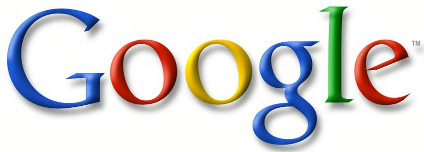
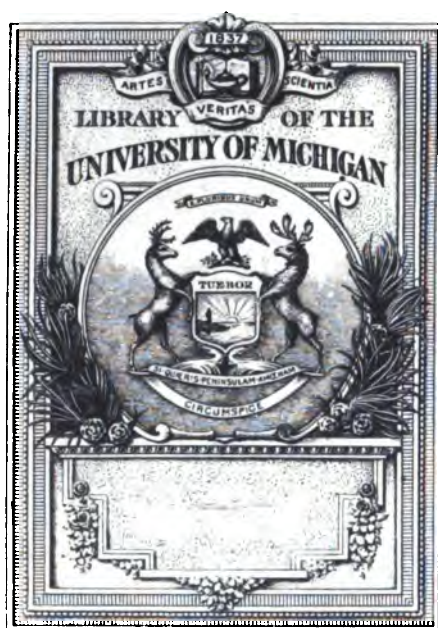
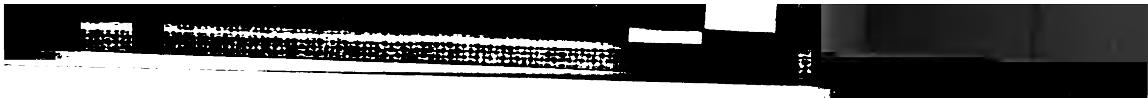

1837
ARTES
VERITAS
SCIENTIA
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
CIRCUMSPICE

GLOSSARIUM

VAN

VEROUDERDE RECHTSTERMEN, KUNSTWOORDEN EN ANDERE UITDRUKKINGEN

UIT VLAAMSCHE, BRABANTSCHE EN LIMBURGSCHE OORKONDEN.

GLOSSARIUM

VAN

VEROUDERDE RECHTSTERMEN, KUNSTWOORDEN EN ANDERE UITDRUKKINGEN

UIT VLAAMSCHE, BRABANTSCHE EN LIMBURGSCHE OORKONDEN,

DOOR

KARE̲L STALLAERT,
LID DER KONINKLIJKE VLAAMSCHE ACADEMIE,
OUD-HOOGLEERAAR DER NEDERLANDSCHE TAAL AAN HET KONINKLIJK ATHENAEUM
EN AAN DE KRIJGSKUNDIGE SCHOOL, EN OUD-ARCHIVARIS VAN HET
BESTUUR DER GODSHUIZEN TE BRUSSEL.

O! Vaderlandsche overlevering, gij, ark van het verbond tusschen verleden en heden, gij houdt stand, zoolang uw eigen volk u niet minacht!
MICKIEWICZ.

Uitgegeven vanwege de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden.

EERSTE DEEL.

A—HUWEN.

LEIDEN. — E. J. BRILL.
1890.

VOORBERICHT.

Het verschijnen van het eerste deel van het Glossarium geeft mij de gelegenheid om van dit werk eenigen uitleg te geven over den inhoud en vorm, ja over den titel zelf, en ook om voor zekere aangename verplichtingen dank te betuigen.

Hoe ook de titel van het werk moge luiden, het aan den diep vaderlandsminnenden Poolschen dichter MICKIEWICZ ontleende opschrift alleen verklaart genoeg mijne bedoeling, namelijk: *in zekere mate*, de personen onzer beschaafde standen, die nog hart hebben voor de wetenschap en het Vlaamsch vaderland, te herinneren aan ons verleden, en hun ons voorgeslacht, in overlevering en taal, van naderbij te leeren kennen; zoodat mijn werk, in overeenstemming met de beoordeeling van eenen onzer geleerde Recensenten, juister zou genoemd worden: Bijdrage tot een uitlegkundig woordenboek van het huiselijk en maatschappelijk leven onze voorouders. En, het zij hier aangemerkt: mocht het eene bedroevende waarheid zijn, dat Polen werkelijk verloren is, wij meenen niet, dat het Poolsche volk kan beticht worden, zijne taal en overleveringen misacht te hebben, zooals het, eilaas! bij een groot getal der Vlamingen het geval is. Was de ondergang van Polen *opera di volpe e leone* (het werk van vos en leeuw, van list en geweld), die van Vlaanderen zal het gevolg zijn der vrijwillige en laakbare miskenning van Vlaamschen landaard.

Ik zegde: *in zekere mate*, want naar eene, zelfs maar betrekkelijke volledigheid, had ik de verwaandheid niet te streven, derhalve ook niet naar eene streng methodische uiteenzetting; de verzameling werd alleen bepaald door de mij in den loop van vijftig jaren voorgekomen woorden en uitdrukkingen, welke óf in de moderne Woordenboeken niet, óf er met eene andere of gewijzigde beteekenis of vorm, geboekt werden, óf aan welke anderzijds een historisch feit, een handelsbelang, een bijzonder huishoudelijk gebruik, eene kostumiere wetsbepaling gehecht is.

Niet zonder alle recht of reden kan mij, ik beken het gaarne, ten laste gelegd worden, dat mijne aanhalingen soms te uitvoerig zijn; van deze opmerking zal in het vervolg rekening gehouden worden; het dient evenwel gezegd, dat ik daardoor dikwijls of de duurzaamheid van een verouderd of verzuimd woord, of zijne verspreiding over verscheidene onzer oude landstreken heb willen kenmerken.

Sommige aanhalingen zijn vrij wat lang voor vele lezers, zij beslaan te veel plaats voor andere. Men gelieve echter te bedenken, dat ik in mijne te bearbeiden stof steeds de voorkeur gegeven heb aan die citaten, wier klaarheid mijne eigene

— —

verklaring het best staafden, en deze zelfs wel eens overbodig maakten; of ook wel, zooals het een ander mijner welmeenende Recensenten zeer juist deed opmerken, „om het belangrijke der geheele plaats, die anders wel nimmer in druk zou verschijnen."

En wie kan er zich redelijkerwijze over ergeren, dat ik nu en dan, de gelegenheid waarneem, om eenige historische bijzonderheid van ons vroegere volksleven te ontwikkelen, die men elders niet dan na lang zoeken zou ontdekken? Strookt dit niet met mijne aangenomene zinspreuk?

Ik geef gereedelijk toe, dat mijne definities hier en daar wel eens mank gaan, of onjuist zijn; ik beken ook, dat er uit een grammaticaal oogpunt niet weinig te gispen valt, (en voor het typographische zal men toch mij alleen, durf ik hopen, niet verantwoordelijk maken). Tot mijne verschooning heb ik daartegen niets in te brengen dan: de duisternissen, welke het middeneeuwsch leven en streven nog omhullen, de niet te miskennen moeielijkheden aan de uitgave verbonden, en — den staat mijner gezondheid, die al te dikwijls weken en maanden mij verhindert te werken en mij dan zeer treurig stemt.

Een laatste woord. Ik beschouw mijn boek, en verlang dat iedereen het zoo beschouwe, als eene *Bijdrage* van taal- en geschiedkundigen aard, een *Vademecum*, allen beoefenaren der wetenschap, inzonderheid allen Archivarissen, ter aanvulling of verbetering in den loop hunner opsporingen aangeboden, want tal van woorden schuilen nog in het duister, en wachten op het bijbrengen van plaatsen waar zij in een helder daglicht verschijnen.

De rechtschapen en bescheiden geleerde, hij die het heiligdom der wetenschap binnentreedt met een zuiver oogmerk, — niet om er zijnen hoogmoed lucht te geven en anderen „schadenfroh" te kleineeren, — zal mijne bemoeiingen van eene halve eeuw in dank aanvaarden, er de zwakheden wel van door de vingers willen zien, en dulden dat ik, ofschoon met minder, doch niet zonder eenige gegrondheid, met Augustin Thierry zegge: „*Si, comme je me plais à le croire, l'intérêt de la science est compté au nombre des grands intérêts nationaux, j'ai donné à mon pays tout ce que lui donne le soldat mutilé sur le champ de bataille* (Dix ans d'études hist. Préface). God geve, dat ik, naar den goedhartigen wensch van Prof. De Vries, mijn werk, zooniet in gezondheid en levenslust, ten minste moge voltooien, vóór mij de krachten verlaten!

Er blijft mij te melden, dat het mij, in de vertolking der termen ontleend aan de kostumen van Aalst, Audenaarde, aan die van Limburg, aan die van Gent en aan die van Brugge, gegeven was gebruik te maken van de respectieve uitgaven der hoogachtbare Heeren rechtsgeleerden: Graaf Diederik van Limburg Stirum, Constant Casier en Louis Crahay, A. E. Gheldolf, A. Du Bois en L. De Hondt, en L. Gilliodts van Severen, voor wier hulpvaardigheid ik hier mijne diepgevoelde dankbaarheid uitdruk.

Met niet minder dank zullen later, bij name, bedacht worden allen, die zich dienstvaardig en goedwillig jegens mij getoond hebben.

Everberg, 1 Mei 1890. K. STALLAERT.

AAN

MATTHIAS DE VRIES,

DEN GRONDLEGGER VAN DE EENHEID DER NEDERLANDSCHE TAAL

IN NOORD EN ZUID,

DEN MAN, AAN WIENS VRIENDSCHAP OOK DE SCHRIJVER VAN DIT WERK

ZOOVEEL IS VERPLICHT,

IN VEREERING EN HOOGACHTING OPGEDRAGEN

DOOR

K. F. STALLAERT.

De opgave der bronnen, waaruit dit Glossarium is geput, zal voldoende zijn om er den aard en de strekking van aan te wijzen. Die bronnen zijn: de handvesten, keuren, vergunningen, verordeningen, plakkaten, voorgeboden — der vorsten en stedelijke overheden; de keuren en breuken of statuten der steden en dorpen, de keuren, »caerten" of wetten der ambachtsgilden en rederijkers, de verbintenissen of contracten verleden voor schepenen, leenmannen, laten en notarissen; de testamenten en inventarissen; de rekeningen der domeinen, steden, kerken en gestichten; de opgaven, beschrijvingen, denombrementen of rapporten der leengoederen; een aantal processen; de gewoonten, rechten en kostumen van Brabant, Limburg en Vlaanderen; de verhandelingen over het Brabantsch en Vlaamsch recht, zoo burgerlijk en leenroerig als lijfstraffelijk; de toltarieven, de munten, maten en gewichten, enz. Ook is gebruik gemaakt van eenige kronijken, geschiedenissen, letterkundige werken, en zelfs, om den Limburgschen tongval, van eenige ascetische schriften. Uit deze opgave blijkt genoeg, dat het Glossarium eene niet onbeduidende Zuidnederlandsche bijdrage vormt tot den algemeenen schat onzer taal, reeds zoo heerlijk opgeluisterd in de woordenboeken, bewerkt door de HH. De Vries, Te Winkel, Eelco Verwijs, Cosijn, Verdam en Kluyver. Zonder eenige aanspraak, om deze taalkenners in bekwaamheid zelfs van verre op zijde te streven, moge het den bewerker evenwel geoorloofd zijn te hopen, dat de onvermoeide vlijt en volharding, door hem gedurende eene zeer lange reeks van jaren aan zijne nasporingen te koste gelegd, zijn arbeid bij zijne Noord- en Zuidnederlandsche taalgenooten een welwillend en aanmoedigend onthaal zullen doen vinden.

Om die gehoopte belangstelling op te wekken, wijst hij, uit het oogpunt der taalkunde, onder anderen, op de bijzondere zorg door hem gewijd aan het raadplegen van de oudste oorspronkelijke, meestendeels onuitgegevene bezegelde oorkonden, welke hij in Zuid-Nederland heeft mogen ontdekken, en waarvan hem de opsporing door den heer De Vries als zeer wenschelijk werd aangeduid: de echte gedenkstukken der eerste eeuw onzer letterkunde, welke noch door de school noch door de latere afschrijvers gewijzigd werden, en ons, ja doorgaans een stamelend, doch niettemin een leerrijk letterschrift aanbieden. Zijne onderzoekingen beperkten zich echter niet bij deze eerwaarde schriften der dertiende eeuw: die Nederlandsche woorden, *rari nantes*, welke zich in de meest verwijderde tijden niet gedwee in het vreemde kleed lieten hullen, die ons aan de hand van een *vulgariter dictum* of *quod teutonice dicitur*, als onwillens werden overgebracht en zóó aan den ondergang ontkwamen, heeft hij in de Latijnsche oorkonden nagelezen.

Uit het historisch oogpunt gaf de natuur zijner bij voorkeur geraadpleegde bronnen hem aanleiding, honderden bijzonderheden uit het zoo ingewikkelde leven onzer voorvaderen in de middeleeuwsche tijden op te helderen, welke den geest des lezers meer dan eene louter taalkundige aanhaling treffen zullen. De aanwijzing, daarenboven, van den grond, waarop men ieder

woord, elken vorm in zijnen oorsprong, bij zijn optreden in het geschreven woord, ontmoeten zal, tusschen Roer en Schelde en de Noordzee, zal den oudheidkenner wellicht tot een richtsnoer verstrekken, om de afbakening der onderscheidene Germaansche volksstammen aan deze zijde van den Rijn nader te bepalen.

Het spreekt vanzelf, dat eene verzameling, de gedenkstukken van zoovele eeuwen omvattende, den bewerker noodzaakte voor de hoofdwoorden eene bijzondere spelling te kiezen, welke noch geheel die der middeleeuwen, noch die der hedendaagsche taal wezen kon. Hij meende het best te doen zooveel mogelijk de keurigste schrijfwijze der Brabantsche kanselarij onder Keizer Karel te volgen, met verwijzing naar de gekozen spelling der hoofdwoorden bij de meest afwijkende vormen. Eindelijk dient nog gezegd te worden, dat hij, om zijn werk niet noodeloos uitvoerig te maken, de reeds in het Woordenboek van Prof. Verdam aangehaalde citaten heeft weggelaten, en dat het Glossarium over 't algemeen de woorden en uitdrukkingen buitensluit, die in de nieuwere woordenboeken met dezelfde beteekenis worden aangetroffen.

LIJST DER VOORNAAMSTE VERKORTINGEN VAN BRONNEN EN HULPMIDDELEN.

ALGEMEEN.

Acad. d'archéol. Annales de l'académie d'archéologie de Belgique. Anvers.

Aller Kerstb. Dit boec hoert allen Kerstenen minschen toe. Een ascetisch schrift, waarschijnlijk door een Karthuizermunnik van Zeelhem bij Diest, in den jare 1352 opgesteld. Perkam. hs.

Alph. de Vlaminck, *Acc.* Notice hist. sur les Accises comm. de Termonde. 1873.

» *Str.* De straten v. Denderm. Bd. III en IV van: De stad en de heerlijkheid van Denderm. 7 deelen.

» *Vgb.* Voorgeboden der stad Denderm., achter De stedelijke ontvangers en griffiers, 1868.

» *Zw.* Cartulaire de l'abbaye de Zwijveke-lez-Termonde. 1869.

Analectes dipl. A. Wauters. Analectes de diplomatique. (Bull. Comm. d'histoire).

Annotations. Ph. Van de Velde. Annotations, consultations et avis sur le droit coutumier, émanés des avocats les plus distingués au Conseil en Flandre et au Grand Conseil de Malines, aux XVIIe et XVIIIe siècles. Gand, 1852.

Auden. meng. Lod. van Lerberghe en Joz. Ronsse. Audenaerdsche mengelingen. Audenaerde, 1845. 5 bd.

Belg. Mus. Belgisch Museum.

Ber. tijden. Marcus van Vaernewijck. Van die beroerlicke tijden in die Nederlanden en voornamelijck in Gendt. Uitg. d. Ferd. Vanderhaeghen. Gent. 1872—1881. 5 bd.

Chartb. Beg. Brussel. Charterboek van het Begijnhof te Brussel. Rijksarchief.

Chartb. v. s-Bosch. Charterboek der stad 's-Hertogenbosch.

Collatie. A. G. B. Schayes. Dagboek der Gentsche collatie. Gent. 1842.

Chron. v. Merchten. Oesbroeck. Gerijmde Kronijk en Costumen der vrijheid en meierij van Merchten. 16e eeuw. Hs. op papier, in mijn bezit.

Deylinghe Diest. Dit is die carte van der Deylinghen der Heeren van Diest, na doot Heren Geraerts, Heere was van Dyeste. 21 Dec. 1337. In het *Reg. cop. cart. f* 50. Vidimus van hertog Jan, *Nassau's archief* in den Haag.

De Pr. en Br. Frans de Potter en Jan Broeckaert. Geschiedenis van de gemeenten der provincie Oost-Vlaanderen. Gent. 1864.

Doude Rootb. Charterboek der stad Diest, genaamd d'Oude Rootboeck.

Franquinet, *Kap.* Kapittel van O. L. Vrouwe Kerk te Maastricht.

» *St. G.* Klooster St.-Gerlach. 1877.

» *Kl.* Abdij Kloosterrade. 1809.

Gailliard. Edw. Gailliard. Glossaire flamand de l'Inventaire des archives de Bruges de M. Gilliodts- van Severen. Bruges 1879—1882.

Galesloot, *Feud.* Les feudataires de Jean III, duc de Brabant. Brux. 1865.

Gends Chartb. K. L. Diericx. Het Geuds charterboekje. Gend. 1821.

Gheldolf, *Gand.* Histoire constitutionnelle et administrative de la ville de Gand. par L. A. Warnkönig, trad. par A. E. Gheldolf. Brux. 1846.

Godsh. Brussel. Archief der burgerlijke godshuizen en der weldadigheid te Brussel.

Grootdadigheyt. M'her Joost de Dambouder. Van de Grootdadigheyt [de Magnificentia] der breedtvermaerde regeringhe van de stadt Brugge. Amst. 1684.

Höhlbaum. Hansisches Urkundenbuch. Halle 1879—

Hond. merk. Hier beginnen hondert merkinge of gepeinsinghe der Passien ons liefs Heren Jhesu Christi. Perk. hs.

Luyster v. Brab. Den luyster en glorie van het hertogdom van Brabant.

Martinez. Het recht domaniael van S. M. in desen hertochdomme van Brabant. Brussel. 1692.

Messager. Messager des sciences historiques. Gand.

Nap. de Pauw. *Vgb.* De Voorgeboden der stad Gent in de XIVe eeuw (Vl. Bibliophilen, 4e r. n°. 5.).

Numism. Ypr. Alp. Vandenpeereboom. Essai de numismatique Yproise.

O. Liége. Recueil des ordonnances du pays de Liége, par Polain et H. Bormans.

O. P. B. *autr.* Recueil des ordonnances des Pays-Bas autrichiens, par Gachard.

Perneder. Andreas Perneder. Een tractaet van crimmele saken. Antw. 1566.

Ch. Piot, *Cart.* Cartulaire de l'abbaye de Saint-Trond. 2 bd.

» *Chron.* Chroniques de Brabant et de Flandre. Brux. 1879.

» *Enquêtes* — en Brabant, enz. 1334, 1363, 1389 (Bull. Comm. d'Hist.).

Plac. v. Brab. Plakkaten van Braband.

Plac. v. Vl. Plakkaten van Vlaanderen.

Pract. civ. Mr. Phylips Wielant. Practijke civile. Thantwerpen. 1573.

Pract. crim. Philips Wielant. Practijcke criminele. Uitg. d. Aug. Orts.

Proc. verb. Procès-verbaux de la Commission pour la publication des anciennes lois et coutumes de la Belgique.

Reg. cop. cart. Registrum copiarum cartarum. Tweede Charterboek der stad Diest. Inv. n°. 2. XIVe E.

Rek. balj. Gent. Rekeningen der baljuwschap van Gent. Rijksarchief.

Rek. Gent. Rekeningen der stad Gent. Tijdvak v. Jacob v. Artevelde, 1336—1349, door Nap. de Pauw en Julius Vuylsteke. Gent. 1871—1885.

Rek. Ninove. Rekeningen der stad Ninove. Rijksarchief.

Rekenk. v. Brab. Registres de la chambre des comptes de Brabant. Rijksarchief.

Rembry. Histoire de la ville de Menin. Bruges. 1881. 4 bd.

Schatting. v. 1551. Taux des marchandises à l'entrée et à la sortie du pays, pour servir de base à la recette du droit d'un demi pour cent, par des commissaires délégués, en présence du magistrat d'Anvers et des députés des nations étrangères, en 1551. Reg. Ch. de Comptes, n°. 139. fol. 183. Rijksarchief.

Troubles relig. Ed. de Coussemaker. Troubles religieux du XVIe siècle dans la Flandre maritime. Bruges. 1876. 4 bd.

Vad. Mus. Vaderlandsch Museum.

V. d. Tav. Willem van der Taverijen, in leven raadsheer van het Hof van Brabant. Boec van der loopender practijken der Raedtcameren van Brabant. Hs. van 413 bladen zonder de tafel; de afschrijver voltrok het den 4 Febr. 1495, o. s.

v. d. Chijs, *Brab.* Van der Chijs. De munten der voormalige hertogdommen van Braband en Limburg. Haarlem. 1851.

» *Leenen.* De munten der Leenen van de voormalige hertogdommen van Braband en Limburg. Haarlem. 1862.

Jan v. Dixmude. Dits de Cronike en genealogie van den prinsen en graven van den Foreeste van Buc, dat heet Vlaenderlant, van 863 tot 1436; uitg. d. J. J. Lambin. Ypre. 1839.

Ol. v. Dixmude. Merkwaerdige gebeurtenissen vooral in Vlaenderen en Brabant, van 1377 tot 1443...; uitg. d. J. J. Lambin. Ypre. 1835.

Varia Ypr. Alp. Vandenpeereboom. Varia Yprensia. Bruges. 1884.

Van Lokeren. *St. B.* Chronique de l'abbaye de St. Bavon à Gand.

» *St.-P.* Chartes et documents de l'abbaye de Saint-Pierre à Gand.

Ypriana. Alp. Vandenpeereboom. Bruges, 1878—1883. 7 bd.

Warnkönig. Flandrische Staats- und Rechtsgeschichte.

KEUREN (K.) EN KEURBOEKEN (KB.).

K. v. Assenede v. 1242. De Potter en Broeckaert, XVI, 38 (kopij).

K. v. Brugge v. 1281. Warnkoenig, IV, 257—271. Cout. de Bruges. I. 240. — v. 1304. Ib. 286—326. (oorspr.) — Deelmanskeure, omtr. 1305, Ib. 327—362. (kopij).

K. amm. Brussel v. 1292. Van Heelu, 541 (kopij). De gelijkluidende v. Antwerpen, bij Willems, Mengelingen, 439—456. (oorspr.).

» v. 1486. Rekenk. v. Brab. reg. 136, f° 189.

K. v. Dendermonde v. 1233. de Vlaminck, Inv. des archives, 91 (Lat. tekst en vertaling).

K. v. Diest v. 1228. Reg. cop. cart. f° 1. Lat. tekst. De oude, ook aldaar voorkomende vertaling, door mij gedrukt in het Verslag over het bestuur der stad v. 1874.

K. v. Loven v. 1306. Brab. Yeesten, I. 734.

K. meierij v. Loven v. 1312. In het *Reg. cop. cart.* v. Diest, f° 55—59.

K. v. Mechelen v. 1301. David, Gesch. v. Mechelen, 451 (oorspr.).

K. v. Paricke v. 1472. Cout. d'Alost, 668. Auden. meng. IV, 409 (kopij?).

K. v. Quaetmechelen v. 1675. Groenkeuren (kopij).

K. v. Rupelmonde 14e E. De Potter en Broeckaert, XXVI, 62. Ann. Cercle archéol. Pays de Waas, I, 183, 231, 323. V. 71. (Dr. v. Raemdonck). Ann. Acad. d'archéol. 1878. 544.

K. v. Saffelare v. 1264. Gends charterb. 143. (oorspr.)

K. v. s-Bosch v. 1330. Brab. Yeesten, I. 781. (kopij).

K. v. S. Peeters-Leeuw v. 1284. Belg. Mus. VI, 293. Zeer gebrekkige kopij; door mij verbeterd.

K. v. S. Truiden v. 1366. Piot. Cart. Saint-Trond. II, 1—17; v. 1393, 120—128; v. 1417, 202—215; v. 1419, 219—230. 16e E. (begin) 503—518; v. 1536, 542—571.

K. v. ter Piete v. 1265. Van Lokeren, St.-Pierre. I. 338. Lat. en Dietsch.

K. v. Thienen v. 1303. Rijksarch. Trésorerie, Doos 2, stuk n° 98.

K. v. Tongeren v. 27 Juli 1469. O. Liége, 635.
K. v. Waalhem v. 1365. Cout. du quartier de Bruxelles, II, 320.
K. v. Zout-Leeuw v. 1307. Brab. Yeesten, I. 741.
Kb. v. Antw. 14e E. Cout. de la ville d'Anvers, I, 2. Mertens en Torfs. Gesch. v. Antw. II, 447. Vlaamsche bibliophilen, 2e R. n° 2.
Kb. v. Audenaarde v. 1328 Cout. de la ville d'Audenarde, 2e d., 37.
Kb. v. Diest. 15e E. Vlaamsche bibliophilen, 4e R. n° 4.
Kb. v. Zoniënbosch v. 1460. Rekenk. v. Braband, reg. 140 fol. 367. Rijksarchief.
Kb. v. Turnhout v. 1550. Stadsarchief, reg. 1164. f° 66 a 94.
K. en br. v. Antw. 1545. Cout. de la ville d'Anvers. I. 136—152.
K. en br. v. Deurne. 1612. Cout. du quartier d'Anvers, V. 292.
K. en br. v. Moll. 1596—1631. id. VII, 274.
K. en br. v. Overijssche. 1570. Cout. du quartier de Bruxelles, II, 194.
K. en br. v. Santhoven. 1570. Cout. du quartier d'Anvers, VI, 272.

COSTUMEN. (C.)

Onze Costumen hier alle afzonderlijk aan te teekenen, zou te veel plaats innemen en is ook, naar ons voorkomt, overbodig. Kortheidshalve meenen wij dus te mogen verwijzen naar de verschillende verzamelingen die er bestaan en genoegzaam bekend zijn, als, voor Brabant en Limburg, het *Brabandsch recht*, uitg. door Christijn, voor Vlaanderen het *Vlaamsch recht* door Van den Hane, en, inzonderheid, de door de Belgische *Commission pour la publication des anciennes lois et coutumes* in het licht gegeven Coutumes des pays et comté de Flandre, Coutumes des pays et duché de Brabant, Coutumes du Comté de Looz, Coutumes de la ville de Maastricht en Coutumes de la ville de Malines.

LEENRECHT EN COSTUMEN VAN LEENHOVEN.

Boxhoren. Van den leenrechten van Brabant. Rijksarchief, Leenhof, reg. n°. 72. Grootendeels medegedeeld door L. Galesloot: Inventaire des archives de la cour féodale de Brabant, I.
Jus feud. Fl. vetus, ex codice MS. membranaceo bibliothecae Franequeranae. Onvolledig. Kon. bibl.
Leenr. v. Vl. Philips Wielant. Tractaet van de leenrechten na den hove van Vlaenderen. Middelburg, 1664. Ook te Antw. 1557.
Leenr. v. 1528. Leenrechten naer costume eñ ordenanchie slands v. Vlaenderen; eñ sonderlinghe van den Casteele te Ghendt. Antw. 1528. Vgl. met de Cout. du Bourg de Bruges. III, 205.
C. leenh. Audenaarde. Coutumes de la ville d'Audenarde. Blz. 439.
C. leenh. Brabant. (1570). Christijn, Consuetudines Bruxellenses. 1689. Bl. 448.
C. Burch v. Brugge. Coutumes du Bourg de Bruges, III. 205. Vgl. met: Leenrecht v. 1528.
C. leenh. Land v. Mechelen. Cout. du Brabant. Quartier d'Anvers. VII. 528.
C. leenh. Rumpst. Cout. du Brabant. Quartier d'Anvers. VI. 650.
C. leenh. Santhoven. Cout. du Brabant. Quartier d'Anvers. VI. 246.
C. leenh. Valkenburg. 1570. Rijksarchief. Coutumes. Reg. III. — Annales de la Société archéol. de Maastricht. I. 269.

TOLLEN.

1597. Plac. v. Braband, I. 410.

Tol. te Antw. 1305. Mertens en Torfs. Gesch. v. Antw. Engelsch Charter. — Waterthol, 1550. Rekenk. v. Brab. reg. 139.

Brab. tol. 1315 (Hansatol). Rekenk. v. Brab. reg. n° 142 f° 129. — v. 1409. Ib. f° 134. — v. 1567, Ib. f° 117. v°. — v. 1615, n° 144 f° 142 v°.

Tol te Brugge. 1252. Höhlbaum, Hansisch Urkundenbuch, Halle, 1879. I. Ook bij Macquet, Hist. de Damme, 210, volgens Lappenberg.

Tol te Brussel. 1541. Rekenk. v. Brab. reg. 131 f° 112.

Tol te Dendermonde, v. 1199. Gheldolf (Warnkönig), Hist. de Gand, 245. Warnk. Fl. St. u. Rg. II. Urk. 28.

Tol te Diest. 1307. Oorspr. in Stadsarchief.

Tol te Gent. 1199. Hist. de Gand v. Gheldolf (Warnkönig), 233—245. Ook in Warnkönig, II. St. u. R. II. Urk. 19—27.

Tol te Loven. 1377. Rekenk. v. Brab. reg. n° 131 f° 64 v°. — der 15e E. Ib. f° 110 v°.

Tol te Rhode. (Weggeld) 1511. Rekenk. v. Brab. reg. n° 136 f° 280.

Tol te Rumpst. 1503. Rekenk. v. Brab. reg. 136, f° 155.

Tol te St. Peeters. 1272. Van Lokeren, Saint-Pierre, 366.

Tol te Valkenburg. 1535. Rekenk. v. Brab. reg. 138 f° 216.

Tol v. Zeeland. (Groote tol). 1623. Ib. reg. 136.

Tol op de Zenne. 1436—1531. Ib. reg. 136 f° 155.

INVENTARISSEN.

Inv.	v.	1377	van pastor Jan. J. F. Willems, Mengelingen, 357.
»	»	1389	van Elisabeth dicta Scilders, te Brussel. Schepenb. v. 9 Mei.
»	»	1391	Uten Resen. Schepenb. Brussel, 16 Oct. 1391.
»	»	1436	opte Borch te Loven. Acad. d'archéol., 1854 blz. 53.
»	»	1439	Egidius dictus van den Broeke. Schepenb. Brussel, 29 Juli.
»	»	1447	Johannes dictus de Riddere, clericus. Schepenb. Brussel, 5 Nov.
»	»	1467	van den hafeliken goeden bevonden in der herbergen mijns heren van Nevers (te Brussel) (L. Galesloot, in de Bull. de la Comm. d'histoire).
»	»	1483	Meester Victoers Daneels, deken van sinte Plissis te Diest. (In mijn bezit.)
»	»	1489	genomen bij Mr. van der Hulst, te Diest. (In mijn bezit.)

OUDSTE, MEEST ONUITGEGEVENE BEZEGELDE OORKONDEN, BRIEVEN, VAN LEENHOVEN, SCHEPENBANKEN EN LAATHOVEN.

(De datums in ouden stijl. Verkortingen: R. A. B. Rijksarchief te Brussel; R. A. G. Rijksarchief te Gent; A. S. B. abdij Sint-Baafs te Gent; A. S. P. abdij Sint-Peeters te Gent.)

Oork. v. 1230. Overeenkomst tusschen de abdij van Sint Peeters te Gent en haren schout. R. A. G.: A. S. P. n° 505. Diericx, Gends charterb. 33. Van Lokeren, 260. Het wordt, niet ten onrechte, in twijfel getrokken of het stuk oorspronkelijk is.

Mei 1249. Verkoop van 2¼ bunder lands. C. A. Serrure. Gesch. der Nederl. en Fransche letterk. in h. graafschap Vlaanderen. Gent 1855. blz. 88.

25 Febr. 1252. Concordaat tusschen de abdij v. Sint-Baafs en haren Schout. R. A. G. Chartes, case 20 n° 3 n° 119. 2e partie. Diericx, Gends charterb. 3. Zeer gebrekkig; door mij naar het oorspr. verbeterd.

Mei » Zie Tol te Brugge.

21 Juni 1257. Verkrijg eener hofstede te »Bochoute". De Smet, Recueil d. chron. de Flandre, II, 914.

26 Febr. 1259. Dijken te Saaftingen. Vad. Mus. III. 62.

11 Juli 1267. Landschepenen v. Velseke. R. A. G.: A. S. P, Van Lokeren, I 361.

26 Aug. 1274. Verkoop van eenen meersch. Vad. Mus. III. 432.

8 Febr. 1275. Scheidsrechterlijke uitspraak tusschen St. Baafs abdij en den heer van Gaver. R. A. G. Case 19 n° 3 Inv. Van Lokeren. n° 87. Diericx. Gends charterb. 14.

25 Jan. 1277. Meierij der Schuren v. Oestburgh en v. Ruisschevliete. R. A. G: A. S. P. n° 877. Vad. Mus. II. 356. Van Lokeren, I. 383.

7 en 11 Juni » Tiende v. Bodeghem. Godsh. te Brussel. Vad. Mus. II. 249 en 245.

Juli » Regl. v. h. gasthuis te 's Bosch. Charterb. f° 27 v°. Kopij 15e E.

30 Sept. 1278. Tiende v. Lisseweyge. R. A. G.: St. Bertijnsabdij n° 10 Vad. Mus. I. 288.

31 Dec. » Vrouwenroof te Brugge. Cout. de Bruges I. 228. Warnk. en Gheld. IV. 246.

11 Nov. 1279. Tiende v. Lisseweghe. R. A. G.: St. Bertijnsabdij n° 112.

Oork. v. 1280. Klachten over de regeering. Cout. de Bruges, I, 232. Warnk. en Gheld. IV. 253.

Mei » Tijkwevers te Sint Peeters bij Gent. Van Lokeren, I. 388.

21 Jan. » Scheidsrechterlijke uitspraak. Vad. Mus. II. 365.

Mei » Tijkwevers te Sint Peeters bij Gent.

28 Sept. » Opkoopers, enz. Cout. de Bruges, I. 235. Warnk. en Gheld. IV. 251.

12 Juli »
19 » » } Tiende te Lisseweghe. R. A. G.: St.-Bertijnsabdij, n° 115.

27 Oct. » Regl. Parmentiers in St. Peetersdorp. R. A. G.: A. S. P. n° 894. Schijnt later geschreven geweest te zijn. Vad. Mus. II. 359. Van Lokeren, I. 390.

9 Nov. » Tiende v. Lisseweghe. R. A. G.: St.-Bertijnsabdij, n° 120.

18 Juli 1281. Rent te »Voerslare" R. A. G.: A. S. B. Niet geïnventariseerd.

11—24 Oct. » Tiende te Watervliet. Vad. Mus. II. 360.

Jan. 1283. Douairie te »Moscheroen." R. A. G.
27 Juni » Rent te »Noerthout." R. A. G.
21 Jan. 1284. »Lalant". Vad. Mus. I. 365.
5 Jan. 1285. Kwijtbrief v. 500 ℔ R. A. G.: A. S. B. Inv. Van Lokeren.
20 Jan. » Meierij der Schuren v. Ruisschevliete en v. Oestburch. Vad. Mus. II. 367.
21 Mrt. » Test. Avezoete van der Amede. R. A. G.: Rijke Clarissen.
12 Nov. » Schuldbrief v. Graaf Floris v. Holland, v. 400 ℔ R. A. B.: Trésorerie de Brabant, Doos n° 1.
10 Jan. 1286. Leening van leenmannen. R. A. G.: A. S. B., Chartes, Casse 20 n° 1, n°. 9.
31 Oct. » Verdrag tusschen Gelder en Kuik. Nijhoff, Gedenkw. I. 6. Van Heelu, 444.
31 Jan. 1287. Roof van wilgen tronken. R. A. G.: A. S. B. Niet geïnventariseerd.
Mei » Cijnsuitgeving van 16 bunder moers te »Zevenberghe" R. A. G.
1 Juli » Ruiling van erfgoederen, R. A. G.: Abdij v. Ninove. De Smet, Recueil d. Cron. de Flandre, II, 955.
3 Dec. » Verkoop van landen en weiden te »Zeewerghem" R. A. G.: Rijke Clarissen.
19 Aug. 1288. Tiende te »Viane". R. A. G.: Rijke Clarissen.
Oork. v. » Schenking van eenen Cijns van 20 Schell. Vad. Mus. III. 432.
Febr. 1289. Overdracht van 3 bunder weide te Sempst. R. A. B.: Abdij ter Cameren, Weerde.
29 Aug. » Verkrijg van 20 schell. jaarl. rent te Caprijcke. R. A. G.: Abdij v. Oost-Eecloo.
19 Juni » Rent van 10 ℔ 's jaars te »Ardenbergh." R. A. G.: A. S. B.
15 Apr. 1290. Privil. te Herentals. Brab. Yeesten, I, 676.
Mei » Verkrijg van 10 dagwand lands te »Hasplar." R. A. G.: Abdij v. Nivore De Smet, Cron. de Flandre, II. 963.
17 Juni » Bevestiging der vrijheden v. Diest. Reg. cop. cart. Vert. 14e E.
24 » » Banvorst te Grimbergen. R. A. B.: Trésorerie de Brab. Doos n° 1, bundel 6.
1 Aug. » Twist tusschen Vlaanderen en Holland. R. A. G.: Trésorerie des comtes de Flandre, Charter n° 646.
17 » » Gift aan de abdij v. Oost-Eecloo R. A. G.: Abdij v. Oost-Eecloo.
21 Nov. » Tiende v. Guldemersch. R. A. G.: Rijke Clarissen. 2 brieven.
20 Mrt. 1291. Verkoop eener hofstede. R. A. G.: Rijke Clarissen.
26 Apr. » Schuldbekentenis. R. A. B.: Trésorerie, charter N° 589.
3 Juni » Erfuitgeving. R. A. B.: Abdij ter Cameren, bundel 60. Elewijt.
22 Juni » Schepenen v. Middelburg beloven pandslieden te leveren aan hertog Jan. R. A. B.: Charterb. v. Brab. B f° 24 v°. K. Stallaert. Gesch. v. hertog Jan I, 322. Bij Van Heelu, 539, vermeld, doch zonder tekst.
Nov. » Rentuitgeving. R. A. B.: Abdij ter Cameren, n° 113. Weerde.
19 Dec. » Schenking van een stuk land te Ardenburch. R. A. G.: Abdij Zoetendaal.
28 Aug. 1292. Rechten der abdij v. Vorst te Tasseniers. R. A. B.: Abdij v. Vorst n° 10. Vidimus v. 20 juli 1445. Fransch en Dietsch.
14 Nov. » Schenking van een gemet lands. Vad. Mus. V. 286.
15 Nov. » Schenking van 9 gemeten lands. Vad. Mus. V. 287.
Jan. 1293. Verkoop van een stuk land. R. A. B.: Abdij ter Cameren, n° 113. Weerde.
18 Jan. » Cijns te »Wesenbeke." R. A. B.: Sint Gudulakerk, Doos 1 n° 59.
15 Mrt. » Verkoop van een leen te »Saeftinghe." R. A. G.: Trésorerie, Charter n° 715.
24 Mrt. » Verkrijg van woning en land. R. A. B.: Abdij ter Cameren, bundel 62, Erps.

26 Mrt. 1293. Overdracht van landen. R. A. B.: Abdij ter Cameren, n° 113, Weerde.
1 Juni » Verkrijg van 63 bunder lands te »Viane". R A. G.: Rijke Clarissen.
4 Juni » Verkrijg van landen te »Viane". R. A. G.: Rijke Clarissen. 2 brieven.
28 Juni » Verkrijg van landen. R. A. B.: Abdij ter Cameren, bundel 60, Elewijt.
13 Sept. » Scheidsrechterlijke uitspraak tusschen den burggraaf v. Gent en Sint Baafs kerk. R. A. G.: A. S. B.
8 Oct. » Schenking van 10 schell. jaarlijks. Vad. Mus. III. 433.
Mrt. 1294. Verkrijg van land. R. A. B.: Abdij ter Cameren n° 113, Weerde.
Mei » Verkoop van een huis te »Gheroustberge." R. A. G.: Abdij v. Geeraardsbergen, Inv. d'Hoop, n° 38.
29 Oct. » Verkoop eener rente van 4 ℔. Vad. Mus. II. 368.
Mei 1295. Verkoop van schoofrecht te »Oultre" R. A. G.: Abdij v. Ninove.
19 Juni » Overeenkomst tusschen den abt v. Sint Bernards en den heer v. Rumpst wegens »den eighendoem v. Puderse" (Puurs). R. A. B.: Abdij v. Sint Bernards, Doos n° 1.
9 Dec. 1296. Schenking eener partij land. Vad. Mus. V. 288.
9 Febr. » A Schenking van omtr. 4 gemeten lands. Vad. Mus. II. 369.
9 Febr. » B Schenking van omtr. 50 gemeten lands. Vad. Mus. V. 290.
10 Febr. » Schenking aan het Begijnhof te Brussel. Godsh. te Brussel. Vad. Mus. III. 64.
Febr. » Verkoop van een huis te »Gheroustberge" R. A. G.: Abdij v. Geerardsbergen. Inv. d'Hoop, n° 41.
24 Mrt. » Ruiling van land te »Dorensele" R. A. G.: Abdij v. Doorseele.
10 Mei » Schenking van een stuk lands. Vad. Mus. II. 369.
31 Aug. » Verkrijg eener rent van 24 St. Vad. Mus. V. 289.
18 Sept. » » » » » 28 » » » V. 290.
21 Oct. » Rent van 25 schell. te »Dielbeke". R. A. B.: Charterb. Begijnhof. f° 215 v°.
25 Nov. » Pachtuitgeving van 26½ bunder land te Assche. R. A. B.: Trésorerie, Doos 1, bundel 6.
19 Dec. » Schenking aan de abdij te Zoetendale, R. A. G.: Schep. v. d. Moere.
23 Mrt. 1297. Overdracht van 7 lijnen lands te »Leffinge". R. A. B.: Abdij Rozendaal bij Waalhem, Doos n° 1, bundel 1295—1306.
Mrt. » Schenking aan de abdij »Bodelo." Vad. Mus. III. 435.
2 Apr. » Pachtuitgeving. R. A. B.: Abdij ter Cameren, n°. 62, Erpse.
29 » » Verkoop van huis en erf. R. A. G.: Abdij v. Geerardsbergen. Inv. d' Hoop, n° 42.
Mei » Ruiling van land te »Lansrode." R. A. B.: Abdij ter Cameren, bundel 93.
18 Juni » Erfuitgeving van een bosch. R. A. B.: Abdij ter Cameren, bundel 106, Dworp.
23 Juni » Ruiling van land bij »Lansrode." R. A. B.: Abdij ter Cameren, bundel 93.
24 Juni » Verdrag tusschen Brabant en Grimbergen. R. A. B.: Trésorerie, bundel 13.
27 Mrt. 1298. Manschap voor Zeeland »bewester Sceld." R. A. G.: Trésorerie. Gedrukt bij Kluit, Hist. Crit. II, 994.
28 Mrt. » Erfuitgeving. R. A. B.: Abdij ter Cameren, n° 62, Erpse.
8 Apr. » Schenking van een stuk land. R. A. G.: Abdij v. Doorseele.
Mei » Rent te »Essele". R. A. B.: Sint Gudulakerk te Brussel. Vad. Mus. I, 101.
10 Aug. » Rekening van het gasthuis te Assche. R. A. B.: Trésorerie, bundel 18.
10 Sept. 1298. Tiende van »Isendike." Vad. Mus. II. 370.

4 Oct. 1298. Rent van 10 schell. te »Mendonc." R. A. G.: Abdij v. Doorseele.

6 » » }
14 » » } Nalatenschap van Volkert Masch. Vad. Mus. V. 291, 293, 2 brieven.

25 » » Overeenkomst tusschen Brabant en Utrecht tegen Holland. Rijksarch. in den Haag: Arch. prov. Utrecht.

20 Nov. » Erfuitgeving van 10 St. R. A. G.: Abdij v. Doorseele.

24 Dec. » Verhuring van »husinghe eñ hovinghe" te Wilsele bij Loven. R. A. B.: Abdij v. St. Gertrudis te Loven. Jacobs, Environs, 103.

Mrt. 1299. Tiende te Casterlee. R. A. B.: Abdij Rozendaal bij Waalhem, Doos n° 1, bundel 1295—1306.

11 Juni » Verkrijg van een bunder land »int herscap van Asplar." R. A. G.: Abdij v. Ninove, Loetsch. De Smet, Recueil des chron. de Flandre, II. 979.

5 Juli » Verkrijg van »tgoet van der Beverne te Zent Antelins." R. A. G.: Abdij v. Ninove, Bouchout. De Smet, Recueil des chron. de Flandre, II. 976.

26 Juli » Cijns te Erpse. R. A. B.: Abdij ter Cameren, bundel n° 62, oud n° 31.

6 Febr. 1300. Verkrijg van een stuk land in »Hasnederambacht." R. A. G.: Abdij v. Doorseele, 2 brieven.

6 Oct. » Afstand van zekere tienden door den provisor en deken v. Zuid-beveland. R. A. G.: Abt van Sint Marien te Middelburg en Sint Pauwels klooster te Utrecht.

19 » » Verkrijg van een stuk land. R. A. G.: Abdij v. Doorseele.

20 Nov. » Cijns te Rode. R. A. B.: Abdij ter Cameren, bundel 93.

13 Mrt. 1301. Erfuitgeving. R. A. G.: Abdij v. Geerardsbergen, Inv. d'Hoop n° 47.

18 Mei » Keur van het Tijkweversambacht te Sint Peeters bij Gent. R. A. G.: A. S. P. n° 1022.

11 Nov. » Schenking van 20 st. cijns. R. A. B.: Abdij Rozendaal bij Waalhem, Doos n° 1, bundel 1295—1306.

23 Apr. 1302. Graanpacht. R. A. G.: A. S.P. n° 1024.

24 Aug. » Rent van 40 schell. R. A. B.: Charterb. Begijnhof, f° 255.

19 Mrt. 1305. Twee oorkonden, waarbij de Geslachten en de Ambachten te Brussel hunne geschillen resp. aan de scheidsrechterlijke beslissing van hertog Jan onderwerpen. R. A. B.: Trésorerie, bundel 41.

26 Mei » Erfcijns van 4 ℔. Stadsarch. te Diest. Oudste Schepenbrief aldaar.

Juni » Cijns van 100 Schell. te »Lamminsvliete." R. A. G.: Abdij Baudeloo.

18 Oct. » Erfuitgeving te »Gheroutsberghe," R. A. G.: Abdij v. Geerardsbergen, Inv. d'Hoop n° 49.

2 Juni 1306. Cijns van 40 sols te »Lamminsvliet." R. A. G.: Abdij Baudeloo.

29 Mei 1307. Cijns van 50 schell. te »Gheroustberge." R. A. G.: Abdij Geerardsbergen, Inv. d'Hoop n° 51.

1 Juni 1308. Tiende van »Bodelo." R. A. G.: Abdij Baudeloo.

8 Apr. 1309. Erfuitgeving te »Gheroustberghe." R. A. G.: Abdij Geerardsbergen, Inv. d'Hoop. n° 52.

10 Oct. » Rent van 20 schell. R. A. G.: Abdij Geerardsbergen, Inv. d'Hoop n° 53.

28 Aug. 1310. Verkoop van een leengoed. R. A. G.: Heer v. Liedekerk.

18 Oct. 1318. Schenking gedaan voor de leenmannen des graven v. Vlaanderen. R. A. B.

Mei 1368. Schepenen der abdij te Vorst machtigen eene kranke en behoeftige vrouw, aan welke hare kinderen het onderhoud weigerden, voor alsnu een deel van haren huisraad te verkoopen, en, vervolgens, het stuk lands dat zij bezat. R. A. B.: Abdij v. Vorst, bundel n° 47 bis.

2 apr. 1408. Kwijtbrief van een in eenen heertocht bedorven paard. R. A. B.: Trésorerie.

Een aanzienlijk getal oorspronkelijke, bezegelde cijns- en erfbrieven werden door den uitgever geraadpleegd, en van vele werd hier gebruik gemaakt onder aanduiding van Bank en datum, zonder het aangeven der bewaarplaatsen: iets dat ook zonder nut ware geweest, dewijl die brieven voortaan zoo goed als ontoegankelijk mogen beschouwd worden.

A.

AAME, zn. v. *Aam*, fr. *aime*. In de tegenwoordige beteekenis. Oudst bekend gebruik der dubbele vocaal. || Van wijnne te scrodene sal elc aame wijnts, die di scroderen afdoen eñ kelderen., ghelden enen penninc, eñ elke aame wijnts, die si vutdoen., sal ghelden tue penninghe. *Tol te Diest*, 24 juni 1307. Oorspr. Men leest ook aldaar: namaals (2), ghemaact, tsgodensdaaghs (3), tsondaaghs (2), anders daaghs (2), elcs daaghs (2), staan (2); benevens: raed, verstaene, staene, scaep, slaen en jaere. || Die aame smouts [sal ghelden] drie oude grote *Reg. cop. cart.* 11 v°., 1328. — In het kb. van Diest, A. r. 41, wordt zelfs het ww. met twee aa's geschreven, alsmede de 3e pers. enk. d. tegenw. tijds: || Dat nieman meten en sal noch aamen. — So wie wijn aamt. — Wij meldeden de Diestersche oorkonde van 24 juni 1307, als de oudste dubbele vocaalspelling aanbiedend, omdat deze er, als het ware, stelselmatig gebruikt werd. Edoch, in eene oorspr. en bezegelde oork. d. d. 21 nov. 1290, rakende de Xde van „Guldemersch", bij Gent, eñ berustend in het Rijksarchief te Gent, leest men reeds: Ywain Stullart, bailliu van Ghent eñ van den lande van Aalst.

ABAIN. Zie AUBAIN.

ABATEMENT, zn. o., voor het gewone Esbatement. *Tooneelvertooning*, fr. *représentation scénique*. Een besluit van de regeering der stad Diest, d. d. 18 juni 1660, schijnt te kennen te geven dat „Esbatement" en „Kluite" synoniem waren, als klucht beteekenend, en tegenover stond het ernstige „Spel van Sinne": || Alsoo questie eñ geschil was comen te gereysen tusschen die van de Leliecamere alhier, ten eenre, eñ die van de Christusoogecamere, ter andere zijden, over het voorspelen te kermisse eerstcomende, voor het stadthuijs deser stadt, is geresolveert dat, sonder prejudicie van een ijeders recht, desen jaere die van de Christusooge des saterdaeghs sullen spelen den „Willecom", die Leliecamere sondaeghs die „Cluijte" oft „Battement", eñ 's maendaeghs het „Spel van Sinnen"; eñ die Christusooge dijnsdaeghs van gelijcken een „Spel van Sinnen", eñ woensdaeghs die „Cluijte"; eñ saterdaeghs die van de Leliecamere den „Adieu"; eñ dit alleen bij provisie.

ABATEMENTER, zn. m. *Tooneelspeler* in de „Spelen van Sinne" en „Sotterniën", fr. *acteur dans les représentations scéniques* (Morales, farces et sotties, dites „esbattements"). || Oock zal men mede loten eenen tritsoorwaerdere, die gheenen vremden hueren en mach. Up dwelcke tritsoor den conijnck moet doen zijn eenen pot wijns, om d'abattementers eñ presentspeelders te feestieren. *Belg. Mus* VII 258, *Kersauwieren v. Pamel*, 1556—1609.

ABBET (Abdt, abt), zn. m. *Abt*, fr. *abbé*. || Sonder sabbets orlof. 25 febr. 1252. Dat deghene die woenen binnen der voghedien van Everghem.. niet en ziin schuldech te commene te zabbets gaughedinghe. 8 febr. 1275. Van des abbets ende scovents halven — van sabts eñ convents halven, — van den vorseiden sabts mannen — vor mijns heren sabts man. 25 jan. 1277. Die abbet. 11 nov. 1279. Als van den contente eñ van der calaengen, die N. N. hadden up den abbet eñ up die kerke van sinte Pieters van Ghent. — die here Willem.., die macht hadde van tsabbets halven vorseit, bi des abts letteren vorseit. — al te doene ghelijc den abbet. — bi den vorseiden letteren van den abbet. — die vindere was van des vorseits abbets halven. — die here Willem.. van tsabbets halven. — in tsabbets stede. — den vorseiden abbet. 24 oct. 1281. — Den here Diedericke abdt van den Zoetendale. — wi, Jan, abdt van sente Pieters — abt van sente Pieters 20 jan. 1285. In zabbets stede. 13 sept. 1293. Een debaet tusschen abbet Jhanne eñ N. — dat dabt eñ convent. — dat dabbet eñ convente. — den abbet van sinte Pieters. — Jhan, abbet van sinte Pieter — 1298. —

ABDERSSE (Abdesse, abdisse, abedesse, abtdesse), zn. v. *Abdis*, fr. *abbesse*. || Dat wi hebben vercocht wel eñ wetteleke der abderssen eñ den covente van sente Claren. — die van der abderssen eñ van scovents alven. — de abdersse eñ tcovent. 19 aug. 1288. Dat ic, N., heeschende was.. der abdesse eñ den convente van sente Claren.. tiende van den vorseiden Guldemersch, dar de vors. abdesse eñ tcovent haren cloester op ghesticht hebben. — de vors. abdesse. 21 nov. 1290. De abdesse eñ dcovent van sente Claren. — de vors. abdesse. 20 mrt. 1291. Marie, abdesse van Vorst. — dabdesse in den convente, 28 aug 1292. — wi, suster Alise, gheseid abdesse 20 nov. 1298. Discort.. tusschen religieusen wiven dabdisse eñ convent van Vorste. — de abdisse eñ tconvent. — de goede der abdissen. 28 aug. 1292 Miin vrouwe ver Alit, die men heet abdisse van der Cameren. 2 apr. 1297. Abdisse. mrt. 1299. Dat de here van Vianen, miin oem, heeft vercocht der abbedessen eñ den convente van sente Claren. 1 juni 1293. Ic, suster Adelisa, gheseit abedesse, eñ tcovent van Dorencele. 19 oct. 1300. Dat wi hebben vercocht der abtdessen eñ convente van sente Claren. — so wart de abtdesse eñ tcovent gheeereft int voers. ghoet. — hebben ghelooft der abtdessen.. — bi orlove der abdessen. — eñ ghelove der abdessen. — de voers abtdesse. 4 juni 1293. — In een dubbel dezer oork. staat overal „abdesse".

ABEDIE, zn. v. *Abdij*, fr. *abbaye?* Waarschijnlijk eene schrijffout. || Dat wie, die corte lakenen maken sal, dat die niet maken moet enich teken an die lakene van enegher abedie oft gontree, zonder van der abedie of contree daer de wulle ute comen es, danof dat de lakene ghedrapierd sijn, up ene boete van 1 lib. par. eñ zijn ambocht ij jaer. *K. lakeng. Yperen*, 189.

ABEL (Able), bn.

1) *Geschikt*, *bekwaam*, *bevoegd*, *die de vereischte krachten of hoedanigheden heeft*, fr. *propre*, *convenable*, *qui a les qualités requises*. || Dat men in

de stad van elken van de voirg. tzestich scutteren die overmoegen es, setten sal enen anderen goeden geselle dairtoe nut eñ abel synde *Sermeus*, blz. 14, aant. 14 (1453) Eñ soe verre deghene van de tzestich scutters, die nu buten woenen, hier in de stad niet willen comen metter woenst, men sal andere goede gesellen, die abel eñ nut sullen wesen, in huer stad setten. Ib. Boudin, overmeerkende, dat hij niet meer able en was om die wapene te volghene, of om achter Vlaenderen te rijdene eñ het land te gouvernerene. J. V. DIXMUDE, 40.

2) *Bevoegd*, *gerechtigd*, *wettelijk bekwaam*, fr. *apte*, *habile* (en droit). || Want ic een persoen abel eñ bequame ben oft ontfanckelijc om te gecrijgene possessie eñ saisine. V. D. TAV., 36 v⁰ Ten achtsten, dat tleen euwich si eñ succedere op doudste naerste hoyr van den leenman, abele om succederen. *Leenr. v. Vl.*, 13 Mids dien dat de voirs. jonckheer Jan eñ jouffrouwe Johanna, man eñ wijf, soe jonck waeren van dagen, dat zij niet abel genouch en waren om hen eñ heure goede selve te regerene, so waren hen ... iiij. momboeren gestelt. *St.-arch. te Diest*, 15e E., Dat men niemant binnen dese stadt oft hare vrijheijdt van wettigen bedde en voudt, die den weesen in het vierde lidt oft naerder bestont, die tot de momboirye van de voirs. weesen abel, nut eñ oirboirlijck soude zijn. *C. v. Brus.*, *Stat. v.* 1657.

ABELHEIT, zn. v. *Geschiktheid*, *bekwaamheid*, *ervarenheid*, fr. *capacité*, *expérience*. || Wt den goeden aenbrengen ons gedaen van der abelheit eñ experiencien ons geminden Druwijns Sucquet. *Rekenk. v. Brab.*, reg. 132, f⁰ 84.

ABERDAEN, zn. m. *Abberdaan*, fr. *morue séchée*. Oudste melding. *Tol te Rumpst*, 15e E.

ABIJT (Habijt), zn. o. 1) *Kleeding*, in 't algemeen, fr. *vêtement*. || 't Was almeest jonckvolck; de manspersoonen, veel jonghe ghezellen, magher int abijt. *Ber. tijden*, I, 5.

2) *Klooster-*, *orde-*, *geestelijk kleed*. fr. *habit religieux*. || Als den boom daer Ons Heere met een spa de wurtel ontdecte, eñ Ons Vrauwe begoot, up welcx tacken uutsproten veel helighe eñ weerdighe Dominicanen met haer abijten an, daer zij [*sl.* de geuzen] al bonte craeijen af maecten, omdat zij buten zwart eñ onder wit draghen. *Ber. tijden*, I, 164. Zulcke haerde vele en hadden van der gheestelicheijt, al was 't dat zij gheestelic hieten, niet dan den name eñ 't abijt. 248.

3) *Kerkgewaad*, fr. *vêtements sacerdotaux*. || Dat men up alle dobbel feesten choor houden zal t'allen officien van den daghe; eñ deghone, wiens thour het wordt choor te houden, die zullen vercleet wezen met zulcke cappen eñ abijten als de hoocheijt van der tijt begheeren zal. *Koor Winoczb.*, a. 7, 16e E. Zie TORNICKEL.

ABIJT oft TABBAERT, zn. m. *Tabbaard*, fr. *robe longue*, *tabar*. || Sullen .. onse rentmeester oft zijn stadhoudere de erflaeten schuldich zijn recht eñ justitie te doen met alsulcken abbijte oft tabbaerde van alsulcken coluere oft verwe als hen van onsen wegen ter saecken van hueren officien jaerlicx gegunt eñ gegeven sal worden. *Rekenk. v. Brab.*, reg. 138, f⁰. 121 (1532). Zie TABBAERT.

ABILGEMENT (Habilgement), zn. o. A — van oorloge *Oorlogstuig*, fr. *agrès*, *machines de guerre*. Zie La Curne: *Habillement*, 4⁰. || Also men zeide, zo waren int casteel wel 300 personen of meer, lieden van stoffen, eñ wel geprovantsiert van leiftucht eñ abilgementen van orloghe. OL. V. DIXMUDE, 178.

ABITUEEREN (Habitueeren), bw. *Kleeden*, fr. *habiller*, *vêtir*, *revêtir*. La Curne: *Habituer*. || Ghecocht ... iiij corte lakenen, omme te habitueerne den bailliu, vij scepenen, den clerc eñ den ontfanghere. *St.-Rek Nieuwe*, 1397. Andere costen om te habituerene eñ cleedene den heere, de wet eñ haerlieder dieneren. 1461. Den herault van Brabant, die met sijnen vercierden heraultrock ghe-abitueert was *Matthias*, 14. D'eerste triumphante personagie, die op het voorste tanneel stont, was uytermaten costelijck gheabitueert in de ghedaente van Juno. 19. Vele gheestelike speilen van leivende lieden zeere rykelyke gheabitueert eñ zeere selsienlike [prachtig]. OL. V. DIXMUDE, 173.

ABOLCH. *Zie* ABOLGE.

ABOLGE, zn v *Verbolgenheid*, *gramschap*, *toorn*, *wrok*, fr. *colère*, *ressentiment*, *rancune*, ofr. *ire*. || Want ons onse goede vriende, scepene, raet eñ andere goede liede ghemeinleec van der stadt van Dyest enen ontsteliken dienst bewijst eñ ghedaen hebben, om onse onghonste eñ abolghe, die wij te henweert droeghen eñ ghekeert hadden, eñ oec om hen onse lande te openen, die hen voirghesloten waren *Diest*, *Reg. cop. cart.*, 14 nov. 1375. Omme dat hare genadige here eñ vrouwe hare abulghe keeren selen van haerre goede stat [ende] van alle haren goeden lieden van Lovene, eñ hen alle sake eñ mesdaet vergeven eñ quite scalden tot op den dach van heden, eñ die vriendelec nemen eñ ontfaen in haerre hulden eñ genaden. *Coutherel*, *Peis a.* 1381. Dat sij dan onse voors. tollen, pachten, chijnzen eñ renten, eñ oic alle vervallen voirs. soilen moigen aenveerden eñ inhouden, sonder onsen wederseggene, abolch oft enigen ondanck daerom te hebbene in eniger manieren. *Rooth.*, f⁰. 62 v⁰. (1537).

ABORTIJF PERKEMENT, zn. o. *Maagdenperkement*, fr. *parchemin vierge*. || Een vierkant lokerkin [koffertje], .. daerin dat lach ghescrifte in fijn perkement, ter avontueren abortijf oft ongheboren perkement. *Ber tijden*. I, 177. Aant. 2. Pergamenum abortivum, perkament van een dood geboren lam. Maigne d'Arnis zegt: ex pelle vitulina vel hœdina „leviori". Kramers zegt ook: van bereide huiden van „doodgeboren" lammeren of geiten. Men maakte er ook kostelijke pelsen van; zij zijn begrepen onder de heerlijke cijnzen in natuur. Zie GRIMM, *Rechtsalterthümer*, 379.

ABOUT, zn. m. 1) *Paal*, *uiteinde*, *grens*, *belending*, fr *borne*, *limite*, *aboutissant*, ofr. *about*. || Stellende elck parcheel ofte partye by goeden verclaerse, met specificatie van aboutten eñ ghetalen van boomen. *C. v. Veurne*, IX, 5. Met goed verclaers van canten eñ habouten, waer 't zelve goedt ghestaen eñ gheleghen es. XXVIII, 2. Twee pryssers ofte meer, dewelcke, gheëedt synde, sullen de goedinghen ten sterfhuyse bevonden prysen naer haer weerde, stellende deselve prysie by gheschrifte, met pertinentegrootte, lysten, canten eñ aboutten van d'erfachtigheden, die aldaer moeten verdeylt zyn. *C v. Poper.*, XI, 2.

2) *Onderpand*, fr. *fonds d'hypothèque* Maigne d'Arnis. Abbotum, adboutamentum. || Dat de verbanden ende condemnatien ghepasseert .. tsy in terme generale oft by verclaerse van speciale about eñ ypotheke. *Plac. v Vl.*, 10 febr. 1535, I, 287. Deghene op wien de voors. uytwinninghe ghedaen is .., vermagh wederom te komen tot syne erfve eñ hypotheke alsoo vuytgewonnen eñ niet gedecreteert .., rembourserende eñ betaelende de achterstellen van de rente tot den tyde van de vuyt-

winninge eñ gebruyck by den klager gedaen van denselven about eñ hypotheke. *C. v. Ronsse*, XVII, 2, 5.

ABOUTEMENT, zn o. *Pand*, fr. *gage*. || Dat gheen poorter noch ander man, die gheen upsettere of lakecopere es, mach copen negheen laken noch halflaken t'Ypre ghemaect, of ontfanghen over scoud in aboutemente bin der steede van Ypre, eñ die voort vercopen bin der stede, up ene boete van 1. lib.; of het en ware vaerwers of wullebrekers, dewelke wel lakenen moghen nemen van hare calanten over scoud. *K. lakeng. Yperen*, 206. Alle maniere van aboutemente, die drapiers overgheven zullen den hosteliers of upsetters, van wat manieren van goede dat het zy, dat die zullen moeten betaelt wesen te alzulken daghe os de drapier betaelt zoude wesen, 212.

ABREIJE, zn. v. *Koppelaarster*, fr. *proxénète*. || Item, omme abreyen, die wijfs ofte mans wijf ontspoenen. *C. v. Aalst*, blz. 388 a. 4.

ABREIJSCHAP (Abroyscip), zn. v. *Koppelarij*, fr. *maquerellage*. || Calle Edelinx eñ Matte van der Capellen, van abroyscepe, elcken 1 jaer. *Auden. wetg.*, I, 246.

ABSENTEEREN, bw 1) *Ontvreemden*, fr. *détourner*, *enlever*. || Wie ghearresteert goet transporteert, alieneert of absenteert uuter plaetse van den arreste. *C. v. Gent*, IV, 10.

2) **Hem a—**. *Het land verlaten*, *wegtrekken*, *de vlucht nemen*, fr *quitter le pays*, *prendre la fuite*. || Van desen vrede es costume: heeft een persoon fait ghedaen van dootslaghe ofte anders, eñ hem de principaele van den faite absentheert, data te segghene, dat hij wechtrect, zoo dickent ghevalt, men haelt den vrede an de naeste maghe van vader eñ moeder van den principael. *C v. Aalst*, 464.

ABSOLUTIE, zn. v. *Ontslag*, *onschuldverklaring*, *vrijspreking*, fr *acquittement*, *déclaration d'innocence*. Bij de Ferrière „*absolution*" in 't crimineele; hier in 't civiele. || De gedaechde, dienende van antwoorde, is gehouden oock te nemen pertinente fijnen van niet-ontfanckelijckheijt eñ absolutie; ten ware dat hij hadde eenighe declinatoire exceptien. *C. v. Mechelen*, *leenh.*, *Stijl*, a. 13.

ABUIS (Abuus, Abuys), zn. o. *Misbruik*, fr. *abus*. || Sevene mannen es een vul hof; het moet wesen priemetijt eer men hof maken sal, eñ voor de noene lidens moet thof gemaect wezen; diet daerachter makede, het ware abuys van wetten. *Leenr. v.* 1528, 37. Daer partien commen bi accorde voor de mannen, omme eeneghe kennessen of verbinden te doene, al ware de zake niet wettelic, of al warens de mannen niet vroed, men sal partien niet in wettelicke dachvaert trecken, al worden de mannen ghemaent, als in versten of diereghelicke; het ware abuus van wette; want diere ten daghe niet en quame, verlore zijne zake, als hofvluchtich. Ib., 60.

ABUKE, zn. v. **In a. liggen.** *Op den loer liggen*, fr *être en embuscade*. || Taachternoens, up denselven dach, bedreven die benden van beede die capiteijnen te Ghendt eenen loosen alaerme in den Ham, lieten haer gheschut afghaen, laghen in abuucken. *Ber. tijden*, II, 272.

ABUSELIJCK, bijw. In den mond van een geleerd man kan dit woord hier niets anders beteekenen dan *droef*, *bedroevend*, fr. *triste*. || Zij schuerden eñ bedorven daer outellicke boucken, soodat gheheel die strate overdect was met gheprenten papiere. Zoo ooc waren beede de groenpleijnen van de twee panden van den cloostere, dwelck abuselic om zien was. *Ber. tijden*, I, 113.

ABUUS VALLEN, ow. *Verschalkt*, *bedrogen worden*, fr. *être dupé*, *trompé*. || XXI ellen eñ een quart toole, . . omme danof te makene bequame roxkins, omme van de halle te draghene de lakenen ghecocht bij de cooplieden, geteekent met de letteren A. B. C., updat de cooplieden deselve te betere zouden moghen kennen eñ te min abuus vallen. BEMBRY, I, 316 (1565).

ACHEMANT, bn. *Sierlijk*, *bevallig*, fr. *charmant*, *élégant*. || Ghi droecht den hoet ooc van der roze. Die scone was eñ achemant. PRAET, vs. 58.

ACHTE, telw. *Acht*, het hoofdgetal, fr. *huit*. || Van thiene ponden vore de mudde rogs, eñ van achte ponden vore de mudde gheersten, 11 juni 1277. Bin achte daghen, 11 nov. 1279. Achte linen lants, 19 juni 1289. Binnen den achte dagen, mei 1294. Achte eñ dertech pont eñ achte s. VI. d. 25 nov. 1296. Achte bedden, m° cc° eñ achte eñ neghentech. Hi quammer in achte daghe te utegaenden merte 10 aug. 1298. Dusentech tue hondert neghentech eñ achte. 4 oct. 1298. M CC achte eñ neghentech. 25 oct 1298. Ducentech tue hondert eñ achte eñ neghentech. 24 dec. 1298. — In alle de hier gemelde oorkonden leest men „achte"; slechts in de keure van ter Piete, 30 mrt 1265, staat „binnen acht dagen". — Ook met den meervoudsvorm: || Dat die vorscr. acht raetzluden, gesworen van den ledigen, tegader comende, onder hem enen burgemeistere, bi der meester partijen van hem achten raetsluden stemmen, noemen eñ kyesen mogen suelen. *O. Liége*, 18 nov. 1404, *Sint-Truiden*. En, als zn., voor een „college" van acht personen, te Brussel: „de Achten", *de acht rechters der lakengulde*, fr. *les huit jurés de la draperie*; Christijn: judices pannarii: || Die vier ierste schepenen kiesen oft nomineren, corts nae den voors. sint Jans daghe, vier persoonen vuijt heuren geslechten, om dat jaer te dienen als Achten voor de gulde van der drapperie, dwelck een gericht appaert is; eñ d'overdeken van derselver gulden die wordt bij tourten [beurten] gecoren vuijtten voors geslechten. *C. v. Bruss.*, 1570, a. 7. — Ib. 1607, a. 40.

ACHTELE (achtelinck), zn. *Achtste deel* (des halsters, graanmaat), fr. *huitième partie* (du halster, mesure de grains) || Summa siliginis: cxl. halsters, cxxiij. firt., xxvz achtele. *Cart. St. Pierre*, 393 (1281). Summa totius siliginis, cum Vrilant: xxj. modii, preter iij achteling. Ib. (Aanteek. des uitgevers: Een achteling zaets maakte 25 roeden; achteling, het 8ste der mud.)

ACHTEN, bw., versta er onder „bekwaam". *Kiezen*, *benoemen*, *aanstellen*, fr *élire*, *nommer*. || Dewelcke paysiers, alsi [als si] den last in hen ontfaen hebben, selen horen eedt doen wel eñ wetteleke te doene daer zij toe gheacht eñ ghecoren sijn. *Gesch. v. Antw.*, II, 631 (1357). Hier swere ick, daertoe ick geacht ben, dat is momboer te sijne van A. B. etc., weeskinderen. *C. v. Lier*, XVIII. 10.

ACHTEN, ow., met het vz. *op*. *Zich bekommeren — bekreunen om*, fr *se soucier de*. || Eñ want dickmaels ghebeurt, dat de gearresteerde, niet achtende op 't arrest op hen gedaen, hen absenteren eñ vertrecken uijt dese stadt, eñ 'tselve alsoo violeren. *C. v. Bruss.*, *Stijl*, a. 5.

ACHTENDE, bn. Het ranggetal. *Achtste*, fr. *huitième*. || Int jaer ons Heren . . . up den achtenden dach binnen inganghede aprile. *Schep. v. Diest*, 1298. De achtende summe. *Rek. v. Antw. v.* 1324, 18. Des achtende daghes van meye. *Hof des abts v. Tongerloo te Diest*, 1377. Een achtende deel van

gheel den goede. *C. v. Gent*, *Vonnis* v. 1399. I. 565. — **Hem achtender.** *Met hun achten*, fr. *à eux huit.* || It. ghaven sij Janne uten Hove, der stede seriant, N., N., eñ Mugline den Coninc, hem achtender, eñ ij. coke, die mede waren, over hare pine eñ solaris, lij. lb. *Rek. v. Gent*, I, 231 (1337). — **Achtende en achtste.** || Eñ yeghelijc weert, die samercoper van binnen Dyest heeft gaende met sinen gasten optie halle, daer een vreemt samercoper medegheet, die sal den samercoper van binnen Dyeste gheven den achtenden d. [denier] van alsulken samencoop als gheordineert es optie halle. *K. lakenq. Diest*, a. 95. Dits van den achtenden velde.. Die minsche sach op den achtenden velde, die lach seer gruwelike hoghe.. Altehans was die minsche op den achtsten velde. *Aller Kerstb.* 50. 51.

ACHTER, als voorzetsel van plaats. 1) *Na*, fr. *après.* || Quame dien dach [*nl.* de vervaldag eener rente] achter zijne doot [*nl.* des eigenaars], soe ware dleengoed alleene die rente sculdich, eñ dye aeldinghen des onghehouden; eist dat doudste hoir deelen zal in tander goedt, zo es de rente schult eñ deelsaem alsoft in ghelde achter hem [*nl.* den eigenaar] vonden ware. *Leenr. v.* 1528, 15. Als een grondenare sterft, dleen dat achter hem blijft es ongehouden van sculden, updat er ander goed, erve of catheylen zijn, daer men de sculden mede betalen mach. 30.

2) *In*, *binnen*, fr. *dans.* || Daer husinghen achter de poort crano siin, wat men doen sal. *C. v. Brugge*, I, 346, a. 22 (omstr. 1305).

3) *Onder.* **Achter het recht.** *Onder het recht*, *in bewaarder hand*, fr. *sous séquestre.* || Den kooper weijgherende de kooppenninghen van den naderlingh te ontfangen, moeten deselve achter het recht worden geconsigneert *C. v. Maastricht*, XLI, 10.

Gewone uitdrukkingen, meestal met den 3^{en} naamval. **Achter dorpe gaen,** *door het dorp heen*, *overal in het dorp.* || Newar ghinc hacter (*sic*) dorpe eñ hiltre siin sceren mede. *C. v. Aud.*, II, blz. 27, (omstr. 1300). **Achter huise gaen.** *Door het huis heen*, *op en af loopen*, ook *inwonen*, fr. *parcourir la maison en tout sens*; — *habiter en permanence.* || Kenlijcheijt bij den wercke, dat continuelijck bijblijvende is, gelijc is van dengeenen die openbairlijc een concubijne hout in huijs eñ in zijn bedde, eñ aen zijn tafele, eñ kijnder dairaf heeft achter huijse gaende. V. D. TAV. 163 v^{0}. **Achter huise leech gaen.** *Over straat loopen zonder te werken*, *lanterfanten*, fr. *courir les rues sans travailler*, *battre le pavé.* || Insghelicx sal den meester ghehouden wesen 's werckedaechs die jongers oock te leeren, die achter huise leech gaen eñ die noch op geen ambacht en sijn. *Gesch. v. Antw.*, IV, 596, knechtjeshuis (16e E.). **Achter camere gaen.** *Zijne (slaap)kamer doorloopen*, fr. *parcourir sa chambre* (*à coucher*) || Diegeene, die snachts in zijnen slaep met zweerden oft met messen [pleecht] achter camere te gaen steeken, kerven, houwen eñ slaen, die is sculdich hem te versiene. V. D. TAV., 157 v^{0}. **Achter rugge senden.** *Terugzenden*, fr. *renvoyer.* || Eñ deselfde opinie [*nl.* der prelaten en edelen] den gedeputeerden van den vier hootsteden van Brabant overgegeven eñ gelevert in gescrifte, eñ trapport geoepent, den last van denselven ierst underlinge, daernae voer die twee opperste Staten, eñ namaels voer de Ma^{t}. van der coninginne op den xvij^{en} dach deser tegenwordigen maent van octobri, eñ ten selven daige voer de Ma^{t}. van den keysere.. gedaen, eñ nijet geaccepteert, maer bij zijnder Ma^{t}. anderwerff achter rugge gesonden geweest zijnde, om bij denzelven gedeputeerden nairderen last te gecrijgene, ten eijnde dat zij hem metten voers. twee opperste Staten zouden moegen conformeren. *Rekenk. v. Brab.*, reg. 139, f°. 17 (1542). **Achter rugge.** *Achterbaks*, *achter den rug*, *heimelijk*, fr. *en cachette*, *secrètement* || Maer soo dese wercken achter rugge ofte buijten wete oft kennisse van de geïnteresseerde partije gemaeckt worden, sullen deselve moeten geweert eñ afgebroken worden. *C. v. Loven*, *Servit.* a. 102. **Achter see.** *Over zee.* || Latende voorts tselve schip driven achter zee; twelcke cort daernaer sonck in den gront omtrent Blanckenberghe. Piot, *Chron.* 791. **Achter stede gaan.** 1) *Door de stad heen*, *over straat gaan of loopen*, ook *lanterfanten*, fr. *courir les rues*, *battre le pavé.* || Corts daerna voerden zine tAmiens of te Monstreul, in den handen van den coninc, van dewelke hy zeer blyde mochte zyn dat hy uut haren handen was, eñ ghinc daer, up zine trauwe, achter de steide. OL. V. DIXMUDE. 128. Omme t'hende van dien [acht daghen] te gaene continueren zijne studien, sonder hier achter stede langher ledich te gaene, up paine van provisie. *C. v. Brugge*, II, 209 (1569). 2) *De stad bewonen*, fr. *habiter la ville.* || Den dach van der voirseide scult was overleden wel xvij jaer; binnen al welcke tide Jan Motten t'Aelst achter stede ghegaen hadde solvant synde, eñ en hadde noyt zinder aenghesproken gheseyn te wette, also hy dingde. *C. v. Aalst*, 274 (1451). **Achter straten gaen.** *Over straat*, *buitenshuis gaen*, fr. *sortir de la maison*, *sortir.* || Als een die besprongen eñ gequetst is lange te bedde gelegen heeft, eñ dat hij dan opstaet eñ gaet ter kercken oft achter straten, meenende genesen te zijne. *Pract. crim.*, 104.

2) *Omgaan*, *rondgaan*, *aalmoezen inzamelen.* || Item, selen desen voerseijde vj bruederkens alle weeken, twee van den sessen, die men daertoe kiesen sal, achter straten gaen, een yegelijck met eender malen, twee werve de weeke, te wetene tsaterdaechs eñ tsgoensdaechs. *Godsh. Bruss.*, H 945, f° 3 v°., 15^{e} E. **Achter Vlaenderen rijden.** *Door Vlaanderen heen rijden*, *Vlaanderen doorloopen*, fr. *parcourir la Flandre.* || Boudin, overmeerkende dat hy niet meer able en was om de wapene te volghene, of om achter Vlaenderen te rydene en en het lant te gouvernerene, noch elke recht, wet eñ vonnesse te streckene. J. V. DIXMUDE, 40.

ACHTER, als voorzetsel van tijd. || Achter de dood van Gheeraerde van den Waelle, haren man was. *C. v Gent*, I, 562. (1396). Dat nyemant vortan achter der clocke geluydt savons opter straten gaen en sal. *O. Liège*, 27 juli 1469, a. 3, *Tongeren.* Omtrent acht daghen achter Aller Sinten dach, so was ghemaect een pays in deser maniere.. OL. V. DIXMUDE, 58. Eñ om dese redenen vint men vele goede heeren, als sy, achter eenen dooden, hoeren van eenighen geschille, si stellense alle wte tot den xl^{en} dach leden si, omme dat er niement onrechtegelike in possessien commen en soude. (Kantteekening: post obitum defuncti). BOXHOREN, a. 43. Nagenoeg eensluidend in de Leenrechten van 1528, 4. Coempt die verweerdere die [getuijgen] sien zweeren achter dat enqueste voldaen is, men sal hem geven den naemen eñ toenaemen. V. D. TAV. 10. Achter dat iement zijn goet vercocht heeft eñ de comanscappe gesloten is, soe en heeft de vercooper geen actie meer totten goede. 186 v^{0}. Men houdt in vele plaetzen voire costume eñ gewoente, achter dat een persoen sieck te bedde

leegt, daerinne hij blijft sieck liggende tot in der doot, dat die persoen geen gifte, vercoopinge, opdrachte, transpoort noch alienacie van zijnen erve en mach doen in prejudicien van zijnen erfgenamen, dat van weerden sijn sal. Ib, 187. Als men achter noene dingen wille, so mueghen twee erfachtige mannen of meer thof verkennen. *Leenr. v.* 1528. 39.

ACHTER DIEN DAT, vw. *Nadat*, fr. *après que.* || War dat die maghe van diere vrouwen niet ne dursten claghen, so souden die burghmesters, of die en [*l* die een] van hem twen, claghen van den voers. sticken, ter wet, binnen den jare eñ binnen den daghe achter dien dat die sticken ghevallen waren *C. v. Brugge*, I, 230 (1278).

ACHTER, TACHTER, TEN ACHTEREN SIJN. 1) *In gebreke zijn*, fr. *être en défaut.* || Van welcker anspraken deselve meijer zeere tachter was, mits dat hij geen getuijgen en vant, die hem te tuijgen wisten dat deselve gevangen hem ontbroken was. V. D. TAV 115.

2) *In vergrijp sijn*, fr. *être en faute.* || Zo wie, in evlen wille, wondt doet an scepenen, oft an deghuene die in sheeren stede zijn, die verbuerdt zijn handt Item, maer so waer, dat scepenen, of die in sheeren stede es, achter es, ne wordt daer niet ghehouden als scepene of in sheeren stede zijnde. *C. v. Brugge*, I, 325 (1304).

3) *Achterlijk, ten achteren zijn met betalen*, fr. *être arriéré dans le payement d'une dette* || Dat wy sculdich ziin de somme van hondert ponden parisis, van denwelken wy hem [*nl.* den grave van Vlaenderen] achter ziin de voors. renten van dertien jaren. *Acad. d'archéol.*, XIV, 148 (1352).

4) *Geldbehoefte hebben*, fr. *être en besoin d'urgent.* || Een schip seilt van Amsterdam, of van anderen steden, waer dat het is; een schipper is ten agteren eñ verkoopt goed op den bodem. VERWER, a. 4.

5) *Te goed hebben*, fr. *avoir de bon.* || Eñ zoe wes hy derre affirmeren by eede (vuyt crachte desselfs scepenenbrief, tachter te syne, dat moet de proprietaris oft gebruyckere van den pande betalen ende namptiseeren. *C. v. Antw.*, 1545, VI, 15. Soo wanneer ijmant eenich gelt aen den schipper ten achteren is, eñ dat hij daertoe ander ghelt leght, eñ van den schipper obligatie nempt, die verliest zijne preferentie van alles. Ib. comp, IV, viij, 62. Als facteurs oft makelaers aen henne bevelgevers, meesters oft committenten eenige somme ten achteren sijn, 't sij ter saecken van verschoten oft betaelde penningen, oft oock van hennen dienst, eñ van deselve henne meesters eenige goeden in henne handen oft macht hebben, worden verstaen die met voordeel oft preferentie, voor alle andere schulthebbers oft crediteuren, tot henne versekerheijt te hebben. IV, x, 20. Soo vermagh den renthefter desselfs huerlinghs goeden, naer voorgaende sommatie, doen executeren, afpanden eñ beschrijven tot de concurrentie van 't gene hij ten achteren is. *C v. Bruss.*, 1607, a. 95.

ACHTERBLIJF. Zie ACHTERBLIJVEN.

ACHTERBLIJVEN, ow. 1) *Niet verschijnen voor het gerecht*, fr. *ne pas comparaître en justice, faire défaut.* || Waert dat de vassal zijnen heer gheaccuseert hadde van eenen vilainen stucken, eñ tproces galitiscontesteert waer, eñ soo verre beleedt zijnde dat hi achterwaert keerde eñ renuncieerde van den processe, oft hijt soude mogen doen? Secht: dat, blijft de vassal achter omdat hi zijn voortstel niet geproeven en can, nochtans dat hi daerom zijn best gedaen heeft, so verliest hi zijn leen sonder difficulteijt. *Leenr. v. Vl.*, 181. Ingevalle de geïnthimeerde ten gedesigneerden daeghe achterbleve eñ niet en compareerde, soo sal hij teghen den naesten daeghe tot sijnen coste worden beschreven. *C. v. Lier, Stijl*, XI, 13. Bij alsoo de ghedaeghde compareert, begherende dach om daerop te kennen oft ontkennen, wordt hem daertoe simpelijcken dach gheaccordeert; eñ soe verre hij die [*nl.* zijn obligatie, merk of handteeken] ten gheaccordeerden daghe bekent, oft achterblijft, wordt gecondemneert. *C. v. Casterlee*, II, 37. Ende oft hij [*nl.* de roeijdrager] teenemael versuijmpde het dagement te te doen, oft dat hij tselve soo spade dede, dat de gedaechde niet gehouden en waere te rechte te commen eñ oversulcx achterbleve, soude, boven de schade oft achterdeel van partijen, verbeuren. *C. v. Antw. comp.*, V, iv, 16. Maer soo den verweerdere is gedaecht, eñ voor recht nijet en compt, soo moet men hem tot drijmael toe doen daegen, eñ voor de twee eerste beteeckende daegen t'elcken doemen in de costen door sijn achterblijven geresen. V, x, 11. En oft iemandt aenghesproken werde ter cause van injurien, oft *ex delicto*, daertoe eenighe amende stonde, eñ achterbleve in der manieren voors. [*nl.* een eerste, een tweede en een derde maal], wordt de aenlegghere ter derder reijsen van sijne feijten ghewesen ten thoone. *C. v. Deurne, impr.*, a. 296. Indien iemandt hem presenteerde om te hebben eenige naerhede, eñ dat hij daernaer achterbleve, den heere zal hem mogen beroepen ten eersten wettelijcken dage, om sinnen te toogen. *C. v. Cassel*, a. 251.

2) *Zich niet aanbieden, weigeren;* fr. *ne pas se présenter, refuser.* || Daer een man zijn leen vercocht heeft, eñ hem beraut, hi mach de naeste zijn omme sinen gront te houdene, al hiessche zijn geheel broeder, of kint, der [*l.* die] naerhede. Want soudi hem onterven bi noode, eñ hi niemend bade sinen nood te kennene, soe ne soud se hem niement mueghen kennen, soe mocht se hem bliven. Soude hij hem onterven bi hoire, seide zijn hoir dat achterbleve, men mochten niet bedwinghen hem tontervene. *Leenr. v.* 1528, 10.

3) **A — der klagen.** *Onderdoen, zijne zaak verliezen, fr. succomber.* || Blijft de cleghere der claghen achter, so sal hi ghelden. v. s. *Kb. v. Diest* A, 38. Zie ACHTERVELLICH.

4) *Niet van kracht zijn, geen stand houden*, fr. *cesser de subsister, ne pas être valide.* || Waire eenen coop geschiet bij consente van den cooper eñ vercooper, dairaf dat de leveringe, tradicie oft cessie wettelijc waire gedaen, eñ den prijs van den vercoope genoemt, al waert soe dat de voirs. penningen niet betaelt en wairen, nochtans en sal den coop dairom niet achterblijven, hij en sal stadt houden. V. D. TAV. 187 v°.

5) *Geen plaats hebben, niet gebeuren*, fr. *ne pas avoir lieu.* || So wannere dat were, dat eynich van den acht persoenen, die alsoe kiesen soelen die twe overste raidtslude voirscr., niet daerbij en muchten off en wouden siin dien keur off electie helpen te doin, dairom en sall die keure niet achterblijven; die anderen, die aldair wesen soelen, sij en (?) soelen dien keur eñ electie doen. *O. Liége*, 10 juni 1417, a. 4, *Sint-Truiden.* Want de gheswores vorster niemande en mach arresteren dan in presentie van twee schepenen, eñ dat dickwils, midts d'absentie der schepenen, d'arrestement soude moghen achterblijven. *C. v. Overijssche, Adm. v. just.*, 1.

6) **Tachterblijven.** *Onbetaald blijven*, fr. *rester*

dé. || Dat, bi dien, de voirseide heesschers, updat zij eeneghe scult recouvreren wilden up tgoed van den voirseiden weesen, zij ghehouden zouden wesen huere scult te verifierne met levenden orconden, die, tachter eñ onvergolden bleven zijn ten overlidene van den voors. Jan. *C. v. Aalst*, 298 (1460).

7) *Ophouden te bestaan, onthonden worden*, fr *cesser d'exister, se dissoudre.* || Alsoe de coninc, deken, geswoerne eñ gemeine gesellen van sint Joris gulde in de stad van Bruessel, den borgemeesteren eñ scepenen, rade, geswoernen eñ honderste mannen te kennen gegeven hebben, hoe dat sij, over menich jaer, gehadt hebben twoelve erfscutters, die jaerlicx metten erfscutteren van den anderen tween gulden plagen bereet te sine in huer hernasch, als de stad iets te doene hadde, eñ die oec plagen in den ommeganghe te gane, gracelic eñ taemelic, na huer menichte, eñ dat sij nu gescapen waeren te moeten achterbliven, mids dat deselve erfscutteren in deselve gulde alsnu maer sesse en waeren, eñ dat nieman daerinne comen en woude nut eñ orboerlic sijnde om in enigen verbonde te sine. *Sermens*, blz. 18, 22 april 1479

ACHTERBLIJVEN, zn. o. *Het niet verschijnen voor het gerecht*, fr. *non-comparution en justice, défaut.* || In alle saecken, die geenen spoet en heijsschen eñ tot gehoude, tot hantvullinge oft provisien nijet en staen, sal men den verweerdere drie mael dagen, eñ denselven tot elcken beteeckenden dage duemen in de costen door zijn achterblijff gereesen; eñ sal voort niettemin voor deerste achterblijven versteken worden van wijckrechte oft declinatorien. *C. v. Santhoven, impr., Stijl*, a. 130. Overjaerde vonnissen sal men ten iersten achterblijven des gedaechde verclelren executabel. *C. v. Lier, Stijl*, III, 10.

ACHTERDEEL, zn. o. *Nadeel, schade*, fr. *dommage, préjudice.* || Nyemant en mach eenich huijs oft edificie afbreken oft ruijmen in prejudicien oft achterdeele van den rentmeesteren oft chijnsenaers renten daerop heffende. *C. v. Antw.*, 1545, VIII, 78 Die renten oft commeren verswicht, om yemant te beschadigen, oft daerdoere yemant achterdeel hebben of liden soude moeghen, wordt gecorrigeert als een dieff. II, 49. Waerdoor de partijen dickmael worden beschadight eñ van hen goed recht ghehouden, tot hennen grooten achterdeele, ongherieve eñ schade. *C. v. Deurne, impr.*, proem Alle schippers eñ schiplieden sijn schuldich goede toesicht te nemen eñ sorge te draegen voor tschip eñ goet; eñ oft, door henne versuijmenisse, onwetentheijt, gebreck oft toedoen, eenich perijckel, schade oft achterdeel daerinne geraeckte te commen, tselve souden sij moeten oprechten eñ betaelen. *C. v. Antw., comp*, IV, viij, 14. 't Hoff... willende voorkomen, dat 't oppergesag eñ de hooghejjt van Sijne Maj., den dienst van dese stad, mitsgaders de ruste van alle de goede ingesetenen derselve niet en werde gekrenkt, tot achterdeel van het algemeijn welvaeren. O. P.-B. A., 11 juni 1717).

ACHTERDEELICH, bn. *Nadeelig*, fr. *préjudiciable.* || Al ist dat eene vrouwe staende den houwelijcke haere goeden vuijtwint ter vierschaere, oft dat sij, naer haers mans doot, haer draegende als creditrice, sijn sterfhuijs verlaet, mach evenwel alsulcke properheden eñ cleederen, in wesen sijnde, blijven behouden, eñ is tselve haer niet achterdeelich. *C. v. Antw., comp.* I. 1. 94.

ACHTERDENCKEN (Achterduncken), zn. o. *Achterdocht, verdenking, vermoeden*, fr. *soupçon, suspicion, présomption.* || Soo wanneer de weduwe oft erffgenaemen sijn eñ blijven int bezith van de goeden, eñ datter achterdencken is dat sij de goeden binnen de sesse weken souden moghen ommebrengen oft versteken *C. v. Antw., comp*, V, iv, 7. Alsdan soude men int pijnigen den gevangene oock particulierlijck mogen vraegen op degene daervan men groot vermoeijen eñ achterdencken sonde mogen hebben, dat sij misdadich souden hebben geweest. *VII*, iij, 29. Soo wanneer men dies van iemand eenig achterduncken oft presumptie hebben zal, soo sal men van hem dien aengaende mogen heesschen eñ hem bedwingen tot het doen van sijn verklaers van eed. O. P.-B. A., 1 aug. 1714 a 9.

ACHTEREN, bw *Benadeelen, nadeel toebrengen aan*, fr. *préjudicier, nuire ou faire tort à* || Sweirende dat sij [*nl.* de rentmeesters] in allen saken tot heuren bewinde behoorende,., eñ dat sij geld, goed, gifte, mede [*l.* miede], noch egeenderhanden dienst noch goetdoen nemen en sullen... oft.., [om] iemant van [*l.* in] sijnen rechte te voirderen oft te achteren MARTINEZ, 8 (1447). Voorts sweire ick, op denselven eedt, dat ick geldt, goedt, gifte, meyde [miede] noch geenderhande goetdoen nemen sal, bij mijn selven noch bij ijemanden anders, om ijemanden in recht te voirderen oft achteren. *C. v. Loven, Eed der XXI gezworenen* (18e E).

ACHTERGELANDE, zn. m. *Die zijn land achter dat eens anders heeft*, fr. *celui qui occupe un champ situé derrière celui d'un autre, celui qui est enclavé* || Ten ougst, denghonen willende zijn graen afvoeren deur ander lieden graen, daerover hij gewoone is te rijden naer zijn rechte coutergat, moet denzelven ten minsten vier en twintich huereu te vooren versoucken eenen wech daerduere te pickene, op peijne, daer hij in gebrek bleve, dat den achtergelanden sal vermoghen, ter minster schaede daerduere te rijdene zonder misdoen. *C. v. Aalst*, X, 27.

ACHTERHALEN, bw (verl. dw. achterhaelt, geachterhaelt, achtergehaeld *Vatten, pakken, vangen, aanhouden*, fr *saisir, attraper, arrêter.* || Soo wie arrestbrake committeert, oft gearresteert goet transporteert, alieneert ofte absenteert uyt de plaetse van den arreste.., is schuldich te redintegreren de handt van justitie, eñ soo lange vangenisse te houden, indien hij achterhaelt wort. *C. v. Gent*, IV, 10. Ghestolen goet achterhaelt onder de handt van den ontvremder, oft oock van den Heere XI, 26.

2) *Betrappen, ontdekken*, fr *attraper, arrêter.* Omme de voors frauden eñ abusen te bet te moghen schuwen, eñ de overtreders van onse voors. ordonnancie te mogen kennene eñ achterhaelene. *Plac. v Vl.*, 8 mei 1515, a. 6, I, 596 Van alle welcke eeden noticie eñ register ghehouden sal worden ter eeuwigher memorien, ende, om des te lichtelijcker te achterhalen eñ te becommen deghene die valschen eedt ghedaen sullen hebben, eñ deselve voorts wel eñ exemplaerlijcken te straven eñ punyeren *Plac. v. Brab.*, 9 juli 1570, a 6, II, 372. De fransche tekst heeft: pour „convaincre" plus facilement, doch verkeerdelijk.

3) *Verrassen*, fr. *surprendre.* || Alsoo bevonden wordt in communicatoire saecken dat, op de *venue en cour, promiscuè* eñ sonder eenich onderscheydt wordt gehappeert appoinctement *ad tres dies*, of kortere termijnen, waerdoor seer dickwils gebeurt dat partije wordt achterhaelt eñ den tijdt benomen om haer bequamelijck te informeren. *C. v. Loven, Stijl*, a. 40.

4) *Invorderen*, fr. *recouvrer*. || Van scouden die men achterhalen mach na brieven up ghegheven. *C. v. Brugge*, I, 341 (1305).

5) *Beschuldigen*, fr. *accuser*. || Dat de voirs. mijn meester [thans: cliënt], die een eerbair man is, van goeden leven, goeder namen eñ eerbairder conversacien, eñ dairvore gehouden eñ geacht wort onder alle diegeene die hem kennen eñ daironder hij verkeert, eñ noijt achterhaelt noch geapprocheert [*l.* gereprocheert] en wart van ennigen quaden fayte. V. D. TAV., 180 v⁰. Op peine, daer sij ter contrarien daden, geachterhaelt te zijne van valsheden. *Plac. v. Vl.*, 8 mei 1515, a. 6, I, 596.

6) *Bewijzen*, fr. *constater*, *prouver*. || In criminele processen... wert geprocedeert.. ordinairlijck, als er clagende partie [is], die presenteert te proevene, als men tstuck achterhalen mach met proevene ordinaire.. *Pract. crim.*, c. 3. Men sal niemant leggen ter banck als er *partie formee* es, die presenteert te proevene als dat men tfaict achterhalen mach bij preuve ordinaire. c. 34.

7) *Gerechtelijk overtuigen*, *schuldig of plichtig erkennen*, fr *convaincre en justice*, *reconnaître redevable ou coupable*. || Ghehaelt hine niet, *id est*, *si reum manifesta probatione non convicerit*. *Compositum verbum* „achterhalen" *eo sensu frequentius adhibetur*. *Jus feud. fl. vet.*, c. 85. blz. 63 (c) Eñ dese [assassijnen] mach elck dootslaen, als sij daeraff [*sl.* van doodslag] achterhaelt zijn bij den juge *Pract. crim.*, c. 82. Dan moet men den mannen kenlic maken of die poorte open zij eñ die valbrugghe nedere; eñ als men dat weet, zo wijst men [*sl.* den niet verschijnende op dagvaardiug] achterhaelt van sinen eersten dingedaghe eñ sinen derden voortheesch. — Dus blijft dat hof open tote smorghens, eñ dan heescht men noch voort, eñ es hi niet commen, so wijst menne achterhaelt van dusdaneghen fayte. *Leenr. v.* 1528, 24. Dat mi recht dunct datter dese persoon eñ deghene dye hem rechts vermeten willen ane dit leengoed, achterhaelt zijn eñ verwonnen. 48. Eñ die partie die bedraghen ware eñ omme dach niet ne bade, iof die andre partie, die den dach niet gheven ne wilde, eñ daerof achterhaelt ware bij scepenen, sal ziin in boeten van zesse lib. *C. v. Brugge*, I. 301, 4 nov. 1304, a. 37. Eist dat zij achterhaelt zijn eñ verwonnen in de voorseide [geestelijke] hoven, danof willen zij ooc ontgaen metten privilege van deser stede. *C. v Gent*, I, 607, 11 aug. 1431. Godevaert van den Hende beloofde, in handen van den scoutteeten van der stede van Brugge, dat tallen tijden als hij ontboden wesen zal bi den voors. scoutteeten bi hem te commene, hij bij hem commen zal, up achterhaelt te wesene van tghuend dat hem de scoutteete anzegghen zal willen; eñ mids dese belofte was de voors. Godevaert ontsleghen. *C. v. Brugge*, II, 173 (1469). Soe wie eenen crimineulx verselschapt oft herbercht, wel wetens dat hij crimineulx is, die is te punierene van denselven criesme daeraff den crimineulx belast oft achtergehaelt is. *Pract. crim.*, c. 136. Dat men van nu voordan.. van raeuwe eñ onghewedde schulden de betrocken verweerers zal condempneren [in] de gheheeschte sommen bij continuatien [*l* bij contumacien], als zij daeraff so ffisantelic verwonnen eñ achterhaelt zijn *C. v. Brugge*, II, 26 aug. 1507, a 11. Dat gheen goudsmeden.. gheen werck van copere ofte latoene vergulden nochte verzilveren en zullen, dan alleenlicken kerckelicke juweelen, gesmyden eñ ghetuyghen van peerden eñ waghens.., op de peine van achterhaelt te syne van valschede. *Plac. v. Vl.*, 8 mei 1515, a. 1. I, 595. Eñ soo verre sulcx ghesciede [*sl.* dat een vettewarier of ander eenige waar opkocht zonder dat deze op de markt geweest ware], eñ men het niet wel en coste ghethoonen, sal den meijer mette schepenen denghenen daer merckelijcke suspitie [op] valt, mogen doen expurgeren onder eedt; eñ in ghevallo van weygheringhe oft dilaye, sal ghehouden worden voor achterhaelt. *C. v. Overijssche*, *Gruen keuren*, a. 58. Ende dan heescht men [hem] noch voort; eñ es hi niet commen, so wijst menne achterhaelt van dusdaneghen fayte. *Leenr. v.* 1528, 24. Scepenen voornoemt declareren, dat zy niet bevonden en hebben, by den voors. processe, den voors Antone Caen soffisanthelyck achterhaelt nog overwonnen zynde ghecontravenieert hebbende den mandemente van der K. Ma. ghemaect eñ uutgheleit op de heresie. *Auden. meng.*, III, 11 (1550). Soo wie achterhaelt wordt eenighe aerde vuter straeten ghedolven ofte wechghevoert t'hebbene, zal boeten zesse ponden parisis eñ repareren de schaede. *C. v. Aalst*, X, 16. Men mach niemant om misdaet condemneren ter doot, tensy dat hy achterhaelt eñ verwonnen sy van den sticke, by besoeck, blycken eñ betoogh tegens hem gehouden, eñ bevonden by syn eygen verlyden eñ verkennen, oft andersins den rechte genoech synde. *C. v. Gent*, XI, 11.

8) *Versteken*, *uitsluiten van zijn recht op een goed*, fr. *forclore*. || Eñ naer datter niement commen en es, bode noch sinnebode, dat hij se alle achterhaelt heeft diere recht ane heesschen mueghen, eñ zijn leen ghesuvert eñ begheerens wet; naer der begheerte van partien seghter recht of, ic maens u. Baillu, maendijs mi, so segghic, bider trouwen, enz., dat mi recht dunct datter dese persoon eñ deghene die hem rechts vermeten willen ane dit leengoed, achterhaelt zijn eñ verwonnen up haren xiiij nachten eñ xl.sten daghe, eñ dat hi den heesschere ten gronde en ten leene doet in possessien stellen. behouden des heeren recht en elcx anders *Leenr. v.* 1528, f⁰ F, iij, v⁰.

ACHTERHAMER, zn o. Lees: ACHTERHAEM, mv. —HAMEN *Lederen tuig*, *dat een paard achter op de billen draagt*, *achterlap*, *staartriem*, fr. *croupière*. || Item, zo waren gecocht jeghen Gillise de Quekere, vij goreele, v achterhamere, v dossieren, v bucriemen, van bassen, van panneele ten carine eñ v ribaudekine bouf, van al xx. lib. ij schel. *Auden*, *meng.*, IV, 10.

ACHTERHEIT (Tachterheid, Achterhede) zn. v. 1) *Achterstallen*, fr. *arrérages* || Door welck lange vertrecken eñ verbeijden die proprietarissen van hunne erve hebben moeten scheijden, uijtdien hun niet mogelijck en is geweest die groote t'achterheijt van de verloopen eñ verschenen renten oft chijsen te vervallen. *C. v. Diest*, O. 28 juni 1562, a. 5. Als een schuldenaer openbaerlijck is gefailleert oft gebroken, sijn alle sijne goeden, actien eñ credieten terstont verplicht eñ vervallen tot behoeve van sijne crediteuren, om daerop de betaelinge van henne tachterheijt te verhaelen, soo verre die verschenen is. *C. v. Antw.*, *comp.*, IV, xvj, 20. Versoeckt dat deselve gearresteerde goeden sullen worden ghewesen verreijckt eñ verhaelt voor sijne t'achterheijdt. *C. v Deurne*, *impr*, a. 53 Midts de voors t'achterheijt ghewarighende bij eede. Ib. Eñ worden die goeden ten vierden besetsele ghewesen verreijckt voor des aenlegghers t achterheijdt. Ib. a. 100. Ten waere dat de crediteur alhier goeden wiste zijnen debiteur toebehoorende, genouchsaem om

sijne tachterheijt daeraen te verhaelen. *C. v. Antw.*, 1582, XXVII, 1. Van welcke procedure d'evincent, soo verre hij ruerlicken pandt heeft metter minnen, eñ de debiteur in stadt oft vrijheijt woonachtich is, wordt partije gehouden hem de wete te doen eñ den pandt te bieden, oft hij dien lossen eñ den evincent zijn ghebreck eñ tachterheijt betalen wilt. XXIX, 9. Sonder dat den huerlingh oft besitter den pant magh ruymen in prejudicie van den proprietaris van dien, dan midts betalende syne t'achterheyt, *C. v. Bruss.*, 1607. a. 95.

2) *Nadeel*, *schade*, fr. *préjudice*, *dommage*. || Updat hijt niet en doet in prejudicien of in achterhede van den heere. 30 mrt. 1265. a. 60.

ACHTERHOEDE, zn. v. Zooals thans *Nahoede*, fr. *arrière-garde*. Kil., vet. fl. || Waer men ooc vaert in orloghe, so hebben die heren van Grimberghen dat vorevechten eñ die achterhoede. 24 juni 1297.

ACHTERHOUWELIJCK, zn. o *Nahuwelijk*, *alle huwelijk volgend op het eerste*, fr. *tout mariage après le premier*. || [De langstlevende van gehuisschen] mach dese erve alle vercoopen eñ becommeren, eñ al zijn armoede eñ sijnen noodt mede stoppen, indien dat daer egheen achterhouwelijck ghedaen en waere, 't zij van man oft van wijve. *C. v. 's Bosch*, *Priv. v.* 1355, a. 14.

ACHTERKEEREN, zn. o. **Sonder achterkeeren.** *Op staanden voet*, fr. *sans désemparer*. || Eñ dan soe selen die anderen metten goeden lieden tegader gaen over een zijde, eñ hem wel beraden te kiesen terstont, sonder achterkeeren, bij denselven eet, die sij der gulden gedaen hebben, haer beste daerinne te doen, als van den cosen die men hen daerover geven sal. *Sermens*, Regl. v. 1412, a. 3.

ACHTERCLOCKE, zn. v. *Avondklok*, fr. *cloche de retraite*. || Betaelt Janne den Pipere, van sinen dienste van iij maenden, dat hi up senter Claus torre lach eñ dachterclocke luidde, eñ tamorghens de dachclocke, vor de viande in de poort gheweest hadden, betaelt x s. gr. DE VLAMINCK, *Straten*, III, 4 (1380).

ACHTERCOOPER, zn. m. *Nakooper*, fr. *acquéreur subséquent*. || Eñ ingevalle van evictie, soo en staet aen sulcke coopers eñ achtercoopers maer open d'actie van garand. *C. v. Diest*, *VZ.*, VIII, 18.

ACHTERLATENISSE, zn. v. *Nalating*, *verzuiming*, fr. *omission*, *négligence*. || Die achterlatenisse mijnre ioghet eñ mijnre onwetendheit en wilt, Here, niet ghedenken. *Getijdb.* XVe E, 170 v°. (De verschillige teksten des Bijbels zeggen: Delicta juventutis meae; Statenb.: Gedenkt niet der sonden mijner jongheyt, en de Sacy: Ne vous souvenez point des fautes de ma jeunesse).

ACHTERLINCK (Achtelinck), zn. m *Achtste gedeelte eener (graan)maat*, fr. *huitième partie d'une mesure (de grain)*. || 1 achterlingh = 4 pinten Gendts. *C. v. Bruss.*, *Maten*.

ACHTERLEEN. Zie LEEN.

ACHTERLOOPEN, bw. *Loopend achterhalen*, *inhalen*, fr. *atteindre*, *rejoindre*. || Waert dat iement in evelen moede nae eenen anderen liepe met eenen blooten zweerde oft messe, eñ siende dat bij den voorvluchtigen niet achterloopen en conste, worpe nae hem dat zweert of mes. V. D. TAV., 158.

ACHTERMEERSCH, zn m. *Meersch*, *beemd*, *die achter eenen anderen gelegen is*, *die besloten is*, fr. *pré situé derrière un autre*, *qui est enclavé*. || Op peyne, zoo verre daerby eenighe schade toequame, t'zy by zyne beesten in de voorghersynghen eñ meersschen, ofte by de beesten van den voormeersch in den achtermeersch, van de schade op te rechten eñ te betaelen, ten zegghen van mannen. *C. v. Aud.*, XIV, 18.

ACHTERNAER, bijw. *Achterna*, *later*, *naderhand*, *daarna*, fr. *après*, *plus tard*. || Mids dat si [de vrouw] selve geconsenteert heeft in faveure van den huwelicke eñ huer selfs kinde, sij en mach dat niet retracteren achternaer. *Leenr. v. Vl.*, 77. Eñ nochtans si quam achternaer heeschen huer bylevinge op seker leenen. 78. Achternaer zoude men in 't augweet gaen. *Collatie*, 56. Zij [*nl.* de Spaansche soldaten] werden oock achternaer zeer zoetende eñ beter kennisse an de lieden makende. *Ber. tijden*, III, 109.

ACHTERRAET, zn. m. *Buitengewone raad*, *gevormd uit de gezworenen der ambachten of naties*, *de honderdmannen en de tiendemannen of wijkmeesters*, *die slechts in hoogst gewichtige omstandigheden vergaderd en geraadpleegd werd*, *en te Brussel het derde*, *te Antwerpen het derde ook vierde lid van 't stadsbestuur uitmaakte*, fr. *arrière-conseil*. Zie hierover, voor Brussel, Wauters et Henne, I 339, voor Antwerpen, Mertens en Torfs, II 42, en bijzonderlijk de C. v. Antw. v. 1582. Bijvoegsel. || Welcke propositie eñ opiniën de voorsz. gesworene communiceren den afgegaenen gesworenen, genommeert ouders van hun ambacht, wesende den achterraedt, daertoe sy niet meer persoonen en mogen roepen dan sy gesworene en syn. *C. v. Bruss.*, 1607, a. 37. Alsser achtterraet genomen eñ geconsenteert wordt, soo vergadert d'eerste leth in heur ordinaris raedtcamer, eñ sluijten aldaer heur opinie. *C. v. Antw.*, 1582, II, *Bijvoegsel*, V, 7. Soo wanneer dat het egeene sonderlinge gewichtige saken en zijn, daeromme dat achterraet gegeven wort, vergaderen de hooftmannen van de poorterije met de oude scepenen eñ wijckmeesters op heure camere eñ sluijten aldaer heure opinie, als voren, 10. In alle gevallen, tsij dat de saecken groot eñ seer gewichtich zijn otte niet, daerinne achterraet bij burgemeesteren eñ scepenen gegeven is, vergadert altijts het derde leth in der navolgender manieren, enz. 11.

ACHTERRECHTSWEER (mv. —SWEERTS), zn. m. *Achterneef*, fr. *cousin issu de germain*. || Den broeder van vaderlijcke oft moederlijcke sijde alleene bestaende, en excludeert niet, nocht en wert gepreferеert voor andere overledene vrienden eñ maeghen van andere sijde in voorderen graet bestaende, 't sij ooms, rechtswerts, achterrechtswerts, ofte andere, maer deelen met elckanderen naer qualiteijt van graede eñ hoire. *C. v. Edingen*, XX, 22.

ACHTERSLACH, zn. m. *Het water van boven*, fr. *l'eau d'amont*, tegenovergesteld aan *voorslach*, *het water van beneden*, fr. *l'eau d'aval*. || Dewelcke [gesworene erflaten der Tholcamer], ingevolge van de acten van permissie, met assistentie van hunnen gesworen waterschatter eñ molenslager, moeten gadeslaen, examineren eñ afmeten, oft alsulcke gepermitteerde molens worden gestelt op den precisen eñ gepermitteerden val. Soo jae, worden teeckenen gestelt aen den voorslagh, achterslagh eñ in de beke; dewelcke men pegelen noemt. MARTINEZ, 239 Eude die wateren alsoo swellende, soo haest als die beginnen over te loopen aen de grondtarcke, soo moeten sy oock overloopen over de wusberderen. Alsdan is corresponderende den voorslagh met den achterslagh, den val der wateren egael, eñ de waterplaet wel eñ behoorlyck geleyt 242. De linie aenwysende de egaliteyt van de molenwercken, soo van achter als van voren, wanneer men de

wateren is spannende, om te sien ofte den voorslagh metten achterslach op synen waterpas staet. 266, *Watermolens*, 16.

ACHTERSPRAKE, zn. v. *Kwaadsprekendheid*, *achterklap*, fr. *médisance*. || Ic gheve mi sculdich in mine V sinnen: in achtersprake, in achtertaelen. *Vaderl. Mus.*, II, 423. Kiliaen: *Achtertaele*, *holl.* j. *Achterklap*.

ACHTERSAISOEN, zn. o. *Het (na-seizoen) late seizoen (van de vischvangst)*, fr *l'arrière-saison* (*de la pêche*), tegenovergesteld aan het vroege saizoen, loopende van half maart tot Sint Jansmis. || Dat deghene willende visschen in 't achtersaisoen van den jaere, te weten van sinte Jansmisse tot sinte Luycx daeghe, sal sijn ghehouden te hebben de voornomde behoorlicke maesschen. *Plac. v. Vl.*, 27 jan. 1542, II, 794.

ACHTERST (Hacterst), bn. *Laatst*, fr. *dernier*. || Dit es die costume van der tolne van der Thouroud-maerct. Van den eersten daghe van der maerct totien dat die achterste toghedach geleden es. Lat. *donec ultima dies pagamenti transierit*. Mei 1252. Voort, so wat poortre iof poortighe met den schoutete eñ met tween scepenen gheboden wordt tsinen huus, iof tsier achterster woenste, eñ niet en coomt tsinen ghebode, die wordt achtervolght. *K. v. Brugge*, 4 nov. 1304 § 7. Waerd ooc dat sake, dat die bezittere versate up te ghevene binnen deser tyt die vorseide brieven, eñ hy in dien Steen ghinghe, eñ hy binder maend naer d en daghe dat hy in den Steen ghinghe de vorseide bescrivinghe eñ brieven niet up en ghave, dat hy voetstaens naer dien achtersten daghe van diere maend in de donker camere gaen soude *C. v. Brugge*, I, 331, omstr. 1305. Boudin Yserin, Andake s sone, was de sesde en hacterste forestier van Vlaenderen, J. V. DIXMUDE, 1. Sonder die [goed e] te moghen veranzaden up syn IIII achterste jaren. *Nazareth*, 19 (1430) Ende Wouter de Vogaed, in de name van Martinekene svorseits Maertins Mulaerds achtersten kinde, dat hi hadde bi Katheline voorseit, of ander side. — bider redene dat beede vors. kindren enen vader eñ moeder hadden. *C v. Brugge*, I, 431.

ACHTERSTE CLOCKE. zn. v. *Poortklok*, fr. *cloche de retraite* || Soe wien men vint gaende nae dachterste clocke [*al.* sonder licht], hi es om twintich scellinge. *Gesch. v. Antw.*, II, 638 (1401). Item, Gielijs, der stad wachtere, die alle nachte waect op eenen torre van Onser-Vrouwen kerke, eñ savonds luyd dachterste clocke, eñ smerghens de dachclocke *Belg. Mus.*, I, 249 (1342). A.—weere, A.—vierscare. *Laatste eisch of conclusie*, *laatst voorgaande vierschaar*, fr. *dernière conclusion*, *dernier plaid*. || Eñ [de advocaet eñ taelman] brochte up in brieve sine achterste weere in andworden van der weere die thoyr dede toeghen ter achterster vierscaren doe verleden. *C v. Gent*, Vonnis 14 Juni 1374. A.—vrome. *Minste ogsting*, fr. *la moindre*, *la plus petite récolte*. || Eest gheen volle leen, so sal men gheven no die achterste vrome noch die beste van dien [drien?] vromen. *Ondersoeet*, 14e E.

tACHTERST, bijw. 1) *Ten laatste*, *eindelijk*, fr. *finalement*.. || Dat die [controverse] tachterst, bi consente van den partien, bi vrouden mannen was vriendelike gheset eñ gheestelt in deser manieren. *Gends chartb.*, 33, en *Cart. Saint Pierre*, n°. 505, blz. 260 (1230, vermoedelijk eene gelijktijdige vertaling).

2) *Laatst*, *laatstleden*, *onlangs*, fr. *dernièrement*. || Ontfaen, som van achterstellen van der eerfliker renten, eñ som van renten die viel [en] sente Bamesse achterstleden. *Rek. v. Gent*, I, 379 (1338). Denselven Symoene, ij vaten wiins, die men sende den coninc van Ingheland, up den tiit dat hi quam achterst ute Ingheland te Ghend. 385.

ACHTERSTE, zn., m. en vr. *Langstlevende*, fr. *survivant*. || Eñ storve dachterste van hem beeden vorseijt op eenghen van den payementendaghen vorseijt, of eer, eñ hij dien daghe eñ dien nacht niet overleefde naestvolghende, so waren wij quite van dien termine eñ voert van allen desen lijfrenten vornomt. *Gends chartb.*, 39 (1366).

ACHTERSTE (Echterste), zn. o. (van schoenen). *Hak*, fr. *talon*. || Soe wie calveren-ocht pynken-ocht peerdenscoen maken wilt, die zoelen [zijn] twee duymbreet lanc, met palanen van selfter zolen, ocht twee vale echterste, ocht ghehouwen. *Kb. v. Diest*, B 172.

ACHTERSTADE, zn. v. *Achterstallige schuld*, *achterstand*, fr. *arrérages*. || So ic ouck mach aldaer te heesschen eñ innen dies men mij van boeten, soo ter cause van achterstaede eñ andersins, tot drie ponden parisis, ghehouden es. *Mariakerke*, 31 (1571).

ACHTERSTEDE, hetzelfde als ACHTERSTADE. || Item, so hebben wi onser voirs. stat eñ ingeseten gewilkoirt eñ macht gegheven te heijsschen eñ in te jaghen alle alsulcke ombetailt gelt als noch achterstede eñ ombetailt is van alsulcken schattingen als gesett siin geweest in derselver onser stat van Sentruden, sijndt den stride die gesciede bij Elch. *O Liége*, 10 juni 1417, a. 20.

ACHTERSTEDICH, bn. *Achterstallig*, *vervallen*, fr *arriéré*, *échu*. || Van saken aangaande enighe huwelijxscher verwarden, testamenten, testatuerschappen, erfpechten, pachtlanden, achtorstedigen oft vervallen pachten..., suelen hon die van der stadt met allen niet onderwenden. *O. Liége*, 18 mrt 1502, a. 1, *Tongeren*. Item, Goertsleeuwe is Luijcx recht, eñ het is te wetene, na desen recht, een winne die yemandt sijn landt opseyde voor sinte Andriesmisse, moet die achterstedige pachten betaelen. *C. gr. Loon*, I, 85, a. 88, *Vliermael*.

ACHTERSTEGEN, zn. mv. *Achterstallen*, fr. *arrérages*. || Alle verloepen eñ vervallen achterstegen. — alle gevallen ende verloopen achterstegen. *C. gr. Loon*, I, 189 (1610).

ACHTERSTEKEN, bw. *Achterhouden*, *niet vertoonen*, *niet verklaren of aangeven*, *verzwijgen*; fr. *tenir en arrière*, *ne pas exhiber*, *ne pas déclarer*. || Dat niemen laken no stucken dat getekent is van den wardeerders vouden en mach, noch achtersteken, en hebbe tierst vor de gulde getoont geweest, op 1 boete van v s. *p. K. lakeng. Brussel*, a. 11 (1376). Dat der stat knapen, die der stat coren sculdech sijn te wachteren [*l.* wachtene], sweren selen ten heilegen dat sij alle die coren, die sij vernemen, voirtbrenghen selen den cormeesteren eñ den paymeesteren, eñ negenen achtersteken. *Acad. d'archéol.*, 1856, 490 (1382).

ACHTERSTEL, zn. m. *Achterstallen*, *achterstand*, *vervallene rent*, fr. *arrérages*, *intérêts échus d'une rente*. || Een rentier mach, voer 't gebreck van synder renten ende achtersterstelle, leveringhe nemen aen synen pandt. *C. v. Antw.*, 1545, VI, 16. De rentier mach oick doen bescriven denghenen die de panden bewoont, gehantplicht oft gedefructueert heeft, binnen den tyde eñ jaerscharen dat den onbetaelden achterstel van des rentiers rente

verschenen eñ gevallen is. 40. Eñ tselve doende, is eñ blyft de voirscreven renthier daernae ongehouden eñ ongelast van nae dien dach eenich verloop oft achterstel meer daeraff te derven gevene. 65. Soe wye eenighe rente afquiten wille, die moet, boven de capitale penningen ende achterstel, oick betaelen den constitutiebrieff. 66.

ACHTERSTELLEN, bw *Achteraanstellen* (iem.), *hem naar achteren stellen, hem in eene bepaalde rij achteruitstellen, zijne beurt voorbijgaan*, fr. *dépasser le tour de quelqu'un*. || Int bedingen van de saken sal men d'orde houden alsoo die in den boeck geschreven staen, sonder iemandt in die te prefereren ofte achter te stellen. *C. v. Diest*, O. 30 oct. 1507, a. 6.

ACHTERSTELLICH, bn. *Achterstallig*, fr. *arriéré*. || Scepenen wysen dat d'amptman den rentier, voer 't gebreck van synder achterstelliger renten, schuldich is levering te doene. *C. v. Antw.*, 1545, VI, 16.

ACHTERSTWAERVEN, bijw. De Vries en Verdam *Achterstwerf, -werven. De laatste maal, de keer voor dezen*, fr. *la dernière fois*. || Dit es de rekeninghe van Pieter Coenen, bailliu van Ghend eñ van den Ghendschen, zidert men achtertstwaerven rekende. *Rek. balj. v. Gent*, 1364, lias nr 1719.

ACHTERTALE. Zie ACHTERSPRAKE.

ACHTERTERDEN, ow. *Afzien van*, fr. *se désister de*. || Maer waert dat hij [*nl.* de vassal, die zijnen leenheer in rechte beschuldigd hadde], de sake geheel zijnde, ofte emmers voor vonnisse, achtertorde eñ appoincteerde, segghende dat hijt gedaen hadde bij quaden rade, ... de heer behoorde hem in gracien t'ontfaene *Leenr. v. Vl.*, 131.

ACHTERVELLICH, bn. **A.—blijven.** *In eene rechtszaak in 't ongelijk gesteld worden, onderdoen, de zaak verliezen*, fr. *succomber dans un procès, le perdre*. || Blijft die claghere der claghen achtervellich, soe zal hi ghelden v. s. *Kb. v. Diest*, A. r. 8.

ACHTERVELT, zn. o. *Veld, dat achter een ander gelegen is*, fr. *champ situé derrière un autre*. || Niemant en sal voortaen door achtervelden, hoijbemden eñ andere weijvelden eenigh vee moghen stouwen, anders dan met gehemelde beesten oft gemuijlbant. *C. v. Santhoven, Keuren eñ breuken*, a. 97. Zie ook ACHTERMEERSCH.

ACHTERVERTRECKEN, ow. *Achteruittrekken, terugwijken*, fr *reculer, se retirer*. Eñ als zy [*nl.* de eidelen eñ som poorters] by der poorte quamen, waren die van Ghent incommen eñ worden scietende zeere up de lieden, dewelke worden vliende en achtervertreckende. OL. V. DIXMUDE, 2.

ACHTERVOLGEN, bw. (verl. deelw. *achtervolcht, geachtervolcht*. 1) *Naloopen*, fr. *poursuivre*. || Die eenen dief achtervolget met dieften [lat. gelijkt. tekst — of oorspr.? — *qui furem insequitur pro furto*] 30 mrt. 1265, a. 30.

2) *Volgen op*, fr. *suivre*. || Dit vorseide buunre lands ebben wi ghegheven desen vorseiden Blocke te erveliken cense, om x sol. tsiaers, te gheldene te sente Bamesse; ende waer oec dat sake, dat de ene scult dandre achtervolghede, so souden wi onse hande slaen an dit vorseide land, alse an onse erve [*nl* indien een termijn te betalen bleef op den vervaldag van den volgenden termijn.] 20 nov. 1298.

3) *Volgen, nakomen, onderhouden*, fr. *suivre, observer* (costumen, geboden, verordeningen, eene leering, denkwijze, enz.). || Ende verhaelden hem van woorde te woorde tzelve zeggherscip, alsoot in de vierschaere gheseyt was ende wel gheachtervolcht. *C. v. Brugge*, I, 1 mei 1275. Ghy moet weten, dat in materie van leene men achtervolcht de costuyme lòcale, daer costume locale is; ende isser gheene, men achtervolcht de costuyme van den opperhove daer tleen van den heere resorteert. *Leenr. v. Vl.*, 14. Ende als van den complicen, mepleghers, adherenten, hem ontfanghende ende in eenigher manieren den voors. Marten Luther favoriserende, oft achtervolghende zijne voors. doctrine. *Plac. v. Vl.*, 8 mei 1521, I, 99. Waeraff sijn diversche statuyten ende ordonnancien, andere tijden gepubliceert, die welcke zij [*nl.* de weesmeesters] in judicature ende anderssints achtervolghen. *C. v. Antw.*, 1582, I, 6. Dat ick dese leste ordonnancie ende reformatie, naer mijn best vermogen eñ wetendheijdt, in alle haire poincten ende articulen sal onderhouden ende achtervolgen. *C. v. Lier, Stijl*, XVII, 9. Dese tegenwoordige ordonnantie sullen de voors. advocaten, procureurs ende de vorsters deser jurisdictien, elck in 't sijne, schuldich sijn te swerene, t'onderhoudene ende t'achtervolgene. *C. v. Santhoven, Stijl*, a. 345. Alle officieren, wethouderen ende andere in 't quartier van Antwerpen geseten, sijn ten dienste, versuecke ende ordonnantie van de weth, beschrijffbaer ende gehouden de beschrijvinge te achtervolgen. *C. v. Antw., comp.*, V, v, 5. Soo en can oock, ter intentie van meergeseyden N., niet wercken de leeringe van Papon, *lib.* 10, *tit.* 4, *arrest* 11, met degonne van eenige fransche schryvers, die hem daerin sauden hebben achtervolcht. *Annotations*, 160. (Men treft wel eens het deelwoord aan met het voorvoegsel *ge.*) || Is grootelijck van noode.. dat die ordinantie eñ articulen van der Blijder incompste onderhouden eñ geachtervolcht worden. *Plac. v. Brab.*, 19 oct. 1520, I, 81.

4) *Vervolgen, voortzetten, voortvaren met*, fr. *poursuivre, continuer*. || Zo wat clachten, dat men doet in ghebanre vierscaeren, die moet men achtervolgen van ghenachte te ghenachte. *C. v. Aalst*, 502 (1436). Indien bij de decisie van den processe geseyt wort, dat de stoordere hem t'onrechte gheopponeert heeft, zoe sal den amman met zyne kerckgheboden voirtsvaren ende die achtervolgen. Christyn: *proclamationes suas ammanus prosequetur*. *Cost. v. Mechelen*, XIII, 22.

5) — (eenen grond). *Zijn recht vervolgen op*, fr. *exercer des poursuites, poursuivre son droit sur, procéder sur*. || Ende ghevielt, dat dese laten niet en golden hinnen in [*l* binnen] xiiij nachten haren tseins, so souden sy achtervolcht zyn van haren gronde, behouden adelingsrechte, en dan soude men desen achtervolchden grond doen gebieden iij Sondagghebode in die kerke. *Cart. Saint-Pierre*, 460 (13e E.).

6) — (zijn beroep). *Voldoen aan het vonnis, aan de uitspraak (aan het gewijsde)*, fr. *satisfaire au prononcé, au jugé*. || Dat die beroepere moet seker doen te achtervolghene sijn beroep, iof voetstaens gaen in den Steen, toter wile dat hij daerof seker heeft ghedaen. *C. v. Brugge*, I, K. 4 nov. 1304. B § 1.

7) **Achtervolcht worden van sijn beroep.** *Van zijn beroep in het ongelijk gesteld worden, onderdoen*, fr. *succomber dans son appel, perdre en appel*. || Wordt die beroepere achtervolghet van sinen beroepe, hi sal verbueren ieghen den here zestich lib., ende iegen elken scepenen, die beroepen sal sijn, tien pond.. Ende worden scepenen achtervolghet van den beroepe, dat sie ghepriveert sullen wesen van haren scependoeme,

ende nemmermeer daernaer in wettelicheden te comene no ghelooft te sine. *C. v. Brugge*, I, *K.* 4 nov. 1304 B, § 1.

8) *Overtuigen*, fr. *convaincre*. || Die sal sijn achtervolghet bi versoeke van scepenen, dat hi hevet huus gheasselliert, hi es in boeten van lx lib. *C. v. Brugge*, I, *K. v.* 1281, a. 4. Eñ so wie die sal sijn achtervolghet van der varde te brekene. a. 11. Jof iemene es achtervolghet bi scepenen, dat hi neemt andren tsijn bi crachte, hi sal keren dat hie hadde ghenoemen, eñ es in boeten van lx lib. jeghen den grave; eñ es hie achtervolghet dat hie hevet ghedaen sulken roef met wapene, hi hevet tlijf verbuert. a. 15. So wie die sine hant doet an scepenen in evelen moet, iof het ne si sinen lachame te verwerne, es hiere of achtervolghet bi den noialen besoeke van den grave, hie wort in sgraven ghenaden. a 18. So wie die sal sijn achtervolghet van valscher wareit te draghene. a 26. Jof enich scepene wort achtervolghet bi wette die valschelike [ghesijn?] heeft in sijn herscepdoem (?), hie blivet in sgraven ghenaden. a 27. (De gelijktijdige Fransche tekst zegt overal *atains*, en La Curne zegt ook: On dit encore au Barreau: *atteint et convaincu*; en Littré: Il est atteint et convaincu d'avoir volé, il est reconnu coupable de vol; welke beide synonimieke woorden door Kramers nogtans vertaald worden door: aangeklaagd en overtuigd. Wel is waar dat Littré het w. *atteint* op zichzelve verklaart door: *prévenu*, *accusé*, verdacht en beschuldigd, aangeklaagd).

ACHTERVOLGENDE, vz. *Volgens*, *overeenkomstig met*, fr *suivant*, *conformément à*. || Als der eedt also gedain sijn sall, sall eenyglick in sijn ambacht, achtervolgende sijnen eedt, eenen guberneerder desselven ambachts kiesen. *O. Liége*, 11 dec. 1500, *Hasselt* || Als die waardeerderen, achtervolgende huns eedts, sullen waerderen, en sal egheen persoon denselven moeghen belet doen. *Leertouwers te Diest*, 27 febr. 1546, a. 19 Al is 't dat de vierschare, achtervolgende de princelicke concessie, onderhouden moet zyn van veerthien dagen ten veerthien dagen ten minsten, nochtans.. *C. v. Gent*, I, a. 7. Soo mach die voers. partije, die de gelofte gedaen is, komen voor den meijer eñ twee schepenen, eñ versuecken 't vonnisse van bedwange, achtervolgende de gelofte die hem gedaen is. *C v. Sichem*, a 4.

ACHTERWAERSTERIGE, zn. v. *Kraambewaarster*, *baker*, fr *garde d'accouchée*. || Als zij totten man ghecommen waren om te weten bescheet, zoo sprack hij: dat zijt vraghen zouden de achterwaersterigghe van deser Onser Vrauwe *Ber. tijden*, I, 153. Jan van den Driessche es ghecondempneert gheweest bij scepenen der stede van Audenaerde, achtervolghende het edict van den xix januari 1581, als zijn kindt hebbende doen doopen bij zijne achterwaersterigge, in de somme van l. lib. par. eñ in de costen. Actum den 4 april 1581. *Auden meng.*, V, 144.

ACHTERWAERT, (Achterwaerts, achterweerts, achterweert, *ook wel eens* Afterwaert, bijw. van plaats. *Achterwaarts*, fr. *en arrière*.

1) **A.—treden.** *Achteruit gaan*, fr. *aller en arrière*, *se retirer*. || Die scepen wijsen voer recht, dat die clegher afterwaert sullen treden, eñ sullen hoer swerde wttrecken, eñ comen weder aen dertwerf, [*l* aen den werf], met gewapender hant, eñ sullen haer claghe eñ hoer wapen geroeft doen eñ dieghene die sy voer sculdich houden eenwerf, anderwerf eñ derde werf, also als recht is, eñ daerenteynden recht *Chartb.* '*s Bosch*, f° 51. 15e E. Dit is dat leste vonniss: Die scepen wijsen voer recht: dat die clegher hoer clage eñ hoer wapen geroeft gedaen hebben, gelijc alst vonniss gewijst heeft, eñ also dat sy wael afterwaert treden moghen, eñ steken hoer sweert op, eñ comen weder aen den werf, eñ spreken voert tot hoeren recht, also als recht is, eñ daerenteynden recht. Ib.

2) **A.—gaen.** *Versterven in opklimmende lijn*, fr. *échoir aux ascendants*. || Waere eenen kinde leen gecocht, al leefde vader ende moeder, ende dbedde geheel waere, storve tkint sonder oir, het en soude vader oft moeder versterven, want ten mach niet achterweert gaen, want het moet voirweert gaen, ter naester geboirten diet van rechte sculdich es te hebbene. BOXHOREN, a 53.

3) **A.—houden.** *Achterhouden*, fr. *recéler*. || Dat hy alle syne goeden, actien eñ crediten te voerschyne gebracht eñ overgegeven hadde tot behoeff syner crediteuren, sonder dat hy yet daeraff hadde versteken, verdonckert, verborghen oft achterwaerts gehouden. *C. v. Antw.*, 1545, XV, 2.

4) **A.—houden.** *Onder zich houden*, fr. *garder par devers soi*. || Want metter daet bevonden is, dat ondertusschen partijen hun bescheet, daerop sij hun zijn funderende, alleenlijck zijn dienende bij copije oft extract alhier, achterwaerts houdende d'originele, opdat de rechteren niet considereren oft bemercken en souden de fauten eñ gebreken in d'originele stucken wezend. *C. v. Lier*, *Stijl*, VIII, 13.

5) **A.—keeren.** *Afzien van*, fr. *se désister de*, *renoncer à* || Waer dat de vassal sijnen heer gheaccuseert hadde van eenen vilainen stucke, eñ tproces gelitiscontestgert waer, eñ, so verre beleedt zijnde, dat hi achterwaert keerde eñ renuncieerde van den processe: oft hijt soude mogen doen? *Leenr. v. Vl*, 131.

6) **A.—steken.** *Achterhouden*, *bedrieglijk onder zich houden*, *verzwijgen*, fr. *ne pas déclarer*, *taire*, *recéler*. || Oft iemandt van den pachteneren, oft heure dienaren, eenige keuren oft breucken achterwaerts staken oft onderhielen, langer dan drij dagen lanck, sonder den rentmeester te condigen, die soude t'elcken verbeuren ... MARTINEZ, 294 (1543).

7) **A—sterven.** *Versterven in opklimmende lijn*, fr. *échoir aux ascendants* || Binnen die stadt ende vrijheijt van Diest sterffven alle erffelijcke goeden oock achterwaerts, te weten, van het kindt op vader oft moeder. *C. v. Diest*, II. 10. Alle erffelijcke goeden binnen de cuijpe van Diest gelegen, sterven achterwaerts, te weten van den kinde op den vader eñ op de moeder, eñ niet vorder. VIII, 8.

8) **A.—terden** *Zijn woord herroepen*, fr. *se rétracter* || Als een grondenaer zijn leen vercocht heeft eñ hem betrouwt [*l.* berouwet], hi mach achterwaert terden eñ renunchieren van den cope totter erfvenisse. *Leenr. v. Vl.*, 97. In vercoopinge voluntarien van leen oft erven, daer geen kerckgebodt ghedaen en is, mach de vercooper achterwaert terden eñ van den coop renuncieren. *Pract. civ.*, 10e t, c. 15 a. 5.

9) **A.—verholen houden.** *In het achterste deel van zijn huis verborgen houden*, fr *tenir caché à l'arrière de sa maison*. || Wie, die houden zoude eneghen dichs [*nl.* scheerdisch] verholen achterwaert, dat ware up xx s. eñ de allame verbuert; maer elc scerier [scheerder] es sculdich thoudene sinen dichs voorwaerts ter strate, eñ anders niet, up de vorseide boete *K. lakeng. Yperen*, 190.

ACHTERWAREN, bw. 1) *Bewaken*, fr. *surveiller*. || Item, gaven sij van enen strijpten lakene,

ende xij ellen der [den heere] Muglin de Coninc,. ende den garsoen, die de Vridachmarct achterward, ende.. [daer sij ?] wardecose af hadden te wintre. *Rek. v. Gent* (1336), 42 Hen tween die tghescutte eñ de bogen van der stad achterwaren, elken van hen vive eñ twintich scellinge grote. *Belg. Mus.*, VII, 106, (1359).

2) *Onderhouden*, fr. *observer*. || Dit es die wet ende die kuere, die die grave, Wijt van Vlaendren ende marchis van Namur, wille dat se si ghehouden ende gheachterwaert. *C. v. Brugge*, *K. v.* 1281, *prooem.*

3) *Verzorgen*, *bestieren*, fr. *administrer*, *régir*. || Dese voergheseide vj ℔ vla[ems] eñ dlant dat hiervoer gheseit es, zoe heeft ontfaen. alse sterveleec man, Boidijn Pascharis, poertre [van] Ghent, selechs Gheests bouf van sante Jans,... alse een van den procureres, die desen zelven eleghen Gheest hebben te achterwaern 18 juli 1281.

ACHTERWATER, zn. o. *Molenwater van stroomopwaarts*, fr. *eau d'amont d'un moulin*. || Vandaer sijn wij, commissarissen, gecommen.. opten moelen aldaer.. gelegen opte riviere oft beke geheeten de Velpe, daer den reschbalck [*l.* rustbalk] (die steynen was) es bevonden te liggen hooge van sijn achterwater twee voeten vier eñ eenen halven duijm. *Rekenk. v. Brab.*, reg. 110, fo. 235 (1539).

ACHTERWESEN (Afterwesen), zn. o. 1) *Schade*, *nadeel*, fr *dommage*, *préjudice*. || Want en konste die aenlegger zijn sake nyet bewairheyden met brieve off mit behoirlicken getuge,. soe sal die wethouder alsdan denghenen die mitten lijve off zijn goede in der maten voirs. arresteert weere, doen ontslaen costeloes eñ scadeloes ten coste des aenleggers, eñ dairtoe sal hij hem moeten opleggen zoevele als der wetten duncken sal behoirlijc wesen van den verletten ofte afterweson desghenen die.. gehouden weer. *Chartb. v. 's Bosch*, f°. 101. *Van der Eeninge.*

2) *Goedvinden* (hier inzonderheid de hoofdsom eener rente), fr. *créance* (ici particulièrement le capital d'une rente). || Soo als men oock op den onderpandt niet meer en soude winnen als een rente van binnen jaers, inghevalle daer een oft meer nae-renthiers op stonden, die oock t'achter waeren, eñ soo verre die van hun achterwesen, te weten van de principale rente, niet en souden moghen voldaen wesen. *C. v. Breda*, a. 61.

ACHTIENE, telw. *Achttien*, fr. *dix-huit*. || Achtiene sols renten. 19 juni 1289.

ACHTSTERE, ranggetal. *Achtste*, fr. *huitième*. || Pieter Van der Schelle was ghevanghen, eñ was, hem achtstere, voer dat beelfroet voer de halle onthoeft up de maerct. J. V DIXMUDE, 285.

ADAMANT, zn. m. Ned. en fr. *diamant*. || Want den Heere sprack, in 't aude testament:... haer zonde es ghescreven met een ijseren griffie in eenen adamant. *Ber. tijden*, I, 99.

ADDITIEN, zn. mv. *Bijvoegsels*, fr. *additions*. || Men verstaat er door in de practijk nieuwe schrifturen, die men overleevert naadat men gedient heeft van zijn schrifturen van *re-* en *dupliek*. Zij dienen tot wederlegginge van het gepozeerde bij zijn partije. BORY.

ADEL (AEL), bn. *Wettig geboren*, *echt*, fr. *légitime*, *de légitime naissance*, tegenovergesteld aan „bastaert". || Hoe men bastaerden soenen sal. Het is te weten, waert een bastaert oft natuerlyck dootgeslagen.., soo soude der heer die soone trecken... Item, het is questie oft een adel persoen doot geslagen worde, gheen wettige geboorte hebbende. *C. gr. Loon*, I, 69, a. 62. Hoe men adel soenen sal. Item, het is questie, oft een adel persoen doot geslagen worde, gheen wettighe geboerte hebbende, maer achterlaetende eenen wettigen vaeder eñ moeder, oft wettige broeder, aen wien men dat soenen sal? a. 63. Bastaerden en hebben gheen recht van beschudde der goederen die hunne aele vrienden hebben vercocht, eñ integhendeel en vernaderen de aele niet tghene door de bastaerden is ghealieneert *C. v. Maastr.*, xij. 8.

ADELBORST, zn. m. *Een jongeling uit den adelstand*, *jonker*, fr *cadet*. Zie De Vries en Te Winkel || Die op sijnen roep niet en is, sal verbeuren acht stuijvers voor die guldebroeders, adelborsten eñ corporaelen, eñ vier stuijvers voor de rotsgesellen O. P.-B A., 15 juli 1707, *Mechelen*. Mijne heeren wethouderen ordonneren aen de hooftlieden en regeerders van de vijff gilden deser stadt gereet te maeken, ieder gilde, den nomber van sestigh wel gewapende mannen, soo van de gilde, waeronder begrepen de gevrijde ofte jonghmans derselve, eñ de contribuanten of hangers, als van de adelborsten van hunne wijcken, om te compareren met schoon opper- ende nedergeweir, eñ net eñ decent habijt. op de eerste ordre van mijne voors. heeren aen hun te geven, op de boete van 25 gulden tot laste van iederen gildebroeder eñ adelborst. *Peoen*, 135 (1731). Capiteyn lxxx guldens, lieutenant xl g., vendrich xxx g., twee sergeanten, elck xx g., vier corporaels, elck xij g, vier lancepassaden, xi g., vier adelborsten. elck xiij g., den clercq, wesende fourier, x g., chirurgien x g., drie trommelslaeghers, elck x g, xvj corseletten met spijssen, elck xi g., xij musquettiers. elck xi g., drie gougaers, elck viij g., xxxvij soldaten, elck viij g, xxij soldaten, elck vij g. *Auden. meng.*, IV, 73 (1578).

ADELINCK. Zie AELDINCK.

ADELINCKSCHAP (Adelincscep), zn. o. Bedoelt men hier *edeldom* of *ridderschap*, fr. *noblesse*, *chevalerie?* of *leengoed*, fr. *des fiefs?* || Keure van adelincscepe te bejagghenne [koopen]. Men verbiet, op de mesdaet van x lb., dat niemen, die zyn adelincscep coept, ofte poertere jeghen poertere, eeneghen heere ghelt derof gheve; diet ghave eñ diet name, ware in de voorseide boete. Eñ dat niemen van sinen chensgoede, dies hi in erve es, settinghe gheve eeneghen heere. op deselve mesdaet; eñ die se name ware, al diereghelike, in deselve mesdaet (En ware ofte sy hem derin gheobligeert adden wettelike). *C. v. Aud.*, 2e d., 64, *Kb. v.* 1338.

ADELINCKSRECHT. Zie AELDINCKSRECHT.

ADELMAN, zn. m. *Een man uit den adelstand*, *jonker*, fr. *cadet*. || Sullen voorts de adelmannen ofte ander van de compaignie, uuytghesonden omme de ronde te doene, ghehouden syn deselve behoorlick te doene in gheheele ronde deser stede, up de rampaerden eñ daer sentinellen ghestelt worden REMBRY, I, 558 (1639). Zie ADELBORST.

ADEM, zn m. In éénen adem. Zooals heden. *Zonder tusschenpoozen*, fr. *tout d'une haleine*, *sans intervalle*. || Maer worden die brieven by denselven persoon oft verlydere gepasseert op éénen dach, voer deselve oft andere scepenen (maer nyet gelyckelyk eñ *unico contextu* gelesen eñ in éénen adem verleden), soe souden de leste gepasseerde brieven de oudste moeten vuytsteken. *C. v. Antw.*, 1545, VI, 14.

ADEREN, zn. v., mv. van „aer", *korenaar* (ontstaen uit verwarring met „ader", *bloedader*), fr.

épi. || Welcke ordinancie gemaict is ten voirdeele van den huijsarmen, dat die dairenbinnen mogen gaen oprapen en oexten die aderen van den cooren opt velt gebleven. V. D TAV., 147.

ADIËEREN. Zie AENGAEN en AENGRIJPEN. Meijer: *Adieeren* = angaan.

ADITIE. Zie AENGRIJPINGE.

ADJUSTEREN, ow *Afrekenen*, *afbetalen*, fr *décompter*, *liquider*. || Waerop onse resolutie gedraeght: dat UL. sonder eenigen voorderen uijtstel sullen hebben t'adjusteren met onsen rentmeester Bouton, over allen hetghene UL. t'sijnen comptoire ten achteren staen. *St.-Arch. Diest*, *Brief v.* 30 mrt. 1696, *Beden*.

ADRESSEEREN, ow. *Gelukken*, *goed uitvallen*, fr. *réussir*. La Curne: *Adresser*. || De wynen in Vranckerycke waeren van ghelycken wel tamelick gheadresseert ende goet van wyne. PIOT, *Chron.* 558. Ons volck hadde ghemyneert onder de stadt, waer zy buscruut eñ tvier in staken, 't welcke wel adresseerde. 659. Alzo zy alreede 't vier ghesteken hadden in een huedeschip,.. die zes rabbauwen namen de vlucht naer haerlieder volck, die in de dunen stonden, om te ziene hoe haerlieder exploict adresseren zoude. 662. De wynen in Vranckerycke waren zeer abundant.. De Rynsche wynen in de Duitsche landen waren oock zeer wel gheadresseert 731.

ADULTERIJN, zn. m *Die in overspel geteeld is*, fr. *adultérin*. || Bastaerden ghewonnen in overspele, die men heet *adulterinos Leenr. v. Vl.*, 58, Hoe een adulterijn succederen sal.. Hi sterf sonder den sone, daer hi in twijfelde, bastaert oft adulterijn te doen pronuncierene. 63.

ADVENANT, zn o. *Aandeel*, fr. *quote-part*. Zie La Curne. || Indien twee persoonen oft meer, even naer bestaende den vercooper, naerhede versochten van verkochte erfve, sij sullen gelijckelijck ontfangen zijn ter naerhede, oplegghende elck sijn advenant van de penningen aen den coop clevende. *C. v. Poper.*, VIII, a. 10

ADVENTEN, ow. *Ter heilige tafel naderen*, fr *communier*. || Vort zullen zij adventen vive tijden van den jare of vij: eerst, vóór kersavont, daerna vor Paesschen, den derden vor tSinxene, den vierden vor Onser Vrauwendach half oughste, den vifsten vor Alreheijlegendach, eñ dander IJ, die oec eeneghee Beginen houden, dats te Lichtmesse eñ te Sacramentsdaghe. *Auden. meng.*, II. 38, *Begijnhof te Pamele*.

ADVERSARIS, zn. m. *Tegenpartij*, fr *partie adverse*. || Omdat het scient dat hi sinen adversaris boselike moveren wille.., den heere iij stuivers eñ sinen adversaris ij stuivers. 30 mrt. 1265. a. 7. De lat tekst heeft: *adversarium*

ADVERTISSEMENT, zn o Volgens Kramers: de vroegere naam der eerste schrifturen tot algemeene inleiding eener rechtszaak; La Curne zegde ook: *Advertissement. la première pièce pour l'instruction des juges*. Naar ondervinding, houden wij het echter met Boey, die zegt: „Advertissementen zijn *waarschouwingen*, *onderrigtingen*; men verstaat erdoor die schrifturen, dewelke men inleevert naa 'tvoldingen, vóór de decisie van de zaak, waarin men de zaak in kwestie naarder adstrueert, en de middelen waarop men zig fundeert, en daarbij weederlegt het gesustineerde van zijn partije". Zoo, of zoo omtrent verklaart ook de Laurière het woord: *Advertissement*: En l'édit de Charles VIII, de l'an 1493, art. 80. „C'est un motif de fait ou de droit, que la partie baille par écrit sur un incident ou débat survenu en la cause, ou *après les écritures principales*, premières et secondes additions: *ou quand le différend est petit*." Dit laatste slaat goed op ons citaat uit de Cost. van Santhoven. Op het woord: *Motif de droit*, houdt de Laurière zich aan de beteekenis van: laatste geschriften: „que les parties baillent par écrit *en conclusion de cause*, pour mouvoir et avertir le juge de leur bon droit, outre ce qu'elles ont écrit en la cause par écritures principales, additions premières et secondes, et par contredits ou soutènemens" || Als die saecken, die men verbalijck oft mondelings bedingt, onder die ij karolus gulden bevonden worden nijet gelegen te zijne in feijten, soe sullen die heeren deselve terstont beslichten; oft, ingevalle van swaricheijt, den partijen bevelen hen meijninge iñ beijder zijden te stellen bij advertissement, eñ daeraff belasten te dienen binnen zekere corte dagen. *C. v Santh.*, *Stijl* (hs), a. 56 Dat van nu voortaen d' advocaeten eñ procureurs heur selven niet en sullen mogen appoincteren te schrijven bij advertissement, op arbitrale correctie. *O. Stijl in Brab.*, 13 apr. 1604. a 499. Dat oock die commissarissen van der rollen 't selve oock niet en sullen moghen doen dan in difficile eñ sware materien, eñ dewelcke sij op 't bedinghen van partijen niet ghevueghelijck en sullen moghen beslichten. 500.

ADVEU (Advoy), zn o. *Toestemming*, fr. *consentement*. La Curne: *Advou*, *adveu*. || Den man vermach te vercoopen eñ belasten zyn huys in de stede staende, alwaert dat hy tzelve an zyn huysvrauwe behuwet hadde, sonder heur consent eñ adven. *C. v. Aalst*, XII, 2.

ADVIES, zn o *Geheime beraadslaging der rechters*, fr. *avis*, *délibéré*. || Naer het dienen van duplique ofte quadruplique, zal de sake vallen in 't advys. *C. v. Aud.*, *Stijl kasselrij*, a. 27, I, 312. Het overleg gedaen zynde, zullen partyen oock hebben gelycke dilayen om te dienen van contradictien, eñ daernaer van solutien, sonder breeder schryvens, als daermede de sake oock vallende in het advys a 28.

ADVOCAET, zn. m. 1) *Advocaat*; de oude vert. der *Carta libertatis* v. Diest (1228) heeft voor „advocatum" *voresprekere*, fr *avocat*, oudt. *parlier*, *pourparlier* Zie De Vries. Middeln Wdb en Nederl. Wdb., en Verdam. || Een advocaet heet men een patroon der saken BOXHOREN, a. 8. Item, meester Leonarde, der stat avocaet, van sier solarien, XX. sc grote, valent xxvij lb *Rek. v Antw. v* 1324, 53. Niemandt en sal in dese stadt moghen exerceren d' officie van advocaet, hij en sij in eenige universiteijt ghepromoveert, eñ in de rechten licentiaet ghecreëert, eñ van goeden name, fame, nut en bequaem, eñ poorter deser stadt, eñ in handen van den borghemeester den eedt daertoe staende ghedaen hebbe. *C v. Antw.*, 1582, *Stijl*, *Advocaten*, a 1. Niemant en mach advocaet oft taelman wesen, hij en sij poorter deser stadt *Ib.*, *comp.*, V, iij, 1. Op de lakenhalle competeert den guldekens ende den ses outste advocaten t'selve recht ghelijck hierna gheseght wordt onder Titel *Van vonnissen in civile saecken ghewesen ende van de executien*. Behoudelijck, dat in den dach van beraede d'aenleggher ende verweerder alle beijde geven thien grooten Brabants, daervan den guldeken oft waerdeijn, die maent, competeren de vier grooten Brabants, ende de resterende vj grooten den voorschreven advocaten. *Ib.*, 1582, V, 13

2) *Verdediger*, fr. *défenseur*. || Welcke bullen onse voorseijde heijlige vader de paus, bij den weer-

dighen meester Hieronymus Alexander...., ons [*nl.* den Keizer] heeft doen presenteren, als den waerschtighen oppersten eñ souveraijnen beschermer eñ principael behoeder van den heijlighen gheloove: advocaet eñ autste zone van onser Moeder der heijligher kercken. *Plac. v. Vl.*, 8 mei 1521, I, 90

ADVOCEEREN, ow. *Pleiten*, fr *plaider*. Meijer: *Avoceren*, voorspreken || Een heijden, een Sarazijn, een heretijc persoen, oft een jode, oft een andere ongelovige persoen. en mach niet postuleren oft advoceren tegen eenen kersten. V. D TAV., 321.

ADVOUEEREN (Advoeeren, advoyeeren), onz. en bedr ww. *Goedkeuren*, *toestemmen*, fr. *approuver*, *consentir*. || Eñ zullen de voors. twee cleerken ghehouden zijn alle zaterdaghe voor scepenen eñ raden, die al de weke gheseten hebben, al de voors vonnessen, appointementen eñ bevelen t'overlesene, omme die te advoeerne eñ onder te teeckenen. *C v. Brugge*, II, 23 (1454). || Zoe wanneer dat partijen alle compareeren, eest dan alsoe dat ennige richters.. versueken dat renvoy van der saken, eñ dat partijen, alsoe wel die geappelleerde als die geïntimeerde, advoueren dair te gaen, zoe sal bij den hove dat renvoy gedaen wordden. V. D. TAV., 387. Diegene, die naederschap versoeckt, moet sulckx commen verclaeren, eñ versoecken voor drij schepenen, eñ daeraff bezegelde brieven al impetreren. ende daernaer, bij ordonnantie van dezelve schepenen den coop [cooper] van de goeden, die hij aenboorden wilt, een wete doen doen bij eenen stadsbode tegens de naeste vierschare, om zoodanige aenboordinge te advoyeren ofte impugneren, ende daerop hooren wijsen naer behooren. *C. v Middelb.*, XI, 2. Eñ tghene bij de meeste voosen van de presenten.. in deselve rekeninge ghecasseert ofte wederleegt, eñ aengaende andere saecken van den lande geordonneert ende geresolveert sal worden, sal deselve, sonder eenighe swaricheijt ofte teghenspreken van de absenten,. als wel ghedaen geadvoyeert ende gepresen moeten zijn. *Plac. v. Brab.*, 3 aug. 1613, II, 244.

2) **Advoueeren hem te rechte.** *Zich voor het recht betrekkelijk verklaren*, fr. *se déclarer justiciable* || Doende voorts, tot meerder bewaerenesse van de kinderen, goeden soffisanten zeker, ten contentemente van de oppervooghden eñ maghen, eñ hem aldaer te rechte advoërende. *C. v Aud.*, xviij, a. 6. Eñ dat oock de voornomde vooghden poorters zyn van Audenaerde, residerende binnen der voornomde stede, haere vryhede ofte casselrye. ofte ten minsten dat zy hemlieden advoëren t'Audenaerde te rechte. 17.

AECHT, telw. *Acht*, fr. *huit*. || Op poene van aecht Rinschguldens. *O. Liége*, 1 febr. 1447. a. 1, *Bree.*

AEF (Aeff, Ave), bijw. *Af* (van), fr. *de*. || Weert oick 't sake dat yemant wevelgaeren gebreicke, soe mach hy ander opslaen ende snydent aeff *O. Liége*, 1 juni 1433. a 22, *Hasselt* Een laken .., daer der siegel aefgevallen ware. 23. Getuychlick garen... daer sullen sy moegen aeff doen maeken.. laken, die men sal mogen weven, enz. 29. Soe sal men hon een litse aeffryten. 33. Denen solde men een litse aeffryten 34. Dat sy allen jaer . aeff ende toe mogen doen poenten die honnen ambachten profytelick weren. 44.

AEF (Ave), bn. *Aafsch*, *verkeerd*, *snood*, fr. *pervers*. || Ende doch [doe] dine minne alsoe starkelic toenemen eñ wassen in ons, dat se mit eenre vieriger vlamme ofbarne al den roest onser zonden ende alle menichfoudige gebreken, eñ mit hoerre crachtiger hetten verteer eñ verswinde al onse grofheit ende ave middele, die tegen ons syn an onser ewigher salicheyt. *Hond. merk.*, 38 v°.

AECKE, zn. v. *Aak*, fr. *acque*, *aque*. Kil *Aecke*, *naecke*, *cymba*. || Schepen genoemt . aeckens.. *Plac. v. Brab.*, 26 juni 1608. I. 311. Alle schepen, aecken ende ponten. Ib , 2 mei 1622. I, 430.

AECKSE, zn v. *Bijl*, fr. *hâche*. || Die beste aeckse, met eenen houten hamer, ende eenen ijseren cliefbeijtel. *C. v. Antw.*, 1582. XLI, 106.

AEL (Aele, hale, aale, ale), zn. m. *Aal*, *soort van paling*, fr. *sorte d'anguille*. De Vries, Wdb. d. Nederl. t., leert ons het onderscheid kennen tusschen „aal" en „paling", genoegzaam in overeenstemming met Marin, v° Paaling || Men verbiet, op de mesdaet van xx. schel., dat niemen ghezoutenen ael of palingghe ne vercoepe vorne de wardeerers hebben ghesien. *Aud. meng.*, I, 314 (1338). Item, dat een yegelijck vrempt man, van buijten der stadt van Bruessel oft huerer vrijheijt geseten, hem generende met groenen visschen, met palingen, alen eñ andere te coopene eñ te vercoopene, voirtan zijn drie vrije merctdagen, te wetene des goenedaegs, vrijdaegs eñ saterdaegs vrij hebben sal, zijn goet van gruenen visschen, van alen, van palingen eñ anderen in der stadt te vercoopene, op alsulcken ouden ongelt als men van ouden tijden hieraf gewoenlic heeft geweest te gevene, bij also oft dengenen van hen ennich goet van gruenen visschen, van alen, van palingen oft anderen overbleve, op ennigen van den voirs. merctdagen onvercocht, dat hij die niet en sal mogen leggen in der zijnen (Zenne?) oft op savoeren binnen der stadt oft in der vrijheijt van Bruessel, op de verbuerenisse van eenen ouden schilde ofte de weerde daeraf; d'een derden deel den heere, d'andere der stadt eñ tderde den gruenvisschers ambachte te gevene, sonder verlaet. *K. v. Brussel*, 1486, a. 2. Dat nijemant en sal ale onder palinck, souten noch levende, d'een onder d'ander vercoopen; wie des ennich dade, waers om iij ℔ eñ den visch verloeren. 24. Ende voer alle viververvisschen, die versmacht sijn, te wetene snoeken, karpers, palingen, ale eñ alle cleijne vissche selen de vinders waerderen eñ setten daer zij sculdich zijn te stane. 26. Dat nijemandt en sal aale vercoopen dan over de beke, op iij lb. eñ de ale verlooren. 28. Dat niemen en vercoepe hale over palinc, up xx s par *Voorgeboden*, 35. Behouden dien dat sij moghen in hare kisten oft scepe laten ligghen snouke, carpen, aele of paeldinc, of andere grove vissche. 52. Soe wye ale vercoept, sal se vercopen beneden staken; soe wie des niet en dade, souds gelden xx s, eñ sal se setten versceiden uuyt den palingen, eñ daerop steken enen wympel van ix ellen hoge. *Kb. v. Diest*, B 192. Palinc, ale, tonale. *Tol te Rumpst*, 1503.

AEL, zn m *Gier*, *mestgier*, fr. *purin*, *eaux des fumiers*. Kramers heeft „Aalte" als prov ; Van Dale: aal, aalt en ale. Zie De Vries en Te Winkel. || Dat hij [de Commissaris] den aelput, indien er eenig is, heeft geruijmt, eñ de aele acht voeten diep gedolven. Indien geenen aelput en is, nemaer eene kuijpe ofte quarteel, put ofte seppe, alwaar de aele loopt uijt den stal. *Plac. v. Vl.*, 15 jan 1772, XI, 1414. a. 27 & 29.

AEL. Zie ADEL.

AELDINCK (Aeldinc, aeldinger. mv. aeldinghen, aldinghen, aldinghers, aeldinghers, adelingen). zn. m. *Erfgenaem*, fr. *héritier*. Kil. *Aelding*, *aelinger*, *hael-*

ding, fl. *Haeres*. || Gheviele dat.., so willic dat mijn ghoet,.. dat ic brochte in den clooster,.. wederkeerde up mine gherechte aldinghers. 21 mrt. 1285. Het ghevalt, dat up een leen erflijcke of lijfrente staet, eñ den dach es commen van den payemente, de grondenare stervet, soe eist schult; die schult zijn die aeldinghen gemeene schuldich, al staet alleene up leengoet beset, want si deelen die vrome die van den leene van zijnre dout ghevallen zijn. Maer quame dien dach achter zijne doot, soe ware dleengoed alleene die rente schuldich, ende dye aeldinghen dee onghehouden. *Leenr. v.* 1528, B iv r⁰. .. Int caes dat, naer huerlieder overlyden, de hoors eñ aldinghen van hemlieden de vornoemde scalen behouden willen. REMBRY, IV, 644 (1534). Een broeder oft een ander aeldinc mach wel tleen aenveerden en gheene schult betalen.. — dachterstellen totten overlydene van den vassael sullen de aeldinghers gemeene betalen. *Leenr.*, *v. Vl.*, 67. Als een leen oft rente opt leen by jemandt anders vercocht is onbehoorlyck, soo mach elck aeldinck den coop calengieren bij naerhede, op dat hy wille... Ende alsser geen aeldinck en compt den coop calengieren, de heere mach, op dat hem ghelieft, selve den coop behouden eñ daeraf de naeste zijn,.. maer compt er aeldinck, die is te prefereren voor den heere. 100. Dat zy souden.. doen commen de aeldinghers van den vorseiden Oestersche coeplieden, die vermoert waren, men zoude hemlieden restitueren haerlieder ghelt. J. V. DIXMUDE, 38. Spreekw. **Aeldinc(k)** *op aeldinc(k)* en neemt geen naerhede. *Pract. civ.*, X, c xij

AELDINCKSRECHT, zn. o. *Recht van naasting*, fr. *droit de retrait*. — Eñ ghevielt, dat dese vorseide laten niet hen [*l.* en] gholden, binnen III xiiij. nachten, haren tseins eñ die costen diere up ghedaen waren, so souden sij achtervolcht sijn van haren gronde, behouden adelingsrechte, eñ dan soude men desen achtervolchden grond doen ghebieden III sondachghebode in die kerke, te loessene over den commer den adelinghen eñ den naesten; eñ hen [en] quame niemene, diene loeste, so moeste men wijsen den heere te legghene te siere tafelen, ghelic zijnen propren guede. *Cart. Saint Pierre*, 460, 13ᵉ E. Waert dat sij [*nl.* de laten] in ghebreke waren van eeneghen pointen die voerscreven zijn, so mochte de vors. Jacop van Maelte ghenachten legghen met den voornoempden laten, eñ hemlieden haren gront derover afwinnen.., ende emmer behouden adelingsrechte. Ib.

AELGRONT, zn. m. *Slijk, slijkgrond*, fr. *boue, fond limoneux?* || Om orde eñ advys te geven hoe men, ter meester verzekerheijt eñ minsten coste, soude moegen toedijcken d'uijtgevloten oft vuijtgedreven aelegronden van de stadtvesten oft wallen, tusschen de groote spuije eñ Heversche poerte, alsnu dieper eñ zoo vol water als de diepte van de buijtenvesten. *Vad. Mus.*, II, 309 (1573).

AELHUIS, zn. o. Waarschijnlijk wel *het visschershuis, de vischmarkt*. fr. *marché au poisson*. || Dat die plaetse, daer ons oude vleeschuys op stoent, onse broetcameren, onse broetbanc, onse broetcorve, onse aelhuys, onse kelre daeronder, onse ghemeyn marct binnen Dyest, niet betymmert en sollen [*l.* solen] worden, onder noch boven, ten ghenen tyden. RAYM, *Draperie*, 7 (1365).

AELLEM. Zie ALEM.

AELM Zie ALEM.

AELMAER-HARINCK, zn. m. *Alkmaar-haring*, fr. *du hareng d'Alkmaar*. || Keure van zeevissche. Men ghebiet, op de mesdaet van XX schel., dat niemen aelmaer-harinc no clicharinc ne weeke, die handren harinc weect. Men ghebiet, op deselve mesdaet, dat niemen aelmaer-harinc no cope no vercoepe, elre dan tusschen den cramen van enz. *Kb. v. Auden.*, 1338.

AELMECHTICH. Zie ALMACHTICH.

AELMISSE (Aelmisse, aelmoese, aalmuse, aelmusse, aelmoesse, aelmosse, aelmusche), zn. v. *Aalmoes*, fr. *aumône*. Kil. *Aelmoesse*, *aelmisse*. || So wisede hie hemlieden te hebbene dartich pont vlaemscher peneghe van der vorseider kerken, in alemoesenen. 11 nov. 1297. Droegh op eñ gaf die vorghenomde tueentuintegh scellinghe erfsys in aalmuse eñ omme Gode Gherarde Creyten. *Schep. Land v. Diest*, 1305 Welken.. erfzijs gaf eñ bewijsde eñ maecte in aelmussenen. *Schep. v. Diest*, 1311. In aelmuschen. Id, 1313. Gaf den gasthuse voers., in pueren aelmissen, als voer sijn ziele.. *Brab. Mus.*, I, 121 (1389). Dat gheyn man van onser stat van Senttruden stemme noch gevolge geven en sal, yn den ambachte dair hij yn werct, van egheynen saken, die van quader famen were, off der aelmessen leefde. *O. Liége*, 10 juni 1417. a. 3. *Sint Truiden*. Hieraf ghereserveert den religieusen mendicanten, de ghevanghen eñ Lazarussen eñ melaetschen, dewelcke om aelmessen zullen moghen bidden zo zij ghewoonlick zijn. *Plac. v. Vl.*, 7 oct. 1531. I, 757. Indien sij [*nl.* de gevangenen] nyet mechtich genoch en sijn heuren cost te betaelene,.. alsdan moet de officier die porteren eñ ingesetenen setten boven der eerden op den gemeynen steen, ter aelmoesen. *C. v. Antw.*, 1545, I, 18. (Deze gevangenen lieten namelijk uit het venster of lichtgat van het Steen een korfje of eenig ander voorwerp uit, om van de voorbijgangers eene aalmoes te bekomen.) Voor eene aelmoesse, — voor eene almoesse, — eene aelmosse. REMBRY, III, 403, 404, 405, 17ᵉ E.

AELMOESSENIER, zn. m. 1) *Oppertoeziener der armen en weezen te Antwerpen*, fr. *surintendant des pauvres et orphelins à Anvers*, *aumônier*. || D'aelmoesseniers vermoghen alle chijsen, renten eñ onruerende gueden van de camere, van den heijlighen Geest- oft Godtshuijsen, gasthuijsen, arme vergaderingen eñ diergelijcke, die onder hen resorteren, die hen duncken nutter vercocht te sijn dan gehouden, nae huere discretie te vercoopen, t'alieneren eñ te veranderen. *C. v. Antw.*, 1582, xliij, 96. (Het aalmoezenierschap werd te Antwerpen ingesteld in het jaar 1458. Keizer Karel schonk hun het bezittingsrecht in 't jaar 1525. De aalmoezeniers bestonden uit vier leden, jaarlijks herkiesbaar voor de helft; zij genoten veel privilegiën; en hadden hunne kapel en hunne kamer in de hoofdkerk. *Gesch. v. Antw.*, II, 420.

2) *Deelhebbende in armgiften*, fr. *qui participe à des aumônes*, ofr *parçonnier*. || Bij den gescreven rechten en is nergens verboden dat niement en sal wesen aelmoesenier eñ partchonier, dats deel eñ ghiften van aelmoesen hebbende in ennich dinc oft goet, hoewel dat, te vele plaetzen, men dairaf houdt costume contrarie. V. D. TAV., 112.

AELPUT, zn. m. *Gierput*, — *kuil*, fr. *roussie*, *réservoir aux eaux des fumiers* Zie AEL.

AELSCHIP, zn. m. *Aalkaar*, fr *anguillière*. || Vortane, wie dat hout botte in aelscepe, van meye tot sente Bamesse, verboert XX s. *Kb. v. Antw.*, a. 88.

AELSKURF, zn. m. (*Aalkorf*), *aalkaar*, fr.

anguillière. || Laetende niettemin toe in de voorseijde riviere van de Schelde, oft andere waeteren, daermede oft metter zee ghemeene, te visschen met eene keurde oft nette, dienende om lancx den lande cleijnen gheernaert te vanghen eñ de aelskurven te spijsen; dies sal men het gru, sulck als daerin ghevangen wordt, moeten werpen uit water, zonder tselve te behouden ofte moghen vercoopen, ofte de voors. aelskurven daermede te spijzen. *Plac. v. Vl.*, 31 juli 1627, a. 8. II, 382.

AELSTOCK (Haelstock), zn. m. (?) || Areke van Coppenolle, van c. haelstocken, v voeten lanc, xvj sch. par. *Auden. meng.* III, 318 (1526) *Bouw van het stadhuis.* Arent de' Cock, van aelstocken vj sch. 335 (1528). Anthuenis Voet, om wegghen eñ haelstocken, xxiiij. sch. 370 (1529). Wautre Scockfeve, van xxv haelstocken, xviij den. par. 396 (1530). Item, betaelt Anthuenis Voet, van aelstocken den metsers ghelevert, xxiiij. sch., 415 (1531).

AELWARICHEIT, zn. v. *Dartelheid*, fr. *pétulance.* Zie De Vries, Middeln. Wdb., en Verdam: Aelwerich, De Vries en Te Winkel: *Aalwaardigheid.* || Maer vele ghijnghen ooc denzelven ommeghanck uut aelwaericheijt, ghaende som contrarie den stroom, om alle die schoon aenzichten van die jonghe dochters ende meiskens te ziene, die haer gheerne aldaer vertoochden ende ghijnghen vermeijen, meer om ghezien te zijne, dan uut devotie. *Ber. tijden*, I, 62.

AEN (Ane, an). In de oorspr. bezegelde oork. der 13e eeuw steeds „ane", nooit „an" of „aen".) Voorz.

1) *Bij*, *van*, fr. *de.* || Ghevielt dat hie oir iof vrucht an die vrouwe ghekrege. 31 dec. 1278.

2) *Bij*, *op*, *over*, fr. *sur.* || Die wapenen sijn verboert, eñ alle die wapenen die hi ane hem heeft. *K. v. Waalhem*, 1365, a. 45.

3) *Daarbij*, *daardoor*, fr. *par suite de cela.* || Wij [wie] den anderen een let brickt sonder laem daeraen te blijven, die sal der partijen beteren met eenen wech sint Jacops in Galissien. *K. v. Sint-Truiden*, 1366, a. 7.

4) *Door*, *met*, fr. *par.* || Zoo hebwi... ighewelcs recht van ons besocht eñ doen besoeken arenstlake ane de man eñ ane de scepenen van den voregheseiden dorpe van Puderse. 19 juni 1295. Eñ hierop hebben wy doen proeven wittelake die waerheyt an onse man eñ an andere wittige liede genoech, dien wel te gelovene is. *Brab. Y.*, 17 mrt. 1297.

5) *Met*, *bij middel van*, fr. *par*, *au moyen de.* **Aen der clocken.** || Alsoe dat nyemant onss berichten en konde, nocht nerghens te gheenre plaetse N., nocht sijn gherven vynden en konden, nocht oec die guede nyemant en hantplichde, soe hebben wy, meyer ende scepenen, die claecht alsoe ghecundicht aen der clocken, alsoe dat behoirt, nae hercomen onser banck. *Cart. Saint Trond*, I, 310, 16 mei 1454.

6) *Op*, fr. *sur.* || Als hy [*nl.* de bisschop van Doornik] waende ghaen om de ordene te celebrerene, het was ontrent den achten an [de] clocke voer noens, het rees sulc een brant up in Onser Vrouwen prochie, dat.. J. v. DIXMUDE, 284. Dat sy commen zouden na maeltyt, ten tween an de clocke, ter maerct. 329.

AEN (Aene, ane, Limb. Oen), vz. *Zonder*, fr. *sans*, hd. *ohne.* In deze bet. is het w. eigen aan het Limburgsch dialekt, en neemt te Maastricht den vorm „oen" aan. || Van metse of swert te treckene oen jagen. Dee metse of sweert trect op den anderen oen jaghen, de sal beteren mit eynen weghe tErdenborch. *C. v. Maastr., Stat.* 3 sept. 1380. a. 16. De den anderen sloeghe mit eynre gestercder handt, oen leet te breken. — Ook reeds vervangen door **sonder.** || De den anderen sloeghe mit eynre gesterkder hant, sonder leet te breken,.. de sal der partie beteren mit eynen weghe te Rochimadou. 17. Wie der here, oen die meistere eñ gesworen, niemanne vaste gheleide geven en mach. Na der vriheit der stat van Luitken,.. so en mach der here niemanne volcomen vaste gheleide geven oen wille, weten eñ consent der meistere, gesworen eñ raet. 125. Alsdan zal men eenen anderen deken kiesen eñ setten in des gepriveerts ambacht, dat jaer duerende, aene argelist. *O. Luige*, 1 juni 1433, *Hasselt.* Dat sullen die dekenen verwaeren aen argelist. — ende die goede menschen, dies dat laken were, kuenen ten heyligen weren [l. sweren], aen argelist, dat dat laken gelijck was. 16. Sonder partie daerin te hebben, aen argelist. 37. Een deerdel der dekenen, aen argelist. 44.

AEN ende AF. Bijw. *Heen en weer*, *gaan en keeren*, fr. *aller et retour.* || Begerende dairom dat die stat hem, mitten ghenen die mit hem comen souden, een goet vrij geleij geven woude aen eñ aff te comen, om mitten scepenen te spreken... Dat hij hem mitten gheuen die mit hem comen souden een goet vrij geleij gegeven had aen eñ aff te comen. *Chartb. v. 's Bosch*, 110 v°. 15e E.

AENBEDEN, bw. 1) *Aanbidden*, fr. *adorer.* || Deze minschen, die op desen neghenden velde wonende sijn, dat sijn ghewarige aenbedere, die den Vader anebeden in den gheeste eñ in waerheit. *Aller Kerstb.*, 59. O goedertieren heere, ontfanc my, ic die onwerdich ben voer dijn aensichte aen te beden eñ te loven dinen heiligen name. *Gebedb.* 15e E. 7. O heere Ihu xpe, ic aenbede di, 18. Ic aenbede dat overste van dinen hovede, dat mit die scarpe prekelinge der doornen croone doorsteken was *Hond. merk.*, 43. Comet, laet ons Hem anebeden [Venite, adoremus]. Getijdb. 15e E. Ps. 94.

2) *Vereeren*, fr. *vénérer.* || 't Sinte Servaes kercke aenbeedt men den sluetel, die sente Pieter d'apostel gaf sente Servase. *Belg. Mus.*, III, 409, 15e E.

AENBEDERE, zn. m. *Aanbidder*, fr. *adorateur.* Zie AENBEDEN.

AENBEGIN, zn. o *Eerste begin*, *aanvang*, fr. *origine.* || Van aenbeghinne ende voer de werlt bin ic ghescapen. *Getijdb.* 15e E., 33. Eccl. 24.

AENBELT. Zie AENBILT.

AENBESTAEIJEN (Aenbestaden), bw. *Aanbesteden*, fr. *mettre en adjudication.* || Dat den boeck, geseth zijnde, denselven publicquelijck, naer voorgaende kerckgheboth, sal moeten aenbestaeijt worden, ten minsten coste, om denselven te collecteren *Plac. v. Brab.*, 31 aug. 1664, a. 8. IV, 311.

AENBESTEDEN, bw. (kinderen). *Bij iemand voor den kost of in leerlingschap plaatsen*, fr. *placer* (des enfants) *en nourriture ou en apprentissage.* || Van gelijcken, en hebben sulcke brieven geen plaetse tegens.., noch tegens cost oft leerlinge van kinders ijmant anders aenbesteet. *Cost. v. Antw.*, *comp.*, IV, xvij, 13.

AENBIDDEN, bw. *Bidden*, *verzoeken*, fr. *prier*, *demander.* || Eñ hebbe voirt aengebeden eñ bidde mijnen lieven genedighen here, heeren N. N... eñ N. N. dat sij, om die meere [meerre] sekerheit alre punten voirscreven, hoer segelen met den mijnen aen dese letteren willen doen hangen. *Cart. Saint-Trond*, II, 96 (1380).

AENBIJTEN, bw. *Aanvallen*, *aantasten*, fr. *attaquer*. || Nemaer [de soldaten] commende ter plaetse, vonden de landslieden al bereet, d eene te peerde, d'andre te voet, met bussen eñ gheweer, omme hemlieden te deffenderen; zodat de soldaten niet en dorsten anbijten. PIOT, *Chron*. 357.

AENBOORDEN. bw. *Benaderen*, *naasten*, fr. *retraire*. Zie De Vries, Mndl. Wdb., en De Vries en Te Winkel, Wdb. d. Nederl. taal. || Alle onmerelijcke goeden, bij partije vercocht zijnde, mogen geaenboort ofte vernadert worden binnen zesse weken voor inlantsche persoonen, eñ binnen een jaer voor vuijtlantsche persoonen, naer dat die gichte oft leveringe gedaen is. *C. v. Middelb.*, XI, 1.

AENBOORDER, zn. m. *Die het recht van naasting heeft*, fr. *retrayant*. Ib., XI, 4.

AENBOORDING, zn. vr. *Benadering*, *naasting*, fr. *retrait*. || Van aenboordinge eñ naerderinge. *Cost. v. Middelb.*, c. XI. Eñ soo verre den cooper in ghebreke bleve dese presentatie van aenboordinghe oft naestinghe te doene, blijft den proprietaris ofte debiteur op zijn geheel. *Cost. v. B. Opzoom*. XV, 9. Van Calengieringhe ende naederschap.

AENBOORT, zn. m. *Bloedverwant*, *die recht van vernadering heeft*, fr. *parent qui a droit au retrait*. || Wat poortere die sijn arve vercoopt, binnen xl. dagen nadien dat hij die ghifte ghevet, moghent sine aenboerden hebben, om dat selve ghelt, dat die arve vercocht is. Waren die aenboerden buijten lande, binnen xl. dagen nadat sij int lant comen, mogen sij die arve lossen, eñ die vercopere sal sweren sijne aenboerden, hoe diere dat tlant is vercocht. Na die xl dagen, ne hebben die aenboerden gheen talen aen die arve. Hevet die copere die penninghe vergouden, men sal se hem wedergheven mit alsulcker vronen [*l* vromen] als scepene reden dinct. *K. v. Middelb. v.* 1253, a. 58. — Broeders kint eñ zusters kint eñ nare [naerdere], die sijn aenboerden. Zie Noordewier, blz. 261, 262.

AENBOORT, zn. o. *Recht van vernadering*, fr. *droit de retrait*. || In Vossemeer sullen de heeren hebben aenboirt, totter heerlijckheijt behoeff, aen alle huijsen eñ gronden van erven, voer allen anderen. NOORDEWIER, 262.

AENBOORTICH, bn. *Toekomend door bloedverwantscap*, fr. *qui revient du chef de parenté*. || Dat degene die partie eñ deel soude willen hebben in de coopstat [*l.* in den coopscat, *nl.* van een verkocht leen], hem habele gemaect eñ gefondeert hadde als hoyr, naer advenant dat hem anbortich ware, eñ [hij] in deselve penningen soude willen oft mainteneren gerecht zijnde. *Leenr. v. Vl.*, 153.

AENBRENGEN, bedr. en o. ww. (een leen). *Aangeven*, *verheffen*, fr. *déclarer*, *relever*. || De leenen van Diest, die ijemant sijn aengedeijlt voor schepenen derselve stadt, oft elders voor wethauderen van steden oft dorpen, tusschen broeders, susters oft andere, moeten aengebracht eñ gedeclareert [Hs. Chr.: aengebracht eñ gereleveert] worden voor stadthouder en leenschepenen van Diest, om recht te doen in deselve te crijgen, alsoo dit recht door sulcke scheijdingen eñ deijlingen alleen nijet en can becomen worden. *C. v. Diest*, VZ., XVIII, 4.

AENBRENGEN (Aenbringen), zn. o. 1) *Bericht*, *verslag*, fr. *rapport*. || Wt den goeden aenbrengen ons gedaen van der abelheit eñ experiencien ons geminden Druwyns Sucquet. *Rekenk. v. Brab.*, reg. 132 f°. 84 (1552). — Doen te weten, dat om tgoede aenbringen ons gedaen van den persoon van Hendrik van Dam, wij hebben denselven gegeven eñ gegonnen de conciergerie eñ bewaeren van 't Broothuys. Ib. reg. 139, f°. 194 (1562).

2) *Vertoog*, fr. *remontrance*. || Waerom, aengesien dat hoyre [hun] voorscr. aenbrengen moeghelicc eñ redelic siin. *O. Liége*, 10 juni 1417, 2e al. *Sint-Truiden*.

AENBRENGER, zn. m. *Aangever*, *aanbrenger*, fr. *dénonciateur*. || Den aenbrenger, accusateur ofte denunciateur, in proces gekomen synde, en vermach niet te appointeren met de wederpartye sonder consent van den heere. *C. v. Gent*, XI, 19. — Den aenbrenger, denunciateur oft accusateur. Ib. a. 20.

AENBRENGINGE (van laten), zn. v. *Benoeming*, fr. *nomination*, *désignation*. || De Eerw. heeren van den capittele van St. Lambrechtskerke binnen Luyck hebben onder Halen eenen heerlijcken chijshoff,.. met oyck het recht van d'aenbrenginge van laten, waeraff de hoven onder de heeren sijn sorterende. MAAS, II, 14. (1569).

AENDE, zn. *Eend*, fr. *canard*. || Van dat Jan de Manghelure ghecalengiert was dat hij soude hebben helpen slaen de vors. aenden. *Rek. balj. v. Gent*, nr 1724, a°. 1372.

AENDEELEN (Aendeylen), bw. *Toebedeelen*, fr. *assigner en partage*. || Wanneer tusschen kinderen oft erffgenaemen, die gemeijn lijfftochtrenten gedeijlt zijn, eñ deselve bevallen ten deele andere kinderen oft erffghenaemen dan degene tot wiens lijve de rente staet, sulck lijf en heeft daer geen recht meer aen, maar volght dengenen dien datse aengedeylt zyn. *C. v. Lier*, XV, 56.

AEN- of AFDEELEN (eene loye). *Erkennen of ontkennen* (eene dagvaarding), fr. *reconnaître ou dénier* (une signification). || Van gedeylde loye affofft aen te draegen. Daer een loye gedeylt woerdt, eñ die wederparthye copie versoeckt, die copie hebbende, dat alsdan die parthye offt aenlegger versoeckt het loye aff-offt aengedeylt te woerden, eñ dat den verweerder twee offt drye genachten laet verstrycken sonder sulcx te doen: is den aensetter alsdan wel gefundeert, so verre hy het loye selffs doet. *C. gr. Loon*, 1, 154.

AENDIENENDE, vz. (*Dienende tot*), *rakende*, *betreffende*, fr. *concernant*. || Dits twelcke dat ic, Roeger Plouvier, bewys doe aendienende de naelde dewelcke staen zal up den torre REMBRY, IV, 552. (1465). — Betaelt N. N., zaghers, wonende te Wervicke, ter causen van dat zy hebben gezaecht aandienende den iiij. cleenen torrekins, die staen staen zullen boven op tmetselwerc van den torre, xiij. lib. xix. sc. par. Ib. 553.

AENDIENINGE, zn. v. *Waarschuwing*, *aanzegging*, fr. *avertissement*. || Op conditie nochtans, dat de voors. heere eñ vrouwe, cooperen eñ ontfangeren, gehouden sullen wesen de voors. wateren uijtte voors. putten-ontfangers soo aff te leijden lancx de voors. buijsen, eñ de voors. buijsen, raemen als anderssints, op de ierste aendieninge soo te onderhouden, dat vercooperen, nu noch ten eeuwigen daegen, daerdoor geene schaede en commen te leijden, tsij door het overloopen van de wateren in den voors. hennen kelder, oft anderssints, eñ tot dijen daartoe gehouden sullen wesen t'hennen coste te doen maecken eenen kraenput. *Schep. v. Bruss.*, 26 apr. 1687.

AENDOEN, bw. 1) *Bijvoegen*, fr. *ajouter*. || Naerdat alle de feijten voorgelesen sijn, en d antwoorde daerop gegeven is, mitsgaders de conclusie oock voorgelesen sijnde, soo worden andermael alle deselve feijten en antwoorden aen den gevangene

beduijdelijck voorgedragen, en, door den secretaris gevraecht sijnde oft hij daerbij wilt persisteren, ijets afdoen oft aendoen, soo is den gevangene schuldich sijn antwoorden te teeckene met sijnen naem en toenaem, oft met een marcq, soo hij niet schrijven en can. *C. v. Diest*, VZ., XIV, 13.

2) *Bekleeden*, overdr., fr. *revêtir* (fig.). || Dine priestere moten worden aenghedaen mit gherechticheit. Getijdb. 15e E., 49, ps. 131, 9. Statenb. ps. 132: Dat uwe priesters bekleet worden met gerechticheyt. de Sacy: Que vos prêtres soient revêtus de justice. Lat. *induantur*. — Die gave der goddiensticheit daer wi mede an moghen doen die ontfermicheit Gods. *Houd. merk.*, 120.

3) *Toevoegen*, fr. *attribuer*. || Want het een regule in recht is, dat men den eenen, om des anders wille, geen boeze eñ quade condicie toevuegen noch aendoen en sal. v. d. Tav., 128 v°.

4) *Bereiden*, *toebereiden*, fr. *apprêter*. || Telken male als men aendoet, selen sijn si drie ten aendoen ende ten breydens [*l.* bereydene]. *K. lakeng. Bruss.*, 1376, a. 1. — Van den aendoeners. Dat engheen gereyder niemans laken aendoen en sal, en waer syn selfs; eñ waer hi iemans anders laken aendade, hi waere op 1 boete van 1 mottoen. Ib. 11.

AENDOENER (Aendoenre), zn. m. *Lakenbereider*, fr. *apprêteur de drap*. || „Aendoenres" vermeld onder de ambachten van Brussel in eenen schepenenbrief d. d. 19 mrt. 1305. — Van den aendoenres. *K. lakeng. Bruss.*, 1365, a. 1, en a 6. — Aendoenres, verwers, volders, wevers ende andere arbeyderen. *Rekenk. v. Brab.*, reg. 136 f°. 208, *Lakeng.* (1503).

AENDRACHT (Aendragt), zn. v. 1) *Aangaaf*, *aangift*, fr. *déclaration*. || Verclaerende den admodiateur..., eñ dat iemant in ons dorp eñ gebuerendorpen komende in geene personele oft reële lasten en is verobligeert voor eñ aleer datter ontrent St. Jan-Baptistendach een generale aendracht is gestelt. *Schep. v. Waenrode*, 1701. Dat sij [*nl.* de schippers] daervan [*nl.* van de bieren hunner consomptie] geen verklaers oft aendracht en moeten doen aen de accijsenaers oft gecommitteerde van het bier-comptoir. *St-Arch. v. Diest*, vak 19 (1721). — Welcke aendragten alsoo geschied zynde.. O. P.-B. A., 30 juni 1729, IV, 266 en 267, alwaar het w. afwisselt met „overdragten", en met de ww. „overdragen" en „overbrengen".

2) *Belasting*, *beschuldiging*, fr. *charge*, *accusation*. || Segghende [*nl.* de aenlegghere].. hoe dat hij begheert dese getuijghen, omme sijn waerheijdt te leijdene, gheëedt, eñ deselve bij den gheaworene clerck verhoort te worden opt ghene dat hij aen hem gedraghet, alleenlijck aldaer deselve aendrachten gemeijnelijck verbalijck verhalende; eñ die selve aendracht verbalijck doende, mach daerinne brenghen alle materien oock dienende... *C. v. 's Bosch*, *Cor.* 1539, a. 3. — Sonder dat eenighe van de voorsz. partijen gheoorloft sal wesen eenighe interrogatorien ofte aendrachten, omme ghetuijgen daerop verhoort te worden, te mogen overgeven, maer sullen alleenlijck mogen overgeven billetten, daerinne alleenlijck designerende de articulen ofte clausulen van de articulen daerop sy de ghetuygen begeeren ghehoort te hebben. *C. v. 's Bosch*, *Stijl*, a. 11. — De costumen van Moll spreken van „opdrachten" en interrogatoriën.

AENDRAGEN, bw. 1) *Aangeven*, fr. *dénoncer*. || Soo wanneer een crediteur vreest te verliesen sijne deuchdelijcke schult, deur de vlucht ofte latitatie van sijnen debiteur, ofte om eenighe andere merckelijcke reden, mach 't selve die van der wet aendragen. *C. v. Poper.*, xxiiij, 1.

2) **Hem iet aendragen.** *Handel drijven in*, fr. *trafiquer de*. || Eñ dese vorseide inghesetene lieden, die met desen lakenen hem gheneren willen, die en selen hen engheen vreemde lakene aendraghen die den lieden van buten Dyest toehoren, op die voers. pene. *K. lakeng. te Diest*, reg. 7862 f°. 8 v°.

3) **Hem iet aendragen.** *Zich aantrekken*, *tot zich nemen*, *zich toeëigenen*, fr. *s'approprier*, *faire sien*, *revendiquer*. || Dwelck al te verstaen is ingevalle den coopman oft eigenaer hem 't schip oft goet noch soude willen aendraegen, sonder taelve te verlaeten oft daervan te vertijden. *C. v. Antw.*, *comp.*, IX, viij, 108. — Eenen procureur en mach geene saecke hem in rechte onderwinden,... tensij dat hij daertoe hebbe behoorlijcke procuratie van partije selver die de saecke aengaet, oft van den genen die van bloetswegen hem die... soude willen aendragen. Ib. V, iij, 21. — Jegens 't branden van welcke keersse sal den debiteur ende dengene 't afghewonnen goedt hem aendraghende, mitsgaders de crediteurs die men weet, geinthimeerd worden ten persoone, of t'haerlieder domicilie. *C. v. Denderm.*, V, 5. Item, soo wanneer de vourseijde reële procedure wordt ghedaen tot eenighe goeden absente persoonen toebehoorende, eñ daeraf egheen gebruijckeren, oft iemant die hem des is aendragende, en worde bevonden binnen deser stadt oft bijvange. *C. v. Lier*, *Styl*, II, 7. — Alle goedens daeraf den proprietaris onbekent is, oft die hem niemant aen en draeght, oft daeraf men niet en wete wien dat zij toebehooren. *C. v. Gheel*, XV, 2. — Dat men nijet geweten en heeft wijen denselven pandt was toebehoorende oft hem aendragende. *C. v. Hoogstr.*, *Turbes*, *dépos. Steelkens* (1571).

AENDRAGEN, zn. o. *Bericht*, fr. *rapport*. || Dat niemant van de vooreeide neerynghe geen onbehoorlyck oft valsch werck en maecke, op peine van te verbeuren eene boete van..., die op tandragen eñ rapport van deselve deken eñ sorghers by tmagistraet deser stede sal geweesen worden. Remby, I, 406 (1686).

AENDRAGER, zn. m. *Aanbrenger*, fr. *dénonciateur*. || De boete van t'sestich ponden parisis, een derde t'onsen profijte, een derde ten profijte van den aendrager. O. P.-B. A., IV, 269 (1729).

AENDRONCK, zn. m. *Eerste dronk*, fr. *premier coup*, — *trait*. || Ingebeurde geregtelijke boeten, genomen panden, plagt men terstond vrolijk te verdrinken, waarbij den voorzittenden regter de aandronk, zoonls 't heette, toekwam. Noordewier, 413—3.

AENERVEN, bw. *In 't bezit stellen*, fr. *en saisiner*, *saisir*, *mettre en possession*. || Dat bij den rechte, dairmede die doode den levende possessie geeft eñ aenerft, zoe wije dat gericht naiste, bairblijkenste eñ wettich oyr is van iemende, dat hem toebehoirt die successie eñ versterffenisse van der seigneurie enz. v. d. Tav. 355.

AENGAEN, bedr. en o. ww. 1) *Beginnen*, fr. *commencer*. || tWelke leen eñ meyrie voerseyt, met tgheunt datter toe behort, hare so verdonkert ware dat soe [zij] niet en wiste waer dats af- of aneghinghe eñ watter schuldich ware toe te behoerne. *Gends chartb.*, 84 (1371). — Die visscherie in die Neete, vandair die lake aengheet, als men van Grobbendonck comt, die om dat voirs. eeusel ter Nuwermoelen geheyten gheet. *N. D. du Trône* (1433). — Eyn jair lanck, op den data van desen

geschriften angainde. *O. Liége*, 27 juli 1469. *Tongeren*. — Als veelle delinquanten, om een stuck, te leggen zijn op de banck, zoe begint de juge eerst aen te gane aen den gheenen daeraff hem dunckt dat hij best de waerheijt af trecken sal. *Pract. crim.*, c. 36. — Dat den eersten proeffdach aengaet als men die interrogatorie exhibeert. *C. gr. Loon*, I, 136. — Om de waerheyt te weten moet eñ mach men den gevangene de circumstancien wel affvraegen int generael; als, indien het een moort is, in wat maniere die is gedaen oft aengegaen. *C. v. Antw., comp.*, VII, iij, 17.

2) *In dienst treden*, fr. *entrer en fonctions*. || Eñ alle dese ambachtlieden soelen aengaen alle jaeren te Sijnte Denijsmesse. RAYM., *Draperie*, 16 (1336).

3) *Toebehooren*, fr. *appartenir*. || Waert dat de seeroovers oft vijanden de geladen coopmanschappen, oft wel de cabels, oft ander gewant van den schepe in 't geheel oft in deel naemen, deselve coopmanschappen eñ toegewanten van den schepe en commen in geene avarie, om die te brengen ten laste vant gene niet genomen en is, maer sijn ten laste van degene die deselve aengaen. *C. v. Antw., comp.*, IV, viij, 98. — Niettemin, soo verre den reeder, coopman oft sijnen lasthebber selver opt schip waere, alsdan en soude den schipper vóór oft naer de acht daegen sonder sijnen wille egeene compositie mogen doen, dan vant gene hem selver aengaet. Ib. 105. — Dwelck oock plaatse heeft, alwaert dat de policie oft brieff van de versekeringe waere inhondende de clausule: „toebehoorende eenen alsulcken", oft wie die soude mogen aengaen oft toebehooren. Ib. IV, xj, 53. — Waert dat iemandt quaeme in iemandts goet, bij daeghe [nachte?] oft bij ontijden, om eenighe vruchten te plucken oft wech te draeghen, die verbeurt eenen ouden schilt, d'een helft daeraff den heere, eñ d'ander helft diet goet aengaet. *C. v. d. Kiele*, III, 14.

4) *Rechtens toebehooren of toekomen*, fr. *appartenir de droit ou compéter*. || Als diverse goeden tsamen vercocht worden met éénder coopmanschappe, daeraf eenighe calengierbaer zijn eñ eenighe niet, soe mach nochtans deghene die de calengieringhe aengaet de gheheele coopmanschap vernaerderen eñ calengieren. *C. v. Lier*, X, 18 — Welcken meyer ghewoon is te hebben eenen stadhouder oft lieutenant, die in sijne absentie ofte sieckte al doen mach dat het officie van de meyerye aengaet oft competeert. *C. v. Loven*, I, 2. — De scouthet van der stadt eñ van den bijvange van Lyre is gewoonlijck te hebben eenen stadthouder,.. die in absentie oft sieckte van den scouthet al doen mach dat der officien van den scouthetampte aengaet oft competeert. *C. v. Lier*, I, 9.

5) *Kleven aen*, fr. *se rattacher à*, *être attaché à* || Alle orconscepen sullen sweren up scepenenhuus in vierscaren up yemenen van lx. ponden van der core, ofte daer meer angaet. *C. v. Gent*, I, 449 (1297).

6) *Aanvangen*, *beginnen*, fr. *commencer*. || Was gheresolveert te volghen dezelve oude resolutie, in conformiteyt van dewelcke dezelve ghecommitteerde ter tresorie ghelast waren desen wintere te doene de provisie van de materiaelen daertoe van noode, eñ ten uutcomen 't zelve werk aen te gaene, selfs oock de fondamenten te legghen desen aenstaenden wijntere. *Ypriana*, I, 251 (1618). — Als sulck rapport tot scepenenwart van diveersche vingteniers overgebrocht was, zaghen mijn heeren schepenen wel hoe cranck dat sij ghespannen waren, eñ waren zeer perplecx, nauwelic wetende wat zij anghaen zouden. *Ber. tijden*, I, 59.

7) *Aanvaarden*, fr. *prendre possession de*. Kil. *Adire, aggredi*. || Eest saecke dat man eñ wijff malcanderen willen maecken heur huys daer sy inne woonen, met dien datter toebehoirt, tot elcx lijve, dat moeghen zij doen als zij gaen, staen eñ ter kercken mogen gaen.., eñ wien thuijs blijft, die en sal tselve nijet mogen onderslaen noch vercoopen; eñ waert saecke dat hijt dede, soo souden de erfgenamen haer gedeel aengaen eñ haeren wille daermede doen. *C. v. Antw.*, *Guldeboeck*, a. 10. — Al eest zoe dat, om aen te grijpen die erfenisse eñ successie iemende gelaten, hetzij bij testamente oft sonder testament, het genoch is dat men dat doe metter hertten eñ gedachten, nochtans soe behoven dair andere dingen toe: Eerst, dat diegeene die dat aengaen wille zij een vrij man, eñ geen serf oft eijgen knecht. V. D. TAV., 45 v°.

8) *Inwilligen*, *aannemen*, fr. *accepter*, *consentir à*. || Eñ ghi moet weten, dat de heer, nieu leen wtgevende, stellen mach sulke eñ also vele lasten eñ condicien op tleen alst hem gelieft, behoudens dat de vassael die ontfaen eñ aengaen wille.. *Leenr. v. Vl.*, 29.

9) *Betreffen*, *raken*, *aangaan*, fr. *concerner*, *regarder*, *toucher*. || Dan es de bāeliu.. sculdich.. te daghene denghenen.. dien de sake anegaen. 30 mrt. 1265 (Lat. tekst: *tangere*).

10) Iem., — elkander a—. *Bestaan*, *vermaagschapt zijn* (*met*), fr. *être parent de*. || Dat elck laet van de casselrye van Ipre magh naerhede van lande hebben binnen deselve casselrye, dat verkocht sal wesen afsittende van de voornoemde casselrye; wel verstaende dat den kooper niet aen en gaet den verkooper van sibbe. *C. v. Yperen*, *Saele*, c. 82.

AENGAENDE, tegenw. deelw. Comen ten a—. *Ten aangang komen*, fr. *survenir*. Ten waert nochtans dat de vassalheer bespronghen waer, eñ dat de cleene vassal, zijn leenhouder, ter aventueren quame ten aengaende, hij soude moeten helpen, dies versocht zijnde, al waert ooc dat zijn leen niet en stonde ten dienste van zijnen heer te beschuddene. *Leenr. v. Vl.*, 118.

AENGANCK, zn. m. *Aanval*, fr. *attaque*. || Oploop is eenen overdadingen aenganc met grammen moede gedaen op eenen anderen. V. D. TAV., 60.

AENGEDEELTE, zn. o. *Deel*, *aandeel*, fr. *part*, *portion*, *quote part*. || Dat oick... den eenen broeder aen den anderen.. syn aengedeylte en kentzportie mach verwerven. *C. v. Valkenb.*, *leenhof*, a. 15 (1570). — Sooverre eenige medegelderen in eene rente ofte cheyns, uyt diversche gronden gaende, hun begeeren van schaede te verhoeden, mits betaelende hun aengedeelte, moeten voor eñ eer de schaede gebeure, onder weth, daer 't behoort, stellen soo veel als hun aengedeelte daeraf gedraegt. *C. v. Loven*, V. 3.

AENGEDRACHT, zn. *Beschuldiging*, fr. *accusation*. || Om den langhen treyn van den processen te schouwen, soo wanneer de zaecke int gescrifte is beleydt, dat men van nu voertane die getuygen niet meer en zal examineeren op eenighe aengedrachten oft interrogatorien, gelyck men geploegen heeft *C. v. Turnh.*, *Stijl*, a. 38. Zie ook AENDRACHT.

AENGEHUISDE (ENDE GELANDE), zn. mv. *De eigenaars der belende of aanliggende huizen en landen*, *de belending*, fr. *les propriétaires des maisons et terres contiguës ou voisines*, *les tenants et aboutissants*. || Dat men sulck afgewonnen huys ofte erfve

decreteren eñ met de keersberringe verkoopen zal, specifierende dagh van diere, mitsgaders den last eñ commeren ten landtboecke staende eñ daeruyt gaende; oock wien taelve toebehoort, waer 't gestaen ofte gelegen sy, met den angehuysden eñ gelande. *C. v. Gent*, IX, 4.

AENGELANDE, zn. mv. *Aanliggenden*, *belendenden*, fr. *voisins*. Kil. *Aen-ghelandich*. || Men onderhoudt oock in vele dorpen alle velden te legghen t'euen saede, te weten d'een met wintersaet eñ d'ander met somervruchten, eñ het derde ter braeke, omdat, deur de vcrscheyden saeden, de anghelande gheene schaede en zouden lyden. *C. v. Aalst*, X, 21. Zie ook het voorgaande woord, waar „aan" wel mede op „gelande" slaan zal.

AENGENAEMT, verl. deelw. van het niet gebruikelijke *Aannamen*. *Genoemd*, fr. *dénommé*. || Dat die poorter wel vermach sijnen sone te emanciperen.., midts hem gevende silver eñ gout; eñ de vader hem die alsoo gegeven hebbende, is eñ blijft denselven sijnen aengenaemden sone gheëmancipeert. *C v. Herentals*, IX, 39.

AENGENOMELIJCKHEIT, zn. v. *Voorliefde*, fr. *prédilection*. || Alle dese mirschen die hebben h[are] oeffeninghe, werke eñ wise beseten met haers selfs eyghenscape met aneghenomeleecheit, eñ en laten hen nyeman d[aer] ute wisen. *Aller kerstb.*, 40. Zie AENGENOMENHEIT.

AENGENOMENHEIT, zn. v. *Vooringenomenheid*, *voorliefde*, fr. *prédilection*, *préférence*. || Gheeft Hijt hen [*nl.* God], si latent echter goet sijn, eñ staen in allen dinghen sonder aneghenomenheit; si ververen hen meer vor tsuete dan vor tsuere. *Aller kerstb.*, 58. Zie AENGENOMELIJCKHEIT.

AENGRIJP, zn. m. *Misdadige onderneming*, fr. *attentat*. || Die selve portere setten wi weder eñ veralinghen tot alsulker eren, staet eñ vriheiden alsi [als si] vore den aangrepe der excessen eñ misdaet voerscr. te ghebruycken plaghen. *O. Liége*, 17 mei 1394, I, 362. *Sint-Truiden*.

AENGRIJPEN, bedr. en o. ww. (*Iets*) *misdadiglijk ondernemen*, fr. *attenter*. || Want wi eenen clerc hebben, die Jan Ommeloep heet, die ons ghedient heeft, eñ diepeleec aneghrepen heeft in den besueke eñ der zugasien bi behetene van ons; waert dattene yemene ocseneren [ocseneerde], veeden, ofte enich onghelijk doen woude, dat wi hem des ontheffen selen *Enquête Brab.*, 1335, blz. 22. — Dat sij [*nl.* burgemeisteren ende raet] jegen onse gerichten, heerlicheden ofte rechte niet aengripen en suelen. *O. Liége*, 18 nov. 1404, a. 10. *Sint-Truiden*.

2) *Bevechten*, fr. *combattre*. || Si hebben hare natuere vele meer aneghegrepen eñ strangeleker gheoeffent dan die eerste *Aller Kerstb.*, 35. — Sie selen oec meer ewichs loens hebben dan die, want si hare natuere vele coenliker hebben aenghegrepen. Ib., 38. — Het sijn minschen die hare natuere sterkelike anegrepen eñ oeffenden hen dach eñ nacht. 40.

3) *Aanvaarden*, *in bezit nemen*, fr. *prendre possession de*. || Al eest zoe dat, om aen te grijpen die erffenisse ende successie iemende gelaten.. het genoch is dat men dat doe metter hertten eñ gedachten. v. D. TAV., 45 v°. — Dan soude hij mogen repudieren eñ besijden stellen oft vertijen dat testament eñ aengrijpen die successie ab intestato, dats als naiste erfgenaem, sonder testament; eñ waert dat hij der successien bij testamente wetende verteege eñ repudieerde, hij en soude daernae niet meer ontfangen worden om de successie bij testamente te mogen adiëren eñ aengrijpen. Ib. 46. — Eest dat hij die goede eñ successie geadiëert eñ bekent of aengegreepen heeft simpelijc sonder inventaris. Ib. 46 v°. Zie ook AENGAEN.

AENGRIJPER, zn. m. *Roover*, fr. *spoliateur*. || Noch suldij weten dat, nae recht, dese spoliatoers eñ aengrijpers van anderen luden goeden niet alleen schuldich en zijn civilijc bedwongen te wordden tot restitutien v. D. TAV., 97.

AENGRIJPING, zn. v. 1) *Vergrijp*, *inbreuk*, fr. *attentat*, *atteinte*. || Dwelc andere gelijcke cleijne heerlicheiden hebben [*nl.* de macht], van erven eñ onterven in 't landt van Breda, van gelijcke condicien wesende, niet doen en mogen, ten is met openbairen abuijse eñ onbehoirlijcken aengrijpingen van der heerlicheijt eñ justicien huers gerechten leenheeren. v. D. TAV., 292.

2) *Aanvaarding*, *inbezitneming*, fr. *adition*, *prise de possession*. || Welcke schulden [*nl.* des overledenen] alle gesmolten eñ vuijtgewist souden wordden indijen hij hem simpelijc erfgenaem bij adicien eñ aengrypinge des sterfhuijs hadde gefundeert sonder inventarijs te hebben gemaict. v. D. TAV., 46 v°. — Al eest dat 't voirscr. statuijt niet en can directelijc geslaen opte goede gelegen buijten den territorie, nochtans die aenveerdinge eñ aengrijpinge derselver goeden, soe sij seggen, die volgt der voirs. makingen bij eender duegdelijcker consequencien. Ib., 238.

AENHALEN, bw. 1) *Aantrekken*, *aanlokken*, *verlokken*, *aanhalen*, fr. *attirer*, *séduire*, *suborner*. || Wie jongers [*nl.* minderjarigen] betrocke tot spele, oft aenhiele in stoven oft bordeelen, dyen soude men corrigeren naer gelegentheyt der saecken. *C. v. Lier*, XVIII, 32.

2) *Buit of prijs maken*, fr. *capturer*. || Soo wanneer de goeden bij vijanden sijn aengehaelt, eñ dat die alreede sijn gebrocht onder eenighe admiraliteyt oft andere justitie, alsdan en mach den schipper daervan geene compositie maecken sonder den coopman daeraff de wete te doen eñ van hem antwoorde te hebben. *C. v. Antw., comp.*, IV, viij, 110.

AENHALER (Aenhaelder), zn. m. *Prijs- of buitmaker*, fr. *capteur*, *captureur*. || Als bij compositie oft met vonnisse is geseght dat den coopman aen den aenhaelder, nemer oft inbrenger vant goet de schipvracht soude betaelen, hem tgoet latende volgen, gelijck gebeuren soude mogen als een schip, onder 'tdecxel van vijantschappe genomen is. *C. v. Antw., comp.* IV, viij, 118. — Maer als den aenhaelder oft nemer van den schepe den schipper van sijne vracht heeft betaelt, gelijck somtijts gebeurt, en is den schipper nijet gerecht om eenigen loon van den coopman te heijsschen. Ib. 114.

AENHALING, zn. v. *Het prijs of buit maken*, fr. *capture*. || Maer als de aengehoude goeden min worden vercocht dan de weerde derselver en bedroech ter plaetse eñ tijde van de laedinge, soe moet de mindere weerde bij de versekeraers goet gedaen worden, sonder dat de versekerde, om alsulcke aenhaelinge oft vercoopinge, de goederen mach abandonneren oft verlaeten. *C. v. Antw., comp.*, IV, xj, 144.

AENHANGEN, bedr. en o. ww. 1) *Bij-*, *toevoegen*, fr. *ajouter*. || Want men geen aenhanck maecken en mach naedat eenige cleyn banck die saecke bracht hebben voor hon hoeft; maer totten opsetten mach men verbeteren ende aenhangen voor die banck daer die saecke bedingt is, ende niet voorder. *C. gr. Loon*, I, 77. Zie AENHANCK.

2) *Aanleggen* (Penningen), fr. *appliquer* (des de-

siers). || Als een rente affgeleijdt wordt daer iemandt zijn tochte inne heeft, zoe mach sulcken tochtenaer zijn penningen aenveerden midts deselve wederom sekerlijck aenhangende ter zelver natueren. *C. v. Thienen*, IX, 10.

3) *Aankleven*, fr. *s'attacher* || Na Di aenhenc mine siele. *Getijdb.* 15e E., 24. Ps. 62. *Adhæsit anima mea post te.* Statenb. 63: Mijne siele kleeft u achteraen. De Sacy, 62: Mon âme est attachée à vous suivre.

AENHANGENDE, tegenw. deelw. *Bijgaande*, fr. *joint*. || Hierup, ende met meer ander anhanghende redenen, waren de notable gheheeten vertreck [*nl.* werd huu geboden zich in hunne vertrekkamer te begeven], eñ ghedelibereert hebbende, haer advys eñ resolucie te scepenenwaerts over te willen brynghen. *Ber. tijden*, I, 41.

AENHANCK, zn. m. *Aanhangers*, fr. *partisans*. || Eest dat ijmant.. contrarie doet.., dieghene sal van sijnre eren.. ommermeer verdeylt werden.., ende een [tevens] met dirre verdeylisse uijten bijsdom van Ludic,. met hoeren aenhangen.. sullen verjagt zijn ende altemael verdreven. *O. Liége*, 18 nov. 1404, a. 10. *Sint-Truiden*.

AENHANCK (des vonnis). *Nieuwe eisch na een vonnis in eersten aanleg*, fr. *addition; nouvelles conclusions prises à la suite d'un jugement en première instance.* || Daerna, der voerscr. Liebrecht... gaff een verbeteringe noch over, hetwellich affgewesen waert, aengesien dat die saecke in onsen handen was; want men geen aenhanck maecken en mach naedat eenige cleyn banck die saecke bracht hebben voor hon hooft. *C. gr. Loon*, I, 77. Hoe dat, naer geweesen vonnis, den schepenen, die gewesen hebben, geene kennisse toe en staet te nemen over den aenhanck des vonnis... Van den aenhanck naer geweesen vonnis en hebben die heeren schepenen van Hasselt nyet aengenomen, dan, hebben die parthyen afgewesen. 119 (1518).

AENHAUT. Zie HANOUT.

AENHEBBEN, bedr. en o. ww. 1) *Bij zich hebben*, *bij zich dragen*, fr. *porter sur soi*. || Soe wat ghesellen van der gulden ontboden selen zijn te hike, of ter morghenspraken, met der Gulden knape, ende daer niet en quame met den cleede, op [of] dat hij geen swert ane en heeft, die sal verbueren 1 placke. *Sermens*, 24, O. 1426 a. 10.

2) *Kosten*, *swaar vallen*, fr. *coûter*, *être un sacrifice*. || Hetwelck den grave Aernaut hy sijn lief [*nl.* zijne bruid] terstond consenteerde [*nl* in Italië te blijven], hoewel dat hem vele anhebben soude dat „schoone, soete Vlaenderlant" te deerven. *Beleg v. Gent*, 16.

AENHECHTINGE, zn. v. *Gehechtheid*, fr. *attachement*. || Eñ beghere dattu mi huden gheveste verlossinghe van alre scadelike aenhechtinghe die Du in my bekenneste. *Getijdb*. 15e E. 146 v°.

AENHEFFEN, bw. *Beginnen*, *aanvangen*, fr. *commencer*. Kil. *incipere*. || Heft ane te scrivenne, want des en was der kerstenheit nie soe noot in C jaren dat mense waernde; want si leeft sorchlike in deser tijt. Daeromme heft ane te scrivenne, du minsche.. Ic ghebiede di, bi der heilegher Drivoldicheit, dattu niet langher en beids. Eñ heft te hans ane op desen dach *Aller Kerstb*. 55.

AENHOOREN, ow. *Toebehooren*, fr. *appartenir*. || Eñ als de heer t'enegen goeden doet daighen, soe moet die heere met twee scepene, ten minsten, sitten in de kercke te Laken eñ verbeyden daer totter tijt dat de clock geluydt es van der noenen. Eñ en quame dieghene die tgoet anehoorde daerenbinnen niet. *C. Erfheeren v. Laken*, a. 8. — Na tweemaal het woord „toebehoiren" gebruikt te hebben, eindigt onse oorkonde met „aenehoiren." || Uutgesceiden oic allen den cleedren, keersen ende andere gevallen van clerken die subdiaken sijn.., die ons, deken voirgenoempt, van ouder costumen.. alleene selen bliven ende aenehoiren. *Belg. Mus.*, II, 170 (1326).

AENHOOREN, bw. **Ten aenhoorene van al der wereld**: *Zoodat alleman het hoort*, fr. *de manière à ce que tout le monde l'entende*. || Ende wordt de daechcedulle daeraff aldaer in de vierscharen drie male openbaerlicken gelesen, ten aenhoorene van al der werelt. *C. v. Antw.*, 1545, VI, 18.

AENHOORLIJCK, bn. *Ontvankelijk* (in rechte) fr. *recevable* (en droit). || B. willende de saecke involghen ten petitoire, wordt bij A gesustineert, dat B daerinne niet aenhoorelijck en is *Annotations*, 62. — Soodat de hauderigghe in haere soustenue.. niet aenhoorelijck en is. 201.

AENHOUDEN, bw *Inhouden*, *bevatten* (*meten*), fr. *contenir* (*mesurer*). || Drie sille.. in drie stucken gelegen, daeraf dat deen stuck houdende es vierdalve sille, .. dat ander stucke aenhoudende een sille.., eñ tderde stuck aenhouden [-de] onderhalf sille. *Schep. hof te Halen*, 1424 Op een gelege gelegen in die parochie van Balen te Rijsberghe..., aenhoudende onder half zille, luttel min oft meer. Item... op Roykens block, aenhoudende dertdalff zille... Item,... op Rijwaers hove., aenhoudende vijff zillen... Item, op eenen beempt.. aenhoudende een zille. *Schep. v. Moll*, 1441. Op eñ aen Peltmans huys, met enen kemphove, alsoe dat ghestaen es metten hoven eñ allen sijnder toebehoerten, die plaetse aenhoudende omtrint ij zille; — reghenote... Item, achter die corenmolen, oock een stuck beemps, aenhoudende omtrint 1 boenre. *Schep. v. Lummen*, 1457. Aen eñ op een stuck beemps, geheyten dat Creyenbroeck, gelegen te Laeren, aenhoudende omtrint derdehalff boender. Noch aen eenen beempt gelegen t'Emeldelair, achter dat venne...; noch aen eenen hoff geheyten den Herentalshoff, aenhoudende omtrint onderhalff sille. *Schep. v. Lummen*, *Buiten*, 29 nov. 1460.

AENKEEREN, bw. 1) *Aanwenden*, *in het werk stellen*, *besteden*, fr. *employer*, *mettre en œuvre*, Kil. *conferre*, *applicare*. || Anmirckende den grooten ende getruwen dienst,. die deselve onse ondersaiten gedain ende beweisen, ende oick daeby die groote nersticheyt, kuste ende arbeit zy samentlick ende eyndrechtlick gedain ende angekiert hebben totter vestinchen onser stat. *O. Liége*, 11 dec. 1500, *procem. Hasselt*.

2) **Hem a.—**. *Steunen op*, *zich beroepen op*, fr. *s'appuyer sur*, *invoquer*. || Item, sal die stat van Lovene gheloven dat si hare des Raeds van Cortenberge niet aenkeren noch onderwinden en sal, vore ane der tyt dat dat poent van den charter van Cortenberge verclaert si. *Coutereel*, 92 (1361).

AENKLEEF, zn. m. Zooals thans. *Aanhoorigheden*, fr. *circonstances et dépendances*. || Om d'ondervraginge wel te doen, is den schouteth oft onderschout gehouden de schepenen over te leveren behoorlijcke intendit, inhoudende cort verhael van de feiten daermede hij den gevangene wilt belasten, met de circumstantien oft omstanden ende aencleven van dijen. *O. v. Antw.*, *comp.*, VII, iij, 3.

AENKLEVEN, ow. 1) *Betreffen*, *raken*, *aangaan*, fr. *concerner*, *toucher*, *regarder*. || Maer [*nl.*

de gedeputeerden van de Keure] droughen tstic an hemlieden, eñ meendent pleinelic uter camere te hebben, mits dat previlegie an clave *Belg. Mus.*, II, 298 (1407). Bij goede specificatie, met allen brieven, munimenten, boecken eñ alle andere schriftelijcke bescheeden de voors. goeden aenklevende. Item, dat men den voors. overmomboirs sal assigneren een tamelijcke kamer, om heure vergaderinge te houden, eñ in deselve kamer te doen maken stercke, wel sluijtende schappraijen, om daerin te sluijten d'inventarissen, de gesloten rekeningen eñ alle andere stucken eñ munimenten den weesen aenklevende. *C. v. Loven*, *Weesk.* a. 32. Naer de publicatie daeraf gedain, zijn d'ingesetene der voors. stad eñ harer vrijheijd, eñ oock d'afgezetene, voor zooveel die [ordonnantien] henlieder aenkleven, schuldig deselve t'onderhouden ... *C. v. Bruss.*, 1607, a. 39. Eñ daerin [*nl.* in dien inventaris] beschreven te zijn alle voorgeroerde partijen, die hij oft sij weten den weesen oft andere persoonen boven geroert oft heuren goeden aen te kleven oft competeren. *C. v. Loven*, *Weesk.* a. 32. Eñ als de coopere den naercoopere zijne naerhede kent, so moet hy den copere al scadelos quiten van al dat den coopere ancleven mach. *Leenr. v.* 1528, 13.

2) *Verbonden zijn aan*, fr. *se rattacher à* || Eñ daer vraghen scepenen, ter maninghen van den meijere, allen den parsonen voor hemlieden commende, van allen zaken daer sheeren recht an cleeft. *C. v. Aalst*, *Orig.*, nr. xxviij. In saken criminele, daer lijfvelicke ofte lichamelijcke punitie an cleeft, ofte oock honorabel amende. *C. v. Gent*, XI, 10. Zoodatter hem eeneghe eere of scade aneclave. *Leenr. v.* 1528, 51. — **Af eñ aencleven.** || Eñ sijn de schepenen gehouden allent gene de gevangene verclaert, bekent oft niet bekent, met t'gene daer aff eñ aen is clevende, soowel tot ontlastinge als belastinge, in geschrifte te doen stellen. *C. v. Antw.*, *comp.*, VII, iij, 21.

AENKLEVING, zn. v. 1) *Aanplakking*, fr. *affichage.* || Met affixie ende aenklevinghe van billetten aen de kerckedeuren. *C. v. Antw.*, *comp.*, V, xvij, 62.

2) *Samenhang*, *aanhoorigheden*, fr. *dépendances.* || Ghij sult weten, dat die pacten, die dair gecleet zijn met aenvalle eñ aenclevinge van contracte, geheeten „*coherencia contractus*," gelijc zijn als coop, vercoop eñ dijergelijcke. v. D. TAV., 250. Zie ook AENKLEEF.

AENCLIEVEN, zn. mv. *Enkels*, *enklauwen*, fr. *chevilles* (*du pied*). || Anclieven, fr. *kevilles.* MICHELANT.

AENCOMEN, ow. 1) *Bijkomen*, *naderen*, fr. *venir auprès*, *approcher*. || Eñ die cramen solen die scepenen ... met rade eñ hulpe onser rintmeesters, .. indien dat hiere [hi er] bi-eñ aencomen, wilt, als hi daertoe versoekt [*l.* versocht] wert, ordenere[n] eñ lere[ñ] te stane. RAYM. *Draperie*, 7 (1365). Als de lichters aencommen eñ tschip verloren gaet, soo en sijn de geberchde goeden niet gehouden te dragen de schade vant verloren schip oft goet. *C. v. Antw.*, *comp.*, IV, viij, 128.

2) *In bezit- of gebruiktreding van een goed*, *eene pacht*, *een ambt*, *een ambacht*, fr. *entreé en possession ou occupation d'un bien*, *d'un bail*, *d'un office*, *d'un métier*. || Eñ overmits de voors. twee dorpen ... teghen onsen ghenadighen heere den coninck sijn beleent op lossinghe aen mijn heer Francois Hinckaert, eñ dienvolghende, om de voors. andere rechten eñ costuymen te onderhouden eñ die te laeten ghelijck hij die ghevonden heeft in sijn aenkomen. *C. v. Bergh*, a. 6. Dat gheene nieuwe pachters en vermoghen te labeuren voor het ingaen van heurlieder pacht, eñ d'aude afgaende pachters vermoghen te labeuren eñ te saeijen totten lesten dach van haerlieder pachte; dies vermach de proprietaris ofte [den] ancommenden pachtere t'anveerden de ghesayde vruchten eñ t'labeur, midts betaelende zaet eñ dricht. *C. v. Aud.*, IX, 16. Dat den schouteth de schepenen, die daerover hebben gestaen, sal maenen (op den eedt die sij in 't aenkomen van henne schependom gesworen hebben) ten eijnde dat sij overleggen alsulcken verleijt als sij onder hebben. *C. v. Antw.*, *comp.*, VII, iv, 20. Om te komen tot de proeve [van het chirurgijns eñ barbiers-ambacht], sal den aenkomenden meester gehouden zijn te betaelen aen de vier dekens hunnen wijn. O. P.-B. A., 18 oct. 1728. a. 4.

3) *Toevallen*, *iemands eigendom worden door erfenis of koop*, fr. *échoir*, *devenir la propriété de qq. par succession ou par achat.* || Dat gheen recht van incommelincscepe nes ancommen noch verechenen den voors. heere van Jeumond bi der doot van Jans wive vorseid. *C. v. Aud.*, II, 85 (1354). Als een man huwet, en hem binnen dien huweleke een leengoed versterft, eist dat een wijf daerna draghet een kint, ende dat kint, tzijns vaders doot, es sijn oudste hoir, so sal die wedewe hebben bilevinghe ane dat leengoed, updat niemand bilevinghe daerane ne helt doent haren man anequam. *Leenr. v.* 1528, 31. Dat egheen onberuerlijcke goeden bij generale oft particuliere successien, versterfften, testamenten, ordinantie, ghiften, of bij intestate aencomen, succederen, vervallen noch devolveren en sullen aen eenige cloosteren, collegien, capittelen oft andere dooder handt. *Plac. v. Brab.*, I, 82 (1520). So wien een leengoed ancomt, hij moet manscip doen binnen den xl. daghe. *Leenr. v.* 1528, 4. — Es een wijf drachtich, zij salse houden [*nl.* de bijleving] up datter niemand bilevinghe an en hilt als haren man dleen anequam. 59. Soo verre, naer date van den eersten inventaris, den weesen eenige andere goeden aenquaemen. *C. v. Loven*, *Weesk.*, a. 58. In dier vueghen succederen de goeden oock eest dat die den lancstlevende aencomen in 't tweede houwelijck. XV, 36.

4) **Aengecomen goeden**, *toevallig verkregene goederen*, *langs andere wegen dan door erfenis in rechte linie*, fr. *biens adventices* of. *adventifs.* || Daernae worden gepreferee rt: de vrouwen aengaende heuren dotalen ende parafernalen goeden bij hen aen hen mans te houwelicke gebrocht, oft staende den houwelicke aengecomen oft verstorven. *C v. Antw.*, 1545, IV, 15.

AENCOMER, zn. m. *Aankomende*, *in huur tredende pachter*, fr. *fermier entrant.* || Als een pachter affscheedende van den pachte, daerop laet meer besaethede dan hij ghehauden es, zal den meester ofte ancommer moghen ontstaen midts hem betalende dricht eñ zaet, zonder meer. *C. v. Aud.*, I, ix, 32.

AENCOMST, zn. v. *Verkrijg*, *inbezittreding*, fr *acquisition*, *entrée en possession* || Dat sij [*nl.* de taellieden eñ de gheswoore clercquen] insgelijcx in hemlieden pässeringen sullen opstellen eñ specifiquelijck declareren de precijse tytels van aenkomste van de goederen die bij de comparanten worden vergift, belast oft veralieneert. *C. v. Brugge*, II, 16 sept. 1724.

AENLACHINGE, zn. v. *Toelaching*, fr. *des sourires.* || Al eest zoe dat elcken mensche qualije vuegt in zijnen huwelijcken state hem te misdragen,

nochtans zoe is dit gebreck in den rechter bovenal te misprijsen eñ te lachteren, om dieswille dat, mits smeekingen, aenlachingen, gunsten eñ mijnnen van wijven eñ concubijnen al te lichtelijc dat recht verkeert mach wordden in onrechte. V. D. TAV., 375 v°.

AENLAEM. Zie ALLAME.

AENLECH, zn. m. *Herstellingen*, fr. *des réparations*. || Den voors. cheijnsenaer oft rentier, twijfelende dat hij met den aengewesen pandt oft panden niet en soude toekomen, oft in 't geheel connen verhalen synen cheyns oft rente, met den achterstel, oncosten, reparatien eñ aenleggen bij hem daeraen gedaen. *C. v Bruss.*, 1607, a. 104. Christyn: *reparationibus*. Die molen alrenaest der sluijsen gheldet den heyleghen gheest ij mudde rox, sonder aenlegghen. It., aen Aleijten molen heeft die here [v. Diest] de tweedeel ane; ende die heyleghe gheest heeft dat derdel in dat derdendeel, metten aenlegghene. *Cijnsb.* 15e E. *te Diest.*

AENLEGER, zn. m., tegenovergesteld aan „Verwerder" in het Limburgsche taaleigen; Zie *C. gr. Leon, passim; aanlegger*, *eischer*, fr *demandeur*.

AENLEGGEN, bedr. en o. ww. 1) Zooals thans. *Aanlanden*, *land aandoen*, fr. *aborder*. || Als den schipper, int vervolch van sijne reijse, voor eñ aleer hij tsijnder rechter ontladinge is gecomen, tot eenige andere vuijtweechsche plaetse oft have compt aen te leggen, eñ aldaer eenige goeden wilt oft moet lossen, innemen oft herlaeden. *C. v. Antw.*, *comp.*, IV, viij, 167. Ende oft geviele dat den schipper, aen eenige vuijtweechsche plaetse aenleggende aldaer alle de coopmanschappen loste sonder die wederomme te laeden. 168.

2) *Ondernemen*, *beginnen te maken*, *maken*, fr. *entreprendre*, *commencer*, *faire*. || Item, staet tot last eñ besorgh van de voors. rentmeesteren alle de werken eñ reparatien van de stadt aen te leggen, te voirderen eñ te beneerstigen. *C. v. Bruss.*, 1607, a. 28. Christijn: *facere*. Eñ oft noodelijck ware gedurende den tydt van de voors. procedure aen de beleydde goeden eenige werken oft reparatiën aen te leggen of te doen, om die te houden staende eñ van water eñ windt te weren. 101. Sijnt coopliedden oft pelgrims, die moeten oock verclaeren henne gelegentheijt oft qualiteijt eñ bovendijen den tijt binnen denwelcken sij de reijse sullen aenleggen eñ volbrengen. *C. v. Antw.*, *comp.*, IV, xj, 320. Tot dien oock de goeden wel eñ oirboirlyck regeren, de huysen eñ hoven onderhouden van de nootelycke reparatie, maer geen nieuwe werck mogen aenleggen oft doen maecken, sonder consent van de overmomboiren. *C. v. Loven*, *Weesk.*, a. 60.

3) (Geld) *uitzetten*, *op intrest zetten*, fr. *placer*, *appliquer* (de l'argent). Kil. *Applicare*. || Indien d'erfman eñ tochtenaer de voors. sekerheyt niet en konsten oft niet en wilden voldoen, sullen sulcke afgelegde penningen by heuren beyden consente aengelegt worden aen erfrenten ofte erfpachten, op goede eñ suffisante panden. *C. v. Loven*, V, 21. Den momboiren en is egheenen tyt gestelt om der weeskinderen penningen aen te moeten leggene; maer als men goede panden vindt, dan moet men de penningen aenleggen aen renten oft onruerende goeden. *C. v. Antw.*, 1545, X, 11.

4) *Opleggen*, *te last leggen*, fr. *imposer*, *mettre à la charge*. || Wenceslaus.. eñ Johanne.. doen cont,.. dat, want overmids sekeren saken eñ brueken die wi onser goeder stat van Lovene aneleggende waren eñ aneseggende, twist eñ berueringhe opgestaen ware tusscen ons eñ onser voers. goeder stat van Loven, daeraf onse goede liede van derselver stat ons comen syn ter genaden. *Coutherecl*, *Peis v.* 1361.

5) *Bijbrengen*, *aandoen*, *verschaffen*, fr. *donner*, *procurer*. || Want wij onse stat van den Bosch, die een vest eñ een slot onss lants op dat eynde is, eñ die ons eñ onsen lande gemeynlic groet orboir eñ macht aenleget. *Brab. Y.*, 782 (1330).

6) (Eenen eisch) *uitdrukken*, fr. *formuler* (une demande). || Eñ eer de aenlegger zal wordden gewesen volcomen van zijnen eysch,. zal zijnen eysch moeten verificeren soe hij dien in zijnder concluysie aengheleet hadde. *C. v. Turnh.*, *Stijl*, a. 23.

7) (Naderschap) *instellen*, fr. *intenter* (le retrait). || Zynde daernaer gebeurt, dat den voorsz. Anthoen le Veau eñ syne huysvrouwe, midts den naederschappe by Joos van Callenbergh, als naeste bestaende bloetverwant van Jenneken Eeckhove, syne moeder, aen- eñ bygeleght tot de voorsz. goederen, hebben opgedragen, geretrocedeert eñ getransporteert... tot behoef van den voors. Joos van Callenbergh... MARTINEZ, 71 (1688).

8) *Te laste leggen*, *aantijgen*, fr. *imputer*, *accuser de*. Kil. Aenlegghe, *vetus. Actio*, *accusatio*. || Ware oic dat sake dat yemant andren opseide eñ aenleide dat hi desgeens goets onderhadde oft bescudde, die geruumt ware, eñ hi dat wettelec bethoenen mach, soe willen wij dat hijs plege. *Brab. Y.*, I, 778 (1328, *Brussel*). Om twist die hi hemlieden anlegghende was. *C. v. Aud.*, II, 101 (1391). Van Yse, fs Gillis Lauwers etc., ghecalengiert van dat zij holpen draghen een huus, eñ zij lietent vallen, eñ daer wart ghequitst een Jan, fs Pieter Huughs, onder thuus, sodat hij van der quetsinghen staerf. Eñ de bailliu leide hemlieden an. dat zijt al willens ghedaen souden hebben, ute dien dat eenighe liede daden den bailliu te verstane; ende de man ontsculdegese selve eer hij staerf, eñ partijen en claeghden niet, eñ de bailliu hadder negheene proeve toe, eñ souden quite hebben ghegaen bij wette. Pays ghemaect om xvj lb. *Rek. baly. te Gent*, Nr 1720 (1364—65). Item, sal Dierc Plissis enen redeliken dach hebben voir ons te comen om t' aenhoren die tichten die wij hem aenleggen selen; daerop dat hij sijn verantwerden doen mach; eñ so wes hij op onse tichten eñ aenleggen verantwerden can, dat ons redelic dunct wesen, dat sal hem stade doen; eñ des hij niet verantwerden kan, dat sal hij ons beteren. *Rootb.*, f°. 21 (1414). Jan van den Dijke eñ Joeris Moeriton, dienaren eñ wettelicke vanghers... waren doe, te huerlieder oodmoedighen beden eñ supplicatien, in gracien eñ submissien ghenomen eñ ontfanghen van dat hemlieden eñ elcken van hemlieden bijzonder eñ uppe hem zelven bij denzelven burchmeester van den courpse eñ scoutheeten met hem ghevoucht, gheheescht eñ annegheleyt was. *C. v. Brugge*, II, 173 (1491). Eñ soe verre de verweerder tot dien dach noch nijet en compareert zal wordden verreijckt eñ verhaelt vant gene des de aenlegger hom aenleggende was eñ voer beset hadde. *Cost. v. Turnh.*, *Stijl*, a. 21.

9) (Eenen eed) *opleggen*, fr. *imposer* (le serment). || Legghen zij ooc elc anderen eeneghe costbodinghen of deelinghen van eeden, dienende ter materie, die doet men der partie, dien men se anleght, nemen of gheven, al ter discretie van den juge eñ naer de dispositie van der dinc. *C. v. Aalst*, I, 514, a. 17.

AENLOTEN, bw. *Bij het lot toedeelen*, fr. *assigner par voie de tirage au sort*, *partager par la voie du sort*. || Als eenige partijen voor de weth

eenige goederen loten willen, eñ onder die goeden eenige hofsteden met de huijsen daerop. staende eñ hunne toebehoorten zijn, daeraf de partijen niet overeen en kunnen komen voor hoeveel dat men die goederen in de lotinge setten soude, eñ sij daerom begeiren dezelve goederen geschat te worden, soo sullen de wethouderen eenige uijt hun deputeren, die, met persoonen hun des verstaende, die goederen bij hunnen eedt eñ op hun beste sullen schatten, eñ de weth overbrengen wat sij jaerlijckx eñ erffelijck weert sijn, eñ dan sal men deselve naer advenant de taxatie aenlooten. *C. v. Loven*, *Serv.*, X, 95. Art. 90 der Cost. v. Brussel, Statuut van 1657, is omtrent eensluidend en eindigt met dezelfde woorden; Christijn vertaalt: *sorti committentur.*

AENNAME, bn. *Aangenaam*, fr. *agréable.* || Lof si den Vader mitten Sone tegader eñ mitten heilighen Geest, eñ ons moet die Sone seynden anname gave des heilighen Gheests. *Getijdb.*, 15e E., 101.

AENNEMEN, bw. 1) *Beginnen*, *aanvaarden* (*eene reis*, *eene bedevaart*, *de vlucht*), fr. *commencer* (*un voyage*, *un pèlerinage*), *prendre la fuite.* Kil. Aennemen de reijse. *Suscipere iter.* || In den iersten, soe sal die misdadeghe sculdech wesen ene bedevaert te doene tot sinte Jacobs in Compostellen, eñ sal dien wech aennemen eñ bestaen te doene binnen xxx daghen nadien dat hem dat gheboden wordt. *Cart. Saint-Trond*, 17 mei 1393, a. 1. Een schipper, al hadde hij de reijse aengenomen, eñ dat hij oock in noode van gelde waere, en mach daeromme tschip, sijne reeders toebehoorende, niet vercoopen noch vertieren. *C. v. Antw.*, *comp.*, IV, viij, 48. Soo wanneer den schipper bij sijne reeders affgestelt ofte verlaeten wort, oft dat hij andersints, door eenige wettighe oorsaecke, sieckte oft ongeval, sijne aengenomene reijse niet en can volbrengen. 182. Meenende tsanderdaghs te treckene naer Doornicke, 't welck ulieden door de toecompste van paerdevolck eñ voetvolck, commende van Rysséle, belet wierdt, zoodat ghylieden bij dezelve ghedwonghen wierdt de vlucht anne te nemene. *Troubles*, IV, 161. Zulcx dat ghylieden ghedwonghen waert, elc zoo hy best mochte, de vlucht anne te nemen, dewelcke ghy, met diversche andere, ghenomen hebt tot op den torre te Waterlos. 166.

2) **Op- oft aennemen** (schepen), *in beslag nemen*, fr. *prendre en réquisition* (des navires). || Alle asseurancien oft versekeringen worden verstaen begonnen te sijn van den daege eñ ure aff dat de goeden oft coopmanschappen gedaen sijn op de schepen... eñ duert soo lange tot dat de goeden in de bestemde havene gecommen eñ aldaer op lant ontladen eñ gelost sijn; ten waere dat den prince die ter plaetse van de laedinge (oft ontlaedinge) op- oft aengenomen hadde. *C. v. Antw.*, *comp.*, IV, xj, 156.

3) Zooals thans. *Aanvaarden*, *bezit nemen van*, fr. *accepter*, *prendre possession de.* || Dat de voorseide joufrauwe Katheline gheen recht en heeft, noch schuldich es te hebbene, overmids dat zoe den vorseiden muelenberch aennam eñ aenvaerde, eñ daerop dede maken, te heuren costen, de vorseide muelne *O. v. Aalst*, *Vonnis*, 19 sept. 1409.

4) (Eenen last) *op zich nemen*, fr. *accepter*, *prendre sur soi* (une charge). || Denwelcken [personen] wy verzoucken eñ ordonneren, dat zy, om Gods wille eñ uut warachteghe charitate den last daeraf annemen eñ aenveerden [*nl.* van het armbestuur]. *Plac. v. Vl.*, 1, 759, 7 oct. 1531.

5) (Een reglement) *goedkeuren*, *bekrachtigen*, *bevestigen*, fr. *approuver*, *adopter*, *confirmer* (un règlement). || Den ondergeschreven verclaert den inhoudt van denselven reglemente seer goed eñ noodtsaeckelijck te hebben gevonden, eñ datten selven in der vuegen eñ manieren hierboven gestelt bij mijne heeren soude mogen aengenomen worden. *C. v. Loven*, *Stijl der guldekenen* (1684).

6) (Eene oppositie) *toelaten*, fr. *admettre.* || Dat aleer bij die voors. heeren van de dekanije sal worden aengenomen eenige oppositie, deselve [partijen] *hinc inde* in persoon, ter gestelder ure, sullen hebben te compareren voor die heeren president eñ commissarissen van den rolle. Ib. a. 1.

7) (Leerjongens) *ontfangen*, *opnemen*, fr. *admettre* (des apprentis). || Dat alle leerkinderen sculdich sullen sijn, binnen veerthien dagen naedat sij van hunnen meesters ontfangen ende aengenomen zijn geweest, te gevene den tintmeesters een pont was. *Kramersambacht te Diest*, 21 mei 1354, a. 5.

8) *Zich veroorloven*, *ondernemen*, *onderstaan*, *bestaan*, *zich onderwinden*, fr. *se permettre*, *entreprendre*, *attenter.* || Voirt seggen wij, van den weiden, die liggen te Webbekem,..; voirt seggen wij, dat al dat van desen voirg. gemeinen weiden gegeven is [*nl.* gevonnist is] overmids den scouthet van Dyest eñ den scepenen van Dyest, sal seker en gestedich bliven. Dit dairtoe geseeght: Eest dat, bij gevalle, die portere van Dyest yet hebben aengenomen of geattenteert, dat selve soelen sij dengenen verstoren dien die scade is gedaen, nae estimatie vroeder lude. *Doude Rootboeck*, f°. 3 (1280), vertal. 14e E. Voirt en sal niemant van den voirs. regimente ocht officie hem voirder mogen aennemen of onderwinden dan boven bescreven is eñ verclaert. *Coutherel*, 1 sept. 1360. Twee raetsluyden..., die sullen bij onse scepenen wijsen naer die statuten, daer die daet af is 1414, sonder iet meer aen te nemen oft daer boven te gaen. *O, Liége*, 17 aug. 1417, a. 1. *Herck.*

9) **Hem eener zaak a—.** *Zich aantrekken*, *z. bemoeien*, *z. inlaten met*, fr. *se mêler de*, *s'immiscer dans une affaire.* || Ware dat mogheleec, dat een minsche alre minschen sinne eñ vernuft hadde, die ye op ertrike quamen och ommermeer selen comen, die en mochten doch, eyghenre cracht [*propriis viribus*], niet begripen dat alderminste dat ghi ghesien hebt. Daeromme en nemes u niet ane, want het ware over alle minschelike sinne eñ verstannisse. *Aller kerstb.*, 68. Dat nyeman van den voirs goeden luden van Diest, die hem des geschils eenichsins aengenomen hebben..., bij eenigen van zijnen [*nl.* 's heeren] vrienden oft van sijnen ondersaten... opgelopen, gequetst, gevreest noch mishandelt en werde. *Doude Rootb.*, f°. 20 v°., 20 dec. 1414, a. 7.

AENNEMER, zn. m. 1) (van een werk). *Ondernemer*, fr. *entrepreneur.* || Wel verstaende, dat, soo verre den huerlingh oft proprietaris, uyt wiens huyse het voors. mest eñ vuyligheydt sal gekomen wesen, 't selve aen iemandt hadde verkocht oft aenbesteedt, om binnen den voors. tydt weghgevoert te worden, sonder dat 't selve gedaen wierde, soo sal dien syn actie van indemniteyt tegens den voors. kooper oft aennemer van het wegh te voeren mogen intenteren. *C. v. Loven*, *Serv.*, a. 72.

2) (Eener wandaad). *Bewerker*, *verrichter*, *bedrijver*, fr. *qui a commis*, *auteur* (d'un méfait). || Considererende dat de zake was zoo crimyneel eñ aerch, dat zo [zij] nyet en was verghevelic; men procedeerde up hemlieden zonder 't hebbene de voer-

schrevene baellius eñ officiers, by examen eñ lichamelijker executien, eñ waren gheheeten N. eñ N., die noch hebben twee ghezellen, ghemeerct zij waren zij viere aennemers van den quaden gheweercken. *Collatie*, 125.

AENNEMINGEN, zn. vr., mv. *Ondernemingen*, *handelingen*, fr. *entreprises*, *actes*. || Wilt voirts noch bij andere [brieven], eijst moghelic, uwen beste doen van ons te averteeren van der gelegentheijt [ligging] der vijanden eñ hunnen aennemingben. *Brief van graaf P. de Nassau aan de stad Diest*, d. d. 24 mei 1543.

AENNOEMEN, bw. *Benoemen*, *bepalen*, *uitdrukken*, fr. *désigner*, *déterminer*, *exprimer*. || Ten derden, soe wort den grontchijns geïmponeert eñ opgestelt: somwijlen, in teecken van subjectien eñ onderdanicheiden; bij wijlen, in teecken van ontfangender vrijheit, gelijc een kercke geven soude onsen heiligen Vader, den pauws, peper, caneel oft dijergelijcke in chijnse, om dairmede exempt te sijn van der subjectien des bisschops, eñ om te sijn sonder middelt onder den pauws; eñ somwijlen in teecken van aengenoemder protexien, die nochtans dicwijle luttel proffijts innebrengt. v. d. tav., 192 v°. Ingevalle de voors. partije, in materie van guarande gedaeght sijnde, binnen behoorlijcken tijde compareert, eñ begeert eenen anderen voorts tot guarande gesommeert te worden, soo sal hij daertoe oock geadmitteert worden, aennoemende sijn guarandt. *C. v. Lier*, *Stijl*, V, 3. Dewelcke lichtelijck overwonnen wesende, *absque ulla tortura*, sal promptelijck weten te aennoemen alle de persoonen die de menschen oft beesten betoovert hebben. *Messager*, 1871, 6. Soo wanneer de saecke maer en is interrupt.., soo sal partije, begheerende voorts te varen, die moghen doen presenteeren, doende te boecke stellen eñ aennoemen de leste substantiële retroacte daerinne ghehouden. *C. v. Lier*, X, 5. Dat iemandt wel mach heer eñ proprietaris worden met eene generale renunciatie, vertijdinghe oft verkoopinghe van eenighe gronden van erven, sonder deselve gronden in specie te nomineren oft aen te noemene. *Ib. Turbe*, v. 1559, blz. 700. Is gehouden... te compareren eñ versuecken met rechte beset te hebbene sijne panden oft gronden, voer sulcken somme als hij aennoempt. *C. v. Hoogstr.*, *Turbe* v. 1571, blz. 466. Insgelijcx zal de aenlegger hebben visie eñ copie van den documenten, instrumenten oft andere munimenten die de verweerder in zijnder defensien zal aennoemen eñ funderen. *C. v. Turnh.*, *Stijl*, a. 35. — In sulcken gevalle levert de meijere, ten wijsen van schepenen, den heijsscher de aenghenoempde panden, met den toebehoorten, als tsijne. *C. v. Herentals*, VII, 5.

AENNOPEN, bw. *Raken*, *betreffen*, *aangaan*, fr. *concerner*, *regarder*, *toucher à*. || Midsdat de vorseide questie annopte der heerlichede van onzen voirseiden gheduchten heere. *C. v. Aalst*, blz. 504 (1436). Dat thenden van dien de bailliu of meyere, also verre alst annopt den erve, zal doen een vierde kercghebod. blz 294 (1474). Om de groote menichte van den poynten, eñ dat die, eñ speciale d'een meer dan d'andere, grootelic annopen der welvaert, prevylegie eñ rechten van den voorschreven steden. *Collatie*, 39.

AENNOPENDE, voorz., tegenw. deelw. van aennopen. *Rakende*, *voor wat betreft*, fr. *concernant*, *quant à*. || Zoo verre datter eenen brief quam an mijn heer van Bourgoingen, die zeer rudelic sprac te myns heeren waert, een ghedeel aennopende dat hy mynen heere wilde hebben te campe. ol. v. dixmude, 114. Aennopende de processen communicatoire, sullen de secretarissen hebben eñ ontfangen voor haer recht... *C. v. Lier*, *Stijl*, XVI, 20.

AENPAERT, zn. o. *Aandeel*, fr. *quote-part*. Kil. Aenpaert, j. aendeel. || Inghevalle iemant, actie hebbende van calengieringhe, ware present daer de vercoopinghe gheschiede eñ den lijfcoop verteert werde, eñ dat hij doorginck sonder sijn aenpaert te betalen, eñ alsoo van den lijfcoop mede ghenote, in sulcken gevalle is hij sijne actie van calengieringhe verliesende, mits hij daerdore den coop is lauderende. *C. v. Deurne*, *impr.*, a. 168.

AENRECHT (Aenricht), zn. m. en o. *Aanrechtbank*, *-tafel*, *rechtbank* (*aanrecht*), fr. *dressoir*, *buffet sans portes*. Kil. Aenrechte, aenrechttafel. Zie Nederl. Wdb. || In den aenricht, tusschen de cokene eñ sale. *Invent. v.* 1467. De Hero's cloeck, en de rassche Silvanen Dienden seer wel van coppen en van schalen, Die sy veur ons by d'aenricht ginghen halen, Opdat men soo med lust sou meughen drinken Den nectar suet, die men neerstigh sagh schinken Ganimedem, die t'schoon aenricht bewaerde. *Olympiados*, 86.

AENREESEN, bw. (aenreesde, aenreest) *Aanvallen*, *aanranden*, fr. *attaquer*, *assaillir*. Kil. *vet. fland.* *Apprehendere*, *invadere cum impetu*. || Men zeijde dat tusschen Mechelen eñ Andtweerpen, die Gues eenen priester anreest hadden, hem vraghende oft hij dwoort Godts ghepreect hadde? Hij zeijde: Ja ic. Zij zeijden: Ghij liecht, neemt, hauter dat voren! eñ souden hem alzoo dlijf vul wonden ghegheven hebben. *Ber. tijden*, I, 45. Eñ terstont anreesden zij eenen Godt an tcruijse, die voor de keercke stont, eñ worpen hem af eñ sloughen in sticken. 106. Her Lambrecht, een audt religieus ten Preedicheeren eñ een ghoet predicant, wanende van tusschen ghaen in die foele in haer convent, was van sommighe anreest eñ ghezeijt: Roept *Vive le gues*, dwelck hij niet zegghen en wilde, al hadden zij hem doot ghesleghen. 128. Men weerpt den walvisch.. liever een tonne oft ander vat, dan dat zij die schepen anreesen souden, om mede te spelen eñ haer kueren te bedrijven. 194.

AENRICHT. Zie aenrecht.

AENRICHTEN, bw. 1) *Aanleggen*, *besteden*, fr. *appliquer*, *employer*. || Betaelt xij carolus guldenen, omme die te ansichtene [*l.* anrichtene] ende te ghevene in de kercke van Sinte Woubourghen [Walburgis] deser stede, ter hulpen van de kosten omme twijen van drie clocken. *Auden. meng.*, II, 28 (1553).

2) *Uitrichten*, *verrichten* (*in kwaden zin*), fr. *faire*, *effectuer*. Kil. Aenrechten iets quaeds. || Wel verstaende, dat sijlieden, onder het decxsel van te genieten dese onse gratie, niet en sullen moghen yet aenrichten ofte doen tgene eenichsins soude moghen strecken tegen onsen dienst. *Plac. v. Brab.*, I, 312 (1608).

AENRICHTER, zn. m. *Aanlegger*, *eischer*, fr. *demandeur*. || Den anrichter, tot fundament synder intentie, sich vermeet dat den verwerder een deel syns pandts is haldende [houdende]. *C. gr. Loon*, I, 229 (1614).

AENRICHTINGE, zn. v. *Gerechtelijke ten uitvoerlegging*, *aanhouding of inbeslagneming*, fr. *exécution*. || Welcken vonnisse stellen die ingebieders [deurwaarders] ter behoorelijcke executie aen den persoon van den debiteur, gelover, gelder, proprietaris, bruijcker, leste herbrenger ofte erfgenamen

desselfs, respective, als voor [als voren] gecondemneert eñ bevonnist wesende, ofte aen sijn goet, daeraen richtende; eñ welcke gerichte geschiet zijnde, sijn sij schuldich eñ worden gedwongen met aenrichtinge aen hunnen lijve eñ goeden, binnen eenen sekeren tijt huñ geordonneert, t'vonnisse te voldoen, ofte aleer [*l.* alhier] op de gevangenpoort te comen, ofte tegen het vonnisse eñ executie dagh eñ recht te versoecken voor schoutet eñ schepenen deser stad. *C. v. 's Bosch*, XXI, 10.

AENROEPEN, bw. 1) *Roepen*, *toeroepen* (om hulp), fr. *appeler* (au secours). || Oft scholtus, geswoorene, oft hun stadhalder, aenriepe eenigen borger om hulpe te hebben om eenen man van binnen oft van buiten te vangen, eñ het niet en deede, sal broecken, t'allen maele als hij versocht woorde, eenen Rinschen gulden. *O. Liége*, 1 febr. 1447, a. 18. *Bree.*

2) *Vertoonen*, fr. *remontrer*, *exposer*. || Johan von Heynsberght.... doen kunt.. Alsoo onse geminde ondersaeten onser stadt van Bree ons dicwile elcgelijcke (?) getoont eñ aengeroepen hebben, wie die selve onse stadt.. van porten, muyren eñ vesten seer swaeck eñ unverwaert is. Ib., *proœm.*

3) *Gerechtelijk verzoeken*, fr. *requérir*. || Te Vliermael in eender hootvaert is comen: Soe wye een hadde doen commeren seeker koren te velde staende, eñ die dat koren gesaeyd hadde, hadde dat ingevuert eñ en hadde naer den commer niet gevraigt, eñ die partije was dat clagende eñ den heer aenroepende; eñ der heer claegde met die partye. *C. gr. Loon*, I, 84. Soo verre die partije haer wygerich maeckt te voldoen of sich tegen die executie opponeert, soo sal den deurwerder aenroepen den naesten officier des lants, die welcke gehalden sal sijn die deurwerders met gewapender handt t'assisteren. 30 (1607).

AENROEREN, bw. *Aangaan*, *raken*, *betreffen*, fr. *toucher*, *concerner*. || Om saken wille die onsen landen aenrueren. *O. Liége*, 11 juni a. 6. *Sint-Truiden.*

AENROERENDE, voorz., tegenw. deelw. *Aangaande*, *rakende*, fr. *touchant*, *concernant*. || Om saken aenruerende, die stat oft den lande. *O. Liége*, 17 mei 1393, a. 4. *Sint-Truiden.*

AENROERICH, bn. *Aangrenzend*, *naastgelegen*, fr. *limitrophe*. || Oft gebuerde dat, casuëlijcken oft bij gevalle, eenige beesten van die aenroerige dorpen overleijden eñ gongen weijden op die gemeijne vroente deses dorps, oft iemants erven, in den winter, als het broeck gemeijn gaet. *K. v. Quaetmechelen.* 48.

AENRUEREN. Zie AENROEREN.

AENSAEL, zn. m. *Opperhof*, *heerenhuis*, fr. *manoir principal*. || Dat alle relieven van stockleenen eñ aensaelen moeten worden gedaen binnen viertich daeghen naer doit van den afflivighen; soe nyet, den heer stadhouder heeft autoriteyt, met drie genachtinghen, van xiiij daeghen tot xiiij daeghen, daerop te procederen; eñ ingevalle sij alsdan nijet en obedieren, ses wekens daernaer, wordt de heer stadthouder, van wegen Haere Hoogheyden, int voirs. leen eñ aensael geïmiteert. *C. Leenh. v. Limburg v.* 1570, *Interpr.*, a. 17. Dat wir alhier houden eñ observeren: dat die leenen gelijckelijck gedeelt wordden, gereserveert dat den oudsten den aensael voervuyt heeft, te weten huys, hoff eñ graven [grachten]; daermede noch een roe dambs [dams] breedt, om die wieren [rond de vijvers] van t'huijs; boeven dien eenen groete morghen platze voer eenen coelhoff. 30. Maer en moeghen de huysinghe, gebouwet wesende op den aensael, metten kolhoff eñ garden [boomgaard], achtervolgen de preëminentie eñ gerechticheyt van den leendragere, nyet partageren. 41. Welcken leendraegher de gerechticheyt eñ preëminentie heeft, soe wanneer eenighe goederen vercocht werden, die onder sijnen aensael resorteren, dat hij deselve tallen tijdt mach inloesen eñ trecken, mit alsulcke penningen eñ gelijcke somme gelts als zij vercocht zijn geweest. 42.

AENSAKEN, bw. *Veroorzaken*, fr *occasionner*. || Wouter van Arscout ghelovede, alse saecwoude [*nl.* oorspronkelijke, ook bijzonderste schuldenaer], Gilise, dien riembeslaghere, commerloos eñ scadeloos te houdene van alrande mudenesse [moeienis] eñ van alrande scaden die jman anders home Gilise anesaken mochte, alse van den veertien scellinghen erfsijs, die Gilise voreghenomt Wouteren voreghenomt pleecht te geldene. *Schep. v. Diest*, 9 dec. 1308.

AENSAT, zn. m. *Inleiding* (eener rechtszaak), *gedingsopening*, *instel*, *vorm van overlegging*, *van indiening van stukken*, fr. *introduction* (de procédure), *forme de production de pièces*. || Want die burgemeesteren voere, in honnen aensat eñ aensprake, geruert ende aengesocht hebben mynen heere die beecke te haldene [houden] eñ doin te vegene opten alden gront eñ pegel. *Cart. Saint-Trond*, 15 jan. 1499. Want wy bevinden die conde [dagvaarding] geschyet te syen op eenen sondach, hetwellick by die verweerders gecalengeert is, als die selvige, naer den lantrecht, van onweerden te syn, is, te manissen ons scholtenen, geweesen: den aensat der proceduren te deser tyt aff. *C. gr. Loon*, I, 111 (1545). Daerom behoert men die testamenten nyet te scheyden, eñ sonder aff te wysen [af te wycken]? van den aensatt voers. 153. Zie AENSETTEN.

AENSATEN, zn. mv. Waarschijnlijk te lezen „afsaten". Zie dat w.; in alle geval, schijnt van dit laatste w. niet te verschillen in beteekenis: *Oversprongen*, fr. *saillies*. || Die een ghedeckt ghelint wil setten tusschen zijns eñ zijns ghebueren erve, is schuldigh 'tselve soo verre van zijnen [*l.* zijns] ghebueren erve te setten als den oesdrup eñ aensaeten behoeven; want niemant oesdrup ofte anckershoofden noch aensaeten hebben noch setten en mach buijten sijn erve, sonder consent van sijn ghebueren. *C. v. 's Bosch*, IX, 9.

AENSATTEN. Zie AENSETTEN.

AENSCHEIDEN, bw. *Toedeelen*, fr. *assigner en partage*. || Zoo verre de partyen van hunne lotingen onderling niet eens en waren, zullen de voors. loters, na..., alzulken different helpen beslichten, een iegelijck van hen aenscheijdende zooveel als hem gerechtelijck toekomt. *C. v. Bruss.*, *Stat.* 1657. a. 7.

AENSCHIJN (aenscheen), zn. o. 1) *Aangezicht*, *gelaat*, fr. *visage*, *face*. || Soe wie met verdecten ocht vermaecten anschenen steet.., zaels ghelden. xx. s. *Kb. v. Diest*, B. 115. De Roomsche civile rechten detesteren de diffiguratie van den aensichte, want 't aenschijn gemaect is naer 't aenschijn Gods. *Pract*, *crim.*, c. 112. (Eene kantteekening op het keurboek van Antwerpen, tegenover a. 16, dat de lasteraars straft met zeven jaren ballingschap, op straf van den neus te verliezen, wraakt ook deze barbaarsche verminking, meer echter uit een godsdienstig gevoel, evenals Wielant, dan uit menschelijkheid: *Facies enim hominis*, staat er, *ad ymaginem celestis pulcritudinis facta ést*, *et ideo non debet deturpari*.)

2) **Met blijckenden (blickenden, blinckenden) aenschijn**, *met onbedekten aangezicht*, fr. *à visage découvert*. || Alle de getuyghen, die de heere oft partie (int criem, oft partie in materie van oirvrede oft diergelycke saken criminelle) teghen eenigen gevangenen produceren willen, alle die getuyghen moeten in persoone compareren, met blyckenden aenschyn in der gebannender vierscharen. *C. v. Antw.*, 1545, I, 8. In persoone, met blickende aenschijn in der gebannen vierschare. Ib. 1582, XV, 23. In persoone met blinckenden aenschijne. Ib., *comp.*, VII, iv, 30.

3) Overdrachtelijk. *Aanschijn*, fr. *face* (fig.). || Onder tdecsele van theligh Evangelie te prekene, so aerbeyt eñ laboreert hij [*nl.* Luther] te troubleren., eñ int hende te mesachtene eñ onteerene die schoonheijt van den aenschijne van onser moeder der heligher kercken. *Plac. v. Vl.*, 8 mei 1521, I, 93.

4) **Aenschijn doen.** *Bewijzen*, *betoonen*, *doen blijken*, fr. *prouver*, *donner des preuves de*. || Myn goede lieden eñ ghetrauwe vrienden [*nl.* der stad Gent], ghy weet alle dat ic [hertog Philips] van joncx eñ kintsbeene hier in dese myne goede stede ghevoedt eñ upghehauden ben gheweest, om 't welcke ic dese myne stede, hu allen hebbe eñ houde in meerder jonsten, minnen eñ vrientscepen dan eeneghe van mynen anderen steden; d'welcke ic oock dickent wel anschyn gedaen hebbe, want van dese myner stede weghen en was an my noynt versocht eñ ghebeden, ic en heb 't altyts gheerne eñ lieflic eñ met goeder herten ghedaen. *Collatie*, 1 (1446).

AENSCHOUW (AENSCHOUWINGE), zn. o. 1) *Gerechtelijke schouwing*, *bezichtiging*, fr. *visite*, *inspection*. || Voor de kennisse van een prysie van ackerschade ofte ander, bailliu eñ schepenen, . xl. schel. par., Voor een aenschouw, iij pond par. *C. v. Aud.*, II, 437, 11 mrt. 1619. Over hunne [*nl.* van de boden der Keure] interventie in de aenschouwen van doode lichamen sullen sy profiteren.. O. P.-B. A., 6 juli 1735, a. 6. *Gent*. Als iemant gedachvairt is in materie reale, dat's in materien aengaende bodem oft grondt, oft proprieteyt van ennigen erven, dairaf die verweerdere mach een delay oft vuytset van sien eñ aenscouwingen oft thoen van der plaetzen te hebben gedaen by sien van oogen. V. D. TAV., 12. v°.

2) **Aenschouw nemen.** *Acht slaan op*, *in aanmerking nemen*, fr. *considérer*, *avoir égard à*. || Onbesette rente is deelsaem, sonder aenschouw te nemen hoe oft van wat zyde die gekomen is. *C. v. Gent*, XXV, 28. Om te weten oft men vant verlies of perijckel tijdinge heeft gehadt, oft in den staet is geweest om te hebben,... moet men aenschouw nemen, ten aensiene van..., eñ ten aensiene van... *C. v. Antw.*, *comp.*, IV, xi, 19. Vermagh oock elck in eñ op syn eygen grondt te timmeren eñ meteen sulckx als t'hem gelieft, niet tegenstaende eñ sonder aenschauw te nemen op eenige vensters ofte luchten van ander, die daerby verdonckert moghten wesen. *C. v. Brugge*, XXII, 3. Dat sulcx daerop gefondeert is, sonder voorder aenschauw te nemen op d'andere redenen hier ghededuceert. *Annotations*, 72 (omtr. 1684).

3) **Elck in sijn aenschouwe.** *Elk voor wat hem aangaat*, fr. *chacun en ce qui le concerne*, *le regarde*. || Bevelende daeromme, by dese tegenwoordige letteren, aen onsen schouteth van Mechelen, communemeesters, schepenen eñ raed aldaer, eñ aen alle andere onse justicieren, officieren, onse ondersaten, tegenwoordigh eñ toecomende, [ende] hunne stathauderen, [elc] van hun in sijn aenschouwe eñ soo veel hem tselve aengaen sal. *Kruisboog*, 16 (1416). Updat zy [*nl.* bailliu eñ scepenen] in de prochien van huerlieder roede, elc in zyn anscau, zouden advanchieren ghereet een half jaer impost. REMBRY, I, 210 (1576).

AENSCHRIJVEN, bw. *Voor de krijgsdienst inschrijven*, fr. *inscrire*, *enrôler*. || Oproeping aen vrijwilligen (1537). Dat zoo wie... dienen wilt in wapenen te voete, dat hij comme te Haerlebeke,... men zal hem dair anscryven, monsteren eñ gheven soldee van XV daghene up rekeninghe. *Auden. meng.*, I, 34. Ten dien fyne ontbieden Ul., dat ghy van stonden an anscryft eñ enrolleert alle de busschieters die ghy hebt onder ulieden district. Ib. II, 240 (1558). Wel verstaende, dat indien ons beliefde eenich oorloghsvolck te doen onthouden eñ annemen, ten slaghe van den trommelynghe ofte andersins, dat een yeghelick hem zal moghen doen anschrijven onder zulcke capiteijnen als daertoe.. gheordonneert zullen wesen. *Plac. v. Vl.*, 27 nov. 1541, I, 21.

AENSECH, zn. m. *Beschuldiging*, fr. *accusation*. || Als denselven bailliu eenighe quaetdoenders ghevanghen sal hebben, wert gehouden deselve binnen derden dage daernaer te presenteren voor justitie, om op d'informatie t'haerlieder laste ghehouden, eñ den aensegh van den bailliu ghehoort en gheëxamineert te zijn. *C. v. Poper.*, XXVI, 3. Eñ soo verre d'iniurie, aensegh ofte achterclap swaer eñ schandaleus waere, ofte ooc crijm smaeckende, eñ dat deselve aengheseyt waere d'officieren, wetten ofte publijcke persoonen van staete ofte digniteyt. XXVII, 7.

AENSEDEL, zn. m. *Woonst*, *huis*, fr. *habitation*, *maison*. Grimm: A n s i e d e l, n., *habitatio*, *domicilium*. Schönes wort, zegt hij, das wir fahren lassen, doch noch die ableitungen davon behaltend. || Jacop Bogaerts van Laren heeft ghecant dat hij wettelick vercocht heeft twee Rijnssch gulden,.. eñ daervore te pande ghesat sinen aenseedel te Laren. *Schep. te Lumpmen*, *Buiten*, *land v. Loon*, (1461).

AENSEGGEN, bw. 1) *Aankondigen*, *melden*, *berichten*, fr. *annoncer*, *faire savoir*. || Allen d'welck alsoo punctuëlijck voorgegaen sijnde, eñ naer dijen den drossaert, burgemeesters eñ scepenen van Diest geseten sijn in hunne vierschaere, soo brenght den meijer van Caggevinne eñ sisteert den gevangene op deselve vierschaere, aenseggende aldaer aen den drossaert, borgemeesters eñ scepenen van Diest, in substantie: „Heeren, over desen gevangene eñ sijn proces aen ons toegesonden, is tot mijnder maenisse een vonnis geraemt door scepenen van Caggevinne.." *C. v. Diest*, *VZ.* XIV, 36.

2) **A—iem.** (*eenen weg of pelgrimagie*). *Hem bekend maken*, *aankondigen met vonnis*, *dat hij daartoe veroordeeld is*, fr. *annoncer à qq. qu'il est condamné à un pèlerinage*. || Zo wien peelgrimagien ghewijst oft angheseyt zijn te gane, die zullen porren te zulcken termine als hem daertoe ghestelt es, oft het en ware dat eeneghe peelgrimaigen ghewijst waren te gane in baten van denghonen, die ghelt gheven moeten. *C. v. Aalst*, *Orig.* xlvj. a. 10.

3) **Eenen iet—.** *Aantijgen*, *aanwrijven*, *verwijten*, *opleggen*, *te laste leggen*, fr. *imputer*. Kil. *imputare*. || Ter causen van zekeren onredelicken ontfanghen, die zy hem anzeyden ghedaen eñ ghehadt hebbende in 't ambacht van der weverien, contrarie

den handen rechten van denzelven ambachte; in welcke handelinghe dezelve heesschers... ooc aengeseyt was dat zy onbehoorlicke eñ ongheoorloofde verghaderynghe ghemaect hadden, by daghe eñ by nachte, om beroerte te makene hier in stede, 't welcke was crysme haren lyve aengaende... *Collatie*, 103 (1451). Van cautie ontfanghen by de vier leden, van zekere persoone, *sub pœna convicti*, van dat men hem anzegghen wilde. *C. v. Brugge*, II, 172. Godevaert van den Hende beloofde in den handen van den scouteeten.. dat tallen tyden als hy ontboden wesen zal bi den voors. scouteetten by hem te commene, hy by hem commen sal, up achterhaelt te wesene van tghuend dat hem de voors. scouteette anzegghen zal willen. 173. Eñ ghi sult verstaen dat groote injurie is soo wanneer de vassael sinen heer aensècht, in evelen moede, eenighe schandaleuse saken, ghelijck als te seggene: „Ghi zijt een verradere, een woeckenaer, een moordenaer of diergelijcke". *Leenr. v. Vl.*, 129. Dickent es die verweerere worden heesscher, bidat hi den anderen aenseide dat hijre valschelike ane looch. *Leenr. v.* 1528, 21. Soo wie eenen anderen eenighe leelijcke eñ infame injurie aenseght..., wert ghecondemneert in de boete van ses ponden parisis. *C. v. Poper.*, XXVII, 5. Zie ook AENSECH.

4) **Eenen iet—.** *Beloven*, *toezeggen*, fr. *promettre.* || Soe wat knape, die sinen meester werc ane seide eñ hem dat niet en hilde, die soude dat sinen meester beteren na goetduncken der dekenen. *Droogscheerders te Diest*, 1415 a. xvij. Item, zoe wanneer een cnape comet wercken in eens meesters huys, eñ zynen meester toeseyt eñ geloeft te werckene, dat hy dan in egheens anders meesters huys en zall mogen wercken, hy en hebbe yerst den yersten meestere dueghdelyck voldaen; oft, zoo wat cnape eenigen meestere werck aenseijt, eñ denselven meestere dat nyet en helt, zall dat zynen meestere beteren nae goetdunckenen der dekenen. Ib. 1545, a. 12.

AENSETTEN, bw. 1) Eenen zegel op een brief waarschijnlijk niet erop drukken, maar *Aanhangen*, zooals in het eerste lid van den zin; fr. *appendre*.... || Soe hebben wij [*nl.* de bisschop van Luik] onse groete ziegelen desen.. letteren.. doen anhanghen, biddende dat Eerwerdich van Ludick [*nl.* het kapittel] eñ dat convent... dat sy denselven brieven.. hen zieghelen daeraen setten willen. *C. v. Sint-Truiden*, § 21.

2) *Overleggen* (in recht), fr. *produire des documents* (en justice). || Hoe eñ in wat manieren men testamenten behoert voert te brengen eñ te approberen. Alle testamenten behoert men, naer den Loenschen lantrecht, gansch eñ geheel ongescheyden eñ ongedeylt, met synen datum, dach eñ ure desselffs, onderteyckent met den notaris, aen te setten, naer forme van recht. *C. gr. Loon*, I, 153, (omtr. 1550). Hoe men aensetten eñ proeven [sal] houwelycxe voorwaerden eñ testamenten. Yemant die proeven wilt testamenten oft houwelyxe voorwaerden, die sal die aensettende syn voor dat gericht; eñ men sal dan wysen, dat der heer verleenen sal eenen bode van den gericht, der welcken bode den openen dach van xv. dagen doen sal den naesten geërffman, daerop men proeven wilt alsulcke houwelyxe voorwaerden oft testament.. 60, a. 42.

3) **Een geding —.** *Aanleggen*, *inspannen*, fr. *intenter un procès.* || Zoe eest een loye eñ een moeijelijck recht, dat scouteten eñ scepenen noch egheen vonnis gheven van erven, noch van scout, daeraff gedinghe eñ proces voer hen aengesat eñ geïntenteert es. *K. v. Sint-Truiden*, 1366.

4) Absoluut. *Aanleggen*, *eischen*, *inspannen* (een geding), fr. *intenter* (un procès), *demander*, *agir.* || Alsmede oyck, oft, boven die gestatueerde rechten van extraordinarisse vergaederinghe ofte uytcomste, door UEd. Eerentf. heeren, te verclaeren: eene partye, *extraordinairie* aensettende oft bedaegt synde, soude gehalden syn te betaelen de costen van maeltyd, verteeringen in bier, oft hoe het soude moegen syn. *C. gr. Loon*, I, 576.

AENSETTER, zn. m. *Aanlegger*, *eischer*, fr. *demandeur.* || Daer een loye gedeylt woerdt, eñ die wederparthye copie versoeckt, die copie hebbende, dat alsdan die parthye offt aenlegger versoekt het loye aff- oft aengedeylt te woerden, eñ dat den verweerder twee offt drye genachten laet verstrijcken sonder sulcx te doen: is den aensetter alsdan wel gefundeert, so verre hy het loye selffs doet? *C. gr. Loon*, VIII, 82. Comende op den xven dach, eñ dat hoechste van den dage sal leden syn, als der aensetter syn getuygen presenteert, men sal wysen den partijen enz. Ib., VI, 42. Oft hij op die selve deerden mael niet vort en queme, sal den aensetter dan moghen sijn loije doen eñ vorts op hem volgen nae der stadt recht. *O. Liége*, 18 mrt. 1502, a. 3. *Tongeren.*

AENSETTERSSE, zn. v. *Eischeres*, fr. *demanderesse.* || In der saecken Baeten Gouwerts, aensetterse, ter eendere, eñ Thys Pelsers, ter andere, is gewesen enz. *C. gr. Loon*, VIII, 86 (1546).

AENSICHT, zn. o. *Voorkomen*, fr. *aspect.* || In Hem en was ghiene ghedaente noch schoenheit, eñ wi saghen Hem, eñ in Hem en was ghien aensicht, eñ wie begheerden Hem enen versmaeden eñ eenen alrenverworpensten der mannen, een man der rouwen eñ die siecheden weet. *Getijdb.* 15e E. *Passie-ghet.*, 56 v°. *Ene prophetie.*

A—bieden. *Trotseeren*, fr. *braver.* || So wie een messe uytter scheijden treckt, in gelaten van strijde, of met steenen, stocken oft wat geweer dat sij, den anderen oploop dede, met slaen, steken, oft in gelate van slaen, vechten eñ d'aansicht bieden, sullen breucken.. *O. Liége.*, 18 mrt. 1502, a. 8. *Tongeren.*

A—leveren. *Het hoofd bieden*, fr. *faire tête.* || Daer wart hij [*nl.* de graaf van Vlaanderen] tsijnen rade dat hij ansichte den Inghelschen leveren wilde, eñ ontboot over dach eñ over nacht sine vrienden in Vrankerike sinen nood, eñ bad der steide van Ypre omme hulpe eñ troost. OL. v. DIXMUDE, 25.

AENSIEL, zn. m. Waarschijnlijk eene zamentrekking van ansiedel, aensedel (Zie dit laatste w.), *woonst*, *woning*, hier: de bijzonderste woning van een leenheer, fr. *manoir principal.* || Dat men vortaen allen gespleten eñ belasde heergewerleenen, die bij helder derselver lenen werden vercocht, sal der helder oft proprietaris van den ansiel oft principael leenen [*l.* leen] bennen jaers mogen lossen. *C. gr. Loon*, *Leenr.*, 14 mrt. 1548, a. 7.

AENSIEN (Anesien), bw. onreg. (*sach*, gebied. wijs enk. *sich aen*). 1) *Zien*, fr. *voir.* || Allen denghenen die dese jegewordige lettere aensien soelen, groete. *K. v. Diest*, 1228, vert. 14e E. Lat. tekst: *inspicere.* Allen denghenen die dese tegenwoerdige letteren suelen aensien. *Cart. Saint-Trond*, 18 nov. 1404. Allen denghenen die dese letteren sullen aensien oft hoeren lesen. *Schep. v. Sint-Truiden te Diest*, 29 apr. 1458.

2) *Aanschouwen*, fr. *regarder.* || Die lieve scaepkene,

dat sijn die wtvercoorne kindere Xpi., die gherne weiden souden, dats die gherne dat woort Gods horen souden; die sijn vroech opghestaen, eñ sijn ghegangheu in den werden lichame Ons Heren Ihu Xpi, eñ hebben die met gheesteliken oeffeninghen al doervaren; want dat gaen dat si te diere weijden gaen, dat es haer vliteghe aensien, eñ haere crachteghe eñ ghestadeghe oeffeninghe in dat suete leven Ons Heren Ihu Xpi. *Allerkerstb.* 91. O goedertieren Heere, sich aen mijne bedruectheit eñ den rauwe mijns herten. *Gebedb.* 15e E. 25.

3) *Besichtigen*, *in oogenschouw nemen*, fr. *inspecter*, *examiner*. || Welck ongeval [doodtvalle oft verdrinckinge] nochtans geschiet sijnde, die wethouderen .. in de tegenwoordicheit van onsen officier, aldaer [teelve] souden aensien oft visiteren, eñ alsdan verclaeren oft voor ongeval gehouden souden sijn oft niet. *C. v. Diest*, O. 15 mei 1509.

4) *Voorzien*, fr. *prévoir*. || Eñ omme dat men duchte eñ anesach dat lant in ompayse eñ in orloghe ghestaen heeft, soe ducht men dat niet goet noch orborleec en waere brachte men dbesoec vore tghemene lant, ochte dat men soe vele volcs vergaderde alse anesiende [als te anesiene] es dat daer vergaderen soude. *Enq. Brab.* 1334, 13.

5) *Aangezien*, *aanziende*, *uit aanmerking van*, fr. *vu*, *considérant*. || Dat wi, anesien den menechvoudeleken dienst eñ onst, die onse lieve stat van Antwerpen ons eñ onsen vorderen menechwerven gedaen heeft. *Brab.* Y., I. 779 (1328). Dat wi, aensien den menichvoldigen dienst eñ jonste, die onse scepenen eñ porteren van onse stat van Antwerpen ons ghedaen hebben. 835 (1349).

6) **Ten aensiene eñ wel wetene van** (een ieder). *Open en bloot*, *openbaarlijk*, *onder ieders oog*, fr. *au vu et au su de tout le monde*. || Alle huijsen eñ volmaecte wercken, die ten aensiene eñ wel wetene van eenen anderen (nochtans op sijns selfs gront) sonder tegenseggen volmaect sijn, ... moeten bliven staende. *C. v. Antw.* 1545, VIII, 13.

7) **Sonder aensien van.** *Zonder te letten of acht te geven op*, fr. *sans avoir égard à*. || Een man mach alle sijns selfs goeden, haeffelijcke eñ erffelijcke, hoedanich die sijn, ... wel vercoopen, sonder aensien van sinen wive, eñ oick teghen heuren danck eñ wille. *C. v. Antw.*, 1545, I, 18. Ingevalle ijmant van de boetsgesellen ter contrarien dede, eñ tschip verliete sonder oorloff oft aensien van den schipper, die staet tot straf ten goetduncken van de weth. *Ib. comp.*, IV, viij, 185.

AEN- ENDE BIJSIJN. *Aanwezig*, *tegenwoordig zijn*, fr. *être présent à*, *assister à*. || D'welck alsoo gedaen sijnde, soo maent den schouteth den borgemeester, oft een van de schepenen; dewelcke, gemaent sijnde, wijst: dat desen persoon sijn besetsel eñ vernieuwen sal thoonen met schepenen, dijer [die er] mede aen- eñ bijgeweest sijn, eñ, daerenteijnde recht. Dat sij seggen sullen de gerechte waerheijt vant gene des sij gehoort eñ gesien hebben, daermede sij bij- eñ aen hebben geweest eñ dat hun kennelijck is. Ib. VII, iv, 19.

AENSLACH, zn. m. 1) *Inhandneming*, fr. *maniement*. || Voorts sullen [de boterdragers binnen Brugge] ontfangen voor de boter ter schaele in te stellen ofte aenslagh, een groote voor elke cuype. *Plac. v. Vl.*, XI, 1226 (1696).

2) *Inbeslagneming*, fr. *saisie*. || Nochte en zullen de voorseyde baillius ofte officiers, door den pachter ofte sijnen commis aensocht zijnde, tot het doen van alle calaignen eñ aenslaghen .., niet moghen nemen eenich uijtstel ofte doen eenich refus. Ib. 725, a. 30 (1687). Op pene dat deselve [hoorn-] beesten sullen gehouden worden voor besmet te wesen, eñ als dusdaenige aenstonts met hunne huijden in d'aerde gedolft [gedolven] worden, seven voeten diep, ter plaetse daer den aenslag zal geschiet zijn. Ib. 1370, a. 1. (1769).

3) *Stokslag*, *bij opbod*, fr. *par subhastation*, *à l'encan*. || Behoudelijck nochtans, dat alsulcke vercoopinghe behoort te geschieden: te weten, van de erfhaeffelijcke goeden openbaerlijck met den aenslach, eñ de onberuerlijcke goeden, naerdien deselve dry sondagen achter den anderen volghende, ter behoorlijcke plaetsen behoorlijcken syn geveijlt, openbaerlijck ten hooghsten eñ schoonsten voor eenen jeghelijck. *C. v. 's Bosch*, xviij, 8.

4) *Aanval*, fr. *attaque*. || Up Sinte Lauwereins dach .. Zo wiert bij der armeije van den coninc Philips afghesmeten de armeije van den coninc van Vranckerijcke, danof den grave van Hegmont den eersten aenslach dede; zodat hem, metgaders de andere heeren van auwaerts [herwaarts] over de eere bleven es. PIOT, *Chron.*, 307. Hoorende dat ons volck van oorloghe van allen quartieren waren versaemende, hebben andre resolutie ghenomen, vreesende den aenslach. 326.

5) *Begin* (bouwk.), fr. *commencement*. || Vierkant rabat springende uyt den muer eenen ofte onderhalven duym, eñ vier duymen dick van buyten, eñ in aenslagh, als andere gemeyne rabatten, sal men meten een eñ eenen halven voet voor eenen voet lenghde, eñ van vyf eñ een half eñ ses duymen dick, dobbel. *Plac. v. Brab.*, 16 jan. 1705. V, 573.

AENSLAEN, bw. (*sloech*). 1) Laken. *Het aan het raam slaan of spijkeren*, fr. *attacher ou clouer* (le drap) *à la rame*. || Voert, tallen lakenen moeten zijn IIII hanslaghers eñ niet min; eñ sloughen de II ofte de drie an sonder den vierden, so verbeurde elc V schel. Eñ de raemheere ofte de drapier ofte haerlieder boden moghen halen denghenen die dlaken hebben gheholpen anslaen, tallen tiden dat zij de laken breeden [bereiden] willen ofte doen breeden. *Auden. meng.*, I, 325, omstr. 1329. Vort, wat langhere lakene [dan] scaerlakene lingde ten rame comt, moet j elle lanc staen op de ramen. Waert corter stonde, verborde xx lb.; wtghenomen alse ment vereght ochte anderwarven aneslaen (*sic*), soe maget passeren met xlvij ellen; eñ staet cortere, het verborde xx lb; eñ daet [dede het] die aenslaen, die aenslaghere [es], soe verborde hi de boete; eñ daet die portre, soe verborde hi se selve. *Lakeng. te Mechelen*, 1331, a. 124. Ib. a. 128. Vort, wat lakene ten ramen comt, dat men aenslaet, eñ met quader hoeden tebroken wert, eñ dat gesciet biden aenslaghere eñ die ramen onder handen hebben... Vort, sone salmen gheen corte lakene aenslaen op langhe rame; wie dat dade, weder hi meester of cnape ware, die meester verborde x lb. en een jaer siin ambacht, eñ dat laken ware verbort eñ x lb; wtghenomen corte breede lakene, die nu in handen siin, die de deekene besien hebben eñ beseghelt siin met twee seghelen, eñ die ghevarwede met drien; eñ die sal men moeghen aenslaen ane langhe ramen eñ vereggheu alsoe langhe alse duren. Ib. 1333, a. 2. Zo wat lakene jof wat wercke, dat men zendt in eene meesterie an te slane, dat men dat vouden zal in dezelve meesterie eñ opreeden in zine uterste voude. *K. lakenguide te Brugge*, *Scherers*, blz. 65, a 1. Dat geen raemscheerer laken anslaen en zal, noch eenich

Brugchs were dat scild eñ brugghe an heift, het moet enen nacht an de ramen staen eñ de deken van den ramen eñ zine vinders moetent bezien eer ment ofdoet. Ib. a. 3. Dat men alle manieren van lakenen, gheene ballinghe slants zynde, wel mach anslaen eñ ofdoen eñ opreeden ten proffyte van den personen diese toebehoren. Ib. 66. a. 6. Brugsche besaepte lakenen zal elc scheerer an moghen slaen, maer niet ofdoen, eer dat zij bezien zijn van den deken van der ramen eñ van zine vinders. Ib. a. 7.

2) *Aanhechten*, *aanhangen*, *aanplakken*, (eene dagvaarding, eene genachtinge, een edict), fr. *attacher*, *afficher*, (une assignation, un édit). || Dat in deser leencamer een genachtinghe aengeslagen eñ voorgestelt wordt voor den stadthouder oft, in sijne absentie, voor zijn substituyt, oft aen den borchrinck aen dat slot van Hartogenrade, in tegenwoordigheijt van twee mannen van leen, gelijk eenen kommer in der bankrecht gemaeckt, eñ volgens [vervolgens] van xiiij daechs tot xiiij dagen bis [tot] sees weken dry dagen, sonder onderlaet oft ophooren vervolcht; eñ geene heilige dagen sullen daeraen verachteringhe oft letsel doen; den leenbode oft, in zyne absentie, een van den mannen van leen, wordt van den stadthouder bevolen telcker reyse die voors. genachtinghe voor de gewoonlijcke vacatie t'insinueren. *Leenhof v. 's Hertogenrade*, *a.* 1. Maer soe wanneer der possesseur deselve leenen vertreckt oft dilayeert t' ontfangen naerdyen deselve daraff vermaent is geweest, mach den stadthoudere, van officie wegen, op sulcke leen een genachtinge aenslaen eñ geen ontset permitteeren oft toelaeten. Ib. a. 21. Soe wie die openbare edicten, geboden eñ mandamenten, die aengheslaghen worden, met evelen moede in stucken schuerde oft wechdoet, die wordt ghecorrigeert met *pena falsi*. PERNEDER, III. c. 25.

3) *Aanhouden* (iem.), fr. *arrêter* (qq.) || Oft, bij oorsaecke van alsulcke twist oft gevecht ijmant van levenden lijve ter doot werde gebrocht, oft dat anderssins daertoe... lijffstraffe soude staen, soo soude den misdadighen bij den schipper aengeslaegen eñ bewaerd moeten worden. *C. v. Antw*, *comp.*, IV, vij, 204. In welcken gevalle soude men den schouteth moghen toelaeten hem van den persoon des beclaechde, tsynen huyse oft elders, te versekeren,.., om, t' contrarie ondersoeck gesien, aengaende t' vangen oft aenslaen van den beclaechde voorts gedaen te worden naer behooren. VII, ii, 11.

4) *Aanvallen*, fr. *attaquer*. || Alzo wy hebben onthouden eñ doen annemen in onsen dienste diversche benden van ruteren eñ knechten, denwelcken dickwyle van noode es te trecken van d'een land in d'ander, omme hemlieden te vergaderen eñ onse vijanden anslaghen eñ wederstaene. *Plac. v. Vl.*, 1 juni 1544, I, 734.

5) *Zich* (iet) *toeëigenen*, fr. *s'approprier* (qq chose). || En wes denselven cheijnsenaer of rentheffer aldus daeraen geleijd [besteed] zal hebben, dat zal hem den proprietaris, of dengenen die den beleijden pand voor date van d'adjudicatie zal willen aenveerden, moeten opleggen eñ betalen, met den voors. achterstel eñ kosten, voor eñ aleer hij dien zal mogen aenslaen oft 'tzijne maken. *C. v. Brus.*, 1607, a. 101. Christijn vertaalt dezen laatsten zin aldus: priusquam eumden [fundum] sibi attribuet.

6) *In beslag nemen*, *verbeurd maken*, fr. *saisir*, *mettre arrêt sur*, *confisquer*. || Soo vanghelycken yemant, eenighe executie ontgonnen hebbende by pandynghe, ofte by afwinnynghe, eñ hem beduchtende niet toe te schieten, vermoghen zal gheduerende dezelve executie andere goedynghen van den debiteur te doen anslaen eñ saisieren. *C. v. Aud.*, I. rubr. VII, 15. Dat men niet eerst eñ vooral en sal aenslaen de peerden oft andere meubelen daermede de gecondemneerde hem meest is generende. *C. leenhof v. Valkenb.*, *Stijl.*, 1631, a. 66. Als den amman oft roeijdrager egeene gereede goeden genoech en vint op den pant., om partije schult eñ achterstel mette oncosten te connen voldoen,.. alsdan vermach hij oft sijnen roeijdrager den pant aen te slaen eñ te vercoopen, eñ den cooper daerinne te goeijden eñ vestigen. *C. v. Antw.*, *comp.*, V, vij, 18. Dijes en mach men de cleijne copere munte, als oortkens, negenmannekens, halve grooten oft diergelijcke, niet voorder verstrecken [in betaling geven] dan tot pasgelt, t'elcker reijse voor vijff oft ses stuijvers, eñ niet meer; eñ oft ijmant die voorder aenbode, en is men die niet gehouden te ontfangen, maer mach die aenslaen eñ verbeurt maecken ten behoeve van den armen. Ib. IV, xv, 4.

7) *Beginnen*, fr. *commencer*. Ziet wellicht op het maken of slaan van een kruis. || Ooc een priester, die zijn misse anghesleghen hadde voor den name Jhesus autaer, quam zulck een vreese over, dat hij ghereeschap maecte om van zijnen autaer te loopen. *Ber. tijden*, I, 265.

8) *Te laste vallen*, fr. *tomber à charge*. || Oft ymant bede oft dede bidden om quytscheldinge oft om wtsatte [uitstel], so sal metten selven so groote broecke als onser vuerscr. stat van desen voer hoer gedeilte gevallen syn sall, oic in gelycker manieren eñ so viell.. aenslaen eñ toevallen. *O. Liége*, 11 dec. 1500, a. 10. *Hasselt.*

9) (Eene boete), voor het doorgaans gebruikelijke: *bekeeren*, *verdeelen*, *bestemmen*, fr. *partager*, *appliquer*. || Dieghene, die hem sleet of quetst, [sall] verbueren twelff Rinsgulden, an te slaen een derdel ons, een derdel onser stat, eñ dat derde derdeel der partyen. *O. Liége*, 11 dec. 1500, a. 29. An te slaen halff ons eñ halff onser stat. Ib. a. 34.

10) (Eenen pacht). *In pacht nemen*, *pachten*, fr. *prendre à ferme*, *affermer*. || By aldien men bevonde dat sy [*nl.* alle heeren en vrouwen .. van parochiën, heerlijkheden enz.] denselven pacht [der pointinghen] aensloeghen door een ghesupposeert persoon, ordonneren dat sy, boven de voorseyde nulliteyt van pachte, zullen ghestraft worden met deportement, bannissement, ofte andersins. *Plac. v. Vl.*, 30 juli 1672, a. 34. III, 359.

AENSLAEN, zn. o., *Inbeslagneming*, fr. *saisie*, *confiscation*. || Tot welcke betaelinge, indien alsulcke behulpers, verswijgers oft bedriegers niet suffisant oft genoechsaem en worden bevonden, soo souden sij, indijen het weirelijcke persoonen waeren, gestraft worden met geesselinge, eñ de geestelijcke met aenslaen [variante: met aenslaeninghe] van hunne tijdelijcke goeden. *C. v. Antw.*, *comp.*, IV, xvj, 54.

AENSLAGERE, zn. m. *De handwerkman gelast met het laken aan het raam te slaan*, fr. *l'ouvrier chargé d'attacher le drap à la rame.* Zie AENSLAEN.

AENSLANINGE. Zie AENSLAEN.

AENSNIJDEN, bw. *Aangaan*, *betreffen*, *raken*, fr. *concerner*, *regarder*. || Mer niet te mijn, in anderen saken, die ons eñ die vorscreve stat aensnijden, sullen gemeinlic eñ te gader die vors. burgemeister eñ raet tegader comen mitten scepenen,

om te tractierne eñ te ontkummeren van dirre saken. *O. Liége*, 18 nov. 1404, a. 4. *Sint Truiden.*

AENSOECK, zn. m. *Gerechtelijke aanmaning, afvraging*, fr. *sommation, invitation judiciaire.* || Oft de mededeelhebbers, oft ijmant van hun, twee maenden naer alsulcken aensoeck oft sommatie hun deel in de costen niet op en brachten eñ betaelden... *C. v. Antw., comp.*, IV, xix, 30. Al ist dat de schult tot hantvullinge staet, soo wanneer daer nochtans sommatie oft aensoeck tot ontlastinge is. Ib. IV, xiv, 12. Zie ook AENSOECKEN.

AENSOECKEN, bw. (*sochte, aengesocht, aensocht*). 1) *Verzoeken, zoeken*, fr. *demander, chercher à.* || Vort, wat weerde of samecoepere binnen Mechelen wisselde ochte barenteerde, ochte anesochte te barenteren van der lieden greyne om lakene.. *K. lakeng. Mech.*, 1333, a. 48.

2) *Verzoeken, bidden*, fr. *prier, solliciter.* || Indien hij den eenen eñ den anderen van de omstaenders heeft aengesocht [om voor hem borg te blijven]. *Cost. v. Herentals*, II, 16.

3) *Gerechtelijk afvragen, verzoeken*, fr. *demander par sommation, requérir.* || Als eenich schip mette goeden genomen is, mach den coopman den schipper doen aensoecken oft hij mede begeert te verstaen tot lossinge oft rantsonneren; eñ indijen de sommatie oft aensoeck is gedaen aen den persoon, soo is den schipper gehouden binnen xxiiij uren opentlijck te vercleiren sijne meeninge; oft, indijen die gedaen is tsijnen huijse, moet die doen binnen xxiiij uren naer de tweede sommatie. *C. v. Antw., comp.*, IV, viij, 115. Voorts meer, bevelen wij generalijcken allen denghenen die in eede zijn... die justicie bij te staene eñ assisteren, des aensocht zijnde. *O. Crim. v.* 1570, a. 44.

4) *Aanspreken in recht*, fr. *actionner.* || Boven alle dies is het oock impertinent eñ manifeste absurditeyt te besluiten dat men, naer den laps van 10, 20 eñ meerdere jaeren, als men den certifiant maer eerst saude commen te aensoecken, alsdan saude moeten gaen examineren eñ de preuve beleeden nopende de gestaethede van de borghtoghte ten tyde hy hem borghe heeft gestelt. *Annotations*, 161. (Het geldt hier iemand die de „suffisanthede" van eenen borg „gecertificeerd" had). Zie AENDRACHT.

AENSOECKEN (anzueken), zn. o. *Vordering, eisch*, fr. *réquisition.* || Dat wij eenen edelen, onzen getrouwen lieven man, Gerairde, heere van Dyest,.. scepene, geswoirne, eñ alle die poirteren van Dyest, van allen aenzuekene, van allen aensprekene, van allen calangen eñ van allen mesdaden die tschepene, geswoirne eñ dpoirteren van Dyest voirgenoempt... gedaen mochten hebben iegen ons, ocht in broka souden zijn iegen ons van sheeren wegen,.. scelden cleirlike quita eñ laten altemaile vrij. *Doude Rootboeck*, f° 49, 24 juni 1307.

AENSOECKINGE, zn. vr., *Gerechtelijke aanmaning*, fr. *sommation.* || Vangelijcken, als de saecke is gestelt om op ijmant anders te hebben sijn guarand oft waerschap, oft ook om geïndemneert oft schadeloos gehouden te worden, soo soude oock genomen eñ verleent mogen worden eenen dach van sommatie oft aensoekinge van acht off vijfftien dagen. *C. v. Antw., comp.*, V, x, 28.

AENSPRAKE (aenspraecke), zn. vr. 1) *Gerechtelijke eisch*, fr. *action, demande judiciaire, conclusion.* || Eñ hy sal die goede voirtaen erfelic eñ ewelic behouden, hanteren eñ besitten voer sine propre erve eñ goet, eñ in rusteliker eñ vredeliker possessien dairaf bliven, niet wederstaende eenig terhande calengie, hijnder, stoot oft aensprake die hem dairtegen van yemane gedaen of geworpen mach worden. *C. v. Bruss., Stat. v.* 20 jan. 1417. Dan, middelertijt, totdat, bij kennen oft ontkennen, in de saecke gecontesteert sij, soo mach d'aenvragere altijt sijne aenspraecke oft conclusie veranderen. *C. leenh. v. Mech.*, I, 14. Dat hij gehouden wordt voor bekennende de feijten in d'aenspraecke oft conclusie begrepen. Ib. 17. De procureurs en mogen hun niet moijen mettet maecken van eenigen heijsch oft conclusie,.. maer moeten alle aenspraecken eñ conclusien doen eñ laten maken eñ teeckenen bij de advocaeten. *C. v. Antw., comp.*, V, iij, 16. Eñ ofter eenige aenspraecke oft conclusie bevonden wort anders gemaeckt oft geteeckent te sijn, soude enz. Ib. 17. Die sijne partije heeft doen daegen, is gehouden, ten daege dienende, sijne conclusie *in actis* te stellen, oft wel over te geven sijnen heijsch oft aenspraecke, onderteeckent bij eenen advocaet. V, x, 1. D'aenspraecke moet inhouden claer verhael eñ openinge van de gelegentheijt van de geheele saecke, eñ totdijen den heijsch oft conclusie daertoe staende. Ib. 2. Oft d'advocaet oft procureur versuijmelyck waere geweest alsulcke clausule in de conclusie oft aenspraecke te stellen, soude t'elcke reijse verbeuren,.. eñ soude des evenwel de conclusie oft aenspraecke in rechte niet ontfangen, maer terstond verworpen werden. Ib. 3. Mach oock den schouteth sijne aenspraecke eñ conclusie deijlen, ende, dat doende, tegens den gevangene concluderen, tsij tot verbeurte van den lijve oft tot civile boete, oft anderssints. Ib. VI, iv, 16. **Dienen van —, overdienen sijne aensprake.** *Zijnen eisch inbrengen*, fr. *fournir ses conclusions.* || Partyen verborcht hebbende, soo hunnen persoon als goederen, is den arrestant oft aenlegghere ghehouden van aenspraeke te dienen ten eersten ghenechtdaghe naer het verborgen; eñ ghedient hebbende van aenspraecke... *C. v. Moll, Stijl*, a. 14. Indien de verweerdere, andermael ghesommeert zijnde, compareerde eñ versocht copije van de overghediende aenspraecke. Ib. 15. **Aensprake eñ verantwoorden.** *Eisch en tegenspraak, — en antwoord — en verdediging*, fr. *demande et litiscontestation.* || Als een aensprake eñ verantworden vergadert is [*nl.* reconventie]. Item, soe wanneer twee partyen tegeneen in 't verantworden comen, soe is den heer verschenen vij schillingen, eñ die betaelen die vellige partyen. *C. gr. Loon*, I, nr VI, a. 9.

2) **Ticht eñ aensprake doen.** *Beschuldigen en aanklagen*, fr. *accuser et actionner;* of enkel een van beiden. || Allen den poerteren van der stadt, synde aengetast eñ gevanghen, (soewel by den schoutet als by den amptman oft partie, int criem oft int civile) dien ghevanghenen moet de heere oft partie ticht eñ aensprake doen binnen den derden daghe nae syne apprehensie. *C. v. Antw.*, 1545, I, 2.

AENSPREKEN, bw. 1) *Gerechtelijk aanklagen*, fr. *actionner.* || Wien men anesprake van mesdade,.. hi sal heme onsculdeghen. *K. v. Antw. v.* 1292. Ten derden male sal hi sueeren, dat hi onsculdeg es van den stucken daer menne af hevet aneghesproken. Ib. Dat mi [mijn] broder Jacoppe.. eñ niemen el toebehoert danespreken, tbedingben ende tmanen van alrehande stucken. 19 juni 1295. Maer als de gevangenen, by zynen eyghenen consente, den heere oft partie heeft onverlet geset voer scepenen van der stadt tot op eenen anderen

zekeren gelegenen dach,... in dien gevalle en loopt den heere oft partie gheenen tyt, oft en derff men den gevangenen nyet eer aenspreken dan tot sulcken daghe als hy den heere oft partie heeft onverlet gestelt eñ dach gegunt. *C. v. Antw.*, 1545, I, 2. Soe wanneer de heere criminelick, oft partie (om oirvrede, oft andere dyergelycke actien) yemande ter vierscharen heeft aengesproken. Ib. 4. D'een poortere en mach den andere buyten der stadt eñ vriheyt nyet aenspreken, commeren of te rechte betrecken in personele eñ mixte saken. Ib. IX, 33. Eenen poortere (by den officier van live oft lede oft anderssins aengesproken synde) soe verre bevonden wordt dat hy t'onrechte is aengesproken eñ beticht geweest, dien moet de officier syne costen eñ schaden gelden eñ betaelen. Ib., 55. Wie ter voors. vierschare ten landtghenechte yemanden wilt aenspreken oft beklaeghen, doet sijnen heijsch den secretaris ter rolle stellen. *C. v. Herentals*, II, 10. Wie [*l.* Bij] alsoo de aenghesprokene ende beklaeghde, ten eersten genechtdaeghe daernaest volghende, in rechte ter vierscharen niet en komt in persoone. Ib. 12. Dat is, soo wanneer een inghesseten poorter der stadt van Lyere begeirt te convenieren oft aen te spreken een byvancxman, schuldich is hetselve te doen ten genechte. *C. v. Lier*, *Stijl*, VIII, 3. Dat de ingesetenen van den byvange, van keuren eñ breucken, accysen eñ andere, worden aenghesproken eñ geconveniert ten ordinarissen rolle. Ib. 4. Twee afgezetenen onder eene banke eñ jurisdictie ressorteerende, en mogen malkanderen binnen deze stad eñ hare vrijheijd niet arresteren, bekommeren, noch voor de wethouderen te rechte betrekken voor rouwe actien of schulden, maer zijn schuldig elkander aen te spreken voor hunnen competenten richter *C. v. Bruss.*, 1607, a. 85. CHRISTIJN: *in jus vocare.* Om te weten oft den coopman den voorschreven tijt van veerthien daegen begeert te genieten oft nijet, soo moet den schipper, naer den besproken eñ gewoonlijcken tijt eñ daegen, den coopman tot dijen eijnde bij proteste doen aenspreken. *C. v. Antw.*, *comp.*, IV, viij, 25. Soo wanneer in gemeijne huijsen oft andere timmeragien noodelijck reparatien vandoen sijn, bij gebreck van welcke...., alsdan mach een van de deelhebbers de andere rechtelijck aenspreken oft sommeren, om mede den cost te doen, om alsulcke timmeragien in wesen te houden. Ib., IV, ix, 29. Tijden oft aenspreken *Beschuldigen*, fr. *accuser.* || Soe wanneer yemant hem bevindt geïnfameert te syne van eenighen delicte oft mesuse, die mach comen voir schoutet, burgermeesteren eñ scepenen...., eñ presenteren hem in synen eyghenen persoone aldaer te rechte, teghen den heere, tegen partie, eñ tegen alle deghene die hem ter saecken van dien delicte eenigssins souden willen tijden oft aenspreken. *C. v. Antw.*, 1545, I, 5.

2) **Goederen aenspreken.** *Zijn recht vervolgen op*, fr. *exercer des poursuites sur*, *exécuter.* || Ten lesten, indien den crediteur niet toe en komt, mag aenspreken de gedevolveerde goeden van den debiteur *in subsidium*. *C. v. Bruss.*, 1607, a. 111. CHRISTIJN: *executere.* Insgelijcx vermag den crediteur, voor actiën personeel eñ divisibel, aenspreken eñ executeren de goeden van deselve erfgenamen. Ib. a. 112, Dat elckerlijck rentier oft chijnsheer sijnen principaelen pandt moet proeven aleer hij de toepanden oft onderpanden mach aenspreken. *C. v. Santhoven*, hs., IV, 12. Soo mocht die koopman dat schip binnen jaer eñ dag aenspreken en syn geld daeraen soeken. VERWEE, *Zeerecht*, a. 4.

3) **Iem. versmadelijck aenspreken.** *Hem grof beleedigen*, *beschimpen*, *honen*, fr. *insulter.* || Soo wie eenigen officier, ijmanden van de wet, tresoriers, oft andere in stads dienst wesende, oft oock advocaten versmadelijck aenspraecke oft oploop dede ten aensien van hunnen dienst, verbeurt sestich gulden. *C. v. Antw.*, *comp.*, VI, 1, 48.

AENSTAEN, ow. 1) *Op handen zijn*, *nakende zijn*, fr. *se présenter*, *se préparer.* || Als de zonne te Gode gaet eñ bequame getijde aenstaet, zullen die stierlieden gehouden wesen hare anckers te lichten. *Plac. v. Vl.*, 1564, a. 3. IX, 893.

2) *Aan de beurt zijn*, *bedreigd zijn*, *eraan moeten*, *het gemeene lot ondergaan*, fr. *avoir son tour*, *être menacé*, *subir le sort commun.* || Als nu 't breken eñ afweerpen der beelden eñ cijraigen der kercken beghonde ghemeen te werden, zoo heeft ooc Hermentiers, een Walsche stadt, den grave van Egmont toebehoorende, anghestaen. *Ber. tijden*, I. 85. Die van tclooster van den Augustijnen, daer recht jeghenover staende, ziende dat zij d'eerste daernaer zouden zijn die anstaen zouden, hilden haer clooster eñ keercke al vaste ghesloten. Ib., 108. Die schilderien an mueren eñ in glaesveinsters en waren niet vrij, zij werden uutghescrapt, bijsonder die ooghen eñ die aenzichten;.. ooc die afsluitsels, paneelen, vrouwenzittenen, poortalen, docsalen, tmoeste al anstaen, niet alleen in deze, maer in al ander keercken eñ cloosters. Ib., 110. Die stomme afghoden, die Baalsche hoerie,... moesten anstaen. 134. Ooc moeste anstaen een Mariabeelde, zoo groot als dleven,.. dat welcke zij thooft afgheslaghen hebben, eñ tkindeken gheheel ghewеert. 161. Al dander weerck, tafelen eñ tafereelen, epitaphien eñ chieraigen, tmoeste al anstaen eñ ten gronde ghaen. 164. Daer waren up Sente Pieters hondert eñ xxv huijsen, die alle moesten aenstaen. III, 99.

3) *Afstaen*, fr. *céder.* || Voirt willen wij, datse ghelijck silver eñ platen ontfaen even vele, ten waere ochts de muntmeestere hadde te doen; eñ dier [die er] dan over hadde ontfaen, soude aenstaen [*l.* avestaen], alst hem deen hiete van den tween ghecorenen knapen. Ten waere alsoe, dat de meester me verladen waere van silver. *Plac. v. Brab.*, I, 247 (1291). *Muntmeesters v. Braband.*

AENSTAEN, zn. o. 1) *ernstig*, *dringend verzoek*, fr. *instances*, lat. *instare.* || Dat wij, om die bede eñ om anstaen van onser liever [onsen lieven eñ getrouwen poirteren van onser liever stadt van Leeuwe. *Brab. Y.*, 7 mei 1307. I, 741.

3) *Aanspraak*, fr. *prétention.* Was gewijst: dat de voors. vrouwe Florentijne hebben soude heur bijlevinghe op tgeheel leen, sonder eenich aenstaen te hebben op de voors. rente. *Leenr. v. Vl.*, 85, nota.

AENSTAENDE, voorz. *Aangaande*, fr. *quant à.* || Aenstaende het faetsoen [van een „beeldehuuseken" of nis], sal wesen ghelijck of in den opgaenden patroon is geteeckent. REMBRY, II, 828.

AENSTEL, zn. m. (*Instel*), *gedingsinstelling*, fr. *introduction d'instance.* || Eñ behoort men ter rolle nogh ter vierschare sulken aenstel [*sl.* van *corpora*] te admitteeren. *C. v. Diest*, *VZ.*, IX, Bijv. a. 8. Zie AENSTELLEN.

AENSTELLEN, bw. 1) (Een geding, een actie, eene exceptie). *Instellen*, *inspannen*, fr. *entamer*, *introduire*, *intenter* (*un procès* etc.). || Want all ist soo, dat de laethen van Tongerlo bij puere usurpatie gecomen sijn in possessie van de generale

personeele procedure over persoonen woonende in huijsen, dewelcke chijnsroerigh zijn onder dijen laethoff, eñ dat de exceptien declinatoir, daerover aengestelt voor scepenen van Diest, oock al worden aengenoomen. Ib. *Bijv.*, VIII, 1. De personele eñ mixte actien worden aengestelt op schepenen-rollen oft bij proces communicatoir; de reële worden aengestelt ter clachtboeck behoirende aen den scauteth van Diest. Ib., IX, 1. De criminele rolle raeckt *primario* den drossaert van Diest, over saecken die hij *nomine officii* moet aenstellen voor schepenen. Ib., 5. De rolle van borgermeesters, op dewelcke aengestelt worden alle actien concernerende stadts-accijsen, huijshueren, bodeloon eñ andere dijergelijcke. Ib., 7. Geen gulden, geen ambachten, geen confrerien nogh egeen andere corpora, kercken, capellen, gasthuijsen nogh weeshuijs en mogen, active oft passive, eenige processen aenstellen... Ib., *Bijv.*, a. 7. A.— naderschap, *recht van naasting instellen*, fr. *intenter* (le retrait). || Gelyck hem [den cooper] oock toebehoiren alle pachten eñ vervallen die verschenen zijn voor het aenstellen van 't naderschap, Ib. XII, 23. Soo wanneer eenige buyten-partyen komen voor het consistorie gedaegt te worden, sal (*sic*) ook selver, in cas van oppositie, moeten compareren, oft wel tot het aenstellen van dese oppositie moeten senden procureur. *C. v. Loven*, *O. guldekenen*, 3 juni 1684, a. 9. Ter discretie van de dienende heeren, diewelcke, bij faute van de voors. consignatie, die aengestelde appellatie sullen mogen verklaren desert. 17. Wat belanght eenige processen, dewelcke voor desen souden moghen wesen aengestelt. Ib., *Regl. procur.*, 31 dec. 1735, a. 18. Doordien eenige saecken indifferentelyck souden konnen worden aengestelt voor het voors. consistorie. 39.

2) *Instellen*, *oprichten* (een corpus), fr. *instituer*, *ériger* (un corps). || Soo ist dat wij, tot verlichtinghe eñ onderstandt van het besonder order of corpus der apotekers, in voortijden, als ten hooghsten voor het ghemijnbest nootsaeckelyck.., binnen deser stadt expresselijck aengestelt eñ opgherichte. *Acad. d'archéol.*, 1862, 252 (1729).

3) A.— sijn werck, *het schikken*, *regelen naar*, fr. *règler*, *conformer* (son travail à). || Landen geseparëert met opgesette kanten, waertegens ordinaris comt een gehult, natte oft drooge grachten, den landtmeter sal hem laeten informeren van partijen wie soodaenige grachten ofte kanten toebehooren, eñ sijn werck daernaer aenstellen. *Plac. v. Brab.*, 16 jan. 1705. V, 566.

AENSTELLER (Aenstelder), zn. m. *Aanlegger*, *eischer*, fr. *acteur*, *demandeur*. || Bij soo verre zij [*nl.* gilden, genootschappen, gemeenten] zulcx daeronder comen te doen [*nl.* een geding instellen sonder machtiging] eñ het proces te verliesen, soo moeten sulcke aenstelders *nomine proprio* de schaede eñ intresten dragen, die daeruijt souden coomen te resulteeren. *C. v. Diest*, VZ., *Bijv.*, IX, 7.

AENSTEMMEN, bw. *Bepalen*, *vaststellen*, *bestemmen*, fr. *fixer*, *désigner*. || Soo wanneer de buijten-officiers, metten eersten brief beschreven sijnde, niet gehoorsaem en sijn, noch oock ten aengestemden daege voor recht alhier niet en commen.. *C. v. Antw.*, *comp.*, V, vj, 26.

AENSTERVEN, ow. *Aanbesterven*, fr. *échoir par succession*. Kil. *Obvenire morte alicujus*. || Vercrege j man een erfgoet, of het storve hem ane in sinen wedustoel. *Sceeden van Lovene*, 15e E. a. 6. Een wyff, die heur misdraecht eñ met ander mans converseert eñ in overspele leeft, die verbeurt heur innegebrocht eñ aengestorven goet soe langhe sij leeft, tot heurs mans behoeff. *C. v. Antw.*, 1545, XI, 21. Als man eñ wyff eenighe onruerende goeden oft erven aen malcanderen te huwelycke brenghen, oft binnen den huwelycke aensterven .. 58. (Het correspondeerend art. der compilata, II, tit. I, a. 126, heeft in het Hs. der *Common des lois*: „aengestorven", en in dat der Kon. bibl. „verstorven").

AENSTOOT, zn. m. *Aanval*, *aanranding*, fr. *attaque*.... || Dat wij, overmids den menichvoldigen goeden eñ getrouwen dienst, dien onsen vorderen eñ ons onse scepenen eñ onse goede liede gemeynlic van onser stad van Lewe gedaen hebben te menighen stonden,... eñ omdat sij sitten eñ wonen op den kant van onsen lande eñ menigen aenstoot gehadt hebben om onsen wille, meer dan vele andere van onse steden. *Brab. Y.*, 6 juni 1342. I, 832. In den eersten, dat elck der voors. LX ghesellen wel eñ verweirlyc gereet moet wesen int harnas, eñ wel versien van boghen, alsoot behoort eñ van noode is, [als] dieghene die altyt voer (?) wesen moet ter nootwerre [nootweire] eñ ten scherpsten aenstoot, daert te doene es, in feyten van oorloghen eñ dierghelycke. *Kruisboog*, 18 (1432) Bovendien hadden [zij] diversche aenstoten van die van der Vere, Piot, *Chron.*, 469.

2) *Aanval*, *aandrang*, *drukking*, *geweld*, fr. *choc*, *violence*, *pression*. || Cracht is eenen aenstoot van zwaren lastigen dingen, dyer men niet voirbygaen noch quyt zijn en mach. v. d. Tav. 93. — Is men ghenootsaeckt gheweest te hooghen eñ versien den Hertoghen-dijck,... die van alle memorien van menschen was gheweest eenen droeghen oft binnenlandtschen dijck, die van de Schelde oft zeewater gheenen aenstoot oft gheweldt en was lijdende. *Plac. v. Brab.*, 20 oct. 1609. II, 269.

AENSTORM, zn. m. *Bestorming*, *bespringing*, fr. *assaut*. || Daer trac deez joncheer Willem [van Holland] met eenen stouten heer up, dat hij sijn stat ontsetten wilde van den grooten anstorme sijnre vijanden. *Belg. Mus.*, IV, 205.

AENSWEEREN, bw. *Bij eede toeëigenen*, fr. *attribuer sous serment*. || Een vrouw, sijnde ongehuwet, mach heur kint gheven sulcken vader alst heur belieft, eñ is bij heuren eedt gelooft te zwerene wije de vader van den kinde is; soe verre nochtans de man (die sij tkint aensweeren wilt) bekent,.. dat hij met heur te doene gehadt heeft. *C. v. Antw.*, 1545, XIII, 75. — De costumen van Lier, XVII, 6, en Moll, 134, zijn eensluidend met die van Antwerpen.

AENTALEN, bw. (Geaentaelt). *Aanspreken in rechten*, fr. *actionner*. || En sal niemant naer dien tijt, al worde hij oock gheaentaelt, daeraf schuldich zijn te antwoorden van sulcken goeden oft van sulcken erfve... *C. v. 's Bosch*, Priv. 1355, a. 26.

AENTANGEEREN, bw. *Raken*, *aangaan*, fr. *toucher*, *concerner*. || Want dese voirg. pointen eñ onrechten sinen leengoeden aentangeren. *Diest*, *reg. cop. cart.* f° 12 (1307); de Latijnsche tekst zegt: *cum dicta injuria feodum suum tangant.* Alle pennincboeten, die lijf ochte let niet ane en tangeren. *K. v. Waalhem*, 1365, a. 63. — Die vier man, alsoe gecoren van elcken ambacht, en sullen in der stat vuers. egheen officie halden dat jaer vuers. der draperyen aentangerende. *O. Liége*, 1 juni 1433, proëm., *Hasselt*.

AENTAST (Van personen en hunne goeden). *Aanhouding*, *beslaglegging*, fr. *appréhension*, *arrestation*, *saisie*. Verdam 4). || Die voirs. N... heeft

hem gepynt eñ gevoirdert... te comen op mijn heerlicheijt eñ onder mijne justicie, aldair hij hem gevoirdert heeft te doene aentast van personen, arresten eñ andere exploicten van justicien. V. D. TAV. 35 v°. Als een officier versocht wordt eenen vremden man oft zijn goet, present zijnde, eñ den officier aldaer ghethoont, t' arresteren oft aen te tasten, eñ 'tzelve weijgerde te doen, niettegenstaende dat men hem presenteerde te gheven sijnen behoorlicken salaris, oft dat hij, nae den aentast, den man oft goet liet gaen oft versteken, sonder den crediteur met sufficienten borghe oft panden wettelick te versien eñ te bewaeren, moet selve verantwoorden, oft betaelen de schult daervoor darrestement oft aentast ghedaen is. *C. v. Antw.*, 1582, XXVII, 31. Willende eñ ordinerende dat..., niet alleen die voirs. gheestelijcke eñ weerlijcke persoonen, diewelcke hen souden willen voorderen op te bueren eñ exigeren die voors. nieuwe eñ extraordinarise thienden, met oock die voors. gheestelijcke rechteren, dewelcke daeraf souden willen kennisse nemen, worden bedwonghen realijcken eñ met feijte, bij aentaste eñ handtneminghe van haeren temporelen goeden. *Plac. v. Brab.*, I, 93 (1620). Maer willen eñ ordineren, dat die voirs. aentasten eñ handtneminghen stadt houden. Ib. 94.

2) *Recht van aanhouding en inbeslagneming*, fr. *droit d'arrêt, d'arrestation et de saisie.* || Overmits dijen dat ic, die houde eñ hebbende ben in sulcker plaetzen alle justicie, hooghe, middele eñ neder, sonder dat daer iemant anders ennigen aentast, arrest, oft ennige heerlijcheit heeft oft sculdich is te hebbene dan icke. V. D. TAV. f°. 35. Ende als van den aantast, daerom oeck groote stoete endt twist aldaer geweest was, tusschen mijnen voorscr. genedigen heere ende denselven van der stadt Tongeren, sullen den aantast hebben endt moegen doen, so weele aen vrempde luden als aan burgeren ende ingesetenen. *O. Liége*, 18 mrt. 1502, a. 7. *Tongeren.*

AENTASTEN (Antasten), bw. 1) Van personen en goederen. *Aanhouden*, *in hechtenis nemen*, — *in beslag nemen*, fr. *arrêter*, — *saisir.* || Oft hij egein liecht en hedde openbaire dragende, den sall men antasten ind leyden in gevencknisse. *O. Liége*, 27 juli 1469, a. 3. *Tongeren.* Ind off hij des nyet doen en wilt, so sall hij aengetast ind den heren in gevenckenisse gelevert werden. Ib. 4. Alsoe dat, soubalde [zoodra] die van der stadt eenigen vreemden man angetast eñ gegrepen ocht gevangen hebben, sullen sij terstond denselven, in alsulcken staat sij hem aangetast hebben, sonder vertoech overleveren... Ib., 18 mrt. 1502, a. 7. *Tongeren.* Dat sy den voornomden overtrederen... arresteren, antasten eñ vanghen. *Plac. v. Vl.*, 19 mrt. 1539. I, 353. Ordonnerende eñ bevelende allen onsen rechteren, officieren.., dat zylieden aentasten eñ apprehenderen alle leeghganghers, vagabonden enz. *Plac. v. Vl.*, 18 nov. 1542. I, 23. Ghevende oorlof eñ consent onse voors. ondersaeten, sowel ter oorloghe als ooc coopmanschepen-wijse varende, te moghen aentasten eñ angripen alle deghene die sy bevinden sullen userende eñ doende teghens dese ordonnancie. Ib., 29 jan. 1549, a. 28. I, 372. Dat sy den voornomden overtrederen, waer sy die vinden zullen,.. voordan arresteren, antasten eñ vanghen. Ib. 19 mrt. 1539. I, 353. Alle den poerteren van der stadt, sijnde aengetast eñ gevanghen.., int criem oft int civile. *C. v. Antw.*, 1545, I, 2. Een poortere mach alle misdadighe aentasten eñ vanghen. Ib. IX, 50. Als eenen officier, dienaer ofte vorster versocht wordt jemandt.., ofte syn goet.. t'arresteren ofte aen te tasten. *C. v. Loven*, III, 3.

2) In de volgende aanhalingen heeft het woord resp. de beteekenis van: *aan het lijf vallen*, en van *aanspreken van rechtswege.* || Titius heeft, in dit gevecht, sich verweerende eñ in furie synde, sich eerst aengetast vindende van Cajus in syn eyghen huys, Cajum.. swaerlyck gequetst. *C. gr. Loon*, I, 573, 16 oct. 1700. Titius woordt hierover van den officier aengetast. Ib.

3) *Zich vergrijpen aan*, fr. *attaquer*, *attenter à.* || Of dieghene, die smael gherichten ghehouden hebben in Brabant, yet vorder aenghetast hebben onse heerlicheit dan sij sculdich wairen te doien.. De fr. tekst zegt: se ceaulx qui ont tenu basses justices en Brabant ont ahert plus avant notre seigneurie qu'ils n'estoient tenus à faire. *Enq. Brab.* 1389. LA CURNE, *Aherdre: attaquer.*

4) *In bezit nemen*, *weghalen*, fr. *prendre possession de*, *emporter.* || Oorlof aen den heere te vraghen om den dooden [den door ongeval gedooden] aen te tasten. *Landch. v. Meghem* v. 1408, a. 5. Zie AENVANGEN.

AENTASTEN, zn. m. *Aanhouding*, fr. *arrestation.* || Ind off hy, in den versoeck van vrede te geven, off in den aentasten yemant... quetzste. *O. Liége*, 27 juli 1469, a. 4. *Tongeren.*

AENTASTINGE, zn. v. *Aanhouding* en *in beslagneming.* fr. *arrestation* en *saisie.* || Blijft [de verweerdere] des niettemin onvermindert in alle sijne exceptien, soowel tegens het dagement, arrest oft aentastinge, als tegens de incompetentie van den rechter. *C. v. Antw., comp.*, IV, xiij, 32. De voors. officiers vermogen.. alle arresten eñ aentastingen van persoonen eñ goeden te doen. Ib. V, vij, 15. Oft d'officiers, sonder alsulck ondersoeck eñ versekerheijt, eenige aentastinge oft apprehensie hebben gedaen. Ib. 18. Zie AENTAST.

AENTAXEEREN, ow. *Toestaan*, *toekennen*, *bewilligen*, fr. *allouer.* || Dat ik mij tevreden eñ content houden sal met alsulcken loon ende salaris als my by dese leste ordonnantien by de heeren aengetaxeert soude mogen worden. *C. v. Lier*, *Stijl*, XVII, 5.

AENTIJDEN (Anthyen), bw. 1) *Aantijgen*, *te laste leggen*, fr. *imputer.* || Off yemant buten oft bennen gecocht hedde dat deze vuers. verboeden wolle neit en ware, eñ hem yemant dat aentyden wolde. *O. Liége*, 1 juni 1433, a. 32. *Hasselt.* Willende hem daeraff ter behoorlicker purgien stellen tegens den heere, partye eñ eenen yegelicken. die hem ter saken van dien yet soude willen heyschen oft anthyen. *Acad. d'archéol.* 1874, blz. 126 (1560).

AENTIJDEN (Aentien), zn. o. *Het aantijgen*, *de aantijging*, fr. *imputation*, *accusation.* || Ende soo wat poorter voor zijn aentien eñ delict borghe ghestellen kan eñ oock verborchbaer is, en mach men niet vanghen. *C. v. Bozoom*, V, 6.

AENTIËN. Zie AENTIJDEN.

AENTREFFEN, bw. *Uitoefenen*, fr. *exercer.* || Item, geven wy den geswooren voors. volcomen macht, dat sy by onsen scholtus die broeckers [de overtreders] sullen mogen vangen oft bannen, en alle heerlyckheyt dar, in den gemeynen profijt eñ regiment der stadt, aentreffen. *O. Liége*, 1 febr. 1447, a. 23. *Bree.*

AENTREFFENDE, voorz. *Betreffende*, *rakende*, *aangaande*, fr. *concernant*, *touchant.* || Ter oorsaeken dat die twee provincien verschyde syn, niet

gemyns hebbende aentreffende die jurisdictie van honne wettelijcke boven oft bancken. *C. gr. Loon*, I, 229 (1614).

AENTRECK (Van goederen). zn. m. *Aanvaarding*, fr. *acceptation* (de biens). || Den zoon C bedydt hoir van B zyne moeder, by aentreck van goede, namentlyck der successien op zyne moeder gevallen by het overlyden van haere ouders. *Annot.* 85. Dat C, met den aentreck gedaen t' hebben van de successien op syne moeder B, geduerende huwelyck met desselfs man A vervallen, hoir bedeghen is van deselve syne moeder, eñ als dusdanig responsabel voor alle de schulden die synen vaeder, *stante thoro*, gecontracteert heeft, naementlyck in cas C aentreck heeft gedaen van deselve successien sonder precedent incommen van gedeele. Ib. 93.

AENTRECKEN (Antrecken), bw. *Zich toeëigenen*, *tot zich nemen*, fr. *s'approprier*, *prendre devers soi*. || Zo waer dat eeneghe huysen, poorten, mueren buuten loode eñ te griefve staen, dat deelmannen de proprietarissen van zulcke parcheelen, ofte den rentier, die hem dezelve parcheelen antrecken wil, voor hemlieden ontbieden zullen. *C. v. Brugge*, II, 285 (1525 a. 26). Dat, als deelmannen ommegaen zullen eñ zy eeneghe parcheelen vynden te griefve staende, dat zy terstont, by een van hueren clercquen den proprietarisse, rentier oft andere, die zulke parcheelen hem zal willen antrecken, ghebot zullen doen geven enz. Ib. 294, a. 46. Dat de steden, landen, casselryen, ambachten, prochien eñ andere, bij pure usurpatie eñ sonder behoorlijcke titels van toekomste, zijn jouisserende van de Majesteijts domaniale rechten van Issue etc., midtsgaders dat sy... aentrecken diversche meerschen, landen, velden eñ driesschen;... dat sij oock aentrecken de rechten van vrije bargen etc.; dat eenige van deselve usurperen de vervallen beste hoofden eñ catheylen. *Plac. v. Vl.*, 28 mei 1704. VI, 939. Alle de voornomde partijen op t' leen staende, meuble eñ deelsaem zijnde, vermach den leenhaudere te haudene eñ hem anne te treckene op prys eñ ten zegghen van mannen hemlieden dies verstaende. *C. v. Aud.*, XXII, 14.

2) *Aantrekken* (van kleederen), fr. *revêtir*, *couvrir de* (vêtements); ook figuurlijk. || Die Here hevet gheregniert eñ hevet aenghetoghen die schoonheit; die Here hevet aenghetoghen die macht eñ hevet sich omgheghort. *Getijdb.* 15e E., 22 v°. ps. 92. *Statenbijbel* 93: De Heere regeert, hij is met hoogheyt bekleet, de Heere is bekleet met sterkte. *Decorem indutus est, indutus est fortitudine.* Sine viande sal ic confusie aentrecken. 49 v°., ps. 131. *Statenb.* 132: Ik sal zijne vijanden bekleeden met schaemte. *Inimicos ejus induam confusione.*

AENTRECKINGE, zn. v. *Aanwerving*, fr. *recrutement*, *racolement*. || Die vuyt es met aentreckingen van volcke, om ennige stadt oft slote te gecrijgen tegen den heere oft gemeijn welvairt. v. D. Tav. 79 v°.

AENTVOGEL, zn. m. *Eend*, *eendvogel*, fr. *canard*. || Van dat Pieter, Pieter Oliviers sone, ghecalengiert was, dat hij ghesleghen soude hebben xj aentvoghele. *Rek. Balj. Gent*, nr 1724, a° 1372.

AENVAERDEN (Aenveerden), bw. 1) (Eene reis, eenen tocht of wech). *Beginnen*, *ondernemen*, *aanvangen*, fr. *commencer*, *entreprendre*. || Indien de stierman, niet bedreven zijnde, de nieuwe reijse niet annemen en wilt, so zal den schipper hem ghehouden zijn te laten volghen de helftscheede van zijnder huren, inghevalle de nieuwe reyse angheveerd wordt int gunstwaerts varen. *Plac. v. Vl.*, 19 juli 1551, a. 14. I. 388.

2) Iem. —, *aantasten*, *aanranden*, *aanvallen*, fr. *assaillir*, *attaquer*. || Eest sake, dat dese in sijnre eijgender woningen werdt aenverdt, hem verwerende den ondadigen eñ alle sine medeplichteren die dair sijn, dootsleet. *Brab. Y.* 11 jan. 1229. *s' Bosch*. Ghevielt, dat N. N. hadden doen wachten Wouteren den Ras, N. eñ andere, dewelcke sij aenverden gewapender hant. *Acad. d'archéol.* 1856, 159, 14e E. *Loven*. Dat N. N., ballinghen van Lovene, quamen ridende tusschen Woluwe eñ Bruesele, eñ aenveerden dair een vrouwe van Lovene,.. eñ dwonghense dairtoe, jeghen hoeren danc eñ wille, dat sij met hen gaen moeste. Ib. 161.

3) Van goederen gezegd. Iets —, *in bezit nemen*, *in beslag nemen*, *aanslaan*, *zich toeëigenen*, fr. *confisquer*, *saisir*, *s'approprier*. || Ind syn goet sal der here anverden, als verburt. *O. Liége*, 27 juli 1469, a. 4. *Tongeren*. Als den waterlaet oirspronck neempt vuijten stroome publijc, die geen scepe en draigt bij hem selven noch bij commixtien eñ toevalle van anderen wateren, als vuijt eender fonteijnen oft putte, soe wort sulcken waterlaet gecregen bij occupatien eñ aenveerdingen, gelijc andere dingen geoccupeert wordden die niements en sijn; eñ wije dat dan ierst occupeert eñ aenveert, die gaet voor alle d'andere. v. D. Tav. 52. Nijettegenstaende dat het [goet] gecocht mach sijn op eene vrij merct, oft van eenen oudencleercoopere, oft dat tselve bij den officier van sheeren weghen ware aenveerdt. *C. v. Antw.* 1545, II, 46. Marten Cuypers, haeren oom, heeft haer erfgoederen aengeveert, ontrent twintich jaeren, eñ is, sent dien tyt, in vretsamighe possessie derselver geweest eñ gebleven. *C. gr. Loon* I, 239 (1616).

4) (Het meesterschap van een ambacht), *aanvangen*, *beginnen*, fr. *passer*, *devenir maître*, *gagner la maîtrise*. || So wije.., die sal ijerst moeten wesen poirter deser stat eer hij die meesterie aen sal moegen verden eñ hanteren als meester. *Droogs. v. 's Bosch*, a. 1, 16e E.

5) (De poorterij) *verkrijgen*, *bekomen*, fr. *obtenir*, (la bourgeoisie). || Soo wie van nu voortaen sal willen aenveerden de poorterye van eenighe van de voors. twee steden, sal schuldich zijn danof te lichten acte. *C. v. Aalst*, IV, 5.

6) Iem.— *Aanhouden*. fr. *arrêter*. || Dies soo souden de crediteuren hem moeghen selve aenveerden eñ ghevanghen houden..; eñ soe verre de crediteuren hem alsoe nyet aenveerden oft houden en wilden, dat hij alsdan soude sijn eñ bliven ontslaghen van der hachten. *C. v. Antw.* 1545, XV, 2.

7) *Nemen*, *ontvreemden*, fr. *prendre*, *dérober*. || Die behacht goet anverde, dat mitten rechtere es behacht, hi ees om III pont. *K. v. Bruss.* v. 1292.

8) *Terugnemen*, *vernaderen*, fr. *reprendre*, *retraire*. || Elck proprietaris ofte meester, verhuert hebbende syn goet, huysen ofte erfve, eñ bevindende tselve by den pachter in deele oft geheele voortverhuert te zyn, is de naeste om syn goet selve t'aenveerden eñ tselve voort te verpachten, oft anders synen wille daermede te doen. *C. v. Gent*, XVI, 2. Soo sal de mede-proprietaris tselve deel mogen aenveerden ende calengieren. Ib. a. 7.

9) A.— met wille, *met geweld*, *onrecht of bedrog wegnemen*, fr. *envahir*, *usurper*. || Ghij zult weten dat, proprelijc te spreken, ruerende goede wordden geroopt, eñ onruerende goede wordden geïnvadeert, dat is, met wille aengeveert. v. D. Tav., 91 v°.

AENVAERDINGE, zn. v. *Inbezitneming*, *be-*

meestering, fr. *occupation*. Zie AENVAERDEN, in denzelfden zin.

AENVAL (Van zant), zn. m. *Aanslibbing*, fr. *alluvion*. || Voert geve ic hem die vischerie eñ worp op der Masen binnen der heerlicheyt van Alem, eñ oic dien weirt eñ ainval van zandt, die aengevallen of geworpen is een luttel boven die Mairssche sluse, met allen anderen aenworpen eñ zanden, die aengeworpen sijn, off aenvallen zoelen. *Cart. Saint-Trond*, II, 131 (1374).

AENVALLEN, ow. *Toevallen*, *ten deele vallen*, fr. *échoir*. || Ende dairtoe sall hij daermede verboeren, also deck als hij dat dede, eynen Riinschen gulden, ons halff aenvallende eñ halff onser stat. *O. Liége*, 10 juni 1417, a. 3. *Sint-Truiden*.

AENVALLER (Aenvalder), zn. m. *Rib*, *keper*, fr. *solive*, *chevron* (?) || tConcept der stadswaag te Antwerpen: ... Den scheersoldere [dakwerk]. Item, cc aenvalders, lanck elck viij [voet] ix duym viercant. Item, noch cc aenvalders, lanck elck xij voet iv duym viercant *Rekenk. v. Brab.*, reg. 139 f° 78 v° (1547).

AENVANGEN, bw. 1) *Weghalen*, fr. *emporter*. || Waert saeke dat eenigh mensche sijn lyf verloor met ongeval, ... soo mochten kommen die vrienden eñ bidden oorlof aen den heere den dooden lichaem aen te vangen eñ ter aerden te besteden. (Kantteekening): Oorlof aen den heere te vraghen om den dooden aen te tasten. *Landch. v. Meghem*, v. 1408, a. 5.

2) *Beginnen*, fr. *commencer*. Aenvaende mensche. *De beginneling in het ascetische leven*, fr. *le débutant dans la vie ascétique*. || Dese vraghe doet die aenvaende minsche, eñ oec doent die voertgaende; eñ oec doent dicke die volcommene in den beghinne des aenvaens eñ oec des voertgaens in der volcommenheit. *Aller Kerstb.* 87. Zie ook BEGINNEN.

AENVANCK (Anevanc, aenvanc), znw. m. Zie DE VRIES, Middeln. Wdb., ook VERDAM, *Het inbezitnemen*, [*nl. onrechtvaardiger wijze*, *bij diefstal*]: is een Hollandsche term Bij de door hen geleverde aanhalingen voegen wij nog deze uit de *Rek. d. graf.* I, 279, 281, 325: || Mathijs Cole, van 1 onrechten anevanc. Herman die Jonghe, van 1 onrechten anevanc. Die selve van 1 anevanc van 1 merrie. — Ook als *eene vervolging in rechte*, *eene aanspraak*, bij FRUIN, *O. K. v. Rott.* a. 59, citaat welk wij hier, ter nadere verklaring des woords, in zijn geheel meenen te moeten overbrengen. || So wie een aenvanc doet teghens yemande [*nl.* hem in 'tgerecht betrekt, eene rechtsvordering tegen hem instelt, ja „aanvangt"], off yemant ontwaert [betwist] enighe zake, die hi hem vermet voor den rechter eñ voir scepenen, die dairoff in den onrecht bevallet, verbuert 1 pond (1408—1414). Men zie ook bij BOEY, en zijne auteurs: AANVANCK, by aanvanck iet aanvaarden.

AENVATTEN, bw. (een proces). *Aanvangen*, fr. *entamer*. || Dat er zoo luttel processen ten koste van de stadt sullen aengevat worden, 't zij in aenleggers oft verweirders qualiteijt, als 't mogelijck sal wesen. *Regl. Loven*, 1 april 1662, a. 93.

AENVECHTEN, bw. *Bevechten*, *aanvallen*, *bestrijden*, fr. *attaquer*, *combattre*, *faire la guerre à*. || Mittien die den vrede haten, was ic vreedsam: wanneer ic hem toesprac, soe aenvochten sie mi toe vergheefs. *Getijdb.* 15e E. 31 v°. Ps. 119: *impugnabant me gratis*. *Statenb.* 120, zij zijn aen d'oorloghe. DE SACY: ils m'attaquaient sans sujet. — Ic bid u, heilich vader Iheronemus, dat ghij mij wijlt sijn enen onderstant eñ een leyder des wechs in desen dale der tranen, soedat ic, overmits uwer hulden eñ bescermen, behodet moet werden van allen becoeringhe des viants, nacht eñ dach, die mij altoes aenvechtende sijn. *Gebedb.* 15e E., 109.

AENVERBEUREN, bw. (eene boete) *Verbeuren*, fr. *forfaire*, *encourir* (une amende). || Aengaende van de beesten te schutten, soo observeren wij: soo wat beesten men bevindt in die spruijten van de bosschen onder die drij jaeren out sijnde, ende die daerinne gehaelt worden, dat die aenverbeuren eenen keur van drij carolus guldens. *C. van Sichem*, a. 18.

AENVOEGEN, bw. (bontwerk). *Aaneenvoegen*, *aanbrengen*, fr. *joindre*, *assembler*, *ajuster*. || Twe notabile persone, die waranderen solen ind besorgen dat dat bontwerck van tydigen ind reynen vellen gemaict worde, behoirlik eñ waell aengevoegt ind geneit. *O. Liége*, 27 juli 1469, a. 23. *Tongeren*.

AENVRAGER, zn. m. *Aanlegger*, *eischer*, fr. *demandeur*. || Soo mach d'aenvraghere altijt sijne aenspraecke oft conclusie veranderen. *C. Leenh. v. Mech.*, I, 14, *Hs.* De uitg. v. CHRISTIJN heeft: d'aenlegghere.

AENWAS, zn. m. *Aanslibbing*, *aanslijking*, fr. *alluvion*. || Dat den aenwass [*alluvio*] coemt met eender druijst eñ impetuositeyt van opwatere, eñ met openbairder aenwassingen, oft dat die gegoede aen de riviere met ennigen weeren oft instrumenten die riviere daden veranderen in aenwassen van erven, soe en soude dijen aenwass dengeenen niet blijven aen wijens erve dat gecomen eñ aengewassen waire. V. D. TAV. 106.

AENWASSEN, ow. st. 1) *Ten deele vallen door aanslibbing*, fr. *échoir par alluvion*. || Dat die aenwassende erven, comende eñ groyende aen den canten van den rivieren, bij aenwoorpe van den stroome, geheeten in Latyne *alluvio*, niet altijt den heere toe en behoiren, noch oic altijt dengeenen dijen de erve toebehoirt aen de riviere gelegen. V. D. TAV. 106.

2) *Overkomen*, *toenemen*, *bijkomen*, fr. *survenir*, *accroître*, *s'ajouter à*. || Interest is geheeten achterdeel comende vuijt aenwassender schaden, oft afgaende waesdom van 'tgeene dat men laet te geven oft te doen, dat men behoirt te doen of te geven. V. D. TAV., 406. Dair is een ander interest, dat geheeten wordt *interesse commune*, dat's te seggen een gemeijn interest eñ die estimacie van enniger gemeijnder scaden, oft waesdom, die aenwassende oft afgaende is. Ib., v°.

3) (Gerechtelijk). *Mede toevallen*, *mede toewassen*, *ten goede ten voordeele komen*, fr. *accroître*, *échoir*, *revenir*, *profiter*, *bénéficier à*. || Regularijslijc, alle de vruchten van den hijlicxgoede, hoe groot dat die zijn, zijn sculdich den man aen te wassen. Ib., 243 v°.

AENWASSINGE. Zie AENWAS.

AENWEDDE, zn. *Jaarwedde*, *jaargeld*, fr. *pension*. || Dat .. eenen sone deylt teghen twee dochteren ..., eñ mach de voors. sonen oft susteren bewysen, oft hem belieft, gront eñ bodem, eñ oft hy wilde, soo mach hy sijn susters laeten heffen aenwedde in rogghe oft in gelde op alle de goeden, die vader of moeder achtergelaten hebben. *C. v. Lier*, *Turbe*, 1559. De zonen mogen heure susteren wt den erfgoederen eñ chijnsgoederen, gecomen van der rechter linien, vuijtpanden, 'taij met gereede penningen, oft met aenwedden oft renten te bewijsene. *C. v. Santh.*, *Hs.*, XI, 35.

AENWENDEN, bn. zw. *Voorwenden*, *zich bedie-*

aen vaen, fr. *prétexter*, *prétendre*, *mettre en avant.* || Opdat deselve [dispositie] aen een iegelijck bekend zij, eñ dat niemand aen en wende redenen van onwetentheijt, wij ordonneren enz. Kanselarijzegswijze; in het fr. doorgaans: *afin que nul ne prétexte cause d'ignorance.* O. P.-B. A., 16 febr. 1726.

AENWERP (Aenworp), zn. m. *Aanspoeling*, *aanslibbing*, fr. *alluvion*. Zie De Vries, Verdam, en De Vries en Te Winkel. Zie ook Boey, en aldaer hoogerop; v°. Aanwas. || Dominatie oft heerscapie over die dingen wordt eñ is vercregen.. bij alluvijen, dats te seggen bij aenworp van der zee oft riviere. v. d. Tav., 19. Ofter oock eenighe nieuwe aenwerpen ghewassen zijn; oft datter landt nieuwelijcs ghedijckt es. *Plac. v. Brab.*, 23 aug. 1550. III, 346. Als leen oft erfve betert, bij aenwas oft aenwerp van water..., soo wort, van gelijcken, vermeerdert, naer advenant, 'trecht van bijlevinge daerop gaende. *C. v. Gent*, xxv, 19. van den Hane: *ususfructus in feudo vel alio fundo per alluvionem augetur*. — Indien den proprietaris het leen vermeerderde bij industrie oft met zijne pennynghen, daeromme en zal de bijlevere niet meer profficteren, maer wel indien het leen beterde bij aenwassen ofte anwerpen van watere. *C. v. Aud.*, xxij, 38.

AENWERVEN (worf, worven), bw. st. [*nl.* aan zich werven). *Afnemen*, fr. *prendre*, *enlever*. || Ghevielt dat N. N. hadden doen wachten Wouteren den Ras,.. denwelken sy anverden gewapenderhant, eñ Wouteren den Ras sine sekerheit anworven. *Acad. d'archéol.*, 1856, blz. 159, 14e E. *Loven.* Zooals Schayes het zeer wel zegt: zijnen vrijbrief afnamen, *lui prirent son sauf-conduit*.

AENWIJSEN (Anewijsen, annewijsen), bw. st. *Bij rechterlijke uitspraak toewijzen*, *toekennen*, fr. *adjuger par sentence.* || Dat mij dat wordde int geheel toegewijst eñ aengeweesen, eñ dairtoe dat hij wordde geduempt eñ gecondempneert in de costen. v. d. Tav. 84. — Dwelc oft hij dat ontkennen woude, ic presentere deugdelijc te thoenen eñ bij te brengen, den rechte genoch zijnde, om te verreijcken eñ te hebben aengeweesen mijn geheyschte conclusie. Ib. 35 v°. Comt hi, so moet hem de coopere naerhede kennen oft ontkennen; kent hij se hem, zo moet hi den coop hebben; ontseght hij se hem, so moeten sij dingen; can hij se doen staen met hulpen van mannen of met corconden, hets recht dat men se hem anewijse. *Leenr. v.* 1528, 57. — In civile zaecken, de iugen en moghen den heeschere niet meer annewijsen dan zijnen heesch, fijnen eñ conclusien en behelsen. *C. v. Aud.*, VII, 2. Maer daer gheene costen gheheescht en zijn, daer en es den juge niet ghehauden costen anne te wysen. Ib., 3. — Soo sal het voors. namptissement onder de voors. cautie oft borchtocht worden gheadjudiceert eñ aenghewesen, soo verre d'aenlegghere van sijnder intentien sufficientelijck doet blijcken. *C. v. Moll*, a. 42. — Van vonnissen gegeven in reële saken, waerbij eenich goet oft panden worden aengewesen, 'tzij bij provisie oft diffinitive, sullen deselve, naerdien die sijn gegaen in krachte van gewysde, datelijck eñ reëlyck geëxecuteert worden, eñ den triumphant gestelt in possessie van 'tselve goet. *C. Leenh. v. Valkenb.*, *Stijl*, a. 62. — Alle de boeten hiervooren gedeclareert sullen aengewesen worden, mits dat de delinquanten zijn overwonnen door twee geloofweerdige getuijgen. O. P.-B. A., 6 oct. 1706, a. 149. — D'aenspraecke moet innehouden.. met bijvueginge van clausule salutaire van recht eñ justitie te doen, oft soovele min oft meer aen te wijsen als men soude vinden te behooren. *O. v. Antw.*, *comp.*, V, x, 2.

AENWIJSINGE, zn. v. *Rechterlijke toewijzing*, fr. *adjudication judiciaire.* || De voors. procedure van beleijdinge en duert maer één jaer; in der voegen dat binnen denselven tijt dezelve procedure, hetzij tot aenwijsinge eñ evictie, oft tot verreijcken eñ verthieren moet volvoert wesen. *C. v. Bruss.*, 1607, a. 108. Christyn: *ad adjudicationem aut evictionem.*

AENWINNEN, bw. st. *Eischen in recht*, fr. *réclamer en justice.* || tVonnisse van den bethoonen, die men doet na dooder handt: Die x gulden, die ic Janne aenwijnne, die hij my schuldich soude sijn, die was hij my schuldich te dier tijd dat hij quam van live ter doot, eñ daer ben ic noch af in ghebreke. Zoe moet my God helpen enz. *Vonn. v. Mech.*, 9. — 'tVonnisse op bethoenen te doene van vluchtege lieden: De maniere hieraf sal men houden in alder ghevueghen alsoe hierevore ghescreven staet, vutghenomen dat dleste vonnisse aldus gaet: Die x gulden, die ic Janne aenwynne, die hij mij schuldich soude zijn, die was hij mij schuldich te dier tyt dat hij ruymde, eñ noch es. Soe moet my God helpen eñ de heylegen. Ib. 11. tVonnisse opten eed, om ontschult te doene voir den verweerdere: Die x gulden, die my Claes aenwint, die ic hem schuldich soude zijn, dier ben ic onschuldich. Zoe moet mij God helpen eñ de heijleghen. Ib. 16. Als d'aenleggere tot zijnder eed gewesen wordt om zijn schult te grooten: Die x gulden, die ic aenwynne, die hij mij schuldich soude zijn, die es hij mij schuldich. Alsoe moet mij God enz. Ib. 17.

AENWORP. Zie aenwerp.

AER, zn. m. 1) (metalen, koperen) *arend*, fr. *aigle* (en métal, en cuivre). || Denselven Reijner Van Thienen, die insgelics gelevert heeft eñ welcken men schuldich is, voor iiij figuren, te wetene: ij vogelen eñ ij beesten van metale, eerst eenen vogelheyn [een vreemde, uitlandsche vogel], eenen aer, eenen leuv eñ eenen eenhoren. *Acad. d'archéol.*, 1854, blz. 326. *Bailles de la cour à Bruxelles* (1509—1515).

2) Als grenspaal tusschen Limburg en Aken. || Ten tweeden, zoe hadden die van Aken op die brugge van Moresnet, gelegen bijnnen den palen van den lande van Lymbourg, in eenen dorpe geheeten Moresnet, zekeren koperen aer doen opslaen, in teycken dat dieselve brugge die pale ende limite van der stadt van Aken sijn soude, in verachtinge van ons heeren skeysers, als hertoge tot Lymborch, eñ afnemen van Z. K. M. palen des voirs. lants van Lymborch. *Rekenk. v. Brab.*, reg. 138, f°. 299 (1530). — Van den aren op de brugge van Moresnet. Ib.

3) *Koor-zanglessenaar*, onder den vorm van eenen arend met opengeslagen vleugels, om een zangboek te dragen; hij verbeeldt den evangelist Joannes; fr. *lutrin sous la forme d'un aigle.* || In den eersten den aer vermaect in den choor, die gebroken was in den brant, iiij sc. x den. ij ing. de Burbure, *Toestand*, 24.

AERKEN, zn. o. *Adelaarken*, fr. *petite aigle.* || Item, noch ij croesen met aerkensvoeten. *Inv. v.* 1489.

AERBEIDELIJCK. Zie arbeidelijck.

AERBEIDEN. Zie arbeiden.

AERBEIT. Zie arbeit.

AERCHEIT. Zie AERCHEIT.

AERDE (Eerde), zn. v. 1) Als *stof*, fr. *matière*. || Nieman en zal die strate becommeren noch beslaen met houte, met steenen, met eerden, ocht desghelijx. *Kb. v. Diest*, *B.* 118. — **Swarte aerde.** || Eerden zweert, j tonne — iiij [mijten]. *Watertol* 1550. — Aerde. Swarte aerde, de tonne j grooten. *Zeeuwschen tol*, 1 juli 1623. — De Lijsten van de rechten v. 14 jan. 1683, *Plac. v. Brab.* VIII, 216, 319, vermelden nog: Roode aerde, Aerde oft souda om gelaesen eñ seep te maecken, Volaerde eñ andere inlandtsche, Vremde aerde comende van Spaingnien, Indien eñ andere uytlandtsche plaetsen.

2) Als uitgestrektheid. **Ter eerden gepresen**, fr. *estimé par terre*. || Vermach een haudere ofte hauderigghe van eenen gecochten huuse eñ eerfve te lossene tvierdendeel van den catheylen van denzelven huusen, ten pryse van den erfscheeders, ter eerden gepresen. *C. v. Aud.*, I, 380, 3.

3) *Veld*, fr. *champ*. || Waert dat iemants gansen ginghen in iemants coren, bempden oft aerde, van half meerte tot Bamis, dat die sal verbeuren elcke reijse twelf stuijvers. *C. v. Deurne*, a. 417, impr. — Op een hoeve, met huijsinghe, hove, lande, heyde, aerden, weyden, groesen, beemden, *fundo et omnibus pertinenciis*. DE BURBURE, *van der Weijden*, 23 (1537).

4) *Grondgebied*, fr. *territoire*, *pays*. || Eñ dat oock beyde die heeren van Grimberghen, soo t'samen als elck in't besondere, onder hunne segelen remissen verleenen eñ accorderen.., soo van de delicten van hunne particuliere inghesetenen, als oock van de afghesetene, messionierde lieden wesende, eñ andere die op hunne aerde eenighe dootslaghen oft andere delicten, punitie corporeel meriterende, sijn commiterende. *C. v. Grimb.*, a. 18. — Suelen ouck die Loensche schepenen ter Loenscher erden honne genachten halden. *Cost. gr. Loon*, I, blz. 9. a. 11 (1548). — Alle de officieren van justicie eñ van policie der steden, dorpen eñ andere plaetsen in alle d'uijtgestrektheijd der provincien van Haere Majesteyt in de Nederlanden, gelijk ook in de vrije Aerden, ofte die voor dusdaenige worden gehouden. *Plac. v. Vl.*, XII, blz. 1503, a. 1 (1779). — Daer liggen veel plaetsen in Brabant, dië niet en sijn van Brabantsche aerde off nature: de dorpen van Doern, Bevecom, Hoegaerden, Chaumont, eñ andere boven de stadt van Thienen, sijn gelegen in Brabant, eñ nogthans soo sijn deselve van Luijxer nature; het dorp van Webbecum eñ Assent, bij de stadt van Diest, is gelegen in Brabant, eñ betaelt aldaer de beeden eñ subsidien eñ andere publijcke lasten, even eñ gelijck alle andere dorpen van Brabant, eñ nogthans, soo is hetselve dorp van Rijcxer nature eñ niet van Brabantscher nature. E *contra:* het dorp van Toelen, bij Borghloon, is gelegen in den lande van Loon off van Luijck, eñ nogthans soo is hetselve dorp van Brabantsche nature; eñ meer diergelijcke exempelen sijn daer te vinden in deese landen; eñ daerom soo en is het niet vrempt off extravagant de sustenue, die men desen [in desen] maekt over de nature van 't landt van Diest, want de heeren van Diest hebben altijd gesustineert gehadt dat zij niet en waren van Brabantsche aerde, al waren zij in 't nieuwe Brabant gelegen, eñ dat het landt haer behoirde als een eygen allodiale heerschappie, alhoewel het met andere steeden eñ plaetsen de publijcke lasten droegh van Brabant. VAN ZURPELE, *Chron. v. Diest*, in hs. f°. 183 § 10. — Dat hij daerbij alleenelijck heeft willen bewijsen.. dat het geene aerde en was van Brabant. Ib., f° 281.

AERDEN (Eerden), bw. zw. (het laken), *bewerken met zekere aarde*, *krijtaarde*, *om het*, *na het vollen of walken*, *te ontvetten*, fr. *le travailler avec certaine terre*, *crayonneuse ou crétacée*, *après le foulage*, *pour le dégraisser*. Zie Kil. v° Volders aerde, volaerde. Zie ook STAN. BORMANS, *Gloss. du métier des drapiers*. v° Embroyer. || Soe wie meer dan een strijpt, ocht een siden laken sdaechs maect eñ van rous (?) eert, dats te verstane een te eerdene, een te wasschene eñ een te vollene, sal ghelden iij s., maer hi sal eerden alsoe dicke als hi wilt vore der noene eñ na der noenen. *K. wolwerk. Diest*, 1333, a. 2. f° 35. Dat alle drapeniers, ofte die lakene ofte sticken maken sullen, so wanneer als haerlieden lakene of sticken van den ghetouwe ghevallen sijn, sij die sullen moeten bringhen, eer se eenich voldere eerdt oft nedt, t'eenen sekeren stede, daer dit toecomende jaer de bloc ghestelt sal werden. DE VLAMINCK *Accises*. 15 (1414). — Als de volder eenich laken geërdt heefft, ende dat voort gesonden heeft om te noppen, soe sullen alsdan de noppersen, eer zij dairaen yet doen oft wercken, schuldich sijn dat laken over een recke te halen eñ dat wel besien oft dairin eenich gebreck is van qualijc geweven off qualijc geërdt te wesen. Eñ en vinden zij daerin gheen van dien gebreken, soe sullen sijt aenveerden, eñ dat wel eñ trouwelic noppen eñ zuveren alsoet behoert. *K. lakeng. te Mech.*, juni 1468, a. 6.

AERDEN, bw. zw. *Beaarden*, *ter aarde bestellen*, *begraven*, fr. *inhumer*. || Die kerssen, die te dien lijke hoerden (suelen) staen bi dlijck ter Minrebruedere vorgh., tot dat ment eerdt. *Kb. v. Diest*, A. 45.

AERDEN, bn. (Erdin). *Van aarde*, fr. *de terre*. || Erdine potten, erdine stoepen. *Tol te Brugge*, 1269.

AERD'HOUW, zn. m. *Hakhout*, (houw ter aarde), fr. *bois taillis*. || De fruytboomen staende op 't leen volgen den leene van der knye nederwaerts: eñ van der knye opwaerts, sijn deelsaan als catheylick goedt; maer den leenhouder mach die behouden ter prysie van mannen, te nemen oft estimeren in fasseelen; soo oock van gelijcken volgen alle den aerd'hau ofte scheuten onder de drij jaren oudt sijnde. *C. Leenh. v. Kortrijk*, VI, 21.

AERDICH, bn m. *Kunstig*, fr. *curieux*, *artistique*. || Betaelt Gillis Spierinc, schildere, van dat hij gheweest es te Leuvene, te Mechelen eñ te Brussele, omme te vindene eenen middele van eeneghen aerdeghen wijsere eñ orloge, dienende ten nyeuwen scepenen huuse, mits ooc duuttrecken [uitteekenen] eñ schilderen van den wijsere van Leuvene. *Aud. meng.* III, 424 (1531).

AERDERECHT, zn. o. *Beaardingsrecht*, fr. *droit dû pour le drap mortuaire*, *droit d'inhumation*, *de sépulture*. || Voor t'recht, d'welcke men noemt t'pellerecht [dood- of lijklakenrecht, *frais du poêle*], oft aerderecht, roerende die voors. kercklijcken, en salmen daervoren die kerkmeesters van sinte Rombouts kercke niet meer betalen dan twalef carolus gulden. *Plac. v. Brab.* III, 119 (1529).

AERDEVAST, muervast, nagelvast, wortelvast, bn. Deze woorden hoeven geen verklaring; fr. *tenant à terre*, *à mur*, *à clou*, *par la racine*. Zoo als van den Hane, *Cost. v. Gent*, VI, 14, zegt: *quæ rei inhærent aut adhærent*, *et*, *paraphrasi vernaculâ: quæ terra aut clavo annexa sunt*, *ædificata*, *plantata et sata*. || Van sevene eñ twin-

tich ghemete lands, eñ van al den husinghen diere upstaen, met al dattre haertvast eñ naghelvast an es. 19 dec. 1291. Als yement afwinninghe hebben wilde van eeneghe cathelen staende up een erve, ertvast eñ naghelvast. *C. v. Aud.* 2de d., april 1447. Al dat aerdtvast, nagelvast eñ wortelvast is in een huys ofte erve, volght denselven huyse ofte erfve. *C. v. Gent*, VI, 14. Alle meubelen in ofte aen d'erve gemetst, aerdevast oft nagelvast zijnde. *C. v. Loven*, IV, 22. Nagelvast, eerdevast ofte muervast. Ib. V, 14. Aerdvast eñ nagelvast. *C. v. Bruss.*, 1607 a. 107. Al dat wortelvaste eñ naghelvast op tleen is. *Leenr. v. Vl.*, 32.

AERDEVAST ENDE BUIJCKVAST. *Werkelijke en wezenlijke woonplaats hebbende*, fr. *ayant domicile de fait* || Eist dat hi te deser stede voertcomt, eñ daernaer wuent jaer eñ dach erdvast eñ buucvast, met zinen wive eñ kinderen, eñ emmer met vulcommer hebbinghe. *C. v. Gent*, I, 11 aug. 1431, blz. 608.

AERDEWECH (Ertwegh), zn. m. *Aardeweg*, fr. *chemin de terre.* || De dimidio bunnario prati jacens in prochia de Holsbeke, juxta viam que vocatur *ertwegh. Abdij Vrouwenperk*, doos I, nr. 22, a. 1294.

AERGEN, AERGINGE. Zie ARGEN, ARGINGE.

AERCKE. Zie ARCKE.

AERM, zn. Zie ARM.

AERM, bn. Zie ARM.

AERMAENT (Arenmaent), zn. v. *Oogstmaand*, fr. *août. Breda'sche alman.* v. 1664. In de naamlijst van Karel den groote: *Aran-manot*, LEIST 217.

AERMOESENE (Aermuesene), zn. v. *Aalmoes*, fr. *aumône.* || Zette in de hant eñ gaf op.. ter aermuesene van de „Hymden eñ van den Scoen" [eene liefdadige stichting, in O. L. kapel te Diest]. *Schep. v. Diest*, 1341. Het w. komt driemaal voor in dezen zelfden brief. Zie AELMOES.

AERNE, AERN, zn. m. *Arend*, *adelaar*, fr. *aigle.* || Godt gruet u, guedertieren Maria, een blenckende dageraet, een morgensterre, een snelle aern; wanttu in dat beginne dynre bloyender ioecht gevlogen heves totten vaderliken herte. *Hond. merk.* blz. 100. — Die brudegom sende van den hemel den aerne, die die vrolike dinghe kundighen soude. Ib. 143. By den throne der moghentheit Godes mittensaligen gheesten bystaen [Lat. *adstant*] vier onderscheijden diren. Dat eerste dier heeft ene forme des aernes, dat ander, eens leewes, eñ menschen eñ ossen formen hebben die twee anderen. Ib. 168. Johannes is by den aerne beteykent, die mit tween vloghelen der dubbelder mynnen opvlieghet in dat alreclaerste licht des godliken wesens. Ib. 168 v⁰.

AERNST. Zie ERNST.

AERSATER. Zie ARSATER.

AERSELEN (Erseelen), ow. zw. *Terugkeeren*, *vluchten*, fr. *retourner*, *fuir.* Kil. Aerselen, aerselinghen, erselen. *Retragredi.* || De vassal siet sinen heere in de bataelie in sulcker noot, als: helpt hy niet, hy moet er blijven, eñ helpt hijen, hi moeter selve blijven; te wetene wat hy doen sal? — Ware de vassael in de bataelle soe gequetst ofte afghestelt van peerden eñ ghebloot van wapenen, als dat hi zijnen heer niet helpen noch secoureren en mochte sonder fraude, hi soude met eeren moghen erselen ofte vlien. Ib. 127. Seecht dat de vassal in sulck stuc erselen mach met eeren. *Leenr. v. Vl.* 126.

AERT (Aerd, Art, Erde) zn. m. 1) *Gemeenteweide*, *-heide*, *-bosch*, *-goed*, fr. *pâturages communs*, *prairie commune*, *-communale*, *vaine pâture*, *communaux.* Wordt ook *Pasturagie*, *Vroente* en *Wildert* genaamd. || Dat onse lieve liede eñ onse late, die ten hertganghe [gehucht] van Herlaer toebehoren, welc Herlaer gheleghen es binnen der voghedien van onsen dorpe van Heysta, hebben ieghen ons ghecreghen eñ ghecocht, eñ wel tonsen wille, alle den art eñ alle die wildert, die men vroente heet, die binnen desen selven hertganghe van Herlaer gheleghen es, beide metten houte eñ metten houtwasse die daer nu op steet, ocht namaels opwassen mach, eñ met allen dien datter tue behoort, so in hoghen, soe in nederen, soe in natten, soe in droeghen, omme hondert ℔ payments.., dat si van deser selver vroenten eñ arde alsoe vele werecopen [*l.* vercopen] moghen, daer si dese selve hondert ℔ aen wedernemen, die si ons vergouden. — Met welken vorseiden twintech scellinghe Lovens erfleke chiens, soe es dese selven aerd eñ vroente haer gherechte ghemein ard eñ haer ghemeine vroente, eñ haer gherecht ghemeyn erde.. *Belg. Mus.* II, 416. Brief van Floris Berthaut (1311). Dat niemandt, soe wie hij zij, op den aert binnen den lande van buijten Diest egeen ruijdige peerden noch seerige schapen houden sal, op eenen keur van eenen reale, te wetene daer men die niet gewoonlijck en is te houdene. *Archief v. Diest.* Proces met Caggevinne: Extract uyt den ceurboeck oft *Costume v. Caggevinne* (1433). Dat hij... henne schapen gehuet eñ gedreven [heeft], soo opt Schaffensche vroente als in die broecken hierontrent (wel verstaende als den tyt van de broecken was opengegaen) te weten, int Moleste'broeck tot op die Craenrijck, int Diesterbroeck, Peelsbroeck, als oyck op die Tichelrye, snachts mette schapen geslaepen, met die geheele cudden, gelijck die voers. sijne meesters hadden, sonder met eenech zeecker getal, oft tot zeecker getal gehouden te syn, eñ den aert gebruyckt sonder yemans wederseggen, noch emmermeer gehoort heeft dat yemandt daertegen eenige molestatie in contrarie oft beletsel deser soude gedaen hebben. Ib. *Verklaring* 17 *april* 1640. — Dat den aert oft de pasturagie van het Diesterschbroeck, Pels- eñ Stryrodebroeck, alle gelegen onder Caggevinne, buytenlande van Diest, is gemyn eñ van oudte altydt is gemyn geweest tusschen de ingesetene der stadt Diest eñ de ingesetene van het voors. Caggevinne. Ib. *Notarieel bescheedt*, 1766. Alsoo van allen ouden tijden eñ over memorie van menschen d'ingesetenen eñ ondersaeten, respective der stadt van Diest eñ van Caggevinne, hebben met hunne beesten gebruyct eñ beweijdt gehadt, zoo voer als naer, die ghemeyne weyden eñ broecken van Diesters Moelstede, Peels, Stryrode, waerinne sommige, ommegaende met schapen, waeren excederende, daerop doende groote cudden schaepen, meer als 't behoort, dwelck zijlieden nochtans pretendeerden te moghen doen, niettegenstaende den aert daermede worde verlaeden eñ tzelve was ten achterdeele van degene die daerinne alleenlijck beesten weydende waeren Ib. *Extract uit seker audt papier*, a⁰. 1768. Joris Meermans, out tusschen den 50 eñ 60 jaeren, soe hy segt, vercleert eñ affirmeert hem wel kennelyck te syne, dat over 30 jaeren of daerontreynt, die lammeren, die opten Rhetischen Aert, van den halve raede (?) tot over die Nete te Berausele (*sic*) gelammert worden, hebben verthient geweest van dengheenen die de thiende van Gheele in pachtinge hadden. *Acad. d'archéol.*, 1857, blz. 66, 30 juni 1557. — Wij hebben ontfangen die supplicatie van die pastoir van sinte Amants-kercke binnen der vryheyt van

Gheele eñ die canonincken van Sinte-Dingnen, oeyck tot Geele, inneboudende hoe dat, al eest soo dat deerdendeel van der grooter thiende over die gheheele prochie van Gheele eñ Rethy ten halven raide eñ onder Desschele op den Geelschen aert heeft toebehoort. Ib. blz. 67. 2 juni 1559. It. ist gheordineert, dat den heijdtkeur sal ingaen den eersten woensdagh van den meij eñ niet eer, eñ dueren tot Bamis eñ niet langher, om eenen ieghelijcken te haelen alle veerthien daghen een voeder heyden opten aert. Ib., K. v. 1596, a. 82. — Dat eenen iegbelijken sal mogen baggarden oft russchen slaen opten ghemeijnen aert. Ib. 84. It., en sal niemant haelen oft brengen van buytens dorps eenighe schapen, om die te houden, oft de selve en sullen worden ghevisiteert van de ghesworen keurmeesters, eer hij de selve sal moghen brenghen op 't ghemeynen aert onder de ghemeyne schapen. *C. v. Moll*, *Keuren*, 1631, a. 40. It. soo wie eenighe schapen heeft binnen der vooghdije, die befaemt waerom datse seerigh ofte ruydigh waeren, sullen die ghesworen keurmeesters die terstont visiteren; eñ soo verre de keurmeesters terstont daeraf egheen kennisse en konnen draghen, soo sal de proprietaris die alleen houden op syn erve, ghebruyckende alleen den aert oft vroente om daerover te stouwen tot sijn erve. Ib. 44. a. 79. It. soo wie den aert niet en wilt helpen onderhouden, oft de straeten niet en wilt helpen maecken, oft helpen savelen op de ghemeyne dijcken, dat die den aert, noch oock gheen eeckelen en sullen moghen ghenieten oft ghebruijken. Ib. a. 79. Niemant en sal ruijge oft wormachtige peerden oft schaepen op den gemeijnen aerdt oft straeten mogen houden, dan eenider opt sijn. *K. v. Quaetmechelen*, 14 (1675).

2) *Beploegde of bebouwde grond*, *bouwland*, *veld*, *akker*, fr. *terre labourable ou arable*, *champ*. De Vries, Middelned. Wdb., ook Verdam. 1) || Navolghende dlant ghetekent met letteren, omme te bekennen elken aert bi hem van den lande dat elc winne hout.., thien bunder lants; eñ desen aert sal hi met rogghe besayt laten te sinen afgaen. Item, soe sal hi twee poete setten daer hi enen boeme avedoet van denselven aerde, *Godsh. te Brussel*, reg. *H. Sint-Pieters. Navolgende dbesueck*, 1365. Obbrussel (Sint-Gielis). — Comende metter ander zijden aen den anderen aert, die men heet de Overste hoeve. — Metter ander zijden aen den anderen aert, daer een hage tusschen beijde staet, die men heet Dingeval. — Tegen 't selve naevolghende halff bunder lants, dat in den anderen aert gelegen is. Ib. reg. H. 290 f⁰. 71 & v⁰. (Anderlecht, 1540). Drij bunder eñ een halff winnents lants, gelijck die gelegen zijn in eenen langen stucke, maer in twee aerden . . .; den eenen aert van denselven lande te laetene met roggenstoppelen, eñ den anderen aert te laetene met evenen stoppelen ten eijnde van den nabescreven termyne. Ib. f⁰. 166 (Vilvoorden, 1548). Op 't selve velt, alluttel nederwaerts . . ., eñ metter ander zijden lancx tegens de hage aldaer staende, aen den anderen aert, die men heet den Bruysseghemberch . . ., aen de strate gaende t' Ossele deure, eñ dit stuck hout het aertgat. Ib. reg. B 220, f⁰. 808 (Brusseghem, omstr. 1550). Aen den Diewech . . . daer denselven Diewech duergaet, te Vueren weerts, eñ des [die] compt over deesseijde van den Diewege in den anderen aert, jz dachwant, aen de goeden &. Ib. reg. H. 290 f⁰. 262 (Wesenbeke 16e E.).

3) *Kaai*, *werf*, *tegen eene rivier of eenen waterloop*, *waar men goederen lost of verkoopt*, fr. *quai*, *lieu de débarquement*. || Dat al dweerc eñ steen . . . ghelevert zijn moet ten aerde, binnen scheepsboord, binnen der stede van Audenaerde. *Auden. meng.* II, 30 (1510). — Vanhier kreeg het w. ook de beteekenis van *markt*, fr. *marché*. „Aerde" ist eine längs eines Flusses erhatene Erde. So sagt man noch „Korenaerde" für Getreidemarkt längs eines Wassers. Warnkönig, *Flandr. St. u. R.-geschichte*, II, 2, blz. 104. — Coornaert. Over Denre. Gillis de Halberghiere, xij. s. op sijn huis eñ erve an de Denrebrugghe. *Cijnsboek v.* 1308. De Vlaminck, *Dendermonde*, IV, 157, aant.. 2: Latijnsche brieven, zegt deze schrijver, noemen hem Cornardum, forum bladorum: Item, supra domum cum fundo Johannis Andree, sitam in *foro* bladorum. Ib., aant. 3. Zegelbrief v. 1367. — Later ging de ben aming *Aert* voor *markt* over op elders dan aan het water gelegene markten. || Den xjen april 1556 ordonneerden de Heeren [*nl.* de magistraat] van Ghendt eenen *Aert* in de Halle, eenen dach ter weke. *Belg. Mus.* VIII, 414 (1556). Als ten xj hueren den broere van den Rijcken ghasthuuse afquam van den clephuuse, om met zijnen lepele te scheppen uut elcken zack, die ten aerde stont, eenen schep, die ontrent een alf moijkin hauden mochte. — Daernaer begonstet haer die justicie te moijen, die up den aert stont. *Ber. tijden* I, 94. Wij, als stapelheeren, lieten schepenen de wete, hoe dat er een schip met nieuwen rogghe in de Coorenleye lach, dat welcke doen arresteren was eñ ten aerde doen stellen. Ib. 191. Gheen beerijlegghers, mans noch vrauwen, en wilden ten aerde staen. 192. Den aert voornoemt creech eene goede vervullinghe, mits zeker graen, dat van sommighe zolders ten aerde ghestelt was. 193. Ooc sindert de foele up den Coorenaert te Ghendt.., was noch achterbleven den lepele int Rijcke gasthuus, te weten dat zij daermede niet en schiepen uut elcken zack, up den aert, eenen schep. 240. Zie De Vries, Verdam, 4). In het volgende citaat zal het w. ook wel *kaaigeld*, fr. *droit de quai*, beteekenen: || Den pagt van de Aerden ofte Houtgelden bestaet in zes groote van elck hondert dobbel hout, 't zy fasseel, mudsaerd ofte boomen, gelost ofte gelaeden op de riviere de Leye. *Plac. v. Vl.* X, 447, a. 21 (1772).

4) *Marktdag*, fr. *jour de marché*. || Daer en was nieuwers gheen apparencie van eenighe beroerte ter causen van den coorne, maer was eenen paeyselicken aert. *Ber. tijden* I, 191.

5) Van goederen. *Aard*, *natuur*, fr. *nature*, *espèce*. || Aengaende andere waeren eñ coopmanschappen, die van alsulcken aert oft natuere niet en sijn [*nl.* niet vatbaar voor bederf], daeraff en is niet van noode besonder vermaen oft verclaer te te doen. *C. v. Antw.*, *comp.*, IV, xj, 43.

6) Verpersoonlijkt. *Natuur*, fr. *Nature*. || Heur borstkens wit syn.. Oft sy syn oock terecht.. By bollekens van oudt yvoir geleken, waerop den aerdt op elck heeft comen veughen Een crieckxken roodt. v. d. Noot, *Olymp.* 70. Want boven aert en konste sijn sy (*nl.* Olympia's leden) soo wel ghemaeckt, Deur der hemelen jonste. Id. *Poët. wercken*, 56.

7) Eener rechtszaak. *Wezen*, *geschapenheid*, fr. *essence*, *caractère*, *nature*. || 'tVerseynden van de saecke voor de commissarissen en verandert den aert oft natuere derselver niet. *C. v. Antw.*, *comp.*, V, 1. 76.

8) *Geslacht*, *afkomst*, *geboorte*, fr. *naissance*,

[illegible]. || Doet een dorpman enen knape, die van ridders aerde comen es. *K. v. Bruss.*, 1292. Id., *v. Leuven*, 1312. Die van ridders aerde comen es. Id., *v. Antw.*, 1292.

9) *Kunst, list, arglist*, fr. *artifice*. || Dat wy nemmermeer en sullen soucken noch doen soucken eenighen aert, engien, const noch materie, oft eenighe saecken in contrarien van desen dinghen. *Anden. meng.*, IV, 186 (1485).

10) *Aert*, zn. m. *Akkerbouw naar den eisch der jaargetijden; saisoen*, fr. *culture conforme aux saisons; saison*. Ook de oude driejarige grondbewerking, zaaiverdeeling en braaklegging: Twee derden van den grond worden met winter- en lentekoorn bezaaid, terwijl een derde braak ligt of klaver en aardappelen geeft. Em. de Laveleye, *De landbouwkunst in de Nederlanden*, blz. xv. Eindelijk *een termijn van drie jaren*. || Seyden de verweerderen te thoonen, .. dat den wech, daerover sy aenleggeren quereleerden, altyts was den dryfwegh geweest van die van Schaerbeek, door den Cattenpoel, naer ..., eñ voorts naar Haerenheyde, alwaer de landen wierden gehouden in hun aerde eñ behoorlijcke brake. Martinez, 227 (1603). Oft den tochtenaer oft tochtenersse naer deselve drij jaren stierven, soo soude den ploegh syn recht behouden eñ den huerlingh sijne aerden ende saisoenen moeten genieten. *C. v. Bruss.*, v. 1607, a. 121. Christijn vertaalt: *colonusque terrâ ac tempore suo deberet gaudere. Et le conducteur devroit jouyr de ses terres et saisons.* — Aengaende de landen ende winninge moet den huerlingh genieten de drij aerden oft saisoenen. Ib. 127. *Prædiis rusticis autem colonus per triennium utetur [et] fruetur. Le conducteur en pourra jouyr trois années.* (In zijne vertalingen van a. 121 vergist Christijn sich klaarblijkelijk, daar hij „aerden" door „terrâ" en „terres" vertolkt; leerzamer en richtiger komt hij ons voor als hy in art. 127 het w. door „triennium" en „trois années" overzet). Behalve in winnende landen, waeraf de huere eerst expireert ten naesten dan toekomenden tijde oft jaere, soo wanneer de landen sullen sijn ofte behooren te sijn in sulcken aerde, tijde eñ saisoene gelijck den huerlinck ofte sijnen predecesseur die aenveerde. *C. v. Loven*, XI, 2. Werdt daerdoor van beijde sijden gecontinueert... te weten van huysingen etc; eñ van winnende landen, om die in heuren saisoene te houden eñ niet te denatureren, eñ opdat den huerlinck noch den verhuerder daeraf geen prejudicie noch schaede en gebeure voor drij jaeren naer de voors. expiratie, te weten tot dat de landen weder sijn in sulcken aerde, tijde eñ saisoene gelyck die zijn verhuert geweest. Ib. a. 12.

11) Tot deze beteekenis behooren de uitdrukkingen „ten aerde" en t'saye", welke namelijk in de Ordonnantiën rakende het weiden der schapen voorkomen, en in de Waalsche of Fransche oorkonden uitgedrukt worden door de benamingen: *à la roye (sillon*, Nederl. Vore, ploegvore. Zie La Curne, 2°), *à la saison, par saison*. || Dat niemant .... en sal vermogen te houden ofte laeten pastureren eenige schaepen op die gemeyntens, broekken, weyden, braeckliggende landen, spruijtbosschen oft andersints ...; behoudelyck dat degene, habbende genoegsaem labeur, te weten voor een labeur van seven bunderen „ten aerde", sullen mogen houden 125 schaepen, daeronder begrepen die van den schaper; ende, ingevalle van meerder labeur, naer proportie; sonder nochtans deselve schaepen te mogen laeten pastureren op eenige weyden, broecken, braeckliggende landen, oft andere plaetsen, die sy selver niet en cultiveren. O. P.-B. *autr.*, 31 dec. 1728. Dat alle deghone houdende dry bunderen t'saye, wesende neghen bunder labeurs goet, vermoghen zullen te houden een vyftich schaepen; eñ deghone min labeurs houdende, dat deselve gheene schaepen en zullen vermogen te houden eñ dryven binnen denselven schependomme. *Plac. v. Vl.*, *Actum v. d.* 24 febr. 1612. III, 423. *Land van Aalst*. Met evengemelde plakkaten stemt overeen datgene van den 20 apr. 1732, a. 1: *Quiconque défructuera .. sept bonniers „par saison", y engrangera les fruits, et y aura effectivement vingt et un bonniers de terre arable, pourra tenir un troupeau de bêtes à laine pas moindre que de soixante et pas excédant le cent, sans y comprendre les agneaux. O. Liége*, IIIe série, I, 640.

AERTACKER (Artacker), zn. m. *Bouwland*, fr. *terre arable*. || Voor welke erfrente hij tot onderpand zet v bunders land artackers, gelegen in drie stucken. *Sint Gerlach*, 73 (1380). Dat dis voirs. lants is in eynen wathen veerteen bonre artacker lants. Ib. 87 (1389).

AERTBOOM, zn. m. *Het onderste gedeelte van een boomstam*, fr. *partie inférieure du tronc d'un arbre*. || Alle welcke amenden wij verstaen dat verdobbelt sullen worden, soo wanneer misbruijckinghen sullen gheschieden bij nachte ofte naer den sonnenonderganck; als van ghelijcken oock op gheboden heijlighdaghen, oft metter saeghe, oft over eenen aertboom oft plantsoen ghelaeten in eenen houw. *Plac. v. Brab.*, III, 207 (1662).

AERTDACH, zn. m. *Marktdag*, fr. *jour de marché*. || Dat nu, in den ougst wesende, als die vruchten te velde zeer abundant stonden, tcooren wel ij schellijngen grooten up den zack upspranck, in twee aertdaghen tijts, telcker reijse xij grooten. *Ber. tijden*, I, 193. Hadden zij moghen hebben redelicken coop coorens, oft emmer, al wast diere, dattet zoo onredelic in ij aertdaghen ij schell. grooten up den zack niet upghesprongHen en hadde. 189. Up den xxiij augustij, vrindach eñ aertdach wesende. 190. Mits dat de stede niet machtich en was alle aertdaghen (die drij waerfven de weke commen) zulcx te continueren. 192. Zoe moeste zijt [*nl.* de stad] ten naesten aertdaghe, dat was smaendacchs daernaer, weder laten ghaen up den voet dat den coopman tevoren vercocht hadde. Ib. Wij hebbent eenen aertdach goeden coop doen sijn ..., eñ zal moghelic up ander aertdaghen noch meer dieren. Ib. Wij, stapelheeren, hadden eenen redelicken voet ghestelt upt cooren den voornoemden aertdach. 193. Dat was wel op dien dach zeer ghoet, maer niet up de naervolghende aertdaghen. Ib. Hadden zijt zoo neder niet ghestelt, zoo en zout up ander aertdaghen zoo hooghe niet up te sprynghen ghehadt hebben. Ib. tGheruchte van dit rumoer was terstont up de Vischmaerct, Cooremaerct, eñ int vulle van der stadt daer zach men tvolck loopen als hoofdeloose hanen, eñ principalic die lieden van buten, die doe vele in de stadt waren, mits dattet den principalen aertdach van der weke was, dats den vrindach. III, 67.

AERTGAT, zn. o., ook couterGat, losgat, schoorgat, Limb. oirgat. *Een weg uitsluitelijk bestemd tot de noodige verrichtingen op een bouwland*, fr. *chemin de décharge ou de culture*. || Een kautergat oft aerdtgat: 12 voeten. *C. v. Bruss.*, *Wegen* (1368). Een aerdtgat: 12 voeten. *C. gr. Loon*. I, 118 (1497). Een oirgat, daer wagens eñ eygen doorgaen:

12 voet. Ib. *Loensche lantrechten*, 76. Van rivieren, beken, waterloopen eñ waterruyminghe, van aertgaeten eñ straten, heyden, gemeynten eñ vroenten inne te slaen. Martinez, 2 (1436). Van aertgaten, straeten etc. 4 (1447). Van aertgaten eñ straten, 77.

AERTGELT, zn. o. 1) *Kaai- of havengeld*, fr. *droit de quai ou de port*. || Het aertgeldt, wesende 5 stuyvers op ieder schip te vrechte voerende, commende aen den aert, soo laedende als ontlaedende. *O. P.-B. autr.* I, 522 (1704) *Kortrijk*. Le droit de quais ou de port dit *aertgelt*, étant cinq patars de chaque bâteau menant charge au port ou quais, tant chargeant que déchargeant. *Plac. v. Vl.* IV, 445 (1754).

2) *Marktgeld*, fr. *droit de marché*. || Bovendien hebben sy ooc [*nl.* de abdij v. Sint-Bertin] in deselve haerlieder stede eñ jurisdictie diversche schoone rechten eñ vryheden, als van hallerechten, stalrechten, aerdghelt, recht van der maete, etc. *C. v. Poper.* I, 7.

AERTHOUWEN, zn. mv. Soort van fruit of vrucht voorkomend in de spijskaart van een banket, in het jaar 1561 te Brussel, onder de rubriek: „Fruit, als voer de vierde schotele", tusschen: „Boonen eñ Cappers gestoeft". *Acad. d'archéol.* 1855, 110. Zouden het artisjokken zijn?

AERTLANT (Artlant), zn. o. *Bouwland*, fr. *terre arable*. || Den hof te Nudorp, groot myt husinghen ind myt allen syn artlanden, bosch, bendt [*l.* bemdt, mv. van bamt], driesschen, weyden. *Kloosterrade*, 264 (1403).

AERTMATE, zn. v. *Havermaat* te Gent, fr. *mesure à avoine à Gand*. 1 = 3,677 décal. *Citoyen* Aubert. — Aerd — of houille koolmaete: 1 = 2,893 décal.

AERTCOST. Zie haertcost.

AERVACHTICH. Zie ervachtich.

AERVE. Zie erve.

AERVELICK. Zie ervelick.

AERWETE. Zie erwete.

AESSACK (Asac, aeyssack, hasac, haesac), zn. m. *Spijs-*, *knap-*, *reiszak*, *buidel*, *tasch*. fr. *besace*, *havre-sac*, *valise*, *bourse*, *aumonière*. Kil. Aessack, knapsack. || In die camere boven die stove [badstoof]. In den iersten, in een sceypken [schapraai] in die cokene syn vanden... kokenscotelkens, in weleghe syn dese pennighe eñ in eenen swerten aeyssack eñ in een tessche. *Inv. v.* 1489. Hy [Karel de Goede] hadde altoes ghehort eenen hasac omme te ghevene den aermen lieden die tote hem quamen. J. v. Dixmude, 44. Doe quam de goede devote grave Karele; hy quam alleene baervoet gaende, snuchtens in Sente Donaeskeerke, up den eersten vriendach van den vastene, met zynen langhen keerele zin bloete voeten bedeckende, eñ an zinen hals hanghende zinen rieme met synen asac vul cleene selveren penninghen, die hy plach om Gode te ghevene. Ib. 52.

2) Spreekw. **Steek dit in uwen asack**, d. i. *onthoud dit wel*, fr. *mettez ceci en poche*, *retenez bien ceci*. || Want simpelijcken te proeven, dat hij dat dinck beseten hadde eenen zekeren tijd voir zijne [tzijne] eñ dat hij die vruchten dairaf opgehaven hadde, dat en waire niet genoch geproeft; eñ dit wilt in uwen asack steeken. v. d. Tav. 49 v°.

AESSEM, **Met éénen aessem.** *In éénen adem*, fr. *tout d'une haleine*, *sans désemparer*. || Als eenige renten worden geconstitueert bij erfuijtgevinge, lotinge of andersins, bij nieuwe constitutie, met eenen aessem, tot behoef van verscheyden persoonen. *C. v. Bruss.* 1607, a. 178. Christijn: *unico tractu*.

AET ENDE DRANCK. 1) *Eten en drinken*, *kost*, fr. *nourriture*. || Alle saecken spruytende oft toecomende van ate oft van drancke. *C. v. Lier*, I, 28. Hs. (De gedrukte Cost. heeft: van kost ende dranck). — Onderhoudt van ate, dranck, kleeden eñ gereeden van haerlieder kinderen. *C. v. Gent*, xxij, 5.

2) **In iem. aet eñ dranck sijn.** *Bij iem. in den kost zijn*, fr. *être à pain et à pot chez qq.* || Als een persoon, hebbende onbejaerde kinderen in sijnen aet ende dranck, geboren gedurende sijnder poorterye, hem ontpoortert. *C. v. Gent*, V, 3. Zijn vadere, in wiens aet eñ dranck hij was. Ib., I, 663.

AETSCHARE (Aetscare), zn. v. *Eetwaar*, fr. *comestibles*. Kil. Aetschaere. *Edulia*, *res edules*. || Dat men [*l.* met] ghenen coopman enech makelaer gaen moet, hij en zij ghesworen makelare, of broodate van den wert, in sijn huus wonende, no eneghe coopmanscepe doen, zonder van paerden of van aetscaren, noch met yemene toesijn. *K. lakeng. Iperen*, 213.

AFACKEREN (een land), bw. *Land afnemen al ploegend of delvend*, fr. *enlever de la terre avec la charrue ou la bêche*. || Wie een anders landt afdrijft ofte afackert over de rechte scheedevoore, oft over jemandts geescheede gers afmaeit. *C. v. Aalst*, X, 15. Ghevaceert om te verantwoerden, dat ons lant ons afgeackert wert. *Mem. Rothem*, 71 (1574). Zie reinen ende steinen.

AFBERNEN, bw. *Afbranden*, fr. *incendier*. Kil. Afbranden, afbarnen. || Die eenen anderen dreight af te bernen, om gelt oft goet van hem te hebben, oft anderssins, vuijt quaden wille, oft die moortbrandt sticht, dese is sculdich capitalijc gepunieert te wordden. v. d. Tav. 71.

AFBIEDEN, bw. *Afroepen*, *afkondigen*, fr. *publier*, *crier*, *proclamer*. || Hoe dat men ghene andere affgebotten anders doen sal als naer lantrecht. A°. 1508, is den schepenen van Rumpmen geleert: dat sy nu voertaen gheen gewalt en sullen afbyeden, op 7 schillingen, 14 sch., oft 21 sch.; dan, als iemant sullicks behoefft, sal men sullick doen naer den lantrecht eñ nyet met bevelen. *C. gr. Loon*, I, 117 (1508). Zie afgebot.

AFBLADEREN, bw. *De vruchten van een land opzamelen*, *ontvromen*, fr. *recueillir les fruits d'un champ*. || Soo waer dus den susteren erven bewijst zijn te houden haer pantpenninghen [bruidspenningen] sonder deselve gronden te hebben gedeylt, eñ die voorsz. pantpenninghen in vremde handen worden verkocht, soo is te vermoedene dat die coopere altijdt ghehouden soude zijn van de ghehave bladinghe rekeninghe te moeten doen; eñ is waer, dat allen tghene dat bij den vremden afghebladert soude zijn, sonder betaelinghe, sijn van de principael pantpenninghen. *C. v. Rhode*, a. 4.

AFBLIJVEN, ow. 1) *Wegblijven*, *niet meer verschijnen*, fr. *ne plus comparaître*. || Ingevalle ijmant van de boetsgesellen ter contrarien dede, eñ tschip verliete sonder oorloff oft aensien van den schipper, die staet tot straff ten goetduncken van de weth, eñ tot dijen verbeurt sijn huere ten proffijte van den schipper, denwelcken oock eenen anderen in de plaetse van den affgeblevene tsijnen coste mach hueren. *C. v. Antw.*, *comp.*, IV, viij, 185.

2) **A.— van kinde.** *Verlost worden*, *baren*, fr. *être délivrée*, *enfanter*. || Het was een man eñ sijn wittich wijf, eñ vercregen een erve; daerna saen

ginck die man van live ter doot, eñ die vrouwe bleef dragen een kint; eñ alse sire af bleven was, so gingen [ginck] sij daerna saen van live ter doot; doe quamen die mage. etc. *C. v. Ucole*, 133.

AFBOTTEN, bw. *Afwinnen met valsche teerlingen*, fr. *gagner avec des dés pipés*. || Soe wie speelt met valschen terelingen... is te punieren als valsch eñ dieff,.. eñ moet wederkeeren 'tgelt dat hij daermede gewonnen oft affgebot heeft. *Pract. crim.*, c. 128, bls. 166. Zie BOTTER en BOTTERIJ.

AFBRANDEN (Iem.). bw. *Iemands huis in brand steken*, fr. *mettre le feu à la maison de quelqu'un*. || Die yemande dreycht af te branden oft tvier int huijs te stekene... verbeurt sijn lijff eñ goet. *C. v. Antw.*, 1545, II, 31. Hy eñ syn wyff hadden geseet: tgeene dat gy my doet eñ misdaen hebt, sal gevroiken worden, oft ick sal u affbranden. *C. gr. Loon*, II, 83. Die iemanden dreyght af te branden oft den brandt int huijs te steken, sal aen den lijve oft anderssints gestraft worden. *C. v. B.o.Zoom*, VIII, 5.

AFBRANT, zn. m. *Verwoesting door den brand, het afbranden, brand*, fr. *incendie*. || Na den voors. afbrant.. (*nl.* 80 huizen waren afgebrand). *Cron. v. Merchten*, 1565, Str. 169.

AFBREKEN, ow. 1) *Losbreken, zich los maken*, fr. *se détacher*. || Alle deghene die de [*l.* wier] huijsen infect sijn van dese sieckte [*nl.* 't rood melisoen] sullen hun honden eñ verckens ghebonden moeten houden, oft wechdoen, op de pene van 30 *st.*, ten waer deselve bij ongheluck oft ghewelt afbraken, sonder wete van den meester. *C. v. Moll*, Keuren, a. 141.

2) *Onttrekken, niet meer uitbetalen*, fr. *retirer, supprimer*. || Den pipers ons genedigen here van Bourgonien, die van ouden tijde sijn gewoonlijc geweest, altoes te Kersmisse, ij grijpen te hebben tot haren coeck; eñ want sij binnen corten tijde daeromme niet gecomen en sijn, overmids sij selden int lant te dien tijden geweest hebben, soe es hen dat afgebroken. *Brab. Mus.*, II, 127 (1450). Zie GAILLIARD.

AFBROECKEN, bw. *Een broek of beemd afpalen*, fr. *délimiter un pré*. || Alsulke partye boomgaert meersch, in de grootte eñ lengde soo taelve ghestaen eñ ghelegen is, mette fruijtboomen eñ andere in den schuttershove der voors. stede, op Sint Gillis, genaempt „den ouden Handboghe", in manieren eñ grootte alsoo taelve partijcken afgebrocht (*sic*) eñ gebemt ligt. DE VLAMINCK, *Straten*, IV, 321 (1624).

AFDAGEN, bw. 1) *Dagvaarden ter zuivering of ontlasting van een met renten of dienstbaarheden bezwaard vast goed*, fr. *assigner en purge ou dégrèvement des charges ou servitudes qui pèsent sur un bien-fonds*. || Van affdaeginge ende suijveringe van onruerende goederen. Alle degene, die eenige huijsen ofte onruerende goederen, oft renten, ter vrijdaechs merckt, vuyt crachte van leveringe gecocht hebben, willende hen versekeren tegens alle quellingen, rechten, actien eñ becommeringen, die naermaels te voorschijn souden mogen commen, ofte die ijmant, als eijgenaer oft anderssints daerop soude moghen oft hem vermeten te hebben, die mach deselve gecochte huijsen, panden eñ rechten ter vierscharen behoorelijck doen affdaegen eñ suijveren, vuijtstekende de renten, chijnsen eñ commeren, die hem vuijtgesteken sijn. *C. v. Antw.*, *comp.*, III, x, 1. Servituyten van privaten oft privaetruyminghen, waterloopen, borneputten eñ dierghelycke, en worden metter clocken ter vierscharen nyet afgedaecht. *C. v. Antw.*, 1545, VI, 27. Woeskinderen, mindere van jaeren wesende, geestelicke persoonen, eñ diergelycke geamortizeerde chynsen oft renten, die en mach men nyet afdaghen metter clocken, maer die bliven staende op heur geheel, nyettegenstaende dat de proprietaris van den huyse oft panden volcomen is in syn daghinghe, sonder dat, in respecte van heuren renten oft chynsen, den pandt wordt gepurgeert oft gelibereert. Ib. 29.

2) *Afwijzen, buitensluiten*, fr. *débouter, forclore*. || Eenen crediteur ofte grondtheer, willende bij gebreke van betaelinge van renten... procederen op sijne panden, moet selve, oft iemandt van sijnen t' wegen, met twee schepenen deser stadt eñ eenen dienaer ofte vorster, indien de panden liggen binnen de stadt oft huere vrijheijt, gaen tot sijnen pande, eñ aldaer verklaeren sijne gebreken, versoeckende daeraf betaelinge; ten dien eijnde aldaer voortsroepende alle dieghene recht oft actie in ofte totten pandt hebbende, die hij van meijninge is af te dagen oft van hun recht te secluderen. *C. v. Loven*, IV, 1.

AFDAGINGE. zn. v. *Dagvaarding ter zuivering van lasten op goederen*, fr. *assignation en purge de charges affectant des biens-fonds*. || Van de afdaginghe ofte purge civile van erfgoeden. In den eersten, is te weten: dat de voors. afdaginge niet alleenlijck gheschiet soo wanneer men eenighe panden, wt crachte van leveringhe met wthangen van den bleoke [aangeplakt bericht] vercocht heeft,... maer oock, soo wanneer, wt crachte van andere vonnissen, oft andersins wter handt, eenighe huijsen, erven oft renten binnen der stadt oft vrijheijdt van Antwerpen ghelegen, vercocht oft wt anderen wettigen titel vercreghen sijn. Want soo verre de cooper die wilt purgeren van alle commeren, chijsen eñ belastingen, die hij beducht dat daerop souden moghen te voorschijn comen, oft die yemandt daertoe oft aen namaels soude moghen willen oft pretenderen te hebben, mach, taijnder geliefte, totte selve sijne huysen oft panden op t'jaerghedinge eñ voogtgedinge metter clocken doen daghen, eñ steken wt alle commeren, chijnsen renten eñ belastinghen die hem wtghesteken sijn geweest. *C. v. Antw.*, 1582, XXXV, 1.

AFDALEN (van goederen), ow. *Voortkomen, versterven*, fr. *provenir, échoir par succession*. || A heeft twee sonen, waervan den eenen is bastaert eñ den anderen is wettich; den bastaert trauwt eñ crijcht wettige kinderen; dese kinderen hebben geen recht van naderschap, noch oock van successie in de goederen die door den wettighen sone van A vercocht zijn oft naer sijne doodt *ab intestato* afdaelen. *C. v. Diest*, *VZ.* XII, 20.

AFDALINGE (van water), zn. v. *Uitwatering*, fr. *écoulement, décharge de l'eau*. || Noch suldij weten, dat men vijndt een andere maniere van servituten van watere, die geheeten is afdalinge oft nederval eñ nederganc van watere...; ..dat bij der natuerlijcker gelegentheijt eñ situacien van de plaetzen die nederste erve dienen moet der overste in 't ontfangen van den hemelwatere. V. D. TAV., 52 v°.

AFDANSEN, ow. *Van boven naar beneden komen, afgebroken en afgeworpen worden*, fr. *dégringoler, être brisé et jeté à bas*. Alleen in scherts. || Die clene beeldekins, die in de chieraige van de paercxkins stonden, moesten oock afdanssen [*nl.* van de okzaal]. *Ber. tijden*, I, 161.

AFDEELEN (Afdeijlen), bw. 1) *Deeling vor-*

deren, fr. *réclamer partage.* || Dat, in dien ghevalle, die kinderen hunnen ouders moghen afdeylen eñ verheysschen die helft van de erfgoeden des voors. aflijvighen. *C. v. Zout-Leeuw*, III, 1.

2) *Toedeelen*, fr. *donner, assigner en partage.* || Sijnde cossaete, soo sal men hem de have half afdeijlen, te weten, de hellicht, behoudelijck dat die cossaete sal moghen behouden, op cautie, die helft, die hem afgedeijlt is, te sijnen lijve. *C. v. Rhode*, a. 7.

3) *Afnemen*, fr. *enlever.* || Dat gheen uutvardere [uitvoerder] meer dan éène mande ocht twee goets trecken en zal vore xj ure.. Eñ soe wie dat meer toghe van den voers. goede, dat ment hem afdeilen mach tot ij manden. *Keurb. v. Diest*, B. 197.

AFDEELINGE, zn. v. *Deeling*, fr. *partage.* || Dat den langhstlevende alle de have behout, eñ datter gheen afdeijlinghe en valt. *C. v. Rhode, Turbe*, blz. 156.

AFDINGEN, bw. 1) *Gerechtelijk uit het bezit stooten, uitwinnen*, fr. *évincer.* || Mach actie van nijeuwicheid voirtgestelt worden bij dengeenen die men ennige erfflijcheit oft possessie fayteliјc afdingt eñ neempt, alsoe verre als hij dat claigt binnen jairs naedat die *force* geschiet is; eñ es dese maniere van actien geheeten in Latijne actie oft *interdictum unde vi*. v. D. Tav. 37.

2) A.— de rolle. *Uitputten*, fr. *épuiser.* || Is oock van ouden tijden, eñ alnoch wort gheobserveert, dat op alsulcken rechtdagh naer den voors. vooghdagh, naer het afdingen van der rollen, wesende naer den twaelf uren, een keirsse wordt ghebrandt. *C. v. Moll*, a. 11.

AFDOEN, bw. (*dade, gedaan*).

I. *Van personen.*

(Iem. van eene bediening). *Afstellen, afzetten*, fr. *déposer, destituer.* || Die elre scove gave dan denghenen, die hiir ghenoempt siin, hi hadde verbort xx sc; eñ diese eischede, xx sc; nogtan motene die here afdoen van sinen dienste. *K. v. Antw.* 1292, 33e it. Eñ dese [ondermeyere eñ vorstre] moghe wi nogtan ave doen, alse wi willen; eñ alse wise ave hebben ghedaen, die si dan selve kisen, die sele wi hen gheven. Ib. 64e it. Dat mijn here eñ mijn vrouwe nu ter tijt den raet van der stat van Lovene afdoen eñ denselven wedersetten tot sente Jansmesse. *Coutherel*, 98 (1371).

II. *Van stoffelijke zaken.*

1) (Een laken van de raam). *Afnemen*, fr. *détacher.* || Item, zo mach men een laken ofdoen eñ het voordt slaen an eene andere rame, zonder in huus te draghene, bi den betoghe van twee vinders of van twee ghebuers. *K. der lakeng. te Brugge*, blz. 68.

2) (Vruchten). *Inoogsten, inzamelen*, fr. *récolter.* || Als een tochter oft tochtersse aflijvig wordt naer dat de vruchten van de goeden, die hij oft sij in tocht besit, getijdig zijnde, afgedaen oft gevelt sijn. *C. v. Loven*, XIII, 9.

3) (Van wagens of karren). *Aflossen, lossen*, fr. *décharger.* || Van wynne [wine, wijn] te scrodene sal elc aame wijnts, die die scroderen afdoen eñ kelderen, ghelden enen penninc. *Tol te Diest*, 1307. Soe wie wine ocht vreemde bier brenght van buten, te lande ocht te watre, die en zaels niet afdoen van waghenen noch van karren, noch uten scepe, noch oec laten afdoen, noch uutdoen, ensij met orlove der assisere eñ panchijsere. Ende soe wijt hulpe afdoen.., elc souds ghelden. x. ₰ *Kb. v. Diest*, B 70.

4) (Huizen). *Afbreken*, fr. *démolir.* || Soo wie dat gequetst worde van,.. ochte van husen, dair men se op- ochte afdade, dair men tvonde ter wairheit dadt ghesciede onversienlike, die souden onghescaedt sijn van den here. *K. v. Waelhem*, 1365, a. 54. Van rookhuijsen [*nl.* huizen met haardstede], als men die vercoopt ofte afdoet, soo behoort de voors. heerlijchede den Xen penninck. *Overmeire*, 39 (1645). Stellende zine varckenscote achter up zine erve, v voeten van svoirseide Claus erve, of voorder,.. die weerende eñ afdoende binnen xl daghen of eer [*nl.* die er zich thans bevonden]. *O. v. Aalst*, 256.

5) *Vernielen, aan stukken slaan*, fr. *détruire, briser.* || Vier of vijf jaer hier te vooren begheerden die van Ypre an mynen geduchten heere dat men de draperien van den dorpen, up drie milen der stede van Ypre, ofdoen wilde, also zy van oude tyden ghepreviligieert waeren.. Daerof 's anderdaechs tYpre groot remoer quam eñ tvolc met allen an roere, eñ specialike onder de wevers eñ de vullers, zodat zy 's anderdaechs niet te werke gaen wilden vóór de ghewanden eñ de commen in de doorpen te nienten ghedaen waren.. Ende hadden zeer gherne daerwaert ghetrocken.. omme met allen de voors. ghetauwen an sticx te slane. Oz. v. Dixmude 119 (Graaf Lodewijk van Crecy had, inderdaad, om de Yprelingen en hunnen handel te begunstigen, in october 1322, verboden lakens te weven binnen de drie mijlen van de stad).

6) (Boomen). *Uitkappen, vellen*, fr. *abattre.* || Soo moet dengenen, die de boomen geset heeft, die afdoen eñ ruijmen. *C. v. Loven, Servit.* a. 84.

III. *Van allerlei onstoffelijke zaken.*

1) (Een arrest, gevanckenisse, beslag), *opheffen, lichten, teniet doen, doen ophouden*, fr. *les lever, mettre à néant, faire cesser.* || Saecken van leveringe, aentastingen oft arresten van personen, totdat d'arrest onder cautie oft seker is affgedaen. *C. v. Antw. comp.* V, j, 85. Ter tijt toe dat taelve arrest minnelijck ofte rechtelijck affgedaen sij Ib. ix, 18. Dat den arrestant het arrest kosteloos eñ schadeloos sal hebben af te doen ende repareren. *C. v. Bruss., Stijl*, a. 24. Worde enech onser porter van Lovene, of sijn goet ghevaen of gherasteert hierenbinnen, in occoisoene van onse scout, dat men dat gevankenisse of die arrest af sal doen eñ ledeghen eñ delivreren, ware dat wi of onse oer dat ghevankenesse of dien arrest niet af en daden. *Brab. Y.*, I, 784, a. 28 (1306).

2) Ban eñ cesse. || Dat die van Antwerpen af souden doen de twee nieuwe provisien [in den Raad van Brabant verkregen tegen de officiers des bisschops van Kamerijk], metter executien op de voors. officiers ofte heure goederen ghedaen, eñ dat insghelijck afghedaen souden worden eñ geamoveert de voors. ban eñ cesse. *Plac. v. Brab.* I, 15 (1490).

3) Een beletsel. || Dier niettegenstaende, soo hadden die van den magistraet in den doen voorleden jaere swarigheijt willen maken, eñ beletten, dat die voors. erflaten eñ supplianten niet en souden gecosen worden; daerteghen sij, supplianten, hun aen ons hadden beklaeght, ten eijnde die van den voors. magistraet diergelijcke beletselen souden afdoen. Martinez, 24 (1618).

4) Een dagement. || Indien hij oft sij des in gebreke ware, soodat men op de goeden procedeerde met dagementen, eñ hij oft sij deselve niet af en deden eñ betaelde, met kost eñ kommer, vóór den tweeden dagemente, mach d'erfman selve dan de procedure schutten. *C. v. Loven*, XIII, 5.

5) **Geweld.** || Dat sij, ten versueke des voirser. abe, des proeffties van Alem, of hoerre sekerre boden [gevolmaechtigde], hen aen den voerser. veer, visscherien eñ aenvalle [aanslibbingen] alle forche, gewelt eñ craft afdoen. *Cart. St.-Trond*, II, 72 (1374).

6) **Proceduren of rechtsvoorderingen.** || Eñ moeten de officieren eñ scepenen buijten (mee de brieven gesonden) cesseren eñ aff eñ te nijete doen alle proceduren die men op eñ teghen eenen poorter van Antwerpen oft op sijn goeden oft borghen heeft gedaen oft doen doen. *C. v. Antw.*, 1545, IX, 10. Naer dat de [vuijtschrijf-]brieven gesonden sijn, soo moeten d'officiers eñ wethouderen, daeraen die commen, alle rechtvoorderinge tegens den poorter oft sijne goeden begonst terstonts ophouden, eñ die voorts costeloos eñ schadeloos aff, doot eñ te niet doen eñ doen doen. *C. v. Antw.*, *comp.*, V, vj, 17.

7) **Voorwaerden.** || Alle vorwarden, die voer [tevoren] waren, sijn doet eñ afghedaen eñ te niete worden. 11 juni 1299.

8) **Een bevel, eene keur, een verbod.** *Afschaffen*, *opheffen*, *herroepen*, fr. *abolir*, *lever*, *révoquer*, *abroger*. || Hiertegens heeft den wachtmeester Remond een contrarie ordre becomen van den hertoch van Beijeren, als gouverneur van 't landt; doch deselve kan in recht afgedaen worden. *C. v. Diest*, *VZ.*, I, 14. Dat scepenen eñ die gesworen mogen setten haer coren, eñ, naer oirboir der stadt, die keuren hoogen, nederen, afdoen. *Brab. Y.*, I, 742 (1307) *Zout—Leeuw.* Die eenen anderen sijn werck verbieden wilt, moet dat doen doen met eenen bode oft dienaer van de stadt, bij voorgaende consent van eenen der heeren borgemeesteren; welck verboth blijft stadt grijpen totdat 'tselve met den rechte oft metter minnen afgedaen is. *C. v. Loven*, *Servit.* XIII, 98.

9) **Eenen vrede.** *Eindigen*, fr. *terminer*. || Eñ dat soo langen tijdt geduerende als sij in vrede liggende sijn, eñ totdat sij wettelick denselven vrede afgedaen oft quijte geschouden hebben. *C. v. Antw.*, 1545, III, 6.

10) **Commer eñ scout, lasten.** *Uitdelgen*, *afdoen*, *afkwijten*, *aflossen*, *afbetalen*, *amortiseeren*, fr. *éteindre*, *amortir*, *acquitter*, *rédimer*. || Dat onse scoutheit, onse scepenen eñ ghezworenen borsedragheren . . al soevele maken, setten eñ ordineren moghen onder hen eñ al sovele innemen moghen eñ entfaen alse dat sy daermede dien voerseyden commer eñ die voerseyde scout afleggheh moghen eñ afdoen. *Oork. hertog Jan*, 28 sept. 1366, *Chartb. v. 's Bosch*, f°. 4. In sulcker vueghen, dat dieghene van man oft wijf, die de onruerende goeden oft erven toebehooren, oft hen erfgenamen, gestaen midts dragende d'een helft van den voors. vercochten rechten, eñ d'andere moeten d'een helft van den voors. belastingen afdoen, oft daertegens compenseren tot sijnen contentemente. *C. v. Antw.*, 1545, VII, 14. Id. XI, 57. Eñ dese hebben oec des wereliken commers meer afghedaen dan dese onderste. *Aller Kerstb.* 37.

10*bis*) **Sonden.** *Uitwisschen*, fr. *effacer*. || Allet dat ic ye misdede in der tijt mijns levens, .. dattu dat goedertierlicken vergheven eñ afdoen wils. *Gebedb.*, 15e E., 3.

11) **De hant.** *Afstand doen van*, fr. *renoncer à*. || Wannier dat de priis van der voreghenomder thienden voldaen es, eñ the gasthus van sente Jans min heren Wouteren volgouden heft de paiemente, dā hiervore ghenomet siin, soe sal min her Woutere sine hant afdoen van der voreghenomder thienden. 11 juni 1277. Tochtersse die sal besitten fortresse eñ heerlijcheijt xl daghen lanck nae heurs mans doot, eñ niet eer ruijmen die fortresse, noch hant afdoen van der heerlicheijt. Boxhoren, a. 4.

12) **Eenen tol.** *Afschaffen*, fr. *supprimer* (un tonlieu). || Dat wij den enrechten toll, die men van onsen poorteren van den Bosch genomen heeft te Woudrigem, aff zullen doen, alzoe dat onse poorteren daer voortaen varen zullen mogen vrij eñ loss op haeren rechten toll. Hertogin Jeanne 15 juni 1384. *Chartb. v. 's Bosch*.

13) **Zaken.** Ook: **ontcommeren**, fr. *expédier*. || Geduerende welcke vergaderinge sij (*sl.* de wetten) zullen schuldich zijn af te doen alle de affairen de prechie eñ particuliere raekende, sonder te mogen scheeden, tenzij dat deselve zijn geëxpedieert. *Plac. v. Vl.*, 30 juli 1672, a. 10. III, 355.

14) **Een werk, eene taak.** *Voltrekken*, *voleinden*, fr. *achever*, *terminer*. || Alle knapen, eenich werck begonst hebbende te werckene, sullen tselve sculdich syn yerst eñ voeral af te werckene eñ af te doene, eer deselve knapen elders sullen mogen gaen wercken, op de pene van vijff ponden wass, oft xx st. daervore, tot behoef van den outare van Sinte Vijve. *Legwerkers te Diest*, 11 mei 1540, a. 16.

15) **Een onrecht.** *Weder herstellen*, *goed maken*, fr. *réparer*, *redresser*. || Soe wye van den [omseteren] enighen poirtere onrecht oft gewout dede aen sijn guede, dat die poirter met recht eñ sonder claghe beseten hadde, die scoutheit met allen dien van der stat, arme eñ rijke, sal daer varen eñ dat onrecht berichten eñ dat avedoen, eñ dat sonder ons eñ der onser bolghenscappe. *Chartb. v. 's Bosch*, 12 jan. 1329, a. 3.

16) **Ersaterie.** *De genezing verzorgen*, fr. *soigner la cure*. || So wie binnen Antwerpen gheseten es eñ van yemene ghequetst wordt, die sal selve sine ersaterie afdoen eñ sinen meester selve loenen van dies hi aen hem verdient heeft. *Kb. v. Antw.*, a. 194.

17) **Een mandement.** *Afkondigen*, fr. *publier*. || tAntwerpen en moegen egheen mandamenten oft publicatien met placaetbrieven ter puyen afgedaen worden, dan in Duitsche [*sl.* Dietsche, Vlaamsche of Nederlandsche] tale gescreven. *C. v. Antw.*, 1545, IX, 51.

18) **Eene dwaling.** *Uitroeien*, fr. *extirper*. || Waeromme wij, . . willende extirperen eñ afdoen zulcken eñ ghelijcken errueren [*sl.* de ketterij]. *Plac. v. Vl.*, 6 apr. 1513. I, 216.

1) **Hem afdoen der werelt.** *Zich aan den omgang der wereld onttrekken*, fr. *se retirer du monde*. || Si selen een ghetrouwen te Gode hebben, si hebben hen der werelt afghedaen. *Aller Kerstb.* 34.

2) **Hem afdoen eener sake.** *Afstand doen*, *afzien van*, fr. *se déporter de*. || Bi welcke taeertren claerlic blijct, dat de vors. huusse, in den Hoeyaert, desen sterfhuusse toebehoerende, leen sijn, hovende ten Casteele te Ghend; eñ raet eñ advijs derup ghehadt bi scepenen van der Kuere, hem deser saken afdaden, eñ termineren eñ wijsen dat enz. *C. v. Gent*, I, 583 (1411).

AFDOENINGE (eener rechterlijcke interdictie), *intrekking*, *wederroeping*, fr. *révocation*. || Te meer, dat andersints notoir was, *quod in generali concessione semper excipiatur persona loquentis;* d'welck des te meer alhier, onder correctie, behoorde plaetse te hebben; terwylen dat andersints, by de afdoeninge van de voors. interdictie, den suppliant eñ die van Syne Majt. hooft-tholcamere souden wor-

den gestooten uyt eene immemoriale possesie. MARTINEZ, 75 (1688). Zie AFDOEN.

AFDRACHT (Afdragh, afdraght), zn. m. *Borgtochtstelling*, *borgtocht*, fr. *fidéjussion*. Zie AFDRAGEN.

AFDRAGEN, bw. 1) *Afnemen*, *afhaken*, fr. *prendre*, *décrocher*. || So wie van den voors. gesellen afdraecht van (*sic*) bogen, pijlen, oft oock ander gereetschap, om te schietene, sonder consent oft wete van dengenen diet toebehoort, die sal verbeuren... *Handboog te Diest*, 1531, a. 30.

2) *Waarborgen*, *ontlasten van*, *vergoeden*, *vrij houden van*, fr. *décharger*, *bonifier*, *garantir*. || Dat den bovengemelden Guille Verbraeckel, principalen geobligeerden, insolvent is commen te overlyden, eñ Pieter Verbraeckel, desselfs borge, insgelyks insolvent is bedegen, uytwysens het relaes van den deurwaerder Suys; waerdoor de obligatie van voornoemden afdraght ende garrandt gevallen is op den voormelden jonker Cornelis Walkiers, ghecertificeert hebbende de suffisanthede van voornoemden principaelen eñ borghe; eñ al is 't dat hy, Cornelis Walkiers, ingevolge van deselve obligatie, aen hem suppliant *cum effectu* wel hadde behooren af te draeghen de noch geroerde condemnatie ten profyte van etc... Oorsaek den suppliant genoodsaekt wort hem te keeren tot het Hof, biddende tselve believen gedient te wesen te condemneeren denselven Cornelis Walkiers aen den suppliant costeloos eñ schaedeloos af te draghen de condemnatie hierboven gementionneert etc. 't Hof, al gesien, condemneert den verweerder den heescher costeloos en schadeloos af te draeghen de condemnatie ende betreck dies questie etc... want de borghe hadde als principael beloft [belooft] afdragh eñ garrand van alle aenspraecken dewelcke ten laste van sieur van den Berghe conden gedaen worden... *Annotations*, 154-162. (Het geldt hier eene „borghe van borghe", *affirmator fidejussoris*, *certificateur de caution*). Certifiant van borghe moet de solventhede maer hauden ten tyde van de certificatie, zegt de Casus positus. Soo hadde hij door syne requeste doen concluderen ten fine den reformant gecondemneert saude worden hem de voorseyde aenspraecke af te draeghen costeloos eñ schadeloos, eñ in de costen van den betrecke ter tauxatie. Ib. 299. Hadden.. den reformant gecondemneert, als lesten verhooger van den huyse ten processe vermelt, den gheïntimeerden costeloos eñ schaedeloos af te draegen eñ indemneren van het verhoogsel by hem gheïntimeerden daer te vooren gedaen eñ in de costen van den processe. Ib. 301. Den verweerder aen den heescher aen te wysen eñ hauden staen behoorlycke ruyminge, dienstigh voor de partye landt ten processe vermeldt, eñ, bij faute van dien, den heescher af te draeghen de aenspraecke ofte interdictie aldaer oock vermelt, ofte wel etc. Ib. 198. Dat de sententie *a qua*, daerbij den reformant ghecondemneert was den gheïntimeerden costeloos eñ schaedeloos af te draeghen syn verhoogsel, onder correctie, niet en conde bestaen. 306.

3) Schade, verlies, kosten *Vergoeden*, fr. *bonifier*. || Oft ijmant tselve niet en hadde gedaen [*nl.* de lasten te kennen gegeven waar een onroerend goed mede bezwaard is], dat denselven ontfanger ofte hayer, eñ hemlieden borgen, zullen moeten afdragen alle onkosten van executien, die tot laste van de prochie souden komen te geschieden bij gebreke van tijdelijcke [*nl.* intijds gedane] betaelinge gebeurende door hunne versuijmenisse ofte negligentie. *Plac. v. Vl.* 30 juli 1672, a. 24. III, 355. tWare dat hy van de verbintenissen wetenschap hadde gedaen, soude gehouden sijn partye de schade aff te draegen eñ den pant datelyck daeraff te suyveren. *C. v. Antw. comp.*, III, ij, 16. Maer indijen dat men naermaels bevondt deselve rente onquijtbaer te sijn, oft meerder gequeten te moeten wordden dan tegens den penninck sesthiene, oft vrij te sijn van alle honderste, twintichste, vijffte oft diergelijcke penningen, die alnoch onbetaelt souden sijn, t'selve is den vercooper gehouden den cooper aff te draegen, ten goeddunncken van de weth. Ib. a. 20. Soo ist, dat de weth eñ raedt, in consideratie..., andermael hebben geresolveert, aen de brouwers-leveraers te presteren het guárandt hun toegeseijt op 8 meert 1711, by resolutie, eñ dat alsoo de procedure hun sal afgedraegen worden van wegens dese stadt, soo over principael als costen, eñ dat dese stadt sal oock tot haer nemen den interest van penningen gelicht tot betaelinge der amenden eñ costen tot Antwerpen geresen, in gevalle het vonnisse in materie van reformatie soude geconfirmeert worden. *Diest*, *proces Brouwers* § *Stad. Resol.* 28 Sept. 1713. Ende wes sy [*nl.* momboirs] sonder den voors. consente [van de oppermomboirs] attenteren, sullen sij de weesen 't selve t' hunnen koste afdraghen, eñ daervan niet moghen in rekeninghe brengen. *C. v. Moll*, *Weesk.* a. 21. Dat oock den vercooper van eenighe huysen oft gronden van erven den cooper sal ghehouden sijn uit te steken oft de renten daerop uijtgaende sijn quijtbaer oft niet, eñ tot wat prijse die sijn losbaer, oft anderssins ghehouden wesen dat den cooper af te draghen [*nl.* de schade, die hij door dit verzwijgen zou kunnen lijden], oft daeraff te hebben sijn ghemoet. *C. v. Deurne*, *impr.* a. 194.

4) Eene dagvaarding. *Ontkennen*, *loochenen*, fr. *nier*. || Van gedeylde loye aff oft aen te draegen. Wie iemanden wont, sleet oft misdoet, dien misdaen wort deelt den anderen een loy, dat hij sulcx aen hem misdaen heeft, dien tydt en ter dier plaetsen; eñ worde den faicteur op dry verscheydene ghenachtendagen metten bode geoundicht het loy af oft aen te dragen, eñ hy het weygert, sal van der misdaet verhaelt syn gelyck oft genouch vertuycht ware. *C. gr. Loon*, I 154). Hem iets afdragen, *het verloochenen*, *niet voor het zijne erkennen*, fr. *désavouer*, *ne pas reconnaître comme sien*. || Eest dat zij [*nl.* die quade eñ overdadige beesten] ennige scade doen met sulcker overdaet, dat die heere, wijen die beesten zijn, gehouden sal zijn te beteren die scade bij den beesten gedaen, alsoe verre hij die beesten aen hem droege eñ aenveerde; eñ wairt dat hy hem dijer afdroege eñ desavoueerde,... die beesten soude comen in handen van den heere. V. D. TAV. 89.

5) *Iet aan den dag brengen*, *openbaren*, fr. *révéler*. || Oft ymant van den raide, oft eenich van onsen oft onser stat dieneren, eyt hemelix in den raet gesloiten eñ, op den eedt bevoilen nyet aff te draigen noch te openbaren, affdroich eñ openbaerde eirt gewt [gëuit] were. *O. Liége*, 11 dec. 1500, a. 39. *Hasselt*.

6) Een verbod. *Doen ophouden*, *intrekken*, fr. *annuler*, *retirer* (une défense). || Dit synde, den cooper presenteert requeste tot laste van N. [den verkooper eener partij omaloten land] eñ verthoont dat hy geen ander ruyminge en was kennende als door de vermelde twee landen; eñ gelyckerwys hem interdictie gedaen was, neemt hy conclusien dat synen vercooper gecondemneert sal worden hem

aen te wysen behoorelycke ruyminge om syn landt te connen gebruycken, ofte hem afdraeghen de voormelde interdictie; ten waere hy liever hadde te doen restitutie van de coopsomme etc. *Annotations*, 197. Sullende de voors. gegoeyde gehouden sijn hiermede af te draegen alle de pretentien die sij, hetzij over reële, mixte ofte personele lasten, tot laste van dito Adriany zijn vindende. O. P.-B. *autr.*, 28 mrt. 1731. IV, 361.

AFDRAGEND (Van woorden, liedekens). *Beleedigend*, *krenkend*, *smadelijk*, *ergerlijk*, fr. *offensant*, *injurieux*, *scandaleux*. || Andries seegt: dat Wouter hem, in sulcker steden eñ plaetzen van zijnen live heeft gestooten oft geslagen; oft dat hij van hem sulcke afdragende, scamelijcke eñ oneerlijcke woorden gesproken heeft, welcke injurie etc. v. D. TAV. 85. Eñ lieten haer meercken, an vele andere afdraghende woorden, hoe wraeck- ende bloetghierich een herte dat sy ooc hadden. *Ber. tijden*, I, 10. Daer wart uutgheroupen dat die Spaengiolen niet meer de lieden van Ghendt en zouden heeten Lutheranos, oft meer ander afdraghende woorden gheven. Ib. III, 111. Soo verbiedt men te maecken, singhen, printen, vercoopen, oft in 't openbaere te brengen eenige schampere, afdraghende oft injurieuse liedekens, balladen, refereynen, pasquillen, gheschriften, figueren oft schilderijen, daerdore d'een oft d'andere religie, oft oock yemandt in 't particulier eñ generael soude worden gediffameert eñ geschandaliseert. *Plac. v. Brab.* 12 juni 1579. I, 57. Interdiceren eñ verbieden by desen wel scherpelyck aen alle... voortaene d'eene teghen den anderen op te worpen oft te moveren eenighe disputaciën oft debatten ter saecken van de religie,... noch ter saecken van dyen eenighe injurieuse oft afdraeghende woorden oft wercken te ghebruycken. Ib. 13 juli 1609, blz. 62. Eñ soo wie hem vervoordert.. de voornoemde bediende te injurieren ofte indecente eñ afdraegende woorden naer te segghen, te lasteren ofte misseegghen ter causen van hemlieden officie eñ fonctie,.. sal verbeuren. REMBRY, I, 431 (1694). Aen alle practisynen, soo wel als aen partye, wordt, van 't Hofs wege, seer serieuselyck verboden in hemlieden schrifturen te gebruycken injurieuse, afdraegende oft indecente termeynen. O. P.-B. *autr.*, 1 apr. 1702, a. 16. I, 192.

AFDRAGER, zn. m. *Afvoerder*, *spuier eener goot*, fr. *gargouille*. || Item, alle streckgoten, sinckgoten eñ andere goten, die den schaliedecker leydt [legt]. Item, voor eenen ordinairen afdraeger, twee voeten... O. P.-B. *autr.* 16 jan. 1705, a. 13, 14, *Schaliedakes*. I, 613.

AFDRIJF, zn. m. A.— doen. *Landbouw drijven buiten zijne gemeente*, fr. *cultiver des terres hors de sa commune* (tegenovergesteld aan Binnendrijf). || Want eenighe de voors. [prochie-] lasten sijn vindende op den geheelen eñ generalen bodem van de prochie, soowel tot laste van de binnenbedrijvers als [op] deghene afdrijf zijn doende.. *Plac. v. Vl.* 22 mei 1628. III, 396. Acte declaratoir.. aengaende den afdrijf die d' insetene van den lande van Aelst doen op de prochien daer zij niet woonachtigh en sijn,.. inhoudende: hoedat sijlieden verstaen datter daghelijckx processen worden ghesusciteert tusschen d' insetenen van desen lande, uijt redene dat deghene afdrijf doende op andere naerligghende prochien, daer sijlieden niet en woonen, verstaen af te trecken een vierde van de settinghen ommegheestelt tot betaelinghe van de tauxen bij de verthoonders uijtghesonden over heurlieder quote in ayden, redemptiën eñ dierghelijcke... Ib., 16 juli 1652. III, 400. Waermede souden gheweert worden de frauden die souden ghebeuren soo wanneer dat eenighe persoonen haerlieden huijsen ghestelt hebben op de uijtterste paelen van eenighe prochie, om alsoo hun labeur te doen op eene andere prochie, om soo te ghenieten d' exemptie van 't voorseijde vierde. Ib. 401. Item, 12 jan. 1601, 11 oct. 1662, 5 juni 1671, 23 mei 1663, 6 apr. 1680, en het Fr. plakkaat van 11 jan. 1682 zegt: parceque ceux qui défructuent les bois et prairies, labourent ou font labourer des terres dans un autre lieu et province qu'en leur demeure.

AFDRIJVEN, ow. 1) Met dezelfde beteekenis als „afdrijf doen". || Dat nochtans, in contrarie van dien, sekere Ghijselbrecht van Tuijteghem, Lucas de Maerschalck eñ eenighe andere landtslieden, woonachtigh in de prochie van Kalcken, Laerne eñ daerontrent, wesende lande van Dendermonde, verscheijden landen binnen de prochie van Destelberghe cultiverende eñ afdrijvende, hun teghen het voorn. reglement komende opposeren. *Plac. v. Vl.*, 5 juni 1671. III, 410. Zie AFDRIJF DOEN.

2) *Door de schapen laten ontblooten*, *afgrazen*, *afweiden*, fr. *dépouiller* (par les moutons) *en broutant*. || Eñ alzoo men verstaet het plat landt dickwils bedorven eñ affgedreven wordt bij de vrempde schaepers, commende van andere quartieren, die somwijlen in een dorp zijn blijvende met grooten nombere van schaepen den tijdt van acht, thien eñ meer daegen, affroeijende [afgrazende] dickwils een geheele prochie. *C. v. Aalst*, 690 (1627). (Door paarden). Midsgaders van de meerschen bij tcrijgsvolck afgedreven. REMBRY II, 374 (1650).

3) *Gerechtelijk uitwinnen*, fr. *évincer*. || Als eenighe partijen int partaige begrepen, den ghepartaigierden afghedreven eñ gheëvinceert zijnde, bij proces, zoo zullen dander kinders hem danof instant eñ verghelt moeten doen naer elcx quote, zoo verre zij voor sententie te garante gheroepen zijn gheweest, oft emmers de gheinteresseerde doe blijcken, dat de gheëvinceerde partije behoorlick gheëvinceert is. *C. v. Aud.*, I, XXV, 8. Afdrijven met uitwinninghe. || De voorseyde amman, met vier scepenen, was dan ghehouden te gane met den versouker op alsulc cathelic goet, omme dat metten selven gronde van erven met afwinninghe af te driven te wette, bij drien ghenachten, van viertien nachten te viertien nachten, eñ eenen dach van gratien. *Ib.* 2de d. april 1477.

AFDRIJVEN. Zie AFACKEREN.

AFDRIJVER, zn. m. *Die land bebouwt buiten zijne gemeente*, fr. *celui qui cultive des terres hors de sa commune*. || Oock dat veele diversche prochien daerinne tauxeren op ghelijcke maniere alle logieringhen van soldaten, eñ andere houden die tot laste van heurlieden insetenen; door alle welcke verscheijden eñ onghelijcke tauxatien daghelijcx groote gheschillen eñ differenten zijn rijzende tusschen de Wetten eñ insetenen van de respectieve prochien, causeerende dat veele van de insetene van eenighe prochien gaen woonen op de naeste prochien, om henlieden te subleveren, dickmaels maer eene dweersche straete ofte wat bet van hunne voorgaende wooninghen uyt de passagie ligghende, houdende niet te min labeur eñ bedrijvende hunne landen als van te vooren, om alsoo te bedijden afdrijvers in de voors. prochie daer sij eerst woonden, eñ maer te betalen een

derde oft vierde in de kosten van deselve prochie; ander vermangelen, verhueren oft leenen elckanderen hunne landen, omme op dat pretext deselve landen, die sij ghebruycken op andere respective eñ naestligghende prochien, te ghebruycken als afdrijvers, eñ alsoo te ontgaen de volle eñ ordinaire prochiekosten. *Plac. v. Vl.* 22 mei 1628. III, 397. (Zie aldaar ook de volgende oorkonden en acten van hetzelfde tijdstip). Oft ghebeurde, dat eenighe inghesetenen oft afdrijvers quamen te failleren. *Plac. v. Brab.* 31 aug. 1614, a. 14. IV, 311. Den drossaert eñ regeerders sullen sorge draegen, dat alle penen, restanten van boeten eñ settingen, soo van afdrijvers als van ingeseten, binnen den tijt van vier maenden sullen worden gheïnt. Ib. 312, a. 18. Ende sullen oock egeene afdrijvers buijten hunne prochie vermogen te drijven ofte doen drijven, pastureren ofte beweijden, 'tzij met coyen, peerden, schaepen, dan in hun eijgen prochie, daer sij buijckvast zijn wonende. Ib. 314, a. 38. Hij [*nl.* de ontvanger] moet gaen ofte senden, eenen keer over ieder geheele omstellinge, tot de afdrijvers, om betalinghe te vragen, latende aldaer een memorie-billet van sijnen naem, *O. P.—B. autr.* 6 oct. 1706, a. 51. Soodat de afdrijvers moeten geëxecuteert worden in hunne effecten ende goederen door de exploicteurs van de plaetse daer de omstellinge is gebeurt, eñ niet door eenigen anderen officier, selfs niet door dengonen van hunne residentie. Ib. a. 54. Zie ook AFDRIJF DOEN en AFDRIJVEN.

AFDRINGINGE, zn. v. *Afpersing*, *de daad van af te dringen*, fr. *extorsion*. || D'exceptien van valscheijt, vreese, afdringinge, nulliteijt, relievement eñ diergelijcke, en worden tegens claere obligatien in materie van hantvullinge niet toegelaten noch ontfangen. *C. v. Antw.*, *comp.*, IV, xiv, 7.

AFDRUMMEN, bw. *Afdringen*, fr. *éloigner en poussant*. Kil. Drummen, drommen, *premere*. || Met dat den hanchman hem stelde om hem af te weerpen, zoo reesser een cleen ghedrum van volcke, als voortghedrumt zijnde van ontrent de hnijsen, als die verbaest waren van een cleen gheruchte dat achter haer was, duer eenighe die van een banck spronghen, afghedrumt zijnde. *Ber. tijden*, III, 147.

AFDWAEN, bw. (*gedwagen*, imper. *dwaef*). *Uitwisschen*, fr. *effacer*. In een bekrachtigingsformulier van een vidimus: || Dat wij open letteren der stad van Arscot hebben ghesien eñ ghehonden eñ ghelesen, niet dorestreken, niet afghedwaegen, niet afghestert. *St. Gertrudis abdij te Loven*, 20 mrt. 1360. Doos 2. Heilige Gods moeder, dwaef af onse sonden. *Getijdb.* 15e E., 20.

AFELIJEN, zn. mv. Een woord der bouwkunde, dat ons duister is. || Int jaer ons Heren mccccxxxv, xxvij daghen in december, verdinct dij kappe van onser Vrouwen coer,... opten selven steke van sint-Klaes coer, mit sin afeleijen eñ vinsteren, eñ een kappe opten wendelsteen, om xl peters. RAYM., *Saint-Sulpice*, I, 31 (1435).

AFERBOT. Zie AFGEBOT.

AFERWERVEN, bw. *Verwerven van*, *afkoopen*, fr. *racheter*, *acquérir de*. Hd. *erwerben*. || Dat die werlicke broeder aen een oft meer van sijnen broederen oft susters sijn of haer kindtsgedeijlte eñ aenpaert affherwerft. *C. leenhof Valkenb.*, 1570, a. 17.

AFETTEN, bw. *Laten afgrazen*, fr. *laisser brouter*. Kil. Etten, *pascere*, en Afeten [afetten?] *depascere*. || Alsoo den major van de Snijtschanse hem vervoordert bij nachte aff te etten de weije van het contreescherp. *St.-arch. v. 's Bosch*, *Resol.-boecken*, 1680, nr. 35.

AFFIJN, zn. m. *Bloedverwant*, fr. *parent par le sang*. || Ghy sult weten, dat, nae de gemeijne opinie van doctoren, een affijn eñ maegh mach getuijge zijn voir zijnen affijn; als: een oem voir zijnen neve, eñ eens oems kijnt voir zijns oems kijnt, ende dijergelijcke, alsoe verre dat die affijn geleijt word in civilen saken. V. D. TAV. 335.

AFFILEEREN, bw. *Samenrijgen*, fr. *enfiler*. || Dat alle inventarissen eñ staten van goeden, den overmomboiren te leveren, sullen worden gebonden in ordre, gelijck die overbracht worden, in eenen boeck apart..., oft worden geaffileert aen twee goede bequaeme lischen — Eñ dat alle ongesloten rekeningen.. sullen insgelijcx bij ordre.. geaffileert worden. *C. v. Loven*, *Weesk.*, a. 19.

AFFOLEEREN, bw. *Kwetsen*, *kneuzen*, *verminken*. La Curne *Affouler*, 3º. *faire une contusion*, *meurtrir*, *blesser*, *estropier*. Maigne d'Arnis: Affolare, lædere, et quidam ita, ut alicujus membra debilitentur, inertia sint aut mutila; *estropier*, *blesser de manière à ne pouvoir jamais parfaitement guérir*; ol. *affoler* (A. 1231). Om wille van den Lat. tekst, die ons voorkomt als de oorspronkelijke, ofschoon er de Dietsche gelijktijdig van moge gezegd worden, herhalen wij hier het volgende reeds door DE VRIES en VERDAM geboekte citaat, uit het *Gends Chartb.* 149, en Van Lokeren, *Cart. St. Pierre*, 338 (Aº. 1264, a. 13): || So wie yemene affolert, es schuldech den heere V pont eñ den gheaffolerden mensche V pont. Ware de affoleringhe buuten maeten groet, dat zoude hi beteren den gequetsten, bi rade van scepenen. Qui aliquem affolaverit, debet domino V lib. et homini affolato V lib. Si autem illa affolatio enormis fuerit, emendabit læso per consilium scabinorum.

AFFOLEERINGE, zn. v. *Kwetsing*, *kneuzing*, *verminking*. Zie AFFOLEEREN.

AFFORAGE, zn. *Een heerlijk recht op den verkoop van wijn en bier*. || Bovendien hebben sy oock [*nl.* de abt en kloosterlingen van St. Bertinus eñ St. Omaar] in deselve haerlieder stede eñ jurisdictie.. recht van den ghewichte, calmage ende afforage op wijnen eñ bieren in de herberghen ghesleten. *C. v. Poper.*, 1, 7. D'affourage ofte grute op de bieren, bestaende in eenen stuver van ider tonne klein bier ghebrauwen by de brauwers. *C. Bursch v. Brugge*, I, 307. Zie LA CURNE.

AFFROEIEN. Zie AFDRIJVEN.

AFFRONTEEREN, bw. *Grof beleedigen*, *hoonen*, fr. *insulter*, *offenser*. La Curne: *Affronter* (*frapper au „front"*), *outrager*, *injurier*. || Den handtvrede wordt gedecerneert, bij borgemeesteren eñ scepenen, tegens die dewelcke een ander injurieeren oft affronteren, met woorden oft met wercken, sonder bloet storten. *C. v. Diest*, VZ. XVI, 3. Het Hs. Christiaens zegt: *injurieeren oft offenseeren*.

AFGAEN, onz. en bedr. ww.

1) *Aftreden*, *een ambt of bediening nederleggen*, fr. *sortir d'emploi ou de fonction*. || Ende op den solre blief ij mudde rogs, ende doe hijs [*nl.* de bestierder] afghinc, doe gaf hi lvj st., onder in (*sic*) cliederen eñ in gheride ghelde. — Dit es de scout die dese miestere makede bi sinen tide eñ thus sculdech blief doe hijs afghinc. 10 aug. 1298. Dewelcke overmomboors d'eene voor d'eerste reijse sal dienen twee jaeren eñ d'ander sal affgaen naedat d'eerste jaer omme is. *C. v. Santh.*, *Weesk.* a. 1.

2) A.— van goede. *Afnemen*, *verminderen* (van fortuin), *in verval geraken*, fr. *décliner*, *diminuer de*

fortune, tomber en décadence. || Een tochtenaer oft tochterse affgaende van goeden, oft sijnde suspect, dat zij de goeden niet wel eñ behoorlijck en souden ghebruijcken, moghen bij den eijgenaer met rechte ghedwonghen worden te stellen suffisante cautie. *C. v. Santh.* 78. Lossinghe oft beseth, niet besprocken, en is men niet gefondeert te vraeghen soo langhe den debiteur niet af en gaet van goede. *Annotations*, 103. — Als zn. *Verval, vermindering van fortuin*, fr. *diminution de fortune, décadence.* || Ten ware, uut redene van apparente insolventie by afgaen van goede, quaden ofte sobren regimente, t'zelve [*sl.* borg te stellen] by den juge gheordonneert wierde. *C. v. Auden.*, r. IV, a. 25. Soo wanneer een persoon insolvent bediet by afgaen van goede eñ bancqueroute doet. Ib. *Cah. prim* VII, 13. Ten waer om reden van apparente insuffisanthede, by afgaen van goeden, oft quaden eñ soberen regimente. *C. v. Gent*, IV, 15.

3) (Van gezondheid, jaren). *Afnemen, verzwakken*, fr. *décliner, diminuer, s'affaiblir.* Kil. Afgaende man. *Vir defectæ senectutis, exactæ ætatis, defectus senio.* || Valetudinaire getuijgenisse wort geleyt, soo wanneer men in proces is, oft van meijninge is daerinne terstond te treden, eñ dat de getuijgen, die van de saecke weten te verclaeren, sijn affgaende persoonen, twaere van sieckte oft ouderdom, oft dat die staen op hun vertreck in eenige lanckduerige oft sorgelijcke reijse, om hem daermede te behelpen soo wanneer ten thoon gewesen sal sijn. *C. v. Antw., comp.*, V, xj, 21.

4) (Van leeftijd). *Verdwijnen, vervliegen, vergaan*, fr. *s'évanouir.* || Mine daghe sijn afghegaen als ene scaduwe. *Vad. Mus.*, II. 443. Ps. 101. Defecerunt sicut fumus dies mei. *Statenb.* 102. Mijne dagen zijn vergaen als rook. DE SACY, Mes jours se sont évanouis comme de la fumée.

5) *Bezwijken*, fr. *succomber.* || Van enen parde, dat Symoen Parise afghinc in der stede bederve [in stads dienst] up den wech te Parijs. *Rek. Gent*, 1337, blz. 214. Van eenen paerde, dat Janne van Steenbeke afghinc, daer hij reet in der stede orbore, 1 ℔. Ib. 1338, 336.

6) *Korten, afgerekend worden*, fr. *être décompté.* || Ghemerct men gheen vier proeffdaghen en heeft naer der landtrecht, is den heere van Duras geleert: dat die daegen, die sy saeten sonder exhiberen daerinne sy hun ter processe gedingt hebben, aen hen proeffdagen affgaen sullen. *C. gr. Loon*, I, 138.

7) **Iem. zijn vermet.** *Ontgaan, ontvallen (zijn eisch)*, fr. *échapper, succomber (en sa demande).* || Een generale regle es in allen hoven, eñ hofrechte, soe wie ten vermete ghewijst wert, blijft hem zijn vermet bi, hi wint zijn ghedinghe; gaet hem zijn vermet af, so winnet d'ander sonder vermet. *Leenr. v.* 1528, 6. So wien zijn vermet biblijft es schuldich zijne sake te winnene; eñ so wien zijn vermet ofgaet, moet sine sake verliesen. Ib. 48. — Bijlevinge. || Die zijns leens te buten gaet, eñ een wijf heeft, hi moet haer gheven eenen anderen vooght, opdat hij clerc zij, eñ bi consente van den man daer si hare bilevinghe of sal gaen; eñ si moet sweeren nemmermeer bilevinghe daerane te heesschene. Ib. 59.

8) *Afstand doen, afzien van getuigenis, beschuldiging, goederen, contracten, poorterij, proces* enz., fr. *renoncer à, se désister de.* || Ende ic, Maroie, vrouwe van Viane,... ben utegane uter voregheseider tienden eñ afghegaen bi wette eñ met voechde. 19 aug. 1288. Met denwelken oerçonden ghehoert, Hoste voernoemt met sinen voeght afging van meer oercontscepen te doen hoerne. *Gendsche Chartb.* 21 (1361). — Dan mach de bailliu afgaen van helpen, eñ doen den meyer scepenen manen van rechte. *C. v. Aalst*, 494. a. 6. (1436). Wairt dat iement eenen anderen hadde geaccuseert van eenigen criesme publijcque oft privaet, eñ hij dairaf desisteerde eñ des afginck, oft achterbleve, eñ geciteert zijnde niet en queme voir recht zijn accusacie achtervolgen, die richter soude. etc. V. D. TAV. 113 v⁰. Naedien den calengierder sijne calengieringhe wort bekent oft aenghewesen, moet dan deselve behouden eñ den coop voldoen, sonder daernaer sijne calengieringhe af te moghen gaen oft renunchieren. *C. v. Deurne, Impr.* a. 170. Ten waere den appellant afginck ende daeraf renuncieerde. *C. v. Lier, Stijl*, XI. 3. Wanneer man eñ wyff (voer heur huwelycke) gemaect eñ gepasseert hebben eenich contract van huweliker voorwaerden, daerop tselve hen huwelycke toegegaen eñ geconsummeert es, alsdan moeten sy ten beyde syden hen daernaer vuegen eñ reguleren, sonder naemaels dat contract af te moeghen gane eñ in der stadt recht te willen stane. *C. v. Antw.* 1545. XI, 2. — Bij ghebreke van dien moghen [zij] alsulcke contracten, obligatien oft acten afgaen eñ renunchieren. *C. v. Deurne, Impr.* a. 520. Soo wanneer de saecke van calaignie in *judicio ordinario* ten achterdeele van den calengierder oft stoorder is gewesen, oft dat hij verclaert heeft die aff te gaen eñ te verlaeten. *C. v. Antw., comp.* V, ix, 76. Al hadde hij aldaer van de privilegie van poorterije vertegen eñ tselve affgegaen. Ib. V, vj, 11. Soo wanneer de provocant sijne appellatie affgaet eñ blijft bij den eersten vonnisse. Ib. 14. Alle impetranten van brieven van cessie sijn gehouden die te presenteren in rechte.. metten staet van henne goeden.., eñ deselve henne goeden aff te gaen eñ te verlaeten tot behoeve van henne crediteuren. Ib. IV, xvij, 17. Van't verjaeren eñ affgaen oft desisteren van den processe. Een aenleggere mach, oock naer de litiscontestatie, worden ontfangen om van de instantie.. te desisteeren,.. sonder met eenen zijne actie oft gerechticheijt te derven affgaen oft die te verlaten, mits enz. Ib. V, xij, 8.

9) (Bekentenissen). *Herroepen, terugtrekken*, fr. *rétracter (des confessions ou aveux).* || De voors. belijdenisse eñ bekentenissen van den ghevanghene alsoo opgheteeckent wesende, wort dien ghevanghene dan gheleijt uijtter hachten, onghebonden eñ buijten alle banden van ijsere, onder den blauwen hemel, alwaer hem sijne belijdenisse eñ bekentenisse wort voorghelesen; dewelcke, soo hij daerbij blijft persisterende eñ bekent voor schepenen, wordt die dan ghehouden voor eene ghenoechsame wettighe bekentenisse,...; maer die bekentenissen aldaer wederomme afgaende, en sijn [hem] dan niet schadelijck, noch en konnen hem die niet condempneren. *C. v. Deurne, Impr.* a. 15. Item, soo wes ghevanghene syne bekentenissen in torture ghedaen affgaet en daernaer ontkent, sal men denselven andermael oft derdemael mogen tortureren. *C. v. Berg-op-Zoom*, VII, 4.

10) **Af- eñ aengaen op iem. van een geschil,** *het laten beslissen door een scheidsman en zich naar dezes uitspraak gedragen*, fr. *laisser décider un litige par un arbitre et se conformer à sa décision.* || Dat zy niet ne meenden dat nieuwicheit by hemlieden gesostineert was; nietmin, waert zo dat zy nieuwecheit ghedaen hadden, daerof wilden zy of eñ aengaen ten zegghene van onsen ghe-

duchten heere eñ die van Brugghe eñ die van den Vryen. OL. v. DIXMUDE, 139.

Als deelwoord: **Afgaende ambtenaer**, *uittredende*, *uitvallende*, fr. *sortant de fonction*. || Die twe auwe aeffgaende burgermeisters sullen geswoeren blijven. *O. Liége*, 11 dec. 1500, a. 1. *Hasselt*. Ordonnerende wel expresselijck, dat men in 't vernieuwen van deselve wetten geene teeringe en zal mogen doen; nemaer zal aen elck van de afgaende eñ aenkomende schepenen, bij forme van wijngelt, gegeven worden eenen halven patacon. *Plac. v. Vl.* 30 juli 1672, a. 9. III, 356. — **kinderen**, *die trouwen*, *of die getrouwd zijn*, fr. *qui se marient ou qui sont mariés*. || N. eñ N., hauwelijxe persoenen, hebben te saemen gemaeckt hen testament, waermede sij disponeren over henne goederen tot behoeft van henne kinderen; eñ onder andere, maecken aen henne dochter Stijn een huys, hoff, met syne toebehoerte, waeronder was een stuck erve, die sy te saemen gekocht hadden, indien hetselve niet beschudt [*nl.* benaderd] en woordt, mits gevende aen de affgaende kinderen ieder duysent guldens. *C. gr. Loon*, I, 389.

AFGAENDE **pachters**. Zie AENCOMEN.

A.— schulden, *losbare*, fr. *dettes rédimibles*, *rachetables*. || Zo wanneer eenich huus, meulene, erve ofte landt, ghestaen ofte gheleghen binnen der stede, voortan vercocht, verlandt, vermanghelt, ghegheven of anderssins opghedreghen of verandert zal worden, of belast met eenighe renten, loopende eñ afgaende schulden, servituten reële of personele, of wat andere lasten eñ tot wat tytle dat zij, de clercken van der vierschaere zulcke vercoopynghen . ., worden ghehouden etc. *C. v. Brugge*, II, 428.

A.— waar, *vergankelijk*, *bederfelijk*, fr. *denrée périssable*, *corruptible* (*fongible*). || Eñ indien 't ghearresteert goedt is afgaende oft bederffelijcke ware, oft andersints eenen teirenden pandt, so mogen de wethouderen, ten versoecke van partye, ordonneren dat deselve goeden bij provisie ten hooghsten verdieren sullen worden vercocht. *C. v. Bruss.*, 1607, a. 78. CHRISTIJN: *res corruptioni obnoxia. Quod ætati cedit nec diutius servari potest*, zegt Kil. van den wijn.

AFGANCK, zn. m. 1) *Een trap*, *nevens eene brug*, *leidende naar een water*, fr. *descente ou escalier*, *à côté d'un pont*, *conduisant à l'eau*. || Het stellen van afgangen ofte trappen in deselve [bruggen], eñ maken van drinckwaters. MARTINEZ, 56.

2) *Sleet*, *slijting*, fr. *user*. || Onder de versekeringe van wagens eñ karren oft peerden, en is begrepen noch en compt ten laste van de versekeraers den natuerlijcken sleet [oft] affganck, sieckte oft doot van deselve wagens, carren oft peerden. *C. v. Antw.*, *comp.*, IV, xj, 314.

3) **Dootelijcken afganck**. *Overlijden*, *afsterven*, *dood*, fr. *décès*. || Want die burchmeesteren schepenen eñ raedt der voirs. stadt Aken, zindert zekeren tijt herweerts, ons geadverteert hebben van den dootelijeken afganck wijlen Johan Stempels, in zijnen levene bestedere der voirs. stadt Aken van den goederen den boergeren toebehoirende binnen onser voors. stadt van Antwerpen residerende. *Rekenk. v. Brab.*, reg. 139, f°. 210 (1553).

AFGEBIEDEN. Zie AFBIEDEN.

AFGEBOREN, bn. tegenovergesteld aan „ingeboren", *geboren buiten de stad*, fr. *né hors de la ville*, *forain*. || Dat eenen ingesetenen afgeboirne, man ofte vrouw, voor hun inkoomgelt, zal moeten betaelen twee ende seventig guldens. Item, dat dusdaenige afgeboirne man eñ ingesetene, ingevalle hij getrouwt is met een ingeboirne vrouw. nopende sijn inkoomgelt sal gestaen met de somme van 36 guldens. O. P.-B. autr., 30 juni 1728, a. 5. *Turnhout*.

AFGEBOT (AFFGEBODT, AFFGEBOET, AEFERBOTH), zn. o. *Gerechtelijke aanmaning*, ook „conde", fr. *sommation*, *commandement*. || Hoe dat men ghene affgebotten anders doen sal als naer den landrecht. *C. gr. Loon*, I, 117. Reces 14 (1508). Hoe dat men affgebotten doen sal om die panden naer den geleytenis [beslaglegging] te ruymen, naer den landrecht. Als iemandt geleytenis heeft van eenige goederen, eñ tot die possessie eñ gebruycke nyet comen en can, so wyst men, dat men den helder des pandts een conde doen sal het pandt te ruymen, op vij schillingen; eñ oft hy des niet en dede, eñ voorder claecht quame, so wyst men den helder eñ gebruycker des pandts te panden voor vij sch., eñ noch eens te gebyeden te ruymen, op vij sch. Ib. 121 (1508). Daernae, als die immissie gedaen, oft den aenleggere rissche eñ waes verleent is, wordt den leenbode van den stadthouder bevolen die gewoenlijcke affgeboden drij daghen nae den anderen op hetselve geëvinceert goet, eñ op geene andere plaetse te doen. *C. leenhof van 's Hertogenrade*, 1575, a. 7. Deselve goeden van verlopene renten (daerop verhypotiseert zijnde) t'evinceeren, t'selve wordt gedaen mit genachtinge eñ respective met een afferboth. Ib., *Interpr.* a. 8. Als naer geleytenisse, eñ by schepenenvonnis iemant affgeboeden wordt eñ niet en ruympt binnen den behoerlycken tyt, soo valt hy den scholtus in seven schellingen; eñ die moeten hem afgepandt worden eer dat tweede affgebodt gecondicht is, anders sy syn den scholtus verlooren. *O. Liége*, 26 juli 1624, a. 10. Insgelycken halt men van den tweeden eñ derden affgebodt. Ib. 11. Den knaep sal hebben, voor elck affgebodt, dat hij sal doen aen partijen buijten de stadt, twee stuijvers Brabants; eñ oock soo veel voor elck bevel, dat hij sal doen aen die contraventeurs. Ib. 20 sept. 1766, a. 52. *Tongeren*.

AFGEDWAGEN. Zie AFDWAEN.

AFGELT, zn. o. *Uittredinggeld*, wat hij betalen moet, die uit eene gilde treedt, fr. *droit de sortie* (*d'une gilde*). || By soo verre iemant der camergasten die camer wilde verlaeten, sulcken sal gehalden syn alle camerlasten te helpen betaelen, mede oock syn colve [*nl.* vergasting of drinkgelag] eñ afgeld. *O. Liége*, 20 Mei 1686, a. 16. *Stad Loon*.

AFGESATTEN, verl. deelw. van **Afsetten** (Limb.) *afgezet*, fr. *destitué*. || Die sal gepriveert eñ afgesatten worden van alsulcken ambacht, als een meyneediger eñ versworen. *O. Liége*, 17 aug. 1417, a. 3. *Herk*.

AFGESETENE, AFSETENE, zn. m. *Die woonachtig is buiten een zeker rechtsgebied*, *aldaar niet gehuisvest noch woonachtig is*, fr. *forain*, *afforain*, *personne domiciliée hors de certaine juridiction*, *nondomiciliée*, *non-résidant*. || Dat deselve transgresseurs dickwils keurbroeders zijn van Vuerne-ambacht, Berg-ambacht, ofte andere supposten, afzetenen van den officieren daerbij sij aengetast zijn. *Plac. v. Vl.* 19 mrt 1539. I, 352. D'amptman oft zijnen lieutenant, noch oyck die sergeanten, en moeghen niemanden van buijten eñ affgesetene deser stadt voer civile saecken vanghen in een poirters huijs, dan ten bijzijne van twee schepenen. *C. v. Bruss.* 1570. a. 16. Als eenen buijtenman oft affgesetene

binnen Diest gearresteert wordt om personeele schult. *Cost. v. Diest*, VZ. XI, 1. Eenen affgesetene oft persoon van buijten, die binnen Diest gearresteert wordt om eenige personeele schulden. *Ib.* (*Kon. Bibl.*) VI, 1. Alle d'afzetene van de provincie van Vlaenderen worden gehouden voor vutlantsche. (In de inhoudstafel verzendt men van het w. „Absenten" naar „Afseten." *C. v. Aalst*, xij, 17. Twee afghesetenen, onder eene bancke eñ jurisdictie resorterende, en moghen malckander binnen dese stadt eñ hare vrijheijdt niet arresteren, bekommeren noch voor de voors. wethouderen te rechten betrecken voor rauwe actien oft schulden, maer zijn schuldich elckanderen aen te spreken voor hunnen competenten rechter. *C. v. Bruss.* 1607 a. 85. CHRISTIJN: *extranei*.

AFGESETENTHEIT, zn. v. *Het niet-wonen op de plaats zijns ambtszetels*; fr. *non-résidence*, *foraniété*. || Oft, buyten de rechten van vergaederinghe oft uytcomste.., aen den scholtus oft secretaris, affgesetenen van den dorpe oft plaetse der vergaederinghe van justitie, eenighe vacatien competeren om hunne affgesetentheijt.. *C. gr. Loon*, I, 575 (1700). Eñ oft sich niet, soo scholtus eñ secretaris, niettegenstaende hunne affgesetentheijt van die plaetse hunder officie, en souden contenteren met de gestatueerde rechten. Ib. 576.

AFGESTEERT. Zie AFDWAEN.

AFGRONDICH, bn. *Met putten*, *met hoogten en laegten*, *oneffen*, *hobbelig*, fr. *inégal*, *rude*, *raboteux*. || Durende welcke tyden.. de voornoemde herstraete zoo quaet, arch eñ afgrondich bedegen es, dat een man, te peerde wesende, nyet en kan aldaer gheensins passeren. REMBRY, II, 114—115 (1542).

AFGRONT, zn. m. en onz. *Afgrond*, fr. *abîme*. || Dat afgront inropet dat afgront. Abyssus invocat abyssum. ps. 42. *Getijdb.* 15e E. 180. In den Statenb. is het w. mannelijk: De afgront roept tot den afgront.

AFGUNST, zn. v. **In afgunsten**. *Ten nadeel*, fr. *au préjudice*. || Want dan de exceptie van prescriptie is een exceptie geïntroduceerd om van den gedinge een eijnde te maken, eñ... dat de prescriptien in den rechten toegelaten wordden, niet alleen in gunsten eñ faveure van den possidenten eñ besitteren, mair oic in afgunsten van den negligenten eñ dengheenen die, binnen den tijden bij rechte oft bij costumen dairtoe gestatueert eñ innegestelt, heur actie oft recht... niet en zuecken noch en achtervolgen.. v. D. TAV. 328.

AFHALEN, bw. (In de schilderkunst). Waarschijnlijk: *Versterken*, *doen uitkomen*, *ophalen*, fr. *fortifier*, *faire ressortir*, *rafraîchir*, *aviver*. (Eene zeer duistere lezing). Eerst eñ alvooren moet deselve Jaquemaert verghulden de tabernacle met Onser Liever Vrouwen tot up de creste, al van fynen gaude verghult, eñ voort de cresten eñ de looveren, die daerup staen, ooc al van fynen gaude; dies moet hy, boven, tcruus maken van fynen gaude gebruneert. Item, alle de cleene paerken al van fynen gaude ghebruneert eñ ghestoffeert, al tghuend datter van witten behoort afghehaelt, den grond gaud. Voort den grond achter de cleene paerken, die in tcruus lopen, gulden laken eñ de tabernacle al vergult al van fynen gaude; eñ voort drie groote paerken al verghult eñ voort afghehaelt up tghaut, (?) up caussen (?) ofte up taverechte, oft daert behoort, den grond gaud. Item, deerdrijke eñ de roosen al verghult van ghebruneerden gaude; eñ deerderycke ghestoffeert van gaude eñ van groene; eñ de coorberderen achter verselvert eñ de snede verghult, pylaren, besesellen (?) eñ datter es verghult met ghebruneerden gaude, in alzo verre alst moghelic es eñ makelic van gaude. — Item, de twee nederste voyen, blivende den grond al van azure, eñ de snede van den voyen, beede donderste voyen van fynen gaude ghebruneert, eñ noch de molueren boven van fynen gaude, eñ dupperste voye de derde van fynen gaude, eñ alle andre personaigen, borduren eñ alle andre saken afghehaelt, altoos den grond gaud voor onser Vrouwen te Bossut, eñ van alle andre snede navolghende ghelyc up die monstre. — Item, in deerste duere zal men maken, daer onse Heere was onder de leeraren in den temple, eñ daernaer den Pallemsondagh; voort, over dander zyde, in de duere den Paeschdagh, in dander duere den Synxendagh, eñ buuten de dueren de vier leeraers. De bordueren van den dueren binnen van ghebruneerden gaude, eñ de dueren van goeden olyeverrewe. *Auden. meng.*, V, 179. Voort, angaende de personnaigen van den paercken, ten eersten, in de gheesselinghe Philatonis, vergult van ghebruneerden gaude, eñ het averecht oec, eñ dat van asure afghehaelt gaut, deurschynende met eenen asurin boort met Gricx ghescrifte, eñ de andere personnaigen oock vergult van ghebruneerden gaude, eñ de gheeseleers de wambaysen eñ causen al van ghebruneerden gaude, de causen ghescakiert, afghehaelt met diversche cneusten. Voort int paerc van cruusdraghen, den God al vergaut van ghebruneerden gaude, met een schoon borduere afghehaelt gaudt deurschynende. Ib. I, 300. *Van de hoofdtafele in de Kerke te Nokere* (1527).

AFHANCK, zn. *Zijdebeuk*, fr. *nef latérale*. || Dewelcke begraeven sullen wesen in den beuck oft affhangen deser kerck. *Rechten der begraefenissen te Assche*, A⁰. 1633.

AFHEIMINGE, zn. v. Thans *afheining*, fr. *clôture*. || Wel verstaende nochtans, zoe wanneer partije hem van palinge, afhijminge, van lichte, van waterloope oft diergelijcke compt gerichtelijck beclagen. *C. v. Thienen*, Hs., I, 4.

AFHENDICH, bn. **Afhandich** (**maken**). *Stelen*, fr. *dérober*, *voler*. || Die yemants anders hinnen, hoenderen, gansen, eynden, duyven eñ diergelycke gevuchelte afhendich maecte, verbeurt etc. *C. v. Antw.* 1545, II, 24. Zoe wye eenich goet bevindt (dat hem afhendich gemaect eñ gestolen is) eñ hij tselve goet syne can gemaken,.. dien persoon moet dat goet weder volgen. Ib. 46.... Behoudelyck dat hij ierst ten heijligen sal affirmeren tselve goet hem gestolen te sijne ofte tegens sijnen danck affhendich gemaect. *C. v. Santh.*, Hs. II, 18.

Hem afhendich maken. *Zich te zoek maken*, *zich schuil houden*, *de vlucht nemen*, fr. *se tenir caché*, *s'absenter*, *prendre la fuite*. || Off eynche weren, die... misdaen ind gebroeckt hedden, ind sich absenteirden ind affhendich machden. *O. Liége*, 27 juli 1469, a. 43. *Tongeren*. Ist dat der mesdedich hem affhendich maict. Ib. 11 dec. 1500, a. 29. *Hasselt*.

AFHENDICHEIT, zn. v. *Afwezigheid*, fr. *absence*. || Vercleerende voirts, dat indien yemant, tot onser jurisdictie behoerende, misdede, eñ onse officieren denselven niet en hadden gecorrigeert, mits zijnder affhendicheit, dat alleene onse officieren denselven verdeylen [vonnissen] zullen. *Rekenk. v. Brab.*, reg. 137, f⁰. 105 (1516).

AFHILLEN, bw. *Afhouwen*, fr. *trancher*, *couper*. || De officier crimineel miste zeer loerdelyck

aen den persoon van N., eerst slaende in de schouderen, daernaer int hooft; den hals wierd noch afghehilt. PIOT, *Chron.* 656.

AFHOF, zn. o. Ten ophove eñ ten afhove comen, *ten hoogen en ten lagen gedinge*, fr. *aux plaids supérieur et inférieur.* || Eñ es by cause van dien [leene] sculdech, ten vermaenene van mijnen voers. heere oft sijnen stedehoudere, te commen tsynen ghedinghe, ten ophove eñ ten afhove. *Gends Chartb.* 118 (1402).

AFHOOGEN, bw. *Meer bieden*, fr. *surenchérir.* || Welcke hoochselen sullen moeten betaelt worden nair kersmisse; eñ die affgehoocht sullen worden, sullen tselve recht van deser voirwaerde genieten. *Acad. d'archéol.* 1857, 77 (1573).

AFHOUDEN, bw. (*afhield*, *afhiel*, *afgehouden* en *afgehouwen*). *Afhouwen*, *afkappen*, fr. *couper*, *abattre.* || Die eens anders eycken heesters oft opgaende boomen van herten houte afhielde oft dede affhouden, verbeurt sijn lijff eñ goet. *C. v. Antw.*, 1545., II, 25. Die yemants anders weeckhout, boomen, poten, vorlen, andere diergelycke affhielde oft affhouden dede, verbeurt.. Ib. 26. Die eens anders eycken heesters oft opgaende boomen van herten houte affhiele oft dede affhouwen, verbeurt vier dobbel breucke, eñ moet desevenwel partije sijne schaede vier dobbel oprechten, naer verergeringe vant goet, eñ niet alleen van de weerde van de affgehouwen boomen. *Ib. comp.* VI, 1, 33. Oft ijmant sulcke boomen moetwillich hadde affgehouden. Ib. 34. Soo wie eenighe haghen afhiele oft snede. *C. v. Deurne*, impr. a. 400. Soo wie iemants vruchtboomen, doornen oft eenigherhande hout metten wortel uytstake oft afhiele. Ib. a. 404. Alle de vruchten, van wat nature die syn, soo graen als schaerhout, eñ alderleye opgaende hout, weeck eñ herdt, die den cooper hem vervoordert naer den handtslach, voor de goedenisse oft erffenisse, af te houden eñ te defructueren, sijn schuldich te volgen den calengierder. *C. v. Santh.* impr., a. 177.

AFHOUWEN, bw. Zie AFHOUDEN. || Elc mach boeme planten voer zijn huus..... eñ die zelve tronken eñ afhouwen. Lat. tekst: *et truncare et amputare easdem* [*arbores*]. *K. v. Saffelaere*, 1264, a. 58.

AFJONSTE, zn. v. *Vijandschap*, fr. *hostilité.* Dit es dordenancie, zegghen eñ terminacie van minen heeren van den Rade, up eñ van den heesschen, aenspraken, ghescillen, twisten eñ afjonsten die N., of een zide, eñ N. of andere, deen den andren gheheescht eñ aenghesproken hebben eñ dies becroninghe ghedaen. *C. v. Aalst*, *Vonnis* 19 Sept. 1409.

AFCAETSEN, bw. *Wederleggen*, fr. *réfuter.* || Zulcke blauwe argumenten zijn ghoet om afcaetsen. *Ber. tijden*, III, 262.

AFKAPPEN, bw. *Afhakken*, *afhouwen*, fr. *abattre.* || Oft aen Lenart Aerts,... op pretext der affgecabde boomen tot optimmeringhe des huys,... can geweigerd woorden.., eñ oft Lenart Aerts soude moeten die affgecabde boomen laeten compenseren oft vergoeden. *C. gr. Loon*, I, 560 (1699).

AFKEER, zn. m. *Afkeering*, *afwering*, fr. *empêchement.* || Verclarende daerenboven, tot meerder affkeer van dien [*nl.* smokkelarij], dat alle de contraventeurs gelijcke recherche van confiscatien onderworpen sullen blijven twee jaeren daernaer. *Plac. v. Brab.*, I, 326 (1632).

AFKEEREN, onz. en bw. Ook onscheidbaar gebruikt in de ascetische taal. 1) *Afgaan van*, *afwijken van*, fr. *s'écarter.* || Ierstwerf hebben sij gheloeft eñ gheloven hunnen here, den hertoghe vorseid, dat sij in allen zaecken, niet uutgescheiden, ghetruwelic bi alle sine réchte bliven selen, eñ dat helpen stercken met alle hunne macht, eñ daer nemmermeer afkeeren, om engeenrehande noet, in negheenre manieren. *Brab. Y.*, I, 841 (1348).

2) *Afkeerig maken*, *verwijderen*, *afwenden*, fr. *détourner*, *éloigner.* || Ende alsoo noch in vele oorten eñ quartieren de landen onghebouwt eñ voghelwey ligghen, wesende vele eñ verscheyden luyden afghekeert eñ vervrempt van de lantbouwinghe. *Plac. v. Brab.*, 14 nov. 1588. I, 377. Bekier ons, God, onse heylghever, ende afkier dinen toerne van ons. *Getijdb.* 15e E. 75 v°. *Averte iram tuam a nobis.*

Als deelwoord: *verkeerd*, *afgeweken*, *afgedwaald*, *goddeloos*, fr. *pervers*, *impie.* || O heer, God,.. sijn [*nl.* des Zoons] onnosel sachtmodighe, oetmoedighe, ghepijnde, heilighe leven offer ic U, hemelsche vader, voer mijn onpuer ioncheit, voer mijn afghekeerde sijnlike opwassen. *Gebedb.* 15e E., 66. Hierom en sullen die van Gode afghekiert sijn niet weder opstaen int gherichte, noch die sonder in den raet der rechtveerdigher; want die Here hevet bekant den wech der rechtveerdigher; eñ der afghekierder wech sal vergaen. *Iter impiorum peribit.* *Getijdb.* 15e E. 102. Ps. 1. *Statenb.* De wegh der godtloosen.

AFKERVEN, bw. *Afschrijven* (*bij middel van kerven op een stok*) *van eene rekening*, fr. *décharger un compte* (*au moyen d'entailles sur un bâton*). || Alsoo men, onlancx geleden, heeft bevonden, dat bij eenighe van de brouwers, in 't afkerven eñ uijtvueren van 't ghevrijt bier, zijn ghecommitteert gheweest merckelijcke groote bedrogen eñ fauten: om daertegens te versiene, soo is geordonneert, dat egeen brouwere voortaen hem en sal vervoorderen eenich ghevrijt bier af te kerffven noch te doen afkerffven, tenzij dat t'selve eerst eñ vooral uijtgheleet zij op de strate of op den vloer, op de pene.., eñ dat oock de ghesworen kerrelieden, ghecommitteert of alnoch te committeren tot het vueren van t'ghevrijdt bier, schuldich eñ ghehouden sullen zijn t'selve voortaen te brenghen voor t'kerffhuis, om aldaer gevisiteert te worden of de vaten behoorlijck vol zijn; met oock of is conform het afkerffven ghelijck men useert in 't afschrijven van den wijne, eñ consideratie nemende, dat de kerreluijden bij dese ordonnantie worden beswaert van 't afghekerft bier te moeten bringhen voor 't kerffhuijs, soo sullen sij enz. *Plac. v. Brab.*, 8 nov. 1596. II, 79.

AFCNOOPEN, bw. *Afknotten*, *afsnijden*, fr. *couper et enlever.* || Noch vermach den voornomden hoochbailliu alle jaere, binnen den tijt dat de vruchten te velde staen, de herweghen te doen beghaene, eñ deghene die te naer ghelabeurt ofte besayt zijn af te cnoopen eñ te weeren t'zijnen proffijcte, ten waere dat de voornomde weghen haerlieder tamelicke wijdde, breedde eñ passaige hadden. *C. v. Aud.* III, 11.

AFCOMENDE (Ofcomende), tegenw. deelw. van Afcomen. *Afstammelingen*, fr. *descendants.* || Van elker name die sal staen in den erfbrief van desen vorseiden lande, so sal men ghelden van der name, te cope, te wissele ende ter verstervenessen, iiij. d., si ende hare ofcomende, ende numer. 26 febr. 1259. Dese rente, die ute desen lande gaet, die moet quiten der [de heer] B. eñ sin afcomende, ofte so wie so (*sic*) lant houdende es ouer [na] den

hare [heer] Henricke, soe daat [dats] der [de heer] Henric negene scade en hebbe, no sin afcomende. 1 mei 1294.

AFCOMER (AFCOMMER). *Afstammeling*, fr. *descendant*. || Kindtskinderen, ofte ander haerlieder afcommers in rechte linie, succederen den grootheer, grootvrouwe, eñ andere van hoogeren grade, soo verre dat 'er geen naerder en zijn, daeraf sij descenderen, noch levende. *C. v. Gent*, XXVI, 9. Kintskinderen, ofte ander heurlieden (van vader eñ moeder) afcomers, succederen in rechte linie den grootheer, grootvrouwe eñ anderen van hoogheren graet, bij representatie. *C. v. Edingen*, XX, 10.

AFCOMST, zn. v. *Overkomst*, fr. *arrivée*, *visite*. || Alsoe dat die vrouwe Margriete, eertshertoginne,.. tot haer laetste afcompst in desen onsen Nederlanden... *Rekenk. v. Brab.*, reg. 136, f°. 285 (1511).

AFCOOP, zn. In de tegenwoordige beteekenis, fr. *rachat*. || Eerst, ten pointe, alse van der quitsceldinghe die Lieven Lippens, in den name van Mergrieten van der Brucghen sinen wive, Liebetten Blankaerts, ghedaen heeft van der versterften van Janne van der Brucghen, haren vader was, bi vuerme van afkoepe. *C. v. Gent*, I, 570, *Vonnis v.* 1399, a. 1. 2. — **Afcoop maken van eene straf**, *zich er vrij of los van koopen*, fr. *se racheter d'une peine*. || Alle ballingk, wordt hij gevangen eer hij voldaen, oft tgemoede van den heere eñ van der stadt gecregen heeft, die wordt geëxecuteert van live oft leden, eñ en mach met egheenen gelde daer afcoop aff maken. *C. v. Antw.* 1545, I, 41.

AFCOOPEN, bw. **A— kwellingen**, *zich er vrij van koopen*, fr. *racheter*. || In dier voegen dat de vorseijde compositien mogen occasie gegeven hebben, niet alleenlijken tot misdaed eñ delicten, maer ook somtijden tot concussien, soo die simpele eñ bevreesde luijden (hoewel sij innocent eñ onnooseI waren) poogden af te koopen die vexatien eñ quellingen.... — Andere onbevreesde eñ onbeschaemde delinquanten misdeden eñ misbruijkten te stoutelijker, denkende dat al 'tselfde met gelde afgekogt eñ geredimeert soude mogen worden sonder lijfstraf. *O. crim. v.* 1570. a. 13.

AFCOPPELEN, bw. *Afsnijden*, *opvangen*, fr. *couper*, *intercepter*. || Wel wetende, dat binnen Grevelinghe gheen peerdevolck en lach om hemlieden den wech af te coppelen. PIOT, *Chron*, 314. Zijne Alteze sont strack volck van oorloghe dauwaerts, zo om de victuaille af te coppelen, als om de andre plaetsen van St. Gheertrudenberghe, Roosendale, Steenberghe eñ andere te verzekeren. Ib. 711. Ende alzo dit volck int lant liep hauwaert eñ dauwaert, om den roof van de beesten eñ andre goet, wierden somwils afghecoppelt van ons avanturiers. Ib. 727.

AFKWIJTEN, AFQUITTEN (bij naasting). *Afkoopen*, *uitkoopen*, fr. *racheter* (*par retrait*). || Item, tusschen suster eñ brueder en es geen naerscap deen den anderen af te quiten. *C. v. Uccle*, *oudste*, a. 127. Waer dat sake, dat een man huerde een erve jegen eenen anderen eñ hij het dan binnen zijnen termpte cochte, soe waer die hueringe vuijte; eñ worde hem zijn erve afquijt [afgequijt?] van naerscape, diegene die d'erve ontquijt, soude behouden al dat hij op d'erve vonde dat den erve toebehoirde metten rechte. Ib.

AFLAET, zn. m. *Uitsprong*, *uitstek*, fr. *saillie*. || Nijemant en mach buyten synen muere, tot eens anders ervewaert, eenighen eusidrup, noten, oversprongen, hoofden noch diergelycke aflaten maken oft stellen, noch oick yet uythangen oft vuytsteken voordere dan synen eusidrup oft erve buyten den muer hem toe en behoort. *C. Antw.* 1545. VIII, 36.

AFLAET. 1) *Vergiffenis*, *kwijtschelding* (*van zonden*) fr. *pardon*, *rémission* (*des péchés*). || O suete hert Ihu Xpi, ic vermane Di dijnre barmherticheit eñ begheer aflaet eñ verghiffenisse van allen mijnen sunden. *Gebedb.* 15e E. 60.

2) *Bedevaartplaats*; *volle en algemeene kwijtschelding van zonden*, fr. *lieu de pèlerinage*; *jubilé*. || Soe en doet men ooc [geen represaillien] jegens ambassadeurs, noch jegens dengheenen die gedachvaert zijn ter oorconscip te commene, oft trecken in vrije marckten, oft in groote afflaten eñ pardoenen, sonder fraulde. *Pract. crim.* c. 98.

AFLANCKINGE, zn. v. *Zijdekanten*, fr. *côtés latéraux*? Kil Lancke. *Ilia.*? || Daernaer gherepareert drie altaren met tafelen, aflanckynghe eñ inghelposten met inghelen daerup staende, eñ gordijnen. *Troubles mar.* I, 337.

AFLATEN, ow. 1) *Ophouden*, *uitscheiden*, fr. *finir*, *cesser*. || Noch moet dezelve Claudes maken de beelden, die boven in't werck comen zullen; te weten, waer Joes van Mechelen afflaet, daer moet Claudes beginnen [beiden waren nl. beeldhouwers]. *Tongerloo*, 20 (1586).

2) (Van eene beschuldiging). *Afzien van*, *laten varen*, *zonder vervolg laten*, fr. *renoncer à*, *désister de*, *abandonner*. || Wairt dat een gehuwet man zijn wijf accuseerde, hij mach altijt, alst hem gelieft, desisteren eñ aflaten van der accusacien. V. D. TAV. 114.

AFLATINGE, zn. v. *Vergiffenis*, *vergeving*, fr. *pardon*, *rémission*. || Dattu . . my reyn biechte eñ ghewarighe penitentie, eñ volcomen beteringhe, met rechten rauwe eñ willige aflatinge der sunden verleen [s]. *Gebedb.* 15e E. 3.

AFLECH, zn. m. *Afstand*, *overlating*, fr. *cession*. || Ende aengaende de gronden van erfve daerop gheene huysen en staen, zal den bylevere verm oghen te verzoucken aflech t'hebben van zynen deele, omme alleene te ghebruyckene ofte te verpachtene, t'zynen beliefte. *C. v. Aud.* XXII. 8.

AFLEEREN, bw. (Een vonnis). *Wijzigen*, fr. *réformer*. || Noch is geordineert, als men eynich gericht yet afleert, dat contrarie is den lantrecht, dat sy des nyet meer en sullen doen, op die pene van eynen wech tot sinte Jacops. *C. gr. Loon*, I, 19 a. 37 (1548).

AFLEGGEN, bw. *Afbreken*, fr. *démolir*. || Betaelt N. N., van dat zy den torre afleyden toter steenplate. REMBRY, IV, 549 (1454). Betaelt N., van dat hy afleyde, tbeelfroot ende die clockenstellinghe, zolderbalken, metselleryе, alzoo neder alst nu es. Ib. Item hebben de voirs. supplianten int jaer voerleden moeten afleggen eenen grooten langhen muer buyten der grooten spuijen, ende denselven met terras ende Mechelschen calck wederomme opmaken. *St-arch. Diest*, *Belastingen*, 1538.

2) (Eene gemeente, eene gilde). *Afschaffen*, fr. *supprimer*. || Ende bij dijne selven dagen wordden in Brabant alle die gemeenten affgeleet. PIOT, *Chron.* 18 (Zie hierover *Hist. de Brux.* I. 84). A. 1310, doen wordt d'ordene van den Tempeliers afgeleet van den pauws Clement den V. Ib. Gevielt in toecomende tiden, dat de voers. gulde afgeleet worde eñ te nyeute ghinghe. *Sermens*, 22 (1422).

3) (Iemands wettig aandeel in een goed). *Afstaan*, *laten volgen*, fr. *céder*, *délivrer*. || Als een gronde-

nare sterft eñ heeft twee zonen, of drie; den oudsten zone comt dat leen; dander sone mach commen heesschen zijn derde in dat leen, eñ dat moet hij houden van zijnen broeder; maer so ne mach hi nemmeer goeds deelen, noch erve noch catheyle, van diere doot; eñ dat derde sal doutse oflegghen den joncsten broeder eñ ten minsten grieve van den grooten leene. *Leenr. v.* 1528, 27. Zoo wanneer yement beghift is van den derden duergaende, d'hoirs en zyn niet bedwinghelick den beghiften af te legghen van elcke partye een derde eñ de partyen te splytene, al eist datse commodieuselick zouden moghen ghedeelt werden; maer ghestaen midts den beghiften recompense doende van de werden van dien met ander goet ofte ghelde. *C. v. Auden.* XX, 9. Zoo verre den verderder hem niet en wilt laeten contenteren over t'derde van de leenen mette weerde van den derde, den leenhaudere vermach hem af te legghene van elck leen t'derde in specie, oft anders in leenen tot de weerde van dien. Ib. XXV, 3.

4) (Verordeningen). *Tenietdoen, afschaffen*, fr. *mettre à néant*, *supprimer*, *annuler*. || Eñ willen dat die raet van onse stat van Lovene, wanneer dat hi wilt,.. alle dese poenten.. of een deel daeraf verwandelen moghe eñ ander maken, of al afleggheen, eñ hoghen eñ nederen. *Brab. Y.*, I, 733 (1306). *Loven.*

5) (Eenen vrede). *Tenietdoen*, fr. *annuler*, *casser*. || Die oirvrede ghegheven in der manieren voors. blijft altijt van weerden, totdat partijen, in presentie van twee scepenen, denselven afflegghen. *C. v. Lier*, IV, 17. Totdat partijen, in presentie van eenen van de borgemeesteren oft twee schepenen, denselven vrede casseren ofte afleggen *C. v. Loven*, II, 9. Denselven vrede alsoo ghegheven blijft goet eñ van weerden, totdat partijen gheaccordeert zijn, eñ voor den schouteth, sijnen stadhoudere oft vorster, in sijne absentie, eñ twee leenmannen, gheconsenteert sullen hebben den vrede af te legghen. *C. v. Santhoven*, a. 188.

6) (Eenen opstand). *Dempen*, fr. *étouffer*, *faire cesser*. || Item hebben wi hen gegeven eñ geven: waert dat enech ambachte mesgrepe jegen onse stat vorghenoemt, of sette hen daerjegen, in crenkenissen der stat, soe willen wi eñ gebieden onsen meier van Loven dat hi dat staphands wederstae eñ aflegge. *Brab. Y.*, I, 732 (1306). *Loven.*

7) (Geschil, twist, proces). *Bijleggen*, *beslechten*, *slichten*, *vereffenen*, fr. *accommoder*, *terminer*, *vider*. || Omme ave te legghene dien twist, eñ omme pais eñ vrede onderlinghe te hebben. 19 juni 1295. Al ghevielt, dat enigh ghesellle twist, debat oft discort hadde deen jeghen den anderen, dat hem dies niemand onderwinden en sal dat ten beste te sprekene..., mer sullen dat bringhen bij dekene eñ gheswórene, om dat af te legghene. *Sermons*, 5, *Oork. v.* 1412 § 6. Al hethetgone vors. zal geobserveert worden in saken, die ter rolle ordinaerlick vervolgt worden eñ zijn van importantien, oock die sommierlick niet en konnen afgeleijt eñ geslicht worden. *C. v. Auden. Stijl d. Kast.* I, 51 (1619). Alle incidenten occurerende in formele processen, zullen oock ter rolle, ofte by schepenen, sommierlick afgeleyt worden, ofte gevoegt worden ten principale van de sake. Ib. II, 6. Om alle saken tusschen die partijen aff te leggen eñ te beslichten. *Charth. v. 's Bosch*, f°. 107 v°., *Raad v. Brab.*, 21 febr. 1454. Dat mijn genedige heere van Charoloiz der voirs. stat van den Bossche hadde doen scriven dat zijne begerte was dat die voirs. gescille tusschen hen affgeleyt worden bij minnen. Ib., f°. 108 v°. De jugen doen altijts groote neerstichede te appoincterene eñ aff te leggene de processen die voer hemlieden hangen in materie van injurie, specialijck als zij niet dan verbalen sijn. *Pract. crim.*, c. 138.

8) A.— eenen dag. *Beleggen*, *gebieden*, *uitroepen*, fr. *ordonner*, *publier*. || Indien de opghewonnen goeden sijn erfgoeden, worden daeraf dry sondaechsche proclamatien ghedaen achtereen, ter puyen af, ofte op de dorpen ter kercken uyt, eñ daerenteynde, op eenen sondach daernaest volghende, soo wordt daeraf eenen coopdach afgheleecht teghens eenen sekeren gheleghen dach; eñ dien coopdach wordt ghehouden ten selven daeghe. *C. v. Breda*, a. 46.

AFLEGGINGE, zn. v. *Lossing*, *afkoop*, fr. *rédemption*, *rachat*. *C. v. Loven*, XIV, 17.

AFLEIDEN, bw. (Toon, getuigen, contschap). *Bijbrengen*, *laten verhooren*, *doen verschijnen voor den rechter*, *om te verhalen wat zij van de zaak weten*, fr. *produire des témoins*, *les faire comparaître en justice*. Kil. Leyden de ghetuygen. || Soo wanneer partijen, oft een van beijden, ten thoone geadmitteert sullen wesen, soo sullen sij t'samen, oft elck van hun in 't besunder, schuldich eñ gehouden wesen denselven hunnen thoon oft thoonen af te leijden binnen drij ierste naestcomende genecht- of roldaeghen. *C. v. Lier*, *Stijl*, IX, 1. Deghelijckx sal men voortaen in 't afleijden van ghetuijghen aldaer schuldigh wesen partije oft sijnen procureur te doen daghen, om de ghetuijghen te commen sien produceren eñ sweeren, *C. v. Antw.*, 1582, V, 10. (De *Compilatae*, I, v, 12, hebben „affleyden" en „leyden"). Dat men van nu voirtaen den thoon, die men doen sal in saecken van palingen, erffsceijdingen, meeringen, sal verhooren eñ affleijden in 't aensien van der plaetsen daer die twist om is. *C. v. Santhoven*, O. 19 apr. 1558, a. 72. Soo wanneer ijemandt sijn getuijgen buijten s'landts soude moeten affleijden, oft zijn feijten gewarigen met getuijgen buijten s'lants gereijst sijnde, soo sal men de dagen van thoone meerderen eñ minderen. Ib., *Stijl*, a. 149. — *C. v. Antw.*, *comp.*, V, x, 14, 54. — *C. v. Deurne*, *Impr.*, a. 308. — *Landt-ch. v. Meghem*, 1546, a. 4.

AFLEIDINGE, zn. v. Afleedinge des zins. *Afwijking van de zinnen*, *van het gezond verstand*, *doling*, fr. *déviation des sens*, *de la saine raison*, *aberration*. || Want 't es een groote wreetheijt voor die dooden niet te willen bidden, die in die onsachelike pijne des vagheviers zijn; eñ noch eijst een meerder vertwijffelinghe voor hem zelven naer zijn doot niet te willen ghebeden hebben, ofte 't es een groote afleedijnghe des zins. *Ber. tijden*, III, 307.

AFLEREN. Zie AFFOLLEEREN.

AFLESEN, bw. *Afbreken*, ook *afnemen*, fr. *démolir*, — en *enlever*. || Dat men nimmermeer zeker en zal wesen up tzelve werck, tenzij tselve afghelesen zij gheheelick eñ van den gronde nieuwe ghemaect, up den voet eñ met de materialen die zy [*nl.* de gezworenen] daertoe suggereerden; hoewel zy nochtans wel eenige hope hadden van 'tselve werck te houden staene, aflesende alleenelick de vauseren eñ pilaeren, maer dat het nochtans verre tsekerste was tzelve werck gheheel af te lesen. *Ypriana*, I, 360 (1622). Voor 't ontdecken eñ aflesen van schaillien up den dake van dese comptoiren, eñ deselve weder te decken eñ

leggen, tzynder rysque synde alle de schaillien die breken souden. Ib. 364 (1622). De Petyt Moine [*petit moine*, het munnikje] was gequartileert, niet jeghenstaende dat hy priester was; maer alvoren so las men of sine crune. OL. v. DIXMUDE, 136.

AFLIJF (AFFLIEF), zn. o. 1) *Dood*, *overlijden*, fr. *mort*, *décès*. || Indien dat eeneghe van de voors. ghecochte eerflike losrenten naer daflijf van den eersten overledene ghelost wierden. *C. v. Aud.*, *Cah. prim.*, VI, 35.

2) *Doodschuld van poorters*, *van leden eener maatschappij*; fr. *droit mortuaire de bourgeois*, *de membres d'une société*. || Waert so dat yement siin afliif coopen wilde binnen sinen levenden live, so sal hy ooc gheven xij s. par. *Belg. Mus.* IV, 420 (1482). *Rederijkers te Hasselt*. Wanneer eenich persoon, in't selve gulde weesende, aflijvich werdt, sal gheven voor sijn aflijf... *Auden. meng.* I, 114 (1513). *Coulevriniers*. Ter doot es elc poortere eñ poorteresse sculdich, van aflive, xiiij s. parisis; daeraf de clerc van der stede heeft, van der doot te teekenene, de ij s. parisis. *C. v. Aalst*, *Buitenpoorters*, a. 7, blz. 414.

3) *Heerlijk recht*, *eischbaar bij 't overlijden der dienstbare lieden*, fr. *droit seigneurial exigible au décès des gens de condition servile*. || *De jure quod afflief vocatur singuli* [*servi*] *xij den. solvant*. *Cart. St-Trond.*, I, nº. 10 (1066). It. nº. 14 (1060).

AFLIJVICH (AFLIVICH), bn. 1) Aflijvich maken, *dooden*, *om het leven brengen*, fr. *tuer*. || Om t'apprehenderen N.., die men verstaen hadde aldaer gevlucht te zyne up 't gewydde, naerdat hy, up Dryeconinghenavont, aflivich ghemaect hadde eenen Spaenschen soldaet ghestaen hebbende up zyn sentinelle. REMBRY, I, 264 (1608).

2) A.— worden. *Sterven*, *overlijden*, fr. *mourir*. Oudtijds zeer gebruikelijke bewoording; komt nog als verouderd voor bij KRAMERS. || Als vader eñ moedere, sonen eñ dochteren hebbende, aflyvich worden. *C. 's lands v. Mechelen*, *leenhof*, III, 3.

AFLIJVICHEIT, zn. v. *Dood*, fr. *mort*. || Alle de goeden des afflivighen, die denselven aflivigen ten dage van synder aflivichet met volle rechte alnoch waeren toebehoorende. *C. v. Antw.*, 1545, XIII, 18. D'erfgenamen hebben keuse, oft sy tsterfhuys eñ [de] goeden willen aenveerden gelyck dat was ten daghe van der aflivicheit des dooden, oft... Ib., a. 39.

AFLOOPEN, o. w. Afloopende payementen. *Betalingen*, *die op bepaalde termijnen moeten geschieden*, fr. *payements échelonnés*. || De renten daerop [*nl.* op huizen] bezet hebben nature van erfvachicheyt, uutghedaen lyfrenten eñ afloopende payementen, dewelcke (al zyn die gerealiseert) bekent zyn mobiliaire. *C. v. Gent*, VI, 19.

AFLUICK, zn. m. *Afsluiting tusschen het koor en den kruisbeuk in de R. K. kerken*, fr. *clôture du chœur dans les églises C. R.* || Eenighe van hemlieden braecken, in de kerke, eenighe outaren eñ afluycken van dien, die gheheele bleven waeren ter eerste braecke. *Troubles mar.*, III, 93. Zie AFLUICKEN en AFLUICKSEL.

AFLUICKEN, (OFLUKEN). bw. *Afsluiten*, fr. *séparer*. || Wie, die scerier [droogscheerder] es eñ ghewanden houd in zyn huus, om drapieren, moet enen wynkel of doen luken in den voorvloer, upgaende toten solder of toten overst van den huus, mids dat gheen solder boven ne zy, daerin dat hy sinen scerdisch houden zal eñ dat den scerambochte toebehoort *Corporations* 190 (1330).

AFLUICKEN, zn. o. *Afsluiting*, fr. *clôture*. || An Caerle de Croock, te weten xj sc. par. verteert in het maecken van het concept van grootte eñ langhde van den haute om het afluucken van de drie chooren. REMBRY, IV, 582 (1590). Zie AFLUICK en AFLUICKSEL.

AFLUICKSEL, zn. o. *Afsluiting*, fr. *clôture*. || Aen Mr. Otmaer van Ommen, ter causen dat hy ghelevert eñ ghemaect heeft beede de afluucxelen van den hoogen choor, mitsgaders de gestoelten eñ lessenaers, vij[c] iiij[xx] xviij lb. par. REMBRY, IV, 583 (1596). Zie AFLUICK en AFLUICKEN.

AFMALEN, bw. (Het molenwater). *Verbruiken door het malen*, fr. *absorber en moulant*. || Eñ soo wanneer dat d' water cleer [cleen] is, sal de voors. molder d' water in den voors. vijver mogen laten uijt- eñ innegaen, behoudelijck dat dieselve molder d' water onder den voors. pegel niet afmalen en sal. MARTINEZ, 244 (1455). Eenen pegel,... daernaer de molders van derselven molen hun selven mogen richten om d' water desselfs vijvers eñ der beken aldaer loopende hooger noch neder te mogen afmalen, anders dan denselven pegel bewijst. Ib. 245 (1457).

AFNEEMSCHOTELE, zn. v. *Schotel of bord*, *om de spijzen op te dienen en van tafel te nemen*, fr. *plateau à servir et à desservir C. v. Antw.* 1582, XLI, 100.

AFNEIGEN, ow., met het voorz. in. *Afwijken van*, *zich afwenden van*, fr. *se détourner de*, *s'écarter de*. || Die afneyghen in 't verbont, die saltu, Here, brenghen mittien die boesheit doen. *Getijdb.* 15e E., 36. Ps. 124. *Declinantes in obligationes. Statenb.* 125. Die haer neygen tot hare kromme wegen. DE SACY. *Ceux qui se détournent dans des voies tortues*.

AFNEMEN, bw. 1) *Wegnemen*, *tenietdoen*, *verlichten*, fr. *effacer*, *alléger*. || Oft bij statute waire geordineert: zoe wije iemende quetste in d'aensicht, dat hij verbueren zoude c pont, eñ wij iemende quetste in der straten, die soude verbueren dobbel broecke; eñ soe wat faicte bij nachte geviele, daeraf souden alle die broecken dobbeleren: eñ het dan gebuerde, dat iement eenen anderen in zijn aensicht quetste bij nachte eñ opter straten, soe is die vrage: oft die facteur alle die penen gedobbeleert betalen sal, oft dat hij alleene sal gestaen metter principaelder sommen van c pont te betalen? Daerop suldij weten voir een antwoirde: dat hij alle die penen eñ broecken betaelen sal nae de forme van den statuten, die te onderhouden sijn alsoe die spreken, eñ d'een misdaet en sal d'ander niet afnemen. V. D. TAV. 61. Andere seggen eñ argueren dat dair schijnen te wesen ij misdaden, d'eene van den steeken, d'andere bij redene van der plaetsen dair 't faijt mede geaggraveert eñ bezwairt wort, eñ seggen alsoe dat d'een d'andere niet en verlicht noch af en neempt. Ib. 62.

2) *In rekening brengen*, *afvorderen*, *afeischen*, fr. *porter en compte*, *réclamer*, *exiger*. || Soo verre borgemeester eñ schepenen bevinden, dat de schriftueren grooter gemaeckt sijn dan en behoort, eñ dat alsoo partije te vele affgenomen is, t'selve moeten d'advocaten, t'hunder ordonnantie, wederkeeren. *C. v. Antw. comp.* V, iij, 6.

3) *Innen*, *invorderen*, fr. *recouvrer*. || D'overmomboirs sullen..., om deselve [momboirs] daertoe te vermanen eñ bedwingen, eñ tot dien ook de penen daertoe staende te doen afnemen. *C. v. Loven*, *Weesk.* 24. Alles op de penen, boeten eñ correctien daerinne begrepen, die wij willen hen bij den voors. onsen schoutet, eñ andere dien taelve aen-

gaen sal, mogen afgenomen eñ aen hen verhaelt te wordene. *C. v. Santhoven*, *Stijl*, *in fine*.

4) *Vereffenen*, *vergoeden*, fr. *égaler*, *compenser*. || Wairt soe, dat men niet en wiste wyens beeste den oploop hadde gedaen [*nl.* de mijne of de uwe] geen van beijden en soude den anderen beteren; want gelijcke misdaden wordden onderlinghe evengelijc afgenomen. v. D. TAV. 88 v⁰.

5) *Het verbeurd verklaren*, *de inbeslagneming*, fr. *confiscation*, *saisie*. || Noch isser een ander wet, ghenaemt: Deken eñ gheswoorene van den coorenhuijse. Die doen onderhouden eñ ter executie legghen de placcaten van den prince ende de ordonnantien politique bij heere eñ weth ghemaect eñ ghestatueert opt faict van den coophandel van den graene, bij het confisquieren eñ afnemen van de graenen die vercocht zijn in contrarien van de voors. placcaten eñ ordonnantien. *C. v. Aalst*, III, 3.

AFNEMEN, zn. o. *Vermindering*, *tekortdoen*, fr. *amoindrissement*. || Dat N. [een misdadige] ontcomen eñ wechgeloopen is tot buijten mijnder heerlicheijt eñ jurisdictien, ter grooter scaemten eñ afnemen van mijnder jurisdictien. v. D. TAV. 85 v⁰. Behoudelijck dien, dat dit accoordt, overdrach eñ tractaet sal sijn eñ blijven sonder eenighe prejudicie, afnemen oft achterdeel van der communicatien die men namaels op die deucht oft ondeucht van de voors. previlegie.. sal moghen houden. *Plac. v. Brab.*, 13 jan. 1490. I, 14. Dat nochtan alsulcke statuten niet en sijn in afnemen onser jurisdictien oft der kerckenvriheit. *C. v. St. Truiden*, 14ᵉ E. § 18. Dat onse vassallen eñ mannen van leenen, die pretenderen bedrijf, jurisdictie, specificatie eñ andere heerlijcheden te hebben.., deselve buijten de limiten van dien extenderen.., alleene in usurpatie, verminderinghe eñ affneminghe van onse heerlijcheden. *Plac. v. Brab.*, 18 nov. 1446. I. 269.

AFPANDEN, bw. *Gerechtelijk uitwinnen*, *panden of verkoopen*, *onteigenen*, fr. *évincer*, *exécuter*. || De renthefter vermagh de haeffelijcke goeden op sijnen grondt wesende voor sijne t'achterheijdt t'executeren eñ af te panden. *C. v. Brussel*, 1607. a. 98. CHRISTIJN: *excutere*. Voor lijftochtrenten magh men executeren eñ afpanden de haeffelijcke goeden van den debiteur.., sonder te moghen evinceren de panden oft erfgoeden daerop de lijfrenten beset zijn. Ib. 110. CHRISTIJN: *nec evinci possunt*. Welcken naervolgende moet den dienaer, naer sijn beste, den pandt [*nl.* den tot onderpand gegeven grond] neerstelijck oversien, oft daer eenige meubelen op waren; eñ indien jae, soo verre die toebehooren den proprietaris oft huerlinck van den pandt, eñ anderssints niet, eñ deselve weerdt zijn de kosten van dien dage oft gange, met d'onkosten van verkoope, moet die afpanden, scheijdende ten dien dage al te samen daermede vandaer. Eñ soo wanneer den klager de afgepande meubelen wilt executeren, moet den dienaer die voor schepenen verthoonen, eñ voorts anderssints daerinne procederen gelijck etc. *C. v. Loven*, IV, 2. Permitterende mits desen aen die van het voorsyt apothekers ambacht die huysen van docters, barbiers, chirursyns, droguisten, speciers.., met interventie van schepenen te visiteren, eñ aldaer af te panden alle de verboden instrumenten eñ waeren, die sij sullen aldaer hebben gevonden. *Acad. d'archéol.*, 1862, blz. 255, 1729—32, a. 14. *Brussel*.

AFPANDINGE, zn. v. *Gerechtelijke verkooping*, fr. *vente judiciaire*. || Insgelycx oyck die schepenen-brieven van verletten renten, gevonnist synde by afpandinghe van des men op den grondt vindt. *C. v. Brussel*, 1570. a. 46. Item, hebben deselve borghemeesteren, schepenen eñ raedt noch kennisse eñ judicature van saken rakende.., executien van vonnissen eñ ghevonniste schepene-brieven, eñ van afpandingen, die bij de dienaeren der stadt ghedaen worden. Ib. 1607. a. 43. CHRISTIJN: *de venditionibus mobilium que fiunt per ministros civitatis*. Soo wanneer de ghecondemneerde oft verobligeerde zijn persoonen van groote qualiteit, wordt d'executie, uyt civiliteyt, ghedaen bij den amptman oft sijnen lieutenant, soo bij apprehensie van den persoon, als bij afpandinghe eñ verkoopinghe van de goeden desselfs ghecondemneerde oft verobligeerde. Ib. a. 90. CHRISTIJN: *tam in apprehensione personæ quam venditione bonorum*. De dienaren, aleer sij eenige executie oft afpandinge mogen doen, zijn gehouden de ghecondemneerde partije eerst eñ vooral te sommeren voor 't voldoen van de vonnissen oft condemnatien. Ib. a. 92. CHRISTIJN: *antequam executionem aut venditionem facere possint*. Bij afpandinge eñ vercoopinge van de meubele goeden. Ib. 94. CHRISTIJN: *vendendo mobilia*.

AFPELSEN, bw. (gemeen). *Afrossen*, *ranselen*, fr. *rosser*. || Dat desen N. daerop geantwoordt heeft: Ick moet N. gaen wat afpelsen, hij heeft mijn suster den arm overgeslaegen. *St.-Arch. te Diest*, *Proces* Drossaard ᵹ Jughtmans, 1776.

AFPERSINGE, zn. v. Thans *afpersing*, fr. *extorsion*. || Dat wi hen in hoeren persoenen oft goeden, met beeden, assisen oft met dreighingen oft met anderen afpersyngen eñ bedwange... nyet bedwyngen en soelen. Lat. tekst: *per alias extorsiones*. *Doude Rootb.* 10 v⁰. 17 juni 1290.

AFPIJLEN, bw. (Kanten). *Afpalen*, *met staketten bezetten*, fr *palissader*. || Het oprechten van de mueren eñ afpijlen van de Senne-canten eñ maelbeken, alsoo wel als tegen de vesten. MARTINEZ, 56.

AFQUIJTEN, bw. (Eene rent, lasten). Thans *afkwijten*, veroud., *aflossen*, *afkoopen*, fr. *racheter*, *rembourser*. || Soe wye eenighe rente afquiten wille, die moet, boven de capitale penningen eñ achterstel, oick betaelen den constitutie-brief. *C. v. Antw.*, 1545, VI, 66. Worden eenighe renten afgequeten, daeraff moeghen sy [*nl.* de momboren] de penningen wel ontfangen. Ib. X, 14. Soe verre die commeren, renten oft chynsen staende den huwelycke worden afgequeten oft gelost. Ib. XI, 58, en *passim*.

AFRAPEN, bw. *Afsnijden*, fr. *couper*. || Trekkende uut een cleyn mesken, was hem den rouper [*nl.* de keel] afrapende. PIOT, *Chron*. 838.

AFREEDEN, bw. (Eenen muur). *Den kalk der voegen afschrappen*, fr. *racler*, *enlever la chaux des joints*. || Dit voornomde werck [*nl.* een muurwerk] den aennemere wert ghehouden van buuten zuverlicken af te reedene eñ te pincheelene. REMBRY, II, 337.

AFROEPEN, bw. (Een bankroetier). *Afkondigen*, fr. *proclamer*. || Niemant en mach een affgeroepen banckeroetier in syn huys ontfangen. *C. v. Antw. comp.*, IV, xvj, 52.

AFRIJTEN (Aeffrijten), bw. *Afscheuren*, fr. *déchirer*, *enlever en déchirant*. || Weert [ware het] dat eynich mensche wit laken cochte, eñ hem mate gebreike [gebrake], oft dat yemant anders laken maickde die mate gebreicke, na der verwen, denen solde men een litse aeffryten eñ die zegel aeffdoen, eñ vercopende voer dat sy syn.

O. Liége, 1 juni 1483, a. 34. *Hasselt.* Hd. *abreissen.* Men treft het w. zelden aan buiten Limburg.

AFRUIMINGE, znw. v. (van eenen pand). *Afstand*, fr. *délaissement.* || Dat het gericht, tot verzueck van parthien, sal geleit geven,... Ende daernae sal men drymael affruyminge wysen, op vij scillinge, ende, ist noet, altemael daervoer penden, ende dan het groet gebot doen. *C. gr. Loon*, I, 14 (1548, a. 22).

AFSAET, zn. m. Door DE VRIES en, na hem, door VERDAM, verklaard als: *Lijstwerk met hellend bovenvlak;* in het Fr. *Moulure, chapiteau avec surface supérieure inclinée;* in onze Cost. toegepast op eenen *oversprong*, *uitlaat*, *uitstek*, fr. *saillie*, *projecture*, boven op eenen steenen muur, eenen houten wand of beschot, *eene kornis* of *kroonlijst.* Zie ook Kil. Afsaet, afhanck, overspronck, oversteck. Afhanck aen den timmer. || Die een gedect ghelijnt wil setten tusschen zijn eñ zijns ghebueren erfve, is schuldich 'tselve soe verre van zijns ghebueren erfve te setten, als den oesydrup eñ d'afzaten behoeven, alsoe nyemant oesydrup oft anckershoefden noch afgaten [*l.* afzaten] hebben oft setten en mach buyten zijn erfve, sonder consent van zijnen gebuere. *C. v. Mech.*, XIV, 11. (De Lat. vert. heeft verkeerdelijk *antes*). Ook *C. v. Lier*, XIII. 9. Die een ghedeckt ghelint wilt setten, moet het soo verre stellen van sijn ghebueren erve als den oziedrup eñ afsaten behoeven. *C. v. Santh.*, *Imp.* 143. Niemant en mach buijten sijnen muer, tot eens anders ervewaerts, eenigen oysidrup, noten, oversprongen, noch dierghelijke afsaten maecken oft stellen, noch oock yet wthanghen oft wtsteken voorder dan sijne oysidrup oft erve buyten den muer hem toe en behoort. *C. v. Antw.*, 1582, LXII, 44.

AFSAGEN, b. w. (het hoofd). *Afzagen*, fr. *scier.* || Wie vrouwen of ioncvrouwen vercrachte, men sal hem den hals afsagen mit eenre plancken. *K. v. Bruss.*, 1292. So wie vrouwe oft jonfrouwen vercrachte, sal men sinen hals afsagen met eenre plancken. *K. v. Waalhem*, 1365, a. 21.

AFSCHEEDEN, o. w. A.— van eene clachte. *Laten varen*, *afzien van*, fr. *renoncer à*, *se désister de.* || Al wilde den clager syn klachte laten varen, uyt wette vallen, ofte daeraf scheeden, soo vermach den bailliu danof vervolch te doen, soo verre als 't officie aengaet. *C. v. Gent*, XI. 18.

AFSCHEIDEN, zn. o. 1) *Afloop*, *einde* (van de huur), fr. *expiration* (de bail). || Behoudelyck dat hij, in 't afscheijden van sijne huer, deselve erve wederom stelle in sulcken goeden staet ende wesen als die was doen hy daeraen quam. *C. v. Loven*, XI. 6. Oock mits dat hy deselve [erve] in 't afsceijden stelle in sulcken staet als zij voor sijn incomen is geweest. *C. v. Diest*, vz. XIII, 14. Voor soo vele het occurreerde, dat, by cas fortuit, op de landen van eenige pachthoeven ofte uytpachten ten afscheiden geen jonge klavers bevonden en wierden. *C. v. Aud.*, 2e d., 12 aug. 1767, a. 10.

2) Uit eene bediening. || Waert eñ ghevielt so, dat eeneghe deelen by den voochden ghemaect eñ ghepasseert noch niet ten boucke commen en waeren ten haren afscheedene. Ib., 30 sept. 1505, a. 10.

AFSCHEET, zn. o. 1) *Grens*, *grensscheiding*, *paal*, fr. *limite*, *borne.* || Grachten staende int ghescheet van erfven zyn te hauden over ghemeene...; eñ daer d'een syde leen waere ofte oude hofstede, daer de stopsels, grachten, afscheeden soo-lange gestaen hebben als datt'er gheen memorie en is ter contrarien. *C. v. Aud.*, XIV, 19 Zie GESCHEET.

2) *Deeling en scheiding*, fr. *division et partage.* || Dat de langhstlevende, als hebbende de houdenesse van syne minderjarighe kinderen, blyft ghemeene met deselve kinderen, sonder eenigh voorder afscheedt ofte verdeel te maken. *C. v. Brugge*, I. 519, 27 aug. 1638. Aengaende de contracten van afscheet oft uytkoop van weesen, wy verklaren:... dat den staet van goederen, inventaris eñ taxatien der meubelen, dienende tot het maken van het afscheed tusschen de langstlevende eñ de minderjarige kinderen, sullen wettelyck gemaeckt eñ gepasseert worden, ten overstaen van schoutet, schepenen eñ secretaris. O. P.-B. *autr.* 31 oct. 1715, XV. 1. Wy verbieden aen de voorseyde schoutet, schepenen eñ secretaris, tot eenig wettelyck afscheed oft uytkopp van weesen te procederen voor eñ aleer den staet van goederen, soo meubelen als immeubelen, bij hun behoorlyck zal wesen geëxamineert eñ gepasseert. Ib., 2. Om den voorseyden staet, inventaris eñ taxatie van weesen-goederen te maken eñ passeren, mitsgaders het afscheed oft uytkoop te maken, zal den schoutet genieten enz., eñ den secretaris, voor het passeren van staet, enz. Ib. 3. Denselven, voor 't enregistreren van de voors. akte van afscheed, ses st. Ib., 6.

3) *Overeenkomst*, *schikking*, fr. *convention*, *accord.* || Behalvens nochtans dat... men hemlieden toelaet, by vorme van provisie,.. dat zy sullen mogen houden huerlieden predicatie eñ vergaderinghe alleenlyck in eene prochie ghenaempt Wormhoudt..., dat al conforme 't afscheet eñ accoort ghemaeckt tusschen mevrouwe d'hertoghinne van Parma, gouvernante generale, eñ den Edelen gheconfedereerde, in daten xxven in ougst lestleden. *Troubles mar.*, III, 199.

4) *Slotrekening*, fr. *décompte définitif.* || Verteerd ten huyse van M. Machiel van Coxyen..., om te maecken een liquide rekening eñ affscheyt nopens tmaken van der gulde tafereel, staende opten autaer in de cappelle,... v. g. xix sts. *Kruisboog*, 82.

AFSCHIETEN, ons. ww. (van het water). *Zijnen „schout", zijnen afloop hebben*, fr. *s'écouler*, *avoir son découlement.* || Soo wanneer eenige gote liggende is tusschen twee partyen erve, deselve op d'een oft d'ander zyde quaedt zynde, dat het water niet af en schote, blyvende hier en daer kruypen. *C. v. Loven*, *Serv.*, 31.

AFSCHOUWEN (Ofschuven), b. w. *Ondersoeken*, *bezichtigen*, fr. *visiter*, *inspecter.* || Eñ es sculdich den wech noordt over 't water eñ grachten voorseyt alzo groot eñ alzo breedt dat men mach souffisantelic gaen omme de scepen te treckene, eñ dien selven wech of te schuven ten scependomme van Brugghe. *C. v. Brugge*, I, 204. 1 mei 1275. Zie DE VRIES, Wdb. d. Nederl. taal.

AFSCHRANSEN, o. w. *Afspoeden*, *naar beneden loopen*, fr. *descendre à la hâte.* || Anno 1576, den 17en february, waeren beede de benden van don Bernardin de Mendoza, Spaynsche peerden, tylick in roere; de borghers quamen te weere met hunne wapenen, scransten met waghenen de maerct af. *Aud. meng.*, III, 113.

AFSCHUREN, b. w. (metselwerk). *Afschrappen*, fr. *râcler.* || Den werckman sal geobligeert zijn te loot eñ eene zijde goedt te wercken, vol werpen, afschueren eñ met den traweele de lagen af te strijken. *Plac. v. Brab.*, 16 jan. 1705, V, 567. *Opgaende mueren.* Zie AFSTRIJKEN.

AFSEGGEN, b. w. 1) (Iem. van een ambt).

Afzetten, *ontzetten*, fr. *démettre*, *destituer*. || Die sall gepriveirt eñ afgeseit werden van alsulcken ambachte [ambt], als eyn meynedigen verzworen, eñ van allen anderen ambachten. *Cart. Saint-Trond*, 10 juni 1417, a. 3. II, 204. (In de O. van het Luikerland, waar dit charter gedrukt werd naar een Cart. van Herck, staat: die sal gepriveert eñ *afgesatten* werden van alsulcken ambacht, als een meyneediger eñ versworen.

2) **Hem eens ambts —a.**, *zijn ontslag nemen*, *zijn ambt neder leggen*, fr. *donner sa démission*, *se démettre*. || Onlanx hiernae screeff N., amptman tot Ravesteyn, aen der stat voirs., hoe dat hy vernomen had, dat die stat twe brieve gescreven had aen den scouthet van Herpen eñ zynen stedehouder, eñ dat die scouthet doen by der hant nyet en was, eñ dat Arnt Claessoen, die stedehouder te wesen plach, hem des afgeseegt had. *Chartb. v. 's Bosch*, f°. 110 v°. 15e E.

AFSET, zn. m. 1) *Uitsprong*, fr. *projecture*, *saillie*. || Die een ghedeckt ghelinte wilt setten tusschen sijn eñ syns ghebueren erve, is schuldigh [dat] te stellen, dat den osiedrup eñ d'afsetten buyten syne erve niet en komen. *C. v. Herenthals*, XI, 9. Zie AFSAET.

2) *Mijlsteen of -paal*, fr. *pierre ou borne milliaire*. || Voor de afsetten oft rechtstaende steylen, vier voeten O. P.-B. *autr*. 16 jan. 1705. *Plac. v. Brab.*, V, 578. Hoe dat men sal meten alderhande steenweghen van casseyen, a. 7.

AFSETEN, dw. v. Afsitten. *Niet in de stad of haar rechtsgebied wonende*, fr. *ne résidant pas dans la ville ou sa juridiction*. || De kennissen, contracten eñ verbanden, mitsgaders sententie luydende op de voornoemde foraine, eñ oock afsetene poorters, ofte geen goet binnen de stede eñ pandinge van diere hebbende, worden geëxecuteert by requisitoire aen de officiers van de plaetse daer't behoort. *C. v. Gent*, I. 19. (In het volgend art. staat *afseten* tegenovergesteld aan *inwoonende*). || Geen gedyde, niet meer afseten dan inwoonende, en vermogen eenen poorter ofte inwoonende te doen vangen, besetten ofte arresteren binnen der stede eñ schependom, om rauwe, onbewettichde eñ ongepriviligierde schulden, ten ware in 't cas van afwooninge, latitatie, absentatie eñ vlucht. Ib., IV, 13. En van den Hane stipt aan op het w. afwooninge: *Civis domicilium fovens extra territorium Gandense*, *non gaudet civitatis privilegiis*. Zie AFGESETEN.

AFSETTEN. 1) Accijnzen. *Afschaffen*, *opheffen*, fr. *abolir*, *abroger*. || Item, soo oorloven wy eñ willecoeren onsen schautet, scepenen, eñ vier oft vyf goede knapen voors., te ordonneren eñ te setten aceysen opt broot, wyn eñ op andere waeren, eñ die af te setten eñ te hoogen eñ nederen alsoo dicmaels als hun des noot eñ onser voors. stadt oirbaer duncken sal. *O. Liége*, 10 sept. 1414, a. 8. *Hasselt*.

2) *Aan eene stof glans geven*, fr. *donner du lustre*. || Que toute la tapisserie quy se fera d'oresenavant, sy avant que le maistre à quy elle est luy veuille faire donner lustre (que l'on dict en thioys „*afsetten*". *Plac. v. Vl.*, 16 mei 1544, a. 49. I. 617.

AFSETTER, zn. m. *Straatroover*, *straatschender*, fr. *détrousseur*, *voleur de grands chemins*. || Want men bevint den meesten deel van de creemers, schoenlappers, keteleers, kuijpers eñ dierghelijcke, die anders niet en doen dan achter lande reijsen, afsetters, straetschenders, dieven eñ quaetdoenders te wesene. *Plac. v. Brab.*, 24 mrt. 1562. II, 442. Van alle kennelijcke ongevallen, eñ van dootslaegen geschiet in onnooselheden oft vuyt nootweire, is eenijgelijck ongelast van den heere eñ partije, mitsgaders oock van dootslaegen geschiet aen moortbranders, brantschatters oft affsetters, wederspannich sijnde int vangen. *C. v. Antw.*, *comp.*, VI, iij, 26.

AFSIJN, o. w. 1) *Laten*, *nalaten*, *aflaten van*, fr. *cesser*, *ne pas continuer à faire*. || Weert sake, dat ich eynige discoert of moenis [moeienis] under hen [tusschen de schepenen zijne collega's] makede, eñ ich dairop van mijns lieven heren vorgenoemt of sijns scouteiden wegen versocht wurde des af te siin eñ dat te laten in saken, die ich met recht vur mynen here vurgenoemt of sijnen vrienden met mijnen gesellen nyet verantwoirden konde, eñ des nyet afsijn noch laten en woude. *Cart. Saint-Trond*, 28 oct. 1379.

2) *Buiten dienst blijven*, fr. *rester hors de fonction*. || Een borgemeestere en mach niet langer dienen, als borgemeestere, als een jaer continuelycke; eñ eenen schepene twee jaeren continuelycke; sulcx dat se het derde jaer niet gecontinueert en mogen werden; maer alse een jaer gevaceert oft af geweest hebben, mogen wederomme gecoren worden voor schepenen oft borgemeestere. *C. v. Middelb.*, I, 7. Zie WEPELEN.

3) *Afgezet*, *ontzet zijn*, fr. *être destitué*. || Wanneer ons liede ghetonen connen, dat hen onse rigtere breken thregt, ogte niet en doen dat wi hen ghegheven hebben, soe selen si afsijn, eñ nimbermeer rigtere werden daerna. *K. v. Antw.*, 1292, a. 63. Eñ wanneer onse liede ons wetteleec ghetonen connen, dat onse meyere ogte vorstre iet jeghen dese vorghesegde pointe doen, soe selen si ave siin, eñ nimbermeer nog meyer nog vorstre werden. Ib., a. 64.

4) *Niet gebeuren*, *niet zijn*, fr. *ne pas être*, *ne pas avoir lieu*, in den veeltijds in oorkonden voorkomenden wensch: Dat afsijn moet! Lat. *Quod absit!* || Wy ordineren voerts, dat eest dat die voerseide scepenen teghen onse heerlicheit oft jurisdictie onser, oft yemants van ons ghevilt, dat afsyn moet! eenyghe sententie oft vonnis uutspreeken. *C. v. St. Truiden*, a. 15.

AFSIJPEN, o. w. *Afdruipen*, fig. voor *uiteengaan*, *heengaan*, *verwijderen*, fr. *se disperser*, *se séparer*, *s'éloigner*. || Int hende zijn die capiteijnen vertrocken, eñ tvolc es ooc afghezepen. *Ber. tijden*, I, 282.

AFSITTENDE, dw. v. afsitten. Zie AFSETEN en AFGESETEN. || Sijn de mannen ofsittende onder eenen anderen heere, soe sal men de daghinghe wijsen te doene ten gronde, eñ te wetene te latene ten naesten huys. *Leenr. v.* 1528, 54. Mids dat d'officiers van der plecke.. dickwils absent eñ afsittende zijn, oft qualick gecryghelick. *Plac. v. Vl.*, 11 jan. 1548. I, 687. Soo wanneer eenige afsittende oft vremde persoonen, geen poorters oft keurbroeders sijnde, coopen eenige landen oft huysen staende binnen de voornoemde stede ende lande... *C. v. Veurne*, XXX. 8.

AFSLACH, zn. m. *Afslag*, *openbaar verkoop aan den laagstbiedende*, *insonderheid van visch*, fr. *vente publique au rabais*, *partic. de poisson*. || Maniere van den visch te loven in de vischmyne oft afslagh van Brussel. *C. v. Brussel*, Maten. [Voor] alle schulden, spruytende vuyt eenige van de stadts particulen oft domynen, als van accyse, impost, vendue, afslach van de vischmarkt eñ alle andere diergelycke, vermogen die tresoriers van de stadt tegens die pachters oft collecteurs by maniere van

thooninge procederen. *C. v. Middelb.* XVIII, 1. Alsoo men daegelyckx bevindt, dat de facteurs eñ andere negocianten in visch in den publieken afslag malkanderen soodaenig benouwen, dat weynig derselve kooplieden den visch, die verhoogt moet worden, komen besigtigen. *Plac. v. Vl.* 10 dec. 1767, a. 51. XI, 330.

Eenigzins duister komt het woord voor in het octr. v. d. 4 juni 1477 (*Canal*), waarbij de hertogin Maria de stad Brussel machtigt tot het graven eener vaart. Het art. 6 luidt aldaar: || Dat de stad hieraf sal moegen maken eenen afslach, alsoe diepe eñ alsoe wijt als 't huer oirboer sal duncken, eñ ter plaetsen dair 't huer sal gelieven, eñ dairtoe nemen der gueder lieden erve, eñ dat betalen in der manieren vore vercleirt. Het voorgaande art. bepaalde: || Dat de stad, totter voirseijden graven eñ waterleijen, eñ des dairtoe behoiren sal, sal moegen nemen der goeder lieden erve, eijgene eñ leene, betalende dairvoer, in gereeden penningen ofte in erfrenten ter quijtinge, de weerde dairaf nae lantcoep eñ gemeijne estimacie, enz. Zeggen wij nog dat, in het ootrooi v. d. 7 nov. 1531, het w. *afslach* vervangen is door dat van *opslach*. De uitgever van deze oorkonden vertaalt beide artikels aldus: *La ville pourra donner à ce fossé un lit d'une profondeur et d'une largeur aussi grandes qu'elle le jugera utile, et aux endroits qu'il lui plaira, et prendre, à cet effet, les héritages des bonnes gens, en les payant de la manière indiqué ci-dessus.* Doch de breedte en de wijdte werden reeds besproken art. 3: „Dat men.. sal moghen maken eñ graven een grave oft waterleije, alsoe wijt eñ diepe als 't behoeven zal", eñ het „nemen van der goeder lieden erve, art. 5". Zou men hier wel mogen denken aan een *bestek* of *ontwerp*, fr. *devis?*

AFSLAEN (Afslain, afslayn). b. w. 1) (Het hoofd, een lid). *Afhouwen*, fr. *couper*, *trancher.* || So wie anderen let afslaet, alsulck sal hy verliesen. *K. v. Saff.* 1246, a. 12. Lat. *amputaverit.* Soe wie eenen anderen een let afslait, sal dies gelijc verliesen. *K. v. ter Piete* 1265, a. 70. Heeft hy onse ghemoede ofte ons baillius niet binnen den naesten derden daghe, ende hijs ghevaen wert, men mach hem met rechte de hant afslaen. *C. v. Gent*, I. *Gr. charter v.* 1297, a. 88. Wie so yemene wont met cnive, wert hire wettelike af verwonnen bi vonnesse van scepenen, ende te rechte commen es, men sal hem thoeft afslaen up de Hoeftbrucghe. Ib. a. 89. Soe wie vingher ochte tee afsloeghe, ... hi wairs op dat selve let af te slane. *K. v. Waalhem* 1365, a. 37.

2) (Een leger). *Slaan*, *verslaan*, *op de vlucht drijven* fr. *défaire*, *mettre en fuite.* || Daer was seer gevochten, eñ van skeysers volcke versmoerden bet dan neghen duusent mannen, eñ wel twaelf duusent warer den keysere afgesleghen. JAN V. DIXMUDE, 12.

3) Onreine stoffen. || Dat nyemant vortan en sall werpen noch keren onreynicheit in die Jekere, noch in geynre manieren dairynne weytmoes [weedasch] werpen noch afslaen. *O. Liége*, 27 juli 1469, a. 10. *Tongeren.*

4) *Afkorten*, *korten*, *aftrekken*, *in mindering brengen*, fr. *rabattre*, *défalquer*, *déduire.* || Eñ ware dat zake, dat wi, of onser enich, scieden van den grave van Vlaendren, buten sinen wille, iof dat wi trocken in Zeelant, jof dat wi hem niet ne holpen, also alst hiir vorscreven es, so zoude de grave van Vlaenderen denghenen, die van hem trecken zoude, suile deel alse hem gheburen zoude van den vorseiden ghelde, afslaen eñ mindren van den achtendertich hondert ponden eñ vichteghen vorseit. 1 aug. 1290. Soe wie.. boven tverbot van synen capiteyn, buyten ordinancien diende, dat de stad dien sijn soudije van VIII daghen afslaen sal. *Sermons*, 12, Ord. 1412, § 24. Item, sal dat meel moeten weder gelevert worden in de waighe, den molchter affgeslaghen. *O. Liége*, 27 juli 1469, a. 13.

5) Goederen. *Lossen*, *ontladen*, fr. *décharger*, *transborder.* || Dat alle deghene die met hueren scepen eñ goeden te Bruessel waert willen comen, of van Bruessel voirbij Antwerpen varen selen, dat moegen doen, betalende t' Antwerpen hueren gerechten tol, soe verre sij dien sculdich sijn, sonder huere goede aldaer te moeten afslaen oft te verbodemene. *Canal*, 7 nov. 1531, a. 16.

6) Zijn water. *Zijn water loozen*, *wateren*, fr. *lâcher l'eau.* || Dat niemandt der gebroeders sal sich presumeren te komen in de camer oft vergaederinge sonder sijne handen te wasschen vóór 't eeten oft drinken, oft ook als hij buyten sijn waeter is afslaen geweest, oft andersints. *O. Liége*, 29 dec. 1727, a. 21, *Lauwe.*

7) In rechten. (Exceptien, nieuwigheden). *Verwerpen*, fr. *rejeter.* || Midts allen denwelcken, concluderende, contendeerde daeromme den heere geëxcipieerde ten eijnde dat, afslaende de exceptie, den excepient soude worden gecondemneert ten principaelen t'antwoorden. MARTINEZ, 88 (1659). Soo wanneer in der duplijcken eenighe nieuwe feijten oft bescheet wordt bijgebrocht, soo sullen de rechteren, int maken van den vonnisse, deselve nieuwicheden afslaen. *O. v. Santhoven*, *Stijl*, a. 193. De verweerdere [mach], sonder achterdeel van sijne exceptie, worden gedoempt tot handtvullinge, oft wel om cautie te stellen van 't gewijsde te voldoen, indijen hem deselve exceptie werde affgeslaegen. *C. v. Antw. comp.* IV, xiv, 13.

8) (Een deffault). *Tenietdoen*, *opheffen*, fr. *rabattre*, *annuler.* || Wairt sake dat, des anderen daigs dairna, die procureur behoirlijck nootsake bethoende, dat hy niet en hadde dair connen geweesen, dat hof soude hem dairaf releveren eñ afslaen oft rebatteren dat deffault. V. D. TAV. 14 v°.

AFSLAGER, zn. m. (van den visch). *Afroeper*, fr. *crieur public.* || Ordonnerende tot dien dat de mijne van de visch gheschieden sal in goede, verstaenbare tale, eñ in guldens eñ stuyvers, op pene van hondert guldenen tot laste van de afslaghers, telcker reyse sy contrarie sullen ghedaen hebben. *Plac. v. Brab.* 22 dec. 1658 a. 8. IV, 295.

AFSLANINGE, zn. v. *Verwerping*, *afwijzing*, fr. *rejet.* || Gelijck den voornoemden raede, te meer reijsen, bij afslaninge van sulcke frivole versuecken dat hadde verstaen. MARTINEZ, 35.

AFSLUITSEL, zn. v. *Afsluiting*, fr. *clôture.* || Oock proufde men af te doene die albasteren beeldekins die stonden ant afsluutsel van Onser Vrauwen capelle. *Ber. tijden.* I, 92. 't Wart al in sticken ghecloven, ghestoelte, siegen, docsael, afsluutsel. Ib. 114. 't Aude eñ tnieuwe afsluutsel voor den choor en bleven niet ongheschent. 126. Die motalen colonnen van seker afsluutselen poochden zij te breken. 132. Voor dese capelle staet een steerck afsluutsele van steene, eñ die dueren van haute, waerinne veel motalen colommekins waren. 142. Daer bleef nog gheheel eñ onghebroken den motalen tuun oft afsluutsel dat voor tsacraments-huus stont buten den choor. 147. Onder den docsael siet men noch twee autaren binnen tafsluutsel. — De dueren van den afsluutsele onder den docsael

hebben haer panneelen verloren.., eñ int afsluutsel voor den docsael sijn ooc sommighe panneelen ghequetst. 159. Aen Cornelis de Crocq eñ Jan van Ypere, ter causen dat sylieden ghemaect hebben de drie afsluutselen van de drie chooren binnen de kercke deser stede, x° xxix. lb. iiij. sc. par. REMBRY, IV, 582 (1594). Frans van de Velde, over 't maeken ende leveren van 't afslutsele van de capelle ende lambrissement... I, 175 (1624). Zie AFLUIKSEL.

AFSMEEREN b. w. *Smilten*, (erts), fr. *fondre* (du minérai). || Men zal oock in geen anderen hutten dat erz moegen smelten noch afsmeren dan in den hutten totten voers. berch geordineert; eñ zal die schychtmeester of meester van elcken wercke [*hd.* schichtmeister, opzichter der mijnen] te allen smelten zelve jegenwoirdich zijn, eñ regarde hebben dat alle erze wel eñ zoet [zoo het] behoort gesmolten eñ dat loot daervan bewaert wordde. *Rekenk. v. Brab.* reg. 140, f°. 2 (1556). *Loodmijnen v. Bleiberg omtr. Aken.*

AFSMIJTEN, b. w. 1) *Om het leven brengen*, fr. *tuer.* || Daernaer hebt u ghevonden ten huuse van N., met N. N. eñ andere, dewelcke aldaer verghadert waeren, omme met andere te concluderen bij wat bequaemste middele men zoude moghen afsmijten diversche heeren eñ edelmannen, die men verwachtede ter bruutloft van mijnheere van Rycourt, t'Ypre. *Troubles mar.*, IV, 226.

2) **A. — een leger.** *Slaan*, *verslaan*, *op de vlucht drijven*, fr. *défaire*, *mettre en fuite.* || Eeranderstont dat de Inghelschen dezelve stadt van Cales wonnen, zo hadden zij afghesmeten de armeye van den coninc Philips van Vranckerijcke, dewelcke quam om deselve stadt ontsedt te doene. PIOT, *Chron.* 310.

AFSNIJDEN, b. w. 1) Het hoofd. De hedend. beteekenis, eigentl. *afzagen*, fr. *couper*, *trancher*, *scier.* || Soe wie bij crachte een wijf heeft besmet [*nl.* geschoffeerd, verkracht] men sal hem dat hoeft afsniden met eenre plancken. *K. v. Denderm.* 1233 (Vert.). Lat.: *ei collum debet abcidi.* So wie so bedreghen wert vor scepenen dat hij ontspaent heift eeneghe joncvrouwe, daertoe dat [hi] soe ontscaket, mach menne gecrighen, men sal hem de nuese afsniden. *C. v. Gent*, I, *Gr. charter* v. 1297. a, 61.

2) Geld of goed. *Listig afnemen*, *ontfutselen*, (*beurzesnijden*), fr. *filouter*, *dérober adroitement.* || Zoe wye eenighen dieff of diefegge bevindt metten goede oft gelde, dat hij hem gestolen, afgesneden oft ontdragen heeft. *C. v. Antw.* 1545, I, 28.

3) *Verminderen*, fr. *diminuer.* || Gelyc een heere, oft vader, dat *peculium* gundt oft toelaet, alsoe mach hij dat opseggen, afsnijden eñ te nyeutte doen. V. D. TAV. 285.

4) (Van personen). *Afscheiden*, fr. *séparer.* || Alsoo daer gheene oorsaecke noch redene en is alsoo langhe dat sy affghesneden blyven van onse oprechte onderdaenicheyt, hen [*nl.* de gerebelleerde provinciën] toe te laeten eenighe vrucht van de voors. traffijck eñ koophandel. *Plac. v. Brab.* 29 juli 1625, *proëm.* I, 315. Diegeene, die hem scheijdt eñ afsnijdt van der eendrachticheit der heiliger kercken, dat is, der heijliger kerstenheit. V. D. TAV. 74. *Oriesmen van heresien.* Item, noch suldij weten, dat een dinck wel beseten eñ geposseseert wort van veele personen onverscheijden eñ onverdeelt, zoedat niemant van hen zijn paert eñ zijn deel op hem selven van den anderen afgesneden oft afgespleten oft verscheiden besittende is. V. D. TAV. 35.

5) In de rechten en bestuurzaken. *Verwerpen*; *afschaffen*, *benemen*, *ontnemen*, fr. *rejeter*, *retrancher*, *ôter*, *enlever.* || Ingelijcx, die dingen die dair zijn van den verlingen eñ sleijpingen des gerichts, als zijn appellacien, exceptien etc., die mach een richter oic wel afsnijden, eñ bet dan ennige andere achterlaten. V. D. TAV. 351 v°. Om absolutelijck af te snijden alsulcke abusen. *O. Liége*, 22 juni 1682, a. 1. *Hasselt.* Waermede die [*l.* den] rescribenten, by expresse interdictie by de princen predecesseuren, voor den toecomenden tyt straffer dan oynt tevorens was benomen eñ afgesneden alle faculteyt eñ jurisdictie van te goeden ofte ontgoeden. MARTINEZ, 79 (1688).

AFSPELEN, b. w. **Hem a.— van de wacht.** *Zich door het winnen in het spel onttrekken aan de wacht*; fr. *s'affranchir de la garde en gagnant au jeu.* || Wordende wel expresselijck verboden, soo aen de dekens als corporaelen van de wachten, iemanden van hun rot te laeten composeren, uijtkoopen ofte afspelen. O. P.-B. *autr.* 15 juli 1707, a. 33. *Mechelen.*

AFSPLIJTEN, b. w. *Splijten*, *afscheiden*, fr. *éclisser*, *diviser*, *séparer.* Een zeer gebruikelijk w. in het leenstel. || Nemaer sijn alle deselve bestrecken eñ extendentien vercocht bij mher Cornelis van der Eycken eñ sijne naercommers, eñ van de voors. heerelichede afgespleten eñ gheësclisseert. *C. v. Brugge*, I, 416, *aant.* (1357). Zie ook AFSNIJDEN 4).

AFSPRAECK, zn. v. *Tegenspraak*, fr. *réplique.* „Afspraak" voor „Tegenspraak", leest men bij VAN GHOOR, *Beschr. v. Breda*, in de *Bijlagen*, blz. 470 (HOEUFFT, *Proeve v. Bredaasch taaleigen*, *Ophelderingen*).

AFSPREKEN, b. w. 1) (eene schuld). *Goedspreken*, *borg blijven voor*, *verwaarborgen*, fr. *répondre pour*, *garantir.* || Borghe, betaelt hebbende de schult die hy afgesproken heeft, heeft syn regres jeghens den principaelen. *Annotations*, 164.

2) *Beloven*, fr. *promettre.* || Soo wanneer iemandt geconvinceert wierde.., van ten eynde voors., [*nl.* om iemands stem te bekomen in de verkiezing der burgemeesters] te hebben gehouden ofte doen houden eenige vergaederingen, eenigh gelagh afgesproken oft betaelt te hebben. *Regl.* 17 dec. 1696, a. 2. *Loven.*

AFSTAERTEN (Afsteerten), b. w. Van bezegelde (met uithangende zegels bekrachtigde) oorkonden, welke later bij afschrift gevidimeerd of voor echt verklaard werden, bevestigde men, onder anderen, dat zij nog van hunne zegels voorzien en dus niet afgestaart waren, fr. *que les sceaux n'étaient pas enlevés.* || Open letteren.. niet dorestreken, niet afghedwaeghen, niet afghestert. Zie AFDWAEN.

AFSTAKETTEN, b. w. *Beplanten*, fr. *planter.* Onder vele andere vercierde straten, soo was die langhe Ridderstrate sier triumphantelijck verciert; beyde sijden waren met pilasters afghestaket, die met diversche coleuren van lakenen ende flouweelen behanghen waren. HOUWAERT, *Matthias* 16.

AFSTAVEN, b. w. (den eed). *Het afnemen van den eed*, vindt men in een bijvoegsel achter den Gildenbrief der wijnkoopers van Breda, van 1681. Het is eigenlijk het woordelijk afnemen van den eed, volgens een voorgezegd formulier, „het staven oft-veurstaven van den eed" bij Kiliaen. Vgl. mijne Proeve v°. Boekstaven. (HOEUFFT, *Proeve*, *Ophelderingen*), fr. *déférer le serment.* Zie STAVEN.

AFSTEKEN, b. w. 1) (Iem. van eene hoogte.

Afstooten, fr. *pousser de haut en bas*. Kil. Detrudere. || Dat ghedaen zijnde, heeft hem den hancman tstrop over 't hooft ghedaen, eñ hem werden noch ghoede vermanijnghen angheroupen, eñ hij riep up Godt, naer costume, verwachtende alle ooghenblicken afghesteken te zijn. *Ber. tijden*, III, 65. Eñ zijn ziele bevelende in de handen Godts, wart afghesteken eñ ghehangen. Ib. 145. Daernaer den hancman.. stack hem af, eñ hinc bij den anderen. 146. Es van den hanchman ter leeren upgheleet an de halve potente..., eñ es afghesteken eñ verwurcht gheworden. 304. Wart alzoo ooc up de leere gheleet..., eñ wart doe afghesteken eñ neffens meester Willem voornoemt ghehanghen. Ib.

2) (Aarde). *Afsnijden*, *afspitten*, *afgraven*, fr. *enlever la terre en bêchant*, *couper*. || Committeren by desen Jan Houwaert, een van de lathen, eñ Gillis Wagemans, greffier der voors. tholcamere, om te continueren het afsteken, schalmen eñ doen ruijmen van de voors. rivier van de Sinne. Martinez, 112 (1612). Dat niemant eenige bergen ofte heuvels en zal. vermogen af te steeken, op de boete van 18 guld.,... in gevalle by den meyer ende de vooreeyde twee schepenen wort geoordeelt dat het bergen ofte heuvels zyn, die men bevint afgesteeken te wesen. O. P.-B. *autr*. 30 juli 1717, a. 7.

3) (Een land). *Afpalen*, *afteekenen*, *aanwijzen*, fr. *tracer*, *indiquer les bornes*. || Geen poorter en vermach niemandt t'erffven ofte oock transporteren eenige landen van [*sic*] dan alsvoren voor schepenen van Middelburch, eñ moet tselve landt alvoren affgesteeken eñ onderteeckent werden bij poorterschotclerck, alvoren schepenen tselve warant oft transportbrieven van lande vermogen te zegelen. *C. v. Middelb*. VIII, 2. Zie *Wdb. d. Ndl. taal*, I, 1546, 1547.

4) (Iemand van een ambt). *Afzetten*, *afstellen*, fr. *destituer*. || Gheviel ooc over lange tijden... dat zij [*nl*. de regeerders van Brugge] bienen [banden] uuten lande... tot zes persoonen, notable liede van der stede, van tansemente [*l*. tassemente], daerof dat vele lieden zeiden dat quaet ghedaen was, eñ dat sy dit daden meer van duchte dat sy hem ofsteiken mochten van hare regimente, danne om eenighe verdiente. Ol. v. Dixmude 24.

5) (De wolle met kalk?) || Dat niemen moet stellen te venten bin der stede van Ypre, noch doen reden vachte wulle met calcke ofghesteken *Corpor*. 194. Dat gheen poortere wulle hebben moet bin der stede vorseit noch der buten, die met calke ofghesteken es. Ib. Eñ ghemelt [ghevielt], dat men [*sic*] ten broodhuse... eneghe zulke wulle vonden worde, die met calke of zoude zijn ghesteken.. Ib.

AFSTEKEN, zn. onz. *Afhaling*, *weghaling*, *berooving*, fr. *dépouillement*, *déprédation*. || Ende tsmorghens vertreckende deden [*nl*. de soldaten] een inbijt eñ droughen noch een deel spijse met hemlieden [*nl*. van de kloostergoeden], daer die pachters qualic in tevreden waren, zegghende, al woonden zij up cloosterghoedijnghen, die rijck eñ machtich waren, te weten die cloosters oft religieusen, diese toebehoorden, daerom en waren die pachters.. somtijts niet zeer rijcke, eñ moesten (boven dat zij zulck afsteken hadden) haerlier pachten te vullen betalen. *Ber. tijden*, I 269.

AFSTEL, zn. m. *Beletsel*, *hinder*, fr. *empêchement*, *obstacle*. || Ware oec dat sake, dat yemen ofstelle dade broeder Willeme, of die na hem dat vorseide lant houdende sullen wesen, eñ datter hemleden of quame cost oft scade, so willic, Willem vorseit, dat broeder Willem, of die na sine doet dat lant ebben zullen, slaen hare hant aen tue buenre lands, die ic, Willem van den waterganghe ebbe voor min huus, bi der molen. 6 febr. 1300. Ware oec dat sake, dat iemen ofstelle dade zuster Anesen, of die na hare doet dat vorseide lant houdende zullen wesen, eñ datter hemleden of quame cost oft scade, soo willic, Alise,.. dat zuster Anese, of die na hare doet dat lant ebben zullen, slaen hare hant an tue buenre lands, liggende in Cattengaver, die siin min eghine erve, toter wilen dat si wel siin ghequijt van diere scaden. Ib.

AFSTELLEN, b. w. 1) (Eenen arm). *Afzetten*, fr. *amputer*. || Datter bij de meesters cirurgienen anders geen remedie vonden en wiert dan dat men denzelven haerme moeste afstellen. Piot, *Chron*. 418.

2) (Iem. uit eenen dienst). *Ontzetten*, *ontslaan*, *afdanken*, fr. *congédier*, *destituer*. || Soo wanneer den schipper bij sijne reeders affgestelt ofte verlaten wort, oft dat hij anderssints door eenighe wettighe oorsaecke, sieckte oft ongeval sijne aengenomen reijse niet en can volbrengen, eñ datter alsoo ijmant anders in sijne plaetse wort gestelt.. *C. v. Antw. comp*. IV, viij, 182.

3) *Een einde stellen aan*, *doen ophouden*, fr. *mettre fin à*, *faire cesser*. || Om af te stellene eñ te verhuedene alle sloten [*l*. stoo'en], gescillen eñ inconvenienten. *Plac. v. Brab*. 18 nov. 1446. I, 260.

4) (Van het benoodigde). *Berooven*, fr. *priver*. || Ware de vassael in de bataelle soe gequest ofte afghestelt van peerden eñ ghebloot van wapenen, als dat hi zijnen heer niet helpen noch secoureren en mochte, zonder fraude, hi soude met eeren moghen ersselen oft vlien. *Leenr. v. Vl*., 127.

AFSTOOT, zn. m. (Van wol, dierenhaar, enz.). *Afval*, *afstooting*, *korte kamvezels van de gekamde wol*, enz., fr. *peignures*, *rebut ou restes de la laine peignée*. Zie *Wdb. d. Ndl. taal*. || Alrehande laken, dat men maect van verseechder [verboden] wollen, dats te verstane: tobwolle, noppelinghe, vlocken, ocht van afstote metten caerdekine ghecaert, sal mer bernen eñ ghelden xl s. *St.-arch. Diest*. *Regl*. v. 1338. a. 47. Dat nyemant werken en sal moghen van coehare, noch van gheithare, noch van affstote van eenighen raude beesten. *Ambachten te Brussel*, *Regl*. 1451. a. 15. Schiller en Lübben. *Nachtrag*. Afstôt: Item eñ sall men nyet werken affstot, noch flock, noch schrodelingh, noch plock, noch schuddelingh. Van den wullen ampte to Wesel. (Etwa wolle die auf dem streichbaume abgestossen ist).

AFSTOOTEN, bw. (Het leven). *Sterven*, fr. *mourir*. || Dese Diederic, dese grave, Dese stiet siins levens ave Als men elf hondert screef Eñ lvij. Gelre, *Chron. de Holl*. 29.

AFSTOPPEN, bw. *Versperren*, *afsnijden* (den loop van een water), fr. *barrer*, *intercepter* (le cours d'une eau). || Dat gheen poorter van Ypre moeste van Bamesse voordan onder den proost wonen. Dat gheen poorter daer drinken moeste of wyn doen halen.. Dat men haerlieder water ofstoppen zoude. Ol. v. Dixmude, 93.

AFSTRIJKEN, b. w. 1) (Eene strook van een een laken). *Afsnijden*, *afscheuren?* fr. *couper*, *déchirer?* || Wie ene gheheel laken half vercoept, sal den coman doen afstriken twee reepe op tleste inde, op ene pene van xx s. *St.-arch. v. Diest*, *Regl. v*. 1333, a. 47.

2) (Metselwerk). *Afschrappen*, *door strijken wegnemen*, fr. *enlever en râclant*. || Den werckman sal geobligeert sijn te loot eñ eene zijde goedt te wer-

oken, vol werpen, afschueren eñ met den traweele de lagen af te strijken. *Plac. v. Brab.*, 16 jan. 1705, V. 567 *Opgaende mueren.* Zie AFSCHUREN.

AFSWEEREN, bw. 1) (Bijleving). *Er afstand van doen onder eede*, fr. *renoncer par serment* (à un usufruit. || Es ooc aldaer costuyme, dat de houderige niet en mach gepriveert zijn van huerer bylevinge, tensi dat si deselve bylevinge behoorlijc afzweere. *Leenr. v. Vl.*, 157. Een houderige, om van der bylevinge gepriveert te wordene, moet die behoorlijc afzweeren. Ib. 159.

2) *Iem. het zijne doen verliezen door eenen (valschen) eed*, fr. *priver qq. de son bien par un (faux) serment.* || Ende oft hij [*nl.* de meineedige] metten selven eedt eenen anderen sijn geldt oft goet hadde affgesworen, soude t'selve moeten wederkeeren, eñ partije sijne voordere schaede afdragen, ten goetduncken van de heeren. *C v. Antw., comp*, VI. ij, 27.

AFTER, vz. en bijw. Limburgsche, Noord-Brabandsche en Hollandsche vorm van *Achter*, fr. *derrière.* || Dat gheen suster gaen en sal, noch aennemen (?) en sal, noch spacieren after straten noch steghen Juli 1277. a. 8.

tAFTERSIJN. Zie tACHTERSIJN. || Een scip vairt van eeniger coepstede, een scipheere is t'after eñ vercoept guet op den bodem. WAGENAAR, *Zeerecht v. Amst.*, a. 6.

AFTERDEEL, zn. o. *Iet nadeeligs, schade*, fr. *quelque chose de désavantageux, du préjudice.* || Soe wie teghen denghenen daer hij af gewroecht [aangeklaagd] is, of enich ander, dreijginghe of ander afterdeel met quaetheit dede. Juli 1277, a. 23.

AFTEREENVOLGEND, bijw. *Achtereenvolgens, achter elkander*, fr. *successivement.* || Soe wat broeder eñ suster met versmaetheit ofte met onwerden, ofte met wederspennicheit sinen prioer ofte sinen provisoer onghehoersaem ware.., sal hebben een correxie van veertich daghen aftereenvolghende. Ib.

AFTERLATEN, bw. *Achterlaten, nalaten, verzuimen*, fr. *omettre, négliger.* || Na recht, herbrengen eñ usagye des voirs. hoefs, gheen poent van rechte aftergelaten. *Hof te Webbecum*, 2 nov. 1381. Hierin gesciede allen punten eñ articulen van recht, niet aftergelaten noch vergeten, die na costume ons hoefs daerin sculdich waren te gescien. *Heer v. Rotselaer*, 29 mei 1398. In eenen schepenbr. v. Rotselaer, d. d. 8 sept. 1410 staat: negheen poent van rechte achtergelaten. — Nym oec daerwt van den duerbarsten gebacken cruden, wiltu oec gesalvet wesen mitter zalven der zueticheyt, laet niet after in te gaen totten wonden ons liefs Heren. *Hond. merk.* 20.

AFTERST, bv. nw. *Naar achter gelegen, achterste*, fr. *de derrière, situé par derrière.* || Dat si beset eñ ghegheven hebben, omme Gode eñ voer hare zielen, hare afterste huis, dat staet in de Nustrate t'Antwerpen. WILLEMS, *Hist. oudh.* 154 (1309).

AFTERSTELLE, zn m. *Achterstallen*, fr. *arrérages.* || Die schulde eñ afterstelle derselver goede te verkrighen. *Cart. Saint-Trond*, 17 mei 1393.

AFTERSUSTERKINT, zn. o. Zie VERDAM onder *Achter* en *After*. Bij zijne citaten nog te voegen deze: || Gheen poirter meer te gheven te maechgelde van dootslaghe dan dat afterzusterkint v sc. *Kb. v. Rott.*, a. 85.

AFTERWAERT. Zie ACHTERWAERT.

AFTIEN, bw. (deelw. *afgetiecht*). *Aftrekken, afnemen*, fr. *déduire.* || Dat sy, scepenen eñ raidt, eñ andere onse goede liede.., in elc moelene bynnen Dyeste een wage met sekeren gewichte soelen doin stellen ende hangen.., dair die moleneren van dier selen maelen alle dat coren dat in die moelen, dair sy moleneren in syn, comt te malen, ontfaen soelen metten gewichte, eñ dmeel, dat dairaf comt oft comen sal, weder leveren metten selven gewichte eñ al soe swair, afgenomen ocht afgetiecht dachtiende deel, metten selven ghewichte dat sy, moleneren, behouden soelen voir onsen molenrecht te molchtere eñ niet mee. *Diude Rootb.*, 8 aug 1369, f°. 45.

AFTRECKEN, bw. 1) *Afbreken*, fr. *démolir.* || Wat naer het voors. wettigh [wettelijk] ghebodt.. ghemaeckt ware, moet wederom afghetrocken eñ te niete ghedaen worden. *C. v. Herentals*, XI, 14. *Van palen*, enz. — In de volgende aanhaling kan, natuurlijk, slechts van eene „vermindering" of verdunning de reden wezen. || Twee pilaeren staende teghen den tooren van de hooftkercke van der voirnomde stede, in de westsyde; dese twee pilaeren moeten van binnen afgetrocken worden, te weten tot boven in de fondamente, soo dat noodich is, eñ dat wel verbonden met 18 laeghe van steen ofte acht duymen dicke, volghens de modelle. REMBRY, IV, 600 (1662).

2) *Afnemen, rooven*, fr. *spolier.* || Die wittige huijsfrouw van den dooden en mach niet geconvenieert noch aengesproken wordden van den erfgenamen huers mans van deser misdaet van afgetrockender erfflijcheijt (*expilate hereditatis*). V. D. TAV., 89 v°.

3) *Afdoen, afschaffen*, fr. *retrancher, abolir.* || Scepenen ne mogen van dien [articulen] niet minderen, no toedoen, no aftrecken. *K. v. ter Piete*, 1265, a. 68.

4) (Eenen vijver). *Aftappen*, fr. *saigner.* || Eenen tochtenaer, selve houdende eenige vijvers sonder verhueren, magh die niet aftrecken, noch visschen dan op ghewoonelycken tydt eñ saisoen. *C. v. Brussel*, 1607, a. 258. CHRISTIJN vertaalt „*piscari*" || Een tochter oft tochtersse en mach die vyvers niet aftrecken ende visschen dan ten gewoonlycken tyde. *C. v. Loven*, XIII, 11.

AFTRUIFELEN, bw. *Aftruggelen, aftroggelen, op eene listige wijze afkoopen*, fr. *acheter d'une manière subtile.* || Die hunne waeren eñ bestiaelen tot hoogeren prijs op de publiecke merckten binnen die vrijheijdt van Meerhoudt souden konnen vercoopen als [dan dat] die van hun worden afgetruijffelt door de botercramers eñ andere in hunne huijsen. O. P.-B *autr.*, 8 nov. 1710. *Meerhout.*

AFVAERT, zn. v. Opvaert eñ afvaert. *Vrij gebruik* (van een land), fr. *libre usage* (d'une terre); overeenkomstig met „bergen eñ dalen". || Vort es te wetene, dat wij den vorseiden Pietren eñ Lisbetten, sinen wive, eñ haren hoere [hoirs] verkenden, voer de wet vorseit, opvaert eñ afvaerd an al den vorseiden pant, alsoe langhe alse sij wel golden de vorseide rente. *Zwijveke*, 130 (1337). Vort, so heeft de vorseide her Jan Michiels, met voghde, verkent den vorseiden Janne van Zuiveke eñ joncfrouw Lijsbetten, sinen wive, upvaert eñ afvaert, berghen eñ dalen, vromen eñ ontvromen, also langhe als men hem wel verghelt doet van desen vorseiden renten. Ib. 175 (1378).

2) *Zeker recht van overgang in een leengoed, en die overgang zelf*, fr. *certain droit de mutation en matière de fief, et cette mutation même.* || In de heerlicheyt van Zichen, buyten, aen der stadt, zyn geleghen sekere goeden, beempden eñ landt, die men te leen helt van de heerlicheyt van Zichen,

eñ syn geheeten mansleenen oft leenen van Ghele, eñ syn van anderen natuere eñ maniere van ontfanghe, eñ zyn schuldich opvaert eñ affvaert, te wetene: soe wanneer dat men dye ontffanckt nae doode hant, soo pleeght men den heere daervan te geven, voer syn recht, vyff schellingen Loevens van opvaert; eñ zoe wanneer dat men dye vercoopt oft verandert, soo pleegt men den heere daeraff te geven, voer syn recht, vyff schell. Loevens van affvaert, eñ vyff schellinghen van opvaert; eñ voert den camerlinck, stadtholder, greffier eñ mannen hunne rechten. *Chron. v. Diest*, *Decl. v.* 1613, *Zicken*, a. 10.

AFVALLEN, o. w. Fig. *Verlaten*, *zich verwijderen van*, fr. *abandonner*. || De minsche sprac: Hebben dese minschen enighe vreese? Die antworde sprac: Si en vreesen noch en hebben veghevier noch viant, noch doot, noch leven, hen es alle vreese afgevallen, sonder dat hen dunct dat si den beelde Xpi niet na en volghen. *Aller Kerstb.* 58.

AFVALLEN, zn. o. (Van water). *Val*, fr. *chûte*. || Om te wetene oft den voors. stroom eñ riviere [*sl.* de Demer] syn ruymen eñ afvallen behoirlyck hadde. *Rekenk. v. Brab.*, *reg.* 140, f° 237, 25 juni 1539.

AFVAREN, zn. o. **Opvaren eñ afvaren.** || Verbieden elken upvarens eñ ofvarens anders dan ten prouffite eñ oorboore van denzelven Colaerde. *C. Burch v. Brugge*, I, 333, *Introd.*, sub A°. 1468. Zie AFVAERT.

AF- ENDE AENVAREN. *Uit- en invaren*, fr. *partir de et arriver à*. || Dat in elcke stadt oft havene van onzen landen, daer zulcke schepen ter zeewaerts af- ende aenvaren, gedeputeert zullen worden twee officiers. *Plac. v. Vl.*, 19 juni 1551, a. 8. I, 380.

AFVARENGELT, zn. o. *Uitgangsgeld* (uit een gezelschap), fr. *droit de sortie* (d'une société). || Oft by gevalle ymanden van de camergesellen geliefde af te gaen, sal t'selve moegen doen, mits gevende twelf stuyvers Brabants ..; dan, een vrouw, naer d'afflyvicheit haers mans, en is tot geen afvaerengelt [afvarensgelt] gehouden. *O. Liége*, 15 oct. 1668, a. 19. *Tongerloo.*

AFVELLEN, bw. *Afnemen*, *wegnemen uit eenen hoop of stapel*, fr. *retirer d'un monceau*, *d'une pile*. || So wie laken afvelde van sinen pijle jeghen eneghen coman, hi en waere daertoe vermaent van den coman, ofte van den samencopere, hi verbuerde enen scilt out van elken lakene. *K. lakeng. te Brussel*, 1365, a. 22.

AFVERBOT, zn. o. *Afkondiging*, fr. *publication*. || Daertoe dan den leenboede wordt belast terstondt, drye dagen naer den anderen, affverboden te doen om den grondt te ruymen. *C. v. Valkenb.*, *leenhof*, 1612, a. 16.

AFVERKOOPEN, bw. *Uitverkoopen*, fr. *vendre tout*. || Hy en sal t'eirst dat alt vleysch .. mit allen [teenemaal] ewech gedain hebben, off all te mael affvercocht hebben. *O. Liége*, 27 juli 1467, a. 17. *Tongeren.*

AFVERNEN, bw. *Met geweld afnemen*, *ontrukken*, fr. *enlever de force*, *ravir*. || Eñ al dieselycke, om 't bescud van mynen aermen lande eñ onderseten van Namen, hebbe ic ooc moeten annemen orloghe, als ghy alle weet, jeghen die van Ludicke, die my wel waenden (omdat ic in Vrankerycke vele te doen hadde) myn voorschreven lant van Namen, dat commen es huuten boeseme van Vlaenderen, afvernen eñ afwinnen. *Collacie*, 3.

AFVERTRECKEN, o. w. *Gaan uit* (een verhuurd goed) fr. *sortir de* (d'un bien loué). || Nu is 't gebeurt, dat, op half meert lestleden, eenen huerman is uyt een winninghe vertrocken .., die landen alles besaeyt staende deur den afvertrocken wenne [pachter]. *C. gr. Loon*, I, 412 (1678).

AFVLUCHTICH, bn. *Voortvluchtig* (*soldaat*), fr. *déserteur*. || Die een heyr oft armeye verlaten hadde met evelen moede, oft afvluchtich geworden ware... PERNEDER, III, c. 87 (1566).

AFVONT, zn. m. **Vont ende afvont nemen.** In zake van belastingen. *Staat of inventaris* maken van de in wezen zijnde waren (*vont*), eñ van de gesletene (*afvont*); *faire inventaire*. || Aengaende de wynen, die de voorsz. wyntaverniers oft andere, hen met wynen generende, sullen innelegghen, slijten, penneweerden oft uyttappen, daeraff sullen sy ghehouden zyn den voorsz. impost aen de collecteurs oft pachters te betaelen, naer advenant van den slete, die men, by den vont oft afvont daeraff te nemen, bevinden sal hem te competeren. *Plac. v. Vl.*, 3 jan. 1601. II, 98. *St-arch. v. Diest*, *Ord. v.* 28 nov. 1714. (*Subsides*).

AFWASSCHEN (Schoorsteenen). *Glad*, *effen maken*, fr. *ragréer*, *égaliser*. || Behalven dat den meester schuldigh sal sijn alle schouwen van binnen te besetten eñ af te wasschen. *Plac. v. Brab.* 16 jan. 1705. a. 14. Die schouwpijpen comende buyten het dack, sal men meten hoogde, breede eñ dickte; nochtans dat deselve van binnen beset eñ afgewasschen sullen worden. Ib. 17.

AFWEEREN, bw. *Wegnemen*, *afbreken*, fr. *enlever*, *démolir*. || Zulkedane muelne ofte huusinghe en zijn niet sculdich afghewert tzine, maer daerup te blivene. *C. v. Aalst*, 215 (1409).

AFWEIDEN, bw. Niet het gras afeten, zoodat er niet meer te grazen blijft, maar *weiden*, *grazen op eene weide*, fr. *pâturer sur une prairie*. || Dat die broecken door de beesten van de ingezetene deser stadt Diest eñ door die beesten van de ingesetene van Caggevinne van oudts gelijckelijck eñ in 't gemeijn zijn afgeweijdt eñ gepastureert. *Proces Diest* § *Caggevinne*, akt v. 28 oct. 1766.

AFWELDIGEN, bw. *Ontweldigen*, fr. *enlever de force*. || Dat het voors. peerdt hem is affgeweldicht geweest ten tijde van de voors. *venue en court* aengeruert. *Proces Diest* § *Van As*, 1662. *Vold.* a. 5.

AFWERCKEN. Verl. deelw. AFGEWERKT. *Uitgeput door den arbeid*, fr. *usé par le travail*. || Aengemerckt de nombreuse quantiteijt van afgewerckte meesters, weduwen eñ kinderen, die van deselve armbussen kwaemen te subsisteren. O. P-B. *autr.* 13 sept. 1728. *Passementiers.*

AFWERPEN (Afworpen), bw. 1) (Van vruchten of gewassen). *Opbrengen*, *voortbrengen*, *opleveren*, fr. *produire*, *rapporter*. || Dat één bunder van sulcken herden houte, eñ besundere bueckenhout op onse voirs. woudt, meer houts affworpt dan twee of drye bunderen weeck houdts wesende van gelijcken ouderdom. *Rekenk. v. Brab.*, *reg.* 139, f°. 115. 6 mei 1548.

2) *Verwerpen*, *afkeuren*, fr. *rejeter*, *rebuter*. || Zoo wat droochscherdere eñ lakenmakere zijne lakenen, van der moelen comende, eñ alnoch te dunne zijnde, doet ruwen, eñ die selve lakenen bij dekenen, ter peertse comende, affgeworpen werdden om te verstekene eñ ingevolt te worddene met ruwen. *Regl. droogsch. Diest*, 1545. a. 10.

3) *Afsnijden*, *opvangen*, fr. *couper*, *intercepter*. KIL.: Afwerpen de brieven. *Intercipere litteras*. || Onder den xxvj[en] derselve maent january wiert by de rebellen van Vlissinghe eñ Axcele afgheworpen tconvoy treckende van Ghend naer

Brugghe, metgaders diversche coomanschap gheladen in de schepen by watere. PIOT, *Chron.* 783.

4) *Berooven*, *afzetten*, fr. *détrousser*. || Ander zeijden dattet cooplieden van Milanen waren, die veel costelic ghoet afbrochten, eñ in tlandt van den grave van Hoorne berooft eñ afgheworpen waren. *Ber. tijden*, III, 289.

5) (Een huis, eene sterkte). *Nederwerpen*, *afbreken*, fr. *démolir*, *détruire*. || Trock vandaer voor sekere sterckte ligghende in Boulonnais, houdende voor de Ste Ligue, om deselve af te worpen. PIOT, *Chron.* 734.

AFWIJKEN, zn. o. *Het wegloopen* (uit eenen dienst), fr. *désertion*. || Soo verre door 't afwijcken eñ verlaeten van de schiplieden oft boetsgesellen eenige merckelijcke schaede quame aen lijff, schip oft goet, is den affgebleven gehouden 't selve dobbel te beteren. *C. v. Antw.*, *comp.*, IV, viij, 186.

AFWIJS, zn. o. **Afwijsinge**, v. **A— doen.** *Verzenden naar een ander persoon of andere goederen, tot verhaal eener schuldvordering*, ook: *aanwijzing van erfgenaam doen*, fr. *renvoyer*, *faire renvoi à une autre personne ou à d'autres biens pour récupérer sa créance*; aussi: *faire désignation d'héritier*. || Sonder dat deselve gebruyckers, ten boecke bekent staende, eenigh afwys zullen vermoghen te doen oft afschryvinghe van lande, tenzy dat sy ten voorsz. registre ofte pointinghrolle kenbaer maken hemlieden proprietaris ofte successeur. *Plac. v. Vl.*, 30 juli 1672, a. 18. III, 353. Of den hoir in sulcken gevalle niet en soude gefondeert syn afwys te doen op de leste overledene oft haere hoirs. *Annot.*, 76. Dat den hoir van A. hem gehabiliteert hebbende t'synen sterfhuyse met het doen van incommen van gedeele eñ 't stellen van seker, in 't gesagh van crediteuren niet voorder toesprekelyck en is over de personele eñ gemeene commeren eñ schulden van 't sterfhuys als tot 'er helft, eñ dat denselven hoir, ten regarde van deselve crediteuren, nopende de wederhelft vermagh afwys te doen op den hoir van den langhslevenden. Ib. 77. Al ten sy betoogh van afwysinghe by acte dat er hoir is, seker eñ incommen van gedeele ghedaen hebbende van versterfte. 78. De crediteuren objecteren daerjeghens dat het ongehoort is eenen crediteur te willen verzenden ofte afwys doen op den hauder. 85. Daer diversche persoonen expresselick *in solidum* wettelick verobligiert zyn, voor eene rente ofte ander schult, t' zy als borghen t' zy als principale, eñ weder den crediteur kennelyck was, ten tyde van den contracte, wie principael debiteur was, weer niet, een van hemlieden es executeerlick voor de gheheele schult *in solidum*, eñ en vermoghen [de schuldenaers] gheene afwisinghe te doene op haerlieder mede-verobligierde. *C. v. Auden.*, VII, 17. Voor de schulden van weesen eñ van ghehuwede vrauwen, wettelick eñ executoir zynde, en zyn niet alleene executeerlick de goedinghen, meuble eñ inmeuble, van de weesen eñ ghehuwede vrauwen, maer oock de persoonen eñ goet, meuble eñ immeuble, van de voochden van weesen eñ van de mans van ghehuwede vrauwen; dies moghen de voorseyde voochden afwysinghe doen op de goedinghen van de weesen. Ib. 19. Denghonen die hem voor eenen anderen borghe gheconstitueert heeft, is toesprekelyck als principael, ten waere dat hy afwysinghe dede op souffisante goedinghen van den principaelen, gheleghen binnen den lande van Aelst. *C. v. Aalst*, XV, 1. De schultheesschers van 't sterfhuys vermogen toe te spreken den langstlevende, man ofte wyf, voor de geheele schult, sonder distinctie wie deselve gemaeckt heeft, 't zy den man ofte wyf, koopvrauwe zynde, eñ is daervoren condemneerlick; al tenzy betoogh van afwysinghe, by acte dat er hoir is, seker eñ inkomen van gedeele gedaen hebbende van de versterfte. *C. v. Gent*, XXV, 44. Van den Hane: *nisi divisionem probet exhibitione actorum, hæredem sub cautione adiisse defuncti conjugis hæreditatem.* Afwysinghe, die houder oft houderigge, ofte oick hoirs, de schultheesschers doen, en profiteert niet breeder dan naer advenant dat degone, op wien sulcke afwysinghe gedaen is, hem in 't sterfhuys hoir gequalificeert heeft. Ib. 45. Van den Hane: *Acta divisionem probantia non proficiunt superstiti aut hæredi adversus creditores hæreditarios*, *nisi pro portione hæredis iis habilitati*). Houder oft houderigge toegesproken wesende om doodtschulden van gilden, gebuerten (Van den Hane: *confraternitatibus aut viciniis*) ofte diergelycke, daerin 't sterfhuys van den overleden gehouden is, eñ geene afwysinge wetende te doen op eenich hoir (*nemine adhuc defuncti hærede existente*), is daerin condemneerlijck soo verre als de bate van 't sterfhuys den commer te boven gaet, maer anders niet. Ib. 51. Opdat in toekomende de juste quantiteyt van goederen, die gevonden sal zyn uyt de voors. overdragten niet en worde verdonkert, soo en sullen degene, op de setboecken bekent staende, niet mogen doen eenigen afwys ofte afschryvinge.., tenzy enz. O. P.-B. *autr.*, 30 juni 1729, a. 8.

AFWIJSEN, bw. (Getuigen). *Wraken*, fr. *récuser*, *reprocher*. || Inghevalle partye oft procureur compareert, allegerende reprochen teghens eenighe van de ghetuyghen, soo verre den schepenen dunckt dat d' allegatien van der exceptien zyn notoir eñ relevant, sullen.. die ghereprocheerde persoonen afwysen. *C. v. Moll*, a. 38.

AFWIJSINGE. Zie AFWIJS.

AFWINNELIJCK, bn. *Dat mag onteigend*, *afgenomen*, *afgewonnen worden*, fr. *qui peut être évincé*, *retiré*. || Leen is afwinnelijc om deerste faulte, die de vassal den leenheer doet contrarie sinen eede; eñ cheynslandt voor ghebreke van betalinghe van der rente. *Leenr. v. Vl.*, 16.

AFWINNEN, bw. Meer in gebruik is uitwinnen. In gerechtelijke taal, *iemand bij vonnis uit het bezit van een goed stooten*, *iem. uitwinnen*, fr. *évincer*, *déposséder juridiquement*. || Alle catheylen, bolen (?) eñ noten wint men of binnen drien xiiij nachten. *Leenr. v.* 1528, 7. Die bi contumacien een leen ofwint, die moet selve sine wettelicke costen betalen. Ib. In anderen wijsen, worde hi vermaent sinen heere ten dienste te commene eñ te hove, dat soude hi moeten doen, of men soude hem met daghinghen sinen grond ofwinnen. 8. De bailliu mach seggen: Ic vraghe u, in kennessen van den mannen, oft ghi eenich leen hout van desen heere? Seyden si: Neen ic, eñ si leen hil., den, hi soudt hem ofwinnen over verloochend leen. 35. Het en ware dat hi, by consente van den houdsten hoore, zijnen grondt verbonden hadde of te winnene. 61.

2) **A— die hant.** *Iem. tot verlies van de hand doen veroordeelen*, fr. *faire condamner à perdre la main*. || Her Goedvert van Os, riddere, Gerit Voe, etc. tuyghen .. dat dien man, die her Jan van den Plasse die handt aff dede wynnen, dat die hant af waert gewonnen tot Nysterle voir die kercke; dat here Jan voirs., als schout van den Bossche, van shertoighen weghen dairmede dagheden eñ

rechten mit den vonnisse, overmidts aenbrenghen gueder lude van Nistrele, die op die palen ghesseten waeren, dat die dootslach ghevyel bynnen shertoighen palen. *Chartb. v. 's Bosch*, f⁰. 141 v⁰. *Conde* v. 1365. a. 15.

AFWINNER (Afwinder), zn. m. *Uitwinner*, *of die eene uitwinning in rechte vervolgt*, fr. *évinçant*, *ou celui qui poursuit une éviction en justice.* || Eñ is den afwinder oock gehouden 't inhouden van den kerckroep van synder vercoopinge.. geteeckent by eenige van de secretarissen te doen stellen an de deuren van de vier principale prochiekercken, eñ an degene daer 't selve gelegen is. *C. v. Gent*, *IX*, 5. — *C. v. Denderm.*, V, 2, 5.

AFWINNINGE, zn. v. Meer in gebruik is Uitwinninge. *Gerechtelijke onteigening*, fr. *éviction.* Zie AFWINNEN. || Daerbij stellende eñ beteeckenende den dagh dat men ter vierschare de afwinninge doen sal. *C. v. Gent*, IX. 2. VAN DEN HANE commenteert het woord aldus: *vindicatio seu evictio a manu debitoris*, *et sic tribus constat hypothecae evictio*: *primum actu* PANDINGE, *id est pignorationis*, *deinde actu* EYGENDOM, *id est*, *appropriationis*, *et postremum actu* WYSDOM IN HANDEN, *id est*, *manui creditoris suppositio.* — En cas d'éviction dit *afwinninge*. *Plac. v. Vl.* 7 aug. 1754. a. 85. VIII, 477.

AFWOONEND, tegenw. deelw. van AFWOONEN. *Niet-inwonend*, fr. *non-résidant*, *forain.* || Poorters eñ inwoonende syn gehouden, t'elckanders versoecke, oircondschap te dragen voor de wetten derselve stede, sonder salaris; maer niet d'afwoonende, wiens salaris getauxeert wort ter discretie. *C. v. Gent*, I. 21. Wort den voor-arresterende geprefereert voor andere, gereserveert afwoonende; eñ soo verre den debiteur geen andere goet suffisant en hadde, eñ dat afwoonende commen eer dat het arrest gesorteert eñ gedecreteert zy. Ib. IV. 9. VAN DEN HANE: *forensis*. Zie AFSETEN en AFGESETEN.

AFWOONINGE, zn. v. *Woning buiten een zeker rechtsgebied*, fr. *habitation hors de certaine juridiction*, *non-résidence*, *foranéité.* || Zonder te betalene tghuene dat zy [*nl.* diveersche poorters eñ poortessen] jaerlycx schuldich syn der stede ter cause van huerlieder ofwuenynghe eñ non-rezidencie. *C. v. Brugge*, 15 sept. 1548. II, 375. Finalick hebben de voornoemde scepenen meer andere rechten eñ preëminentien in materie van justitie eñ juridictie, als... consentbrieven van afwonynghen buyten Vlaenderen te consenterene. *C. v. Aud.*, *Cah. prim.* I. a. 31.

AGEEREN (Agieren), ow. *Vervolgen in rechte*, fr. *poursuivre en justice.* || Wat personen ontfanckelyc zyn, oft niet ontfanckelyc om in recht te mogen ageren oft heysch te doene. V. D. TAV., 16 v⁰. Natuerlijcke obligacie alleene is machteloos om te ageren eñ heijsch te maken. Ib. 20 v⁰. De partijen agierende ofte verweerende. *C. v. Gent*, I, 8.

AGENT, zn. m.; ook AGENTE PARTIE. *Eischer*, fr. *demandeur*, *acteur.* || Dat men van des agents oft besetters proceduere eñ vervolch soude doen een voorgedagen ter prochiekercken daeronder de besette panden gelegen zijn. *C. v. Hoogstr.*, *Turbe* Steelkens, blz. 466. — In allen dien gevallen soe vervalt de heere, ofte partie agente, van synder geïntendeerder actien. *C. v. Antw.*, 1545. I, 4.

AGRAPEN, bw. *Vasthaken*, fr. *agrafer.* || Besteit in tasse Janne den Wichtere, zeikere reparatie van der hant te doene aen der Heeren zerken [*nl.* der door het volk, in 1303, vermoorde schepenen], ligghende in St. Martins kerke, [te] wetene: de lettoenen lysten, die stappens uutegheVallen zouden hebben, ute doene eñ deselve weder in te pekene eñ te agrapene, eñ die verloren waren nieuwe te makene eñ in te stellene, xiiij lb. iiij s. *Ypriana*, I, 160, *Stadsrek.* v. 1445.

AGUWET, zn. o. (?) || Item, 't grote Scor, houdende xxiij ghemeete, met den aguwette, of daeromtrent. *Marg. v. Vl.*, 7 (1373).

AI. *Wijn van Aij*, fr. *vin d'Aï.* || Elck stuck wijns d'Aij ix gulden. *Plac. v. Brab.*, 8 nov. 1596, II. 76.

AYER, zn. m. *Meter*, fr. *mesureur.* || Verclaeren van de grootte van de Diestersche wisse, gedaen by Peeter Coymants, gesworen ayer van de mate van den wishoudt der stadt Diest. *St.-arch.* 1624, *Vak* 18.

AYEEREN, bw. 1) **In rechte — zijnen dach.** *Houden*, *vervolgen*, fr. *observer* (son jour, son terme). || Dat als een zake eens innegheestelt wort eñ partyen ghelitiscontesteert, ofte dat de verweerdere dach ghenouch zal hebben omme tantwoordene ofte procederene up den heesch ofte procederene up den heesch ofte verzoucke van den heeschere, dat elc ghehouden zal worden zynen dach te ayerene sulc als zy nemen, ofte als deelmannen ordonneren zullen. *C. v. Brugge*, II. 281 (1525).

2) *Voorderen*, *voorthelpen*, *bezorgen* (zaken), ook iem. *verzorgen*, *oppassen*, fr. *soigner*, *avancer*, *expédier*, et *soigner une personne.* || [Werkzaamheden van den greffier civil]. De depeschen van al tghone passeert in camere van schepenen aijeren eñ rapporteren van processen dienende ter camere. [Van den greffier criminel]. De zaecken eñ examinatie van de ghevanghene aijeren eñ rapporteren van de processen dienende ter vierschaere. Ib. 471 (1592). N. N... gevraecht: Oft hy hem catholyckelic ghedregen heeft tot zynen overlyden toe, mits dat zy [*nl.* eenige geestelijke personen] degheene zyn gheweest [die] denzelven Gheleyn in de voorscreven vanghenesse eñ tot zynen overlydene meest gheayert, begaen eñ bestaen hebbende. *Troubles mar.*, I, 137. Aldaer hy hendelinghe ghestorven es, goet catholyck, zo hy van denghuenen hem bewaert eñ gheayert hebbende verstaen heeft. Ib. 150. Dat zou [zij, suster A. A., religieuse] wylent Gheleyn Priem, heeft eens gheweest visiteeren in de vanghenesse van Belle, daer hy ghevanghen lach, eñ ghevallen uut zeker veinstere, ghebroken hebbende zyn been,.. presenterende hem te bewaerene eñ ayerene. 153.

3) *Blijven*, *verwijlen in*, *niet weggaan*, fr. *demeurer*, *rester dans*, *ne pas quitter.* || Voort, omme dies wille dat diversche persoonen hemlieden vervoorderen daghelycx heurlieder partien te doen dachvaerdene eñ betreckene,.... eñ zelve niet en compareren, daerby dat partye verlet eñ interest lyt, by dat hy zyn affairen laten eñ abandonneren moet eñ ayeren tscepenhuus tot dat schepenen ghesceeden eñ partien al berecht zyn. *C. v. Brugge*, *Regl.* 31 aug. 1538, II. 366.

AYHIEREN, ow. *Roepen*, fr. *appeler.* || Andere, die daeraff ghedyncken hebben, verhalen, contrarie van de Cronycke van Hollant, want hy [*nl.* Maximiliaan] verdoelde aen de Berchpoorte, daer hy ghoen vrienden en hadde, meenende aen het casteel te syn, ayhierende om inghelaeten te worden. *Aud. meng.* I, 467 (1484).

AISEMENT, (Aysement, asement), zn. o. 1) *Gepastheid*, *naar het best past*, fr. *convenance.*

Dat hi [*nl.* een man] met tween mannen, of met meer, trecke ten gronde eñ make dach eenen persoon, hem eñ allen denghenen diere rechte ane heesschen, of hem rechte an vermeten willen, binnen xiiij nachten, sheeren aysemente van dien daghe. *Jus feud. Fl. vetus*, blz. 9. Begheeren an de mannen, dat sij, met twee mannen of met meer, trecken ten gronde, eñ maken dach.. van dien daghe in viertien nachte, tsheeren moete eñ aysemente. *Leenr. v.* 1528, 5.

2) *Geriefelijkheid*, fr. *aisances*, *commodités*. || Dat hy an syn huus commen was by tytle van koope gedaen jeghen Raesse van den Bossche,.. met sulken aysementen, vryheden eñ also dat ghestaen eñ gheleghen was. *C. v. Aud.*, 2de d., 25 febr. 1502, 337.

3) *Vertrek*, *geheim gemak*, fr. *lieux d'aisance*. || Alsoo diversche cleyne huysingen binnen dese stadt worden getimmert, die ten meerderen deel verhuert werden aen soldaten van desen garnisoene, eñ meest alle onvoorsien syn van asementen, 'twelck causeert dat de inwoonders derselver op de straten eñ andere publycke plaetsen haer misch syn makende... — Asementen oft secreten. — Aisementen. *St.-arch. Bergen-op-Zoom*, *Resol.*, 1626—1634. Eñ hendelinghe, alzo hy, gaende om syn ghevouch te doene, up zeker aysement neffens syne camere staende.. *Troubles mar.*, I, 146.

AYKEN OFT VUKEN. zn. o. *Kleine a of kleine v.* || Indergelycke zullen dezelve zeghelaers de prente van der varrewe metter A eñ de prente metter V [spreek uit *vuf*] mededraghen, omme daermede te prentene de lakenen die ter varrewe ghewyst zyn; voor welck loodt de zeghelaers hebben sullen vj deniers par.; wel verstaende, dat men gheen lakenen ter varrewen wysen en zal die te recke te cleene oft te ghurseme bevonden zyn; hetwelcke ayken ofte vuken de zeghelaers ooc ghehouden syn te prentene aen 't controlluer-loodt, tot meerdere verzekerthede. REMBRY, I, 302 (1614).

AYLASEN. Zie ALAEN.

AYSIEREN, ow. *Rusten*, *uitrusten*, fr. *se reposer*, *prendre du repos*. La Curne, *Aiser*. || sAnderen daechs trocken sy dor Hanes, eñ also voor de steide van Perronen, daer eenighen van onsen Vlaminghen quamen om hen tayzierene. OL. v. DIXMUDE, 65.

AYSIJN, zn. m. *Azijn*, fr. *vinaigre*. || Een vat wiins, ... aysiins. *Tol te Brugge*, 1252. Lat. tekst: *vas vini*, ... *aceti*.

AYSUER (Aysure), zn. o. *Lazuur*, fr. *azur*. || France de Wiehtere, van stoffen ten zelven werke gelevert [*nl.* ter schoonmaking van Onser Vrauwenbeeld aan de Halle], te wetene ij^c iiij^{xx} vij bladen fin dobbele goudt, te v lb. iij s. 't hondert, xxj onsen aysure. *Ypriana*, I, 86. *Stadsrek.* 1482.

ACKAER (Acare, ackare, akaer). zn. v. *Pauk*, *keteltrom*, fr. *timbale*. || Item, Willem Croenkene van Bruessele, [die] up de ackaren speelt, ter vorseide feeste onthouden wesende, ghegheven ij sc. iiij gr. *Apercu*, 7. *Rek. v.* 1381.

ACKAERSPELER, zn. m. *Paukenslager*, fr. *timbalier*. || Item, ter feeste van onser Dedicatie, ter grooten kerke, op Sint Jans Decollatie vorseit, es te wetene, dat vele menestreels waren, trompers, akaer-speelders, pipers, up lauten, up harpen spelende etc. Ib. *Rek. v.* 1395.

AKELEI. Zie ACOLIE.

AKEN TE GRANEN, AKENGRANA. *Aken*, fr. *Aix-la-Chapelle*; *Aquisgranum*. || Gegeven te Aken te Granen in den feestelijken hof, ... doen de keijser was in Akengrana eñ sat in zijn feestelijck hof in sijnre vierscharen. BOXHORNN, *Keijserlijcke Statuten*, *proöm*.

AKER (Aecker), zn. m. *Metalen wateremmer*, *watervat*, fr. *seau en cuivre*. || Van dat N. bedreghen was.. van dieften, als dat hy eenen man ghestolen soude hebben eenen aker. *Rek. balj. v. Gent*, n^0. 1721 (1367). Eenen coperen pot, eenen grooten ketel, eenen aecker, een tritsoerbecken. *C. v. Herentals*, XII, 16. Dat hy, deposant, als coster, was haelende waetere in eenen aeckere, om hetselve waetere te wydene in der kercke, want het sondach was. *Rijksarch. Proces kan. Robert te Ronsse*, 1612.

AKET, zn. *Slimme streken*, *listige vonden*, *bedrieglijke kunstgrepen*, fr. *artifices*. || De prince wech zinde, de zomeghe van den heeren, die tevoren ghevanghen waren, sy wilden hem wreken eñ sy sochten behendeghe aketten up haer ondersaten. JAN VAN DIXMUDE, 200. Die van Brugghe, ziende dat overlast van den jonghen prince, die altoes liever was huut Vlaenderen dan in Vlaenderen, eñ hy al Waelsche raedtsheeren hadde, die Vlaenderen leet hadden eñ aketten zochten om Vlaenderen scalc eñ servyl te makene. Ib. 202.

ACKENT, bn. *Bekend*, fr. *connu*. || Denghenen die dese letteren brachte, ochte ene copie daeraf met tween ackenten zeghelen bezeghelt. *Abdij St. Gertr. Loven.* Vidimus 1360—1357.

ACKER, zn. m. 1) *Akker*, *stuk bouwland*, fr. *champ*, *pièce de terre labourable*. || Soo wie in iemants hoven, ackers oft velden gaet plucken, 't zij rapen, péen, coolen oft ander eertvruchten. *C. v. Deurne*, *Impr.*, a. 416.

2) Figuurl. *Geweten*, fr. *conscience*. || Dat men ooc partijelic van hemlieden spreect [*nl.* van de Roomsche priesters]; dwelc niemant toe en behoort, maer liever in sijns zelfs acker te ghane eñ zijn oncruut uut te wiene. *Ber. tijden*, I, 124.

ACKEREN, bw. *Ploegen*, *bebouwen*, fr. *labourer*, *cultiver*. || Gedurende het leven by die tweede huysvrouw hebben gelabeurt, geackert eñ gesaet verscheyde stucken erfen. *C. gr. Loon*, I, 193. Actum 1610.

ACKERLANT, zn. o. *Bouwland*, fr. *terre labourable*, *arable*. || De landen, bempden, weyen, vijvers ende andere goeden verhueren met tamelijcke termijnen, te weten pachthoven ende ackerlanden met termijnen van sesse oft negen jaeren, ende woonhuysen, bempden, weyden, vijvers.. verhueren met termijnen van drij oft sesse jaeren, ten ware weyden oft bempden, die met ackerlanden met eene pachtinge tegelijck worden verhuert, want die sullen volghen de natuere van den landen. *C. v. Loven*, *Weesk.*, a. 60.

ACKERLOON, zn. m. *Vergoeding voor zaaisel*, fr. *indemnité pour semailles*. || Eñ hadde der winne synen saet op 't lant geworpen, soe soude men den winne synen ackerloon oprichten. *C. gr. Loon*, I, 58.

ACKERMAN, zn. m. *Landbouwer*, *ploeger*, fr. *cultivateur*, *laboureur*. || Wel verstaende, dat onder dese defënsie eñ verbot niet begrepen en sullen wesen de vercoopinghen oft transporten van ghelijcken ghewas [*nl.* granen], die men soude moghen doen aen andere ackermans oft huyslieden, om die af te maeyen. *Plac. v. Brab.* 22 aug. 1586, a. 2. I, 364. Ib. 369, 375. Die ackerman mach opten heerwech synen pleegh wel keeren om zyn voiren te ordineren, sonder misdoen oft te bruckene. V. D. TAV. 107.

ACKERSCHADE, zn. v. *In het veld veroorzaakte schade*, *bijzonderlijk door het vee*, fr. *dommage*,

causé dans les champs, particulièrement par le bétail, oudfr. *dommage d'avesture.* LA CURNE, DUPIN et LABOULAYE: *Agastia.* || Zo wiens beesten worden ghevanghen schade doende, zal boeten x scell. par. over de boete, eñ schut ij scell.; eñ van ackerschade magh elc vanghen up tzyne eñ bringhen tghescut ten heere waert. *C. v. Brugge*, I, 219. ... Dat brieven van evocatie .. hier namaels geen plaetse en zullen hebben ten opsien van de boeten ende misbruycken beloopen door beschadinge oft bederfvenisse gedaen ten platten lande van Aelst voorseyt, gezeyt ackerschade. *C. v. Aalst*, blz. 714 (1663).

ACKERSIECK, bn. Ook VELDSIECK, LASARUS. *Melaatsch*, *leproos*, fr. *lépreux.* || Daer wordt noch jaerlicks by den bailliu eñ schepenen gecommitteert eenen vooght van de ackersiecken ofte lasarussen, dewelcke met syne gesellen kennisse, berecht ende judicature heeft in d'eerste instantie van alle questien ende differenten rysende tusschen eenige van de lasarussen. *C. v. Gent*, II, 9.

ACCIJSENAER, zn. m. *Ontvanger der accijsrechten*, fr. *receveur des droits d'accise.* || D'aenleggeren, willende iemanden in rechte betrecken, [sullen] schuldich .. wesen .. te betaelen aen .. den scouteth, voor syne beclachboete, 3 st. Dat daeraf exempt sullen wesen .. de rentmeesteren, accysenaers eñ andere, pachtinge van deser stadt hebbende. *C. v. Lier*, *Stijl*, salaris, a. 1 en 2.

ACCORD, zn. o. *Toestemming*, *machtiging*, fr. *consentement*, *autorisation.* || Naer consent eñ accord van schepenen, is den sergeant oft bode gehouden gelyck billiet te laten aen de partije. *C. v. Gent*, I, 3.

ACOLEIEN, bn. *Akeleienkleur*, *blauwe of paarse kleur*, fr. *couleur de l'ancolie.* || Item, noch eenen akeleyen tabbaert, met eenen vossen voeder gevoedert. *Inv.* 1489.

ACOUSTREEREN (Accoutreren), bw. *Wapenen*, *toerusten*, *uitrusten*, fr. *armer*, *équiper.* LA CURNE, Acoustrer: *équiper.* Kil. (App.) Accoutréren. || Ten selven tyde quaemen zekere officieren van den conynck, Spaegnaerden, omme te accoustreren eñ toe te rusten de schepen alhier ghearresteert. PIOT, *Chron.* 481. Oproeping aen vrywilligen. 1537 .. Ghestoct eñ gheaccoutreert, alsoe behoort, met pycken oft handtbussen. *Auden. meng.*, I, 35.

ACOUTEEREN, bw. *Onderhooren*, *bespieden*, fr. *s'informer*, *s'enquérir*, *épier.* Kil. (App.) Achauteren etc. Acouter, *explorator.* || Ghegheven N. N. eñ N., die vutghesonden waeren omme te accouterene omtrent Dendermonde eñ Aelst, eñ te vernemen oft die garnisoene van Aelst eñ Dendermonde waeren op vaert te commene te Nieneve weert, mits dat wy daeraf geadverteert waren, elken vj s., beloopt tsamen XVIIJ s. Bet. N. van vj reysen dat sy [*l.* hy] noch by nachte vutghesonden heeft geweest omme te accouterene naer tvolc van wapenen, van elker reysen vj s., bel. xxxvj s. *St.-rek. Ninove*, 1488.

ACOUTERIJE, zn. v. A—houden. *De nachtwacht houden*, fr. *faire le guet.* || Uuytgeven van waecken eñ van accouterije te houden. Gegeven Jeroen Lucarts eñ Dirick Comans, die successive accouterije hebben gehouden, eñ op Cakeborch gewaeckt hebben, tsamen betaelt binnen desen jaere g. 168. 12 st. *St.-rek. Diest*, 1582.

ACOUTREMENT, zn. o. LA CURNE. Acoustrement. *Ce mot qui a vieilli, désigne encore un habit de parure; c'est le sens propre.* KRAMERS zegt nog: (weleer) *staatsiekleed.* Dus, hier ter plaatse, ook wel *pracht- of pronkkleederen.* || Om te remedieren tot der grooter ongheregheltheyt eñ overdaed van cleederen eñ ander accoutrementen, die de vassaelen, onderzaeten eñ ander inwonende van onzen landen doen maken eñ dragen tot haerlieder onverdraghelicke costen. *Plac. v. Vl.*, 30 jan. 1545. I, 784.

ACOUTREMENT-MEESTER, zn. m. (Tooneelterm). *Kostumier*, *die gelast was met de bewaarnis van de kostumen en de roerende have der Rederijkers*, fr. *préposé à la garde des costumes et du mobilier des Rhétoriciens.* || Den accoutrement-meester sal gehouden sijn sorghe te dragen voer alle de cleederen ende andere ghenootschappen [*l.* ghereetschappen] totte spelen noodich. *Gesch. d. Antw. rederijkk.* 7 (*Regl.* 1480, a. 31).

ACCRESCEEREN, ow. *Aanwassen*, *ten voordeele komen*, fr. *accroître.* || Wel verstaende dat d'een van de bylevynghe versterfvende, accresceert den jongsten haudere oft hauderigghe totter hilf[t] van den gheheelen incommene. *C. v. Aud.* XXII, 30.

ACCUSOEN, zn. o. *Gelegenheid*, *omstandigheid*, fr. *occasion*, *circonstance.* || Het ghevalt, omme mesdaet, omme paeys, of aen [omme?] ander accusoen, dat hem een man verbindt voor de mannen up syn hooft eene somme van ghelde te betalene. *Leenr. v.* 1528, 60.

ACKSE (Axe). Zie AECKSE.

ACTEN eñ ACTITATEN. *Handelingen en overhandelingen*, (MEIJER); fr. *actes et agissements.* MAIGNE D'ARNIS: *Actitata: actiones seu agendi formulæ, tota litis series; alle de akten en stukken van een geding.* || In absentien van den amptman, mach eenich van den scepenen, in der bancken, in der rollen (eñ elders daer 't van noode is), sijn officie bewaren eñ bedienen, alsof d'amptman selve present waere; welcke acten ende actitaten alsoe, bij den dieneeren eñ gezworen colffdrageren (in stede van den schouteth), oft bij eenich van den scepenen (in stede van den amptman) gedaen, zijn eñ blijven in sulcken weerde eñ valeure alsof die ter manissen van den schoutet oft amptman respective alsoe in persoene gedaen waeren. *C. v. Antw.*, 1545, I, 6. Alle welcke proceduèren, acten eñ actitaten, men gewoonlijck is, nae den ouden hercomen .., in de brieven van evictien te extenderen ende in 't lange te declarerene. *C. v. Hoogstr.*, *Turbe*, Stoops, 480. Voor dewelcke [*sl.* de Syndicalen] partijen .. gedaecht worden. Eñ worden henne acten eñ actitaten gehouden bij eenen secretaris oft greffier deser stadt. *C. v. Antw.* 1582, X, 8. || Sullen, vanghelycken, alle de acten eñ actitaten van proceduren geschreven worden in de ferie by de handt van den greffier .. *C. v. Brugge*, II, *Stijl*, a. 54.

ACTUARIUS, zn. m. *Schrijver*, fr. *greffier.* || Het ambacht ... betaelt voor gagie: aen des ambachts dekens, 3 guldens; aen des ambachts actuarius, 7 guldens, eñ aen des ambachts knaep, innebegrepen het draeghen van des ambachts torse in stadts processie van Scherpenheuvel etc. g. 13. 10 jaerlyckx. *St.-arch. Diest*, *Brouwersamb.* 18e E. *vak* 19.

ACTUM, bn. *Afgekondigd*, fr. *publié.* || Actum ter clocke, xve in hoymaendt xve xiiij. Present Philips van Eede eñ Jan van Hove, scepenen. Omme oordene eñ remedie te stellene in de groote ongheregheltede etc. So es by den ghemeenen college van scepenen van Brugghe ghestatueirt ende openbaerlicken ter Hallen ghecondicht metter clocken .. dat enz. *C. v. Brugge*, II, 217 (1514).

AL, bn. 1) *Geheel*, *gansch*, fr. *tout*, *entier.* || Als van den rechte, dat Jhan Storm hadde van der helt van al der meyerie van den scueren van Oostburgh .. Van der ere helt van al der meyerien

vorseit. 25 jan. 1278. Terdendeel van al der woestinen, van al der wildernissen eñ van al den inslaghen. 19 juni 1295. Van al desen vorwarden. 24 dec. 1298. Dat si voer ons eñ met ons al dese voerseide dinghe vervollen eñ voldoen. 25 oct. 1298. Alsoe als men tsout sgoensdaeghs vercoept, zal ment vercopen alle die weke. *Kb. v. Diest*, B. 95. **Alle man even naer.** Zegswijze in gebruik in de veilingen: *den meestbiedende*, fr. *au plus offrant.* || Waer 't dat eenighe opgaende abeelen op d' betocht goet staende, nutter waeren affgehouden dan laten staende, soo sullen die vercocht worden openbaerlyck,.. alle man even naer, die meest daervoor biedt. *C. v. Lier*, XIV, 5.

2) *Eenig*, *hoegenaamd*, fr. *quelque*, *aucun*. || Vort, so hebben de voregheseide abdersse eñ tcovent de tiende vorenghenoemt ontfaen van ons in wetteleken erve, sonder eneghen sterfeleken man in te settene eñ sonder allen dienst, omme een pont was siaers. 19 aug. 1288.

AL, bijw. *Heel*, *geheel*, *geheellijk*, *ten volle*, fr. *entièrement*, *pleinement*, *tout à fait.* || Eñ die veylicheyt eñ tgheleyde hieraf sal ingaen op sunte Bertholomeusavont eñ sal staen eñ duren tot op sunte Gielisavont daernaest volgende, eñ dien avont al.. *Chartb. v. 's Bosch*, f°. 22, v°. 25 sept. 1403. Die ander jaermerct sal beghinnen eñ ingaen alle jair des anderen daghes na sunte Bertholomeusdach, eñ sal staen eñ duren dien dach al eñ twee daghe daerna naestvolgende. Ib. f°. 23. Zo zij [*sl.* de koningin Elisabeth van Frankrijk] ghinc alleene ter keerken, zonder cnape, zonder cameriere, al bloet [gansch alleen]. JAN v. DIXMUDE, 95. Alsoe dat wij, scepenen voers., van onsen voers. scoutit gemaent, wysden den voers. Henr. den Oem van der helicht des bonres eñ vijj roeden lants voers. van den voers. sinen neve al vol-eñ ghenoech ghedaen sijnde. *Hof te Nonnemielen* (1421). Naer coustume worden zulcke blasphemateurs [geset] in pillorij eñ huerlieder tonge doorsteken met eenen ijsere al geloijende. *Pract. crim.*, c. 60. || Eñ de voorseide bailliu eñ zyn wyff waren vonden versmoort deronder [*sl.* onder een ingestort huis], ligghende in haerlieder bedde, al moedernaect. OL. v. DIXMUDE, 95. || Sommighe dienaers van den hoochbaliu ghezonden, ziende tvolck al bereet eñ zoo greetich om te breken. *Ber. tijden*, I, 107.

AL, voorz. *Langs*, fr. *par*, *le long de.* || Oft t'voors. water schuldigh was te loopen al de straeten ofte niet, eñ oft men al die voors. straete placht te vaeren in voorgaende tyden. MARTINEZ, 230 (1603).

AL, zn. o. *Al*, *alles*, *geheel*, fr. *tout.* || Voort, al dat in den waghen es, es sculdich 1 d. Lat. *Preterea*, *totum quod in curru continetur*. *Tol te Brugge*, 1252. Dese summe van al es achtendertich hondert pont eñ vichtich pont vlaemsche. 1 aug. 1290. Hoewel den crediteur optie heeft d'hoirs *in solidum* voor al anne te spreken. *C. v. Aud.* XVI, 9. Met eenen brieve gheseghelt metter stadt seghele, dewelke costen sal in al iiij s. par. DE VL. *Voorgeboden*, 42.

Met allen (Met alle). *Teenemaal*, fr. *totalement.* || Mids denwelken [goede lieden van der stede van Brugghe, van den lande van den Vryen eñ andre van zinen *sl.* des graven] ghemeene lande, doe bi hem wesende] de stede van Ypre eñ de goede lieden ghemeenlike bescerermt waren eñ vorhoed [*l.* bescermt eñ verhoet] bi hem van met alle ghedestrueert te wesene; dies hem God loven moete. *Ypriana*, VII, 471 (1380). Van der siegen van der camere, die met allen gheuseert eñ versleten zyn, die mijnheeren van der wet gheordonneert hebben nieuwe te doen maekene. *Ypriana*, II, 131. *St.-rek.* 1418. Daerof groot remoer quam eñ tvolc met allen an roere.. Eñ hadden zeer gherne daerwaert ghetrocken.. omme met allen de voorseide ghetauwen an sticx te slane. OL. v. DIXMUDE, 119. Overmeerct de vreese eñ onsekerheyt daer ic in sta van orloghen over alle syden, dat ic met allen hunt eñ t'achter ben van scatte, dat ic gheen macht en hebbe wederstant te doene. *Collacie*, 5. Noch so en sall hy gheenrehande versch vleysch ter banck bringhen... hy en sall t'eirst dat alt vleysch.. mit allen ewech gedain hebben off alltemael affverkocht hebben. *O. Liège*, 27 juli 1469, a. 17. *Tongeren*.

Met allen niet. *Volstrekt niet*, fr. *absolument pas.* VERDAM, I, 319 b. || Alsof tvolck up haer hadde willen loopen, oft inbreken, dwelck nochtans gheen apparencie met allen en ghaf. *Ber. tijden*, III, 147. Zie ook ACHTERSTEDICH.

Van al tal. *Van alles*, *zonder uitzondering*. VERDAM 321. 9). || Mits dyen soe gaf hy den anderen een quitancie sprekende van al tal tot dyen daige toe, eñ soe generael als hy mochte. v. D. TAV., 253. v°. Dat alle verbinde eñ bezeghelten die ghemaect zyn in contrarien de prevelegen eñ vryheiden, eist van steiden, castelrien of neringhe, zyt bi willen, constrainte of andersins, van al tal zyn quite eñ te nieuten, eñ van ghene werde. *Ypriana*, VII, 460 (1379).... Zo had hy.., eñ ooc meide so had hy de coninginne tsinen accorde van al tal by daghe eñ by nachte. OL. v. DIXMUDE, 29. Nu so waren alle die princhen, die hem [*sl.* den prins van Burgondië] contrarie waren, vergadert commen binnen Parys, eñ worden meester van al tal, eñ regierden den coninc eñ myn heere van Gyane also zy wilden. Ib. 78. In ghelyken, so zeide men dat se myn heere niet up wilde nemen, het ne ware dat sy van al tal in synen ghenaden blyven wilden. Ib. 130.

AL EIST (Al, al es dat, al is 't). *Alhoewel*, *ofschoon*, fr. *bien que*, *quoique.* || Zo wie up yemene knif treet, al en quetstene hi niet daermede, zal gheven den heere veertech schelen. Lat. tekst: *licet ipsum non laedat*. *K. v. Saffelare*, 1264, a. 10. So wat dat een mensche onder hem hevet in zyn bewelt eñ in sine voudic [*l.* voochdie], dat stom es bi nature, al eist dat het misdoet of yemene quets, daerof en sal die mensche niet staen te rechte. *K. v. ter Piete*, 1265, a. 51. De Lat. tekst zegt: *si aliquem vel aliquid leserit*. So wie die eerst twyst beroert eñ die eenen andren metter vust slaet, of bi den hare trecket, al es dat hi hem weert.., die eerste mesdoere sal deit allene moeten betren. Ib. 55.

AL TE, versterkend bijwoord van een veelvuldig gebruik bij Westvlaamsche schrijvers. *Zeer*, fr. *très*, *fort.* || De husselen [horzelen], vliegen eñ bien deden hem al te groote pine. JAN v. DIXMUDE, 59. Al te scone, 10, 134. Al te seere, 2, 3, 40. Al te wel, 1. Twelke al te groot wonder was. OL. v. DIXMUDE, 62, 75. Diederyc van Elsaten was in alle steden van Vlaenderen al te [h]eerelyc ontfanghen, 67. Al te rykelike, 70. Al te scone, 57. Al te vrisch volc, 61. Al te vrome een volc, 85. Al te vroom een ridder, 76. Men treft het woord evenwel ook in Braband en in Limburg aan: || Want het is alten eedelen dinc prescriptie. v. D. TAV., 40 v°. Voele eñ menigherleijde al te grote schaeden, quaet eñ verdriet. *O. Liége*, 10 juni 1417, *Sint-Truiden*. Alzoo in „*Aller Kerstenenbosc*":

Al te wonderlike, 5. Al te reyne, cuysch, ootmoedich leven, 16. Al te crane, 19. Al te sere tornich, 20. Al te onghemeeten, 20. Al te gruwelike, 23. Al te vele, 25, enz.

AL TE VEEL MEER, bijw. *Zeer veel meer, oneindig meer*, fr. *infiniment plus*. || Die eenen anderen met opsette ongenadichlyc quetst... dat hy nemmermeer.. ledegans [ganech van leden] man en zye, die misdoet al te veel meer dan die eenen mensche wondt eñ quetst met heeten bloede. V. D. TAV. 148.

AL OF EEN DEEL. *Geheel of gedeeltelijk*, fr. *en tout ou en partie*. || Eñ ware oec dat zake, dat wi, of onser enich, weder gheoreghen onse goet, dat wi hebben in Zeelant, al of een deel... 1 aug. 1290.

AL OF SOM. *Geheellijk of ten deele*, fr. *tout ou partie*. || Als eenen grondenare sinen gront eñ leen verbint in schulden of anderen laste, of verset eenen sekeren termijn, eñ ontfaen [*l.* ontfaet] de renten eñ revenuwen, al of zom, al [*l.* also] ghereedt als de grondenare sterft,.. hi bleve gehouden in de verbondene scult. *Leenr. v.* 1528, 30. Dat van nu voortan nyemandt, wie hy zy, huuzen, schueren, stallen ofte wuensten.. en zal mogen afbreken noch af doen breken, al of zom. Item, dat deghuene die huerlieder huusen hebben laten vervallen ofte ghedaen afbreken, binnen den termyn van vyf jaren herrewaert, al of zom, zy die wederomme upmaken, repareren ende in zulcke state stellen als die waeren. *C. v. Brugge*, I, 214. *K. v.* 1552, a. 5, 6... Als de prince oft juge ijemandt in gratie ontfaet, men verstaet dat hy hem behoort gratie te doenne in al oft in som. *Pract. crim.*, c. 52. Dat wy nommermeer,.. om gheerehande okisoen dat ghevallen mach,.. ne zullen begheren noch heeschen de vors. renten eñ achterstellen quite te hebbene of verlaten, van al noch van zom. *Acad. d'archéol.* XIV, 149. *Ghistele*, 1352.

ALAEM (Allaem, alem, aellemme, alm, aelm, anlaem, allam). 1) *Allerhande gereedschap*, fr. *instruments, ustensiles, outils en général, engins*. || Een ingeseten poorter, wegens instrumenten, alem oft gereetscap van synen ambachte eñ neeringen (daer hij costumelick mede is geweest te werckene eñ syn broot te winnene) ter vridaechsmerct by den officier vercocht synde, mach deselve lossen. *C. v. Antw.* 1545, IV, 34. Alamen, instrumenten eñ constige wercken alle ambachten dienende, als prenters, muntenaers, etc. *Rijksarch. Proces mersseniers § smeden* (1546).

2) In brandgevallen. || So wie die bedreghen worde datti anders allaem dan taine, dat ten brande comen ware, an hem droughe, hi verbuerde xx schel., eñ hi moeste dat allaem wederkeeren. *Auden. meng.*, I, 320 (1338).

3) Keukengereedschap. || Den sciplieden eñ wagheneren, die voerden de springale eñ de grote boghen, eñ tenten eñ pawellione ter Sluus, agraven scure, eñ vitalle eñ coken allam, dat naer scepen voer eñ bi hem bleef *St.-rek. Gent*, 1337, I, 228.

4) Lakenhandel. [De rechters van de Lakenhalle] hebben oock kennisse van..., eñ van de instrumenten oft alem tot het maecken, verwen eñ bereijden van de laeckenen dienende, als getouwen, caerden, droochscheerdersscheiren, den disch oft hantwerck eñ instrumenten van de laeckenenraemen, de huere van deselve instrumenten, eñ dijergelijcke. *C. v. Antw. Comp.*, I, v. 3.

5) Landbouwgereedschap. || Eñ hi enne vant dar enghien coren; eñ daelleme dat hiere vant, datser noch, sonder enen brouketel, dien cochte her Yngbrecht,.. eñ iiij ℔ van sinen aelleme eñ van quicke. — Ende hi vant er oec in x coy, eñ tuie ledeghe render, v coy verhurt eñ v in hus; eñ al daelleme datter in was, dats er noch in. 10 aug. 1298.

6) Molenaars- of brouwersgereedschap. || Alle wintmolens, watermolens, rosmolens eñ smoutmolens, zoo verre die draeyen; brouweryen, als ketels, cuypen eñ andere aleme derselver syn eñ worden gehouden eñ geacht, onder der vierscharen recht van Santhoven, haeffdeylich. *C. v. Santh.* Hs. XI, 36.

7) Smidsgereedschap. || Van den ijzere eñ staele. Ende es te wetene, dat te deser assisen toehoeren dallam van al dat der smessen toehoert, haenbelt, blaesbalghe, hamers eñ anders. DE VL., *Acc.* 27 (1486).

8) Timmertuig. Item, den sciplieden die de vitalle, eñ wapine, eñ der temmerliede allam voerden eñ weder brochten te Ghent, 8 ℔ 6 s. 8 d. *St.-rek. Gent*, 1337, I, 240.

9) Verversgereedschap. || Voort ghelovede Arnoud van Banle voreghenomt, dat alle sine anlaeme, wie dat mense nomen magh, die hi in dat voreghenomde halve ghedeelte [*nl.* van een huis] brenghen sal, dat die onderpand syn soelen van dien voreghenomden sise wale te gheldene. *Schep. v. Diest*, 1306. Opdracht van een huys eñ erve, metten almen van der verweryen eñ juweelen [*nl.* catheelen] dairinne wesende. *St.-arch. Bergen-op-Zoom, reg.* n°. 925 (1441).

10) Visscherstuig. || Men verbiet, op de meedaet van III lib., dat niement ne vissche in de Schelde, die ter vriheden behoort, van int begin van maerte tote huutghane van meye, met gheenen allame, omme blieke mede te vane, tusschen der kerken enz. *Auden. meng.*, I, 316 (1338).

11) Voldersgereedschap. || Met allen den alame dat ter volderien toehoert. *Bruss. godsh. reg.* B 681 f°. 18 (1398). Van reparacie gedaen aen de aelmen van den nijeuwen volders gecomen van Mechelen, van nijeuwe commen eñ anderen gereedscapen daertoe dienende, betaelt v lb. x s. *Rek. v. Bergen-op-Zoom*, 1489—1490.

12) Deelen van eenen molen. || De beicmoelne es van allen leden al niewe vermaect, uteghedaen twaterwiel, dat meer ghegaen heeft, eñ daerof siin de almen alle goet; eñ de lopere es xiij dumen dicke, eñ den ligghere ix dumen, eñ den steenreep es niewer toe goed. REMBRY, II, 40 (1361).

13) **Beste alaem.** *Beste meubelstuk*, fr. *meilleur meuble ou catel*. || Den heere valt te rechte, van der doot oft van den vercoopene, dat beste peert oft coye, dat hij ghekiesen can, sonder in den mont te besiene, oft beste alam, dat bynnen den huyse es, of xiiij st. goets gelts. BOXHOREN, 10.

ALAES (Aylaesen), tw. *Eilaas, helaas!* fr. *hélas!* Zie VERDAM. || Aylasen, is dat waer, soo ghevet mij wondere, Dat heur vrienden dit houwelijck hebben ghedaen. HOUWAERT, *Matthias*, 165.

ALARM- OFT LOOPPLAETS. *Alarmpost*, fr. *poste d'alarme*. || Daertoe oock considerabel is, dat de stadt is gestelt in vijff deelen, daervan elcke gulde, in tijd van noot, weet sijn alarm- oft loopplaetsen, die veertich persoonen soo wel niet en konnen bewaren, noch sulcke uijtsendingen doen, als wel een compagnie van sestich persoonen. *Kruisboog*, 93 (1615).

ALBEDALLE ENGEEN. *Volstrekt geen*, fr. *absolument aucun.* || Eñ droech op alle dat goet dat hi hadde ligghende te Scelle etc., in de hande N. N., eñ en behielt er hem selven noch sine nacomelinghen albedalle in di erfleecheyt engheen recht. *Schep. v. Niel*, 1316. *Abdij-Rozendaal, Doos* 1.

ALBEEL, zn. m. *Abeel*, fr. *peuplier blanc.* || In de prochie van Bruijssegem, opten Bruijssegemberch..., lancx henen de hage van dOsselvelt, eñ de goeden ressorterende onder 't hoff van Bruijssegem, geheeten „het hoff ten albeele", boven, ter herstraetewaerts. *Bruss. godsh.*, B 220, f° 303 v°. (*Brusseghem*, omtr. 1550). Die goeden sorterende in 't hof te Bruijsseghem, dat te heeten plach 't hof ten abeel. Ib H. 290 f°. 153 v°. (omtr. 1548). De beide vormen „albeel" en „abeel" schijnen dus te samen bestaan te hebben.

ALBEQUEL. Zie ALBERGUEL.

ALBEREITS, bijw. *Alreeds*, fr. *déjà.* || Dat, daer geen kinderen en sijn, geen devolutie en valt, jae selfs al waren des langhstlevende goederen albereydts op de kinderen gedevolveert geweest. *C. v. Breda, Succ.* a. 2, *aant.*

ALBERGUEL, zn. m. *Soort van opgevuld pantserhemd*, fr. *haubert, sorte de pourpoint rembourré.* || Porpoincx, daer alberguel in ghestect [gestikt] es. *Auden. meng.* I, 139 (1338).

ALBERTIJN, zn. m. *Gouden munt*, fr. *monnaie d'or.* || Den dobbelen Albertin van herwaerts over, weghende 3 engelschen 11 aes eñ $^{3}/_{4}$, tot 5 guld. 8 st. Den enckelen Albertin, weghende 1 eng. 29 aes, tot 54 st. *Plac. v. Brab.* 18 mrt., 1633. II. 533.

ALBOOM, zn. m. Kil. Alb-boom, alberboom, *germ. sax.* j. abeelboom. *Populus alba. Grimm. Wtb.*, Albe, alber. Dewijl dit woord, als *locus dictus*, aanleiding gegeven heeft tot eene verkeerde verklaring, nl. tot die van „al" of „alles boom", fr. *tout arbre*, hebben wij gemeend, door een aantal aanhalingen te moeten bewijzen, dat er slechts een enkel boom door bedoeld werd; men is er nog meer van overtuigd, als men weet dat de boomen oudtijds tot scheidingsteekens der eigendommen dienden. Zie GRIMM, *Deutsche Alterthümer*, 544, Grenzbäume; hij meldt echter niet dan boomen van hard hout. Man wählte *eichen, buchen, tannen.* || Te Scharebeke bij den alboome. *Bruss. godsh.* H 1296, f°. 145 (1289). Apud Obbruxellam, citra vivarium subter alboom. Ib. H 270. St-Gielis, *Schep. v. Brussel*, 1298. Super Boeschdal, in vico versus Jetterbeka, sex jornalia terre jacentia prope albome; juxta vicum versus Scarenbeka,. super Himberechtsgat. *Oork. v. St. Gudulakerk te Brussel* (1299). Dat Arnout van Heldeberghe hadde viere scellinghe tsens op enen hof erfleke, die gheleghen es bi den albome te Rode *Abdij v. ter Cameren, Schep. v. Rhode en Alsemberg*, 20 nov. 1300. Een dachwant eñ xix roeden lands gheleghen tusschen Saventerloe eñ den alboem te Meltbroec. *Charterb. d. Begijnh. te Brussel*, f°. 165 v°. (1309). Ad quoddam dimidium bonarium terre, parum plus vel minus, situm extra portam beate Gudile Bruxell., inferius arborem dictam alboem, ab ista parte ejusdem. *Schep. v. Brussel*, 1325, *Bruss. godsh.*, H 118. Supra locum dictum Steenpoele, inter Scarenbeke et arborem dictum alboem. Juxta arborem dictum alboem de Scarenbeke Ib. B 208, f°. 99 v°. (1327). Dimidium bonarium et dimidium jornale terre arabilis, parum plus vel minus, sit. ad locum dictum „ane den groeten alboem", desuper Stertbeke, prope terram Johannis dicti Capparts, ab utraque parte. Ib. H. 1201, f°. 64 v°. (1380). In het Molenstraetken achter den alboom. Ib. H 1296, f°. 123 (1383) *St-Joos-ten Noode.* Omme v° voete albomen berderen toten suldere. *Rek. d. Domeinen te Loven*, 1404/5. Van xiv lb. vijj schel. paym. achter den alboom, in de Molenstrate, buyten de oude poorte van Ster Goedelen. *Bruss. godsh.*, H 1296, f°. 110 (1407). Daer den wech comende van den Overdorp, gaende ten alboeme waert duer gaet. Ib. B 219 f°. 111 (*Wambeek* 1469). Bij den alboome, tusschen die Gheerstrate ende.. *Sterbeek*, Ib. B 220 f°. 134 (1542). Op 't velt aen den alboem, boven 't dorp, metter syden aen die gruenbrauwe. Ib. H. 290, f°. 281 (*Itterbeek*, 16e E.). Tusschen den alboem eñ Steinhockesele. Ib. H. 311, f°. 19 v°. (*Humelghem*, 16e E.). Bi den cleinen albome aen de heerstrate. Ib. H. 311, 21 v°. (*Nosseghem*). Prope alboem juxta Eselwech. Ib. B 210, f°. 43 (*Schaarbeek*). Op 't kerckhofvelt bij den alboeme, tusschen de Gheerstrate.. Ib. B 219 f°. 41 (*Sterbeek*). Ten albome. Ib. B 1461 f°. 17 v°. (*Vilvoorden*). In de prochie van Wesenbeke, eñ hierinne staet enen waterpoel, eñ heet ten alboeme, opt Ophemervelt ocht op 't Perovelt. Ib. B 219 f°. 42.

ALBOOMERVELT. *Abeelveld*, fr. *champ du peuplier blanc.* || Gielijs Coele, rentmeester des hertogen van Brabant eñ van Lymborch.., doen cond.., dat wy.. vutgeven tot enen erfcheinse den godshuyse van der Ziekerlieden in Bruessele, dat sy selen moegen ewelic eñ erffelic houweu, setten eñ planten alomme op de strate dweers gaende dore hare goede op 't Alboomervelt, in de prochie van Wemmele gelegen, op beide syden van der straten, tusscen den alboem voirs. op deen inde, eñ Jans goet van der Elst, op dander inde. *Bruss. godsh.* Ib. 12, f°. 145 v°. *Wemmel*, 1427. Op Hollant, aen den coutere geh. d'Alboemervelt. Op 't Alboemervelt, aen 't valveken. Aen Morenbeke, op 't Alboemervelt, onder de heyde. Ib. B. 219 f°. 126. *Wemmel*, 1469.

ALDENTALVEN (Van aldentalven, aldent-halven). *Van ouderdomswege*, fr. *à titre d'âge.* || Waer eenen dootslach gesciet binnen der stadt vryheyt, eñ der dode liet eenen wettigen soen achter, die onder syn dagen weere, soe sal een naesten maech van den dode, van der swertzyden, ende van aldentalven, den dootslach zuenen eñ laeten zuenen. Item. Men zal den doden zuenen aen die naeste maech van der swertsiden eñ van aldentalven. *K. v. St. Truiden*, 1586.

ALDER, zn. m. Limburgsche vorm voor *Ouder, vader of moeder*, fr. *parent, père, mère;* mv. alder, alders, alderen. || Ind oft kynder weren, die in desen punten broeckden, sullen die alderen derselver kyndere in die broecke gehalden syn, also langhe als sy nyet en syn gemancipeirt ind uyten broede van honnen alders. *O. Liége*, 27 juli 1469, a. 5. *Tongeren.* Doen't die kenders in honder alder broet synde, soe sullent die alders betalen. *C. gr. Loon*, 14 mrt. 1548, I, 7. Des anderen broeders, die van den alderen geestelick geordineert is. *C. v. Valkenb., leenhof*, 1570, a. 15. Van successie der goederen, diewellicke over houwelick gegeven woerden.. dat men dieselve, naer doot der alderen, in gemeyne deylinge sal inbrengen: op wy. [wie] die goederen devolveren by die alders achtergelaeten naer doodt van hun kindt? *C. gr. Loon*, I, 165.

ALDERDOM, zn. m. *Onderdom*, fr. *âge*, hd. alterthum. || *C. v. Valkenb., leenhof*, 1612, a. 15.

ALDER, in samenstellingen. Zie ALLER.

ALDE VADER (Alder vader, alden vader, altvader), zn. m. *Grootvader*, fr. *grand-père*. || Item, een persoon hebbende wettige gebuerten, eñ die wettige gebuerte en waere tot haeren dage niet comen, maer der doode maer hebbende alt vader oft moeder eñ oock broeder, quaestie es: aen wien men soénen soude? Die antworde is: aen den alder vader oft moeder eñ niet aen den broeder, ja alde vader en consenteerde dat anders. *C. gr. Loon*, I. 71. *O. Liége*, 22 juni 1682. a. 34. *Hasselt*.

ALDIEWILE, bijw. *Gedurende al den tijd*, fr. *pendant tout le temps*. || Eñ al die wile dat si op den berghe waren [*sl.* sekere beelden] schenen si alsoe wonderlike scone eñ onsprekelijck blickende dat se dese minsche conste cume aneghesien. *Aller Kerstb.* 12.

ALDINCK. Zie AELDINCK.

ALDORE (Alduere), bijw. *Vervolgens, ten einde toe*; fr. *de suite, jusqu'au bout*. || De taelman sal segghen tot den eersten man: hi bidt u sijn borghe te sine. Die sal segghen: Ic en quammer hier nyet omme; eñ tot den anderen also, eñ alzo alduere, eñ danne tot den bistanders. *Leenr. v.* 1528, 41.

ALDUS ALS, vw. *Zooals*, fr. *ainsi que*. || Aldus alset hier gescreven staet. 25 febr. 1252.

ALDUSDANICH (Aldustanech, aldustenich, en dusdenich), bn. *Dusdanig*, fr. *pareil*. || Eñ aldustaneghe wijf [*sl.* ghemeene wijf eñ kemstre], die enen man qualic toesprake oft oploep dade met quaden worden, verbeurde iij lb. *Kb. v. Antw.* 19.

ALDUSGETENICH, bn. *Dusdanig*, fr. *pareil*. || Maer want wi, late voerghen., ghenen properen sighel en hebben, des wi in aldusghetenegher saken gebruken. *Hof te Webbecum*, 1385. Waerom si, [*sl.* de burgers] vervallende in de misdaet van ghequetster heerliker moghentheit, si van allen eñ yegheliken horen eeren, rechten, vriheiden, verhavenissen, privilegien, gracien, ordinancien, statueten eñ ghewoenlycheiden, in eñ om aldustenighe begrepen misdaet, onwerdighe, met rechte ghepruefft [*l.* ghepriveert] werden. Denwelken wi, met ghenedegher vaderliker begherten, mededoghende, menichwerf van dusdenighen misdaden goedertieliker[en] wederroepen hebben. *O. Liége*, 17 mei 1393.

ALDUS VELE, bijw. *Zooveel*, fr. *autant*. || Dat hij, [*sl.* Peter, verweerder] denselven Andriese [aanlegger] oplegge eñ vergelde die scade eñ interest die hy dairomme geleden heeft, die hy extimeert aldus veele gedragende. V. D. TAV. 101.

ALE (Haele), zn. Dit w. hebben wij slechts in Vlaandersche oork. aangetroffen. *Mestgier*, fr. *purin*. Zie DE VRIES, en ook VERDAM, *Middeln. Wdb.*; zie nog DE BO, *Westvl. wdb.*, en SNELLAERT *Tongval v. Kortrijk*. || Men sal oock voor de naervette van duyvemes, prevaet eñ van goor ofte mossaarde gemengelt met vette eñ haele, die men gebruyckt in slegte landen.., byleggen een vierde van de weerde. *C. v. Auden.* 2e. d., 12 aug. 1767. a. 16. Wordt vermist bij Tuerlinckx, *Bijdr. tot een Hagelandsch idioticon*.

ALE (Aelle), zn. v. Dit w. kwam ons slechts voor bij V. D. TAV., en moet aldaar de beteekenis hebben van *cirkel*, *kring*, fr. *cercle*, *rond*; zoo noemt hij toch, in sijnen „Boom van der maescap", f°. 230 v°. de o'tjes waarin de trappen der maagschap geschreven staan. || Ten ijjen male, soe suldij mercken opte aelle staende in de middeweert van den voirsc. boome, want d'ander aelle hueren oirspronc dairvuyt nemen, eñ dairomme wort daerinne geset dat aensicht van eenen mensche, eñ dijen moigdij heeten Andries, oft anders, soo gij dat imagineeren wilt, eñ die aellen die vandaer in der rechter linien opwaerts gaen, dat heeten die ascendenten, eñ die vandair in der rechter linien nederwairts gaen, zijn geheeten die descendenten; eñ die in den aellen staen gaende ter zijde vuijt, zijn geheeten die collaterale. — Die stipkens, die in den aellen boven de namen staen, beteekenen dat geestelijck recht,.. eñ die stipkens, die in den aellen onder de namen staen, beteekenen dat weerlijc recht.

ALEGIN, bn. Lees *al eigen*, *sl. eigen*, *erfelijk*, fr. *allodial*, *propre*. || Dat cam vor ons, in ghebanner vierscare van den Siesseelschen, mr. Niclais van Biervliet, eñ claghede wettelike omme ene cracht, die hem ghedaen was an sijn aleghine goet, bi namen an wlghe [wulghe] tronken, staende.. 31 jan. 1287. Van dat hie, Symon vorseit, cracht adde ghedaen an meester Niclais vorseit aleghine goet. Ib.

ALEINDER (Al eender), bn. *Teenemaal gelijkvormig*, *overeenkomstig*, fr. *en tout semblable*, *conforme*. || In welker alleijnder getuijgenissen wij, elect eñ abt voerscreve,.. wij oec, scouteten, scepenen,... wij oec, deken..,. eñ wij, convent vorscreve, onsen siegel, in getuijgenisse der waerheit..., desen letteren hebben aengehangen. *O. Liége*, 18 nov. 1404. *St.-Truiden*.

ALEM. Zie ALAEM.

ALENDE, zn. v. *Ellende*, fr. *misère*, *calamité*. || Also vele quaets deden de Inghelsche in Potau..., de steden destruerende, tvolc rovende, vanghende de ryke, dootslaende de ghemate, de dorpen verbernende, nonnen eñ vrouwen vercrachtende, eñ sulke alende en was binnen mans ghedinckene ghesien of ghehoert. JAN V. DIXMUDE, 104.

ALENTLIKE. Zie ALINCKLICKEN.

ALF, zn. m. *Koor- of mishemd*, fr. *aube*. || Item, eenen alf metter amicten. *Inv.* v. 1483.

ALGADER, bijw. *Altegader*, *allegaar*, fr. *tous ensemble*. || Wanneer yemant eenighen pandt belast oft bezwaert voer scepenen met verscheyden erffelycken- of lyftochtrenten... aen diversche persoonen, soo verre de brieven teenenmale by eenen secretaris (opten staenden voet voer deselve scepenen) gelesen, gepasseert eñ bekent worden, die en derven deen den anderen nyet uytsteken, maer syn algader van eender ouderdom ende date. *C. v. Antw.* 1545, VI, 14. Ib. 30.

ALGALLIA, zn. *Civet*, *eene witachtige*, *sterk en welriekende vetstof van de civetkat*, fr. *civette*, *substance onctueuse*, *d'une forte odeur de musc*, *sécrétée par la civette*. Kramers, Littré; Spaansch *algalia*. || Die hem wilt doen verseekeren op vijgen...., amber, muscus, algallia, corael. *C. v. Antw. comp.* IV, xj, 41.

ALGEHEEL, bijw. Versterking van *geheel*, *gansch*, fr. *tout entier*. || Op dat dair maer een leen en es, soe salt doutse brueder algeheel heffen, so verre het van den stocke comt. *C. v. Santh.*, *leenhof*, a. 22.

ALGELIJCK, bijw. *Insgelijks*, *evenzoo*, fr. *de même*. || Eñ alghelijc suldi seggen van leene, dat de vassael gheeft zijnen broedere oft anderen zijnen oudsten hoyre. *Leenr. v. Vl.* 109. Ende soo verre, naer date van den eersten inventaris, den weesen eenige anderen goeden anquaemen, oft oock by den momboir bevonden worden eenige goeden, daeraf hy van te voren niet en wiste, sal algelycke worden gevoegd tot den voors. eersten inventaris. *C. v. Loven*, *Weesk.* a. 58.

ALGELIJCKELIJCK, bijw. *Allen sonder onderscheid*, *gelijkelijk*, fr. *tous sans exception*, *également*.

|| Dat alle momboirs, curateurs eñ administrateurs van weesen, soo by testamente, codicille, der weth, den overmomboiren, als andersints gemaeckt, sullen alle gelyckelyck, terstont naer 't aenveerden van den voors. haren lasten, eñ voor eñ eer eenige merckelycke administratie te doene, moeten doen den behoorlycken eedt voor den overmomboiren *C. v. Loven*, *Weesk.* a. 56.

AL eñ GELIJCKE (Al eñ ghelicke), bijw. *Al en geheellijk*, fr. *entièrement.* || Dat Jan.. van der Borgh van Asplar,... wel eñ wettelike verkint heft vor ons, dat dit vorseide goet van der Beverne al eñ ghelicke es wettech erve des vorseits abts eñ convents van Ninive. 5 juli 1299.

ALLE ENDE IEGELIJCKE, bn. *Alle hoegenaamde*, fr. *tous .. quelconques.* || Soo wanneer yemant voorvluchtich oft aflyvich gheworden is, als voore, soo is die scouthet, terstont naer d'ierste beset oft voorghedaghen by yemanden ghedaen, sculdich, des versocht synde, te aenveerden alle eñ yegelycke de goeden van den huysen, haven, erven, erfrenten, waren eñ comenschappen, hoedanich die syn, binnen der vors. stadt oft heuren byvanghe gelegen ende bevonden wordende. *C. v. Lier*, XII, 4.

ALGONT, bn. Versterking van *gont.* Gewestelyk. *Geheel*, *gansch*, fr. *tout*, *entier*. || Daer zo liep gont volc zeere ter mueren van Parys, daer sy zaghen algont here commen. OL. V. DIXMUDE, 58.

ALHEEL, bijw. *Algeheel*, *geheellijk*, fr. *entièrement.* || O wonderlinc dinck, Du [Maria] biste alheel in den wonden Christi. *Hond. merk.*, 84 v°.

ALIETS, zn. m. (Duister). || Cost op stadthuys met onsen heere hertoghe Philips eñ synen raede: ij lib. cruyts, ij gelten Grenats, iij gelten Malevesye, v gelten Rinsch, iiij gelten Beanen, ij gelten lantwijn; om broot, visch, om aliets. L. Galesloot, *St.-rek. v. Brussel*, blz. 13 (1427).

ALINCK (Alinge), bn. *Geheel*, *gansch*, fr. *tout*, *entier*. || Soe wye, getrect van Gode, in denselven huyse.. hem geven [begeven] sal, dat die te hans niet tot ghehoersaemheit sal werden ontfaen, tensy dat hy ten yersten een alinghe jair, als een novici, onder die bruederen eñ susteren werde gheproeft. Juli 1277, a. 1. Dat die alinge heerlicheyt van Harpen, mit allen hoeren toebehoerten, is eyghendom ons liefs heeren van Brabant. *Chartb. v. 's Bosch*, f°. 138 v°. *Conde v.* 1365, a. 1. Waer dat sake, dat yemant van buten [een] alinge laken ontwee snede eñ daervan stucke maickde. *O. Liége*, 1 juni 1433, a. 31. *Hasselt.* Item, soe eest geordineert, dat men, van nu voert, dry daghe in die weke, als die weke alinch es.. Ib. a. 37. Den hof van Wailem, mijt sinen ganssen alingen tuebehueren, mit huysingen, hoestat, weyden, beynden [beemden], bruecken eñ mit allen synen ackerlande. *St. Gerlach*, 131 (1455). Blyvende oock altyt daerin eñ in allen voorscreven poenten eñ articulen myns G[enadichs] H[eeren] heere (*l.* hoere) hoogheyt, heerlyckheyt eñ jurisdictie, geestelyck eñ weerlyck, in haere volcomen alinger machten. *O. Liége*, 18 mrt. 1502, a. 47. *Tongeren.*

ALINCK, bn. In alingen stoel. *Bedde geheel*, fr. *en plein siége de mariage*, *constant le mariage.* .. || Rytzart van Prenthagen, in der tzyt zittende in synen alingen stuelle mit Baetzen van den Bosch, synre wittiger huysvrouwe,... den gantzen alingen hoff zu Prenthagen in den lande van Valkenborch. *St. Gerlach*, 144 (1474).

ALINCK SUSTER. *Eigen zuster*, *zuster van vollen bedde*, fr. *sœur germaine.* || Titia is gestorven, laetende een half suster, eñ laetende ettelycke kinderen van haere alinge susteren haer bestaende *ex utroque latere.* Die half suster pretendeert te wesen naeste erfgenaem .. Die kinder van die alinck suster pretenderen dat sy, als represènterende hunne moder, geweest die alinge suster, behooren geprefereert te worden .. *C. gr. Loon*, I, 255 (1623).

ALINCK (Allinck, aling, allincklike, alingleke, allinteleken), bijw. *Geheellijk*, *geheel en al*, *ganschelijk*, *teenemaal*, fr. *entièrement*, *totalement.* || Dies tuistes eñ dire saken selen wij gheloeven allingleke end altemale heren Jhanne, here van Kuyc.., dat wij dat houden solen witteleke eñ wale. 25 oct. 1298. Noch, daer uutgaende, van denselven goede te mael nyet met hem en sal draghen, mer die goede alinghe den voers. huyse eñ den armen aldaer sullen bliven. Juli 1277, a. 1. Dat [wir],.. altemail eindrechtich worden ind alentlichen versuynt. *Cart. St.-Trond*, 13 apr. 1369. Nochtans willen wy... dat dese litteren bliven sullen in volcomene macht, alsof sij weren alinglic volsegelt. Ib. 24 mrt. 1374. Dat wir, ind manlich van ons, des vorscreven ons lieven heren ind vaders lesten testaments ind syns autsersten willen ind begheerten vors. alentlich gevolgich syn. Ib. 7 aug. 1376. Want die voerscreve here die abt hem... alenclike hebben verbonden eñ geloeft in goeden trouwen, in eetscat [*l.* eetstat], vast eñ stedich te hauden... Ib. 25 mei 1397. [Die bosschen] bleven ongehantplicht eñ aling ligghen als gemeynte, sonder baete of vrocht te dragen. FRANQ., *Kapit.*, 187 (1420). Ic doe vertichnisse van mi selven; Ic wil alinge an Di bliven. *Hond. merk.* 47 v°. Van welken berueringen, discort, wangost [wangonst] en hatien beide de partien vors. allinteleken in ons bleven sijn. *Coutheresl*, 97 (1362). Want dat voers. onse lant van Montenaken met synen toebehoerten van den voers. onsen graefscappen [*sl.* v. Loon] alinck eñ altemael gesceyden sal wesen eñ blyven, by den reden als voers. is... Daeromme dat selve onse lant van Montenaken met synen toebehoorten billiken van den voersc. onsen graefscappen allinck eñ altemael besceyden sal wesen ecuwelick. *Montenaken*, *Doc.* 1415.

ALINCKSCHIP, zn. o. Bij aelynscepe. *In hoedanigheid of bij titel van erfgenaam*, fr. *à titre d'héritier.* || Zonder dat daeraen yemand commen mach by aelynscepe [*var.* alingschepe] ofte vernaerderynghe. *C. v. Auden. Vertooch* a. 6. I, 432.

ALCALDE, zn. m. Eigenlijk een stadsrechter in Spanje, sp. *alcalde*, fr. *alcade.* Een uit Spanje overgebracht ambtenaar aan het hof der Spaansche landvoogden, die, in burgerlijke en lijfstraffelijke zaken het bevel voerde over de lagere bedienden van het hof. Hij zat te recht met twee bijzitters en twee alguazils of serjanten. Zie HENNE et WAUTERS, *Hist. de Brux.* II. 498. || Beroerende de vremde soldaten, sal men die ordinantie, gemaekt by synder voors. K. M., den naestlesten van martio 1548, vóór Paesschen, tusschen den alcalde van sijnen hove eñ die wethouders van Brusséle, onderhouden eñ observeren... Eñ sullen die informatien t'samentlijken gehouden eñ t'proces geïnstrueert worden bij den voors. alcalde, provoost, auditeur of anderen persoon daertoe gecommitteert. *O. crim.* 1570. a. 69.

ALCKERMALCK. Zie ELCKERMALCK.

ALLAM. Zie ALAEM.

ALLEENDELIJCK (Alleendelicken), bijw. *Alleenlijk*, fr. *seulement.* || Mits alleendelick betaelende 't recht als borgher. REMBRY, I, 468 (1682). Op

peyne dat deselve obligatien niet en sullen ligghen in executie, nemaer sullen alleendelicken innebrijnghen eene simple eñ naeckte kennesse, omme te vercryghene actie personele. *Plac. v. Vl.* 10 febr. 1535. 1, 287.

ALLEENE (Allene, alleyn), bijw. *Alleen*, *alleenlijk*, fr. *seul*, *seulement*. || Dat daeraf scepenen wisen, dat es scouteten allene, tote iij schel. 25 febr. 1252. Die eerste meedoere sal deit [*l.* dit] allene moeten betren. 30 mrt. 1265, a. 55. Dat men engeenrehande scade sal doen... dor dat lant van Kuyk, over die Mase, in des greven lant van Gelren, sander allene une [*l.* unse] stat tou Grave utgesat. VAN HEELU, 31 oct. 1286. Om saken wille sonderlingen alleyn hoyren ambacht aengaende, eñ niet om eynigen anderen saken wille. *O. Liége*, 10 juni 1417, a. 2. *St.-Truiden*. Ind hieraff sall alleyn dat gerycht van Tongeren cognicie hebben ind ordelen. Ib. 27 juli 1469, a. 4. Dat dese actie *in rem* oft *reivendicationis* niet alleene gegeven en wort tegen dengeenen die dat dinck natuerlijc eñ civilijc teamen possesseert eñ gebruijct. V. D. TAV. 48.

ALLEENELIJCKS (A—lycx), bijw. *Alleenlijk*, fr. *seulement*. || Zonder ooyt t'hebben moeten doen rekeninge aen eenige overheyd, nemaer alleenelycx onderlinge tusschen d'officianten eñ supposten derselve neeringe. REMBRY, I, 469 (1796).

ALLEENS, bijw. 1) (*Al eens*), *onverschillig*, *om het even*, *'t zelfde*, *eveneens*, fr. *la même chose*, *sans distinction*, *tout comme*. || In sulcken lieden [*nl.* moordenaars] wort den wille eñ dat werck alleens geacht. V. D. TAV. 59. Andere seggen dat die slager sculdich is van der doot te wordden gepunieert, want het alleens is weder een doodslaet, oft dat die sake [oorzaak] geeft van der doot. Indien hy boven dien yet meedede, zal ghepugniert zyn alleens of hy varde ghegheven hadde. *C. v. Brugge*, 16 sept. 1525, II, 291.

2) *Gelijkvormig*, *van denzelfden inhoud*, fr., *conforme*, *de la même teneur*. || Ende sijn hieraf gemaect viere cedulen. daer elc van den leden eene af heeft, ladende alleens, van worde te worde, ghecollaciert deen metten andren. *Belg. Mus.* I, 98 (1405).

3) *Op gelijkvormige wijze*, fr. *uniformément*. || De grave Lodewyc voer te Riemen met vyf en tachentich ridders, alle alleens ghecleet. JAN V. DIXMUDE, 211.

ALLEGAERDER, bijw. *Allegader*, fr. *tous ensemble*. || Mair wairt dat zij allegairder hadden geordineert eñ opset gemaict hadden den voirsc. doetslach te doene,... zij souden ontwijfelijc allegairder sculdich zijn gepunieert te wordden. V. D. TAV. 62 v°. Mair eest soe, dat zij allegairder doen eenderhande comanscape eñ teffens, soe is elc daerin gehouden van zijnen aendeele. Ib. 211. Het is de gebruikelijke vorm van onzen auteur; hij schrijft ook: vergaerderen.

ALLEIE (Alleye, aleye), zn. v. 1) *Overdekte*, *gevloerde gang*, *tegen de „contrescarp"*, *aan den buitenkant van de grachten eener versterking*, *waarlangs men rondom den vestingbouw gaan kan.* Zie LA CURNE. *Allée*, *corridor*, en termes de fortifications.. || Jan Temmerman was door de wet veroordeeld geweest, om een deel van de alleyen van der poort rincmuer te doen paveerne; men liet hem vrykoopen mits 12 lb. gr. *Stad Denderm.*, II. *Stadsmuren*, VII, 42. *Rek.* 1409. Costen ghedaen an eenen terre.., dewelke nu ghewelft es met eene scoene voute.., eñ eene goede alleye ghewelft. Ib. 44. *Rek.* 1395. Costen ghedaen an tpaveren van der alleyen van der poort ryncmueren tusschen St. Jorystorre eñ der wintmolen up dAckervelt. Ib. 45, *Rek.* 1403. Noch uutgheven eñ te coste ghedaen an de Steenpoorte, die in de laetsleden jaer,.. ghefondeert was eñ van den gronde met den watere beghonst up te metsene, met tween schoonen torren, eñ wart dat jaer upghemetst toeter nederste alleye; dewelke poorte... nu binnen desen jaere van der nederste alleye voort upghemetst es. Ib. 54, *Rek.* 1394.

2) Het w. werd ook toegepast op de *laan van eene boog- of busschietersplaats*, fr. *allée d'un tir à l'arc ou à l'arquebuse.* || Doen men screef 1444, was een groot scietspel te Bruesel van vergulden juwelen. Eñ daer was ghemaect een aleye, waerop men scoet, daerop men wassen sach menegherande vruchten, eñ lavoren met visschen, eñ fonteijns met wine springen uuyt eender joncvrouwe borsten. PIOT, *Chron.* 56. Ook door SCHAYES uitgegeven, *Acad. d'archéol.* 1850, 127. Eñ was ghescoten up scavoten met twee aleyen verdect met groenen lakene.. OL. V. DIXMUDE, 170. Men consenteert eñ leght toe denzelven ghesellen eñ der gulden, de alleye van der Eynpoorten, metten huseken daerondere, eñ eenen mierssele daerinne staende, omme huerlieder poer ofte buscrunt daerinne te stampene. *Auden. meng.*, I, 113 (1513).

3) In het volg. citaat schijnt het w. „alleie" toegepast geweest te zyn aan de gaanderij langsheen den voorgevel van het stadhuis. || Den ertsbisschop van Borosmien (?), minderbroeder, die op de merct te twee stonden predickte, eñ op die alleye misse dede. L. GALESLOOT, *St.-rek. Brussel v.* 1457, blz. 17.

ALLELEENS, bijw. 1) *Hetzelfde*, *al hetzelfde*, *een en hetzelfde*, *onverschillig*, *op dezelfde wijze*, fr. *de la même manière*, *tout comme*, *indifférent.* || Ende is, naer rechte, differencie tusschen appellacie eñ provocatie,.. maer in de practijcke eest alleleens. *Pract. civ.* 9e tijt, c. 16, a. 2. Van name te name valt bedroch, gelijc als verboden is in een stadt geen borgemeestere te zijne, eñ dat hem iement doet kiesen, niet tot borgemeestere maer tot voirscepen, want dat is alleleens, eñ is alleene een veranderinghe van den name. V. D. TAV. 22 v°. Ende alleleens es trecht, weder zij zelve iemende dooden, oft zij sake [oorzaak] geven der doot. Ib. 59 v°. Na den geestelijcken rechten.., soe eest alleleens, weeder dat gesacreert dinc genomen zij op gesacreerden plaetzen, oft en is. 77. Ennige seggen, dat *actio in factum* eñ *actio* [*de*] *praescriptis verbis* alleleens zijn, eñ dair deen gegeven wort, dat dair d'ander gegeven wort., 275 v°. Weder de vercooper dat gebrec eñ letsel geweeten heeft oft niet geweeten, dat coemt alleleens om dese actie te intenteren. 281. Ennige doctoren seggen dat het alleleens is, weder men den gront wyse metten oege, oft dat men dien metter spraken wyse. 318. Als die lieden, ammende ghedaen hebbende, weder uut der vanghenesse gherochten eñ supplieerden om haer ghoede eñ niet suspecte boucken wederomme te hebben, zoo en conden zij die somtijts niet ghecrijghen; oft als zij vóór justicie storven eñ de vrienden daerom supplieerden, zoe voeren zy alleleens. *Ber. tijden*, I, 117. Hebt u of ghy droeff waert, eñ doet aen rouwcleederen, alleleens oft ghy waert een vrouwe die lange beschreyden hadde eenen dooden. Latijn: *ut sic quasi mulier plurimo tempore lugens.* *Omgang*, 58 (1594). Een vrouwe van Theuca.

2) *Altegader*, *altezamen*, *allen*, fr.. *tous ensemble*, *tous.* || Daer getuijgen alleleens die woorden van huerder kennissen eñ getuijgenisen vuijtspreken,

recht oft zij die taamen gedicht ende overdragen hadden die alsoe te seggen, dair is presumpcie van subornacien tegen die getuijgen. v. d. Tav. 339.

ALLEMETS. Zie altemets.

ALLENDICH, bn. *Ellendich.* De allendige moeder Gods, *O. L. V. van VII weeën*, fr. *N. D. des sept douleurs, la Vierge sous la croix.* || Hebben verdinct die kerckmeesters van Sint Sulpitius thegen Aert Dreyer, een beelde van d'Allendige moeder Gods, om xiiij gripen x st. *St.-Sulpice*, I, 51, aant. 3. *Rek.* 1444.

ALLENDICHEIT (Ellendicheit), zn. v. *Ellende*, fr. *misère.* || Alsoo de landen van herwaerts overe, die lestleden neghen oft thien jaeren, door d' inlantsche oorloghe, hooveerdighe eñ rigoureuse regeringhe, moetwillicheyt, roovinghe eñ andere ongheregheltheden van den Spaengnaerden eñ hunnen adherenten, ghevallen zijn in groote miserie eñ allendicheyt. *Plac. v. Brab.* 8 nov. 1576. I. 586.

ALLENEEN (Allene), bijw. (al in een). *Kuddegewijs, geschaard*, fr. *groupé en troupeau.* || Die weydeverkene leet staen op eneghe strate binnen Dieste, hij en drijf se allene voert, saels ghelden v s. *Kb. v. Diest*, B. a. 140. Die weydeverkene laet staen op een strate binnen Dyst, hi en dryf se alleneen voert, saels ghelden. v. s. Ib. rubr. 46 a. 1.

ALLENSKENS, voor *allengskens;* bijw. *Vóór en na, opvolgendlijk*, fr. *successivement.* || Den prijs eñ weerde van de goeden en moet niet gestelt oft genomen worden naer dat die op dach, oft allenskens stucxgewijse ingebrocht sijn. *O. v. Antw. comp.* IV, xj, 6.

ALLERAENSIENDE (Alreonsiende), bn. *Alleraansienlijkst*, fr. *très-illustre, illustrissime* (spectatissimus ?) || Aendenkende die haechte ende contumatie des alredoirluchstigen princen ende alreonsienden heren des roemschen coninchs. *Cart. St.-Trond*, 6 oct. 1424. II. 246.

ALLEREERST (Talreïrst), bijw. 1) Ter alderiersten. *Eerst en vóór al, vooreerst*, fr. *avant toute chose, premièrement.* || Zoe wij [wie] tot enigen ambacht, dienst oft officie tot enigen toecomenden tijden sal gecoren werden, die sal ter alder iersten, ier hij dat ambacht aenneempt, ten heijlighen sweeren. *Kb. v. St.-Truiden*, 1366. a. 34. tAlre irst rekende her Yngbrecht. 10 aug. 1298.

2) Metten aldereersten. *Ten spoedigste*, fr. *au plus tôt.* || Bevelende voorts tegen den voorseijden criminelen persoon metten aldereersten te procederen, navolgende d'orden die hierna gesteld sal worden, bij korte dagen eñ onderscheijd van tijde. *O. crim.* 1570. a. 30.

ALLREGEPUERST, bn. *Allerzuiverst*, fr. *très-pur.* || O, alreghepuerste ziele, heilighe joncfrouwe eñ maertelerse, Christus bruyt, gloriose, suver maghet Barbara. *Gebedb.* 15e E. 126.

ALLERHANDE (Alrehande, alreande, alrande), soortgetal. *Allerlei*, fr. *toute sorte ou espèce de.* || Van tolnen eñ van metene, siint alrehande maten, van elker mate, 1 d. Lat. tekst: *si diverse sint mensure.* Cleederen of cruud, jof alreande goed. *Tol te Brugge* 1252. Met alrande wapinen. *K. van ter Piete* 1265, a. 75. Alreande corne. Lat. *omnem segetem.* Ib. a. 38. Alrehande ghescutte. *K. v. Antw.* 1292. Alderhande gescut. *K. v. Brussel*, 1292. Terdendeel van alrehande misdade eñ van alrehande boete eñ van alrehande rechte eñ forfeite. 19 juni 1295. Ombe alrehande tuiste eñ ombe alrehande donkernesse te verclaerne eñ te bescedene. 24 juni 1297. Van den tolle van onyoen, van locke eñ van alrande coste. Van dorvarde van alrande goede. *Tol te Diest*, 1307. Alrehande ghescutte. *K. amm. v. Loven*, 1312 a. 10. Van alrande wilden vleesche. *Kb. v. Diest*, A rubr. 36. Alrande comenscap. Ib. r. 38. Van alrehande smaelre copinghen. Ib. r. 39. Alrehande comescap. Ib. B 94.

ALLERHANTS, bijw. Te alrehans sijden. De zin zou vereischen: *naar alle andere zijden*, fr. *de tous les autres côtés.* (?) || Dertheen roeden lants, hovende in den hoff van Coelhem, liggende te straten, int velt geheyten dat Cruyscouter, regenoet die arme van den heylegen grave Sintruyden eñ Jannes gerven van Heysselt, eñ Daengel van Nyssem te alrehans sijden. Item. acht roeden lants, hovende in mijns heeren hoff van Luydick, oick ghelegen te straten, int velt geheyten dat Poetcouter, regenoet Art Cuypere eñ dat gasthuys van van Sintruyden, eñ Gheert Ghijsen van Aelst, te alrehans sijden. *Schep. d. abts v. St. Tr. te Diest*, 29 apr. 1458.

ALLERHEILIGENDACH (Alreheleghen dach, alreheilighen dach), zn. m. *Allerheiligen*, fr. *Toussaint.* || Sondaghes voer alre heleghen dach. 27 oct. 1280. Tuschen sente Baefs dach eñ Alreheileghen dach darnaest. Febr. 1296.

ALLERHEILEGER MESSE, zn. *Allerheiligendag*, fr. *la Toussaint.* || Dese tarwe es hi sculdech alrehelegermesse. 1 mei 1249.

ALLERCRUISSENAVONT, zn. *Dag vóór Kruisverheffing*, 13 Sept., fr. *la veille de l'Exaltation de la Ste. Croix.* || Up aller crusenavont in Pietmaent. Jan v. Dixmude, 331.

ALLERLEIDE, soortgetal, bedorven van *allerlei*, fr. *toute sorte de.* || Allerleyde garen. *Tapissiers te Diest*, 11 mei 1540; en Add. 2 aug. 1547.

ALRELICHTBAERST, bijw. *Zeer lichtvol, lichtgevend*, fr. *très-lumineux.* Kil. Lichtbaer, *luculentus.* || Dat es daeromme si hebben ontfaen van Gode, die alderlichtberste genade, eñ verkeren dat licht in enen valschen onrechte wise. *Aller kerstb.* 62.

ALLERMAGELIJCK (Aldermaghelic, alremanleec, —mallic, —mallec), onbep. vnw. *Iegelijk, iedereen, alleman* [*—gelijk?*], fr. *chacun.* || Behoudeleec den voergh. heylegheest eñ aldermagheliken sinen rechte. *Schep. v. Diest*, 1329. Alremallec binnen Dyst mach sine ghoode van ghewechte, die hi vuttapt, met sinen ghewichte weghen. Alremallec sal sine goede, die hoen comen te scepe, te sinen besten vutdoen. *Tol te Diest*, 1307. — Alremanleec sal moghen staen te snede op de voergh. twee daghen, also lange eñ also cort als hi wilt. Raym. *Draperie*, 19 (1346). Alremallic sal sculdich sijn hem dairmede te contenteren. *C. v. Maastr. Priv.* 1413. a. 17.

ALLERMALLIJCK. Zie allermagelijck.

ALLERMANLIJCK. Zie allermagelijck.

ALLERNAEST, bijw. *Naast van allen* (in verwantschap), fr. *le plus proche* (en parenté). || Maer moeten totte voorschreve momboirdije ghecoosen worden de allernaeste van bloedsweghen de weesen bestaende. *C. v. Deurne, Impr.* a. 495.

ALLERNAEST (Alrenaest, alderneest), bijw. 1) *Ten naasten bij*, fr. *approximativement.* || Van allen meesdaden die gedaen woerden met nachte, tontijde, buijten weechs oft verborgentlijck, van denwelcken dat men die waerheijt nijt claerlijck gevinden en can, daermede sal men voertvaren ter goeder wijs, alderneest den rechten eñ der gemeender famen. *K. v. Sint-Truiden*, 1366. a. 29. Oft enighe sonderlinghe saecke geviele, die in desse statuten nijt gescreven en es, soe sullen die richters ende vonnisgevers van desen statuten die bete-

ringhe moghen setten ende ordineeren zoe sij aldernaest konnen, nae belanck deenre [dierre] mesdaet, ende nae dese statuten ende staet der persoenen. Ib. a. 33.

2) *Allernaast*, fr. *tout prochainement*. || Acht daghe na sente Martins daghe in den winter, die nu alrenaest toecomende es. 12 nov. 1285.

ALLERORBERLIJCKST (Alreoborleexst), bijw. *Allernuttigst*, *allervoordeeligst*, fr. *le plus avantageux*. || So hebbe wi hoen ghewillecoert en ghecosenteert, met goeder deliberacien, eñ met onser vriende raede, dient goet, redeleec eñ orberleec dochte, dat si, scepenen eñ raet, ordonneren, setten, maken eñ nemen moghen eñ selen ghelt te hoeren besten, binnen onse stad, daert hoen orberleec eñ profiteleec duncken sal, est sene eene assise ochte mee te hoghene, ocht in wat andre manieren dat hoen albeorberleexst duncken sal. — Ons stad te vestene met poerten, met graven ocht in andren manieren dat hoen alreorberleexst duncken sal. *Oork*. 2 febr. 1360. *Reg. cop. cart*. f°. 13 v°.

ALLERSCHADELIJCKST (Alderscadeleechst), bn. Zooals thans, fr. *le plus nuisible*. || Dat worden die alderscadeleechste minschen die in der kerstenheit sijn. *Aller Kerstb*. 61.

ALLERSINTENDACH, zn. m. *Allerheiligen*, fr. *Toussaint*. Ol. v. Dixm. 51. **Allersintenavond**. *De dag vóór Allerheiligen*, fr. *la veille de la Toussaint*. Ib.

ALLERTIEREN (Alderthieren). Soortgetal. *Allerhande*, *allerlei*, fr. *de toute sorte ou espèce*. || Dat onsen poorteren van Mechelen allertieren goet binnen al onsen landen, eest te watre oft te lande, copen oft vercopen mogen.. *Oork*. 20 aug. 1356. *Mechelen*, *Hs. Cost*. blz. 20. Van alderthieren graenen, zade oft mele. *Rekenk. v. Brab. reg*. 133 f°. 159, 3 v°.

ALLERWERCK EERST, bijw. *Vóór alles*, fr. *avant toute chose*. || Gemerct dat hy gespolieert hadde geweest van den voirs. litigieuse goeden, .. soe behoirden hem die gerestitueert te worden, ja, alderwerck eerst eñ hangende den processe. *Hist. gen. Bijdr. en meded*. VI. 1883, blz. 444 (1509).

ALLES, zn. **In alles**. *In 't geheel*, *al te zamen*, fr. *en tout*. || De procureurs en mogen in alles maer sijn sessendertich in getalle. *C. v. Antw. comp*., V, iij, 13. — **Van alles tot alles**, *teenemaal*, fr. *complètement*. || Soo wanneer den coopman tot abandonnement oft verlatinghe compt, soo en vermach hij deselve niet te scheijden, om de gansche eñ geive te behouden eñ de bedorven te verlaeten...; maer willende de verlaetinge doen, moet die van alles tot alles doen. Ib. IV, xj, 226.

ALLESHEELS. **Niet a—**. *Anders niets*, *hoegenaamd anders niet*, fr. *rien d'autre*, *absolument rien*. || Als van nieuwe maren te schryfven, sult ons danof hauden over gheëxcuseert, ghemeerct dat men hier niet allesseels en hoort nog en siet, anders dan dat eerghisteren... den princhе van Oraignen hier innequam. *Auden. meng*. II, 135.

ALLESVORENS bijw. *Alvorens*, fr. *auparavant*. || t' Hof, 't gene voorschreven is aengemerckt, en daerop allesvorens gehadt het advys van 't officie fiscael van Brabant. *O. P.-B. autr*., 15 mei 1715.

ALLET, zn. *Al*, *alles*, *alle dingen*, fr. *tout*, *toutes choses*. || Dat ghi die partien.. voer u ontbiedt.., eñ haer croenen eñ clagen, reden eñ bethoen, en allet, dat sy daer bybrengen willen, verhoert. *Cart. St.-Trond*, 23 juni 1378. Allet sonder argelist. *O. Liège*, 10 juni 1417. a. 15. Dat oic niemant anders jemende ennige schoove opt tfelt en geve dan dengeenen die, nae den lantschartere, die sculdich sijn te hebben, allet opte pene van iij. ponden zwertte. v. d. Tav. 147. Wijen dat jurisdictie gegeven is, dijen verstaet men allet des daeraen cleeft verleent te zijn. Ib. 151 v°. Noch suldij weten, alsoe geringe als iement een leen gecocht heeft, die bailliw, oft stadthoudere, terstont nair der goedingen bevelen sal, dat hij binnen xl daigen zijn rapport dairaff doe. 209. Allet gehoirt, het wairt geseyt bij den keyser [*nl*. bij den rechter] dat de goede man wel ontfanckelijc was om te heysschen rekeninge van anderen saken. 258 v°. Dat sy maecken goeden getrouwen staet eñ inventaris van allet daerinne die voors. weesen souden moghen gericht zijn. *C. v. Loven*, *Weesk*. a. 62.

ALLETTEL (Alluttel), bijw. *Een weinig*, fr. *un peu*. Item, alluttel nederwaerts van desen lande, ter stadt geheeten in 't Wolvendal.. *Bruss. godh*., H 290, f°. 153 (*Brusseghem*, 1540). Op 't selve velt, alluttel nederwaerts.. Ib. B 220, f°. 303, v°. (omtr. 1550).

ALLETIJT, bijw. *Altijd*, fr. *toujours*. || Al hier [*l*. haer? *nl*. der voormalige pausen] doen was opgerecht te Gode, met gansen ghemuede, eñ vonden alletijt in den wille (*sic*), eer si teghen Gode enen oghenblic wouden hebben ghedaen. *Aller Kerstb*. 14.

ALLETOOS. Zie altoos.

ALLEWEGE (Allenwege), bijw. 1) *Altijd*, *bij alle gelegenheden*, *ten allen tijde*, fr. *toujours*, *en tout temps*. || Wi, die alleweghe begherende syn.. onsen goeden lieden voirghenoemt te raden ende te helpene van dien dat hon noetelic mochte syn. Oork. 20 febr. 1328. *Reg. cop. cart*. f°. 10, v°. En constu dese dinghe dier hier vore gescr. sijn niet alleweghe even wale ghedoen alst wel billec es.., du en saels daeromme niet aflaten. *Aller Kerstb*. 105. Dat ic dit voirscreve quytscelden ewelijc vast eñ stede sal hauden, sonder eynich wederseggen, eñ my allenwege bedanken eñ beloven van den voirscreven abt eñ convent. *Cart. St.-Trond*., 30 mrt. 1380. Heer, gheeft mi alleweghen meer eñ meer in di te gheloven. *Gebedb*. 15e E. 50. *Fac me tibi semper magis credere*.

2) *Aanhoudend*, *dringend*, fr. *instamment*. || Eñ eert hiertoe quam, so was ons liefs heren raet, eñ oic dier goeden raet van der stad Brussele, sieder Half vasten hieraf te vele dachvarden te Loven, hen allewege biddende eñ versueckende, dat sy met eendrechticheiden eñ met bescheide hen woude laten helpen by rade. *Acad. d'archéol*., 1856, 174, 14e E.

ALLIET (Allyet). zn. *Bondgenoot*, fr. *allié*. || || Eñ daer so wart een raet gheordineert van Berry, Orlyens eñ Ermenjac eñ van hare allyetten, dat zy myn heere van Bourgoingen ghevanghen souden hebben. Ol. v. Dixmude.

ALLINGLEKE. Zie alincklijck.

ALLINCK. Zie alinck.

ALLINTELEKEN. Zie alentlijck.

ALLOENEN (Allommen, allonnen), zn. m. *Zekere stof*, *waarvan men zeilen maakt*, fr. *étoffe à voiles*. || Eñ om dezelve neerynghe eñ visscherie te doene ter zee, es van noode thebbene alloenen, om huerlieder zeylen daeraf te maken, eñ gaernen om huer netten te breyden, welke alloenen eñ gaerne de Bretoenen van allen auden tyden herwaertsovere ghebroght hebben, van goeder stoffe eñ lijnghe, te wetene de alloenen van xlix eñ ten minsten xlviij ellen langh. *Plac. v. Vl*., 9 aug. 1531. I, 346. Een pack alloenen, die gemeynlick ix of x ellen houden, elcke rolle van 1 elle, vj gr. *Watertol v*. 1597.

Alommen uyt Bretaignen, een bale van omtrent 300 lb., ij schell. *Zeelandsche tol v.* 1623.

ALOY (Alloy), zn. o. *Wettelijke gehalte*, fr. *aloi*, *valeur intrinsèque*. || Ende dat, jegens eñ in verachtinghe van deselve [edicten], sommige hen soo verre vergheten, dat sy daegelyckx presenteren eñ verkoopen wercken, soo van goudt als van silver, van minder alloy oft inwendighe deucht alst behoort... *Plac. v. Brab.*, 20 oct. 1608. I, 501, Pr.

ALLOIR (Alloyr). zn. m. *Gedekte gang of galerij*, *doorgang of gang lanqsheen of tusschen kamers*, fr. *corridor*; hier eigenlijk *de houten vloer dier gangen*, fr. *le plancher*. La Curne, Alloir: *passage*, *galerie*, *corridor*. || Steegers, alloyre, solders te leggen. *Rijks-arch.*, *proces Schrijnw.* § *Timmerl.*, 1635. Zie ook ALLEIE.

ALLOY. Zie ALOY.

ALLONNEN. Zie ALLOENEN.

ALLUTTEL. Zie ALLETTEL.

ALM, ALME. Zie ALAEM.

ALM, zn. v. Heeft hier dezelfde beteekenis als: *Alpe*, *alp*, *een scheprad aan een watermolen*, fr. *aube*. Zie ALPE. || Item, de beicmoelne es van allen leden al niewe vermaect, uteghedaen 't waterwiel, dat meer ghegaen heift, eñ daerof siin de almen alle goet. REMBRY, II, 40.

ALMAGRO VAN MASSERON? || De 100 lb. vj st. in, vj st. vuyt. *Tol v.* 1597.

ALMECHTICH, bijw. *Almachtig*, fr. *tout puissant*. || O du, heilighe vader, almechtich ewich God. *Gebedb.* 15e E. 1.

ALMECHTIGE (Almeechtige), zn. m. *Volmachtigde*, *scheidsrechter*, fr. *arbitre*. || Alsoe dat te lesten dese voirs. partien voir ons gestaen, in ons, als in seggeren ocht in almeechtigen, samen geloefden eñ tonser ordinancien van hogen eñ van nederen sy (*sic*) geheellic ondergaven. *Oork.* 30 mrt. 1280. *Doude rootb.* 2 v°.; de Lat. tekst zegt: *in nos tanquam in arbitrum seu in arbitratorem compromiserunt*.

ALMEEST, bijw. *Voor het meeste gedeelte*, fr. *la plupart*. || 't Was almeest jonckvolck, de manspersoonen veel jonghe ghezellen. *Ber. tijden*, I, 5.

ALNOCH, bijw. *Tot nu toe*, *thans nog*, fr. *encore aujourd'hui*, *jusqu'à ce jour*. || Costuymen eñ Usantien in der stadt Valckenborch bevonden onderhouden te syn by onse voorsaeten eñ alnoch. *C. v. Valkenb.*, *leenhof* 1612.

ALOYEEREN, bijw. *Mengen*, fr. *allier*. || Dat alle de goudsmeden... van nu vortan tgoudt wercken zullen op neghentien caratten een quint, eñ een quint ter remedie: eñ dat aloyeren met zelvere eñ met copere thuerlieder discretie eñ goeddijncken. *Plac. v. Vl.* 1 mei 1515. I, 595.

ALOM (Alomme), bijw. 1) *Rondom*, *van alle zijden*, *ringswijze* fr. *tout autour*. || Alsoe als wylen Philippus van Bourgonje etc., hadde doen geloven voere eñ in den name van wylen hertoge Kaerle zynen sone, den greve van Charolois, den heyligen Sacramente van miraclen in der kercken van sinter Goedelen te Bruessel, eene wassen keersse wegende vyf ponden, eñ alom deselve keersse, in der manieren van der wapenen van Portugal, aengehecht vyf gulden ryders. *Rekenk. v. Brab.*, *reg.* 135 f°. 123 v°. (1483).

2) *Overal*, fr. *partout*, *en tous lieux*. || De juge mach ondersoeck doen van den gestolen goede alomme in de plecken die hem suspect zijn. *Pract. crim.* c. 118. Soo ist dat wy, desen aengesien, u ontbieden eñ bevelen seer ernstelyck dat ghy alomme binnen den bewinde van uwer officien, eñ t'allen plaetsen eñ steden... binnen denselven uwen bewinde... van onsen t' wegen ghebiedt etc. MARTINEZ, 191 (1609). Dat wy alomme binnen onse keyserlicke [*l.* keyserricke] eñ over al onsen anderen rijcken eñ heerlicheden zauden willen verleenen de stercke eñ weerlicke hand. *Plac. v. Vl.* 8 mei 1521. I. 91. Op pene dat deselve obligatie.., alomme eñ altijts sal gehouden worden voor voldaen, doot eñ teniet gedaen. *C. v. Antw.*, *comp.* III, iij, 29. **Alom ende om, alomme ende omme.** Eene versterking van het enkele alom. || Dat men, op de banmile van onse stat van Lovene, alomme eñ omme binnen onsen ghe-richte engheen bier brouwen en [sal] moghen. *Brab. Y.* 17 sept. 1306. Als nu vast veel gebreecks is aan den steijnwech, bruggen eñ straten, alom ende om binnen der stadt. *O. Liége*, 18 mrt. 1502. a. 46. *Tongeren*.

ALOMMEGAENS, bijw. *Rondom*, fr. *tout autour*. || Dus was dese stéde [Audenarde] alommegaens beleit zo nauwe datter niemant uut mochte, eñ hare provantse begonste zeere te dinnen. OL. v. DIXMUDE. 3.

ALLOMMEN. Zie ALLOENEN.

ALOMMETOMME, bijw. *Langs alle zijden*, fr. *de tous côtés*. || Alsoe dat derselver caplen [capellen] van allen desen vors. ouden tsijse erffeleo bliven sal aen de gheheel woninghe desselfs Wouters, met allen hoeren toebehoerten, achter eñ voere eñ alommetomme, gelijc sij belegen es. *St. Pieters kapit. te Loven*, *Rijks-Arch. Doos* 1 (1492).

ALOSE, zn. *Elft*, fr. *alose*. Oudste melding. || Elbot eñ alose, de tonne viij gr. *Tol te Antw.* 1623.

AL OVER AL, bijw. *Overal*, *aan alle kanten*, fr. *partout*, *de tous côtés*. || So dedy de poorte up eñ reet met drie bataelgen te hulpen den keerstinen, die doe hadden wel ses duusent Sarasinen verleghen, eñ twee coninghen ghevanghen, eñ doe vacht men al over al, zodat wel twee houdert duusent Sarrasinen quamen ten stryde. JAN v. DIXMUDE, 2. Men seide al over al, dat bider vromicheit van Bouden dYserin de Sarasinen verdreven waren. Ib. 4.

ALPE (Alp), zn. v. *Schepbord aan het wiel van een watermolen*, fr. *aube*, *planche fixée à la circonférence de la roue d'un moulin à eau*. || Zaechwere totten voirs. molen. N. N., van zaghene alpen, soutberdere eñ sterte dairtuwe [daartoe], totten ij. raderen van der moutmolene. *Rek. d. dom. te Loven.* 1403. Van houte te cortene tot soutberderen eñ sterten van alpen, brecken, sterten te makene, eñ van den voirs. alpen op te settene opte ij butenraderen van der moutmoelen, eñ van den oversten butenrade van der voirs. moelene te makene, dat ghebroken was, arme eñ sciltboert. Ib. Meester Janne van Rotselaer, den tymmerman, van alpen, sterten eñ brecken te maekene eñ op beyde die raedere te settene van der moutmoelenen. Ib.

ALPENRAT (Halpenradt), zn. o. *Rad van eenen watermolen*, fr. *roue de moulin à eau*. || Een halpenradt, het water van onder ontfangende eñ draeyende. MARTINEZ, 266. *Watermolens*.

ALPHERIS, zn. m. *Vaandrig*, fr. *enseigne*, *porte-drapeau*, of *alfier*; Sp. alféres. Een baarblijkelijk uit Spanje hier ingebrachte naam. Volgens La Curne was zijn graad, in het Fransche leger (1611), tusschen luitenant en serjant. In een actum van 1654, te Audenaarde, worden, als officiers van een regiment, achtervolgens genoemd: de kolonel, de serjant-majoor [niet te verwarren met den huidigen onderofficier diens naams], de kapi-

teins en de alpherissen, de serjanten. *Acad. d'archéol.* 1856. blz. 464. De benaming werd ook overgenomen doer onze gilden. || Den coninck, overhooftman hooftman, ouddekens, dienende dekens, alpheris eñ sergeanten van den ouden edelen cruysboghe. *Kruisgilde*, 108. (1736).

ALPISTRE, zn. *Kanariezaad*, fr. *graine de canari, alpiste.* || Alpistre oft canarie-saet, de 100 lb. vj gr. *Zeelandsche tol v.* 1597.

ALRE, in samenstellingen. Zie ALLER.

ALS, **alse**, **also**, **alsoe**, alleenstaande, of gevolgd van: **als**, **as**, **alse**, **alsoe**. *Zooals, gelijk als, naar*, fr. *comme, ainsi que, conformément à.* || Van penliker sake [van geldzaken], alst hier vorseit es. 30 mrt. 1265, a. 4. Die yemene dootsteket met eenen knive, die heere es sculdich wrake daerof te doene als van eenen mordadegen mortalach tegen man. Ib. 36. Die den anderen dootslaet, als vorseit es. 72. O goede Ihu [Jesu], als dat hert beghert die fonteynen der wateren, alsoe begheert myn ziel totter fonteynen der ewigher salicheit. *Gebedb.* 15e E. — Ende de schoutet, den heeren vonnisse gemaent hebbende, vraecht de burgermeester (voer tvonnisse) der partie: oft sij heuren pandt gehouden hebben [*l.* heeft] als recht (te wetene ter vierscharen driemale gepresenteert) ende geboden hebben [heeft] als recht, te wetene der partie presente, oft, in stede van den absenten oft dooden, aen den heere. *C. v. Antw.* 1545. IV, 8. Soe aloge der [de heer] Henric sin hant ane lant eñ hilt alse sin erve. 1 mei 1249. Alse vorseit es. 25 febr. 1252. Alse men dinghe huutvoert, vercocht of onvercocht. — Als men wulle huutvoert. *Tol te Brugge*, 1252. — Eñ gevalre [vallen er] boeten, in die heft de abt alse van sulken dinghen die behoren ten waterganghen eñ ten waterlaten.. 8 febr. 1275. — Dies niet en duet [doet] eñ daeraf wort beclaeght eñ verwonnen metter waerheit, alse recht es, saels ghelden v s. *Kb. v. Diest*, A. r. 38, en *passim*. — Also boven es bediet. *K. v. Denderm.* 1233. a. 2. (*Vert.*) — So wie die land coept liggende bin der Pieten, hi sal ons geven also als dat lant ons sculdich es te geldene in jaerliken cheise. 30 mrt. 1265. a. 66. — Dat dese ghifte also als vorseit es ewelike, sonder enich wederroepen, vast blive. 21 mrt. 1285. — Si hebben elkerlijcs recht onderscoeden also alse hier es gescreven. 25 febr. 1252. — Newaer de scoutete en mach deede niet staven also alse hi wille, newaer also alse scepenen recht dinct. — Also alse den mannen recht dochte. Ib. — Dat wi ondervonden der wareden van helks rechte.. also alse ons de warede heeft gheghoven. 8 febr. 1275. — Wille oec man ogte wiif siin kint doen ute siren plegth, hi magt wel doen metten regte, also alse man ogte scepene wisen selen. *K. v. Antw.* 1292, [a. 31; de K. v. Brussel heeft: alsoe alse. — Alsoe alse de abdisse ent convent vorseit seiden. 28 aug. 1292; de fr. tekst heeft: *si comme.* — Die van dootslage verwonnen werdt, also alset recht is, sal gepunieert worden lijf voor lijf, let voir let. *K. v. Diest*, 1228 a. 6. (*Vert.*). — Eñ es oec dat zake, dat wi, of enich van ons, hadde ghepriset hogher sijn goet dant waerd ware, dat zoude men mindren bi minen her Wulfarde, also ast hem goet zoude dinken. 1 aug. 1290. — Ten lesten, also ast ghenuechde denghenen die niemant verliesen en wille [*sl.* den bisschop], die porteren hebben bekent hair excesse. *O. Liége*, 17 mei 1398. *St. Truiden.* || Alsoe als men tsout sgoensdaeghs vercoept, sal ment vercopen alle die weke. *Kb. van Diest*, B. 95.

ALS IS 'T (Als eyst). 2) *Al is t, alhoewel, ofschoon*, fr. *bien que, quoique.* || Van civile sententien, als waeren die naer rechte nul eñ van onweerden, moet betreck ghedaen zyn eñ moeten by den juge *ad quem* nul eñ abusyf verclaerst, ofte emmers ghereformeert werden. *C. v. Aud.* VII, 1. — Eñ en vermoghen gheene afwysynghe te doene up haerlieder medeverobligierde, noch hemlieden te behelpen met t' beneficie van rechte van excussie, ofte divisie, als eyst dat zy danof niet gherenunciert en hebben. Ib. 17. Die eenich servituyt heeft op eenich huys ofte erve, die ghedecreteert werden, en es niet ghehauden, vóór de vercoopinghe zyn servituyt te calengieren eñ te kennen te gheven; maer blyft t' zelve hebbende, als eyst dat de renten eñ ander lasten den coop excederen. Ib. 48.

ALSE. 3) *Om, ten einde, met het inzicht*, fr. *pour, afin de, avec l'intention.* || Neghene hachtinge mach de scoutete doen sonder scepenen ende sabbets bode, jof hire wesen wille. Het ne ware van vremden ende van vluchtegen, jof die tuist hadden gemaect; daer mach de scoutete hant ane slaen sonder scepenen ende sabbets bode, ende die moet hi bringhen vorvoets vor scepenen ende sabbets bode, alse wet mede te doene. 25 febr. 1252. Die putiers, ribaude ochte ghemeene wijfs ontfaet, alse bordeel te houdene. *Kb. v. Antw.* a. 23. Die iemanne die vorevluchtech es van quaeden feiten, och die verdeilt es, och die anderen laghen legghen, alse te verslaene, herberghen, wetende haers (eñ daeraf werden verwonnen metten rechte), saels ghelden xxx lib. *Kb v. Diest*, A. r. 70. Die yemanne jaecht daer hi tiegen in vreden leeght, ocht ancxteneert, alse te slane ocht te quetsene, zaels ghelden x ℔. Ib. B. 15.

ALS VAN (Alse van). 3) *Wat aangaat, aangaande*, fr. *quant à, au sujet de.* || Alse van den discorde dat es tusschen den abt van zente Baves eñ siin convent, an de ene zide, ende.., alse van den heerscepe, dat zi ziin houdende te Everghem. 8 febr. 1275. Alse van zulken dinghen die behoren ten waterganghen eñ ten waterlaten. Ib. Van den contente dat was tusschen N. ende N., als van den rechte dat Jhan Storm hadde van der helt van al der meyerie van den scueren van Oestburgh ende van Ruisschevliete. 25 jan. 1277. Eñ dat hirover staen beede Florens manne, alse van den lene, eñ sine late, alse van den erve. 18 juni 1297. Eñ beclageden hem zwaerlicke dat zij veronrecht hebben geweest alse van tolle tAntwerpen, alse van geleyde opte Scelt eñ van bokengelde in Eendrecht, welck geleyde, tol eñ bokengelt leghet tusschen Volsackers Hille eñ Bortbure, op onsen stroem. *Brab Y.* 17 mrt. 1297. Wi doen u cont, dat alse van den tueste, dat was tusschen N. eñ N. *Tol. v.* 1307 *te Diest.* Als van der taille ende zettinghe, die de voerseyde van der casselrie heyschende waren, poorters eñ poorteghen van Bruoghe. *Hanse Brugge en Kortrijk*, 11 mei 1396. Als van N., poorter tot Loven, eñ N., poorter van Antwerpen, diewelcke overgeheyscht zijn. *C. v. Antw.* 1582, *Annexes*, 1 mrt. 1444 a. 4. Als van lijfrenten, en sal men voortaen die niet min moghen koopen dan t'eenen lijfve, den penninck achte; eñ ten ten twee lijfven, den penninck thien. *C v. Gent*, XV, 11. Als van pandinge eñ proceduren op het goet van banckeroeten eñ vluchtige, men reguleert hem naervolgende het mandement der Keyserlicke Majesteit op 't faict van deselve banckeroeten. Ib. XVI, 13.

ALS AENGAENDE. || Eñ als aengaende de condempnatien oft vonnissen procederende uyt an-

dere saken dan van pyne eñ arbeydt. *C. v. Loven*, *Caroline* 1547, a. 3. Eñ als aengaende die kueren eñ brueeken. Ib. a. 13. Eñ als aengaende de costen van den maeltijden. 16. Als aengaende den huyshuren eñ pachten, en hebben deselve egheene preferentie. *C. v. Lier*, XII, 21.

ALS VAN DIEN. *Wat dit aangaat*, fr. *quant à ce*. || Oic soe selen zij [*nl.* de procureurs] voir 't voirscr. hof intenteren alle saken, die zij bij redenen van huer officien sellen willen vervolgen, eñ selen, als van dijen, aldair resorteren jurisdictie. V. D. TAV. 30 v°. Ende de schepenen bij den officier gemaent zijnde, soo verclaeren de schepenen: dat sij hen refereren totten boecke. Eñ terstondt daernae seeght de taelspreker tot den officier, Maent of hij volcomen is [*nl.* of hij alle de rechtsvormen onderhouden heeft]? Ende de schepenen, gemaent zijnde, segghen: Jae, als van dien. *C. v. Antw.* 1582, XXIX, 3. Ende den eedt oft eeden alsoo gedaen zijnde, soo versuect de taelspreker aen den officier: dat hij mane oft den persoon volcomen is? Eñ alsdan maent d'officier den borghemeester oft schepen, aen wien eerst ghemaent is, die alsdan antwoordt eñ seegt: Jae, als van dien. Ib. a. 8.

ALS, zn. o. *Alles*, fr. *tout*. || Vutghesteken eñ ghereserveert in als de rysers, slaghauten eñ dierghelycke, die enz. *Plac. v. Vl.*, 10 jan. 1548. I, 689. In dleste verghaederen deselve mannen van leene eñ scepenen als by een. *C. v. Aalst*, *Turbe v.* 1559.

In als. *In 't gheel, al te zamen genomen, in alle dingen, over 't algemeen*, fr. *en tout, tout réuni, en toutes choses, en général*. || Eñ es beseven datter up de prochie zyn diversche die in deser voughen de nieuwe relligie volghen, wel totten nombre van xxv, eñ in als wel hondert, danof d'andere paysselyck converseeren. *Troubles mor.*, III, 97. Hem voorts interdicerende meer herberghe oft taveerne te hanteren, eñ hem nu voorts zoo tamelyck eñ eerlyck in als te draghene, als dat over hem gheen clachte en valle. Ib. 147. Es bevonden dat de outaren wederomme ghereparеert zyn, de beelden wederomme upghestelt, eñ in als de kercke zo verchiert eñ ghestoffeert van al zulcx als dient tot toelebreren van den dienste Gods. 340.

Van als tals. *Van alles in 't algemeen*, fr. *du tout en général*. || Item, zoo es gheordonneert, dat men alle jaere, up den feestelicken dach van der Visitatie, maken zal eenen nieuwen dekin eñ drie officieren, die tgheheel regiment van der camere hebben zullen een jaer lanck, van als tals. *Belg. Mus.*, VII, 260 (1556). *Pamele.*

ALS, bijw. *Toen, als, alswanneer*, fr. *lorsque*. || Als men wulle huitvoert. *Tol te Brugge*, 1252. Lat.: *quando*. Als diegone die ghedacht es [*l.* sijn — *citatis* zegt ook het Latijn] comen vor den oghen tharen daghe. 30 mrt. 1265, a. 2. Dat sy buten den lande waren als sy ghedaghet waren, en *passim*. Ib. a. 76. Als men screef Ons Heeren jaer. Ib. Als men screef de jaer.. 25 oct. 1298. Alse men dinghe huutvoert, vercocht of onvercocht, so-ghelt men dat recht dat daertoe staet. Lat. tekst: *sed quando res evehuntur*.. *Tol te Brugge*, 1252. Alse men gebiet gedeel, daer es sculdech te wesene de scoutete... 25 febr. 1252. Alse die thiende in de scure bracht es, soe sal the gasthus daer senden enen loveleken derchere.. Ende alse dat coren ghewannet es, soe saelt her Wonter leveren den gasthuse van Sente Jans metter Bruselcher maten. 11 juni 1277. Voerts es taelve te verstane, alzo yement ghequetst wert van muelene. Lat.... *cum contingat aliquem laedi a molendino*. *K. v. Saffelare*, 1264. Wi bekinnen onsen mannen, dat se van regte sculdeg siin te hebbene haren cost, alse [als zij] in onsen dienste comen. *K. v. Antw.*, a. 1292, a. 47. *K. v. Brussel*: als i. — Kenlic si allen lieden, dat alse die controverse tusschen Justaze, den meyere, int dorp te Sente Pieters te Ghent, eñ tusschen der kerken van Sente Pieters, wart gekeert up dat recht, dat de voerseide meyere seide. *Gends charterb.*, 33 (1230, vert.)

ALS, met een tegenw. deelw. *Dewijl, omdat, aangezien*, fr. *puisque, vu que*. || Ende daer sonen eñ dochteren zyn, gaen alle de sonen voor alle dochteren, elck naer synen ouderdom, al waren de sonen al jonger dan de dochteren; eñ naer de sonen volgen de dochteren, elck naer hunnen ouderdom, als gaende in elcke altydt d'oudste voor. *C. v. Loven*, XIV, 23.

ALSDOEN, bijw. 1) *Toen, alswanneer*, fr. *quand, lorsque*. || Alsdoen al den edeldom ghepasseert was, soo is Sijn Doorluchticheyt gevolght. HOUWAERT, *Matthias*, 14. Alsdoen S. D. met sijnen triumphanten staet nakende was het innecomen van de corte Ridderstrate, soo verthoonde haer daer een antijcke poorte. Ib. 16.

2) *Alsdan, dan*, fr. *alors*. ... || Sonder dat in de macht van de gevueghde oft van eenige particuliere erflaeten geweest was, oft alsdoen noch was,... iet te laeten geschieden in prejuditie van het recht.. MARTINEZ, 27 (1644).

ALSO DOOR, bijw. *Zoo voorts*, fr. *ainsi de suite*. || De taelman sal segghen tot den eersten man etc.: Hi bidt u sijn borghe te sine. Die sal seggen: Ic en quamer hier nyet omme. Eñ tot den anderen also, eñ alzo duere, eñ danne tot den bistanders. *Leenr. v.* 1528, 41.

ALS (Alse), voegw. 1) *Als, in hoedanigheid van*, fr. *comme, en qualité de*. || Eñ dabt es sculdech daer te wesene alse here. — De scoutete moet medevaren alse scoutete. 25 febr. 1252. Dat hire sinen seghel ane dowe hanghen alse overhere. 7 juni 1277.

2) *Te weten, namelijk*, fr. *savoir, notamment*. || Talre irst rekende her Yngbrecht alse van neghen jaren seven weken coyen. 10 aug. 298.

3) *Als*, fr. *que*. || De meslachterde sal hebben selke beteringhe van den mesdadre alse hem scepenen selen wijsen. *K. v. Denderm.* 1233 a. 13 (Vert.)

ALSE SOE WARE DAT SAKE. *Indien*, fr. *si*. || Alse soe ware dat sake, dat deghene die dit guet hilde na joncfrouwen Miën lijf, die vij s. jaerlics nine goude 9 febr. 1296.

ALSELCK. Zie ALSULCK.

ALSEN (Alssen), zn. m. *Alsem*, fr. *absinthe*. || Vrouwe [Maria], ic sye dyn hert, eñ altehant gheen herte, mar ic sye alssen, gal eñ mirre. *Hond. merk.* 83 v°.

ALSEN, verkorting van *als zij hem*, fr. *lorsqu'ils le*. || Alsen [*nl.* den „cornehuedere"] die van den dorpe hebben ghecoren. 19 juni 1295.

ALSGELIJCKS (Alsghelijcx, als ghelike), bijw. *Eveneens, insgelijks*, fr. *de même, pareillement*. || Zo es de civile boete dobbele,.. eñ alsghelijcx van andere civile boeten. *K. v. Brugge*, 1304. Die oec anderen doet bannen, moet alsghelike de coste ghelden. *Belg. Mus.* I, 52.

ALSHEELS, bijw. 1) *In 't geheel, hoegenaamd, volstrekt*, fr. *absolument*. || Ander waren van dier meenijnghe: men zoude alsheels niet dijnghen noch pleijten, maer alle zaken als broeders eñ susters onderlijnghe modereren. *Ber. tijden*, I. 210.

2) *In 't geheel, alle te zamen*, fr. *en tout, en*

total. || Zoo datter alsheels up Sente Pieters gheteekent waren ghestoffeerde bedden tot hondert eñ XXX; dwelck zoude bedraghen in weerden v^c^ pont grooten. Ib. III, 61. Daer waren ooc Spaengiaerts bij, die se helpen vanghen hadden, eñ dees wethauders waren alsheels tien mannen. 282. Daer waren alsheels XL sticken gheschuts. 289. Daer waren anghecommen in Zeelandt noch vier schepen met Spaenschen crijchsvolcke, alsheels xiij^c^. IV, 214. Daer waren hiertoe alsheels xvij schepen, die duer Ghendt passeerden. 215.

ALS IN GELIJCKE MATEN ZOE. *Eveneens*, fr. *de même.* || Eñ als ingelijckematen zoe salt zijn metten vrede, die geroepen sal werden tusschen poerters. *K. v. St.-Truiden*, 1366. a. 1.

ALS GENOECH. *Het is genoeg*, fr. *il suffit.* || Maer, naer den stijl ende costume, en es van der vierwoudt ende tweewoudt [te betalen] niet geüseert, nemaer als genouch de partie wederhebbe zijn gestolen dinck. *Pract. crim.* c. 29.

ALSDEELS, bijw. *Hoegenaamd*, *volstrekt*, fr. *absolument.* || In de prochie van Wyldre... en es alsdeels niet ghepredict gheweist van der nieuwen religie, nemaer alzo ghepredict was te Wormhoudt, zo quam er eenen hoop etc. *Troubles mar.* III, 98. Dat zy [*sl.* de overlevenden] alsdan zittende in bate eñ commeren van den sterfhuuse, die [*sl.* de lasten] dooghen moeten totten derde van den goede van den overledenen; maer alsdeels niet daer den commere de bate van denzelven goede excedeert. *C. v. Aud.*, XXII, 42. Mair de testamentaire schulden eñ andere naer de doot, en es hy [*sl.* de erfgenaam] maer ghehauden te betalen totten derde van den goede datter heuvert.., eñ alsdeels niet daer de schult de bate excedeert. Ib. XXIII, 7. Van de vorseyde inneghebrochte andere ghiften zullen alleenlick prouffickteren d'andere kinderen oft neven gheene ghiften alsdeels oft gheene zoo groot ghehadt hebbende. XXIV, 10.

ALSI, ALSIE, voor *als zij*, fr. *lorsqu'ils* (*ou elles*). || Vj. d. alsi huwen eñ xij. d. alsi sterven. 15 febr. 1252. Alsie haren pais hebben jeghen den hertoghe, so hebben siene jeghen die heren van Grimberghen. 24 jan. 1297.

ALSMORGEN, bijw. *'s Anderdaags*, fr. *le lendemain.* || Dengenen die hem verobligeert, compt met syn parteye, ofte zyns macht hebbende, voor dry schepenen eñ verleent denzelven zeeckeringhe van alsulcken somme als hy schuldich is, dezelve somme alsmorgen te gelden met eenige goedingen eñ onder verbant van synen persoone eñ alle syne goeden. *C. v. Middelb.* VIII, 21.

ALSNU ... ALSNU, bijw. *Nu ... dan*, fr. *tantôt ... tantôt.* || Alsoe dat de rentier, voor tgebreck van sijnen achterstelle, altijt mach leveringhe nemen, oft amptmans-brieven seijnden op alle de panden gelijckelick, oft eenighe van dien, nae sijnder believften, eñ alsnu op den eenen eñ alsnu op den anderen, soet hem goet dunckt. *C. v. Antw.* 1545, VI, 61.

ALSO (alsoe), vw. *Ook*, fr. *aussi.* || Eñ alsoe met vorwarden, dat hi dat guet soude houden in de hant ter gherre behoef dien de ghechte ghegheven es. 9 febr. 1296.

ALSO, bijw. 1) *Zoo*, *aldus*, *op die wijze*, fr. *ainsi*, *de cette manière.* || Eñ also sal hi dat lant vrielike bezitten. *K. v. ter Piete*, 1265. a. 66.

2) *Zoo*, *evenzoo*, fr. *si*, *aussi.* || Eñ die waghen, dien the gasthus daer senden sal, sal alsoe lovelec siin dat cher [sheeren] Wouters thiende niet verladt en blive. 11 juni 1277.

AL IS 'T BIJ ALSOO. *Indien*, fr. *si.* || Al eest by also dat wy sijn Doorluchticheyt, in des voorseyt is, onnas niet ghenoech ghedaen en hebben. HOUWAERT, *Matthias*, 8.

OP ALSO. *Op voorwaarde*, fr. *à la condition.* || Dat men wel gelt deponeren eñ stellen [mach] onder eenen coopman, op alsoe, dat den hoetstoel oft de principale penningen altijt geheel sullen blijven. V. D. TAV. 127 v°.

ALSOBALDE (Alsobaldt) ALS (Limb.), hd. *alsobald. Zoodra*, fr. *dès que*, *aussitôt que.* || Zoe wanneer eñ alzoe balde als van dootslaghe, van leemden oft van enigen anderen stride eñ onminne die claechte gedaen es. *K. v. St.-Truiden*, 1366, a. 32. Maer alsoo baldt als sulcke gevangen in de voorscrevene scherpe examinatie iet sal hebben bekent oft beleden, en sullen de borgemeesters.. hun des niet voorders onderwinden. *O. Liége*, 27 juni 1577, a. 5. *Hasselt.*

ALSO DICKE (Alsodick, —dicken, —dickent, —deck, alsdecke). *Zoo dikwijls*, *zoo menigmaal*, *telkens als*, fr. *aussi souvent que*, *chaque fois que.* || Also dinken [ducken?] wys versocht worden. 30 mrt. 1265, a. 18. Lat. *quotienscumque.* Alse dicken als hem boeft. 24 mrt. 1296. Zoe wij [wie] een keerss uutblaest oft lest metter nacht in een geselschap daer twist begonde, om quaet te doen, hij zal gelden thien marck, alzoe decke als hijt doet. — Weere dat enich foreijn, die versocht weere vryheit te ontfangen, eñ die wederzede eñ nijt ontfaen en woude, eñ na desen wederseggen sulcken foreijn enich portere helpe, der porter zoude gelden x marck, alzoe decke als hij dat dede. *K. v. St.-Truiden*, 1366, a. 69, 70. Alsoe dicke eñ also vele alst hun genoecht. *Cart. St.-Trond*, 5 juni 1374. Also dicke als des te doene sal wesen. *O. Liége*, 17 mei 1393. *St.-Truiden*, a. 4 (In art. 3 leest men: also dickwils). Hi sal eerden alsoe dicke als hi wilt vor der noene. *Lakeng. te Diest*, reg. 786 2° f°. 35. a. 2. Also deck eñ mennichwarff als sy versoecht soelen werden. *Cart. St.-Trond*, 10 juni 1417, a. 1. Die anders duet [doet] saels gheldene alse dicke alse hijt duet, xx. s. *Kb. v. Diest* A, rubr. 34. Dijt diere [dierre: duurder] vercochte, alsoe dicke als hijt dade, alsoe meneghe v. s. zaelre [zael hi] verboren. *Kb. v. Diest*, B 95.

ALSO DICWILE ALS. *Zoo dikwijls als*, *zoo menigmaal als*, *telkens als*, fr. *toutes les fois que*, *chaque fois que.* || Also dicwile als eenege gemeene nutscepe iof eeneghe bederve die der meentocht toehort, gevalt. 30 mrt. 1265. a. 17. Lat.: *quotiescumque.*

ALSOGEDAEN, ALSO GEDANICH, bnw. *Zoodanig*, *dusdanig*, fr. *tel.* || Dat wi... gegeven hebben onsen lieden van onsen lande alsoegedaen recht als hierna volget eñ bescreven is. *K. v. S. Pieters-Leeuw*, 1284. *Pr.* Alsegedaen alse. *Zulkdanig als*, fr. *tel que.* || Dat wi,... ghegheven hebben onsen lieden van denselven scoutheitscape alseghedaen regth alse hiirna volgt. *K. v. Antw.* 1292. *Pr.* Dat men alrehande scheins,... vteghenomen onsen scheinse, ghelden sal met alsoeghedanen paiemente alse ghemeinleec in borse gheet. *K. v. Thienen*, 1303, a. 8. Ij. s. erfeleken eñ eweleken also gedanichs payments alse voere bescreven es.. xij d. alsegedenechs payments. *Chartb. Beg. Brussel*, f°. 260 (1309).

ALSO GELIJCK (Also gelike, also ghelike), bijw. *Evenzoo*, *desgelijks*, fr. *de même*, *pareillement.* || Also ghelicke van den eeden te stavene. Also ghelike van zekerheden t'ontfane. Also gelike van

allen goede dat men vindt. 25 febr. 1252. Also ghelike, so wie ghelt leende up tiken, die borde [behoorden] ten ambachte. Omdat dese ordinantien, also ghelike alsi in den brief bescreven staen, zullen bliven vast ende ghestade ghehouden. 18 mei 1301.

ALSO GERINGE, bijw. *Zoodra*, fr. *aussitôt que*. || Ende grijpt dese actie [*sl. in interdicto de aqua pluviali arcenda*] stadt alsoe geringe als sulcken hinderlijc werc gemaict is, eñ men die toecomende scade van den regenwatere beducht. V. D. TAV., f°. 107 v°. Alsoe geringe als men in den rechten bevijnden sal, dat het gerechte hoijr is van den testateur, soe sal dat kijnt gestelt wordden in possessien van den ontmaicten goede. Ib. 113. Alsoe geringe als iement een leen gecocht heeft, dat hem die bailliw of stadhoudere terstont nair der goedingen bevelen sal, dat hij binnen xl daigen zijn rapport dairaf doe. 209. Een sententie, die gegeven wort overmits valschen getuijgen oft valschen instrumenten, die is nae recht nul, eñ geen sentencie geheeten alsoe geringe als van der valscheit van den getuijgen oft van den letteren oft instrumenten clairlijc den gerichte gebleken is. 344.

ALSO HOUDE ALS, — DAT, bijw. 1) *Zoodra*, fr. *aussitôt que*. || Mijn heere van Vlaendre quam dese mare; hy liet weten die van Brugge, die hem blidelike ghelieten, eñ seiden hem dat zy met hem uut wilden also houde als theilighe Bloet incommen ware. JAN V. DIXMUDE, 11. Also houde dat zy alle te bedde waren, zo viel dat huus in, tmeeste deel van den huus. 95. Als zy alle gheseit hadden, zo hadden zy orloft seer rudelike, eñ also houde als zy uuten hove quamen ontrent den casteele, so quammer haestelike achter mijn heere van Roubays eñ de bailliu. 107.

2) *Aanstonds*, *spoedig*, fr. *tout de suite*, *promptement*; synon. van „saen", en niet, zooals de uitgever het hier verklaart: *vriendelijk*, *welgemoed*. || Doet was soe verre comen, Dat die tijt was genomen Dat men den camp vechten soude, Quam die hertoge also houde Met sinen kemp te Ludickwaert; Ende die bisscop mede ter vaert Quam met sinen kempe saen. *Belg. Mus.* I, 29. Die grave seide alsoe houde: Vrouw, en maect gheen rebel. 332. Die abdisse ging sere misbaren, Ende si sende alsoe houde Beide om jonghe eñ oude. 333. Eñ die joncfrou ginc alsoe houde Voer dbelde van Onse Vrouwe. 334.

ALSO LANGE ALS, ALSE LANGE ALSE, bijw. *Zoolang als*, fr. *aussi longtemps que*. || An de Vetteme (?) es scouteten recht iiij sol., alse lange alse men neemt. 25 febr. 1252. Hi en sal niet moghen versoenen also lange als de heere leeft. *K. v. ter Piete*, 30 mrt. 1265. a. 37. Ende me soudene bannen alse langhe alse schepenen goed dochte. *C. v. Brugge*, 28 sept. 1280. I, 236. Also langhe als. Ib. 237. Alse langhe alse die zustre, of die na hem comen, wonen te Ghent. 21 mrt. 1285. So belove wi loialike eñ bi onser trouwen te helpene den grave van Vlaendren.., in desen tujst, also langhe alse hi gheduren zal, ieghens den vors. grave van Hollant. 1 aug. 1290. Ginge si weder tot dien man, soe hadde si haer goet verbuert also lange als si levede. *K. v. Brussel*, 1292. Alse langhe alse levede. *K. v. Antw.* 1292.

AL SO LIEF ALS SI ONSE VRIENDSCHAP HEBBEN. *Indien gij onze vriendschap op prijs stelt*, fr. *si vous tenez à notre amitié*, formule hier en daar voorkomend in de vorstelijke oorkonden. || Ontbieden eñ bevelen allen onsen ambochtaluden eñ rechters.. dat si... Ende dies niet en laten, also lief als si onse vrienschap hebben. *Cart. St.-Trond*, 5 juni 1374, II. 65.

ALSO MENIGE (Alsoe meneghe). *Zoo vele*, *zoo menige*, fr. *autant de*. || Alsoe dicke als hijt dade, alsoe meneghe v. s. zaelre [sael hi] verboren. *Kb. v. Diest*, B 95.

ALS OCHT. Zie ALSO OCHT.

ALSO OCHT (Also ogte, alse ochte, alsocht), voegw. *Alsof*, fr. *comme si*. || Wat dat hi gheloef vor scepene van onsen lande, dat wille wi dat hi gheleiste alse ogte hiit gheloeft hadde vor scepene van vrier port. *K. v. Antw.* 1292. Also als of. Id. *v. Brussel.* Eñ alsi poertre sijn, so sal men se dairin keijnen [erkennen] also ocht sijt gheweest hadden over hondert jair. *K. v. Waalhem*, 1365, a. 7. De minsche sach dattie berch al te gruwelike hoghe was, als ocht hi ane den hemel ghinghe. *Aller Kerstb.* 23. Laet u alsoe arm eñ alsoe onwetende als ocht ghij nye yet van Gode vercreghen hadt. Ib. 70.

ALSO SAEN, bijw. *Zoohaast*, *zoodra*, fr. *aussitôt que*. || De gesworen colfdragers sijn schuldich, op heuren eedt, den schouteth eñ borgemeesteren te cundighen eñ aen te brengen allen mesusen, excessen eñ delicten... alsoo saen als die tot heurder kennissen gecomen sijn. *C. v. Antw.*, 1545, I, 54. Een ijegelyck die recht van calengierene heeft mach syn calengieringhe rechteliek doen, indient hem goetdunckt, alsoe saen als den coop gesloten eñ den palmslach gegeven is. Ib. VII, 84.

ALSO SCHIERE ALS, bijw. *Zoodra*, *zoohaast als* fr. *aussitôt que*, *dès que*. || Eñ der beelden was sere vele; eñ alsoe sciere alsi hier neder quamen, soe worden si alsoe swert als een cole. *Aller Kerstb.* 12.

ALSOSULCK, ALSO — ALSE SELCK. bijw. || In kermesdage es scouteten recht tetene up tgasthuse met ij. cnapen, ende niet meer; ende alse sulk, spise alse men andren cnapen gevet. 25 febr. 1252. Newaer alse sulke sekerhede alse den abt genoeget, moet den scoutete genoegen. Ib. Sonder van der keure van den lande, des blive si up mire wrowen, dat so hem also sulke keure gheve alst hare nuttelec es eñ den lande. *K. v. Saeftingen*, 1259. Dat wy dese vrihede eñ also sulke oure als hiernaer volget hebben ghegheven. *K. v. ter Piete*, 1265. Ende dien [*sl.* dorscher] sal her Wouter gheven alsoe selken loen alse hi gheven sal siins selves derchere dien hi met dien setten sal. 11 juni 1277. Met alsoe selker vorewarden, dat dat gasthus... sal gheven miin heren Woutren... drie hondert pont Bruselachter penninghe. Ib. Up also sulke mesdaet alst irna ghescreven staet. 27 oct. 1280. Om alse sulken tseens alser hutegaet. Mei 1290. (Dese zelfde oork. biedt ons ook den vorm „alselc" aan.) Om den tseens, die voere ghenoemt es, jaerlijcs vergouden te sine in Palmesondaghe, alselcs paiments alse ghinghe eñ gave sal sijn. — Alse selc gelt alse in Brabant ginge es. 25 nov. 1296. A. — Alsoe selc gelt alse get in Brabant. Ib. B. Met gemeinder monten, alse sulke alse in borse geet. *Schep. v. Erps*, 26 juli 1299. Of te gheldene met alsoe selken ghelde alse teiken tide van ghelden in borse gaen sal. *Schep. v. Erps*, 15 mei 1241 (*kopij*). Waerbi dat in desen dingen al es gesciet, beide voer eñ na, dat in alsoe selcken dinghen sculdich es te ghesciene. *Charterb. Beg. te Brussel*, f°, 184 v°. (1326, Merchten).

ALSO VARINCK (Alsovarinc, —varync, Alse varinge alse), bijw. *Zoodra*, fr. *aussitôt que*. || Alse varinghe alse scepene verstaen hebben dat ene

vrouwe ontvord es iof ontleed, so sullen si diere vrouwe gheven twe voghede. *C. v. Brugge*, I, 229 (31 dec. 1278). Alse varinghe alse. 31 dec. 1285. WARNK. en GHELD., IV 247. Aldus vertrocken die van Brugghe, ende also varinc als men daer de mare hoorde, so wart er groote roer onder tvolc. OL. v. DIXMUDE, 159. Int jaer 1384, 's nachts vóór Dertienavond, zo was zo groot wind dat de kerke van den Jacopynen (t'Ypre) ommewoey totten choore, eñ viel de vorseide kerke alzo varync als de mattene gedaen was. Ib. 180.

ALSO — ALSE VELE ALSE. bijw. *Zooveel als, in zoo groot getal als*, fr. *autant que, en aussi grand nombre que.* || Lant heft de scoutete te leene van den gotshuse alse vele alse hi bi wette mach betogen. 25 febr. 1252. Eñ ware dat sake dat dese vorseide liede niet ne quamen ter dikinghen van den lande te done alse vele alse weet [de wet] wisede van den lande. 24 sept. 1259. Ende dedere alsoe vele towe, in allen stucken, alse hi sculdech was te doune. 7 juni 1277. Van alsoe vele corens alse hi levert den gasthuse, soe sal the gasthus hebben stroe eñ kaf. 11 juni 1277.

ALSO VERNE ALSE — ALSE VERRE ALS, bijw. *Zooveel als, in zoo ver als*, fr. *autant que, en tant que.* || Dan es hi de costen sculdich, diet verliest, also verne als de costen wettelic sijn. *Leenr.* v. 1528, 44. Wat mesdaede dat daeraf valt, alse verre alse vonnesse deilt, heffen die heren van Grimberghen.. — Also verne alse siet gheloeft hebben. 24 juni 1297. Dat si ons verclaren eñ besceeden souden also verre alst hem [hun] cont ware. 19 juni 1295.

ALSO VOLLIJCK (Also vollijc, — vollick), bijw. *Zoodra*, fr. *aussitôt que.* || Herte lief, ic moet u segghen, alsoe vollijc als ic van den oerspronc sach, doen bevand ic in mijne zielen alsoe onsprekelijc minne. *Aller Kerstb.* 59. De cypier moet den gevangenen alzoe vollick als hy ontslegen es van crisme, laten gaen eñ ontslaen. *Pract. crim.* c. 17.

ALSO WEL ALSE, bijw. *Zoowel als*, fr. *aussi bien que.* || Eñ willen, dat alsoe wel wy, alse die na ons comen selen. *K. v. Meerbeek*, 1247 (kopij).

ALSULCK, ALSELCK (Alsulc, alselc), aanw. vnw. *Zulk, dusdanig, zulkdanig*, fr. *pareil, le même.* || So wie anderen let aflaet [*l.* afslaet], alsulc sal hy verliezen. *K. v. Saffelare* 1264. a. 12. Lat. *tale* [*membrum*] *amittet.* Alselcs paiments alse ghinghe eñ ghave sal sijn. Mei 1290. Deze zelfde oork. heeft ook „alse sulk". || Dat wi den scepenen eñ die [*l.* den] porteren van Herentals gemenelic hebben gegeven alselcke vriheit alse onse anderen staden van Brabant hebben. *Brab. Y.* 15 apr. 1291. Met alselker munten alse ghinghe es in dlant. 18 jan. 1298. Omme viftien sols siaers, van alselkere munten alse ghinge eñ gave sal siin. Mei 1294. Eñ besciedent ons in alzelker manieren alse het hieronder staet bescreven.. — In alselker manieren alse elc man es sculdech tontfane eñ te houdene syn lien. 19 juni 1295. — ij s. jaerlics lovenscer penninghe alsulker munten alse ghinghe eñ gheve si in Brabant. 21 oct. 1296. Dat van nu vort alsulge verdrage, die also gemaect suelen werden,.. suelen gebroken werden. *O. Liége*, 18 nov. 1404. a. 5.

ALSULCK. Iemand alsulck (—en) hebben, *bewerken dat iemand (iet doe)*, fr. *faire en sorte que quelqu'un (fasse certaine chose).* Men zegde ook **iem. in dien hebben.** || Voert gheloefden die vorgh. Avoele eñ Jan hare zone, Peteren eñ Lisebetten, derselver Avoelen kinderen, die noch niet veriaert en sijn, in desen dinghen te vervane eñ alsulc te hebbene alsi comen te haren wetteghen tijden, dat sij deze dinghen solen vaste en ghestadech houden, eñ solen daerop vertijen met allen rechte. *Schep. v. Diest*, 18 dec. 1334. Ende Jan, onsen enegen wettegen zoene, die noch onder sijne dage es, alsulken te hebbene, als hy tot syne dage sal syn çomen, oec die poente alle voirs. eñ enyegelijc dairaf metten anderen poenten.. bezegelen sal eñ confirmeren. *D'oude rootboeck*, f°. 27. 24 dec. 1410.

ALSULCK. Bij pleonasme: **Iemand alsulc eñ in dien hebben.** || Voirt meer, soe gheloefden Goeswijn eñ Henric, gebrueders, wettich kindere Henrix van den Houte was [*nl.* wijlen], den voirs. momboren [van den drie berderen des heylich Gheest in Onser Vrouwen capelle] hore suster eñ brueder te vervane eñ alsulc eñ in dien te hebbene dat sij hon genoegh doen solen van hoerre moedere verstervenisse voirsz. *Schep. v. Diest*, 15 juli 1404; doorsteek v. 20 apr. 1353.

ALSULCKGEDAEN, aanw. vnw. *Zulkdanig*, fr. *tel.* || Dat wi,... omme minne die wi tonsen lieden dragen, gegeven hebben onsen lieden van denselven ammanscape alsulcgedaen recht alse hierna volget eñ bescreven es. *K. v. Brussel*, 1292. De *Antwerpsche Keure* heeft: alse ghedaen regth.

ALSULLICH, aanw. vnw. *Alzulk, zulk*, fr. *tel, pareil, semblable.* || Want also is, dat voele eñ grote deijl van den eirbairsten en wijsten porteren van onser goeder stat van Sent-Truden ons gethoynt hebben,... dat, om alsullich overdrach [onverdrach ?], oirloighs eñ criighs wille, die geweest hebben.. *O. Liége*, 10 juni 1417. *St.-Truiden, proœm.* Ende die sall men voir alsulligen man [*nl.* meineedigen] kondigen eñ roepen aen den Pieroen. Ib. a. 3. (Nog in het proœmium, alsmede in de art. 11 en 16, staat: alsulck). Om alsullich onverdrach, oorlochs eñ chrijchs wille, die geweest hebben tusschen ons ende.. Ib. 17 aug. 1417. *Herck.* Soe sal men alsulligen mensche metten halse halden. Ib. 1 juni 1433, a. 35. Dat sy, om alsullige officie te halden off te krygen, neit gegeven noch geloifft en hebben. Ib. 11 dec. 1500, a. 1. *Hasselt.* (Doch, a. 22: alsulcken misdedigen). Heeft een man veelderlye kinderen, eñ hy van sinne is eenich kint vuyt syn testament te sluyten, alsullich man moet alsullich kint yet cleyns vuyt syn erve laeten, oft hy moet in syn testament redenen allegeren, waerom hy alsullich kint niet [niets] laetende is. *C. gr. Loon*, I, 64.

ALSUS, bijw. *Alzoo, aldus, derwijze*, fr. *ainsi, de cette manière.* || Omdat si hen alsus utegheven. *Aller Kerstb.* 17. Eñ duncken hemselven alsoe wijs dat si nyemans raet noch hulpe en bedorven. Alsus maect in hem [maken si in hem] een bedroghen leven, eñ daer dorrense in sterven. Ib. 35. Welc summe ghelts, metter cost vorgh., alsus van hen gheset, gheordineert eñ ghemaect te hoeren beste.. *Reg. cop. cart.*, f°. 18. 3 april 1367. Die alsus gebrekelic waren.. suelen redelic gestraft werden. *O. Liége*, 18 nov. 1404, a. 10. *St.-Truiden.* Die hem alsus verantwerde, die sal quyt syn. Ib. a. 16.

ALSUSDANICH, ALSUSDENICH, ALSUSTENICH, aanw. vnw. *Zoodanig, dusdanig, dergelijk*, fr. *tel, pareil, semblable.* || Van dengenen, die hen alsusdenige forche eñ ghewout aendoin. *Enquête Brab.*, 1 apr. 1389. fr. tekst: *tele forche.* Eñ want wi, late vors., hieraf brieve te ghevene versocht sijn, eñ in alsustenegher zaken eghenen zieghel en ghebruyken, soe bidden wij.. *Hof te Zelcke*, 1407. Omme hieraff ewighe memorie te vynden wes van

alsusdaneghe zaken sculdich is te gheschienen met rechte. *Cart. St.-Trond*, 16 mei 1454.

ALSVOREN, bijw. *Alvorens*, *vooraleer*, fr. *avant de*. || Ende de renten, 't zy besedt ofte onbesedt, erfvelick ofte lyfvelick, zullen vercocht worden by twee zondaesche kercgheboden, te doene van veerthien daghen te veerthien daghen, als vooren, danof de vercoopynghe gheschiedên zal. *C. v. Aud.* VII, 54.

ALT, bn., verbogen ALDE, Limburgsche vorm. *Oud*, fr. *vieux*. || Dat wij xiiij scepenen derselver stadt sullen doen vergeren,... goede, alde eñ ghepruefde. *C. v. St.-Truiden*, § 6. Oft eenich porter oft ingesete derselver onser stadt huysde oft hereberchde met opsat eenen uytgebannen, man oft wyf, jonck oft aldt. *O. Liége*, 17 aug. 1417, a. 11. *Herck*. Ses alde scilden. *C. v. Meghem*, a. 16 (1432). Na der alder usagien. *O. Liége*, 1 juni 1433, *Hasselt*, *proœm.* Ses alde thuynen. *C. gr. Loon*, *Reces* 1466, a. 8. I, 115. Also onse stat Hasselt van alden tyden voerleden geweist is eyn vredelick eñ zere narechtige [handeldrijvende] stat. *O. Liége*, 11 dec. 1500. *proœm.* Sullen sy enen boumeister kiesen by eynen alden. a. 4. Alde Ludovicus Vleemsch. *C. gr. Loon*, I. 130 (1529). Soe verre die contractanten alt syn achteen jaeren. *C. v. Valkbg.*, *leenh.*, 1570, a. 18. Voorts is te weten, dat dochterkens tot honnen daghen comen syn als sy alt syn derthien jaren eñ xl daghen; eñ knechtkens, als sy alt syn xv jaeren eñ xl daghen. *C. gr. Loon*, I. VI, 18. Vanalts, bijw. *Vanouds*, fr. *d'ancienne date*. Van alts onderhouden. *C. v. Valkbg.*, *leenh.* 1570, a. 17. So verre als dat van alts gewoinlich is geweest. *O. Liége*, 27 juli 1469, a. 9. *Tongeren*.

ALTARE, AULTAER, OUTAER, OUTARE, zn. *Outer*, fr. *autel*. || Altare. *Tapijtwevers te Diest*, 1540, a. 6. Outare. Ib. 4, 11, 16. Outaer, Ib. 9. Aultaer. Ib. add. 1668.

ALTEHANT, ALTEHANS, bijw. *Terstond*, *aanstonds*, fr. *tout de suite*. || Ende overmits dese vorwairden, so selen si ons nu geven altehant sesse hondert pont, ende te Sinte Bavenmisse, dat naest comende es, vier hondert vijftich pont, ende daerna alle jaren te sinte Bavenmisse sesse hondert pont. *Brab. Y.* 15 apr. 1291. So wien so van yemens doot ghedeel ghevalt, altehant na sine doot so mach hy gaen ter herfsteden. *C. v. Gent*, *Gr. charter v.* 1297. a. 100. Eñ alse dit kint comt op ertrike, soe vallet altehant in de erfsonde. *Aller Kerstb.* 12. Desen minsche quam dicke toe dat hi altehans waende sterven. Ib. 6. Die minsche sprac: Dijn wille ghewerde altehans. 23. Die antworde sprac: Doet op u oghen; eñ siet, altehans was die minsche opten vijften velde. 43. Welke off hi nijet en dade, eñ een spacie van eenen halven jare absens were vandaer, dan altehans sal hi gepriviert syn van synen scepenstoele. *O. Liége*, 18 nov. 1404. a. 9. *St.-Truiden*.

ALTEMALE, ALTEMAEL, bijw. *Gansch*, *geheellijk*, *teenemaal*, fr. *entièrement*, *pleinement*. || Dat wij die voers. goede lieden.. quytschelden daeraff cleerlic eñ altemael. *Oork.* 13 nov. 1308, voor Diest. De helft van den erve... mach die levende vrylic vercopen eñ becommeren eñ altemale sinen wille mede doen. *Brab. Y.* 11 jan. 1330. *'s Bosch*. Eñ sach [die minsche] dat een gruwelijc grau nette was over al de werelt altemale ghetoghen. *Aller Kerstb.* 23. Wanneer dat Gode tijt dunct, soe nemt hi se u altemale. Ib. 70. Dan smorghens soe moghen si wel comen ten outare eñ soeken dit lammeken Xpm Ihm altemale tetene. 105. Daertoe sal hij die wederpartije van den anderen gerichte ontheffen, eñ altemael scadeloos houden. *K. v. St.-Truiden*, 1366. a. 31. 2) Ygewelc over altemale. *Een voor allen en allen voor éénen*, *elk voor al*, fr. *solidairement*, *chacun pour tous*. || N. N. hebben gelovet te gelde iarlix.., die vorgenomede achte eñ dertech pont..., ember the kersavonde. Ende ygewelc over altemale. 25 nov. 1296. B.

3) In a. ochte in den deele. *Geheellijk of gedeeltelijk*, *in het geheel of ten deele*. || In den deele ocht in altemaele. 20 febr. 1328. *Reg. cop. cart.* f°. 12. In altemaele ocht in deele. 2 juni 1335. Ib. 9. Vertien daerop ende renoncieren.. allen vorwerden, rechten, brieven, gracien, usagen eñ allen anderen previlegien die wij daerjeghen hebben..., dat ons.. jeghen die voergh. vercleernesse ochte poente in altemale ochte in den deele helpen ocht voerderen mochten. 4 febr. 1341. Ib. 7.

4) Met eene ontkenning. Niemand a.— *Hoegenaamd niemand*, fr. *personne*, *nul*. || Voirt hebben wy den voirs. porteren verleent, dat niemant altemale, noch vremde, noch gebuer, noch ridder, noch anders, wie hi is, engheen poorter van den Bosch om enigher reden te camp sal mogen beroepen. *Brab. Y.* 11 jan. 1330.

ALTEMET, ALTEMETS, ALLEMETS, bijw. *Somtijds*, *soms*, *nu en dan*, fr. *quelquefois*, *de temps à autre*. || Eñ zo lanc zoo meer wies de macht van den dalphin, eñ quam altemet neiderwaerts. OL. V. DIXMUDE, 123. Bin dezen tyd lach myn heere eñ mer vrauwe altoos in Bourgoingen, eñ gaf altemets zyn volc orlof, eñ alle de sloten daer hy vooren quam. Ib., 143. Maer leiden [*nl.* de Oostersche schepen] groote vreese van den storme eñ ooc jeghen hare vyanden, Holanders, Zeelanders eñ andre, zodat vele scaden hadden; eñ van doe voorwaerts so quamen sy altemet an ter Sluus. 163. Soe en doet men oock [*nl.* mag men niet verkrachten] vrouwekens, die hemlieden sonderlinge dragen [*nl.* gedragen] in concubinage met eenen goeden geselle, al waer 't ooc dat sy in secrete allemets vrinscap een ander dede[n], want zy elcken niet geabandonneert en zyn. *Pract. crim.* c. 95. Dat hemlieden [*nl.* scepenen] oirboirliker dochte.. dat hij [*nl.* de cessionaris] alle zine goedinghen updroughe eñ habandonneerde in handen van justitien, te zijne scultheesschers behouf, eñ dat hy altemet eenen penninc wonne, dan dat hyt al vertheerde eñ sittende bleef in vanghenesse. *C. v. Aalst*, blz. 260 (1483). Dat diversche officiers ons gheduchts heeren (also wel baillius, schouteetens, meyers, ammans eñ andere officiers van justicien), daghelicxs terden in processe... aengaende de hoogheyt eñ jurisdictie, exploicten, heerlyke vervallen, zonder alvooren daeraf t'adverteren, makende heesch, andwoorde, replijcke, duplijcke eñ altemets dienende van schrifturen. *Plac. v. Vl.* 2 dec. 1511. I, 290. En es niet beseven datter eenige van der prochie gheweldelyck de predicatien eñ nieuwe religie volghen, ten waere alleenlyck eenen, die men altemets heeft uut zien gaen met eene spiete, niet wetende waer hy ghynck. *Troubles mar.*, III. 98.

2) *Naar gelang*, *naar mate*, fr. *à fur et à mesure que*. || Ende deghene die van den xxxix wesen sullen, moeten zweren eñ elc van hemlieden sonderlinghe, altemet dat sy anecommen eñ commen sullen in die officie. *C. v. Gent*, I. *Gr. charter. v.* 1297. a. 152. Dit quam ten hoerne [ten ooren] van der (*sic*) wethouders, eñ altemet dat de wethouders oft de officiers quamen in den burcht, men slouch se doet. JAN V. DIXMUDE, 52. Eñ dan

plegen de commissarissen te ontfangen die gedaigde getuijge altemet datse comen, eñ doen se sweeren, al wairt in absencien van partijen. V. D. TAV. 365 v°.

3) *Voor en na, de een na den ander, achtervolgens*, fr. *successivement*. || De coninc van Vrankeryke, verhorende de grote scade eñ scande die de Fransocysen hadden, dat sy haer hertoghescepen, graefscepen altemet verloren. JAN V. DIXMUDE, 133. Endelyc de Walen [*sl.* Franschen] waren bedwonghen te vliene eñ te heerselen, maer sy en mochten niet om de grote menichte van peerden die altemet toe quamen. Ib. 233. Sy quamen met grooten cudden, de een hoep voeren, de anderen hoep na, eñ altemet sy waren van den Inghelschen verslaghen altemet dat sy quamen. Ib. 274.

4) *Ondertusschen*, fr. *entretemps, sur ces entrefaites*. || Eñ there van Ghent quam altemet in, eñ trocken vaste ter marect waert. OL. V. DIXMUDE, 2.

ALTENEGADER, bijw. *Geheel en al*, fr. *tout entier*. || Diederiic quam na sinen vader, ende besat Hollant altenegader. Bouton, Gelre, *Chr. v. Hollant*, v. 219.

ALTENEN, bijw. *Steeds, altijd*, fr. *toujours, constamment*. || Alle jare te ghevene eñ te gheldene, telken kerssavonde, beide ghelt eñ den capuyn, ende altenen alsuc [alsulc] ghelt als telken kerssavonde in borsen sal gaen in Brabant. *Chartb. Reg. Brussel*, f°. 188 (1347). *Merchten*. L s. penninge erffeleker renten tsaers eñ jaerlics te ghevene eñ volcomelec te betalene telken kerssavonde naestcomende, altenen der daet [date] van deser letteren.... Ende altenen also sulc ghelt alse telken kerssavonde in borsen sal gaen. Ib. 189.

ALTERNEEREN, bw. (zijn conclusie). (*Zijnen eisch*) *afwisselen* (lijfstraffelijk of burgerlijk), fr. *alterner ses conclusions* (au criminel ou au civil). || Eest dat men ordinaryslijc procedeert, eñ dair partye is andere dan de procureur general, men maict hem heysch int consistorie, concluderende tot civilder reparacien eñ beteraissen, somwijle eerlijcke alleene eñ somwijle eerlijcke eñ proffijtelijcke; eñ die procureur general concludeert crimineljjck, eñ bij tijden alterneert hij zijn conclusie, eñ leegt die in tween, te wetene, bij alsoe dat sulcke conclusie criminele niet schuldich en waire gewijst te zijne, dat dan die facteur oft misdadige geduempt eñ gecondemneert wordde, ten proffijte van onsen genadigen heere, de somme enz.; ende al woude die procureur general zijn conclusie niet alterneren, nochtans soude hem 't Hof appointeren dat te doene, opdat die sake dairtoe gedisponeert waire. V. D. TAV. 8.

ALTOE, bijw. *Insgelijks, daarenboven*, fr. *en outre, également*. || Eñ stervet deghene van der quetsinghen die ment [men hem] ghedaen heeft, so sal men denghenen bannen L jaer ute Vlaenderen, die tfait dede doen of hiet doen eñ derbi stoet [stond] altoe. *C. v. Gent, Gr. Charter*. 1297. a. 55. I. 449. Dat dat broet es verbuert jeghen den heere eñ jeghen der wet, eñ es altoe in de boete van v s., diet vlucht ofte ontwee snijt. *C. v. Auden*, 2e d. *K. v.* 1338. *Van den baskers*.

ALTOOS (Altoes, alletoes, altost), bijw. *Altijd, ten allen tijde, in alle voorkomende gevallen*, fr. *toujours, en tout temps, dans tous les cas qui se sont présentés*. || Zo hebwi.. igheweles recht besocht eñ doen besceken arenstlake ane de man eñ ane de scepenen van Puderse, die altoes tuist eñ twivelnisse tuschen ons eñ onse vordere hebben besceeden. 19 juni 1295. Heft gheleft N. gherecht warant te sine eñ altoes te voldone. 24 dec. 1298. Omme de onstecheid eñ ghetrouwe dienste, die onse liede van onsen lande alletoes hebben ghedaen onsen vorderen eñ ons, eñ die wi hopen dat is altoes voertane doen selen. *Enquête*, 14 oct. 1334. blz. 6. Behoudeleec alletoes. Ib. 7. Geloven wi.. alletoes soevele dertoe te doene. 11. Die stad van Dyst sal hebben alletoes twe clerke. *Reg. Scab.* 1393 — 1402, op den titel. — Alst was in den beghinne eñ nu eñ altoes eñ ewelike, sonder eynde. Lat. *et nunc et semper*. *Getijdb*. 14. Dat die penningen op dusdaenige maniere uytgestelt... altost kunnen gerepeteert worden door den crediteur. *C. gr. Loon*, I, 583 (1700).

ALTOST. Zie ALTOOS.

ALUIN (Aluyn, alluyn), zn. m., fr. *alun*. || Van alune. *Tol te Brugge*, 1252. Lat. tekst: *de alumine*. Alluyn. *Tol te Loven*, 1377. — j. bale oft querque alluyns van iiijc lb., ij. gro. vls. *Tol op de Zenne*, 1436—1531. Alluyn, los oft gepackt in vaten oft tonnen van elck 100 lb. ghewichts, ses grooten. *Zeeuwsche tol*, 1623.

ALUIT (Aluute, allute, alwt), bijw. *Ten volle uit, geheellijk uit*, fr. *entièrement*. || So wie up yemene zweert aluute trect. Lat. *gladium totum*. *K. v. Saffelare*, 1264, a. 11. Wie eenen knape te werke neemt eñ niet [niets] en onderspreect, sal hem die weke alwt were leveren, en si met sknapen wille. *Diest, Wollewerk, reg.* 786[2]. f°. 35 v°. *Ceere v.* 1333, 11e it. De dach van desen pachte te geldene valt alle iare op Sente Remeisdach, eñ tusschen Sente Remeisdach eñ kersdach onbegrepen te sine, alle jare dese ghetonst allute. *Schep. v. Erps*, 4 oct. 1304.

ALVE, zn. v. *Koor- of mishemd*, fr. *aube*. || De vier inghelen boven de cappen, boven ghebruneert gaudt, de averechten afghehaelt. Voort, onder de alven, wit met guldin blommen daerin ghesaeyt, de haren vergult met mat gaudt, de vleughelen ghestoffeert naer den heesch van den wercke. *Auden. meng.* I. 301. *Van de hooftafele in de kercke te Nokere*, 1527.

ALVEN (SOTTEN) ENDE GECKEN, oww. *Gekken, spotten*, fr. *railler, se moquer de*. || Eenen ghoeden tijt daer te voren plocht mer al ander spel mede te spelen; want boven de voornoemde eere die men dese figuer [*sl.* van Sint-Anthonis] andede, zoo plach mer mede te zotten eñ te alven. *Ber. tijden*, I, 64. Ontrent dees tijt wart zeer smeltende, als de snee voor theet zonneschijn, den name van de ghues, zoodat men met haer wel alven eñ ghecken mochte. Ib. II, 261.

ALVOLGENS, bijw. *Gevolgelijk, bijgevolg*, fr. *conséquemment, en conséquence*. || Verbiedende alvolgens wel expresselyck aen die procureurs van partyen *hinc inde* te contesteren in eenige peremptoire procedure. *C. v. Loven, Stijl*, a. 14. Versoeckende alvolgens den voorschreve vertoonder, dat den voors. raede.. gedient ware te verklaeren het verstant van hetselve te wesen enz. O. P-B. *autr.* 2 apr. 1735.

ALVONDERTIJT. Zie HALFONDERTIJT.

ALVOORVOETS, bijw. *Terstond*, fr. *à l'instant*. Kil. *vet. fland. holl. statim, e vestigio*. || Wie lakene vercoept op die Halle, hi moet se al vorvoets wt sinen pilen doen eñ henen senden. *K. lakeng. Mech.*, 1338. a. 60. Wie lakene vercoept op die Halle, moet se al vorvoets doen henen draghen van der Hallen, eñ hem volghen, ochte sinen bode. Ib. a. 58.

ALVORE, bijw. *Voor*, fr. *devant, pardevant*. ||

Dat min her Woutre van Bodeghem, de riddre, quam al vore chertoghen man, die heme daertowe gheleent waren, ende vore sine man ende sine scepenen. 7 juni 1277.

ALVOREN, bijw. *Vooraleer*, fr. *avant*. || Soo wanneer den schouteth begeert, alvoren te comen tot naerder bericht van de waerheijt eñ van de gelegentheijt vant misdaet.., soo nempt hij conclusie preparatoir. *C. v. Antw. comp.* VII, iv, 14.

ALWANT (Alwint, alwont), bijw. *Totdat*, *tot der tijd*, fr. *jusqu'à ce que*. || Vremde luiden, die striden, dat men die vangen eñ halden sal, alwant sij der partien, den here eñ der stat gebeteren. *C. v. Maastricht*, 1380. XCII. Dat men ouch eynen vremden man halden eñ vangen sal, dee eynen portere mesdeit, alwant hi over al ghebetert. Ib. XCIII. [En de andere gulden, aan was en gelucht voor 't H. Sacrament op 't choor]; willich gelucht of kertsen ontfeyncht [aangestoken] sullen werden, als men *Sanctus* in der messen singt, eñ bernen sullen alwont dat heylich sacrament genutst is. *St.-Gerlach*, 64 (1373, oorspr). So moghen die vurscr. erme lude, of hoen gherecht monbaer, varen an dat vurscr. onderpant, als vur eynen dobbelen pant, alwinttertijt dat die dobbel pacht betaelt is, eñ dan maech de vurscr. Arnoit of syn erfnamen weder varen aen hoen lant vurscr., wennen eñ werven, ghelijc as si ploghen, onghekalengiert. Ib. 62 (1372). Derselve mesdedighe sal... ouch doen, der stat van Tricht teinre beteringen, eynen weegh tOnser Vrouwe te Rochimadon, op die pyne van.. abain te sijn alwant derre tijt dat he voldaen heet. *C. v. Maastricht*. 1380, X. Eñ sal dartoe bliven in des heren jaeght, alwant derre tijt dat he gebetert heet. Ib. XXX. In art. XXXII wordt „want derre tijt" gebruikt zonder voorafgegaan te zijn van „al".

ALWEGEN, bijw. *Allerwege*, *altoos* fr. *toujours*. || Behelslich [beheltlich] allwegen eñ wtgescheiden... onse eñ onser kircken jurisdictien. *O. Liége*, 14 dec. 1500. a. 10. *Hasselt*.

ALWETTELIKE, bijw. *Gansch wettelijk*, fr. *en tout point légalement*. || Eñ wy manne eñ scepene, ten versoucke eñ begherten van partien, ontfinghen de manninghe (*sic*).. eñ kenden alle dese zaken, vorwaerden eñ accorden ghedaen eñ verkent wettelic eñ alwettelike. *Gends Chartb.* 59 (1368).

ALWIE, bijw. *Hoe*, *op welke wijze*, fr. *comment*, *de quelle manière*. || Dat eñ alwie men dese vors. coeren waerderen, panden, richten eñ houden sal. *Kb. v. Diest*, A. r. 74.

ALWIJLE (Alwyle, nu alwijle), bijw. *Nu ter tijd*, *thans*, fr. *actuellement*, *à présent*. || Vortmeer, so wie onsen scoutit, meisteren, gesworen, guberneerder oft enigen van hon, die geweist syn, oft nu alwyle synde, oft hernamaels werden sullen.. lasterlick oft scandelick worde toesprict. *O. Liége*, 11 dec. 1500 a. 29. *Hasselt*. Soe wie onse schoutet, borgemeesters, gesworens of gouverneurs, oft eenighe van hun, die gheweest zyn oft alwyle synde, om synes ampts wille.. quetste, sal verbeuren.. Ib. 27 juni 1577, a. 7. *Hasselt*. Op haere oemen eñ moeyen van vader eñ moeder zal., die alwyl bevonden worden in den leven te syn. *C. gr. Loon*, I, 332 (1651).

AMALGIEREN. Zie AMELGIEREN.

AMANDEL, zn. v., fr. *amande*. || Van alune,... amandelen. Lat.: *de alumine*,... *amigdalis*, etc. *Tol te Brugge*, 1252. Amanden. Een bale, d'een deur d'andere gerekent op ij. lb. groote vls. *Schatting v.* 1551. De langhe sullen betalen van de 100 lb. twee ponden Arthois; de corte, de 100 lb. xxx. sc. Artois. *Tol v.* 1597. Amandelen in vaten, pijpen, balen, sacken oft tonnen, van elck 100 lb. gewichts. viij. gr. *Zeeuwsche tol v.* 1623.

AMANDIE. Zie AMMANIE.

AMARIS, zn. *Kast*, *kas*, fr. *armoire*. Kil: Ammare, ammaris, almaris, schapraede: *Armarium*, *aumarium*, etc. || Amarissen, schapraeyen. *C. v. Brussel*, *Stat.* 1657 a. 33.

AMAUS, zn. m., verkeerdelijk wel eens AMANSE. *Brandschildering*, *geëmailleerde plaat*, fr. *plaque émaillée*. Zie DE VRIES *Mnl. Wdb.* v°. AMANSE, AMAUSE, en ook VERDAM. || Baudry Rutsaert, goudsmet, van ghemaect eñ ghelevert te hebbene eene selverinne scale, weghende ses onsen, met eenen amanse metter wapene van Sinte Jorisse eñ van der stede. *Ypriana*, *St.-rek.* 1458, V, 120 (1). Datmen, van nu voortaen, gheen goudt en sal mogen verwercken, ofte alreede gevrocht zijnde, mogen vercoopen, oft te coope stellen, noch oock (dan om in stucken te slaen) moghen verhandelen, overladen zynde met sauduren oft amausen,.... eñ in holle wercken, draeckwercken of cleyn wercken op amausen geladen, ter remedien van een half caraet. *Plac. v. Vl.* 13 apr. 1551. a. 3. I. 803. In den somere, up feestelike dagen, die vrouwen droughen frox, dat men heet quenen, voren met amause ofte met peerlyne cnoppen ghecnopt toter eerden toe, eñ beneden ghevoert met costeliker voederinghe. JAN v. DIXMUDE, 254.

AMBACHT (Ambocht, ampt), znw. onz. 1) *Ambt*, *bediening*, *dienst*, fr. *office*, *fonction*, *service*. Zie DE VRIES Middeln. Wdb., en ook VERDAM. || Voort geven wy hen, dat de schepenen eñ momboiren van der voorgenoempder stadt die ambachten moghen setten eñ ontsetten, die sy tot haer [hier] gewoonelijcke waeren te setten, van geesthuysen, van gasthuysen, van sieckhuysen, eñ andere ambachten eñ momboiren, die sy hiervoormaelen hebben geset. *Brab. Y.* 7 mei 1307. Wi, Rase, here van Liedekercke, van Breda eñ van Boeinlare, torconden met desen brieve: dat haer [heer] Boudiin van Yersike, ridder, eñ Kervinc van Reiniswale, knape, jeghens ons ghecocht eñ vercreghen hebben alsulc ambocht eñ goet alze ane ons verstorven es van haren Janne van Schoudee, waer dat gheleghen es in onsen lande. 28 aug. 1310. Voirt so geven wy onsen scepenen van den Bosch: so wanneer dat gevelt dat men se wederwandelen of wedersetten sal, dat die aude scepenen, dats die dautste dan sin, kiesen suelen die nuwe scepenen, eñ hem doen in den ambachte des scependoms. Ib. 11 jan. 1330. Eñ ware dat sake dat hy des niet en dade, soe willen wy dat hy dairnae nemmermeer scepene en sy te Bruessele, noch ambacht en hebbe bynnen onser voirs. stadt van onsen wegen. 27 nov. 1335. In den iersten, omme die redene, dat elc man voortane, die ambacht houden sal in onse vors. stat, si van gesworenscappen, van dekenien ocht van knaepscape, eñ dat daertoe behoert, te poente sal moeten doen, soe consenteren wi hen eñ geven, dat soe wie, ocht soe wat persone vortane in enegen tiden enech goet gave, ocht geloeften dade van goet, ochte van gelde, in wat manieren dat ware, omme enech ambacht, dat der stat toebehoert, waert van gesworenscape, van dekenien, van knaepscape, ochte van enegen anderen heerscape, waer dat ware, dat dieghene die dat goet gave ochte geldt gheloeft hadde, gave ocht name, nemmermeer daerna in enghenen ambachte noch officien van der stat sijn en soude. Ib.

19 mrt. 1341. Oft geboirde dat den voirs. poirtiers oft dienres myns genedigen heeren eenich gewelt oft belet gedaen worde omme huer exploitten wille in de voirs. heerlicheyt van Herpen, Uden eñ Ravensteyn, by die amptluden aldair, dat die scouthet myns genedigen heeren in sijnre stat van den Bosch .. die voirs. amptlude eñ scepenen in den voirs. lande van Herpen, Uden eñ Ravensteyn .. soude ontsetten. *Chartb. v. 's Bosch*, f°. 106. 21 febr. 1454. Zoe wij [wie] tot enigen ambacht, dienst oft officie sal gecoren worden, die sal ter alderiersten, ier hij dat ambacht aenneempt, ten heijlighen zweeren. *K. v. St.-Truiden*, 1366. a. 34. Zoe en zullen die scepenen nijt ordelen noch wijsen over die burgemeesters, gezworen, gouverneurs oft raetslude, van woirden oft wercken gesciet om der stadt vrijheijt wille, oft om haer ambacht te regerene. Ib. a. 41. Dat die borger onser stat van Sentruden ... suelen moghen kyesen onder hen, om dat regiment der stat .. eñ der ampten derselver, .. twee meystere; eñ yeghelyc ampt .. twee ghesworen eñ twee governoere. *O. Liége*, 17 mei 1393, a. 1. *St.-Truiden.* Dat sij [*nl.* onsen eñ onser stat boden] die grachten, muren eñ vroenten der stat ernstelic eñ wale hoeden, alst hoeren ambacht toebehoirt. Ib. 18 nov. 1404, a. 7. *St.-Truiden.* In wellic sille beems dat ... Jan der Kindere, als mombore der Lazaryen, waert gegoedt eñ gheërft, die te houdene eñ te besittene eweleec ommermeere, hij, Jan, eñ die na hem in denselven ambachte comen selen. *Schep. Land v. Diest*, 1417/1396. Voort geloven wi, dat engeen man, die van engheenen getrouweden bedde comen en is, nemmermeer raed, noch drossate, noch richtere in Brabant syn en sal, noch ambacht hebben van onsen wegen. *Blijde ink.* 18 dec. 1406. *Rekenk. v. Brab. reg.* 132, f°. 116. Jan Spijsmans bekende metter hant, geloefde eñ bewijsde den momboren van der Lazaryen capellen buten Dyeste, vive oude grote tornoyse tsjaers erftsijs, eñ hen, den momboren voirs. eñ die na hen in denselven ambachte comen selen, die te betalene eñ vergheldene, ter Lazaryen voirs. behoef, alle jaere eweleec eñ ommermeere. *Schep. Land v. Diest*, 20 aug. 1414. Ende des torconden, hebbe ich, brueder Reyner, als gaerdiaen voirss. [*nl.* des cloesters van den Minderbruederen te Dyest] den siegel mijns ambachs aen desen brief gehangen. *Kerkarch. te Diest* (1469).

Ambacht dragen. *Een ambt bedienen, — bekleeden*, fr. *exercer un office.* || Zoe wij [wie] zijn hant doet in onvreden aen diegheene die dragen ambachten, oft aen hueren clerck, oft aen hueren geswoeren knechten, oft aen die gezwoeren eñ gouverneurs van der voerscreven stadt, in oxhuijn van hueren ambachte oft van dienste des ambachtz, die sal gaen te Rutsemedou. *K. v. St.-Truiden v.* 1366. a. 64. So wie dat wederseeght waerdeerscap of ambacht te dragene in orberne der stad. *Kb. v. Diest*, A. r. 57. Zie ook HULDE DRAGEN.

2) *Rechtsgebied*, fr. *juridiction, ressort, district.* || Ene tiende, die die abt eñ tconvent vorseit hadde ligghende bin den ambochte van Oestburgh. 25 jan. 1277. Wi willen, vonde men meer knapen ridende op dese ambagte dane hiir es gheseyt [*nl.* op de meierij van Thienen, de baljuwschappen van Geldenaken en van Nijvel, de ammanie van Brussel en de schouteterijen van Antwerpen en van 's Hertogenbosch], wie datter eneghe vonde, dat hi heme siin peert neemen mogt. *K. v. Antw. v.* 1292. Eñ hebben dairtoe in elken ambacht geset eñ gecoren sekere personen. *Enquête* 1389. De fr. tekst zegt: *en chascun office*, waardoor moet verstaan worden in elk rechtsgebied, naar het *Officium: districtus, jurisdictio*, bij MAIGNE D'ARNIS. || Ontbiedende eñ bevelende, dat gij overal binnen uwen ambachte ende bedrieve, t'allen ghewoonelijcken eñ behoorlijcken tijde eñ plaetsen .. doet van onsen weghen uijtroepen eñ ghebieden ... *Plac. v. Brab.* 3 jan. 1447. I, 1. (Bevel des hertogs gericht aan den schout van Antwerpen). — Soo willen wij, dat ghij in elcke stadt, vrijheit eñ dorpe in uwen voors. ambachte eñ bedrijve die selve ordonnantie eñ ghebodt doet sonder vertreck kondighen eñ uijtroepen. Ib. 3. Omme diversche merckelijcke redenen ... ontbieden wij u eñ bevelen, dat ghij alomme binnen uwen ambachte eñ bedrieve openbaerlijck van onsent weghen kundicht eñ uijtroept .. Ib. IV. 394. *Bevel* v. d. 14 aug. 1459, insgelijks aan den schout van Antwerpen gericht. — Ten desen tijde lieten die van Sint-Winnocx-Berghe eñ Berghe-ambacht uutgaen, by haerlieder ordonnantie, midts hebbende octroy van den hove: als dat men enz. PIOT, *Chron.* 707. Dat ghy, [drossart,] van stonden aen ... doet cundighen, vuytroepen eñ gebieden van onsen wegen, overal binnen uwen ampte eñ bedrijve, in de steden eñ plecken daer men gewoenlick es vuytroepinge eñ publicatie te doene. *Plac.* 16 juni 1636 (Diest).

3) *Ambacht, handwerk, werktuigelijk bedrijf, nering; dienstbare betrekking*, fr. *métier, négoce; service.* || Vortane, wie dat hout botte in aelscepe, van meije tot sente Bamesse, verboert xx s. Ende verliest een jaer eñ enen dach sijn ambacht, eñ die botte. *Kb. v. Antw.* a. 88. Die quaden vesch ocht quaet vleesch ter marct bringt te coepene .. saels ghelden v lb. Eñ sal een jaer sijns ambachts derven. *Kb. v. Diest*, A. r. 35. Eñ een jaer sijns ambachts derven. Ib. r. 37. Eñ een jaer zijn ambacht verliesen. Ib. B. 55. Een ingeseten poortere, wyens instrumenten, alem oft gereetscap van synen ambachte eñ neeringen (daer hy costumelyck mede is geweest te werckene eñ syn broot te winnene) ter vridaechs merct by den officier vercocht syn, mach deselve lossen eñ de naeste syn voer den prys dat die vercocht syn. *C. v. Antw.*. 1545. IV. 34. De schiplieden sijn gehouden den schipper, hennen meester, overal gedienstich te sijn int gene hun ampt eñ dienst aengaet. *C. v. Antw. comp.* IV, viij, 162. Een die cessie gedaen heeft verliest syn poorterie; maer is hy in een ambacht, dat mach hy noch bliven doende, om syn broot te winnene. Ib. 1545, XV, a. 3. Ende ten derden eijst [heischt] tambacht eñ de maniere dat die gharnisoenen moeten die wachten hauden, anders en waert niet weert dat zij crijchslieden waren. *Ber. tijden*, III, 13.

4) *Stamhuis, geslacht*, fr. *famille, lignée.* Zie AMBACHTSTEECKEN.

5) *Werkzaamheden, bedieningen, dienstverrichtingen*, fr. *attributions, services, travaux.* || Item, die broederen van den susteren, eñ die susteren van den broederen, sullen ghesceyden hebben hoeren reverencien [*l.* refters], eñ een yeghelyc anderen ambachten. Juli 1277. a. 3 (kopij).

6) *Ambachtsgilde*, fr. *corps de métier.* || Dat ampt van den lakemekeren. *O. Liège*, 17 mei 1393, a. 13. *St.-Truiden.* Dat van nu voirtaen sijn eñ sijn sullen in onser stat van Sentruden dertijen ambachten, eñ niet meer. Ib. 18 nov. 1404, a. 1. *St.-Truiden*, Dat buntwercker ampt. — Uyter kremerampte. Ib. 27 juli 1469. a. 23. *Tongeren.*

AMBACHTER (Ambochter), zn. m. 1) *Ambtenaar*, fr. *officier en général, fonctionnaire.* || So ontbieden

wij onsen drossate van Brabant, allen onsen schouteiten, meijeren eñ rijchteren, daer dese brief aencomen sullen (*sic*), die nu onse rechteren eñ ambachteren sijn, of hijrnamaels sijn selen. *Cart. St.-Trond.*, 1 apr. 1375. II. 73. Ambachteren, fr. tekst *officiers*. *Enquête*, 1389. Dat alle dieghene, die van onsen wegen ambachteren in der voirs. stad van Diest gesett hebben geweest, tvoirs. geschille duerende, het sij capitain, scoutheit, scepenen, gesworen, raet, rentmeesters, clerc, officiers eñ dieners, eñ alle andere, quyt, vry eñ los selen sijn van allen stucken, sonder des heren van Diest of yeman anders ondanck te hebben. *Doude Rootb.* f⁰. 20 v⁰. 20 dec. 1414. Ontbieden eñ bevelen alle onse ambachteren, richters, dieneren, mannen van leen, mansmannen, borgemeesteren, schepenen, raidtsluyden, laten eñ andere wethouderen van den smalen heeren in onsen lande gheseten, eñ alle anderen die macht hebben om te manen oft te wijsen, oft eenighe andere voirderinghe oft executie van recht te doene. *Plac. v. Brab.* 17 juli 1523. I 265.

2) *Ambachtsman*, fr. *homme de métier*. || Voort, so welke tyt dat een scepen steerft, dat scepenen ghemeenlike macht hebben enen andren te kiezene, bin darden daghe nadat hie begraven sal syn; es hie ambochtre onder dambochters, es hi poortre onder die poorters. *K. v. Brugge v.* 1304 B.

AMBACHTHOUDER, zn. m. *Ambachtsman*, *lid van een ambachtsgilde*, fr. *homme ou suppôt de métier*, *membre d'un corps de métier*. || Eñ dit selen allen ambachthouders van der stat wel verwaren eñ houden an enegegeliken [eenyegeliken] van haren ambachte. *Acad. d'archéol.* 1856, blz. 501. *Regl. te Loven*, 1360—1388. Soo verre iedt sulckx geschiede ambachtsgewijse, eñ deselve, op d'eerste vermaeninge van de commissarissen instantelijck niet op en hielen, sal ieder ambachthouder vervallen in gelijcke pene. *Regl. te Loven*, 17 dec. 1696 a. 17. Dat de weduwen [der barbiers], die sullen winkel houden, sullen verplicht zijn, op den eed, te onderhouden alle de artikelen van de ambachtsrolle, soo eñ gelijk die bij de ambachtshouders worden onderhouden. O. P.-B. *autr.* 29 nov. 1728. a. 15. Dat alle ambachthouders, in geene gulde wesende, sullen schuldig eñ gehouden wesen in alle processiedaegen te compareren met de andere ambochthouders. Ib. a. 22. En sal niemanden geadmiteert worden om te kiesen, tenzij die dry maenden vóór St. Jansmisse van alle jaeren respective binnen Loven buyckvast sal hebben gewoont, eñ dry continuële maenden geweest zij ambachtshouder van den ambachte onder hetwelck hij sal willen te keuse komen. *Regl. te Loven*, Add. op dat v. d. 17 juli 1666, a. 17.

AMBACHTSBEWAERDER, zn. m. fr. *Inspecteur des polders*. || Ambagtsbewaarders, zijn regeerders van eenige polders; men geeft haar die naam als zij van schout en scheepenen van de dorpen zijn gesepareert, gelijk in Schieland: dezelven hebben het opzigt over de polders, en committeeren uit haar drie molenmeesters, die het opzigt over de molens in de polders hebben; zij moeten ook zorgen, dat de omslag gemaakt word, wat een yder tot onderhoud in de polder geeven moet. Daar zijn ook „kroosheemraaden", die het opzigt over de slooten hebben, en „slikheemraden", die het opzicht over de wegen hebben. Te Bodegraven zijn ook „straatheemraaden", die opzigt over de straten hebben. BOEY. Zie over deze ambtenaren de belangrijke aanteekeningen van DE VRIES, *Mnl. Wdb.* v⁰. Ambachtsbewaerre, en ook VERDAM.

AMBACHTSBROEDER, zn. m. *Lid van een ambachtsgilde*. fr. *suppôt d'un corps de métier*. || Dat geen ambachtsbroederen honne kinderen dat volambacht sullen kunnen overgeven. *O. Liége*, 1 dec. 1707, a. 4. *Tongeren*. Dat geen ambachtsbroeder sich sal laeten helpen met den ketel werken, roeren stauken [*l.* stanken] oft stooken van iemand anders die in den eydt des ambachts niet en is. Ib. a. 5.

AMBACHTSGAST, zn. m. Zie AMBACHTSMAN en AMBACHTHOUDER. || Om dan tot dien eynde hun behoorlijck te acquitteren, t'selve corpus sal sigh vergaderen op het stadthuijs, . . . s' morgens goedtstijdts, tot commoditeyt van onse gedeputeerde, met ieder een lyste van die ambachtsgasten in 't welck sy presideren. *O. Liége*, 20 febr. 1686, a. 3. *Hasselt*.

AMBACHTSGEVOLCH, zn. o. Zie DE VRIES *Mnl. Wdb.*, en ook VERDAM. || Ordineren, dat alle vassalen eñ leenmannen van de gheconfisqueerde landen, heerlicheden eñ leenen, edele oft onedele, gheestlijcke oft weerlijcke, houdende eenighe leenen van de voirs. landen, heerlicheden oft leengoeden, als hooghe, middele oft leeghe justicie, ambochten, ambochtsghevolgh, visscherijen, waranden, thienden, landen, huysen oft renten, eñ elck van hen respectivelijck hen vinden, erschijnen eñ compareren binnen ses weken. *Plac. v. Brab.* 28 febr. 1569. I, 271. Op pene, wij deselve leengoeden, oft deghene die versweghen sullen sijn, in onse handen doen stellen sullen, 't sij heerlijcheden, ambachten, ambachtsghevolgh, visscherijen, waranden. Ib. 272.

AMBACHTSGEWIJSE, bijw. *Door de gezamenlijke leden van een ambacht*, fr. *collectivement par tous les membres d'un corps de métier*. || Dat, soo haest deselve commissarissen sullen binnen zijn gekomen, ieder sal hebben te houden silentie, eñ sich sedighlijck te dragen, soo ondereen als tegen de voors. commissarissen, sonder in eeniger manieren te mogen getier maecken oft roepen, het waere met woorden oft met wercken, t' elckers op de pene van 40 gls; eñ soo verre iedt sulckx geschiede ambachtsgewijse, eñ deselve op d' eerste vermaeninge van de commissarissen instantelijck niet op en hielen, sal ieder ambachthouder vervallen in gelijcke pene. *Regl. te Loven*, 17 dec. 1696, a. 17.

AMBACHTSMAN, zn. m. —LIEDEN, —LUYDEN. 1) *Ambtenaar*, *dienaar*, fr. *officier*, *fonctionnaire*. || Wi Jan, . . . doen cont allen lieden, dat wi hebben ghegeven eñ geven volcomene macht N. N., eñ alle den anderen, die gheweest hebben over dbesuec, dat gedaen heeft geweest op onse rechteren ende op onse ambachtsliede. *Brab. Y.* 4 mei 1334. Eñ alle dese ambachsliede bovenghenoemt, date te verstane rintmeestere, ghuldekene, cnapen eñ zegheleren solen afgaen alle jare in Sinte Dyonijsdaghe. *Oork.* 2 juni 1335, *Reg. Cop. Cart.* f⁰. viij. Item, so soelen die voirs. scepenen eñ raet hebben die iiij bussen, dat es te wetene: vleeshouwer, wever, volre eñ droegscheren, met alselcker voegen dat mijnheer van Diest sal doen incomen met sijnen rijchter eñ met sijn ambachtliden tgelt van den bussen, alsoe gelijc als si die voerghen. ambachten onder hen geset hebben. RAYM., *Draperie*, 15 (1336). Item, so soelen si hebben iiij rentmeesters, hoeren rijnten tontfane eñ inttagene [in te jagene] eñ uut te ghevene in hoerer stat orber; eñ die rijntmeesteren die soelen kiesen die scepenen eñ den raet van der stat van Diest, eñ soelen se doen eeden mijns heeren rijchter, eñ die soelen der stat orberlijc dunct [*l.* dienen]; eñ alle deze ambachtlieden soelen aengaen alle jaeren te

sijnte Denijsmesse. Ib. Hebbe geloeft eñ geloeve, mijnen lieven here vurscreve, sijnen couvent [*l.* convent] end hoeren naekomelingen, nummermere tgegen hen, nog hoere schouteden, scepenen of enyghe andere haere ambachtzluyde... mich te setten of te doen. *Cart. S. Trond.* 30 juli 1379. Van morde, dyeften, roeff, mortbrande..., daeryn sullen onse amptlude voirtvaren van onser heerlijcheit wegen. *O. Liége*, 7 dec. 1411 a. 1. *St.-Truiden.*

2) *Handwerksman*, fr. *homme de métier*, *artisan.* || Noch engheen sceppere, noch sceerre, en mach engheen laken noch cleedere ghescepen hogher te panden noch te wets setten dan die huere ghedraeght die si daeraf hebben souden. Ende daerover [daarvoor] mach men se ledeghen, waer dat si stonden. Eñ desghelike van zilvere, eñ van allen goede dat men ambachtslieden te werkene geeft. *Kb. v. Antw.* a. 163. Voorts verbieden wij allen artisanen, ambachtslieden eñ dorplieden paltrocken nocht waembuisen van zijde, nocht ook koussen gheboirt oft ghebouffeert met zijde. *Plac. v. Vl.* 27 mei 1515. I 696. Dat edelhede heeft in campe groot voordeel; want een vry edelman van been [beiden] siden sal niet ghewijst worden eenen alven edelen of ambochts of coopman, of keerle of bastaert te verantwoordene. *Leenr. v.* 1528, 22.

AMBACHTSROLLE, zn. v. *Handveste of inrichtings-oorkonde van een ambacht*, fr. *charte d'institution ou règlement d'un métier.* || Vertoonen met eerbiedinge die overdekens, dekens, ouderlingen eñ gemeyne supposten van het chirurgynsambacht binnen de stad Loven, dat sij hier voormaels eñ noch kortelinge syn genoodzaekt geweest, tot maintien van hunne ambachtsrolle, uyt te staen sware processen; om waeraen te remediëren, hebben de verthoonders de geseyde rolle versocht vernieuwt te worden. 't Hof genegen wesende ter ootmoedige bede der supplianten, heeft de voirs. rolle eñ reglement gelaudeert. O. P.-B. *autr.* 29 nov. 1728, proœm. en a. 15.

AMBACHTSTEECKEN, zn. o. *Geslachtwapen*, fr. *armoiries.* || Eñ want zy [*nl.* 't geslacht van de Bodinghers] oec huer sepulture in deselve capelle begrepen hebben, gelyc dat blykt by den sarken daerinne, eñ bi den gelaesvensteren daerinne staende eñ met huer wapenen verwapent. Ende de voors. meteers eñ steenhouwers selen moegen maken op den outaer in der voors. capelle een redelike autaertafele, eñ die mogen verwapenen oft met heuren ambachtsteykene chieren. MERTENS en TORFS. *Gesch. v. Antw.*, III, 528 (1476).

AMBACHTWINNER, zn. m. *Ambachtsman*, fr. *homme de métier.* || Dat gheen man, die in dambacht niet en is, sal op de halle gaen, ende gheen goet met den ambachtwinre niet versien, ocht niet vercoopen. *K. lakeng. Brussel*, f°. 22, a. 8.

AMBOCHT en samenstellingen of afleidingen. Zie AMBACHT.

AMBORGEN. Zie HAMBORGEN.

AMBTMAN. Zie AMMAN.

AMBTMANNIE. Zie AMMANIE.

AME, zn. v. 1) *Aam*, fr. *alme. Vochtmaat*, inz. *wijnmaat*, fr. *mesure de capacité*, partic. du vin. Kil. A m e, *Antwerp.* j. 50 ghelten. || 1 ame wijn [wordt genomen] op 48 gelten of 96 potten. 1 ame biers houdt 50 stoopen of 100 quaerten. *C. v. Brussel, Maten.*

2) *Een vat tot inpakking*, fr. *tonne servant d'emballage.* || Een arme tens nyeuws, viij gr. Een dito oudt, vj gr. *Watertol*, 1550.

AMEL, zn. Waarschijnlijk dezelfde soort van *tarwe* of *weit* als bij DE VRIES, *Mnl. Wdb.* en ook bij VERDAM onder AMER bedoeld, fr. *sorte de froment.* || Corenassyns. Desen assyns sal men versynsen: weyt, boecweyt, rogge, garste, haver, spelte, arweyten, boonen, wicken, amelen, eeven eñ ongemalen mout. *O. des magistraats van 's Bosch*, 22 sept. 1441.

AMELDONCK (Amendonck), zn. m. Zooals thans. *Zetmeel*, fr. *amidon;* het w. komt echter wel wat duister voor in het volgende citaat: || Den xiij aug. 1585, was te Ghendt op de Cooremerct gheenen rogghe; eñ op de taerwesacken saten de vercoopers, eñ moest men haeren eysch geven aleer sy haer sacken wilden ontbinden. Ten selven daeghe wiert by trompette uytgetrompt „*ameldonck*" te maecken eñ cranslinghen [toch geen fijn gebak?] te backen. *Belg. Mus.* VIII, 419. a. 1585. Ameldonck oft styfsel. *Plac. v. Brab.* 27 febr. 1603, a. 7. I, 301. Styffsel oft amendonck, elc 100 lb. VI groot. *Tol te Antw.* 1623.

AMELGIEREN, bedr. w. *Brandschilderen, kleuren op metaal schilderen*, fr. *émailler.* || Gheerard Deskiens, goudsmet, van up 't zweert van der stede, daermede men justicie pleecht te doene, t'emelgieren de wapenen van minen gheduchten heere eñ van der stede van Ypre, liiij s. *Ypriana*, II, 146. *Stadsrek.* 1471.

AMELOOS, zn. 1) *Soort van bundel hout*, fr. *sorte de botte de bois, de fagot.* || Le droit dit *Hout-accise*, consistant dans 14 patars de chaque cent bottes de bois à brûler, dites „huit et huit"; item, dans le 16e denier de la vente ou valeur de tous les corps d'arbres, bois, sciés et non sciés, et fagots dits *Ameloosen* et *Violen;* it. dans 7 patars de chaque cent de fagots dits *Mutsaerden. Plac. v. Vl.*, 22 apr. 1773, a. 26. X, 579.

2) Een duister woord; gekoppeld zooals hier, is men geneigd te denken aan een bedorven „haam" (gareel). || Peerdenwerk eñ ameloosen. *Conseil privé, liasse* 31. (1570, 20e van wedemaend).

AMEN, bedr. w. *Peilen*, *roeien*, fr. *jauger.* || Van den wijnne thamene, sal elc vat wijnts ghelden acht penninghe. *Tol te Diest*, 1307. Dat nieman meten en sal noch aamen dan die ghesworen sijn. So wie met [mede, *nl.* honigwater], honech, zeem, weet, coren ocht wijn aamt, sonder deghene dierre toe ghesworen sijn, wiet duet [doet] ocht duet doen, sals ghelden xl. s. *Kb. v. Diest*, A. 41.

AMENDE, zn. v. Groene a—. *Boet voor overtreding van veldkeuren*, fr. *amende pour délits champêtres.* Zie KEUREN. || De meyer van Nyvele sal hebben voor elcke afpandinge van beesten, die men heet groene amende, xvj st. Fr. tekst *verde amende. C. v. Nijvel, Stijl*, a. 128.

AMENDONCK. Zie AMELDONCK.

AMER, zn. m. *Kaai*, *losplaats aan een water*, fr. *lieu de chargement et de déchargement le long d'un cours d'eau.* Kil. A m e r, a m e r s t a d t, *Acta* (oever). || Dat oock de magistraet deser stadt hadde opgerecht, buiten de Visserstraetpoorte, eenen aemer, waertoe hen van noode was te hebben een deel van den bempde des voors. cloosters. *St.-arch. Diest, vak.* 5. *Overeenkomst met Mariendal*, 1713. Het w. is te Diest nog in gebruik.

AMERLINCK, zn. m. *Soort van appelen*, fr. *espèce de pommes.* || Een erve metten hove, metten boomen daerinne staende, eñ bezunder met eenen appelboeme geheeten amerlinck, op die erve voirs. staende; van welcken amerlinckboeme de vruchten eñ appelen daer jaerlycx op wassende toebehoeren Ghoer Stevens. Medegedeeld door h. P. Cuypers

van Velthoven, doch zonder bron; gewis uit Noord-Braband.

AMETONNE, zn. v. *Vat inh.* 1 *aam*, fr. *baril d'une aime.* || Een ametonne cassie, honich. *Tol te Antw.* 1623.

AMIE, zn. v. 1) *Geliefde*, *beminde* (in goeden zin), fr. *amie* (en bonne part). || A°. 1424, de hertoghe Monfroet van Gloocestre quam met zinder amye, vrou Jacobe, te Caleys. JAN V. DIXMUDE.

2) *Bijzit*, fr. *concubine.* || Wie dat sijn wijf verbalemond, ocht ander amie openbaerleke helde, sodat hi met hare huysraed houdt. — Ghehuwet man, die openbaerleke amie houd boven sinen wive. *Kb. v. Antw.*, a. 181, 182. Dat gheen meester gheen amie houden en zal binnen sinen huse. *K. lakeng. te Brussel*, 1364. Wie [hoe] he beteren sal dee eyn amie bi syn gecoght [wettig] wyf zet. *C. v. Maastr. Stat. v.* 1380, CVI.

AMMAN (Amptman), zn. m. Zie bij DE VRIES, *Mnl. Wdb.*, de keurige verklaring van dit woord. 1) DE AMMAN IN BRABAND. *a*) *In het kwartier van Brussel.* De hoogste ambtenaar des hertogen, wien de uitvoering der rechterlijke macht en de bewaring van 's vorsten gerechtigheden toevertrouwd waren. HENNE et WAUTERS, *Hist. de Brux.*, I. 5, 27, 53; II, 501. Deze ambtenaar droeg den naam van „schoutet of schout" in de kwartieren van Antwerpen en van 's Hertogenbosch, van „meier" te Loven en te Thienen, en van „baljuw" in Waalsch-Braband. Hij had tot zijnen dienst een zeker getal knapen, serjanten of dienaars. || Is eñ wordt binnen de voorsz. stadt van Brussel, eñ over de vryheyt derselve gestelt by den prince van den lande, als hertogh van Brabant, eenen amptman, schiltbortigh wesende, eñ daertoe eenen lieutenant, beyde geboren Brabanders eñ van wettigen bedde, dienende by commissie van den voorsz. prince, ende hunnen eedt doende in handen van den cancelier van Brabant, eñ oock van den borgemeester eñ wethouderen der voorghen. stad, eñ daerby sweirende de Blyde inkomste, rechten en privilegien van den lande van Brabant eñ derselve stadt t'onderhouden. *C. v. Brussel*, 1607, I, 1. dOfficie van den voorsz. amptman eñ synen lieutenant is: de hoogheyt eñ de heerlijcheyt van den prince te bewaren, alle delicten eñ forfaicten tot hunder kennisse comende met den rechte eñ vonnisse der wethouderen der voors. stadt te doen corrigeren eñ straffen, de keuren eñ breucken binnen deselve stadt eñ haere vryheyt vallende tot behoef van den prince te voorderen eñ te innen, eñ eenen iegelijcken recht eñ justitie te doen geschieden, des versocht zynde. Ib. a. 5. Den voors. ambtman heeft oock de macht eñ authoriteyt van te beschryven d'officien oft hooft-meyeryen van Merchten, Assche, Cappelle-op-den-Bosch, Campenhout eñ Rode, eñ andere officieren daeronder resorterende, in saken van extraordinarisse subsidien eñ andere diensten tot behoef van den prince eñ van den ghemeijnen lande van Brabant. Ib. a. 6.

b) *In het kwartier van Antwerpen.* Hier was de amman een onderhoorige van den schout, en was dus niet meer de opperste ambtenaar des hertogs. || Den amptman der stadt van Antwerpen moet wesen van wettigen bedde, in Brabant geboren, eñ poorter derselver stadt, eñ wort gestelt bij ofte van wegen des hertochs van Braband, daervan hij moet brengen des hertochs opene brieven van commissie.. aen de weth alhier, eñ den eedt doen voor deselve weth. *C. v. Antw. comp.*, I. iij, 1. Des amptmans officie is: te wesen maender eñ volbrenger oft executeur van vonnissen tsijnder manissen gegeven; mitsgaeders oock om.. rechtelijck bewaerder eñ sequester te sijn van 'tgene onder recht moet commen; sonder nochtans eenige kennisse oft judicature van saecken te mogen hebben. Ib. a. 2. Zie hierover den titel: *Van rechtvoorderinge.* De amman had onder zyn gebied den officier der „Lange roede", eenen klerk, eenen gezworen oudkleerkooper, en een zeker getal „cnuijvers".

2) DE AMMAN IN VLAANDEREN. De ambtsverrichtingen des ammans waren hier nagenoeg dezelfde als die des ammans te Antwerpen. Zooals deze onderhoorig was aan den schout, was gene het aan den baljuw. De Keure van ter Piete, van 1265, a. 1, noemt hem „preco" en beschrijft aldus de eerste zijner bemoeienissen: || So wie van eenegher dinc beclach roeren wille, hi es sculdich dat beclach eñ sine dinc te toghene den baeliu.., eñ dan es die baeliu sculdich selve, oft met sinen bode, of met den scouteite, *dat es den amman*, te dagene denghenen.., dien de sake anegaen, up den eersten sondach, in de vierscarre... De Lat. tekst zegt: *per nuntium suum, vel per preconem suum, id est* amman. || Is voorts d'officie van den ampman te bannen vierschaere van de stede, naerdien den poortbailiu gevraech ghedaen zal hebben aen burchmeesters eñ schepenen: oft tydt eñ ure is, dat hy vierschaere mach doen bannen... *C. v. Veurne*, I. 32. Denzelven ampman van de stede moet oock ontfanghen alle namptissementen, die men doet bin der stede, ter kennisse van twee schepenen.. Ib. 33. Gheen officier, meyer, amman, ofte die deelachtig es eenighe baten, en zal moghen schepene wesen. *C. v. Desseldonk*, 1612, a. 5. Soo wie syn landt vercoopt, is schuldich aen den heere twee schellyngen parisis van den bundere, eñ aen den amman, voor 't doen van elck kerckgebodt, dry grooten. Ib. a. 46.

3) DE AMMAN TE BRUGGE. || Het ampt van den „aman" is: opdat hy (ter Hallen, op de behoorelycke plaetse) voor twee schepenen, den greffier crimineel eñ den stadthouder des schouwts (te weten na d'ondervraginge: oft den klockslager, onder volkomen eedt, alle de behoorelycke klockslagen gedaen heeft), opdat denzelven aman (zeggh'ick) publijckelyck ter Hallen uytroepe alle de bevellen der prinche eñ van 't magistraet: daerenboven oock alle de voorschryvingen der ballingschappen, zoo in de hallen als op 't misdaedttooneel: hy roept oock uyt alle de vooghdyeschappen, dewelcke veropenbaert moeten worden. De kennissen van welker uytroepingen den voors. greffier (in de tegenwoordigheyt van twee schepenen eñ getuygen) opteeckent eñ dezelve na het magistraet overdraegt. — Den aman besorght oock (met den deken der meschrapers) dat de straten niet vervult [belemmerd] noch vervuylt en worden met eenige beletsels van boomen, oft met andere oude materien van vervallen muragien: dewelcke hy ter thresorye overdraeght, eñ beneerstight de boeten, die daerover gestelt zullen worden. DE DAMHOUDER, *Grootdadigheyt*, 521.

4) ERFACHTICH AMMAN. Gelijk de meeste openbare ambten in de middeleeuwen, werd ook dat van amman te leen gegeven, en kon dus erfachtig worden. || Leen, middelbaar ofte eenichsins edele, twelcke si heeten *feudum mediocriter seu aliquantum nobile*, is 'tgene dat men ontfaet van de voorschreven cleene vassalen; of 't is 't gene dat men ontfaet van den grave, met noch mindere officien, gelyck als te zyne erfachtich meyre, erfachtig amman, che-

pier, tourier, duerwaerdere, messagier eñ diergelycke. *Leenr. v. Vl.*, 18.

5) 's Ammans. Elliptisch voor: *Het huis, of het gevangenhuis des ammans*, fr. *la maison ou la prison de l'amman*. || Zoo wie van nu voortan bevonden zal werden in overspel, zal gaen in 't samans, eñ daer vangenisse houden te water eñ te broode xiiij daghen lanc ghedurende, in eene plecke alleen. *Corpor.*, 89. O. v. 1511. De *K. van ter Piete* v. 1265. a. 88, heeft, in plaats van 't gebruikelijke sammans, „tscoutetenhuus", *ad domum preconis*.

6) 's Ammansbrieven, zoo hiet men te Antwerpen *de dagvaardingen des ammans*, fr. *assignations de l'amman*. || Mits dat blijckende is van de rente oft pachte met schepenenbrieffven der stadt van Antwerpen, dat d'amptman, des versocht wordende, den proprietaris, ghebruycker oft hantplichter van den pande schuldich is met amptmansbrieven inne te schrijven tienen competenten dingdage, eñ partije bedwinghen tot betalinghe. *C. v. Antw.*, 1582. XXX, a. 1. Als een buijtenman, wonende int quartier v. Antwerpen, alhier ghearresteert zijnde, boven arrest vertrect, sonder vonnisselicken daeraf ontslaeghen te zijn, oft consent van mijnen heere den amptman oft van partije daertoe te hebben, mach bij ammansbrieven ingeschreven worden, om alhier te rechte te staen, eñ bij gebreke van comparitie gecontumacieert worden. Ib. a. 21.

AMMANIE (Ammandie, amptmannie), zn. vr. 1) *Het rechtsgebied van den amman in het kwartier van Brussel*, fr. *le ressort de la juridiction de l'amman au quartier de Bruxelles*. Zij was onderverdeeld in acht hoofdmeierijen. Zie Henne et Wauters, *Hist. de Brux.*, II, 501. In Vlaanderen zien wij ook „amptmannien" als onderverdeelingen van een rechtsgebied; alzoo begreep de stad en Kastellenij van Veurne 48 dorpen, verdeeld of gerangschikt in 88 amptmannien. *C. v. Veurne*, I, 1.

2) *Het ambt des ammans in Vlaanderen*, fr. *l'office d'amman en Flandre*. || Item, es binnen derselve stede een ander officie, ghenaempt de ammanie eñ chipierscip derselver stede; dewelcke officier eñ amman ghecostumeert es de scepenen eñ wethouders te maenene van den rechte, oec mede, by ghebode, ter kennessen van scepenen, allerande schuldenaers, by partien eñ de schultheesschers versocht wesende, te vanghenen ende apprehenderne, in vanghenesse te leedene eñ houdene, eñ deselve te rechte wetwaerts te bringhene, omme daernaer up deselve recht ghedaen te werdene naer d'exigencie eñ bevindt van de sake. *C. v. Auden.*, *Correction*, a. 3, blz. 344.

AMMANSKNAPEN, zn. mv., fr. *valets ou sergents de l'amman*. || Ammansknapen, sergenten oft dieneren. *Rekenk. v. Brab.*, 29 oct. 1529, reg. 138 f°. 1.

AMMANSSCHAP, zn. o., fr. *ammanie*. || Onsen lieden van denselven ammanscape. — Alle onse rechteren van den voergenoemden ammanscap. *K. v. Brussel*, 1292. Zie ammanie.

AMMELAKEN, zn. o. *Tafellaken*, fr. *nappe*. Kil. Ammelaecken, j. tafellaecken. Zie De Vries, *Mnl. Wdb.* en Verdam: Amelaken. || Op die camere voere, boven dat huys. It. ij quaede ammelakens. *Inv.* 1489.

AMMELAKENPERSSE, zn. v., fr. *presse à nappes, calandre*. || Ammelaken oft servietten persse. *C. v. Antw.* 1582, xlj 100.

AMMER (Amer, ammier, amber), zn. m. *Amber, barnsteen*, fr. *ambre*. || De Antw. tol v. 1305, in het latijn, heeft *per tonna ambre*. Mertens en Torfs, *Gesch. v. Antw.* II, 548. Oudste melding. || Van elcker tonnen ammers, die men heet „bernsteen" *Hansatol*, 1409, f°. 136. Ameren of berresteenen. Een smael tonne van der grotte van eene herincx tonne, drye gro. *Watertol*, 1550. Ammieren oft berresteen, elck casse 1 scell. IV gr. *Schatting v.* 1551. Ambre, grau oft swerte, d'once, vry. *Tol v.* 1597. Den besten Paternoster, sonder denselven van silver te wesen, maer wel van corael, amberen, getten, oft anders. *C. v. Antw.*, 1582. xlj. 102.

AMMIER. Zie ammer.

AMONITIEBROOT (Ammonitiebroodt), zn. o. *Legerbrood, ammunitiebrood, kommiesbrood*, fr. *pain de munition*. || Wij verbieden hen [hoofden, coronellen, etc.] insghelijcken te presenteren in de monsteringen eñ uytdeylinghe van het amonitiebroot eenighe andere persoonen als hunne oprechte eñ effective soldaten. *Plac. v. Brab.* 31 oct. 1633. a. 2. II, 334. (Oudste melding). An den heere hoochbailliu, schepenen eñ greffier, tsaemen acht hondert ponden parisis, in recompense van hemlieden meenichvuldighe debvoiren gedaen int coopen van coorne om tbacken van ammonitiebroodt voor de Fransche garnisoenen ten jaere 1648. Rembry II, 379.

AMPEL, bijw. *Breedvoerig, wijdloopig*, fr. *amplement, considérablement (en extension)*. || Zoo breet eñ ampel quam dees ziecte oft quale [*nl.* der nieuwe religie] onder 't ghemeente (ghelijck eenen cancker altijt voorder crupende eñ inetende), dat te Ghent, enz. *Ber. tijden*, I, 35. Verclaeren hun daeraen te conformeeren, omme de redenen daerbij seer ampel gededuceert. *Annot.* 100 (1734).

AMPT. Zie ambacht.

AMPTMAN. Zie amman.

AMUS (Amutse), zn. m. *Koorpels, pelsmantel der domheeren*, fr. *aumusse*. Kil. Amutse, j. almutse. || Dat alle degone, willende in deselve neeringe kommen, gehouden zijn, voor admisse van dien, te doen de behoorelijcke preuve met het maecken van eenen canoninckamus. O. P.-B. *autr.* 29 oct. 1725, a. 2. *Bontwerkers te Gent*. Alle deghene die voortan ontfanghen werden eñ van den loode [aanwezigheidspenning] ghebruucken, zullen hemlieden stoffeeren binnen den eersten drie maenden van een amutse, eñ die draghen in den choor eñ daerbuuten der kercke, eñ alomme, waer toolege in oorden is gaende eñ met oversloppen ghecleet es, up peine van gheprivееrt te wesene van den loode eñ van allen diensten van der kercke. *Rijksarch. Koorregl. Winocxbergen*, 16e eeuw.

AMUTSE. Zie amus.

AN. voorz. Zie aen.

ANCHIOVEN, zn. m. *Ansjoven*, fr. *anchois*. || Het tonneken vj st. *Tol v.* 1597. Oudste melding.

ANDACH (Handach), zn. m. *De achtste dag na een kerkelijk feest, de laatste dag der octaaf, octaafdag*, fr. *le dernier ou huitième jour de l'octave*. Zie De Vries *Mnl. Wdb.* en Verdam. || Op den andach van sente Martyns daghe in den winter. *Hist. oud.* 152 (1397). Die voeren swoensdages naer andagh Pascen tAssenede. *Corpor.* 19 (1329). Presenttwynen. Ghepresenteeert den xij[en] in wedemaent, wesende handach van den Sacramente, den ghildebroeders van den heleghen Sacramente, naer costume, drie cannen wyns van xiij st. den stoop, ghehaelt in de Croone. *Rekenk. v. Brab.*, reg. 34, 098, f°. 32 v°. *Rek. v. Diksmude*, 1488—89. Ghepresenteert den xvij[en] in wedemaent, wesende den andach van den Sacramente, den ghildebroeders

van den heleghe sacramente, drie cannen wyns, d'een canne van xij st. eñ d'ander twee cannen van viij st. den stoop. Ib. *reg.* 34100. *Rek.* 1490—91. Deze twee laatste aanhalingen bewijzen ten klaarste en zonder verder tegenspraak dat de Andach de achtste dag na een feest was. Immers: 1°. In 1488 viel Paschen op den 6^{en} april, de zondagsletter was FE, de H. Sacramentsdag viel op den 5^{en} juni, waarmede correspondeert de donderdag 12e juni of 12e in wedemaent. 2°. In 1490, viel Paschen op den 11^{en} april, de zondagsletter was C, de H. Sacramentsdag viel op den donderdag, 10^{en} juni, dus was de andach de donderdag 17e juni.

ANDER, ranggetal. *Tweede*, fr. *deuxième*... || Die ter irster waerheit niet en quame, hi hadde verbort xx sc.; eñ quame hi niet ter ander waerheit, die men dade van denselven stucken, hi waers eght om xx sc.; eñ quame hi niet ter derder waerheit... *K. v. Antw.* 1292. It. Heinrici de Wickere, die lach, hem andren [hij de tweede], in ser Braems casteel. *St.-rek. Gent*, 226 (1337). Op den anderen dach van december. *Godsh. Bruss.*, reg. H. n°. 266. *Cijns* n°. 534, a. 1360. Up den anderen dach van september. *Gends Chartb.* 113 (1397). Het ne ware dat [tgraen] boven den anderen maendach, niet vercocht sijnde, int coorenhuus bleve staen; dan soudt anderwarf den lepel voorseit moeten gheven. De Vl., *Acc.* 19 (1417). Up dat d'officier de voirs. eerste leteren niet en obedieert, zo zend men hem eene andere eñ eene derde... *C. v. Aalst*, blz. 416, a. 10, *omtr.* 1457. Men vindt vierderhande servituten: ierstwerff.... Ten anderen male vijnt men servituten oft eijgenheijd, die de erve den persoon sculdich is... Ten iij^{en} male... v. d. Tav., 50 v°. Van dien daghe in xiiij nachten sal hi noch also doen eñ segghen: dits dander gebodt, en daernaer, over xiiij nacht, so sal hi noch also doen, eñ segghen: dits tderde gebodt; wilder yement naerhede ane heesschen, hi comme te zijnre naerhede. *Leenr.* v. 1528, 56. Oft gebeurde, dat deselve vrouwe herhoude eñ sy by haren anderen man oock geen kindt en hadde, eñ haren anderen man oock alsoo vóór haer storve, soe sullen nochtans haers iersten mans patrimoniele goederen voorschreven comen totter vrouwen naeste erffgenaemen naer haer doot. *C. v. Diest*, VIII, 4. Soo wanneer de stadt haere buijtenpoorters beschrijft op haer poortersrecht, eñ dat die metten eersten brieff niet en commen,... soo worden die metten anderen oft tweeden brieff wederom beschreven. *C. v. Antw. comp.* V, v, 2. Sulc wijf brinct kinder voert In dander maent, als men hoert. *Vr. heim.* v. 741.

ANDER, bijv. vnw. *Een ander*, *iemand anders*, fr. *un autre*, *quelqu'un d'autre*, *autrui*. Verdam, 409. 2). || Wie andren logenstreept. *K. v. Antw.*, 1292, a. 1. Die andren quetste, Ib. a. 6. Die den anderen vermincte. Ib. Die op andren trocke versegde wapene. 12. Wie den anderen stake. 14. **Ten anderen** [*nl.* tweede art.], *ten tweede*, fr. *secondement*. Te weten dat een bastaert.. Ten anderen, dat soo wanneer eenich kennelijck ongeval gebeurde. *C. v. Diest*, *priv.* 15 mei 1509.

2) **Bij den anderen**, *tegader*, *te zamen*, *vergaderd*, fr. *ensemble*, *assemblé*. || In vyfthien jaeren daer te voren noyt schoonder hoop volcx by den anderen en was gesien. Piot, *Chron.* 107.

ANDERDACH, zn. m. *Tweede dag*, fr. *deuxième jour*. || Karele was acht jaer grave eñ doet gheslegghen up den ander dach in maerte anno Domini duust een hondert eñ zeven en twintich. Jan v. Dixmude, 54—55.

ANDERHALF, telwoord. *Een en half*, fr. *un et demi*. || Dewelke vijftien scaelghe [schellingen] soe [zij] heeft besettet eñ bewijst up anderhalf ghemet lants.. 17 aug. 1290.

ANDERLINCK, zn. m. *Achterneef*, neef in den 2^{en} graad, kind van een vollen neef of eene vollen nicht, fr. *cousin sous-germain*. || Dander [point], dat hi ware maech der partie, rechtsweere, of anderlinc, sal niet gelooft zyn, of het en ware van maechsibbe; die es men sculdich te prouvene metter zibbe. *Leenr.* v. 1528. G. ij r°. a. 2.

ANDERS, bijw. 1) *Anders gezegd*, *met ander woorden*, fr. *autrement dit*, *en d'autres mots ou termes*. || Hoe een tochter oft tochteresse ['t] tochtgoet regeren sal van 'tholt, oft anders: welck holt men in trecht hilt voor hart oft weeck holt. *C. gr. Loon*, I. 55, a. 36.

2) Met „dan", gevolgd door eenen afhankelijken bijzin: *behalve*, *tenzij*, fr. *sauf*, *si ce n'est que*. || Alle gehuwede persoonen, man eñ wyff, moeghen alle contracten *valide* passeren, eñ syn vuyt alle momborien, anders dan dat de man blyft momboir van synder huysvrouwen. *C. v. Antw.* 1545, X. 9. **Anders worden dan te passe**, *zieker worden*, *sterven*, fr. *empirer*, *mourir*. || Hy, deposant [chirurgyn], kennende d'oude ziekte van denzelven Gheleyn, zeyde dat hy wel zoude dienen ter aedere ghelaeten te zyne, zonder nochtans daeranne te durfven commene, overmits hy ghevanghen was, om dies gheen verantworden te hebbene, indien 't anders met hem ghewierde dan te passe. *Troubles relig.*, I, 150.

ANDERS SUNDERS WAERE, bijw. De beteekenis is wel *elders*, fr. *ailleurs*; „sunders" schijnt ter versterking van „anders" te dienen. || Soo verre eenich porter waer die eenen anderen porter van lijf eñ goet aensprake, anders sunders waere dan in der voors. bancke van Megem, die waer den heere op ses pondt. *C. v. Meghem*, *Oork.* v. 1357, a. 15. Anders waer. Ib. a. 18. Zie anderswaer.

ANDERSDAECHS, DES —, met sterke verbuiging van het bijv. nw. || Als men versschen zeevesch sandersdaeghs ter marct brenght, soe zal men daerbi zetten een banire op enen stec, twee ellen lanc. *Kb. v. Diest*, A. r. 35. Als men verschen zeevesch des andersdaeghs ter merct brengt. Ib. Eñ over deghene die dies niet en ghelden mach men des andersdaeghs claghen. Ib. 38. Die sijn ghelaegh niet en betaelt sandersdaeghs voer der nonen. Ib. 52.

ANDERSTONT, bijw. *Nadat*, *zoodra*, fr. *après que*, *aussitôt après que*. || Naer 'sdeposants beste onthout, eñ midts dat den deposant vertroc anderstont dat de presentatie [eener inschrijvingslijst] van eenen yeghelyck by den predicant gheteeckent was, zo wierdt den deposant corts daernaer.. ghevraecht wat hy daertoe contribueren wilde. *Troubles relig.*, I. 113.

Eer a—. *Eer*, *aleer*, *alvorens*, fr. *avant que*. || Dat zy [*nl.* de soldaten].. binnen waeren eñ begonsten te schieten eer anderstont zoe [zy] yemant ghewaere was. *Troubles relig.*, III. 225.

ANDERSWAE. Zie anderswaer.

ANDERSWAER (Anderswair, anderswae, anderswoe), bijw. *Elders*, fr. *ailleurs*. || Voort mogen wi, here van Kuyc, mit unsen knapen eñ mit unsen vrinden wel varen helpen eñ dinen dien hertoge van Brabant... anderswaer dar his te done hevet. *Brab. Y.*, 21 oct. 1286. *Nijhoff Ged.* I 1. Die

herden, dat sijn die leeraren, die alle dat jaer dore die liede leren, hier eñ anderswaer met harer leeren eñ goeden levene. *Aller Kerstenb.* 89. Dat niemant egeen wullewerck maecken en sal, noch doen maecken, die in onse lande van Megem woonachtigh sijn, anderswaer dan binnen onser stadt van Megem. *C. v. Meghem, Oork. v.* 1375 a. 18. Zoe wij het zij, man oft vrouwe, die eenen gebannen persoen uut der stadt van Sintruden in derselver stadt oft vrijheijt binnen zijnen huijse oft anderswoe onthilt. *K. v. St.-Truiden*, 1366, a. 36. Dat die meestere onser stat van Sentruden tot allen tiden suelen moghen te wapen roepen, die banclocke luden eñ hore banieren brengen op die merct eñ anderswaer. *O. Liége*, 17 mei 1393 a. 12. *St.-Truiden.* (De uitgever liet drukken „anders, waer", 't welk natuurlijk eene slechte vertaling ten gevolge had). Dat nyemant in den name off van derselver onser stat wegen, sonder onss scouteten eñ der overster raidtsluden oirloff eñ consent en sal mogen slaen noch luyden die clock, noch banire dragen op die merct, noch oic anderswair in derselver stat, om dat volck te beruerene. *O. Liége*, 17 aug. 1417 a. 5. *Herck.* Hadde de man anderswair goets genoch, soe waire hy sculdich te suppliëren die alimenten eñ onderhoudinge van vuetsele [zijner vrouw]. V. D. TAV. 243 v°. Vangen eñ setten terstont, sonder hem anderswaer te laeten benachten, in onsen gefencknisse. *O. Liége*, 11 dec. 1500 a. 22; ook a. 32. Ordineren, off yemant sich onderwonde.., noch oeck eniger anderen materie van golt eñ silver, die anderswae te draghen dan op onse muynte, om aldaer te verwercken. Ib. 18 juli 1522, a 8.

ANDERSWAERVEN. Zie ANDERWERF.

ANDERSWARFS. Zie ANDERWERF.

ANDERSWEER, zn. m. *Bloedverwant in den 2en graad, achterneef, kind van een vollen neef of eene volle nicht*, fr. *cousin issu de germain, cousin sous-germain.* Daar echter het w. „neef" de beide beteekenissen heeft van *neveu* en *cousin*, komt het ons voor dat „andersweer" richtiger, [ja, niet zoo zuiver] door „achterkozijn" dan door „achterneef" zou overgebracht worden. DE BO: Twee persoonen, wier respectieve grootvaders of grootmoeders broeders of zusters zijn, noemt men Andersweirs. De andersweirs zijn de kinderen van rechtsweirs. || Deerste zijn broeders ende zusters; die ij zijn de kinders van dien, die men int Vlaemsce heet „rechtsweers"; die iij zijn de kinders die van rechtsweers coemt (*sic*), ghenaemt „andersweers"; die iiij zijn de kinders, die van andersweers comen, ghenaemt „derdesweers". DE BO (Th. van Herentals).— Van soenen. Voert, anderswers zullen hebben de twee deel van dattre blijft naer de maniere van den rechtzwers. *Auden. menq.*, I 342 (1324). Willem van Loo, men hilt hem al Vlaenderen duere als grave, want hy was anderzweer van den grave Kaerle, eñ in al Vrankerike en was niemant naerder van sibben. JAN. V. DIXMUDE, 54. Alle andere, de collaterale oft van besiden, zijn broeders, susters, ooms, moeijen oude ooms, oude moeijen, rechsweers, anderzweers ende also voort. *Leenr. v. Vl.* c. 18. Een grondenare heift een leen, dat hem comt van zinen vader; hi heift eenen broeder van der moeder zide, eñ zyn naeste maech es een anderzweer, of derdzweere van svaderszide, eñ hi steerft sonder hoir, zyn leeñ sal toecommen zinen anderzweere of derdzweere, diere naest zy, wyf of man, eñ ontghaen den broeder. Want het en mach niet uten gheslachte gaen. *Jus feud. Fl. vetus*, c. 32. *Leenr. v.* 1528 f°. b. j. v°.

ANDERSWOE. Zie ANDERSWAER.

ANDERWAERF. Zie ANDERWERF.

ANDERWAERFVEN. Zie ANDERWERF.

ANDERWARF. Zie ANDERWERF.

ANDERWEERF. Zie ANDERWERF.

ANDERWERF (Anderweerf, anderwaerf, anderwarf, anderswarfs, anderswaerven, anderwaerfven, anderwerven), bijw. *Ten tweeden male*, fr. *une seconde fois, pour la deuxième fois.* || So wie dat ghestolen dinc coept... Die anderwarf ghestolen goed coopt. Lat. *Qui secundo rem furtivam emerit.* Es oec dat zake, dat hy derdewaerf ghestolen goet ghecocht heeft. *K. v. Saffelare*, 1264 a. 30. Zo wie voor den bailliu eñ scepenen verde wederseide, sal gheven den heere xx schell.; wederseide hine anderswarfs, xl schell.; derderwarf iij pt. Ib. 50. Eneweerf, anderweerf, derde weerf. *K. v. Antw.* 1292 a. 67. (De Bruss. keure heeft, eenwerf, anderwerf eñ derdewerf.) Wie stale beneden vijf scellinge weert, men soudene tekenen; vonde men getekent, eñ anderwerf stael, hi hadde tlijf verboert. *K. v. Bruss.* 1292 a. 17; (de Antw. k. heeft: anderweerf.) Ten verzoucke van Lievin Lippens, wierdt anno 1399, by scepenen van beede de bancken ghewyst de moedere anderwaerf te verdeelene, omdat claerlic bleeck by oorcondscepe, dat zou [zij] fraudeleuselick verdeel ghedaen hadde. *C. v. Gent, vonnis*, 12 aug. 1399, I 578. Besteedt dat die richtere aen die scepenen, hi zaels ghelden iij lb. Eñ alsoe anderwerven iij lb. Eñ derdewerven iij lb. *Kb. v. Diest*, B 13. Zo eyst, dat wy, de zaeken voors. overghemerckt, u ontbieden eñ bevelen zeer expresselicken bij desen, dat ghy anderwaerfven eñ van nieuws doet publiceren, allomme daert behooren zal, tplaccaet etc. *Plac. v. Vl.* 24 jan. 1546. I 702. Een man ofte wyf anderwaerf eñ te meer stonden ghehuwet gheweest hebbende. *C. v. Aud. cah. prim.* VI 38.

2) *Voortijds, vroeger*, fr. *auparavant.* || Dat den costere eenen ondercostere, weerdich ter zelver officie, schuldich werd te hebbene eñ kiesene, volghende de costumen anderwaerf daerop ghehauden. *Gends Chartb.* 132. 1 dec. 1420.

ANDRIESGULDEN of BOERGOENSCHE GULDEN, fr. *florin St. André.* Gouden munt het eerst geslagen door Philips den Goede, in 1466, voor Braband en Limburg. Zij droeg de afbeelding van den apostel Andreas met zijn kruis. VAN DER CHIJS, *Hertogd.* I, 147. Zie *Plac. v. Brab.* II, 524, 538, 558, 574.

ANE en zamengestelde. Zie AEN.

ANEBELT. Zie AENBILT.

ANGEL, zn. m. Term in de bouwkunde. || Item, enen bant omme den groten slotsteen, met enen oog eñ enen angel met daken (?), xvj boddragers. RAYM., *S. Sulpice* I, 3, (1454).

ANGEL, zn. m. Zooals thans. Figuurlijk. fr. *aiguillon.* || Alstu verwonneste den angel des dodes so opdedestu den ghelovighen die rike der hemelen. *Getijdb.* XVe E. 21 v°. *Te Deum. Tu devicto mortis aculeo.*

ANGELOT, zn. m. fr. *angelot.* Eene fransche gouden munt door Lodewijk IX het eerst geslagen en aldus genaamd naar het beeld van den aartsengel Michaël, die den draak verslaat. Ook van de stad Thorn bij Maastricht. VAN DER CHIJS. *Leenen* 198. Zie ook VERDAM. Er werden ook angelotten in Engeland geslagen. || Die oude anghelotten van Enghelant, gheslaghen vóór den jare 1542, van 48 in 't marck. *Plac. v. Brab.* 17 juli 1548, II 474. Zie ook aldaar de Oork. van 1611, blz. 524, en nog

534. || Hebbende ooc verstaen dat men de nieuwe gouden angeloten, geteeckent met eender O, in grooter quantiteyt herwaertsovere bringht. *Plac. v. Vl.* 16 Sept. 1549. I. 521. D'anghelotten van Enghelant met de O op 't schip. *Plac. v. Brab.* 18 mrt. 1633 II 534. It. 524, 559, 574.

ANGEREEL, zn. (Hangereel?) || Eerst 8 stylen voor anghereelen, lanck 13 voeten, groot 10 eñ 11 duymen. *Auden. meng.*, IV, 141 (Conditien... waerbij besteet sal worden... het temmerwerck eñ metsewerck met het rechten van eene naelde oft peere op den torre van St-Wouborghen kercke 1619).

ANGEREELSTIJL (Hangereelstijl?) || Item, 8 anghereelstijlen, lanck 24½ voeten, groot 10 eñ 11 duymen. Ib. 142.

ANGERINGE (Angheringhe), zn. v. *Zeker leenmansdienst*, waarvan wij eigentlijk niet weten waarin hij bestond, fr. *corvée*. Kil. Engher, ingher. *Angaria, servitus coacta: compulsio iniqua, exactio.* Zie MAIGNE D'ARNIS. || De tallia sive exactione et angaria, vulgariter dicta *engheringhe*. *Cart. S. Trond.*, 8 jan. 1290 n°. 135. Super eo quod ipse dominus de Diest dicebat se quasdam angarias seu servicium quoddam, quod vulgariter dicitur *engheringhe*, posse petere. Ib. n°. 136. (De uitgever neemt den vader voor het kind, waar hij op „angaria" aanteekent: Du flamand *engeringe, corvées*). De *angariarum praestatio* was ook in het Romeinsch recht bekend; zie LEXICON SCHELLERI, bij wien het „misschien de vroondienst was, dien onderdanen aan de vorsten bewijzen, bij voorb. voeren of vrachten rijden, om een boodschap loopen enz."

ANIJL (Annil), zn. *Anijl, anil, indigoplant*, fr. *anil, anir, indigo.* || Annil oft indigo, comende van Venetien, Portugal eñ Levanten, de 100 lb., *in* vj lb., *vuyt* x lb. Annil van Barbarijen, de 100 lb, *in* iij lb., *vuyt* iij lb. *Zeeuwsche tol*, 1623.

ANIJS (Annijs), zn. m. *Anijs*, fr. *anis.* || Een bale van omtrint iij^c lb. gt., op een lb. groote. *Schatting v.* 1551, f°. 183 v°. Van 100 lb. xx. sc. *Tol v.* 1597. Annijs in vaten, pijpen, sacken oft tonnen, van elck 100 lb. gewichts, viij gr. *Zeeuwsche tol*, 1623.

ANJUN (Eynbuen (*sic*), eijuyn, enguyn, einjuyn, enjuun), zn. m. *ajuin*, fr. *des oignons.* || Dat egheen vercooperen, hetzy van beesten.., van keese.., eñ van gruender pottagien, als cabuyscolen, rapen, peteroelie, wortelen, eynbuen oft van anderen victualien enz. *K. v. Brussel, v.* 1486. Dat loec, engvyn, noten eñ al sulke andere penneweerde. DE VL. *Acc.* 30 (1494). Loock, anjun, appelen, peeren, enz. *Plac. v. Vl.* 29 jan. 1549. a. 1. I, 363. Rapen, naveaux, radijsen, saladen, eynjuyn, appelen, peren, noten. *Plac. v. Brab.* 6 nov. 1620. I, 93.

ANJUNSAET (Einjuynsaet), zn. o. *Tol op de Zenne*, 1436—1531.

ANCKERGAT, zn. o. fr. *trou d'ancre.* || Stellegaten. Men sal meten voor den werckman, voor ieder stellegat, twee voeten, eñ elck anckergat, eenen voet, eñ ook, voor elck spreeuwgat ofte musgat, oock eenen voet. *Plac. v. Brab.* 16 jan. 1705 a. 67.

ANCKERGETAUW. *Anker en wat ertoe behoort, vischgereedschap*, fr. *ancre, avec ce qui s'y rattache, engins de pêche.* || Dat niemandt hem en vervoordere in de voors. rivieren te visschen metten voors. anckerschepen...; op de boete van..., eñ verbuerte van de schepen eñ anckergetauwen. *Plac. v. Vl.*, 31 juli 1627, a. 1. II, 381.

ANCKERHOOT, zn. onz. *Ankerhoofd*, fr. *tête d'ancre.* || Een eyghelyck mach tymmeren eñ metsen opt duyterste van synder erven, eñ soe nae eens anders erve alst hem belieft, maer moet alsdan op syn uyterste blyven, syn anckerhoodt binnen synen muere houden eñ intrecken. *C. v. Antw.*, 1545, VIII, 14. Alsdan heeft eñ behoudt de coopere van dien halven muer oock derve van den eusidrup, anckerhoofden, noten. Ib. a. 48.

ANCKERSCHIP, zn. o. *Bootje voorzien van een anker*, fr. *barque pourvue d'une ancre.* Zie ANCKERGETAUW.

ANLAME. Zie ALAEM.

ANNICHILEEREN (Anitcheleren), bedr. ww. *Teniet doen*, fr. *annuler.* || Tot deenre [*l.* dienre] tijt dat hij der partijen genoech gedaen heeft eñ die inhibicie gheannichileert. *K. v. St.-Truiden*, 1366. a. 71. Maer wel es te wetene, dat wy, scepenen voors., machtich blyven eñ almachtich, al dese voors. ordonnantie en elc point zonderlinghe.. voort te meersene, te minderen ofte al tanitcheleerne eñ te nieuten te doene. *Acad. d'archéol.* 1856, blz. 288. 11 juni 1500.

ANNIL. Zie ANIJL.

ANNULEEREN (de oyrs), bedr. w. *Berooven*, fr. *spolier.* || Oock mede soo is recht van confiscatien een recht seer odieux, ghecorrigeert *jure novissimo Auctenticorum* in alle stucken, uytgedaen in *crimine lesae majestatis*. Ende die redene die is, want, confisquerende het goedt van den ghecondemneerden, men annulleert de oyrs, eñ men neemt haere successie, hoewel dat sy niet misdaen en hebben. *Leenr. v. Vl.*, c. 55.

ANSIEL, bn. *Bijzonderst*, fr. *principal.* || Dat men vortaen allen gespleten ende belasde heergewerleenen (*sic*), die by helder [houder] derselver lenen werden vercocht, sal der helder oft proprietaris van den ansiel oft principael leenen binnen jaers mogen lossen. *C. gr. Loon*, I, blz. 8. *Réf. de* 1548, a. 7.

ANTENEUS. Zie ANTENOOS.

ANTENOOS (Antenois, anthenois, anteneus, anterneus), zn. *Vischjes van een jaar oud*, fr. *poissons d'un an.* LA CURNE: *Antenois, que est d'un an.* D'ARSY: Anten, van over een jaer, tjarent. *Antenois*, van tjarent. *Chose antenoise.* Een dinck over een jaer oudt. DUPIN et LABOULAYE: *Antan, l'autre année, l'an dernier.* — *Antenoises sont bestes d'antan, c. à d., de plus d'un an d'aage. Anteneaux, jeunes carpes d'un an. Cout. de Hainaut*, t. I. *Glossaire.* || Item, ghecocht 1½^c anthenoys, omme mede te spysene de veste van der stede tusschen de Nederwijcpoorte eñ de Cloosterpoorte, coste iij lb. Ninove, *St.-rek.* 1478. (Een onzer taalkundige waaghalzen vertaalde het w.: *poissons grands comme la main, visschen een hand groot*). Als dat deselve verweerdere de voirs. viveren gehouden soude wesen te latene ten eynde van der voirs. jairschairen van tweelff jairen gelijck hij, verweerdere, die aenveerde, te wetene wel eñ loffelycken gewracht eñ gespyst met anthenoisen, gruwen [*elders* grauwen] eñ met hueren vorsselen. *Rijksarch. Leenh. v. Brab.*, *Pastueren* 9 *Moens*, 1534. Ende is [een tochtenaer] gehouden deselve [vyvers]... behoorlyck te spysen met antenois eñ grauw. *C. v. Bruss.* 1607, a. 258; *junioribus piscibus fovere*, zegt CHRISTIJN. Belangende de vyvers eñ wallen, waerop men karpel queeckt, den afgaenden pachter zal den vollen kaerpel vermogen te visschen vóór Kersavond dat synen pacht expireert, eñ daerop moeten laeten het spyssel van gruy, bollaert eñ anterneus, 't gone volgens de breedde nootsaeckelyck is. *C. v. Aud.* 2^e D. 498. 26 sept. 1767 a. 27.

ANTER (Enter), voegw. hd. *entweder*. *Of—*, *of*, fr. *ou bien—*, *ou*. || Ic en bid Di niet om zonne of om mane of om sterren; mar ic bid Di om die wonden. Wat macht beduden? Du biste van den wonden te gheven altoes vrac. Anter beneme mi mijn natuerlic leven, of wont mi mijn herte. *Hond. werk.* 86. Oft hij wort geturbeert in de possessie, die hem van jement anders dan van den richter aencomen is, eñ dan: (enter hij wort geturbeert bij violencien expulsiven, dats bij fortsen vuijter possessien ghestelt, — eñ dan coempt men hem te baten criminelijc eñ civilijc,.. oft bij der actien *furti*, oft bij der condicien furtive — oft hij wordt simpelijc geturbeert bij etc. V. D. TAV. 97 v°. Ende om in eender sommen te weten dat onderscheijt van der punicien van den delicten eñ misdaden, soe suldij weten, dat die misdadige: enter hij is onder zijn jairen eñ [*l.* ofte] boven zijn jairen; es hij onder zijn jairen eñ hij goet eñ quaet weet te verstaen eñ onderscedjden, dwelc in Latijn heet *doli capax*, soe wort hij gepunieert; mair die richter mach, mits den *state*, die punicie verlichten, es hij mesdadige. Ib. 159 v°. Es die misdadige *pubes* eñ bejairt, eñ is van gesonden zijnnen: enter die overdaet is comen vuijt gedelibereerder eñ voirdachtiger hertten eñ meijningen, eñ in desen gevalle: oft hij heeft alleene gepeijnst dat te doen, mair..oft hij heeft dat gepeijnst te doene eñ.., oft hij is totten wercke comen eñ.. Ib.

ANTERNEUS. Zie ANTENOOS.

ANTIECKSNIJDER, zn. m. *Beeldsnijder*, fr. *sculpteur*. || Aen Willem van der Borcht, antycqsnyder, heeft Philips Lemmeken besteet te makene alle de chiragie, die comen sal aen het sacramentshuys... eñ alle vercleeringe van onder tot boven. *Tongerloo*, 21 (1536). 't Gheen dat Maghiel van Breda, antycqsnyder van Breda, gemaect heeft aen de windelgraet in die kercke te Thongerlo. In den eerste, xvij kinderhoykens (hoofdekens) met vlogelkens; noch vijve [vijve?] ligghende kinderkens; twee staende kinderkens boven die deure; een pieramiere staende boven die deure. Ib. 38 (1548).

ANTIKERST (Antekeerst), zn. m. **De tijt van Antekeerst**, *het laatste oordeel*, *het einde der wereld*, fr. *la venue de l'antechrist*, *la fin du monde*. || Dat van hem [graaf Robrecht] zouden commen alle die Vlaemsche princen toter tyt van Antekeerst. JAN V. DIXMUDE, 31.

ANTCLEEDEREN. Zie HANTCLEEDEREN.

ANTONNEN (Anthonnen), zn. (?) || Een tonneken anthonnen, op ij s. *Schatting v.* 1551. f°. 190.

ANTWERDEN. Zie ANTWOORDEN.

ANTWOORDEN (Antwerden), o. w. 1) *Instaan*, *borg blijven voor*, fr. *répondre de*. || Worde mesdaet [boet] gewiset an dien man, dat dabt den scoutete antworde dies mans, jof sins deels van der mesdaet. 25 febr. 1252, a. 2. Dat hi sinen pant losse.., ofte neen, men sal hem nemmeer autworden van dien pande. Lat. *respondere*. *K. v. ter Piete*, 1265, a. 9.

2) *Antwoorden op* (*eene klacht*, — *in rechte*); fr. *répondre à* (*une plainte*, *— en justice*). || Een poirtere van Dyest, van den welken yeman hem beclaecht, die en is nyet schuldich tantwerden bynnen drie genachten. *K. v. Diest*, 1228, a. 13. (*Vert.*) Latijn: *nullo modo tenebitur respondere conquerenti*. — Eenen procureur, die in eenige saecke heeft geantwoort eñ gecontesteert, is gehouden in deselve saecke totten eijnde toe te blijven dienen. *C. v. Antw. comp.*, V, iij, 23. *Scripto* dient men ter rolle op dese maniere: A dient aenspraecke eñ conclusie *scripto*, doende eñ concluderende als in deselve, versoeckende antwoorde. Den ghedaeghde daeraen voldoende, laet stellen ter rolle het naervolghende: Den gedaeghde dient van antwoorde *scripto*, doende eñ concluderende als in deselve, versoeckende replique. *C. v. Diest*, vz. IX, 20. Den heesch gedient zynde, zal den verweerder schuldig zyn daertegen te dienen van antwoorde. *C. v. Aud.*, *Stijl* (*kamer*), 19 febr. 1619, a. 18.

ANTWOORT (Andworde, antwoorde), zn. vr. *Antwoord op eene aanklacht of eenen eisch*, fr. *réponse à une plainte ou une demande*. || Up den hesche diere meester Niclais vorseit toe dede, eñ upte andworde diere Symon vorseit up andworde. 31 jan. 1287. Eñ voorts aengaende synder antwoorde eñ defensien gedaen te worden des behooren sal. *C. v. Diest*, *Oork. v.* 12 oct. 1499. a. 3.

ANCXT (Anxt), zn. m. 1) *Kwelling*, *pijnlijke of angstige toestand*, fr. *tourment*, *situation pénible ou pleine d'anxiété*. || Dairom te sien [voorsien] was, dat dairom noch meir discordie eñ grote quaet opstaen eñ geschien muchten,...; om te verhuedene alsulcke ancxte eñ sorge. *O. Liége*, 10 juni 1417, a. 2. *St.-Truiden*.

2) *Gevaar*, fr. *danger*. || Soo verre jemant die breucke breke die voor die breucken ghenoegh ghegoet ware, oft verburgen coste in den lande van Megem, die en sal men daervoor in die gevanckenisse niet leyden..; het en waer dat het lyf aenginck; soo sal men hem houden alsoo lange tot ander tyt toe dan [dat] die schepenen eñ gheesworen dunct, nae hueren besten, dat aen den anderen lyf egheen noyt [nood, gevaar] en is, die daer gewont eñ gequetst is; eñ welcken tydt die schepenen eñ die gheesworen des dochte, op haer beste, dat daer egheenen anxt en waere, soo sal die heer desen man wederom uyt die ghevanckenisse laten gaen. *C. v. Meghem*, a. 13.

3) *Gevaar van schade*, *verantwoordelijkheid*, *risico*, fr. *risque*. || Wellec assise si solen verhueren moghen eñ opheffen te hoeren besten; ghelden se meer dan ghels es och scout, die si sculdich siin, haudent; ghelden se min, draghen daeraf den anxt eñ staen op haere aventure. *Oork.* 2 juni 1335. *Reg. cop. cart.* f°. viij v°. Ook 20 febr. 1328. Ib. f°. cxj v°.

4) *Vrees*, fr. *crainte*. || Die heilighe anxt des Heren blivet ewelike. *Getijdb.* 15e E. Ps. 18. *Timor Domini*. *Bijb. v. Dortr.* de vreese des Heeren. Dat daerom noch meer discoort eñ groot quaet opstaen eñ geschieden mochte...; eñ om te verhuden alsulcken anxt eñ sorge, sy.. *O. Liége*, 17 aug. 1417, *prooema*. *Herck*. Anxt eñ vreese en is anders niet dan een ontsich eñ bevinge des hertten, comende vuyt saken van tegenwoirdigen oft van toecomende perikel. V. D. TAV. 93. Tegen dengeenen die in eens anders gront getymmert oft gemetst heeft heymelyc, van anxte dat men hem verbieden soude. Ib.

5) *Verlies*, *schade*, fr. *perte*, *préjudice*. || Welke pointe eñ assisen voers. die rentmeesters selen verhueren mogen eñ opheffen ter stat behoef te horen beste; ghelden se meer dan sghels es ocht scout, die si schuldich siin, houden; ghelden se min, draghen den ancxt daeraf eñ staen op hare aventure, ghelijc den anderen assisen, die si van onsen voerderen eñ van ons hebben bezeghelt. *Oork.* 26 oct. 1335, *Diest*, *Inv.* n°. 31. Soe waer dat men oec wiste openbaer, dat dese voers. dekene eñ gheesworene haren eet niet wael en hielden, die sy gheesworen hebben, om ancxt eñ om sorghe der

gemeinre gulden goet te verhueden. *Serments*, *Regl. v. omtr.* 1412, § 5.

ANCXSTELIKE, bijw. *Op eene vreesselijke wijze*, fr. *d'une manière effrayante.* || Ontrent de zes hueren navons, zoo wart men up de stede stormende ancxstelike zeere; eñ dInghelschen weerden hem zeere. OL. v. DIXMUDE, 19.

ANCXTENEEREN, bedr. ww. *Beangstigen;* fr. *effrayer*, *mettre dans l'anxiété.* || Die yemanne jaecht daer hi tiegen in vreden leeght, ocht anxteneert, alse te slane ocht te quetsene, zaels ghelden x lb. *Kb. v. Diest*, B 15. Die den anderen enxteneert met scietene, saels ghelden xv st. *K. lakeng. Diest*, 1333, a. 131.

ANCXTENEERINGE, zn. vr. *Beangstiging*, fr. *action d'épouvanter.* || Oft dat hij openbair doot vijant is van dengeenen daer hij tegen geproduceert wordt, mits openbairen dreijgementen oft anxteneringen bij hem voortgestelt. v. D. TAV., 370 v⁰.

ANCXTVOUDICHEIT, zn. vr. *Angst*, fr. *angoisse.* || Ic aenbede die bangicheit eñ anxtvoudicheit dijns alresuetsten herten, doen dijn lijden aenstaende was. *Hond. merk.* 44 v⁰.

ANCXTLICHEIT, zn. vr. *Angst*, *benauwdheid*, *kwelling*, fr. *anxiété*, *angoisse.* || Ghif ons de Here van hoerre [*nl.* der H. maagd] ghehoechnisse verbliden, dat wi, overmits hoerre goedertierenre beden van alre aenstaender anxtlicheit, van den ewigen dode eñ van allen qualen moten werden verloest. *Getijdb.* 15ᵉ E. 42 v⁰.

APAISIERERS, zn. mv. Ook Paisanters, paisierres, paysiers, paismakers. Zie PAISIERS. *Bevredigers*, *vredemakers*, *bemiddelaars*, fr. *apaiseurs*, *pacificateurs*, *médiateurs. Auden. meng.* II, 67.

APEERT (Appeert), bn. *Onbeschaamd*, fr. *impudent*, *effronté.* LA CURNE: Apert. || Omdat zij zoo beroerlic eñ oneerlic gheleeft hadden..., eñ onder andere den suppier int sGraven Casteel.., een appeert man, die gheerne bij zijn snoere was. *Ber. tijden*, III, 252.

APLAIN, zn. ons. Int aplain, *openbaarlijk*, fr. *publiquement.* || 's Graven raedkamer van Vlaenderen. Naer dien versouckene, daden scepenen rumen de camere. Eñ weder incommen synde, scepenen wysden int aplain, met openen cameren, die van Audenaerde tharen vermete, eerst te doen ludene in de camere ons geduchts heeren rade, dat sy gheuseert eñ in possessien waren, dat men te Hoerenbeke eñ eldre binnen den lande van Aelst huerlieder brieven van verbode gheobedieert hadde. *Belg. Mus.* II, 301 (1407).

APORTE (Apoert, aport, appoort), zn. *Vrijwillig geschenk*, *offerande aan geestelijke gestichten*, fr. *don volontaire*, *offrande à des fondations pieuses.* || Obventiones, que vulgo dicuntur *apoert*, et que ibidem evenirent in pecunia, cera, lino, ovis et quibuscumque rebus aliis, per mamburnos dicte capelle de Berbruc, cedent in utilitatem edificiorum, luminariorum et aliarum necessitatum dicte capelle. *Cart. St. Trond*, 22 nov. 1308. II. blz. 431. || Ontfanc van den apoorte van den gracien eñ pardoenen, die gheottroyerd zin by den cardinalen van Rome etc., eñ bi den bisscop van Doornicke gheconfirmeert, eñ dertoe ghegheven xl daghen pardoens, ten outare van Onser Vrauwen, sichtent kersmesse anno xlviij, tot kerssavont xlix, xxij lb. viij sc. par. REMBRY, I, 564. *St.-rek.* 1468—69. Ontfaen van apporten van boter, vlas, wolle, gouden ringen, was, enz., lxxiiij lb. j. sc. iiij den. par. Ib. 665. *Rek.* 1557—58. Ontfanc van apporten eñ giften tot reparatie van de kercke, van vlas, graen, enz., viijc xxxiiij lb. viij sc. vij den. par. *Rek.* 1589—90.

APOSTAET, zn. m. *Afvallige*, *renegaat*, fr. *apostat.* || Van den appostaten suldij weten dat apostasie is te seggen een onbillicke, gecke overdaet, eñ eenen afstant van goeden voirnemene. v. D. TAV. 76.

APOSTASIE. Zie APOSTAET.

APOSTEL, zn. m. fr. *apôtre.* Het was een oud gebruik in de kerken, en het bestaat nog hier en daar, dat men, op Witten donderdag, de voeten van twaalf arme ouderlingen waschte, ten aandenken van de voetwassching der apostels door Christus, en dat men hun brood en fijn gebak uitdeelde. || Betaelt Jan Colpaerde, witten donderdaghe, van crakelinghen omme die apostelen, eñ daermede men sopte, iiij sc. vj. d. par. REMBRY, IV, 644 (1454). Betaelt witdonderdaghe, van crakelinghe eñ van broode, daermede dat men zopte, eñ om de apostels te ghevene, iiij sc. par. Ib. 645 (1467). Betaelt an Jan Blomme, backer, op den 19ᵉⁿ april 1668, van derthien witte broon, om te deelen aen de apostels op den witten donderdach. Ib. 646. (De uitgever teekent aan, dat de persoon, die Judas verbeeldde, twee brooden bekwam, vanwaar hier het getal dertien.)

APOSTELEN (Apostoli), zn. mv. *Beroepsbrieven*, fr. *lettres d'appel.* DUPIN et LABOULAYE *Apostres*, *lettres que le juge duquel il est appelé baille à l'appelant*, *adressant au juge par-devant lequel sortira l'appel.* MAIGNE D'ARNIS: *Apostoli;* DE LAURIÈRE, *Apostres.* || Om dan voirt te weten wat apostelen zijn, soe suldij weten dat apostelen zijn eenderleije [eene soort van] letteren van corter formen eñ weerden, welcke scriftuere nochtans niet en is van der substancien des gerichts, daeraen dat [waarbij] men appelleert, instruerende van den voirnemen des richters, eñ int corte begrijpende die circumstancien van der geheelder saken van appellacien; eñ zijn geheeten *apostelen* nae de Griecxe sprake, dair dat woordt vuijt gesproten is, eñ is alsoe veele te seggen als „een overseyndige totten oversten”; eñ die apostelen behoiren te begrijpen: wije, van wat richter, tegen wijen, wairaf eñ van wat saken men appelleert. Selen oic begrijpen oft diegeene dair men af appelleert der appellacien defereert oft nijet, dats te verstaen: oft hij die appellacie toelaet eñ tevreden is dat die gedaen wort oft niet, eñ wairomme dat die voirscr. geappelleerde dijer defereert oft niet. v. D. TAV. 391 v⁰. Een appellatie wort desert met ij manieren; zwijgende, bij lapse eñ versuijmpten eñ verstrijkinge van den tijde van verheffene oft apostelen te versuecken, eñ expresselijc oft openbair, bij renunciacien van der appellacien. Ib. 349 v⁰. Van alle vonnissen van subalterne bancken appelleert men aen borghemeesteren eñ schepenen.. Sonder dat van noode sij apostolos oft brieven van oorlove van den rechter *a quo* daertoe te verwervene. *C. v. Antw.*, 1582, LXX. 1, 3. Om d'appellatie te genieten eñ saecken alhier tot kennisse te brengen, en is niet van noode daertoe apostolos oft brieven van oorlove van den rechter, daervan geappelleert wort, te verwerven. *C. v. Antw. comp.*, V, XV, 5.

APOTHECARIS (Appothecaris), zn. m. *Apotheker*, fr. *apothicaire.* || Die eenen anderen slaet, moet den cirurgijn betaelen, eñ oick den medecijn eñ appothecaris. *C. v. Antw.* 1545, II, 32.

APOTHEKE (Apteycke), zn. v. Fig. fr. *pharmacie.* || O ghebenedide, gloriose joncfrouwe eñ martelaresse sancta Katherina,... o, du, bloeyende rose

des paradis eñ levende apteycke. *Gebedb.* 15e E., 130.

APPEELEN, APPEELKENS. 1) *Klokjes van den beier of klokkenspel, waarvan het spel het slaan der uur en harer onderdeelen met een deuntje vooraf gaat, spel* door MEMBRY den *voorslag* genaamd. Zie DE BO v° Wekker; fr. *clochettes du carillon dont le jeu annonce, par un petit air, la sonnerie de l'heure et de ses subdivisions.* || Den clocghietere van Mechelen, op rekeninghe van den ghietene eñ leveren van den zestien appeelen up 't beelfroot, boven 't guendt dat hy wech heeft, vc. xlij lb. Denzelven Mahieu, van dat hy betaeld heeft den clocghieters up rekeninghe van den ghietene van den appeelkins, iijc iiijxx iiij lb. Mahieu de Groote, van dat hij betaeld heeft Francoys Soucke van den coope van ij ponden fijn ynghels tin om de appeelken van der stede, liiij lb. xij s. *Ypriana*, I, 57. *Stadsrek. v.* 1543/4.

2) *Oproeping ten wedstrijde, appél, waarschijnlijk door het opsteken van een hoedje*, fr. *défi, provocation, apparemment en arborant un chapeau.* Zie LA CURNE *Appel.* || Den 25 augusti, was met trompette gheboden, dat men op de straeten niet en mochte dansen, gheen hoeden noch appeelen ophanghen. *Belg. Mus.*, VIII, 426 (1587).

3) *Appel, appellatie, beroep op eene hoogere rechtbank*, fr. *recours à un juge supérieur.* || **Dwasen appél**, zooals thans, *ongegrond beroep*, fr. *fol appel.* Werd ook „gecke appel", „frivol appel", „quade" en „onwijse a—" genaamd. || Dat die wethouders van Breda wel hebben gewijst, eñ den voirscr B. qualyc geappelleert; hem dairomme condempnerende in de costen van der saken van appellacien, die taxacie dairaf den Hove gereserveert, eñ voirt in de amende van den dwasen appél. V. D. TAV., 382 v°. Staende huerlieder [*nl.* van twee subalterne banken] gewysde eñ sententien ten betrecke eñ reformatie voor scepenen van Audenaerde, mette boete van iiij lb. parisis over tfrivol appel. *C. v. Aud. cah. prim.* I 37. Van welcken vonnisse geappelleert wart, eñ wart bij den hoofde geseijt wel gewijst eñ qualijc geappelleert, eñ die Lombaerd gecondempneert in die costen eñ in die boete oft bruecke van gecker appellacien. V. D. TAV., 44. Dat soo wanneer den geïnthimeerde sulcken ghemeynschap van remedie van appellatie oft reformatie genietende ware, soude insgelijcks mogen gecondamneert worden in d'amende van de quade ende onwyse appellatie oft reformatie, als de materie daertoe gedisponeert ware. *C. leenhof v. Brab.* a. 7. Lat. *temerae appellationis.*

APPEL, zn. m. 1) *Boomvrucht*, fr. *pomme.* || Van elken scepe appelen iv penn. Luevens. *Tol op de Zenne* 1436/1531. Appelen eñ peren, gelijck de kriecken. *Tol v.* 1597. Appelen, van 100 tonnen 12 guld. oft ponden, xij lb. *Licenten* 1622. Appelen van dese landen betalen den 120en penninck, d. i. van elck pondt grooten twee grooten. *Zeeuwsche tol* 1623. **Appelen van oraignen**, *oranjeappels*, fr. *pommes d'orange.* || Van de hondert, twee appelen. *Watertol*, 1550. Hiermede meenden zij apelen van Oraignen, die zij Spaengiaerts noumden, omdat zij uut Spaengien quamen eñ daer ghegroeijt waren. *Ber. tijden*, II, 319. **Appelen van grenaden**, *Granaatappels*, fr. *grenades.* || Het hondert x sts. *Tol v.* 1597.

2) *Bol, priem*, fr. *boule.* || Alle appels, achtkantigh ofte rondt, in diergelycke thorens, die met schalien gedeckt zyn. *Plac. v. Brab.* 16 jan. 1705 a. 10 *Schaliedaken.* Voor de groote ronde haecken, vyf voeten, voor de de appels te setten, vyf voeten. Ib. a. 15. Voor elcken appel ofte priem op dackvensters te setten, vier voeten. Ib. a. 5. *Ticheldaken.*

3) **Coper- ofte looden appelen**, *een geheim wapen*, fr. *arme secrète.* || Is ongheoorloft te draghen bedecktelick eenige haemerkens, coper- ofte looden appelen, ofte andere cleyne wapenen. *C. v. Veurne*, LXVI, 36.

APPELLATIE. 3) Zie APPÉL.

APPELLEERDER, zn. m. *Opperwerkman*, fr. *chef des ouvriers, maître des travaux.* || Hubrecht Fredricx, metser van der stadt, aengenomen om te wesen opperwercknan oft appelleerder van der kercke. *Arch. Bergen-op-Zoom*, *Rek. v.* 1527, *Rubr. Van loonen eñ wedden.*

APPELMANGER (Appelmenger), zn. m. *Koopman in appelen*, fr. *marchand de pommes.* Kil. M e n g h e r, j. m a n g h e r. || Waltherus Appelmenghere. *Godsh. te Bruss.*, B. n°. 210, 13e E. Zie HOUTMENGHERE.

APPELPOTE, zn. v. *Jonge appelboom*, fr. *plançon de pommier.* || Heeft die voirs. appellant in feyte gestelt, dat, meer dan drye jairen geleden, de perpote in questien hem toegegeven was op zekere andere appelpoten bij hem gecocht. *Rijksarch., Leenhof v. Brab. De Duyve* ɔ *De Ghenst*, 1545. *Griefven* a. vij. Zie PEERPOTE en POTE.

APPELROOSTER, zn. m. || j· appelroestere, fr. *ung gril a rottir des pomes. Inv. v.*, 1467. a. 70.

APPELSTEEL, zn. m., fr. *queue de pomme.* Spreekw. Huerlieder gedreechsel en achten wij niet meer dan eenen appelsteel. *Beleg v. Gent*, 13.

APPELWIJN, zn. m. Zooals thans, fr. *cidre.* || Van elcker amen appel- ende perenwijn. xij st. *Plac. v. Brab.*, II, 42. *Imposten v.* 1570, a. 40. Oudste melding.

APPENDICIE, zn. v. *Aanhanging*, fr. *appension.* || Bekennen, onder de appendicien van onzen zeglen ... 8 febr. 1275.

APPETIJT, zn. m. *Begeerte, zin, welgevallen*, fr. *désir, gré, bon plaisir.* || Hoe de kiesers verdreeght [bedreegd] waren, by dat hy 't volck hadde ghedaen vergaren; hoe hy de commissarissen badt te Brugghe te treckene, belovende eñ zweerende dat al staet haude; maer binnen twee hueren daernaer was de kuere [de keus] t' zyne appetyte ghedaen. *Collatie*, 57. Sommighe van hemlieden [krijgslieden], oock versouckende die kermessen, bruyloften, eerste messen eñ dierghelycke feesten, willende aldaer de tafelen voor hemlieder ghedeckt te worden, ofte aldaer t' eten eñ drincken eñ ghedient te zyne nae heuren appetyte. *Plac. v. Vl.* 15 juni 1556. I 29. Dat het tot onser kennisse ghecomen is, dat vele van onsen vasallen eñ ondersaten willen interpreteren de voors. ordonnantie nae hueren appetijte eñ verstande. *Plac. v. Brab.* 17 juli 1528, I. 266. Ende alsoo denselven [turf] zijn houdende op eenen hooghen eñ grooten prijs, nae haerlieder eyghen wille eñ apetijte. *Plac. v. Vl.* 11 jan. 1548. I 689.

APPLICAET, zn. o. 1) *Rechterlijk verslag*, fr. *appointement.* || Applicaet voor die borgemeester, schepenen eñ raedt der stadt van Diest, supplianten, van de stucken dienende tot bewys van hennen intendit, overgegeven aen den heere raedt commissaris, gedeputeert om t' informeren over die feyten daermede geposeert. *St.-Arch. Diest, Oorlogszaken*, 1644—56.

2) *Schriftelijke toestemming*, fr. *consentement par écrit ou apostille.* Zooveel als Appointement. || Ende

zullen de overmomboiren geen applicaet op requesten voortaen mogen geven tot verkoopinge van weezengoeden of andersins, dan in de vergaderinge van de overmomboiren. *C. v. Brussel*, *Stat. v.* 1657, *Momborie*, a. 47.

APPOINT, ook APPOINTEMENT. *Beslissing*, fr. *décision*. || Derfscheyders oft paelders t' Antwerpen en moegen egheen vonnissen oft appoincten gheven gronden oft erven aengaende.., ten waere by consente van partien eñ als arbitrateurs. *C. v. Antw.* 1545. VIII, 24.

APPOINTEEREN, onz. ww. 1) *Bescheiden*, *beslissen*, *besluiten*, fr. *décider*. || Saecken die op de rolle ofte voor commissarissen schriftelijck zijn bedinght, eñ daernaer geweesen bij visitatie van de commissarissen, en worden, in cas van provocatien, nijet mondelinghe bedinght, dan, wordt geappointeert dat de stucken sullen worden hersien, om recht gedaen te worden naer behooren. *C. v. Antw. Comp.* V, xiv, 10. De jugen doen altijts groote neerstichede te appoincteren eñ affteleggene de processen die voer hemlieden hangen in materie van injurie, specialijck als zij niet dan verbalen sijn. *Pract. crim.* c. 188.

2) *Verklaren*, *aangifte doen*, fr. *déclarer*. || Alsoe wy u voirtyts gescreven hebben, als dat de gheestelicheyt van hueren vercregen goeden onder ons wesende, differeren zoude t' appointeren totter tyt toe zy van ons anders vernemen zouden, eñ want wy, alhier wesende by den coninck, verstaen hebben eñ onderricht zyn dat alle die gheestelicheyt in allen landen, onder wyen dieselve geseten zyn, van hueren goeden geappointeert hebben, eñ wy nyet anders doen en willen dan soe die andere vassallen van Brabant doen eñ gedaen hebben, soe suldj die gheestelicheyt, onder ons geseten, zegghen, dat zy van gelycken behoiren te doene, eñ dat wy hemlieden aen die commissarissen gerecommandeert hebben. *Brief v. gr. Hendrik van Nassau aan den magistraat te Diest*, 7 juni 1516. (Wij meenen dat deze brief betrekking heeft tot het plakkaat v. d. 18 mei 1515, eischende *„de tous gens déglise, quelz qu'ils soyent, une ample déclaration de leurs biens temporels*.") *Plac. v. Vl.*, I, 54.

APPOINTEMENT (Apointement), zn. o. *Schikking of regeling*, *overeenkomst*, *dading*, fr. *arrangement*, *accord*, *compromis*. || Hoe den grave van Egmont een appointement met de Gues te Ghendt maecte. Up den voornoemden dach es een apointement oft verbant ghemaect bij den grave van Egmont te Ghent, als dat de auditeurs van de predicanten zouden paijsivelic up eñ nedergaen. *Ber. tijden*, I, 234.

APPOINTÉS, zn. mv. *Verminkte soldaten*, *of die, dertich jaren gediend hebbende*, *gebrekkelijk geworden zijn*, fr. *soldats blessés ou devenus impotents après trente années de service*. Littré. Appointé. 3°. *terme militaire signifiant un soldat qui a la haute paye*, *ou qui conservait la paye*, *quoique dispensé du service*. Zie LA CURNE. || Verscheyde oude ende verminkte soldaten tot appointés aengenomen. 19 dec. 1669. Generaal register of Index der Resolutien van de Staten van Holland en Vriesland, sedert 1669—1686. 5 april 1675.

APPOOREN (Appoeren), zn. mv. (?) || Men verbiet, op de mesdaet van L. lib., dat niemen die woent binnen vesten van Audenarde eñ van Pamele, ne decke nieuwe temmeringhe anders dan met tichelen, of met loede, of met scaillien; huutghedaen poertkine sonder solre, steenputten, cleynen (*sic*), berderssohen, zwyncote, appoeren, grade, ghevele eñ uutegespanne venstre; eñ alle dese huutghenomene dinghen zyn gheorlooft te deckene met houte. *Auden. meng.*, I. 321. *Kb.* v. 1338. Van den deckene.

APPROXIMABLE, bn. *Vatbaar voor naasting*, fr. *pouvant être calengé ou retrait*. || Daer egheen kerckgheboden en zijn ghedaen gheweest vóór de goedenisse... soo blijven die verkochte goeden approximable ende te vernaerderen totter tijdt toe de kerckgheboden alsoo ghedaen zijn oft ghedaen worden. *C. v. Casterlee*, 4.

APPROXIMANT, APPROXIMATEUR, zn. m. *Naastingeischer*, fr. *retrayant*. || Den approximant oft calengierder. *C. v. Casterlee*, 2, 3. Den calengierder oft approximant. Ib. 6, etc. (De meest gebruikelijke term is „Naerderlinck, naderlinck, calengierder" in Braband, „nalinck" in Vlaanderen). Calengieringhe van deelsweghen ghebeurt als de approximateur oft calengierder in, tot oft aen t'vercocht goet heeft paert, portie oft gherechtigheyt in erfdomme. *C. v. Herentals*, VI, 5. De approximateur oft calengierdere. Ib. a. 11. De approximateur is schuldich, ten versoecke van den cooper oft den denghenen dien tgoet ghecalengiert wordt.., te affirmeren dat hy de vernaerderinghe ghedaen heeft ende doet voor syns selfs ghebruyck. *C. v. Casterlee*, VIII, 5.

APPROXIMATIE, zn. vr. *Naasting*, fr. *retrait*. || *Van Naderschappen*. Alle approximatien, calengieringhen ende vernaerderschappen behooren alleen te rechte voor den rentmeestere ende schepenen. *C. v. Herentals*, VI. 1. Alle approixmatien, vernaderinghe ende calengieringhen is dryderhande: eerst als van bloetsweghen, ten tweeden van deelsweghen, ten derden van beschaedtheyt van gronts ende servituytsweghen. Ib. a. 2. Van approximatie eñ naerderschappe. *C. v. Casterlee*, Tit. VIII. Approximatie eñ vernaerderinghe. Ib. 12. 19.

APSAERDEN. Zie HAPSAERDEN.

APSONT, zn. Een plaatsnaam? || 2 bunders te Bergheym naast 't land van Scarwier, „in gheyn apsont. *S. Gerlach*, 59. (1370). Oorspr. in 't Latijn.

ARAENGIEN, bijv. nm. *Oranjekleurig*, fr. *couleur orange*. || Van II araengien lakenen gecocht ten scutteren behoef, te hore palueren, xxxiiij in septemb. It. van II roeden aerangien lakene, daeraf dat de voors. scutters d'eene hadden eñ onse heeren d'ander. *Kruisboog*, 8 (1380).

ARBEIDELIJCK, bn. *Zwaar*, *vermoeiend*, fr. *fatiguant*. || Dat niemant op eenighe der sondaghen, hoogtyden... moghen doen eenighe slaeffelycke wercken, door hem oft syne huyaghenoten, landtbouwinghe, oft arbeydelycke coopvrachten bestaen te vueren. *Plac. v. Brab.*, I, 58, a. 1, Z. d., en 20 dec. 1633. a. 1. III. 154.

ARBEIDELIJCK, bijw. *Op eene moeilijke wijze*, fr. *difficilement*. || Schurpte hem met eenen messe den buuck open dattet aerbeytelic eñ met sneden scheen durgaende. *Ber. tijden*, III, 168.

ARBEIDEN (Arbeiten), bedr. ww. *Werken*, fr. *travailler*. || Rabbauwen, rabbauwerssen, vagabunde eñ andere ledichgangers, zoewel mans als vrouwen, nyet hebbende om op te levene eñ nochtans wel gestelt van lichame, maer nyet willende arbeyten noch den goeden lieden om huere broot te winnen. *Korts daarna:* maer nyet willende wercken noch arbeyten. *Rekenk. v. Brab.* reg. 138 f°. 7, 29 sept. 1529.

2) *Zich afmatten*, fr. *peiner*. || Ic hebbe ghearbeidt in mijnre suchtinghen. *Laboravi in gemitu*

tee. *Slotenb.* Ik ben moede van mijn suchten. *Ved. Mus.* II, 439. Ps. 7—6.

3) *Pogen*, *sich moeite geven*, fr. *s'efforcer*. || Seegt noch de voirscr. verweerdere: dat die attestacien eñ getuijgenissen der voirscr. getuijgen sijn singulier, doncker, twijfelachtich eñ onseker, eñ die getuijgen verscheijden, tweedrachtich, eñ in hueren deposicien vacillerende, arbeijdende, eñ pretenderende om een negative te astrueeren eñ te preberen, niet verclairende oft seggende die redene oft sake [oorzaak] van huerder getuijgenissen eñ wetentheijd. v. d. Tav. 371 v°. Ten waere dat de poortere waere genoch in *actu fugae*, eñ syne goeden eñ persoon arbeydde te latiterene eñ verberghen. *C. v. Antw.*, 1545, IX, a. 19.

4) *Pijnigen*, *folteren*, fr. *torturer*, *mettre à la question rigoureuse.* || Overmids dat hy, [schoutet] tot Dyest, by ennige sine dieneren hadde doen aentasten eñ vangen eenen Gheertken Bertyns, eñ daerna doen houden gevangen eenen sekeren langen tyt, sonder hem recht eñ vonnisse te willen doen geschien, dreygende denselven Gheertken te arbeyden eñ te pynen. *Doude rootboeck*, f°. 69, 8 mrt. 1448.

ARBEIDERS DER VENDITIËN, fr. *porteurs*, *ouvriers des ventes.* Ambachtsgilde te Gent, het voorrecht bezittende de in de veilingen verkochte voorwerpen ter bestemming te brengen. *Rijksarch. Déclaration de* 1784.

ARBEIT, zn. m. 1) *Werk*, fr. *travail*, *main-d'oeuvre.* || Puren arbeyt, daer egheen coopmanschappe mede en is gemengt. *C. v. Antw.* 1545, IV, 15. Leveraers, die de stoffe oft materialen van eenigen bouw hebben gedaen, weder daer arbeijt onder gemengelt is oft niet, mitsgaders de wercklieden, als metsers, timmerlieden eñ diergelijcke, worden gehouden te hebben speciale eñ besondere hypotheke eñ pantschappe aen den pant, daer de stoffe, werck oft arbeijt aen is gedaen. *Ib. comp.* IV, xij, 18.

2) *Veldarbeid*, fr. *labour*. || Bij den rechte van der actien van revendicatien, waert dat die planteere oft besayere heijsschende waire sijn saet eñ zijnen arbeijt oft ploechrecht. v. d. Tav. 48.

3) *Smart*, *pijn*, fr. *peine*, *souffrance.* || Overmits pine eñ arbeyt, die sy [*sl.* de dekenen eñ gheswo-renen der gulde] hebben, om alle boeten eñ scouden in te halene. *Serments*, 5 *Regl. v.* 1412. § 23. Soo wanneer van eenigh diffinitief vonnis sal komen geappelleert te worden, 't welck is slaende op pene eñ arbeydt. *C. v. Loven*, *Dekanij*, a. 14.

4) *Barensnood*, *barensweë*, fr. *douleurs d'enfantement.* || Als een man huwet eñ hem binnen dien huwelicke een leengoed versterft; eist dat een wijf daerna draghet een kint, eñ dat kint, tsijns vaders doot es zijn oudste hoir, so sal die wedewe hebben bilevinghe ane dat leengoed. Eñ die bilevinge heeftse bi hofrechte over haren aerbeit. *Leenr. v.* 1386, 31.

5) *Moeite*, fr. *peine.* || Moegen daervan hoeftvaert maeken eñ voer ons 't Hoeff aenbringhen op hun arbeyt eñ costen van partyen. *C. v. Limb. Leenh.* a. 20.

ARBITER, ARBITRATEUR, zn. m. Beide woorden beteekenen eenen *scheidsman*, *eenen zegsman*, *bemiddelaar*, *goeden man*, *gekoren rechter*, fr. *arbitre*, *médiateur*, met zulk onderscheid als uit de volgende aanhalingen blijken zal. || Ghij sult weten dat dese voirscr. submissien [*sl.* compromis] bijwijlen gedaen wordden in seggers, als in arbiters, eñ somwijlen als in arbitrateurs, eñ somwijlen als in vriendelijcke middeleeers, geheeten *amicabiles compositores*, eñ bijwijlen als in arbiters *arbitratores*, eñ vriendelijcke middelaers teamen; want dair is groot onderscheijt inne gelegen. Een arbiter is, die van partijen gescil hebbende, genomen eñ gecozen wort om te kennen eñ te diffinieren van hueren geschille bij kennisse van saken, dairinne aennemende te onderhouden de oerdene van procederen, alsoft hij een juge eñ richter dairaf waire, eñ dese arbiter wort in rechten geheeten een *arbiter compromissarius;* eñ van zijnder sentencien en wort, na den ouden rechten, niet geappelleert; want, nae recht, zijn sentencie niet en houdt noch en bijndt, mits dat hij geen propere, noch oic geen gedelegeerde juriedictie en heeft, maer partijen gestaen sijnder vuijtspraken eñ en dorren niet dairtegen doen, vuijt vreesen van der peijnen dair zij hem op verbonden hebben (zoo zegt Philip. Vicat: *Arbiter vero alius est compromissarius, in quem scilicet litigatores, poena adjecta, compromittunt. Cujusmodi arbiter ex compromisso sumtus judex definitur*, l. 82. D. de judic., *et ex compromisso addictus:* l. 1. C. *de recept. arbitr.*). Mair wair die arbiter gecoren, eñ hij dat aenname om van den gescille van partijen zijn vuijtsprake te doen na recht, soe soude hij geheeten sijn *arbiter juris*, eñ soude men wel van sijnder sentencien mogen appelleren; wairt oec soe dat bedroch, oft valscheijt, oft argelist quame in de sentencie van den *arbiter compromissarijs*, soe soude men mogen proponeren *exceptionem doli* tegen dengeenen die metter sentencien ageren woude. Nijettemin, na den nijeuwen rechten, soe mach men wel dairaf appelleren, want arbitragien zijn geredigeert ter gelijckernissen van den gerichtelijcken vonnissen. — Een Arbitrateur is een persoon, die van partijen gecoren wort eñ dairin dat zij hen compromitteren, om te kennen van hueren geschillen eñ dairaf zijn vuijtsprake te doen, vroegh eñ spade, op zijne consciencie eñ goetduncken, sonder te dorven houden ennige oerdine judiciarijs, eñ oic op een pene. Eñ eest dat een arbitrateur eene quade sentencie geeft, soe wort die sake eñ sentencie versonden totter audiencien van den oversten, oft van den richter ordinarijs, die geheeten wort in den rechten *bonus vir*. Eñ een Vriendelijck middelare is, die sonder verbondt van enniger peijnen tempteert eñ ondertast oft hij de partijen van hueren gescille soude, bij zijnen raide eñ hueren consente connen verlijcken. Eñ geerne plegen elcke partije tevoiren te weten wat hij hen af- oft aenseggen sal eer hij sijn vuijtsprake doet; eñ vuijt desen moigdij in 't cortte verstaen, dat arbiters compromisarijse zijn diegeene die gecooren wordden als richters om te procederen in den saken substanciael van den geschillen bij onderhoudingen van der oerdenen van rechte, sonder nochtans die vuijtsprake te dorven doen nae strengheijt van rechte, want anders soude hij zijn een *arbiter juris;* mair Arbitrateurs zijn diegeene, die gecoren wordden bij den partijen, om de gescillen van den partijen te heffen eñ te leggen, te componeren eñ divideren, eñ te beslechten nae huer goetdunoken, eñ niet als richters, eñ sonder te dorven onderhouden ennige ordene judiciarijs. v. d. Tav. 266. In kortere woorden kenmerkt Wielant de arbiters en de arbitrateurs: || Arbiters van rechte zijn degene die de partijen kiesen, om haer ghescil ghetermineert te hebben met kennisse van zaken, na rechte oft na costuijme; eñ dese hebben een schijn van jugen, want sij ordinaerlic procederen eñ tproces formeren ghelijc

of sij jugen waren. Arbitrateurs zijn vriendelicke middelaers, die partijen kiesen om vriendelick vereffent te zijne, eñ haer gheschil ghetermineert te hebben na goetduncken eñ conscientie, zonder rigeur van rechte oft forme van processe: eñ dese en hebben gheen forme noch schijn van jugen. *Pract. civ.* c. vij, 3./4. D'erfscheyders oft paelders t'Antwerpen en moegen egheen vonnissen oft appoincten gheven gronden oft erven aengaende, noch andere, ten waere by consente van partien ende als arbitrateurs. *C. v. Antw.*, 1545, VIII. 24. In de *Cost. v. Lier*, *Stijl*, XIV, 20, zijn de benamingen arbiters en arbitrateurs synoniem: || Aengaende vonnissen bij arbiters oft arbitrateurs ghegheven, eñ daeraf niet en is gededuceert, moet men conclusie nemen ten eynde dieselve verclaert worden executabel. Verg. v°. ALMECHTIGE: *in nos*, *tanquam in arbitrum seu in arbitratorem*, *compromiserunt*. || Ten tractiete eñ overghane van zekeren eerbaren notabelen persoonen, te wetene ...., aerbyters eñ overghangers ghesonden by Jacop Pieters.. eñ Adriaen van den Bossche, als perpetrante eñ mesdadeghe facteurs van den voirs. faicte eñ doodslaghe. *Auden. meng.*, I 250 (1512).

ARBITRAEL, bijw. *Bij uitspraak van goede mannen*, fr. *par sentence d'arbitres.* || Sooverre deselve ghevanghen gheweest zyn om capitale delicten wille; eñ sooverre de delicten zyn arbitrael oft civil. *C. v. Bergen-op-Zoom*, VIII 6.

ARBOIS. *Arboissche wijn*, fr. *du vin d'Arbois. Plac. v. Brab.* 11 dec. 1576, II. 56.

ARCH, zn. o. *Kwaad*, *leed*, *letsel*, fr. *mal*, *dommage.* || Die richter, die dengeenen geïnjurieert oft geslagen heeft die van sijnder sentencien heeft geappelleert, oft die bevolen heeft den appellant arch te doen. v. D. TAV. 72 v°. Dat wy, om menegerande arch, om menegerande mesval, eñ om alrehande twist eñ ongeval te verhueden van denghenen die tot haer [tot hiertoe] om haren vrede des avonts spade plagen te comene. *Brab. Y.* 1 apr. 1301.

2) *Arglist*, fr. *artifice.* || In goeder manieren eñ om dbeste profyt eñ orber der stat, sonder arch. *O. Liège*, 17 mei 1393, a. 14. *St.-Truiden.*

ARCH, bnw. 1) *Boos*, *kwaadaardig*, fr. *méchant.* || Wert tsake, dat ymant den anderen in sinen properen huyse met argen ocsune suchte. *K. v. Diest*, v. 1228, a. 9. (*Vert.*). Lat. *mala occasione.* [tSelve is] in dengeenen die met argen eñ quaden liste die wapene oft sweert geleend heeft, oft die leederen oft hameren, om dat quaet te doen. v. D. TAV. 61 v°.

2) *Slecht*, *gemeen*, *van weinig waarde*, fr. *mauvais*, *commun*, *de peu de valeur.* Comp. arger: *slechter*, *gemeener*, *van minder waarde.* || So wie coeren vercochte, ofte evenne, ofte ander graen binnen schependomme, in sacke, dat argher ware onder dan boven, meer dan eenen penninc thalster, ware in mesdade van xx s. *Kb. v. Auden.*, 1338, *Van den grane.* Ende dan sal men elc van den beesten manden loven, van boven nederweerts afgaende, gelyc anderen visch; eñ die ierstwerf m y n seeght, die sal den harinck oft bocxhoren hebben eñ behouden, eñ alsoe sal men voert doen van den anderen manden eñ die arger zyn *Rekenk. v. Brab.*, *reg.* 136 f°. 189. a. 1486, a. 40. Wel verstaende dat sulcke quantiteyt van bussen, cruut eñ ghewærre wel grooter eñ beter, maer niet min nocht ergher wesen en sal moghen. *Plac. v. Vl.* 29 jan. 1549, a. 4. I, 364. Waert dat daer eenighe erve waere die niet wel deylbaer en waere, oft die by deylinghe soude arger worden. *C. v. Lier*, XV, 60. Superl. in de zegswijze **Archste noch beste**, *nl. van gemiddelde waarde*, fr. *de moyenne valeur; gebruikelijke* formule in het beding der grondpachten *in natura*, en der leenverheffingen. || Deese leene, die tot der cameren van Brabant hoeren, soe waert een vol leen [es], soe gheeft men een vol hergheweijde eñ den camerlinck zijn recht; eñ soe waert gheen vol leen en es, soe heeft die heere van dien leene een jaerschare, van drien die aerchste noch die beste. BOXHOREN, blz. 6, a. 2.

ARCHEIT, zn. vr. *Kwade trouw*, *arglist*, *bedrog*, fr. *mauvaise foi*, *artifice*, *malice*, *dol.* || Omme volcomene reden te doene eñ die te volghene met doechden, alle archeit achtergelaten, eñ sonderlinge omme de onsticheit eñ getrouwe. dienste. *Brab. Y.*, 14 oct. 1334. Die een dinck anders thoent van buijten dan het van binnen is, eñ dan dat vercoopt oft vermangelt voor alsoe goet van binnen alst buijten schijnt, bedriegende alsoe zijnen cooper, die committeert dese misdaet van *stellionatus*, eñ generalijc 'tgheen dat in saken, die puer crimineel eñ capitael sijn, geheeten is *dolus*, dat's „archeyt oft bedroch", dat heet in civilen saken *stellionatus;* gelijc oft men u vercochte spiauter voor silver, eñ latoen voir goudt. v. D. TAV., 90. tSelve is in dengeenen die met archeijd eñ met liste, wetens eñ willens, hulpe doet om dat malificie te voirderen. Ib. 61 v°. Wairt dat iement eenen dootslach hadde gedaen, niet vuijt archeijden, oft *per dolum*, mair bij versuijmten eñ negligencien, dat is *per culpam vel negligenciam.* Ib. 156 v°. Die eenen man begheert te campe, moet eerst causeren voor den prince van den lande de sake, eñ behoort te wesen van.., of van so bedecten dinghen van archeden, dat men se niet ter kennessen bringhen mochte. *Leenr.* v. 1528, 20.

ARCHIER (Hersier), zn. m. 1) *Ruiter van de* „bandes of compagnies d'ordonnance", 1471 door den Burgondischen hertog Karel den Goede ingericht, en die hun en de latere landvoogden tot lijfwacht dienden. (GUILLAUME, *Hist. de l'organ. milit. sous les ducs de Bourgogne*, 130). || Hebbende niettemin alsulcke guarde, als ghewoonlijcke sijn gheweest te hebben de voorgaende gouverneurs, princen oft princessen van onsen bloede, te weten d'archiers, ingheboren van den lande. *Plac. v. Brab.*, 13 sept. 1579, a. 15. I. 607. De heer van Bours, capitein van de Hersiers van sijn Doorluchticheyt. HOUWAERT, *Matthias.*

2) *Schutter eener gilde*, fr. *archer d'une gilde ou serment.* || Dat dieghene, tsy van steden oft vryheden, daert landtjuweel wesen sal, sullen mogen bescryven, soeverre hun 'tbelieft, ons genadichs heeren shertogen van Brabant schutters oft archiers, gelyck van anderen gulden van steden oft vryheyden; die welcke archiers enz. *Sermens*, 26 nov. 1551, a. 4, blz. 25.

ARENMAENT, zn. vr. *Augustus*, fr. *août.* Bredasche Almanac. Kil. A r n m a e n d t. *sax.* — Leist, *Urkundenlehre*, 217, a r a n - m a n o t (namen der maanden ingevoerd door Karel den Groote).

ARENSTLAKE. Zie ERNSTELIJCK.

ARENT, zn. m. *Koor-zanglessenaar in den vorm eens arends*, fr. *lutrin en forme d'aigle.* || Betaelt eenen man van Ypre, omme dat hy schuerde eñ scoone maecte den letoenen arend, den chandelare in den hooghen choor, eñ 't wydwater vat, xx sc. parisis. REMBRY, IV. 561, (1464). Zie AER 3).

ARENTIJN, zn. onz. *Kleine arend* (*arendje*), *merk der lakens te Meenen*, fr. *petit aigle*, *marque*

des draps de Menin. || Een nieu prente, omme de roode seghelaers, metten arent. Eenen nieuwen naghele an 't prentje van 't arentijn. Ib. I, 310 (1561).

ARENWERCK. Zie ERENWERCK.

ARGELIST, zn. vr. *Arglist*, *kwade trouw*, fr. *artifice*, *mauvaise foi.* Dit woord komt voor in de meeste „formules", waarbij men in de oude oorkonden betuigt, dat men oprechtelijk handelt en alle inzicht van bedrog uitsluit. || Sunder enegerhande argelist. NIJHOFF, *Gedkw.* I, 6 (1286). Allen argen list uutghesceyden. *Sermens*, 4 (1381). Omme egheen argelist. *K. v. St.-Truiden*, 1366. a. 35. Alle bedriegenissen, subtilen vonden eñ arghelisten... uytghesecht. *O. Liége*, 17 mei 1393, a. 17, *St.-Truiden.* Alle argelist, porterien eñ vriheiden, quade eñ listige vonde eñ verwen uytgesloten eñ vuytgescheiden. *Rekenk. v. Brab.*, *reg.* 131, f°. 97 v°., 1411, a. 6. Soo wanneer ijemandt weerschap oft garandt versueckt, sal hij, doende sijn versueck, moeten noemen dengenen die hij oproepen wilt, sonder argelist oft calumnie te gebruijckene. *C. v. Santhoven*, *Stijl*, a. 324. Sonder fraude eñ argelist. *C. v. Gent*, xx. 23. Sonder argelist eñ fallacie. *Bruss. godsh.* H. 945, f°. 2 (1607).

ARGENTIERSCHAP, zn. o. Volgens LA CURNE moet men door het woord *Argentier* (vanwaar *argenterie*) over het algemeen verstaan een man die het bestuur, de ontvangst en uitgaaf, de behandeling van gelden heeft, stadsontvanger, wellicht ook een geldleener, een lombard. || Hier suldij weten, dat in veele gevallen die condicie van den vrouwen minder oft snoeder eñ arger is dan van den man, ierst, in *arbitrio* oft arbitragie, enz... Item, van der officien van argentierscap. v. D. TAV., 318, v°.

ARGEREN, onz. en bedr. ww. *Beschadigd*, *slechter worden*, fr. *être endommagé*, *détérioré.* || Niemand en mag heymelykheden zetten of maken soo naer syns gebueren goeden, dat deszelfs syns gebueren goeden, muren, wanden, kelders of borren daeraf argerden of hinder kregen. *C. v. Brussel*, *Stat.* v. 1657, a. 71. Item *C. v. Loven*, Serv. 61, Men verbiet, op de mesdaet van x schel., dat negheenrande beesten moghen comen binnen der vesten van der poert, no op den barem van der vesten, dat de veste daeraf argheren mach. *Kb. v. Aud. v.* 1338. *Vesten.*

2) *Beschadigen*, fr. *endommager.* || Dat niemant.. en grave noch en argere de upstalle [*nl.* de gemeente-goederen] van der voors. heerlicheyt. *C. v. Aalst*, *K. v. Påricke*, 1472, a. 4. In den gelijktijdigen franschen tekst: *Que nulz.. ne fueche ne empire le wareschais d'icelle ville.*

ARGOEN. Zie GARGOEN.

ARGUUS (Arghuus), zn. *Spitsvondigheid*, fr. *argutie*s. || Waertoe Zegher de Breede [procureur van die van Aalst] verandwordde eñ seide, met meer worden eñ veel arghuus: dat tstic in de camere commen ware, eñ dat daer sculdich ware verantword te sine. *Belg. Mus.*, II, 298. 15e E.

ARKA, zn. *Soort van metaal*, *koper*, *brons of mengsel*, fr. *espèce de métal*, *cuivre*, *bronze ou mélange.* || Dat hy [N. gheelgietere] maken, leveren eñ upsetten sal twee der voirs. beelden oft figueren [*nl.* metalen beelden oft figuren van de hertogen eñ hertoginnen van Brabant], wel eñ loeffelyc gemaect,.. nae den heysch van den wercken, van goeder stoffen geheeten *arka*, eñ nyet argere, ghelyc die stoffe van der sepulturen mijns heeren van Raven-steyn, ten Predicheeren in dese stadt. *Acad. d'archéol.* 1854, blz. 325. *Rek. van de „bailles" van het hertogelijk hof te Brussel*, 1500—1515. Besteet aen Claessen Coopmans, geelgieter tot Sichem, eene vonte van goede drooge stoffe genaemt *arca*, het pont ij st. iii oort.. *Tongerloo*, 31. *Kerkreken. v.* 1538.

ARCKE, zn. vr. *Kleine sluis*, ook wel *de val- of schuifdeur der sluis*, fr. *petite écluse*, *aussi vanne.* || Want als die voirs. arken, sluysen of spoyen gemaict selen wesen, die op- eñ nedergesedt eñ getogen selen moeten werden ten gerieve van den scepluden. *Rekenk. v. Brab.*, *reg.* 132, f°. 75 v°. 15e E. Dat men op die voirs. riviere oft watere sal moigen maken spoyen, arcken oft sluysen. Ib. reg. 135 f°. 41 v°. Te visiteren de moelens, spuyen, arcken eñ loopgaten daerop [*nl.* op de Demer] staende. Ib., reg. 140, f°. 237 (1539). Dat sy [*nl.* de molenaars] op de vier hooftyden [hoogtijden] hunne molens doen stille staen, eñ d'arcken oft wustgaten optrecken; t'selve synde geordonneert, eensdeels *propter respectum divinum*, d'ander eensdeels (*sic*) omdat, door dien middel, de riviere heuren naturelycken cours was nemende eñ consequentelyck haer selven beter suyverende (*sic*) eñ ontlaste van vuylicheden. MARTINEZ, 251. Ende aengaende degene die ghy bevinden sult de stroomen eñ rivieren, beken, wateren, met arcken oft andersints gesteygt oft opgehouden te hebben boven die ordinarisse pegelen oft waterplaten, te verbeuren. .. Ib. 189 (1569).

ARCKEBOUSEEREN, ons. ww. *Schieten met vuurroeren of buksen*, fr. *arquebuser.* || In seker holle straten laghen noch verborghen omtrent vier vendelen soldaten die, naerdien dat Sijne Doorluchticheyt met sijnen princelijcken staet ende voorseyde heeren daer ontrent waren, hun terstont ontdeckten, harquebouserende eñ schermoesserende teghen den anderen. HOUWAERT, *Matthias*, 12.

ARCKET, zn. onz. *Gewelfboog*, fr. *arc*, *arceau*, *voussure de voûte.* || Item, hebben verdinct die kerckmeesters aen Willem, die ghelaesmaker, in den Molenstene, ene pant van de grote vensteren van onder tot boven, metter metserien eñ met syne arketten, eñ met eenen beelde van Sinte Barbelen. *St.-Sulpice*, I. 55, 56 (1440). Item, noch een veinstere boven de vonte,... oock een harnas om dezelve veinstere met xv arcketten, hooghe ix voeten eñ breedt viij voeten en half. REMBRY, IV, 580 (1577). Verloot in Onse Vrauwe choor een arcket bevonden in St.-Jans capelle. Ib. 581.

ARCKETIKE, zn. vr. *Jicht*, fr. *arthrite*, *goutte.* || Van der [dier] tyt voorwaert was de grave Robbrecht zeere gepint van der arkelike [arketike], eñ altemet cranckere eñ ziecker. JAN v. DIXMUDE, 187.

ARM, zn. m. 1) Lichaamsdeel, fr. *bras.* || Scilt met den prime, dien men op den arm draegt. *K. v. Antw.*, 1292.

2) *Zeearm*, fr. *bras de mer.* || Hem [*nl.* Robrecht de Vriese] wart ghegheven Sente Joorys aerme, denwelcke hy gaf *in Aquitanensi ecclesia* [volgens de nota, aan de abdij v. Anchin, in Henegouw (*Aquiscinctum*). JAN v. DIXMUDE, 32.

ARM (Aerm), bnw. *Behoeftig*, *nooddruftig*, fr. *nécessiteux*, *pauvre.* || Aerme eñ rike. *K. v. Antw.*, 1292. Men mach obicieren eñ impugneren den getuijge dat hij arm is, want armoede onder de leecke lieden induceert presumpcie van corrupcien (!). Eñ ghy sult weten dat in den rechten diegheene arm geheeten wort wijens goet gheen l [50] gulden weert en is. v. D. TAV., 337 v°.

ARMARIS, zn. *Kast aldus geheeten*, fr. *ar-*

moire. Kil. Armaris, j. ammaris, *Armarium*. || Verbieden hem [*sl.* het oorloghsvolck] oock.. te breken eenighe deuren, vensters,... koffers, armarissen, buffetten, tafels, ens. *Plac. v. Brab.* 1633, ult. oct. a. 9. II. 385.

ARMEYE, zn. Oudfr. *armée*. *Veldtocht*, fr. *expédition de guerre*. || Ter liefde van den goeden dienst, die sy ons gedaen hebben in menigherande onse armeyen. *Kruisboog*, 15 (1416).

ARMELAP (Aermelap), zn. m. *Armplaat*, *armscheen*, fr. *brassard*, *cubitière*. || Van eene brigandine, sallade, gorgeryn, mauwen van maelgerye, van eenen boghe, trosse, aermelap.. *Rekenk. v. Brab. reg.* 33848, 1475—76. *Somme* xviij.

ARMGELT, zn. onz. De rechte beteekenis van het woord is niet goed te bepalen. || L'éclusier au Minne-water, présent et futur, tant en cette qualité qu'en celle de receveur du *Reep-* et *Armgelt*, aura, outre la demeure, ens.... *Plac. v. Vl.* 18 mrt. 1765. a. 63. X, 489.

ARMOEDE, zn. onz. 1) Zooals thans, fr. *pauvreté*. || Siet, dan spiset eñ weidet haer die ziele, wanneer si aensiet dat willich armoede eñ dat lnter liden ons ghetrous Heren Ihu Xpi. *Aller Kerstb.* 91.

2) *Verarming*, *ellende*, fr. *appauvrissement*, *misère*. || Ende hij [*sl.* de prince] punieert tlichaeme van sulcker stede, om huere rebelheijt, met armoede, te wetene met grooten boeten eñ pijnen, tsijnder discretie. *Pract. crim.*, a. 62.

ARMOESSE (Armusse), zn. *Aalmoes*, fr. *aumône*. || Want Heinric Brune in sinen testamente ghemaect eñ ghegheven hadde in armussenen eñ puerleec omme Goeds [Gods] wille.. *Schep. v. Diest*, 29 mei 1395.

ARMSCHELE, zn. *Armplaat*, *armscheen*, fr. *brassard*. || Artoijsienen..., die ghewapent waren met helmetten eñ burstgheweeren, aermschelen eñ beenplaten. *Ber. tijden*, I, 221. Verdam ARMSCENE.

ARNASSERS (Harnassers)? zn. m. *Lossers*, *scheeplossers*, fr. *débardeurs*. Ambachtsgilde te Gent, die het privilegie had de koopwaren te laden, te lossen en te vervoeren; ten ware de eigenaars het zelf doen wilden. *Rijksarch. Deel. v.* 1784.

ARNOLDUS. **Sint Arnoldus**, fr. *saint Arnoul*. *Patroon der brouwers*, fr. *patron des brasseurs*.

ARNOLDUSGULDEN. *Geldersche gouden munt van* 92 *in 't mark* (15 schell.), fr. *monnaie d'or de la Gueldre de* 92 *au marc*. *Plac. v. Brab.* 17 juli 1548, II. 475.

ARNT. Zie ART.

AROBBE, zn. *Een gewicht van* 25 *Brab. pond*, *of ongeveer* 11½ *kil.*, fr. *poids d'env.* 11½ *kil.* Spaansch Arróbo. || Een tonneken conserve van één arobbe, op vj st. viij den. Een arobbe van marmelade, vj st. viij den. *Schatting v.* 1551, f°. 190.

ARRAS, zn. m. 1) *Handgeld*, *godspenning*, *onderpand*, fr. *arrhes*, *gage*. || Generalyck, dat contract van arras, oft dair godspenninc gegeven wort, dats dierste contract. V. D. TAV., f°. 17 v°.

2) *Salaris van advocaten*, *procureurs enz.*, fr. *salaire des avocats*, *procureurs etc.* || Salarissen van de procureurs. In den iersten, voor consult eñ arras van alle saecken bedraegende boven de 100 gulden, t'elcken 12 st. *C. v. Lier*, *Stijl*, xviij, a. 1. Salarissen van de taelsprekers oft procureurs. In saecken onder de 50 gulden, voor arras 5 st. Boven de 50 g., arras 10 st. *C. v. Deurne*, *Impr.* a. 648, 649. Als partyen eenige advocaten willen emploijeren, sullen voor arras hebben dobbel. Ib. 663.

ARRE, bn. *Gram*, *toornig*, fr. *irrité*, *courroucé*. **In arren eñ fellen moede.** *Boosaardiglijk*, fr. *méchamment*. || Soe verre jemant waer, die huysstootinge dede in arren eñ fellen moede, die weere op twelf pont. *O. v. Meghem*, *O. v.* 1357, a. 7.

ARREMENTEN, zn. mv. *Laatste rechtshandelingen eener zaak*, fr. *errements*, *derniers actes de procédure*. || Indien oock een van de litiganten sterft, synen procureur sal hetselve by *comparuit* schuldigh syn te doen teeckenen ter rolle oft registre; eñ binnen het jaer naer het teeckenen van den *comparuit*, sal den langhstlevenden moeten doen daghvaerden d'hoirs van den overledenen, op het aennemen van d'arrementen van de saecke, op pene dat d'instantie doodt ende geperimeert sal zijn, ten waere dat sy uytlands waeren; in welcken geval men hem reguleren sal naer de placcaeten gestatueert op de prescriptie. O. P.-B. *autr.* 5 juli 1703. a 200.

• ARRENT, zn. **In arrende hebben**, *in pacht hebben*, fr. *avoir à ferme*, *à bail*. || Dat oyck hy eñ wylen zyn vader t'anderen tyden hadden de prouffyten van der kercke in arrende gehadt eñ gehouden. *Rekenk. v. Brab.*, *reg.* 133, f°. 213 (1526).

ARREST, zn. m. *Aanhouding van personen*; *beslaglegging op goederen*, fr. *arrestation de personnes*; *saisie de biens*. In Brabant en namelijk in de stad Brussel, bestond echter de aanhouding van een persoon hierin: dat een schuldeischer, zijnen schuldenaar aldaar aantreffend, hem liet arresteeren, d. i. hem gerechtelijk verbod liet aanzeggen de stad te verlaten aleer hij zijne schuld betaald had, of voldoende borg gesteld om in recht te verschijnen en te voldoen aan het gewijsde. || De voorsz. stadt van Brussel is eene stadt van arrest [*civitas arresti*], ende vermagh eenen crediteur, vindende binnen deselve stadt eñ hare vryheydt sijnen debiteur, van wat qualiteyt, condicie oft staet hy sy, geen poirter van Brussel synde, noch aldaer fixe domicilie houdende, by den amptman, sijnen lieutenant, oft gesworen dienaren der voorsz. stadt, te doen arresteren (*sistere*), om hem voor de wet derselver stadt te recht te betrecken voor de voldoeninge van sijne schulden oft pretensien. *C. v. Brussel*, 1607 a. 70. D'arresten die gedaen worden op persoonen en moeten niet geschieden in presentie van poirters oft andere ghetuyghen, maer, want dickwils ghebeurt dat de ghearresteerde violeren 't voorsz. arrest, in prejudicie van hunne crediteuren, soo is den officier, doende 't selve arrest, ghehouden den ghearresteerden te doen gheloven onder eedt, dat hy hem niet en sal absenteren noch uyt dese stadt vertrecken sonder consent des arrestants, oft totdat hy voor sijne pretensien sal hebben ghestelt solvente cautie, deser stadts rechte bedwanghbaer, oft andersints met den rechte daeraf sal syn ontslaghen. Ib. 73. Vermagh oock eenen crediteur te doen arresteren de meubele goederen, innecomen, vruchten, bestialen, gronden van erfven, renten, schulden, actien, credieten, brieven, titelen eñ munimenten van sijnen debiteur, om daerop sijne schult eñ pretensien te moghen verhalen. Ib. 71.

2) In de Protocole [of formule] tot bannen de vierschaere, *C. v. Brugge*, II, 746 (n°. CLXXVII. Ordonnantie op het fait van de practicque eñ styl van procederen), komt het woord Arrest voor met de beteekenis van „stuks van het proces", naar de vertaling van den uitgever. Nadat de burgemeester den schout machtig verklaard heeft om de vierschaar te bannen: || Dan maent den heere schout de heeren schepenen; eñ deselve gemaent synde, versouckt den heer schout aen den heer burgemeester „dat sal geleesen worden de arresten." Waerop dito

heere seght: „Sij gelesen de arresten." Waernaer deselve, door den greffier gelesen sijnde, versouckt den heer schout aen den presiderenden heere, dat de arresten souden geleijt worden in syne handen. Waerop dito heere seght: „sij dese arresten geleijt in u edele handen als in 's heerens handen, om die gelost te worden volgens de fatalen, als naer costume."

3) *Invorderingskosten*, fr. *frais de recouvrement*. Aldus ook vertaald door den uitgever van den *Inv. des archives de Bruges*, in eene rekening der Halle, van 1630. IV, 168. Gailliard.

4) *Bevel*, *gebod*, fr. *ordre*, *commandement*. || Dat dengenen ofte degene eenig arrest ofte verbod, behoorelyck gedaen door schoutet, meyer-vorster oft officier,.. komt oft komen te breken ofte violeren, sal ofte sullen in deselve pene oft amende vervallen syn. O. P.-B. *autr.* 31 oct. 1715. c. 25, a. 27.

ARRESTANT, ARRESTEERDERE, zn. m. *Beslaglegger*, fr. *saisissant*. Zie arrest, arresteeren, *C. v. Brussel*, 1607 a. 73. *C. v. Antw.* 1545, IV a. 5 en passim.

ARRESTEEREN, bedr. ww. 1) *Aanhouden en gevangen nemen* (*personen*); *in beslag nemen* (*goederen*), fr. *arrêter et faire prisonnier* (*des personnes*); *saisir* (*des biens*). || So wie die poertre, ofte syn goed arresteert buten scependomme van Ghent, ofte up hem wist [wyst: vonnist], hy es in de meesdaet van lx ponden. *C. v. Gent*, I. *Gr. charter v.* 1297 a. 88. Soe wye dat eenighen persoon oft goet wilt doen arresteren, die moet dat doen by den schoutet, amptman, roedragere oft gezworen colfdraghere der stadt van Antwerpen, eñ nyemant anders. *C. v. Antw.* 1545, IV, 1. Zoe wanneer yemant eenen anderen persoon voere civile saken doet arresteren, die moet den gearresteerden terstont, op den staenden voet, doen dach bescheyden te comene voer amptman, burgermeesteren eñ scepenen, om te aenhoorene de redenen van den arreste eñ hem daertegen te deffenderene. Ib. 2. De schoutet, amptman, roeydraghere, colfdragere, noch andere officier oft dieneer en moegen eenen poortere oft ingesetenen in persoone, oft syne goeden, nyet arresteren oft becommeren noch besetten voer eenighe actien oft schulden. Ib. a. 18. Die eenich goet doet arresteren, alsdan moet de officier (het arrest doende) den arrestant van denselven goede geven eenen pandt. Ib. a. 5.

2) *Verbod doen aanzeggen van de stad te verlaten*, fr. *faire signifier défense de quitter la ville*. || Als een buijtenman, woonende int quartier van Antwerpen, alhier gearresteert is, eñ boven arreste vertreckt sonder vonnisselijck daeraff ontslaegen te sijn, oft oorloff van den amman oft van partije daertoe te hebben, mach bij ammansbrieven ingeschreven worden, om alhier te rechte te staen. *Ib. Comp.* V. vij, 9. Zie ook arrest.

ARRESTEMENT. Zie arrest.

ARRESTBRAKE, zn. vr. *Uitbraak*, *kerkerverbreking*, *en ontvreemding van in beslag genomen goed*, fr. *rupture d'arrêt*, *bris d'arrêt*. || Soe wie arrestbrake committeert, oft ghearresteert goet transporteert, alieneert, ofte absenteert uyt de plaetse van den arreste .. is schuldigh. *C. v. Gent*, IV. 10. Soo wie arrestbraeke committert, ofte de gearresterde eñ beclaeghde goedynghen transportert zonder consent van den heere, verbeurt de boete van tzestich pont parisis. *C. v. Auden.*, VII, 9.

ARROGIEREN, bedr. ww. *Aanhouden*; *aanspreken*, fr. *arrêter*, *appréhender*; *actionner*. || Hem intendicerende meer van ghelycken te doene.. up ghebannen te syne uuter steide eñ casselrie van Berghen ten termyn van zes jaren, up zulcke peine als den juge reedelyck dyncken zal daer hy ghearrogiert wert. *Troubles mar.*, III, 150. Up peine van herbannen te syne uuten lande eñ graefscheipe van Vlaenderen zulcken tyt eñ up zulcke peine als den juge redelyck dyncken zal, daer hy ghearrogiert wert. Ib. 152, 153, 159, 160, 162, 163. Up zulcke peine criminele als den juge, daer hy aenghesproken wert, goetdyncken zal. 154. Up peine van gheschavotteert eñ ghebannen te syne uuten lande eñ graefscheipe van Vlaenderen den termyn van thien jaren, up de galghe ofte uuten lande, ter discretie van der wet daer hy ghevanghen wort. 165. Van de wet daer hy, ghevanghen, anghesproken weert. 170.

ARSATER (Erssetere, arzater, aersater), zn. m. *Arts*, *geneesheer*, *heelmeester*, fr. *médecin*, *chirurgien*. || Dat twije oft vier gesworene, metten erssetere, sullen gaen totten gequetsden, om die quetsure te besiene. *K. v. St.-Truiden*, 1366, a. 8. Als hieraff questie ende twifel wilt [*l.* valt], zoe sal men erssatere daerop hoeren ten heyligen. Ib. 79. Eñ het en can niet ghenesen het en moet enen ghetrouwen arzater hebben. *Gebedb.* 14e E. 2. Want die gesonde en is den aersater niet noottroftich. *Hond. merk.* 60 v°.

ARSELMAENT. Zie eerselmant.

ARSENICK, zn. fr. *arsenic*. || Van 100 lb. arsenic, vj gro. *Zeeuwsche tol v.* 1623. Oudste melding.

ART, zn. vr. 1) *Kunst*, fr. *art*. **Faculteit in der arten**: *Faculteit in de vrije konsten*, fr. *faculté des arts*. || Dat wy tot vele eñ diversche stonden hebben verclaert gehadt, dat onse meyninghe niet en heeft [gheweest], noch en is, dat die supposten van de faculteyt in der arten van onse dochtere der Universiteyt van Loven souden behooren oft mogen gebruyckt hebben van sekere bulle Leonine. *Plac. v. Brab.*, 16 mrt. 1529. III, 55.

2) *Kunst* (in kwaden zin). *Kunstgreep*, fr. *artifice*. **Art noch engien**, *kunstgreep noch list*, fr. *artifice ni ruse*. Gebruikelijke formule in de oorkonden, om zijne goede trouw en oprechtheid te bevestigen. || Ende en selen soeken, noch anderen van onsenthalve doen soeken, noch laeten soeken, art noch engien, waerbi dat wi hen dese poente.. mochten breken ofte storen. *K. v. Loven*, 1306, *Corroboratio. Brab. Y.*, I. 734. Eñ en selen sueken noch doen sueken art noch engien, waerbi dat wi hen dese stucken breken mochten ochte daerjeghen comen. Ib. 748 (1311). Art noch engheen engien. 775 (1327). Art noch engien. 839 (1348). De *K. v. Zout-Leeuw* v. 7 Mei 1307. Ib. 741, heeft: Const noch list.

ARTIFICIE, zn. *Kunst*, fr. *art*. **A — drijven.** *Eene kunst uitoefenen*, fr. *exercer un art*. La Curne: Artifice, *art*, *profession d'un art*. Meijer: Konsthandel, konst. || Een dochter mach oic comanscap hantieren, oft artificie, hantwerc eñ neeringe drijven. v. d. Tav. 284 v°.

ARTIFICIËEL, bn. *Kunstig*, *met kunst gemaakt*, fr. *artistement*, *fait avec art*. La Curne: Artificiel, *qui est fait avec art*. || Dat hy ghereysen was te Curtrike, omme aldaer te vernemene naer zekere exquise eñ artificiele amelaken eñ bancquetservietten. Rembry, I, 367 (1567).

ARTIJCKE, zn. vr. *Jicht*, *voeteuvel*, fr. *goutte*, *l.* **Arthrite**. Verdam: Artike. Zie ook arcketicke. || Hy hadde een peert achter hem, dat men metter handt leedde, omdat hy qualic te voete was overmits dartycke. *Ber. tijden*, I, 313.

ARTILLERIE (Artelgerye). 1) *Schietwapen*, fr.

arme de trait). || Ter artelgeryen [*l.* Die artelgerye] ten voorseiden dienste behoevende, sal altoos staen ter ordonnancien van den scepenen eñ rentmeesteren van der stadt, ten tyde synde, eñ daer selen [si] toe doen sien eñ verwaeren, alst [zoo als het] hen gelieven sal. *Sermens*, *Regl. Arbalétriers*, 1412, § 21. blz. 12.

2) In de algemeene beteekenis van *vuurwapens*, fr. *armes à feu*. || Artillerie, zoowel groote stucken, als: bombaerden, busclooten, als oock haeckbussen eñ hantbussen. *Watertol*, a. 1550. Artillerie, alrehande groote stucken, als bombaerden, hooftstucken, serpentinen, basilisken, busclooten eñ dierghelycke, uytgenomen haecken eñ hantbussen, varende uyt desen lande met onsen consente oft passeporte, maer anders niet. *Zeeuwsche tol* v. 1623. Een inventaris van het belegeringsgeschut der sterke stad Diest in 1521, meldt het volgende oorlogstuig: || Haickbussen [ook: haickenbussen]; yseren — cortte, lange. Id. in hout gestelt, getekent met Borgoenschen cruce. Id. met eenen houten steel. Clootbussen: yseren. Lootbussen: yseren — lange. Id. dreyende, schietende naer 't velt, daer men henen wilt. Slangen: yseren, metalen, half metalen sonder camer, die men van voir leet; half slanxkens. Een half gekarde metalen slange. Steenbussen: groote, corte, lange. Een groote steenbusse om hagelscott mede te schieten. Bussen omme te schieten hagelgeschut eñ een cort yseren busken dito. (Op zeer weinige uitzonderingen na, hadden alle deze stukken drie kamers. De inventaris bevat daarenboven nog: || Soutvaten met cruijt eñ poeder, clooten, tonnen solffpeters, een tonne solffers en een tonne haickenbussencruyt, eindelijk 5 lote clote dienende totter groote bussche). Met deze groote „bussche" bedoelt men waarschijnlijk de „Holle Griet", „Dulle Griet" of „Dikke Griet", welke op eene der stadspleinen bewaard wordt, en 1m 60 lengde op 1m 92 omtrek heeft.

ARVE. Zie ERVE.

ARWETE. Zie ERWETE.

AS, voegw. Komt hier en daar voor als bedorven van *als*. *Gelijk*, *zooals*, fr *comme*, *ainsi que*. || Also ast hem goet zoude dincken. 1 aug. 1290. Gelyck as vurscreven is. *Cart. St-Trond*, 13 apr. 1369; benevens als. Voirt was opten zelven tyt overdragen, dat men goide lude setten soude, gelyc as men dede. *Acad. d'archéol.* 1856, blz. 168. 14e E. (Dat) to denselven marckt eyn yegelijck, van wat staet die sijn, kommen moegen hoere kommenschap doen gelden, coepen eñ vercoepen, na gelegentheit der merckten, as dat gewoenlick is. *Cart. St.-Trond*, 26 nov. 1480.

AS, zn. vr. (van een rad), fr. *essieu*. Ter assen. *Per as*, *met wagen of kar*, fr. *sur essieu*, *par voiture*. || Soo ist dat wy... in *surcéance* doen houden... het voors. verbodt van de lantvracht, permitteren eñ laeten toe dat een ieghelyck, van nu voorts aen, vryelyck alle ghepermitteerde waeren eñ coopmanschappen te lande op de assche (*sic*), in eñ uyt dese onse voors. landen, steden eñ plaetsen van ofte nae de voornoemde gheünieerde provintien eñ neutrale quartieren sal moghen vueren eñ brenghen, soowel als te water. *Plac. v. Brab.*, 24 dec. 1632. I. 325.

ASACK. Zie AESSACK.

ASBEYE (Asoye?), zn. *Soort van zoeten wijn*, fr. *sorte de vin doux*. || Item, malevesee, bastaert, romenie, muscadelle, asbeyen oft diergelycke zuete wynen, betalen, van den boot of pypen, 10½ gro. *Waterrol*, 1550. Zie GAILLIARD: Asoyen, agoyen.

ASCHWAGE, zn. vr. *Aschwaag*, *eene hoeveelheid van* 165 *pond*, zooals de asch gewoonlijk gewogen werd, fr. *balance ou pesée de cendres*, *de* 165 *livres*. || Van der asghwaghen ghelt men pontghelt. *Tol te Diest*, v. 1307.

ASDAN, bijw., bedorven van *alsdan*, fr. *alors*. || Eñ asdan die burgermeesteren den vreemden luden poirtscappe selen doen roepen van hoeren gezworen knapen op onser stathuys. *O. v. Maastricht*, Priv. 1413, a. 19. Eñ oft hi asdan dien, onsen eñ onser stat viant, een of meer, niet aennemen en woude. Ib. a. 35. Dat asdan die vursc. burgermeisteren offt raet... sich van derselver vrempden luden nyt voirder onderwinden... Dat hy asdan denen [statuten eñ privilegien] nyt gauderen en sal. *O. Liége*, 11 dec. 1500, a. 22, 40. *Hasselt*.

AS DAT, bedorven van *als dat* en pleon. voor *dat* alleen, fr. *que*. || Wart hi [*sl.* de hertoch], syn goede raet eñ de raet van sinder goeden steden op de voirs. pointen met synre stad van Loven gemeynlic eendrachtich: as dat men die rekeninge sieder Peter Coutereels tyt verhoiren soude. *Acad. d'archéol.* 1856. bl. 167. 14e E.

ASDUCKS, bijw. *Zoo dikwijls als*, *telkens als*, fr. *toutes les fois que*. || Wert sache, dat ymant onder ons ind in onsen lande gesessen, die ons zogehoirich were, of met die stad, die burgere ind onderseten van Aken schedigde, so is onse wille ind consenteren derselver stad, den burgeren ind onderseten van Aken, dat sy deroe lyve ind gude bynnen onsen lande of dairdorch vort int wyeder comende soilen mogen angryffen ind schedigen asducks des noit gebuert. *Rekenk. v. Brab.*, *reg.* 132, f°. 28 (1431). *Priv. voor Aken*.

ASEURS. Zie DOBBELASEURS.

ASOYEN, bn. *Soort van zoeten wijn*, fr. *sorte de vin doux*. || Van maleveseye.. bastaert ofte asoyen, romenie... eñ alle andere soete wynen... *Tol te Antw.*, 1623. Zie VERDAM, ook GAILLIARD. Zie ook AGOYEN en ASBEYEN.

ASPECT, zn. onz. *Uitzicht*, fr. *vue*. || Ten fine sy sekere veynster, aspect nemende op haere erfve, sauden stoppen eñ verhoogen tot seven voeten boven de aerde. *Annotations*, 104.

ASSAELGEEREN (Assaelgieren). bw. *Aanvallen*, *bespringen*, fr. *assaillir*, *attaquer*. || Die mans quic sloege ochte assaelgeerde... *K. v. St.-Pieters-Leeuw*, 1284. Soe wie.. heeft yemene gheasselgiert in sijn huus.. *K. v. Denderm.*, 1233. a. 2. (*Vert.*) *Lat. assalierit*.

ASSAY, zn. vr. *Keur van goud of zilver*, *proefgewicht*, fr. *étalon*. || Dat zy, scepenen eñ raet,... zetten zoelen, kiesen eñ ordineren, van jaere te jaerre, waerdeerre [waerdeerders] (van den beckeren ocht van den bacambachte) te waerderene metten waghen eñ metten ghewichte, op d'assay dat men hoen gheven zal. *Oork.* v. 1 dec. 1387. *Diest*.

ASSASSIJN, zn. m. *Moordenaar*, fr. *assassin*. || Assassijnen zijn ruijters zonder meesters, die de luijden doot slaen om ghelt; zoe [zij] sijn't oock al hebben zij meesters. *Pract. crim.* c. 82. Wielant schijnt hier te denken aan de moorddadige Assaniten, fr. *Assassins*, waarover zie LA CURNE.

ASSAUT, zn. onz. *Aanval*, *bespringing*, fr. *attaque*. || Soe wie, te waren, heeft yemene gheasselgiert in sijn huus,.. eñ selen scepene mogen sien sien [sijn] assaut oppenbaer [te] wesen. *K. v. Denderm.* 1233. a. 2. Lat. *assultum esse apparentem*.

ASSCHE (Asche), *asch*, fr. *cendre*. || Een vat wiins, zeems, aschen... Lat. *vas vini*, *cinerum*,

mellis... Elc vat wiins, asschen, seems... Lat. *quodlibet vas vini*, *cinerum*, *mellis*. *Tol te Brugge*, 1252. Asschen van Oostlant, alle soorten, de tonne viij st. *Tol*. v. 1597. Bourgoensche assche. Zie BEERENCLAUWE.

ASSCHELENWOENSDACH (Asselswoensdach), zn. m. *Aschwoensdag*, fr. *mercredi des cendres*. || Oic en sal men geenen raidt houden opte heilige sondaigen van den geheelen jaire, noich oic opte heilige daigen..., den vastelavont eñ den asselswoensdach voir der noenen. v. D. TAV. 410 v°.

ASSCHENPOOT, zn. *potasch*,? fr. *potasse?* || Asschenpoot, een tonne.. *Hansa-tol*, v. 1567.

ASSENEMENT. Zie ASSIGNAMENT.

ASSENHOUT, zn. onz. *Hout om assen van te maken*, fr. *bois à essieux*. || Alle ploechsteerten-, assen-, schemelen- ende andere oirborhout. *Kb. v. Soniënbosch*, a. 48 (1460).

ASSENSIOEN, zn. *Hemelvaart*, fr. *Ascension*. || In die vigilie van Assensyone. *K. v. Meerbeek*, v. 1234 (*Vert.*).

ASSENT, zn. onz. *Toestemming*, fr. *assentiment*. || Sij dat sake, dat scepenen, by assente des gherechts des heren, van [ban] setten in broode of in wijne. *K. v. Denderm*. v. 1233, a. 24. *Lat. per assensum*.

ASSENTEEREN, bedr. ww. *Toestaan*, fr. *consentir*. || Mynen heere was gheassenteert tvyfste thebbene alle jare van allen revenuwen van der stede. OL. V. DIXMUDE 38. Aldus zo vermeesterdet myn heere alomme, eñ men deide al zynen wille, eñ hy versochte te makene eene nieuwe munte eñ het was hem gheassentiert. Daerna so versochte hy eene subventie over al 'tghemeene land, die groot was, eñ was hem gheassenteert. Ib. 38. Daer overeen ghedraghen was, dat men by den coninc trecken zoude..; 'twelke myn heere assenteerde. 84. Myn heere, dit verstaende, assenteerde hem daerin om dit te makene alsoo hemlieden orboorlic zoude dinken. 90.

ASSIGNAMENT (Assenement), zn. onz. *Bewijsing*, *onderpand*, fr. *assignation*, *hypothèque*. Zie LA CURNE *Assènement*. || Soe wilde hi eñ begherde dat godshuus soude ebben eñ heffen, elkes jaers, eeuwelike durende, die voers. sesse scelege parisis tsjaers... erfelike, in propren vrien assenemente. *Zwyvecke*, 132 (1340). Dat elc die vortan eenighe assise hueren sal, ten hende van den jare.. vor scepenen overbringhen sal sijn rolle van sijnen assignamente van dier assise die hij sal ghehadt hebben. DE VL. *Accises*, 38, 15e E. Eñ t'zelve ghedaen, sijn de rentiers ghehouden te gaene binnen veertich daghen daernaer, metten ampman, gheassisteert met twee cuerbroeders, eñ doen beterden den grondt eñ assignement. *C. v. Veurne*, XLVII, 1.

ASSIJSBAER (Assisbaer), bn. *Onderhevig aan 't accijnsrecht*, fr. *sujet aux droits d'accises*. || Dat elckerlyc die eenich goet, assisbaer wesende, in d'oudeware coopt, vercoopt of verbarteert. DE VL. *Accises*. 84, 15e E.

ASSIJSE (Assise, excijs), zn. vr. *Stedelijke verbruiks-belasting*, *accijns*, fr. *accise*. || Dit es de bouc der ordinanchen van den assijsen der poort van Denremonde. (1417). DE VL. *Accises*, 1. Soe wie eneghe wine ocht vreemde bier vercoopt in grossen,.. en malt niet ewegh laten vueren.. hij en hebbe der assisere eñ panchijsere moet, ocht hij zal dassise eñ den panchijs zelver ghelden van grossen. *Kb. v. Diest*, B 71. Excijs. *Rekenk. v. Brab.*, *reg*. 138 f°. 205. 10 dec. 1585. De poorters eñ poorteressen.. syn oock vry.. van poinctingen eñ settingen, als contribuerende in de lasten eñ assysen derselve stede. *C. v. Gent*, I. 10. Questien eñ processen rysende ter causen van de assysen. Ib. 17. VAN DEN HANE schrijft nevens dit woord: *Gabella*, en dan: *De gabellis*, *vectigalibus*, *teloniis et aliis impositionibus Tractatum habent Firmianus etc.*, en verscheidene onzer oude oorkonden schijnen deze vertolking te wettigen: || Dat [wy] in derselver stadt, noch in eenyger plaetsen der vriheit, assyse oft gabellen genoemt (*sic*), op dy copen oft vercopen, by ons oft yemant onser, in eenygher manyeren voertaen [sullen] ontfangen noch doen heyschen, sonder volcomen macht, autoriteit, orloff eñ consent onser twee heren voernoemt. *C. v. St.-Truiden*, § 5. *Van der assysen*. Wy, over meenige jaeren, hemlieden verleent... hebben, om te moeten op bringen, heffen eñ ontfangen zekere gabellen oft assysen eñ impositien. *Rekenk. v. Brab.*, *reg*. 139, f°. 44, 22 nov. 1544. *Aarschot*. Hoe dat wy haer voersaten verleendt eñ geoctroyeert hebben te moghen opbringhen, heffen eñ ontfanghen zekere gabellen oft assysen eñ impositien, te weetene van elck duyst halffhoudts eñ speecken etc. Ib. f. 224, 15 febr. 1553.

ASSIJSER, zn. m. *Ontvanger der accijnzen*, fr. *percepteur des accises*. Kil. Assysmeester, assysener. || Soe wie wine ocht vreemde bier brenght van buten,.. die en zaels niet afdoen.. enzij met orlove der assisere. *Kb. v. Diest*, B 70. Zie ook ASSIJSE. || Egeen borgemeester, schepen..., wijn- oft bierassijser deser stadt en mach pachten eenige van d'assijsen deser stadt. *C. v. Antw*. 1582, IV 9.

ASSIJSEVRIJ, bn. *Accijnsvrij*, fr. *exempt d'accises*. || Dat onse gheduchte heere, myn vrouw van Dendermonde eñ hare hoir assisevrij syn van haren drincwyn. DE VL., *Accises*, 41.

ASSIJSSLACH (Assay-slach), zn. *Proefmerk*, fr. *marque de l'épreuve*. || Dat niemen laken no stucken maken en sal, om bornetten (?) no om te varwen, en moet tierst an die rame geweest hebben eñ den assyslach hebben, om te waerdeerne oft goet eñ gave es..., dats te verstane stucken die den egghe hebben. *K. lakeng. Bruss*. 1376, a. 1.

ASSUËRS. Zie ISSUËRS.

AST, zn. m. *Droogoven*, fr. *touraille*. Kil. Ast, est, *ustrina*. || Wie klaghen wille, dat zyns ghebueren schouwen, hovene, asten oft andere plaetsen, daer men vier stockt, sorghelyck zyn. *C. v. Herentals*, XI, 3. Ovenen, forneysen, asten eñ diergelycke plaetsen, daer men vier stookt eñ besigen moet. *C. v. St.-Winnoxb*. XV. 23. Dat de persoonen hun geneirende met hoppe te planten, menichmael eenige bladeren waeren aftreckende eñ in poeder redigerende, om met het gemeld poeder de hoppebellen, op den ast geopend zynde, te bestrooyen. O. P.-B. *autr*. 1 sept. 1717.

ASTRICTIE, zn. vr. *Verplichte dag van rechte*, fr. *jour ou terme de droit obligatoire*. || Te ordonneren eñ statueren van dat niemande van de procureurs alhier postulerende en soude in toecomende meer ter rolle mogen gebruyken als dry ordinaire termynen, te weten dach, anderen dach eñ astrictie, sonder meer. MARTINEZ, 357 (1689).

ATTACHEN, zn. m. Volgens de LAURIÈRE, zijn *Attaches*, *Affixes*, *Affiches* synoniemen; hij verstaat erdoor alle dagvaarding of exploit door eenen gerechtsdienaar gehecht aan eene huisdeur, eene kerk, eene gerechtszaal of andere openbare plaats. De beteekenis van het woord in ons citaat heeft eenen onbepaalden, algemeenen zin, dien van *plakbrief*, fr. *affiche*. || Het voorn. recht van twee stuy-

vers sal betaelt worden voor het eerste bladt van.... Item, van alle proclamatien, publicatien eñ publicque aflesingen ofte affixien van wettelycke vercoopingen, emmers generalyck van alle affixien ofte attachen, soo *volontaire* als *necessaire*, gedruckt ofte in geschrifte, die binnen deselve stede sullen gedaen worden. O. P.-B. *autr.* 18 oct. 1702, a. 8—22. Men verstaet eigenlijk door Brieven van *attache* sulke die aan anderen gehecht zijn, om deze door eenen anderen rechter ten uitvoer te doen brengen. Zie hierover BOZY en DE FERRIÈRE.

ATTEDIEEREN, bedr. ww. *Vervelen*, fr. *ennuyer*, *causer de l'ennui*. La Curne, Attedier: *ennuyer*. || Gelyck de supplianten 'tselve alhier naerder souden bewysen eñ met meer andere peremptoire redenen bevestigen, 't en waere sy vreesden de prolixiteyt te seer soude attedieren. *C. v. Aalst*, 8 apr. 1669, blz. 718.

ATTENT, zn. **In attent van siinre eren:** *eerloos*, *fr perdu d'honneur*, *infâme*. || Dat nyemant en sall mogen slaen noch luijden die clock, om dat volc te beruerene, op die pene in attent te siin van siinre eren. *O. Liége*, 10 juni 1417, a. 5. *St.-Truiden*. In de *Cost. v. Maastricht*, *Statuut v.* 1380, art. LVI leest men: || „Ende do en sal men egheyne meesdaet in mogen proeven warbi dat yemant darmit in *accent* sijnre eren moghe comen"; wij meenen dat hier ook *attent* zal moeten gelezen worden.

ATTENTAET, zn. onz. *Ingrijping in een rechtsgebied*, fr. *attempiat*, *attentat*, *empiétement sur une juridiction*. Zie de LAURIÈRE. Men merke ook de bondige definitie van GHELDOLF: Van attentaete. *D'attentat, c'est à dire des faits attentoires au respect dû au juge supérieur, ou de la prohibition d'innover après l'appel interjeté. Proc. verb. de la comm. des lois.* V, 257. || Gesien in den raede van S. M. geordonneert in Brabandt, die requeste den hove gepresenteert, tenderende ten eynde dat aen de voors. supplianten soude worden geaccordeert brieven van attentaet, uyt crachte van dewelcke aen de voors. rescribenten soude worden geordondonneert de pretense beleyden eñ procedure voor hun begonst te casseren, doodt eñ teniet te doen, met interdictie enz. MARTINEZ, 157 (1689).

AUBAIN (Abain), bnw. *Balling*, *banneling*, fr. *aubain*, *banni*. || Soe wat man maeght of vrouwe verercht binnen der vrijheijt, eñ sy dat claecht terstont oft metter naester sonnenschijn, eñ het woirde vertuijcht, sulcke man en sal nimmermeer moghen comen in der stadt oft vrijheijt vañ Sintruden, mer die man sal ewelijck abain sijn, dats te weeten der stadt eñ vrijheijt beroeft ten ewighen daghen, aengesien den staet der persoonen, dats te weeten, oft aen een wijff gesciede van quaeder faemen, daerop soude men oversien nae goetduncken der meesteren eñ des raets. *K. v. St.-Truiden* v. 1366, a. 5. Wij [wie] emmermeer walsch [valsch] getuijgscap draecht, oft die dat voertbrinct in synen saken, eñ dat weder [werde] geprueft, dengheene die dat getuijgscap voertbrinckt, eñ oeck die valsche getuijghe, sullen abain sijn eñ der stadt vrijheijt beroeft ten ewighen daghen, woer't [wordt het] geclaecht eñ geprueft, behouden den anderen rechte[n] der stadt. Ib. a. 25. Eyn porter, die den anderen ter doet bringt, woirdt he gehalden eñ ghevangen, de sal die doet dromme liden; eñ en is he niet gehalden, so is he terichts abain mitter selver daet, dats te verstaen, dat he beroufft is sijnre portscap eñ alle der vriheit van der stat; eñ so mach enyghelic [hem?] navolgen mit verseeker daet eñ denen nemen so wo he vluwet... *O. v. Maastricht*, *Stat. v.* 3 sept. 1380, a. 2. Dieghene die beteringe schuldich sijn overmits deze statuten, eñ die darom abain gemact werden, die en solen niet weder in der stat noch vriheit mogen comen na den dat sij abain woirden sijn, alwant derre tijt dat sij gnoech gedaen solen hebben. a. 66. Wie he terstont abain is, dee over die mueren van der stat clympt.. So wat portere de over die mueren van der stat clomme.., dee sal abain sijn terstond als dat geprueft eñ geroepen is. 77.

AUBAINITEIT (Aubaniteit, obiniteit), zn. vr. *Vreemdelingerecht*, fr. *droit d'aubaine*. || Ick hebbe anders hooren zegghen, dat die op Pamele sterft obiniteyt niet schuldich en is int lant van Aelst; nochtans op Audenaerde sterven [-de], zoude tselve moghen eñ moeten betaelen. *Hs. Chron. v. Auden.* (1358). Dat den bailliu eñ andere officiers van den heere van Pamele sullen vermoghen calaingne te legghene op Pamele, voor de beste hoofden, aubaniteyten, confiscatien, goedinghen van bastaerden eñ die ghevonden zyn. *C. v. Auden*, I, a. 2.

AUDERE, zn. vr. *Ouderdom*, fr. *âge*. || Dat nijemant van nu vort scepen van der stat gecoren en mach werden, hi en hebbe vive eñ twintich jare vervult in der audere. *O. Liége*, 18 nov. 1404, a. 9. *St-Truiden*.

AUDIVITS, zn. *Invloed*, fr. *influence*. || Men meende voor hem en was gheen groote zurghe, al en was hij maer een boerman; mits dat hij thove maechschappe hadde, die veel audivits hadden, als doctuer Hermes eñ diergheliјcke. *Ber. tijden*, II, 246.

AUDUET, zn. **Auduut geven**, *gehoor geven*, *gehoorzamen*, fr. *donner écoute*, *obéir*; lat. *auditus*. || Dat.. in den midden van der camere hanghen sal eene belle, dewelcke niemandt trecken en sal dan dekin eñ officiers,... Eñ die salmen trecken alser gheschil es, ofte onbehoorlijcke maniere van ruute. Eñ zoo wie daernaer eenighe woorden heeft,... ofte zoe wie naer telijnchen gheen auduut en geeft, verbeurt vj den. par. *Belg. Mus.*, VII, 258, Pamele, 1556—1609.

AUEWEYS (Hauerweys), (?) zn. || In de prochie van Sinte Goedelen tElsele.., eñ plach hier voormaels te sine bosch eñ aueweys van alderhande houte. *Godsh. Bruss.*, B. nº. 219, fº. 51. Item, daeraen, onder de Crekelhage, iij dachwant lant, daer vele hauerweys op staet. Ib. H nº. 128, fº. 43, *Dworp* (1406).

AUGWEET. Zie AWEET.

AUSEROIS (Auxerrois), zn. m. Wyn van Auseroyse, *Wijn van Auxerre*, fr. *vin d'Auxerre*. De teksten hebben allen „van Auservyse. || Op elck stuck Franschen wijn, te weten elck pointsoen wyns van Anseroyse, Bordeaux eñ Parijs, twelff guldens Brabants. *Plac. v. Brab.* 8 nov. 1596, II, 76.

AUTAER zn. m. *Altaar*, fr. *autel*. **Ten outtare gaen**, *ter heilige tafel naderen*, fr. *communier*. || De bulle der Jubilee,... inhoudende als dat men moeste vasten eñ tuesterdaechs gaende te bichte eñ tsondaechs ten outtare. PIOT, *Chron.* 652.

AUTRAIGEN, zn. mv. Door VAN DER HAEGHEN verklaard als *buitensporigheden*, fr. *excès*. La Curne. Outrage. 1º. *Excès*, 2º. *Acte*, *parole déraisonnable*. || Ghelijck die mans plochten tsamen te draghen om paternosters, eñ de vrauwen paternosters om roosecranskins an te lesen, die nu verandert sijn in costelicke matterien van selver, ghout, peerlen, coraelen eñ diergheliјcke autraigen, soodat tghene dat gheschiet was ter devocie, nu dient totter hooveerdijе. *Ber. tijden*, I, 37. Lieven eñ meester

Jan Onghena, ghebroeders, eñ capiteynen van de Ghues, hadden gheerne sommighe autraigen belet, als bijsonder in den wijnkelder; maer tghemeente was haer al over eñ hilden van haer ghebodën niet. Ib. 133.

AUWAERT eñ **DAUWAERT**. Zie HAUWAERT.

AUTERMEESTERS, zn. mv. *Leden eener rederijkkamer of gilde, gelast met de verzorging van het altaar hunner kapel*, fr. *membres d'une chambre de réthorique ou gilde, chargés du soin de l'autel de leur chapelle*. Zie REGEMENT. || Zullen de voirs. Autaermeesters sculdich sijn 'tghene den autaer competeert loffelycken, ten coste van der Caemere eñ den offere, t'onderhouden van reparatien eñ diergelycke. *Rethor. te Loven*, 1554, a. 9. (Zij moesten ook de leden oproepen ter bijwoning der lijkdiensten der afgestorvenen).

AUWE, bn. mv. *Oude*, fr. *anciens*. || Die twe auwe aeffgaende burgermeisters. *O. Liége*, 11 dec. 1500, a. 1. *Hasselt*.

AUWE (Houwe), zn. vr. *Aar*, fr. *épi*. || Nemen op den aerbeyt van den goeden pachters eñ landlieden. eeneghe onder t'dexele van te gaen ougstene eñ de haren [aren] opt velt ghebleven te rapene eñ vergaderen; eñ andere stelen gheheele schooven, eñ bij nachten eñ ontijden afsnidende de hauwen. *Plac. v. Vl.*, 30 juni 1546. I, 651. Het w. auwe is hier thans nog in gebruik voor de peul van het nog niet afgesneden koolzaad.

AUWEELT. Zie AWEET.

AUWEIT. Zie AWEET.

AUWERS, voor het onbep. voornw. *iets* gevolgd van een voorzetsel. *Iewers, ergens*, fr. *quelque chose*. || Blijft in ulieden huusen, zonder auwers mede te moyen. PIOT, *Chron.*, 401.

AUWET. Zie AWEET.

AVE, met de zamenstellingen. Zie AF.

AVENANT, zn. **Davenant, in 't avenant,** *in evenredigheid, naar verhouding, naar advenant*, fr. *à l'avenant, proportionellement*. || Soe es te wetene, dat sy mochten verreken al dien cost eñ al die scade op vorseide pande, op elken pant davenant dat hire op heeft in renten. *Zwijveke*, 104 (1324). Int eerste, so behoerd den vors. kinde toe iij lib. x s. gro. tor. in ghereeden ghelde, dats te wetene: in sgraven scilden over xxiiij gr., eñ in scilden over xxij gr., eñ in andren munten int avenand. *Schep. v. Gent*, 8 mrt 1352. *Nederl. mus.* 1879, blz. 147. So wien dat de beste cavel ghebuert, dat hij den andren begroeten zal in 't avenant van der werdden van den ghelde datter omme ghegheven was. *C. v. Gent*, I, 26 oct. 1396.

AVENCKEL (Avinckel, avincel), zn. m. || In denselven jare (1444) hebben verdinct die voers. kerckmeesters aen Jan Oyckens eñ Goswyn Marien den avinckel, op dat bert [*nl.* den patroon] dat si daertoe gesneden hebben, .. al volhouwen van goeden coerliken steen. *St. Sulpice*, I, 42. Henric Marien, gelevert, aen dat cruyswerc boven den H. Gheest: In den eersten lxxx voeten boeghe .., noch c voete, item noch xl voeten avincel .., item noch kleyne boeghen xliii voeten, eñ den avincel, den voet om v st. Item noch ij slotsteenen. Ib. 84, *Rek. v.* 1443. Item noch aen teelve capelleken es er xxvij voet avincel. Noch ij legg (*sic*) van den avincele. Ib. 101, *Rek. v.* 1502. An denselven Mr. Laureins, vijc lb. parisis, voor leveringhe van Vlaemschen orduyn avynkele, eñ andere cyraet dienende om het upmaken van twee driecanten. *Ypriana*, I, 354 (*Werken aan de Halle*, 1621). Denzelven de Haeze, over de leveringhe van Brabandsche avinckels, staende up het driecante ter marct van 't voors. huus van de oude conchiergerie. Ib. 370 (1624). Canteele gevels ofte avenckels. O. P.-B. *autr.* 16 jan. 1705, *Metselrye*, a. 26.

AVENNESSTEEN (Avennichsteen), zn. m. Deze steen komt dikwijls voor in de rekeningen onzer steden en kerken. || Betaelt Pieter Waybac, ooc steenhauwere, van vrachte van Avennichsteenen te scepene ghedaen te Vallenchiene, iiij lib. iiij sch. par. Betaelt Pieter Waybac, over Willem de Ronde, omme te betaelne lxij voeten Avennesteen, midts der vrecht eñ anderseins, xxix lb. viij sch. par. *Auden. meng.* III, blz. 323 en 345, *Rek. v.* 1526 en 1528. Die drye priesterlicke stoelen van orduun eñ Avennessteen. *Ber. tijden*, I, 148. Zijn epitaphie .., eñ was al nieuwe ghemaect van Avennessteen, eñ rijckelic ghestoffeert eñ verghult. Ib. 149.

AVENTUERLIJCK, bijw. *Bijgeval, toevallig*, fr. *d'aventure, accidentellement, par hasard*. || Eest dat eenen dootslach aventuerlyc eñ casualijc gevalt eñ onversien. V. D. TAV. f°. 60. Van welcken vonde eñ schatte diegeene, die dat gevonden heeft, soe verre hij dat avontuerlijc, sonder daerop vuijt te zijn, gevonden heeft, sculdich is te geven den heere van den gronde. Ib. 127.

AVENTURE (Avonture), zn. vr. 1) *De beschikking van goed of kwaad geval, het lot, het geluk, de fortuin*, fr. *la fortune, le sort*. || Want men dagelijcx siet, dat fortune eñ avontuere ongestantich is, eñ dairomme, soe die officie eñ den staet meerder is, soe die avonture en infortunie meer te ontsien is; want soe een [*nl.* iemand] hooger valt, zoe hij hem gemeijnlec meer quetst; eñ dairbij, zoe meer staets eñ hoogheijden, zoe meer sorgen voire lijf, ziele eñ eere; eñ als dairinne verwaentheit is, soe is gemeijnlijc die quade avonture gereeder eñ naerder den verwaenden eñ vermetenden man sijn karre te lichten, oft vuijt zijnen gereijde, eere eñ staet te stooten dan oft hij niet verwaent en waire. V. D. TAV 374 v°.

2) **Goederen van aventure,** *toevallige (collaterale) goederen*, fr. *biens d'aventure, biens collatéraux, adventifs, adventices*. Dupin et Laboulaye: *Biens adventifs, adventices, biens venus par toute autre voie que la succession directe*. Ook goederen van „over hals" genaamd. || Staende te remarqueren, dat aen collaterale goederen, dwelck wij noemen goederen van aventure, de kinderen en moegen de plaets van hunne ouders nyet representeren, maer deselve vallen op den naesten bewandt die op het graff bevonden wordt, oft op dengheenen dye kan doen blicken dat hy de naeste is vuyte rechte linie. *C. v. Limburg*, *Leenh.* a. 55.

AVENTUREN, zn. mv. *Toevallige inkomsten*, fr. *droits ou revenus casuels*. || Oec behoeren toe den vorseiden leene tderdendeel van allen den vervallen ende avonturen, forfayten eñ van allen anderen rechten die ghevallen moghen. *Acad. d'archéol.*, 1860, blz. 107. *Destelbergen* (1371).

Bij aventure, op —, ter avonture. *Bijgeval, door een bijzonder toeval, toevallig, soms, wellicht*, fr. *par hasard, par un cas fortuit, parfois*. || Als yemens wyf, kind of neve bi eenigher aventure wort ghewont ofte doet ghesleghen. Lat.: *casu fortuito*. *K. v. Saffelare*, 1265, a. 5. Ende wij voersien, dat, bij avonturen, namaels gevallen mochten [*l.* mochte], dat die voers. meesters wederspennich zijn mochten. *K. v. St.-Truiden v.* 1366, a. 81. Als de vassal niet en weet de groote van sinen leene, ter aventueren dat de boecken eñ papieren daeraf verbrant zijn. *Leenr. v. Vl.* 75. Eest dat

de patient, liggende op de banck, altyts loochent eñ niet kennen en wilt, hy weder geleijt wordt [in de gevangenisse eñ daer gehouden] in de x, xx oft xxx dagen, oft meer oft min, ter discretie van den juge, op aventure oft binnen dijen tijde eenige nieuwe inditien quamen. *Pract. crim.* c. 39. Als de oirconden niet comen willen ter aventueren op de persuasie van den delinquant, oft uuijt vresen van ijemant, zoe mach de juge dien oproepen als gecorrumpeert. Ib c. 47. Maer de coustume eñ pracktijke is ter contrarie, ter aventuren omdat dat recht te rigoruelx is. Ib. c. 65. Nemaer zij [*nl.* de medecijnen, apoticarisen..] moeten wel zien wijen dat zyt [vergif] geven oft vercoopen, eñ dat wel onthouden oft scrijven, op aventure oft er questie af quame. Ib. c 73. Doe die lude opstonden teghen ons, sie hadden ons bi aventueren al levendich verslonden. Doe hore dovinghe [toorn] hem op ons toernden: doe hadde ons bi aventueren dat water ingheslonden. *Getijdb.* 15e E. f°. 35. Ps. 123/124. Lat. *fortè*, *forsitan*. Niet teruggegeven in den *Staten-B.* noch bij de *Sacy*. Van nu voortaen, als men getuygen leyden wilt, soo sal men de wederpartye daertoe daegen, om te comen sien de getuygen sweiren, op aventure of sij de getuygen oft eenige van dien verbonden (?) calengieren, wraken oft reprocheren wilde. *C. v. Diest*, *Stijl*, a. 9. Zo eyst van noode gheweest eenighe boucken te condemneren, daer die zommighe hemlieden of moghen verwonderen by aventure. Maer, zal bevonden worden, dat zy gheen zaecke van verwonderen en zullen hebben. *Plac. v. Vl.*, 9 mei 1546. I, 143.

2) *Gevaar*, *perijkel*, fr. *danger*, *risque*, *péril*. || Quam al toe by den Hollanders eñ Zeelanders, die so staerc up de zee laghen dat d'Oosterlinghen noch de Spaengiaerden niet durfden bezouken tland van Vlaendre, eñ laghen altoos so staerc voor tland dat niement dorste bezouken tZwin, het ne was met groote aventure. OL. V. DIXMUDE, 170. Eñ so wie tschip eer verliete zonder den oorlof van den meester, wesende sulck schip in aventuere oft dangiere te verderfven ofte ghenomen te werden van den zeeroovers. *Plac. v. Vl.*, 19 juli 1551. I. 386. Als de vassal bi fortuynen van oorlogen verliest zijne baguen, peerden eñ harnasch, hy en heeft ghene actie teghens zynen leenheere.. omme die weder te recouvrerene; want alle fortuyn staet te zijnen laste eñ aventuere. *Leenr. v. Vl.*, c. 12. Waer eenich vermet oft twist gheviele buten der stat, eñ yement vuter stat daeromme trocke, dat hi dat doen soude op sijns selfs avontuere. *Kb. v. Antw.*, a. 195. Op (sijn, hare) aventure. *Op* (*zijn*, *haar*) *gevaar*, *voor* (*zijne*, *hare*) *rekening en kosten*, fr. *à ses risques et périls*. || Eñ deghene die verleent [beleent met] es van den stocghelde van Ghend, essene [*nl.* den dief] sculdech te doen wachtene op sine aventure, alse lange alse hy in den stoc sal sitten. *C. v. Gent*, *Gr. Charter* v. 1297. a. 63. Wellec assise si solen verhueren moghen..: gheldense meer..; gheldense min, draghen daeraf den anxt eñ staen op haere aventure. *Oork.*, 2 juni 1335, *voor Diest*, *Reg. cop. cart.* f°. viij v°. Al waert so dat eenighe taverniers wijn binnen Denremonde cochten jeghen vremde coopliede, ligghende up waghene of in kelders, in schepe of eldere, eñ hemlieden dien gheliefde uut te voerne up hare aventure, omme eldere te tappene of in groots te vercoopene. *Acc. Term.* 3. a. 10. Waert dats gheviele, dat yemene ghevanghen wirde.., dien ghevanghenen es sculdich de meyere te houden up sine plegt ende avonture die eerste drie daghe. *Acad. d'archéol.* 1860, blz. 107, *Destelbergen* (1371).

AVERECHT, zn. *Averechtsche zijde*, fr. *envers*. || In denselven jare [1440) waren geleet voer sint Claes choer die goutiire van de oude kerk; als men se te doene heet, daer sal men se vinden met den averecht opwert. *St.-Sulpice*, I. 14. Maer sal een iegelyck pachtenere syn pachtinge houden op syn aventure, winninge ende verlies. MARTINEZ, 294 (1543).

AVERECHTEN, bedr. w. (Laken.) Volgens VERDAM, *laken scheren*, *nadat op het droge laken vooraf het haar tegen den draad of averechts opgeborsteld is*. Verg. KUYPER, *Technol.* 2, 444 vlg. fr. *tondre le drap après que le poil a été brossé à rebours sur le drap sec.* || Dat den raemscheerere voordan niet gheorloven en zal (*sic*) eeneghe Bruchsche lakenen te haverechtene nat comende van den vuldre, maer wel drooghe, eer zy comen zullen te Crunijnghe. *K. lakeng. te Brugge*, *Vullers*, blz. 54. Voort, dat men de fine lakenen, die men daghelicx draecht van svulders te scheerers huuse, eñ de welke de scheerere by costumen nat pleicht te scheerene eñ te averechtene. voort an niet meer in taverechte scheeren en zal, hoewel de scheerre van den lakenen, die tzynent gebrocht zullen wesen, loon hebben zal ghelijc of [hij] die, als vooren, gheaverecht hadde. *Vullers*. Ib. 59. Dat negheen scerier no drapier vercope no zende enech laken of alflaken eneghen vreimden man no anderen, voor dat ghescoren, gheavrecht eñ ghezeghelt es, up xx s. elc laken eñ elc alflaken. HUYTTENS, *Corp.* 190. Dat gheen meester scerre enech laken ute zinen huus zenden moet te redenen [bereiden], het en zy te scerne eñ te averechtene, up ene boete van xx s. Eñ de meester, die dat laken ontfynge, verbuerde diesghelike xx s. parisis. Ib. 191. Dat niemene, meester no cnape, eneghe lakene toelegghen moet, hiene moet ze sceren eñ averechten, up ene boete van xx s. Ib. Dat men ghene lakene draghen moet ten recke ten zy dat ze gheauuerecht syn eñ ghepinst, of het en ware bi orlove van den omgares, up ene boete van xx s. parisis. Ib. Dat men ghene ghevarende [ghevaruwde] lakene moet draghen ter perche of zyne zyn gheaverecht van ollen pointe, up ene boete van xx s. parisis. Ib. 192. Dat gheen scerre moet eneghe lakenen verauverechten daer scerres lood niet an es, hyne moet te kennen gheven enen ommegare eer hy dat laken toeleghet. Ib.

AVERUISCHEN (Haeveruysschen), zn.mv. *Naam van de koolzaadplant totdat zij uitgebloeid is*, anders ook *Sloore* geheeten (De Bo), fr. *plante de navette ou colza avant qu'elle ait cessé de fleurir*. || D'afgaende pachters en zullen het naeleste eñ leste jaer van hunnen pacht niet meer mogen planten met haeveruysschen ofte koolzaedplanten, in de landen daertoe bequaem wesende, dan tot concurrentie van een thiende deel van alle de zaeyende landen gaende met hunne hofsteden. *C. v. Auden.*, 12 aug. 1767. a. 22.

AVETRONCK, zn. m. *In overspel geteeld bastaard*, fr. *bâtard adultérin*. Kil. Aftronck, avetronck, *vetus. fland.* j. bastard, *nothus spurius*. De costumiere wetgeving, zegt DEFACQZ, verdeelde de bastaarden in twee bijzondere klassen: zij rangschikte aan den eenen kant de slechts eenvoudige of natuurlijke, de *speelkinderen*; van den anderen kant de bastaarden geboren uit eene verwerpelijke en door de burgerlijke wetten strafbare

vereeniging, welke men heet *overwonnen bastaerden*, zoals de in overspel geteelde kinderen, *de avonddrenken* (*sic*), eertijds genaamd *avoltres* of *avoutres*, de bloedschendige kinderen en de heiligschendende bastaarden (*Anc. droit belg.*, I. 406). || Al eyst zo dat, naer rechte, een aventronck niet en mach hebben testament, nochtans es capable om thebben ghiften tusschen den levende. Eñ alzo, naer dien de voornoemde verweerers weesen niet en consten ghehouden wesen nochte gherekent voor aventroncken of gheboren *ex damnato coitu. C. v. Brugge*, II, 410.

AVOCATIE, zn. vr. *Beroeping op een hooger gericht*, fr. *évocation*. || In cas van appell oft avocatie *ad judicem superiorem. C. gr. Loon*, I, 608 (1702).

AVOCEEREN (Evocéren), onz. ww. *Voor eene hoogere rechtbank trekken*, fr. *évoquer*. || In crimineele saken oordeelen de schepenen [van Hasselt] sonder rechargie. Dan, of, des niet te min, de geïnculpeerde niet en souden kunnen avoceren eñ appelleren, daerover is tegenwoordig questie. De Corswarem, *Mém. hist. sur … la prov. de Limbourg*, 218. Oft C ende D.. gerechticht oft gefundeert syn om dese saecke.. te avoceren *ad judicem superiorem. C. gr. Loon*, I, 608 (1702).

AVONT, zn. m. *De dag vóór een kerkelijk feest*, fr. *la veille d'une fête religieuse*. || Ord. omme den baillin van der keercke. Eerst es ghehauden alle feestelicke daghen eñ avonden van dien, eñ ooc in alle de processien, metter roede te gane eñ ten Magnificat, naer costume. *Auden. meng.* I, 23. **De vj groete havonde**, *de dagen vóór de zes hoogdagen of groote feestdagen*, fr. *les veilles des six grandes fêtes*. || Terdendeel van den backe, die valt up de vj groete havonde. Van Lokeren, *Abb. St.-Pierre*, n°. 622 (13e E.). **Jaersavont, nieuwe avent**, *nieuwjaarsavond*, fr. *la veille du jour de l'an*. || Hets ghekeurt int jaer Ons Heren m°cc°lxxviij° op Niewe avonde 31 dec. 1278. Elcs jars in jaarsavonde. *Schep. v. Diest*, 1306.

AVONTLICHT, zn. onz. *Poortklok*, *avondklok*, fr. *cloche de retraite*. || Opdat niemand, ten aenzien van de hiervorene bestemde uer, eenige oorzaek van ignorantie zoude konnen pretexteren, ordonneren wy, dat, door de kosters van elke parochie, ter respective bestemde uren zal worden geluyd eene klok geduerende den tyd van een half quartier uers,.... die men, ten tytel van avondlicht, alomme ten platten lande gewoon is te doen. *Plac. v. Vl.*, 21 juli 1779. a. 5. X, 518.

AVONTSPEL, zn. onz. *Danspartij*, fr. *partie de danse*. || Niemant en sal gheen avontspelen houden. *C. v. Moll*, *Keuren* v. 1596, a. 10.

AVONTURE. Zie aventure.

AVOT. Zie havot.

AWEET. Zie aweit.

AWEIT (Auweelt, aweyt, halweyt, hauweyt, augweet), zn. onz. || *Wacht*, *nachtwacht*, fr. *guet*. Zie Verdam voor de meerdere schrijfwijzen en de etym. van het woord. Voegen wij er slechts bij het *Aguassarium* van Ducange, bij Maigne d'Arnis: *tourelle elevée d'où on fait le guet* [1353], om aan te stippen dat de melding van een Aweit te onzent opklimt tot het jaar 1336 (de vroegere rekeningen der stad Gent, indien er bestonden, zouden ons wellicht nog hooger opvoeren). De oudste melding in de Gentsche rek. tijdens de Artevelde's is deze: || Item, ghaven sij [*sl.* de ontvangers] van xviij tortytsen, daer men de prosente (?) mede dede eñ bi avonde orborde, en van andren kersen, die men nachts orborde up scepenen huus ten aweiten binnen desen jare, als de stede te doen adde; blz. 93 (2). In de oudste rek. der stad Antwerpen (1324) komt geen „Aweit" voor, alleenlijk een „Wachtere" || Is den voors. Bayhaerde [*nl.* Bogaarden] gheconsenteert te houdene eñ userene nu voortaen de poincten eñ ordonnantien van haeren ambachte [het was in den beginne eene vereeniging van ziekelijke wevers], van settynghen, van auweelte eñ van allen anderen, ghelycke dat hemlieden voortyds van de wet gheconsenteert waeren. *Acad. d'archéol.* 1856, blz. 250 (1355). *Audenaarde*. A°. 1382. Gillis den Mol, van der clocken tsavonds eñ tsmarghens te ludene ten aweyte, die int belfroit hanct. Willems *Gesch. opz.*, I, 154. — *Nachtpolicie*. Dat niemen achter straten ne gha zonder licht nadat de clocke X sal ghesleghen hebben, of en ware dat hy den halweyte toehoerde. de Vlaminck, *Vgb.* 38. Den xjen in maerte [xivc] lxxxvij, hilt men te Brugghe teerste hauweyt, naer de maniere van Ghendt. tNachs daernaer dede men tweetste hauweyt zeer properlic. Ende tsnachts daernaer dede men tderde hauweyt. Piot, *Chron.*, 261. sDisendaechs den xxviijen in octobre, tselve jaer [xivc] lxxxviij, hilt men weder teerste hauweyt in Brugghe, tswoensdachs daernaer ['t] tweede, eñ sdonderdaechs daernaer tderde. Ib. (1488). Door „teerste hauweyt" moet verstaan worden het eerste van 't jaar. Zie Gaillard v°. Awet en zijne *Table anal.* v°. Guet.

AWEITSCHELLE, zn. vr. *Poortklok*, fr. *cloche de retraite*, *cloche du guet*. || Franchen de Pipere, die upt beelfroet waecte eñ peep [blaasde den horen ?], eñ de aweytscelle lude. *Gesch. opz.* I, 154.

AWET. Zie aweit.

AWINT, zn. m. *Windstilte*, *onwind*, fr. *calme*, *manque de vent*. || Niemandt en vermach.. op zondaghen ofte andere heylighe daghen gheen ambacht doen,.. ghereserveert de smeden, omme alleenlick peerden te beslaene, barbiers omme aderen te laeten, eñ meulenaers, alst langhe awyndt gheweest is. *C. v. Veurne*, LXVI, 21, 22. Zie de bo.

B.

BABBAERT, zn. *Soort van bier te Dendermonde*, fr. *sorte de bière à Termonde*. || Verkoop der verschillige bieren: Inbrouwen, keite, babbaert, gryp of wit bier. De Vlaminck, *Vgb.*, 65 (1555).

BACHTEN (Bacht), vz. *Achter*, fr. *derrière*. || N. gaf een alf ghemet mersche, dat heet Bol, eñ het leghet bachter [bachten der] molen. De P. en Br., II. *Wondelgem*, 49 (1280). Viere ghemeite lands,

drie eñ vichtich roeden min, ligghende bachten Hughes van der Warscoet. 6 febr. 1301. Een stic lands liggende.. bachten Jans Raeds hofstede. De Pr. en Br., IX. *St.-Martens-Laathem*, 41 (1394). Uutegheleit drie bundere ligghende bachten walle. *Gends chartb.*, 119 (1402). De behuusde stede, waeraf de vorn. Jan te hemwaert behoudt de poerte, sinen perdstal, den lochtinc bachten schuere. De Pr. en Br., IX. *Zeevergem*, 4 (1422). Dat elc manhoot, knapen eñ knechten achter de processie gha bachten den heere eñ der wet. De Vlaminck, *Vgb.* 40 (15e E.). Met eenen grooten balsane bacht hem, van zer wapene. Ol. v. Dixmude, 15.

BACHTER, bijw. *Achter*, fr. *derrière*. || Scip met.., met een stierroeder bachter, 4 den. Lat. *navis cum.., cum remige retro pendente.* Mei 1252.

BADELAER. Zie baselaer.

BADUIN. Zie bandoen.

BAEFMISSE. Zie bamisse.

BAEI, zn. vr. Ter baeije varen. (?) || Someghe Vlaminghen wilden varen westwaert ter baeye, om zout, eñ de someghe wilden wesen te Rutsele [*la Rochelle*] om wyn.. Jan v. Dixmude, 94. De coeplieden van Vlaenderen waren met wyne gheladen ter baye, by Beelvoer, eñ sy bleven daer., om zout te coepene. Ib. 250.

BAEICAMER (Baeycamer), zn. vr. *Badkamer*, fr. *chambre au bain*, *bain*. || Van alrehande huysingen van slaepcameren.., garderobben, retrayten, stoven, baeycameren, contore, windelsteyne enz. *Acad. d'archéol.*, 1854, blz. 317. Het w. bevreemdt ons evenwel naast „stoven".

BAEICUPE, zn. vr. *Badkuip*, fr. *baignoire*. || Unam cupam dictam baeycupe. *Schep. v. Bruss.*, 5 nov. 1447.

BAECKSETTER, zn. m. *Bakenoppasser*, fr. *surveillant des balises* (?). || Den spuymeester.. Den baecksetter oft tonneman jc guldens. *O. Alb. v. Antw.*, *Uytg.*, I, a. 167.

BAELGIE (Baelge, baelgie, baille, baeldye), zn. vr. 1) *Slagboom*, *hek*, *paalwerk*; ook *eene met paal- of ijzerwerk afgeperkte openbare plaats*, fr. *barrière et palissade; aussi une place publique enclose par des palissades.* || Gord van den Bosch, tymmerman, met sinen geselle, die genomen hadden te maken, van haren stoffen, de staketten metten baelgien, v voeten hooghe den oversten kant eñ ijz voeten lanck.. Item, ij litzen in de vorscreve baelgi van clxxxv voeten lanc eñ vj voeten hoghe. *Brab. Mus.*, 125. *Steekspel te Loven* in 1450. Dat deselve dekens [*nl.* der goudsmeden] de voors. visitatie eñ onderzoec zullen doen in de steden van haerder residencien.., te minsten twee malen des jaers, in alle husen eñ wijnckelen daer men maeckt, vercoopt oft te coope heeft eenige dingen hierboven verclaert, tsy dat die staen op baelgen, oft andere vrie oft onvrie plaetsen. *Plac. v. Vl.*, 13 april 1551. I, 806. Aen Marx Seys, temmerman, omme dat hy vermaect heeft de baillen staende voor de bancquen van de halle. Rembry, I, 346. *Stadsrek.* 1560—61. Alle die ghelandt sijn ontrent de voorn. dammen, sullen daerop staecken stellen ofte baillien maecken, ten fijne men daerlanghs niet rijden oft drijven en kan. De P. en Br., XIV. *Boekhout*, 27 (1640). De bailde sal gesloten worden naer de completen, soo winter als somer. De bailde sal gehopent worden in den somer, gelyck oock de voorpoorte, voor dat de werckclocke luydt.., gelyckerwys de bailde ten ses uren in den winter. *Messager*, 1885, blz. 234. *St.-Peeters abdij te Gent*, 18e E.

2) (Van de vierschaar). *Balie*, fr. *barre*, *barreau*. || Van te makene de doren, veynsteren, de baeldye van der vierscaeren, den voetzoldere daer scepenen up zitten. *St.-rek. Ninove*, 1498—99. Van den yserwercke van der baeldyen an scepenen huys. Ib.

BAELGIE, zn. vr. *Voogdij*, *bestiering*, *bewaring*, fr. *tutelle*, *administration*, *garde*, ofr. *bail*, *baillie*. || De naeste ouer [*l.* oir] wter selver zijde daer dleen of comt, es schuldich te hebbene tvaille [*l.* baille] van den leene, als [de] grondenare es onder zijne jaren; maer hi moet borchtucht doen den erfachtegen te bringhene te sijnen jaren sonder bant van huwelike. *Leenr.*, v. 1528, 27. Van den rechte van ballie eñ houdenisse van de kinderen. Vader ofte moeder lancklevende [*l.* lanckstlevende] hebben de houdenisse van de kynderen. *C. v. Veurne*, VIII, 1. Daernaer, in sterfhuusen van vader ofte moeder, hebbende de baillie eñ houdenisse van heurlieder kinderen. Ib. XXV, 26. So wat jonfrouwe ofte wive, die es in baillien ofte in voegdien, diese ontscaecte.. *Kb. v. Auden.*, 1338. Van den ontscakene. — De boomen die de weesen sullen aenghedeelt werden,... sullen groyen ten proffijte van deselve weesen, eñ niet van vader ofte moeder hebbende de baillie eñ administratie van haerlieder goedinghen. *C. v. Poperingen*, IX, 34.

BAELMONDEN. Zie balmonden.

BAENDERIJ (Banderij), zn. vr. *Baronie*, fr. *baronnie*. || Den heere eñ regeerders, mitsgaeders de groote gegoeyde der prochie eñ banderye van O.-L.-V.-Waver. *O. P.-B. autr.* 5 april 1729.

BAENRAETS. Zie baenrotse.

BAENROTSE (Baenraetse, baenraets, baenroidse, baenrothe, baenrodse, baenrutse, banraet), zn. m. *Baanderheer*, fr. *seigneur banneret.* || Want onse goede liede van onsen lande van Brabant: plaetse, baenrutse, ridderen, steden eñ vriheden, [ons] op desen tydt gedaen hebben enen dienst. *Luyster v. Brab.* 137—138. 6 nov. 1362. In teghenwordicheit ons eersamen capitels, baenroidsen, ridderen, der edelen, eñ andere der stat van Ludic. *O. Liége*, 17 mei 1393, *prooem. St.-Truiden.* A. || Die [*nl.* de pointe eñ gebreken] die al te grotelyc syn jegen den goeden pays, die onse lieve, genedige here eñ vrouwe van Brabant, bi rade van sinen baenrothen, ridderen eñ goeden steden, synre stat van Lovene verleent eñ besegelt hebben. *Acad. d'archéol.*, 1856, 155. 14e E. Menich edel princen, baenraetsen, rudders eñ sciltknapen. Jan van Dixmude, 78. Gwy, zin broedere,.. wart te Maysore baenraets ghemaect in der Moeren lant. Ib. 142. Doe quam Jan, de hertoghe van Borgoengen in Sent-Omaers, met eenen groten [h]eercrachte van edele lieden, baenraetsen, rudders eñ sciltknapen. 290. Dit zyn de heeren die myn heere van Borgoingen te hulpe quamen: Alvooren, de coninc van Navere, myn heere van Brabant.., eñ menich groote heere, baenraetsen met ruddren eñ cnapen. Ol. v. Dixmude, 57. Daer trac de coninc met menighen grooten banraet. 72. Te gedencken, dat men ommer die baenrodsen eñ edele in der vierscharen doe sitten. *C. v. Santhoven*, *Leenhof*, *Voirraet v.* 1427, a. 1.

BAENROTSSTAM (Baenroetsstam), zn. m. *Stam van baanderheeren*, fr. *famille*, *race de seigneur banneret.* || D'ander zijn edele leenen, als zijn.. die men houdt van den hertogen, graven, marcgraven, lantgraven eñ dijergelijcke, hebbende hooge, middele eñ leege justicie, oft ten minsten de middele eñ leege justicie, als zijn die baenroetstammen in den lande, die men van den prince houdende is,

eñ dat heeten groote vassalen. V. D. TAV.., 194 v⁰.

BAERBECAENSEL. Zie BARBACANE.

BAERBECANINGE. Zie BARBACANE.

BAERBECANSEL. Zie BARBACANE.

BAERBLIJCKEND (Barblikent), bn. *Baarblijkelijk*, fr. *apparent.* Menigmaal voorkomend in de uitdrukking: het baerblijckendste hoir. || Eñ dat die vroue Lisebette voirseit eñ Reinare, hare man, eñ diere vroue Lisebetten barblikenste oier, quite souden scelden die kerke. 20 jan. 1285. Dat men Gillise, fs. Gillis van Hertsberghe, syn oudste eñ baerblykenste oyr, wettelike zoude vervogheden. 18 oct. 1318. De vroedom zecht; Christiaen van Huffele, midts de privilegie verclaerst, dat hy mondtsoendere zyn sal [als?] doudste maerle baerblyckenste hoyr van 's vaders halven. *C. v. Gent*, I. *Or.* XXXIII, a. 5 (1348). Daerin tervene Jehan Bursen, haren zone eñ oudste eñ baerblikenste hoir. REMBRY, II, 44 (1365).

BAERSCHE. Zie BASE.

BAERSCHERBEEN (Baerscerbene, Barscherbeen), bijw. *Met bloote beenen*, fr. *jambes nues.* || So wat wevere, die baerscerbene gaet, op v ingelsche. *K. lakeng. te Vilvoorden* (1393). Soe wat volre, die barscherbeen ginge, soude verboren enen nuwen gr. *K. lakeng. te Diest*, 1419, a. 14. Dat niemend van den voors. ambachte, meester of cnape, ter plaetse en comme baersscherbeene. DE PR. en BR., *Aalst*, III, 437. *K. d. Wollewevers*, 1480.

BAERSCHULDICH (Baersculdich), bn. *Baarblijkelijk, kennelijk, schuldig of plichtig*, fr. *manifestement, notoirement redevable ou coupable* || Dat men van sulken [*al.* vilainen] faiten voortmeer die partien, daerup dat mesdaen es eñ die de scade hebben, niet ne zal moghen constringeren no bedwingen zoendinc te makene jegen den baersculdighen van den faite. *C. v. Gent*, I, 510, 7 sept. 1320. Wij [wie] een taestase vrouwe [*l.* taetse vrouwe, d. i. bijzit] bij zijn wijf settet in sijn selfs huijs ..., die soude der stadt ijgelijck van hon eenen wech te Rutsemedou doen.. Eñ der harsculdige [*l.* baerschuldige] en sal gheenderhande hulde van der stadt mogen dragen hij en hebbe hem ierst ghepurgeert. *K. v. St.-Truiden*, 1366, a. 47. Soo wanneer veele t'samen doende zyn geweest in vaarde eñ velde, eñ mits den donker ofte anders niet seker en is, wie de wonde heeft gegeven, soo moeten die met haar allen eenen baarschuldigen man uytmaken, of mogen anders een voor al aangesproken worden. HUGO GROTIUS, *Inleiding*, III. B. 34. D. § 6.

BAERSEN, bw. *Baren, ter wereld brengen*, fr. *enfanter.* || So nam hy Isabeelen, des graven dochtere eñ van Lutsenborch, dewelke hem baersde drie sonen. JAN V. DIXMUDE, 145.

BAERTBECKEN, zn. o. *Zeepbekken, scheerbekken*, fr. *bassin à barbe.* || Due platte pelves, tres alie pelves dicte *baertbeckene*. *Schep. v. Brussel*, 9 mei 1389.

BAERTEERINGE. Zie BARTEERINGE.

BAERTECHGE. Zie BARTECHGE.

BAERTEVENE (Bardeven), zn. v. *Soort van haver*, fr. *sorte d'avoine.* || Voert, soe heeft N. geloeft N. int voers. erve te houden van allen voercommere, tot op den dach toe van heeden, los eñ vry, op eenen halster baertevenen tsjaers, heerentsijs onder den voers. hoff. *Schep. Land v. Diest*, 9 febr. 1503. Anderen ontfanck van diversche partyen in evene, die men noempt „bardeven." *Rek. d. domeinen te Diest*, 1616, f⁰. 50 v⁰.

BAERTMAKERE, zn. m. *Baardscheerder*, tevens *aderlater* en *heelmeester*, fr. *barbier, en même temps chirurgien.* || Godefridus Baertmakere. *Bruss. godsh.* reg. B 210, 13e E. Nyeman en mach scoeuen in der heeren lant, sonder den meyer. Eñ die costere siin recht. Die baertmakere siin recht. Die smet siin recht. Eñ den pretere, diet tooren huedt, siin recht *K. d. meierij v. Loven*, 1312 a. 42. Behalve een maker van *baerden*, zag er Willems nog een paardenkleedmaker of zadelmaker in. *Meng.* 447; RAEPSAET, *Analyse* 344, aant. 3, ziet er eenen zwaardveger, *fourbisseur* in. || Gheen baertmakere, oft laterse, noch besiecte lieden en selen mogen vercken houden bynnen haeren huyse, noch zoeghe. *K. v. Brussel*, 1486, a. 4. Zie VERDAM.

BAERTPLATE, zn. v. *Metaalplaat*, fr. *plaque de métal.* || D'eerste van opwegen, alst werck gevrocht [gevraecht?] is, moet sijn die alderierste syn baertplaten heeft vuytgewaeyt [vuytgevaecht?] ende soo voorts daernaer; eñ oft oock iemande wederom keert vuyt den comptoire bij eenich gebreck aen sijn werck, dat hij moet beteren, die en mach niet opwegen voor dat die andere al sullen hebben opgewegen, op de pene van ses stuyvers. *O. v. de munters in Brabant*, 1565, a. 36.

BAERTSE (Baergie, barghe, berge), zn. v. *Soort van vaartuig, ten dienste der stad Antwerpen, en wellicht ook van andere steden*, fr. *sorte de barque à l'usage de la ville d'Anvers, et apparemment d'autres villes.* || Item, nu omtrent Sinte-Bavendach, doen onse gheduchte heere van Bourgondië hier quam, dat men der stat baergien dede versien daer si tecsel hebben mochte; daerane wrochten sceepmaekers, dat sij daeraf hadden, vore haren arbeyt, iiij sch. iiij d. gr. Item, van zintelen, van zintelroeden eñ mossen daertoe ghebesicht, coste ij sch. vj d. gr. *Gesch. v. Antw.* II. 609, *Rek.* 1401. Dair ingeslaigen woirden tsheeren barghe van Buostel, eñ syn stroe eñ ru waer. *Chartb. v. 's Bosch*, f⁰. 140 v⁰. *Conde v.* 1365, a. 6. Dat vyel tot eenre ander tijt, dat tot Ghorinc die Mase vutghaen woude, dat Wynric van Oyen, als schout tot Os, dat verviel mit tshertoighen luden, eñ dede Schoenweders barghe ontwee houwen eñ deedse daer inslaen, eñ ander ru waer, alsoe dat hyt behyelt. (Een tweede kopij heeft telkens „berge"). || Den sciplieden van den ij baergien, xij s. gr. DE PR. en BR., VI, *Nevele*, 124 (1380).

BAERTSE, zn. v. (Baerdse, baerge). *Bijl*, fr. *hache.* Kil. B a r d s e, j. b a r d e, b ij l e. *vet.*, *dolabra, ascia: bipennis, germ. barte.* Grimm., b a r t e, *bipennis, ascia.* Ten onrechte zegt hij dus dat het woord in de andere Germaansche talen niet bestaat: *den übrigen deutschen sprachen mangelnd.* || Binder maent juny, te wetene den ixen dach, tselve jaer 1572, wiert gherecht metter baerge den hertoch van Noordforck [Norfolk]. PIOT, *Chron.* 398. Een jonckman danof den hertoghe van Noordforq daer te voren metter baerge tot Londen gherecht was. Ib. 498. Zie VERDAM: BARDE.

BAERTSE, zn. De beteekenis van het woord is ons hier duister gebleven. || Item, negene groote balcken, lanck elck xxxvij voeten, eñ groot van steke xvj eñ xviij duymen, mit hueren baertsen. *Rekenk. v. Brab.*, reg. 139, f⁰. 78 v⁰., 7 mei 1547. Ontwerp der stadswaag te Antwerpen.

BAERTSEHUIS, zn. o. *Timmering, waaronder de stadsbaergie geborgen werd*, fr. *construction sous laquelle on gardait la barque de la ville.* || [Opdrachte eenre erve gelegen an de noortsyde van der haven] by ons liefs heer van Bergen baerdsehuys. *Arch. Bergen op Zoom, reg. v. Opdragten*, n⁰. 150, 3 jan. 1476.

BAERVOET, bijw. *Barrevoets*, fr. *pieds nus.* || Ter keerken gaende eñ drie waerf de weke baervoet gaende. JAN V. DIXMUDE, 95.

BAERWEDER, zn. o. *Storm*, fr. *tempête.* || Rees up zulck een storm eñ baerweder uutten Westen, zoodat zij [*nl.* de schepen] al overseylden naer de wielinghen toe..; ende was onmoghelic dat men hemlieden hadde connen waerschuwen... overmidts tvoornomde tempeest. PIOT, *Chron.* 400. Figuurlijk: De Fransoysen... schoten met haerlieder roers naer de borghers, in der manieren datter wel doot bleven xvi ofte xvii; twelcke groote beroerte brochte onder tvolck... Emmers dit baerweder aldus passerende, de dooden wierden begraven. Ib. 629.

BAESSCHE. Zie BASE.

BAET. Zie BATE.

BAETSOECKINGE, zn. v. *Baatzucht*, fr. *avidité du gain.* || Hetwelck principalyck procedeerde uytdien dat de heeren van de dorpen hunne jurisdictie geerne extendeerden; den interest eñ baetsoeckinge van de schepenen eñ greffiers van de subalterne bancken was daer oock al oorsake van, eñ somwylen de ignorantie van de eene eñ van de andere. MARTINEZ, 85 (1688).

BAFFEN, ow. *Blaffen*, fr. *aboyer.* || Ende sy [*nl.* de edele jachthonden] en baffen noch en huylen niet veel, maer sy iaghen eñ vanghen veel al stilswygende. Maer die oneedel mystrode, die baffen veel eñ vanghen weynich. *Gebedb.* 14e E.

BAFFUIS, zn. v. *Eene soort van bijl, onder de verboden wapens gemeld*, fr. *sorte de hache, mentionnée parmi les armes prohibées.* VERDAM haalt de *K. v. Brussel* v. 1292 aan, alwaar men leest *baffule*, door hem gewijzigd tot *baffuse*; dezelfde *K. voor Antwerpen* heeft *spafute*, en Willems wil ervoor *spatule* gelezen hebben, gelijk in een *Charter v. Arras* v. 1221: vel curtam *sphatulam;* de *K. d. meierij v. Loven* v. 1312, schrijft *spafuse;* van eenen anderen kant leest men in de *K. v.* 1292 *v. Brussel, bij* VAN DER TAV.: *baffhuysen*, en twee *Ord. v. h. Luikerland*, resp. v. 1394 en 1422, hebben ook *spafus.* Grimm bafese, *scutum*, van het ital. *pavese*, fr. *pavois* (*gewöhnlich* pafese *geschrieben*, voegt er hij bij), en SCHMELLER-FROHMANN hebben: Die *Pafesen, eine Art grossen Schildes* (I, 383). Vreemd is het, dat de Antwerpsche keure, de eenige oorspronkelijke, het zonderlinge *spafute* toont; en daar het hier aanvallende wapenen, en niet verwerende geldt, kan ons het woord schild geen beter voldoening geven dan bijl.

BAGEN (Bagghen), zn., steeds in het mv. gebruikt. 1) *Bagaadje, krijgs- of legertuig*, fr. *bagage de guerre*, ofr. *bagues.* LA CURNE, Bague: *Hardes, habits, bagage.* || Als de vassal bi fortuynen van oorlogen verliest zyne baguen, peerden eñ harnasch, hy en heeft ghene actie teghens zijnen leenheere. *Leenr. v. Vl.*, 123. Ende [de hertoghe Philips v. Bourgoingen] reysde tsanderdaechs binnen der stede van Audenaerde, daer alle d'artillerie van den Ghentenaeren eñ huerlieden baghen inneghebrocht worden. PIOT, *Chron.*, 207.

2) *Kleinoodiën, juweelen, over 't algemeen*, fr. *bagues et joyaux, bijoux, objets précieux en général.* Kil. Bagghen eñ iuweelen, *cimelia.* LA CURNE, Bague: *Joyaux.* De knaap van het tapijtweversambacht te Gent bekent onder sijne bewaring te hebben: || Zekere juweelen eñ bagghen, als kylc, ampullen, paesberde, exsele [heckseIs], bouc, ornamenten, candeleers eñ andre derzelver neeringhe eñ capelle van diere anclevende. *Gentsch archief, Jaerregister, Keure v.* 1513—1515. Alle manieren van baguen eñ juweelen, hetzy van goude ofte van zelvere, ofte andere. *Plac. v. Vl.*, 8 mei 1515, a. 5. I. 596. Dat, indien daerin niet gheringhe voorsien en worde, alle broduren, gauden eñ zilveren lakenen, tapijtserien, ketenen, ringhen eñ andere gheliicke baghen.. zullen vervalscht eñ bedorven.. worden. *Plac. v. Vl.*, 15 apr. 1551, proœm. I, 802. *Plac. v. Brab.*, I, 496. Alsdat alle prelaten eñ overhoofden, gheestelic eñ weerlick, moesten upbringhen in handen van de magistraeten ofte commissarissen daertoe ghecommitteert, alle haerlieder vèseley, baeghen, ketenen, ringhen eñ andre juwelen. PIOT, *Chron.* 547. Verclaerden ooc, hoe dat up dees tyt, zeker couffers met ghelde eñ baghen betraept waren van de Spaengiaerts. *Ber. tijden*, III, 91. Wort onder de have gecomprehendeert alderhande huysraet, koopmanschap, kleederen, goudt, silver, gemunt eñ ongemunt, baggen, juweelen, obligatiën. *C. v. Brussel*, 1607, a. 249. Christijn: *monilia.* Vuijtgenomen allent gene men over oft aen sijn lijff is hebbende, oft doorgaens gewoon is te dragen, d'welck in geene avarie oft verdeijlinghe en compt, ten ware het ongewrocht gout eñ silver, baggen, juweelen oft gesteenten waren. *C. v. Antw., comp.*, IV, viij, 148. Oft men costelijcken huijsraet, coopmanschappen, gout, silver, baggen eñ juweelen wilde vercoopen. Ib. V, xvij, 62.

3) *Ring*, fr. *anneau.* || Item, heeft die testatouresse noch ghemaect eñ ghelegateert by desen jouffrouwen Katherinen van Ghistellee, haerder wittighe sustere, haer bagghe metten dyamanten. *Testament v.* 1534. *Acad. d'archéol.*, 1856, blz. 369. Vliegende erve: Alle corael, peerlen ofte gesteente, alle ringen ofte baggen van goudt, eñ alle silverwerck. *C. v. Loven*, XII, 11.

BAGGARDEN, ow. *Turf baggeren, uitbaggeren*, fr. *pêcher, de la tourbe.* || Dat eenen ieghelijcken binnen der vooghdije van Moll alle jaer sal mogen baggarden ses daghen lanck, oft onderhalven dach russchen slaen opten ghemeijnen aert,.. oft onderhalven dach torf steken eñ met [*l.* niet] baggarden. *C. v. Moll, Keuren*, a. 84.

BAGGE. Zie BAGE.

BACK (Bak), zn. m. Vroeger: *de voorste afdeeling in diligences*, fr. *coupé*, 1re *place dans les diligences.* || Prijs der vrachtkoetsen op de koetsen van Loven op Brussel: voor ieder twee beste plaetsen voorwaerts in den bak, 28 st.; voor ieder twee andere plaetsen, den rugge naer de peerden, 26 st.; van ieder plaetse in de „portelle" 20 st.; van ieder plaetse voren in de „magazijn", 16 st. *O. magistr. v. Loven*, 3 febr. 1735, a. 6.

BACK (Bac), zn. o. Watermolenwerk. *Kuil onder het rad eens watermolens*, fr. *bouldure.* || De bac onder dwaterwiel. REMBRY. II, 40. 17 april 1361.

BACK, zn. Te backe loopen, sprekende van varkens, *niet meer zuigen*, fr. *ne plus téter.* || Item, jaerlicx VI steenen vlas, eñ moet [de pachter] alle jaren houden zijnen meestere twee verkenen te backe loopende, alse sijn meester hem sendt. De PR. en BR., V. *Moortzele*, 4 (1432).

BACKERIGE (Backerheghe), zn. v. *Bakkeria*, fr. *boulangère.* || Omme tbroot te weghene eñ te corrigieren, de backers eñ de backerheghen van den broode dat sy bevinden vatich... REMBRY, I. 360, 9 juni 1635. Voor de vrouwelijke uitgangen *ege, ige* in West-Vl., zie DE BO.

BACKHOUT, zn. o. *Mutsaard*, fr. *fagot.* || Bacbout oft mutsaert. *Tol op de Zenne.* 1436—1531.

BACKIJSER (Bacyser), zn. o. *IJzeren bak- of*

braadpan, fr. *poële ā frire.* || Centenum ferri dicti *bacyser*, duodecim denarios. *Tol te Damme*, 1252.

BACKKETEL, zn. m. *Braadketel*, fr. *chaudron à rôtir.* || Den besten ketel, zonder bruketel eñ badeketel [*l.* backetel]. *Kb. v. Antw.*, a. 186. Een den besten ketel, sonder brouketel oft backetele. *C. v. Antw.* 1582. XLI, 100. IJser- eñ coperwerck: Een den besten ketel, sonder brauw- oft backketel. *Ib. comp.*, II, 1, 11. Een den besten ketel, sonder brouwketel oft backketel. *C. v. Deurne*, a. 735.

BACKKORF (Backcorf), zn. m. *Broodkorf, broodmand*, fr. *panier à pain.* || Eenen backcorf. *C. v. Antw.*, 1582, XLI, 104.

BACKROEDE, schrijffout. Zie DACKROEDE.

BAKE, zn. m. 1) *Levend varken* (zonder onderscheid van geslacht), fr. *porc vivant* (sans distinction de sexe). De K. van Nieupoort v. 1163, vermeldt reeds de Latijnsche benaming: || *De bacone, obulum.* — Van den bake van V so (*sic*) sterlinges, obol. *Tol te Brugge v.* 1252; de Lat. tekst heeft: *de bacone* 5 [*l.* v.] *solidorum, z.* [1/2] *d.; infra nihil; supra* 1 *d.* — *Baco sive* vleck (?), *obulum. Tol te Damme v.* 1252. De Brugsche tol bedoelt: van een varken waard zijnde 5 stuivers, een halven denier; onder die waarde — niets, en daarboven — eenen heelen denier of obool; de tolprijs te Damme bewijst, dat er een varken van dezelfde waarde gemeend wordt. En dat 5 stuivers destijds de loopende prijs van een doorgaans ventbaar varken was, blijkt, onder anderen, uit een charter des jaars 1231 (*Bull. Comm. d'hist.*, XVI, 37, n°. 18), waarbij de abdis en het gansche convent der kerk te Thorn zich verbinden aan den hertog van Limburg, voor zijn *advocatia* te betalen: [men zegt niet hoeveel ?] *porcos, valentes quinque solidos*, [*et*] *tres porcellos de quindecim denariis.* — Eindelijk moesten de pachters aan de abdisse [van Nonnenbossche] elk jaar een bake leveren. De PR. en BR. XVI. *Assenede*, 17, 15e E. (Een bakverken (?), zegt de uitgever). Zie BAKESWIJN.

2) *Ham*, Zuidn. *hesp*, fr. *jambon.* (?) || vii *sol. cum* vi *den., monete prelibate, pro perna, que theutonice dicitur* bake *emenda, ad opus pauperum domesticorum dicte curtis Vinee beghinarum, caritative distribuendis. Godsh. te Brussel*, doos H 270, pakje *Vilvoorden* (1307).

BAKELARE (Bakelere, bokelair), zn. *Bakelaar, laurierbes*, fr. *baie de laurier*. Kil. B a k e l e r e. || Een bale, geëstimeert op x. s. *Schatting v.* 1551. Van elcken hondert pepers, gynbeers, comyn, bekelair, weckelair, zedouaer, galigaen eñ diergelijcken, .. twee oude Loevens. *Rekenk. v. Brab.*, reg. VI, f°. 124. *Wage ten Bossche*, 1298—1498.

BAKENEN, ow. *Seinen*, fr. *faire des signaux.* || Dat hy [de visschere], omme d'ander visschers te waerschuwene eñ te behoeden voor schaede, ghehauden sal wesen te bakene eñ uut te stekene drye schaedevieren ofte schenevieren. *Plac. v. Vl.* 26 juli 1535. I, 349. Zy quamen oic daghelicx over tot Nieuwerhavene, stellende aldaer an de watersyde eenen mast om te bakenen, zo wanneer zy meer volcx begheerden thaerlieder assistentie. PIOT, *Chron.* 402.

BAKESWIJN (Bakezuin), zn o. *Varken, zwijn*, fr. *porc.* Schijnt een pleon. te wezen. || *Item, de dicta terra, de tritico xxxij sol. et D ova, et* VIII *sol. de* I bakezuin. *Cart. St.-Pierre*, blz. 397 (1281). De bakezuinen, Ib. 399. *It.* VIII *sol. pro uno* bakezuin. *Cart. St.-Bavon*, blz. 413.

BALCH, zn. m. *Buik, grootste breedte van een torentje*, fr. *ventre, la plus grande largeur d'une tourelle.* || Behoudens dat de balcken van bunten het opgaen van de rechte cappe moeten overschieten op elcke zyde drie voeten, omme het maecken van den balch van de peere, naer het uutwysen van den patroon. REMBRY, II, 329 (omstr. 1610. Bouwen van een open klokketorentje). De kepers van den balch van de peere upperwaert crom getrocken. Ib. 330 (*nl.* de peervormige sluiting. R.).

BALCHFART. Zie BALFAERT.

BALDE, bijw. **Also balde, so balde**, *zoodra*, fr. *aussitot que, dès que.* Hd. vorm. || Zoe wanneer eñ alzoe balde als van dootslaghe, van leemden .., die claechte gedaen es. *K. v. St. Truiden*, 1366, a. 32. Soe balde als die misse niet gedaen en sal worden oft sijn, dat die momboirs oft regeerders derselve capelle reparatien eñ bauwinge, die aenslaen sullen gelijck oft der capelle renten eñ erfve waer. *Montenaken*, I, 270 (1515).

BALAIS (Baleys), zn. m. *Ballas, bleekroode of rozeroode robijn*, fr. *balais, rubis balais.* (Kramers). || Dat niemand en sal moghen helpen met eenighe verwe, noch int gaud stellen eenighe robinen, saphiren, baleysen, amerauden, amatisten, tourcoisen oft andere weecke steenen dan op haer rechte foele, eñ den diamant op zijn tinte, zoot behoort. *Plac. v. Vl.*, 13 apr. 1551, a. 7. I, 804. *Plac. v. Brab.*, I, 496.

BALE, zn. v. *Baal*, fr. *balle.* || *Sciendum est quod* bala *mercaturarum, que ad pondus venduntur, ccc libras, et aliarum, que non ad pondus venduntur, cccc libras, et quintallum, c libras debent tantummodo ponderare. Gesch. v. Antw., Engelsch charter v.* 1305, II, 546. Papiers, een bale oft x riemen, iij gr. vl. *Watertol*, 1550.

BALFAERT (Balchfaert), zn. m. Zie over dit opmerkelijk woord VERDAM, en de aldaar aangehaalde geleerden, welke zich op deszelfs verklaring toegelegd hebben, doch vooral de éénige afdoende van DE VRIES, zoo wat aangaat de beteekenis als wel de etymologie, in de *Bulletins de l'Acad. royale de Belgique*, 2me série, t. xiv, n°. 7. De h. VERDAM staaft de afschaffing van desen heerendienst door eenen vertaalden nederl. tekst uit de K. v. Veurne, v. 1240, waarnevens wij den oorspronkelijken meenen te mogen plaatsen: *Preterea nos, Th., et J., comitissa, predicti*, balfardum *nostrum in terra Furnensi perpetuo quitavimus et quitum clamamus in futurum; hoc solummodo nobis retento: quod si fortericias novas facere vellemus in terra Furnensi, vel veteres reparare, illi nobis fodere tenentur qui prius* balfardum *solvere consueverunt.* Het woord *balfaert* biedt zich voor de eerste maal aan in eene Vlaamsche oorkonde d.d. „smanendages naer Reminiscere" 1252, in het *Gends Chartb.*, blz. 10, a. 19°. || Van elker *balfaert* es schauteren (*sic*) recht ij schel. — Edoch, volgens de *oorspronkelijke*, door ons in het Rijksarchief te Gent geraadpleegde oorkonde, moet er gelezen worden: „Van elker *balchfart* es scouteten recht ij sol". Wij hebben hier dus de door DE VRIES vermoede oudere vorm *balguard, balgvard*, als natuurlijke overgang van *berchvrit* (r=l); Diercx, Gends charterboekje, blz. 10, drukte *balfaert* niet *balchfart*, wellicht naar eene verlorene chirographie van de door ons geraadpleegde, bezegelde oorkonde. VERDAM herstelde het woord in zijnen oorspronkelijken vorm. Met deze lezing stemt overeen het Chartb. n°. 13 van Sinte Baafs, n°. 2 v. d. Inv., f°. 64 en 107. Doch in het Cartul. n°. 1 v. d. Inv. d. 14e E., *circa medium*, staat duidelijk *balfaert.* || Wy quyten alle onsen lieden, wonende binnen

Vier ambachten, den *balfaert*, die zy ons jaerlicx plachten te gheeven; danof wy hemlieden voor ons eñ onse naercommers teeuweghen dage quytscelden. *K. v. Assenede v.* 1242. De PR. en BR., XVI, 56. (Volgens de kopij in het Gentsch *Witte boek*). || Voert sfoghets *balfaert* eñ al datter toe behoort van [h]achtingen eñ pandinghen eñ boeten diere af ghewijst zullen werden. Ib., II. *Evergem*, 41 (1319). Boven desen, zo behoort den burchgraefscepe van Ghendt eene heerlicke rente van iii p par. tsjaers, streckende in de prochie van Everghem, Sleinghen eñ Wondelghem, geheeten *Balfaert*. Ib. 56,

BALIU (Bailliu), zn. m. 1) *De vertegenwoordiger van den graaf in Vlaanderen*, fr. *bailli*. Zie VERDAM; zie ook AMMAN.

2) **De cleine bailliu.** *De schout eener neder-, onder-, smalle of cleine bank, tegenovergesteld aan den bailliu der opper- of beroepsbank;* fr. *bailli d'un banc subalterne, opposé à celui de la cour supérieure ou du chef de sens.* || Als si dach hebben ten hoefde, hi moet comen voer noene, eñ bidden den hoeftbailliu datti hem stede leene, hof te makene; eñ de hoeftbailliu moet voren hof gemaect hebben, eñ danne, als de cleene bailliu hof gemaect heeft, so sal hi de manne manèn, dat si recht racord doen haren hoefde van dies si hem beleet hebben of beroepen. *Leenrecht v.* 1528, H iiij, r⁰. 2.

3) **Bailliu van den watere.** *Een ambtenaar aangesteld tot het bewaken van de heerlijke rechten op de waters, en die er ook het rechtsgebied over voerde*, fr. *un officier préposé à la garde des droits seigneuriaux sur les eaux, et qui en exerçait aussi la juridiction*. Dit ambt schijnt overeen te stemmen met dat van den Watergraaf. || Denselven burchgraeve vermach in hetselve waetere eñ canten, eñ bodem, alle sulcke justicien, boeten eñ emolumenten als hij vermach op sijne heerlijchede van Heusdene, eñ heeft daertoe een bailliu, gheheeten bailliu van den waetere..; eñ denselven bailliu van den waetere heeft macht in deselve waetere te vanghen, te arresterene eñ te exploiterene.. De PR. en BR., IV. *Kluyzen*, 11. (Z. d.)

4) *Roedrager of kerkwachter* (*met eene hellebaard gewapend*), fr. *porte-verge*, *bedeau*, *suisse*. || De roedraghere ofte bailliu van der kercke wert ghehouden tallen ghetyden eñ andere diensten d'eerste eñ voor tbeghinnen in den choor te wesen, zonder vandaer te scheeden totten dienst ghedaen wert, eñ neerstelyck te bemerken oft yemant jeghens dese ordonnantie doet...; eñ waerder yemandt die overtreede eenich artycle oft articlen daer gheen peine gheëxpresseert es, dat de roedraghere dat te kennen gheve den prochiepapen, keromeesteren eñ kootmeester. *Choor te Winoczb.*, a. 20, 16e E. Es toegheleit Joosse Cabbeken, als bailliu van der kercken, van der stede weghen, vut gracien, xl s. *St.-rek. Ninove*, 1489—90.

BALIUSCHAP, zn. v. *Rechtsgebied van den baljuw*, fr. *bailliage*, *juridiction du bailli*. || Maer geen poorter oft ingeseten, gevangen wesende, en mach beswaert worden by jmande van civile saecken, dan vuyt crachte van de voorgaende bailliuschap. *C. v. Middelb.*, V, 4.

BALCK, zn. *Hangslot* (van een reiszak), fr. *cadenas* (d'une valise). Kil. Balckband, *subscus; fibula.* || Balcken oft sloten, van yser oft latoen, om sacken. *Rijksarch. Proces Mersseniers § Smeden*, 1546.

BALCKNOOT, zn. *Balkneut, steen onder een balk*, fr. *corbeau*, *noix*, *jambe sous poutre*. || Item, sal men meten voor alle balcknoten, die men steken sal onder den balck, vier voeten. *O. P.-B. autr.*, 16 jan. 1705. I, 65.

BALCKSTEEN, zn. m. Zie BALCKNOOT. Kil. Balcksteen, not, notsteen, *mutulus*. LEO DE BURBURE, *Toestand*, 8, meldt dat de vermaarde bouwmeester Pieter Appelmans zich in den jare 1431 naar Brussel begaf om „balcsteenen” aan te koopen, en dat deze over het algemeen getrokken werden uit de steengroeven van Affligem bij Aalst.

BALLEN (de wolle). *Zamenballen*, — *drukken*, *inpakken*, fr. *comprimer*, *emballer*. || Soe wie peelwolle wilt maken te cope, die en salse vlieten noch ballen, maer hi salse ghebroken ter merct bringhen, doergaens alleens [al eens] gheleet [gheleit, gelegd?], eñ wael ghedroecht van elken cleede. *K. lakeng. te Diest*, 1333. Niemen die wolle vercoept en salse ballen noch wempelen... Dat ghene nopperse noch leserse wol wempelen noch ballen en sal, noch oec vercoopen en mach. *K. lakeng. te Brussel*, *Stat. v.* 1364, a. 1, 2. Vort, en mach niemen wolle ballen. Wie dat dade verborde V lb. van den stene. *K. lakeng. Mechelen*, 1331—1333, a. 13.

BALLINCK. 1) **Ballinck slants.** Op zaken toegepast. *Verboden*, fr. *prohibé*. || Dat men alle maniere van lakenen, gheene ballinghe slants zynde, wel mach anslaen eñ ofdoen, eñ opreeden ten proffijte van den personen die se toebehoren, zonder eenighe boete te verbuerne. *K. lakeng. te Brugge*, *Vullers*, blz. 66, a. 6. Item, zo wat vreimde lakenen, gheen ballijng wezende, die in vreimder cooplieden handen zijn, dat se elc scheerer an mach slaen eñ ofdoen zonder an yement yet te verzouckene, behouden dies.. Ib. a. 5. Dat gheenen scheerer en [is] gheoorlooft te scheerene eenighe lakenen ballijnc zynde.. Ib., *Scherers*, a. 2. Alle manieren van breede fine lakenen gheen ballijnghen zynde. Ib., *Vaerwers*, a. 1. Dat gheenen vaerwer en [is] gheoorlooft te vaerwene eenighe lakenen ballijng zynde. Ib. a. 3.

2) **Ballinck 'swaters.** *Uit het water gebannen, verboden* (spr. v. vischnetten), fr. *banni des eaux*, *prohibé* (filets de pêche). || Dat alle andere netten eñ ghewanden, hoedanich die wesen sullen,... mitsgaders de schutcurven, verclaert syn ballinck 'swaters, eñ dat men daermede niet sal moghen visschen. *Plac. v. Vl.*, 24 apr. 1542. II, 791. Dat alle andere netten.. verclaert syn ballijnx waters. Ib. 31 juli 1627. II, 381.

BALLINCKBOECK, zn. m. *Ballingboek*, fr. *registre aux bannis*. || Dat, al staet een persoon in den ballincbouck, by alzo dat hy zyn landt heeft van den heere, eñ scepenen huerlieder consent doen, hy nochtans ghevryt es. *C. v. Gent*, maart 1357, I, 541. Verdam: BANBOEC.

BALLINCKSCAP (Ballinschap), zn. o. *Gerechtelijke brieven van volmacht ter executie van een vonnis*, fr. *exécutoires*. (?). || In civile saecken en mach geen poorter oft ingeseten geapprehendeert worden dan vuyt crachte van voorgaende ballinschap, twelck is executoriael op gewysde saecken gedecreteert, ten waere in cas van fuge oft suspicie van dien. *C. v. Middelb.*, iv, 2. Geen sententie condempnatoir, by borgemeesters eñ schepenen gewesen, zyn executabel, tenzy alvoren daerop gedecerneert bij ballinkschap ofte executoir; hetwelcke ballinkschap geëxpedieert wordt ter greffie, onder het signet van de stadt, zonder tselve eenichsints te wesen by den secretaris. Ib. XX, *Van vrooninge eñ executie*, a. d. Het voors. ballinschap houdt sommierlyck den naem van de gecondempneerde,

midtsgaders die somme eñ cause van condempnatie eñ tot wiens proffyte het ballinschap gedecerneert es. a. 2. || Alvoor een ballinschap partye gelevert wort, moet taelve geregistreert syn in een van de twee liggende registers berustende ten comptoire, het een genaempt het „Register van Lostochten", het ander het „Register van Seekeringe"; eñ in kennisse van dien, wort in hetzelve ballingschap gespecificeert de naem van hetzelve register eñ het folio. a. 3. In het register van lostochten worden geregistreert alle executoriaelen oft ballinckschappen gestreckt op alderley vonnissen ofte sententien, tsy van obligatien, contracten oft andere actien, *promiscue*, vuytgesondert van vonnissen gestrekt op zekeringe, die alleene geregistreert worden in het register van Zekeringen. a. 4. Eenen heesschere, geobtineert hebbende op zyn partye condempnatie eñ ballinschap vuyt crachte van obligatie oft scepenebrieven, indien de condempnatie streckt tot volle betaelinge van de obligatie off schepenebrieff, in der maniere dat, naer de volle betaelinge van de obligatie off schepenebrief zoude gecasseert wesen (*sic*), zoo wort de voors. obligatie oft schepenebrieff, terstont naer de sententie condempnatoir, gehouden ten comptoire van de greffie ofte secretaris, in bewaernisse van secretarissen, als vuldinget eñ gecasseert, eñ wert den heesschere in de plaetsse van de voors. obligatie ofte brief gelevert het ballinckschap ofte executoriael, in der manieren voors. geregistreert synde. a. 5. Zie ook Vroninge.

11) *Heerlijk rechtsgebied op het gemaal*, fr. *droit seigneurial sur la mouture.* || Hierinne versien, dat zy egheen coren oft ander graen daerop en soelen moegen doen noch laten malen dat tot eeniger plaetsen in enigen ban gehouden ware. *Rekenk. v. Brab.* reg. 135, f°. 194, 15e E.

BALLISTEN, zn. mv. *Benaming der gilde van het kaatsspel en der schermkunst te Meenen* (17e. E). fr. *nom de la gilde des jeu de paume et d'escrime à Menin.* Rembry, I, 553.

BALLOUTER, zn. *Soort van pakking, baal*, fr. *sorte d'emballage, ballot.* || Canefas, in balloutera, baelen ofte fardeelen, van elck hondert ellen vj grooten. *Tol te Antw.* 1 juli 1523. Een ballouterken canefas, iiij grooten. *Watertol*, 1550. Een ballouterken canefas van iijc lxxx ellen, geëstimeert op iiij lib. grooten. *Schatting v.* 1551.

BALLUICKE. Zie Banluicke.

BALLUCKE. Zie Banluicke.

BALMONDEN, bw. *Beschadigen*, fr. *détériorer.* || Daerent'eynden moet men, binnen den naestvolgenden genechte, de leveringe van den goeden nemen, ter presentien van den schouthet eñ van vier schepenen, eñ wordt den heysscher 't goet gelevert om 't syne af te nemen, sonder baelmonden. *C. v. Lier*, xii, 3. Zie ook Verbalmonden.

BALNET, zn. *Soort van vischnet, zaknet, soort van zegen*, ook nog *trommel* geheeten, fr. *aissange.* Zie Kramers. || Dat niement en vissche met sleijpnetten, in openbairen eñ princelijcken rivieren, van Bamisse tot Lichtmisse, opte verbeurte van iij pond, eñ van den harnassche oft getouwe, eñ alsoe voirt in anderen tijden van den jaire, met anderen cuijlnetten oft balnetten, nae gelegentheijt van den tijde eñ van den rivieren. v. d. Tav. 147. Hoe dat vele lieden hen voorderen te visschen met alderhande netten, te weten: slypnetten, oft metten riecke, balnetten, wayen, vluwen, sperweirs, voetsacken, corven eñ andere harnassen. *Plac. v. Brab.* 8 febr. 1514. III, 581. Dat niemant hem vervoordere te visschene.. anders dan met riecken, cuwelen (?), vluwen, balnetten of cruysnetten. *Plac. v. Vl.* 24 apr. 1542. II, 791.

BALSANE, zn. m. *Wimpel*, fr. *banderole.* Zie Verdam; en Gailliard. || Aleer men vacht, daer sach men Philips riden up een wit pert, met eenen grooten balsane bacht hem van zer wapene. Ol. v. Dixmude, 15.

BAMISMERCKT, zn. v. *Bamisjaarmarkt*, fr. *foire de la St.-Bavon* (1 oct.). || De vrijheijt van de twee jaermercten van Antwerpen, te weten de Sinxenmerckt eñ Bamismerckt, is elck van vier weken. *C. v. Antw.* 1582, xlix, 1.

BAMISSCHOUT, zn. m. *Heerlijke cijns betaalbaar den* 1en *oct.*, fr. *cens seigneurial payable au* 1er *oct.* || Bamesschaut: Een boender Bamesschout int lant van Goycke, geeft jaers sesthien deniers Lovens. *Schat der cheynsen*, 42. Zie Noordewier v°. Bamisschot, 97 v°.

BAMISSE, Sinte Bamisse (Baefmisse, Bamesse). 1) *Sint Baafs* (*Bavo's*) *dag*, fr. *la fête de S. Bavon*, 1 oct. Een der bijzondere vervaldagen van renten en pachten. || xxv s. jaerlics, te gheldene tsente Bamissen. 21 oct. 1296. Saterdages na sinte Bamesse. 4 oct. 1298. Om x sols tsjaers, te gheldene te Sente Bamesse. 20 nov. 1298.

2) *Herfst, najaar*, fr. *automne.* || D'afgaende pachters, om te zaeyen van maerte 't leste jaer van hunnen pacht, en sullen in hunne gepachte landen niet meer vette mogen doen als ten advenante van veertich voeren mes op een bunder, Casselrye maete, eñ om te zaeyen de harte vruchten van Baefmisse. *C. v. Auden.* 2e d. *Ampl.* 12 aug. 1767, a. 17.

BAMT (Bampt, baemt, mv. bampde, bamde), zn. m. (Limb.). *Beemd*, fr. *pré, prairie.* || Twee buenre bamde. *Schep. v. Lummen*, 30 juni 1379. Onderhalve sille baems,.. gelegen op gheen Oersaet.. Eyne sille baems gelegen in die Stocbaemt. *H. Geestm. te Lummen*, 12 juni 1382. So wanne geroepen off bevolen wort yemande hon bampde oft hoeve [hof] te vredene, ind dat bynnen vyffthien daghen, sal dieghene des nyet doende broecken eynen Rynschen gulden. *K. v. Tongeren*, 27 juli 1469, a. 26; a. 5 en 30: bempde. (In een schepenbrief der vryheid van Lummen, d. d. 29 maart 1481, komen beide vormen: „bampt" en „beempt" voor). Daer is, met proclamatie eñ brandende kers, vercocht geweest seker huys, hoef, landt eñ bempt, onder Op-Itter. *C. gr. Loon*, I, 261 (1628). Vijff roijen hoeffs oft bampts tegen... Convent van Vrauwendael met eenen bampt.. *Montenaken*, II. 173 (1639). Eenen bampt groet $5^1/_2$ roijen. Ib. 174. Twelf roijen bamps. Ib. 175. Op eenen bamp geheijten den Weyerbamp. Ib. 1, 311 (1741).

BAN, zn. m. 1) *Afkondiging, bekendmaking eener gerechtelijke handeling*, fr. *publication, proclamation d'un acte juridique.* || Dat men die chinsguederen, dat stockgoet is, sal eyn gebuesdom temael moghen ontfangen, hoare syn vuel oft wenich, met dobbelen chins, dobbel ban ende dobbel recht; dan, die sytveillige guederen, comende van broeder, suster, oem, muye, neve, nichte, ofte dyergelyken, sal eyn yder syn deel ontfangen besunder, eñ betalen dobbel opcomelingen, eñ eynen ban eñ eyn recht simpel. *C. gr. Loon*, I. 14 mrt. 1548, a. 2 en 3. Wordt versocht, bij den scholtus van Peer, hoeveel dat is eenen ban...? Schepenen des oppergerichts des graeffschap Loon in Vliermael, resolveren bij advys: op d'eerste, dat eenen ban is onderhalven stuyver. Ib. I. 344, 22 jan. 1664. Dat in de successie in rechte linie die erfgenaemen te saemen volstaen mits betaelende een dobbel recht van relief, eñ eenen

dobbelen ban; maer in linie collaterael, dat ieder der erffgenaemen schuldich is syn paert te releveren, ende daervoir te betaelen een recht van relief, soo voorseydt is, eñ eenen ban. Ib. 345.

2) **Ban, ban ende vrede.** *Uitroeping van de gerechtelijke handeling, die voor meier of schout en schepenen, of voor leenmannen heeft plaats gegrepen, 't zij van inbezitstelling van eenig onroerend goed, 't zij van leenverheffing, 't zij van vrijmaking van lasten, die een goed bezwaren, van grenspaalzetting, van naderschap, schouwing van wegen, — om den nieuwen eigenaar het vreedzame en wettige bezit te verzekeren;* fr. *proclamation de quelque œuvre de loi passée devant mayeur ou écoutète et échevins, ou devant hommes de fief, soit d'adhéritance, de relief, de purge ou radiation de charges, de bornage, de retrait, de visite de chemins, — pour assurer au nouveau propriétaire la paisible et légale possession.*

a) *Inbezitstelling*, fr. *mise en possession.* || Alsoe dat si in die helicht voers. met menisse, vonnisse, banne eñ allen rechte gegoidt wert.. Soedat hi in die tocht eñ erfve met menisse, vonnisse, banne eñ allen der voers. bank recht ghegoidt wert. *Hof te Nonnemielen* (1421). Dat die scholtus sal die parthye in dat goet gichten met ban eñ vrede, als dat behoert te geschyeden. *C. gr. Loon*, I, 168, n°. 100, 15e E. Ende op alle condicien voers., soe waert Reynere voers... in dese plecke lants voers. daerinne ghegicht eñ ghegoit.. vonnislyken eñ temelyken, behoudelyke enen yeghelyken synen goeden rechte, hem ghedaen banne eñ vrede, eñ allen volcomen hoffrechten, nae costuyme shoefs voers. *Schep. v. Miscum*, 17 oct. 1520. Diewelcke.. in dije voirss. drije gulden quijtrenten, als in sijn propriel erffe eñ goet, van onsen meijer wettelijck gegicht eñ geguet waerdt, ban eñ vrede hem gedaen, behalve een ijgelijc recht. *Montenaken*, I, 455 (1587). In oirboer eñ tot behoeffve van Valentijn van den Hove, diewelcke daerinne werde gegicht eñ gegoeyt, met manisse des richters, vonnisse der schepenen, eñ alle andêre volcomen hoffrechten daertoe schuldich te geschiedene, egeen poinckt van rechte in desen achtergelaeten, eenen ijegelijcken sijnen goeden rechte; hem gedaen dijenvolgende banne eñ vrede, naer usaige der bancken rechte; waranderende los eñ liber, sonder eenige lasten daerop vuyt te gaene; maer oft bevonden worde hiernaermaels cheyns daerop vuyt te gaene boven een stuyver oft wel eenen braspenninck, geloven... *Schep. v. Beckenvoirt*, 10 dec. 1636. Ende achtervolgens opdragen eñ vertijen Henrick Wellens,... is Robrecht van den Berghe ter gichten komen met ban eñ vrede, behouden eenyder zyn goedt recht. *Schep. dorp en heerl. Meldert*, 1 apr. 1664. Weleghe.. in dat voergenoemde lant.. wel eñ wettelyck.. van onzen schoutet gegicht eñ gegoyt waert, ban, vrede eñ allen ons voirs. hoichgerichts vullinghe gedaen eñ hem verleent synde. *Montenaken*, I, 17. Welcken volgende eñ naer den gedaenden relieve, is den voors. sr Heusdens in het geseijt goet gegicht eñ gegoeijt met ban eñ vrede, eñ allen solemniteijten s'hoffs voors. Ib. 147 (1741).

b) *Vrijmaking van lasten*, fr. *purge.* || Soe wie wilt leggen in purge, ban eñ suyveringe eenige huysen oft erfve, ter versekerthede van syn proprieteyt, moet overgeven in vierschare libel van purgen. *C. v. Gent*, VIII, a. 1. (Van den Hane gebruikt voor de drie woorden het eenige *Purgatio seu Purga*).

c) *Grenspaalzetting*; fr. *bornage.* || De voorsz. palen eñ meersteenen behoorlijck in d'aerde gestelt wesende, sullen de voorsz. meerers deselve meeren, ter presentie van partyen, rechtelijck bannen; in den verstande dat, al waren daer meer als eenen meersteen gestelt op een veldt, plaetse oft erfve, genoegh sal wesen eenen ban te doen voor alle t'samen. *C. v. Brussel*, *Stat. v.* 1657, a. 99. Christijn vertaalt: *unum proclama.* Deze ban luidde aldus: || Wij, gesworen meerers deser stadt Brussel, van onser officie wegen, verbieden eenen iegelijcken dese meersteenen, bij ons behoorlijck eñ wettelijck gestelt, ten versoecke eñ met consent van partijen, in eenigerhande manieren te verdonckeren, te versetten oft wegh te nemen, bij hem selven oft iemant anders, op de pene van daerover arbitralijck gestraft eñ gecorrigeert te worden naer gelegentheijt van de sake. Ib.

d) *Naderschap*, fr. *retrait.* || Sodat es commen voer ons, baliu eñ manne vors., mer Pieter Daman, ruddre, eñ calengierde tvors. scoutheetdom wetteleke, ban, naerheden eñ boet daertoe te doene, alse nalinc, dat hij sculdich was te doene naer costume van den hove van St.-Baefs. DE PR. en BR. II. *Evergem*, 62 (1363).

e) *Schouwing van wegen, enz.*, fr. *visite de chemins, etc.* || Eñ by also dat de scauwinghe of den ban ter derder reyse niet verteert [*l.* gebetert] en ware, so vermach de bailliu datte te doen beterne eñ makene ten coste van der partie. Ib. III. *Heusden*, 17.

3) **Ban ende wederban** (Krijgsdienst). *Voor- en achterban*, fr. *ban et arrière-ban.* || Alsoe, om de sekerheyt eñ beschermenisse van onsen landen eñ ondersaten, eñ opdat wy te bat gedient eñ geassisteert mogen werden in onse reysen van wapenen eñ oorlogen.., van noode zij wederom op te stellen eñ te doen condigen over al onse landeñ eñ heerlicheden den ban eñ wederban, mitsgaeders den dienst die de edele mannen van leene eñ mansmannen van denselven landen ons sculdich zyn ter saecken van hueren leenen, achterleenen eñ ambachten [*nl.* ambtsbedieningen], by middele van welcken ban eñ wederban eñ dienst onse voirsaten vele groote [h]eerlijcke saken eñ voirnemen bestaen eñ volbracht hebben gehadt. *Rekenk. v. Brab.* reg. 136, f°. 171 (1503).

4) **Des man-des ban.** *Wiens onderdaan, diens rechtsgebied. Een gezegde eigen aan de stad Maastricht, waar de hertog van Brabant en de bisschop van Luik met elkander het grond- en rechtsgebied deelden*, fr. *telle nationalité — telle juridiction. Locution propre à la ville de Maastricht, où le duc de Brabant et le prince-évêque de Liége se partageaient le territoire et la juridiction.* || Ingeval het [delict] bevonden wert criminel te syn, sullen deselven enquesten ghestelt worden in handen van den „hooghschout" des man des ban. *C. v. Maastr.*, *Recez v.* 1665, III, 15. Behoudelyck dat den delinquant, na de apprehensie, sal gelaten worden in de macht eñ bedwanck van synen competenten richter; welcke competentie gheëxprimeert wort met deze worden: *des man des ban.* VII, 3.

5) *Recht van uitbanning*, fr. *droit de bannissement.* || Behoort tot desen leene.. den ban buten [der]selver heerscepe, eñ voort uten lande van Vlaenderen, van hondert jaeren eñ van danen nederwaert. DE PR. en BR. III. *Aalter*, 22.

6) *Verbanning uit het land*, fr. *bannissement.* || Waert dat yement de contrarie dade, dat ware up den ban van x jaren. DE VLAMINCK, *Vgb.* 45. Behoort ten vorn. leene den ban van vijftich jaren eñ daeronder buyten heerschepe van Eecke, eñ voort buyten [den] lande van Vlaenderen. DE PR. en BR. IX. *Eecke*, 11 (1686).

Te banne sijn. *Gebannen, verbannen zijn*, fr. *être banni.* || Wij [wie] van zijn selffs schout te banne weere, oft die in onwet sitten, die en sullen [*l.* sall] egheen hulde [ambt] moghen dragen, hij en hebbe hem t'ierste gepurgeert van desen saecken. *K. v. St.-Truiden*, 1366, a. 72. Dat gheyn man van onser stat van Senttruden stemme noch gevolge geven en sal, yn den ambachte dair hij in were, van egheynen saken, die van quader famen were, off der aelmessen leefde, off die te banne were, off cessie gedaen hedde... Ende soe wie van dengenen die van quader famen off te banne were.. Ib. 10 juni 1417, a. 3.

Ban van relegacien. *Tijdelijke verbanning*, fr. *bannissement temporaire, à terme, non perpétuel.* || Soe wije dat ennige maten oft gewichten valscht, die wort insgelijcx gepunieert gelijc voirs. is; oic mogen zij gepunieert wordden metten ban van relegacien, dats met banne die nijet euwich en is. v. d. Tav. 67.

7) *Kerkelijke ban, banvloek*, fr. *excommunication.* || Soe wie apostiteerde [*l.* apostateerde] eñ quame niet binnen veertich daghen weder, sal te ban werden ghedaen, eñ dat sal men cont doen den byscop of den archydiaken van der stat. *Gasth. v. 's Bosch*, juli 1277, a. 25.

8) *Belasting, accijns*, fr. *impôt, accise.* || *Mansiones quoque, quae sunt in ministerio Advocati Sancti Bertini, illas videlicet quae inhabitantur, ab omni consuetudine liberas esse volo: dabuntque singulae denarios* XII *in festo Sancti Michaëlis*; *et de* brotban *denarios* XII *et de* byrban *denarios* XII. Warnkönig, *Fl. St. u. Rg. K. v. St.-Omaar* v. 1127, a. 19. (Zoodat de Dietsche taal aldaar ten minste nog algemeen verstaan werd in het begin der 12e eeuw). Sij dat sake, dat scepenen, bij assente des gherechts des heren, van [*l.* ban] setten in broode of in wijne, omme [*l.* ofte] in anderen coemanschepen, omme beteringhe der poort.. *K. v. Dendermonde v.* 1233, a. 24. Lat. tekst: *si.. bannum ponant in pane vel in vino.. tertia pars forefacti, que de banno illo proveniet, debet dari ad opus ville.*

9) *Boete*, fr. *amende.* || Van den bannen vorseit sullen quite sijn alle die ghedaghet worden, up dat sy kenlichede mogen hebben van scepenen, dat sy buten den lande waren als sy ghedaghet waren. *K. v. ter Piete*, 1265, a. 6. Die banne, beteringhen eñ die mesdaden van der munte. *K. v. Brugge v.* 1281, a. 19. Want die ghedaghede niet voert en quam, soe sal hi gelden den richter eenen ban van drie scillinghen. *Chartb. v. 's Bosch*, 12 jan. 1329, a. 4, fº. 1. Ware dat sake, dat een wijntavernier navonts wijn upbleve [*nl. boven* onverkocht overbleef], sodat hi gheere cnapen te doen en adde, dat hi met hem selven, met sijnen kindren eñ met siere meinsnieden sijn profijt eñ sijn beste doen mach, ghelijc dat men voortijts ghedaen heeft, sonder ban. De Pauw, *Vgb.* 18 (1338).

10) **Ban van schepenen.** *Schepenbank*, fr. *banc d'échevins.* || Ioft enigghe partie wille apeleren van valschen vonnesse, iof van valschen recorde van scepenen, si moeghent appeleren vor den grave, eñ die grave salt doen jugieren bi banne van scepenen, een iof ander, die hie sal kiesen int graefscep van Vlaenderen. *K. v. Brugge v.* 1281, a. 28. De Fr. tekst zegt: *Et li cuens les fera jugier par banc d'eskiévinage, un ou plusieurs* [tel ou tel?] *ke il vorra eslire en le conté de Flandre.*

BANBOECK. Zie ballinckboeck.

BANDAM, zn. m. *Dam, die onderworpen is aan de gerechtelijke schouwing*, fr. *digue soumise à l'inspection légale.* || Wort mits dese geordonneert een yeder zyne bandammen behoorelyck te maecken eñ onderhouden, metgaders de watergangen te ruymen. De Pr. en Br. XIII. *Kaprijk*, 75 (1641). Verdam: bandijc.

BANDEROEDE (Bantroede, bintroede), zn. m. *Buigbare roede, dienende inzonderheid om de stroodaken te verbinden, om den walm op de daken te vestigen*, fr. *verge flexible, servant particulièrement à fixer le chaume sur un toit.* || Banderoeden. *Tol te Brugge*, 1269. Boven dese moet de pachter elcx sjaers levernen ijc bulsters stroes, up de huusen te verdeckene, eñ sal den decker doen dienen, den decker leverende sijn montcosten, theen eñ banderoeden. De Pr. en Br. X. *Astene*, 8 (1424). Dat niemant bantroeden noch deckteenen en snyde an ander lieder gront oft thuynen. De Pr. en Br. XXIII. *Beveren*, 74 (1526). Dat nyemant wissen, theen noch banderoeden ofte peertsen en lese [snijde], die ghewassen zyn elders dan up tzyne. *C. v. Brugge*, I, 221. *K. v.* 1552, a. 24. Dat oock sommighe hen vervoorderen op onse voors. bosschen.. te houwen eñ te halen dysselen, langhwagenen, peertsen, vitsel- eñ backroeden [*l.* dackroeden], bessemstocken, tuynstaecken, wissen, bantroeden, plantsoen, enz. *Plac. v. Brab.* 6 mei 1560. II, 133. Ib. „bantroyen". In ghevalle datter stroye eñ banderoeden ghebraecken, om de huysen te onderhouden eñ decken. *C. v. Aalst*, xiv, 22. Niemandt en vermach in de busschen eenighe plantsoenen te peelen, te hauwen ofte snyden eenighe deckroeden, byndroeden, wissen, bessemstocken ofte bessemen. *C. v. Veurne*, lxvi, 6. Die men sal bevinden ofte achterhaelen met bylen, haumessen.. te cappen oft gecapt thebben, in eenighe bosschen, canthaut oft troncken, tzy om banderoen wissen, boonpeertsen ofte andersins. De Pr. en Br. XIII. *Kaprijk*, 69 (1641).

BANDERSIJDE (Banderside, banderzide), bijw. 1) *Aan den anderen kant*, fr. *de l'autre côté.* || Van N., pachtre van der visscerien, die der stede toebehoord, eñ die beghint ter Scaepbrioghen te Gent, eñ strect tot in de Licht, banderside tSaffelaer, eñ alsoe weder banderside tote mijns here Brisetests goede te Wachtbeke, daer de Gentsche palen steken. *St.-Reken. Gent*, 1336, blz. 8.

2) **An de ene zide, — banderzide.** Tusschen twee verdragsluitende partijen. *A. aan den eenen kant, — B. aan den anderen kant*, fr. *A. d'une part, — B. d'autre part.* || Alse van den discorde, dat es tusschen den abt van zente Baves eñ zijn couvent [*l.* convent], an de ene zide, eñ den here van Gavere eñ ziin wiif,.. bander zide. 8 febr. 1275. Van den discorde dat es tuschen onse kerke, aen deen zide, eñ Jose van Egherlo, bander zide. 1 juni 1308.

BANDICH (Bendich), bn. (Wonde) *Die verbonden is, of het moet worden*, fr. (blessure) *bandée, ou qui doit l'être.* || Soo wie met vuysten slaet, oft den anderen lochent (*sic*), oft anders met eenigh geweer slaet, alsoo verre als hy egeen bendige wonden en slaet, die is den heer op vyf schellinck. *Landch. v. Meghem, v.* 1357, a. 2. (De kantrubrieken zeggen: Breucke in cas van ghevecht, daer wonden gevallen sijn; Breucke van te vechten sonder wonden). Ontfangen van den langen Janne, molder tot Hintham, omdat hy gequest heeft Janne Matheeus een bendige wonde, viij lb. Van denselven, omdat hij gequest heeft Doppen Mertens soon ene wonde niet bendich, iij lb. *Rekenk. v. Brab.* nº. 13005. *Rek. W. Hinckaerts, onderschout van*

den Bosch, 1467. Hoeveel dat aen den heer scholtus competeert voor boete oft amende van de gegevene soufflett, als oock voor die gepretendeerde geïnfligeerde wonde oft wonden des hoofs van H., welcke maer een wieckende oft bendighe wonde can geweest syn. *C. gr. Loon*, I, 608 (1702).

BANDOEN (Banduyn, baduyn, panduyn, pandwen), zn. m. 1) *Ouderlijk gezag*, fr. *autorité paternelle*. Na de voorwaarden te hebben bepaald, mits welke eenieder het burgerrecht verkrijgen kan, wordt gezegd: || Behoudelic dies, dat hy zyns zelfs man zy, buten bandoene van vader of van moeder. *C. v. Gent*, *Or.* 11 aug. 1481, blz. 608.

2) *Verdrag*, *overeenkomst*, *beding*, fr. *convention*, *stipulation*. Kil. (*App.*) Banduyn, *stipulatio*. || Van baduijnen. Item. Weere een baduyn gemaeckt voer scouts [*l.* scouthet] eñ scepenen eñ dat daer scepenbrieven aff weren, eñ dat die een partie den baduijn overgeeft voer scoutz eñ scepenen, eñ dat scepenen die brieven voerscreven sagen van den baduijn, soe souden sij wijsen dat men der wederpartijen soude dach setten van xv dagen, hulde te bewijsen. *K. v. Sint-Truiden*, 16e E. — PIOT, *Cart.* II, 506. Item. Weere een baduijn gemaeckt voer scepenen oft voer getuegen, eñ dat geen brieve daervan en weren, eñ dat die een partije dijen baduijn overgeve, soe moeste der baduijn geprueft sijn er [eer] men der wederpartien dach wijsen soude hulde te bewijsen. Item. Gave een eenen baduijn over 't onrecht [*l.* tonrecht], die moeste den heer alsoe veel geven als hij van sijnder wederpartijen gehadt soude hebben oft hij ten [*l.* den = dien, hem] te recht overgegeven hadde. Item. Weere eenen dach geset gulde [*l.* hulde] te bewijsen van eenen baduijn, eñ en conde hijs nijt gebringen dat hij sijnder wederpartijen genoch gedaen hedde, noch te verantwerden met rechte, soe soude men hem wijsen in die schout eñ in die baduijn aen den heere eñ aen sijn wederpartije. Ib. 507. (Te dezer laatste plaatse heeft het w. de beteekenis van „boete"). De calengierder komt in de plaetse van den cooper, eñ moet voldoen dat de cooper schuldigh was te voldoen, sonder eenighsins meer moghen belast te worden dan de cooper, by eenighe voorwaerde, conditie oft banduynen. *C. v. Mechelen*, XI, 22. Christijn: *pactis aut stipulationibus*. (Zoo moet ook verstaan worden het bij Verdam aangehaalde citaat uit de „Oude stadsrechten van Brussel", *Belg. Mus.* X, 101).

3) *Boete*, fr. *amende*. Maigne d'Arnis: Bandinum, ut bannum, *mulcta pecuniaria* (1475). || *Insuper indulgemus eisdem* [*nl.* aan de ambachten] *quod convenire poterunt quoties opus habuerint, absque reprehensione et sine* banduno *invicem ab ipsis statuendo. Brab. Yeesten*, 29 juni 1287. *Loven.* Ware och dat sake, dat jofvrouwe Yde... croenen oft claghen moeste overmits hare gulden wille [*nl.* een cijns van 1 gulden], dat jofvrouwe Yde... maech overgheven enen pandwen van twe gulden op Wouter Ghesellen, oft op dighene di ghe-eeyrfman sijn van di voerseyde pande, half den gronthere eñ half onser ghenadegher vrouwen van Brabant. *Hof te Beetsen* (1389). Op alsulcke peyne eñ boeten als van rechte daertoe behooren moghen, soo wie dairtsegen iedt dade;... behoudelick ons dairin eñ onsen naercomelinghen, hertoghen in Brabant, dat alle alsulcken vandueynen [*l.* banduynen] eñ broecken, die dairin vallen selen moeghen, ons toebehoiren selen, eñ aen onsen amman van Brussel, ter tijdt wesende, voirtbracht worden eñ overgegeven tot onsen behoef. A. WAUTERS, *Environs*, I, 31. *Oork. v.* 22 jan. 1398. Dierick van Amersoyen heeft geloeft te betalen Peter Grotars, op eenen peen oft banduyn van vj Rynsgulden. *Rekenk. v. Brab.*, n°. 18004. *Rek. v. W. Hinckaerts, onderschout v. d. Bosch*, 1449. Vortmeer, soe heeft der vors. meester Dyonys geloeft, op enen panduyn van hondert Rijnsgulden, die deylinge vors. ewelick vast eñ stentich te hauden. *Schep. d. abts v. St.-Truiden te Diest*, 29 apr. 1458. Banduynen, boeten, broicken, forfayten. *Rekenk. v. Brab.* reg. 126 v°. en 138, f°. 95 v°., 15e E. — N. N... hebben geloeft, ongesundert, Lodewycken Pynnock, alse meyer te Loeven, dat zy, binnen dry dagen na zynre manissen, bringhen eñ bestellen sullen Vrancken Carbeel,... in der vroenten,... eñ dit op eenen banduyn van hondert nobele tot onsen genedigen heeren behoef te betalen. POULLET, *Pynnock*, 88. *Schepenreg. te Loven*, 24 mrt. 1462. Het was een gedinge tusschen lieden, die van haeren gedinge gingen, beyde van hogen eñ van nederen, in benders [*l.* venders, vinders], eñ wat dat sire wt seyden, dat syt souden houden, op die zake verloren, eñ op eenen banduyn sheeren behoef; hierinbinnen quam die rechter, eñ schout den banduyn quyt dairt die partien toehoirde [toe hoirden]; deen lovet, dander sweegch. Nochtans wyset recht: dat die benders moeten voirtgaen in hair besueke eñ geven iegewelken na hair besueke. *Vonnis v. Uccle*, a. 8, blz. 129. Het waren sy twee, eñ dingden om eene somme van penningen, eñ soo lange, dat zys bleven in seggers, eñ op eenen banduyn van iij lb.; doen geviel, dat die een quam toten meyer eñ bat hem dies, dat hy hem dade hebben eenen eyndeliken dach; eñ te genechte deedt die meyer, eñ liet weten den anderen; doet quam ten genechte, doe en quam hoerre egheen voort; doe maende de meyer den scepene van Steenheffle eñ seyde: want sy niet voortcomen en waeren, dat die banduyn waere gevallen, want zy beide waeren gedacht opten banduijn. Eñ men gaf hen tUccle: dat die banduijn gevallen waer, want sy beyde waeren gedacht op den banduyn. Ib. a. 25, blz. 136. Zie BELOKEN SINXTENEN DACH.

BANDUIN. Zie BANDOEN.

BANE, zn. v. *Steekbaan*, *toernooiplaats*, fr. *lice*. || Eerst stapte vooren Jan de Brievere, item Artuer van Lichtervelde, dewelke in banen brocht was gheleet van eenre joncvrauwe, zer sustere. OL. v. DIXMUDE, 102. Myn gheduchte heere [hadde] ghedaen ordineren een scone cryt up de maerct, eñ quamen in bane na der noene, eñ zy reiden vyf glavien... Doe sceiden zy uuten bane by accorde. Ib., 167.

BANEIS. (BAVEIS?) zn. *Zekere stof ten gebruike der schippers*, fr. *certaine étoffe à l'usage des marins*. || Baneis. Een rolle van vyftich ellen, dairaff de schippers huere voirschoeten (?) maken, ij gro. *Watertol* 1550. *Hansatol* 1567. Baneys. *Tol v. Zeeland te Antw.*, 1623. Zie GAILLIARD: BAVAYS.

BANGELUICKE. Zie BANLUICKE.

BANGENOOT, zn. (*Bankgenoot*), *medelid eener schepenbank*, fr. *collègue d'échevinage*. || N., N., N., N., eñ alle hare banghenoete, scepenen van Honebeke, maken cont: dat Jan de Pretere,.. heft ontfaen, ter Kisten boeft van den Wingarde, een half buenre lands enz. *Schep. v. Brussel*, 7 jan. 1299.

BANGICHEIT, zn. v. *Benauwdheid*, fr. *anxiété*. || O goede Ihu, in allen stride eñ becoringhen, in alre banycheit [*l.* bangycheit] eñ benauwinghe, in allen arbeit eñ liden, doet my die oghen des her-

ten starkeliken vesten totten banyeren dyns heilighen crucen. *Gebedb.* 15e E. 46.

BANGRUIT, zn. v. en o. 1) *Zeker heerlijk recht op elk brouwsel bier*, fr. *droit seigneurial sur chaque brassin de bière.* || Eerst, het ambacht houdt van den prince van Orange eñ Nassau, heere deser stadt, seker recht op ieder brouwsel bier, hetwelck binnen dese stadt eñ desselfs kuypen gebrouwen werdt, genaemt het recht der bangruyte, betaelende daervoor, ten behoeve van den voors. prince, jaerlyckx 65 guldens. *St.-arch. Diest*, *Brouwersambacht*, 18e E.

2) *Verlofbriefje om te brouwen*, fr. *cédule ou permis de brasser.* || Een ighelijc die brout ocht brouwen sal binnen Dyest, zal een bangruyt halen, opte pene van x s., alsoe dicke als hijs niet en dade. *Kb. v. Diest*, B. a. 79.

BANIERE, zn. v. 1) *Vaantje*, *wimpel*, fr. *flamme*, *banderole.* || Als men verschen zeevesch sanderdaeghs ter marct brenght, soe zal men daerbi zetten eene banire op enen stoc, twee ellen lanc. *Kb. v. Diest*, A. r. 25. So wie verschen zeevesch, opten dagh dat hi compt, vercoept, die en sal onder dienselven vesch noch op dieselve banc, daer hi dien vesch vercochte, enghenen zeevesch van der baniren [*var.* in den stert ghecort] vercoepen, noch oec op dien dagh enghenen anderen vesch dan op dien dagh comen es, op een pene van xx s. Ib. r. 34.

2) *Uithangbord*, fr. *enseigne.* || Ute dien dat diversche persoonen binnen deser stede hemlieden daghelycx vervoorderen eñ over langhen tydt ver-voordert hebben de teeckenen eñ bannieren van huerlieder huusen te veranderen, daerbij dat de situacien eñ leghers van den huusyngen eñ ooc de renten daerute gaende zeer verdonckert zyn eñ noch meer worden zullen indiender niet inne voorzien en wäre. *C. v. Brugge*, II, 361. Dat al deghene die clare wine hebben, dat si tap insteken eñ taverne houden met cnapen, eñ banieren utesteken. DE PAUW, *Vgb.* 53 (1350).

BANIERPAERT (Banierpeerdt), zn. o. *Het paard waarop de banierdrager gezeten was*, fr. *le cheval qui portait la bannière.* || Diegene, die [de] baniere voert van der stadt, sal hebben twee florynen 's daeghs, eñ men sal hem een banierpeerdt lenen der stadt baniere op te vuerne. *Luyster v. Brab.*, *Stat. v.* 1389. a. 19. I. 107.

BANCK, zn. v. Bouwkunde. || Niemant en mach bancken maken in eenige stagien, kamers of zolders, om schietende licht door te scheppen over eens anders erve, maer moet den oppersten dorpel van de venster, daer hy licht wilt door scheppen, leggen rase den onderkant van de stagie, eñ niet hooger. *C. v. Brussel*, *Stat. v.* 1657. a. 24. Christijn: *Nullus potest érigere scamna in tabulatis*.. **Glasenbanck.** || Den voors. Bernaerdt, iije x lb. xviij sch. vi d. parisis, voor leveringhe van 47tigh anckers, met viere glaesen bancken,.. wegende taesamen.. *Yprians*, I, 355. *Le Niewerck*: Nieuwe vaussure, schepenen capelle, cameren eñ comptoiren an de oostzyde van der halle, 1621. (Het is uit het verhaal van den schrijver niet op te maken wat men door deze banken te verstaan hebbe).

BANCK, zn. v. 1) *Rechtsgebied*, fr. *banc*, *juridiction.* Kil. B a n c k e v a n r e c h t, *tribunal*, *etc.* & *jurisdictio*, *forum.* || Twee afghesetenen onder eene bancke eñ jurisdictie resorterende, en moghen malkanderen binnen dese stadt eñ hare vryheydt niet arresteren, bekommeren, noch voor de voors. wethouderen te rechte betrecken. *C. v. Brussel*, 1607, a. 85. Christijn: *Duo extranei*, *eidem subsellio et jurisdictioni subditi.*

2) *Rechtbank*, *schepenbank*, *dingbank*, *vierschaar*, fr. *banc ou cour de justice*, *banc d'échevins*, *tribunal.* || Costumen der stadt van Antwerpen sorteren effect over alle de bancken van den quartiere van Antwerpen. *C. v. Antw.* 1545. IX, 47. In criminele zaecken, woirdden de getuijgen openbaerlijck in de bancke verhoort. *C. v. Thienen*, III, 8. Indien eenige goeden, 't zij eygen, cheynsgoeden oft renten, lestmael gegoedt voor schepenen deser stadt, daernaer vercocht, ghegoedt eñ gheërft worden voor de gerichten oft bancken daer naderschap is vallende. *C. v. Brussel*, 1607, a. 229. Christijn: *coram judicibus.* Vonnissen van de bancken deser stadt, noch oock van de gerechten van buijten, hier te hoofde behoorende, en mach men voor de wethouderen derselver bancken oft gerechten in egeene nieuwe kennisse brengen bij wege van nultiteijt; maer die hem daeraff wilt beclaegen, moet daeraff appeleren aen borgemeester eñ schepenen. *C. v. Antw. comp.* V, *xv*, 1.

Banck sterck genoech, *het*, *volgens de omstandigheden*, *vereischte getal schepenen hebbende*, fr. *ayant le nombre requis d'échevins*, *suivant les circonstances.* || Dat sij hetselve sullen komen bekennen binnen den derden dagh, gerichtelijck banck sterck genoeg, te weten, ten minsten vier [schepenen]. *Montenaken*, I, 191 (1664).

3) **Hooge banck** (te Gent). *Haut banc de la Keure.* || De hooge banck, die men noempt van der Kuere. *C. v. Gent*, I, *Titel.* Schepenen van de hooge banck hebben eñ behouden alleen 't berecht eñ kennisse van saken criminele, eñ van klachten in materie van injurien daer open wonde is, oft anderen weg van faict gebeurt is dan injurie verbale, danof de kennisse eñ judicature competeert schepenen van Gedeele. Ib., a. 9.

4) **Nederbanck** (te Gent). *Banc inférieur des Parchons.* || De nederbancke, die men noempt van Gedeele. *C. v. Gent*, I, *Titel.* Dat de voors. schepenen van gedeele kennisse hebben sullen van sterfhuysen, van successien van weesen, van giften, van vooghdyen, van administratie eñ rekeninge van vooghden, van actien van injurien by woorden eñ soo wanneer dat'er geen wonde wesen en sal, eñ van ghelycke materien. *Ib.*, *Conc. Carol.*, a. 16.

5) **Kleine banck.** *Lagere bank*, *ondergeschikt gerechtshof*, fr. *banc inférieur*, *subalterne.* || Want men geen aenhanck maecken en mach naedat eenige cleyn banck die saecke bracht hebben voor hon hooft. *C. gr. Loon*, I, blz. 77, nº. 76. **Nederbancke**, ook **neergericht.** Met dezelfde beteekenis, zooals de volgende benaming van **onderbancke.** || Onder de nederbancken deser stadt en worden nijet begrepen die vant Geestelijck hoff, die van de Munte eñ Tholcamer, noch oock het Leenhoff des borchgraven van Antwerpen. *C. v. Antw. comp.* V, *xv*, 1. Neffens borgemeester eñ schepenen sijn tot Antwerpen de rechters van de onderbancken: als dije van de Lakenhalle, van den Peijse; van de Weescamer, van de Watermeulenbrugge, eñ die van den Kiele, die in d'eerste instantie kennisse hebben van saecken tot hemlieden vonnisse respective behoorende; maer daervan appelleert men aen borgemeesteren eñ schepenen, als hooffden. *C. v. Antw. comp.* I, *iv*, 10. Van vonnissen van de onderbancken deser stadt, oft van de neergerichten hier van buijten te hoofde behoorende, en mach men niet reformeren, maer alleenlijck aen borgemeester eñ schepenen provoceren oft appelleren. Ib. V, *xvj*, 8.

6) **Smalle banck.** *De rechtbanken*, *welke*

dezen naam voerden, schijnen slechts laatbanken geweest te zijn, fr. *les cours de justice connues sous ce nom paraissent n'avoir été que des bancs de tenanciers.* || De rechten van goedenissen, erffenissen eñ realisatien onder de smalle ofte laetbanck zyn insgelyckx 4 guldens 12 stuyvers, te verdeylen als volgt: aen den schoutet 16 st.; schepenen van Heyst, t'samen 12 st.; den meyer der laetbancke, 16 st.; .. den greffier der voors. laetbancke, 12 st. *O. P.-B. autr.* 31 oct. 1715, XIII, 15.

7) **Volle banck van wette.** *Volledige schepenbank*, fr. *banc de Loi ou de justice complet.* Het getal van schepenen vereischt, om eene volle bank uit te maken, was in 't algemeen zeven, namelijk voor lijfstraffelijke zaken; voor gewone burgerlijke zaken was eene bank doorgaans sterk genoeg met vier. || Men is gecostumeert eñ gehouden de vierschare te onderhouden met een volle banck van wette, dat is, ten minsten, met seven schepenen in opene caméren, bij maninge eñ ter presentie van den heere [baljuw] eñ den amman. *C. v. Gent*, I, 6. *Quatuor viri quidem tribunal constituunt, sed non plenum; causæ graviores, quales sunt capitales, non nisi septem-virali judicio expediuntur, quod „plenum tribunal" appellari consuevit.* VAN DEN HANE. Omme te prouvene de vorseide boeten eñ callaingnen [*nl.* van wonden toe te brengen], doet men altoos waerhede, alst den bailliu ghelieft, met iii scepenen of meer; men hoort op elck stuck alzoveel oorconden, die de meyer doet zweeren, als de bailliu ghehoort wilt hebben; hij [*nl.* de bailliu] prouft zyne zake met II oorconden, eñ dan zo vutent vier scepenen ten minsten, by maninghen van den meyer; maer cleeft er lyf of ander [of ban an?], dat strect vuten lande van Aelst, daer moet zyn de vulle banck. *C. v. Aalst*, *Ord.* 27 apr. 1415, a. 7. Scepenen worden ghemaent, eñ namens eene verste, up hare volle banc. Ib. 500 (1436). Item, behooren te zynen leene een bailliu, XIII mannen van leene, eene vulle banc van VII scepenen, hof eñ ghedinghe met mannen eñ scepenen. DE PR. en BR. V. *Gontrode*, 18 (1454). (In de stad Mechelen treffen wij echter eene volle banck aan van twaalf schepenen:) || Dat de stat van Machelne sal hebben volle banc van scepenen, tote twalef scepenen, eñ die selen sijn tote haren live. *K. v. Mechelen*, 13 dec. 1301. De twelfve scepenen der stadt van Mechelen, daeraff de sesse zijn van der porterie, eñ sesse van den ambachten, zijn ordinaris rechteren. *C. v. Mechelen*, I, 1.

Banck sluiten, *de behandeling der rechtszaken opschorsen*, fr. *fermer le banc, suspendre l'expédition des causes judiciaires.* || Als den schouteth oft sijnen stadthouder eenighe actie condemnatoir, oft van taxatie van kosten is ghelevert om executie te doene, eñ hy taelve niet en doet noch en doet doen, soo mach degene die d'executie versoeckt komen aen twee gheswoorne, begheerende, naervolghende den rechten eñ privilegien van der stadt, de bancke gheslotene te hebbene. *C. v. Herentals*, II, 39. Indien iemandt de bancke t'onrechte doet sluijten, die valt in de pene van vijf realen. *Ib.*, 40. Waert dat twee partien dinghen vore den heere van den leene, eñ dat tHoff gesloten wordde in enigher manieren, eñ daernae quamen andere partien eñ versochten aen den heere, dat hy hen dat Hoff opende, om recht eñ vonnisse te geschiene, ende die heere des niet en dade, soe mochten eenighe van den partien nemen viere mannen van leene, eñ die en mochtens hem niet weygeren, oft zy waren onwettich, eñ versueken den heere, in kinlicheyt van den viere mannen, als op zyn ierste genechte, dat hy hem tHoff opendade, om hem recht eñ vonnisse te geschiene, nae der mannen rechte; eñ soe waert die heere niet en dade, soe soude hij nemen een notarijs, in kinlicheyt der vier mannen, eñ begheeren daeraff een instrument, dat hyt versocht hadde de banck open te hebbene; sonder yet te mesbueren tegen den heere. BOXHOREN, *Keys. Stat.*, a. 17.

8) *Pijnbank*, *folterbank*, fr. *torture*, *question*, *géhenne*, *gêne.* Kil. Bancke, j. pijnbancke, *equuleus.* || De schouteth noch eenich anderen officier en mach nyemande pynen oft ter bancken brenghen..., sonder wille, wete oft consent van den burgermeester eñ scepenen van der stadt van Antwerpen;... soe willecoren eñ accorderen de wethouderen den schoutet oft officier alsdan, dat hy dien delinquante mach pinighen eñ brenghen ter scerper examinatien eñ ter banck leggen. *C. v. Antw.* 1545, I, 12. Al eest dat eenich persoon gewesen is ter banck oft torturen. *Ib.*, a. 13. Sullige man sal der heer mogen op een banck leggen, eñ doen proeven met kalt eñ warm. *C. gr. Loon*, I, blz. 77.

BANCKEICKE, (?), zn. v. *Pijnbank*, fr. *torture.* Zie BANCK. 8) || Dat de drossaert niemandt en vermach te pijnen oft ter bancke te brenghene sonder vonnisse van schepenen, ten waere..; in welcken gevalle den drossaert vermach denselven gevangene te pijnigen eñ ter banckeijcke brenghene. *C. van den Kiele*, I, 9.

BANCKET (Banquet), zn. o 1) *Bank*, *toonbank waar de koopman zijn laken op uitstalde*, fr. *banc sur lequel le marchand étalait ses draps.* || Dat niemene engheen scaerlaken in sinen piel setten en sal, dat es te verstaene, dat hijt setten sal voer hem op sijn bankette, eñ elcs van eere [ééner] varwen, eñ nemmeer. *K. lakeng. Brussel*, 1365, a. 31 bis.

2) *Maaltijd*, fr. *repas*, *dîner.* || An diversche persoonen de somme van lxxviij lb. xjx sc. par., over de leveringhe by hemlieden respectievelick ghedaen van visch, broodt, kyeckens, vleesch, wyn, eñ andersins, omme het banquet ghedaen naer dat Jan de Bevere gheëxecuteert was, begrepen de terringhen ghedaen by pater vicaris van Curtrick met syn medeghesellle, den voorn. Jan de Bevere ghebiecht eñ vertroost hebbende. REMBRY, I, 260. *St.-Rek.* 1618. (Schepenmaaltijd ter gelegenheid van eenen „gheëxecuteerde").

3) *Nagerecht van suikergebak*, fr. *dessert de sucreries.* || Corts hiernaer is alle die spijse, soowel visch als vleesch, van de tafelen opghenomen gheweest, eñ voor Sijn Doorluchticheyt [aartshertog Matthias] eñ generael Staten is gedient gheweest een rijckelijck triumphant bancket van alderley confituren, treseyen, marmeïlladen, succaden eñ jentilessen van suycker ghewrocht... In 'tselve bancket waren onder andere noch diversche groote masseepanen, ooc verciert met gout en silver enz. HOUWAERT, *Mathias*, 172, 173.

BANCKGESELLE, zn. m. *Drinkgezel*, *gezel bij een drinkgelag*, fr. *compagnon*, *camarade de bouteille.* || Dat dat verbot [*nl.* aan de burgers van te gaan zitten drinken te Burscheid] van outs innegesedt eñ gehouden ware geweest, eñ jaerlicx ten aencomen van elcken borgemeestere, mit anderen geboden vernyeuwt wordt voere die banckgesellen, die dagelycx te wyn ghingen, om vele inconvenienten te verhueden. *Rekenk. v. Brab.* reg. 138,

f°. 298. *Verbaal v. d.* 15 mrt. 1530. Banoghesellen, die een spel van ghenouchte maeckten, te wetene metten palynck te treckene. De. Pr. en Br. XIII, *Kaprijk*, 159 (1641).

BANCKCLEET, zn. o. *Kleed tot bedekking der zitbanken, tapijt*, fr. *tapis à couvrir les siéges, tapis.* || Item, een banccleet van denselven [*sl.* van zijde], met vrienen. *Inv.* 1436.

BANCLOCKE, zn. v. *Klok, waarmede de burgers werden bijeen geroepen op de gewone vergaderplaats, om de afkondigingen der overheid te vernemen, en ook om aldaar in de wapens te verschijnen; in dit laatste geval noemt men ze ook „stormklok".* Beide beteekenissen komen bij La Curne voor onder het verfranschte *Bancloche: La cloche que l'on sonnoit pour assembler les habitans d'une commune*, en in de aanhaling uit Froissart: *„Ils firent commander qu'on sonnast la bancloche, et que chacun s'allast armer". Dans ce dernier cas, on l'appelle aussi le tocsin, la cloche d'alarme.* — Onder de heerschappij der Luiksche bisschoppen was de banklok in dat grondgebied ook het zinnebeeld der wereldlijke oppermacht. Daarom werd ieder nieuwe abt der abdij van Sint-Truiden, en ieder nieuwe bisschop van Luik, als heer der stad, na zijnen plechtigen eed van inhuldiging of getrouwheid aan het outer van den h. Trudo afgelegd te hebben, door de schepenen gebracht tot de klok: *A scabinis deducitur ad campanam banalem, quam ipse pulsat in signum temporalis dominii.* Na die klok driemaal geluid te hebben, begaven zij zich naar het stadhuis, alwaar zy de hulde en den eed der burgers ontvingen. Kempeneers, *Montenaken*, II 65 en 254. Dit gebruik was ook in voege voor het Limburgsch graafschap Niel, volgens de „Cleernisse" v. 27 juni 1569, vernieuwd den 28en juni 1661: || Dat deselve heer van Nijel dieselve heerlijckheijd oft possessie daervan ontfangende, totter clocke geleijd moet sijn, silver eñ golt saijen tegen der sonnen, eñ den eedt doen als hennen eijgen grondheer eñ grave van Nijel enz. Ib. I, 425. (De uitgever brengt laatstgemelde milddadigheid in verband met hetgeen Gregorius Turon. ii, 38, verhaalt van Clovis toen hij, van keizer Anastasius, het consulaatschap ontving: *aurum, argentumque, præsentibus populis propria manu spargens, voluntate benignissima erogavit.* — Ook de graven van Vlaanderen verkondigden hunne inbezittreding van het graafschap door het luiden eener klok in Sint-Janskerk te Gent, na aldaar hunnen eed afgelegd te hebben: *Et le serment fait, le compte tire la clauche deux ou trois coups, et par ce prend possession de Flandres.* Warnkönig, I. Urk. blz. 5, uit de *Antiquités de Flandres* van den president Wielant. De banklok diende eindelijk nog als „tiendeklok", om het rondhalen der Xe te kondigen, en daarom moest zij zoo zwaar zijn, dat zij in den ganschen omtrek der Xe kon gehoord worden. Kempeneers, I, 36. Deze schrijver handelt in een bijzonder hoofdstuk over eenige der gewoonlijkste keuren en klokslagen der oude vrijheid Montenaken, II. blz. 256 a 291. || Welcke scoutiten, overmyts dat gheluyt der banclocken ofte storme,.. sullen doen publiceren eñ ghebieden, dat alsulcke statuten oft koeren.. sullen werden ghehalden onghequetst. *K. v. Sint-Truiden*, 1366. a. 39. Weert in onversienden poenten, alsulke dat niet sijn en moet! eñ also haestelike noetsake overquame, dat ons, oft ons lant, of die stat aensuede [*l.* aensnede: aanging] in eniger manieren, te weten of die stat van vianden begaen wurde, oft een portere van vianden gevangen gelijt worde, oft in andere poenten gelijke noetsake spronge, eñ onze scouteten, daeraf van den burgemeisteren eñ raet versocht die banne clocke te luden off te doen luden, om dat volc te vergaderen eñ in die wapenen te roepen omme te helpene, so willen wij, dat die meestere van Sentruden horen raet, die stat eñ die ghemeynte van Sentruden te samen suelen moghen doen roepen, sonder die banclocke daeromme te slane oft te ludene. *O. Liége*, 17 mei 1393, a. 4. Dat die meestere onser stat van Sentruden tot allen tiden als des te doene sal wesen, om noetsaken wille,.. suelen moghen te wapen roepen, die banclocke luden eñ hore baniere brengen op die merct. Ib. a. 12. Dat die burgemeisteren eñ raet die meeste clocke, banneclocke, vrylic.. luyden doen, eñ volc mitten wapenen tegader roepen. Piot, *Cart.* 18 nov. 1404, a. 4. Also ons van onser heerlicheit wegen van alts toebehoert heeft onse banckloc (*sic*), so en sal onse stat eñ gemeynten sich derre nommer onderwynden noch onderkeren die te slaen buten onsen eñ ons amptmans orlof eñ wille. *C. v. Maastricht*, 13 nov. 1409, blz. 480.

BANCKCOSTEN, zn. mv. *Gerechtskosten*, fr. *frais de justice.* || Oft de banckcosten ter seyde der beclaechde geresen, niet en behooren oft moeten *in finem litis* gesuspendeert woorden, principaelyck in cas van appell oft avocatie *ad judicem superiorem. C. gr. Loon*, I, blz. 608 (1702).

BANCKVAST, bn. Raepsaet, *Analyse*, n°. 394, leert ons, dat de advocaten verantwoordelijk waren voor hunne gezegden, indien hunne cliënten die afkeurden; deze afkeuring moest echter geüit worden eer de tegenpartij geantwoord had; na dit antwoord mocht zij niet meer gedaan worden. Vandaar, zegt hij, het gebruik, dat men de gezegden van den advocaat der tegenpartij te zijnen profijte aanvaardt, dewijl die gezegden na deze aanvaarding onwederroepelijk zijn: dit hiet men in het Vlaamsch *bankvast.*

BANLOKE. Zie banluicke.

BANLUICKE (Banloke, bangeluycke, banluycke, banluke. Ook Uutloke). *Straatschouwing, omheiningsban of bevel of gebod*, fr. *inspection, visite des chemins, ban des clôtures.* Benecke: Banzûn, *sepes bannita, bannum claudens.* Haltaus: Bannzaun, *sepes bannita, quae territorium s. dioecesin, vicos, agros claudit ac munit.* Niet bij Kiliaen noch bij Grimm. || Alse men de banloke ghaet, dan es de meyere sculdech derover te zittene eñ mede te ghane met scepenen. Van Lokeren, *St. P.* n°. 622, *Lavenderie*, a. 25, 13e E. Alse de meyere ommeghat de banloke, dan heeft hy zine provende. a. 38. Alse de meijere oec ommegaet den banlucke, so heeft hi sine maeltijt, sonder wijn. *Oork. v.* 1230. Dit zyn de pointen daer niement af ghevryt en mach zyn, no clooster, no cleercke, no poortre, noch niement bi negheenen possessien: eerst van sheeren cheinse; van watergange, van banloke, van pontweghe, van heerweghe, van keercweghe, van manpaden, van steerfcoepe, van coopcoope. *C. v. Gent*, I, blz. 574 (Einde 14e E.). Sal de pachter dit goedt bewaren alle jaren van banloken eñ waterganghen eñ van heckene, zonder zijns meesters cost. De Pr. en Br. VII. *Scheldewindeke*, 7 (1433). Behoort te zynen leene eñ heerscepe de wettelicheden te doene van banloken, waterganghen, straten te rumene, heckene te hanghene eñ te slutene. Ib. V. *Gontrode*, 19 (1454). Vermach voort de leenhoudere met synen bailliu te ghane de balloke eñ waeterganghe alomme binnen zynder voirs. heerlichede,

Ib. IV. *Oostakker*, 15 (16e E.). De tuynschouwe van alle bangeluycken, heyminghe als andersins, sal insghelijcx gheschieden op den eersten dach mey, nae oude ghewoonte. *C. v. Meghem, Landtch.* 1621, a. 2. De quohieren van schauwinge van herbaenen, rivieren, beken, waervan de boeten zijn van 5 schellingen grooten; maer de quohieren van schauwinghe van andere straeten, balluyken, waterloopen, sijpen eñ diergelijcke, danof de boeten minder zijn, zullen gestaen met eenen segel van 10 stuijvers. *O. P-B. autr.*, 3 aug. 1703, a. 35; It. 27 juli 1724, a. 38; 15 dec. 1727, a. 34.

BANMIJLE, zn. v. *Grondbezit rondom eene stad, waarover zich haar rechtsgebied uitstrekt*, fr. *banlieue, territoire autour d'une ville sur lequel s'étend sa juridiction*. Kil. Banmijle. || Dat de costumen zullen geredigeert worden, te wetene bij den officieren eñ wethouderen van allen den steden van onsen voorseyden landen, groote eñ cleene, eñ elc van dien voor de voors. steden, haeren scependomme eñ banmylen. *Plac. v. Vl.* 7 oct. 1531. I. 752.

BANMOLEN (Bandt-, bantmolen), zn. m. *Dwangmolen, molen, waar de onderhoorigen eener heerlijkheid verplicht waren hun graan te laten malen*, fr. *moulin banal, moulin où les subordonnés d'une seigneurie étaient obligés de faire moudre leur grain.* Kil. Banmolen. || Alsoe, onder andere partijen van onse demeynen ons lants eñ hertochdoms van Brabant, ons competerende eñ toebehoirende is eenen moelen gelegen binnen onser stadt van Loeven, geheeten die Moutmoelen, wesende eñ van outs geweest hebbende eenen banmoelen, in denwelcken alle onse ondersaten van onser voirs. stadt eñ vrijheyt van Loeven schuldich eñ gehouden zyn hueren mout te doen malen. *Rekenk. v. Brab.* reg. 138, f°. 150, 10 mei 1539. (Uit het volgende blijkt, dat men reeds in de 16e eeuw in het woord *ban* een imperfectum zag van *binden*:) N., meester molder van synen stile, woonende in den molen genoemt den Bandtmolen. MARTINEZ 251. *Van de bantmolens, moutmolens.* — Alhoewel de bantmolens van Syne Majesteyt, in dese stadt eñ hare vryheyt gelegen, syn beleent .. 267 .. Om te pande te stellen eñ beleenen onse bant-moutmuelens .., den Slijpmeulen, .. de Nieuwermeulen .., de dry wintmeulens .. eñ de Rosmeulen .. 269. Hoedat denselven godshuyse [*sl.* van Zevenborre in Zoniënbosch bij Brussel] toebehoorde eñ over hondert jaren toebehoort hadde gehadt sekeren bandtmolen gelegen ten Broecke by Alsenberge, originelyck geprocedeert hebbende van onse voorsaeten, als hertogen van Brabandt ... Welcken molen met synen toebehoorten eñ gerechtigheden van allen ouden tijden gestaen hadde eñ ware blijven staen onder de jurisdictie van onser tholcamere binnen deser onser stadt van Brussele, eñ dat die supplianten eñ hunne voorsaeten altyts in rechtvoorderinge, tegen diegene die onder den *bandt* van denselven molen geseten zyn, hen gevoordert hadden buyten te gaen maelen, hadden, bij dienaers van onse tholcamere oft andere .., maut eñ meel, buyten gemaelen zynde, doen afpanden by alle memorie van menschen .. Dat nochtans onlancx gebeurt eñ ter kennisse van de supplianten gecomen ware, dat Floris Bourdam .., onder den voorsz. *bandt* geseten, hem voorderde buyten te gaen malen, onder de prochie van Doirpe [*l.* Dworpe], ter plaetse geh. Wauweringen ..., eñ dat die supplianten .. N., diener van den voorsz. godtshuyse .., hadden belast den voorsz. Floris gaede te slaene. eñ hem af te panden eñ nemen alsulcken maut als dieselve Floris soude doen malen, eñ innebrengen onder den voorsz. *bandt*, met oock het peerdt, boven noch eenen keur daertoe staende. 283.

BANMOUTMOLEN. Zie BANMOLEN.

BANNALITEIT, zn. v. *Verplichtend gebruik van heerlijke molens, ovens, brouwerijen*, fr. *usage obligé de moulins, fournils, brasseries.* || Dat die voorsz. van onse stadt van Brusselle eñ hare pachters sullen gebruycken het recht van bannaliteyten ten respecte van alle soorten van persoonen eñ ingesetenen derselver stadt, eñ op hunne mauten. MARTINEZ 269 *Van de bantmolens.*

BANNEN, bw. 1) *Bekend maken, afkondigen*, fr. *publier, proclamer*, ofr. *bannir.*

2) **Bannen de vierschare.** *Plechtiglijk verklaren, dat het geding open is; 't geding, de rechtbank, de vierschaar vestigen, naar de gebruikelijke vormen wettelijk maken*, fr. *proclamer solennellement la vierschare, la fixer, la rendre légale selon les formes et avec les solennités usuelles.* Dupin et Laboulaye: Bannir. *Déclarer la séance de justice ouverte avec les solennités d'usage.* Kil. Bannen oft banden (*sic*) de vierschare, *tribunal denuntiare.* Grimm.: Bannen, spannen, hegen das Gericht, gebannete Bank. || *Major, ex mandato dicti prepositi, vel ejus ballivi, scabinos loci ponet in banco ...; major debet firmare placita, quod vulgariter dicitur „bannen".* VAN LOKEREN, *St. P.* n°. 698 (1259). Als die gone die ghedacht es (*sic*) syn comen vor den oghen tharen daghe, so es men eerst sculdich de vierscaren te banne. *K. v. ter Piete*, 1265 a. 2. Lat. tekst: *debet vierscaria inbaniri.* Die scepenen wysen voer recht: een yegelijc gedinge dat ghelecht is op huden, also als recht is, dat ghy dat wael moghet bannen, eñ dinghen van ons heren eñ vrouwen weghen van Brabant, eñ doen enen yegheliken recht also als recht is, eñ daerenteynden recht. *Charth. v. 's Bosch*, f°. 50 v°. 15e E. Ten daghe als de watteghe ghenachte dient, zyn scepenen metten meyere schuldich te treckene ter heersteden, tylic eñ voer der noenen, eñ aldaer te bannene wettelycke vierschaere van ghenachte van ghedeele, up de maniere hiernaer bescreven. *C. v. Aalst*, blz. 380, a. 4 (15e E.). De schoutet metten scepenen, moeten alle weken des vridaechs compareren in de Borcht, in der hoogher vierscharen ons genadichs heeren, eñ bannen aldaer openbaerlick vierscharen om eenen yegelycken, des begeerende, recht eñ justitie gedaen te wordene. *C. v. Antw.* 1545, I, 1. *Van de hooghe vierschare.* — De voerschreven vierschare wort gehouden eñ telcken dage van rechte gebannen als hooghe vierschaer des hertoghs van Brabant. Ib. 1582, xij, 1. Is men hier ghewoenlijck metten onderschouteth eñ schepenen, rentmeester eñ meijer, de vierschare drijmael 's jaers te bannen .., eñ de voors. drije daghen van bannen der vierscharen worden ghenoemt vooghdaghen. *C. v. Moll*, a. 9.

3) **Eene gichte bannen.** || Eñ wort bij den meijer de opdraghende gichte overgheghevem den cooper, eñ daernaer de voors. gichte door den meijer ghebanden [*l.* gebannen], eñ bij den rentmeester bevrijt. *C. v. Moll.*, a. 151.

4) **De keersse bannen.** *De kaars ontsteken, branden in openbare verkoopingen.* (De opbieder, op wiens bod de kaars uitging, bleef kooper, als hoogst en laatst biedende), fr. *allumer, brûler la chandelle dans les ventes publiques.* (L'enchérisseur sur l'offre de qui la chandelle s'éteignait restait acquéreur, comme le plus haut et dernier enchérisseur). || Een iegelijck mach sijns selfs goedt, soo haeve

als erve, verkoopen, uytter handt ofte by proclamatien eñ kerckgeboden, eñ oock keersse ofte keerssen daeraf branden..., sonder daeraf de heeren oft hunne officieren.., eenigen wijn, salaris ofte loon te moeten geven; ten ware dat... sy hem geassisteert hadden, als van de keersse te bannen ofte branden. *C. v. Loven*, IX, 15. De respectieve meyers eñ laeten der abdyen van Averbode eñ Floreff, in possessie synde, van over hondert jaeren, niet alleenlyck van scheydingen eñ deylingen 't ontfangen over goederen sorterende onder hunne laethoven tot Pelt eñ daer alom, gichten eñ guedenissen te verleenen enz., maer oyck de keersse te outsteken eñ te bannen, in naeme hunder principalen. *C. gr. Loon*, I, blz. 548 (1699).

5) **Palen bannen.** *Deze door eene plechtige verklaring bekrachtigen*, fr. *confirmer le placement des bornes par une proclamation solennelle.* || Eñ opten ghesetten dach, soe waert dese erfelijcheit ghepaelt, met wille eñ consente beyde deser partyen, van boven tot neder, eñ die palen worden ghebannen met manesse, met vonnesse eñ met ons hofs rechte. *Schep. des Lands v. Diest*, 8 sept. 1416. Aenleggeresse haer juste mate gelevert conforme heur documenten; eñ het lant woert bevesticht met steenen, welcke woerden gebannen naer onser banncken recht eñ usantie. In hoeden gekerdt. KEMPENEERS, *Montenaken*, II, 362 (1623). Eñ dan worden er steenen geplant, eñ die worden gebannen op 40 dagen eñ 40 nachten, op calengie eñ battatie. Ib. 100 (1626).

6) *Verbannen, verdrijven uit het land*, fr. *bannir, proscrire.* Kil. Bannen, *vetus.* || Worde hies [hi des] darde warven bedraghen, hie ware in misdaden van XX lb... eñ me zoude ne bannen alse langhe alse schepenen goed dochte, tusschen vj jaren eñ enen jare. *C. v. Brugge*, I, 236. 28 sept. 1280. Diegoene die hie [*nl.* de gewonde] noemen sal, sal syn gedaghet bi roepe ghedaen ter marect bin den darden daghe.. Eñ ne coemt hie niet, men salne bannen daernaer bin den darden daghe. *K. v. Brugge*, 25 mei 1281. a. 1. De stadt van Antwerpen (te wetene schoutet, burgemeesteren eñ scepenen van der stadt) moegen bannen alle delinquanten, vuyter stadt, marckgreefscape eñ quartieren van Antwerpen. *C. v. Antw.*, 1545, I, a. 34. Die hem te meer stonden absenteert eñ teynen vrede nyet en compt,.. die wordt gebannen op eene pelgrimagie tsint Peters te Roomen. Ib. III, 10. Dat men de gedesazeide partijen, te weten, den man op sijn trouwe, eere eñ lantrecht, beveelen sal hant eñ voetlichtinge te doen van voerss. gedemineerde panden, eñ die vrouwe te bevelen op haer rechte hant eñ hondert jaeren uijten lande gebannen te sijne. *Montenaken*, I. 286 (1574). (Het verleden deelw. *gebannen* werd gebruikt voor den ter ballingschap verwezene door het wereldlijk gezag, en *verwaten* voor hem, die door den kerkban getroffen was): || De vassal en is niet ghehouden te dienene, in wat dienste dat si, sinen leenheer die gebannen is van den prince oft verwaten van den paus, *majori excommunicatione*, geduerende den tijt van banne eñ excommunicatie. *Leenr. v. Vl.* 119.

7) *Dagen, dagvaarden voor 't gerecht*, fr. *citer: ajourner, assigner en justice.* Dupin et Laboulaye, *Bannir.* || Eñ compt diegene, die gedaegt es te sinen daghe niet, [men] is hem sculdich te banne met vonnessen van scepenen; maer ten naesten daghe mach hi sinen ban lossen met II stuivers, eñ staen vort in rechte. *K. v. ter Piete*, 1265, a. 3. Lat. tekst: *debet inbanniri*, en *bannum suum redimere.* — Elc die ghedaghet wort, up dat hy niet en comt te sinen daghe, is men sculdich te banne bi scepenen. Ib. a. 7.

8) *Vloeken en zweren*, fr. *jurer, blasphémer.* Kil: Vloecken eñ schenden. Schiller u. Lübben: Bannen. 3) *Fluchen.* Do wart Petrus ser vorveret, unde bestunde ser stoltelik to bannen und to sweren, dat he Jhesum nicht bekent. || Dat oock nyemandt binnen der voors. munten, opt werck oft oock anderssints, en mach sweeren, vloecken, bannen, vuyl eñ oneerlyck spreecken, roepen oft chrijsschen, op de pene van vier sts. *C. der Munters te Brussel*, a. 67. Soo wie op de wacht... vloeckt, sweert, bant of eenighe oneerbare schandaleuse woorden spreeckt, die verbeurt 30 sts. *O. op de wacht te Antw.* 19 april 1623, a. 53.

BANNERHEER, zn. m. *Baanderheer*, fr. *seigneur banneret. Rekenk. v. Brab.*, reg. 137 f°. 275 (1527). Zie BAENROTSE.

BANNICH (Bennich), bn. *In den kerkban gedaan, verwaten*, fr. *excommunié.* || Of N. eenich getughe hoort dat hem teghengeet, hetsy een bastart, oft benneghe lude, of des doets mans maghe.. *Chartb. v. 's Bosch*, f°. 53. *Vonnis* 15e E. Soude een man zijn onscout doen sevende meer,.. die moeste hebben tot hem vj manspersoenen, aen elcke hant iij, niet bannich, noch bastart, van goeder famen. *K. v. St.-Truiden*, 1536. PIOT, *Cart.* II, blz. 571.

BANOVEN (Banhoeven), zn. *Dwangoven*, fr. *four banal.* || Dat, soe onse voervaders van oude tijde gehauden hebben, [dat] binnen der vrijheijt van Montenaken egheen banhoeven, noch banpaenhuijsen, noch banmoelen en hoert [te syn] noch syn en souden. *Montenaken*, I, 53.

BANRIJS (Bantrijs, bantrees?) zn. m. *Bindrijs*, fr. *verges d'osier.* || Dat hem niemant en vervoordere te halen op ander lien gront.. bessemstocken, luyckerys, banreesen eñ andere sorten van haudt, ofte vermaeckseels. DE PR. en BR. XVI. *Assenede*, 64 (1635).

BANSLOOT, zn. *Sloot, die gerechtelijk geschouwd wordt*, fr. *fossé, soumis à l'inspection légale.* || Zoo wanneer men zal willen besteden eenighen dyck te makene, ofte sluuten eenighe slooten, tsy dycksloot, hooghen oft nederen twissele (?) met de banslooten, tzelve zal geschieden op sondaghen. Ib. XXIII. *Bazel*, 10 (1587).

BANSPLICHTICH, bn. *Die het verbod des bans overtreden heeft*, fr. *celui qui a enfreint la défense du „ban".* || Dan sullen wij, schepenen, te manisse onsers meijers, wijsen: Dat wij 't hauwen voor jaergedinge, eñ dat men hem ban eñ vrede doen sal, eñ dat er niemant mach gaen sonder oorloft; eñ oft anders ijmand dede, dat hij bansplichtigh eñ misdadich sal sijn. *Montenaken*, I, 429 (1569—1661).

BANSTEDE, bn. (?) || Den dyck van St. Mertenspolder banstede eñ vast opgeleverd met vonnisse eñ met recht. *Arch. Bergen-op-Zoom, Certific.-br. van* 1479—1485, 10 mrt. 1485, n°. 208.

BANSURE, zn. v. *Verbanning*, fr. *bannissement.* LA CURNE, Banisure: *bannissement.* || Die eenighe kercken ofte kerckhoven zal ontwyden, zoodat men dezelve moet reconcilieren, zal, boven de voorseyde boete van t' zestich ponden parisis, ghebannen werden den tijdt van eenen jaere wter stede eñ casselrije,... eñ toe-dien [totdien] t'zynen coste te doen gheschieden de reconciliatie...; eñ en dede hijt niet, sal ghedaen worden t'zijnen coste..., eñ

zyne bansuere verlanghet. *C. v. Veurne*, LXVI, 28. Soo wanneer eenighe delinquanten by sententie ghebannen zijn, men is in costume deselve bansure te becondighen ter bretesque, terstondt naer 't pronuncieren van der sententie, ofte executie van diere. *C. v. Poper.*, XXVI, 6. Ter welcker oorzaeke ghy by mynen heere van de proostye ghesententieert zydt gheweest met fustigatie eñ bansure buuten de stede van Bergen-Ste-Winnocx eñ casselrie van diere. *Troubles mar.* IV, 217. Dat ghy.., niet jeghenstaende uwe voorgaende bansure, u vervoordert hebt binnen den lande eñ graefschepe van Vlaenderen te commen. 224.

BANT, zn. m. 1) *Band, dienende om iets te binden*, fr. *lien, tout ce qui sert à lier.* || Van bande, repen. *Tol te Brugge*, 1269.

In den bant. *Ingepakt*, fr. *emballé.* || Alle dieghene, die te Antwerpen met lakene in der merct trecken willen, selen haer lakene des goensdaghes metter sonnen in den bant hebben, eñ daerna gheen derwaert senden, op eene pene van xx s. van enen ghehelen lakene, eñ op x s. van den halven lakene. *K. lakeng. Diest*, a. 10. Desghelijcs te Berghen, des dijsdaghes metter sonnen in den bant te sine, op die voers. pene. (Het ambacht had eene hal te Antwerpen en eene te Bergen in Henegouw).

Langs den bant, bijw. *Gemeenlijk, doorgaans, in de wandeling*, fr. *communément, vulgairement.* || Sententie van Gros Pierre. Omme dieswille dat gy, Pieter Bogaert, sone van Lauweryns, byghenaemt Pr. Lauwerynsens Pieter Simons, langs den bant Gros Pierre, ofte soo gy anderssints syt ghenomt. *Rijksarch.*, reg.: *Crim. sententien*, fo. 1, 16 jan. 1687.

Naer den bant (Van het graan). *Nadat het graan opgebonden, in schoven gebonden is*, fr. *après que le grain a été mis en gerbes* || Dat niemandt sigh sal presumeren te oosten [korenaren nalezen] naer den bandt, tusschen die mandels, achter den wagel, voor sonne opganck, van elf uren tot twee naer den sonne onderganck. *Montenaken*, II, 266 (1742).

2) *Verband, verbintenis*, fr. *obligation, engagement, affectation.* || Het ghevalt, om mesdaet of pays, of andere occoysoen, dat hem een man verbint vor de manne: in een somme van gelde te betaelne, of een pays te houdene, of een peregrimage te doene, of een anderen niet te mesdoene, op sijn hoeft, so moet tHof wettelike gemaect sijn. Eñ danne de bailliu sal hem vraghen of hi hem so verbinden wille, eñ of hi wille dat de mannen op hem kennen? Hi sal segghen: „Ja ic". De bailliu sal segghen: „Ic consenteert, als here". Hi sal vraghen der wederpartien of si den bant ontfangen wille? Si sal seggen: „Ja ic". *Leenrecht v.* 1528, H ij vo. De zaeckwaude van Diest en heeft geen gemeijnschap met het waerschap van Loven; want de zaeckwaude affecteert de goederen soo lange de rente staet, eñ en connen sulcke goederen niet vercocht werden dan met zulcken bant. *C. v. Diest, Discordantien*, a. 5. Dairom eest, dat wy de voirgeruerde eñ nabescreven articlen, pointen, ordinancien, pene, bande eñ bedwange geconsenteert, gewillecoert, gegeven eñ verleent hebben. *Rekenk. v. Brab.*, reg. 135, fo. 52, 25 mei 1414. (Hoogerop staat:) penen, bande eñ ordinancien. — Dat sy, eerste comparante, die panden, die de coopers sullen ingecocht hebben, ontlast eñ eximeert van den bandt van hypotheke haerder rente. *Kerkarch. te Diest*, *Octrooi* 12 oct. 1704 (*Weezen Cremers*).

BANTDOECK (Bandouck), zn. *Zwachtel, verband*, fr. *bandage, compresse.* || Alst also ghevalt, dat eeneghe partien of parsonen in hueren twist blende slaghen, bletsueren eñ frotsueren ontfaen van hueren partien adverse, zonder oepene oft apparante wonden, daeraf die blende slaghen, bletsueren eñ frotsueren ghenesen zyn bi bandoucken, watere oft andersins.. *C. v. Aalst*, blz. 482 (1479).

BANTSIZE, zn. Waarschijnlijk bedorven van *Panchijs, paenchijs. Accijsrecht op het bier*, fr. *impôt sur la bière.* || Dat ghy den voirs. Marchelis van nu voortan paisivelic eñ vredelic laet eñ ghedooght te brouwene [hooger staat: in sulker wys als andre die daervan vry zyn], mids betalende grondtghelt eñ bandsize. *Brief des heeren v. Diest aan de stad*, 10 juni 1510.

BANTSTEEN, zn. *Hoeksteen, bindsteen*, fr. *pierre de refend, angulaire.* || Als men bevindt, dat eenigen muer, wandt oft ghevel tusschen twee partyen erfven staende, beyde de voorsz. partyen half eñ half toebehoort, soo sal elcke partye dien muer, wandt oft ghevel mogen gebruycken, eñ daerin legghen bandtsteenen, felieren oft platen tot op de helft. *C. v Brussel*, *Stat.* 1657, a. 34. Christijn vertaalt: *lapides vinculares.*

BANVORST, zn. *Heerlijk, aan 't gemeen gebruik ontzegd woud*, fr. *forêt seigneuriale, interdite à l'usage commun.* Haltaus Bannforst, *saltus banno pacis munitus et communi usui interdictus* (*domini habent silvas interdicto munitas*). Grimm: Bannforst m. Bannwald, *silva incaedua.* MAIGNE D'ARNIS: *Bannum nemoris, quo silvæ usus prohibetur.* || Dat so wie den pacht van banvorst houdt, hi essene sculdech te leverne Reineren, dien men heet Eggloi, den portre van Brusele, ochte sinen oire, binnen der vorgenoemder parochgien van Gremberghen..., altoes elc sister in tueen penninghen na den besten roghge. 24 juni 1290.

BAPTISEEREN, bw. 1) *Aanduiden, beschrijven, te kennen geven*, fr. *désigner, décrire.* || Op 't geene dat die van Nispen seegt, dat hij van der jurisdictien in der heerlicheijt van Ipelaer, alsoe breet als hij die baptizeert, in possessien is geweest ten aensiene eñ wete van den heere van Breda. V. D. TAV. 293.

2) *Noemen, heeten*, fr. *appeler, qualifier* (LA CURNE). || Dat alle questien eñ geschillen spruytende ter zaken van deser contributien, hetzy van te hooghe gestelt te zyne, van vry te zyne, oft anderssins, hoe men dat soude moghen baptizeren, zonder eenige distinctie zullen worden gesleten, getermineert eñ beslicht bij der naester hoofdstadt van den seven hoofdsteden van Brabant. *Rekenk. v. Brab.*, reg. 137, fo. 9 vo., 12 apr. 1515. Onder 't decksel van denwelcken een aenlegghere gheeft over een gheschrifte, dat baptiserende: Memorie oft replycque, oft andersints, soo hem dat belieft. *C. v. 's Bosch, Caroline, Stijl*, 1529, a. 14. Tenzy dat de ghetughen.., lieden van eeren, weerdich van gheloove, bekendt zyn den voors. notarissen, eñ dat zy affirmeren dat de persoonen zulck zyn als sy hemlieden baptiseren eñ noemen. *Plac. v. Vl.* 4 oct. 1540. I, 773. Dat de vorster, doende daghement, sal in justitie van schepenen baptiseren de schult, waervoor hy partyen daeght. *C. v. Overijssche, Adm. v. just.* a. 2. Eñ oversulcx niet en cunnen imagineren met wat fundament desselfs de Bitters nacomelingen hen willen baptiseren maechschap te wesen van hen comparanten. *Brab. Mus.* I, 120 (1640).

3) *Betitelen, van een opschrift voorzien*, fr. *inti-*

taler, *étiqueter*. || De clercquen van de vierschaere, vóór het indienen van eenighe schrifturen, sullen schuldigh sijn deselve behoorlyck te cotteren eñ baptiseren, eñ voorts alle requesten, heeschen eñ andere proceduren te onderteeckenen. *C. v. Brugge*, II, 22 dec. 1751, á. 20.

BAPTISTERIE, zn. o. *Rituaal van het doopsel*, fr. *rituel du baptême*. Maigne d'Arnis *Baptisterium*, *liber in quo ritus baptismi et orationes describuntur*, fr. *formulaire des rites du baptême*. || Noch betaelt van een nieuw baptisterie ofte boucxkin om thelich doepsel eñ andre sacramenten te administreren, ij st. De Pr. en Br., XI. *Zaffelare*, 89 (1584).

BARAET, zn. 1) *Bedrog*, fr. *fraude*, *tromperie*. Kil. (App.) Baraterije, *fraus*. La Curne Baraterie: *tromperie*. || Dat icker niet toe verleet ne ben bi crachte, no bi vrezen, jof bi boeseden, jof bi eenighen barate. *Tol te Brugge*, 1269.

2) *Rumoer*, *geraas*, fr. *bruit*, *tapage*, *vacarme*. Borel: Barate: *bruit*. La Curne, Barat: *le mot Barat a signifié: mouvement*, *agitation*. || Die metten ruedinghe gaen och riden, of metten beckenen slaen, of ander baraet daer [B. 134, daermede] maken, elc op eene pene van v s. *Kb. v. Diest*, A. r. 51.

3) *Ruiling*, *wisseling*, fr. *échange*. || Dat eenige coopluden eñ andere hen vorderen vuyt te geven eñ te bestaden heymelic, bij baraten eñ wisselingen van hueren waeren eñ comenscapen, vele penningen van gaude eñ van silvere bij de voirs. ordonnantie verboden. *Rekenk. v. Brab.* reg. 136, f°. 175 (1504). Dat de maekelaers niet en sullen contracteren moghen [noch] sluyten eenich contract sonder te hebben eenighen besunderen last van eenighe cooplieden [om] te vercoopen, [te] coopen, te gheven ofte te nemen op wisseele, oft te maecken ander contracten oft baratten, oft die te maecken in heuren naeme, eñ, sluytende deselve contracten, sullen ghehouden sijn te noemen denghenen daeraff sy last hebben, eñ daernaer te doen aggreeren tselve contract oft baratten, [ter] eerst volghende borssen. *Plac. v. Brab.* 16 nov. 1541. I. 511.

BARAT. Zie baraet.

BARBACANE (Baerbecansel, barbecaenseele, berbecaenseele, baerbecaninghe). zn. *Borstwering*, *buitenwerk*, *voorwerk*, fr. *barbacane*. Zie Verdam. Kil. (App.) Barbacane, *antemurale*, etc. Zie ook La Curne. || Item, zo es op de veste, tusschen den cloostermuer eñ de cloosterpoorte ghemaect een barbecaenseele van eerden. Item, zo es an de cloosterpoorte ghemaect eenen opganc met houten trappen; dairtoe ghecocht een vyftich scouthouts. *Ninove*, *St.-rek.* 1477. Betaelt van drie langhen houten gheleit in deerde omme te vastene tberbecaenseele an de Nederwyc poorte, costen xvj s. Ib. 1476. Dese drie capitainen quamen te Cassele met vele weerclieden, metsenaers, temmerlieden, spitters, delvers; sy wrochten an de vesten eñ sy maecten tbaerbecansel ieghen tghescot, eñ zy hinghen langhe balken eñ boemen met coerden an de berbecaninghe, eñ binnen corten tyde was de stede van Cassele wel vorsien eñ starc ghenouch. Jan van Dixmude, 229. De Fransoeysen, zeere verstoert eñ met groten gramscip ontsteken, clommen den bosch van Cassel up, om Cassel te bestormene, eñ sy cropen met handen eñ voeten om in de veste te zine, die droghe was, om te beclemmene de baerbecaninghe; en als de Fransoeysen an de baerbecaninghe ghecropen eñ gheclommen waren, die van binnen sneden de coerden ontsticken, de bomen eñ de balken, die aen de baerbecaninghe metten coerden vasthinghen, zy rolden in de veste, eñ elcke balcke dede vallen bet dan zestich of zeventich Fransoeysen achterwaert omme; de sommeghe vielen de hersene in de kele, de sommeghe braken haer beenen ende haer aermen. Ib. 231.

BARBECAENSEL. Zie barbacane.

BARBECANINGE. Zie barbacane.

BARBERIE, zn. v. *Het baardscheren*, fr. *profession de raser la barbe*. || Barbiers. Privilegie: in 't exerceren de chirurgie eñ barberie. *Rijksarch. Déclar. de* 1784, *Gent*.

BARCH. Zie berch.

BARDAECX (Bardaxe), zn. v. Waarschijnlijk met dezelfde beteekenis als het volgende barde. Kil. en Grimm: *ascia*, *bipennis*, en deze laatste, op het Boheemsche *brada*, beteekenend „den bart an der axt," vraagt zich af: was meint aber der bart an der axt? || Iement wordde geaccuseert, dat hij eenen anderen hadde geslagen met eenen grooten stocke, oft met eenen grooten breemesse oft bardaxen. v. d. Tav. 158 v°. Dat niemen uter poort en trecke no en ga, bij daghe no bij nachte, met glavien, piken, paffusen, bilen, baerdaexen, boghen no met ghescutte. de Pauw, *Vgb.* 152 (1378).

BARDE (Baerde), zn. v. *Breede bijl*, *timmerbijl*, *strijdbijl*, *tweesnijdende bijl* (?), fr. *hache à large tranchant*, — *de charpentier*, — *de guerre*, — *à deux tranchants*, *besaiguë?* Kil. Barde, Grimm, Barte, vertalen het woord beiden door *ascia*, *bipennis*, *timmermansbijl*, *tweesnijdende bijl*, hetzij die in het bosch of in den oorlog gebruikt wordt, zoo zegt het Schelleri Lexicon van het laatste woord; Grimm stipt het aan als „den übrigen deutschen sprachen mangelnd". || Eñ aldus staerf hy eñ wart onthooft met eere barde. Ol. v. Dixmude, 83. Munitie van orloghe... zadels van wapenen, chanffrainen, baerden van staele oft van ledere [ysere?], taergien ende rondeelen. *Plac. v. Vl.*, 9 oct. 1551. I, 720.

BARDEEREN (Baerderen), bw. Van paarden. *Ze voorzien van een harnas*, fr. *barder*. || Een gheluckige maeght.. houdende metter hand een coragieus ghebaerdeert peert, costelijck met gout eñ silver verciert. Houwaert, Matthias, 49.

BARDESCH (Bordessche, bordersche, bordysch, bordisch), zn. m. en o. Kil. Bordessche, borddecks, borddeckse, *fland.* j. loove, *projectum ligneum: umbraculum;* hij voegt erbij: & Bruxell. veurberd, *appendix tabernaria*. d'Arsy, 1663, v°. Bordeckx, verzendt ook naar Loove. Plantijn stelt echter het woord niet gelijk met Loove: Bordes, *un estal à estaler marchandise*, etc., *tabula*, *mensa opificum*, *vel mercium*. Wij vonden echter, niet meer dan Verdam, een voorbeeld van eene andere beteekenis dezes woords dan die van *luif*, *luifel*, *afdak*, fr. *auvent*, en van *duiker*, fr. *noc;* tenware men in het citaat uit de *C. v. Gent* „eene toonbank" een „veurberd" (*C. v Antw.* 1545, viii 62) zien wilde.

1) *Luifel* (Kil. Loove). || Eñ jeghen den regen Die de luden dicwils comt verdooft quellen, Zoudic elc mensche een bordessche up dooft stellen. *Belg. Mus.*, II, 128, omtr. 1500. An Marc Seys, temmerman, omme dat hy vermaect heeft.. eñ daertoe gheordonneert de stellinghe onder 't bardesch van de halle, omme thelich Sacrament daerop te rustene. Rembry, I, 618. *St.-Rek.* 1560. Vedast Seet, over scaillen, bert eñ naghelen, omme de bardeschen van den nieuwen vleeschuuse te deckene. Rembry, Ib., 347. *St.-Rek.* 1561. An Jan

van Hamme, timmerman, eñ N., omdat zy respectivelic gewrocht hebben an 't bardesch van stedehuuse int opslaen van de houten omme de suelen [*nl.* de brandemmers] van stede daeran te hanghene. Ib., 284, *Rek.* 1562. || 26 juni 1597. Is verboden aen N., van syne coffers, ledicanten, comptoiren oft andersints meer op de straete uyt te settene, tot verdruckinge van syne nabueren, voorders als synen bordersche, op pene enz. MARTINEZ, 177. Op clachten gedaen by N., eñ naer visitatie, is geordonneert aen N. syne lakenen niet voorder uyt te setten als synen bordersche, op pene, enz., 181. || 28 febr. 1692. Is calengie gedaen over den bondersche [*l.* bordessche] van den huyse de Heyts, in de Heuvelstraete, die de princelycke maete van twee voeten een half is excederende, eñ heeft den proprietaris verclaert denselven te sullen redresseren. Ib. Niemant en hoeft ter straeten ofte waterwaert eenig recht van proprieteyt in den grondt van buyten synen muer, eñ by dien en vermach niemant buyten denselven muer iet te maecken, niet meer in prejuditie van syn gebuers, dan by haerlieder consent, gelyck bordesschen, steegers, overspronghen, eenige huysekens ofte winckelkens, kleen ofte groot, oft oock eenige lieren, bancken ofte passetten, noch andersins. *C. v. Auden.* XIV, 16. Niemandt en heeft tot strate eñ voordammen eenigh recht van proprieteyt in den grondt van buyten synen muer iet te maken tot iemandts prejuditie, niet meer borderschen, steegers, huysekens oft winckelkens, kleen ofte groote, nochte andersints. *C. v. Nieupoort*, XV, 8. Niemant en vermach buyten zynen ghevele ter straeten ofte in de riviere te wercken, 't zy bordischen, steeghers, overspronghen ofte andere, belettende de lucht eñ 't ghesichte van de ghebueren eñ de vaert van de schepen, eñ dienvolghende is men van oudts ghecostumeert alle bordisschen maer te maecken vyf voeten breet, metten eusieloop, te meten van den styl van de payen ter straeten waert, zoo neder als men wilt, sonder ander lieden locht te benemen. *C. v. Aalst*, IX, 19. Een bordysch voor een huus, V voeten breet, metten hozyloope, te metene van den stylen van der poyen ter straten waert, eñ alzo hooghe als men wille, zonder andre lieder lucht te benemene. Ib. *Orig.* XXXIII. Niemant en heeft ter straten ofte watere — waerts eenich recht van proprieteyt in den gront van buuten zynen muere, eñ bydien en vermach nyemant buuten denselven muere yet te makene t' yemandts prejudicie, niet meer bordesschen, steeghers, overspronghen, als eenighe huusekens ofte wynckelkens, cleen ofte groot, ofte ooc eenighe lieren, bancken of passetten noch anderssins. *C. v. Gent*, XVIII, 29.

2) *Duiker*, fr. *soc.* || Van stackytsen in de veste te gravene eñ te zettene vor de bardesscho, als van den torre naest der Steenpoorte tot den torre, die men heet Vakenborch. DE VLAMINCK, *Stad*, II, 44. *St.-rek.* 1380.

BARDÉVEN. Zie BAERTEVENE.

BAREN, ow. 1) *Zich vertoonen, te voorschijn komen, verschijnen*, fr. *apparaître, se déclarer, paraître, commencer à poindre.* || Int selve jaer [1140], doen baerde oyck een groote roothayt in den hemel. PIOT, *Chron.*, 4. In selke [*nl.* bij sommige meisjes] en siet ment niet baren voer dat sy comen te XIX jaren. *Vrouw. Heim.* 98. Up een anderen dach des morghens, als den dach baerde. JAN V. DIXMUDE.

2) bw. *Toonen, laten hooren*, fr. *montrer, faire entendre.* || Die trompetten staken dat een lust was om hooren; eñ daernaer hebben die spelieden d'instrumenten doen clincken, en die musichienen hebben oock haer conste wederom ghebaert. HOUWAERT, *Matthias*, 123. Naerdien dat deze farre [*l.* farce] was ghespeelt, soo hebben die musiciens eñ die spelieden haar conste weder ghebaert. Ib. 172.

BAREN, zn. o. *Geslacht*, fr. *génération.* || Dit is dat baren dergheenre die den Heren sueken, die daer zueken dat aensichte Gods, den Jacob anebede. *Getijdb.* 14e E., 18 v°. Ps. 23—24. Lat. *Hæc est generatio. Statenb.* Dat is het geslachte.

BARGE. Zie BAERTSE.

BARINGE. Zie BERNINGE.

BARM (Baerm, barem), zn. m. *Ophooging van aarde langs een water, rond eene stad, tusschen twee velden of weiden*, fr. *élévation de terre le long d'une eau, autour d'une ville, entre deux champs ou prés.* || Voert es schuldech de borchgrave te hebbene de visscherie, van sborchgravenbrigghe toeter Langerbrigghen, eñ theerschep binnen den baermen van der graecht, toete iij lib. 13 sept. 1293. Men verbiet, op de mesdaet van X schel., dat negheenrande beesten moghen comen binnen der vesten van der poort, no op den barem van der vesten, dat de veste daeraf argheren mach. *Kb. v. Auden.* v. 1328. *Van den vesten.* De barmen van der stede, binnen den ringmueren, behooren wijt te sine, bin denzelven mueren, XX voeten. *C v. Aalst*, blz. 398. Statuut van den binnenbarmen der stede..: Dat van doe voortan niemen graven noch delven en zoude.. an de barmen van der stede, also wel die doe nieuwelinghe binnen mueren van der stede ghemaect waeren, als an de oude barmen,.. noch den voeten van den barmen te naer en comme in gravene of anders. Ib., 394 (1455). Kueren, statuten eñ ordonnantien.., daerby een yeghelick verboden.. es op te delven..., te brekene eñ duerstekene eñ bedervene de baeremen eñ dijcken van den grachten eñ van der zee. *Plac. v. Vl.*, 29 nov. 1548. I, 65. Vermach ic ooc.. uutplantinghe an de straete buuten den uutersten van den grachten van denzelven leene, van acht voeten breede, metgaders van gelycke breedde de beplantinghe van eenen baerme dweers overe van denzelven leene, jeghens der hofstede van den wech.., omme die te ghebruuckene, wech eñ passagie daerover te moghen hebbene eñ nemene, eñ beplanten. DE PR. en BR., III. *Vinderhoute*, 29 (1550). Een verheffen tusschen twee lieden erfve moet wyt zyn twee voeten eñ een half, eñ den barm twee voeten eñ een half, compt tsaemen vyf voeten. *C. v. Aalst*, X, 10. De dammen.. dienende soo tot den voetwegh als om het waeter binnen barme te hauden. DE PR. en BR., XIV. *Boekhout*, 27 (1640). Dat alle de wateren in de voors. vaert moeten blyven binnen haerlieder baermen, andersins dat de landen.. zouden overvloyen eñ versmooren. Ib. XIII. *Lembeke*, 11 (1650).

BARNEN. Zie BERNEN.

BARTECHGE, zn. v. *Pui van een stadhuis, waar de afkondigingen plaats hebben*, fr. *bretèque.* || Daer bleef menich hant ofgheslegen an de bartechghe hanghende. OL. V. DIXMUDE, 9. Daer so was ghewyst: dat die van Waestene, metgaders haren bailliu, in ghebanner vierscare te Waestene eñ ter bartechge wederroupen zouden den ban die zy up Roelande ghedaen hadden. — In ghelycken, zo moesten zyt wederroupen van woorde te woorde ter bartechge uut, daert menich mensche hoorde. Ib. 90.

BARTEEREN (Borteren, barenteren), bw. *Wis-*

selen, *ruilen*, fr. *échanger*. || Dat negheen backere mach barteren jeghen andren van stalle, dan guldebroeder jeghen guldebroeder, of die van buten jeghen die van buten. *Kb. v. Auden. v.* 1328. *Van den backers.* Wat weerde of samecoepere binnen Mechelen wisselde ochte barenteerde, ochte anesochte te barenteren van der lieden greyne om lakene. *K. lakeng. Mech.*, 1333, a. 48. Omdat men in Vlaenderen niet vele ghelts en hadde, daerom hy [*sl.* graaf Boudewijn, de jonge] ordineerde de comanscepe in permutacien eñ in borteren ofte in wisselen dat een dinc om een ander dinc: fruut om kiekene, twee hinnen om een gans, twee gansen om een veerken, eene wedere om drie lammeren, drie of vier calveren om een coe, ofte drie ofte vier swinen om eene koe. JAN V. DIXMUDE, 9.

BARTEERINGE (Baerteringhe), zn. v. *Ruiling*, fr. *échange*. || Die coopmanscepe van den torceelen gheven om andere coopmanscepen in baerteringhen, daertoe riist meerre tolne; die meeste tolne es te nemene eñ die minste te latene van der barteringhen. *Tol te Brugge*, mei 1252. Als van der meeden, van den aluyne eñ van den asschen, die de verwers bij den draperiers overghegheven ward van sculde in baertheringhe of up werken, daeraf moet men assise gheven ghelijc oft ghecocht ware met gereeden ghelde. DE VLAMINCK, *Acc.*, 18 (1494). Zie BARAET, en VERBARTEEREN.

BASE (Baessche, bassche, bairsche), zn. 1) *Voetstuk*, fr. *base*, *soubassement?* Zie VERDAM. || De tabernacle van Onser Vrauwen, staende boven den haultaertafle, dbeelde van Onser Vrauwen, de iiii inghelen die aen den aultaer staen up iiii pilaren, de iiii bairschen, boven daer de inghelen up staen. DE PR. en BR. X. *Asper*, 26 (1460). Item, duer het rysen van de stagie, moet aldaer commen eenen soldere, zoodat de basschen wercken sullen in de balcken, duer dat de stagie maer alleenlyck xj voeten en es, eñ dat bindt onder eñ boven, eñ soo onnoodelyc daertoe scheesboulten ofte anckers t'employerene; oock duer dat ondere de basschen in de balcken gheherelt [gheheerent, ingheheerent] zullen syn. REMBRY, II, 336 (1619). (Er is spraak van het leggen van een plankenvloer tusschen het eerste en tweede verdiep van het achtkantig gedeelte van het belfroot. De uitgever, wien het woord bassche of baessche ook duister is, tracht het eenigszins op te klaren door het volgend citaat uit het:) || Bespreck eñ voorwaerde van de leverynghe van den houte, met den hantghedaet, al dienende tot het maecken van de cappe: de metselrie upghebrocht wesende, sal ghestelt wesen in de acht crempen (*angles?*) van de metselrie, te weten in elcke crempe een, tot acht baesschen, breet neghen duumen, eñ dicke zesse, lanck elck veertien voeten, duer dat de stagie hooghe wesen sal twaelf voeten.

BASE (Baese), zn. v. *Kous*, fr. *bas* (*de chausse*). Kil. Base, nederkousse, *tibiale*, *caliga inferior*, *gal. bas.* || Ontrent de tachtentich waghens, al gheladen met volck eñ mercerye, ghebreyde baesen eñ andre coopmanschap. PIOT, *Chron.* 611.

BASELAER (Bazelare, baseleer, baseler, basereel, verklw. baselerkin), zn. m. Zie VERDAM. De rechte benaming schijnt te wezen: *badelaer*. Zie La Curne en Roquefort: badelaire, baudelaire. Het reg. n°. 132 der Rekenk. v. Brab. heeft, f°. 97: *espée*, *baudailaure*, *coutel ou dage*. *Langmes*, *dolkmes*, fr. *couteau long*, *couteau poig- nard*. De fransche taalkundigen zien er een breeden, omgebogen sabel in, bij Roquefort „kort", bij La Curne „nu eens lang, dan eens kort". || Voert verbiet men alle misericorden eñ bazelere te draghene. *Kb. v. Auden.* v. 1328, blz. 42. Es ghetermineert,.. van messen met crommen yserinnen hilten eñ met lemmeren van boselerkine [*l.* baselerkene], ghelyc dat men nu nieuwelyc ghemaect heeft, dat dat maer de boete zal ziin van x lb. parisis. Ib. 46. *Kantteek.* v. 1357. Van Gillis van Lembeke, van 1 wonde, die up hem leide Michiel van Scaloen, met 1 baseleere, ontfaen xxxiiij s. *Rek. baljuws v. Gent*, n°. 1720 (1364). Waeren verboden te draghene alle manieren van langhen messen, baseleers, langhe pasmesse of Praechsche messe. DE VLAMINCK *Voorgeb.* 48 (1422). Soo wie een lanck mes, basereelen, pasmes oft diergelijcke trect, verbeurt iij oude schilden. *K. en br. v. Santhoven*, 1558, a. 14. Soe wye een zweert cft bazelare, oft eenighe andere messen uyttrect in gramscepen up eenighen persoon. DE PR. en BR. XXVI. *Rupelmonde*, blz. 67, a. 21 (1445). Verloofde wapene.. Kinne dagghen(?), baseleers, haeghemesse. Ib. II. *Evergem*, 47. Soe wye baselers oft zwerden draeght anders dan zynen wech gaende. Ib. 89 (1510).

BASEMENT, zn. o. *Doorloopend voetstuk*, *grondmuur*, fr. *soubassement*. || Alle gaelderyen, dewelcke gemaeckt zyn met syne bogen, 't zy vierkantigh, 't zy lanckworpigh, oft andersints, met pedestalen, baesementen, architraven, friesen eñ cornissen, die sal men loyen van aen de cornisse tot op het fondament. *Plac. v. Brab.* 16 jan. 1705. V, 567.

BASEREEL. Zie BASELAER.

BASIERE, zn. v. *Wagenkleed*, fr. *bâche*. Het w. „bachiere" is thans nog in gebruik te Meenen (R). || Item, sullen de voerlieden voor sulcke eñ dierghelycke drooghe waeren, voorsien wesen van eene goede basiere. REMBRY, I, 489 (1680).

BASILISK, zn. *Soort van vuurmond*, fr. *sorte de pièce d'artillerie*. La Curne Basilic, *canon de la plus grande longueur*. Zie ARTILLERIE 2).

BASSCHE. Zie BASE.

BASSE, zn. *Soort van grof geschut*, fr. *espèce de canon*. Kil Basse, *tormenti ænei aut ferri minoris genus*. || Dat elc schip van veertigh vaten zal op moeten hebben ten minsten zes dobbele ofte ynckele bassen, zes haecken, zes of acht spiessen. Eñ een schip van vyftigh tot tachtentigh vaeten twee dobbel bassen, zes ynckel bassen, enz. *Plac. v. Vl*, 29 febr. 1549. I, 364, 365. It. 378. Daer stonden diversche stic metalen, sticken artillerye, dewelcke zeere gheschoten wierden; oock diversche alsoe slanghen, bassen, groote eñ cleene, in de gaten van de mueren. PIOT, *Chron.* 317.

BASSECAMERE, zn. v. *Beste kamer*, fr. *lieux d'aisance*. LA CURNE v°. Chambre, 16°, *chambre basse*. || Dat men die leedere stellen soude onder de bassecamere van der vanghenesse. JAN V. DIXMUDE, 197.

BASSPRIET, zn. m. *Boegspriet*, fr. *beaupré*. || Zondt deselve [mans] aen den voornomden Dragon, dewelcke van stonden an die dede [h]anghen an de baspriet van de verdroncke schepe. PIOT, *Chron.* 535.

BASSEN, ow. (*bies*) *Blaffen*, fr. *aboyer*. || Het is hierbi Twilt, dat mi Te vaen behaget, Dair ic om liep, Bies eñ riep, Eñ hebbe geiaget. BOUTON, *Wapenboeck*, 3. Die oneedel mystroyde [mistroden, hofhonden] bassen veel eñ vanghen weynich. *Gebedb.* 14e E.

BAST, zn. 1) *Boomschors*, fr. *écorce d'arbre*. Kil. Bast, *cortex;* uitg. v. 1642 Bast des booms. || Van baste. *Tol te Brugge*, 1269. Van elcken hondert bast oft kemp, xxvj s. *Tol op de Zenne*,

1436—1531. Bast, 1 hondert zijn drije busselen oft bonden, 1 gr. vls. *Watertol*, 1550.

2) *Koorden van schors*, *van bast*, fr. *cordes d'écorces;* reeds vermeld in het latijn: „*cordae de basto*" in den *Tol te Damme* v. 1252.

3) *Halsstrop*, *worgkoord*, fr. *hart*. || Eñ om te verclairen van der punicien corporeele, die men den dief aendoen mach, soe suldy weten, dat men, na den gewoenten van desen landen, den famosen eñ openbairen dief met eenen baste hangen sal. V. D. TAV. 80 v°.

BASTAERDIE, zn. v. *Bastaardij*, *onwettige gemeenschap met eene vrouw*, fr. *bâtardise*, *commerce illégitime avec une femme*. || Al sterft een wijf bastarde, eñ si heeft kint in bastardien of fornicatien, haar leen comt haren kinde. *Leenr. v.* 1528, F. ij r°.

BASTAERDIE-MAN, zn. m. *Bastaard*, fr. *bâtard*. || Het es te wetene, dat bastaerd die man es [*l.* dat die bastaerdie-man] ne es sculdich ghelooft te zijne, noch van live, noch van erve. Ib. vgl. GILLIODTS, *Cour féod. du bourg de Bruges*, CXX in de *C. du bourg de Bruges*, III, 271.

BASTAERT (Bastart), zn, m. 1) *Bastaard*, *natuurlijk* —, *onecht* —, *onwettig kind*, fr. *bâtard*, *enfant naturel*, — *illégitime*. || De „kostumiere" wetgeving verdeelde de bastaarden in twee hoofdklassen, namelijk: de enkele of slechts natuurlijke, *de speelkinderen;* en degenen, die gewonnen waren in eene verwerpelijke en door de burgerlijke wetten strafbare paring, welke men heet *overwonnen bastaerden*, zooals de in overspel geteelde kinderen (*adultérins*), „*avond-dronken*"[*l. avetroncken*], eertijds geheeten *avoltres* of *avoutres;* de in bloedschande geteelde kinderen (*incestueux*), en de met heiligschennis verwekte bastaarden (*sacrilèges*). DEFACQZ. *Anc. droit. belg*. I, 406. Zie VERDAM: AVETRONCK en BASTAERT. || Michael, illegitimus filius, wlgaliter dictus *bastart* quondam Michaelis dicti Leu. *Godsh. te Brssel*, H. 1201, n°. 9 (1310). Dat naturele succederen in leen van huerlieder moedere. Bastaerden, gheboren buyten bande van huwelijke, die men heet *naturales*, ofte die ghewonnen zijn by eenen lichten wijve, openbaerlijck in tleven sittende, daeraf de vader onseker is, die men heet *vulgo conceptos*, succederen in tleen van huerlieder moedere, eñ en zijn gheen bastaerden van dier zijde. Bastaert, die by naervolghende houwelijck gelegittimeert is, succedeert in leene, also vrij als oft hy ghetroudt gheboren gheweest hadde. *Leenr. v. Vl.* 58. Man in voeghdien eñ bastaert, ne sal gheloeft wesen, no van live no van erven. *Leenr.* v. 1528, 48. *Belg. Mus*. I, 47. Daer een bastaerd es ghelegitimeert, beede bi den gheestelicken rechte eñ weerlicken heere, daer es hi ghelooft als getrauwet kint; maer hoe [*l.* hoewel] een bastaerd nyet anders ghelooft en es in de saken voors. hi mach wel leen houden. *Ib*. De heere aenveerdt alle de goeden achtergelaten by eenen simpelen bastaert stervende sonder wettige geboorte eñ testament te maken. *C. v. Mechelen*, XVIII, 2. Christijn vertaalt: *ex concubina et coelibe nati*. — Simpele bastaerden eñ hun wettige descendenten succederen in haerder moeder goeden. *C. v. Antw*. 1570, XXXVII, blz. 694. En succederen oock niet de bastaerden, natuerlijcke eñ ongetrouwde kinderen, 't zij in rechte oft collaterale linie. *C. v. Brussel*, 1606. Christijn: *filii illegitimi et naturales*. — Het is te weten, waert een bastaert oft natuerlyck doot geslagen,... soo sounde der heer die soene trecken. *C. gr. Loon*, I, blz. 69, a. 62.

Overwonnen bastaert. *In overspel*, *bloedschande of heiligschennis geteeld kind*, fr. *enfant adulterin*, *incestueux ou sacrilège*. || Overwonnen zijn, die gewonnen zijn in overspel, of uit twee die malkander in bloed of zwagerschap te nâ bestonden, dan dat zij aan malkanderen zouden hebben mogen trouwen. HUGO DE GROOT, I, xij, 6. *Nati ex prohibito concubitu*. — De heere aenveerdt alle goet toebehoorende eenen overwonnen bastaert stervende sonder wettigh oor van sijnen lijve geprocreert, betaelende sijn wettighe schulden, sonder dat sulcken bastaert eenigh testament oft uytersten wille maken magh. *C. v. Mechelen*, XVIII, 1. Christijn zegt: *in adulterio*, *aut ex alio legibus damnato coïtu procreati*. — Overwonnen bastaerden in huwelijcken state vercregen, religieuse oft geordende persoonen kinderen, en succederen in der moeder goeden nyet. *C. v. Antw*. 1545, XIII, 74. Bastaerden in houwelijcken staet vercregen, eñ andere die men heet „overwonnen bastaerden", als sijn kinderen van priesters, religieusen eñ geordende persoonen, daeronder bagijnen – kinderen niet en sijn begrepen, en erffven in des moeders goet, noch opwaerts in de moederlijcke sijde niet. *C. v. Antw. comp*. II, iv, 23.

2) *Eene soort van zoeten wijn*, fr. *sorte de vin doux*. La Curne; Bastard, 4°. *Vin bastard*. || Van alle Spaensche gebrande eñ suete wijnen, als malevesie, romenie eñ bastart, van d'ame. xxxvj st. *Rekenk. v. Brab*. reg. 139, f°. 16 (1542). Item, maleveseo, bastaert, romenie, muscadelle, asbeyen oft diergelycke zuete wynen, betalen van den boot of pypen, x½ gr. *Watertol*, 1550.

BASTAERT, bn. *Onecht*, *onwettig*, fr. *illégitime*. || Bastaerde kinderen, die bij naervolgende houwelijck gelegitimeert sijn, succederen in de leenen al soo vrije aloft sij getrouwt geboren geweest hadden; maer deghene die men heet *naturales* oft *vulgo conceptos*, succederen daerinne nijet voordere dan voor soo vele die gecomen zijn van hunne moedere, van welcke sijde die egheen bastaerden en sijn. *C. leenhof van Mechelen*, III, 22.

BASTANT (Bestant), bn. *Voldoende aan de vereischten*, *toereikend*, *in staat*, *gaaf*, fr. *suffisant*, *satisfaisant*, *en état*, *sain*. Kil. (App.) *Sufficiens*. Van het ital. *bastare*. || Van dyen zoo zeer vermaerden ontooveraer, de cuyster [koster] van Westerloo, die alle de Kempen duer eñ in de omliggende steden soo befaempt is, dat dieselve fame alleen bastandt is om d'apprehensie te doen. GALESLOOT, *Baxius*, 6 (1597). In ghevalle de allodiale eñ meuble goeden niet bastant en waren, zoo zaude aen het leen de *courtresse* moghen verhaelt worden. *C. v. Aalst*, XXII, 20. Daer de roerlycke goeden niet en zyn bastant tot voldoeninge van de schult. Ib. XXIII, 6. Sullen oock die meesters 't selve proeffstuck komen visiteren eñ besien oft het goet eñ bestant is. *Schrijnwerkers te Diest*, 1656, a. 18. Welcke middelen in verre niet bastant en souden wesen om alle deselve [personen] te kunnen onderhouden. *O. P.-B. autr*., 13 juni 1727. *Wilrijk*. Die niet bastandt en is dezelve boete te betaelen, wordt ghepunieert ter discretie van de wet. *C. v. Veurne*, XXXIIII, 2. Rakende den verschen visch, zullen die [warandeerders] die warranderen in nombre voorseyt, eñ sal metten ghonen niet bestandt, ofte gheheel ghecorrumpeert, ghedaen worden zoo hiervoren gheseyt is. REMBRY, I, 351 (1643).

BASTEEREN, bw. *Overwinnen*, fr. (*battre*) *vaincre*. || Anno 1539, den 22 julii, was het schietspel van de Cleuveniers t'Antwerpen ... Eñ hebben hetselve spel, te wetene die van Berghen, weder opge-

haughen, anno 1560,.. alwaer die van Loven den hooghsten prys schoten. Maer werdden die van Bruessele gebasteert; alwaer groote twist omme was. PIOT, *Chron.* 110.

BASTEL, zn. *Weede*, fr. *pastel.* || Weet oft bastel. Een bale van ontrent 200 lb. vi gr. *Tol te Antw.* 1623. Zie WEEDE.

BASTEN, BASTENEN, bn. *Van bast of schors vervaardigd*, fr. *fait au moyen de chanvre ou d'écorce.* || Ghegheven den zeelmakere van Nederinghen, van eenen bastenen zeele te vermakene dat ghebroken was, dat men orborde als de poert te doen hadde, vj gr. *St.-rek. Ninove*, 1389, f°. 34. Robbrechte den Harde, van eenen basten zeelle totter Brabantpoorten. Ib. 1491. Dat ooc nyemant hem en zal vervoorderen te vercoopene eenighe basten lynen, tenzy dat die hebben huerlieder behoorelicke lynghde van 14 vamen eñ niet min, op de verbeurte van xx grooten van elcken bundynck. *O. P.-B. autr.* 6 mei 1564—3 juni 1722. *Gent.*

BAT. Zie BET.

BAT, zn. o. *Eene kist tot inpakken*, fr. *une caisse d'emballage.* || 1 bat oft ij kisten bogen, iiij gro. vls. *Watertol*, 1550.

BATAELGIEREN (Batelgieren), bw. *In slagorde scharen*, fr. *ranger en ordre de bataille.* || Hierhuut rees eene groote wapeninghe, eñ men luude clocke eñ scelle, eñ quam de bailliu eñ d'onderbailliu ter maerct, by den trooste van eenighe goede lieden, eñ daer ghebatelgiert zynde, worden moghenst de weverie eñ de vullers. OL. V. DIXMUDE, 4. Al ghont here stont ghebatelgiert, 73. Trac 's anderdaechs voor Parys, daer hy deide batelgieren zyn volc. 78.

BATE (Baet), zn. v. 1) *Baat, voordeel, winst, opbrengst*, fr. *profit, produit.* || Het es geordineert in baten, profite, rusten eñ eendrachtecheden van der ghemeenre stede. *C. v. Gent*, O. 5 juli 1358. Omme tghemeene pourfijt eñ baete van der poort. DE PR. en BR. *Aalst*, III, 459 (1391). Van de baten van den duufhuuse sal Jan de heelt hebben, eñ de pachtere dander heelt; dies sal de pachtere de duvenj voeden eñ coernen. DE PR. en BR. IX. *Nazareth*, 8 (1410). Es besprec, dat Pieter Janssone hebben sal alf de bate van den duufhuse; dies moet Pieter betalen al de coste van den duufhuse te houdene. Ib. IX. *Sint-Martens-Laathem*, 4 (1422). Sullen min voors. joncvr. eñ vooght tduufhuus te ghereke doen maken, eñ de pachter zaelt voort houden staende te ghereke van dake eñ weghen..; dies so sal hy hebben de bate van den duven. Ib. IX. *Deurle*, 9 (1450). Alsoo ter causen van deselve preëminentien alreede syn gheïntenteert eenighe processen, soo ist dat den voorn. heer marquis deselve tsijnen proffijcte in schaede eñ baete is houdende. Ib. X. *Astene*, 14 (1665). Noten de baten eñ profyten van eenen grond. *C. v. Yperen*, c. 173.

Baten eñ commeren. *Baten en lasten, voordeel en nadeel*, fr. *profits et charges, actif et passif, boni et mali.* || Item, ten pointe daer min vrouwe beghert te stane onverlet in onversienen baten eñ commere. *C. v. Gent* 22 juni 1353, a. 19. Zoo vermoghen de voornomde hoirs den haudere oft hauderigghe te bedwingen staet eñ inventaris in de bate eñ commere van de goedinghen van den sterfhuuse over te gheven. *C. v. Auden.* XXI, 9. Nochtans en es gheen hoir in zyn voordeel omme bate eñ deel ten sterfhuuse te nemene voor aldertyt hy souffisanten zeker ten sterfhuuse ghedaen heeft voor bate eñ commere. XXIII, 9.

2) **Om bate.** *Op interest*, fr. *à intérêt.* || Wie gheleendt heeft ghelt om baete. *C. v. Aalst, Oogstkeur* v. 1415, blz. 226. Dat nymant die in off by openbaere overspele sidt, off gelt om bate leent, off ander woekerscap bedrijft, eynich ampt van onsser noch van onsser stat wegen dragen noch besitten en sal. *C. v. Maastr. Priv.* 11 mei 1428, a. 10.

3) **In bate van.** *Ter staving van*, fr. *à l'appui de.* || Zeiden dat...; eñ presenteerden, in baten van dien, ons alnoch souffissantelic te doen infoormeerne, dat van ouden tiden costume gheweest eñ gheüzeert es, *C. v. Aalst*, 20 mei 1443, blz. 578.

BATELIJCK, bn. *Batig, voordeelig*, fr. *avantageux.* **Batelijcke schulden**, *actif, uitstaande schulden*, fr. *dettes actives, créances.* || Zal oock den voorseyden wettelick man innen alle batelicke schulden eñ actien, die vervolghen by alle weghe van justitie, eñ bringhen ter baete van de ghemeene crediteuren. *C. v. Veurne*, XXV, 6. **Batelijck slot.** *Batig slot*, fr. *solde de compte en boni.* || Dat denselven ontfangher zal schuldigh zyn te innen eñ ontfanghen het baetelijck slot voor de prochie van den afgaenden ontfangher. *Plac. v. Vl.* 30 juli 1627, a. 29. III, 358. Dat dhoirs van den overledenen conjoinct, doende incomen van gedeele, maer en beloven den commer te gelden naer aendeel van hun gepresenteerde baetelyck recht van successie. *Annotations*, 82.

BATELIJCKHEIT (Batelichede), zn. v. *Voordeelen*, fr. *avantages.* || Omme dien dienst van nu voortan t'exercerene.. t'alzulken prouffite, batelicheden eñ vervalle alser van costumen eñ bi rechte toebehooren. DE VLAMINCK, *Stad*, IV, 207.

BATELRIE. Zie BATTERIE.

BATEMENT, zn. v. 1) *Tooneelvertooning*, fr. *représentation de théâtre.* || Gheschoncken bij den heere eñ der wet de jonghers van der schole, die ten voorscr. dage zeker vertooch deden eñ een ghenouchelick batement, ij lib. p. DE PR. en BR. XIII. *Kaprijk*, 38 (1576). *Met toepassing op eenen strooptocht, stuk, dramatisch stuk*, fr. *avec application à une excursion en pays ennemi, à une maraude, pièce, drame*: || Onder den xi[en] derselve maent van ougst, in den haventstont, zyn getrocken uyt Oostende ontrent de vyf hondert volcxs van oorloghe,.. doende eenen tocht in Vueren-ambacht, alwaer zij eenen roof haelden van ontrent vier hondert beesten, onder peerden, ossen, coyen eñ jonghe vools, metgaders diversche lanslieden ghevanghen. Eñ zoo getrocken metten roof naer tstranghe, doir de havene van Nieupoort, metten vallende watre ghepasseert, eñ zonder stoot ofte slach tOostende ghearriveert. Ons peerde-ruyteren, die tot Nieupoort laghen, quamen uut naer den viant, maer was al te late, *tbatement was ghespeelt*, eer zy daer gherochten. PIOT, *Chron.* 766.

2) *Gevecht*, fr. *combat.* La Curne. Battement: *Coup, blessure.* || Alzo dit batement langhe was gheduerende, eñ verliesende noch meer van haerlieden volck, en dorsten hemlieden niet meer vertooghen. PIOT, *Chron.* 841.

BATISSEMENT, zn. o. Men leze liever *Batement* of *Esbatement. Vermaak, verlustiging*, fr. *recréation, amusement.* || Hoe dat nu, over groote eñ lange spatie van tyde, sy tot huerlieden vermaeckinge eñ exercicie ofte hanteringe van den voors. cruysbooge, hebben eene sekere plaets eñ hof, daerin sylieden gewoon syn en gaen dickwils hun vermeyen eñ exerceren,.. eñ het sy so dat, om heurlieden bedryf, exercitie eñ batissement te

aenschouwen, soowel poirters van de stede van Mechelen als andere gewoon zyn te comen. VAN MELCKEBEKE, *Kruisboog*, 14.

BATTATIE. Zie BANNEN.

BATTEEREN, bw. *Afwijzen*, *wraken*, *betwisten*, fr. *récuser*, *contester*. || Des sal alsdan elck keyser oft coninck, met zynen gedeputeerden aldaer in de loothuyse wesende, verclaren by huere manswaerheyden eñ eeden, dat zy niet en weten dezelve sesse, VII, oft VIII gedeputeerde manspersoonen en zyn nut eñ bequaemp, sonder eenige diffamie, om, achtervolgende desen chaerten int voorseide landtjuweel te moegen schietene; eñ oft alsdan ter selver lotinghen eenige van dyen persoonen nyet gebatteert en wordden, met merckelycke redenen, dat alsdan men daernae deselve persoonen en sal moegen wederleggen oft batteren in eeniger manieren van eenige voirgaende zaken. A. WAUTERS, *Sermens*, 26 apr. 1551, a. 3, blz. 25. Den facteur des heeren landtcommandeur consenteert, behalven sijne mate van 6½ roijen, gelegen in sijne steenen [*nl.* palen], eñ *expensis petentis*. Aenleggere battert [d. i. „betwist mondelings", zegt de uitgever]. Die boden attesteren, enz. *Montenaken*, II, 362 (1623).

BATTEERINGE, zn. v. *Betwisting*, fr. *contestation*. || So wat vremde man dee porter woirdt gemact,.. is dat sake dat yemant veede, twest of anders eynghe sake mit home ghoens [gaans] hedde, eir he porter woirdt, dee porter sal des vremden mans portscap debatteren,.. eñ weirt dat der porter eynghen twest makede of beghonne bynnen den xl daghen mitten vremden manne,.. so en sal die batteringe den vremden man an die portscap niet letten. *C. v. Maastr. Stat. v.* 1380, a. xcv.

BATTEMENT. Zie ABATTEMENT.

BATTERIE (Batelrye, battelrie), zn. v. *Keukengereedschap*, *koperen en ijzeren potten en pannen*, fr. *batterie de cuisine*. Ofr. Battelerie. || Torseel baterie, ii d.; Ketel, ii d. Latijn: *Torcellus batterie*, ii d. *qui affert. Kacabus*, ii d. *Tol te Brugge*, Mei 1252. Alrande battelrie eñ tennewerc, dat men hierbinnen vercoept. DE VLAMINCK, *Acc.*, blz. 33, a. 189, 15e E. — 1en grauwen riep batterie van ketele. iij gr. — 1 riep van witte ketele 1½ gr. *Watertol v.* 1550. Een bale oft twee reepen, wegende xc lib., geëstimeert op xx lb., eñ den reep nae advenânt. *Schatting* v. 1551. Beckenen oft batterie ghepact in vaten, manden oft balen, eñ cock onghebonden, los oft ongepact, van elck pondt groote ij groot. *Zeeuwsche tol v.* 1623. Dat de oude cleercoopers eñ beddecoopers wel sullen moghen vercoopen eñ ter coope stellen voor huerlieder deure, eñ nerghens elders, ketelen, potten, pannen, eñ alle andere maniere van batelrye ofte oudt jserwerck,.. sonder jet an de voorseyde bateleryе ofte ketels eñ jserwerck te vermaeckene. REMBRY, I, 466 (1679).

2) *Benaming van het ambacht der koperslagers*, fr. *nom du métier des chaudronniers*. || Ontfanghen van een octroy voor de dekens, geswoerne, oudermans, coopluyden eñ gemeyne gesellen van de Batterye, geheeten Ketelaers, binnen der stadt van Antwerpen, in date 12 mey 1602. *Rekenk. v. Brab.* n°. 20797. *Compte du scel.*

3) *IJzersmelterij*, fr. *usine*. || Dat onse ondersaten van Balen, van der Capellen eñ vriheijt van Limbourg huere bernhout sullen mogen halen oft doen halen op onse voirs. bosch eñ walt, in allen tijde van den jaere, van dooden eñ liggende houten, voire huere nootdorst, gebruijcke eñ slijten binnen hueren huijse alleenlick; uijtgescheijden die bruweren, verweren, eñ dieghene die batterijen oft hameren houden, eñ andere negociatie oft neringe doende, dairmede zy vele houts slijten eñ verbesigen. *Rekenk. v. Brab.* reg. 138, f°. 249 v°., 15 dec. 1533, a. 4. *'s Hertogenwald.*

BAUWIJN, zn. m. Zou hier niet BANWIJN moeten gelezen worden? || Het half pondt ouden groten, dat de stadt jaerlijcx goudt den schutters van der heijden, voir honnen bauwijn eñ tot hulpe van honne cledinge. *Arch. v. Breda, St.-rek.* 1563—64, *pak* lij v°. (Cuypers).

BEARBEIDEN, bw. *Eene zekere werkzaamheid of moeite vereischen*, fr. *exiger du travail*, *des peines*. || [Van] alle leengoede, die staen te servituden, als ontfangerschepe, crijtwaerderschepe, backerschepe, duerwaerderscepe, secreet message of bode, of ander ghelike die men bearbeiden of bepinen moet, daer niet sekers over en schiedt of groote rijchede, ne mach niet eeneghe wedewe bi hofrechte bilevinge houden, omme dat daermede de here ware gequetst van sinen dienste. *Leenrecht v.* 1528. D iiij r°. a. 1.

BEBANEN, bw. *Zijnen weg nemen over*, fr. *avoir droit de passage sur*. || Huysluyden, bebaenende oft latende bebaenen eenige landen gelegen onder de poorterye, sullen tusschen dit en veerthien daeghen hebben op te doen eñ ruymen hunne wateringhen. *Arch. Bergen-op-Zoom*, *Resol.* n°. 33, 10 juli 1616.

BEBRIEVEN, bw. *Wettelijk in schrift stellen*, *eene akte opstellen van*, fr. *consigner par écrit*, *acter*, *dresser un acte de*. || Ter causen van den opdracht van eenen mudde corens erffelyc, gepasseert eñ bebrieft voer scepenen van Heze. *Chartb. v. 's Bosch*, f°. 101 v°., 23 febr. 1430. Soe maecte hij pactie met zijnder zuster, dat hij huer geven soude C pont, met voirwairden dat sijen [zij hem] met vreeden laten soude; dit wert overdragen, geslooten, gestipuleert eñ bebrieft. V. D. TAV. 252 v°. Dat de eyghene goeden, soo in successie, naerderschappe als andersints, souden aenveerden eñ nemen de nature van der plaetsen daer die lest ghegoeyt eñ bebrieft sijn. *C. v. Grimbergen*, a. 12.

BEDACHTICHEIT, zn. v. *Bedachtzaamheid*, *overleg*, fr. *circonspection*, *mûre réflexion*. || Dat wy,... met onsen volcommenen wille eñ bedachticheyt, omme nutscap eñ prouffyt van onsen landen, hebben geconsenteert eñ gewillecoert... *Acad. d'archéol.* 1874, blz. 121 (1367).

BEDAGEN, bw. *Dagvaarden*, *dagen*, fr. *ajourner*, *citer*, *assigner en justice*. || N. N.. verclaeren tegen alsnu te hebben doen bedaegen, *litteratorie*, bij timber, deur Jan Wagelmans, dienaer, Lambrecht Thoen, opdat den voorss. gedaechde met UE. vonnisse sal worden gecompelleert om, enz. *Montenaken*, II, 160 (1588). Seedt, op woensdag den 10 nov. 1627, Nicolaes Heeren, doen bedaeghen te hebben N. N., borghemeesters, soe N., ons gerichtboede tuicht, *per cedulam* aen honne eñ aen den Peroen gedaen te hebben, omme sien dieselve met rechtsmiddelen te dwinghen tot enz. Ib. 165. N. N. segghen te hebben laeten bedaghen N., denwelcken is occuperende die strate der gemeijnte loopende.., comende beneffens oft aen die winninghe van bedaechde, dieselve willende betimmeren eñ daertoe *in opere* es. Ib., I, 140 (1648). Den momboir der armen heeft den voors. Cajum voor recht laeten bedaeghen. *C. gr. Loon*, I, blz. 367 (1674). Ende zullen desniettemin deselve defaillanten behoorlijck bedaegt worden tot de te doene overdragt binnen andere viertien dagen. Welcken termyn van andere viertien dagen overstreken zynde zal..., eñ sullen deselve andermael bedaegt wor-

den. *Plac. v. Brab.* 30 juni 1729, a. 2, 3. VI, 392.

BEDANCKELIJCKHEIT, zn. v. *Dank, erkentelijkheid*, fr. *reconnaissance*. || Zonder dat dezelve suppliant, ter cause van voorseide diensten, scaden eñ verliese, van ons ghehadt heeft noch gheene wedden, sallarissen ofte bedanckelichede. DE PR. en BR. XV. *Middelburg*, 60.

BEDANCKEN. Hem (en sich) bedanken. 1) *Zich beloven, tevreden, vergenoegd zijn over*, fr. *se louer de, être satisfait de* (met een gen.). Grimm: Sich bedanken, *gratias agere*. || Dat wy hen dairaf also moghelic eñ redelic rastoir eñ oprichtinge selen doin geschien, dat sys hen billic bedancken selen. Fr. tekst: *qu'il s'en devront par raison loer*. PIOT, *Enquête*, 1389. Als in die constitutie-brieven niet uytgedruckt is die somme waermede die geldtrente gekocht is, dan, den rendtgelder oft schuldenaer bekend daervoor ontfangen te hebben sekere somme, daerover der gelder betaelinge hy sich bedanckt, wordt gevracht enz. *C. gr. Loon*, I, blz. 269 (1629) [door den uitgever vertaald: *que le créancier se refuse à recevoir*].

2 *Uit een gezelschap treden*, fr. *se retirer d'une société*. || Dat soo iemandt der gebroeders sich wilde bedancken, niet eerder sal geschieden tensy onder den coninckvogel, gevende vier gulden Brabants, diespalyck de compagnie bedanckende. *O. Liége*, 29 dec. 1727, a. 31. *Handboog te Tongeren*.

BEDDE, zn. o. 1) *Bed*, in de tegenw. bet. van *beddegoed*, fr. *lit, literie*. || Bedden. *Tol v.* 1269 *te Brugge*. — *Unum lectum latitudinis decem quartariorum, cum pulvinari, lectisternio ac duobus paribus linthеаminum, item unam sargiam, sex cussinos operatos, vulgariter dicendo*: met conynen ende papegayen. *Schep. v. Brussel*, 1415.

2) **Bedde van parckemente.** *Soort van tapijt*, fr. *sorte de tapis*. (?) || Eñ seggen eenige dat, als men dese camere [*sl.* de wettachtighe Camere] plach te houden in presentie van den grave, so was in de middele van den parckette gemaect een bedde van parckamente; eñ daerop een naect sweert, in teecken van souveraniteyt. *Leenr. v. Vl.* 12.

3) *Leger, winterleger, plaats waar de visschen kuit schieten*, fr. *frayère, battue*. || Zekere ordonnancien teghens denghenen, die hemlieden vervoorderen te visschen langs de costen eñ stroome van der zee, met cheynetten eñ zeewandt, daermede sy vanghen cleen visch, gru eñ zaet van dien, slepende dezelve netten in leeghen watere langhs de vloetmaerck, te schepe oft te voete, roovende eñ destruerende daermede die bedden eñ leghers van denzelven cleenen visschen. *Plac. v. Vl.* 19 mrt. 1539, *procem.* I, 351.

4) *Als kenmerk der woonplaats*, fr. *comme indice du domicile*. || Daer hij is te bedde gaende eñ opstaende. *C. v. Cassel*, a. 376.

5) *Huwelijksbed, huwelijksgemeenschap; het huwelijk zelf*, fr. *lit, mariage*. **Getrout bedde**, *echt bed, wettig huwelijk*. || In 't ontfaen van montsoen werden de descendenten in rechte linie, oudtste naeste manspersoonen van de sweertsyde van getrauden bedde bestaende, gepreferеert. *C. v. Gent*, III, 10. **Geheel bedde, — half bedde.** *Huwelijk van denzelfden man en dezelfde vrouw*, fr. *même lit, lit entier — lit différent*. || In successie van broeder oft suster soo excludeert de broeder oft suster van gheheelen bedde altijdt den broeder oft suster van halven bedde. *C. v. Mech.*, XVI, 10. Christijn: *ex utroque parente, — ex altero parente*. Hoewel datter syn broeders, susters, oft andere descendenten eñ erfgenamen van geheelen oft halven bedde bestaende; eñ elck van dien deylt naer advenant dat hy van bloetswegen bestaende is, hetzy van heelen oft halven bedde. *C. v. Antw.* 1545, XIII, 88. Tenzy dat zulcke kinderen, voor doverlyden van huerlieder vaeder ofte moeder, tbedde gheheel synde, gheëmancipeert eñ haer tzelfs ghemaect waeren. *C. v. Auden. cah. prim.* IX, 20. Als een persoon, hebbende onbejaerde kinderen, .. tbedde geheel weesende hem ontpoortert. *C. v. Gent*, V, 3. **Bedde gescheurt.** *Bed gebroken, gescheiden, ontbonden*, fr. *mariage dissous*. La Curne: *lict brisé, lict deffait*. || Man eñ wyf, gheseparеert eñ metten rechte ghedivortieert synde, paerten eñ deelen alsdan alsoft bedde gescheurt was. *C. v. Bergen-op-Zoom*, XIV, 20. **Beddegelijck**, bijw. *Struiksgewijze*, fr. *par souche*. Christijn: *par estocs, in stirpes*. || Ende eest datter alleen zijn oems eñ broeders oft zusters kijnderen, als naiste erfgenamen van den dooden, soo sullen die oems eñ de rechte zweers gelijc geadmitteert wordden om te deelen *in stirpes*, dats te seggen beddegelijc, eñ niet *in capita*, dats hoofdegelijc. V. D. TAV. 232. Soo wat goedt dat van der zyden comt, dat sal men beddegelijck deylen. *C. v. Brussel, Stat. v.* 1440, a. 12. Soo waer ghebroederen oft geausteren syn van twee wettige beddenen oft van meer, dat degene die broeder oft suster is oft zyn van heelen bedde, sal oft sullen des broeders goedt, dat hy vercregen heeft die van geheelen bedde is, deene hellicht vooruyt hebben, eñ dander hellicht zullen sy deylen beddegelyck. Ib. a. 13. **Bedde bedsgelijck**, bijw. Schijnt in beteekenis niet te verschillen van het voorgaande BEDDEGELIJCK. || t Ucele bedde bedsgelike van der moeder erve te deilen, alle kinder die zijn getruwt. *t Recht van Uccle*, a. 55.

Een dagelijcks bedde (Boete?). *Eene gewone, de minste boete*, fr. *une amende ordinaire, la plus légère*. || Voortmeer, een dagelijckse bedde sal sijn eñ wesen XX penningen payements. *C. v. Meghem, Landtch.* a. 9. De kantrubriek heeft ook: *een daeghelijcx bedde*.

BEDDEGENOOT (Bedgenoet), zn. *Echtgenoot, gemalin*, fr. *épouse*. || Henric, here, eñ Elsbeen van Hoerne, sijn beddeghenoet, vrouwe van Dyest, enz. *Diest*, oork. 3 aug. 1369, *Oude Rootb.* f°. 44 v°. en de *Copia cart.* f°. 21, hebben „bedgenoet". In eene oork. v. 1 juli 1365, noemt Hendrik zijne vrouw „siin wiif", en in eene v. 17 juni 1290, heet Arnout haar ook „zijn wijf".

BEDDECLEET, zn. *Deken, beddesprei, sprei*, fr. *courte-pointe*. || Unam albam vestem dictam beddecleet. *Schep. v. Brussel*, 5 nov. 1447.

BEDDECOOPER, zn. *Oude kleerkooper*, fr. *fripier*. || Dat de oudecleercoopers eñ beddecoopers wel sullen moghen vercoopen eñ te coope stellen, voor heurlieder deure eñ nerghens elders, ketelen, potten, pannen.., behoudens dat sy 'tselve ghecocht hebben in venduën ofte in lieden huysen onder andere huyscatheyl. REMBRY, 1, 466.

BEDDESIECKE, zn. *Voortdurend bedlegerige*, fr. *grabataire*. || Want die voors. XIII personen gecostumeert hebben .. ghemeynelyck omme te gaen op de vier hooghtyden, binnen der vryheyt van Brusseele, in allen prochien eñ visiteren haere beddesiecken met dobbelen sondaeghe-provende. *Smedersambacht te Brussel*, 5 febr. 1362. Op S. Mertensavont te ghevene elcken armen, die in de Broederschap es, een walpot wyns, een broet eñ een stuck vleesch, ten minsten, eñ den beddesiecken dobbel. Ib.

BEDDESTAT, zn. v. *Bedstede*, *ledikant*, fr. *bois de lit.* || It. noch een bedde metter bedstat, van iij ellen, met eender blauwen sargien. *Inv. v.* 1489.

BEDDETIJCK (Bedtijck), zn. *Beddetijk*, fr. *coutil à lit.* || Bedtiken. *Tol te Brugge*, v. 1269.

BEDDETOL, zn. m. *Tol op het beddegoed*, fr. *tonlieu sur les literies.* Een der 17 tolartikels vermeld in eene oork. der maand juli 1541, voor Brussel. *Rekenk. v. Brab.*, reg. 138, f⁰. 339 v⁰. en 340. Zie TOLLEN TE BRUSSEL.

BEDE, zn. v. *Verzoek aan menschen*, fr. *demande*, *prière faite aux hommes.* 1) *Gifteninzameling*, fr. *collecte.* || Bovendien deed men, den 3n meert (1454) eene bede of collecte in de stad, by de bemiddeldste inwooners, en deze bragt meer dan 20 lb. Brabandsch op. DE BURBURE, *Toestand*, 11.

2) *Onderstandsgeld*, *schatting*, *belasting*, *door een vorst gevraagd of gesteld* (meestal in het meervoud gebruikt), fr. *subside*, *cotisation*, *imposition*, *impôt*, *demandés ou imposés par un prince* (généralement employé au pluriel): *aides et subsides.* Aanvankelijk waren de *beden* (*precaria*) slechts een *verzoek* en eene vrijwillige belasting, doch mettertijd gingen zij in vaste, jaarlijksche lasten over. KILIAEN maakt op het woord *bede* eene treffende en stoute aanmerking, die wij hier meenen te mogen aanvoeren: *Exactiones principum*, zegt hij, *rogationes sive petitiones primo dictæ: nam fiebant rogato et consentiente populo in proborum principum subsidium: nunc, etiam acerbissimæ exactiones vetus nomen retinent; urgent enim principum preces: cogit rogando qui rogat potentior. Est orare Ducum species violendi jubendi* [violenter jubendi?]. *Et quasi nudato supplicat esse potens* (*sic*). || Dat wij hon, in hoeren personen oft goeden, met beden, assisen of met dreighinghen.. voerdane niet bedwinghen en zoelen. *Reg. cop. cart.* f⁰. 17 v⁰., 17 juni 1290. Lat. tekst: *per tallias.* Dat, wanneer dat men beede sal sculdech sijn te zettene, zo zuelen comen teghadere onser beider cnapen, metten mannen eñ metten scepenen die ziere toe zuelen neemen, eñ zuelen die beede zetten weseleke eñ wittelake.. Mare deghene die van mi, den abt, hare goet houden te liene, en mach men op enghene beede zetten van dien goede dat si houden te liene van mi. 19 juni 1295. Dat wi, noch onse oer, noch onse nacomelinghe nemmermeer binnen onsen lande settinghe noch beede nemen en sellen, ensy omme ocsune van ridderscape, van huwelicke, ochte van ghevanckenesse; eñ die beede sal men alsoo weselec nemen dat niemant van onsen lieden daermede ghequetst noch verladen en si. *Landtcharter v. Cortenberg*, 1312.

Bede stichten. *Instellen*, fr. *créer.* || Desgelycx, soe ennige doctoren seggen, wordden zy van deser misdaet [*nl. de crimine legis Julie de ambitu*] besculdicht, die bede stichten om ennige officie te hebbene. V. D. TAV. 72 v⁰.

BEDEBRIEF, zn. *Poortersbrief*, fr. *lettres constatant la qualité de bourgeois.* || So en solen meistere eñ gesworen eynen portere, den sij niet wale alsollich en kennen dat he sijnen ambachte gehoirsam sij, egheyne bedebrieve mitter stat siegel besiegelt gheven, noch home anders egheyn verantwerden doen, dee porter en brenge mit home, voer die meistere eñ gesworen, die governere van sijnen ambachte, die home tughen dat he den governeren eñ sijnen ambachte gehoirsam sij. *C. v. Maastr. Stat.* v. 1380 a. 116. (De rubriek zegt: *portere brieve*).

BEDEDINGEN, bw. *Bepalen*, *vaststellen*, fr. *fixer.* || Dat nu cortelingo comen zyn te Beckenvoert, N. N., ballinge van Lovene,.. eñ hadden dair gewacht eñ gelaeght de vleeschouweren, porteren van Lovene, die sy opliepen ghewapender hant, eñ namen hen haer ghelt eñ peerde eñ vuerden ze vandair tween wech ghevangen, als N. eñ N., die sy swaerlec pynden eñ rantsoenden op c eñ iiij peters.., die hadden dieghene diese sochten eñ hen (*sic*) hoer rantsoen helpen bedeedinghen *Acad. d'archéol.* 1856, blz. 160, *Analectes*, *Loven.*

BEDEELEN, bw. 1) *Deelen*, *verdeelen*, fr. *partager.* || Alle meuble eñ catheylijcke goedingen worden ooc bedeelt tusschen den blijfvere ofte blijveghe eñ haerlieder ghemeene kinderen, eñ haerlieder descendenten, half eñ half. *C. v. Poper.*, IX, 7.

2) *Verdeelen*, fr. *répartir.* || Alle de voorseyde boeten te bedeelen, te weten.. *C. v. Veurne*, XXXI, 18. Te bedeelen alle de voorseide boeten: een derde voor den officier, eñ tresterende derde voor den aermen. DE PR. en BR. XXIII. *Beveren*, 84 (1603). (Het derde derde deel der boeten was doorgaans voor den aanbrenger.)

BEDECKEN, bw. 1) *Helen*, *verbergen*, *verzwijgen*, fr. *cacher*, *celer.* || Dat [hy] alle tguend dat hy hadde, winnen oft conquesteren zoude,... bekeeren eñ employeren zoude ten oirbore eñ proffite van zinen voerseide sculdenaeren [*versta:* schuldheesschers], zonder dat te verzwyghene oft te bedeckene. *C. v. Aalst*, blz. 260. *Van cessione* (15e E.). Eñ oft een vrouwe ooc cessie dade, zal moeten draghen een mauwe van coluere, ghelic de voerseide bonetten aen hueren rechter arme, sonder die te verstoppen oft bedeckene. Ib., 262 (1540). Valscheit is veranderinge eñ immutacie van der waerheit, eñ dairomme studeren de valschers tgeene dat goet, gerechtich eñ wairachtich is, te veranderen, eñ onder schijn van deuchden, gerechticheijd eñ wairheijd ondueghdelijc eñ valsch te maken, eñ die ondueght eñ valscheijt te bedecken oft te cleeden. V. D. TAV. 65 v⁰.

2) (Een bod), *eens anders bod verhoogen*, *een hooger bod doen*, fr. *couvrir l'enchère de quelqu'un*, *faire une offre supérieure.* **Bedeckte verdierpenningen**, *het beloop van het hoogste bod*, fr. *le montant de la plus haute enchère.* || De calengierder.., moet oock goet doen alle verdierpenninghen, bedect oft ghevasticht sijnde, ter goeder trouwen ghestelt. *C. v. Gheel*, XIV, 26.

BEDECLOCKE, zn. v. *Bidklok*, *het gelui van 's morgens en van 's avonds*, *waarbij de R. K. het angelusgebed bidden*, fr. *cloche de la prière*, *sonnerie du matin et du soir*, *à quelle occasion les catholiques récitent l'angelus.* || Vore die beedeclocke van der vroegmissen, oft nae de beedeclocke van den avonde. A. WAUTERS, *Environs*, II, 460. *Vilvoorden.*

BEDECKTHEIT, zn. v. *Geveinsdheid*, fr. *dissimulation.* || Persoonen, die binnen der voors. stadt oft haerder vrijheijdt ghewoont hebben jaer eñ dagh *continue*, eñ dat bethoonen konnen met heuren ghebueren, sonder bedecktheijdt, worden ghehouden voor inghesetenen. *C. v. Herentals*, IX, 12.

BEDELAERS-DAELDERS, zn. mv., fr., letterlijk: *thalers de mendiants.* Eene munt vermeld onder die van Thorn. || Luiksche zoogenaamde Bedelaarsdaalders. V. D. CHIJS, *Leenen*, 205.

BEDELF, zn. o. *Graven*, *uitgraven*, *begrachting*, *gracht*, fr. *creusement*, *fossé.* || Streckende alzoo noort-oostwaert uppe totten paele eñ bedelve van

mijnen heere van St. Pieters, noort ghelandt de horye van Claeys de Smet, eñ alzo lancx denzelven bedelfve eñ gracht commende tot up den wech eñ straete. DE PR. en BR. X. *Afsnee*, 16 (1550). Eñ jeghens ander schaustraeten zal men d'een helft [der aarde] daeroppe werpen.., eñ die slichten eñ effenen binnen twee maenden naer t' bedelf; eñ die ghedolfven werdt van Baefmisse tot Lichtmesse, zal men effenen eñ slichten voor vuytganck meye daernaer. *C. v. Veurne*, XLII, 14.

BEDELIEDEN, zn. mv. *Bedeschuldigen, belastingplichtigen*, fr. *contribuables, ceux qui doivent contribuer au paiement des aides et subsides.* || Vutghenomen allen lieden die ons bede gulden (*sic*), eñ mesniden lieden, die ons bedeliken dyenst doen, sele quite siin om XX s [in plaats van 30 pond], al en suchten si eghenen vrede. *K. d. meierij v.* Loven, 1312. a. 73. Dat nyemant engheen soenghelt en ghelde noch en eyssche alse van onse bedelieden, die ons bedelike dienst doen. Ib. a. 76.

BEDELVEN, bw. *Voorzien van grachten*, fr. *pourvoir de fossés.* || Hij moet de bosschen houden bedolven eñ bevreet van water eñ grachten jeghen de beesten eñ andersins. DE PR. en BR. X. *Petegem*, 11.

BEDEN (Beeden), ow. 1) *Bidden, een gebed doen tot God*, fr. *prier, s'adresser à Dieu.* || Want men sal alletijt dat ooghe tot desen inwendeghen werken keeren, eñ daerwt werken al dat men werkt, hetsi lesen, beden, dencken, eñ, oft ghehoert, oec wtwendich werc. *Aller Kerstb.* 110.

2) *Met beden belasten, belastingen of schattingen opleggen*, fr. *imposer des subsides.* || Voert, dat wi, noch engheen heere, daer onse poertren van Machelne onder ghegoet sijn, binnen onsen lande beeden en moghen noch hem noch haer goet, omme engheenrande stucken; eñ daerof ghelove wi se quite te houdene, dat es te verstane deghene die tote hare [tot hiertoe] engheene beede ghegouden hebben, noch sculdich syn te gheldene met den rechte. *Brab. Yeesten*, 13 dec. 1301. *Mechelen.* So heb wy hen geloeft.., hen, scepenen, raet eñ andere onse goede liede gemeynleec.., nummermeer te scattene noch te beedene van hoeren erffelycken goeden, dies zy ocht enich van hen onder ons hebben in onse lande buten... *Doude Rootboeck* f°. 40 v°., 12 sept. 1363. Dat wy, noch onse erven, de stadt van Meghem nimmermeer gheschatten noch beeden en sullen. (Verder staet: beden noch schatten). *C. v. Meghem, Landtcharter v.* 1398.

BEDENCKEN. Hem bedencken. *Zich inbeelden, meenen*, fr. *s'imaginer, croire.* || Dat sy hen dan bedachten, dat de voors. goeden 's jaers niet soo veel uyt en brengen als hunnen voors. erfpacht, renten of cheynsen gedragen. *C. v. Brussel, Stat.* v. 1657, a. 89. Christijn: *sibique persuadent.*

BEDERF (Bederve), zn. o. 1) *Behoefte, noodzakelijkheid*, fr. *besoins, nécessités.* || Item, [gaven dontfangers] miere joncfr., [doe] Jacops wyf van Artevelde, voer in Ingelant an onsen heere den coninc van Vrankerike eñ van Yngelant, omme te sprekene omme dachterstelle dat hi der stede sculdech es, eñ omme andre groote bederve, thare there, eer soe weder quam.... HUYTTENS, *Corpor.* 33 (1343). De meester [van het schip] mach wel nemen winen jeghen den coopman, eñ vercoopen, omme secours te hebbene te siere bederve. *Seerecht v. Damme*, 23. Al so dicwile als eeneghe gemeene nutscepe iof eeneghe bederve, die der meentocht toehort, gevalt, dat sal men doen bi gemeenen rade van den heere, van den scepenen eñ van den lieden van den dorpe. *K. v. ter Piete*, 1265, a. 17. De Lat. tekst heeft eenvoudig: *negotium.*

2) *Zaken, beroepsbezigheden, belangen*, fr. *affaires, intérêts.* || So wie dat binnenportre wordt, moet wonen binnen Antwerpen.. Maer te drien tiden binnen den jare mach hi buten sijn, dat es te wetene: in den lenten, in den oeghst eñ in den herfst, eñ telken xl daghe. In andren tiden mach hi oec syn buten Antwerpen omme sine bederve, eñ anders niet. *Kb. v. Antw.* a. 159.

3) *Dienst*, fr. *service.* || Waerd dat eenich van de ghezellen [*nl.* bootsgezellen] hem quetste in zinen bederve, bi faute van hulpen, zy zullen gehouden zyn omme hem te ghenezen eñ te beterne bi den meestere eñ de ghezellen van der tafele. *Seerecht v. Damme*, 21. Het overeenkomstig art. 206 van tit. VIII in de *C. comp. v. Antw.* zegt: „int doen van arbeijt oft dienst van den schepe".

4) (Bedarf). *Nut, voordeel*, fr. *profit, utilité.* || Omme der meentucht bedarve. *K. v. Brugge v.* 1281, a. 31 bis; Fr. tekst: *pour le commun profit.*

BEDERFELIJCK (Bedervelick), bn. *Aan bederf onderhevig*, fr. *corruptible, sujet à se gâter, à périr, à se détériorer.* || Indien 't [*nl.* het in beslag genomen goed] perissabel ofte bedervelick waer, soo ordineert men 't selve ten hoochsten vercocht te worden. *C. v. Gent*, IV, 1. Van den Hane: *res tempore peritura.* Maer soo wanneer alsulcke aengecommen beschadichde goeden smiltbaere oft bederffelijcke goeden sijn. *C. v. Antw. comp.* IV, xj, 190. Allerley bederffelijcke fruyten, als kriecken, kerssen, eertbesen, krakebesien, pruymen, moerbesien, cornellen eñ persen. *Plac. v. Brab.*, I, 59. Z. d.

BEDERFENIS (BEDERVENESSE, BEDERFENISSE), Fig. *Bederf*, fr. *corruption.* || Ketterien..., om te doen oprijsen een uytnemende boose eñ stijnckende quaetheyt in bedervenessen van den kerstenen gheloove. *Plac. v. Vl.* 8 mei 1521, I, 93.

2) *Verlies, prijsmaking*, fr. *perte, capture.* || Al isser tijdinge gecommen... dat het schip bij der hooger hant oft vijanden gehouden, gerooft oft genomen is... Eñ oft versekert schip oft goet ginck oft quaeme van oft naer eenige plaetsen buijten de voorschreve paelen gelegen, eñ dat de bederfenisse, beroovinge oft arrest buijten deselve paelen waere geschiet... *C. v. Antw. comp.* IV, xj, 232.

BEDERVEN, onz. en bedr. ww. 1) ONZ. — *Behoeven, noodig hebben*, fr. *avoir besoin de.* Kil. Bederven, *vetus*, j. derven, *carere, egere.* || Nu hoort.. Ende tzeedert hebben die coninghen [van Frankrijk] gedaelt ende onwinnachtig geweest van kinderen, eñ oijck onlyvich op eertrycke. Ende men en weet wat God voort wercken sal; wat bederven lantsheeren meer exempels eñ casteyements dan hier gescreven es. PIOT, *Chron.* 27.

2) *Vergaan, omkomen, sterven*, fr. *périr, mourir.* || Also dat si niet van honghere bederven en moeste, wantse haer kindere niet houden, noch voeden en wouden. *Schep. der abdis te Vorst*, Mei 1368. Doe seide de grave Karele: het is groet jammer, here proest, dat ghy zo vele goets eñ so vele corens hebt, eñ wel nalicx om niet, eñ ghylieden laet Vlaenderen bederven van honghere. JAN V. DIXMUDE, 45. Sloughen Tammaerts oem doet, ende Tammaerts dochtere, dewelke bevrucht was, want zy was zoo duerghewont, dat de vrucht bedarf eñ starf corts na der moeder. 48.

3) BEDR. — *In den grond storten, arm maken*, fr. *ruiner.* || Dat oock, onder 't decksel van dien, eñ ooc van leprose oft verbrande eñ verjaeghde per-

soonen van de frontieren, oft by der inundatie bedorven. *Plac. v. Vl.* 15 juni 1556. I, 29.

4) *Verderven*, *verstoren*, *vernielen*, fr. *détruire*. || Die de horsten oft eyeren van de swanen, faisanten, partryssen oft diergelycke sal verstroyen... Die in der voeghen voors. sal schieten eenen reygher oft synen horst bederven, sal verbeuren. Ib. 31 aug. 1613, a. 76, 77. II, 403.

BEDESETTER, zn. m. *Beambte, die de belastingen omslaat en ze ontvangt*, fr. *répartiteur et receveur des aides et subsides*, *asséeur*. || Alle bedesetters geseten int quartier van Antwerpen moeten rekeninghe doen, alst versocht wordt, in presentie van den officier van der plaetsen eñ voer scepenen van Antwerpen. *C. v. Antw.* 1545, IX, 49.

BEDESGEWIJSE (Beedtschewyse), bijw. *In den vorm van het verzoeken en omslaan der beden*, fr. *en la forme et dans le mode de répartition des aides.* || In sommige plaetzen geven die ondersaten gesamenderhant hueren heere een somme van penningen, eñ die setten eñ stellen sij onderlingen op hem selven beedtschewijse... — nae recht, soe en mach die heere dat niet heijsschen bij bedwange, noch bij arreste van rechte, mair mach dat wel begeeren beedtsgewijse eñ biddende. V. D. TAV. 202 v°. Eñ die goede mannen, geswoerenen van der natien, als representerende tvierde leth der voirs. stadt, hebben verclaert voer hun opinie: dat sy affsloegen die voers. impositie, nyet willende daerinne consenteren; consenterende nyetmin die somme van 150,000 gulden beetsschewyse op dlant van Brabant opgehaven te wordene, naevolghende der ouder costumen. *Rekenk. v. Brab.* |reg. 139 f°. 11 v°. (1542).

BEDI (Bedie, bidi), voegw. 1) *Want*, fr. *car.* || Dat al tegader es tseghen de vrihede van der port van Audenarde eñ tseghen onsen here den grave,... bedie de porters van Audenarde ne staen niet ter vanghenissen van den bailliu van Gherontsberghe, eñ hi ne machse niet vaen. *C. v. Auden.* 2e d. blz. 29, *omstr.* 1300.

2) Gevolgd van dat. *Omdat*, *dewijl*, *aangezien*, fr. *parceque*, *puisque*, *vu que.* || Wi en hebben selv negenen segel, scepenen van Velseke, van onsen [h]ovede, bidi dat wit vor hem bekenden, hebben si ons haren segel gelenet. *Mei* 1249. Beghert die meente, dat mester Niclais hus van Birvliet, eñ van al den lande dat hie sochte jeghen.., dat hus eñ land eñ al dat er toebehort, si der meentucht, bedi dat comen es van der meintucht. *C. v. Brugge*, I, 234 (1280). Dat vele pine an die rente te verdinghene lach elkes jars, bidi dat meneghérande scult sculdech was, eñ te vele terminen te gheldene. 21 jan. 1284. Bedi dat ic wel eñ waerleke ondervant, dat ic negheene recht en hadde... in dese vorseide tienden. Mrt. 1297. *Vaderl. mus.* III, 436. Want bedie dat die vrouwe noch kindere hadde van hoeren voirmanne.., die scepene bevingens hoer hoet tUccle. *Vonnis van Uccle*, a. 26, blz. 136.

BEDIEDEN. Zie BEDIJDEN.

BEDIËN. Zie BEDIJDEN.

BEDIENEN, bw. 1) (Een mandement, brieven) *Doen aanzeggen*, *overhandigen*, *overgeven*, fr. *signifier*, *remettre*, *délivrer; remise*, *délivrance.* || Mits dat de castellain van deser stede bracht hadde te Bruessel een mandement van den coninc, omme te doen bedienene up die van Nieneve, inhoudende dat zy den voors. ghevanghenen weder zouden ghecrighen, up de verbuerte van live, van goede.. Van der copien van eenen mandamente, twelke de castellain van deser stede up scepenen van Nieneve dede bedienen met eenen huissier te Bruessele, dat zy souden met hueren ontfangere commen rekeninghe doen te Mechelen. Eenen duerwaerdere van den hooghen rade, die van Mechelen quam scepenen anderwerf dachvaerden te Bruessel eñ hemliedeu adverteren dat sy ghewyst waren in deerste deffault. *St.-Rek. Ninove*, 1488. Zoo wanneer de voornomde officiers eñ wethouders in faulte bliven van de voornomde letteren van hofslutinghe te obedieren...; eñ daernaer schepenen hemlieden [*sl.* de schepenen van buiten] contumacerende eñ verstekende van alle exceptien eñ weeren, eñ uytende prouffict van dien, naer t' blycken eerst daer ghenomen van t' bedienen van de voornomde letteren. *C. v. Auden.* I, I, 18. Eñ zullen die van de stede van Audenaerde gheen letteren van hofslutinghe moghen bedienen. Ib. a. 15. Sallaris van den messagier, voor t' bedienen van eenen ontslachbrief, XXX s. par. Ib. 2e d. blz. 421 (1619).

2) (Zijn leen). *De plichten van zijn leen vervullen*, fr. *accomplir les devoirs de son fief.* || Soo doet oijck [*sl.* verbeurt sijn leen] die, geroepen oft gesommeert wesende, weijgert eñ versmaedt voor den heere oft synen stadhoudere te compareren, ofte te rechte gaen ter saecken den leenen raeckende, eñ merckelyck om syn leen te bedienen. *C. leenhof v. Mechelen*, v., 2.

3) (Zijn beroep). *Het op schepenenrol laten brengen*, fr. *faire inscrire* (son appel) *au rôle des échevins.* || Van sommen excederende twaelf carolus guldens eens, sal diegene die hem vindt beswaert mogen appelleren voor scepenen, eñ in dien gevalle sal d'executie geschorst worden; wel verstaende nochtans, dat hij binnen vijfthien dagen zijn appel daer sal doen bedienen. *C. d. stad Mechelen*, *Additie* 29 nov. 1541, a. 2. (Een oude praktisijn verklaarde het w. „bedienen" aldus: Niet alleen hebbende bescrijffbrieven ghelicht, eñ die dekens eñ gesworens [*sl.* der lakengulde] doen leveren, maer dat hy die saecke van appellatien voor scepenen, binnen de XV daegen, sal hebben ter rolle doen stellen, soo dat behoirt; eñ aldus wordt dit woort *bedienen* verstaen, eñ is alsoe dickmael by scepenen verclaert geweest eñ vuytgesproken tusschen partien voor recht.)

4) (Eene ordonnantie). *Uitvoeren*, *ten uitvoer brengen*, fr. *exécuter*, *mettre à exécution.* || Omdat er te min swarigheyt soude vallen in 't bedienen deser ordonnantie, is geordonneert eñ overdragen, dat elcken weesmeester uit der voors. stadts gemeyne goeden sal, bij provisie, uytgereyckt eñ betaelt worden des jaers twelf rinsguldens eens, eñ den klerck enz. *C. v. Loven*, *Weesk.* a. 78.

BEDIENLIJCK MAN. B— van voochdie, b—e voocht, ook Besetman. *Een man*, *gesteld om hulde en manschap te doen voor vrouwen*, *minderjarigen of onbekwamen*, *voor geestelijke gestichten*, *en ook*, *bij volmacht*, *voor andere leenhouders; te onderscheiden van den „sterfman" of „sterfelijk man"*, fr. *homme servant*, *un homme nommé pour faire foi et hommage*, *au nom de femmes*, *de mineurs ou d'incapables*, *et des établissements religieux*, *ainsi que*, *par procuration*, *pour d'autres hommes de fief; à distinguer „de l'homme mourant"*. Zie BESETMAN. Dit naervolgende es de grootte eñ denombrement van eenen leene, dat ick, Willem van der Zype, als bediendelic man van voochdien van joncvrauwe Margriete Heymandts, fa meester Livinus, mynder huysvrauwe, houdende ben in leene eñ manscepe van edelen eñ mogenden heere mer Maximiliaen de Melun.., t'zelve leen my ver-

storven by den overlydene van Jan Heyman, fs meester Livinus, mynen swaghere. DE PR. en BR. II. *Heusden*, 30 (1569). Zo verre datter leenen achtergelaeten syn by den overledenen, te stellene by een capitle de costen van den reliefven, feaulteytscip eñ bedienelicke vooghden, ten laste van den audsten zone alleen. *C. v. Auden.* 2e d., blz. 296 (1600). Dit es de grootte van twee leenen, die ick, Charles van Innis, poorter der stede van Ghendt, machtich by procuratie over eñ uytten naeme van joncheer Pieter de l'Espinoy, die procuratie heeft van mer Samuel de l'Espinoy, synen broedere, heere van Chaffaud, enz. als bedyenelick man in den naeme van denselven mer Samuel de l'Espinoy.., houdende ben in leene eñ manschepe van... DE PR. en BR. VIII. *Adegem*, 9 (1619).

BEDIENSTICHEIT, zn. v. *Gedienstigheid*, *dienst—*, *hulpvaardigheid*, fr. *empressement à servir*, *à secourir.* || De heeren van den hospitale vertrocken [verhaalden] van harer helegher bedinghe, aelmoessenen eñ van harer bedienstícheit, die zo den aermen dede. JAN V. DIXMUDE 82.

BEDIJDEN (Bedieden). (*Bediede*, *bedeech*, *bedegen*), ow. 1) *Worden*, fr. *devenir*. Kil. Bedijden, *ectus*, *fieri*. || Dat.. elc, wie hy zy, die van buten incommen wille eñ 't porterscip van deser stede met wuensten verorighen, uute doe roupen eñ publieren ter plaetsen daer hy wuent, bi sinen prochipape, in de hoochmessetyt, up eenen zondach ter poyen, dat hy vandaer vertrecken wille, eñ binnen deser stede commen wonen, omme poortere met wuensten te bediedene. *C. v. Gent*, I, 608 (1431). Alle weduwen van vassalen... hebben... de helft in [de] prouffijte van den leene.. daerin de vassael, huer man,.. erfachtich was, eñ oock sichtent [hun huwelijck] erfachtich bedeghen is. *Leenr. v. Vl.* 76. Willem van Normendie, dewelke Inghelant metten zweerde wan, eñ hy bedide coninc van Inghelant. JAN V. DIXMUDE, 11. Dat deghene begheerende int voornomde ambacht van den tapisseurs te commen eñ vry te bedidene, zouden moeten, alvooren, tselve ambacht drye jaren gheleert hebben. *Pl. v. Vl.* 30 sept. 1553. I, 626. Men bedydt keurbroeder ofte keursuster van den voors. ambachte met geborte aldaer. *C. v. Bouchoute*, III, 1, 3. Soe wie binnen de stadt comt met woonste en aldaer ontfanghen eñ bij den magistraet geadmitteert wort, ofte aldaer geboren is, wort eñ bedijt vrij poorter derselve stadt. *C. v. Eelingen*, II, 2. Deghene op wie de derde eñ laetste keersse uijtgaet, bedydt waerachtig kooper van den goede. *C. v. Denderm.* V, 9. Vuytgrootinghe, verhoirsatinghe, vercavelinghe eñ verdeel van goede gebeurt tusschen houder ofte houderigghe eñ d'hoirs.., eñ bedydt elck erfachtich van zyn hantdeel (*sic*) oft toelech. *C. v. Aalst*, XX, 36. Fugityff oft insolvent bedeghen. *C. v. Antw.* VI, 6. Bedeghen banckeroute. *St.-rek. Bergen-op-Zoom*, 1553. Bedeech blent. JAN V. DIXMUDE, 62. Insolvent bedeghen. *C. v. Antw. comp.* IV, XV, 26. Tot insolventie bedeghen. *C. v. Deurne*, *impr.* a. 358. Bedeech sieck. PIOT, *Chron.* 732.

Bedijden sijns selfs. *Meerderjarig worden*, fr. *devenir majeur*, *entrer en jouissance de ses droits.* || Ten waere dat sy [*nl.* de kinderen] by emancipatie, huwelick, priesterschap oft andere staeten., heur selfs bedeghen waeren. *C. v. Aalst*, XVII, 19. Totdat zy thaerlieder blade ghestelt [sijn] ofte anderssins haerlieder self bedyden. Ib. 21. Heur selfs bedeghen. *C. v. Aalst*, XVII, 19. Haer lieder self bedyden. Ib. a. 21. Sijns selfs bedeghen. O. P.-B. *extr.* 1 aug. 1714, a. 10.

2) *Komen*, *doordringen*, fr. *entrer*, *pénétrer*. || De voirs. giften eñ donacien, geheeten „by redene oft na de doot", syn huydensdaigs genoch in der gewoenten eñ practycken bedegen. V. D. TAV. 240 v°.

BEDIJGEN. Zie BEDIJDEN.

BEDINGE, zn. v. 1) *Gebed tot God*, fr. *prière à Dieu.* || Int eerste, dat si sal comen te drien tiden tsdaechs ter ghemeinre bedinghen, die men int huus doet voer levende eñ voer dode, eñ voor alle salighe zielen. MERTENS en TORFS, II, 588. *Kloosterregl. v.* 1345. Om deilachtich te wesen in den weldaden, devoten bedingen van de voirs. religieusen, die nu sijn eñ namaels wesen sullen in den vors. godshuyse, eñ dat si eñ hore nacomelinghe te meer gehouden eñ verbonden zijn onsen Here God in haren bedingen voir ons te biddene met beruertheiden van herten. Ib. *Oork. v.* 1418. Hy [*nl.* Robrecht de Vriese] vermaende haer [Rikilde], datse haer wilde voughen te Gode waert, met weldaden van bedinghen, van vasten eñ van aelmoesenen te gheven. JAN V. DIXMUDE, 80. Van gheliken reet hy [*nl.* graaf Diederik] te sente Bertins, besoukende met bedinghen eñ met aelmoesenen de sepultuere van Boudin Apkin, zynen rechtsweere. Ib. 72. Doe Ghi mit uwen jongeren ghinct tot den berch van Oliveten, daer Gi in uwer bedinge zwetede water eñ bluet. *Hondert merk.* 22 v°. Verachtende eñ reproberende oock [*nl.* Luther] die goede observantien van den vastenen eñ van onsen Heere te biddene, twelcke die Heylighe Kercke tot noch toe onderhauden heeft, van den vagheviere eñ van der messen, eñ bedijnghen die wij doen voor de zielen der aflivighen. *Plac. v. Vl.* 8 mei 1521. I, 192. Diviserende ofte confererende eeneghe zaeken die eenighsins het simple eñ ghemeene volck zoude moghen... distraheren.. van der bedijnghen eñ suffragen over de doode. Ib. 17 juni 1526. I, 105.

2) *Ootmoedig verzoek*, *bede*, fr. *humble prière*, *demande.* || Hieromme,.. gonstich sijnde synen rechtveerdighen bedinghen eñ versueke, den voors. peis metten brieven daerop gemaect sijnde,.. dat loven wy eñ approberen. *C. v. St.-Truiden*, a. 29 (1366). Philips,.. grave van Vlaenderen.. Doen te wetene dat, ter oetmoedeghe bedinghe van onsen wel gheminden in Gode de religieusen abdesse eñ couvent [*l.* convent] van den cloester van der Haghe bij Axele.. DE PR. en BR. V. *Merelbeke*, 65 (1403).

BEDINGEN, onz. en bw. 1) Van personen. *Gerechtelijk aanklagen*, *beschuldigen*, fr. *actionner*, *accuser.* || Dat mi, N. [abt van St. Bernards],... eñ niemen el, toebehoert danespreken, tbedinghen eñ tmanen van alrehande stucken. 19 juni 1295. Dat stille gheschiedt oft met nachte, dat sal men stille proeven met hen tween oft meer. Nemen si op haren eet, dat diegheene souldich es die sij bedinghen, alse van stucken daer men die waerheit ane doet, soe eest vol bedrach. *K. d. meierij v. Loven*, 1312, a. 53. [In den eersten] heeft den meijer van Leeuw het vangen oft [*l.* ende] spannen, eñ den gevangen, die te recht versocht wort, te bedingen van drij tot drij dagen, in presentie van den meijer van Thienen, oft sijnen stadthouder, eñ en mach den meijer van Thienen die niet bedinghen oft spreken [aenspreken]. *C. v. Leeuwe*, IV, 1. Schepenen zijn schuldich rechte te doene, eñ den ghevangene te condemneren tot verbeurte van sijnen lijve, indien sy bevinden ghenoech daertoe ghethoont te sijne, oft anderssins.. te punieren, 'tzy by civile boete..., ghelijck sy by den processe bevinden sullen te behooren, alsoo den schouteth niemant qualijck en can bedinghen.

C. Stad Mechelen, I, 6. Christijn: *siquidem præfectus urbis injustè in neminem actionem suam instituere potest, qui ratione officii necessitatur ad accusandum.* In de uitgave van 1535 staat tegenover het woord „bedingen" geschreven: „Schoutet en can niet qualick bedragen (! ?). || Aengaende de torture, worden alle knevelaers, moortbranders, kerckdieven, enz. (d'informatie precedente blijvende secreet),.. ter scherper examinatie ghestelt, uytghenomen de poorters eñ landtsaten, die men daertoe openbaerlijck bedinghen moet. *C. v. Breda*, *Munic. rechten*, 37.

2) Van zaken en goederen. *Aanklagen en vervolgen in rechte*, fr. *déférer et poursuivre en justice.* || Zo welke tijt dat een twist bedinghet es, die partie, die bedraghen es van den twiste, moet bidden omme dach bin den naesten acht daghen dat die twist bedinghet es. *K. v. Brugge* v. 1304, a. 37.

3) *Uiteenzetten*, *voordragen*, *aanhalen*, *verhalen*, fr. *articuler*, *alléguer*, *exposer*, *narrer.* || Feyten bedinght by Willemen Verheyen, als officier tot Oosterlee, aenleggere, tegen Lijsbeth van Zeelffs, gevangene eñ verwerdesse [beschuldigd van tooverij]. *Rijksarch. Processen*, 16e E. Dat sy [*sl.* d'advocaten] in heure schrifturen by feyten niet meer stellen en sullen dan sy mondelinghe bedinght en sullen hebben. *Stijl des Raads van Brabant*, a. 929. Soo wanneer dat men bevindt, dat in den processe feijten sijn verhaelt oft bedinght daerop partije haer naerder soude behooren te verclaeren... *C. v. Antw. comp.* v, *x*, 73. Als partije ten bestemden daege nijet en compt, oft weijgert haer verclaeren bij kennen oft ontkennen.. te doen, soo worden de feijten tot haeren laste bedinght gehouden voor bekent. Ib. v, *x*, 79.

4) *Eischen*, fr. *requérir.* || Soo verre als niemant daerteghens en compareert, om die scheydinge voorsz. te doen, oft daerteghens te sustineren, soo bedinght den heysscher dat den schouteth, van sijnder officie wegen, staen moet in der onwilliger plaetse. *C. v. Breda*, a. 79. Bevinden de schepenen, dat die materie den lijve niet aen en gaet, soo wort die ghevanghene, indien dat van zijnent weghen bedinght wordt, gherelaxeert onder cautie van te recht te staen eñ tghewijsde te voldoen. Ib. *Munic. rechten*, 36.

5) *Pleiten*, *bepleiten*, *in recht behandelen*, fr. *plaider*, *débattre*, *traiter en justice.* || Dat men alle ghenachten die ter vierscharen ingheset worden eñ ghenomen, ter vierscaren bedinghen eñ einden sal. Eñ alle ghenachten die ter straten oft ter scepenhuis ingheset oft ghenomen worden, bedinghen eñ einden sal ter scepenhuis oft ter straten; wtghenomen erve eñ eyghen, eñ dat naerscap heeft, dat sal ter vierscare comen. *Kb. v. Antw.* a. 191. Zo welke tiit dat een twist bedinghet es, die partie, die bedraghen es van den twiste, moet bidden omme dach bin den naesten acht daghen dat die twist bedinghet es. *C. v. Brugge*, I, 4 nov. 1304, a. 37. Eñ dese ij, te weten, ierst dat possessorie [*sl.* int cas van nijeuwicheijden] eñ dairna dat petitorie [int cas van proprieteijten], mogen wel bedingt eñ beleijdt wordden beyde voir eenen richtere, eñ bij denselven beslicht. v. D. Tav. 38. Want in den gerichten diewijle comen ennige advocaten, die hen onderwynden der goeder luijden woorden te vueren, eñ huer saken te bedingen, nochtans dat hem dat verboden wort in den rechten... Ib. 321. Omme dieswille dat eeneghe partien, eñ bij speciale de verweerers, als zy teenen poorterschen dynghedaghe betrocken zyn, alle huerlieden ordinaire dilayen nemen up de entwoorde, eñ als dezelve delayen al ghepasseirt zyn, zo doen zy huerlieden andwoorde bedynghen in de continuatie van der vierschare, aldaer dat zy zomtyts de schult kennen, eñ verzoucken thebbene langhe daighen van paiementen; eñ dat scepenen enz. *C. v. Brugge*, II, blz. 318, a. 6 (1527). [De amptman] is alleen macht hebbende omme partijen binnen de stadt eñ vrijheijt te daghen in saecken die ter manissen des amptmans bedingt eñ ghewesen worden. *C. v. Antw.* 1582, III, 7. Verbintenissen van eenighe onruerlijcke goeden, renten of actien reëel voor de voors. wethouderen van der lakenhalle ghepasseert, van te recht te staen eñ 't ghewijsde te voldoen..., concernerende saecken die voor hen bedingt oft ghetracteert worden, en zijn van gheender weerde. *C. v. Antw.* 1582, v, 11. De questien, differenten eñ gheschillen bedraeghende totter sommen van twee karolus guldenen,... sullen voordaene verbalijck, oock op de voors. rolle beleydt eñ bedingt worden. *C. v. Santhoven*, *impr. Stijl*, 45. Want men bevonden heeft hier te voren groote gebreken in de advocaten, taellieden eñ procureurs in 't bedinghen van der goeden luyden saecken, van d'een den anderen te injurierene, te kijvene eñ malkanderen te irriterene.. Ib. a. 343.. Alle welcke voorsz. saken... eenen iegelijcken ghepermitteert is te bedinghen eñ beleyden, by assistentie van procureur. *C. v. Brussel*, 1606, a. 55. Christijn: *licet dirigere modo procuratore.* Dat de civile saken... souden worden ontcommert eñ bedinght voor borgemeesteren, schepenen eñ raedt. Ib. a. 56. Christijn: *tractentur ac decidantur.* In de heeren raedtkamer sullen worden bedinght alle saken.. Ib. *Stijl der binnenrolle*, a. 52. Dat de procureurs de begonste saken sullen moghen bedingen op alle werckende dagen.. a. 53. Binnen welcken tydt de procureurs niet en sullen moghen presenteren oft bedingen eenige oude oft nieuwe saken, uytgenomen dat sy geduerende de vacantien sullen mogen presenteren, bedingen eñ ontcommeren de nieuwe saken voorvallende in materien van.. a. 54. Als ijmant heeft vernadert eenige gronden van erven gelegen int quartier van Antwerpen, die bij eenen poorter gecocht sijn, alsulcke vernaderaer mach den poorter doen beschrijven, op alsoo lief als hij sijne vernaderinge heeft, om voor amman, borgemeester eñ schepenen sijne redene van vernaderinge teenen sekere gelegenen daege te commen bedingen. *C. v. Antw. comp.* v, v, 7. D'aenspraecke moet innehouden..., met bijvueginge van clausule salutaire van recht eñ justitie te doen, oft soo vele min oft meer aen te wijsen als men vuijtten bedinghde van de saecke [een ander Hs. zegt: vuijt „tbeleide" van de saecke], naer gelegenheijt van dijen soude vinden te behooren. Ib. v, *x*, 2. Alle instantien van processen.. gaen teniet eñ commen te smilten soo wanneer men de saecke heeft laeten verjaeren,... ten waere dat in de saecke.. soo verre waere geprocedeert oft bedinght, datter geen termijn meer en viele te houden. Ib. v, xij, 1.

6) *Onroerende panden uitwinnen*, *gerechtelijk toewijzen*, fr. *évincer*, *adjuger judiciairement des gages immobiliers.* || Indien de opghewonnen goeden sijn erfgoeden, worden daeraf dry sondaechsche proclamatien ghedaen achtereen, ter puyen af, ofte op de dorpen ter kercken uyt, eñ daerenteynde, op eenen sondach daernaest volghende, soo wordt daeraf eenen coopdach affgheleecht teghens eenen sekeren gheleghen dach; eñ dien coopdach wort ghehouden ten selven daeghe, eñ de heere wordt warand als van bedinghde goeden. *C. v. Breda*, a. 46.

Hem bedingen tot (eenen pand), *dien gerechtelijk afpanden en zijn maken*, fr. *évincer judiciairement* (une hypothèque) *et la faire sienne*. || Comen es Christine Kempeners,.. eñ heeft ghegoyt den Heylighen Geest van Onser Vrouwen van Diest [in] enen Rijnsgulden erffelick,.. eñ daervoere te pande gesat haren beempt... Eñ oft sij hon tot den pande bedinghen moesten, soe souder der Heylighe Gheest tuwe [toe] comen als voere hon erve. *Schep. v. Lummen*, 28 aug. 1400. Met soeligher voerwoirden, oft Gheerde, oft den synen, hoens ceys ghebreke, dat sy te denen panden hon bedinghen moghen als tot haren properen erve. Id. 16 mei 1453. Oeck eest voirwoerde, oft hon hons ceyns gebreke, soe souden sy hon daertoe bedinghen als voer haer proper erve. *Hof Aernts van den Dycke*, 22 jan. 1456.

7) *Gebieden*, fr. *commander*. || Die heere eñ prince es moghende in zijne camere heerlijke vrede te bedinghene van allen twisten, diere xl voeten de twisters of verscheeden zijn. Zo wie dat verbreict, dats moordaet. Eñ dat bedingt men met mannen in hofrechte. *Leenr. v.* 1528, C. v°.

BEDRACH, zn. o. BEDRACHTE, zn. v. *Klacht, beschuldiging*, fr. *plainte, accusation*. || Eñ van desen bedragen hebben heer Willem van Wilre eñ Goessen van den Quadebruggen hoere onscout gedaen voer die vij persone van den payse, alsoe dat daeraf quyt gewyst syn met den pays van den voerscr. vij personen. *Acad d'archéol.* 1856, blz. 157 (1381). Eist also dat de vorseiden bailliu enighen van den voornoomden personen te hemwaert houdt, dien zal hi doen wet eñ vonnesse met scepenen.. van der mesdaet die hi te hemlieden waert zal legghen ute cause van der vorseide bedrachte; binnen den eersten viertien nachten naer dat zy sullen [zijn] uteghegheven bedraghen. *C. v. Aalst*, blz. 567 (1408, a. 4). Wart de bedrachte ghedaen in jaerkeure, zoo ne behoorter gheene claghende partie. Ib. 452, a. 13, xv° E. Nochtan was de bedrachte ghedaen van tween parsoenen, die ooc in vanghenesse zaten van sculden. Ib. a. 19. Int jaer xiiij° LXXIIJ... trocken scepenen te hoofde aen mine heren van den Rade, met diversche bedrachten voor hemlieden ghedaen in den jaerkeur, up mannen eñ vrouwenparsonen, van diversche excessen. Ib. blz. 454 a. 21. Aengaende der bedrachte van Jan den Vaddere, bedreghen in den jaerkeur. Ib. 456 a. 22. Daer ontscaec of vrouwencracht es, daer moet men prouven thelpgheroup, eñ danne, dat bedragh also uutghegheven, zo wysen scepenen.. Ib. 494 (1436, a. 9). Het ghevalt wel zomwijlen, dat scepenen zulc bedrach vooren comt in den voorseiden jaerkeur, dat zy niet vroet noch wys en zyn. Ib. 328, a. 11, xv° E. Mids der bedrachte voor scepenen commen, dat men van nu voort niet meer van huusghelde gheven en zal van den lakenen die men te mercten voert, dan van elken halven lakene II groete. DE VLAMINCK, *Vgb.* 45 (1417). Als daer yemend in bedreghen es, zo sal menne wijsen te daghene up eenen sondach in de kercke, omme te hoorne of yemend jeghen dat bedrach yet segghen wille. *Leenr. v.* 1528, blz. I. De clercquen van de examinatie sijn sculdich elcx getuijgen verclaeren int besonder eñ int lange te schrijven, in sulcker vuegen als de ondervraechde persoonen hun bedrach sijn doende, sonder te seggen: *deponit articulum ut jacet*, oft affirmeert de gesubreguleerde clausule; oft oock: *deponit* als de voorgaende. *C. v. Antw. comp.* v, xj, 32.

Vol bedrach. *Volledig bewijs*, fr. *pleine preuve*. Zie VERDAM, 650. || Dat openbair gesciet sal men proeven openbair, alse van hoerne eñ van siene, van twee ofte van meer, eñ dats vol bedrach. Dat stille gesciet bi nachte, dat sal men stille proeven van hen tween ochte meer; nemen sy dat op hair eet, dat diegene is sculdich die sy bedragen, so eest vol bedrach. *K. v. St.-Pieters-Leeuw v.* 1284. — Dat openbaer gheschiet, dat sal men proeven openbaer, alse van ziene eñ van hoerne, van hen tween oft meer, eñ dat es vol bedrach. *K. d. meierij v. Loven*, 1312, a. 52. Die manne [*sl.* leenmannen] gaven ute: Dat Jan Herman,.. was bedreghen met vullen bedraghe, bi horen segghene, bi ghenachte, up dbeste, dat hi mede was ten faite, eñ hulp vermeneghen [overmannen] Gillis Rusinghe. *C. v. Auden.* 2° d. blz. 301 (1353). Int eerste so ghevielt, dat dontpluuc van der wetteliker waerheden uutgaf in deser manieren: het gheeft ute wettelike waerhede eñ vul bedrach met twee lieden wel eens ludende, eñ met lieden ghenouch meer, bi hoorne, bi ziene eñ bi hooren verlyene dat een Jan Gillis Boudin.. eñ een Race de Ruede hebben gheaenverdt eene Lysbette N.., jeghens haren danc eñ haren wille met helpgheroupe. DE PR. en BR. II. *Evergem*, 49, 14° E. Also veel alser bedreghen zijn met tween personen, goede tuuchbare lieden eñ weerdich van trauwen, of met meer, geeft men uut met vonnesse, ter maninghe van den meyere, bij namen eñ toenamen, bedreghen te vollen bedraghen van den faite daeraf zij volle bedrach hebben. *C. v. Aalst*, blz. 494, a. 6, 1436.

BEDRACHTE. Zie BEDRACH.

BEDRAECHTE, zn v. *Bedrag, beloop*, fr. *montant*. || Zoo verre nochtans t'selve ghelach niet te zeere excessyf en zy in comparatie van de nature eñ bedraechte van den contracte. *C. v. Aud.* XI, 8.

BEDRAGEN, bw. 1) *Beschuldigen, betichten*, fr. *accuser, inculper*. || Ward hies [hi des] bedraghen metter goede warede, me soudene bannen c jaer, van sinen hovede. *C. v. Brugge*, I, 31 dec. 1278. Eñ upten naesten dinghedach was die wareide vorseit wettelike vortiheschet, eñ svoer wettelike waer te bedraghene eñ te segghene tusschen N. eñ N. Eñ alse [als si] die wareide vorseit ghesuoren [h]adde, de [doe] ginghen sie vit, eñ berieden hem, eñ camen weder in, eñ worden segghende eñ bedroeghen: dat Hanne Witte hieude rijs van den wlghe [wulghen] tronken die staen upten wech.. Vort, so bedroech die wareide vorseit: dat Symon van den Hove nam meester Niclais rijs vorseit, eñ droech se wech binne sinen hove, eñ hilt se in hovitnessen [houdenessen] jeghen meester Niclais wille eñ sijns ondanx. Eñ na den bedraghe van der wareide vorseit, worden schepenen vorseit wettelike ghenaemt [*l.* ghemaent] van [h]aren wetteliken maenre, omme die boeten te beschedene na den bedraghe dat die vorseide wareide bedraghen [h]adde. *Schep. v. Sysseele*, 31 jan. 1287. So wie so recht soendinc ofte wettelic soendinc breict, eñ daeraf wettelike wert bedreghen vor scepenen.. Die cnif trect omme evel mede te doene, wert hys bedreghen vor scepenen met orconscepen, hy es in de mesdaet van lx ponden.. — Daermede eist recht soendinc tusscen den claghere eñ den andren, die van hem bedreghen was. *C. v. Gent*, I. *Gr. charter v.* 1297, a. 18, 38, 47. Zoe wij [wie] een kerss uutblaest oft lest [lescht] metter nacht in een geselscap, daer twist begonde, om quaet te doen, hij sal ghelden thien marck.. Eñ gesciede daer cracht, dootslach of ander mesdaet, daer nijmant en woerde af bedraghen eñ verwonnen metten rechte,

zoe sal men denghenen, die de kersse leede, houden verwonnen. *O. v. St.-Truiden* v. 1366, a. 5. Dat, als partien te kennen gheven, vóór twijedom van der boete, dat updat zo zij, dat zij in eeneghe keurboeten bedreghen zijn, dat zij begheeren te ghestane metter condempnatie van zulcker boete als ter plaetse loopt daer den twist ghevallen es, dat scepenen dan wijsen de bedreghene personen te ghestane jeghen den heere met zulcker boete als ter plaetse loopt daer den twist of tetic ghebeurt es. *O. v. Aalst.* blz. 654 (2), 15e E. In welcken keur de voirs. Pieter bedreghen was, dat hij een mes ghetrocken hadde in felheden up N. Ib. Item, eñ de gheaccuseerde oft bedreghene in dezelve waerhede werden t'haerlieder onschult gheroupen, by intimacie ter kercke, eñ ghehoert in justicie. *O. v. Auden.* I. *Leenhof*, a. 8. blz. 440. Een persoon van buyten, die eenen poertere slaet oft quetst, indien hij des bedreghen wordt eñ over hem clachte compt, verbeurt dubbelen brueck. *O. v. Antw.* 1545, II, 16. Eynich misslediger, die ter justicien bracht is, eñ anderen bedraecht in syn testamente, eñ daerop sterft, sal men denselven bedraegen synde mogen aentasten sonder inqueste, om denselven te recht te stellen. *O. gr. Loon*, 14 mrt. 1548. a. 46. Den schouteth, onderschouteth oft henne dienaers oft gesworen colffdraegers, noch andere officieren en mogen geen poorter, die op de daet oft feijt niet bevonden en wort, geensints vangen noch aentasten, al ware hij bij ijmande bedraegen, tensij ens. *O. v. Antw. comp.* VII, ij, 4. Ib. 6.

2) *Overtuigen van een misdrijf, plichtig verklaren*, fr. *convaincre d'un délit, déclarer coupable.* || So wie dat hem holpe dat dat goet wech quame,.. eñ hys bedreghen worde vor scepenen opdat hyt wiste,.. men soudenne bannen. *Kb. v. Auden.* v. 1328. *Van Vlienne.* So wie die soen jaeght of pynt te hinne [innen] bi bedwangghe, eñ dies bedreghen worde bi waerheden vor scepenen, hi ware in de mesdaden van v lb. Ib. *Van Zoene.* So wie eenighe swaere hooftsonden, aen oft in't lijf gaende, hanteerde... eñ daeraf bedraeghen wierdt met wettighe circonde, sal gaen in vonnisse des lijfs; wordt hieraf iemandt aengesproken eñ niet bedraeghen, mach hem, met sijn handt sweirende, daeraf be-[ont?] schuldighen. *O. v. 's Bosch, Priv. Trin.* a. 10 (1355). Wie, van buten, enen portere slaet metter vuyst,. indien dat hijs bedreghen wordt alst recht es, verboert iij lib. *Kb. v. Antw.* a. 18. De vassalheeren eñ hooghe justicieren vermoghen ghelycke deurgaende waerhede t'hauden, elck onder haerlieder jurisdictie, eñ de bedreghen te doen punieren naer 't bevindt van den faicte, volghende haerlieder aude vermoghen, usantien eñ denombrementen. *O. v. Auden.* III, 7. Up de boete van xx scellinghen telcken als sy daermede bevonden ofte bedreghen wierden by der goeder waerhede. *O. v. Brugge*, II. *K. v. deckmannen*, 16 sept. 1525, a. 33. Up de boete van vichtich ponden par., also dickent als men de contrarie bevonde, ofte yemende bedreghen wort by der goeder waerhede. Ib. 34.

BEDRAGENISSE, m. o. (Der waerheit). *Uitkomst des onderzoeks*, fr. *résultat de l'enquête.* || Van doetslaege, van vrouwencracht eñ van vrede brecken, eñ van allen saecken die den hoogen rechte toebehoeren, naer het bedraegenisse der waerheyt, soe sal den schoutet die schepenen manen, eñ daerover sullen sij haer vonnisse wijsen. *C. v. Maastricht* 9 feb. 1379 a. 3. Na bedragennisse der weirheit. *Ib. Oork.* v. 1409, blz. 472. Dairvan sal onse amptman.. dien behoenden oordel eñ vonnis doen met onsen scepenen na bedragenisse der waerheit. Ib. 23 oct. 1413, a. 26.

BEDREGEN. Zie BEDRAGEN.

BEDRICHTEN, bw. *Bebouwen, bearbeiden* (het land), fr. *cultiver* (la terre). Zie De Bo. || Item, es Jan Danins, de pachter, die tgoed nu besit, up tgoed sculdich te latene.. achte bunre besaet met rogghe eñ thien bunre met evene, wel eñ lovelic bedricht eñ ghewinne [l. ghewonnen], ghelijc den ghebuere, eñ voort sesse bunre brake ghesciffelt. DE PR. en BR. IX. *Nazareth*, 11.

BEDRIECH, sn. o. *Bedrog, bedriegerij*, fr. *tromperie, fraude.* || Warer een naerder, de vercoopere ware onterft, maer thoyr nyet, eñ daer en ware niemend gheërft, eñ ware een recht bedriech. *Leenr. v.* 1528, blz. H. Alle de quade costumen, die in Vlaenderen regneerden, eñ te zeere ghewortelt waren, als mordade, verraderien, dieften, vlouken, sweeren, bedriech, dede hy [sl. Philips von Elsaten] al te niete. JAN V. DIXMUDE, 78.

BEDRIEGENISSE (Bedriechenisse), sn. v. *Bedrog, bedriegerij*, fr. *tromperie, fraude.* || Zonder eenech vutnemen, sonder eeneghe cavillacie eñ sonder eneghe bedrieghenisse. 19 juni 1295. So renuncieren wij eñ gaen af.. alre exceptien van.., van bedrieghenessen van becoepe tot heelft of derboven. DE PR. en BR. II. *Everghem*, 42 (1319). Dat die meestere van Sentruiden horen raet, die stat eñ die ghemeynte van Sentruden te samen suelen moghen doen roepen, sonder die banclocke daeromme te slane oft te ludene,.. om saken aenruerende die stat,.. sonder bedrieghenisse oft arghelist. *O. Liége*, 17 mei 1393, a. 4. *Sint-Truiden.* Alle bedriegenissen, subtilen vonden eñ arghelisten., uytghesecht. a. 17. Dit is, lieve Vader, dat onsculdige bluet daer nye bedriechnis in gevonden en is. *Hondert werk.* 57. Willende.. oic verhueden die abuysen, bedriechenissen eñ onbehoirlijcke onterfenissen. *Plac. v. Brab.* 18 nov. 1446. I, 260. Allegerende die bedriechenissen eñ ondeuchden der voors. goedingen. Ib. 261.

BEDEBIER, sn. o. *Knevelarij, onder dezen naam door Brabantsche ambtenaars gepleegd, bij middel van vergastingen op bier en wijn, en ook ter gelegenheid van het vieren van bruiloften*, fr. *exaction commise sous ce nom par des fonctionnaires brabançons, au moyen de régals de bière et de vin, et aussi à l'occasion de la célébration des noces.* || Desgelycx syn wy oic geïnformeert, hoe dat eenige oft den meesten deel van onsen ende der voerscr. amaelre heeren officieren ende andere.... dieselve onse ondersaten te bidden in grooten getale, als boven, te drinken huere wynen ende byer, dwelc sy noemen „bedebyer", hen doende betalen vierwerf meer dan sy gedroncken ende aldaer verteert hebben. *Rekenk. v. Brab.* reg. n°. 136, f°. 168, 20 jan. 1503. De titel dezer oorkonde luidt aldus: || „Verbot van gheltbrulochten eñ bedebieren in Brabant te houdene", en de Inhoudstafel: „Egheene bedebieren, bedewynen oft gheltbrulochten te houdenen".

BEDEWIJN. Zie BEDEBIER.

BEDRIJF, sn. o. 1) (In 't algemeen). *Arbeid, werk, werken; handelsverrichtingen*, fr. *travail, travaux, ouvrages* (en général); *opérations de commerce.* || Item, heeft den heere aldaer...; eñ dry carweyen jaerlycks van elcken inghesetene, te weten: van de pachters, met waghen eñ peerden, eñ van de handtwerckers oft cossaten, tot alsulcker bedryf als den heere ghelieft. *Gaesbeke*, 1670, blz. 4. Dat sij [sl. de inwoners van Kaprijk] vermoghen.. houden.. eenen marctdach in elcke weke,.. ten welcken

maerctdaghe alle degene, alsoo wel van onsen voors. lande van Vlaenderen, sonderlinghe van de voors. steden eñ plaetsen ontrent der voors. plaetse van Caprijcke, als allerande andere sullen moghen, van nu voortaen, vrijelijck eñ paysivelijck gaen eñ senden, frequenteren eñ converseren in onse voors. stede van Caprijcke, met haerlieder waeren eñ coopmanschepen, eñ daer vercoopen eñ coopen eñ doen fait van coopmanschepe, eñ andersints huere andere bedriven eñ affairen, in der manieren dat men ghecostumeert heeft te doene in de voors. twee mercten. De Pr. en Br. XIII. *Kaprijk*, 34 (1409).

2) *Landbouw*, *verrichtingen van den landbouw*, fr. *agriculture*, *travaux de culture*. || *Et que lesdictz monastères, cloistres et collèges* (*quant aux biens et terres quilz tiennent comme amortiz*) *ne les puyssent eulx mêmes cultivèr ne labourer*, *ne mettre sur icelles terres ou prairies bestes pour en faire profict: ny autrement en faire* bedrif, *sans contribuer*. *à ceste cause*, *à nos aydes comme les aultres laboureurs et gens layz. Pl. v. Vl.* 20 febr. 1528. I. 748. Soo wye eenen pachter, hebbende in hueringhe eenighe winnende landen, op 't zelve landt laet commen labeuren eñ bedrijf doen naer 't expireren van sijne hueringhe, sonder den pacht upgheseyt t'hebbene, den pachter zal t'zelve landt noch moghen eñ moeten ghebruycken de dry naervolghende jaeren. *C. v. Aalst*, XIV, 4. Hoedat sylieden [*nl.* de minder-wetten van den lande van Dendermonde] ... vertoont hebben, datter diversche processen tusschen hemlieden gheresen zijn, ter causen dat de affsetenen van de eene prochie, bedrijf doende op de andere, souden moeten ghenieten een vierde part min in de onkosten van de beden eñ ayden van Sijne Majesteijt. *Plac. v. Vl.* 8 febr. 1661. III, 406.

3) *Ambtsgebied*, *bewind*, fr. *ressort*, *district administratif*. || Dat ghy dese onse ordinantie .. terstondt doet condighen eñ uytroepen overal onder uwen bedrijve. *Plac. v. Brab.* 22 sept. 1500. I, 39. (Gericht tot den amman van Brussel). Authoriserende denzelven officiers [*nl.* baillius] dezelve [quaetdoeners] te moghen vervolghen eñ apprehenderene, oock in eens anders bedrijf, jurisdictie oft heerlichede. *Plac. v. Vl.* 15 juni 1556, a. 14. I, 84. Is oock de schouteth des lants van Ryen schuldich de delinquanten by hem buyten der stadt eñ vryheyt van Antwerpen eñ onder zijn bedrijff ghevanghen ... binnen dese stadt te leveren. *C. v. Antw.* 1582, II, 7. Als d'officiers, buijten int quartier van Antwerpen geseten sijnde, eenige ballingen van de stadt onder henne jurisdictie oft bedrijff onderhouden, eñ die terstont, ten schrijven van de stadt, niet leveren ... *C. v. Antw. comp.* VI, ij, 7. Binnen den bedrive eñ bewinde van den viere rentmeesters van Brabant .. *Rekenk. v. Brab.* reg. 135, f°. 123, 15e E.

4) *Rechtsgebied*, *heerlijk rechtsgebied*, *rechtsmacht*, *rechtspleging*, *rechtsuitoefening*, fr. *juridiction seigneuriale*, *pouvoir judiciaire*, *administration*, *exercice de la justice*. || Voert es schuldech te wesene, de borchgrave, of dien hi zet, te allen ghedinghen eñ te allen sticken dat de wetteleecheden toebehoert, eñ te allen sticken eñ te allen bedrive dat valt tusschen den abt eñ den borchgrave in de voghedie, zonder hiet buten te stekene, up dat hire wesen wille. Eñ al ware oec dat sake, datter de borchgrave niet en ware, no ziin seriant, daeromme ne soude men niet laten, die ware in zabbets stede, wet te doene, behouden sborchsgraven rechte. 13 sept. 1298. Henrick Colve ..., item, xxxj st. ij d. Br., xxviij cappuy[nen] j. derdeel, j. mol[envat] even, xxxv s. paym. eñ j. ingherdach [*nl.* leendienstdag] metten bedrive van herscape aen menegherande pande omtrent Dunberge gelegen. *Leenhof v. Brab.* reg. VI, f°. 83 v°., denombrement v. 1440. Item, in de heerlicheyt van Zichenen hebbic xxij manne van leene, die volle leen van mij houden, eñ heergewede sculdich sijn, dairaf de ix bedrijf hebben van heerlicheyden, eñ moegen hebben omtrent vijftich mannen, die voirt leen van hen houden, eñ vele laten, dairaf ic tgetail niet en weet. Ib. f°. 209 v°. 214. Besunder dieghene die pretenderen eñ seggen bedrijff, jurisdictie eñ andere heerlicheyden te hebben, hetzy van meyere, scouthet, scepenen, laten, eñ andere achterleenen ter saken van hueren heerlicheyden eñ leen gehouden. *Rekenk. v. Brab.* reg. 138, f°. 43, 30 juni 1530. *Plac. v. Brab.* I, 269, 270. Alle leenen bedrijf hebbende, oft jaerlijcks weerdigh wesende vijf ponden Brabandts, oft daer boven, worden gehouden voor een volle leen; eñ alle leenen geen bedrijf hebbende, min weerdig wesende dan vijf ponden Brabandts, worden ghehouden voor gespleten leenen. *C. v. Mechelen*, X, 2. Christijnen: *Feuda sub se habentia alia feuda et vassallos*. Kantteekening op de woorden „bedrijf hebbende": daer andere leenen aff gehouden sijn. — Dat hy van ons, als heere van Gaesbecque, tot eenen vollen leene houdende is die heerlicheyt van Sinte-Laureys Berchem, ter zaken van denwelcken [*nl.* leene] hy aldaer heeft meyere eñ seven scepenen, diewelcke hebben dbedryff van erffven eñ onterffven, eñ andere leeghe jurisdictie op eñ aengaende den gronden van erffven onder die voirs. heerlicheyt van Berchem in erfschynse resorterende; eñ wanneer die voirs. gronden van erffven verthiert oft met renten belast wordden, soe competeren hem daeraff die pontpenninghen, eñ oick die rechten van dooder hant, eñ des daeraene depenteert. *A. Wauters*, *Environs*, I, 117 (1535). In successie collaterael oft van besijden, de broeders van den aflijvighen succederen in de leenen evenghelijck, behoudelijck dat d'oudste heeft d'exercitie eñ tbedrijf van de heerlijckheydt, eñ tot dien het huijs met de valbruggen eñ gracht daer om liggende. *O. leenhof v. Brab.*, a. 28. Christijn zegt in het Latijn: *quod primogenitus habeat jurisdictionem ad dominium pertinentem*, en in het Fr.: *l'exercice de la jurisdiction*. Twee oft meer ghebroeders- oft ghesusters kinderen succederen hunnen oom eñ moye ghelijckelijck in de leengoeden, met alle vruchten, baten eñ proffijten; behoudelijck dat, die gekomen is van den oudtsten broeder oft oudste suster, heeft de hanteringe eñ 'tbedrijf van de heerlijckheijdt, eñ daertoe het huijs met de valbrugghen eñ gracht daer om ligghende. Ib. a. 29. Christijn: *jurisdictionis exercitium*. Met de voorsz. baenderye van Gaesbeke sal men alnoch t'samen verkoopen de heerelijckheijdt van Sint-Mertens-Lennicke, consisterende in hooghe, middele eñ leeghe jurisdictie, keuren, breucken, forfeyten, opkomminghen, vervallen eñ al datter aenkleven magh, eñ allen bedrijf van rechten daertoe dienende. *Gaesbeke*, 1670, blz. 13. De heerelijckheijdt van Oudenaken, consisterende in .., mitsgaders allen bedrijf van rechten daertoe dienende. Ib. 41. De eerw. heeren van den capitele van St.- Lambrechtskercke binnen Luyck hebben onder Halen eenen heerlijcken chyshoff, hebbende bedrijff van III jaerghedinghen jaerlicx te houdene, eñ de clocke teghen dan te moghen trecken, eñ van meyer eñ schepenen te stellene, die den seghel

van de heeren hebben eñ daermede seghelen die verthuede (*sic*) rinten eñ goeden, enz. Maas, *Halen*, II, 14 (1569).

6) *Vaderlijk gezag*, fr. *puissance paternelle*. || Jan Srom emanciperde Jacop zinen zone, dedene ute zinen broode eñ zinen bedrive; consenterende dat de vorseide Jacop voortan zyn zelfs man wesen zal eñ zyn zelfs zaken doen, zonder [dat] daeran de vorseide Jan Srom eenich recht hebben zal. *C. v. Brugge*, II, blz. 495 (1456).

BEDRIJVEN, bw. (land). 1) *Bebouwen, gebruiken*, fr. *cultiver*, *exploiter* (une terre). || Voort moet de pachter laten tgoet tsinen afscheedene wel eñ lovelic bedreven eñ besaet, also hijt vant tsinen aencommene. de Pr. en Br. IX. *Nazareth*, 12 (1450). Servitute te hebben over iemenden, hem tot zekeren tijde int jair dienst van waghen eñ peerden te doen, oft zijn landt te bedrijven, oft te saijen, oft te maijen. v. d. Tav. 354 v°. Als een tochteneere selve het betocht goet bedrijft eñ gebruijckt. *C. v. Antw.* 1545, xiii, 68. Allen denghenen die ghewoonlyck zijn thiende te betalen ter causen van hunne gronden van erven eñ landen eñ andersints, oft by hen in pachte bedreven eñ beseten. *Plac. v. Brab.* 6 juni 1564. I, 98. Die erfhellichtwinningen, schoofkoren ofte iet in plaetse van dien schuldich zyn, van landen, bempden oft andersints, moeten deselve landen, bempden oft andere goeden wel eñ loffelijck labeuren, winnen, mesten eñ bedrijven. *C. v. Loven*, vi, 5. Soe verre deselve goeden ter halfwinninghe uytghegeven waren, oft by den tochtenaer selve bedreven, ghebouwt eñ ghewonnen worden. *C. v. Mechelen*, xv, 5. Christijnen: *aut ipse suis operis eos fundos coluerit*. Al waeren de landen van beede zyden bedreven by eenen proprietaris ofte pachter. *C. v. Veurne*, xlii, 11. Indien de voorsz. beleydde goeden waren landen, bempden, oft andere gronden van erven, die men noodelijck moestte oeffenen, labeuren eñ bedrijven. *C. v. Brussel*, 1606, a. 101. Christijn: *bona quae cultum aut aratrum requirunt*, Fr. *cultives et laboures*.

2) *Handel*, *koopmanschap drijven*, fr. *faire trafic*, *commerce*, *opération de commerce*. || Alrehande comescap dimen van sdysdaeghs noene totten naesten goensdaghe desavonts te Dyest bedrijft, sal men betalen tselfs goensdaeghs metter zonnen. *Kb. v. Diest*, B. 94.

3) *Verrichten; vervolgen* (in gerechtszaken), fr. *pratiquer; poursuivre* (en matière de justice). || Eest dat sake, dat een man late heeft, eñ en zijn sij niet besworen, soe en diedet nijet dat mer mede bedrijft. *tRecht van Uccle*, a. 118. Eñ ghevallet also verre, dat men denghenen bedriven wille bi der wet tote in de drie [mael?] vyftich ponden, en daerna voert ute sire wet, so moeten die voerseide iii goede liede, ofte de twee van hemlieden, haer recort doen vor scepenen van dien dat vor hemlieden ghehandelt es, eñ dan sal mens voert wet doen met scepenen, na de wet van der poert. *C. v. Gent*, I. *Gr. Charter v.* 1297, a. 136.

4) *Vervolgen in rechte* (een erf), *or het wettelijk bezit van eischen*, fr. *poursuivre* (un héritage en justice) *en réclamer la possession légale*. || Waer dat sake, dat een man zijn erve hadde bedreven den eenen dach, den anderen eñ den derden, eñ dan quame op den vierden dach, alse opten dach van rechte, eñ dan tsheeren gebrake, [daerbij] en soude die dach nijet blijven verlet, hine soude bliven staende in den rechte, daer hij te voere in stoet, als van recht te gevene, eñ voorwaert gaen in der saken. *tRecht van Uccle*, a. 117.

5) *Doorbrengen*, fr. *dissiper*.. || Die van Ghent riepen alle ghemeenelike dat zy en weynsten den prince niet een myte te gheven, om sprinces joncheyt mede te bedrivene, in costelike instrumenten, in pipene, in dansene, in reyne met wyfs, met dansers, pipers, die hy grote ghiften gaf eñ ryke maecte. Jan van Dixmude, 257.

BEDRIJVER, zn. m. 1) *Bestuurder*, fr. *administrateur*. || Hebben denselven Peteren [van der Eycken] gesedt, gemaict eñ geordineert.., oeverste richter eñ bedriver van allen saken den gerichte van onsen rentmeesterscape generael van Brabant toebehoerende, als van onsen voirs. woude van Zonyen, van vroenten, gemeynten, straten, steghen, rivieren, wateren, waterlaten, eñ den beleyden dairaf, van meringen eñ palingen, van valschen munten eñ munteneren, van Lombarden, jueden eñ woekeneren, eñ van allen anderen saken den voirs. gerichte van onsen rentmeesterscape generael toebehoerende, beide buten onsen wouden eñ bosschen, eñ daerbynnen, hem gevende volcomen macht eñ sunderlinghe bevele alle saken denselven gerichte aengaende van onsen wegen te hanteren, gedingen dairaf te houden, enen yegelyken overmyts eñ met denghenen dient behoert recht, vonnisse eñ besceydt daeraf te doen, onse broeken eñ fourfaiten dairaf te voirderen, eñ by denghenen die in der tijt dbeweyndt van onsen voirs. ontfange generael sal hebben, te doen ontfangen, om by hem ons dairaf rekeninge eñ bewys te werden gedaen. *Rekenk. v. Brab.* reg. 132, f°. 122, 5 apr. 1448.

2) *Veldopzichter*, fr. *inspecteur*, *enquêteur champêtre*. || Inquisitores aggerum, qui dicuntur *bedrivere*, et computatores, qui dicuntur *rekeneren*, et custodem aggrorum, qui dicitur *scutter*, pro excessibus autem deliquencium int Noirtlant, prout fuerint condempnati a predictis inquisitoribus et computatoribus sive scabinis aggerum (*dijkgraven*). *Rekenk. v. Brab.* reg. 133, f°. 31 v°. (1271).

3) *Landbouwer*, fr. *cultivateur*. || Wanneer eenige landtbouwers oft hoevenaers henne dilven oft slooten begheeren te graven ligghende tusschen twee ghebueren bempden, weijden oft landen, sullen de naeste gheleghen bedrijvers schuldigh sijn mede te graven. *C. v. Deurne*, *impr.* a. 434. Zo hebben zy geadviseert te belastene de beesten eñ bedrijvers van den Oostbrouck, wesende eene ghemeene weede, competerende de supplianten eñ de voorn. ghemeene insetene, eñ niemandt el, die daerop haerlieder beesten drijven eñ pastureren zonder cost. De Pr. en Br. VI. *Nevele*, 4. Dat de voornoemde onkosten souden moghen ghepoinct eñ ghestelt worden naer weerde eñ deught van lande op den generalen bodem van jeder prochie, sonder aenschauw te nemen weder de bedrijvers zijn afsetenen van de prochien ofte niet. *Plac. v. Vl.* 3 febr. 1661. III, 406. Al tghene dat gheoughst, ghetast, ghemijtt eñ int schuere es ten daeghe van den overlydene (ofte professene in religioene) van den douagier ofte douaigiere, es deelzaem.. Eñ es den pacht ghemaickt by den tochtenaere alleene met zijnder doot ofte profes extijnct, ten waere dat de proprietaris daerinne gheconsenteert hadde. Maer als hy niet gheconsenteert en hadde, zal niet min den bedriver gherecht zyn om verghelt te hebbene van vette, drichte eñ zaede, nae landrecht. *C. v. Kortrijk*, xvi, 37.

BEDROCH, zn. o. (mv. *bedrogen*). Zooals thans, fr. *tromperie*, *fraude*. || By zekeren bedrogen, corruptien, exactien, abuysen, mesdienen eñ negligentien. *Rekenk. v. Brab.* reg. 136, f°. 50 (1495).

Willende versien opte frauden eñ bedrogen die in contrarien van dien [*sl.* „van den rechten onser wagen”] voirtghestelt zyn geweest, oft in toecomende tyden souden voirtgestelt moegen worden. Ib. reg. 137, f°. 53 (1517). Omme alle bedrogen, faulten eñ gebreken te verhuedene, diewelcke de goede lieden zouden mogen hebben eñ lijden bij quaden wercke eñ handelinge. *Legwerkers-amb. te Diest.* 11 mei 1540, a. 25. Dat diversche ingheseten.. hen gevoordert hebben... daerinne te committeren menigherlei abuysen eñ bedroghen. *Plac. v. Brab.* 6 juni 1564. I, 98. Dat bij eenighe van de brouwers, in 't afkerven eñ uijtvueren van 't ghevrijt bier, zijn gecommitteert gheweest merckelijcke groote bedrogen eñ fauten. *Plac. v. Brab.* 8 nov. 1596. II, 79.

BEDROCHELIJCK, bijw. *Op bedriegelijke wijze*, fr. *frauduleusement.* || Ware iement die seggen oft allegeren woude, dat dieselve guedinge bedrochgelijc waire geschiet eñ tot zijnen achterdeele. V. D. TAV. 206.

BEDROCHENISSE, zn. v. *Bedrog*, fr, *tromperie, fraude.* || Off ymant were, die met beleytenisse off bedrochenisse van coppeleren of coppelerssen, off bij ander subtylre manieren, ymants dochter off kent, onder sijn dage van twelff jaeren wesende, ewech leydde. *C. v. Maastr. Priv.* 11 mei 1428, a. 6. Maer, by den toedoene eñ bedroegenesse van den Fransoysen,.. den voirs. Kaerle eñ zyne medepleghers en hilden daernae niet den voirs. tractaet. *Messager*, 1874, 14 (1498).

BEDROEVEN, bw. Hem bedroeven. *Zich bedroeven*, fr *s'attrister.* || Dat de abdisse ent convent hen bedroefden eñ beclagheden, dat.. Fr. tekst: *Ke li abbesse et li convens se doloient et complaignoient ke. Abdij van Vorst*, 28 aug. 1292.

BEDRUCKEN, bw. 1) *Hinderen*, fr. *incommoder.* || By aldien dengenen die sijn gerief gemaeckt heeft van kelder, borreput, kelderkeucken oft andersints tegen oft ontrent den privaetkelder van synen gebuer, aldaer eerst gestaen hebbende, sy selven bedruckt oft beschadight vondt door denselven privaetkelder. *C. v. Brussel*, 1606, *Servit.* a. 73. Christijn: *Oppressum et damno affectum.* It. *Loven*, a. 63.

2) *Verdrukken*, fr. *opprimer.* || Desgelijcx sijn sij [*sl.* de burgemeesters] overmomboirs van alle bedruckte weduwen, sotten, simple, innocente, stommen. *C. v. Diest*, VZ, VII, 2.

BEDRUCKENISSE, zn. v. *Benauwdheid, bedruktheid*, fr. *anxiété, affliction.* || Want van alre bedruckenisse hevestu mi verloest. *Getijdb.* XVe E. 108. Ps. 53—54.

BEDUNCKEN, ow. *Dunken*, fr. *sembler.* || Eñ ons eñ onse nacomelinge macht eñ mogen [*l.* vermogen] alle eñ yegelycke saecken hierin geschreven te moegen verkeeren, eñ aff eñ toe te doen, ten allen tijden als het ons eñ onse nacomelinge bedunckt dat des noit gebeur [nood doet]. *O. Liége*, 1 febr. 1447, a. 25. *Bree.*

BEDWANCK: zn. o. 1) *Rechtsgebied*, fr. *juridiction.* || D'overmomboirs en vermogen geene momboirs ofte toesienders t'ordonneren, dan weerlijcke oft leecke persoonen, staende ten bedwange der voors. stadt. *C. v. Loven, Weesk.* a. 31. Maegschap... woonende onder bedwanck der stadt. Ib., a. 38. Om te laeten voltrecken d'evictie door het gericht van Diest, soo moet oock den schoutet, ten overstaen van scepenen, de sluijtinge doen over het beclaeght huijs off gronde van erve gelegen onder Tongerlo, omdat den meijer nogh den grondtheer des hoffs van Tongerlo geen bedwanck en hebben onder Diest. *C. v. Diest*, VZ, XI, 6. Alle vonnissen gegeven bij de laethen van Tongerloo worden geexecuteert door den scauthet van Diest, alsoo den meijer van deselve bancke geen bedwanck en heeft van executie noch van arrest. Ib., XV, 2. Een borghe van te rechte te staen eñ tgewijsde te voldoen, mach, sonder voorgaende pandingen van den verborgen [verborgden] schuldenaer, vuyt crachte vant vonnisse tegens denselven schuldenaer gewesen, vervolcht eñ gepant worden, al waert oock soo dat alsulcke borghe den crediteur ruerende oft onruerende goederen wiste, den gedoempden schuldenaer toebehoorende, de jurisdictie [oft bedwanck — voegt er een ander hs. bij] van den rechter, die tvonnisse gewesen heeft, onderworpen. *C. v. Antw., comp.* IV, xiij, 33. Alle vorsters oft dienaers der voors. jurisdictien sijn schuldich op het spoedichste,.. den schouteth of sijnen stadhoudere t'adverteren van de feyten, delicten eñ mesusen by den ondersaten oft andere onder de jurisdictie eñ bedwanghe van den schouteth-ampt van Santhoven gheperpetreert oft gedaen, eñ besonder elck vorster onder sijn bedrijff. *C. v. Santhoven, impr.* I, 17.

2) *Rechtsdwang van aanhouding of van inbeslagneming*, fr. *contrainte judiciaire d'arrestation ou de saisie.* || Denselven tijt van betaelinghe overleden sijnde, soo mach die voors. partije, die de gelofte gedaen is, komen voor den meijer eñ twee schepenen,.. eñ versuecken 't vonnisse van bedwange, achtervolgende de gelofte, die hem gedaen is; eñ die schepenen, alsdan van den meijer gemaent sijnde, geven voor een vonnis: dat men den voors. persoon sal bedwingen met sijn lijve oft goeden. *C. v. Sichem*, a. 4.

3) *Ouderlijk gezag, mannelijk vermogen, staat van onderwerping*, fr. *puissance de père et mère, puissance maritale, autorité, sujétion.* || De kinderen zyn eñ blyven in de macht eñ bedwanck van haerlieder vader eñ moeder totdat zy ghecommen zyn totter oude van XXV jaeren, ofte by emancipatie, priesterschap, huwelick oft anderen state, daerby men, naer rechte, zyn zelfs bedyt, haerlieder zelfs gheworden. *C. v. Auden.* XVII, 1. Onderjaerighe weesen eñ kinders, wesende onder het bedwanck van haerlieder auders. *C. v. Aalst*, XIX, 3. Voorts, dat de ouders, hebbende kinderen, dezelve kinderen houden in zulc bedwanc eñ subjectie dat zy niet en zweeren, noch andere onreyne zaeken up de straeten noch elders voort en stellen, dat eenichsins wesen soude moghen in blasphemie van Gode van hemelrycke eñ cleenicheden van eenighe luden van eeren. *Corporations*, 93, 28 juni 1544. Een vrouwe, die huerselfs leen vercoopt, bi wetene eñ consente van hueren man, eñ daertoe by hem gheauctoriseert, en mach naermaels, als huer man doot is, niet te retracteren den coop, noch haer behelpen *beneficio Velleiani*, noch allegieren bedwanc, reverencie, noch vreese van hueren man. *Leenr. v. Vl.* 99.

4) *Dwangmiddelen*, fr. *moyens coërcitifs.* || Voirseide deken eñ drie geswoirne.. selen moighen.. setten, ordineren eñ maken alrehande ordinancien, statuten eñ bedwanghe. *K. lakeng. te Merchten*, 14 juni 1411.

5) *Bezit, of macht om over iets te beschikken*, fr. *possession, ou pouvoir de disposer d'une chose.* || Alsoo wy geïnformeert zyn, dat'er veele effecten, goederen, meubelen, peerden eñ equipagien zyn binnen de stadt van Ghendt toebehoorende aen de officieren wesende in dienst eñ waepenen van den vyandt, wy ordonneren.. aen alle insetenen.. te declareren by geschrifte.. alle de effecten, meu-

belen, goederen, peerden eñ equipagien dewelcke sy hebben onder hun bedwanck eñ waervan sy kennisse hebben. *Pl. v. Vl.* 6 juli 1708. VII, 1722.

BEDWANCKBAER, bn. *Onderworpen aan den rechtsdwang van zeker rechtsgebied* (*bedwingbaar*), fr. *soumis à la contrainte de certaine juridiction, contraignable.* || Solvente cautie, deser stadts rechte bedwanghbaer. *C. v. Brussel*, 1606, a. 73. Christijn: *cautionem coram magistratu convenibilem.* Interdicerende aen eeniegelyck, deser stadts juridictie bedwanghbaer, eenige vervanckenisse oft sterckmakinge van eñ voor weesen te doen. Ib. *Stat.* v. 1657, a. 2. Christijn: *unicuique subjecto jurisdictioni hujus urbis.* Twee inghesetenen teghens den anderen in 't proces zijnde, eñ dat een van hen beijden geduerende den processe buijten de jurisdictie vertreckt, is ghehouden, des versocht zynde, te stellen cautie voor de kosten van den processe; eñ een verweerdere, van alhier te rechte te staen eñ 't ghewijsde te voldoen deser jurisdictie bedwanckbaer. *C. v. Deurne*, *impr.* a. 120.

BEDWANCKELIJCK, bn. Synoniem van *Bedwanckbaer.* || Dat men alhier niet en sal ontfanghen eenen afghesetenen als aenlegghere teghens eenen inghesetene, tenzij hij alvoren, deser hooftbancke bedwanckelyck, sufficiente cautie ghestelt hebbe voor de costen van den processe. *C. v. Deurne, impr.*, a. 117. Cautie suffisante, onder den beschrijve deser stadt bedwanckelijck. *C. v. Loven*, VII, 1.

BEDWINGELIJCK, bn. Synoniem van BEDWANCKBAER en BEDWANCKELIJCK. || Niemant en is bedwinghelijc leen te verheffene, hy en wille. *Leenr. v. Vl.* 73. Eñ en es niemant bedwinghelic eenich huus te laten splytene of deelene. *C. v. Gent*, XVI, 4. Als een heymelicheyt staet zoo by eens anders erfve, kelder ofte huys, eñ vol is, zoodat den ghebuer daerdeure hinder ofte stanck is lijdende, soo is den proprietaris van de heijmelijcheijt bedwinghelic deselve te doen ruymen. *C. v. Aalst*, IX, 17.

BEDWINGEN, bw. *Dwingen*, fr. *contraindre.* || Als partie also ghebannen es, van wederzegghe of van ghebreke zijn bliven [*nl.* haren vrede] over te bringhene, zo moghen nochtanne scepenen de naeste vriende eñ maghen van dien ballinc bedwinghen eñ constraingieren paix te makene jeghen de ghequetste partie. *C. v. Aalst*, blz. 462. Als een partye ter proeve begeert gesadt te syn, soe wyst men hon dach ter ierster genachten om syn conde [*nl.* hare getuigen] te bringen oft te bedwingen. Item, heeft hy ter genachten syn getuygen gereyt, men sal se hoeren; eñ syn sy bedwongen met geestelyck oft weerlycken rechter, men wyst hon tweede proefdach. Eñ dan ter genachten comende, men en wyst hon gheen proefdach meer. Soo langh hy, van genachten ter genachten, stercker geboden brengt, men wyst altyt voort dach om syn getuygen te brengen, oft noch stercker moet hy stercker geboden brengen, oft te bedwingen. *C. gr. Loon*, I. blz. 43, a. 10.

2) *Verminderen, beperken, verzachten* (den inhoud eener keur of wet), fr. *restreindre, adoucir* (la teneur d'une keure ou loi). || Hie mach se [*nl.* dese keur] bekeren eñ bedwinghen eñ berechten omme der meentucht bedarve. *K. v. Brugge v.* 1281, a. 31 his. Fr. tekst: *il puissent mueir et restraindre et aiouster pour le commun profit.*

BEËINDEN, bw. *Eindigen*, fr. *terminer.* || Omme... de goede ghemeynte te helpen, dat sy voordaen, ten kortsten doenlijck weseɴde, moechten henne processen, geschillen eñ differentien be-eijnden, eñ weten waernaer hen te reguleren. *C. v. Deurne, impr., prooem.*, blz. 148.

BEECKDACH, zn. m. *Leenmansdienst, bestaande in eenen dag arbeids, om de beken of grachten te zuiveren*, fr. *service de vassal ou corvée, consistant en un jour de travail pour curer les ruisseaux ou fossés.* || Beeckdagh, eenen dach te grechten. *Schat der cheynsen*, 35.

BEELDEHUISEKEN, zn. o. *Nis*, fr. *niche.* || Zal aen den middele [*nl.* van het belfroot] een partie van dezelve zyde de herde steenen [*nl.* arduinsteen] uutghenomen worden om het maken van een beeldehuuseken, ontrent x voeten hooghe, eñ breet naer den heesch, want het beeldehuuseken moet wyt syn iij voeten eñ hooghe ses voeten sonder de *cul de lampe* eñ tornikeel. REMBRY, II, 327, 328.

BEELDEMAKER (eigennaam). *Beeldhouwer*, fr. *sculpteur.* Egidio dicto Beeldemakere. *Bruss. godsh.* a°. 1268. Egidio dicto Ymaginatori. Ib. a°. 1271.

BEELDEVERWER, zn. m. 1) *Kleurder van prenten*, fr. *enlumineur. Lovensche St.-Lucas gilde, Liggeren*, blz. 2. (1460), en blz. 3.

2) *Meubelverwer*, fr. *peintre de meubles.* || Henricke Joossone, beeldeverwer, van der contorie oft scryffcamer opten stadhuys te verwene, buyten eñ bynnen, betaelt ix. s. *Bergen-op-Zoom, St.-rek.* 1497-98.

BEELCK. Zie BULCK.

BEEMT (Bemd, beempt, bempt), zn. m. Deze benaming is eigen aan Braband en Limburg (zie BAMT), voor *hooiland*, fr. *terre à foin, pré de fauchage.* Kil. b e e m d, b e m d, *pratum, pratum ex quo fœnum percipitur.* Te Diest heet hedendaags *Beemd*, hooiland, fr. *pré à faucher; Weide*, ons hdd. weide, weiland, fr. *pré à pâturer*, en *Broek*, gemeente-weiland, fr. *pré de vaine pâture*, fr. *communaux.* || Jurnale prati quod dicitur *Clene bemdeken. Abdij St. Geertr. te Loven, Doos* 1. *Oorkonde v.* 1251. *Rijksarchief. In loco qui dicitur de Breden beemt. Godsh. v. Brussel*, H 1553 f°. 11 (1264). Item, sal hi behouden alle die beemde te Diest, groote eñ cleyne, die grote Ganslake, die cleyne Ganslake, Hasaerts beemde, eñ den beemt gheleghen in die Vetterbroec beemde. Item, heeft hij eñ sal behouden alle die beemde eñ eusele, die te Zelem ligghen.. *Deeling v. Diest*, 31 dec. 1337. *In loco dicto* den Preeterbeempt. *Godsh. v. Brussel*, H 1553, f°. 11 (1417). *Anderlecht.* Oft sy nyet en wisten dat, zundert den tyt van een, twee oft drye jaeren, bij hen, clagers, gearticuleert, de rysbalcken [rustbalken] van alle de voirs. drye moelens hierboven gespecifficeert, waeren gehoicht, eñ hoevele? eñ dat daerduere, eñ andere beletten by hen geallegeert, zy zundert denselven tyt alsoe syn overlast geweest van den watere in huere beempden, dat zy van den jaere xv^{c} eñ xxxvij tprouffyt van huere geheele beempden eñ broecken verloren hadden, zonder die te mogen oft kunnen gemaeyen eñ gehoyen, als anderseins. *Rekenk. v Brab.* reg. 140 f°. 242 v°. 17 mei. 1539. *Demer.* In de gemeyn beempde van Laken. *Godsh. v. Brussel*, H 290 f°. 171 (1541). In Saventerbempde. — *In pratis de Zaventinis.* Ib. B. 1461, 4 v°. 25 v°. (16^{e} E.). In Grimberger bempde. Ib. 26. xix$^{1}/_{2}$ roeden beempts gelegen in de gemeyn beempden, lancx aen de voirs. ix dachwant eñ xvj roeden beempts, eñ dwelck men heet drie zwaeyen, dats te seggene soevele als een man maeyende metter zeyssene te drye reysen in den gemeynen beempt

aldair verreycken mach; eñ si breet omtrint een roeye eñ lanck xix½ roeden. Ib. B. 220. f°. 73 (1547). *Grimbergen*. In de Erpssche beempden. Ib. H 290 f°. 234 (1546). Indien de beleydde goeden waren landen, bempden, oft andere gronden van erven. *C. v. Brussel*, 1606, a. 101. 116. 121. Bogaerden, bempden, weyden. 258. Christijn: *prata*. Bemden, weyden. Ib. *Stat. v.* 1657. a. 91. Ten ware weyden oft bempden, die met ackerlanden met een pachtinge tegelijck worden verhuert. *C. v. Loven*, *Weesk.* a. 60. Die eenige bempden, lant, weijden oft bosschen heeft liggende van de straete. *C. v. Antw. comp.* III, v, 104. Wy bevelen aen de molders, de voors. pegels gesteld synde, alle hunne sluysen, schoffen, spayen eñ wusberders te trecken eñ deselve te openen eñ open te houden totdat alle de opperwateren van boven sullen afgesackt eñ gevallen wesen, eñ dat alle die bempden eñ broecken sullen droog liggen. *O. P-B. autr.* 8 apr. 1715. *Demer.* (In het prooem. staat alleenlijk „weyden", als algemeene benaming).

BEENHUIS, zn. o. *Vleeschhal*, fr. *boucherie*. || Ordonnerende voorts aen deselve beenhauweren, van Bamisse af tot half maerte, tselve beenhuys topenen eñ hun vleesch daerin te vercoopene. — Op de sondaeghen eñ heylighe daghen en sullen tbeenhuys niet openen. Rembry, I, 357.

BEEN, alg. telw. *Beiden*, fr. *tous deux*. || Elc seyde van hem been, hoe zy recht hadden aent graefscip van Vlaenderen. Jan v. Dixmude, 189.

BEEN, zn. o. Zooals thans, fr. *jambe*. **Op sijne beene spreken.** *In persoon verschijnen*, fr. *comparoir en personne*. || Item, eer mijn vrouwe [*nl.* de weduwe van hertog Antonius v. Brabant] in den rechte spreect, so sal sy borgen moeten setten, die den heere genuegen, of sy sal op hoere bene spreken. *C. v. Santhoven*, blz. 250, *Voirraet*, a. 5 (1427).

BEENHARNASCH, zn. m. *Krijgsman te voet voorzien van scheenplaten*, fr. *homme de guerre pourvu de jambières*. || Voor de steide van Bourges, daer men rechtevoert sach uuter stede commen te peerde wel tote vier hondert glavien.., eñ noch een ander [avantgarde] uut eene posterne te voet, daer wel waren drie hondert beenarnasschen in..; in dewelke [batailge] wel doot bleiven vier hondert beenarnasschen. Ol. v. Dixmude, 73.

BEENSIJDE eñ BANDERSIJDE (be-een, beander). *Wederzijds*, fr. *de part et d'autre*, *de l'un et de l'autre côté*. || Te welken tide, dat twist ghevalt tusschen leeken lieden, eñ sy verde hebben ghegheven deen leec den anderen, dat alle de clercke, die ter maechschap behoren van denghenen die den verde ghegheven hebben, been syde eñ bander syde, syn in dien verde. *C. v. Gent*, I, *Gr. Charter v.* 1297, a. 1.

BEER, zn. 1) *Stormtuig*, „zekere beschermmachiene of schutdak bij belegeringen, waarmede belegeraars gedekt waren, om niet van het vijandelijk schietgeweer getroffen te worden, b. v. bij het ondermijnen." Schelleri Lex. v°. *Vineus*. Ofr. *vigne*, *machine de guerre*, *toit de défense*, *mantelet*, *pour ne pas être atteint par les projectiles des assiégés*, *p. ex. en minant ou sapant*. Kil. Beer, *vinea: instrumentum bellicum*. Zie er de beschrijving van bij Pitiscus, *Lex. Antiq.* v°. *Vinea*. || Grave Ghye leegdem voor Zierickzee met al te zwaren besete, sodat hy met magnelen, met beeren, met catten, met bliden daghelijcx anstormde sonder aflaten. *Belg. Mus.* IV, 204 (15e E).

2) *Metselrij in den vorm van eenen ezelsrug*, fr. *maçonnerie en dos d'âne*. || Men zal aen Z. Exc. aendienen het groot interest dwelck de brouwers opte haven sullen commen te lyden by het leggen van den nyeuwen beer oft dosdan tusschen de Oranje-punt eñ belvedere [*nl.* twee gordijnen of tusschen-wallen]. *Archief v. Bergen-op-Zoom*, *Resol.* 1612—20. n°. 33. Alsoo den dosdan aent molewater seer was gecrenct eñ met steecpalen moet worden versien eñ andersints verhuet, om alle perceelen [l. periclen] van deurbreecken. Ib. 7 febr. 1617.

BEER (Beir, ber), zn. m. (mv. *b—s*), fr. *ber*, *bers*. Titel van vier groote baanderheeren van Vlaanderen, namelijk de heeren van Pamele bij Audenaarde, Eyne of Heijne en Heurne, Boulers of Boulare bij Geerardsbergen, en Cisoing in Waalsch Vlaanderen. De heeren van Yssche in Brabant en van Auxy in het Artezisch droegen ook den titel van „Beer". De geschiedschrijvers zijn het niet eens over deze waardigheid. Warnkönig I. 264/5, II, 278/9, erkent in hen de oudste en eerste barons van Vlaanderen, met Raepsaet, *Œuvres*. De costumen van Audenarde, 2de deel. blz. 359 (1583), zeggen van den heer van Pamele: || In dewelke zijne stede, heerlichede eñ baronie van Pamele eñ in alle de plecken daer huer die bestrecte, hij hadde alle justicie, hooghe, middele eñ nedere, eñ was, te dier cause, een van den viere beeren van Vlaendren; „dewelke vier beeren waren eñ zijn van meerdre digniteit in heerlicheden eñ preëminencien dan de andre hooghe justiciers van onsen voorseiden lande eñ graefscepe van Vlaendren". — A. Wauters, *Environs*, III, 488, *Les Bers d'Yssche*, bestrijdt deze beweering, ziet in de Beers slechts kniegenooten van de „ministeriales" of hooge officiers van het hof, resp. onzer hertogen en graven, en, te oordeelen naar de geringe uitgestrektheid hunner domeinen, kent hun slechts den tweeden rang toe in de leenroerige maatschappij. Wielant, *Tractaet van den leenrechten*, gewaagt van geen „Beers" en noemt Boulare alleenlijk als eene Baniere resorterende aan het princelijck hof van Aalst (blz. 11). Zoodat aan onze Beers niet toepasselijk wezen zou de definitie van Maigne d'Arnis, na Ducange, v°. Baro: *Alti barones*, gallice *hauts barons*, *hauts bers*, *magnates*, *qui et natalium prærogativa*, *praediis ac possessionibus et vassallorum numero alios praecellebant*. Volgens den heer Piot, in zijn schrift *Les beers de Flandre*, waren de Beers van Vlaanderen de *pares* of *pairs* van dat land, gelijk de *pairs* van Vrankrijk in het hunne; zij treden eerst op in het midden der XIIIe eeuw, en schijnen eenige bijzondere voorrechten in feodale zaken te hebben bezeten. Sedert de XVe eeuw werd de titel een louter eeretitel. Alle de Beers van Vlaanderen hielden hun leen van den graaf en niet van den koning van Frankrijk. Buiten de door den heer Piot vermelde openbare akten, waarin zij voorkomen, treft men ze nog gezamentlijk aan in eene oork. van den 8en aug. 1419, bij De Vlaminck, *Inv. d. arch. de Termonde*. || De derde wet eñ banck es genaemt de gezworne wethauders van de baronnie eñ heerlichede van Pamele, geïnclaveert binnen Audenaerde, die jaerlix vernieut werdt by den beer eñ heere van Pamele. *C. v. Auden. cah. prim.* a. 34. Item a. 36.

BEËRFELIJCK, bn. *Roerend*, fr. *mobilier*. || Dat oock den meyssionierde-man, ofte vrouwe, blijvende de langhstlevende, behouwt [behoudt] de have, eñ allen 't ghene voor haeffelijck oft be-ervelijck goet gherekent wordt. *C. v. Grimbergen*, a. 4.

BEËRFENISSE, zn. v. *Inbezitstelling*, fr. *mise*

en possession, *ensaisinement*. || Eñ vuijt crachte van sulcke beërffenisse eñ saisine treden eñ blijven d'erffgenaemen... int besith oft possessie van de goeden. *C. v. Antw. comp.* III, xiv, 32. Item. a. 34. Zie BEËRVEN.

BEERIE (Beerrije), zn. v. *Waardigheid van Beer*, fr. *dignité de Ber*. || Hare Hooch. Seren., als graven van Aelst, competeert... een hof van mannen,... voorsien van vele diversche schoone leenen, als daer zijn: de landen, beirrijen eñ baronnijen van Rhode, Gavere, Sotteghem, Boelaere eñ Schoorisse. *C. v. Aalst*, blz. 428.

BEERCLAUWE, zn *Beerenklauw*, fr. *acanthe*. || Voord, dat gheenen blaeuvaerwere voordan in gheenre manieren gheorloven en zoude [wezen] te vaerwene noch te werkene met calke, maer wel met beerclaeuwe, of emmer ten minsten met Bourghoenschen of Sommaeyschen hasschen. *K. lakengilde te Brugge*, *Vaerwers*, blz. 102. a. 2.

BEËRVEN, bw. 1) *Erven*, *door erfenis verkrijgen*, fr. *hériter*, *obtenir par succession*. || Vuytgenomen bastaerden gewonnen in overspel, oft die gewonnen syn van maesschap, die men noemt *incestuosi*, oft van gheestelycke persoonen, Godt suyverheyt gelooft hebbende, geheeten *nefarii*, die deselve leenen nyet en moghen beërfven, noch van vaders noch van moeders syde, eñ en moghen daerinne ook nyet deylen, al waert oock, dat de vrienden daerinne consenteerden. *C. leenhof v. Mech.* a. 65. Dat de qualiteyt van hoir, dewelcke de voorseyde N. aengenomen heeft, omme te beërfven de goederen in Brabandt, scheynt te influeren in de successie van Vlaemsche goederen. VAN DE VELDE, *Annot.*, 27 (1678).

2) *Inbezit stellen*, fr. *ensaisiner*. || Soo geringhe als ijmant afflijvich geworden is, soo worden sijne wettige erfgenaemen, bequaem om te erven, bij deser stads rechten gesaiseert oft beërft int besith van allen des afflijvigen erffelijcke eñ haeffdeijlige goeden. *C. v. Antw. comp.* III, xiv, 31.

BEEST, zn. In 't algemeen *Viervoetig dier*, fr. *quadrupède*. VERDAM, I. 681. || Van allen beesten.. ..Van elcken ossen oft verre, vj sts.; van elcker coe eñ veerse, iiij sts.; van elcken calve, j st.; van elcken verckene, ij sts.; van elcken hamele, j st.; van elcker oyen, 1/2 st.; van elcken lamme eñ oexkene, 1/2 st.; — van elcken lamme oft huecxken, 1/2 st. *Rekenk. v. Brab.* reg. 139 f°. 10, 12 v°. en 13 v°. 6 nov. 1542. **Beste beeste**, fr. *la meilleure bête ou vache*. || Soo wie saten heeft binnen Laken, eñ alster een sterft van dien die zaten houden, zoe sal dieghene die de saten heeft hebben de beste beeste die daer blyft, sonder eene, vuytgescheyden peerden, daer en es men niet aff sculdich met rechte. Ende en zyn daer egheen beesten, soe mach hy nemen het dbeste schoenheyt dat daer blyft, sonder een; eñ wairen zy zoe arm, dat zy beesten noch schoenheden en hadden, soe souden zy geven v st. borseghelts. *Rijksarch. Cost. Erfheeren te Laken*, a. 9. **Gehemelde beesten.** *Beesten, die gemuilband zijn*, fr. *bêtes qui sont muselées*. || Niemant en sal voortaen door achtervelden, hoybemden eñ andere weyvelden eenigh vee moghen stouwen anders dan met gehemelde beesten oft gemuylbant. *K. en br. v. Santhoven*, 1570. **Geseelde beesten.** *Beesten voorzien van een halster*, fr. *bêtes pourvues d'un licou*. || Die sijnen wech heeft door eens anders erve, moet dien gebruijcken met getijdich saisoen, ter minster schaede, met geseelde beesten eñ met goeder hoeden. *C. v. Diest*, VZ. XIX, 29. Met goeden toesichte te hebbene over sijne beesten, om deselve alleenelijcken geseelt daerdeur te leijdene. *C. v. den Kiel*, x, 15. *C. v. Deurne*, *impr.* a. 273. *Santhoven*, a. 149. **Horende beesten.** *Horenbeesten*, fr. *bêtes à cornes*. || Eñ onder dandere vorderen [*nl.* die capittulen prochialen eñ andere geestelijcke personen] hen op te heffen eñ te exigeren thiende vân den houte, hoy, cruyden, weyden, eñ van allen vetten horende beesten, scapen, lammerenwolle, enz. O. 6 oct. 1520. **IJseren beesten.** *Runderen*, *welke wezenlijk deelmaken van eene pachthoeve*, *met deze*, *op schatting*, *verpacht worden en na het einde van de pacht*, *even zoo goed moeten vertoond*, *zoo niet verrekend worden*, fr. *bestiaux qui font partie intégrante d'une ferme*, *qui sont loués avec celle-ci sur estimation*, *et qui*, *après l'expiration du bail*, *doivent être reproduits à leur valeur*, *sinon compensés.* Zie Schmeller u. Frommann, I. c. 1214, die Immerkue, ewige kue: *eiserne Kuh.* Maigne d'Arnis: *bestiae ferri*, *bestes de fer*, *quae domino non pereunt.* La Curne v°. Beste, 10°: Bestes de fer ou bestiaux de fer. Vie ook de Laurière v°. Chaptel. || Meerten van den Wyere.. seeght:.. Servaes de Costere seedt: dat..; alle welcke laten, int aenveerden van den voirs. pachtgoeden, hebben de beesten op diezelve hoeve gevonden, als peerden, coeyen, ossen, scapen ende verckenen, by zekere estimatie aenveerdt, om int affscheyden dezelve beesten zoe goet te latene als die by hen aenveerdt waeren, zoe zy die oic in huere affscheiden hebben moeten laten, ende mits dien zyn dezelve geheiten geweest *yseren beesten.* Maer hoe men dat geplogen heeft te doene voere zynen tyt opte voirs. goeden, dat en weet hy nyet te vercleren. Seeght oic, des gevraecht zynde: dat hy niet en weet te vercleren dat een gewoente aldaer tot Myerle (meyery v. 's Hbosch) wesen soude dat alsulcke beesten geacht souden zyn voere omberuerlycke goeden smaekende de nature van den gronde. Hy heeft oic nyet geweeten dat andere hoeven aldair gelegen, oft oic eenige andere dair hy kennisse af heeft, dyergelycke yseren beesten hebben, dan, heeft gesien binnen xx jaeren herwaerts, dat viere hoeven, te weten.., binnen der prochien van Myerle voirs. gelegen, insgelycx oic de beesten dairop wesende den wynnen van denselven hoeven gelaten eñ vutgegeven hebben op schattinge. *Rijksarch.*, *Leenh. v. Brab.*, *proces Van der Eycken § Thys* (1513), *Informatie*, a. 12. Eñ tot dyen, dat de voirs. impetrant seght: dat totten voirs. hoeven souden behoeren sekere beesten, die op prijserije eñ estimatie voirtyden den laten van denselven hoeven zyn gelevert, diewelcke zy altyts even goet moeten leveren, alsoe dat *yseren beesten* gheheeten wordden, geaffecteert eñ geapproprieert totten voirs. leengoeden, in sulcker wys, dat men die voere scatschulden oft personele actie nyet en soude moghen vercoopen. Ib. 13. Segghen die voirs. ghedaighde: dat, al mochte blycken, dat die voirs. beesten op estimacie gelevert zyn eñ *yseren beesten* ghenoempt wordden, zoe en volght dairvuyt nyet dat die souden annexeert oft approprieert zyn metten leengoeden oft andere onberuerlycke goeden, maer wordden *yseren beesten* alleenlyck ghenoempt om dies wille dat die den verpachtere oft meestere van der hoeven nyet af en sterven, maer staen ten laste eñ pericule van den late, die die op prijserije eñ estimacie ontfanghen heeft, eñ ten eynde van synder verpachtingen zoevele eñ goet moet wederom leveren. Ib. 14. Aengaende die ghereede goeden, als gelt, schulden, beesten (daeronder oock

begrepen zyn deghene die men noemt *yseren beesten*, te weten die [door?] eenighe laeten ofte pachters op hoeven oft winninghen onderghedaen worden eñ op ghelt zÿn ghepriseert. *C. v. 's Bosch*, VIII, 11. **Roode ofte swarte beesten**, fr. *bêtes rouges ou noires*. || Dat niemandt, wie hy zy, hem vervoorderе te schieten, jaeghen, noch gaeren te spannen, oft andersins naer herten, hynden, wilde zwynen, leyen [*nl.* wijfjes van wilde zwijnen], coddaerden, reeden [reeën], oft andere roode oft swarte beesten, van wat specie die moghen syn. *Pl. v. Vl.* 31 aug. 1613, a. 1. II, 394. (De eigenlijke zwarte beesten zijn de wilde zwijnen). **Witte beesten**, fr. *bêtes blanches*. || Item, van den witten beesten, als lammeren eñ scapen. V. D. TAV. 186 v°.

Spreuk: **De beest spelen.** *Zich op eene laakbare wijze gedragen*, fr. *se comporter d'une manière blâmable*. || Daarentusschen begonnen de vleeschouwers van Brussel de beest te spelen teghen de buytenbeenhouwers. *Luyster van Brab.* III, 84 (1510).

BEESTELIJCKHEIT, zn. v. *Dierlijkheid*, fr. *animalité, nature animale*. || Want, Here, myn sunden eñ beestelicheit sijn boven gheghaen die redelicheit. *Gebedb.* 15e E. Ps. 37. *Iniquitates meæ*.

BEESTENDRIJVER, zn. m. *Veehoeder*, fr. *gardeur de bétail*. || Als eenighe verckdrijver, schaepdrijver, gansendrijver oft eenigen anderen beestendrijver comen ter merckt. *C. v. den Kiel*, III, 12.

BEÊSTOCK (Bedestock), zn. *Gehucht*, *landsafdeeling*, *wijk of kwartier voor het innen der bedegelden*, fr. *hameau, subdivision territoriale, quartier ou section pour le recouvrement des aides et subsides*. || Dat alle de honden eñ verckens, ghesloten oft ghebonden ghehouden sullen worden onder den ghehuchte oft beestock daeronder de sieckte is. *C. v. Moll*, *Keure v.* 1596—1631, a. 124.

BEETEN, ow. 1) *Zijne woning vestigen*, fr. *se fixer, fixer son domicile*. Kil. Beeten, *fland. holl. descendere, sidere, considere, sedere*. || Alle deghuene die commen, vut Brabant oft vut Henegauwe, woonen in [t] landt van Aelst, die zijn haefdeelich; men heet se incommelinghen; ghelijk die commen van over de Scelde, indien zy beeten daer myn gheduchte heere vervolgh heeft van zijn mortemaine.. *C. v. Aalst*, blz. 645, 15e E.

2) *Van een paard afstijgen*, fr. *descendre de cheval*. || So quam de hertoghe van Orlyens uut Sinte Denijs wel met drie duust glavien.., zy beeteden van haren perden te voet eñ battelgierden hem omme stryden, eñ ontwonden hare banieren, eñ als myn heere van Bourgoignen dat zach, hy was deerste die beetede van den perde..; eñ de hertoghe van Orlyens eñ al zyn hoop saten weider up eñ trocken Sinte Denijs waert. OL. V. DIXMUDE, 71.

BEETSEL (Beetseel), zn. Schijnt eene schrijffout te wezen. || Men verbiet, op de mesdaet van XX s., dat niemen negheenrande vulhede, wasschel no beetseel, noch die men sculdech ware te werpenne in heimelycheden ofte in stille cameren, ne werpe op de strate binnen poerten van Audenaerde eñ van Pamele. *Kb. v. Auden. v.* 1338.

BEFAMEN, bw. Slechts in het deelw. BEFAEMT. *Door het algemeen gerucht als schuldig aangewezen*, fr. *désigné comme coupable par la rumeur publique*. || Dat geruchte of fame liepen op enigen borger of borgersse als dootslach gesciet were, dat dan die burgermeesteren eñ burgeren den befaemden terstont vangen eñ halden selen mogen. *C. v. Maastr.*, *Priv.* 23 oct. 1413, a. 10. Ib. *Oork. v.* 1409, blz. 471, 472. Vraechden voort of zy niet en wisten wie daerin [*nl.* in die moord] berucht eñ befaemt waeren. *C. v. Aalst*, I, blz. 500 (1436). Alle persoonen berucht, befaempt ofte bedreghen van eenige quaede faiten ofte delicten. Ib. VII, 10. Men en mach tegens niemant procederen bij inquisitie oft ondersoeck, dan in cas van swaere misdaden, die men sekerlijck weet dat geschiet zijn, eñ dat degene, daerop men ondersoeck wilt doen, daervan befaempt eñ berucht zijn, sonder dat d'inquisitie wort toegelaeten tegens persoonen van goeden naeme eñ faeme eñ daertegens egeen gerucht oft voorgaende diffamatie en valt. *C. v. Antw., comp.*, VII, j, 7. Ib. ij, 6, en v, j, 7.

BEGADEN, bw. 1) *Misvormen*, fr. *défigurer, difformer*. Kil. (Leelijck) begaeden, *deturpare*; ook *mishandelen*, fr. *maltraiter*. || Hy [*nl.* Willem van Loo] beval, dat men in de middel van der burcht eenen vleesbanc bringhen soude, eñ dat men daer Lambrecht van der Straten zoude afhouwen zyn twee voeten eñ zine twee handen; eñ driewaerf den lichame dedy slepen ontrent den Borcht; eñ dat ghedaen, doe was hy van den Borch ghesleept ter galghe eñ ghehanghen. Bet dan zy drie hondert, die boven Sente Donaeskeerke waren, boven den Steen eñ boven den loeve, sy saghen hoe Lambrecht begaet was. JAN V. DIXMUDE, 56. Diegeene die eenen anderen met opsette ongenadichlijc quetst, eñ overhoudt [overhouwt] zijn aensicht, hande eñ voete, eñ begeert dijen te teekenen eñ te begaden, dat hij nummermeer geëerdt oft ledegans man en zije, die misdoet al te veel meer, dan die eenen mensche wondt eñ quetst met heeten bloede, met slagen van avontueren. V. D. TAV. 148. Die XXjste maniere van criesme capitael is.. als iement een vrouwe, die kijnt draigt, slaet oft alsoe begaet dat die vrucht huers lichaems dairaf verderft. Ib. 79 v°.

BEGAEN, bw. 1) *In oogenschouw nemen, schouwen, bezichtigen*, fr. *inspecter, visiter*. || Behoert ten selven heerscepe vryhe voghelerye eñ visscherye in de loopende beken eñ waterghangen, vermeughende te doen begaen alle de beken, waterghangen, schaulocken eñ balluecken al 't voorseide heerscip eñ schauteedom deure, eñ de straetbereydinghe. DE PR. en BR. IX. *Nazareth*, 31. Voort, dat de heere van den Abeele vermach te begane met zyne wet banloken eñ waterganghen. Ib. V. *Gontrode*, 21. Vermach oock dezelve bailliu jaerlicx, binnen tyde dat de vruchten te velde staen, de heerweghen te doen beghane, eñ deghuene die te naer ghelabeurt ofte bezaeyt zyn te cnoopene eñ af te weerne.. *C. leenh. v. Auden.*, a. 13, (a. 10: de heerweghen eñ pontweghen te berydene eñ visenteerne). De vutloken, metgaders de stopselen van de velden, meerschen, weeden eñ bosschen, worden begaen by de praeters. *C. v. Aalst*, X, 17. De vutloken eñ waterleden doet de bailliu begaen alle jaere. Ib. 27 april 1415, a. 16. Voort zyn binnen den scependomme waterlaten, als die in tyden van jaeren ongherumdt zyn eñ begaen metten vutlokers, es de boete V s. p. Ib. a. 19. Van desen uutloken eñ waterleeden te begane.. — De bailliu mach wel metten meyere eñ IIII scepenen al dit selve begaen. — De Dendere eñ dOortelbeke mach men ooc begaen, eñ als die niet gheruymt en zijn.. *C. v. Aalst*, *Orig.* XXXI, 15e E. Dat van nu jaersdage voortan de pachteren van den assisen, ofte die de assisen van der poort weghen beghaen sullen, gheloeft sullen wesen bij haren ghescreften... — Die die assise begaet. DE VLAMINCK, *Vgb.*, 42 (1417). Oic sal die richter den dooden besuecken, dair hij doot leegt, eñ sijn

wonden besien, .. eñ sal bij hem hebben besochte eñ experte medecijns, dijen [die hem] begaen hebben. v. d. Tav. 177.

2) **Begaen eñ bestaen.** *Bezoeken, vrijen toegang hebben tot*, fr. *faire visite, avoir libre accès à*, en bij uitbreiding: *verzorgen, oppassen*, par extension: *soigner*. Kil. Begaen, *adire, obire, circumire*. || Behoudelijc dijen dat hem [*nl.* de schuldenaar, die volstrekt onvermogend is om te betalen] alsdan die crediteur oft aenlegger sal mogen aenveerden binnen zijnen huijse, opdat hij wille, eñ setten hem aldair drooge boven der eerden eñ drooge onder dack, eñ geven hem water eñ broots eñ stroos genoech, eñ doen hem voirt alsoe veele ijsers aen tusschen knije eñ knoesel als hem dat gelieven sal, zonder zeer oft wee doen; nochtans alsoe, dat hem zijn vrienden eñ magen altoes tusschen sonneschijne begaen eñ bestaen sullen mogen. v. d. Tav. 401. Zie ook ayeeren 2). Dat die goede mannen van den voirgenoemden ambachte van nu voirtaene hen scheerdesschen sullen moeten setten eñ stellen binnen den voorhuijse ter straten waert, tot sulcken behoirlijcken plaetsen als dat die ambachtscnape die wel begaen eñ bestaen mach, eñ daer men se hooren eñ zien mach, omme te calengeren dieghene die bij nachte scheren boven den tijt daertoe geordineert. *Droogscheerders te Diest, regl.* 1545, a. 19. Dat niemand binnen onzen landen van herwaerdsover eenighe dinghen den gaudsmeden ofte zelversmeden ambachte ofte næringe aengaende en sal moghen wercken, ofte te dien hende eenen anderen plaetse ofte logijst verleenen, dan.. tot zulcker plaetsen eñ also, dat men den wærclieden op haer werck ghevoughelic begaen eñ bestaen mach, eñ dat zy tot dien zullen ghehauden zijn ter straten uut te steken een gayole ofte traillie, om die te beter eñ ghevoughelicker te moghen bekennen. *Plac. v. Vl.*, 13 apr. 1551, a. 8. I, 804. An Jacques Naubroot, omme dat hy de persoonen van den voors. sterfhuusen [*nl.* pesthuizen] van buuten beghaen eñ bestaen heeft int halen van ware eñ substantie, die hemlieden noodtsakelic was, ten fine dat zy onder tvolck niet ghaen eñ converseren en zouden. Rembry, II, 181 (1562). N. N.., gevraecht: Oft hy hem catholyckelic ghedregen heeft tot zynen overlyden toe, mits dat zy [*nl.* eenige geestelijke persoonen] degheene zyn gheweest [die] denzelven Gheleyn in de voors. vanghenesse eñ tot zynen overlydene meest geayert, begaen eñ bestaen hebbende. *Troubles mar.*, I, 137 (1592).

wederk. Hem begaen ende bestaen. *Zich behelpen*, fr. *se tirer d'affaire*. || Als een moeder, zuster oft nichte dingen wille voir die liberteijt oft vrijheijt van hueren zone, broeder oft maegh, die hem zelven noch begaen noch bestaen en can. v. d. Tav. 319 v°.

3) *Bedrijven* (eene misdaad), fr. *commettre* (un méfait). || Sal die cleger sculdich sijn ten heyligen te zweren op die inqueste, dat hy nyemant en weet die de zaken begangen of gedaen hedde. *C. v. Maastr.*, Priv. 28 oct. 1418, a. 6. Weert, dat die daet binnen denen neesten darden daige met [*l.* niet] cont gedaen, ontboeden en woerde noch gecondicht an onsen amptman eñ scepenen, wie dien gedaen eñ beganghen hedde. Ib. *Oork.* v. 1409, blz, 468.

4) *Besturen, bezorgen*, fr. *administrer, gérer*. || Soo wie tot eenige momboirye gecosen eñ gestelt sal worden, die sal deselve moeten aenveerden eñ praghen,.. het en ware dat hy sy-selven daerteghen verontschuldighde met eenighe wettige redenen:.. dat hy boven de seventigh jaren oudt is,.. dat hy sieck is, soodat hij sijns selfs goeden niet en kan begaen noch besorgen. *C. v. Brussel, Weesk.*, a. 20. Christijn *administrare*.

5) Een feest, een lijkdienst, eene maaltijd. *Vieren, houden*, fr. *célébrer* (une fête, des funérailles), *tenir* (un banquet). Kil. *celebrare*. || Want tusschen onse huusarme van sente Goedelen prochie eñ onse capittele vorseit ghemaect siin eñ gheveest (*sic*) euweleke vorwaerden, alse van der vorseider huusarme groten gheesthuse ons te leenne alle jare, omme de feeste van den heilighen Sacramente eñ de maeltiit daer te begane. *Godsh. v. Brussel*, H, 1201, n°. 124 (1362). Do vorseide feeste [*nl.* van het h. Sacrament] daerin [in het groot Geesthuis] te begaene eñ te bestaene, vore eñ na, ghelijc als men ghewoenlec heeft gheweest tot hare [tot hiertoe]. Ib. *lade* B, 177 (1362). Bidde voer dat ghemene volc; setti voer die clercscap; sprec voer dat ynnighe wijflike kunne; alle mote sin vernemen dine hulpe die hoghe begaen dine ghehuechnisse. *Getijdb.* XVe E., 21. *quicumque celebrant tuam sanctam commemorationem*. Laet ons mit eendrachtighen dienste hoechlike begaen dese hoghe hoechtijt. [*nl.* Kersmis] *Hondert merkinge*, 129 v°. Mit vroelicheit laet ons begaen die ghehoechnisse der alresalichster maghet Maria. *Getijdb.* 15e E. f°. 50. De lancxstlevende mach oock in den sterfhuyse blyven woonen... totdat de uytvaert, zevenste eñ dertichste zyn begaen eñ gecelebreert. *C. v. Lier*, xv, 51.

6) *Onverwachts aanvallen, overvallen*, fr. *attaquer, assaillir à l'improviste*. || Weert in onversienden poenten,.. eñ also haestelike noetsake overquame dat ons oft ons lant, of die stat aensnede in eeniger manieren, te weten, of die stat van vianden begaen wurde, oft een portere van vianden gevangen gelijt worde.. *O. Liége*, 18 nov. 1404, a. 4. *Sint-Truiden*.

BEGANCKENISE (Begenckenisse), zn. v. *Viering, het vieren van een lijkdienst, en de lijkdienst zelve*, fr. *célébration de funérailles, et les funérailles même*. Kil. *exequiae*. || Staet hoe men eenen princen begenckenisse doet. *Rekenk. v. Brab.*, reg. 131, f°. 158 (15e E.). Derfgenamen van den dooden moeten altyt tot heuren laste eñ coste alleene betalen.. de costen van der beganckenisse, van der uytvaert eñ mede van der maeltyt derselver, eñ voort oock de costen van de viie eñ dertichste eñ jaergetyden. *C. v. Lier*, xv, 52.

BEGAVEN, bw. *Begiftigen, toerusten met geestelijke gaven*, fr. *doter de dons spirituels*. || Laet si begavet werden met dinen heilighen in die ewighe glorie. *Getijdb.* 15e E. *Aeterna fac cum sanctis tuis in gloria numerari* (*Te Deum*).

BEGEEREN, bw. 1) (In rechte). *Eischen, vorderen*, fr. *requérir* (en justice). || Voert zegghe wi: alse vremden man up vremden man, ofte man van binnen up vremden man, beghert [h]achtinghe int heerscheep van Everghem, dat es de here van Gavere schuldech te berechtene. 8 febr. 1276. Soe verre die gevangene zijne voorgaende confessie revoceert, eñ begeert assistentie van procureur, soè wordt hy *ordinarie* te rechte gestelt. *C. v. Brussel*, 1570, a. 13. Ten derden dage of genechte moet de evincent sijnen pandt wederomme brengen eñ presenteeren in der hoogher gebannender vierscharen, voer schoutet, burgermeesteren eñ scepenen, eñ begheeren voirt recht. *C. v. Antw.* 1545. iv, 8. Dit leste vonnisse geweesen synde, moet de evincent

comen voir den schoutet, ter presentien van scepenen, eñ versuecken gemaent te hebbene om recht,.. eñ begheeren zynen pandt te lossene. Ib. a. 9. Partije, die vrede heijst eñ begeert is schuldich oock vrede te geven eñ te houden. Ib. *comp.* VII, vj, 7.

2) **Begeeren te campe.** *Uitdagen in tweegevecht*, fr. *provoquer en duel.* || Die eenen man begheert te campe, moet eerst causeren voor den prince van den lande de sake. *Leenr. v.* 1528, c ij v⁰.

3) Aelmoessen. *Bedelen, om aalmoezen vragen*, fr. *mendier, demander l'aumône.* || Dat niemandt, hetsy mans oft vrauwen, hemlieden en vervoorderen van nu voortan te bidden oft aelmoessen te te begheren. *Plac. v. Vl.*, 7 oct. 1531. I, 757. De groote menichte van aerme, eerlicke ambachtslieden, die de aelmossenen van den disch secretelic begheerden. REMBRY, II, 246.

4) Een geselschap. *Verlangen er in te treden, er deel van te maken*, fr. *désirer entrer dans une société, d'en faire partie.* || Soo wie tgheselschap der voors. schutterije begheert, die sal hem scrijven oft doen scrijven op de schouwe [den schoorsteen] der voors. cameren, eñ daer gescreven blijven drije sondagen achtereen vervolgende. Ende soo verre hij binnen den drye sondagen voors. niet wtgewischt en wort, soo sal men [*l.* men hem] op den derden sondach ontfaen.. Hierinne versien, oft eenich geselle tvoors. geselschap begeerde eñ versochte te nemene op eenich van den vry costdagen, op de papegaeyfeeste, oft op ander dagen alst geselschap vergaerdert sal zijn, dat men denselven geselle.. alsdan sal mogen aennemen eñ in den eedt stellen, sonder op de schouwe te scryvene. *Handboog te Diest, Stat. v.* 1531. a. 1.

BEGEERINGE, zn. v. *Zondige begeerte, hartstocht*, fr. *désir coupable, passion.* || De minsche sprac: Och, wat bediedt dat, dat dese lieve minschen niet vort en gaen? De antworde sprac: Dat es dat hare die nature heimelijc soect eñ hare scalke begeringhe niet te gronde en heeft leeren bekinnen. *Aller kerstb.* 48. Zie VERDAM, I. 698, 2).

BEGEERLIJCK, bn. *Waardig om begeerd te worden, begeerlijk*, fr. [Kramers] *désirable, qui mérite d'être désiré.* Kil. Begheerlick, *desiderabilis, desiratus.* || Sie [*nl.* die gherichte des Heren] sijn begheerlic boven gout eñ boven seer duerbare stene. *Getijdb.* 15ᵉ E. 17 v⁰. Ps. 18/19. *desiderabilia.* Di moet mijn hert minnen, Du biste mijn scat, dier gheen scat gelijc is, dien ic mit ziel eñ mit live begeer te ontfangen. *Hond. merkinge*, 61. O alreclaerste, ewige Wijsheit, ic bidde di, dat dine begheerlike teghenwoerdicheit moet verdriven alle vreemde dinghe wt minen herten. 78. O Du, alresuetste, glorioeste, begeerlicste Maria. 110. v⁰. O begeerlike Ihesu, laet mi gevoert worden in Di, als in een einde alre dingen. 120. Eñ si brochten den bruederen Cristi, die droevich waren om sijnre doot, die seer begheerlike bliscap. 139 v⁰.

BEGEERT, verl. deelw. v. BEGADEREN. *Vergaderd*, fr. *rassemblé.* || Eñ doe alle die heeren comen waren te Parys, so warer [waren er] begheert beth dan hondert duusent mannen. JAN v. DIXMUDE, 2.

BEGEERTE, zn. v. 1) *Gerechtelijk verzoek*, fr. *requête.* || N. N., ghezwoorne erfscheeders,.. hebben, met N. N., daerover gheroupen, ten verzoecke eñ begheerte van N. eñ N., ghevisiteert tgheschil als tusschen hemlieden beeden was. *C. v. Auden.* 2ᵉ d., 6 febr. 1537.

2) *Liefhebberij, drift, bijzondere neiging*, fr. *penchant, passion.* || Alle denghenen, die onse letteren sullen zien oft hooren lesen, eñ sunderlinge allen edelen schutterlycken hertten, die met enige [innigebegerten beminnen die groote menichfuldige ge] nuchte eñ blyscap van den spelen van den hantboge. *Sermens*, 29 apr. 1551, *proœm.*, blz. 25.

BEGEVEN, verl. deelw. *Kloosterling*, fr. *religieux.* || Dat wi, suster Beatrijs, gheheeten abdesse van Zuieveke, eñ toonvent van derzelver stede, consenteren eñ willen dat Henric van Adenghem... ontfa eñ heffe, te zuster Mergrieten bouf van Cleempitten, sijns wijfs, ver Kerstinen, nichte, die met ons begheven es, drie pont jaers. DE VLAMINCK, *Zwijveke*, juli 1309. Zie VERDAM, I. 701 702, NIJHOFF, *Gedenkw.* I. 340, en de aldaar aangehaalde schrijvers.

BEGEVEN, bw. *Uitgeven, in betaling geven*, fr. *donner en payement.* Kil. *Erogare.* || Van N., die ghecalengiert was eñ ghevaen, van dat hij ij Brabantsche mott [oenen] begaf, elken omme een gro. jeghen tvoerbot.. — Van N.., die ghecalengiert was eñ ghevaen, omme dat hy eenen Dornicschen scilt begheven wilde jeghen tvoerbot. *Rek. baljuws. v. Gent*, nʳ 1721 (1367).

BEGIETEN, bw. *Nat maken, bevochtigen*, fr. *mouiller.* || Die vercochte coeren in scepe, dat begoten ware sident dat gheladen was, verbuerde x lb. *Kb. v. Auden. v.* 1328. *Van den grane.*

BEGIFTEN, bw. *Begiftigen, beschenken, begunstigen*, fr. *gratifier, doter.* || Hoedat zy, supplianten, [*nl.* de munters], beghift eñ versien zyn van vele schoone privilegien, exemptien eñ vryheyden. *Plac. v. Brab.* Juni 1559. I, 245. Kindt ofte kinderen beghift zijnde by vaeder eñ moedere, oft eenigh van hemlieden, mag met derzelve ghifte blyven uut den sterfhuuse van den ghevers. *C. v. Kortrijk*, XVII, 1. Die specialick beghift es met huus ofte erfve, es ghehauden te betalen de last daerop gheaffecteert, al waert dat den donateur voor dezelve lasten oock personelick verbonden ware. *C. v. Auden.* VIII, 4. Eñ sorteren deselve ghiften [*nl.* metter waermer hant], behaudens dat den ghever hem ontmaekt eñ leveringhe doet bij proprietijt van den gegevenen goede, eñ de begifte, oft syns machtigh, deselve aenveerde. — Onterffenisse eñ erffenisse gedaen van huijse eñ erve, dat veralieneert wort, is gerekent eñ ghehauden voor suffisante traditie, al oft de begifte in reële possessie ghestelt waere.. — Huwelijcke ghifte erft *ipso facto* den beghiften.. *C. v. Edingen*, IX, 2, 3, 4.

BEGINASE, zn. v. *Begijnhof*, fr. *béguinage.* || Ter infirmerien behoef in de Beghinase, die men seit in den Wijngarde, te Bruessel. *Chartb. Beg. Brussel*, f⁰. 214 v⁰. (1335). *Schep. v. Wambeke.*

BEGINE, zn. v. *Bagijn*, fr. *béguine.* || Vortane, gheene wedewe, noch beghine, noch dieghene die in ordenen gheet, en sal niet sitten omme gheld. *Kb. v. Antw.* a. 172.

BEGINLIJCK, bn. *Aanvankelijk*, fr. *originel.* || Ay [Maria!] rivier eñ suver, milde waterganc der ewiger grondeloser fonteine, die hoer beginliken oorspronck ontfangen hevet in den grondelosen herten des vaders der ontfermherticheit *Hond. merk.* 103 v⁰.

BEGINNEN, ow. (Met het vz. *aen*). *Aanraken, raken aan het lijf*, fr. *toucher au corps.* || Egheen porter en sal eenen vreemden man moeten vree gheven, noch daertoe gedwongen sijn; mer ghijft hij dijen met zijnen vrijen wille, zoe sal der vree alsoe mechtich sijn off hij dijen eenen portere gegeven hedde. Mer begint der portere sonder noet-

zaeck aen den vreemden man, soe sal hij den vrede moeten geven, gelijck alsoft hij porter weere. *K. v. St.-Truiden* v. 1366, a. 3. Waarop volgt: || Soe wat portere den anderen ierstwerve binnen vreede „geraeckt" stekende, slaende oft anders in enighe wijs strijlicken. **Beginnende menschen.** In de ascetische taal: *zij, die zich nieuwelings aan een godzalig leven toewijden*, fr. *ceux qui se consacrent nouvellement à une vie dévote.* || Wet, dat beghinnende minschen seer nutte ware, dat si enen Gods vrient [*nl.* eenen heilige] ute sochten, eñ dien volchden, eñ hen telieten in Gods stat. *Aller kerstb.* 76.

BEGINNER, zn. m. Van een gerucht. *Hij, die de eerste een gerucht verspreidt*, fr. *celui qui, le premier, répand un bruit.* || Dat fame bij wijlen hueren oirspronc neemt van den fayte, gelijc als in den misdaden, bijwijlen van den persoene, eñ dat in ij manieren: somwijlen van eenen beghindere oft vuijtghevere der famen, dijen men niet en weet wije hij is; eñ bijwijlen bij eenen acteur eñ voirtsettere, die men wel weet. V. D. TAV. 165.

BEGORDEN (met kinde), bw. *Bevruchten*, fr. *rendre enceinte.* Kil. *gravidam reddere faeminam.* Begorde vrouwe j. bevruchte. || Int jaér xv^c eñ drie, quam hertoghe Philips weder.. uut Spaengnen... Eñ liet zyne gheselnede aldaer begort met kinde, als hy van haer schiet. PIOT, *Chron.* 284.

BEGRACHTEN, bw. *Voorzien van eenen gracht*, fr. *pourvoir d'un fossé.* || De pachter moet tvoirs. goed laten begracht eñ betunt, also hijt in sijnen pacht beseten sal hebben. DE PR. en BR. IX. *Nazareth*, 14 (1470). Welcke bosschen hij, suppliant, heeft doen begrachten eñ beheijmen, om die van schaden, die de luijden eñ beesten daerinne doende waren, te bevrijen eñ behueden. *Rekenk. v. Brab.* reg. 138, f°. 107 v°. 27 apr. 1530. Ib. f°. 42. De huusynghen eñ boomen staende up de mote van eenen leene besloten met een walgracht,.. blyft eñ volcht den leene de beste vurst. *C. v. Auden. Cah. prim.* vi, 9.

BEGRAFENISSE (Begraeffenisse), zn. v. *Uitvaart*, fr. *funérailles.* || Item, sal sijne huijsvrouwe eene eerelijcke begraeffenisse ofte uijtvaert doen doen naer sijnen staet, eñ die vrinden tracteren, dier toe sullen worden geroepen, ter discretie van sijne huijsvrouwe. *Testament*, 18 mrt. 1624.

BEGRAVEN, bw. 1) *Voorzien van eenen gracht*, fr. *pourvoir d'un fossé.* || Eñ al wairen dair ij wallen, elc behuyst eñ begraven binnen éénen cyngel, soe en souden die ij wallen mair voir éénen wal gehouden zyn, alsoe verre als die niet éénen vuytganc eñ inneganc en hadden. V. D. TAV. 229. Zie BEGRACHTEN.

2) *Beeldhouwen*, fr. *sculpter.* || Een bedstat begraven. Een voetenscrijnen begraven. Een begraven coetse metten bedde. Een hoeghen begraven seytel. Een begraven scrijnken. Een begraven tritsoer, met ij sloten, in welich vonden es.. *Inv. v.* 1489.

BEGRIJP, zn. o., mv. *begrepen.* 1) *Omheining, omvang, omtrek, beluik, bijvang, omschrijving*, fr. *enclos, enceinte, pourpris, circonscription.* || Dat begrippe van hare stat [*nl.* van het gesticht] eñ van hare huyse en sullen sy [*nl.* de kloosterlingen] in gheenre manieren vutgaen noch overtreden. Juli 1277, a. 7. Van der woeninghe in Scaffen. Item, heeft hi [*nl.* heere Thomaes], eñ sal behouden die woeninghe van Scaffene, metten begrepen eñ datter toe behoert. *Scheid. v. Diest*, f°. 50 (1337). Aldus gelukkiglyck beneden gerocht zynde, eñ niemant my ziende, ben ik, vol benauwtheyd, langs den hof door de haege ongehindert uyt het kloosterlyck begrijp ontvlugt. *Belg. Mus.* VIII, 150. *Tempelheeren*, 14^e E. Soe wye eenen poorter in syn eygen woonhuys of den begrype van dijen.. overlast coempt doen, verbeurt syn lyff eñ syn goet. *C. v. Antw.* 1545, I, 61. Alle degene, die binnen het begrijp eñ paelen van de vrijheijt geboren worden. Ib. *comp.* I, I, 3. Soe verre ijmant een poorter oft ingesetene binnen sijnen woonhuijse oft begrijp van dijen.. gewelt oft overlast dede. Ib. VI, iij, 20. Dat iemandt eenen inghesetenen binnen sijnen huijse oft begrijpe van dien... fortse, ghewelt oft overlast dede. *C. v. Deurne*, *impr.* a. 33. Dat niemandt hem vervoordere te schieten, jaghen, noch gaeren te spannen.., binnen onse vrye wouden, bosschen, waranden, oft een halve myle daerontrent, dwelk is het begryp van hunne duwieren, daer de wilde beesten hun aes haelen. *Pl. v. Vl.*, 31 aug. 1613, a. 1. II, 395. Supplicatie... inhoudende, dat deselve stadt, sijnde van seer cleijn begrijp eñ van egeene traffique. *St.-arch. te Diest*, *Octrooi* 13 mei 1679. De wooninghe was in het beghinsel soo vernepen, dat wy selve [*nl.* de Jesuieten] elders, om onse diensten te kercken moesten gaen, eñ een huys voor de scholen buijten ons begrijp hueren. *Acad. d'archéol*, 1856, blz. 246 (17e E.).

2) *Inhoud* (van een schrift). *Begrip*, fr. *teneur, contenu* (d'un écrit). || Darin sal onse amptman den partien gerieven eñ execucien doen na begrijpe eñ inhout van diesen tieghenwerdighen privilegien. *C. v. Maastricht*, *Oork.* v. 1372, blz. 485. Willen wy [*nl.* amptman, enz.] dat het [statuyt] naer 't begryp van sijne woorden vast eñ stade gehouden worde. *C. v. Brussel*, *Stat.* 1417—1432, a. 8. *Prescriptie.*

3) *Geest van onderneming*, fr. *esprit d'entreprise.* || Hy [*nl.* Jan Hyoens, kapitein der Witte kaproenen] was een man van stouten begripe. JAN V. DIXMUDE, 260.

4) *Berisping, verwijt, bestraffing*, fr. *reproche, répréhension.* || Dat elc sijn huys binnen desen termine sal moghen doen decken met tichelen, teshen male, of half te male, oft een vierendeel te male, eñ niet min, sonder begrijp. *Kb. v. Antw.* a. 197 (1391). Sullen de brouwers moghen beghinnen brouwen eñ ondersteken 't sondags avonts eñ tsheilichsdages avonts, sonder verbueren ofte begrijp van den heere, ofte van haren gheswoornen. DE VLAMINCK, *Acc.* 10 (1399). Die coninghinne van den brode mach met huer bringhen twee van hueren gespelen, sonder begrijp. A. WAUTERS, *Sermens*, *Stat. v.* 1426, a. 9, blz. 24. Vutghesteken weduwaere ofte weduwe, die de aeldinghen van den overleden sal moghen vutcoopen sonder begrijp, eñ niemandt anders. *C. v. Veurne*, XI, 4. Dat die dekenen eñ gesworenen sonder begryp eñ sonder misdoen den misdedigen vervolgen mogen. A. WAUTERS, *Sermens*, 4 mei 1381, blz. 4. Sonder verbueren ofte begrijp van den heere. DE VLAMINCK, *Acc.* 10 (1412).

5) *Geldelijke of lichamelijke bestraffing*, fr. *punition pécuniaire ou corporelle.* || Desgelijcx en is niet ontfanckelijc om te mogen ageren een persoen die, mits valscheijt, hadde voir den richter sijn trouwe verzwooren, eñ dat hij dairaf te begrijp gestelt waire geweest eñ gecondempneert openbairlijc *infamis* eñ verschaemt. V. D. TAV. 24.

BEGRIJPELIJCKHEIT, zn. v. *Vervalsching der waarheid*, fr. *altération de la vérité.* || In alle contracten van versekeringe oft assurantie moet

men gaen eñ handelen ter goeder trouwen, sonder begrijpelijckheit, argelist oft bedroch. *C. v. Antw. comp.* IV, xj, 56.

BEGRIJPEN, bw. In verschillende opvattingen. 1) Eenen muer. *Grijpen in*, *invaren*, *zijnen bouw of zijne timmering sluiten*, *vastmaken aan eenen muur*, fr. *pénétrer dans un mur avec sa construction*, *l'y rattacher*. Zie VAREN IN. || Soo wie eenen gemeynen muer met sijn timmeringe begrepen heeft, eñ daerin vóór desen tydt redelijck licht gemaeckt ten goeden waerts van d'ander partye, die sal dat alsoo behouden. *C. v. Brussel*, *Stat.* 19 apr. 1659, a. 19. Christijn: *qui suo aedificio comprehendit murum communem.*

2) *Betrappen*, *op de daad vatten*, fr. *attraper*, *prendre sur le fait.* || Waert dat enich handtdadighe begrepen worde mitter verscher daet, dien sal men ghevanghen houden also langhe hent dat [totdat] men weet dat die ghewoynde man also sterc sij, dat hi van dien woynden nyet sterven en moghe. *C. v. Maastr. Oork. v* 1372, blz. 441.

3) *Ontwerpen*, fr. *projeter*. || Dat oick eenen grooten deel, meerder van maten dan die yerste stucken begrepen waren te makene. *Rekenk. v. Brab. Acquits du domaine* (1541). Want, in tiden voirleden, alrehande discort, twist eñ debat opghestaen waere in onser stad van Bruessele, tusschen die gulde van der scutterien van den voetboge, genoemt de grote Gulde.., eñ eenre gheselscap van den voetboge, die opgeset eñ begonnen was.. in die eere van Sinte Laureins int Waermoesbroeck, die aldaer in zynre capellen hair geselscap eñ gulde begonnen eñ begrepen [hadde]. A. WAUTERS, *Serments*, 4 mei 1381, blz. 4. Want eenighe van onze ondersaten ons ootmoedelick verzocht hebben te moghen onder hemlien eenen tijd langh examineren zeker beworp van zommighe andere poincten eñ articulen, die wij hebben laten begripen angaende andere partien van der navigatie. *Plac. v. Vl.* 29 jan. 1549, a. 33. I, 378. Op de conditien, ordonnantien eñ statuijten, die sij supplianten daeraff hebben begrepen. A. WAUTERS, *Canal*, 18 mrt. 1562.

4) Eene misdaad. *Onderstaan*, *ondernemen*, *bestaan*, fr. *entreprendre*. || Waerom si [*sl.* de Sinttruidenaers], vervallende in der misdaet der ghequetster heerliker moghentheit, van allen eñ yegheliken horen eeren, rechten, vriheiden,... eñ om aldustenighe begrepen misdaet, onwerdeghe, met rechte ghepruefi [de zin vereischt: gepriveert] werden. *O. Liége* 17 mei 1393, *proom. St.-Truiden.* Soe wie.. den anderen.. opliepe, sluege, steke, worpe off stiete, open wonden maecte, off ander mesdaet off onsedicheyt dede eñ begrepe. *C. v. Maastr. Oork.* 11 mei 1428, a. 1.

5) Vastheid. *Bestendigheid*, *duurzaamheid verkrijgen*, fr. *acquérir de la stabilité*. || Eñ opdat alle dese voerseide [*sl. omnia praedicta*] macht der euwigher vesticheit begripen mogen, soe hebben wij onse groete ziegelen desen teghenwoerdigen letteren doen aen hanghen. *C. v. St.-Truiden*, § 21.

6) Ten huwelijk. *Ten huwelijk nemen*, *huwen*, *trouwen*, fr. *épouser*. || Dat dezelve Servaes, hebbende thuwelicke begrepen een jonghe eerbaer dochtre van goeden vrienden eñ maghen,.. zonder hem gheensins willen tot eenighe eerlicke negociatie voughen. *C. v. Brugge*, II, 502 (1546).

7) *Lichamelijk straffen*, fr. *punir corporellement*. || Eñ hadde hij tanderen tijden gestolen gehadt, oft dat hij dairaf hadde begrepen geweest oft gecorrigeert, bij banne oft bij teekeningen van der ooren oft anderssins, soe soede men hem hangen. v. D. TAV. 82.

8) Ook figuurlijk met *God* als onderwerp. *Straffen*, *tuchtigen*, fr. *reprendre*, *châtier*. || Heere, en begrijpt my niet in dijnre verbolghenheit, noch en beschelt my niet in dinen toern. *Gebedb.* 15e E. 3. Ps. 6. *Ne arguas me.*

9) *Berispen*, *wraken*, fr. *blâmer*, *reprocher*. || Eñ waert so, dat iemen ghinghe of dade iegen onse sauvegarde vors., dat zij [*sl.* de baljuws enz.] daerin onze recht eñ heerlicheit verwaren up de misdoenres, also behoren zal, zovele derin doende, dat wij hemlieden van ghebreke niet hebben te begripene, up al dat zij houden van ons. DE PR. en BR. II. *Evergem*, 140 (1356).

10) **Met gichte begrijpen.** *Wettelijk in bezit gesteld worden* (van een onroerend goed), fr. *être légalement mis en possession* (d'un bien immobilier). || Alsoe dat der voers. Henr. meynde, dat hi siin helicht voertijts, nae doet sijns vader eñ moeders, ontfaen hedde eñ met ghichten begrepen. *Hof te Nonne Mielen*, 1421.

11) **Begrijpen in rechte**. *In rechte verschijnen*, fr. *ester en jugement*, *en justice*, *à droit*, *comparaître*, lat. *stare in judicio*. || Noch en sullen in rechte noch justitie, als aenleggers oft voerwerders (*sic*) staet, sulcke jongers [*sl.* minderjarigen] niet mogen begrypen, tsy dan by authorisatie van haren mombors. *O. Liége*, 8 jan. 1580, a. 19. *Weeskamer te St.-Truiden.* **Begrijpen sijn hooft, — een hooftvaert, ten hoofde gaen.** (Van eene schepenbank). *In duistere of twijfelachtige rechtszaken het vonnis* (*leering*) *halen bij zijne wettige hoofdbank*, fr. (d'un banc d'échevins). *dans des causes obscures ou douteuses*, *chercher la sentence* (*enseignement*) *auprès de son chef de sens légal.* || Als van den geschille hangende voor ulieden in recht tusschen N.. eñ N.., daeraf ghy aen ons u hoet begrepen hebt, na aensprake, verantwoorden, enz., soo leeren wy u te wysen voor een vonnisse: elck van den voors. partyen te „staen op haer versche voeten", qualyck aengesproken eñ qualyck verantwoort. MARTINEZ, 47 (1461). Van misgrijpe eñ abusen van rechte, die ennige wethouders in hueren bewijnde oft vonnisse begaen mochten, het waire tegen huer gesette rechten, keuren ende costumen, oft dat zij huer hoot begrijpen, oft, tot hueren hoede beroepen zijnde, die zaken anders hueren hoode overbracht hadden dan die voir hen bedingt wairen, eñ oft zij ennige vonnissen anders vuijtwijsden dan hen bij hueren hoode waire geleert, dairaf behoort die kennisse den prince. v. D. TAV., 378. Als op eenen gedinge een hootvairt begrepen wort, soe hebben beijde de partijen geplogen den hootcost gelijc in te leggen. Ib. 207 v°.

12) **Te voren begrijpen.** Letterlijke vertaling van *praeoccupare*, in den Statenbijbel vertaald door „te gemoete gaen", en bij de Sacy, door *se présenter*. || Syn aensicht laet ons te voren begripen met belyen. *Getijdb.* 15e E., 14 v°. Ps. 94/95. *Praeoccupemus faciem ejus in confessione.*

BEGRIJPER, zn. m. *Degene*, *die berispt of wraakt*, fr. *celui qui reproche ou blâme*. || Waert by also, dat de voors. kercmeesters.. in ghebreke waren omme de voors. lampte te houden barrende,.. eñ dat daerof begrijpers eñ calengierders zijn, zullen beede de prochiepapen van Maldeghem eñ [de] helichgheestmeesters van Maldeghem.. zelven de vors. rente aenveerden. DE PR. en BR. VIII. *Maldeghem*, 113 (1444).

BEGRIJPICH, bn. *Begrijpend*, *bevattend* (met

het verstand), *verlicht*, fr. *saisissant* (intellectuellement), *éclairé*. || Doen dit dine ziele anesach, doen wart si alsoe sere onsprekelike blide eñ begripich, eñ spranc van vroude ute haer selven. *Aller kerstb.* 68.

BEGROETEN, bw. *Uitnoodigen*, *noodigen*, *nooden*, *verzoeken*, fr. *inviter*, *prier*. || Soo wanneer een van de voorseyde ghuldebroeders ofte ghuldesusters compt van lijve ter doodt, soo worden alle ghuldebroeders ghehouden metten lijcke te gaen, eñ de ghuldesusters te commen offeren, daertoe begroet zijnde. *K. d. boekhandelaars te Brugge*, 1628, a. 33. Indiender eenighen harynck, salme, molue ofte anderen visch niet ghoedt bevonden en waere, zullen [*nl.* de warandeerders] begroeten haerlieder ander confreren, omme de warrandatie ghesaemdelick te doene. Rembry, I, 351 (1643). Betaelt aen N. eñ N.., acht ponden 2 schellingen 8 grooten, over hemlieden vaccatien op den 2en januari ghereyst thebben naer N. N.., om te spreken an Hare Hoogheden den hertogh van Malbourough eñ prince Eugene,.. eñ deselve te begroeten tot het noenmael op het stadthuys deser stadt. *Messager*, 1875, blz. 475 (1708—09). Gelyck oock den deken, preufmeesters, eñ warandeerders gehouden zullen wesen metten lijcke te gaen t'elckent als sij ter begraevinge van eenige overledene guldebroeders ofte heurlieder huijsvrouwen zullen begroet wesen. *O. P.-B. autr.*, 1 aug. 1714, a. 22.

BEGROOTEN (Begroeten, begroiten), bw. 1) *Vergoeden*, *aan deelhebbers het batig verschil eener afrekening uitkeeren tot gelijkmaking der deelen*, fr. *bonifier*, *payer à des copartageants la soulte ou le solde d'une liquidation pour égaler les parts*. || So wien dat de beste cavel ghebuert, dat hy den andren begroeten sal in 't avenant van der werdden van den ghelde datter omme ghegheven was.. Eñ alse van den vorscr III parcheelen van leenen, so dinct scepenen redelic, dat elc ontfae deene deene heelt, ofte dat sy composeren eñ elc anderen begroiten. *C. v. Gent*, I, 26 oct. 1396.

2) *Vergrooten*, *vermeerderen*, *verhoogen*, fr. *augmenter*. || De priseringe van de goeden die de vergeldinge [*nl.* der haverij-gros] moeten doen en wort niet begroot oft vermeerdert mette vracht van den schipper, noch oock mette thollen oft ongelden. *C. v. Antw. comp.*, IV, viij, 144. Dan, voor soo vele raeckt de geworpen goeden, die verloren sijn, eñ daervan oversulcx den eijgenaer niet en can genieten, maer vergeldinge moet geschieden, gelijck van alle andere schade die in groote avarie compt, daervan is men gewoon eñ moet men de vracht oock in rekeninge brengen, om de schade daermede te begrooten tot verlichtinge van den schipper, die, niettegenstaende den worp, totte selve vracht is gerecht, eñ daeromme bij de generaele verdeylinge daervan vergeleken moet worden. 145.

3) *Straffen*, fr. *punir*. || In desen tyde, zo stond tland in grooter onrusten, zo lanc zo harder, eñ worden de castellerien jeghen de steiden schillende, eñ tland, dats te wetene de drie steiden, hadden ghesloten voortanne omme gheen berecht te commene te myns heeren rade, als van pointen die haren vryheiden touchierden, eñ worden hemzelven begonnende begrooten eñ coregieren by bannen die tjeghen hare vryheiden ghinc. Ol. v. Dixmude, 30. Doe so droughen zy overeens [*nl.* de Vlamingen], dat sy gheene lieden van wapenen vry gheven zouden die gheene Vlaminghen waren, maer souden hem begrooten daer zy mochten, also zy daden, want zy wierpen vele lieden of van den Artoisienen eñ begrooteden hem wel, by denwelken sy zeere ghehaet worden met alle den Waels die by myn heere waren. Ib. 65.

BEHACHTEN, bw. **Behacht goet**. *In beslag genomen goed*, fr. *du bien saisi*. || Die behacht goet aneveert, dat metten rechte es behacht, hi es om iij lb. ieghen den heere. *K. de meierij v. Loven*, 1312, a. 22. Soo wie eenich beset oft behacht goet aenveert eñ in fraude van den crediteuren versteeckt, eñ men tvoors. goet onder hem bevonde.. *C. v. den Kiel*, vi, 10. De *C. v. Deurne* v. 1571, vii, 10, hebben in een schier woordelijk gelijkluidend art. „beseth oft behaelt", en de *Impr.*, a. 393, „beseth oft bejaeght".

BEHAELT, verl. deelw. van behalen. *Verbrod*, fr. *gâté* (figuurlijk). || Labsters, calsters, hoeren eñ jonckwyfs te houden boven haren man, zoedat ick met sulcken volck an tafel sittende met voorraet [omzichtigheid] moeste spreecken off het was behaelt eñ thuys stont over eynde. *Arch. Raad v. Brab. Proces* Gerritszone ꝫ van Berckenrode (1570).

BEHAGEL, bn. *Aangenaam*, *behagelijk*, fr. *agréable*. Zie verdam. || Si syn eenwillich eñ onghebroocsam, onminsam eñ onverdrachlec eñ loghenachtich; haer abijt behaghel, eñ si syn proper van al haren dinghen. *Aller kerstb.*, 84. Als familienaam: *Henricus dictus* Bagele *Schep. v. Brussel*, 1299. (Op den rug staat, in schrift der 14e E.: Dit es van den huus Heins Behagels, in de Neustrate — *apud Obbruxellam*).

BEHALDEN, Limburgsche vorm voor *behouden*, fr. *conserver*. || Dat dieselve onse stat dat gelt behalden sall eñ yn hoyren gemeynen orber keren. *O. Liége*, 10 juni 1417. a. 20. *St.-Truiden*.

BEHALDINGE, zn. v. (Limb.). *Aanhouding*, fr. *arrestation*. || Dat sy.., allen eñ besonder aldusdanyghe sculdenaers der gueden door pandynghe der panden, der ghereeder gueden, oft door commer eñ behaldinghe der lichamen,.. tot een volcomen ghenochdoen sullen geheelijck dwinghen eñ compelleren. *C. v. St.-Truiden*, 943.

BEHALEN, bw. *Aansteken*, fr. *se communiquer*. **Behalende sieckte**. *Besmettelijke ziekte*, fr. *maladie contagieuse*. || Dat de testamenten van ghehoude lieden, gheene kinderen tsaemen hebbende, gemaeckt ten voordeele van d'eene van hun beyden geduerende den tyt van de behaelende sieckte.. gepasseert voor den pestpastoir eñ twee ghetuyghen, sullen syn eñ wesen goet eñ van weerde. *Rijksarch.*, *Raad v. Brab. Cost. v. Antw. Ord.* 16 oct. 1625. Kil. ook Haelende sieckte.

BEHALVEN, bijw. *Mits*, *mits dat*, *op voorwaarde dat*, fr. *pourvu que*, *à la condition que*. || Eene vrouwe... mach wel van huere erffelycke goeden.. disponeren.. sonder consent van haren man, behalve dat sy geene kinderen van dien houwelycke en hebbe. *C. v. Loven*, xii, 4. Eenen vader mach syn kinderen stellen momboirs.., behalven dat sy oudt syn vyfentwintig jaeren. *Ib. Weesk.* a. 27.

BEHANGEN, bw. *Hangen op*, *vastmaken aan*, fr. *attacher*, *suspendre à*. || Zoe wordden sulcken lieden, die valsch gelt coopen eñ vuijtgeven, gehangen aen een halve galge, eñ behangen metten gelde. v. d. Tav. 66 v°.

BEHANCK, zn. o. 1) *Behangsel*, fr. *tenture*, *tapisserie*. || Van xxj ellen eñ een vierendeel rozeits laken veroorboort, alzo wel int maken van den siegen eñ behanghen, als int verdecken van den buffette van scepenen camere, xxix lb. xj s. *Ypriana*,

II, 154, *Rek.* v. 1490. Van iiij ellen laken, onder rood, zwaert, blaeu, groene, gheluwe eñ wit, veroorboort int fachoen eñ maken van den schilden, staende an dezelve siegen eñ behang, vij lb. xix s. Ib. Over tsnyden eñ maken van de voors. siegen eñ behanghe, xlviij s. Ib.

2) *Tent*, *afdak*, *loods*, fr. *tente*, *appentis*. || An Denis van Elslande, temmerman, omme dat hy de stede ghelevert heeft diversche partyen van houtewercken, omme steeghers te makene op de halle. omme de persoonen, die ter vrie jaremaert deser stede ghecommen zyn met huerlieder lakenen te accommoderene eñ plaetse te leveren, omme daermede ter vente te stellene, eñ ten dien fine een windaes omme de packen up te windene. Rembry, I, 316. *Rek.* v. 1564.

BEHEERT. Zie behert.

BEHEET, zn. o. *Bevel*, *last*, *gebod*, fr. *ordre*, *commandement*. Kil. Beheet, *vetus*, j. ghebied, *iussum*, *mandatum*. || So wie die bi versoeke iof bi behete van ij scepenen, iof van eenen met ij goeden lieden niet sal gheven varde.. *K. v. Brugge* v. 1281, a. 11. Van allen desen voreghenoemde poenten, soe selen die raemmeester ghilden dese boeten, indien dat siit hebben ghedaen sonder beheten van denghenen dies de lakene siin; eñ doet die raemmeester met beheete, soe [sou] elc draghen sinen last. *K. lakeng. te Mechelen* v. 1331—1333 a. 143. Eñ dan selen zij hebben volcomen macht eñ zeker beheed van sheeren eñ van der stadt weghen, allerhande saken die van vechtingen rueren.. te peijsenere. Mertens en Torfs, II, 630 (1357). Dat niemene in hare scepe gaen en sal, omme dat goet op te slane, ofte sijn hant ane tgoet doen, omme dat te werkene, sonder oorlof eñ beheet van den cooplieden. *Kb. v. Antw.* 10 apr. 1388. Noch vijnt men een andere maniere van actien, eñ is geheeten *actio quod jussu*, eñ wort gegeven euwelijc tegen den heere oft vader vuijt wiens beheete oft beveele iement gecomenscapt, heeft metten serff oft zijnen kijnde, hetzij dat dat beheet gedaen zij geweest den kijnde oft serff. v. d. Tav. 285 v°.

BEHEETEN, bw. *Bevelen*, *gebieden*, fr. *commander*, *ordonner*. || Haer [*nl.* der gilde] schaden sal ick weiren, haer vrome sal ick naecken, tot allen heeten eñ bevelen die my den commonemeester.. oft.. doen selen. *Van Melckebeke*, *Kruisboog*, 21 (1442).

BEHEIMEN, bw. *Omheinen*, *door een heining omgeven*, fr. *enclore*, *entourer d'une clôture* || Item, heeft de voirs. N. noch geloeft.. de voirs. goede altoos te beteren eñ niet te argeren, eñ denselven hof [*nl.* schuttershof] also te beheymen, dat de gebueren, alomme den voirs. hof liggende, onbesorcht eñ onbevreest in hueren goeden aldair gaen eñ verkeeren moigen. A. Wauters, *Sermens*, *Stat.* 18 nov. 1422, blz. 22. Gebueren (hebbende heure erve by malcanderen liggende) moeten malcanderen helpen heure erven bevryen met thuynen, gelinten oft mueren, soe sy dat tsamen overdraeghen, halff eñ halff, soe verre hen erven strecken. *C. v. Antw.* 1545, vii, 74. Een ieghelijck die eenighe privaten, oft putten daertoe dienende, wilt doen maecken op sijn erfve, moet 't selve doen doen eñ die soo verre beheijmen eñ besluijten, om eerlijck eñ tamelijck daerop te gane, eñ sijnen ghebueren van stanck te behoeden. *C. v. Herentals*, xi, 29. Als tusschen twee partyen goeden geen geweir oft heym en staet, soo magh denghenen, die beheymt eñ gescheyden wilt zyn, sulckx doen op syne erve eñ t'synen koste. *C. v. Loven*, *Servit.* 77. Dat een ijegelijck voortaen ten wtgaende meerte sal beheijmt eñ beschermpt hebben alle sijn goet eñ erve, tgene hij aen straeten oft gemeijne vroenten oft plaetsen liggen heeft, en daerdeur een ander soude mogen beschadicht worden. *K. en br. v. Santhoven*, 1570, a. 6. Als iemant van de inghesetene begheert beheijmt eñ bevrijt te sijn van heuren ghebuere, dat sij dan aen heur sijde hen sullen doen heijmen eñ bevrijen, sulckx dat de naeste ghebuere daerbij gheen schade en lijde. *C. v. Deurne*, *impr.*, a. 433. Als tusschen twee partyen goeden... geen gheweir oft heym en staet, soo magh dengenen die beheymt eñ gescheyden wilt zyn, op sijns selfs cost sy selven op gemeyne erfve beheymen eñ bevryden. *C. v. Brussel*, *Stat.* v. 1657. a. 84. Christijn: *munire*.

BEHEIMINGE, zn. v. *Beheining*, *omheining*, fr. *clôture*. || Ten waere dat d'een van den geburen daer huysinge aen staende hadde, want alsdan de beheyminge, die metten huysen wordt gedaen, is den besitter te baten comende aen de andere heyminge. *C. v. Lier*, xiii, 6. Dat niemant hem en vervoordere.. eenige poorten, dueren, haeghen ofte andere beheyminghen te breeken, schenden ofte weeren. *Messager*, 1885, blz. 340. *St.-Pieters bij Gent.*

BEHEIMSEL, zn. *Heining*, *beheining*, *omheining*, fr. *clôture*. || Die eenighe grachten, haghen, thuynen oft ander beheymsels van bemden, weyden oft landen is brekende, verbeurt 3 guldens. *K. en br. v. Santhoven*, 1570, a. 103.

BEHELPEN (Behulpen), bw. 1) *Helpen*, *bijstaan*, *behulpzaam zijn*, fr. *aider*, *assister*. Kil. Behulpen, behelpen. || Te committeren eenen oft meer persoenen, eñ dieselve in sijne plaetse te stellen, om hem te behulpene in d'exercitie van sijnder officien. *Rekenk. v. Brab. reg.* 136, f°. 163 (1502).

2) *Eene wettelijke handeling verrichten*, fr. *passer un acte légal*. || Waer eenich man zijn leen becommerde oft beswaerde in eenigher manieren [*nl.* voor eenen anderen heer] dan voir zijnen heere daer hij dat af houdende ware, die soude verbeuren zijn leen syn leefdaghe lanck, eñ die leenheere mach dat leen tsynere tafelen leggen, eñ hy es onwettich, eñ en mach nemmermeer getuijgenisse draghen daert eenighen anderen man onstade doen sal; eñ oeck en saelt nemmermeer der gebuerten onstade doen die hem behulpen wilt metten rechten heere van den leene daert men af houdende es. Boxhoren, *Stat.* a. 14.

3) *Gebruik maken van*, *zich bedienen van*, fr. *faire usage de*, *se servir de*. || Een man, die hem behulpen woude met eenen leene, dat hem opgedraghen ware in eenigher voegen [*nl.* voor eenen anderen heer] dan vore den heere daert men af houdt te leene, hielt die man eenich ander leen van den heere daeraf dat men dit leen houdt, eñ sprake hem partie ane voer den rechten leenheere, eñ hij niet antweerden en woude nae den leenrechte eñ vore den leenheere, soe zoude hy mesbueren die leens, die hy tevoren hielt van den heere, zyn leefdaghe lanck, eñ soude zyn onwettich. Ib. a. 15.

4) Met prescriptie, een testament, een vonnis, eene gift, eene actie, eenen „heerlijcken dach", poorterij, „clerckschap". *Zich bedienen van*, *z. verdedigen met*, *z. beroepen op*, *inroepen*, fr. *se servir de*, *se prévaloir de*, *invoquer*. || Dengenen die hem metter prescriptie behelpen wilt, sal allegeren eñ bybrenghen dat hy die goeden beseten

heeft ter goeder trouwen. *C. v. Brussel*, *Stat. v.* 1482. a. 6. Christijn: *se adjuvare*. Als man eñ wyff gesamentlyck hebben gemaect hen testament, eñ dien van hen beyden alleene 't selve namaels wederroepen oft gecasseert heeft van synen weghen, die revocant en can oft en mach hem metten selven ghemeynen testamente daernae nyet behelpen, noch genyeten van tgene dat hem uyt crachte van denselven gemeynen testamente soude hebben gecompeteert. *C. v. Antw.* 1545, XI, 30. In beroepe van vuijterlijcke vonnissen, daeraf tproces mondelinge is beleijdt, sal de geïnthimeerde oock tweemael gedaecht worden; eñ ter tweester reijsen achterblijvende, sal men verclaren, dat hij hem metten vonnisse niet en sal mogen behelpen. (De kantteekening zegt: vervallen van syn vonnis). *C. v. Santhoven*, *Stijl*, a. 165. Dat men, van nu voortanne, de officien.. vallende in handen van scepenen by der aflyvicheyt van denghenen die dezelve bediende, zullen ghegheven werden by der Wet,.. ydoene, bequaeme eñ ghequalificeerde persoenen, liberaelyck, omme de ghevachierde staeten te bedienen, anders niet dan dat zy ghehouden werden te ghevene alzulcke eene recognoissance als zy scepenen presenteren zullen, zonder dat zy hemlieden metter selver recognoissance ofte ghifte in eenigher manieren behelpen zullen, noch dat zy ter causen voorscreven zouden moghen pyckelen ofte voetsele nemen dezelve te vercoopen ofte te alieneren. *C. v. Auden.* 2e d., 18 Aug. 1566, blz. 241. Van welcke twee actien den rentier optie eñ keus heeft om hem daermede t'allen tyden te behelpen. *C. v. Brussel*, 1606. a. 167. Christijn: *ut eas* [*actiones*] *instituat omni tempore*. In elcke saecke, die *ordinarie* bedinght wordt, mach elcke partije hem eens behelpen met eenen heerlijcken dach, continuatie van officie weghen. *C. v. Casterlee*, II, 6. Ten ware dat sy [*n.l.* de kinderen van iem. die zich „ontpoortert" heeft], tot haerlieder jaeren van discretie komende, verklaerden hunlieden te willen houden aen haerlieder poorterye ofte hunlieden daermede behelpen. *C. v. Gent*, V, 3. Dat eenen poirter van Loven oft Brussel hem met derselver poirteryen niet en sal mogen behelpen, ten waere in gevalle van gebreke oft weygeringe van recht van de wethouderen van Diest, daer hy onder geseten is. *C. v Diest*, *K. van vechten*, a. 17. blz. 388. Dat hem geen borgere oft ingesetene van Diest en sal mogen behelpen metter clerckschap. Ib. a. 18.

5) Met de assizen. *Naar gelieftе gebruik maken van de vergunde accijnzen*, fr. *jouir*, *disposer librement des accises octroyées*. || Willecoren... dat si hen enen termijn van veertich jaren.. metten assisen onser vors. stat selen mogen behelpen tot derselver onser stat oirboir eñ profijt, die setten, leggen, eñ te nederen, te heffen, te boiren eñ tontfaen. *Rekenk. v. Brab.* reg. 131. f°. 91 v°. (1411).

BEHELT, zn. o. *Bezit*, fr. *possession*. || Schepenen des oppergerichts.., gesupponeert die generale elachte, soo op gronden als renten noch in beheldt van Mævius, den debiteur, synde,.. het sasyn geëxecuteert op die gronden,.. niet en suranneert. *C. gr. Loon*, I, blz. 478 (1696). Al der stat goit eñ gelt selen comen in den iiij rentmeesteren hande voirs. eñ in hoir behelt. *Acad. d'archéol.*, 1856, blz. 487. *Loven.*

BEHELTELIJCK, bijw. *Behoudens*, *behalve*, fr. *excepté*, *sauf que*. || Die vrouwennamen sullen sijn in desse statuten in alsulcker manijren als die mannen zyn, beheltelijck des, als die vrouwenname huere beteringhe voer huere doen mach, es zij van goeder namen. *K. v. St.-Truiden*, 1366, a. 24. Item, van den brieven van den payse van Nyenhoven eñ van allen anderen brieven, die wie hebben, ghenuecht ons, dat si van gheenre macht en syn, indien dat si teghen dese regimenten syn, beheltelic dat si anders in allen poenten in hoere macht bliven. *O. Liége*, 17 mei 1393. a. 16. *St.-Truiden.* Beheltelic nochtans den porteren eñ inghesetenen.. allen eñ yeghelicken poenten in den vors. ordinancien begrepen. Ib. 17. Beheltelick oft eenich ondersaet buyten onse stadt oft vryheyt erve hadde daer iemandt anders erfrente oft aentale toe hadde. *O. Liége*, 27 juni 1577, a. 59. *Hasselt.* Men soude wysen: dat der winne eñ hantplichter betaelen soude alle ontcosten, die in den vervolghe gedaen syn; eñ beheltelyck des, soe soude den gerffman [eigenaar] op syn verantworden comen. *C. gr. Loon*, I, VI, a. 14.

BEHELTENIS (B-se), zn. v. *Inhoud*, fr. *contenu*. || Omme dat dese dinghen vaste en gestadech gehouden selen werden eñ ongebrekelike, soe sterken wy de beheltenisse des scrifte met vestingen onser segelle. Mrt. 1233. *Loven*. Lat tekst: *continentiam*.

BEHELTENIS (Be—se), bijw. *Behoudens*, fr. *excepté*. Zie BEHELTELIJCK. || Die vrouwenname sijn eñ solen sijn in dese statuten in alsolger manieren als die man sijn, beheltenis des, als den vrouwenname hoire beteringe gesat is, dat hoire man.. die beteringe voer hoire doen mach. *C. v. Maastr. Stat. v.* 1380, a. 36. Beheltenisse hierin altois onsser voirs.. stat vryheiden eñ privilegien. Ib. *Oork.* 11 mei 1428, a. 16.

BEHEMELEN, bw. *Verbergen*, fr. *cacher*. Kil. hemelen, heymelen, *abscondere*. || In de prochie van Westcapple;.. en es eerst noch laetst niet ghepredict gheweist van der nieuwe relligiee, zo oock in de kercke gheen braecke noch pillerie ghebeurt en es, maer hebben de prochianen zelve de beelden eñ chiraigien gheweert eñ behemelt, uut vreesen van der braecke eñ pillaige die de vreemden hadden moghen doen. *Troubles mar.*, III, 94.

BEHENDELIJCK, bijw. *Wijselijk*, fr. *sagement*. Kil. Behendighlijc, *sagaciter*. || Midts dat hy in sins vaders tyde zo behendelic riet, dat men den nieuwen dyc al van Arken drie milen verre delven zoude. JAN V. DIXMUDE, 15.

BEHENTELIJCK, bijw. Zal wel moeten gelesen worden BEHELTELIJCK. Zie dat woord. || Behentelyck, eest zake dat die erectie achterblyft eñ die getyden niet gesonghen en wordden, soe suelen die executoers met deser renten ordineren een cantuarie. *Acad. d'archéol.* 1856, blz. 193. *Akte v.* 19 aug. 1530. *Gheel.*

BEHERT (Beheert, beherdt), verl. deelw. van een ww. BEHERDEN. *Gehoed* (het vee), fr. *gardé* (le bétail). Kil. Herde, herden, herder. || Ware dat de beesten bevonden werden, behert ofte ghewacht, onbehert ofte onghewacht, eenighe schaede ghedaen thebbene ofte gheene. *Plac. v. Vl.* 11 jan. 1548. I. 686. Dat nyemandt zyn peerden, coeyen, calveren, scapen, gheeten noch zwynen en [mach?] laeten gaen, beheert oft onbeheert, up driesschen, garslandt, stoppele oft in taliehoudt. *C. v. Brugge*, *K. v. tMaendaeckscke*, a. 9 (1552). Dat de ingesetene meughen hunne beesten (beherdt sijnde) laeten weijden. *C. v. den Kiel*, III, 13.

BEHINDEREN, bw. 1) *Verhinderen*, *beletten*, *belemmeren*, fr. *empêcher*, *entraver*. || Dat sy [*n.l.* de voorsprekers] met gein omwege het recht stellen (*sic*) oft behinderen en sullen. *C. gr. Loon*, *Ord.*

14 mrt 1548, a. 16. Oft imandt eenighe deure toesluete teghen onse scholtet, oft borgemeesteren onser stadt, oft teghen eenighe van hunne dienaers, om die executie van eenighe sententien oft vonnissen, die by hun gedaen sal worden, te behinderen in criminale saken. *O. Liége*, 27 juni 1577, a. 56. *Hasselt*. Die een anders goet aenveert om te bewaeren oft elders te vueren oft te leveren,.. moet daervoor innestaen eñ tselve betaelen, indient verloren ofte hem afhendich gemaeckt worde, sonder sijn schult, by fortse oft andere maniere, die hy niet en hadde moghen behinderen by sijnder neersticheyt ofte diligentie. *C. v. 's Bosch*, XIV, 12.

2) *Belemmeren* (den vrijen doorgang), *verhinderen*, *versperren*, fr. *embarrasser* (le passage, la libre circulation). || In ghemeijne ganghen, oft daer iemant zijn servituijt aen heeft om uijt eñ in te gaen, daer en mach niemant iet inne legghen, setten noch stellen, dat den passanten heuren wegh oft den behoorelijcken deurganck soude moghen eenighssins behinderen oft beletten. *C. v. Herentals*, XI, 11.

BEHOEDELIJCK, bn. **Behoedelijcke staet.** *Staat van behoeder*, *beschermer*, fr. *état de protecteur*, *défenseur*. || Denwelken wi [*nl.* de inwoners van St.-Truiden], met ghenedegher, vaderliker begherten mededogende, menichwerf, als onsen behoedeliken staet toebehoerde, van dusdenighen misdaden goedertierliken wederroepen hebben. *O. Liége*, 17 mei 1393, *proam*.

BEHOEDEN, bw. 1) *Bewaren*, *in bewaarnis houden*, fr. *conserver*, *avoir en garde*. || Item, wert dat sake dat yemant vreemdere bynnen Dyest storve, eñ engene erfgename en hedde, alle die possessie sijnre goede bij hoeme daer vonden, sal in gewerder handt jair eñ dach behouden werden, nae seggen der scepenen te behoedene. *K. v. Diest* v. 1228, a. 3. Latijnsche tekst: *in secura manu servabitur*, *secundum dictum scabinorum custodienda* [*possessio*].

2) *Verhoeden*, *afweren*, fr. *empêcher*, *détourner*. || Oft gebuerde (dat Godt behueden wil!), datter yemants .. *Rekenk. v. Brab.*, reg. 140 f⁰. 2 (1556). *Quod Deus avertat!* (Gewone formule).

3) *Bewaren*, *beveiligen*, fr. *garder*, *préserver*. || Niemant en mach aen eens mans erve verckene leggen oft heymelicheyt houden,.. maer moet., om sijne gebure van stancke te behoeden,.. *C. v. Lier*, XIII, 30. Die Here behuet di van allen quaden; die Here moet behoeden dine ziele! *Getijdb.* XVe E. 32. Ps. 120/121. *Statenb.* bewaren; Latijn: *custodire*.

4) *Beletten*, fr. *empêcher*. || Die synen waterloop heeft over oft door eens anders erfve, is schuldich in 't gat van den waterloop te doen stellen eenen witten steen, met een yseren traillie, om te behoedene dat daerdoere geen vuylnisse en gaet. *C. v. Lier*, XIII, 48.

5) *Verbergen*, fr. *cacher*. || Eñ syn aensichte was als een behudet aensichte; waerom wi hem voor niet en achten. *Getijdb.* 15e E. 57 v⁰. *Esaias* 53, 3. *Et quasi absconditus vultus ejus*. De Statenbijbel zegt: Eñ [een yegelik] was als verbergende het aengesichte voor hem. Een Bijbel v. 1717 (Utrecht) heeft: Sijn gelaet was als verduystert, en de Sacy: *son visage était comme caché*.

BEHOEF (Boef, bouf), zn. o. *Nut*, *voordeel*, fr. *profit*, *avantage*. || Elc ghemet vijf marc inghelsche te Jhans boef. 25 jan. 1277. Eñ scouden quite voer ons, te wetten, al die macht eñ alt recht dat sie hadden of hebben mochten in die tiende van Lisseweghe, ter kerken boef van Sinte Bertins. 19 juli 1280. Gaf op, tes cloesters boef van der Cameren, drie bonre beemde. Febr. 1289. *Sempst* Comt de partie in ghedeele, eñ de houdere van den ghedeele verloghent eenech goet dat den ghedeele toebehoert, dat goet dat verloghent es, es verbuert ter ghedeele bouf, eñ de houdere blivets deelloes. *C. v. Gent*, I, *Gr. charter v.* 1297, a. 101. De grave Gwy eñ de zine vanghenesse houdende, de coninc van Vrankerike occupeerde eñ hilt al Vlaenderen te zinen bouf. JAN V. DIXMUDE, 157. Voercopere van coerne, van vessche eñ van alrehanden smalen dinghen, dier men daghelijx leeft, en zoelen vore der tiender uren niet copen, eñ nieman tot hoeren behoef. *Kb. v. Diest*, B. a. 105. Alle aenboorders zyn gehouden, te versoecken van parteye, hem by eede te purgeren, dat zy d'aenboordinge doen tot heurlieder eygen proffyte eñ behouwe eñ niemandt anders, eñ dat zylieden tzelve goet behouden zullen jaer eñ dach. *C. v. Middelb.* XI, 4. Dat hij de calengieringe is doende eñ ghedaen heeft t'zijns selfs behoef eñ profijte. *C. v. Deurne*, *impr.* a. 147. Tot behoef en prouffijt van de kinderen. *C. v. Diest*, VZ. IV, 4. Alle erffelijcke goeden, cheynsen eñ renten tot iemandts profyte ofte behoeve gecocht. *C. v. Loven*, IX, 11. t'Sijnen eygen profyte eñ behoeve. Ib. X, 13.

BEHOEFLIJCK (Behoeffelijck), bn. *Noodig*, *noodzakelijk*, *nuttig*, *dienstig; betamelijk*, fr. *nécessaire*, *utile; convenable*. || Als iemandt ghevangen wordt van saecken lyve aengaende, mach d'officier denselven afnemen alle gelt eñ juweelen over hem bevonden, den gevangene niet behoeffelijck oft van noode. *C. v. Loven*, I, 31. Alst behoeffelic is. *C. v. Antw.* 1545, VIII, 45. Vermach oock elck in eñ op syn eyghen grondt te timmeren eñ metsen,.. behoudens oock dat sulck werck eñ edeficie ghemaect zy werckelick eñ sonder schimp ofte emulatie, te weten behouvelicke wercken, die men oorboiren mach, als huysen, galeryen, logien, aysementen eñ andere dierghelicke edificien. *C. v. Brugge*, XXII, 3.

BEHOEFTEN, zn. mv. 1) *Noodige herstellingen*, fr. *réparations necessaires*. || Van borren staende op eender partyen erfve, daer ander partyen toe comen eñ het gebruyck af hebben, sullen deselve borren van hare behoeften evengelijck helpen houden [onderhouden]. *C. v. Brussel*, *Servit.* a. 63. Christijn: *eae partes simul reparabunt*.

2) *Toebehoor*, *bijbehoorende dingen*, fr. *appartenances*. || Soo wanneer eenige goten met humme behoeften, tusschen twee partyen erfven liggende, daer geene van de voorsz. partyen hare goeden [*nl.* zijne metselwerken] op en voert, soo quaet zyn dat zy behoefden hermaeckt te zyn. *C. v. Brussel*, *Servit.* a. 15.

BEHOET, zn. o. *Behoeding*, *bescherming*, *veiligheid*, fr. *garde*, *sûreté*. || Vermids dat de stad hier langs opt water lecght eñ vele gaten open hadde staende zonder eenich weren te waterwert, soe heeft men die gaten eensdeels doen pijlen met grooten eijkenen houten, metten dobbelen draybomen eñ doren zom doen maken, omme dbehoet van der stede. MEETENS en TORFS, II, 617 (1401).

BEHOEVELIJCK. Zie BEHOEFLIJCK.

BEHOLDEN, bn. Limburgsche vorm voor BEHOUDEN. **Beholden maken**, *behouden*, *redden*, fr. *sauver*. || Dine rechter hant maket mi beholden. *Getijdb.* 15e E. *Vig. in Duytsche*, 161 v⁰. Ps. 137/8. *Salvam facere*.

BEHOOREN, ow. met het vz. *tot*. 1) *Plaats grijpen*, *vereischt worden*, fr. *échoir*, *avoir lieu*, *être*

requis. || Pande, die men driven of draghen mach, daertoe ne behoert negheen heyghindom [bezitneming]. *C. v. Gent*, I, *Gr. charter v.* 1297, a. 121.

2) **Behooren ten vrede**, *begrepen zijn in den vrede*, fr. *être compris dans la trêve.* || Daer vrede ghenomen es tusschen partien, eest dat yeman, die niet maech en es, noch ten vrede en behoert, op wrake, ocht op ocsuyn van der eenre partyen, yemanne van der ander partien sleet ocht quetst.. hi zaels ghelden. xxx lb. *Kb. v. Diest*, B a. 17.

3) Met het vz. *van. Behooren onder* (eene rechtbank), fr. *ressortir à* (une cour de justice). || In den iersten, es te weten: dat van mynre vrouwen cameren behoert, daeraf heeft de oudste sone die twee deel, nae dlant recht, eñ die jonxste sone heeft daeraf tderdendeel, al waren daer vj oft vij gebruederen, sy en souden oeck niet meer hebben, eñ dat derdendeel souden zy onder hen deylen hoefdegelyck. Boxhoren, a. 1.

BEHOORLIJCK, bn. **Ten behoorlijcken tijde**, zooals thans, fr. *en temps utile*, *au terme légal.* || Alle andere, die binnen behoirlijcken tijde huer behout eñ bethoen doen. *C. stad Mechelen*, XIII, 2. Christijnen: *intra legitimam diem.* Daerenboven, soo moet de conde van ieder clachte ten behoirlijcken tijde gedaen worden aen partije. *C. v. Diest*, VZ. *Bijv.* XI, 1. Soo wanneer men *restorno* van den prijs wilt heijsschen,.. soo moet men daeraff binnen behoirlijcken tijt de wete doen. *C. v. Antw. comp.* IV, xj, 257.

BEHOORLIJCKHEIT, zn. v. *Toereikendheid*, fr. *suffisance.* || Committerende tot dien alsulcke persoonen als het Hof van gelijcken soude goedt vinden, om op de behoorelijckheyt ofte onbehoorelijck heyt van de toesicht der voorsz. officieren te mogen gaen inspectie nemen op alle de solders, camers en andere plaetsen van de buytenlieden hun met hoppe geneirende, eñ aldaer te visiteren ofte sy.. *Plac. v Brab.* 1 sept. 1717. VII, 82.

BEHOORTE (Behoirte), zn. v. *Beurt*, f. *tour.* Kil. Behoorte, *vice*, *vicem.* Met behoorten iet doen, *per vices aliquid agere*, *per vices et condecenter*, *alternatim.* || Wie hem tellens onderwonde eñ niet gezworen telre [*nl.* van haring en visch] en ware, verbeurde dieselve peinne. Eñ dese telders zelen ommegaen met behoerten. *Kb. v. Antw.* a. 100. Dat zy [*nl.* de ammansknapen] oick sculdich eñ gehouden sullen wesen te commene met behoirten, telcker reysen twee van hen, alle daege ten huyse van den voirs. amman,.. te wetenen: die twee van hen eenen dach, eñ des anderen daichs twee andere, eñ alsoe voerts van den anderen, om denselven amman oft lieutenant altyt alsoe te dienen eñ anderssins te verknapen. *Rekenk. v. Brab.* reg. 136, f°. 265. v°. 18 mrt. 1510, a. 2. Den eedt van den liggerschap van den moutmoelen te Bruessele . . Item, dat ick die kerre nyet vuytvolghen en zal alst mijn behoerte es van malene, maer dat ick alleenelyck tgemaelen moudt leveren zal vuyte moelen op ter kerre. Martinez 276.

BEHOUDELIJCK, bn. 1) *Wettelijk*, fr. *légal* || Als men achter noene dingen wille, so mueghen twee erfachtege mannen of meer thof verkennen, eñ dits de maniere: Seght oft u kenlic es, dat ic heden wel in tijden eñ in wijlen hof makede in behouveliker [*l.* behoudeliker] stede, eñ voer de noene van des heeren weghen. *Leenrecht* v. 1528. f°. E. iiij v°. Bailli, maendys mi, so seggic, by de trouwe dat ic sculdigh ben dezen heere, dat mi wel kennelic es, dat ic heden was met meer mannen, met minen huysgenooten, daer gi hof makede van sheeren weghen in behoudelyker stede eñ voor den noene. Raepsaet, *Analyse*, n°. 371.

2) *Behouden*, fr. *sauvé*, *sain et sauf.* || Alst schip overweldicht eñ tgoet metten schipper aengehouden wort, indijen den schipper, naerdijen de seijlen hem affgenomen sijn, andere seijlen becompt eñ alsoo met schip eñ goet ontgaet, alsulcke seijlen, metten oncost die den schipper heeft gedaen om behoudelijck te ontcommen, wordt oock gebracht in avarie grosse. *C. v. Antw. comp.*, IV, viij, 95.

BEHOUDELIJCK, bijw. *Mits*, *behoudens dat*, *onder voorwaarde dat*, fr. *pourvu que*, *à la condition que.* || Alle huerlingen van huijsen eñ erven moghen deselve vrijelijck voortsverhueren,.. behoudelijck dat tselve geschiede aen persoonen van diergelijcke conditien eñ neringe. *C. v. Antw. comp.*, IV, vij, 12. Behoudelijck dattet huijs daermede niet verargert noch beschadicht en wort. Ib. 13.

2) Voorz. *Behalve*, *uitgezonderd*, *uitgenomen*, fr. *excepté*, *hormis*, *sauf.* || Behoudelyck eñ uytgenomen alle criminale saecken. *O. Liége*, 17 aug. 1417, a. 1. *Herk.* Ook met het relativum *dien.* Behoudelick dien dat, soe wanneer eenighe leengoeden vercocht, verandert oft belast worden, alsdan en moeghen de secretarissen egheene brieven daeraff vuytgheven,.. tensy.. *C. v. Antw.* 1545, VI, 12. Behoudelijck dien, dat de jaren, die sijn wederman buyten 's landts is geweest, gedobbeleert sullen worden. *C. v. Brussel*, *Stat. v.* 1432, a. 4. Christijn: *ita tamen.*

BEHOUDEN, vz. 1) *Behalve*, *uitgezonderd*, *behoudens*, fr. *sauf*, *excepté.* || Niemene mach hueren stalle ter marect no in straten; eñ doet hiet, hie verbuert iij lib. jeghen den grave, behouden elx mans recht. *K. v. Brugge v.* 1281, a. 21.

2) Voegw. *Mits*, *op voorwaarde dat*, fr. *moyennant que*, *sous condition que.* || Ick geve u mijn wijntmolen te pachte; behouden dies [*nl.* boven de pacht] suldij mij maken een nijeuwe cruijsgebijndt, oft een nijeuwe molenrat. v. D. Tav. 275 v°.

BEHOUDEN, bw. 1) *Uitstellen*, fr. *différer*, (*réserver*). || Dat si niet vordane en selen weten oft si in der hellen sijn oft in den veghevier. Eñ dit sijn dmeeste deel de wereleke minschen, die hoer beteringhe behouden tot haer eynde. *Aller kerstb.* 20.

2) *Wederhouden*, *terughouden*, fr. *retenir*, *arrêter.* || De viant nemt hens grote ware, want hi vreest si willen hem ontrouwen; dies heeft hi ene hinghenne in hen geworpen, daermet dat hi se behout, dat si bliven stille staende eñ niet naerder op en gaen te haren oerspronghe. Ib. 34.

3) **Behouden ten heiligen.** *Staende houden bij eede*, *zweren op het evangelie of op* reliquiën, fr. *affirmer sous serment*, *jurer sur l'évangile ou sur des reliques.* || Die van die cope noch veranderinge des erfs niet en wist noch kundich en worde binnen den naesten jaere dairna, eñ dat also ten heyligen behielde. *C. v. Maastricht*, *Priv.* 28 oct. 1413, a. 12, blz 146.

BEHOUT, zn. o. *Bevestiging*, *staving bij eede*, fr. *affirmation par serment.* **Behout doen**, *verklaren*, *bevestigen met eed*, *beëedigen*, fr. *déclarer*, *affirmer sous serment.* Grimm: I, 1323, 12. *Behalten mit dem eide*, *mit den heiligen*, *hiess was begreifen*, *behaben mit dem eide*, wijl men de reliquiën met den vinger aanraakte, *hielt*, zegt hij, en allengskens gold de uitdrukking voor: *plechtig verzekeren.* Zie Haltaus, *Gloss. germ.* 120. Lexer: *Behalten vor gericht*, *durch zeugen oder eid erhärten.* || Wie in

gebreke es van erve oft van pacht, moet op derve daghen, eñ makens [makets] hem yemant partie, soe moet behout ghescieden. Om j behout te doene: Ic swere, dat ic hebbe iiij zister pachtcors [*l.* pachtcorens] erfelex iarlex, vallende te kerssavonde, op i huus metter toebehorten, gelijc tgelegen es tusschen iiij reygenoten, te wetene, enz. Diewelke iiij zistren cors mijn vordren gehadt hebben eñ gehaven over xxx iaer eñ daghe, eñ ic noch hebbe. Dat es waer. Soe moet mi God hulpen eñ dese heilegen, eñ alle Gods heyleghen. Ib. *Sceedingen van Lovene*, 31 v°. Dat A., weduwe B., eñ huer wettich zone C., daden huer aensprake tot D., van eenen erfgulden, aen zekere panden, dairinne soe verre geprocedeirt wairt, dat, nae den verantwerden des voirs. D., nae den thoenissen der voirs. A. eñ C., eñ nae dovergeven des voirs. D., als op dat de voirs. A. eñ C. hon behoudt daden opten voirs. erfguldene dat hy hon dien alsdan soude laeten volghen. Eñ de voirs. laete, des wys noch vroet wesende, begerende, van ons, schepenen voirs., als van hueren hoode, geleirt te werdene in wat vuegen oft manieren de voirs. A. eñ C hon behoudt sculdich waeren te doene..; soedat denselven laeten van onss, als van hueren hoode, duechdelic geleird wairt: Als dat zy hon vonnisse, als van den behoude voirs., in manieren eñ van woirde te woirde gelyc hiernae volgt, vutgeven souden: Dat, nae aensprake, nae tverantwerden, nae thoenisse eñ nae al des voir hen bracht was, eñ na dovergeven dat hem D. overgegeven hadde, als van den behoude, dat zij voir een vonnisse wijsen souden: „So waer A. eñ C. haer behoudt daden als recht, dat hon soude volgen den erfguldenen, gelyc zy aengesproken hadden." Welc vonnisse van den voirs. laeten in der manieren voirs. vutgewyst eñ getermineirt wairt, soedat, naevolgende den voirs. vonnisse, de voirs. A. eñ C. daden hon behoudt metten rechte opten voirs. erfguldenen, eñ sonder kalengieren des voirs. D. *Laten des hofs van der Ponthen*, *Land v. Diest*, 30 aug. 1452. (In het volgende citaat schijnt de uitdrukking „een behoud te leen doen" gelijk te staan met „*een leen verheffen*" fr. *relever un fief*.) || Men houdt onder Zanthoven possessie in deser voeghen: wie ghetoenen can dat hijt eñ sijn voirsaten gehouden hebben in stilte eñ in vreden voer haer proper goed xxx jaer eñ dage, eñ dat goet huers vorders was eñ noch es, in der voegen, dat men een behoudt te leen doet, die leengoede selen hen bliven. *C. v. Santhoven*, *Leenrechten*, blz. 246.

Behout eñ betoon, zn. *Verklaring en bewijs*, fr. *déclaration et preuve*. || Mits welck beset... alle de goeden van den schuldenaere.. ghearresteert eñ gheaffecteert zijn eñ blijven tot voordeele.. van sijnen crediteuren, die tselve beset vervolght hebben eñ alle andere die binnen behoorlijcken tijde hun behoudt eñ betoon doen. *C. stad Mechelen*, xiii, 2. Christijnen: *qui infra legitimam diem professi fuerint documentaque debiti protulerint*.

3) *Bezit*, fr. *possession*. || t Voorsz. waerschap... affecteert eñ verbindt d'eygene en chijnsgoeden van den gelover van dien eñ van synen erfgenamen, wesende alnoch in hun behoudt eñ dominie. *C. v. Brussel*, 1606, a. 198. Christijn: *quamdiu in eorum dominio permanent*. **Op behout** (Van een schrift). *Inhoudende*, fr. *contenant*, *portant*. || Werdt tAntwerpen een gebot gedaen, d'welck wel een halff ure duerde, aengaende de buytenbieren, op behout de bierstekers moesten de stadt eedt doen. Eñ daer werdt eenen schryver opt bierhoot gestelt, omt bier tonthoudene, met meer andere articulen. Piot, *Chron.* 102.

BEHOUT, verl. deelw. van een ww. *Behouwen* (Kil. behouden), thans *behuwen*. Behoudt sone. *Behuwdzoon*, *schoonzoon*, *aangetrouwd zoon*, fr. *beau-fils*, *gendre*. Kil. Behoudt sone, *gener*, etc. || Hem, tweeden comparant, ten dijen fine sterck maeckende, soo voor synen behout sone als desselffs minderjaerighe kinderen. *Schep. v. Brussel*, 9 oct. 1706.

BEHOUWE. Zie BEHOEF.

BEHUISEN, bw. 1) *Met een huis bebouwen*, fr. *bâtir une maison dessus*, ofr. *amaisonner*. || Ware so zake dat yemene laghe onthilde oft onthouden hadde binnen sire herberghen, daer yemene af ghewont worde of ghewont es gheweist, binnen verde, van denghenen die ute sinen huus quame of commen es gheweist, dat huus sal men afbreken, nemmermeer te behusene, indien dat dherve syn es. *C. v. Gent*, *Gr. charter v.* 1297, a. 8. Eist dat zy gheene behuusde stede hebben die hemlieden toebehoort. Ib. 11 aug. 1431, a. 3. Naer de costume... mach elck persoon syn erfve.. behuysen ten hemelwaert op. *C. v. Aalst*, ix, 4. Soo wye ghemeyne is in een behuysde stede eñ erfve. Ib. 7.

2) *In huis nemen*, *verhelen*, fr. *prendre dans la maison*, *recéler*. || Dat zommige schippers, visschers,.. daghelics anveerden.. verdroncken eñ verloren goeden by der zee uutgheworpen..., doende met denzelven goeden haeren wille, eñ, dezelve behusende, weghstekende.. *Plac. v. Vl.* 10 dec. 1547, *proœm.* I, 357. Item, *C. v. Brugge*, II, 5 mrt. 1558.

BEHULPBRIEVEN, zn. mv. *In zake van schuld*, *vorstelijke brieven vergunnende uitstel ter voldoening*, fr. *en matière de dettes*, *lettres du prince accordant un délai pour s'acquitter*. Zie Boey, v°. Atterminatie; de Ferrière, v°. Atermoyement, *Lettres de répi*; La Curne, v°. Repit, *Bénéfice*, *octroy et privilége d'annion et quinquennion*, en de Laurière, v°. Annion (Bénéfice d'). || De brieven van alsulcke beneficie oft behulp [*nl.* van respijt of atterminatie] en moghen niemant verleent worden, tensy het blijcke.. van schaden eñ verliesen bij hun geleden. *C. v. Antw. comp.* IV, xvij, 2. Niemant en mach geen behulp van cessie genieten tensij dat hij,.. in gevanckenisse is gestelt, oft daermede is bedreijcht. Ib. 16. Soo wanneer men geen behulpbrieven [*var.*: brieven van behulp] van rechte noch van requisitorien en heeft, soo moet men, vuijt crachte van den vonnisse elders gewesen, conclusie nemen ten eijnde van betaelinge. Ib. V, xvij, 11.

BEHULP, zn. *Hulp*, *bijstand*, fr. *aide*, *assistance*. || Alle onse ondersaten onser stadt eñ vryheyt sullen behulpe doen sulcken uytgheroepen te helpen vanghen, sooverre sy daertoe versocht worden. *O. Liége*, 27 juni 1577, a. 54. *Hasselt*.

BEHULPEN. Zie BEHELPEN.

BEHULPICH, bn. *Behulpzaam*, *hulp aanbrengend*, fr. *ayant aidé ou assisté*. || Met wat wapenen ijemant eenen anderen quetste oft sloege, dat hy daeraff sterve, diegene dien gequetst oft gesteken hadde (eñ alle dandere die daertoe behulpich waren geweest) verbeuren lyf eñ goet. *C. v. Antw.* 1545, ii, 7. Die eenige palen versette oft vuytdede,.. wordt gecorrigeert als een dieff, eñ alle dieghene met hem die daer behulpich toe geweest zyn. Ib., viii, 12.

BEHULPSELEN, zn. mv. *Hulpmiddelen*, fr.

ressources. || Alsoo diergelijcke begijntkens gemeijnelijck sijn seer arme persoonen, dewelcke met hunne handen den cost moeten winnen, eñ sonder diergelijcke behulpselen nijet en souden connen subsisteren [*nl.* zonder zendingen van een brood, van eiëren, van vlaaien etc. hun van tijd tot tijd door hunne ouders of hun maagschap geschonken en van buiten de stad toe gezonden]. *St.-arch. Diest*, *proces Begijnhof* § *Bakkers*, 1679.

BEIDEN, bw. (*beet*). **Iemands doot beiden,** *afwachten*, met eene ontkenning: *vóór iem. sterven*, *hem niet overleven*, fr. *mourir avant qq.*, *ne pas lui survivre.* || Was ghewijst: dat, ghemerct dat de voirseide Robbrecht niet ghebeid en hadde de doot van zijnre zustere, dat bi dien de voirs. Jan niet ontfanclic en was eeneghe scult, die deselve Robbrecht ghemaect hadde, te recouvreerne up tgoed van der voirs. zustere. *C. v. Aalst*, *Vonnis van* 1457, a. 4. blz. 350. Dezelve Hannen en ghebeet de doot van zijnre moeder niet, eñ ter doot van der moedere quamen de scultheeschers, meenende huere scult te recouvreerne up tgoed van der moedere. Ib.

BEIJAERDEN, ow: *Beieren*, *het klokkenspel doen hooren*, *muziekstukjes uitvoeren op een stel van klokken*, fr. *carillonner*, *exécuter des airs de musique sur un assemblage de cloches.* De geschiedschrijver Meijerus zegde van de Gentenaren en de heerlijkheid hunner klokkenmuziek: *Modulantur illis tintinnabulis non secus atque cytharis variarum cantilenarum genera.* || An Jacques du Buus, de somme van xxiiij lb. par. omme dies wille dat hy, by laste van myn heeren van de wet, ghespeelt eñ ghebeyaert heeft up den beelfroit deser stede den tyt van acht maenden. Rembry, II, 348 (1619). Gedrayt xxiiij beyaerdstocken tot den beyaert, om te beyaerden. *Brab. Mus.* II, 145 (17e E.). Den beyaerder voor het beyaerden van de misse van de H. Besnijdenisse, Dry coningen, eñ wekelijcke woensdaeghsche misse, x guldens. *Ord. Albertine*, *Antw.*, 1618, *Uitg.* I, a. 171.

BEIJAERDERE, zn. m *Beieraar*, *klokkespeler*, fr. *carillonneur.* || An Jan Double, de somme van xx ponden par. over gelicke somme by hem betaelt an Augustin de St. Aubert, beyaerdere, ghespeelt hebbende upt accoort van de clocken der stede. Rembry, II, 348. *Rek. v.* 1616.

BEIJAERT. zn. m. 1) *Beier*, *klokkenspel*, fr. *carillon. Een stel van klokken*, *waarop men muziekstukjes uitoefent bij middel van een toetsenbord*, *doch*, *in de eerste tijden der uitvinding*, *met stokken*, *en die tevens*, *bij middel van het uurwerk*, *op geregelde tijden*, *op het uur en zijne onderdeelen*, *zekere aria's hooren laten.* || Betaelt N., voor de hoede eñ staen [*l.* slaen] van de seven clocken van den auden beijaert,.. 14 Rg. viij st. *Brab. Mus.* II, 141. *Rek. v.* 1639. *Thienen.* Betaelt N., clockgieter, op rekeninghe van 419 Rg. $12^1/_2$ st.. die hem comen van der stadt, van het gieten van den beyaert, die es wegende 8 961 pont, elck pont $1^1/_2$ st. Ib. 143. *Rek. v.* 1640.

2) Men trekt, doch zonder reden, in twijfel of *de plaats*, *waar de zieken verzorgd worden* (in een gasthuis), fr. *la chambre des malades* (dans un hôpital), den naam draagt van „beijaert". Die naam was eertijds overal in dien zin gebezigd. De oude ziekenzaal van t' gasthuis te Loven wordt heden nog zoo genoemd. Uit de stadsrekeningen van Thienen blijkt, dat de ziekenzaal van St. Jans gasthuis in die stad insgelijks dien naam droeg. Bets, *Brab. Mus.* II, 145. Bij Mertens en Torfs is het de *algemeene eetkamer* (van een gasthuis), fr. *réfectoire commun* (d'un hôpital): || Een zarkschrift boven de schouw van den beijert [van St. Juliaans gasthuis] geplaatst, vervat de volgende regels: enz. II, 592 (1762).

BEIJAERT. Zie ros beijaert.

BEIJAERTSTOCKEN, zn. mv. fr. *baguettes de carillon.* || Betaelt Bertelen Mercx, voor dat hy heeft gedrayt xxiiij beyaerdstocken tot den beyaert, om te beyaerden, es ij Rg. viij st. *Brab. Mus.* II, 145. Zie beijaert 1).

BEITE, zn. v. *Schaap*, fr. *brebis.* De Bo: *wijfje van den ram.* || d'Impositie van eenen halven stuyver op elck schaep eñ beyte ter maendt, pastuerende binnen de provincie van Vlaenderen. *O.P.-B. autr.* 18 febr. 1702, a. 5. Van elcke weer, schaep, geyte, beyte ofte lam, eenen stuyver. a. 11. (De gelijktijdige Fransche vertaling heeft: *mouton et brebis.*) — Bailliu, burchmeestere eñ scepenen interdiceren an de beenhauwers eñ alle vleeschcoopers te vercoopen binnen heurlieder huusen, vleeschuys, ofte alomme elders dan alleenlick voor het vleeschhuys op de maerkt, eenich beyten-, rammen- eñ stierenvleesch ofte calfvleesch van calvers onder de acht volcommen daeghen. Rembry, I, 352.

BEITELHOUT, zn. o. *Hout*, *waarvan men stelen voor beitels maakt*, fr. *bois pour faire des manches de ciseaux.* || Soe wat werckman vuyt zyns meesters houte eenigerhande hout droege anders dan daer hij thout mede wrachte, te weetene helfhout ofte beytelhout, die soude verbeuren etc. *Kb. v. Soniënbosch*, *v.* 1460, a. 52.

BEJACH, zn. o. *Roof*, *plundering*, *buit*, fr. *rapine*, *spoliation*, *butin.* || Dat vele eñ diversche van onsen ondersaten, also wel capiteinen, hoplieden eñ andere, den crijgh volghende als ledighghanghers eñ vagabonde lieden, niet willende wercken ofte dienen, maer levende op haerlieder bejagh eñ roof, eñ op den aermen huusman.. *Plac. v. Vl.*, 18 febr. 1547. I. 731.

BEJAERT eñ BEDAECHT, bn. Van zaken. *Overjaard*, *meer dan een jaar en een dag geleden*, fr. *suranné*, *passé jour et an.* || Dat alsdan sulcken feyt ofte quetsure behoort bejaert en bedaeght te zijn, ten eynde dat men t'eynde s'jaers soude moghen weten oft maer simpele quetsure soude zijn. *C. v. 's Bosch*, III, 14.

BEJAGEN, bw. 1) *Koopen*, *verkrijgen*, *verwerven*, fr. *acheter*, *acquérir.* Kil. Be-iaghen, *aucupari*, *nancisci venando* (*verkrijgen bij de jacht*). || Eñ ombe dat Arnout de Smet hadde en wif, doe hi dat goet biaghede ane den here van Gavera, van derwelker hi hevet een kint, dat, na de wet, es sculdech te delene ane dat goet, bi dien dat si porteren waren, doe si dat goet biagheden. 21 juni 1257. Dat Jhan Corpout heeft ghecocht eñ beiaght wel eñ wettelike, jeghen Boidine den Brits, een huis eñ een erve. Febr. 1296. Dat joffrouwe Magriete, de begine,.. heet gecocht eñ beiaget wettelec, jeghen N.., ene rente van viertich scellingen tornoysen tsiaers. 24 aug. 1302. Dat Gillis van Dunze heeft ghecocht eñ bejaecht wel eñ wettelike, jeghen Alarde Louwers, twintech scellinghe erfeliker renten sjaers. 1 Oct. 1309. Dat Seghere de meier van Gh[er]oustberghe, heeft ghecocht eñ beiaecht wel eñ wettelike jeghen N. een huus eñ een erve. 8 apr. 1309. Item, om bedinghen [*l.* beddinghen] te bejaghene an de nonnen te Sente Claren, daert best ane besteedt es, een pond groote tournoys. De Pr. en Br. I. *Gentbrugge*, 28, *Testament v.* 1366. Al es dat sake,

dat dieguene die die vrouwe ontvord iof ontleed, iof dieguene te wies boef so ontleed ware, sal hebben der vrouwen vriencepe beiaghet, eñ so [zij] camet vor die wet eñ seghet dat al hars danx eñ hars willen was so wat dat [hie] ane hares dede, darbi ne sal me niet laten mene [menne] sal berechten die sticken bi der goeder warede. *C. v. Brugge* I, blz. 230, 31 dec. 1278. Wat man laken wouve, dat qualick bejaeght waere, verbuert zijnen cam, zijnen loon, zijn ambacht een jaer, eñ iij lib.; of hij en bracht zelve voort. DE PR. en BR., *Aalst*, III, 417, 4 nov. 1404, *Wollenwevers*. Zo wat manne, dat [*l.* die] laken weve dat qualic bejaecht ware, die zoude verbeuren zinen kam, enz. Ib. 437 (1480).

2) Haat en nijd. *Op zich halen of trekken*, fr. *s'attirer* (la haine et l'envie). || Maer es ons nochtans zeer molest eñ zwaer gheweest [*nl.* de inquisitie der Protestantsche boeken in de bibliotheken en librarien], eñ vul om veel haets eñ nijdts van den sommighen te beiagene. *Pl. v. Vl.*, 9 mei 1546. I. 142.

BEJARICH, bn. *Meerderjarig*, fr. *majeur*. || Alle huuszittende eñ eenclipte lieden [*nl.* ongehuwden] op camers ofte alleene woonende, ghestaet zijnde omme hemlieden te ontdraeghene op heurlieder incommen, oock kynderen woonende met vader ofte moeder, gheen beslach doende eñ om loon werckende, daer meer dan een beiaerich kyndt is, zullen in alle poinctinghen eñ zettinghen ghestelt eñ ghepoinct werden. *C. v. Veurne*, XXXIIII, 9.

BEJEGENTHEIT, zn. v.

1) *Tegenspoed*, fr. *adversité*. || Sente Gregorius die seght: *nulla nocebit adversitas, si nulla dominetur iniquitas*, negheene bejegentheyt sal deñ mensche toecommen, eyst so dat negheene sonden noch archeyt in den mensche regneren. JAN V. DIXMUDE, 255.

2) *Nadeel*, fr. *préjudice*. || Dat int zelve godshuus by den meesters, broeders eñ zusters, noch ooc by den ontfanghere, niet ghedaen en worde ten scade eñ achterdeele van den godshuuse, noch ooc in bejeghenhede of prejudicien van der stede. *C. v. Brugge*, II, blz. 484 (1487).

BEKE, zn. v. *Beek*, fr. *ruisseau*. Breedte der beken: || Eene generaele groote meulenbeke moet wyt zyn veerthien voeten, te meten int midden van den watere, eñ te meten voor elcken cant zeven voeten van den boorde; ander ghemeene beken moeten wyt zyn zeven voeten..., eñ de cleene beken, die men noemt waterleeden, drye voeten eñ half. *C. v. Aalst*, x, 34.

BEKEEREN, bw. 1) *Wijzigen*, *veranderen*, fr. *modifier*, *changer*. || Hie mach se [*nl.* deze keur] bekeren eñ bedwinghen eñ berechten omme der meentucht bedarve. *K. v. Brugge v.* 1281, a. 31 bis. Fr. tekst: *il puissent muoir et restraindre et aiouster pour le commun profit*.

2) *Aanwenden*, *besteden*, *gebruiken*, fr. *appliquer*, *employer*. || Dat sij [*nl.* de rentmeesters] trouwelijck eñ wael inyagen sullen alle onser voirgescrevender stat renten, die waile eñ rechtverdichliken bewaren, bekeeren eñ uytgeven yn orber onser voirscreve stat. *O. Liége*, 7 dec. 1411, a. 9. *St.-Truiden*. Dat men dan vercoopen eñ legghen soude in kereghehoden huere erve,.. eñ daeraf barnen eene keersse, omme de penninghe daeraf commende te bekeerene eñ appliquierne in de voirseyde ghewysde scult. *C. v. Aalst*, *Vonnis v.* 1451, blz. 280. Alle keuren eñ bruecken, daer egheene expresse ordinantie aff en is hoe eñ in wat manieren die bekeert moeten worden, volghen deen derdendeel den heere, dandere der stadt, eñ tderde denghenen die dexecutie daeraff doet eñ den aenbrengere gelyckelyck *C. v. Antw.* 1545, II, 41. Hoewel dat die penningen [*nl.* van verkochte of gekweten renten] wederom bekeert worden aen andere gelycke goeden oft renten, nochtans syn die renten oft goeden, met dien penningen gecreghen, deylbaer. Ib. XI, 50. Employerende eñ bekeerende die penninghen daervan comende tot onderhoudt van hunne wederspannigheydt. *Plac. v. Brab.* 2 apr. 1582. I, 72. Welcke renten den tochtenaer oft tochtersse sijn oft haer leven lanck moet draeghen, eñ alle de hooftpenninghen daeraf gecomen wel eñ getrouwelijck bekeeren eñ employeren in de wercken voers. *C. v. Loven*, XIII, 4. It. *C. v. Santhoven*, *Weesk.* a. 16.

3) **Bekeeren elwaer.** *Eene andere bestemming geven*, fr. *appliquer à une autre destination*. || Daer iiij kerssen ocht meer sijn tenen like binnen Diest, daer sal hebben die kerke ene daer die lichame prochyde, tgasthus ene, eñ die minderbroederen ene, eñ die strate ene daer hi in woende.. Die dese kerse elwaer bekeert, saels ghelden van elken broke v s. *Kb. v. Diest*, A r. 45, B a. 144. Zie PROCHYEN.

4) *Teruggeven*, *wedergeven*, fr. *rendre*, *restituer*. || Alle welcke solemniteyten gepleecht, de kooppenninghen ghedistribueert eñ het overschot aen den gewesen eygenaer bekeert zynde, soo wort den kooper in de gekochte erve gegicht eñ gegoeyt. *C. v. Maastr.*, *Oork. v.* 1665, XXIII, a. 16. *Van actie hypothecair*.

5) **Hem bekeeren (in iem. uitspraak),** *zich beroepen op*, fr. *s'en rapporter*, *s'en remettre à* (*l'arbritage de qq*). || Van welcken ghescille de vorscr. partien hem bekeerden eñ bleven in IIII persone, vriendelike vinderen, mannen eñ effeneerren over partien an beeden ziden, ghelyc dat compromis, dat van den upnemene es, wel inhoudt eñ verclaert. *C. v. Gent*, 12 aug. 1399, *procem.* Ook: *er vrede mee hebben*, *zich ermee vergenoegd houden*, fr. *s'en contenter*. || Dat dicwijle.. de goede paysivle liede daghelicx grootelijc verlast zijn, die ghesleghen, ghequetst of meshandelt werdden, mids dat de mesdoenres hem tracken of draghen an eeneghe die de paise eñ soendingghe ondergaen eñ daertusschen spreken, den scamelen lieden zulken overlast doende dat zy, sonder van dien ondergangers ondanc te hebben oft gheveedt te wesen, niet en connen ontstaen of zij en motens hem daerin bekeeren; eñ bi zulken weghen wart hem haere smertte ontdreeght eñ blyft onghebetert, eñ en hebben niet de helft ofte tvierendeel dat sij metten rechte sculdich waren te hebben. DE VLAMINCK, *Vgb.* 46.

6) **Hem b. te iem. weert,** *zich wenden tot iem.*, fr. *s'adresser à*, *recourir à qq.* || Dat van allen faiten, twist eñ ghevechten... men niet versoenen, betren noch te niemen weert bekeeren en sal dan ten bailliu eñ scepenen weert van Denremonde. Ib. 47.

BEKENNEN, bw. 1) *Weten*, fr. *savoir*. || Het soelen bekennen die tegewordich sijn eñ toecomen soelen, dat dit is die vryheit der stat van Dyest. *K. v. Diest v.* 1228. Lat. tekst: *Noverint*. **Bekent doen, — maken,** ook **Cont doen, — maken,** thans *kond doen*, *kenbaar maken*. fr. *notifier*, *faire savoir*, Lat. *notum facere*. || De scepenen van Bochouta quedden [groeten?] alle degene die dese lettren siyn selen in Onsen Here. Si maken bekent,

die nu sien eñ die wesen selen, dat.. *Mei* 1249. Ic, N. N., scepenen van [Sente Pieters dorpe van Ghent], wij doen bekent allen denghenen, die dese lettren zullen zien ofte horen lesen, dat wi etc. 18 mei 1301.

2) *Kennen*, fr. *connaître*. || Si en becanden niet mine weghe. *Getijdb.* xve E. 15 v^{0}. *Ps.* 94/95. *Non cognoverunt vias meas.* Statenbijbel: Sy en kennen mijne wegen niet.

3) Eene rent, eenen cijns. *Erkennen*, *vaststellen*, fr. *reconnaître*, *constituer*, *créer*. || Cheins die anderen wetten bekent es dan voor de mannen of wet van dyen leene... *Leenrechten* v. 1528, B iiij. Alle erfrenten worden voor schepenen van Brussel gepasseert eñ bekent. *C. v. Brussel*, 1606, a. 161. Christijn: *constituuntur et agnoscuntur.* Men mach soo binnen der stadt eñ vryheyt als alomme onder het ressort van Loven, bekennen eñ constitueren renten, cheynsen eñ pachten, soo erffelijck als ten lijve... *C. v. Loven*, IX, 3. Ib. X, 32. Worden voor immeuble goederen geacht: alle bepande renten, soo op gronden van erven, als oock degene wettelijck bekent sijn op de stadt van Diest. *C. v. Diest*, VZ, IV, 10.

4) *Erkennen*, *onderscheiden*, fr. *reconnaitre*, *distinguer*. || Negheen vremde man ne mach bringhen lakene ter venten binnen den scependomme van Ghend, het ne sy binnen den scependomme van Ghend ghevolt; eñ dat laken moet hebben een sonderlync teekin, dermede dat ment sonderlinghe bekennen mach. *C. v. Gent*, I, *Gr. charter v.* 1297, a. 49. Dat een groet deel van den besten eñ zuverlicsten persoenen van der stad met hen [*nl.* naar Mechelen met de gulde van den voetboog] daer voeren, die gheene cleederen van der scutterien en hadden; dat men, mids dien, dede maken wel iij^{c} en xxvj roede caproenkene, die elc op sijn hooft droech, ghetekent aen deen ziide metter Borch, eñ aen dander ziide met eenen boghe van zilvere, mids dat men tgeselscap van Antwerpen bekennen soude. MERTENS en TORFS, *Gesch. v. Antw.*, II, 612. *Rek. v.* 1404. Die palen eñ eijnden van denselven ij erven zijn geturbeert eñ verdonckert, soedat men die niet wel gekennen en can; versuect dairomme dat men die palen van den voirscr. ij erven steeke eñ sette, dat mense voirtaen onderscеijden eñ bekennen mach. V. D. TAV. 235.

5) *Erkennen*, *aanvaarden als*, *in hoedanigheid van*, fr. *reconnaître*, *accepter comme*, *en qualité de*. || Soo wye naerhede legghen wilt, is schuldich hem te presenteren voor wetten in behoorlicke tyde,.. eñ indien dat hy bekendt wort by den cooper, is schuldich te betaelen... *C. v. Aalst*, XII, 19. Binnen sonneschyne naedat den coop duechdelyck by coopere eñ vercoopere vercleert is, eñ dat de calengieringe hem wettelick bekent heeft geweest. *C. v. Antw.* 1545, XVI, 1. Dat den naesten mach vernaderen, behalven dat hij presenteert de naderschappe eer de geboden gedaen sijn, eñ die naderschap mach hij intenteeren doende eñ stellende gout eñ silver onder de weth, met een borghe om te doen eñ voldoen tot dat de naderschap bekent wordt. *C. v. Leeuwe*, III, 3. (Een hs. heeft voor „bekent" de var. „beleijdt" [*l.* belijdt, *en liever* „beleden"]).

6) *Wettelijk kennis nemen van*, fr. *connaître légalement de*. Ook KENNEN, *cognoscere*. || Twee scepenen moghen scult bekennen tote X pont, eñ niet meer, eñ III scepenen tote XV pont, eñ niet meer eñ IV scepenen XX pont, eñ niet meer, eñ V scepenen ofte meer moghen kennesse draghen van allen dinghen van eerven eñ van cateilen, die behoeren ten scependome. WARNKÖNIG, *Fl. St.-u. Rg.* II. *K. v. Sleid. en Desseld. v.* 1268, a. 12. *Urk.* xxxiv. Die scepenen van der stat alleen eñ bij hem selven suelen tractieren, bekennen eñ vonnissen van saken die den gerichte toehoeren, eñ van anderen, die den scepenstoel toehoeren, uytgescheiden van saken die aen ere oft aen lijf snijden. *O. Liége*, 18 nov. 1404, a. 3. *St.-Truiden*. Die scepenen der stadt sullen by hon alleene tracteren, bekennen eñ vonnyssen van den gherichtelijcken saken eñ anderen dynghen dy tot officien des scepenstoels toehoeren. *C. v. St-Truiden*, a. 34.

7) *Wettelijk verklaren*, *bekennen voor waarheid*, fr. *déclarer pour vrai*. || Wi en hebben selve negenen segel. Scepenen van Velseke, van onsen [h]ovede, bidi dat wit vor hem bekenden, hebben si ons haren segel gelenet. *Mei* 1249.

8) Eene vrouw. *Beslapen*, *vleeschelijke gemeenschap hebben met eene vrouw*, fr. *avoir commerce charnel avec une femme*. Kil. *Coire*, *concumbere*, *cognoscere* (*Eccles*) || Soo verre nochtans.. dat de vrouwe can doen blijcken, dat hij met haer te doen ghehadt heeft; dwelck of die vrouwe niet en can doen blijcken, mach de man hem daeraf expurgeren bij eede, dat hij de moeder niet bekent en heeft. *C. v. Moll*, *impr.* a. 134. It. *C. v. Deurne*, *impr.* a. 129. Ook als bijbelstijl bij Kramers en bij Van Dale.

9) *Overtuigend bewijzen*, fr. *constater*. || Die cooper den eedt des voersz. naederlincx niet begherende, maer selve willende proberen dat den naederlinck met andere van de vernaederde goeden pactie oft conventie gemaeckt heeft, mach dat doen, ofte den naederlinck daeraf dloy deylen, ofte hem tselve stellen in deylinghe van eede; eñ sulcx bekent oft gethoont zijnde, wordt den naederlinck van zijn naederschap gesecludeert. *C. v. Loven*, X, 14. **Bekende jaren.** *Mondigheid*, *meerderjarigheid*, fr. *majorité*. || Zoo wanneer aen weesen eenich catheylich oft meuble goedt versterft, t'zelve wordt vercocht by eenen heerlicken coopdach, eñ de penninghen daerof commende ghebrocht eñ ghestelt ten weese-papiere, ten fijne dat de weesen, commende tot heurlieder bekende jaeren, met gheldt betaelt moghen worden. *C. v. Veurne*, IX, 16. Man eñ wijf, t'samen kynderen hebbende, eñ t'laetste kyndt overlydende, verstorven van vader oft van moeder, tot zijne bekende jaeren noch niet ghecommen oft ghestelt zynde. Ib. XIII, 6.

BEKENNENISSE. Zie BEKENNIS.

BEKENNER (Bekenre), zn. m. Eener verbintenis, eener rent. *Hij*, *die verklaart eene verbintenis aangegaan te hebben*, *verlijder*, *vaststeller*, fr. *celui qui déclare avoir contracté un engagement*, *constitué une rente*, *constituant*. || Diė XV swarte sal der bekenre talen [tellen], of de sich verbindt. *C. v. Maastr.*, *Stat.* v. 1308, a. 118. Zie BEKENNIS. Gelovende den debiteur ofte bekender deselve renten oft pachten jaerlijcx te betaelen, eñ die, ter manisse van den crediteur te bevestigen eñ assigneren op sekere goede eñ suffisante panden *C. v. Loven*, IX, 3. Zie BEKENNEN. Als een rente voor schoutet eñ schepenen.. wettelijck bekent is op eenen pandt alleen, sonder een personele obligatie van den bekender daerbij te hebben, eñ dat naermaels dijen pandt te cranck valt, soo moet den rentheffer patientie nemen. *C. v. Diest*, VZ. XIII, 19.

BEKENNIS (Bekennenisse, bekentenisse), zn. v.

1) *Erkenning*, *wettelijke verklaring of belijdenis eener verbintenis*, fr. *reconnaissance*, *déclaration*

égale d'un engagement. || So sal die stat gemeinlic kiesen alle jore,.. eynen burgermeister der stat van ygeliker ziden, eñ van ygeliker ziden viere gesworen der stat, die getuisscap, bekennis, verbondt eñ alle andere saken horen eñ doen solen honnen ampte toehorende. *C. v. Maastr.*, *Stat. v.* 1380, a. 108. Van eynen kennennisse eñ verbonde voer meistere eñ gesworen te doen, eñ in honne bueck eñ papir te scriven,.. eñ van eynen bekennenis voer meistere eñ gesworen ghedoen weder uyt te doen, sal men gheven:.. eñ die XV swarte sal der bekenre talen of de sich verbindt. Ib. a. 113. Ten waere nochtans dat de ghedaeghde de belijdinghe, de bekentenisse, verbintenisse oft ghelοften selve niet en hadde ghedaen. *C. v. Santhoven*, *Stijl*, a. 128. By obligatien mogen bekentenissen van renten ghedaen worden te quyten. *C. v. Brussel*, 1606. a. 177. Christijn: *per obligationes possunt fieri agnitiones redituum redimibilium.*

2) *Belijdenis*, fr. *confession.* || In bekennis mynre sonden eñ in rouwe myns herten trede ic huden in die dore dynre ewigher ontfermherticheit. *Hondert merk.* 50 v°. **In bekennisse** (Bekinnesse). *In of ter getuigenis*, *bekentenis*, fr. *en témoignage.* Ook en meestal IN OORCONDE. || Soe hebbe wi, scepenen van Erpse, dese lettren ghesegelt met onsen ghemeinen segele in bekinnessen van der warheit. *Schep. v. Erps*, 2 april 1298. Eñ ombe dat dit waer es eñ gestedecheit sal hebben, eñ bi beden der partien, soe hebbe wi scepenen dese lettren ghesegelt met onsen ghemeinen segele in bekinnessen der waerheit. *Schep. v. Erps*, *over goed te Eversberghe* (1310). *Abdij v. ter Kameren.*

BEKENTENIS. Zie BEKENNIS.

BEKENTENIS, zn. v. (Zeewezen). *Vrachtbrief*, *ladingsbrief*, fr. *connaissement.* || De cognossementen oft bekentenissen, die men is nemende van den schipper over den ontfanck van de goeden, die men seijnt op sulcken ongenoemde schepen, moeten voor de weth van de plaetse, of ten minsten voor notaris eñ getuijgen verleden worden. *C. v. Antw. comp.* IV, xj. 33. **Bekentenis of ontkentenis**, ook **kennis of ontkentenis.** *Erkenning of loochening*, fr. *reconnaissance ou dénégation.* || Van ghene processen voer gedaende bekentenisse offt ontkentenisse aen te moegen brengen. Anno 1548, den 20 november, is seker proces voer scholtes eñ schepenen van Exel bedingt tusschen N. eñ N., eñ voer het hoefftgericht van Vliermael aenbracht, betwellick geremitteert is, gemerckt daer kentenisse noch ontkentenisse in der saecken bevonden woerden beschyet te syen; eñ die schepenen betaelden die leeringe. *C. gr. Loon*, I, VIII, 60. Zie KENNEN of ONTKENNEN.

BEKEUREN, bw. *Beboeten*, *in de boet slaan*, fr. *condamner*, *mettre à l'amende.* || Indien men jemandt bevindt syn beesten vuerende oft drijvende in der nabueren weerden, sal men bekeuren oft haelen (?) op dobbel breucken; eñ soo wie men bevindt dat jemants weerden, gras, lot oft loof met sacken oft andersints uytghehaelt wordt, sal men oock moghen bekeuren op vijf vlaems (*sic*). *C. v. Meghem*, *Landtch. v.* 1537, a. 2. 3. Wat verckenen dat men bevint achter straeten loopende, oft in iemants koren doende schade, sal men bekeuren op acht stuyvers, eñ daerenboven noch betalen de schade. Ib. 1621. a. 23. Soo wie sijn goet doet bekeuren hoogher als den ordinaris keur, sal oock op denselven keur gheschat worden als men sijn beesten vint op ander lieden goet. *K. en br. v. Moll*, 1596—1631. **Bekeurde wegen.** (Vgl. bij Verdam **bekuerde wateren**), *wegen*, *welke aan de jaarlijksche schouwing onderworpen zijn*, fr. *chemins soumis à l'inspection annuelle.* || In saecken van beleijden van rivieren, waterloopen eñ leijgrachten, van 't visiteren der schouwen eñ ovens,.. eñ van bekeurde weghen oft goederen,.. is men van oude tijden ghewoonlijck enz. *C. v. Moll*, *Stijl*, a. 49.

BECKEN, zn., vklw. BEXKEN. *Bekken*, *als huisraad*, fr. *bassin*, *ustensile de ménage.* Kiliaen *pelvis*, vulgo *bacinum.* || It. noch vij coperen beckenen, soe diepe soe vlacke. It. ij coperen pennekens eñ iij coperen bexkens. *Inv. v.* 1489.

2) *Bekken om giften rond te halen of te ontvangen*, fr. *bassin pour faire la quête ou recevoir des dons.* || Dat niemende, wie hy zy, [hem] en gheorlove, van nu voordan, beckenen te stellene ter eerster messe van eenighen priestre, vreimde eñ gheen poortre zynde van deser stede..; uteghedaen de viere oordenen mendianten van deser stede, die ooc gheen beckenen stellen zullen moghen, dan voor ghuenen die van deser stede gheboren zyn, of in huerlieder cloostre bin der zelver stede ghecleedt of gheprofest zyn, eñ daertoe zullen zy moeten consent hebben, naer doude costume, *C. v. Brugge*, II, 772. *Actum* 1508. || Onser Vrauwendaghe in maerte, van ommeganghe metten becknine;.. Paesschedaghe, van ommeganke met den becknine voor Ste Marien Magdalene;.. REMBRY, IV, 666 (1554).

3) *Metalen bekken*, *waarmede men het volk vergaderde*, *om iets te zijner kennis te brengen*, *of om het ter hulp of te wapen te roepen.* Zie Verdam BECKENGESLACH, fr. *bassin en métal*, *au moyen duquel on rassemblait le peuple*, *soit pour porter quelque chose à sa connaissance*, *ou pour l'appeler au secours ou aux armes.* **Becken slaen**, **clocken ende becken slaen.** || Hiernaer volgen de pointen, die Philips van Aertevelde dede ghebieden eñ clijncken met beckenen achter strate. DE PAUW, *Vgb.*, 158 (1381). Welcke antworde denghenen niet en genoechden, die dair comen waren, eñ de ambachten; sodat up denselven avont, in den nacht, alle die ambachte eñ die ghemeinte van der stadt hair becken sloegen, eñ ghingen in de wapene, eñ quamen mit banieren ter plaetsen eñ kerckhove. *Acad. d'archéol.*, 1856, blz. 173, 14e E. *Analectes*, *Loven* (Schayes vertolkte „becken" door „trommels"). Eñ oft ghy, oft eenich van u, niet mechtich genouch en waert dien aen te tastene, te vangene oft te houdene, soe consenteren wij u, eñ bevelen, dat gy clocken, beckens eñ alrehande teeckene slaet eñ doet [slaen?], omme den gebueren eñ omsaten in deser saken u te hulpen te comene, MERTENS en TORFS, III, 579, *Ord. v. d. magistraat*, v. 1454. Dat een iegheliјck de voorsz. misdadighe sal moghen vanghen eñ vervolgen met clocken- eñ beckenslage..; eñ ofte hy die [*sl.* brandtschatteren eñ transeneerderen] niet machtich en ware [te vangen], noch hem dier met bedecktelycken consten machtich gemaken, die vervolgende omme by andere ghevolcht te werden, die clocken eñ becken slaen; welcken slagho wij willen dat eeniegheliјck man, wie hy zy, niemanden uytgescheyden, die synre leden machtig is, naegae eñ volghe, en dat alle andere van den vryheden oft dorpen daerontrent, dien clockslach ofte becken hoorende, oock heur beckene eñ clocken slaen, eñ dat alsoo alle de inghesetenen derselver vryheden eñ dorpen, eñ elck van dien, terstont comen eñ vergaderen ter plaetse van der brandtstichtinge, ofte daer men de voorsz. brandtschatteren eñ transeneerderen ge-

waer sal zijn geworden. *Rekenk. v. Brab.* reg. 133, f°. 99 v°., 14 aug. 1459, a. 10. *Plac. v. Brab.* IV, 394. || Men dede te Ghent den win cryhieren met eenen beckene, den stoep om twee groten, want dien brochten die hadden goeden coep. JAN V. DIXMUDE 266. (In de stad Meenen werd nog een reglement van den 7 febr. 1761 ter puie afgelezen „naer het klyncken van het becken, als ordinaire". REMBRY, I, 501. Ook buiten de bovengenoemde publieke omstandigheden werd „metten beckenen geslagen", waarschijnlijk door potsenmakers, blijkens de volgende bepaling uit het *Kb. v. Diest*, A r. 51, B a. 134). || Die metten ruedinghe gaen och riden, of metten beckenen slaen, of ander baraet daer maken.

BECKENEEL (Backeneel), zn. *Stormhoed, helm*, fr. *casque, heaume.* || Boven die voerseyde wærre [oorlogstuig] sal [elc schip] moghen voorsien zijn met andere wapenen..; oock stalen stormhoeden ofte backeneelen. *Plac. v. Vl.* 29 jan. 1549. I, 364, en 19 juni 1551, a. 4. I, 379.

BECKENGESLACH, zn. o *Het slaan op een metalen bekken*, fr. *l'action de frapper sur un bassin de métal.* Zie VERDAM. || Dat hiermede alle wapeninge die een jegen den anderen [*nl.* de geslachten en de ambachten], alle banieredragen, hoetmanne, coninxtavele, becker [*l.* becken] — geslach eñ aweyte te nyute syn eñ altemale afgeleght. *Acad. d'archéol.*, 1856, 488. SCHAYES, *Analectes*, *Loven*. Zooals hij „becken" door „trommel" vertolkte, teekent hij hier ook aan „trommelslag".

BECKER, zn. m. Dialektvorm. *Bakker*, fr. *boulanger.* || Dat elc beckere eñ elc brouwere hebben sal een thine. *Kb. v. Antw.* a 63. Soe wat beckere yemanne coren cochte. *Kb. v. Diest*, B. 99. Solen die beckers moghen vercoupen rogghenbroet van vyff ponden. *K. v. Tongeren*, a. 15 (1469).

BECCHEREEL, zn. *Vleeschhouwer*, fr. *boucher.* MAIGNE D'ARNIS heeft Beccarius, *macellarius.* Volgens den uitgever, van het Picard. *béqueriau.* Het w. komt slechts éénmaal voor. || Dat negheen becchereel gheerande hude ne vercoepe dan tusschen sGravenbrugghe eñ der Veebrugghe. DE PAUW, *Vgb.* 30 (1338).

BECLACH, zn. o., BECLACHTE, zn. v. *Rechterlijke aanklacht*, fr. *plainte en justice.* La Curne *Claim.* || So wie van enegher dinc of te enegher dinc beclach roeren wille, hi es sculdich dat beclach eñ sine dinc te toghene den baeliu. *K. v. ter Piete*, 1265, a. 1. De Lat. tekst zegt: *querelam movere.* Zal den uutwindere, die voortgano zouct, gaen by scepenen van Audenaerde, eñ aldaer met den amman, die scepenen in gebannen vierschare maenen zal van tbeclach van de apparente hoirs. *C. v. Auden.* 2e d. 275. **Beclach van naerhede.** *Eisch van naasting*, fr. *action en retrait.* Ook CALAINGNE VAN NAERHEDE. || Indien den cooper woonde buyten der stede eñ jurisdictie, werden die van der wet, aen dewelcke 't beclagh van naerhede ghedaen wert, ghehouden 'tselve over te bringen ter greffie. *C. v. Poperingen*, VIII, 2. Soo verre alser diversche keurbroeders ofte keursusters waeren, die de naerheyt begheerden, sal onder hemlieden gepreferеert worden degone die eerst sijn beclagh van de naerhede ghedaen sal hebben. Ib. 14.

BECLACHBOETE, zn. v. *Recht of boet géeischt bij de inleiding eener rechtszaak*, *recht van gedingsopening*, fr. *droit ou amende du chef d'une plainte pour introduction d'instance.* || In den iersten sullen d'aenleggeren, willende iemanden in rechte betrecken, schuldich eñ gehouden wesen ten daege van de presentatie van de saecke, te betaelen aen myn heere den scouteth, voor syne beclachboete, 3 st. *C. v. Lier*, *Stijl*, *Salaris*, a. 1.

BECLAECHLIJCK (Boclaghelic), bn. *Die in recht mag aangesproken worden*, fr. *qui peut être attrait en justice.* || Scepenen van der kuere uzeren te kennen, by preventie jeghens 'tgeestelic hof, van overspele eñ defloratie, zonder clachte van partie, ten vervolghe van den heere. Eñ zulcke persoenen en zyn nyet meer beclaghelic oft toesprekelic om dezelve zake in 't voornomde gheestelic hof. *C. v. Gent*, I, 22.

BECLAGEN, bw. 1) *Aanklagen in recht*, *beschuldigen*, fr. *attraire en justice*, *actionner*, *accuser.* || Dat cam voor ons, in ghebanner vierscare van den Siesselschen, Meester Niclais van Biervliet, eñ claghede wettelike omme ene cracht, die hem ghedaen was an sijn aleghine goet, bi namen an wlghe [*nl.* wilgen] — tronken,.. eñ beclaghets bi namen enen Symoene van den Hove eñ den amman, eñ anders diegoene die hie, meester Niclais vorseit, ghewinnen mochte bi der wetteliker wareide eñ bi der claghe diere [die er] meester Niclais vorseit daer dertoe dede. 31 jan. 1287. Aengaende het bedinghen van personele saken, van schatschulden, hueringen, coopmanschappen, asseurantien, keuren, breucken eñ alle andere, dieghene die daeraf eenen anderen wilt beklaghen, komt op eenen anderen ghenechtdach voor recht in ghebannen vierschare, doende aldaer ter rollen van de saecken stellen, oft in gheschrift overgheven sijn aenspraecke eñ heijsch, met sijnder conclusien teghen eenen alsulcken, eñ dan wordt goedtstijdts binnen den anderen toekomenden ghenechtdaghe, bij den dienaer, den beklaeghden daeraf de wete ghedaen, eñ daeraf doet den toekomenden daghe van recht den dienaer relatie van sijn devoir. *C. v. Casterlee*, II, 1. Dat soo wie [om?] zijne houwelijcke goeden wettelijck, in der presentie van den meyere eñ twee schepenen, daerop ghemaent zijnde, beclaeght eñ bevonnist wordt, eñ deselve beclaeghde persoon daeraf by den vorster des lands van Assche [is] hebbende die behoorelijcke wete, dieselve is ghehouden eñ schuldich der partyen binnen den derden daghe tevreden te stellen. *C. v. Assche*, a. 3.

2) *Aanhouden*, fr. *arrêter.* || Alle partien moghen bi den meyer eñ metten salarise van xii d. par. mallicanderen beclaghen, vanwaer zy zyn, eñ moeten bliven ten berechte van scepenen. Maer de ghearresteerde mach ghestaen mids zekere te doene, oft hem te verborghene te rechte eñ te wette te commene, eñ partien te verantwoordene thueren heessche. *C. v. Aalst*, *Or.* XXIII, a. 22. Wie eenen anderen wettelic beclaghen wille, moet eerst eñ alvoren wettelike beloven den meyere,.. doet hy de clacht tonreehte, dat hy se te rechte beteren zal a. 23. Een inseten poortre van Aelst mach eenen poorter van buten vryheden,.. beclaghen binnen Aelst zonder verbueren. Maer een poortre en mach gheenen andren poortre beclaghen buten.. a. 24. Als de inseten poorter eenen parsoon van buten beclaghen wille, eñ hy den meyere niet en heeft, zo mach hy roupen de ghebueren eñ begheeren an hemlieden, dat zy dien manne houden, tot hy den meyere ghehaelt heeft; eñ dit moghen zy doen zonder verbeuren jeghen den heere, eñ den man houden staende zonder verleeden. a. 25.

3) *In beslag nemen*, fr. *saisir*, *mettre arrêt sur.* Synoniem van BECOMMEREN. || Oft aen eeniger zyde erve off erffelicke goeden beclaecht oft becommert worden ter plaetsen daer die gelegen zyn..

Eñ denghenen wiens goede eñ erye aldus becommert eñ beclaecht sal worden, sal men bynnen den yersten genechte een bescreven bekende weete doen mit eenen geswoeren boede, eñ die coste van die weete sal dieghene verleggen die die goede beclagende is. *Charterb. v. 's Bosch*, fº. 101. 15e E. *Van der Eeningen.* Is geordineirt, dat van allen injurien ind spytliken off scheltworden, die eyn den anderen doinde off gevende wirt, ind die vore dat reicht in der voirs. stat beclaigt ind versoicht werden, die misdoinde partye den here ind der lydender partyen gelyke beteringe ind rychtinge doin sall. *O. Liége*, 27 juli 1469, a. 42. *Tongeren.* De officiers en vermoghen tot yemands laste gheen claghte te doene op tgoed, tenzy dat de claghere bewijs van goede doet ofte doet doen:.. ten ware dat tgoed, dat men beclaeght wilt hebben *ad oculum* niet tooghelick en ware ghelijck penninghen, trecht van eenegher successie eñ hoirye, of ander recht incorporel, daert ghenough es te beclaghene trecht eñ actie zulck als den beclaeghden toebehoordt. *C. v. Kortrijk*, III, 1. Al waerdt, dat een schuldenare, in fraude van den crediteurs, die versteerfte hem ghevallen niet en wilde aenveerden, zoo vermueghen zy zelve te commene in tghezagh van denzelven debiteur, eñ by justicien zijn recht te beclaeghene eñ af te winnene. Ib. XV, 11. Daer tlaeteweten gedaen eñ de relatie behoyrlick ter vierschaere gheschiet is, indien niemant en compareert tot beschudde van de beclaechde hypotecque naer de tweede insinuatie..., zoo wordt dezelve hypotecque den heesschere ghewesen in handen. *C. v. Aalst*, *Stijl* a. 9. Bij faulte van vuldoeninghe wert den heesschere zyn beclaechde hypotecque in handen gheweesen. Ib. 10. Op beclaegt goet en mach men gheen vonnisse wisen en si vuijter hachten met weth. *tRecht v. Uccle*, 14e E. a. 16. Als een scholtet beclaecht erfgueden, hetsy van chynsen oft ontfenckenissen, soe wyst men die gueden boetachtich. *C. gr. Loon*, I. VI, 33. Soo wanneer eenighe compareren voor meijer eñ schepenen, diewelcke eenighe chijnsen, renten oft corenpacht, oft diergelijcke actie reël hebben,.. eñ daervan niet betaelt worden, soo moghen dieselve komen voor meijer eñ schepenen,.. eñ gaen op denselven grondt metten meijer eñ schepenen, met den dienaer, eñ beclaegen denselven gront uijt gebreke van betaelinghe. *C. v. Sichem*, a. 10. Is over langh geordonneert eñ in coustume gecomen, dat men, voor ghebreecken van renten eñ chynsen op huysen bepandt, dieselve huysen alleenlycken beclaeght voer die vier lestgevallen jaeren. *C. v. Diest*, Tit. IV. Dat sekere rentieren, hebbende eenige chijsen oft renten op deselve huijsen, die beclagen eñ hun procedure niet behoorelijck eñ continuëren. Ib. O. 28 juni 1562, *proœm.* Dat den vijfthienden dach naer het eerste daghement den claegher met schepenen eñ dienaer op den beclaeghden pandt tsavons ontrent der sonnen onderganck moet compareren, eñ aldaer blijven wachten tot naer der sonnen onderganck, om te wachten oft daer yemande quaeme om hem te voldoen. *C. v. Loven*, *Bijlagen*, I, 7 dec. 1643. Ten waere dat ten laste van zulcke poorters apparente suspicie ware van vluchte, in welcken gevalle vermach den eenen poorter den anderen te doen arresteren, ofte zyn goet te beclaeghen binnen Audenaerde omme hem daeraf te versekeren. *C. v. Auden* IV, 28. *Cah. prim.*, I, 9. Alrande comenscap, die men van des dijsdaeghs none tote naesten goedensdaghe savons te Dyest drijft, sal men betalen dies selfs goedensdaeghs metter zonnen, daer en si ander dagh ghegeven. Dijs niet en doet eñ daeraf beclaeght wordt eñ verwonnen metter waerheit, alst recht es, zaels ghelden. v s. *Kb. v. Diest*, A, r. 38. Wie ter voorschr. vierschare ten landtghenechte ijemanden wilt aenspreken oft beklaeghen, doet sijnen heijsch den secretaris ter rollen stellen. *C. v. Herentals*, II, 10.

WEDERK. — Hem beclagen van een vonnis, eene executie. *In beroep gaan*, *zich op een hoogere rechtbank beroepen*, fr. *appeler* (d'une sentence, d'une exécution). || Dat van nu voortan alle deghone die hemlieden by reformatie beclaghen zullen willen van sententien oft appoinctementen ghegheven by den wetten van den voorseide steden... *C. v. Aalst*, *Octrooi* 16 aug. 1515, blz. 239. Dat van nu voortan alle deghene die hemlieden by reformatie zullen doleren eñ beclaghen van der sententie ofte appoinctementen die ghegheven sullen worden by den voorseiden mannen van leene.. Ib. blz. 241. Soo wanneer hem ijemandt alhier sal willen beclagen tegens d'executie, moet daeraff appelleren. *C. v. Santhoven*, *Stijl*, a. 234. Soo wie hem tegens d'executie beclaecht heeft eñ daeraff.. vervalt, en sal andermale niet toegelaten worden om deselve executie te belettene. a. 237. Van den voors. geëxecuteerden goeden sal men eerst trecken den loon,.. eñ ten lesten den keur oft boeten hiervoor geroert, die de wederspannige oft hen t'onrechte tegen dexecutie beclaecht hebbende betalen sullen. a. 245.

4) *Beschuldigen*, *aanklagen* (van lijfstraffelijke zaken), fr. *accuser* (en matière criminelle). Meest gebruikelijk is: „betichten, belasten, ticht doen, ticht geven, ticht eñ aenspraeck doen, betichten eñ capitalyck belasten''. || Borgemeester eñ schepen.. moeten eerst eñ vooral ondersoeck doen van den staet eñ gelegentheijt vant misdaet, oft de beclaechde van quaden geruchte is eñ voor een misdoener geacht wort. *C. v. Antw. comp.* VI, ij, 6.

BECLACKEN, bw. *Bekladden*, *bemodderen*, *beslijken*, fr. *crotter*, *souiller de boue.* || Het gheviel up den Dertiendach, eñ het was ghevrosen, eñ daeruppe ghesneeut, de grave Karel was te Brugghe gheseten ter maeltyt, eñ de abt v. Sente Bertins quam zeer moede inghegaen in sprincen sale, zeer beclact voer den prince, eñ seyde den *Benedicite.* Den prince, zeer verwondert, vraegde den abt wat dat hy te Brugghe hadde te doene int herte van den wintere, eñ sulke moeyenesse hem dede, segghende: Abt, haddy in uwen choer ghesyn, ghy en had niet zo beclact ghesin. JAN v. DIXMUDE, 48.

BECLAREN (Becleeren), bw. *Verklaren*, *uitdrukken*, fr. *énoncer.* || Van dorvarde van alrande goede, die binnen Dyest comen eñ enwech varen, die boven niet beclart en sijn, sal men ghelden, van elker karren eñ van elken waghene, twee penninghe. *Tol te Diest v.* 1307, a. 30. War dat sake, dat enech tol namaals quame ocht viele, die in desen brief niet becleert en waren. a. 35. Also verre als die heren die nyet ghesat en hebben mit hoere openen brieven, ghelijc voer beclaert staet. *C. v. Maastr. Oork. v.* 1372, blz. 429.

BEKLEEDEN, bw. 1) *Begiftigen*, fr. *gratifier.* || Man eñ wijf... en vermoghen elckanderen niet te verschoonen [bevoordeeligen]; dan, gheen kinderen hebbende, alleenlick by ravestissemente elkanderen becleeden, beede wesende fraey [gezond] eñ ghenouch van ghelijcke oudde, thien jaeren onbegrepen, met heurlieder respective eñ zyde houdende goederen, voor soovele als die van weder

zyde even goet, eñ equivalent zijn. *C. v. Veurne*, IV, 11.

2) **Becleet sijn met een civiliteit.** *Poorter zijn eener stad of vryheid*, fr. *être bourgeois d'une ville ou franchise.* || Dat er alsnu binnen de voors. stadt van Brugghe menigvuldige persoonen zyn aenveirdt in diversche vrye neiringen eñ ambagten, sonder dat sy zyn effective poorters derselve stede, als wesende bekleedt met andere civiliteyten, daeraen sy *stricto jure* souden moeten renuncieren. *C. v. Brugge*, II, 531 (1691).

BECLEEDINGE, zn. v. *Inkleeding*, *schijn*, fr. *apparence.* || Eyndelinge en saude, by middel van diergelycke ghifte van eene somme van 800 lb. grooten, onder de specieuse becleeding van „blauwe fruycke" van een gereserveert usufruit, 'twelcke nu bethoont is te wesen geven eñ hauden, niet alleene vrughteloos eñ derisoir gemaeckt wordende meermaels geciteerde costume. *Annotations*, 22 (1672).

BECLIJVEN, ow. (*becloven*). *Wassen*, *groeien*, fr. *croître.* || Hondert abeelen poten, die hy jaerlicx moet planten eñ leveren, becloven up tzelve goet. DE PR. en BR. VII. *Dikkelvenne*, 11 (1535).

BECLIMMEN, bw. *Aanspreken in rechten*, fr. *actionner.* || Want een aenlegger, die int recht wil spreken, oft iemanden beclimmen voer schatschult van actien persooneel, moet denselven sijnen debiteur met recht besetten. *C. v. Turnhout*, *Stijl*, a. 17. Oft gebuerde, dat een aenlegger zijne aenspraeke gedaen hadde,.. eñ gevuelde dat hij met zijne begonnen aenspraeke aen den verweerder zoude succumbeeren,.. soude van sijnder aenspraecken resilieren eñ den verweerder anderssins meijnen te beclimmen, omdat ['t] proces nijet en soude wordden illusoer .. a. 24.

BECLIPPEN (Becleppen), bw. *Achterhalen*, *betrappen*, fr. *attraper*, *surprendre.* || Dat, boven de voors. boeten, deghene die derhalven souden achterhaelt oft beclipt zijn, scherpelycken ghestraft worden. *Plac. v. Brab.*, 22 aug. 1586. I, 364. Ib. 10 sept. 1587, blz. 369. Van deselve schepen mede hauwaerts te bringhen en was niet doenlick, doir tbelet der schepen van oorloghe des viants by groote nombre up der zee, doende extreme debvoir om ons volck te beclippen, als oock de voornomde haerlieder schepen ligghende ontrent dese havene. PIOT, *Chron.* 768.

BEKOMELIJCK, bn. Van personen. *Die aangehouden of gevangen worden kan*, fr. *qui peut être arrêté ou fait prisonnier.* || Als dengonen beticht van crim niet en is bekomelick, soo sal tegen hem worden geprocedeert by daginge personele eñ saisissement van syne goedingen. *C. v. Auden. Stijl crim. v.* 1619, a. 25, blz. 268.

BEKOMEN, bw. Van personen. 1) *Krijgen*, *aanhouden*, *vangen*, fr. *attraper*, *appréhender*, *arrêter.* || Weder dat zy den misdadighen bekomen konnen ofte niet, zullen [de baillius] hunlieden sommierlijck informeren op de waerachtige geschiedenisse van den faite. Ib. a. 2, blz. 262.

2) *Vinden*, *ontdekken; aantreffen*, fr. *trouver*, *découvrir; rencontrer.* || Oft men den persoon niet en conde becomen, die de voorsz. have op den grondt gebracht oft gestelt hadde, soo vermagh den rentheffer.. de voorsz. have te doen afpanden eñ vercoopen voor syne t'achterheydt. *C. v. Brussel*, 1606, a. 98. Christijn: *Si vero non sit reperibilis.* Alle poorters eñ inwoonders mogen doen arresteren oft apprehenderen, binnen der stadt oft jurisdictie van dier, alle heurlieder buyten woonende schuldenaers, die sijlieden daer commen [*l.* connen] ofte mogen bekommen. *C. v. Middelb.*, v. 2.

BECOMMEREN, bw. 1) De straat, eenen waterloop. *Belemmeren*, *versperren*, fr. *encombrer*, *embarrasser.* Kil. *impedire.* || Nieman en zal die strate becommeren noch beslaen met houte, met steenen, met eerden ocht desghelijx. *Kb. v. Diest*, B. a. 118. Daer eenige levende vreden staen neven grachten ofte waterloopen, moeten deselve geplant worden op de erve daerneffens liggende, soo verre van dese waterloopen als de breede van de hellicht van dusdaenige waterloopen, opdat alsoo dese grachten ofte waterloopen met deselve vrede ofte haeghe niet bekommert ofte belet en worden in hunnen loop. *C. v. Loven*, *Servit.* a. 38. **Becommeren den predikstoel.** *Innemen*, *beklimmen*, fr. *occuper la chaire de vérité*, *monter en chaire.* || Dat tabernakel des heerden, dat es die predicstoel oft die stad daer men op predict. Die herden, dat sijn die leeraren .. Eñ want ic dan heden den stoel des tabernakels becommert hebbe, soe behoert mi die vraghe te bestedene eñ daertoe te antwordene: waer weides du? waer rustes doe in den middaghe? *Aller Kerstenb.* 89 (*Tauler*).

2) *Met schulden of lasten bezwaren*, *belasten*, *verpanden*, fr. *charger*, *grever*, *hypothéquer.* || Van husen te becommerne die staen up andermans herve. Eñ so wie huus hevet staende up ander mans herve, dat huus ne mach hi niet besculdeghen no becommeren, heñ sy voor denghenen dies dherve es. *C. v. Gent*, I, *Gr. charter v.* 1297. a. 122. Dat uyt dien goeden, die hy uyt den grondt verkoopen wilt, oft te lyve, oft te erfve, oft te jaerscharen geven, oft die hy bekommeren wilt oft veronderpanden, niet meer voorkommers en gaet, dan alsulcken kommer als 't bewerp eñ de brieven inhebben, die men van dien goeden oft geloften maken sal, eñ dat hy de goeden met geenen voorbrief verpant noch bekommert en heeft. *C. v. Brussel*, *Stat. v.* 1 jan. 1399, a. 1. Man eñ wyf, eerve of eervelike rente coopende binnen huwelike met ghemeenen goede, diere en es niet te scheedene voor dat dien van hem beeden steerft. Eñ dan moet soe [zij] gaen daer so sculdich es te gane; maer elc mach se becommeren eñ bezwaren in zyn testament, ofte in andren gheliken ghiften. *C. v. Gent*, I, *Orig.* LI, *circa* 1385. Dat in desen goeden lande van Brabant veele lieden besmet zijn van deser misdaet [*nl. criminis stellionatus*], mits dat zij bijwijlen met diversen scepenbrieven van den plaetsen, dair huer goeden gelegen zijn, huer goede verbijnden eñ becommeren met renten, erfflijc oft te lijve, welcke goede zij naderhant wederomme verbijnden met scepenen brieven van den goeden steden daironder zij geseten zijn, sonder den voircommer.. vuijt te steken. V. D. TAV. 90 v°. Waer eenich man zijn leen becommerde oft beswaerde in eenigher maniern [*nl.* voor eenen anderen heer] dan voir zijnen heere daer hij dat af houdende ware, die soude verbeuren zijn leen sijn leefdaghe lanck. BOXHOREN, *Stat.* a. 14. Jongers boven sesthien jaeren eñ beneden vierentwintich jaeren oudt synde..., en moghen heure huysen, erve, erfrenten, leengoeden eñ eygen goeden, oft egheenderhande onruerende goeden vercoopen, versetten, becommeren, beswaren, belasten. *C. v. Lier*, XVIII, 21. Ib. a. 24. **Becommert sterfhuis.** *Met schulden beladen sterfhuis*, fr. *mortuaire obérée.* || Die eenich goet, hetsy van buytenlieden, van fugitiven, aflivighen, insolvente persoonen oft becommerde sterfhuysen doet arresteren, alsdan moet de officier, het arrest doende, den arrestant gheven eenen pandt. *C. v. Antw.* 1545, IV, 5. Om te

vooroomen aen de misbruycken eñ ongeregeltheden die geschieden in het uytreeden van becommerde sterfhuysen, mitsgaeders van geabandonneerde boedels van gebanqueroette eñ vluchtige. *Pl. v. Vl.* 5 Juli 1703, c. iv a. 62. V. 411. In 't regart van de bekommerde sterfhuysen in dewelke den klerk van de bekommerde de rekeninge moet doen, wort hy gehouden daerane te volkomen binnen den tyd van ses maenden. O. P.-B. *autr.* 22 dec. 1728, a. 10. Want de mombore van den Heyleghen gheest drie claghen hebben ghedaen over Maes sbeckers huis, metten gronde eñ datter toe behoert, dat steet te Nedermolen aen de brugghe, vore Janne van den Velde, richtere van den gronde van sHeylechs gheests weghen, eñ dezelve Jan tgherichte opdroech Alaerde van den Drijsche, scouthet van Dyst, so wart dat voerghenoemde huis, na maennisse Alaerds voerg. eñ met onsen vonnisse becommert eñ ghesloten te iare eñ te daghe, den voerghenoemden mombore, vore den taijs die sij daerane eisschende syn van sHeylechs gheests weghen. *Schep. v. Diest*, 17 mei 1335.

3) Van personen en van goederen. ***Aanhouden; in beslag nemen***, fr. ***appréhender; saisir***. || Dat onse amptman eñ voerster, eñ ygelic van hon, vremde lude vanghen eñ halden soelen, eñ dieselve onse voerster die vremde lude bekommeren, eñ hore guede in kommer doin sal, na versuecke onse amptmans..; eñ die gevanghen of gecommerde lude sal men voir beide die gerichten van onser stat brenghen. *C. v. Maastr., Oork. v.* 1409, blz. 464. Off een partije die andere bynnen onser voirs. stat bekommeren dede 't onrechte, dat die partije, die yn den onrecht vonden wierde, der andere partijen hoyre schade eñ coste oprichten sal. *O. Liége*, 7 dec. 1411, a. 6. *St.-Truiden.* Vortmeer, en sall gheene porter noch ondersete onser stat den anderen anspreken mit anderen gericht, te weiten in 't werelick, noch arresteren doin dan voer onse schepenen onser stat van Hasselt,.. eñ dit op die pene van vyff Rinsgulden,.. eñ dien angesproken oft bekommerden derre anspraeken eñ commer weder loss eñ vry te maken; id en were dan, dat dieghene die angesproicken oft gearrestiert weren, nyt en wouden comen oft te recht staen voer onse schepenen, dan mach men sy anspreken eñ arrestieren. Ib. 11 dec. 1500, a. 37. *Hasselt.* Daervoore [*nl.* voor eene vrome stichting] denselven heer Peeter... des voors. Mathys goeden hadde doen becommeren eñ beslaen. *Plac. v. Brab.* 7 febr. 1478. I, 37. Dat niemant, wie hij sij, en mach eenen poorter van Leeuwe, oft inghesetene, oft heure haeffelijcke goeden, in civile oft mixte actie, buijten de seven vrij hooftsteden arresteren oft becommeren; eñ soo verre d'inghesetene oft poirters bekommert worden, dat die stadt van Leeuwe die uijtschrijft met heure brieven. *C. v. Leeuwe*, I, 1. Twee afghesetenen, onder eene bancke eñ jurisdictie resorterende, en moghen malkanderen binnen dese stadt eñ hare vryheydt niet arresteren, bekommeren, noch voor de voorsz. wethouderen te recht betrecken voor rauwe actien oft schulden. *C. v. Brussel*, 1606, a. 85. Christijn: ***sistere, aggravare aut coram magistratu in jus vocare.*** Twee persoonen van buyten der stadt eñ jurisdictie van dien, en mogen elcanderen niet doen arresteren noch oock elck anders goeden becommeren, ten waere in cas van fuge ofte vertreck vuijt den lande met syne goeden, oft suspicie van dien. *C. v. Middelb.*, v, 6. Gheen persoon van buijten, wesende in eens poorters oft inghesetene huijs, en mach aldaer in persoone niet ghearresteert noch bekommert worden, maer wel daerbuijten. *C. v. Herentals*, VIII, 5. Dat niemant van schatschulden en mach bekommert, ghedeteneert noch ghearresteert worden, in persoone noch in goeden, ten ware .. a. 8. Als in ijemans huijs eens anders goeden ghearresteert oft bekommert worden.. *C. van Casterlee*, III, 3. Als men tegens een poorter oft ingesetenen rechtvoorderinge wilt doen, moet men denselven doen daegen, eñ daerop sijn recht vervolgen, sonder dat men denselven oft sijne goeden mach arresteren, becommeren oft besetten. *C. v. Antw. comp.*, V, iv, 2. Een ijgelijck die aen persoonen van buijten ijet ten achteren is, eñ alhier goedeñ vint denselven toebehoorende, mach alsulcke goeden doen arresteren, becommeren oft besetten. Ib. IX, 1. — Ib. 1545, IV, 18, VI, 5, 63. *C. v. Herentals*, XVI, 18. *C. v. Santhoven*, *Weesk.*, a. 32, 33, 35. *C. v. Turnhout*, *Weesk.*, p. 25.

3) WEDERK. ***Zich bezig houden met***, fr. ***s'occuper de.*** || Soo wanneer sy [*nl.* de momboirs] in der weesen saecken sullen vacatie hebben, sullen den geheelen dag moeten employeren metten weesen saeken, sonder met ander saeken hen te mogen becommeren. *C. v. Loven*, *Weesk.* a. 52.

BECOMMERINGE, zn. v. 1) ***Belemmering, den doorgang hinderende voorwerpen***, fr. ***choses encombrantes, barrant le chemin.*** || Dat nyemandt zynen hout oft stheen oft andere diergelycke becommeringhe en zal mogen leggen opt keerckhoff zonder oirloff der kuermeesteren. *Kb. v. Turnhout*, f°. 77.

2) Van personen en goederen. ***Inbeslagneming, arrest, aanhouding***, fr. ***saisie, appréhension.*** || Van arrestementen eñ bekommeringhe. Wie eenigh arrest oft bekommeringhe aen sijnen schuldenaer, denselven tot Herentals oft onder de vrijheijdt derselver vindende, wilt doen doen, moet t'selve gheschieden bij den schouteth oft sijne dienaers.., eñ den crediteur moet den ghearresteerden aensprake doen op sijnen derden dagh. *C. v. Herentals*, VIII, 1. Een vrempt persoon albier ghearresteert moet ter Vroenten in hachten gaen tot aen den tijt hij sufficiente binnenborghe gheestelt sal hebben van alhier te rechte te staene eñ tghewijsde te voldoen. a. 4. Van arrestamenten, bekommeringhen.. Als ijemant van binnen Casterlee onder den rechte van dien resorte [ijemant] komen [l. komende] van buijten, oft twee persoonen van buijten, deen den anderen doen arresteren, soo is den arrestant ghehouden, ten derden naestvolghenden daghe, goet tijds voor den noen, den ghearresteerden in extraordinarissche vierschare aenspraecke te doen.. *C. v. Casterlee*, III, 1. De arrestant is ghehouden borghe te stellen voor d'arrest dat hij doet doene, ghelijck oock is ghehouden te doene de ghearresteerde, oft mach ter Vroenten ghestelt worden.. a. 2.

3) In 't meervoud. ***Bezigheden***, fr. ***occupations.*** || Soo verre d'overmomboir uyt de geslachten geduerende synen dienste worde gekosen borgermeester, dat, om die buytenreysingen eñ andere dagelyksche occurerende bekommeringen, sal.. eenen anderen overmomboir.. worden gekosen. *C. v. Loven*, *Weesk.* a. 5.

BECOMMERTHEIT (Becommerthede), zn. v. ***Last van schulden***, fr. ***charge de dettes.*** || Zo zy [*nl.* de crediteurs] van ghelijcken [*nl.* by schellijnghen eñ ponden] concurreren in sterfhusen daer, mids der becommerthede, gheen hoyr bekend en is. *C. v. Kortrijk*, III, 10. Greffier van becommerthede. ***Greffier van met schulden overladene sterfhuizen***, fr. ***greffier des mortuaires obérées.*** || Welck

goedt hem [*nl.* aan den boedelredder] alsoo over-ghebrocht [verklaard] zijnde, zal hy, by goede specificatie voughen by den inventaris, eñ over-bringhen in de handen van den greffier van becommerthede. *C. v. Veurne*, XXV, 8.

BECONDEN, bw. *Dagvaarden*, fr. *ajourner*. || Dat, involgens den notoiren Loonschen landtrecht eñ stiel, soo wanneer, faut betaelinge van schattinge, een actie hypothecair by ordinarisse reële procedure woordt aengestelt, eñ, by den beconde oppositie gedaen synde, die saecke behoorlyck gedisputeert, woordt gewesen die reële procedure op haren voortganck, dat.. *C. gr. Loon*, I, blz. 683 (1705). Dat het genoch is dat partye tot den geleydt [bezitneming] tydelyck beconde woordt, sonder dat daertoe een conde van vyfftien daegen nootsaeckelyck is. Ib. blz. 684.

BECONDIGEN (Bekundigen), bw. *Openlijk bekend maken*, *afkondigen*, fr. *publier*. || Es by den amman, scepenen, capiteyn, burgemeesteren eñ raidslieden der stad van Bruessel overdraigen eñ voirt openbaerlic uutgeroepen eñ bekundicht dat.. A. WAUTERS, *Sermens*, 20 mei 1422, blz. 13. Want onse gheminde, die Rector eñ supposte ofte scholieren onser dochter der Universiteyt van Loeven, ons hebben doen thoonen hoe, onder schijne van sekeren gheboden, die wy onlancx leden hebben doen uytroepen eñ bekundighen binnen onsen voors. lande, als dat.. *Plac. v. Brab.*, 19 febr. 1447. I, 106. Soo eest, dat wy, die onse voors. gheboden niet en hebben doen bekundighen om die voors. Universiteyt in hueren voors. privilegien niet (*sic*) te vercorten, u ontbieden.. Ib. — Den voorseyden wettelicken man [*nl.* curateur] sal t'sondaechs naer dat hy wettelick man ghecreëert is,.. by generalen kerckghebode doen becondighen eñ ghebieden, van s'heeren eñ wets weghe, dat... *C. v. Veurne*, XXV, 6.

2) *Waarschuwen*, *verwittigen*, *roepen*, fr. *avertir*, *appeler*. || Ten daeghe van der tweede wachte.. moeten alle partijen, soo binnen d'eerste als tweede vijfthien daeghen, becondicht, voortagheroepen worden. *C. v. Loven*, IV, 11. Binnen Diest ist geen gebruijck, dat den claeger [*nl.* de beslaglegger] ijemant anders laet becondighen dan den proprietaris, toechter oft toechtersse van den gronde. *C. v. Diest*, VZ. XI, 12. Die den toechter alleen becondicht wint de toecht alleen uijt. Ib. a. 15.

BECOOP (Becoep), zn. *Te dure* —, *slechte* —, *schadelijke koop*, fr. *mauvaise acquisition*, ofr. *mésachat*. || Omme dat wij willen, dat alle dese vorseyde dinghen bliven vast eñ ghestade, so renuncieren wij eñ gaen af.. alre exceptien van varen, van ghedinghe, van desen coepe niet ghedaen, van ghelde niet ghetelt.., van bedrieghenessen, van becoepe tot heelft of derboven. DE PR. en BR. II. *Evergem*, 42.

BECOOPEN, bw. *Boeten*, *eene boete verbeuren voor iets*, *eene boete of straf beloopen*, fr. *encourir une amende ou peine*. || Weert dat een kint mesdade, dat in siin vaders plecht ware ofte in siinre moeder, dat en soude vader noch moeder becoepen noch ontghelden. *K. d. meierij v. Loven*, 1312. a. 39.

BECOREN, bw. *In verzoeking brengen*, fr. *tenter*, *solliciter au mal*. || In der woestinen, daer mi uwe vaderen becoerden eñ proveden. Lat. *in deserto*, *ubi tentaverunt me patres vestri*, *probaverunt me*. Ps. 94. *Getijdb.* XVe E. 15.

BECORTEN, bw. 1) Eenen weg. *Verkorten*, fr. *abréger* (une route). || Indien eenigh schip, varens ofte keerens, verderft, eñ zijn reyse niet en magh vulcommen, so zal de schipper van zynen besproken vrachtloon alzulcken deele eñ rate ontfanghen nae advenant dat de reyse becort ofte ghe-avanceert es geweest. *Plac. v. Vl.* 19 juli 1551, *Zeerechten*, a. 40. I, 393.

2) Zaken en geschriften. *Afdoen*,* *verrichten*, *behandelen*, *afhandelen*, *uitvaardigen*, fr. *traiter*, *expédier* (des affaires et des écritures). || Dat de momboirs eñ curateurs.. geen vacatien oft loon hebben en sullen van saeken de weesen aenklevende, die sy binnen derselver stadt eñ vryheyt mogen bekorten, soo in directie oft administratie van goeden, beleydinge van processen, eñ andersints. *C. v. Loven*, *Weeskamer*, a. 52. *C. v. Moll*, *Weesk.* a. 32. Brieven eñ zegelen... bekort eñ gepasseert. *Rekenk. v. Brab.* reg. 138, f°. 57 (1531).

3) *Verkorten*, *tenadeelen*; ook *de waarde verminderen van*, fr. *endommager*; et *diminuer la valeur de*. In de eerste bet. ook bij Kramers. || De procureurs daghelyckx in hun ampt bekort wordende, doordien verscheyde, geene procureurs zynde, hun bemoyen met het voorschreven ampt. *C. v. Loven*, *Procureurs*, 31 dec. 1735, a. 41. En vermagh oock zulck een pachtere in tlaetste jaer van zynen pachte (uutgaende te meye) de merschen eñ ettijnghen naer half maerte zijn beesten daerinne niet te laeten gaene, nochte die te becortene in wat manieren dat zy. *C. v. Kortrijk*, VII, 23.

BECORTINGE, zn. **Ter becortinge.** *Ter verkorting*, *ter bespoediging*, fr. *pour abréger*, *accélerer*. || Over eenig jaren is ghemaect sekere ordonnantie eñ forme van verbale procedure tot bekortinge van de justitie eñ ontcommeringe van het collegie der wethouderen. *C. v. Brussel*, 1606, a. 49. Christijn: *ad accelerandam justitiam*.

BEKOSTINGE, zn. v. *Bekostiging*, fr. *frais*, *dépense*. || Welcken muer aen dengenen die hem alleen gemaeckt eñ bekostight heeft, eygen sal zyn eñ blyven, noch en sal by partye niet mogen gebruyckt worden vóór dat hy hem de hellicht van de bekostinge goedt gedaen sal hebben. *C. v. Loven*, *Servit.* a. 76.

BECRAGINGE, zn. v. Een woord uit de waterbouwkunde. || 10 mey 1627. Alsoo den polder is doorgestoken, is geresolveert den voors. dyck datelyck wederom toe te cragen. — 18 may. Andermael doorgesteken de becraginge, door die van Berghen laten doen, van den doorgestoken dyck van Boyemoer [zeker polder int marquisaat van B.-o.-Z., bij Gastel]. *Arch. Bergen-op-Zoom*, *Resol.* 1626—1634. n°. 35.

BECRIJGEN, bw. 1) *In handen krijgen*, *betrappen*, *pakken*, *aanhouden*, fr. *attraper*, *saisir*, *arrêter*. || Id en were dan dat dieghene, die angesproicken oft gearrestiert wezen, nyt en wouden comen oft te recht staen voer onse schepenen vursc., dan mach men sy [*l.* hon] aenspreken eñ arrestieren,.. voer alle richteren daer sy hen konnen becrygen. *O. Liége*, 11 dec. 1500, a. 37. *Hasselt*.

2) *Verwerven*, *verkrijgen*, *aankoopen*, fr. *acquérir*, *acheter*. *Passim* in Diest en omstreek. || Wi, N. N.,.. tughen, dat N. eñ N. becreghen wetteleken eñ met allen reghte in erfdome ene sille bempts. *Schep. Land v. Diest*, 17 mei 1303 (1306). Woutere van den Driesche eñ Woutere Alarts becregen wetteleken eñ met allen reghte in erfdome ene sille bempts. Ib. 2 febr. 1305. Ane sijne huis, metten gronde, eñ ane den hof, die dartoe behoort, ghelijc dat hijt becreech jeghen Godeverde den Witten. *Schep. v. Diest*, 26 mei 1305. Arnoud

van Banle, verwere, becreegh in erfdomme ... half dat ghedeelte etc. Ib. 5 jan. 1306. Arnoud Beisteren bekende, gheloefde eñ bewiesde aen sijn huis dat hi tieghen Gherarde Auen becreegh .. Ib. 10 febr. 1306. De momboren ... becreghen in erfdomme ... hoer huis metten gronde. 3 dec. 1308. Welke voers. twee guldene dese voers. Godevaert becreghen heeft jeghen N. *Schep. v. Lummen*, 30 juni 1379.

BECRONEN (Becroenen, becreunen), bw. In onze aanhalingen altoos wederkeerig gebruikt, en schier altoos gepaard met BECLAGEN. *Klagen*, fr. *plaindre*. Kil. Bekronen, bekreunen, *conqueri*. || Der weert sal sich becronen eñ beclaigen van alle dengheenen die dat sijne genomen eñ ontdraghen hebben. *C. v. Maastricht, Stat. v.* 1380, a. 48. So en sal sich eghein man uyter eynen ambachten in eyn ander doen, .. of hen hebbe sake sich des ambachs te becronen. Ib. a. 119. Want sommige .. hen becronen dat sy ghebrec hebben eñ onbetaelt syn van horen renten voirs., so seggen wy, ordineren eñ verclaren: dat die here van Dyest dat gebrec betalen eñ verrichten sal. *Doude Rootb.*, f°. 21, 20 dec. 1414, a. 14. Oic dairom, dat onse portere van onser stat van Sentruijden sych becroent hebben, dat sij niet en gebruyckden hoyrre vryheiden eñ regimenten. *O. Liége*, 10 juni 1417, *procem. St.-Truiden.* (PIOT, *Cart.* II.) Dat onse porteren van onse stadt van Herck sich becreunt hebben, dat sy niet en bruickden haere vryheden eñ reglementen. Ib. 17 aug. 1417, *procem. Herk.* Eest oech dat zake, dat die yemant spriet te wercke eñ hom gheen werck en gheve, eñ oft sy [*nl.* de kamsters of spinsters] hon des becroenden eñ den dekenen claechden .. Ib. 1 juni 1433, a. 12. *Hasselt*. Want onse getruwe stad van den Bossche over lanc ons gecroent eñ geclaecht heeft, eñ noch dagelics huer becroenende eñ beclagende is, dat .. *Rekenk. v. Brab.* reg. 135 f°. 95 (1418). Dat hemlieden de voers. heesschers met quader cause becroont eñ beclaecht hebben van den voors. verweerders. DE PR. en BR. *Aalst*, V, 393 (1475). Slutende eñ concluderende, mits desen eñ andren redenen, de voorseyde heesschers, dat bi ons sculdich ware gheseit te sine: dat zy hemlieden met goeder cause becroont eñ beclaecht hadden van den voorseyden verweerere. *C. v. Brugge*, II, blz. 12. *Vonnis v.* 12 juni 1450. De voornoomde heesschers, concluderende, tendeerden ten fine, dat by vonnesse eñ over recht ghewyst eñ verclaerst zoude zyn, dat zy hemlieden met goeder causen becroont eñ beclaecht hadden van de verweerers. Ib. blz. 408. *Vonnis v.* 10 juli 1572. Ten eijnde dat hom nijemant en becroone oft en beklaeghe van quader expedietien oft ontcommeringhe van recht eñ partije hon te rechtwert keerende .. *C. v. Turnhout, Stijl*, a. 66. In geval, dat de voersc. mombaere eñ toesiender van honder voerscr. administratie egheen rekeninghe oft bewijs en doen, eñ de weeskijnderen namals, oft iemandt van den kijnderen wegen, oft van ennighen miserabilen persoonen in mombarijen gestaen hebbende, hon des beclaechden eñ becroonden tegens hueren mombaere eñ toesiender van ennighen gebreeck .. Ib. *Weeskamer*, a. 12.

BECRONINGE, zn. *Klacht* (aan het gerecht), fr. *plainte* (en justice). Zie BECROON. || Saeken van scheydinghe eñ deylinghe, van openinge van weghen, van erfpenninghen te begheeren, van bekrooninghe van ghebruyck van weghen. *C. v. Breda v.* 1570, a. 26.

BECROON, zn. *Klacht* (aan het gerecht), fr. *plainte* (en justice). || In der stadt is den breuck van quader heyminghen, als daer becroon aen den heere, oft aen de stadt, oft ceurmeesters aff compt, eenen gulden Peeter. *C. v. Lier*, II, 34.

BECRUIPEN, bw. *Onteeren*, fr. *déshonorer*. || Een wijf, die huer van eenen serf oft slave laet becruypen (*Criesmen capitael*). V. D. TAV. 56 v°.

BECRUISEN, bw. *Zwart maken*, fr. *noircir*. Waarschijnlijk is de oorsprong van soortgelijke nog bestaande gebruiken, zooals, bij het bezoek van een in aanbouw zijnde huis, het schoenvagen, in het volgende gebruik te zoeken. Kil. Becruysen, bekruiselen, *oblinere fuligine, denigrare*. || Alle ingeleyde persoonen, ten tyde als die ingeleyt eñ ontfangen worden, doen in handen van den prevost, ten bysyne van ten minsten twee wercklieden oft munteren, ten waer dats noot waer, dese gelooffen, te weten: dat hy den hertoge van Brabant sal goet eñ getrouw syn, synen rechten landtheer, eñ daernaest den grave van Hollant, eñ dat hy sal te wercke comen als men hem sal ontbieden, eñ doen allen tgene dat een goet cnaep behoort eñ schuldich is te doene. Eñ als hy sulcx geloeft heeft eñ compt leeren weercken, soo mach een van de andere cnapen denselven alleenlyck met coelgruijs swert maecken, opdat hy, leerende weercken, nyet en soude vermyden [hem] te becruysen. *C. der Munters te Brussel*, a. 9 (1565).

BECUIPEN (Becupen), bw. *Bedriegen, misleiden, in den val lokken*, fr. *tromper, attraper dans un piège*. || Dit horende Nobiliter, beval sinen volke, dat zy haestelike ryden souden ten berghe van Libano, omme de kerstine te becupene. JAN V. DIXMUDE, 84.

BEKWAEM (Bequaem), bn. Een woord van velerlei beteekenissen. *A.* In den zin van *behagen*. 1) *Aangenaam voor het oog*, fr. *agréable à la vue*. || Hy [*nl.* graaf Floris] berechte Hollant xlii jaer, harde eerlike, eñ was een glorieus prince, schoen van live, starc van crachte, bequame van anzichte, wel ter spraken, enz. *Belg. Mus.*, IV, 201. *Nederl. gebeurt.*, hs. XVe E.

2) *Behaaglijk in Gods oogen*, fr. *agréable aux yeux de Dieu*. || Wtdoet in mi den brant eñ den dorst lyfliker dingen, eñ maect mi dorstich nae geesteliken dinghen. Ghevet mi een leven dat u bequaem si, een doot die wel bereit si. *Hond. merk.* 9.

3) *Aangenaam aan den smaak*, fr. *agréable au goût*. || Mar ic wil wederkeren totter crebbe, in den stal daer hi geboren wort. Aldaer sel ic mit hem leggen als een kindekijn, opdat ic verdienen mach mit hoeren soene te zughene van haren borsten. Ick wil te samen menghen der moeder melcke eñ des kints bluet, eñ maken mi eenen bequamen dranck. *Hond. merk.* 19.

B. In den zin van *passen*. 1) In rechte en in bestuurzaken: *Naar behooren, genoegend, voldoende, geschikt, vereischt, deugdelijk, wettig, wettelijk*, fr. (*en droit et en affaires administratives*:) *en bonne forme, suffisant, satisfaisant, convenable, requis, valide, légal, légitime*. || Sullen de procureurs moeten sorge draegen dat hunne copyen [*nl.* van origineele stuks] sullen wesen correct, immers bequaem om d'advocaeten daeruyt te connen besoigneren. *C. v. Loven, Regl.* 13 juli 1735, a. 17. Zoo wanneer deselve kinderen huerlieder selfs worden (tsy by huwelicke oft anderen bequamen middele) .. *C. v. Kortrijk*, XVI, 18. Ingevalle die deylderen totten voorsz. ofte anderen bequaemen middele, by hun te vinden, niet en willen verstaen .. *C. v. Loven*, XIV, 30. Waeromme wij .. hebben gheadviseert eñ

ghesloten.. van nieuws alzulcke onnutte eñ onbequaem volck uut denzelven lande te doen lichtene, eñ die daervan te zuyveren, besundere deghene die bequamen auderdom hebben eñ machtig zijn om de galleyen te dienen. *Pl. v. Vl.* 28 febr. 1558. I, 808. Ingevalle sulcke vercoopingen, belastingen oft dispositien gedaen sijn bij een kint hebbende den bequaemen auderdom daertoe gerequireert.. *C. v. Diest*, VZ. v, 12. Aengaende den erfdom oft proprietijt, dewelke op een kint gesuccedeert is,... van deze proprietyt mogen sy t'allen tyden, als sij bequaemen ouderdom hebben, disponeren bij testament. Ib. 14. Ten waere dat hetzelve geschiet was met permissie oft octroye van hoogher handt, naer voorgaende informatie verleent om bequaeme reedenen. Ib. IV, 18. Daerenboven wordt hun [*sl.* partijen] oock, om bequaeme redenen, verleent *in omni parte litis*, eene a twee prolongatien,.. om te konnen voldoen aen het leetgediende van partije adverse. Ib. IX, 35. Die oirvrede heijscht moet oock oirvrede geven; in gevalle partye dijen compt te heijschen om bequaeme redenen. Ib. XVI, 9 Ten ware, dat dese eerste opgeroepen weerbieder [borg] sijn garandt voorts aen andere versuecken moeste, in welcken gevalle men hem daertoe oock bequamen tijdt geven soude. *C. v. Santhoven*, *Stijl*, a. 93. De momboirs, die gestelt sijn bij vaeder oft grootvader, hetzij bij testament, codicille, oft andere bequaeme acte sijn schuldich eedt te doen gelijck andere momboirs. Ib. VII, 22. Naerdijen den aenleggere sijnen heijsch heeft geverificeert gehadt, bij sijnen eede off by anderen wettelijcken oft bequaemen thoon. Ib. IX, 18. Welcke exemptie off privilegie aen de stadt van Haelen in voorige tijden oock maer en is gegeven geweest onder expresse conditie: „bij zoo verre zy daervan waeren in peijselijcke eñ vredelijcke possessie"; maer hiervan en hebben zij noijnt bequaemen noch wettelijcken thoon gedaen noch connen doen. Ib. X, *Bijv.* 5. Eñ bij soo verre, dat partye.. niet en comparere binnen denselven tijde, soo verificeert den arrestant sijnen heijsch by eede en bij andere bequaeme documenten, Ib. X, 2, aant. 2. Alle civiele arresten zijn lichtbaer onder bequaeme eñ suffisante borchtouchte. Ib. X, 6. Dat alle inventarissen eñ staten van goeden, den overmomboiren te leveren, sullen worden gebonden in ordre,.. in eenen boeck apart,.. oft worden geaffileert aen twee goede bequaeme liachen. *C. v. Loven*, *Weesk.* a. 19. In den eersten, sal den perpetrant ten bequamen daghe, de partie gelievende, eenen ootmoedelicken voetval doen, in syn lynwaet, barvoets eñ blootshoofts, biddende etc. *C. v. Auden.* 2de d. blz. 401, *Verzoening* (1593). Als het drye oft meer feestdagen achtereen zijn, dat alsdan die backers sullen moghen backen den derden feestdagh, oft den bequaemsten van deselve dagen, met consent van den vicaris oft lantdeken, eñ kennisse van den officier eñ policymeesters. *Pl. v. Brab.* z. d. 17e E., I, 60. Soodat in vercoopinghe uijt de hant nijet van noode is een sitdach te houden eñ een keersse te branden, om de naederschap uijt te sluijten, maer soo sijn, naer de gichte, de drij kerckgeboden alleen bequaem tot d'uijtsluijten van 't naderschap. *C. v. Diest*, VZ. XII, 3.

C. In eenige andere buitengewone beteekenissen, resp. toegepast op de volgende voorwerpen: Boom, draaiboom, haven, krijgsman, land, marmer, modèl, regen, schip, wind, fr. *en certaines autres significations, resp. appliqué aux objets suivants: arbre, tourniquet, port, homme de guerre, terre ou champ, marbre, modèle, pluie, navire, vent.* || Ofte hy [tochtenaer] eensgelycken niet en soude meugen eenen bequaemen eycken opgaenden boom afcappen,... eenichlyck om te conserveren eene schuere dewelcke drychde te vallen. *C. gr. Loon*, I, blz. 600 (1701). Lossende tgoet in binnelandse scepene, dewelcke voerden tselve goet van bin den lande naer Brugghe, Gent, Ypre, Antwerpe eñ andre plaetsen, indergelycke van Cales, alwaer oock veele diverse scepen arriveerden, noch meer dan hier [*sl.* Dunckercke], uut causen dat haerlieder havene bequaemer was eñ meer diepte was leverende dan d'onse. PIOT, *Chron.* 479. Alle stichelen eñ draybooomen, daer passagie deure licht, moeten ghemaeckt zyn van bequaemder hoochde. *C. v. Aalst*, X, 23. Ordonnerende deselve aengaende pachters 't leste jaer van hunnen pacht te zaeyen eñ laeten staen het twaelfste paert van hun zaeyende landt, met jonge klavers in het bequaemste landt. *C. v. Auden.* 2e d. 12 aug. 1767, a. 9, blz. 488. Also die van Brugghe anghenomen hadden, over zekeren tyt, van haerlieder bequaemste borghers hondert vyftich peerde-ruyteren. PIOT, *Chron.* 751. Dat de voorn. Mr. Cornelis sal ghehouden wesen den voorn. aultaer te maecken van goeden bequamen marmel. DE PR. en BR. *Aalst*, V, 345 (1649). Meester Jan Sporeman, ingeniaris woonende tot Ghendt, ter cause dat hy.., ghecommen es tot binnen deser stede, omme inspectie te nemene van der plaetse daer myne heeren begheeren eenen nieuwen steeghere eñ galerie te stellene, ten fyne van daernaer een goed bequaem patroon te makene, xij lb. xvj s. *Ypriana*, I, 236, aant. 3 (1575). Angaende de schepen van onzen conijnghrijcken eñ landen van Spaengnen,.. dewelcke ghemeenlycken zyn schepen van bequamer grootten. *Pl. v. Vl.* 29 jan. 1549, a. 5. I, 365. Ib. 19 juni 1551, a. 5. I, 379. Uut welcke gearresteerde scepen ghecoren wierden xviij van de bequaemste. PIOT, *Chron.* 481. In den ougstmaent quammer een bequame reghene, dewelcke de garsinghen eñ stoppelen [halmen] zeer heeft doen groyen. Ib. 730. De zuude wyndt es de alderbequaemste wyndt up dit landt, dewelcke [men] zoude moeghen begheren in de theylt [haringvangst], dewelcke den harynck es lockende te commen tot aen tlant. Ib. 475.

Bekwaem maken. Een beschadigd schip. *Herstellen*, *in staat stellen*, *bekwamen*, fr. *remettre en bon état*, *réparer*. || Soo wanneer daer tijdinge soude sijn, dat de schepen eñ goeden sekerlijck souden sijn bedorven oft verloren, sonder hope van die te connen bevrijen oft bequaem maecken. *C. v. Antw. comp.* IV, xj, 241.

BEKWAEMHEIT. zn. v. Van de zee. *Gunstige ligging van de zee*, fr. *situation favorable près de la mer.* || In der vueghen, dat de voorsz. dorpen [*sl.* Roosendaal, Etten en Groot-Zundert] gheheelijcken sijn verwoest eñ gheruïneert, als wesende geleghen op de zee oñ in eene plaetse daer men torven maeckt, waerinne consisteert alle hun trafficq eñ navigatie, midts de bequaemheydt van de zee, sonder dat nochtans de supplianten deselve hebben connen gebruycken oft hun proffijt doen, uytdien onse vyanden eñ rebellen de zee eñ navigatie aldaer houden ghesloten. *Pl. v. Brab.* 23 april 1573. II, 130.

BEKWAEMTE, zn. v. *Betamelijkheid*, *achtbaarheid*, *deftigheid*, fr. *dignité*, *honorabilité.* || Dair dat spel van teerlingen tamelijc eñ geoorloft sal zijn, dair behoeven te zijn vj condicien: d'ierste is die congruiteyt eñ bequaemte des persoens, want den clercken en betaemt gheenssins metten

teerlingen te speelen, noch dat dobbelspel te besiene. v. d. Tav. 126 v°.

BEKWAMELIJCK, bn. *Aangenaam*, *behaaglijk*, fr. *agréable*. || Zoo eist, dat wy, deze dynghen overghemerct, eñ ter jonste van den goeden, bequamelicken eñ notablen dienste, die de suppliant hier te vooren eñ totter tijd van nu ons ghedaen heeft, eñ in vele eñ diversche manieren daghelicx doet. De Pr. en Br. XV. *Middelburg*, 60 (1464). In deser wijs begonste eerst edelhede, eñ aldus es soe voort ghehouden, eñ in elck land eñ in elck hooghe gheslachte bleven een hooft, dwelcke land eñ gheslachte uphout, regiert, staet leet eñ den anderen lieden recht doet. Eñ bi deser redenen eist bequamelijck Gode eñ nuttelijck der weerelt. *Leenr. v.* 1528, A ij.

BEKWAMELIJCK, bijw. *Bekoorlijk*, fr. *convenablement*, *dûment*. || Dan, alst gevilt, dat sy [*nl.* de burgemeesters] se [de gemeente] willen vergaderen om redelick zaken, dat en sal hon nyt geoirlofft werden het en sy metter meester parthyen der regeerderen off guberneerderen der twelff ambachten vurscr., daerto bequemelick versocht. *O. Liége*, 11 dec. 1500, a. 8. *Hasselt*. Zoo wat lakenen die ten ordele oft ter peertsen bracht wordden, int wit oft grauwe opgeruwt zijnde, eñ ten jugemente van dekenen geordelt worden wel eñ bequamelijck geruwt te zijne, sullen dekenen mercken eñ teeckenen opten rolle, zegelen metten teeckenen van der carden, eñ geven denselven lakenen voirts hen rechtverdich eñ behoirlijck ordel van tangen, teeckenen eñ mercken, alzoo zij dat van oudts zijn gewoonlijck te doene. *Droogscheerders te Diest*, *Regl.* 1545, a. 41. Een tochter ofte tochtersse is schuldig voor alle verdroogde boomen, mede oock voor alle andere, die hy oft sy afhouwen mach eñ afhout, terstont naer 't selve houwen bequamelijck te doen planten voor elcken boom twee goede jonge boomen. *C. v. Loven*, XIII, 8.

BELABBEREN, bw. *Belemmeren*, fr. *embarrasser*. **Belabberde sprake**, *belemmerde uitspraak*, fr. *prononciation embarrassée*. || Dat denselven van Zurpel bevreest was, dat syn kindt geëxamineert wordende [voor het Vormsel] beneffens d'andere kinderen, midts hetselve is hebbende eene belabberde oft hackelachtige spraecke, soude gealtereert wesen eñ nyet connen antwoorden. *Rijksarch. Proces van Zurpel*, *Informatie*, (1683). **Belabbert sterfhuis**, *met schulden beladen sterfhuis*, fr. *mortuaire obérée*. || Naerdien den voors. onderschouteth alsulcken inventaris heeft ghenomen, sal ghehouden zijn drij sondaghen continuëlijcken in der kercke, te doen ghebieden, dat alle crediteuren pretenderende actie op de voors. belabberde sterfhuijsen, aflijvighen, fugitiven oft bancquerotieren, sullen hun actie intenteren bij besetselen eñ voordaghen. *C. v. Moll*, a. 53. Zie BECOMMEREN.

BELABBERING, zn. v. *Belemmering*, fr. *obstruction*, *encombrement*. || Die te groote menichte van groen eñ andere eetwaren, dewelcke te coop gebrocht eñ gedebiteert worden op de Capellemerckt, comende daegelycxs te veroorsaken verscheyde moyelyckheden, soo door de belebberinge van de straete als anderssints, wy hebben enz. *O. P.-B. autr.* 30 aug. 1704. *Brussel*.

BELANGENDE, vz. *Aangaande*, *betreffende*, fr. *concernant*. || Nu ist, dat wij, willende wijder verordenen eñ disponeren belangende den lichamen eñ gemeynte van de voirs. stadt. *C. v. Maastr. Ord.* v. 1580, *procem.*

BELANCK, bn. 1) *Door overeenkomst verplicht jegens iem.*, fr. *obligé envers quelqu'un par contrat.* || Dat gheen meester jeghen cnape, noch cnape jeghen meester, eenich weerck verdinghen sal, also langhe als zy eenighen meester belanck zyn; den meester up de boete van xx sc. par. eñ de cnape up de boete van x sc. par. Maer waert zo dat de voors. meester ondervraechde of hy ijemende belanck van weercke of van ghelde waere, eñ hy dat loochende, so sal de cnape ghehauden zyn in beede de boeten voors. *Legwerkers eñ Tapijtwerkers te Auden.* 11 juni 1500. *Acad. d'archéol.* 1856, blz. 281.

2) N a e s t b e l a n c x t. *Nabestaande*, *verwant*, *bloedverwant*, fr. *parent*. || Wanneer datter een sterft, die ter geselschap behoirt [*nl.* van de munters oft werklieden], soe sal men nemen eenen die hem naest belancxt is, eñ dies weerdich is, eñ makene in syn stadt die daer doodt is; waer oyck dat saecke, dat hy bleve sonder maech eñ sonder ghebuerte, soe moeten sy nemen eenen van der munten, dies best weerdich is. *Pl. v. Brab.* juni 1291. I, 246.

BELANCK, bijw. **Na belanck, na belange van.** *Naar evenredigheid*, *naar verhouding van*, fr. *en proportion de*, *à raison de*. || Van den woerden sal dat kint dobbel beteringhe doen, nae belanck deenre [*nl.* der] misdaet. *K. v. St.-Truiden* 1366, a. 16. Eest dat der man, noch twijff, noch maecht, die beteringhe nijt doen en willen, zoe sal dat wijff abain zijn,.. nae belanck deenre misdaet. Ib. a. 24. De mesdedighe sal die beteringe doen na belanc der mesdaet. *C. v. Maastr.*, *Oork. v.* 1380, a. 28. Na belange van der misdaet. Ib. *Oork. v.* 1409, blz. 475. Na belange der misdaet. 477. Oft vellicht sulx van meerder oft minder estimatie weer dan in den voorsc. poenten eñ articulen vercleert is, so sal men alsdan daerover die bruecken stellen eñ ordonnantien maecken nae belanck van denselven poenten eñ articulen, brekende altijt dat minsten met het swaersten, tot goeden proporsie van den misdaet. *O. Liége*, 18 mrt. 1502, a. 7. *Tongeren*. Betaelende den interesse [*nl.* eener rent] naer belanck des tyt. *C. gr. Loon*, *Reces v.* 1698, blz. 505.

BELASTEN, bw. 1) Goederen, door er geld op te lichten. *Bezwaren*, fr. *charger*, *grever*. Zie BECOMMEREN. || Wanneer yemant eenighen pandt belast oft bezwaert voer scepenen met verscheyden erffelycken oft lyfftochtrenten;.. die [brieveñ] syn algader van eender ouderdom eñ date. *C. v. Antw.* 1545, VI, 14. Man eñ wyff, die staende den huwelycke des eens oft des anders onruerende goeden oft erve belasten met renten oft commeren. Ib. XI, 57. Die [langstlevende] en mach alsdan van synder helft daeraff nyet anders disponeren, noch tselve huys, erve oft rente in al noch in deele vercoopen, alieneren, belasten noch becommeren. Ib. XII. 18. Behoudelyck oft de man daertoe alleenlijck [*nl.* alleen] waere gecommen sonder syne huysvrouwe in de brieven bekent te zyne, soe mach hy, staende den houwelyck van den vercryghe, deselve vercreghene goeden vercoopen oft belasten in absentie van zynder huysvrouwe. *C. v. Brussel*, 1570, a. 34. Want sommighe persoonen, belast zynde met menighvuldighe schulden, eñ oock met gheloften van waerschappen, hunne goeden frauduleuselyck belasten eñ bekommeren met sommen van penninghen oft renten tot behoef van vremde persoonen. *C. v.. Brussel*, 1606, a. 146. Christijn: *bona sua fraudulenter onerent pecuniis aut redditibus*. By den arreste gedaen op eenich

goet, wort hetselve geaffecteert eñ geïmpignoreert ten profyte van den arresteerder voor de schult by hem gequereleert. In sulcken wys dat men sulck goet niet en vermach te veranderen, alieneren, transporteren noch belasten in prejudicie van denselven arreste. *C. v. Gent*, IV, 9. Vanden Hane: *res arrestata alienari aut oppignorari non potest.*

2) Eenen van een misdrijf verdachte. *Beschuldigen*, *aanklagen*, *betichten*, fr. *accuser* (un suspect de méfait). || Soo wanneer den schouteth begeert, alvoren te commen tot naerder bericht van de waerheijt eñ van de gelegentheijt vant misdaet, daermede hij den gevangenen wilt betichten eñ belasten,.. soo nempt hij conclusie preparatoir ten eijnde dat dijen cnape sal worden gewesen ter bancke. *C. v. Antw. comp.* VII, iv, 14.

3) Eenen gevangene. *Tot langer of eene nieuwe hechtenis aanbevelen*, fr. *recommander*, *recharger un prisonnier*, *retenir un prisonnier par un nouvel écrou.* || Costumiers zegghen eñ sustineren, dat zo wanneer eenich parsoon in vanghenesse ghedaen oft gheëxecuteert wart van sculde ten vervolghe van eeneghen sculdenare [*nl.* schuldeischer] of creanchier, eñ dat daernaer comt een andere scultheesschere eñ wille den voirseide ghevanghenen bezwaren of belasten in vanghenesse, dat hy, naer rechte, ter belastinghe te doene niet ontfanghelic en es, hij en moet alvoren betalen of ghenouch doen den parsoon die de eerste prinse eñ executie dede doen. *C. v. Aalst*, blz 296, 15e E. Eenen, die gevangen es om een malefitie, mach wel belast zijn van een ander officier, om een andere malefitie..; nemaer 'tproces van der eerster belastinge moet altijts voertgaen eñ niet verachtert zijn metter tweetster belastingen; zoe en zal oec d'executie van den vonnesse, dat men op d'eerste belastinge wijsen sal. *Pract. crim.* c. XXI. Mr. Passchier [in den naam van den deken der kristenheid te Brugge], versochte [aan het collegie van schepenen] den voornoemden Rombout [de Doppere, gevangen in het gevangenhuis der stad], die clerc ghetonsureert was eñ es, eñ mids dien in criminele saecken nieuwers el te rechte behoort noch justiciable es dan voor mynen heere den officiael van den hove van Doornicke, te moghen belastene eñ apart in een gat te doen legghene om crisme, danof hy vut zynder officie hem anspreken wilde voor mynen heere den officiael, in tyden eñ wylen; begheerende eñ biddende hem te dien fyne de voors. vanghenesse te willen verleenene eñ consenterene. Achtervolgende welcken versoucke eñ begheerte tvoorn. college van scepenen consenteerde eñ consenteert by desen den voorn. Mr Passchier,.. den voors. Rombout te moghen bevelene eñ recommanderene in de voors. vanghenesse, up zynen plucht eñ aventuere. *C. v. Brugge*, II, 260 (1531).

4) Getuigen. *Wraken*, *verwerpen*, fr. *blâmer*, *reprocher*, *recuser*. || Al eest soo, dat de teghenpartije aldaer commende, doet eenighe beschuldinghe, reproche oft lachteringhe teghen de voorsc. ghetuyghen, soo sullen deselve.. ghehoort worden, hoewel de heeren in dien ghevalle t'ghedrach der belaster (*sic*) ghetuyghen sullen moghen verscheyden stellen van de ghetuyghenisse der andere. *C. v. Santhoven*, *Stijl*, a. 151. Maer indien yemandt de persoonen van den ghetuyghen sal willen beschuldighen, lachteren oft belasten, soo sal hy,., moghen overgheven de paeckte feyten van belastinghen. Ib. 154. De feyten van belastinghen overghegheven zijnde, sal de teghenpartije ten eersten rechtsdaghe daernae in geschrifte moghen overbrengen de redenen eñ middelen dienende ter ontschult oft salvatien van den voors. belasten ghetuyghen. Ib. 155.

5) **Belasten met eede.** *Den eed opleggen*, *den eed eischen*, fr. *déférer le serment*. || Als ijmant van partijen bij vonnisse met eede is belast, oft dat oock de wederpartije de saecke in deijlinge van eede heeft gestelt, soo en mach alsulcken eedt niet worden gedaen,.. dan voor schepenen eñ greffier. *C. v. Antw. comp.* V, xj, 54.

6) **Belast zijn met eenen rechtsvorm.** Van eene akte of handeling. *Onderhevig*, *onderworpen zijn aan eene formaliteit*, *zonder welke eene akte niet geldig is*, *geene wettelijke kracht heeft*, fr. (d'un acte) *subordonné à une formalité sans laquelle un acte n'est pas valide.* || Desen aenghemerckt, eñ dat die van de voors. capittelen in onsen raede van Brabant oock nijet en hebben verworven *placet*, daermede nochtans de voors. pretense alienatie is belast. *St.-arch. te Diest*, *proces Kapel ten Hoogen Wijngaard* § *Kapittel*, 1612.

BELASTEREN, bw. Getuigen. *Wraken*, *verwerpen*, fr. *blâmer*, *reprocher*, *récuser*. Zie BELASTEN 4). || Al is 't soo dat die teghenpartije, aldaer, komende, doet eenighe beschuldinghe, reproche oft lasteringhe teghens eenighe ghetuijghen, soo worden nochtans deselve, dien nietteghenstaende, overhoort,.. hoewel de schepenen in sulcken ghevalle het verklaren van de belasterde ghetuijghen sullen moghen verscheijden stellen van de ghetuijghenisse der andere. *C. v. Casterlee*, II, 14.

BELASTIGEN, bw. Goederen. *Bezwaren*, fr. *grever*. Zie BELASTEN 1). || Wye alsullicke guederen belasticht met erfrenten, soo en moghen tochter of gerffman den pandt van hon oft anders niet ergeren hy en blyve den derden penninck altyt beter dan die buyten rente [buytenrente] beloopt. *C. gr. Loon*, VI, 37.

BELASTINGE, zn. v. 1). *Bezwaring van goederen met renten of lasten*, *verband*, *hypotheek*, fr. *affectation de biens par des rentes ou charges*, *hypothèque*. || Zoo wye eenighe onruerende panden oft renten heeft gestelt te borghe als cautie pignoraticie, als de sake is gesuranneert,.. die impignoratie oft belastinghe en derf men niet vuytsteken. *C. v. Antw.* 1545, II, 50. In de belastingen van onruerende goeden oft panden hebben de oudste scepenenbrieven van date altyt preferentie voer de jongere. Ib. VI, 10. Dat deghene die eenighe contracten voor schepenen passeren smakende alienatie oft belastinghe van erfgoederen oft renten, moeten achtentwintich jaeren oudt zyn. *C. v. Brussel*, 1570, a. 43. Voor schepenen der stadt Brussel heeft men altydt ghepasseert.. alderhande deughdelycke contracten, als van erfuytgevingen, opdrachten, manghelingen, giften, belastingen, alienatien, transporten, verbintenissen van eygene eñ cheynsgoeden. *C. v. Brussel*, 1606, a. 128. Ib. 131. Christyn: *onerationum onera*. In executie eñ decrete van hypotheke, den landtcheyns eñ achterstellen van dien gaet voor ander belastinge daerop wesende. *C. v. Gent*, VI, 13. Vanden Hane: *capitalis census præfertur aliis oneribus*. Al ist dat huysen binnen der stede eñ schependom in 't gedeel gerekent zyn als catheyl eñ meubel, nochtans gebeurt danof erfvenisse eñ onterfvenisse, eñ oock belastinghen eñ hypotheken. Ib. 19. Vanden Hane: *licet hypotheca suffulciantur*. Man eñ wijff des eens oft des anders onruerende goeden oft erven ghelijckelijck wettelijck belast hebbende, moet deselve belastinghe commen tot ghelijcken laste. *C. v. Sant-*

hoven impr. IX, 71. Egheen momboiren en vermogen der weesen erffelijcke goeden oft gronden van erfven vercoopen, versetten, belasten oft denatureren,.. tensij dat drij de naeste den weesen bestaende, eñ twee van s' moeders weghen, affirmeren bij eede dat hem dien vercoop, belastinghe,.. beter docht ghedaen dan ghelaeten. *C. v. Herentals*, XIII, 6.

2) *Inbeslagneming*, *beslag*, fr. *saisie*, *arrêt*, *mainmise.* || Daernaer sullen volghen alle schultheesschers bij obligatie,.. metgaeders sententien oft ghewijsden gheweesen te deser vierschaere,.. elck naer den tijt van haerlieden pandinge eñ belastinghe ghedaen. *C. v. Edingen*, XVI, 5. Waerder naer de voors. schulden noch goet, soo sullen de schultheesschers, bij cedulle blijckende bij hantteecken van den debiteur, daerop betaelt worden bij preferentie volghende haerlieden pandinghe eñ belastinghe ghedaen; eñ daernaer de schultheesschers bij rauwe actie, al volghende de belastinghe daervoren ghedaen. Ib. a. 6.

3) *Beschuldiging*, *betichting*, *feiten van de aanklacht*, fr. *accusation*, *faits à charge.* || Behalvens dat men de daeden oft feijten van belastinge wel mach overgeven in geschrifte. *C. v. Antw. comp.* V, 1, 17. Als den gevangenen het misdaet dwelck hem opgeleght is oft wort, ontkent eñ loochent, soo is men gewoon eñ behoort men hem te vraegen of hij can bewijsen daervan ontschuldich te sijn,.. opdat soowel bekent mach worden sijne onnooselheijt eñ onschult als sijne belastinge. Ib. VII, iij, 6.

4) || Van belasting of bezwaring van gevangenen. *Des charges et récharges des emprisonnez.* DAMHOUDER, Kap. 21. Zie BELASTEN 3).

Belasting eñ ontlasting. Getuigen tot —. *Getuigen ter bezwaring en ontlasting*, *vóór en tegen*, fr. *témoins à charge et à décharge.* || Ordineren wy, dat die officiers eñ degene die op 't stuk van 't crime gedeputeert zijn,.. verstaen totter instructie van de voorseyde processen, eñ die reggers eñ jugen totter examinatie van de getuygen beleyd van officie wegen tot belastinge eñ ontlasting. O. *crim. v.* 1570, a. 31.

BELEBBERING. Zie BELABBERING.

BELEEDEN. Zie BELEIDEN.

BELEENEN, bw. *Te leen geven*, ook *bekomen*, (een heerlijk goed) fr. *donner*, aussi *recevoir en fief*, *en engagère* (un bien seigneurial). || Oversulcx zyn d'officieren van de voors. hooftmeyeryen eñ van den resorte derselver (behalve van deghene die, met consent van de Staten van den lande beleent syn) schuldigh hunne ghevanghenen van crim... te leveren aen den voors. amptman. *C. v. Brussel* 1606, a. 7. Christyn: *infeudatae.* Alsoo wy... ghenootsaeckt sijn gheweest te beleenen diversche onse heerlijckheyden, rechten eñ domeynen,.. op last eñ conditie, onder andere, van deselve van ons in vollen leen te hauden eñ te verheffen, d'welck vele van deghene onze voors. heerlijckheyden, rechten eñ domeynen beleent hebbende naergheleten hebben te doen; mitsgaeders oock over te brenghen in onse rekencamere van Brabant de goederen, laethoven, rechten eñ chynsen die sy in alsulcke onse beleende heerlyckheden int besundere pretenderen te hebben. *Plac. v. Brab.* 30 juli 1631, I, 278.

BELEENING, zn. v. *Het te leen geven*, fr. *engagère.* Wordt ook van niet-heerlijke goederen gezegd, fr. *se dit aussi de biens non-seigneuriaux.* Zie BELEENEN. || Daerdoor wy niet alleen en worden ghefrustreert van onse ordinarise rechten van verheffen, maer worden onse leenmannen daerdoor onbekent, eñ onse beleende heerlyckheden, rechten eñ domeynen ghestelt in sulcken onsekerheyt en confusie, mette chynsen, laethoven eñ particuliere innecomen van onse vasallen, mannen eñ mansmannen die voorsz. beleeninghe ghedaen hebbende... Dat sy sullen hebben te lichten onze opene beseghelde briefven van beleeninghe. *Plac. v. Brab.* 30 juli 1631, I, 278. N. heft een broeck gobtinert, bij maniere van versettinge eñ beleninge, tegen die gementen. *Montenaken* II, 167 (1629). Heft N. geloef vercregen aen die gementen van Montenacken, met beleninge eñ versettinge, seekere 4 roijen hoefs, roijes gelanck 40 guld. 7 st.., onder conditie dat de redemptie mach geschieden naer die ses jaren, sonder crescentie, voer half mert. — N. heft vercregen, bij forme van beleninge oft versettinge, vijff roijen hoefs oft bamps, gelegen op tgementen, voer, roijes gelanck 40 guld. 30 st.. De redemptie mach geschieden naer de sess jaeren, sonder crescentie oft opgaende van gelden, voer half mert. Ib. 173 (1639). N. heeft tegen die gementen aengenomen, bij forme van beleninge eñ versettinge, twelff roijen broecks.., voer die somme van.. Ib. 167 (1666).

BELEERINGE. Zie HOOFTVAERT.

BELEGEN, bn. *Gelegen*, fr. *situé*, *sis.* Grimm. Belegen, *situs*, van Beliegen *jacere.* Zie bij VERDAM: BELIGGEN. || Hus eñ hof, alsoe alst beleghen es. *Cijns te Wesembeke*, 18 jan. 1293. (Drie regels verder staat „gheleghen"). Ten pointe daer min vrouwe upbrinct tgoed commende van harer siden, in so wat manieren van goede dat beleghen es eñ ghestaen. *C. v. Gent*, *Orig.* 22 juni 1353, a. 1. Op huys eñ hof, ghelyc dat beleghen es in die Langhestrate. *Chartb. Beg. Brussel*, f°. 154 v°. (1361). *Schep. van der Vueren* (Tervuren). Alle dat recht dat si hadde aen iiij s. goeds ghelts tsjaers erffelic alle kerssavonde te ghevene, ghelijc dat sij beleghen [belegd?] sijn op huys eñ hof wilen was Jan Sconaerds, ghelijc dat beleghen es in de Wijngaertstrate. Ib. f°. 155 (1369). Alle dat recht dat hi hadde aen vijz dachmael lands.. ghelijc dat si beleghen syn ane dinde van Stockele haghe Ib. *Laten der kerk te Wesenbeke*, f°. 155 (1366). — iij dachmael... lands,.. ghelijck dat si beleghen syn tusschen Jan Laureis hof ende die Galchberch. Ib. *Schep. v. Ophem* f°. 155 v°. (1366). Vijf daghmael bempts, of dairomtrent, belegen te Beetsze, te Ouderaen. *Schep. v. Thienen* 15 jan. 1405. Onderhalf dachmael eeusels, ghelijc alsoe die belegen sijn in de parochie van Haeght, gelegen neven Yden der [dheer] Aelmans goet. *Schep. v. Haecht* 23 sept. 1468. *Abdij Cortenberg.*

BELEGEREN, bw. *Opschrijven*, *te boek stellen*, (de ligging van huizen en gronden), fr. *inscrire*, *enregistrer* (la situation de maisons et biens-fonds). || Omme te remedierene de faulten eñ ghebreken die myne heeren van der wet bevonden hebben, dat daghelicx ghebueren by tqualic belegheren van den huusen, plaetsen van lande eñ andre parcheelen binnen deser stede gheleghen, als die by coope eñ ghifte veranderen; twelcke commen es by dat de ghesworen clercken van deser stede, als zy eeneghe ghiften oft bezettynghen passeren, nemen huerlieder leghere uten oudden brieven, zonder vene ofte inspectie van der plaetse te nemene. *C. v. Brugge* II. 302. 28 aug. 1526. Ute dien dat daghelicx vele faulten ghebueren in de pandynghen die men doet, alzowel van renten, van huushueren ghewedde schulden of andere bekent in tberec,

[*nl.* kantoor] bydat de parcheelen, die men pandt, daerinne qualic ghespecifiert eñ beleghert staen. Ib. 367, 31 aug. 1538.

BELEGERTHEIT (Belegerthede), zn. v. *Ligging*, fr. *situation*. || Dat alle de ghezworen clercken van deser stede, in alle ghiften, besettingen, verbanden of andere contracten, .. ghehouden worden te stellene de namen eñ toenamen van de contractanten, .. eñ de namen van den huusen, met behoorlicke belegerthede van abouten, canten eñ zyden, alzo men van oudden tyden ghecostumeirt eñ schuldigh gheweist van doene. *C. v. Brugge* I, 363, 31 aug. 1538. Zie BELEGEREN. Sessentwintich bunders, .. onbegrepen der juster mate, mids datter gheene metynghe af ghedaen is gheweest, maer alleenlyck conforme de belegerthede van dien hier by coope overgheleyt. DE PR. en BR., XII. *Zulte*, 11 (1551).

BELEGGEN, bw. 1) *Belemmeren*, *versperren*, *verstoppen*, fr. *embarrasser*, *encombrer*. || Dat niement, wie hy zy, den verstal noch in den vliet [*sic*] en belegghe met houte oft met andre goede. DE PR. en BR. XXVI. *Rupelmonde*, 92 (1510). Dat hem niemandt en vervoordere te stoppen, bevisschen ofte belegghen eenighe heulen, waetergangen ofte sluysen. Ib. XIV. *Boekhout*, 29, *Stat.* 12 oct. 1684, a. 30.

2) Eene ruimte. *Bezetten*, fr. *occuper* (un espace). || Den erfachtighen [*nl.* de eigenaar], bevindende sijnen grondt beleyt met garsbeesten, vermach daerop te verhaelen sijnen landtspacht. *C. v. Poperingen* VI, 18.

3) *Hevig aanvallen*, *bestoken*, *belegeren*, *omsingelen*, fr. *assiéger*, *cerner*, *presser*. || Den Keyser van Constantinoble, die beleyt lach van den Soudan van Damasc. JAN V. DIXMUDE, 1. Den Soudan was ghescoffeert eñ vloet in Andernoble; de keerstinen volgden de Sarrasynen eñ beleeden de stede. Ib. 4. De vassael moet dienen onvermaent. . Ten derden, als de vassal weet dat zijn heer beleyt oft in grooten dangiere is van sinen persoone; want dan soude hi terstont moeten trecken om hem te securrerene, sonder sommacien ofte vermaent te zijne. *Leenr. v. Vl.* 114. Die met vergairderingen van volcke oft met heercracht een moyterie eñ sedicie opgeset eñ gemaict heeft, oft brandt gesticht, oft iement beleet heeft met crachte, oft verboden heeft iement te begraven. V. D. TAV. 72. *Van violencien eñ foortsen*. Dat de victuaille binnen der stadt van Antwerpen zeere diere was, midts dat zy beleyt was te watere eñ te lande [*nl.* a°. 1585]. PIOT, *Chron.* 649.

4) Renten. *Bezetten*, *aanleggen*, *bepanden*, fr. *hypothéquer*, *constituer* (des rentes). || Item, behoort noch ten zelven leene xij rasieren ruwe evene eñ xij deniers par. in pennincrenten, dat men heet „hondebroot", voortyts beleyt by zekeren ghezworen waerheidslieden ter vierschare van Maldeghem, up diversche parceelen van lande. DE PR. en BR. VIII. *Adegem*, 12 (1501). Item, sullen de momboirs de penninghen van den verkochten goeden binnen sesse weken moeten belegghen oft bekeeren ten meesten oorboore van den weesen. *C. v. Santhoven*, *Weesk.* 19. Truiken wilt beleggen op lyfrente iij^c carol. guld. theuren lyve alleene, mits daervooren treckende tsjaers xij car. voor thondert, eñ alnoch iiij^c car. gul. te restitueren *ad placitum* op croix tegens den penning xvj^e; dwelcke redelijck is. *Arch. Bergen-op-Zoom*, *Resol.* 1612—1520, n°. 33. Soo is die schuldich die chysen, renten eñ pachten die ghelost worden eñ ghecomen zijn van den eersten aflyvigen, wederomme te beleggen tot zijnre tochte en tot van den erfghenaemen des eersten ghestorven erfrechte. *C. v. 's Bosch* XV, 4. Een tochtenaer ofte tochtersse, hebbende kinderen, is verbonden allen die chynsen, renten ofte pachten, die zy te saemen beseten hebben eñ ghelost worden, wederom te beleggen ter nature als sy tevoren stonden; eñ soo verre daer gheen kinderen en syn, Lemmen pretendeert, dat Peeter sal moeten rebourseeren die penninghen waermede die renten syn belacht [belegd] .. Schepenen .. resolveren: dat Peeter N. wel is gefundeert om te coemen tot beschudde van voirs. renten, .. mits rebourserende die penninghen en onkosten deur Lemmen N.. daervoir onborst. *C. gr. Loon* I, 337 (1656). De uitgever vertaald „belacht" door *remboursées*.

5) *Aanwenden*, *besteden*, *gebruiken*, fr. *appliquer*, *employer*, *faire servir à*. || Dat sy trouwelyck die accysen, renthen eñ die halfheyt der ceuren ophouden sullen, eñ .. rechtveerdelyck weder uytgeven eñ beleggen aen eñ in oirboir der stadt. *O. Liége* 10 sept. 1414, a. 2—5. *Herk.* Eñ elc kieseere sal met sinen III sch. grote maken eenen caproen, ofte men sal se belegghen int profijt van der vors. neeringhen. *K. v. Smedersamb. te Gent*, *Messager* 1875, blz. 423.

6) Van schade. *Vergoeden*, fr. *dédommager*. || So wat porter de buten der stat van Tricht ghevangen, of den sijne guede genomen, gehalden, gekommert of ghearrestert werden op onser heren eynich van Ludic of van Brabant, .. die here sal eñ muet denen porter beleggen, verrichten eñ schadelois halden van alsolgen schade den der porter leden heet eñ liden muest. *C. v. Maastricht*, *Oork. v.* 1380 a. 97. Wie der here sal moten beleggen eñ ontheven eynen porter, de buten der stat ghevangen, of den sijn guet genomen woirdt om des heren wille of in sijnen dienst, mit sijnen renten.

7) *Beschuldigen*, *aanklagen*, fr. *accuser*. || De ghequetste partie behoort over te gheven in ghescrifte alle zine wonden eñ quetsen up hem ghesciet wesende, ... noemende de parsonen die hij in elcke wonde eñ quetse belegghen wille. *C. v. Aalst*, *Orig.* XLVI, a. 20 (15^e E.). Sommighe Spaensche soldaten te Ghendt ghaven ontrent desen tijt uute veel quade maren. 't Scheen, dat dese inlandtsche heeren meestal verraders van haren prince eñ ongheloovighe waren, waerinne zy ooc beleijden den ghoeden edelen heere mer Adolf van Bourgoingnen. *Ber. tijden*, III, 88. Scepenen wysden: by also dat hy [*nl.* de bailliu] claghen wilde, dat hy claghende [*l.* claghen soude] ghelijc eñ in al der manieren dat partieën gheclaecht hadden, zonder verdiepen of yemende breeder daerin te belegghene dan partien daerin beleyt hadden. *C. v. Aalst*, blz. 498 (1436). Maer, naer trecht van der stede, waert zo dat yemend in zulcken feyten beleyt ware dies [die des] onsculdich ware ... Ib. 500. Naer trecht van der stede, zo moeten de claghers noemen int openbaer deghene die zy int fait belegghen willen. — De bailliu van Aelst, als heere, eñ N., als claghere, beleyden int voirseide fait N .. 502. Al waert zo dat eeneghe parsonen in faiten criminelle beleyt waren. 504. Up de maniere hiervoren ghescreven was up tjaer IIX [1459] ghedaen eñ ghehouden de purge van Jacob den Steur, die eeneghe by famen belegghen wilden in de doot van Gillise van den Houcke. *C. v. Aalst*, *Orig.* XLI 14.

8) Getuigen. *Bijbrengen*, fr. *produire* (des témoins). || Eñ dat ghedaen, de voors. Ghiselbrecht leyde voor ons over zekere renteboucken, oude eñ nieuwe, eñ beleede groote menichte van oorconden,

die wy hoorden eñ examineerden zoverre dat hem de voors. Ghiselbrecht hilt vernoucht van oorcondscepe. De Pr. en Br. V. *Gontrode*, 20 (1454).

9) *In beslag nemen*, fr. *saisir*. || Dewelcke [*nl.* Vier Leden van Vlaanderen] sullen hebben macht eñ authoriteyt om al deghene, die sy bevinden zullen dese onse teghenwoordighe verboden eñ interdictie transgresserende [*nl.* over den uitvoer van granen enz.] te calengieren eñ doen corrigieren.. Oock tgraen, meel ofte broot, metgaders schepen, waghens of peerden, die sy bevinden sullen daermede gheladen zynde,.. te besettene, arresteren eñ te doen belegghene. *Pl. v. Vl.* 23 mrt. 1523. I, 636.

10) Met eene boete. *In de boete slaan*, fr. *condamner, mettre à l'amende*. || Lieven eñ beminden. Wy condigen U-lieden dat, volgens d'acte van visitatie gedaen by schepenen van Diest den 31 augusti, U-lieden is beleydt geworden met eene Ley-boete, om niet te hebben geruijmt den Verversgracht tegen het gelegh van d'erfgenamen N. *Waarschouwbrief v. d. Schout v. Diest* (1798).

BELEIDEBRIEVEN (Beleitbrieven), zn. mv. *Brieven ter volstrekking eener afpanding*, fr. *lettres en exécution d'une saisie-gagerie*. (Lettres d'adduction). || Item, als van dengeenen die, opten tijt van nu, vredelijc besitten ennige leengoeden oft renten dairop, bij machten van ennigen beleijden oft vonnissen alleen gedaen eñ genomen op oft met scepenenbrieven van ennigen van onsen goeden steden, dair geen goedinge na gevolgt en is, hetzij dat tzelve beleijt oft vonnisse is geschiet voir eñ nae den voirscr. Kersmisse, dairaf sal gescieden als van dengeenen dairaf die guedingen zijn gedaen sindt den voirscr. jaire duysent eñ iiijc, casserende eñ te nyetten doende alle andere scepenenbrieven van bekende schulden —, beleyden — eñ vonnissebrieven gemaict, gedaen eñ geëxpresseert, hetzij voire oft nae den voorscr. Kersmisse, op ennige leengoeden, dairaf men opten tijt van nu niet en heeft vredelijcke possessie; met welcken scoutbrieven, beleytbrieven eñ vonnisbrieven men sich niet en sal moghen behulpen in enniger toecomende tijt. v. d. Tav. 206 v°. Die affpandinghe gedaen zynde by beleyde, dwelck by amptman, oft zynen lieutenant, in presentie van twee schepenen binnen Bruessele eñ hare vryheyt gedaen wordt, eñ buyten vryheyt met eenen dieneer eñ twee poorters van Bruessele, by wetene van den buyten-officier, eñ uyt crachte van beleydebrieven desselfs amptman. *C. v. Brussel*, 1570, a. 47. *Tous ceulx qui possèdent des rentes héritables ou à vie, en vertu ou soubs tiltre de lettres adductions ou* beleyds, *adhéritances ou investures faites et passées pardevant nos échevins. Rekenk. v. Brab.* reg. 138 f°. 128, 15e E.

BELEIDEN (Beleeden), bw. *Doen, verrichten*, fr. *faire, effectuer*. || Dies moghen d'erfghenamen de uytvaert eñ anderssins des voorschreven staet, doen celebreren, houden, beleyden eñ doen tot hemlieder discretien. *C. v. Lier*, xv, 52.

2) *Besturen, waarnemen*, fr. *administrer, diriger, régir*. || Om dit weerck van charitaten te regieren eñ beleyden, so zullen... ghecoren eñ ghenomen worden sekere personagen, van den bekwaemsten eñ best gequalificeerden. *Pl. v. Vl.* 7 oct. 1531. I, 759. Metgaders deghene, die hemlieden onderwinden eñ beleeden zullen de zaeken van den voorschreven bankerouten eñ fugitiven in heuren afwesen, by gheselschap oft andersins. Ib. 4 oct. 1540. I, 769.

3) Eenen krijgstocht. *Ondernemen, voeren*, fr. *entreprendre* (une expédition militaire). Kil. B e l e y d e n d e o r l o g e, *ducere—, gerere bellum*. || In dien ghevalle hi [*nl.* de vassal] soude moeten dienen sheeren coste; so soude hy oock, wilde de heere sine oorlooghe beleeden binnen sinen palen van zijnen landen, ter deffensie. *Leenr. v. Vl.* 119.

4) Straten, wegen, waters, enz. *Schouwen, in oogenschouw nemen*, fr. *inspecter, visiter*. || Item, sullen de meyers, elck in heur (*sic*), ommegaen eñ visiteren den winterlinck, sint Luyckx dagh, eñ den somerlinck uitgaende mey, eñ de corenvelden uytgaende meert; daer ghebreck inne bevonden sal worden die beleeden eñ doen maecken ten dobbelen coste. *C. v. Grimbergen, Landch.* v. 1556, a. 107. Dat hy, rentmeestere, eñ alle syne voorsaeten in 't voorsz. officie, van allen ouden tyden, daeraf egeene memorie van menschen en was ter contrarien, waeren in gebruyck eñ possessie, *vel quasi*, van alle waterloopen, straten, bordesschen eñ andere becommeringen oft beletselen, die op de straten deser stadt mochten geschieden oft toecomen, te beleyden met die van de tholcamere deser voorsz. stadt Brusssele, daerop eñ over kennisse te nemen eñ t'ordonneren. Martinez, 132 (1609). Behoudelijck nochtans, dat die schade is lijdende schuldich is die schade binnen de vierentwintigh uren dat hij die beesten op zijn landt heeft gevonden eñ doen schutten, te doen beleijden eñ visiteeren, 't zij met twee schepenen oft met goede mannen. *C. v. Deurne impr.* a. 68. Oft iemandt, door negligentie van denghene die sijnen wegh heeft over ander lieden erve, merckelijcke schade lede van de beesten die daerover ghestouwt worden,.. die schade soude den meester van de beesten moeten betalen, deselve beleijt wesende binnen vierentwintigh uren. Ib. 275. Soo wie contrarie dede [*nl.* te dicht bij zijns geburen erve plantte], sal partije oft ghebuere, daerbij gheïnteresseert sijnde, alsulcken plantsoen moghen doen beleijden bij drossaert eñ schepenen,.. om die uijtgheworpen te worden. *C. v. Gheel*, vii, 16.

5) Een goed of slecht leven. *Leiden*, fr. *mener* (une bonne ou mauvaise conduite). || Dat, indiender nyet cortelinghe inne voorsien en waere by oportunen remedie, dede te beduchtene eñ was apparent, dat de voors. Servaes (zo hy zyn leven es beledende) zoude alle zyn goedt eñ van zynder huusvrauwe dissiperen. *C. v. Brugge* II, 503 (1546). H e m b e l e i d e n, *zich gedragen*, fr. *se conduire*. || Soe [zij] beleede haer al by den rade van myn heere van Borgoingen, de hertoghe Philips. Ol. v. Dixmude 29.

6) Vrouwen. *Verleiden*, fr. *séduire* (des femmes). || Want menghe menschen somwijlen quaden wille hebben eñ opsat maken vrouwen persoene eñ porters dochter eñ kender te rouvene, tontschokene eñ met coppelrien tegen honre vrunden wille eñ consent te beleyden. *C. v. Maastricht*, 11 mei 1428, a. 6.

7) *Leiden* (de rechters) *op eenen met verachterde schuld beladen grond, in beslag nemen*, fr. *conduire* (les juges) *sur une terre chargée d'une dette en souffrance, la saisir*. In Vlaanderen: beterden. || Hoewel eenighe gronden van erven, daeroppe chijnsen oft renten bepandt eñ gehipotecheert sijn, gedeelt oft gespleten worden, soo is nochtans de chijnsheere oft rentier niet schuldich sijn rente oft chijns te splijten, maer moet geheelijck betaelt worden, oft anderssins mach alle de panden doen beleyden eñ uytwinnen. *C. v. Lier* xi, 10. Id. *C. v. Mechelen* xii, 11. Nannius: *adeò ut possit universa pignora persequi et eorum addictionem postulare*. Soo wie

eenighe erve wilt doen beleyden, om deselve te moghen uytwinnen, die is schuldigh te versoecken aen den schouteth eñ twee schepenen te gaen op de erve eñ gront, die hy beleyden wilt,.. eñ aldaer te versoecken leveringhe van deselve erve. Ib. XIII, 19. Nannius: *Qui in possessionem fundi mitti cupit,.. postulabit.. ut in rem praesentem, quam sibi adjudicari velit, eant.* Voor 't ghebreck van de voldoeninge van ghewesen vonnissen, condemnatien, contracten, geloften van waerschap, obligatien eñ van alle andere personele schulden eñ actien ghevonnist zynde, naer d'excussie van de meubelen,.. worden de immeubele goeden, pachten, cheynsen eñ renten van den debiteur beleydt, te weten, binnen Brussel eñ hare vryheyt by den amptman oft synen lieutenant in de presentie van twee schepenen derselver stadt, eñ buyten de voors. vryheyt, de geheele amptmannye door, by eenen dienaer in presentie van twee poirters; eñ de leengoeden in presentie van leenmannen. *C. v. Brussel* 1606, a 105. Christijn: *inductioni subjiciuntur.* Hebbende [*nl.* de dekens eñ achten van de gulden van de drapperyen]... oock recht van beleyden, uyt cracht van hunne vonnissen, op goeden binnen Brussel eñ hare vryheyt gelegen, die sy vermogen te vercoopen. Ib. 51. Christijn: *jus immittendi in fundum.* Dese niettegenstaende, soo hadden de wethouderen deser stadt [Brussel] hun vervoordert eenige derselver goederen voor hun te trecken, eñ te passeren de goedenissen, erffenissen, belastingen eñ verbintenissen, gelyck noch cortelinge geschiet is ten respecte van N. eñ N. syne huysvrouwe, dewelcke, uyt crachte eñ naer vermogen van sekeren waerschapbrief.., daervan ten selven daghe vonnisse was genomen.., mede naer vermogen van de beleydebrieven des heeren ammans, daerop gemaeckt.., eñ den beleyde daeruyt gevolght, hem, naer derselver stadsrechten, hebben doen beleyden tot eene hofstadt met den huyse daerop staende eñ syne andere toebehoorten, gelegen in den woude van Sonien,.. groot dry daghwanden.., eñ dat om, by verrycken eñ vertieren, daeraen te verhaelen de verloopen eender erffelycke rente van 12 guldens 10 st., met de wettelycke costen daeromme gedaen. MARTINEZ 70 (1688).

8) Een rechtsgeding. *Voorbereiden*, fr. *instruire* (un procès). || Ghezien by den college, ter camere, tproces aldaer scriftelic beleet tusschen N. eñ N., heesschers, ter eender zyde, enz. *C. v. Brugge* II, 390 (1570). Dat men voordaene gheen wederticht oft reconventie en sal moghen beleyden op de presentatie des eersten aenlegghers. *C. v. Santhoven*, *Stijl*, a. 83. De saecken van ticht eñ wederticht sullen elck op henselven beleyt worden. 86. In beroepen van uyterlijcken vonnissen, daeraf de processen sijn beleydt in geschrifte. 163. In beroepen van uyterlijcken vonnissen daeraf 't proces mondeling is beleydt. 165. Oft de saecke van sulcken gewichte eñ gesteltenisse waere, dat die bij verbael bedinghde niet gevuegelijck beleijt noch bedinght en hadde connen worden, soo moeten de commissarissen de saecke verseijnden op de rolle. *C. v. Antw. comp.* V, I, 74. Sijn desniettemin de commissarissen schuldich te houden pertinent verbael, soo van de comparitien van partijen,.. als vant gene dat voor hun is gedaen tot beleijt van de sake. 75. Indien ijmandt hem bevindt beschaedicht oft vercort,.. die mach tselve den officier aengeven, eñ, tot zijn verhael, hem mede voegen int vervolch bij den officier daerop te doen, om de saecke des te beter eñ neerstiger te beleijden eñ gaede te slaen. Ib. VII, IV, 3. Dat de clercquen van de vierschare, beleedende eenighe processen, sullen schuldich zijn precicelijck te kommen ter plaetse daer men de continuatie houdt. *C. v. Brugge* II. *Stijl v.* 22 dec. 1751, a. 1.

9) Getuigen. *Bijbrengen*, fr. *produire* (des témoins). || Ghehoort hebbende vele diversche oorconden die hemlieden in groten ghetale ghelieft heeft an beede ziden daerup te produceerne eñ beleedene. *C. v. Aalst, Orig.* n°. 64, blz. 579 (1443). Te hoorene eñ te examineerne bi eede alsulcke orconden... als dezelve heesschere voor hemlieden zal willen beleeden. Ib. *Vonnis v.* 1473, blz. 458. Indien de heesschere eenighe ghetuygen noemde, die hem noodtzakelic waren, dewelcke hy niet beleeden en conste, zo moet de bailliu die bedwingen ten oorcondscepe te commene, omme de waerheyt te ghetuygene. DE PR. en BR. XVI. *Assenede* 47 (1242, kopij 17de E.). Mach den bailliu.. ter [*l.* te] constrangierene eñ te doen commene alle degone, die van den faicte moghen weten te sprekene, eñ degone, die den bailliu daertoe zal willen beleeden. Ib. III. *Vinderhoute* 21 (17de E.). Alle persoonen die van 't fait weten te spreken zullen worden gehoort als getuygen,... weder dat deselve oorconden by den bailliu ofte partye worden genaemt eñ beleet, ofte niet,.. *C. v. Auden. Stijl crim.* 1619. a. 14.

10) Eene rechtspleging, een onderzoek, een verhoor. *Leiden, besturen*, fr. *conduire, diriger* (une procédure, une enquête). || Campen es gheen recht, al staet in hofrechte; eñ daerbi es ghesien dickent, dat camp niet te rechte beleedt noch te bescheeden te rechte was; nochtan eist ghesien dat een doot man eenen levenden verwan, maer dat was miracule. *Leenr. v.* 1528, c iiij r°. Naer dewelcke [*nl.* poincten] eenyeghelick hem voordan zal hebben te reguleren, up peine van te zyne van onweerden alle proceduren die contrarie dese ordonnantie ghedaen eñ beleet zullen worden. *C. v. Brugge* II. *Actum* 8 mrt. 1580, *proœm.* Zooverre men daeromme procederen moet, werden de proceduuren beleedt eñ vervolcht zoo voorseyt es. *C. v. Auden.* III, 17. Int jaer xiiiic xxxvi, int scependom..., was beleedt de wettelichede van der moort van Willeme Scinckele. *C. v. Aalst*, blz. 496. Vóór het beleeden van de enqueste, zal de delinquant met eene peremptoire dagvaerd geïnsinueert worden om doorconden van den hoogbailliu te sien stellen in eede, eñ om syne contrarie preuve te doen. *C. v. Auden. Vechtboeten* 1619, a. 5, blz. 270.

11) Een rechtsgeding. *Bepleiten, behandelen*, fr. *débattre, plaider*. || Die complainte int cas van nyeuwicheyden es geheeten „dat cas possessorie", eñ die complainte eñ actien int cas van proprieteyten is geheeten „dat cas van petitorie"; eñ dese ij, te weten, ierst dat possessorie, eñ dairna dat petitorie, mogen wel bedingt eñ beleydt wordden beyde voir eenen richtere eñ by denselven beslicht. V. D. TAV. 38. Zo wanneer datter questie ofte gheschil ryst tusschen partyen ter causen van eeneghe leenen, partyen werden ghehoordt, eñ beleeden hare saken in ghescrifte ofte anderseyns totter decisie van diere. *C. leenhof v. Auden.* 1545, a. 26. I, 448. Dat by den keysere [*nl.* in rechte].. geoctroyeert eñ geconsenteert es.. van te moghen useerene van tproces by gescrifte voor scepenen, eñ oock voor de voochden van weesen derselver stede beleedt, zoo wanneer de voors. scepenen oft voochden betrocken werden by appeele oft reformatien in den Raedt van Vlaenderen van processen by hemlieden oft

eeneghe huerer gewyst, eñ dat midts tzelve proces, zulck alst beleedt es geweest, exhiberende. Omme te remedierne eñ te voorziene ten grooten gebreke daeghelicx gebuerende int beleeden eñ furnisseren van dezelve processen. — Ten fijne dat de practisiene oft taelmans.. hen reghelen eñ advyseren moghen int beleeden eñ furnieren van de processen die zy beleeden zullen. *C. v. Auden.* 2de d. 181—183, 27 sept. 1532. Van de vonnissen by hunlieden gegeven in gevalle van grief, wort gheappelleert aen de voors. wethouderen, eñ d'appellatie daeraf gheïntenteert eñ beleydt op de rolle. *C. v. Brussel* 1606, a. 54. Christijn: *et appellatio intentata in rota tractatur.* Zullen oock partyen breeder mogen lichten, in saken die niet criminelick worden beleed, ter greffie, copye van elckanders enqueste, naerdien dat sy beede afgegaen zyn van breeder beleed. *C. v. Auden. Stijl d. kamer* 1619. I. rubr. I, 38. Dat de momboirs egheen processen noch ghedingen voor de weesen, 'tzij als aenlegghere oft verwerdere, en sullen moghen intenteren noch beleijden, sonder consent van de oppermomboirs. *C. v. Moll, Weeskamer*, 21.

12) Een onderzoek. *Overgaan tot*, fr. *procéder à.* || De sake te faite geconcludeert zynde,.. den litigant meeste haeste hebbende, zal zyn enqueste mogen beleeden als 't hem believt, doende d'oorconden daertoe dagvaerden, eñ partye om die te sien in eede stellen. *C. v. Auden. Stijl d. kastelenij*, 1619, I. rubr. I, 33. De verstekinge omkomende, eñ d'enqueste niet voldaen zynde, zal hem noch worden geconsenteert andere dry weken, geduerende dewelcke hy syne enqueste sal moeten doen beleeden eñ voldoen. Ib. 36.

13) Hem beleeden. *Beroepen, zich beroepen op zijne hoofdleering*, fr. *en appeler à son chef de sens ou d'enseignement.* || De mannen mueghen hem beleeden, als zijs ghemaendt zijn, eñ dits de maniere: „Bailliu, maendijs my, soe en ben icx niet so vroet, noch zo vast, ic en neems mine verste eñ mijn beleedt te minen wettelicken hoofde." — „Seght, wat ick er voort sculdich ben toe te doene". — „Dat ghi, bailliu, als heere, met twee mannen van den hove, of meer, sult trecken aen den bailliu van onsen wettelicken hoofde, eñ versoeckende dach eñ stede omme t'honsen hoofde te commene metten beroepe of metten beleede, eñ dat ghi daer beleeden sult vijf mannen oft meer, tonsen hoofde, van denghenen die hier nu zijn, omme daertoe te doene dat mer sculdich es toe te doene." *Leenr. v.* 1528, H iij.

14) Eene rent. *Bepanden*, fr. *constituer.* || Niemant en kan oft en mach gheenderhande huijsen, gronden van erven, renten oft chijnsen, binnen dese jurisdictien gheleghen, veraliëneren, transporteren, overgheven, vermanghelen, constituëren noch beleijden, noch oock omme eenighe somme van penninghen, 't zij als pant metter minnen noch andersints verbinden,.. tenzij.. voor drossaert eñ schepenen deser jurisdictien. *C. v. Deurne, impr.* a. 181.

BELEIDENIS (Beleyenisse), zn. m. *Schouwing*, fr. *inspection légale.* || Met noch het recht van beleyenisse te doeghe [doene] van grachten, holen eñ quade weghen eñ vreden aen oft teghen die goeden onder de heeren [*nl.* van het kapittel te Luik] sorterende oft resorterende. MAAS, *Halen*, II, 14. (1569).

BELEIDER (Beleeder, beleder), zn. 1) Van de krijgsmacht. *Bevelvoerder, hoofdman, kapitein*, fr. *commandant, chef, capitaine* (de la milice). || Dat niemen wapine en draghe,.. utegesteken denghenen die sijn metten here [*nl.* den baljuw], metter wet eñ met den beleders van der stede. DE PAUW, *Vgb.* 41 (1349). Ib. 52 (1350). Een „voorgebot" van 1338, blz. 30, heeft, in plaats van „beleeders" „hooftmannen." Een ander van 1350, blz. 53: „uteghesteken denghenen die den here, der wet eñ „den beleede" toebehoren."

2) Van een ambacht. *Waardeerder, keurder*, fr. *visiteur, expert.* || Eñ hieraf zullen wesen beleeders eñ besoukers eñ inres [*nl.* van den wijnhandel] N. N. DE PAUW, *Vgb.* 19 (1338).

3) *Bestuurder* (van een vennootschap), fr. *directeur* (d'une société de commerce). || Als eene compaignie oft geselschap van handel aengegaen is voor de contractanten eñ henne erffgenaemen, soo blijft alsulcken handel tot gemeijne proffijte eñ schaede duerende totten eijnde toe van den besproken tijt, niettegenstaende dat d'een oft d'ander is commen te sterven; ten waere den afflijvigen waere geweest den principaelen crediteur ofte beleijder van den handel, eñ sonder denwelcken men denselven handel nijet bequamelijck en soude connen volvueren. *C. v. Antw. comp.* IV, IX, 11. Wy, N., N., gheswome eñ beleeders van den vulambochte bin der stede van Ypre.. *Ypriana*, VII, 473 (1381).

4) *Toeziener* (van de melaatschen), fr. *surveillant* (des lépreux). || Dat de beleeders eñ ommeloopers van den voors. siecken [*nl.* der melaatschen] hebben zullen twee grooten van elcken persoon die zij, omme ghevisiteirt eñ bezien te wordene, dachvaerden zullen ten voors. hove. *C. v. Brugge*, II, blz. 110 (1480).

BELEIDINGE, zn. 1) Van processen. *Beleid*, fr. *direction.* || Dat de momboirs eñ curateurs,.. geen vacatien oft loon hebben en sullen van saecken de weesen aenklevende, die sy binnen derselver stadt eñ vryheyt mogen bekorten, soo in directie oft administratie van goeden, beleydinge van processen, eñ andersints. *C. v. Loven, Weeskamer*, 52.

2) Van gronden. *Inbeslagneming*, fr. *saisie.* Zie BELEIDEN, BETERDEN, VOETGETERDE en VOETSTELLING. || Vermogen den voors. amptman, sijnen lieutenant eñ ghesworen dienaren.. te doen alderhande executien van vonnissen eñ ghevonniste schepene-brieven,.. mitsgaeders alle beleydinghen eñ beterdinghen van gronden van erven. *C. v. Brussel*, 1606, a. 9. Christyn: *possunt et deducere in fundum eos, cuibus fundus est obligatus.* Item, hebben deselve borghemeesteren, schepenen eñ raet noch kennisse eñ judicature van saken rakende.., eñ van afpandingen die bij de dienaren deser stadt ghedaen worden, materien van beleydingen, alderhande arresten. Ib. a. 43. Christijn: *de materia inductionis in fundum.*

BELEILOOP, zn. *Waterloop onderworpen aan de schouwing*, fr. *cours d'eau soumis à l'inspection légale.* || Soo wanneer gheboden wordt de Nethe eñ alle kleijn beleijloopen te veghen, sal den heere dat laten gheven drij sondaegsche gheboden. *K. en br. v. Moll*, 1596, 1631, a. 93.

BELEISTINGEN, zn. mv. *Leveringen, verstrekkingen*, fr. *fournitures, prestations.* || Soe hebben zy te scaden gehadt eñ van huerder selfs goede moeten betalen.. de beleystinge van xl pden [peerden?], die meer dan v of vjc gulden gedroech, eñ daertoe, in gereeden penningen.. Eñ boven allen dien penningen eñ verleystingen, hebben de voirs. joncker Jan eñ jouff. Johanne moeten quyt-

scelden enz. *St.-arch. te Diest*, vak 2 (15e E).

BELEIT (Beleedt, beleed, beleet), zn. o. 1) *Beleid*, *bestuur*, fr. *administration*, *direction*, *gestion*. || De officiers eñ justiciers van Curtrijcke reguleren hemlieden in tbeleed van justitien, jurisdictie, politie, sheeren waerheden, beste hoofden, yssuwe eñ andere ghelijcke zaken nae tuutwysen van der concessien, enz. *C. v. Kortrijk*, I, 1. Alsoe wy... zeker ordinancien eñ reformacien gemaect hebben gehadt, zoewel aengaende den beleede eñ exercicie van der justicie als... *Rekenk. v. Brab.*, *reg.* 136, f°. 183 v°. 15e E. Den hoochbailliu, poortbailliu eñ schepenen, mitsgaders den ampman der stede van Audenaerde reguleren hemlieden int beleedt van justitie eñ policie naer uutwysen van de ordonnancie Caroline etc. *C. v. Auden*, I. rubr. I, 1. — Id. *C. v. Gent*, I, 1. Dat de weesheeren onser stadt eñ castelrye van Cortryck ons hebben gebeden om te bekommen een reglement, naer hetwelcke sy eñ hunne greffiers, in het beleet van hunne respective fonctien,.. hen souden moeten reguleren. *Pl. v. Vl.* 27 nov. 1726. IV, 502. Voorts verbieden wy aen schepenen voors. eenige processen aen te vangen, 't zy als aenleggeren ofte verweerders, ten waere alvoren.., eñ, taelve gedaen, de sake aldaer te consulteren met dry van de fameuse advocaeten van onsen grooten Raede, eñ van hun daerover te nemen schriftelyck advies, ten beleede van eenen van hun, daertoe te deputeren. *O. P.-B. autr.* 31 oct. 1715, XXI, 5. Dat niemen hem gheneeren en mach in de stede van Ghent met makelaerdien, hi en sij int beleet van haren ambachte. DE PAUW, *Vgb.* blz. 28, 29 (1338), en 50 (1350).

2) In den krijgsdienst. *Aanvoering*, *bevel*, fr. *conduite*, *commandement* (en service militaire). || Het is georlooft doot te slaene in oorlogen, in dinst van den prince eñ onder tbeleit van den capiteijnen. *Pract. crim.*, c. LXXX. Zie BELEIDEN 3) en BELEIDER 1).

3) *Gerechtelijke schouwing* (van straten, wegen, waters enz.), fr. *inspection légale* (des rues, chemins, eaux, etc.). || Vort, welctijt dat men ghebiedt beleet uter kerken, eñ men dat doet bi mannen eñ bi scepenen, wat mesdade [boete] dat daeraf valt, alse verre alse vonnesse deilt, heffen die heren van Grimberghen. 24 juni 1297. Alsdat die limiten van Zelck strecken tot Lutselck op die beecke, eñ toe rechtop naer die Dellen, op die gote, daer die van Zelck altijt belijt hebben,.. tot aen den Celsusterenbosch, alwaer die van Zelck die geheele Thiensche straete belijden.. Over den Molenwech aen de Mitselaer, eñ soe voort aen, soedat die van Webbecum daer geen beleij en hebben. MAAS, *Halen* II, 40 (1630). Den rentmeester ons ghenaedighs heeren in den quartiere van Antwerpen heeft kennisse van alle bestaerde goeden,.. straetschouwingen, beleyde van straeten, beken eñ waterloopen. *C. v. Santhoven*, 1664, I, 3. Item, heeft den heere [*nl.* van O. L. V. Lombeke] aldaer beleyde eñ visitatien, beken, grachten eñ waterloopen. *Verkoop v. Gaasbeek*, 1670, blz. 25. Aengaende de beleyden der wegen, straeten, rivieren, beken, waterloopen, enz. Den schoutet zal stellen den dag om de visitatien eñ beleyden te beginnen. *O. P.-Br. autr.* 31 oct. 1715, XIX, 11.

4) *Leiding van het gerecht op een met verachterde schuld bezwaard goed, ter uitwinning*, fr. *conduite de la justice sur un bien chargé d'une dette en souffrance, à fin de l'évincer*, *adduction*, *induction sur le fonds*. Zie BELEIDEN. || Alsoe als Mathijs van Rode, als rentmeester eñ meyer te deser tijt ons heerscaps van Diest, eñ in den name eñ van wegen desselfs heerscaps, onlanx leden, met daighe eñ met daighsrechte, vervolght, verreyct eñ uutgewonnen heeft, met eenen openen beleyde, achte hofstede lants gelegen in de Haghe, beneden Alle heylegen capelle buten Diest. *Schep. Land. v. Diest*, 12 aug. 1470. *At esté par cy devant, passé trois cent ans, introduict et observé en ladicte ville* [*nl.* te Loven] *de réaliser lesdictes rentes personneles en faysant faire, en vertu desdictes recognoissances, adiudication ou adduction, que l'on appelle en thiois* beley, *pardevant lesdicts mayeur et eschevins de Louvain*. *Priv.* 19 dec. 1537. *Kon. bibl.* n°. 3247. Wort denselven huerlingh oft besitter van weghen den rentheffers by den dienaer ghesommeert tot ruyminghe van de hypotheque binnen dry weken daernae volgende, om alsdan daerop te moghen procederen by beleyde tot evictie. *C. v. Brussel*, 1606 a. 95. Christyn: *ut tunc procedatur, mediante inductione, ad evictionem*. Omme te verhoeden alle frauden, die binnen den tydt van de voors. dry weken souden moghen gepractiseert worden, soo is den huerlingh oft besitter, begherende binnen deselve dry weken te vertrecken eñ de gehuerde goeden te verlaten, schuldigh den dagh van sijn vertreck t'insinueren aen den rentheffer, om op sijne hypothecque, terstont naerdien deselve ydel gemaeckt is, te moghen procederen by beleyde. Ib. 97. Christijn: *ut ad inductionem in hypothecam suam possit procedere*. Item, de voorsz. haeffelycke goeden alsoo afgepandt, eñ de hypoteque oft verobligeerden gront ghe-ydelt zynde, wort alsdan by oft van wegen de rentheffers oft cheynsenaers geprocedeert voor syne tachterheydt by beleyde op sijnen verobligeerden pant... Ib. a. 99. Christijn: *proceditur ad inductionem in hypothecam*. a. 100. Soo langh deselve goeden niet en zyn gesaiseert oft beleydt. a. 201. Beleyden, mainmisen. — By beleyde oft mainmise. *C. v. Loven*, IV,. 13, 14. Aengaende de preferentie van de crediteuren,.. gaen voor alle degene.., ofte degene hebbende, uyt wettigen contracte,.. beleyt gemaeckt totten selven goeden; want de speciale opdracht eñ het beleydt vergeleken worden. Ib. V, 18. Binnen de voors. stadt eñ vryheyt mach men voor schuldt eñ personele actien.. procederen by beleyde, tot verkoopinge van de gronden van erve. Ib. VII, 2. Soo wie wilt palen teghens sijnen naerghebuere, oft erfwegh pretendeert over iemants erfve, moet comen voor drossaert eñ scepenen, eñ versoecken eene palinghe oft beleijde; eñ indien hem t'selve gheaccordeert wort, dan sal hij laten gebieden met een sondaeghsghebodt, ouders [*nl.* ouderlingen] eñ omsitters te comen op de palinghe oft beleij, ter voornoemder plaetsen, enz. *C. v. Gheel*, VII, 1. Rakende de beleyden ten gronde over achterstel van chynsen, pontpenningen ofte renten. *O. P.-B. autr.* 31 oct. 1715, kap. XVII.

5) *Voorafgaand onderzoek van een rechtsgeding*, fr. *examen*, *instruction préalable d'un procès*. || Sonder dat men van nu voortaene teghen den thoon derselver ghetuyghen iet met allen sal moghen schrijven; maer sullen de rechteren.. vueghen t'ghene des.. uyt den gheschrevene rechten eñ d'beleyt van der saecken ter staden oft ter onstaden commen mach. *C. v. Santhoven*, *Stijl*, a. 153. Aengaende het voorder beleedt eñ berecht van criminele saecken, sal men hem... reguleren naer de criminele instructie eñ het eeuwich edict van den

jaese 1611. *C. v. Aalst*, *Stijl*, a. 48. Indijen borgemeester eñ schepenen,.. vonden geraede eenige saecke.. *in collegio* te doen bedingen,.. oft oock tot beleijde van dijen eenige commissarissen buijten de rolle te ordonneren. *C. v. Antw. comp.* V. I, 4.

6) *Onderzoek bij verhoor van getuigen*, fr. *enquête par témoins.* || Dat die scouthet van sHertogenbossche.. een wittige beleyt eñ wairheit gedaen heeft van ons liefs heren van Brabant heerlicheit, eñ der stat van den Bussche, eñ rechten die sy heerbracht hebben, boven mans gedencken, in den lande van Herpen. *Chartb. v. 's Bosch* f⁰. 138. *Van sender Oonden eñ Waerheit*, *enz.*, des woinsdaghes nae sunte Margrietendach 1365. *procem.* Aen den greffier... voor copie authenticq van enqueste oft beleedt van circondenschap, drij stuyvers par folio. *C. v. Aalst*, *Regl. v.* 1752, a. 29.

7) *Bepleiting* (eener rechtszaak), fr. *débats*, *plaidoiries* (d'un procès). || Waerinne schepenen termineren eñ recht doen, naer 't beleet van den processe, by gheschrifte ofte andersins, als naer redene. *C. v. Auden.* I. rub. XXI, 4.

8) Beleet doen op. *Pleiten over*, fr. *plaider sur*, *débattre.* || Dies sullen de procureurs alsdan, voor 't doen van enqueste, gehouden zyn hunne schrifturen, daerop sy beleed doen willen,... te leveren in handen van den greffier, om die gelesen te worden voor 't doen van enqueste. *C. v. Auden. Stijl d. Kastelenij*, 1619, I, 30. Id. d. Kamer, I, 32.

9) *Opspraak doen*, fr. *blâmer*, *faire reproche.* || Als die waerdeerderen, achtervolgende huns eedts, sullen waerderen, en sal egheen persoon denselven moeghen beleet doen, segghende: „En is dat leer nijet genoech gemaect, dat gij daer wedersecht?" Op de pene van zees ende dertich stuvers. *Leertouwers te Diest*, 27 febr. 1546.

10) **Commen te sijnen hoofde eñ beleede, sijn beleit nemen tot.** *In beroep gaan*, *zich beroepen op de hoogere rechtbank*, *hare beslissing vragen*, fr. *aller en appel*, *venir à son chef-sens pour enseignement.* || Harde edel eñ zeere gheduchte prince eñ heere, vor u eñ uwen edelen, vroeden Raet, so commen uwe manne van leene te haren hoofde eñ te haren beleede in uwe camere. *C. v. Auden.* 2de d., blz. 300 (1353). Ende de manne ne warens niet zo vroet zij ne namens eene vorste [*sl.* een uitstel], eñ eene andere, eñ een hofsterkinghe, eñ een andere, eñ metter vuèrsten haer beleed te haren hoofde in mins heren camere. Ib. blz. 305. Van welcker questie die van Houthem, noch ooc scepenen van Aelst, daer zy hieromme te hoofde commen waeren, niet zo wys en waren zy en namens voort huerlieder beleet ten overhoofde an minen heren van den Rade in Vlaenderen. *C. v. Aalst*, blz. 298 (1460). Als deelmannen beroupen zullen zijn, ofte dat zy zelve huerlieder beleet nemen voor scepenen van Brugghe, zo worden zy ghehouden tproces over te brynghen al ghefurniert, met huerlieder advyse, binnen den neghensten daghe naer tberoupen oft beleeden. *C. v. Brugge*, II. *K. v. deelmannen*, 16 sept. 1525, a. 20. Dat van de processen by beleede over te bringhene de partyen onghehouden worden yet daerof te betalene. 21. De mannen mueghen hem beleeden, als zijs gemaendt zijn, eñ dits de maniere: „Bailliu, maendijs my, soe en ben icx niet so vroet noch zo vast, ick en neems mine verste eñ mijn beleedt te minen wettelicken hoofde." *Leenrecht v.* 1528. B iij v°.

BELEITENIS, zn. *Schouwing*, fr. *inspection légale.* || Van beleytenissen, gerichtelycke metingen, reynen te stellen, erfgoeden te deylen, enz. *C. leenhof v. Valkenburg*, *Stijl* 1631, a. 87.

BELEITENIS, zn. *Verleiding*, fr. *séduction.* || Is geordineert, off ymant were die met beleytenisse off bedrochenisse van coppeleren off coppelerssen, off bij ander subtylre manieren ymants dochter off kent, onder sijn dage van twelff jaren wesende ewech leydde.. *C. v. Maastricht*, 11 mei 1428, a. 6.

BELEMMEREN, bw., verl. deelw. BELEMMERT (van eene ziekte). *Aangedaan*, *aangetast*, *lijdend zijn*, fr. *être affecté*, *souffrir* (d'une maladie). || De sieke waren gheleet te zinen grave, sprekende haer bédinghe met devocien, eñ sy ghenasen, van wat siecten dat sy belemmert waren. JAN V. DIXMUDE. 250.

BELEMMERING, zn. v. *Wettelijke stoornis*, *hinder*, fr. *opposition*, *obstacle*, *empêchement légaux.* || (Zijn onderworpen aan het zegelrecht van vier stuivers:) Alle memorial-ofte sommatie-billetten eñ van executie, pandinge, saisissement, etc., die gegeven ofte gelaeten worden aen de gesommeerde, geëxecuteerde ofte andere, onder wie saisissement, clachte, arrest oft andere wettelycke belemmeringe door officiers eñ andere exploiteurs gedaen worden. *O. P.-B. autr.* 3 aug. 1703, a. 20. Zie ook BELEMMERTHEIT.

BELEMMERTHEIT, zn. v. 1) *Verhindering*, *versperring*, fr. *embarras*, *encombrement.* || Item, sullen die van binnen hare wolle int coorenhuus te coepe setten de drie toeghdaghe van der jaermerct,.. eñ dien tijt sullen de wolle-assisers tcooren te haeren coste verwaren, eñ al die wijle sal de waghe int wollehuus sijn sonder andere belemmertheit. DE VLAMINCK, *Acc.* 22, 15de E.

2) *Wettelijke stoornis*, *hinder*, fr. *opposition*, *obstacle*, *empêchement légaux.* || By aldien op (*sic*) de te koope gepresenteerde goederen belast bevonden wierden met eenige saisisementen, klachten ofte ander belemmertheden ouder als 30 jaeren, oft wel met eenige renten, 't zy losselijck, 't zy onlosselijck, waervan in 30 eñ meer jaren wegens de verloopen van diere geen betaelinge en soude wesen gebeurt, dewelcke met dien laps gecenseert worden geprescribeert, de verkoopers en sullen danof geene cassatie moeten besorgen. *C. v. Brugge* II. 3 juli 1750, a. 7. Zie ook BELEMMERING.

BELENDEN, Limb. BELINDEN, ow. (*belende*, *belond*). *Vervaren*, *verdwijnen*, *heengaan*, *geworden*, *blijven*, fr. *s'en aller*, *devenir*, *rester*. Kil. *fland.* j. vereynden, *evadere*, *pervadere.* || Dese vissche hebben dat van natueren, alsi ghewassen sijn in haerre natuerliker tijt, soe maken si hen tegadere, eñ striden deen metten anderen. De minsche sprac: „Alderliefste, waer belinden si dan?" Die antw'de: „Sich!" [zie!] Die minsche sach int dal datti vissche vloten in den dale eñ dore dat vlietende water, eñ soe si verder vloten, soe si minder waren. *Aller kerstb.* 8. Zie DE BO. Eñ daer verloes men den grave Boudin, weder hij doet was ghesleghen ofte ontvloet, men wist noynt waer dat hij belende. JAN V. DIXMUDE 27. Men vinc die van den Vrien al heymelyc, men onthoefdese of slouchse doet, men wiste cume, waer dat zy belonden, 205.

BELET, zn. o. 1) *Storing in het bezit van een goed*, fr. *trouble apporté dans la jouissance d'un bien.* || Alsoe verre als die clagere dat doet binnen den jaire nadat hem die turbacie eñ belet gedaen is geweest; want na djair en soude hij niet ontfangen wordden om te comen bij complainten van nyeuwicheyden [fr. *nouvelleté*];... alsoe verre als

als hy nae djaer quame clachtich van turbacien eñ belette van erfflijcheyden. v. D. TAV. 37 v⁰.

2) Tegen gerechtelijk beslag. *Storing*, *hinder*, fr. *opposition*, *empêchement*. || Beletten eñ oppositien tegens executie gedaen by officiers ofte dienaers van Ghendt, binnen der stede eñ schependom, van vonnissen ofte condemnatien van de Wetten derselve stede, oft andere saken executoire, worden gekent eñ berecht by de jugen derselver stede, die de vonnissen gewesen hebben of d'executie verleent. *C. v. Gent*, VII, 11. Ib. 12. VANDEN HANE: *exceptiones impedientes executionem*.

3) Van 't gemoed. *Stoornis*, *beroering*, fr. *trouble*, *agitation* (de l'âme). || Ten xij^en male, zoe behoiren alle richters gedoechsaem eñ patient te weesen van herten; want in allen saken dair loon eñ verdiente inne gelegen is, dairinne vallen dicwijle veele belettingen eñ tegenheid; eñ soe men meer te doen heeft in deser weerelt, zoe men meer belets eñ tegenspoets gemoet...; ende die belettingen eñ zwairicheid sal elc richter patientelyc verdragen. v. D. TAV. 374 v⁰. Zie ook BELEMMERING en BELEMMERTHEIT.

BELETTEN, bw. *Aanhouden en gevangen nemen*, fr. *arrêter*, *saisir* (*quelqu'un*), *le faire prisonnier*. || Wie so verde breict ofte mort doet up eeneghen van den XXXIX, met wonden, daer hy af ghebannen wert, eñ daerna belet wert, sodat menne ghecryghet omme rechtinghe mede te doene, diene belet, sal hebben, van der stede goede, twee hondert pont tornoyse, eñ sinen cost, dien hy ghedaen sal hebben omme de belettinghe. Eñ al dies ghelike sal hy hebben van der belettinghen van denghenen die ghebannen es omme de laghe, die hy ghedoghet sal hebben binnen sire herberghen, daer tfait gheviel met wonden up eeneghen van den XXXIX binnen verde. *C. v. Gent*, *Gr. Charter v.* 1297 a. 13. Ib. a. 14. Dat ic nairder ben mij te verontsculdigen, mijn derder, aen den heyligen, van den fayte, dat ghij [schout] mij opseggen wilt, dan ghij sijt mij te beletten oft gevangen te houden. v. D. TAV. 146 v⁰.

BELETTINGE. Zie BELET 3).

BELETTINGE, zn. v. *Aanhouding*, fr. *arrestation*. Zie BELETTEN.

BELFROET (Beelfroet, beelfroot, beelfgroet), zn. m. *Een toren in het algemeen*, *klokketoren*, fr. *tour en général*, *clocher*. Zie VERDAM. || Also bi vroude mannen bevonden es, datte binnen den turre van der kerken van Vursselare durp, bi Nevele, seere grove temmerwerken noedich sin, so an den beelfroete, totten weerhanghenne van der clocken, alse binnen den tube van derselver turre, so heb ic Seghere van der Coutren, riddere,.. beloeft enz. DE PR. en BR. VI. *Vosselare*, 43 (1230. Naar allen schijn, oorspr.). Betaelt Joos de Keysere, van dat hy uprijzende was het beelfroot up den turre, mijdts dat hem Joos de Hont eñ den costere hilpen rijsen tselve weerck, eñ de clocken gheholpen omme dat se luuden zouden. De PR. en BR. X. *Bachte*, 50, 16ᵃ E.

2) *De Halletoren te Brugge*, fr. *la tour des Halles à Bruges*. || De grave Gwy, als hy grave was int eerste jaer, doe verberrende dat beelfgroet van der halle te Brugghe. JAN V. DIXMUDE 177. Rembry II, 186, v⁰. *Belford*, heeft de wetenschappelijke verklaring van dit woord, zooals die door De Vries gegeven, bij Verdam, en hier zelf v⁰. BALFAERT medegedeeld wordt, niet gekend, en zich door eene phantastische uitlegging laten verleiden.

BELGENSCHAP, zn. v. *Belging*, *toorn*, *gramschap*. || Die schout, met alle die van der stadt,.. sal daerhenen vaeren, eñ dat onrecht berechten, sonder onse belgenschap. *C. v. 's Bosch*, *Priv. v.* 1355, a. 3.

BELIEFENIS (Belieffenisse), zn. v. *Vergunning*, *toestemming*, namelijk *hulpgelden door het volk aan den vorst toegestaan*, fr. *subsides accordés au prince par le peuple*. || Dat zij [*nl.* de heeren van den Raad] geen voorder oft breerder kennissen eñ judicatuere aen te [*l.* aen en] nemen dan zij, navolgende den voirscr. previlegien en behoiren te doen, want vuijt sulcken voirtstel coempt dicwijle murmuracie, *et ex consequenti*, grooten hinder eñ achterdeel den princen in de beden, hulpen eñ andere belieffenissen die hij aen zijn landt begeert. v. D. TAV. 377.

BELIEFTE, zn. v. *Believen*, *welgevallen*, *welbehagen*, *goedvinden*, fr. *convenance*, *bon plaisir*. || || Men en mach eenen vercoopere van renten nemmermeer bedwingen, noch oick in den scepenenbrieven stellen oft bevorwaerden dat de vercoopere die vercochte rente in al oft in deele soude moeten quiten; maer moet de lossinghe staen altijt ter belieften des vercoopers van der renten oft proprietarisen van den pande. *C. v. Antw.* 1545, VI, 55. Man eñ wyff moeghen maken eñ passeren hen testamenten sonder malcanders bysyn oft consente, eñ dat elck alleene nae synder belieften. Ib. XI, 29. Sonder eenichsins syne kinderen daeraeff yet te moeten gheven, 't zy als zy hen stellen tot geapprobeerden state oft andersins, dan zyn beliefte. *C. v. Brussel* 1570, a. 33.

BELIEVEN, bw. 1) *Goedkeuren* (oudt. *willekeuren*), fr. *approuver*, *agréer*. || Ratifierende, approberende eñ believende voerts alle alsulke vorwaerden eñ beloften als zy van Antwerpen gedaen hebben, eñ noch doen sullen moegen metten particulieren persoenen eñ erfgenamen paert eñ gedeel houdende in de geleiden voergenoemt. MERTENS en TORFS, III 592 (1479).

2) *Toestaan*, *toekennen*, fr. *décerner*, *consentir*. || Dewelcke [leenman] gemaent synde, sal wysen voor een vonnis: dat men den coopere den pandt ofte renten believen sal, eñ dat hy sal comen te hulpe eñ te monde. *Leenhof borchgr. v. Antw.* f⁰. 19 (1567).

3) **Iem. believen met.** *Gunnen*, *het gebruik toestaan*, *laten*, fr. *accorder*, *concéder l'usage*, *laisser*. || Een huerlinck en heeft geen recht om, ten eijnde van sijne huere, het gehuert huijs oft erve te blijven behouden voor eenen prijs die een ander daervore soude willen geven, maer mach den verhuerder daermede believen eñ gerieven die hem goetdunckt. *C. v. Antw. comp.* IV, vij, 18.

BELIGGEN, bw. *Belegeren*, *omsingelen*, *omringen*, fr. *assiéger*, *environner*, *entourer*. || *Peculium castrense* is, dat een ridder oft ruijterman crijgt in den orloge eñ in heervairden, beliggen oft andere diensten van wapenen. v. D. TAV. 285. Du biste mijn toeverlaet in der bedroefenissen, welke bedroefenisse mi alom beleghen hevet, mine hoghe vroude; wtnim mi van dien die mi beligghen. Getijdb. 15ᵉ. E. 121 v⁰. Ps. 31.

BELIJDENIS, zn. v. Van eenen strafschuldige. *Bekentenis*, *erkentenis*, fr. *confessions*, *aveux* (d'un coupable). || Welcke scherpe examinatie alsdan moet geschieden in de teghenwoordigheijdt van twee schepenen eñ griffier deser hooftbancke, die gehouden is desselfs ghevanghene belijdenisse eñ bekentenissen pertinentelijck op te schrijven. *C. hoofdb. Deurne*, I, 14. De belijdenisse eñ bekente-

nissen van den ghevanghene alsoo opgheteeckent wesende, wort dien ghevanghene dan gheleijt uijtter hachten, onghebonden eñ buijten alle banden van ijsere, onder den blauwen hemel, alwaer hem sijne belijdenisse eñ bekentenisse wort voorghelesen. 15.

BELIJDING, zn. v. In burgerlijke zaken. *Erkenning*, fr. *reconnaissance*. || Ten waere nochtans dat de ghedaeghde de belijdinghe, de bekentenisse, verbintenisse oft gheloften selve niet en hadde ghedaen, noch als sijn schult onderteeckent. *C. v. Santhoven*, *Stijl*, a. 128.

BELINDEN. Zie BELENDEN.

BELITERIJE, zn. v. *Bedelarij*, *schooierij*, fr. *gueuserie*. La Curne Belistrerie. || Dat alle dieghene, die men heet rabauwen, boeven, nyet verloren hebbende huere leden, eñ die dagelicx levende zyn op heure truwanterie eñ beliterye.. *Rekenk. v. Brab.* reg. 136 f°. 140, 3 nov. 1501.

BELCKT. Zie BILCKT.

BELLAERT, zn. m. *Benaming der derde hoedanigheid van fijn laken te Brugge, welke tot kenmerk de figuur eener bel droeg*, fr. *nom de la troisième qualité de drap fin à Bruges, qui portait la figure d'une sonnette comme marque distinctive*. || Voord, dat men noch boven dien [*nl.* boven de „fijne Bruchsche lakenen" en de „Ceurlakenen"] maken sal fine, witte, blaeuwe lichte eñ zadde, omme te greynene of zwart te makene, of anders wit of blaeu te latene; die men scheeren zal in swevers cam in twee eñ tzeventich ganghen ghecamt op zestiene vierendeelen breed, eñ drie eñ veertich hellen lang; dewelke men zal vullen op tiene vierendeelen breed eñ dartich hellen lang, blivende ghecrompen, eñ in dewelke men weven zal, biden grooten looden, twee groute linne draden met twee loodekine daeraen hanghende, omme int deen loodekin gheslaghen te zine eene .f. eñ in tdander eene belle, in teekene van finen Bruchschen Bellaerde, werdich der greyne. *K. lakengilde te Brugge*, *Wevers*, 22. Ook te Diest droeg zekere hoedanigheid van laken den naam van *Bellaert*, wegens hetzelfde kenmerk: || Soe wie bynnen Dyest brede laken maken willen, die metter bellen getekent soelen sijn, die salse lx hoge scheren opte drie ellen eñ niet mijn, eñ alsoe verre dat sij .x. vierdel breet bliven ter peertsen. *K. lakengilde te Diest*, *Wolwerk*, 1419. reg. 786² f°. 39 v°. Van enen laken, dat een *Bellart* heit, xliiij, nu grote. Ib. f°. 41. *Volambacht*, loon van het maken: Dits die ordinancie gheordineert bij scepenen eñ raet, eñ dekene der stat van Diest: als van wat wollen, daer men *Bellaerts* eñ smael brede af maken sal, eñ dits die soerte van wollen die hierna ghenoemt steet. Ib. f°. 16 v°. a. 1, *Wolwerk*, 1425. Soo wie maer een veerdel wollen en heeft als van deser voers. wolle [*nl.* cust.., lindezee, kerstevel, noetecum], die en sal gheen Bellaerts maken, maer hy mach maken smael brede na de ghelande van den sacke. Ib. a. 6. Zie ook STERRE.

BELLAERT, zn. m. *Stadsomroeper te Antwerpen*, fr. *crieur public à Anvers*. || De bellaerts oft uytroepers, elck iij° guldens. *Ord. Albertine v.* 1618. *Ontfanck* III 34. *Rechten dewelcke betaelt worden voor de receptien van officien*.

BELLE, zn. v. Thans *bel*, fr. *sonnette*. *Benaming der openbare veilingen te Antwerpen*, fr. *nom des ventes publiques à Anvers*. || *Jan Varemburch*, *natif d'Anvers*, *demande la charge de maître des vendues*, *aliàs nommé*, *audit Anvers*, de Belle. *Rijksarch.*, *Pap. d'Etat et de l'Audience*, lias n°. 245, juli—aug. 1585. Bij DE BO heet het van „onroerende goederen": **In de belle zijn, in de belle liggen**, *openbaar te koop zijn*, fr. *être mis à l'enchère*. — **In de belle stellen.** *Onder voogdijschap stellen*, fr. *mettre en tutelle ou curatelle*. || Als yemandt, zijn selfs zijnde, zijn goedt onnuttelick verquist, werd, op 't rapport van vrienden eñ maeghen, eñ naer behoorlicke informatie, ghestelt in curatele oft voochdye,... hetwelcke men noemt „in de belle." *C. v. Veurne*, IX, 43. De voochdye van alzulcke overjaerighe weesen moet openbaerlick gecondicht worden met tclincken van een belle, daerby elcken adverterende dat niemandt alsulcke ghebelde persoonen en gheloove hoogher dan vijff schellingen parisis. Ib. Overjaerighe mans ofte vrauwepersoonen, hemlieden quaelick regierende,.. worden.. ghestelt in curatele, dwelck men noempt „in de belle". *C. v. Aalst*, XIX, 1. In curatele eñ regimen van voochdien, t'welck men noempt „in de belle". *C. v. Auden.* XIX, 1. *C. v. Edingen*, XIX, 1. Uijt welcke belle oft curatelle niemant en can gheraeken dan bij kennisse van schepenen. 5.

BELLEMAN, zn. m. *Stadsomroeper te Brussel*, fr. *crieur public à Bruxelles*. || Als daer ergens eenen uytroep is, Hoort men den belleman, voor gewis, 's Morgens ten negen, naer noen half een, Siet men alsdan den roeper te been. *Roepen v. Brussel*, 18de E.

BELLEN, bw. Eenen doorbrenger. *Met de bel als zulk laten omroepen*, fr. (un dissipateur) *le proclamer publiquement comme tel par la sonnette*. || Aen welcke ghebelde weesen [*nl.* stadskinderen, fr. *interdits*] worden bij schepenen ghegheven twee curateurs. *C. v. Edingen*, XIX, 2. Hier sijn alle contracten eñ commerschappen met sulcke ghebelde personen ghemaeckt, nul eñ van onweerden. 3. Zie Kramers STADSKIND.

BELOF, zn. o. *Belofte*, fr. *promesse*. || Vort wise wi, up dezelve pene, dat de vorseide Joos, van den belove dat hem ons liede zouden ebben ghedaen — omdat wi niet en zien dat in [t] belof eennech bant was van cope — van den belove van der tienden, wies belof sculdech es Joes te voldoene. 1 juni 1308. Dat die van Oudenaerde nemmermeer vervolch en moghen noch zullen hebben binnen den lande van Aelst,.. noch inninghe van eeneghe gheloove te doen dat voor de wet van Audenaerde ghemaect werdt, of ten waere, die eenich belof ghedaen hadde, quame in der vryheit van Audenaerde. *C. v. Auden.* 2e d., 16 mei 1355.

BELOKE. Zie BELUICK.

BELOKE. Zie BLOCK.

Beloken Sincksen dach. *Zondag na Pinksteren*, fr. *dimanche après la Pentecôte*. Maigne d'Arnis *Pentecostes clausum*. Voor andere benamingen zie ook Leist *Urkundenlehre*, 207. || Het dingden sy twee voer den scepene van Bugghenhout, eñ die bleven in hen tween, eñ die twee namen den derden; daer hy bleve, daer sout gaen, op eenen banduyn van xx lb., eñ dat te eyndene van dien daghe. Hierna so geviel, dat die seggeren quamen tegader recht in Beloken tSinxtenendage. *Vonnissen v. Uccle*, a. 35. Belokenen Sinxen. *Rekenk. v. Brab.* reg. 133 f°. 170 v°. 18 juni 1424. **Beloken Pinxsten.** || Dat een ijgelick sal dij straten maecken binnen Bloecke Pinxsten.. *Montenaken*, II 259 (1572).

BELOOP, zn. o. *Loop*, *gang* (van een rechtsgeding), fr. *cours* (d'un procès). || Eenige souden dat zekerste duncken zijn: dat men die absolucie soude doen van der observancien des gerichts, mits den inepten eñ onbequamen thoen eñ quaden be-

loope van zijnen processe. v. d. Tav. 154 v°. **Na beloope of gelande van tijde.** *Naar evenredigheid van den tijd*, fr. *à raison du temps.* || Dat de vercoeper of sine hoire.. de lyfrenten.. suelen mogen quiten eñ lossen.. na belope of gelande van den geledene eñ vergangene tide, hetsy van maenden, van jaren, van dagen, of van weken. *C. v. Brussel*, *Stat. v.* 20 jan. 1417. Bij Verdam na den beloep.

BELOOPEN, bw. || Dat ieder huysgesin syne plaetse maer eñ zal mogen beloopen met één schuppe. *O. P.-B. autr.* 34 juli 1717 a. 5. Namelijk: *de haar aangedeelde plek gronds van het gemeene torfbroek betreden en delven*, fr. *mettre le pied sur la parcelle lui assignée de la tourbière commune et la bêcher.*

BELUICK (Beloke), zn. o. 1) *Beslotene plaats of ruimte van eene hoeve of boerderij*, *omheining*, fr. *enclos d'une ferme ou métairie*, *clôture*. Kil. Beluyck, *locus conclusus sive septus.* || Niemandt en vermach zijn zwynen buuten zynen beloke laeten loopen, ofte gaen in ander lieden gars ofte stoppelen. *C. v Veurne*, LXVI, 14. Geene huysen, schueren, stallen eñ andere edificien, fruytboomen eñ doorne haegen ofte diergelycke, dienende tot beluijck ofte beheyminge van hofsteden eñ landen, en mogen separaet van den grondt by executie verkocht, geweirt noch gekapt worden van wegen de prochie ofte hare ontfangers, tot verhael van de ommestellingen, tot laste van de proprietarissen, gebruyckers van hunne eygen gronden. *O. P.-B. autr.* 5 juli 1703, a. 27. *Stijl d. Kastelenij v. Kortrijk.*

2) *Grond en grondgebied rondom eene stad*, „*banmijle*", fr. *territoire et ressort autour d'une ville*, *banlieue.* || In het regard van de besloten oft andere steden, die geen voorder beluyck en hebben als van hun schependom, rietgracht oft diergelycke. *O. P.-B. autr.* 6 oct. 1706 a. 184. *Vlaanderen.*

3) *Een min of meer van andere akkers afgesloten of afgepaald stuk land*, fr. *pièce de terre plus ou moins séparée ou délimitée d'autres champs.* Zie Block. || Het 22e leen, gheleghen in de prochie van Astene, groot ses bunderen en half, ligghende in vele stucken, al in een beluyck. de Pr. en Br. X. *Astene*, 20.

BEMANEN, bw. *Een vonnis eischen* (*nl.* de vertegenwoordiger eener heerlijkheid *eischt een vonnis* van de rechters), fr. *requérir une sentence ou un jugement* (*le représentant d'une seigneurie requiert un jugement des juges*), *semondre*, *semoncer*. Zie het gebruikelijke Manen. || Als die schepenen van eenighe vonnissen, 'tzij diffinitijf oft interlocutoir, bemaent zijn.. *C. v. Casterlee*, II, 21.

BEMANNEN, bw. *Overmannen*, fr. *vaincre*, *accabler par le nombre.* || Waert so, dat hiement de delvers beschermen wilde, eñ dat men de Witte Caproenen bemande, dat men die delvers doet sloeghe. Jan v. Dixmude, 258.

BEMASSCHEREN, bw. *Zwart maken*, fr. *noircir.* || Hier hadden zij [*nl.* de Geuzen] langhe tijt daertevoren taensicht van Onsen Heere met een toortse oft colen bemasschert. *Ber. tijden*, I, 167.

BEMOEDEN, bw. *Vermoeden*, fr. *présumer*. Kil. Bemoeden. j. Vermoeden, *suspicari.* || Dat de heeren eñ de wet van elker plaetse svoorseiden lands ghehouden zullen werden bi nachte te visenteeren, alle weken ten minsten twee waerven, de gasthuisen eñ quade herberghen, of daer te bemoedene es, dat eeneghe quaetdoeners pleghen te converseeren. Vandenpeereboom, *Cours de justice*, *Oork. v.* 1461, Ann. L. blz. xcv. Bobrecht bemoede wel, als de Vlaminghen zouden int casteel zin, dat dan Rykilt dat casteel zoude belegghen van buten. Jan v. Dixmude 21. Des zy, is te bemoeden, nyet gedaen oft geattempteert en souden hebben, indien tegen den overtreders.. zekere peyne oft boete geapponneert eñ gestelt hadde geweest. *Rekenk. v. Brab. reg.* 137, f°. 177 v°., 16e E. Dat als deselve fonsiere lasten eenighe merckelijcke sommen bedraeghen, daeruyt men bemoeden mach dat den prijs gestelt is naer advenant van de vruchten eñ innecommen van de goederen,.. de rechteren.. sullen moghen eenighe tamelijcke moderatie doen. *Pl. v. Brab.* 15 jan. 1583. II, 21.

BEMOEDENIS, zn. v. *Vermoeden*, fr. *suspicion*, *soupçon.* || Up de boete..; eñ inghevalle men eenighe quade bemoedenesse oft suspicie jeghens hem hadde, ter pijnbanck oft scheerpe exame gheleijt te werden. *Ber. tijden*, II, 31.

BEMPT. Zie beemt.

BEMT. Zie beemt.

BENACHTEN, ow. *Vernachten*, *overnachten*, fr. *passer la nuit.* Kil. Benachten, j. vernachten, j. overnachten, *pernoctare.* || Wanneer die voers. meisters oft hon boden eynige persoene vredebreker gevangen sullen hebben, dien sullen sy terstont, sonder bij hon te laeten benachten, oeverlyveren aen onsen scholtit. *O. Liége*, 11 dec. 1500, a. 10. *Hasselt.* Sonder hem [*nl.* den gevangene] anderswaer te laeten benachten, in onsen gefenckenisse [setten]. Ib. a. 22. Sonder anderswaer te benachten. 32. Oft imandt sulcken persoonen uyt dieselve onse stadt eñ vryheyt geroepen [*nl.* gebannen] synde, sage in onse stadt comen oft benachten. Ib. 27 juni 1577, a. 53.

BENACHTIGEN, Limb. benechtigen, ow. Zooals benachten. || Heeren eñ stadt zijn eens eñ verdragen, dat egheen rijbaut noch rijbauinne achter desen dach hier [binnen?] Sintruden bevechtigen [*l.* benechtigen] en zal. Piot, *Cart. St.-Trond*, II, 547 (23 mei 1462). || Niemant en sal mogen die buijtenliedens, daer den H. Geest oft gemeijnten schade oft hinder, nu oft namaels, souden mogen aff lijden, eenige huijsen verhueren, in laeten woonen oft benachtigen. *K. v. Quaetmechelen v.* 1675, a. 10.

BENADEN, bw. *Begenadigen*, *genade schenken*, fr. *faire grâce*, *accorder sa grâce.* || Diere zielen God benade. *Rekenk. v. Brab.* reg. 135 f°. 184, 15e E. Alzoe wylen onsen heere eñ vader Philippus, doen eertshertoge van Oistryck,.. dyens ziele God benaden wille! heeft gemaeckt sekere ordonnantie.. Ib. reg. 138, f°. 53 v°. 17 mei 1531. Ook bij Martinez 61.

BENAYEN, bw. Zooals Naaien, *een kleedingstuk door naaien in elkander zetten*, fr. *coudre.* Zie Verdam. || Dat men xxj caproene benaeyen dede, die de scepenen en andere goede liede van der stat hadden.. Item, de caproene, die onse heere eñ sine sonen hadden, costen te lakene en te benaeynene, altesamen vijj sch. gr. Vlems. Mertens en Torfs, II, 636. *St.-rek. v.* 1401, *Stadskleedij*, a. 6.

BENAUTHEIT, zn. v. *Groote nood*, *groot gebrek*, fr. *détresse.* || De groote dierte eñ benauthede van den coorne eñ anderen graene die tjaer voorleden binnen den lande gheweest, eñ ghescepen es dit toecommende jaer noch veel meer te wesene. *Plac. v. Vl.* 19 aug. 1522. I, 633. Daer hadde gheweest zulcke benautheyt van broode, als dat men cochte twee zacken tarwe de somme van

xlv l. grooten Vlaems. PIOT, *Chron.* 485. Ib. 500.

BENAUWEN, bw. Elkander benauwen. *Verdringen*, fr. *se presser.* || Alsoo men daegelyckx bevindt, dat de facteurs eñ andere negocianten in visch, in den publieken afslag malkanderen soodaenig benouwen, dat weynig derselven kooplieden den visch, die verhoogt moet worden, komen [konnen?] besigtigen, .·. sullen gehouden wesen.. wyt eñ breedt te staen rondtom denselven visch. *Plac. v. Vl.* 10 dec. 1767, a. 51. XI, 1330.

2) *Dwingen*, *noodzaken*, fr. *forcer*, *contraindre.* || Oft ghebuerde, dat eenigh schipper, voor oft aleer hy 'tsijnder gherechter ontladijnghe ghecommen ware, by fortune benaut worde tot eenighen plaetsen an te legghene, eñ aldaer,.. eenighe goeden wilde lossen. *Plac. v. Vl.* 19 juli 1551, *Zeerechten*, a. 15. I, 388.

3) *In den nood brengen*, *verdrukken*, fr. *oppresser*, *mettre en détresse.* || Naederant was [*nl.* de prijs van het zout] andermael dalende, midts dat danof Maurus, haerlieder gouverneur, niet permitteren en wilde eenich graen uutten lande te voeren, door vreese van dierste [dierte], ofte om andre landen, waer dierste was, noch meer te benauwen. PIOT, *Chron.* 789.

BENDE, zn. v. Zooals thans, een *troep*, *vereeniging*, *gezelschap* (in eenen goeden zin), fr. *troupe*, *réunion*, *société.* 1) Bende of benden van Ordinantien. *De eerste vaste*, *aanblijvende krijgsmacht in de Nederlanden*, fr. *bandes d'ordonnance*, *premières troupes permanentes dans les Pays-Bas.* Zie ARCHIER 1). || Duerende welck arrest eñ verbot [*nl.* vanwege den hertog van Brabant, van op de Antwerpsche jaarlijksche paardemarkt paarden te koopen of te verkoopen vóór dat het gelicht zij] en mach niemandt peerden coopen dan ons Ghenadige Heere, oft die van sijnen hove, illustre persoonen, eñ andere wesende van de Bende van Ordinantien, eñ diergelijcke. *C. v. Antw.* 1582, L, 7.

2) Te Meenen werd de benaming van *bende* ook toegepast op de onvrije en niet herkende kamers of gezelschappen van Rederijkers, fr. *à Menin la dénomination de* bende *fut aussi appliquée aux chambres ou sociétés de Rhétoriciens non franches ou non reconnues.* || An de ghulde van de Rhetoricque, de benden van de Lichteladen, van de Vroên, eñ van de *Mooren*, omme dat zy, up de voorseide sent Jansdach XV^{c}LXI, ter verchieringhe van de processie, ghespeelt hebben een spel. REMBRY, I, 572. *St.-rek. v.* 1560/61.

3) Bouwkunde. **Ronde bende.** *Rond loofwerk*, (*ronde*) *band*, fr. *astragale*, *moulure ronde* || Alle canteele-gevels sullen, van haeren eersten spronck ofte canteele met den lesten canteele vierkantigh vol gemeten worden, met syne lootinge van syne eggers, te weten het opperste soo breedt als het onderste, op sulcke dickte als denselven muer sal bevonden worden, eñ de facen van de gevels, gemaeckt soo met doorgaende ronde benden als andere lysten, sal men voor ieder voet lyst of ronde bende meten eenen enckelen voet streckx, ten waere die lysten dicker waeren als van een laeghe. Regl. 16 jan. 1705, *Metselwerk*, a. 26. *Plac. v. Brab.* V, 566.

4) Passementwerk. *Boordsel*, fr. *galon*, *bordure de galon*, *bande.* || Behoudelick dat sy [*nl.* de genoemde persoonen] daerop [op hunne tabbaards] zullen moghen doen stellen eenen boort oft bende van eender sorte van zyde, oft, in de stede van dien, dry cleene bendekins oft boordekins van de breedde van een palme tsamen, zonder daerinne te moghen bringhen eenigh weerck noch nieuwe inventie, dan alleenlick een pointe ofte sticksel van zyde aen elcken cant, om den voorseyden boort ofte de voorseyde drie boordekins te doen hauden. *Plac. v. Vl.* 27 mei 1550. I, 695.

BENDEEREN, ow. *Zamenspannen*, fr. *se liguer.* || Zy meenden wel, dat die van Middelburch met hemlieden zouden ghebendeert hebben. PIOT, *Chron.* 387. Want zy partial met elckandre waeren, benderende jeghens elckandren, hemlieden noemende les *mal contens.* Ib. 523. In cas van *refuse*, zouden tsamen benderen. 796.

BENDICH. Zie BANDICH.

BENEERSTEN, ow. *Zorg dragen*, fr. *avoir soin de.* || De procureur van de partye behoort te beneersten den stadthouder goetstydts te doen gedencken, dat hy tegen den 14sten dach de leenmannen wederomme doe vergaderen by den leenvinder. — De procureur beneerst dan voorts dat tegen den naesten [dach] de leenmannen eñ greffier vergadert worden. *C. leenhof d. burggr. v. Antw. Stijl*, a. 7, 9 (1567).

BENEERSTIGEN. 1) *Behandelen in recht*, *bepleiten*, fr. *débattre*, *plaider.* || 't Advys is, dat de voornoomde clachte alle jaeren moet worden vernieuwt, is 't dat die niet anders benerstight en is als met het vervolgh van de schult principael, tot versekerthede van dewelcke sy gheburt is. VAN DE VELDE, *Annot.* 2 (1674).

2) *Zorg dragen*, fr. *avoir soin de.* || D'offitie eñ last van denghenen geordineert tot toesienders [*nl.* der weeskinderen] is.., eñ beneerstigen dat jaerlijcx voer den overmomboiren worde gedaen goede wettighe rekeninghe van heure administratie. *C. v. Loven*, *Weesk.* a. 62. Zie BENEERSTEN.

BENEMEN, bw. 1) *Beletten*, *door hindernissen tegenhouden*, fr. *empêcher*, *mettre obstacle à.* || Hi en onsculdeghe hem met zinen eede, dat sonder zinen wetene ghesciet es, ocht zonder zinen wille, eñ dat hijt niet benemen en conste. *Kb. v. Diest*, B a. 5. Van alrehande dranke binnen Dyest zoelen dassisere ocht de panchijsere.. warderen moghen.. eñ soe wijt benamé, ocht niet waerderen en liete.. souds ghelden x lb. Ib. 77. De rechten onderseeyden vierderleyde manieren van consente: D'een is consenteringe mits negligencien de misdaet te beletten, die hij wel hadde mogen benemen. V. D. TAV. 63. Andries seegt: dat, hoewel hij beseeten heeft eñ besit alsulcken stuc lants, soe coempt Peter eñ heeften dairinne geperturbeert eñ gestoort, bij hemselven oft bij anderen, hem belettende eñ benemende dat te bearbeyden eñ de vruchten dairaf inne te doen. Ib. 100 v°. Die xj^{e} previlegie is, al wordde eender vrouwe aengetegen, dat zij hueren man iet ontsteeken oft ontvreemt hadde van zijnen goeden, nochtans en soude dat niet benemen noch beletten die restitucien van der medegave geheeten *dos.* Ib. 242 v°. Zonder dat die van onsen Raede oft andere hemlieden dat zullen moghen beletten ofte benemen. *Plac. v. Vl.* 25 jan. 1524. I, 790.

2) Eenen waterloop. *Verstoppen*, fr. *obstruer* (un cours d'eau). || Dat sy op degene die dese nabeschreven puncten bedreven: die de grachten benemen, die boomen broken,.. sullen moghen setten.. keuren eñ breucken. *O. Liège*, 27 juni 1577, a. 85. *Hasselt.*

BENIEMAERT (Benieumaert), verl. deelw. *Door het algemeen gerucht beschuldigd*, *beticht*, fr. *accusé par la rumeur publique.* || Die van dieften benieumaert wort. *K. v. ter Piete v.* 1265, a. 28. Lat. tekst *infamatus.* Zie BEFAMEN, en BERUCHT.

BENNEKENSVISCH, zn. *Visch*, *die bij de ben*

verkocht wordt, fr. *poisson qui se vend à la manne.* || Bennekensvisch: schelvisch, wittinck, spierinck, bollinck, eñ alle andere visch niet specifiquelyck by dese lyste geëxprimeert, van ieder stuck 3 gr. 9 den. *Nota*: 20 bennekens is een stuck. *Gentsche tol op de Sassche vaart*, 2 jan. 1741. *Plac. v. Vl.* IX, 670.

BENNEN, vz. Andere vorm voor *binnen*, fr. *dans*, *entre.* || Die tarwe te Ghint bennen de IIII porten te leverne. 1 mei 1249. Ombe VII halsters roges erfleke, bennen II deniers den besten,.. te gheldene bennen den vire Paschdaghe. 11 juli 1267. Voer den schoutet eñ schepenen onser stat van bennen Hasselt. *O. Liége*, 1 juni 1433, *Inl.* Allen, wie si sijn, die heerscap hebben eñ houden bennen onsen lande. PIOT, *Enquêtes en Brab.* 14 oct. 1334. (Deze Brabantsche oork. heeft ook *venden* voor *vinden*).

BENNICH. Zie BANNICH.

BENOEGEN (Benougen), zn o. *Tevredenheid*, *genoegen*, *voldoening*, fr. *contentement*, *satisfaction.* || Dat zy [*nl.* de Gouvernant].. zyn voirs. loon eñ salaris veroleren eñ contitueren sal,.. zulcx dat hy des een goet benougen hebben sal. *Oork.* 5 febr. 1548, a. 11. L. GALESLOOT. *Agrand. d'Anvers. Bull. Comm. d'hist. IX.*

BENOORT (Benoert), vz. *Benoorden*, fr. *au nord de.* || Diewilke zestiene buienre moers liчghen be noert, half an den watergano, die coemt van westen van der sluus, oestwaert upgaende. Mei 1287.

BENOOT, verl. deelw. *In nood zijnde*, *berooid*, fr. *étant dans le besoin*, *nécessiteux.* || Staen ter executien: saecken die raecken d'alimentatie oft onderhout van benoode persoonen. *C. v. Antw. comp.* V, XV, 13.

BENOTEN (Benooten), bw. *Bebouwen* (eenen grond), fr. *cultiver* (une terre). || Alle pachters, soo binnen de stede als casselrije, zijn ghehouden zeker eñ borghe te stellen voor het benooten eñ bezitten van heurlieder pacht, metgaders heurlieder landen te ghebruycken naer de ghemeene note. *C v. Veurne*, c. 33, a. 5. Als yemandt benoot eenighe landen zonder pacht, frauldulouselick eñ jeghens den danck van den proprietaris, is ghehouden te betalen dobbel landspacht. Ib. a. 12. Zo verre angaet tlynwaet, danof twas [*nl.* de plant, de aankweeking] procedeert uut dese landen, is oock meestal ghefalliert, midts dat tlandt niet benoot en wordt, ofte emmers weinnich, midts dese continuelle oorloghe. PIOT, *Chron* 622. Zie NOTEN.

BENTE, zn. v. *Windstilte*, *onwind*, fr. *calme*, *manque de vent.* || Ordonnantie aengaende den backers in tyde van bente eñ stilheden van winde. Om deswille dat den tyt van bente eñ stilheden van winde sulcx is, dat men qualyc gemalen can crygen om broot te hebben. *Arch. Bergen-op-Zoom*, *Ord.* 1451—1520, n°. 8, 3 febr. 1480. Ook AWINT.

BEOOSTER (Booster), vz. *Beoosten*, fr. *à l'Est de.* || Dewelcke [*nl.* 265 gemeten lands] hem bestreckende zyn... te weten beoosteree eñ bewesteree binnen den ambochte van Ardenburgh eñ van Moerkercke. DE PR. en BR. XV. *Middelburg*, 60 (1464). Zevene line lands,.. tusschen tkind Oliviers booster Eelande. Ib. 4 (1433). De schrijvers spreken blz. 9 van eenen „bewester-Eedepolder".

BEOOSTERSCHELT (Beoisterchelt). Vreemd genoeg, dit w. komt bij La Curne voor, en wel als *Nom d'un officier principal de justice. Bailly de Tournay.. Rentmaistre de Gewest et Beoisterchelt, en Zélande. Nouv. Cout gén.*, I, 463.

BEOOSTHALF (Beoesthalf, beoestalf), bijw. *Aan of naar de Oostzijde*, fr. *du côté de l'Est.* Zoo bij GRIMM. IV² 193, Sunt halb *südwärts.* || tWelke goedinghe leghet beoestalf der port van Ardenburch. 19 dec. 1291. Vort leghets anderhalf ymet lands, lichtelic min jof meer, beoesthalf an die vive ymete vorseid. 15 nov. 1292.

BEPANDEN, bw. 1) *Voorzien van onderpand of hypotheek*, fr. *hypothéquer.* || Leveraers, die de stoffe oft materialen tot eenigen bouw hebben gedaen, mitsgaeders de wercklieden,.. worden gehouden [geacht] te hebben speciale oft besondere hypoteke eñ pantschappe aen den pant daer de stoffe, werck oft arbeijt aen is gedaen, eñ oversulcx mogen oock leveringe nemen aen denselven pant, eñ worden affgedaecht als andere bepande crediteuren. *C. v. Antw. comp.* IV, XII, 18. Mogen oock alle schuldenaers, buijten int quartier van Antwerpen woonende.. eñ merckelijck oock die van pachte, van gelde, graenen eñ diergelijcke, met ammansbrieven gedaecht worden vuijt crachte van schepene-bekentenisse alhier verleden, al en waerent oock maer naeckte schatschulden, niet bepant oft gehypoticeert wesende. Ib. V, VII, 6.

2) *Panden*, *beslag leggen op*, fr. *saisir.* || Oft het falissement van den schuldenaer niet en waere openbaer eñ int gemeyn bekent, soo verre sijne goeden niet en sijn beseth, noch bepant oft geëxecuteert en worden, eñ dat ijmant hem ondertusschen onder pantschap behulp eñ onderstant doet, van hem coopt oft vercrijcht,.. alsulcke handelingen mogen bij de crediteuren niet herroepen worden. Ib. IV, XVI, 25.

BEPANTSCHAP, zn. *Verpanding*, fr. *engagère.* || Dit sijn alsulcke costuijmen,.. als men onderhoudende is binnen der jurisdictie eñ vrijheijt van Deurne eñ Borgerhout, der stadt van Antwerpen, nu ter tijt, bij bepantschap aen onsen genadigen heere den Coninck gedaen, toebehoorende, eñ daerneffens gelegen. *C. v. Deurne*, 1577, *Opschrift.*

BEPLANTEN, bw. *Verpanden*, fr. *hypothéquer.* || Alle renten geconstitueert, geypothiceert eñ beplant op leengoeden worden gehouden voor leen. *C. v. Santhoven v.* 1570, XV, 20.

BEPROEFELIJCK, bn. *In den rechtsvorm*, *in den echten*, *behoorlijken vorm*, fr. *en forme probante.* || D'appellant,.. ten naestcomenden genechte alnoch niet comparerende, by hemselven of iemanden anders beproevelijck gemachticht,.. *C. v. Lier*, *Stijl*, XI, 14.

BEPROEVEN, bw. 1) Zooals thans, *de proef nemen*, fr. *éprouver*, *essayer.* **Beproeven ter hure.** *Een gerechtelijk uitgewonnen goed voor den termijn van een jaar openbaarlijk te huur bieden, om te zien of het beloop dezer verhuring voldoende ware, om de schuld met de kosten te dekken*, fr. *offrir publiquement en location un bien judiciairement évincé, pour voir si le montant de cette location suffirait à couvrir la dette avec les frais.* || De dry sondaechsche kerckgeboden ghedaen synde, zoo doet den afwinder plackbrieven stellen, dat men de afgewonnen hypotecque by den officier ten ghestelden daeghe, ter presentie van de wethauders, beproeven zal ter huere voor den tijdt van eenen jaere. *C. v. Aalst*, *Stijl*, a. 13.

2) *Overtuigend aantoonen of bewijzen*, fr. *démontrer d'une manière convaincante.* || Wie beproeft worde, dat hi vremder liede lakene warvede [*l.* varwede] of maecte, dat ware verbort; eñ die hieraf beproeft worde, ewelike daernaer [geen?] wollewerk te makene. *K. lakeng. v. Mechelen*, 1331—1333, a. 13. It. a. 38. Als twee poorters oft ingheesetenen malkanderen, oft den eenen den ande-

ren heeft ghequetst, eñ dat daeraf en is gheen bethoon, soo moghen sy dat den anderen houden over Godt aen den heijlighen; [eñ] indien de verweerdere geen onschoudt en doet, soe doeghet d'aenlegghere [zoo doet het des aanleggers] eedt, eñ wordt in sulcken ghevalle de saecke ghehouden voor beproeft. *C. v. Herentals*, II, 9.

3) *De goederen eens schuldenaars, na voorafgaande onderzoek, gerechtelijk uitwinnen of verkoopen*, fr. *exécuter un débiteur, rechercher et discuter les biens d'un débiteur*. || Wye hem voor eenen anderen borghe stelt eñ principael, die is aensprekelick ghelyc eenen principalen, sonder dat van noot es den principalen te beproeven. *C. v. Aalst*, XV, 2. Dat diegene, by gebreecke van betaelinge, die voors. gelofte als saeckwaude begeren te vervolgen, ierst moeten beproeven eñ by evictie aentasten die erffelycke goederen eñ persoonen van de geloveren eñ van syne [*l.* henne] erffgenaemen. *C. v. Diest*, cap. III. De haeffelijcke goeden van den ghecondemneerden moeten eerst gheëxecuteert worden, eer de persoon magh in hachten oft ter vroenten gehaelt worden; want 't goet vrijt den man; eñ oock moeten eerst worden beproeft de meubelen daer men gheen broodt mede eñ wint. *C. v. Herentals*, II, 30. Kantteek. *executeren*. Zie ook PROEVEN. Wye dat anders wave [weefde], het en ware metten dachloene, die soude verboren eenen gulden hellinc, alsoe dicke alse hijt dade, eñ ment op hem beproeven eñ betoennen conste. *K. d. Wollewevers te Herentals*, *Belg. Mus.* IV. 71. Daer ment betonen eñ beproeven conste. Ib. 75.

BEPROEVINGE, zn. v. Zooals thans, fr. *épreuve, essai*. Zie BEPROEVEN 1) || Eñ daer de huere het inhaudt van de acte met de costen niet en conste volstringhen, zoo vermach den afwinder te verzoucken ordonnantie van de wet, om ten naersten daeghe te procederen tot decrete by vercoopinghe van de voors. affghewonnen hypotecque,.. eñ dienvolghende zoo vermach hy, binnen acht oft veerthien daeghen respectivelyck naer de voors. beproevinghe, te procederen tot vercoopinge. *C. v. Aalst*, *Stijl*, a. 15.

Beputten en bepalen. *Afpalen, afbakenen*, fr. *borner, délimiter*. || XXX bunder wildert eñ heijde,.. beput eñ bepaelt. *Chartb. v. St.-Michiels abdij*, fº. 117 (1345), *Rijksarch*. De gewone uitdrukking was PUTTEN EÑ PALEN.

BERADEN, bw. 1) Kinderen a) met eenen bruidschat. *Eene huwelijksgift medegeven, uitzetten* (*voorzien*), fr. *doter, pourvoir d'une dot* (des enfants). Grimm berathen, ausstatten, versehen. || Als vader eñ moedere, sonen eñ dochteren hebbende, afflijvich worden sonder eenighe erffelijcke goeden achter te laten als leenen, soo moeten de dochteren versien eñ beraden worden, bij advise van de vrienden, vuijtte leengoeden. *C. leenh. land v. Mechelen*, III, 8. Al waert dat daer dochteren waren, eñ daer erflycheyt ware, daer souden zy aen gericht zyn. Eñ en ware daer gheen erfelycheyt, soe souden die dochteren versien zyn eñ beraden metten naesten vrienden. Eñ twee susteren gelyck eenen brueder, sonder den oudsten. BOXHORREN, a. 1. b) Tot eenen staat. *Brengen tot eenen levensstaat, plaatsen*, fr. *conduire à un état de vie, établir*. || Eest dat die kinderen niet voir wtgheset noch beraden en sijn in oerdenen noch in wettighen huwelic. MERTENS en TORFS, II, 507. *Oork. v.* 1354.

WEDERK. — *Met zich zelven te rade gaan, bij zich zelven overleggen of overwegen*, fr. *se consulter, délibérer avec soi-même*. || Alse [als zij] die wareide vorseit ghesuoren [h]adde, de [*l.* do, doe] ghinghen sie [*sl.* de schepenen] vit, eñ berieden hem, eñ camen weder in. 31 jan. 1287. Eñ de meyer eñ de scepenen berieden hen. *Mei* 1468. Een weduwe mach int sterfhuys van heuren man blyven sittende, ombegrepen, den tyt van sesse weken lanck, om binnen dien tyde heur te beradene oft sy tsterfhuys van heuren man mede wille aenveerden. *C. v. Antw.* 1545, XIII, 22. Als den wisselbrieff op sijnen tijt is gepresenteert, eñ dat die niet en wort geaccepteert oft aengenomen, maer dat degene aen denwelcken de presentatie wordt gedaen hem daerop begeirt te beraden. Ib. *comp.* IV, III, 8. Als den schouteth gemaent heeft om vonvisse, eñ dat de schepenen hun nader op de sake begeiren te beraeden, alsdan mach den borgemeester oft sijnen stadthouder, dijen dat vonnisse gemaent is, tselve vuytstellen [*var.* vorsten] eñ houden in advijs eñ beraet. Ib. VII, IV, 36.

BERADEN, verl. deelw. van *hem beraden*, met het wkw. zijn. 1) *Ingelicht*, fr. *éclairé*. || Eñ es dat sake, dat eeneghe vonnessen (?) van articulen die in dese chore niet en zyn bescheeden,.. sii sullen nemen vorste tote dien tiden dat sii wel siin bereiden [*l.* beraden]; eñ es sake, dat sii bonnen [*l.* bouven, behoeven] raets van goeden vroeden lieden, so [sij?] sullen commen tote ons te Ghent, dat es [te] wetene tharen hoefde, omme raet. *K. v. ter Piete v.* 1265, a. 64. Eñ indijen de schepenen alsdan op de saecke nog niet genoech beraeden en sijn, soo mach den borgemeester eñ schepenen dat vonnis anderwerff vorsten eñ in beraet houden. *C. v. Antw. comp.* VII, IV. 37. Wel beraden. *Wel bedacht, met rijpen rade*, fr. *bien avisé, après mûre réflexion*. || Dat camen vor ons, bedochten sinnes eñ wel beraden, N. N. 9 febr. 1296. Op den 20n dach martii 1531, is gecompareert,.. in scepene-kamer, heer Aert Cremers, priester eñ canonick van Sinte-Plissis kercke alhier, eñ heeft aldaer, wel beraeden eñ bedacht, sijns goedtsmoets wille,.. vercleert eñ gedeclareert, dat enz. *C. v. Diest*, VZ. VIII, 15.

2) *Besloten hebben*, fr. *avoir résolu*. || Soe waeren de supplianten beraeden, aleer te procederen tot den keuse van het voors. vacerende officie, hunnen toevlucht te nemen tot desen souvereynen Hove. *O. P.-B. autr.* 28 apr. 1736, blz. 105.

BERADICH, bn. *Behulpzaam, dienstvaardig*, (als herhaling van *behulpich*), fr. *serviable, obligeant*. || Soe eest, dat wy u ontbieden eñ bevelen, dat ghy denselven onsen rentmeester, int ghene des voers. staet eñ tghene des daeraen cleeft, behulpich, beradich, voerdelyck [*l.* voorderlyck] eñ bereet zyt, sonder wederseggen [*sl.* in het meten eñ verkoopen van 138 bunder bosch]. *Rekenk. v. Brab.* reg. 139 fº. 207, 3 sept. 1552.

BERAETSLACH, zn. *Beraadslaging*, fr. *délibération*. || Oock mede en sullen die meesters, oft eenigh meester van eenich ambacht, geen ambacht mogen vergaderen, ten ware [het ware?] onder decksel van feestelijcke versamelinge, oft andersints beraetslach op eenighe saken te doen oft houden,.. sonder voorwete eñ consente. *O. Liége*, 27 juni 1577, a. 78. *Hasselt*.

BERBECAENSELE. Zie BARBACANE.

BERBECANINGE. Zie BARBACANINGE.

BERBIER VAN VLAENDEREN. *Titel van een der groote erfelijke leenmannen*, fr. *titre d'un des grands feudataires héréditaires, Barbier de Flandre*. || Edele eñ niet princelijck leen, twelck si heeten

feudum nobile, is in twee manieren: want het is tgene dat sonder middele ghehouden is van den keysere of van den coninck, sonder groote digniteyt; ofte het is tghene dat comt van den grave met eenige groote officie of banieren, ghelijck als te sine burchgrave, erfachtich camerlinc, erfachtich maerschalc, berbier van Vlaenderen ofte diergelijcke: eñ dese zijn geheeten in leenrechte capitainen, baroenen oft groote vassalen. *Leenr. v. Vl.* 17.

BERCH, zn. 1) *Verhevenheid van den grond*, fr. *élévation du sol.* In de uitdrukking **Berch eñ dal doen.** *Gerechtelijk in bezit stellen van een onroerend goed*, fr. *mettre judiciairement en possession d'un bien-fonds, ensaisiner.* || Eñ naer den vonnisse, eñ berch eñ dal gedaen zijnde, zoe woirdt den possesseur oft hantplichtere bevoelen metten officier hantlichtinge eñ afstant van den goeden te doene. *C. v. Thienen*, v, 9. Zie BERGEN ENDE DALEN.

2) *Het gebergte*, *Alpen en Pyrenaeën*, fr. *les monts*, *Alpes et Pyrénées.* || Int selve jaer [1327] doen viel de derde hertoge Jan, hertoge van Brabant, voer Valckenborch, metten schoonsten ende den meesten here dat oijt gesien wert in dees zijde des berchs. PIOT, *Chron.* 25.

BERCH (Barch), zn. *Hooi- of korenberg*, *schuur*, fr. *meule de foin ou de grain*, *grange.* || *Johannes*, *dictus Voghet*, *effestucando resignavit predicto Heinrico dimidium juger terre*, *situm ad locum dictum Ten Rode*, *retro grangerium suum dictum* barch. PIOT, *Cart. St.-Trond*, I, 428, 15 juni 1308. Berch met coren, *meule de grain.* || Dat men de personen nabescreven, na recht, pleecht te punieren metten vlammen eñ viere .. Item, die schueren oft bergen met cooren verbernen. V. D. TAV. 108.

BERCH, zn., meerv. BERGEN, *de schutsels aan beide zijden van de doelen van een schietspel*, fr. *planches de garde aux côtés d'un tir au but.* || Oft eenige questien oft geschillen gebuerden oft geschieden op de camer, oft in den hof, oft tusschen de bergen, die dekenen niet wijs oft vroet en waren. *Caerte v. d. handboog te Diest*, v. 1531, a. 17.

BERCH, zn. In de Bouwkunde. *Spits toeloopende gevel aan de dakvensters*, fr. *pignon des fenêtres sur les toits et dépassant la toiture.* || Alle ydele gaten van vensters eñ haere bergen ofte diergelycke, excederende de 25 voeten, dat sal men aftrecken. *Regl. Edificie-meters*, 16 jan. 1705. *Dackvensters*, a. 9.

BERCHLOON, zn. m. Zouals thans, fr. *salvage*, *droit de sauvetage.* || Dies vermach degene, wiens goeden geberchte sijn, alsdan in groote avarie eñ gemeijne verdeijlinge oock te brengen d'oncosten die men heeft moeten doen om deselve goeden te bergen, te droogen, in wesen te stellen, die t'herlaeden eñ voorts te vueren, t'sij in de oude hermaeckte oft nieuwe gehuerde schepen, mette volle huere van den schipper eñ tamelijcken berchloon van de schiplieden, eñ allen tgene daeraene cleeft. *C. v. Antw. comp.* IV, viij, 76.

BERCHMEESTER, SCHICHTMEESTER, zn. *Meester of opperste der loodmijnen* (in Limburg), fr. *maître ou chef des mines de plomb ou calamine* (en Limbourg). || Eelck meester des wercks oft schychtmeester zal, tot onderhoudt van den gesworen berchscepenen eñ oick andere gemeine berchwerckers nuyt [nut] eñ nootsaken, van elcken wercke alle weken gheven enen halven stuver Brab.; eñ dat gelt zal der berchscoutet ontfangen eñ vuytgeven, eñ den berchmeester daervan goede rekeninge doen. *Rekenk. v. Brab.* reg. 140 f°. 2. *Brief v. d.* 13 apr. 1556.

BERCHSCHEPEN, zn. *Rechter der mijnwerken*, fr. *échevin*, *juge des mines.* Zie BERCHSCHOUT.

BERCHSCHOUT, BERCHVOOCHT, zn. m. fr. *écoutète des mines.* || Ten anderen zal men opten voirs. berch eñ berchwerckeren van Zijner Ma. wegen ordineren eñ stellen eenen berchvaeght oft scoultet, deswelcke officie eñ bevele sal wesen, van wegen Zijn Co. Ma., goedt regardt te hebben dat dese ordinantie eñ tberchrecht onderhouden, alle bedroch, boesheit eñ onrecht affgestelt worde... *Rekenk. v. Brab.* reg. 140 f°. 1. *Brief v.* 10 apr. 1556. Eñ indien zulcks gebeurde, gestraefft, eñ den gemeynen berchwerckers eñ allen lyeden, die den berchwerck gebruyken, nuyt eñ proffijt gesocht worde. Die oic macht zal hebben die gezwoerene eñ berchscepenen om recht te manen, eñ vort alle desghene doen dat een goit berchvaecht of schoutet schuldich is van doen. Ib.

BERCHVAECHT, Limb. voor BERCHVOOCHT. Zie BERCHSCHOUT.

BERCHVOGEL, zn. m. *Valk*, fr. *faucon* (?) || Van elcken phesant, berchvogel, calcoetschen haen oft hinne, pauw oft pauwinne, swaen eñ diergheliјcke, vercocht wesende, ij stuyvers. *Plac. v. Brab.* II, 45, Ord. op de beden, 14 dec. 1570, a. 82.

BERCHWERCKER, zn. m. *Bergwerker*, *mijnwerker*, fr. *mineur.* Zie BERCHMEESTER en BERCHSCHOUT.

BERDEREN, stofl. bn. *Van bert*, *hout of planken*, fr. *de bois*, *de planches.* Berderen aensicht, *onbeschaamd gezicht*, fr. *visage déhonté.* Zie VERDAM. || Dwelck wel woorden waren van zulck eenen mañ, die vul sedicie eñ uproers was, als een ander Thomaes Mundser. Hij es ooc gheghaen (als een berderen aenzicht hebbende) met noch eenen veltpredicant,.. bij mijn heeren schepenen van der Kuere, verzelschapt met eenen advocaet, bij den raet. *Ber. tijden*, I, 232.

BERDEREN, bw. Lakenweverij. Eene ons onbekende verrichting, fr. *opération de la draperie qui nous est inconnue.* || Wie lakene berdert, smout of kempen doet inlegghen, of anders, soe verbort elcke laken v lb., al soe dicke alse men vint. *K. d. lakeng. te Mechelen*, 1331—1333, a. 137. Zie BERT.

BERDESCH. Zie BARDESCH.

BERECHT, zn. o. *Rechtsmacht*, fr. *juridiction*, *droit de juger*, ofr. *judicature.* Dit woord wordt wel alleen gebruikt in deze beteekenis, doch het gaat veeltijds gepaard met het w. „kennisse" en „judicature". || Die voorscr. seven schepenen, ter manissen des amptmans oft zyns lieutenants, alleene hebben kennisse, bericht eñ judicature van saeken ter vierschaeren recht gebracht zynde. *C. v. Brussel*, 1570, II, 1. De voorsz. borghemeesteren, schepenen eñ raedt zyn ordinarisse richters, eñ hebben kennisse, bericht eñ judicature over alle hunne poirters binnen de voorsz. stadt eñ hare vryheydt. Ib. 1606, a. 42. Christijn zegt voor de drie woorden; *cognoscentes*, en voor het hierop volgend w. „kennisse" alleen: *judicium.* It. hebben deselve... noch kennisse eñ judicature van saken rakende d'ordonnantien, edicten, enz. Latijn: *cognoscunt et judicant.* Borghemeester eñ schepenen van Antwerpen hebben in d'eerste instantie kennisse, judicature eñ berecht over alle poorteren eñ inwoonderen der voors. stadt eñ vryheydt. *C. v. Antw.* 1582, IV, 3. De twelfve schepenen der stadt van Mechelen,.. zijn ordinaris rechteren eñ hebben kennisse, judicature eñ berecht, ter maeninghe van den schouteth, over alle de porters,.. in allen zaecken reële, personele eñ

mixte, civile eñ criminele. *C. v. Mechelen*, I, 1. Nannius: *iisque jus est cognoscendi, judicandi, decernendique de omnibus causis civium.* Schepenen van de hooge banck hebben eñ behouden alleen 'tberecht crimineele, eñ van clachten in materie van injurien, daer open wonde is, oft anderen weg van faict gebeurt is dan injurie verbale, danof de kennisse eñ judicature competeert schepenen van Gedeele. *C. v. Gent* I, 9. Berecht van de questien eñ processen rysende ter causen van de assysen. Ib. a. 17. Daer wort noch jaerlicks by den bailliu eñ schepenen gecommitteert eenen vooght van de Ackersiecken ofte Lazarussen, dewelcke, met syne gesellen, kennisse, berecht eñ judicature heeft in d'eerste instantie van allen questien eñ differenten rysende tusschen eenige van de Lazarussen. Ib. II, 9. Alle landtheeren.. staen ten berechte eñ judicature van schepenen der stede van Ghent. Ib. VI, 23. Het magistraet der voornoemde stede van Brugghe competeert de eerste kennisse, berecht eñ judicature van alle de sterfhuysen van de poorters eñ poorteressen van diere. *C. v. Brugge.* I. I, 9. It. a. 10. Aengaende de leenen gehouden van eenige vassaelen van den voorz. Hove, die men noempt „achterleenen", gheleghen binnen den lande van Dendermonde, die staen ter judicature eñ berechte van de mannen van leene van denselven hove,.. ten waere dieselve vassallen hof eñ vierschaere hadden. *C. leenhof v. Denderm.* I, 6. Aengaende de sterfhuusen vallende in de voors. casselrye niet poortelyck wesende der voors. stede, zullen de vassalheeren hebben danof de kennisse eñ berecht. *C. v. Auden.* I. II, 5. Want dezelve ghezwoornen van Pamele gheene andere judicatuere en hebben dan tberecht van zekeren poortelicken steerfhuuse van poorters der voors. stede van Audenaerde. Ib. I, 350. Eygendom sorteert jurisdictie voor de juge ordinaris, eñ leen staet te[n] berechte van den huysgenooten. *Leenr. v. Vl.* 15.

2) *Rechtbank*, fr. *tribunal, siège de justice.* || Dit naervolghende syn de wetten, statuuten, costumen eñ usansien van der stede, schependomme eñ poortrie van Ypre, metsgaders de ordere van procedeerne ter vierscare, ter camere van scepene up Halle, ter siege, eñ ter anderen berechte derselve stede. *C. v. Yperen, Kast.*, 1535, *Titel.*

Clein berecht. *Rechtbank van reëele of personeele zaken van klein gewicht*, fr. *tribunal de causes réelles ou personnelles de peu d'importance.* || De stede eñ prochien van Veurne-ambacht worden berecht by twee distincte vierschaeren... Eñ worden alle partyen aldaer berecht by drye manieren eñ verscheeden wysdommen, te wetene: in camere, ter vierschaere, eñ by cleyn berechte. *C. v. Veurne*, XLIIII, 3. Ter camere werden oock ghehoort eñ in oppositie ontfanghen alle deghone die jeghens eenighe acten, sententien, gheweesen ten cleynen berechte (daer partye in gheen oppositie ghecommen en is) hemlieden noch willen opposeren. Ib. XLVI, 3. Men procedeert voor wetten van den berechte, wesende int ghetal van drie, genomen uyt collegie van der wet (dewelcke veranderen van drie maenden te drie maenden) tweemael de weke, te weten s'woensdaegs eñ saterdaeghs, naer 't verdagen van partien ter camere, daer men partien recht eñ wet doet van alderhande saecken eñ actien persoonele, wesende van sulcke nature als zijn degone die men berecht ten keurghedinghe, inghestelt zynde by daeghinghe,.. bedraghende twaelf ponden parisis eñ daer nederwaert, tot vier ponden parisis exclus. *C. v. Poperingen*, XIX, 1.

3) *Gerechtszitting, rol*, fr. *audience, rôle.* || Raeckende tberecht van schepenen sittende in vierschaere naer noene. *C. v. Brugge*, II, *Stijl v.* 22 dec. 1751 a. 43. Men ordonneert aen de vier jonghste clercquen van de vierschaere, dat sy schuldich sullen wesen, als van oudts, telcken hun te vinden ten voors. bereghte. Ib. 57. Interdicerende de procureurs dienende ten voors. bereghte.. 58. De procureurs eñ alle andere sullen gedeurende het bereght hun aldaer reverentelyck draeghen. 61. It. 64, 65.

4) *Verrichtingen van bestuurzaken*, fr. *expédition d'affaires administratives.* || Men gheift te kennene hoe.. deselve overzienres eñ scepenen van weesen ghesloten hebben alle maendaghe eñ donderdaghe voor de noenne ten berechte van alle sticken den weesen anneghaende te sittene. *C. v. Brugge*, II, Ord. 15 mrt. 1494, a. 1. It. 28 juni 1507, a. 17.

5) *Recht, aanspraak*, fr. *droit, prétention.* || Gildet [*nl.* het om schuld uitgewonnen goed] min, den uijtwinder en heeft geen voorder bericht, ten ware hem bij- oft toepanden ghestelt waren, die mach hij daervoor oock vervolghen in der manieren als voor. *C. v. Oosterlee*, I, 28.

6) *Recht, toepassing der wet*, fr. *droit, justice, application de la loi.* || Daerna was de wonde eñ de doot ghetooght van Joesse van Oattenbeke; eñ de vrienden quamen voor scepenen, eñ hiesschen berecht na die wet van der poort, als van faite die bi nachte ghevallen [was].. Daerna quamen Joos vrienden inne met Ferrand Wandaerde, haren taelman, dewelke hiesch berecht van der doot vooreeit na de wet van der poort. *C. v. Gent, Vonnis v.* 1385, blz. 555/556.

7) *Recht, herstelling van eene verongelijking*, fr. *justice, redressement d'un grief.* || Up welke de Wetten aleens worden omme dit te wederstane, eñ trocken dickent tOudenaerde an myns heren Raet, omme clachte te doene van dat men den steiden wilde ontcorpelgieren hare wetten, hare vryheden, eñ claechden ooc dickent over deghone die up den zeecant wonden, dat zy altoos roofden ter zee up den tytle van den Inghelschen, by denwelken zy dickent beletteden de traictieten,.. maer wat zy claechden, cleene berecht quammer of; up twelke die van Ghent sloten, dat men nemmeer comen zouden ter camere tOudenaerde, om eenich berecht. OL. V. DIXMUDE, 27.

BERECHTDACH, zn. m. *Gerechtsdag*, fr. *jour d'audience, de justice.* || Dies werden dezelve weduwen.. ghehouden... heurlieder verclaers van abandonnemente eñ renunciatie anderwerf te commen doene eñ ververschen in persoone, ofte by procureur speciael, voor de Wet, ten eersten berechtedaghe van de stadt ofte prochie van huere mans woonstede. *C. v. Veurne*, V, 1. Eñ zal, naer costume, den voorschepen ghehauden syn telcken berechtdaeghe ter vierschaere te compareeren, op de boete van 18 grooten, eñ elck van d'ander schepenen op de boeten van 12 grooten. *Schep. v. S. Pieters te Gent*, 9 mrt. 1618. *Messager*, 1885, blz. 341.

BERECHTEN, BERICHTEN, bw. 1) *Recht doen over; met den rechte slissen, vereffenen, vonnissen*, fr. *faire droit, faire justice de; juger, vider.* Ook WET DOEN, WET eñ RECHT DOEN, fr. *faire droit et loi.* || Alse vremden man up vremden man, ofte man van binnen up vremden man, beghert [h]achtinghe int heersceep van Everghem, dat es de here van Gavere schuldech te berechtene. 8 febr. 1271. Eñ

so [*nl.* de ontschaakte vrouw] camet [*l.* comet] vor die Wet, eñ seghet dat al hars danx eñ hars willen was so wat dat [hie] ane har dede, darbi ne sal me niet laten, mene sal berechten die sticken bi der goeder warede. 31 dec. 1278. Alle die mesdaden, die sullen gevallen bi nachte, alse van manslachten, alse van versoeke van huse, van rove, van wive tontfoerne, sullen syn berecht bi loialen besoeke van den grave, sonder scependoem; oudfr. *seront adrecié par loial enqueste. C. v. Brugge, K. v.* 1281, a. 8. So waer so poertre van Ghend ghewond wert, ofte dat men hem cracht ofte overdaet doet, sal men berechten binnen Ghend, met scepenen, na de wet van der poert. *C. v. Gent, Gr. charter v.* 1297, a. 53. Worden die weesen verachtert eñ bescaedt van haren rechte te hebbene, eñ dat ware by malicien die de voghede dertoe ghedaen hadden, dat moet de Wet so berechten eñ doen betren, dats andere lieden hem castien. Ib. 108. U, heren, u auditeurs, gheset van sgraven halven van Vlandren, omme onrecht dat ghedaen es te berechtene, soe toeghet Jan Moens van Aeticove, hem beclaghende, eñ bidt u dor Gode, dat ghine doet berechtene. *C. v. Auden.* 2e deel, Vonnis v. omstr. 1300, blz. 27. Eñ met desen laten mach Clays berechten eñ bedinghen alle zaken, die up sijn heerscep ghevallen, van iii p(ont) eñ al datter onder es. DE PR. en BR. V. *Merelbeke*, 28 (1375). Zulcke faiten [*nl.* van moord en dgl.] berecht men bij vonnesse van scepenen, altoos ter maninghen van den meyere. *C. v. Aalst, Orig.* XLVII, a. 1. It. a. 2 (1436). De stede eñ prochien van Veurne-ambacht worden berecht by twee distincte vierschaeren, ghenaempt Noordt eñ Zuudt, te weten, d'eene in d'een weke, eñ d'ander in d'ander weke, t'elcken ghenachte ommecommende. *C. v. Veurne*, XLIIII, 1. Si [*nl.* die van de Wetachtige kamer van Vlaanderen] berechten ooc de heerlycke vreeden, eñ van alle materien aengaende den state eñ eere van den grooten vassalen van Vlaenderen. *Leenr. v. Vl.*, 12. Die rechten van leenen, mannenkennessen eñ hofrechten staen zeere diversch in Vlaenderen, want in sulcke steden berecht men vele dinghen metten mannen, dat men in ander steden berecht met scepenen. *Leenr. v.* 1528, c v°. Daer oorloghe of ander onruste es, sal men niet cesseren noch laten wet te doene metten mannen, want de heere en mach niet cesseren, hi moet al berechten metten mannen bi der redenen; dade hijt sonder vonnesse, so soude men segghen hi daedt bi wille, sonder recht. Ib. c ij. Van alle personnele schulden wesende tot dry ponden parisis eñ daeronder, werden partyen berecht by twee schepenen. *C. v. Aalst, Stijl*, 23. Van judicature van saken van kleyne importantie, eñ andere die sommierlyck berecht behooren te worden. *C. v. Auden., Stijl d. kamer*, 19 febr. 1619, *rubr.* II. Geschillen, daer maer eenen daelder aen en kleeft, ofte daeronder, zullen 'tzaterdags berecht worden by eenen schepen eñ greffier, ten twee uren naer noene. *C. v. Auden., Stijl d. kamer*, 19 febr. 1619, a. 5. De saecken raeckende poorters, daer lijf, leth noch andere crimiuele punitie aen en cleeft, sullen berecht worden, ter maeninghe van den hoochbailliu oft sijnen lieutenant, by burghmeester eñ schepenen, in haerlieder collegie; maer daer lijf, leth, gheesselinghe oft ander criminale punitie soude moghen aen cleven, sullen de saecken bedinght eñ berecht worden in het leenhof, voor den burghmeestere, schepenen eñ mannen van leene. Eñ van gheen-poorters, sullen alle criminele saecken bedinght eñ berecht worden voor mannen eñ schepenen op het leenhof. *C. leenhof v. Denderm.*, II, 1. **Wederkeerig. Hem berechten**, fr. *se faire justice à soi-même.* || Want niemen hem selven berechten mach van sinen [*l.* siins] selves zake. *C. v. Auden.* 2e d. blz. 86 (1354). Die hem selven berechten, huerlieder selfs dinck nemende openbaerlijck, en committeren gheen rapine, om gepunieert te sijne als rapineur, maer sij verliesen 't recht dat zij daeraen hadden. WIELANT, *Pract. crim.* CI. Daer de justitie gebreckt eñ cesseert, elck berecht hem selven. Id., *Pract. civ.* XIIII, 12. *Van hem selven te berechten.*

2) Een onrecht. *Herstellen*, fr. *réparer* (une injustice). || Soo wie van de inwoonderen [*l.* omsetenen] eenighen poorter onrecht oft ghewelt dede aen sijne goeden, dat die poorter met recht eñ sonder claeghen beseten hadde, die schouteth, met alle die van der stadt, arme eñ rijcke, sal daer henen vaeren eñ dat onrecht berechten, sonder onse belghenschap. *C. v. 's Bosch*, (*Brabandts recht*). *Priv.* 3 jan. 1355, a. 3. Het eensluidend art. in de oork. van 11 jan. 1329/30. (*Brab.* Y.), heeft „verrichten" in plaats van „berechten".

3) Eene boete. *Gerechtelijk wijzen en toepassen*, fr. *prononcer et appliquer judiciairement* (une amende). || Dese keure sal men berechten metter wetteliker waerheden. *Kb. v. Auden.* v. 1328, blz 71. Omme dewelke boeten te berechtene eñ te vercrighene, damman van Pamele, ten versoucke van den bailliu aldaer, vermochte te betreckene de baersculdeghe voor de voornoemde gheswoorne, die van denzelven boeten van ouden tijden ghenomen hadden eñ namen de kennesse eñ berecht, eñ daerof ghewijst hadden eñ wijsden, alsoot behoorde. *C. v. Auden.* 2de d. 364, 7 nov. 1583.

4) Een sterfhuis. *Vereffenen* fr. *liquider* (une mortuaire) || Zal sulcken persoon, .. overlydende, gehouden eñ gerekent worden gestorven te zyn vrylaet, poorter eñ keurbroeder daer hy deselve renunciatie zal gedaen hebben, eñ oversulcks syn sterf huys daer berecht worden. *Plac. v. Vl.* 18 juli 1593. IX, 638.

5) In geval van bankbreuk. *Aanvaarden als gerechtigde schuldeisscher*, fr. *admettre comme créancier ayant droit.* || Alle deghene [*nl.* de schuldeisschers] die binnen 24 uren besetten eñ beslaen, worden aen de besette goeden, elck naer advenant, bij concurrentien bericht, eñ daernaer alle andere crediteuren bij preferentien, nae advenant sgoets. *C. v. Herentals*, III, 7.

6) In de onbepaalde wijs als znw., met de beteekenis van *berecht*, fr. *juridiction* (ofr. *judicature*). Zie BERECHT. || Dat si oec een of twee lakenhuise setten moghen in Antwerpen, eist dat si willen, sonder calengieren oft berechten van ons. MERTENS en TORFS, II, 556, *Oork. v.* 1317.

7) *Besturen, regeeren*, fr. *diriger*. || Du, berichte sie eñ verhoghe sie tot in ewicheit. *Getijdb.* 15e E. 22 (*Te Deum*: Et rege eos.)

8) *Verklaren, leeren*, fr. *expliquer, enseigner*. || Eñ valt hier iet in, dat ghi niet en verstaet, dat vraecht mi, ic salt u tehans berichten. *Aller Kerstb.* 6.

9) **Kwalijck berechten** (eene stof, eene ruwe of grondstof). *Op onbehoorlijke wijze behandelen, bewerken; bederven;* fr. *travailler indûment; gâter* (une étoffe, une matière première). || Ware dat zake, dat eenighe claghe quame van cameghen, caerdeghen jof spinneghen, dat zy der lieden goed qualiken berecht hadden... *K. d. lakeng. te Brugge, Wevers*, 11.

10) Zooals thans. *Berechten*, *bedienen* (eenen zieke), fr. *administrer* (un malade). || Nu wet wiet dan met hen steet alst comt aen haer eynde: men bericht se harde wale eñ gheeft hen Gods lichame, eñ men waent dat seer wel met hen es; soe comt die duvel enz. *Aller Kerstb.* 17.

BERECHTER, zn. m. *Bestuurder*, *bewindhebber*, fr. *directeur*, *administrateur*. || Wi, die berechters sin van sente Jans huse van Ghent. Wi doen te verstane.. *April* 1263 (Eene oork. v. d. 4 juni 1273 zegt: „die *voghede* sijn van den hospitale van sente Jans hues.").

BERECHTINGE, zn. vr. *Rechtsmacht*, fr. *juridiction*. || Sonder dat die communemeesters, schepenen eñ raedt van de voors. stadt van Mechelen, oft andere, daervan [*nl.* van beloopene boeten] eenige kennisse ofte berechtinge hebben sullen. *Kruisboog*, 16. *Oork. v.* 11 mei 1416.

BERECHTCAMER, zn. v. *Raadkamer*, fr. *chambre du conseil*, volgens Vandenpeereboom; wij vragen ons echter af, of men er niet de *rechtszaal*, fr. *la salle de justice ou d'audience* door te verstaan hebbe. || De plaetse van der halle tusschen de berechtcamere eñ tende van den secrete comptoire. *Ypriana*, I, 240, 241. Kamer van berecht. *C. v. Broekburg*, I, 3.

BEREGENOTEN, bw. 't Zelfde als het gebruikelijke REGENOTEN, *aangrenzen*, *aanpalen*, fr. *aboutir à*. || Weijden.. gelegen binnen Laken, regenotende de cleyne Senne lancx de vaert, commende.., eñ heeft de voorseyde weijden groot, gelegen eñ beregenoot, als voorseyt is,.. *Akt v.* 1702.

BEREIDEN (Bereyen), bw. Zooals thans in de algemeene beteekenis van *gereedmaken*, fr. *apprêter*, doch in vroegere tijden bijzonder toegepast op eene der bijzonderste bewerkingen van het laken, *nl.* [zoo 't schijnt] het *scheren* of *droogscheren*, fr. *tondre*. Kramers laken bereiden, *apprêter, éplaigner le drap*". de wol van laken opkrassen, kaarden, ophalen". || Enyeghelike bereydere, die laken metten hare bereyen sal, die sal se legghen tusschen die ordonnantie van Lovenschen lakene eñ van Sintruden, op een pene van v s. van yegheliken laken. *Lakeng. te Diest*, reg. 786 2°. *Ord. v. d. laken mitten hare*, v. 1414, a. 29. WEDEEK. Hem bereyen. *Z. bereiden tot de dood*, *de dood — zijn einde naderen*, fr. *approcher de la mort*. || Als daer yemant siec es, dien selen die brueders verwaren.., eñ waert dat sake, dat hy hem begonste te bereyene, eñ aen hem gheenen troost [hulp, hoop] en ware van sijne, soe sal men een wijf hueren, eñ die sal dan bij den siecken sijn. *Godsh. Brussel*, H. 945, f°. 14, 15e E.

BEREIDER, LAKENBEREIDER, zn. Schijnt synoniem te wezen van *Droogscheerder*, fr. *tondeur*, *apprêteur* (de draps); *paraît être synonyme de „tondeur"*. || De droochscheerders oft bereijders. *C. v. Antw.* 1582, *Bijvoegsel* IX, nov. 1581, II, 2, blz. 730. Dat vanweghen d'Ambachten, tot d'overhooringhe van der stadts rekeninghe, niet meer en sullen komen als drij gecommitteerde,.. eñ eenen uyt 't Hooftambacht van de Bereyders, oft ambachten daeronder resorterende. *Ord. Alb. v. Antw.* 1618, *Uitgaven* XXIV, 3. *Plac. v. Brab.* IV, 300.

BEREINEN, bw. *Beregenen*, fr. *mouiller par la pluie*. || Zij [*nl.* de Hervormde predikers] werden somtijts bereint, want tvrindsechs te voren, commende van Ghendt tEecloo,.. begonden te prediken, eñ twart reghenende, eñ doe ghijnghen zij in de keercke eñ preecten daer. *Ber. tijden*, I, 55.

BEREITSCHAP (Bereedtschap), zn. v. 1) *Bijstand; toebereidsels*, fr. *assistance; préparatifs*. || Daertoe hebben derselver man eñ wyf gheloeft den Officiren derselver Bruederschap te doene allet behulp eñ bereedtschap die sy selen connen eñ moghen, hetsy om heur commen te setten eñ te sluyten, heur gherief van rekeninghen eñ maeltyden te houden, verckene te slaene eñ andere bereedtschap te maecken totter deylinghe voorsz. [*nl.* uitdeelingen aan de behoeftige medeleden] eñ des daeraen cleeft. *Smedersamb. te Brussel*, 23 juni 1447.

2) *Geriefelijkheid*, *gemak*, fr. *commodité*. || De meyer van Aelst erft eñ onterft wel met scepenen van Aelst, al eest dat de erve van den prinche niet ghehouden en es; eñ dat doet hy als overheere, bi dien dat dickent ghescil is van wien men de erve houdende es, eñ ooc omme de bereedscepe van partien. *C. v. Aalst*, *Orig.* XVI, 6, 15e E. **Bereitschap van rechte.** *Vaardige rechtdoening*, fr. *expédition de justice*. || Dat, van al den wijne die men binnen Denremonde tapt ofte gheteert wart,.. men den assijseeren sal doen goede bereetschepe van rechte eñ van wette,... omme inninghe van haeren assysen te ghecrighene. DE VLAMINCK, *Acc.* 2 (1420).

BERHOUT. Zie BERNHOUT.

BERICHT. Zie BERECHT.

BERICHTEN. Zie BERECHTEN.

BERECK, zn. o. **Ten berecke.** Waarschijnlijk moet hier gelezen worden *ten berechte*, nl. *om recht te doen*, fr. *pour faire droit*. Zie BERECHT. || Dat de vonnissen, appointementen eñ bevelen, die scepenen gheven zittende daghelycx ten berecke van partien buten der camere int ghiselhuus, of upten Steen, executeerlic zyn.. upte persoonen.. eñ niet upt goet. *C. v. Brugge*, II, *Orig.* 4 sept. 1454, blz. 23.

BERECK (Berec, berect), zn. o. *Rechtszaal*, fr. *salle d'audience*, *de justice*. Zie Gailliard Berect en Berecht, *le lieu où se faisait l'administration de la justice* [à] l'hôtel de ville. || Ute dien dat daghelicx vele faulten ghebueren in de pandynghen die men doet, al zowel van renten, van huushueren, ghewedde schulden of andere bekent in tberec, by dat de parcheelen, die men pandt, daerinne qualic gheespecifieert eñ beleghert staen.. *C. v. Brugge*, II. *Orig.* 31 aug. 1538, blz. 367.

BERECKEN, bw. Een lakenraam. *Er een stuk laken op uitspannen*, fr. *étendre une pièce de drap sur la rame*. || Soe wie een raem bespreken [*l.* besprect] eñ niet en berect, sal ghelden trecghelt, op ene pene van iij s. *K. d. lakeng. te Diest* 1333, a. 65, reg. 786 2°.

BERECKERS, zn. mv. Onder deze benaming komen in de rekeningsrol van 1304 der stadt Ypre twee ambtenaars voor: „*deux* bereckers *dou marchiet des poissons*", door Vandenpeereboom verklaard als *vérificateurs*, *percepteurs des droits au marché aux poissons; Ypriana*, IV, 383. Wij vinden deze bedienden niet terug in de volgende uittreksels der rekeningen door hem gegeven. Wij zien in deze *bereckers* wel *keurders* (*vérificateurs*), doch geen ontvangers, vooral niet op den steun van het door hem aangehaalde berekenen, *pernumerare*, *enumerare* van Kiliaen, en des te minder, dewijl de stadsinkomsten doorgaans verpacht en dus door de pachters zelve geïnd werden.

BERENWIJN (Beerenwijn), zn. Soort van wijn, te dezer plaatse zelf ook *ganzenvoet* genaamd, waarvan het hd. *gänsefüsser* van Grimm en van Mozin ons brengt op het Fr. *pineau*, bij Kramers bekend

als eene soort van kleine, fraaie zwarte druif, waarvan de beste Bourgonjewijn gemaakt wordt. || Mr. Jannen Gielis, pensionarys van Antwerpen, te schencken een vat ganzenvoet oft beerenwyns, ter somme toe van xx gauden croonen. *St.-rek. v. Breda*, *v.* 1562/63.

BERENTEN. *Onderzetten*, *verpanden*, *met rente belasten*, *fr. hypothéquer*, *grever de rente.* || Vremde ghediede persoonen aengenomen hebbende het poorter- eñ cuerbroederschap dezer stede eñ lande, en zullen niet vermoghen te vercoopen, berenten nochte belasten eenighe heurlieder goedinghen.., zonder yssuwe te betaelen. *C. v. Veurne*, XXXI, 15. Dewelcke [*nl.* 265 gemeten lands] wy,.. ten versoucke van den suppliant, bekeert eñ verandert hebben in nature van leen, eñ tzelve tsamen ghevought eñ vereent, eñ daerof ghemaect een leen alleene,.. dewelcke [dwelcke] was berent landt. DE PR. en BR. XV. *Middelburg*, 60.

BERF, bn. *Braaf*, *rechtschapen*, fr. *brave*, *intègre.* || „Een edel eñ berf man", zoo luidt de vertaling der woorden *nobilis vir* in eene oork. v. 7 apr. 1307, toegepast op den heer van Diest.

Bergen en dalen. 1) Eenen grond, een erfgoed. *Bebouwen*, *alle de verrichtingen des landbouws erop uitoefenen*, *er den vollen eigendom en het volle gebruik van hebben*, fr. (un bien-fonds, une terre) *cultiver*, *exploiter*, *y effectuer tous les travaux de l'agriculture*, *en avoir la pleine jouissance.* || Ende ware oec dat sake, dat den godhuse van Sente Jhans jet gebrake van desen chens ten voreghenoemden tide, soe mochten se hare hant slaen ane dese ij bunre lants, eñ houden eñ bestaden, eñ berghen eñ dalen; tote die male dat si hadden al hare achterstellinghen, eñ hare ghebrec. *Godsh. Brussel*, H 1553 f°. 19 v°. *St.-Peeters Leeuw*, 1400. Waerbi dat Gielis voergh. waer in gebreke van sinen tsijs voers., soe mach hi, Gielis, ochte bringher van desen letteren, slaen sijn hant aen alle dat voers. goet, als aen sinen besetten pant, houden dat voers. goet, berghen eñ dalen, vromen eñ ontvromen, ende ghebruken dies paislec eñ vredelic eñ onoverzeghet [onverzeghet?] van yemenne. *Charterb. Beg. Brussel*, f°. 185, *Merchten*, 1331. Dat die meyere vore, van heerlijcheiden, op dese goede berghen eñ dalen, houwen eñ kerven soude. *Schep. Land v. Diest*, 25 mei 1321/16 mei 1426. Als dit ghedaen was,.. soe qu am die vorgenoemde her N., priestere, wider [wederom voere hof eñ heere, eñ verleende wider metten heere eñ metter ruwerschappe Janne N. vorgen. eñ sinen nacomelinghen alle dit vorgen. lant, erfeleec eñ emmermeer te vromene eñ tontvromene, te brenghene [*l.* te berghene] eñ te dale [*l.* dalene], alse hore propre goed. *Vad. Mus.* III, 59 (1377). Soe wijseden wij, na manesse des meyers vors. eñ met onsen vonnesse, dat die meyere, van heerlijcheiden vore, op dese selve goede berghen eñ dalen, eñ houwen eñ kerven soude, eñ here Hubrecht vors. na, eñ dat men hem die goede leveren soude met ressche eñ met rijse, eñ dat men hem daerintenden daerin ghichten eñ goeden soude, sine daghe die goede te houdenne, te vromenne eñ tontvromenne, als voer sine lijftocht. *Schep. Land v. Diest*, 22 febr. 1430. Dat die meyere, van heerlijcheiden vore, eñ die momboren voers. daerna, op desen onderpant berghen eñ dalen, houwen eñ kerven souden, eñ dat men den momboren dien also met ressche eñ met rijse leveren soude. Id. 13 mei 1439. Anderen competeert het beste, andere een middelbaer peerdt, van degene binnen 's jaers, vóór d'aflyvigheyt van den ghichtdrager, op eenige goeden onder den voorschreven peerdtskeur ofte ghichte gelegen, gebergt eñ gedaelt hebbende, dat is gelabeurt, geackert, geweydt oft andersints gehouden geweest hebbende... *C. v. Loven*, VI, 8. Dat alsdan de proviseuren van denzelven huijsarmen, ofte iemandt van hunnen tweghen, zullen moghen comen met dezen brieve... eñ slaen handen met den rechte aen den verobligeerden pand, denzelven houwen, handtplichten, berghen eñ daelen, vromen eñ ontvromen, tot ter tijd eñ wijlen ens. *Schep. v. Malderen*, 1788. Zie ook AFVAERT.

2) *Iemand in het vrije*, *volle bezit en gebruik stellen van een goed*, fr. *mettre quelqu'un dans la libre et pleine possession et exploitation d'un bien.* || Dat hem de goeden, bij hem beclaeght, als verhaelt eñ verreijct selen aengeweesen wordden, eñ [hij] dien navolgende in deselve gebercht eñ gedaelt wordden. *C. v. Thienen*, v, 6. Voirts zal de meijer met zijnen schepenen oft laeten gaen op deselve goeden, eñ denselven clagere in deselve goeden bergen eñ dalen. Ib. 8. Dat hem de beclaegde gronde, als [die] verhaelt eñ verreijct hebbende, sal [*l.* sullen] aengeweesen woirdden, eñ [hij] daerinne wordden gebercht eñ gedaelt. (Het *Brabandts recht* heeft: „ghebrocht eñ ghedeijlt" wat geen zin heeft.) a. 10. Voorts zal de meijer met zijnen schepenen oft laten op de beclaechde goeden gaen, eñ den clagere daerinne bergen eñ dalen. a. 12. Zie ook BERCH ENDE DAL DOEN.

BERIJDEN, bw. 1) De wegen. *Schouwen*, *bezichtigen*, fr. *inspecter*, *visiter* (*à cheval*). Deze schouwing werd doorgaans te paard gedaan. || Vie equitari et perspici semel in anno debent.. *K. v. Veurne v.* 1240. De voors. mannen van leene met den poortbailliu vermoghen jaerlicx, meye leden zynde, te beryden eñ visiteren alle de heyrweghen eñ pontweghen alomme binnen den voors. lande. *C. v. Aalst*, II, 6. Noch vermach den voornomden hoochbailliu jaerlicx, meye leden zynde, mette voorn. mannen van leene eñ den greffier, alle de herweghen eñ pontweghen te berydone eñ te visiteren alomme binnen de voors. casselrye van Audenaerde. *C. v. Auden.* II, 9. It. *Leenhof*, a. 10.

2) De ballingen. *Opsporen*, fr. *aller à la recherche* (des bannis). Deze opsporingen werden te paard gedaan. || Die ghebannen es omme cleene zaeken, eer dat hy bereden werdt, mach van zynder mesdaet vuldoen naer uutwysen van de kuere. DE PR. eñ BR XVI. *Assenede*, 45. *K. v. d. Vier Ambachten v.* 1242. So wie eenen gebannen, over een grot mesdaet of cleene, na dat hi bereden es, in sine herberge ontfanc[t] eñ onthoudt,.. hi sal betren den heere v pond. *K. v. ter Piete*, 1265, a. 42. Lat. tekst: *post equitationem super eum factam.* Zie VERDAM. Ghebannen es men schuldich te beridene iii waerven binnen den jare van cleenen saecken; eñ van den VI hoghe saken, also dicken als de bailliu wille mach men se beriden. DE PR. eñ BR. IV. *Desteldonk*, 14. *K. v. d. Ouderborch v.* 1268.

BERIJDERS, zn. mv. *Gerechtsdienaars te paard*, fr. *sergents ou officiers de justice à cheval.* || Hun dienst bestond in het narijden en aanhouden van ballingen en opheeter daad betrapte misdadigen, de vonnissen ten uitvoer te brengen, de invordering der belastingen en pachtgelden te bedwingen, en den amman in de uitvoering der halsrechtingen en andere lijfstraffen bij te staan. Zie VERDAM, Warnkönig, II, 173, GAILLIARD. tApointement ghemaect int jaer miiijc eñ vij up tstic van der draperie, tusschen der stede van Brueghe eñ dien van

den Vryen, te houdene eñ te helpen houdene, eñ neerenstelike te onderzoukene, eñ bi den beryders te doen onderzoukene bi haren eede. *C. v. Brugge*, I, 438. Omstr. 1385. *Eed van den baillius*. Soo wy insgelycks bevelen eñ belasten aen alle baillius, beryders eñ officieren.. d'overtreders te vervolgen eñ executeeren, soo by daege als by nachte. *O. P.-B. autr.* 1 aug. 1729.

BERIJDING, zn. *Opsporing van ballingen en misdadigen*, fr. *recherche des bannis et des malfaiteurs*. || So wie omme sine mesdaet, daer hi thoeft om scultdich ware te verliesene,.. wort ghebannen, eñ op hem beridinghe wort gedaen, up dat hi gevangen wort, hi eñ al syn goet sal syn onder de macht van den heere. *K. v. ter Piete v.* 1265. Lat. tekst: *equitatio*. Zie BERIJDEN en BERIJDERS.

BERIJT, zn. 't Zelfde als BERIJDING. || Een hof,.. daertoe behorende.., beryt van straten, van waterganghe,.. DE PR. en BR. XII. *Woumergem*, 6 (1460). Vermoghen oock de crediteurs van eeneghe renten, eñ dies actie hebbende, voor croosen eñ achterstellen te procederen by beryde, naer oudde costume. *C. v. Auden.*, *Cah. prim.* VII, 16. Ten daghe van denzelven beryde en hebben dezelve leenmannen eñ greffier van den hove gheenen anderen sallaris dan den montcost. *C. Leenhof v Auden.* a. 11. Zie ook BERIJDEN.

BERINNEN, ow. (*beronnen*). **Met bloet beronnen.** *Met bloed beloopen*, fr. *arrosé de sang*. || Ic aenbede dyn eerbair gebenedide genoechlike hoeft,.. dat over al mit bloede beronnen was eñ besmet mit den riede of op die doornen crone. *Hond. merk.* 42 v°.

BERCKIER (Berkier), zn. m. *Schaapherder*, fr. *berger*. || Zy namen oock mede den berkier van denselven trop schapen. — tVoornomde cudde metgaders den berkier dreven naer de zee toe. PIOT, *Chron.* 773.

BERLANT, zn. *Spel met drie kaarten*, fr. *brelan*. || Verbieden aen alle onse onderdanen.. het caertspel genoemt de bassette, Pharaon, lansknecht, berland eñ diergelycke. *Plac v. Brab.* 6 mrt. 1699. V 95.

BERNECAMER, zn. v. *Smeltkamer, waar men het goud en het zilver en ook de gewichten schijnt gekeurd te hebben*, fr. *chambre où l'on examinait ou éprouvait l'aloi de l'argent et de l'or, et la justesse des poids*. || Item, Claise den potghietere, van vj^c xl pont coprins gewichts te verghietene, daer men ter hallen mede weght, van elken ponde v miten metter lakinghen, eñ van c. viij pont coprins gewichts van sijns selves stoffe ter bernecameren, van elken ponde ij ingelsce.. *Rek. v. Gent v.* 1336, blz. 83. Zie VERDAM, en GAILLIARD: *Gl.* en *Inv. anal.*

BERNEN (Barnen, barren), onz. en bw. (bernde, born): In 't algemeen. 1) *Branden*, fr. *brûler* (en général). || Den tiindraghers eñ die water sciepen doent bern [*sic*] in den Steen, v lb. ij sc. Den tiindraghers eñ die water sciepen doent bern, te Michiel Kiekens eñ te Wymans, xiiij lb. xvj sc. MERTENS, *Rek. v. Antw.* 1324, blz. 54. Eigennaam: Joncvrouwe Marie van den Berrendenlare. DE VLAMINCK, *Zw.* 140, 15 apr. 1347. Joncvrouwe Marien van den Bardenlare. Ib. 27 febr. 1348.

2) De maten. *Branden*, fr. *marquer d'un fer rouge* (les mesures en bois). || Dat nyemandt ennighe graen, hetzy coren oft mouwt, havere, boeckweyt oft anderen pennewerde te coop oft tot leveringhe vutmeten eñ sal dan met der geborndér eñ geteeckender maten. *Kb. v. Turnhout v.* 1550, f°. 69. Dat nyemandt bier tappen en zal dan met der geborndér maten deser vryheyt, oft potten die groot genoech zyn eñ geïect. Ib. f°. 70. Dat soe waer men een geborndé mate te cleyn vindt, die sal van elcke mate verbueren een libra. Ib.

3) *Eene eeuwigdurende lamp, als vrome stichting*, fr. *brûler à perpétuité une lampe comme fondation pieuse*. || So quamen voor ons, als voor scepenen, N. N., als kercmeesters, kenden eñ lijden dat dese rente was ghecocht eñ betaelt met ghelde, dat een goed devote persoon.. ghegheven hadde der kercken van Maldeghem, in sekuerde eñ in hulpen omme ten eeweliken daghen eñ nachten een lampte te houden bernende in de kerke.., wedden eñ gheloofden daerover.. de voors. lampte te houden barnende.. Waert dat de voors. kercmeesters.. in ghebreke waren omme de voors. lampte te houden barrende.. DE PR. en BR. VIII. *Maldeghem*, 112 (1444). Noch laten sij een vat raepsaet erffelijck omme in die lamp voer het helich sacrament ten eeuwigen dagen te bernen. Item, laten sij een vat raepsaets erffelijck tot hulpe der lampe te bernen voer O. L. V. van Beets. *Montenaken*, I, 401 (1560).

4) *Eene kaars in openbare veilingen van erfgoederen*, fr. *brûler une chandelle dans les ventes publiques d'immeubles*. || Wordende tusschen taelve ghenecht den besetter 't beset goet met rus eñ rijs voor sijn eijgen proper goet ghelevert, eñ daeraf ghedaen zijnde een kerckgebot, wort 'taelve ten uijtganghe van de bernender keerssen metten heer eñ Wet verhuert voor jaer eñ dagh. *C. v. Deurne v.* 1612, a. 84. Ib. 89. Naer welcke drye maenden eñ niet eer, vermach den crediteur.. deselve goeden te decreteren eñ doen vercoopen by subhastatie, met 't bernen van drye keerssen. *C. v. Denderm.* v, 3. D'eerste keersbernynghe ghedaen zynde, zoo sal men binnen xiiii daghen daernaer bernen de tweede keersse. a. 7. Dat men dan vercoopen eñ legghen zoude in kereghboden huere erve bin den scependomme, eñ daeraf barnen eene keersse. *C. v. Aalst*, *Vonnis v.* 12 mei 1451, blz. 280. Bernen en branden gezamenlijk gebruikt: || Voor 't branden van de eerste eñ van de laetste keersse...; eñ wanneer men de eerste keersse branden sal, metgaders wanneer men het tweede halleghebodt doen sal eñ de tweede keersse bernen. Ende.., metgaders wanneer men de laetste keersse bernen eñ den overslach doen sal. *C. v. Poper.* XXIII, 15.

5) *Toortsen in openbare vreugdebetooningen*, fr. *brûler des torches dans des réjouissances publiques*. || Dat hy de stede ghelevert heeft vier groote torsen, die ontsteken waren eñ bornen hanghende den tyt dat men den pays ter bretesque uutriep ghemaect tusschen Dom Juan dAustrice.. eñ de generale Staten van dese Nederlanden. REMBRY, II, 196 (1576).

6) *Vuur en licht ter verkrijging van het burgerrecht*, fr. *brûler feu et lumière pour obtenir le droit de cité*. || Men cryght de poorterye by woninghe eñ versitte, midts.., dat men jaer eñ dach continuëlick.. binnen der stede ofte haere vryhede, vier eñ kersse ghebernent heeft. *C. v. Auden.* IV, 2.

7) *Afbranden, brandstichten*, fr. *incendier*. || Enich borgher van Trijcht, die wt der stad van Trijcht.. wtrijdt, gaet oft vaert, eñ yemande roeft of bernet, of oerloeghet.., die sal enz. *C. v. Maastricht*, *Charter v.* 1372, blz. 443. Oft een geheel geselscap van eender stadt, oft van eenigen sloote, gewapender hant vuijttrocken, eñ bernden, blaecten, roofden enz. V. D. TAV. 158 v°.

8) Van personen. *Branden* (op den rug); *verbranden*, fr. *flétrir*, *marquer* (sur le dos); *brûler*.

|| Dat die uytlantsche.. vertrecken uyt onsen lande eñ graefschepe van Vlaendren.., op peyne van voor d'eerste reyse wel eñ scherpelicken ghegeesselt eñ met eenen bernenden ysere op heuren rugge gheteeckent te syne. *Pl. v. Vl* 15 juni 1556, a. 9. I, 32. Zoe sal men dijen valschen muntere bernen, oft zieden. V. D. TAV. 66. Eñ dese misdadige [*nl.* de Sodomieters] is men sculdich te bernen aen eenen staeck. Ib. 80.

9) In figuurlijken zin. || Opdat, als wi ghesmaket hebben hore honichvlietende sueticheit, dat wi dan versmaden moghen alle eertsche dinghe eñ mit bornender begheerten di an te hanghen, Du die biste alle guet. *Getijdb.* XVe E. 99. Berne mit vuere des heilighen Gheests onse herten eñ onse nieren. Ib. 111. Zwoer hij den quaden eedt niet als getuijge, maer als principael, eñ dat dade voir recht, vuijt bernender heijten van gramscappen, soe heeft hij alleen God tot eenen wreeker. V. D. TAV. 67. Bernende coorts. *Brandende*, *heete koorts*, fr. *fièvre brûlante*, *chaude*, *ardente*. || Oft gebuerde, dat iement eenen anderen quetste, mair hem geen dootwonde en gave,... eñ het dairnae gebuerde dat, vuijt oicsuijne van dijer quetsueren der voirscr. wonden, toesloege een bernende, corts, dairomme dat hij storve. V. D. TAV. 156.

BERNHOUT, zn. o. *Brandhout*, fr. *bois à brûler*. || Dat onse ondersaten vau Balen.. huere bernhout sullen mogen halen op onse voirs. bosch eñ walt. *Rekenk. v. Brab.* reg. 138 f°. 249 v°. 15 dec. 1533. Dat onse goe de inghesetenen van die Banck van Baelen eñ ondere omligghende dorpen daeruyt [*nl.* uit 's Hertogenwald] niet ghevoechelijck en konnen gheaccommodeert worden van bern- eñ bouwhout. *Plac. v. Brab.* 18 febr. 1662, III, 205. (Deze ord. heeft tevens het w. brandhout). || Eñ omdat die goede inghesetenen.. ghevoechelijck van brant- eñ bouwhout mogen versien worden. Ib. 206.

BERNINGE (Berringe), zn. v. *Brandstof*, *brand*, fr. *combustible*, *chauffage*. || Lijftochter meijsnieman maect x voeder torve tsiaers. Voegtman v voeder te berringen. *tRecht v. Uccle*, 14e E. a. 21 en 22 In welke capelle men doet tien messen de weke, eñ oeffent dagheliјcx de werke van ontfermherticheyd, te wetene sonderlinghe de aerme menschen te herberghene, te spijsene van etene, van drinckene eñ van baringhen. DE VLAMINCK, *Str.* IV, 204, *Zegelbr.* 30 nov. 1442. Dat over vijftich jaeren tijds eñ meer zeker ordonnantie eñ goede pollicie ghemaeckt eñ onderhauden hebben gheweest op de berninghe van den haute eñ turfven.. Eñ als ment alzoo useerde eñ onderhilt, de insetene van den lande wisten haere coopmanschepe zonder bedrogh in de leveringhe van der berninghe. Nemaer den landsman, nu versubtylende met den cooplieden, grossiers van der voornomder berninghe, hebben.. vonden eñ gheüseert van nieuwe practiquen.. Dat meer is, by den vercoorpe die men van den slaghoute eñ berninghe daeghelics doet eñ useert, so verdiert de voorn. berninghe.. Eñ insghelijcx de turfven.., Eñ alzo zijn de schamele lieden, die cleene pennewaerde van berninghe slyten, zeere bedroghen. *Plac. v. Vl.* 17 dec. 1515. I, 667. De backers en moeghen hen berninghe nijet leggen naerder den ovenen dan op vj voeten. *C. v. Antw.* 1545, VIII, 70. Ib. XIII, 68. Dat nyemandt zyn berninghe, als torff, hout oft mutsaert, hoye oft stroo ontamelyck legghen en zal, soe datter perykel aff comen moechte, eñ daerom, dat iegelyck die voerscreven zyne berringhe, vlasch, hoye oft stroo sal moeten legghen ten minsten vijff voeten allvut verre van allen schouwen, hetzy boven op zolders oft beneden, van esten oft ovens. *Kb. v. Turnhout* v. 1550, f°. 77.

BERNINCKHOUT (Berrinchout, berning-, bernynchout), zn. o. *Brandhout*, fr. *bois à brûler*. Zie BERNHOUT. || Te desen twee hoven behooren corweyden eñ diensten, dats te wetene,.. eñ tbernincкhout te voeren in beede de hoven uut mijns heeren bosschen, ten oirbure van beede den hoven. DE PR. en BR. VI. *Nevele*, 30 (1387). Item, dat van den berrinchoute, dat de insetene van Denremonde coepen jeghen liede van buten, ofte van binnen.., die sullen assise gheven ghelijc men van den houte es ghecostumeert te ontfane. DE VLAMINCK, *Acc.*, blz. 27 (1406). Katheline, twyf van N., ghezworene vroedvrauwe,.. lxxij lb., eñ voor berninghoute vj lb. *Ypriana*, *St.-Rek. v.* 1523, IV, 403. Katelyne enz.., eñ voor hun bernynchoute, vj lb. Ib. 1538.

BEROEMEN (Berommen). Wederk. Hem beroemen. 1) *Zich vermeten*, *z. verstouten*, fr. *se permettre*, *oser*. || Dat niemant eenighe schandelijcke oft leelijcke oft quade oft oneersame woorden teghens onse schepenen van Lier, in heure presentie oft absentie, en segghe, en [of? of hem?] beroeme te segghen in eenigher manieren. *Priv. v. Lier*, 20 oct. 1326, a. 12.

2) *Zich beroemen*, fr. *se vanter*, *se glorifier*. || Bovendien hemlieden berommende, als dat zy onlancx te vooren hadden ghenomen zekere visschers, dewelcke zy bonden op plancken eñ lieten die levende driven up de baeren der zee; met zulcke andre dierghelycke exploicten, dewelcke zy met goeder moete vertellende waeren eñ daerinne glorieerden. PIOT, *Chron.* 508.

BEROEMICH (Beroeminch), bn. B.— van woorden. *Grootsprekend*, fr. *vantard* (de paroles). || Van den beroeminghe woerden der procureuren ter Wetwert. Item, insgelijcx opte voerscreven pene, de voers. voerspraeke, procureurs oft taellieden hon zullen wachten, meer dan zij gedaen hebben, van ennighen beroeminghen woerden ter Wetwaert, in verachtinghe oft vercleijningen van der Wet, gelijck: „Ick zal u een anderen leeren!" oft: „Ick zals u van boven doen bevelen!" maer zullen nochtans de procureurs oft taellieden hoer partijen dienen zoe zij meijnen wel te doene, sonder nochtans beroeminghe. *C. v. Turnhout*, *Stijl*, 61. (Er wort geen verschil gemaakt tusschen het adj. en het subst.)

BEROEP, zn. o. In rechten zooals thans, fr. (en droit) *appel à un tribunal supérieur*. Met eenen onduitschen naam ook *provocatie*. || Welcke provocatien oft beroepen geschieden: oft mondelinge,.. *C. v. Antw. comp.* V, XIV, 2. Saeckon van provocatien van interlocutoire vonnissen. Ib. 7. De pene van onwijse provocatie. 14. Dat appellacie is een provocacie oft beroep gedaen van der audiencien des iersten nedersten eñ onder-richters totten meerderen richter, mits ennigen bezwaringen, belastingen eñ vercorttingen die iement gedaen wort, oft mits comminacien hem beducht aengedaen te wordden. V. D. TAV. 346 v°.

BEROEPEN (Beroupen), onz. en bw. Een persoon. 1) *Roepen*, *ontbieden*, fr. *appeler*, *mander* (une personne). || Die een ander wilt doen leggen in eenen oirvrede, moet denselven, met permissie van borgermeesters, doen roepen voor de magistraet van Diest.. Inghevalle dan de beroepen partije bekent,.. dat zij het beroepen [aengeklaagde] exces hadde begaen,.. soo is sij oock schuldich.. den oirvrede te geven. *C. v. Diest*, VZ. XVI, 16, 17.

2) *Beschuldigen*, *aanklagen*, fr. *accuser*. || Es hy beroepen onder den amman, van hoevele personen dat het sy, met onrechte, eñ wert hy quite ghescolden van den ghebode [dagvaarding], deghene diene teerst beroupen heift, moetene doen ute coste eñ ute scaden; eñ also ghelyc moet elc doen daerna diene beroupen heift tonrechte; eñ dit es te verstane up dat deghene diere gheboden es dit calengiert te tide vor scepenen. Ib. a. 81.

3) Van een vonnis. *Zich op eene hoogere rechtbank beroepen*, *in beroep komen van een vonnis*, fr. *aller en appel*, *appeler d'un jugement*. || Nae den stijl eñ Blijde incoempst van den lande van Brabant, zoe moet men appelleren oft reformeren aen dat hoot immediaet van den richter dyet tvonnisse, datter beroepen oft gereformeert wort, gewesen heeft, oft anders die appellacie is desert eñ en doogh niet. v. d. Tav. 347 v°. Poincten van appellatien. Indien hem ijemandt liet duncken beswaert te sijne bij eenigen vonnisse der mannen van leene, schepenen, laeten eñ andere nedergerechten deser jurisdictien van binnen oft van buijten, eñ alsoe daeraf sal willen beroepen oft appelleren, moet tselve doen binnen thien dagen,.. oft anderssins sal hij verclaert worden van sijnen beroepe vervallen. *C. v. Santhoven*, *Stijl*, 158. Van vonnissen gewesen by commissarissen op de rolle,.. wort aent collegie van borgemeester eñ schepenen der stadt beroepen oft geprovoceert. *C. v. Antw. comp.*, V, xiv, j. wederk. || Dies moet partije, haer beroepende, van stonden aen in handen van den greffier oft commissarissen geven tweelff stuijvers voor den vonnisse interlocutoir oft van provisie, eñ van vonnisse diffinitieff vierentwintich stuijvers. *C. v. Antw. comp.*, V, xiv, 3. Ook met een onduitsch woord *provoceren*. || Beroepen oft geprovoceert. Ib. xiv, 1. Dat men is ontfangen om daeraff te provoceren. a. 12. Om bij requeste te mogen provoceren. 13.

4) **Beroepen te campe.** *Uitdagen tot een tweegevecht*, fr. *provoquer en duel*, *à un combat singulier* || Niemene ne mach poertere van Ghend beroupen te campe in Vlaendren. *C. v. Gent*, *Gr. charter v.* 1297, a. 69.

5) **Beroepen verste.** *Uitstel*, *verschuiving van het vonnis kondigen*, fr. *annoncer remise du jugement*. || Up dat scepenen der questien niet vroet en zyn, zo nemen zy versten; eñ die verste beroupen zy up huere banc, eñ die houdt men van xiiiiten te xiiiiten (*nl.* veertiennachten). *C. v. Aalst*, *Orig.* xxvi, a. 15.

6) **Schepenen beroepen.** *Van het vonnis van de schepenen der lagere bank zich beroepen op de hoogere bank*, fr. *appeler de la sentence des juges du banc inférieur au banc supérieur*. || Van beroep eñ hoe men beroepen sal. Item, hoe een man die beroept schepenen t'onrecht, die is aen den heer op vij scillingen; maer beroept hy scepenen te recht, soo en heeft den heer niet. *C. gr. Loon*, 1, vi, 69.

BEROEPER (Beroupre), zn. m. *Beschuldiger*, *aanklager*, fr. *accusateur*, *plaignant*. || So wie dieftelic goet coept, bi lichte van den daghe, bi orconscepe van ii sinen gebuers, eñ die beroupre van den goede met sinen eede ii van sinen gebuers versekerthede wille doen dat dat goet syn es, men saelt hem geven. *K. v. ter Piete*, 1265, a. 46. De Lat. tekst heeft *inclamator*; aan het einde des art. wordt het w. vervangen door „beclager", nogmaals aldaar uitgedrukt door *inclamator*. || De beroeper, geappelleert hebbende, sal binnen den tijt van sesse weken zijn appel behoorlijck vervolgen, oft anderssins sal die tegenpartije.. t'vonnisse genieten, eñ de beroeper, sonder ander vonnisse, van der appellatien blijven vervallen, eñ nijettemin sal de gheïnthimeerde den beroeper mogen te rechte porren, om van costen, schaden eñ interessen.. begroot te worden. *C. v. Santhoven*, *Stijl*, 159. Ib. 166. Ook, met een vreemd woord, *provocant*. || Van acten oft taxatien van costen worden de provocanten oft beroepers vrijdaechs oft woensdaechs bedinght. *C. v. Antw.*, *comp.*, V, xiv, 8. Wort de provocant toegelaeten sijne diminutie te mogen doen. a. 12.

BEROEPSPEL, zn. o. *Kamp- of strijdspel*, *wedstrijd*, fr. *concours*, *lutte*. || Notoir zijnde, dat in de districten eñ limiten daer eenich collegie van guldebroeders by souverainen prince gesticht eñ opgerecht was, gheene andere ghelijcke collegien van anderen instructie [?] en vermochten te commen guldewijs eñ schuttersgewijse zonder het consent van den heuverste van de gulde deser plaetse, die zomtijder zulcx wel ghedoochden by mutuelle beschrijvinghe eñ correspondence, uyt exercitie in beroepspelen eñ dierghelicke, ten hende van den eenen den anderen totte conste te verwecken. de Pr. en Br. XI. *Wachtebeek*, 29.

BEROEREN, bw. 1) *Tot opstand*, *tot oproer aanzetten*, *opruien*, fr. *émeuter*, *soulever*. || Dat nyemant van den poerteren, met gekkeliker koenhijt, binnen der stat off bijnnen der vryheit, bannieren te halen off te dragen, off te wapenen te roepen, off die banneclocke, om tvolc te berueren off om strijt te maken, te luijden aen en grijpe. Piot, *Cart.* 18 nov. 1404, a. 10, blz. 171. Dat nyemant.., en sall mogen slaen noch luijden die clock, noch banire dragen op die merckt,.. om dat volck te beruerene, noch oic te wapenen roepen. Ib. 10 juni 1417, a. 5, blz. 206.

2) Fig. *Bewegen*, *aansporen*, fr. *mouvoir*, *porter à*. || Die richter is wel sculdich de ooge te hebben op dat wesen eñ leven van der vrouwen, eñ op huer discretie, eñ wat huer beruert heeft die accusacie te doene [*nl.* tegen haren man, hare kinderen, enz.] v. d. Tav. 149. Oft daer vele persoonen om eenich misdaet ter bancke gebracht eñ gepijnicht moesten worden, soo moet men altijt beginnen van degene die tmeeste vreesen,.. als de jonxste van jaeren, oft vrouwen, oft daerdoor d'andere meer beroert oft beweecht souden worden om eer de waerheijt te belijden. *C. v. Antw. comp.*, VII, iii, 23.

BEROEREN (Berueren), zn. o. Fig. *Beweging*, *aandrift*, fr. *mouvement*. || Ghij sult weten, dat dat te verstaen is opten aenbrenger eñ denunciateur, die vuijt zijns selfs berueren dat aenbrengt, die geheeten is in rechte *denunciator voluntarius*. v. d. Tav. 162 v°.

BEROERENDE, vz. *Betreffende*, *aangaande*, fr. *concernant*, *touchant*, *quant à*. || Beroerende de voors. remissien, hoewel dat behooren eñ betamen soude dat wij.., desniettemin.. *Ord. crim. v.* 1570, a. 20. Eñ beroerende de extraordinarissche delicten.., wij willen.. Ib. 58.

BEROERINGE (Berueringe), zn. v. *Oproer*, *opstand*, *muiterij*, fr. *insurrection*, *soulèvement*, *sédition*. || Want enegerhande berueringhe, discort, wangost [wangonst] eñ hatie opghestaen waren tusscen den wailgebornen luden onser stadt van Lovene, op dene side, eñ onson goeden lieden van der gemeinten onser stat, op dandere side,.. van welken berueringen, discort, wangost eñ hatien beide de partien in ons bliven sijn. *Couthereel*, viii, 8 febr. 1362.

BEROERLIJCK (Beruerlijc), bn. Van goederen in 't algemeen. *Roerend*, fr. *mobilier*. || Wij scoutete, scepenen, burgermeisteren, raet,.. alle eñ ijegelike ordinancien,.. in goeden trouwen geloven te volvollen,.. eñ hirop onse, onse geërven eñ nacomelinge, eñ onse eñ hoere goede, beroerlic eñ onberoerlic,.. verpanden eñ vast verbenden. PIOT, *Cart.* 18 nov. 1404, a. 17. blz. 172. Alsoe men dingen vyndt die corporael zijn in drijerleijden differencien: ennige zijn onberuerlijcke dingen, als grondt eñ erve; ennige zijn beruerlijcke dingen, als cleerder, boecke, gelt eñ dijergelijcke haeffelijcke goeden, die men verrueren eñ dragen mach; eñ ennige zijn dingen die hemselven mogen berueren, als peerde, scape, coeyen eñ dijergelijcke; en dese wordden oic onder die beruerlijcke eñ haeffelijcke goeden in den rechten medebegrepen. V. D. TAV. 17. Van gelijcken sal een ijegelijck gestaen mits stellende onder de Weth alsoovele onbederffelijcke beroerlijcke goeden oft gelts als tgene daer den twist om is beloopen mach.. *C. v Santh.*, *Stijl*, 177. Naer de doot van vader eñ moeder soo succederen alle de kinderen eyengelijck in alle de haeffelijcke eñ de beruerlijcke goeden. *C. v. Lier*, XV, 1.

BEROERTE, zn. 1) *Stoornis, ophitsing of mishandeling*, fr. *trouble, excitation ou mauvais traitement*. || Eest dat u peerdt, muyl oft ander dijer smijt, bijt oft slaet, vuyt [*nl.* vat, treft] eñ breect iemende eenen arm oft een been, ghij sult weten, eest dat die beeste dat doet vuijt beruerten eñ stooringen hem van iemende gedaen, die dat smijt eñ beruert heeft tot wreetheiden, die sal dairinne gehouden zijn. V. D. TAV. 88 v°.

2) *Hevige twist gepaard met slagen*, fr. *rixe*, || Wie een mes, opsteker, colve oft ander gheweere, daer yser ofte loot an is, in evelen moede op eenen anderen treckt, slaet ofte gheraeckt, oock mede die eenen anderen in questie begiet ofte worpt met potten ofte glaesen,.. mitsgaders die opstelder is van de beroerte ofte ghevecht,.. *C. v. Aalst*, VII, 4.

3) *Storing in het maatschappelijk leven*, fr. *trouble, perturbation dans la vie sociale*. || Alsoo men, by exemple, van onsen naghebueren wel bemercken can, die seditien van tghemeene volck, beroerte eñ perturbatie van den ghemeenen staet, ruste eñ welvaren., *Pl. v. Vl.*, 25 sept. 1500. I, 187.

4) *Beweging, aandrift* (der ziel), fr. *mouvement, impulsion* (de l'âme). || Soo ist dat wij,.. naedien wy daeraf behoirlijck zijn gheïnformeert, hebben, met groote eñ rijpe deliberatien van raede, bij onser welwetentheyt, auctoriteyt eñ eyghender beroerten, gheordineert eñ ghestatueert.. *Pl. v. Brab.* 6 nov. 1720. I, 93. Ook BEROEREN.

BEROERTHEIT (Beruertheit), zn. *Aandoening, beweging* (des gemoeds), fr. *commotion*. || Dat si [*nl.* de kloosterlingen] eñ hare nacomelinghe te meer gehouden eñ verbonden zijn onsen Heere God in haren bedingen voir ons te biddene met beruertheiden van herten. MERTENS en TORFS, II, 588, *Oork. v.* 1413.

BEROOFT (Beroeft), verl. dw. van BEROOVEN. *Arm, berooid*, fr. *pauvre, dépourvu de tout*. || O coninc der coninghen, make mi ryck, die beroeft bin. *Hond. merk.* 64.

BERREN eñ HERTVELDERS. *Benamingen van ons onbekende vaartuigen*; men vgl. bij Verdam en bij Gailliard BERSCIP, BERSCEPE, Zij komen voor in den volgenden Franschen tekst: || *Moiennant que V. A. soit servie de commander en Anvers que l'on nous furnisse de batteaux nommés* berren *et* hertvelders, *et que ce soit en toute diligence, pour se saisir du fort de Moernart. Rijksarch. Audience.* Bundel n°. 337. Brief van Kapn Debiche, juli 1596.

BERRIE (Berrye), zn. v. Zooals thans, fr. *civière*. Als kalkmaat (*comme mesure de la chaux*). || De calcmate, daeraf de drie maten honden de berrye, houdt xxiii stoopen en tderde van eenen stoope wouzaets, wynmate. Item, een hondert calx houdt vyftich berryen onder den hoever ingheleyt. Item, een hondert calx Mechels houdt lxviii berryen. De viere calcmate van Antwarpen maken drie maten of eene berrye van Aelst. tGendsche mudde calx maect xxxii vaten coorenmate van Aelst, zyn iiij berryen. *C. v. Aalst*, *Orig.* blz. 408 (1578).

BERRIELEGGERS (Beirieleggers, berryeleggers), zn. mv. *Opkoopers van granen*, fr. *accapareurs de grains*. || Dat gheen beerilecghere en sta met gheenande grane up den Coernaert, hy en sta buten den vremden lieden.. DE PAUW, *Vgb.* 138 (1374). Den ij november [1585] alle den rogghe die binnen Ghendt was wiert aen de berryeleggers vercocht xxxj sc. den sack; peyst wat denselven an de borghers met het meuken moest vercocht worden. *Belg Mus.* VIII, 421. Op den xj juny 1586 was by trompette gheboden, dat alle de cooplieden van korren, berrieleggers, brauwers, backers, binnen den derden daeghe souden overbringhen hoeveel korren dat sy by hadden. Ib. 423. Den xxiij augusty waren de granen an het lichten; soo en hadden de korrevercoopers ofte berrieleggers gheen korren voorghestelt tot ontrent ten xj of xij uren, soodat het dierde xij st. Ib. 425. Soo sy [*nl.* de *comergesellen* of arbeiders] oock niet en sullen vermogen te werckene de gesackte graenen eñ saden die met de marctschepen ofte andersins arriveren sullen, eñ gedestineert zyn aen eenige cooplieden oft beirileggers, ofte dat 'tselve goet sal hebben eenige conditie van coopmanschap, ofte daertoe sal zyn gedestineert. *O. P.-B. autr.*, 9 dec. 1704, a. 7. Eñ soo wanneer die gesackte graenen eñ saeden ter slete van de particuliere menagiers vermetelyck gecommen eñ gedraegen sullen zijn geweest t'hunnen huyse by de voorsz aerbeyders, eñ daernaer niet min vercocht sullen worden aen brauwers, backers, beirielegghers, mouters ofte andere persoonen,.. Ib. a. 11.

BERRIELEGGERSMATE (Beirleggersmate), voor de granen. || Reductie van de tarwemaete gezeyd *beirleggers*, in decalitres, en den decalitre in *beirleggersmaten:* 1=2,572 decal. It. voor de haver: 1=3,648 dec. *Cit.* AUBERT. Zie het voorgaande woord.

BERRIEWECH, zn. fr. *chemin à civière*. || Eenen leewech, daer men een coe met eenen zeele leedt, eenen berryewech, eenen kerckwech eñ eenen borrewech moet wyt zyn vyff voeten. *C. v. Aalst*, X, 7 (1618). Eenen berrywech v voete. Ib. Orig. XXXIII.

BERRINGE. Zie BERNINGE.

BERRINCKHOUT. Zie BERNHOUT.

BERSCHIERE, zn. *Soort van wol*, fr. *sorte de laine*. || Dat men van nu voortan gheen middel, cods, lynse noch kestenene drappieren en zal omme Meenensche fyne witte ofte zadblaeuwe lakenen daeraf te makene, maer zullen van nu voort dezelve lakenen moeten ghemaeckt zyn van goede fyne cods, berschiere, middel marsche, eñ emmers van gheen slichter sorte van wulle dan van fyne jonghe, up de verbuerte eñ confiscatie van dezelve wulle, enz. REMBRY, I, 296. *K. d. Lakeng. te Meenen*, v. 1545, a. 1. Eene aanhaling van den schrijver uit eene Fransche oork. van den keizer [april 1545?] bericht ons nader over deze wolsoort:

|| *L'empereur rappelle*, zegt hij, *qu'en vertu des anciennes keures et statuts: tous ceulx et celles qui se meslent de ladite draperie, sont tenus de faire bons et léaulx draps, de bonne et fine layne d'Engleterre: assavoir, les communs draps de fine layne nommée en thyois* Jonghe Cods, Berschiere *et Moyenne marche* (Middelmarsche), *et de nulle autre sorte de layne de moindre pris*,.. II, 117.

BERT (Beert), zn. o. (mv. *berders*, *berderen*, *beerderen*). 1) *Lat of berd, waarop de leidekkers de leien leggen, schalieberd*, fr. *volige, volice*. || Den aennemer wert gehouden dit voorn. dack te decken met schaillen van groene Martinfos, van de beste, up syn derde, eñ tbeert moet wesen van eecken houte, dick een halven duym; maer tbert omme het decken van de peere, naer den heesch van den werck. REMBRY, II, 329.

2) *Schaal, bakje ter ophaling van aalmoezen*, fr. *sébile à faire la quête*. || Van Linchout, de pape, Jans zoene was van Linchout, zette in de bant en gaf op in erfdomme, met allen rechte, Lambrechte Snagghen, ten drien beerderen behoef in Onser Vrouwen capelle te Dyest, de helecht van den erfsijse, enz. *Schep. te Diest*, 8 mei 1346. Die momboren van den drie berderen des heylich Gheest in Onser Vrouwen capelle te Diest. *Schepbr. v. Diest*, 15 juli 1404.

3) (Bouwkunde). *Schets, ontwerp of patroon*, fr. *épure, esquisse, modèle*. || Item, om berdere, die meester Henric Taam sneet, om te doen houwene daerna de stene dier men orberde int werc, 24 st. VAN EVEN, *Louvain mon.* 64 (2) A°. 1365. Item, N. N., hebben verdinct dloifwerc van beide voyen opte cledinge van den cappen, gescoreert die lysten eñ posten volmaect, nae dbegryp van den berderen hen daeraf gelevert. Ib. 133 (10) *St.-rek.* 1440/41. Naer den berde hen biden [beiden] daeraf ghegeven. *Messager*, 1875, blz. 28 (1444/45).

4) *Bord bevattende de namen van de leden eener maatschappij*, fr. *planche portant les noms des membres d'une société*. || Als de gesellen sullen ontboden worden, soo wie te dier uren niet en is op de camere, oft ten minsten eer hij int bert gelesen oft geroepen wort. *Stat. Handboog te Diest*, a. 25 (1531). Wtgedaen worden wt den berde. a. 39.

5) *Bord, waarop zekere zeer gebruikelijke gerechtsvoorschriften, formulen, enz. geplakt werden, zooals eeden, en, onder anderen ook, een stijl van procedeeren, te Audenaarde*, van 27 sept. 1582, in 76 art. fr. *Planche sur laquelle on collait des règlements, des formules très usuelles, telles que des serments et, entre autres aussi, un style de procédure à Audenarde*, du 27 sept. 1582, *en* 76 art. || Aldus uutgescreven eñ gecopiërt unt een groot berd ligghende in de camere daer men de rolle leest, den ... martij xv^c tneghentich. *C. v. Auden.* 2e deel, blz. 215.

6) *Bord of tafel, waarop een koopman zijne waar uitstalt en verkoopt*, fr. *planche ou table sur laquelle un marchand étale et vend sa marchandise, comptoir*. || Een vrouwe sittende in den winckel oft aent bert van heuren manne, daghelycx vercoopende eñ uytmetende, die en wordt daerdoere nyet geacht oft gehouden voer een coopwyff. *C. v. Antw.* 1545, XI, 82. (Het woord zal wel geene andere beduidenis hebben in de volgende aanhaling:) Dat niemen up sijn bert, up sijn penningvat (?), no voer sinen kelre ne hande staende, no ne doen staen, ydele no vulle cannen, no flasschen, no potte, no omme doe draghen, no ydele no vulle, omme malicie, up de boete van x s. DE PAUW, *Vgb.* 18 (1338). Het w. *uithangbord*, door den uitgever voorgesteld, schijnt ons hier geenszins toepasselijk te wesen.

7) In den lakenhandel. *Waarschijnlijk het plankje waarop het laken gewonden was*, fr. *apparemment la planchette sur laquelle était tourné le drap*. || Men sal geen bert bringen op de halle nadat de clocke gheluudt es, noch afdraghen vor dat de clocke gheluudt es, dats te verstane met lakenen, en waere met scaerlakenen, opt bert verbort. *K. d. lakeng. te Brussel*, v. 1365, a. 6^d. f°. 2 v°. — Zoo heeft het werkwoord BERDEREN wellicht ook geene andere beteekenis dan: *het laken op een plankje winden*, fr. *ainsi le verbe* BERDEREN *n'a probablement pas d'autre signification que: rouler le drap sur une planchette*. || Wie lakene ochte stucke berdert, item cochte, hi hadt laken verboort ocht stucke, eñ die hoechste boete der gulde; waer ment vande in eneghe persse, ochte daert verleet ware, ocht wie dair andere toe dade dan sine, ware op dieselve boete. *K. d. lakeng. te Brussel*, v. 1365, a. 5. Gheen scerre noch bereider en sal gheen lakene van buten Dyest ghemacht perssen noch berderen, op een pene van xx s. Id. *te Diest*, 1333, a. 4.

BERTELOOT, zn. m. *Soort van zeevisch*, fr. *sorte de poisson de mer*. || Alle degonne eenigen visch koopen, sullen deselve moeten laeten vertransporteren thunnen huyse.. binnen deser stede door de vischdraegers, die daerover sullen genieten: van een berteloot 1$^1/_2$ [oord].. van eenen kleenen berteloot, geseyt zooman 1 [oord]. *Regl. Visscherij te Blankenberg*, 10 dec. 1767, a. 86, 106, 118. *Pl. v. Vl.* XI, 1322.

BERUCHT, verl. deelw. van *beroepen* of van *beruchten* (zie VERDAM), veeltijds gepaard met *befaemt*, in dezelfde beteekenis. Berucht sijn van of dat.. *Doorgaan voor, verdacht zijn en in den roep of het gerucht staan van*.., fr. *passer pour, être soupçonné de et désigné par la rumeur publique pour*.. || Men geeft scepenen, als men gaet beginnen hooren, drie vraechbrieven die ghelyc spreken, eñ houden in zoo hiernaer volght: Vraeght wie berucht es van dieften? Wie berucht es van putierscepe? Wie berucht es van der lieden cooren, houdt, visch of ander goet te haelne by daghe of by nachte? *C. v. Aalst*, *Orig*, X, *Oostkeure*, a. 9, 10 (1415). Zo wie berucht es, dat hij eenen anderen brocht heeft van live ter doot. Ib. XLII, 8. — Ook gepaard met *bedragen* en *belasten* [beschuldigen]: || Zo wie berucht eñ bedreghen es van alrehande quaetheden.. Zo wie berucht eñ bedreghen es van tassemente.. Zo wie berucht eñ bedreghen es van der liedier kindere of wyfs tonspoedene, oft wie dat bevonden eñ berucht es dat hy enz. Ib. a. 4, 5, 6. Dat zij noch wij en wisten, noeyt noch en verhoirden dat hij van ennigen quaden feijten berucht off belast was. *Arch. v. Diest*, *Formulair*. 15^e E. *Certif. de viatore boni nominis et fame*. Ofte hy niemant en weet die berucht is van diefte? Ofte hy niemant en weet die berucht is van vrouwecracht ghedaen ofte gheattenteert te hebben? Ofte hy niemant en weet die berucht is van tooverye ofte waersegghen? *C. v. Auden.* 2de deel, *Dócel.* CIX, a. 10, 16, 20 (1626). Sonderlingen soude men aensien syn gerucht eñ fame daer hij in voorleden tyden in berucht eñ befaemt waer geweest. *C. gr. Loon*, VI, 77. Soo wanneer den officier niet anders en heeft, om tot ondersoeck te commen, dan den gemeijnen roep eñ faem, is hij gehouden eerst eñ vooral te vernemen waervan alsulcken roep compt; eñ soo verre hij ondervindt dat die compt van lichte persoonen, dronckaerts, vrouwe, oft van den-

gene die eenigen quaden wille hebben tegens den beruchten, daerop en mach hij tegens den persoon van eeren geen voorder ondersoeck oft vervolch doen. *C. v. Antw. comp.* VII, I, 8. Maer oft van de faeme eñ geruchte bleke, bij wettige getuijgenisse, alsdan soude men daerop voorder ondersoeck mogen doen; eñ indijen daernaer dien beruchten werde beswaert bijt verclaeren van getuijgen,.. Ib. a. 9.

BERUCHTICHT, bn. met dezelfde beteekenis als het voorgaande BERUCHT. || Daeryn sullen onse amptlude voirtvaren, als sy de beruechtichde ghevanghen hebben, van onser heerlijcheijt wegen. Eñ welke tijt die fame van enigen van desen poenten over yemant vertuyght eñ geproefft were voir onse schepenen, dan sullen onse amptlude die befaemde bezueken eñ pijnen,.. om die rechte wairheyt t'ondervinden. PIOT, *Cart.* 7 dec. 1411, a. 1. Dat eenen iegelicken.. ordell eñ vonniss gedaen werde eñ geschiede, dat egheen van hon daer buten gekeert sal worden, wtgescheiden van morde, dieffte, rouff, mortbrant, vredebreker, vrouwencracht eñ gewalt, daerinne sullen onse amptlude vortvaren, als sy die beruchtigde gevangen sullen hebben, van onser heerlicheyt wegen. *O. Liége*, 11 dec. 1500, a. 38. *Hasselt.*

BERUIT, bn. *Ruidig, schurftig*, fr. *galeux.* || Dat niemant en houde beruyde peerden, schapen ofte andere beruide beesten op de straten van Caprycke nochte op gemeene weyden. DE PR. en BR. XIII. *Kaprijk*, Ord. 15 mrt. 1641, a. 22, blz. 70.

BERUSTEN. SCHAYES in zijne *Analectes* (*Acad. d'archéol.* 1854, blz. 328), XXX, *Stichting der Sint-Joris of Nassauer kapel te Brussel*, deelt het volgende uittreksel eener rekening mede: || „Denselven [*nl.* den beeldhouwer Borreman] betailt voer zyne gesellen te drincgelde, soe men vangelycken alsulcken werklieden doet, opdat zy souden hulpen berusten eñ haesten dat die patroonen gemaect worden,.. de somme van X s." SCHAYES is niet getroffen geweest door de strijdige koppeling van *berusten* en *haesten*. Het is klaar, dat er moet gelezen worden: *beneersten ende haesten*. Zie BENEERSTEN.

BES, BIS, vz., hd. woord voorkomend in den Limb. tongval. *Tot*, fr. *jusque.*. || Dat men dan in derre kercken cesseren sal.., al bes derre tijt toe dat die kercke weder geweijdt sal sijn. *C. v. Maastricht*, *Oork. v.* 9 febr. 1379, blz. 499.

BESADEN, bw. *Bezaaien*, fr. *ensemencer.* || Dat de vorn. Claeys en mach up (*sic*) tvoorn. lant niet meer besaden ten ofsceden van sinen pachte dan hy tvint [*l.* tvant] tsinen ancommene. DE PR. en BR. IX. *St.-Martens-Lathem*, 4 (1422). De vorn. pachter moet dit goet laten ten hende van synen pachte besaedt eñ ghewonnen [*nl.* bebouwd] also hijt vant tsinen ancommene, te wetene iiij bundre besaedt met wintercoerne in braken, eñ gemest met zes en dertich voeder mes up dbundre, eñ v bundre besaedt met evenen,.. eñ nemeer besaetheden en mach de pachter up tgoed laten. Ib. *Nazareth*, 4 (1421).

BESAEDDE, zn. v. *Staat van bezaaiing*, fr. *état d'ensemencement*, *semailles.* || Ende [sal de pachter] laten den vorn. goede in hare rechte note, vette eñ besaedde, ghelijc hi se sal vinden... sonder die te moghen veranzaden up sijn iij achterste jaren. DE PR. en BR. IX. *Nazareth*, 20 (15 sept. 1430). Zie BESAETHEIT.

BESAEN, zn. *Bezaanleder*, *bereid schapenleêr*, fr. *basane.* Kil. (App.) Besaen, basaen. || Van elken drien cordewaenschen vellen, die men binnen vercoept of verbesicht, ofte besaen, vijj miten. DE VLAMINCK, *Acc.* 29 (1394). Dat nieman touwen en mach dan cordewaen, besaen eñ vesschen [veerzen?]. *Kb. v. Diest*, B 168. Een fardeel bezaens — vyf eenen halven groote. *Watertol* 1550. Besaen, elck dosyne ij groote. *Zeeuwsche tol* 1623.

BESAEPT, verl. deelw. van een wkw. *Besapen.* Besaepte lakenen. (?) || Brugsche besaepte lakenen zal de scheerer an moghen slaen, maer niet ofdoen eer dat zy bezien zyn van den deken van der ramen eñ van zine vinders. *K. lakeng. Brugge*, *Scherers*, blz. 66, a. 7. Eñ hierby zo es de deken van den ramen met zinen eede sculdich aldusdaneghe besaepte lakenen te commen besiene, zo welken tyden dat zys verzocht zyn; eñ waert alzo dat dusghedane besaepte lakenen vonden worden niet payavel [verkoopbaar?] eñ niet werdich der cueren, dat men van die lakenen ofsniden zoude 't teeken van der stede van Brugghe. Ib. 67.

BESAETHEIT (Besaethede, bezaeythede), zn. v. *Het gezuaide zaad, niet alleen van het koren* (fr. *emblavure*) *maar van allerhande veldvruchten*, fr. *les semailles.* De Bo: Besaaidte, bezaaite. (*Cost.* Bezaaidheid), Bezaaisel, *het bezaaide land*, *het zaad of graan dat in den akker gezaaid is*, *hetzij het nog in de aarde verborgen ligt*, *of reeds boven den grond uitstaat en groeit.* || Eñ also vele plecken van besaethede als de pachtere up dit goed vant tsijnen ancommene, so moet hire up laten tsinen afscheedene. DE PR. en BR. IX. *Nazareth*, 8. Als een pachtere', afscheedende van den pachte, daerop laet meer bezaethede dan hy ghehouden en es, zal de meestere ofte ancommere mueghen ontstaen midts hem betaelende dricht eñ zaed, zonder meer. *C. v. Kortrijk*, VII, 32. De bezaedthede van coorne es gherekent naer half maerte voor cattheyl. Ib. XVIII, 5. In materie van executie zyn voor meuble eñ cattheylen ghehauden besaethede, huusen,.. *C. v. Auden.* I, VII, 9, en IX, 32. Eñ zal in deselve bloote landen oock begrepen zyn de bezaeythede van stoppelloof eñ van jonge klaver. Ib. 2de *deel. Regl.* 12 aug. 1767, a. 22.

BESAETSELEN, zn. mv. Met dezelfde beteekenis als BESAETHEIT. ||.., die den gronde van den leenen niet sculdich en syn te volghene, metgaders de leeninghen, latinghen, bezaetselen ofte achterstellen van pachten. *C. v. Gent*, *Orig.* LVII, 21 nov. 1407. blz. 579.

BESAKEN, bw. 1) *Ontvreemden*, *onderslaan*, *smokkelen*, fr. *détourner*, *divertir*, *frauder.* Eene zinverwante beteekenis biedt ons het Mndd. Besaken, *leugnen*, *in Abrede stellen.* || Soe wie den here zinen tol eñ der stad hoere assize besaect, zaels ghelden X lb. *Kb. v. Diest*, B 8. Kantteekening in de 16e E.: Van dengheenen die den heere oft der stad zynen tol *ontvremt.*

2) *Iets weigeren*, *onder voorwendsel dat men het niet heeft*, *wat ook op* „loochenen" *neêrkomt*, fr. refuser une chose *sous prétexte qu'on ne l'a pas*, *ce qui revient à* „*nier*". || Soo wie sijn bier besaeckt voor de passantén eñ wechveerdigen volcke, eñ meer dan eéne halve ame biers heeft eñ niet meten en wille om gereet gelt, die sal verbeuren xij st. *C. v. Santhoven*, *K. en br. v.* 1558, a. 10. *Van den backeren.*

BESANT, zn. m. *Huis of vergaderplaats en gerechtshof der* BESANTERS (zie d w.), fr. *maison ou local de réunion et cour de justice* des BESANTERS. (V. *ce mot*). Zie over dit gebouw de *Ypriana* van Vandenpeereboom, I, 214, het hoofdstuk *Le Besant.* || Van eenen blaeuwen lakene, dat ghehangen

was thuundaghe [vermaarde processie te Ypre] voor den Besant, x s. — van ix scilden die voor de prysen ten Besante ghehecht waren, xxiiij s. *Ypriana*, I, 106, *St.-rek. v.* 1419. It. 111, 140, VII, 469. Ol. v. Diximude, I, 4.

BESANTERS, zn. mv. Te Yperen. Verdorven van *Paisanters* (?), ook *Paisiers* genoemd; in Brussel, Loven, Antwerpen, *Peismakers*, in Gent en Brugge *Paisiers*, *Paisierers*, *Vredestichters*, *Vredemakers*. Eene instelling die in de meeste onzer steden bestond, maar die te Yperen eene veel gewichtigere en meer uitgestrekte bevoegdheid schijnt gehad te hebben dan elders. Vandenpeereboom, *Ypriana*, I, vi, 214, beschrijft ze als volgt: „Er bestond te Yperen eene „corporatie" gelast met de orde in de stad en den vrede tusschen de burgers te onderhouden; zij oefende eene zekere rechtsmacht uit, en de sleutels der stadspoorten waren hun ter bewaarnis toevertrouwd. Haar levenslang benoemde hoofdman was ook de hoofdman van den raad of het collegie der xvii; hij bekleedde dus eenen zeer gewichtigen bestuurlijken stand, en oefende te zelfder tijd eene rechterlijke bediening uit. Deze corporatie was zoo oud als — wellicht ouder dan — de gemeente. De *Besanters* waren in het begin, meenen wij, de hoofden van de opperste gilde, welke de geordende gemeente (*communitas ordinata*) bestuurde, de moeder der Ypersche gemeente." Men zie hierover nog bd. IV, 325, 340, 348. Het wondert ons echter de instelling der *Besanters* niet vermeld te zien in de Cost. der stad, of in die der Kastelenij, noch als een bijzonder lichaam, noch ook onder het gebied en de bevoegdheid en de „hoofdleering" van den magistraat. Alleenlijk vinden wij in een Verslag van den heer Gheldolf eene verzameling van keuren of plaatselijke verordeningen van 1385 a 1431, waar, onder anderen, voorkomen de rubrieken: *Assurance eñ gyzelschap*, en *Paysen gemaekt door de Paisanters* (*Comm. d. lois. Proc. verb.* V, 187.) De art. 31 en 32 van de Cost. d. Kastelenij handelen over twist, vechten en *Vrede*, maar de *Besanters* worden er niet in genoemd.

BESCHADEN (Besc—, beschayen), bw. *Beschadigen*, fr. *endommager*. || So wie so voghede sijn van onverjaerden weesen, werden die weesen bescaedt van te hebbene haer rechte ghedeel by faute van hemlieden, so moghen die weesen verhalen hare scade twivout up hare voghede eñ up haer goed; eñ worden die weesen verachtert eñ bescaedt van haren rechte te hebbene,.. *C. v. Gent*, *Gr. charter v.* 1297, a. 108. Omme dieswille dat, in tselve doende, in de zee veel ongeregheltheden ghebueren by den visschers, beschayende d'een den anderen in huere netten, vleten en repen, deselve kervende, afsnidende, inhalende eñ onthaudende,.. *Pl. v. Vl.* 26 juli 1585, *Inl.* I, 348. Dat elk beschaet eñ gheinterresseert,.. zal de voors. beesten, int syne bevonden schade doende ofte ghedaen hebbende, ofte niet,.. zelve moghen schutten eñ apprehenderen. Ib. 11 jan. 1548. I, 687.

BESCHADICHEIT, zn. v. 1) *Schade*, fr. *dommage*. || Hem by executie eñ vercoopinge van sijne goeden bedwingen tot betalinge van de t'achterheydt eñ van d'oncosten, beschadigheyt eñ interest by denselven huerlingh oft besitter daerom geleden. *C. v. Brussel* 1606, a. 96. Christijn: *damni*. Indien hy [*nl.* de huurder] 'tselve dede, eñ den proprietaris daerby beschadight wierde, soo is hy schuldigh deselve beschadigheydt goedt te doen. *C. v. Brussel*, 1606, a. 126. Christijn: *damnum*. Dat oock niemandt en vermach eenen gemeijnen muer alsoo gebruijcken dat denselven daerdeure eenigen merckelijcken hinder oft beschadicheijt is lijdende. *C. v. den Kiel*, x, 6. Dat door sijne negligentie sijne beesten quamen te gheraecken op de weijde oft besaeijt landt van sijnen ghebuere, is deselve ghehouden de beschadigheijt goet te doen. *C. v. Deurne*, 1612, a. 67. It. 69. Als de beschadicheijt is toegecomen door gebreck eñ schult van den schipper oft van sijne schiplieden. *C. v. Antw. comp.*, IV, viii, 15.

2) *Nadeel*, *verlies*, fr. *préjudice*, *perte*. || Moet hem de calengieringhe volghen, ghelijck oock doet van imaginarie beschadigheijt,.. tensij dat de verpande oft veronderpande goeden des calengierders daeraf eñ van de servitute eñ beschadigheijt behoorelijck.. ontlast waren. *C. v. Herentals*, vi, 7. Diewelcke [*nl.* calengieringhe] is drijderhande: oft.., oft van beschaedicheijt van grondts- oft servitutsweghen. *C. v. Gheel*, xiv, 2.

BESCHAETHEIT (Beschaethede), zn. v. *Nadeel*, *verlies*, fr. *préjudice*, *perte*. || In der stadt oft vriheyt van Antwerpen en mach nyemant eenige huysen oft hoven, lant oft sant calengieren [naasten] dan alleene van beschaetheyt, die men ter saken van gemeynen grontchynsen soude moegen lyden. *C. v. Antw.* 1545, vii, 2. Beschaedtheyt van quytbaren chynsen oft renten en gheeft egheen recht van calengieringen. Ib. a 17. It. 35. Calengieringhe van beschaetheijt van gronts- oft servituijtsweghen. *C. v. Herentals*, vi, 7. Eñ is den landtheere toesprekelick om de beschaethede van de rentiers ofte crediteurs, toecommende by sulcke verswymthede. *C. v. Gent*, vi, 18. Omme de ghemeene opsetene eñ onderzaeten ten platten lande woonende, te behoedene eñ bewaeren van alle secrete beroovinghen, dieveryen en beschaetheden. *C. v. Dender m.*, i, 25. Zie beschadicheit.

BESCHAMEN. Zie beschampen.

BESCHAMPEN (Bescempen, bescympen, beschamen?), bw. *Verrassen*, *onverhoeds overvallen*, *den tijd niet laten om*.., fr. *prendre à l'improviste*, *au dépourvu*, *ne pas laisser le temps de*.. || Absentheren hem partien, eñ sy voor scepenen niet en commen tharen ontbiedene, zo trect de meyere met scepenen ten huse daer partien woenen; of scepenen moghent doen zonder den meyere, eñ daer tversoec ghedaen, vint men partien niet, zo beveelt men thueren huse haerlieder bliven [*nl.* vrede] over te brenghen, oft dat zy commen in smeyers, up zulcke pugnitie eñ amende als er toe staet. Eñ dit doet men up dese mate, omme dat de poortere niet bescempt en soude wesen haestelic, hy en zoude tameliken dach hebben zijn bliven over te bringhene. *C. v. Aalst*, *Orig.* xlii, 2. Die manscip gedaen heeft es sculdich de grootte van sinen leene up te bringhene, in des heeren boec van sijnen mannen, binnen den xl daghe, up x lb. gr. Ende die verste heeft hi, omme daerbinnen wel te voersiene de grootte van sinen leene, dat hi niet beschamt [*var. bescempt* bij Gilliodts, a. 5; *bescympt* by Boxhoren] en si [*nl. dat hij*, *bij tijdsgebrek en overhaasting zich niet vergisse*] minder over te bringhene dan het es, want daeran soude hi oock verbueren x lb. gr. *Leenr. v.* 1528, a ij v°.

BESCHATTEN (Bescatten), bw. *Schatten*, *begrooten*, fr. *évaluer*. || Diergelycke verbintenissen en connen niet bescat worden, omdat het onseker is eñ niet geweten en can worden wat aenspraecken den voornoemden Van den Berghe misschien binnen 10 ofte meer jaeren gedaen sullen worden, eñ wat

daersen saude connen dependeren. VAN DE VELDE, *Annot.* 162.

BESCHEEPDACH, BESCHIPDACH, zn. m. *Inschepingsdag*, fr. *jour d'embarquement*. || Voort sal een ieder, hem begevende om voor stierman te vaeren, daeof tydelyck, dat is ten minsten veerthien daegen voor den beschipdag, inkennen moeten doen aen den deken eñ Eed. *Pl. v. Vl. Regl.* 10 dec. 1767, a. 21. XI, 1322. Den stierman sal op den volgenden besceepdag aennemen eenen jongen geseyt laever. Ib. a. 59, en 74. Zie BESCHEPEN.

BESCHEIDEN (Bescheeden, besceeden, besceden), bw. 1) *Vervatten*, *uitdrukken*, fr. *contenir*, *exprimer*. || Eñ is dat sake, dat [de scepenen van] eenighe vonnessen van articulen, die in dese chore niet en [zijn bescheeden [Lat tekst: *non continentur*], [*hesitaverint*] sii sullen nemen verste tote dien tiden dat sii wel siin bereiden [*l.* beraden]. *K. v. ter Piete v.* 1265, a. 64. Alle articulen die besceeden syn in desen sal men houden na dat sy versceeden syn. Ib. a. 68. Lat. tekst: *expressi*. Eñ van allen anderen articulen, die in desen brief of in dese chore niet besceden en sijn. Ib. a. 69. Lat. *qui in hac carta non continentur*.

2) *Beslissen*, *beslechten*, *scheidsrechterlijke uitspraak doen*, *bescheid geven over een geschil*, fr. *décider*, *vider un différend par arbitrage*. || Eñ dit was besegelt eñ besceden int jaer van den carnatiene m. cc. eñ tuende vichtich. 25 febr. 1252. Daeromme so hebwi ighewelos recht van ons besocht eñ doen besoeken arenstlake ane de man eñ ane de scepenen van den voregheseiden dorpe van Puderse [*nl.* Puers], die altoes tuist eñ tuivelnisse tuschen ons eñ onse vordere hebben beseseden eñ altoes sculdich sijn te besceedene. Eñ [wi] deden die voreghenoemde man eñ scepenen van den voregheseiden dorpe van Puderse vore ons coemen, eñ manden se [*l.* maenden se], de man op huere hulde, ente scepenen op haren eet, dat si ons verclaren eñ besceeden souden... welc ighewelos recht eñ harebrenghen ware,.. want also alse sijt ons daer besceden souden, so soude wijt eñ onse nacomelinghe ewelike houden... Dat, want alle die poente, die hierboven sijn bescreven, beseiden waren met witte eñ met vonnissen der mannen enter [ende der] scepenen van den voreghenoemde dorpe van Puderse,... dewelke man eñ scepenen hebben altoes tuist eñ tuivelnesse besceeden die hebben gheweest tuschen den hiere enten [ende den] voecht van Puderse, eñ altoes alrehande tuist sijn sculdech te bescheedene. 19 juni 1295. Ombe alrehande tuiste eñ ombe alrehande donkernessen te verclaerne eñ te bescedene alse van onsen ghemeinen heerscapen van Grimberghen. 24 juni 1297.

3) *Bepalen met vonnis*, *vaststellen*, fr. *statuer par sentence*. || Eñ na den bedraghe van der wareide vorseit, worden schepenen vorseit wettelike ghemaent, van aren [hunnen] wetteliken maenre, omme die boeten te beschedene na den bedraghe dat die verseide wareide bedraghen hadde. 24 jan. 1287.

4) *Vonnissen*, *de rechtszaken beslissen*, fr. *juger*, *vider les procès*. || Dat de xii scepenen van der stad in de Bamisjaermarct opter schepenen huys saten viij daghe lane, elcs daeghs iiij scepenen tsamen, omme de geede cooplieden, die geschil hadden, te besceedene eñ recht te doen geschiene. MERTENS en TORFS, II, 541. *St.-rek. v.* 1404.

5) *Bepalen*, *vaststellen*, *bedingen*, fr. *fixer*, *statuer*, *stipuler*. || Dat eenen huerlinck t'ghene dat hy ghehuert heeft eenen anderen van ghelijcke conditie mach verhueren eñ overgheven, sonder consent van denghenen die het hem verhuert heeft, soo verre die proprietaris die huere niet en wil overnemen; ten waere anders in de huere bescheiden. *C. v. 's Bosch*, XIV, 2.

6) In den diplomatischen stijl eene gebruikelijke overtollige bewoording. *Vergunnen*, *verleenen*, fr. *accorder*, *concéder*. || Om.. te wilkoren eñ te verleenen,.. yegelic van ons, sijnen goeden luden, ingeseten eñ onser gemeynre stat van Triecht,.. hon verclairt, bescheiden, geordineert, gewilcort eñ verleent hebben, eñ mit diesen onsen verclernissen ordinieren, verclaren, bescheiden, wilkoren, eñ verleenen.., alsulke eñ yegelike vrijheiden.., als hierna bescreven. *C. v. Maastricht*, *Oork. v.* 1409, *Inl.*

7) *Verklaren*, *uitleggen*, fr. *expliquer*. || De minsche sprac: Och, herte lief! mi wondert boven alle wondere, dat mi myn herte niet en split van overvloedegher vrouden. Och, herte lief, dorstic u vragen eñ woutstu mi besceden wat dat dit ware dat ic sach, want ic en cander af ghedincken noch ghescriven. *Aller Kerstb.* 68.

BESCHEIDEN, bn. 1) *Afgescheiden*, fr. *séparé*. || Welc goet ghelegen es, gheput eñ ghepaelt, eñ van anderen goede besceeden, in die parochie van Wilsele. 24 dec. 1298. Up twee hofsteden.. Eñ dese selve twee besceedene hofsteden ewelike tallen daghen. *Juni* 1395.

2) *Verstandig*, *wijs*, *voorzichtig*, fr. *intelligent*, *sage*, *prudent*. || Met rade van besceedenen lieden. Namender over [*nl.* over 't geschil] wise lude, edele eñ besceedenne, onser beider vrinde, dat es: haren Rasen van Gavere, den hiere van Lidekerke eñ van Breda, haren Gherarde van A. enz. 19 juni 1295. En besceden man, her Heinric van Lovene, persoen [*nl.* pastor] van Dyst. *Schep. v. Diest*, 8 jan. 1333. Eñ desgelijxs, die ledige liede [*nl.* geen ambacht of neringdoende, welgestelde burgers] alle jare, opten vors. dach,.. te samen vergadert, acht bescheiden mannen onder hem,.. sculdich suelen sijn te noemen eñ te kijsen. PIOT, *Cart. St-Trond*, 18 nov. 1404, a. 1. (Deze „persoen" wordt nog „en besceden" man genoemd in eene oork. v. 15 nov. 1351, en „en besceyden" man in eene v. 6 sept. 1406, en meer andere).

BESCHEIDENLIJCK (Besceedelike, bescheidelic, bescheydelyc, bescheedelijck), bijw. 1) *Afzonderlijk*, fr. *séparément*, *à part l'un de l'autre*. || Seght de betreckere, dat hy oircontscepe daraf heeft, die zal hy moeten bringhen ten tide dat hem van scepenen ghezet zal zyn. Eñ moeten die oirconden besceedelike eñ openbaerlike van scepenen werden ghehoert. *K. v. Saffelare v.* 1264, a. 36. De Lat. tekst zegt: *si vero testes se habere dixerit*, *producat eos tempore statuto a scabinis*, *et tunc publice et divisim audientur ab eisdem*

2) *Redelijk*, *billijk*, fr. *raisonnablement*, *équitablement*. || Dat wy.. elken mensche, die tonrecht geschedicht sal vonden werden,.. van synre schaden moghelic eñ bescheidelic doen te richten [verrichten, vergoeden]. PIOT, *Enquête* 1389. De Fr. tekst heeft slechts *raisonnablement* voor de twee bijw.

3) *Nauwkeurig*, fr. *exactement*. || Dat, so wat sy.. selen hoeren eñ vertasten, selen ghetruwelic eñ bescheidelic doen setten in ghescrifte. *Ibid.* De Fr. tekst heeft *loyaulment et parfaitement*.

4) *Genoegzaam*, fr. *suffisamment*. || Want de ix gesellen voirseide, by den scepenen eñ rentmeesteren aldaer besceydelyc van allen saken,.. voer-

sien sien [zijn], soe es de meyninghe dat de stad van allen anderen lasten van den voirs. ghesellen,.. quyt syn sal eñ onghehouden. WAUTERS, *Sermens, Regl. v.* 1412, a. 25, blz. 12.

5) *Blijkbaar*, fr. *manifestement.* || Als d'aenleggere ten bestemden daege van sijne aenspraecke oft heijsch gereet is, eñ dat de verweerdere bescheedelijck gedaecht is op schult daertoe hantvullinge oft namptisatie staet,.. *C. v. Antw. comp.* V, x, 10.

BESCHEIDENISSE (Bescedenisse), zn. v. *Beslissing, uitspraak*, fr. *décision, arbitrage.* || Waer dat zake, dat namals tuschen ons eñ onse nacomelinghe eenegherhande tuist ofte tuivelnisse van ighewelcs rechte gheviele, dies blive wi eñ zuelens altoes bliven op kennisse, verclaernisse eñ bescedenisse van den mannen eñ van den scepenen van Puderse, eñ ghelijc dat sijt ons zuelen besceeden op haren eet eñ op hare wareit. 19 juni 1295. Zie BESCHEIDEN.

BESCHEIDICH. bn. 1) *Verstandig, wijs, voorzigtig*, fr. *intelligent, sage, prudent.* || Dat van desen daghe voirtmeer die scepenen van Bruessel, ten tijde sijnde, nemmermeer namaels staen en selen, als scepenen, over eneghe geloften eñ vorwaerden, die eneghe jonghe liede, onder achtentwintich jaer oud, die aldus te goede eñ te rijcheden comen sijn, doen souden willen, daermet zi haren goede gelosen [verliezen], becommeren oft minderen mochten, het en ware dat dairbi eñ ane met hen quamen twee van haers vaders ziden, twee van harer moeder ziden, haer naeste maghe, van den bescheidichsten eñ gestentichsten die zi hebben. *Belg. Mus.* X, 109, *Stat. Brussel v.* 1383.

2) *Nauwkeurig*, fr. *exact.* Tot welcken hende zal de voorn. ghecommitteerde maecken eñ houden claere eñ bescheedighe registers van alle de huusen, muelens, landen eñ andere onruerende goeden. *C. v. Brugge*, II, 429 (21 nov. 1579).

3) *Oordeel*, fr. *jugement.* || Om, dat allet gesien, deselve partyen te appointeren nae recht, opdat dat doenlyc is, oft anderssints, alsoe dat in goeder redenen eñ bescheyde behoiren sal. V. D. TAV. 6. 353 v°.

4) *Rede, redelijkheid*, fr. *raison, ce qui est raisonnable.* || Dat onse onderseten eñ lude,.. cranckelic van onsen richteren, rentmeesteren oft anderen onsen ambachteren, groten, cleinen, geregeert eñ ghehandelt sijn buten recht, vonnisse eñ bescheit. PIOT, *Enquête v.* 1389. De Fr. tekst heeft: *hors de droit, de loy et de raison.* **Hem te bescheide keeren.** *Zich schikken naar, gehoor geven aan de redelijkheid*, fr. *se conformer à ce qui est raisonnable, se rendre à la raison* (?). || Gevielt, dat die stat van Loven hen niet te besceede keeren en wouden (*sic*), maer bliven op haer ordinancie.., dat die goede stede voirs. des bliven wouden by onsen lieven here eñ vrouwe voirs. SCHAYES, *Analectes* (14e E.), *Acad. d'archéol.* 1856, blz. 172.

5) *Recht*, verbonden met het gelijkbeteekenende recht. **Recht eñ bescheit**, fr. *droit et justice.* || So wat vremde manne dee compt in die stat, eñ dee vremde manne hebbe viandscap mit eynen porter, eñ dee porter come an die meistere eñ gesworen, eñ versueke an hon dat sij den vremden manne die stat verbieden, so..; mar ist dat der vremde man buidt [biedt] eñ antwerdt den meisteren eñ gesworen of governeren, eñ wilt derre saken te bescheide comen voer die meistere, gesworen eñ raet, eñ versiekert do recht eñ bescheit te gheven eñ te nemen. *C. v. Maastricht, Stat. v.* 1380, a. 83. Of enige onse of onser stat van Tricht viande, ons, derselver onser stat, hoeren borgeren of ingeseten scade of crot deden, eñ onse stat denselven vianden oirbodich weer der aenspraken, dairom si onse eñ hoer viande worden weren, rechts eñ besceits te bliven aen ons eñ onsen raet. Ib., *Oork. v.* 23 oct. 1413, a. 34. Ook verbonden met rede. || Eñ alle saken wel gesien eñ geweegen, selen deselve onse cancellier eñ raidtsluyden, sonder die saken in ennigen langen vertrecke te houden, doen setten in een gescrifte tgeen dat van redenen eñ bescheitswegen daerinne sal behoiren gedaen te worden. V. D. TAV. 206. Zie Verdam BESCEIT 11).

6) *Schikking, bijlegging*, fr. *arrangement, conciliation.* || Maer ter derder poosen laet ment gaen [*sl.* tcampspel] alsoet mach, het en ware de princhе selve mach eerlicke, alst hem ghelieft, doen houden point eñ besien of hijt met beteren bescheede accorderen mochte. *Leenr, v.* 1528, C iij v°.

7) **Int bescheit gaen.** *Optreden als bemiddelaar*, fr. *se rendre médiateur.* || Diegeene, die in den gevechte tusschen beyde eñ int bescheit gaen, om den twist eñ tgevechte te beletten. V. D. TAV. 148 v°.

8) *Verklaring*, fr. *explication.* || Van desen interdicte *uti possidetis* oft *possessorii retinendi*, dwelc oic geheeten wort „een complainte in cas van nyeuwicheyd", suldij een forme vinden int xvje capitule hier voire eñ oic veele andere bescheyts dairaf int xvije cap. V. D. TAV. 100 v°.

9) Eenigszins duister is het woord in de volgende aanhaling: || Dat oic onsen.. onderseten eñ goiden luden, die gherne mit rasten eñ mit vreden leven souden eñ hen niet [*l.* met] bescheide generen.. PIOT, *Enquête v.* 1389. De Fr. tekst heeft: *qui volentiers viveroient en paix et tranquillité en faisant leurs sevanches.* Verder leest men: „in rasten, in vreden eñ in neringhen", waarvoor in het Fr. gezegd wordt: *en paix, tranquillité et sevance* [hdd. *chevance*, goederen]. Zoodat „met bescheide" in nauwe betrekking zou staan met „in neringhen", „met handel, met hunne belangen".

BESCHEMPEN. Zie BESCHAMPEN.

BESCHEPEN, bw. 1) *Inschepen, scheven, laden*, fr. *embarquer, charger.* || Sulckdaenige nieuwe reeders sullen vermogen,.. met prima september te bescepen eenen laever, omme hunne noodige reedinge eñ gereetschap bequaem te maecken, sonder eenige andere persoonen te mogen beschepen. *Pl. v. Vl. Regl.* 10 dec. 1767 op de Visscherij, a. 26. XI, 1326. Item, keersen, kriecken, appelen, peeren eñ diergelijcke fruyte betalen, van den ponde gro. Vls., ij gro. Vls., eñ van geleede vj gro. Vls., wat beneden de drye lb. gro. Vls. bescept is; mair wat dair meer dan iij pont gro. Vls. beschept is, betailt van elcken lb. gro. Vls. v ingelschen Vls., eñ tgeleyde nae dwater dat opcompt. *Watertol* 1550.

2) *In dienst nemen voor de visscherij*, fr. *enrôler, engager pour la pêche.* || Sonder dat het hem sal geoorloft wesen te beschepen ofte verbinden vóór den eersten mey van elcken jaere degonne vaeren op andere visscherschuyten. *Regl. voor de visscherij*, 31 mrt. 1770, a. 1. *Pl. v. Vl.* XI, 1298. De Fr. tekst heeft *d'engager et enrôler*. Den stuerman, vischersmaets eñ jongers maeckende de equipagie van ieder visscherschuyte,.. voor den termijn van een jaer bescheept synde,.. Ib. a. 2. Fr. *ainsi engagés.* — Hem beschepen. *Dienst nemen*, fr. *s'enrôler, s'engager.* || Ten waere den stuurman ofte reeder der schuyte, op dewelcke sy hun souden

willen beschepen, sigh verbonde deselve schult te betaelen. Ib. a. 6.

BESCHEPING, zn. v. *Dienstneming voor de visscherij*, fr. *enrôlement*. || De beschepinge eñ verbindinge der equipagien van de visscherschuyten sal moeten geschieden met den eersten der maend mey, voor den termyn van een jaer. Ib. a. 1. De Fr. tekst heeft *l'enrôlement et l'engagement*. De stuurmans eñ die van hunne equipagien, niettegenstaende sy den termyn hunder beschepinge sullen geëyndigt hebben, en sullen de schuyte niet mogen verlaeten. Ib. a. 6. Geduerende den termijn der beschepinge. a. 9.

BESCHERMENIS (Bescermenesse, —isse, beschermenisse), zn. v. 1) *Bescherming*, *hoede*, fr. *protection*, *garde*. || Kindere ooc sullen sijn onder svaders ofte smoeders bescermenesse eñ houdenesse als si zijn onverjaert. *K. v. der Ouderborch v.* 1268. DE PR. en BR. IV. *Desteldonk*, blz. 12. Omme dat wi ons ghetrouwelike hebben ghehouden eñ houden an den grave van Vlaenderen, eñ bescermenesse hebben ghesocht an hem alse an onsen overhere. 1 aug. 1290.

2) *Verdediging*, fr. *défense*. || Het is georloft den zoone, ter beschermenissen van zynen vader ofte oude vader, eenen anderen te dooden. V. D. TAV. 57. Wittige bescermenisse eñ bescuddinge van zijnen live oft zijnder kynderen, oft ouders, oft zijns goets. Ib. 63 v⁰. Tot beschermenisse van haerlieder poorters eñ van haerlieder meuble goedinghen. *C. v. Auden*. I, 9.

BESCHERMTE, zn. v. *Bescherming*, fr. *protection*. || Oppe thuus van Crabbendike eñ oppe haer goet binnen den hove, die wi hebben in onse beschermte eñ in onse hoede. *Oork. v.* 1309.

BESCHIEDEN (Beschyeden), ow. *Geschieden*, *gebeuren*, *plaats hebben*, fr. *avoir lieu*, *se faire*. || Hetwellick [proces] geremitteert is, gemerckt daer kentenisse noch ontkentenisse in der saecken bevonden woerden beschyet te syen. *C. gr. Loon*, I, VIII, 60 (1548).

BESCHIETEN, ow. *Opleveren*, *opbrengen*, fr. *produire*, *rendre*, *rapporter*. || Alzo tsaysoen van den ougst van dit selve jaer [1594] seer sobre was, overmidts den continueleu reghen int upwassen van dien, zodat twyntergraen niet en beschoot int dusschen [dorschen]. Daer men placht thebbene drie razieren en half oft vier razieren uut hondert schoven, en hadden niet boven eene raziere ofte zes spindt. PIOT, *Chron.* 782.

BESCHIJNSEL, zn. *Voorwendsel*, *schijn*, fr. *prétexte*. || Denselven scoutiten, scepenen eñ al 't volck van dyen [die], (bij bescijnsel der voerseide ghemeynten, vesticheit eñ statuten by hen gemaect) mesdaen eñ overtreden teghen ons, bij hen oft andere, in 't ghemeyn, quyteren wy eñ quytscelden bermherteljck bij desen teghenwoerdigen scriften. *C. v. Sint-Truiden* § 8. De tekst wordt verstaanbaar door de inlassching van *die*, genoegzaam aangewezen door de Lat. oork. v. 29 dec. 1329, rakende den „Peys van Nuwenhoven": *ab hiis que*.. *forefecerunt et excesserunt*. PIOT, *Cart. St. Trond.*

BESCHIMPEN. Zie BESCHAMPEN.

BESCHIPDACH. Zie BESCHEEPDACH.

BESCHOEIPALEN, zn. mv. *Schutpalen* (?), fr. *chasse-(bâteaux)* (?). || Hare Majesteyt verbied aen eeniegelyk eenige tauwen oft peirlynen vaste te maeken aen de deuren ofte leuningen van het sas, nochte aen eenige beschoeypaelen des bassins, veel min aen de koeyen, fontenellen ofte aqueducquen van het sas; maer men sal gehouden wesen de tauwen vast te maeken aen de meirpalen ten dien eynde rondom den bassin gestelt. *Pl. v. Vl.* 23 jan. 1779, a. 13. XI, 959.

BESCHOONEN (Beschoenen), bw. *Bevoordeelen* (in eene erfenis), fr. *avantager* (dans une succession). || Welc inbrynghen alleenlick ghebuert ten prouffycte van den hoyrs onderlynghe, eñ niet ten prouffycte van den haudere ofte hauderigghe, omme daerby beschoent te moghen zyne. *C. v. Auden.* I. *Cah. prim.* VII, 6. Zie het gebruikelijke VERSCHOONEN.

BESCHOT (Bischot), zn. *Opbrengst* (van de granen), fr. *rendement* (des grains). Kil. Beschot j. geschot. || Het was alsdoen een zeer sober jaerschare van grane, midts de menichvuldighe reghen. Zodat er veel stroo was, maer luttel beschot van grane. PIOT, *Chron.* 653. Nopende twyntergraen, is tot zeer goede perfectie ghecommen eñ wonderlicke goet van bischotte eñ ghewichte. Zie BESCHIETEN. Ook bij DE BO en bij SCHUERMANS.

BESCHOUWEN (Beschauwen, bescauwen), bw. *Zien*, fr. *voir*. || Allen denghenen, die dese letteren sullen beschauwen, saluut eñ reyne in onsen Heere caritate. *K. v. Saffelare v.* 1264. Lat. tekst: *universis inspecturis*. Allen denghonen, die dese letteren sullen bescauwen. *Mei* 1280.

BESCHRANSEN (Bescransen), bw. Ook VERSCHRANSEN. *Versterken*, fr. *fortifier*. || Welck pachtgoet zy rondomme de woonhuusen eñ neerhof verscranst hadden met eerde eñ stroo daerin ghevrocht; van ghelycken de Schaepsbrugghe bedolven eñ bescranst. PIOT, *Chron.* 583. Dewelcke [*sl.* de rebellen], jaer uit jaer in, wel hilden varende tusschen de veertich ofte vyftich schepen van oorloghe, zo om alle ghaeten te bescransen, als om haerlieder visscherie eñ coopvaerderie te convoyeren. Ib. 737.

BESCHREIDEN, bw. *Beschreien*, *beweenen*, fr. *pleurer*, *déplorer*. || *Mulier Sunamitis*. Dese vrouwe sal eerbaerlyck verschiert zyn, eñ sal hebben een doot kint op haeren schoot liggende, dwelck sij bescrijden sal. VAN EVEN, *L'Omgang*, 54 (1594). Zie ook ALLELEENS 1).

BESCHRIJF, zn. o. 1) *Schriftelijke ontbieding* (in bestuurlijke zaken), fr. *ordre écrit de venir* (en affaires administratives). || Dat alle de officieren van het Plat landt ofte subalterne, dewelcke om saken van onsen dienst sullen beschreven worden by deghene die het beschryf toestaet, sullen hebben te compareren ter gesetter plaetse eñ daghe. *Pl. v. Brab.* 16 mrt. 1658. V, 167.

2) In rechten. *Dagvaarding*, fr. *ajournement*. || Sal aen den aenleggere worden geaccordeert het voorder beschryf. — Eñ in cas, by faute als voors. is, het voorder beschryf eñ andere devoiren gedaen zynde, partye gedaegde alsdan soude alnoch willen komen in oppositie,.. dat deselve aen den deffaillant niet en sal worden toegestaen. *C. v. Loven*, *Ord.* 3 juni 1684, a. 9, 10.

BESCHRIJFBAER, bn. *Die ontboden mag worden*, *met de verplichting van te verschijnen*, fr. *qui peut être mandé*, *avec l'obligation de comparaître*. || Alle officieren, wethouderen eñ andere int quartier van Antwerpen geseten, sijn ten dienste, versuecke eñ ordonnantie van de Weth, beschrijfbaer eñ gehouden de beschrijvinge te achtervolgen. *C. v. Antw. comp.* V, V, 5.

BESCHRIJFBRIEF, zn. m. 1) *Bevelschrift om voor de bevoegde overheid te verschijnen*, fr. *ordre de comparaître devant l'autorité compétente*. || Alle poorters, 't sij buijten- oft binnenpoorters, mogen bij borgemeester eñ schepenen beschreven eñ ont-

boden worden. *O. v. Antw. comp.* V, v, 1. Titel *Van beschrijffbrieven.*

2) *Dagvaarding voor het gerecht*, fr. *assignation en justice.* || Bij sooverre dat partije des niettegenstaende niet en comparere binnen denselven tijde, soo verificeert den arrestant sijnen heijsch bij eede eñ bij andere bequaeme documenten; eñ naer dat aen schepenen blijckt van het relaes van de beschrijffbrieven, soo wijsen zij den arrestant sijnen heijsch verreijckt eñ verhaelt op de gearresteerde effecten. *C. v. Diest*, VZ. x, 2 (2).

3) *Aanzeggingsbrieven in geval van beroep*, fr. *lettres d'intimation.* || Soo wanneer d'appellant sijn appel alhier.. compt verheffen, sal schuldich sijn, aleer men hem behoorlijcke bescrijffbrieven verleenen sal,.. te stellen sufficiente cautie eñ borchtochte. *C. v. Santhoven, Stijl*, a. 160. Partije gesuccombeert hebbende,.. is gehouden binnen dertich daegen daernaer, bij eñ met behoorlijcke beschrijffbrieven aen mijne heeren commoingmeesters, schepenen eñ raedt der stede van Mechelen, oft in den leenhove van Brabant, als hen indifferent wettich hooft, deselve te verheffen. *C. v. Deurne v.* 1577, IV, 19. Eñ deselve appellatie gedaen hebbende, is [*sl.* de verliezer in een geding] gehouden binnen andere dertich daegen daernae, bij eñ met behoorelijcke beschrijffbrieven aen mijne Eerw. heeren borgemeesteren, schepenen eñ raede der stadt van Antwerpen, als wettich hooft derselver jurisdictie, deselve te verheffene. *C. v. den Kiel*, II, 18.

4) *Bevelbrief tot eene onderhoorige buitenbank gericht door de Wet eener stad, hetzij om eenen harer poorters, buiten, onder eene beschuldiging van misdaad, aangehouden, uit te leveren, hetzij om, in reëele zaken, allen rechtshandel over hem of zijn goed te staken en teniet te doen en haar vervolg voor de Wet der stad in te stellen*, fr. *ordre envoyé par la Loi d'une ville à un tribunal subordonné du plat pays, soit pour l'extradition d'un de ses bourgeois arrêté du chef d'un méfait, soit pour, en matière réelle, cesser et mettre à néant toute poursuite sur sa personne ou son bien, et intenter ses poursuites devant la justice de la ville.* || Aengaende de questien eñ differenten rakende der drapperyen eñ des dien aencleeft, als van wullen- eñ lynen lakenen, het wercken van dien, enz., hebben de voorsz. dekens eñ Achten van de gulden van de drapperyen, ter ierster instantie, daeraf de kennesse eñ judicature, soo ten respecte van d'ingesetenen der voorsz. stadt als over d'afgesetene 't gheheel plat landt van Brabant door, aldaer te recht betrocken zynde by beschryfbrieven. *C. v. Brussel*, 1606, a. 51. Christyn: *per litteras citatorias.* In materie van appellatie van vonnissen, die gegeven sullen zyn by subalterne rechters buyten de stadt residerende, sullen de dagementen gedaen worden met behoorlijcke beschryfbrieven, gelijck men dat van oudts geploghen heeft, inhoudende enz. *Ib. Stijl*, I, 8. Dagementen, die gebeuren sullen in materie van suppletie, rejectie oft correctie tegen binnen- oft buytenrechteren, sullen insgelycx gedaen worden by beschryfbrieven,.. welcke brieven sullen moeten inhouden 't gebreck daeraf partyen hen beclagen. Ib. a. 11. Zie ook PLACCAERTBRIEVEN. Soo wanneer eenich poortere syne onruerende goeden, tsy leengoeden oft andere, buyten geleghen, doet vuytscryven, eñ partye adverse sustineren wilt de actie te syne *mere reël* [*var.* geheel reël], oft den leen- oft lantrechte, eñ nyet der stadt rechte concernerende, dien nyettegenstaende moet de officier, stadthoudere, scepenen oft mannen van leene, daer de proceduere buyten voere gedaen wordt, terstont, den bescryfbrief ontfanghen hebbende, cesseren voordere oft meerder teghen den voirs. poortere oft op syne goeden te manene, te wysene oft te laten procederen;.. maer nae de vuytscryfbrieve daeraff gesonden, en moeghen egheen officieren voordere opten poortere, syne goeden noch borghen procederen,.. *C. v. Antw.* 1545, IX, 13. *Ib. comp. V, titel* VI, heet men ze VUIJTSCHRIJFFBRIEVEN. Als den officier [*sl.* van buiten de stad] ten tweeden bescryffbrieve niet en obedieert, 't zy int criminel ofte in het civil, nochte in oppositie en compt voor de Weth, zoo wort, up 't verzouck van partie, gheconsenteert den derden brief. *C. v. Aalst*, IV, 19. Zie ook ONTSLACHBRIEVEN en (BRIEVEN VAN) HOFSLUITING.

BESCHRIJVEN, bw. 1) *Schrijven, in geschrift stellen; uitdrukken*, fr. *écrire, mettre par écrit; énoncer.* || Dese vorewarden waren bescreven dies wenesdaghes na sainte Mathisdach, MCCLIX, 26 febr. 1259. (*Bescreven* afwisselend met *ghescreven.*) In alzelker manieren alst hierboven es bescreven.. Alle die poente die hierboven syn bescreven.. Also alst hierboven es ghescreven. 19 juni 1295. Dese pointe te houdene eñ dese ordinance vaste eñ ghestadech emmermeer, die hierna bescreven sijn. 24 juni 1297. Dit voergheseide verbont end alle die voerwoerden die hier bescreven staen.. Die gheloeften eñ die voerwoerden die hiervoer ghescreven staen. 25 oct. 1298. Omme dat alle dese voerwaerden, die hiirboven staen bescreven, vaste selen bliven eñ ghestaede. *K. v. Thienen v.* 1303. Dat comen siin vore ons scepenen van Brusel, die hirna bescreven siin. 19 mrt 1305. Want die schepenen van Sentruden van outs ghewoenlyc syn gheweest.. ghetuyghen te horene op sake die vore hen ghinghen, sonder die ghetughenisse te doen bescriven,.. PIOT, *Cart.* 17 mei 1393, a. 11. Ware oec dat sake, dat eneghe ander saken ghevielen, dair lyf ochte let ane laghe, die hier boven niet bescreven en sijn.. *K. v. Waalhem v.* 1365, a. 55. Enech point dat hier niet bescreven en es. Ib. a. 70.

2) *Opteekenen*, fr. *annoter.* || Dat niemene haring ne doe draghen van waghenen, no versette, no ute scepe doe draghen, hi en si bescreven van den pachters of van haren clerc; soedat de pachters weten moghen wies hi es eñ hoevele dats es. DE PAUW, *Vgb.* 5.

3) *Beschilderen*, fr. *peindre.* || France van der Wichterne, van de camere van de tresorie te bescrivene eñ stoffe dertoe dienende te leveren, besteit in taske by tresoriers, van stoffe eñ van der hand, over al, VIII lb. *Ypriana*, I, 187, *St.-rek. v.* 1410.

4) *Ontbieden, dagvaarden*, fr. *mander, assigner.* || Den voorsz. amptman heeft oock de macht eñ authoriteyt van te beschryven d'officien oft hooftmeyeryen van Merchten,.. eñ andere officieren daeronder resorterende, in saken van extraordinarisse subsidien eñ andere diensten tot behoef van den prince eñ van den ghemeynen lande van Brabant. *C. v. Brussel* 1606, a. 6. Christijn: *authoritatem citandi.* Oft degene, die tot guarand oft indempniteijt geroepen moet worden, waere wonachtich buijten de stadt, soo worden daertoe verleent stadtsbrieven, daerbij hij wort beschreven eñ gesommeert tot 'tselve guarand. *C. v. Antw. comp.* V, x, 29. Soe wanneer die tot guarand is gedaecht oft beschreven voor de litiscontestatie te recht compt, soo mach

hij versuecken copije van den billette van dagementa,.. Ib. a. 30. Den gedaechde oft beschrevene. a. 31.

5) *Een buitenpersoon voor het gerecht in de stad ontbieden*, fr. *assigner une personne du dehors devant la justice de la ville.* Zie BESCHRIJFBRIEF 2). || De voorsz. wethouderen, eñ oock den voorsz. amptman,.. vermogen de voorsz. afgesetene debiteuren oft verobligeerde,.. te beschryven met placaet-brieven; die oock gehouden zyn voor de wethouderen in te comen eñ voor hen te recht te staen. Ib. a. 46. Christijn: *per litteras edictales citare.* De rentier mach oick.. doen bescriven denghenen die de panden bewoont, gehantplicht of gedefructueert heeft... In ghevalle de rentier heeft meer panden dan eenen, daer diverse persoonen hantplichters oft gebruyckers af syn, soe mach hy doen bescriven elcken van dien gebruyckers een voer al. *C. v. Antw.* 1545, VI, 40. De proprietarissen, gebruyckeren oft hantplichteren, alsoe bescreven synde, moet compareeren,.. Ib. a. 41. In gevalle de bescrevene nyet en compareert met den eersten bescryfbrieve, soe wordt hy gecontumaceert.. a. 42. *Id. comp.*, titel V, *passim.*

6) *Bevel aan de officiers eener onderhoorige buitenbank gezonden door de Wet eener stad, om alle vervolg tegen een harer poorters te staken, of het voor het gerecht der stad in te stellen*, fr. *ordre envoyé par la Loi d'une ville aux officiers d'un tribunal subordonné du plat pays, pour cesser toutes poursuites contre un de ses bourgeois, ou les intenter devant la justice de la ville.* Zie BESCHRIJFBRIEF 4), ONTSLACHBRIEF, HOFSLUITING (Brieven van). || Zoo wanneer de voornomde officiers eñ wethouders [*nl.* van buiten] in faulte bliven van de voorn. letteren van hofslutinghe te obedieren, werdaertoe noch twéemael beschreven. *C. v. Auden.* I, I, 13. Een poorter van Audenaerde,.. ghevanghen wesende,.. om crimineele saecken, by eenighe officiers van de casselrye, soo syn schepenen gherecht te beschryven, by letteren van hofslutinghe, de voorn. officiers, ten fyne sy denselven poorter leveren in hañden van den hoochbailliu ofte zynen lieutenant van Audenaerde, met haerlieder tichte.. Ib. a. 14.

7) *Opschrijven, inventaris maken*, fr. *inventorier.* || De lanckstlevende van man eñ wijf, willende blijven besitten eñ gebruijcken de haeffelijcke goeden bij den eersten aflijvighen achterghelaten,.. is schuldigh allen de haeffelijcke goeden in 't sterfhuijs bevonden te doen beschrijven oft inventarieren. *C. v. Lier*, VIII, 45. Heeft de voors. amptman eenen clerck, wiens officie is, van wegen zijns meesters: de goeden van denghenen die, ter manisse des amptmans, ghecondempneert zijn, in presentien van twee schepenen eñ van den amptman, oft van zijnen stadthoudere, te beschrijven. *C. v. Antw.* 1582, III, 11. Nopende d'executien, beschrijvingen eñ afpandingen van de goeden der gecondemneerde. *C. v. Brussel* 1606, a. 93. Christijn vertaalt hier verkeerdelijk *in executionibus, citationibus et venditionibus bonorum condemnati*, ofschoon hij in art. 94 had moeten getroffen wezen door de woorden „naer voorgaende inventarisatie." || Ten ware dat het sterfhuijs bevonden worde insolvent; moghen in sulckene ghevalle alle arresten, besetselen, sommatien, beschrijvinghen eñ executien binnen den voors. tijde [*nl.* van zes weken] eñ naer de doodt van den aflijvighen ghedaen worden. *C. v. Gheel*, III, 5. Indien den verobligeerden pant oft hypoteecque wort geoccupeert oft bewoont by huerlingen, soo vermagh den rentheffer, by gebreke van voldoeninge, desselfs huerlinghs goeden,.. naer voorgaende sommatie doen executeren, afpanden eñ beschrijven tot de concurrentie van 't ghene hy ten achteren is. *C. v. Brussel*, 1606, a. 93. Christijn zegt *adscribere.* De Fr. vertaling heeft, gansch verkeerdelijk: *vendre et annoncer.* Het art. 94 aldaar laat ook de afpanding en de verkooping der tilbare goeden toe „naer voorgaende inventarisatie", *post precedens inventarium.*

BESCHRIJVING, zn. v. 1) *Bestuurlijke uitnoodiging*, fr. *invitation administrative.* || In plaetse van het depecheren van acte van voogdye eñ sommatie tot het overbrengen van staet van goede, zullen de persoenen daertoe gehouden vermaent worden by beschryvinge, gelick oock degene moetende de voogdye aenveerden. *C. v. Aalst*, *Dével.* XCVIII. *Regl.* 31 juli 1752, a. 55. Voor de annotatie ten register van denselven „vermaenbrief", eenen stuyver.

2) *Gerechtelijk bevel*, fr. *réquisition.* || Soo wanneer een poorter ofte poorterse ghevangen is, ofte zynen persoon, oft zyn goedinghen gearresteert, 't zy om civile ofte criminele zaecken, onder wat Weth dat sy,.. zoo vermoghen deselve schepenen,.. te senden haerlieder ontslachbrieven aen de officieren d'arresten ghedaen hebbende,.. eñ zoo zy ter eerster beschrijvinge sulcx niet en doen, sal enz. *C. v. Aalst*, IV, 17. Zie BESCHRIJVEN 6).

BESCHUDBAER. bn. Van goederen. *Vatbaar voor, onderworpen aan naasting*, fr. *susceptible de, sujet à retrait* (des biens). || Goederen daer penningen voor ontbuydelt woerden syn beschudbaer. *C. gr. Loon*, I, VIII, 71 (1549).

BESCHUDDACH, zn. *Dag, waarop eene gerechtelijke handeling niet geldig is*, fr. *jour auquel un acte judiciaire n'est pas valide* (?). || Ten [h]achtingen eñ pandinghen [heeft de schout] van elcken iii st.; het en ware dat eenighe [h]achtinghen eñ pandingen wederquamen ter vierscaren, bi ontkenne van sculde, of bi wetteliken bescuddagen, eñ daer partien omme dinghen. DE PR. en BR. II. *Evergem*, 60.

BESCHUDDE, BESCUT, zn. o. 1) *Tegenwerping, tegenspraak*, fr. *objection, exception.* || Eñ daerin verbinden wy ons, onse hoir eñ naercommers, ofghaende van allen bescudde dat wy derjeghen zouken zouden moghen. *Ypriana*, VII, 471 (1380). Eñ vertijen, van sekeren wetenen, alle eñ ijegelike exceptien, beschudden, vrijheiden, franchisen eñ listen, die ons hirtegen schaden [*l.* stade] muchten doen. PIOT, *Chron.* 18 nov. 1404, *Slot.*

2) *Lijfelijke verdediging*, fr. *défense corporelle, protection.* || Eñ [ware er] enich poerter die nyet te beschudde en quame denghenen die gheslaghen worde.. *C. v. Maastricht*, *Oork. v.* 1372, blz. 439.

3) *Naasting, benadering van een verkocht goed*, fr. *retrait, action de retirer, racheter un bien qui avait été vendu.* || Aengaende van eenen beschudde, is gewesen: also verre Isabeel voerss. ten heyligen sweerdt als van den beschudde van drye boender lants aen Jan Stas, den jongen, dat sy datselve beschudde voer haeren persoen gedaen heefft eñ voer nyemant anders,.. so is Isabeel voers. wel gefundeert in haer possessie te blyven; eñ offt des nyet en geschiet, so sal Loye Bollen mogen coemen aen dat beschudde der drije boender voers. *C. gr. Loon*, I, VIII, 50. Dat den dach van het beschut niet eerder en sal beginnen te loopen als naedat de voorsz. registratie op d'eene eñ d'andere greffie.. sal wesen gedaen. *C. v. Maastricht*, *Reces v.* 1665, IX, 14. Het jaer van beschudde of ver-

naderinge loopt in dese stadt naer dat het transport is gepasseert eñ geregistreert,.. een jaer naer 't voors. transport eñ registratie. Ib. XLI, 1. In't jaer gestatueert tot prescriptie tegens het beschudde en wort niet begrepen den dach dat de registratie van het transport is geschiet, soodat den beschudden-tydt alhier is een jaer eñ eenen dach. a. 8. en *passim* aldaar. Het beschuddejaer. *Het jaar der naasting, na welk de naasting geschied is*, fr. *l'année du retrait, après laquelle le retrait a eu lieu.* || Van pachten in het beschuddejaer vervallen synde, te soecken. *C. gr. Loon*, I, VIII, 41 (1538).

BESCHUDDEN (Bescudden), bw. 1) *Beschutten, beschermen*, fr. *défendre, protégér.* || [Dat wij] hon [*nl.* de burgers van Diest] in allen den voers. dinghen, waer dat zake dat zys noet hadden, ghetruweleec bescudden zoelen. *Charter v. Diest*, 17 juni 1290. Lat. tekst: *defendere.* Nae den geestelycken rechten zoe appelleert men wel *extrajudicialiter*, dats buyten den gerichte,.. om van den Oversten van dreygingen, van injurien eñ anderen belastingen oft vercorttinge extrajudiciael beschudt eñ beschermt te worden. V. D. TAV. 346 v°.

2) *Verweeren, verdedigen, geweld met geweld afslaan*, fr. *défendre, repousser la force par la force.* || Eñ wert zake, dat die gesucht in sinen properen huyse tegen den zuekenden hem beschudde. Lat. tekst: *se defenderit. K. v. Diest* v. 1228, a. 9. Voerders, so eist gheorloeft denghenen die binnen den huuse zyn daer men huussoekinghe doet, of daer de huussoekinghe ghedaen sal worden, tsi bi daghe ofte bi nachte, dat hi hem bescuden (*sic*) mach met alerande (*sic*) wapin, zonder mesdaet. *K. v. Saffelare*, febr. 1264, a. 18. Lat. tekst: *se defendere.* Ist dat, die van des heren wegen sijn, eynghen vremden menschen vangen, eñ dee vremde mensche roepe: „Vrie stat, bescudde mich!" alle die portere eñ porterssen syn sculdich den vremden te bescudden. *C. v. Maastricht, Statuut v.* 1380, a. 123 Dat alle andere burgeren eñ ingeseten van onser stat van Tricht die borgeren, die men also oplopen, oevelen eñ mesdoen woude, selen mogen bescudden eñ beschermen, eñ die vreemde luden halden eñ vanghen. *Oork. v.* 23 oct. 1413, a. 16. Het is claer, dat de leenheer, doende oorloghe den overheer, committeert, als ondersate, *crimen lese majestatis.* Ten ware, dat hijt dede te sinen bescuddene. *Leenr. v. Vl.* 118.

3) In rechte. *Verdedigen*, fr. *défendre* (en justice). || Een man is voogt eñ momboir van sijne huysvrouwe, eñ mach alle goeden, actien eñ schulden haer eenigsints competerende, reël eñ personeel, als voogt eñ momboir versoecken eñ beschudden. *C. v. Loven*, XII, 1. Den man, die negligerende oft niet willende beschudden oft verantwoorden a 5. Dat een man momboir is van sijne huijsvrouwe, vermogende oversulcx alle heure goeden, actien eñ schulden [te] vervolgen, heijsschen eñ beschudden, sonder procuratie oft consent van deselve. *C. v. Santhoven*, 1570, IX, 1. Soo wie, naer der stadtsrechte van Brussel, eenigerhande onberoerlijcke goeden, ter selver stadtsrechte behoorende, behouden, beschudden, oft verantwoorden wilt met prescriptie, die sal moeten allegeren enz. *C. v. Brussel, Stat. v.* 1432, a. 5. Christijn: *detineat, conservet* [niet al te juist] *aut velit protegere via prescriptionis.* — Een ander exempel van verantwoorden in actien reale. Die delayen geleden eñ geëyndt zijnde bij rechte, soe moigdy u bescudden eñ verantwoirden bij uwen gebruycke van langen oft van zekeren langen tijde. V. D. TAV. 354 v°. Naerdien den gevangene bij sijnen advocaet mondelinghe den thoon ofte verlijt heeft wederleght, eñ dat den schouteth die oock mondelinge heeft beschut eñ verantwoort, soo maent den schouteth wederom den borgemeester om recht. *C. v. Antw. comp.* VII, IV, 25. Reprochen eñ salvatien, oft wederlegginge eñ verantwoorden van den thoon. Als partijen den thoon willen wederleggen eñ beschudden, soo en vermogen d'advocaeten in de schriftueren van salvatien oft reprochen niet te stellen eenige feijten, redenen oft middelen raeckende de principaele saecken. Ib. V, XI, 55. Item, en mogen d'advocaeten,.. int wederleggen oft beschudden van den thoon niet extenderen oft verbreijden *generalia juris contra aut pro.* a. 56.

4) Zijn goed. *Verdedigen in rechte, om te voorkomen dat het om de schuld verkocht worde*, fr. *défendre* (son bien) *en justice, pour prévenir qu'il soit vendu pour la dette.* || Ten waere dat den proprietaris van dien noch quame, voor't vuijtgaen van de bernende keerse, deselve goeden beschudden eñ ontsetten. *C. v. den Kiele*, II, 6. Oft iemandt dien besetten pandt alnoch wilde commen beschudden oft verantwoorden. *C. v. Deurne v.* 1612, a. 88. *C. v. Moll*, a. 146. Alle commeren, chijnsen eñ lasten, waermede de betochte goederen voor date van der tochten belast waren, moet de tochtenaer eñ tochtersse betalen; eñ oft deselve goederen, deur fautte van betalinge daervore werden geëvinceert, soo mach die proprietaris deselve beschudden eñ aenveerden, om sijn profijt daerane te doen. *C. v. Santhoven*, 1570, X, 5. Id. *C. v. Antw.* 1545, XIII, 65. VI, 17. Sal voortaen den rentheffer, willende procederen op syn hypothecque tot betaelinge van d'achterstellen van deselve renten, ofte, by faute van dien, tot wysdom in handen, sijnen debiteur competentelyck doen daegen ten beschudde van synen grondt. *O. P.-Br. autr.* 5 juli 1703, a. 211. Denghenen komende ten beschudde oft belet van proceduren hypothecaire, is, eer anderstondt hy in oppositie ontfaen wort, schuldich te namptieren. *C. v. Gent*, VI, 20. Vanden Hane: *de intercessionibus, quas in auctionibus dicimus oppositiones.* Nijemant comende ten beschudde [*nl.* der in beslag genomen goederen], soo wort alsdan aldaer, achtervolgende tvonnisse van mannen van leene, bij behoorlijcke munnisse, gedaen de leveringe van sulcke goeden oft renten. *C. Leenh. v. Mechelen*, a. 9.

5) *Naasten, benaderen, aan zich trekken, inlossen een verkocht goed*, fr. *retraire*; *racheter un bien qui a été vendu.* Zie VERNADEREN. Grimm Beschütten 6) *im deutschen rechte heisst* beschütten *retrahere, die veräusserte sache zurückziehen, den käufer davon abtreiben.* || Hadden vuytlendighe persoonen oock pacht geldende opt goet dat vuytgedemineert [*nl.* uitgewonnen] waer... soe moghen sy beschudden binnen s'jaers als sy te lande comen. *C. gr. Loon*, I, VI, 16. Aen wat goet dat eenige erven beschudden hebben, eñ aen wat goet geen beschudden en is dan tusschen halm eñ heer. Ib. a. 39. Hoe eenich erffman vercochde erffgoederen met naerderschap beschudden sal. a. 40. Yemant die dat goet beschudden wilden, moesten hun naderschap bieden tusschen halm eñ heer. a. 79. Oft die vrinden van die vercoepers konnen oft mogen alsulcke vercochde goederen,.. vernaerderen oft beschudden. Ib. VIII, blz. 261 (1628). Erve dat men beschudden sal eñ om gelt is vercocht, moet men

beschudden goetstyts, binnen s'jaers, voor sint Andriesmisse; soe wint den beschudder den pacht. Ib. VI, 40. Hoe dat men goederen doer eenen bastart vercoept (*sic*), beschudden mach: Goederen, die eenen bastaert vercoept, daerin en valt gheen beschudden, dan tusschen halm eñ heeren (*sic*). Ib. VIII, 9. Soe wanneer eenighe parthijen voer desen leenhoff eñ mancamere van Limborch penningen namptiseren omme daermede te beschudden oft vernaderen eenighe goederen. *C. leenh. v. Limb.*, *Interpr.* a. 24. *C. v. Valkenburg* 1612, a. 8: Vernaderen eñ beschudden.

6) ***Uitwinnen***, fr. ***évincer***. || Si accideret, quod dicta domus evinceretur, quod vulgo dicitur ***bescodden***. FRANQUINET, *St. G. Schep. v. Maastricht*, 1279, blz. 25. Op dese vorwerde ondersproken: wert dat Heinric van Raetshoven niet en betaelde alle jare den heilgen gheest van Dieste een en twintich oude grote, die hi sculdich es van eenre zillen eñ vierentwintich roeden beemts gheleghen boven dese zille [*nl.* welke hij hier verkocht], bi beemt Wouters van den Broeke, daervore dat dese zille mede onderpant es, soe soude Weyn Weyns dieselve zille eñ vierentwintich roeden beemts bescudden eñ behouden met synre zillen voergh., alse sijn proper erve, commerloes, op die eenentwintich oude grote eñ op sheren sijs. *Schep. Land v. Diest*, 15 jan. 1385.

7) ***Beveiligen*** (voor den brand), fr. ***prémunir*** (contre l'incendie). || Elc sal hem pinen sijn huys nernsteleo te bescuddene van den vlieghenden viere. *Kb. v. Ant.* a. 198 [5]), 4 aug. 1391.

8) ***Bevrijden***, ***vrijwaren***, ***wettelijk onttrekken aan zeker rechtsgebied***, ***aan zekere lasten***, fr. ***affranchir***, ***exempter***, ***soustraire légalement à certaine juridiction***, ***à certaines charges***. || Dat die van Oudenaerde nemmermeer vervolch en moghen noch en zullen hebben binnen den lande van Aelst, noch negheen vryheyt, als van eeneghen poorterien, noch poorters binnen den lande van Aelst bescudden, noch van scouden, noch van gheenderander sake, noch inninge van eeneghe gheloove [*l.* ghelove] te doene dat voor de Wet van Audenaerde ghemaect werdt. *C. v. Auden.* 2e d. 16 mei 1355, blz. 87. Eenen man, poorter wesende, beschut zyn wyff van alle zaecken zoo langhe als zy leeft; maer als zy ghestorven is, zoo en kan een poorter van Aelst met zyn poorterie haer goet niet beschudden van hooftstoele, nochte van dienstmanschepen; daeromme wort zy ghemeenelycken medepoorterse alzoo wel als een man. *C. v. Aalst*, IV, 11. Nemaer een poorter van Gheeraertsberghe bevrydt zyn huysvrauwe gheen poorterse sijnde,.. van mortesmainen, besten hoofden eñ andere servituyten. — Eenen man, binnen- oft buytenpoorter van een van de voors. twee steden, in huwelicke zynde eñ kinderen hebbende, beschut deselve met syne poorterye, in wat zaecken dat het zy,.. nemaer het bedde ghescheeden synde, zoo en konnen de kinderen niet bevrydt wesen by haerlieder vader ofte moeder noch levende. Ib. a. 12, 13.

9) ***Onthouden***, ***terughouden***, fr. ***retenir***, ***garder***, ***détenir*** (?). || Wij [wie] bescudt oft verbiet den anderen dat zijn es, zonder gerichte, heijmelick oft openbaer, eñ claechte daeraf ghedaen werde, dij [die] sal gaen te Rutsemedou voer die partije. Eñ zal wedergeven allen scaden die komen zijn ter oerzaken van desen. *K. v. S. Truiden*, a. 58.

BESCHUDDENIS (Bescuddenisse), zn. v. ***Tegenwerping***, ***tegenspraak***, ***verzet***, fr. *objection*, *opposition*, *exception*. || Allen arghelisten, bescuddenissen eñ andere subtile, lasteghe [listige?] vonden eñ bedrieghenisse, manscap, poertscap, clerckscap, inhibitien, previlegien, exemptien eñ andere hulpen eñ gheweer hierin verteghen eñ gansselijck vutghesloten. *Kerkarch. te Diest*, Kwijtbrief v. 80 peeters d. jufvr. Anna Otten, 1482. Eñ verthien eñ renunchieren daerop alle eñ yeghelycke exceptien eñ bescuddenessen, generael eñ speciael. *Doude Rootb.* f°. 62 v°. 5 mrt. 1537.

BESCHUDDER, zn. m. ***Die het recht van naasting heeft***, ***be—***, ***vernaderaar***, fr. ***retrayant***. || Van beschudden eñ wat een beschudder schuldich is te doen. *C. gr. Loon*, I, VIII, 50 (1518). Wat expurgatie dat coeper eñ vercoeper schuldich syn te doen ten versueck van den beschudder: Coeper eñ vercoeper sal men hoeren, eñ dieghenige die daerby geweest syn, om te weten hoveel penningen ontboerst syn; die wellicke, ter requisitie van den beschudder, schuldich sullen wesen hetselve by eydt te verclaeren. a. 51.

BESCHUDDICHEIT (Bescuddichede), zn. ***Verdediging***, fr. ***défense***. || Dat de vassael, de heer bespronghen zijnde, hem beschuddichede doen moet, waert ooc dat zijn leen niet en stonde ten dienste van sijnen heer te beschuddene. WIELANT, *Leenr. v. Vl.* 118.

BESCHUDDING, zn. v. ***Verdediging***, fr. ***défense***. || Wairt zoe, dat iement ierst opgeloopen eñ geslagen hadde, eñ dairnae vloode, eñ dat ghij hem in de vlucht naeliept eñ quetste, ghij selt weten dat ghij dairaf soudt sculdich zijn gepunieert te wordden, mits dat schijnen soude, dat ghij dat gedaen hadt meer op wrake dan ter bescuddingen eñ beschermingen van u selven. V. D. TAV. 60 v°. Weert oec dat in der bescuddinge voirs. enich onraet geviele, sonder voirraet. *C. v. Maastricht*, *Oork. v.* 23 oct. 1413, a. 16.

BESCHULDENER, zn. ***Plichtige***, fr. ***coupable***. || Wie sich beklaeght van eenighen misdaet hem misdaen te syne, eñ namaels bevonden worde, met goeden getuygenisse, dat hy selfs den aenvenger eñ beschuldener is, sal verbeuren deselve pene soo hy den anderen beklaeght hadde. *O. Liége*, 27 juni 1577, a. 80.

BESCHULDIGEN, bw. 1) ***Met schulden bezwaren of belasten***, fr. ***charger***, ***grever de dettes***. || Want ons onse goede vriende, scepenen, raed eñ andere onse goede liede ghemeinleec van onser stad van Dyest eene summe ghelts gheloeft hebben, tot VIIIc mottoenen toe, omdat wij sere besculdicht waren eñ syn. *Reg. cop. cart.* f° 18 *Oork. v.* 8 jan. 1372. Dat onse voirg. stadt van Dyest te dess tyt zere tachterst is eñ besculdicht, eñ hier naemails syn muchte [*l.* moechte], eñ hon niet wayle behelpen en consten sonder onsen wille, gracie eñ hulpe,.. soe eest dat wij, die altoes meinen eñ begeren onss voirs. stadt te geradene eñ te helpen dat se in goeden poente zy eñ blijven moge sonder achterdeel eñ scade. *Doude Rootb.* f°. 57 v°. *Oork. v.* 22 jan. 1395.

2) Ook wel eens gebruikt voor het ***wraken*** der getuigen, fr. ***récuser***, ***reprocher*** (les témoins). || De getuijgen gehoort,.. sal men openinge eñ vuijtscrift van den thoone versuecken, eñ dach om de persoonen der getuijgen te mogen beschuldigen oft reprocheren. *C. v. Santhoven*, *Stijl*, a. 152. Indien ijemant de persoonen van den getuijgen sal willen beschuldigen, lachteren oft belasten, soo sal hij,.. Ib. a. 154.

BESEFFEN, (deelw. ***beseven***), bw. en wederk. ***Gevoelen***, ***gewaarworden***, ***merken***, fr. ***sentir***, ***aper-***

avoir, *remarquer*. || Omme de reden, dat se befesten [*l.* beseften] eñ bevoelden, dat der stede van Denremonde in toecomenden tijde prejudicieren mochte in den pacht van haren assisen. DE VLAMINCK, *Vgb.* 35 (1423). Beseft hem de vassael bij der sentencien van den mannen gegriveert, hi mach appelleren. *Leenr. v. Vl.* 142. Die van deser onduechdeliker wettelichede gheappelleert hadde, als zoe tzijnre kennesse commen was, als by diere hem beseffende ghequetst eñ ghegreveert. *C. v. Auden.* 2e d. 13 apr. 1448, blz. 331. Mids dat de heesschers.. hemlieden bij den vonnesse beseven hadden grootelijckx bescaet eñ gheïnteresseert, zo hadden zij daerof gheappelleert Ib. 9 mei 1495, blz. 152. Van welken vonnesse hem de vorseide heesschere beseffende ghegreveert, ghetrocken es clachtich an mynen geduchten heere Ib. 25 febr. 1503, blz. 339. Omme dieswille dat die van der Wet van deser stede beseven hebben, dat by den verpachtene van der yssuwe.. de poorterie grootelix vercranct eñ gheindesseert [*l.* gheïnteresseert] word. *C. v. Brugge*, II, blz. 765. *Actum v.* 1503. Indien een wedewe beseft tsterfhuys van hueren man belast mit sculden, sal moghen afgaen van deele eñ tsterfhuys vlieden. *C. v. Yperen*, *Kast.* a. 236 (1535). It. *Belg. Mus.* I, 90.

BESEGELEN (Limb. BESIGELEN), bw. 1) Zooals thans. *Van een zegel voorzien*, *een zegel aanhangen*. fr. *sceller*, *apprendre un sceau à*. || In orcontscepe van al desen, so heb ict, N. eñ ic N., bi Volcours, meiers, bede, van Sente Baves, ombe dat hi negenen segel heft, dese brieven besegelt met onsen segelen. 25 febr. 1252. Want die late voergh. ghenen ghemeynen zighel en hebben, soe baden sy ons dat wy dit voer hen besighelen wouden. *Schep. Land v. Diest*, 1367.

2) *Lijfrenten op eene stad*, *het gewone redmiddel in de buitengewone geldvorderende omstandigheden*, fr. *rentes viagères sur une ville*, *la ressource ordinaire dans les circonstances qui réclamaient des moyens extraordinaires*. || Dat men vortane nemmermeer lyftocht meer vercoopen en sal op de stat van Lovene, noch de stat meer lasten met ghenen renten op de stat meer te ladene ocht te besegelne, en dat alle deghene die, van jaere te jaere, vortane comen selen in der stat rade, sweeren selen ten heilegen, in haren eet, dat sy nemmermeer binnen haren jare daerover noch daerbi comen en selen, noch haren consent daertoe gheven, dat men eneghe lyftocht ocht jaerrenten vercopen ocht besegelen sal op de stat van Lovene, het en ware met wille eñ consente der goede liede van der stad, van binnen raeds eñ van buten raeds, eñ van den goeden lieden van den ambachten ghemeinlec. *Acad. d'archéol.* 1856. *Analectes*, 14de E. blz. 491.

BESEGELINGE, zn. *Verzegeling*, fr. *apposition du sceau*. || Een leenman en heeft voir zyn besegelingen mair vj gr. Br. v. D. TAV. 208.

BESEGELTE (Bezeghelte), zn. v. *Bezegeling van eene oorkonde*, *en*, *bij uitbreiding*, *de bezegelde oorkonde zelve; overeenkomst*, *verband*, fr. *apposition du sceau sur un document et*, *par extension*, *le document même; convention*, *engagement*. || Dat alle verbinde eñ bezeghelten, die ghemaect zyn in contrarien de prevelegen eñ vryheiden, eist van steiden, castelrien of neringhe, zyt by willen, constrainte of andersins, van al tal zyn quite eñ te nieuten eñ van ghene werde, eñ de bezeghelte overghegeven danen sy quamen eñ te nieuten ghedaen, eñ specialike tverbind eñ bezeghelte dat de goede lieden van der weverien van Ghend up hem zelven ghemaect hebben in contrarye hare ouder kueren eñ vryheiden te nieuten ghedaen zynde, eñ behouden hare oude prevelegen eñ vryheiden. *Ypriana*, VII, 460. *Oork. v.* 1 dec. 1479.

BESEGELTHEIT (Bezegheldhede), zn. v. Hetzelfde als BESEGELTE. || Ten zelven tyden zo was den paix ghemaect tusschen den coninc van Vranckerycke eñ den hertoghe van Bretaigne. Denwelcken ghemaect zynde, zandt de hertoghe van Bretaignen zynen ambassadeur by den hertoghe Kaerle, eñ zandt hem wedere zyne bezegheldhede van der alliancie die zy onderlinghe hadden. PIOT, *Chron.* 237.

BESEGGEN (deelw. *besacht*, Limb.) bw. *Beschuldigen*, fr. *accuser*. || Indien daer eenigh borger oft ingeseten van onse stadt Hasselt oft van hare vryheyt besacht oft befaemt ware van moort, dootslach, braintsticht, enz. *O. Liége*, 27 juni 1557, a. 4. Beseggen of aenticht doen. *Rekenk. v. Brab.* reg. 132 f°. 28 v°. 15de E. Zie ook Nijhoff *Gedenkw.* I, 245.

BESET (Bezet, beseth), zn. o. 1) *Belegering*, fr. *siége*, *blocus*. || De xxxij gezellen, van ghedraghen thebbene tbeset van der stede op den dach van de processie van den Tune, te ij s. vj d. elken persoon, comt iiij lb. *Ypriana*, V, 150. *St.-rek. v.* 1494.

2) *Beslag*, *beslaglegging*, fr. *saisie*, *mainmise*. Zie ook BESETSEL en BESETTING. || Van besette eñ beleyde. *C. stad Mechelen*, Nannius: *De bonis authoritate judicis possidendis*. Dat alle reële saecken,.. sullen worden vervolght eñ gheïntenteert bij besette. *C. v. Deurne* 1612, a. 75. Welcke wete eñ insinuatie gedaen,.. soo beterden de stadthoudere met twee mannen van leene, ter presentiën van greffier, den gront of pant, eñ doen aldaer, vuijt crachte van voorgaende vonnisse, bij manisse des stadthouders, het ierste beseth. *C. leenh. v. Mechelen*, I, 5. In sulcker vueghen wordt gheprocedeert totten derden eñ vierden beseth van gracien Wel verstaende, dat de voors. betordinghe eñ besetten gedaen worden telcken met versche leenmannen. Ib. a. 6. Soo wie iemandts voorvluchtighen oft aflijvighen goeden, daerop beseth oft beslagh ghedaen is, versteeckt,.. is schuldigh te betaelne de schulden daervoor 'tselve beseth eñ beslagh ghedaen is. *C. v. Herentals*, III, 8. Tot anderstont dat dengonen die cause van den besette hebben sal, betaelt sullen [sal] hebben alle achterstellen daervooren den grond afgewonnen werdt. *C. v. Yperen*, *Kast.* a. 163 (1535).

3) *Verpanding*, *onderpand*, *aanwijzing van een pand*, *verband*, fr. *hypothèque*, *assignation*, *affectation d'un fonds*, ofr. *impignoration*. || Als den rentier ofte schultheesscher met rentebrieven, ofte kennisse met besette, te wette volghen sal ter vierschaere, om betaelinghe te hebben van sijn rente ofte schult,.. *C. stad Yperen*, IV, 31. Die om renten, kennisse met beset ofte pandijnghe ghedaen wordt ten besette, wort by dien gestelt in de actuële possessie van den afghewonnen huyse ofte erve Ib. 33. Alle beset eñ hypotheke, t'zy van renten ofte anderssins, op huysen ofte gronden van erfven.. moet geschieden voor schepenen om den seker te doen affecteren. *C. v. Aalst*, XIII, 6. Wye ghebreck van betaelinghe heeft van renten op hypothecque staende, als up huysen eñ andere onroerelycke goeden gheleghen binnen de twee steden eñ lande van Aelst, moet op deselve hypotecque eñ beset te Wette procederen. Ib. *Stijl*, Alle besetten eñ hypotecquen *C. v. Dendermonde*,

VIIa, 3. Alle dieghene jonghere renten, recht ofte actie op de voors. panden hebbende, dan sijn de rente ofte ander recht des claghers, tzy dat hetselve jongher recht procedeert uyt origineel beseth ofte hypotheke, ofte wel uyt beleydt oft mainmise, moghen.. *C. v. Loven*, IV, 6. Ten tweeden dijnghedaghe, den erfachtighen noch niet comparerende, sal den schultheescher.. ten assignemente eñ besette ghewesen zijn metter roede van justitie. *C. stad Yperen*, IV, 28.

BESETEN, bn. Van eene kwaal. *Aangedaan*, fr. *affecté* (d'un mal). || Want men wel weet, dat alle doode visschen beseten zyn metter gallen, luttel oft veele, soe sal men daernae refuseren alle zeevisch die verdroncken es, want die zee mitter gallen beseten is. *K. v. Brussel v.* 1486, a. 26.

BESETMAN, zn. m. Zie voor de verklaring van dit w. BEDIENLIJCK MAN; zie ook VERDAM. Zie nog BESET LAET en STERFELIJCK LAET *Dienende man*, fr. *homme servant*. || Ombejaerde kinderen, vrouwen eñ kercken oft cloosteren, ontfanghen wordende totte leengoeden hun toegecomen, moeten stellen eenen besetman, die doen den eedt en tghene daervan is dependerende. *C. leenhof v. Mechelen*, *Stijl*, a. 41. Maer de kercken, cloosteren eñ dyergelycke, ontfaende by octroye van den prince weerlycke leenen, moeten, boven den besetman, stellen denselven oft anderen, voor „sterffman." Ib. a. 42. Een besetman mach alsoe wel vonnissen wysen als een erfman, want in hueren eeden geen onderscheyt en is. V. D. TAV. 208. Eñ dat gedaen [*nl.* de afstand des verkoopers], soe verleende eñ goedde onsse stadthoudere van onssen weegen dairinne Hubrecht Van der Straten, als besedt man eñ momboir van den huysarmen, eñ dieselve Hubrecht dede ons hulde eñ eedt van trouwen, eñ allet te doene dat een goet man van leene sinen gerechten heere sculdich is van doene. *Leenhof v. Diest*, 10 juli 1514. — (Onderscheid tusschen den *Besetman* en den *Sterfman* of *Sterfelijcken laet*:) || Tusschen *Besetman* eñ *Sterfman* is eene merckelycke distinctie, alsoo by der aflyvicheydt van den besetman geen recht van hergheweyde en verschynt, eñ de besetmans gemeynelyck maer en worden gestelt om den eedt te doen voor vrouwen, minderjarige oft andere onbequaem wesende om den heere te dienen. *C. leenhof v. Brabant*, a. 43. *Inter clientem fiduciarium qui* Besetman, *et hominem morientem*, *qui* Sterfman *dicitur*, vertaelt Christijn. — Maer by de aflyvigheyt van de sterfmans, die ghemeynelyck gestelt worden, eñ oock moeten worden gestelt, by kloosters, collegien, steden oft doode handen, verschynen de voorsz. rechten van hergeweyde eñ reliefven. Ib. a. 44. (Eensluidend zijn de artt. 4 en 5 van het kap. VI van het leenhof van Mechelen).

BESETSEL, zn. o. *Bepleistering*, *het bestrijken met kalk*, fr. *crépissure*. || Op dese maniere sal men oock meten alle secreetpijpen; eñ die men bevinden sal niet afgewasschen te zijn, sal het besetsel afgetrocken worden. *Plac. v. Brab.* Regl. 16 jan. 1705, I, 17. V, 566. Item, sullen alle plaesteringhen ofte besetselen, van binnen- eñ buytenmueren, van de drye roeden een gemeten worden.. Insgelijcx sullen oock gemeten worden voor leveringhe alle plaesteringhen eñ besetselen van binnen- eñ buytenmueren. Ib. a. 50, 51.

BESETSEL, zn. o. *Beslag*, *beslaglegging*, fr. *saisie*, *mainmise*. Zie ook BESET en BESETTING. || Dat men, in denselven leenhove, om eenich leengoet aldaer vuyt te winnen, tselve leengoet is besettende, eñ daerop, naer voergaende dry wettelycke weten, is volgende dry daegen van rechte eñ vyer besetselen int voirjair. *C. leenh. v. Valkenburg*, *Brief v.* 4 febr. 1612. Van voordaghen, besetselen eñ beslaeghen. Ten voorschreven vierscharen, ten landtghenechte, behooren alle voordaghen, besetselen eñ beslaeghen. *C. v. Herentals*, III, 10. Alle besetselen eñ beslaeghen van personele actien op penninghen iemanden toebehoorende, sijn mobile, Ib. a. 5. Id. *C. v. Antw.* 1545, IV, 5, 6. 1570, IX, 2, X, 1, 2, 5. 1582, XXVIII, 3, 4, XXIX. 2, 3. *C. v. Deurne*, 1612, a. 51, 77, 355, 356.

BESETTEN, bw. *Bepleisteren*, fr. *crépir*, *plâtrer*. || Eene amende van vier guld., waerinne hij vervallen soude sijn, met op den 27en der voors. maent october, beseth oft gepleckt te hebben met leem den want van den stal competerende N. *St.-arch. Diest*, *proces Potbackers* § *Bruyninex*, 1739.

BESETTEN, bw. 1) Eene rent. *Zetten*, *vestigen* (op een erfgoed), fr. *constituer*, *asseoir* (une rente sur un bien fonds). || Die welke vyftien scaelghe [schellingen] soe heeft besettet eñ bewijst up anderhalf ghemet lants. 17 aug. 1290. Dese chens es dien voreghenuemden Coenrade besett eñ bewiset up dat guet, hus eñ hof, alsoe alst beleghen es.. 18 jan. 1293. Eñ besetten Jacoppe Witten, zone, ewelike tallen daghen, up twee hofsteden,... hondert scheleghe Vlaems payements.. *Juni* 1305. Als een grondenare sinen gront eñ leen verbint in schulden of anderen laste, of verset eenen zekeren termijn, eñ ontfaen [*l.* ontfaet] de renten eñ revenuwen, al of zom, al ghereedt, als de grondenare sterft, al waert dat zijn oudtste hoyr geen ander goed van hem en deelde, hi bleve gehouden in de verbondene scult; of, waert verset, alse voors. es, hi moeste den besetten laten ghebruken van sinen besette den termijn gheduerende. *Leenr. v.* 1528, D iij. Eene ertrente van.. besedt eñ veronderpandt opten tol van tsHertogenrode. *St.-arch. Diest*, *Accijsrechten* 9 dec. 1567. Lyfrenten mogen worden beset op have eñ op borge. *C. v. Brussel*, 1606, a. 162. Christijn: *possunt constitui*. Binnen Brussel en worden geen renten gehouden voor reële renten, dan die voor schepenen derselver stadt, oft andersints voor heer eñ hof, behoorlyck gheconstitueert eñ beset zyn op erfgoeden, gronden van erfven oft erffelycke panden. a. 172. Christijn: *debite constituti et hypothecati*. Indient gheviele, dat iemande eenighe schult, rente, schepenkennisse ofte ander verbandt obligatoire, t'zy ghehypothequiert, verzekert eñ bezet up huus ofte landt, eñ niet bezet, vercochte,.. *C. v. Broekburg*, VIII, 10. Renten bezedt ofte onbezedt. Ib. XI, 14. Beset ofte niet beset. a. 16. Die eenen anderen eenige renten vercoopt, de penningen daeraf ontfangende, eñ belooft de rente te besetten eñ te versekeren op sijne goeden,.. *C. v. Lier*, VI, 10. In actien rëele oft hypotecquaire, tot beset eñ constitutien van renten, douarie, het stellen van naerderen pandt, eñ diergelijcke saken, niet deylbaer wesende, vermagh den crediteur elcken van hen [*nl.* der erfgenamen] daervoren *in solidum* aen te spreken eñ t'executeren.. *C. v. Brussel*, 1606, a 111. Christijn: *ad obligationem pignorum et constitutionem redituum*. By obligatien mogen bekentenissen van renten ghedaen worden, te quyten als voren, met gelofte van behoorlyck beset. Ib. 177. *cum promissione congruæ hypothecæ*. — Fonderende de voornomde heesschers dezelve preferentie op: dat haerlieder renten op de ghedecreteerde goederen zouden wesen bezet eñ gheaffecteert voor deghene van den verweerdere. *C. v. Aalst*, *Interpr.* 5 mei

1662, blz. 705, en *passim* aldaar. De renten, t'zy bezedt ofte onbezedt. *C. v. Auden.* VII, 54. Renten, bezette eñ onbezette. Ib. XVI, 11. *C. stad Yperen*, XIII, 1, XIV, 1.

2) Eene som. *In gerechtelijke bewaring geven*, *in bewaarder hand geven*, fr. *consigner* (une somme). || Hoeveel men, naer der appellatien, van besedt gelt schuldich is? Anno 1518, den 20en dach july, soo hebben die schepenen van Vlyermael geleert den schepenen van Gruytroede, dat sy sullen hebben van besedt gelt, naer die appellatie, van yeder parthye achtyen st. Bb. *C. gr. Loon*, I, VIII, *Records*, I, a. 10.

3) *Beslaan*, *in beslag nemen*, fr. *saisir*, *mettre arrêt sur*. || Mare ic, Philips, nocht mijn cnape van minenthalven, en moghen noch man noch scepenen manen, noch imenne hachten, ofte sijn goet besetten. 19 juni 1295. So wie die sculd halen wille van doeder hand, hy moet 't goet besetten metten amman eñ met eenen scepene, als van doeder hand, dit es te verstane, eer dat goet wettelike ghedeelt es. *C. v. Gent*, *Gr. charter v.* 1297, a. 98. Eñ als van den gueden die syn zyn, seyde die amptman: dat die besett eñ beslagen waren van sheeren wegen eñ oic van partyen wegen.. — Dat die guede gerasteert eñ beslagen bliven souden .. *Charterb. v. 's Bosch*, f°. 111. 15e E. Biddende eñ nernstelijc versuekende van rechtswegen aen ons, dat wy.. Also dat wy, tot synen nernstigen versueke, alle de voirscr. leengoeden hebben doen met rechte, also dat behoirt, besetten eñ in rastemente beslaen, eñ dach van rechte doen kundigen N. N. en alle andere die hem daertoe recht vermeten mochten. *Heer v. Rotselaar*, 7 dec. 1447. Alle deghene die binnen vier en twintigh uren besetten eñ beslaen, worden aen de besette goeden, elck naer advenant, bij concurrentien bericht. *C. v. Herentals*, III, 1. Soo wanneer eenich goet binnen iemants huijse oft bewaernisse alhier gearresteert oft beset is, eñ den persoon onder wien 'tvoors. arrest oft besetsele gedaen wordt den last van 't selve te bewaeren aenveert, eñ daerenboven wech laet vueren oft versteken, dat die schuldich is te verantwoorden eñ inne te staen voor de schult daervore 'tselve goet gearresteert eñ beseth is geweest. *C. v. Deurne*, 1570, V, 4. Soo wie eenich beset oft behacht goet aenveert eñ in fraude van den crediteuren versteeckt,.. *C. v. d. Kiele*, VI, 10. Een ijgelijck, die aen persoonen van buijten ijet ten achteren is, eñ alhier goeden vint denselven toebehoorende, mach alsulcke goeden doen arresteren, becommeren oft besetten, eñ daerop ter vierscharen sijn vervolch doen. *C. v. Antw. comp.*, V, IX, 1.

4) *Besturen*, fr. *administrer.* || Dat van nu vort onse stat voers. nae den voers. privilegien gehouden, geregiert eñ besat sal worden. PIOT, *Cart.* 18 nov. 1404, blz. 173.

5) Statuten, keuren. *Verordenen*, *vaststellen*, fr. *statuer*, *ordonner* (des règlements). || Sullen vergaderen,.. eñ ordineren eñ statuten .. te maken, ghelijck dat den meesten ghevolch der borgemeesteren, scepenen eñ raetsluyden, daer teghenwoordich wesende, goet duncken sal, eñ dieselve te veranderen eñ te besetten, eñ die inghesat te modereren. *C. v. St.-Truiden*, § 39.

Wederk. Hem (sich) besetten ten huwelijck. *Trouwen*, fr. *se marier.* || Jan Moes heeft sich totten tweden hauwelyck beset, eñ aldaer twe kinderen verweckt. *C. gr. Loon*, I, VIII, *Records* II, blz. 295 (1636).

BESETTER, zn. m. *Beslaglegger*, fr. *saisissant.* || Ten waere dat.., oft dat hy soe spade quame dat de evincenten de goeden hadden doen vercoopen, eñ dat alle de penningen daeraff by den amptman den deligenten besetters eñ vuytwinders waren gedistribueert. *C. v. Antw.* 1545, IV, 13. Soo verre op des schuldenaers goeden alreede arrest oft besetsel is gedaen, en soude alsulcke handelinge nijet mogen bestaen,.. ten waere tselve gedaen waere om den besetter oft executant daermede te betaelen. *Ib. comp.* IV, XVI, 26. tVoors. eerste beseth eñ de wete alsoo behoorlijck gedaen, eñ het relaes ter eerster rolle gheteeckent zijnde, dat den besetter dan ghehouden is op 't voors. beseth goet te volghen op sijnen eersten dagh van rechte eñ tweede besetsele. *C. v. Deurne*, 1612, a. 81. Wordende tusschen 'tselve ghenecht den besetter 'tvoors. beset goet met rus eñ rijs voor sijn eijgen proper goet gelevert. Ib. a. 84. Item *C. v. Santhoven*, 1664, V, 53. *C. v. Breda*, III, 37.

BESETTING, zn. v. 1) *Beslag*, *beslaglegging*, fr. *saisie, mainmise.* Zie BESET en BESETSEL. || Deghene die teersten begert de besettinghen up 't goet dat vor oghen is, hy es se sculdech voren te hebbene. *C v. Gent*, *Gr. charter v.* 1297, a. 86. *Van vluchtech te makene.* Ter welker besettinghen vorseit si hem beden ghebonden hebben eñ gheobligeert. *Juni* 1305. Dat her Adolf hen gescreven hadde dat die arresteringe off besettinge der gueden soude blyven staen totter compsten toe heeren Adolfs voirs. *Chart. v. 's Bosch*, f°. 111. 15e E. Van ouder tijden is onderhouden, dat soo wie op eenighe goeden voorkomt in besettinghe, eñ die besettinghe voort vervolght, soo recht is, tot volcomen uytwinninghe toe, dat die ghepreferereert wordt andere crediteuren die naer besetten. *C. v. Breda*, III, 33. Tenware binnen denselven tijde het sterfhuijs ware bevonden insolvent, eñ dat d'erfgenamen 'tselve verlieten; in welcken ghevalle den crediteuren gheoorloft is bij arreste eñ besettinghe daerop te procederen. *C. v. Deurne*, 1612, a. 217.

2) *Verpanding*, *verband*, fr. *affectation*, ofr. *impignoration.* Zie BESET [2]) en BESETTEN. || Zo wanneer eeneghe bezettynghe ofte ypotheque daerup [*nl.* op eenig erfgoed] ghedaen wordt, de ghezworen clerc van der vierschare, die zulcke ghifte of bezettynghe passeren zal, ghehouden wort, voor 'tpasseren van denzelven ghiften eñ bezettynghen, hem met den coopere eñ vercoopere, eñ ter presentie van den naestghelande, te vyndene ter plaetse van zulcken gronde eñ parcheele als daerof men ghifte gheven, oft daerup men de bezettynghe passeren wille. *C. v. Brugge*, II, *Orig.* 28 aug. 1526, blz. 303.

BESIBBET, bn. *Vermaagschapt*, fr. *apparenté*, *parent par alliance.* || Denghenen die hemlieden besibbet waren of dienden, die zoude men sparen eñ negheen quaet doen. JAN V. DIXMUDE, 151.

BESICH, imperatiefvorm van het wkw. BESIEN (Limb.). *Bezie*, *zie*, fr. *vois, regarde.* || Die antwerde sprac: Nu, doet op dijn inwindeghe oghen eñ besich waer du best. *Aller Kerstb.* 11.

BESIEGELEN (Beziegelen), Limb. vorm van BESEGELEN, bw. *Zegelen*, *het zegel drukken op*, fr. *sceller*, *appliquer le sceau à.* || Zoe en zullen die meesteren oft gezworen eenen portere, dien zij nijt wel voer alsulcken kennen dat hij zijnen ambacht gehorsam zij, enighe brieven metter stad ziegel beziegelt geven. PIOT, *Cart. K. v.* 1366, a. 50. Eñ hieraff begheerde der rentmeester brieve eñ zieghele van onss bescreven eñ bezieghelt te hebbene. Ib. 16 mei 1454, blz. 312.

BESIECKT, bn. Van een dier. *Aangedaan van*

eene niet zichtbare kwaal, fr. (d'un animal) *affecté d'un mal non apparent*. Kil. *affectus morbo*. || Dese actie [nl. *actio redhibitoria*] wort gegeven den cooper als hem een besiect oft ongans dier, slave oft andere dinc vercocht is, eñ hem een gebreck verzwegen is. v. D. TAV. 281.

2) Van personen. *Melaatsch*, fr. *lépreux*, *ladre*. Besieckte lieden. || Dat engeene besiecte liede voire taverne drincken en selen, noch zitten, noch voire niemens doyre; diet dade waers om sijn overste cleet. *Belg. Mus.* VII, 297. *St.-ord. v. Brussel v.* 1360. Doen men screef mccccxxj, doen bernde men die besiecte lieden in Vrancrike. PIOT, *Chron.* 50. Zie ook BAERTMAKER.

BESIECKTHEIT, zn. v. *Melaatschheid*, fr. *lèpre*. || An Charles de Cambre, gheseit Costere, inghe-borene deser stede, bevanghen met de ziecte van melaetscheyt ofte besiectheyt,.. iiij lb. par. REMBRY, II, 246.

BESIEN, bw. 1) *Onderzoeken*, *nauwkeurig beschouwen*, fr. *examiner*, *inspecter*. || Overmids raed vroder liede, die redeleke besaghen die voreghenomde tollen eñ rechte. *Tol te Diest v.* 1307, *Inl.* Ghegeven meester N., N. en N., 29 in aprille 1423, van dat sy reden tegader te Bergen in Henegouwe, omme die „Sale van Naes [Naast]" daer te besiene eñ daeraf die ordinantie te nemen, om ene Saele te Loven int Hof van Vliederbeke, opte vyschmaert, achter op die Dyle, daernae te maken, tot myns heren van Brabant behoef. VAN EVEN, *Louvain mon.* 129 (2).

2) *Keuren*, *onderzoeken of een gewrocht*, *een dier*, *eene waar*, *een voorwerp*, *deugdelijk en naar den eisch is*, fr. *vérifier*, *examiner si un travail*, *une bête*, *une marchandise*, *un objet sont bons et conformes à ce qui est exigé*. || Soe wie leeder loefde, ocht vercochte, ocht cochte, die waerdeerre en heddent besien,.. *Kb. v. Diest*, B 162. Soe wie dat vuerde ocht droeghe ute der stad, die waerdeerre en heddent besien. Ib. 163. Soe wat scoen dat te Dyest comen van buten, die en zal men loven noch copen noch vercopen, die waerdeerre en hebben se besien. 166. It. 176. Alle vleesch, worste, pensen eñ vesch, dat eens savonts overblijft eñ ter marct oft onder tHuys te cope geweest es, en sal men sanderdaechs niet vercopen mogen, ensij besien van den waerdeerren. 190. Item, zullen de officiers ghehauden zijn,.. de schepen te visiteeren eñ besiene, of die goet zijn, dichte, eñ van anderley [*l.* alderley] schipsgewande tot der reysen dienende, toegherust; of die van competenter grootten zijn, behoorlicken gheladen, verzien van mannen, gheschutte eñ provisie. *Pl. v. Vl.* 19 juni 1551, a. 10. I, 381. Sullen oock besien [*nl.* de officiers] oft die vangenissen goet sijn eñ die ghevanghenen wel bewaert, eñ oft sij hun behoefte hebben van spijse, dranck eñ stroo,.. oft die niet gheïnfecteert oft stinckende en sijn,.. *O. crim. v.* 1570, a. 39. *Pl. v. Brab.* II, 370.

3) *Kijken*, fr. *regarder attentivement*. Spreuk. **Een paard in den mond bezien**, *nl. om zijnen ouderdom te kennen*, fr. *regarder un cheval dans la bouche pour connaître son âge*. || Soe wie leen houdt, eest man oft wyff, hoe groot oft hoe cleyne, als hy sterft, oft zyn leen vercoopt, indien dat hy een peert heeft, soe heeft die heere zyn beste peert, dat hy oft zyn dieneren gekiesen can, sonder in den mont te besiene. BOXHOREN, *Lantrecht v. Bierbeek*, blz. 7, 16e E.

4) Eenen doode. *Schouwen*, *bezichtigen*, *onderzoeken*, fr. *visiter*, *inspecter*, *examiner* (un mort). || Oic sal die richter den dooden besuecken, dair hij doot leegt, eñ zijn wonden besien, eñ doen beschrijven wair hij gewondt is eñ hoe dat hij dair doot leegt. v. D. TAV. 177.

5) *Bezoeken*, *een bezoek geven*, fr. *visiter*, *faire visite*. || Dese Karele quam om den grave Boudin Apkin, zinen neve, te besiene, eñ te visiterene zinder vrauwe moederlant. JAN V. DIXMUDE, 40.

6) *Zien*, *afwachten*, fr. *voir*, *attendre*. || tVoirs. leste vonnisse gegeven wesende, moet de arrestant eñ evincent noch verbeyden totten naesten vridach toe, eer hy de voirs. goeden mach doen vercoopen by den amptman eñ synen oudencleercoopere, om te besiene oft, binnen middelen tyde, yemant comen sal die de voirs. goeden lossen eñ de schult betalen wille. *C. v. Antw.* 1545, IV, 10.

BESIENER (Besienre, besiere, besiendere), zn. m. *Keurder*, fr. *examinateur*, *expert*. Zie BESIEN 2). || Dat niemen verkine en besie sonder de ghe-swoerne besieres van der stede. DE PAUW, *Vgb.* 23 (1338). Dat negheen ghesworen bezienre van verkenen te beziene en gae verkene bezien buyten vriheeden van der stede. DE VLAMINCK, *Acc.* 23 (1426). Soe wat besiendere een vercken voer ghave wist [*l.* wijst], eñ men dat ongave vindt, dat vercken sal men den besiendere overleveren. *K. v. Brussel v.* 1486. a. 88.

2) *Ambtenaar of officier*, *ook visitateur genaamd*, *door het edict van keizer Karel op de toerusting der schepen in elke haven der Nederlanden aangesteld*, *om de nakoming der voorgeschrevene zekerheidsmaatregelen der zeevaart te bewaken*, fr. *fonctionnaire ou officier*, *appelé aussi visitateur*, *établi par l'édit de Charles-Quint sur l'équipement des navires dans chaque port des Pays-Bas*, *afin de surveiller l'observation des mesures de sûreté prescrites pour la navigation maritime*. || Inghevalle de menighte van schepen teender plaetsen zo groot ware dat de voors. officiers eñ besienders de visitatie niet ghevoughelick doen en conden,.. *Pl. v. Vl.* 29 jan. 1549, a. 14. I, 360. Sullen oock de voors. besienders gehauden zijn den schippers corte expeditie van visitatie te doene. Ib. a. 15. Midts doende blijcken den voors. ghecommitteerden eñ besienders van der weerre. a. 26. It. 19 juli 1551, a. 13. blz. 375.

BESIËN-OVER-ZEE, zn. mv. *Aalbessen*, *aalbeziën*, *bessen*, fr. *groseilles*. Kil. Beseken over zee. j. aelbesie. *Acinus ribis q. d. acinus ultramarinus*. || Cnoessel-[*nl.* doornbes]-hagen, besiën-over-zee, vlier eñ esschen, d'welck men vindt tusschen twee partijen, worden gehouden voor doode vreden. *C. v. Loven*, *Servit*, a. 80.

BESIENRE. Zie BESIENER.

BESIERE. Zie BESIENER.

BESIGEN (Bezigen), bw. Misbruiken. *Bedrijven*, *begaan*, *plegen*, *aanwenden*, fr. *commettre*, *pratiquer*, *mettre en usage*, *en pratique* (des méſus). || Dat tvors. renvoy hemlieden sculdich ware anghewyst tsine bi den redenen vorseit, eñ ooc overmids dat hemlieden alleene eñ overal toebehoorde de kennesse eñ berecht van allen abusen van wette eñ mesuse ghecommitteert eñ ghebesicht bi bailliu eñ scepenen van denzelven religieusen. — Nu hadden hemlieden in dit stic beclaecht dezelve Gillis eñ procureure generael van abuse van wette bi hemlieden ghebezicht,.. *C. v. Auden.* 2de d. 8 apr. 1421, blz. 324.

BESIJDEN (Bezijden), vz. met genitiefreg. *Ter zijde*, *aan de zijde van*, *buiten*, fr. *à côté*, *hors de*. **Besijdens wechs, s'weegs.** || Om te reme-

dieren op de ongheregbelde gulsicheyt eñ dronkenschappen die daghelics ghebueren in onse landen van herwaerts over, in diversche cabaretten, taveernen eñ logisten, die bezyden sweeghs ghehouden worden, buten steden eñ dorpen eñ den rechten openbaeren herbanen eñ andere plecken. *Pl. v. Vl.* 7 oct. 1531. I, 761. Dat alsoo deselve stede [eñ vryhede van Caprycke] gestaen eñ gelegen is in onse landen eñ graefschepe van Vlaenderen, tusschen de steden van Gend eñ Brugghe, besydens wechs op ontrent twee mylen van den zeecant. DE PR. en BR. XIII. *Kaprijk*, 7 (1618). Met contractie. **Bezijder kercke.** || Zo riep men te wapene; want zy waren commen up eenen sconen couter bezyder kerke OL. v. DIXMUDE, 15.

BESIJDEN (Beziden), bijw. Het w. is ons duister; de verklaring van Willems, nl. *keeren*, fr. *retourner*, voldoet ons niet. || Dat niement moet gaen frijnghen of beziden eeneghe lakenen, in poorters of in hostelliers huuze, hine ware bevryet int vorseyde ambocht. *K. lakeng. Brugge*, *Scherers*, blz. 68.

BESINGEN, bw. Een kapellaanschap. *Bedienen*, fr. *desservir* (une chapellenie). || Dat ic, Segher Uten Dale,.. over mi eñ mijn wijf, stichte eñ make, sette eñ ordinere, ene capelrie van vijftiene ponden parisisen helkes jaers, bewelike staende na onser tluier lyf, eñ te besinghene in miins heren sente Jacobs huus up tNiewe lant,.. Soe willen ic eñ myn wyf, dat men dese vorseide capelrie besinghe, eñ dat die capelaen hebbe die rente.. 6 sept. 1291. *St.-arch. Gent*, 174/99. *St.-Jacobs gasth.*

BESIT, zn. o. 1) *Beleg*, *belegering*, fr. *siége*, *blocus*. || Dus beleiden dInghelschen, metgaders die van Ghent, de steide van Ypre an allen zyden [1383]. sAvonds, als de vianden logieren souden in de voorborghen van der steide, doe trocken ghesellen uut alle poorten eñ staken alomme brant,.. int welke tghemeente, die haer husen zaghen bernen vriendelicke verdroughen, eñ quiteden hem jeghen de heeren van der steide wel eñ loyalike al tbesit duere. OL. v DIXMUDE, 18.

2) *Bewoning*, fr. *occupation*. || Van huushaeren moet men tAelst bewys van betalinghen betooghen van den lesten jare van den bezitte. *C. v. Aalst*, *Orig.* blz. 328 (1456).

BESITTEN. 1) Het recht. *Ter vierschaar zitten*, *gerecht houden*, fr. *siéger en justice*, *rendre la justice*. Grimm das gericht besitzen, *zu gericht sitzen*. || Dat in den voirscr. gerichte eñ dorpe van Ipelair de voirscr. heere van Breda heeft sijnen scoutet eñ scepenen, die aldair dat recht besitten eñ die genechten houden, eñ den partijen, des versueckende, dat landtrecht administreren van allen saken, crimineel, personeel eñ civijl, die ten lantrechte behoiren. V. D. TAV. 291 v°. Tot Herentals wordt 'trecht beseten ten ordinarisen genechtdaeghe, van veerthien daeghe te veerthien daeghen, by schouteth eñ schepenen. *C. v. Herentals*, I, 1. De schouteth en mach de vierschare ten landtghenechte niet besitten voor den thien uren, eñ ten minsten met vier schepenen. II, 5. Van 't recht te besitten ter raedtcamere en wordt 's jaers gheen vacantie ghehouden. III, 12. Eñ en besit men 't genecht niet langher dan tot twelf uren des middaghs. *C. v. Casterlee*, I, 8. Alsoo tot Gheel het ordinaris lantghenechte ghehouden eñ beseten wort bij den drossaert eñ seven schepenen, oft den meestendeel derselver. *C. v. Gheel*, I, 1.

2) *Ook gerechtelijke onderzoeken*, *verhooren*, *waarheden*, *jaar- en oogstkeuren*, *renten*, *worden bezeten*; *le mot* besitten *s'emploie aussi pour les enquêtes ou informations*, *les vérités annuelles et du mois d'août*, *la recette des cens*. || Eñ dese enqueste ghedaen, eñ correxie ghedaen, eñ bezeten te sine bi denghonen diere de driee steden over gheliefd te hebbene eñ daerover weisen zullen. *Ypriana*, VII, 461 (1379). Des sal deselve onse stadt tot haren laste moeten draghen alle kosten eñ ongelden, soowel.., als oock der kosten die daer gedaen sullen wesen in 't besitten van alle inquesten eñ vonnissen van aentastinghen. *O. Liége*, 27 juni 1577, a. 4°. *Hasselt*. Alle jare, als den ougst overleden es, zo doet de bailliu met scepenen eenen jaerkeur, dat men heet den ougstkeur; eñ dien ghebied men ter tyt ghecostumeert, dat es altyt voor sente Baufsdaghe, up eenen zondach ter hooftmesse ter kercken uut, dien te besittene up den maendach naestcommende. *C. v. Aalst*, *Orig.* blz. 378, 15de E. *Van den jaerkeure*. Waert dat die nyet geraecken en conste tot eeniger breucken der voirs. officie toebehoorende, soo soude die warantmeester een waerheyt doen gebieden, eñ die soude hy besitten mit onse leenmannen, te wat plaetse dat behoeffde, omtrent onsen waranden, in vryheden oft in dorpen, daer dat behooren soude. *Rekenk. v. Brab.*, reg. 137, f°. 303 v°. *Ord. warantmeesterschap*, art. 14 (1515.) In den eersten, so vermagh den voorn. heerlickhede (*sic*), in der vierschare, eenen meyer eñ seven scepenen eñ eenen greffier, omme recht te doen een jeghelyck, van alle de gronden van erfven,.. van afwinninghe, secreten [?], besitten van renten, erfven eñ onterfven,.. DE PR. en BR. V. *Merelbeke*, 23.

3) *Bewonen*, fr. *occuper*. || Een meester tollererende dat een huerlinck zijn huis blijft besittende naer d'expireren van der hueren, wordt gehouden als huere een halff jaere gecontinueert hebbende. *C. v. Thienen*, VII, 24.

BESITTER, BESITTIGE (—ege); Westvl.; ook BLIJVER, BLIJVIGE, zn. In een sterfhuis. *Overlevende*, *langstlevende*, *langstlevende der echtelieden*, fr. *survivant*, *—e*, *des époux* (dans une mortuaire). In de Cost. v. Lier BESITTER, BESITTERSSE. Elders in Brab. de hedendaagsche benamingen. In Oostvl. HOUDER, HOUDERIGE. || Dat de besittere of besitteghe dat sal moeten uplegghen,.. Deir de besittere of besitteghe meer lasten inbrochte. *C. v. Yperen*, *Kast.* a. 167 (1535). Indien ten sterfhuuse gheen besitter ofte besittighe en is, d'hoirs.. *C. v. Broekburg*, XI, 21. Soo sijn deselve momboeren gehouden terstont daernaer tegens den besitter oft oft besitterse van den sterfhuyse.., te scheyden eñ te deylen. *C. v. Lier*, XVIII, 11.

BESITTING, zn. v. *Bezitting*, *bezit*, fr. *possession*. **Besittinge geene possessie.** De *Leenrechten v.* 1528, B iiij v°., maken tusschen beide woorden een onderscheid, waarvan de juistheid ons ontsnapt. || Die een leen besit sonder manscip te doene eñ relief te betaelne, eñ een ander comt daeraf doen manscip, diet beseten heeft en is gheen verweerere, noch hi en es in geenre possessien, of hi en hadde manscip gedaen, want besittinghe sonder manscip te doene en es gheene possessie.

BESLACH, zn. o. (mv. *beslagen*). Als rechtsterm. 1) *Beslaglegging*, *beslag*, fr. *saisie*, *arrêt*, *mainmise*. || Als het ghebeurt, datter des dijnsdaeghs op den ghenechtdagh is heijlighdach, soe hoort men alleen in rechte de voordaeghen, besetselen

eñ beslaeghen. *C. v. Herentals*, II, 2. Van voordaeghen, besetselen eñ beslaeghen. Ter voors. vierscharen ten landtghenechte, behooren alle voordaeghen, besetselen eñ beslaeghen. Ib. III, 1 en 5, 7.

2) Synoniem van *massa, staat of beschrijving van al het verlorene of verdorvene, en van al het behoudene na eene schipbreuk, boedelbeschrijving*, fr. *synonyme de masse, état ou description de tout ce qui est perdu ou avarié, et de tout ce qui a été conservé après un naufrage, inventaire.* || Omme te weten hoevele bedraecht daer vuijt de vergeldinge [*nl.* eener haverij-gros] gedaen moet worden, soo is men gewoon alle de goeden, soo geworpen, eñ die voor geworpen gehouden worden, als die gebercht eñ gehouden sijn, elck te priseren naer de merckttaele van de plaetse daer de ontlaedinge moest geschieden; eñ daerbij moet men vuegen d'oprechte weerde van den schepe, oft [eñ?] den geheelen besproken vrachtloon van den schipper,.. eñ daervaervan maecken eene gemeijne masse of beslach. *C. v. Antw. comp.* IV, VIII, 143.

3) *Bestek, ontwerp*, fr. *devis.* || Jan Vramondt, bode op Gendt, ghebrocht thebbene een beslach met patroon, [*nl.* van eenen steenen trap, *steeghere*, voor de Hal] van Mr. Jan, ingeniaris woonende tot Ghendt, xxxij s. *Ypriana*, I, 237, *St.-rek. v.* 1575.

4) *Ambacht of nering*, fr. *métier ou commerce.* Kil. *occupatio, negotium.* || Kynderen woonende met vader ofte moeder, gheen beslach doende eñ om loon werckende *C. v. Veurne*, XXXIV, 9.

5) Lakenhandel. Duister woord (*mot obscur*). || Dat gheenen scepscheerer ne [en is] gheoorlooft eenige lakenen te voudene no te vervoudene, het en ware trenchen, sticx of beslach, douken of lakenen, die ghescoren waren .. *K. lakeng. Brugge, Scherers*, blz. 74, a. 5.

BESLACHTON, zn. *Ton om allerlei voorwerpen in te sluiten*, fr. *tonne pour enfermer toute sorte d'objets.* Kil. heeft Beslaen, *circumcludere.* || It. ghecocht twe beslachtonnen, omme den saudeniers haer lijnwaet daerinne te packene eñ haer ghesouten vleesch; costen beede, mids eenen maelslote an deen tonne, tegadere XXX. s. *St.-rek. Ninove*, 1476, blz. 23.

BESLAEN, bw.

1) *Beslag leggen op, in beslag nemen*, fr. *saisir, mettre arrêt sur.* || Eñ heeft de voirs. meyer gemaent eenen van den erflaten, hoedat hij sal geraken metten rechte totten verletten erfchynse oft totten voirs. goede? Eñ hebben de voorseide erflaten gewesen voir een vonnisse: dat de voirs. meyer sal nemen twe laten eñ beslaen tvoirs. goet, eñ bescheyen alle paertijen dach, van dien dage in vyfthien dagen, tylyck vore die sonne eñ na der noenen, eñ den erfgenamen de wete gedaen met rechte, alzoe dat behoert; eñ alzoe es de meyer comen metten laten opten vijfsten morgenstonde, dat men heet den dach van gracien. *Erflaten des cloesters v. Oortenberge*, 1 apr. 1497. Beslagen oft behacht goet. *Rekenk. v. Brab.* reg. 136 f°. 136 v°. (1495). Besetten oft beslaeghen. *C. v. Herentals*, III, 6. Besetten eñ beslaen. Ib. 7. Beslaen eñ arresteren. *Pl. v. Vl.* 4 sept. 1548. I. 630. *Inl.* Ib. 29 jan. 1549, a. 29.

2) Van hooger hand. *Verbeurdmaken*, fr. *confisquer.* || Alsoo,.. die prince van Oraengien eñ sijne aenhangheren,.. om te beletten.., voorghenomen eñ begonst hebben te beslaen, confisqueren eñ te vercoopen die goederen van denghenen dewelcke,.. sich met ons vereenicht eñ ghereconcilieert hebben. *Pl. v. Brab.* 7 oct. 1579. I, 69.

3) In eene boete. *Veroordeelen tot*, fr. *condamner à* (une amende). || Dat, wanneer eeneghe doleancien quamen aen onsen baillu.., eñ oec tallen tyden alst den baillu gheliefde, schaude eñ visiteerde deselve heerstrate, calengierende eñ beslaende denzelven pachtere naer tbevindt van dien, lastende, bevelende eñ bedwinghende nietmin dezelve quade gaten, plaetsen ofte passagien te beteren eñ goet te maken, op anderwerf ghecorrigeert te worden. Rembry, II, 114, 19 jan. 1542. Die sal den deken, boven tvoorgaende, moghen 't exercitie van schoolhouden verbieden, totdat sy den heesscher ofte heesscheghe ghecon[ten]teert hebben, ofte beslaen in eene notable boete, tsynder discretie. *Libr. Bruges*, 1628, a. 25.

4) Van eene straf of boete. *Gedeeltelijk ontslaan, ontheffen, de straf of boete verlichten, verzachten*, fr. *exempter- décharger en partie, alléger, commuer* (une peine ou amende). || Van dat Heine de Oude gheven was van wapinen te draghene jeghen tvoerbot, eñ van andren gheruchten, eñ oec van sheeren ghezworen cnapen qualic toe te sprekene omme haers diensts wille, sodat hij teenen zekeren daghe gheloofde in vanghenessen in te commene, up de peyne van lx lb. par., up dat hyt liete eñ niet in en quame. Eñ omme dat hijs niet en dede [versta: omdat hij niet liet binnen te komen], so beslouchene de bailliu van der peynen eñ ontfinck erof xlviij lb. *Rek. baljuws. v. Gent*, rol n°. 1724 (1372/3).

5) Als bn. Van ziekte. *Geslagen, getroffen*, fr. *frappé, atteint* (de maladie). || Heer Willem van Liere, rydende t'Antwerpen te peerde met den coninck van de Coloveniers, om den voghel te gaen schieten,.. wierdt beslaen van sieckten,.. daer hy terstont verschiet, sonder tale oft sprake. Piot, *Chron.* 108.

6) De straat. *Belemmeren*, fr. *encombrer* (la rue). || Nieman en sal die strate becommeren noch beslaen met houte, met steenen, met eerden ocht desghelijx. *Kb. v. Diest*, B 118.

7) Koopgoederen. *Inslaan, opdoen*, fr. *emmagasiner* (des marchandises). || Eñ alle maniere van lakene, die men aldus uten lande voereñ wille, die zal men alle moeten beslaen in j huus, ende daer zullen zy moeten wesen besien van den wardenen [wardeerers] eñ van den perchenars, dewelke derbi zullen moeten bliven tote dien dat zy alle zullen zyn besleghen; eñ zal men met elken x. ghelen lakenen voeren een lakenen voeren een laken in stic (onghevouden), eñ niet ter boven; eñ als die laken zullen comen syn ter steden daer men se ontslaen zal, omme te venten te stelne, so zullen sy moeten wesen besien. *K. lakeng. Yperen*, blz. 206. a. 10, X, *Vercopen.* Allen dieghene, die binnen Dyeste wonachtich sijn eñ hen met Diester laken willen gheneren, die en selen engheen vreemde lakene copen nocht vercopen, die buten Diest ghemaect sijn, hen noch nyemant, buten Dyest noch binnen Dieste, noch beslaen, noch helpen copen, op ene pene van elken laken eñ stucke op x lb. *K. lakeng. Diest, Wolwerk*, 1333, a. 1.

8) Van waters gevormd door eene dijkdoorbraak. *Stoppen, vullen, volwerpen, dempen*, fr. *boucher, remplir, combler* (des eaux formées par la rupture d'une digue). || Dat tusschen sinte Gheerdenmisse eñ sinte Martensmisse, soe wanneer watersnoot is, eñ die dijcke noot hedden eñ enwech wouden gaen, of enwech ghingen eñ wedich worden, dair des hertoigen lant scade aff mochte lyden off hebben, dat dair die scouthet, van tshertoigen wegen, in mocht vallen van heerlicheit, eñ doen

die dijcke maken oft die waden beslaen, die in wanweerck legen.. *Charterb. 's Bosch*, f°. 137 *Waerheit i. d. lande v. Herpen*, 1 mei 1360. Item, een deel der gueder knapen van Barchen hebben ghetuyght op horren eedt.. dat voirtyts een wade inghinc tot Ghorinc, in den lande van Bucstele, eñ dat die wade Wouter Coyaert, scouteth ten Bossche, eñ Jan Wansem, als schout tot Os, besloeghen, eñ dairin geslaigen woirden tsheeren barghe van Bucstel eñ syn stroe eñ ruwaer [*l.* ru waer], umdat tshertoighen heerlicheit van Brabant is. Ib. f°. 140 v°. *Conde v.* 1365, a. 6. Tuyghen dieselve, dat die schout van den Bossche, her Dideric die Rover, eñ Wynrick van Oyen, schout tot Os, een wade besloegen tot Meghem, van shertoighen weghen. Ib. a. 9 f°. 140 v°. Item, tuygen dieselve, dat int lant van Harpen een wade was, eñ daer Wynric van Oyen, schout tot Os, reet van shertoigen wegen, eñ soude se beslaighen hebben, dat dair quamen die van Harpen eñ versekerden, hem dat zy dieselve souden doen beslaen, alsoe dat den lande dair gheen scaide aff comen en soude. a. 11 f°. 141.

9) Eene stof. *Bearbeiden*, *bewerken*, fr. *travailler*, *façonner*, *ouvrer* (une matière). Beslagen werckhout. *Bewerkt hout*, fr. *bois ouvré*. || Dat alle de waegens eñ karren gelaeden met gesaeght oft beslaegen werckhout, als berdt, kepers, bruggen, klaphout, reepen, boon- eñ hopstaecken,.. *O. magistraat v. Loven*, 28 sept. 1784, blz. 71.

10) Een stuk laken. *Op het getouw zetten*, *beginnen*, fr. *mettre sur le métier*, *commencer* (une piéce de drap). || Eñ die segeleirs soelen ten heijligen sweren dat sij van elken laken, dat sij besegelen soelen, niet meir nemen en soelen dan viere mijten payements, eñ van eynen laken te beslaen oic niet meir dan viere mijten, eñ dat sij omgaen soelen talre tiit alst ter tijt vermach eñ als sij des versoecht soelen werden. PIOT, *Cart.* II, 210, 10 juni 1417, a. 11. *St.-Truiden*. Zo wat manne, die lakenweerc of sticwerc besleghen heift, dat hi gheen ander beslaen en mach voor dat zyn werc ghehuyt [voltrokken] es. *K. lakeng. Brugge*, *Vullers*, blz. 87. a. 1. Waert so dat eenech knape liete ligghen zijn werk, dat hij besleghen of beghinnen [*l.* beghonnen] hadde, aleert vulmaect ware, die soude verbeuren xx s. *K. Volders te Aalst*, 1420—1464 (III, 451). Wie dat laken beslaet, moet dat laken huten [voltrekken], iof het ne ware, dat hem de meester name bi fauten van werke, met sinen garsoen of sinen leerlinc.. *K. lakeng. Yperen*, VII, *Vulres*, blz. 198. a. 5.

11) Een schip beslagen over 't hooft. *Geladen tot boven het dek*, *varende met eenen last* (?) (un bateau) *chargé pardessus le pont*. || Een scip met buckesvellen eñ met alrehande ruwer ware besleghen over thoeft, es sculdich IV d.; eñ dat niet besleghen es, van elker deker II d. *Mei* 1252. (Jammer, dat dit art. in den Latijnschen tekst vermist wordt; wat anders mede voor de eerstheid van den Vlaamsche zou pleiten.)

12) Eenen krankzinnige. *Kluisteren*, *boeien*, fr. *mettre aux fers*. || Jan Helline eñ Colparde, van vj dulle personen in vingherline te beslaen bin desen jare, te velen tiden, XXIJ s. *C. v. Brugge*, II, 508. *St.-rek. v.* 1351/52.

BESLANINGE, zn. v. *Verbeurte*, fr. *confiscation*. || Dat alle de voors. proceduren zyn puere wegen van feyte, geweltdadighe eñ onrechtige beslaeninghen, blijvende een yeghelijck in zijn recht eñ possessie. *Pl. v. Brab.* 7 oct. 1579. I, 70. Zie BESLAEN 10).

BESLAPEN, bw. 1) *Bij elkaar slapen als man en vrouw*, fr. *coucher ensemble comme mari et femme*. || Dat men derzelver jouffr. Johannen huere rechte duwarie besorgen eñ zeker maken soude by raide der vrienden aen beyden zyden, so wanneer (eñ aleer men hen met malcanderen soude doen beslapen) dezelve joncheer Jan eñ jouffr. Johanne, die in diere tyt jonge kinderen waeren, tot hueren mondegen dagen comen souden syn. *St.-arch Diest*, *vak* 2, 15e E. (Deze Joanna was het eenig kind van Jan van Heinsberg, heer van Diest, en huwde, eer zij haar *tiende* jaar bereikt had, Jan graaf van Nassau-Sarbruck (1456). Zie mijne hist. schets over Diest, in de *Revue trim.*, XLIII, 122.) Een poortere die een huysvronwe trout eñ beslaept buyten der stadt eñ vriheyt van Antwerpen, verbeurt syn poorterie. *C. v. Antw.* 1545, IX, 25.

2) Eenen koop. *Den nacht laten voorbijgaan over eenen koop zonder hem in te trekken*, fr. *laisser s'écouler une nuit sur une acquisition sans la rétracter*. || Want die cooper des niet beslapen en heeft, soo mach hy denselven koop den man terstond weder overgeven, die hem heeft doen rechten eñ peynden [panden]. *C. v. Grave*, *cap.* XVIII. *Hoe men sal doen rechten eñ peynden*. Beslapende trouw. *Voltrokken en van het bijslapen gevolgd houwelijk*, fr. *mariage consommé et suivi de la cohabitation*. || Oft die giften, tochten eñ duwaryen, die zy by derselver hylicxer voirwairden elcanderen maken, allegairder van onweerden, idel eñ machteloos zyn, alsoe verre alst huwelyc achterblyft, eñ met oirlove der heyliger kercken, met beslapender trouwen niet en volcoemt. V. D. TAV. 242.

BESLEGEN. Verl. deelw. van BESLAEN.

BESLEMTHEIT, zn. v. Lakenweverij Duister woord. || Wat meester vulre die enech laken mesmaecte, in deurcaerdene, deurruwene, beslemmende, quader averechte of andersins,.. dat de vulre beiterde; van de nu ghemaect deurcaerd of deurruwet, zal men jugieren voor wardeinen. Eñ van der beslemtheide eñ quader averechte, zal men jugieren ter perche. *K. lakeng. Yperen*, VII, *Vulres*, blz. 202, a. 1. Waert dat enech laken weider gheghoven ware ter comme te doene van beslemtheide of anders, so moet men dat weiderbrenghen ter natter elne eñ meite. Ib. 203, a. 7.

BESLICHTBAER, bn. Eene rechtszaak. *Kunnende beslecht*, *beslist of vereffend worden*, fr. (un procès) *pouvant être décidé*, *vidé*. || Ten waere nochtans dat deselve tweeste saecke [*nl.* in zaken van ticht eñ wederticht] waere 't cortst beslichtbaer. *C. v. Santhoven*, *Stijl*, a. 196.

BESLICHTEN, bw. 1) Eene rechtszaak. *Beslissen*, *beslechten*, *vereffenen*, fr. *décider*, *vider*, *accommoder* (un procès). Kil. Beslissen, j. beslichten, *componere lites* etc. || Om, dat ghedaen, eñ die processen gheïnstrueert, by onsen stadthouder eñ mannen van leene die te worden beslicht eñ ghetermineert. *Pl. v. Brab.* 17 juli 1523, a. 3. I, 267. Sekere processen,.. swaer eñ difficile om te wyderen eñ beslichten. Ib. a. 5.

2) In bestuurlijke zaken. *Afdoen*, fr. *expédier*. || Dat de overmomboirs zullen houden t'allen weken ordinaris sitdach, van negen uren tot elf uren, om alle saken de weesen oft momboiren aenklevende sommierlijcken te beslichten. *C. v. Loven*, *Weesk.* a. 8. Soo verre de overmomboirs gedurende den voirs. tyde.. niet en kosten beslichten alle saecken, daer dan vallende, heure vergaderinge te continueren ten twee uren naer noene, totdat

alle saecken daer vallende sullende beslicht wesen. Ib. a. 9.

BESLICHTING, zn. v. *Beslissing*, fr *décision*. || Dat het prouffijt oft suijver, d'welck deur de beslichtinge van der tweester saecken commen soude, sulcx waere, dat enz *C. v. Santhoren, Stijl*, a. 196. Zie BESLICHTEN.

BESLUIT, zn. o. *Bijzondere, afgeslotene kamer of zaal*, fr. *chambre ou salle fermée et spéciale*. || Soo sal voortaen een.. van den secretarissen.., daeraf [*nl.* van de protocollen der overledene notarissen] een comptoor oft besluyt int bysondere opt stadhuys alhier houden. *C. v. Antw.* 1582, I, 15.

BESLUITEN, bw. 1) Een verdrag. *Sluiten*, fr. *conclure* (un contrat). || Eenen vercooper vermach te scheeden van den contracte van vercoopinghe eñ sijn goet te behouden, mits betaelende aen den coopere de costen daeromme ghedoocht, eñ dat binnen een jaer naer 't besluyten van den contracte. *C. v. Veurne*, III, 3.

2) Een schrijven, eenen brief. *Sluiten*, fr. *fermer* (un écrit, une lettre) || Diewelcke [*nl.* schepenen der hoofdbank] de schepenen, de leeringhe versoecht hebbende, schriftelyck besloten sullen overseynden, hoe eñ wes sy daerinne sullen hebben te wysen. *C. v. Lier, Stijl*, XII, 1. **Beslotene brieven.** *Het tegenovergestelde van* **opene brieven**, *beiden uitgaande van vorsten of heeren*, fr. „*lettres closes*", *le contraire de* „*lettres patentes*", *émanant les unes et les autres de princes ou seigneurs*. || De stadt van Antwerpen wesende ons wettich hooft, nochtans Bladele, met noch meer andere bancken onder de meijerije van 's Hertoghenbossche gheleghen zijn [*l.* zijnde], worden de wethouderen van Bladele beschreven van de stadt van 's Hertoghenbossche, ten versuecke van partijen, op weijgheringhe van rechte, daeraf [zij] beslotene brievene verleenen eñ voor hen, wethouderen van den Bossche dach beschrijven bij ghevallen van oppositien. *C. v. Bladel*, a. 33 (1546).

3) Eenen persoon. *Opsluiten, achter 't slot zetten*, fr. *enfermer* (une personne). || Wel verstaende dat, soo verre den man van alsulcke vrouwe [*nl* overspelige] deselve soude begeiren te stellen in een clooster oft andere besloten plaetse,.. hij tselve vermach te doen. *C. v. Antw. comp.*, VI, ij, 18.

4) Een voorwerp van waarde. *Wegsluiten, bergen*, fr. *serrer, enfermer*. || Dat elc zeghel van elx heren partye der stat vors. besloeten sal siin mit dryen sloeten. *C. v. Maastricht, Oork. v.* 1372, blz. 432.

5) Een leenroerig heerenhuis. *Omsluiten*, fr. *enclore* (un manoir féodal). || Daer een grondenare sterft, eñ sinen hoire comt dat leen, esser eenen wal eñ eene valbrugge, trect hi die valbrugge up, eñ alle de onmueble, catheilen, huysen, boomen eñ andere dat hi dairbinnen besluyt, dat volght sinen gronde. *Leenr. v.* 1528, D iiij. De huusynghen eñ boomen staende up de mote van eenen leene besloten met een walgracht, metgaders den poortaele ofte walbrugghe, dat blyft eñ volcht den leene. *C. v. Auden., Cah. prim.* VI, 8. I, 382. Huys eñ hout, dat men metter valbruggen besluyt, eñ de poerte, eñ dat duyfhuys, behoren ten gronde van leene. *C. v. Aalst, Orig.* blz. 422. *Leenr.* § 1.

6) Eene woning, landgoederen. *Omheinen*, fr. *enclore, cloturer* (une habitation, des biens ruraux). || Dat de prochianen.. hebben macht te besluytene eñ heckene te hanghene omtrent de voors woestyne, omme te weerene de voors. [*nl.* vremde] beesten. Dat ic schuldich ben te besluyten mynen vivere, of doen wachten de beesten van Chemmersacken, up dat ic pays van hemlieden hebben wille. (De Fr. tekst zegt: *encloure*) DE PR. en BR. VII. *Semmerzake*, 6 (1271). Dat niement en gae fourageeren oft gars snyden in eens anders boogaert oft beemt na den tijt van dat de hove eñ beemden beslooten zijn. V. D. TAV. 147 v⁰. Om deswille dat deselve her Joos, om hem selven te besluytene eñ te beheymene, opt eynde van denzelven zijnen hove begost heeft te doen metsene eñ maken eenen muer van careelen. *Notar. akte v.* 22 jan. 1512. *Brussel*.

7) Straat of weg, eene rivier. *Versperren, verstoppen, belemmeren*, fr. *obstruer, barrer* (la voie publique, une rivière). || Zoe wye kerckweghen, borrenweghen oft eenighe gherechte weghen besloeten heeft oft verblent, dat hij die opendoe binnen XV daghen naer dat hem sal bevolen zijn. DE PR. en BR. XXVI. *Rupelmonde*, 94. *K. v.* 23 juni 1510. Dat de waegens eñ karren gelaeden met hoye oft stroo sullen hebben te vaeren eñ stapelen op die hoyemerckt eñ lanckx het kerckhof van sinte Peeterskercke, sonder daermede te besluyten ofte bekommeren eenige rechte straeten oft passagien *O. magistr. Loven*, 28 sept. 1734, blz. 71. D'welck oock plaetse grijpt, al waert dat de goeden tschepe ter bestemder plaetse niet en consten aencommen, vuijtdijen dat den mont van de riviere, door oorloge oft ander beletsel, besloten waere. *C. v. Antw. comp.* IV, XI, 231.

BESMETHEIT, BESMETHEDE, zn. v. *Besmetting*, fr. *contagion*. || Degone die, naer dat de besmetheyt in hunnen stal sig zal hebben veropenbaert, zullen hebben verkogt.. eenige hoornbeeste. *Pl. v. Vl.* 11 jan. 1770, a. 2. XI, 1380. Ondervraegen de eygenaers der besmette beeste nopende de oorsaecke die de besmethede in hunnen stallen kan gebracht hebben. a. 13.

·BESMETTEN, bw. Eene vrouw. *Schoffeeren, onteeren*, fr. *violer*. Kil. *polluere*. || So wie bij crachte wijf heeft besmet, eñ daeraf bij der waerheit vore scepenen wert verwonnen, men sal hem dat hoeft afsniden met eenre plancken. *K. v. Denderm. v.* 1233, a. 20. Lat. tekst: *Quicumque per vim feminam violaverit*.

BESNIJDEN, bw. 1) Eenen eisch, eene vordering in rechte. *Bekorten, kortbondig voordragen*, fr. *abréger, présenter d'une manière concise* (une demande, des conclusions en droit). || Zoe wye zijn aensprake soe besneden maicte dat hij die voirscr. woorden niet en besprake, eñ dan allen zijnen heijsch niet soe volcomelijc en thoende als hij hem vermeten hadde, die rechter en soude hem niet toegewijsen connen dat hij niet geheyscht en hadde, noch breeder dan hij hadde connen gethoenen. V. D. TAV. 32 v⁰.

2) *Verminderen*, fr. *diminuer*. || Dairomme mach die testateur wel verminderen oft besnijden zijn legaet. V. D. TAV 238. Om eenighsints wat te besnyden de menichte van revisien die gheïntenteert worden, met groote postpositie van andere saecken,.. *Plac. v. Brab.* 16 juni 1668, a. 3. IV, 174.

3) Misbruiken. *Afschaffen*, fr. *retrancher*. || Tot verlichtinghe eñ onderstandt der apothekers, eñ om vele misbruycken te besnyden, die onder 't deckseI van koopmanschap ingheslopen syn, verbieden wy dat geene speciers,.. eenighe ghemengelde medicamenten, als *theriaca*, enz. meer en verkoopen. *Acad. d'archéol.* 1861. *Oork. v.* 1641, a. 13.

4) **Besneden tijt.** *Nauw bepaalde rechtstermijn*, fr. *terme de droit très limité, très restreint*. || Oft

yemandt de rechtsdaghen hiervoren verhaelt, uyt eenighen oorsaecken te kort vielen, eñ deselve ten besneden tijde niet en conste voldoen, soo sal hij hem in elcker saecken eens moghen behulpen met sijnen heerlijcken dach oft absentien. *C. v. Santhoven*, *Stijl* 1558, a. 119. Wel verstaende nochtans, dat den voors. besneden tijdt van drije daghen,.. egheen plaetse en grijpt in ghevanghene oft ghearresteerde persoonen, oft.. Ib. a. 257. **Besneden recht** (van b. r—e). *Van streng recht*, fr. *de droit strict*, *rigoureux*, *stricti juris*. || Alle vernaderingen sijn van soo besneden rechte oft *stricti juris*, dat den tijt daertoe staende loopt tegens mindere eñ meerdere van jaeren, tegenwoordige eñ niet tegenwoordige, al waert oock dat sij van den contracte niet en wisten. *C. v. Antw. comp.* III, IV, 53. **Besneden vensterbert.** *Smalle*, *nauwe*, *weinig uitspringende vensterbank van eenen winkel*, fr. *devanture étroite*, *peu saillante d'une boutique*. || Dat eeniegelijck is georloeft te maeckene voor sijn huys een vensterbert met eenen daecke daer boven, dienende tot sijne neringe; dies moet hij tselve soo besneden eñ gevuegelijck doen maecken dat hij sijne geburen egheen hindere oft letsel daerbij en doet *C. v. Lier*, XIII. 37. Id. *C. v. Mechelen*, XIV, 39. Nannius: *ita contractum*.

BESNIJDENIS, zn. *Beperking*, fr. *restriction*. || Ten hende,.. gaf myn gheduchte heere der stede van Ghendt zekere lettren van restruuction eñ besnydenissen in zyne stede van Brugghe,.. dewelcke,.. lettel oft nyet prouffyteerden. *Collatie*, 457.

BESOCHT, dw. van *besoecken*. *Ervaren*, *bekwaam*, fr. *expérimenté*, *capable*. || Die sentencie gegeven vuyten seggen van eenen geleerden eñ besochten in zynder arten eñ consten, en gaet nemmermeer in gewysder dinc. V. D. TAV. 345 v⁰. Eñ wort mits desen allen princen geraiden dat zy tot hueren rade kiesen selen goede, oude, vroede, besochte eñ volstantige mannen. Ib. 373 v⁰.

BESOECK, (Besoec, besouc, besouck, besuec, besueck, bezueck). zn. o. *Gerechtelijk onderzoek*, fr. *information*, *enquête*. || Wi,... zegghen onse zegghen eñ onse bezouc in derre manieren. 8 febr. 1275. Dede [*nl.* de meier] een waerheyt eñ een bestech [*l.* besoeck] t Ossele, omme enen wech teenen eeusele. *Schep. v. Brusseghem*, 5 febr. 1380. Eñ van allen desen vors. ordinancien so sullen deken eñ vinders besouc doen tallen tiden dat zij willen eñ waer dat zij willen. DE PAUW, *Vgb.* 104 (1368). [Dat wij, *nl.* de hertogin] opgeset eñ geordineert hebben een goet clair besoec te doen overal binnen onsen lande van Brabant, up alle saken voirs., eñ dairtoe in elken ambacht [*nl.* rechtsgebied] geset eñ gecosen sekere persone, goide, getruwe lude, dit voirs. besuuc van onsen wegen te doin. PIOT, *Enquête* v. 1389. Fr. tekst: *une bonne enqueste*. Eest dat,.. der vrempt minsche roepe: „Vrij stadt, beschudt mij!" allen die porters eñ porterssen zijn sculdich zulken vreemden minsche te bescudden eñ dien te nemen,.. om bezueck daeraff te doen. *K. v. S. Truiden* v. 1366, a. 52. It. 17 mei 1393, a. 9. Dat men op alle burgeren, burgerssen eñ andere luyde van lichter famen wesende,.. alle joer, te twee tijden, eyn gemeyne inquisicie eñ besueck doen eñ verhoeren sal in ellec van den keerspelen onser stat. *C. v. Maastricht*, *Oork.* 11 mei 1428, a. 3. Daer men heerlyck besueck besit metten mannen, van feyte die geschiet zyn, daer sal men heymelyck die waerheyt af horen eñ daeraf oppenbaer vonnisse vuytgeven. BOXHOREN, *Keys. Stat.* a. 100. Men beteeckent den heysschere dach, om zyn intendit over te gevene by gescrifte, op dwelck [men] doet besueck eñ enqueste; om welcke enqueste te doene men moet den verweerdere noch daigen om te zien zweeren die getuygen. V. D. TAV. 10. Bi goeder informacien eñ besuecke. *Rekenk. v. Brab.* reg 131 f⁰. 31 v⁰. 15e E. Dat de bailliu van der vischmarct, ofte zyne stedehoudere, alomme in de schepen, sevooren, putten eñ andersins besouck eñ ondersouck sal moghen doen. *Pl. v. Vl.* 24 apr. 1542. II, 791. Als men eenige andere dan nootelijcke reparatien wilt doen, alsdan moet tselve geschieden bij bewillinge.. van de Weth, naer behoorelijcke visitatie oft besoeck van de plaetse. *C. v. Antw. comp.* IV, IX, 32. **Een besoeck ontpluicken.** *Den uitslag van het onderzoek kenbaar maken*, *openbaren*, fr. *faire connaître ou publier le résultat de l'enquête*. || Up dewelke vermete commissarisse, ghestelt van onsen Rade, daerof de waerheit ondersocht, in gheschriften ghestelt eñ overbrocht, eñ dat besouc ontploken eñ versien. DE PR. en BR. *Aalst*, I, 36 (1367).

2) In lijfstraffelijke zaken. *Foltering*, *pijniging*, fr, *torture*, *question*. || Off yemant anders were.. bedragen off oversacht van eynigen van den drie puncten voirs., onse scoutet eñ drie scepenen.. en sellen [soelen?] egheyn besueck op die porters.. doin mogen sonder den tween oversten eñ viere van don anderen raidtsluden.. Mer weert dat sake, dat die raidtslude niet en konden noch en wouden comen.. om dat besueck te doen,.. alsdan eñ dairna soe mogen onse scoutet eñ scepenen dairop besuecke doin eñ loije wysen. PIOT, *Cart.* 10 juni 1417, a. 5. It. *O. Liége.* Eest dat sake, dat die befaemde van der famen overtuight is,.. Eñ dan terstont sal men den gevangenen pijnen eñ besueken; by welk besueke eñ pijnen die twe overste eñ twe raidtslude komen soelen bij onsen scouteth.. Eñ off sij dair, bij dat besueken eñ pijnen niet komen en wouden off en kunden gekomen, soe sall onse scoutet den befaemden besueken eñ pijnen. Ib. a. 18. Zie BESOECKEN.

BESOECKEN, (Besueken, besouken, besoecken), bw. (deelw. *besocht*). 1) Een geschil. *Onderzoeken als scheidsrechter*, fr. *examiner* (un litige) *en qualité d'arbitre*. || Eñ ic, Symoen, bailliu van Brugghen, voerseid, al waest mi swaer te doene, loed mi metten sticken voerseit, eñ nam se up mi, eñ besocht se eñ ondervant se so ic best eñ nerensteleecst conste eñ mochte. 13 juli 1286 [1]). Zo heb wi,.. met rade van bescerdenen lieden eñ metten ghemeenen consente eñ wilcoere onser beidere, ighewelcs recht van ons besocht eñ doen besoeken arenstlake ane de man eñ ane de scepenen van den voregheseiden dorpe van Puderse [Puers]. 19 juni 1295.

2) *Iemands goederen gerechtelijk panden en verkoopen*, fr. *saisir et exécuter les biens de quelqu'un*. || Hier mocht iement vragen: oft deen van den sculdeners, geheeten *rei debendi*, aengesproken wordde, eñ dat hij thoende dat zijn medegesellen tgelt van der scult ontfangen hadden eñ hij niet, oft hy soude mogen excipieren tegen den heysch metter beneficien van excussien, dats te seggen, oft hy hem [*nl.* de aangesprokene] soude mogen keeren van antwoirde int principael totter tijt dat dandere in hueren persoonen eñ goeden wairen geëxecuteert, dats te seggen, met recht besocht eñ vuytgevolcht totten vuytersten scellingen eñ penningen, opdat zy soe veele hadden. V. D. TAV. 256.

3) *Vonnissen*, fr. *juger*. || Dat, naer geschreven rechten, niemend ontfanghelic en es omme hem te stellen ter purge van zaken of delicten enorme, die niet prouvelic en zijn, ghelijc als herezie, verraderye, moort, straetroof, buggherye, vrouwencracht of andere heymelike onproevelike delicten, die bezocht behooren te zijne bi processe extraordinaire. *C. v. Aalst*, *Orig.* XLI, a. 18. 15e E.

4) *Op de pijnbank leggen*, *folteren*, *pijnigen*, fr. *torturer*, *mettre à la question*. || Dan sullen onse amplude die befaemde bezueken eñ pijnen, nae dat hen noet eñ goet duncken sal, om die rechte wairheyt van dien stucken tondervinden. PIOT, *Cart.* § 6. 7 dec. 1411, a. 15. It. *O. Liége.*

5) *Onderzoeken*, *bezichtigen*, fr. *visiter*, *inspecter*. || Selen dese vors. LX ghesellen overtyt hueren boghe wel ghereet, eñ huer harnasch binnen hueren huysen moeten hebben,.. eñ dit sal een deeken eñ de gheswerene van der Gulden moeten besueken ten minsten vier werven tsjaers. A. WAUTERS, *Sermens*, *Regl.* 1412. § 6. Dat men gheen burgeren noch burgerssen van onser stat van Tricht pinen noch besueken en sal om gheenre zaken wille, die borger of borgersse en were dan van openbaire quader famen; eñ dat besueken eñ pinen sal toebehooren te doen onsen amptman. *C. v. Maastricht*, *Oork.* 28 oct. 1418, a. 27. Eñ heeft hy egheen borghe, soo mach die heer den ghehalden porter opleyden eñ in die ghevanckenis setten, hier in egheenre wijs te besoecken noch te pijnighen, ten sij bij raedt van schepenen. *C. v. Meghem*, *Landch.* 1482, a. 17. Zie ook BERUCHTICHT.

6) Een dood lichaam. *Schouwen*, *bezichtigen*, fr. *visiter* (un corps mort). || Oic sal die richter den dooden besuecken, dair hij doot leegt, eñ zijn wonden besien eñ doen bescrijven wair hij gewondt is, eñ hoe dat hij dair doot leegt; eñ sal bij hem hebben besochte eñ experte medecijns dijen [die hem] begaen hebben, oft andere doen den dooden besien. V. D. TAV. 177.

7) Overtredingen der keuren. *Onderzoeken*, *opsoeken*, ook *bevoelen*, fr. *examiner*, *rechercher*, aussi *fouiller* (des infractions aux ordonnances de police). || Soo wie,.. yemande scade dede aen syn vroehten, hove, thuyne,.. die sall verboeren.., ind de schade sal wettelich besocht werden by den gerychte,.. *C. v. Tongeren*, 27 juli 1469, a. 5. Eñ dit sal de Gulde besueken alse dicke alse wilt. *K. lakeng. Brussel*, 1365, a. 1. Eñ al dese vorseide boeten sullen de [h]alheeren beneden besouken, also dicke eñ also menichwarven alsi willen. DE PAUW, *Vgb.* 131 (1374). Omme wel te vulcommene dit voreeit verbot ghehouden te sine, so siin daertoe ghestelt een vermaenre eñ drie waerderes, die de macht sullen hebben te besouken alse dicke alsij willen. Ib. 148 (1377). Dit sal de heere eñ de stat moghen doen besouken op deghene daer mens op bewaent dat sijt doen [*nl.* drank te halen buiten de stad]. *Kb. v. Antw.* a. 185 (14e E.). Oft hy egein liecht en hedde openbair dragende [*nl.* 's avonds, na de poortklok], den sall men aentasten ind leyden in gevenckuisse, so ver hy vreymde is, ind besueken synen staet, omb darnae gecorrigeirt te werden. *K. v. Tongeren*, 27 juli 1469, a. 3. Omme te weten oft yement de contrarie van den vors. verbode ghedaen sal hebben, eñ daer, in dit te besoeken, an deken eñ gheswoorne ghebrec ware, sullen heere eñ Wet dat ondersoucken aist hem ghelieft. DE VLAMINCK, *Vgb.* 31 (15e E.). Die hoeme metter macht van den richtere, ocht van den vorsteren, ocht waerdeerren niet en leet besoeken, ocht hem ommekeert daer hem die richtere, ocht vorstere, ocht waerdeerre heyschen omme te besuekene, zaels ghelden. xl s. *Kb. v. Diest*, B 7.

8) *Aantasten*, *bespringen*, fr. *attaquer*, *assaillir*. || Soe wie eenen poertre besochte binnen sinen sloten, eñ hi met crachte eñ van noede [uit nood] hem eñ sijn lijf eñ sine leede bescudden moeste, sloeghe hi denghenen dien [die hem] besochte doet.. *K. v. Waalhem*, 1365, a. 52.

BESOECKER (Besoucker, besuecker), zn. m. 1) *Onderzoeker*, *die van ambtswege gelast is met een onderzoek*, fr. *enquêteur*, *chargé officiellement d'une enquête*. || Ontbiedende dairom eñ bevelende.. allen onsen onderseten,.. dat sij, ten versueke onser voirs. besueckers, of hoirre sekere boden, bi hen comen ten steden eñ ten dorpen dair hen dat van onsen besuekers weghen cont ghedain sal werden. PIOT, *Enquête v.* 1389.

2) *Opzichter over de nakoming der stedelijke verordeningen*, fr. *inspecteur de l'observance des ordonnances municipales*. || Eñ hieraf zal elc besoucker eñ wachter moghen siin. DE PAUW, *Vgb.* 71 (1358). It. 19. Zie BESOECK en BESOECKEN [6]).

BESOENGE, zn. v. *Zaak*, *behoef*; *bestemming*, fr. *objet*, *profit*; *destination*. Kil. Besonie, *opus*, *opera*, *negotium*. || Wat meester kint, die meester wert eñ smesse seth, of slijpsteene haudt, sal gheven V s. ter selver besoenge [*nl.* „ten pauwellioene eñ tandren costen, eñ ter aelmoesenen"]. — Een leercnape die gheens meester kint en es van binnen, sal gheven X s. par. ter selver besoengen. DE PAUW, *Vgb.* 21.

BESOENGNEEREN (Besogn—, besoigneren), bedr. en onz. werkw. 1) Eene rechtszaak. *Behandelen*, fr. *traiter*, *procéder en matière de*. || Omme welcke redenen diergelijcke obligatien als degonne in questie, van welckers deughdelyckheydt eñ constitutie het genoeghsaem is blyckende,.. moeten worden ghebesogniert in het order van immeubel goedt. VAN DE VELDE, *Annot.*, 3 (1737). Sulcx dat ghiften, tusschen conjoincten voor syde haudende wordende gebesogneert, oock tusschen de hoirs onderlinge van de beghifte voor sulcx moeten gedeelt eñ gebesogneert worden. Ib. 171.

2) In bestuurszaken. *De bezigheden van zijn ambt verrichten*, fr. *vaquer aux occupations de ses fonctions* (en affaires administratives), *besogner*, *faire de la besogne*. || Dat die overmomboiren sullen t'allen ordinarisse vergaderdagen alle drij gelijckelijck compareren eñ blijven besoignerende. *C. v. Loven*, *Weesk.* a. 10. Sullen d'overmomboirs eñ hunnen klerck, te weten degene die zijn comparerende eñ besoignerende, hebben, van de rekeninge t'aenhooren, apostilleren, liquideren eñ sluyten, elck van hen, van elcke ure besoignerens, twee stuyvers,.. a. 22. Dat d'overmomboiren, in groote lastige rekeningen, sullen sy drye metten klerck besoigneren. a. 23. Wy hebben alsnu gebesoigneert alle de staten ons toegesonden, eñ daerop verleent ordonnantie tot validatie. *St.-arch. Diest*, *Omzendbrief der Staten v. Brab.* 29 juli 1785.

3) *Werkzaam zijn*, *iemands zaak voor het gerecht waarnemen*, *verdedigen*, fr. *occuper*, *soigner*, *défendre la cause d'autrui devant la justice*. || Voor het informeren van den advocaet in de saecke besoignerende, eñ de saecke geïnstrueert wesende tot duplicque, 12 st. *C. v. Loven*, *Stijl*, 1735, a. 34.

BESONDER (Besundere, besuynder, Limb.), bijw. 1) *Afzonderlijk*, fr. *séparément*. || Eñ teynden dat sy hare eets volcomen waren, soe tuychden die getuygen eendrachtelijc accorderende, eñ elck

besuynder, dat hon wel condich ware, daer by eñ een gheweest hadden, dat.. *Schep. v. Tessenderloo*, 22 jan. 1485.

2) *Bijzonderlijk*, *in het bijzonder*, fr. *particulièrement*, *en particulier*. || Soe verre de contrahenten (besundere de vercoopere) derre verificeren by eede dat.. *C. v. Antw.*, 1545, VII, 37.

BESONDEREN, bw. *Voorbehouden*, *uitzonderen*, fr. *réserver*, *excepter*. || Ghereserveert van zaecken by der ordonnancie Caroline van den jaere XV^c veertich besondert eñ by den grave t'hemwaerts ghenomen. *C. v. Auden.*, III, 1. Drie leenen,.. met allen haren rechten, [h]eerlicheden, seignourien, renten, lande, meersche, boeme eñ cateile daertoe behoerende,.. nients uutghesteken noch besondert. DE PR. en BR. X. *Afsnee* 21 (1415). De ses rentmeesters van de stadt houden hunne camer apart, eñ hebben d'administratie eñ bewint van alle het inkomen derselver stadt,.. niet besondert. *C. v. Brussel*, 1606, a. 26. Christijn: *nullis exceptis*.

BESONDERLINGE (Besun—), bijw. *Afzonderlijk*, fr. *séparément*. || Zo ghelo[ven] wi se, met gheghevender trouwen eñ met ghezuornen eede, alle te ghadere, eñ elc bezunderlinge, van dien poenten,.. wel eñ witteleke te houdene eweleke. 19 juni 1295.

BESORCH, zn. o. 1) *Behartiging der belangen*, fr. *action de prendre à cœur les intérêts*. || Wort geraden allen goeden steden eñ bancken van rechte,.. dat zij, ten besorge van den gemeynen besten, om die wairheit van den testamente te weten, eñ om te verhueden fraude eñ bedroch, dat alsoe ordineren. V. D. TAV. 111 v°.

2) *Bezorging*, *onderhoud*, *instandhouding*, fr. *soin*, *entretien*, *maintien*. || Soo eest dat wy, ten besorge van onse hoocheit eñ heerlicheit, eñ oic van onsen rechten,.. u ontbieden en bevelen.. *Rekenk. v. Brab.* reg. 133, f°. 142, 15^e E. Soo eest dat wy, ten onderhouden van onse erffelicheit eñ demaynen,.. Ib. f°. 138 v°. Om dbesorch van onse heerlicheit eñ demaynen. Ib. 143.

3) *Bezorgdheid*, fr. *sollicitude*. || Dat ghy met alle besorghe eñ goeder neersticheyt.. doet verbranden eñ te nieten doen openbaerlicken alle de boucken van den voorseyden Marten Luther. *Pl. v. Vl.*, 8 mei 1521. I, 100.

4) *Bestuur*, *toezicht*, *bewaking*, fr. *direction*, *surveillance*, *garde*. || *Tuteur* is een monboer die geordineert is ten regimente eñ besorge van onbejaerde weezen, eñ *curateur* is diegeene die gestelt is ten besorge van dengeenen bie boven zijn jaren is, eñ die sot oft vuytsinnich zijn, enz. V. D. TAV. 25 v°. Staet tot last eñ besorgh van de rentmeesteren alle de wercken eñ reparatien van de stadt aen te leggen, te voirderen eñ te beneerstighen. *C. v. Brussel*, 1606, a. 28. Christijn: *ut curam gerant*. Twee, drye, ofte viere [persoonen] die hen duncken aldernutst eñ bequaemst wesende totter momboryen, tutelen, curen oft besorghe van den weeskinderen. *C. v. Lier*, XVIII, 4. Ten besorghe eñ welvaert der weeskinderen. *C. v. Santhoven*, *Weesk. Inl.* Oft ijmant jonge dochters oft meijskens heijmelijck ontlijde, tegen hun ouders oft vrienden danck, tot wiens besorch die staen,.. *C. v. Antw. comp.* VI, III, 19.

BESORCHSAEMHEIT (Besoorchsaemhede), zn. v. 1) *Zorg*, *last*, fr. *soin*, *charge*. || Naer zijn overlijden hadden de gheswoorne van Pamele tberecht eñ gheheele kennesse ghehadt van den verdeelinghen van zinen goede, de provisie eñ besoorchsaemhede van den onbejaerden kinderen in voochdien te stellene. *C. v. Auden.*, 7 nov. 1583.

2) *Omzichtigheid*, fr. *circonspection*. || Dat de advocaten eñ procureurs neerstelijck toesien dat sy weduwen, weesen, enz. in proces niet en brenghen, noch oock ontfanghen, sonder behoorlijcke besorchsaemheyt, opdat hen qualijck toesien ten leste tot heuren eyghenen laste niet en keere. *C. v. Santhoven*, *Stijl*, a. 334.

BESORCHSAMICHEIT, zn. v. *Zorg*, *bestuur*, fr. *soin*, *direction*. || Eñ dat [dien, *nl.* den staat van goederen] alzo overbringhen by goeden verclaerse den overzienre eñ scepenen van weezen, wien de kennesse eñ besorchsamicheijt van dien toebehoort. *C. v. Brugge*, II, *Oork.* 23 juni 1507, a. 1. Zie BESORCH en BESORCHSAEMHEIT.

BESORGEN, ow. 1) *Zorg dragen*, fr. *avoir soin de*. Kil. *curare*. || Dat de groote zeghelaers zullen besorghen met hemlieden te draghene, in huerlieder ommegaen, de prente van den grooten zeghele. REMBRY, *K. d. lakeng. v. Meenen v.* 1545, a. 36. I, 301.

2) *Zich voorzien*, *zich in acht nemen*, *voorzorg gebruiken*, fr. *se pourvoir*, *se précautionner*. || Een vremt ofte geestelijck persoon, willende alhier eenen anderen vremden ofte sijn goedt doen arresteren,.. is schuldigh,.. soowel tot versekertheyt van partye als van den dienaer, voor schepenen te stellen behoorlijcke cautie eñ borchtochte,.. eñ behooren de dienaren, alsulcken arrest doende, hen daeraf te besorgen. *C. v. Loven*, III, 7.

3) *Voorzien*, *verzorgen*, fr. *pourvoir*, *munir*. || Naer dat de voirs. Pieter eñ zyn wyf, eñ voirs. Kateline, hierom commen waren in heesche eñ in antwoorden deen jeghen dandere, zo absentheerde huer de voirs. Kateline, zonder dat hem de meyere bezorchde van zekere. *C. v. Aalst*, *Vonnis v.* 1488, blz. 288.

4) *Bewaren*, *behoeden*, fr. *garder*, *préserver*. || Wil ic my verwairt eñ besorgt hebben van scaden die my daeraf naemaels comen mochte [*nl.* van eenen naburigen oven], ghy sult my dairaf zekere eñ cautie moeten stellen. V. D. TAV. 87. Dat overal in den platten lande van Brabant,.. om die goede luyde met hueren beesten, vruchten eñ goede te besorgen voir scade eñ ongerief, men van outs geplogen heeft jaerlycx.. te doen publiceren, kundighen eñ vuytghebieden de oecxtkeuren,.. Ib. 146 v°. Om voirt onse goede lude eñ onderseten eñ hunne huse eñ goede tegen die voirs. brantschatters eñ transeneerders eñ huere brantstichtingen te besorgen,.. *Rekenk. v. Brab.*, reg. 133 f°. 99 v°. 14 aug. 1459, a. 4.

5) *Beduchten*, *vreezen*, fr. *craindre*, *redouter*. || Desgelijcx sullen de meerers gehouden zijn in de tresorye deser stadt by te brengen de gebreken die sy vernemen eñ weten sullen, binnen de voorsz. stadt, daeraf te besorgen waer dat brandt oft andere misvallen souden mogen geschieden. *C. v. Brussel*, *Stat. v.* 1657, a. 100. Christijn: *ratione quorum* [*nl. defectuum*] *posset oriri incendium*.

6) *Leiden*, *besturen*, fr. *diriger*, *administrer*. || Is d'officie van deselve overmomboiren de weesen eñ hunne goeden.. te besorghen eñ gade te slaen. *C. v. Brussel* 1606, a. 20. (Niet juist bij Christijn).

7) *Bedienen*, fr. *servir*. || Sullen oock de voorsz. loters alle partijen.. daerin [*nl.* in het scheiden en deelen van goederen] evenghelijck besorgen eñ bewaren. *C. v. Brussel*, *Stat.* 19 apr. 1657. Christijn: *æqualiter servient et conservabunt*.

BESORGER, zn. m. 1) *Voogd*, *hoofd van den*

staat, souverein, fr. *tuteur*, *chef d'un Etat, souverain*. || Noch suldy weten, dat vuyter maleficien eñ misdaet die iement doet, spruyten ij actien: die een den heere, als besorgere van den gemeynen besten eñ welvaert, eñ d'ander der vercortter partijen. v. d. Tav. 63.

2) In zake van bankbreuk. *Verzoeker, toeziener*, fr. *curateur* (en matière de faillite). || Al wairt dat men den persoen van den sculdenere niet en mochte executeren, mits dat hij absent waire eñ mits dat hij cessie gedaen hadde, nochtans, hadde hij ennige goeden die vacant wairen, soe sal die richter dairtoe stellen eenen curateur eñ besorgere, eñ die sal aennemen de actien personele eñ reale. v. d. Tav. 257 v°.

3) Van wegen. *Opziener*, fr. *inspecteur* (de chemins). || Rakende de schauwinghe van de voetwegen, men is in costume daertoe jaerlijcx te committeren, by heere eñ weten [*l.* Wetten], in elcke van de prochien deser stede eñ heerlicheden, drie lantslieden, die men noemt „Besorgers van de goede weghen". *C. v. Poper.*, xxviii, 10.

4) *Bestuurder van een gild*, fr. *administrateur d'une gilde ou corporation*. || Dat sy hebben vercocht wel eñ wettelic Jan den Papen eñ Jan Clayssen, als bezorghers van Onser-Vrouwe gulde te Hassnede, ten gulde bouf, twintich scelle paris. tsjaers. de Pr. en Br. XVI. *Assenede*, 87 (1433). (De bestuurders van het gild van O.-L.-V. ten Tuin te Yperen worden in eene oork. v. 1426 *besorgers*, en in eene andere van 1454: deikens, *toorghers* genoemd. *Ypriana*, V, 50 en 290). Wy hebben ontfangen d'ootmoedige supplicatie eñ requeste van N. N., respective konink eñ deken van het gulde van sint Sebastiaen, mitsgaeders de guldenmeesters, besorgers eñ de voordere guldebroeders van het voorn. gulde. *O. P.-B. autr.* 12 juni 1724. *Inl.* (Verder worden de verzoekers genoemd: konink, overdeken, deken eñ *proviseurs* van de groote Gulde..)

BESPIËN, bw. (deelw. *bespegen*). *Bespuwen, bespuigen*, fr. *conspuer*. || Here Ihu Xpe,... verraden, gheslaghen bi dine kinnebacken eñ bespeghen. *Getijdb.* 15e E. 63. *Passie ghet.*

BESPOUWEN, bw. *Bespuwen, bespuigen*, fr. *cracher sur*. || Wij [wie] den anderen bespaut in zijn aensicht, in zijn borste oft elswoe, te weten dat zij ten ernste oft doer smaet, die sal gaen tot Sint-Joes. *K. v. St.-Truiden v.* 1366, a. 59.

BESPREECK (Bespreck), zn. o. 1) *Beding, bepaalde afspraak*, fr. *stipulation*. || De pointen in 't compromis begrepen,.. blyven.. van weerden, al waer't dat de peyne verbeurt eñ gegolden waer,.. eñ dies geen speciael bespreck gedaen. *C. v. Gent*, iii, 15. Al dat aerdtvast, naghelvast eñ wortelvast is, in een huys ofte erfve, volght denselven huyse ofte erve,.. ten ware bespreck eñ contract ter contrarie. Ib. vi, 14. Soo verre borgemeester eñ schepenen bevinden dat de schriftueren grooter gemaeckt sijn dan en behoort, eñ dat alsoo partije te vele affgenomen is, 't selve moeten d'advocaten thunder ordonnantien wederkeeren, oock niettegenstaende eenich bespreeck oft voorwaerde ter contrarien. *C. v. Antw. comp.* V, iij, 6. Vercoopende iemant eenige gronden van erfven oft huysen sonder reserve of bespreeck, soo wort verstaen dat den kooper.. moet volgen allen 'tghene dat naghelvast, muervast eñ aerdtvast is. *C. v. Brussel*, 1606, a. 149. Christijn: *nihil sibi reservando*.

2) *Beraadslaging, raadpleging*, fr. *consultation*. || Die delacie van berade, die bijwijlen gheheeten wordt van bespreke oft van besinnen. v. d. Tav. 300.

BESPREECKSEL (Bespreksel), zn. o. *Beding*, fr. *stipulation*. || In prejuditie van de conditien eñ bespreckselen breeder uytgedrukt in den brieve gepasseert voor heeren schepenen deser stadt Brussele. *Akt v. notaris Herdies te Brussel*, 24 mrt 1731.

BESPREKEN (Bespreecken), bw. 1) *Aanspreken in rechten, beschuldigen*, fr. *actionner, accuser*. || Waer een beclaecht van dootslaege oft van scaecke, soo souden heere eñ stadt eñ partye, oft eenich van hen den beclaechden mogen doen vangen eñ met recht bespreecken eñ vervolgen, als van alsulcke clachten op hem gedaen. *K. v. St.-Truiden v.* 1547, *Cart.* blz. 586. Bespreeken heere eñ stadt eenen van dootslach, die der straeten niet gelaeten en hadde, en [*l.* eñ] en conden zyn niet betuycht [*l.* betuygen], soo sou men hem quyt wysen sonder ontschout te doen. Ib. blz. 580. It. 585.

2) *Aanspreken, dagvaarden*, fr. *assigner, ajourner*. || In vlaenderen useert men nu: dat de gedaechde moet besproken zijn tzijnen persone oft t'sijnen domicilie. *Pract. crim.* 48.

3) *Uitdrukken* (zekere bewoordingen der rechtsvordering), fr. *exprimer* (certains termes de procédure). || Eñ is van grooten noode, dat men in der aenspraken van injurien segge die voirscr. woorden: „oft in sulcken beternissen, punicien eñ correctien, als Uwe etc."; om dieswille, want soe wye zijn aensprake soe besneden maicte dat hij die voirscr. woorden niet en besprake, eñ dan allen zijnen heysch niet soe volcomelijc en thoende als hij hem vermeten hadde, die rechter en soude hem niet toegewijsen connen dat hij niet geheyscht en hadde, noch breeder dan hij hadde connen gethoenen. v. d. Tav. 32 v°.

4) Eene nalatenschap. *Vorderen, eischen, aanspraak maken op*, fr. *demander, réclamer, prétendre à* (une succession). || Quaeme hunder twee oft meer, eñ bespraecken [*l.* bespraecken] eenich goet nae dooder hant, derghene dan die hem naeste leet [*l.* let] proeven conde eñ van aldentalven eñ van die zyden daer [die] goederen aff quaemen, dien soude men totten goeden wysen. *K. v. S. Truiden v.* 1547, *Cart.* blz. 604. Bespreecken hunner twee, dry oft meer, een goet nae doeder hant, eñ sy proefden hun van aldentalven al even nae, die souden die goeden gelyck deylen. Ib. 605.

5) *Huren, in dienst nemen*, fr. *engager à son service*. || Waerdt dat eenich meester eenen knape besprake hem in dachhueren te werckene, eñ als de knape te wercke quame, de meester dien cnape ontzeide, dat danne de vooreide meester ghehouden zal zyn den cnape zine dachhuere te betalen. *K. d. lakeng. Brugge, Vaerwers*, blz. 92, a. 2.

6) Wederk.— Hem (sich bespreken. *Beraadslagen met elkander*, fr. *consulter entre soi*. || Ende si [*nl.* de zegsmannen] ghinghen ute eñ bespraken hem wel, eñ quamen weder inne, eñ besciedent ons in alzelker manieren alse het hieronder staet bescreven. 18 juni 1295. Dat de vinders horden heesch eñ antworde van beden partien, eñ bespraken hem met vroeden lieden. 10 sept. 1298. Eñ wij, mans vornomt, hierup ghemaent zijnde van den rechte, bespraken ons, eñ wijsden dat dese vors. dinghen so wel eñ so wettelicke ghedaen waren, dat zij sculdich sijn stede te houdene eñ te blivene van weerden. de Pr. en Br. II. *Wondelghem*, 17 (1372). Eir onse scepenen dat vonnesse vytwijsen, soelen sij sich bespreeken mitten burgermeisteren eñ raets-

luden. *O. v. Maastr. Oork. v.* 1409, blz. 468.

BESPRENGING, zn. v. Zooals thans. Fr. *arrosement.* || Here heit gheven die benedixie. Die besprenghinghe des bloeds Xpi si onse salicheit eñ onse beschermenisse. *Getijdb.* 59. *Passie ghet.* 15e E.

BESPRINGEN, bw. Zooals thans, *aanvallen*, fr. *assaillir*, *attaquer*. || Bespringen is ijemant oploopen in grammen moede. Dat u ijemant bespringt sonder wapenen, oft sonder aen u te commen oft te gerakene, die doet u innere [hinder]. Dat soe wije besprinckt met wapene, zal boeten xl ponden parasijse. Dat zoe wije besspronge eens anders huijs, soude betalen dobbel boete. Soe [wije] ijemant besprinckt in sijn huijs. *Pract. crim.* 101. Als een [*nl.* iemand] besprinckt een jonge maecht, die gecleedt is in dissoluten habijte, oft in suspecte plecke is, meenende dattet een licht wijff geweest hadde. Ib. 182. Dat een stier, osse oft ander dier, mijn peert, osse oft stier besprinckt. 186. Een man bespronghen binnen sijnen huuse oft hove, zal hem moghen verweeren zonder boete met alle manieren van waepenen. *C. v. Cassel*, a. 181.

BEST. Superlatief van *goed.* Als substantief in de volgende uitdrukkingen: Te sijnen beste. *Tot zijn meeste voordeel*, fr. *à son plus grand profit*, *au mieux de ses intérêts.* || Eñ wi willen dat si dese voergenoemde penninge nemen mogen te horen beste. *Brab. yeesten*, 15 apr. 1290. I, 676. *Herentals.* Om des bestes wille, Om bestens wille, Bestens wille, Op dbeste. *Voor het best*, fr. *pour le mieux.* || Want onse goede vriende, scepenen raet eñ andere goede liede van onser stad van Dyest ghemeynleec, gheloeft hebben eñ gheloven moesten, om des bestes wille, onsen lieven gheminden heere den hertoghe van Brabant, een summe ghèlts, als tot tweelf dusent eñ twee hondert ghuldene mottoenen toe, binnen zekeren daghen eñ terminen cortstijts toecomende te betalene.. *Charter heer v. Diest*, 8 apr. 1366. Zoe eest geordineert om bestens wille, dat nijmant over scouts [*l.* scoutet] eñ scepenen spreken en sal sonder orloff. PIOT, *Cart.*, II, 195. omtr. 1411. Als der vree geboden es [*nl.* met de stormklok] eñ in hoeden geleet, dijten [die hem] dan breecke, dien soude men vervolgen, al en weere der vree nijt gecondicht. Mer dat men die conde doet, dat es bestens wille. Ib. 564. *K. v. S. Truiden v.* 1586. Dat moordadeghe faiten, bij nachte gevallen,.. men door condschap hoort,.. bi geruchte, naer fame, renommee eñ up dbeste. *C. v. Aalst*, *Orig.* XLVII, 7 (1436). Sijn best doen met. *Beschikken over iets naar geliefte*, fr. *disposer d'une chose à son gré.* || Dat alle deghene die nu hoppenbier hebben, dat siere haere beste mede doen binnen acht daghen; daer men se daernaer vonde, men sou se onder hemlieden nemen eñ uteslaen. DE PAUW, *Vgb.* 117.

BESTADEN, BESTEDEN, bw. 1) *Uithuwelijken* (een kind), fr. *marier*, *établir* (un enfant). || Oft die heer van Meghem ghevanghen ware van vyants handen, oft dat hy ridder worde, oft dat hy een echte vrouwe trouwden oft naem, oft dat hy een kindt bestayden. *Landch. v. Meghem v.* 1482, a. 24. Soo wanneer vader eñ moeder t'samen, oft elck besondere, eenighe van hender beyden kinderen tot wettighen houwelijck bestaden, eñ sekere haeffelijcke eñ erffelijcke goederen daer medegheven. *C. v. Hilvarenbeek*, a. 11 (1570). Sullicx achtervolgende, is Henderick Meers, int jaer 1580 bestaet. *C. gr. Loon*, I, blz. 227 (1614). Naer der Loenscher natuere, waer een man in synen alingen stoel, eñ bestaedt een kint, soen offt dochter, eñ het geviel dat alsullicken bestaeden soen van syne huysfrouwe kinder hadde. *C. gr. Loon*, I, VIII, 102. Den vader van die dochter heeft haer eerlyck uytgeset eñ van alles voorsien, alsoo hy heeft ock gedaen aen een ander dochter, haer suster, die hij bestaed eñ uytgeset hadde. 273 (1630). Een man bestaedde een maerte, die hij langen tijt opgehouden hadde, eñ gaf huer hondert gulden. v. D. TAV. 251 v°. WEDERK. Hem (sich) bestaden, fr. *se marier.* || Peter bestaet sich tot hauwelyck in den leven syns vaders, verweckt hebbende, staende synen hauwelyck, een kint. *C. gr. Loon*, I, 174 (1607). Ruben Rubens heeft hem wederom bestaet met syn tweede huysvrouw. Daernaer comt hem Jacob Rubens ock te bestayen. Ib. blz. 262. (1628).

2) *Benoemen*, *aanstellen*, fr. *désigner*, *constituer*, *commettre.* || Dat deselve rhetorisyns sullen verbonden eñ gehalden syn, eer eñ te bevoorens zy eenigh spel, battement oft diergelyke handels voor handen zullen nemen, dieselve vooral voor onse scholteten, borgermeesteren, schepenen eñ raedt te exhiberen, om by deselve eñ eenige geestelycke personen, die sy daertoe sullen besteden, gevisiteert te worden. PIOT, *Cart. Regl.* 23 apr. 1569, a. 18. *St.-Truiden.*

3) *Aanbesteden*, *in pacht geven*, fr. *affermer*, *donner à ferme.* || Dat die wethauders van den vryheyden eñ dorpen,.. terstont, ofte ten lancxten binnen acht daeghen naedien sy de billetten ontfanghen sullen hebben, ghehauden sullen zyn heure smaeldeylinghe eñ particuliere settinghen te doen, eñ den eersten sondagh daernaer volghende in der kercke te cundighen de voorsz. settinghe, eñ te bestadene d'inhaelen eñ collectatie derselver. *Plac. v. Brab.* 30 nov. 1546. III 387.

4) *In huur geven*, fr. *donner en location.* || Eenen tochtenaer.. en magh de huysen, bogaerden,.. niet langher verhueren dan sijnen leefdaghe gedurende..; maer pachthoven met de bogaerden, weyden eñ winnende landen daeraen clevende, tevoren met eender hueringe bestaedt, moghen sy ter winninge uytgeven voor eenen termyn van dry jaeren. *C. v. Brussel*, 1606, a. 121. Christijn: *ante una locatione occupata*, *possunt elocare etc.*

5) Wederk. — *Zich verhuren*, *in iemands dienst treden*, fr *se louer*, *s'engager au service de quelqu'un.* || Dat gheen meester gheenen cnape en huere elders dan ter plaetsen [*nl.* ter daartoe bepaalde plaats].. Zo wie warc heeft eñ ter plaetse comt omme [hem te] besteden, die verbeurt telcker reyse v sc. par. *K. wollewevers te Aalst*, 1480. DE PR. en BR. *Aalst*, III, 438.

6) *Bestellen*, *uitgeven om te maken*, *te bewerken*, fr. *donner au dehors à confectionner*, *à travailler.* || Engheen lakenmakere en sal moghen binnen sinen huse doen caerden, noppen, vlocken, ocht engheenrehande dinc; maer begheert hijs, soe sal hi, met orlove der dekenen, eñ anders nyet, buten bestaden dat ment hem doen [doe] om sijn ghelt. *K. lakeng. Diest*, v. 1333, a. 108, *Wolwerk.*

7) *Geld uitgeven*, *in betaling geven*, *in omloop brengen*, fr. *donner en paiement*, *mettre en circulation* (de l'argent). || Noch deegelycken te bestayen oft vuyt te gevene eenige Joachimdaelders, noch andere verboden penningen. *Rekenk. v. Brab.* reg. 139 f°. 1. 1 nov. 1542.

8) *Aanbrengen*, *aangeven*, *aanklagen* (eene overtreding) fr. *déférer*, *dénoncer* (une contravention). || Daer de richtere comt met tween scepenen, ghesworen, ocht met anderen porteren scepenen ghe-

maect, eñ heyscht van yemanne vrede tot yemans behoef, dien hi noemt, ocht wijst staende, en can hine niet ghenoemen, die dien vrede wederseeght te ghevene, ocht zwijcht eñ den vrede niet en gheeft, besteedt dat die richtere aen die scepenen, hi zaels ghelden iij lb. Eñ alsoe ander werven iij lb., eñ derde werven iij lb., op datten die richtere heyscht eñ steedt, alst voerseeght es. *Kb. v. Diest*, B 18.

9) Eene vraag. *Doen*, *uiten*, fr. *faire*, *émettre*. || Want ic dan heden den stoel des tabernakels becommert hebbe, soe behoert mi die vraghe te bestedene, eñ daertoe te antwordene: Waer weides du? Waer rustes doe in den middaghe? *Aller Kerstenb.* 89.

10) *Aanspraak maken op*, *vorderen*, fr. *prétendre à*, *réclamer comme un droit*. || Van den contente dat was tusschen N. eñ N.., alse van neghen sceleghen, drie peneghen min, elx jaers, die vroue Lisebette vors. eñ Reinare, hare man, calengierende waren in de meyerie,.. van allen andren sticken, die si besteden of heschen mochten in die vors. scueren, eñ van allen andren calaingen die si onderlinghe hadden. 20 jan. 1285.

11) *Goedkeuren*, *laten gelden in rekening*, fr. *confirmer*, *approuver*, *passer en compte*. || Dat die luden van der cameren van onser rekeningen te Bruessel hem stoet eñ letsel dairin gemaict hebben, niet willende bestaden in de rekeninge van N. N.. [*nl.* eene rent van xij lb. op den tol van Maastricht, in leen gegeven aan de heeren van Witham], maer hebben die alle jare geroyert. *Charter d. hertogs v. Brab.*, 4/6 *mrt.* 1448. *Rijksarch. Trésorerie de Brab.*, *Anc. fonds.*

BESTADING (Besteding), zn. *Aanbesteding*, fr. *adjudication*. || Jan Hardinois, over tmaeken van seker timmerwerck int voorn. nieuwe huus by bestedinghe van verneersen [*nl.* bij afbod], den xviiien lauwe 1625, Jc xv lb. par. *Ypriana*, I, 371. || Naedien zy.. diverse communicatien gehouden hadden mit eenigen gheelghieteren opte bestedinge van den voirs. metalen beelden of figuren van den hertogen eñ hertoginnen van Brabant. *Acad. d'archéol.* 1854, blz. 325. *Reken. v.* 1509/15.

BESTAEN, ons. en bw. (impf. *bestoet*). 1) *Beginnen*, *eenen aanvang nemen met*, fr. *commencer*, *débuter*. || Dat voortaen onsen schoutent eñ schepenen gehalden sijn in [?] elcken banckghedingh te onderhalden van xiv dagen tot xiv dagen, sonder dat langher uyt te stellen, eñ dat sy bestaen te dingen ten langhsten te thien uyren voor middach. *Landch. v. Ravenstein v.* 1533, a. 17. Aennemen eñ bestaen eene bedevaert. Zie AENNEMEN. Die sonder oorsaeck synen meester sal verlaeten hebben, eñ naderhandt sal sich willen voegen by eenen anderen meester, sal moeten op een nieuws betaelen den schilt eñ oock op een nieuws bestaen te leeren. *O. Liége*, 20 sept. 1766, a. 26. *Weversambacht te Tongeren*. Zonder voorwerp. || Alle leerkinderen, ons ambacht niet hebbende, aleer sy sullen mogen bestaen, sullen schuldich syn te betaelen 25 st., hoedanige sorten dat sy sullen begeeren leeren te wercken. Ib. a. 20.

2) *Aangaan*, *raken*, *aanbelangen*, fr. *regarder*, *concerner*. || Wy, scoutete, burgermeisteren, enz. geloven te volvollen [*nl.* de voorgaande bepalingen], eñ hirop onse, onse geërven eñ nacomelinge, eñ onse eñ hoere goeden,.. ijn [aen?] die voers. onse heren [*nl.* den bisschop van Luik en den abt van Sint-Truiden], eñ alle eñ eijnijegelike dient besteet ofter [ofte?] bestaen mach,.. met desen litteren verpanden eñ vast verbenden. PIOT, *Cart.* 18 nov. 1404, *Slot.*

3) *Waarnemen*, *uitoefenen* (een ambt), fr. *exercer* (une fonction). || Alvoren sal ick beginnen saen [met] Die alhier in der kercken den dienst Goidts bestaen [*nl.* prochiaen, capellaen]. *Chron. v. Merchten*, 1565, *Str.* 172.

4) *Bijstaan*, *verzorgen*, *oppassen* (eenen zieke), fr. *assister*, *soigner* (un malade). || An Pieter Maerten, ter causen van vyf roode stocken, by hem ghelevert an de roodemeesters, die de geïnfecteerde begaen eñ bestaen hebben. REMBRY, II 243, *St.-rek.* 1579/80. Zie BEGAEN.

5) *Overvallen*, *overrompelen*, *onverhoeds aanvallen en overweldigen*, fr. *surprendre*, *prendre à l'improviste et accabler*. || Daer die coninck [van Vrankrijk] eñ de grave Willem van Hollandt met hem, eñ veel andere heeren gelogeert lagen by Cassele, quamen de West-Vlaminghe.., wel met veerthien duysent mannen te voet, eñ streken tot des coninck here, om hem eñ de synen te verslaene; des zy vromelyc begonnen hadden; mair zy worden bestaen van achter eñ van besyden, soedat sy daer meest allen verslagen bleven. *Acad. d'archéol.* 1850, blz. 159. *Kron. v. Roodklooster*, 15e E.

6) *Tegenstand bieden*, fr. *résister à*. || So quam Saladin voer de stede, eñ hy riep: Comt huute, eñ verweert u nu jeghens ons. Dit hoerde Boudin, die segghende was: dat hy syn volk scaren soude, hy soude den Sarasin bestaen alleene. JAN V. DIXMUDE, 3.

7) *Vermaagschapt*, *verwantschapt*, *verwant zijn*, fr. *être parent*, *apparenté*. || Ditte ghedaen, quamen eneghe lieden, die bestoeden denghenen die doet was ghesleghen, eñ daden hare claghe vor den balliu eñ scepenen. *C. v. Auden.* 2de d. XVIII, omstr. 1300. Dat die vader mach vergeven die injurie die synen kinde gedaen is, daer die injurie geschiet is by enniger conjuncter oft bestaender personen. V. D. TAV. 84. De naerlinck en sal niet schuldigh sijn noch vermoghen meer te vernaederen als hij en bestaet. *C. v. Edingen*, XIV, 11. Op dijen eedt is men voorts gehouden de getuijgen neerstelijck te ondervraegen, eñ namentlijck op.., eñ oft sij eenige partijen bestaen, eñ hoe naer? *C. v. Antw. comp.* V, XI, 28. **Bestaen te (ten) goede eñ te (ten) bloede.** || Soo wie naerheyt beclagen ofte beroupen wille van eenighe huusen,.. zal vortan den vercooper oft vercoopeghe moeten bestaen te bloede eñ goede. *C. v. Broekburg*, VIII, 1. It. 15, 18. Binnen deser stede eñ jurisdictie, elck persoon bestaende ten goede eñ bloede vermagh,.. preesenteren ten naerhede... *C. v. Edingen*, XIV, 1.

8) Als verleden deelwoord. *Bezet*, *bezaaid*, *beplant*, fr. *occupé*, *semé*, *planté*. || Int welcke [*nl.* vleeschhuis — vleeschhal] van zeer oude tyden geweest zyn twee en vyftich stallen oft bancken,.. die bestaen zyn geweest met twee en vyftich vry vleeschouderen. *Rekenk. v. Brab.*, reg. 137, f°. 174, 16e E. Soo wie eenige bosschen in pachte heeft, ofte de taille van dien gecocht, als hij deselve doet vellen eñ ontblooten, moet deselve bosschen bestaen laeten met behoorlijck wintersaet. *C. v. Poperingen*, VII, 1. Het esschen houdt, daermede deselve bosschen bestaen zijn, moet ghevelt zijn voor 't expireren van de maent van meye. a. 3. Aerbeydt van landtbouw, van delven eñ maecken van grachten eñ waterloopen, van koolsaet eñ alle andere vruchten daermede de landen bestaen eñ besaeyt zyn. *O. P.-B. outr.* 5 juli 1703, a. 35. *Kastelenij v. Kortrijk.* Item, den nombre van 805

roeden lants, wesende eenen bulk, ten deele dreve eñ boombosch,.. bestaen met 224 eeckenboomen. DE PR. en BR. I. *Drongen*, 8. (1750).

BESTAENSEL (Bestansel, bestandsel), zn. o. *Maagschap, graad van maagschap*, fr. *parenté, degré de parenté*. || Wye hem hoyr fonderen wilt in een sterfhuys eñ syn bestansel niet bekendt en is, is schuldich alvooren te proberen, den rechte om ghenoeghen, hoe naer eñ van wat zyde hy den overledenen is bestaende. *C. v. Aalst*, XX, 35. Naerhede van bloede oft bestansel. *C. v. Winnocx-Bergen*, IX, 1. Bestansel belettende t'samen te dienen. *Kantteek. op het Regl. v. d.* 30 *juli* 1672, a. 7. (Gent de Goesin), en *Pl. v. Vl.* III, 353, a. 33: Wie niet en moghen de boecken [*nl.* der Pointingen] pachten.

BESTAKEN, bw. *Bezetten met — voorzien van ijzeren of houten spijlen* (eene venster), fr. *munir, pourvoir de barreaux de fer ou de bois* (une fenêtre). || Dat de veynsteren, siende ter ervenwaerts der voirs. rekencameren, selen moeten bestaect eñ vergelaest zijn, vast staende, sonder oepen te doene, ten eynde dat dore deselve veynsteren nyet gegoten en worde. *Rekenk. v. Brab.*, reg. 136, f°. 290. *Oork. v.* 19 *nov.* 1512.

BESTANDELIJCK (Bestendelijck, b—en), bijw. *Op geldelijke, wettelijke wijze*, fr. *validement, légalement*. || Van op replyck offt duplyck ghene getuygen bestandelick te kunnen hooren. Op replyck offt duplyck en mach men ghene getuygen hoeren, die in het proces staet offt plaets grypen sullen. *C. gr. Loon*, I, VIII, *Reces* 101. Soo en kan eñ sal den voors. vrouwen oock niet verboden sijn, sonder adhibitie van eenigh momboir, bestendelijck over hare goederen by testament, codicille ofte anderen lesten wille te disponeren. *C. v. Ravenstein, Oork.* 14 febr. 1651, a. 17. Allerley andere acten.., vermoghen, naer ouden ghebruycke, by eenider eñ sonder onderscheyt van de plaetsen, bestendelijcken gheschreven worden. Ib. a. 19.

BESTANDICH, bn. *Standhoudend, rechtsgeldig, van kracht, wettelijk*, fr. *valide, légal*. || Ghifte *inter vivos* van nog niet verschenen croesen van vliegende schulden, of die bestandigh is? VAN DE VELDE, *Annot.*, 13 (1672). Dat d'eerste ghifte.. is deughdelyck eñ moet subisteren. Ib. 14.

BESTANDICHEIT, zn. v. *Rechtsgeldigheid, wettigheid*, fr. *validité, légalité*. || Dat alle donatien eñ erfgiften.. gemaeckt ten behoeve van de doode handen,.. onderworpen worden eñ blyven aen de ordinarisse solemniteyten, die versogt worden tot de bestandigheyt der acten *inter vivos*. *Pl. v. Vl.* 15 sept. 1753, a. 17. VIII, 16.

BESTANT, zn. o. *Schorsing van vijandelijkheden*, fr. *suspension d'hostilités, trève*. || Mach den bailliu,.. alsoo menichwerf als er geschil is tusschen partijen onder deselve heerelijchede, nemen bestant van vijfthien dagen; eñ waert dat eenige van de partijen ontseyde te gevene tbestant, die waere gehouden in de boete van.., nochtans tbestant blijvende vaste eñ gestadich; eñ waert dat geenen paeys en wierde binnen de voors. vijfthien dagen, soo soude men nemen ander bestant van partijen van drij veerthiendaegen, eñ daernaer van zeventhien weken, eñ alzoo voort zoude men se stellen in bestant. DE PR. en BR. III. *Vinderhoute*, 25 (1680/1735). Bestant, vrede noch soen. *Rekenk. v. Brab.* reg. 132 f°. 27 v°. 15e E. Breken van pais oft bestant, fr. *rupture de paix ou trève*. DAMHOUDER, c. 108. — Het w. *bestant* werd dikwijls verward met *bastant*, „voldoende", fr. *satisfaisant*, en vanhier: „in staat om te betalen", fr. *solvable*: || Soo verre die buijtenliedens diversche persoons sijn verhuerende, sullen die gesworens die geheele schettinge.. mogen verhalen op eenen huerman, die hen sal gelieven, ten waere dat den proprietaris eenen van dien, *bestant* zijnde, hem assigneerden. *K. v. Quaetmechelen v.* 1675, a. 19. Zie BASTANT.

BESTANTSEL. Zie BESTAENSEL.

BESTEDER, zn. m.(?) || Wijlen Johan Stempels, in zijnen levene bestedere der stadt Aken, van den goederen den boergeren toebehoirende binnen onser stadt van Antwerpen residerende. *Rekenk. v. Brab.* reg. 139 f° 210 (1553).

BESTEECK, zn. o. 1) *Het snijden, uitsteken van eenen vorm*, fr. *gravure d'une forme*. || Voer de volle betaling van xxiij dosyn en half beeldekens [*nl.* van O. L. V.] te maken, die men in royen [roeden] dragen sal in den generalen omganck der stad, motten besteike van den vorme dairin die geprint sijn, t'samen. RAYMAEKERS, *St.-Sulpice*, II, 36 (1). *Rek. v.* 1526.

2) *Bestek, ontwerp, beworp*, fr. *plan, dessin, devis*. || Van aenbestedinge en aenneminge van werken.. Dese instrumenten [*nl.* akten] worden ingestelt op het bewerp, besteek ofte model van lieden hun des verstaende. *Notar. Belg.* 151.

BESTEKEN, bw. 1) Een veld. *Palen steken op.., om te kennen te geven, dat het bezaaid is*, fr. *placer des piquets* (sur un champ) *pour indiquer qu'il est ensemencé* || Als yemandt sayen wilt in een velt ofte cauter dat meest ter braecke licht, eñ hy dat besteeckt op elcken houck eñ in 't midden, zoo incurreren deghone, wiens beesten in de voors. vruchten gevonden zyn, ghelycke boete als vooren. *C. v. Aalst*, VIII, 4. Item, van der brake bezaeyt met eenegher vrucht eñ die besteken [is] ten viere houcken eñ in de middewaert, dat men daerup scutten mach ghelyc up tydeghe vruchten, eñ ghelike boete heffen. Ib. *Orig.* XXVIII, blz. 384, *Ougstkeur*.

2) *Bezetten, versieren*, fr. *garnir, orner*. || Aen packgaeren, om 't huys den Draeck van onder tot boven met meyen te besteken eñ bemeyen. *Kruisgilde*, 83. *St.-rek. Mechelen*, 1594.

3) Rivieren en beken. *De breedte afmeten en diepte pijlen*, fr. *mesurer la largeur et sonder la profondeur* (des rivières). || N. N., als gesworen molenslaghers.., eñ N., als molenpandere derselven molenslaghers, hoedat sy, ten versuecke van den rentmeester van Diest, gevisiteert eñ besteken hebben de Demere, met den armen eñ toebehoirten, in der voegen.. Hebben.. die Demere besteken beginnende.. tot.., eñ die besteken veertich voeten wijt,.. Item, noch besteken het beexken.., vijfthien voeten wyt.. Item noch besteken die beke.., buyten, xxiii voet wyt.. eñ bynnen der stadt xix voeten wyt.. Item, noch besteken den arm van den Demere,.. xxv voet wijt.. Item noch besteken die lake.., op xiv voet wyt. RAYMAEKERS, *Kerkel. Diest*, 418 (1539).

4) *Ontwerpen, een bestek maken*, fr. *faire un plan, un devis*. Kil. *delineare opus conficiendum*. || Jaquet [*nl.* de schepenen knaap] heeft gheesonden gheweest tAelst omme eenen meester wercman, dat hij hier zoude commen besteken dwerc van der stede, omme die te fortifficerene, hem daeraf betaelt x s. *Reken. St.-Ninove*, 1486/7.

5) *Listiglijk en bedektelijk beramen*, fr. *machiner*. || Dyes is alsulcke persoon, daeronder d'arrest is gedaen, gehouden, als hy daertoe versocht wort, onder eedt te verclaeren dat het arrest, daeromme

hij weijgert vant gearresteert goet te scheijden, geene simulatie oft gemaeckt werck en is, oft dat hij taelve nijet en heeft besteken, noch voet noch oorsaecke daertoe gegeven, om een ander tsijne te onderhouden. *C. v. Antw. comp.* V, IX, 22.

BESTELBRIEF, zn. m. Zeewezen. *Vrachtbrief*, *ladingsbrief*, fr. (Mar.) *connaissement*. || Sullen [*sl.* de vreemde kooplieden] ghehouden zijn te doen blijcken, by sufficiente certificatie, dat sy zulcke schepen, goeden eñ waeren, van gheen Schotten oft zeeroovers,.. noch oock van andere vremde (hebbende bestelbrief uut Schotlandt, zonder ordinaris onderhoud oft traictement,..) niet ghecocht ofte vercreghen en hebben. *Pl. v. Vl.* 29 jan. 1549, a. 27. I, 371.

BESTELLEN, bw. 1) Een land. *Bestieren*, fr. *gouverner* (un pays). || Al dit vorseide lant gaf de grave Philips den coninc Philips van Vrankerike, mit sinder nichte, eñ aen den coninc haren man in huwelik; maer dat bespreс was, dat de grave Philips [het] zoude bestellen also langhe als hy leefde. JAN V. DIXMUDE, 112.

2) *Te koop bieden*, fr. *offrir en vente*. || En die goet hebben eñ gheen gheldt, dat men, bi den heere eñ der wet, die goede sal doen bestellen drie maendaghe thenden een, ter merct, up dat beruerlike have es; eñ huus eñ erve drie sondaghe deen dander naest achtervolghende ter kercke int openbaer doen uutghebieden, eñ wier meest omme gheeft... DE VLAMINCK, *Vgb.* 51.

3) *Beslag leggen op*, fr. *saisir*. || Wair 't sake dat tvoirscr. hoyr dat [leen] niet en ontfinge [binnen xl. daigen], soe mach die leenheere tselve leen bestellen eñ beclagen met rechte van zijnen leenhove, eñ alsoe dat leen gewynnen, in zijnen handen so lange te blijven als de leenman dat gelaten heeft sonder te ontfangen nae de voirscr. xl daigen. V. D. TAV. 200 v⁰. Is te weten, dat haer dese bestellinghe tot Steenbergen niet verder en extendeert als voor een jaer verschenen eñ een jaer loopende pachts. Waervoren oock somtijdts, tot meerder versekeringhe van den eygenaer, inventarisatie van de bestelde goederen wordt ghedaen. *C. v. Steenbergen*, VI, 8, 4... Versoeckende dat de bestelde goederen daervoren sullen worden verklaert te zyn executabel. 5.

4) *Verzorgen van het noodige*, fr. *pourvoir du nécessaire*. (?) || Dat negheen man gaste ontfa die visschers zijn, hine hebbe macht sine gaste te bestelne ten profite van der stede eñ van sinen gasten. DE PAUW, *Vgb.* 11 (1337).

5) Koopwaren. *Laden*, *inschepen*, fr. *charger*, *emberquer* (des marchandises). || Als de coopmanschap is geladen eñ bestelt [*var.* besteet] elck int besonder, stucxgewijse, dwelck men heet *flet* [*fret*] *passagiers ou flet à la cueillotte*. *C. v. Antw. comp.* IV, VIII, 31.

6) Wederk. — Hem bestellen ten huwelijck. *Trouwen*, fr. *se marier*. || Dat men useert te Gendt.. dochteren doot te mogen maken bi vader eñ moeder metten meeste eñ ganste van vrienden eñ magen,.. so wanneer alsulc dochteren henlieden thuwelic bestelt hebben buten den consente van vader eñ moedere,.. WIELANT, *L. v. Vl.* 154.

BESTELLING, zn. v. 1) *Beslag*, *beslagneming*, fr. *saisie*, *arrêt*. || Bestellinghe is een grondtrecht, dat alleen de eyghenaren van huysen eñ landen toekomt, tot laste van hare heurders eñ baenders, eñ dat op de goederen, 'tsy huysraet, vee ofte vruchten, die sy op den grondt vinden. *C. v. Steenbergen*, VI, 1. Bestellingen, besettingen eñ arresten IV, 1. Zie BESTELLEN 3).

2) Zeewezen. *Lading*, *bevrachting*, fr. *affrêtement*, *cargaison* (?). || Van der bestellijnghe. Wy ordonneren eñ statueren voorts, dat alle capiteynen, schippers eñ andere, wy [wie] die zijn, die bevonden zullen wesen ghewapender handt ter zeewaert vaerende. zonder bestellijnghe, oft met valscher bestellijnghe, ofte met twee diversche bestellijnghen van twee diversche landen, deene ons vyant wesende eñ dander vrient,.. zullen ghehouden eñ gheacht wesen voor zeeroovers. *Pl. v. Vl.* 29 jan. 1549, a. 28 I, 371.

BESTEMMEN, bw. Dach bestemmen. *Dag bepalen*, *dagvaarden*, fr. *fixer jour*, *ajourner*. || Sullen de dienaers oft officiers, soo ten genechte als rolle, gebouden sijn degene die sy tegens dien dage hebben dach bestemt, soo haest de saecke dienen sal, voort te roepen. *C. v. Lier*, *Stijl*, I, 12.

BESTERVEN, ow. *Sterven*, *fr. mourir*. Kil. *mori*, *emori*. || Die beste cleederen eñ vordelijcke [voordeellijcke?] daer eenigh persoon op sijnen sterfdagh in besterft, die sullen die erven uytreycken; eñ dat ghebeurt na der stadt rechten; eñ dieselve voordelijcke goeden en sal men niet besweeren [*l.* beswaren] nooh verbijsteren daer iemant in besterft. *C. v. Grave*, XI, 2. *Van erffenisse eñ voordeel te beuren.*

BESTIAELGELT, zn. o. *Belasting op het vee*, fr. *impot sur le bétail*. || Het recht eñ impositiegelt gestelt op de pasturerende bestiaelen, genaemt het Bestiaelgelt, bestaende daerin: dat voor alle werck- eñ huerpeerden maendelyck moet betaelt worden acht stuyvers; van elcke melckkoe, van wat oude dat sy is, ses st. ter maendt; voor alle andere koyen, ossen, stiers eñ veerssen van dry jaeren oudt eñ daerboven, weydende ofte stallende, omme gevet te worden,.. gelycke ses st. ter maendt. *Pl. v. Vl.* 18 febr. 1702, a. 8.

BESTIALIEN, zn. mv. *Vee*, fr. *bétail*. || Eñ hebben wederomme [de Spanjaerts], deur hunne hongerige furieusheyt, ettelijke huysen in brandt gesteken, alwaer deselve [*sl.* der gewapende burgers] hunne meublen, koeyen eñ bestialien syn verbrandt geweest. *Brab. Mus.* I, 14. *Aarschot* 1594.

BESTOFFEEREN, bw. *Begeleiden*, *vergezellen*, fr. *accompagner*. Ook STOFFEEREN. || Eñ aldus trac myn heere te Ghent waert; eñ daer so vant hy tsinen rade, dat hy die van Brugghe daer ontboot eñ die van den Vryen; eñ daer so was myn heere grootelycx bestoffeert met zinen rade eñ van eidelen eñ clergie; eñ hadde daer die van Ghent eñ die van Ypre ooc by hem ghedaen commen. OL. V. DIXMUDE, 36. (Dus niet „opgepronkt, rykelyk gekleed", volgens den uitgever.)

BESTOOREN, bw. Waarschijnlijk te lezen *bestooten*, bij Verdam BESTOTEN 3). *Plagen*, *kwellen*, fr. *vexer*, *tracasser*. || Soo wie ghewesen wort met recht tot sijnen eedt voor die bancke van Meghem, dat die sijnen eedt doen mach, eñ onsen schouteth, die nu ter tijdt is ende namaels wesen sal, en sal hem niet bestraffen ofte bestoren, noch hem vermeten te betuyghen van meeneeden. *Landch. v. Meghem v.* 1412, a. 1.

BESTOP, zn. o. *Omtuining*, *omheining*, fr. *clôture*. || Niemandt en vermach te haelen, afbreken, ofte doen breken ander lieden thuynen ofte bestop. *C. v. Veurne*, LXVI, 8.

BESTOPPEN, bw. 1) *Beheinen*, *omtuinen*, fr. *clôturer*. || Voort sal de pachter vinden tvoorn. goed, [so wat] der stoppel (?) behoort, tamelic

bestopt, de husinghen te ghereke tamelic, eñ de grachten insghelijcx. DE PR. en BR. IX. *De Pinte*, 11 (1430/32). En vermagh oock de pachtere in de bosschen sijn peerden, coeyen, schaepen, gheeten nochte andere beesten niet te dryvene noch te laten gaene, nemaer es ghehouden die wel eñ ghetrauwelicken te bestoppene, dat de schueten wel bewaerd zijn. *C. v. Kortrijk*, VII, 20. Id. *C. v. Auden.* I, IX, 23. So wie, 't zy proprietaris ofte pachter, eenige gherserie gebruyckt eñ possesseert paelende aen hommelhof [hopakker] ofte saylant, is ghehouden alleen deselve gherserie behoorlyck eñ souffissantelijck te bestoppen t'sijnen coste, al waert oock soo dat de haeghen hem niet toe en behoorden. *C. v. Poperingen*, VI, 17. Dat niemand sijne beesten late gaen binnen al den jare sonder heerden ofte wachten up ander lieden landen, jeghens hueren danck, up de boete van twintich scell. par., ten ware bi bestople [*l.* bestopte] beilcken. *C. v. Yperen*, *Kast.* a. 22 (1535).

2) *Voorzien van*, fr. *garnir de.* || Wie van nieuws sal willen locht nemen op ander lieden erfve, sal die veinsteren moeten maecken seven voeten hooghe van de aerde, ofte hooghere eñ buyten mannestaege, bestopt met glaesen eñ versekert met ysеren baeren. *C. v. Yperen*, *Stad*, XVI, 8.

3) Fig. Den mond. *Stoppen*, fr. *fermer.* || Want bestopt is die mont dergheenre die quaet spreken. Ps. 62. *Getijdb.* XVe E. 24 v°.

BESTOUWEN (Bestauwen). bw. Van het vee. *Drijven op*, *beweiden*, fr. *mener paître sur* (du bétail). || Ordonnantie eñ reglement raeckende t'beweyden eñ bestauwen van het bosch van Sonien... Alsoo dagelycks meer en meer abusen voorvallen in den woude van Sonien in 't stuck van het beweyden eñ dryven van beesten op hetselve woudt. *Plac. v. Brab.* 30 april 1660. IV, 61.

BESTRECK, zn. o. Van een rechtsgebied. *Uitgestrektheid*, *omvang*, fr. *étendue.* || Bevelende aen alle magistraeten, wethouderen eñ officieren van justicie te waecken eñ doen waecken, besonderlyck in het bestreck van hun ressort, op d'executie van dese dispositie. *Plac. v. Vl.* 15 juli 1785. XII, 1368.

BESTRECKEN, bedr. en onz. wkw. 1) *Zich uitstrekken*, fr. *s'étendre.* || Zoo verre elcx distrikt is bestrekkende. *C. v. Aalst*, II, 33. Dat de scepenen van Audenaerde competeert.. t'berecht eñ judicature.., zoowel binnen.. als ooc buuten der stede, alzo verre alst scependom eñ vryhede derselver stede bestreckende es, van.. *C. v. Auden.*, 2de d. blz. 352. De poorters eñ poorteressen, woonachtig binnen de limiten van der stede eñ schependom, zyn vry eñ exempt van beste hoofden eñ andere servituten: eñ bestreckt tot aldaer alle de vryheyt van neeringen der stede. *C. v. Gent*, I, 10. Bestreckende t'selve resort van Santhoven, ten opsicht van de leenhoven eñ leengoeden, sich over het gheheel marckgraefschap van Antwerpen over de Nethe. *C. v. Santhoven*, blz. 208.

2) Belastingen. *Verdeelen*, *omslaan*, fr. *répartir.* || Ordinancie, instructie oft onderwys, daerop men sal verpachten, betaelen, ontfangen eñ bestrecken d'imposten eñ andere ongelt binnen desen lande van Braband opgestelt. *Plac. v. Brab.* 14 dec. 1570, II, 39. (Eene Fr. gelijktijdige vertaling zegt verkeerdelijk: *seront.. receus et „employez"*).

3) *Gebruiken*, *aanwenden*, fr. *employer*, *appliquer.* || Welcke jonghe lieden deselve penningen niet en mogen lichten dan met overstaen van hunne naeste vrienden eñ maghen, die de Wet sullen moeten verseкeren dat [die] tot hunnen meesten oirboir gheëmployeert oft bestreckt sullen worden. *C. v. Brussel* 1606, a. 190. Christijn: *tales nummos.. esse applicandos.*

4) *Bedragen*, fr. *comporter.* || Zoo verre als den prijs van den vercochten goede heeft moghen bestrecken. *C. v. Veurne*, V, 5.

5) WEDERK. — *Zich uitstrekken*, fr. *s'étendre.* || Eñ sulcke burtucht [borchtocht], voor Wette ghekendt, sal hem also wel bestrecken up de boeten eñ wettelicken costen,.. als van den principalen. *C. v. Yperen*, *Kast.* a. 158 (1535). In de welke zijne stede, heerlichede eñ baronie van Pamele, eñ in alle de plecken daer huer die bestrecte, hy hadde alle justicie... *C. v. Auden.* 2de d. blz. 359, *Vonnis v.* 7 nov. 1583. In materie van confiscatie, ist dat sy huer bestrect op leenen, emphyteosen, cheins oft erfvelicken pacht, behooren toe den heere danof zy zonder middele ghehouden zijn. *C. v. Cassel*, a. 15.

BESTRIEWELEN, bw. *Bestrooien*, fr. *joncher*; *parsemer de.* De Bo Bestrieuwelen. || Dat yeder voor syn huys besonderlick sal hebben te kuysschen de straete, eñ jeghens d'aencompste van de processie die frayelick te bestryewelen met aengenaem groensel. *Ypriana*, V, 371 (1685).

BESTVEERDICHST, bn. Versterking van het epitheton door *best*, fr. *le plus capable.* || Ende alst gevalt dat eenich van desen zesthien persoenen afliivich wordt, hetzy werkman oft knape, soe sullen die gesellen van den sermente van Hollandt eñ Zeelandt met den prevoesten eñ gemeynen gesellen van den sermente van Brabant eenen anderen in die stadt [*nl.* plaats] leyden, die daer afliivich waere den naesten levende eñ den bestveerdichsten. *Rekenk. v. Brab.* reg. 136 f°. 337. *Oork. v.* 20 juni 1540, *Munters v. Brab.*

BESUECK, BESUECKEN, BESUECKER. Zie BESOECK, BESOECKEN, BESOECKER.

BESUIT (Besude, besuydt), bijw. *Bezuiden*, fr. *au sud.* || Enen waterganc vallende eñ hoefdende in die Ghentsce Leye, besude der brugghe. 22 febr. 1287. $12^1/_2$ bunder lands, ligghende besuydt van den voors. mynen leengoede. DE PR. en BR. VIII. *Adeghem*, Vgl. BEOOSTHALF. || Twe imete bezutalf ant werf,.. eñ een ghemet bewestalf ant vorseide werf. 20 jan. 1285. Besutalf, onder ver Margriete Jhan Vlamincs woninghe. 9 dec. 1295. Twaleve ghemeten woestinen.., ligghende besutalf Stiils weghe. 19 dec. 1296.

BESWAERDER, zn. m. *Hij die eenen gevangene ter voortduring zijner opsluiting aanbeveelt*, fr. *celui qui recommande un prisonnier pour la continuation de son emprisonnement.* || Zoe wye eenen gearresteerden eñ gevangenen wilt bezwaren, die mach dat doen mids ghevende den buytensluytere daeraff eenen stuver; maer die bezwaerdere is schuldich den gevangenen binnen den derden daghe nadat hy hem bezwaert heeft, tichte eñ aensprake te doene. *C. v. Antw.* 1545, IV, 4. Ib. 1570, XV, 6. It. 1582, XXVII, 28. *Comp.* V, VIII, 54. Zie BESWAREN [6]), en BESWAERNIS [2]).

BESWAERLIJCK (Beswarelijck), bn. *Schadelijk*, fr. *dommageable.* || Behoudelijck dat t'selve [*nl.* de onderverhuring] geschiede aen persoonen van gelijcke conditien eñ neringe, die't huijs niet beswarelijcker noch erger en bewoonen. *C. v. Antw. comp.* IV, VII, 12.

BESWAERNIS (B—sse, Limb. beswernis. 1) zn. v. *Overlast*, fr. *molestation.* || So wat clercke des inhibicie of andere brieve van beswernis wirft of

crijght tiegen die stat, of tiegen die vriheit van der stat, ae sal ewelic eñ ommermeir voer vremde man ghoen. *C. v. Maastricht*, *Oork. v.* 1380, a. 132.

2) *Aanbeveling ter voortduring eener gevangenschap*, fr. *recommandation pour le prolongement d'un emprisonnement*. Zie BESWAREN. || Soo wanneer dat d'originale apprehensie vercleert wordt qualick ghedaen te zijne, zijn alle de beswaernissen oft recommandatien oock cesserende, doot eñ te niete, eñ moet de gevangen also wel in respecte van de recommandatien ontslaghen wesen als van der apprehensien. *C. v. Antw.* 1582, XXVII, 29. Ib. *comp.* V, VIII, 55. Als iemant in ghevangenise ghebrocht wort om civile saken, soo is den cipier schuldigh op te teeckenen den naem eñ den toenaem van den gevangenen,.. met oock de beswaernissen daernaer op sijnen persoon ghedaen. *C. v. Brussel*, 1606, a. 67. Christijn: *gravamina*.

3) Zooals thans, *bezwaarnis*; in de praktijk, en veel in het mv. gebruikt, fr. *grief*, *griefs*. || Als die samentlijcke ondersaten van Uden, Herpen, met haeren toebehoorten, in haer supplicatien haer beklaeght [*l.* beklaeghen] met den ghewinnen der thijnsgoederen beswaert te sijn, namentlijck.., met meerder ghelijcke beswaernissen,.. *C. v. Ravenstein*, 3 mei 1548, a. 1. So verre, in eenich van desen, gebreck valt, t'sij dat de beroeper sijn poincten van beswaernisse, oft die gheïntimeerde die redenen van syn verantwoorden nijet en dienen,.. soo sal de saecke gehouden worden voor gesloten. *C. v. Santhoven*, *Stijl*, 1557, a. 169. In den eersten, sal dergenich, die revisie van eenige sententcie definitive sal willen genieten oft versuecken, gehalden syn dieselvige.., *in scriptis*, mits declaratie eñ allegatie der grieffven eñ beswaernissen,.. te versuecken. *C. gr. Loon*, I, III (1607)). Welcke provocatien oft beroepen geschieden: oft mondelinge, oft oock by requeste aen de Weth, t'sij dat de vonnissen sijn diffinitief oft interlocutoir, oft dat het sij eenige andere beswaernisse. *C. v. Antw. comp.* V, XIV, 2.

BESWAERSEL, zn. o. *Belastingen*, fr. *impositions*. || Welcken last jaerlycx eñ alle jaer, over het geheel goet, bedraeght: eerst,.. item, volgens schatcedulen, van het opgehaelt gelt oft beswaersel der gemeynte, ontrent tachentich guldens. *C. gr. Loon*, *Reces v.* 1705, I, 668.

BESWAREN (Limb. besweiren), bw. 1) Van metselwerk. *Te veel bezwaren*, *overladen*, fr. *surcharger*. || Inghevalle d'eene partye hooger wilde vaeren als d'ander, dat sy sulcx sal moeten doen op haeren kost, eñ dat daerdoor het gemeyn werck niet en worde beswaert ofte beschaedight. *C. v. Loven*, *Servit.* a. 33.

2) Van waterloopen. *Verstoppen*, *den vrijen loop belemmeren*, fr. *obstruer*, *engorger* (des cours d'eau), *en entraver le libre cours*. || Toghede, dat die abbet Diedric van den Soetendale eñ sine meenters hadden ligghende enen watergane, vallende eñ hoefdende in die Ghentsce Leye, besude der brugghe te Soetendale, eñ dat die Ghentsche Loye (*sic*) besuaert ware of mochte worden van den watre dat quame ute dien waterlope. 22 febr. 1287.

3) Een onroerend goed. *Bezwaren met schulden; te pande zetten*, *voor pand verbinden*, fr. *grever de dettes; hypothéquer* (un bien fonds). Zie BECOMMEREN, BELASTEN. || Dat sy [*nl.* die van St.-Truiden].. mit last van schoult ind anders besweirt sijn. PIOT, *Cart.* 7 apr. 1457. II, 329. Sonder dat den man het deel van de vrouwe, oft de vrouwe het deel van den man, met testamente oft uytersten wille mach beswaren of belasten. *C. v. Loven*, XII, 7.

4) *Benadeelen*, *beschadigen*, *verongelijken*, fr. *grever*, *léser*, *préjudicier*. || Dat onse goede luyden eñ ondersaten in onsen lande van Brabant,.. seer grootelijcx... beswaert eñ belast hebben gheweest eñ daeghelijcx soo langer soo meer beswaert eñ belast worden met alderhande monitien, inhibitien eñ andere gheboden die in alderhande gheestelijcke hoven gheworven eñ in onsen voors. lande ghebracht eñ gheëxequeert worden, voorder eñ buyten den drije saecken. *Pl. v. Brab.* 3 jan. 1447. I, 1. Als een sentencie interlocutorie, gegeven bij den richter voir die diffinitive sentencie, sulc is dat hem iement dairmede vyndt gegraveert eñ bezwaert, eñ dat voorscr. grief eñ bezwaringe moge by den richter in den diffinitiven vonnisse,.. wordden gerepareert eñ gerevoceert, zoe en mach men niet van dyer sententien interlocutorien appelleren. V. D. TAV. 346 v°. Tenwaere dat den beroeper daertoe in gheschrifte wilde vueghen de poincten by denwelcken hij bewijsen wilde dat hy metten voorgaenden vonnisse veronghelijckt eñ beswaert waere. *C. v. Santhoven*, *Stijl v.* 1557, a. 167. Indien denselven gheïnthimeerde by hetselve vonnis *a quo* pretendeerde gegraveert oft beswaert te zyn. *Leenhof v. Brab.* 1570, a. 6. Christijn: *se gravatum prætenderet*. Soo wanneer sulcke geprivilegierde hen by de voors. executie oft sommatie beswaert hebben gevonden, hebben d'oppositie daeraf voor de wethouderen deser stadt gheïntenteert eñ hen aldaer te recht ghestelt. *C. v. Brussel*, 1606, a. 91. Christijn: *ubi se per executionem aut summationem premi sentierunt*. Die hem dunckt bij eenigh vonnisse,.. beswaert ofte veronghelijckt te sijn, magh daeraf.. appelleren. *C. v. Deurne*, 1612, a. 64. Als hem iemandt bevindt beswaert by eenich appoinctement oft vonnissen gegeven by schepenen van de stadt van Lyer, sal daeraf moghen appelleren aen de borgemeesteren eñ schepenen der stadt van Antwerpen. *C. v. Lier*, *Stijl*, XI, 1. Soo wie hem bevindt gegraveert met eenigen vonnissen geweesen by de oudermans van de lakenhalle,.. Ib. a. 5. Want eenige persoonen diversche reysen personelijck compareren sonder noodt, waerby de wederpartye, succomberende, soude, by de taxatie eñ betaelinge van alsulcken comparitie, boven redenen moghen worden beswaert eñ gheïntresseert. *C. v. Lier*, *Stijl*, XIII, 7.

5) *Aanklagen*, *betichten*, *in rechten betrekken*, fr. *accuser*, *attraire en justice*. || Men en mach hier van geen slecht stryboeten [slechte, enkele strijd- of vechtboeten] doen vangen die buyten der vryheyt geschiet zyn mochten, eñ gevangen houden, om hem naemaels te beswaren noch beclagen. PIOT, *Cart. K. v. St.-Truiden v.* 1547, a. 26; II, 589. Als een ghevanghen onder der Divisen rechte by eenighe andere heeren oft officieren beswaert wordt van andere delicten eñ misdaet dan daervore hy gevangen is eñ gelevert wordt ter plaetse daer hy 't leste misdaet onder Divisen rechte geperpetreert heeft, soo moet den officier van der plaetsen daer hy gelevert is eenen bequamen dach stellen, eñ assigneren allen den officiers die ghevangen, aengetast oft beswaert hebben, te comen gestoffeert eñ gefurneert om tegen den ghevangen te proccederen. *C. stad Mechelen*, VI, 13. (Nannius vertaalt het woord door *impetere*). Indien daernaer dien beruchten werde beswaert bij't verclaeren van getuygen,.. soude men daerop oock mogen commen tot aentastinge eñ gevanckenisse van den persoon. *C. v. Antw. comp.* VII, I, 9.

6) Eenen gevangene. *De voortduring zijner opsluiting, tot nader uitspraak des rechters, verzekeren*, fr. *assurer la continuation de son emprisonnement jusqu'à la prochaine décision du juge;* ook *recommander*. Men mocht eenen reeds gevangen zittende schuldenaar ook, ja niet *simpliciter recommanderen*, maar als vannieuws apprehendeeren, alsof hij vannieuws elders buiten de gevangenis aangehouden geweest was; in dit geval was de schuldenaar, bij vrijspraking van zijne eerste in recht betrekking, niet ontslagen van de tweede opsluiting. *On pouvait aussi, non pas „simplement recommander" un débiteur déjà emprisonné, mais quasi l'appréhender à nouveau, comme s'il avait été de nouveau arrêté ailleurs hors de la prison; en ce cas, le débiteur n'était pas relaxé de son deuxième emprisonnement par l'acquittement de sa première poursuite.* Zie *C. v. Antw.* 1582, XXII, 30. || Soo wie eenen gevanghen wilt recommanderen oft beswaren, mach dat doen, hetzy dat deselve persoon ghevangen is om civile oft criminele saecken, midts gevende den steenwaerder daeraf eenen stuyver, die daeraf boeck is houdende: Maer de beswaerder is schuldich den ghevangen binnen den derden dage naedat hy hem beswaert heeft, ticht eñ aenspraecke te doen, op de verbeurte van der instantien. Tenwaer dat die recommendatie geschiet ware wt crachte van gewesen vonnissen oft condemnatie voluntaire alhier ghewesen oft gepasseert. Wel verstaende, dat deghene die wt crachte van executorialen van den hove alhier ghevanghen is, anders niet en mach beswaert worden dan by oorloff van den hove. *C. v. Antw.* 1582, XXVII, 28. *Ib. comp.* V, VIII, 52—54. Een poorter oft ingeseten vermach een buytenman, gevangen wesende binnen den Steen, te doen beswaeren met dry schepenen, eñ wordt soodanighe beswaringe geteeckent int boeck van den cipier, denwelcken alsdan soodanigen persoon niet vuytlaeten en mach sonder consent van den beswaerder, oft met vonnisse van schepenen die van de beswaernisse kennisse hebben. *C. v. Middelburg*, V, 13. Eenen persoon, 'tzy voor eenigh misdaet, oft voor schulden gevangen synde, mach voor ander misdaet oft andere schulden in de ghevangenisse beswaert worden. *C. v. Brussel*, 1606, a. 68. Christijn: *potest aggravari*. It. *C. stad Mechelen*, II, 40. *C. v. Lier*, *Stijl*, III, 18. Die gearresteert syn omme intert van wette te maken, ofte gheapprehendeert by vorme van executie, t'zy criminelick ofte civilick, moghen, met kennesse van twee schepenen, beswaert werden by vorme van arreste, omme jeghens hemlieden voor schepenen ander interdt van wette te maken, by denselven ofte ander arrestanten; eñ al waere d'eerste arrest quaet verclaerst, daeromme en soude t'arrest by beswaernesse ghedaen niet quaet wesen, maer men soude daermede moghen voortgaen, tenware dat t'arrest van beswaernesse dependeerde van d'eerste, hoewel de criminele saecken niet ghesuspendeert en werden omme de civile beswaernesse. *C. v. Auden*. I, V, 15 Geene arresten en moghen worden geïnterponeerd op vremde persoonen gedurende de kermissen ofte vryheden van sint Servaes, sint Remaclus eñ sint Remigius; binnen welcken tydt oock deghene die voorheen sijn gearresteerd geweest, niet mogen beswaert werden, tensy over schulden binnen deselve vryheden gecontracteert, oft over affreekeninge in dien tydt gehouden; behoudelyck dat de violateurs van arresten aen een tweede arrest sullen subject blyven. *C. v. Maastricht*, *Reste de* 1665, XXI, 8.

BESWARING, zn. v. 1) *Verwerping*, fr. *reproches*. || Soo de geïntimeerde in sijnder justificatien eenige nieuwicheyt allegeerde, daerop d'appellant geoorsaeckt soude mogen sijn te scrijven, oft soo verre de saecken in der voorgaender rechtstont oft instantien sijn mondelinge beleijt, sal men scrijven bij beswaringen, verantwoorden, replijcken, duplijcken. *C. v. Santhoven*, *Stijl*, 1557, a 170.

2) *Betichting*, fr. *accusation*. Zie BESWAREN 5). || Indien d'officiers, die hem [*sl.* den gevangene] ghevanghen, aenghetast oft beswaert hebben .. niet en compareren ten voors. dagh, soo wort alsulcke beswaeringhe ghehouden voor nul eñ van onweerden. *C. stad Mechelen*, VI, 14. Nannius zegt voor de drie wkw.: *crimina quæ objecerunt*.

3) Hetzelfde als BESWAERNIS 2). || Soo wanneer iemandt alhier ghearresteert, gevangen, oft, in gevanckenisse wesende, beswaert wordt, eñ sijne partije hem binnen den derden daeghe geene ticht oft aenspraecke en doet, .. soo sal de .. beswaerde van den arrestamente, gevanckenisse, oft beswaringhe costeloos eñ schadeloos ontslaghen werden. *C. v. Lier*, *Stijl*, III, 13.

BESWEEREN, bw. Zooals thans, *bezweren*. 1) *Onder eed bevestigen*, fr. *affirmer par serment*. || De costen van deser visitatie te doene [*sl.* schouwing van wonden], die verleyt deghene die de quetse betalen moet, maer het doet hem payment eñ afslach van smeesters cuere, mids dat sijn meester daermede onghelast es van sijne cuere zelve te bezweerne. *C. v. Aalst*, *Orig.* XLVI, 14, *Vonnis v.* 1465.

2) De privilegien van een land. *Er de nakoming van zweren*, fr. (les priviléges d'une ville, d'un pays) *en jurer l'observance*. || De coninc van de Romeynen beswoer de stede van Sint-Omaers, den xxvii^en in lauwe LXXXVI. PIOT, *Chron.* 255. sDissendachs in de Paesschedaeghen, xxix^en van maerte xiiii^c xcvii, bezwoer hertoghe Philips zyn stede van Brugghe; insghelycx tlant van den Vryen. Ib. 282. Int jaer xv^c eñ zevene quam de keysere Maximilian binnen Ghendt, eñ bezwoer .. de stede van Gendt eñ tlandt van Vlaenderen. 284. Int jaer xv^c XIIII, den iiii^en dach van maerte, beswoer hertoghe Kaerle zyn landt eñ graefschap van Vlaenderen. 285. Volgens de stadts-privilegien, die jaerlijx besworen worden int vernieuwen van de magistraet. *C. v. Diest*, VZ. I, 8.

3) In het leenroerig stelsel: leenmannen, vassalen, laten. *Hun den eed van hulde of manschap en trouw afnemen*, fr. (dans le système féodal) *recevoir le serment d'hommage et de fidélité* (des hommes féodaux, vassaux, tenanciers). || Eest dat sake, dat een man late heeft, eñ en zijn zij niet besworen, soe en diedet nijet dat mer mede bedrijft; eñ en can hij se nijet bedwingen te sweerne, soe moet se zijn overheere van rechtshalven daertoe dwingen, dat zij hem hulde eñ trouwe moeten sweren. *Dit is trecht van Uccle*, 113. (14e E.)

BESWEERING, zn. Zooals thans, *bezwering*, fr. *exorcisme*. || Dat alle wichelingen, die gescieden bij incantacien eñ bezweringen des viants, eñ bij nigromancien, oft bij adoracien, idolatrien eñ sacrificien, zyn verboden. V. D. TAV. 77 v°.

BESWINDELEN (Beswendelen), ow. (Limb.). *Uitteren*, *verkwijnen*, fr. *dépérir*, *languir*, *se défaire*. Kil. swinden j. swijnen, *tabescere*, *extenuari*. Grimm beschwinden, *tabescere*, *schwinden*. || Die hemelsche coninc, onse Here Jhesus Christus, die hinc aen den cruce allene met .., met beswendelden hoefden, met vergeedenen han-

ten,.. *Vad. Mus.* II, 429 (Hulthemsch hs. nº 192).

BET (Beth, bad, bat), bijw. 1) *Meer*, fr. *plus*. || Een stucke boschs houdende een zille ocht luttel bad, gheleghen te Ketelberge, op die steengrove. *Schep. Hof van Donck* 1401 (Limb.). Beth dan hondert duusent mannen JAN V. DIXMUDE. 2. Bet dan viertich duusent Fransoysen. 5. Item zyn onder Rotzelaer ledich liggende bat dan hondert bunderen lants. *Statist. te Rotselaar*, 1598. *Brab. Mus.* I, 102. Deselve, voor het stipuleren [schrijven] van eenige schrifturen, van elcke zyde inhoudende ten minsten achthien regulen, elcken regel van vyf woorden ofte bet, mits de double, IV schel. VI den. par. *C. v. Auden.* 2e d. 435, 11 mrt. 1619. Uyt dien de borghe beth dan eene maend gestelt was. VAN DE VELDE, *Annot.* 159 (1729). Omdat den cheyns bet dan dry jaeren onbetaelt was. Ib. 251 (1626). Met beschrivinghe van IXc mannen ofte beth. REMBRY, II, 389 (17e E.).

2) *Beter*, fr. *mieux*. || Die minsche sprac: Herte lief, wat meynt dit? Want si behaghen mi vele bat dan dandere. *Aller Kerstb.* 84.

3) *Lichtelijker*, *gemakkelijker*, fr. *plus facilement*. || Sonder waerachticheit en mach justicie niet staende blijven; eñ oic en mach men den mensche niet bat bedriegen dan met loegenen. V. D. TAV. 373 vº. Ick stelle my in al ter goeder correctien eñ verbeteringen der geleerder eñ van allen anderen hen bet verwetende. Ib. 413 vº. Omme de partyen noch bet te bewaren. *C. v. Yperen*, *Kast.* a. 142 (1535). Om noch bet teghens alle ledigheyt eñ de inconvenienten daeruyt commende te remedieren. *Pl. v. Vl.* 15 juni 1556, a. 16. I, 85. Te bet (te bat). *Te beter*, *des te beter*, fr. *d'autant mieux*. || Om alsolke saken te bat te verhoeden. *C. v. Maastricht*, 13 nov. 1409, blz. 468. Om die banieren te bat gepareirt eñ sekert te siin. PIOT, *Cart.* 10 juni 1417, a. 7. *St.-Truiden.* Opdat zy [*nl.* de burgers van Bilsen] hunne vryheyt, politie eñ statuten te bat souden moegen onderhouden. *C. Liége*, 27 jan. 1548, a. 7 (In a. 6 leest men *te beter*). *Gr. Loon.* Omdat te bet den val eñ perijckel van den simpelen eñ ongheleerden volcke zoude worden voorhoet. *Pl. v. Vl.* 29 apr. 1550. I, 171. Om twater te bet te doen trecken naer de sluusen. DE PR. en BR. XXIII, *Baszl*, 11 (1587). Omdat elck te bet van zyne penninghen moghe bewaert zyn. *C. v. Denderm.* V, 10. Ten eynde eenen yeghelycken hem te bet wachte van quaede faicten te perpetreren. *C. v. Cassel*, a. 157. Ten fyne dat dengonnen die t'decreet vercreghen hebbende, te bet van sijne penninghen bewaert zy. *C. v. Broekburg*, IX, 14. Om die saecke te bat tot honre memorien te brengen. *C. gr. Loon*, I, II, 26. Ten hende dat dezelve drapperie te bat in haren staet bliven sal. DE PR. en BR. *Aalst*, III, 452. *K. Veldersamb.* 1420—1464. Omme dat de vors. lakene voortan te bat te vaster gheweven moghen wesen. Ib. 444. *K. Wollewevers*, 1481. Elc met eenen diverschen zeghele, ten hende dat men den eenen voor den anderen te bet kennen moghe. Ib. 445, 1527—1528. Ten dien hende dat zy [*nl.* de weezen] te bet van den hueren bezorcht mueghen werden. *C. v. Brugge*, II, 23 juni 1507, a. 2. **Bet meer dan min**, *eerder meer dan min*, fr. *plutôt davantage* of *un grand nombre que moins*. || Certificeren oick, dat wy hebben in chys omtrint hondert zeven en dertich capuynen, elve gansen, bat meer dan myn, op diverse goeden onder Eversberge. *Denombr. te Everberg*, fº. 3 vº. 1530.

Bet (beth) neder. Eigenlijk *meer naar onder*, afwisselend met *Nederwaerts*, fr. *plus bas*, sp. *mas abajo*, lat. *inferius*, aan den voet van de vorstelijke oorkonden vóór het handteeken van den tegenteekenaar of *vidit*gever.

BETAEMTE, zn. v. Verplichting volgens maatschappelijken stand. || Eñ werden de voors. vadere oft moedere gehouden deselve huerlieder kinderen ter schole te doen, neeringhen oft andere ambochten te doene leerne, naer huerlieder betaemte [*nl.* *zooals het betaamt voor hunnen stand*]. *C. v. Yperen*, *Kast.* a. 73 (1535). Maer moeten die [*nl.* de uitvaart en jaargetijden] doen doen de hoirs eñ aeldinghers van den overledene naer sijnen staet eñ betaemte. Id. a. 211. Eñ bleve weesen rente ofte cateilen meer dan hare redelike sustinanche draghen mochte na hare betaemte, tsourplus, dat boven der sustinanchen comt, es sculdech te wesene in baten van den weesen. *C. v. Gent*, *Gr. charter v.* 1297, a. 11.

BETALEN, bw. Graanrenten, renten in natuur, fr. *servir*, *livrer* (des rentes en grain, en nature). || Een mudde rogs sjaers erfspachts,.. alle jare ewelec eñ ummermeer sinte Andriesmisse, des apostels, binnen Diest op sinen eeren [dorschvloer], sonder sinen cost ocht commer, te leverene eñ te betalene. *Schep. Land v. Diest*, 26 mei 1372. It. 18 mrt. 1439 De rogrenten, van oudts betaelt, van denwelcken geen constitutie en blyckt, [mach men lossen] elcke veertele met sesthien Carolus guldens eens. *C. v. Lier*, XI, 6.

BETAMEN, ow. 1) *Noodig zijn*, fr. *être nécessaire*. || Eñ alle erde eñ alle saden, die ter dikinghen betamen, die mach men nemen buten der dikinghen, also alst scepenen rede dinct, die ter dikinghen behooren. 26 febr. 1259.

2) *Van belang zijn*, fr. *importer*. || Alsoo het betaemt, soowel tot onsen dienste als tot het gemeyn welwesen eñ voordeel van onse goede onderdaenen deel hebbende in de actuele overstroomde eñ vlottende landen, genaemd ., dat deselve ten eerste worden heringedyckt.. *Pl. v. Vl.* 16 febr. 1726. VII, 2032.

BETEECKENEN, bw. 1) *Aanduiden*, *aanwijzen*, fr. *désigner*. Dat deghene [*nl.* de schoolmeesters], die alsoo gheadmitteert eñ gheapprobeert sullen zijn schole te hauden, gheene andere boucken sullen mogen voorlesen noch leeren.. dan deghene die beteeckent eñ ghedesigneert zijn by adviese eñ declaratie van dien van onser voors. Universiteyt van Luevene. *Pl. v. Vl.* 29 apr. 1550. I, 168.

2) *Onderteekenen*, fr. *signer*. || In kennisse en oirconde van alle welcke, soo hebben wy die voorghenoemde ordonnantien, privilegien, beteeckent met onser handt eñ name. *C. v. Ravenstein*, *Oork.* 9 apr. 1522, a. 52. Die twee schepenen die daerover gestaen eñ beteeckent hadden [*nl.* een testament], ieder ses st. Ib. *Oork.* 14 febr. 1651, a. 85.

BETEECKENINGEN, zn. mv. *Kenteekens*, *kenmerken*, *bewijzen*, fr. *indices*, *marques*, *preuves*. || Alle ghemeene heymelicheden, goten ofte schauwen, worden ghecuyst eñ gheruympt, ten ghemeenen coste, ter eender reyse deur het huys ofte erfve van den eenen, eñ ter ander reyse deur 'thuys ofte erfve van den anderen, ten ware contrarie bethooch van servituyte by documenten ofte andere beteeckeninghen sulcx vuytwysende. *C. v. Aalst*, IX, 16.

BETER, bn. 1) *Ander*, fr. *autre*. || Waert so dat yemend, [die] in sulcken faiten beleyt ware, dies

onsculdich ware, die zoude moghen t'synre onscult commen up de daghen van den besitte, eñ zoude moeten commen in sheeren handen, prouven sinen *alibi* eñ doen inwaers dat hy ten tiden als 't feit gheviel, was te beteren plaetsen eñ steden. *C. v. Aalst*, 500 (15e E.). Zo wie tAelst in eeneghen dootslach gheleyt wart,.. eñ hy souffissante onscult doen can, of zinen *alibi* ghetooghen, dat hy te betere plaetse was, de claghere.. Ib. 502. (Men leest op het einde der rekening van het gasthuis te Assche, 10 aug. 1298: „Dit es de scout, die dese miester makede bi sinen tide eñ thus sculdech blief, doe hys afghinc: Gorise den scepere xxiiij s., eñ ere Edelkenne, van huren, xlviii s., eñ enen Gillikine ix s. Eñ alle dit ghesciede met den *beteren* paymente." Wij meenen, dat *beter* hier ook in den zin van *ander* moet verstaen worden)

2) Zooals thans.. Fr. *mieux*. **Om den beters wille.** || Dat men die conde doet [*nl.* van den vrede], dat wert gedaen om den beters wille. Piot, *Cart.* II, 597. *K. v.* 1547. **Beter gedaen dan gelaten.** *Een gezegde meestal voorkomend in oorkonden rakende het bestuur van weesgoederen*, fr. *location qui se présente le plus souvent dans les documents relatifs à l'administration des biens d'orphelins.* || Eñ en mogen [*nl.* de voogden] geen erfgoeden vercoopen, wisselen, vertieren noch veranderen toebehoorende den weesen, dan bij hueren byheete [*l.* beheete], wille eñ consente [*nl.* der oppervoogden], dairtoe geroepen huer magen eñ vrienden, eñ dat zij aldair affirmeren dat beter gedaen zijnde dan gelaten. v. d. Tav. 26 v°. Soe eist, dat wy [*nl.* proost en schepenen van Kortrijk], zeere ghehelt zynde om te bevellene den vors. ledichganc [fr. *grève*], hebben, by goeden advyse eñ ripen rade, eñ om beter ghedaen dan ghelaten, ons ghevoucht eñ gheconsenteert int verzouc van den vors. drapiers eñ vollers. *Rekenk. van Brab.*, *doos* 26. *Schepenbr.* 16 juni 1422. Zonderlinghe omme t'eviterene t'imminent pericle in ghevalle van breederen dilaye, eñ omme beter ghedaen dan ghelaten. *C. v. Brugge*, II, 506 (1546). Contracten van den weesen weghen gedaen, worden gedaen by authorisatie der overmomboiren eñ der Weth, respective by twee diversche consenten eñ acten, met voergaende attestatie van vier vrienden eñ maghen van beter gedaen te zyn dan gelaeten. *C. v. Brussel*, 1570, a. 44.

BETERDEN, betreden, bw. (verl. deelw. *betorden*). *Den voet stellen op eenen grond, dien men, voor verachterde schuld, wil uitwinnen*, eigenlijk: *dien in beslag nemen*, fr. *mettre le pied sur une terre qu'on veut évincer pour une dette arriérée*, proprement: *la saisir*. Zie beleiden 7). || Welcke wete eñ insinuatie gedaen eñ daervan behoorlijck gebleken sijnde, soe beterden de stadthoudere met twee mannen van leene, ter presentiën van greffier, den gront of pant, eñ doen aldaer, uuijt crachte van voorgaende vonnisse, by manisse des stadthouders, het ierste beseth. *C. leenh. v. Mechelen*, i, 5. Dat den pant betorden es eñ het eerste beseth gedaen. Ib. a. 6. (De Cost. der stad Mechelen zegt: „Soo wie eenighe erve wilt doen beleyden, om deselve te moghen uytwinnen, die is schuldigh te verversoecken aen den schouteth eñ twee schepenen, *te gaen op de erve eñ gront*, die hy beleyden wilt. xiii, 19. Nannius: *ut in rem praesentem eant.*") || Zoo wie eenighe acten van condempnatie ofte andere saecken executoire zal willen legghen ter executie op gronden van erfven ofte huusen, den executeur is ghehouden te gaene eñ hem te transporteren ter plaetsen daer t'goedt gheleghen is, met hem nemende twee schepenen eñ cuerheers, eñ t'zelve goedt te beterden eñ saisieren, ten fyne van t'zelve by den juge ghewesen te worden in s'heesschers handen, eñ daernaer ghedecreteert. *C. v. Veurne*, lxi, 1. *C. v. Roesselaar*, vii, iij, 14. Hoe dat hy beclaeght eñ doen betreden heeft huys eñ hoff etc. door faute van betaelinghe van.. *St.-arch. v. Diest*, *Weezen Van Daelen*, 1717. Als eenighe gouverneurs van kercken, godtshuijsen, heijlighegheest, cappellerije, oft andere persoonen heure panden niet en weten te designeren oft te beterden, soo zijn sij gheactionneert op denghenen die hen ghewoonelijck is gheweest betaelinghe te doene. *C. v. Herentals*, iii, 4.

BETERDING (Betordinge, betredinge), zn. v. 1) *Inbeslagneming*, fr. *saisie*. Zie beterden, beleiden, beleiding. || Welck beleydt in cas van evictie moet gedaen worden by beterdinge van alle de panden eñ elcken besonder, den rentheffer oft cheynsenaer verbonden, immers die hy begheert tevinceren. *C. v. Brussel*, 1606, a. 99. Christijn: *quæ inductio facienda est per ingressum hypotheca.* Sonder dat van noode is te beterden alle de parcheelen van goeden.. die men sal willen beleyden, eñ elcken van dien besonder; maer is genoegh dat de beterdinge gedaen worde op een parcheel oft stuck van de goeden des debiteurs. Ib. a. 105. Wel verstaende, dat de voors. betordinghe eñ besetten gedaen worden telcken met versche leenmannen; maer int doen van de leveringhe van sulcke goeden moghen mannen van leene, die over de voors. besetten eñ betordinghe geweest zijn, daer weder wel overstaen. *C. leenh. v Mechelen*, i, 6. Den aenleggere [sal] .. daerop versoecken vonnisse oft permissie van beterdinge; dewelcke hem verleent wesende, sal den pandt, naer syne qualiteyt, by leenmannen oft schepenen worden betreden. *C. v. Valkenburg*, *Stijl*, 1631, a. 42. Beterdinghe.. eñ pandthooninghe Ib a. 43. Eñ t'zelve ghedaen, zijn de rentiers ghehouden te gaene binnen veertich daghen daernaer, metten ampman, gheassisteert met twee cuerbroeders [*nl* burgers], eñ doen beterden den grondt eñ assignement; eñ binnen den ghenachte van dezelve beterdinge ofte voetstellinge partye by denzelven ampman insinuatie te doene. *C. v. Veurne*, xlvii, 1.

2) *Meting*, fr. *mesurage*. || Een leen, wesende de stadt eñ vryheyt van Caprycke, groot wesende 2800 ghemeten ofte daerontrent, palende eñ abouterende, volghende de beterdynghe danof ghedaen op den 12en eñ 13en october 1633,.. soo hiernaer volght. de Pr. en Br. xiii. *Kaprijk*, 56 (1644).

BETEREN, bw. 1) Eene miswerkte of mislukte stof of waar. *Verbeteren*, *beter maken*, *hermaken zooals 't behoort*, fr. *améliorer*, *rendre meilleure*, *refaire comme il faut* (une étoffe ou marchandise mal travaillée). || Laken metten hare mach men met swerter verwen beteren; wtghenomen groene eñ rode, eñ sandreye lakene, mach men beteren na goetduncken der dekene. *Kb. lakeng. Diest*, *Ord. v.* 1414, a. 25. Soe wat leeder dat men wederseeght [afkeurt], dat zal men weder inlegghen eñ beteren met watre eñ met scorssen. *Kb. v. Diest*, b 164. **Beteren ende niet argeren.** Gebruikelijk beding in de verhuring van huizen en landgoederen. *Verbeteren en niet verergeren*, fr. *améliorer et non détériorer* (stipulation usuelle dans la location de maisons et de biens ruraux). || Gheloefde... eñ altoes de vors. hofstat metter woninghen te beterne eñ niet te argherne. *Laathof v. Lonijs v. Walencourt*, 1348. Eñ Jan vors. heeft belooft dit vors. goed.. altoes

te beterne eñ niet te aergheren. DE PR. en BR. IX. *Nazareth*, 10 (1414). Heeft de voirs. Jan Van der Heyden noch geloeft,.. de voirs. goede altoes te beteren eñ niet te argeren. A. WAUTERS, *Sermens*, *Oork*. 18 nov. 1422, bls. 22.

2) Eenen financieelen toestand. *Verbeteren*, fr. *améliorer* (une situation financière). || Ware dat sake, dat de here de poort eeneghe wys wilde beteren eñ eene andere wet setten, by rade der scepenen van derselver poort, omme beteringhe der poort, eene andere wet mach hij setten. *K. v. Denderm. v.* 1233, a. 29. De Lat. tekst heeft resp.: *emendare* en *emendatio*.

3) Eene schade. *Vergoeden*, fr. *bonifier*. || Soe wanneer dat men in den scoehuedere (zie SCHEEHOENDER) eenich gebreck vonde, ter wettiger waerheit, soe willen wij dat hy ons dat betere eñ verrichte. *Rekenk. v. Brab.*, reg. 1 f°. 58 r°. 17 mei 1383.

4) Een misdrijf, kwetsing, doodslag. *Goedmaken*, *boeten*, *vergoeden*, *genoegdoening geven*, fr. *réparer*, *amender*, *donner satisfaction*, *indemniser*. || Alle die mesdaden die sullen syn ghedaen jeghen die heleghe kerke, iof jeghen den persoen van der helegher kerke, die grave hout te hemwart te doen beterne bi siere heerlichede. *K. v. Brugge v.* 1281, a. 10. I, 244. Ofr. tekst *amendeir*. Dat de broke eñ de mesdaet ghebetert werde eñ siin seggen [*sl.* des hertogs] ghestadech blive immermeer. 19 mrt. 1305. Wij den anderen een let brickt, sonder laem daeraen te blijven, die sal der partijen beteren met eenen wech Sint-Jacops in Gallissien. *K. v. St.-Truiden v.* 1366, a. 7. en *passim* Is die sake al sollich dat men meynt dat he namoils suenen mach, so sal men roepen abain alwant ter tijt dat he gebetert heeft. *C. v. Maastricht*, *Stat. v.* 1380, a. 88. In welcken gevalle soude die persoon, denselven dieff ofte dieven alsoe vuyt furien eñ haesticheden doet geslagen hebbende, t'selve aen den heere moeten beteren civilick alleene. *C v. Antw.* 1545, I, 21. Zo wie van eenen anderen quetsuere ontfaet daer men kuere of surgie af doet, dat men den ghequetsten zine quetse eñ smerte betert bi den surgien die den ghequetsten in cueren ghehad heeft; eñ daer de meester surgien heeft van zijnre cuere van hooftwonden een pond parisis, daer heeft de ghequetste over zine smerte III lib par, dat es driewarf also vele als de meester. *C. v. Aalst*, *Orig.* XLVI, 1.

5) *Straffen*, fr. *corriger*, *punir*. || Den misbruijcker [*l.* misbreucker] die aen den heere sijnen breuck niet en can voldoen, wordt gestelt te water eñ te broode, oft bij schavotteringe oft andersints gebetert oft gestraft. *C. v. Antw. comp.* VI, I, 4.

6) Zijnen eisch of conclusie in eene rechtszaak. *Veranderen*, *wijzigen*, *verbeteren*, fr *modifier et redresser les conclusions de la cause* (Crahay). || Hoe eñ waer men die saecke beteren sal?.. Der voers. Liebrecht [hadde] syn wederpartye doen voor ons dach doen, eñ gaff een verbeteringe noch over; hetwellich affgewesen waert, aengesien dat die saecke in onsen [*sl.* van het oppergerechtshof] handen was; want men geen aenhanck maecken en mach naedat eenige cleyn banck die saecke bracht hebben voor hun hooft; maer totten opsetten mach men verbeteren eñ aenhanghen voor die banck daer die saecke bedingt is, eñ niet voorder. *C. gr. Loon*, I, VI, 76.

7) Een getuigenis. Wederk. — Sich beteren. *Zijne getuigenis veranderen*, *wijzigen*, fr. *changer*, *modifier sa déposition*. || Een getuijgen, sijn verclaeren gedaen hebbende, mach hemselven corrigeren eñ beteren, behoudelijck dat hij tselve doet eer hij uitte examinatie-camer of van de commissarissen scheijt. *C. v. Antw. comp.* V, XI, 30.

BETERING, zn. v. 1) *Boete voor bedreven misdaad of overtreding, en bestaande 'tzij in lijf- of geldstraffen, in „wegen" of bedevaarten, of in eene „onteerende", of liever „eerlijke", of „eerherstellende" straf; genoegdoening. De lijfstraffen en bedevaarten konden over het algemeen met geld afgekocht worden; het was eene niet onaanzienlijke, ofschoon, m. i. eene onreine bron van inkomsten voor de „hooge" heerlijkheden.* fr. *Amende pour méfaits ou contraventions, consistant soit en punitions corporelles ou pécuniaires, ou en pèlerinages, ou en une punition dite „amende honorable"; satisfaction. Les punitions corporelles et pèlerinages pouvaient généralement être rachetées; c'était une source de revenus assez considérable, bien que, à mon avis, impure, pour les „hautes" seigneuries.* Zie Cannaert, BIJDRAGE. Eñ dan moet die scouth nemen, van den goeden des verwonnens, erstwerf die beteringe tsheeren (Lat. tekst *emendam domini*). *K. v. Diest v.* 1228. a. 11. Zo wie zo yemene wont met knive ofte met colve ghepint, hi verliest zine hant; en ware of zoe, by gracien van den heere, wirde verlost; waert oec taske dat de beteringhe van den vorseyden dinghen bij gracie waere, zo zoude hy eerst den ghewonden ghenouch moeten doen ten vonnesse van scepenen. *K. v. Saffelare*, febr. 1264, a. 8. Die gheboden wert te ghisele, wille by eñ sine partie bliven in de paisierres, die van den XXXIX syn, eñ seker doen wille bi hemlieden beteringhe te doene oft beteringhe tontfane, wij, ofte onse baillin eñ die vors. paisierres, sine schuldich te makene vry eñ quite van allen ghiselscepe. *C. v. Gent*, *Gr charter v.* 1297, a. 51. Die mesdoet oft mesdaen wort in desen vorseiden manieren, selen beteren eñ beteringhe nemen na raet eñ ordinancie der dekenen; dies niet doen en woude, soude ghelden xl st. eñ die gulde verliesen. *K. v. d. Wolwerk te Diest*, *v.* 1333 a. 132. Eynich vremde man de eynen portere mesdeit mit wercken of mit woirden bynnen der vriheijt van der stat, de sal dobbel beteringe doen. *C. v. Maastricht*, *Stat. v.* 1380, a. 34. Als den vrouwenname hoire beteringe geset is, dat hoire man, of he wilt, die beteringe voer hoire doen mach, is sie van gueden name. Ib a. 36. So wanne eñ also balde als van doetalage, van leemden of van eynghen anderen stryde, twest eñ onmynnen, claight ghedoen es, eñ die beteringe darvan geboden, geropen of bevolen is te doen. Ib. a. 59. Aen beteringen die geset werden den meisteren, gesworen, governeren, of ymanne toehorende den rade van der stat, of ymanne der in der stadts dienst is, om mesdaet wille, die home mesdaen of mesproken is om sijns ampts wille, do en sal der here noch der voeght deyl an hebben; mar die „weghe" solen desgheens sijn alleyne den also om sijns ampts wille mesdoen of messproken is, eñ die beteringen die „in gelde" dartoe verboert werden,.. die solen der stadt alleyne sijn Ib. a. 89. Soe zal die richtere tghelaech betalen, eñ heffen van den sculdere, eñ v s. daertoe, te beteringhen, es die sculdeghe sulc man datten die richtere mach bedwinghen. *Kh. v. Diest*, a 132. De juge es sculdich te anziene de vreese die an de quetsure claf, eñ daernaer beternesse te wysene. *C. v. Aalst*, *Orig.* XLVI, 1. De mincken pleeght men te stellene omtrent tderde also vele als de beternesse van der quetsuere van diere wonde ghedraecht daer de mincke af spruyt. Ib. a. 4. Is te weten dat van

misdadiger quetsneren.. die partye, die misdaen wordt, den keure heeft te kiesen ten gelde oft ten wege. *C. gr. Loon*, I, VI, 66. **Eerlijcke — proffijtelijke boete.** *Eerherstellende — geldelijke boete*, fr. *amende honorable — pécuniaire ou profitable*. Zie BETERNIS. || Alle injurien oft lasteringen daer ijmants eere, naem en faeme mede wort vercort, staen tot eerlijcke eñ proffijtelijcke beteringe naer gelegentheijt van de saecke; behoudelijck dat men, ten aensiene van lichte persoonen, oft van quaden naeme eñ faeme, geene eerlijcke beteringhe oft boete aen en wijst, maar alleenlijck eenige somme van penningen. *C. v. Antw. comp.* VI, I, 46. Daer gheene faitelike mesdaet en es, anders dan van woorden, dat es men schuldich te beterne bi pelgrimaigen; oft eest zo, dat yemend andren blameert met loghenen in zaken aengaende sijnre eeren, dat pleecht men ooc te beterne by heerliker beteringhen, in deser wys:.. (Zie aldaar). *C. v. Aalst. Orig.* XLVI, 5 (15e E.).

2) Van den financieelen toestand eener stad. *Verbetering*, fr. *amélioration*. Zie BETEREN 2). || Bij dat sake dat scepenen, bij assente des gherechts des heren van [*l.* ban] setten in broode of in wijne, omme [*l.* ofte] in anderen coemanschepen, omme beteringhe der poort.. *K. v. Denderm.* v. 1233, a. 24.

3) *Overwaarde*, fr. *plus-value*. || Waert by alsoo dat t'selve gordel, beter eñ meerder weerdt sijnde, by de gheswoeren schatters oft oude cleercoopers geëstimeert worde, dat die beteringe wordt ghedeylt by der weduwen eñ den erfghenaem van den dooden, half eñ half. *C. v. Lier*, XV, 28. De ghequetste in een conflict daer diversche vechters oft twisters zijn, heeft keure eenen van hemlieden toe te sprekene voor al de complicen,.. om beterijnghe thebbene nae de gheleghenthede van den stucke. *C. v. Kortrijk*, II, 1.

BETERNIS (B—isse, —esse), zn. v. Hetzelfde als BETERING 1). || Al en woude hem die geïntimeerde partye, in cas van gebrokender sauvegardien, geen partye maken noch jungeren metten procureur fiscael, daeromme en soude niet blijven de emende eñ beternisse, eñ oic die integracie van der sauvegardien. V. D. TAV. 12 v°. Bovendien [*nl.* boven de bedreigde straf der wet].., staet de partye altyt op heur geheel om emende, reparatie eñ beternisse te eysschene. *C. v. Antw.* 1545, II, 48. It. *comp.* VI, I, 7. Soo zyn de voorsz vercoopers, constituanten eñ verbinders vervallen in een amende oft beternisse van eenen wegh tot Roomen, oft tot S. Jacops in Gallissie, oft daervoren gehouden te betalen viertich cheynsguldens, half tot behoef van den heere, eñ half tot behoef van de stadt. *C. v. Brussel*, 1606, a. 145. Christijn: *teneter in mulctam aut viam.* Wanneer iemant in gheselschap wort ghequetst, den ghequetsten mach voor sijne beternisse een van den gheselschappe,.. uijtkiesen eñ sijne actie op denselven intenteren. *C v. Deurne*, 1612, a. 208. Van de kinderen ghequetst oft gheslaghen in haers vaders of moeders broode, behoort de beternisse van dien totten vader ofte moeder; eñ van ghehouden vrouwen, ghequetst sijnde, deeraf competeert de beternisse aen hare mans. *C. v. Casterlee*, XIII, 6. Soo wie iemants beesten,.. met wete eñ wille quetste, sal daerover arbitralijck.. ghestraft worden,.. boven de beternisse aen partije te doen. *C. v. Santhoven*, *K. en br. v.* 1665, a. 34. **Eerlijcke beternesse.** (Zie BETERINGE). || Twee manieren zyn van beterpessen: deene es proffitelike, dat es ghelt te ghevene, dandere es heerlic, dat es met pelgrimaigen oft met woorden weder in te halene eñ daeraf vergheffenesse te biddene. *C. v. Aalst*, *Orig* XLVI, 6.

BETICHTEN, bw. Zooals thans. *Beschuldigen*, *betichten van eene misdaad*, fr. *accuser d'un délit ou crime*, *doch ook*, *van burgerlijke zaken*, *in rechten betrekken*, *aanspreken*, *gerechtelijk aanklagen voor schuld*, fr. *aussi*, *en matière civile*, *attraire en justice*, *actionner pour dette*. || Alle andere gevangenen, egheen poorters zynde, moet men oock betichten binnen den derden daghe. *C. v. Antw.* 1545, I, 3. Soo wanneer den schouteth begeert, alvoren te commen tot naerder bericht van de waerheijt eñ van de gelegentheijt vant misdaet, daermede hij den gevangene wilt betichten oft belasten,.. *Ib. comp.* VII, IV, 14. Oversulcx syn d'officieren van de hooftmeyeryen.. schuldigh hunne ghevangenen van crime rakende lyf oft lidt, te leveren aen den amptman, met d'informatien daertoe dienende; denwelcken dienvolgende de ghevangenen is betichtende eñ aenspraka doende voor de wethouderen der stadt. *C. v. Brussel*, 1606, a. 7. Christijn: *accusare*. Een arrestant doende eenen buytenman arresteren oft vangen voor civile saken, is gehouden den gearresteerden oft ghevangen te betichten, eñ hem te fonderen van den arreste ofte apprehensie binnen den derden daghe. *C. v. Antw.* 1582, XXVII, 23.

BETICHTING, zn. v. *Beschuldiging*, *aanklacht*, *vervolging*, *aanspraak*, *eisch*, fr *accusation*, *plainte*, *poursuite*, *action*, *demande*. || Moet de voors. betichtinge binnen den derden daghe voor recht gheschieden, ter presentien van den gevangen; ten waere, dat hy niet en begeerde in persoone voor recht gebracht te worden, oft dat hy tegens de schult niet en wiste te segghen. Ib. a. 24. Beslaeghen penninghen worden dry ghenechtdaeghen achter den anderen besedt, eñ t'elcker reyse partyen daeraf wete ghedaen sijnde, eñ opten derden ghenechtdagh valt betichtinghe [oft?] aenspraecke. *C. v. Rousel*, a. 83. Zie BETICHTEN.

BETIDE, bijw. *Bijtijds*, *'s morgens vroeg*, fr. *le matin de bonne heure.* || Eñ dese messe wilwi dat men se segghe betide, om der armer liede wille, die betide moeten gaen te haren werke. 6 sept. 1291.

BETIEGEN, bw. (*Betoogh*, *betogen*), 1) Betiegen te rechte. *In rechte betrekken*, fr. *attraire en justice.* || Een jonge, tot sijnen jairen comen zijnde, betoogh zijnen momboer te rechte, om te hebben rekeninge eñ bewijs van den zijnen [*sl.* van zijn goed]. V. D. TAV. 253.

2) *In beroep trekken*, fr. *attraire en appel.* || Omdat de vonnissen onderwijlen bij lange tijden uyt memorien gaen, daervan de partyen dickwils groot ongerief mochten hebben, eñ omdat dickwils de vonnissen betogen worden daervan men proces moet overseynden in geschrifte, soo is geordonneert, dat men nu voortaen alle vonnissen, hetsy verreycken oft andersints, in geschrifte stellen sal. *C. v. Diest*, *Stijl*, 30 oct. 1507, a. 7, bls. 330.

BETIEMEN, bw. *Wegruimen*, *verhoeden*, fr. *écarter*, *prévenir* (?). (*Betemmen*, *beteugelen*, Grimm bezahmen, *domare* (?). || Om scade eñ moyenisse te betiemene eñ belettene. *Zegelbr. d. abdij v. Vorst*, *Rijksarchief*, nr 11. (1352).

BETIJDEN, (BETIJEN), bw. (*beteech*, *betegen*), *Betichten*, *beschuldigen*, fr. *accuser*. Verdam Betiën. || Soe waer yemant beteghen wort van desen saken. *K. lakeng. v. Diest*, 1333, *Wolwerk*, f°. 27, a. 15. Om te verbeiden recht eñ vonnisse tegen eenen iegelijcken van allen saken daer men hem

af soude willen belasten oft betijden, het waire criminelijck oft andersints. v. d. Tav. 179 v°. Inghevalle dat parthyen dat nyet geproeven en conden den gerichte den sy dat betyden, sullen alsdan.. vervallen syn in eenen weech St-Jacops. *C. gr. Loon*, I, viii, 40 (1527). Hedde hem een doen verzeeckeren, eñ woerde gequetst oft geslagen binnen tijde dat hij in verzeeckernis stonde, daer soude hij aff moghen betijen met sijnen eet dengeenen daer [aff] hij hem hedde doen verzeeckeren Piot, *Cart.* II, 566, *K. v.* 1536, *Van Vree te breecken.* Hadden hunner twee oft meer een wyff onschaeckt, die gecreten hadde,.. eñ waer daer iemant me betegen eñ befaemt. Ib. 594, *K. v.* 1547. *Van Schaecke.* Item mcccxx, op dit jaer vinck men eñ verbrande die lazersche lieden, omdat men hen beteech dat zij christenheijde vergeven wouden, eñ dat zij putten eñ wateren vernijnt zouden hebben. Piot, *Chron.* 21 (16e E.). Dat die voorgenger.. sweeren [sal], soo wes houden [*l.* hem den] cleger betijdt, des is hy ontschuldich. *C. v. Grave*, vii, 2.

BETMEDE, bijw. *Evenzoo, insgelijks*, fr. *de même, pareillement.* || Voort behoort ten zelven leene.. Betmede, so behoort noch den voors. leene toe alle kerckgheboden te doene .:; oec mede..; voortmeer alle boeten, enz. de Pr. en Br. II. *Evergem*, 76.

BETOCHTEN (Betoechten), bw. *Lijftochten, eenen lijftocht geven*, fr. *donner un douaire.* || Gereserveert den lestlevenden alleyn het gebruycke van dyen [erffgoederen], als sympelyck doerinne betocht. *C. leenh. v. Valkenb.* 1570, a. 6. Indien eenigh betocht huys eñ edifitie gheheel verbrant oft gheruïneert werde,.. *C. v. Santhoven*, 1664, a. 79. De penninghen daeraf commende sullen.. worden gheëmployeert aen erffelijcke renten, die de tochtenaer oock sal moghen betochten. Ib. a. 83. Behoudelijck dat de lancxtlevende blijft betochten de helft van de voors. patrimonie oft stockgoederen van den overledenen. a. 98 Binnen Diest eñ cuijpen van dijen en valt egeen toecht op toecht, *hoc est:* erfgoet en mach geen tweemael betoecht worden tot prejudicie van den erfman. *C. v. Diest*, VZ. v, 1.

BETOCHTIGEN, bw. Met dezelfde beteekenis (*même signification*). || Dat den vader dye goederen nyet en sal moegen vercoepen, dan alleynlick daerinne betochticht sal syn, syn leven lanck. *C. gr. Loon*, I, viii. *Reces* 99 (16e E.). Alsoe dat, op hetselven lesten kint, gedevolveert is geweest syne portie filiael in die voers. goederen by die grootmoeder betochticht. Ib. bls 422 (1680). Goederen die verkocht worden door de kinderen-proprietarissen, daer de ouders aen betochtight zyn, zyn subject aen caduciteyt. *C. v. Maastricht*, *Reces de* 1665, xxxix, 7.

BETOOCH, sn. o. 1) *Aanwijzing*, fr. *indication.* || Oan de vervolgere betooch doen van der plaetse daer de juweelen, lettragen oft andere zaken in de condemnatie begrepen, rustende zyn,.. *C. v. Gent*, vii, 10.

2) *Vertooning, overlegging* (van een bewijsstuk), fr. *exhibition, production* (d'un document ou titre). || Eñ daer hy die kendt [*nl.* de schuldenaar zijnen schuldbrief], ofte dat hy swycht, sonder eenighe peremptoire redenen te proponeren, zoo wordt hy, opt betooch van de obligatie eñ affirmatie van den heesschere, ghecondempneert in de betaelinghe. *C. v. Aelst*, *Stijl*, a. 24.

BETOOGEN (Betogen), bw. 1) *Vertoogen, voor oogen stellen, te kennen geven*, fr. *exposer, remontrer, représenter.* || Here, die meentucht van Brugghe betoghen ou, dat die scepenen eñ raet maecten ene cure so swaer up die meentucht, warbi dat dit discort aldus es in die poert. *C. v. Brugge*, I, *Orig.* vii, 1280, a. 1.

2) *Toonen, laten zien, te voorschijn brengen*, fr. *montrer, faire voir, exhiber.* || Over dese vorworden waren scouteten eñ meieren eñ scepenen van den Lande; eñ dit gotshus hevets goede lettren eñ mach se wel betogen, waer so es te doene. *April* 1263.

3) Wederk. — Hem betogen. *Zich toonen, z. aanstellen als*, fr. *se montrer, faire mine de.* || Indien eenighe hemlieden betooghen hierin wederspannigh, wy willen dat,.. *Pl. v. Vl.* 22 mei 1546. I, 649.

BETOON (Bethoen, bethoon), zn. o. *Bewijs, wettelijk bewijs*, fr. *preuve légale.* || Doen antwoirde hij eñ seyde hij hadder [*nl.* aan een gehuurd land] noch een evenzaet aen. Doe vielen sij in gedinge, eñ doen wert dengenen gewijst te zijnen bethoene. *Vonnissen v. Uccle*, 24, f°. 135. Het was een man gewyst te synen bethoene end teenen gestaecten dage; doe quam diegene die gewyst was te thoenen int gericht, eñ dander, hy en quam noch hy en dede nootsaken scinen; doe seyde diegene die gewyst was te thoenen: dat hy der hadde syn hulpe, eñ bode te bethoenen. Ib. 33, f°. 140. Wie mach thoenen zijn heerbringen met wettige betoenen dat hij daerinne quam mette wet, eñ gehouden heeft een jaer, ij jaer, iij jaer, ix gougdinge, stille eñ ongecalengiert, volcomt hijs, hem blivet derve. *Dit is trecht v. Uccle*, 95. Eñ oft dat testament gebreck oft blaemte inhadde, soe sal hij dat thoenen met getuygen of andere wettelijcke bethoene. v. d. Tav. 44 v°. Als twee poorters.. malcanderen, oft den eenen den anderen heeft gequetst, eñ dat daeraf en is gheen bethoon,.. *C. v. Herenthals*, ii, 9 (1559).

BETOONEN (Betonen, bethoenen, betoenen), bw. 1) *Bewijzen, wettelijk of overtuigend bewijzen*, fr. *prouver, légalement prouver, constater* (ook toonen, en *getoonen*). || Vortane en mach niemen maisnide tonen, hen si van der moeder halven. Dat es te verstane van denghenen die tote here alse maisniedeliede niet gheseten en hebben; eñ van denghenen diese betonen willen, daertoe moet men dach setten der heeren knapen, daer siese ute tonen willen. 24 juni 1297. Wijngardere, ocht wi si sijn, daer men wijngartstaken bi vindt, hout of tune, of te haren huis, sine conen betoenen wannen dat hen compt, soelens ghelden x s. *Kb. v. Diest*, a 63. Om te thoenen, dat een instrument gesimuleert oft geveist is, soe is genoch dat men hebbe ij getuygen; want die de geveistheit bethoenen wille, die impugneert niet directelijc dat instrument, maer pijnt te bewijsen anders te sijn geschiet dan gescreven bij wille van partijen. Mair die een instrument wil proeven oft bethoenen valsch te zijn, die moet ten minsten dat bethoenen met iij oft met iiij getuygen. v. d. Tav. 68 v°. **Betoonen ter (metter) waerheit.** *Bewijzen met getuigen*, fr. *prouver par témoins.* || Soe wat weerde zinen gast niet en waernt metter nacht dat hi zijn mes ocht zijn gheslepen wapenen afleghe, zaels ghelden xx s., hi en betoene ter waerheit, ocht hi en houde op zinen eet dat hine ghewaernt heeft *Kb. v. Diest*, b 6. Soe wie der stad vesten erghert, ocht inwerpt, ocht eerde daeraf ewegh vuert ocht draeght, zaels ghelden xl s.,

eñ met enen man te betoenene. a. 4. Zij en conen redeleec onscout betonen. a. 24.

2) *Toonen*, *vertoonen*, *te voorschijn brengen*, fr. *montrer*, *produire*, *exhiber*. || Soo wie eenige rente vuijt crachte van schepenebrieven van Antwerpen heffende is op eenige goeden oft panden buijten deser stadt eñ vrijheijt.. gelegen, mach, bij gebreke van betaelinge, de rentbrieven bethoonen [*var.* vertoonen] voor amman eñ schepenen, eñ die laeten begonnissen. *C. v. Antw. comp.* V, VIJ, 1. Die eenich goet, hetsy van buytenlieden, van fugitiven,.. doet arresteren, alsdan moet de officier, het arrest doende, den arrestant gheven eenen pandt,.. eñ de arrestant moet metten selven pande compareren voere den amptman eñ schepenen, eñ besetten aldaer den pandt eñ gearresteert goet,.. Item, op den yersten genechtdach moet de arrestant.. in der gebannender vierschaeren.. bethoonen syn besetsel eñ vernyeuwen,.. Item, ten naesten genechtdage soo moet de arrestant wederom comen in gebannender vierschaeren eñ presenteren synen pandt. Ib. 1545, IV, 6/8.

BETREDEN, BETREDINGE. Zie BETERDEN, BETERDING.

BETRECK, zn. o. 1) *Omvang*, *omtrek* (van huis en hof) fr. *enceinte*, *enclos* (d'une maison et ses dépendances). Zie BELUICK. || Eñ binnen vichthien daghen daernaer van der Wet vercryghen briefven van daghinghen, met clause van aucthorisatie ten respecte van deghone die niet en souden resideren onder zijn jurisdictie eñ ressort; uyt crachte van welcke daghinghe (gheroepen ter [ten] betrecke van de ordinaire woonste van den overleden), eñ oock met affixie van billetten op de publijcke plaetsen, sullen gheroepen worden alle dieghone die zullen willen pretenderen eenighe schuldt ofte actie. *C. v. Veurne*, XVI, 3.

2) *Plan*, *ontwerp*, *schets*, *planteekening* (van eenen bouw), fr. *plan*, *dessin* (d'une construction). || Item, meester Gielys Stuerbout, van den betrecke te beworpene van den drie torren die ghemaect sullen worden opt fondeersel dat gemaect es,.. dwelck gemaect eñ beworpen es op een bert hangende in de kercke Sinte-Peeters. VAN EVEN, *Louvain mon.* 185(4). *St.-rek.* 1481. Namelick aen het oostende van de Halle, over een nieuwe galderie, al waerof wy diversche patronen eñ betrecken ghesien hebben, hetwelck een schoon stuck werck zoude wezen indient alzoo volcommen ware. Ten ij^e, so hebben wy noch een ander betreck eñ patroon ghezien, om de drie ghevels van der Halle af te breken eñ wederom van nieux op te maken, op sulcker voughen als het patroon uitwyst, hetwelck oock een groot ciraet wezen zoude, indient alzoo ghemaect ware. *Ypriana*, I, 352 (1611).

3) Als rechtsterm. *Het betrekken voor eene rechtbank*, *dagvaarding*, fr. *l'action d'attraire en justice*, *ajournement*. || Wel verstaende dat den pachter [*sl.* om gebrek van betaling veroordeeld zijnde tot ruiming] zal moghen ghenieten eñ hebben de note van het jaer, 'twelcke hy begost heeft te ghebruucken voor het betreck om pachtbrake. *C v. h. Vrije v. Brugge*, a. 130. Al is 't dat men tot hiertoe heeft gheüseert, ten aensiene van de betrecken in camere, soo in materie van huysruyminghe als tot.. eñ andere sommiere saecken, de betrocken verweerders, alswanneer sy, comparerende met d'eerste daginge, presenteerden te volcommen aen de conclusien, daervan questie was te excuseeren van de costen dependent aen het betreck,.. *C. stad Brugge*, II, *Stijl* 22 dec. 1751, a. 30.

4) **Betreck van naerhede.** *Naastingsrecht*, fr. *droit de retrait*. || Van laeghe eñ wissel van erfve jeghens erfve, ghepasseert te wette zonder gheldt oft eenich voordeel, en valt gheen betreck van naerhede. *C. v. Veurne*, XXX, 9.

5) *Beroep op de hoogere rechtbank*, fr. *appel au tribunal supérieur*. Kil. Betreck van vonnisse. *Fland. appellatio*, *provocatio*. || Dat binnen onsen lande eñ graefschepe van Vlaendren alle Wetten, exercerende jurisdictie, alle vonnessen by hemlieden ghewesen ghewoonlick zijn deselve vonnessen, ten vervolghe van partyen, terstont ter executie te doen stellene, zonder, onder tdecsele van den betrecke, reformatie ofte appellatie, by partye gheïnterjecteert, danof te differeren, emmers als deselve vonnessen reparable zijn ter diffinitive. *Pl. v. Vl.* 9 nov. 1522, *Inl.* I, 80. Een yeghelick sal hem van den ghebesoignierde van deellieden moghen beclaghen voor de Wet, by betrecke eñ reformatie. *C v. Veurne*, XXI, 19.

6) **Staen ten betrecke voor.** *In beroep moetende komen voor*, fr. *devant aller en appel près*. || Binnen der stede van Curtrijcke es ooc een Onderwet van zeven persoonen, gheheeten Paeysierers,.. eñ staen ten betrecke voor schepenen der voorzeyder stede van Curtrijcke. *C. v. Kortrijk*, I, 2. Soo daer oock es eene Wet eñ neeringhe van de vrye schippers,.. eñ hebben kennisse eñ berecht in d'eerste instantie van alle zaecken.. der neeringhe raeckende, staende ten betrecke als boven [*sl.* voor burgemeester en schepenen]. *C. v. Aalst*, III, 2. De sententien ghewesen by de ghecommitteerde van de weeserye, tresorie, deelmannen eñ andere ghesubdelegueerde Wetten onder het collegie van schepenen resorterende, staen ter reformatie van hetzelve collegie by betreck ofte beroup. *C. v. Brugge*, I, 5. Dekens eñ officiers van beede de neeringhen van sente Barbele, wesende de neeringhe van de tapitseurs,.. staende haerlieder ghewysde ten betrecke eñ reformatie voor schepenen *C. v. Auden.* I, 20.

7) **Betreck doen.** *Beroep doen*, *in beroep gaan*, *hooger beroep instellen*, *z. in hooger beroep voorzien*, fr. *appeler*, *aller en appel*, *se pourvoir en appel*, *interjeter appel*. || Men vermag, betreck doende in vierschaeren van sententien eñ appointementen in de Camer van beede de Wetten gegeven, aldaer nieuwe faicten te proponeren eñ verifieren. *C. v. Gent*, I, 5. By welcke vonnis den reformant sustineerde te syn ghegreveert, eñ hadde daervan betreck ghedaen in vierschaere van de ghedaegde. VAN DE VELDE, *Annot.* 302.

BETRECKBAER, bn. *Die voor den rechter geroepen kan worden;* Meijer zegt v^e. convenibel: *dagkvaardelyk*, *voor recht betreckelyk*, *aanspraakelyk*, fr. *qui peut être attrait en justice;* van het ofr. *convenir*, dagvaarden, *assigner*. || Zijn d'ingesetene aldaer in d'eerste instantie betreckbaer alleenlijck voor de Weth van den Kiele, sonder dat se binnen de stadt moghen ordinaerlijck gearresteert worden, als ingeseten van Antwerpen weesende. *C. v. Antw.* 1582, IX, 4. *It. comp.* I, IX, 4.

BETRECKELIJCK, bn. Hetzelfde als *betreckbaer*. Kil. Betreckelic in recht, *qui in jus vocari potest*. || Dat,.. ons believen soude te verleenene eñ decernerene behoorlicke eñ betamelicke provisie tegens eenighe gheestelicke persoonen, dewelcke, in versmadenesse eñ vilipendencie van denselven statuten eñ ordonnancien, eñ onder

tdesele dat sy by justicie niet betreckelick noch convenieerlick en waeren voor eenige andere jugen dan voor huerliederen hoversten eñ ordinairen gheestelicken juge, hemlieden vervoordert hadden, feitelicken eñ by onbehoorlicken weghe te doen eñ commen tegens de voors. statuten eñ ordonnancien. *Pl. v. Vl.* 27 nov. 1548. I, 65. Die soude voor schuldelycke saecken, syn bedryf.. aengaende, toesprekelyck eñ betreckelyck zyn voor de Wet van syne residentie. Ib. 18 Juli 1545. IX, 634. — Met het oog op eene hoogere rechtbank: || Zonder dat sy [*sl.* schepenen van der kuere] ter cause van dien [*sl.* van hunne judicature] eenichsins betreckelych zyn, emmers in zaken onder de vyftich carolus ghulden. *C. v. Gent*, I, 17; *sans que de ce chef ils soient aucunement „appellables"* zegt de vertaler.

BETRECKEN, ons. en bw. (*betrook*, *betrocken*). 1) *Afbeelden*, *afteekenen*, *afschetsen*, *uitteekenen*, fr. *dessiner*, *esquisser*. || Dat hy, opten cleynen voet, nae dleven, sal betrecken eñ contrefeyten, in drie deelen oft stucken, tgeheel bosch van Zonien, mitten cloosteren, dorpen, gehuchten, huysen, boomen eñ plaetsen van namen, huwen [houwen] eñ layen, ydele plecken, wegen eñ andere bosschen, beempden, landen eñ wateren daeraen gelegen eñ palende. *Rijksarch.*, *Rekenk. v. Brab.: Acquits des comptes du domaine*, 1589. Meester Jan Sporeman, ingeniaris eñ architecte van Ghendt, over de patroon by hem betrocken, soowel van den nieuwen steeghere van der Halle als van der galerie, die men in intentie heeft te makene aen de oostsijde van der Halle. *Ypriana*, I, 236, *Rek. v.* 1576.

2) Vestingwerken. *Leiden*, *besturen*, fr. *diriger* (des travaux de fortification). || Item, der stad meesteren van Braceele, die de vesten holpen betrecken te Sente-Quintyns, 17 in julio (1358). VAN EVEN, *Louvain mon.* 46 (5).

3) Waterloop en sluizen. Resp. *graven en maken of vermaken*, fr. *creuser* (des canaux) *et établir ou réparer* (des écluses). || Indien dat zo ghebuerde, dat yemandt, als schepenen duer syn landt betreckenen [*sic*, betrecken eenen?] waterganck efte sluysen, den schepenen dat weygerde,.. die verbuert.. — De volgende artt. verklaren, hoe een eigenaar zich aan dergelijke, door de ligging des lands noodzakelijk gemaakte waterwerken, niet kon onttrekken: || Als duer yemants erfve gedolven wert eenich waterganck, zo weert hy wel geoorloft, so wel by dage als by nachte, daerinne te visschene,.. Omme te delfven watergangen eñ te vermakene sluysen eñ dyken, werden schuldich te contribueren alle de landen liggende binnen Vier Ambachten, die van sulcker refectie proffyte eñ secours vercryghen van der vloete eñ inundatie,.. KR FR. EN BR. XVI. *Assenede*, 55. *Priv. v. d. Vierambachten* v. 1242 (vertaling en later afschrift).

4) *Aanzetten*, *aandrijven*; *verlokken*, *verleiden*, fr. *exciter*, *provoquer*; *pousser*, *séduire*, lat. *allicere*. || Dat men niet en dee tegen trecht van speele [*sl.* het spel van teerlingen], eñ dat men den speelder niet en provoceere noch en betrecke tot gramschappen. V. D. TAV. 126 v°. Zie TEERLINCK-SPEL. Wie jonghers betrocke tot spele, oft aenhielde in tavernen eft elders, tot slampampen, hoereeren,.. — Soe wie eenighe jonghers te houwelijcke betrecke, oft daertoe raede,.. *C. v Santh. Weeskamer*, a. 43, 44. Wie jongers betrocke tot spele, eft aenhiele in steven oft berdeelen. *C. v. Lier*, XVIII, 22.

5) *Te kennen geven*, *verklaren*, fr. *exposer*. Vgl. Kil. Vertrecken, vertellen. || Dat voortaen, soo wanneer onse schepenen van Herpen noch wijs noch vroet genoech wesen en sullen om van hemselven te vonnissen in eenige saecken die voor hem comen sullen, dat sij,.. sullen gehouden zijn te trecken, eenigh van hunlieden met haeren schoutent, bij onsen drossart van Ravesteyn,.. hem betreckende, hoe sij van sulcke saecken voor hunlieden wesende, niet wijs noch vroet genoech en sijn om die te vonnissen. *C. v. Ravenstein*, ent. 9 apr. 1522. a. 1.

6) *In rechte betrekken of vervolgen*, *te recht doen staan*, fr. *attraire en justice*, *actionner*, lat. *in jus vocare*, *sistere*. || Kinderen en mogen hennen vader oft moeder, grootvader oft grootmoeder, in rechten niet betrecken,. *C. v. Antw.* 1582, XXVI, 10. Omme dewelcke boeten te berechtene eñ te vercrighene, damman van Pamele, ten versoucke van den bailliu aldaer, vermochte te betreckene de baersculdighe voor de voorn. gheswoorne, die van denzelven boeten van ouden tijden ghenomen hadden eñ namen de kennesse eñ berecht. *C. v Auden.* 2de d., *Vonnis v.* 7 nov. 1583, blz. 364. De stadt van Brussel is eene stadt van arrest, eñ vermagh eenen crediteur,.. sijnen debiteur, geen poirter van Brussel zijnde, doen arresteren, om hem voor de Weth derselver stadt te recht te betrecken. *C. v. Brussel*, 1606, a. 70. Christijn: *sistere*. Aengaende van houwelijcxse voorwaerden, testamenten eñ diergelijcke saecken, die en worden voor ons niet betrocken te rechte, maer werden deselve.. te recht betrocken voor den officiael van den geestelijcken hove van Luijdick, nu ter tijt residerende tot Loven. *C. v. Sichem*, a. 13. Gheestelicke persoonen, yemandt toesprekende ofte betreckende voor weerlicken juge, zijn ghehouden te stellene weerlicke poortelicken zekere van te betaelen tghewijsde met den costen daeranne clevende. *C. v. Kortrijk*, X, 4. Deghone die pretendeert recht aen eenich leen, sal t'zelve moeten verliefven binnen veertich daegen, betaelen t'recht eñ feautheytschap doen. Eyst dat hy den dach laet lyden, den bailliu zal t'zelve leen mogen betrecken omme t'hebben man eñ relief. *C. v. Cassel*, a. 2. Den voornoemden zoon C vint sigh alsnu betrocken, zoo tot lossinghe ofte bezeth van differente capitaelen by A alleene verkent, alsoock tot de voldoeninghe van verscheyde huyshaudelycke schulden; jegens welcke betrecken den voorn. C excipieert dat etc. VAN DE VELDE, *Annot.*, 85. Die een ander alhier te rechte wilt trecken [*var.* betrecken] moet denselven daertoe doen roepen, tzij bij naeckt dagement, oft enz. *C. v. Antw. comp.* V, IV, 1.

7) **Betrecken van abuse.** *Vervolgen om misbruik van bevoegdheid onder „wereldlijk" oogpunt; dus niet voor inbreuk der geestelijke rechtsmacht op de wereldlijke, genaamd „appel comme d'abus"*; fr. *poursuivre pour abus de compétence au point de vue „laïc"; il ne s'agit donc pas ici d'une entreprise de la juridiction ecclésiastique sur la séculière, nommée „appel comme d'abus"*. || Es ooc te noteerne dat, naer geschrevene rechten, niemend ontfanghelic en es omme hem te stellene ter purge van saken of delicten enorme, die niet prouvelic en sijn, ghelijc als heresie, verraderye, moert, straetroof, buggherye, vrouwencracht of andere heymelicke onpreevelike delicten, die besocht behooren te zijne bi processe extraordinaire; want up dat eeneghe justiciers yemende in purgen ontfinghen van sulcken enormen sticken, de purge ne soude

gheen effect sorteren, eñ de juge zoude te betreckene wesen van abuse. *C. v. Aalst*, *Orig.* XLI, 13 (15de E.).

8) *Verschijnen voor de rechtbank*, fr. *comparaître, se présenter en justice.* || So wie die hem sette jeghen de vrihede van der poert, de vrihede ne soude hem niet .bescudden, hi ne betrec binnen derden daghe naer dats hem scepenen vermaenden. *C. v. Auden.* 2de d. *Kb. v.* 1328, blz. 70, *K. v. d. Vriheden.*

9) *In beroep gaan tot de hoogere rechtbank*, fr. *en appeler au tribunal supérieur.* || Een ordonnantie ghemaect int jaer XVc XI, inhoudende, dat alzowel deghuene die qualic betrecken, by reformatie, de vonnessen van der Wet van Brugghe, boeten zullen LX l. par., als deghuene die betrecken by appellacie. *C. v. Brugge*, II, 215. Dat van nu voortaen alle deghone die hemlieden by reformatie beclaghen zullen willen van sententien ofte appoinctementen ghegheven bij den Wetten van den voors. steden,.. daer, by diffinitive bevonden sal worden dat zylieden de voors. sententien eñ appoinctementen betrocken zullen hebben met onrechte eñ quaede cause, zullen ghecondempneert worden in de boete van LX l. par. *C. v. Aalst*, *Octrooi v.* 16 aug. 1515, blz. 239. Dat de handt van justicien ghefurniert zynde, de beclaghende partye, begherende tselve vonnesse te betreckene, pleeght eñ behoort datte te doene binnen jaere eñ daeghe naer tpronuncieren van denzelven vonnesse. In dier ghelijcken moeten alle andere vonnessen, niet reparable ter diffinitive, binnen den voorn. tijde betrocken zijn. *Pl. v. Vl.*, 9 nov. 1522, *Inl.* I, 80. Zie ook BETRECK 7).

10) *De verjaring of prescriptie.* Als verl. deelw. *Voltrokken*, *verkregen*, fr. *accompli*, *acquis.* || Dat, *inter personas habiles*, met goeden trouwe eene prescriptie volcomentlyck betroucken woordt met dry stille, eñ ieder stille *ad* seven jaeren, maeckende t'saemen 21 jaeren, deur welcke die prescriptie voor perfect eñ compleet.. gehalden woordt. *C. gr. Loon*, I, VIII, *Reces v.* 4 febr. 1678, blz. 396.

11) Wederk. — Hem betrecken. *Vertrekken*, fr. *se retirer.* || De Fransoysen moesten hemlieden betrecken in zommeghe plaetsen daertoe gheordonneert, tot 's anderdaechs dat zy vooral souden trecken naer Vranckerycke. PIOT, *Chron.* 639.

12) **Hem betrecken (ten staete) van huwelicke.** *Zich in het huwelijk begeven*, *trouwen*, fr. *entrer en mariage, se marier.* || De blijfvers ofte blyveghen in sterfhuusen daer weesen zijn..., en zullen hemlieden niet moghen betrecken ten staete van huwelicke, ten sy.. *C. v. Veurne*, V, 14. Soo wie elders, buuten de hanse, poorter bedeghe, laetschip ofte ander vrydom aennenaeme, oft hem ten huwelicke betrocke aen eenighe vremde.. Ib. XXXI, 11. Van dengonen, die hemlieden betrecken ten huwelicke. *C. v. Yperen*, *Kast.* a. 67. Anna is huer betrocken thuwelijck met Gijsbrecht de Raedt, eñ hebben taamen een dochter ghenaempt Loyse. WIELANT, *L. v. Vl.*, 150. **Hem betrecken ten religioene.** *Zich tot den kloosterlijken staat begeven*, *monnik of non worden*, fr. *embrasser l'état religieux*, *entrer en religion.* || Een leenhouder ofte leenhouderigghe, henlieden betreckende ten religioene, en vermoghen niet, naer heurlieder profes, eenighe leenen te behouden. *C. v. Veurne*, *Leenrecht*, IIII, 12.

BETRECKERE, zn. m. *Hij, die een ander in rechte betrekt*, *de hesscher*, fr. *celui qui intente une action*, *le demandeur.* || *K. v. Saffelare*, febr. 1264, a. 36 (Verdam). Indien commoignemeesters eñ schepenen bevinden by den ghesworen wel ghewesen te zijne, soo moet de betreckere dobbele boete betaelen, eñ peregrinagie doen. *C. stad Mechelen*, I, 13. Nannius: *provocator.*

BETRENT, vz. Dit w. komt slechts éénmaal voor. Is het eene schrijffout voor *omtrent?* fr. *près de.* || Omme te obvierne de frauden, die men soude moghen doen van te delven betrent den palen. *C. v. Yperen*, *Kast.* a. 95 (1535).

BETROONEN, bw. *Troonen*, *verlokken*, *verleiden*, fr. *séduire*, *suborner.* || Oft eenich koppelaer oft koppelersse eenich kindt, onder veerthien jaeren alt synde, betronde [betroonde] eñ ewech leyde, sal verbeuren eenen wech tot Candien. *O. Liége*, 27 juni 1577 a. 18. *Hasselt.*

BETST (Limb.), superlatiefvorm voor *best*, fr. *le meilleur*, *le mieux.* || Dat onse voergh. stad alsoe vele dan heffe eñ heffen sal ane onse bedste eñ ghereedste rinten, in onser voergh. stad, die wi hebben ocht namaels hebben moghen eñ selen, daer wi diezelve rinten toe verobligeren eñ verbinden, in allen dier vormen eñ manyren dat wyd bedst doen moghen. *Reg. cop. cart.* f°. 6, *Oork.* 21 oct. 1387. Dat sij datselve ampt trouwelic eñ wale hauden eñ vueren soelen tot eren eñ betsten orber onser gemeijnre stat. PIOT, *Cart.* 10 juni 1411, a. 14. Dat sij terstont.. dat soelen laten weten also sii betste soelen konnen. Ib. a. 21 (In a. 11 staat: *beste* orber, wellicht bij misslag).

BETUIGEN, 1) *Aanspreken; bewijzen met getuigen; beschuldigen;* fr. *actionner; prouver par témoins; accuser.* De citaten uit 's Hertogenbosch komen ons echter niet allen even klaar voor. || Wort iemant betuycht van scouwe [schuld], soe sal men wisen, dat men hem sal doen ghescyen gelyc als hy betuycht heeft (*sic*); eñ en wordt hy niet betuycht, soe sal men wisen tot sijnre onscout. *Chartb. v. 's Bosch*, f°. 50 v°., 15de E. Die van erftalen betuycht wordt, dan sal tvonnis wysen: Nae al dat voer ons comen is, eñ wijs ghehoert hebben, soe en hebben wy noch niet ghehoert; men sal Jan doen ghescyen ghelijc als hy betuycht heeft. Item, en is hy niet bedragen, soe sal men wysen als voirs. steet: wy en hebben noch niet gehoert, wy en wysen quijt. — Item, daer gericht gevoert worde met scepenenbrieven eñ syn saken betuycht heeft, soe wyst men: wy en hebben noch niet gehoert, Jan en sal in sinen gericht bliven. — Woert een niet betuycht, soe sal men wysen: wy en hebben noch niet ghehoert, Jan en sal quijt eñ ongehouden sijn van den gericht, dat Jan op hem heeft gedaen. *Ibid.* Wat vleeschouwere die beesten ofte quic cochte buiten oft bynnen Antwerpen, dat hi borghde, eñ deghene die se vercochte tAntwerpen quame, eñ hem de vleeschouwere sijns ghelds loeghende, mochten [mocht hem] dan dieselve man betuighen met goeden lieden,.. soe moeste hi dat ghelt terstont ghelden, eñ verboerde sijn ambacht een jaer. *Kb. v. Antw.* a. 86. Eñ soe waer die coninc van den weere [*sl.* van het gild van den voetboog] in fauten oft in ghebreke es, daer eneghe boeten in vallen, eñ daeraf ghecalengiert wort van den meesten of van den minsten, die in deser gulden-es, werdes die coninc betuucht, hi saels bliven gheheel eñ al in den deken eñ in die gheswoerne, eñ houden wat sire unt segghen. *Belg. Mus.* IV, 65. *Turnhout* (1386). Onsen schouteth,.. en sal hem niet bestraffen ofte bestoren, noch hem vermeten te betuyghen van meeneeden. *Landch. v. Meghem v.* 1412, a. 1. Naer dat sy [hen, *sl.* de

bankroetiers en voortvluchtige schuldenaars] gheapprehendeert zullen hebben, dat zy teghens hemlieden procederen sommierelicken eñ zonder figure van processe; eñ dat die rechters, voor dewelcke zylieden gheaccuseert ofte betuught sullen wesen, indien hemlieden blijcke van der vlucht eñ bedrieghelick transport ofte verzwijghijnghe van haerlieder goeden, die condempneren ter dood met der coorde. *Pl. v. Vl.* 4 oct. 1540. I, 769.

BETUIGENIS (B—se), zn. *Betuiging*, *getuigenis*, *verklaring van getuigen; bewijs;* fr. *témoignage*, *déposition de témoins; preuve.* || Een ieghelijck mach sijn ghestolen goet vervolghen eñ zijn maecken voor schouteth eñ schepenen, met betuijghenisse oft eedt, ten goetduncken van den schouteth eñ schepenen. *C. v. Herentals*, IX, 25. Daervan betuygenisse gaf, dat over de pointen aengaende de voorsz. costumen in den voorsz. onsen Raede.. niet en was eenich vermaen gedaen van dusdanige uytvluchten oft limitatie. MARTINEZ, 23 (1618).

BETVOORT, BETVOORTS, bijw. *Daarenboven; vervolgens*, fr. *en outre; ensuite.* || Dat men de watergang rume nederwaert.. elck jeghen sijn land, up drye ponden par.. eñ noch betvoort, nederwaert te rumene. *C. v. Iperen, Kast.* a. 9 (1535). De ghetuughen, wettelick gheedt, eist dat zy dilayeren ofte refuseren, zullen verbeuren t'elcker reise..; betvoorts, men zal hemlieden moghen bedwynghen.. ter depositie, by vanghenisse, ofte.. *C. v. Cassel.* a. 127. Zoe wie meer doet betaelen, sal verbeuren de gaigen van dien deele, eñ bovendien zes ponden parisis,.. eñ betvoorts een jaer ghesuspendeert worden van te deelen. *C. v. Veurne*, XXI, 25. Interdicerende eñ verbiedende betvoorts denzalven officiers.. te gheven zulcke crimineuse persoonen saulfconduyt. *Pl. v. Vl.* 20 dec. 1527. I, 44. Vermoghen betvoorts de voochden te zenden ten zelven sterfhuyse.. zekere prisers. *C. v. Auden.* 2e *cah. prim.* II, a. 8.

BEUN, BEUNSPEL, zn. *Een in de* XVIe en XVIIe *eeuw zeer gezocht spel in Vlaanderen*, fr. *jeu très en vogue en Flandre aux* 16e et 17e *siècles.* || Het spelen met teerlynghen om coecken (dat men gemeenlyck noempt *beun* ofte *beunspel.* DE PR. en BR. I. *Mariakerke*, 15.

BEUNENVLEESCH, zn. De uitgever gist dat het w. synoniem is van beugevleesch, bij De Bo: *Rundvleesch*, *koevleesch*, *ossevleesch*, fr. *viande de bœuf ou de vache.* Naar allen schijn; immers: het werd opgedischt in eenen feestelijken maaltijd, ter gelegenheid van de uitvaart van den infant don Carlos, zoon van Philips II, waarin slechts drie vleezen voorkomen, namelijk: *ghesprinct* [*nl.* gezouten] *vleesch*, *hamelenvleesch* en *beunenvleesch.* || Aen Jan Bernens, van beunenvleesche, XX sc. par. REMBRY, II, 178, *St.-rek.* 1567—68. Ib. 244.

BEURSARIS, zn. m. *Kashouder*, fr. *caissier.* || Op pæne, dat diegene die naer de voorsz. uyre sal verschynen,.. sal verbeuren, d'eerste [reyse] eenen halven, eñ de andere eenen heelen rijcxdaelder,.. die.. sullen betaelt eñ in eene casse, ten behoeve van 't gemeen, door de suijmighe geconsigneert worden, of by de beurssarissen van de collegien der respective justitien, daervan de defaillanten dependeren, *in instanti* betaelt eñ aen hare rechten gedefalqueert worden. *C. v. Maastricht*, *Recez de* 1665, III, 6.

BEVAEN. Zie BEVANGEN.

BEVAERT (Bevart), zn. *Bedevaart*, fr. *pèlerinage.* || Zoe wij [wie] neempt orloff zijn beteringe te doen,.. hij zal doen zijn beteringe van daghe te daghe, zonder boesheit, eñ en sal uyt moghen geneeken der stadt op een mijle na, hij en hebbe gedaen zijn bevart. *K. v. St.-Truiden* v. 1366, a. 65.

BEVALLEN, ow. *In zijne actie in het ongelijk gesteld worden*, *zijne zaak verliezen*, fr. *succomber*, *perdre sa cause.* || Als de gegraveerde appelleert van den vonnisse van eenige van de smale wetten, eñ hy zyn appeel verheft in de camere, hy stelt hem in dangier van te betalen de boete van LX pont parisijs, opdat hy bevalt van zijnen appelle. WIELANT, *Pract. civ.* IX, XIV, 7. In materie van purgen, compt de impetrant niet, hij bevalt van zijnder purge, eñ maect hemselven suspect eñ barschuldich van den stucke. Id. *Pract. crim.* XXVI.

2) *Ten deele vallen*, fr. *échoir en partage* Kil. *obvenire sorte* || Int scheijden eñ deijlen van haeffelijcke eñ erffelijcke goeden eñ erfrenten, doet men 't selve bij lotinghe oft cavele,.. eñ de lotinghe oft cavele alsoo ghevloghen oft ghevallen, moet een ieghelijck, met 't gene hem is bevallen, zijn eñ blijven tevreden. *C. v. Herentals*, XII, 20.

BEVANGEN, BEVAEN, bw. (*bevinc*, *bevangen*, *bevaen*). 1) Eenen muur, *Grijpen in*, *invaren*, fr. *pénétrer dans* (un mur); synon. van BEGRIJPEN 1). Zie d. w. || Als d'een partye eenen gemeynen muer begrypt,.. eñ als d'ander partye daernaer denselven gemeynen muer oock wilt begrypen..; eñ daer moet degene die alsoo lestwerf op den gemeynen muer timmert, boven denselven muer eene loffelijcke loote gote.. doen leggen, sonder cost der partyen die den gemeynen muer eerst bevangen hadde met hare timmeringe. *C. v. Brussel*, *Stat* v. 1657, *Gesworen loters*, a. 36. Christijn heeft *comprehendit* voor *begrijpen* en *bevangen.*

2) *Begrijpen*, *bevatten*, *medorekenen*, fr. *comprendre.* || In desen pays waren bevanghen die van Henegauwe. JAN V. DIXMUDE, 107. Soe wie dat dade, dat hy verbueren soude.. enen ouden scilt..; behouden dat hierinne niet bevaen en suelen wesen de goede mannen van Bruessel die heerlicheit van dorpe houdende zyn; zy en zelen wail enen capruyn van hueren dorpe of scietspele aldaer moegen dragen sonder in der voirs. boete bevangen te sine. A. WAUTERS, *Sermens*, blz. 13, O. 20 mei 1422.

3) Eene zekere uitgestrektheid gronds. *Beslaan*, *zich uitstrekken over*, fr. *occuper*, *s'étendre sur* (une certaine étendue de terrain). || Hebben.. ghegheven.. eñ gheven den vors. Pieter Blandelin,.. de hooghe justicie ter vors. plecke van Middelburgh eñ op tlandt van den voorsc. brieven, ligghende.., die hem verstrecken binnen der prochien van Ardenburch, van Moerkercke eñ van Heile,.. eñ bevanghen een deel van den voors. prochien.. DE PR. en BR. XV. *Middelburg*, 61 (8 Juni 1464).

4) Eenen persoon. *Aantasten*, *aanranden*, *bespringen*, *treffen;* fr. *attaquer*, *assaillir*, *atteindre.* || Eelcken die besprongen is, is geoorlooft hem te verweerene,.. Hij moet oock articuleren eñ proeven, dat hij zoo bevangen was, dat hij, sonder dangier van zijnen persoone, niet vlieden en mochte, noch anderssins sonder slaene.. Eñ trecht presumeert dat hij bevangen was eñ in dangier van zijnen persoone, als hij besprongen was met wapene. WIELANT, *Pract. crim.* LXXV. Andere [surgiens] segghen dat, in so wat quetsuren dat den cop van den hoofde ghequetst, bevaen oft ghewond wart, dat hooftwonde es, eñ niet anders. *C. v. Aalst*, *Orig.* XLVI, 1. 15de E.

5) Met eene kwaal of ziekte. Als verl. deelw. *Aangedaan* (*van*), *behebt* (*met*), fr. *atteint*, *affecté*

de (mal ou maladie). || So en sall nyemant van nu voirt, broet noch provede [*l.* provende] te malaeten [*l.* Malaeten] van onser stat van Senttruden hebben, noch dairin mogen komen als onthouden te siin, hij en sij geboeren portere oft porteresse in derselver stat.. eñ hij en were metter sieckden besmet eñ bevaen. PIOT, *Cart.* 10 juni 1417, a. 10.

6) **Bevaen met der hant.** *Verkrijgen, koopen*, fr. *acquérir, acheter.* || Erve int hof van Grimbergen, dat vrouwe heeft metter hant bevaen, dat deijlen alle getroude kinder gelijck. *Dit is trecht van Ucele*, a. 76 (14de E.).

7) **Bevaen met sekerheit.** *Borg, zekerheid, pand doen stellen*, fr. *faire mettre caution, faire donner garantie.* || Ende die twee ocht een, die daer scepenen ghemaect werden, moghen tughen van dien dat zy gheeien eñ ghehoert hebben, eñ wisen elken met sekerheit te bevane nae den rechte van der stad, ghelijc den scepenen die ons heren recht eñ der stad ghesworen hebben. *Kb. v. Diest*, B 26.

8) **Bevaen sijn hooft.** *In beroep gaan, of liever: leering, onderrichting halen bij zijne hoofdbank of het hooger gerechtshof, „hoofTleering" halen*, fr. *aller en appel, ou plutôt chercher enseignement près de son chef-sens ou la cour de justice supérieure.* Een paar citaten uit de zeldzame overblijfsels onzer oudste rechtsvormen mogen hier niet misplaatst wezen. || Het was een man, eñ beclaegde hem van eenen meersteene, dat hy hem gebrake; doen ginck die meijer metten scepene opt velt eñ maende hen wat hire mede sculdich waere te doene? Doe.. wysden sy: dat diegene die claegde soude steken synen stecke. Doe antwoirde hy eñ seyde: hy en wisten waer steken, noch hy en staecs niet. Doe calengierden die meyer eñ seyde: dat hy die scepenen hadde wederseyt. Doe maende hijs den scepenen, eñ sy bevingens hoere hoet tUccle. Eñ men gaf hem dair: dat hy se hadde wederseyt. Doe woude weten die richter hoe groet dair tsheeren recht aen lage eñ der scepenen? eñ manes [maende des]. Doe seyden sij: dat hys waere om also menige III lb. alse den [der] scepenen was die hy wederseyde, eñ den heere also vele alleene alse allen den scepenen. *Vonnissen v. Uccle*, 15. Het calengierde een man den anderen van eenen beleyde, eñ seide dat hy hadde vervolght, bij dire redene dat die man hadde gedaen sonder syn wyf, die oir waere van dien erve, want van hoeren wegen comen waer. Dander man seyde: dies en soude niet syn. Dit keerde die meijer ten scepene waert van Holair. Eñ men gaf hem tUccle: dat hyt hadde vervolght, want er syn wyf niet mede en was, die was geërve van den goede Hierna over eenen tyt quam dieselve man eñ syn wyf, eñ woirden weder gewyst teenen beleyde eñ te dien selven goede. Eñ alsi dat beleyt souden doen, so quam die man, eñ calengierde dat beleyt, eñ seyde dat hem dat beleyt geen onstade en soude doen, want voirmaels metten rechte verweert hadde geweest, eñ bat den rechter, dat hys hem een vonnisse dade. Die meyer manes den scepene van Hollair. Si bevinghens noch hair hoot tUccle eñ men gaf hem dair: dat hy verweert waer bleven, want die eenwerf es gewyst verweert, blyft altoes verweert. Ib. 38. — Een gedinge, dat ten hoede es bevaen, sterft deen partie, het geet voert op den naesten. *Dit is trecht van Uccle*, 72, 14de E. Zie HOOFTVAERT.

9) **Bevaen sijne borst.** *Zou men door deze uitdrukking mogen verstaan, dat de rechters, in het verklaren hunner onbekwaamheid om een vonnis uit te spreken „dat sy der saecke niet wijs noch vroet waren", de hand op hunne borst legden? Pourrait on comprendre par cette expression que les juges, en se déclarant incapables de prononcer un jugement, mettaient la main sur la poitrine?* || Het cochte een man een erve eñ ontfinc [t]vore den heere eñ by rechte. Alse hire in hadde gegeweest wel VIIJ dage, doe quam een man eñ calengierde dat van naerscape; doe quam die man, diet hadde gecocht, eñ ruumde desen man synen coop; doe quam die gerumpt was die coop, eñ wout ontfaen van den heere, eñ seide dat hy dat soude ontfaen in alsulken pointe dat dieghene ontfinck die hem den coop ruumde, dats te verstaen metter selver ghichten dat hyt ontfinck; doe antwoirde die heer, eñ seyde: des en waer niet, eñ manes [maende des] den laten. Die late bevingens haere borste, eñ berieden hen metten scepene van Uccle; eñ die scepene seiden: dat also ducke als die heer erfde eñ onterfde, so viel syn coop eñ syn recht. *Vonnissen van Uccle*, 11.

BEVANCK (Bivanc, bevanc), zn. (mv. *bevangen*). 1) *Beslotene ruimte*, fr. *enclos, enceinte.* Zie BELUICK, zie ook BIJVANCK. || Men sal opter cameren, in den schuttershove oft sijnen bevange, niet mogen oneerbaer woorden spreken. *Stat. handboog te Diest*, v. 1581, a. 32. Wel verstaende, dat men de huysen ghestaen binnen bevanghen van den cloosteren, gasthuysen, godtshuysen eñ geesthuysen, binnen oft buyten steden gelegen, eñ tot dien de huysen van plaisantien buyten steden ghelegen, niet en zal schatten. *Pl. v. Brab.* 18 jan. 1554, a. 5. II, 16, Xde en XXste *pena.* Den pachter sal.. vermogen.. vondt te maecken ten huyse eñ bevanck van de backers. 18 febr. 1702, a. 256.

2) **Sonder bevanck.** *Zonder achterhoudendheid, onbedwongen, vrij; zonder arglist*, fr. *sans réticence, librement; sans artifice.* || Quod si testes non habuerit [*sl.* de Keulenaar die eene schuldvordering had op eenen Gentenaar], ille qui impetitur, simplici juramento sola manu, *sine interceptione, quod bivanc est*, et absque dilatione, praestito, se purgabit et liber erit. WARNKÖNIG, *Fl. St. u. Rg* I. *Urk.* XVII. *Vertrag vom J.* 1197. *Oorspr.* Si aliquem.., pro sua amissione in causam trahere voluerit,.. ipse ad expurgandum se sola manu, *sine captione verborum, quod vulgo bevanc dicitur*, exhibebit.. Ib. *Urk.* XVI, tusschen 1197 en 1215. — Eest datter niemend wet en heescht, so sal hi [*sl.* de balliu] segghen: „Ic slake thof, in kennessen van den mannen, up den dach van heden". Dan mach elc spreken sonder bevanc, eñ segghen dat hi wille, also hi dede eer men thof makede. *Leenrecht v.* 1528, E iiij r°. Zie RAEPSAET, *Analyse* n°. 371. V, 187.

BEVANCKTOUW (Bevanghtouw), zn. *Takeltouw*, fr. *corde de palan.* || Oft den schipper versuijmelijck waere de goeden eñ coopmanschappen, int laden oft ontladen vast genoech te maecken, eñ dat die daerdoor vuijtten taeckel- oft bevanghtouw schoten eñ int water oft ter aerden vielen, eñ alsoo bedorven worden of te niette gingen, alsulcke schade oft verlies moet den schipper oock alleen dragen eñ den coopman goet doen. *C. v. Antw. comp.* IV, VIII, 9.

BEVECHTEN, bw. *Aanranden, aantasten, bespringen*, fr. *attaquer.* || Van snaphanen eñ dierghelijcke, die de lieden bevechten oft door den buydel rijden. PERNEDER, III, 75.

BEVEDEN (Beveeden), bw. Met dezelfde beteekenis als *bevechten*. Vgl. Kil. beveeden, *hostili*

animo nocere. Grimm befehden, *bellum inferre*, *bekriegen.* || Aengaende de concusseurs, voor diewelcke men in sorghen staen moet, eñ die metter daedt noch niet volbracht eñ oock niemant beveet en hebben. Item, als sulcke suspecte persoonen de lieden beveeden, berooven, beschadighen, vanghen, oft door den buydel ryden, soo vallen sy *de facto* in de acht, eñ in andere penen. PERNEDER, III, 75.

BEVEELDER (Beveilder), zn. 1) *Beveler*, *lastgever*, fr. *commettant.* || Dat men maer en es schuldich te betalene pontgelt ten Steene eñ vanghenesse van Brugghe, dan naer rate van de somme waervoor men ghecondemniert es, behoudens den steenwaerdere voor tsurplus, syn actie up de beveilders [*nl.* de schuldeischers]. *C. stad Brugge*, II, 166 (1461).

2) *Lasthebber*, *zaakvoerder*, fr. *mandataire.* || Bij deser actien sal die mandatoer, dat's de beveelder, formeren zyn libel aldus: .. V. D. TAV. 210.

BEVEELNIS (B—isse, bevelnesse), zn. *Kracht*, *macht*, *vermogen; last*, *bevel*, fr. *vertu*, *force; mandat*, *ordre.* || Overmits craft eñ beveelnisse onser opene bezegelder brieve (in het slot staat: loven, vesten eñ confirmeren mit craft eñ macht des briefs). PIOT, *Cart.* 4 aug. 1378. Dat wi [*nl.* de laten des abts] daerover eñ bi waren daer her Gelis Bachterkiste, provisor eñ deken van Zuut-Beveland, verleende, alse bi bevelnesse met eenen openen brieve, die hi hadde van den abt van Sente-Pauwels klooster [*nl.* te Utrecht] .., alle die tiende .. 6 oct. 1300. Die meester en mach tghetauwe [van een verongelukt schip] niet vercoopen, hi en hebbe beveilnesse of procuratie van den heeren. *Seerecht v. Damme*, 3.

BEVEL. zn. o. Van voogdij. *Gezag*, *macht*, *bedwang*, fr. *puissance*, *autorité.* || Eenen zone ofte dochtere, ghehuwet wesende, zijn met dien vuyt curatele, tutele eñ macht ofte bevel van vadere, moedere, voochden eñ curateurs. *C. v. Cassel*, a. 339.

BEVELGEVER, zn. Handelsterm. *Lastgever*, fr. *commettant.* || Die eenigen last oft bevel heeft aenveert, is gehouden dijen poinctuëlijck te volbrengen, oft, bij gebreke van dijen, is gehouden voor alle de schaden eñ intresten die den bevelgever daerdoore soude commen te lijden. *C. v. Antw. comp.* IV, x, 1.

BEVELHEBBER, zn. Handelsterm. *Lasthebber*, fr. *commissionnaire*, *facteur.* || In welcken gevalle gestaet den bevelhebber mits doende tgene dat den bevelgever selver waerschijnlijck .. gedaen soude hebben, .. eñ dat hij hem in des bevelhebbers plaetse hadde gevonden. Ib. a. 2. Bevelhebber oft mandataris. Ib. XI, 21. Facteurs eñ alle andere bevelhebbers, die eenighe goeden in henne handen hebben toebehoorende henne meesters, .. XII, 25.

BEVELIJCK, bn. *Geducht*, fr. *redoutable*, lat. *tremendus.* || Dattu myne ziel in den beveliken dage ontfanges in dyn gelove eñ in dynre ontfermherticheit, eñ breng se totten eewiger leven. *Hond. merk.* 41 v°. (15e E.).

BEVELLEN, bw. Een geschil, eenen twist. *Bijleggen*, *nederleggen*, *stillen*, fr. *apaiser*, *vider* (un différend, une contestation ou querelle). || Ombe tuist, die was tusschen den gotshuse van sente Baues eñ Gilise den scoutete van sente Baues te beuelne, eñ ombe dat elc wilde weten sin recht. 25 febr. 1252. Dat wi [*nl.* de hertog], omme ghemeinen orbore eñ omme allen twist te bevelne, hebben ghegheven eñ gheven onsen liven vrienden, onsen porteren van onser stat van Thinen, alle dese poente, .. *K. d. stad Thienen*, 27 juni 1303. Bidat zy al [*nl.* de poorters] om de voors. pointe hebben ghewapent ghereden elc up anderen, .. so eist dat wy, die begheren onsen poorters van Aelst eñ van Gheronsberghe in paise eñ ruste te stellene elke jeghen anderen, eñ alle materien [*var.* manieren] van ghescille te bevelne teeweleken daghen, .. *C. v. Aalst*, *Orig.* IV, 25 juli 1353, *Inl.* Omme te voorder die [*nl.* de stad Antwerpen en het land v. Breda] tot ruste, vrede eñ eendrachticheyd te helpene, eñ die voors. stoot eñ gheschille bevelt eñ nedergeleyt te blijvene, .. *Pl. v. Brab.* 29 apr. 1437, a. 6. I, 562. Om bi allen redeliken weghen eñ manieren te bevellene den ledicganc, die tote nu van den volleren te Curtrike ghesyn heeft, .. *Rekenk. v. Brab. doos* 26, *Restit. Autriche. Schep. v. Kortrijk*, 16 juni 1422.

BEVERSCHEN, bw. De zin zou vereischen *droogleggen*, fr. *assécher.* || Dat alle de eyghenaers van de voorsz. landen sullen vry eñ exempt syn van alle verloopen renten, cheynsen, .. eñ van personele obligatien waermede [zy], beneffens haere landen, eenichsins verbonden zijn tsedert den jaere 1584, .. dat deselve landen doorghesteken eñ bevloeyt zijn gheweest, totter tijdt toe dat dezelve wederom sullen beverscht zijn, .. *Pl. v. Brab.* 3 aug. 1613, a. 1. II, 242. Ib. 4 juli 1613, a. 2, blz. 248. Alsoo tusschen de supplianten, om eenighe ordre te stellen tot het herdijcken oft beverschen van hunne landen, verscheyde vergaderingen hebben ghehouden, .. Ib. a. 15. 17. Ook VERVERSCHEN.

BEVERSCHING (Beverssinge), zn. v. *Drooglegging*, fr. *assèchement.* Zie BEVERSCHEN. || Dat de chynsen, die men .. betaelt aen .., sullen, uyt regard als boven, eñ de excessive costen totte herdijckinge te doene, stille staen, eñ de supplianten in hunne voorsz. landen eñ vruchten daeraff vry zijn, niet alleene voor den tijt dat de landen hebben gedreven, maer noch thien jaren naer de beverssinghe derselver landen, .. *Pl. v. Brab.* 4 juli 1613, a 3. II, 248. Eñ sal voorts een yeghelyck, naer de beverssinge, wederom aenveerden het lant binnen de dijckagie vallende .. Ib. a 5. Ib. a. 7, 18, 23. Alsoo de dijckagie, eñ besundere in deerste beverssinge, met alder spoet moet ghevoordert worden, consenteren wy, dat alle de eyghenaers van den landen, die in deselve beverssinge sullen begrepen zijn eñ binnen comen, sullen ghehouden zijn op te brengen eñ namptiseren, .. alle de gheschoten, die bij den dijckgrave .., daertoe sullen worden gheleyt eñ gheschoten, .. *Pl. v. Brab.* 3 aug. 1613, a. 5. II, 243.

BEVESTEN, bw. Eene stad. Hetzelfde als *bevestigen*, *versterken*, fr. *fortifier* (une ville). || Dat si groete cost eñ commer ghedaen eñ leeden hebben om onse stad te bevestene, beyde met poerten eñ met graven. — Dat si oec sculdich syn sekere personen omtrint XXV lb. grote tsjaers lyftochs, die si vercocht hebben op haere eventure, om onse stad te bevestene. *Reg. cop. cart.* f°. 13 v°. 2 febr. 1360.

BEVINDEN, (verl. deelw. *bevonden*), bw. *Schuldig bevinden*, fr. *trouver coupable.* || Zo wat manne van den voorseyden ambochte die rebel of overhoorich es jeghen den deken eñ vinders van den voorseyden ambochte, eñ daeraf souffisantelyke bevonden wert, dien zullen de deken eñ vinders machtich zyn te verbiedene zyn ambocht, tot hijt ghebeitert heift. *K. lakeng. Brugge*, *Scherers*, blz. 77, a. 1.

BEVLECKEN, bw. Met misdaden. Zooals thans *bevlekken*, *besmetten*, *bezoedelen*, fr. *souiller* (de crimes). || Al bekent een gehouwet man een ongehouwet wijf, hij committeert adulterie, want

hij bevlect sijn wittich wijf; eñ desgelijcx wederomme, bekent een gehouwet wijf eenen ongehouden man, zij committeert adulterie, want zij bevlect hueren getrouden man. v. D. TAV. 58. Voert statueren wy eñ ordineren: dat onse scoutit, meisters, gesworen eñ guberneerders onser stat vortan geyn man off wyf in hoer portschap offt vryheit ontfaen en sullen die diffameirt is van eeniger misdaet oft vleck dair eens goets knapen ere aen bevleckt mach syn. *O. Liége*, 11 dec. 1500, a. 6. *Hasselt.*

BEVLOEDING, zn. v. *Overstrooming*, fr. *inondation.* || Dat oock de verdroncken landen, belast sijnde met eenighe renten, douarien ofte andere jaerlijcksche lasten,.. sullen daervan vry eñ exempt wesen eñ niet gehouden zijn iet te betalen voor den tijdt van de bevloedinghe, eñ een jaer naer de ververssinghe van de voorsz polders ofte leeghe landen. *Pl. v. Brab.* 2 mrt. 1638, a 18. II, 276.

BEVLOEIEN (bevloyen), bw. *Overstroomen*, fr. *inonder*, *submerger*. || Dat hun onredelic dochte, dat dieghuene die dat bevloyde eñ verdroncken land uuyter zee gewonnen eñ mit swaeren airbeyt eñ grooten cost bedijct hadden, geen hoosscheyt eñ verlichtenesse in hueren thienden te geven hebben eñ genyeten en souden. PIOT, *Cart.* 15 febr. 1452, II, 308. Ick en soude die stad daeromme soe zeere nyet traveilleren, waer hier gelt te gecrigen van den bevloeyden persoonen, maer want die al huer beesten eñ goedt verlooren hebben, soe moet men se weder wat laten recouvreren. *St.-arch. Diest*, *vak* 2, *Rentmeester v. Breda aan dien v Diest*, 26 oct. 1552. Dat,.. niet alleen het meestendeel van denselven polder, maer oock andere 25 of 30,000 ghemeten landt,.. onder de prochien van Beveren,.. bevloeyt [geweest zijn] eñ metter zee ghemeyn gheleghen hebben. *Pl. v. Brab.* 3 aug. 1613, *Inl.* II, 242.

BEVOELEN, bw. *Gevoelen*, *gewaar worden*, *bemerken*, fr. *sentir*, *apercevoir*, *remarquer*. || Doen bevand ic in mijnre zielen alsoe onsprekelijc minne, een nuwe wonderlike minne, dat ic bevoelde dat ic gherne alle die pine hadde leden die alle die zielen in den vagheviere liden. *Aller Kerstb.* 69. Omme de reden dat se beseften eñ bevoelden, dat der stede van Denremonde in toecomenden tijde prejudicieren mochte in den pacht van haren assisen. DE VLAMINCK, *Vgb.* 35 (1423).

BEVOEREN, bw. De vuilnis. *Wegvoeren*, fr. *enlever* (les ordures). || Michiel Moinin, marctvaghere.. xvj lb. -- Pieter van Nieuwenhuus, van die te doen bevoerene, xij lb. *Ypriana*, IV, 399, *Salaires de* 1495.

BEVONNISSEN, bw. *Eenen schuldbrief voorzien van een vonnis*, *om de uitwinning van den pand ten uitvoer te leggen*, fr. *munir une obligation de sentence pour l'exécution de l'hypothèque.* || Een rentier, die scepenbrieven van Antwerpen heeft van synder renten,.. die en mach egheen leveringhe daerane [*nl.* aan zijnen onderpand] doen nemen, maer, hebbende gebreck van betalinghen, moet de brieven van der constitutien synder renten presenteren voer amptman eñ scepenen, eñ laten die bevonnissen. *C v. Antw.* 1545, VI, 38. Dat, van allen tghene des voer scepenen gepasseert is, als men in eenighen gebreke is, deselve brieven behoirlyck doet bovonnissen by amptman oft zynen lieutenant, in presentie van vier schepenen. *C. v. Brussel*, 1570, a. 45. Als eenen debiteur in handen van synen crediteur stelt eenige haeffelycke oft andere goeden, als pandt metter minnen, tot verseekerheyt van syne schult, sulcken crediteur, naer den overstryck van den dagh van betaelinghe, vermach deselve goeden oft panden te doen bevonnissen om te vercoopen, tot verhael eñ voldoeninghe van deselve syne schult. Id v 1606, a. 160. Christijn: *sententiae subjicere*. Behalven in criminele saken eñ tbevonnissen van schepenebrieven. Christijn: *litterasque scabinales sententiandas excipe*. Soo verre die ghebruycker oock niet en comt voor schoutet eñ voor schepenen aen de ghebannen vierschaere, eñ doet bantlichtinghe van de opghewonnen onderpanden, soo sullen die heeren voor die breucken moghen leyden schepenen conden eñ [die?] breuckachtige bevonnissen. *C. v. Oorschot*, a. 15. Zie ook AENRICHTINGE.

BEVOOCHDEN, bw. Het thans verouderde *bevoogden*, *voogden aanstellen over*, fr. *constituer des tuteurs à*, *pourvoir de tuteurs*. || Zoo wanneer dat eenighe kynderen verweesen binnen der stede van Veurne ofte Veurne-ambacht, men is ghehouden dezelve weesen te bevoochden bij den crickhoudere *C. v. Veurne*, IX, 1.

BEVOORWAERDEN (Bevorwaerden), bw. 1) *Bedingen*, *bespreken*, *bepalen*, *bij verdrag overeenkomen*, fr. *conditionner*, *stipuler*. Kil. Beveurwaerden, j. Bespreken. || Men en mach eenen vercoopere van renten nemmermeer bedwingen, noch oick in den scepenen-brieven stellen oft bevorwaerden, dat de vercoopere die vercochte rente in al oft in deele soude moeten quiten. *C. v. Antw.* 1545, VI, 55. Bevorwaert eñ ondersproken. Ib. VII, 20. Bevorwaert oft gedisponeert. XI, 6.

2) *Regelen*, *schikken*, fr. *régler*. || Alle voorschreve puncten, die hierboven niet verklaert en sijn hoe men se bevoorwaerden sal, die sal die heer bevoorwaerden moghen naer inhalt der ander [auder?] charten. *C. v. Meghem*, *Landch.* v 1432, a. 3. *kantteekening:* Puncten niet verclaert, hoe te „reguleren."

BEVOREN (Bevorens), bijw. *Voorheen*, *eertijds*, *te voren*, fr. *autrefois*, *auparavant* Schier altijd met de bijw. hier of daer verbonden. || Welken sijs bewiesde eñ gaf hier bevoren Odilia van Oeverle, beghina. *Schep. v. Diest*, 1311. Als sij hoyre rekeninge doen soelen, dat sall men kondigen eñ roepen openbairlic drie dage dair bevoren PIOT, *Cart.* 10 juni 1417, a. 14. II, 211. Waernaer den man der testatrice is coemen te sterven. geleden ettelycke maenden, nochtans bevoren overleden synde die voorgenoemde Andries eñ Anthoen Wilms. *C. gr. Loon*, I, 348 (1647) Heeft oock bevorens, jonckman synde, vercreghen van syne moye,.. het vierdendeel enz. Ib. 421 (1680). Dat alleman sijne saken, die hij voir den burgermeisteren, gesworen, of voyr den gemeynen raet van onser stat van Triecht hij [hier] bevorens.. angesat.. heeft,.. *C. v. Maastricht*, blz. 484 (1682).

BEVRACHTBRIEF, zn. m Zeewezen. *Scheepsvrachtbrief*, *vrachtcontract*, fr *charte partie* || Als den bevrachtbrieff met henselve eñ op hennen naem soude aengegaen sijn eñ gemaeckt, alsdan en mogen de reeders niet gestaen mits het schip eñ de vracht abandonnerende eñ verlatende ten behoeve van de laders. *C v Antw. comp.* IV, VIIJ 22.

BEVRACHTING (B-e), zn. Zeewezen. *Aandeel in de vracht of vrachtloon*, fr. *part dans le chargement ou fret*. || Soo wanneer de bootsgesellen sijn aengenomen voor eenen sekeren tijt oft gelegentheijt alnoch durende, oft dat die niet op huer maer op vrachte sijn medegevaeren, dat is om, in plaetse van loon in gelde, seeckere vracht oft bevrachtinge opt schip te genieten, sij alsdan gehouden sijn,

in geval van voordere reijse, den schipper te volgen, om deselve vracht te becommen. Ib. a. 173

BEVREDEN, bedr. ww. Een erf of grond. *Afsluiten*, *afperken*, *omheinen*, fr *clore*, *enclore*, *clôturer* (un héritage ou terrain). || Elck moet den anderen halffven vrede doen;.. Oft gebuerde dat twee te samen [een] oft meer erffven hadden, eñ elck tzijne wiste, eñ die eene wilde vreden eñ die ander nijet, die vrede hebben wilt sal hem alleene bevreden. *Kb. v. Thienen*, a. 37.

BEVREESEN, bedr., onz. en wederk. ww. 1) *Vrees aanjagen*, *bevreesd maken*, fr. *effrayer*. || Aleer den verweerdere hem verweeren mach, hij moet verbeijden dat hem eenige offentie gedaen zij van bespringene, van bevreesene met wapenen oft andersins dijergelijcke. WIELANT, *Pract. crim.* 100.

2) *Bevreesd*, *beducht zijn voor*, fr. *craindre pour*, *être en crainte de*. || Dat hy den versoecker misdaen oft ghedreyght hadde, oft, bij affirmatie des versoeckers, by den eede, dat hy syns lyfs bevreest ware. *O. Liége*, 27 juni 1577, a. 10. *Hasselt*. So wie hem bevreest van eenegen insetene van Yperambacht, tzij by faite, dreeghelijcke woorden oft andersins, die sal moghen commen an den heere eñ Wet onder wien degone woonachtich es daer hi hem af bevreest, affirmerende bi eede cause dairtoe hebbende. *C. v. Iperen*, *kast.* 30. Die questie eñ gheschil heeft teghens yemanden, eñ hem bevreest van denselven ghëeuvelt of aen den lijve verongelijckt te worden, mach denselven doen legghen in vrede. *C. v. Santhoven* (1664), a. 185.

3) Erf of grond, openingen. *Afsluiten*, *afperken*, *omheinen*. *afzetten*, fr. *clore*, *enclore*, *clôturer*, *barrer* (un héritage ou terrain, barrer des ouvertures). Zie ook BELUICK 1), BEHEIMEN, BESTOPPEN 1), BEVREDEN. De Fr. taal kende ook het w. *affranchir* (bevrijden) met deze beteekenis; La Curne, die ons gezegde met verscheidene voorbeelden uit den *N. Cout. gén.* staaft, heeft ze niet goed verstaan, en ziet er een misbruik in: *On a abusé de la signification de ce mot*, zegt hij. Immers men leest in eene verordening van den 26 jan. 1545, in het reg. 139 f°. 60 der *Rekenk. v. Brab.*: *Si est-il que, après informacion tenue sur le droit de notredite forest et bois de Soingne, et ayant trouvé que nos prédécesseurs, ducs et ducesses de Brabant, ne nous, ne devons et n'estions accoustumez* d'affranchir *ne de* cloire *avecq fossez ne eleveez* [hoogerop: *fossaiges et levées*] *aucuns héritaiges joindant à notredit bois*. || Gebueren, hebbende heure erve by malcanderen liggende, moeten malcanderen helpen heure erven bevryen met thuynen, gelinten oft mueren. *C. v. Antw.* 1545, VIII, 1. Gebueren moeten malcanderen bevryen van achter tot voere Ib. a 2. Die hem selven met gegravene grachten wilt beheymen oft bevryen, die moet.. a. 74. Soo wie zijn goet wilt bevrijden, die sal ghehouden zijn met zijn beesten op het zijn te blijven; anders sal oock het sijn ghemeijn wesen. *C. v. Moll*, *K. en br.* a. 16. Zo wanneer dat twee partyen van lyeden wonen ofte gheلant zyn by elcanderen, daer thuunen, lueken, haghen of andere stoppinghe behooren sal, die zullen zy maecken half eñ half. eñ die hierof in ghebreke werdt, zal boeten..., Eñ voort ghehouden zyn te beteren, om elcanderen te bevrydene eñ vrede [*nl.* afsluiting, niet het fr. *paix*] te doene. *C. v. Brugge*, I, *K. v. 't Maendaechsche*, 13 jan. 1552, a. 28. Die veinsteren ofte locht heeft op ander lieden erfve,.. sal ghehouden sijn deselve veinsteren te bevrijden met yseren baeren eñ glaesen. *C. stad Iperen*, XVI, 17. Mits deselve landen hun meest bevryden met kanten eñ gehulten. *Pl. v. Brab.* 16 jan. 1705, IX, 5. V, 579.

4) Iem. in een ambacht. *Iem. als lid van het ambacht opnemen, en alle de vrijheden en voorrechten van dat ambacht laten genieten*, fr. *admettre quelqu'un dans un métier, et le faire jouir de tous les privilèges et franchises de ce métier*. Zie Verdam BEVRIËN 5); zie ook VRIJEN. || Een poorter van Gheeraertsberghe bevrydt syn huysvrauwe, gheen poorterse synde, kinderen hebbende van haerlieder lichaemen gheprocreërt, van mortesmainen, besten hoofden eñ ander servituyten, maer gheene kinderen hebbende, niet. *C. v. Aalst*, IV, 12. Het bedde ghescheeden synde, zoo en konnen de kinderen niet bevrydt wesen by haerlieder vader ofte moeder noch levende. Ib. a. 13.

5) Overdracht van een erfgoed. *Er het vredelijk bezit van waarborgen*, *wettelijk verzekeren*, fr. *garantir légalement la paisible jouissance* (d'un héritage vendu). || Dat de partijen, te weten cooper eñ vercooper,.. hen goet opdraghen, ter manissen des rentmeesters, in handen des meijers van Bocholt; ten welcken manisse de partijen verthijen; eñ wort bij den meijer de opdraghende gichte overgheghheven den cooper; eñ daernaer de voors. gichte door den meijer ghebannen, eñ bij den rentmeester bevrijt. *C v. Moll*, *Oude observ*, a. 151, *Goedenissen*.

6) De vierschaar. *Er de orde van verzekeren door het plechtig verbod van te spreken of het hof te storen*, fr. *assurer l'ordre de l'audience par la défense sollennelle de parler ou de troubler la cour*. || In 't bannen van de voors. vierschaere useert men dese solemniteyten: eerst,.. naer welcke vermaninghe den onderschouteth maent den presidentschepenen, om de vierschare te moghen bannen, eñ wordt, naer het vonnisse by den heeren schepenen daertoe ghegheven, de vierschare ghebannen, eñ het ghenecht bevrijdt door den meijer. *C. v. Moll*, *Oude observ.* a 10.

7) **Bevrijden sijnen keer.** In het zakdragers ambacht. *Zijne geregelde beurt van dragen onderhouden*, fr. *observer son tour réglementaire de porter*. || Daer en sal niemandt connen synen keer bevryden zonder syn eyghen sack te hebben. REMBRY, I, 495. *Regl. van de arbeiders* (1639). Zoo wie zyn heffenschip ofte keer ontloopt, ofte niet en bevrydt daer hy behoort, zal verbeuren.. Ib. 496. — (De volgende bepaling aldaar blijft ons duister:) || Daer en sal niemandt steke bevryden in de weke, ofte tenzy saterdaechs in de marct.

8) Als verl. deelw. **Bevrijt van sijne eer.** *Beroofd van eer*, *eerloos*. fr. *privé d'honneur*, *infâme*. || Waer dát sake, dat enich man ocht persoon, wie hi waer, van den voirs. geslechte ocht van den gemeinten,.. jegen desen pais, soene eñ accord ocht ordinnantie yet dade,.. dat die bevreit sonde sijn van sijnre eren, sinen live eñ van sinen goide, voir alle heren, als een ondedich man. SERMON, *Coutbereel*, 1 sept 1360.

BEVRIJDING, zn. v. *Schutting*, *heining*, fr. *clôture*. || Een yeghelyck es ghehouden synen ghebuer te bevryden eñ de bevrydinghe t'onderhouden, ghelyck dat men dat van ouden tyden aldaer ghedaen heeft; dies vermach men de stopselen eñ bevrydinghe te veranderen alzoo dickmael als men wilt, ghelyck: daer eenen muer ghestaen heeft te setten een haghe, *et e contrà* *C. v. Auden.* I, XIV, 2. Een yeghelyck passagie hebbende door ander lieden weede, omme tot de zyne te gherakene, es ghehouden t'gat weder te stekene eñ te stoppene met ander bevrydinghe, als hurden, vlaken, heckens

eñ andersins. Ib. a. 18. Item, moeten ghebueren malkanderen bevrijen van achter tot vore, soo verre henne erven aen malkanderen strecken; eñ wiens huijs oft edificie langher streckt eñ voorder bevrijdinghe oft heijminghe van doen heeft, dat moet hij alleene draghen. *C. v. Deurne*, 1612, a. 228. Zie BELUICK, BEHEINING.

BEVROEDEN (Bevroyen), bedr. werkwoord. 1) *Oordeelen*, *bevinden*, *achten*, fr. *juger*, *trouver*, *estimer*. || Oft den dach soo verre gegaen is, dat hij vierschaere bannen mach?.. De heeren bevroyen dat den dach soo verre gegaen is, dat gij, heer schouteth, vierschaere bannen meucht. *C. v. Antw. comp.* V, I, 15. — Niet klaar is de beteekenis in de volgende aanhaling: || Dat niement, wye hij sij, veete en draghe an heeren of aen joncheeren, noch an niemende die hij niet bevroeden en mach. DE PR. en BR. XXVI. *Rupelmonde*, 92, *Voorgeboden* v. 1510. Hem doen bevroeden, *sich laten leeren*, *inlichten*, *raden*, fr. *se faire enseigner*, *éclairer*, *conseiller*. || Myn heere deide hem bevroeden by den vier leiden [van Vlaendre] eñ andre, oft dueghdelic was dat hy versochte? eñ dochte hemlieden alle reidenlyc. OL. v. DIXMUDE, 124.

2) *Zich beraden*, *overwegen*, *overdenken*, fr. *se consulter*, *réfléchir*, *examiner*, *délibérer*. Kil. Bevroeden, *animadvertere*, *considerare*, *perpendere*, *sapienter secum putare*. || Met deser actien [*nl. actie in factum contra judicem qui male vel injuste vexavit vel condempnavit per imperitiam*] wort geageert totter restitucien van der scaden die bij der sentencien iemende aengedaen is geweest. Vuyten welcken alle richteren hen wel spiegelen mogen niet te licht te sijn om heur vonnissen onberaden eñ onbedacht te pronuncieren; eñ dairomme hebben die costumen van den ouden lantrechten van Brabant eñ van Vlaenderen inne: dat de wethouderen van den bancken oft platte lant die gemaende vonnissen vorsten mogen met hueren vonnisse tot iij. genechten toe, om, daerenbinnen, hen wel te beraden; hoewel nochtans dicwijle, niettegenstaende den vorsten, zij hen zeere soberlijc dairinne beraden oft bevroeden, om bij hen selven des vroet te sijn, maer vorsten dat voirt aen heur hoot, om aldaer geleert te worden, ten grooten costen van partijen, eñ „om die leckernije van den penningen die zij partijen inne doen leggen te hoode, om vroetdom te trecken, dair zij af lecken, zupen eñ waesdom trecken"; dwelck zij dicwijl wel verhueden souden, wairt dat sij hen neerstelijc binnen den . iij . genechten onderlinge wel berieden, oft metten vroeden wouden spreken sonder cost van partijen; eñ is clairlijc te vermoeden, wairt dat die wethouders, als zij te hoode trecken om vroetdom te halen, niet meer en hadden dan elc wethouder . ij . oft . iij . oude gr. 's daigs voir zijn costen, eñ dat voir . ij . wethouders eñ niet meer, eñ dat d'andere, te weten de meyere eñ scepenen, thuys bleven sonder cost van partijen, seickende [stekende] alleen huer zegele op 't proces, dat die . ij . van hen overdragen souden; dat, in dyen gevalle, die wethouderen hem dicwijle naerder bij hem selven t'huys bevroeden souden dan zij nu doen. God beter't dair gebreck is! V. D. TAV. 108 v⁰. Die mannen en mueghen van eender maninghe niet meer nemen dan drie versten; eñ ten vierden dinghedaghe moeten si tvonnesse wijsen eñ gheven; eñ deerste upperste staet ten coste van partien, d'ander twee staen op de mannen; daer sullen partien niet of ghelden bi hofrechte, want si sijn hem sculdich te bevroedene bin den eersten veertien nachten. *Leenrecht v.* 1528, e ij r⁰. It. *C. Burch v. Brugge*, CLVIII.

BEWACHTEN, bw. 1) Van schade. *Hoeden*, *behoeden*, *vrijwaren*, fr. *garder*, *préserver*. || Hoewel de ghedaeghde behoorden ghewijst thebbene denzelven Nicasis los, ledich eñ quite van den heessche eñ conclusien van den gheïnthimeerde, eñ emmer te ghestane hem bewachtende van scaden,.. *C. v. Auden.* 2ᵉ deel, *Vonnis v.* 9 mei 1495, blz. 152.

2) Gevangenen *Bewaken*, *zorg dragen dat zij niet ontvluchten*, fr. *garder* (des prisonniers), *prendre garde qu'ils ne s'évadent*. || De voorseiden Pietere zal ghehouden zijn te doen doene de criminele executien tsijnen costen, eñ te bewachtene de ghevanghenen tsijnen costen, vreezen eñ aventuren. DE PR. en BR. XV. *Middelburg*, 62 (1464). Als de vassal ignoreert dat leen was, meenende dat eygendom was oft erfve, sonder fraude; want in dat cas de equiteyt van der costuyme soudene bewachten van boeten, ofte van verliese van leene. WIELANT, *L. v. Vl.* 70. Welc loodt de raemscheere ghehouden wordt bescheedelike ute te hanghene, ten hende dat by dien dezelve lakenen bewacht moghen wesen van onbehoorlike ghecort te zyne. *K. lakeng. Brugge*, *Vullers*, blz. 58. Myn heere van Vlaendre hiet zinen goeden lieden tYpre binnen trecken eñ bewachten de steide van rove. OL. v. DIXMUDE, 14.

BEWAERDEEREN (Beweerderen), bw. *Waardéren*, fr *évaluer*. Kil. waerderen, weerderen, *aestimare*. || Dat egheen vercooperen,.. en selen moegen coepen, ofte by yemande anders van hueren wegen doen coopen, dingen, handelen, beweerderen, scutten oft ontemeeken, noch met gheender subtylheyt verwerven noch vercrygen, in gheender manieren, dan van xj uren voere der noenen tot twee uren toe nae der noenen, eñ anders nyet [*nl.* de hoogerop vermelde eetwaren]. *Rekenk. v. Brab.* reg. 136 f⁰. 189, *K. v. Brussel v.* 1486.

BEWAERDER, zn. 1) *Kastelein*, *burgbewaarder*, *huisbewaarder*, fr. *concierge*, *châtelain*. || Bewaerder eñ conchierge van onsen slote van Turnhout. *Rekenk. v. Brab* reg. 138 f⁰. 292, 6 dec. 1539.

2) Van goederen. Fr. *gardien*; ook *dépositaire*. || Die cautie gestelt synde [*nl.* voor de mobilaire goederen van eenen gevangene], moet de heere oft officier, midsgaders heure dieneers, cnuvers eñ andere bewaerders uyt desselfs gevangenen huyse gaen. *C. v. Antw.* 1545, I, 19. Eenen depositarijs eñ bewairdere van eenen goede, die dat goet houdt eñ onderheeft van den deponent. V D. TAV. 91 v⁰.

BEWAERDERSCHAP, zn. *Huisbewaarderschap*, fr. *conciergerie*. || Bewaerderschap eñ conchiergerie van den huyse eñ slote van Turnhout. *Rekenk. v. Brab.* reg. 138, f⁰. 292, 6 dec. 1539.

BEWAERLIJCK (Bewaerelijck), bn. *Onbederfelijk*, *niet onderhevig aan bederf*, fr. *incorruptible*, *non sujet à corruption*. || Soo wanneer de beschadichde goeden.. vaste eñ bewaerelijcke goeden sijn.. — Maer soo wanneer sulcke aengecommen beschadichde goeden smiltbaere oft bederffelijcke goeden sijn. *C. v. Antw. comp.*, IV, xj, 189, 190.

BEWAERNIS (Bewaernesse), zn. 1) *Zekerheid*, *waarborg*, fr. *sûreté*, *garantie*. || Danof [*nl.* van zulke borgstelling] zy zullen bringhen an den juge de letteren van verbande, t'elcx bewaernesse eñ contentemente van de andere coheritiers. *O. v. Auden.* I, XXI, 12.

2) Van oorkonden, handvesten. *Bevestiging*, fr. *confirmation* (de chartes, diplômes). || In orconde

van welker dinc, wij gheweerden dese jeghenworde lettren [met?] bewaernesse ons seghels vast te maken.. *K. v. Dendermonde v.* 1233; Latijnsche tekst: *sigilli nostri munimine.* In ghetughenesse eñ bewaernesse allen der poenten voers. *Charter v. Diest*, 17 juni 1290; Lat. tekst: *in testimonio et munimine.*

3) *Bewaring*, fr. *garde, conservation.* || Als de updracht of transport aldus ghedaen eñ gheteeckent zullen wesen, dan zal deghone, wien zy ghedaen es, dezelve havelike goede, evenverre dat se ruerlic eñ draghelic zyn, nemen in zyn huus, garde eñ bewaernesse. *C. v. Aalst*, *Orig.* XVIII. Daer de vorsters bij executie in 't goet gesonden oft geleght worden, is men hen daechs, voor henne custodie ofte bewaernisse, schuldich vijf stuyvers. *C. v. Santhoven*, 1570, I, 29.

4) *Behoud, het inbezitblijven*, fr. *conservation, état de rester en possession.* || Men en mach geene versekeringe doen van schepen, goeden ofte actien, die hem niet toe en behooren, oft daer men geenen last oft commissie [van] en heeft gehadt, noch bij t'verlies oft bewaernisse van dijen geen proffijt oft achterdeel en can hebben. *C. v. Antw. comp.* IV, XI, 24.

BEWAKEN, bw. *Waken over, een wakend oog houden op*, fr. *veiller à.* || An Adriaen Nauwinck, N. eñ N., ter causen dat zy respectivelic in alle de straten van de wycken deser stede, 's nachs van huere te huere gheroupen hebben: *Bewaect u vier, u kerslicht wel!* ter gerustheid van de inwonende, eñ omme de stede van brande te preserverene, den termin van 210 nachten, beghinnende den laetsten september 1577, eñ finerende den 27 april 1578,.. REMBRY, I, 286, *St.-rek.* 1577/78.

BEWALLEN, bw. *Met eene sloot of gracht omgeven*, fr. *entourer d'un fossé.* || Een huys van plaisance staende op eene schoone bewalde mote. DE PR. en BR. XII. *Zulte*, 11 (1551). Eene schoone, wel gelegene, behuysde, beschuerde eñ bewalde hofstede. Id. XVI. *Assenede*, 113 (1771). tHuus van Sr Nicolaes de Brune, twelcke bewalt was. PIOT, *Chron.* 582.

BEWANDEN. Zoo leest men art. 3 der Blijde inkomst van Philips den Goede, *Pl. v. Brab.* I, 153, doch lees en zie BEWINDEN.

BEWANEN, bw. *Vermoeden*, fr. *présumer.* Kil. Bewaenen, *vet. suspicari, putare.* || Zo was overeen ghedraghen van al den commune: dat alvooren de vooghd eñ scepenen eñ raeden, de hooftmannen eñ de zevenentwintich, eñ uut allen neringhen een deel van den notabelsten, al die men bewaende dat in Wetten zouden commen, dit al beseighelen.. OL. V. DIXMUDE, 34.

BEWANT (Bewandt), bn. *Verwant, bloedverwant, nabestaunde*, fr. *parent.* || Dat, naer costuym des landts van Loon, die bewanten, in materie van vernaerderinge, behooren gepreferеert te woorden.. Dat die bloedgewanten.. behooren die vernaerderinge te doen binnen 's jaers. *C. gr. Loon*, I, VIII, 271 (1629). De naeste bewanten eñ magen. *C. Leenh. v. Valkenburg*, 1612, a. 19. Aen collaterale goederen,.. de kinderen en moegen de plaets van hunne ouders nyet representeren, maer deselve vallen op den naesten bewandt die op het graff bevonden wordt. *C. v. Limburg*, *Leenhof*, a. 55.

BEWANT (Bewandt), zn. o. *Rechtsgebied*, fr. *juridiction.* || Aengaende der vryheyt der voors. stadt hierboven.. geruert, verstaen wy eñ halden sulcks soowael buyten deselve onse stadt, tot sooverre haer palen eñ bewandt sich strecken, als binnen der stadt oft mueren derselver. *O. Liége*, 27 juni 1577, a. 90. *Hasselt.*

BEWAREN, bw. 1) Eenen zieke. *Oppassen, verzorgen*, fr. *soigner* (un malade). || Ten zij nochtans dat de facteur doet verstaen, dat de doode gestorven is bij zijnder negligentie oft quaden regimente van bijslapene, te veele t'eetene, verboden spijsen oft dranck te nemene, oft bij quaden bewaren van den meesters. WIELANT, *Pract. crim.* LXXVI, blz. 102. Zie AIJEEREN 2).

2) Het verschuldigde. *Achterhouden*, fr. *retenir, garder par devers soi* (ce qui est dû). || Dat niemen, die in de poert wonachtech es, vremds mans ghelt beware an coeren, op de mesdaet van c. s. *C. v. Auden.* 2de d. *Kb. v.* 1328 *Van den grane.*

3) Eene oorkonde. *Bekrachtigen, bevestigen*, fr. *corroborer, confirmer* (un document). || Eñ opdat al tghene dat voerseit is cracht eñ macht gripen mach van euwigher vesticheit, soe hebben [wy] dit teghenwoerdighe scrift doen bewaren eñ zieghelen metten siegel onser majesteit. *C. v. St.-Truiden*, § 30.

4) Verordeningen. *Onderhouden, nakomen*, fr. *observer, se conformer à* (des prescriptions). || Dat alle borghemeesteren,.. schepenen, raidt eñ overmomboiren.., eñ elck int t'heure, ernstelijck bewaeren eñ exerceren alle t'ghene dat denselven by desen.. is gecommitteert. *C. v. Loven, Weesk.* a. 73.

5) *Iems belangen bezorgen, waarnemen*, fr. *soigner les intérêts de qq.* || Dat elc samecopere sweren sal, dat hi sinen copere eñ vercopere bewaren sal op sijn eet eñ op sijn beste. *K. lakeng. Brussel*, 1365. fº. 9. *Eet der samencopers.*

6) Eene zaak, rechtszaak. *Beleiden, besturen*, fr. *conduire, diriger* (une affaire, une cause); ook *verdedigen*, fr. *défendre.* || Den opgheroupenen te garrante en is niet ghehouden te garrante te commene, om te sustineren ofte annemen van den processe, hy en wille: maer staet in pericle, indien de zake qualic bewaerdt oft beleedt waere, hem met denzelven quaden beleede niet te moghen behelpene. *C. v. Kortrijk*, IV, 1. En zullen [de procureurs] oock niet spreken dan als haerlieder tour komt, om haerlieder sake te bewaren. *C. v. Auden.* I, *Stijl d. kamer*, VI, 12. Soo wanneer de procureurs, door sieckte oft noodelijcke oorsaecke, oft affwesen vuyter stadt, henne saecken niet en connen gadeslaen, en mogen, om die te bewaeren, niemant in henne plaetse stellen dan eenen anderen gesworen procureur, volcomelijck van de saecke bericht wesende. *C. v. Antw. comp.* V, iij, 15.

7) Iems recht. *Vrijwaren, beveiligen*, fr. *garantir, sauvegarder* (les droits de qq.). || Waeraf scepenen tverclaers themwaerts behouden, om elken altyds te bewaerne zyns rechts. *C. v. Gent*, 612 (1431).

8) Van goederen *In bezit stellen*, fr. *ensaisiner, investir.* || Alles op pene, dat de schepenen deser vrijheijt deselve [*nl.* weesgoederen] niet en sullen ewech goeden oft den cooper daerinne bewaren; maer sal alsulcken vercoopinghe wesen nul. *C. v. Moll*, *Weesk.* a. 17.

9) Het bezit van een goed, van penningen. *Verwaarborgen, verzekeren*, fr. *garantir, assurer* (la possession d'un bien, de deniers); ook *behouden, houden*, fr. *maintenir, conserver.* || Inghevalle bevonden worde dat yemant, in eenighe goeden ofte renten gegoet zijnde, gheene behoirlijcke goedinghe, erffenisse ofte vasticheyt daeraf en hadde,.. moeten deghene, gelofte van genoecndoen ofte waerschap daeraf gedaen hebbende,.. soovele doen, dat den anderen goede eñ behoirlijcke vasticheyt, goedinghe

eñ erffenisse geschiede, sulcke dat hy daermede bewaert zy, eñ dat de goeden ofte renten hem eñ sijne erfghenaemen peyselijck eñ vredelijck volghen moghen. *C. v. Loven*, IX, 10. In dien gevalle mach de coopere hem aen eñ van den calengierdere doen bewaren eñ versekeren. *C. v. Antw.* 1545, VII, 22. Omdat elck te bet van zyne pennynghen zoude moghen bewaert zyn, zoo es degone up wien zulck goet ter lester keersse blyft, ghehauden zeker souffisant te doene,.. voor de pennynghen die hy furnieren moet. *C. v. Denderm.* Va 10. In actien reël, in dewelcke d'aenleggere iet aenghewesen sal sijn, soo sal 'tselve aenghewesen goedt bij den schouteth ghestelt worden in de macht, faculteijt eñ possessie van den aenlegger, dien hij [*l.* het] aenghewesen is, eñ dewelcke daerinne ghemaintineert, gehouden eñ bewaert sal worden. *C v. Lier*, *Stijl*, XIV, 6.

BEWAREN, zn. o. *Bewaring*. *bewaking*, *bewaarderschap*, fr *garde*, *conciergerie*. || Om tgoede aenbringen ons gedaen van den persoen van Hendrik van Dam, wij hebben denselven gegeven oft gegonnen de conciergerie eñ bewaeren van 't Broothuis [fr. *halle au pain*, ook *Maison du Roi*]. *Rekenk. v. Brab*, reg. 139, f°. 194 (1552).

BEWARIGEN, bw. In rechte, zijnen eisch, een zeggen. *Bewaarheiden*, *er de gegrondheid doen van blijken*, fr. *certifier*, *vérifier* (sa demande, un dire), *en prouver le bien fondé*. Kil. *ratum facere*, *probare*. || Eñ wirde by den suppliant.. oock niet bewaright dat, by vonnis van den voorn. Raede, die wethouderen van Antwerpen souden verclaert zyn gheweest niet ontfanckbaer, om die van de tholcamer verkosen te hebben tot het ampt van almossenierschap. MARTINEZ, 33 (1644). Ghedurende welck campement [*nl.* van de Fransche troepen] de huysinghen, schueren, stallen, enz... verbrandt sijn gheworden, ghelijck breeder bewaericht wort mette sertificate bij den pastor, wethauders eñ notable onderteeckent. DE PR en BR. II. *Evergem*, 150 (17de E.). Soo verre de gedaechde voor d'eerste reijse aldaer [*nl.* voor 't gerecht der lakenhalle] in persoone. oft bij procureur, niet en compt, om sijne saecken te verantwoorden terwijlen de heeren te rechte sitten, wort voor d'eerste reijse als wederspannich eñ ongehoorsaem [als *contumax*, *C. v.* 1582] verrejjct eñ verhaelt, t'sij dat d'aenleggere bij handtschrift des schuldenaers oft ander bescheet sijnen heijsch bewaericht ofte nijet. *C. v. Antw. comp.* I, v, 7. — De cost. v. 1582, v, 6, zegt te dezer plaats: sijne intentie verificeert.

BEWEEREN (Beweren), bw. *Afweren*, *afkeeren*; *voorkómen*, fr. *détourner*; *prévenir*. || Om alle stoete eñ discordie die vallen muchten tuschen ons eñ onsen luden, eñ hem eñ sinen luden te schauwen eñ te beweren. PIOT, *Cart.* II, 14 oct. 1386, blz. 98. Omme dies wille, dat tandren tijden gheseit gheweest heeft in diversche jaermercten, tusschen die van Eccloo eñ Capericke voorseyd, omme tstaen met hueren lakene, daer, in voorledene tijden, wel ghescepen was groot grief te gheschiedene, hadt God eñ de goede lieden niet beweert. DE PR. en BR. XIII. *Kaprijk*, 63 (1457)

BEWEGEN, bw. (deelw. *beweecht*). Kil. *in viam dirigere*. 1) *Ter hand stellen*, fr. *remettre en mains*. || Dat scepenen gheene pandynghen.. en sullen moghen teeckenen.. van deghone die gedaen werden up de casselreye, dan danof den draegher van den pandtbrief in haerlieder handen verclaers gedaen zal hebben van de briefven behoorlick beweecht te hebbene. *C. v. Auden.* 2de d. Ord. 16 jan. 1590, a. 7.

2) Oorkonden, penningen. *Nederleggen*, *ter bewaring dragen en leggen*, fr. *déposer*, *porter et déposer* (des documents, des deniers, pour être conservés). || Gelick oock, ter overlijden van de notarissen, de protocollen eñ originelle acten van hun comptoir zullen beweegt worden ter greffien van de twee steden van den lande van Aelst,.. omme aldaer bewaert te worden *C. v. Aalst*, *Regl.* 31 juli 1752, a. 91. Alle de originele acten eñ protocollen der overledene notarissen, alwaer de Tabbellionage niet en is geëtablisseert, zullen moeten beweegt worden ter griffie van het magistraet. *Pl. v. Vl.* 30 sept. 1780, a. 1. X, 344. Ib. 349. Eñ is den officier (d'executie ghedaen hebbende, ofte den pandtvercooper, indien daerom eenich pandt vercocht is) ghehouden de penninghen te beweghen ter greffie. *C. v. Poperingen*, XXV, 2.

3) *Vervoeren* (in 't algemeen), fr. *transporter* (en général). || Dat alle acooplieden,.. dewelcke zullen willen leeden eñ trasport eren eeneghe peerden oft meerien, omme die te vercoopene op de openbare maercten, zullen ghehauden wesen die te beweghen eñ leedene bij daghe, tusschen twee zonneschijnen eñ over de heerstrate. *Pl. v. Vl.* 27 oct. 1533, I, 706. Dat al deghene die assisteren, favoriseren, ofte andersins verstandt hebben zullen,.. omme te beweghene peerden uut onsen landen, zullen vallen in de voors. peinen. Ib. 707. Alwaer [*nl.* te Ardenburg, enz.] de lantslieden daerontrent wonende,.. worden hanteerende, frequenteren, midsgaders te coope voerende haerlieder landtvruchten, haut eñ andere waeren, in plaets dat sy voortyden geplogen hebben tselve te doene binnen de stede van Caprycke, vanwaer de voors. vruchten voorts gevoert eñ beweeght worden naer de steden van Ghendt, Brugghe eñ andere opwaerts gelegen. DE PR en BR. XIII. *Kaprijk*, 8 (1618).

4) *Verzenden*, *verwijzen*, fr. *renvoyer*, *adresser*. || Dat de heylighgeestmeesters hen oock niet en sullen onderwinden iemanden anders van buyten,.. de provenen te gunnen, gheven oft distribueren; maer sooverre heu iemant overkomt van buiten, sullen die beweghen eñ dresseren, indien zij van der heylighgheesttafel willen leven, totten dorpen vandaer zy ghekomen oft gheboren sijn. Ord. 2 mrt 1557, a. 7. *Santhoven*.

5) *Inbrengen*, fr. *introduire*. || Niemand en zal vermogen eenige goederen in de gezeyde magazynen te bewegen, zonder daeraf inkennen te doen aen den magazinier gestelt tot het ontfangen het regt der magazinagie. *Pl. v. Vl.* 8 juli 1780 a. 6. XI, 749. De fr. tekst aldaar zegt verkeerdelijk *placer ni déplacer*.

6) In rechtszaken. *Een goede richting geven*, fr. *donner une bonne direction* (en matière de procédure). || Soo wanneer in der duplijcken eenighe nieuwe feyten oft bescheedt wordt bygebrocht, soo sullen de rechteren, int maken van den vonnisse, deselve nieuwicheden afslaen. Ten waere dat hen, uyt eenighen redenen (om partijen te beweghene oft van malcanderen te helpene), den aenlegghere daerteghen ghelieffde te hoorene by triplijcken. *C. v. Santhoven*, *Stijl v.* 1557, a. 193, 194.

7) *Leiden*, *richten*, fr. *conduire*, *diriger*. || Hoedat Z. Mt, om sooveel te meer te bewijsene zijne landen van herwertsover die oprechte eñ hertelijcke affectie die hij totten selven landen draegende waere, hadde wel begheert eñ willen doen overcommen mijnen heere onsen prince, zijnen eenigen zoen, in desen zijnen Erffnederlanden, om denselven te bewegen eñ stichten in denselven wille totten voers. onder-

saeten. *Br. v. d. kanselier v. Brab. aan de Staten v. Brab.* 23 mei 1549.

8) Tot de deugd. *Opleiden*, fr. *former* (à la vertu). || Sullen de momboirs oft curateurs den persoon onder heure momboirye staende besorghen, eñ sijne eer eñ salicheyt voirderen,.. eñ denselven instrueren eñ beweghen in deuchden en alle goede zeden. *C. v. Loven, Weesk.* a. 59.

BEWELDIGEN, bw. *Geweld aandoen, overweldigen, met geweld overmeesteren*, fr. *faire violence à, prendre par force.* || Dat voortaen niemandt,.. hem en vervoordere die handt van justitie te beweldighen.., noch eenighe ghevanghene onsen heere drossart oft sijnen dienaren te weeren noch te ontvreemden uyt sijnen hande. *C. v. Ravenstein, Ord.* 9 april 1522, a. 11.

BEWELT (Beweldt), zn. o. *Macht, gebied, bezit*, fr. *pouvoir, puissance, possession.* || So wat dat een mensche onder hem hevet in zyn bewelt eñ in sine voudic [*l.* voochdie], dat stom es bi nature, al eist dat het mesdoet, of yemene quets, daerof en sal die mensche niet staen te rechte, no de stomme dinc verliesen. *K. v. ter Piete*, 1265, a. 51. Lat. tekst: *Quicquid homo sibi subditum habet qui imutus est (sic).* — Als eenich meuble goet, obligatien, losselicke ofte onlosselicke renten, geaffecteert ofte niet, an diverssche crediteuren in zeker ghestelt worden, *tacitè aut expressè*, de naeste es die den pandt in zyne macht eñ bewelt heeft — De catheylen van eenen hueraere, int ghehuert huys zynde, worden verstaen te wesen int bewelt van den verhueraere. *C. v. Auden.* XII, 30, 31. It. 33, en XIII, 1. Naer dat zy [*nl.* de Spanjaards] deselve stadt [Haarlem] in haerlieder bewelt hadden. PIOT, *Chron.* 465. Insgelijcx wordt aen eenijder verboden in sijne huysen ofte beweldt te hebben eenige gaerens, netten, sacken.., ofte ook eenige instrumenten om het wildt te vangen ofte schenden. DE PR. en BR. X. *Bachte*, 15. S. Kon. H. hun verbiedende van den wyn te laeten transporteren buyten hun bewelt [hier zooveel als huizen of pakhuizen] door andre persoonen als door de vatjensvoerders eñ wijndraegers. *Pl. v. Vl.* 19 apr. 1760, a. 2. IX, 593. Hoeveel grof eñ wit saut dat sy hebben in heurlieder keeten, packhuysen ofte bewelt. *Middellen v. Vl.* 18 febr. 1702 a. 174. Indien eenighe kooplieden, facteurs, schippers,.. in haerlieder bewelt hadden, 't zy in haerlieder schepen,.. eenighe partyen van harinck, saut ofte visch. Ib. 176.

BEWENT. Zie BEWINT.

BEWERDEN, ow. Laten bewerden. *Laten geworden, laten begaan*, fr. *laisser faire.* Zie Verdam. || Dat niemant,.. [hem] en vervoordere te comen, oft hemselven te vinden op de zeestranghe, by daghe oft by nachte, in tyden alsser eenige zeevonden aencomen.., om de zeevonden te aenvaerden, ofte den rentmeester te beletten, maer daermede te laten bewerden denselven onsen rentmeester oft synen ghecommitteerde eñ heure dienaers. *Pl. v. Brab.* 15 mei 1674. III, 241.

BEWERF (Bewerff), zn. Bewerf doen. *Ten beste spreken, genade verzoeken, pogen te verwerven*, fr. *intercéder, s'efforcer d'obtenir grâce, solliciter.* Zie ook BIDDEN. || So wie procureerden oft bewerff deden tegens de executie van eenigen poente oft articulen hiervoor oft naer bescreven, oft van gevangen uijt te laeten, oft anders solliciteerden, dat die executie daerom belet worde, ende dezer ghelijcken, die sal bruecken twee wegen Sint-Jacobs. *K. v. Tongeren*, v. 18 mrt. 1502, a. 33.

BEWERP (Beworp), zn. o. 1) Bouwkunde. *Ontwerp, schets, bestek*, fr. *plan, projet, esquisse.* Kil. Bewerp, beworp. || Coppen Mechant geseint te Mechelen ane 1 steenhouwere aldaer, omme dbeworp te halen van der stat huse, dat meester Plissis ghemaect hadde, eñ de jonghe Plissis daer gheleent hadde, ij dagen, XX plecken. VAN EVEN, *Louvain mon.* 135 (1) *St.-rek.* 1447/8, *Bouw van 't stadhuis.* Mr. Matheeusen ghegheven voor syn beworp, dat hi gemaect heeft, na denwelken der stat huys gemetst sal worden, Ib. 1448/9. Mr. N., mr. werckman ons gen. heren te Bruxele, die ter bede van der stat comen es te Loven, omme te visiteren dbeworp dat mr. Matheus gemaect hadde van der stat huse. Ib.

2) Van schilderijen, tapijt- en beeldwerken. *Schets, patroon*, fr. *esquisse, patron* (de tableaux, tapisseries et sculptures). Kil. Beworp der schilderijen. || Ten verzuecke van Philippus Vuesels, rentmeester van Brabant,.. hebbic, Jan de Kempenere [*Jean de Champagne*], schildere, oversien eñ gevisiteert alle die patronen eñ beworpen van den bossche van Zonien, naer tleven eñ in platte formen gemaect, met oic het stuck in schilderien op lywaet, met olyeverwe gemaect by Francen Borremans, oic schildere; eñ geconsidereert den tyt die hy int betrecken van denselven partyen in den voirs. patroonen begrepen, bezundere die cloosteren, cappellen, dorpen, sloten, huysen eñ andere bekende eñ gefameerde plaitsen omtrent eñ in denselven bossche gelegen, eñ dat die gemaict syn nair huere mate, opten cleynen voet, dunct my, op myne consciencie, naer rate eñ advenant dat men nu jegewoirdelyck betaelt van elcke elle van den patroonen van tappesserien dewelcke men maict vuytten gheeste eñ nair een *vidimus*, zonder, om tselve te doene, buyten deser stadt te moeten reysen oft dair buyten te blyvene, enz. *Reksnk. v. Brab. Acquits d. comptes du dom.* 6 mrt. 1541. Zie ook hierover L. Galesloot, *Les De Kempeneer, Bull. Acad. royale.* — Verdingt.. teghen mr Godevaert De Roose,.. 't voers. sacramenthuys te makene, op alsulcken beworp als deselve mr Godevaer alhier leverde,.. Gegeven mr Godevaer, voor de volle betalinghe van syn werck,.. overmits dat hy de hoogde van twerc niet gelevert en hadde, eñ dat oock nae den *patroon* niet volmaect en was. RAYMAKERS, *Saint-Sulpice*, I, 119 (1536). Zie ook BETRECKEN.

3) Van oorkonden. *Het aan goedkeuring onderworpen ontwerp van eene akte*, fr. *projet d'un acte soumis à approbation.* || Want eenighe van onze ondersaten ons ootmoedelick verzocht hebben te moghen onder hemlien eenen tyd langh examineren zeker beworp van zommighe andere poincten eñ articulen, die wy hebben laten begripen angaende andere partien van der navigatie,.. om by dezelve te voughene wes een yghelick bevinden sal tot voorderijnghe van dien te dienen,.. *Pl. v. Vl.* 29 jan. 1549, a. 33. I, 373. Begherende iemandt eenige erfuytgheyinghen, transporten, manghelinghen, belastinghen,.. voor schepenen deser stadt te passeren, is gehouden den secretarissen, greffiers oft hunne klercken (die versocht worden het beworp te maken) eerst eñ vooral te doen blycken van synen tytel. *C. v. Brussel* 1606, a. 138 (Niet vertaald door Christijn). Die van het magistraet.. hebbende daertoe opgestelt een bewerp van reglement. O. 22 dec. 1780, *Steenweg van Diest op Loven, Inl.*

BEWERPEN (Beworpen), bw. (deelw. *beworpen*). 1) *Werpen op*, fr. *jeter sur.* || Injurie is ge-

heeten:... Item, eest dat iement eenen anderen beworpt met drecke, oft andersins, tot zijnder schaempten. v. d. Tav. 84.

2) Eene ruimte met palen. *Afzetten*, fr. *marquer* (un espace) *avec des piquets ou des bornes*. || Opdat de palen van onse vrye wouden, bosschen, waranden eñ van hunne duwieren [*nl.* zoomen, buitenranden] moghen bekent worden, wy ordonneren onse ghecommitteerde int stuck van de jacht, dat sy deselve stellen oft beworpen met paelsteenen, oft andere zienlicke teeckenen. *Pl. v. Vl.* 31 aug. 1613, a. 3. II, 395. Verdam 2) c.

3) Een kunstwerk. *Ontwerpen*, *schetsen*, fr. *esquisser* (une œuvre d'art). || Item, Reyneren de scrynmakere, van twee berderen, eñ van dien te samen te lymene, daer de torren op beworpen staen, die in de kercke Sinte Peeters hangen, 12 pl. Van Even, *Louvain mon.* 185 (5). *St.-rek.* 1481.

4) In rechten. *Uitdrukken*, fr. *formuler*. || Dat in alle verbale saecken nijet met allen te boeck gestelt zal worden dan die naecte eijnden eñ conclusien bij den advocaten eñ procureurs tevoren (nae d'informatie heurder meesteren) beworpen. *C. v. Santhoven*, *Stijl* 1557, a. 63.

BEWERVEN, bw. (onv. t. *bewerfde*, verl. deelw. *beworven*). *Teweegbrengen*, *veroorzaken*, fr. *causer*, *donner lieu à*, *faire en sorte*; ofr. *procurer* (La Curne). || Dat wy hon... voerdane niet bedwinghen en zoelen, noch doen bedwinghen, ocht dat bewerven zoelen, bi ons zelven ocht bi anderen. *Oork. v. Diest*, 17 juni 1290; lat. tekst: *seu procurabimus*. — Diewelke burgermeistere eñ raet, gesworen,.. suelen.., eñ oec die rechte.., eñ bewernen [*l.* bewerven] dat den armen gelijc den rijken geschiede vollinge van rechte. Piot, *Cart.* 18 nov. 1404, a. 2. *St.-Truiden*. Om quaetheit eñ boise werken dergeenre, die hen oneendrechticheit, twiste eñ werschape [meer] dan pays eñ rust te bewernen [*l.* bewerven] eñ vort te setten, mitten rechte te wederstreven, eñ om hoerre quaede koenheit te wedergaen, so willen wy.. Ib. a. 10.

2) Zekere brieven. *Verwerven*, *verkrijgen*, fr. *obtenir*, *impétrer*. || Alle brieven die wi impetreren ochte bewerven mochten. 20 mrt. 1360/1357. *St.-Geertr. abdij Loven*, *doos* 2, *Rijksarchief*. Oft hen pynden die beleide bynnen der mercgreefscape ter execucien te stellen, brieve daeraf van der stadt van Loven aen de dieneren oft van de personen bewerfde, oft met andere wegen denselven dieneren daermede belaste, oft dede bewerven oft belasten. Mert. en Torfs, *Gesch. v Antw.* III, 578 (1454). Het zijn veele punten die den letteren van den pauws eñ prelaten maken suspect, te weeten, als zij..; als dieselve brieve beworven zijn bij eenen anderen daeraf geen speciael mandaet oft beveel hebbende. v. d. Tav. 67 v°.

BEWEST, vz. Met datiefregimen. *Bewesten*, *ten Westen van*, fr. *à l'ouest de*. Zie ook beooster. || Tsamelicke dieghene die hiervormaels wateringhe golden mettien van bewester E., dat utewatert te Lamminsvliete. 22 febr. 1287. Van der manscep, die de grave van Hollant sculdich was te doene eñ dede den grave van Vlaendren vorseit, van den lande van Zeelant bewest der Scelt. 1 aug. 1290. Dat wy, ter voors. plecke van Middelburgh eñ opt landt van de voors. briefven, dewelcke hem bestreckende zyn in drie ammanscepen, als van den landtzaecken ghehouden van hem te leene, te weten Beooster Ee eñ Bewester Ee, binnen den ambochte van Ardenburg eñ Moerkercke, hebben ghegheven enz. de Pr. en Br. XV. *Middelburg*, 60 (1464). Rentmeester van Bewest- eñ Beoisterschelt in Zeelant. *Pl. v. Vl.* 19 juli 1551, *Zeerechten*, *Slot*. I, 395. It. blz. 786.

BEWESTHALF (Bewestalf), bijw. en vz. *Bewesten*, *ten westen van* fr. *à l'ouest de*. || Een ghemet bewestalf ant vorseide werf, eñ al 'tander in den boengard, bewestalf den weghe. 20 jan. 1285. Zie beoosthalf, besuit (besuithalf).

BEWETTEN, bw. *In rechte behandelen*, *berechten*, *vonnissen*, fr. *traiter en justice*, *juger*. || Waert dat men de voers. verde brake, dat saud men berechten eñ bewetten naer de wet van der stede daer hi toe behoort, dat deghene wesen zaude [?] die dien verde breken saude. de Pauw, *Vgb.* 8 (1337). Dat de goede lieden van Pamele zullen bewet zijn in allen manieren met onsen scepenen van Oudenaerde, ghelijc onsen andere poirters van Oudenaerde. *C. v. Auden.* 2de d. 4 apr. 1384.

BEWETTIGEN, bw. 1) Hetzelfde als bewetten, ook *bevonnissen*. || Als enich twist ghevalt, groot iof cleene, tusschen poorters van Aelst eñ van Gheronsberghe, dat die twist bewetticht zal wesen ter stede van beeden daer deghene porter es, wien meest mesdaen es. de Pr. en Br. *Aalst*, I, 42 (1353). By den arreste ofte wettelicke clachte, binnen behoyrlycken tyde bewetticht zynde, ghedaen op eenich goet, wert tzelve gheaffecteert eñ gheïmpignoreert ten profyte van den arrestant, voor de schult by hem gequereleert. *C. v Aalst*, v, 17.

2) *Bekrachtigen*, fr. *confirmer*. || Eñ ghedeurt alzulcke clachte jaer eñ dach, sonder meer, ten zy dat die vernieut ofte bewetticht wordt. *C. v. Aalst*, v, 12. Duerende nochtans de voorseyde affectatie niet langher dan jaer eñ dach, tensy dat de clachten vernieut, ofte dat se bewetticht zyn met eenighe procedueren daerop ghedaen by daginghe ofte inthimatie van den proprietaris van den grondt. *C. v. Auden.* I, v, 33.

3) *Machtigen*, fr. *autoriser*. || De Lange roede vermach, volgende d'out hercomenen, te stellen eñ bewettigen eenen clercq, die, onder den eedt in handen van hem gedaen, moet boeck eñ register houden van alle soenen die men ter saecken van eenich dootslaegen is doende. *C. v. Antw. comp.*, VII, viii, 9.

4) *Zich beroepen op eene gepriviligieerde hoedanigheid*, fr. *invoquer une qualité privilégiée*. || Dat, zoo wat voochden, handelinghe eñ administracie hebbende van den ghoede van haerlieder weezen, executeerlic zullen zyn, in live eñ ghoede, van den ghebreken eñ fauten die men bevinden zal by den voorseyde voochden gheoorboort zynde in de administracie eñ handelinghe van dien, zonder hemlieden daerover te mogen bewetteghen als poorters, eñ dat, in dat cas, de vryhede van huerlieder poorterscip hemlieden niet en zal moghen te bate commen. *C. v. Brugge*, II, 179. *Voogdij* 23 juni 1507 a. 2.

BEWETTING, zn. *Bewettiging*, *wettiging*, fr. *validation*. || Van der gelycke, wordt een ieghelyck ghehouden de bewettingen van clachten op huysen ofte erfven, hier voortyden ghedaen, ofte naermaels te doene, ten voorseyden landbouck te doen annoteren, op peyne dat dengonen in ghebreke blyvende sal verliezen 't effect van dezelve clachten. *C. v. Auden.* 2de d. 7 mei 1636, blz. 456.

BEWIJCKEN (Bewijken), ow. *Strekken*, *zich uitstrekken*, fr. *s'étendre*. || Uijtgenomen.., eñ acht mergen dairnaest oestwart, teynden Dirk Boudens soens, bewijken [*l.* bewijkende] al totter Masen wairt. Piot, *Cart.* 74 (1374).

BEWIJLEN, bijw. *Wijlen*, fr. *feu*. || Vier buenren lands,.. die mijn vrouwe, mijn oudermoeder bewilen was, vrouwen van Massewine, gaf te hulpen teere capelrien. DE VLAMINCK, *Zw.* 106 (1333).

BEWIJS, zn. Zie BEWIJSING.

BEWIJSEN, bw. (verl. deelw. *bewijst*). 1) *Aanwijzen, verbinden een vast goed of andere waardijen ter zekerheid eener schuld*, fr. *assigner ou affecter un bien fonds ou d'autres valeurs pour sûreté d'une dette.* || Soe mochte Hughe eñ Seghere, van din halbunre lants, dat dien van Ninive es bewist, haren wille doen, alsi daden ier siit bewisden dien van Ninive. *Schep. v. Velseke*, 21 juni 1257. Dat vore ons.., Mathijs Hellenspighel,.. bekende, ghelovede eñ bewisde ane sijn huis, metten gronde,.. vir pond erfsijs paiments alse in borse binnen Dyst lopen sal. *Schep. v. Diest*, 26 mei 1305. Eñ dese voirs. twee mudde corens heeft Jan doude voirs. bewijst, beset eñ bepant der voirs. Fermerien [fr. *infirmerie*] op sijn gholaghe van drien dachwanden groet. *Chartb. Beg. Brussel.* f°. 254 v°. (1339, *Schep. v. Meerbeke*). In de erffelijcke eñ onberuerlijcke goeden eñ erfrenten, die in den bijvanghe van Liere,.. ligghen eñ ghehaven worden, deijlt een sone teghens twee dochteren, eñ mach de sone sijne susters bewijsen. oft hem belieft, gront eñ bodem, eñ, oft hij wille, soo mach hij sijnder suster laten heffen aenwedde oft rente in rogge oft in gelde op alle de goeden. *C. v. Lier*, XV, 2. Soo wanneer eenige erfcheynsen oft renten afgelost eñ gequeten worden, daer iemandt tocht aen heeft, soo moghen d'erfghenamen oft proprietarissen van sulcke afgequeten erfcheynsen oft renten de capitale penningen aenveerden, eñ den tochtenaer oft tochtenersse deselve tocht bewysen, bekennen eñ besetten op andere sufficiente panden. *C. v. Brussel*, 1606, a. 188. Christijn vertaalt met één woord: *in aliis pignoribus constituant.*

2) *Toewijzen, toekennen*, fr. *assigner, adjuger.* || Wert dat sake dat bynnen den voirs. termyne gheen erfgename [*nl.* van een te Diest gestorven vremdeling] en quame, die voirs. possessie sal bewijst werden den heere. *K. v. Diest v.* 1228, a. 3. Lat. tekst: *domino assignabitur.*

BEWIJSENIS. Zie BEWIJSING.

BEWIJSING, zn. v. 1) *Grondgebied, omschrijving, rechtsgebied*, fr. *territoire, circonscription, juridiction.* || Dese iiij ghesellen, overmids dat sy omme ghegaen hebben met putierscape, met onzedelike [onredelike] wandelinghen, eñ oec huyssoeckinge ghehanteert hebben, zoe sullen zy trecken, eñ elc van hen, eene pelgrimagie doen te Sinte-Jacops in Galissien, eñ uut de stad eñ bewisinghe van Antwerpen trecken bi sonneschiene, eñ niet wederkeeren noch comen binnen de stat oft bewisinghe van Antwerpen, zy en hebben elc die pelgrimage ghedaen. WILLEMS, *Hist. onderz.* 193. Dat onse stadt van Antwerpen, met der bewysenisse dairtoe behoorende, eñ onse landt eñ sloten van Overmase,.. wederomme vergadert sullen zijn eñ blyven tot onsen goeden stede eñ lande van Brabant. *Blijde inkomst v. hertog Antoon*, 18 dec. 1406, a. 28.

2) *Aanwijzing, verbinding van een vast goed of andere waardijen ter zekerheid eener schuld*, fr. *assignation ou affectation d'un bien fonds ou d'autres valeurs pour sûreté d'une dette.* || En halph bunre lands, dat leght in Lettelen drisch, quite eñ vri van alre bewisenessen eñ van alre calangen.. *Schep. v. Velseke*, 21 juni 1257 Omme te comene te deser prescriptie [*nl.* van 30 jaar] moet men nootsakelijck prouven vier puncten: Eerst, dat hij gepossesseert heeft als sine, eñ niet als gagiere oft in assignatie ofte bewijse van schulden, noch by eenighe ondeuchdelijcken titele. WIELANT, *Leenr. v. Vl.* 47. Waert dat de vassael tleen eenichsins ontstruycte, het waer by ghifte, bi manghelinghe, bi testamente oft andersins, of dat hijt gave geëstimeert eñ in assignacien oft bewijse van den penningen, de heere soude moeten ghedient zijn [*nl.* den 10^en^ penning ontvangen]. Ib. 109. Een debiteur, geëxecuteert zijnde, sal mogen souffissant dragelijck ofte drijvelijck bewijs van meuble goedinghen doen, om sijnen persoon van executie t'exempteren, midts deselve meublen terstont leverende in handen van den officier executeur. *C. v. Poperingen*, XXIII, 7. Niemant en is ghehouden in betalinghe van sijne tachterheijt te aenveerden obligatien bij maniere van bewijsinghe. — De bewijsinghe aenveerdende, blijft des niet te min de eerste debiteur verbonden soolanghe totdat hij is metter daet betaelt oft effectuëlijck vernuecht van sijne schult, mits dat bewijsinghe gheen betalinghe en is; tenwaere nochtans den crediteur sulcken bewijs hadde in absolute betalinghe ghenomen eñ hem daermede, over dat die is, ghecontenteert. *C. v. Deurne*, 1612, a. 134, 135.

BEWIJSLIJCK (Bewijsselijck), bn. *Bewijsbaar*, fr. *prouvable.* || Van graven oft van thuynen des en kompt men in gheenen besete, soo dieghene die dat teghengaet, metten naebueren ofte met bewijsselijcke konden, contrarie bewijsen kan. *C. v. Grave*, XII, 3. Soo wie aengherichte brieven op jemants goet wint voor wettelijcke schult, dat die wederpartye [die] alsoo sijn goedt met rechten verloren heeft, wederom sal moghen lossen, vryen eñ quyten binnen sjaers, met derselver bewijsselijcken schult daer het voor opghewonnen is. *C. v. Kuik*, 1550, a. 5.

BEWIJSLIJCK, BEWIJSLIJCKEN (Bewijsselijcken), bijw. *Op bewijsbare wijze*, fr. *d'une manière prouvable.* || Als dat ghericht gheschieden sal, sal men vraeghen ofte vernemen bij schepenen, oft dat bewijsselijcken ghebleecken zijn [*nl.* de kennisgevingen] daerom dat het beseth ghedaen is. *C. v. Ravenstein*, 1464, a. 5. Die eenich goet vernaerdert, die moet den cooper wederomkeeren alle nootelijcke reparatien die den cooper bewijselijck heeft moeten doen aen het vercocht goet nae de goedinghe. *C. v. Reusel*, a. 82. It. *'s Bosch*, XI, 82, bewijsselijcken.

BEWILLING (B—e), zn. *Bewilliging*, fr. *consentement.* || Consent eñ bewillinge. *C. v. Antw. comp.* IV, VIIJ, 103. Bewillinge eñ consent. Ib. XI, 119.

BEWIMPELEN. Een voorwerp. *Inwikkelen, omwinden, in een omslag doen*, fr. *envelopper* (un objet). Kil. *involvere.* || Ne moet men gheen garen brenghen ter maerct bewimpelt, hen zy os [so?] wel ghesponnen binnen os buten, up v. sc. elc bondel, *K. lakeng. Iperen*, XII, *Garens*, blz. 210. a. 1.

BEWINDEN, wkw. 1) *Zich onderwinden, z. verstouten, het ondernemen, z. vervoorderen, z. veroorloven*, fr. *entreprendre, avoir la hardiesse, tenter, se permettre.* || Waert, dat die raetslude, of enich van den ambachten, of die koermeysters der ambachten, of oec die ghemeynte der stat van Trijcht.., hem tot eenigher tijt meer bewonden of vorder deden dan dese vors. punten inhouden, eñ sij des nyet af en lieten sonder merren... *C. v. Maastricht, Charter v.* 1372, blz. 446. Dat hem nieman bewinde enighen spey [spui] binnen de stede te treckenene (*sic*), noch enighe planken te lichtene anders dan deghene die rechte speyers sijn, up de boete van iij lb. DE PAUW, *Vgb.* 109. (1371). Wes

goet, renten oft vervalle, daer die heren deel aen hebben, des en zullen hem deze twe paeyemeysters nyet bewinden in te nemen of wt te gheven. *O. v. Maastricht*, *Oork.* v 1372, blz. 435.

2) *Ondernemen*, *bij de hand nemen*, fr. *entreprendre*, *prendre en mains*. || Des sullen de supplianten [*sl.* de pachters van d'imposten op de 4 specien] daervoor stellen solvente eñ resseante cautie, tot satisfactie van de receptie van Loven, aleer hun te bewinden van den voors. impost. *St.-arch. Diest*, *openb. lasten*, *apost.* 27 juli 1678.

3) *Deelnemen*, fr. *participer*, *prendre part*. || Item, geloven wy hen, dat wy se onghelast houden selen van onsen orloghen van Vranckrijck eñ van Ludick, oft dat sy hen [dier] niet bewanden [*l.* bewinden] en selen, ofte hen dier niet en genuecht. *Pl. v. Brab.* I, 153. *Blijde inkomst v. Philips den Goede*, 5 oct. 1430, a. 3.

BEWINDER, zn. *Bewindhebber*, *zaakvoerder*, fr. *administrateur*, *gérant*. || Indien de proprietaris oft bewindere van de gearresteerde goeden dieselve versteeckt oft wechdraecht,.. hy verbueren sal sesse carolus guldens. *C. stad Mechelen*, *Add.* 1541, a. 11.

BEWINNEN (?), bw. (deelw. *bewonnen*). || Hier voertijts, als een heeschere zijn faict niet preuven en conste met oorconden, oft andere preuve ordinaire, zoe presenteerde hij 't te doen blijckene met zijnen lijve, eñ wirp d'een handtschoen. Eñ de partie was bewonnen die te moeten oprapene, te campene oft zijn ongelijc te kennene. WIELANT, *Pract. crim.* 65. De zin zou vereischen *gevonnist*, *veroordeeld*, fr. *sentencié*, *condamné*.

BEWINT (Limb. ook BEWENT), zn. o. 1) *Rechtsgebied*, fr. *juridiction*. || Bennen den bewinde des bisdoms van Ludick. *C. v. St.-Truiden*, § 2. Soe wie, in gelate van strijde, binnen der stadt, der stadts vrijheijt eñ bewende, eenen boge spannet, sal bruecken twee wegen Sint-Jacobs,.. oft betalen voor elcken wegh sestien grijpen. *O. Liége*, 18 mrt. 1502. a. 15. *Tongeren*.

2) *Macht*, *recht*, fr. *pouvoir*, *droit*. || Den borghemeester uyt de gheslachten eñ seven schepenen van de stadt, moeten liber eñ vry zyn van dienst te dragen aen den prince van den lande, oft aen eenighe smaele heeren macht oft bewint hebbende iemanden van den lyve, van lede oft van bruecke recht te doen. *C. v. Brussel v.* 1606, a. 24. Christijn: *habentibus potestatem*.

3) *Gerechtelijke vervolging*, *recht van vervolging*, fr. *poursuite judiciaire*, *droit de poursuite*. || De drossaert van Brabant, noch yemant anders van ons genadichs heeren of van der hooger heerlickheyt weghen, en moeten eenich bewindt, accusatie oft maninghe hebben binnen der stadt oft vriheyt van Antwerpen in saken criminelle noch diergelijcke criem smakende, met des daeraene cleeft, dan de schoutet van Antwerpen,.. alleene. *C. v. Antw.* 1545, I, 50. In alle criminele oft straffbaere saecken, criem oft misdaet smakende, staet den schouteth oft den onderschouteth ende de gesworen colffdraegers alleen toe tbewint eñ betichtinge te doen, sonder dat den drossaet van Brabant, oft ijmant anders van ons genadichs heeren oft van der hooger heerlyckheyt wegen sulcx vermach te doen ofte hem des onderwinden. *C. v. Antw. comp.* VII, IV, 1.

4) Van zaken en penningen. *Bestuur*, *behandeling*, fr. *administration*, *gestion*, *maniement* (d'affaires, de deniers). || De ses rentmeesters van de stadt.. hebben d'administratie eñ bewint van alle het innekomen derselver stadt. *C. v. Brussel v.* 1606, a 26. Christijn: *administrant reditus*. Alle compaignons oft medegesellen, die het bewint van den handel hebben gehadt, sijn gehouden, des versocht sijnde, aen henne medegesellen eñ deelhebbers in de compaignie openinge te doen van alle de boecken eñ geschriften van den handel van de compaignie oft geselschap. *C. v. Antw. comp.* IV, IX, 17. It. 18 (De art. 19 en 20 hebben *onderwint*). It. *C. v. Santhoven*, *Weesk.* a. 30. *C. v. Lier*, XVIII, 17. regiment eñ bewint, 28. bewint eñ administratie.

2) *Omvang van eene landbezitting of landbebouwing*, fr. *étendue d'une possession ou exploitation de terres*. || En magh niemant eenighs vremts mans bijen hier in der stadt vrijheijt oft bijvange op 't zijne oft binnen sijn bewinde setten oft laten setten, op eenen keure van twee gulden peeters van elcken vate. *C. v. Lier*, II, 42.

BEWINTHEBBER, zn. Van een ambacht. Zooals thans *bewindhebber*, *bestuurder*, fr. *administrateur*. || De bewinthebbers van dit ambacht [*sl.* der brouwers] syn de dekens van hetselven. *St.-arch. Diest*, *vak* 19, *Verslag* 18de E.

BEWINTHOUWER, zn. Met dezelfde beteekenis. || Dat, nae deerste besetsele, den eijgenaer oft proprietaris zijne bewijnthouwers, procureurs oft ten minsten den gebruijckers van den goeden sal bij den vorster wete gedaen worden van den besetsele *C. v. Santhoven*, *Stijl*, *v.* 1557, a. 4. *Hs.* In het *Brab.-recht* leest men *bewinthebbers.*

BEWORP. Zie BEWERP.

BEWORPEN. Zie BEWERPEN.

BEWOUT, zn. o. *Bestuur*, *bewind*, fr. *administration*, *gestion*. || Welcke dekens doen rekeninge over hun bewoudt eñ bestier aen allen de auderlinghen van het ambacht. *St.-arch. Diest*, *vak* 19, *Verslag* 18de E.

BI en samenstellingen. Zie BIJ.

BIBALIE, BIBALIEGELT, zn. Eigenlijk *drinkgeld*, *eene toelage boven het intreegeld in eene maatschappij*, fr. *proprement dit pourboire*, *gratification au-dessus du droit d'entrée dans une société* (*épices*) Schmeller en Frommann hebben das Bibal (*bibale*, trinkgeld), *ehmals eine Art Sporteln für die Amts-Schreiber.* Kaltschmidt *Gesammt-Wrtb.* Bibale, bibalien. || De inborelinghen deser stadt, niet wesende vry coopmans sonen, sullen moeten betaelen thien ponden grooten, boven een pond groote voor bibalie. DE PR. en BR. *Aalst*, III, 321, *Nering der groote kooplieden*, a. 5. It. a. 6 (1718). De sonen van vry cooplieden sullen ten incommen moeten betaelen, voor vry-ofte incommelinckgelt, vyf ponden grooten, boven thien schellinghen grooten voor bibaliegelt aen deken eñ meesters. Ib. a. 3.

BIDDEN, bw. In verschillige beteekenissen. 1) Bidden om een ambt. *Aandringen tot het verkrijgen van een ambt*, fr. *solliciter une fonction.* || Oec is te verstaen, dat niemen comen mach in hunner voirs. stad regemente noch officie voirs., hy en sy geboren Brabander, eñ dat niemen bidden en sal, noch doen bidden om enich van den voirs. officien, noch oic te voiren enwech geven noch geloeven in eeniger manieren. SERMON, *Coutherel*, 1 sept. 1360. Zoe wij [wie] tot enigen ambacht, dienst oft officie tot enigen toecomenden tijden sal gecoren worden, die sal ter alderiersten, ier hij dat ambacht aenneempt, ten heijlighen sweeren dat hij, noch nijmant van zijnen wegen, „bevelende" daeromme heeft gebeden, noch doen bid-

den, gelt oft enighe andere ghiften oft miede gegeven, gheloeft, doen geven oft doen geloven en heeft. *K. v. St.-Truiden*, 1366, a. 34.

2) Biddden om werck. || So wie omme weerc bade, dat ware up de boete van XX s. DE PR. en BR. *Aalst*, III, *K. v. h. Voldersambacht*, a. 12 (1420/64). — Het schijnt dat de werklieden zich op bepaalden dag en uur, op zekere openbare plaats aan te bieden hadden. Zoo leert ons, onder anderen, art. 28 van de Keure der Wollewevers te Aalst, in 1480: || Dat gheen meester gheenen cnape en huere *elder dan ter Plaetsen*. DE PR. en BR. *Aalst*, III, 438.

3) Tot eene plechtigheid. *Uitnoodigen*, *verzoeken*, *bidden*, fr. *inviter*, *prier à une cérémonie*. Kil. Bidden, j. nooden, *invitare*. || Waert dat eenich man van den ambachte storve, of zijn wijf, dat danne de cnape.., alle de ghesellen.. bidden zal tofferne metten lijcken. DE PR. en BR. *Aalst*, III, *K. v. de Linnenwevers*, a. 10 (1499). Waert dat deken, oft gheswórenen, oft cnapen de gesellen vergate doen te biddene, dat hy verbueren soude XL sch. payement. Eñ dat de cnape hebben sal van den gesellen te biddene IIII placken, hetzy te bruydegomme, te lyke ofte kinderen. A. WAUTERS, *Sermens*, *Ord. v.* 1612, § 11. Die daer [*l.* daerna, *nl.* na het eerste jaargetijde] eenich jaerghetide doen woude, die maght doen bidden sinen bode van den huyse, eñ nieman el. *Kb. v. Antw.* a. 177. Noch meer seet hi hare [*nl.* een bruidegom die de liefde zijner bruid wil beproeven]: als dat hi verre van huys in vreemden lande moet varen onder sijn vriende eñ maghe, vandaer hi gheboren es, omme sijn vriende te biddene op sinen dach [*nl.* op de bruiloft]. *Aller Kerstb.* 97. Dat men.., niet en sal moghen bidden nochte toelaten in de bruloften, voorbruloften ofte zekerijnghen, naerbruloften, uutvaerden, banquetten ofte maeltijden meer dan twintigh personen. *Pl. v. Vl.* 22 mei 1546. I, 649.

4) Bidden voor eene keur. *Ten beste spreken voor den overtreder eener keur*, fr. *intercéder pour le transgresseur d'un statut* Grimm Bitten 6) *für einen bitten*, *intercedere*. || Dat — eñ alwie — men deze [coeren] waerderen, panden, richten eñ houden sal, eñ nieman van den gherichte bidden daervoere. — Eest dat enech scepen och raetsman vore dese coeren bidt, hi saels ghelden X s. *Kb. v. Diest*, A 74.

5) Bidden eñ gebieden. *Verzoeken en gebieden*, fr. *prier et ordonner* Verdam BIDDEN. 1) || Ende waert saeke, dat onse lieve luyden voorschreven tot eenighen ghemeynen dienst worden ghebeden oft gheboden van onse heerlijckheyt weghen, dat mochten sy vryelijck laten eñ weygheren sonder breucke. *Landch. v. Meghem*, juni 1408, a 10.

6) Tevens *vragen* en *verzoeken*, fr. *en même temps „demander" et „prier"*. || Nu toent dieghene die dien anderen verstaen [zie dit w.] wil, eñ bidt den scouthet: of hy spreken moet met oorlof? eñ bidt eens voersprekers. *Chartb. v. 's Bosch*, f°. 52.

BIEBUICK, zn. *Bijenkorf*, fr. *ruche*. Kil. Biebock, biebuyck, *apiarium*, *alvearium*. || Wordt oock gherekent voor meuble eñ catheyl:.. Insghelijcx de visch ghesloten in wallen ofte servoiren, duven in duvecoten, biebuucken, conynen.. *C. v. Veurne*, XVI, 15, 16.

BIECHTER (B—e), zn. *Biechtvader*, fr. *confesseur*. Kil. Biechter j. biechtvader. || Nu souden vader eñ moeder dit kint hebben ghetoghen te sinen oerspronghe; dit en hebben si niet ghedaen eñ sijn ghegaen te haren biechtere, eñ hebben hem dit gheseghet. *Aller Kerstb.* 28. It. 29.

BIECHTPENNINGEN, zn. mv. *Biechtgeld*, fr. *deniers de confession*. || Blyvende oock in de jonste eñ liberaliteyt der penitenten de biechtpenningen te Paesschen; die geprofiteert sullen worden by degone de biecht gehoort hebbende, sonder daerover iet te mogen exigeren. *O. P.-B. autr.* 18 juli 1727, a. 4. *Groote Raad v. Mechelen*.

BIEDEN, bw. *Eenen voor schuld uitgewonnen pand openbaar*, *in of aan de kerk*, *te kwijten of te koop bieden*, fr. *offrir à acquitter ou en vente*, *dans ou devant l'église*, *un bien évincé pour dette*. || Saecwoude panden sal men bieden te quijten; werden sy gequijt, wael int goede; eñ werden sy niet gequijt, men salse vercopen ten scoensten. — Erven, daeraen gericht is, also als recht is, eñ haer vol geboeden hebben, alsoe als recht is, die sal men bieden dengenen dies sy sijn, vijnt men; vijnt mens niet, men sal se bieden sinen wittigen naesten, of men hem vijnt; eñ vijnt mens niet, men sal se bieden aen den rinc van der prochikerken; werden sy gequijt, men sal se vercopen ten scoensten; loept er over, men sal wederkeren; ontbrect er, men sal voert manen eñ al met goeden orkonden. Dese erven die aldus vercoft sijn, des sal die heer van den lande een weer sijn, als die scepen wiser sijn. *Chartb. v. 's Bosch*, f°. 50. Dair Jan van Beverle elf daghmael, onder beempde eñ lant,.. met maenisse des meyers eñ met wysdomme der scepenen van Bunsbeke vors., denselven meyere in de hande, als gheboden eñ volboden goet, opdroech, verteech met enen halme enz. *Schep. v. Thienen*, 8 april 1392.

BIEHAL (B—le), zn. v. *Overdekte plaats of timmering*, *waar de bijenkorven in staan*, fr. *rucher*. Nog in gebruik; zie Schuermans Biebank en biehal. || Nu, soo ist geschiet: dat A., comende ontrent die middelt van desen grachte, by synen voete gevoelt heeft seeckeren biekorff, eñ sigh booghende om te sien oft tasten wat het saude moghen wesen, soo is hy overvallen geweest van twee a drye persoonen, diewelcke desen korve waeckten, om te moghen weten den autheur van dese dijverije, alsoo, eenighe daeghen te vorens den voors. korve uijt seeckere biehalle, daeromtrent staende, was ontdraeghen eñ gestolen geweest. VAN SURPELE, *Cost. v. Diest*, *verif. Casus*, blz. 213.

BIEKAER, zn. v. *Biekorf*, fr. *ruche*. Kil Biekarre, *vetus*, j. biekorf. || Datten gedaechde is geattrappeert eñ bevonden met eene bijehalle buyten de Koypoorte alhier, van 44 kaeren met bijen, *salvo justo*. Dat daervan wesende diversche proprietarissen, hebben respective daervan gereclameert 43 caeren. Dat den gedaechde aen eenighe van dese reclamanten heeft aangeseght, dat het sijne bijekaeren niet en waeren, maer dat hij deselve gaedesloech voor loon, aen 9 strs. daeghs. Dat hij aen d'andere heeft aengeseght dat hij deselve hadde gekocht tot eenen ducaton ieder kaer. *St.-arch. Diest*, *proces Drossaart* § *Cuppens*, 17de E. Wie dieghene geweest sijn, die hun hebben vervoerdert 's maendachs 's nachts drij sijnder carenbijen te worpen in den gracht. KEMPENEERS, *Montenaken*, I. 289 (1620).

BIEN-ALLÉE (Bien alleye), zn, Zooals men thans nog zegt *la bienvenue!* gelukkige aankomst! zegde men ook eertijds *bien allée!* goed heengaan! gelukkige reis! Zie LA CURNE Allée, *action de s'en aller*, *départ*, *lorsqu'on disoit payer la bien allée*. || Ghesincint den archier als hij vertrecken

soude, te sinen *bien-alleye*, om goude chiere te makene metten ghenen dair hij mede hadde converseacie ghehadt, een kanne Rynschs wyns, te vij s. den stoop, beloopt xiiij s. *St.-reken. Ninove*, 1475.

BIER, zn. o. 1) *Brouwsel*, fr. *brassin*. || Van den pansiss [*nl.* paen- of brouwassijs] elc bier ghelt een halster biers. *Tol te Diest*, 1307, a. 22. Een gheheel bier, eest dicke, eest dunne, op viere oude grote conincs tornose. *Accijnsbrief* van 2 juni 1335. *ibid.* Dat nieman min tonnen en sal dan een half bier ocht een gheheel bier; alsoe te verstane: soe wie min tonde dan een half byer, soude ghelden half assise en halven panchijs, eñ soe wie meer tonde dan een half bier, soude ghelden gheheel assise eñ ghehelen panchiis. *Kb. v. Diest*, B 26. Item, soe sal men binnen Dyest brouwen omme VI s. eñ VIII s. den pot, op enen peghel di men daertoe ordineren zal; eñ daer zal men pegheleers toe zetten. Eñ tot elken byere, eest van VI s. ocht van VIII s. soe sal men inlegghen XX halster mouts, eñ niet min. Eñ van den byere van VIII s. zal men maken XXVII halster naets; eñ van den byere van VI s. XXXVII halster naets; eñ niet meer, metten panchijse, opte pene van VI lib *Ibidem.* Sullende alle tappers verobligeert wesen ten minsten één bier op t'jaer te brauwen op t'stadt paenhuys, op pene van 50 guldens. *St.-arch. Diest*, vak 5, *Regl.* 24 febr. 1715 a. 6. — Het zoogenaamde „Brouwers-tappersbier te Diest", werd, in den jare 1721, vervaardigd bij middel van: 48 halsters gerst [9 h. = 1 mud], 28 halsters tarwe, 16 halsters haver, en 90 pond hoppe; men brouwde hiermede 20 tonnen bier en 20 tonnen „leck". **Verschillende soorten van bieren**: Babbaert, Blanckb., Bottelb., Bremersch b., Delftsch b., Dick b., Engelsch b., Goudsch b., Grauwb., Grijp, Grofbant, Groot b., Clein b., Gruis b., Gruiten b., Grutten b., Hamborchs b., Hollantsch b., Hoppe, Hoppen b., Ierlantsch b., Inbrouwen b., Juipen, Juipen b., Knol, Knollaert, Kuite, Luneborchs b., Lubecksch b. (Lups), Lupensch b. (Leipzigs(?)), Momme, Ommelantsch b., Oostersch b., Overslach, Pijnbier, Poorters b., Root b., Smalbant, Swart b., Tappers b.. Tappers half stuivers b., Vlaemsch b., Waechbaert, Wit bier. Zie BABBAERT, BLANCKBIER, enz.

2) *Een potje bier*, fr. *un pot*, *une canette de bière*. || Versochte hem dair te blyven eñ een bier met hem eñ metten pachtere Van Assche te drincken...; eñ eer zy een bier oft twee gedroncken hadden, soe quam... *Rekenk. v. Brab.* reg. 136, f°. 169 (1503).

3) **Te wijne ofte te biere.** *In de herberg*, fr. *au cabaret*. || Alle contracten van leene, hoedanich die sijn, ghemaeckt in herberghen, te wijne ofte te biere, binnen de stede, vrijheit eñ landt van Dendermonde, vermach men te wederroupen eñ daeraf te scheeden. *C. leenh. Denderm.*, III, 4.

BIERBAN. Zie BAN 8).

BIERBUIS (Bierbuyse), zn. *Eene groote bierkan met twee handvatsels*, fr. *pot à bière à deux anses*. Kil. Buyse, *amphiteton*, vermeld bij Erasmus. || Een bierbuyse. *C. v. Antw.* 1582, XLI, 104, *Stadtvoordeel*, *Houtwerck*.

BIER-EDICK, BIEREECK, zn. Kramers: *Bieredik*, *bierèek*, *bierazijn*, fr. *vinaigre de bière*. || De ame van biereeck oft bierazijn XXXII st. en halven. *Beden* 8 nov. 1596. *Pl. v. Brab.* II, 78. Van elcke ame bieredick, 3 jan. 1601, Ib. 94.

BIERGRUIT (Biergrute), zn. *Mout; recht om het mout te bereiden*, fr. *drèche; droit de préparer la drèche*. || Van den ghezwoornen van den bruwers, van den biergruten. DE VLAMINCK, *Stad* IV, 236. *Rek. d. dom.* 1374. Zie GRUIT.

BIERMAN, zn., mv. Bierluiden. *Koopman in bier*, fr. *marchand de bière*. || Dat de bierman, die tbier aen tlant bringht, gheen verkimde oft ingesette tonnen vercoopen noch bringhen en sal... Indien de bierman.. dat weygherde. DE PR. en BR. XXIII. *Beveren*, 78 (1526). In geliker moten so solen die bierluiden, die bier vercoupen, sich richten eñ regeren als die wijnluiden. *C. v. Maastricht*, *Stat. v.* 1380, XLVIII.

BIERPROEVER (Bierprouver), zn., fr. *dégustateur de la bière*. || Dat men in alle prochien daer brauwers sijn stellen eñ ordonneren sal twee bierprouvers eñ warderers. *C. v. Iperen*, *Kast.* a. 102. Eñ sullen de bierprouvers eñ warderers gelooft wesen by hueren eede tbier te stellene elcken stoop naer sijn weerde. Ib.

BIERSCHRAGE, zn. *Bierstel*, *—ling*, fr. *chantier de cave*. || Een bierschrage *C. v. Antw.* 1582, XLI, 104. *Stadtvoordeel*, *Houtwerck*.

BIERSNELLEKEN, zn. *Bierpotje*, fr. *canette à bière*. || Noch vier biersnellekens. VAN MELCKEbeke, *de Peoene*, 71, *Inv. v.* 1610. Zie SNEL, SNELLEKEN.

BIERWISCH (Bierwessche), zn. *Een bundel stroo* (*stroowisch*), *welke op een biervat gestoken wordt*, *ten teeken dat dat bier verkocht wordt* (VERDAM), fr. *bouchon de paille qu'on plaçait sur une tonne de bière*, *en signe qu'elle était à vendre*. || Soe wie snachs yemans banke ocht putcupen omworpe, ocht borneputten ontreinde, ocht bierwessche afslueghe. *Kb. v. Diest*, B 116.

BIESE, zn. *Bies*, fr. *jonc*. Kil. Biese / Biendse. || Thierry van der Pipen, omme strooy te striewene in de raedcamere, xij s. *Ypriana*, I, 197, *Rek.* 1326. Van biesen eñ van gherze te Ste Bartelmeusdaghe in raedtcamere, IJ s. Ib. 1327. Van biesen gestroit in de raetcamere, xvj s. Ib. 1328.

BIEST (Bist, byst). Dat de in 't wild wassende *bies* haren naam aan den moedergrond ingeprent, en de *loci dicti* ter Biest en ter Biesen heeft doen ontstaan, komt ons allernatuurlijkst voor, en de Kiliaensche verklaring door *area*, *platea spatiosa*, *forum*, *vicus rusticus*, *viculus*, waaraan Van Even, *Louvain mon.* 216, den voorkeur geeft, bevestigt slechts de toepassing der oorspronkelijke beteekenis. || Prata nostra, jacentia juxta claustrum, que dicuntur Biest. *Chart. der abdij v. Vorst*, f°. 87, *Oork. v. hertog Hendrik*, 1220. Up vire ghemete lants, die ligghen ten Biesen. 19 juni 1289. Een dachwant mersch,.. bi Dipenbroc, „ter Biest." 5 juli 1299. Novem jornalia prati.., juxta Langhe wilghe, dicta de Biest. *Bruss. godsh.*, *Schep. v. Brussel*, 1336. Pratum situm in de Biest. *Anderlecht.* Opt Biesvelt. *St.-Martens-Lennik.* In loco qui dicitur „de Biest". In den beemt geheeten „in den Nederbiest". 't Hof „ter Biest", te *Anderlecht* en te *Grimbergen*. 't Hof „de Biest" (de Bist), te *Sempst*, *Ibidem*.

BIESTOCK, zn. *Biekorf*, fr. *ruche*. || Dat het genoech een ordinair is, dat by diergelycke liefhebbers, hunne bien binnen ofte ontrent diergelijcke plaetsen [*nl.* koolzaadvelden] willende bringhen, van ieder stock ofte korf betaelt worde vier ofte drye stuyvers ieder jaer. DE PR. en BR. XXV. *Kieldrecht*, 26, 17de E.

BIJ (bi). A. Als voorzetsel. 1) *Door*, fr. *par*. || So heb ik, N,,.. beloeft.. de costen dervan [*nl.* van het herbouwen van den toren].. te sullen

draghenne eñ bi mi te betallenne,.. sonder prys [kost] van der kerken. (1230) *Oorspr.* Bleve enech man in hachten metten scoutete, bi wisdome van scepenen. 25 febr. 1252. Dat [de heer] N., eñ der N., porters van den Damme, over hem eñ over scepenen eñ de ghemeente van den Damme,.. alse daghoene dies wel macht hadden, eñ bi den scepenen eñ bi den wetten, daer sy toe behoren, hiertoe wettelike ghenomen waren.. hondert lib., te deelne onder hemlieden, bi den here van Coenem eñ bi scepene van den Damme. 13 juli 1286. Omdat onse huterste wille nu es eñ bliven sal tot in onser thuier [tweeër] doet, bi der gratien van Onsen Here. 22 febr. 1287. Wi Jan, bi der gratien Ons Heren, hertoghe van Lothrik, van Brabant eñ van Lymborg. *K. v.* 1292 *voor Antw.* De vyf schoutetten die onder den schoutet van Antwerpen dienen, .. en behooren int criem egheenen exploict oft executie te doene dan by den schoutet van Antwerpen. *C. v. Antw.* 1545, I, 51. Onder tdeesele dat zy by justicie niet betreckelick noch convenieerlicken en waeren. *Pl. v. Vl.* 27 nov. 1548. I, 65.

2) *In*, fr. *dans.* || Bij erfghevingen mach men constitueren soe vele onquytbare renten eñ grontchynsen als den erfgevere eñ erfnemere belieft. *C. v. Antw.* 1545. VI, 50. It. 51.

3) *In*, *gedurende*, fr. *dans*, *pendant.* || Heeft een man zijn wettich wijf kinderen, eñ hem gelieft dat zij een huwen bij haeren beider live. *tRecht v. Uccle*, 112. Dit es de scout die dese miester makede bi sinen tide. 10 aug 1298. Ombe en mudde roghs sjaers bi der maeten van Ghent, eñ ombe en half mudde evenen sjaers, bi der maten oec van Ghent. 1 juli 1292. Dat hi bi sinen live nimmermer tiere selver tienden spreken en soude. *Mrt.* 1299. Die waren scepenen bi haren tide. 18 mei 1301.

4) *Met*, fr. *avec.* || Dat lant vercochte hii, te vulre wet, bi meier eñ bi scepenen.. *Mei* 1249. Die tarwe.. te leverne.. bi der mate van Ghint. *Mei* 1249. Desen rogghe.. te gheldene.. te Velseke, bi der maten van Velseke. 11 juli 1267. Van mijns heren Ghijs, grave van Vlaendren halven, bi sinen udhangheden lettren 25 jan. 1277. 1 cort ghemet lants bi der mate ghelevert. *April* 1280. Het ne ware dat die van Ghent voerseit hem daertoe ghebonden hadden, bi chaertren iof bi andren wetteliken banden. 13 juli 1286. Hiertoe so hebben si alle die dekenen, beede houde eñ niewe, haren consent ghedaen, als openbar es eñ kenlic, bi hare selfs seglen eñ bi haren ghemeenen segle van mijns heren sente Jacobs huus. 22 febr. 1287.

5) *Op*, fr. *sur.* || So quam meester Woutre vorseit in ibanne vierschare, eñ begherde an den here, dat hie vorthescede den amman van Ardenburch vort te heschene den abbet Diedricke eñ sine meenters, als die daer wettelicke ghedaghet stoeden bi sire claghe. 22 febr. 1287. Dese vorseide aelmosne es ghegheven bi sulker vorwarden, dat de vorseide ver [vrouw] Glorie sal hebben haer lijfnere int forseide cloester eñ darbinnen wonen. 17 aug. 1290. Bi onsen hede. 10 mrt. 1296. Vort, soe gelovede her Jacob,.. bi sire trowen, dat hi.. *Mrt.* 1299.

B. Met andere woorden tot een voegwoord verbonden. 1) Bij alsoo, voegw. *Indien*, fr. *si.* || Bi also dat deselve sculdenare niet ghenough en doet van principale eñ costen, dat.. *C. v. Aalst*, *Orig.* blz. 294 (1474).

2) Bijdat, *Omdat*, fr. *parce que.* || Alsdan soude sy executeerlyck wesen in haeren persoon eñ goede, bydat een weduwe het sterfhuys niet vlieden en mach. *C. v. Aalst*, XVII, 10. Dat, naer hetselve verclaers, tusschen de vercoopers eñ den reformant geenen bant noch contract van coope meer en was, bydat, in sulcken gevalle, voor hun actie saude hebben moeten openstaen om hem in 't vercogte goet te doen erfven. VAN DE VELDE, *Annot.* 304.

3) Bijdien, bidi, voegw. *Aangezien*, *vermits*, *dewijl*, fr. *vu que*, *attendu que*, *puisque*, *parce que.* Verdam BEDI. || Scepenen van Velseke, van onsen [h]ovede, bidi dat wit vor hem bekenden, hebben si ons haren segel gelenet. *Mei* 1249. Van derwelcker [vrouw] hi hevet en kint, dat, na de wet, es sculdech te delene ane dat goed, bidien dat si porteren waren doe si dat goet biagheden. 21 juni 1257. Dat vele pine an die rente te verdinghene lach elkes jars, bidi dat meneghERande scult sculdech was. 21 jan. 1284. Die borgemeesteren, schepenen eñ raedt hebben oyck kennisse, bericht eñ judicatuere van alle reële saken, soe verre die gronden resorteren eñ gueden voor schepenen van Bruessele, bydyen dat binnen derselver stadt zyn andere verscheyden gerichten kennisse hebbende van erffven. *C. v. Brussel*, 1570, a. 25.

C. Als bijwoord. *Gevolgelijk*, *bij gevolg*, *derhalve*, fr. *par conséquent*, *conséquemment.* || Niemant en heeft ter straeten ofte waterwaert eenich recht van proprieteyte in den grondt van buyten zynen muere; eñ bydien en vermach niemant buyten denzelven muer yet te maeckene. *C. v. Auden.* I, XIV, 16.

D. Bij, in verschillige veel voorkomende uitdrukkingen: Bij bede. *Op verzoek*, fr. *à la prière; à la requête.* || Eñ wi, N. N., hebben, bi beden mins her Wouteren, onse seghele ane dese letteren ghehanghen. Eñ wi, man eñ scepene mins her Wouters, hebben oec, bi sire beden, onsen ghemainen seghel.. 7 juni 1277. Wij scepenen van Vrihen ende.., hebben, bi der bede sforseide bailiuus, dese lettren beseghelt. 13 juli 1286. Bij gedooge — Bij genade. *Met toelating* — *door de gunst*, fr. *avec permission* — *par faveur.* || Dat hi.. an dat goet.. enghene houdenesse meer en heft no engheen recht. hen wart bi ghedoghe eñ bi ghenaden des vorseits abts eñ convents. 5 juli 1299. — Bij gelijcken. *Naar het vroeger gevonniste in soortgelijke gevallen*, fr. *d'après le jugé dans des cas précédents analogues.* || Ghy moet oock weten, dat, in materie van leene, men wijst by exemplen eñ by ghelijcken, twelcke men in andere rechten niet en doet. WIELANT, *Leenr. v. Vl.* 15. — Bij heerhede. *Uit krachte van de heerlijke macht*, fr. *en vertu du pouvoir seigneurial.* || De scoutete nes sculdech te houdene negenen man dien dabt vaet bi heereden jof bi manne vonnesse. 25 febr. 1252. — Bij hem, bij hem selven. 1) *Persoonlijk*, *in persoon*, fr. *personnellement*, *en personne.* || Ic ghelove, met goeder trouwen, jeghen dese ghifte nemmerme te doene, no bi mi selven, no bi andre persone. 21 mrt. 1285. Dat sire niet ieghen ghaen no doen ne souden, met woerden no met daden, no bi hem no bi andren personen, 13 juli 1286. Oec gheloven wie,.. alle dese dinghe vast eñ ghestade te houdene, eñ niet dertseghen te comene jof te doene,.. bi ons selven jof bi el yemene. *Mei* 1287. Dat deghene, die last hebben de voorsz. daghementen te doen, sullen ghehouden wesen deselve te doen by hen selven, sonder eenen anderen daertoe te werck te stellen. *C. v. Brussel*,

Stijl v. Weth. a. 2 (1657). 2) *Op zich zelf, op zijn eigen hand*, fr. *à part soi*. || Ambacht, dat bi hem selven eenige kore maect ochte ordenanche, oft taxsacie op die ghesellen, sonder weten eñ orlof des schoutheten eñ der scepenen, verboert XI s. *Kb. v. Antw. a.* 20. 3) — Bij hem. *Met zijne toelating.*, fr. *avec son autorisation*. || Voorts, zo heeft mijn voors. heere de muelene eñ muelenwal te Roosbeke, een mudde coorens tsjaers ervelic van den winde; eñ anders en mocht mer gheen muelen stellen ten ware by hem. DE PR. en BR. VI. *Nevele*, 33 (1387). 4) — Bij hem, bij haer. Van zaken. *Afzonderlijk, in 't bijzonder, afgescheiden van andere*, fr. *à part, séparément, en particulier*. || Dat men elken [*nl.* wijn van Poitou] sonderlinghe bi hem [bi hem] legghen sal, eñ dien met anderen winen niet menghen. *Kb. v. Antw.* 44. Dat alle dese dinghe,.. eñ elke bi hare, sijn gemaect eñ gheacordert bi onsen wille. 27 mrt. 1298. Dewelcke saeken alle, eñ elc point by hem, in der manieren dat sy voorseyt zyn, wy beloven eñ sweeren,.. te houdene eñ te doen houdene. *C. v. Auden.* 2de d. *Orig.* XXV, 81 (1348). — Bij lanckheit van tijde. *Op den duur*, fr. *à la longue*. || Dat, by lanckheyt van tijde, door.., eñ.., diversche van onse cheynsen eñ andere prestatien,.. seer zyn verduyst[ert], verdonckert eñ gediminueert. *Pl. v. Brab.* 12 nov. 1723. VII, 612. — Bij maninge (manisse) eñ bij wijsdomme. *Op de gerechtelijke uitnoodiging — met (naar) vonnis*, fr. *à la semonce — avec (conformément à la) sentence*. || Dieselve thiende drouch op min her Woutre. Eñ dit dede min her Woutre bi sins selves maninghen, eñ bi vonnisse chertoghen man eñ der sire. 7 juni 1277. Vort heft si met monbore.. opghedreghen den meier in de hant, v virdendeel lans,.. bi sire maninghe eñ bi wijsdome der scepenen. 10 febr. 1296. Dat Jan de Pretere.. heeft ontfaen.. een half buenre lands,.. bi manesse hars rechters eñ bi wijsdoeme hair late. 7 jan. 1299. — Bij name. 1). *Bij den naam*, fr. *nominativement*. || Dat deghene die woenen binnen der voghedien van Everghem,.. niet en ziin schuldech te commene te sabbets gaughedinghe over recht, hen ware dat sire ghedaeght waren bi namen eñ toenamen. 8 febr. 1275. Vóre sine man eñ sine scepene, die hierna bi namen bescreven staen. 7 juni 1277. Up sprioren van Coekelare zegghen,.. bi namen die here Gillis van Cochove. 30 sept. 1278. 2) *Namelijk, te weten*, fr. *nommément, savoir*. || Die vorseide prisers eñ vinders scieden hare vinderschap in derre manieren, dat si wiseden eñ priseden die vorseide tiende up.. Eñ dat vorseide land, bi namen seven imete eñ ene line eñ viertienne roeden, elc ghemet vyf marc inghelsche. 25 jan. 1277. Bij der oorcontschap. *In (ter) oorkonde*, fr. *en témoignage*. || Bi der orconscepen van desen lettren biddic miins heren sgraven man van Vlaendren,.. dat sij hare zeghelen hanghen an dese lettren, in orconscepen van dien, dat sij... 13 juli 1286.

Bij prijse. *Op schatting, sur estimation*. || Alle ontlent [uitlant?], dat leghet bin dire vorseider dikinghen, dat sal men maken lansch [lants] wert bi prisen van minen her N. Ware tuist an hemlieden,.. dat soude men doen bi gesuornen eede. Van andren saken, die moet men verclaren bi den baillu van Gent. 24 sept. 1259. Dat die vorseide Jhan hebben soude, van den vorseiden abt eñ convente, ene tiende,.. liggende.., bi prise van Jhane Monde, die prisere eñ vindere was van Jhan Storms halven, eñ van Jhanne Niemaren, die prisere eñ vindere was van sabbets eñ des convents halven,.. 25 jan. 1277.

Bij raden. *Met (op) den raad, na geraadpleegd te hebben*, fr. *sur l'avis, après avoir consulté*. || Eñ zeide sijn zegghen voer ons in deser maniere, bi raden van goeden eñ van vroeden lieden, eñ in sine ziele. 30 sept. 1278. Dat wi ghedaen hebben bi rade onser manne eñ onser liede van onsen lande. *K. v.* 1292 *voor Antw. Inl.*

Bij der redene. *Om reden*, fr. *pour la raison*. || Daer weret [weerde het] die abbet Diedric eñ sine meenters, eñ seiden dat sies hem niet andvorden ne souden, bi der redene dat die voerseide waterloep ware gheleit bi wette eñ bi vonnesse. 22 febr. 1287.

Bij eñ aen sijn. *In hoedanigheid van schepen, leenman of laat bij de verrichting eener wettelijke handeling plichtshalve tegenwoordig zijn*, fr. *être présent, assister par devoir à une œuvre de loi en qualité d'échevin, de feudataire ou de tenancier*. || Eñ wij, N. N., want wy metten anderen tween mannen voirsor. dair mede by eñ aen geweest hebben als manne van leene, dair alle saken voirs. te rechte geschiet eñ gepasseirt syn alsoe voere geruert staet, so hebben wy, ten versuecke ons liefs heeren eñ ter begeirten beyder partyen onse properen zegele bij den sinen hieraen gehangen. Int jair Ons Hn (1452). *Leenhof v. Jan Vander Moelen. Bevestiging eener overdracht van* 5 *zillen leengoed* bij Beckevoirt. Zie ook AENSIJN.

Bij eñ over sijn. Met dezelfde beteekenis. || Omdat men alle waerheit sculdich is getuygenisse te geven, so hebben wy, Jan, heere van Rotselair, toirconden der wairheit, onssen properen segel desen letteren aengehangen. Bidden eñ „bevelen" onssen getrouwen mannen van leen, die dair by eñ over geweest hebben, dat sy dit met ons besegelen willen. *Leenhof van den heer van Rotselaar. Terugvordering van leengoederen.* 7 dec. 1447. *Deze uitdrukkingen worden ook gebruikt voor al andere getuigen*, fr. *ces expressions s'emploient aussi pour tous autres témoins*. || In presentie van de momboiren [zooniet van verwanten of van andere „eerlijcke" personen], daer by eñ over gheweest hebbende [*nl.* bij het opmaken van den inventaris van weesgoederen]. *C. v. Loven*, a. 32. Indien den ghevanghene antwoordde bij ontkennen, soo wordt den heere [*nl.* de drossaert] ghewesen van sijne feijten ten thoone. — Eñ maenende hoe hij sijnen thoon sal leijden, wordt ghewesen: dat den heer sal sculdich zijn sijnen thoon af te leijden bij „wettighe" personen, die sullen sweiren: dat sij segghen sullen de gherechte waerheijt van 't ghene des sij ghehoort eñ gesien hebben, daermede sij bij eñ aen sijn gheweest, eñ dat hen kennelijck is. *C. v. Deurne v.* 1612, a. 20, 21.

Bij wette. *Volgens de wet*, fr. *conformément à la loi*. || Eñ daer wiseden wie, bi wetten eñ bi vonnessen, dat dese sticken wel eñ te wetten wesen mochten. 24 oct. 1281. Alle dese pointe.., sijn alle ghedaen bi wette eñ bi vonnesse van scepenen van Sente Pieters dorpe, bi den versouke eñ den consente van beden partien. 29 oct. 1294. So es ver Mergriete comen, eñ derin gheërft, wel eñ te wette, eñ heeft er al af ghedaen dat soe sculdech was te doene bi wette. Mei 1294. It. 29 apr. 1297.

Bij wille. *Met den wil*, fr. *de la volonté*. || Dat wel was eñ noch es bi minen wille eñ consente. 1 juni 1293.

Bij vrijen wille. *Met den vrijen wil*, fr. *de la libre volonté*. || Dese zelve Zeghere heeft ghedaen te desen vercoope, met hande eñ met monde, al dat hi sculdech was te doene, eñ bi zinen vrien wille, eñ voer de Wet. 18 juli 1281. Bi minen vrien wille hebbe ghegheven. 21 mrt. 1285.

BIJ, gevolgd van het tegenwoordig deelwoord, fr. *„en" suivi d'un participe présent*. || Dat dit voorscr. recht van wechgelde te nemen, mach verloren wordden bij niet gebruyckende binnen den tijde van X jairen. V. D. TAV. 53 v⁰. Den man en magh niet vercoopen ofte belasten de erfve ofte onlosselicke renten gecommen van de zijde van zijne huysvrauwe,.. zonder heur expres last ofte procuratie, eñ mits, by haer ofte yemant uyt haeren name, uyt erfven gaende. *C. v. Belle*, V, 7.

BIJBLIJVEN (Bibliven), ow. Een eisch. *Niet zegevierend afgestreden worden*, fr. *n'être pas victorieusement combattue* (une demande en justice). || So wien zijn vermet [*nl.* zijn eisch] biblijft es schuldich zijne sake te winnene; eñ so wien zijn vermet ofgaet, moet sine sake verliesen. *Leenrechten*, 1528, F iiij v⁰. Zie AFGAEN 7).

BIJBRENGEN (ook Bijgebrengen), bw. 1) Bewijzen, zwarigheden, enz., zooals thans. *Bijbrengen*, *aanvoeren*, *toonen*, fr. *alléguer*, *produire* (des preuves, des difficultés, etc.). || Soo wie.. eenigerhande onberoerlijcke goeden.. verantwoorden wilt met prescriptie, die moeten allegeren, thoonen eñ bybrengen, dat hy.. deselve goeden beseten heeft alsoo vele jaren.. *C. v. Brussel*, *Stat. v.* 1432, a. 5. Christijn: *allegare*, *demonstrare et adferre*. Al en conde hy oock geenen tytel van sijne possessie bybrengen noch thoonen. Ib. a. 1. Christijn: *proferre* alleen. It. a. 2, 4, 6. De inconvenienten die sy ter eenre eñ andere zyden hebben bygebrocht eñ geallegeert. *C. v. Loven*, *Bijv.* IV, 17 dec. 1547. *Inl.* Het en ware, dat de gedaechde conde, vóór den eedt, bygebrengen wettige ontschout. *C. v. Diest*, *Stijl* 1507, a. 5.

2) In de volgende aanhalingen slaat het woord uitdrukkelijk over in *bewijzen*, fr. *prouver*. || Soo wie eenen anderen op- eñ overseedt openbaerlijck van dieften,.. eñ dat niet bijgebrengen oft gethoonen en can dattet alsoo is. *C. v. Lier*, II, 46. Als jemant clachte doet van dootslaghe aen den schouteth,.. eñ zijne clachte niet by en brenght, die gilt den heere XX st. payements. *C. v. 's Bosch*, II, 19. *Kantteek:* Beurte van die over dootslagen clagen.., eñ niet en „proberen."

3) Eene misdaad. *Aangeven*, *aanbrengen*, fr. *dénoncer* (un crime). || Overmits dat die goede lieden, dairaf kennisse hebbende, hem ontfangen [*l.* ontsien] alsulcke overdaden bij te brengen, van anxte.. V. D. TAV. 80.

BIJEENDOEN, bw. Van personen. *Vergaderen*, fr. *assembler*. || Wie men die stat bi eyn doen sal, te versueke der governere van drie ambachten of van vieren. — Te versueke den [*l.* der] governere van drien ambachten of van vieren, so solen meistere eñ gesworen sculdich sijn die stat bi eyn te doen. *C. v. Maastricht*, *Stat. v.* 1380, CXXIV. Dat wij altoes alle jare, ten vors. daeghe, in onser stat van Triecht wesen soelen,.. om onse stat bi eyn te doen doin, eñ niewe scepenen te setten. Ib. *Charter v.* 1409, blz. 454.

BIJGEVAL, zn. m. *Bijval*, *buitengewone verkrijging*, fr. *acquisition casuelle*. || Soe wanneer eenighe parthijen, in houwelijcken staet sittende, komen te vercoopen goederen die op hen gesucceedeert.., soe en zijn de voirs. kinderen niet verobligeert de voirs. vercoopinge ofte transport t'approberen, aengesien den voirs. bijgeval nijet ganselijck en is gedevolveert durende het leven van hennen vader eñ modere. *C. leenh. v. Limb. Interpret.* a. 27.

BIJGRAF, zn. Dialektisch. *Bijgracht*, fr. *fossé accessoire*. || Dat men alsdan [*nl.* alle zeven jaren] alle waterloopen, bijgraven eñ tochtgraven opengraven sal, om dat water af te trecken. *C. v. Kuik*, a. 49.

BIJCOMEN, ow. (verl. tijd *bijquam*). 1) *Ter kennis*, *ter oore komen*, fr. *parvenir à la connaissance*, *aux oreilles*. || Of die fame spronge, off enigen van den achten vurs. bijquame,.. dat ymant,.. om tot eynigen der voirs. ampten eñ officien voertgesat eñ gekoren te werden, geworven off gebeden,.. hedde,.. soe soelen die achte gecorenen daraff sculdich sijn wettige informacie eñ conde te nemen. *C. v. Maastricht*, *Priv.* 11 mei 1428, a. 15.

2) *Gebeuren*, *geschieden*, *bijkomen* (nog bij Kramers en Van Dale), fr. *se faire*, *arriver*. || Om u nairder verstant te geven, hoe het bijcoempt, dat den erfgenaemen, die inventaris maken, dat voirsc. beneficie in den rechten verleent is. V. D. TAV. 46 v⁰. Den XVIIJ^en^ dach van derselve maent jully [1572] zo was binnen der stede van Brugghe, in den nacht, open ghevonden de Speypoorte, sonder dat men conste gheweten hoe tselve byquam. PIOT, *Chron.* 409.

BIJL met pinne, fr. *hâche à pointe*. *Kb. v. Auden.* 1328. *Verbodene wapens*. Onder deze meldt dit Keurboek, en de Cost. van Antwerpen ook, de „worpbijlen", de „bijlen, die ghemaect syn mede te vechtene", en de „*hantaexen*". — In een proces tusschen de smeden en de „meerseniers", voor het hof van Brabant, in 1546, komen voor: *latbijlen*, en *vleeschouwers bijlen met pijpen*. Zie WAPENS.

BIJLAGE, zn. v. *Inbewaarderhandgeving*, fr. *consignation*. || Soe den verwerdere die genachtinge begeert t'ontsetten, sal hetselve int beginsel, ten lanxten vóór het eynde derselver, voor stadhoudere eñ twee mannen van leen moghen doen. Dat gedaen synde, zyn partyen haer bylaege, naer gelegentheyt eñ swaricheyt van die saecke, gehouden te doen, te weten elck thien, vyfthien eñ twintich oft meer goltguldens, eñ tot dyen burge te stellen voor die costen die welcke meer daerop gaen mochten. *C. leenh. v. 's Hertogenrade*, *Interpret.* a. 10. Zie ONTSETTEN.

BIJLANT (Byelant), zn. *Aangeslibd land*, *gors*, fr. *alluvion*, *atterrissement*. || Die heerscepe van Voerne, geheel eñ al, met allen heuren toebehoiren,.. moerwildernissen [moer, w—?], moerdiken, gers [gors] eñ byelande, bedycte eñ onbedycte, te lande eñ te watre,.. *Ann. acad. d'archéol.* 1854, blz. 77 (18 apr. 1346). — Eene daarop volgende bevestiging dezer oork., v. 5 jan. 1348, schrijft „gors eñ uytlande". Laat ons, te dezer gelegenheid, aanstippen, dat, in de oork. v. 1259, *Vad. Mus.* III, 62, in plaats van het zonderlinge *ontlent*, zeker ook wel *wtlant*, *uutlant*, of zoo iets, sal moeten gelezen worden.

BIJLECH (Byleg, bylegh), zn. m. *Vergoeding*, fr. *compensation*. || Alsoo men by daghelyckscha experientie bevindt, dat veele pachters deselve landen op het leste van hunnen pacht seer weynigh zijn vettende, eñ onredelijck labeurende, eñ nochtans t'hunnen afscheede,.. te kennen gheven dat dezelve landen behoorelijck gemest eñ ghelabeurt zijn, eñ alsoo komen te profiteren bylegh ofte recompense van eene volle vette eñ volkomen

labeur. *Pl. v. Vl.* 17 oct. 1671, a. 2. III, 416. Sonder dat'er, in cas van meerder dickte als elf duymen dooreen [*nl.* van stroodaken], voorderen byleg zal worden gedaen. *C. v. Auden.* I, 12 aug. 1767, a. 28.

BIJLEGGEN, bw. (verl. dw. *bygelegt*, *bygeleyt*). 1) Kosten. *Vergoeden*, fr. *compenser* (des frais). || Aengaende de naervette, dieder bevonden wort naer het scheeren van eene harte vrucht, daerover zal alleenelijck bygheleyt worden een derde van de vette daerin deselve vrucht ghewassen is. *Pl. v. Vl.* 17 oct. 1671, a. 5. III, 417. Voor de naervette van eenen vlasschaert.. zal men moghen bylegghen d'helft van deselve vette. Ib. 6. Sonder dat men eenighen prys van naervette zal bylegghen, soo wanneer datter twee vruchten uyt deselve vette gheschoren zyn. a. 7. Item *C. v. Auden.* I, 12 aug. 1767, a. 13—17, 22. Zie BIJLECH.

2) Eenen dienstloon. *Bewilligen*, *toekennen*, *toestaan*, fr. *allouer* (un salaire). || Vertoont reverentelyck N., by UEd. nachtwaker gecommitteert van den wyck.., op den loon eñ sallaris by UEd. bygeleyt ofte bygeleyt te worden. *O. P.-B. autr.* 26 juli 1735.

3) Een feit, een bewijs. *Aanhalen*, *bijbrengen*, *aanvoeren*, *beweren*, fr. *alléguer*, *avancer* (un fait, un argument). || Welke partyen, alsoe gehoirt in onsen voirs. raide, hadden geappoincteert geweest, dat acte soude gemaict worden van den fayten geproponeert eñ bygeleeght by deselve partyen eñ van den eynden eñ conclusien ter eenre zyden eñ ter andere genomen. — Welke [commissarissen].. hadden van den fayten by hen.. bygeleght, ondersuek gedaen. *Chartb. v. 's Bosch*, f°. 103 v°. 22 febr. 1430. Oic sal den verweerder hem hueden, dat hij dat niet bij en legge eñ proeve; want wort dat bijgeleet, het waire by den aenleggere oft bij den verweerdere, zoe en soude niet meer den aenleggere competeren oft dienen dese actie *peticionis hereditatis.* V. D. TAV. 44 v°. Dat bij geenen menschelijcken eñ redelijcken verstande gedacht noch verstaen en mach wordden mogelijk zijnde, dat mijn meester [*nl.* cliënt] dair hebbe geweest ten daige, plaetze eñ tyde bij den aenlegger bijgeleegt Ib. 180 v°.

4) Naderschap. *Bieden*, *vragen*, fr. *présenter*, *demander*, *intenter* (le retrait). || Dat, die tnaerderschap willen byleggen, moeten 't geheel contract vernaerderen, zonder 't selve te splyten. *C. leenh. v. Brab.*, a. 58. Christijn vertaalt alleenlijk *retrahens.* Dat een maghelinck, willende vernaederen eenigen verkoop bij iemanden van sijn maeghschap vercocht, mach dat intenteren eñ bijlegghen binnen s'jaers van den verkoope. *C. v. Leeuwe*, 1570, VI, 1. Als daer persoonen sijn die den vercooper even naer bestaen, wordt dijen gepreferеert die sijn naerderschap ierst heeft bijgeleijt. *C. v Diest*, VZ. XII, 19. Art. 23 zegt „gepresenteert", doch de var. „bijgeleijdt". Dan sullen dezelve [schrifturen] blyven berusten onder den heere secretaris van de saecke, totter tydt eñ wijlen den tydt van appel oft reformatie sal wesen geëcouleert, oft het bygeleyt appel oft reformatie sal wesen verclaert desert. *C. v. Loven*, *Stijl v.* 1735, a. 42.

5) Beroep. *Instellen*, fr. *intenter* (appel). || Soo wanneer de kerckgheboden niet en sijn gedaen, eñ de naerderlinck quame binnen den tijdt van thien jaren, soude in sijn bijgheleght naerderschap ontfanghen worden. *C. v. Grimbergen*, 1606, a. 13.

BIJLEGGEN, zn. o. *Voorgeschrevene of gebruikelijke bewoordingen*, fr. *formule.* || Want het van noode is, dat die accuseerder zijn saken eñ fayten thoone nae de forme eñ bijleggen van zijnder accusatien. V. D. TAV. 154 v°.

BIJLEVEN, zn. o. 1) *Levensonderhoud*, *noodwendigheden*, fr. *subsistance*, *besoins.* || Dat niemandt.. hem en vervoordere eeneghe taruwe, rogghe, gheerste, evene noch ander graenen,.. voortan.. te coopen.., dan alleenlicken in de vrye openbaere.. marcten.., ten ware om zijns selfs byleven, eñ niet om weder te vercoopen. *Pl. v. Vl.* 5 oct 1545, a. 2. I, 643.

2) Inzonderheid *leeftocht*, *levenslang vruchtgebruik*, fr. *usufruit.* In Brabant doorgaans *tocht*, *lijftocht.* || Dairtoe huer bijleven eñ douarie op de leenen danof hueren man erfachtich eñ ghesaisiert was tsinen huwelicke eñ tsinen overlijden. *C. v. Iperen*, *Kast.* a. 236 (1535). Dat soo wanneer man oft wijff eenighe tocht oft bijleven malcanderen maecken van heure onruerende have oft erffgoeden, dat alsdan de lancxlevende, die daeraff de tocht hebbende is, vercochte eenige van de voorscr. goeden, deselve verbeurt sijne tochte eñ bijleven aen de erffgenaemen van den eerst afflijvigen. *C. v. d. Kiel*, 1570, XI, 2. Zie ook BIJLEVING en TOCHT.

BIJLEVER, BIJLEVIGE, ook BIJLEVERIGE, zn. *Vruchtbruiker*, *-bruikster*, fr. *usufruitier*, *usufruitière.* In Brabant doorgaans *tochtenaer*, *tochter.* || Een bijlevinghe [*l.* bijlevighe] oft douagiere sal moghen doen prijsen de huysen die schuldig sijn te volgene den boodem van den leene, hoeveele si weert sijn in hueringhe; eñ den erfachtighen van den leene sal hebben de prerogative dairinne te woonene, eñ jaerlicx te gheven de bijleveghe de helft van den prijse van der voors. hueringhe, updat hy wille, ofte laten deselve bijleveghe de voornomde huysen, danof ontfaende de helft van den prijse. *C. v. Iperen*, *Kast.* a. 236. Een douagiere ofte bijleveghe wert ghehouden te betalen de helft van den verheve eñ hovelicke rechten teender warf, dairup soe bijleven pretenderen wille. Ib. Alst ghevalt, dat deen van den bylevers ofte leeftochters overlijdt, zoo sal tselve recht accresceren den proprietaris eñ toghtenaere ofte toghtenaers, elcken even ghelijck. Wel verstaende, dat den bylevere ofte toghtenaere niet breeder verschynen noch accresceeren en zal dan tot der heelft van den incommene inclusive. *C. v. Kortrijk*, XVI, 24. Als de proprietaris zonder fraude eenighe steenen (oft ander materiael) doet delfven op het leen, om te weerckene oft edifierene op tselve leen, daeraf en zal de bylevere ofte byleverigghe niet proffyteren. Ib. a. 33. It. *C. v. Auden*, I, XXII, 7, 35; *Cah. prim.* 33, 34. Zie TOCHTENAER.

BIJLEVINGE (Bilevinge, bijlevijnge), zn. v. Hetzelfde als BIJLEVEN. 1) *Eetwaren*, *levensmiddelen*, fr. *denrées.* || Dat zy.. zullen moegen setten eñ stellen die voirs. kueren eñ brueken op broot, bier eñ andere manieren van bylevinghe. *Rekenk. v. Brab.* reg. 135, f°. 122 v°. 13 dec. 1482. Een weinig hoogerop staat: „op broot, bier eñ alrehande ander *vitalie*".

2) Hetzelfde als BIJLEVEN 2). || Omme equaliteyt te houdene tusschen man eñ wijf, so sal den man bijlevinghe houden up alle de leenen waerinne sijn huysvrouwe erfachtich overlijdt; ten ware dat sulck persoon ces van goede dade; in welck gheval hy gheen bijlevinghe houden sal, maer sal tselve bijleven commen ten proffijte van den crediteur. *C. v. Iperen*, *Kast.*, a. 236. Als een grondenare sterft eñ achter hem laet eene weduwe die bilevinge in sijn leen sculdich es te houdene, so sal se

de bilevinghe houden in de helftschede van den geheelen leene te haren leve eñ in alle de revenuwen, fourfaiten, baten, heerlicheden eñ proffiten. *Leenr. v.* 1528, D, ij v⁰. Alle weduwen van leenhouders.. zijn gherecht naer de dood van huerlieder mans, bylevijnghe ofte douairie costumier thebbene, huerlieder leven langh gheduerende, op de leenen van huerlieder overledene mans. *C. v. Kortrijk*, XVI, 19. Nae de costume slants van Vlaenderen, een weduwe ofte houderighe behoort eñ is sculdich te hebben heur recht van bylevinge op de goedingen eñ leenen bleven achter de doot van hueren man. WIELANT, *L. v. Vl.* 156. It. 157. Bylevinghe eñ douarie. Ib. 76. Douaire oft bylevinghe costumier oft convencionel. *C. v. Gent*, XVI, 14. Ten waere dat deselve proprietaris mede ghestaen hadde ofte geconsenteert in 't verpachten van de bylevinghe ofte tocht. *C. leenh. v. Denderm.* VI, 7. *O. v. Auden.* I, XXII, 7, 35; *Cah. prim.* VI, 33, 34.

BIJPANT, zn. m. *Nadere pandstelling*, fr. *hypothèque subsidiaire.* || Wy N. N., geswoeren late in den hof van Vrouwenperke, tugen eñ doen cont, dat voer ons eñ N., richtere.., gestaen in properen persone N.., eñ heeft tot enen bypande gesedt derdalve sille lants,.. voer eñ bij alsulke mudde rogs erfpachs.., aen sijn huys eñ hof met synder toebehoerten gelegen te Loxbergen. 17 febr. 1458. Soo wie heeft bypant van eenige rente tot oft by den principaelen onderpandt gheset, dien bypant wordt ghehouden als borghe, alsoo dat men den bypandt niet en mach oft en behoort te impeteren, te besetten oft excusseren, men moet eerst den principaelen onderpandt geproeft hebben. *C. v. Breda*, a. 65 (1547) Gildet min [*nl.* geldt het uitgewonnen goed bij openbare veiling minder dan de schuld], den uijtwinder en heeft gheen voorder bericht [recht], ten ware hem bij oft toepanden ghestelt waren. *C. v. Casterlee*, I, 28. Aenbelangende dese penningen, sustineren de voorkinderen deselve te syn pur mobiliair eñ personeel;.. oock niet doende, dat dit huys wiert voor bypant gestelt, welck niet anders en can gepresumeert woorden geschiet te syn als *si forte mobilia*.. mochten comen te vergaen. *C. gr. Loon*, I, 662 (1705).

BIJREICKEN (Byreycken, byrycken), ow. *Toereiken*, fr. *suffire.* || Welverstaende, ingevalle de kooppenningen niet by en reycken tot blussinge van alle de schulden, aen den oudtsten eñ volgende rentcrediteuren, boven hare capitalen, niet meer als drie jaren verloops en worden toegevoecht. *C. v. Maastricht*, *Recez de* 1665, XXIV, 15. Soo eenige goederen, opgedraegen synde aen den officier ten behoeve des crediteurs, eñ die meubelen niet by en rycken om die schulden te betaelen,.. *C. gr. Loon*, 538 (1699).

BIJSAKEN (Bisacken), bw. *Onderzoeken* (*besoeoken*), fr. *examiner* (?). || Hiertoe nochtan alsoe gesproken, dat wi [*nl.* de heer van Diest] selen hebben de helecht van deser dekenen [*nl.* van de boeten], alse de guldene op horen eet gewijst hebben; eñ oec en selen si niemane moghen quite laten die sculdech es, si en breken haren eet; eñ die mesdede van denghenen die die coren breken, selen gewijst sijn van dien guldekenen; maer si en selen gheene misdaet quitescelden noch heffen, onse liede en sijnder bi; eñ wi selent moghen bisacken eñ ordenen wivele [*nl.* hoeveel] lieden dat wi willen die boeten te heffene. *Oork. v.* 2 juni 1335, a. 3.

BIJSETTEN, bw. 1) *Op het spel zetten of wagen boven het verlies*, *bijvoegen*, fr. *mettre au jeu ou risquer outre les pertes*, *ajouter*. || So wat manne die zine pande verspeelt of bizet, oft ghelt ontleent, op tien ingelsche. *K. lakeng. Vilvoorden*, 1393.

2) *Aanvoeren*, *aanhalen*, fr. *alléguer*. || Als die persoen dairtegen die injurie geallegeert wort, niet en doet cesseren die presumpcien der injurien, dan en eest van geenen noode int libel dairaf iet bij te setten, mair is genoch dat men allegeert tgeene dair die conclusie vuyt volgen mach. V. D. TAV. 85 v⁰. Eñ wille Andries zijn maeghscap bethoenen, soe sal hij seggen eñ bijsetten dat hij gehouden si geweest voir maegh eñ neve van sulcken personen. Ib. 164 v⁰. Zie BIJLEGGEN.

Bij- en over sijn. *In hoedanigheid van schepen, leenman of laat bij eene wettelijke handeling plichtmatig en deelnemend tegenwoordig zijn*, fr. *assister par devoir et comme participant à une œuvre de loi, en qualité d'échevin, d'homme de fief ou de tenancier*. || Eñ omdat men alle wairheit souldich es getuygenisse te geven, so hebben wy, Jan, heer van Roteelair, toirconden der wairheit, onssen properen segel desen letteren aengehangen, eñ bidden eñ bevelen onssen getrouwen mannen van leen, die dair by eñ over geweest hebben, dat sy dit met ons besegelen willen. 7 dec. 1447. — Ook *vrijwillig, als geroepen getuigen*, fr. aussi *volontairement*, *comme témoin appelé*. || Soo wanneer.., soo is de lestlevende schuldich.., in presentie van de momboiren,.. eñ by gebreke van sulckenen in presentie van twee andere goede eerlijcke mannen,.. gemaeckt te hebben goeden eñ getrouwen inventaris.., eñ denselven.. in presentie van den voers. persoonen, daer by eñ over gheweest hebbende,.. over te leveren den voors. overmomboiren. *C. v. Loven*, *Weesk.* 32. Zie ook AEN- EÑ BIJ SIJN (van welcke laatste uitdrukking het citaat, van aan „D'welck" tot aan „recht", getrokken is uit de *C. v. Antw. comp.* V, IX, 39), en DAEROVER EÑ BIJ SIJN, sub. v⁰. BEVEELNIS.

BIJSLACH, zn. Muntwezen. *Munt vervaardigd, met kleine afwijking in den stempel, naar het voorbeeld van die der grootere omliggende landen*, fr. *monnaie frappée, avec un léger écart du coin, d'après celle d'autres pays*. Grimm Beischlag, *nummus adulterinus.* || Voirt so verbieden wy bysonder alle byslage van Megen, van Batenburch eñ andere, hoedanich sy syn. *Ord. v. graaf Willem VI van Holland. v.* 1415. VAN DER CHIJS, *Leenen*, 46.

BIJSONDERLING (Bisonderling), bn. *Bijsonder*, fr. *particulier*, *spécial.* || Hieromme, uuter conynclijcker liberaricheit, begheerende den abt vorseit eñ sijn nacomelinghen eñ die kerke met bisonderlinger gonst te vervolgen van onser gewoenlijcker goedertierenheit,.. *C. v. St Truiden*, § 29.

BIJ- ENDE AENSTAEN. Zie ook BIJ- EÑ OVER SIJN || Eñ wy N. N, man van lene ons gheduchs tscheren van Rotselaer, want wy hier by eñ aen stonden eñ gheroepen waren als man van leen, daer allen punten ghescieden gelijc voers. is, soe heb wy, om verzuecx wille der partyen eñ in getugenissen der wareyt, dit beseghelt met onsen zegel. *Brief v. heer Johan van Rotselaer*, 29 mei 1398.

BIJSTANDICH (Bystendich, —gh), bn. *Bijstand verleenende*, *behulpzaam*, *hulpvaardig*, fr. *serviable*, *secourable.* || Dat ick sal wesen getrauwe, behulpich, onderdanigh eñ in alle noode bystendigh beyde onse heeren, hunne scholteten, de borge-

meesteren eñ raedt der stadt St.-Truyden. PIOT, *Cart.* 630 (1569). Dat ick den particulieren momboiren, in saecken der momboiryen aengaende,.. ten besten.. raden, behulpich eñ bijstandich zijn sal, naer mijn vermogen. *C. v. Loven*, *Weesk.* a. 21. Bystendich, behulpich eñ bereet. *Rekenk. v. Brab.*, reg. 131 f°. 31 v°. (15e E.).

BIJSTANDICHEIT (Bistandichede), zn. *Bijstand*, *hulp*, fr. *assistance*, *secours*. Kil. *auxilium*. || Versochten oec mede, met groeten neerenste, te hebbene bistandichede, troest eñ confort van scepenen van Ghent, op dinhouden van der allyanche eñ besegelde brieven vortijts.. ghemaect. *Belg. Mus.* II, 294 (1407). Mits der hulpen, troost eñ bystandicheit van onsen rebellen ondersaten. (Aan het einde: hulp, troest oft onderstant). *Rekenk. v. Brab.* reg. 136 f°. 176 (1504). Waert soe, dat eenich remor of gheruchte, bij dage of bij nachte ghemaect ware binnen der vriheyt..., dat dan elc man den heere eñ der Wet bijstandicheyt soude commen doen met sijnder wapenen. DE PR. en BR. XXVI. *Rupelmonde*, 91. *Vgb.* 1510.

BIJSTIER (Bijster, byster, bister), bn. Kil. Bijstier, bijster, *ad extremum redactus*, *exhaustus bonis*, *exinanitus*, *inops*. 1) *Arm*, *tot armoede gebracht*, fr. *pauvre*, *réduit à la misère*. || Al is 't dat die weeskinderen somwylen theuren sesthien jaren geacht eñ gehouden moghen worden als voljarich, niettemin, van den tyde van sesthien jaren tot vier-en-twintich toe, die jeucht.. is tot synen sorchlycksten, eñ men dicwils siet dat binnen dien tyde de jonghers, berooft van vader eñ moeder, waervan hen groot goet achtergelaten is, dicwils arm eñ byster geworden syn. *O. Liège*, 8 jan. 1580, a. 18. *St.-Truiden*. Schier eensluidend is art. 30 der *C. v. Santhoven*, *Weesk.* Dat zij, sonder sorghe van bijster oft arm te worddene, heur goet selen wijs genoech zijn te regerene. *C. v. Turnhout*, *Weesk.* a. 27. Id. *C. v. Santhoven*, a. 31. tWelck voorwaer dese landen tot groote, innumerable schade was redonderende; waer diversche cooplieden bystier eñ goedeloos ghemaect wierden. PIOT, *Chron.* 369. Wiert anderwarf den thienden penninck ghecollecteert [*nl.* in den jare 1577].., daer men groote moyte mede hadde, want tvolck meest overal aerm eñ bister was. Ib. 558. It. *K. lakeng. Brugge*, *Vulres*, 51. Bijster maken. fr. *Verarmen*, *arm maken*, *tot armoede brengen*, fr. *appauvrir*, *réduire à la misère*. || Want als een weeze desen eedt doet, soe wordt hij dairmede versteeken eñ vuytgesloten van der gracien eñ beneficien van restitucien of relievemente;.. want mits dyen eede, wort de weese eñ onbejaerde geacht als oft hij sijn mundige eñ wittige jaren hadde, eñ dairmede wordden, sonder getal, der onbejairder jongers eñ kynder veel bijster gemaict. V. D. TAV. 261 v°. Men heeft onlancx geüseert te halene uuijtter kercke, by mandate van den prince, banckeroupten, die met haerlieder vlucht de cooplujjden eñ ingesetene bijster maken, oft groote schade doen. WIELANT, *Pract. crim.* 144.

2) *Uitzinnig*, fr. *fou*, *insensé*. || [Op dit jaer] MCCCLVIII, doen wert grave Willem van Henegouwe eñ van Hollant sijnder sinnen bijster. PIOT, *Chron.* 33.

BIJTEECKEN (Byteeken), zn. o. *Tegenmerk*, *tweede of bijmerk*, fr. *contre-marque*. || Indien zy [*nl.* dekens en gezworene van het brouwersambacht] de zake waerachtich vinden [*nl.* dat een brouwer in bezit is gekomen van andermans tonnen of zakken], sullen vermueghen de teeckene uut te doen doene, eñ daerup te doen stellene huerlieder teekene, midts by den dekene eñ ghezworene daerup te doen affigerene ofte prenten een byteekene ofte brantteekene. REMBRY, I, 339, *K. v. de brouwers v.* 1603.

BIJTEN, bw. Fig. *Boosaardig hekelen*, fr. *critiquer méchamment*, *mordre*. || Scheeven [schimpen] oft gabeeukens [jokkernijen], die men plaisantelijck gheeft, en maken properlijck gheen injurie; maer zoe doen zij wel als zij bijten oft smetten, zoodat de persoon daerby beschampt is, oft sijnder eere ter naer gaet· WIELANT, *Pract. crim.* 179.

BIJVANCK, zn. m. 1) *De geheele*, *doorgaande*, *afgeslotene*, *omvang van iemands huis of erf*, fr. *enclos*, *enceinte*, *pourpris*. Zie ook BELUICK. Het *Lexicon* v. Maigne d'Arnis meldt reeds in 't jaar 1058 Bivanc [*l.* bivanc]. *Septum*; *enclos*, en Bivangium. *Spatium*, *intervallum*, *septum*; *enclos*, *étendue*, in 983. || Dat niemen en neme den lieden dat sij binnen haren bivanghe hebben noch up hare heyminghe. DE VLAMINCK, *Vgb.* 40, 15de E. Dat, hoewel de heeren [*nl.* van de tolkamer] hadden gelieft,.. te diversche plaetsen visitatie te doene op seker hout eñ boomen gelegen voor oft omtrent den byvanghen eñ andere plaetsen van de timmerluyden deser stadt,.. — Gelyck oock de timmerluyden eñ houtbrekers van andere steden, eñ namentlyck die van Antwerpen, hun houten vermochten te leggen voor heurlieder deuren eñ byvangen, op de spatie van ontrent vier of vyf voeten. MARTINEZ, 126, *Regl. v.* 1608. Dat niemandt binnen den dorpe en sal moghen huijsen, herberghen, logeren oft binnen sijnen bijvanghe laten woonen, oft herberge verleenen iemandt uijt eenighe sterfhuijsen comende, weder hij sieck oft ghesont is. *C. v. Deurne v.* 1612, a. 467. *Van haestighe sieckte.* Elck moet ghedooghen, dat zynen ghebuer over zyne erfve ofte byvanck syne reparatie doet. *C. v. Auden. v.* 1615, XIV, 12. *C. v. Roesselaar*, XVIII, 3. Dat eenighelyc ghehauden es syn verckenen te rynghen eñ schielden loopende buyten synen hove ofte byvanck. DE PR. en BR. XVI. *Assenede*, 62, *K. v.* 1635, a. 11. Art. 12: in synen hove eñ besluyt. — En sullen mogen koopen oft veylen eenigh graen binnen dese stadt op de merckten oft andere plaetsen, gelyck oock niet in huysen oft byvangen derselve vóór 10 ure... *Ord. magistr. v. Loven*, 1735, blz. 2. Id. 18.

2) *Grond en grondgebied rondom eene stad*, „*banmijle*", fr. *territoire et ressort autour d'une ville*, *banlieue*. Eene fr. oork. v. 15 nov. 1486, *Rekenk. v. Brab.*. reg. 135 f°. 187, voor de stad Lier, gebruikt het woord *pourpris*. Kil. Bijvangh der stad, *territorium* etc. || Tam burgenses opidi Lyrensis, quam homines *bivangii* ejusdem. *Rekenk. v. Brab.*, reg. 134, f°. 113 (1326). Die scouthet oft sijn dienaers en moghen gheen goet van eenen poorter oft ingeseten van der stadt oft van den bijvange van Liere, niet voorvluchtich sijnde,.. doen arresteren voor eenige schulden oft actien. *C. v. Lier*, III, 1. Eenen crediteur, vindende sijnen schuldenaer van buijten binnen der stadt van Liere oft heuren bijvange, mach denselven bij eenen dienaer, te weten, binnen der stadt bij den vorster, den sweerdtdrager eñ den derden dienaer, eñ in den bijvange bij de meijers, elck onder sijn gerecht doen arresteren. Ib. a. 2. Zie ook aldaar titel I doorheen.

3) *Eene min of meer bepaalde streek van een grondgebied*, fr. *une étendue de territoire plus ou moins*

limitée. || Dat wy, ten eernstighen versoecke,.. van weghen diversche schippers,.. henlieden houdende in den bijvanck en plaetsen inneghenomen by de Staten van Hollandt, Zeelant en hunne geassocieerde, ten eynde wy henlieden souden willen toelaten dat sy vrijelijcken souden moghen handelen en bevaren,.. de rivieren en landen daer men ons erkent door betalinghe van contributie, en in de landen van de nabuerighe princen,.. — Dat allen deghene die.., sullen moghen vryelijcken... handelen, varen, en hennen cost winnen, en laden op de rivieren in den bijvanck daer men ons de contributie betaelt, en van de nabuerighe princen *Pl. v. Brab.* 26 juni 1608. I, 811.

4) „*Bijneming*" *van getuigen*, *van* „*coleeden*", fr. „*assomption*" *de témoins*, *de* „*cojurants*", *conjuratores*, *compurgatores*. || *Quod si testes non habuerit, ille, qui impetitur, simplici juramento, sola manu, sine interceptione, quod bivanc est, et absque dilatione praestito, se purgabit et liber erit.* HÖHLBAUM, 25 mrt. 1197 (*Oorspr. in Gent*).

BIJVANCKSMAN, zn. *Een inwoner van den „bijvanck" te Lier*, fr. *un habitant de la banlieue de Lierre.* || Een poorter en een byvancxman van Lyere mach synen schuldeneer van buyten selver aentasten en houden, tot der tyt toe dat hy den heer gecrygen can, om hem dyen te leveren. *C. v. Lier*, 1, 20. Bijvanckslieden van Lyere *Rekenk. v. Brab.*, reg. 131, f°. 22 en v°. 15de E.

BIJWAERTS (Biweerts, biweert), vz. *Omtrent*, *naar den kant henen van en nabij*, fr. *près de*, *du côté de et près de là.* || In de veste, biwaerts der Machelscher poorte. DE VLAMINCK, *Stad*, II, 46 (1380). Biweerts der Bruesselpoorte. Ib. 57 (1398). De waterhaille biweerts der Biloquen. Ib. 64 (1414). Oock sult ghij verstaen, met corten talen, Dat de Vryheijt voort scheyt, naer 't selve vermonden, Bijwaerts de voorseijde moleu, naer d'oorconden, Neven den voetwech die over de beke leght. *Chron. v. Merchten*, 1568, *Str.* 116. Welck vooreeyde straetken leyt teghen dlant Van Slachmolenvelt, en gaet soe voorts, te hant, Achter Peeters van Haesrode, perfect. Bijwaerts Cretenborch.. En soe voorts recht vuyte naer dLombaerden velt. Ib 117.

BICKETEEREN (Bicqueteren, biketueren), bw. Muntwezen. *Het geld wegen, en „de stucken uitwerpen, die te licht oft te swaer zyn, die de wettige swaerte niet hebben".* *Rijks arch. Papiers de la chambre fiscale. Informatie Muntmeester Bloemert*, 1618, fr. *biqueter*, *peser la monnaie*, *et rejeter les pièces trop légères ou trop pesantes, celles qui n'ont pas le poids légal*, *faire passer des pièces de monnaie par le trébuchet.* Kil. *Peregr.* Biket, buket, trebuket, *trutina momentana*, — *monetaria.* || De tafelettiers oft biketuers, die, biketuerende, de sware penninghen uutlaten, uutghevende de lichte, committeren valscheijt ende roven 'tgemeene proffijte; want niet mogelijck en is den muntmeester alle penninghen even juyste te maken; ende de munte behoort den volcke in 't generale en niet den tafelettiers oft anderen in 't particulier. WIELANT. *Pract. crim.* 163. Indien iemandt quame overwonnen te worden, dat hy eenighe van de voors. gheevalueerde specien munte ghebicquetteert oft doen bicquetteren hebben, om de swaere te behouden ter [illegible], en de lichte uyt te gheven, tot schade van de ghemeynte, wy willen dat hy, boven de voors. verbeurte en amende, [illegible] uyt onse landen ghebannen sal worden. *Pl. v. Brab.* 20 febr 1652, a. 48. III. 373. Ib. *Pl. v. Vl.* 3 aug. 1651. a. 2. III, 507; in het Fr. Ib. 20 febr. 1652, a. 49. III, 607.

BICKETIERS (Bicquetiers, biketuers), zn. mv. *Soort van geldwisselaars*, fr. *sorte de changeurs*, *bicqueteurs*(?). Zie BICKETEEREN.

BILDICH, bijw. *In goeden staat*, fr. *en bon état.* || Ordonneren oick en gebieden allen en yederen onsen officieren, vasallen en onderdanen, dat sy alle uren bildich halden en bereyt maken die vendelen, hoopen en geselschapen in goeder ordene en wel gewapent. *O. Liège*, 27 nov. 1577. a. 4.

BILCK (Bilyc, beelck, belct, bulck, buelc), zn. m. *Weiland*, *weide*, fr. *pré*, *pâturage.* Kil. Bilck, *fland. pascuum.* Een woord eigen aan Oost- en Westvl. Bij De Bo en bij Schuermans, Bilk, bulk, *eens omsloten weide*, waarbij het Brab. *blok* en *beluik* ons voor oogen zweeft. Deze „afsluiting" wordt ja niet altijd bevestigd door de plaatsen waarin het woord voorkomt, maar zij kon ook bestaan in enkele grachten of kanten. Slechts éénmaal troffen wij de uitdrukking „besloten bilck" aan, nl. DE PR. en BR. XVI. *Assenede*, 62, *K. v.* 1685, a. 16: || Dat niemant en stauwe syn beesten bij nachte in anderlien vruchten, besloten bilcken, hoygers ofte ander gers. — Wij zullen nog doen opmerken dat Vlaenderen zoowel zijne meerschen en weiden had als Brabant en Limburg. || Gwy en Jan Borluut, met vyf hondert lieden, deden maken vele pitten tusschen Groeninghe cloestere en Curteryke, en men dekte de pitten met meyen, in eenen grooten bilyc aen de drie zyden benelst. JAN V. DIXMUDE, 165. Dat niemant,.. eenighe lakenen ghevonnest hebbende te recke, die afdoen sal van de recken voor alderstont dat de seghelaers uut den bilck ghesceeden zyn. REMBRY, I, 308. *K. d. lakenq.* 1545. Dat hem ooc niemandt en vervoordere de voorn. bosschen, plantaghen, meerschen, cauteren, bilcken, brouckagen, ghemeene te maeckene. *Pl. v. Vl.* 11 jan. 1548. I, 686. — Men vindt ook: „bulcken lants": || Twee linen lants, ligghende in eenen beelc. DE PR. en BR. VIII. *Maldeghem*, 149 (1343). Over den driesch, tot op eenen bulck lants. Ib. I. *Mariakerke*, 41 (1661). Den nombre van 805 roeden lants, wesende eenen bulck, ten deele dreve en boombosch. Ib. *Drongen*, 8 (1750). Zie *passim* aldaar nog in de gemeenten *Mariakerke*, 1, 30, *Sint-Denijs*, 71, 18; *Zwijnaarde*, 4, II. *Wondelghem* 22; IX. *St. Maertens-Laethem*, 40; X. *Vinkt*, 4; *Poteghem*, 12, enz. — Aan Brabant en Limburg is het woord *bilck* vreemd, zoodat wij met verwondering, in een reg. der 14de E. der Brussel. godshuizen, lezen: || De palude et *belct* sit. apud Slangherberghe. B 210, f°. 37, gemeente Dworp (*Tourneppe*).

BILLIOEN (Bulgoen), zn. *Biljoen*, fr. *billon.* || Item, van den bulgoen, die in onsen lande es, es geordeneert dat ment tonser Munten bringen sal, op daude recht van onsen lande, gelijc dat ment van ouds in voerledenen tiden op de Munte van Brabant gehanteert heeft. *Rekenk. v. Brab.* reg. 131, f°. 62. *Ord. op de munten*, 20 dec. 1409. Zie Verdam.

BIN, vz., verkort van *binnen*, fr. *dans*, *en*, en gevolgd van de lidwoorden den of der. Niet zeldzaam in de 13de E. en zich hier en daar nog vertoonende tot in de 16de. Zie Verdam. 1° Van plaats en ruimte. || Dat men gheene tolne gheeft van neyghenrande dinghe, die men bin der meeret vercoept, maer alse men dinge huisvoert... Mei [illegible]. Bin der pale. *C. v. Brugge.* I. 303 (1 mei 1375). Bin den ambochte. 25 jan. 1277. 1289, 32

jan. 1287, 22 febr. 1287, 14 nov. 1292. Bin den ambochte Onnerlinx eñ bin der prochien van Leffinghe. 23 mrt. 1297. Bin den scependomme. DE PR. en BR. *Aalst*, III, 460 (1391). Bin der casselrie. *C. v. Iperen*, *Kast.*, a. 9, 139 (1535).

2) Van tijd. Bin achte daghe. 11 nov. 1279, 11—24 oct. 1281. Bin den jare. *Mei* 1287. Bin den eersten jare. 8 apr. 1298. Bin der octaven. 11 juni 1308. — Bin gevolgd van een persoonsnaam, met de beteekenis van *gedurende het leven*, fr. *du vivant*. || Van allen den leenen daer soe [*nl.* de weduwe van heer Rogier Brysteet] maer de bladinghe of en heeft ghecocht eñ ghecreghen tharen lyve, sy bin min here Roegers vorseit, of voer den tyd dat soe an hem quam, daerof nemen scepenen hare verste. *C. v. Gent*, 22 juni 1353, a. 3.

BINDEN, bedr. en wdkw. *Verbinden*, fr. *obliger*. || Eñ wy binden alsoe wel ons alse die na ons comen selen, dit te houdene. 16 febr. 1247 (kopij). Dit bonden hem te doene eñ te vulcoemene eñ te waranderne jeghen elken man, N. N. 25 jan. 1278. Voert binden wi ons eñ obligieren, ic eñ mijn wijf, eñ ons hoer,.. gherechte waerscap te doene. 18 juli 1281. Het ne ware dat die van Ghend hem daertoe ghebonden hadden, bi chaertren iof bi andren wettelicken banden. 13 juli 1286. So obligere wi ons eñ binden, bi onser trouwen, eñ onse ore. 1 aug. 1290. Zo obligere wi eñ binden ons eñ onse nacomelinghe dit te houdene ghedurech zonder breken. 19 juni 1295. Eñ ghebraec ons oec iet an dit vorseide buunre lands, so bind dese vorseide Bloc al syn goed eñ al syn land ons ghenoech te doene. 20 nov. 1298. Ter welcker besettinghen si hem beden ghebonden hebben eñ gheobligiert. 19 juni 1305. Binden hem te wette. *Zich wettelijk of voor de Wet verbinden*, fr. *s'obliger légalement ou devant la Loi*. || Daer cam Jhan Woubrechts zoene, Elemoeden zoens, voerseit, voer ons, eñ hie bant hem te wetten. 11 oct. 1281.

BINNEN. Als voorzetsel, in verschillige uitdrukkingen.

1) Van plaats en ruimte. Deen binnen den anderen. *Dooreen*, *door elkander*, fr. *pêle-mêle*. || Wie hi sach enen groten hoghen berch met IX velden, eñ op welken wandelden kerstenminschen deen binnen den anderen. *Aller Kerstb.* 1. Binnen boorts. *Binnen den rand of boord*, fr. *au bord intérieur*. || De mate daer men scorsse mede meet,.. es sculdich diepe te zine tusschen IX eñ X dumen, eñ tusschen XVIII eñ XX dumen wijt boven, binnen boorts. *C. v. Aalst*, 408. Binnen lants oft buiten lants, fr. *dans le pays ou à l'étranger*. || Indien nyemant en compt, „binnen jaers" nae de clocke, die daer restoir eñ calaengie op doet [*nl.* op openbaarlijk verkochte huizen], soe syn alle deghene, wye die syn, gheestelick eñ weerlick, oudt eñ jonck, binnen lants oft buyten lants, over see eñ sant wesende, ten eewighen daghen versteken van allen heuren renten, actien eñ rechte dat sy opten voirseyden pandt oft huys souden moeghen pretenderen te hebbene. *C. v. Antw.* 1545. VI, 25.

2) Van tijd. Binnen dien wijle, fr. *dans l'entre-temps*. Binnen sjaers, fr. *dans l'année*, *dans l'espace d'un an*. || De vonnissen gewesen *in contradictorio judicio*, oft genomen op de schepenebrieven, eñ andere condemnatien moeten ter executie gestelt worden binnen 's jaers. *C. v. Brussel*, 1606, a. 109. Christijn: *intra annum*. Binnen sonnenschijn. *Tusschen het opgaan en het afgaan der zon*, fr. *entre le lever et le coucher du soleil*. || Naer de eeden, alsoo ghedaen sijnde, soo moet den calengierder, binnen sonnenschijne van dien daghe oft binnen XXIV uren, aen schepenen consigneren de penninghen van de comenschappe. *C. v. Gheel*, XIV, 15. It. 16. Zie SONNESCHIJN. Binnen dien wijle. *Middelerwijl*, *ondertusschen*, fr. *dans l'entre-temps*. || Ware ooc die aenlegghere in gramschepen verhit, dat hi binnen dien wijle vercoele. *Leenrecht v.* 1528, iij v⁰. Binnen middelen tijde. Met de voorgaande beteekenis. || Chynsen eñ renten, die men in XXX jaeren nyet betaelt en heeft, en derf men nyet gheven noch betaelen, ten waere dat, binnen middelen tyde, questie oft proces daerom geweest hadde, oft.. *C. v. Antw.* 1545, VI, 60. It. XIII, 38.

Te binnen — te buiten gaen. Eene bezitting. *Er wettelijk in „gegoed, geërfd", bevestigd worden — er afstand van doen, „uit erve gaen"*, fr. *être légalement mis en possession d'un bien, y être „adhérité", en être investi, — en faire cession, s'en dévêtir.* Zie BUITEN. || Dat quam vor ons [schepenen] Aernoud... eñ ghaf wettelike ghifte Willeme..., heene tiende,.. eñ wedese [*l.* wedde (beloofde) se] hem te wette te warne teghen helken mensche; eñ Arnoud vorseit ghinc deser tiende wettelic te buten, eñ dar [de heer] Willem vorseit ghinker wettelicke te binnen. DE PR. en BR. VIII. *Adegem*, 15 (1300). Dewelke hofstede eñ husinghe leghen eñ staen.., Pieter eñ Margriete vors. die ghinghens wettelike te buten, eñ Marie eñ Machtild vors. die ghinghens wettelike te binnen ter Baghinen boef. Ib. *Maldeghem*, 149 (1343). **Te binnen sijn.** *Weten met zekerheid*, *zeker zijn*, fr. *savoir avec certitude*, *être certain*. || Her drossaert, oft her richter,..; ick weet eñ ben wel te binnen, dat ghy een goet richter zyt, eñ zoudt willen zyn, sonder gunst oft hatye. V. D. TAV. 179 v⁰. Als ghy thoenen eñ tuyghen sult een verargeringhe eñ deterioratie, zoe moet die getuyge te binnen zyn, dat dat dinc verargert is. Ib. 337 v⁰.

BINNENBEDRIJVER, zn. *Die landbouw drijft binnen zijne eigene gemeente*, fr. *celui qui cultive la terre dans sa propre commune*. Zie AFDRIJF en AFDRIJVER.

BINNENBORGE. Zie BORGE.

BINNENBURGEMEESTER. Zie BORGERMEESTER.

BINNENCOSTEN. *Dorpslasten*, fr. *charges de la paroisse*. || Dat men voortaen zal verscheyden eñ by apaerte boecken ommestellen: eerst de ayden eñ subsidien; daernaer.., eñ schipvrachten, wagenvrachten, pioniers, remontpeerden, uytkoopen van wintergarnisoenen, renten eñ diergelycke, voorts de contributie aen den vyand, eñ eyndelinge de binnen- ofte prochiekosten, by vier separate boecken. *O. P.-B. autr.* 31 oct. 1715. XXI, 1. Binnenkosten, gezeid personnele of domiciliaire lasten, als de x^e, die de ingezetenen in pacht zyn houdende van de abdy van Tongerloo eñ den pastoor van Webbecum. *Stadsarch. Diest*, *Caggevinne Kempensch*, 18de E.

BINNEN- oft BUITENSLUITERS, zn. mv. *Dienaars van den stokbewaarder*, fr. *serviteurs du geôlier*. || Ten waere dat deselve porter oft ingesetene eenighen oploop, rumoer, fortse oft rebellie, opten Steen eñ binnen den gevangenisse, aen den steenweerdere, buyten- oft binnensluyters, oft.. dede. *C. v. Antw.* 1545, I, 18. It. 1582, XIII, 10. *Comp.* VII, I, 16.

BINNINCK, zn. v. *Benaming van het gedeelte*

der gemeente Beringen (*Limburg*) *gelegen binnen de vrijheid*, *en de wet van Luik volgend*, *tegenovergesteld aan de Buitinck*, *welke de wet van Loon volgde.* DE CORSWAREMME, blz. 229; fr. *dénomination de la partie de la commune de Beringen*, *en Limbourg*, *à l'intérieur de la franchise*, *et qui suivait la loi de Liége*, *opposée à la Buitinck*, *à l'extérieur*, *et qui observait la loi de Looz.* Zie BUITINCK.

BINTROEDE. Zie BANTROEDE.

BIS, voorz. (Limb.) *Tot*, fr. *jusqu'à*, *jusque*. Hd. *bis*. || Van xiiij daechs tot xiiij dagen, bis sees weken dry dagen. *C. leenh. v. 's Hertogenrade*, a. 1. Zie AENSLAEN 2). Voorts meer, sullen onse borgemeesters,.. invoorderen onser stadts gemeyne ceynsen, renten, accysen,.. eñ soolanghe vervolgen bis der gheheelder volcomelycker betaelinghe toe. *O. Liége*, 27 juni 1577. a. 67. *Hasselt*. — Voegw. Bis ter tijt. *Totdat*, fr. *jusqu'à ce que.* || Wert hy niet gevangen, sal hy eñ syn adherenten syn in de jacht van ons eñ nacomers, ter tyt toe hy partye eñ ons van der misdaet gebetert heeft; eñ daertoe sal hy eñ syn adherenten [van] onse stadt eñ hare vrijheyt berooft syn bis ter tyt sy eñ ighelijck van hen eenen wech van Candien.., voldaen sullen hebben. Ib. a. 17. Bis tot. Eigenlijk een pleonasme. *Totdat*, fr. *jusqu'à*, *jusqu'à ce que.* || Sulke punten ind articulen,.. die wy willen ind bevelen by denselven gehalden te werden bis tot onsen wederseggen. *O. Liége*, 27 juli 1469, *Inl.*, *K. v. Tongeren*. Bis tot onsen wederseggen. Ib. *Slot*.

BISAETSE, zn. v. *Reiszak*, fr. *sac de voyage*, *valise.* Maigne d'Arnis Besacia, *mantica duas habens peras*, fr. *besace.* || Waerd dat een coopman voerde een male jof bissetse uter port, daerof ne sou die gheenen tolne gheven, wilde hi verclaren, bi siere sekerhede, dat daer gheen goud [*l.* goet] in ware dat hi voort vercoopen wilde. *Mei* 1252.

BISHERWERTS, bijw. *Tot hiertoe*, fr. *jusqu'à présent*, *jusqu'ici.* || Onse costuymen bisherwerts useert eñ onderhouden. *C. leenhof v. Valkenburg*, 1570, *Inl.*

BISSCHOP (Bisscop), zn. 1) Overste bisschop. *Opperste bisschop*, fr. *évêque suprême. Naam aan Christus gegeven in de ascetische taal*, fr. *nom donné au Christ dans le langage ascétique.* || Godt gruet Di [*nl.* hert van Maria] heilich tempel, daer alle heilicheit in besloten is; dat die overste biscop Cristus Ihesus, mit sinen wonderliken, ontsprekeliken inganc eñ wtganc gewyet eñ geheilicht hevet. *Hond. merk.* 78 v°.

2) *Benaming ontleend aan de geestelijke waardigheid in sekere volksvermaken*, *ter gelegenheid van het feest van den h. Nicolaus*, *of van Allerkinderendag*, *door de schoolkinderen en door bejaarden*, *gevierd en toegepast op de opperste personnage van het feest*, fr. *dénomination empruntée à la dignité ecclésiastique dans certaines réjouissances populaires célébrées à l'occasion des fêtes de saint Nicolas ou des Innocents*, *par les écoliers et par des adultes*, *et appliquée au personnage principal de la fête.* || Item, den scolekinderen eñ horen biscop XX sc. MERTENS, *Oudste reken. v. Antw.* 1324, blz. 50. Item, gheeft men, van onder costumen, den.. te Kersmisse eñ te Paesschen... Item, den jongen biscop te Sinte-Goedelen, te Kersmisse, i hespe eñ vj broode. *Bruss. godsh.*, lade B 177, *Ord. v. d. geesthuyse v. Sinter-Goedele*, 3 sept. 1461. Ghegheven ten costewaert van den bisschop eñ van zijnen gheselscepe, ter feestwaert die zij deden Allerkinderendaghe hier te Caprijcke eñ tEecloo, VI lib. par. — Item, als den bisschop van den scoelkindren hier zijn feeste hilt, eñ dat hij met zijnen gheselscepe hadde gheweest tEecloo, ghenouchte doende, was ghesconcken thuerlieder coste waert, iiij lib. iiij s. p. — Item, doe den Ezelpaus van Eeclo hier was ghecommen eñ ghenouchte doende, was eene maeltijt ghedaen bereeden, omme hem eñ zijn gheselscip te festierne, anghesien dat die van Eeclo alvooren van ghelijken ghedaen hadden den bisscop van hier, als hij tEeclo was, dewelcke maeltijt met den wijne bedrouch, al taamen, XXII lib. xviii s. p. DE PR. en BR. XIII. *Kaprijk*, 37, *Rek.* 1484, 1485. Ghesconcken up sente Nicolaesdach den bisscop van der kercken eñ alle de priesters, iiij kannen wyns, te ix s. den stoop, es taamen ij lib xiii. s. *St.-reken. Ninove*, 1515/16. f°. 28. Bisschop van Sint Rom. (?). || Item, VI stoop wyns ghepresenteert den ghemaecten abd van Bruessele (?), die hier tote bisscop van Sint Rom gecome [gecosen?] was, 16 januarii. GIJSELAER-THYS, *Additions*, III, I, 43. *Rek. stad Mechelen*, 1445. Zie *Hist. de Brux.* II, 651, waar nog van andere spotbisschoppen gemeld wordt; en, ter zake van soortgelijke *abten*, La Curne v°. Abbé.

BITTELKEN. Een b—, zn. dimin. (Limb.). *Een beetje*, *een weinigje*, fr. *un tantinet.* || Dat arme wyfke van Sarepta heeft vercreghen hope hoerre salicheit. Sonder den houte des gheloven en doech nyet dat vaetken mitten olye, noch dat meels. *Hond. merk.* 141 v°.

BITTER, zn. *Roet*, fr. *suie.* || Insgelykx gebiedt men alle huyshaudende lieden goede eñ neerstighe toesicht te nemen int stoken eñ maecken van haerl. dagelycx vier, dat de schauwen oft caven by tyde ghereynicht eñ ghevaecht worden van den bittere. DE PR. en BR. XIII. *Kaprijk*, 70. *Vgb.* 15 mrt. 1641, a. 20.

BITTERLIJCK (Bitterlijc), bijw. *Strengelijk*, fr. *sévèrement.* || Dat een valsch getuyge sculdich is bitterlijc gepunieert te wordden. V. D. TAV. f°. 69 v°.

BLADEN (Blaeyen), bw. Landbouw. *De vruchten van een land inzamelen*, fr. (Agriculture) *récolter les fruits d'une terre.* La Curne heeft défructuer, naar het middeleeuwsch latijn *defructuare*, en haalt a. 50 aan van het edict van 13 nov. 1446 op de leenrechten v. Brabant, alwaar de woorden: „om te gebruycken eñ besitten", vertaald zijn in het fr. door *pour défructuer et posséder*, en door Christijn: *ad possidendum et defructuandum.* || Desgelics sal die stad voere, eñ damman, van heerheyden (opdats behoeft), dairna, met hueren brieven versuecken eñ ten vutersten vutpanden, oft doen innecomen.. dieghene die de goeden bynnen der ammanien gelegen, den ingesetenen der stad oft vridicheyt toebehoirende in laetschapen, wynningen oft hueringen gehoudenl hebben oft houden, eñ dairaf schuldich syn, eñ oic dieghene die die ontvroemdt, gebloedt [gebloot] oft geblaedt hebben.. (Lager staat nog:) die de voirs. goeden gebloet, geblaedt oft ontvroemt soelen hebben. *Rekenk. v. Brab.* reg. 135, f°. 44 v°. 15de E. Om dies wille dat men possessie wel behouden mach alleenlijc bij der herten, zoe seggen die rechten: al wairt zoe, dat yement, bij foertsen oft bij oorlogen, oft vuyt vreesen van zijnen vianden, zijn goeden liet ongewonnen, ongesayet, ongeblayet, zoe en soude nochtans hij daermede niet verliesen trecht van zijnder rechtveerdiger possessien eñ saysinen, mits dyen dat hij dyer niet ver-

tegen heeft metter hertten. v. d. Tav. 327 v⁰. Den persoon die den onderpandt als proprietaris ghebruyckt eñ gheblaeyt heeft. *C. v. Breda*, 1550, a. 58. Als eenich leengoet versterft,.. eñ t'selve bij den erffgenaemen binnen sesse weken niet en wort verheven, vermach de leenheere,.. deselve goeden in sijne handen houden eñ te defructueren eñ te bladen,.. *C. leenhof v. Santhoven*, 1570, xv, 14.

BLADERGOUT, zn. *Bladgoud*, fr. *or en feuilles*. || De pilairen van het h. Sacramentshuys sullen syn van groenen marmel, waertoe sullen genomen worden basen eñ capiteelen van cooper vergult met bladergoudt. de Pr. en Br., *Aalst*, V, 345 (1649).

BLADINGE, zn. v. *Vruchtgebruik*, *tocht*, *leeftocht*, *zoowel van renten als van erfgronden*, fr. *usufruit*, *tant de rentes que de biens fonds*. Kil. *usufructus bonorum*. Zie bladen. Zie ook bijlevinG, opheve, tocht, vrome en blat. || Dat daernaer ande [*l.* de] voors. bailliu van dezen leene eñ hove van Middelborch oftreoken eñ spliten zoude de gheheele „bladinghe, buten [*l.* baten], noten eñ profiten", eñ dermede verghiften de voors. joncvrouw Margriette, wettelike gheselnede van Pieter Bladelin voorseit, omme dat bi haer te gebrukene haer leven lanc gheduerende, eñ den voors. Pietre erven in den grond. de Pr. en Br. XV. *Middelborch*, 43, 13 febr. 1450. Dat hie ervachtich maken wilde Celyen, siere dochter, metter heltschede van twenhondert ponden parisis renten sjaers, die hi hevet lichgende in die tolne te Brugghe, leengoets, dats te wetene met hondert ponden parisis renten sjaers, die hie splyten wille van desen twen hondert ponden, eñ daermede erven Celyen vors.; eñ hie begeerde daerof te wetten te buten te gane, alse van den gronde,.. eñ behouden die bladinghe daeraf te sinen live. *Leenmannen d. graafs. v. Vl.*, 18 oct. 1318. Als kinderen,.. eenighe goeden hebben oft verorighen om op te leven,.. moeten de kinderen alsdan voordane op heurs selfs goeden leven, voer soevele als de „bladinghe eñ proffyten" derselver goeden jaerlycx vuytbrenghen eñ ghedraghen. *C. v. Antw.* 1545, xiii, 80. Alst ghebuerdt dat den kinderen toecomdt eenigh goedt van bezyden, van weghen van den overledenen vadere ofte moedere, zoo en zal de voorseyde langhstlevende van hemlieden daeraf de „bladijnghe eñ opheve" niet hebben tsynen proffyte. *C. v. Kortrijk*, xvi, 17. Elc persoon, zyn zelfs zynde,.. vermach.., te disponeren van zyne goedynghe,.. onwederroupelick eñ met sulke.. reservatien, zoo van „bladynghe eñ usufructe" als anderssins.. *C. v. Auden.* 2ᵉ *cah. prim.* xi, 1. Eñ vermach een yeghelick tot zynen testamente te stellen eñ voughen zulcke conditien, bespreken eñ reservatien van „bladinghe, usufruicte, tochte"‥, alst hem goetdinckt. *C. v. Veurne*, xx, 13. It. *C. v. Santhoven*, 1570, viii, 2. *C. v. Iperen*, *Kast.* a. 70. *C. v. Cassel*, a. 10. *C. v. Gent*, *Vonnis*, 22 juni 1353, a. 3. *C. v. Brugge*, II, 288. *C. v. Lier*, xviii, 28, enz.

BLAEIJEN. Zie bladen.

BLAEIJER (Blayer), zn. *Gebruiker van een landgoed*, fr. *occupant d'un bien rural*. || Insghelycx soude men daervoor [*sl.* voor achterstallige renten] moghen impeteren, by besette oft arestamente, alle goeden, haeven eñ erfven van denselven ghebruycker eñ blayer die proprietaris is. *C. v. Breda*, 1547, a. 59.

BLAEMTE, zn. *Smaad*, *hoon*, *beleediging*, fr. *injure*, *insulte*, *outrage*. || Dus zyn zy poorters als zy willen; dat groote blaemte es om de poorterie van deser stede. *C. v. Gent*, *Orig.* 11 aug. 1431, blz. 605. Item, wye scoffiericheyt of blaemte spreect tot scepenen, om profijt eñ oerboer van der stede van Rupelmonde, dien zal men bannen vijftich jaer uuten lande van Vlaenderen. de Pr. en Br. XXVI. *Rupelmonde*, 69—30 (1445). It. *Collatie*, 46.

BLAFFAERT. zn. *Eene zekere munt*, fr. *certaine monnaie*. Kil. *nummus argenteus*, *idem fere qui* „blancke". || Dat van nu voort egeen blancken, uutgenomen blancken van Vranckrijck, noch nu [*sl.* nieuwe] blaffarde ganck hebben en zullen, op verliessenisse der blancken eñ blaffarde, eñ op drije riaele. Piot, *Cart.* II, 552 (1418). Soe wat lakenen, die men brechte als die dekenen daer boven waeren, dies dat laken were sulde verbueren eenen blaffart. *O. Liége*, *K. lakeng. Hasselt*, 1 juni 1433, a. 37.

BLAFTURE (Blaffetuere), zn. Thans nog in Brab. en Vl. gebruikt voor *vensterblind*, fr. *volet*, *contrevent*. Kil. Blaffetuere, *speculare chartaceum*, *fenestra papyracea vel membranacea*. De *Inventaire de l'hôtel de Nevers v.* 1467, in de twee talen, uitg. d. L. Galesloot, vermeldt a. 28: Blafture, fr. *une fenestrelle de toile*, zoodat de *blind*, die thans van hout is, nog in de 15de en 16de E. van papier, parkement of lijnwaad zou geweest zijn, en het venster zelf, niet de buitenblind zou uitgemaakt hebben. || *Unam fenestram dictam* blafture. *Schep. v. Brussel*, 5 nov. 1447. Betaelt van ij blaftueren aen de vensteren in den reftere te makene, ix. s. gr. *Bruss. godsh.* H. 61, f⁰. 11. *Reken.* 1462/63.

BLAKEN, bedr. en onz. wkw. 1) *In brand steken*, *in de asch leggen*, fr. *incendier*, *réduire en cendres*. || Oft een geheel geselscap van eender stadt, oft van eenigen sloote, gewapender hant vuyttrocken, eñ bernden, blaecten, roofden eñ deden saken daer men eenen privaten persoen om soude condempneren ter doot. v. d. Tav. 158 v⁰.

2) *Waaien*, fr. *venter*, *souffler*. || Zodat er luttel caeqharynx ghevanghen wiert, zo by de Hollanders als andre aldaer visschende, eñ dat ter causen van den suudenwyndt altyts wayende, dewelcke aldaer zeer es blaekende up tlant eñ tempesterende, alzo den noordenwynt doet up dit landt. Piot, *Chron.* 475.

BLAME SPREKEN. *Beschimpen*, *hoonen*, fr. *insulter*, *outrager*. || Die de mannen van hove wederseide in kennessen of in vonnessen, of openbare leelichede sprake ten here of ten mannen waert in vullen hove, in hare presentie, verbuert lx lb. jeghen den here, eñ x lb. jegens elcken man dien hi wederseight of blame spreect. *Leenr. v.* 1528, d, v⁰. So wie eenighe van den voorn. persoonen blame spreken sal ter cause voors. in sijn presentie [*sl.* eenen officier in het uitoefenen zijner bediening], zal boeten dertich ponden par. *C. v. Iperen*, *Kast.* a. 43.

BLAMEEREN (Blammeren), bw. *Wraken*, *afkeuren*, *verwerpen*, fr. *rejeter*, *récuser*, *reprocher*. || Ten daige dat dienen sal den voirs. dach, soe sal die geëxecuteerde mogen blameren eñ wederleggen alleenlijc die voirs. vuytroepingen eñ vuytgeboden, opdat hem belieft. v. d. Tav. 398 v⁰. Welck rapport [*sl.* denombrement] den heere vermach te blammeren, heeft hy daertoe legitime redenen, voor de mannen van den voorsz. heere, die daeraf de kennisse nemen sullen. *C. Leenh. v.*

Denderm. x, 7. It. *C. v. Brussel*, *Stijl v. weth.* 49. *C. v. Cassel*, 11, enz.

BLAMELIJCK, bn. *Smadelijk*, *beleedigend*, fr. *offensant*, *injurieux.* || So wie bevonden worde dat hy yemende tyede ofte upseyde dat hi hem bedreghen hadde in eeneghe duergainde wairhede,.. eñ hy die dreeghelicke woorden daeromme gave, dat ware up.., eñ partye huere blamelicke woorden te beterne. *C. v. Iperen*, *Kast.*, a. 123. Want oock dickent ghebeurt dat eeneghe partien clachtich commen voor de wet over andere parsonen in 't cas van injurien, hetzy omme gherepareert te wesene van upzegghe, van blameliken eñ scoffierliken woorden. *C. v. Aalst*, *Orig.* XLVI, 21.

BLANDEN, bw. Eigenlijk *mengen*, *mengelen*, *een mengsel maken*, fr. *mélanger*. Deensch blande, Zweedsch blanda. **Mede blanden**, *honingwijn mengen*, — *in gereedheid brengen*, fr. *mélanger*, *préparer de l'hydromel.* Zie Verdam. || Item, sal men gheven van assisen, van elker hame meets, die men buten bringht eñ binnen niet gheblandt ne es, eñ hier ghetapt eñ gheteert wert, II sch. gr. (1413). Item, van elker hamen zeems der vorseide hamen van LX stoepen, die verblant wert, sal men gheven van assisen XXXIJ gr. Item, es gheordineert: dat men vremden mede, die men buten gheblant heeft, sal moghen vercoepen in allen tavernen, daeraf men van der hame ij grote van assisen gheeft (1414) Ende es te wetene, dat dassise van den mede of leeukenen, die te jaersdaghe tsmarghens de nieuwe assisers vinden sullen gheheel gheblandt, eñ niet begonst en es te vercoepene, de vooreseide nieuwe assisers toebehooren sal, als van den seeme datter toe verbesicht es, sonder den ouden assisers eenech recht daeraf te hebbene; eñ daeraf sal gheloeft sijn de tavernier van den vorseiden mede of leeukene bij sijnre eedt. DE VLAMINCK, *Acc.* 11 en 12. *Dordinanche van den mede.*

BLANDER, **Medeblander**, *bereider van mede of honingwijn*, fr. *préparateur d'hydromel.* || Men verbiet, op de mesdaet van C s., dat niemen blande no doe blanden mede van hoeden eñ (?) op de voerscap van den port een jaer te verliesene. *C. v. Auden. Kb. v.* 1328. *Keure van de blanders.*

BLANDEREEL. Zie BRANDEREEL.

BLANCKE, zn. Eene zilveren fransche munt, bij La Curne, v°. Blanc, reeds vermeld uit eene oork. v. 1268: *quarante souz de blanc de rente..*, *et sexante sous..* Bij Maigne d'Arnis: Blanca, blancus, monetae genus, eadem ac Albus. Kil. *dipondius*, *dupondius* vulgo *blanca* (*nl.* twee pond of asses). Deze munt, bij van der Chijs, *Hertogd.* 289 vermeld als de waarde van 1/2 st. hebbende, komt ons hier te lande in de oork. eerst voor in de 15de E. In een tarief van de muntwaarde in Brabant, v. 20 dec. 1409: || Vrancrycxsche dobbel blancke = 8 1/2 groten Brab. payements. (Zie ook BLAFFAERT). Zij wordt ook vermeld in eene „*Valuatie van der munten* gepubliceert XIIIJe novembr. a°. XIIIJC LXXIIIJ": || Tsilveren gelt... Die half stuivers, oerde, halff oerde, brasdeniers eñ stooters geheeten philippus, dobbel blancken eñ blancken „metten lelyen" sullen blyven op hueren ouden cours. — *Val. v.* 1 april 1481: || Dornicksche eñ „Vranckerycxsche blancken, Wilhelmus thuynen = 1 st. Eindelijk eene *Ord. v.* 14 dec. 1489, v. Maximiliaan en Philips, gebieden dat er zal geslagen worden *un denier d'argent*, *nommé groz*, en *un denier blanc nommé demy gros*, *ung denier blanc nommé quart de gros*, en *un denier blanc nommé denier*, dont les douze d'iceulx *vauldront un pattart* [1 stuiver]. *Pl. v. Vl.* I, 446. Zie Verdam.

BLANSEN, ow. Syn. van *Storten*, doch *roekeloos* of *moedwillig*, fr. *répandre* (*verser*) *étourdiment ou méchamment.* Kil. Blansen j. storten, *fland.* || Men ghijnck in den wijnkelder int bier eñ in den wijn tot over de schoen, in sommighe plaetsen,.. Maer tvoer hier alzoo eñ noch veel qualicker dant te Predicheeren gevaren hadde; want zij sturten eñ blansten noch veel meer, mits datter vele al droncken werden, eñ lieten tbier eñ den wijn uutloopen zoo zy wilden. *Ber. tijden*, I, 132. Van hier het bedr. BEBLANSEN, *overgieten*, fr. *arroser*, *couvrir d'un liquide.* || Den pant [*nl.* de kloostergaanderij, fr. *le cloître*] lach al nat beblanst van den biere eñ dranck, die ghesturt was duer tghedrum, hurten eñ steken van den volcke. Ib. 115.

BLASEN (Blazen), onz. en bijw. *In een blaasinstrument*, fr. *souffler dans un instrument à vent.* || Betaelt Jan van Geldere over het leveren van eene trompe omme te trompene eñ blazene op de kercke deser stede, iiij lb. iiij st. p. — Betaelt Philips Bus, bussemaker, over het leveren van een trompet,.. omme te trompene eñ blazene op de kerke. DE PR. en BR. XV. *Middelburg*, 82 (1576). Blasen van achter. *Een wind laten*, fr. *péter.* || Dat niemandt van de natie van de arbeyders en sullen vermeughen op heurlieder werck, ofte passerende deur eenighe huysen ofte brauweryen, ofte voor de deuren van den deken ofte vrauwe, te blaesene van achter, op pene van t'incurreren VI sc. par. REMBRY, I, 498 (1689). **Blasen den dach.** *Het begin van den dag met de tromp aankondigen*, fr. *annoncer le commencement du jour au son de la trompe.* || Engheen volre en sal smorghens te werc gaen, die wochtere en hebbe den dach gheblasen. *Kb. lakeng. te Diest*, 1333, a. 1. *Van den Wolwerke.* **Het vleesch blasen**. *Opblazen*, *ten einde het een beter voorkomen te geven*, fr. *bouffer la viande pour en rendre la chair plus belle.* || Dat niemen en blase vleesch int vleeschuus en waere schapenvleesch. DE VLAMINCK, *Vgb.* 36. Het *Kb. v. Diest*, A 2, zegt: || Die calfvleesch opblaest ocht voedert.

BLASPHEMATEURS. Zie BLASPHEMEEREN.

BLASPHEMEEREN, ow. *God lasteren*, fr. *blasphémer.* || Van der blasphemien. Soe wye Onsen Lieven Heere God, oft onsen Salvatoer Jhesum Christum, zynen eenigen zone, den heiligen Geest,.. blasphemeert, oft die dair zweert bij den hoofde, bij den baerde, bij den hare Gods, oft dijergelijcke eeden, die is nae recht sculdich tot ter doot gepunieert te wordden; eñ die redene is dese: want daeraf comen plagen ende dijer tijden, van tempeesten eñ van eertbevingen. V. D. TAV. 76 v°. Om te remedieren tegens den blasphemateurs, hebben wij eenen ygelicken verboden eñ verbieden te blasphemeren God almachtich, die maghet Maria, haeren heleghen oft haeren name, op de peine: deghene die Godt, zijnder moeder, haeren name oft haeren heleghen looghenen, afgaen eñ versmaden, zouden geapprehendeert eñ in stricte ghevanghenesse ghehauden wesen te watere eñ te broode den tijdt van eender maent. Eñ deghene die God oft zijnder Moeder, oft de heleghen looghenen, afgaen oft versmaden zouden, met eenen quaden eñ fellen moede eñ herten, boven het voors. ghevanghenesse, sullen op een schavot die tonghe openbaerlicken doorsteken hebben, zonder gratie, respijt ofte verdragh. *Pl. v. Vl.* 7 oct. 1531, a. 18. I, 765. Zie ook KET.

BLASPHEMIE (Blaspheime), zn. *Lastering van God of de heiligen*, fr. *blasphème contre Dieu ou les saints*. || Soe wie Onse Lieve Vrouwe, oft andere santen oft santinnen blasphemeert..; na den geestelijcken rechte soe wordden sulcke blasphemien gepunieert van den geestelijcken richter, te weten, dat men veele sondaigen staen moet sonder cleederen voir die kerckdoere, met een rieme aen den hals hangende, te hooghmisse tijde. V. D. TAV. 76 v⁰. So wat man blaspheime ind ontemelike eyde duet,.. den sal men op die cache [aan de kaak] setten. *O. Liége*, 27 juli 1469, a. 37. *K. v. Tongeren*.

BLAT (Blaet, bladt, blad), zn. o. *Vruchtgebruik*, fr. *usufruit*. || Het derde plocken es: als een man een wijf heeft eñ een leengoed coopt, so herft men hem in den grond, eñ, bi consente van den heere, men vercleedt sijn wijf metten blade gheheel. Eñ ooc, al ne ware geene wedewe, daeldingen souden den coopscat halen an de bladinghe van den leene, bi hofrechte.. Wel es te wetene, sal eene wedewe dus hare bladinghe behouden, den grondenare sal haer helftschede van den coopscat behouden. *Leenr. v.* 1528, D iij r⁰. In de voornomde partaige vermoghen de partaigierders t'ordonneren dat de langstlevende van haerlieder sal zyn „blat van bijlevinghe" hebben op de ghepartaigierde guedinghen; sonder welck bespreck gheene bijlevinghe en valt. *C. v. Auden.* XXV, 5. Men magh niet gheven eñ behauden; wel verstaende dat men wel mag reserveren den „usufruct eñ blaet." *C. v. Edingen*, IX, 5. [Man eñ wijf] gheen kinderen hebbende,.. vermoghen te bespreken in de erffenisse, den lanckstlevende van hemlieden beede, t'gheheele „bladt eñ ghebruyck" sijn leven gheduerende. *C. v. Veurne*, IV, 11. Wel verstaende. dat als sy kinderen hebben noch onder huere jaren sijnde, so heeft de vadere oft moedere noch levende de houdenesse van hueren kinderen, eñ mits dien tgheheele „bladt eñ ghebruyck" van al huerlieder goede. *C. v. Iperen*, *Kast.*, a. 170. *Kortrijk*, XIV, 2. Dat de proprieteyt eewelijck blijft den heere, „eñ tblat eñ proufijt" den leenhouder. WIELANT, *Leenr. v. Vl.* 13. Ick vercoope u dit leen ten profijte van Florentijne uwer dochtere, omme terstondt daerinne gheërft te zijne; eñ haer hoyrs en sullen ['t] niet ghebruycken, noch handt slaen aen tbladt, noch „opheve" hebben, dan naer toverlijden van mij, vercoopere, eñ niet eer. Ib. 105. Zie ook BLADINGE. **Ten blade doen, — stellen.** *Eenen minderjarige wettelijk het bestuur en het gebruik toekennen van zijne eigene goederen*, fr. *reconnaître légalement à un mineur la gestion et la jouissance de ses propes biens*. Zie ook, wat echter niet hetzelfde is: UIT SIJNEN BROODE DOEN. || Jonghers ofte jonghe dochters in voochdien wesende, werden t'somtyts, vut consideratien, t'heurlieder begheerte eñ up t'apport [*l.* t'rapport] van vrinden eñ maghen, by burgmeester eñ schepenen, als uppervoochden, vóór de ghetijdde oude, ghestelt vut voochdien eñ heurlieder selfs ghemaeckt, omme hemlieden zelven eñ heurlieder goet te regierene; eñ somtyts alleenelyck ghestelt ter „upheve" van heurlieder jaerlycx incommen, dat men noempt „ten blade doen." *O. v. Assenede*, XV, 22. De vader eñ moeder, t'bedde gheheel zijnde, vermoghen oock haerlieder kinderen, ter oude van veerthien jaeren, thaerlieder blade te stellene, omme metten zelven „blade eñ incommen" van huere goedinghen haerlieder wille eñ eyghen prouffict te doene. *C. v. Auden.* XVII, 4. Tenzy dat sulcke kinderen, voor doverlyden van huerlieder vaeder ofte moeder, 't bedde gheheel zynde, gheëmancipeert eñ haer tzelfs ghemaect waeren, ofte emmers ten „blade eñ upheve" van huerlieder goede ghesteld zijn, ter winnynghe eñ verliese. Ib. *Cah. prim.* X, 20. XVII, 21. It. *C. v. Brugge*, I, XVIII, 5.

BLAT, zn. *Vel papier aan beide kanten beschreven*, fr. *feuille de papier écrite des deux côtés*, *feuillet*. || Den loon van copyen, dats altyt geweest goet Te weten eenen stuyver van elcken blade; Maer achtien regels, twelf sillaben wesen moet Op elck syde, al eest des clercx scade. Den loon van „acten" volcht al den ouden pade, Van elck syde vier stuyvers gescreven compres. *Chron. v. Merchten*, *Str.* 36 (1565). Aen den secretaris voor copien van den thoon uit te geven, vier stuivers ten blade behoorelyck gegrosseert eñ geauthentiqueert; eñ van enkele copie twee stuivers ten blade. *O. P.-B. autr.* 31 oct. 1715, VI, 3.

BLATE (Blaet), zn. *Kwartelvalk*, *steenvalk*, *blauwvoet*, fr. *laneret*, *lanier*. Kil. Blaet, *vetus fland. accipitris genus* [Falco cyanopus]. De minste onder de „edele vogels", *le moindre parmi les „oiseaux nobles.*" Zie GALESLOOT, *Maison de chasse*, 240 (165). || Indien iemandt hem vervoordere te rooven ofte vanghen eenighe edele voghelen, te weten: tersselen, sperrewaerts, valcken, havicken, blaten of dgl., sal verbeuren de boete ven sestich realen. *Plac. v. Brab. Ult. febr.* 1545, a. 29. II, 171.

BLATIERS, zn. mv. *Koopmans in granen*, fr. *marchands de blé*. Maigne d'Arnis Bladarius, *bladi venditor*, ofr. *bladier*. La Curne Blavier (bladier) haalt de volgende plaats aan uit den *Cout. Gén.* II, 974: *Défendons que nuls marchands de grains* blaviers *et recolpeurs soyent si osez ne si hardis de préachter blés*,.. en verzendt naar Bladarius. || Willende oock dat de blatiers, oft ander, die de granen van buyten sullen aenbrenghen in cleyne quantiteyt, oock ontfanghen worden om die te vercoopen op de mercten, oft op andere plaetsen, ter extraordinarise uren, eñ dat hun alle commoditeyt ghegheven worde om die aen te trecken, hun accorderende te dien eynde deselve vryheyt eñ exemptie. *Plac. v. Brab.* 10 sept. 1587. I, 371.

BLAUW (Blau), bn. De toepassing van het epitheton *bleu*, in de Fransche taal, op iets *fabelachtigs*, *onwaarschijnlijks*, *ongelooflijks* en dgl. gaf den welbespraakten schrijver der *Beroerlijcke tijden* ook de volgende uitdrukkingen in de pen: blauwe argumenten, *zwakke bewijsredenen*, fr. *de faibles arguments*, III, 262; blauwe excusatie, *ongegronde verontschuldiging*, fr. *excuse frivole*, II, 52; blauwe hasack, *met valschheid opgevulde reiszak*, fr. *valise bourrée de fausseté*, 311; blauwe leugen, *ongelooflijke leugen*, fr. *mensonge incroyable*, 43; blauwe miraculen, *onwaarschijnlijke*, *onware wonderwerken*, fr. *des miracles invraisemblables*, *faux*, 286; blau sermoen, *leugenachtige preek*, fr. *sermon mensonger*, I, 126; en, in het stoffelijke, om iets minder dan goed te kennen te geven, blauwe, d. i. *nuchtere* calvers, fr. *des veaux qui n'ont pas encore tetté*, IV, 59. || Waeromme die vleeschhauwers sloughen aude quenen van coeijen, blauwe calvers eñ aerme lammers eñ weeren, mits dat zij haer beste vleesch daeromme niet gheven en mochten.

BLAUWEN (Blaeuwen), ow. *Blauw verwen*, fr. *teindre en bleu*. || Dat negheen blaeuwere blaeuwen en sal dan met goeder weede, weedassche, eñ daertoe gheen calc beseghen. DE VLAMINCK, *Vgb.* 51 (15e E.).

BLAUWER (Blaeuwere), zn. *Blauwverwer*, fr. *teinturier en bleu.* || Theodericus Blauwere. *Godsh. Bruss.* B 210 n°. 38 (13e E.). Blauwer, ook blauverwere. *K. lakeng. Mechelen v.* 1333, a. 40, 42. Blaeuwere (Zie BLAUWEN).

BLAUWERIE, zn. 1) *Blauwververij*, fr. *teinturerie en bleu.* || So wie so vaerwerie ofte blauwerie hout ofte doet houden, hy ne mach no wulle no lakene coepen no doen coepen omme te werkene. *C. v. Gent*, *Gr. charter v.* 1297, a. 145. It. *K. lakengilde te Brussel*, 1376, a. 12.

2) *Blauwververshuis*, fr. *maison des teinturiers en bleu.* || Dat de meesters van den voirs. ambachte, [*nl.* der tapijtwerkers] van nu voertaen, alle de linen werpten, daer sy saergien, cusbladere, sittecledere of ander werck den voirs. legambachte toehorende, af maken selen, om voert te vercopene, verwen selen moeten in de blauwerie eñ nergens els. *Ambachten te Brussel*, *K. v.* 1451, a. 8.

BLAUWKAPKENS, fr. *chaperons bleus.* || Eene vloot van 135 schepen, bemand met 2400 Spanjaarden, die men *de Blauwkapkens* noemde, bracht in September 1496 de jeugdige bruid [Joanna van Castilië] in Zeeland aan. *A. Bergmann*, *Lier*, 168.

BLEECKE (Bleeckke), zn. (?). || Wie dat bleecke te enegherande varwen dade, dat ware verbort eñ xij d. van den ponde. *K. lakeng. Mechelen*, 1331—1333, a. 19. Vort, waer dat bleeckke toe es met andren varwen, dats verbort, eñ xx lb. Ib. a. 32.

BLEECKELING, zn. *Soort van turf*, fr. *espèce de tourbe.* || Drie viertelen custbaers rogs eñ twee voeder torve tsjaers,.. dats te wetene d'een voeder custbaere moertorf van den Goerkene, eñ d'ander een custbaer voeder bleekelinge. *Charters v. St. Geertrui te Loven*, c n°. 1, *Schep. v. Antw.* 1379 (*Eeckeren*).

BLENDEN. Zie BLINDEN.

BLEUDING. Zie BLOOTING.

BLEVELINCK, zn. Blevelinck van graen. *Het na de markt overgeblevene*, *onverkochte graan*, fr. *le grain resté non vendu après le marché* (?). Kil. *reliquus*, en blevelinghen, overblijfsel, *reliquiae.* || Men verbiedt allen meters, dat si negheenrande blevelinghe van grane ne coepen, op haer meten te verliesenne 1 jaer. *C. v. Auden.* 2de d. *Kb v.* 1328, *Meters.*

BLIANT (Bliandt), zn. Bij Verdam Bliaut: *een kostbare*, meestal *rood zijden stof*, vaak *met goud doorweven*, fr. *une étoffe précieuse*, le plus souvent *de soie rouge*, et souvent aussi *tissue d'or.* Bij Schmeller en Frommann, 328: der bliand, bliant, *ein seidener stoff*, *byssus iacinctus*; bij Lexer: blîalt, blîât, *golddurchwürkter seidenstoff*, *bes. von purpurbrauner farbe;* La Curne Bliau, *sorte d'habillement*; Maigne d'Arnis Bliandus, *vestis species*, kortweg. Zie hierover Francisque Michel, *Recherches sur le commerce*,.. *des étoffes de soie*, *etc.* || Zijnde het bruidsbed [*nl.* van keizer Karels zuster Isabella met Christiern van Denemarken] bij overmate zeer kostelijk toegericht met gouden stukken en ander bliandt. *Belg. Mus.* II, 209. (Meerman, *uit het Platduitsch*). Dat w. kwam ons in Zuidnederland niet voor.

BLIETER (Blijter, bliter, belieter), zn. *Bedelaar*, *schooier*, *landlooper*, fr. *bélître*, *gueux mendiant*, *vagabond.* Kil. *Peregr.* Bliter, *mendicus.* || Van zekeren boom eñ eecke, daeraf ghemaect wert zekere drie staecken, omme daeran te moghen ter punitie stellen eñ in exemple van anderen, diversche blijters eñ vaghebonden achter lande loopende de PR. en BR. XIV. *Boeckhout*, 73, Reken. v. 1557.

BLIETERIJ (Bliterye), zn. v. *Bedelarij*, *schooierij*, fr. *mendicité*, ofr. *bélitrerie.* || Dat alle deghene die men heet rabauwen, bouven, heuren leden machtich zijnde, eñ die daghelics levende zijn op heure trawanterye eñ bliterye, binnen acht daghen na de publicatie van desen, ruymen eñ trecken uyt onsen lande van Vlaenderen, op peyne van ghestelt te zijne op 't pelleryn den tydt van vier uren, eñ daernaer te zyne gheslaghen met gheesselen eñ eeuwelick ghebannen uyt onsen lande van Vlaendren. *Pl. v. Vl.* 24 april 1532, a, 5. I, 12. *Qui vivent de blitterie et truandise*, zegt het Plac. v. 22 Sept. 1506. Ib. blz. 1.

BLIJ, zn. *lood.* fr. *du plomb.* Hd. *blei.* || Mijne van loode oft blij. — Opt different van den voirs. loode eñ blije gesequestreert. *Rekenk. v. Brab.* reg. 137. f°. 108 v°. 16de E.

BLIJBERCH, zn. *Loodberg*, *loodmijn*, fr. *mine de plomb.* || Alzoe over lange geleden, wij in onsen handen hadden doen nemen eñ aenveerden alle de lootbergen oft blijbergen van onsen voirs. hertochdomme eñ lande van Limborch, aldaer ledich eñ ombevracht [onbewerkt] gelegen hebbende, om metten selven bergen, als aen ons vervallen eñ gedevolveert, nae berchrecht ons meesten oirboire eñ proffyt te doene. *Rekenk. v. Brab.* reg. 138, f°. 236. v°. Ord. 5. mrt. 1537. Blijberch geheeten Braesberch. Ib.

BLIJDE, zn. Thans nog *blijde*, *een oorlogstuig om steenen te slingeren*, fr. *baliste.* Verdam *Blide.* || Grave Ghye leeghdem voor Zierickzee met al te zwaren besete, sodat hij met magnelen, met beeren, met catten, met bliden, daghelijcx anstormde sonder aflaten. *Belg. Mus.* IV, 204, *Nederl. gebeurt.* In Sente-Omaers waren vele calyetten, blyden eñ donderbussen, eñ groote provanche van victaelgen, om te Caleys te voerene, JAN V. DIXMUDE 290. — De oudste rek. v. Antw. v. 1324, blz. 50, vermeldt eenen blidemeester: Meester Zanderse den blidemeester, overmids dat hi der stad vormals ghedient hadde,.. xxvij sc.

BLIJFSEL, zn. *Gerechtelijke toewijzing*, fr. *adjudication.* || Den cooper sal schuldigh sijn van alle renten eñ achterstellen van dien, tot concurrentie van [den] prijs sijns blijfsels, t'ontslaene eñ acquitteren. *C. v. Edingen*, XII, 6.

BLIJGRAVER, zn. *Mijngraver*, fr. *mineur.* || Wercluden eñ blijgraveren. *Rekenk. v. Brab.* reg. 137, f°. 108. v°. 16de E. Zie BLIJ en BLIJBERCH.

BLIJCKELIJCK, bn. *Blijkbaar*, fr. *visiblement.* || Dat zij [*nl.* alle de baljuws van Vlaanderen].. doen onse teghenwoordeghe saulvegaerde condeghen eñ publieren,.. ter plaetsen,.. aldaer zij toe van derzelver religieusen, abdesse eñ couvent, versocht sullen zijn, eñ de teeckens van derselver saulvegarde stellen ofte doen stellen, updat blickelijcke vreese zij, binnen eñ up de huysen, scueren eñ tgoedt van de voors. religieusen. De PR. en BR. V. *Merelbeke*, 65, Oork. 23 mrt. 1403, voor het klooster van ter Hagen.

BLIJCKEN, (?) bw. *Doen blijken*, fr. *faire consterde.* || Welke brieven [van bedwanck] geëxploiteert zijnde, de geappelleerde geregten [*nl.* rechters], ten gestelden dage in gebreeke blijvende, moet den appellant,.. bij relaas van den bode [*nl.* deurwaarder], [doen?] blijcken van den exploicte derselver brieven. *C. gr. Loon*, II, *Reckheim*, XXXII, 14.

Blijckende [blickende?] **penningen.** *Blinkende klinkende penningen*, fr. *écus sonnants.* || Wie

goedt te rechte wilt vernaerderen, moet den vercooper naerder van bloede wesen dan die cooper, eñ moet t'selve doen met sijn blijckende penninck. *C. v. Reusel*, 69.

BLIJVEN (Bliven), ow. 1) In de tegenw. bet., fr. *rester*, *continuer d'être*. || Elc man ne mach nemer [niet meer] delven in sin lant darinc eñ sel, sin lant ne moet wert bliven den here sinen cens te geldene. (24 sept.) 1259.

2) *Verblijven*, *gekantonneerd zijn* (?), fr. *séjourner*, *être cantonné* (?). || Eñ comet also dat daer eenech ghelt vervalt, ofte van haren varne, ofte van haren comenne, ofte van haren blivenne, eñ niet van eeneghehande andre misdade ofte verbuerte, dat ben ic, Philips, alleene sculdech te heffene zonder den hiere. 19 juni 1295. *Overeenkomst tusschen den abt v. St.-Bernards en den heer van Rumpst* [*Rumste*], *onder anderen*, *aangaande de heervaarten van beider leenmannen*.

3) Eene scheidsrechterlijke uitspraak. *Onderblijven*, *zonder kracht blijven*, fr. *ne pas sortir son effet* (*une décision arbitrale*). || Eñ nochthans en zoude niet „bliven," al waert de voorseyde peyne verbuert eñ betaelt, dat zegghescip zoude bliven vast eñ van waerden. *C. v. Brugge*, I, 202. 1. mei 1275.

4) **Blijven sijn (haer) selfs.** *Meester blijven van zijn* (*van haar*) *recht*, fr. *demeurer maître de ses droits*. || Een weduwe, al ist dat sy is onderjaerich, blijft haer selfs, eñ vermach alle contracten aen te gaene eñ te maecken. *C. v. Aalst*, XVII, 8.

5) **Blijven hangen in de lucht.** Eene erfenis. *Lang uitblijven*, fr. *se faire attendre*. || Gesupponeert, dat die erfenisse voor de nachte [naeckte] proprieteyt hadde blijven hangen in de locht tot de doot van de voirs. Catharina Cremers. *C. gr. Loon*, I, 630 (1703).

6) **Blijven in het sterfhuis.** *Eene nalatenschap aanvaarden met schulden en baten*, fr. *accepter une succession avec le passif et l'actif*. || Daer en is de vrouwe oft heur goet nyet inne gehouden te betaelene [*sl.* in de schulden door den man gemaakt vóór het huwelijk],.. tenwaere dat de vrouwe (nae heurs mans doot) int sterfhuys bleven waere, ofte heur selven oft heure goeden (wettelick) voer die schulden hadde verbonden eñ deselve mede geloeft te betaelene. *C. v. Antw.* 1545, XI, 15. Als een vrouwe sterft vóór heuren man, alsdan hebben heur kinderen oft erfgenamen (willende metter moeder oft vrouwen goeden vuytblyven), taelve recht eñ actie dat de vrouwe gehadt soude hebben indien sy de lanxtlevende gebleven waere, tenwaere dat de kinderen in den sterfhuyse gebleven waeren eñ tegen heuren vader oft stiefvader de goeden gedeylt hadden. Ib. XIII, 24. It. 29.

7) **Blijven uit het sterfhuis.** *Afstand doen van de erfenis*, fr. *renoncer à la succession*. || De kinderen blyfvende vuyt den sterffhuyse van vader ofte moeder, indien hemlieden naermaels eenighe andere versterfte toequaeme,.., al waert oock van de zyde van de ghonnen daeraff zylieden het sterfhuys gherenuncieert hadden, vermoghen deselve versterfte te aenveerden.. *C. v. Aalst*, XX, 30. Niemant en mach *in linea directa* hebben ghifte eñ deel in een sterffhuys; nemaer willende deelen, is schuldich zyn ghifte inne te bringen ofte daermede vuyt te blyfven. Ib. 33. Kinderen (huwelick goed gehadt hebbende van heuren ouders, oft overouders) moeghen met heuren huwelicken goede bliven vuyten sterfhuyse van heuren ouders oft overouders, indient hen belieft; eñ dat doende, en derven nyet confereren. *C. v. Antw.* 1545, XI, 8. Ib. 9. XII, 18.

8) **Blijven bij iem.** *Zich op iem. zijde houden*, *zijne partij houden*, fr. *se tenir au parti de*, *tenir le parti de qn.* || Soo willen si vortane, eñ gheloven eñ sweeren, bi haren lieven here eñ vrouwen van Brabant getruwelic te blivene, eñ hem te dienen jegen alle dieghene die partie jegen hen maken willen, ochte daer si partie jegen maken willen, in allen saken. SERMON, *Couthereel*, *Peis v.* 1361, blz. 88. Wy [*sl.* de bisschop van Luik] kennen geloeft te hebben eñ geloeven.. dieselve onse stadt, goede luede eñ ingeseten van Sintruden te verantwerden eñ bij hen te blijven in goeder trouwen tegen elcker mallick, geestelick oft werlick, die hem tegen oft hinderlick wesen wouden in hueren regimente oft in enige poente van dien. *O. Liége*, 13 juli 1417, blz. 545. PIOT, *Cart.* II, 216.

Blijven in — op iem. *Zich aan iem. uitspraak of beslissing onderwerpen*, fr. *se soumettre à l'arbitrage*, *à la décision de qn.* Zie Verdam. BLIVEN 11). || Die gheboden wert te ghisele, wille hy eñ sine partie bliven in de paisierres, die van den XXXIX syn, eñ seker doen wille bi hemlieden beteringhe te doene, ofte beteringhe t'ontfane, wy.. sine sculdich te makene vry eñ quite van allen ghiselscepe. *C. v. Gent*, *Gr. charter v.* 1297, a. 51. Daer de kerke eñ Joes vorseit of bleven zijn in ons. 1 juni 1308. Dat zij an beeden ziden van allen debaten eñ ghescille bleven zijn in ons eñ onsen raet. de PR. en BR. *Aalst*, I, 42 (1353). Dat die Wilsoete Spiring eñ Hanne Spiring.. bleven te wetten voer scepenen van den Vrihen, van allen calaengen die si hadden an die tiende van Lisseweghe, up des abts van Sinte-Baertins secghen, of up sprioren van Coekelare zegghen. (30 sept.) 1278. Van dat rechte dat sie calengierden in der kerkentiende van Sinte-Bertins te Lisseweghe, eñ daer sie of bleven waren up tsabbets zegghen van Sinte-Bertins. 11 nov. 1279. **Gaen eñ blijven op.** || N. eñ N. ghinghen eñ bleven up mi, alse up vindre jof vrendeliken effenere jof ordineere van allen contente eñ van allen discorde die waren.. tusscen den voerseiden partien. 13 juli 1286. **Blijven ten seggene — op het seggen.** || Vort, soe gelovede de voregenomede her Jacob, prochiaen van Casterle, bi sire trowen, in de hande ser Jans van Duseborch, monechs van Sinte-Bernars, dat hi van alle dien daer hare mijn vrowe de abdisse af beclagende was, geheelleke eñ al te hars selves seggene soude bliven eñ te haren wille. *Maart* 1299. **Blijven**, op zich zelven staande, *sl.* zonder uitdrukking van eenen bemiddelaar. || Essere wonde, eñ ment betoghen mach suffisantelike den scepenen dat mens bleven ware [*versta*: op de peismakers, of: dat er vrede gemaakt was]. die de misdaet ghedaen sal hebben sal wesen in alsulke boete alse behoert te soendincbraken. *C. v. Gent*, *Gr. charter v.* 1297, a. 25.

BLIJVEN, zn. o. 1) *Scheidsrechterlijke uitspraak*, fr. *décision arbitrale*, *compromis*. || Ghelijc dat bliven, daddere up ghemaect es, spreect. 1 juni 1308. Zie BLIJVEN in.

2) *Vrede*, *bestand*, *staking of onthouding van vijandelijkheden wettelijk beloven*, fr. *promettre légalement trève*, *cessation ou abstention d'hostilités*. || Eenen poortere van Ghendt es onghehauden een blijven te geven jeghens eenen ghedyden man. *C. v. Gent*, *Orig.* XLIV (1376). Wie versocht es in een bliven bi scepenen, hij moet zijn bliven in de

teghenwoordicheit van scepenen rechtvoort overgheven, of gaen in smeyers [*sl.* in gevangenis], eñ daerin bliven tot hijt overghegheven sal hebben; eñ ghinghe hij niet in smeyers, oft waert zo dat hyre in ware eñ daeruut trocke zonder zijn bliven overghegheven te hebbene, zoude ghebannen worden. *C. v. Aalst*, *Orig.* XLIII, *Van den blivene.*

Boven blijvene. *Ondanks*, *in spijt van het bestand*, fr. *en dépit de la trève.* || Item, dede Jan van Zele een fait up Gillisse van der Stichelen, daer hi sat bi sinen viere noenen sdaechs, boven zoendinghe eñ boven blivene van scepenen, daer Gillis voorseit af staerf. Eñ scepenen van ghedeele claechden selve van den blivene eñ zoendinghe datter tebroken was. *C. v. Gent*, *Orig.* XLVI, febr. 1385.

Dachvaerden op een blijven. *Dagvaarden om voor schepenen te komen*, *wettelijk beloven zich van alle vijandelijkheid jegens eene klagende partij te zullen onthouden*, fr. *citer pour comparaître devant échevins et y faire la promesse légale de s'abstenir de toute hostilité envers la partie plaignante.* Niet, dunkt ons, zooals de uitdrukking vertaald werd: *assigner pour avoir à demeurer en lieu sûr ou en état d'ôtage.* || Scepenen van ghedeele, als paisierers, zoo wanneer poortere ofte inzetene vreese heeft dat hem yemandt zoude willen mesdoen ofte messeggen, by hem ofte yemandt anders, zullen vermoghen, ten verzoucke van partyen, dezelve partie te doen verzekeren, 't welcke men noempt: te doen dachvaerden up een blyven. *C. v. Gent*, III, 2.

BLIJVER, BLIJVIGE (Blijfver, b—ige), zn. *Langstlevende*, *overlevende van de echtgenooten*, fr. *survivant*, *survivante des époux.* In Vlaanderen; doch meestal HOUDER, HOUDERIGE. In Brabant en Limburg gebruikt men doorgaans het w. *lanckstlevende.* || De blijfvers ofte blyveghen in sterfhuusen daer weesen zijn.., en zullen hemlieden niet moghen betrecken ten staete van huwelike, tensy.. *C. v. Veurne*, V, 14. Den blijfver oft blyveghe, is schuldich staet te maecken van de goedinghen. Ib. 15. Ne zullen blijfvers ofte blyveghe.. vermoghen eenighe goedinghen van den sterfhuuse te vercoopen, belasten ofte anderssins alieneren. 17. Item *C. v. Belle*, *Broekburg*, *Brugge*, *Cassel*, *enz.*

BLIJVERSCHAP, zn. *Beslissing door scheidslieden*, *verdrag*, fr. *arbitrage*, *compromis.* || Noch vynt men een ander actie civijl geheeten *Actio qua agitur ad penam ex compromisso*, dats te seggen: een actie, daermede dat men heyscht die peyne van eenen compromisse oft bliverscap, oft submissien, hoe ment heeten sal; ende ghy sult weten dat een compromis, oft een submissie, is geheeten die machte die by partyen eenen anderen gegeven wort, om zyn vuytsprake te doen op hun gescil, gelyc hen [*l.* hem] dat bij zijnder arbritagien goetduncken sal, verbonden eñ vastgemaict op een zeker peyne eñ bij zekeren termijnen van tijde gelimiteert. V. D. TAV. 265 v°.

BLICK (Bleck), zn. Zooals thans, fr. *étain.* || Blecx. Een vat van v^c [bladen?], geschat iij lb. *Schatting v.* 1551.

BLICKEN, ow. *Zichtbaar zijn*, fr. *être visible.* **Met blickende aenschijn (aensicht)**, *ongesluierd*, fr. *à visage découvert.* || Sijn alsdan de getuygen gehouden te compareren in gebannende vierschare, met blickende aensicht. *C. v. d. Kiel*, I, 11. Dien navolgende, moeten alle de ghetuighen ..compareren in persoone met blickende aenschijn in de ghebannen vierschare. *C. v. Antw.* 1582, XIV, 23.

BLINDE, zn. v. *Blind*, *vensterblind*, fr. *volet*, *contrevent.* || By aldien dat partyen grondt hoogher gelegen ware als den sijnen, eñ dat alsoo de venster oft vensters teghen de hooghste erfve maer een, twee, dry oft vier voeten hoogh en waren, sal partye geïnteresseerde haer moghen bevryden met een behoorlijcke blinde; maer en sal alsulcke blinde niet mogen maken, by sooverre de venster van uyt den hooghsten grondt hooger ware als vier voeten. Eñ sal nochtans alsulcke venster moeten zyn verstaeckt eñ vast verglaest, soodat men deselve niet open doen en kan, dan alleen hetselve licht eñ dagh door het glas scheppen. *C. v. Brussel*, *Servit.* 19. Christijn: *operculum;* de fr. vert. heeft: *couvreveue. C. v. Loven*, *Serv.* 49. Zie Defacqz. *Anc. droit*, II, 182 (*contre-vue*).

BLINDEN, bw. Een merkteeken. *Wegnemen*, *doen verdwijnen*, fr. *enlever*, *faire disparaître* (*une marque*). || Dat de perchenars, die enich laken gheven weider te comme te doene, dat zij tlood van der natter elne blenden moeten. *K. lakeng. Iperen*, VII, *Vulres*, 203, a. 6.

BLINT (Blent), bn. In verschillige uitdrukkingen. 1) **Blint goed. — Blint onrecht.** *Een onwetens en onwillens onrechtvaardig bezeten goed*, fr. *un bien que*, *sans le savoir ou le vouloir*, *on possède injustement.* De heer Crahay vertaalt: *biens d'origine suspecte.* Naar een, zoo het schijnt, in het bisdom van Luik zeer verspreid, zoo niet algemeen gebruik, bevatteden de meeste testamenten een maaksel van eenige stuivers ten behoeve van Sint-Lambertus te Luik. Zoo kwam het ons voor, en dit bevestigt ook de heer Kempeneers (*Montenaken* I, 157), ter gelegenheid van zeker testament, waarin deze beschikking, te zijner verwondering, vermist wordt: Men vindt, zegt hij, in alle testamenten, bijna zonder uitzondering: *Item*, laet hij aen die fabrijcke van St.-Lambrecht tot Luik (onsen patroene, of patroene van 't land van Luyck), vijff stuijvers eens, of een halven stuijver, twee blancken, een oort, *un patar*, zeer zelden eenen gulden — eens te betalen, „om sijn blint eñ onrechtveerdigh goet, indien hij eenigh kwam te besitten." — || Item, sij hebben ghelaten eñ gemaect der fabriken van Sint-Lambrechs te Ludick, voer hon blint onrecht, thien stuvers eens. *Testam. v.* 6 *febr.* 1483, *te Diest.* In den iersten maect sy der fabrijcken van Sint-Lambrecht tot Luydick eenen stuver eens voer haer blint onrecht, oft sy eenech hadde. *Testam. v.* 28 sept. 1561 te Diest. Noepende myne tydelycke goederen, laete aen de fabrick van Sint-Lambert tot Luyck, twee stuyvers Bb. eens voor myn blindt goedt, by aldien ick eenich waere besittende oft hadde beseten, gelyck ick niet en verhope oft vermyne. *C. gr. Loon*, I, 673 (1694). — Dit gebruik bestond niet alleenlijk in het bisdom van Luik, maar ook onder dat van Kamerijk, en zoo uiten de schrijvers der *Gesch. v. Antw.* III, 529, *sub a°.* 1820, de opmerking: In vele testamenten van dit tijdstip leest men: || Item, geve eñ late aen de kerk van Onser Vrouwen, voor het onrechtveerdich goet, dat ik onwetende soude besitten,... (Willems, *Excerpta*, fol. 40).

2) **Blinden cost.** *Bijkomende, onvoorziene kosten*, fr. *faux-frais*, *frais imprévus*, Item, selen de voirseyde scutteren iut ghemeyne hebben dat selve dat zy tot heer [hier] toe ghehadt hebben van der stad van Bruessel, tot behoef [hunner feestelijke?] maeltyt, ommegange eñ alrehande blinden cost, alle jare 1 pont ouder grote. A. WAUTERS, *Sermens*, *Stat. v.* 1426, a. 4, blz. 22.

3) **Blinde slach.** *Een niet door het vleesch gaande slag, kneuzing*, fr. *une plaie qui ne pénètre pas la chair, contusion, meurtrissure.* || Een hof,.. groot.., daertoe behorende een bailliu, zeven scepenen, put eñ galghe, berecht van mansdode ghedaen in eendre hitte van bloede, daer wonde ghemaect wert van blenden slaghen, tol, vont,.. DE PR. en BR. XII. *Woutergem*, 6 (1460). Alst also ghevalt, dat eeneghe partien of parsonen in hueren twist blende slaghen, bletsueren eñ frotsueren ontfaen van huerer partie adverse, zonder oepene oft apparante wonden, daeraf die blende slaghen, bletsueren eñ frotsueren ghenesen zyn bi bandoucken,.. *C. v. Aalst*, *Orig.* XLVI, 15. *Van beternissen.*

BLOEDELIJCK, bijw. *Met bloedstorting*, fr. *avec effusion de sang.* || Oft ijmant hantdadich waere geweest sonder bloedelijck te queteen, soo soude hij verbeuren.. een vierendeel van sijne huere [schippersloon]. *C. v. Antw. comp.* IV, VIII, 201.

BLOEM (Bloeme, blomme), zn. v. 1) *Munttecken van Maastricht*, fr. *déférent de Maastricht.* V. D. CHIJS, *Hertogd.* 40.

2) *Keur, bloem, puik, het beste van iets*, fr. *fleur, élite.* || Daer bleven bet dan zestien duust Fransoeysen doet, eñ oec alle de blomme van den edelen. JAN V. DIXMUDE, 232.

Bloeme sonder vrucht. *Gezegd van een kinderloos overleden persoon*, fr. *personne décédée sans enfant.* || Dat, terwijlen Jan Bosch, den jongen, vóór syne moeder is comen te sterven, denselven gehauden woordt als eene bloeme sonder vrucht, eñ, vervolgens, dat, *in hypothesi*, aen hem niet en woordt gesuccedeert. *C. gr. Loon*, I, 631 (1703). Dat Barbara Wellens, als synde gestorven vóór haeren vader, soowel als haer kindt met Willem Goos verweckt,.. moet gereputeert woorden als eene bloeme sonder vrucht. Id. 755 (1718).

BLOET, zn. o. *Maagschap, bloedverwantschap*; fr. *parenté, consanguinité.* || Als eenich goet vernaerdert is bij ijemant van t'bloet des vercoopers, eñ dat dosen bloetverwant heeft laeten doen de kerckgeboden, eñ dat.. een ander, noch naerder bestaende aen den vercooper, sulck goet, hem compt ontnaerderen,.. *C. v. Diest*, VZ. XII, 27. Ingevalle hij, weduwer oft weduwe blijvende, compt te sterven sonder testament te maecken, soo succederen alle deselve goederen op sijn naeste bloet, ter exclusie van de vrienden [*nl.* de verwanten] van den ierst gestorven. Ib. III, 5. Die een vercocht huijs oft grondt van erve wilt vernaerderen, moet.., leggende.. ter secretarije oock over een billet van genealogie [*var.* van bloet eñ maegschap]. Ib. XII, 4. Niemant en mach een ander, al waert dat hy van zijnen bloede eñ maegbschip waere, niet meer adopteren *inter vivos*,.. dan.., omme de rechtveerdighe eñ legitime hoirs te secluderen van haerlieder successie. *C. v. Auden.* XX, 3. Van huysen, landen eñ erfgoederen, buyten onder de poorterije gheleghen, mach het bloedt naerderen. *C. v. Bergen-op-Zoom*, XV, 8. Dat in quijtbaer renten d'bloet oft maeschap vóór den rentghelder gheprefereert wordt totte calengieringhe. *C. v. Santhoven*, a. 181. Dbloet in calengieringhe van deelsweghen niet ghekent en wort. *C. v. Herentals*, VI. 6.

BLOET. Uit heeten bloede — met koelen bloede. *In oploopendheid*, fr. *dans l'emportement* (mlat. *in calida colera*), — *in koelen bloede*, fr. *de sang-froid*, *de propos délibéré.* || Criesmen capitael:.. Dootslage van menschen vuyt heeten bloede, oft vuyt opsette met coelen bloede gedaen. V. D. TAV. 55 v°.

Van bloetswege. *Als bloedverwant*, fr. *en qualité de proche parent, à titre de parent du sang.* || Naderschap van bloets- ofte maegschapsweghen. *C. v. Loven*, X, 19. Zie NADERSCHAP.

BLOETAMBACHT, zn. || *Ambacht, waarin men niet werd opgenomen zoo men niet van het bloed was, zooals schier overal was het beenhouwersambacht*, (fr. litt. *métier du sang, de parenté, dans lequel on n'était pas admis si l'on n'était pas du sang, de la parenté, tel que l'était presque partout le métier des bouchers*). *Stads-arch. Diest, proces Gillon* § *Beenhouwers*, 1724. De binnenpoirters moghen exerceren alle ambachten,.. uytgenomen van 't vleeschouwers-ambacht, 't welck privilegie heeft niemant te derven admitteren dan die van den bloede zyn. *C. v. Brussel*, 1606, a. 207. Christijn: *nisi laniorum sanguine prognatus.*

BLOETBEWANT, zn. *Bloedverwant*, fr. *parent, uni par le sang.* || Soo iemant van den maeghen oft van den bloedtbewanten daeraen gaeyinghe hadde, oft daernaer staen wolde, om dat goet te vernaerderen. *Landch. v. Meghem*, 1527, a. 18.

BLOETGEWANT, zn. Met dezelfde beteekenis. || Dat die bloedgewanten, oft debiteurs der renten behooren die vernaerderinge te doen binnen s'jaers. *C. gr. Loon*, I, 271 (1629). (Weinig hooger staat *bewanten*).

BLOETLATEN (Bloeylaeten), bw. Het vee. *Slachten*, fr. *abattre, tuer* (le bétail). || Dat eenieder, wie hy zy, voor eñ aleer de beesten te mogen bloeylaeten, gehouden sal wesen deselve over te brengen eñ te verklaeren ten comptoire van den pachter, soo van den accyns als impost. *O. P.-B. autr.* 16 aug. 1730, *Turnhout.*

BLOETLATEN, onz. wkw. *Bloed storten*, fr. *répandre du sang.* || Die eenen anderen.. steeckt of slaet,.. dat hy bloet laet, verbeurt 24 guld. — Steeckt hij daermede [*nl.* met een mes].. sonder bloedt laeten, verbeurt 12 guld. Eñ soo daer bloet ghelaten wordt, 24 g. — Soo wie iemant slaet met eenen yseren hamer, 't sy datter bloet gelaten wort oft niet, verbeurt 24 guld. Eñ met eenen stock oft cluppel, bloedt latende, 12 g. *C. v. Santhoven*, *K. en br. v.* 1664, a. 19, 20, 21.

BLOETLOOP, zn. *Bloetstorting*, fr. *effusion de sang.* || Die met eenige van de voornomde wapenen ofte ander instrumenten iemandt griefde ofte quetstede, sonder mincke ofte bloedtloop, sal boeten twintigh ponden parisis;.. maer ghevende opene wonde totten loopenden bloede, mincke ofte defiguratie,.. veertigh ponden par. *C. v. Belle*, XXXIII, 8.

BLOETRASTEN, onbep. wijs als nw. en ook als bw. *Bloedstorting*, en *bloedstorten*, fr. *effusion de sang, et répandre le sang.* Hetzelfde als bloetreisen, bloetreising, ofschoon Kil. er *suggillare* (kneusen, *blond en blauw slaan*, fr. *meurtrir*, van maakt). || Die eenen anderen sloeghe oft smete sonder bloetrasten, oft sonder ter aerden te storten, die verbeurt vier schellingen Brabants.. Die eenen anderen bloedraste sonder wapenen eñ sonder vermincken, die verbeurt acht s. Br. *C. stad Mechelen*, II, 5. Nannius vertaalt door *kneuzen*: Qui quempiam percusserit sine *livore* aut prostratione.. Qui sine armis *cruorem excitaverit*.., hetwelk overeenstemt met *het oprijzen der huid na eene verwonding, eene buil* (Verdam). Die eenen anderen sloeghe oft staecke met wapenen, sonder bloetrasten... Die eenen anderen bloetraste oft ter aerden stake met wapenen... Ib. a. 7. Nannius nogmaals: *sine livore*,..;

qui livorem incusserit; en nochtans teekent bij in zijne *Summae* aan: Bloetraste *denotat abundantem sanguinis effusionem, secundum tradita..* Zoodat Nannius het woord niet best verstond, en dat bloetrasten hier *bloedstorting* en niet *kneuzing* beteekent, lijdt geen den minsten twijfel: Zie BLOETREISEN, BLOETREISING.

BLOETREESEN. Zie BLOETREISEN.

BLOETREISEN (Bloetreesen, bloetreysen, bloetrijsen, bloedrasten). *Bloed storten*, fr. *répandre du sang.* Kil. Bloetreysen, bloedrijsen, *effundere sanguinem.* || Qui aliquem *bloetreest* sine canipulo, aut sanguinem traxerit, emendabit comiti tres libras, et leso XX solidos. *K. v. Veurne*, *v.* 1240. Die den anderen bloetreset, hi sal boeten XV stuivers, eñ den heere XV stuivers. *K. v. ter Piete v.* 1265, a. 23. Latijn: Qui alii sanguinem fecerit, id est *bloetrysen.* Ware oec dat sake, dat enen anderen yeman sloghe met handen, ochte met voete stiete,.. sonder bloetreysen, hi es om V sc. jeghen den here. *K. v. St.-Peeters-Leeuw v.* 1284. Waert dat zake, dat enich twist,.. geviele tusschen den gesellen van onser gulden,.. sonder bloitreise[n].. A WAUTERS, *Sermens*, 4 mei 1381, blz. 4. Waert oic alsoe, dat by ennigen statuyt waire geordineert: wye dat iemende slaet met zynder hant, sonder bloetreysen, die sal verbeuren iij ponden, wye dat doet, eñ eenen anderen dairmede bloetreyst, die sal verbeuren X pont,.. V. D. TAV. 154. Soe wie in fellen oft grammen moede ijemanden slaecht sonder wapenen of bloetreijsen,.. *C. v. Befferen*, *v.* 1553. I, 12. It. 13. It. *leenhof*, 1615, a. 4, 5, 6, 7: Bloetrijsch.

BLOETREISINGE, zn. v. *Bloedstorting*, fr. *effusion de sang.* || Indien eenige bloetrysinge oft verminckinge geschiede met messe, opstekers oft met potslage. *C. leenh. v. Befferen*, 1611, a. 11.

BLOCK (Beloock, belooc, bloc, block), zn. 1) *Een van andere akkers afgesloten of afgepaald stuk land*, fr. *pièce de terre séparée ou délimitée d'autres champs.* Kil. Block lands. Verdam Bloc 4). Nog in gebruik, zie Schuermans, en ons Beluick 3). || 1 capo de uno beloke jacenti prope Widendrisch,.. Duos capones et vj d. van den Meyschenblocke.. Viij d. et iiij gallinas dictas scauthunre, van den bloxkene juxta viam.. Juxta triscum penes Honebechs bloc.. Heredes Vrominxs iiij d. et duos capones de pascuis suis jacent. prope Honeechsbeloec.. Van einen beloke jacent. prope Widendrisch.. Van einen beloxkene.., silva que dicitur Morissis beloec. *Oijnerol der Duitsche orde te Beckevort*, 1321. Dat niemen die blocke [wijngaarden?] houde binnen Ghend gheene druve coepen moghen vor de noene, DE PAUW, *Vgb.* 114 (1372). Unum dimidium bonarium terre arabilis, dictum teutonice *Brabantsblooc*, situm juxta plateam dictam de *Brabantsstrate*, in vicinio de Gore. Duo bonaria terre arabilis teutonice dicta *Loesterbloock.* KUYL, *Gheel*, 1411.

2) *Plaats, waar de lakenwevers hunne lakens, soodra die van het weefgetouw kwamen en eer ze gevold werden, gehouden waren aan te bieden om „verassijst" en bezegeld te worden*, fr. *endroit où les tisserands de drap étaient tenus de présenter leurs étoffes quand on les détachait du métier et avant d'être foulées, pour en payer ou établir l'accise et être scellées ou plombées.* || Dat men alle manieren van lakenen, strijpte, pleyne eñ sticke, verassisen sal ten blocke.. Dat alle draperiers, ofte die lakene ofte sticke maken sullen, soo wanneer als haerlieden lakene of sticken van den ghetouwe ghevallen sijn, sij die sullen moeten bringhen, eer se eenech voldere eerdt oft nedt, teene sekere stede, daer dit toecommende jaer de bloc ghestelt sal werden, eñ met dien lakenen.. so moeten, dien ze toebehooren, bringhen of senden d'assise,.. ofte der assisers ghemoede daeraf hebben, eñ daer sullen die assisers dien verassijsden lakenen.. eenen seghel gheven. DE VLAMINCK, *Acc.* 15 (1413).

3) *Een werktuig, waarin men de beenen der gevangenen sloot*, *blok*, fr. *instrument dans lequel on serrait les jambes des prisonniers*, *bloc*, *entraves.* Kil. Block, stock der ghevanghenen, *sumella*, *cippus.* || Dulle zijn geëxcuseert van desen crisme [*sl.* van parricide], maer men moet se stellen in gevangenessen, in blocken eñ in ijseren. WIELANT, *Pract. crim.* 119. Den vorster is ghehouden hem te voorsien van ysere blocken, stocken eñ andere dierghelijcke waepen, boyen eñ sloten, omme de vroente te houdene eñ alle gevanghenen tot sijnen perijckele eñ last wel te bewaeren. *C. v. Santhoven v.* 1664, I, 19. Oft die bestede jongers wechliepen, oft datter de goede lieden over claegden daer se mede woenen, eñ gheen huis en costen daermede ghehouden, soo sal men alsulcke jongers weder int huis doen commen, eñ metten blocke sijn ambacht doen doen.. Soo sal men sulcken jongers weder doen apprehenderen, eñ int huis metten block aent been doen wercken. MERTENS en TORFS, IV, 601, *Knechtjeshuis*, Regl. 16de E, a. 7 en 8.

4) *Offerblok*, *armbus*, fr. *tronc.* || Men zal nu voortan in elcke prochiekercke van den steden eñ dorpen van onsen landen blocken stellen, om daerinne te legghen de secrete aelmoessen die de goede lieden daer zullen willen doen, de voors. blocken met dry sluetelen ghesloten zijnde... *Pl. v. Vl.* 7 oct. 1531, I, 758.

BLOCKEN, bw. *Vast*, *stevig maken*, *bevestigen*, fr. *affermir*, *consolider.* || Item, versien den wintmoelne daer tghebreict: tghebint al niewe, eñ toude sal al gaen int ghebint te blockene. REMBRY, II, 89 (17 apr. 1361).

BLOCKLAGE, zn. *Rij van steenen op hunnen smalsten kant*, fr. *assise de briques posées de champ.* || Mueren, die bedeckt syn met blocklaegen. Regl. 16 jan. 1705, I, 44. *Plac. v. Brab.* V, 571.

BLOCKMEESTERS, zn. mv. *Soort van wijkmeesters in eene stad*, fr. *sorte de maîtres de quartier dans une ville.* || Omme die [*sl.* haardtelling] gedaen te wordene in der maniere hiernae volgende: in den iersten, zoe verre alst aengaet alle die steden, groot eñ cleyne, dat die borgemeesteren, schepenen eñ raidt, elck in zyn stadt, souden committeren soevele persoonen als nae heysch van der grotte van een iegelijcker stadt van noode wesen zoude, tzy by wyckmeesters, blockmeesters, honderste mannen, thienste mannen oft anderssins. Item, in de steden aldaer egeen costume en is geobserveert te procederene by wyckmeesters, honderste oft Xe mannen oft blockmeesters, oft gelyck men die soude mogen baptizeren, souden de borgemeesteren, schepenen eñ raidt derselver stadt schuldich zyn te ordineren notable personen, wel gegoedt zynde, om de voirs herttellinge respectievelyck wel eñ getrouwelyck te doene. *Rekenk. v. Brab.* reg. 139, f°. 165 v°. Ord. 10 febr. 1550.

BLOCKMUER, zn. m. Bouwkunde. *Dicht en vol gemetst muurwerk*, fr. *maçonnerie massive*, || Eñ hebben gesamenderhandt eñ eendrachtelijck verclaert [*sl.* de deskundigen], denselven thoren wel eñ overal, soo die fondamenten als andersints,

gevisiteert hebbende, geensints te wesen houbaer, mits dat den grondt onder niet vast ofte styf genoech en is, noch bestant om alsulcken swaren werck te draghen, als alleenelyck op sant staende, daer hy soude behoiren te staen op schelpen; eñ daerenboven dat het fondeersel (dwelk eenen bloeckmuer behoirt te wesen, sonder kelders) dat sy bevinden t'selve fondeersel niet dicker te wesen dan die metselrye boven. VAN EVEN, *Louvain mon.* 180 (6).

BLOCKSCHRAGE (Blocscraghe), zn. || It. duo tripedes sive *scragas* dictas communiter *blocscragen.* 8 gr. Fl. Inv. dni Joannis, 1377.

BLOCKTRAP, zn. *Eenvoudige trap zonder fatsoen of kunstwerk* fr. *escalier simple, sans art ou façon.* || Alle Spaensche, Italiaensche ofte wenteltrappen met schachten, spillen eñ eycken conterberders,.., eñ alle blocktrappen, die gemaeckt syn van een stuck, sonder conter- of stootberders,.. Regl. 16 jan. 1705, III, 14. *Plac. v. Brab.* V, 575.

BLOMME, zn. Zie BLOEM.

BLONCK, bn. Lakenweverij. *Stomp, niet scherp,* fr. *émoussé.* || Voord, dat den vulder voordan niet gheorloven en zal te comene an de rechte zyde van den lakene, die hem ghezonden zullen zijn omme vullen, met eeneghen scaerpen caerden, voor dat hy die ghevullet zal hebben op de voors. langde eñ breedde, maer wel tamelike eñ behoorlike met bloncken caerden. *K. lakeng. Brugge, Vullers,* 53.

BLONCK (Blonc), bijw. De zin vereischt *onverrichter zake, zonder het doel bereikt te hebben,* fr. *sans avoir atteint le but.* || Bin desen tyden zo trocken by den coninc de hertoghe van Brabant eñ myn vrauwe van Holant, omme te traicteerene omme eenen goeden pays, maer zyne conster niet toe ghedoen, zyne sceiden blonc; want mynheere van Borgoingen en hadde nemmermeer ghedaen dat men daer begherde, want myns heeren herte was al omme vechten. OL. v. DIXMUDE, 85. Zou het woord niet eene verkrimping wezen van het vreemde BELLONC? Zie Verdam.

BLOODEN. Zie BLOOTEN.

BLOOT (Bloet) bn. 1) *Alleen, onvergezeld,* fr. *seul, non accompagné.* || Zo [*nl.* koningin Elisabeth van Frankrijk, echtgenoot van Philips den Machtige] ghino alleene ter keerken, zonder cnape, zonder cameriere, al bloet. JAN v. DIXMUDE, 95.

2) Een weg. *Vrij van boomen en struikgewas,* fr. (chemin) *dépouillé d'arbres et d'arbrisseaux.* || Welcke vaert sal ghedolven worden.., eñ alle de canten op myns heeren syde oostwaerts bloot gheleyt eñ alzo blyvende, eñ westwaert sullen die van Ste Veerlen oock weeren alle overhangende troncken, scheuten, tacken eñ boomen, ten fyne het watre eñ vaert vry eñ suyver blyve, om de schepen onbelemmert te mogen varene; zo ooc bloot eñ naeckt sal blijven den tragele [trekpad] oostwaert loopende. DE PR. EN BR. XI, *Saffelaar,* 5 (1570).

3) *Ongewapend,* fr. *non armé.* || Onser eyn sal deme anderen dairin in goeden truwen ghestentich sijn, byeyn bliven eñ helpen weder alremanlichen wie hier wederdoen wolde,.. mit alle onser maicht, bloes ind ghewapent. PIOT, *Cart.* II, 7 aug. 1376. Heer v. Schoonvorst (Aken). — De vyanden namen [*nl.* deden] groote scade an allen canten, eñ bij speciale de lieden van wapene, want daer bleef menich groot eidelman doot, eñ bin al der steide waren maer twee bloote lieden doot ghescoten. OL. v. DIXMUDE, 18.

4) **Bloot van wercke.** *Versteken van werk,* fr. *privé d'ouvrage.* || Te welcker causen die werckman sommighe andere wercken gerefuziert mach hebben eñ te synder scaden laten gaen, die hij wel aenveerdt soude hebben, des hy hem alsnu bloot van wercke is vindende. *Rekenk. v. Brab., Acquits du domaine,* 1541.

5) **Bloot van vermete.** fr. *dépourvu de moyens.* || Eñ hieromme eist sorghelic van vele vermeten; nochtanne, die so bloot ware van vermete, dat men hem sine sake sonder vermet ontdinghede, of van antwoorden ontghinge, die verwaerde hem qualeke. *Leenr. v.* 1528, F iiij v°.

6) Van schaapsvachten, voor *gebloot, ontbloot, geschoren,* fr. (des peaux de mouton) *plamées, dépilées.* || Als van den gheploetten of bloetten scapenen vellen, daeraf men hier fronsyn ofte wit leder maect, sal men gheven pondtgheldt, naer dat sy rou wert syn, te coopmans prise...; eñ van den ledere of fronsyne ghemaect van den voorseiden bloetten, ne sullen sy niet meer assise gheven. Item, sal men van den voorseiden bloetten vellen, die men rou buten vercoept, gheven naer dat se buten ghelden. DE VLAMINCK, *Acc.* 31 (15de E.). Hondert blooten vuylvellen, 3 gro. Vl. *Watertol v.* 1550.

BLOOTEN, zn. mv. *Schapenvachten, waar de wol afgeschoren is, maar die niet gezuiverd zijn,* fr. *peaux de mouton plamées, mais non décrassées.* || Vuyl vellen oft blooten. *Antw. tol v.* 1628.

BLOOTEN, bw. 1) Eene rivier. *Van water berooven,* fr. *priver d'eau* (une rivière). || Dat niemant,.. eeneghen waterloop make, dijcke ofte damme uutsteke, ofte de sluus te Mourbeke tontijde en trecke, daermede men de Mourleede bloote eñ haer watere neme, sonder oorlof van drie mourmeesters. DE PR. EN BR. XI. *Moerbeek,* 9 (1478).

2) Van wapens. *Ontblooten, berooven,* fr. *dépouiller, priver* (d'armes). || Ware de vassael in de bataelle soe gequest ofte afghestelt van peerden, eñ ghebloot van wapenen, als dat hi zijnen heer niet helpen noch secoureren en mochte,.. hi soude met eeren moghen erasselen ofte vlien. WIELANT, *L. v. Vl.* 127.

3) *De vruchten van een landgoed inzamelen,* fr. *récolter les fruits d'un bien rural.* Zie BLADEN. || Eñ ghemerct dat de zommighe, onder tdecsele dat zy in de meersschen eenighe partien hebben, naer dat sy zulcke cleene parcheelen ghebloodt eñ ontvroomt hebben, driven eñ jaeghen haerlieder beesten in dezelve meersschen, eñ zijn also overloopende in ander lieden goedt, vruchten, toematen eñ gherzijnghen aleer denselven gheheelen meersch gebloodt eñ ontvroomt es,.. *Pl. v. Vl.* 11 jan. 1548. I, 686. Sonder oock derfve te blooten van boomen. *C. v. Loven,* v, 14. En mogen niet.., eñ oock niet blooten [*nl.* de gekochte goederen] van eenighe boomen daeropstaende. *C. v. Brussel,* 1606, a. 170. Christyn: nec cædere ullas arbores. It. *C. v. Lier,* XII, 40.

BLOOTER (Bloeter), zn. *Bewerker of gebruiker van een land,* fr. *exploitant, occupant d'une terre.* || Verbot gedaen den pachters oft bloeters van den goeden, dat zy den suppliant geen betalinge en souden doen. *Rijksarch. Raad v. Brab.* n°. 563, 14 juli 1514. Om te comen tot de kennisse van de besitters ofte blooters der selver [cheynspanden]. *O. P.-B. autr.* 9 nov. 1708, a. 4. Bevelen aen alle besitters, blooters eñ proprietarissen van alle onroerende goederen, huysen, landen, erven, bosschen, bempden, vyvers oft andere,.. Ib. a. 5. De proprietarissen, besitters oft defructua-

teurs van de panden. a. 7. It. *C. v. Broekburg*, XIII, 3.

BLOOTINGE (Bluetinghe, bleudinge), zn. Van vaste goederen. 1) *Pacht*, fr. *fermage*. || Elcx jaers.. thien sisteren rogs, goet loffelycx pachtcorens, wel bereydt met wanne eñ vlogele.., te betalene, eñ dit voer den pacht eñ bluetinghe van seven daghwanden winnents lants, gelegen, in vier stucken in de prochie van Meltbroeck. *Bruss. godsh.* H 275, *Huurcedel v.* 1558.

2) *Het inkomen*, fr. *le revenu*. || In welcken gevalle [*nl.* van goed gedrag en bekwaamheid tot den handel] sy [*nl.* de weezen] bewint eñ administratie sullen moghen hebben van hun erffelycke goederen, eñ van de jaerlijksche renten eñ bleudinge van hunne onruerende goeden. *O. Liége*, 8 jan. 1580, a. 19. *St.-Truiden*. Hebben de borghemeesteren, schepenen eñ raedt oock judicature van gheloften by uytlandige oft afghesetene voor poirters gedaen, van blootinge eñ winninge der poirteren eñ ingesetene goeden, van questien rakende de betalingen van hunne renten, schulden eñ waerschappen by de voorsz. afgesetene eñ hunne voirders voor schepenen deser stadt gelooft. *C. v. Brussel*, 1606, a. 46. Christijn: *de inhæredando et exuendo cives et incolas bonis;* de oude Fransche vertaling, welke de uitgever der Brusselsche kostumen heeft willen behouden, zegt ook: *de saisine des biens des bourgeois et inhabitants*. Doch Christijn, en de hedendaagsche rechtsgeleerde, die de oude Fransche vertaling bijbehield, schijnen ons den zin der kostume, laat staan de taal, niet begrepen te hebben: „De een wordt van zijn goed *ontbloot*, de ander wordt er in *gewonnen*," zoo sprak deze laatste. In andere „contexten" kan dit schijn van waarheid hebben. Wij zien echter in de woorden „blootinge eñ winninge" niets anders dan *pachtvoorwaarden*, verhuring, het inkomen van goederen uit hoofde welker de „uytlandighe oft afghesetene" voor het Brusselsche gerecht beschreven „evocati" mochten worden. Immers de „judicature" van de Brusselsche schepenen, wat aangaat de „goedingen, erfenissen, etc. van alle gronden van erven binnen de stadt eñ haer vryheit gelegen eñ aen de jurisdictie der stadt subject," werd in het voorgaande art. 45 vastgesteld.

BLUETINGE. Zie BLOOTINGE.

BLUSSCHEN (Blussen), bw. 1) Schulden. *Afdoen, betalen*, fr. *éteindre, payer*. || Hy laet aen syne huysvrauwe die macht om te meughen ophaelen die somme van 400 guldens op hun huys eñ hoff, om henne gemeyne schulden te blusschen. *C. gr. Loon*, I, 409 (1678).

2) Spreekw. **'t Meest bluscht het minste**, fr. *le plus l'emporte sur le moins*. Vgl. *minder Uebel, minder Schläge. Rechtssprw. blz.* 314. || Soo wie nae ijmant eenen boge uytsecietet, die verbrueckt drij wegen in Cijpres:.., eñ daertoe der parthijen die gequest worde, hare beteringhe. Altijt te verstaen, dat tmeeste dat minste blussen sal, als van den boge te spannen oft te laijen. *O. Liége, K. v. Tongeren*, 18 mrt. 1502, a. 17.

BLUSSCHING (Blussing), zn. Van schulden. *Afdoening, betaling*, fr. *extinction, payement* (de dettes). || Welverstaende, ingevalle de kooppenningen niet by en reycken tot blussinge van alle de schulden, dat in sulcken gevalle aen den oudtsten eñ volgende rentcrediteuren, boven hare capitalen niet meer als drie jaren verloops en worden toegevoecht. *C. v. Maastricht, Recez de* 1665, XXIII, a. 15. Vier hondert guldens op hun huys eñ hoff, om henne gemeyne schulden te blusschen. *C. gr. Loon*, I, 409 (1678). It. *Regl. add. Loven*, 27 aug. 1675, a. 32.

BOCHT, zn. m. *Schutkot*, fr. *enclos public où l'on met en fourrière les bestiaux qui se sont égarés ou qui paissent sur la propriété d'autrui*. Kil. Bocht, bucht, *sepimentum clausum*. || Het is wel geoirlooft in rechte [dat men] de beesten die in iements scade comen zijn mach aenveerden eñ houden totdat men se den heere gelevert heeft, oft dat se in de bocht oft vrunte gestoudt zijn, maer het en is niement geoirlooft die beeste selve te behouden. V. D. TAV. 86 v°. Van Pietren van den Vivere, dies verkine ghescut waren an den dijc eñ in den bucht ghedreven waren; doe quamen sine meissinede eñ haelden de verkine uten buchte sonder orlof van den heere, eñ de heere halese [haelde se] weder, eñ deed se driven ten hove. Vermaect de calengieringe, omme dat se Pieters boden uten buchte haelden eñ hij niet, omme vij lb. *Reken. Baljuws v. Gent, v.* 1367. De beesten onder de voors. landen geschut, moeten binnen de stad van Antwerpen in de bocht ghebrocht worden, eñ nergens el. *C. v. Antw.* 1582, VIII, 3. It. PIOT, *Chron.* 727. Na de costumen van desen lande, is men sculdich die beeste [*nl.* die in iemands schade gevonden worden] te leveren den preeter oft vorster in sijnen bocht. V. D. TAV. 87 v°.

BODDRAGER. Zie BOTDRAGER.

BODE (Boye), zn. Een Noordduitsch woord. Schiller en Lübken: Bode, *kleines, von Handwerkern u. sog. kleinen Leuten bewohntes Haus*. || Domunculae, quae vulgo dicuntur *buden* (1250). Kil. Bode, *sax. sicamb.*, boede, boeye, *domuncula. Klein, gering huis, pakhuis*, fr. *petite maison sans apparence, magasin*. || Item, gheloven wy den voers. coopluyden; soe wat huysen, oft keldeneeren, oft boden, die de voers. coopluyden van den Hanzen in hueringen oft in pachtingen hebben binnen der stadt, dat men hen die huere eñ pachtinge niet verdieren en sal gheduerende heur huere, ten ware dat sy meer gheriefs begeerden van huysen, keldeneers oft boden te hebben dan sy ghehadt hadden. MERTENS en TORFS, IV, 555, *Verdrag met de Hanza*, 1579. Want men moet considereeren dat dese Nederlanden maer en zyn een boye ofte packhuus, om de goedinghen uut andre landen te logieren eñ accoustreren: wolle, olyen, wynen, pastellen, zaut, canevetse-, zyden, suckeren, cyropen eñ veel ander zaeken, die wij niet en hebben. PIOT, *Chron.* 622. It. 380. Soe sy oock aldaer [*nl.* buiten de bemuurde steden] niet en sullen mogen houden eenige packhuysen, boeyen oft magasynen met wyn. *Middelen v. Vl.* 18 febr. 1702 a. 122. Verbiedende.., alle arbeyders ofte andere, eenige specien uyt de sautkeeten, packhuysen, boyen ofte uyt de schepen te lossen. 171. Den pachter sal noch mogen vondt nemen in de kooplieden ofte facteurs boeyen, packhuysen ofte elders. 177. Dat niemant [ten platten lande] en sal mogen houden eenige packhuysen, boyen ofte magazynen met brandewyn, ter reserve van de stokers binnen hemlieden huys eñ stokerye. *O. P.-B. autr.* 13 mei 1726, a. 7.

BODE, zn. 1) Op zich zelf. *Gevolmachtigde, plaatsvervanger, lasthebber*, fr. *représentant, fondé de pouvoirs, mandataire*. || Dat de scoutete es sculdech scepenen te maenne in allen steden daer men se sculdech es te manne (*sic*); eñ dabt es sculdech daer te hebbene sinen bode, eñ daer te

wesene als here... Ware in eregher stede dabt jof sin bode eñ scepenen daer de scoutete niet ne ware, so mochte dabt jof sin bode maken enen maenre up die wile met scepenen... Waert van onversinliken dingen, so soude men soeken den scoutete jof sinen bode.. 25 febr. 1252. Dat voer ons eñ voer Daniel van den Stade, meyer,... ghestaen [*constitutus*] Jan Parijs, als bode sHeilechs, ghees van Dieste, versochte, tot desselfs Heilichs ghees behoef, ghuedinghe eñ ghegoet te sine in derdalf buender vints ven [*nl.* vens], luttel min ocht luttel meer, gheleghen te ghenen vinne, bi eusel Helyaes van den Vinne, eñ tuscen beide de straten te vinne, alse nae doot Claes in den Heileghen gheest, die ute der ghiften van dien goeden, alse bode des Heilechs ghees voers., ghestorven was. In welken derdalven buender vints voors. dat hi, Jan Parijs, als bode sHeilichs ghees voers. eñ tot desselfs Heilechs ghees behoef waert ghegoet eñ gheerft alse ghichtdreeghere, met manisse, met vonnisse eñ met hoefsrechte. *Schep. Land v. Diest*, 8 mei 1390. — In de volgende uitdrukkingen met dezelfde beteekenis: a). **Gewaerde bode.** || Waert dat die raedslude,... hem tot eenigher tijt meer be wonden of vorder deden dan dese punten inhouden, eñ sij des nyet af en lieten sonder merren, tot vermaninge yeghelix van den heren of sijns ghewaerden bode, soe moghen die heren.., alle dese punten.. wederroupen. *C. v. Maastricht, Charter v.* 1372, blz. 446.

b) **Machtbode.** || Lieve geminde, hoewail wy,... begerende den paeys van den oirloge upgeset tegen ons by dien van onser stede van Ghendt, onse vyande wedersporinge eñ ongehoirsame, gewillicht hebben dat de voirs. van Gendt seynden mochten.. ennige van hoire machtboden eñ gedeputeerden in dese onse stede van Ryssel, by onser liever eñ geminder gesellynnen der hertoginnen, onsen lieven eñ [beminden] van Charoleis. *Brief v. Philips den Goede aen den magistr. v. Mechelen*, 11 juni 1553, *Inv. stadsarch.* nr. CXII.

c) **Seker bode.** || So wie vinders hueverhorich [overhorich] ware, of haren sekeren bode, dat hi ware in de mesdaet van x ponden. *C. v. Gent, Orig.* XV, 11 (1284). So wie soo pande neemt over scult die men hem sculdech es, hy of syn seker bode, dewelke pande hem ghenoughen,.. die ne mach nemmermeer denghenen die hem de scult sculdech es arresteren. *Id. Gr. charter v.* 1297, a. 126. So wie dat goet inbrinct in packe, dat ten pachten van den poerten toebehoert, dat hi dat pac niet en ontsla daer en sij eenech van den pachters ofte haer seker bode. DE PAUW, *Vgb.* 28 (1338). Te geldene Goesine sMerl vorseit, of sinen sekeren bode, bringhere van desen letteren. DE VLAMINCK, *Zw.* 153 (1351). *d*). **Waerachtige bode.** || Florens, grave van Hollant,.. doen cont.. dat wi sculdich sijn Reynier Ecley [Eggloy], porter van Broseele, veir hondert pont Lovensch,.. te betailne hem jof sinen warachtigen bode, acht daghe na Sente Martins daghe. 12 nov. 1285.

2) Alleen staande, en ook **Gesworen bode.** *Schepenenbode*, *gerechtsbode*, *stadsbode*, *stadsdienaar of knaap*, fr. *messager ou valet des échevins*, *messager de justice*, *huissier*, *sergent ou valet de ville.* || Alrehande dranc zal men volmeten. Eñ van alrehande dranke zal de bode totten tappe gaen; die anders zinen dranc vercoept zaels ghelden vii s. alsoe dicke als hij daeraf wordt verwonnen; eñ dat tughen die zelve boden. *Kb. v. Diest*, B 69. Ontbieden heromb ind bevelen schoult eñ schepenen, vorsters, boiden, ind allen anderen onsen onderseten..· *O. Liége*, *K. v. Tongeren*, 26 juli 1469. De dagementen sullen aen buytenpersonen gedaen worden by placcaertbrieven,.. eñ sullen de boden deser stadt, die deselve placcaerten sullen dragen, gehouden zijn goetstijds,.. *C. v. Brussel*, *Stijl v. weth.* a. 6. Art. 1 en 4: Stadsknapen oft dienaren. — Noch is geordineert dat men die konde in de banck oft laethoeff nyet meer en sal wysen, dan, sullen, nae versueck van parthyen, by den geswoeren boede gedaen werden. *C. gr. Loon*, I, II, 13 (1548). *Vele steden hadden voetboden en rijdende boden*, fr. *grand nombre de villes avaient des messagers à pied et à cheval.* || Dits dat men verreden heeft. Ierstwerven,.. Item Peter Valken, dat hi gheseent was te [naar] Brugghe,.. *St.-rek. v. Antw. v.* 1324, 40. Die rijdende boden, elck acht en twintich guldens. Die voetboden, elk 24 g. 4 st. *Regl. stad Loven*, 1 april 1662, a. 71. De rescriptie oft relacie van den gezworen bode, sergent, duerweerdere oft andere officier in desen partyen sal luyden aldus:... Ick, Jan van der Schueren, ridende bode van wapenen des voirser. mijns genadigen heeren.. V. D. TAV. 363 v°.

Zie ook BERIJDER, CAMERBODE, WETTEBODE.

3) **Camerbode.** Ook de zoogenaamde kamerbode (*huissier de salle?*) schijnt een gerechtsbode geweest te zijn, fr. le *camerbode* ou *huissier de salle paraît aussi avoir été un officier de justice.* || Alle rapporten van stadsboden oft camerboden, midtsgaders van gesworen 's heeren dienaers, in cas van heurlieder offitie, wordt volcommen geloove gegeven. *C. v. Middelburg*, III, 17.

BODELINGEN (Bolingen, buelijnghen), zn. mw. *Darmen*, *ingewanden*, fr. *intestins*, *boyaux.* || Duerstaken hem van achtere dat voren uut quam, dat de buelijnghen van voren eñ van achter uuthijnghen. *Ber. tijden*, III, 106. Soe wije dat zweert met vreemden onbehoorlycken eede, eñ hem des gewent, als: by den baerde, by den buyke, by den darmen oft bolingen Gods, eñ dyergelijcke, die sal eñ behoirt gepunieert te worden van den live. V. D. TAV. 67.

BODEM, zn. 1) *Zeker gedeelte van de huid van een horenbeest*, fr. *certaine partie du cuir d'une bête à cornes.* Zie Verdam. || Van eenen halse eñ van 1 bodemme sal men gheven ghelijc van eenen ommeloepe. DE VLAMINCK, *Acc. Van den ledere*, 29 (15de E.) Boedem oft cordewaenvellen, geaccoustreert, van Spaengien, een hondert, geëstimeert op xij lb. Boodem, een hondert rouw, nyet gereet, gt. vj lb. *Schatting van* 1551.

2) Zooals thans. Fr. *pain de cire.* || Een bodem was van ij lb. vj gr. Vl. *Watertol v.* 1550.

BODENLOON. (Bodeloon), zn. *Loon van dienstboden*, fr. *gages des domestiques.* || Aengaende de preferentie eñ concurrentie van andere persoonen geen banckeroutiers wesende, wort gepreferéert:... daernaer bodeloon, mondtcosten,... *C. v. Brussel*, 1606, a. 118. Christijn: *merces famulorum.* De rolle van borgemeesters, op dewelcke aengestelt worden alle actien concernerende stadtsaccijsen, huyshueren, bodeloon eñ a. dgl. *C. v. Diest*, VZ. IX, 7.

BOEF, BOUF, *passim.* Zie BEHOEF.

BOECHEIT (Boecheyt), zn. *Boekweit*, fr. *du sarrasin.* || Van ider sack coorne, meel oft boucheyt,.. xj sc. par. REMBRY, I, 492. *Vervoerkosten*, 1680. Zie BOECKWEIT.

BOEISEL (Boysel), zn. Loodgieterswerk. *Bindsel*, fr. *des liens*, *des attaches* (Ouvrage de plombier). || Die eenen slaper [*nl.* eene dakgoot, fr. *noue*]

heeft, eñ syn huys wilt opvoeren, oft anders metsen eñ timmeren, soodat de slaper te niet gaen soude, is schuldigh tgat daer de slaper was, tot synen coste te doen maken eñ decken, eñ bovendien, sooverre van noode is, aldaer een gote te legghen, te leveren loot, soulduere, boden [bodem], boysel, brugghen, spruyten eñ alle 'tghene dat tot de gote behoevelijck is. *C. stad Mechelen*, XIV, 21. Nannius: *laterales substrictiones*. It. *C. v. Lier*, XIII, 19, doch gebrekkig.

BOECK, zn. *Gedrukt of geschreven boek*, fr. *livre imprimé ou écrit*. || Boecken, 1 kiste van een half pipe, iiij gro. Vls. 1 kiste van eenre pypen, viij gro. Vls. *Watertol v.* 1550. Zie PIJPE.

BOECKGELT, zn. *Inschrijvingsrecht van eenen leerknaap, ten laste des meesters*, fr. *droit d'inscription d'un apprenti, à charge du maître*. A. WAUTERS, *Environs*, II, 459. *Vilvoorden*.

BOECKHOUDER (Bouchouwer), zn. Tooneelkunde. *Rollezer*, fr. *souffleur* (Art dram.). || Zo wie prijs winnen wille, zal hem wachten van schuym eñ vijlonie, zweeren, vloucken, rampen in zyn twee principael spelen, eñ dat men den bouchouwere niet bloot en ziet staen. *Belg. Mus.* IV, 416. *Rederrijkk. v. Hulst* (1483).

BOECKRECHT, zn. *Boeking van eene leenverheffing*, fr. *enregistrement d'un relief féodal*. || Voor een volle hergeweyde betaelt men XIII ryders,.. in welcke zyn begrepen stadthoudersrecht, camerlinghrecht, boeckrecht, maer niet het mannenrecht. *Leenrecht v. Brab.* v. 1570, a. 46. Christijn: *jura libelli*.

BOECKSACK, zn. *Niet meer eene tasch, waarin eene godvruchtige vrouw haar gebedenboek droeg, maar de hedendaagsche reiszak*, fr. *non plus la poche dans laquelle une femme dévote portait son livre de prières, mais la valise, le sac de voyage actuel*. || Verbiedende.. dat die voerluyden niet meer en sullen hebben te vragen van de reysende persoonen voor hunnen vrachtloon als hiervoorens staet gepresscribeert.., niettegenstaende dat sy een pacxken, portmanteau oft boecksack by hun hadden, niet excederende het gewicht van 13 a 15 ponden. *Ord. magistr. v. Loven*, 3 febr. 1735, a. 195.

BOECKSCHRIJVER (Boucscrivere), zn. *Schoonschrijver, een afschrijver en dikwijls een verlichter van boeken, van vóór de uitvinding der drukkunst*, fr. *calligraphe, scribe ou copiste et souvent, en même temps, enlumineur de livres, avant l'invention de l'imprimerie*. || Marten van den Driessche, boucscrivere, over zinen loon eñ aerbeit van verbonden, verlicht eñ ghereppareert thebbene den messaelbouck van der stede. *Ypriana*, I, 166. *St.-rek. v.* 1478.

BOECKSEL (Boecxel), zn. *Verhooging*, fr. *haussement*. || Que chaque chaudière des brasseurs pourra avoir un haussement, en thiois *boecxel*, de quatre pouces de diamètre. *Pl. v. Vl.* 14 mei 1750. IX, 566. Brouwketels... mogen hebben een boecxel ofte verhooging van vier duymen. *Gener. index*, 83.

BOECKWEIT (Boecweyt, boeckeweye, boeckeweyt, boecqueyt), zn. Het bekende graangewas, fr. *sarrasin, blé sarrasin*. Kil. *Fagopyrum, fagotriticum, faginum, frumentum q. d.* bueckweyt. De oudste melding dezer vrucht in de Nederlanden kwam ons voor te 's Bosch, in den jare 1440; in Vrankrijk eerst in 1460 (Littré). Ofschoon deze vrucht in het Fr. den naam *sarrasin* draagt, is er de verschijning van eer in het Noorden dan in het Oosten van te zoeken. || Coren assyns. Item desen assyns zal men versynsen: weyt, boecweyt, rogge, garste, haver, spelte, arweyten, boonen, wicken, amelen, eeven eñ ongemalen mout... Ord. 22 sept. 1441. Item noch boucqueyt, ij halsters. *Inv. v. d. Hulst v.* 1489, *te Diest. Op den corensulder*. — Dat nyemandt rogge oft boeckeweye vercoopen en zal des saterdaeghs oft merctdaghen eer die clock thien geslaghen heeft. *Kb. v. Turnhout v.* 1550, f°. 68. Dat eeniegelyck vercoper hier ter merct comende met greynwerck, als coren, gherst, haver, boeckweyt, oft andere diergelycken.. f°. 71. Dat nyemandt boeckeweyt in bier brouwen en sal dat hij wilde vercoopen. Ib. Van elcken mudde ghersten, boeckweye, sporry oft vitsen, sal men van den x[en] penninck geven iij st. ix mijten. *Pl. v. Brab.* 18 jan. 1554, a. 19. *Pl. v. Brab.* II, 18.

BOECKWEITENBROOT (Boeckweydenbroot, boucquytbroot), zn. Fr. *pain de sarrasin*. || Den xxvij[en] augusti 1586 wiert eenen sack koren te Ghendt vercocht ses ponden groot, eñ den xiiij[en] september 1586 vier pondt vier schellinghen, eñ veel warender die haer contenteerden met geerste- en boucquijtbroot. *Belg. Mus.* VIII, 424. — *Beckerassyns*. In dezen assyns zal men nemen van L mudden roggen die de becker backen, 1 lib. paym.; desgelycx van xl mudden weyts, 1 lib. paym. eñ van brode, dat die van buyten vercoopen, eñ van boeckweyden-, gersten- eñ speltenbrode, off van wat koren dat zy gebacken, van den vercooper xl[en] penn. *Ord. magistr. v. 's Bosch*, v. 1440.

BOECKWIJS, BOECKSGEWIJS, bijw. *In den vorm van een boek, met een bepaald getal regels op elke bladzijde, tegenovergesteld aan de oorspronkelijke rol*, fr. *en la forme d'un livre, avec un nombre déterminé de lignes par page, opposé au rôle primitif*. || De clercken van den commissarissen hebben voer elck bladeken pampiers gescreven boecwijs in minuten aen beyde syden, eñ aen elcke zijde xiii regels, eñ in elcke regel vij woorden, voer minute eñ grosse, iij schellingen. WIELANT, *Pract civ.* IX, XL, 4. It. 6. It. *C. v. Ravenstein*, 101.

BOENEN, bw. De wolle. *Verven*, fr. *teindre* (la laine). Kil. *Fland. inquinare colore, aut maculis*. || De uytstekende schoonheid van haere wolle lakens: de konst van de wolle in verscheyde tot daertoe onbekende varven te boenen, 't Ieper uytgevonden. *Ypriana*, V, 358. Aant. 11 op het *Tuyndagliedje v.* 1683.

BOERDE. Zie BORDE.

BOEREL, zn. *Soort van mand*, fr. *bourriche*. || Dat negheen vercoepere no vercopericghe van haringhe meer harinx en coepe, omme te vercoepene en te peenighenne, dan eene mande ofte een boerel up elken dach. DE PAUW, *Vgb.* 142 (1376).

BOEREWET, zn. *Dorps- of buitenwet, buitenbank*, fr. *tribunal de village, Loi du plat pays*. || Dat diversche minderjarige poorters van Brugghe,.. niet alleen en assumeren het schependom van Damme, Oudenburgh oft Blankenberge,.. nemaer oock eenigh ander schependom van particuliere heeren ofte andere boerewetten,.. *C. stad Brugge*, II, 493 (1627).

BOERCKOISHOF (Bourkoishof), zn. *Moestuin*, fr. *jardin maraîcher*. || Insgelijcx sullen oock geschat eñ getaxeert worden alle boomgaerden, bourkoishoven, landtblocken, bosschen, bemden, weyden,.. *C. v. Brussel, Servit*, a 91 (1657). Christijn: *horti olerum*. It. *C. v. Loven, Servit.* 96.

BOERMAN, zn. *Boer, landbouwer*, fr. *paysan, cultivateur*. Zie AUDIVITS.

BOERT, samentr. van *behoort*, *passim*.

BOERTELIJCKHEIT, zn. *Gekkernij*, fr. *folâtrerie*. || Hoeveel heb ic gesondicht... mitten monde, in ydelheit te sprekene, boertelicheit eñ scadelicheit. *Hondert merk*. 65. Verdam BOERDELIJC.

BOESEM, zn. Metselwerk. *Nis in de ouderwetsche schouwen*, fr. *niche dans les cheminées du vieux temps*. || Koockschouwen ofte groote schouwen daer geen schinckelen aen en comen, en sullen niet voorder gemeten worden als van aen de mantelplanck opwaerts,.. eñ de boesems ofte vensters van blauw steentjens, sooveel voet als daerinne bevonden sullen worden. Regl. 16 jan. 1705, I, 16. *Pl. v. Brab*. V, 568.

BOESEM, zn. m. *Maagschap*, *bloedverwantschap*, fr. *parenté*, *consanguinité*. (Benecke Buosem). Zie ook Haltaus Busem, bosem. || Myn voors. lant van Namen, dat commen es huuten boesem van Vlaenderen. *Collatie*, 3. In welck cas zou [*nl.* zij, de moeder] de naeste wesen zaude in de heelft van de meuble goedinghen van denzelven overledene, metgaders in al 't immeuble uut haeren boeseme ghecommen. *C. v. Auden*. XXIII, 41. De eerfve (metgaeders tander immeuble goed) succedeert op de hoyrs collaterael, ten waere datt ghecommen waere uut den boeseme van vadere ofte moedere: in welck gheval tselve goed gaen zal tot der zyde danof dat ghecommen es. *C. v. Kortrijk*, XV, 29. Ten waere dat de moedere [*nl.* van een bastaard] noch leefde, ofte datt goed van den overledene van haer commen waere. In welck cas zou [zij] de naerste wesen zoude in de heelft van den meuble goedijnghen van denselven overledene, metgaeders in al 't immeuble uut hueren boeseme ghecommen. Ib. 37. *Doch deze enge beteekenis gaat dikwijls over in die van schoot van eigendom*, *stam*, *struik*, *bezitting*, *ouderlijk erfdeel*, *vaderlijk erfgoed*, *met het doorgaand heerschend denkbeeld van een gestruikt goed*, fr. *mais cette signification étroite passe souvent en celle de* (*giron de*) *propriété*, *souche*, *possession*, *patrimoine*, *avec l'idée généralement dominante d'un bien qui a fait souche*. || Sulcx dat de voorz. panden daervoor mogen aengesproken eñ geëxecuteert worden, al waer 't soo dat die in vremde handen ghetransporteert eñ niet meer in den boesem van den gelover oft sijne erfgenamen en waren. *C. v. Brussel v.* 1606, a. 202. Christijn *in dominio*. It. 167, 184. Dat het effect van de ghiften tusschen levende is, dat den donateur hem *de facto* van de gegeven goederen ontmaecke, eñ alsoo *reipsa* verclaere: dat hy liever heeft dat de gegeven goederen syn in den boesem eñ proprieteyt van den begiften, als aen hem eyghen selve. VAN DE VELDE, *Annot*., 11. Al waert dat haer huys, eer het in éénen boesem gecommen is, *jure servitutis* hadde moeten leyden den standt van de questieuse veynsters.. Beyde huysen dan in den boesem van éénen persoon gecommen synde,.soo is 's heescheriggens huys libre eñ vry geweest van 't voors. servitut. Id. 104. Soodat.. het dominie van het leen altijdt gebleven is in den boesem van den hoir van den testateur. 172. It. 139. De voorn. langhstlevende eñ begifte sustineert ter contrarie eñ seght: wat aengaet de voors. huysinghe, boomen eñ catheylen staende op de goederen commende uyt haeren boesem eñ patrimonie, dat deselve haer moeten volghen in 't geheele. Ib. 230. Alsoo Heyn Billien, met alderhande persuasien: dat die goederen van Helena moesten de boesem ingaen daer sy uytgecomen waeren... *C. gr. Loon*, I, 671 (1705). Daertoe dat deselve ontfangers.. in sulck geval zullen wesen executabel in hunne persoons eñ goederen, als oock de prochien verobligeert, voor soovele als danof eenige penningen zouden worden bevonden te wesen verantwoordt ofte geconverteert „in haeren boesem." *O. P. B. autr*. 23 apr. 1712, *Supplément*.

BOETACHTICH, bn. Van goederen. *Boetschuldig*, fr. *sujet à une amende* (un bien-fonds). || Als een scholtet beclaecht erfgueden, hetsy van chynsen oft ontfenckenissen [*nl.* bij gebrek van leenverheffing], soo wyst men die gueden boetachtich. *C. gr. Loon*, I, VI, 33.

BOETE (Boeta, buta, bute), zn. 1) *In 't algemeen*, *straf voor de overtreding eener keur*, fr. *en général*, *peine*, *punition pour la transgression d'un statut*. Kil. Boete, breuck, *mulcta*, *poena*. || Negheen man.. no [*l.* ne] ga ghewapent.. dor die port,.. up ene boete te verliesene die wapene, eñ iij lib. jeghen den grave; fr. gelijkt. tekst: *Nus hom*.. *ne voist armeis*.. *parmi le vile*,.. *sour* painne *de perdre les armes*, *et de sissante sols au conte*. *C. v. Brugge*, *K. v.* 1281, a. 13.

2) *Geldstraf*, fr. *peine pécuniaire*, *amende*, Latijn *emenda*. || Boeta. DYNTERI *Chron*. II, 164 (1222). Buta. PIOT, *Cart. Dec*. 1261. Id. WOLTERS, *Comté de Looz*, 143 (1261). Niemen en mach copen [*versta* afcopen] mesdade of boeten van desen dorpe; maer wi, of yemene in onse stede, sal se gadren of doen gaderen. *K. v. ter Piete* v. 1265, a. 58. Lat. tekst: *Nemo potest emere forefacta vel emendas*, *id est*, boeten *ejusdem ville*. — Die hem [*nl.* aan schepenen] seit lelychede buten banke, hie es in buten van x lib. jeghen den grave. *K. v. Brugge v.* 1281, a. 18. Fr. tekst: *il est à diis livres d'amende au conte*. Alrehande boete, forfeite eñ misdade boven vive scellinghe,.. die behoeren ter manne vonnissen. 19 juni 1295. Boeten leggen, fr. *statuer*, *édicter des amendes*. || Van allen boeten van voorboden die gheleit werden bi scepenen, so syn wy sculdech te hebbene de twee deel. *C. v. Gent*, *Gr. ch. v.* 1297, a. 48 Dat die voirs. Adam van Nispen goede sake eñ actie heeft hem te verweeren, dat hy noch boete, noch bruecke oft beternisse verbuert en heeft. V. D. TAV. 355. — En *passim* in alle keuren, costumen, enz., ook dikwijls gepaard met het syn. BREUCK, of met MISDAET. **Ervachtige boete** (?). || Van drieen ervachteghen boeten xx s. *Rek. baljuwschap v. Gent*, 1364/65. Van Baghelaerde, van eere ervachtegher boeten, daer de boete af es x s.. Van Janne van den Wincle, van eere ervachtegher boeten, die es x s. Id. v. 1367/8. **Crachtige boete.** *Boet om eenige gewelddadigheid*. fr. *amende du chef de quelque acte de violence*. || Van N.., die ghecalengiert was van eere crachtegher boeten, daer de boete af es x lib., pays ghemaect omme iij lib. xii s. Ib. 1367/8. Daer zyn noch andre boeten van Ix lib., dat crachteghe boeten zyn, te wetene: van thienden tontstekene, van palen te verzettene, eñ andre..; maer partien moeten claghen van zulcken eñ gheliken crachteghe boeten. *C. v. Aalst*, *Orig*. XL, a. 8 (15de E.). **Overcrachtige boete** (?). || Van Meschiele Colaerde, van overcrachtegher boete, die xx s. es; paes omme x s. *Reken. balj. v. Gent*, 1351/2. — *Over* kan hier geene versterkende beteekenis hebben, dewijl de boete tienmaal kleiner is dan de *crachtige*. **Slechte boete.** *Enkele boete*, fr. *amende simple*. || Soo wie d'een den anderen heet liegen oft bootschap (*sic*) seet van synder moeder, in erren eñ grammen moede, die sal verbueren een boete van eenen stuyver, soo dicke als dat gebueren sal. Maer eest in geenen erren moede, soo is 't een slechte boete,

te weten een oort stuyvers. *Statuut van den handboog te Diest*, a. 34 (1531). **Swijgende boete.** *Vaste, bij de Statuten bepaalde boet*, fr. *amende fixe, statuée par un règlement.* || Dat alle vaste gesellen eñ broeders zullen gehouden zyn eerlycken te comparerene op die caemeren, omtrent thien uren de clocke geslaeghen, ten feestdaege van Sinte Dorotheën, op een swyghende boete, om den kerckghanck te doene, nae der ouder costuymen; eñ dat men alsdan d'absenten lesen zal. *Kaart der Rederijkers te Loven*, a. 39 (1554). Op den keusdag eñ op St. Sebastiaensdag sullen alsdan wesen swijgende boeten, te weten, dat op de genoemde dagen een jegelijk guldebroeder ongedaegt ter behoorlijker plaetse sal moeten gaen eñ compareren; de swijgende boeten sullen worden gerekent op 20 stuijvers. *Kaart der gulde van den handboog te Everberg*, a. 21 (18de E.).

3) *Misdaad*, fr. *délit, méfait.* De woorden *boete* en *misdaet* worden niet zelden het eene voor het andere gebruikt. || Daer zyn noch andre boeten van lx lib., dat crachteghe boeten zyn..; maer partien moeten claghen van zulcken eñ gheliken crachteghe boeten. *C. v. Aalst*, *Orig.* XL a. 8. Als men dusdanighe boeten eñ twisten te wette leyt, zo moet de heere eñ ooc partye.., alle zaken, die zy voortstellen, prouven met oorconden. a. 13. Zal men eeneghen keur [*nl.* eene beschuldiging] doen up eenen poortere van eenich van den voorseiden faiten, twisten of boeten, zoo eest recht... a. 14.

4) **Boete**, ook **Cleine boete**, *in sommige kostumen het recht of de salaris eener gerechtelijke kennisgeving, dagvaarding of sommatie*, fr. *dans certaines coutumes le droit ou salaire d'une notification, assignation ou sommation judiciaire.* || Wie eenigh arrest oft bekommeringhe aen sijnen schuldenaer... wilt doen, moet t'selve geschieden bij den schouteth oft sijne dienaers,... eñ den crediteur moet den ghearresteerden aensprake doen op sijnen derden dagh,.. betalende voor de eerste vierschare den heere [*nl.* den schout] zijne boete. *C. v. Herentals*, VIII, 1. Ingevalle de verweerder, gedaecht zijnde eñ hebbende dach om t'antwoordene, versueckt tijt van sommatien van garande oft verhaele tegens andere die hy pretendeert hom van den zaeken te moeten verantwoerden, dat hom daertoe zal geaccordeert worden dach om die paertije, die hy sommeeren wilt, te doen daegen met intimatien van den officier dien behoeren zal, gevende hom zijn boete eñ recht. *C. v. Turnhout*, *Stijl v.* 1535, a. 32. Alle vonnissen gegeven bij borgemeesters eñ scepenen van Diest, in materie civiele, moeten ter executie gestelt worden door den scauthet derselve stadt. — Desgelijx alle vonnissen gegeven by de laethen van Tongerloo. — Maer aleer d'een oft d'ander vonnis ter executie gestelt mach worden, soo moet daervan, naer de pronuntiatie van dijen, ierst aen partye gecondemneerde gedaen worden de clijne boete, te weten, van vonnissen van borgermeesters eñ scepenen door eenen scepene knaepe eñ eenen dienaer van den heere, eñ... — Naer het doen van de clijne boete heeft partije gecondemneerde noch twelf volle daghen om aen den inhout vant vonnis te connen voldoen, sonder daervoor middelertijt geëxecuteert te moghen worden. — De voormelde twelf daghen overstreken sijnde, soo worden gedaen de drij „presentatien in executie", en naer dese,.. soo wordt het vonnis.. geëxecuteert. — Van eene andere of „groote boete" wordt echter niet gesproken. *C. v. Diest*, VZ. XV, 1 a 5, *item* 10.

BOETEMENT, zn. Dit w. heeft klaarblijkelijk meer betrekking met *aboutement* (pand, *gage*), dan met *boete*, en werd ook zoo verstaan door den heer Gilliodts. || Negheen vremd man, die stapel hout binnen Ghend van wullen, ne mach vercoepen wulle te daghe [*nl.* op tijd van betaling, op termijn te betalen], hy ne sy poertre binnen Ghend; vremt man, diet dade, hy ware in de mesdaet van L ponden eñ de wulle verbuert; enne ware van boetemente daer de dach af leden waere. *C. v. Gent*, *Gr. ch. v.* 1297, *a.* 138. G. vertaalt: *si ce n'était laine donnée en nantissement de dette dont le terme serait passé.*

BOETEN, onz. en bedr. wkw. 1) *Straffen in het algemeen*, fr. *punir en général.* || In cas van eenige resistentie ofte non obedientie zal denselven afgaenden pachter.. personelyck worden geëxecuteert eñ in vangenisse gecolloqueert, omme geboet eñ gestraft te worden naer d'exigentie van de saecke. *C. v. Auden.* 2e d. Regl. 12 aug. 1767, a. 32.

2) *Als boete verbeuren*, fr. *encourir une amende.* || Elck appellant mach renunchieren van zijnen appel binnen den X dagen,.. midts boetende iij pont parisijs. WIELANT, *Pract. civ.* IX, XXVIJ, 1. Int cas van refuse oft delaye sal sulck officier boeten tseestich ponden par. Ib. 139. So wie sijn beesten laet loopen in andere liedeu coorne, boedt drye ponden par. *C. v. Iperen*, *Kast.* a. 22. Indien partyen also gedaecht sijnde niet en compareerden, boeten drye ponden jeghens den heere. Ib. a. 30. Eenen poortwech,.. onghereparеert gevonden, boet twintich schellingen parisis. — Eenen dorpwech,.. boet als vooren. Eenen ghebuerwech.. moet wyt zyn thien voeten, boetende vyff schellinghen parisis. *C. v. Aalst*, X, 3, 4, 5.

3) *Genezing aanbrengen*, fr. *guérir*. Kil. *remedium adhibere, mederi.* || Alant eñ inchaven eñ laissce, getemperet mitten wine, boten di des hustes. Lat. *Suge favum mellis, quo morbum pectore pellis. Bredaesche alman. v.* 1664, Febr.

4) Lakenweverij. *Gladslaen*, *persen*, *mangelen*, fr. (Draperie) *bouter* (?), *calandrer.* || Ware een laken qualike gheboedt, die boetre of die boetighe moest verboeten [herboeten, op nieuw glad maken] omme denzelven loon, ter eerster waerven; eñ ter ander waerven, worden zy weder qualike gheboet, so zoude die boetre of die boetige verbueren sinen loon, die hire an ghewonnen zoude hebben. *K. lakeng. Brugge*, *Scherers*, 67.

BOETEN (Buten), bw. Duister woord. || Die een vercken buet opte tonge, hy eest om lx lb. eñ tvercken verloeren, eñ ooc den dinne [dume?]. *Rekenk. v. Brab.*, reg. 136 f°. 193 v°. (1487).

BOETERINGEN, BOETEERINGEN? zn. mv. *Zekere dijkwerken*, fr. *certains travaux aux digues.* || Van dycken, van graven, van boeteringen eñ van sluysen totter toelingen [akkerbouw] eñ totten gemeynen oerboer of noot.. Weteringen, dycken, boeteringen, graven eñ slusen totter toelingen eñ vruchtbaerheyt. *Rekenk. v. Brab.* reg. 133 f°. 126 (15de E.).

BOETMEESTER, zn *Kashouder bij eene rechtbank, van door de procureurs verbeurde boeten*, fr. *caissier, près d'un tribunal, des amendes encourues par les procureurs.* || Soo wanneer iemandt van de procureurs quaeme in faute te blyven van.., sal desen gebreckelycken procureur door die presidenten van den rolle datelyck.. gecondemneert worden in de amende van 24 st., promptelyck te furneren in handen van den boetmeester. *C. v. Loven*, Regl. 31 dec. 1735, a. 5. It. 6 en 7.

BOETPENNINCK, zn. *Straf van dengene die*

iem. ten onrechte betrokken heeft, fr. *denier d'amende, punition de celui qui a attrait qn. injustement en justice.* || Oft gebeurde dat een man ofte vrouw den anderen dede gedagen voor penningengelt, eñ binnen middelen tijde verleken die partyen, dat daer niemant aen breucken en sal, oft voor rechten derven comen dan alleen den geseten richter een boetpenninck dengenen die in onrecht gevonden sal worden. *C. v. Kuik*, a. 32.

BOETSE (Boetche, butse), zn. *Puist, pestbuil; vandaar de pestziekte zelf, de zwarte pest*, welke zich door deze verschijnsels verkondigde, fr. *pustule, buton*, de là *la peste même, la peste noire, qui se manifestait par ces indices.* Kil. Boetse, butse, *tuber.* || Van dat Woytin uten Wulghen ghecalengiert was, utedien dat hy de boetche hadde eñ hem selven gherne gheholpen hadde; so gheviel dat hy een mes nam eñ stac ute de boetche, die hem ghewassen was, eñ hy staerffer af, waeraf dat de bailliu calengieringe dede eñ seide dat hy hem selven tlyf ghenomen hadde. *Reken. baljuws. v. Gent*, 1367/8. Int jaer xiiic eñ lxviii, doe waest in Vlaenderen groet jammer van der boetse. JAN V. DIXM. 249. Int selve jaer [*nl.* 1400], doe wast al Vrankeryc, al Vlaenderen, al Brabant duere, eñ in vele landen, grote steerfte, om de regnacie van der *planeta Saturnus*, die doe in haer huus was, dat tvolc alomme starf van der epedemie eñ van den boetse. Id. 286.

BOETSE, zn. Bouwkunde. Duister, gelijk de meeste kunstwoorden uit de middeleeuwen, fr. (Architecture) *mot obscur.* || Item ghegheven meester Plissis,.. van xvijj boetsen lovere, van elcker boetse xii pl[ecken]. VAN EVEN, *Louvain mon.* 177(7). *Bouw van 't stadhuis, rek. v.* 1433/1440.

BOEVER (Bouver), zn. *Ossendrijver*, fr. *bouvier.* || De dryvers van beesten worden andersins gheseyt Bouvers. DE DAMHOUDER, *Grootdad.* 5. Daerdoor [*nl.* om rede dat de dienstboden zich dikwijls aan verscheidene meesters verhuren] de meesters hun vinden sonder maerten, knaepen, boevers, schaepers eñ andere dienstboden. *O. P.-B. autr.* 5 juli 1703, a. 39. *Kortrijk.*

BOFFET. Zie BUFFET.

BOGEMAKER (der stad). *Stadsboogmaker*, fr. *faiseur d'arbalètes* (de la ville). || Item, meester Petre den boghemakere, van iv solarien, xi lib. *Oudste rek. v. Antw.* 1324. Jan van Aken, boghemakere, xlviij lib. *Ypriana*, IV, 399, *Salarissen v.* 1495.

BOKEL, *Borstwapen, schild*, fr. *armure de poitrine, bouclier.* || Elc poertre mach draghen 1 zweert eñ 1 bokel onder syn overste cleet, sonder boete (eñ 1 albequel eñ 1 plate). *Kb. v. Auden.* 1338, *Van wapenen.*

BOCKETTEN, zn. mv. Een ons onbekend woord uit de bouwkunde, fr. (Architecture) *mot obscur.* || France de Wichtere, wien, by vooghd eñ scepenen, besteed was de upperste voye van den beelfrooite.., de lodinne loveyen, de gyften eñ bocketten te belegghene met goude,.. *Ypriana*, I, 26, *St.-rek. v.* 1421. *Maître France étoffa d'or et d'azur toute la partie supérieure du campanile*, zegt Vandenpeereboom.

BOCRAEN (Bokeraen, bokerael, bockeraen, bockerael, bolcraen), zn. Zekere stof, voor welker beschrijving wij verwijzen naar Verdam en vooral naar de uitvoerige opzoekingen van Gailliard (*Glossaire*). In onze aanhalingen zien wij deze stof gebruikt voor baarkleed, ter bevrijding van het druppen eener waskaars, voor zekere spotrokjes in eenen omgang, voor eenen te beschilderen standaart en voor „trompetzelen", het is echter altijd, behalve misschien voor het baarkleed, eene zeer gemeene stof. || Primo quidem, super eo quod nulli funeri extra ecclesiam Antverpiensem predictam sepeliendo apud fratres Predicatores, vel alibi, superponeretur vestis purpurea, sed solum sindalum [cendalum, eene zijden stof] vel *bocranum*, cum cruce vel sine cruce. MERTENS EN TORFS, I, 602, *Vonnis v.* 1336. Viere wassen tortsen, die men vore tHeylichdom draecht.. Item, een bocraen, dat de iiij cnapen hadden te hoyken, die de tortsen droeghen, jeghen druypen van den wasse. Id. III, 546 (omtr. 1400). *Omgang der Besnijdenis.* — Gegeven om seven bocranen daer men der Joden rocxkens af gemaect heeft, die Onsen Heer gheeselden eñ croonden. Meester Jan, de beeldeverwer, van den voirs. seven bocranen te prenten met olieverwen. Enen standart van blauwe bocrane, vj ellen lanck, met derselver devisen [*nl.* van Hertog Jan IV]. *Rekenk. v. Brab.* n°. 2405 (1424). Bokeraen. Een tonne van vj amen is geëstimeert op xxv lib. De halve eñ tvierendeel nae advenant. *Schatting v.* 1551. Geocht.. vii ellen groenen bokeraens tot een groote wimpel; vii ellen roodt bokeraens tot ii trompetzele, om dagelyks te besigen, Van de derde wimpel [*nl.* de voorhandige] te stofferen in beyde syden met de waepenen [*nl.* der stad]... *Kruisgilde*, 24 (1436). — Eindelijk hebben wij nog den **Bockeraen van Duytslant**, geheeten swillich of tril, het stuck iij s. *Brab tol v.* 1597. **Bolcraen van Duytslandt, Brugghe**, oft zwillich, elck stuck ij grooten. *Zeeuwsche tol te Antw.* 1623. **Bolcraen van Vanckryck**, het stuck van 20 ellen, maete van Antwerpen, ij gr. Ib. DRILLE en TRILLE. Zie Kil. SWILLIGH.

BOCKSHOREN (Boxhoren, buxhoren), zn. *Bokking*, fr. *du hareng saur.* Kil. Bockshorinck, bocksharinck, buckingh, bocking. || Wie binnen Antwerpen boxhoren droeghede ochte maecte van corfharinghe, verboerde x lib. *Kb. v. Antw.* 104. Van elker meesen boxhoerens, die hierbinnen ghetouwt es,.. DE VLAMINCK, *Acc.* 24. Tonharinc ofte boxhoeren. Ib. 25 (1407). Nieman en zal harinc van den Heileghen lande [van Helgoland] vercopen dan beneden Emonts oversten hornoc, noch stermyn, noch buxhoren daeraf gemaect, noch ouden harinc. *Kb. v. Diest*, B 57.

BOCKSVEL (Backesvel), zn. *Boksvel, bokkenhuid*, fr. *peau de bouc.* || Een scip met buckesvellen eñ met alrehande ruwer ware, besleghen over thoeft, es sculdich 4 d. *Brugsche tol v.* 1252.

BOLDAVID, zn. *Zeildoek*, fr. *toile à voiles.* || 1 rolle boldavidt, dair men die zeilen aff maect, 1 gro. *Watertol* 1550. Boldavidts: een rolle bereet, geëstimeert op een lib. Vlaems. Een rolle smal, g[t] xii sts. *Schatting v.* 1551. Boldavid, daer men de seylen af maect, een rolle, te weten: de breede, vijj grooten, de smalle, het stuck, iv grooten. *Zeeuwsche tol te Antw.* 1623.

BOLGENSCHAP (Bolgescap), zn. *Beleediging, misnoegdheid, gramschap*, fr. *offense, mécontentement, colère;* Kil. *vetus*: *offensa, culpa.* || Sonder bolgescap ocht ocsuyn van ons, onsen nacomelingen, ocht yemenne anders van onsen wegen. *Doude Rootb.* f°. 45, *Charter v.* 3 aug. 1369. — Willems, *Brab. Y.* I, 782, drukt: sonder ons eñ onse „volgerscap." Zie AFDOEN 15), en BELGENSCHAP.

BOLCK (Bolc), zn. Soort *schelvisch*, sorte *d'églefin.* || Harinc, rijnvesch eñ bolc zal men vercopen in corven eñ niet op karren. *Kb. v. Diest*, A 35, B 54. Bolcke. *Tol te Rumpst* 1508.

BOLCOM, zn. *Eene ons onbekende waar*, fr. *une denrée nous inconnue*. || 1 tonne compost iiij gro. Ende bolcom $^1/_2$ gro. *Watertol*, 1550.

BOLCRAEN. Zie BOCRAEN.

BOLLAERT, zn. *Jonge visch, ter bevolking van de vijvers*, fr. *alevin*. || Belangende de vyvers eñ wallen, waerop men kaerpel queeckt, den afgaenden pachter zal den vollen kaerpel vermogen te visschen vóór kersavond dat synen pacht expireert, eñ daerop moeten laeten het spyssel van gruy, bollaert eñ anterneus, 't gone volgens de breedde nootsaeckelyck is. *C. v. Auden.* 2de d. Regl. 12 aug. 1767, a. 27.

BOLLEN, zn. mv. *Deel van een moordwapen*, fr. *partie d'une arme homicide*. Zie WAPPER.

BOLLESCHOUT, zn. Zekere cijns, dien men betaalde onder de gemeente Goyck, Kanton St. Quintens-Lennick, en bestaande in 3 st. 6 den., 1 kapuin en 3 veertelen „broeckevene", het bunder (?), fr. *cens à Goyck*. Zie A. WAUTERS, *Environs de Bruxelles*, I, 262, volgens den *Schat der cheynsen*, 41.

BOLWERCKEN, bw. Overdr. *Sterken, verzekeren, waarborgen*, fr. fig. *fortifier, assurer, garantir*. || Datter onderscheyt is tusschen *arbitrium* eñ *compromissum;* want *arbitrium* wort gedaen sonder peyne, mair wort gevalleert eñ gebolwerckt oft gesterckt met panden eñ met eede; eñ dat compromis wort gedaen met eender peynen. V. D. TAV. 315 v⁰.

BOMBAERDE (Bombare, bombarde), zn. v. *Werktuig om steenen te slingeren*, fr. *bombarde*. Kil. B o m b a r d e. || De grote bombare eñ vele steenen. HUYTTENS, *Corpor.* 139, *Reken. v.* 1411. Een schip van der grootte van 100 tot 150 vaeten, sal moeten inne hebben 32 persoonen, daeronder wesen zullen tot 25 weerachtigh mannen, daeronder begrepen dry bussemeesters, 4 groete sticken ghenaemt *passemurs*, 2 bombaerden, makende 6 ligghende stick. *Pl. v. Vl.* 29 febr. 1549, a. 5. I, 365. Zie ARTILLERIE.

BOMBARE. Zie BOMBAERDE.

BONDEKIJN. Zie BONT.

BONDERGELT. Zie BUNDERGELT.

BONET (Bonnette, bonette), zn. *Muts, pet*, fr. *bonnet*. Kil. B o n e t, *pileus*, *vulgo bonetum*. || Bonetten. Italiaensche, 1 kist, daeraf eenen muyl de twee draegt, op XXV lib. *Schatting v.* 1551. Bonnetten oft mutsen van fyne wol, die dousijne, 11 grooten. *Zeeuwsche tol te Antw.* 1623. Zo wie dat dede int hof ter contrarien eñ eenighe vilaine sprake, ofte eenen anderen injurieerde met woorden, die zullen hanghen haerlieder bonnette eenen overganck op den staecke van den witte, ofte daervooren gheven eñ betalen, ten proffycte van St. Sebastiaen, eenen zelveren penninck, weerdich synde ses penninghen parisis. DE PR. en BR. XI. *Saffelaar*, 106 (1611). *Handboog.* It. *Ann. acad. d'archéol.* 1856, 381 (1534).

BONETGELT. Zie GAGIEN.

BONGAERT (Bongart), zn. *Boomgaard*, fr. *verger*. || In watre, in bongarde eñ in alle ghelaghe dat thof van der Beverne gheleghen es. 5 juli 1299. *S. Servatius, vers* 42: Doen sij in den bongart quamen.

BONGE, zn. *Trommel*, fr. *tambour*. || Sie moten loven sinen name in eendrachtighen versamenden sanghe; in der bonghen eñ in der sanctorien singhen sie Hem. *Getijdenb.* 15e E. f⁰. 27 v⁰. Ps. 149/150.

BONGER, zn. *Trommelslager*, fr. *tambour;* ook t a m b o e r i j n genaamd. || Dat men gaf den ministrelen, trompers, bonghers, pypers, snaerspeelders,.. MERTENS EN TORFS, III, 546 (1401).

BONIFANTEN (*Boni infantes*), zn. mv. *Het oudste collegie voor arme kinderen, tevens „koorknapen", te Brussel gesticht in* 1358, fr. *le plus ancien collège pour enfants pauvres, en même temps enfants de chœur, fondé à Bruxelles, en* 1358. Zie *Histoire de Bruxelles*, I, 179.

BONRE, BUNRE. Zie BUNDER.

BONT, zn. *Bondel, bundel, bussel*, fr. *botte, faisceau*. Kil. B o n d, *vetus, fascis*. || Bast, 1 hondert zijn drije busselen oft bonden, 1 gr. Vls. Drije bonden wannen. *Watertol*, 1550. Verklw. B o n d e k i j n (bloemen). *Bundeltje, ruiker, tuil*, fr. *bouquet* (de fleurs). || Eñ alle dat lof dat ye heilige van dijnre waerdicheit gedencken of spreken conde, eñ dat hondert dusent werf gedubbelt mit enen bondekijn van roden rozen eñ witte lelyen eñ fyolen te samen geknoft, zende ic U te love. *Honderd merk.* 101.

BONT, GEBONT, zn. *Duister w. der lakenweverij*, fr. *terme obscur de la draperie*. || Eñ elc ganc moet inhebben xxiiij waerp draden, twelke comt int laken xvc draden ghelijcwaerps, xij draden min, die maken vij ghebond eñ 1 half. Eñ elc ganc moet inhebben xxiiij waerp draden, twelke komt int laken xiiijc draden jelyxwarps, viij draden min, die maken vij bond. Zie GANCK.

BOOM, zn. **Beste boom**. *In het leenroerig stelsel een der vooruitgenietingen van den oudsten zoon in het vaderlijk stamhuis*, fr. *le meilleur arbre, dans le système féodal, un des préciputs du fils aîné dans le manoir paternel*. || Is op tleen geen sterchuys, noch gheenen wal, so houdt de grondenaer tweetste huys, eñ den besten boom, te zijnder kuere (*versta:* den besten onder de boomen). WIELANT, *L. v. Vl.* 65. Eenen leenhouder ofte leenhouderigghe, op wien succederen eenighe leenen, daer huysen eñ boomen op staen, en volght niet meer dan den besten vuerst eñ den besten boom, metgaders al dat bin der aerden licht besloten. *C. v. Veurne, Leenhof*, IIII, 14. Alsser gheen fortresse, mote, noch huus van plaisance (sluutende met valbrugghe en es), zoo behoudt de successeur-leenhoudere eñ volght den leene de beste vurst ofte huus, den besten boom staende opt leen, metgaders het duufhuus eñ de poorten, van der zylatten nederwaerts. *C. v. Kortrijk*, XV, 21. Den leene sal volghen de beste veurst op 't leen staende. Eñ daer gheen huysinghen op en staen, den besten boom; eñ werden alle d'ander catheylen daerop staende deelsaem. *C. v. Poperingen*, XXX, 5. Zie ook SCHADUWBOOM.

Boom der maechschap. *Stamboom, geslachtboom*, fr. *arbre généalogique*. Van den boome der maeghscap geheeten *arbor consanguinitatis*. V. D. TAV. 230.

BOOMHOUDER, zn. *Tolboomhouder*, fr. *gardebarrière*. || Opdat de pachters ofte pachter te min in hunne ghepachte rechten verkort souden wesen, soo wordt wel eñ expresselyck verboden aen alle sluysmeesters, speyhouders, boomhouders.., eenige schepen.. te laten passeren... tenzy... *Middelen v. Vlaanderen*, 18 febr. 1702, a. 60.

BOONEN, zn. mv. Zoocals thans, fr. *des fèves*. || Van boenen. *Kl. tol te Brugge v.* 1269. Desghelijcx van erten eñ van bonen. *Kb. v. Diest*, A, 61.

BOONHOF (Boenhof), zn. m. *Boonakker*, fr. *champ de fèves*. || Een sille beemts,. gheleghen te Moelstede opt Wedevinne, tusscen den boenhof eñ bemt der Lazarien eñ... *Schep. Land v. Diest*, 10 mei 1396.

BOONSAET, zn. *Land bezaaid met boonen*, fr. *terre semée de fèves*. || IIII bundre besaedt met evenen; daeraf sal deen bundre wesen boonsaedt. de PR. eñ BR. IX. *Nazareth* 4 (1420).

BOONSETTE, zn. *Planthout of —ijzer, pootijzer*, fr. *plantoir*. || Een boon- oft eertsette. *C. v. Antw.* 1582, XLI, 106, *Het voordeel nae de landtrechten*.

BOORT, zn. *Boord, rand*, fr. *bord, extrémité*. **De clock slaen aen één boort.** *De brand- storm- of alarmklok kleppen*, fr. *sonner le tosin*. || De ambochten ghinghen weder te marct eñ sloughen de clocke an een boort, den ij^{en} in meije xiiij^{c} lxxxviij. — Up den iiij^{en} van meye, snachs omtrent den middernacht, eñ snuchtens, omtrent den drien hueren, slouch men te Brugghe de clocke an een boort. want de viande waeren voor de poorte. PIOT, *Chron.* 261.

BOORTOCHT, BOORTUCHT. Zie BORCHTOCHT.

BOOSHEIT, zn. *Arglist*, fr. *artifice, ruse*. || Zoo wij neemt orloff zijn beteringe te doen nae dij forme van deeser statuten, hij zal doen zijn beteringe van daghe te daghe, zonder boesheit, eñ en sal nijt moghen geneeken der stadt, daer ment weet, up een mijle nae, hij en hebbe gedaen zijn voerscreve bevart. *K. v. St.-Truiden v.* 1366, a. 65.

BOOT (Boete), zn. Droge en natte inhoudsmaat. *Vat, ton*. fr. (Mesure de capacité pour matieres sèches et liquides) *tonne, baril*. Zie VERDAM. || Dat de apothecaryse, die in onser stadt van Bruessel sullen doen comen eene geheele pype zuets drancks, malevezeyn oft andere, oft twee oft drie boeten.. *Rekenk. v. Brab.* reg. 135, f°. 115 v°. *Ord.* 6 nov. 1479. Pruymen van Damast, 1 pype, VIII gr. Een boote van omtrent vyf amen, X gr. *Watertol v.* 1550. Id. 1 pype, geëval^{t} IIIJ lib. Een boote eñ een quarteel nae advenant. *Schatting v.* 1551.

BOOTSCHAP (Boodschap, bodscep), zn. *Kennisgeving aan de stadsoverheid van het overlijden van eenen stadslijftochtenaar, en gevolgelijk van de ophouding zijner rent; waarbij men in aanmerking neme, dat de registers van den burgerlijken stand gehouden werden door de geestelijkheid, niet door de stadsoverheid;* fr. *Notification à l'autorité municipale du décès d'un pensionnaire de la ville, et conséquemment de l'extinction de sa rente; notons à ce sujet, que les registres de l'etat-civil étaient tenus par le clergé et non par l'autorité civile.* || Dat elc, die voortan eeneghe assise hueren sal, ten hende van den jare.. overbringhen sal sijn rolle van sijnen assignamente van dier assise, die hij sal ghehadt hebben, eñ verclaeren.. welken van den pensionarijsen daerin staende dat hij binnen dien jaere betaelt heeft, eñ welken hij niet betaelt heeft, te dien hende dat de poort heffen sal dan de somme van den ghelde dat den pensionarisen niet betaelt en es; eñ dat zullen die assisers dan der poort moeten overlegghen; ute ghedaen, dat hemlieden, bij verstarften, verschenen es binnen den jare van sijnre hueringhen, dat hem dat blive.., „mits eenen scilde.. van der bodscep gherende", up datter hemlieden bate of commen es; „anders ghelt de poort den schilt van der boodschap altoes van der doet." DE VLAMINCK, *Acc.* 38. **Bootschap van sijne moeder.** *Eene lage schimp, welker beduiding ons ontsnapt*, fr. littér. *des nouvelles de sa mère, une basse insulte dont la signification nous échappe.* || Soo wie den anderen heet liegen, oft bootschap seet van synder moeder, in erren eñ grammen moede, die sal verbueren een boete van eenen stuyver,.. maer eest in geenen erren moede, soo ist een slechte boete, te wetene, een oort stuyvers. *Stat. v. d. handboog te Diest v.* 1531, a. 34.

BORAIGE, zn. *Bernagie*, fr. *bourrache*. Kil. Boragie, bruynagie. || Een pot boraige, geëval^{t} op XV lib. *Schatting v.* 1551.

BORCH, zn. m. *Burg, burcht, slot, kasteel*, fr. *château, château-fort*. Kil. Borg, borght. || Item, MCCC LXXV, begonst men den borch oft sloth te Vilvorden. *Acad. d'archéol.* 1850, blz. 165.

BORCHBREUCK, zn. Eigenlijk *Borchvredebrake*, fr. *infraction à la paix du Bourg ou château*. || Het schenden of verbreken van den Burgvrede werd, of met de halsstraf, of met het afhouwen van de hand gestraft. MERTENS en TORFS, I, 179.

BORCHGRACHT, BORCHGRAFT (Borchtgracht). *De gracht rond eene burcht*, fr. *le fossé qui entoure un château*. || De ij zwanen, te weten, manneken eñ wijfken, van eender hofgraft oft borchgraft, die niet gewoenlijc zyn te vervliegen oft [van] plaetze te veranderen van dyer contreyen, volgen der erven. V. D. TAV. 229. Dat de lancxlevendo van den schilde oft van ridderstamme geboren, naer het scheijden van den bedde, voorwt heeft het opperhoff, de huijsingen binnen de valbrugge eñ borchtgracht sijnde. *C. v. Santhoven v.* 1570, XI, 5.

BORCHGRAEFSCHAPPIJ, zn. *Burggraafschap*, fr. *burgraviat*. || Van der borchgraefscapie. Die borghgraefscapie van Antwerpen, metter manscap eñ met allen dien datter toebehoert. *Deeling v. Diest*, 21 dec. 1337.

BORCHGRAVE (Borghgrave, bourchgrave, bourghgrave; borchgreve, borchgreeve; borchgravinne, borchgrevinne, borchgreevinne), zn. *Burggraaf, burggravin*, fr. *burgrave, châtelain, châtelaine*. Lat. *castellanus*. *De heeren van Diest waren burggraven van Antwerpen, en men treft dezen hunnen titel in de bovenstaande schrijfwijzen aan in den loop der xiv^{de} eeuw*, fr. *les seigneurs de Diest étaient châtelains d'Anvers, et on trouve ce titre orthographié comme ci-dessus, dans le cours du xive siècle*. || Woutre, here van Nevele, borchgrave van Corterike. *Jan.* 1283. Arnout, here van Dyest eñ borchgreve van Antwerpen. 17 juni 1290; Lat. *castellanus*. Gheraert, riddre, here van Zottenghem eñ borchgrave van Ghent. 1 juni 1293. Borchgreve van der Borch eñ huse van Vilvorden. *Rekenk. v. Brab.* reg. 131 f°. 12 v°. (1404).

BORCHRECHT, zn. *Recht van de Burcht van Antwerpen over zekere steden en dorpen*, fr. *droit du château d'Anvers sur certaines villes et communes*. || Een groot getal steden en dorpen waren gehouden in de bewaring, het onderhoud en de verdediging der Antwerpsche Burcht; voor welken dienst zij vrij en ontslagen waren van de belasting genaamd *Riddertol*, die reeds van in de viiie eeuw te Antwerpen werd geheven, en tot het einde der xviiie binnen de burcht is blijven betaald worden. MERTENS en TORFS, I, 166. Zie ook A. WAUTERS, *Environs*, II, 438, en RIDDERTOL.

BORCHRINCK, zn. m. *IJzeren ring aan de poort eener burcht*, fr. *anneau de fer à la porte d'un château*. || Soo wie teenen leengoede spreken wilt, moet aldaer ierst den heer genoech doen van des hy hem sculdich es te doene van rechtswegen, binnen veertich dagen. Eñ of hy [*nl.* de heer] waere buyten den lande, soe sal hy den heere soeken tot zynder woenstadt aen den rinck van der doren, met oircontschap van den mannen van denselven hove, eñ daermet es hy verwaert jeghen den heere, want hy hem thuys gesocht

heeft. L. Galesloot, *Inv. arch. cour féod. Brab.* xlii (Boxhorn). Zie ook aenslaen 2).

BORCHSTEDE, zn. *Omvang eener burcht*, fr. *pourpris*, *enclos d'un château*. || Soe leghet in die vorseide borgh eñ die borghstede, in watre, in bongarde, eñ in alle ghelaghe dat thof van der Beverne gheleghen es, omtrent twee bunre. *Schep. v. Sint-Antelins*, 5 juli 1299.

BORCHSTORM (Borgstorm, buerghstoorm), zn. *Twist in de burcht van Brugge*, fr, *querelle*, ofr. *meslée dans le Bourg de Bruges*. || Hoe eñ in wat manieren, eñ wie sculdich es te berechtene den twist die ghevallet in de Buergh, die men heet Buerghstoorm. *C. v. Brugge*. I, 257, 22 juli 1289.

BORCHTOCHT (Borchtucht, boortocht, boortucht, burtucht), zn. v. *Borgtocht*, *borgstelling*, fr. *cautionnement*. Kil. Borghtoght. || Zo wie ghevloen es huut den dorpe omme bekende schult of omme borchtochte, heeft, die fugitiv es, erfachtechede in de prochie, die erfachtechede zal men roupen drie vierthien nachte in de kerke van Saffelaere, eñ vercoepen ze, omme met den ghelde ghenoegh te doen voer de schult ofte voer de borgtochte. *K. v. Saffelaar v.* 1265, a. 59; Lat. *pro debito vel pro plegiatione*. Soo waer een leengoed wert vercocht ter boortucht, ne mach hem een grondenaere niet ontherven bi noode, het moet syn ghedaen bi hoire. *Jus feud. fland.* c. 41. Hieromme doet men kerceghebode, eñ maect dach coopere, vercoopere eñ naercoopere, eñ danne moet de naercoopere in hove commen, eer zyn maech onthervet es. Eñ al ware tleen vercocht ter boortucht, hi moeste daer tgelt al ghereet hebben eñ drooghe betalen, naer hofrechte. *Ib.* Danof zo ne mach niemen boorghe syn die zelve zekere doen moet; eñ mach ooc niemen boorghe syn in ij steden [*nl.* plaatsen] of meer... — Eñ es te wetene, dat men dese boortuchten vernieuwen sal van jare te jare. *K. lakeng. Iperen*, xiii. *Hosteliers*. blz. 211. Wanof den clerc hem sal doen bewaren van sekere eñ bortucht van elcken coopere, up sinen plucht eñ adventueren. *C. v. Iperen*, *Kast.*, a. 145 (1535). Eñ sulcke burtucht, voor Wette ghekendt, sal hem alsowel bestrecken up de boete eñ wettelicken costen,.. als van den principalen. Ib. a. 158. Dinghet eene partie, eñ hare borgen sterven, si moeten nieuwe borchtucht doen. *Leenrecht v.* 1528, e v°.

BORCHTOCHTEN (Boertochten), bw. *Doen borg stellen*, fr. *faire donner caution*. || Waert sake dat dy flirsters imand finden der geboscht hette in den vors. bosch, mit nacht ofte mit dach, ofte op geboden vierdag, den mogen sy boertochten ofte vangen tot des heren will, sonder hem lijf ofte leet af te nemen. *Belg. Mus.* V, 432. — Waert auch sake dat emand van den flirsteren gebortocht wierde, eñ seggen woide he en ware niet te recht gebortocht, so sal de here van Born tot syn genogen een holtgeding doen maken. Ib. 433.

BORCHVREDE, zn. fr. *paix du Bourg*. Zie Mertens en Torfs, I, 179. Volgens Lexer: Burc-vride, *burgvrede*, *stadvrede; het rond de burcht en de stad liggende grondgebied*, *binnen welke de vrede onderhouden moest worden*, fr. *le Bourg et le territoire autour de la ville ou la paix devait être observée*. Grimm Bürgfriede. Vgl. borchvrede.

BORCHWERCK, zn. *Leenheerendienst*, *slaafsche werken*, *karweien*, fr. *services de serf ou tenancier*, *travaux serviles*, *corvées*. || *De omni jure quod in eadem terra habui*, *in talliis*, *herbergariis* *et* borgwerch *et aliis servitiis*... *Quidquid habui in predicta terra*, *in talliis*, *herbergariis*, *quibusdam servilibus operibus*, *que vulgariter appellantur* borchwerch. *Chron. Ninivense*, in het *Corpus chron. Fl. v.* de Smet, II, 869. *Brief v. d. heer v. Boulaer*, 1231.

BORCHWERCKER (Meester b—.). zn. *Vestingbouwer*, fr. *maître de travaux de fortification*, *ingénieur militaire?* || Item, zo was hier doen commen Gillis Stolle, meester borchwerkere, die men zeide dat te meneghen plaetsen, an steden eñ an casteele, scoone fortificatien ghemaect hadde, omme advys te hebbene met hem hoe men de stede fortifyeren zoude; hem ghescinct voor zyn costen dat hy hier quam ten ontbieden van den heere eñ van der wet, als twerc ghemaect was,.. xviij s. *Reken. Ninove*, 1476.

BORCHWERCKER, zn. *Werkman*, *arbeider aan vestingwerken*, fr. *ouvrier aux travaux de fortification*. || Costen van dachueren van metsene, temmerene, hantwerckers eñ andere. Eerst betaelt viere borchwerckers van den steenen uter Beverbeken te doene, die int water ghevallen waeren van den hoever, doent doeyde. It. bet. vier anderen ghesellen. It. noch eenen anderen wercman. Ib. *Rek. v.* 1480.

BORDE (Boerde, boerden, bordene), zn. 1) *Last*, *vracht*, fr. *charge*, *fardeau*. Kil. Bordene, borde, *onus*. || So wie ter ghilde behoort eñ ziec wert van ghemene siechede, of onder buerdene ghequetst wart, sal hebben vi den. par. sdaghes van der giulde. *K. d. Rijke pijnders te Brugge*. 1291. Waert dat eenich mensche droughe of dede draghen boerde, of de [dede] voeren buuter der stede te vercoopene lakens, die zeghelsweerdich waeren onghewaerdeert, waere de boete van xxx s. *Nieuwe k. wolwevers te Aalst*, 15de E. (III, 423).

2) Fig. *Last*, *verplichtingen*, *belastingen*, *drukking*, fr. *charge*, *obligations*, *impositions*, *fardeau*. || Wie bidden onsen lieve vrienden, den seggeren voerghenoemt, dat si de bordene van desen paise eñ van desen seggene in hem nemen eñ begripen. *Brab. yeesten*, I, 710 (1303). Soe hebbe wi, seegheren vorghenomt,.. de bordene van desen seeghene tonswert ghenomen. david, *Mechelen*, 14 sept. 1303, blz. 469. Die te Dyest woenen eñ gemeyn boerden dragen metter stad van Dyest, eñ in voers. ambacht comen willen eñ meesterye houden, die sullen geven twee Holl. guldenen; dats te verstane vloess [fluks] den eenen gulden eñ binnen jairs daerna den anderen. *Stat. timmerlieden te Diest*, *v.* 1402, a. 2. Mine boesheden sijn mijn hovet boven ghegaen eñ op mi beswaert als ene sware bordene. *Getijdb.* 15de E. *Seven psalmen*, 37/38. *Sicut onus grave;* var. alsof ic onder een swaer boerden laghe.

BORDE, contr. voor *Behoorde*. || Also ghelike, soo wie ghelt leende up tiken die borde ten ambachte ofte ter meiseniede. *Tijkwevers v. Sinte-Pieters*, Mei 1280.

BORDEEL, zn. Zooals thans. || Waer men den coninck bevonde metter broken in stoven, bordeelen, met anderen wiven dan met sinen ghetrouden wiven. A. Wauters, *Sermens*, blz. 23, *Ord. v. d. hantboghe* § 4 (15de E.). Bordeel houden. || Die zyn dochteren prostitueert eñ daermede willens eñ wetens bordeel eñ oneerlick leven houdt, verbuert alle syn goet, eñ ten eeuwighen daghe gebannen te syne. *C. v. Antw.* 1545, ii, 38.

BORDENAER (Burdenaer), zn. *Vrachtdrager*, fr. *porte-faix*. || De burdenaers werden ooc dic-

wils verdruct; zoo werden ooc de vleeschauwers. Zij [*nl.* de Spaansche soldaten] namen eñ ghaven dat zy wilden. *Ber. tijden*, III, 97.

BORDESSCHE (Bordesken), zn. *Luifel*, fr. *auvent*. || Niemant en vermagh buijten sijnen gevel ter straeten te wercken, 't sij bordeskens, steeghers overspronghers oft andere, belettende de lucht en 't gesichte van de ghebueren, eñ oversulcx is men ghecoustumeert van outs alle bordesken maer te maeken vijf voeten breedt metten eusieloop, te weten, van den stijl van de paijen [*nl.* puie] ter straete waert, soo neder als men wilt. *C. v. Edingen*, VIII, 15. Zie BARDESCH.

BORDOEN, zn. Orgelwerk. *Brompijp*, fr. *bourdon d'orgue*. || Een bordoen met eender holpypen boven luydende. RAYMAEKERS, *St.-Sulpice*, I, 115 (1523).

BORDURE, zn. v. *Versiersel van den koning van het gild*, fr. *ornement du roi de la gilde*. || Dat oick den coninck, die ten selven daghe den gay afschieten sal, voer sijn schoete, ter hulpe sijnder borduere, van der gulde ontfaen sal zes schelle grooten, eñ mits dien sal deselve coninck gehouden zijn deselve zijne bordure te doen makene eñ draghen binnen zes weken naer 't schieten van der gaye. DE PR. en BR. XIV. *Zelzate*, 20, *Handboog* (1526).

BOREN, bw. *Beren*, *heffen*, *ontvangen*, fr. *lever*, *recevoir*. Kil. Boren, beuren, *levare*. || Daer die heer eenen penninck uytleeght, om dat vonnisse te halen eñ aen 't hooft te brenghen, daer mach hy twee penninghen weder voor boren. *C. v. d. Grave*, IV, 7. Zie BEHELPEN 5).

BORGE (Boorghe), zn. Thans *borg*, *borgblijver*, fr. *répondant*, *caution*. || Van desen vorwarden eñ van desen gelde soe sin borge eñ saecwildege N. N. 25 nov. 1296, *Schep. v. Assche*. So wie dat bi nachte gaet, na die diefclocke, sonder lanterne ocht sonder licht, verboert XX s. Eñ men sal hem in den Steen legghen toten daghe, opdat hi gheenen borghe ghesetten en can. *Kb. v. Antw.* 24. So wie hem boorghe kendt voor andere, [t]sy voor Wetten oft anders, werdt gherekendt boorghe eñ principael, tenware dat hy hem gheconstitueert hadde boorghe, tgoedt van den principalen voorengaende. *C. v. Iperen*, *Kast.* a. 158. En *passim* in alle de Costumen. **Binnenborge.** *Borg onder het rechtsgebied behoorende*, fr. *caution justiciable*. || Egheene partije en wordt ten ordinarisen landghenechte in rechte ontfanghen, sonder eerst eñ alvooren een sufficiente binnenborghe gheseth te hebben oft te stellen. *C. v. Casterlee*, I, 3. Zie ook SEKER (POORTERLIJCK. Borge-voochdij, zn. *Borgblijvende voogdij*, fr. *tutelle cautionnaire*. || Voor teeckenen van der borghe-voochdije, van elcke acte ij s. p. *C. v. Auden.*, 2de d. 19 febr. 1619. *Greffiers van Uppervooghden*.

BORGEN, bw. 1) *Laten borg stellen*, *onder borgstelling vrijlaten*, fr. *relaxer sous caution*. || De scoutete en mach niemene borgen no laten gaen, die hem wert gewiset te houdene bi Wette van ongewisden dingen sonder sabbets orlof, het ne ware van haven. 25 febr. 1252.

2) *Op goed vertrouwen leenen*, fr. *prêter à crédit*. || Dat men borcht sonder borge, dat en mach men verreijcken op niemene dan op den man eñ op zijn goede. *Dit is trecht van Uccle*, a. 79.

BORGER, BURGER, zn. Thans *burger*, fr. *bourgeois*. Vr. Borgersse, *bourgeoise*. *C. v. Maastricht*, *Oork.* 23 oct. 1413, a. 10, 20, 21. Borghersche. Ib. *Oork. v.* 1372, blz. 436. Borgeresse. PIOT, *Cart.* 23 apr. 1569, blz. 622.

BORGERMEESTER (Borgemeester), zn. *Burgemeester*, fr. *bourgmestre*. *Men onderscheidde in Antwerpen*, *sedert het jaar* 1409, *eenen* **Buitenburgemeester** *en eenen* **binnenburgemeester.** *De eerstgenoemde was ook de eerste in rang*, *en werd gekozen buiten het college*, *onder de goede en notabele borgers*, *terwijl de binnenburgemeester in het college gekozen werd;* fr. *On distinguait à Anvers*, *depuis* 1409, *un* buiten- *et un* binnenburgemeester. *Le premier était aussi le premier en rang et était élu hors du collége*, *parmi les bons et notables bourgeois*, *tandisque le second était élu dans le collége*. *C. v. Antw.* 1582, *Bijlage* IX, Tit. I a. 23.

BORGIE, zn. Wellicht eene schrijffout; er schijnt *eene verfstof?* mêe bedoeld te wezen; toch niet *boragie? une drogue pour la teinture?* || Van elcken sack wollen, van elcke bale greinen, borgien, meede eñ diergelycke; van elcken stucke ij d. *Groote tol v. Brab.* reg. 131, 15de E.

BORCKELS (?) || Borkels laken vuyt Oistin. *Watertol*, *v.* 1550. Zie Verdam BORKELSCH.

BORNE (Borre, burne), zn. 1) *Bron*, *bronwel*, fr. *source d'eau vive*. Kil. Borne, burn, born. || *In eadem cultura*,.. *juxta locum qui dicitur* Marstborre [*l.* Mertsborre, Meertsborre, gelijk overal]. Inter Martii fontem et Pedam. *Bruss. godsh.* H. nº. 1553, anno 1217, *Anderlecht*. Een broec onder den borre licgende. *Charter der abdij ter Kameren*, 23 juni 1297. Van rivieren, beken, van levende borren te leyden eñ beleyden. MARTINEZ, 4 en 77, *oork. v.* 22 dec. 1447. — Er is schier geen dorp in de omstreken van Brussel, of men vindt er een *locus dictus* samengesteld met *borne* of *borre*. Zie mijne *Geleegsnamen in Brabant*.

2) *Bronwater of regenwater*, fr. *eau de source ou de pluie*. || Int heerste, soe es hi sculdich te leverne tvierendeel van den burne, daer de heeren hare ande in duaen, ten lavoere voer den reftere. *Van Lokeren*, *St.-Pieters*, nº. 622, a. 16 (13de E.). Vort en mach nieman dat scouden dat root ghevarwet es, in loeghen noch niewerincs inne dan in sconen borne. *K. lakeng. Mechelen*, 1331—1333, a. 20. Vort, soe sal een iegheliic varwere sine varwe maken van verschen borne. Ib. a. 23.

Te borne (borre) en te broode. Fr. *au pain et à l'eau*. *Eene niet ongewone straf in de middeleeuwen voor schuldenaars*, *misdadigers*, *landloopers*, fr. *un châtiment assez ordinaire au moyenâge pour des débiteurs*, *délinquants*, *vagabonds*. || Deghene dien men [den schuldenaer levert], hy moetene houden boven der erden, stroe onder hem eñ plumen onder syn hooft, eñ ysers alsoevele alse hy wille tusschen cnie eñ cnoessele, eñ wech ter stille cameren, eñ borne eñ broets genouch. *C. v. Gent*, *Gr. charter v.* 1297, a. 92. Weert dat die meedeдige bijnnen der stadt vrijheyt queme ijer hij deese bevaert gedaen hedde, die sal ghehauden eñ gevangen gesat werden ten borne eñ te broede, totter tijt dat hij die stadt voer dien wech betaelt heeft vijftich reale. PIOT, *Cart. K. v.* 1366, a. 82. Die vochte zonder wonde of mijncke, die zoude ghevangen zijn xl daghen te borne eñ te broode. Eñ [die] vergaderijnghe eñ ramijnghe achter straten maecten, zouden sghelijcx XL daghen ghevangen zijn te watere eñ te broode. DE PAUW, *Vgb.* 158 (1381). Als eenich schuldre gelevert wil worden voer zijn schult.., datten men leveren sal denghenen dien hij schuldich is voir zijn schult, eñ houdene bijnnen der stad eñ boven der eerden, in gevuechliker steden, eñ dat hij

hem aendoen mach alsoevele ijsers als hij tusschen knoeselen eñ knijen draghen mach zonder quetsen, eñ dat hy hem geven sal eenen penninck Lovens weert broot sdaeghs eñ alsoevele borrens als hy behoeft, sonder sinen cost; eñ wilt hem eenich vriend meer goets doen, dat sal hy hem te goede laten worden. *Mechelsch formulierboekje*, 15de E. Eñ oft zy, mits huere armoeden, deselve royalen nyet en consten betalen, dat zy, in dien gevalle, gecorrigeert zullen worden mit anderen penen corporeel, hetzy te borre eñ te broode eenen tyt gestelt te wordene, berrende keerssen te dragen voere die processien van der kercken, oft mit anderen emenden eñ beternissen. *Rekenk. v. Brab.* reg. 137, f°. 106, O. 10 nov. 1519. It. *C. v. Aalst*, blz. 278. JAN V. DIXMUDE, 58.

BORNEPUT, BORREPUT, zn. *Bornput*, fr. *puits d'eau vive*. Kil. Bornput. || Gemeyne particuliere borneputten moeten by de proprietarissen, oft deghene die deel oft acces daertoe hebben, om water te halene eñ te putteno, gelyckelijck huys voer huys onderhouden.. worden. *C. v. Antw.* 1545, VIII, 63. Int maken oft repareren van eenen borreputte, die gemeyn is voir de gebueren, zyn allen de gebueren, die denselven moeghen gebruycken, schuldich te geldene. *C. stad Mechelen*, XIV, 46.

BORNETTEN, bw. Zekere bewerking van het laken. Het enkele *netten* is ons bekend. || Dat niemen laken no stucken maken en sal om bornetten no om te varwen, en moet tierst an die rame geweest hebben. *K. lakeng. v. Brussel*, v. 1376, *Inl.* So wat man een lanc blauwe,... eñ tgelijc valt meer dan die helecht ochte gerechte helijcht, sonder archliist, dat sal men in IJ stucken snijden, op der gulde kamer eñ niewerinx elder, eñ dan sal men hem orlof gheven: eist een breet blau, dat hi die ghelike helicht greynen sal, opdats wert es te greynene of meeden, eñ dander helicht sal hij bornetten mogen; eñ dese sal hi vercopen mogen op tie halle sonder enich drom inde daerane te stoppene. So waer hi anders dade, so waer hijs op dlaken verboert eñ 1 lb. gr. lakensghels.. Ib. a. 2. Zie ASSIJSSLACH.

BORNEWECH (Borrewech), zn. *Weg die naar de bron of naar den bornput leidt*, fr. *chemin qui conduit à la source ou au puits d'eau de source.* || *Una pecia vinee sita in loco dicto* Borrewech 1478. VAN EVEN, *Louvain mon.* 41 (4). Item, noch van eenen wyngaerde gheleghen in den Bornewech, 1508. Ib. (5). (Breedte der wegen:) Eenen borrewech, zesse voeten. *Ord. Raad v. Brab.* 24 apr. 1510. Eenen borrewech moet wyt zyn vyff voeten. *C. v. Aalst.* X, 7. Es die man cossate, soe sal, die lanxst leeft, thuys behouden daer die roec ute gaet, metten osydruppen, metten borreweghe, eñ met enen kerckwege, ute eñ inne te gane. *Onderscheet v. Uckele ende Bruesele* (14de E).

BORSARIS. Zie BEURSARIS.

BORSE (Borsa), zn. v. *Geldbeurs*, fr. *bourse à argent.* || Syne beste borsse oft tessche, sonder silver daeraen te wesen. *C. v. Antw.* 1582, XLI, 101. *Het stadt voordeel.* De beste borsse oft herteken, sonder goudt oft silver daeraen te wesen. Ib. 102. **In borse gaen, —loopen.** (Munt). *Gangbaar, in omloop zijn, dagelijks in betaling gegeven en ontvangen worden*, fr. (monnaie) *ayant cours, monnaie courante.* || Tueentuintegh scellinghe penninghe erfsys payements, alse elcs tyts lopen sal in borsa binnen Dyst, alse men desen sys ghelden sal. *Schep. Land v. Diest.* 17 mei 1303, 2 febr. 1305. Vir pond erfsys paiments, alse in borse binnen Dyst lopen sal allen tiden als men desen sijs ghelden sal. *Schep. v. Diest*, 26 mei 1305. Aghtien scellinghe penninghe erfsys, alsoelcs payments alse lopen sal in borsa elcs tyts alse men desen sys ghelden sal in Dyst. Id. 12 mei 1306.

BORSEDRAGER (Borsedreger), zn. *Stadsontvanger*, fr. *receveur de la ville.* || Voert sullen wy setten elcs jairs twe borzedregheren [*var.* borsedrageren] in onser stat voers., by rade onser scepenen, eñ die sullen hebben enen slotel van onser stat segele, met onsen scepenen, eñ rekenen van jaer te jaer voer ons scepenen, geswoerne dekene van den ambachten, eñ een deel van den goeden knapen van onser voirs. stat. Eñ dese borsedrageren sullen ontfaen al der stat renten, eñ men sal hem lonen by den rade onser scepenen, gheswerene, dekenen, eñ een deel der goeder knapen van onser voers. stat. *Cart v. 's Bosch*, f°. 6 v°. *Oork.* 16 sept. 1336, a. 9. *Brab. Y.* I, 808, 809: Borsedragers, borsedrageren.

BORSEGELT, zn. o. *Loopend, gangbaar geld*, fr. *argent courant.* || Alsoedanech gelt alse in borse gheet eñ daer men medo coopt eñ vercoopt. *Schep. v. Rode ende Alsenberghe, Godsh. Brussel*, B 203 f°. 22 v°. (1297). Voere dese selve scepene [*nl.* v. Buggenhout] quam een vrouwe eñ eijschde eenen man XL s. erflic, die sij jegen hem hadde gecocht, eñ die woude hebben met alsulcken penninghen als men erfchijns betaelt op eñ neder. Doen antwoirde die man eñ seijde: dies en soude niet sijn, die scepen en wijsdent haer; hij waer haer sculdich XL s., eñ die soude hij haer gelden met borsegelde. Hierop maende die heer die scepen, eñ sij en waerens niet vroet. Eñ men gaf hem tUccle: dat hij soude gelden met erfpenningen. *Vonnissen v. Uccle*, 36. Dat de voirs. Vrouwe, noch huere godshuyse, der stat jarlix.. niet meer schuldich en syn dan V stuvers payements, soe is over desen [*l.* overdragen] by den rade van der stat,.. hoewale dat den voirs. schepenenbrief begrypt van V stuyvers payements, eñ midts dat denselven brief nyet inne en houdt borsgelds, dat de voirs. Vrouwe eñ huere convent, voer deselve V stuyvers payements jaerlix betalen sal V stuyvers out sys. VAN EVEN, *Louvain mon.* 35 (1). 27 febr. 1531. Zie BORSE.

BORSIER, zn *Ontvanger*, fr. *trésorier.* || Voor het aenteeckenen op den cautieboek der date eñ somme der tellingen die ieder borgemeester aen den borsier komt te doen 't sjaers. *O. P.-B. autr.* 31 oct. 1715, III, 8.

BORSINEN, zn. mv. Een duister woord. || So es hi, ofte siin bode, [de scure] sculdech te zuverne die torve van borsinen eñ van mulle, eñ so doet hi ofte siin bode alle die borsine diere vallen, eñ dat mul, daer hi wille. VAN LOKEREN, *St.-Pieters*, I, 295 (13de E).

BORSTBOOM, zn. m. *Balk*, *waarin de schuifdeuren van een watermolen gevat zijn*, fr. *sommier dans lequel sont enchassées les vannes d'un moulin à eau.* || Moet men de wateren gaen spannen, dat is de schoffen ofte de deuren van de grondtarcken innesetten, alsoowel als de wusberderen, die van voren aen den borsboom op de waterplaet vallen eñ innegeset worden. MARTINEZ, 241. Den borstboom van voren, daer de wusberderen inne staen, denwelcken ordinairlyck gemetst is in den muer van het molenhuys. 266. Zie WORSTGAT.

BORSTGEWEER, zn. o. *Borstwering*, *borstmuur*, fr. *parapet.* Kil. Borstgeweer. || Die stadt sal hebben tot hueren behoeve het oudt

borstgeweer eñ harnas van der voors. puye. MARTINEZ 123 (1575). *Fontein vóór het Broodhuis.* Dat den tweeden comparant, in vergeldinge van de permissie tot het maecken van de voors. steene brugge eñ het leveren van allen den steen eñ decksels op de borstgeweren derselve brugge,.. sal moeten onderhouden.. A. WAUTERS, *Canal*, 129 (1767).

BORSTCLEET (Burstcleet), zn. *Borstbekleeding*, zonder melding waarin zij bestond, fr. *vêtement de poitrine.* || ij Broucke. ij Burstcleedere. *Inv. v.* 1349. *Ned. Mus.* 1879, blz. 143.

BORSTWEER, zn. v. *Borstwering*, fr. *parapet*, *appui.* Kil. Borstweer, borstweeringe. || De langhde van den voers. ocsael sal syn: van der eender cruyspylernen toter ander, na uutwysen des voirs. patroens; eñ dit voers. ocsael sal wesen wydt: boven, 7 voeten bynnen muers, eñ hoeghe, tot opte voute, 14 voeten, eñ vandaer opwaert, voer de borstweer, 4½ voeten, dat syn 18½ voeten te samen, eñ dit sal hem selven uutwerken van eenen treke geborstwerckt eñ geleyt, om daermede boven van den weyndelsteen op docsael te comen. *Messager*, 1875, blz. 34. *Mechelen*, 16 febr. 1743, *Okzaal.* Zie ook BORSTGEWEER.

BORT, zamentr. van *behoort.* || Van der vorseider meierien eñ van den rechte datter toebort. 10 sept. 1298.

BORTEEREN, ow. *Wisselen, ruilen*, fr. *échanger.* Zie BARTEEREN en VERBARTEEREN.

BORTOCHT. Zie BORCHTOCHT.

BOSCH. zn. 1) *Verzameling van boomen. Bosch, woud*, fr. *réunion d'arbres*, *bois*, *forêt*, en général. In de Brabantsche oorkonden gewoonlijk gepaard gaende met *forest* en *walt* of *wout.* || Van onsen bosschen eñ van onsen wouden. *Charters d. abdij v. Vorst*, n⁰. 11 (1352). In den voirs. bossche oft woude van Zonien. *Rekenk. v. Brab.* reg. 135, f⁰. 224 (1491). In onsen bossche eñ foreste van Zuenyen, noch andere foresten daeromtrent. Ib. reg. 136, f⁰. 243 v⁰. (1508). Den bossche eñ walt van Meerdale... Dat nyemant in denselven bosch eñ walt jagen en mach sonder orlof van den heere, dan wy, als hertoch van Brabant. Ib. reg. 137, f⁰. 91 v⁰. (1518). Bosschen eñ walden. Ib. Zekere onse bosch eñ walt, gelegen in onsen lande van Lymbourgh, geheeten des Hertogenwalt. Ib. reg. 138. f⁰. 247 (1533). — Van onsen vorsteren ons voirs. bosch geheeten ts Hertogenwalt. — Van denselven onsen bossche eñ walde geh. s Hertogenwalt. — Op onsen voirs. Walt. — Van denselven onsen walde. Ib. f⁰. 248 v⁰. Zie ook BATTERIE 3). — Bosch heeft ook wel eens voor synoniem het oude hage; zie HAGE. Verklw. Boschelken, bosschelkiin, *boschje*, fr. *petit bois.* || Een boschelken.. neven de droghe brake. *Charters d. abdij v. Terkameren*, pakje 62 (1309), *Erps.* Beatrix Smets... heet onsen voirs. richter in hant gedragen een busselken opten Loxberch. *Schep. d. abts v. St.-Truiden*, *Hof v. Donck*, 14 mei 1426. Een bosschelkiin gelegen bi dBoechout, bi erve der Sartroysen. *Hof v. Zelke*, Juli 1445. tDerde ghesceet oft pael achter een bosselken. DE PR. en BR. XXV. *Kemseke*, 3 (1552).

2) *Hakbosch*, *hakhout*, fr. *bois taillis.* || In coerne eñ in bosche, die gheplant es in winnenden lande. 19 aug. 1288.

BOSCHGELT, zn. *Muntwaarde van 's Bosch* (?), fr. *argent*, *valeur monétaire de Bois-le-duc* (?). || Den eersten coop van den voirs bosch,.. dien cochte Woutere die zaghere, dboender om xiij lib. boschgelts. *Rekenk. der Domeinen te Loven*, 1403. Of was er een *bosch-* of *houtgeld*, gelijk een *lakengeld?* Zie ook BOSCHPONT.

BOSCHKIST, zn. *Eene maatgevende kist van 's Bosch* (?), fr. *un coffre*, *mesure de Bois-le-duc* (?). || Een paer (?) ammelaken van omtrent XLVJ stucken eñ alsoevele servietten, op XL lib. —j. Boschkiste van XLVJ stucken eñ servietten, op XL lib. —j coffre van ammelaken nae advenant van der helft van den packe. *Schatting v.* 1551.

BOSCHCOLEN, zn. m. *Houtskolen*, fr. *charbons de lois*, *braises.* (Nog in 't dagelijksch gebruik in Zuid-Nederland). || Item, van elken scepe boschcolen viij penn. Lovens. *Tol op de Zenne*, 1436/1531.

BOSCRUIT, BOSPOEDER, BOSSE, Zie BUSCRUIT, enz.

BOSCHPAIJEN, zn. *Schulden van houtvelling*, fr. *dettes de ventes de bois.* || Dat verscheide persoonen hem [*nl.* den rentmeester] schuldigh eñ ten achteren waeren merckelycke sommen, ter saecke van boschpaijen, bemptcheijnsen eñ erffpachten als andere innecomen. *St.-Archief te Diest*, 5 aug. 1729. (Bevel v. d. Raad v. Brab. om aan het armbestuur alle zijne uitstaande schulden te betalen.)

BOSCHPONT, zn. *Muntwaarde van 's-Bosch*, fr. *livre* (*valeur monétaire*) *de Bois-le-duc.* || Twee boschponden, elck pont tot seven stuyvers. *C. v. Reusel*, a. 107 (Omtr. 1610).

BOSCHRECHT, zn. *Gerecht dat oordeelt over zaken de bosschen der domeinen betreffende*, fr. *tribunal forestier du domaine.* Blijde inkomst v. hertog Antonis, 18 dec. 1406, a. 26, en v. Philippus, 1427, a. 36. *Pl. v. Brab.* I, 143, 149. Zie Verdam.

BOSCHVROENTE, zn. *Gevangenhuis van Zoniënbosch*, *waaarin men de overtreders in zake van boschrecht opsloot*, fr. *prison dans laquelle on enfermait les délinquants en matière de droit forestier. Rekenk. v. Brab.* reg. 134, f⁰. 194 v⁰., 15de E.

BOSSCHEN, ow. *Hout kappen of hakken*, *snoeien*, fr. *tailler*, *élaguer le bois.* || Niet meer rechten en sal ein heer van Born in den vors. meer hebben, te bosschen noch te howen. *Belg. Mus.* V 428, Eñ vort so mach een iegelick minsch, der wont in eenich [van der] vors. xiiij kirspelen, boschen wanneer dat he wilt, op alsulcke keur als hiernaer bescreven steit. Ib. 429. — Were dat emand, binnen den tijde dat he [*nl.* het bosch] te vreden leeg, boschde, het war grun hout ofte takken. — Eñ waert sake, dat desen vors. bosch alsins te vrede lege, eñ dat een here van Borne imand geeft hout in den vors. bosch, des weer luttel ofte veel, soo muchten alle die vors. gemeinten wederom boschen als si eerst deden eer he te vreden gelacht was. Ib. 432. Een tochtenaer en mach gheen eycken boomen, noch andere opgaende houten uytdoen, afhouden oft vercoopen, noch oock bosschen, strunckboomen noch dyergelijcke boomen houwen dan op heuren gerechten tijt eñ sy en syn ten minsten oudt, te weten herdt houdt sesse jaeren, eñ weeck houdt vyf jaeren. *C. v. Lier*, XIV, 5. It. *C. v. Antw.* 1545, XIII, 67. *C. v. d. Kiel*, XI, 3. *C. v. Santhoven*, *impr.* a. 82, 84. Inghevalle den pachter de bosschen langher liete groyen dan neghen jaeren, mits dat, by toedoene van dien, de bosschen souden moghen verdrooghen, soude in dat cas den pachter ghehauden zyn den propietaris schaden eñ interesten te betalen. *C. v. Auden.* I, IX, 22. **Bosschen ende canten**, fr. *bois taillis et lisières de bois de raspe.* || Dat de landtloopers, roovers eñ stroopers van publicque wegen hun dickwils commen te verbergen in de bosschen eñ kanten gestaen omtrent de publicque wegen,... 't Hof..

ordonneert.. aen alle eygenaers, tochtenaers, pachters oft gebruyckers, hebbende bosschen oft dobbelkanten van scheir- ofte slaghhout liggende binnen de twee bunderen aen ofte ter syden den grooten heirwegh ofte casseyde van hier [*nl.* van Gent] op Brussel, alle deselve bosschen eñ dobbelkanten tot aen de aerde af te kappen.. *Pl. v. Vl.* 4 nov. 1712. VII, 1409.

BOSSCHER, zn. Bosch-, houthakker, fr. *bûcheron.* Kil. Boscher, snoeyer, *frondator.* || Eñ alzoe muechdi seggen van bosschers oft worcklieden, die boomen vellen of boomen troncken op openbare straten [*nl.* dat zij niet plichtig zijn aan onvrijwillige ongelukken]. Wielant, *Pract. crim.* 116. Bet. twee bochssers (*sic*) van iiij zeellen houts af te houdene, dat ghecocht was up sgraven bosch, omme te legghene in de quade straten, xxxvj s. *St.-rek. Ninove*, 1479.

BOSSEN (Bosschen), zn. mv. Bouwkunde. *Uitspronqen*, fr. (Construction) *des saillies.* || Sooverre de balcken, felieren, platen.. te cort waren, oft voor den wandt afgerot, sal de partye, die deselve balcken.. toecomen, op synen cost alleen andere moeten legghen, oft met lassen, lingen oft bosschen, onder den balck in den muer geleght, deselve moeten houden liggen. *C. v. Brussel*, *Servit.* a. 32. Christijn: *nexibus*, *longuriis aut fulcris.* De bossen worden gemeten als boven [*nl.* in de lengde en breedte]. *Regl. Edificiemeters*, 16 jan. 1705, vi, 1. *Plackerye.*

BOTDRAGER (Boddrager, boddreger, buddreger,) zn. De Brabantsche plack (?) of botdrager. *Zilveren munt geslagen onder hertog Antonis*, fr. *monnaie d'argent frappée sous le duc Antoine* (1405/1415). Van der Chijs, *Hertogdom*, 123. (Volgens hem is het woord afgeleid van de kap, die de leeuw over het hoofd draagt, en die eenige gelijkenis heeft met een *vat*, dat *bot* of *boot* heette; men zegt nog een boot wijn). Doch andere Nederlandsche vorsten hadden reeds voor Antonis *botdragers* geslagen; hertogin Joanna, bij oork v. d. 15 Juli 1393, stelt de waarde van de „Vleemsche botdragers" op „ses eñ dertich scillinge," de halve en de kwarten naar evenredigheid. J. F. Willems, *Mengelingen*, 343. — Dewijl de waarde van het geld in de middeleeuwen gedurig veranderde, kan men die voor den *botdrager*, gelijk voor alle andere hoegenaamde munten, niet mededeelen dan bij bepaalde tijdstippen. || Gerekent den boddraghere voer ij den. groote. de Vlaminck, *Acc.* 6 (1406). Volgens de muntwaarde in Brabant, op 20 dec. 1409, gold de Vlaamsche *boddragher* alsdan 12 groten Brab. payem. — De Maastrichtsche oork. v. 23 oct. 1413, zegt a. 12: || Men sal sculdich sijn te setten enen ouden boddreger, [ook buddreger], die helt in alloy ses penning silvers, drie grain of vier min, houdende in de snede tsestich op de marc int gewicht — op zeven vleguit eñ eenen halven. — Evaluatie v. d. 6 nov. 1419: Den boddragere van Lovenen xii cleyn groten. — Dat een brouwer voer een broussel gesteet met eenen boddregher oft twee plecken gereet. *Chron. v. Merchten*, Str. 73 (1565). Volgens de Evaluatie in de Cost. v. Brussel gold de boddrager 7 *vliechoten*, en de *vliechote* 4½ mijten.

BOTER (Booter, botere), zn. Zooals thans. Fr. *beurre.* || Booteren. Een last van xii vaten, geschat xv lib. groote Vls. Een tonne nae advenant. *Schatting v.* 1551. **Verslagen boter.** *Garstige boter*, fr. *du beurre rance* (?) || Soo wie dat verslagen botere vercocht sonder baniere, hy waers om iij lib., eñ tgoet verloren. *Rekenk. v. Brab.* reg. 136 f°. 189 (4 nov. 1487, a. 67).

BOTERBACKSKEN, zn. *Boterbakje*, fr. *baquet à beurre.* || Een houten boterbacxken. *C. v. Antw.* 1582, tit. 41. a. 104, *Stadsvoordeel.*

BOTERLEPEL, zn. Houten b—., fr. *cuiller à beurre en bois. St.-archief Diest*, *proces houtbrekers* § *stoeldraaiers*, 1705.

BOTERMAN, eigennaam. || *Nycholaus dictus* Boterman. *Bruss. godsh.* B. 210, xiiide E.

BOTERSMOUT (Buetersmoute), zn. *Gesmoltene boter*, fr. *du beurre fondu* || Zone [zo en is] gheoorlooft niemene wulle te smoutene met andren smoute dan met buetersmoute.. *K. lakeng. te Brugge*, *Wevers*, 10.

BOTERSTANDE, zn. *Boterkarn*, *karnton*, fr. *baratte.* Kil. Boterstande, kerne. || Een boterstande met haer ghereetschap. *C. v. Antw.* 1582, tit. 41 a. 106, *Stadsvoordeel*, *Landrechten.*

BOTERWEGGE, zn. *Langwerpige klont boter*, *boterwigge*, zoo wat in den vorm van eene houtkloovers wig of keg, fr. *coin de beurre.* Kil. Wegghe, boterwegghe, wegghe boters. || iii *frusta buturi dicta* boterwegghen. — ii *frusta buturi dicta* boterwegghen. L. Galesloot, *Feudataires*, 72, 73, xive E.

BOTJE (Butje), ook botkin. zn. *Zilveren munt van het graafschap Megen*, *onderafdeeling van den botdrager*, fr. *monnaie d'argent du comté de Megen*, *subdivision du botdrager.* 14de E. Van der Chijs, *Leenen*, 39. *Belg. Mus.* I, 320.

BOTPACHT, zn. *Zekere korencijns of pacht*, fr. *certaine redevance en blé.* || Fuit a 200 vel 150 annis a quibusdam incolis pagi de Halen solutus quidam reditus sive census siligineus quinque maldrorum, vocatus *botpacht.*; præterito sæculo.. in specie siliginea, ab anno 14to.. sæc xvi, solverunt loco siliginis, pro quolibet maldro, tres florenos monetæ Ruremondensis. An modo debeam contentari ista pecunia, an non possim speciem.. exigere, vel recipere prætium prout siligo singulis annis valet? *C. gr. Loon*, I, 340 (1662). Staat het woord in verband met *bottinge?* Zie Verdam, en Noordewier.

BOTTE, zn. Waarschijnlijk een *draagkorf*, fr. *hotte*, zooals bij Verdam. Kil. *Corbis dossuaria.* || Ghesonden N. te Gheeroudsberghe, omme te ziene oft men daer negheene botte en zoude connen ghecrighen omme te leenene. — Denzelven ghesonden te Gh., omme dat mer daer maken zoude te deser stede behouf. — Gecocht jeghen N. wedauwen [*nl.* teen, wilg] omme botte af te makene. — Betaelt N. van xij botten te makene — Bet. van xiiij botten die van Gh. quamen al ghemaect. — Daertoe ghecocht van N. xij ellen linen lakens omme de botten mede te stofferene. — Bet. N. van xxvi botten te stofferene, mette zeelen jeghen hem ghecocht. *Stadsrek. Ninove*, 1477. Dat men totter fortificatie-wercke soude furneren twee honderd manden oft botten. *St.-Archief Bergen-op-Zoom*, *Resolutie v.* 21 aug. 1587, n°. 27.

BOTTE (But), zn. Zeevisch. *Bot*, fr. *plie.* (poisson de mer). Kil. Bot, botvisch. || *De sporta cum pectinibus*, *vel* buttis *vel merlengis. Tol te Damme*, Mei 1252. Botten. *Tol te Rumpst* 1503.

BOTTELGIER (Bottelier), zn. *Ambtenaar*, *die het oppertoezicht had van den wijn in de vorstelijke hoven*, fr. *bouteiller.* || Min edel leen, twelk de clercken heeten *feudum minus nobile*, is ooc in twee manieren, want het is tgone dat men

ontfaet sonder middele van den grave, met minderen officien, ghelijc als te zijne schiltknape, schincker, bottelgier, ontfangere van spijkere-, castelains van casteelen eñ dierghelijcke. WIELANT, *Leenrecht v. Vl.* 17. It, 114. **Erfachtich bottelier van Vlaenderen.** || Te weten: ben ick, erfachtich bottelier, gherecht te hebben vier marck voor mynen keerle.. Item,.. telcker werf als ick t'hove ben, evene voor myne twee peerden... eñ eenen cnaepe etende t'hove.. Item,.. t'savonds, telckens als ick t'hove comme, wyn, bier en kerssen [*nl.* kaarsen]. Als myne peerden sterfven in den dienst van den grave,.. restoir over ieder peert.. Alle de ydel tonnen eñ droesemen, die vallen sullen in de herberghe eñ daer ick present wesen sal.. Ter cause van welcken hebbe ick, N.. een heerlychede... DE PR. en BR. XXIV. *St.-Gillis*, 23 (1685).

BOTTELIJCK, bijw. *Schielijk*, *plotseling*, fr. *soudainement.* || Meschief ongeval es 't gunt dat bottelijck toecompt eñ niet voorsienelijck en was, te weetene: dat 't kindt onder 't perdt oft onder den wagen loopen soude. WIELANT, *Pract. crim.* 117. Want die twee manieren van spelen [*nl.* verkeerd- en tafelspel] verboden zijn, niet omdat het spel in hem selven quaet is, maer om het quaet datter uijt compt, mits dat de fortune, bottelijck commende, sommighe menschen seer onregelt [ongeregelt] zijn. Ib. 168.

BOTTEN, ow. *Met valsche dobbelsteenen of kaarten spelen*, fr. *piper aux dés ou aux cartes.* || Wie dobbelt, bot oft hutselt in schottelen (*sic*) by nacht, die verbeurt 1 lib. *C. v. d. Grave*, I, 7.

BOTTER, zn. m. *Valsch speler*, fr. *pipeur.* || Een bottere verbeurt synen eenen duyme. *C. v. Antw.* 1545, II, 33. Eenen bottere oft die met valsche caerten oft teerlingen speelt, staet tot bannissemente eñ verbeurt sijnen eenen duijm. Ib. *comp.* VI, ij, 33. Men zal bannen vuter stede eñ casselrie: rabauwen, loddeghen, truwanten, cockynen eñ botters, up een oirre. *C. v. Cassel*, a. 156. Zie ook ONDAET.

BOTTERIJ, zn. *Valsch spel*, fr. *piperie.* || Dat hem voirtaen niemand en behulpe mit quaden terlingen oft mit botteryen, mit wat spele het sy, op te verbueren synen duyme. *Rekenk. v. Brab.* reg. 136 f⁰. 250. v⁰. 19 juni 1509, a. 3.

BOTTICKEL, BOUTICLE, zn. *Winkel*, fr. *boutique.* || Om dairaf zijn scult te mogen heysschen, eñ volgen op dengeenen, die den voirscr. facteur oft meestercnape geset heeft, eñ zijnen winckele oft zijn bottikel, zijn craem, zijnen kelder etc. bevolen heeft. V. D. TAV. 286 v⁰. Dat de huusvrauwen van den coopmans die banquerouten maeken zullen,.. eñ bouticlen ofte wijnckel ghehauden [hebben], zullen [gehouden] wesen te verantwoorden de schulden.. *Pl. v. Vl.* 7 oct. 1531. I, 756.

BOUDELIJCK (Bouwelijck), bijw. *Stoutelijk*, fr. *hardiment.* || Daeromme die dootslagers, vredebrueckers, kraftdoenders eñ andere te bouwelycker misdoen, op hope, al waert dat sy ghevangen worden, dat sy, by uytbreecken van ghevangenisse, by verborgen oft anders, uytkomen mochten. *Oork. v.* 14 mrt. 1476, *Acad. d'archéol.* 1854, blz. 89.

BOUDICSKIN, zn. Zou dit het verklw. zijn van Baude, *een vrouwenkleedingstuk*, fr. *une pièce d'habillement de femme*), bij VERDAM? || Van dat Jan Pyl ghecalengiert was, omme dat hy aenveerdde zeedriftich goed, dat was een boudicskin coutoens gaerens, eñ 1 graeuwen froc. *Rek. baljuws. v. Gent*, v. 1372/3.

BOUF, BOEF. Zie BEHOEF.

BOUGETTE, zn. vr. Verouderd fransch. *Lederen reiszakje.* || Ick hebbe in myn bougette vergeten te sluyten d'acquyt van den LXXX lib. Art. *Brief v. d. greffier des heeren v. Breda aan diens rentmeester te Diest*, 17 juni 1552.

BOUGRANS, zn. Zie BOCRAEN. || Het stuck, ij grooten. *Zeeuwsche tol te Antw.* 1623.

BOURATTEN (Bouraten, bourratten, boraten), zn. mv. *Zekere stof*, fr. *certaine étoffe* (*bouras*, *bourras*). Zie La Curne; zie ook Gailliard Bouraten. || An Jr. Adriaen Roelofz, hoochbailliu, over up den XIX^en july XVI^c twaelfe, ghevachiert thebbene tot Bruessele, eñ aldaer vervolcht in den privéen Rade, authorisatie omme te moghen keuren, statueren eñ pollicieren up het faict van stil van „fyne" bourratten, eñ deselve te moghen zenden in alle steden onder het loot eñ zeghele deser stede. REMBRY, I, 371, 376. Alderhande enckele sayen, trypen, grofgreynen, mocaden, bouratten, canjanten, plumetten, eñ diergelycke, betalen van elcken stucke van 20 ellen IJ grooten. *Tol te Antw.* 1623. — De bouratten zijn begrepen onder de koopwaren waarvan de invoer verboden was bij plakkaat v. 27 febr. 1603, a. 7, tenware zij „in de gehoorsame provincien van de Nederlanden gevrocht waeren."

BOURGETTERIE. Zie LIGATUERWERCK.

BOURGOENSCH, bn. **De Bourgoensche tael**, *de Fransche taal*, fr. *la langue francaise.* || De costume deser stadt, dicterende dat de doode sijnen naesten erffgenaem, bequaem om te succederen, stelt in de possessie van sijne nagelaten goeden,.. dewelcke men in Bourgoensche taal noemt *Le mort saisit le vif*, en is gheen stadt grijpende in respecte van.. *C. v. Antw.* 1582, XLI, 8.

BOURCKOISEN (Pourcoysen), zn. mv. *Warmoeziers*, *groenboeren*, fr. *maraîchers.* || Verbiedende aen de hoveniers eñ pourcoysen te gebruijcken andere potten ofte pinten als gemaeckt van hout. *C. v. Aalst*, *Dével.* CVI, 1 sept. 1770, a. 8.

BOURCKOISHOF, zn. *Moestuin*, fr. *jardin potager*, *maraîcher*. || Insgelijcx sullen oock geschat eñ taxeert worden alle boomgaerden, bourkoishoven, landtblocken,.. *C. v. Brussel*, *Servit.* 1657, a. 91. Christijn *horti olerum.*

BOUT, zn. *Pijl*, fr. *flèche.* Kil. Bout, boutpijl. Tuerlinckx: „pijl met stompen punt, om naar de wip te schieten". Hier dient het w. voor wip en doel. || Brieven van octroy om, op den naem van sint Sebastiaen, te mogen schieten tusschen de doelen, eñ eens 's jaers den koninckvogel op de pertse, eñ dat met bouten gegarniert met horen, als 't allen tyden in diergelycke confrerien wordt geüseert. *O. P.-B. autr.* 18 dec. 1726. *Advies van het officie fiscaal: avec flèche garnie de corne.*

BOUT, bn. **Bout van den lijve.** *Van slanke*, *rijzige*, *recht opgaande gestalte*, fr. *de taille svelte*, *élancée*, *droite.* || De grave Philips badt den grave van Hollant, up alle vrienscepe, dat hy hem wilde leenen drie hondert sciplieden, bout van den lyve, eñ zeer condich eñ constich om te scepe te vechtene. JAN V. DIXMUDE, 90. — Boutrecht, recht als een bout, een pijl, eene kaars, is in Zuid-Brabant in het dagelijksch gebruik. Zie ook SCHUERMANS.

BOUTEILLE (Bottickel, bouticle?), zn. *Winkeltje*, *kraam*, fr. *boutique*, *échoppe.* || Expresselyck gestipuleert synde, voor en langx den voorseyden huyse, eñ andere daernevens staende, geene cramen, bancken ofte bouteillien te moghen stellen. *Mes-*

sager, 1876, blz. 208 (1691). Zie BOTTICKEL.

BOUTEREEL, zn. (?) || Van eenen boutereelle ghestelt in de upperste veste, vij s. Aen een heyse totten voors. boutereelle, eenen yseren haec an de slewe (?), eñ van eenen vulysere van eender culleverinen, over al tsamen xij s. *Stadsrek. Ninove* 1479. Van eenen boutereelle totter Caerloot vesten, v s. *Rek. v.* 1480.

BOUTGEDING, zn. Synoniem van *jaergeding*, fr. *plaid annuel*. Haltaus: Bauding, buding, baugeding. *Placita fuerunt olim, sed non unius generis, quorum memoria hodie obscura nec satis distincta. Itaque hic non aliud agimus, quam ut loca, prout jacent, afferamus, discernendi judicium peritioribus relinquentes.* In de aangehaalde plaatsen heet het Budineck (1051), Budingun, bawding, *mallo, quod a vulgo* buwedung *vocatur* buwgedinge, bawgeding, in welk laatstgenoemde geding men zou gehandeld hebben over onbehoorlijke bouwwerken, *de indebitis aedificiis.* Ons Kielsche boutgeding zal wel in ruimere beteekenis moeten opgevat worden en gelijk staan met het gewone Jaargeding, te meer, dewijl ditzelfde geding, vermeld volgens de *Gesch. v. Antw.* III, 651, in het charterboek van het Karthuizer klooster, ook boutgeding geheeten wordt. || Wy hebben tot Kyel ij boutghedinghe met haeren ghenechten: dat yrste des sondags na Derttiendage. Item, dat andere es des anderen sondagh nae sinte Jansdach in midsomer. Item, dat derde es des anderen sondagh nae sente Bavendagh. Item, onsen chijsdag van Kijl es des dijnsdags voir ons yrste boutgedinghe. MERTENS en TORFS, III, 652 (*Cart. Carthus.*). — In de kostumen van den Kiel wordt van geene gedingen gewaagd.

BOUWAGE, zn. *Bouwwerk*, fr. *construction.* || De proviseurs eñ rentmeesters en sullen geene bouwage noch timmerage vermogen te doen of te ondernemen, sonder voorgaende raedtsverdrach. *C. v. Maastricht, Reces v.* 1665, XXXVI, 16.

BOUWELIJCK. Zie BOUDELIJCK.

BOUWEN, bw. 1). Het land. *Bearbeiden, bewerken*, fr. *cultiver* (la terre). || Dat hem niement van hen ende onderwynde de possessie van denselven goede te nemen, noch te aenveerden, noch die te wynnen oft bouwen sonder consent expres van den richter. V. D. TAV. 272 v°.

2) Fig. *Gronden*, fr. *fonder*, || Den regel van Diest, dat „coop gaet voor huere", is gebouwt op de gemeijn gescreven rechten. *C. v. Diest*, VZ. XIII, 11.

BOUWEN, zn. m. *Een lang, wijd en slepend vrouwenkleed*, fr. *robe de femme, longue, ample et traînante, chamarre, simarre.* Kil. *cyclas, vestis longa, spatiosa.* Plantijn fr. *chamarre*, Zie LA CURNE. || Haren swertten dagelycxschen bouwen. *Test. Clara Vekens te Diest*, 10 aug. 1551. Den besten tabbaert, bouwen oft simaris. *C. v. Antw.* 1582, XLI, 102, *Stadsvoordeel, Vrouw.*

BOUWERIJ, zn. vr. Bouwkunde. *Bouw, aanbouw*, fr. *construction* (Archit.). || De kerckmeesters hebben ontfangen, ter tyd zy achter straten ommegingen, van diverse persoonen die dat ter hulpe van de bouwerije [der kerk] gegeven hebben, LXXXVIIJ gripen RAYMAEKERS, *St.-Sulpice*, II, 29 (1), *Reken. v.* 1503.

BOUWING, zn. vr. *Landbouw, akkerbouw*, fr. *agriculture, labourage.* || En moghen oock niet gheëxecuteert worden de peerden eñ alle andere ghereedschappen dienende totte agriculture eñ bouwinghe van landen. *C. v. Deurne*, 1612, a. 359.

BOUWMAENT, zn. *Augustus*, fr. *août. Bredaesche alman. v.* 1664. Kil. *sax. fris. sicamb.*

BOUWMAN (bauman), zn. *Bouwman, landbouwer*, fr. *laboureur, cultivateur, fermier.* || Sonder alleen uytghenomen elcken bauman, die waghen eñ peerden pleegh te houden, sal alle jaeren ter heyden haelen twee voeder turfs. *Landcharter v. Meghem*, Juni 1408, a. 1. Soo wanneer den bauman van de hilftwinninghe het recht van den graene den heer toebehoorende niet en pacht.. *C. v. Auden.* 2de d., *Dével.* CXIX, *Costume* 6 oct. 1676, a. 1. In art. 5 wordt hij „pachter bauman", en de eigenaar „meester" genoemd. — Bij Tuerlinckx is de bouwman: Iemand, die eene boerderij voor rekening des eigenaars bestiert. (*Hageland*)

BOUWMEESTER (Boumeister), zn. *Stadsontvanger te Hasselt*, fr. *receveur de la ville à Hasselt.* || Item, statueren wy eñ ordineren, dat ten eersten mael als na den kuerdach vursc., die twelff ambachten op hon gewoenlicke plaetse versament syn sullen, sullen sy, by den meisten verdraige, enen boumeister kiesen by eynen alden, die.. d'officie halden sullen, gesamentlich die ceynse, renten, assysen, boeten eñ alle opkomelinge eñ proffyten van onser stat voersc. t'ontfangen eñ op te bueren, eñ dat te bekieren totten pensien ind andere lasten eñ gescheffeten so onse voersc. stat te doin syn sall.. *O. Liége*, 11 dec. 1500, a. 4. *Hasselt.* It. a. 29.

BOVELINCK. *Opgaande, hoogstammige boom*, fr. *arbre montant, arbre de tige, de haute futaie.* || Van allen opgaenden houte eñ bovelinghen, ghepoot eñ gheplant langer dan van thien voeten, op hondert roeden naer eenighe meulens, t'zydert dat die nieuwe ghemaeckt zijn, denghonen die dezelve meulen toebehoort vermach t'zelve hout te lossen [*nl.* koopen,] ten zeggen van de weth, ofte denghonen, die de voorseyde houten eñ bovelinghen toebehooren, zal ghehouden zijn die te weeren eñ afdoen, dies verzocht zijnde. *C. v. Veurne*, XXXVII, 1.

BOVEN, vz. 1) *In weerwil van, ten spijt van, tegen*, fr. *contre, au mépris de, en dépit de.* || Hijromme, so heeft ons die grave van Hollant vorseit ghedreven van onsen goede eñ ghenomen onse renten, boven der wet eñ der koere, die bi haren consente waren ghemaket..., eñ die hi ghesuoeren heeft eñ beseghelt. 1 aug. 1290. Dat van nu voortan nyemene, wie hy zy, die ghebannen es eñ gheen gracie heeft van der poort, of ghebannen sal werden van faitte ghevallen by nachte, buutene weeghen eñ in eymeliker stede, boven paeise eñ zoendinghe ofte verden, met wonden oft zonder wonden, naer tgheruchte, nemmermeer gracie hebben en zullen van harer poort, maar zullen moeten ballinc bliven slands van Vlaendren. *C. v. Gent, Orig.* LXI. blz. 588 (1441). Waert zo, datter fait of dootslach ghedaen ware boven den blivene, dats emmer gherekent moordadich fait. *C. v. Aalst, Orig.* XLIII, blz. 462 (15de E.). Soo wie den anderen boven vrede qualicken toespraecke,... Die boven vrede yemanden dreychde te slaen,... Die boven vrede den anderen sloeghe,... *C. v. Antw.* 1582, XXI, 20, 21, 22. Zie ook BLIJVEN, blz. 258.

2) **Boven recht.** *Meer dan het recht vereischt*, fr. *outre droit, surabondamment, de grâce.* || Eñ alsoe opte selve heerlycheyt recht dairop gevolcht, d'een genechte voere, d'ander dairnaist, [t]derde, als recht, eñ tvierde van gracien eñ boven recht. *Rekenk. v. Brab.* reg. 136. f°. 173 v°. (1503).

3) In de volgende uitdrukkingen: **(Te) boven blijven, — comen** (in rechtszaken), *zijne zaak, zijn proces winnen*, fr. *gagner sa cause, son procès*,

obtenir. || Eñ wert dat sake, dat hy dan nyet en quame, soe sal die aenleggere verwynnen eñ boven comen in der clagen. *K. v. Diest*, *v.* 1228, a. 11. Lat. tekst: *actor prevalebit in querela.* Wye anderen aensprect in rechte, van wat saken dat hi hem ansprect, eñ siere claghen niet volcomen en kan met waerheiden, dat hi es in denselven poente dat diegheene soude hebben gheweest offte hi siere claghen ware boven bleuen. *K. d. meierij v. Loven*, 1312. a. 75. Om in dese zijne conclusie te obtineren eñ te boven te blijven,.. Seegt eñ doet mij seggen mijn meester.. V. D. TAV. 180 v°. Maer eyst dat sake dat den drappier ofte wederroupere [*nl.* de appellant] met zyn wederroup obtineert eñ te boven compt, zo zal hy quyte eñ indemne zyn van de boete. BEMBEY, I, 301. *K. d. lakengilde*, 1545. **Te boven gaen** (in een gevecht), *de bovenhand hebben*, fr. *avoir le dessus* (dans un combat). || Anno Dom. XIII[c] eñ XLV, doe vochten de wevers te Ghent jeghen de volders up de grote maert, eñ de wevers ghinghen te boven. JAN V. DIXMUDE, 220.

BOVENHALEN, bw. Een leengoed. *Verheffen*, fr. *relever* (un fief), hd. *muthen*. || Dat d'outste broedere, weder hij van den schilde geboren is oft niet, de voorgeruerde leenen bovenhaelt eñ ontfanckt, eñ sijne jongere broeders comen hem in den ontfanck te baten, eñ moeten allen dienst eñ oncost van heerlijcheit helpen dragen. *C. v. Santhoven*, 1570, XI, 16. Zie VERHEERGEWADEN, en VERHEFFEN.

BOVENCLEET (Bovecleed), zn. o. *Overtrek* (om wandtapijten te beschutten tegen zon en stof), fr. *housse* (pour préserver des tapisseries du soleil et de la poussière). || De twee tapiciers, die te Wervicke wonen, van ghemaect te hebbene een bovecleed van derzelve vorme in scepene camere.. *Ypriana*, II, 133, *Stadsrek. v.* 1421. (Deze kunstgewrochten waren slechts op feestelijke dagen, zichtbaar).

BRABANT, eigennaam. *De souvereine Raad van Brabant*, fr. *le Conseil souverain de Brabant.* || Overmids die geneme diensten, die ons lieve eñ getruwe secretarys ordinarys in Brabant, meester Philips van Meerbeecke,.. ons over lanck gedaen heeft. *Rekenk. v. Brab.* reg. 135 f°. 203 v°. (1489). t'Antwerpen 'en moeghen egheen mandamenten oft publicatien met placcaetbrieven ter puyen afgedaen worden dan in Duytsche tale gescreven eñ metten segel van Brabant gesegelt, eñ by eenen secretaris in Brabant geteeckent. *C. v. Antw.* 1545, IX, 51. Dat men de voorschreven genechten, buijten de vacantien van Brabant, sal houden des saterdachs, van veerthien tot veerthien daghen, sonder eenige interruptie,.. *O. Leenhof v. Mechelen, Ord.* 8 dec. 1644, a. 1.

BRABBELAER, zn. *Suffer? twistzoeker?* fr. *imbécille, radoteur, brouillon?* Zie KILIAEN. || Omme cleene injurie en verbuert de vassael zijn leen niet. Eñ daeromme, al seyde de vassael sinen heer: ghi liecht er omme, behoudens uwe weerdighede, of ghy sijt een brabbelaer, al waert ooc in evelen moede, hi en soude niet verbueren dan punicie arbitrale. WIELANT, *Leenr. v. Vl.*, 129.

BRADERIJ, zn. *Gaarkeuken* (*braderij*), fr. *restaurant, rôtisserie.* || Dat nyemant, die braderye oft cabaret houdt, egheen calfvleesch coopen en selen, die waerdeerders en selent hebben gesien. *K. v. Brussel*, *v.* 1486, a. 113. Item, negheen man die braderye oft cabaret houdt, en sal gheenen roost mogen verwermen; soe wie dat dade, hy waers om eenen ouden schilt eñ tgoet verloren. Eñ desgelijcs en sal gheen man oft wyf, die braderye houdt oft caberet, egheen gesoden spyse meer dan eens, nadat zy gesoden is, ierstweerf mogen verwermen, op deselve boete. a. 114. Item, dat nyemant die braderije oft caberet houdt, levende goet vercoopen en mach op Sinter-Claes merct,.. op iij lib. eñ tgoet verloren. a. 115. Zie CABARET.

BRAEF, bijw. *Kostelijk, rijkelijk*, fr. *richement.* (?) || Het schoonste innecomen van de vryheden hebben gehadt die van Turnhout, hoewel dat die van Herentals verre fraeyer eñ braver geaccoustreert waeren. PIOT, *Chron.* 139, *Landjuweel v.* 1560 *te Lier.*

BRAEYE (Brade), zn. *Kuit*, fr. *mollet.* Kil. Braede, braeye, *kuite des beens.* Thans nog in zwang braai, braam. Zie Schuermans; De Bo Bra. || Soe wye men bevyndt dat [*nl.* wichelarij] alsoe doende, oft raidt dairtoe gevende, dyen is men sculdich te punieren van sortilegien, eñ zyn zyden, armen, brayen eñ lichaeme gestreeken te wordden met geloyende iseren. V. D. TAV. 78. Verdam BRADE.

BRAEIMANNEN (Brijmannen), zn. mv. Soort van zilveren munt te Maastricht geslagen door Wencelas en Joanna. V. D. CHIJS. *Leenen*, 163.

BRAECK (Brake), zn. *Braakland*, fr. *jachère.* Kil. Braeck, braeckland, braeckliggende land, *vervactum.* || *Dictus Henricus seminabit tertiam partem culture ad dictam curtem spectantem, cum siligine, et aliam cum avena, reliquam vero tertiam partem faciet jacere in sero* (*in jacheria?*), *vulgariter dicitur* brake, *durante firma predicta.* VAN LOKEREN, *St.-Pierre*, n°. 747 (1263). De pachter moet dit goet laten ten henden van sijnen pachte, besaedt eñ ghewonnen also hijt vant tsinen ancommene, te wetene iiij bundre besaedt met wintercoerne in braken,.. DE PR. en BR. IX. *Nazareth*, 4 (1420). In braken ghescifelt met eenre vore, XI bundere. Ib. *De Pinte*, 10 (1430). De pachtre zal laten, tzijnen afscheedene, 1 bunder corens van ghemesten brake, wel eñ lovelick ghewonnen met zijnen vullen voren, ghellijc den gheburen. Ib. X. *Petegem*, 11 (1442). Van der brake bezaeyt met eenegher vrucht,.. dat men daerup scutten mach. *C. v. Aalst*, blz. 384 (15de E.). Dat sy [*nl.* de afgaande pachters].. jeghens den uytganck van hunnen pacht meest alle hunne landen besaeyen met harte graenen, in plaetse van te laeten een deel braecke ofte stoppellandt, omme somervruchten in te saeyen. *Pl. v. Vl.* 17 oct. 1671, *Inl.* III, 415. Dat d'afgaende pachters t'hunnen afscheeden zullen moeten laeten bloot landt ofte braecke het derde deel van hunne ghepachte saeylanden. Ib. 416. It. *C. v. Auden.* 2de d. *Regl.* 12 aug. 1767. a. 5. **Volle braecke.** || De pachten eñ lasten van de braecken, die deel maecken van den opperprys, zullen begroot worden naer advenant dat de vorenlabeur tydelyck eñ behoorelyck gedaen zyn, als wanneer d'eerste vore gegeven is in maerte oft april, eñ de dry volgende voren, in de lente eñ somer, sullen passeren voor eene volle braecke. Ib. a. 21.

BRAECKE. Van voorwaarden. *Vernietiging, breuk.* fr. *résiliement* (de contrat). || Een vercoper vermach, voor onterfvenisse,.. te peniterene van de vercoopinghe eñ zyn vercochte goet te behaudene, midts betaelende den heere [*nl.* den baljuw), over de brake van voorwaerde, de boete van thien ponden parisis eñ de costen daeromme gedaen, eñ partye haer intrest,.. costen eñ verlet. *C. v. Aalst*, XII, 32.

BRAECKEN, bw. Vijvers. *Het water aftappen*, fr. *saigner* (des étangs), *faire écouler l'eau.* || Een

tochter oft tochtersse en mach die vyvers niet af-trecken eñ visschen dan ten gewoonlycken tyde, eñ moet dan daerin handelen gelyck 't behoort, laetende daer alle behoorlyck spyssel, eñ doende de vyvers braken eñ reynigen naer behooren. *C. v. Loven*, XIII, 11. Eenen tochtenaer,.. en mach die [*nl.* vijvers] niet aftrecken noch visschen dan op ghewoonlijcken tydt eñ saisoen, eñ is ghehouden deselve te laten braken, te doen slobberen, reynigen eñ behoorlijck te spysen met anthenois eñ grauw. *C. v. Brussel*, 1606, a. 258. Christijn: *curare, expurgari*, dus niet vertaald.

BRAECKLOOF, zn. o. *Raaploof, dat in eene koolzaadbraak gezaaid is*, fr. *navettes d'été;* tegenovergesteld aan „stoppelloof", dat in eene stoppelbrake gezaaid is, *opposé à navets d'automne.* DE BO. || Dat de prelaet van Drongen bezitter was van de tiende van de aerdappels,.. eñ braeckloof. DE PR. en BR. I. *Drongen*, 47 (17de E.). Voor de naervette van eenen vlasschaert, die behoorelijck ghemest is geweest met eene volle vette, zal men moghen byleghen d'helft van deselve vette, eñ insghelijcx oock in 't regard van de naervette van braeckloof. *Pl. v. Vl.* 17 oct. 1671 a. 6. III, 417.

BRAECKLOOFLANT, zn. Zie BRAECKLOOF, fr. *terre à navettes d'été.* || Men zal geene landen, alwaer somervruchten gestaen hebben, als te weten: erreweten, aertappelen, planteland eñ braeckloofland, die men bezaeyt met wintervruchten, meer mogen geven dan een vore labeur. *C. v. Auden.* 2de d., *Dével. Regl.* 12 aug. 1767, a. 13.

BRAECKMAENT (Braechmaent, brakemaent, bramaent). *De maand Juni*, fr. *le mois de juin.* Kil. Braeckmaend. || Brach-manot. KAREL DE GROOTE (LEIST). Item, zullen d'oude dekenen eñ geswoorene huer rekeninghe doen van den jaer tusschen den tyt dat sy afgaen eñ sinte Petersdach uutgaende braechmaent naestvolgende. A. WAUTERS, *Sermens, Regl. v.* 1412, a. 4. blz. 6. Den xxsten dach in brakemaent (1407). *Belg. Mus.* II, 298. Braecken Braemaent. *Bredaesche alman.*

BRAETPANNE, zn. *Braadpan*, fr. *poêle à frire.* Kil. Braedpanne. || In die cokene... It. aen den schoersteen in dieselve cokene, VIIJ braetpannen, soe cleyne soe groot. *Inv. v. d. Hulst*, 1489. Een braetpanne metten ijser daervore. *C. v. Antw.* 1582, XLI, 100.

BRAETSCHOTEL (Breescotel), zn. *Braadschotel, om gebraad op te dienen*, fr. *plat pour servir le rôti.* || In de camere boven die stove... It. noch iij tenen breescotelen. *Inv. v. d. Hulst*, 1489.

BRACKEMAERT (Brackemare), zn. *Kort en breed zwaard*, fr. *braquemart.* Kil. braeckemaer, *ensis falcatus.* La Curne *bracquemard.* || Zyn brackemaert treckende, quetste hem daermede. *Rijksarch. Raad v. Brab.* n°. 548 (1436). Dat degone, die syn broodtmes uyt gramschap trecken sal, om iemant te griefven ofte te quetsen, sal verbueren de boete van thien carolus guldens, eñ... eenigh sweert, rapier, steecksweert, brackemare, dagge ofte anderen stock uyttreckt,.. sal verbeuren.. dertigh gouden Carolus guldens,.. *Concessie Caroline v. Gent*, 30 apr. 1540, a. 32.

BRACKOEN (Braccoen), zn. *Een zeker stuk houtwerk*, fr. *certaine pièce de charpente.* || Janne den Wulf, van XII braccoenen eñ van werke, XX s. gr. *Stadsrek. v. Brugge*, v. 1384/5. MACQUET, *Damme*, 230. Zie GAILLIARD.

BRACTEAET, zn. Zekere munt van het graafschap Reckheim. V. D. CHIJS, *Leenen*, 282.

BRAM, zn. m. *Slijk*, inz. *modder van een stilstaand water*, fr. *vase*, partic. *vase d'une eau stagnante.* (?) || Maesken, den sot, liggende in den slyck, hief syn hooft oppe, sprekende totten ghenen die op de borstweringhe laghen [hij was *nl.* met zijn meester en meesteres in de vesten gevallen], eñ vraegde: „Ben ick oyck doot?" Eñ hy quam aldaer levende uyt, maer stoncken beyde seer naer den bram [*nl.* hij en zijne meesteres]. In de vesten, daer sy over de borstweringhe in gevallen waeren, en was gheen water, dan moeyer. PIOT, *Chron.* 132.

BRAME (Breme), zn. vr. *Braamstruik, braamtak*, fr. *ronce, mûrier de renard, branche de mûrier.* Kil. Braeme, breme. || So wisen scepenen Josse te doene zijn pe[re]grinage, del [heel?] naect, baervoets, met eener brame ghegurt, te Sleyhinghen. *Belg. Mus.* VII, 228 (1443). Dat sommighe andere hen vervoorderen t'gras, vaer, deurnen [*var:* dornen], witte eñ swarte bramen [*var.* bremen] eñ ander cruyt in de bosschen van onsen voors. prelaten, cloosteren eñ ondersaten wassende, met sickelen aff te snijden. *Pl. v. Brab.* 6 mei 1560, II, 133, en 21 nov. 1623, Ib. 142.

BRAMES (Breemes?) zn. || Dat niemant en draghe bramessen, tzy cort oft lanck. DE PR. en BR. XXIII. *Beveren*, 78. *K. v.* 1526. *Vgl.* BREEMES.

BRAMHAKEN, zn. mv. || Zoo wye huynen (*sic*) oft glavien, handtbylen, hamers, cortoyse colven, ghenagelde kudsen, pijken, barmhaken, ghekante staven, oft wat wapene die gheslepen zijn, oft boghen met scarpen ghescutten, [is?] gaende draghende, dat es up.. v lib. parisis. DE PR. en BR. XXVI. *Rupelmonde*, *K. v.* 1510.

BRANDER, zn. *Brandstichter*, fr. *incendiaire.* || Aengaende doodtslaghen gheschiedende in nootwere, is men vrij aen den heere eñ partije, midtsgaders van dootslaghen geschiet aen moorders, branders, brantschatters oft afsetters, rebel int vanghen. *C. v. Veurne*, *v.* 1612, a. 31.

BRANDER, zn. *Brandijzer, haardijzer*, fr. *chenet.* Kil. Brander, brandeler, brandijser, *fulcrum focarium.* || *Proces merseniers* § *smeden te Antw.* 1546.

BRANDEREEL (Branderiel, blandureel, blancdureel), zn. verklw. brandereilken. *Looden, ijzeren of metalen bol, ook steen, verbonden aan een riem, welke men zwaaide, om iemand te kwetsen of dooden*, fr. *boule de plomb, de fer, de métal, ou pierre, attachée à une courroie, que l'on brandissait pour blesser ou tuer quelqu'un.* Kil. Brandereel, *glans revocabilis* etc. || Dat niemen en draghe no onlovelike pinchoenen, no blancdureele, no dermede en werpe, up eenen ban van ij jaren. DE PAUW, *Vgb.* 88 (1365). Dat niemen bijlkine, taompen, wappers no blandereele en draghe onder hare heuken no anderssijns. Ib. 110. It. 115. Bijlkine, wappers, no blandureele, no steene. 119. It. 129. Of eyn porter den anderen worpe mit blandereilken.. Eyn porter, de den anderen wirpt mit blandereilken ofte schut [schiet]. *C. v. Maastr. Stat. v.* 1380, a. 14. Item, hebben hierenboven noch geordineert, dat van nu voirtaen niemand en drage te voet, te wagen nog te peerde, brandereele van loote, van ysere oft van steenen, oft oic coleuvrynen, also eenige onlanx voirgenomen hebben te dragen. *Rekenk. v. Brab.* reg. 133 f°. 99, v°. 15de E. Andries seegt, dat Goossen heeft,.. om sulcken man ter doot te brengen, heymelijc gegaen met eenen zweerde, oft brandereele onder zijnen tabbaert,.. V. D. TAV. 63 v°. (1495). Worpe ijmant met eenen brandereck [*sic*], met loeten, ijseren oft metoelen [*sic.*] cloeten, die men heet branden-

zeelen [*sic*], eñ woerde beclaecht nae der hoecheijt van dijen daer hij nae geworpen hedde oft geraeckt, eñ vertuecht weere, dijen soude men wijsen sheeren, der stadt eñ partijen wille. Want deese wapenen sijn een morders werck. PIOT, *Cart.* II, 505. *K. v. St.-Truiden*, begin der 16de E. Nyemant en mach blandereelen dragen, op die verbuerte van tvoirste let van zijnen duyme, oft thien ryders.., uitghenomen sheeren eñ der stadt dienaers, als sy wtgaen om quaetdoenders te soeckene eñ te vanghene. *C. stad Mechelen*, II, 19. Nannius *missilia globorum* (1535). Wappers, looden, yseren, metalen eñ diergelycke hameren, brandereelen,.. *C. v. Antw.* 1545, II, 4. Brandereelen. *K. Land. v. Grimbergen*, 1556, a. 25. *C. v. Lier*, II, 43. *C. Vrije v. Brugge*, I, blz. 238. De *C. v. Nijvel*, in Waalsch Brab. v. 1438, heeft het w. *branderaux*, dat wij te vergeefs in de oudfr. wdb. zoeken: || Quiconques portera bastons ou aucuns habillemens [*nl.* wapen] sur lui, comme branderaux, tourtes, plommées et autres semblables armures.

BRANDING, zn. vr. *Brandhout*, fr. *bois de chauffage*. || Als de tochtenaer het betocht goet selve gebruijct eñ bedrijft, soo comen sijn erffgenaemen toe alle de vruchten eñ brandinge affgehouden, gemaeijt eñ gepict voor sijne doot; maer de bosschen eñ het gars noch op aerde staende, comen den proprietaris toe. *C. v Santhoven*, 1570, x, 9.

BRANCKE, *Tak, twijg*, fr. *branche*. Kil. Brancke, *fland.* runcke, *gall. branche*. Fig. *Afdeeling, deel, lid van een geheel of gezamenlijke*, fr. *section, partie, membre d'un tout, d'un ensemble*. || De gouverneurs van de vyf brancken van rhetoricque deser stede, als: *Vreuchdenaers*, *Lichtqeladen*, *Mooren*, *Rosieren* eñ *Ghetrauwe van herten*, van dies hemlieden toegheleit es in bekenthede van den cost eñ moeyte by de supposten van elcken brancke ghesupporteert, van figuerlyck vertoocht eñ uutgheleit thebbene, in vyf distincte tooghen, de materie hemlieden overgheghеven ter eere eñ Blyde incomste van den bisschop [*nl.* Rythovius] binnen deser stede, LX lib. *Ypriana*, *Stadsrek. v.* 1560, VI, 335. De acht prochien, spleten eñ brancken van diere. *C. v. Veurne*, I, 11.

BRANT, zn. m. In verschillige beteekenissen.

1) *Een brandend stuk hout of stroowisch*, fr. *brandon*. || Doen sy in de vorscr. woninghe quamen eñ die branden souden, doen nam d'een van hen enen brant in de hant eñ gaffene enen anderen die met hen was, eñ seyd: Nu, wrect den smaet eñ de spyt die u de stat van Lovene heden gedaen heeft. SCHAYES, *Analectes*, 14de E. *Ann. d'archéol.* 1856, 161. Brant viers. ||.., die is te punierene gelijck oft hij 't gedaen hadde. Soe is hy oock die preparatie oft maniere gemaect heeft, 't vier te stekene met poppen, walmaken [*nl.* strooboссen], brandenviers [*sic*] oft dijergelijcke, al en heeft hy 't faict niet volbracht. WIELANT, *Pract. crim.* 140.

2) *Brandstapel of rooster*, fr. *bûcher ou gril.* || Du versmaetste die brande des keysers eñ du bespottes die dreyginghe des rechters. Die pijnre sine haken eñ die braeder sine roester versliten al te vergheves. *Hond.merk* 157. *Van sint Laurens, martelaer.*

3) *Strafrecht met het vuur*, fr. *droit de mort par le feu*. || De heerlyckhede van Uutbergen eñ Overmeire,.. waermede is competerende hooghe, middel eñ leege justicie, brandput [*lees* brand, put] eñ galghe. BROECKAERT, *Hist. schets*, *Bijlage* I. blz. 39 (1645).

4) *Doodstraf door het vuur of brandstapel*, fr. *peine de mort par le feu ou bûcher*. || *Anno eodem* [*nl.* 1534], den 25en februarii, werdden alhier t'Antwerpen alle Herdoopers uyter stad gebannen, eñ binnen sonnenschyn te moeten vertrecken,.. de mans op den brant, eñ die vrouwen op den sack eñ verdroncken te worden als ratten. PIOT, *Chron.* 104. Dat de leenmannen in hen. vonnisse gewoonelijck sijn te verclaeren met wat doot de gevangene sal worden geëxecuteert, tsij metter coorde, sweerde, brandt oft anderssints. *C. v. Santhoven*, 1570, II, 10. It. 12.

5) *Recht om het huis eens misdadigers af te branden*, fr. *droit d'incendier la maison d'un criminel*, *droit d'arsins*. Zie DE LAURIÈRE, DUPIN et LABOULAYE, Droit des *Arsins*. Men bedenke wel, dat de straf van een huis af te branden en af te breken, afgekocht kon worden, gelijk de meeste straffen in de middeleeuwen. Zoo leest men, o. a. in het charter der gemeente Roye in Picardië: *Si* Major *redemptionem accipiet* de domibus diruendis, *hujus redemptionis medietas erit nostra et alia burgensium*. — Is onse volgende aanhaling vrij lang, wij achteden het noodig, om het w. *brant*, hier als eene verbeurdverklaring, en het recht om woonsten af te branden, niet als *brandstoffen*, te doen opvatten. || Wanneer oec dat des hertoghen maisniedeliede, ochte sine porteren, die int lant van Grimberghen wonechtech sijn, verboren sie lijf ochte goet.. [*sic*], hare lijf eñ hare have sijn wi, heren van Grimberghen, den hertoghe sculdech te leverne, waer men ghecrighen mach. Brant eñ jaerlikes.. [*l.* jaerlikse] vrome van den erve, van eigene eñ van leene, blijft den heren van Grimberghen, tote dat sie pais maken. Eñ alsie haren pais hebben jeghen den hertoghe, so hebben siene jeghen die heren van Grimbergen, eñ moeten wederhebben haer erve, haer eighen eñ haer leen. 24 juni 1297. Oft den heer van Hoppertingen, aldaer brandt hebbende, niet eñ is gefundeert aldaer den brandt te steken in des perpetrants huys [*nl.* des moordenaars]? *C. gr. Loon*, I, 233 (1615). Brant voeren. || Oft den drossaert is gefundeert den brandt te voeren tegen den vader, niet hebbende den [*nl.* moorddadigen] soen geëmancipeert? Ib. 265 (1628).

6) *Brandmerk der stedelijke keuring van tonnen en maten, ijkteeken*, fr. *marque municipale de jauge brûlée dans les tonneaux et sur les mesures*. || Calmijn. Een tonne [ge-]merct met 's coninox brant, viij grooten. *Antw.tol v.* 1623. Op 8 meert 1711 is geresolveert, dat van wegens dese stadt sal gemaintineert worden het marck eñ brandt, waermede onse gesworen pegelaers teeckenen, de tonnen op 120 potten, eñ de halff tonnen op 60 potten, Diestersche maete. *Stadsarch. v. Diest*, *Proces brouwers* § *stad Antw.* 1710. Deselve brouwers en sullen oock gheen amen, half amen, vierendeelen oft andere vaten moghen met bier vullen oft tonnen, eñ de goede lieden, tappers oft herbergiers, t'huys seynden eñ leveren, tensy dat die vaten ghebrant en zyn eñ gheict metten brant van Liere. *C. v. Santhoven*, *K. en br. v.* 1665, a. 64.

7) *Al ander ingebrand teeken*, fr. *toute autre marque brûlée*. || Insgelijcx zullen die biervercoopers, hen bier met die tonne vercoopende, gehouden sijn te leveren op behoorelijcke maete, immers niet minder als van 80 potten; oft tghene sij te cleijn sijn, op dieselve tonnen met een brant doen marcqueren oft teeckenen, eñ sulcx die coopers rebatteren eñ corten, op pene eñ te verdeijlen als voor. *K. v. Quaetmechelen*, a. 24 (1675).

8) Waarschijnlijk de *Brandhering* van Grimm: *hering aus tonnen, welchen ein zeichen eingebrennt ist, das holl. maatjes-haring, jungfernhering, hering vom ersten fang*, fr. *hareng vierge ou de la première pêche.* || D'impositie gestelt op..; op elcke tonne gesauten visch eñ haerinck, 't zy voorvanck ofte brandt, alsmede zeepackinge eñ verschen haerinck by de vremde visschers gevangen, ten aencommen van de eerste havene oft advenue in Vlaenderen, ten advenante van de tonne, vyfthien stuyvers. *Verpachting der Middelen v. Vlaanderen*, 18 febr. 1702, a. 6. Van deze oorkonde heeft de uitgever eene oude Fransche vertaling in de *Ord. d. P.-B. autr.*, naast menig andere, opgenomen in plaats van den Vlaamschen oorspronkelijken officiëelen tekst, en die vertalingen laten dikwijls veel te wenschen. Alzoo luidt hier onze: „elcke tonne gesauten visch eñ haerinck, 't zy voorvanck ofte brandt", *de poisson salé ou harengs, soit du premier ou second arrangement, nommé en thiois* brandt.

9) Van het garen. *Koking*, fr. *coction.* || Dat men oock alhier gheen Hollants gaeren en sal moghen verweercken 't en heeft zijnen behoorelicken brandt. *Ord.* 6 mei 1564, *Gent.* Zie *O. P.-B. autr.* 3 juni 1722, III, 299.

10) *Nieuw ontgonnen akker, waar een bosch uitgeroeid en afgebrand is geworden*, fr. *champ nouvellement défriché, terre novale, où l'on a essarté et brûlé un bois. Grimm: novale, ubi silva eradicata et ligna inutilia combusta sunt, neubruch, schwende, die stelle wo im wald gereutet und gebrannt worden ist.* || Op den Brant, ane den heerwech... te Mechelen weert. *Bruss. godsh.* H. 10, *te Campenhout.* Hof ten Brande, *te Meisse.* Ib. De Brantstrate, *te Buggenhout.* Ib. 14de E. Die hellicht van een boender bosch liggende ongedeylt aen den Brant, regenotende die straete, aen de Lille-hoeve, enz. *Hof d. Duitsche Orde te „Bickenvort"*, 26 jan. 1548. Dry eñ een halff daghwandt landts, wesende een oudt bunder, gelegen in de prochie van Schaerbeek, op het Streekveldt, tusschen twee groote branden, stryckende metter eenre zyde aen... *Bruss. godsh., Pap. Den Abt, Cohier v.* 1736, *Declaratie v.* 4 aug. 1787.

11) **Vuer eñ brant.** *Vuur en hitte of gloed*, fr. *feux et chaleurs (de l'été); ardeurs (du soleil), ignis et æstus.* || Benedict den Heren, vuer eñ brant. *Getijdenb.* 25, xvde E. *Daniël*, III.

BRANTADER, zn. *Dijslagader, dijader*, fr. *veine crurale*, Grimm. Brandader, *die schenkelader.* || Om te komen tot de proeve, sal den aenkomenden meester gehouden zijn te betaelen..., eñ te doen vier aderlaetingen: eerst op den grooten teen, genoemt de *brantader. O. P.-B. autr.* 29. nov. 1728, a. 4.

BRANTCLOCK, zn. fr. *tocsin.* Kil. Brandtklocke. Zie BANCLOCKE. Raepsaet, *Analyse* 448, *Oeuvres*, V 394, wil, dat deze laatste den naam van brandklok bekomen heeft sedert dat de gemeenten niet meer *afzonderlijk* vergaderden, dat zij niet meer *afzonderlijk* ten oorlog trokken, en dat men gewoon geworden was de stormklok niet meer te hooren dan voor brandgevallen. Vandenpeereboom meldt het stormen van de *brandklok* des belfroots in den nacht van den 5 april 1498, toen een brand de schatkamer van het stadhuis verslond. *Ypriana*, II 159. De Geschiedenis van Antwerpen door L. TORFS, II 113/114 gewaagt van eene *brandklok* in den jare 1316.

BRANTMEESTER, zn. Zooals thans. *Brandmeester.* Kil. *præfectus incendiis extinguendis.* De houten of leemen huizen met stroodaken hebben bij onze middeleeuwsche voorouders natuurlijk al heel vroeg in al onze steden deze hoogstnuttige ambtenaars in 't aanzijn geroepen, eñ veel aanhalingen waren hier overbodig. Eene enkele van lateren tijd genoege. || Dat sy [*nl.* de wethouderen] eñ hunne voorsaeten, in conformiteyt van het privilegie van hertog Antonis van 11 Oct. 1413, hebben gestelt policiemeesters, brandtmeesters eñ keurmeesters, eveneens gelijck sulcx wordt geplogen in andere welgepoliceerde steden; sijnde de eerste gehouden de maeten, gewichten eñ alles te visiteren; de tweede, de instrumenten dienende tot het blusschen van den voorvallenden brandt, eñ de derden het vleesch eñ den visch, enz. *Stadsarch. v. Diest, Proces tegen St.-Bernardsdal*, 1756.

BRANTMUER, zn. *Zijmuur*, fr. *mur latéral.* || Alle opbouw eñ vernieuwinghe van voor- eñ achtergevels, gelijck mede van sijd- of brantgevels, sal voortaan geschieden in steene muyren, sonder eenige houten ofte leeme wanden. *C. v. Maastricht, Recez de* 1665, v, 2. Soo wanneer eenen brantgevel geleyt wort tusschen een huys van d'eene zijde, eñ eene ledige plaetse van d'andere sijde, soo en sal den eijgenaer ofte besitter van de ledige plaetse niet verder daertoe contribueren als ter hoochte van eenen luyckmuyr, of van negen voeten boven de aerde. Ib. 12. De sijd- of brantgevels moeten geleyt worden half en half, op gemeijn erve eñ tot gemeyne kosten van de reyngenooten of nabuyren. Ib. 8.

BRANTOVEN (Brantove), zn. vr. *Een term van de bouwkunde*, fr. *un terme d'architecture(?)* || Denzelven Mr. Laureins de Haeze, ic iiiixx x lb. vijj sch. parisis voor de leveringhe eñ tmaeken van een lijste voor de brantove van dese comptoiren, met een creuse overspringhende $3^1/_2$ duymen, dycke $5^1/_2$ duymen, diepe onderhalven voet, om daerup de steenplate te legghen lancx de voorseide lyste 119 voeten. *Ypriana*, I, 354 (1621). De doorgaans zoo omstandige uitgever onderricht ons, dat die de Haeze een Gentsche meester-steenhouwer was, dat hij de benoodigde Brabantsche steenen leverde voor de voorgevels van het *Nieuwerck*, de behouwene steenen voor de kruisramen, voor de versiering van de ronding en voor de schoone *staentvinsters*, ter zijde van het kerkhof geplaatst, boven de kroonlijst of kornis (blz. 276); doch niets laat ons vermoeden wat er door *brantove* moet verstaan worden. Of zou het een schrijf- of drukfout zijn?

BRANTPALEN, zn. mv. Van een grondgebied. *Uiterste palen*, fr. *limites extrêmes* (d'un territoire). || Privilegie der metsers, steenkappers, kalseyders, schalliedeckers: Dat niemand, tenzy gevryd zynde, en vermag te exerceren binnen de stad Aelst en rondom dezelve, binnen haere brandpaelen. *Rijksarch. Ambachten te Aalst, Declar. v.* 1784.

BRANTROEDE, zn. Verklw. Brantroeken. *Brandijzer, haardijzer* (waarop men 't hout legt), fr. *chenet.* Kil. Brandroede, *Fris., Sicamb., Fland., Lovan.* j. Brandijser, *fulcrum.* || ij brantroeden. ij grote brantroeden. *Inv. Borch te Loven*, 1436. ij groote yseren brandroeden, fr. *deux grans gueminaulx de fer;* iiij middele brandroeden, ij cleyne brandroeden. *Inv. v. Nevers*, 1467, a. 12/14. Tusschen die cokene eñ die stove. Item dri cleyn brantroeden eñ een vierscеppe. *Inv. v. d. Hulst*, 1489. Op die camere voere boven dat huys. It. noch ij yseren brantroeden. Ib. In des testatoers cokene. It. noch eenen cruyshael, ij cleyn brantroekens, twee tanghen eñ een vierscеppe.

BRANTSACK, zn. *Natte graanzak, om over den rug te leggen in eenen brand*, fr. *sac à grains mouillé, pour mettre sur le dos dans un incendie.* || Eenen brandtsack. *C. v. Antw.* 1582, c. 41 a. 100. *Stadsvoordeel.* De *compilatae* tellen onder het voordeel des mans: Wullen eñ lijnenwerk: Eenen *bedtsack;* terwijl een ander hs. erbij voegt: *oft brandtsack* (benevens den *meelsack* en den *torfsack* van 1582). De *bedtsack* is hier onbetwistbaar overbodig en eene schrijffout; immers de zeven eerste art. van deze lijst bevatten alles wat voor eene goede slaapstede kan verlangd worden, tot den *stroysack* onder 't bedde (II, j, 228). Welnu, deze brandzak is niet anders dan het natte slaaplaken van het Antw. keurboek. || Waert dat eenich brant quame binnen den binnensten vesten,.. dat dan een yeghelyc diere stroenen huyse binnen hadde, eenen weerachtighen man op sijn huijs soude moeten hebben met eenen slaeplakene,.. (art. 197), en: Viele eenich brant binnen den butensten vesten, dat dan een ieghelic die stroen huyse hadde, eenen man op dat huys hebben soude met eenen naten slaeplakene.

BRANTSCHAP, zn. *Een gebouw om de brandstof, hout en torf te bergen*, fr. *construction pour garder le bois et la tourbe, le chauffage.* || Oft [*nl.* het voordeel des eerstgeborenen] oyck niet bestaet in allen den bouw van schuere, stallingen, brandtschap, gebruyckelyck by het huys? *C. gr. Loon*, I 482 (1696).

BRANTSCHAT, zn. *Geld gegeven tot afkoop van brandstichting en plundering*, fr. *argent donné pour se racheter des incendies et du pillage.* Kil. Brandschattingen 2. *redemptio incendiaria.* || Verbieden... met onse vijanden te handelen.., noch metten selven eenichsins te componeren, t'sy by forme van affcoop, redemptie, brandschat oft anderssins. *Pl. v. Brab.* 23 aug. 1578, I, 284.

BRANTSCHATTEN, bw. *Brandschatten, van eene stad of dorp eene som gelds vorderen tot afkoop van brandstichting*, fr. *imposer à une ville ou un village certaine contribution pour se racheter du feu et du pillage.* Kil. *Exactionem incendiariam extorquere, cogere ad conflagrationis redemptionem.* || Heeft de schouteth van Antwerpen, als marckgrave 's landts van Rijen, de kennisse van alle criminele saecken, als van dootslagen, dieften, brandtschatten (*exactions avec menace d'incendie*), schaken eñ diergelijcke. *C. v. Santhoven*, 1570, I. 1.

BRANTSCHATTER, zn. *Hij, die geld afdwingt onder bedreiging van brand, rantsoeneerder*, fr. *celui qui extorque de l'argent avec menace d'incendie, rançonneur.* Kil. zegt: *Incendiarius*, wat eigenlijk een *brandstichter* is. || Dat nyemand.. eenigen brandschatteren oft transeneerderen, oft yemande van dien, negheenrehande sommen van penningen oft eenigherleyde andere goetdoen, hoedanich het ware, en gheve,.. Dat oic niemand.. hen huse eñ hove, en herberghe noch en sustinere, hen eenigerleide bilevinge oft sustentacie van etèn oft drincken gevende. *Rekenk. v. Brab.* reg. 133. f°. 99. v°. Ord. 14 aug. 1459. It. reg. 136. f°. 251, Ord. v. 19 juni 1509. Om voirt onse goede lude eñ onderseten, eñ hunne huse eñ goede tegen die voirs. brantschatters eñ transeneerders en huere brandstichtingen te besorgen,.. *Anselmo, Cod. Belg., Plac.* f°. 13. [Elkeen is ook vrijgesproken] van doetslaegen geschiet aen moortbranders, brantschatters oft affsetters, wederspannich sijnde int vangen. *C. v. Antw. comp.* VI, iij, 26.

BRANTSCHATTING, zn. *Geldafpersingen onder bedreiging van brand*, fr. *exactions avec menace d'incendie.* Kil. *Exactio incendiaria.* || Dat den eygenaer der winninghe, in den *Quaeritur* vermelt, al ist selve dat hy forain is, gehauden is die opgesatten publiecke schattingen (in desen swaeren tyt van orloch eñ brantschettinghen), syn contingent te betalen. *C. gr. Loon*, I, 413.

BRANTSTEKEN, zn. *Brandstichting*, fr. *crime d'incendie.* || So wie behoorlic upgeroupen es ter cause van eenighe manslacht, diefte, brantsteken, oft om uploop,.. van vrouwencracht of vredebrake., DE PR. en BR. XVI. *Assenede*, 45. *K. v. d. Vier ambachten*, 1242.

BRANTSTICHT, zn. *Brandstichting*, fr. *crime d'incendie.* || Want de negative includeren mach affirmative, te weetene: dat 't huijs noch staet eñ niet verbrant en is; oft dattet verbrant is bij in viere [*l.* inviere] oft van den dondere, oft andere mescive; 't welck geproeft, blijkt de negative: dat hij gheen brandsticht gedaen en heeft. WIELANT, *Leenr. v. Vl.* 70.

BRANTTEECKEN, zn. 1) *Brandmerk op den schouder eens veroordeelden*, fr. *marque, flétrissure sur l'épaule d'un condamné.* Kil. Brandteecken, *stigma*,.. *nota publica, nota inusta.* || Moghen drossaert eñ schepenen vonnisselijcken bannen alle delinquanten uijt dese jurisdictie,.. 't zij voor eenigen tijdt, op de gheesselinghe, brantteecken, oft op de galge. *C. v. Deurne v.* 1612, a. 72. It. *C. v. Antw. comp.* VI, ij, 1.

2) *Een kenteeken in eene ton gebrand*, fr. *une marque distinctive brûlée sur une tonne.* || Indien dat eenighe brauwers.. tonnen gecocht hadden,.. die eenighe brauwers van Meenen toebehoorden, werden ghehouden.. te comene an dekene eñ ghezworene.., te kennen ghevende hoedat sy an de vorn. tonnen gherocht [geraakt] syn,..; eñ indien zy de zake waerachtich vinden, zullen vermeughen de teeckene uut te doen doene eñ daerup te stellene huerlieder teekene, midts.. daerup te doen affigerene ofte prentene een byteekene oft brantteekene. REMBRY, I, 339.

BRASEEREN, bw. *Aan het metaal, bij middel van het vuur, een kleur van goud geven*, fr. *donner au métal l'apparence de l'or, au moyen du feu.* La Curne heeft *braser*, faire chauffer, en *braser de l'argent*, le repasser sur la braise. || Dat niemand en sal moghen maken ofte doen maken,.. eenige wærcken.. ghetrocken, ghesponnen, gheweven, ghesmeedt, ghegoten ofte ghestampt, van copere oft anderen metalle, becleedt eñ overtrocken met gaude oft zelvere, ghebraseert ofte in eenigher ander manieren ghecoleurt ofte opgherust, als den selver ofte gaude ghelijc zijnde; uutghesteken alleene alderande ridders ghesmijde, eñ ornamenten oft ciraten van der kercken, niet gheweven, ghesponnen oft ghetrocken zijnde. *Pl. v. Vl.* 13 apr. 1551. I, 803.

BRASPENNING, zn. Zilveren munt geslagen onder Karel den Stoute (1467—1477). Een dubbele stuiver, later *braspenning* genaamd. Zij had in het begin der 17de eeuw de waarde van 1 stuiver 8 deniers. V. D. CHIJS, *Hertogdom*, 168. Volgens de Ord. v. 21 spr. 1607, gold de *braspenninck* het 40ste deel van den Philippus daalder, en deze, 2 gulden 12 st. Brab. *Pl. v. Brab.* II, 531.

BRASPOTTERIJ, zn. *Brasserij, slemperij*, fr. *ripaille, godaille.* || Hy [*nl.* de keukenmeester] sal oock toesien naer het poortiershuysaken, loochtyncks, eñ andere plaetsen, of aldaer geen onbehoorelijcke vergaderinghe eñ braspotteryen en geschieden. *Regl.*

voor de dienstboden in St-Pieters abtdij te Gent. 18de E.). *Messager* 1885, blz. 238.

BRASSEN, bw. *Mengen*, *vervalschen*, fr. *mélanger*, *sophistiquer*. Kil. *miscere*, enz. || Vleeschouders, vischcoopers of taverniers, die willens of wetens vercoopen gecorrumpeerde vleesch oft visch, oft gebrasten wijn oft andere gecorrumpeerde victualie, daeraff ijemant gestorven is, zijn te punierene als homiciden. WIELANT, *Pract. crim.* 98

BRASSEN, zn. mv. Waarschijnlijk hetzelfde als BRASSALEN, *armschenen*, *armplaten*, fr. *brassards*. || Een pantsier met twee ouwen gaerde (?), brassen eñ een paer yseren handscoen. RAYMAEKERS, *St.-Sulpice*, I, 21. Een cloecke maeght.. die Sijn Doorluchticheyt brassalen en hantscoenen presenteerde. HOUWAERT, *Matthias*, 35. Die cuirassiers, zijnde gewapend met brassalen. *Pl. v. Brab.* 16 febr. 1627, II, 184.

BRAUTORVE (BRAEUTORVE), BRUTORVE, zn. mv. *Turf voor de brouwerijen;* men onderscheidde er twee soorten, namelijk zoogenaamde *witte* en *zwarte;* fr. *tourbe pour les brasseries;* on en distinguait deux sortes, une dite *blanche* et une *noire*. || Terdelinghe; cleyne braeutorve, die men heet „smackaert", eñ Kieldrechtsche witte brutorve, sal men gheven van elker last, dat men hier binnen vercoept, XXXIJ miten. Item, braeu bruetorve (*six*) zwert, daeraf sal men gheven, van elker last, van assisen, ij groten. DE VLAMINCK, *Acc.*, 26. (15de E. Zie BROUWEN, Verdam BRAUTURF.

BRAUWE. Groenbrauwe, zn. vr. *Ophooging van aarde tusschen twee velden*, fr. *élévation de terre entre deux champs*, *berge*. || Op 't velt aen den Alboem, boven op 't dorp, metter zyden aen die gruenbrauwe. *Bruss. godsh.* H. 290 fº. 281, *Itterbeek*, 16de E. Te Linthout weerts... daer een gruenbrauwe plach tusschen te liggene. Id. Lanx een hooghe grecht eñ gruenbrauwe. Ib. fº. 71. vº. Anderlecht, 16de E. Eigenlijk *rand*, *kant*, *boord*, fr. *bord*. Te Loven en in de omstreek heet nog *braa* de boord van een huis, het voetpad langshenen een huis, fr. *trottoir*. Zie BARM.

BREEDACH, zn. In den leenmansdienst, *een dag om het mest over het veld uit te breiden*, fr. dans le régime féodal, *un jour de corvée*, *consistant à épandre le fumier sur le champ*. DE PR. en Br. III. *Ronsele*, 13.

BREEDE (Breedde), zn. vr. Van een veld. *Inhoud*, *omvang*, *uitgestrektheid*, fr. *contenance*, *étendue* (d'un champ). || Ten regarde van de jonge klavers, die op de gepachte landen zullen bevonden worden te staen, den afgaenden pachter zal daervooren profiteren (boven 'tzaed eñ naervette) een derde van het voorgaende jaer pacht eñ andere lasten daermede hy belast is geweest, naer proportie van de breedde. *C. v. Auden*, 2de d. Regl. 12 aug. 1767, a. 8.

BREEDE DER WEGEN. Zie WECH.

BREEDEN, 1) Landbouw. Het mest over het land *uitbreiden*, fr. (Agriculture) *Épandre* le fumier ou l'engrais sur la terre. || Elc bunre om.., onse dienst butenghelaten dien si ons sculdech sin elkes jaer, alse van der vetten hute onsen hove te voerne eñ up onse couteren te bredene, te elken saisoene. 21 jan. 1284. *Vad. Mus.* II, 365. De laten moeten tmes breeden op tvelt, tot XII laten, eñ eenighe tmes al tjaer deure uuten stalle doen. DE PR. en BR. *St.-Denijs-Westrem*, 15 (1382—1387). Oock es den meester ofte aencommende pachter gehauden te betaelen het derde van de messe ghevoert in de braecke-stoppelen van den lesten jaere, met het derde van het voeren eñ breeden. *C. v. Aalst*, XIV, 14. Ook van zavel: || Goirdaen van Lieshout, grevere, van dat hi den savel gesteken heeft opte Loe eñ dien opte Merct ghebreyt, doen dien de cloesteren eñ kerren gevuert hadden jeghen den steeckspele. *Rek. stad Loven*, 1450.

2) Nieuwstijdingen. *Verbreiden*, *verspreiden*, *uitstrooien*, fr. *répandre*, *divulguer* (des nouvelles). || De pelegrims aldus daghelicx van Jerusalem commende, breedden overal de mare van der groter abstinentien eñ stranghen levene van zuster Sebelye. JAN V. DIXMUDE, 71.

3) Een beknopt gezegde. *Uitbreiden of uiteenzetten*, fr. *amplifier un énoncé concis*. || Den eedt van feaulteytschip. Ic sweere u ghetrouwe te zijne teghens elcken, wtghedaen teghens mijnen here... Eñ dit is ghenoech om feaulteytschip te doene. Nochtans, omme den juge eñ simple lieden, diet niet en verstonden wat si swoeren, so hebben[t] de leenrechten ghebreet in dezer manieren.. (Zie aldaar deze merkenswaardige uitbreiding van de plichten eens vassaals. WIELANT, *Leenr. v. Vl.* 34.

4) WEDERK. — *Zich uitbreiden*, *z. verspreiden*, fr. *s'étendre*, *se répandre*. || Uitdien dat die ghisle Gods eñ vreeselijcke ziecte van der sterfte [*nl.* de pestziekte] ghecommen es binnen dese prochie van Sente-Pauwels, eñ dat heere eñ Wet aenzien eñ mercken, dat die hair breet eñ spreet uit oirsake dat die lieden noch scaempte noch vreese onderlinghe en hebben, zodat ten hende die gheheele prochie dairaf zoude moghen gheïnfecteert, ontsteken eñ bedorven worden... DE PR. en BR. XXVI. *St.-Pauwels*, 10 (1557).

5) ONZ. — *Zich vergrooten*, *uitgebreider worden*, fr. *s'agrandir*, *gagner en extension*. || Als die riviere wast metten opwatere oft in hueren loop, zoe wast zy ten proffyte van den prince; eñ als zy mindert, soe breedt die heerlicheit van den smalen heere doer wyens lant dat zy loopt. V. D. TAV. 106.

BREEHOURT, zn. Waarschijnlijk bedorven van het fr. *behourdis*, waarover zie La Curne, die de toepassing van het woord op het dagteekenen niet kende; hierover bericht ons *L'art de vérifier les dates* in den *Glossaire des dates: Behordicum*, *Bouhourdis ou Behourdi et Behourdich*, *espèce de joute qui se faisoit avec des bâtons*, les I et II *dimanche de carême*. || Gedaen int jaer Ons Heeren duust iijc LXIJ, in Breehourt. *C. v. Auden.* 2de d., blz. 93. LEIST kent deze benaming niet, en zij schijnt, behalve onze aanhaling, aan de oorkonden der Nederlandsche taal vreemd gebleven te zijn.

BREECKSEMEN (Breexemen), zn. mv. Buitenbreecksemen. *Buitenste dijkdoorbraken*, fr. *ruptures extérieures de digues*. || Indien aen den dijck niet te vermaken sijn dan buijten-breecksemen, overvallen, sluijsen eñ hooffden oft sluijsvlieten te graven, metten bruggen,.. dat moet den tochtenaer selver betaelen. *C. v. Antw. comp.* III, vij, 14. It. 1545, XIII, 64, *var.* buyten-breexemen. Zie Verdam BREXEM.

BREECKVORE, zn. vr. *Diepe vore*, fr. *sillon profond*. || Dat voor onderprys te considereren doet: de vette in den put,... de breeck-, oft schyffelvoren, het delven,.. *C. v. Auden.* 2de d. Regl. 12 aug. 1767, a. 20. It. a. 10 en 22. Zie SCHIJFFELVORE.

BREEM, zn. *Ontvlambaar struikgewas*, fr. *broussailles inflammables*. || Eest dat ghy tvier gesteeken hebt in u peden [*nl.* peen, hondstand] opt velt, oft in u stroo, oft andere breemen, eñ my scade

dairaf coempt, ic sal mogen ageren tot oprichtinge mynder scaden. V. D. TAV. 86 v⁰.

BREEMES (Bremes), zn. *Breed mes*, fr. *couteau large* (?). || Dat niemand ... en draghe achter straten oft wegen te voete.. ghisernen [*l.* ghisermen], bremessen, houzweerden, lange messen eñ langhe daggen. *Rekenk. v. Brab.* reg. 133 f⁰. 99, Ord. 14 aug. 1459, a. 16. Iement wordde geaccuseert, dat hij eenen anderen hadde geslagen met eenen grooten stocke, oft met eenen grooten breemesse, oft bardaxen. V. D. TAV. 153 v⁰. In de *Cost. v. het Vrije*, I, 790, aant. 11, worden gemeld, na de peden of stokken, *braemessen*, en vertaald door *bâtons d'épines* (?). — Wij kunnen er evenwel ook geen *breemes* van maken.

BREEN, zn. De zin vereischt *gift*, *geschenk*, fr. *don*, *gratification*. || Dat van nu voirtaen egheen preeter, wie hy zy, boven den ordinar. loen vore elck schutten oft calangieren competerende in gelde, niet en sal mogen hebben eenighe breen noch andere goetdoen van yemande, dan jairlics eenen roggeschoef alleenlick, van elken onder dbedryf van zyne preteryen ploechwinninge houdende. *Rek. v. Brab.*, reg. 136 f⁰. 314, Ord. 11 juli 1514.

BREESCHOTEL. Zie BRAETSCHOTEL.

BREET, zn. Zie BRET.

BREET, bn. De vergel. trap komt voor in den zin van *verder*, *meer*, fr *ultérieur*, *plus de*. || Voert es besprec, waert dat de vors. Fransoys [*nl.* de baljuw] eenighe ghevanghene brocht tsammans huys, het ware van criminele zaken oft civile, dat mijn heere niet breeder ghehouden en blijft dan te betalene de costen van drien daghen. DE PR. en BR. VI. *Nevele*, 43 (1472). Wanneer twee ofte meer persoonen hemlieden voor eenen anderen borghe stellen, simpelyck eñ niet een voor al, zoo en zyn zulcke borghen niet breeder aensprekelic, in cas van insouffisanthede van den principalen, dan naer portie van haerlieder borchtochte. *C. v. Aalst*, XV, 4. Eñ zijn alle contracten met zulcke [*nl.* gebelden] ghemaeckt nul eñ van onweerden, .. noch en zyn niet breeder ghelooft dan tot vyff grooten. Ib. XIX, 3. It. *Stijl* a. 8. It. *Orig.* XXVIII, a. 8. Zonder breeder uuytstel ofte vertreck. *C. v. Auden.* II, 13. Als de beclaeghde persoon tsynen wettelicken daghe dienende op 't vervolg van der clachte niet en compareert, nochte procureur in zijnen name, zo houd men drye wettelicke daghen telcker naervolghender vierscharen, zonder breeder daghijnghe. *C. v. Kortrijk*, III, 2.

BREIDELEN, bw. Eene macht. *Inkorten*, *beperken*, fr. *restreindre* (un pouvoir). || Eñ is hudensdaigs die macht van veranderingen eñ alienacien der leenen soe gerestringeert eñ gebreidelt oft bedwongen, dat men dleen niet en can als pant verobligeeren, noch in dooten eñ huwelycker medegaven bezwaren, sonder consent van den leenheere. V. D. TAV. 198.

BREKE, zn. *Gebrek*, *nood*, *nooddruft*, fr. *manque*, *privation*, *nécessité*. Kil. Breke, *vetus*, j. ghebreck, *egestas*. || Vort, so sekerde eñ swoer dese Mergriete, des vorseids Heinrix Moraets wettelike wijf, dat soe nemmerme, dor 'neghenen commer ofte breke, die soe hebben mochte, in wat manieren dat ware, enighe bilevinghe ofte enech recht an de vorseide erve heesschen ofte calengieren soude, dat meester Salemoene, oft hiemene, die na hem an de vorseide renten quame, mochte deeren. 29 oct. 1294, *Vad. Mus.* II, 369. (De gehuisschen Moraet hadden namelijk geld geleicht op zeker erfgoed, en de vrouw doet afstand van haren lijftocht op dat goed, welke nooddruft haar mocht overkomen). Eñ heft gheloeft, bi harre ghesekerdere trouwen eñ bi ghesworen eede, dat sie die lijftocht nemmermeer calengiren en sal, noch doen calengiren, noch lust peynsen en sal omme die vors. lijftocht weder te ghecrighene, in negheere maniren, wat node ochte wat breken dat sie namaels hebben mochte. *Schep. v. Leneke* [Lennick], 1351.

BREKE, zn. vr. *Braak*, *braakland*, fr. *jachère*. || Vort, soe es the wetene, dat Jacop in dutterste drie jar nengene breke saien nen mach met vransade. *Schep. v. Assche*, 25 nov. 1296. Eene oork. van dezelfde schepenen en dagteekening zegt: || Dat si binnen den utersten drien jaren nengeen vran saet saien en mogen op dat vorgenomede lant. Zie BRAECK.

BREKELIJCK, bn. In rechten. *Dat kan verbroken*, *vernietigd worden*, fr. (En droit) *qui peut être cassé*, *annulé*. || Metter eerster doot van de partaigierders, t'voornomde partaige gheconfirmeert zynde, en es daernaer niet brekelick by den langstlevende ofte eenich van de ghepartaigierde. *C. v. Auden.* XXV, 7. Anderssins, wies hy [*nl.* de toeziende voogd] daerinne ghebesoingniert zoude hebben ten achterdeele van de weesen, zoude brekelic eñ infracteerlic zyn. Ib. *Cah. prim.* IX, 11.

BREKEN, bedr. en onz. wkw. In verschillende beteekenissen. 1) Wegen. *Bederven*, fr. *abîmer* (des chemins). || Hij [*nl.* de pachter] moet stoppen de weghen die sijne beesten breken sullen. DE PR. en BR. *Nazareth*, 28, *Huurcedel v.* 1410.

2) Weiland. *Omploegen tot bouwland*, fr. *labourer* (des prairies), *les changer en culture*. || Sonder consent van den proprietaris en sal niemandt vermoghen te maeyen binnen sijnen pachte eenige gherserien, die t' sijnen aencommen ten sulcken gebruycke niet en waeren, noch gherserie ofte merschen te breken. *C. v. Belle*, XVIII, 8. In camere wordt kennisse ghenomen van... Inagheliјcx van niet te bezaeyen ofte breken eenighe vette weeden, contrarie de costume van Veurneambacht. *C. v. Veurne*, XLVI, 1.

3) *Braak leggen*, fr. *mettre en jachère*. || Niemant en vermach gheduerende zynen pacht in de hofstede meer te brekene dan t'derde. *C. v. Veurne*, XXXIII, 13.

4) Haring. *Ontweien*, fr. *éventrer* (du hareng). Adr. Junius: Den visch schoon maken, opdoen, breecken, *ontweyen*, *piscem exenterare*, fr. *eventrer le poisson*. || Zodat zij veel vant goet van der nacht waeren ghebrukende tot caecqharynck, dewelcke zy an lant waeren caecqkende, zoutende eñ bereekende [*l.* breekende, dus niet eigenlijk *préparer*, *mettre en ordre*] met grof zaut. PIOT, *Chron.* 475. Zie Verdam. Dien ten gevolge zou, in het *Kb. v. Antw.* 102, het woord *breken* ook moeten vertaald geworden zijn door *éventrer*.

5) Eene keur. *Overtreden*, fr. *enfreindre*, *transgresser*. Kil. Breken de wet, *infringere legem*. || Van twesten voer tgherichte, of coeren te brekene. Die vore richtere eñ vore scepenen iemanne sleet, ocht eneghen coere brect, tot ons heren rechte sal hi ghelden dobbel mesdaet. *Kb. v. Diest*, A 55. Die dese coeren eñ statuten breken, also menech werf alsijt doen, also meneghe mesdaet suelen si ghelden. Ib. a. 73. It. B 105.

6) Eene „sinne" of wettelijke verschooning. *Wederleggen*, fr. *réfuter* (une exoine ou excuse légale). || Waerop [*nl.* op het bewijs van wettige nietverschijning] Jan Lodvix eñ de bailliu, .. pinden

de sinne te brekene bi vele pointen eñ redenen, diere sy toe seiden. *C. v. Auden.* 2de d. bl. 112 (1417).

7) **Breken het minste met het swaarste.** *De lichtste straf vervangen door eene strengere* (in evenredigheid met de misdaad), fr. *remplacer une peine légère par une plus sévère* (en proportion du délit). || Eñ oft vellicht sulx [*nl.* de zoo even bepaalde verordeningen] van meerder oft minder estimatie weer dan in de voors. poenten eñ articulen vereleert is, so sal men alsdan die bruecken stellen eñ ordonnantien maeken nae belanck van denselven poenten eñ articulen, brekende altyt dat minsten met het swaersten, tot goeden proporsie van den misdaet. *O. Liége, K. v. Tongeren*, 18 mrt. 1502, a. 47. Zie BLUSSCHEN.

8) **Penninck breken.** *Belofte van huwelijk bij penningbreken*, fr. *promesse* (de mariage) *en rompant une pièce de monnaie.* || Den xix augusti [1559] soo was hier binnen Ghendt, in alle de prochiekercken, by bevele van den paus eñ van den hove, uytghelesen: dat men int doopen van de kinders maer eenen peter eñ meter tot ghetuyghen soude nemen; voorts, wat belofte datter ghedaen wordt [*nl.* van huwelijk], tsy by woorden of breken van penninghen, etc. daer den pastor eñ vrienden niet en sijn, dat die van gheender weerde en is. *Belg. Mus.* VIII, 416.

9) ONZ. — *Schipbreuk lijden*, fr. *faire naufrage.* || Een scip breict in eenich land, te wat steden dat het es, die sciplueden zyn sculdich te behoudene zo zy meest moghen. *Seerecht v. Damme*, 3.

10) *Steekspel houden, lansen breken*, fr. *joûter, rompre des lances.* || Vrauwe Margriete van Jorcke, 's conyncx Eduwaert zustere van Ynghelant, landde ter Sluus, in Vlaenderen, den XXV[en] daeh van junio LXVIII [1468]. Myn gheduchte heere traude dezelve Margriete te wive ten Damme, in de stede, tsondaechs,.. eñ hilt tsavonts eñ al de weke daernaer, tot smaendaechs,.. zyne feeste binnen der stede van Brugghe, stekende, brekende eñ andersins. Ten zelven daghe hilt hy te Brugghe eenen tournoy up de maerct van XXVI hellemen jeghen andere XXVI,.. sDysendaeghs wasser noch ghesteken, eñ daermede schiet de feeste. SCHAYES, *Collatie*, 459.

11) *Bankbreukig worden*, fr. *faire faillite.* || Als een schuldenaer openbaerlijck is gefailleert oft gebroken. *C. v. Antw. comp.* IV, XVI, 20. Indijen den schuldenaer compt te breken sonder ten vollen te betaelen. Ib. X, 6. Als het schip, daerop de versekeringe is gedaen, bij den prince wort opgehouden,.. oft dat het aldaer breckt [*var.* leck wort], oft andersaints onbequaem wort om de reijse te doen,.. *C. v. Antw. comp.* IV, xj, 136.

12) **Sonder breken.** *Onverbreekbaar*, fr. *inviolablement.* || Want also alse sijt ons daer besceden souden, so soude wijt eñ onse nacomelinghe eweleke houden, vaste eñ ghetrueleke, sonder eenech breken. 19 juni 1295. Vast, gestede eñ sonder breken, tot ewigen dagen, sonder eenigerhande argelist. *Doude Boeck.* f°. 21 v°. 20 dec. 1414.

BREKER, zn. Haringbreker. *Haringschoonmaker*, fr. *étripeur, videur de harengs.* || Men sal gheven van corfharinghe.. van elker duyst,.. Eñ iiij haringhe den brekere. *Kb. v. Antw.* a. 102. Zie BREKEN.

BREKER DES VREETZ. Zie VREDEBREKER.

BREKING, zn. *Bankbreuk*, fr. *faillite.* || Dwelck oock plaetse heeft al waer't dat de schult waere gesproten vuijt borchtochte, die bij den facteur, makelaer oft bevelhebber metter daet waere gedaen voor sijnen meester, aleer die waere gebroken, eñ oock niettegenstaende dat, ten tijde van de brekinge oft faillissement van hennen meester, den dach van betaelinge noch niet en waere gevallen. *C. v. Antw. comp.* IV, X, 21.

BREME, zn. vr., ook ijzeren breme. *Traliedeur*, fr. *grille, grillage.* Vgl. Kil. Bremme, *repagulum.* Thans nog in gebruik in Brabant. Zie SCHUERMANS. || In 1314 werden begonst de Kipdorppoorte met eenen toren op den Hayendijcke; want die van te voreps maer gesloten en hadde met eene yseren breme. WILLEMS, *Hist. ond.* 191.

BRENGEN, bw. 1) *Berichten, mededeelen*, fr. *rapporter, faire rapport de, communiquer.* || Wanneer sij [*nl.* de overmomboors] bevinden in eenighe momboiren merckelijcke oft groote gebreken van negligentie oft anderssints, dat sij dat sullen brenghen in de camere bij den raide, om daerinne gelijckelijck eñ met gemeinen advise behoorlijck versien te worden. *C. v. Loven, Weesk.* a. 18. Soo wat persoonen aldusdanighe lieden overquamen daer hen aen twijffelde, oft daer sij eenigh gheveerde van vichtinghen oft van wapenen aen saghen, die souden dat terstont moeten brengen aen den heere eñ aen de stadt. *C. v. Lier*, II, 45.

2) **Brengen iem. op iemand anders.** *Als iemand, om zich op een ander te wreken, eenen derden persoon beweegt om zijnen vijand boosaardiglijk te bejegenen*, fr. *lorsque quelqu'un, pour se venger d'autrui, engage un tiers à attaquer méchamment son ennemi.* || Zoe wat porteren een vreempden man binnen der vrijheijt van der stadt bringt of doet comen op eeneu portere, om hem te vreecken oft eenen portere te mesdoen, sulck vreempt man sal dobbel beteringhe doen van dien dat hij mesdoet... Eñ der portere, die den vreemden man alzoe gebracht heeft oft heeft doen comen op eenen portere, die sal dobbel beteringe doen... Eñ can der portere wael eñ claerlijck betueghen dat der ander portere deenen vreempden man op hem gebracht heeft, wijwael der vreempt man nijt mesdaen en hebbe den portere, soe sal der porter verboeren.. *K. v. St.-Truiden v.* 1366, a. 21.

3) **Brengen ten hoochste.** *Aan den meestbiedende verkoopen*, fr. *vendre aux enchères, au plus offrant.* || Derve moeste men doen gebieden te coopene in de kercke drie sondage, eñ dat erve ten hoochsten bringen. *Dit is trecht van Uccle*, a. 115. Dat men den voors. grondt bij een dienaer sal doen visiteren; oft daer iet op te panden waere, dat men dat sal afpanden, eñ voeren ter naester merckt, eñ brengen het ten hoochsten. *C. v. Sichem*, a. 10.

BRENGER (BRINGER) 'sBRIEFS. *Houder, vertooner van een wissel*, fr. *porteur d'une lettre de change.* || Een verlydere van der obligatien inhoudende „brengher sbriefs" moet de obligatie kennen oft ontkennen. *C. v. Antw.* 1545, V, 20. Die vuijt eenige obligatie inhoudende clausule van „brenger sbrieffs" compt heijsschen, wordt verstaen t'selve in sijnen eijgen naem te doen. Ib. *Comp.* IV, ij, 8, en *passim* aldaar. — Omme te heeschen betaelinghe van eenighe schult over eenen anderen, is van noede dat denghonen, die zulcx doen wilt, daertoe hebbe behoorlick recht, transport oft procuratie, al waert zoo dat het instrument van de schult inhielt clausule van „bringher sbriefs". *C. v. Aalst*, XII, 10.

BRESIL, zn. *Brazilichout*, fr. *brésil, bois de Brésil.* || Bresils. Een bale van II[c] lb., op CX s. *Schatting v.* 1551.

BRET (Breet), zn. mv. breijders, breijderen, berders. *Berd, plank*, hier *plankje* en *panneel*, fr. *planche*, ici *planchette*, *panneau*. || Een papiren boeck ghebonden tusschen breyderen, beghint: *Hic incipit sextus Decretalium*. Noch een dunne boek op fransijn gescreven eñ ghebonden tusschen berders. Noch een papieren boeck ghebonden tusschen die breyders. Noch op dieselve camere een crucifijcs op een breet gheslt [geschilderd?]. It. een cleyn Marien beeldeken op een breet. *Inv. v. d. Hulst*, 1489.

BRETESQUE, zn. vr. *Verhevene plaats op of voor een stadhuis*, *vanwaar de afkondigingen werden gedaan*, *pui*, fr. *lieu élevé sur ou devant un hôtel de ville*, *où se faisaient les publications*. Het woord, ofschoon aan de Fransche taal ontleend, is in deze beteekenis aan La Curne niet bekend. || Alle indaghingen van criminele persoonen, die fugitif sijn oft latiteren, eñ die moeten gheschieden binnen der voorsz. stede ter bretesque, oft wel ter plaets van hunne leste residentie, sullen moeten ghedaen worden by den bailliu eñ twee mannen van leene. *C. leenh. v. Denderm.* II, 6.

BREUCKACHTICH (Broeckheftigh, broekeftich, brokeftich), bn. *Die eene verordening overtreden heeft en daardoor boetschuldig of strafbaar is*, fr. *qui a contrevenu à un statut et est amendable ou punissable de ce chef*. || Omme die mesdadighe eñ broekeftighe lieden te bat te bedwinghene. *Charters d. abdij v. Vorst*, n°. 11 (1352). It. *Rekenk. v. Brab.*, reg. 141. f°. 15 (1352). Off het gevyel,.. dat die gesworen.. tegen desen onsen brieff oft eenige puynten dede,.. eñ sooverre sij dan broeckheitigh gevoonden worden, sullen.. verboeren,.. *O. Liége*, *K. v. Bree*, 1 febr. 1447. *Slot*. Breuckachtich vallen. *Zich plichtig maken aan eene misdaad*, fr. *se rendre coupable d'un méfait*. || Soo wanneer ijemant ijet hadde bedreven daerdore hij tegens den heere breuckachtich waere gevallen, eñ de partije oock hadde misdaen eñ beschadicht, sooverre hij nijet machtich genoech en is den heere van de breucke eñ partije van de schade, mincke oft smerte genoech te doen, soo wort partije altijts voldaen vóór den heere. *C. v. Antw. comp.* VI, j. 3.

BREUCKE (Broke), zn. vr. *Een geborduurd en met zilveren sieraad*, *kruiswijze over schouders en borst hangend eereteeken*, *het kleinood der vroegere en der hedendaagsche gilden*, fr. *décoration brodée et garnie d'ornements en argent*, *suspendue en sautoir sur les épaules et la poitrine*, *le bijou des gildes anciennes et modernes*. Kil. Broke, broocke, breucke. *Bulla*, *torques*, *monile*, *ornamentum colli*, *quale gestant equites Ordinis* [versta *Velleris aurei*]. Zie bij Schuermans het nog gebruikelijke braak. || Dat de gulde alle jaeren selen schieten om haer conincscap op den saterdach voer meydach;.. eñ die dan coninck wert, dat hy de broke verborgen sal, opdat de gulde begheert; eñ dan die broke te dragene eersaemlyc, zyn jaer lanck vute, sonder die broke laten te liggene, oft yemant anders over te ghevene binnen zinen jaer. A. Wauters, *Sermens*, Ord. 15de E. § 3, *Van den vogel gaen te schieten*, blz. 23. Dat die coninck, voer den cost, die hy heeft als hy coninck wert, ten inde van den jaer hebben sal enen Rynschen gulden LX plecken, eñ van allen coste quite als hy die broke draeght; maer hy sal zyn huedeken houden, eñ dobbel boete betalen als hy ze verbuert; dats te wetene, waer men den coninck bevonde metter broken in stoven, bordeelen, met anderen wiven dan met sinen ghetrouden wive; op die boete van eenen halven scilde. Ib. a. 4. *Hoe hij* [*sl.* de koning] *die broke zal dragen*. — Soo wie drij jaeren, deen naer dander volghende, den papegaey afschieten sal, die sal hebben de broke ofte exselle [hechtsel]. oft emmer daervoor XX sc. grooten. Soe wie coninck wesen sal, die sal gehauden wesen de broke te beteren, daeraen hanghende een hexel, XII grooten weert zijnde. De Pr. en Br. XXIV. *St.-Gillis*, 50 (1527). Wouter Janssone, goudtsmidt, van dat hy gerepareert heeft der stadt breucken van den speelluyden, die zy draghen, betaelt XVIII s. *Stadsrek. v. Bergen-op-Zoom*, 1528—9.

BREUCKE, breuck (Bruecke, broeck, bröcke, broick, broke), zn. m. en vr. Kil. Breuck, breucke, broke, boete, *mulcta*, &c. *peccatum*, *culpa*. 1) *Overtreding*, *misdaad*, *vergrijp*, fr. *contravention*, *infraction*, *méfait*, *délit*, *crime*. || Waer dat sake, dat enech man van den gheslechten, ochte enech gheslechte, ons liefs heren tsertogen seggen en ordinance vaste eñ ghestadech niet en hilden, dat elc man van der stat eñ alle de stat van Brusele onsen here den hertoge eñ sinen rechten helpen eñ sterken soelen eñ moten,.. dat de broeke [*var.* de broke] eñ de mesdaet ghebetert werde. 19 mrt 1305. Geven eñ verleenen, dat die momboeren van... eñ hore nacomelingen selen mogen setten, maken eñ ordineren sekere koeren, al so groot eñ cleyn als hen sal genuegen, op alle saicken eñ bruecken, vutgenomen dair lyff of let aen gebrueckt mochte wesen. *Rekenk. v. Brab.* reg. 132 f°. 47 v°. 15de E. Die dese kerssen [*sl.* lijkkaarsen] elwaer bekeert, saels ghelden van elken broke V s. *Kb. v. Diest*, A 44. It. B 144. Van desen crisme [*sl.* van overspel] kendt de gheestelijcke juge, omdat het aengaet der bruecke oft violeren van den sacremente van den huweltjcke, dwelck gheestelijc is. Wielant, *Pract. crim.* 122. Soo wanneer de poorters buijten, onder eenige smale heeren misdoen [*var.* breucken oft misdoen], eñ dat sij, vuijtgeschreven sijnde, daeraff hier in de stadt metten rechte verwonnen worden, compt de smalheer, daeronder dat dien breuck ofte misdaet geschiet is, d'eene helft van deselve breucke, eñ den schouthet van Antwerpen, tot ons genadichs heeren behoef, d'andere helft. *C. v. Antw. comp.* V, vj, 22.

2) *Boete*, *geldboete*, fr. *amende pécuniaire*. || En dairtoe sal hii [*sl.* de niet gerechtigde kiezer] dairmede verboeren.. eynen Riinschen gulden.. Eñ die raidtslude eñ deekenen der ambachten soelen sculdich siin.. die broick te kondigen onsen scoutet eñ den raide. Piot, *Cart.* II, 205, 10 juni 1417, a. 3. Wan (*sic*) eenen borger, die om broecken gepandt woorden (*sic*), eñ die sijn pandt schutten [*voeg er bij*: wil], die sal die eerste reijse broecken twee Rinschgulden. *O. Liége*, *K. v. Bree*, 1 febr. 1447, a. 4, en *passim* aldaar. Oft eynich poerter onser stat van criminale saken... onss oevergegeven wurde, eñ wy dien componierden, dat alsdan onse stat voer hoer brueck van dien poerter hebben sall thien Rhinsgulden; ons altijt gesalveirt onse hoicheit eñ jurisdictie, forfeyten eñ brueken, eñ parthyen hoers rechts. *O. Liége*, *K. v. Hasselt*, 11 dec. 1500, a. 33. De woorden *boeten* en *breucken* gaan niet zelden gepaard in den pleonastischen schrijfstijl onzer voorouders. *Rekenk. v. Brab.* reg. 133 f°. 158 (15de E.). Spreekwoord. Die meeste broecke draecht de minste wech (Eñ alsoo ist van allen strijtboeten). Piot, *Cart.* II, 579, *K. v. St.-Truiden v.* 1547.

3) *Verbeurdverklaring*, fr. *confiscation.* || Datter geen confiscatie oft breucke en sal vallen ter oorsaecke van ongevallen, als verdrinckinge, dootvallen, enz. — Dat dieselve poirter, onder wien voors. ongeval gebeuren soude, vry eñ onbelast soude blyven van allen verbeurten van [*lees* oft] confiscatien. *Oork. heer v. Diest*, 15 mei 1509.

4) *Bankbreuk*, fr. *faillite.* || Waert dat eenich poertere broken dade, of schatscult sculdigh ware, dat hi daeraf te vonnis eñ te rechte staen sal vore tgherechte van Antwerpen.. Waert dat men eenigen portere of porteresse binnen den meregraefschappe resteerde of lette van broken of van scatsculde, eñ men die niet en telivereerde alsoe schiere ... *C. v. Antw. Oude rechten*, a. 5 en 6. — De vertaling aldaar moet dus gewijzigd worden. **Sonder broke.** *Onverbreekbaar*, fr. *inviolablement.* || Eñ in al desen.., so accorderden die here van Dyst,.. metten scepenen, de ghesworen eñ den porteren van Dyst gemeinleke eñ gelovedense thaudene vaste eñ gestadech, sonder broke. *Tol te Diest*, 1307. Te houdene ommermeer vast eñ sonder broke. *Oork. heer v. Diest*, 2 juni 1335. It. 27 mei 1346.

BREUCKELIJCK (Broeckelijck, broeclic), bn. Zoosls Breuckachtich. || Eñ werent sy [*nl.* de schepenen] of eynich van hon darin gebrechlic,... so moghen eñ solen meistere eñ gesworen eñ raet,.. die scoutet eñ scepenen, of eynghen van hon, die broeclic weren darin,.. dartoe halden, verrichten eñ dwenghen onvertoghen recht,.. te doen. *C. v. Maastricht*, *Charter v.* 1380, a. 120. Dat wij oft onse schoutet aldaer alle diegene die ons broeckelijck weren op jaermercden oft weckenmerckden sullen (*sic*) mogen halden oft vangen. *O. Liége*, *K. v. Bree*, 1 febr. 1447, a. 21.

BREUCKEN (Broecken, broicken, bruycken, bruekon), bw. 1) *Misdoen*, fr. *méfaire.* || Want ic teghen der hoegh. heerlicheit myns genedigen heeren shertoghen van Brabant, eñ synre stat recht van den Bosch ghebroect hadde, eñ daerom gherasteert was eñ ghevanghen; sonderlinghe overmids den misgripe dat ic misgrepe of broecte doen.. aen mijn (*sic*) pandinghe.. soude syn ghesciet. *Charterb. v. 's Bosch*, f°. 88. 30 nov. 1410.

2) *Verbeuren* (eene boete), fr. *encourir une amende, forfaire.* || Wert dat.., alsdan soe soelen die twe overste raidtsluden.. totter clocken mogen gaen, eñ die luyden eñ slaen, te wapenen roepen, banieren dragen,.. sonder yet te broicken tegen ons. PIOT, *Cart.* II, 207, 10 juni 1417, a. 5. Oft gebeurden, dat eenich man ofte wijf breuckten van penninckbreuck, tot drye marck toe ofte daeronder, soo sal dieghene, die alsoo gebreuckt heeft, te recht staen binnen onsen lande voor sijn dinghbancke daer dat behooren sal, indien hij sijn bruecken verborgen kan. *C. v. Ravenstein v.* 1464, a. 4. So wat persoen vordane in onser vursc. stat eñ vryheit derselver vrede brict die gestedicht sal syn,.. die sall verbueren eñ brueken, buten ind totten broecken, die na den lantrecht darop stain, die somme van vyftich Vranckriscche golde croenen. *O. Liége*, *K. v. Hasselt*, 11 dec. 1500, a. 10. Persoenen, die strytbaer syn eñ niet en geraken [*nl.* zonder kwetsing], die breucken aen den heere VII schillingen, eñ aen die partye en bruycken sy niet. *C. gr. Loon*, I, 67. *Lantrechten*, VI, 54. Soo wie eenigen borger oft ingesetene, sijn metborger oft metingesetene buyten eenen opgerechten dach voor de bancke tot Grave dede gedagen, die breuckt den heer daeraen dry ponden payements. *C. v. Grave*, II, 6.

BREUCKER (Broecker), zn. *Verbeurder, overtreder, misdadiger*, fr. *celui qui a forfait, transgresseur, délinquant.* || Of hij, naer den vrede,.. iemandt wonde, sluch of steekte, die sal verbeuren sijn slincke handt; eñ soo wij eñ onse stadt willen, zoo mach die broecker die handt quyten met twintich Rinsche guldens. — Item, geven wij den geswooren volcomen macht, dat sy by onsen scholtus die broeckers sullen mogen vangen oft bannen. *O. Liége*, *K. v. Bree*, 1 febr. 1447, a. 13, 23.

BREUCKMEESTER, zn. *Boetmeester, hij die gelast is met de zorg en het invorderen der boeten*, fr. *celui qui est chargé du soin et du recouvrement des amendes.* || Int kiesen van de dekens.. sal men oock kiesen twee breuckmeesters, die acht sullen nemen op alle de breucken, die deselve promptelijck sullen doen betaelen, eñ daeraf doen jaerlijcx goede eñ pertinente rekeninghe. *Ord. v. h. gild der Violieren te Antw.* 7 juni 1619, a. 9, *Belg. mus.* VIII, 64.

BREUCKSALICH, bn. *Boetschuldig, die in eene boete vervallen is*, fr. *celui qui a encouru une amende, qui est redevable d'une amende.* || Oft eenigh onderdaen gheen misdaet oft breuck en ghestonde [*nl.* bekende], daerover sullen scepenen gheen ander kennisse hebben als: oft den aen recht betrocken breuksaligh zy oft niet. *C. v. Ravenstein*, v. 1651, a. 27.

BREUWEN, bedr. en onz. wkw. *Brouwen* fr. *brasser.* || Alsoelcs bier als men breuwen sal alle weken int voerg. paenhuis. Eñ soe wanneer men int paenhuis niet en browt, soe soelen.. *Schep. v. Diest*, 29 sept. 1337.

BRIEDER (Briedere, bridere), zn. *Brouwer* fr. *brasseur.* Kil. Brieden, *vetus*, j. brouwen, || De meestre van den... briederen. 19 mrt. 1305, *Ambachten.* — Bridere. *Schep. te Diest* 29 sept. 1337, en *passim* aldaar in de oork. der 14de E. — Soe wat briedere den assiseren ocht panchyseren min seide dan hi ghebrouwen ocht gewasschen hedde. *Kb. v. Diest*, B 78. Mandement, daermet den briederen eñ tappers van Ysscbe wert verboden dat zy geenen rabauden niet meer biers en souden meten dan eenen walpot. *Rekenk. v. Brab. Comptes du scel*, n°. 20782 (17 apr. 1467. Backers, brieders, verwers. *C. v. Brussel*, *Serv.* a. 63. Christijn: *braxatores.* It. *O.P.-B. autr.* 24 nov. 1749.

BRIEDERSAMBACHT, zn. *Brouwersambacht*, fr. *métier des brasseurs.* || Requeste.. van wegens de dekens, ouders eñ supposten van het briedersambacht binnen deser stadt Brussel. *Plac. v. Brab.* 1 sept. 1717, VII, 81. It. *O.P.-B. autr.* 24 nov. 1749.

BRIEF, zn. m. Verklw. BRIEVEKEN. *Wettelijke of gerechtelijke oorkonde, schepenbrief of notarieele akt.* || Alle andre saken, die in desen brief niet ne sien bescreven, die moet men verclaren bi den bailliu van Gent. *Dijken te Saaftingen*, 1259. Make kenlic eñ doe te verstane alle deghene die dit brieveken selen sien, dat Jan, Adams sone van Bavenghem, hevet verliet eñ verkent vor mi alle der voeriorden [*l.* die voerworden] die staen in den chartere dar dese brief es ane ghehanghen. *St. Jansgasthuis te Gent*, 1292. Man eñ wyff, die staende den huwelycke des eens oft des anders onroerende goeden oft erve belasten met renten oft commeren, eñ de brieven daeraff gelyckelyck voer scepenen oft Weth passeren, die belastinghe moet gemeyn gedragen worden. *C. v. Antw.* 1545, XI, 57.

2) *Oorkonde bevattende de wetten van een am-*

bacht, fr. *document contenant le règlement, les statuts, la loi d'un métier*. || Kenlic zij etc., dat quamen vor scepenen van der Kuere in Ghend, Gillise Rhijnvissche eñ sinen ghezellen, de deken eñ ghezworne van den scerres [*nl.* droogscheerders] over tghemeene ambocht van der scerrien, eñ brochten up eenen brief, dien zij langhe gheüsert hadden, eñ begherden dat men dien examineren zoude, eñ dies scepenen eens waren, dat men dat sette in den bouc van den kennessen te euweliker ghedinckenessen; welken brief eñ pointe gheëxaminert eñ met goeder deliberatien voorsien, scepenen consenteeren eñ approberen... (Hierop volgen *in extenso* de wetten van het ambacht). DE PAUW, *Vgb.* 54. 10 aug. 1350.

3) In het meervoud alleen. Brieven of cijnsrollen van den Spijker van Vlaanderen, zijnde de lijst van zekere inkomsten van de domeinen, welke somtijds, bij gedeelten, door de graven aan groote heeren ter beleening gegeven werden. De benaming „brieven" werd ook aan het leen zelf ingedrukt. Fr. *Lettres, briefs, brefs, ou rôles censaux, contenant le dénombrement de certains revenus du domaine de Flandre, que les comtes donnaient quelquefois par parties en fief à de grands seigneurs. La dénomination de „briefs" fut aussi donnée au fief même.* Zie over den oorsprong dezer inkomsten Raepsaet, *Analyse* n°. 248 à 252; en, voor het overige, de tafel der plakkaten v°. *Spyckers, Spyckerrenten*, den *Inventaire des archives de la Belgique*, Warnkönig, *Histoire de la Flandre*, en Gaillard, *Inventaire analytique* v°. *Briefs*. || Wi, N.N. late van ser Willems Gonnen brieve, doen te wetene... 19 dec. 1291. Wij N.N., aervachtige laten ons gheduchts heeren van Vlaenderen, van zinen brieven van Aertrike, doen te wetene... De aervachtighe laten ten brieve van Aertrike in Vlaenderen... Onse goed.., dat wij [*nl.* de abt v. Middelburg] hebben licghende in Vlaenderland, in de prochie van Heyle, up de heerscapie van den voors. brieven van Aertrike.. DE PR. en BR. XV. *Middelburg*, 2 (1433). Dat de voorseide Jan van Leyakere houdende ware een leengoet, te leene eñ in manscepen van onsen gheduchten [*nl.* heere, grave v. Vlaenderen], als van zire buerch van Brugghe; eñ es een erfachtich ontfangherscip, gheheeten de *Brieven van Aertricke*. DE PR. en BR. XV. *Middelburg*, 42 (1450). Dat wij ontfaen hebben de ootmoedighe supplicatie van onsen beminden eñ getrauwen raedt, Pieter Bladelin, hofmeester, tresorier van onser Oordine, ghecommitteert ten fayten van onsen financen eñ bewachter van onsen schatte, here van Middelburgh in Vlaenderen, inhoudende: hoe dat hy, over langhen tijt, vercreghen eñ ghecocht hadde een leengoed ghehouden van ons ter causen van onse burcht van Brugghe, twelcke leengoed men noomt derfachtige ontfanghere van onsen brieven van Aertrycke, ligghende.., binnen welcken brieven eñ lande van dien begrepen zyn twee hondert vive eñ tzestich ghemeten landts, dewelcke was berent landt eñ van de nature eñ condicie van den anderen lande van denzelven brieven,.. DE PR. en BR. XV. *Middelburg*, 60 (1464). Item, es dezelve [*nl.* de stede te Beesinghe] belast in de brieven van Assenede eweliken tsjaers [met] CII p. XIIII schelen parisis. DE PR. en BR. VIII, *Maldeghem*, 67. *Leenboek v.* 1501. Zie ook aldaar deel XVI, *Assenede*, 89.

4) *Afschrift van een bewijsstuk*, fr. *copie, expédition d'un document*. || Eñ daer es sculdech de houdere te bringhene al tgoet dat ten ghedeele toebehoert, in drie brieven, dat es te verstane: den vorseiden wisers eenen brief, der wederpartien eenen brief, eñ hem selven houdende eenen brief. *C. v. Gent, Gr. Charter v.* 1297, a. 101. (Wij zouden thans zeggen: In driedubbel afschrift, *en triple expedition.*)

5) *Opschrift*, fr. *écriteau, étiquette*. || Ende hem [*nl.* Jacop van den Hende, scildere] voor tmaken van de brieven van de steden eñ dorpen daeruute de lakenen gebrocht waren. *Ypriana*, I, 113, *Stadsreken. v.* 1479 (De lakens die buiten de stad gemaakt waren, lagen afgezonderd van de andere in de Hal en kregen er een opschrift). **Brengen te brieve.** *In het register laten schrijven*, fr. *faire enregistrer*. || Dat alle die meenters van den vorseiden lande moeten bringhen hare lant te brieve bi haren ede eñ met maten. 22 febr. 1287. **Roomsche brieven.** *Pauselijke brieven*, fr. *lettres papales*. || Ordineren oyck dat, soe wie met Roemsche brieven iemandt daeghen [*l.* daeghden] oft treckden buyten slants, eñ die binnen slants bereydt waer te recht te staen, twaer geestelyck oft weerlyck, [wij] willen dat dieghene die sulcke evocatie gedaen hadde, ten euwigen dagen der vryheyt eñ poerterscap priveert sal syn, tenwaer hy onse oft onser stadt remissie konde erwerven. *O. Liège*, 27 jan. 1548, a. 3. *Bilsen*. **Slapende brieven.** *Verjaarde titels*, fr. *titres surannés*. || Want menighvuldelyck eñ in langh soo meer, ongewarigheden teghen recht eñ alle bescheedt bevonden worden,.., met erffelycke goeden voor eyghen te verkoopen. oft te veronderpanden met oude slapende brieven.. *C. v. Brussel, Stat.* 1 jan. 1399, *Inl.* **Brief van versekeringe.** *Verzekeringsbewijs of oorkonde*, fr. *police d'assurance*. || Die restorno wilt heijschen vuijtdien hij niet men allen geladen soude hebben, moet brengen certificatie van den schipper: van dat in dese reijse, daerop is versekert, geene goeden en sijn geweest die totte policie oft brieff van de versekeringe applicabel sijn. *C. v. Antw., comp.* IV, xj, 74. Dies moet alsdan bij de police oft brieff van de versekeringe het rantsoen mette oncosten van de gevanckenisse worden begroot. Ib. 318. **Eenen brief dragen.** *Eenen bedeweg doen*, fr. *faire un pèlerinage*. || Oft gebeurde, datter yement hadde gecommitteert eenich delict, oft verbeurt eenige pene, en dat denselve van den ambachte nyet en wilde gecorrigeert worden, soo sal men alsulcken rebellen oft onwillighen geven eenen brieve te draeghen, van stonden aen, daer die dekens eñ gemeyne gesellen dat gelieven sal. *Kaart der Vleeschhouwers te Diest*, 20 dec. 1656, a. 28.

BRIEFGELT, zn. *Schrijfgeld, kosten van eenen wettelijken akt*, fr. *coût, honoraires d'un acte légal*. || Die eenige erven met renten, cheynsen ofte pachten belasten wil, is schuldigh te betaelen d'onkosten daerop loopende, van goedinghe-rechten, briefgelt eñ gelijcke, eñ soovele te doen dat den kooper de brieven daeraf volgen los eñ vry. *O. v. Loven*, IX, 2.

BRIEFLESING, zn. *Vonnis tot inbeslagneming verleend na inzage der schepenbrieven*, fr. *sentence en exécution prononcée après lecture des lettres échevinales*. || Iemandt besittende oft gebruyckende eenighe huysen ofte erffenissen, soo binnen dese stadt [eñ] haere vrijheydt als in de meyerye derselver gheleghen, daerop eenighe renten, chijnsen oft pachten sijn ghehypoticeert, oft die voor eenighe somme van penninghen in schepenbrieven der stadt specialijcken zijn verbonden, eñ die renthier eñ gelder der brieven op de huysen eñ erffenissen binnen de stad eñ vrijheydt gheleghen, by signet oft brieff-

lesinghe, eñ op den bruycker der erflenissen in de meyerye naer ingebroth vonnisse heeft gheobtineert,.. *C. v. 's Bosch*, XXII, 1. Als iemandt vonnisse by briefleesinghe ofte signet gheobtineert heeft,.. Ib. XXIII, 1. Als stoornis valt teghen briefleesinge oft ghewesen vonnisse, de succumbent valt in de pene van dry Rynsguldens eñ thien stuyvers. *C. v. Rousel*, a. 67.

BRIEL. Zie BRUEL.

BRIETMEIJERS, zn. mv. (?) || *Les bourgeois de notre ville en seront aussi exempts, l'ayant été d'ancienneté et jusqu' à présent, de même que les brietmayers et gens de servile condition, en cas qu'ils en aient été aussi exempts d'ancienneté et jusqu' à présent. Ord. P.-B. autr.* 23 aug. 1729, a. 8, IV, 273. *Droit de 60e* [*sur les denrées, etc.*] *dans les duché de Luxembourg et comté de Chiny.*

BRIEVER, zn. *Uitreiker van het aan zekere hooge ambtenaars in Brabant jaarlijks uit Zoniënbosch geschonkene brandhout en van de houtskolen*, fr. *distributeur du bois à brûler et des charbons de bois de la forêt de Soigne annuellement fourni gratuitement à certains hauts fonctionnaires en Brabant* || *Assignamus, una cum L mensuratis ligni dicti vulgariter* wissen houts, *necnon* XXV *modiis carbonum pro domus sue combustilibus, eciam percipiendis et habendis supra et ad nemus nostrum de Zonia, dum ligna nostra combustibilia inibi secantur ac carbones comburuntur, deliberandis sibi per dispositorem dictum* Briever *dicti nostri nemoris. Rekenk. v. Brab.* reg. 131, fº. 89 vº. (1355).

BRIGANDINE (Brygantyne, bringardine), zn. vr. *Borstharnas, pantser, in den vorm van een maliënkolder*, fr. *cuirasse* (La Curne), *armure ancienne en forme de cotte de mailles.* || Item vijm bringardinen om darchiers. *Belg. Mus.* III, 381 (1454). Van eene brigandine, sallade, gorgeryn, mauwen van maelgerye,.. *Rekenk. v. Brab.* reg. 34848, 1475—6. Alle wapenen, maillen van ysere ofte staele, pansyeers, buffels eñ brygantynen,.. *Pl. v. Vl.* 9 oct. 1551, I, 720. Croeften, panchier ofte brigandynen. *Rek. v. Brab.* reg. 136, fº. 210 (16de E.).

BRIGGE. Zie BRUGGE.

BRIJER, zn. *Zeker zeeschip*, fr. *certain navire de mer.* || Ten zelven tyden trocken van Antwerpen, de reviere nederwaert, zekere scepen van oorloge, als bryers, groote smacken eñ andre, wel voorsien van soldaten eñ ammunitie van oorloghe. PIOT, *Chron.* 458. — Zou er niet moeten gelezen worden *Boyers* (Boeiers, fr. *boyers*) zooals blz. 558: Int eerste van hoymaent,.. zo arriveerde in Hollandt eene vlote van 350 schepen, onder boyers eñ andre, commende uut Oostlandt, al meest geladen met graen.?

BRIJER. Zie BROUWER.

BRIJEEREN (Bryeren, brihieren). *Zekere bewerking van het laken bij het vollen*, waarvan men met juistheid niet weet waarin zij bestond; de volgende aanhalingen sullen se wellicht beter leeren kennen. || Van eenen lakene veertiene vierendeel breed sal elc meester hebben VII scellijnghen eñ tien pennijnghen grooten; daerof zullen de cnapen hebben VI scellijnghen III pennijnghen grooten; daerbi sulzyt stryken ende brihieren, eñ makent alt jaer over binnen V daghen. *K. lakeng. Brugge, Vullers*, blz. 32. Dat negheen man van den ambochte wercken ne moet achter dien dat men keersen ontsteict van den avonde, uteghesteken brihieren.. II. 36. Dat niement brihieren sal op Ons Heeren vijf avonde, eñ op Onser Vrauwen vyf avonde, no op gheene vighelie, noch saterdaechs naer der noene. — Eerst van eenen Brugschen ongheminghededen lakene, van vulne eñ van brihierne, V scellinghen grooten. Item, van eenen smallen lakene, die men nu maict op de voorme van den Schiedamschen, Sinte-Omaerschen eñ van anderen ghelijken smallen lakenen, XLIV grooten, van vulne eñ van brihierne; daerof zullen hebben de cnapen XXXIV grooten; eñ midts desen zo zullen zij se striken eñ brihieren, eñ maken se alt jaer over binnen III daghen. Ib. 37. Dies zullen zyt striken eñ brihieren. Ib. 39, 40. Voord, dat voordan den vuldre niet ghoorloven en sal de lakenen, die hem ghesonden zullen zyn omme vulle, te bryerne, noch ooc te vullene met eenighen andren materyen ofte substancien dan met rechtvaerdegher vuleerden. Ib. 53.

BRIJMAN, zn. *Zilveren munt geslagen door Wenceslas en Joanna*, fr. *monnaie d'argent frappée par Wenceslas et Jeanne.* De betrekkelijke oork. van 1381 luidt aldus: || Voirt hebben wy onsen voirsc. muntmeesteren georloeft eñ volcomen macht gegeven te slaen eñ te doen slaen in onser voirsc. Munte te Tricht silveren penninge, die heiten sullen *brymannen.* Eñ sullen geteickent [syn]: in d'een side mit enen dobbelen cruse eñ onser beider name in die circonferentie van dier siden; eñ d'ander siden sal staen gemunt (*sic*) eñ een beelde gewapent, hebbende in die rechte hant een sweert, eñ in die slinke hant enen schilt verwapent mitten vier leeuwen van onser wapenen, eñ in die circonferentie sal staen mit letteren *Moneta nova Trajectensis* .... Eñ sullen die voirsc. penninge, geheiten *briman*, wten [*l.* weert] syn eñ gelden elk vier grote onser munten van Vilvorden, die lest geslagen waren. (Er waren halve brymannen eñ vierendeel dairaf). V. D. CHIJS, *Hertogdom*, 96. In het *Belg. Mus.* I, 320, leest men: *Brymannen*, om *bry* te doen opdienen (!) Er wordt ja daarnaast van BRAS*penningen* gewaagd.

BRIJN (Breyne), zn. vr. *Pekel*, fr. *saumure.* Kil. Brijn, *fland.* j. pekel, *muria*, ang. *bryne.* || Men en sal egheen gesouten vleesch vercoopen het en heeft drie dagen lanc in de breyne gelegen, op XX s. eñ tvleesch verloeren. *K. v. Brussel* v. 1486, a. 78. Item, men en sal gheen gerven (*sic*) vleesch vercoopen tusschen Sinxenen eñ Baemisse, ten lancxsten dan van anderen dage, eñ tusschen Bamisse eñ Sinxen van den derden dage, op XX s., eñ tvleesch verloeren; eñ soo wat hem overbliven sal, selen zy souten eñ dat laten liggen drie dagen in de breyne. Ib. a. 79. Voord, dat voordan den wevere niet gheorloven en zal de lakenen, die hy weven zal, noch tgaerne, noch ook tghewandt van dien te strykene noch te smeerne met brynen, orijnen, zeepen ofte toelgen, op de boete van iij lb. par. *K. lakeng. Brugge, Vullers*, 54.

BRICKSTEEN (Brycsteen), zn. *Baksteen*, fr. *brique.* || Andere betalinghe ghedaen... annopende de cost ghedaen in de edifficatie van tnieu vleeschhuus:.. Jan de Lohem, over brycsteenen, te iiij lb. XVI sc. par. elc duust... REMBRY, *Stadsrek.* v. 1561/2.

BRODURE, BRODUERWERCK, zn. *Borduurwerk*, fr. *broderie.* || Verbieden... tdraeghen eñ gebruuck van alderhande soorten van gauden oft zelvere lakenen,... van gauden ofte zelver brocaet, so in tabbaerden, mantelen, cappen, wambaeysen, paltrocken, caussen ofte ouerskins, in mauwen ofte voormaukins, in broddnren ofte borduren, groote ofte cleene. *Pl. v. Vl.* 30 jan. 1545, I, 784. Dat

de voors. ongheregheltheyt vermeêrdert langhs zo meer, zoo overmids de diversitheyt van cleederen eñ tfautsoen van dien, met recamueren, gaut- eñ zelverdraet, frenyen, broduerweerck eñ meer andere soorten van zyde snoeren, sticksels eñ andere nieuwe inventies. Ib. 27 mei 1515, I, 694.

BROEDER (Broder, bruder), zn. 1) In de gewone beteekenis, fr. *frère* (dans la signification ordinaire). || Meester Adaem eñ syn bruder. VAN EVEN, *Louvain mon.* 63 (7). *Rek. v.* 1384. Joncker H. Schroets, broder van voors. jouffrouw Barbara. *C. gr. Loon*, I, 183, en *passim*. Geheel broeder, broeder van geheelen bedde. *Volle broeder*, fr. *frère germain*. || Daer een man zijn leen vercocht heeft eñ hem beraut, hi mach de naeste zijn omme sinen gront te houdene, al hiessche zijn geheel broeder of kint der naerhede. *Leenr. v.* 1528, f°. B iij. Broeders eñ susters van 't geheel bedde excluderen broeders eñ susters van 't halven bedde (in successie van geheel broeders eñ susters), als een half let veerder bestaende aen geheele broeders gestorven sijnde. *C. v. Diest*, VZ. III, 20. Broeder van halven bedde. *Halve broeder*, fr. *demi-frère*. || In verstervenisse van broeder oft suster, soo excluderen de broeder oft suster van geheelen bedde altijt broeders oft susters van halven bedde. *C. v. Santhoven*, 1570, XI, 47. It. 1664, a. 113, 114. Zie ook BRUDER.

2) *Ambachtsbroeder*, fr. *confrère de métier*. || Dat alle de broeders die behorden ter gulden [*nl.* tot het lakengild] in Antwerpen, die wolline laken gereden... MERTENS en TORFS, II, 559, Ord. v. 1308.

3) *Kloosterbroeder*, fr. *religieux*. || Broder Willeme Marinen. *Dijken v. Saaftingen*, 1259. Ic bruder Woutre, bruder van denselven hus. 11 juni 1277. Bi der broeders rade van der ordine van den Freremineurs. 21 mrt. 1285. Bruder Arnoude van Lare, tes goet[s] hues buef van der Cameren. Febr. 1289. Wi, broder Jacob, prior van den Wilgeminen. 17 aug. 1290. Bruder Godescalke van der Cameren. Nov. 1291. Bruder Arnout van der Kameren. Januari 1293. Bruder Arnout van Lare, d'ondermeester, tgoetshues boef van der Cameren. 26 mrt 1298.

BROEDERDEEL, zn. o. *Een deel der gemeenschappelijke bezitting*, fr. *une part dans une possession commune*. || Jan Reynaerts Vervoert, *penulta febr*. 1505,... hout eene erfrente van XXV ponden groten Brab^s tsjaers.., beset eñ veronderpant op alsulcken IIJ^c Rinsgulden.... op de helicht van eenen derden deele in den minsten tol in de waghe eñ in de gruyte van Antwerpen, met eender hofstadt in de Keyserstrate gestaen, ende de helicht van eenen broederdeele in de Schelt tot Betkensvere. *Leenhof v. Brab.* reg. 6. *Hooftleenboeck Antw.*, f° 6 en 7. Ten **Broederlijcken ende susterlijcken rechte.** *Onverdeeld en gemeenschappelijk*, fr. *par indivis et en commun*. Zie L. Galesloot, *Inv. cour féodale*, XLVI. || Al hadde vader oft moeder veele leenen, soe soude die outste alle die leenen ontfaen [*versta* verheffen] te bruederlijcken rechte, eñ die ander souden hem helpen gelden die hergeweyen; maer zy souden huer deel ontfaen met eenen paer hantscoenen. V. D. TAV. 204, *O. leenhof van Santhoven*, a. 13. It. *C. v. Santhoven*, a. 14, blz. 246. Met sulcken verstande dat, by versterve [*nl.* van eigen of allodiaal goed], een van den wettigen kinderen in rechte linie tselve mach ontfangen in broederlijcken eñ susterlijcken rechte. Ib. 1570, III, 8. Dat [*l.* daer] gheen leengoet en mach commen in de handen van alle de broeders oft zusters, oft tot behoef van den sterffhuijse des afflijvige, dan bij testamente eñ octroij, eñ naervolgende d'ordonnantie bij den hertoge van Brabant vuijtgegeven, den XX^{sten} dach van meerte XIIIJ^c XIX, zoe zoude elcken broeder oft zuster gehouden wesen hun paert eñ deel te moeten commen verheffen als gespleten leenen; maer omdat [*versta* indien] de broeders eñ zusters zijn verclerende dat zij dat leengoet int sterffhuijs, bij scheijdinghe eñ deijlinge, een van de broeders oft zusters int geheel in zijnen handen sullen bringen, omdat niet te laeten commen tot splijtinge, soo wordt dat leen verheven in broederlijcken eñ susterlijcken rechte, [tot] scheijdinghe eñ deijlinghe. — Zoo een leengoet bij successie oft bij transport compt in handen van twee oft drije oft meer persoonen daervan egeen broederlijcke eñ susterlijcke rechten, scheijdinghe eñ deijlinghe en valt, zoe moet elck persoen [zijn paert oft deel] in recht verheffen. *Leenr. v. Rumpst*, a. 8 en 9.

BROEDERSCHAP (Bruederscap), zn. v. *Iedere wereldlijke vereeniging, genootschap*, fr. *toute corporation ou confraternité laïque*. || Die gulde van der scutterien van den voetboge, genoemt de Grote gulde, gemaect eñ geordineert ter eeren Goids eñ zynre moeder der maeght Marien, haer geselscap, bruederscap eñ gulde houdende in Onser Vrouwen kerke eñ capelle op den Savel. A. WAUTERS, *Sermens*, Oork. 4 mei 1381, blz. 4. Alle andere persoonen, vrouwen eñ mans, ambachten, gulden, schutterien eñ diergelycke bruederscapen, als beghinen oft andere vergaderingen. *C. v. Antw.* 1545, VI, 30.

BROEDERTIJT. TE BROEDERTIJDE. *Als de nachtklok bij de Minderbroeders zal geluid zijn*, fr. *lorsque la cloche de nuit aura sonné aux Frères mineurs* (?) (J. F. Willems). || Wien men te Bruedertijde in stove vint slapende of anders, die es op thien pond payments. — Dat negheen hudevettere engheene vuylecheit uutghieten en mach, noch sijn poele rumen, dan tusschen Bruedertijt eñ dachcloctijt, waers op zeven scellinghe grote. *Belg. mus.* VII, 304. *Stads-ord. v. Brussel*, v. 1360.

BROECK (Broec, bruc, bruch, bruec, brouc), zn. Oorspronkelijke *moeras; vandaar, een, door zijne gewone ligging aan eene rivier, op genoegzaam geregelde tijdstippen van het jaar bewaterd land, dat kan beweid worden, weiland, beemd;* fr. originairement *marais; de là, une terre qui, par sa situation ordinaire près d'une rivière, est assez régulièrement inondée et constitue un pâturage, un pré.* Zie Grimm, Schiller en Lübbe, en Kluge. Het w. werd al vroeg (met zekerheid in 1233) gebruikt voor het Lat. *pratum*, *pascua*, „beemd, weide", en veelal als gemeenteweiland (Zie BEEMT). Boven een charter van hertog Jan, 4 juni 1278, voor Diest, waardoor hij de stad bevestigt in hare *pascuis communibus*, schreef een secretaris: || „Acte van hertoch Jan *de* 1278, nopende de *gemeijne weijden*", en hij voegde er later bij: „*oft broecken.*" || *Bonarium terre et dimidium in palude*, *quod* (sic) *vulgaliter dicitur* ten Brucha, *juxta Arscot. Abdij Vrouwenpark*, *Rijksarchief*, Doos 1 n°. 1 (A°. 1228, mense marcio). *De pratis vel paludibus que dicuntur* bruc. DESMET, *Chron. Niniv.* II, 846 (1233). Dat een twist was tushen die van Hockensele eñ die van Erpse, omme een brouc, dat te Hockensele gheleghen es,.. Dede aldaer eene warheide van dien brouke.. Her Vranke van Lier, dies dat brouc was.. Oork. 25 juli 1275, VAN HEELU, 571. *Tria*

jornalia prati sui dicti Heersbruch, *jacentis in territorio de Wolmersheem. Vrouwenperk*, Doos 1 n°. 20 (1291). *Silva de Wezemale, que vulgariter nuncupatur* Broec *sive* ten Broeke. Ib. n°. 30 (1302). Art Creijten tucht [tuigt] op zinen eedt ten heligen gemaent, dat hy gesien heet, over dertich jare, dat dwater van den bempden sheren van Sintruden doer joffrouw Barbeñ bruec ghinge eñ ter sluijsen daerop staende uuytginge. PIOT, *Cart.* 2 sept. 1426, *Schepenen van Herk buiten*. So wie op eynige broecken [*var.* brueck], die gemeyn waeren, rysch stiekt off leem greeft, bynnen der stat ind bewynde, sonder orloff van den here, die sal verboeren vyff stuver. *K. v. Tongeren*, blz. 215, a. 3. (In het voorgaande art. staat ook *bampde*, en blz. 216, 1ste art. *gemeyn bruecke, bempde* off velde). Niemandt en vermach te drijfven eenighe beesten in dezelve broucken eñ moere, hy en heeft daer landt in proprieteyte ofte in pachte. *C. v. Veurne*, XXXIII, 28. Men sal voortaen de ghemeyne broecken alomme gheleghen vryen van den derden dagh mey ingaende.. Dat men eeniegheliјcx beesten, die men van alsdan in de voors. broecken vinden sal, sal moghen schutten eñ calengieren. *K. en br. v. Santhoven v.* 1665, a. 88, blz. 214. In seeckeren gracht, gen. de twee Bouten, int Touraensch brouck onder Beets, regenotende de oude Gete eñ de nieuwe Gete. *Notar. akt v.* 11 dec. 1696. *Kerkarch. Diest.*

BROECKAGE (Brouccaige), zn. *Weiden, beemden, meersch*, fr. *prés, pâturages*. || Dat hem ooc niemandt en vervoordere de voorn. bosschen, plantaghen, meerschen, cauteren, bilcken, brouckagen, ghemeene te maeckene; nemaer, dat zy elcanderen verde eñ vrede doen nae tinhouden van twee kueren tsjaers [*kanteek.* Gheen bosschen ofte merschen ghemeene te maecken]. *Pl. v. Vl.* 11 jan. 1548, I, 686. Van zijnen leenhove eñ huuse van Melsene, beede te gaderen groot, onder bosch, winnende lant, vivers eñ brouccaige, neghen bunderen. DE PR. en BR. V. *Melsen*, 7 (1564).

BROECKEVENE, zn. *Heerlijke cijns in haver ter oorzake van afgestane weiden*, fr. *cens seigneurial en avoine, du chef de pâturages cédés*. Het onderscheid tusschen de hieronder medegaande *houtevene*, bestaat in het voorwerp van den cijns, niet in de natuur van de haver; zulks is reeds op te maken uit het verschil van waarde in den *Schat der cheynsen* bepaald tusschen de beide haversoorten. Grimm, v°. *haber* en *holzhaber* wijst ook op dezen grondheerlijken oorsprong, doch schijnt dit uit het oog te verliezen daar hij *bruchhaber* vertaalt door *avena fatua*. || Binnen de voors. heerelyckheydt eñ ghehuchten treckt den heere voor heerelycke cheynsen:.. Item, 140 mudden 4 sist. $1^1/_2$ pen[ningen] haver ghenaemt broeckevene... It. 9 mud.. houtevene ofte haver. *Gaesbeke*, 1670, blz. 33. It. thien mudden,.. broeckevene ofte haver. It. vier mudden.. houtevene ofte haver. Ib. 38. Onder Leuwe [*nl.* St.-Pieters-Leeuw] vyff vierteleн houtevene, maken vier viertalen broeckevene; anderwylen heeft men gerekent een sister hautevene voor drye plecken. *Schat der cheynsen*, 43.

BROECKHAFTICH. Zie BREUKACHTICH.

BROECKILIE, zn. *Korte broek*, fr. *culotte*. Kil. *Subligar, subligaculum*. In een geding bepleit voor het leenhof van Brabant, tusschen Willem Van Besten en den heraut van Brabant (8 juni 1661), over het gebruik eener vergulde koets, wordt onder anderen gezegd: dat de vergulde koetsen, de brandende kapellen, de fluweelen kussens in de kerk, de sleden, de fluweelen banden der „broeckillen" alsook aan de schilden, en koetsen bekleed met zwart laken, sooveel eereteekens zijn den niet-adellijken verboden.

BROECKLANT, zn. Zooals BROECK en BROECKAGE. || De heerlijchede in VII prochien, te wetene:.., eñ daertoe op VIII ghemeten brouclants. DE PR. en BR. XII. *Wouterghem*, 6.

BROECKMERGELEN, bw. *Mergelen*, fr. *marler*. || *Et quod de dicta terra non est, sicut Teutonice dicitur*, ghebroecmerghelt, *tenetur idem Johannes* broecmerglen et *eandem terram secundum necessitatem suam utiliter, ut ita dicare* [dicam?], *fimare ac* marelare [*nl.* mergelen]. *Rijksarch. Abdij ter Kameren*, n°. 41, *Assche* (1246).

BROICKEN. Zie BREUCKEN.

BROM, zn. *Brem*, fr. *genêt*. Kil. Brom, *fland.* j. brem, *genista*. || An Mahieu van Elslande, ter causen dat hy gheleverd heeft hondert vichtich bonderen brom, omme daermede vier te maeckene binnen deser stede, en bi dien middele te benemene de quade luchten eñ infectie, eñ te voorsiene weghens de contagie van de peste, lvj sc. par. REMBRY, II, 241, *Stadsrek.* 1579—80.

BROODICH (Verdam BRODICH), bn. *Die bij iemand inwoont en in den kost is, die deel maakt van de familie*, fr. *celui qui a table et logement chez qn. qui fait partie de la famille*. || Doen Otte van Doernick, broedige huysgesinne Ewouts voirs. den voirs. brieff bracht eñ thoende.. — Dat zy Ewout den commer affdoen souden eñ den voirs. Otten, die die broedige huysgezyn was Ewouts. *Charterb. v. 's Bosch*, f°. 110 en v°. (15de E). Welcke genomineerde persoonen men alleenelick sal bevryen van accyse van wyn eñ bier, dwelck in heur huys by hun eñ hun broodige familien gedroncken sal worden. MERTENS en TORFS, IV, 535 (*Hanze*, 1563), en 549 (1579). Zie ook BROOTATE.

BROOS (Broesch, brosch), bn. 1) *Vergankelijk*, fr. *fragile, périssable*. || Dese [*nl.* die soen Goods] heeft anghenomen een broesch lichaem, sonder vlecke der erfsonden. *Hondert merk.* 129.

2) *Zwak van karakter*, fr. *faible de caractère*. || Want wi sijn licht te verleiden, cranc tot guet te doen, brosch int wederstaen. Ib. 71 v°.

BROOSHEIT, zn. vr. Van eene borgtocht. *Kans, wankelbaarheid*, fr. *chances, incertitude* (d'une caution). || Degene daeronder arrest gedaen is en is niet gehouden vant gearresteert goet te scheijden ofte tselve ijmandt te laten volgen onder cautie van indempniteijt, noch hem de broesheit van eenige cautie t'onderwerpen, hij en wille. *C. v. Antw. comp.* V. IX, 21.

BROOT, zn. Heerenbroot (Herenbrot, enkel- en meervoud). *Wit, fijn, of van 't fijnste brood*, fr. *de pain blanc, pain de seigneur, de la fleur de farine*. Kil. *Panis primarius, siligineus, candidus*. Grimm Herrenbrot, *feines, weisses brot*. Maigne d'Arnis: *Panis curialis* seu *de curia*, qui ad usum domini conficitur, *pain curial, celui qu'on sert au seigneur*. || Van den groten chense es scouteten recht: IV sol. parisise eñ I gans metten gerove, eñ I virdale wins, eñ ij herenbrot; eñ daerombe moet hi sitten bi den ontfangere met scepenen, eñ kiesen tgelt. 25 febr. 1252.

2) Cramickbroot. *Tarwebroot*, fr. *pain de froment*. In Brabant heeft dit w., zooals het enkele *kramik*, de beteekenis van het *fijnste tarwebrood;* slechts in de Kempen nog die van *tarwebrood*. Zie Schuermans. By Kil. is kraem-micke (?) tarwebrood van eene mindere soort. Zou het w. *cramick* eenige betrekking hebben met de XVI *panes vulgo dictos*

oredemig bij Lacomblet, *Urkundenb.* IV n°. 671? || Item, [men cochte] een stuck wyns ten Damme om acht Rynsguldens, eñ tcoren op dit jaer [*nl.* 1336] was al ongans, soedat men gemeenlyck cramikbroot at; nochtans was tcoren diere, soedat men om een sister rocx cochte vyfthien gelten wyns te Bruessele. *Acad. d'archéol.* 1850 blz. 161, *Chron. v. Roodklooster.*

3) **Broot bidden.** *Bedelen*, fr. *mendier.* || Als van den armen teghenwordelic wesende in onsen voors. landen eñ in denselven een jaer langh gheresideert hebbende, zy sullen aldaer moghen bliven in zulcken state als sij zijn, eñ part eñ deel hebben in de aelmoesen die aldaer gheordonneert sullen wesen, zonder te moghen gaen mendiceren nochte broot bidden, openbaerlicken noch secretelicken. *Pl. v. Vl.* 7 oct. 1531, I, 758.

4) *Levensonderhoud, de kost*, fr. *subsistance, nourriture et entretien.* || Soe wie dat cart [kaardt] metter hant, sonder orlof der dekene, en weren dieghene die orlof hedden, die en suelen engheen broet aen wolwerc winnen binnen enen jaere, eñ daertoe ghelden v lb. *K. lakeng. Diest*, 1333, f°. 37, *Wolwerk.* Een scheere, opdatter geen broot mede ghewonnen is. *C. v. Antw.* 1582, XLI, a. 100. *Stads voordeel.* Van dat hiervooren niet ghenoemt en staet, van elcken huyshalem een, dat beste, op datter is, eñ dat niet nieuwe en is, eñ daer gheen broodt mede ghewonnen en is, want daer broodt mede ghewonnen is, daeraen en heeft men gheen voordeel. *C. v. Herentals*, XII, 16.

5) **In sijn ouders broot sijn.** *Nog minderjarig zijn en, gevolgelijk, in den kost en onder de voogdij van zijne ouders zijn*, fr. *être encore mineur et, par conséquent, manger le pain, „être au pain" de ses parents et être sous leur tutelle.* Maigne d'Arnis: *Esse ad panem alicujus*, ex pane alicujus victitare. || Vangelijcken en sijn d'ouders voor oft ter caussen van de delicten, misdaden, fauten, ongeluck oft misval van heur kinderen, in heur plicht eñ broot wesende, niet ghehouden. *C. v. Antw.* 1582, XXXVI, 17. Van de kinderen ghequetst oft gheslaghen in haers vaders oft moeders broode, behoort de beternisse van dien totten vader ofte moeder. *C. v. Casterlee*, XIII, 6. Zie ook **Aet eñ dranck** 2).

6) **Uit sijnen broode doen, uit sijne plicht doen.** *Wettelijk voor mondig of meerderjarig verklaren*, fr. *émanciper.* Eene oork. v. 27 mrt. 1291, zegt dat *Henricus de Filfordia, miles, Willelmum filium suum a pane suo et sua custodia exposuit* (*Chartb. v. St.-Michiels abdij*, f°. 68). Maigne d'Arnis: *Extra panem mittere* seu *ponere*, aliquem libertatem donare; *émanciper;* olim *mettre hors de pain.* || Kinderen mogen geëmancipeert eñ uyt den broode gedaen zyn, van wat oudde sy syn,.. *C. v. Gent*, XXI, 2. Van den Hane: *liberi emancipari possunt.* Een poortere van Antwerpen mach synen sone emanciperen eñ vuyt synder plicht doen altyt alst hem belieft, maer, tselve willende doen, moet hy compareren in der hoogher vierscaren .. voer schoutet, burgermeesteren eñ scepenen, eñ versuecken aldaer synen sone te emanciperene eñ vuyt synen broode te doene. *C. v. Antw.* 1545, IX, 32. Ib. 1582, XLIV, 1. (Wij bekennen het volgend art. der kostumen van Mechelen niet te begrijpen, zoo min als de vertaling van Nannius:) || Vader eñ moeder en zijn niet gehouden te betaelen de schulden van hunne kinderen,.. alsoo (?) de kinderen niet en zijn in 't broodt van de ouders, eñ is van gheenen noode die uyt den broode te doen. *C. v. Mechelen*, IX, 14. Nannius: *neque opus est ulla emancipatione, cum in eorum potestate et mancipio non sint.* — Uit broot eñ macht. *C. v. Broekburg*, X, 5.

7) *De benaming* broot *werd toegepast op zekere waren, wier vorm aan een brood vergeleken werd*, fr. *nom donné à certaines marchandises dont la forme était comparée à celle d'un pain.* || Van elck broet herst, 1/2 gro. *Watertol*, 1550, v°. *Harst.* Vermelioen, een corfken houdende een broot van 150 lb. oft daeromtrent, iij sch. *Tol te Antw.* 1628.

8) **Silvere brooden.** *Smeltkroezen ter loutering van goud en zilver*, fr. *creusets pour purifier l'or et l'argent* (?) || Silvere brooden oft cendreen en zullen van incommen niet betalen. *Schatting v.* 1551. Zie over het w. *cendrées* La Curne en de moderne Fransche woordenboeken, die ons echter niet bevredigen over *broot* en *kroes.*

BROOTATE, zn. *Die bij iemand in den kost is of in zijnen dienst, die deel maakt van het huisgezin*, fr. *celui qui est „au pain", ou au service, aux gages de qn. qui fait partie de la famille.* || In Vranckerijcke eñ in vele andere plecken nseren zij in vele stucken te hangene den simpelen dieff om d'ierste reijse, te weetene den knape oft broothate, die zijnen meester steelt. WIELANT, *Pract. crim.* 150. Alle deghone voorsien van de voors. queerens, ros- ofte handtmeulens, sullen voerts pertinentelijck verklaeren.. den completen nomber van hunne domestiquen eñ brootaten, met naeme eñ toenaeme. *Middelen v. Vl.* 18 febr. 1702, a. 259. Zie ook *Aetschare.* Soo eñ gelyck oock den koopvisch gemynt door de vrouwe, knaepe, domestique ofte broodtate van den verkooper ofte synen koopman,.. sal blyven ten faveure van den medemynenden koopman. *Pl. v. Vl.* 10 dec. 1767, a. 41, XI, 1329.

BROOTBAN. Zie BAN.

BROOTBANCKEN (Brootbencken), zn. mv. *Broodstallen.* fr. *étaux du pain.* || So wie, eest man, wyff off kyndt, op die gewyde plaetzen pysden [pisten], off eynige oncuysche werken bedreve mit eynigen vrouwen, desgelix int vleyschuyss oft op die broetbencke syn mest maeckde, die sal verboeren eynen halven Rynschen gulden. *O. Liége*, 27 juli 1469, a. 38. Zie ook AELHUIS.

BROOTBIDDER (Broetbidder), zn. m. *Bedelaar, behoeftige*, fr. *mendiant, indigent.* || Hi opwecket van der eerden den broetbidder, eñ van den slike oprichtet hi die armen. *Getijdb.* 15de E. f°. 43, *psalm* 112/113, Lat. *inopem*, Statenb. *den geringen;* een Bijbel v. 1566 *den ellendigen.*

BROOTDRONCKENSCHAP, zn. *Brooddronkenheid*, fr. *pétulance.* || Omme te schouwene de inconvenienten, die meest deur petulantie eñ brooddronckenschap gheschieden by eerloose, seditieuse eñ twistighe gheesten,.. *Pl. v. Brab.* 12 juni 1579, I, 57 a.

BROOTHUIS, zn. *Broodhal*, fr. *halle au pain.* || Sijn [*nl.* 's heeren] stallaghen int Fleeschuis, int Lakenhuis, int Broothuis. *Tol te Diest v.* 24 juni 1307, a. 36.

BROOTCAMEREN, zn. mv. *Kramen in de hal, waarin men het brood verkocht*, fr. *échoppes dans la halle sur lesquelles on débitait le pain.* || Van den brootkameren sal men ghelden tsgodensdaaghs tuelf penninghe, tsondaaghs acht penninghe, eñ els [*l.* elcs] anders daaghs sal men ghelden van elker karren broots, die compt in die kameren, een broot ene werf, eñ daeromme sal die tolnere hore broot draghen in die kameren. *Ibid.* a. 6.

BROOTCOECK (Brootcoueck), zn. (*Koekbrood*), *brood van de fijnste soort*, fr. *pain-gâteau*, *pain de première qualité*. || Betaeit an N., ter causen van IX potten wyn tsynen huuse ghehaelt, van brootkoucke, van bier, eñ twee plateelen visch, up schepenecamere, int hooren van de rekenynghe van tmaken van tCapuciene clooster. REMBRY, III, 397, *Stadsreken. v.* 1603/4.

BROOTCOREN (Broodtkooren), zn. *Tarwe*, fr. *du froment*. Kil. Broodkoren, *frumentum*. || Dat alle coepliede.. cooren sullen moghen coepen, so wanneer als gheelopt sal sijn, sonder yemens wederseggben, of sonder yet te verbuerne; behoudens altoes dien, stondere eeneghe persoene bij, binnen der poert woenachtich, dien broodtkooren gebrake,... dat die souden, updat sij wilden, met moeten deelen an de coemanschap, emmer toeter helfscheede van den coepe. DE VLAM. *Acc.* 21 (1399).

BROOTKORVEN, zn. mv. In het op dit w. staande citaat zal wel aan zoo iets als een kamertje, een *stalletje*, eene bank, moeten gedacht worden, fr. *étal*. || Van den brootkorven sal men ghelden tegodensdaeghs acht penninghe, tsondaeghs ses penninghe, eñ elcs anders daeghs viir penninghe; eñ die in di brootkorve staan soelen teghodensdaeghs gheven, van elker karren broots, die hoen coompt in die korve, een broot. *Tol te Diest*, 24 juni 1307. Zie BROOTBANCK, BROOTCAMEREN; zie ook AELHUIS.

BROOTMEESTER, zn. *De persoon, in wiens dienst men is, wiens brood men eet*, fr. *la personne au service de qui l'on est, dont on mange le pain*. || Die knape [*nl.* de knecht] en mach zijnen brootmeester niet accuseren, noch die slave eñ serf zijnen heer. V. D. TAV. 149 v°. Zie Verdam BROOTHEER.

BROOTMES (Broodtmes), zn. o. *Broodmes*, fr. *couteau à couper du pain*, ofr. *couteau taille-pain*. Kil. Broodmes, *culter escarius*. || In den rechten, onder den naem van den zweerde wordden begrepen..; mair cleyn stocxkens eñ cleyn steenkens en wordden daeronder niet begrepen, noch een cleyn brootmes; het en ware scherp eñ geoert eñ steekende gemaict, om dairmede iemende te mogen hinderen. v. d. TAV. 153 v°. Dat degone die syn broodtmes uyt gramschap trecken sal om iemant te griefven ofte te quetsen, sal verbeuren de boete van thien Carolus guldens. *Caroline v. Gent*, 30 apr. 1540, a. 32. It. *C. v. Lier*, II, 7, 9. It. *Landich. v. Grimbergen*, 1566, a. 22 (waar verkeerdelijk *blootmes* staat, even als in een van de twee kostumen van Lier). It. *C. v. Antw.* 1545, II, 4. Dat deghene, die syn brootmes uijt gramschap uijttreckende is, om ijemandt te quetsen, verbeurt ij pont. *C. v. Lier*, II, 7. Soo wie iemandt steeckt met een brootmes verbeurt iij pont. Ib. 9.

BROOTSACK, zn. *Bedelzak*, *knapzak*, fr. *besace*. || Excussie is een neersticheyt eñ nauwe ondersueck eñ ontdeckinge der goeden, van den principalen sculdenere, gedaen by den richter, totter malen eñ brootsacke toe. V. D. TAV. 257 v°.

BROOTSE, zn. *Breekwig*, *breekijzer*, fr. *levier*. Kil. *fland.* *Bipalium*, *pastinum*. || Drie duust crommer brootsen. SCHAYES, *Collatie*, 447. De brootsen eñ hauweelen waren om die wonderlicke steercke nieu mueren van der stadt te breken, alzoo verre als men se totten casteele oorboren wilde. *Ber. tijden*, III, 123. Zie Verdam BROKE (3e art.).

BROOTSNIJDER, zn. m. *Broodmes*, fr. *couteau à pain*. || So wie dat draecht langhe oft corte sweerden, broetsnijders langhere gelemmert met senen punte dan vijf dumen,.. up de boete van thien ponden par. *C. v. Iperen*, *Kast.* a. 34.

BROOTSTAL, zn. m. *Kraam*, fr. *échoppe*. || Dat elc backere, die wille backen te coepe binnen vriheden, hebbe eenen broetstal op de maeret. *Kb. v. Auden.* 1338.

BROOTWEGEN, zn. *Het wegen van het brood*, fr. *le pesage du pain*. || Omme dieswille dat men de poorters eñ inzetene van deser stede in andere steden, als in de groote Rome, Broodtweghen eñ elders grooteliicx van doene heift,.. *C. Stad Brugge*, II, *K. d. deelmannen*, 16 sept. 1525, a. 1.

BROOTWEGERS, zn. mv. *Keurmeesters van het brood*, fr. *inspecteurs* (ofr. *égards*) *du pain*. Zie Gailliard *Table anal.* || An N., ter causen van een maelkin, omme daerinne te draghene tgewichte van de brootweghers, xiiij sc. par. REMBRY, I, 358, *Stadsrek.* 1560/61. An N. N., brootweghers, ter causen dat hemlieden... gheconsenteert es ghewest, telcken waerf als zy ommeghaen souden, sowel in de backershuusen als in de tavernen, omme broot te weghene; eñ van alle martdaghe pris te nemene van den grane, deselve by billette an stedehuus uut te slane [*nl.* aanplakken], omme by de backers hemlieden daernaer te regulerene eñ danof boue eñ notitie te houdene. Ib. 359, *Rek.* 1565/66. Zie ook aldaar blz. 360 de bakkerskeur van 1635. (De prijs van het brood bleef altijd dezelfde; het gewicht alleen veranderde en werd bepaald naar den marktprijs van het graan).

BROSEKENS, zn., verklw. van Broseen (Zie Verdam). *Laarsjes der Ouden*, fr. *brodequins* (cothurnes). Kil. Broseken, brosken. || It. een een paer witte brosekens, 2 guld. 8 st. Zes paer roy eñ witte leren brotkens met snoeren. VAN MELCKEBEKE, *Kruisgilde te Mechelen*, 104, *laarsjes van den persoon verbeeldende Sint Jooris in eenen Omgang* (1660). Id. *De Peoene* [Rederijkkamer], 72. *Invent v.* 1617.

BROSSEN, ow. **Schossen ende brossen.** Pleonastisch voor *Brassen*, *goede cier maken*, *slampampen*, fr. *banqueter*, *faire bombance*, *ripaille*. Kil. Schossen, schrossen, *fland.* j. Brassen, *epulari*, *helluari*, *etc.* || Die spraken: Triumpheert, sijt vrolijk, schost en brost, Verteret 'tgelt, eer dat verdost, vermost! J. B. HOUWAERT, *als dichter enz.* 8. Eñ wederom, a° 1152,.. verbrandde wel half de stadt van St.-Omaers, met die kercke van St.-Denijs, overmidts den brandt die quam uyt het clooster van St.-Bertin: want op dien tijdt soo waren aldaer ghecomen twelf abten, ter feeste van sint Bertin, alwaer men seer groote overdaet dede van schossen eñ brossen eñ drincken, datter op dien tijdt niemandt te Metten en quam; want den Heer gebenedijdt was er grootelijcks op ghestoort. *Onuitg. Kron. v. Vl.* c. 57.

BROTKENS. Zie BROSEKENS.

BROUWEN (Brauen, bruwen), bw. *Bier brouwen*, fr. *brasser de la bière*. || Dat niemen dierre bier en bruwe, wit noch bruun, dan van I engelschen den stoep, up de boete van L lb., eñ dat men blive bruwende bier van iiij miten eñ van vj miten. DE PAUW, *Vgb.* 94 (1366). Van alsoovelen als sij daerboven t'eener bruwten meer bruwen, daeraf sullen sij meer gheven int avenant; eñ al eist so dat de bruwers x½ hamen biers bruwen, sijne sullens maer X hamen verassisen... Item, sullen de brouwers moghen beginnen brouwen eñ ondersteken alst hem gelieft tsondags avonts eñ tsheilichsdages avonts. DE VLAMINCK, *Acc.* 9/10 (1412). Van niet te asporteren die brauwerye eñ hetgeene daeraen is gehoerende, noch oock die schelffholter als andere, hetwelck tot den brauwen voor altyt gedestineert

is. *C. gr. Loon*, I, 419 (1679). Dat allen burgeren sullen moghen thuijs brouwen. PIOT, *Cart.* II, 553. *St.-Truiden*, 1550.

BROUWER (Bruwer, brauer), zn. *Bierbrouwer*, fr. *brasseur*. || Dat elc pijnre weten sal waer hi teens backers ochte teens brouwers huyse die tijñe halen sal... Dat elc beckere eñ elc brouwere hebben sal een thine. *Kb. v. Antw.* 62, 63. Dat de backers eñ bruwers alle gadere sullen moeten houden de core die haren ambachte anerueren. Ib. *Ord. v.* 1391, a. 198[3]. Dat elc backere sijn vier vuten ovene blusschen sal, eñ elc bruwere sijn vier vuter esten. a. 198[6]. Zie BROUWEN.

BROUWGERECK, zn. *Brouwgereedschap*, fr. *ustensiles de brasserie*. || Ende noch die brouwketelen, cuypen eñ ander brouwgereck totter brouweryen behoorende. L. GALESLOOT, *Bouchout*, 57 (1537). Meubelen, dewelcke niet en moghen afgepandt worden:.. It. in brouwcammen, eñ in andere huysen ofte winhoven, daer men brouwt, alle vaten, cuypen, ketelen, schotelen eñ alle andere instrumenten totten brouwghereck behoirende. *C. v. Loven*, IV, 22.

BROUWGETOUW, zn. Gelijk het voorgaande. || Daer syn geweest in den menschelycken leven, N. en N., eluyden, welcke, staende hun hauwelijck, hebben gebouwt een treffelijck huys, met brouwgetouwe, schoone stallingen, schuere, etc. *C. gr. Loon*, I, 727 (1711).

BROUWGEWANT (Broughewant), zn. Gelijk het voorgaande. || Een huys, metten paenhuyse [*sl.* de brouwerij], metten etse [*l.* este, aste, droogoven], metten cupen, metten broughewande. *Charter v. Diest*, 13 jan. 1395.

BROUWGRAEN, zn. *Mout*, fr. *malt*. Niemant, wie het sy, en sal vermogen eenig mout ofte brouwgraen, gedestineert soo tot het brouwen van bier als azijn te meulen te doen, tensy gehaelt hebbende billiet van den pachter. *Pl. v. Vl.* 21 juni 1758, a. 90, XI, 832, *Aalst*.

BROUWIGE (Brauweghe), zn. *Bierbrouwster*, fr. *brasseuse*. Zie BROUWTE.

BROUWCAMME, zn. *Brouwerij*, fr. *brasserie*. Zie BROUWGERECK.

BROUWKETEL (Brouketel, bruketel, brauwketel), zn. m. Zooals thans, fr. *chaudière à brasser*. || Eñ hi enne vant dar enghien coren; eñ daelleme dat hiere vant, date er noch, sonder enen brouketel; dien cochte her Yngbrecht. 10 aug. 1298. (Het *Kb. v. Antw.* a. 186, zegt: „Den besten ketel, zonder bruketel eñ bradeketel," terwijl de *Cost. v.* 1582, c. 41 a. 100, schrijft: „Een den besten ketel, sonder brouketel oft backetele, en de *compilatæ*, II, § 11, onder: IJser eñ coperwerck, „Een den besten ketel, sonder brauw- oft backketel;" wij vragen ons af of *badeketel* geene schrijffout is voor *bradeketel*, waarvoor later *backketel* gezegd werd?) || Betaelt N., scipper, van der houdde [*l.* oude] huerclocke, de bruketele eñ andere stoffe te voerene naer Mechelen, omme te leveren den meester van de clocgieters, eñ van derzelver [eene] nieuwe clocke te bringhene int stede [*sl.* in de plaats van], ij lib. ij s. 1 d. gr. DE VLAMINCK, *Stad Dendermonde*, I, 157 (1549). Het hanghen van brouwketels. *Regl. Edificiemeters*, 16 jan. 1705, I, 46.

BROUWKEUR (Brouchuer), zn. *Accijns of stadsrecht op het brouwen*, fr. *droit d'accise sur la brasserie*. || Chueren eñ bruecken, die der poorten aencleven, Oock broukueren, die de brouwers geven, Moeten al tsamen commen, ongefaelt, In handen poortmeesteren, sonder sneven. *Chron. v. Merchten*, *Str.* 72. Dat een brouwer voor een broussel gesteet Met eenen boddregher oft twee plecken gereet, Daeraf deen helft den heere van Merchten heeft. *Str.* 73.

BROUWTE (Broute, bruwte, brauwte), zn. vr. *Brouwsel*, fr. *brassin*. || Daerbeneden [*sl.* beneden zekere hoeveelheid] en moghen de bruwers niet verassisen teener brouten. — Van al sooveelen als sij daerboven teener bruwten meer bruwen, daeraf sullen sy meer gheven int avenant. DE VLAMINCK, *Acc.* 9. Dat oock van nu voorts niemandt en sal vermeughen meer zacken te malen in zynen keer dan dat hy [die] brauwere ofte braueghe sal cunnen verbrauwen in eene brauwte. REMBRY, I, 335. *K. v. de brouwers*, 30 juli 1603.

BRUDEN. Zie BRUIDEN.

BRUDER, zn. *Broeder*, fr. *frère*. Een der woorden waarin de *u* het langst den voormaligen *oe*klank behouden heeft. || Bruder Woutre, bruder van den selven hus. 11 juni 1277. Bruder Arnout, Jan. 1293. It. 26 mrt 1293. It. 28 juni 1293. It. 28 juni 1293. Arnolt eñ Gosin, sine brudere. 25 nov. 1296. Ook broder. || Broder Willeme. 26 febr. 1259. Broder Jacoppe. 19 juni 1295. Ook wel eens broeder. Na der broedre dinkene, of schieden van den rade van den broeders. 21 mrt. 1285. Zie BROEDER.

BRUEL (Bruul, brwl, bruil, bruele, brule, briel), zn. m. *Weide, beemd*, fr. *pré, prairie*. Het is zonderling, dat het Lat. *broilum* zoowel *nemus* (*parc ou bois*, ofr. *breuil*) beteekent als *pratum*. || *Infra Tenremunde, quoddam pratum quod dicitur* Bruil. DE VLAMINCK, *Zwyveke*, 2 (1221). *In loco qui dicitur* Brule. *Rijksarch. Abdij ter Cameren, bundel* 62, *Erps* (1251). *Domus sita in* Brule (1256). VAN EVEN, *Louvain mon.*, 103. In den Bruel, *juxta Sennam* (1279). *Godshuizen te Brussel, Charterb. v. ter Kisten*, B nº. 1460, fº. 27. *In* Bruel, *in angulo vici dicti Dimidia strata* (1302). VAN EVEN, *l. d.* 103. *Supra quoddam pratum.. situm in parrochia de Belle, in loco qui dicitur* Bruul. DE VLAMINCK, *l. d.* 87 (1303). Dat Vranke van Endonc.. heeft ghemaect eñ ghegheven sire doghtere kinde N.., op 1 bonre lans in Appeldonc, eñ onderhalf virdendeel lans, den Bruel, in wedinghen [*l.* weddinghen], C pont tornoise te horre nutscap. 19 mei 1305. *Rijksarch. Abdij Rozendaal, doos* 1. In den Bruel eñ op de Leye (1370). *In Brulio, inter bona*... (1372). VAN EVEN, *l. c.* In den brwl, daer de wech dore gheet... Ten Cruyswege int Bruelgat. *Godsh. te Brussel, onder Machelen.* In de prochie van Boertmeerbeke, vj dachwant maybeempts, tusschen de maelbeke aldaer eñ de gemeine vroente aldaer tusschen... eñ de gemeinte aldaer geh. de Bruele. Ibid. *onder Boortmeerbeek*. De hofstede binnen der gracht eñ de sengle [singel] es hare alleene. De bogaert eñ de briel, half; dander heeft joncvrouwe Avezoete te haren live in bilevinghen. DE PR. en BR. II. *Everghem*, 30. *Dit es der vrouwen van Everghem.* z. j. Zie onder anderen noch REMBRY, II, 42, 43. Verkleinw. Bruelken. || Een eeusel, metten lande eñ metten bruelkene ghelegen tusschen Heinrics goede van Beringhen in deen side, eñ die waterlede. *Schep. v. Haecht*, 28 jan. 1448, *Abdij v. Cortenberg*.

BRUËT, BRUETGAT, zn. Bouwterm. *Looden trechter, waarin twee dakgoten zich vereenigen*, fr. *entonnoir de plomb où deux gouttières se joignent*. Wellicht ook wel nog een ander voorwerp. || Hoe dat men meten sal schaliedaken... Vóor de handt: Voor elck bruet van loot, vier voeten. *Regl. Edificiemeters*,

16 jan. 1705, IV, 17. Ticheldaken... Voor leveringe eñ handt. Item, voor alle bruetgaten sal men den ticheldecker toeleggen vier voeten. Ib. v, 5. Vgl. Verdam BROUWETTE.

BRUGGE, zn. 1) *Brug om eene dakgoot te dragen*, fr. *pont, chevalet d'une gouttière.* || Oft dat de bruggen, bodemen, zydeberderen, opschoten oft kleethouten aen de oude gote zynde, so goet waren dat die niet en behoefden hermaeckt te zyn. *C. v. Brussel, Servit.* a. 14. Christijn *ponticuli.* Sooverre van noode is aldaer een gote te legghen, te leveren: loot, soulduere, boden [*l.* bodem], boysel, bruggen, spruyten eñ alle 'tghene dat tot de gote behoevelijck is. *C. stad Mechelen*, XIV, 21. Nannius *fulcra.* It. *C. v. Lier*, XIII, 19. *C.v. Antw.* 1545, VIII, 41.

2) Van eene zoutmaat. *D'une mesure de sel.* || [De keurmeesters] sullen insgelijcks oock kueren eñ ondersoecken de soutmaethen, eñ alle calengieren die den lesten brandt niet en sullen hebben eñ in 't midden een brugghe; eñ wie daermede vercoopt sal verbeuren 20 stuyvers. *C. v. Moll*, a. 35.

3) *Muntteeken van Brussel*, fr. *pont, déférent de Bruxelles.* V. D. CHIJS, *Hertogdom*, 28.

BRUGGESLUITER, zn. *Brugdraaier of -ophaler*, fr. *gardien d'un pont, celui qui est chargé de le tourner ou lever.* || Den brughsluyter van de Rowaensche vliet, lxxij guldens. Van de Corenvliet, lxxij guldens. Van de Boterruije, vijj guldens. *Ord. Alb. Antw* 1618, *Uitgaven*, a. 145—148.

BRUGGESTOCK (Brugstock), zn. *Smal bruggetje voor voetgangers*, fr. *passerelle.* Kil. Brugstock, *fland.* j. Vondele, *ponticulus, planca pontis.* || Vermach den bailliu van den voirs. heerscepe alle jaere te ghebiedene.. ter keercken: dat alle deghuene die ghegoedt zijn van denselven heerscepe maken ofte doen maken straten, heerweghen, keerckweghen, muelenweghen, ghebuerweghen, straten eñ waterloopen rumen, hen ghevende huer rechte wijdde eñ diepten, vondele eñ brugstocken leghen eñ dat daertoe behoort. DE PR. en BR. III. *Aalter*, 22.

BRUI, zn. m. **Den brui geven, — hebben van.** *Spotten met, uitlachen*, fr. *se moquer, se ficher de.* || Doende groete tumulte eñ oproericheijt, seggende den bruij van die justitie eñ borghemeesteren te geven, hebbende daeroever drinckgelt ontfangen van sommige, omme sulx te doen. *Montenaken*, I, 191 (1664). Wie hem die permissie was gevende onder Betz die molaijen te haelen? seghde: ick gaen waer mijn meesters mij seijnden. Daerentegens den voors. Princen seghde: ick hebbe den bruij van Ul. meesters, alsoock van den heere van Budingen, die onder Betz nijet te seggen en heeft. *Proces de Longin § Princen*, 1674, *Raad v. Brab.*

BRUIDEGOME (Brudegome), zn. *Bruidegom*, fr. *fiancé.* || Wat brudegome eten ghinghe des avonds met der bruyd, alse hi se des naest daghs trouwen sal, verboerd ij oude groten, eñ elc die met hem quame. *Kb. v. Antw.* 170².

BRUIDEN (Bruyen, bruijen, bruden, bruwen), bw. *Verkrachten, schoffeeren, beslapen* (eene vrouw), fr. *violer* (une femme). Lat. *futuere.* || Van Hughen den Langhen, ghecalengiert van dat hy ghebruudt soude hebben Aechten Roels, haers ontdanckens; eñ soe ghinc haerre claghe of van scepenen, omme dat soe negheene prouve dertoe en hadde; vermaect by scepenen omme... iiij lib. In Hasseneder ambocht. Van Pieter, Willems sone, ghecalengiert, dat hy ghebruud wilde hebben Katerinen, Willems wyf van Ghend, haers ontdanckens; eñ soe en claeghde niet, eñ de bailliu en hadder gheene proeve toe, eñ liet verdinghen omme iiij lib. *Reken. baljuws. Gent*, *Rol* n°. 1719 (1364). Ontuchtige gezegden uit de lagere volksklas: || Zoo wie den anderen heet syn vader (?) ofte moeder bruyen [*var.* bruwen], sal boeten vj. sc. parisis. REMBRY, I, 495, *K. d. arbeiders* (1639). Soe wije van de gesellen, voor de dekens vergadert sijnde, een ander heet liegen, oft sijn moeder gaen bruyen, sal tot elcke reijse.. verbeuren 24 stuijvers. *Kaart d. beenhouwers te Diest*, 17e E. a. 21.

BRUIGEN (Bruyghen, bruyten (?)), zn. mv. *Een slach van haring*, fr. *une sorte de harengs.* || Des zullen sy moghen ventegoet eñ etelick goet, niet moghende wesen bewaert, als versche visch, versohen harijngh, wracken, bruyghen, ydelen harijngh, maut, bier, loock, anjùn, appelen, peeren, kerzen eñ dierghelijcke fruyt... uut ofte inne voeren. *Pl. v. Vl.* 29 jan. 1549, a. 1, I, 363. Herinck geheeten bruyten, betaelt men van elcker tonne int wederom schepen, 1 gro. *Watertol*, 1550.

BRUICKEN. Zie BREUCKEN.

BRUICKER. Zie BREUCKER.

BRUINSTEEN (Bruunsteen), zn. Zooals thans, doch wellicht verkeerdelijk geschreven voor Barnsteen, fr. *ambre, succin.* || *Pro qualibet tonna ambre, vulgaliter dicte* bruunsteen. MERTENS en TORFS, II, 545, *Engelsche charter v.* 1305.

BRUISTICH, bn. *Bronstig*, fr. *en chaleur.* Kil. Bruystigh, j. brunstigh, *ardens, lascivus.* || Als hebbende sijns gedaechdes huijsvrouwe geseght: dat zijns aenleggers huysvrauwe was een bruijstige zoech. *Arch. v. Diest*, proces van Craesbeke § Hermans en vrouw (1654).

BRUIT (Bruyte), zn., meervoud *bruijen. De drekstoffen van de vertrekken*, fr. *les vidanges des lieux d'aisance.* Kil. Bruyd, *holl. stercora liquida.* Benoeming van eenen *kuermeester* te Antwerpen, || tot alsulcken baten, proffyten, vervallen, eñ bezundere totter helft van den rechte van den bruyen als dairtoe van oudts gestaen eñ behoirt heeft, eñ dairaf d'ander helft altijt toebehoirt heeft den keurmeester onser voirs. stadt van Antwerpen: welck recht van der helft van den bruyen wy willen dat die voirs. Jan de Riddere oick van nu voirtane hebbe eñ gebruycke, gelyc eñ in der manieren zyne voirsaten in der voirs. officien dat gehadt eñ gebruyct hebben. *Rekenk. v. Brab.* reg. 135 f°. 243 (1491). Dat niemant die vuyligheyt van eenighe beestenmesse, verkenskotten, bruyte, seemtombers (?), oft andersints ter straeten uyt ofte in den stroom leyden mach. *C. v. 's Bosch*, IX, 42. — De Bruid was de naam van eene straat te Brussel, langs de Zenne, alwaar men de drekstoffen der stad in het water stortte; eene eigentaal-vergetene regeering verving dezen naam door het meer dichterlijke *Bruidstraat, rue de la Fiancée*(!) Zie HENNE et WAUTERS, *Hist. de Brux.* III, 554.

BRUIT (Bruut), zn. *Bruiloft*, fr. *noces.* **Te bruide of te lijcke.** *Tot eene bruiloft of tot eene begrafenis*, fr. *à des noces ou à des funérailles.* || Wat manne die ontboden wert van 's ambachts weghen, eist te brude oft like,.. eñ diere dan niet en quame, dat ware up de boete van v sch. parisis. *K. v. Smedersamb. te Gent*, 15e E. *Messager*, 1875, blz. 420. Zie Verdam.

BRUITEN. Zie BRUIGEN.

BRUITWECH (Bruydtwegh, bruytwech), zn. m. *Mestweg*, fr. *chemin au fumier*; de *düngweg* van Grimm. || De wyde van de wegen onder Loven en Thienen: Item, eenen kerc-, merct-, borne-, bruytwech, VI voet. *K. en br. v. Thienen*, a. 21 (15de E.). Item in de *Cost. v. Brussel.* De *C. v.*

Loven, *Servit.* a. 93 brengen evenwel „eenen bruydtwegh" op 8 voet.

BRUC. Zie BROECK.

BRUKETEL. Zie BROUWKETEL.

BRULOCHT (Bruloft), zn. vr. *Bruiloft*, fr. *noces.* || Van speelmannen ter brulocht te loenne. — Ter brulocht suelen sijn twee speelmanne, die men sal loenen of senden. *Kb. v. Diest*, A, 51. Dat deghene die binnen onsen voors. landen eñ heerlicheden van herwaerts-overe bruloft zullen houden, en zullen tot denzelven niet moghen bidden dan haer naeste vrienden eñ maghen over beyden zyden, eñ dat in den ghetaele van twintich persoonen ten alderhooghsten; eñ dat die feste van der bruloft en zal maer mueghen dueren dan den principaelen dach eñ des anderen daeghs tot naer de noene. *Pl. v. Vl.* 7 oct. 1531, a. 11, I, 762. Ten brulochten dair sullen moghen commen eñ vergaderen: de vadere, moedere, broeders, susters, rechtzweers oft nadere. *C. v. Iperen*, *Kast.* a. 35 (1535).

BRULOCHTHOUT, zn. o. *Zeker hout door de hertogen van Brabant aan de inwoners van Balen en Capellen, naar oud gebruik, geschonken ter gelegenheid eener bruiloft*, fr. *bois que, d'après un ancien usage, les ducs de Brabant donnaient aux habitants de Balen et de Capellen, à l'occasion d'une noce.* || Want wy geadverteert zyn, dat onder tdecssele van den brulochthoute, dat men onsen voirs. ingesetenen van Balen eñ van der Capellen, mit consente van onsen officieren, op onse voirs. bosch pleecht te laten halen, om huere vrinden, ten daghe van hueren brulochten, op te sitten, oft tafelen daeraf te maken, vele groote excessen eñ abuysen gebuert en voirtgekeert zyn geweest,.. soe hebben wij . die ghifte eñ consent van den voirs. brulochthoute geaboleert eñ te nieuwte gedaen. *Rekenk. v. Brab.* reg. 138 f°. 247, *Ord.* 15 dec. 1533, a. 18. *Besturing van 's Hertogenwoud.*

BRUNSLACHTE (Bruynslachte), bn. *Brusselsch*, fr. *de Bruxelles.* Waarschijnlijk bedorven van BRUSSELACHTER. || (Vervolg op het citaat van Naest belancxt, blz. 165:) || eñ daert oock de menighe [*nl.* de meerderheid] van der geselschap overeendraecht, eñ sellene [zullen hem] maken ghesellе; eñ soo moet deghene, die van weerden syn sal, gheven den ambachte seven pont Brunslachte; [en verder nogmaals: seven pont Brunslachte]. *Pl. v. Brab.* Juni 1291, I, 246. Sonder nochtans dat hy sal moeten gehouden syn anderwerff te betaelen die voors. pondt Bruynslachten, maer sal gestaen met noch eens te geven hanschoenen, als voore. *C. d. Munters in Brab.* 1556, a. 24.

BRUSELANEN, zn. || Steenen om te plaveyen geheeten Bruselanen oft Doornicx, een hondert voeten, 1 grooten. *Hansatol*, 1567.

BRUSSELACHTER (Bruslachter, bruslachte), bn. *Brusselsch*, fr. *de Bruxelles, bruxellois.* || Vorewert meer sal heme the gasthus gheven twee werven hondert pont Bruslachter penninghe. 11 juni 1277. Umbe seven pont Bruslachter, goder eñ geeve, alse selc gelt alse in Brabant ginge es. 25 nov. 1296 B. Zie BRUNSLACHTE.

BRUSSELAER. Dobbelen Brusselaer, of Dobbelen Engel van Brussel. *Zilveren munt* geslagen onder Maximiliaan en Philips. V. D. CHIJS, *Hertogdom*, 198.

BRUSTICH. Zie BRONSTICH.

BRUTORVE. Zie BRAUTORVE.

BRUWEN, BRUWER, BRUWTE. Zie BROUWEN, enz.

BRUWET, zn. *Een landbouwersvoertuig, stortkar met twee groote wielen en een klein naar voren in het midden*, fr. *chariot de cultivateur, tombereau ayant deux grandes roues et une petite au milieu sur le devant.* Onze landlieden heeten het een *berrewet*, op zijn Waalsch (fr. *brouette*, *kruiwagen*). De Bo heeft Berwette of Brewette, *Driewielkar, baneele.* || Voirt hebben gebruwet Laurens IX dagen, eñ oec om de bruwetten in der stadt hoff te vueren.. It. heeft gebruwet met sijnen peerde, I dag.. Aen Janne Rombouts, wagemaker, van IX bruwetten.. Aen oly, om daermede te smouten de [raders] van de bruwetten.. Gecocht VIJ bruwetten geheeten pipegalen. *Reken. Berg-op-Zoom*, 1500—1501, n°. 657. (In weerwil van de bekende en in Vlaanderen nog voortlevende beteekenis van *pipegale*, de door Kiliaen aangeteekende op *Pijpengael*, en den laatsten regel onzer aanhaling zelf, zien wij in het w. Bruwet: *een wagen met drie wielen*, zooals dit voertuig door den landman nog genoemd wordt (*nl. berrewét*, op zijn Waalsch, *brouette*). Immers voor een kruiwagen hoeft men geen paarden, en zoo verklaren het ook De Bo en Schuermans.

BRUWETTEN, bw. *Vervoeren*, fr. *voiturer.* Zie BRUWET.

BUCHTEN, bw. *Zwaaien*, fr. *brandir* (?) (BUCHTE zn. ?). || Een mes trecken oft buchten, dat es slaen, steken oft werpen, sonder geraecken, oft dat men hem hauden (?) liet, oft sijn mess treck [t] in erren moede, is XV auden groten. PIOT, *Cart.* II, 570, *K. v. St.-Truiden*, 1536. Een vrouwen buchte is X alde groeten. Ib. 578, *K. v.* 1547.

BUEEREN, bw. *Beeldhouwen, beitelen*, fr. *sculpter, ciseler.* || De vormen, die in de coer komen zelen, onder docsael, sal men maken van steen van Avenes, met haren posten, wel ende reyn gebueert van buyten eñ van bynnen. *Messager*, 1875, blz. 34. *Mechelen*, 16 febr. 1473. *Oksaal.* Zie Verdam BUËREN.

BUERDE. **Te buerde bieden.** *Bij opbod verkoopen*, fr. *vendre à l'enchère.* || Item, soo het vercocht pant in den vierden dagh niet en wort ghelost, sal onsen Schoutus, ter presentie van twee schepenen, het vercocht pant weder voor alle man te buerde bieden, oft iemant ware dier meer begeerde voor te betalen, eñ een keersse daerop laten uytbranden. (*Kantteekening:* Vercochte panden, binnen 4 dagen niet gelost, ten hoogsten te vercoopen). *Landch. Megen*, a. 20.

BUFFEL, zn. *Wambuis, kolder van buffelhuid*, fr. *pourpoint, colletin, corselet de cuir de buffle.* La Curne Bufle. || Munitien van oorloghe:.. alle wapenen, maillen van ysere oft staele, pansysers, buffels eñ brygantijnen. *Pl. v. Vl.* 31 dec. 1559. *Rekenk. v. Brab.* reg. 140. Buffelsche kolder. || Welcke persoonen.. van de Gulde.. gehouden sullen wesen.. in den ommeganck te compareren gewapent,.. degene voerende spiessen ten minsten versien van rinckraegh eñ buffelschen kolder, oft eenigh ander cierlyck habydt, bij faute van corselet, daertoe nochtans een yegelyck wordt vermaent. VAN MELCKEBEKE, *Kruisgilde*, 102 (1642).

BUFFEL, zn. *Beul, scherprechter*, fr. *bourreau.* || De buffel hadde tzweert upgheheven omme den vors. Loy te onthoefdene; het was doe een eerdbevinghe; de buffel liet tzweert vallen, eñ Loy Jordaens handen ontbonden. JAN VAN DIXMUDE, 318.

BUFFET (Buffette, buiffette, boffet), zn. onz. 1) *Aanrechtbank, aanrechttafel*, doch ook wel *kast.* fr. *dressoir*, mais aussi *armoire, buffet.* Kil. Buffet: || Item, tusschen die cokene eñ die stove. It. een

boffet oft een reijken zijelken. *Inv. v. d. Hulst*, 1489.

2) *Zitplaats der vierschaar*, *schepenstoel*, fr. *siége du tribunal*, *siége scabinal*. La Curne Buffet, *un bureau sur lequel travailloient les greffiers du parlement*. || Sy useren in de Cameren van Vlaenderen te doen lesen de sententien by den greffier ten buiffette, in presentie van den hove sittende in consistorien. Wielant, *Pract. civ.* IX, IIIJ, 3. Mijn heeren den voocht eñ XIIJ schepenen, ses raden van den buffette eñ den tresorier, elck vij lb. XVJ s., in redemptie van elck vj silver pennynghen, tot XXVJ s. tstick, ter continuatie van de Wet in mey 1648. Vandenpeereboom, *Numismatique*, 54. Zie ook blz. 37 en 53. Ten buffette (van de Wet). *C. v. Broekburg*, III, 19, VI, 5. Ten buffette. *C. stad Brugge*, II, 326.

BUGGER, zn. 1) *Sodomiet*, fr. *pédéraste*, *bougre*. || Item, van scepenencoste doe men de buggers pynde. *Stadsrek. v. Gent*, 1336, I, 87. Zie Gailliard, en Verdam 2). *Als scheldnaam*, fr. *comme nom injurieux*. || Dat niemandt en sal vermoghen synen compaignon ofte andere te heeten buggeré, op de boete van vj sc. par. Rembry I, 496, *Zakdragers*, 1639.

2) *Ketter*, fr. *hérétique*. || Den onderbaliu, meester Franchois Boele, eñ meer ander eerlicke mannen van der stadt, moesten van hem [*nl.* den Spaanschen meester del campo] hooren, dat de lieden van Ghendt alle bugghers waren, verraders van haren conine eñ Lutheranen. *Ber. tijden*, III, 97.

BUGGERIJ, *Sodomie*. Kil. *Appendix*. In de *C. v. Antw.* 1545, I, 14, *crimen pessimum* genaamd; bij Wielant, *Pract. crim.* XCIV, *vuijle faicten*. Zie Verdam Buggerie 2), Gailliard Boeckerne. || De XXVJe maniere van criesme capitael is Sodomia, eñ is die sunde die men doet tegen natuere, geheeten die sunde van buggeryen, als te doen dwerc tegen de natueren eñ anders dan den manne met zynen wyve natuerlyc behoirt eñ betaemt te doen; eñ dese misdadighe is men sculdich te bernen aen eenen staeck. V. D. Tav. 80. Dat, naer geschrevene rechten, niemend ontfanghelic en es omme hem te stellene ter purge van zaken of delicten enorme, die niet proevelick en zijn [*nl.* niet tot bewijs ontvankelijk], ghelijc als herezie, verraderye, moort, straetroof, buggherye, vrouwencracht of andere onproevelike delicten, die bezocht behooren te zijne bi processe extraordinaire. *C. v. Aalst*, *Orig.* XLI, a. 13. Dit crismen, dwelck geheeten is *zodomie*, oft zonde jeghen natuere, is abominable in rechten, eñ te punierene metter doot. Wielant, *l. c.* Zie Damhoudere *Practique judiciaire ès causes criminelles*, XCVI, eene verkorte vertaling van zijne *Praxis rerum criminalium*: *le vilain et énorme crime et péché contre nature*.

BUDEL, zn. m. *Beul*, fr. *bourreau*. Kil. Bodel 2) *carnifex*. || Eñ is sy gepynicht doer eenen boeve eñ rabaut, hem des nyet verstaende, eñ nyet door eenen hangedief oft budel. *Rijksarch. Raad v. Brab. Papiers non classés* (1521).

BUIDEL, zn. m. Zooals thans, *beurs*, inz. *geldbeurs*, *zakje*, fr. *bourse*, partic. *à argent*, *petit sac*. Kil. Buydel, *bulga*, *sacculus*. || Item noch in een lederen borze, als een clocke is, vonden:.. Noch XCV stuuvers, van V placken stuc, vonden in denselven buydel. It. in een roey clocke van eenen swarten buydel, xij cleyn penninghe van vreemder munten. It. Noch vonden in eenen buydel van lijnen lakene veele brieven van diverse materien. *Inv. Daneels*, 1483. En *passim*. Met open buidel, *met gereed geld*, fr. *bourse déliée*, *argent comptant*. || Om te komen tot beschudden [*nl.* naasting], moeten de geheele kooppenningen worden gepresenteert aen den kooper,.. met open buydel eñ in baren gelde. *C. v. Maastricht*, *Recessen v.* 1665, XLI, 9. Door den buidel rijden. *Te veel laten betalen*, *snijden*; *op brandschatting stellen*, fr. *gruger*; *rançonner*. || Dat sij [*nl.* de onderzaten] grootelijckx worden belast, gegraveert eñ verongelijct, niet alleene van breucken daerin sij vallen, maer oock in de keuren, wtdien sij ignorant sijn geweest van den waerachtigen valeure van dien, eñ alsoo van den vorsters, preters eñ andere officieren dieper in den buijdel getast worden dan de weerde van denselven kueren eñ breucken is,.. *C. v. Santhoven*, 1570, II (*K. eñ br. v.* 1558), *Inl.* Als sulcke suspecte persoonen de lieden beveeden, berooven, beschadighen, vanghen,. oft door den buydel ryden, soo vallen sy *de facto* in de acht [hacht] eñ in andere penen. Pernedeb, III, 75.

2) *Net*, *jachtnet*, *konijnenet*, fr. *bourse*, *filet à lapins*. || Dat nyemant.. hem en vordere.. op onse waranden eenige partrysen, conynen, faisanten oft ander gevogelte met budels, met garen, met bogen, bussen oft andere instrumenten oft gescout te vangene oft te schieten, dan alleenlic metten vogel. *Rekenk. v. Brab.* reg. 137, f°, 202, v°. 17 aug. 1524.

BUIDELDRAGERS (Buyldragers), zn. mv. *Lastdragers*, Zuidned. *zakdragers*, fr. *portefaix*. Kil. Buydeldraegher, *saccarius*, etc. || De cordewaegenaers, buyldraegers, tragelaers. Van Melckebeke, *Kruisboog*, 64 (1548/49). De cordewaghencruyders.. De buyldraghers, elck lxxx guldens. De torfdraghers.. *Ord. Albert Antw.* 1618, III, 59. Privilegie: Dat niemand eenige graenen ofte zaed, te wage ofte te schepe, brengende in dese stadt, ofte daeruijt voerende, en vermag te ontlaeden ofte te laeden, tenzij de Vrye buydeldraegers. *Rijksarch. Declar. d. Ambachten te Aalst*, 1784.

BUIDELEN (Budelen), bw. *Builen*, fr. *bluter*. Kil. Buydelen, *cribro incernere*. || *Redditus.. in Avelghem.. Item*, 11 *offien*, *et quilibet offie est* 1 *panis de* 1 *francard siliginis* ghebudelt. Van Lokeren, *St.-Pierre*, n°. 896 (1281). Dat egheen meesters oft knapen.. en sullen moeghen ennighen otter (?) oft gebudeld meel leggen, doen oft laten leggen alleen op den steeck(?), daer die waerdeerderen het leer besien eñ visiteren. *Kaart d. Leertouwersamb. te Diest*, 27 febr. 1546, a. 16.

BUIDELGANCK, zn. m. *Geldinzameling bij omgaan*, fr. *quête*, *collecte*. || Diewelcke van den dordden [derden] Lede voers., voer huere lasten, oyck aenmerckende als voer [*nl.* den dienst door den Keizer bewezen door de bedwinging van Gelderland en Zutphen], hadden verclaert de voers. somme van IIIIc M Karolus guldenen onsen aldergenadichsten heere den keysere geerne eñ willichlyck te consenterenen eñ consenteerden, om die opgebracht te worddene by buydeleganck, als te wetene, eenyegelyck nae zyne macht, ryc domme eñ goeden; hopende eñ nijet twyffelende dat onse allergnadichste heere de keysere daermede, als van wegen van den dordden Lede voers., zoude tevreden zyn. *Rekenk. v. Brab.* reg. 139 f°. 18, 11 nov. 1542.

BUIDELKIST (Budelkist), zn. *Meelbuil*, fr. *bluteau*. || Int bachus: 1 budelkist, 1 moelge, 1 lange tafele, 1 ysere. *Inv. opte Borch v. Loven*, 1436, blz. 56.

BUICK (Buyck, buuc), zn. m. Lichaamsdeel. *Buik*, fr. *ventre*. || Een andere maniere van desen

actien eñ interdicten is geheeten in Latijne *interdictum ne vis flat si quiin possessionem missus est*, eñ wordt gegeven tegen dengeenen die iemende, die bij den richter geset is in possessien van ennigen goede, hetzij bij contumacien van den adversarijs, oft vuyt saken van enniger scaden die hem aengedaen is geweest, eñ bij redenen van den buycke, dats te seggen van kijnt te gedragene, stoot oft belet doet in zijnder possessien, hem daervuyt expellerende eñ verbiedende dijer te gebruyken, .. Bij deser actien suldij formeren u libel aldus: Andries seegt: dat nadijen dat hij bij u, her richter, gestelt is geweest in de possessie van sulcken dinge, het zije mits contumaciën zijns adversarijs, oft mits scaden hem aengedaen, oft in den name van den buycke, soe heeft hem Peter benomen eñ belet dat te besitten, oft dijer possessien te gebruycken; versuect .. V. D. TAV. 109. **Groenen buick** (?). || Van dat Willem, Pieters sone, ghecalengiert was dat hy Willem Cleenen, die een ziec man es, dreeghde up sinen groenen buuc te springhene. *Reken. baljuws. Gent*, nº. 1725 (1373).

2) *Huwelijk*, fr. *mariage*. **Buick gebroken.** *Huwelijk gebroken, ontbonden*, fr. *mariage dissous*. || Van ghelycken wort .. gheobserveert, daer broeders ofte susters zyn van meer bedden dan twee ofte drye, al waert dat eenighe broeders ofte susters waeren hebbende vader eñ moedere in vullen bedde noch levende, dewelcke dies niet jeghenstaende sullen deelen ghelick deghene daer den buyck ghebroken is. *C. stad Brugge*, V, 6. **Buick geheel gebroken.** *Daar vader en moeder overleden zijn*, fr. *où père et mère sont décédés*. || Alle voochden zyn ghehouden heurlieder weese-goedt, t'zy wettelick verstorven van vader eñ moeder, daer den buyck gheheel ghebroken is, ofte oock vraemgoedt [*nl.* toevallig aangekomen] wesende, in ghereede penninghen .. te employeren in coope van lande oft rente. *C. v. Veurne*, IX, 7. It. *C. v. Broekburg*, X, 5. **Buick half gebroken.** *Daar vader of moeder nog leeft*, fr. *où père ou mère vivent encore*. || Alle weesen, goedt hebbende ofte niet, daer den buyck gheheel ghebroken is, moeten bevoocht zyn met twee voochden; eñ daer den buyck maer half gebroken is, met eenen voocht. *C. v. Veurne*, IX, 15. Zie ook DE BO.

3) *Maagschap, bloedverwantschap; schoot van eigendom, enz.* fr. *parenté, consanguinité; (giron de) propriété, etc.* || Schillen si van wien eñ wte wiens buke dat tleen commen es, so sullen partien dat prouven voor de mannen, metten ouderinghen eñ ommesaten van den leenen eñ die se kenden. *Leenrecht v.* 1528, fº. 3 vº. Zie BOESEM. **Commen van vryen buycke.** In zake van ambachten. *Afkomen van eenen gevrijden, van eenen vrijen meester in het ambacht*, fr. en matière de corps de métier *descendre d'un affranchi, d'un franc-maître*. || Zo wat persoon gheboren eñ wuenachtich binnen der stede van Meenene vry meester werden wille van den ambachte van den brauwene voornoemd, niet commende van vryen buucke, zal ghehouden zyn aleer een jaer 't ambacht te leerene eñ doene binnen der stede van Meenene. REMBRY, I, 338. *K. der Brouwers v.* 6 mrt. 1524. Indient gheviele dat een jonckman van buuten traude een wedewe oft dochter van vryen buucke, zal moghen vry wezen mits te betaelene hondert ponden par. Ib. 342.

4) *Lichaam eener stad; de gezamenlijke leden eener vereeniging*, fr. *corps d'une ville; tous les membres d'une communauté*. || Den ij[en] van april anno [XIVc] LXXVI, was 't Wittendonderdach, eñ waeren up desen dach onthooft up een schavaut in midden van der Vriendachmaert, myn heere de cancelier was ten overlydenen van grave Karele, myn heere van Humbercourt eñ M[er] Jan van Melle, verwyst eñ ghejusticieert by der Wet van Ghendt, .. eñ de justicie ghedaen zynde, zo track den gheheelen buuck van der stede, metghaeders heere eñ Wet, elc met zynen bannieren, tot den Scepenhuus, eñ daer schieden zy met goeden minnen eñ vrienscepen. *Collatie*, 487. Prescriptie en grypt geen plaetze op .., noch tegen gemeyn goet van outs ingeset om gehaven te wordden tot nutscap eñ proffyte van der gemeynten oft van den buycke van der stadt. V. D. TAV. 327 vº. Gelijc oic zijn die previlegien verleent den oerdenen mendicanten, .. eñ eenige andere dairaf zijn commuyn eñ generael, den lichaeme oft collegien alleenlijc verleent om voir huer lichaem eñ collegie eñ voir hueren buijcke dijer te gebruycken, eñ niet den singulieren personen van denselven lichaeme oft collegien Ib. 368 vº.

5) *Bijenkorf*, Zuidn. *biekorf*, fr. *ruche*. Kil. Biebock, biebuyck, *vetus. Apiarium, alvearium*. || Niemant, wie hy sy, van buyten der stadt eñ den byvange van Lyere, en mach byen setten om te swermen binnen der stadt vryheyt oft byvanghe van Lyere, op eenen ceure van eenen gulden Leeuw van elcken vate oft buycke. *C. v. Lier*, II, 41.

Buickvast sitten, — woonen. *Zijne vaste woonst hebben*, fr. *avoir son domicile fixe*. Kil. Buyckvast woonen, *fixam sedem tenere, domicilium habere fixum et stabile*. Schiller u. Lübben Bûkvestich, *an einem Orte fest wohnhaft*. || Item. So en sal men van nu voert egheynen vremden man, buten der stadt vriheit geseten, porter maken, noch te porter nemen, hen come bijnnen der vriheit steetlich wonetich .. eñ buickvaste sitten. *C. v. Maastricht, Oork. v.* 1380, a. 111. Dat nyemant porter siin en sall in derselver onser stat van Senttruden, noch porter aldair gemaict en sall mogen werden, noch der portacap noch vrijheit ghenieten, dan diegene die stedelick eñ buyckvast in derselver onser stat eñ vrijheit woenen sall. *O. Liége*, 10 juni 1417, a. 7. Dat elc van de voirgenoemde tzestich scutteren van nu voirtane binnen de nuwen mueren van der stad van Bruessel sal moeten buycvast woenen. A. WAUTERS, *Sermens*, 18 apr. 1453, blz. 14. Van alle goeden .., van eenigen ingheseten, poorter oft poorterse, oft buyckvast woonende binnen de stadt oft vrijheydt, .. is men schuldich te betalen .. den XX[en] penninck. *C. v. Antw.* 1582, XL, 1. It. a. 7. [Zyn genietende deselve privilegien] de buytenpoirters binnen Brabant eñ buyten de vrye steden woonende, .. mits jaerlijcx dry werven ses weken met den meestendeel van hunne familie buyckvast woonende eñ hunne residentie houdende binnen de stadt eñ hare vryheydt. *C. v. Brussel*, 1606, a. 211. Christijn *fixum domicilium*. Dat men die poorteren van Helmondt, die tot Helmondt buyckvast sitten oft woonachtich zijn, oft heure goeden, nergens in de meyerije van Peelant en mach besetten, arresteren noch becommeren met eenich recht. *C. v. Helmont*, X, 1. 't Voerschreven consent van de borghemeesters en is niet gerequireert in d'apprehensie van eenige persoonen in herberghen ofte tavernen, uytghenomen deghene die daerinne buyckvast woonen, te weten de weerden ofte herbergiers, met hunne kinderen, dienstboden eñ andere domestiken. *C. v. Loven*, I, 25. Dat alle de officiers van justitie souden schuldig wesen hunne woninge buyckvast te houden eñ personelyck te resideren ter plaetse van hunne officien. *O. P.-B.*

antr. 30 jan. 1717, III, 47. Dat hy behoorlyck gedaen heeft syne twee leerjaeren by eenen vryen meester eñ in eene vryendo stad in Brabant, alwaer men gewoon is buyckvast by denselven meester te woonen,.. mitsgaeders te slaepen onder desselfs dack. Ib. 29 nov. 18 oct. 1728, a. 1, IV, 196. Dat niemanden tot schepenschap en soude worden gecosen die buyckvast niet en soude zyn woonende binnen deser onser stadt oft d'ammannye derselvere. MARTINEZ 18, *Vonnis* 12 apr. 1618. **Buickvast en aerdevast.** De variante hertvast, met de overtollige en aan den Vlaanderschen tongval zeer gemeene aanademing, voor eertvast, erdvast, eerdevast, ertvast, heeft aanleiding gegeven tot de schilderachtige, doch, o. i. verkeerde vertaling *buik-* en *hartvast*, „vast met buik en hart", *attaché par le ventre et le cœur*, en, zoo Richthofen, in de *Friesische Rechtsquellen*, het woord buikvestich [gelijk men ziet, een te onzent niet ongemeen woord] aanhaalt, hertvestich heeft hij zeker niet gevonden. De uitdrukking „buickvast eñ aerdevast" beantwoordt aan het, door de Kost. v. Antw. v. 1582, XXXVII, 9, wettelijk vereischte: || „Soo wie binnenpoorter van Antwerpen wordt oft blyven wilt, moet sijne woonstede met sijne familie hebben, eñ fixe domicilie houden, t'sy in sijn eyghen oft ghehuert huys, camer oft kelder, binnen der stadt oft vrijheydt van Antwerpen", zooals Defacqz, *Ancien droit belgique*, I, 303, *Domicile civil*, het ons ook leert: *ce domicile qui s'acquiert par le fait d'une habitation réelle dans un lieu, avec l'intention d'y avoir sa demeure fixe et son principal établissement*, dus, **met lijf en goed**, *corps et bien*. Een oork. van den koning van Frankrijk, d.d. 27 jan. 1432, n⁰. LXXVII van Fr. de Potters *Second cartulaire de Gand*, voor de ambachten der stad, zegt, in overeenstemming met het voorgaande: „behoudelic dat zij heur principaele woonste eñ vertrek houden in onse voorseyde stede, metten meesten deele van haer hebbinghen". De Kost. v. Gent vertalen „erdvast eñ buucvast" minder poëtisch, doch juister: *attaché par le foyer* [*nl.* heerd, haard] *et par la panse.* || Alle deghene die porters siin eñ hem ghelpen willen metten vriheden van de stede eñ met haren porterscepe, dat sij innecommen binnen der stede van Ghend binnen desen naesten XIIIJ nachten, eñ derbinnen te woenne buucvast eñ hertvast [*l.* ertvast], met wiven eñ met kinderen, die se hebben. DE PAUW, *Vgb.* 62 (1350). Eist dat hi te deser stede voertcomt en daernaer wuent jaer eñ dach erdvast eñ buucvast, met zinen wive eñ kinderen, eñ emmer met vulcommer hebbinghe, naer zinen staet, so zal hy in dat caes [*nl.* geval] porterscip moghen vercrighen met zulker wuensten. *C. v. Gent*, 11 aug. 1431, a. 1. blz. 608. Zie hierboven AERDEVAST, sprekende van goederen: Haertvast, ertvast, aerdtvast, aerdevast, eerdevast.

BUILDRAGERS. Zie BUIDELDRAGERS.

BUILEN. Zie BUIDELEN.

BUILRUGGEDE (Buulrigghede), bn. *Bultenaar*, fr. *bossu.* || Int jaer M en LXX, so quam bisscop Willem van Utrecht eñ die buulrigghede hertooch Godevaert, met banieren, met bosunen eñ veel ghescals.. — Eñ deez buulrigghede hertooch Godevaert besat Holland moghendelike iiij jaer. *Belg. Mus.* IV, 195.

BUISSCHEN, bn. Een plaatselijke naam? || Betalende dairvoere jaerlicx,.. in de stadt van den ouden rechten van buijsschen scellingen eñ penningen, ons competerende, nae den valuere, soe die over hondert jaer bevonden zyn weert geweest te zyne. *Rekenk. v. Brab.* reg. 138 f⁰. 247, Ord. 15 dec. 1533, a. 13. *'s Hertogenwald.*

Buit om buit (Buut om buut). In zake van naasting *verwerving om verwerving*, fr. en matière de retrait *acquêt pour acquêt.* || In mangelinge oft permutacie van goede, absolutelijck ghedaen buyt om buyt, oft gorre om ghuyl, en is gheen naerhede, want daer de borse niet ontknoopt en is. WIELANT, *Pract. civ.* X, xiij, 1. 't En [*nl.* het recht van *retenue* of *puissance de fief*] heeft oock gheen stede in leenen oft erven die behooren der kercke, eñ by coope weder aen kercken gegaen. Noch in permutacie oft wisselinge van leen op leen oft op erve gedaen buut om buut eñ sonder fraude. Ib. X, xiv, 3.

BUITELING, zn. *Vreemd aan eene stad, iem. van buiten*, fr. *étranger à une ville, qn. du dehors.* || Alsoo sich vele steden.. in groote turbatien, benautheden eñ peryckelen gevonden hebben, overmidts de groote menichte van vreemdelingen eñ buytelingen aldaer metter wooninge getollereert eñ toegelaeten, zonder dat sy totten eedt van der borgerschap zijn ontfangen eñ toegelaeten geweest, ordonneren enz. PIOT, *Cart.* 23 apr. 1569, II, 623, *St.-Truiden.*

BUITEN (Buten, bute, buyten). I. Als voorzetsel met den 2en naamval vr. van het lidw. samengesmolten tot buter, ook wel eens met den 2en naamval mann. buitens. || Alle erde eñ alle saden die ter dikinghen betamen, die mach men nemen buten der dikinghen.. Dat gers buten dike ghemene wede, tote dir stont dat men binnen diket. 24 sept. 1259. So wie die knapelin kint, dat porters iof portighen kint van Brughe, dat beneden XX jaeren oud ware, vertroeste [hulpe bieden, niet *séduire*] iof verleedde houwelic te doene bute der voghede rade, waert in voghedien; iof had vader eñ moder, eñ het buten haren rade ware; iof dat verstorven ware eñ neghène voghede ne hadde, buter naester vriende rade,.. *C. stad Brugge*, I, 231, *Ord.* 31 dec. 1278. Dat niement en gheorlovet eenighe lakenen te toghene jof te vercoopen no te coopen buter halle. *K. d. lakeng. te Brugge*, *Scherers*, blz. 70. Die teghen coren ghinghen buten der vriheit, of binnen der vriheit, om coren te dinghene ocht te copene buten den corenhuise, saels ghelden X s. *Kb. v. Diest*, A, lxj, 2. Decernerende eñ wysende [*nl.* de paus], dat dieselve boucken [*nl.* van Luther], in wat talen die waren geschreven, zauden worden verbrandt eñ eeuwelick buter memorien der menschen gedaen. *Pl. v. Vl.* 8 mei 1521, I, 90. Als eenen crediteur sijnen schuldenaer, woonende buytens dorps, heeft doen arresteren. *C. v. Deurne*, 1612. a. 41. Buyten jaers. *C. v. Breda*, 1547, a. 70, 73. Buyten weechs. *K. v. St.-Truiden v.* 1366, a. 29. Buten weghe. *K. lakeng. Brugge*, *Scherers*, blz. 81.

II. Als bijw. *Buiten de stad*, fr. *hors de la ville.* || Dat hi [*nl.* de baljuw] de vorseiden twee poorters over de ghewysde boeten met redenen vanghen eñ executeren mochte, ghemerct dat haghepoorters syn, buten woenende, tfait buten ghevallen, eñ dat de Wet buten gheen ghebod doen mach. *C. v. Auden.* 2de d. *Orig.* XXXV, 8 dec. 1391. Van buiten. || So wat cnape die van buten comt eñ noynt cost en dede der [*l.* den] ambachte, hi sal III sol. gheven, VAN LOKEREN, *St.-Pierre*, *K. d. Tijkenwevers*, I, 388, Mei 1280. Buiten, ten platten lande, fr. *au plat pays.* || Die belijden [*l.* beleiden] worden binnen dese stadt eñ hare vryheydt ghedaen by den-

selven amptman oft sijnen lieutenant, in presentie van twee schepenen; eñ buyten, ten platten lande, bij de voorsz. dienaeren, in presentie van twee poirters der voorghenoemde stadt. *C. v. Brussel*, 1606, a. 90. Christijn *ruri in terra Brabantiæ*. In de uitdr. te buiten, met de ww. doen en gaen: **te buiten gaen, hem te buiten doen.** *Afstand doen van*, fr. *renoncer à*. || Eñ scouden quite, ter vorseider kerken boef, alt recht dat si daeran [*nl.* aan zekere meierij] hadden, eñ worpen eñ halmets hem te Wetten eñ dadens hem te buten. 25 jan. 1277. Eñ hie begheerde daerof [*nl.* van een leengoed] te Wetten te buten te' gane alse van den gronde. 18 oct. 1318. M[annen]: Bailliu, de mannen dunkt recht dat men den voornoemden *tel* [*nl.* zulk een], vercoopere, ghevrach doen zal, hoe eñ in wat manieren dat hy hem van den voorn. leene onterven eñ te buuten gaen wille; zoo by consente van zynen oudsten hoire, zoo by noode? B[ailliu]: Volghende tvonnesse van den mannen, zoo doe u, *tel*, ghevrach: Hoe eñ by wat middele dat ghy u van den voorn. leene onterfven eñ te buuten gaen wilt, zoo by consente van uwen oudsten hoire oft by noode? *C. leenhof der Burcht te Brugge*, III, 152. Niement ne mach sinen gront [*var.* leen] vercopen noch daerof te buten gaen by meer dan tween weghen: deen es bi-node,.. tAnder es by sinen oudsten hore. Ib. 219. Als een van den erfgenamen.. begheert te hebben scheijdinge eñ deijlinge van de goeden in den sterfhuijse bevonden, die is schuldigh alle andere., te doen dagen voor de Weth, om hen te verstaen tot scheijdinge eñ deijlinge, oft 't sterfhuis te renuncieren eñ te buijten te gaen. *C. v. Lier*, XV, 57. Zie ook UITGAEN. **Hem te buiten doen van een goed.** *Afstand doen van een goed*, fr. *renoncer à un bien*. || Eñ ic doe mi buten eñ vertie alre exeptie, alre previlegie, nu ghegheven of hierna, nu ghecreghen och hierna, eñ alles rechts. 21 mrt. 1285. Eñ si daden hem buten van allen weren, redenen eñ baren(?), die hem in enegher manieren te staden mochten staen, omme te ghane iof te doene.., iofte eneghe dinc diere in ghescreven es. 31 juli 1286 *a* en *b*. Eñ doen ons buten, over ons selven eñ over ons oier, alre hulpe van der cruce [*nl.* van kruisvaart], eñ van privilegen, eñ van allen manieren van gracien eñ van indulgentien. *Mei* 1287. — En met blijven. **Te buiten blijven het zijne.** *Beroofd zijn van zijn goed, van 't geen ons toekomt*, fr. *être privé de son bien, de ce qui nous revient*. || Soo wie hem vervoordert te salveren eñ verborgen eenighe goeden van fugitive oft insolvente persoonen, tot de fraudatie oft achterdeel van de crediteuren,.. sulcx dat daerdoor de crediteuren het hunne te buijten bleven, is.. ghehouden selver de schulden.. te betalen. *C. v. Deurne*, 1612, a. 315.

BUITENBLIJVEN, ow. Uit eene nalatenschap. *Er geen deel aan nemen, er van uitgesloten blijven*, fr. *ne pas prendre* (à une succession), *en rester exclu*. || Ne verwandelde de houdere van den goede de brieve niet.., so moeten de partien incommen — ofte buten bliven van den ghedeele. *C. v. Gent, Gr. charter v.* 1297, a. 101.

BUITENBONDER, zn. *Buitenman, landman, boer*, fr. *campagnard, paysan* (?). Zou dit *bonder* niet hetzelfde zijn als het, te zijner plaatse niet aangehaalde *baender* uit de Kost. v. Steenbergen? Zie BESTELLING. || Dat eenieder der gemeinte sal onder eedt aenbrengen, *per cedulam* oft anderssints, allen sijn erven, pachtlanden, weiwas, bosschen, bempden, renten eñ allen anderen guederen, die alhier sorterende eñ tot Montenaken ter schueren comende sijn, eñ daerbij oock allen ambachtslieden honne ambacht, dus de buitenbonders niet begrepen, omme.. KEMPENEERS, *Montenaken*, II, 165 (1626).

BUITENBORGERMEESTER. Zie BORGERMEESTER.

BUITENDACH, zn. m. *Buitengewone rechtszitting*, fr. *séance de tribunal, — jour d'audience extraordinaire*. || Van elcken buijtendach oft extraordinaire vierschare competeert schouteth eñ schepenen tsamen 24 stuijvers. Eñ den secretaris 4 stuijvers. *C. v. Casterlee*, XV, 18.

BUITENDAGER, zn. m. *Gerechtsbode, deurwaarder voor het voltrekken der dagvaardingen buiten de stad*, fr. *huissier exploitant hors de la ville*. || Binnen der stede van Gheeraertsberghe is oock eenen poortbailliu, eenen erfachtigen meyere eñ twee officiers, danoff den eenen wort ghenaempt zweertdraghere, eñ den anderen buytendragere, eñ bovendien eenen camerbode. *C. v. Aalst*, II, 12. Den buytendaegher derselver stede [*nl.* Geeraardsbergen] doet alle daghynghen om simple schulden eñ rauwe actien buyten ten platten lande. Ib. 28.

BUITENGAEN, ow. Met een gen.-reg. **Buitengaen leens.** *Afstand doen van een leen*, fr. *renoncer à un fief*. Zie TE BUITEN GAEN. || Eñ dese vorseide Ghiselbrecht dede vor ons [*nl.* tegraven manne van Vlaendren] al dat men sculdich es te doene daer men leens buten zal gaen. 15 mrt. 1293.

BUITENGELATEN, voorz. *Met uitzondering van, uitgezonderd*, fr. *à l'exception de, excepté*. || Eñ omdat.., ebben si een verdinc ghemaect jeghen ons van.., onse dienst butenghelaten dien si ons sculdech sin elkes jaers. 21 jan. 1285.

BUITENGENACHT, BUITENGENECHT, zn. *Buitengewone rechtszitting*, fr. *séance de tribunal, — jour d'audience extraordinaire*. || Ten waere zy hadden redenen hun ter contrarien moverende, die zy ghehouden zijn ten ghepreflgeerden daghe met buytenghenecht, by hun oft jemanden daertoe volmachtigt, te komen allegeren; tot welcken ghepreflgeerden daghe den impretant voor de saecke in 't voors. buytenghenecht ter rolle doet presenteren eñ concludeert ghelijck in de requeste. *C. v. 's Bosch*, II, 10. Alle daghementen om thoon te leydenen, oft in cas van injurien, mede als de wethouderen ghedaeght worden om buijtenghenecht te houden, eñ des criem oft civiel aengaet,.. worden bij de vorsters van Deurne ghedaen. *C. v. Deurne*, 1612, a. 211. Niemant en mach procederen bij buijtengenachten, tenzij hij daertoe permissie hebbe van borgermeesters; en dese permissie en wordt nijet gegeven tensij om bequaeme eñ suffisante redenen. *C. v. Diest*, VZ. IX, 37.

BUITENGERECHT, zn. Met dezelfde beteekenis, *même signification*. || Soo wanneer ijemandt buijtengerecht oft extraordinaris vierschare versueckt te hebbene, sal de schouteth hebben een oude croone van sesse schellingen Brabants. *C. v. Santhoven*, 1557, *Stijl*, a. 227.

BUITENIJ, zn. *Buitenstad, voorstad of gehucht*, fr. *faubourg ou hameau*. Kil. Buytenije, buytenstadt, *suburbia, territorium*. || Het district eñ jurisdictie der stede van Mechelen streckt over de stadt eñ den buytenyen derselver, als Neckerspoel, Nieuwlandt eñ andere, met allen hunnen toebehoorten. *C. stad Mechelen*, Bijlage I. 16de E.

BUITENKEEREN, bw. *Aftrekken, afwenden, afkeeren* (van de stedelijke vierschaar), fr. *écarter*,

détourner, *divertir* (du tribunal de la ville). || Dat enijegeliken ingeseten van onser voirs. stat van Sent-Truden, van allen saken oerdel eñ vonnisse ghedaen werde eñ geschi, eñ dat nymant daer butenghekeert en soelle werden, uytgenomen van morde, dyeften, roeff, mortbrande, vredebreken, vrouwencracht eñ ghewout; daeryn sullen onse [*nl.* 's bisschops van Luik en des abts van St.-Truiden] amptlude voirtvaren, als sy de beruechtichde ghevanghen hebben, van onser heerlijckheijt wegen. PIOT, *Cart.* II, 7 dec. 1411, a. 1. *St.-Truiden.*

BUITENCLERCKEN, zn. mv. *Studenten*, fr. *étudiants.* || Dat, sonder groote provisien eñ remediën hierop te doene, die Universiteyt, die daer es, sal te nyeuwte gaen, eñ die buytenclercken vertrecken in andere landen eñ universiteyten, soo die alreede bijna vertrocken zyn. VAN EVEN, *Louvain mon.* 51(6). *Oork. v.* 1542.

BUITENLANDER, zn. *Die vreemd is aan een rechtsgebied*, „*afgezetene*", fr. *celui qui est étranger à une juridiction*, *forain.* || Men sal alhier geenen buijtenlander als aenleggere tegen eenen ingesetenen ontfangen sonder.. borchtochte te stellen. *C. v. Santhoven*, 1557, *Stijl* a. 197. Den eedt.. by de vrempde gedaen, sal men denselven vrempden persone, eñ syne petitien eñ begheerte om totter borgerschap ontfangen te worden, aen den Perroen doen publiceren, opdat een iegelyck des kennis drage, met prefixie van veerthien daegen, om oorsaken van oppositien te allegeren, indien daer iemandt waer die hem tegen alsulcken ontfanck des voors. buytenlanders opponeren wilde. PIOT, *Cart.* II, 624 (23 apr. 1569). Zie BUITENLANT.

BUITENLANDICH, —IGE (Tegenover gesteld aan INLANDICH), bn. en zn. Gelijk BUITENLANDER. || Aengaende die schattinge van de buitengheërfden, wort bedacht: naerdien die ondersaten onder Ravensteyn, Herpen eñ Uden, met den toebehoorten, van haere goederen dat [*l.* daer] buyten gheleghen,.. niet vry gehalden worden, soo moghen sy die buytenlandighen op haere goederen in den lande van Ravensteyn, Herpen eñ Uden, met den toebehoorten, gheleghen, ook wedersetten [*nl.* wederkeerig schatten], doch dat ghelijckheydt in der settinghe ghehouden worde, te weten, dat die buytenlandighe niet hoogher dan die inlandighe aengeslaghen noch belast en worde. *C. v. Ravenstein*, 8 mei 1548, a. 2.

BUITENLANT, zn. *Ten opzichte van een* BINNENLAND, *heerlijkheid of stad, die er zekere rechtsmacht over hebben*, fr. „*pays externe*", *à l'égard d'un* „*pays interne*", *d'une seigneurie ou d'une ville qui ont certaine juridiction sur lui.* || Die schepenen van den buijtenlande van Diest. — Alle alsulcke vonnissen moeten geëxecuteert worden buijten de stadt eñ cuypen van Diest, onder 's heeren buijtenlanden derselve stadt, hetzij op den Langenberch off andere plaetsen onder Caggevin-Kempens. *Kantteek. Depost* heb ik bevonden dat den drossaert van Diest oock drossaert is van de twee Caggevinnen, als buijtenlanden van Diest. *C. v. Diest*, VZ. XIV, 30, 38, 39.

BUITENMAN, zn. 't Zelfde als BUITENLANDER en BUITENLANDIGE. || Eest een poortere, ij grooten Brabants, eñ eest eenen buytenman, iiij grooten Brabants. *C. v. Antw.* 1545, III, 6.

BUITENOFFICIER, zn. *Gerechtsambtenaar of dienaar van een buiten de stad gelegen en aan deze onderhoorig gerechtshof*, fr. *officier ou sergent d'un banc de justice situé hors de la ville et subordonné à celle-ci.* || Soo wanneer eenich poorter van Antwerpen buyten der stadt int Quartier van Antwerpen gevangen is, van criminelle oft andere saken, dien poortere moet de buytenofficier (den voors. poortere gevangen hebbende), ten scrivene van der stadt leveren den schoutet eñ officieren van der stadt, eñ dat binnen der stadt oft vriheyt. *C. v. Antw.* 1545, IX, 11. Die affpandinghe ghedaen zynde by beleyde, dwelck by amptman oft zynen lieutenant, in presentie van twee schepenen binnen Bruesele eñ haer vryheyt ghedaen wordt, eñ buyten vryheyt met eenen dieneer eñ twee poorters van Bruesele, by wetene van den buytenofficier, eñ vuyt crachte van beleydebrieven desselfs amptmans, behalven den wyn van den buytenofficier. *C. v. Brussel*, 1570, a. 47.

BUITENPACHT, zn. *Landpacht*, *erfpacht*, fr. *emphytéose.* || Item, in buytenpachte ofte erfpachte, in Lovensche maten — iij mudden rocx, oick op diversche panden onder Eversberge gelegen. *Rijksarch. Opgave van leengoederen*, 31 oct. 1530, n°. 4023, f°. 3 v°.

BUITENPARTIJ, zn. Tegenovergesteld aan BINNENPARTIJ. *Pleitende partij van buiten de stad*, fr. *partie litigante domiciliée hors de la ville*, *foraine.* || Dat alle saecken komende ten rolle eñ aldaer blyvende ventileren, sullen worden bedinght eñ voortagheïnstrueert, te weten, tusschen binnenpartyen van acht tot acht daeghen, eñ tusschen buytenpartyen van vierthien tot vierthien daeghen. *C. v. Loven*, *Procureurs*, 31 dec. 1735.

BUITENPOORTER, buitenpoorterij. Zie POORTER.

BUITENRAET. Zie RAET.

BUITENREISINGEN. Zie REISINGEN.

BUITENSCHORREN. Zie SCHORREN.

BUITENSLUITEN, bw. *Uitsluiten*, fr. *exclure.* || In de successie van de leenen onderhoudt men den reghel van rechten: dat die naesten in den graedt is excludeert oft sluyt buyten dengenen verder bestaende. *C. Leenhof v. Brab.* 1570, a. 32. Christijn *excludere.*

BUITENSLUITER, zn. BINNEN-, BUITENSLUITER. *Poortier*, *deurwachter*, *dienstbode van den* STEENWAERDER, fr. *portier*, *valet du geôlier.* || Tenwaere dat deselve porter oft ingesetene eenighen oploop, rumoer, fortse oft rebellie (opten Steen eñ binnen den gevangenissen) aen den steenweerdere, buyten- oft binnensluyters dede. *C. v. Antw.* 1545, I, 18. Zoe wye eenen gearresteerden eñ gevangenen wilt bezwaren, die mach dat doen, mits ghevende den buytensluytere daeraff eenen stuver. Ib. IV, 4.

BUITENSTEKEN, bw. *Uitzonderen*, fr. *excepter.* || Zonder hiet buten te stekene. 18 sept. 1293. Zie BEDRIJF 4) blz. 137 *a*, *infra.*

BUITENVAERT. Zie VAERT.

BUITENWETE. Zie WETE.

BUITENWOORDEN, zn. mv. *Gedurende de rechtszitting*, *woorden die ter zake niet hooren*, *wantale?* fr. *pendant l'audience*, *des paroles qui ne se rapportent pas à la cause.* || Die onder Thienen spreeckt buytenwoorden in de gebanne vierschaer van rechte, oft zonder orloff te hebbene, oft oick recht boven recht versueckt eñ daervan gecalengeert wordt, verbeurt VIIJ st. VIIJ den. *K. en br. v. Thienen* (1463). Zie WANTALE.

BUITERINGEN, zn. mv. *Buitmakingen*, *dieverijen*, fr. *pilleries.* || Alzoo van jaere te jaere vele eñ diversche brandtstichters, straetroovers, bespieders, leeghganghers, vagabonden eñ andere, onder t'decsele van oorloghe ofte andersins, hem met hoopen vergaederen eñ trecken van d'een landt in d'andere, aldaer zylieden veel roovynghen, fortsen,

ghewelt, buyteringen eñ andere excessen doen, ten grooten laste van den aermen huysman. *Pl. v. Vl.* 18 nov. 1542, I, 23.

BUITINGE, zn. vr. *Buitenstad, voorstad,* fr. *faubourg.* Zie ook BUITENIJ. || Dat egeen rijbauwere langer blyven en zullen in die stadt, noch op die butinge, dan eenen nacht,.. eñ desgelicx van ledigen vrouwen. PIOT, *Cart.* II, 221, *K. v. St-Truiden*, 1419. Ses stuyvers, soe men oock betaelt in de stadt eñ buytinghen van Borchloen eñ omliggende dorpen. *C. gr. Loon*, I, 387 (1677).

BUITINCK. Zie BINNINCK.

BUKE, zn. **In buke** (*lees* **in abuke**) **liggen.** *Op den loer liggen*, fr. *être en embuscade.* || Ontrent int laetste der maent van novembre XV^{c} LXXVII, by laste van den prince van Oraengnen, een capiteyn, by toenaeme ghenaempt Ruchavere [*nl* Ruikhaver],.. quam up eenen nacht met ontrent vier hondert soldaten, legghende dezelve in buuke ontrent de stadt van Amsterdam, zo naer alst doenelick was. PIOT, *Chron.* 558. Zie ABUKE.

BUKELSCHIER (Buekelscier), zn. || 1470. Betaelt Jan de Teglaere, Corneliszone, van twee ellen eñ een halfven buekelsciers eñ stoppe [stoffe?], omme te beslane, te packen eñ te voeren tvorseide zelveren scip, eñ te presenteren onsen voors. gheduchten heere, aldoe te Hesdin ziinde, xxij s., eñ Jacobs Ghiselin, van dat hi betaelt hadde van eenen cokere eñ custode, daer tzelve scip in besloten was, mids andere clene costen. x lib. xiij s. *Messager*, 1879, blz. 406. *Stadsrek. v. Nieuwpoort* (Ter gelegenheid zijner Blijde inkomst, bood de stad een silveren schipje aan Karel den Stoute).

BUCKESVEL. Zie BOCKSVEL.

BULGOEN, zn. *Biljoen*, fr. *billon.* || Dat niemene eeneghe munte en coepe, no bulgoen, goud no zelver, omme te in andre Munte te voerene dan te Ghend, in miins heren Munte, ofte ter naesten Munten binnen den lande van Vlaenderen DE PAUW, *Vgb.* 77 (1360). Zie BILLIOEN

BULINGEN. Zie BODELINGEN.

BULLE (Bul?), zn. Van een boom. *Stam, tronk,* fr. *tronc* (d'un arbre). Kil. Bol des booms, *fland. caudex, truncus.* Schuermans Bool, De Bo Bul of Bol. || Dat de verweerere hem vervoordert hadde te vellen drie boomen staende up sheeren straete,.. de bullen van dien te weerene eñ de waeijen voorts te vercoopene. *C. stad Brugge*, II, 391 (1570). Bullen eñ troncken van harden houte, metten waey van dien. *C. v. Veurne*, XVI, 7. Van belemmertheydt op straten, jockweghen, marct, kerck- eñ meulenweghen, 't zy van bullen, blocken ofte anderssins, daerdeure 't libre eñ ordinaire passaige belet soude zijn, is de boete.. drie ponden parisis. *C. v. Belle*, XXX, 20.

BULSTER, zn. *Stroo- of kafmatras*, fr. *matelas de paille ou de balle* (?). Kil. Bolster, *culcita.* || Elc scip dat ghedorschen graen ghelaeden heeft, es sculdich eenen hallinc. Item, dat onghedorschen graen ghelaeden heeft, eenen scoef; eñ bulsterlinc, eenen bulstere; eñ ghebonden stroo, eenen bundinc. DE PR. en BR. IV. *Kluizen*, 5, z. j. Onder Bulsterhout heeft De Bo: stroozak of bulster. Verdam BOLSTER.

BULSTERLINCK, zn. *Kaf*, fr. *de la balle.* Zie BULSTER.

BULSTRINGE, zn. *Korenschoof*, fr. *gerbe* (?). || XXX bulstringhe. VAN LOKEREN, *St.-Pierre.* n°. 896, blz. 395 (1281).

BULTINGE, zn. Dit w. schijnt dezelfde beteekenis te hebben als het voorgaande, en komt voor in dezelfde oork., blz. 393. || *De magna decima ibidem etc. et de culturis. Dñs Johannes Gruutere* XXXVIJ$^{1}/_{2}$ *lib. Et* MMM bultinghe *quoque habere volumus.*

BUNDEL, sn. Stroo. Zooals thans, ook *Schoof*, fr. *botte* (de paille). || Strooymate: 10 bundelen maken 1 tierling [*nl.* hoop van 10 schoven]. *C. v. Brussel, Maten.*

BUNDELAGIE, zn. *Beestenvoeder*, fr. *fourrage.* || Verbiedende den uitvoer eñ het verkoop buiten 's lands van het hoy, voyeragien oft bundelagien. *Ord. van* 5 *aug.* 1672 (*Diest*).

BUNDELHOUT, zn. *Hout in bundels of bussels mutsaard*, fr. *bois en faisceaux, fagots.* || Nyemant en sal moegen backen noch bruwen met crudewagenhoute noch met bundelhoute, dat vuyt Zonien compt oft vuyt eenigen bosschen die ten vouwtrechte staen, op die peene enz. It. nyeman en sal moegen eenige cruwagenhout, noch bundelhout op wagenen, kerren, ezelen oft peerden vueren. Soe wie dat dade.. *Kb. v. Zoniënbosch*, 1460, a. 44, 45.

BUNDER (Bunre, buunre, buienre, buijnre, bonre, buenre, buender, boenre, bonder, boender), zn. Landmaat. *Bunder*, fr. *bonier* (mesure de terre). || Dat der [*nl.* de heer] Boidin Molniser van Dallū vercochte den hare Henricke van den Putte, portere van Ghint, II$^{1}/_{2}$ bunre lans, de rode met XX voeten. Mei 1249. Van den Maendachlande eñ van den wedelande, dat es scouteten recht 1 d. in wittendonresdage, van den bunre, eñ 1 d. van ij bunren in meidage, eñ 1 d. in sente Martinsdage van den bunre. 25 febr. 1252. — $^{1}/_{2}$ Bunre. 11 juli 1267. Twe buunre lands. 18 juli 1281. Zestiene buienre meers. Mei 1287. IX buunre lants. 3 dec. 1287. Dat Jan, dabt van Ninive eñ syn convent hebben ghecocht tien dachwant scoeflants over twe buijnre vrijs erve. Mei 1290. Tue bonre lans. 26 mrt 1293. Een half bonre lans. Mrt 1294. Een half buenre lands. 7 jan. 1299. Een half buender. 24 aug. 1302. Onderhalf boenre lants. 4 oct. 1304. Utegesceeden tween bonder eusele. *Schep. v. Loven*, 1 juni 1360. Vier bonder leengueds. 29 mei 1398. Eerst, dient geweten dat een bunder landts, bosch, vyver oft meers, houdt 4 daghwanden. Een daghwandt maeckt 100 roeden. Een roede is 16, 17, 18, 19 a 20 voeten. Eenen stap behelst 2 voeten. Een enckel schrede houdt 2$^{1}/_{2}$ voeten. Een landtmeters schrede 5 voeten. Eenen voet is 11 duymen. Een palme wort genomen op 4 duymen. Eenen sole houdt het derdedeel van eenen voet. *Landmaten onder d'amptmannye van Brussel, Cost. v.* 1606. Bunder van 3 morgen, oude Gendsche benaming = 1 hect. 34 aren 37 cent. VAN AELBROECK, *Werkdadige landbouw.*

BUNDER. **Out bunder,** fr. *ancien bonier.* || Dry eñ een halff daghwandt landts, wesende een oudt bunder, gelegen in de prochie van Schaerbeek. *Bruss. godsh. Declaratie v.* 4 *aug.* 1787. Zie BRANT. || Was de resolutie van vijf landtmeters: dat de mate haer [diende] te reguleren up nieuwe bunderen, te wetene iiij^{c} roeden in een bundere, daer een oudt bundere maer en heeft iij^{c} roeden. *C. v. Auden.* I, blz. 558 (1583). Als eenich goet by den bunder vercocht ofte verhuert wordt, sonder distinctie ofte specificatie van nieuwe ofte oude bunderen, zoo moet t'voornomde goet ghelevert worden op de maete van de nieuwe bunderen ter plaetsen daer t'goet gheleghen es; uutghesteken leengoet, t'welcke ghelevert wordt op de mate van de aude bunderen Ib. X, 18 (1616).

Bunder bunder gelijck. *Bunder voor bunder*, fr. *bonier pour bonier*. || Dat, by machten van zekeren brieven,.. deselve stad van Diest voir hoir selfs lichame ons eghene bede oft scattinge met onsen anderen steden onser landen voirs. sculdich en es te gevene,.. Mer soe wanneer men ons of onse nacomelingen bede of scattinge betaelt.. van onsen anderen goeden steden eñ onsen gemeynen lande van Brabant, soe syn alsdan alle der poirteren eñ ingesetenen van de stad van Diest erfgoede, die sy binnen onsen lande van Brabant eñ bute der vryheyt derselver stad overal liggende hebben, ons mede sculdich beede eñ scattinghe te betalen, dboender boender gelijc met hoeren reenghenoten dair sy onder eñ mede gelegen sijn. *Oork. des hertogs v. Brab.* 21 dec. 1410. It. 27 sept. 1335 en 23 mrt. 1578.

Bunder t'saye of **t'sayens.** *Bezaaid land*, fr. *terre ensemencée*. Zie de aanhaling uit de *Pl. v. Vl.* 24 febr. 1612, onder AERT 11), en vgl. 10), wegens de grondbewerking in vroegeren tijd; edoch, om het met De Lavaleye eens te blijven, zou men hier moeten veronderstellen dat drie bunder bezaaid werden met graan, drie met klaveren en dat drie bleven „braken".

BUNDERBOECK, zn. m. *Erfregister, kadaster*, fr. *terrier, cadastre*. || Alsoo men bevint uyt de gedaene rekeningen, dat nooyt jaer gelyken nomber van lande en wordt gepoint, 't gone voortskomt uyt dies de prochie is onvoorsien van eenen terrier ofte bunderboeck. *O. P.-B. autr.* 22 dec. 1728. a. 7, IV, 213. *Merckem.*

BUNDERGELT, zn. *Grondbelasting omgeslagen bij bunder*, fr. *impôt foncier réparti par bonier*. || An heer Jan du Temple, capellaen deser stede, de somme van tsestich ponden parisise by myne heeren van de Wet toegelegt eñ ghevonden up de bunderghelden,.. in consideratie van de goede diensten by den voorn. Jan ghedaen, zoo an de inwoonders deser stede als prochie (*sic*) int administreren van de H. Sacramenten, REMBRY, IV, 591. It. II, 129, 274. Die ondersaeten van Op-Itter eñ Tongerloe, overvallen van contributien eñ synde gecomen tot hunne uyterste ruine, om voorder gelt te furneren, hebben opgestelt bondergelt. *C. gr. Loon*, I, 395 (1678). It. *Regl. add. voor de stad Loven*, 27 aug. 1675, a. 24.

BUNDINCK (Bundynck), zn. m. *Bundel, bos*, fr. *botte*. || Elc scip... dat.. ghebonden stroo [ghelaeden heeft], eenen bundinck. DE PR. en BR. IV. *Kluizen*, 5, z. j. Zie ook BASTEN, en bij Verdam BONDINC.

BURCH, BURCHGRAVE. Zie BORCH, BORCHGRAVE.

BURDE, BURDENAER. Zie BORDE, BORDENAER.

BURGERMEESTER. Zie BORGERMEESTER.

BURNE. Zie BORNE.

BURRE, zn. vr. *Ongave wol*, fr. *laine gâtée* (?). || Onghanc [*l.* ongave] wollen, dat men heet *burre* ocht *camwolle*, ochte med gharene, ochte med lakene ochte eenech desgelycke, dat verbuert eñ verwyst goet geheeten es. MERTENS en TORFS, II, 559 (1308). Het was waarschijnlijk op het behouden dezer goede faam der Antwerpsche lakens, dat de opstellers der.. statuten het oog hadden, als zij, voor eerst en vooral, bepaalden, dat men de onghanc [ongave] wolle of zoogenaamde burre, de kamwol, ghemijnghet med wollen ochte med gharne, en dergelijke, dat men „verbeurt en verwijst goet" heette, bij den schoutet moest bekend maken, die hetzelfde alsdan zoude doen in beslag nemen en verbranden. Ib. II, 106.

BURRIEGELDEN, zn. mv. *Kantoorkosten*, fr. *frais de bureau*. || Gelijck oock eenighe stadsrekeninghen by den griffier, voordesen en tot noch toe gheapostilleert zijn, te weten van *Burriegelden*, *Servicien* eñ andere. *C. v. Breda v.* 1547, *Brab. recht*, II, 838.

BUS, BUSSE (Bussche, busch, bos, bosse), zn. vr. 1) *Als middel om iets in te bewaren. Bus, kas*, fr. *botte, caisse, servant à conserver qc.* Kil. Busse, *pyxis*, busken. || Voert ghebiede wij te makene I bosse, daer men dit voerseide ghelt, beede van den leerlinghen eñ van den boeten indoen sal. Eñ de meesters zullen houden de bosse, eñ de cnapen den slotel van der bossen. 18 mei 1301. Dat de scepenen eñ de raetsliede.. moghen eñ solen haere assisen hoghen eñ nederen eñ ghelt ute der bussen nemen binnen der voerseider stad van Dyest, omme dese jaerlycse pensie eñ lyftocht mede te vergheldene. *Oork. v. hertog Jan voor Diest*, 31 jan. 1332. Dat gemaeckt zal wordden een ijseren bussche,.. in welcke bussche zullen gesteeken wordden de.. penen [*sl.* de boeten]. *C. v. Turnhout*, *Stijl*, a. 67. Oft d'advocaet oft procureur versuijmelijck waere geweest alsulcke clausule [*sl.* de „clausule salutaire" van recht eñ justitie te doen, enz.] in de conclusie ofte aenspraecke te stellen, soude t'elcke reyse verbeuren sesse guldenen tot behoeve van de busse. *C. v. Antw., comp.* V, x, 3. Verkleinw. Bosken, fr. *petite botte*. || In een bosken sijn vonden dese stucke gouts... In dat ierste bosken voers. sijn noch vonden gouwen ringhe.. *Inv. v. d. Hulst*, 1489.

2) Als verklw. Busken (Buskine). *Buisje, pijpje*, dienende om, bij middel van een erop getrokken teeken, zijne stem te geven in de verkiezingen der ambachtsgilden, fr. *petit tube, tuyau, usité dans les élections des corps de métier, pour donner sa voix au moyen d'une marque y tracée.* || Dat men maken sal XVII kiesers by buskine ofte by lote, alsoe elken leden (*sic*) ghelieven sal, in elc let twee kiesers; eñ elke twee kiesers selen kiesen eenen ghezworne. Eñ waert dat die VIII ghezwornen ghescil adden omme haren deken te kiesene, so sal den deken draghen XVII buskine onder dander XVII kiesers, eñ sullen een buskin teekenen also hemlieden ghelieven sal, eñ loten; die dat gheteekende buskin hebben sal, die sal trecken by den VIII ghezwornen eñ verheffenen se, eñ dat bi sinen heede. *K. v. Smedersamb. te Gent*, *Messager* 1875. blz. 422.

3) *Vuurroer*, van kanonnen en van kleinere vuurwapenen, fr. *arme à feu, canon, arquebuse*. || Oncosten die de stad gedaen heeft,.. doen men troc te Caleys.. Aen timmeren van iiij nieuwe rabbauden eñ vier nieuwe bussen [*sl.* kanonnen]. VAN MELCKEBEKE, *Kruisgilde*, 24, *Stadsrek. Mechelen* 1336, *Belegering van Calais*. Soo wie eenighe verboden wapenen draecht,.. oft die op ijemanden draecht geladen bussen oft gespannen bogen.. *C. v. Befferen*, I, 15 (16de E.). Eerst so zijn int scepenhuus vierthiene bussen, elke met zinen tween cameren, daerof de eene busse licht eñ gemaect is op II wielkine met ijseren banden gebonden. DE PR. en BR. *Aalst*, I, 98, *Stadsrek. v.* 1453. By aldien yemant hem vervoordert te schieten oft vanghen eenighe wilde swanen, faisanten, patryssen.. met boghen, bussen, garen,.. sal verbeuren t'dobbel.. *Pl. v. Vl.* 31 aug. 1613, a. 74, II, 394. It. a. 9.

Eenen scheut met eender bussen, in den man oft in de cleerderen, lx royalen. *C. v. Santhoven, K. en br. v.* 1558, a. 9. Die buyten de ghemeyne weghen oft herbanen gaet, en sal gheen roer oft bussen moghen draeghen, noch daermede schieten. Ib. *K. en br. v.* 1665, a. 32. Donderbus. || Eerst, den xix^en van hoymaent, so waren ghecocht jeghen Goessine den smet IIII donderbossen meerere dan de stede eenigh te voren hadde; coste elke bosse XXVII, lib. XII s. DE PR. en BR. *Aalst*, I, 97, *Stadsrek.* 1415. Item, Clause Pollet, scildere, vàn eene groote donderbusse eñ een cleene handbusse te printeerne [pingeerne, verwen] eñ der stede wapene daerup te settene, XXIIII, s. Ib. 1451. Haeckbusse. Zie ARTILLERIE 2). Hantbusse. Zie DONDERBUS, en ARTILLERIE 2). Clootbusse. Zie Artillerie 2). Lootbusse. Eerst, so zijn int scepenhuus.. Item, neghene loodbussen met yzerin steelen. Item, sesse andere loodbussen met houten steelen. Item, drie andere bussen, de twee elc met VIII cameren eñ deene negene cameren; eñ zijn cleene loodbuskine. DE PR. en BR. *Aalst*, I, 98 (1451). Zie ARTILLERIE 2). Steenbusse. || Item, meester Boudine van Lake, van IIJ nieuwen cameren te makene ten IIJ steenbussen, weghende C pont, elc pont iiij gr.; van eenen bande an een steenbusse, XXV groten. HUYTTENS, *Corporations*, 139, *Stadsrek. v. Gent*, 1435. Zie ARTILLERIE 2). Vuerbusse. || Van twee dosynen vierbussen. VAN MELCKEBEKE, *Kruisgilde*, 24 (1436). Zie overigens bij GAILLIARD, *Table analytique* op *Inventaire des archives de la ville de Bruges* van *Gilliodts-Van Severen* eene zeer belangrijke uiteenzetting van alle de in het Brugsch archief voorkomende vuurmonden.

4) *Gild der buks- of busschieters*, fr. *gilde des arquebusiers.* || Octroy eñ privilegie van de gulde ofte confrerie de Bosse of Barbaristen binnen Meenen van den jaere 1545 ... een gheselscap [*var.* ghilde] of broederscap van den culevriniers ofte hacquebutiers. REMBRY, I, 543, 544. An Balthazar Taelman, weerdt, ter causen van diversche presentatien van wyn ghedaen,... als up den x^en september XVI^c XX, an myn heere den raedsheere van den Broucke, an de gulde van de Busse derselver stede, hebbende gheweest schieten eñ ghewonnen tot Armentieres. Ib. I, 547, *Stadsrek.* 1620/21. Zie BUSSENIERS.

5) *Beroepsteeken van de stadsboden te Loven*, fr. *marque de fonction des sergents ou messagers de la ville à Louvain.* || Dat alle de stadsboden, publieckelijck eñ ongestopt hunne bussen, soo buyten als binnen dese stadt, t'allen tyde sullen hebben te draegen. Ord. 29 apr. 1683. *Titel:* dat de stadsboden ten sensien van eenieder hunne *enseignes* [*insignes*, Lat. *insignia*] moeten draegen.

BUSCH. Zie BOSCH.

BUSGAT, zn. *Schietgat*, fr. *meurtrière, embrasure.* || Item, noch boven op de Steenpoorte ghemaect iii busgaten. DE VLAMINCK, *Stad Dendermonde* II, 47 (1484). Ick hebbe uwen brief ontfangen by desen brengher, eñ oick het patroen van den bollewercke van der Beverpoorte, dwelck mij ghenoch behaecht, na de fondamenten die alreede daeraf gelegt zijn; anders, dan dat my dunckt dat men sulcke twee busgaten, als daer geteykent staen aen de zyde van der poorten van den bollewercke, oick zoude maken aen de ander zyde, daer maer een busgat geteekent staet. *Brief van graaf P. de Nassau aan de stad Diest*, 16 dec. 1507.

BUSGELT, zn. *Offergeld, geld van offerbus of offerblok*, fr. *argent des troncs.* || Messanc, dwaelghelt, pardoengelt, hantepasghelt, mutseghelt eñ busghelt. DE PR. en BR. VI. *Vosselaar*, 31 (1379).

BUSGESCHUT, zn. *Vuurmonden, grof geschut*, fr. *des canons, bouches à feu.* || Munitien van oorloghe:.. busghescut, so van ysere als ghesmolten, half haecken, roers, couleuvrinen, eñ alle andere stocken die vier schieten. *Pl. v. Vl.* 9 oct. 1551, I, 720.

BUSCLOOT, zn. *Kanonskogel*, fr. *boulet de canon.* Kil. Buskloot, *globus tormentarius.* Zie ARTILLERIE 2).

BUSCRUIT (Buscruut), BUSPOEDER, zn. *Buskruit*, fr. *poudre à canon.* Kil. Buskruyd, buspoeder; Plantijn Buschkruyt, buschpoeyer. || Item, betaelt eenen busmeester van Ghend, van den buspoedere te makene, van den salpetere eñ sulfre dat te Brugghe cocht was, ter stede behouf, mits eenen stoope levende watere, die hij dairtoe dede, eerden teelen, eerden potten, linthout eñ een cupe daer tsalpeter inne ghepurgiert was, coste al tzamen XI lb. xiij s. *Stadsrek. Ninove*, 1476. Item betaelt, ten beveelne van scepenen, den gildebroeders van der gulde van den Culoveriers, „onlancx leden" opghestelt binnen deser stede, te wetene: den dysenier, van dat hy alle sondaghe, als hem, metten zynen, ghebueren zal metter culevere te schietene eñ van dat hy elken van zynen ghesellen ghelevert heeft drie schoten buspours, hem daervoeren toegheleght XII gr. HUYTTENS, *Corporations*, 136, *Stadsrek. v. Gent* 1488/90. Dat elck schip... zal wesen... voorzien met goede eñ verstandighe pyloten, schiplieden, bootghesellen, gheschut, pulver ofte buscruut, REMBRY, I, 629, *Stadsrek.* 1625/26. Donderbuscruit. || Van I tonne salpeiter, om II tonnen donderbuscruydt te makene. VAN MELCKEBEKE, *Kruisgilde*, 24.

BUSMEESTER, zn. Waarschijnlijk *degene, die in de kerk rondgaat met de bus of schaal, om giften op te halen*, fr. *probablement celui qui fait la quête dans l'église.* || Item, gheeft men, van ouder costumen, den... Item, den busmeester.... Item den rentmeester oft clerck der kercken.. *Bruss. godsh.*, *Lade* B 177, *Ord. v. d. gesthuize van Sinte-Gudula*, 3 sept. 1461.

2) *Opzichter over het geschut, artilleriemeester*, fr. *maître d'artillerie.* Plantijn Buschmeester, fr. *maistre d'artillerie, canonnier.* || Busmeesters van Brussel komen in 1451 het geschut van Aalst naarzien. DE PR. en BR. *Aalst*, I, 97. *Stadsrek. v.* 1451. Zekeren tyd naerdat meester Arende, den busmeestere, orlof ghegheven was, zo was, by laste eñ advise van minen heere den capitain eñ van der Wet eñ rade van der stede, anghenomen eñ ghehuurt een ander busmeester.. te XII s.p. sdaechs. Ib. 218, XV^de en XVI^de E. (De uitgevers dezer geschiedenis zien in den busmeester en den artilleriemeester twee onderscheidene stadsbedienden, wij kunnen er slechts één in merken, mits de hem toegekende beroepsplicht). || Janne van Londersele eñ Willeme Hendrix, „ghezwoorne artilleriemeesters" van der stede, over huerl. wedden eñ arbeyt, van dat zij dit jaer bewaert eñ bezorcht hebben de engienen, artilleryen eñ dbuspoeder. Ibid. *aant.* 2. Mr. Geeraerd, busmeester van Lier, die de stadt gedient heeft op de reyse voor Caleys, van xlviij daegen die hy uit was, te weten XIX junio tot.. VAN MELCKEBEKE, *Kruisgilde*, 25, *Stadsrek. Mechelen*, 1436. Jan Cooman, donderbusmeesters cnape, van dat hy mede geweest was. Ib.

BUSPOEDER. Zie BUSCRUIT.

BUSSCHIETER, zn. *Kanonnier*, fr. *artilleur*, *canonnier*. Kil. Busschutter, busschieter. || Dat alle schipsofficiers, stiermans, hooghebootsmans, schiemans, temmermans, busschieters, coken eñ alle andere bootsghesellen.. *Pl. v. Vl.* 19 juli 1551, a. 1. I, 386. It. *C. v. Antw. comp.* IV, viij, 158. Den busschieter van Kattenberg, vyftigh guldens. Den busschieter van S. Jorispoorte, twaelf guldens thien stuyvers. *Ord. Albertine Antw.* 1618, *Uitg.* XXII, 11, 12.

BUSSEN, *Laatkoppen zetten*, fr. *appliquer des ventouses* (?). || Wordt wel scherpelyck verboden.. aen een iegelyck,... hemlieden te onderwinden met meesteren ofte cureren, te laeten, te bussen ofte te barbieren. *O. P.-B. autr.* 8 apr. 1745, VI, 131.

BUSSENIERS, zn. mv. *Gild der buks- of busschieters*, fr. *gilde des arquebusiers*. || De gilde van Ste Barbara geseyt Bosseniers, REMBRY, I, 551 (1774). Zie BUSSE.

BUSSTEENEN. || Item, van menichten van bussesteenen ghedaen maken te Heesseghem. HUYTTENS, *Corporations*, 139, *Stadsrek. Gent*, 1479. Donderbussteenen. || Van iijc donderbussteenen gecocht. Gecocht CXVI donderbussteenen. VAN MELCKEBEKE, *Kruisgilde*, 24. *Belegering v. Calais.* 1436. Hendrik Cammaert, van XVc XXV donderbussteenen gecocht ten stads behoef. Jan van den Rode, van Vc donderbussteenen.

BUTEN. Zie BOETEN.

BUXEMBIEREN zn. mv. *Plaatselijke benaming voor drinkgelagen*, inzond. *ter gelegenheid van huwelijksfeesten*, fr. *dénomination locale pour „écots,"* partic. *à l'occasion de noces*. || Niemand en sal hem vervorderen... de bruidegoms en bruits, in het inschrijven of trouwen, in het gaen na den geregte of kerke, of in het wederkeeren na huis, na te roepen, te schutten of te schatten, hetsy in het gesellen derselve van of na huis, met roers, en die af te schieten, of met het schenken van sterke wateren, bier of wyn, hetsy in het afvorderen, na gedaane inschrijvinge of trouw, van rybieren of buxembieren, of quanselbieren, of wat naam soodanige quade gewoonten en insolentien moogen hebben. *C. v. Limburg, Maastricht, Egtreglement* v. 18 mrt. 1656, a. 10. Zie QUANSELBIEREN.

C. CH.

De woorden, waarin *c* als *k* worden uitgesproken, vindt men bij K.

CEDEREN, zn. mv. *Muskus-citroen, cedraat*, fr. *cédrat, fruit du cédratier ou citronnier*. || Appelen van Oraignie, grenaten, cederen eñ citroenen, na die weerde die vercocht worden, van den ponde groote, ij groot. *Zeeuwsche tol* 1623.

CEDULE (Cedulle), zn. vr. *Cedel, ceël, schriftelijke belofte of verklaring*, fr. *cédule, écrit, promesse sous seing privé*. || Alsoe wij... by eenre cedullen geteykent mit onser hant, van der daten.. gegonnen eñ gegeven hebben gehadt.. die officie van onser ammanyen van Antwerpen.. *Rekenk. v. Brab. reg.* 135 f° 89 (1479). In eene Fransche oork. aldaar f° 92, wordt het w. *cedulle* vervangen door: *simple promesse*.

CELEBREEREN, bw. Eene akte *verlijden* voor notaris of schepenen; verl. tijd gecelebreert: *verleden* of *geleden*, fr. *passer* un acte devant notaire ou échevins. || Dat die excussie alleenlyc gedaen sal wordden in der plaetzen dair men ageert, eñ nergens el; want het te zeer hart eñ vreemde soude zyn dat een heysschere soude moeten omloopen een andere oft vreemde provincie, eñ laten diegeene dair dat contract gecelebreert waire. V. D. TAV. 257 v°. Seeker act van donatie *inter vivos*, als, in het jaer 1677, op den 18en septembris, Margareta Pellers, voor notaris eñ getuyghen gecelebreert heeft. *C. gr. Loon*, I, 397 (1678).

CENDREEN, zn. mv. Zie BROOT 8).

CENS, CENSENER. Zie CIJNS, CIJNSENAER.

CENTONGAREN, CANTHOERNGAREN. Zie KATOENGAREN.

CER, voor *s heeren*, fr. *du sieur*. || Her Jacob, prochiaen [*nl.* pastoor] van Casterle, eñ mester Jacob, dies selver (*sic.*) cer Jacobs vader. *Rijksarch. Abdij Rozendaal*, Doos 1, *Maart* 1299.

CERCHERS, zn. mv. *Tolkommiezen, tolbeambten*, fr. *douaniers, visiteurs de douane*. Waarschijnlijk het Fr. *chercheurs*; vgl. met den *cherchier*, „opzichter, toeziener" in de kloosters, bij La Curne. || Alle schepen, aecken eñ ponten t'zy gheladen oft ongheladen, sullen in 't opkommen moeten aenlegghen eñ blyven ligghen beneden het fort van Aerssen, aen de hant die tot een teecken aldaer op de syde van t'selve fort sal worden gheetelt. Eñ sullen die schippers derselver schepen, aecken oft ponten ben moeten vervougen in 't voors. fort by de twee cerchers ofte besienders aldaer, van onsen t' wegen te committeren, eñ denselven op heurlieder mannewaerheyt verclaren die juste qualiteyt eñ quantiteyt van alle die goeden in de voors. schepen, aecken oft ponten gheladen zijnde. Eñ 't selve alsoo gheschiet zijnde, sullen de voors. twee cerchers ter voors. plaetse gaen doen die visitatie.. Dan, de voors. cerchers oft besienders, bevindende

heurlieder visitatie oft besichtinghe ghenoech overeen te kommen met t' voors. aenbrenghen eñ ghedaene verclaringhe der schippers, sullen sy van alle de ingheladene goeden maecken eene pertinente specificatie ofte billet, eñ by henlieden gheteeckent eñ wel toeghecachetteert leveren den schippers, om t'selve, in dier voeghen, by hen, in 't aenkommen tot Venlo, ten comptoire der licenten aldaer overghelevert te worden. *Pl. v. Brab.* 2 mei 1622, I, 430. *Licenten op de Maas.* Zie ook BESIENER, *visitateur* 2).

CERKEMANAGIE (Circominage, circumenagie, taerkemanage), zn. *Grensbepaling*, fr. *cerquemanage*, *cerquemanement*, Lat. *limitum fixio.* Het w. had te onzent eene ruimere beteekenis, en was een: *Gerechtelijk onderzoek over een eigendom, met bijroeping van de belanghebbenden, de ouderlingen, de geburen of „ommezaten", en van alle „deghene diere of mochten weten te spreken", gadering, vergadering*, fr. *enquête au sujet d'une propriété, avec convocation des intéressés, des vieillards, des voisins et de tous ceux qui étaient à même de donner quelque renseignement sur l'objet de l'enquête.* Zie hierover, o. a. Grimm, *Deutsche Rechtsalterth.*, 545, Heineccius, *Elem. juris Germ.* lib. II, tit. 8 § 72, en eene oork. v. 1288 bij Matthæus, *De jure gladii*, *Præf.* blz. 8. || Schillen zy, van wien eñ ute wies buke tleen commen es, zo zullen partien dat prouven voor de mannen, metten ouderinghen eñ ommesaten van den leene eñ die se kenden. Eñ in dese twee articlen ne sal niement wesen verweert no vordeel hebben; maer men sal se hooren an beede ziden, eñ zullen in beden ziden wesen heesschers up den grond zittende; want dat heet circominage, dat ziere toecommen van diere omtrent gheseten zyn. *Jus feud. flandr. vetus* cap XI. — Voor baljuw eñ leenmannen van den abt van St.-Pieters te Gent, verscheen jonkvrouw Elizabet, dochter van heer Diederik Noothacx, met haren voogd, vertoonende dat zij een leen bezat geheeten de meierij van Destelbergen, met alle de aanklevende rechten, || twelcke leen eñ meyrie, met tgheunt datter toebehort, hare so verdonkert ware, dat soe niet en wiste waer dats af of aneghinghe eñ watter schuldich ware toe te behoerne; mids welker verdonkerthede [zij] hiesch eñ begherde te hebbene eene wettelike gaderinghe eñ eene wettelike taerkemanage van haren leene eñ datter toe behoert. [De baljuw en mannen gaven tot vonnis:] dat men die ghebieden saude tsondaegs huter kerken.., eñ dat men daer besceedelicke noemen saude den dach eñ de stede daer men de wettelike gaderinghe eñ taerkemanage doen eñ besitten zoude naer den maendach naest volghende.., eñ dat men daer dach soude doen allen denghenen diere jeghen ofte mede seggen wilden: ouderlingen, ommezaten eñ oec hem allen dier of mochten weten te sprekene... En daerup ghehoert ouderlinghe eñ ommezaten, eñ deghene diere of mochten weten te sprekene, eñ elc sonderlinghe by zynen heede, [herkenden de bezitting der jonkvrouw, de inhoudsgrootte van het leen en alle de heerlijke rechten die eraan verbonden waren]. DIERCX, *Gents chartb.* 83. *Oork. v.* 12 mrt. 1371, en eene dergelijke van 1361, blz. 19. *Acad. Archéol.* 1860, blz. 104 *sqq.* Gaderinghe eñ serkemenagie. DE PR. en BR. II. *Evergem*, 57 (1361). Cherquemanagie eñ vergaederinghe. Ib. I. *Destelbergen*, 15, z. j.

CES, CESSE, CESSIE, zn. mv. en vr. 1) *Kerkban, schorsing der kerkelijke diensten*, fr. *interdit*, *cessation des cérémonies religieuses.* Lat. *cessus*, *cessatio a divinis.* || So wie cause ofte oorspronck werdt, ofte fait doet in eeneghe kercken ofte kerckhoven, eñ wtdien ces ofte ban gheleyt si, dat ware den principalen up den banne.. Eñ al waert so datter gheen ban oft cessie ghelet [*l.* gheleit] ware, so sal nochthans.. *C. v. Iperen*, *Kast.* a. 6 (1535). Zoe wye doer syn misdaet de kercke oft kerckhoff in cesse brochte, is schuldich de cesse aff te doen doene, eñ de costen daerom gedaen te betaelene, indien hy dies machtich is, oft andersins eeuwelick daervore gebannen te blyvene. *C. v. Antw.* 1545, I, 44. Id. *C. d. stad Mechelen*, II, 38, Nannius *cujus culpa cœmeterium templumve profanatum est.* Die cause ofte oorspronck wert van pollutien van kercken ofte kerckhoven eñ bydien daer ces ofte ban geleyt zy, zal, met zijne medepleghers,.. ghedachvaert zijn, den principaelen up de peine van den banne, eñ de medepleghers elck up de boete van t'zestich ponden. *C. v. Cassel*, a. 177.

2) Ces van wette *Schorsing van rechtspleging*, fr. *suspension de l'administration de la justice*, of *ces de loy.* || Eñ waert typre ces, eñ men deider gheene wet. OL. V. DIXMUDE, 107. Zie hierover meer bij Gaillard, *Glossaire*, *supplément*: CESSE, en bij Verdam.

3) Ces van goede. *Afstand van goed door eenen schuldenaar, onvermogend om te betalen, aan zijne schuldeisschers;* fr. *cession de biens par un débiteur insolvable à ses créanciers.* || Omme equaliteyt te houden tusschen man eñ wijf, so sal den man bijlevinghe houden up alle de leenen waerinne sijn huysvrouwe erfachtich overlijdt, tenware dat sulck persoon ces van goede dade. *C. v. Iperen*, *Kast.* a. 236 (1535). Nae der stadt recht en plege nyemant cessie te moegen doene, hy en moeste yerst ses weken lanck op den Steen voer syn schult gevangen geseten hebben, eñ daernae moeste hy alle de crediteuren doen dagen, om hem cessie te comen sien doene eñ syne goeden te aenveerdene. *C. v. Antw.* 1545. XV, 1. — Men leze de zonderlinge voorgeschreven kleedij eens cessionaris, o. a. in de *C. v. Aalst*, 262.

CESSEEREN VAN WETTE. *De rechtspleging staken*, fr. *cesser de rendre la justice.* || Dat de vorseide van der stede maintineerden [*nl.* de schepenen van Audenaarde]: dat heere bailliu vorseit jeghen de vryhede, rechten eñ coustumen der stede ghevanghen hilt Pietren Sluuphuut eñ Gielissen den Prooft, hare poorteren,.. eñ daeromme, alse van onrechte hemlieden ghedaen, ghecesseert hadden van wette. *C. v. Auden.* 2de d. 101. *Orig.* XXXV, 8 dec. 1391.

CHARIE, zn. || Van I charien loots, daer de XII wagen af maken I corie. *Lovensche tol* 1377.

CHARTER (Chartre, taaertre, sarter, carter), zn. Over 't algemeen, *eene oorkonde bevattende vergunningen, vrijheden, straf- en bestuurwetten of verordeningen, ook keure en keurboek genaamd, tevens ieder akte of contract tusschen bijzondere personen*, fr. en général, *un document contenant des concessions, des franchises, des lois et dispositions pénales ou administratives, appelé aussi keure et keurboek; aussi tout acte ou contrat entre particuliers.* || Van desen lande ne sulsi enghenen cens gheven tes an dir stont wrows [*sic*] dat sis in en chartre hebben eñ mins heren tegraven. 24 sept. 1259, *Saaftingen.* Dat sij onse liede selen handelen na alle die poente, die in dese charteren staen bescreven. Eñ in sekerheiden eñ in eweliker gestadicheden hebben wy onsen zegele aen desen sartere [gehangen].

K. v. St.-Pieters-Leeuw, Oct. 1284. Eñ omdat wy willen, dat.., soe hebben wij onsen zeghel doen hanghen aen dese carteren, in kennesse van waerheiden. — Alle dese voergheseide pointe die in deze carteren bescreven staen. *K. d. meierij v. Loven*, Mei 1312. Wordt de hypotecque den heesschere ghewesen in handen, naerdat hy betooch ghedaen heeft by wettelycke chartre van zyne schult. *C. v. Aalst*, *Stijl* a. 9, blz. 144. Lantcharter. *Handvest*, *die zich over een gansch grondgebied of heerlijkheid uitstrekt*, fr. *charte qui s'étend sur tout un territoire ou une seigneurie.* || Willem, b. d. gr. G., prince van Oraignen, grave van Nassauw,.. heere baron van.. Grimbergen, etc. eñ Ferry van Glimes, insghelycx heere eñ baron van Grimbergen, etc. doen condt allen deghenen die dese onse charteren sullen sien oft hooren lesen, dat wy;.. hebben vernieuwt den landcharter oft ceurboeck des landts, by onse voorsaten in den jare 1275 ghemaeckt; welcken landtcharter.. *C. v. Grimbergen*, *Quartier de Brux.* II, 232 (1556). Na inhoudt van den landzartere van Brabant. v. D. TAV. 8 v°. Hier volght nae den lantchartere van Brabant, soe dien der ammanyen van Bruessel verleent is geweest (1292). Ib. 130.

CHEGEN, voorz. *Tegen*, *jegens*, fr. *contre*, *envers.* || Dat lant heft hij geloft te quitene.. van alle quorelen, sonder de Godestinde, chegen alle dieghene die te dage eñ te rechte willen comen. *Schep. v. Bookouta*, 1 mei 1249. Dat Jacop, ver Lenten soene, cochte chegen den [heer] Folken, sinen oem.. 11 juli 1267. Dat Jacob, die borchgreve, hevet genomen the chense chegen her Reyneren Eggloye.. 25 nov. 1296.

CHEINET. Zie SCHEINET.

CHEINS. Zie CIJNS.

CHEINSEN, CHEINXSEN, zn. mv. *Pinksteren*, Zuidn. *Sinksen*, fr. *Pentecôte*. Kil. Sincksen, cincksen. || Sondachs vore Cheinxsendach. Donderdachs vore Cheinsenen. Op den Cheinsenavonde. In de Cheinxsendaghe. Donderdachs na Cheinsendach, 's Maendachs na Beloken Cheinxsenen. MERTENS, *Oudste rek. v. Antw.* 1324, blz. 42.

CHEIR, zn. m. **Den cheir geven van.** *Den brui geven van*, fr. *se ficher de.* || Heeft voor antwoordt gegeven, *in verbis*, dat hy, met reverentie gesproken, den cheir was gevende van de dekens eñ het voors. ambacht, eñ dat hy soude doen dat hy begeerde. *Stadsarch. Diest*, *Proces Smeden* § *Bollen* (1684).

CHENS. Zie CIJNS.

CHERF, zn. m. 1) *Dienstbaar man*, *onderworpen aan heerendiensten*, fr. *homme corvéable*, *serf.* || Die prince es, eñ sijn goed principalike houdt, al doet hij manscip sinen heere, naer den houden rechte, hi ne es geen relief sculdich anders dan sinen dienst eñ trouwe, omme dat hi es prince eñ ghenoet zijns heeren; al es syn here boven hem, mids dat altoes een heere boven es, eñ een hooft wesen moet, hi es selve een here eñ niet cherf. *Leenr. v.* 1528, f° c r°.

2) *Als slaaf*, fr. *comme esclave.* || Nochtans hebben zij [*nl.* de munikken] zeer lastighe keerckelicke diensten al djaer duere, nacht eñ dach, eñ waren cherf ghehauden van desen jeghenwoordighen abt. *Ber. tijden*, I, 133.

CHERGEN, ow. Een duister woord, waarover men de gissingen nasla in de *Aanteekeningen* van Mertens op de Antw. rek. van 1324: CHERGHEN, SCHERGHEN. || Item, den scutters, dat si met den scepenen ghewaect hadden, doe men cherchte bi behete van den scepenen, x lb. MERTENS, *Oudste rek. v. Antw.* 1324, blz. 53. It. van rutenen kerssen, die men beseght op der scepenhuis, doe men scherchte, XL sc. Ib. 55.

CHERPENTIJN. Zie SERPENTIJN.

CHERTOGEN, voor *'s hertogen*, fr. *du duc.* || Eñ so sele wi hebben dat leiden van chertoghen maisniedelieden,.. Wie dat thus bleve van chertoghen lieden.. (Verder 4 maal „des hertoghen, tes hertoghen" en „dies hertoghen"). 24 juni 1297.

CHEVAUCHIE (Chevachie, chyvachie), zn. vr. *Ridderlijke heertocht*, — *heervaart*, fr. *expédition de chevalerie*, — *de guerre privée*, *chevauchée.* || Weltijt [*l.* welc tijt] dat ons, heren van Grimberghen, ochte onsen knapen, die hertoghe ontbiedt ombe ghemein orloghe, ochte ombe chevachie, so sele wi, heren van Grimberghen, onsen here den hertoghe helpen, te gheminen orloghe op onsen cost, eñ te chyvachien op sinen cost, na onse macht, ghelijc dat hi ons ontbiedt. 24 juni 1297.

CHIEGEN, zn. mv. *Zitplaatsen*, fr. *sièges.* || Van hordiene, van egghestiene, van trapstiene, van wilstine, van rabatten eñ van chiegen, ten werc ane der porten te Wiltsele, CXXXVJ scilde Br. Van yser aen tselve werc. VAN EVEN. *Louvain mon.* 70 (8). *Rek. v.* 1358.

CHIERAGIEN, zn. mv. *Sieraden*, *versiersels*, fr. *ornements.* || Als nu tbreken eñ afweerpen der beelden eñ cijragen der keercken begonde ghemeen te worden. *Ber. tijden*, I 85. Dat zy te Ghendt al de beelden eñ autaertafelen eñ ander chieraigen der keercken eñ cloosters afbreken eñ in sticken smijten zouden. Ib. 99. Zijn consoorten raseerden eñ braken die ijmaigen eñ cijeragen. Ib. IV, 195. Zie ook BEHEMELEN.

CHIERDACH, zn. *Dag van opbod*, *veildag*, fr. *jour d'enchère*, *de surenchère.* || Den schoutet, voor syn recht van dry chierdagen, als die ter ordinarissche vergaderingen gehouden worden van viertien tot viertien dagen; secretaris, voor het oplesen van de voorwaerden waerop die goederen verkocht worden, met het aenteeckenen van deselve chierdaghen. *O. P.-B. autr.* 31 oct. 1715, XI, 1. Ib. XII, 8.

CHIERE, zn. **Chiere doen.** *Wel ontvangen*, *goed onthalen*, fr. *faire une bonne réception*, *un bon accueil.* || s Anderdaechs, zo quam myn gheduchte vrauwe uut Dygoen te Besençonwaerts, omme den keyser chiere te doene, eñ de keiser voer tjegen mer vrauwen totdat hy haer quam te gemoete, daer zy elcandren ondergroeten zeere vriendelike met blyden ghelate, „want zy melcandren niet ne verstoeden." OL. V. DIXMUDE, 176.

CHIEREN, bw. 1) *Schatten*, *waardeeren*, fr. *taxer*, *priser*, *estimer*, || Zyn pacht gemendert ... maer moet borghe stellen..; dit gedaen, sal men denselven op zyne houve laten eñ doen chieren zyn schuyre, in mendernisse van de achterstallige pachten van den jaere 1558 *Rijksarch. 's Hage. Dom. raad van het huis v. Bergen*, *Resol.* 1559-1567. 22 juni 1559. f° 12 v°. Hy zal betaelen zyne pachten, eñ aengaende zyne huysinghe, die zal men chieren eñ afcorten opte twee laetste jaeren. Ib. f° 13. Te zeyndene den tymmerman ofte molenmaecker, om te helpen chieren eñ visiteren zekere houve aldaer ongechiert. Ib. f° 52.

2) *Verkoopen bij opbod*, *aan den meestbiedende*, fr. *vendre aux enchères.* Naer welcke leveringhe, wordt (oick achtervolgende den vonnisse) bij den vorster ter kercken, ten geboeijtijde [*nl.* op het gewone uur der bekendmakingen], des sondaechs

openbaerlijck gepubliceert eñ vuijtgeroepen: dat men alsulcke goeden, bij sulckenen agent [*nl.* vervolger, *acteur*, Lat. *actor*] vuijtgewonnen, tot sulcker plaetsen eñ tot sulckenen daghe sal ten hoochsten eñ schoonsten,.. elcken even nae, chieren eñ vercoopen. *C. v. Hoogstraten, Turbe v.* 1571, *Steelkens*, blz. 470. Zie CHIERING.

3) *Voorzien* (*versieren*), fr. *pourvoir* (*orner*). || By middele van denwelcken tvoirs. vleeschuys eñ die van den voirs. ambachte van ouds gechiert eñ gedecoreert waeren geweest van diversche privilegien eñ vryheyden. *Rekenk. v. Brab.* reg. 137 f° 174 (1500).

CHIERHEIT, zn. *Sieraad*, *versiersel*, fr. *ornement*. || Eest dat zy dairaf [*nl.* van de grafsteden] rooven ennige beelden oft ander chierheyt, zy zyn sculdich gepunieert te wordden ... in de somme van C gulden. V. D. TAV. 78. v°.

CHIERING, zn. vr. *Verkoop bij opbod aan den meestbiedende*, fr. *vente aux enchères*. || Hy getuycht, dat hem kennelijck es, dat men op Stantderbuyten noyt eenige uutwinninghe ofte chieringhe van lande oft gronde van erve, noch oock van have gedaen en heeft, tenzy dat partyen daervan te voren rechtelyck de wete gehad hebben. *Rijksarch. Groote Raad v. Mechelen*, *Pap. v. Stantderbuyten*, 17 febr. 1562. Dat int vercoopen van de goeden, die bij subhastacien metten heer, Weth eñ bernende keersse vercocht worden, dat dairinne calengieringhe oock plaetse heeft, sooverre die binnen den derden daeghe nae date van de chieringhe eñ verkoopinghe by den calengierder geïntenteert wordt. *C. v. d. Kiel*, 1570, VIII, 14. Dat soo wanneer ijemandt onder tselve graefschap voer sijnen reëlen heijsch oft tachterheijt sijne panden beset heeft, eñ datter geene stoornisse oft ontsettinge en geschiet, eñ sulcken agent sijne panden pretendeert vuijt te winnen int voer- eñ naejaer, eñ deselve brengen wilt tot chieringhe, dats ten hoochsten eñ schoonsten vercoopen, etc., deselve agent gehouden is... *C. v. Hoogstraten, Turbe v.* 1571, *Steelkens*, blz. 472. Waernaer, ten volghenden ghenechtdaghe, oft oock tusschen middelen tijde, wordt den evincent den besetten pant ghelevert int naejaer, met rus eñ rijs, met hooghe met leeghe, met natte met drooge, met clepele met clincke, met gronde, bodeme eñ alle sijnen toebehoorten, voor sijn proper goet, behoudelijck dat hy 't selve brenghe ter chieringhe eñ vercoopinghe,... *C. v. Deurne v.* 1612, a. 89. Een rentier.. vermach.., oft oock deselve meublen verlaeten eñ sijne leveringe op den pant vervolgen totte chieringe eñ vercoopinge toe. *C. v. Antw. comp.* V, XVIJ, 43.

CHIJNET. Zie SCHEINET.

CHIJNS. Zie CIJNS.

CHINGEL. Zie CINGEL.

CHIROGRAFE (Cirografe, cijrografe), zn. vr. Eigenlijk *eene met iemands eigen hand onderteekende oorkonde;* doch in de oorkondenleer *eene handvest tweemaal op hetzelfde blad geschreven*, *met tusschen beiden eene ruimte*, *welke beschreven werd*, *hetzij met het w.* chirografe, *of met al andere woord of woorden*, *of met krullijnen overtrokken;* van dit dubbelschrift bekwam elke belanghebbende partij de helft; het juist opeenpassen van de middelwoorden of krullijnen strekte, des noods, tot bewijs van de echtheid der oorkonden, fr. proprement, *un document sous seing privé*, mais dans la diplomatique *une charte*, *un contrat*, *écrit deux fois sur la même feuille*, *avec un espace entre les deux textes*, *où l'on écrivait soit le mot* chirographe, *ou tout autre mot*, *ou bien traçait des spirales; de cet écrit en double chacune des parties intéressées recevait la moitié; l'adaptation exacte des mots ou tracés du milieu servait*, *au besoin*, *à constater l'authenticité des textes*. || Het si cont allen denghenen die dese cirografe selen sien ochte hoeren lesen, dat.. 11 juni 1299. Wi: scepenen van Sint-Antelins, maken cont allen denghenen die dese cijrografe zelen sien ocht hoeren lesen, dat.. 5 juli 1299.

CIJNS (Cens, cheins, chens, tseins. sceins, tsens), zn. m. 1) *Cijns*, *grondcijns*, *heerlijke cijns*, *jaarlijksche rente*, *in geld of in natuur*, *namelijk in voortbrensels van den grond*, *gevogelte*, *eetwaar*, *of in eenig bewerkt voorwerp*, *over het algemeen*, *als altijddurend pachtgeld van eenen afgestanen grond*, *of als aanhoudende erkenning eener vorstelijke gunst of wezenlijke weldaad;* fr. *cens*, *cens foncier*, *cens seigneurial. rente annuelle*, *en argent ou en nature*, *nommément en produits de la terre*, *volaille*, *denrées*, *ou en quelque objet ouvré*, *en général*, *comme fermage perpétuel d'un bien-fonds cédé*, *ou comme reconnaissance continue d'une faveur ou d'un bienfait réel d'un seigneur*. || Dat si [*nl.* degenen die dijken willen in Saaftingen] sullen gheven van elken ghemete III s. jarlich te sainte Martinsmesse, na den ersten oust die men daerup saiet; sonder [behalve] van weghen eñ van waterganghe ne si [*l.* ne sin] si schuldech enghenen cens. 24 sept. 1259. s Heren rente, of cheins, of scult, wies so sy, es men sculdich te panden, updat dieghene beghert dies sy syn, na den dach diere toe gheset es van vergeldene. *K. v. ter Piete v.* 1265. Lat. *Redditus domini*,.. *sive census*, *vel debitum*. Eñ wi hebbent hem ghegheven [*nl.* eenen meersch] desen voerseiden Janne eñ al denghenen die na hem comen zullen alse provisours deser voergheseider taflen s Elechs Gheest, emmermeer helc sjaers [elcs jaers] omme een paer scapiere antscoen van zesse peneghen Vlaemsche te tseinse, zonder meer dertoe te doene eñ zonder allen andren dienst. 26 aug. 1274. Dese rente houde men van mi ombe II sol. eñ VII d. te chense. 27 juni 1283. Dat vorghenomede lant hout nu N., omme vif pont eñ acht scellinghe sceins borseghels te termte eñ te jaerscaren; eñ vire penninghe tsens gaen ute desen goeden den here van den gronde, te ghevene alle jaere te kersavonde. 28 juni 1291.

2) De benaming cijns wordt ook wel eens voor *landpacht* gebezigd, fr. la dénomination de cens s'emploie aussi quelquefois pour *fermage*. || Wi scepenen van der port van Assche, salut. Wi doen cunt dat quam vor ons N. N., eñ namen the chense chegen her Reyneren Egloye.., tenen termpte van een eñ thuintech jaren, deen jar na dander comende, sessenthuintech eñ een half bunre lant,.. elc bonre umbe negene eñ thuintech scellinge.. 25 nov. 1296 B. Dat alle pachters, naer het expireren van hunnen pacht oft cheyns,.. promptelyck.. de gepachte hofsteden, landen, bosschen, meersschen als andersins, zullen moeten ruym eñ ydel maecken. *C. v. Auden.*, 2de d. *Regl.* 12 aug. 1767, a. 31. Boetcijns. *Heerlijke cijns*, fr. *cens seigneurial.* Waarschijnlijk zoo genaamd omdat hij stipt op den vervaldag moest betaald worden, op straf van eene boete. || Alle pachten eñ boetchinsen sullen precise op haren vervaldach moeten ontfangen worden, sonder dat [zij, *nl.* de rentmeesters] de boeten daertoe staende sullen negligeren ofte remitteren. *C. v. Maastricht*, *Recessen* 1665, XXXVI, 15. De gelijktijdige Fransche vertaling zegt: *Tous les muyds* [*sic*] *et cens seigneuriaux.* Volle cijns. *In zijn*

geheel, zooveel als die voor het gansche jaar bedraagt, fr. *totalement*, *autant que le cens comporte pour toute l'année*. || Alle chijnsen... zyn quytbaer; eñ magh men die afquyten eñ lossen,.. Te weten, alle chynsen, renten oft erfpachten, daeraf de brieven gheen speciale quijtinghe af in en houden, bekent eñ geconsenteert voor den jare Ons Heeren 1424, mits betalende voor elcken penninck twee eñ twintigh penningen met vollen chynse, dat is metten termyne die naest verschynen soude, eñ met sulcken ghelde als doen ganck hadde. *C. stad Mechelen*, XII, 1 en 2. Nannius *cum pleno censu*, *cum integra pensione*.

CIJNSELIJCK (Cijsleck chijselijck), bn. *Cijnsbaar*, *aan cijns onderworpen*, fr. *redevable d'un cens*. || Een sille bempts... heeft de voirs. vercoeper N. opghedraghen.. eñ wettelijc gegoet eñ vererft in alle recht.., alsoe verre als tfoirs. goet van den voirs. hoeve cysleck es, eñ oec als in een ongheboden goet. *Schep. v. Miskem* (Miscum), 12 april 1383. Behoudelyck eenen ygelycke zynen goeden rechte, soeverre tvoers. goet chyselyck gehouden wordt van den voors. hove. *Schep. v. Halen*, 27 oct. 1543.

CIJNSEN, ow. *Eenen cijns betalen*, fr. *payer un cens*. || Chynsgoet chynsende onder onsen gheneerde den coninck. *C. v. Berg*, a. 6 (1570).

CIJNSENAER (Chijsenaer, cheynsenaer), zn. *Rentheffer*, *rentier*, fr. *crédirentier*, *propriétaire d'un cens ou d'une rente*. || Dat sekere proprietarissen van den voors. erven hun seer beroemelijck jactiteren, soo wanneer die chijsenaers begeren betaelinghe te hebben van hunne verloopen eñ verschenen chijsen oft renten, dat sij die met processen noch hun sullen jaer eñ dach voordragen [*sic*], nochtans wel wetende die schuldich te sijn *C. v. Diest*, *Ord.* 28 juni 1562, a. 4. De voorsz. haeffelijcke goeden, alsoo afgepandt eñ de hypoteque oft verobligeerden gront ghe-ijdelt zynde, wort alsdan by oft van wegen de rentheffers oft cheynsenaers geprocedeert voor sijne tachterheydt by beleyde op synen verobligeerden pant. *C. v. Brussel* 1606, a. 99. Christijn *creditoris reditualis seu censualis*. Ook „rentheffer" alleen, a. 100: cheynsenaer oft rentier, a. 101: rentheffer oft cheynsenaer, 172.

CIJNSGEMEIN, bn. Van onroerende goederen. *Gemeenschappelijk verbonden voor eenen cijns*, *eene rente of pacht*, fr. Biens-fonds *obligés en commun pour un cens*, *une rente ou un arrentement*. || Als diversche onberoerlijcke goeden zyn chijnsghemeyne, oft verbonden staen voor een chijns, ervelijcke rente oft pacht, gheenen grondtchijns oft heerenchijns sijnde, eñ den chijns, rente oft erfpacht vercocht wordt, so magh deghene die eenighe van deselve goeden voor den chijns, rente oft pacht verbonden besit eñ toebehooren, de vercochte chijnsen, renten oft erfpacht calengieren eñ vernaerderen van grontsweghen. *C. stad Mechelen*, 1535, xi, 7. Nannius *Ubi diversa praedia communi obligatione eosdem census*,.. *praestant*. Als een coopere selve oick heeft recht van calenghieringhen, dien coop en can oft en mach nyemant vernaerderen, want als des coopers erve mede chijnsgemeyn is, eñ hy selve oick schade lyden mochte, alsdan cesseert de calengieringhe. *C. v. Antw.* 1545, VII, 11.

CIJNSGOET, zn. *Cijnsschuldig goed*, fr. *terre soumise au cens*, *bien censal*. Lat. *terra censualis*, *censui obnoxia* (welk men ook, volgens eene akte van september 1252, *hereditatem*, erfelijk goed noemt). Het was gewoonlijk maar belast met eenen cijns, dien men, bij de dood des bezitters, dubbel betaelde; soms was het ook onderworpen aan heerendiensten, aan graafdagen, hooidagen, mestdagen, en dan hiet het „keurgoed", *mansus servilis*. A. WAUTERS, *Environs*: I, XLVJ. || Item dat oock alle leengoederen, soowel als alle chyns- eñ laetgoederen, syn tusschen broeders eñ susteren gelyck deylbaer. *C. leenhof v. Valkenburg*, 1570, a. 2. Dat, ten respecte van cheynsgoeden oft renten daerop beset, het overstaen van den grontheere, in het passeren, noodelijck gerequireert wordt. *C. v. Brussel* 1606, a. 138. Christijn *respectu bonorum censualium*.

CIJNSGULDEN, zn. fr. *florin de cens*. || Twee gulden, die men heet „hellinghe, ghemeynlec geheeten „cheynsgulden." *Schep. v. Brusseghem*, *Godsh. Brussel*, reg. B. 203, f° 196 v° (1384).

CIJNSHEER (Cheynsheere), zn. Zie CIJNSENAER. || Hoewel de gronden van erven, daer cheynsen ofte renten op gehypotekeert oft bepandt zyn, gedeylt eñ gespleten worden, soo en is nochtans de cheynsheere ofte rentier niet gehouden syne rente ofte cheyns te splyten, ofte by deelen t'ontvangen. *C. v. Loven*, v, 2. Een rentier oft chijnsheer is is nyet gehauden den chijns oft rente te laeten spleijten, alhoewel de gronden van erve, waerop deselve bepant sijn, gedeijlt eñ gespleten worden, *C. v. Diest*, VZ. XIII, 2. (De vertaling aldaar moet dus gewijzigd worden). It. *C. v. Santhoven* 1570, IV, 3, 5; v. 1664, a. 51, 53.

CIJNSHEFFER (Chijnsheffer), zn. Zie CIJNSENAER. || Dat die proprietarissen dagelijcx, tot excessive scaeden eñ interesten van de rentieren eñ andere chijnsheffers, afbreken eñ deterioreren hunne huysen eñ andere gronden van erve geduerende het jaer dat deselve in sluijtinghe staen. *C. v. Diest*, VZ. XI, 2. Sooverre eenighe medegelderen in eene rente ofte cheyns, uyt diversche gronden gaende, hun begheeren van schaede te verhoeden, midts betaelende hun aenghedeelte, moeten vóór eñ eer de schaede ghebeure, onder Weth.. stellen soovele als hun aenghedeelte daeraf ghedraecht, eñ de wete daeraf doen den rentier ofte chynsheffer. *C. v. Loven*, v, 3. It. 4.

CIJNSHOF (Cheenshoff), zn. m. Doorgaans *laatbank* of *laathof* genaamd, fr. *cour censale*, *banc de tenanciers*. || Dat de goederen resorterende van eenen Luyxen cheenshoff, gelegen nochtans in den graeffschap van Loon,.. volgen die lantscostuymen des graeffschap Loon. *C. gr. Loon*, I, 492 (1697).

CIJNSLAET (Chinslaet), zn. *Cijnsman*, *laat*, fr. *tenancier*. || Den meyer eñ laeten [*var.* die seven chinslaeten] van de bancke van Tongerlo binnen Diest hebben kennisse eñ judicature over de huysen en gronden van erve chijnsroerich sijnde onder denselven laethof. *C. v. Diest*, VZ. II, 7.

CIJNSLANT (Cheynslant), zn. Gelijck CIJNSGOET, fr. *terre censale*. || Insgelijcx leen- eñ cheynslant hebben verschil in vele stucken: Eerst, want leen is inbrocht *jure consuetudinario*, eñ contract van cheynslande is geïntroduceert bi civilen rechte. Item, leen staet ter trauwen eñ waerheden eñ te personelen dienste, eñ cheijnslant staet alleenlijc ten pensioene van eeniger rente tsjaers. Item, leen sorteert jurisdictie voor bailliu eñ mannen, eñ cheynslant voor meyre eñ schepenen. Item, leen is afwinnelijc om deerste faulte, die de vassal den leenheer doet contrarie sinen eede, eñ cheynslant voor ghebreke van betalinge van der rente. Item, daer zijn noch meer differencien, maer 't is genoech om dese reyse. WIELANT, *Leenr. v. Vl.* 16. Heeft de man gheen vulhof, hy zal t'mogen vutgheven

in cheinslande, omme de rente [*nl.* de confiscatien eñ exploicten van gronden hem verschenen by bastaerden ofte anderssins]. *C. v. Cassel*, a. 36.

CIJNSRENTE, zn. vr. *Erfpacht*, fr. *emphyteuse, arrentement, rente perpétuelle.* || Cheynsrente volcht der zyde van den uutgheghevenen gronde. — Twee conjointen in huwelic wezende, uutghevende leenen, eerflicke cheynsen oft renten, eeneghe gronden van erven van d'een ofte d'ander zijde commen zynde, dezelve uutghevynghe eñ cheynsrente behaudt de natuere eñ volcht de zyde danof den grondt commen es, zonder de proprieteyt van diere cheynsrente verandert te werdene als conquest. *C. v. Auden., Cah. prim.* VI, 30.

CIJNSROERICH, bn. *Te cijns gehouden*, fr. *tenu à cens.* Zie CIJNSLAET.

CYROGRAEF. Zie CHIROGRAFE.

CINGEL, zn. m. *Omvang, omtrek*, fr. *circuit, enceinte.* || Binnen den cinghel of cirkel van onser ammanien van Bruessel. *Rekenk. v. Brab.* reg. 135, f° 52 v° 15de E. In dezen nagescreven cyrkel eñ cyngel gelegen. Ib. reg. 132 f° 37.

CINGELEN, zn. onz. Van eene meetlijn. *Omtrek, omvanq*, fr. *pourtour* d'un cordeau). || Als er eenige groote wercken met ciraeten worden gemaeckt in kercken, thorens, huysen ofte diergelycke, met groote steenen eñ uytspringende wercken, daervan sal men den werckman naer proportie van 't werck toeleggen het cingelen van den draet drymael voor dicken steen... *Regl. Edif.- en landmeters*, 16 jan. 1705, II, 24, *Steenhouwerij.*

CINCKSEN, CINXENEN, CINXENDACH. Zie SINKSEN.

CINOPRE, zn. *Vermiljoen, bergrood, cinnaber*, fr. *cinabre, sulfure rouge de mercure.* Kil. (Peregr.) Cinober. *Tol van* 1623 *te Antw.*

CIPIER (Chepier), zn. Zooals thans, fr. *geôlier, cepier.* || Cipiers of bewaerders van vangenissen; fr. *geôliers ou chepiers et gardes des prisons. Ord. crim.* 1570, a. 80. **Erfachtich chepier**, fr. *cepier héréditaire.* WIELANT, *Leenr. v. Vl.* 18. || Den cipier, voor cipiragie, van elcken dagh, IV schel. par. *C. v. Auden.* 2de d. *Salarissen*, 11 mrt 1619, blz. 438.

CIPIERAGIE (Cipiragie), zn. *Cipiersrecht*, fr. *droit de cépage.* Zie CIPIER.

CIPIERSCHAP (Cipierscip), zn. *Cipiersambt*, verbonden aan dat van amman (in Vlaanderen), fr. *office de cepier*, joint à celui d'amman (en Flandre). || Es binnen derselve stede een ander officie, ghenaempt de ammanie eñ chipierscip derselver stede,.. dewelcke officier eñ amman ghecostumeert es de scepenen eñ wethouders te maenene van den rechte; ooc mede, by ghebode, ter kennessen van scepenen, allerande schuldenaers,.. te vanghene eñ apprehendeerne, in vanghenesse te leedene eñ houdene.. *C. v. Auden. Correctien*, a. 3., blz. 344.

CIROGRAFE. Zie CHIROGRAFE.

CITRINEN, zn. mv. *Kostelijk gesteente*, fr. *pierres précieuses* (?). || Dat niemant en sal moghen doen snijden eñ in 't goudt stellen, in eenigher manieren, cristael, witte saphiren, witte amatisten eñ witte topasen, citrinen, dobbletten, Glabbeecksche steenen, oft ander steenen, dewelcke, in 't gout ghestelt wesende, souden moghen schijnen te wesen diamanten.. *Pl. v. Brab.* 13 apr. 1551, a. 5, I, 497. It. *Pl. v. Vl.* I, 803. It. *Pl. v. Brab.* 20 oct. 1608, a. 5, I, 508.

CIVIELIJCK, bijw. 1) *Krachtens het burgerlijk recht; om eene burgerlijke zaak*, fr. *en vertu du droit civil; pour cause civile.* || Dese actie *ad exhibendum* wordt verleent tegen den possident oft besitter, hetzij dat hij dat dinc besitte natuerlijc oft civilijc, tsamen oft bezundert, ja, al waire hij alleen een verweerdere oft een naict onthoudere oft detenteur van den dingen. V. D. TAV. 41. Een officier, alleenlick last hebbende om eenen buytenman civilick t'arresteren, en vermach denselven niet t'apprehenderen. *C. v. Antw.* 1582, XXVII, 8.

2) *Beleefdelijk*, fr. *poliment.* || Dat sy [*nl.* de procureurs], in 't verbaliseren oft dicteren, hen reverentelijck eñ civilijck sullen draghen, sonder d'een d'ander, den partijen oft iemanden anders te injurieren, schobberen oft reprehenderen. *C. v. Lier, Stijl*, XVII, 15.

CIVILITEIT, zn. vr. *Burgerschap, poorterschap*, fr. *bourgeoisie, droit de cité.* || Hebben de vertoonders bevonden, dat er alsnu binnen de stadt van Brugghe menigvuldige persoonen zyn aenveirdt in diversche vrye neiringen eñ ambachten, sonder dat sy zyn effective poorters derselve stede, als wesende bekleedt met andere civiliteyten. *C. stad Brugge*, II, *Orig.* 26 sept. 1691, blz. 531.

Uit civiliteit. *Uit welleevendheid, hoffelijkheid*, fr. *par urbanité, courtoisie.* || Soo wanneer de ghecondemneerde oft verobligeerde, zijn persoonen van groote qualiteyt, als princen, graven eñ dgl., wordt d'executie, uyt civiliteyt, ghedaen bij den amptman oft sijnen lieutenant [*nl.* in plaats van gedaan te worden door de gezworen dienaars]. *C. v. Brussel* 1606, VI, a. 90. Christijn *humanitatis gratia*, de Fr. vert. *par civilité.*

D.

D. D., enz. verkorting voor *Dselck doende*, door de procureurs aan den voet hunner rekwesten gesteld, fr. *Quoi faisant* etc.

DACH, zn. m. In verschillige beteekenissen. 1) Natuurlijke dag, fr. *jour naturel.* **Soe langhe dat die nacht den dach verwonnen heeft,** — **dat die dach den nacht verwonnen heeft.** *Tot het avond geworden is, — tot het dag geworden is*, fr. *jusqu'à ce que la nuit ait vaincu le jour — jusqu'à ce que le jour ait vaincu la nuit: jusqu'au soir, jusqu'au matin.* || Item, des donderdaechs verwint men en [hem] noch, als op zynen derden

dach, met alsulker waerheyt als met manissen eñ vonnissen als voors. steet, totdat men compt ten lesten beydene; dan soe wyst men tyt eñ wyle, eñ dan beyden die manne soe langhe dat die nacht den dach verwonnen heeft, eñ dan seggen die manne: dat sy niet en connen gesien te wysene voere dat die dach den nacht weder verwonnen heeft, eñ aldus blyft dat hoff open tot des ander daechs smorghens. BOXHOREN, a. 103. Zooverre dat de dach de(n) nacht vervaet. *Tot de nacht den dag vervangt*, fr. *jusqu'à ce que la nuit remplace le jour.* || Ten derden uutersten daghe bandt men vierscharen als te voren, eñ dan verbeidt men tot by den avonde, zoverre dat den dach den nacht (*sic*) vervaet. *C. v. Auden.* I, 336. *Van ghenachten van ghedeele*, a. 14, XVe E. Bij — met schoonen dage. *In vollen dag*, *bij klaren dage*, *bij dage*, fr. *de plein jour*, *de jour.* Maigne d'Arnis *De pulchra die*, *de die*, *en plein jour.* || Dat van nu voirtaene gheen droochscherder binnen der stadt van Diest, wije hij zij, en zall mogen scheren, tsavonts nog smorgens, naedat den dach onder is oft eer den dach smorgens op is, met kerssen noch met geenen lichte, dan met schoonen daghe, eñ anders nijet. *K. droogscheerders te Diest*, 1545, a. 20. Ierst is geordonneert, dat die gezwoeren waerdeerders allen leer waerderen sullen by schoonen daghe eñ anders nijet, buijten den huijsen van den huyvetters oft scoenmakers. *K. leertouwers te Diest*, 27 febr. 1546, a. 1. Den dach blasen. Zie BLASEN.

2) Tijd en ouderdom, fr. *temps et âge.* Op zijnen hoochsten dach. *Als hij meerderjarig*, *mondig is*, *bij zijne meerderjarigheid*, fr. *lorsqu'il est majeur*, *à sa majorité.* || Met præteritie van de voorgeroerde kinderen, legaterende alleenlyck ieder derselve 500 gls. Hollants gelt, eens, aen hen te betalen op hennen hoochsten dach. *C. gr. Loon*, I, 414 (1678). Oft de kinderen niet *de facto* behoorden te volgen haere legitime portie, boven het legaet, ten hoogsten daege. Ib. 415. Tot sijnen dach sijn. *Meerderjarig*, *mondig zijn*, fr. *être majeur.* || Soe wanneer man oft vrouwe, wesende in syn weduwestaet, hebbende kint oft kinderen, compt te vercoopen eenich erffgoet, soe moeten die wyesen, wesende tot hunnen dach, als boeven, compareren voer de justitie, aldaer sulcke transporten geschieden, eñ lauderen den voirs. coep. *C. leenhof v. Limburg*, a. 51. Ten eeuwigen dage. Zooals thans, fr. *à perpétuité.* || Die zyn dochteren prostitueert eñ daermede willens eñ wetens bordeel eñ oneerlick leven houdt, verbeurt alle syn goet eñ ten eeuwighen daghe ghebannen te syne eñ te blivene uter stat eñ quartiere van Antwerpen, sonder verdrach, op syn lyff. *C. v. Antw.* 1545, II, 38. It. VI, 25. — Spreuk: **Soolang als het schaep gras zal eten**, fr. *tant que la brebis broutera de l'herbe.* || Eñ doens besette hy [*nl.* hertog Jan] den Ouden Boghe, op dat pas, Vier en twintich Peeters erffelick, tot memorien, Opt marckgraefschap van Antwerpen, om synder victorien, Alsoe langhe alst schaepken gras soude eten, Daer wy brieven af hebben in onse secreten. MERTENS en TORFS, II, 614, *Koningsfeest van hertog Jan IV* (1422), *Acad. d'archéol.* XXII, 155. Ten geenen dage. *Nooit*, *nimmermeer*, fr. *ne jamais*, *en aucun temps.* || Welke contracten eñ verlidinghen, .. die en can oft en mach de vrouwe ten gheenen daghen wederroepen oft te nyete ghedoen. *C. v. Antw.* 1545, VI, 5. It. VII, 14. Werckende dach. *Werkdag*, fr. *jour ouvrier.* Kil. werckdagh, werckendagh. || De cnuvers en moeghen nergens langher bliven liggene noch tgoet bewaren dan totten naesten werckenden vridach toe, dat men vridaechs merct houden eñ de goeden gevuechelick vuytroepen eñ vercoopen mach [ook: ten naesten werckvridaghe]. *C. v. Antw.* 1545, V, 5. It. a. 6. Welk arrest oft arresten moghen gedaen worden, soowel op sondaghen eñ heylighdaghen als op andere werckende daghen. *C. v. Brussel* 1606, a. 72.

3) *Dag van rechtspleging*, fr. *jour d'administration de la justice.* Dach van recht: *Rechtsdag*, *dag waarop men te recht zit*, *dag waarop eene zaak moet gepleit worden*, fr. *jour de palais*, *jour de droit*, *audience*, *jour auquel une cause doit être plaidée.* || Dat tusschen den dagh van de dagementen eñ den dagh van recht, die op de rolle, oft in de vierschare sal dienen, interval sal moeten zyn van eenen dagh. *C. v. Brussel*, *Stijl v. wethouderen*, a. 3. Soe wanneer de materie van purgien van calaengien *in judicio ordinario* is gedecideert, oft sooverre deghene die calaengie gedaen heeft desisteert, oft alle syn daghen van rechte nyet en observeert, oft dat bevonden wordt met rechte dat de calaengie t'onrechte gedaen heeft geweest, alsdan mach de evincent syne uytwinninghe continueren. *C. v. Antw.* 1545, IV, 27. Bij dage eñ bij daechs rechte. *Met de wettelijke en gebruikelijke dagen van recht*, fr. *avec les termes de droit légaux et usuels.* || Wi, scepenen van Boerdmeerbeke, doen cunt yeghewelken, dat comen es vore den here van den ghuede eñ voer ons, Gheeraert van Houtheem, meyere der abdyssen eñ tsconvints van Rosendale, eñ heeft gevolcht met daghe eñ met daechs rechte alsulken ghuede alse daer dien van Rosendale ane ghebrac XL s. tajaers, ouder Lovensche, dats te wetene: v dachmael lants, .. waerbi dat Gheeraert voers. dit voerbenoemde ghuet vervolchde eñ verreicte met daechs rechte, soedat hi te dien ghuede gewiist was metten rechte tsgoedshuys behoef. *Rijksarch. Abdij ter Cameren*, *Oork.* n°. 50. *Boortmeerbeek* (1361). Dat heer Jan Scuerman, proefst van der Cameren, es comen vore Gielise van der Balct, rintmeester van der Vueren, .. eñ heeft, overmids gebreke van erftseynse daer tgodshuys van der Cameren in ghebreke af was, doen beleyden met daghe eñ met daeghs rechte, eñ voert doen eyschen alle dieghene die hen rechts vermaten ofte rechts vermetende mochten sijn, alse tot eenen huyse eñ hove, dat wilen was Jans Kempeneren, gelegen te Potye, .. d'een ghenechte vore, d'ander ghenechte daerna, terde ghenechte daerna volgende eñ tvierde ghenechte over recht. Eñ want nyeman en quam binnen desen voirs. ghenechten, die den voirs. heeren Janne gheldinghe dede of gheldinghe boet te doene, soe is die voors. heer Jan gedaen eñ ghewijst toten voirgh. huyse eñ hove, alse tot des godshuys van der Cameren behoef voirs., dat eewelec te houdene eñ erflec te besittene. Ib. n°. 91, *Peuthy* (1394). Deze decreten [*nl.* mandementen executoriaal van een vonnis] grypen stadt, alsoowel in actien reael als personeel eñ zyn de vonnissen die in den vierscharen eñ bancken van den lande gemeynlyc worden geëxseert eñ gewyst opte besettingen, eñ op voirgedagingen eñ vuytwinningen, die men doet op ennige goede, van haven oft van erven, bij daige eñ bij daichs rechte, voir djair eñ nae djair, dairmede den vervolgere gegeven wordt possessie eñ recht tot oft in deselve goede. V. D. TAV. 399 en v°. Dach van dach maken. *Dagvaarding*, fr. *ajournement*, *assig-*

nation. || Sal dieselve duerweerdere, bode oft officier, executeur van den mandemente, besorgen, dat tusschen den dach van dach makenne oft dagingen eñ den sondach van te Brussel te zijne die gedaigde partijen te minsten hebben vijj daigen franc eñ vrij. V. D. TAV. 5. Dach van wette. *Dag van recht*, fr. *jour de justice ou d'audience.* || Naer de indaginge soo wort de purge eñ den eersten dagh van wette daerop dienende,.. gecondicht in de vier principale prochiekercken. *C. v. Gent*, VIII, 2. [Dat] den poerters van diere [stede] gheorlooft was, omme innynghe eñ betalynghe thebbene van heurlieden huusskins, die zy binder weeke verhueren, om ij, iij ofte iiij groten Vlaems de weke, te gaene ten selven huissekins, eñ daervuyte, by eenen scadebelettere ofte colfdraghere souffisant pant te nemene voor de verachterynghe van een, twee, drie ofte vier verschenen weken, eñ denzelven pandt wt te winnene by daghe eñ daechs rechte, naer de rechten, wetten eñ costumen van der vierschaere insghelycken [ins gelycken] onderhouden eñ gheobserveert. *C. stad Brugge*, I, 433, (1542). Dienende dach. *Dag van dagvaarding*, *dag*, *waarop eene rechtszaak bepaald is en ingesteld wordt*, fr. *jour de l'assignation*, *jour auquel une cause est fixée et introduite.* || Dat de appellatien [*l.* appellanten] voor den dagh dienende in materie van appellatien,.. sullen moeten namptiseren onder de dekenen de somme van thien Carolus guldens, in plaetse van der penen van fol appel. *C. v. Loven*, *Bijv.* IV, *Car.* 17 dec. 1547 a. 5. *Guldekenen.* Die sijne partije heeft doen daegen is gehouden ten daege dienende sijne conclusie *in actis* te stellen, oft wel over te geven sijnen heijsch of aenspraecke, onderteeckent bij eenen advocaet, mette stucken eñ bescheeden tot bewijs van dien dienende, eñ daerbij het billet van den dagemente. *C. v. Antw. comp.* V, X, 1. Dingdach (Dinghedach), zn. *Rechtdag*, *dag van recht*, *dag van rechtszitting*, fr. *jour de plaid*, *plaid*, *jour d'audience*, *audience.* || Daernaer [*nl.* na relaas van de volbrachte dagvaarding] soo magh de crediteur sijn beset vervolghen, aengaende de have van dinghedaghe tot dinghedaghe, dat is van acht daghen tot acht daghen. *C. stad Mechelen*, XIII, 8. Nannius: *a die juridico ad diem juridicum*, *hoc est per intervalla octiduana.* (Deze kostume maakt echter een onderscheid tusschen dingdach en genechte, zijnde de eerste achtdaagsch, de tweede veertiendaagsch; immers dit art. 8 gaat voort als volgt: || „Eñ aengaende de erve, van ghenechte tot ghenechte, dat is, van veerthien nachten tot veerthien nachten, eñ moet [de crediteur] tot dry dinghedaghen oft ghenechten.. doen voortroepen sijnen schuldenaer..." Waarvoor Nannius: *per intervalla semimenstrua*, *hoc est*, *a decima quarta nocte usque ad decimam quartam noctem; opusque erit ut ammanus trinis vel hebdomadariis vel semimenstruis vicibus debitorem.. evocet.* Onze kostume bezigt te meer, voor de eerstgemelde rechtszitting, het woord *dagen* en voor de laatste *nachten*, wesaangaande Nannius zich op het bekende *coëunt cum inchoatur luna aut impletur.. Nec dierum numerum.. sed noctium computant* van Tacitus beroept. Het is klaar, dat te Mechelen de dingdagen, in zake van onroerende goederen, om de veertien dagen gehouden werden en den naam van *genechten* droegen, maar de gewone zitdagen werden ook zoo geheeten, zij waren ook veertiendaagsch in sommige andere plaatsen, en het zijn en blijven niettemin allen *dingdagen*, *rechtdagen;* zoo zegt zelve de *C. v. h. leenhof v. Mechelen*, *Stijl*, a. 6: || „Soeverre de beschrevene ten naestvolgenden *genechte* oft *rechtdaghe* nyet en compt oft compareert.." En de *Instructie voor de tolkamer te Antw.* 8 nov. 1532, a. 1: || Welcken *genechtdag* oft *dingdach* men sculdich zal zijn te houdene op eenen woensdach, van veerthien daghen. *Rekenk. v. Brab.* reg. 138, f°. 121 v°. — De stad Lier en haar bijvang maakte ook onderscheid tusschen de genachten en den gewoonlijken rol, doch hier trof de benaming de personen, het „burgerschap", en eigenlijk niet het wezen der zaken. || Dat in der stadt eñ bijvanghe van Lier,.. worden ghehouden twee distincte judicaturen, d'een ten ghenachte, d'welck wort ghehouden alle veerthien dagen, des smaendaeghs, bij mijne heeren den schouteth eñ ten minsten vier schepenen van den bijvanghe eñ vier schepenen van de stadt, met een van de secretarissen; eñ d'ander geheeten „den ordinarisschen rolle", die welcke wort gehouden des vrijdaeghs, bij mijn heeren den schouteth eñ twee schepenen van de stadt eñ met eenen van de secretarissen. *C. v. Lier*, *Stijl*, VIII; 1. Int houden van welcke twee bancken eñ rechtdaghen men ghewonelijck is te observeren den reghel van recht: *quod actor sequitur forum rei*, dat is, soo wanneer een ingeseten poorter der stadt van Liere begeirt te convenieren oft aen te spreken een bijvanckman, schuldigh is hetselve te doen „ten genachte"; eñ ter contrarien, soo wanneer een bijvanckman begeirt te convenieren een ingeseten poorter der stadt van Liere, schuldigh is hetselve te doen „ten voors. ordinarisschen rolle". a. 3. Drie ordinarische dingdaegen oft daegen van recht. *C. v. Turnhout*, *Stijl*, a. 5. Dat ook beide benamingen onverschillig gebruikt werden met *vierschare* bewijst het volgende citaat: || Men houdt ghenachte eñ vierschaere het donderdaeghs, van xiiij ten xiiij; eñ soo die viel op eenen heijlighen dagh, sal den dinghdagh continueren op 't sanderdaeghs. *C. v. Edingen*, *Stijl*, a. 8. Welcke neghen mannen [*nl.* leenmannen] ghehouden sullen wesen te compareren telcken ordinairen dinghedaghe, die van nu voortsaen wesen sal alle veerthien daghen, t'elckent t'saterdaeghs. *C. leenhof v. Denderm.* I, 12. It. *C. v. Brugge*, II, 318, 440, 441. Eindelijcke dach. Zie BANDOEN 3) *in fine.* Gerechte dach. *Gerechtelijke dag*, fr. *jour juridique.* Gestaeckte dach. *Bepaalde rechtsdag*, fr. *jour préfix de droit.* || Het was een man gewijst te sijnen bethoene eñ teenen gestaecten daghe. *Vonnissen v. Uccle*, 33. Halmdach. Zie HALM. 'sHeeren dach. *Bijzonderlijk bepaalde gerechtsdag*, *uitsluitelijk voor de zaken van den heer voorbehouden of van heerlijkheidswege ingesteld*, fr. *jour de justice particulièrement et exclusivement réservé pour les causes du seigneur ou introduites au nom du seigneur.* || Den bailliu is gehouden tweemael ter weken vierschaer te houden in criminele saecken, te weten: des maendaechs eñ donderdaegs, zynde daerdoore genoempt „des heeren daeghen". *C. v. Middelburg*, III, 3. Van afwynnynghe van huusen, die gedaen worden van XIIIJ daghen te XIIIJ daghen, up sheeren daghen, met vier scepenen, hebben scepenen, voor den 1sten dach iij s. p. *C. v. Auden.* 2de d. *Orig.* LXXIX, 20 mei 1581, bl. 257. Ordinaire dach. *Gewone gerechtsdag*, fr. *jour de justice ordinaire.* Roldach. Zie DINGDACH. || Roldaghen zijn des dijnsdaghs eñ donderdaghs. *C. v. Turnhout*, *Stijl*, a. 5. Tot welcken dach, wesende ordinaris dingdaeghen [*l.* dingdach] eñ roldach,.. a. 21. Vierschaer-

dach. Zie DINGDACH. || Voor burgmeesters eñ schepenen.. is men ghecostumeert vierschaere eñ rolle t'haudene voor de reële eñ personeele zaecken raeckende d'insetenen.., die ommecompt van achte daeghen t'acht daeghen, eñ voor die van buyten.. van veerthien daeghen te veerthien daeghen; eñ zoo denzelven vierschaerdach viele op eenen heylichdach, sal hem den dinghedach continueren up t'sanderdaechs. *C. v. Auden.* I, *Stijl*, a. 7. Vrededach (Vrédach). Gerechte vrédach. *Gerechtelijk bepaalde dag*, *waarop de in „vrede" of bestand liggende personen voor den rechter verschijnen moesten*, *om hunnen „vrede" te vernieuwen*, *tot vereffening toe*, fr. *jour juridiquement fixé auquel parties en trève devaient se présenter devant le juge pour renouveler leur trève jusques à accommodement.* || Partien, die in vrede liggen,.. moeten, soewel d'eene als d'andere, comen, alle sesse weken, des saterdaechs, tusschen den IJ eñ V uren, op heuren gerechten vredach, eñ vernieuwen aldaer heuren vrede, in presentien van den roeydraghere eñ scepenen,.. eñ dat soelanghe als sy in vrede liggende syn, eñ totdat sy wettelijck denselven vrede afgedaen oft quyte geschouden hebben. *C. v. Antw.* 1545, III, 6. Wettelijke dach. *Dag van recht*, fr. *jour de justice*, *d'audience*. *C. v. Aalst*, *Orig.* XLI, *Purge*, a. 11. *C. v. Auden.*, I, *Stijl*, V, 9, *C. v. Denderm.* V, 14. *C. v. Cassel*, a. 249. *O. P.-B. autr.* 27 mrt. 1730, en *passim*. Zie DINGDACH.

4) *Rechtstermijn*, *tijdsbepaling en dagen van uitstel*, fr. *termes et délais*. || Als iemandt hem borghe geconstitueert heeft voor eenighe schuldt te betaelen op sekeren dagh oft gelimiteerden termyn, eñ dat den crediteur den voorsz. dagh oft termyn van betaelinge prolongeert, oft een nieuwe conventie met den principalen debiteur aengaet, soo wordt daerby den borghe van syne borchtochte eñ gheloften ontslaghen. *C. v. Brussel*, 1606, a. 155. Christijn *diem aut terminum.* Op welcke conclusie den ghevanghene wordt dag ghegunt om t'antwoorden, tot alsulcken dagh eñ termijn als de wethouderen dat ordineren. *C. v. Deurne* 1612, a. 18. Eñ heeft eenijeghelijck, in saecken die soowel ordinaris als extraordinaris bedinght worden, drij daghen eñ termijnen, elcken van thoon, sonder meer. *C. v. Casterlee*, II. 8. De greffiers moeten.. medebrengen 't register van de voorgaende rollen, en 't selve stellen voor oogen van de commissarissen.. die te rechte sitten, opdat sij, siende d'acte van den voorgaenden dach oft termijn, mogen weten wat sij voorder hebben t'appointeren. *C. v. Antw. comp.* V, j, 1. Bij korte dagen. *Bij korte termijnen*, fr. *à brefs délais*. || Bij korte dagen eñ onderscheid van tyd procederen, fr. *procéder par briefs jours et intervalles. Ord. Crim.* 1570 a. 30. Langeren dach. *Uitstel*, fr. *délai*, *sursis*. || 't En ware dat..., oft dat den gearresteerden persoon, aen dengenen die hem hadde doen arresteren, langeren dagh versocht eñ denselven daerin consenteerde. *C. v. Brussel*, *Stijl*, a. 4. Competente dach. *Wettige rechtstermijn*, *volgens de natuur der zaken*, fr. *terme de droit légal*, *suivant la nature de la cause*. || Na de stijle van Vlaenderen, in gemeyn zaken competenten dach is VIJ dagen, maer ordinairen dach is XIIIJ daghen. — In materien van complaincten, IIJ dagen zijn competent om te compareren ter plaetse contentieuse, maer op d'oppositie moeten zijn VIJ daghen of XIIIJ daghen. — In materie reële, die ghenachten, om te compareren voor een Wet of voor mannen, zijn XIIIJ daghen, eñ in actien personele vijf daghen, oft meer oft min, na elcx costuymen. WIELANT, *Pract. civ.* II, VIIJ, 2, 3, 4. Open dach. *Gansche*, *volle termijn*, fr. *terme franc.* || *Reus citatus*.. excipeert.. dat die conde [*nl.* dagvaarding] hadde behoeren, naer stiel van procederen, interval te hebben van XV daegen,.. sonder denselven termijn van vyfthien daeghen te meughen anticiperen oft prevenieren, en dat op pene van nullityt der conde.. *Resolutio*... Dat die conde, hier voorhaelt, hadde behoeren te geschieden eñ te dienen met open dach van xiiii daegen. *C. gr. Loon*, I, 222, *Quaeritur van* 1618. Dach van berade (Beraet) of van rade, fr. *jour d'avis*, *de délibération*; ook genaamd: „dach van absentie van rade, dach van absentie of afwesen, dilay van absentie, dach van aviese of van rade, dach van overdenking, fr. *jour d'appensement et d'avis;" consultandi tempus*, zegt de Laurière. || Die persoen aldair present zynde eñ aensprake horende, mach seggen dat hy niet beraden en is noch wel geïnstrueert om te antwoirden eñ mach begeren dach van berade. V. D. TAV. 6 v°. Dach van avijse oft van rade, is een delay, dat een verweerdere mach eñ sculdich is van hebben als hy zyn aensprake heeft gehoort. Ib. 15. Een verweerdere sal hebben dach van berade na den dach van avijse. Item, noch houdt den stijl, eest dat die verweerdere, naedat hy sal hebben gehoirt die conclusie van den aenleggere, eñ gesien die exploicten, indien bij die sien wille, begeert dach om hem te beraden, men sal hem geven vijj dagen, of XV ten lancxten. Ib. 15 v°. Dach van absencien van raide is genoch van andere conditien, niet zoe preschijs noch soe enge als den dach is van berade; want den dach van absencien van raide is sulc, dat elc van den aenleggere oft verweerdere die eens hebben mach in den proces, in welcken state dat dat proces is voir den vonnisse. Ib. 15 v°. Soe wie in des heeren hoff aengesproken is met rechte, eñ de man dach van berade begheert, hij moet hebben dach van rade, van wat saken dat zy, xiiij nacht. BOXHOREN, a. 49. Dat de partyen, soowel d'aenlegghers als verweerders, naer d'aenspraecke sullen eens moghen hebben dilay van absentie, in wat state die saecke sy, vóór conclusie in saecken. *Stijl Raad v. Brab.* 13 apr. 1604, a. 510. In alle saecken, op de rolle oft elders behoorende, mach een ijgelijck van partijen nemen eenen dach van absentie oft affwesen, vuijtgenomen in saecken dienende *in collegio*, oft op de woensdaechsche rolle oft elders behoorende, alwaer geenen dach van absentie en valt. *C. v. Antw. comp.* V, X. 26. Soo wanneer degene die tot guarand is gedaecht oft beschreven vóór litiscontestatie te rechte compt, soo mach hij versuecken copije van den billette van dagemente, van den heijsch oft aenspraecke des aenleggers, eñ dach van berade... Eñ dien dach van beraet gecomen sijnde, soo moet.. *C. v. Antw. comp.* V, X, 30, 31. Dach van overdenckingen is geheeten in Walsche *jour d'appensement*, eñ dyent alleene dengeenen die gedaecht is om aen te nemen oft te achterlaten die sake eñ arrementen van eenen proces, dair die heysschere oft verweerdere af gestorven waire, eñ die levende partye woude dat proces voirtjagen, want hy en conste dat niet gevoirderen eñ voirtgejagen zonder te doen daigen de oyren eñ erfgenamen van den dooden int hof, dair die sake hangende is, om, ten daige dienende, te versuecken dieselve erfgenamen van den dooden dat proces aen te nemen in den staet alst gebleven was ter voirscr. doot eñ

dairinne voirt te vairen alst behoiren soude. V. D. TAV. 15 v⁰. Zie ook WIELANT, *Pract. civ.* IV, c. 16 a. 7: Delay oft dach van appensemente. Dach van nieuwicheit. *Uitstel om nieuwelings gekende getuigen bij te brengen*, fr. *délai pour produire des témoins nouvellement connus.* || Daerenboven sullen partijen moghen ghenieten eenen dach van nieuwicheijt, om te thoonen, midts doende eedt van ignorantie vóór de publicatie van den thoon. *C. v. Moll*, a. 33. Dach van nootsinne. *Uitstel van wettige verhindering*, fr. *délai d'empêchement légitime.* || Hier en houdt men gheenen dach van noodtzinnen. *C. v. Aalst*, *Van ghenachten v. ghedeele*, a. 13. Zie NOOTSIN. Dach van sommatie. *Uitstel om zijnen borg te dagvaarden*, fr. *délai pour assigner son garant.* || Als de saecke is gestelt om op ijmant anders te hebben sijn guarand oft waerschap, oft oock om geïndemneert oft schadeloos gehouden te worden, soo soude oock genomen eñ verleent mogen worden eenen dach van sommatie oft aensoeckinge van acht oft vijffthien dagen. *C. v. Antw. comp.* V, x, 28. Dach van vue de lieu. *Uitstel om de in het proces betrokkene plaats te bezichtigen*, fr. *délai pour inspecter les lieux impliqués dans le procès.* || Van den delay *veuen de lieu.* Item, als iement sal gedaigt wordden in materie reale, dair questie is van gronde van erven, eest dat die verweerdere begheert te hebben delay van veuen, eñ dat hem die erve ghetoent wordde by gesichte zijnder oogen, hij sal dairaf delay hebben van XV daigen. V. D. TAV. 16. Oft de saecke soo gelegen waere, dat men, om sekerlijck te procederen, de plaetse soude behooren te besichtigen, soo soude daertoe versocht eñ gegeven mogen worden eenen anderen dach van acht oft vijffthien dagen. *C. v. Antw. comp.* V, x, 27. Heerlijcke dach. *Uitstel zonder bepaalde reden*, fr. *délai sans motif déterminé.* || Die leenheere heeft, in elc gedinge, eenen heerlijcken dach van vuytsetten, sonder meer, eñ dyen dach mach hij nemen, nadat die sake begonnen is, tot allen tijde als 't hem belieft. V. D. TAV. 208. Zal eene purge hebben hare volle leden, zo behoort er toe, dat hem de heere oft de meyere gheven eenen heerlicken dach. *C. v. Aalst*, *Orig.* XLI, *Purge*, a. 10, XVde E. Dewelcke mannen kennen eñ berechten, ter maninghe van den bailliu van Huesdene,.. van allen saecken de leenen aenclevende.., eñ voort zo moghen zy in alle handelinghe van ghedinghe te nemene eenen heerlicken dach van xiiij t.. [*l.* dagen]. DE PR. en BR. II, *Heusden*, 15, z. d. De heere [*nl.* de baljuw] mach nemen eenen heerlycken dach int starfhuys, eens, als't hem ghelieft. *C. v. Auden.* I, 336. *Van ghenachten van ghedeele*, a. 13, XVde E. Oft ijemandt de rechtdagen hiervoren verhaelt vuijt eenige oirsaecke te kort vielen, eñ deselve ten besneden tijde niet en conste voldoen, soe sal hij hem in elker saecken eens mogen behelpen met zijnen heerlijcken dach oft absentie. *C. v. Santhoven*, *Stijl*, a. 119. Van gelijcken sal de verweerdere geenen heerlijcken dach mogen nemen in saecken spoet oft hantvullinge heijsschende, soo lange de provisie nyet en is beslicht. a. 121. Den voorscreven heerlijcken dach zal zijn van sulcken uijtstel oft vertreck gelijck sijn d'andere rechtdagen van dijer saecken. a. 122. De schouteth mach, van weghen sijn officie, in alle saecken ten landtghenechte nemen eens, voor elcke partije, eenen heerelijcken dagh, naerdien de saecke van beider sijde is geborcht. *C. v. Herentals*, II, 15. Sonder dat de gedaegde,.. in eenighe van de voors. saecken, vermach te genieten eenen heerlijcken dach, welck is te seggen alhier „absentie van raede". *C. v. Deurne*, 1570, IV, 3. In alle saecken wordt partije in den uijtersten noodt, naer litiscontestatie, eens ghegunt eenen heerlijcken dagh *ex officio*. *C. v. Deurne*, 1612, a. 304. Sonder voorder dilaij oft heerlijcken dagh te moghen ghenieten. a. 326. Eenen heerlijcken dagh oft dilaey. *C. v. Lier. Stijl*, VIII, 3. Dach van veertiennachten. *Uitstel van veertien dagen*, fr. *délai de quinzaine.* || Indien binnen den voorseyden tydt [*nl.* van veertich daeghen] de man in ghebreke is, men sal hem dachvaerden wettelick, van veerthyen nachten te veerthyen nachten, up zynen cost; eñ laet hy hem contumaceren ten derden daeghe van veerthyen nachten, zyn leen zal ghewyst worden in de handen van den heere. *C. v. Cassel*, a. 18. **Bekwame dagen.** *Werkdagen*, fr. *jours ouvrables*, *in quibus suis negotiis vacare licet*, zegt Maigne d'Arnis v[is] *Dies utiles.* || Welcken tijt van acht daegen wort altijt verstaen van acht daegen d'een den anderen vervolgende;.. ten waere bij vonnisse den verweerdere vuijtdruckelijcken ware gegunt acht bequame daegen, die men int latijn heet *dies utiles*. V. D. TAV. 6 v⁰. **Op dagen, te dage, ten dage.** *Op tijd van betaling*, fr. *à terme.* || Negheen vreemd man, die stapel hout binnen Ghend van wullen, ne mach vercoepen wulle te dage, hy ne sy poertre binnen Ghend. *C. v. Gent*, *Gr. chart. v.* 1297, a. 138. Als men buuten der stede eñ vryhede van dien vercoopinghe doet ten steerfhuuse ten daeghe, dan zullen de cleercken van der Caele ghehauden syn partien de copie van der parautsche over te ghevene binnen derden daeghe. *C. v. Auden.* 2de d. *Orig.* XLVIII, a. 5. (1541). Sonder dagen. *Met gereed geld*, fr. *argent comptant.* || Na welcke eeden alsoo gedaen, soo sal de calengierder [*nl.* de naastingeischer] moeten, binnen sonneschijn van dijen dage, onder de Weth consigneren eñ namptiseren de gereede penninghen van der coopmanschappe, die sonder dach te betalen sijn: eñ voor de penningen die „op dagen" te betalen zijn... zal hij moeten stellen goede cautie. *C. v. Santhoven*, *Stijl v.* 1557. a. 79. Zie OP DAGEN. || Eñ tot dien oock den verkooper gereedt geven alle penningen die stonden op daegen te betalen *C. v. Loven*, X, 9. Dat de cooper gehouden eñ sculdich is.. ten selven daeghe, binnen sonneschijn, onder de Weth te consigneren eñ namptiseren de penninghen die gereet gegeven moeten worden, eñ voor de penninghen die op daeghen te betaelen sijn.. borge te stellen. *C. v. d. Kiel*, VIII, 10.

5) *Vervaldag; verjaringsdag*, fr. *jour d'échéance; jour de surannation.* || Het ghevalt, dat een grondenare steerft, eñ tsinen leene behoort rente, eñ de dach es comen van der rente bi zinen levene, maar de rente nes niet ontfaen. Eist dat toudste hoir deelen sal int ander goed, so es de rente scult eñ deelsaem... Maer ware de dach niet commen bin zin levene, so ne ware die scult niet deelsaem. *Jus feud. fl. vetus*, c. 49. Dach van verjaren. *Na verloop van een jaar*, *na verjaring*, fr. *après l'expiration d'une année.* || Dat denselven Crommert gekocht is met dese conditie: dat denselven sal meughen aengeslagen woorden by die gichte, alswanneer die helft der cooppenninghen, die den bampt sal comen te gelden, oock sullen moeten betaelt woorden, eñ d'ander helft op den dach van verjaeren. *C. gr. Loon*, I, 390 (1677). Dach bescheiden. *Dagvaarden*, fr. *ajourner*, *fixer jour.* || Ofter oppositie, weigeringe of ver-

treck inne gebuerde, oft dat zy [*nl.* de executeurs] partyen niet en vonden tot huerlieder woenstadt, dat zy dan dach besceyden sullen te compareren voir den voirscr. raidt op eenen sondach. v. D. TAV. 5 v⁰. Doende de voorsz. dienaren 't voorsz. arrest op buyten-personen, sal dengenen die 't arrest doet doen, denselven gearresteerden schuldigh sijn dagh te doen bescheyden tegen d'eerste vergaderinge van de heeren daernaer volgende, om hem alsdan aensprake te komen hooren doen. *C. v. Brussel*, *Stijl*, a. 4. It. *C. v. Antw.* 1545, I, 4. De stadt van Antwerpen, wesende ons wettich hooft, nochtans Bladele, met noch meer andere bancken onder de meijerije van 's Hertoghenbossche ghelegen zijn [*l.* zijnde], worden de wethouderen van Bladele beschreven van de stadt van 's Hertogenbossche, ten versuecke van partijen, op weygheringhe van rechte, daeraf beslotene brieven verleenen eñ voor hen, wethouderen van den Bossche, dach beschrijven bij ghevallen van oppositien, dewelcke brieven die stadt van Antwerpen casseert, allegerende der stadt van den Bossche die kennisse van dien niet toe te behooren. *C. v. Bladele*, a. 33. Zie BESCHRIJVEN 6). **Dach beteeckenen.** *Dagvaarden*, *dagen*, fr. *ajourner*, *assigner en justice.* || Soe sullen die executeurs van den mandamente, nae stijl van der raidtcameren van Brabant, die partijen dach beteekenen om te syne eñ te comparerene in der herbergen tot Bruessele, op eenen sonnedach, sonder denselven dach te leggene op eenen anderen dach van der weeken, om des maendaigs dairinne voert te gaene eñ te besoigneren. v. D. TAV. 5. Den dach dien hy den gedaigden beteeckent heeft. Ib. 5 v⁰. It. *C. v. Antw. comp.* V, x, 11. **Dach doen.** *a*) Zooals 't voorgaande. || Soe wie van den scoutheit eñ scepenen ontboden wordt ocht dagh ghedaen ware eñ niet en quame, souds ghelden x. s. *Kb v. Diest*, B. 108. *b*) *Uitdagen tot een tweegevecht*, fr. *provoquer en duel*, *à un combat singulier.* || Overmitz wille dat in voertijde vele eñ diverse dechlicheden in die stadt Sintruden gesciet zijn, dwelck tegen der heeren heerlicheit eñ der stadt vrijheit is, dat, oft geviele, dat ymant van buyten hier in der stadt queme, eñ oeck in die vrijheit, die enighe portere oft inwoenere dach dede, van wat zaken dat oeck weere, die [dat?] alsdan dergene, dien dach gedaen is, roepen zall: portere! portere! eñ dat alsdan een ygelyck gereet zijn zal om denselven te vangen eñ dien in den [der?] heeren eñ stadt hande leveren. PIOT, *Cart.* II, 548 (1462). **Hoeden den dach.** Zie HOEDEN. **Houden sijnen dach.** *Betalen op den vervaldag*, fr. *payer à l'échéance.* || Als een ofte meer persoonen hun voor eenen anderen verbinden.. als borgen, ofte hun constitueren debiteuren voor den principalen, ofte geloven, indien den principalen synen dach niet en houdt oft en betaelt, selve de schuldt te betaelen, mach oft mogen sulcke daervoor aengesproken eñ geëxecuteert worden. *C. v. Loven*, IX, 12. It. *C. v. Lier*, VI, 12. It. *C. v. Santhoven* 1570, XIII, 6. **Dach leggen.** Zie DACH BETEECKENEN. **Dach loopen.** *Tijd verloopen of verstrijken ten nadeele van de wederpartij van iem. die in zijne rechtsvordering niet gereed is*, fr. *courir ou s'écouler du temps au préjudice de la partie adverse de qn. qui n'est pas prêt dans sa procédure.* || Als partije sijnen heijsch oft aenspraecke heeft gedaen oft overgegeven sonder daerbij te vuegen de stucken daertoe dienende, oft dat d'aenspraecke bij eenen advocaet niet en waere onderteeckent, soo soude het dagement blijven in wesen, maer de tegenpartije en soude geenen dach loopen, noch gehouden sijn voorts te procederen totdat d'een eñ d'ander soude sijn volbrocht. *C. v. Antw. comp.* V, x, 6. **Dach maken** (Dach maecken, zn.). Zie DACH BETEECKENEN. || Item sal dieselve duerweerdere, bode oft officier, executeur van denselven mandemente, besorgen, dat tusschen den dach van dachmakenne oft dagingen eñ den sondach van te Bruessel te zijne, die gedaigde partije te minsten hebben vijj daigen franc eñ vrij. v. D. TAV. 5. (Zie HERBERCH). Alle daghementen teghens den voors. raedtdagh, soowel van ghetuijghen als andersins, moeten gheschieden bij eenen van de stadsboden, behalven in saecken den heere aengaende, daerinne den vorsters 'trecht van dach maeckene competeert. *C. v. Herentals* 1559. IV, 8. It. *C. v. Turnhout*, *Stijl*, a. 2. **Dachmaking.** *Dagvaarding*, fr. *ajournement*, *assignation en justice.* || Dat die citatie eñ dachmakinge behoirt, na recht, gedaen te worden ter instancien van partyen. v. D. TAV. 6 v⁰. **Dach nemen.** *Dag van uitstel nemen*, fr. *prendre délai.* || Wanneer dat yemant es heesschende betaelinghe van eenighe renten, payementen van huysen, pachten of andere schulden, eñ de ghedaechde neempt dach om bewijs van betaelinghe daeraf te doene.. *C. v. Aalst*, *Stijl*, a. 34. **Dach staken.** Zie GESTAECKTE DACH. **Dach steken.** *Dagvaarden*, fr. *ajourner.* || Naer dijen dat daeraff den wissel van sulcker schrijfture gedaen sal wesen, partijen *hinc inde* getruseert [gecauseert?] sullen hebben, sal van den stadthoudere hen dach gesteken worden, haere getuijgen alleijn voor den stadthoudere, twe onpartyessche mannen eñ den leenschryvere affgelijt te worden. *C. leenhof v. 's Hertogenrade*, a. 14.

6) Heerendienstdag. *Arbeidsdag in den leenmansdienst*, fr. *jour de service seigneurial*, *féodal*, *jour de corvée.* Als zulcken worden vermeld: Beekdagen (Zie BEECKDACH), handd., hooid., houtd., jaard., knechtd., maaid., maand. (?), mestd., mesten met wagen, richtd., rukd., rijd., sikkeld., slijkd., snijd., spaaid., stuipd., werkdagen. *Schat der cheijnsen.* || Van eerftsinse binnen Lovene. Van XIX $^1/_2$ hoydaeghen,.. eñ van I slijckdaeghe,.. *Reken. d. Domeinen te Loven* (1403). **Cossaetdach**, fr. *corvée de journalier.* || Noch behoort ten voors. leene eñ heerlichde jaerlicxs heerlijcke eñ eervelijcke cossaetdaghen, dmes buten stallen te doene up de messene int hof, dat de laten doen moeten by rechte. DE PR. en BR. III. *Lovendegem*, 21, z. j. Zie COSSAET.

7) **Heerlijkste** (Eerlijkste) **dach.** *Trouwdag*, *bruiloftsdag*, fr. *jour des noces.* || Wat meestere oft cnape hem stellen tot huwelijcken state, eñ bij den meesters eñ cnapen van den droochscheerdersambachte op zijnen eerlijcksten dach versocht wordt om zijnen rueinck [*nl.* gelag] te gevene, sall denselven ambachtsmeesteren eñ cnapen schincken eene betamelijcke schotele spijsen, eñ twelff stuvers; oft. en begheert hij van den ambachte nijet versocht te worddene oft geerdt te zijne, oft oick, heijmelijk huwende eñ hem ter eeren stellende, nijet versocht en wordt, sall met den tintmeesteren van den ambachte zijnen afcoop mogen maken, zoo groot eñ cleyne als denselven tintmeesteren redelijcken duncken zall. *K. droogscheerdersamb. te Diest*, a. 29 (1545).

DACHBRANT, zn. *Brand bij dage aangestoken*, fr. *incendie allumé de jour.* || *Retinet etiam sibi* [*nl. comes*] *combustionem de die factam*, *id est*, dachbrant. *K. v. Veurne* r. 1240.

DACHDINGGE. Zie GEDING.

DACHGEVING, zn. *Vergunde uitstel*, fr. *délai, sursis accordé. C. v. Deurne*, 1612, a. 65.

DACHHOEDING. Zie HOEDEN DACH.

DACHHUER (Daghuur), zn. *Vacatiegeld, loongeld*, fr. *vacation, salaire.* || Dat hy [*nl.* de ontvanger der omstellingen] gehouden wort alle syne betaelingen te doen in handen van den ontvanger van den lande oft casselrye, t'synen koste, sonder daervooren eenige daghueren te pretenderen. *Regl.* 30 juli 1672, a. 35.

DACHCLOCKE, zn. vr. *Morgenklok*, fr. *cloche du matin*, tegenovergesteld aan de a c h t e r c l o c k e, *avondklok*, fr. *cloche du soir.* Zie ACHTERCLOCKE.

DACHCOSTEN, zn. mv. *Reis- en teerkosten van éénen dag*, fr. *frais de route et dépens de bouche journaliers.* || Een leenman, bescreven eñ gewoenlyc te peerde te ryden, sal hebben eenen peter voir zijn dachcosten; eest een man van ridders aerde, hij sal hebben ij peters: eñ eest een baendrootst (*sic*), iij rijders sdaigs, zonder meer, al verteerden zij veele meer; poorters eñ onedele hebben elcx daigs xij st. V. D. TAV. 207 v⁰.

DACHLIJCKHEIT (Dachelycheyt, dachlicheyt, daechelicheydt), zn. vr. *Dagvaaarding*, fr. *ajournement.* || Persoenen die erfveupacht oft erfrenten hebben geldende, die doen metten bode een daghement doen aen den principaelen man, die den pandt toecompt;.. toestaet dan den bode die dachelycheyt (die in voors. manieren geschiet is), soo heyscht hy hem alsoe in; dan syn die eerste genachten gehalden. *C. gr. Loon*, I, VI, 12. Sulcke dachlicheyt als sulcke persoon gehadt hadde, en soude hon geen hinder doen. Ib. 84. Dat men de parthyen sal eenen dach doen vyffthyen daeghen, om het beschudde eñ die naerderschap te doen. Voert, op dach van die daechelicheydt dienende so sal den beschudder compareren ... Ib. VIII, 100.

DACHMAEL, zn. onz. Landmaat. *Vierde van een bunder*, fr. mesure de terre, *quart du bonier.* Kil. D a g h m a e l, d a g h w a n t,.. *quarta pars jugeri.* Hetzelfde als het meer gebruikelijke en bijzonder aan Brabant eigen gebleven DACHWANT; zie d. w. || *Non plus unius jurnalis vulgariter dicti* daechmaels — *unum jurnale sive* dachmael — *domestagium unius jornalis seu* daechmael. VAN LOKEREN, *St.-Pierre*, n⁰. 943 (1289). 1 bonre lants eñ 1 half dachmael ... Eñ drie dachmael lants ... 1 half dachmael bemts. 2 apr. 1297. *Schep. v. Erpse.* It. 1362. Een dachmael. *Schep. v. Eversberghe* (1347). Tot onderhalven dachmael lants .. tEykem [nabij den weg naar Udekem]. Tot enen dachmale lants. *Abdij v. St.-Gertrudis te Loven* (1389). Dachmael. *Schep. v. Thienen*, 15 jan. 1405. *Bets* (*Beetsze*). Een blok groot zynde omtreynt dry dachmaelen [in de prochie van Nossegom]. *Laten des Cloosters v. Cortenberge*, 1 apr. 1497. Een dachmael lants maict iij^c [*l.* c] roeden, te xx voeten elcke roede, eñ iiij dachmale maken een buynder. V. D. TAV. 121 v⁰. Zie BUNDER.

DACHSCHOT. Zie SCHOT.

DACHSOUDIE. Zie SOUDIE.

DACHVAERDELIJCK, bn. *Aan den rechtsdwang onderworpen*, fr. *justiciable.* || Al eyst dat,.. eenen poorter den anderen, noch zyn meuble goet, omme rauwe schult niet arresteren en mach, als zy beede dachvaerdelick eñ justiciable zyn voor schepenen van Audenaerde.. *C. v. Auden.* I, IV, 29.

DACHVAERDEN, bw. 1) Voor het gerecht roepen. Zooals thans. *Dagvaarden, dagen*, fr. *ajourner, assigner en justice. Passim.*

2) *Beschrijven, opontbieden*, fr. *convoquer.* || Voorts zullen de guldebroeders gehouden zyn te compareren t'elckent als den deken hemlieden behoorlyck door den knaepe zal doen dagvaerden. *O. P.-B. autr.* 1 aug. 1714. a. 21, II, 533.

DACHVAERT, zn. vr. 1) *Veldslag*, fr. *bataille.* || Daer [*nl.* te Steenbergen, 1583] bleven van beyde zyden ontrent twee dusent mannen, zo men zeyde; maer de Statenvolck verloren de dachvaert. PIOT, *Chron.* 635.

2) *Dagvaarding*, fr. *ajournement, assignation en justice.* || Doe was binnen dachvaerden [*nl.* tusschen de dagvaarding en den rechtsdag] paeyes gemaect jeghen partien eñ tjeghen den heere, van der doot voorseit. *C. v. Gent, Orig.* XLVI (1385). Gelovende voirt, de voirs. partyen, voir deselve seggers te compareren tot allen dachvaerden die die zy hen dairtoe beteekenen zullen. V. D. TAV. 316 v⁰. Item is gheordineert bi den heere eñ scepenen vorseit, dat soe wanneer partien vore scepenen in de vierschare dinghen, dat se den heere eñ scepenen vorseid, ter selver dachvaert [*nl.* ten zelfden beschreven dage] dat se dach in vierscharen hebben, hem sullen moten presenteren eñ te kennen gheven bi alsoe dat zijt eens wordden eñ willen vut vierscaren sceeden. DE VLAMINCK, *Vgb.* 50. Wye ghedaecht es op cedulle, obligatie, voorwaerde ofte ander contract onder handteecken, moet, naer dat hy ghedaecht eñ herdaecht es, ofte ter eerster dachvaert in hove ghecommen es, op den voet kennen oft loochenen de signature eñ handteecken. *C. v. Aalst, Stijl*, 24. It. 28, 33. De dachinge moet geschieden twee dagen vóór den dag dienende, als den gedaeghden woonachtig is binnen de prochie van de vierschare; eñ daerbuyten,.. vier dagen te vooren; eñ buyten de limiten van de casselrye seven dagen;.. wel verstaende dat den dag van de dagvaerd daerin niet begrepen en wort. *C. v. Auden. Stijl d. kasselrij*, 11 mei 1619, I, I, 2. It. *d. kamer*, I, 3.

3) *Plechtige vergadering van de Staten des lands, landdag, rijksdag*, fr. *assemblée solennelle des États du pays, diète.* Kil. D a g h v a e r d, *comitia*; d a g h v a e r d h o u d e n, *conventum agere.* || Alsoe als nae diverse dachvaerden, die wy hebben doen houden mitten drie Staten ons voirs. landts van Brabant. *Rekenk. v. Brab.* reg. 137 f⁰. 8 v⁰. (1515). Eñ naer dien daerop ghehoort zyn gheweest de voors. ghedeputeerde van de steden van Brabant in der leste dachvaert binnen dese stadt van Brussel vergadert gheweest hebbende. *Pl. v. Brab.* 22 apr. 1516, I, 79. Eñ om met meerdere deliberatien in deser materien voort te gaene, hebben wy, tot meer stonden, gheroupen in onser presentien die eerweerdighe eñ duerluchtighe princen, kuervorsten van onsen helighen rycke,... eñ generalicken alle die Staten van den voors. keyserrycke, vergadert in grooten ghetale in der keyserlicke daghvaert... in dese onse keyserlicke stadt van Worms. *Pl. v. Vl.* 8 mei 1521, I, 94.

4) *Reis- en teerkosten, ontschadiging*, fr. *frais de route et dépens de bouche, indemnité.* || Eñ ware negheen clagere, zo moest de heere doen te zijnen coste, eñ de mannen en zouden gheene dachvaert hebben, want si moeten haer leen verdienen. Maer soud se de heere leeden uten hove, hi moeste hem hare dachvaerde geven. *Leenr. v.* 1528, F v⁰.

DACHWANT, zn. Zie DACHMAEL. || *Ad hec sex* dachwant *in prato... siquid de hiis* VI dachwant.. *Charter d. abdij v. Vorst, v.* 1207, *Galmarden.* xvi bunre lands iij dachwant eñ x roeden,

Heer v. Vianen, 4 juni 1293. x dachwant lands.. onderhal[f] dachwant eusels.. Derdalf dachwant lands.. Eñ dit huus hevet xxv boenre lands wennende eñ mersch, onderhal[f] dachwant lands men. *Reken. gasthuis v. Assche*, 10 aug. 1298.

DADEN (Dayen, daeijen), zn. mv. *Dadels*, fr. *dattes*. Kil. Dade, dadel, *dactylus*. || Van fruite, dat's te wetene van vijghen, van rosijnen, daden, rijs eñ al sulc goedt. DE VLAMINCK, *Acc.* 29, xv^de^ E. Daeyen, j bale, iij gro. Vls. Eñ van een oxhoot, vj gro. Een pijpe, xij gro. *Watertol* 1550. Dayen. Een oxhoot oft een pijpe gelt vi lb. grooten. *Schatting v.* 1551, fol. 184 v°. Daeyen, comende in vaeten, tonnen ofte baelen, naer advenant, van elck 100 lb. 1 sc. ij. gr. *Antw. tol v.* 1623. Die hem wilt doen versekeren op vijgen, rosijnen, daeijen, oranieappelen eñ andere fruijten,.. moet deselve uijtdrucken eñ specificeren. *C. v. Antw. comp.* IV, xj, 41.

DADINGE (Dedinge), zn. vr. 1) *Geschil, twist; rechtsgeding, rechtshandel*, fr. *différend, querelle; litige, procès*. Kil. Dedinghe, *lis, litigium & faedus, pactio*. || Van dedinghen van alrehande stucken, daraf te done alse regt es. *K. markgr. Antw.* 1292, 38e al. (De *K. d. ammanie v. Brussel* zegt: Van den dingen.. Klaarblijkelijk eene schrijffout). De *K. d. meierij v. Loven*, 48e al. (Mei 1412): Van dadinghen, [van?] alrehande stucken, te doene daerave als recht wijst. De *Luyster v. Brab.* Van dedingen.. a. 41, eindelijk, de *K. dou Roumánch pays de Brabant*, 38e al. (Mei 1312): *Endroit des ajournemens plais et de toutes autres coses, fera on ensi que droist est.* 3e al. 1b. *Kb. v. Antw.* a. 193. Want een dedinghe langhe gehanghen heeft tusschen onsen geminden in Gode, den abt van Sintruden eñ den goden luden van den dorpe van N.., alse van wetringhen eñ scouwen van heemraden eñ van anderen zaken daertoe behorende. PIOT, *Cart.* II, 85 (23 juni 1378). Gegeven eenen trompetter, die met de goede lieden van de stad dickwils by daege eñ by naghte uytgetogen heeft in de dadinghe tusschen Brussel en Antwerpen. VAN MELCKEBEKE, *Kruisboog*, 21 (1432—1433). Die hertoghinne van Lucemburg, van Brabant eñ van Limburg, overbieden [*l.* ontbieden] eñ bevelen, also ernstelic als wy connen, u, onsen amman van Bruessel, dat ghi onsen lieven neve eñ getrouwen, den heere van Gaesbeke, set van onsen weghen in sinen lande van Gaesbeke eñ in allen anderen sinen goiden binnen uwen ambacht geleghen, in alle der vueghen dat hi was eer die onraste eñ dedinghe opstont tusschen hem eñ onser stad van Brussel, om wilen heeren Everarts tSerclais wille. A. WAUTERS, *Environs*, I, 144, *Charterboek v. Gaasbeek*, 19 aug. 1388. Dat vele herscepen gelegen syn tot Meerbeke bi Mechelen, die goede aldair, als schynt, menich jaer voer eygen gehouden hebben, daer wat dedinghen opstont tusschen enige partien, eñ enige goeden aldaer gelegen, wilen toebehoirende enen Janne Van der Heiden, welke partien aen Petro quamen, om raet te hebbene op hoir daedinge. Ib. II, 735. *Reken. d. leenen v. Brabant*, 1406. Ophem bi der Vueren... Bi den bossche ter Vueren, bi de stad die men heet Hoevorst: Dit es dbosch dat Art Reyniers hout, die ter Vueren woent, dat in dedinghen steet. *Bruss. Godsh.* H, 10. Dit es alsolken dadinge alse Claus van den Werve, Claus Wingheem eñ Claus Colenz gededingt hebben van der stad wegen van Antwerpen, tusschen den jonchere van [N]Assouwen ende den here van Hoghstraten, alse op de gheseilde [*l.* op de ghescillen] die tusschen beiden den vors. heren hangende waren, a°. 1410. *Catalogus* DE RIDDER, n°. 54, 5°. (1410). It. *C. v. d. Grave*, VI, 3.

2) *Overeenkomst, vergelijk, vredesverdrag, pais*, fr. *convention, accord, pacte, traité de paix*. || Dat N. N.., ghehaelt eñ ghevanghen eñ wechghevuert hebben enen portere van Lovene, met den nacht... eñ hebben dien swaerlec meshandelt eñ ghepynt, eñ hem afgheset eñ gerantsoneert iiij^c^ mottoenen.., in contrarien van den vors. payse [*nl.* v. 1361], binnen die deedingen eñ traitice... Dit syn die pointen, ramingen, dedingen eñ ordinancien, die almeest geordineert, gededingt eñ geraempt hebben geweest van onsen lieven here wegen des hertogen.. eñ hare goede steden van Brabant,.. Eñ toech [*nl.* de hertog] opt raethuus, daer alle die ghemeyne stad van binnen raets eñ van buten raets vergedert was, eñ oic die goede knapen eñ gesworne van den ambachten, dair alrehande worde [*l.* woorde] eñ dedinge waren, hoe men totten commer van der stad gaen mochte, sodat, onder d'ander dedingen, aldaer die knapen van den ambachten onsen lieven here voirscr. baden eñ versochten dat hi.. *Acad. d'archéol.* 1856, blz. 161, 165, 166, SCHAYES, *Analectes*, 14de E. Want die pruefde der liefden toeninghe es des werkes, welke liefde wi u neesten vaderliken bewijsden in der dedinghen der zoenen die tusschen ons ghemaect is, indien [in dien?] dat wi den poerteren eñ inwoneren onser vorscrevender stat verhaven [vergaven?] seer grove misdade eñ sware excesse... Dat, vermids der dedinghen der vorghenoemder zoenen, die gheestelike personen onser vorscreve stat weerdeliken eñ ghetemeliken wederghesat eñ gherestitueert werden in horen kerken, beneficien,.. PIOT, *Cart.* 17 mei 1393 n°. 478, blz. 117. Zie DE VRIES, *Leken.-sp.* III, c. 3. v. 85.

DADINGEN (Dedingen), ow. 1) *In rechte optreden, pleiten*, fr. *plaider, contester en justice*. Kil. Daedinghen, dedinghen, *ger. sax. holl. fris.* 1° *litigare, disceptare*. || Item, van scouwe sal men wysen die waerheit te verhoeren; die op waerheyt dedingt, die op voerganc dedingt, of van erftalen, die sal men wysen: heeft hy se by hem, hy sal se te hans leyden; eñ heeft hy se niet, hy sal se brengen int genecht. *Chartb. v. 's Bosch*, f°. 50. Die scepenen wysen voer recht: alsoe verre als daerop wettelike waerheyt gededinct is, dat men die wettelike waerheyt verhoeren sal, also als recht is, eñ daerenteynden recht. Ib. fol. 53. Zie Verdam 1).

2) *In rechte vervolgen als eischer*, fr. *poursuivre en justice en qualité de demandeur*. || Om die vorscreve saken [*nl.* de armengoederen], in alle eñ in yegelijc hof, eñ voer wat richtere, gheesteliken of weerliken, bi hem selven oft bi procureeren oft boden te dedinghen eñ te beschudden, in alle formen daer dat beste in gheschien moghe. PIOT, *Cart.* II, 131 (17 mei 1393).

3) *Onderhandelen, overeenkomen, een vergelijk treffen*, fr. *traiter, négocier, composer*. Kil. 2° *componere, pacisci, transigere*. || Dat, want een twijst opgestaen was tusschen ons eñ onssen richteren van Brabant, op een zyde, eñ der stad van Dyest, in dandere zyde,.. soe zijn die goede lude van Dyest comen bi ons eñ bi onsen rade, eñ hebben ons des een hoefscheit gedaen, eñ alzoe vriendelic met ons gededinght, dat wy.. die scepenen.. hieraf quyt-

geschouden hebben.. Oirloven eñ consenteren hen, dat zy den cost eñ den onraedt, dien zy hierom gehadt hebben, nemen moigen eñ maken aen hen zelven binnen der stad van Dyest, eest aan hen assijzen off anderssins, tot haeren meesten oirbaere. *Doude Roodb.* f⁰. 49 v⁰. Hertog Wenceslas 29 mrt. 1366. Wy,. aensiende tvorseide ghescil, beede partien hard synde up tsoustineren van haren opinioenen, om hemlieden derof te middelne eñ tappointyerine,.. hebben.. met beeden partien soeverre ghededingt, dat wi se als hierup ghebrocht hebben, bi haerlieder consente, ten appointemente eñ accorde hiernaer verclaerst. *C. v. Auden.* 2de d. *Orig.* 8 dec. 1391, blz. 102.

DADINGSMAN, zn.; mv. *Dedingsliede* (—*lude*). *Scheidsrechter*, *bemiddelaar*, fr. *arbitre*, *médiateur*. Kil. Dedingsman, scheydman, *arbiter*, dedingslieden, *arbitri*, *disceptatores*. || Wij, N. N., seggher, minleec dedingslude ghecoren, van alsulken twist, gheschele, debat eñ discorde als hanghende is gheweest oft wesen mochte, eñ sonderlinghe van alsulker schout als... Piot, *Cart.* II, 136 (25 mei 1397).

DAECHBOECK, zn. *Register der dagvaardingen in zake van vrijmaking van goederen*, fr. *registre aux assignations en purge.* || Soe wye op yemants daghinghe metter clocken restoir oft calaengie doen eñ zyne verzweghen chijnsen, renten oft hypotheke goet houden wille, die is schuldich, binnen jaers nae de clocke, calaingie.. te doene wettelick voer scepenen, eñ doen syne calaengie rechtelick teeckenen by eenen secretaris opte voirs. daechcedulle oft int daechboeck. *C. v. Antw.* 1545. vi, 32. Zie purge.

DAECHCEDULLE, zn. vr. *Plechtige indagingsbrief in zake van zuivering van goederen*, fr. *ajournement solennel en matière de purge.* Zie daechboeck, en purge.

DAECHELYCKHEIT. Zie dachlijckheit.

DAECHSEL (Daegsel), zn. *Daging*, *dagvaarding*, fr. *assignation*, *ajournement.* || Dies worden de voorsz. boden gehouden hunne daegselen perfectelyck te doene, eñ te spreken de gedaegde in persoone, *C. v. Loven*, *Weeskamer* a. 15. Mertens en Torfs, V, 578. Zie purge.

DAECK, zn. onz. *Dak*, fr. *toit.* || Wat aengaet de stroodaecken in prysye, den afgaenden pachter zal mogen leggen, tot een volle daeck, te weten.. eñ zullen de geswooren prysers in 't prysen van 't daeck niet alleen considereren de dickte,.. *C. v. Auden.* 2de d. Regl. 12 aug. 1767, a. 28.

DAECKLEDER, zn. *Dakladder*, fr. *échelle de couvreur.* || Dat den autsten soen alleenelyck competeert, in die Loensche ceynsgoederen, die huyssinge met den hoeff, soo verre die daecklederen streken, van een huyssing alleen, tot synen cuer. *C. gr. Loon*, I, 255 (1623). Zie dackleer.

DAELDER (Daler), zn. m. *Daalder*, fr. *thaler.* *Zilveren munt geslagen onder koning Philips* ii, fr. *monnaie d'argent frappée sous le roi Philippe* ii. || Hebben oock gheadvyseert eñ gheresolveert eenen gouden Gulden eñ eenen silveren Daler herwaertsovere te doen slaen, gelyck in gewichte eñ alloy met dien van Duytschlandt, daervan de figuren gedruckt sullen worden. Eñ sal denselven onsen gouden Gulden weghen... Eñ onsen silveren Daler, weghende 19 enghelsche een aes, derwelcker men uyt het merck van Troye slaen sal acht daelders, een 4de deel, een 16de deel, een 64ste deel, 256ste deel van eenen daelder, houdende 10 penningen 16 greynen fijn silvers, sonder eenich remedie, sal weerdich zijn.. $27^1/_2$ stuyvers onser Vlaemscher munte. *Pl. v. Brab.* 4 juni 1567, II, 495 *b.* Eñ onsen nieuwen silveren daelder, die men noemen sal den **Daelder van Bourgoingnen**, draghende op d'een sijde sinte Andries oft een Bourgoens cruyce, eñ op d'ander sijde de wapenen als vooren, sal uytgheghieven worden voor 32 stuyvers, eñ de helft eñ t'vierendeel van dien nae advenant. Ib. 498 *b.* Bij v. d. Chijs, *Hertogd.* 284: **Burgondische of kruisdaalder.**

DAER, 1) bijw. *Daarheen*, *derwaarts*, fr. *vers ce lieu*, *en cet endroit*, *y* (avec mouv.). || Soe wye van den omseteren eenighen poirtere onrecht of gewaut dede aên sijn guede, dat die poirter met recht eñ sonder claghe beseten hadde, die scoutheit, met allen dien van der stat, arme eñ rycke, sal daer vaeren eñ dat onrecht berichten eñ dat avedoen, eñ dat sonder ons eñ der onser bolghenscappe [*Brab.-recht:* belghenscap]. *Charter v. 's Bosch*, *Priv. Trin.* 12 jan. 1329, a. 3.

2) Voegw. *Indien*, fr. *si.* || Daer hy [*nl.* de aangehoudene] gheenen zeker, borghe ofte namptissement en vermach, moet in vanghenesse blyfven totdat van den arreste ghedecideert wordt. *C. v. Aalst*, v, 4. Daer den ghearresteerde den officier ontghinghe, zoude moeten verantwoorden voor het arrest. Ib. Daer den gearresteerden gheen verzoucken doet, eñ dat den arrestant swicht eñ niet en procedeert tot beslichten van den arreste,.. zoo smelt hetzelve arrest. Ib. 8.

DAERACHTER, bw. *Daarna*, fr. *après.* || Voor de noene lidens moet thof gemaect wezen; diet daerachter makede, het ware abuis van wetten. *Leenr. v.* 1528, 37. De stede van Sint-Omaers was wederomme inghenomen... swoensdaechs snuchtens den xjen in sporcle.. Nemaer tcasteel hilt noch vj daegen daerachter. Piot, *Chron.* 266.

DAERAF (Daerave, derave), bijw. *Daarvan*, *daaraf; waarvan*, fr. *de cela*, *en; de qui*, *dont.* || Om den tseens [cijns] die voere ghenoemt es, jaerlijcs vergouden te sine in Palmesondaghe, ofte dsabs entsconvents ghemuede derave. *Mei* 1290. Ommedat hi denghenen, die sinen vader den voet afsloech eñ sine vingheren, doet ghesleghen soude hebben, daraf dat claghe was ghedaen vor den balliu eñ scepenen van Audenarde. *C. v. Auden.* 2de d. blz. 29, omtr. 1300. De gesworen colfdragers syn schuldich, op heuren eedt, den schouteth eñ borgemeesteren te cundighen eñ aen te brenghen allen mesusen, excessen eñ delicten.. opdat de heeren daeraff eñ oppe terstont moghen doen nemen wettighe informatie,.. *C. v. Antw.* 1545, i, 54. Of een goet verstorve van eniger ziden onder Nivele, daerave soude tkint staen int faders eñ moeders stat. *C. v. Nijvel*, *St.-Geertr.* 352.

DAERBINNEN, daerenbinnen, bijw. *Middelerwijl*, *intusschen*, *binnen dien tijd*, fr. *entretemps*, *dans l'intervalle.* || Dat die scepenen.. soeden moeten,.. die vonnissen weder uten.. binnen den genechte daerna, opdats partyen daerenbinnen niet eens en worden. *Kb. v. Antw. Oude rechten*, a. 11. Oft partijen overgeven wouden reprochen ende salvacien, eñ dat den tijt van der machten eñ commissien van den commissarissen te cort waire eñ faillieerde, soe sal thof, ten versuecke van partijen, huer macht [vermogen] te prorogeren een maent tijts, om dairenbinnen in hueren handen te dienen eñ te furneren van den voirscr. reprochen eñ salvacien. v. d. Tav. 358 v⁰. Die manscip ghedaen heeft es sculdich de grootte van sinen leene up te bringhene in des heeren

boec van sijnen mannen binnen den xl daghe, up x lb. gr. Eñ die verste heeft hi omme daerbinnen wel te voersiene de groote van sinen leene, dat hi niet beschamt en si minder over te bringhene dan het es. *Leenr. v.* 1528, 1°. 2 v°. Dat die huerlinghen moeten worden gesommeert drie weken te voeren, om hen daerenbinnen te versien van andere huysen. *C. v. Brussel* 1570, a. 46.

DAERBOVEN, DAERENBOVEN, bijw. 1) *Intusschen, ondertusschen, middelerwijl*, fr. *entre-temps, dans l'intervalle.* || Zoe wat vreemde man, die eenen poorter ontset [*nl.* beroepen] heeft, eñ daerboven in der stadt kompt, aen sulcken vreempden man, noch aen zijn naevolgeren; en sal men egheen statuijt verboeren. *K. v. St.-Truiden*, 1366, a. 40. So wie wonechtich buten Dyest yemanne wonechtich binnen Dyest ontseeghde, met éénen man te betughene, eñ daerboven quame binnen Dyest, souds ghelden x lb. *Kb. v. Diest* B 93. Ware dat sake dat enich twest ocht discoert tusschen eneghe partien opghenomen [*nl.* in wettelijken vrede gesteld] wordde, eñ enich partie daerboven van der ander partien, ocht van horen maghen, gheslaghen ocht ghequetst wordde, elc soude ghelden x lb. Ib. 113.

2) *Ondanks, in weerwil van, niettegenstaande*, fr. *malgré, nonobstant.* || Als eenich goet binnen yemants huyse es gearresteert, eñ hy den last van dat goet te bewarene aenveerdt, eñ daerenboven dat goet laet wechbrenghen ocht versteken, die is schuldich te verantwoirdene eñ inne te stane voer de schult eñ actie daervoere tselve goet gearresteert was. *C. v. Antw.* 1545, IV, a. 23. Soo wie, rechtelijck gearresteert sijnde, tsij in persoen oft goeden, daerenboven vertrocke, oft tgoed verporde in versmadenesse van den arreste, verbeurt sestich goude realen oft rijders. Ib. *comp.* VI, I, 54.

DAERDEN, zn. mv. *Brandpijlen*, fr *flèches à feu.* || Eñ boven die voors. weerre sal [elck schip] moghen voorzien zyn met ander wapenen, cort ofte lanck, oock met haghelgheschut, vierwerck, yseren teerlinghen, daerden, steenen, corseletten, &c. *Pl. v. Vl.* 19 juli 1551, a. 4, I, 379.

DAERENTENDEN (Daerenteynden, daer en t' eynden, dair te eynden, daerentenden), bijw. 1) *Na verloop van dien tijd*, fr. *après ce laps de temps, à bout de ce terme.* || Als de possessie wort begonnen teghen denghenen die thien mylen buyten de palen van Brabandt woont stedevast, soo en wordt de prescriptie niet volbracht voor dat viertigh jaer volcomentlijk overleden zyn, eñ daer- ent' eynden is dengenen verwaert die se ter goeder trouwen alsoo beseten heeft. *C. v. Brussel, Prescriptie* a. 4 (1482). Christijn *in fine quorum* [*scil. annorum*]. Die deken selen die cloicke doen luden des maendaghes te drien uren na der noenen, tot dattie clocke vier sleet; eñ alsoe langhe als die clocke luden sal, soe salmen die laken opdraghen [*nl.* boven, op de Hal]; daertenden soe en sal deeken noch dekenknapen laeken opnemen noch ontfanghen te peertsen. *K. lakeng. Diest, Ord. v.* 1414, *Van der peertse*, reg. 786², f°. 9 v°.

2) *Na voltrekking van zekere wettelijke of rechterlijke verrichtingen, daarna, vervolgens*, fr. *après l'accomplissement de certains actes légaux ou judiciaires, après cela, ensuite.* || Die scepenen wysen voer recht dat etc... ende daerenteynden recht. *Chartb. v. 's Bosch*, f°. 50 a 53, *passim* (Gewone slotformule van een schepenvonnis). Eñ dat [proces] alsoe geïnstrueert eñ gestelt in state van wysen, overbrengen oft overseynden te hove, wel eñ trouwelyc geslooten eñ toegesegelt, alzoet behoirt, binnen den iersten dach ens. naistcomende, om dair te eynden, dat in al gesien, de partyen te appointeren nae recht, opdat men can. V. D. TAV. 353 v°. Oft daer iement is, die deselve goeden coopen wille, dat hij bij hem come eñ hy sal ontfangen wordden om die in te setten op eenen prys, om dairenteynden, die vuytroepingen dairaf gedaen eñ volgaen zynde, eñ dat decreet toegewijst, deselve goeden gelevert te wordden den hoighsten verdierdere eñ dijer meest om geboden heeft. Id. 398. Daernaer moet de arrestant syn besetsel aldaer rechtelick met vonnisse doen vernyeuwen, en daerenteynden moet de arrestant tvoirscr. gearresteert goet behoorlick vuytwinnen ter hoogher vierscharen eñ syne procedure beginnen. *C. v. Antw.* 1545, IV, 5. It. 15, en VI, 44. Wordde dat vrouwenname [*nl.* die vrouw] daertenden [na wettelijk genomen vrede] gheslaghen ocht ghesteken, soe souds die mesdadeghe gelden XXX lb. *Kb. v. Diest*, B 22.

DAERENTUSSCHEN, bijw. *Intusschen, ondertusschen*, fr. *entretemps.* Kil. Daertusschen, daer-en-tusschen. || Oft ghebeurde dat daeren-tusschen iemant anders op den verobligeerden pant eenige have brocht,... soo vermagh &c. *C. v. Brussel* 1606, a. 98. Christijn *interim.*

DAERINNE, bijw. *Waarin, in welke zaken*, fr. *dans quoi, en quelles matières ou causes.* || In welcke civile saecken den thoon es openbaer; eñ in criminele saeken, daerinne dat geprocedeert wordt van drie daghen te drie daghen, wordt den thoon geproducheert in presentie van partie. *C. v. Brussel* 1570, a. 10. **Iem. daerinne hebben dat.** *Van iem. eischen* (*of verkrijgen*) *dat*, fr. *exiger* (*ou obtenir*) *de qn. que.* || Item, moeten de greffiers henne clercken daerinne hebben, dat sij de presentatien te boecke stellen bij ordre eñ gevolch, gelijck hun de memoriaelen eñ billetten daeraff bij de procureurs sijn gelevert, eñ die hun eerst gelevert sijn, altijt voore. *C. v. Antw. comp.* V, I, 57. Zie ook HEBBEN IEM. IN DIEN.

DAERMEDE, bijw. *Waarmede, krachtens welk*, fr. *parmi quoi, en vertu de quoi.* || D'executie van hypothecque ghebuert by pandinghe metten amman eñ twee scepenen ten minsten, mits by den verzouckere van der pandinghe presenterende eñ toogende de wettelichede van derselver hypothecque daermede de amman die neopt eñ pandt, met maninghe, wysdom eñ ghebiedene van losdaghen. *C. v. Gent*, VI, 9.

DAERNEEN, bijw. *Zooniet*, fr. *sinon.* || Int vercoepen van eenige huysen, erfve ofte lande, zooverre als men verzwyght zynen cooper de huyshuere zulcx als die is, ofte eenighe renten ofte servituyten, ofte eenighe andere lasten,.. zoo is den coop nul, indient den cooper belieft, vóór erffvenisse; daerneen, als hebbende optie, moet den vercoopere den cooper uprechten al t'gheme dat hy verzweghen heeft,.. *C. v. Aalst*, XII, 7. In ghevalle dat twee ofte meer, den vercoopere eñ goede aleven naer bestaende, hem presenteerden als naelinghen, zullen tsaemen geadmitteert worden indien den gront can ghedeelt worden; daerneen, zouden daeromme moeten loten. Ib. a. 28. Vermoghen voorts terstondt [*nl.* de oppervoogden], zooverre zy bij den haudere, hauderigghe ofte eenige van de hoirs versocht zyn, daerneen, uuyterlyck naer de zes weken, inventorieren,.. alle de meuble goedinghen,.. *C. v. Auden.* II, 17.

DAEROMME (Darombe), bijw. *Daarom, om die reden*, fr. *pour ce motif.* || Eñ ombe dat dit waer

was, eñ het vast eñ ghestede bliven sal, darombe hebbe wi, scepenen van Leuwe vorghenoemt, dese letteren ghezeghelt met onsen zeghale. 10 febr. 1296.

DAEROMTRENT (Daer omme terrent), bijw. *Daaromtrent*, *omtrent*, *ongeveer*, *ten naasten bij*, fr. *environ*, *à peu près*, *un peu plus — un peu moins.* || Van desen lande houden die van Sent-Salvators te Brucghe twe ghemete of daer omme terrent [terdent?]. 20 jan. 1285. *Vad. Mus.* II, 368. Daer ofte daeromtrent. || Omme waerinne te voorsien, soo hadden de supplianten,.. goed eñ oirboirlyck gevonden, tot dies op te stellen eñ aen ons te presenteren een project van reglement, getrocken op de forme eñ maniere als in andere gelycke plaetsen daer ofte daeromtrent geobserveert eñ gepractiqueert worden. *O. P.-B. autr.* 24 oct. 1749, *Inl.* VI, 503.

DAEROP, bijw. *Middelerwijl*, *ondertusschen*, fr. *sur ces entrefaites*, *dans cette entrefaite.* || Coopmansboecken hebben geloove onder cooplieden in saecken hunnen handel aengaende,.. soe wanneer alsulcke coopman is een man van eere eñ van trouwe, die gewoon is de waerheijt te schrijven, eñ dat de boecken wel eñ behoorlijck sijn gehouden, eñ medebrengen d'oorsaecke eñ redene van de schult, eñ den coopman gereet is deselve met eede te gewaerigen, oft daerop is gestorven, eñ datter geene stercke presumptie ter contrarien en is. *C. v. Antw. comp.* V, xj, 42.

DAEROVER (Daeroever), bijw. 1) *Intusschen*, fr. *entre-temps.* || Geeft een portere eenen vreempden man vrede, met zijnen vrijen wille, eñ der vreempde man wederseggho vreede, eñ derselve come daeroever binnen der stadt, der portere eñ syn maeghen, die porters sijn, en sullen aen den vreempden man nijt moghen mesdoen teghen dese statuten, doetslach uutgesloten [versta: indien de vreemdeling zich aan doodslag plichtig gemaakt hadde]. *K. v. St.-Truiden* 1366, a. 23.

2) *Daarboven*, *boven een uitgedrukt getal*, fr. *au-delà*, *au-dessus d'un nombre exprimé.* || Een manspersoun oudt sijnde xiiij jaeren, eñ een meysken oudt xij jaeren eñ daerover, moeghen *valide* disponeren by testamente van allen heuren eyghenen goeden,.. *C. v. Antw.* 1545, XII, 4.

3) *Niettegenstaande dat*, fr. *malgré cela.* || Oft eenich man syn testament gemaeckt hadde, eñ ten heyligen gesworen dat hy syn testament niet wederroepen en soude, eñ hy daerover syn testament broecke eñ wederriepe,.. *C. gr. Loon*, I, VI, 46.

DAERSONDER (Dairzonder), bijw. *Zonder hem* (*haar*, *hen*), *zonder dat*, fr. *sans lui* (*elle*, *eux*), *sans cela.* || De partyen te roepen eñ te daigen tot allen plaetzen daert hem [arbiter] gelieft, dair hy sal mogen pronuncieren, „hetzy by gescrifte oft dairzonder." V. D. TAV. 316. Oft het gebeurde, dat den vader aflyvigh wirde vóór de moeder, eñ dat hy eenen oft meer goede mannen hadde geordonneert om momboir oft momboirs te wesen van sijne kinderen, met de moeder oft daersonder,.. *C. v. Brussel*, *Weeskamer*, a. 7. Christijn *cum matre vel sine.* Worden voor immeuble goeden geacht: alle bepande renten, soo op gronden van erven als oock degene wettelijck bekent syn op de stadt van Diest, oft by cloosters, godtshuijsen, collegien, ambachten en dijergelijcke: alle welcke worden gerekent voor gronden van erve, ingevalle deselve bekent sijn met het octroij en authorisatie tot dijen cas dienende, eñ daersonder, soo worden sij gereputeert voor meublen off personeele actien. *C. v. Diest*, VZ. IV, 10.

DAERTEGEN (Daertegens), bijw. 1) *In vergoeding van*, fr. *en compensation de.* Kil. Daerteghen, 1) *contra id.* || Een broeder oft suster sal met gichten ontfangen haer oft syn deylinge van de stockguederen, op alsoo dat syn andere bruederen eñ susteren voor den Hoff bekennen dat die guederen toebehoeren denghenen die dese ontfangen [*sl.* verheffen] wilt, eñ dat sy ander erffguederen daertegen hebben. *C. gr. Loon*, I, VI, 29.

2) *Tegen wien*, *tegen welken*, fr. *contre qui.* || Dwelck te verstaen is, soo wanneer degene die gedaecht is om 't guarand t'aenveerden eñ daertegens oversulcx conclusie genomen is, staet onder 't gebiet eñ jurisdictie van der stadt. *C. v. Antw. comp.* V, x, 46.

DAERTEVOREN (Daertevoeren, daertevooren, daertebevoren), bijw. *Te voren*, *onmiddellijk voorafgaand*, fr. *auparavant*, *précédent.* || Dat men onruerende goeden oft renten nyet en mach vercoopen sy mooten ten minsten drie werckende vridaghen openbaerlick vuytgeroepen syn, eñ oick des sondaechs daertevoeren gecondicht in de prochiekercken, eñ oick te voren op alle hoecken van den cruysstraten vuytgebelt. *C. v. Antw.* 1545, v, 6. Tot Herentals wordt eens des jaers gehouden voochtghedinghe, d'welck is des dijsdaechs nae Verlooren maendagh, wesende den eersten maendagh, nae der noene, eñ wordt 't voechtghedinghe gheboden ter kercken des sondaeghs daertevooren [*var.* daertebevoren] te mistijde. *C. v. Herentals*, I, 2.

DAERTOE (Daertowe), bijw. 1) *Daarbij* (*bij dat*), *mede*, fr. *avec*, *conjointement.* || Dat her Wouttre van Buedeghem, riddere heeft vercocht den gasthuse van Brusele, sine thiende van Buedeghem,.. metter thienden die de cloester van Bigaerden houdt, die daertowe behoert. 11 juni 1277.

2) *Daarbij*, *daarenboven*, *bovendien*, fr. *en outre*, || Als die claechte gedaen es voer enich van deesen twije [twee] gerichten, zoe en mach hij nijt clagen voer dat ander gericht. Wij [wie] daertegen doet, die sal verboeren der stadt eenen wech te Rutsemedou. Eñ daertoe sal hij die wederpartije van den anderen gerichte ontheffen eñ altemael scadeloes houden. *K. v. St.-Truiden* 1366, a. 31. Dies niet en duet, saels ghelden XX s. eñ den vesch verliesen daertoe. *Kb. v. Diest*, A XXXV, 2. Daervore soude men houden [*sl.* men hem aanhouden] eñ zijns zeker zijn, eñ daertoe den ontseeghden [uitgedaagden] beteren. Ib. B. 98. Eñ heeft hi aldaer wapenen, die sal hi daertoe verliesen. Ib. 139. Indien hy eenighe andere panden oft gelt buyten oft t'huys dede halen, en die oick mede daertoe verspeelde, die panden,.. moeten hem.. wedergelevert worden. *C. v. Antw.* 1545, II, 51. Al eest dat de lancxtlevende voervuyte heeft syn vordeel, nochtans moet hem daertoe noch volgen d'een helft van allen den resterenden huysrade,.. Ib. XIII, 41.

DAERVOOR (Daervoere), bijw. *In de plaats van*, fr. *à la place*, *en la place de*, *au lieu de cela.* || Die boven vrede yemande dreychde te slane, te smytene oft te stekene,.. verbeurt XX ponden swertte eñ eenen wech te Roome, oft gelycke XX ponden daervoere. *C. v. Antw.* 1545, III, 16.

DAERWAERT, bijw. *Derwaarts*, fr. *vers cet endroit*, *de ce côté-là.* || Dat de voors. coop eñ regecten hemlieden bestrecken moeten tot eender gracht streckende te Wondelghemwaert, toter gracht die de castelain van Ghendt.. daer hadde,.. welcke gracht ja al waert [*sic*] d'eerste gracht

daerwaert an suërende [*nl.* uitwaterende] in de Lieve, ligghende es.. DE POTTER, *Gent.* I, 77, 16e E. Zie DAUWAERT.

DAET. Zie DATE.

DAET, zn. vr. 1) *Daad*, *het gedane*, *het verrichte*, *feit*, *meestal eene misdaad*, fr. *fait*, *chose faite*, *acte*, *action faite*, *le plus souvent un méfait*. || Wie anderen quetste mit versechden wapenen, sonder bloetreisen, hi waers om XXX scellinge. Bloede hi oec van dier daet, hi waers om III pont *K. v. Antw. en v. Brussel*, 1292, a. 6. Noch suldy weten, dat men den dootslager hulpe doet in drye manieren: dierste is voir de daet, als zijn diegeene die wapene oft zweerde daertoe leenen; ten anderen, in de daet, als diegeene die present is eñ hulpt den dootslach voirderen; ten derden, na de daet eñ maleficie, als iement den misdadige den heere oft zijnen dienaren neempt eñ met machten wechleydt eñ dyergelijcke. V. D. TAV. 64. Dat al mondelinge; behalvens dat men de daeden oft feijten van belastinge wel mach overgeven in geschrifte, om de getuigen daerop te ondervraegen. *C. v. Antw. comp.* V, I, 17. In saecken daertoe ban, goesselinge oft andere beteringe staet, die in feijt oft daet is gelegen, en mach den schouteth metten misdoender niet overcommen. Ib. VI, ij, 35. Den schouteth, onderschouteth oft henne dienaers.., en mogen geen poorter die op daet oft feijt niet bevonden en wordt, geensints vangen noch aentasten. Ib. VII, ij, 4. Worden bij den advocaet alsdan voortsgeroepen alle degene.. die N., ter saecken van alsulcken feyt ofte daet, souden willen belasten oft betichten. Ib. V, 3. Kwade daet. *Euveldaad*, *misdaad*, fr. *méfait*, *crime*. Voirt, so moeten si suver sijn van drien quaden daden:.. van moerde, van veeroevene eñ van vrouwencrachte. *K. v. Waalhem*, 1335, a. 7. Metter verscher daet. *Op versche — op heeter daad*, fr. *en flagrant délit*, *sur le fait*. || Dat alle persoonen, van wat state ofte qualiteyt die zijn, sullen, mitter verscher daet op 't feyt bevonden wesende, mitten lijfve aengetast eñ gevangen mogen worden bij alle justitien. *O. crim.* 5 juli 1570, a. 64.

2) *Hulp*, fr. *secours, assistance*. **In rade noch in dade.** *Met raad noch daad*, fr. *de conseil ni de secours*. || Sy sullen sweren, dat sy den mesdoere noch in rade noch in dade en sullen bistaen. *K. v. ter Piete*, 1265, a. 40. Lat. tekst: *in aliquo consilio vel auxilio.*

3) *Gewichtigheid*, fr. *importance*. || Jof diegoene die claghende es mits [*l.* mist] van siere claghe te proevene, iof dat hiere nienen volghet toten ende, eist van ervachticheden, hie sal boeten iij lib., eñ eist van cateilen, hie sal ghelden alsulke boete alse scepenen sullen jugieren na der daet van siere claghe. 2de *K. v. Brugge*, 25 mei 1281, a. 22 *bis*. De Fr. tekst zegt *selonc le quantité de son clain.*

DAGELIJCK, bn. *Die wettelijk kan of mag gedagvaard worden* (*daagbaar*), fr. *celui qui peut être légalement assigné* (*assignable*). || D'een poortere en vermach jeghens eenen anderen poortere, wonachtich, vindelic eñ daghelic binnen der stede eñ scependomme, niet te procederene by arreste. *C. v. Gent*, IV, 12.

DAGEMENT, zn. *Dagvaarding*, fr. *assignation*. || Zyn gehouden [*nl.* de amman, zijn stedehouder en zijne dienaars], ten versoecke van partye, binnen dese stadt eñ hare vryheyt, te doen alle arresten, soo op persoonen als goeden,.. eñ de ghesworen dienaren.. te doen alderhande daghementen, insinuatien, inthimatien,.. *C. v. Brussel*, 1606, a. 10. Christijn *citationes*, *insinuationes et inthimationes*. (Zie bij dezen *Commentator* het onderscheid tusschen deze drie dagvaardingen.) Dat in alle saken binnen dese stadt eñ vryheydt derselver sullen genoegh wesen twee dagementen, behoudelijck dat het tweede geschiede met inthimatie. Ib. *Stijl v. Wethouderen* a. 1. De dagementen sullen aen buytenpersoonen gedaen worden by placcaert-brieven, a. 6. De dagementen, die gedaen sullen worden in materie van appellatie aen subalterne rechters binnen deze stadt, sullen gebeuren met opene brieven van daghement. a. 7. Eñ in materie van appellatie van vonnissen, die gegeven sullen zijn bij subalterne rechters buyten de stadt residerende, sullen de dagementen gedaen worden met behoorlijcke beschrijfbrieven. a. 8. Dat zy ter Vueren observeeren: dat zy procederen ten gronde sonder des eenighe weete te doen dan op het leste daeghement van gratien. *C. v. Tervuren*, a. 1. Dat op de maniere eñ ordinancie van daghementen, proceduren eñ acten judiciele is nu versien by der ordinancien van der rolle. *C. v. Antw.* 1545, V, 1. Aengaende de dagementen die d'amptman int quartier van Antwerpen vermach te doen, wt crachte van schepenebrieven van Antwerpen,.. wordt gezeght onder den titel *Van Amptmansbrieven*. Ib. 1582, III, 14.

DAGEN, bw. *Dagvaarden*, *voor het gerecht roepen*, fr. *ajourner*, *assigner*, *citer en justice*. Kil. Daghen veur recht, *citare*, *in jus vocare*. || De lieden die woenen up ons lant,.. en sullen no van ons no van ymene, die in ons stede es geset,.. worden ghetrecht of gedaghet, om eeneghe emende.. ofte mesdaet, ofte van voerwaerden,.. dan allene in onse dorp ter Pieten. *K. v. ter Piete*, 1265, *Inl.* en a. 1, 3. Dat deghene die woenen binnen der voghedien van Everghem.., niet en zijn schuldech te commene te zabbets gaughedinghe over recht, hen ware dat ziere ghedaeght waren bi namen eñ bi toenamen. 8 febr. 1275. Diegoene die hie [*nl.* de gekwetste] noemen sal, sal syn ghedaghet bi roepe ghedaen ter marect, bin den darden daghe, up alsulke daet als hie sal hebben ghedaen den ghewonden... In alsulker boete sal hie syn coemt hie niet ten daghe dat hie wort ghedaghet. 2de *K. v. Brugge*, 25 mei 1281, a. 1, 4. De Fr. tekst zegt: *sera ajourners*, en *au jour kil sera semons*. Soo wat poertere die gedaeght ware vor vinders, omme oircontscepe te segghene, ne quame hi niet, dat hi ware in de mesdaet van III pont. *C. v. Gent*, *Ord.* 20 aug. 1284, a. 6. So wat manne die den anderen daghen doet vor vinders,.. a. 7. Eest dat d'executeur den baillyu, wethouderen, mannen oft andere jugen niet vergadert en vindt,.. soe mach hij se dagen particulierlijck op strate, oft elders daer hij se vint.. Capittele werdt gedaecht ten persoone van den capittulanten vergadert wesende in heure capittele..; soe werden oock religieusen, abt eñ convent, opdat se d'executeur vergadert vint, eñ daerneen, soe doet hij se vergaderen metten luyden van der schellen oft belle, oft metten slaen op den tymbre.. Eñ en willen zy alsoe niet vergaderen, soe doet hy de daginge ten persoen van den abt, proest, prioer, deken, abdesse, priorinne, alsoe hij se vint, in de kercke oft in heure cameren oft cellen, eñ al graceljjck eñ met goeder manieren.. Gemeynten worden gedaecht ten persoone van gouverneurs eñ regierders. WIELANT, *Pract. civ.*, *tijt* ij, c. vij, a. 16—20. *C. v. Aalst*, blz. 264 (1455).

C. v. Antw. 1545, IV, 19, IX, 19. It. *comp.* IV, xviij, 45; V, ix, 24; x, 30, 31, 39, 41, 42. *C. v. Santhoven*, *Stijl* 1657, a. 35 en 182. *C. van Brussel*, *Stijl v. Wethouderen*, a. 17. En *passim*.

2) *De rechters leiden op eenen met verachterde schuld beladen grond*, *in beslag nemen*, fr. *conduire les juges sur un fonds chargé d'une dette en souffrance*, *le saisir*. || Soo wanneer die rentmeestere des landts van Assche wilt procederen by gebrecke van betaelinghe van heerelijcke grondtchijnsen op eenighe goeden, daerop mijn Vrouwe van Assche chijns hebbende is, is deselve rentmeestere schuldich op de goeden te daeghen tot viermael toe, eñ dat van vierthien daeghen tot vierthien daeghen, eñ t'elcker reysen met diversche schepenen, eñ van elcken daeghemente te doen kerckghebodt, eñ aen den proprietaris oft den houdere van de goeden, by den dienaere van den rentmeestere te doen doen die wete eñ conde, eñ van den vierden daghemente die wettelijcke wete met die naemen van den rentmeester eñ twee schepenen, eñ dat aen de proprietarissen van de goeden; eñ sooverre dat deselve rentmeestere, naer 't vierde daeghement eñ de wettelijcke wete, behoorelijcken ghedaen zijnde, niet en wordt betaelt, dat alsdan dieselve rentmeester mach contenderen tot evictie van deselve goeden. *C. d. Vrijheid v. Assche*, a. 4 (1570). Zie BELEIDEN 7).

Dagen of jagen. *Kwellen*, *plagen met woorden en werken*, fr. *tracasser et poursuivre*. Het w. dagen heeft thans nog in Brabant de beteekenis van *uitvaren*, *tieren* (op iem. of iets), fr. *pester*, *proférer des paroles aigres* (*contre qn. ou qc.*). Ter gelegenheid van geestelijke personen, welke zich ten onrechte aan het wereldlijk rechtsgebied in reëele zaken poogden te onttrekken, en waarover de rentmeester des hertogs van Brabant aan den Raad van Brabant klaagde, wordt gezegd: || Want de scepenen beduchten, nadijen sij de geestelijcke persoinen, alsoo *forum* gedeclineert hebbende, eñ dat sij recht voert over hen wijsden, dat sij daerom ghedaegt oft ghejaeght souden worden van den geestelijcken staet, seggen daerom, wanneer sij van den rentmeester om vonnisgemaent sijn: Die heere presenteert hem voor een geestelijck persoin; nae onse costumen en staet ons niet voorder over hem te wijsen. *C. v. Turnhout*, *Ord.* 15 aug. 1529, blz. 610. Zie ook Schuermans.

DAGENSVRIJ, bn. *Beveiligd voor dagvaardingen*, fr. *à l'abri d'ajournements*. || Dat die somige uutlendich voeren woenen, dat zij, alsolichs, dagensvrij waren [*nl.* buiten het bereik der „ongenedige, ongotliche eñ onkristlige voirnemen der procureerders, fiscalen, foreijns eñ andere"]. PIOT, *Cart.* II, 338 (12 apr. 1461).

DAGER (Daegher), zn. *Exploit-doende deurwaarder*, fr. *huissier—exploitant*. Kil. Dager, *citator*. || Voor 't daeghen van persoonen ten oorcondschappe, eñ van partie ofte zynen procureur, omme die te sien eeden, sal den daegher hebben.., als van andere daghinghen. *C. v. Aalst*, *Stijl*, *Salarissen*, blz. 160.

DAGGE, zn. *Dag*, *dolk*, fr. *dague*. Kil. Dagghe, *sica*, *pugio*. || Kinne [*l.* knive], dagghen, basceleers. VAN LOKEREN, *Cart. St.-Bavon*, *Voerghebode t'Everghem*, a. 10, blz. 284 (13de E. DE Pr. en BR. II, 47. Miserien, dagghen, Ingelsche dolle, eñ alle messen,.. *Kb. v. Antw.* a. 6 (Begin der XIVde E.). Dat nymant dragen noch over hem hebben en sal pansyer,.. noch ander geweer, dan alleyne eyn cleyne dagghe off eyn ander cleyn metse.. *C. v. Maastricht*, *Priv.* 11 mei 1428, a. 4. Bremessen, houzweerden, lange messen eñ lange daggen (dieselve langhe messen eñ lange daggen synde in de snede langer dan van twee voeten ten hoochsten. *Rekenk. v. Brab.* reg. 133, f°. 99, *Ord.* 14 aug. 1459, a. 16. Den archier, omme mede te coopene een dagghe.. *Rek. Ninove*, 1475. Corte dagghen, lesschen (?), lemmeren, priemmessen, langhe messen, zweerden. *C. v. Aalst*, *Orig.* n°. 46, a. 19 (15de E.). Sweert, rapier, steecksweert, brackemare, dagghe oft anderen stock. *Concessie Caroline v. Gent*, 30 apr. 1540, a. 32. Dagghen, dollen poingiaerts. *C. v. Antw.* 1545, II, 4. Dagge of poignaert, *K. en br. v. Santhoven*, 1558, a. 3. Zweerden, daggen, poingnaerden. *Pl. v. Vl.* 9 oct. 1551, I, 720. Zweerden oft lange daggen. *Rekenk. v. Brab.*, reg. 136 f°. 210, 30 apr. 1570. Corte dagghen. *C. v. h. Vrije v. Brugge*, I, 238. Ord. polit. 6 mei 1628, a. 35. Daggen, dollen poignaerts, priemen eñ andere scherpe messen. *C. v. Antw. comp.* VI, i, 10. Vlaemsche dagge, fr. *dague flamande*. || Dat hij heeft geslagen eñ gequetst eñ gewondt Peteren met eender Vleemscher daggen. V. D. TAV. 164.

DAGGEWIJS (Dagwijs), bijw. *In den vorm van eene dagge*, fr. *en la forme d'une dague*, *d'un poignard*. || Alle overloefde wapene, zweerdt, knijve, misericoerden, dagghen, dollen, messen met platten hechten, daeraf de lemmeren dagwijs of dolwijs zijn ghemaect. DE VLAMINCK. *Vgb.* 33 (15de E.).

DAGING (Daiginge), zn. Zooals thans, en *dagvaarding*, fr. *ajournement*, *assignation*, *citation*. Kil. Daghinghe, daeghsel, *citatio*. || Dat die amman niemene mach roupen te rechte te stane in de vierscarre voer den baeliu.., hen sy dat sake dat twee scepenen ten minsten kennen die daghinghe. *C. v. t. Piete*, 1265, a. 2. Lat. tekst *cognoscant citationem*. Worde hi [*nl.* de leenman] vermaent sinen heere te dienste te commene eñ te hove, dat soude hi moeten doen, of men soude hem met daghinghen sinen grond ofwinnen met drien XIIII nachten. *Leenr. v.* 1528, fol. 7. Geen wethouders noch officiers van buyten en vermogen, binnen de stede eñ schependom, om saken personele, eenige dagingen, exploicten ofte acten van justitie te doen sonder consent eñ assistentie van den heere. *C. v. Gent*, I, 13. Daging — Intimatie. || Eñ is differentie tusschen dadinge eñ inthimatie, want daginghe werdt gedaen simpelic, inthimacie werdt gedaen opdat hem goetdunct eñ interest meynt te hebben in de sake. WIELANT, *Pract. civ. tijt* 2, c. 7, a. 15. (In zake van appellatie of reformacie).

Geveinsde daging, fr. *assignation*, *simulée*. || Is hij *contumax* vuyt waerachtige presumptien [van nootsake], oft andersins vuyt geveynsder daigingen, soe sal hij ontfangen wordden om nootsin te bewysen. V. D. TAV. 7 v°. Zie CONTUMACIE.

DAYELIJSTEN, zn. mv. *Ramen van outaarhemels*, fr. *dais d'autels*. || Pavillioenen ofte daeyelysten, om op autaeren. *O. P.-B. autr.* 30 jan. 1787, c. II, a. 6, V. 156. *Schrijnwerkers en timmerlieden te Brugge*.

DAIJEN. Zie DADEN.

DACK, zn. ons. *Dak*, fr. *toit*. Hart dack, *een steenen — pannen — tichelen — schalien of leidak*, tegenover: weeck dach, *een stroo- of rietendak*, fr. *toit dur*, *toit en tuiles ou en ardoises*, *opposé au toit „tendre"*, *toit en chaume ou en roseaux*. Zie Verdam Stroodack. Op het einde der 14de eeuw werden de stroo- en rieten daken door de gemeente-

besturen afgeschaft en verboden. || Dat men van nu voort negheene huusen met stroe noch met riede decken, vorsten noch stoppen en sal… Als van allen den anderen ouden huusen met stroe ghedeot in de poort staende, ghebiedt men tstroelen dae [*sic*] af te doene eñ te ontdeckene, tusschen Onser Vrouwendach half ouxst naestcommende eñ binnen IIII jaren daernaest volghende, up de huuse verbuert eñ XX lib. par. DE VLAMINCK, *Stad Dendermonde*, III, XIII (1) *Ord.* 27 juni 1397. Dat niemen vortan binnen der stede van Ghend,.. en decke no en doe decken gheenrande nieuwe huuse met stroe.. DE PAUW, *Vgb.* 122 *a* (4 jan. 1373). *Kb. v. Antw.* a. 154, 155, 197. Te Brugge waren de meeste huizen, in den jare 1410, nog bedekt met stroo, en eerst in 1417 nam de stadsoverheid een besluit ter vermindering der brandgevaren, daar zij, om het dekken met pannen aan te moedigen, een derde der bekostiging ervan ten laste der stad nam. GAILLARD, *Inv.* IV, 173, 407. Volle (stroo-)dack, *toiture pleine.* || Wat aengaet de stroodaecken in prysye, den afgaenden pachter zal mogen leggen, tot een volle dack: omtrent acht duymen van boven, in 't midden thien duymen, eñ twaelf duymen van onder. *C. v. Auden.* II, 498. Regl. 12 aug. 1767, a. 28. Afhangende dack — opgaende dack. Martinez verhaalt, in een vonnis van den 16en sept. 1664, dat er alstoen in de stad Brussel „1629 afhangende daecken en 2037 opgaende daecken" gevonden werden; uit het aldaar voorafgaande schijnt te blijken, dat de eerste over de straat hingen en de andere niet: || Item alnoch [*nl.* boven allerhande uitstaande werken, als banken, trappen, keldermonden, enz.] eene groote menichte [soo] van afhangende als opgaende daken, oversprongen, overgangen eñ overspringende glorietten, alles insgelycx overhangende over de straeten drye voeten eñ meer, emmers verre het notabelste deel van dien. *Fol.* 145.

DACKBANT, zn. Zie BANDEROEDE. || Soo wie andermans vreedstel weghdraeght, oft eenigh houdt van ander liedens grachten oft erven afhoudt, behalven dackbanden voor sijn selfs gebruijck, sal verbeuren seven schellingen. *K. v. Kwaadmechelen*, 1675, a. 9. Gelijck oock die buijtenliedens geen dackbanden en sullen mogen halen, op pene.. a. 37. Werven — eñ bercken dackbanden worden toeghelaten [*nl.* mogen afgesneden worden] om sijn huijsinghe mede te decken, sooverre sij op de vroente oft ghemeijnte worden ghesneden. *K. en br. v. Moll*, a. 11. Zie DACKROEDE.

DAKER (Deker, deken,) zn. vr. *Een tiental* (huiden), het 20ste deel van een last, fr. *une dizaine de cuirs, la 20me partie d'un last.* || *De dacrâ coriorum, vendens: duos denarios. Tol te Nieupoort*, 1163. *Dacora cutium, unum denarium, et quicquid est plus vel minus dacorâ, qualibet cutis debet obolum; et hoc intelligendum est de cutibus bovinis, vaccinis, caprinis, vitulinis, cervinis, et de* heinehuden, *et de* zalevel (?). *Tol te Damme*, 1252. *Item, pro qualibet decade cutium, wlgaliter dicta* daker hude. MERTENS en TORFS. II, 544. *Engelsch charter v.* 1305. Van eenre deker huyde, dits te verstane van x huden. *Tol te Loven*, 1377. Item, nempt hi van elker deken [*sic*] ghevet leder vj miten,.. m. [men?] meynt dat x broeken eñ x ruggen twee dekens zyn, eñ en es maer voer eene deken sculdich gekent te sine. *Mechelsche tol „int Wiel"*, 14de E. *Stadsarch. Inv.* n°. 100. Item, elc dekene hude, die esser iij d. Lovensche, eñ coept men hude hierbinnen, ene huut te male, tote onder ene dekene, so es men sculdich van elker huut enen o. [ouden] Lovensch. — Item, elc dekene huden, ij d. Lovensche. *Ibidem.* Van elcker deker huyden iv penn. swarte torn. *Rekenk. v. Brab. reg.* 142 f°. 134 v°. *Tarief v.* 1409. (Ditzelfde register bevat f°. 129 v°., in een tarief v. 1315, eene met het Engelsch charter v. 1305 gelijkluidende melding).

DAKERGELT, zn. *Tol op de huiden*, fr. *tonlieu sur les cuirs.* || Beloven verschillende poirters van 's Hertogenbosch, die in dese jeghenwoirdige jaermerct huden geoocht hebben, dat zy van allen dien huden dakerghelt gheven sullen in de toecomende Coudemerct, oft dat zy bethoen brenghen sullen, dat hen sculdich is stade te doen dat sy van den voirs. dakergelde niet sculdich en syn te betalen. *Arch. Bergen-op-Zoom, Rentbr. en recogn.* 1439-1441. n°. 193. 14 apr. 1440. Peter Loeys debet ons geducht heere van Berghen XXIV lb. x s. gr. Br. toecomende van den dakerghelde die sy dit jaer gepacht hebben. *Ib.* 20 juli 1440. Zie DAKER.

DACKLEER (Daeckledder, dackledder, zn. *Dakdekkersleer* (*dakladder*), fr. *échelle de couvreur*, hd. *dachleiter.* || Daer gheyn graven oft vivers om die stamhuysen en syn, daer heeft den oudtsten soen… het huys voervuyt, eñ soe wyt plaetsen doerane dat men ein daeckledder boven eñ onder beyde ort oft kanten van den daeck ruerende rontsomme oprichten mach. *C. leenhof v. Valkenburg*, 1570, a. 4. Dat Goris succedeert in Luyx leengoet,.. eñ sal hebben die electie van een huys oft wenninge metten moeshoff eñ appendentien, soeverre die dackledderen strecken. *C. gr. Loon*, I, 290 (1633). Dat den altsten sone, voor sya voordeel, competeert het huys, schuer eñ stallingen, sooverre een dackleer streckt, met eenen tamelycken moeshoff. Ib. I, 434 (1691).

DACKLIJST, zn. m. *Lijst onder het dak*, fr. *cordon ou bande sous le toit.* || Soo wanneer eenige schalien — oft tichelendaecken oversteken, onder met een witten daklijst oft tendeersel [*var.* fondeersel] van twee lagen boven eñ van rooden steen, deselve geven eñ bewijsen dat den eijgenaer van dijen huijse oft erffve heeft eenen halven voet erve buijten synen muer… Maer soo wanneer de daecken geen witten dacklijst ofte tendeersel van rooden steen en hebben, soo… *C. v. Antw. comp.* III, v, 67, 68. Alle paveyselen sullen gemeten worden in lenghde eñ breede,.. rabatten met de voetlysten van witten steen drymael, eñ van blauwen steen viermael.. Item, voetlysten, ronde lysten, dacklysten, voet voor voet. *Regl. edificiemeters v. Brab.* 16 jan, 1705, II, 21, *Steenhouwerij.*

DACKROEDE, zn. Zie BANDEROEDE. || Dat oock niemant hem en vervoordere eenich groen hout te halen op de voors. bosschen oft goeden, ghelyck [h]eesteren, dysselen, langhewaghenen, peertsen, latreften (*sic*), vitsel- oft dackroeyen, bessemstocken, thuynstaecken, wissen, bantroyen oft andere. *Pl. v. Brab.* 6 mei 1560, II, 133. Id. 21 nov. 1623, blz. 141. (De ord. v. 1560 heeft, op dezelfde blz. *vitsel- en dackroeden*).

DACTIJLBOOM, zn. *Dadelboom*, fr. *dattier.* || In d'ander duere [*nl.* van het tafereel *Adam en Eva* der gebr. Van Eijck] ziet men de heremijten eñ maechdekins commen uut die wonderlicke eenelicke [eenzame] rootsen eñ heremijtaigen, daer onderuut sommige bemoste steenen, corael schijnt groeijende: daer ziet men die pijnboomen, dacktijlboomen eñ dierghelijcke. *Ber. tijden*, I, 145.

DACKVAST, bn. *Dakdicht, met goed gesloten dak*,

zoodat er geen regen door kan, fr. *la toiture bien serrée que la pluie ne puisse pénétrer dans la maison.* Kil. D a c k d i c h t, *sartum tectum.* || Een tochtenaer ofte tochtersse is schuldich die goeden,.. te onderhouden in goeden gherecke eñ reparatie van wenden eñ dackvast. *C. v. 's Bosch*, VIII, 1.

DAL, zn., ook DELLE. Zooals thans. *Dal, vallei*, fr. *val, vallée, vallon.* || *Unum bonarium terre, quod jacet in loco qui dicitur* Susterkens dal, *apud Elsele. Charters d. abdij Terkameren*, Jan. 1245, doos 9.

DALEN, onz. ww. 1) Van een paard. *Afstijgen* fr. *descendre* (*d'un cheval*). || De prince commende voer des vorseits varrewars huus, beval den joncheere van Oorscamp dat hy van zinen paerde dalen wilde. JAN V. DIXMUDE, 88. Ib. 166.

2) Tegenovergesteld aan *klimmen, in zake van erfopvolging*, fr. *descendre* (*en matière de succession*). || Het zijn dry specien van successien, te weten: van climmende, van dalende eñ van besiden. De clemmende in rechte linie zijn: vader, meeder, grootheer, grootvrouwe,.. De dalende in de rechte linie zijn: de sone, de dochter, de neve, de nichte, teneven eñ tenichten kinderen, die men heet *pronepotes*, de kinderen van hemlieden, die men heet *abnepotes*... De collaterale oft van besiden zijn: broeders, susters,.. eñ dese succederen bi gebreke van den dalende hoyrs in rechte linien. WIELANT, *Leenrecht*, 50. Ende ware eenen kinde een leen ghecocht, al levede vader eñ moeder eñ dbedde gheheel ware, storve tkint sonder hoir, zijn leen ne soude vader noch moeder niet toecomen, want het ne mach niet clemmen noch wederkeeren, het moet emmer dalen up de naercommers. *Leenr. v.* 1528, f°. B 1... Dat soude syn ter sorgen eñ periculen van den momboer, oft van zijnen hoyre, want dese actie daelt opten hoyre. V. D. TAV. 26 v°.

3) Met het voorz. *van. Geboren, gesproten zijn, afstammen*, fr. *descendre, être né, issu.* || Vrij personen zijn diegeene die gedailt zijn van eenen vrijen vader eñ van eender vrijer moeder, oft ten minsten van eender vrijer moeder. V. D. TAV. 18.

4) Met het voorz. *uit. Spruiten, zijnen oorsprong nemen*, fr. *naître, prendre sa source.* || Een obligacie neemt heuren oirspronc bijnae uuyt maleficien oft overdaden, als die dailt uuyt eenen wercke, dat principalijc geen misdaet en is, maer is bijnae misdaet, als etc. V. D. TAV. 21.

5) Zie BERGEN EN DALEN, en AFVAERT. 1).

DALPHIN, DALFIN, — ESSE. *Dolfijn*, fr. *dauphin, — e.* OL. V. DIXMUDE, 28, 29, 42, 51, 64 en *passim.*

DAM, zn. Zooals thans. *Dam, dijk, waterkeering*, fr. *digue, levée pour contenir des eaux.* Kil. heeft d i j c k en d a m *agger*, doch afzonderlijk, en dit laatste met de etymologie van Becanus, *nl.* van *tammen, temmen.* || *Preterea obstructionem illam Rheni, que vulgo dicitur* dam, *prope villam sive in villa, que appellatur* Wyc, *que ad removendam tam gravem aquarum pernitiem antiquitus facta est, nos ... ratam habemus.* HÖHLBAUM, 25 nov. 1165 (Oorspr.). *Inter praefatam ecclesiam.. et stratam illam quae vulgo dicitur* dam. DE PR. en BR. II. *Wondelghem*, 48 (1199). Voert segghe wi dat deghene die behoren ter graveceep, ne wisen no dam no loeke; neware maken zi quadeke haren dam ofte hare loeke, de abt heeft de mesdaet [*nl.* de boete]. 8 febr. 1275. D a m en d i j c k als synoniemen: || Niemant en sal van nu voortaen eenighe dijcken oft dammen vermoghen te maecken oft legghen in loopende stroomen, beken oft waterlaten, op pene t'elcken van 6 guldens. *C. v. Santhoven, K. en br. v.* 1665, a. 84.

DAMAST, zn. Zooals thans. *Eene met bloemen of teekeningen doorwerkte zijden stof*, fr. *du damas.* Zie Verdam. || Dat niemandt van onse vasalen eñ ondersaeten, zoo vrauwen als manspersoonen, van wat state, qualiteyt oft conditie sy zyn, en sullen moghen draghen tabbaerden, mantels, paltrocken oft kuersen van satyn, damast oft fluwel cramosijn, dan de hertoghen, princen.. *Pl. v. Vl.* 27 mei 1515, I, 695.

DAMMEN, bw. *Dammen, dijken, bedijken.* fr. *diguer.* || Ic N., bailliu van Brueghe,.. doe te wetene: dat ic hebbe gheset in mine stede mester Wouter Brusche van Gent in die waterganc, die gaet van Ghent te Dammewaerd, eñ dat daertoe behoert, eñ te damme, eñ te verslane, eñ te stoppen eñ tontstoppen eñ al dat dartoe hoert. *Stadsarch. Gent*, 15 nov. 1282, n°. 75.

DAMPNEEREN, bw. *Veroordeelen, verwijzen*, fr. *condamner.* || Es oec yemen anderen sculdich enich scult, die men schuldich es sal manen sinen sculdere vore twe scepenen; wederseit [hi] oec te gheldene eñ vore tsheren baeliu claghe comt, die verwonnen es sal sijn gedampneert in II scellinghen. *K. v. Meerbeek*, 31 mei 1234.

DANEN, DANENT, bijw. *Vandaar*, fr. *d'où.* Zie ook WANEN. || Hoe dat herve es sculdich te gane danen soe comt. Eñ ne ware no vader no moeder, no broeder no suster levende, eñ hervachtichede bleven ware, die es schuldech te gane ter syden daer soe af commen es. *C. v. Gent, Gr. charter v.* 1297, a. 110. Alle dat erfgoet dat van der ziden comt eñ versterft, dat heeft die outste naest levende, eñ van derzelver ziden danen die goede comen sijn. *Sceeden v. Lovene*, a. 28. *Hs. kon. bibl.* 14de E. Alle dat erve dat van der ziden comt sal gaen danent comt. *Onderscheet v. Uckele en v. Bruessele.* Ib. 14de E. Die leene, die van der ziden comen, gaen weder ter zidenwart danen si comen. Ib. Dat sij gaen int sammans,.. eñ danen niet en sceeden, enware bi VII scepenen. DE PAUW, *Vgb.* 16 (1358). Dat hi dit schoutheitdom sculdich ware te hebbene bi naerheden, mids dat hi ware van derselver maechsibbe danen dit goed quame. DE PR. en BR. II. *Everghem*, 63 (1368). Dat de loop van de versche wateren van de inghelande te zee gene [?] haerlieder waterganc sal wesen eñ loopen.., eñ vandaer eñ voort deure de tweede veste van Ardenburgh,.. eñ danen regtevoort door de voors. sluys in de zee. Ib. VIII. *Muldeghem*, 10 (1406).

DANCK, zn. 1) *Wil, believen*, fr. *volonté, gré.* Kil. *gratia.* M e t u w e n d a n c k, *te volente, tua voluntate.* Niet zelden vergezeld van een epitheton, of van een gelijkbeduidend naamwoord. || Dat min her Woutre van Bodeghem, de riddere,.. eñ drouch op eñ ghichte eñ gaf, sins dancs en sins willen, suster Lysebetten,.. sine thiende van Bodeghem.. 7 juni 1277. Die vrouwe ochte joncvrouwe mit crachte name,.. hi hadde lijf eñ goet verboert.. Eñ waert, dat die vrouwe ochte joncfrouwe mit hem bleve, eñ seide dat haers dancs waer eñ haers willen, so hadde si haer goet verboert, tote dier wilen dat si wederquame eñ seide dat waer haers „ondanckens", dan soude si haer goet gebruken. *K. d. ammanie v. Brussel*, 1292. It. *K. v. h. markgr. Antw.* 1292. So wie vrouwe ochte jonfrouwe ontscaecte,.. so ware hijs op sijn lijf, enware dat die vrouwe ochte jonfrouwe wederquame binnen der vrijheit eñ seide dat dat hare dankes eñ hare

willen ware. *K. v. Waalhem*, 1365, a. 22. N. N. verkenden eñ verliden, by haren vryen danke eñ properen wille, dat hem dese drie leenen ghegheven eñ gheconsenteert waren te huwelike. *Gende charth.* 194 (1415). Dat N. bailliu van Audenaerde, heeft, bi zynen goeden dancke, gheconsenteert, ter kennesse van scepenen,.. dat N. eñ N. draghen moghen elc een yserin huve up haer hooft, ter bewaernesse eñ beschudde van hueren live, mids dat sy in veten eñ in onpaeise zyn partielic. *C. v. Auden.* 2de d. 125 (1441). Dat er menigvuldige pachters, naer het expireren van hunnen pacht eñ het verbod aen hun gedaen van geen voorder gebruyck eñ woonste [te] blijven continueren jegens den danck, wille eñ begeerte van de proprietarissen eñ aenkommende pachters,... *C. v. Auden.* 2de d. *Regl.* 12 aug. 1767, a. 29. Om danck. *Om niet, kosteloos, uit genade kwijtgescholden*, fr. *gratuitement, tenu quitte par grâce.* || Niemen en mach copen meesdade of boeten van desen dorpe; maer wi, of yemene in onse stede, sal se gadren of doen gaderen, hen es, dat men se om danc of in ander manieren van ons, of van yemene, die in onse stede es, wort verlaten. *K. v. ter Piete*, 1265, a. 58. Lat. tekst: *gratis.*

2) *Prijs van het ridderstee kspel*, fr. *prix du tournoi, de la joûte.* || In dit jaer [1420] was tYpre ghehouden een joustement ontrent Vastenavent, van zevene ghezellen, te wetene.. Den danc was ghegheven, van binnen, Olivier v. Dixmude [den schrijver *nl.* der *Merkwaerdige gebeurtenissen*]. Ol. v. Dixmude, 94. In dit jaer 1423, zo voeren te steiken te Rysseele, drie ghezellen,.. ter welker feeste myn heere van Bourgoingen was eñ vele heeren, eñ wan den danc, van buten, Jan Bossaert. Ib. 101. In dit zelve jaer, den 23en dach van april,.. Zoo was tYpre een hof beroupen van steikene in hoghe zadelen, eñ waren acht gesellen van binnen, eñ was haerlieder tytel *Quaet beleet*, eñ waren alle zwart verhoudchiert(?)... met zelveren brievekin derin ghesayt, eñ derin geschreven *Quaet beleet*.., eñ N. N. hadden den danc, van buuten, een rykelic guldin excele. Ib. 101. — Het w. *danck* werd ook gebruikt voor de prijzen in de wedstrijden der boogschutters. Ib. 170. Zie hierover breedvoerig. Gailliard, *Glossaire.*

DANCKBARICH, bn. *Dankbaar*, fr. *reconnaissant.* || O, Here Godt, Die si dancbarigen lof. *Hond. merk.* 92.

DANCKELIJCK, bn. en bijw. 1) *Dankenswaardig*, fr. *qui mérite de la reconnaissance.* || Want onse wael geminde eñ getrouwe scepenen eñ... van Dyeste ons, uyt hovergoeder gonsten, geconsenteert eñ bewyst hebben... eenen gunstelicken dienst van gelde,.. dairaen dat sy ons zeer danckelyck eñ grote liefde hebben gedaen.. *Oork. heer v. Diest*, 9 oct. 1442.

2) Houden voor danckelijck, *Houden voor aangenaam*, fr. *tenir pour agréable; habere gratum.* || Indien leen ofte gront van erfven, belast met bylevinghe, vercocht wordt sonder t'last van deselve bylevinghe, ofte gherealizeerde rente ghelost wordt, heeft danof den leeftochtere den vierden penninck voor zyn recht van bylevinghe, zooverre hy de vercoopinghe van den leene ofte erfve haudt over danckelyck. *C. v. Aalst*, xx, 45.

3) *Aangenaam, behaaglijk*, fr. *agréable.* || Oic selen hen alle richters wachten, dat zy hem niet en laten corrumperen met ghiften ofte andersins,.. maer sal elc richtere dat ontseggen met alsulcken maten eñ condicien van woirden, dat die versuecker wel verstaen moge, dat hem dat versueck niet danckelijc en is. v. d. Tav. 375. De grave van Vlaenderen en wilde de kueren [*nl.* den keus], die ghedaen was van denzelven scepenen.. nyet hauden over danckelic, maer begheerde dezelve alle verlaten t'hebbene. *Collatie*, 11. De vier leiden van Vlaenderen vergaderden eñ spraken taamen, zoodat haerlieden raet ghedrouch: dat zy trocken haestelike an myn ghedachte vrauwe, omme an haer te beseffene oft mynen heere dankelic ware, zodat zy zouden moghen trecken te Calais,.. omme te sprekene van eenre goeder vreide tusschen Vlaenderen eñ den Inghelschen. Ol. v. Dixmude, 168.

DANOF (Daenof), bijw. *Daarvan, waarvan*, fr. *dont.* Hoort tot den Vlaamschen tongval. || Zo wie die hierjeghen dade, eñ daenof verwonnen worde bi der wareide, hie verbuerde x lib. *C. stad Brugge*, I, 28 sept. 1280, § ii. Van enen vinderscepe, danof dat wie zaghen enen sartre. 24 oct. 1281. Een billet.. inhoudende cause van de questie, danof provisie versocht wordt. *C. v. Gent*, i, 3. In materie van injurien, daer open wonde is, oft anderen weg van faict gebeurt is,.. danof de kennisse eñ judicature competeert schepenen van gedeele. Ib. a. 9. En *passim* in de Vlaamsche oorkonden.

DANSEN, ow. **Dansen door den hantbooch.** *Een dansspel, waarover ons geene bijzonderheden bekend zijn*, fr. *danser à travers ou parmi les arcs, une danse dont nous ignorons les particularités.* || Als hem een van den voors. gesellen stellen eñ geven sal tot houwelycken state, soo sal de bruydegom de gesellen geven in gelde tweelf stuyvers eñ een eerlycke (*sic*) schotel spyse eñ eerten; die [*l.* dies], soo moeten de gesellen den bruydegom eere bewysen, te wetene, door den edelen hantboghe te dansene op synen feestdach, alsoo verre alst de bruydegom te kennen geeft coninck oft dekenen acht dagen te voren. *Kaart v. d. Handboog te Diest*, 1531, a. 18.

DANSING, zn. *Danspartij*, fr. *bal, partie de danse.* || Dat noch bailliu van boven, noch bailliu van der doncker camere, van nu voordan niet meer consenteren en zullen, noch moghen ghedooghen, omme bede noch om myede, dat ghevanghene, boven noch beneden, dansinghe houden sulllen moghen, nichte [*l.* niet] meer met pypen, scalmeyn, muselen, tamboeren dan anders, by daghe oft by nachte. *C. v. Brugge*, II, 160, *Regl.* 15de E. a. 18. Zoo wie twist in bruyloften, dansinghen oft in groote vergaderinghen van volcke, zullen verbueren x lib. par. de Pr. en Br. XXIII. *Beveren*, 78. *Vgb.* 9 apr. 1526.

DANSROCK, *Danskleedje*; fr. *vêtement de danse.* Het blijkt, dat de rederijkers hunne vertooningen ook afwisselden met den dans. || Voere fautsoen van denselven tabbaerde [*nl.* van sint Rombout in het spel van dien naam], eñ dansrocke. It. van x dosyne bellen ghehuert om mede te dansen, eñ van vij paer schoenen voer de dansers. van Melckebeke, *Rederijkkamer de Peoene*, 27 (1518, *Landjuweel te Loven*).

DANSSCHOOL, zn. *Danspartij*, fr. *partie de danse.* Kil. Dansschole, *ludus saltatorius.* || Wordt oick scherpelyck verboden op de voorgen. [zon- en feest]dagen te houden... Item, dansscholen oft kaetsspellen te openen... *Pl. v. Brab.* I, 60. (Omtrent 1600).

DANTE, zn. vr. *Lichtzinnig meisje*, fr. *jeune éventée, fille légère.* Kil. Dante, dantinne, dantelorie. || Den aefschen quant Diendt een quaey

dant, Den boef een hoere. Jr. JAN VAN DER NOOT. *Poët. werken*, 63.

DAR, samentrekking van het lidw. met het naamw. *har*, *haer*, *heer*. *De heer*, fr. *le sieur*. || Dat dar Jacob de Kersmakere, prochipape van Capric, hevet wettelike ghecocht.. Eñ die vorseide Jan eñ Avezoete, sijn wijf, sijnre wettelike af ontharvet eñ die dar [*l.* har Jacob bi der wet an gheharvet; vort hevet hi, dar Jacop, ons ghedaen te verstane, dat.. (doch ook eenmaal „den here Jacob"). 29 aug. 1289. Dat.. Aernoud.. ghaf wettelike ghifte den heere Willeme van den Damme, canonic van Harelbeke,.. heene tiende..; eñ Arnoud vorseit ghinc deser voorseider tiende wettelic te buten, eñ dar Willem vorseit die ghinker wettelike te binnen.. DE PR. en BR. VIII. *Adegem*, 15 (1300). Zie HAER.

DAR, bijw. *Daar*, *aldaar*, fr. *là*, *en l'endroit*, *y*. || Die tarwe te Ghint bennen de IIII porten te leverne, dar der [de heer] Henric wille. *Mei* 1249. So ware men schuldech III sondaghe te ghebiedene in de prochie dar dat lant leghet. 26 febr. 1259. Eñ men was sculdech den gasthuse XLII mudde rogs, eñ dar gout elc sister V s., II penninghe men. *Rek. gasth. Assche*, 10 aug. 1298. Eñ hi liet dar III lib... Eñ hi liet dar XXIIII ellen linwaeds. *Ibidem*. Item, geven wij den geswooren volcomen macht, dat sij..., eñ alle heerlyckheyt dar in den gemeynen profijt eñ regiment der stadt aentreffen. *O. Liége*, 1 febr. 1447, a. 23. En *passim*. Zie de samenstellingen met *dar* onder DAER.

DAR, indic. praes. van een wkw. d a r r e n, *durven*, fr. *oser*. Kil. D e r r e n, *audere*, ang. *dare*. || Wie dat yser verloren heeft, dat mach hi nemen daer hijt vindt, omme alse vele alse deghene dar behouden met sijnen eede, dat hijt cochte. DE PAUW, *Vgb.* 20 (1338). It. 81 (1360).

DARDALF, DARDENDEEL, DARTICH enz. Zie DERDEHALF, DERDENDEEL, DERTICH, enz.

DARDEN (Daerden), zn. mv. *Werpspietsen*, *werppijlen*, fr. *javelots*. Kil. D a e r d, *jaculum*, *telum*. || Een schip van hondert tot hondert vyftigh vaeten sal moeten innehebben... Thien arquebusen, zes stalen boghen, zes dousinen spiessen, zes dousinen darden, rondellen eñ pavoisen, so hem elckelick sal willen verweeren. *Pl. v. Vl.* 29 jan. 1549, a. 5, I, 365. *Pl. v. Brab.* 19 juli 1551, a. 5. III, 21, 9.

DARDEPUT, DARDEPIT, DORDEPIT, zn. *Soort van turf*, fr. *sorte de tourbe*. Zij komt voor in de *comptes de la mourmaîtrise de Flandre* van de 14de tot de 16de E. *Rekenk. v. Brab.* reg. 8233 en vlg.

DAERGIE, zn. vr. verklw. d a e r g i k i n. *Korte degen*, fr. *épée courte*, *demi-glaive;* zie La Curne D a r d e, aant. 4. — || Sommighe ghewapende bij den gherechte staende, waeraf Wijchuuse, den capiteijn, was hebbende eenen ronden schilt, zeer schoone verghult, in de een handt, eñ in dander een javelijnkin of daergie. *Ber. tijden*, II, 202. Aldus dan int eerste eñ voorste ghelet quamen mannen eñ jonghers met ronde blijnckende schilden,.. hebbende pijcxkins oft daergikins in de handt. Ib. III, 2. Quam de guarde anne; eerst een jonghelijnck te peerde met een cleen daergijkin eñ met eenen ronden blijnckenden schilt up den aerme. 58.

DARINCK (Darinc, deerick), zn. Kramers en Van Dale *Derrie*. V. D. ook D a r i n k), eene minder goede veensoort, waaruit de oude Zeeuwen zout stookten, fr. *sorte inférieure de tourbe d'où les anciens Zélandais extrayaient du sel*, *derri*. Kil. D a r i n c k, d a r y, d a r i e, d a r i t o r f, *cespes bituminosus*, *gleba bituminosa*, „*salsuginosa*", *cespes fossitius: nigra quædam et viscosa gleba*, *qua ignis fovetur apud Flandros septentrionales et Zelandos*, vulgo *daria*, *darinca*. || So wie zijn leen vtedelleft an tegheleerden, aen potterden, an tuerve, an daringhe of an marle, te voeren up vremder lude land.. *Jus feud. fland. vetus*, c. 53. Elc man ne mach nemer delven in sin lant darinc eñ sel, sin lant ne moet wert bliven den here sinen cens te gheldene. 26 febr. 1259, *Saaftingen*. Als tprincipael leen niet en is delvinge; waert principael leen moer ofte deerick, de proprietaris soude moeten delven, alsoot behoort, eñ de weduwe soude moeten hebben de helft van den profijte. *Wielant*, *Leenr*. 84. So wie zijn leen vutedelft an tichelen, quarelen, eerde, poteerde, thuerve, daringen of an marghele, te voerne up vremder lieden landt,.. *Leenr. v.* 1528, f°. D iij r°. It. BOXHORREN, *Keys. Stat.* a. 78.

DAT (Datte), aanwijz. voornaamw. en voegw.

I) V o o r n a a m w. — *a*) Voor het bepalend lidwoord *het*. || Dit was ghedaen the Bruselе, in dat voreghenomde godshus, in den jare.. 7 juni 1277. Dat men engeenrehande scade sal doen... dor dat lant van Kuyc. 31 oct. 1286. Dat dese vorgenomede jarscaren ingingen in dat jar van der gracien Ons Heren dat men scrivet.. 25 nov. 1296, B. D a t s e l v e, voor *hetzelfde*. ||Soo wie vreemdere bynnen Dyest quame woenen eñ te vonnisse der scepenen staen woude, sal dair sekerlec bliven, eñ vandair vrylec sceeden mogen, opdat hij sijn schout betailt. Eñ datselve van den poirteren van Dyest. *K. v. Diest*, 1228, a. 16. Lat. tekst *et hoc idem*.

b) Voor *zulks*, fr. *cela*. || Eñ gaf [*nl.* de koning van Frankrijk] der stede voort in vryheden, dat van scepenen vonnesse men niet zoude moghen appelleren, noch datte te nieuten doen noch veranderen. *C. stad Brugge*, I, 271 (1297). Die van Ghendt die seiden ooc dat zy raet neimen zouden an haer commun eñ zouden hemlieden danne laten weiten wat zy doen souden. Myn heere van Bourgoingen die verhiesch datte eñ quam an die van Gent, zeere biddende hemlieden daer noch achte daghen te blivene OL. V. DIXMUDE, 63. In den beghinsele, zo kenden si datte, eñ wijsdent, dat ic, Philips van Vianen, de vochdie van Puderse,.. houde van mijn hiere den abt van Zente Bernarts te leene... Voertmeer, zo kenden si datte, en wijsdent, dat ighewelc van ons mach hebben sine cnapen, schouteten ofte rechteren. 19 juni 1295. Dat de pandynghen,.. zullen moeten verzocht worden.. ter lettryne van scepenen op de ordinaire dinghedaeghen,.. eñ datte terwylent dat scepenen collegialick vergadert zyn. *C. v. Auden.* 2de d., 16 jan. 1590, a. 2.

c) Voor *dat het*. || Dat kint [*nl.* datgene wat het kind], dat es in siins vaders plegt, ogte in sire moeder, meedoet, dan [dat en] sal nog vader nog moder ontghelden, enware dat sake, dat na die daet wederkeerde in haren huse. *K. markgr. Antw.* 1292, a. 30. Dese voreghesegde penninghe heft hi hem bewist op sien hues eñ op sien hoef, in al de gheleghen dat gheleghen es tote Essele. *Mei* 1298. Ane de hieren, darmen dat goet, dat hier ghenoemt es, af houdt, ombe dat in dit gasthus comen soude,.. *Rek. gasth. Assche*, 10 aug. 1298 B.

II. V o e g w. — *a*) *Zoodat*, fr. *de sorte que*. || Wie eenen anderen quetste dat hi storve, lijf jeghen lijf, eñ dat goed verboert. *K. v. Waalhem*, 1365, a. 18. Met wat wapenen yemant eenen anderen quetste oft sloege dat hy daeraff sterve, dieghene

dien [die hem] gequetst oft gesteken hadde, eñ alle d'andere die daertoe behulpich waren geweest, verbeuren lyff eñ goet. *C. v. Antw.* 1545, II, 7. Die éenen anderen slaet oft quetst, dat hy vermenkt is, verbeurt x pont. Ib. a. 9. Die eenen anderen slaet dat hy valt, oft daeraff bloedde, verbeurt xx scellingen. a. 13.

b) *Opdat*, fr. *afin que*. || Voertmeer, dat der stat werken niet vergeten en werden, so willen wij.. dat alle maendage die burgemeisteren eñ raet mitten scepenen te gader.. suelen comen,.. eñ daer ordinancien,.. also der meister partijen.. oerbelec sal duncken, suelen mogen maken. PIOT, *Cart.* 18 nov. 1404, a. 5. Zoe wanneer eenighe fortse, gewelt, dootslach oft andere delict geperpetreert wordt, eñ men nyet en weet wy dat deghene syn die tselve gedaen hebben,.. alsdan roept men voirts alle deghene die tselve gedaen, doen doen, ofte helpen doen hebben, dat sy hen daeraff comen verantworden. *C. v. Antw.* 1545, I, 34.

DATE (Daet), zn. m. *Dagteekening*, fr. *date*. || Naer die statuten.., die wy hun nu lestwerff verleent hebben,.. daer di daet af is duysent vierhondert eñ veerthien op den thienden dach in september. *O. Liége*, 17 aug. 1417, a. 1. *Herk.* Dwelck oeck bij den knape van den voers. ambachte sal gescreven eñ geteeckent werden bij den daet van de aenneminge van den voers. leerkinderen. *Kaart v. h. legwerkersamb. te Diest*, 11 mei 1540. a. 9.

DATELIJCK, bn. en bijw.; als bijw. ook datelijcken. *Werkelijk*, fr. *effectif*, *réel*; — *réellement*, *effectivement*. || Eñ daernaer moet den naederlinck hem reguleren, eñ de penningen by den kooper sen den verkooper gereedt gegeven, eñ die by... gereedt moeste geven, al waer 't dat die by den kooper datelyck noch niet gegeven en waren, denselven kooper binnen sonnenschyn oft 24 uren.. leveren. *C. v. Loven*, x, 9. Soude daerenboven verbeuren drije ponden Brabants eens, eñ dat al te verhaelen met datelijcke eñ parate executie. *C. v. Antw. comp.* V, xvij, 92. Daervore mogen sij oock datelijcken gepant eñ geëxecuteert worden. Ib. a. 23.

DAT NEEN. *Of niet*, fr. *ou non*. || Eñ al hadde de neminghe eñ andverdinghe [*al.* de schaking] up haer ghedaen ghesciet gheweest bij haren danck eñ wille — dat neen, nochtans, met dat zoe ghetrocken was thuwelic eñ bleef converseerende metten zelven Perchevael, behoorde zoe, naer t'inhouden van beede den privilegien, te verliesene haer goed. DE POTTER, *Second cart. de Gand*, 140 (1483).

DAUWAERT (Dauwaerts), bijw. *Derwaarts*, fr. *de ce côté-là*. Westvl. || Overmidts dat die [stad] deerste reyse niet al [teenemaal] verbrande, syn naederandt weder dauwaert vertrocken, eñ hebben de reste datter was blyven staende, verbrant. PIOT, *Chron.* 321. De hertoghe, ligghende tot Bruessel, zondt oock dauwaerts de artillerye. 416. Zie DE BO. Hauwaert (Auwaert) eñ dauwaert. *Herwaarts en derwaarts*, *hier en ginder*, fr. *ça et là*, *de côté et d'autre*. || De coninck, met alzulck volck als by hem bleef, nam de vlucht naer Amyens, eñ tsander daechs de Franscoisen, dewelcke uutter bataille gevlucht waren, d'een auwaert eñ d'ander dauwaert. PIOT, *Chron.* 310. Dat verhoorende namen zy de vlucht auwaert eñ dauwaert. 329.

DEBAT (Debaet), zn. m. *Geschil*, *oneenigheid*, fr. *litige*, *différend*. || Dat was een debaet tusschen den abbet Jhanne eñ den convente van Sente-Pieters van Ghent, in de ene side, eñ Boudene, Boudens soene,.. in de ander side, van diverschen rechten, die de vorseide Boudene heesschende was in de tienden eñ in ander goet dat die kerke van Sente-Pieters hadde eñ heeft in dambocht van Isendike, als meiere. Van welken debate... 10 sept. 1298.

DEBATTANT, zn. m. Van eenen staat van goederen of inventaris. *Hij*, *die dezen betwist*, fr. *celui qui conteste ou débat un inventaire*. || Schepenen van ghedeele.., ghesien het proces.. tusschen N., weduwe gebleven in tweeden huwelyck van N., overgheverrigghe van staet, in baeten eñ commeren, t'sijnen sterfhuyse.., eñ N., in qualiteyt van deelvooght van de weesen by denselven N. aghtergheleaten, debattant van den voornoemden staet,.. VAN DE VELDE, *Annot.*, 192.

DEBATTEEREN, bw. 1) Getuigen. *Die wraken*, fr. *récuser*, *reprocher* (*des témoins*). || Zal oeck den maghe drije daghe te voeren, met name eñ toename, bescreven gheven allen die getuijgen, opdat hij, dij daerbuyten es, met zijnen magen ontbieden mach wijen hij van den getuijgen debatteren wilt. *K. v. St. Truiden*, 1366, a. 53.

2) Feiten, aanvoeringen. *Die betwisten*, *bestrijden*, *het voor en tegen bespreken*, *wederleggen*, *wederspreken*, fr. *débattre*, *contredire*, *contester* (*des faits*, *des allégations*). || Soe wanneer die partijen sullen geappointeert zijn in fayten contrarien eñ gedingt sullen hebben van hueren scriftueren, soe leert den stijl, dat men hem dach sal beteeckenen om huer scriftueren te wisselen, die te accorderene oft te debatterene, dats te wederspreken, eñ dairenteynden die wederomme te hove over te leggen, alle geaccordeert oft gedebatteert eñ wedersproken. V. D. TAV. 11 v⁰.

3) Eene schuld, eenen staat van goederen. *Die betwisten*, fr. *contester une dette*, *un état des biens*. || Borghe, de schult betaelt hebbende, sonder te roepen den principaelen, die de schult weet te debatteren, heeft regres *contra* denselven principaelen, nietjegenstaende dat hy hem niet te garrante geroepen heeft, en dat hy jeghens de deughdelyckheyt van de schult weet te segghen. VAN DE VELDE, *Annot.* 164. Den apparenten erfgenaem vermagh den staet eñ inventaris, door den lanxlevenden conjoinct overghegheven, debatteren, vooraleer sigh hoir te gedraeghen. Ib. 198. It. 200.

4) Eenen eisch. *Dien verwerpen*, *afslaan*, *afwijzen*, fr. *rejeter*, *repousser* (*une demande*, *une action*). || De heer aenleggere (komende tot loutere haerklievery) versueckt dat die opponenten sullen exprimeren iederen naem en toenaem van die, welcke hen geconstitueert hebben, *et quo die*, *qua hora et coram quibus* dit is geschied. Maer de borgemeesteren debatteren sulck versoeck van impertinentie. KEMPENEERS, *Montenaken*, II, 187 (1669).

DECEPTIE, zn. *Bedrog*, *bedriegerij*, *verschalking*, fr. (*déception*), *fraude*, *tromperie*, *dol*, *surprise*. || Daertoe soe renuncieren wii eñ gaen af alle ulpe, allen rechte, alle gratien,.. Eñ van allen rechte, dat wii hadden of hebben mochten in de voerseide herfaftechede, alle deceptien, cavillatien, boesheden,.. DE POTTER, *Petit cart.*, 39 (1323). Zie EXCEPTIEN.

DECERNEEREN, bw. *Gerechtelijk besluiten*, *bevelen*, fr. *décréter*, *ordonner*, *établir*. || De voornomde voochdie eñ curatele, om quaet regiment eñ dissipatie van goede, die schepenen moghen decerneren,.. De curatele by schepenen van Audenaerde ghedecerneert. *C. v. Auden.* XIX, 7, 8.

DECIJTE, zn. *Soort van laken*, fr. *sorte de drap*.

|| Van elken playnen corten lakene, die men heet decijte, dat men meent ten rame te hebbene, sal men van assisen gheven iij grot. viij miten. DE VLAMINCK, *Acc.* 14.

DECIMABLE, bn. *Aan tiende onderhevig*, *tiendegevend*, fr. *décimable*, *sujet à la dîme.* || Dat d'heesschers, by sententie van den 18den juny 1757, geadmitteert zyn geworden tot preuve: dat van over merckelycke jaeren vóór het instel deser saecke, de pataters binnen de jurisdictie van Ronsse veldsgewyse eñ in eene decimable quantiteyt souden geplant zyn geweest eñ daervan geene thiende en soude zyn gelicht geworden. *Pl. v. Vl.* 6 apr. 1762, X, 168.

DEDUCEEREN, ow. Waarschijnlijk een misschrijven voor *provoceeren*, *in beroep gaan*, fr. *appeler*. || Aengaende vonnissen bij arbiters oft arbitrateurs ghegheven, eñ daeraf niet en is ghededuceert, moet men conclusie nemen ten eijnde dieselve verklaert worden executabel, oft dat partye soude worden ghecondemneert heur dienvolghende te moeten reguleren. *C. v. Lier*, *Stijl*, XIV, 20.

DEEL, zn. o. en m. 1) *Geldelijk belang* fr. *intérêt pécuniaire.* || En mach oock niemandt officie van der stadtwegen hebben, bedienen, noch in de Weth, Raedt oft regiment van der stadt sitten, die munter is, oft die pachter van der mine oft van den thol is, oft paert oft deel daerin heeft, schade oft baete daeraf verwacht, in eeniger manieren. *C. v. Antw.* 1582, IV, 8. Soo wanneer yemant eenich helft, paert of deel heeft in een huys, hoff, erve oft andere onruerende goederen, die men niet gevuechelycke tot proffyte en can gescheyden oft gedeylen,.. *C. v. Antw.* 1545, XIII, 52.

2) *Aandeel*, *dat iemand in eene gemeenschappelijke zaak toekomt*, fr. *part*, *quote-part qui revient à qn. dans une chose commune*, *portion contingente.* || Worde mesdaet [*nl.* eene boete] gewiset an dien man, dat dabt den scoutete antworde [*nl.* verantwoorde] dies mans jofs sins deels van der mesdaet. 25 febr. 1252. [De crediteuren] souden daernaer den lancxlevende, noch niemant van de erffgenaemen, mogen aenspreken dan elck voor syn deel oft contingent. *C. v. Antw. comp.* III. XIV, 49.

3) *Deeling* (onder erfgenamen), fr. *partage* (*entre héritiers*). || Dat men partyen ghehauden sal zyn haer lotbryeven te ghevene bynnen xiij nachten naer dat den deel overleden eñ ghepasseert zal zyn by den voochden. *C. v. Auden.* 2de d. *Orig.* LVIIJ, a. 9 (1501). Binnen veertich daghen dairnaer den deel bi .den voochden over te bringhene van den geheelen goede voor de Wet. *C. v. Iperen*, *Kast.* a. 68 (1535).

4) Wettich deel. *Wettig erfgedeelte*, *kindsgedeelte*, fr. *portion légale d'enfant*, *légitime.* || Soo wanneer daer vier kinderen sijn, oft daeronder, soo is het wettich deel oft legitime het gerecht derdendeel van allen tgene de kinderen, eñ elck van hen, gehadt souden hebben indijen hen ouders metten levenden lijffve henne goeden niet wech en hadden gegeven, oft daeraff bij testamente anders gedisponeert, affgetrocken alle schulden, kerckelijcke rechten eñ oncosten van begraeffenissen; eñ sooverre daer meer kinderen sijn, is de legitime de helft. *C. v. Antw. comp.* III, xiij, 26.

5) Stads deel. *Voordeel of vooruitgenieting van den langstlevenden echtgenoot in de nalatenschap*, te Antwerpen, fr. *avantage ou préciput du survivant des époux dans la succession*, *à Anvers.* Zie *C. v. Antw.* 1582, XLI, 100—106, en *Comp.* II, I § 11. || Als den lancxlevende.. erffgenaem is gemaeckt bij den afflijvigen, mits vuijtreijckende de kinderen sekere somme voor hen wettich deel ofte legitime portie,.. alsdan en vermach den lancxlevende, tot verminderinge van dijen, nijet vuyt te trecken het stadts deel. *C. v. Antw. comp.* III, xiij, 29.

6) *Uitdeeling*, *uitreiking* (aan den arme), fr. *distribution* (*aux pauvres*). || *Anno eodem* [1448], fondeerde Peeter Pot den deyl, alle woensdaghen elcken armen mensche te gevene een broodt, eeuwich duerende. PIOT, *Chron.* 77.

DEELACHTICH, bn. (aan eene misdaad). *Medeplichtig*, fr. *complice* (*d'un méfait*). || Niemene, deelachtigh, meyere ofte amman, van eenighen forfaite, mach men kiesen scepenen. (Te lezen, naar onze hedendaagsche woordschikking: Niemene meyere ofte amman, deelachtigh enz.) DE PR. en BR. IV, *Desteldonk*, 7, *Privil. v. d. Ouderbosch*, Sept. 1268.

DEELBAER (Deylbaer), bn. In zake van erfenis. *Verdeelbaar tusschen de erfgenamen van vaderlijke en moederlijke zijde*, *elke voor de helft*, *in tegenoverstelling aan „sijtvallich" of zijdehoudend*, fr. (*en matière de succession*) *partageable entre les héritiers des côtés paternel et maternel*, *chacun pour moitié*, *opposé à* sijtvallich, *tenant côté et ligne.* Zie DEFACQZ et HONINCKS, *Anc. droit belg.*, II, 50. || Alle onruerende goeden, soewel ingebrochte als verstorvene, eñ oick vercregene, als huysinghen, hoven, lant, beemden eñ gronden van erven, gelegen binnen der stadt oft vriheyt van Antwerpen, oft waer dat de vercregene goeden gelegen syn, syn deylbaer halff eñ halff, alsoft al gereede eñ meuble goeden waeren. *C. v. Antw.* 1545, XIII, 1. It. a. 2. It. *Comp.* II, I, 191, 192. Alle verkreghen eñ ghedenatureerde goeden, t'zij huijsen, erfven, renten, chijnsen oft pachten... eñ totdien alle schatschulden eñ actien personele,... sijn deijlbaer half eñ half. *C. v. Herentals*, XII, 1. Alle goeden eñ gronden van erven gelegen onder Outsterweele [Oosterweel], soowel leengoeden als andere, syn, in de successien, al deylbaer eñ haeffdeylich, eñ men mach die vercoopen als coeyen eñ peerden, vuyter handt. *C. v. Antw.* 1545, XVI, 3. Zie DEELSAEM, GEDEELICH, HAEFDEELICH, SIJTVALLICH.

DEELBOECK (Deelbouc), zn. m.. *Boek of register*, *waarin*, *in de sterfhuizen*, *de deelingen onder erfgenamen geschreven werden*, fr. *registre aux partages entre héritiers dans les mortuaires.* || Dat men den deelbouc eñ den bouc van composicie altoos in der voochden coffere sluten sal als zy van de Caele gaen. *C. v. Auden.* 2de d. *Orig.* LVIIJ, a. 17 (1501). D'apparente hoirs, eñ alle deghone ten huuse van den overledene gheconverseert hebbende, ofte die danof weten moghen te spreken, werden ghehauden by eede te verclaeren, dies verzocht zynde,.. of zy eenige breedere bate ofte commere weten, den sterfhuuse angaende, dan by den voornoemden staet eñ inventaris ten voorschyne ghebrocht eñ ten deelboucke verclaerst is. Ib. I, XXI, 10. Zie Gailliard, *Glossaire*, 53, 612.

DEELBRIEF, zn. *Boedellijst*, *staat en inventaris van een sterfhuis*, fr. *inventaire d'une mortuaire.* || Van den debate eñ ghescille dat was tusschen den vochden van mine heren Roeger Brysteets kindren,.. eñ vrouwen N., syn wettelike wyf was,.. alse van den goede eñ der versterften daer min here Roeger ute verstorven ware, dwelke vrouwe Kateline vors. upbrochte in deelbrieve, alse houderigghe van den goede, omme hare eñ deu hoyre derin te hebbene eñ te ghel-

dene datter elc in sculdich es te hebbene eñ te gheldene metten rechte naer de wet van der poert. *C. v. Gent*, *Orig.* XXXVII, 22 juni 1353, *Inl.* Ib. a. 16, 19. Zie Gailliard, *Glossaire*, 53, 612.

DEELDACH, zn. *Dag, waarop de deeling in een sterfhuis plaats heeft, de deeling zelve*, fr. *jour auquel a lieu le partage dans une mortuaire, ce partage ou cette liquidation même.* || Item, behoort ten schoutheetdomme gheheel al tghuent dat men doen mach buten der vierscaren, te wetene: alle deeldaghe, alle prijsdaghe, alle palinghen, alle wettelike besouc. DE PR. en BR. II. *Everghem*, 59 (1361).

DEELEN (Delen, deilen, deylen), bedr. en onz. wkw. In verschillende beteekenissen. Verdam DELEN. 1) *Verdeelen, in stukken deelen, in deelen scheiden*, fr. *mettre en pièces, séparer.* || Die vreede brect men salne in vieren delen, eñ die here salne setten op vier horneke [hoeken] van sinen lande. *K. d. ammanie v. Brussel*, 1292, 19de al. Die vreede breect, dien sal men in viren deilen. *K. markgr. Antw.* 1292, 14de al. Die vreede breeckt, dien sal men in vieren deilen. *Luyster v. Brab.*, zelfde keure a. 46. Die vreede breect men sallen in vieren deelen. V. D. TAV. Id. 130 a. 15. Die vreden brect, dien sal men in vieren deylen. *K. d. meierij v. Loven*, 1312, 17de al. Dezelfde keure *dou Romanch pays de Brabant*, 17de al., ook van 1312, zegt: *Qui triuwes briese, on le doit partier en quatre..*

2) **Gedeelde cleederen.** *Kleederen van twee kleuren, zooals die veelal in de middeleeuwen gedragen werden; hier eigenlijk burgerkleeding, tegenovergesteld aan de kleedij der priesters*, fr. *habits de deux couleurs, mi-partis, comme on les portait beaucoup au moyen âge; ici proprement costume bourgeois, opposé à celui des prêtres.* || Dat N.., ghekendt hadde, buten bande van ijsere, dat hij hadde helpen vermoorden eñ roeven een coepman van wijne.., eñ noch, dat hy ghevaen was met ghedeelden cleederen eñ crune onghescooren, eñ diefte ghedaen hadde,.. eñ menich ander feyt ghedaen hadde mits dewelcke hy onvrijdt was van zijn cleergie. DE PR. en BR. X. *Afsnee*, 25 (16de E.).

3) *Eene erfenis deelen*, fr. *partager un héritage.* || Erve, dat van der zyden compt [*var.* versterft] hoert [men?] hoodegelycke te deilene. *C. v. Uccle*, a. 1.

4) *Een vennootschap, eenen handel in gemeenschap aangaan met een ander*, een niet zelden gebruik in de middeleeuwen onder ambachtslieden, fr. *entreprendre un commerce en commun avec autrui* (*usage assez fréquent au moyenâge*). || Visschers, die visch nemen te payene int wedercomen van Mechlen, ne selen se [met] nyemene deelen, zi en willent doen. *Kb. v. Antw.* a. 93. Zie GESELLEN.

5) *Palen, grenzen*, fr. *aboutir, confiner.* || Op eñ ane en half buender beemts.., gheleghen int Goerbroec; eñ es deylende eñ ridende met beemde Godevaerts Hegghen, ons medescepens..; eñ noch op eñ ane en half buender beemts.., gheleghen aen de Laembeemde, eñ es ridende eñ deylende met beemde Aerts Van den Inde. *Schep. v. Zeelhem*, 1376. Een halve zille beemps,.. die deilt teghen Willeme Van der Eect, gheleghen aen beemt des gasthuus van Dyest. *Laten des hofs te Zelck*, 13 mei 1383. Die hellicht van eenre halver sillen beems.. ghelegen te Molstede int broec, achter den groten thoren bij Sichgen, tusschen die Demere eñ den leytgracht, deylende oft ridende teghen erve Jans Van den Rodekenne. *Schep. Land v. Diest*, 8 sept. 1422.

6) *Vonnissen, uitspraak doen als rechter, beslissen, uitwijzen als wet of recht*, fr. *juger, prononcer en qualité de juge, décider comme loi ou droit.* || Dieselve thiende drouch op min her Woutre eñ gaf den voreghenomde gasthuse, in gherechte erve te hebbene eñ te houdene, van heme eñ van sire ghebuerten, paisseleke eñ emmermeer. Eñ dit dede min her Woutre bi sins selves maninghen eñ bi vonnisse chertoghen man eñ der sire, die heme vore recht deilden, dat hiit wale doen mouchte, soedat den godshuse vast eñ ghestade bleve... Hierover waren chertoghen man: N. N. Hierover waren oec andre sine man, die oec sine scepene siin, dire oec van rechtshalven op deilden.. 7 juni 1277. || Eñ selen doen zweeren alle den rechteren van onsen lande,.. dat se.., eñ selen allen lieden vonnisse doen eñ wet, die vonnisse eyschen eñ wet begeeren, mannen ochte scepenen, dier over sculdich sijn te deelne. *K. St.-Pieters-Leeuw*, 1284. So heft die voreghenumde Arnout die jonfrowe Aleit ghedaen ghelijck dat recht van den lande deilt dat hi se sculdech was te doene. *Bruss. godsh.* B nº. 1453 (1289). Weltijt [*nl.* welc tijt] dat men ghebiedt beleet uter kerken, eñ men dat doet bi mannen eñ bi scepenen, wat mesdade [*nl.* boete] dat daeraf valt, alse verre alse vonnesse deilt, heffen die heren van Grimberghen. 24 juni 1297.

7) *Recht spreken over, rechtsmacht uitoefenen over*, fr. *rendre la justice au sujet de, exercer une juridiction sur.* || Men verbiet, op de mesdaet [*nl.* de boete] van X lb., dat niemen come wonen binnen vriheden van Audenaerde, die dienstman es of ten besten hoefde staet; eñ offer hiemen binnen woent, dat hi de poert rume; eñ es dat sâke dat se de bailliu derbinnen ghedoegde, hi ne soude se niet moghen deelen. *Kb. v. Auden.* 1338 *Keure van dienstlieden*, blz. 68. Eñ verteech eñ dede daertoe al dat heme vonnesse eñ recht deilde dat hi sculdech was te doene. Doen wart de voreghenomede Godevert Ginderboven geërft in dit voreghenomede lant, met vonnesse, bi maninghen dies heren eñ bi wiisdoem sire late, eñ alsoe alse recht deilde, eñ dat daer niet en ghebrac dat daer met enen rechte ghescien soude. *Schep. te Erpse, over goed te Eversberghe. Charters v. Terkameren*, bundel 64 (1309).

8) Eenen eisch. *Dien splitsen*, fr. *scinder* (*une conclusion*). || De schoutet van Antwerpen mach teghen den gevangenen syne conclusie deylen, eñ concluderen capitalick, oft tot eenighe mulckten, punicien oft correctien, nae gelegentheyt der saken. *C. v. Antw.* 1545, I, 7. Mach oock den schouteth sijne aenspraecke eñ conclusie deijlen, eñ dat doende tegens den gevangene concluderen: t'sij tot verbeurte van den lijve oft tot civiele boete, oft anderssins tot alsulcke straffe eñ beteringe als men bevinden sal... te behooren. Ib. *Comp.* VII, IV, 16. Zie ook ALTERNEEREN.

DEELER (Deelder, deylder), zn. *Deelhebber in eene erfenis*, fr. *copartageant, portionnaire.* || Erfven oft huijsen, die verhuert worden bij den proprietaris oft deelder, sonder consent oft last van denghenen die daer paert eñ deel in heeft, mach dieghene, daer alsoo deel in hebbende, de naeste zijn van de hueringen. *C. v. Herentals*, XVII, 3. Sooverre die [*nl.* gronden van erfven ofte renten] niet wel deylbaer en waeren,.. behoiren de deylderen,.. te loten,.. *C. v. Loven*, XIV, 30.

DEELGELT, zn. *Deelrecht, loon voor de bemoeiingen eener erfenisdeeling*, fr. *droit ou salaire des opérations d'un partage de succession.* || Dat

men gheven sal den voochden eñ cleercken, van deelghelde, XVIII d. p. van elcken pondt groote .. *C. v. Auden.* 2de d., *Orig.* LVIIJ, 1501 a. 11. Men sal gheven van lyfcope [*nl.* liefcoope] ghelyc van den deelghelde. Ib. 12.

DEELHEBBER, zn. Zooals DEELER.

DEELING (Deylinge), zn. *Deel*, *gedeelte*, *aandeel*, fr. *part*, *portion*. || [Dat] in deylinge tusschen susters eñ broeders, twee gebroeders alsoo veel schuldich syn te hebben als dry gesusters, dat is te verstaen, een broeder anderhalff deylinge tegen syn suster. *C. gr. Loon*, I, VI, a. 28.

DEELING VAN EET. Zie EET.

DEELLOOS (Deelloes), bn. Het tegenovergestelde van deelachtich. *Van de deeling uitgesloten*, fr. *exclu du partage.* || Comt de partie in ghedeele, eñ de houdere van den ghedeele verloghent eenech goet dat den ghedeele toebehoert, dat goet dat verloghent es, es verbuert ter ghedeele bouf, eñ de houdere blivets deelloes, updat de ghedeele dat toeghen moghen. *C. v. Gent*, *Gr. charter v.* 1297, a. 11. Mits dat soe [zij] in hare deelbrieven gheen ghewach deraf [*nl.* van zeker goed] ghedaen en heeft, segghende dat soe deelloes deraf sculdich es te blivene, naer de wet van der poert. Ib. 23 mrt. 1399, a. 3, blz. 566. It. *C. v. Assenede*, XVII, 9; *C. v. Auden.* I, II, 15 (Deelloos).

DEELLOT, zn. *Datgene, wat eenen erfgenaam bij loting of kaveling toegevallen is*, fr. *ce qui est échu à un héritier par lotissement.* || Ghevielt, dat d'opposant den heesscher zijne possessie loochende, zal den heesschere gheadmitteert werden ter preuve van diere; dewelcke hy sal vermoghen te doene met sijnen handtbouck, ofte extraict authentycq van dien, onder 't handtteecken van den greffier alhier, deelloten, rekenynghen oft andere bewysen, omme den juge te ghenoughen. *C. v. Broekburg*, IX, 7.

DEELMANNEN, DEELSMANNEN, DEELSLIEDEN, zn. mv. 1) In de Kastellenij van Iperen. *Burgers, door baljuw en schepenen aangesteld ter beredderingen vereffening der sterfhuizen, doch geene blijvende rechtbank uitmakende*, fr. *dans la châtellenie d'Ipres, des bourgeois préposés par les bailli et échevins à la liquidation des mortuaires, mais ne constituant pas un banc de justice permanent.* || Dat elc wedewere ofte wedewe binnen dezer castelrie gehouden werden huerlieder stærfhuus over te bringhen den balliu eñ schepenen, onder wien tzelve ghebuerdt [*nl.* behoort]. Eñ dat binnen veertien daghen naer dat man of wijf overleden werden; eñ alsdan voighden creéren eñ deelslieden kiezen, ter prezencie van der Wet, om in tzelve stærfhuus te verdeelen ter bewarenesse van elken... Eñ binnen veertich daghen daernaer den deil bi den voighden over te bringhen van den gheheelen goede vo:r de voirzeyde Wet. Eñ wettelick quijtscheldinghe danof te doene.. Item, dat gheen balliu noch Wetten, noch andere, eenighe deelslieden stellen, noch in eede committéren zullen in eenige stærfhuzen, zy en zijn wonachtigh binnen der castelrie, ofte in eede van der castelrie, eñ oock „dat een van hemlieden moet connen lezen eñ schriven", eñ dat op de boete van dry ponden parisz. by elck deelsman te verbueren, eñ den deel van onwerden. *C. Kast. v. Iperen*, 1535, a. 68. — Te Gent en elders over 't algemeen, behoorde de kennis der sterfhuizen, en inzonderheid van die der weezen, tot eene rechtbank in beroep gaande voor schepenen. Zie BANCK 4), Schepenen van ghedeele. — Te Audenaarde noemde men ze Deelslieden; *Kb. v Auden.* 1328. *Keure van deelingen.*

2) Te Brugge. *Lagere bank van rechters of scheidsmannen, kennis hebbende van erfscheidingen, gebouwen en gebuurlijke dienstbaarheden*, fr. *banc inférieur à Bruges, de juges ayant connaissance des bornages, de constructions et des servitudes.* || Daer men, in voorleden tyden, ten ancommene van der nieuwer Wet gheploghen heift te makene, in elc zestendeel, eenen dekene eñ vyf deelmannen, omme dies wille dat men de poorters eñ inzetene in' andere eeden [*nl.* ambten], als: in „de groote Rame, Broodtweghen" eñ elders grootelicx van doene heeft, so en zal men van nu voordan in de geheele stede over al niet meer maken dan eenen dekene eñ twaelf deelmannen. Dat de voors. dekene eñ deelmannen zullen hebben de kennesse, judicature eñ berecht van allen questien eñ gheschillen tusschen eeneghe partyen ter causen van landghescheeden, vryheden van luchten, suweringhe [*nl.* het wegvloeien] van wateren eñ andere servituten, als zy van ouden tyden ghehadt eñ gheüseert hebben. Ib. 17. Dat men van allen questien voor deelmannen rysende, beroup zal moghen doen vóór vonnesse voor scepenen van Brugghe, naer doude costume. Ib. 19. Den deken der deelmannen oft der schepenen van Gedeelen (deze zyn twaelf in 't getal), twee gekosen uyt elcke zeede deelen... Desen deken wordt genaemt van Deelmannen, omdat hy onderdeylt de verschillen van alle gebouwen: wie van de partyen recht of onrecht heeft, als van mueren, goten, buysen eñ andere opkomende zwarigheden eñ twisten tusschen de gebueren eñ andere eygenaren van gronden. DAMHOUDER, *Grootdadigheyt*, 526. Lat. tekst *Deelmanni vel senatores ædiles.* Te Meenen waren de Deelmannen rechters over de erfscheidingen in de stad. REMBRY, I, 281.

DEELNEMER (Delnemer), zn. *Erfgenaam*, fr. *héritier*. || Eñ ghevielt dat hie [*nl.* een ontschaker] oir iof vrucht an die vrouwe ghekrege, die kinder ne dies mans oir ne moghen nemmermeer geërvet ne delnemers sin van diere vrouwen goeden. *C. v. Brugge*, I, *Orig.* VI, 31 dec. 1278, blz. 229. Waer oec dat sake, dat dese vorseide Mergriete storve bin den eersten jare, so soude de ene heelft van desen goede keeren up hare deelnemers. 8 apr. 1298. Dat, so welken tyt dat eenech mensche ghevaren es van live ter doet, dat de deelnemers, dien dat goet comen es van denghenen die ghevaren es van live ter doet, dat sy dat goet nemen eñ deelen sullen bi den deelslieden van der poert, sonder eenich wettelike ghedinghe te houdenne. *Kb. v. Auden.* 1328, *Keure van deelingen*, blz. 37.

DEELROLLE, zn. vr. *Staat van goederen in een sterfhuis*, fr. *état des biens d'une mortuaire, inventaire.* || Dat alle de ervachtichede, beede van huuse eñ lande, ervelicke renten eñ lyfrente, in de deelrolle begrepen, bliven zouden ghemeene. *C. v. Brugge*, II, 49, *Orig.* 21 juni 1462.

DEELSAEM, bn. 1) In de Kost. v. Vlaandederen voor het Brabantsche DEELBAER; zie d. w. Kil. Deelsaem, deylsaem, *dividuus.* || Alle de huysen die deelsaem zijn, mach de grondenaer behouden, voor den prijs.. gelijck aloft si ter eerden laghen. WIELANT, *Leenr. v. Vl.* 65. Anghaende den wintmuelenen up dleen staende, danof es deelsaem al datter drayt... Item, anghaende den watermuelenen, zò es deelsaem thuus, van der eerde upwaerts, eñ voorts al dat roert binnen derselver muelene. *C. v. Auden.* I, *Cah. prim.* VI, 12 en

18, bls. 384. De personele schulden van commer, die 't sterfhuys schuldich is, zyn deelsaem tusschen 's overleden hoir eñ den langstlevende, half en half. *C. v. Gent*, XXV, 39. It. *C. v. Broekburg*, XII, 4. *C. v. Kortrijk*, XV, 16; *C. v. Denderm*; XII, 15; Van de Velde, *Annot.* 77, 85.

2) Verdeelbaar, *dat in twee of meer deelen kan gespleten worden*, fr. *divisible en deux ou plusieurs parties*. || Een huys, stede eñ erfve en is niet deelsaem, het en waere wyt, binnen mueren, ter straten, vierentwintich voeten; eñ deghone zoo wyt synde, syn deelsaem half en half. *C. v. Aalst*, IX, 10.

DEELSAEMHEIT, zn. *Staat van onderworpen te zijn aan verdeeling tusschen erfgenamen*, het tegenovergestelde van SIJDEHOUDENTHEIT, fr. *état d'être soumis au partage entre héritiers*. || Dat den hoir, in de personele schulden van het sterfhuys, niet voorder en moet draeghen eñ contribueren als toter helft, 't gonne oock bestaet in rede en reghtmaetigheyt;.. eñ oock in 't gesagh van de crediteuren, doordien dat sy wel hebben willen crediteren de societeyt conjugaele, mitsgaders dat sy wel hebben geweten, connen eñ moeten weten, de deelsaemheyt van diergelycke schulden. VAN DE VELDE, *Annot.* 77. Dat alle 't gonne aldaer eñ te vooren gestatueert is aenghaende de sydehaudentheyt ofte deelsaemheyt ten aensien de [*l.* der] twee conjoincten, oock moet achtervolght worden tusschen de hoirs onderlinghe. Ib. 171.

DEELVOOCHDIJ, zn. *Tijdelijke voogdij ter beredderding en vereffening van een sterfhuis*, fr. *tutelle temporaire pour la liquidation d'une mortuaire*. Zie DEELVOOCHT.

DEELVOOCHT, zn. *Tijdelijke voogd, aangesteld ter beredderinq en vereffening van een sterfhuis*, fr. *tuteur temporaire pour la liquidation d'une mortuaire*. || De lancxtlevende van vader ofte moeder, onbejaerde kinderen van ghemeenen bedde achterghebleven synde, es schuldich hemlieden by burgmeester eñ schepenen, als uppervoochden, te doen voorsiene van eenen deelvoocht, die men maeckt den naesten bestaende van 's overleden zyde, indien hy daertoe bequaem is, daer neen, andere bestaende. *C. v. Assenede*, XV, 1. Naer t'verclaers dat jae [*nl.* van den langstlevende en de verwanten, dat zij voor goed houden het deel den weezen aangestorven], zoo doet de deelvoocht den houder oft houderigghe quytscheldinghe, eñ wert by schepenen verlaten van synder deelvooghdye, eñ der weesen vader ofte moeder staende voocht ghemaeckt, indien hy ofte zy der weesen goed verzekeren kan; daer neen, den deelvoocht selve staende voocht ghemaeckt. Ib. 4. It. Van de Velde, *Annot.* 167, 274.

DEELWIJN (Deylwyn), zn.(?) *Een soort van Rijnwijn*, fr. *sorte de vin du Rhin*. Men zoekt hem te vergeefs onder het groot getal wijnen in Daniel Sanders *Ergänzungs-Wrtb. aangehaald*. || Mr. Janssen Gielis, pensionnarys van Antwerpen, te schencken een vat Ganzenvoetwijn oft Beerenwijns, ter somme toe van XX gauden croonen. Eñ want nyet te crygen was, hem geschoncken een vaetken deelwijns, d'ame voor XX rg. X st. *Stadsrek. Breda*, 1562/63, fol. XCVIJ. De Rynsche deylwyn t'Antwerpen, Brussel, Mechelen eñ andere steden, golt VI schellinghen grooten den stoop. PIOT, *Chron.* 772.

DEEMSTERHEIT (Deemsterhede), zn. *Duisternis, donkerheid*, fr. *ténèbres*. Kil. Deemster, demster, dimster, deymster, hol. fris. fland. j. Duyster, obscurus. Limburgsch. || Du heveste ons gegeven soe edelen solaes, soe bequaem geselscap, soe machtige hulpe, soe goedertieren onderstant. Dit is die maecht Maria, die blenckende sterre. O heilige nacht! o salige deemsterhede! eñ o gloriose schemeringe! ghi hebt dat verdient dat ghi beschenen selt werden van alsodanigen sterre. *Hondert merk.* 97.

DEERDELCANNE. Zie KANNE.

DEERICK. Zie DARINCK.

DEERNE. Zie DIERNE.

DEERNIS (Dernesse), zn. vr. *Nadeel, schade*, fr. *préjudice*. Kil. Deeren, deren, *nocere*. || Dat, omme die sake dat wij hem, bi onsen versoeke eñ heetene, hebben doen ontfaen in hare zustersceep Katelinen, ser Willems Beeren dochter, boven den gherechten getale van den zusterscepe, dat schuldech es te wesene, dat dat neghene dernesse no prejudice ne gheve den voers. Sente-Janshuse, no den zusterscepe, no haren state, noch haren vrieden [*nl.* vriheden] ofte privilegiën, ofte reglen. DE POTTER, *Second cart.* 45, *Gentsche schepenbrief* v. nov. 1313.

DEFLORATIE, zn. *Ontmaagding*, fr. *défloration*. || Schepenen van der keure useren te kennen by preventie tegen 't geestelick hof, van overspel eñ defloratie, sonder clachte van partye, ten vervolge van den heere. *C. v. Gent*, I, 22. Defloratie van maegdomme. *C. v. Auden.* XVII, 8.

DEFLOREEREN, bw. *Ontmaagden*, fr. *déflorer*. || Een manspersoon, die een meijsken ghedefloreert heeft, moet haer voor haeren maechdom geven XVI gulden. *C. v. Antw.* 1582, XLV, 11. It. *C. v. Deurne* 1612, a. 188. Zie ook *C. v. Auden.* XVII, 8.

DEFROY, zn. *Tering, mondkosten*, fr. *défrai, dépenses de bouche;* het w. heeft dikwijls de beteekenis van ons hedend. *reis- en verblijfkosten, frais de route et de séjour*. || Sonder dat dengonen hem presenterende omme geadmitteert te worden, iets meer sal moeten betaelen voor eenigh defroy ofte teerynge. REMBRY, I, 418, *K. kleermakersamb.* 18 mei 1715.

DEFROYEMENT, zn. Zooals DEFROY. || Dat metten salaris boven verclaert, sullen onse raedtsluyden eñ secretarissen moeten tevreden zijn, sonder iet meer te moghen heysschen oft solliciteren voor heur defroyement oft andersins. *Stijl Raad v. Brab.* 13 apr. 1604, a. 68.

DEGE, zn. **Van degen**, bijw. uitdr. *Fatsoenlijk*, fr. *de bon ton*. || Aldus en wilde nauwelic niemant van deghen (alzoo't reden was) up dien tijt in eenighe keercken of cloosters commen; want men zach daer niet dan eenen verwarrenden hoop van rappailgen eñ ghabelonien van vrouwen. *Ber. tijden*, I, 111.

DEGEN, zn. m. Zooals thans, fr. *épée*, Kil. Deghen, daeghen, *macheria, glavis brevis et largus*. || Item, sal geen borger sweerde, wapen ofte langer ofte smaeler geweer op hem draegen, binnen vrijheijt, dan een gemeijnen degen van der lengde eñ breijde die aldaer int Gewanthuys geteekent staat. *O. Liège*, 1 febr. 1447, a. 5, *Bree.*

Dei gratia. *Bij Gods genade*, fr. *par la grâce de Dieu*. Dit omschrift verschijnt voor de eerste maal op de munten van Brabant onder hertog Jan I. VAN DER CHIJS, *Hertogd.* 51. Deze schrijver verwijst naar Mader, *Krit. Beitr. zur Münzk. v. Mittelalt.* III, 183—198, voor wat aangaat de invoering van dit randschrift bij de verschillige volken van Europa.

DEIN (Deyn), zn. 1) *Damhert*, fr. *daim*. Kil.

dema. || Dat niemant en sal moghen jaghen ofte doen jaghen eenighe wilde groote beesten, root oft swart, tsy herten, hynden, deynen oft *chevreula*, wilde zwynen of verckens. *Pl. v. Vl.* 3 apr. 1570, a. 1, II; 388.

2) *Gierigaard*, *vrek*, fr. *avare.* Kil. Deyn, *Euclio*, *homo avarus*, *sordidus.* || Deze feeste seven weken lanck duerde, Al om prys; elck syn gelt rustich avontuerde; Maer op vreckaerts en deijnen men cleyn acht slaet; Dan, geesten, die maecten dat niet en versuerde... Sulcke geesten, die weten te geven raet Om vreucht te vermeerderen.., Die sijn altijt te prijsene, maer deynen niet. *Chron. v. Merchten*, 1565, *Haagspel*, Str. 18.

DEKEN, zn. 1) Van schepenen. *Eerste schepen*, fr. *premier échevin.* Te Gent. || Voorboden uteghegheven int scependom Jacob Willebaerts, dewelke staerf den xvijsten dach van ouste, eñ was in sine stede ghestelt, als deken, Jan Borluut fs. Jans. De Pauw, *Vgb.* 107 (1371).

2) *Deken van ambacht of gild*, fr. *doyen de métier ou de gilde.* || Dat gheene dekene van ambachten, omme gheens vermeets [*nl.* uitdagingen onder de ambachtslieden] ofte gaderinghen wille, die buten valt [*nl.* voorkomt], met gheselscape van haren ambachten vuter stat trecken en selen oft hem dies onderwinden. *Kb. v. Antw.* a. 195. Soe soelen yn onser stat van Senttruden siin seven ambachten, eñ yn ellic ambacht twe raidtslude... Dat elke van den ambachten voirscr. noch hebben sal twe deekens, van den betsten eñ eirbairsten van denselven ambacht, die ophouden eñ ontfangen soellen alle profiiten, baten eñ vervallen denselven ambacht vervallende eñ toebehourende, om die weder aen te leggen eñ weder uijt te geven ter meyster baten eñ profiit desselven ambachts. Eñ die soelen moegen hayr ambacht te gader doin [*nl.* vergaderen] alsoe menichwarven als hun dat orber eñ goet duncken sall, om saken wille sonderlingen alleyn hoyren ambacht aengaende eñ niet om eynigen anderen saken wille. *O. Liége*, 10 juni 1417, a. 1, 2. Wanneer de dekens van den ambachten eñ gulden jaerlycx gecoren eñ geëedt zyn, alsdan moegen deselve kiesen heure oudermans eñ gezworenen. *C. v. Antw.* 1545, II, 42. — Syn. van *meester:* || Van vonnissen bij piertsmeesters gewesen appelleert men naer t'collegie van borgermeesters en scepenen. *C. v. Diest*, VZ. II, 6; *var.* bij de *deekens* van de piertse. Swaerdeken (te Brugge), fr. *grand doyen* (*à Bruges*). || Zommige van dese dekens worden Zwaerdekens genaemt, en d'andere alleenelyck Dekens. Zy worden zwaerdekens geseyt: oft van weerdigheydt, oft wel van meerdere eñ volckryckere gemeynte. Damhouder, *Grootdadigheyt*, 532. Zie Gailliard, *Table anal.* 275. *C. stad v. Brugge*, II, 6 (1464).

3) *Van de burgerlijke wacht*, fr. *doyen de la garde bourgeoise.* || Die dienende dekens, die hun sullen absenteren van de wachte sonder permissie, eñ geenen anderen deken ofte onderdeken in hunne plaetse sullen gestelt hebben, sullen verbeuren de somme van ses guldens. *O. P.-B. autr.* 15 juli 1707, a. 9. *Mechelen.* Wordende wel expresselyck verboden, soo aen de dekens als corporaelen van de wachten, iemanden van hun rot te laten composeren, uytkoopen ofte afspelen. a. 33. Iemant sieck zynde, sal daervan de wete moeten doen intydts aen den hooftman, onderhooftman ofte dekens. a. 45.

DEKEN., deker. Zie daker; zie ook schipmeester en vacht.

DECKE. Zie dicke.

DECKEN, bw. 1) *Verbergen*, *versteken*, fr. *cacher.* || Den mesdadighen, hem absenterende ofte ghedeckt houdende, wort inneghedaecht publicquelyck ter kercke van Assenede, by dry distincte zondachsche daeghynghen. *C. v. Assenede*, V, 9. [Dat een „cessionnaris" of cedent gehouden zal wezen] te draghene, van den daghe van synder cessie voortan:.. de manspersoen een bonette van laken, ghecoluert d'een heelft gheluwe eñ d'ander heelft wit, sonder die te decken oft verstoppen met plumen, cransen oft andere middelen, draghende die altyt bloot,.. Eñ.. een vrouwe,.. een mauwe van colore ghelic de vorseide bonetten aen hueren rechter arme, sonder die te verstoppene oft bedeckene. *C. v. Aalst*, *Orig.* IX, blz. 264 (3 Sept. 1540).

2) In rechten. *Verdedigen*, *verweeren*, fr. *défendre* (*en justice*). || Naer den rade van daghe, mach hi dinghen omme tontgane van antwoorden; eñ hi wert gewijst tantwoordene, zo moet hi segghen dat hi ontschuldich es, eñ staen up zijn verweeren eñ omme hem te deckene.. — Verweerere te zijne es vele tsienste, want can hi hem den dach ghedecken, zoe verliest de aenlegghere sinen heesch eñ den camp, eñ moet justicie ghenieten. *Leenrecht v.* 1528, fol. c iij r° en v°.

DECKENISSE, zn. vr. *Bedekking*, *bescherming*, fr. *couverture*, *protection;* bij uitbreiding *schaduwe;* (*par extension*) *ombre.* || Onder die deckenisse dijnre vloeghele wil ic hoechlike vervrouwen. *Getijdb.* 15de E. 24, Ps. 62/63 *in velamento alarum tuarum.*

DECKER, zn., mv. van Deck of Daeck, Limb. *Daken*, fr. *toits.* || Sie moten werden als hoy der decker, dat eer ment mayet verdorret is. *Getijdb.* 15de E. 40 v°. Ps. 128/129 *sicut foenum tectorum.*

DECLINATORIEN, zn. mv. *Het recht om de bevoegdheid der rechtbank niet te erkennen*, „*wijckrecht*", fr. *déclinatoires.* || Sal.. voor deerste achterblijven versteken worden van wijckrechte oft declinatorien. *C. v. Santhoven*, *Stijl* a. 130. Zie Achterblijven, zn. blz. 6.

DECLINEEREN, bw. Eenen tolboom. *Mijden*, *vermijden*, *ontwijken*, fr. *éviter*, *éluder.* || Is oock wel expresselyck aen eenieder verboden innetegaen eenige sydewegen, oft andersints te declineren devoors. barrière [*var.* draeyboomen], op de amende van vyftig gulden. *O.P.-B. autr.* 26 Sept. 1712, a. 9. It. 23 aug. 1715, a. 12.

DECLINEEREN (een gerecht). Zie vlieden.

DECREET, zn. o. *Overheidsbevel ter uitvoering van een vonnis tot uitwinning van een goed*, fr. *ordre de l'autorité pour l'exécution d'un jugement en éviction d'un bien.* || Hier mocht iement vragen: wat een decreet te seggen is? Dairop suldy weten dat, tot onsen proposte alhier, een decreet is een sentencie oft gebot des richters, dairmede dat hij declareert een contract oft rechtvoirderinge voir den toecomenden tijt goet eñ van weerden te blijven, interponerende eñ gevende zijn auctoriteyt, met insettingen eñ instellingen in der possessien, bij declaratie eñ decrete van zijnen vonnisse. Deser decreten zijn twee, te weten: d'een dat geheeten wort dat ierste decreet, eñ d'ander dat geheeten wort dat ijde decreet; eñ dese decreten grijpen stadt alsoewel in actien reael als personeel, eñ zijn die vonnissen, die in den vierscharen eñ bancken van den lande gemeynlijc wordden geüseert eñ gewijst opte besettingen eñ voirgedaigingen eñ vuytwijnningen, die men doet op ennige goede, van haven oft van erven, bij daige eñ bij daigarechte,

voir djair eñ nae djair, dairmede den vervolger gegeven wort possessie eñ recht tot oft in deselve goede. v. D. TAV. 399. **Ten decrete brengen** eenig goed), *er de uitwinning van vervolgen*, fr. *mettre en décret* (*un bien*), *en poursuivre l'éviction*. || Soo wie eenich huys ofte erfve in decrete bringen wilt, .. is gehouden 't selve met den amman eñ twee schepenen te doen panden, eñ de pandinge overleden zynde, .. werden by den amman eñ twee schepenen ge-eygendomt. *C. v. Gent*, IX, 1. It. a. 4. **In decrete leggen** (een goed). *Het gerechtelijk te koop stellen*, fr. *mettre* (*un bien*) *judiciairement en vente*. || Den rentheffere hebbende vuytghewonnen zyn hypotheque tot ghenouch doene, es ghehouden dezelve wettelicke te doen verhueren voor eenen termyn van dry jaren; eñ zooverre men bevindt, dat den crediteur binnen dezelve jaren van zyn achterstellen met den loopenden jaere derzelver rente eñ wettelicke costen daeromme gheschiet niet en zoude connen voldaen worden, zoo vermach hy dezelve te doen legghen in decrete, in der manieren naervolghende. *C. Land v. Waas*, XII, 1.

DECRETANT, zn. *Hij die de uitwinning van een goed vervolgt*, fr. *le poursuivant en décret*. || Ten welcken eersten daghe van kersberringhe den decretant, ofte andere vuyt zynen naeme, moet compareren omme t'goet inne te stellen. *C. Land v. Waas*, XII, 8.

DECRETEEREN, bw. *Uitwinnen*, fr. *évincer*. || Alle 't welcke oock gheobserveert sal wesen in het decreteren van eenige huysen, landt eñ erfve, tot verhael van condempnatien ghegheven in actien personele oft anderssins, ligghende in executie, die men zal moghen decreteren veerthien daghen naer de condempnatie. *C. Land v. Waas*, XII, 8. Dat m'her N., heere van Oultre, hebbende doen decreteren diversche gronden van erfven gelegen binnen deselve prochie, .. tot verhael, onder andere, van seker rente van 75 gulden t'sjaers op deselve goederen beset. *C. v. Aalst*, *Dével.* XCII, 704 (1662).

DECKSEL (Decsel, deczel, decxsel), zn. o. 1) **Overste decsel**. *Deken*, *beddedeken*, fr. *couverture de lit.*; hier niet *het bovenste* noch *het beste kleed*, maar wel de *deken*. Zie KLEET. || Van ontdeckene [*zl.* betrappen in overspel] man eñ wijf, die in huwelike sitten, daeraf sal die in huwelike sit verboren sijn overste decsel, ofte XX s. *Kb. v. Antw.* 30.

2) *Voorwendsel*, *dekmantel*, fr. *prétexte*, *manteau*. Kil. Decksel oft schijnsel, *species*, *umbra*, *praetextus*. **Onder 't decksel**. || Dat niemandt, wie hy zy, onder wat decxele eñ couleur dat hy [*l.* het] zy, hem en vervoordere te voerene oft transporterene uut onsen lande van Vlaendren eenigh graen, meel, broodt, hoedanich dattet zy. *Pl. v. Vl.* 23 mrt. 1523, I, 635. Dat een schip tseyle ghegaen zijnde, niemand vremds en sal ghehauden zijn te laten commen an boort, onder wat decxsel het zij. Ib. 19 juli 1551, a. 24, I, 384. [Bastaarden verwekt van geestelijke personen mogen geen leenen beërven] ten waere die gheprocreëert waeren van geestelijcke persoonen onder tdecxel van houwelijck ter goeder trouwe van d'eene zijde gecontracteert. *C. leenh. v. Mechelen*, III, 24 (1611).

DECKSPAEN (Decspaen), zn. o. *Voorwendsel*, fr. *prétexte*. || [De overheden der stad Emden, willende de uit de Nederlanden gevluchte Gereformeerden aldaar met der woon gevestigd zien] hebben, als eensdeels vergramt zijnde, ofte haer decspaen daerup nemende, alle degheue, die tOverhembden vremde inghecommen waren, ghestelt eñ gheordineert een wet: alsdat zulcke daer zouden moeten zes jaren blijven wonende, eñ, dien tijt ghehent zijnde, indien zij dan wilden vertrecken, zauden ghehauden zijn d'een derde van haerlier goede daer te laten. *Ber. tijden*, II, 225. Zie bij De Bo verscheidene, de beteekenis des woords bevestigende, aanhalingen uit Th. van Herentals, en, onder anderen, deze korte: || Nu coemter een decspaen eñ een excusacie op.

DECKTEENEN, zn. mv. Zooals BANDEROEDE. || Dat niemant bantroeden noch deckteenen en snyde an ander lieder gront oft thuynen, oft hout hale, op de boete van XX s. p. DE PR. en BR. XXIII. *Beveren*, 74. *Vgb. v.* 1526.

DELAI, zn. Een fransch woord, *rechtstermijn;* zie DACH 4). || Delayen ter vierschare eñ ter camere. Dat van nu voirdan, in de zaken hanghende alhier ter vierschare eñ ter camere, eñ in allen vierscharen hier resortérende, partien niet meer delayen hebben noch nemen en zullen, ghedurende tbeleedt van den processe, dan hiernaer volghen. Te wetene, eerst, ter camere, vijj daghen ofte xiiij daghen, omme copie te verbeydene; daernaer absencie van rade; daernaer anderen dagh op versteken, eñ ten derden daghe tversteken te purgieren voir alle delayen. Eñ ter vierscharen: ghelike delayen van dinghedaghe te dinghedage. Wel verstaende, dat degone, die de voirnomde delayen eens ghenomen zullen hebben, tzy heesschere oft verwærere, dezelve delayen niet meer hebben noch nemen en zullen, maer zullen dezelve delayen moghen verbieden te nemene, tzy om t'antwoirdene, repliquérene, dupliquérene, reprochen of salvacien te ghevene daert hemlieden best eñ meest van nooden werdt. — Delayen om informacie te doene. Als van den delayen om informacie te doene, dairtoe zullen de voirzeyde partien hebben: eerst een delay van acht daghen, om huerlieder calendrier oft intendit te doen maken hier in cameren, eñ in allen anderen vierscharen van dinghedaghe te dinghedage. Voirdt, achte daghen, om huerlieder oirconden te daghen, te ontbiedene oft te doen beschrivene, eñ die te doen hoorene eñ lettren over te legghene. Eñ bovendien noch twee delayen, elck van acht daghen, danof tlaetste werdt over alle delayen, tenzy dat de voirnomde partien betooghen connen dat hemlieden meer tijdts behouft om huerlieder informacie te beleedene, in welck cas men hemlieden meer of langher delayen consenteren zal, ter discrecie van der Wet. *C. Kast. v. Iperen*, a. 133 en 134.

DELE (Deele), zn. *Deel*, *plank*, fr. *planche*, *ais*. Kil. Deele, dele, *asser*. || C deelen voer ijc wagenschotz, vijj gro. *Watertol* 1550. C deelen voere ijc wageschotz, geëval. v lb. *Schatting* 1551. Deelen: Oistersche, Pruysche, Russche, van elck hondert, acht penn. — Meydenborchsche [*zl.* Magdenburgsche] deelen, elck hondert 6 penn. *Hansatol* 1567. Alle delen, in lenghde van 18 voeten eñ van vyf vierden oft onderhalven duym dick, sullen dobbel meten voor leveringe eñ voor de handt. *Regl. Edificiemeters* 16 jan. 1705, III, 20. *Plac. v. Brab.* V, 576. (In deze oork. komen voor *bert*, *berders* en *delen*, maar geen *planken*.

DELFTSCH BIER, fr. *Bière de Delft*. || Delfs byer zal men tappen omme iij½ groten den pot. *Kb. v. Diest*, B, 83. It. *Pl. v. Brab.* 8 nov. 1596. II, 77.

DELIGEN (Deylighen), Limb. bw. (*Delgen*, *uitdelgen*), *uitwisschen*, fr. *effacer*. Kil. Delghen, dilghen, *delere*. || Eñ na manichvoldicheit dijnre

ontfermenissen deylighe mine boesheit. *Getijdb.* 15de E. *Soven ps.*, 124, ps. 50: *dele iniquitatem meam.* Delighe alle mine boesheit. Ib.

DELICT, zn. o. *Misdaad, wanbedrijf, over 't algemeen en zonder onderscheid van gewichtigheid*, fr. *délit, méfait (en général et sans distinction de gravité).* || Een delict is generalijc alle misdaet, hoe die gedaen wort, hetzij in woorden oft in wercken. V. D. TAV. 55.

DELLE, zn. v. *Dal, vallei*, fr. *vallée.* Kil. Delle, dal, *vallis.* || *In loco qui dicitur* Capasdella *apud Levedala... In loco qui dicitur* ten Crusekens *subter via versus* Levedala. *'s Hertogen schep. in Leefdael, in f. b. Trin.* 1284. *In quodam loco dicto Hadewighen*della. *Abdij Vrouwenperk, Rijksarch.* doos 1 nr. 18 (1290). De Cattendelle tEversberghe. *Abdij Terkameren*, bundel 64 (1309). In de Rincxdelle, aen den waterloop geh. de Rincxdelle. *Bruss. godsh.* H 290 fº. 281 (1542), *Itterbeek*, en *passim.*

DELLINCK, zn. m. *Gracht? Barm?* fr. *fossé? berge?* Kil. Dellinghe, vallis? || Soo wie, naer tkerckghebodt, synen dellinck oft heym, teghen oft aen syn erve, niet en vermaeckt, verbuert.. acht grooten Brabants. *C. v. Befferen, Hs.*, I, 6. Kantteek. v. h. *Brab.-recht*: Thuyn oft heym te vermaecken; id. v. h. Hs.: dellinck oft heym.

DELUW (Delu), bn. *Bleek, loodkleurig*, fr. *pâle, livide, blême.* Kil. Deluwe, eluwe, *decolor, lividus*, etc. Kramers § Deluw, *zaluw, daluw, loodkleurig, vaal, bleek*, fr. *blême, pâle.* || Ontrent een alf huere daernaer es den voorn. pacient uuten casteele ghebrocht, tusschen die handen van den Spaengiaerden, naect tot den ghurtrieme; een delu mager man, lelic van ghezichte,.. Hij was van goeder lijnchden,.. hij hadde lettel baerts. *Ber. tijden*, IV, 71.

DELVINGE, zn. *Veengrond*, fr. *tourbière.* || In tgene dat de grondenaer doet delven wt sinen gronde ommė vercoopen, hetsij margle, tiecheleerde, poteerde, stenen of diergelijcke, heeft de douagier tvierde, sonder meer,.. maer sy en mach den principalen niet bedwinghen te delvene hy en wille. Eñ dat suldy verstaen als tprincipael leen niet en is delvinge; waert tprincipael leen moer ofte deerick, de proprietaris soude moeten delven alsoot behoort, eñ de weduwe soude moeten hebben de helft van den profijte. WIELANT, *Leenr. v. Vl.* 84.

DEMANUEEREN, bw. **Gedemanueerde brieven.** *Verlegde, te zoek, in 't ongereede geraakte, niet meer te vindene brieven*, fr. *lettres adirées.* || Oft eenighe constitutiebrieven van renten verloren oft gedemanueert zyn, vermoghen de cheynsenaers oft rentheffers hunne lotbrieven, transportbrieven oft andere authenticque bescheeden, voor schepenen deser stadt gepasseert oft geapprobeert, doen authoriseren. *C. v. Brussel*, 1606, a. 175. Christijn *deperditis aut non repertis litteris.* Alsoo de voornoemde requeste, met de voordere stucken daertoe relatief, .. ergens gedemanueert oft in het ongereede bedegen syn geworden,.. *O. P.-B. autr.* 12 nov. 1727, IV, 121.

DEMINEEREN (Dimineren), ook UITDEMINEEREN, bw. *Uitwinnen*, fr. *évincer.* Limb. La Curne Deminer. Van dimineringen eñ hoe men dimineren sal. *C. gr. Loon*, I, 44, a. 12. Hoe een gerffman eenen pandt, die vuytgedimineert is, quyten sal. Het is te weten, dat die gerve oft gerven van eenen man die vuyt synen erve gewonnen is, een jaer lanck quytens hebben, met op te leggen den pacht daert voer gedimineert is, eñ die costen die daerop gegaen syn. Ib. 47, a. 15. Eñ schepenen gemaent sijnde, naedemael alle solemniteyten van recht gedaen eñ gepasseert sijn, halden dat men de gedesazeirde partijen, te weten: den man op sijn trouwe, eere en lantrecht, beveelen sal hant- eñ voetlichtinge te doen van voers. gedemineerde panden, eñ die vrouwe te bevelen op haer rechte hant eñ hondert jaeren uijten lande gebannen te sijn. KEMPENEERS, *Montenaken*, I, 286. (Vervolg op het citaat onder DEMINEERING, zie d. w.)

DEMINEERING, zn. v. *Uitwinning; ook de* voorafgaande *„klachten"*, fr. *éviction; aussi les „plaintes" préalables.* La Curne Deminement, *saisie faite au nom du seigneur ou du propriétaire.* || Op (woensdag) den 4 novembris 1573 claecht heer N., als „verdienaer" van tweij legaetmissen bij N. gelaten, deur faute van betalinge van 5 mudden corens, Sintruijer mate,.. den 18 nov. dierste „aenbracht" eñ gecondicht (aen de huerders); den 2 decembris, die tweijde „aenbracht"; den 24 jan. 1574 de derde demineringe; den 8 febr. het „sasijn" verleent; den 10 febr. brengt den bode aen die drei afgebotten [zie d. w.] gedaen te hebben,... nae desen (den 14 febr. „'t landgebot" gecondicht sijnde aen partijen) versueckt den heer N. noch voorts recht... KEMPENEERS, *Montenaken*, I, 285. Zie DEMINEEREN.

DENATUREEREN, bw. **Gedenatureerde goeden.** *Onroerende goederen, welke men tot roerende gemaakt heeft en die daardoor deelbaar „geworden zijn"*, fr *immeubles qu'on a rendus meubles, et conséquemment „partageables".* || Alle verkreghen eñ ghedenatureerde goeden, t'zij huijsen, erfven, renten, chijnsen oft pachten,.. sijn deijlbaer half eñ half, tenwaere dat anderssins waere bevoorwaert. *C. v. Herentals*, XII, 1. It. 23. Wanneer man oft wijf aflijvigh wort, deelt de lanckstlevende teghen sijne kinderen, oft erfghenaemen des overleden:.. eerst vooruijt sijn voordeel, te weten... Eñ naer dese de have dier overblijft, met alle actien, crediten, met oock alle verkreghen eñ ghedenatureerde goeden, renten, chijnsen eñ pachten, half en half, eñ [moet] daerteghens oock half en half de schult betalen; maer de stockgoeden volghen der sijden van den troncke daeraf die gecomen sijn. a. 17. Egheen momboiren en vermoghen der weesen erffelijcken goeden oft gronden van erfven vercoopen, versetten oft denatureren. Ib. XIII, 6.

DENIER, zn. m. Eene zilveren munt, ook penninck genaamd, welker benaming, van Romeinschen oorsprong, gelijk het pond (*libra*), de eerste voorkomt in onze oudste oorkonden, fr. *monnaie d'argent, dont le nom, d'origine romaine, de même que la livre (libra), apparaît le premier dans nos plus anciens documents.* || Keizer Barbarossa beval, tot meerder gemak van den koophandel, in den jare 1173, deniers te slaan te Duisburg (*apud Dusburch*), en halve deniers of obolen te Aken, waarvan het mark één denier meer zou wegen dan de Keulsche munt, en de graaf van Vlaanderen zou den omloop van beide munten in zijn land verordenen. WARNKÖNIG, *Flandr. St. u. Rg.* I. *Urk.* XIV, 89. In Brabant treft men deze munt aan sedert den aanvang der dertiende eeuw. MERTENS en TORFS, III. De levering der mud cijnsgraan wordt altijd besproken te moeten wezen het beste op twee deniers of penningen na. || Ombe I mudde tarwen.., die tarwe bennen ij d' [den.] de beste. *Mei* 1249. Ombe vij halsters roges erfleke, bennen ij deniers den besten. 11 juli 1267. Ombe en mudde roghs sjaers.., eñ ombe en half

mudde evenen sjaers.., beide rogghe eñ evene... binnen tuen penighe dat beste. 1 juli 1292. VII halsters rogge elkes jars.., binnen tuen peninghen de beste. 23 apr. 1302.

DENCKEN, ow. Dencken in, zoo vertaalt het Limb. *Getijdb.* d. 15de E. het *intendere* van den Psalmist, 69/70: *Deus in adjutorium meum intende.* || God, wilt denken in mine hulpe. *Statenbijbel*: Haest u, o Godt, om my te verlossen; De Sacy: *Venez à mon aide;* Engelsch: *Make haste.*

DENOMBREMENT, zn. *Verklaring door den leenman aan den leenheer, van de erven en rechten van een leengoed*, fr. *déclaration du vassal au seigneur féodal des héritages et droits d'un fief.* || Van denombrementen over te ghevene. Soe wie leen ontfaet, die moet binnen xl daghen, naer dat hy vermaent is, van sheren weghe, overgeven zijnen heer de groote van zijnen leene, twelc si heeten denombrement; op de boete van x pont parisys; soe moet hy oock telcken alser nieu leenheer compt eñ hy van hem versocht is. WIELANT, *Leenr. v. Vl.* 74, c. 24. Een rapport ofte denombrement overghegheven min dan souffisant, is alsoo veele als niet overgegeven. Ib. Eñ dat denombrement moet de vassal overgeven onder zijnen zeghele verwapent met zijnder wapenen. Ib. 75.

DENUNCHIEREN, bw. *Afkondigen*, fr. *publier.* || Uutghesteken in steden eñ prochien daer de curatele ghedenunchiert es met plackbriefven, kerckgheboden ofte roupinghe achter straete. *C. v. Auden.* XIX, 8.

DEPECHE, zn. v. *Afschrift, kopij*, fr. *copie, expédition.* || Van onterffenissen eñ erffenissen eñ andere realisatien,.. welckers minuten ter greffie moeten blijven berusten, zullen de greffiers genieten 9 st. par bladt voor de enregistrature, de depeche daerinne begrepen. *C. v. Aalst*, *Regl.* 31 juli 1752, a. 46. Depeche of copie. a. 52.

DEPORTEEREN, bw. 1) *Verbannen en vervoeren naer een afgelegen oord*, fr. *déporter.* || Een momboer, die zyn weese ontstelt [*nl.* onteert] eñ dairmede contraheert [huwelijk aangaat], en wort niet onthooft, maer in de stede van dijen wort hij gedeporteert eñ verliest zijn goet; deporteren is te seggen: in een plaetze oft eylande euwelijc gebannen te sijn eñ zijn goet verbuert. V. D. TAV. 58 v°.

2) Hem deporteeren. *Zich onthouden, z. ontlasten van* (eene aangevangene taak), fr. *s'abstenir, se débarrasser* (*d'une tâche entreprise*). La Curne *se* Desporter. || Indien eenighe procureurs bevonden wierden sonder voorgaende procuratie of volkomen instructie in eenighe saken gheoccupeert te hebben, eñ hen naermaels wilden excuseren, deporteren oft exonereren, onder wat pretext t'selve soude moghen wesen, dat, diesnietteghenstaende, teghen hen eñ henne meesters [*nl.* cliënten] sal default ghegheven worden eñ gheaccordeert tot alsulcken eijnde eñ proffijten als men uijtter meriten van de saken sal bevinden te behooren; eñ sullen.. ghehouden sijn in sulcker saken totten eijnde toe.., te occuperen eñ te dienen. *C. v. Lier*, *Stijl*, XVII, 21.

DER, Limb. vorm van het bep. lidw. m. enk. *de*, zooals in het Hoogd.; fr. *le.* Doorgaans in de schepenbr. der XIVde E. te Diest, benevens *de* en *die*: Heinric Beche *de* jonghe, 1338, Heinric Beche *der* jonghe, 1341, 1342; Jan van den Velde *der* jonghe, 1318; *Der* vyant des menschelijcken ghealechts. *C. v. St.-Truiden* § 1, *der* peys § 25 (1366); *K. v. St.-Tr.* 1366, overal: der vredebreecker, a. 1, 2, der portere, 3, der mesdedighe, 8, der man, 14, der vader, 15, der vreempde, 20, 21, 23, derghene, 25, 26, 28, der portere, 37, enz. — XVde E. en later: Jan Metten der jonghe (2 maal). *Laten des abts. v. Vliederbeke*, 26 aug. 1408; Ard der Zekere, Ruelen der Becker. *Schep. te Lumpmen binnen Vryheit*, 23 mei 1439, en *passim* in het cartul. v. St.-Truiden en in de *Ord. du pays de Liége.*

DER, samentr. van *de heer*, inzonderheid in Vlaanderen: || Dat der Boidin Molniser van Dalle[m].. soet der Henric Kisen wille... Daer der Henric wille... Gebrake hem hiraf, soe sloge der Henric sin hant ane lant... Dese rente die ute desen lande gaet die moet quiten der B. eñ sin afcomende... so dast [dats] der Henric negene scade en hebbe. *Schep. v. Bochouta* 1 mei 1249: Der Folke. *Schep. v. Velseke*, 11 juli 1267. In Bouts lant neven der Boene Femmen. *Pacht v.* 1279, *St.-Jansgasth. te Gent.* Der Pieter de Vos, der Philips Uten Dale eñ der Gherein Uten [-r] Volresstrate, porters van Ghent. *Baljuw v. Brugge*, 13 juli 1286. Dit is trecht van den scoutheete van Sente-Lievens-Houthem. Der Zeghere, de proefst; der Heinric de Visschere; der Jacop van Dendermonde, moenke van Sente Baefs, eñ vele anderen goede liede. VAN LOKEREN, *St.-Bavon*, blz. 214 (1288).

DERCHERE. Zie DERSCHER.

DERDALF (Dardalf), telw. *Derdehalf, twee en een half.* fr. *deux et demi.* || Gaven wettelike ghifte... van dardalf ymete lants eñ tien roeden. 9 dec. 1295. Eñ hi cochte... jeghen her Heinemanne ser Pieters derdalf dachwant lands XV lib. *Rek. gasth. te Assche* 10 aug. 1298. Indien hij bij den ghemeijnen muer iet wilt doen maecken [*nl.* waarbij hij soude mogen beschadigd worden], moet eenen muer tusschen beijden maecken derdalven steen dicke. *C. v. Herentals*, XI, 24. Dat voir ons quam Arnout Bode, eñ bekende dat hi ontfaen heeft van N.N.., van der goeder liede weghen van der draperien van der stat van Diest, twee hondert guldene penninghe, die men heet oude scilde, in afslane eñ mindernissen van vyftalfhondert ouder scilden.., eñ bekende, dat hem de goede liede van der draperien vors. niet meer sculdich en bliven dan derdalfhondert oude scilde. *Schep. v. Antw.* 2 juli 1389 (*Arch. v. Diest*, *Colve*).

DERDEEL, DERDEL, DEERDEL, zn. o. *Derde deel*, fr. *tiers.* || Derdel.. terdel,.. [het derde deel]. *Schep. Land v. Diest*, 5 mei 1395. || Toebehoerende allen desen boeten eñ brueken.., tot onss eñ onser nacomelingen, bisscopen van Ludick eñ greven te Loen, voer een deerdel, een deerdel onser stat, eñ een deerdel der dekenen. *K. lakeng. Hasselt*, 1 juni 1433, a. 44. *O. Liége.* Een derdel ons, een derdel onser stat, eñ dat derde derdeel der partyen. *O. Liége*, 11 dec. 1500, a. 29. Eyn derdeel tot ons profyt, dander derdeel den heer of stadt,.. eñ eyn derdeel denghenen die dat excess aenbrengen sall eñ openbaren. *O. Liége*, 18 juli 1522, a. 1. Die de verkene vindt in sine scade sal hebben tderdel van den boeten, eñ sine scade vergouden. Anders sal onse here tderdel, de stadt tderdel, eñ de waerdeerre tderdeel hebben. *Kb. v. Diest*, A. 46.

DERDELINCK, zn. *Neef in den 3en graad, achter-achterneef, achter-achternicht*, fr. *cousin au 3e degré, arrière-cousin issu, arrière-cousine issue de germains.* Ook DERDESWEER. Kil. Derdelinck, derde-sweer, flandr. *consanguineus in tertio gradu.* In de bepaling van het zoengeld in de kostuum v. Auden. 2de d., volgt de maagschap aldus: 1 broeders 2 rechtzwers 3 anderzwers 4 derdelinghe. 10 juli 1324, blz. 33. In die v. Gent: 1 broeder,

2 ooms of moeyen kint, 3 anderlinc 4 derdelinc. *Orig.* XXXIII, blz. 517 (1343). Zie VERDAM. Zie ook ANDERSWERE.

DERDELINCK, zn. o. *Eene soort van laken*, fr. *sorte de drap.* || Van allen smalen derdelynghen lakenen zal men gheven iij grote. Van den lone van den scerambochte: Eerst, zo zal men up een clene wit derdelinc van den hoghen prise erden enen dach, eñ voord daerup iiij daghe werken. Een clene blaeu derdelinc van den hooghen prise, zal men erden achter tdachwerc, eñ achtert erden, so zal men werken iiij daghe. Een clene samleit (?) derdelync van den hooghen prise, sal men erden achter tdachwerc, eñ daerachter derop werken iiij daghe. Een blaeu laken derdelync, die men scelt [noemt] hallelakenen, zal men erden achter tdachwerc, eñ achtert erden sal men derup werken iiij daghe. *Vulres*: Es te wetene, dat tusscen den x eñ xiiij elnen dickedinne mach men werken bin enen daghe, eñ tusscen de xij eñ xvj elnen derdelinc, bin enen daghe. Item, tusscen xv eñ xix elnen onghesmout, bin enen daghe. *K. lakeng. Iperen*, 1363, IV en V, HUYTTENS, *Corpor.* blz. 192—198.

DERDELINCK, zn. *Eene kas van den inhoud van een derdedeel*, fr. *caisse de la contenance d'un tiers.* || Citroenen en oragnien van China, Italien, Portugael, S. Remo en diergelyke, in halve kassen. Dito, kassen derdelingen. *Pl. v. Vl. Tarief* 6 mrt. 1780, XI, 802.

DERDENDEEL, zn. Vochtmaat. Het derde van eenen stoop of „gelte", fr. (*mesure de liquides*) *le tiers d'un „lot" ou de 2 pots.* || *Quatuor potti stagnei continentes mensuram dimidie gelte. Tres potti stagnei dicti* derdendele. *Inv. Arnts s Greven* 1391.

DERDEWERF (Derdeweerf), bijw. *Voor de derde maal*, fr. *pour la troisième fois.* || Eñ ware dat sake, dat wi, ogte onse rigtere, vonnesse eñ weth niet en daden denghenen die vonnesse eischen, eneweerf, anderweerf eñ derdeweerf, met guden orkunden, so bevele wi.. *K. markgr. Antw.* 1292, 67e al. *K. amm. Brussel*: derdewerf.

DERENGARDE, zn. v. *Buikriem van een paard, cingel*, fr. *sangle, ventrière.* Zie Gailliard Derengaerde, Verdam Daeringaerde. || Van den niewen standart [te] gereide[n] eñ van den ouden te vermakene, eñ breidel, eñ niewe derengarden... Nota 2: It. van enen ouden orloges- eñ standartsadele te vermakene eñ j breidele, eñ derengarden. *Rek. v. Gent*, 1337, blz. 237.

DEROGEEREN, bw. Eene wet, verordening, een gebruik. *Afschaffen*, fr. *abroger* (*une loi, ordonnance, coutume*). || Niettegenstaende de costuymen, statuyten eñ previlegien vau de plecken ter contrarien, diewelcke, als boven, gederogeert zyn. *C. v. Brussel* 1570, a. 62.

DERREN (Dorren, durren), ow. (imperf. *derste, dorste*). 1) *Durven*, fr. *oser*. Kil. Derren, *audere*. Zie ook hoogerop DAR. || Ghevielt, dat de bailliu.. oft de geswoorne serjante,.. riepen eñ hulpe hieschen an de poerters, die omtrent hem waren, oft ander lieden binnen der poert, omme te houdene eeneghen banlinc,.. deghene, diet horen eñ sien, moeten hem helpen eñ te staden staen, omme dien banlinc te houdene eñ te vane, alse verre als sy moghen eñ durren doen; behouden dien dat sy niet gequetst ne werden eñ behouden haren live; up de mesdaet van x ponden, diet liete. *C. v. Gent, Gr. charter v.* 1297, a. 72. Ansien eñ gemerct dlast. dat de vorseide scepenen eñ raed, metgaders de gedeputeerden, ontfanghen hebben, elc int sine, daerbuten dat zy niet en souden moghen ofte durren gaen in eenigher manieren, u wille ghelieven, beede up de versouke eñ up andre, die sy te doene moghen sullen hebben, eist te uwer, edelre princhе, ter presencien van minen heere den cansellier, ofte van den heeren van uwen edelen rade, van den vier leden weghen van uwen vorseiden lande, int ghemeene oft by elken bisondere, te verandwoordene [*nl.* te antwoorden] eñ te doene verandwoordene in „Vlaemscher tale, die uwen lande ghemeene es", want anders in negheenre manieren sy en souden se durren ontfaen. *Belg. Mus.* I, 93, *Verzoekschrift van Vlaanderen aan Jan zonder Vrees*, 1404. Is by den hove van Brabant geordineert, dat men voirdaine den partyen geen publicacie van den getuygen eñ deposicien der getuygen geven en sal, noch anders nyet dan alleenlyc naemen eñ toenaemen der getuygen, eñ copie van den brieven, omdat partyen te vryer souden dorren tuygen, eñ van ondancke gepreserveert wordden. V. D. TAV. 358 v⁰. Zoe wye syn gelt oft goet, dat hem gestolen eñ afhendich gemaect is, bevindt binnen der stadt eñ vriheyt van Antwerpen, mach dat terstont by den officier doen commeren eñ arresteren,.. indien hy bewysen can dat tselve goet hemselven eñ nyemant anders toebehoirt; oft, is hy een man oft vrouwe van eeren, staende te goeden name eñ fame, dat hy derre zweeren lyflic aen den heyligen dat.., eñ dat het syn eyghen gelt eñ goet is,.. moet dat goet hem volghen eñ gerestitueert worden. *C. v. Antw.* 1545, I, 22. Zoe wes hy derre affirmeren by eede tachter te sijne. Ib. VI, 15. Soeverre de vercoopere derre verificeren by eede. Ib. VII, 37. Soeverre de debiteur derste leggen handt op heylighen eñ zweeren,.. XV, 2.

2) *Moeten*, fr. *devoir*. || Sooverre die officiers alsdan stoff genoch hebben den criem aengaende, soo doen sij denselven delinquant voorts ter justitie leijden, eñ doen hem justiceren naer sijn delicten, sonder daerop eenighe procedure van rechte oft vonnisse te derren nemen of houden, sooverre die gevangen van Zychem gheboren is. *C. v. Sichem*, a. 14 (1546).

DERSCHEN (Desschen), bw. *Dorschen*, fr. *battre le blé*. Kil. Derschen, dorschen, *batuere*. Dorschen het koren. || Dies heeft de meyere zyne zetelthiende, dats den XIen scoof; eñ als men derscht moet de meyere den dosschere potage geven. DE PR. en BR. I. *St.-Denijs-Westrem*, 16 (1382). Soo wanneer den lantheer begheert te desschen, soo seynt hy eenen desscher, denwelcken den meester moet gheven den cost eñ dachuere. *C. v. Auden.* 2de d. 6 oct. 1676, a. 5. Zie VERDAM.

DERSCHER (Derchere, dosschere), zn.m. *Dorscher, korendorscher*, fr. *batteur en grange*. Kil. Dorscher, *areator*. || Alse die thiende in de scure bracht es, soe sal the gasthus daer senden enen loveleken derchere. Eñ dien sal her Wouter gheven alsoeselken loen, alse hi gheven sal siins selves derchere. 11 juni 1277, Xde *v. Bodeghem*.

DERTICHSTE, zn. o. *Reeks van dertig missen op dertig achtereenvolgende dagen voor de zielsrust eens dooden gelezen*, fr. *trentain, tricénaire, office de trente messes qu'on fait successivement dire pour un défunt.* || De lanckstlevende mach oock in den sterfhuyse blijven woonen,.. totdat de uijtvaert, sevenste eñ dertighste sijn begaen eñ ghecelebreert. *C. v. Lier*, XV, 31. Derfgenamen van den dooden,.. moeten altijt betaelen de kerckrechten, offerhanden, missen, exequien, legaten, sepulture eñ waslicht van den dooden; insgelycx de costen van der vuyt-

vaert, vije, xxx. eñ jaergetyden. *C. v. Antw.* 1545, xiii, 30.

DERTELHEIT, zn. v. (*Dartelheit*), *vermetelheid*, *driestheid*, fr. *audace*, *effronterie*, *insolence*. Kil. 1) *protervia*. || Soo wanneer een poorter oft ingesetene, om groff misdaet gevangen waere, oft oploop, beroerte, gewelt oft wederspannicheijt op den Steen, oft binnen de gevanckenisse aen den steenweerder, buijten- oft binnensluijters, oft aen ijmanden anders van't huijsgesin oft familie van den Steen, oft aen andere gevangene dede, oft andere merckelijcke eñ onbehoorlijcke dertelheijt voortskeerde, in dijen gevalle soude d'officier den gevangene wel beneden mogen setten. *C. v. Antw*, *comp.* VI, ij, 16. De Kost. v. 1545, i, 18, heeft: insolentien bedreve, die v. 1570, iii, 18: insolentie bedreve.

DERTIENAVONT, zn. m. *De dag vóór Driekoningen*, fr. *la veille du jour des Rois*, *de l'Epiphanie*. || Up dien dach dat men screeft dat incarnacioen ons Heren m. cc. tachtech eñ vive, in Dertienavonde. 5 jan. 1285. Zoo was, up den laetsten decembris, te Ghendt, bij trompetslaghe verboden niet te spelen voor der lieder dueren, eñ gheen nieujaren te planten in den toecommenden nacht, eñ niet op den nieudagh noch ander ghewonelicke daghen, als Dertienavont, Dertiendach, Verzworen maendaghen, verkeert te ghane oft te ghaen mommen; ooc up den Dertienavont eñ sinte Pharahildendach gheen presenten voort te stellen oft vercoopen, die schimpich waren up gheestelic oft weerlic. *Ber. tijden*, II, 78.

DERTIENDACH (Dartiendach), zn.m. *Driekoningendag*, fr. *le jour des Rois*, *l'Epiphanie*. || Int jaer als men scriift sin incarnacioen m°. cc°. lxxx° eñ vi, sdonnerdaghes naer Dartiendach. 10 jan. 1286. Drie stucken lans,.. dat men houdende es.. op xliij s. cens, jaerlicx te gheldene in Dertindage; waer oec dat sake dat Gher. niet en ghave den cens in Dertindaghe, so soude[t] covent van der Cameren har hant slaen ane har goet. *Charters v. Terkameren*, bundel 60, 8 juni 1291, *Elewijt*. Des donredaighs na den andach van Derthiendage. *Brab. Y.* I, 679 (16 jan. 1292). Op tuintech scellinghe cens elker jarlike te ghevene in Dertindaghe..; waer oec dat sake dat hi se niet en goude in Dertindaghe,.. Mrt. 1294. Te gheldene dierste rente van Kerstdaghe nastcomende over een jaer, eñ emmer binnen Dertiendaghe darnastvolghende..; telken Kersavonde ofte binnen den Dertiendaghe darnastcomende..; eñ Dertiendach overleden, so mochte.. 18 oct. 1305. Tusschen Kerssavonde eñ Dertiendach te geldene. *Chartb. Beg. Brussel*, f°. 164 v°. *Melsbroek* (1309). Gegeven te Bruessel, opten anderen dach nae Derthiendach. *Rekenk. v. Brab.* reg. 43 f°. 4 (1358). It. Mertens, *Oudste rek.* 1324 f°. 8; *Kb. v. Iperen* (1363), 190; *C. v. St.-Truiden* (1366), § 16; Mertens en Torfs, II, 598, rek. v. 1398; *C. v. Uccle*, 14de E.; *C. v. Herentals*, 16de en 17de E., i, 2; *Ber. tijden*, 16de E., II, 78. Zie ook dertienavont. Luttel (klein) Dertiendach(?). || Naer Luttel Derthiendaegh, wordt in de kercke gheleedt een jaerghedinghe, dwelck staet dry genechten, na men leste vonnis wijst oft maent. *C. v. Oerle*, a. 3. Of moet er gelezen worden: luttel na D.?

DERTIENMISSE. Hetzelfde als Dertiendach. || Van den hoechgetiden des heilichs cruce dat verheven wart [*sl.* Kruisverheffing] totten Advent, eñ van de octaven van Dertienmisse tot Papenvastelavont toe, soe sullen sy des woensdaghes vasten met suvel. *Regl. gasth. 's Bosch.* Juli 1277. Sijn gheset in de stadt van 's Hertogenbossche dry jaerghedinghe, d'eerst des maendaeghs naer Derthienmisse. *C. v. 's Bosch*, *Priv. Trin.* 1355, a. 6. Is men hier ghewoonlyck.., de vierschare drijmael 's jaers te bannen: den eersten ghenechtdagh naer Derthienmisse,.. *C. v. Moll* a. 9.

DERVEN (Darven, deerven), onz. en bedr. wkw. In verschillige beteekenissen.

1) *Derven*, *missen*, *ontberen*, *a*) Eene stad, *eruit gebannen zijn*, fr. *être banni* (*d'une ville*), *en. être privé*. || Soe wij [wie] enich van deeser dat voerscreven is dede, soude dat goed, dat hij alzoe gecocht hedde, verliesen,.. eñ daertoe der stadt drije jaer lanck.. derven. *K. v. St.-Truiden*, 1437, Piot, *Cart.* II, 543. Die rijbaujjnne sal gesat werden te water eñ te broet.., eñ voertaen oock daernae een jaer der stadt derven. Id. 1462, ib. 548. *b*) De kerk, *er niet mogen in verschijnen* binnen eenen bepaalden tijd, fr. *ne pouvoir paraître dans l'église durant un temps fixé*. || Noch es ghehouden denselven perpetrant te deervene, ter eeren van den montsoendere, vrienden eñ maghen, de kercke van Ingoyghem een jaer lanc naer den dach van den voetval. *C. v. Auden*, 2de d. 347 (verzoening van eenen doodslag begaan door den heer van der Vichte, 1532). *c*) Zijn ambacht, *het tijdelijk niet mogen uitvoeren*, fr. *ne pouvoir temporairement exercer son métier*. || Soe wat meester ocht knape van den volambachte wtganc maecte eñ sijn ambacht liete omme deser cooren wille, ocht omme der coren van der peertsen, soude 1 jaer sijns ambachts derven eñ ghelden iij lb. *K. lakeng. te Diest*, 1333, *Vollersambacht*, a. 15. Die quaeden vesch ocht quaet vleesch ter marct bringt te coepe, dies dat es, diet uutsnijt, diet te coepe biet, ocht bi wieme dat ment vint, saels ghelden v lib. eñ sal een jaer sijns ambachs derven. *Kb. v. Diest* a, r. 35, a. 5; It. 37; *Codex* b, a. 55, zegt: zijn ambacht verliesen. *d*) Een kleedingstuk, *het uitdoen*, fr. *ôter une pièce de vêtement*. || Die manschepe doen sal, die sal hem ontgorden eñ sinen capproen wechdoen eñ derven sine mouwen. *Leenrechten* v. 1528, fol. x, v°. *e*) Eenen zegel, *er geenen hebben*, fr. *ne pas avoir un sceau*. || Want wir eygen segels derven, dat wir, schepen van Mersen, kennen onsen schepensegel aen desen brief haven ghehangen, 12 mrt 1385. *f*) De gerechtsroede, *deze afstaan aan eenen anderen rechter*, fr. *céder la verge de la justice à un autre juge*. || *Depost* heb ik bevonden, dat den drossaert van Diest oock drossaert is van de twee Caggevinnen, als buijtenlanden van Diest, ten welcken regarde hij de roede van justitie niet en behoirt te derven, maer wel den schautet, die onder Caggevinne geen jurisdictie en heeft, die moet die derven aen den meijer. *C. v. Diest*, VZ. xiv, 39. — Tot beter verstand dezer aanhaling diene het volgende, dat men, om het zonderlinge der rechtspleging, hopelijk noch overbodig noch te lang vinden zal: Wanneer een bewoner van het Diestersch buitenland Caggevinne voor eene misdaad te Diest aangehouden was, werd aldaar, van rechtswege, door burgemeesters en schepenen zijn proces opgemaakt, in staat van wijzen gebracht en met geslotene brieven aan meier en schepenen van het naburige Caggevinne gezonden; deze lazen het proces en spraken er hun vonnis over uit, hier ter zake het doodvonnis. Nu bracht de meier den gevangene voor drossaart en schepenen te Diest in de vierschaar, terwijl zijne schepenen buiten, „onder den blauwen hemel" stonden, en vraagde: of zij bereid waren hun vonnis te aanhooren? op het

beamend antwoord en *fiat justitia*, begaf zich de drossaart met den gevangene onder de lucht, stelde hem te midden zijner schepenen en maande dezen om een vonnis; hierop stelde zich de „president-schepen" van Caggevinne dicht aan de open deur der vierschaar, „staande den gevangene met zijn gesicht recht tegens hem over", en sprak het vonnis uit met luider stem, om van drossaart, burgemeesters en schepenen van Diest, en van alle de omstanders gehoord te worden; nu werd de dag der halsrechting bepaald; de officier van Diest met den meier van Caggevinne haalde den veroordeelde uit de gevangenis, om hem buiten de stad naar zijn galgplaats te leiden; de officier van Diest droeg de gerechtsroede geheel de stad door, den meier van Caggevinne aan zijne zijde hebbende, en aan de grens van het Diestersch grondgebied, van de „Kuip", gekomen zijnde, gaf hij de gerechtsroede over aan den meier van Caggevinne, welke deze voorts bleef dragen over het grondgebied van Caggevinne, totdat de halsrechting voltrokken was.

2) Een eigendom, *het vervreemden*, *verkoopen*, *overdragen*, fr. *aliéner*, *vendre*, *transporter* (*une propriété*). || Omdats min here van Viane eñ min vrouwe wetteleke darven eñ worpen souden, eñ dabt eñ convent vorseit toe comen wetteleke, so was al ghedaen dat men daertoe sculdich was te doene bi wette eñ bi vonnesse. Aug. 1294. Hadden houde poerters of houde portessen van Audenaerde of van Pamele,.. hervachtichde vercocht of ghedarft,.. *C. v. Auden.* 2de d. 77 (1329). Doen joffr. Lijsbet Hozen, die baghine van Dieste, met haeren gheleverden mombore, in de rechte wettelic opghedraghen eñ ghederft hadde hair tocht die sij hadde aen eeusel ... *Schep. v. Myskem*, 8 mrt 1430. Dat men egeene opsettene [*l.* opsetene] goeden en soude moegen transporteren eñ derffven dan voor de lathen van den goidtshuyse. *Stadsarch. Brussel*, reg. 1110 f°. 44, 15de E. *Van opsette eñ phiteote goeden van Haffelghem.* In erfvelycke manghelinghe van gront op gront en valt gheen naerhede, tenwaere datter, van d'eene oft d'ander zyde, meer waere ghegheven, in gelde ofte in pryse van ander mueble goet dan dat bedraecht de weerde van den gront die ghederft wort. *C. v. Aalst*, XII, 26. Soe wanneer hoiren eñ erfgenamen eens goets hunne erffelijckheydt vercoopen eñ derven willen, sullen dat moghen doen sonder den tochtenaer des t'aensiene. *C. v. Sinte-Geertr.-Nijvel*, II, 3. Fr. tekst: *vendent et veulent s'en dessaisir*.

3) *Mogen*, *geoorloofd zijn*, fr. *pouvoir*, *être permis*. || In huysen daer woonen suppoesten van de Universiteyt en moeten oft en derven hunne meublen niet afghepandt worden, maer, deselve daerlaetende, mach men volghen op de voorschreven huysen, by daghementen eñ wachten. *C. v. Loven*, IV, 33. Zoe wye eenighe onruerende panden oft renten heeft gestelt te borghe als cautie pignoraticie, als de sake is gesuranneert, sonder binnen jaers eenighen termyn daerinne meer gehouden te zyne, alsoe dat d'instancie is geperimeert, die impignoratie oft belastinge en derf men, nae tsuranneeren van der saken, nyet vuytsteken. *C. v. Antw.* 1545, II, 50.

4) *Kunnen*, *in staat zijn om*, fr. *pouvoir*, *être à même de*. || De momboirs en syn nyet gehouden inne te stane voer de renten oft goeden die sy voer de weeskinderen gecocht hebben, soeverre sy derven verificeren, dat sy die goeden oft renten hebben gecocht nae hen beste, sonder fraude oft simulatie, eñ dat sy daerinne hen beste eñ diligentie hebben gedaen gehadt oft [*nl.* als of 't] voer hen eygen profyt geweest hadde. *C. v. Antw.* 1545, X, 12.

5) *Moeten*, fr. *devoir*. Al waer een [*nl.* iemand] vluchtich geweest van schaecke, die en derfft geen onschout doen, al sooverre als hy niet beclaecht en is. PIOT, *Cart.* II, 593 (16de E.). It. 595. D'arresten die men doet op persoonen en derven niet gedaen worden in presentie van poirters noch andere getuygen. *C. v. Brussel* 1570, a. 66. Niemant en derf langer met zijne erfgenamen oft consorten blijven sitten in ghemeyn onverdeylde goeden, dan hem en ghelieft. *O. stad Bergen-op-Zoom*, XVIII, 30. Die eenen anderen gelt leent om te dobbelen, oft om andere spelen metten terlinck te spelene, dat en derf men nyet wedergheven. *C. v. Antw.* 1545, II, 52. It. I, 2, 22, 23; X, 17; XIII, 13, 43, 66; XXIX, 2; *Comp.* V, IX, 24, *en passim*; *C. v. Loven*, I, 37; *C. v. Lier*, XVI, 2; *C. v. Deurne*, 1612, a. 352, 367. Is genoegh dat de beterdinge gedaen worde op een parcheel oft stuck van de goeden des debiteurs oft ghelovers, onder elcke jurisdictie, eñ sonder oock de beleyde goeden te derven doen ydelen, gelijck in d'evictien gerequireert wordt. Ib. 1606, a. 105. Christijn: *nec debent evacuari bona*.

6) *Durven*, fr. *oser*. || Indien hy [wien namelijk eenig geld of goed ontnomen geweest is] bewysen can, dat tselve goet hemselven eñ nyemant anders toebehoirt; oft, is hy een man oft vrouwe van eeren, staende te goeden name eñ fame, dat hy derre zweeren lyflick aen den heylighen, dat tselve gestolen goet hem tegen synen danck afhendich is gemaect, eñ dat het syn eyghen gelt eñ goet is.. in dien gevalle moet dat goet hem volghen.. sonder yet daervoeren te derven betaelene.. *C. v. Antw.* 1545, I, 22. Niettemin, om alle voordere contestatie te hebben verhuedt, eñ te bewysen dat de supplianten hun seer verdoolden in 't gene sy den voorn. Raede [*nl.* v. Brabant] vastelyck derfden versekeren, soo exhibeerden de rescribenten,.. copye authenticq.. MARTINEZ 34 (17de E.). Dat die supplianten, aldaer rescribenten, bevroedende hun ongelyck, die sake niet en hadden derven prosequeren, des te meer... Ib. 89.

DES, 1) Eig. 2de nv. onz. v. h. aanw. vnw. *dat*. *Van dit of dat*, *daarvan*, fr. *de cela*. || Eñ dese xlij mudde rogs, des verterden se v mudde, eñ ene mudde was men sculdech; eñ doe bliefs xxxvj mudde. 10 aug. 1298, *Rek. gasth. Assche*. Soe wat coerne, tanderen daghen eñ tiden dan voergh. zijn, binnen Dyest te cope comt, eñ dat mer zulret [*nl.* men er zoldert] eñ huyst, des zal een ighelijc voercopere van buten ter corenmarct brenghen smarctdaeghs vier zacke, eest dat hys zoevele heeft. *Kb. v. Diest*, B 98.

2) Bijw. *Echter*, *evenwel*, fr. *toutefois*, *si*. || Een wyff, die heur misdraecht eñ met ander mans converseert eñ in overspele leeft, die verbeurt heur innegebrocht eñ aengestorven goet, soe langhe sy leeft, tot heurs mans behoeff, eñ de man mach se repudieren, heur latende alleene heure daghelycxe cleederen; des moet hy (*si doit-il*) syn wyff alsdan selve voirts tamelick onderhouden eñ doen alimenteren tot eeniger eerlycker plaetsen, daert hem of der Weth goetdunckt. *C. v. Antw.* 1545, XI, 21. It. *v.* 1582, II, 1; It. *C. v. Loven*, V, 23, en *passim*.

DES JA. Beknopte en bevestigende, door het verband lichtelijk te verstane, uitdrukking. || Jae, waren die voorstellen van de supplianten soo heftigh

eñ van quade consequentie dat, genomen dat dese onse stadt 't voorgeruert privilegie niet en hadde (des jae) [*nl.* zooals zij het heeft], 't selve, onder oytmoedige correctie, niet en soude connen oft behooren by ons geweygert te worden. MARTINEZ 22 (1618).

DES NEEN. 1) Beknopte ontkennende uitdr. in den aard der voorafgaande. || Concluderende, contendeerden die rescribenten ten eynde dat, afdoende het provisionneel appoinctement, die supplianten in 't dispositif hunder requeste souden worden verclaert niet ontfanckbaer, eñ gecondemneert de voorsz. tortionnaire sommatie eñ executie costeloos eñ schadeloos te repareren, eñ in cas van communicatie (des men verhoopte neen) [*nl.* 't welk men verhoopt niet te zullen plaats grijpen] dat 't voorsz. provisioneel appoinctement soude worden afgedaen. MARTINEZ 44 (1659).

2) *Zoo niet*, fr. *sinon*. || Aengaende die oncosten, sal elcke partie de sijne draghen; eñ indien de ghevanghene, overmits sijn armoede, gheene middelen hadde om sulcx te vervallen, sal 't selve ghedaen worden tot coste van de gheïnteresseerde partije, indien daer eenige is die macht heeft om de voors. oncosten te draeghen; des neen, sal wesen t'onsen laste. *Ord. crim.* 9 juli 1570, a. 26. *Stijl.* Inghevalle dat de ghevanghenen de macht niet hebben om betalen, sal 't selve ghenomen worden op de partie formele, indien daer eenighe is; des neen, t'onsen coste oft van onsen steden. Ib. *Cipiers.* Om welcker saken wille die voorscr. heer Christofel, nae de geestelijcke eñ weerlijcke constitutien eñ rechten, als een temeracie eñ overdadighe occupeerder, spolieerder eñ aenveerder van ander lieden goet, es eñ sculdich es te zyn van allen den rechte dat hem soude mogen competeren in de voirscr. beemde, opdat hij dairin eenich recht hadde, des neen, metten voirscr. fayte eñ oic bij rechte, gepriveert.. V. D. TAV. 96.

DESCH. Zie DISCH.

DESENAENGAENDE, bijw. *Desaangaande, dienaangaande, wat die zaak betreft*, fr. *quant à cela, à cet égard, concernant cela.* || Sonder dat de wethouderen ofte geappelleerde, nopende de vier laest voorgaende articulen, vermogen eenich declinatoir oft wijcrecht te proponeren, maer sijn schuldich desenaengaende voor de voors. hooftbancke rechts te plegen. *C. v. Santhoven*, 1570, III, 12.

DESERGELIJCK, aanw. voorn. *Dergelijk, zoodanig*, fr. *pareil, semblable.* || Met dese eñ desergheiijcke sprijnckreijsen en verschoonden zij haer zake niet. *Ber. tijden*, II, 135.

DESERT, bn. Een arrest of beslag. *Vervallen, te niet, even als niet gedaan*, fr. *périmé, à néant, comme non avenu.* || Alle arresten moeten regulierlijck vervolght worden binnen den tijdt van drij maenden; en bij sooverre den arrestant binnen dijen tijdt geen behoorlijck vervolch en doet, soo loopt het arrest desert van sijn eijgen selffs, even en al off het niet gedaen en was. *C. v. Diest*, VZ. X, Bijv. a. 1.

DESGELIJCK (Deseghelike), bijw. *Desgelijks*, fr. *pareillement.* || Eñ deseghelike hebben der heren liede van Grimberghen jeghen den hertoghe, die in sinen lande gheseten zijn. 24 juni 1297.

DESOLAET, bn. 1) Van eenen akker. *Onbebouwd*, fr. *inculte* (*d'un champ*). Synon. van het thans nog in Brab. en Vl. gebruikelijke subst. Vogelweide (De Bo, Schuermans). || Bijsonderlijck oock in 't voerjaar hebben de weten eñ publicatien in der kercke gedaen in cas van evictien, stadt gegrepen, zoe wanneer den pandt desolaet, leech is blijven liggen, ongeboudt, eñ dat onseker was wijen dien toebehoorde, offt dat de proprietaris was fugitiff. *C. v. Hoogstraten, Turben, Depos. Van Bergen.* Welcke costuijme te meer stadt eñ plaetse heeft gegrepen soo wanneer den grondt, die vuijtgewonnen wordde, leecht desolaet eñ vogelweije heeft gelegen. Ib. *Dep. Wellens.* Zie ook DESRAINEEREN.

2) *Verwoest*, fr. *dévasté.* || Want die capelle van Onser-lieve-Vrouwe ten Hooghen-Wyngaerden buyten deser stadt van Diest, door die inlandsche oorloegen.. is gedemolieert, geruineert eñ te nyete gedaen: soe dieselve alsnoch tegenwoirdichlijck geruyneert eñ van allen materialen beroeft, desolaet is liggende. *Oork. magistr. v. Diest.* 4 juli 1584, RAYMAKERS, *Kerk. Diest* 256. Sulcx dat tselve dorp [*nl.* Linden bij Loven] is geheelyck eñ ganschelyck gedepopuleert van allen ingesetenen eñ onbewoont,.. mede eene desolaete affgebrande kercke oft capelle. *Brab. Mus.* I, 80 (1597).

DESPIJT, zn.; het oudfr. *despit. Smaad, minachting*, bij La Curne *mépris, outrage*, Meyer Despect, Lat. *despectus.* Hier spr. van zaken, zou men hedend. zeggen: *waardevermindering*, fr. *dépréciation.* || Eñ esser een mesdadech ghevaen, die omme sine mesdaet sal verliesen tleven ochte let, ter doet te doene ocht let af te doene, soe ne sal noch en mach ['t] mijn here Woutre, noch sijn hoir doen binnen den hove noch regiment vorseit, noch in weghen voer de huse, bi denwelken si doen despijt ochte lettenesse ane thuus ochte ane de kerke. *Verdrag tusschen de abdis van Vorst en heer Wouter van Braine*, 28 aug. 1292. Fr. tekst: *ne es kemins devant la maison, par quoy il facent despit ne grevance à le maison ne à l'eglise devantdites.*

DESRAINEEREN, bw. Eenen onbebouwden, ledig of braakliggenden grond, *dien bewerken en vruchtbaar maken*, fr. *cultiver et rendre fertile* (*une terre inculte ou en jachère*). La Curne heeft Desraignier, *obtenir, gagner* (?). Zie DESOLAET. || Van welcker voors. plecken oft stuc bosch onse voirs. heere de keysere, noot dairtevoeren, oft emmers binnen menschen gedenckenissen, prouffyt gehadt en hadde, maer hadde altyt vogelweyde oft desolaet gelegen, eñ dat zij deselve pachtingen aengegaen hadden in meyningen deselve desolate plaetse oft stuck bosch te doen royen, desraineren eñ reduceren tot winnende lande. *Rekenk. v. Brab.* reg. 138 fol. 231, *Erfpacht v. Loobosch bij Loven*, 20 juli 1538.

DESSCHEN. Zie DERSCHEN.

DESSELFSGELIJCK, — S, bijw. *Desgelijks*, fr. *pareillement.* || Eñ oeck desselfsgelijcks, wij [*nl.* wie] dit dede in die ambachten, van mess te trecken, vuijstslaghe eñ uutdagenen, op die pene voerscreve. *K. v. St.-Truiden*, 1366, a. 80. Eñ desselfsghelijck, soe eest gheordineert eñ vervoirwert... *Schep. v. St.-Truiden* 19 juni 1443. Desselfsghelijck, soe hebben die voers. N.. eñ N... oick geloeft, op ten panduyn vors. van hondert Rijnsgulden,.. *Schep. d. abts v. St.-Truiden*, 29 apr. 1458.

DESTURBEEREN. Zie DISTURBEEREN.

DEUCHDELIJCK, bn. 1) Van schuld, contract, koop. *Rechtsgeldig*, fr. *valide* (*d'une dette, d'un contrat, d'un marché*). Kil. Deughedelike

schuld, *justum debitum.* || Dat de voorseide Zeghere vooren gaen eñ betalinghe hebben zoude van zynre deuchdeliker scult, upt graen eñ vruchten wesende in de schuere oft ten huus van N.. *C. v. Aalst, Orig.* 322 (1469). Indien die misdadighe egheene andere goeden genoch en heeft, om alle syne duechdelycke schulden mede te voldoene *C. v. Antw.* 1545, I, 16. Sijn sulcke brieven aldaer altijt gehouden voor goet, duechdelijck eñ suijver, waerachtich eñ van weerden. *C. v. Hoogstraten, Turben, Dep. Van Bergen,* blz. 462. Dat men voor schepenen van Bruessele passeert alrehande deughdelycke contracten. *C. v. Brussel,* 1570, a. 42. Soo wanneer iemant eenighe schult bekent voor schepenen van Brussel, met verbintenisse van erfpanden, alsdan zyn beyde de partyen, te weten den debiteur eñ crediteur, schuldigh onder eedt t'affirmeren deselve schuldt te wesen deughdelyck, rechtvaerdelyck, eñ niet ghefingeert om iemant te defrauderen. Id. 1606, a. 151. Christijn: *legitimum, justum.* Int maecken van testamenten ofte anderen uutersten wille, en zyn gheene solempniteyten van gheestelicke ofte weerlicke rechten van noode, maer es ghenouch dat daeraf blycke, 't sy by 'soverledene handteecken, ofte wettelick eñ deughdelick instrument. *C. v. Auden.* I, XX, 1.

2) *Oprecht, waar, ongeveinsd,* fr. *sincère, véritable.* || Soo wanneer yemant eenighe leengoeden, oft andere erfgoeden van bloetsweghen calengiert, die calengierdere behoort te gestane betalende eñ namptiserende, binnen sonneschijne naedat den coop duechdelyck by coopere eñ vercoopere verclaert is, eñ dat de calengieringe hem wettelick bekent heeft geweest, de principale hoodtpenningen, goidspenningen eñ lyfcoop. *C. v. Antw.* 1545, XVI, 1. It. *C. v. Santhoven, v.* 1664, a. 168; *C. v. Deurne, v.* 1612, a. 146, 148; *C. v. d. Kiel,* VIII, 2, 8. Mits by den heesscher doende den eedt *de calumnia,* daerby affirmerende synen heesch ofte schuld deugdelick eñ onvergolden te zijn. *C. v. Auden. Stijl d. Kamer,* I, 16.

3) Van eene rekening. *Nauwkeurig, juist,* fr. *exact, en ordre (d'un compte).* || Welcke rekeninghe [*nl.* van de momboors], opdat die deuchdelijck is, hun sal ghepasseert worden. *C. v. Santhoven, Weeskamer,* a. 25.

DEUCHDELIJCK, bijw. 1) *Rechtsgeldig,* fr. *validement.* || Dezelve scult alvoren wettelic, of anders deuchdelic gheprouft zijnde. *C. v. Aalst, Orig.* 268 (1455). Dat alvoren elc zine scult doe bliken, wettelic of anders. Ib. 12 apr. blz. 270. Als iemant sijns selfs eygen goeden opvoert, eñ dengenen, wiens goeden daerby gelegen zyn, dat wilde beletten, seggende dat hem sijn licht daermede benomen oft gemindert soude worden, eñ hy met brieven oft anders deughdelijck thoont, dat men hem gheen licht benemen en magh,.. *C. v. Brussel, Servit.* a. 20; Christijn zegt enkelijk *probet.*

2) *Billijk,* fr. *équitablement.* || Soo wanneer, naer de vernaederinghe van eenige goeden by yemandt van 't maeghschap gedaen, een of meer andere, naeder zijnde, ofte preferentie hebbende, deselve goeden den eersten naederlinck comen ontnaederen, moeten deselve den eersten naederlinck restituëren allen 't ghene des hy, ter cause van dien, aen den eersten cooper deuchdelijck heeft moeten voldoen. *C. v. Loven,* X, 41, it. a. 8.

3) *Waarachtig, wezenlijk,* fr. *véritablement, réellement.* || Dat den gedaechde de geheijste somme off pretentie aen hem aenleggere waerlijck en deuchdelijck rest eñ ten achteren is. *C. v. Diest,* VZ. ix, 18.

4) *Behoorlijk,* fr. *pertinemment.* || Dat de weesmeesteren niet en sullen moghen consenteeren int vercoopen, belasten, verthieren, beswaren oft alinieren van eenighe erffelijcke goeden der weesen, tensy dat sy alvoren deughdelijcke gheïnformeert sijn dat tselve nootelijck eñ profijtelijck is voor de weesen. *C. v. Santhoven, Weeskamer,* a. 21.

DEUCHDELIJCKHEIT, zn. v. 1) Van eene waar, eene stof. Zoo als thans, en de *goede hoedanigheid,* fr. *la bonne qualité, bonté (d'une marchandise, étoffe).* || Oock, gelyck het convenieert de deugdelyckheyt eñ reputatie van deselve fabricque [*nl.* garentwijnen] met alle mogelycke middelen te conserveren, soo is 't dat men andermael expresselyck verbiedt... *O. P.-B. autr.* 10 apr. 1727, IV, 102.

2) Van eene schuld. *Geldigheid,* fr. *validité (d'une dette).* || Op pene, dat by schepenen daerin sommierlick geordonneert zal worden, naer het blycken van de deugdelickheyt van de schuld eñ van der insinuatie. *C. v. Auden.* I, 322, *Stijl d. Kast.* II, 1.

DEUCHT, zn. v. 1) Zooals DEUCHDELIJCHEIT. 1) || Noch zynd'er twee vinderyen van de vleeschuysen,.. userende te nemen kennisse van schulden van vleesch, mitsgaders van de waerderinge, deught eñ ondeught van dien. *C. v. Gent,* II, 4. Noch is er een vinderye van de vischmarckt, userende kennisse te nemen van schulden van visschen, eñ al 't gene dat men op de vischmarckt verkoopende is victuaille angaende, mitsgaders van de waerderinge, deught eñ ondeught van diere. Ib. a. 5. Sullen deghene, die de voorsz. permissie hebben verworven [*nl.* van „poeyermeulens" op te richten], niet moghen maken eenighe poeyers dan op denselven voet eñ van gelijcke deucht als die van Curtius voorsz. *Pl. v. Brab.* 20 sept. 1599, I, 338 *b.*

2) *Goede werken, vrome werken, werken van liefdadigheid,* fr. *bonnes œuvres, œuvres pies, œuvres de charité.* || Omdat men beseft dat, mids den voorgheboden t'andere tyden uutgheleyt aengaende der erven, huusen eñ renten, die de cloosters eñ heleghheesten, neeringhen eñ gulden daghelicx conquesteerden [*l.* conquesteeren] eñ vercrijghen jeghens weerlicke persoonen, vele renten hemlieden afghelost zyn eñ zoolanc zo meer werden, in zulker wys dat de diensten, aelmoesen eñ andere deughden te niete gaen eñ vermindert wesen zouden updat er niet inne versien en worde,.. HUYTTENS, *Corpor.* 90, *Voorgebod te Gent,* 19 febr. 1511. Zooverre als de schultheesschere niet en can voldoen werden, mach, betaelende de vangheniscosten tot dien daghe, synen schuldenaere te doen blyfven in vanghenisse, te water eñ te broode, hem doende setten voren ter straete, eñ laeten vuythanghen een mandeken, omdat een yeghelyck hem zoude moghen duecht doen. *C. v. Aalst,* XXIII, 8.

3) Iem. deuchden doen, *hem goedgunstig, met goedheid behandelen,* fr. *traiter qn. avec bienveillance, avec bonté.* || Enyegelijc meester mach den knapen alsoe vele deuchden doen van slapene, van eten te gereidene, of van anderen gevoege, als hem gelieven sal, sonder calengieren; maer waert dat hij hem meer leende dan X pl[ecken], soe soude hy verboren ij ryale, alsoe dicke als hyt dede. *Kb. lakeng. Diest, Volambacht,* 1419, a. 7. Dat niement met hemlieden [*nl.* de „Jacopynen," eene kloosterorde] converseren zoude, in heurlieder kercke gaen, noch deucht doen, ens. SCHAYES, *Collacie,* 491 (anno 1481). Oft iemant eenen anderen eenighe erfgronden vercocht voor sekeren prijs van

gheldo, eñ hem die onder de weerde liete uijt respecte van eenighen dienst oft andere deughden eñ vrientschappen bij den vercooper van den cooper ghenoten,.. *C. v. Deurne* 1612, a. 155.

4) *Welwillendheid*, *genegenheid*, fr. *bienveillance*, *affection*. || Dat, van den gheschille eñ differentie geweest tusschen N. eñ N.., vriendelic appoinctement eñ accort ghemaect es, in zulker wys, dat de voornoemde mijn heere de prelaet deser selver stede toelegghen sal, uut deuchden, jonsten eñ gracien, de somme van 150 lb. grooten Vlaemsch, midten [*l.* Vlaemscher munten], thulpen de nieuwer cameren, die by de insetenen onlancx gheconsenteert es. HUYTTENS, *Corpor.* 75. *Appoinct. d. schepenen v. Ghend*, 4 juli 1482. Dus mach men considereren wat foy ofte betrauwen datter in de Fransoisen te stellen is, dewelcke ons noyt deucht en jonden. PIOT, *Chron.* 787. Hoe de butenpoorters niet om deucht poorters en werden, maer om haere ghebueren te verlastene, van quaden fayten te ghane ofte om quaet te doene. SCHAYES, *Collacie*, 59.

5) Landbouw. *Kracht*, *vaag*, *vettigheid*, fr. (*en culture de la terre*) *force*, *engrais*. || [De afgaende pachter] zal.. de oude klavers moeten laten liggen sonder omryden,.. waervoren hem zal betaelt worden, voor de deugd oft vervoethede, die deselve klaver in 't landt laet, tot twee guldens van elck vierendeel landt, boven eene breeckvore, gelyck of deselve gedaen waere. *C. v. Auden.* 2de d. *Regl.* 12 aug. 1767, a. 10.

6) Zooals DEUCHDELIJCKHEIT 2). || De kennisse van scepenen- oft stadtbrieven van Antwerpen, nopende de duecht eñ onduecht van denselven scepenenbrieven,.. en competeert.. niemande dan den scepenen van Antwerpen. *C. v. Antw.* 1545, VI, 44.

7) *Deugdzaamheid*, *braafheid*, *ordelijkheid*, fr. *bonne conduite*, *probité*, *esprit d'ordre*. || Soo wanneer eenighe jonghe ghesellen, onder heur vijfentwintig jaeren zijnde, al sijn sij onghetrouwt, sijn proper, neerstich, behendich eñ van goeden regimente, alsoo dat sij hen vueghen ter neringhen, 't sij tot coopmanschappen, ambachte, lantwinninghe eñ anderssins tot deuchden, eñ sij mits dien begeeren ontslaeghen te zijn van der voochdijen,.. *C. v. Santhoven*, *Weeskamer*, a. 45. Soo wanneer eenige jonghe ghesellen,.. hun vuegen tot neiringhe, coopmanschappen eñ deughden. *C. v. Lier*, XVIII, 34. Jongers, die hen tot deughde eñ eenighe goede exercitien stelden. Ib. a. 28.

DEUGNIETERIJ, zn. *Ondeugd*, *ongebondenheid*, fr. *vice*, *dérèglement*. || Dat diversche persoonen hemlieden vervoorderen te contracteren [*nl.* met minderjarigen].., zom uut ignorantie,.. ander uut pure malicie eñ groote schiericheit [*nl.* hebzucht], treckende onredeliken wasdom by maniere van financien, daerdoor deselve jonghers verleet worden, hemlieden beghevende, door middel van credit eñ van ghelde zo gecreghen, tot deuchnieterye, tuusschen, speelen eñ drincken... *C. v. Auden.* 2de d. 454 (1629).

DEUR en samenstellingen, zie DOOR.

DEUR, zn. m. *Stier*, *bul*, fr. *taureau*, lat. *taurus*. || Dat deken en kapittel].., aengaende het houden van den deur, voor twee derde paerten deselve voor hun ofte haer thiendenaers sullen gehouden syn te onderhouden. FRANQUINET, *Kap.* 351 (1667).

DEURIJSERS (Duryser, doorijsers), zn. mv. *Spijkers*, *nagels*, fr. *des clous*. || *Centenum ferri dicti* duryser, iiij denarios. *Tol te Damme* 1252. Item, denzelven, van iijc dooryseers, verbesicht aen de dore van der hallen, vij s. vj d. *Rek. stad Ninove*, 1479.

DEURCLEET (Duercleet). zn. o. *Schuifgordijn*, fr. *rideau à coulisse*. || Dat de ghevanghene, die gheen bedde en heift in de voorseide Steen boven, eñ een bedde hueren wille met eenen camerkine, zal gheven alle weke vyf grooten; eñ en zullen de voors. camerkins, van nu voortaene, niet ghesloten moghen zijn met eeneghe houten deuren of anderssins, dan, voor elcke deure hanghende een deurcleet of scuvende gordine, ten eynde... *C. stad Brugge*, II, 154. *Regl. v. h. Steen*, einde 15de E. a. 7.

DEURWAERDER (Doerwaerder), zn. 1) *Deurwachter*, fr. *huissier de salle*. || Doerwaerder van der cameren ons heeren van Bourgoignen,.. sinen doerwaerdere van der zalen. MERTENS en TORFS, II, 609, *Rek. v.* 1401.

2) *Gerechtsbode*, fr. *huissier*, *officier de justice*. || Gheene huyssiers ofte deurweerders, willende procederen tot eenige openinge van huysen, camers, coffers ofte diergelicke faictelicke exploicten, en sullen sulcx niet mogen doen sonder assistentie van een van de principaelen officieren deser stede, ofte yemant van heurlieder sergeanten, daertoe by hemlieden ghecommitteert. *C. stad Brugge*, I, I, 11 (1619). Deurwaerders en zijn geen jugen extraordinaire noch referendarien, al is 't dat zy relateren, want 't gene dat zy doen, doen zy als executeurs eñ niet als jugen. Tenware in executie van complaincte. WIELANT. *Pract. civ.* c. viij.

DEURWAERDERSCHAP (Deurwaerderscepe), zn. *Huisbewaarderschap*, *cipierschap*, fr. *conciergerie*. || Alle leengoeden staen te servituten, als: ontfangerscepe, crytwaerderscepe, backerscepe, deurwaerderscepe. *Leenr. v.* 1528, fol. 31.

DEUSKEN (Deuxken, deuxkin), zn. Een oud gewicht. *Twee aas of aaskens.* (Een aas was de eenheid van het oude gewicht, het kleinste gewichtje in het oude stelsel, het 32ste van een engels, gelijkstaande met 0.047 decigrammen; een ons had 20 engels, en een engels 32 azen. DE VRIES, *Wdb. d. Nederl. taal.*); fr. (*ancien poids*), *deux as; l'as était la* 32e *partie de l'esterlin*, *et il y avait* 20 *esterlins dans une once*). || Welcke voirghenoumde gouden penninghen,.. sullen moigen weesen twee aeskens lichter dan hoir rechte gewichte op elck stuck. *Valuacie* 9 nov. 1493, *Belg. Mus.* III, 89. Dat alle gaudsmeden wisselaers, taeffeltiers eñ andere, die hemlieden geneeren eñ onderwinden gaud eñ zelver te coopen eñ vercoopene, ghehauden worden haer ghewichte te halen eñ te nemene, ofte doen ijcken eñ justifieren,.. op die verbuerte, te wetene, van 't ghene die men bevinden zal te licht ofte te zwaer wesende een deuxkin op 't maerck, ofte daerboven tot twee deuxkin incluus, van zesse gauden Philippus guldenen; eñ van 't ghene des men bevinden sal zwaerder ofte lichter zijnde twee deuxkins ofte daerboven, ter ordonnantie van... *Pl. v. Vl.* 16 febr. 1509, I, 470. Alzo bij de ordonnantie van het jaar 99, koers en loop gegeven is geweest aan alle gouden penningen op remedie van een deusken, bedragende op het stuk van fijn goud eenen stuiver, 't welk is groot interest, wierd geordonneerd, dat men niet meer zoude mogen opslaan, op elk van de gouden penningen boven uitgedrukt, oude en nieuwen, dan alleenlijk een aasken tot remedie. *Ord. v.* 4 febr. 1520, VAN MIERIS, *Groot charth.* I, col. 2605 (*Nederl. Plac. en rechtsk. Wdb.* IV, 355). It. *Pl. v. Vl.* 11 juli 1548, I, 512.

DEVISE (Lant van). Zie DIVISIE.

DEVISE, zn. vr. *Kenteeken*, *kenmerk*, fr. *marque distinctive*, *insignes*. || Ende dit totten loon eñ sallaris t'onsen laste, als hiernaer volght, te wetenen: onse voirs. rentmeester eñ elck van de voirs. laten oft rechters, tot behoef van eenen tabbaerde van onser devisen eñ cleedingen, van zesse ellen fijns lakens, tot xl stuvers d'elle, oft daeromtrent. *Rekenk. v. Brab.* reg. 188, fol. 53 (10 febr 1530).

DEVISEEREN, ow. *Zeggen*, *uitdrukken*, fr. *dire*, *énoncer*. || Eñ zegghen nog, dat die van Bochoute behooren te wetene de grootte van den landen van Caprycke eñ van Lembeke, dat met hemlieden betalen zal costen aen de waterganghen eñ aen de sluuzen, alzoo voorzeid is. Eñ die van Caprycke eñ van Lembeke behooren ooc te wetene de grootte van den landen van Bochoute, met wien zij betalen zullen costen van waterganghen eñ van den sluuzen, ghelyck boven gedeviseerd is. DE PR. en BR. XIII. *Kaprijk*, 6 (1281).

DEVOLVEEREN, ow. *Aanbesterven*, *ten deele vallen*, *volgen*, fr. *échoir par succession*, *tomber en partage*, *suivre*. || Sooverre die tochtenaer oft tochtersse, alsdan erffman oft erffvrouwe wesende, laet naer hem achter alsulcke erffgoeden sonder daervan te disponeren by coope, oft anderssints te alieneren, soo devolveren dieselve erffgoeden alleen op die naeste erffgenaemen des lancxtlevende. *C. v. Diest*, II, 4; het *Brab.-recht* heeft „volgen".

DEWIJLE, bijw. *Terwijl*, fr. *pendant que*. || De coninghinne Elisabeth, die ghestorven was dewyle dat de coninc Philips was in Surien. JAN V. DIXMUDE, 113. Indien de arrestant alsdan nyet en compareert eñ doet den gearresteerden tycht eñ aensprake voir de wethouderen, dewyl sy alsdan te rechte sittende syn, soo wordt de gearresteerde alsdan costeloos eñ schadeloos ontslaghen geweesen van den arreste. *C. v. Antw.* 1545, IV, 2. It. 1582, V, 6; de *Comp.* I, V, 7, hebben „terwylen" in het overeenkomstige artikel.

DICHTEN, bw. 1) *Opstellen*, fr. *rédiger*. Kil. *condere*, *componere*. || Andries seegt, dat Peter een libel famoes tegen hem geformeert eñ gedicht heeft, geopenbaert eñ in straetmeeren eñ famen onder tvolc gebracht. V. D. TAV. 79. Daer getuijgen alleleens [*zl.* te gader] die woorden van huerder kennissen eñ getuijgenissen uuijtspreken, recht oft zij die tsamen gedicht eñ overdragen hadden die alsoe te seggen, dair is presumpcie van subornacien tegen die getuijgen. Ib. 339.

2) *Uitdenken*, *uitvinden*, fr. *imaginer*, *inventer*. Kil. *fingere*. || Zynde onwaerachtich eñ voor de handt ghedicht, dat het refus van den voorsz. Van den Houte eenige retardatie soude causeren aen de consenten van de Natien [*zl.* de ambachten]. MARTINEZ 48 (1659).

DIEDEN, ow. *Geldig*, *van kracht zijn*, fr. *être valide*. || Eest dat sake, dat een man late heeft, eñ en zijn zij niet besworen, soe en diedet nijt dat mer mede bedrijft. *'t Recht v. Uccle*, 113. Eñ sonderlinghe vertijen wi den rechte dat seghet: dat ghemeine vertijenesse niet en diet. *Rentebrief stad Tiel*, 18 oct. 1329.

DIEF, zn. m. In de hedend. bet., fr. *voleur*. || Die eenen dief achtervolghet met dieften, eñ roupende helpe, elc die niet en compt te sire hulpe, hi sal gheven den heere X stuivers. *K. v. ter Piete* 1265, a. 30. Die rechte haten alsoe zeere den dief, dat zij niet en willen dat men voir zijn siele bidden sal. V. D. TAV. 82.

DIEFDERIJ, zn. *Dieverij*, *diefstal*, *diefte*, fr. *vol*, *larcin*. || Een man, die in eene inqueste vertuycht wordt, te weten, dat in paenhuysen [*nl.* brouwerijen], in backhuysen die fame is dat der man enich feyt schuldich weer den vyff poincten aengaende, diefderye, moort, etc., sullige man sal der heer mogen op een banck leggen eñ doen proeven met kalt eñ warm. *C. gr. Loon*, I, VJ, 77.

DIEFCLOCKE, zn. vr. *Avond-*, *nacht-*, *poortklok*, fr. *cloche de retraite*. || So wie dat bi nachte gaet, na die diefclocke, sonder lanterne ocht sonder licht, verboert XX s. *Kb. v. Antw.* a. 24. De boeten in de voirgaende sesse articlen begrepen zijn dobble wanneer tfayt gebuert in de kercke oft op kerckhof, oft by nachte nae de diefclocke. *C. stad Mechelen*, II, 10. Anno 1466 doen begonst t'Antwerpen, t'savons ten thien uren, te luyden de clocke die men heet die Drabbeclocke, eñ naemaels die Dieffclocke. PIOT, *Chron.* 79.

DIEFPUT, zn. *Onderaardsch gevangenhuis*, *kerker*, fr. *prison souterraine*. || De heere oft officier en mach eenen portere eñ ingesetene (ghevanghen wesende) in de diefputten oft opten Steen, beneden nyet setten, doen noch laten setten, maer moet deselve gevangene laten setten opte poorterscamere metten anderen gevangenen, soeverre zy machtich genoch syn den cost aldaer te doene eñ te betalene navolgende trecht van den Steene. *C. v. Antw.* 1545, I, 18. De heere oft officier en mach een poorter oft poorterse, ghevangen wesende, in de diefputten niet setten, doen oft laten setten, maer moet denselven ghevanghen laten sitten op de poorterscamere. *C. v. 's Bosch*, V, 9. Zie MERTENS en TORFS, I. 308 — 310.

DIEFTE, zn. *Diefstal*, *dieverij*, fr. *vol*, *larcin*. || Die eenen dief achtervolghet met dieften.. (Lat. tekst: *qui furem insequitur pro furto*). *K. v. ter Piete* 1265, a. 30. Item, eene vrie warande van de conninen, eñ alle die se nemen ofte vangen zonder consent, committeren by daghe roof eñ by nachte diefte. DE PR. en BR. IV. *Ertvelde*, 13; *Heerlichede te Heertvelde* (1509). Alle degonne die die conynen haelen sonder consendt, by daeghe doen roof eñ by nachte diefte. Ib. VI. *Hansbeke*, 15; *Heerlijkheid v. Nevele*.

DIEFTELIJCK, 1) Bijv. nw. *Gestolen*, fr. *volé*. || So wie dieftelic goet coept bi lichte van den daghe.. *K. v. ter Piete* 1265, a. 46. De Lat. tekst heeft voor „dieftelic goet" *furtum*.

2) Bijw. — *Diefachtig*, fr. *en voleur*. || Omme dieswille dat Areken de Hoemakere,.. volghende zynder kennesse [*nl.* bekentenis], hem vervoordert heeft te anthierene gheselscepen van quaden levene, eñ met sulcken dieftelic te helpen stelene in diversche lanthuusen,.. *C. v. Auden.* 2de d. *Vonnis v.* 3 jan. 1542/3.

DIEHELUS. Een zeer vreemd woord, voorzeker eene kopij- of drukfout. || Item, naer desen soo produceert die aenlegghere sijn schutwaerheydt [*nl.* de getuigen tot zijne verweering dienende], d'welck in effecte soude behooren te sijn sijne reprochen; eñ nochtans aldus wordt gheüseert, te wetene: dat die procureur van den aenlegghere, omme sijne wederpartye te abuseren, hebbende in sijn waerheyt seer soberlijck zijn materie beleyt eñ sijn feyten ghetoucheert, komt in dese schutwaerheydt eñ produceert wederomme voor schepenen alrehande ghetuyghen, het diehelus oft nieuwe,.. *C. v. 's Bosch*, *Ord. Caroline v.* 20 oct. 1529, a. 6. Men leze in de plaats: „hetzij dieselve oft nieuwe."

DIENAER, zn. Gesworen dienaer. *Gezworen gerechtsdienaar* of— *bode*, *serjant*, fr. *serviteur ou*

sergent assermenté de justice; Christijn *jurati ministri.* Deze officiers, in Brussel ook „ammansknapen," in Antwerpen „corte-roeden" en „colfdragers" genaamd, waren tevens politie- en gerechtsdienaars of deurwaarders; elders en in de dorpen werden zij ook „vorsters" genaamd. *Ces officiers, appelés aussi „valets de l'amman" à Bruxelles, „courte-verge" ou „massiers" à Anvers étaient, en même temps, officiers de police et de justice ou huissiers; ailleurs et dans les villages on les appelait „messiers."* || Den voorsz. amptman heeft oock seker getal van sergeanten oft ghesworen dienaren tot sijnen keus, dewelcke moeten wesen lieden met eeren, van goeden naem of faem; eñ dienen insgelijcx by commissie van den prince, onder cautie bij hen te stellen; doende hunnen eedt in handen des voorn. cancellier [van Brabant], eñ in handen van de wethouderen deser stadt. *C. v. Brussel*, 1606, a. 3. Vangelijcken vermogen den voorsz. amptman, sijnen lieutenant eñ gheesworen dienaren,.. te doen alderhande execution van vonnissen eñ ghevonniste schepenebrieven derselver stadt, ten platten lande geheel Brabant door, buyten de vrye steden, op de persoonen, haeffelijcke eñ erffelijcke goeden van de ghecondemneerde oft verobligeerde, mitsgaeders alle beleydinghen eñ beterdinghen van gronden van erven, midts betalende den wyn aen den officier van de plaetse. Ib. a. 9. Item, zyn gehouden, ten versoecke van partye, binnen dese stadt eñ hare vryheyt, te doen alle arresten, soo op persoonen als goeden, sonder 't selve te mogen weygeren, soo wanneer hen cautie ghestelt wort, voor de kosten, schaden eñ interesten; eñ de voorsz. ghesworen dienaren, ten versoecke als voren, te doen alderhande daghementen, insinuatien, inthimatien, soowel aen de borghers ingesetene als uytlandige eñ afgesetene der stadt; eñ worden in alle 't ghene voorschreven is gelooft op hun verclaren eñ relatie. Ib. a. 10; zie ook a. 70 en 81, en 1570, a. 65. Dat alle onse vassalen, hebbende hooghe justicien, hun baillieuws eñ officiers competentelijcken sullen doen bystaen eñ assisteren van sergeanten eñ andere dienaers, ten eynde dat, by ghebreecke van dien, de justitie niet en blijve sonder executie. *Ord. crim. v.* 1570, a. 46; de Fr. tekst zegt: *sergeants et autres ministres de justice.* Zie AMMAN *a*); zie ook COLFDRAGER, CORTE-ROEDE en VORSTER.

DIENEN, onz. wkw. In verschillige beteekenissen. 1) *Voortbrengen — vertoonen — schriften van rechtspleging, die aan 't gerecht overleggen*, fr. *exhiber, produire, fournir des écritures de procédure au tribunal, produire, fournir, anc. servir;* La Curne: servir: *fournir ses moyens en justice. Servir de reproches et salvations.* || Dat generalijc vij manieren zijn dairmet een persoen mach vallen in contumacien eñ comen in deffaulte in zijnder saken:.. Ten vierden male, niet dienende oft exhiberende. — Ten iiij^en male, in niet overleggende noch exhiberende oft dienende van gescrifte; want, die dach heeft om te dienen van gescriften, eñ dat niet en doet, die wort *contumax*, eñ verliest die beneficie eñ vrucht van dyen daige, eñ wort versteeken van sijnen scriftueren. V. D. TAV. 11 v°. 't Proces in staet sijnde, sullen de procureurs respective furnieren eñ dienen van inventaris *scripto. C. v. Lier, Stijl*, IX, 16. Syne enqueste voldaen hebbende, zal [*nl.* de eischer] oock gehouden zyn te doen dagvaerden den verweerder by billiet, om te komen dienen van reprochen. *C. v. Auden.* I. *Stijl d. kamer*, I, 11. Om te dienen van antwoorde zal den verweerder hebben dry dilayen, elck van acht dagen. Ib. 23. Partye dienende van antwoorde ofte van eenige schrifturen... 24. Naer 't dienen van duplique ofte quadruplique, zal de sake vallen in 't advys. 28. Zie ook DIENLIJCK.

2) Van eene rechtszaak. *Voor 't gerecht komen, behandeld of gepleit worden* (men zegt thans nog „dienen"), fr. (*d'un procès*), *être plaidé, débattu, anc. servir.* || Naer overleg van inventaris eñ applicat, zullen partyen... moeten dienen *hinc inde* van reprochen eñ contradictien. Ib. 41. Zullen oock hebben twee dilayen, om te dienen van salvatien eñ solutien. 42. Dat tusschen den dagh van de dagementen eñ den dagh van recht, die op de rolle oft in de vierschare sal dienen, interval sal moeten zijn van eenen dagh. *C. v. Brussel, Stijl voor wethouderen*, a. 3. Dienende dach. *Dag waarop eene rechtszaak bepaald is en bepleit of behandeld moet worden*, fr. *jour servant: jour auquel une cause est assignée et doit avoir expédition.* (De Laurière), *ou être plaidée*, thans *jour utile.* || De vervolghere van der purge es ghehouden jeghens den dach dienende alle deghone die eenich recht... an zulcke zaken pretenderen souden moghen,.. te doen inthimeren. *C. v. Gent*, VIII, 4. Zie ook DACH 3) blz. 311 *a*. Daer beede partyen compareren, den heesscher zal schuldig zyn ten dage dienende heesch te maken eñ denselven 't exhiberen in geschrifte, indien 't partye versoeckt. *C. v. Auden.* I. *Stijl d. kamer*, I, 17.

3) *Pleiten, een rechtsgeding voeren*, fr. *plaider, contester quelque chose en justice.* || Dat gheen partije in de voorseyde, oft saecken van evictien, noch oock in de saecken hiernae gheroert, van nu voordaene en sal moghen dienen sonder procureur, sijnde van den eede alhier. *C. v. Santhoven, Stijl* 1557, a. 27.

4) *In rechte optreden, om iem. zaak te verdedigen*, fr. *occuper en justice.* || Alsoo de behoorlijcke gemachtichschappe der procureurs het principael fundament is van alle rechtelijcke proceduren, soo wort wel expresselijck verboden, dat geenen procureur hem vervoorderen en sal, *active* oft *passieve*, in eenighe partijen saken te occuperen oft te dienen, sonder te hebben eñ te verthoonen behoorlijcke procuratie, wettelijck gepasseert. *C. v. Lier, Stijl*, a. 20.

5) Dienen in rechte. *Rechtsgeldig zijn*, fr. *être valide, valable en droit.* || Sulcke gedaechde soude sijn verreyckt, alsoo die aenleggere sijnen heysch verificeert bij sijnen eedt aen de heijligen; het en ware dat de gedaechde conde, vóór den eedt, bijgebrengen wettige ontschout hem dienende in den rechte. *C. v. Diest, Stijl* 30 oct. 1507, a. 5, blz. 380.

6) Als gerechtsbode. *De vonnissen des rechters in burgerlijke zaken uitvoeren, de dagvaardingen, beslagleggingen, pandingen en verkoopingen doen*, fr. *mettre à exécution les jugements en matière civile, faire les assignations, saisies-gageries, ventes.* || Item, eyst dat saecke, dat eenich clooster, oft goidshuijs, oft eenich religieux persoon dairinne woonende, eenich scout vuijt hebben staende, waer dat [het] sij binnen onsen raide van Brabant, eñ nijet betaelt en connen gewordden, soo sullen sij dat vervolgen voor den voers. warantmeester, diewelcke, mitsgaders drije van onse leenmannen, die hem toegevuecht sullen wordden, in elck van de vier quartieren van Brabant, die ken-

nisse daeraff hebben eñ nemen sullen; eñ die dienaers van den warantmeesters sullen daeraff dienen, eñ nyemandt anders; eñ daer sullen die dienaers panden haelen, eñ die panden sal men thoonen voor die voors. drije leenmannen; eñ die warantmeester sal se manen,.. eñ men sal den pandt terstont vercoopen, eñ dan sal men hem laeten weten dat huere panden vercocht sijn; eñ daer zullen sij se mogen quijten binnen derden daeghe. Item, eest dat eenich meester oft meesterse, oft eenich man, woont binnen eenighen goidshuyse, die sullen gevrydt worden van alle richteren oft dienaeren, vuytgescheyden, dat die warantmeester van Brab. daeraff een richter syn zal; eñ eest dat sy yemande sculdich syn, soo en zal daer nyemandt aff dienen dan die warantmeester oft zijn dienaers binnen den goidshuyse; het en waere dat zij vluchtich waeren, soe soude elck diener dien mogen aentasten oft sijn handt daeraen slaen, totter tijdt toe dat zij [*l.* ze] den warantmeester oft eenighen van zijne dienaren hadden [*nl.* gevangen hadden]. *Rekenk. v. Brab.*, reg. 137 f°. 301. *Instr. Warantmeester* 28 aug. 1815 a. 6 en 12; *Pl. v. Br.* III, 495.

7) *Als ambtenaar werkzaam zijn*, fr. *fonctionner.* || De vyf schoutetten, die onder den schoutet van Antwerpen dienende syn, als Herentals, Lyer, Santhoven, Conticke eñ van den Waterlande, en behooren in 't criem egheenen exploict oft executie te doene dan by den schoutet van Antwerpen eñ tot synen bysyne. *C. v. Antw.* 1545, I, 51. In de voors. stadt is eenen amptman eñ eenen lieutenant, diewelcke dienen bij commissie van Zijne Majesteit. *C. v. Brussel v.* 1570, a. 1. In de voors. stad zyn dienende een borgemeestere eñ seven schepenen vuyt den geslechten, die jaerlycx by der Majesteit oft zynen gouverneur over Nederlant worden gecosen oft vernieut op Sint-jansavont middensomer. Ib. a. 3. Dienende [*nl.* amptman en lieutenant] by commissie van den prince. It. 1606, a. 1; Christijn *deservientes.* Den voors amptman heeft oock seker getal van sergeanten oft gheswooren dienaers, dewelcke... eñ dienen insgelijcx by commissie van den prince. Ib. a. 8; Christijn *deserviunt.*

8) *Te baat komen*, *toevallen*, *ten deele vallen*, fr. *profiter à*, *échoir*, *tomber en partage.* || Van allen broecken die daer vallen, groot eñ cleyn, sal ons die halffscheit dienen, eñ dat virdendeel die borgemeesteren eñ geswooren, eñ dat leste vierdedeel gunnen wie eñ willen dat dienen sal den buwe [*nl.* bouw] van porten, muren, vesten, straeten... *O. Liége*, 1 febr. 1447, a. 19; *Bree.* Diewelke broeken wy willen, dat ons offte onse nacomelingen allen dienen sullen. Ib. *Slot.* Ende die beteringe daervan [*nl.* van zekere misdaad] sal dienen: halff mynen gnedigen heren voirs., dat vierendeel den regierders van der pollicien, ind dat ander vierendeel tot der noitsaken van der stat. Ib. 27 juli 1469, a. 1; *Tongeren.*

9) *Strijden — spreken — pleiten voor*, fr. *militer — plaider pour*, *venir en preuve.* || Bij sterckerder redenen zoe heeft, in denzelven gevalle, 't voirs. oyr dat rechte van den possesseur geheelijc eñ al vercregen bij den voirs. rechte, dairmede die doode den levenden die possessie geeft eñ aenerft; eñ tot dyen dient eñ laboreert ten proffijte van den hoyre, de natuere van der successien. V. D. TAV. 355. Zie ook LABOREEREN. Dienen of ontdienen. *Voor- of tegenpleiten*, *strijden*, *spreken*, *militer*, *plaider*, *prouver pour ou contre.* || Dat wy, gehoort hebbende die clachte des voors. meester van Chantrain [der Ordenen van St.-Jan te Jeruzalem], eñ willende ons in desen quyten in den voors. Ordenen, eñ hen doen alsoo wy schuldich syn te doene, daerommme gesonden hebben gehadt in der voors. camere van onser rekeningen te Brussel N. N., diewelcke, mitsgaeders den luyden van onser rekeningen, ernstelyck hebben oversien eñ gevisiteert allen die arresten eñ allegatien ten achterdeele van den voors. meester van Chantrain, eñ der privilegien eñ gratien voors. op de voors. rekeninge gesedt eñ geschreven by arreste, eñ alle 't gene dat in dyen soude mogen dienen ofte ontdienen, ter eenre zyden ofte ter anderen, eñ alles dat daeraen cleven mach,.. hebben,.. geordineert enz. *O. P.-B. autr.* 8 juli 1455/29 oct. 1721; III 265.

10) Met eene bepaling in den 3en naamval. — In het leenroerig stelsel. *Zijnen heer in bepaalde omstandigheden met zekeren verplichten dienst in geld ter hulp komen*, fr. *dans le système féodal: venir en aide à son seigneur*, *en certaines circonstances déterminées*, *par un service obligatoire en argent.* || Vort, der porteren goet, die ute den lande van Grimberghen siin porteren, ochte werden, dat nu te dienste steet, moet den heren van Grimberghen dienen te huweleke, te ridderscape eñ te ghevancnesse, also verre alse sieen gheloeft hebben. 24 juni 1297; *Verdrag tusschen Brabant en Grimbergen*, a. 8 In het charter van Cortenberg beloofde ook de hertog: || Dat wi nemmermeer settinge noch bede nemen en selen, en si om occasioen van ridderscappe, van huweleke ochte van gevancknesse.

11) Van eene markt. *Gehouden worden*, *plaats grijpen*, fr. (*d'un marché*) *être tenu*, *avoir lieu.* || Item, is onse wille eñ bevell, dat die weckenmerckt, die aldaer op den heyligen sondagh te liggen placht, verlacht sy, eñ van desen daghe vorts dienen sall alle donderdaghe van jegelijcke wecke. *O. Liége*, 1 febr. 1447, a. 19; *Bree.*

12) *Strekken*, *bedragen*, fr. *s'étendre*, *s'élever à*, *se monter à.* || Eñ overmits dat [*nl.* van een aandeel in de boeten], sullen die borgemeesters eñ gezwooren gehalden sijn alle jaere ons stadt van porten, meuren, vesten eñ straeten te besorgen eñ beteren, sooverre die profiten dyenen eñ reycken mogen. *O. Liége*, 1 febr. 1447, a. 19; *Bree.*

13) Van molenwater. *In genoegzame hoeveelheid zijn om te malen*, fr. *parlant de l'eau au moulin: se présenter en quantité suffisante pour moudre.* || Aengaende de molders, midts dien het der ghemeynte nootelyck is, altijdts versien te zijn van meel, eñ diomale het water niet en dient, soo sal denselven gheoorloft zijn te malen op die morghen- eñ avontstonden al der sondaghen eñ der voornoemde feestdagen. *Pl. v. Brab.* z. j. I, 60 *b.* *Ord. Zon- en heiligd.* Vgl. Verdam DIENEN intr. 3).

14) Met eene bepaling met *tot*. *Bijbehooren*, fr. *appartenir.* || Schepenen van ghedeele hebben ooc kennesse van de reparatien eñ paysen, die men maeckt van dootslaghen... Eñ kennen van gelycken van den zeker [*nl.* borgstelling], voetvallen, eeden eñ andere solempniteyten daertoe dienende. *C. v. Gent*, III, 9. Wes gedaen zijnde [*nl.* de minderjarigen voorzien zijnde van voogden], soo moet daer gemaekt worden inventaris van allen haeff en erve, en van allen schriften en bescheyden daertoe dienende. *C. v. Diest*, VZ. III, *Bijv.* a. 14.

DIENERSCHE. zn. vr., Limb. *Dienares*, fr. *servante*, Lat. *ancilla.* Kil. Dienersse, *ministra.* || Eñ overmits dinen alreheilichsten doot, soe bid ic Di ootmoedeliken dattu mi, dine dienersche,

behoedes in dinen wille... *Hond. merk.* 41. Verdam DIENRESCHE.

DIENLIJCK (Dienlic), bn. *Dienstig*, *nuttig*, fr. *utile*. || Insghelijcx mach die aenleggere hebben dieselve termijnen eñ daghen van rechte, om te dienen van replique, interrogatorien, conclusie, oft andere munimenten hem in de sake dienlijck wesende. *C. v. Sichem*, a. 8. Dat van nu voortaen derzelver onser stadt, tot haere behoedt, welvaert, rust, eendracht eñ voorspoet, eñ tot haren besten gouvernement eñ administratie, tot dezen eyndt dienlicker eñ nutter zyn zal, hare oude privilegien... haer gerestitueert eñ hervestigt [worden]. PIOT, *Cart.* 632 (1577).

DIENLINCK (Dienelinc), zn. 1) *Dienaar, dienstbode*, *huisbediende*, fr. *serviteur*, *domestique*, *valet*. || Ghegheven den dienlinghen van der herberghe [*nl.* heerenhuis, *hôtel*] van ons gheduchten heere eñ princhе, in hovescheden tharen medewintere [*nl.* midwinter, Kersmis], 't welke ontfing mer Morlet de Betencourt, meester van ons gheduchts heeren herberghe [*nl.* hofmeester, *maître d'hôtel*], vj lb. It.. den dienlinghen van der herberghe van onser geduchter vrauwen van Chaerloys, in 't ghemeene, in hovescheden, vj lb. gro. It... den dienlinghen van der herberghe van minen here van Courtivron, ons gheduchts heeren canchellier, in hoveschede,.. GILLIODTS, *Inv.* iv, 260, *Rek. v.* 1413. — Met deze zelfde beteekenis schijnt te moeten gelezen worden het volgende citaat uit Jan van Dixmude, 34. || De cnapen eñ de dienelinghen van den heeren eñ van den edelen; sy waren vertassereers eñ straetroovers eñ moerdenaren. JAN v. DIXMUDE, 34 en *passim*.

2) *Werkman*, fr. *ouvrier*, volgens eene aanhaling van Gailliard, *Gloss.* 55 *b.* uit Weale, *Beffroi*, I, 214: || Elc van hemlieden werkende met twee of drie dienlynghen. Eindelijk

3) ziet Verdam in het woord dienlingen, *de stadspensionarissen*, fr. *les pensionnaires de la ville*, en zoo komt het ons ook voor, blijkens het eerstvolgende citaat: || Van twee smalen meerzwine [*nl.* de inwoners van Blankenberg waren verplicht jaarlijks eenen bruinvisch aan het Brugsch magistraat te schenken], dewelcke ghepresenteirt waren der Wet eñ den pensionarissen, metten meerzwine dat gebrocht was van Blankenberghe. GILLIODTS, *Inv.* iv, 434,. *Rek. v.* 1372. Ghegheven Coppin Galline, die de voerseide merzwine hieu eñ deelde... Item, den kindren die 't vors merzwyn droughen den wethouders eñ dienlinghen van der stede, elk tsine, te haerlieder huuse..." Ib. *Rek. v.* 1389.

DIENST, zn. m. fr. *service*. In verschillige beteekenissen. 1) *Dienstbaarheid; schat- of cijnsplichtigheid*, fr. *servage*; *état d'être assujetti au payement d'un cens annuel.* || Item, hier suldy weten eñ noteren: dat servitute niet anders en is dan dienst eñ eygenheyt, die de een persoen oft erve der ander sculdich is te doen. Eñ generalijc te spreken van den servituten eñ eygenheyt oft diensten, men vyndt vierderhande servituten: ierstwerff, servitute die d'een erve der ander sculdich is, eñ dese is puer reael;.. Welcke servituten wordden geheeten reael, want sij der erven aencleven eñ volgen der erven, die den dienst sculdich is te hebben. Eñ deser servituyten reael sijn ij manieren, d'een is geheeten urbaen, eñ d'andere is geheeten servitute rustical. Ten anderen male vynt men servituten oft eygenheyd, die de erve den persoon sculdich is, eñ dese servitute is geheeten personeel, als sijn: gebruijc geheeten *usus*, eñ *usufructus*, geheeten tochte, als is habitacie eñ woonynge. Ten iij^en^ male vyndt men noch servituten personaele, die d'een persoen der ander sculdich is, gelyc als dienst van slaven oft eygenluyden, zij zijn gecocht oft ongecocht. Ten vierden male vyndt men servituten die de personen der erven sculdich zijn, gelyc der heeren ondersaten te veele plaetsen: die de sloote moeten helpen te repareren, sustineren, karweyen doen, etc. V. D TAV. 50 v°.

2) *Leen- of leenmansdienst*, fr. *service féodal*, *service de fief*. || Soo wanneer een leen van den voors. hove vervalt eñ verandert wert by middele van successie, soo es deghone, op wien 't selve leen verstorfven es, ghehouden binnen veertich daghen te compareren eñ hem te presenteren voor den bailliu eñ mannen, omme 't leen te verheffen eñ ten dienste te staene [*var.* om zulck leen te verheffene eñ ten dienste te stellene. *C. v. Auden.* III, 15, *Leenhof* a. 18. **Te dienste staen.** Van personen en van een goed, in de leenroerigheid. *Dienstplichtig zijn;* ook *verklaren*, *dat men bereid is de plichten te vervullen*, *welke aan zijn leen verbonden zijn;* ook *ten dienste stellen;* fr. *des personnes et d'un bien*, *dans la féodalité. Etre sujet à un service*, *corvéable; aussi: déclarer qu'on est prêt à accomplir les services rattachés à son fief.* || Der porteren goet,... dat nu te dienste steet,.. Zie DIENEN 10).

3) **Bedelijcke dienst.** *Belasting in Brabant*, bede *genaamd*, fr. *imposition en Brabant appelée* bede, *aides et subsides.* || Uteghenomen allen lieden die ons bede ghelden, eñ maisnidelieden, die ons bedeleken diinst doen. *K. v.* 1292, *Markgr.* al^a^ 56. It. 59. *K. d. Ammanie*, 73, 75: bedeliken dienst. De Waalsche keure zegt a 52: *Hors mis toutes gens qui nous paient taille*, *et nos gens de no maisnie*, *qui nous font „frans service.*" Zie BEDE.

4) **Gestaeckte dienst.** *Bepaalde dienst*, fr. *service déterminé.* || Leenen ghecondicionneert zijn dieghene daertoe de heer ghevoecht heeft eenighen ghestaecten dienst, teghens of boven nature van leene. WIELANT, *Leenrecht*, 21.

5) *Ambt*, *bediening*, fr. *fonction*, *service.* || Dit is de dienst van den aelmoesenen, dat hi aut [houdt] in cnaepscepe. *Lavenderie v. St. Pietersabdij* 13de E. VAN LOKEREN, nr. 622. Eñ was men sculdech van dienst eñ van comenscape x lb. ochte mier *Rek. gasth. Assche*, 10 aug. 1298. Item, so wat halliere, die nu es, ofte naemaels siin sal, die en mach hem nemmermeer met lakenen [geneeren], noch geselscap hebben met niemene die leeft, noch samencopere siin, noch hem der comenscapè van lakenen onderwinden, op de hoechste boete van der ghulden eñ sinen dienst ewelike verloren *K. lakeng. Brussel v.* 1365, a. 23 Die elre scoeve gave, .. hi hadde verbeurt xx scellinge, eñ die se eischte [*nl.* de ondermeier of vorster], xx scellinge; nochtan moetene die here afdoen van sinen dienst. *K. d. Ammanie v. Brussel*, 1292, a. 44. Dienst voeren. *Dienst doen*, *de werkzaamheden van een ambt verrichten*, fr. *fonctionner*, *exercer les attributions d'une fonction.* || Dat negheen van den sesse scouteten, die onder Antwerpen sijn,.. dienst voeren en moghen dan bi commissien des scouteten van Antwerpen, met sinen openen brieven. *Kb. v. Antw.*, *Oude rechten*, a. 14. *C. v. Antw.* 1582, II, 6: dienst vueren.

6) *Verzorging*, fr. *soins.* || Salarissen van diensten ofte cueren ghedaen by medicynen ofte chyrurgienen an eenighe ghequeste ofte andere ziecke

personen, werden vervolcht eñ berecht voer scepenen van ghedeele. *C. v. Gent*, III, 4.

DIENSTACHTICHEIT, zn.; mv. — EDEN. *Dienst*, *eerbetooning*, *eerbewijzing*, fr. *démonstration de respect*, *de vénération*. || Dit huus [*nl.* deze kerk] wert bewiist deelachtich te wesen des hemelschen widen saels. In den love des conincs der hemelen eñ in allen dienstachticheden. *Hond. merk.* 171.

DIENSTBODE, zn. *Dienstbaar man*, fr. *homme serf*, *de servile condition*. || *Que en tous les lieux*, *parockes et seignourie où sont demeurans aucuns de nos subgies sierfs*, *de quelque serve condicion que ce soit*, *tant ceulx que l'on appelle en flament* dienstbode, mesmedeliede, vooghtliede, *incommelius* [*nl.* inkomelingen, vreemdelingen] *yssu du royaume de France*, *comme tous autres*,.. *que icelles personnes par nom et sournom vous mettez ou faites mettre en escript*. *C. v. Aalst*, *Orig.* LXXVI, *Lettres du duc de Bourgogne*, 15de E.

DIENSTDACH, zn. *Dag bepaald om zekeren heerendienst te verrichten*, fr. *jour fixé pour effectuer certaine corvée*. || 82 *propriétés... étaient assujetties tous les ans à deux jours de corvée* (diens[t]dage). A. WAUTERS, *Environs*, II, 123, *Buggenhout*.

DIENSTMAERT, zn. v. *Dienstmaagd*, — *meid*, fr. *servante*. Kil. Dienstmaerte, *ancilla*. || Dienstloon in de abdij in 1767:.. Aan de 1ste dienstmaart, 6. p. 7 sch. 4 gr. Aan de 2de dienstmaart, 3 p. 2. sch. 2 gr... Aan de „dienstmeid" in de Refugie... DE PR. en BR. I. *Drongen*, 104.

DIENSTMAN, zn.; mv. DIENSTLIEDEN. *Dienstbaar man*, fr. *homme serf*, *de condition servile*, *corvéable*. Kil. *servus*. || Die liede van der prochien moghen quite eñ vrilyc huwelyc doen, tenware mine dienstliede oft ander heren [*l.* serven]. *K. v. Meerbeek bij Ninove*, 31 mei 1234. Alle degene die staen ten besten hoef[t]stoele [niet hoeftscoele zooals het *Gendsch Charterb.* schrijft], dat es scoutteten recht: alsi sterven ij sol. an den besten hoefstoel, sonder van dengenen die stonden ten besten hoefstoele eer dabt alle sine dienstliede setten ten besten hoefstoele. 25 febr. 1252. Dat niemen come wonen binnen vriheden van Audenaerde, die dienstman es of ten besten hoefde staet. *C. v. Auden.* 2de d. *Kb. v.* 1338, *Dienstlieden*. Alle deghone, die metter woenste trecken van myns heeren propre dorpen binnen den lande van Aelst, onder wat heeren het sy, daer myn heere vervolgh heeft van syne dienstlieden,.. syn dienstlieden eñ serfven myns heeren; sulcken volght men [*nl.* overal waar zij wonen gaan], eñ heeft myn heere de have eñ catheijle, eñ syn onvry. *C. v. Aalst*, *Orig.* LXXV, blz. 641.

DIENSTMANSCHAP, zn o. *Dienstbaarheid*, fr. *servage*; DIENSTMANSCHEPEN, *dienstbare of serveplaatsen*, fr. *lieux serfs* || So wie dat van buten in de poert van Ghend comt te wonene, eñ doet dat portre sculdich es te doene, eñ jaer eñ dach in de poert woent, stervet hy in de poert, syn porterscep essene sculdich te vryene van allen dienstmanscepe eñ van den besten hoofde, eñ van allen hoeftgavele jeghen elken heere. *C. v Gent*, *Gr. Charter v.* 1297, a. 133. It. *C. stad Brugge*, *Orig.* XVIII, 20 aug. 1296. Den voet op denwelken men gecostumeert heeft t'exploiteren 't recht van haefdeelicheijt, *alias mortemain*, in 't landt van Aelst, met declaratie van de prochien ghenaempt eñ gherekent voor 's graven propre, eñ degone gherekent voer dienstmanschappen ofte serve plaetsen. *C. v. Aalst*, *Orig.* LXXIV. De propre dorpen van den grave van Vlaenderen, eñ de serven plaetsen of die men naempt dienstmanscheepen. Ib LXXV. Eenen man, poorter wesende, beschut zyn wyf van alle zaecken zoolanghe als zy leeft; maer als zy ghestorven is, zoo en kan een poorter vau Aelst met zyn poorterie haer goet niet beschudden van hooftstoele, noch van dienstmanschepen. *C. v. Aalst*, IV, 11.

DIENTHALVEN, bijw. *Dienaangaande*, *wat die zaak betreft*, fr. *à cet égard*. || *Aengaende die ghetonsureerde clercken*. Eñ om te weten wye dat den competenten rechter sal behooren te zijn: eerstlijcken, sooverre die clercken van der eerster cruyne oft tonsuere aengaet, wy vercleeren dat dienthalve onderhouden sal worden 't ghene dat by 't concilium generael van Trente daervan ghedisponeert is. *Ord. crim.* 6 juli 1570, a. 65, *Pl. v Brab.* II, 388.

DIEP, bn. en bijw. Zooals thans, fr. *profond*, —*ément* Bijv. nw. — || Es oc dat sake, dat de wonde ware zo diep datter vreese ware in den lichame oft in 't hooft, so zal hi den heere geven vj pont, eñ den ghewonden mensche vj pont. *K. v. Saffelaar*, Febr. 1264, a. 14. Lat. tekst: *si vulnus fuerit penetratum in corpore vel in capite*. Bijw. — Diep verbonden, fr. *étroitement lié*. || De leenheere en doet zijnen leenman ghenen wedereedt; nochtans metten eede die hi van hem ontfaet, hi staet tegens hem verbonden alsoo diepe sonder eedt als doet de leenman teghens hem bi eede, want de trouwe moet ghelijck staen.. WIELANT, *Leenrecht*, 40. Even diep deelen. *Gelijkelijk*, *evenveel deelen*, fr. *partager également*, *à part égale*. || Sonen eñ dochteren deelen in de naghelatene goederen hender ouders even diep. *C. v. Etten*, 13. Even diep gepaert sijn in een goed. *Een gelijk deel erin hebben*, fr. *avoir une part égale dans un bien*. || Sooverre sy [*nl.* de naastingeischers] even diepe ghepaert sijn in 't verkocht goet, soo wordt gheprefereert deghene die sijne calengieringhe eerst rechtelijck heeft gheïntenteert eñ ghedaen. *C. v. Santhoven v.* 1664, a. 174. — Met den vergelijkenden trap: Dieper eñ breeder clagen. *Zijne aanklacht of beschuldiging meer uitbreiden*, *sterker — meer omvattend uitbrengen*, *verder doen strekken*, fr. *se plaindre plus amplement*, *pousser son accusation*, *son action plus loin*, *la renforcer*, *embrusser plus*. || Scepenen worden ghemaendt, eñ hadden up de zake rijpen raed eñ goed advijs, eñ namen een verste [*nl.* eenen uitstel], mids dat de heere dieper eñ breeder claechde dan partie: eñ ten daghe van der versten, wysden, naer dien dat de bailliu zine claechte ontfaen hadde eñ ghedaen adjoinctelic met partien: by also dat hy claghen wilde, dat hy claghende [*l.* claghen] soude ghelijc eñ in al der manieren dat partien gheclaecht hadden, zonder verdiepen of yemende breeder daerin te belegghene dan partien beleyt hadden, eñ dan zouden scepenen de clachte ontfaen in rechte eñ voort wet doen, naer de costume van der stede; ghemerct dat de heere in adjoinctien van partien niet sculdich en es, naer de costume van der stede, dieper of breeder te claghene dan partyen. *C. v. Aalst*, *Orig.* XLVIII, blz. 498. Zie ook BREET (breeder).

DIEREN, onz. wkw. *Verdieren*, *duurder worden*, *in prijs stijgen*, fr. *enchérir*, *hausser*, *monter en prix*. || Ziet hoe 't wederomme upsprijnct! [*nl.* het graan].. Wij hebben 't eenen aertdach ghoeden coop doen zijn,.. tghaet weder alzoo 't te voren dede, eñ zal moghelic up ander aertdaghen noch meer dieren.. *Ber. tijden*, I, 192. Als een dijn-

ghen subbijtelijc zeer diert, men esser veel meer in beroert eñ onstelt dan als 't maer lettel en diert. Ib. 193. Ter cause van denwelcken [*nl.* den uitvoer] tselve graen binnen onsen lande qualick crighelick eñ zeere ghediert es. *Pl. v. Vl.* 23 mrt. 1543, I, 635.

DIESMALE (Dijsmale). Tote diesmale, bijwoordelijke uitdrukking, *totdat*, fr. *jusqu'à ce que.* || Dan mochten si hor hant slaen ane dat vorghenoemde goet, tote dijsmale dat si hadden vergouden har vij s., eñ al hare verlettenesse eñ ul hare scade. 10 febr. 1296. Waert sake, dat geviele dat in't riemmakers, ofte spellemakersambacht want beyde één ambacht es, niemant en ware dies van noede ware in't voerseyde godshuys te syne, soe sal d'outste overste kerckmeester die proven gheven anderen armen ouden lieden,.. tote diesmale dat in't voers. ambacht yemant ware dies te doene hadde. *Godsh. Brussel*, H, reg. 945, fol. 2, 15de E.

DIESTER, DIESTERSCH, bn. *Herkomstig van de stad Diest*, fr. *provenant de la ville de Diest* || Diester laken, *du drap de Diest. Kb. v. Diest, Wolwerk*, fol. 8 v°, 14de E. Twee Dyester gulden. *Hof te Halen*, 24 Febr. 1459. Diestersch bier, *een brouwsel van het bier dezer stad*, fr. *un brassin de la bière de Diest.* Volgens eene oorkonde berustende in het stadsarchief, vak 19, *Omslag* getiteld *Brauwers-tappersbier*, werd dit vermaard bier gebrouwen uit 48 halsters (ix halster voer dmudde) gerst, 28 halsters tarwe, 16 halsters haver en 90 pond hoppe. Men brouwde ervan 20 ton bier en 10 ton lek. [Klein bier?]. 18de eeuw.

DIËTE, zn. 1) *Reis- en verteerkosten*, fr. *frais de route et dépenses.* Weber, *Fremdwörter*, Diäten, *Tagegelder, Verzehrungsgelder (der reisenden Beambteten*, etc.). || Men sal der winnender partie dry diëten toetaxeren eñ nyet hoger; eñ en sal nyemant, van wat state hy zy, hoger voer syn comparitie getaxeert werden dan vier pert [paarden], eñ daeronder nae qualiteyt der persoenen. *C. gr. Loon*, I, II, 40 (1548).

2) Ook *hofrecht* genaamd; *loon of honorarium* van rechters, advocaten of procureurs, van klerken, fr. *droit de cour, salaire ou honoraires de juges, d'avocats ou de procureurs, de greffiers.* || *Salarissen van de procureurs.* Eerst, voor elcke plaidoye ofte diëte, v s. parisis. *C. v. Auden.* 2de d. *Orig.* CVI, *Stijl* 19 febr. 1619, blz. 423. De procureurs sullen profiteren van elcken plaidoye ofte diëte, vi schel. par. Ib. 11 mrt 1619, blz 434. Dat, van nu voortaen, alle de daghinghen sullen ghebueren met ghedruckt billiet, behoorelyck ghecauseert, eñ door den ghesworen clercq, het last ghegheven hebbende, onderteeckent; daervooren deselve clercquen sullen proffiteren tot twee grooten boven d'ordinaire diëte. *C. stad Brugge*, II, *Orig.* CLXXVI, 3 juli 1750, a. 29. En sullen geene rendanten van staeten ofte rekeninghen ter liquidatie,.. gheadmitteert worden ter weeserye deser stadt, noghte voor commissarissen van den collegie, tensy gheassisteert synde met eenen ghesworen clercq van de vierschaere, die over syne diëte sal hebben tot twee schellinghen grooten par huere. Ib. a. 32. Interdiceerende de procureurs, dienende ten voors. bereghte, te ghebruycken van eenighe voordere daghvaerden als hiervooren gheseydt, op peine deselve, noghte hunne diëten, niet en sullen commen in tauxe. a. 58. In welcken gevalle [*nl.* v. buitengewone vierschaar] den versoecker dat sal moeten betalen eñ aen syn selven houden, sonder, in cas van procés, meer in kosten te mogen brengen als een enckel hofrecht ofte diëte. *C. v. Aalst, Dèvel., Regl.* 31 juli 1752, a. 2. Welcke Wetten voortaen niet meer en zullen profiteren voor het instel van eene saecke, 't zy by requeste ofte ter ferie, dan een enckel hofrecht ofte diëte. Ib. a. 4.

DIETSCH (Dyetsch), zelfst. en ook bijvoeg. naamw. *De Nederlandsche taal, de volkstaal in de Nederlanden, in spraak en schrift, in de middeleeuwen*, fr. *la langue néerlandaise, la langue parlée et écrite des habitants des Pays-Bas au moyen-âge, le thiois;* Lat. *lingua theotisca.* Het overwicht van Vlaanderen deed deze benaming, in latere tijden, onderdoen voor die van Vlaamsch, evenals die van *lingua toscana* zich in Italië opbeurde benevens de *italiana*, de *castillana* in Spanje benevens de *española.* Meer in gebruik was echter het woord Duitsch. De benaming dietsch, dutsch is in Brabant, in sommige streken althans, nog niet uitgestorven. || Claes van Berkelair,.. heeft vercocht.., tot behoef van den gemeynen geselscape oft bruederscape van der Dyetscher Rhetorycken, geheeten 't Geselscap van der Pyoenen, in de stad van Mechelen, een huys... VAN MELCKEBEKE, *De Peoene*, 13 (3), *Stadsreken.* 1471. Bij brieven van den 14en Febr. 1476/1477, verordende Maria van Burgondië de oprichting van eenen Grooten Raad, met een enkel hoofd en kanselier, kunnende „Latijn, Walsch eñ Dietsch". samengesteld: „uut onsen Walschen landen, van viere heeren eñ goede mannen uut onsen lande van Bourgoignien, twee uut onsen lande Artois eñ van Picardiën, twee uut onsen lande van Henegouwe eñ eenen uut onsen lande van Namen. Eñ uut onsen Duytschen landen: viere uut onsen lande van Brabant, viere uut onsen lande van Vlaenderen, viere uut onsen lande van Hollant eñ Zeelant, twee uut onsen lande van Luxemburg, twee uut onsen lande van Lymborch eñ Overmaze, eñ uut elken van denselven landen van den notabelsten, eñ niet meer". *Rekenk. v. Brab.* reg. 135, fol. 67. — Art. 2 bepaalde, dat de secretarissen „ten minste beyde de talen, Walsch eñ Duytsch", machtig zouden wezen. Dietsche tonge. || Bij den Eertshertoghe..; dat Wij,.. begheerende beschreven te zijn eene ghemeene vergaderinghe van allen den ghemeenen cameren eñ broederscepen van der Rhetorijcken van allen onsen landen eñ steden van Dietscher tonghen ten eersten daghe van Meije eerstcommende in dese onse stede van Mechelen. Eñ om hiertoe te commene, zoo scriven wij jeghewoordelic aen u, eñ bevelen, bij desen onsen brieve, te bescrivene alle onse eñ andre steden van Dietscher tonghen gheleghen in onse vooorseyde landen, der Cameren eñ Broederscepen in vigende zijn [*l.* in vigeure zijnde]. VAN MELCKEBEKE, *De Peoene*, 17, *Brief v. d.* 20 mrt 1492, *aan Petrus Aelteurs, priester, als Prins Souverein van de Rederijksche Hoofdkamer* „Jesus metter Balsembloeme". Zie Verdam. Zie ook DUITSCH. Vijanden eñ Dyetze. *Vreemden en landzaat*, fr. *étrangers et régnicoles* || Johan, grave tot Nassou, tot vyanden eñ tot Dyetze. *Godsh. Brussel*, B, reg. 204 fol. 456 (1450).

DIJËN (Dijden), ow. *Van nut zijn, geldig zijn*, fr. *être utile, profiter, être valable*, Lat. *prodesse.* Verdam DIËN. || Eest dat zake dat een man late heeft eñ sij en syn niet besworen, soe en diedet niet dat mer mede bedrijft; eñ en can hy se niet bedwingen dat sy hem hulde eñ trouwe moeten sweren. *Vonnissen v. Uccle*, 4. Zie ook DIEDEN.

DIJCK, zn. m. *Dijk, opgehoogde grond ter waterkeering*, fr. *digue, levée en terre pour contenir*

des eaux. Warnkönig onderscheidt den dijk: een *zeedam*, fr. *digue de mer*, van den dam: *binnendam*, fr. *digue intérieure*. || Das Wort *Dic*, *Dyc*, *Dyk* bezeichnet einen solchen Vertheidigungsdamm zie SCHORREN), während das wort *Dam* einen Damm bezeichnet, welcher zur Verbindung der von Sümpfen umgebenen Orte bestimmt ist, so dass man darauf gehen u. fahren kann; oder bloss zum Aufhalten eines sonst sich weiter ausdehnenden Wasserarms. *Fl. Staats- u. Rechtsg.* I, 235. Dat niemant, wie hij zij, van nu voortan eeneghen waterloop make, dijcke ofte damme uutsteke, ofte de sluus te Mourbeke t'ontijde en trecke, daermede men de Moerleede bloote eñ haer water neme, sonder oorlof van drie mourmeesters. DE PR. en BR. XI. *Moerbeek*, 9 (1478).

DIJCKAGE (Dijckaedse, dijckaedze, dijckagie, dicaegie), zn. v. *Bedijking*, *het maken en onderhouden van eenen dijk*, fr. *endiguement*. || Zodat eens deels [*l.* een deel] van den lande,.. een wijlen tijts bij den vloeden van der zee onder water gelegen heeft eñ nu weder,.. bedijct is. Eñ hoewael die abt eñ convent niet sculdich en zijn te gelden eñ te contribueren tot enigen laste van dijckaedze, nochtan.., eñ dat [zij] gaerne.. tot voordernisse van hueren laste van dijckaedse.. PIOT, *Chron.* II, 307 (1452); *C. v. Antw.* 1582, VIII, 1; DE PR. en BR. XVI. *Assenede*, 9 (1610); *Pl. v. Brab.* II, 273 (1638); *O. P.-B. autr.* 22 nov. 1741, V, 462. Zie DIJCKGRAVE.

DIJCKAGERECHT. Zie DIJCKRECHT.

DIJCKBOECK, zn. m. *Register bevattende de namen der dijkplichtigen*, fr. *registre contenant les noms de ceux qui étaient tenus de contribuer à l'entretien des digues*. || Dat ieder van de respective proprietarissen zal moeten onderhouden syne maeten dyks, als van oude tyden eñ volgens costume van den generalen dyckboeck. *O. P.-B. autr.* 25 oct. 1726, IV, 74.

DIJCKDILF (Dicdilf), zn. m. *Dijksloot*, *de sloot aan de binnenzijde van den dijk*, fr. *fossé du côté intérieur de la digue*. || Dit vorseide lant ne sal men niet vorder meten tende dike wart danne IIII vote in den dicdilf. 24 sept. 1259, *Saaftingen*. Verdam DIJCDELVE.

DIJCKER, zn. m. 1) *Dijker*, *dijkwerker*, fr. *ouvrier travaillant aux digues*. || Dat de dyckers eñ wercklieden daertoe [*nl.* aan de bedijking der in 1530 door een tempeest overstroomde landen in Brabant, Vlaanderen, Holland en Zeeland] nyet wercken en willen tenzy dat men hem gheeft thienne, elve, twaelf grooten Vlaems 's daechs, nyettegenstaende dat winter es, eñ zy nyet boven de zeven of acht vuyren [*nl.* uren] 's daechs en wercken, eñ zomwylen min, als 't reghent eñ quaet weder es,.. Dat egheen dyckere off aerbeydere, werckende met aerde, hem en vervoirdere meer te nemen, van nu vortan tot Paesschen, dan acht grooten Vlaems 's daechs, eñ van Paeschen, den zoemer geduerende, negen grooten 's daechs. *Ord.* 25 jan. 1530, *Staatsarch. te Gent*: *Corresp. Conseil de Flandre*, *Doc. orig.* vol. 10. — Zie onder het w. KAECK, de straf waarmede de overtreders bedreigd waren.

2) *De medebelanghebbende eigenaar*, *die deel neemt in de bekostiging eener dijklegging*, fr. *le propriétaire co-intéressé qui participe aux frais de construction d'une digue*. || Dat de voors. supplianten, ghewillighe dijckers, voor elcke marge [*nl.* morgen lands] onder de voors. dijckagie van der Zijpe begrepen,. alleenlijck betalen sullen, t'onsen proffijte, 2½ stuyvers t'sjaers. *Pl. v. Brab.*, 12 juni 1571, II, 234*a*, 235*a* en volgende. — Ook Bedijckers: || Eñ sullen alle deselve landen by de voors. goetwillighe bedijckers tot heuren profijte aenveort, uytghedeylt oft vercocht moghen worden. Ib. 236*a*.

3) In het meervoud figuurlijk gezegd van *krijgsvolk ter beteugeling van buitensporigheden*, fr. *ouvriers des digues*, *figurément*, *des soldats pour la répression d'excès*. || Nietjeghenstaende datter dijckers waren (in maniere van spreken, dat waren dees garnisoenen), zoo vloeijde nochtans de vloet van de Ghuesen zoo hooghe, dattet scheen dat men se niet afghedijcken en conde. *Ber. tijden*, II, 46.

DIJCKGENOOTEN, zn. mv. *Dijkplichtigen*, fr. *contribuables des digues*. || Overmits oock de remonstratie van verscheyden dijckgenooten eñ andere, te kennen gevende dat sy, om geringe versuymtheden op den dijcken eñ wateringen,.. merckelijck worden beswaert,.. soo ordonneren eñ lasten wy hierby onsen dijckgraef eñ heymraden respective dat dieselve haer in 't toecomende daervan sullen hebben te onthouden. *C. v. Ravenstein*, 14 febr. 1651, a. 56.

DIJCKGESCHOT. Zie DIJCKSCHOT.

DIJCKGRAEFSCHAP, zn. 1) *Het ambt van dijkgraaf*, fr. *l'office d'administrateur des digues*. || Ten selven fyne zullen de breede eñ hooftghelande van.., ghesaemdelijcken moghen kiesen dry persoonen totte officie van dyckgraefschap nut eñ bequaem zijnde... Uyt welcke dry persoonen wy voor desen eñ voor d'eerste reyse tot de voors. officie van dyckgraefschap éénen committeren zullen. *Pl. v. Vl.* 2 mrt. 1576, III, 466.

2) *Het district of het gebied*, *waarover de macht van den dijkgraaf zich uitstrekt*, fr. *le district ou le territoire sur lequel s'étend l'autorité du* dijkgrave. || Mijn heere van Luxenborch eñ min vrouwe van Brabant gaven bij haren letteren Jan Kiken 't dijcgraefscep eñ dbedrijf van onsen Waterlande,... Voort, te berechtene eñ te bedrivene alle straten, weghe, watergenghe, slusen eñ brugghen int vors. dijcgraefscap geleghen.. Ghegeven den vij maert LV (1356). *Brab. Yeesten*, II, 522.

DIJCKGRAVE (Dijckgreve, Dijckgraaf), zn. m. *Dijkgraaf*, ook *dijkschepen*, *bestuurder en rechter van de dijken*, fr. *administrateur et juge des digues*. Kil. *Chomarchus: aggerum comes*, *præfectus aggerum: qui præest conficiendis aggeribus*. Raepsaet, *Etats généraux*, art. 42, *Oeuvres complètes* II, 36: *juge et directeur des digues*. || *Inquisitores aggerum*, *qui dicuntur* bedrivere, *et computatores*, *qui dicuntur* rekeneren,.. *pro excessibus delinquencium*,.. *prout fuerint condempnati a predictis inquisitoribus et computatoribus sive „scabinis aggerum"*. *Rekenk. v. Brab.* reg. 133 fol. 31. v°. (1271). Ook bij BEDRIJVER 2), alwaar moet gelezen worden *Dijkopzichter*, fr. *inspecteur des digues*. — Dijckgreve eñ scepenen van Lillo. MERTENS en TORFS, II, 525, *Oork. v.* 1425. Syn ook [t'Antwerpen] eenen dyckgrave eñ acht rekeneers, houdende henne banck binnen deser stadt, kennisse nemende van de saecken de drye landen, geheeten Loobroeck, Schynbroeck eñ Steenborgerweert aengaende, eñ de diccaigien dairontrent gelegen, diewelcke hebben heure ordonnantien achtervolgende dewelcke zy hun gewoonelyck syn te reguleren. *C. v. Antw.* 1570, I, 7. De Kost. v. 1582, VIII, 1 voegt erbij: manende eñ wijsende van der stadt wegen. — Authoriseren den voorn. Jaecques van Lom eñ consorten, te legghen haeren dyck over 't nieu canael, dat comt naer Assenede, daer men 't meest profytabel

vinden sal om te maecken eñ vernieuwen, dies noot synde, dyckgraven, dyckscepen, heymraeden eñ andere officieren, expert eñ bequaem tot d'expositie (*sic*), regieringhe eñ voldoen van deselve dyckagie, eñ aldaer administreren eñ mainteneren het recht eñ justitie volgende d'aude costume eñ usancie tot het maecken van de nieuwe dycken. Item, te maecken de wetten, ordonnantien, peynen eñ statuten,.. DE PR. en BR. XVI. *Assenede*, 10, *Ord.* 9 nov. 1610. Dat tot beganckenisse eñ toesicht van alle de voorsz. dyckagien,.. ghestelt eñ ghecommitteert zal worden eenen dyckgrave, vyf ghezworens, eenen clerck eñ penninckmeester,.. treffelyck ghegoedt eñ gheërft. *Pl. v. Vl* 2 mrt. 1576, III, 466. Die hooftgecommitteerde, dyckgraef, gesworens eñ principaelste gegoeyde in de dyckagien van Lillo. *O. P.-B. autr.* 22 nov. 1741, V, 462. **Dijckgrave generael** van Brabant eñ Vlaenderen, in de Fransche oorkonden: *Superintendant et dickgrave général de Brabant et Flandres.* || Instructie voor u, Gregoire del Plano, van 't ghene ghy sult te doene hebben in 't bedienen van den staet van superintendent eñ dyckgrave generael van de dyckagien aen de zijde van Brabant, lancx de riviere van de Schelde, mitsgaders van Borger weert, aen de zijde van Vlaenderen, eñ vandaer opwaerts, sooverre deselve riviere haer is streckende... Ghy sult orden stellen op alle 't ghene dat de voorsz. dyckagien raken zal, soo van grontgaten, brexemen, zeewercken, herverschen van de polders eñ landen, restaureren van dycken, sluysen, sluysvlieten, huelen eñ al wat daervan dependeert, soowel eer die landen gheverscht zijn, als daernaer. [Hij had verders het gebied over alle de „Officien der dyckagien" en alle werken van belang; de macht om verordeningen te maken; de plicht van jaarlijks tweemaal alle de zeedijken en buitenwerken te bezichtigen en bij de landsrekeningen der dijkgraven en officiers aanwezig te zijn]. *Pl. v. Vl.* 15 april 1586, III, 438.

DIJCKING (Dikinge), zn. *Het maken, onderhouden of aanleggen van eenen dijk*, fr. *la construction ou l'entretien d'une digue.* || Alle erde eñ alle saden die ter dikinghen betamen, die mach men nemen buten der dikinghen, also alst scepenen redene dinct die ter dikinghen behoren... Ware dat sake dat... dese vorseide liede... niet ne quamen ter dikinghen van den lande,.. 24 sept. 1259, *Saaftingen.*

DIJCKNOTEN (Diecnoten), zn. mv. *Dijkgenooten?* || *Item, in Axle in Gherondeskee* XXVIIJ *mensure; et est terra quam dominus Hugo, quondam prior*, dicavit [heeft gedijkt?] *ad* diecnoten. VAN LOKEREN, *St.-Pierre*, nº. 896 (1281).

DIJCKRECHT (Dycxrecht), zn. *De gezamentlijke verordeningen betreffende het maken, onderhouden en het bestuur der dijken*, fr. *l'ensemble des statuts concernant la construction, l'entretien et l'administration des digues.* || Die synen eedt doen zal, in handen van u, President van onsen raede in Vlaenderen, om de voorsz. dyckagie... neerstelijck eñ getrauwelijck te regieren eñ bedienen naer inhoudt van desen octroye eñ de dyckagierecht. *Pl. v. Vl.* 2 mrt. 1576, III, 466 (Vervolg op DIJCKGRAEFSCHAP). Oft het gheviele, dat de supplianten meer aerde van doene hadden om het opmaecken van onse dyckagie, buyten het ressort derselver, dat sy daerover ghehouden sullen wesen de gheïnteresseerde te contenteeren volgens dycxrecht, by priserynghe van persoonen hun dies verstaende. DE PR. en BR. XV. *Sint-Jan-in-Eremo* 4 (1651).

DIJCKSCHEPEN, zn. *Rechter in dijkzaken*, fr. *juge dans les causes concernant les digues.* Zie DIJCKGRAVE. MERTENS en TORFS, II, 525. *Oork. v.* 1425.

DIJCKSCHOT, DIJCKGESCHOT, zn. *Dijkgeld, polderlasten, belasting voor het maken of onderhouden van dijken geheven*, fr. *taxe des digues, charges des poldres, impositions ou contributions levées pour la construction et l'entretien des poldres.* || Om de herdijckinghe eñ ververschinghe van den landen van der Zijpe te moghen volbringhen,.. soo hebben wy den rentmeester... gheordineert eñ ordonneren by desen, terstont eñ sonder merckelijck vertreck, van onsen weghen, op te brenghen eñ betalen de dijckschoten, ghemeyne contributien eñ molenghelden over de landen ons in derselve Zijpe... aenghecomen eñ vervallen, in der vueghen eñ ten daghe als deselve ghemeyne contributien, dijckschoten eñ molenghelden by den dijckgraef eñ heemraden ommeghesslaghen, opgheset oft geschoten sullen worden. *Pl. v. Brab.* 12 juni 1571, II, 234 *b.* Dat wy regelen souden willen stellen op de landen by confiscatie aen ons ghecomen eñ ghedivolveert ter saken van de voorledene troublen, soowel van de voorgaende ombetaelde als van den toecomenden contributien van gheschotten. Ib. 233 *a.* Dyckgeschoten eñ sluysgelden. *O. P.-B. autr.* 24 oct. 1749, Inl. en a. 1.

DIJCKVELLING (Dijckvelding), zn. vr. *Belastingen of schattingen voor het onderhoud der dijken*, fr. *contributions ou taxes pour l'entretien des digues.* Zie DIJCKSCHOT, en bij Verdam DIJCVEILINGE en DIJCVELLINGE. || Authoriseren den voorn. Jaecques van Lom,.. item, te maecken de wetten, ordonnantien, peynen eñ statuten,.. met consent van te moghen ontfangen, van de polders daeraen gelegen eñ deur dese dyckagie gebeneficieert, het regt eñ hulpe ghenoempt dyckvellinghe voor den tyt van 24 jaren eerstcommende. DE PR. en BR. XVII. *Assenede*, 10 (1610). Omtrent IIm roeden dijcx, die costen souden... ontrent LXXXm guldens, waertoe de anliggende polderen wel souden contribueren, tot dijckvellinghe, V of VIm Carolus guldens. Ib. XXIII. *Beveren*, 67. z. j. Item, sullen ghehouden [zijn] behoorelycke dyckvellinghe eñ waetergelt te geven alle landen eñ persoonen,.. die met dese dyckagie sullen bevrydt worden, naer advenante van het beneficie die sy daertoe [*l.* daerdoor] sullen ghenieten. Ib. XV. *St.-Jan-in Eremo*, 4 (1651). Vrij, suyver eñ onbelast van alle commeren eñ lasten, soo van dyckage ofte geschooten, dijckvellingen, sluysen,.. FR. DE PR. *Second cart.* 249 (1612—1616). By forme van dijckveldinge. *Pl. v. Brab.* 4 juli 1613, II, 250 *a.*

DIJCKVRIJ, bn. *Vrij van bij te dragen in de dijkkosten*, fr. *exempt de contribuer dans les frais des digues.* || Hoewael, van Goids eñ rechtswege, die abt eñ convent niet sculdich en sijn te gelden eñ te contribueren tot enigen laste van dijckaedze mitten guenen die hoir goeden eñ landen aldair liggende hebben,.. alsoe sij hopen eñ mainteneren dat men van thienden niet sculdich en is te dijken, eñ dat de thienden dijckvrij sijn eñ sculdich sijn te wesen. PIOT, *Cart.* II, 307 (1452).

DIJNSENDACH, DIJNSTDACH, DIJSDACH, DIJSSENDACH. Zie DINSDACH.

DIJSSELSTEEN, zn. (?) || Dysselsteen eñ alle soorten van karreel- eñ vloertichelen, de 1000 stuks—0 pont, 1 schell. 5 gr. *Pl. v. Vl.* 2 jan. 1741, vº. STEEN, IX, 679, *Tol- en lastgeld op de Sasvaert.*

DICKBOT, zn. m. *Soort van boom*, fr. *espèce d'arbre*. || Dat dese boomen alle sullen moeten wesen van de beste qualityt, dat is, den soogenaemden dickbot en abbeel wel gewortelt, van lengde 11 voeten, eñ van dickte ten minsten 3 duymen 2 voeten boven den grond. De boomen die met het aenstaende saisoen geschoten sullen syn eñ bevonden sullen worden niet te hebben de hierboven geseyde qualityt van dickbot oft abbeel, sullen worden uytgedaen. *Stadsarch. Diest*, vak 16, *Declar.* 4 nov. 1781.

DICKE (Dick, decke, deck, dicken, dickent), bijw. *Dikwijls*, fr. *souvent*. Kil. Dick; dickent, *fland*. — Dicke || Van desen vorwarden... sijn [warant?] heren Gilise [die] hier dicke ghenumt es, eñ sinen nacomelinghen. 24 dec. 1298, *Wilsele bij Loven*. Het es nu sere vreemde in deser tijt, maer hier vormaels ghesciede dicke eñ vele, dattie lieden... *Aller Kerstenb.* 37. Alsoo dicke eñ menichwerve. *C. v. d. Kiel*, 2de *Keure*, blz. 78. Alsoe dicke oft menijchwerven. *C. v. St. Truiden*, § 29. Soe dicke eñ soe menijchwerven. *Priv. Diest*, 12 oct. 1499, a. 15. Also dicke. *O. Liége*, 27 juli 1469, a. 7, *Tongeren*. Zeer dicke. *Troubles marit.* I, 349. Dick: || Also dick eñ menichwerven. *O. Liége*, 17 aug. 1417, a. 1, *Herk*. Decke: || Soe decke. *C. v. St.-Truiden*, § 18, 33. Also decke. *O. Liége*, 27 juli 1469, a. 6. Deck: || Soe deck. *C. gr. Loon*, I, VI, 46. Dicken: || Dese vorseide ofstede sal bliven sijn erve ewelike; hierbinnen sal hi gheven den vorseiden godshuse wech, te vaerne eñ the lidene, alse dicken als hem boeft. 24 mrt. 1296, *Doorseele*. Dickent: || Dat in den paenhuijsen eñ tavernen,.. alrehande gaderinghe plecht te sine van alrehande quadijen, mannen eñ wiven, also dat dair omtrent dickent vele quaets is ghesciet. *Oork.* 27 aug. 1357, *Diest*. Item *Leenrecht v.* 1528 *passim*; *O. Kast. Iperen*, 125; DE PR. en BR. *Aalst*, III, 448, *K. d. Linnenwevers*, a. 14. — Overtreffende trap Dickste: || Dese actie van nieuwicheit is die alregemeynste, eñ die dicxste voirtgestelt wort. V. D. TAV. 37.

DICKEDINNE, DICKEDUNNE, zn. vr. *Soort van laken*, fr. *sorte de drap*. Volgens de rekeningen der stad Gent, uit de 14de E., aangehaald door Verdam, zou zij onder de beste lakensoorten moeten gesteld worden, dewijl zij, onder anderen, geschonken werd aan de gravin van Vlaanderen, en ook aan den bisschop van Doornik: || Van ij breeden dickendinnen, die men sendde den bisscop van Dornicke (*Rek. van* 1337, blz. 151) — Stanislas Bormans meldt, voor de eerste tijden der lakenweverij te Luik, drie soorten van lakens: effen of plein, gestreept en met ruiten, *dighedunes* (*Le bon métier des drapiers de l'ancienne cité de Liége*, blz. 19), en verder, na, volgens eene oorkonde van 1325, eenige lakensoorten, waaronder de *dikedunne*, *dighedonne*, aangehaald te hebben, zegt hij dat deze allen moesten vervaardigd wezen uit *laine majesté* (blz. 28); zij mat 38 a 40 el; zie ook zijn *Glossaire*. De keure der lakengilde te Mechelen, 1331—1333, vermeldt haar als volgt: || Wat dicke dunne, dat men maken sal, blaeu of wit, moet ghesceert siin lvj twiste [*nl.* twijnen] hoghe; waert min ghesceert ware, men verborde, van den twiste, x l., eñ van den halven twiste naer die ghelande (art. 89). En mach ghene dicke dunne cam dinre siin dan van l twisten, iij ellen breet,... (a. 94). Vort, so ne mach men gheen dunne dicke laken setten in die breide dan xi vierendeel,... (a. 127).— De Keure van Iperen van 1363, meldt: || Een breet wit dickedinne laken — Brede blawe eñ ghemynghede dickedinne — Een smal wit d. — Smale blaewe eñ ghemynghede d HUYTTENS, *Corpor.* blz. 193, 197. — Eindelijk heeft de Keure van Aalst, 15de E.: || Alle dickedinne lakenen sal men scheeren XLI ellen lanck eñ niet min,.. eñ LVII scheeren hooghe eñ niet min;.. eñ men sal aen de rame setten xxxviij ellen lanck eñ half vierendeel breed, eñ niet min. DE PR. en BR. *Aalst*, III, 422. Dese voorn. dickedinne lakenen zullen hebben up elcke zijde vj lijstedraden,.. eñ alle d'andere lakenen viij lijsten, eñ niet min (428). Waert dat eeneghe dickedinne lakenen gesneden worden van grofheden ter perssen, of van cleenhede aen de ramen, dat waere up de boete van iij s. (425). Zie LAKEN.

DICKEN, zn. o. *Verdikking*, fr. *épaississement*. || In ghevalle hy denselven muer dicker maken wilde dan hy te voeren was, dat moet hy doen op sijns selfs erve, tenwaere dat syn gebuere consenteerde dat men het dicken van den muere stellen soude moegen op gemeyn erve. *C. v. Antw.* 1545, VIII, 30.

DICTAMEN, zn. *Voorgezegde*, fr. *dictée*. || Dat de procureurs voor hun verlet eñ schryven onder dictamen van den advocaet, zullen profiteren 12 stuyvers par ure. *C. v. Aalst*, *Regl.* 31 juli 1752, a. 12.

DICTUM, zn. o., mv. dicta. *Dictum*, *verordenend gedeelte der rechterlijke uitspraak*, fr. *dictum*, *dispositif d'un jugement ou d'un arrêt*. „Zoo genaamt, zegt Boey, omdat men oudstyds gewoon was de uitspraaken in 't Latyn te doen; men zeide *Dictum fuit per arrestum curiæ*. Boey maakt onderscheid tusschen *dictum* en *sententie*: wy noemen *dictum*, zegt hij, een uitspraak van commissarissen, en *sententie* een gewysde van den Raad". || De griffier sal van nu voordaene een registre apaert maecken, daerinne hy stellen sal de *dicta* van den vonnissen eñ de heeren daerover gheweest sijnde. *C. v. Santhoven*, *Stijl* 1557, a. 291.

DILACIE, zn. *Uitstel*; *rechtstermijn*, fr. *délai*; *terme*. || Dilacie in Latijne en is niet anders te seggen dan een verlenghen des tijds van der saken eñ gedinge, oft eenen tijt gegundt den partijen van den richter oft van den rechte, om te compareren eñ voirt te varen. V. D. TAV. 298 v⁰. Zie DACH 4), en DELAI.

DILAI. Zie DELAI.

DILF (Dhilt, dilve?), zn. m. Verdam Dilf, delf. *Waterleiding*, *gracht*, *sloot*, fr. *fossé*, *rigole*. Kil. Delve, dilve, zeland. holl. j. gracht, sloot, *fovea*. || Wanneer eenige landtbouwers oft hoevenaers henne delven oft slooten begheeren te graven ligghende tusschen twee gebueren bempden, weijden oft landen, sullen de naeste gheleghen bedrijvers schuldigh sijn mede te graven. *K. en br. v. Deurne*, 1612, *Cost.* XXII, a. 434. Zijn de booten:.. Van eenen ongedolven dhilt ofte gracht aen de straete, 6 schele parisis van de roede, eñ van eenen quaeden waegeslach, 10 s. p., te verbeuren bij dengonen die aen de sijde daer den dhilt ofte slach ligt, gelandt is. *O. P.-B. autr.* 5 juli 1768, a. 9g.

DIMINEEREN. Zie DEMINEEREN.

DINGACHTICH, bn. *Pleitend*, *procesvoerend*, fr. *plaidant*, *litigant*. || Dat alle partijen, die hier dinghachtich sijn, van alle henne eñ hender wederparthyen processen eñ munimenten, sullen moghen hebben copye tot hennen coste. *C. v. Oorschot*, a. 14. Partyen, die dinghachtich sijn penninckschult aengaende, dat die hen principael waerheydt, schultwaerheydt eñ salvatie, van elcken

maer eens dachwaerheydt en sullen moghen leyden. Ib. a. 19.

DINGBANCK (Dinckbancke), zn. v. 1) *Rechtbank*, *gerechtshof*, *vierschaar*, fr. *cour de justice*, *tribunal*. Kil. Dinghbancke. || In den yersten, een dingbanck, met enen meyere eñ de laten dairtoe hoerende, gelegen in die prochie van Tieldonck, geheeten Lauwerdriesch. *Leenhof v. Brab.*, reg. VI, fol. ciij v⁰. *Denombr. v. Margareta Van Tudekem*, 1440. Dat in mynder heerlicheyt eñ gerichte, van sulcker plaetzen, ic houwe eñ houdende ben volcomen justicie eñ heerlicheyt van hooger-, middel- eñ nederhof, vierscharen eñ dingbancken. V. D. TAV. 35 v⁰. Een weerlijc richter ordinarijs is schuldich zijn vonnisse te wijsen in der plaetzen eñ dincbancken oft vierscharen van zijnen oudtvorders, int openbaer. — Dat die sentencie van weerden zoude zijn alsoe verre als die gegeven waire bij eenen richter delegaet, die geen zeker dingbancke en hadde. Ib. 343 v⁰. — Eene grondteekening, deelmakend van een rechtsgeding tusschen Van Gendt en Oudaert, 1547 (dorp Ricxstel), berustend in het Rijksarchief, Leenhof van Brabant, verbeeldt twee vierscharen of dingbanken, tegenover elkander gestaan, in open lucht en veld (onder den blauwen hemel, *sub divo*): elke dezer banken bestaat uit een vierzijdig met stijlen halfmanshoogte, behalve aan den ingang, afgebakend perk, omgeven van boomen; beiden hebben langs alle kanten vrijen toegang bij middel van heerbanen. De „legende" duidt ons de eene aan als: „Contentieulx der dingbank van Aerle", de andere als: Contentieulx, de plaitse genaempt de „dingbanck". Zie ook VIERSCHAER.

2) *Gebied van een gerechtshof*, fr. *juridiction*, *ressort d'une cour de justice*. || De drossaert moet de ghevanghene, sonder des ghevanghenen cost, eenen procureur doen, dien hy begheert, sooverre denselven procureur de dinghbancke deser vrijheijt frequenteert. *C. v. Gheel*, XX, 6. Dat Merchten moet hebben twee distincte namen: D'een de Binnenvryheyt, van outs ghebleven, D'ander de Buytenvryheyt, dwelck moet aencleven De ghehuchten; maer één prochie tsamen: Een heere, seven schepenen, tot hunder vramen, Nochtans twee dingbancken altyt ghehadt, D'een binnen, d'ander buyten,.. *Chron. v. Merchten*, Str. 4.

DINGDACH (Dinghedach), zn. m. *Dag van terechtzitting*, *recht- of gerechtsdag*, *pleitdag*. fr. *jour de palais*, *jour d'audience*. Kil. Dinghdach, *dies juridicus*, *d. utilis*, *d. fastus*, *d. sessionis*. || En dan es de baeliu,.. sculdich, selve of met sinen bode, of met den scouteite, dat es den amman, te daghene denghenen, of dieghene, dien de sake anegaen, up den eersten „sondach", in de vierscarre, die ghemaecht es int vors. dorp, bi vonnessen van den schepenen, teenen weseliken [*nl.* wettigen] dinghedaghe. *K. v. ter Piete* 1265, a. 1 (vervolg op het citaat van DINCK); Lat. tekst *ad diem competentem placiti*. — Als die heesschere niet en commet te sinen dinghedaghe,.. a. 4; Lat. tekst *tempore citationis sue*. — Up enen vriendach, dat wettelic dinghedach was. Juli 1280, *Vad. Mus.* I, 292. Siene moeghen nemen war [*l.* maer] iij dinghedaghe vorste [*nl.* uitstel], eñ ne deliverer se hem niet bin den iiij dingdaghe, iof ten laetsten bin der maent, die claghe sal bliven in 's graven handen. 2de *Brugsche Keure*, 1281, a. 24. De Fransche tekst zegt *jour de plait*. — Ter causen van den mesusen eñ offencien hem [*nl.* eenen gerechtsdienaar] by mijnen heeren scoutheeten eñ burchmeestre van den courpse [*nl.* der gemeente] by (h)eerlicken dinghedach annegheleyt. *C. v. Brugge*, II, 175 (1491). Als een man ghedaeght oft ghearresteert is, soo moet hy, eñ is schuldigh, te recht te comen, die binnen de dinghbanck van Eyndhoven woonachtigh is, oft hy wordt met eenen lesten vonnis verreyckt; eñ indien [hij] een man van buyten is, die moet in de vrunte gaen, oft hy magh dagh nemen eñ borghe stellen eñ gheloven te recht te comen, eñ gheven den heere sijnen ban. *C. v. Eindhoven*, a. 4. Dat... de schoutent, rentmeester, oft heuren stadhouders, scepenen, secretaris, vorster eñ procureurs zullen moeten compareren eñ op 't Huys wesen, t'elcken van desen dagen van recht,.. voer de clocke negen ueren, eñ blijven aldaer tot de clocke elve, oft langer, nae gelegentheijt van der zaecken, opte verbuerte, soe wie... te spaede compareert, soeverre hy in deser dinckbancken van deser vryheijt is, te weten,.. *C. v. Turnhout*, *Stijl*, a. 12. So was jeghen hem ghewijst te daghene N..., wettelike, van soendaghes [Westvl. voor swoensdaghes] upten naesten dinghedach. 31 jan. 1287. Voert, willen wi dat ons rechtren dinghen hare dinghedaghe, also alsi sculdech sijn te doene, eñ si de goede lieden berechten, van binnen eñ van buten. *K. v. Mechelen*, 13 dec. 1301, DAVID, *Mechelen*, 458. Dingdach van twiste. *C. stad Brugge*, I, 324 (1304). Daernaer soo magh de crediteur sijn beset vervolghen: aengaende de have, van dinghedaghe tot dinghedaghe, dat is van acht daghen tot acht daghen; eñ aengaende de erve, van ghenechte tot ghenechte, dat is van veerthien nachten tot veerthien nachten. *C. stad Mechelen*, XIII, 8. Nannius: *a die juridico ad diem juridicum*. Dat sy 't selve vonnisse, hen alsdan gemaent, vorsten eñ houden in advise totten naesten, oft teenen anderen dingdaghe. *C. v. Antw.* 1545, I, 9. Sooverre eene saecke, die voor den crediteur [*l.* auditeur] oft commissarissen heeft gedient, twee oft meer dinghdaegen oft rollen ongepresenteert is gebleven,.. mach partye,.. die binnen sjaers presenteren eñ bedingen, volgende de *retroacta*. Ib. *Comp.* V, 1, 64. Hoewel in deser vrijheijt in der weeken zijn,.. onderhouden geweest drie ordinarische dinghdaegen oft daegen van recht,.. *C. v. Turnhout*, *Stijl*, I, 5. Men houdt ghenachte eñ vierschaere het donderdaeghs, van xiiij tot xiiij; eñ soo die viel op eenen heijlighen dagh, sal den dinghdagh continueren op tsanderdaeghs. *C. v. Edingen*, *Stijl*, a. 8. Vier ghenachtdaeghen oft dingdaeghen. Ib. a. 18. Als die schouteth mette schepenen op den dinghdach te rechte gaen sitten, soo bant die schouteth dat gedinghe van weghen des heeren van Craendonck. *C. v. Eindhoven*, a. 2. *De Cost. v. Brugge* vermeldt eenen poorterschen dyngedach [voor zakelijke rechtsvordering] en eenen dynghedach van twiste. II, 441, *Orig.* CLIV, 8 mrt. 1580. Zie ook Genechtdach.

DINGELIJCK (Dyngelyck), ook GEDINGELIJCK, bn. Dingelijcke saecken. *Twistzaken*, fr. *affaires litigieuses*. || Ghebieden hemlieden sloecx [*l.* floecx, flugs] te rumene, ghevende hemlieden vry weoh eñ gheleede van alle ghedynghelycke zaecken, zonder van dezen. — Ic... doe hemlieden hof open, gheve hemlieden vry wech eñ ghelede van alle ghedynghelycke zaecken, zonder van desen. *C. Burch v. Brugge*, III, 168. || Als de schouteth de schepenen ghemaent heeft: ofte alsdan niet en is den gherechten dagh van rechte, eñ de schepenen daerop verklaeren jae, soo bant den schouteth

vierschare van 's conincksweghen, als hertoghe over Brabant, dat die niemant en stoore, noch en spreke dan met rechte, met rade eñ met orlove, minnelijcke eñ dinghelijcke tale, op de keuren,.. *C. v. Herentals*, II, 5.

DINGELIJCKE TAEL. Zie DINGTAEL.

DINGEN ow. 1) Van het gerecht of van den rechter. *Rechtszitting*, — *rechtdag houden*, *ter vierschaar zitten*, *rechtspreken*, *zoowel in lagere als hoogere rechtbanken*, fr. *siéger en justice*, *rendre la justice*, *tenir le plaid*, *tant dans les bancs subalternes que dans les cours supérieures*, Kil. Dinghen, *judicare*, *cognoscere causas*. || Dat de scoutete es sculdech scepenen te maenne in allen steden [*nl.* plaatsen] daer men se sculdech es te manne [*l.* manen]..., eñ dingen jof hi wille. 25 febr. 1252. Die heere mach dinghen in dit dorp eñ waer hi wille. *K. v. ter Piete*, 1265, a. 75; Lat. tekst *placitare.* Schepenen sijn niet sculdich te dinghene II weken vóór oust, eñ II weken in 't begin van ouste; en si van forfaite dat ghevalt binnen dien tide. DE PR. en BR. IV. *Desteldonk*, 9 (1268). Dat zoo wie, beede meester eñ cnape, die ten ghedinghe eñ torcontscepe niet ne quame alse de here eñ vinders dinghen souden, dat hi verbuerde xii den. *K. d. tijkwevers te Sinte-Pieters*, Mei 1280. So wie so te orconden niet ne comt alse de here eñ vinders dinghen willen. *K. d. parmentiers te Sinte-Pieters*, 27 oct. 1280. Die scepenen syn sculdich te dinghene ij warf ter weke ten minsten; fr. *li eschievin deveront plaidier deus fois le sesmainne au mains. C. v. Brugge*, *K. v.* 1281, a. 25. Voert willen wij dat ons rechtere dinge syn dingdage, gelijc dat men sculdich is te doene. *Ord. rakende de Waag*, *v.* 1290, a. 11, *Staatsarch. Cart. v. Brab.* nr. 3. Wat manne die gheboden wert elre dan te sinen huus, eñ hy tghebod niet ne hoert no ne weet, so es d'amman sculdech dien man dat ghebod te doen wetene suffisantelike, eer men dinghet van haven. *C. v. Gent*, *Gr. Charter v.* 1297, a. 84. Dan sal men dingen van 's heeren of partien rechte; eñ alst gedingt es, so sal de bailliu noch vraegen: Esser iemant die wet begeirt? RAEPSAET, *Analyse*, V, 187, naar een oud formulair. — Voert willen wi, dat onse rechtren dinghen hare dinghedaghe, also alsi sculdech sijn te doene, eñ si de goede lieden berechten, van binnen eñ van buten *K. v. Mechelen*, 13 dec. 1301. DAVID 458. Dat onse scouteten eñ schepenen alleene suelen dingen, eñ dagelix alle man van schoude [*nl.* schuldzaken] recht doen tot eenen nobile, sonder boeten te verberen [*l.* verbueren]. PIOT, *Cart.* 18 nov. 1404, a. 14, II, 172. Item, behooren te synen leene een bailliu, XIII mannen van leene, eene vulle banc van VII scepenen, hof eñ ghedinghe met mannen eñ scepenen van dies elcken toebehoort;.. de bailliu mach dinghen met eender roede, hof maken eñ wet doen op 't voors. heerscip. DE PR. en BR. V. *Gontrode*, 18 (1454). Den raedt myns gheduchts heeren gheordonneert in Vlaendren, schiet van Ypre eñ quam te Ghendt, daer zy eerst dynghden tsdysendaechs, den x^en^ dach van Laumaent anno lxiii (1463). SCHAYES, *Collacie*, 445. Van wetten resortérende ter zale T'ypre, eñ om hemlieden te doen dinghene ter claghte van partie: Midts dat men bevind datter vele heerlicheden zijn, resortérende voir balliu eñ schepenen van der Zale eñ castelrie van Ipre, daer men maer twee ofte dry waerven tsiaers en dinghet... Zullen de voirnomde van der Zale schriven, laeten eñ bevélen de voirnomden balliu eñ schepenen, wie in ghebreke werden partien expedicie te doene, dat zy dinghen zullen van veerthien daghen te veerthien daghen. *C. v. Iperen*, *Kast.* a. 153. Dwelck plaetse grijpt [*nl.* dat een poorter van Antwerpen, elders in 't kwartier van Antwerpen in rechte betrokken zijnde, hem door de stad mag doen uitschrijven],.. hoe verre dat men oock tegens den poorter, oft sijne goeden, oft borge, mach hebben gedinght, soolange daer geene executie is gedaen. *C. v. Antw. comp.* V, vj, 3. — Ook van jaargedingen: || Naedien tot Bladel gedinght is het jaergedinge, soo wort tot Reusel het jaergedinge oock gedinght. *C. v. Reusel*, a. 3. Dingen van den lijve. *Lijfstraffelijk oordeelen*, fr. *juger au criminel.* || Daer de heere dinghet op eenighen persoon, van sinen live, of partie, al hadde, diere beclaghet es eenen broedere of maech in hove, men zoudene niet moghen weeren te stane over tghedinghe eñ vonnesse. *Leenrechten v.* 1528, fol. C. v^o^. Slachtende die Phariseën, die in Pilatus huus niet commen en wilden, omdat men daer van den lijve dijnchde, vreesende besmet te zijne. *Ber. tijden*, I, 118.

2) *Eene zaak in rechte vervolgen*, *bepleiten*, *pleiten*, *een rechtsstrijd voeren*, *in rechte handelen*, fr. *procéder*, *plaider*, *contester en justice.* Kil. *disceptare*, *contendere*, *causas agere*, *lites agere.* || Is onse meyninge, dat van nu vort, alle man dinge eñ hem verantwerde sonder veroel [*l.* verpel, zooals twee regels verder, *arglist*] PIOT, *Cart.* 18 nov. 1404, a. 16, II, 172. Zo wie jeghen tvonnesse van scepenen dingt, of scepenen vonnesse wederzeyt,.. verbeurt LX l. par. jeghen den heere, eñ jeghon elcken scepene X l. par. in de banc zittende. *C. v. Aalst*, *Orig.* XXIII, a. 19. Daer eenighe partie dinghet, al draghet eenich man partien cleedre, men salne niet weeren moghen buten rade.. Daer men niet dinghet van den live, daer mach men vader, broeder, stiefvader, susterman eñ rechtsweere nomen. *Leenr. v.* 1528, fol. C ij r^o^. In den gevalle zy [*nl.* de voorsprekers] bevinden eynighe parthie quade zaeke te hebben, dat sy dij niet aennemen en sullen, oft ten minsten die parthyen adverteren dat sy nyet en doech; eñ in gevalle die parthie daerboven dingen wille, dat sy dan met gein omwege het recht stellen (*sic*) oft behinderen en sullen. *C. gr. Loon*, I, II, *Réform.* 14 mrt. 1548, a. 16. Wanneer sich eenighe parthyen ter proeve dingen, eñ die wederparthye sulcx consenteert, behalde [behoudens] copie, om interrogatorien te exhiberen,.. *C. gr. Loon*, I, vij, 52, blz. 136 (1551). Sijn partijen *hinc inde* gewoonelijck te dinghene eñ pleijderene bij gescrifte. *C. v. Thienen*, V, 11 (1570). Sooverre den heeren oft partije tegens den poorter alsdan,.. wilt dingen, mogen dat doen voor schepenen van Antwerpen. Ib. 21. De kost. v. 1582, XXXI, 2, zegt in ditzelfde art. *procederen* in plaats van *dingen.* — Alle partijen mogen voor meijer eñ schepenen dingen eñ procederen met recht van personeele schultvervallinck, sooverre die schult is onder den taux van negen guldens; eñ sooverre de schult meer bedraeght,.. soo moet den aenleggere sijn aenspraeke overgeven by gheschrifte, sooverre den verweerdere dat ghelieft oft versueckt, oft oock dat d'aenleggere ghelieft te dingen in geschrifte... *C. v. Sichem*, a. 7. Als de de saecke voor commissarissen is versonden,.. moeten commissarissen partijen mondelinge overhooren, sonder toe te laeten dat men voor hun dinght in geschrifte, tenwaere by verbael be

dinghde. *O. v. Antw. comp.* V, j, 73. Leeren dingen. Wij verstaan er door *als voorspreker voor eene partij optreden*, fr. *servir de „pourparlier", d'avocat à une partie.* || Van in tghedinghe te twesten, te slaene, oft iemanne te leerne. Die anderen leert dinghen sonder orlof terichters, saels ghelden. *v. s. Kb. v. Diest*, A, r. 53.

DINGER, zn. m. *Pleiter*, fr. *plaideur*. || Een sentencie gegeven tegen trecht van den litigant eñ dingere, mach by appellacien wel geretracteert wordden. v. D. TAV. 345. De litispendencie en eyndt niet bij der doot van den collitiganten oft dinghers. Ib. 353.

DINGHUIS, zn. o. *Rechthuis*, *raadhuis*, *gemeentehuis*, fr. *maison communale*, *servant aussi de tribunal.* || Want de schepenen onder Eerssel eñ Bergeyck woonen in diversche dorpen, de sommige, meer dan een uer gaens van de bancken, compareeren by den clercq in hun dinghuys. *C. v. Bergeik en Eersel*, 12.

DINGING. zn. *Terechtzitting*, fr. *audience.* || Sonder dinghinghe van scepenen. *C. v. Brugge*, I, 252. *K. v.* 1281, a. 31; Fr. tekst *sans plait deschivienage.*

DINGMANNEN (Dincmanni), zn. mv. *Getuigen*, fr. *témoins.* || *Testes qui vulgariter Aquis* [*nl.* te Aken] *dincmanni appellantur.* Juni 1270, A. WAUTERS, *Rapport arch. à Paris*, 50.

DINGPLAETS, zn. v. *Gerechtshof*, *rechtbank.* fr. *cour de justice*, *tribunal.* || Dat in yeder dorp eñ heerlicheyt beteeckent eñ gedesigneert worde die kercke, die dingplaetse, oft eenige andere bequame plaetse daer men alderbest eñ bequamelyck die wapenen eñ geweer dragen mach. *O. Liége*, 27 nov. 1577, 2e Série, I, 420.

DINGSTICH (Dingestich), bn. *Twistend*, fr. *litigant.* Van Dale heeft nog § Dingstig, *oneenig.* || Weert sake dat, bynnen eenigher van der voirs. twee nuwen jairmercten, eenighe ghenechten quamen tusschen partyen die dinghestich weren wordden voir onsen schoutet eñ scepenen van den Bosch, so consenteren wy.. dat onse scouthet.. die.. sal moghen schorssen eñ opsetten totdat die jairmerct.. leden sall wesen. *Charter v. hertogin Johanna*, 25 sept. 1403. *Cart. Buscod.* fº. 179.

DINGSTOEL (Dingestoel), zn. m. *Rechterstoel*, fr. *tribunal.* || Here Jhesu Criste,.. ghif ons, om die glorie dyns naems, opdat, als wi staen voor dinen vreseliken dingestoel, hooren moeten dijn gebenedide stemme. *Hond. merk.* 126.

DINGTAEL (Dingtale), zn. v.; ook DINGELIJCKE TAEL. 1) *Behoorlijke en ter zake dienende taal*, tegenovergesteld aan WANTAEL, fr. *langage convenable et pertinent*, *qui se rapporte à la question.* || Wordt daernaer de vierschare gespannen, pronunchierende [de drossaard] dese woorden: dat hy deselve vierschare spant van wegen onsen gen. heere marcquis van Bergen eñ sijne stadt van Bergen, behoudelijck dat daer niemandt en spreke dan met minnelijcke eñ dinghelycke tale, opte pene daertoe staende. *O. v. Bergen-op-Zoom*, VI, 2. Als de schouteth de schepenen ghemaent heeft, ofte alsdan niet en is den gherechten dagh van rechte, eñ schepenen daerop verklaeren jae, soo bant den schouteth vierschare van 's coninckswegen, als hertoghe over Brabandt, dat die niemandt en stoore, noch en spreke dan met rechte, met rade eñ met orlove, minnelijcke eñ dinghelijcke tale. *O. v. Herentals*, II, 5.

2) *Geschil*, *twistzaak; geding*, *rechtsgeding*, *proces*, fr. *litige*, *contestation; procès.* Kil. Dinghtaele, *lis*, *litigium*, *disceptatio.* || [Die schout eñ vier schepenen] doen oock hen [*nl.* partijen] recht,.. op hen bedingde recht, indien sy de saecke daertoe gedisponeert vinden; oft ordineren hen heure verbale dinghtale te schrijven bij advertissemente. *C. v. Lier*, XIII, 2. Is geordonneert dat,.. eer scepenen zullen procedeeren tot wijsen eenigen vonnissen diffinitijffen, oft oock vonnissen interlocutoer van frivolen processen, sooverre oft wanneer de zake oft dinghtale des verheijsschende zij,.. partijen zullen hon bedinghde stucken, acten eñ productien der dinghtale moeten furneeren, met behoorlijcken inventaris daertoe dienende. *C. v. Turnhout*, *Stat. frivole appell. v.* 1552, a. 7.

DINGTALICH, bn. *Pleitend*, *procesvoerend*, fr. *litigant.* || Als een van den partyen die dingtalich zijn renuncieert van den getuygen, oft van den testamente. v. D. TAV. 330. Die sentencie is bijwijlen nul vuyt gebrecke van den persoen die daer dingtalich is, te weten, als hij is een valsch procurateur, een valsch tuteur, een valsch curateur, een valsch prelaet, etc. Ib. 343. Gelyckerwys het onredelyck, jae onmoghelyck soude wesen, dat yemant momboir soude wesen over eene weese teghens dewelcke hy soude dinghtalich zyn,.. MARTINEZ 22 (1618). Partijen jeghens malcanderen dingtalich vallende, tsij in aenlegghers oft verweerders stadt, sijn sculdich hun respective te verloven naer shoofs recht, eñ hunne persoonen te verbinden, om vonnisse te verwachten eñ tgewijsde te voldoene. *C. leenhof van Mechelen*, I, 11. — Hugo de Groot, *Inl.* XIV D § 10, past het w. toe op *zaken* en haalt de kost. v. Antwerpen aan v. 1582, c. LI, a. 10; Dingtalige zaken, zegt hij, (*res litigiosæ*) mogen bij ons verkocht worden; maer deze kost. gebruikt het w. *litigieuse*, niet *dingtalige.*

DINCK (Dinc, enkv. en mv., ook mv. dinge, dingen en, Limb. dingeren). 1) *Rechtszaak*, fr. *affaire de justice*, *cause*, *procès.* || Up goet van der costrijen, jof van der kelrijen, jof der fermerien, ne mach de scoutete niet panden, hetne ware ombe gewisde mesdaet [*nl.* boete], jof ombe dinc die men everde [*l* euerde] bi gemenen rade van scepenen. — Waert van onversinliken dingen, so soude men soeken den scoutete jof sinen bode. — Alse sulke sekerhede alse den abt genoeget, moet den scoutete genoegen van onghewisden dingen. — De scoutete en mach niemene borgen no laten gaen die hem wert gewiset te houdene bi wette van ongewisden dingen sonder sabbets orlof, hetne ware van haven. 25 febr. 1252. So wie van eenegher dinc of te eenegher dinc beclach roeren wille, hi es sculdich dat beclach eñ sine dinc te toghene den baeliu, of die in sine stede es. *K. v. ter Piete* 1265, a. 1; Lat. tekst *res.*

2) *Zaak*, *aangelegenheid; voorwerp*, fr. *chose*, *affaire; objet.* || Dat de abt maken mach waterganghe eñ waterlate met zinen schepenen, eñ scauen se; eñ gevalre boeten, in die heft de abt, alse van zulken dinghen die behoren ten waterganghen eñ ten waterlaten: van andren dinghen en zegghe wi niet. 8 febr. 1275. Ombe dat ic wille dat dese vorseide dinghe sin gehouden vaste eñ ghestade ervelike. *Jan.* 1283. Omdat wi willen dat dese dinc ewelike vaste blive eñ ghestade. 17 apr. 1290, *Kiel.* In kennissen van deser dinc... 26 apr. 1291. Tien tiden dat dese dinc vor ons ghedaen was. *Ib.* Dat si voer ons eñ met ons al dese voerseide dinghe vervollen eñ voldoen. 25 oct. 1298. In orcontscapen van desen dinghen. *Ib.* Het

ghevalle dat een man wert gedreicht, of hem werde taijn gestolen, hij ga ten amman eñ beclage hem diere dinc. *Oude C. v. Uccle*, 116. Ghi sult noch ander minschen sien daer dese dinc al in ghestorven sijn. *Aller Kerstenb.* 50. Doen ghi dat saecht, doen ontfielen u alle ghescapenne dinc. *Ib.* 68. In welcs dincs orconden, wij scepenen... *Schep. Nederlinter*, 29 sept. 1381. Die eenen anderen slaet met platen, met wapenhantschoenen, met eenen potte, oft eenigherhande beslagen dinghe, sonder mencke, verbeurt iij ponden *C. v. Antw.* 1545, II, 14. — Beide van den dingheren, die noch geschien sellen of die al geschiet sijn, en sach nye puer mensche claerliker. *Hond. merk.* 143.

3) *Arbeid*, *werk*, fr *travail*. || Voirt willen wy dat onse munters eñ onse wercklnyden huere dinck alsoo ordonneren, dat sy even vele winnen. *Pl. v. Brab.* Juni 1291, I, 247 *b*.

DINSDACH, zn. m. *Dingsdag*, fr. *mardi*. Geen weekdag onderging meer verschillige vormen dan deze: Deinsdach, 1291; deisendach, 1310; densendach, 1293; dicendach, 1280, 1366; dinsendach, 1349; diinsendach, dijnsdach, 1324; dijnstdach, 1559; disendach, 1290, 1297, 1309, 1528, 1568; dijsdach, 1290, 15de E. 1559; dijssendach, 1272, 1499; disendach, 1315.

DISCH (Desch), zn. m. 1) *Tafel*, vooral *eettafel*, fr. *table*, *partic. table à manger*. Kil. *mensa*, *mensa rotunda*, *vulg. discus*. || In die neercamere. Item noch eenen viercanten desch. — It. noch eenen viercanten desch. *Inv. v. d. Hulst* 1489.

2) *Werktafel*, fr. *établi*. || Dat nieman daerbi comen en zal daer die waerdeerre waerderen zoelen, op enen desch nae in beiden ziden. *Kb. v. Diest*, B 173, *Leertouwersambacht*. Scheerdisch, *droogscheerdersdisch*, fr. *établi de tondeur de drap*. || It. en sal gheen meester van den droechsceerders binnen sinen huyse meer dan twee dessche setten. *Kb. lakengilde te Diest*, *Regl. Droogscheerders* v. 1415, a. 8. Dat elck huijs eñ hoff van den droochscherders eñ lakenbereijders van nu voirtaene nijet meer en zal mogen houden dan twee scherdesschen, met twee gesellen, oft met drijen, ten hoochsten, daerop te mogen wercken. Ib. *Regl. v.* 1545, a. 18. Zie BEGAEN EN BESTAEN 2).

3) *Armenwezen*, *armentafel*, *—disch*, *Heiliggeesttafel*, *armbestier*, fr. *table des pauvres*, *table du Saint-Esprit*, *administration des pauvres*, *bureau de bienfaisance*. || De rechte heltschede van eene portkine (?) staende... up sdysch lant van Onser Vrouwenkerke in Brugghe,.. ten rechten landcheinse die men jaerlix ghelt den vors. dyssche telken Sint-Jansdaghe mytsomers. *C. stad Brugge*, II, 188 (1487). Renten versekert op het lichaem eñ middelen deser stadt eñ op de ghemeenten van godtshuysen, disschen, ghilden, neeringen, ambachten. Ib. 512. Dat alle lieden 't zy dat sy geboortig zijn van West-Vlaenderen, 't zy van het Zeekantig Vlaenderen,.. zullen vermogen vryelyck te gaen woonen in alsulcke stadt, dorp ofte prochie van de voors. twee departementen,.. sonder gehouden te zyn van acte van garant over te brengen ter ontlastinge van den Disch der plaetse van hunne nieuwe woonste,.. *Pl. v. Vl. Regl.* 6 juni 1750, a. 1. VIII, 38. It. 2, 4, 6. Dat lieden van kleene conditie ofte sobre gestaethede, genietende van den disch oft armen, 't zy tot begraevingen ofte sinckingen, mogen gebruycken uyt de kercke oude flambeeuwen, die van te vooren zyn geëmployeert geweest, tot acht flambeeuwen, eñ tot berechtinge eñ andere administratie van de heylige sacramenten, vier flambeeuwen. *O. P.-B. autr.* 29 apr. 1713, a. 11, II, 691. *Regl. meerseniers en waskaarsmakers te Gent*. Zie ook *Pl. v. Vl.* den *Generaelen index*.

DISCHMEESTER, zn. mv. *Armmeester*, *armbestuurder*, *H-Geestmeester*; fr. *maître des pauvres*, *distributeur des aumônes*. || Van karckmeesters eñ dischmeesters te stellen. Dat men van nu voirdan kiezen zal in elcke prochië, naer d'oude costume, kærckmeesters eñ dischmeesters... Eñ zullen alle kærcken- disschen- eñ aermemeeesters hebben [h]eerlicke [*nl.* gerechtelijke] inninghe van den incommenden goede, by preuve van bouken, cartularen eñ andere, wettelick gheverifieert zijnde, ghelijc van princelicke penningen. *C. kast. Iperen*, 7 (1535). In materie van verdeel, voogdyen, officien van kerckmeester, dischmeester, eñ andere administratien publicque, danof zullen de voors. laeten te rechte staen voor de Wet daeronder de... officien sorteren eñ justiciabel zyn *Oork. v.* 18 juli 1545, *Pl. v. Vl.* IX, 635.

DISENIER (Dysenier), zn. m. *Hoofdman over tien in het gemeentelijke krijgswezen*, fr. *dizainier*, *dizenier*, *décarion dans la milice communale*. Zie BUSCRUIT.

DISCANT, zn. *Harmonische samenstemming van verscheidene en verschillige stemmen*, *tegenovergesteld aan het Gregoriaansch gezang*, fr. *accord harmonieux de diverses voix différentes*, *opposé au plain chant ou chant Grégorien*. Kil. *Peregr. cantus diversis vocibus constitutus*. || De misse wart ghezonghen met schoon discant up den docsael, eñ met eenen riethoorne eñ orghelen (de *vocum discordia concors*, *symphonia discors* (van Kiliaen ?) *Ber. tijden*, IV, 234.

DISCANTEN, ow. Zie STAPREEL.

DISPENSEEREN, bw. *Verkoopen*, *afzetten*, *aan den man brengen*, fr. *vendre*, *débiter*. || Van den graene... dat in derselver stadt niet en hadde geweest vercocht oft gedispenseert... Van den grane dat in deselve stat niet vercocht noch gedispenseert en worde... Van allen den grane dat aldair te lande ofte water sal gebracht, vercocht, gedistribueert eñ gedispenseert worden... (Elders nog staat, in plaats van „gedispenseert," „gepinnenweert;" Zie PENNEWAERDEN). *Rekenk. v. Brab.* reg. 134, fol. 174 en vso (15de Eeuw).

DISREPUTATIE, zn *Slechte naam of roep*, *kleinachting*, fr. *mauvaise réputation*, *discrédit*. || Nyet alleenelyck tot groote schade eñ prejudicie van de borgerye alhier, maer oock dicwils tot groote schande eñ disreputatie van de meesters eñ supposten van den voors. ambachte. *Kaart v. h. legwerkersamb. te Diest*, 11 mei 1540, *Additien*, *Resol.* 27 apr. 1665.

DISSIMULEEREN, ow. *De oogen sluiten voor eene onregelmatigheid*, *die onbemerkt laten doorgaan*, fr. *fermer les yeux sur une irrégularité*, *la laisser passer inaperçue*. || Soo waer sij [*nl.* de keurmeesters] vinden ghebreken dat het broodt te licht is,.. behoudelijck dat de keurmeesters sullen opsicht nemen of het broodt te seer uitgebacken is, oft over de acht daghen out, in welcken ghevalle sullen disimuleren eñ dat de backers laten vercoopen naer advenant van den ghewichte. *K. en br. v. Moll* 1596—1681, a. 29.

DISTOURBEEREN, DISTURBEEREN, (Desturberen), bw. De vierschaar. *Storen*, fr. *troubler* (*le tribunal*, *l'audience*), ofr. *destourber*. || Soo wie sonder orlof sprake; waert taelman, waert een ander, of

die de vierscarre desturbeerde, elc van hemlieden soude geven den baeliu XII den *K. v. ter Piete*, 1265, a. 2. Lat tekst: *qui ipsam vierscariam perturbaret*. Die thof verhunct, of verroept, of distourbeert, of sprake sonder orlof, of taelman ware sonder orlof, verbuert X s. *Leenr. v.* 1528, D v°.

DISTRICT, zn v. *Grondgebeid*, fr. *territoire*, *limites*. || Indien de apparente hoyrs van eenen poortelicken steerfhuuse gheenen poortelicken zeker en connen ghedoen,.. zyn in zulck gheval ghehouden... te compareren voor myne heeren van den Raede in Vlaendren, eñ aldaer zeker te stellene met levende persoenen eñ metten verbande van huerlieder persoen eñ goede dat zy hebben ligghende binnen den districte van Vlaendren. *C. v. Auden. Cah. prim.* III, 5.

DIVISIE, zn. v. *Onderscheiding*, *onderscheidene deelen van een geheel*, *indeeling*, fr. *division*, *distinction*, *classification*. || Divisie van leene. Alle leenen zijn gheestelijc oft weerlijc... Ander divisie... Noch ander divisie... WIELANT, *Leenr. v. Vl.* 16—19. Zie LEEN.

DIVISIE (Devise, Devyse). Lant van Divisie. *Benaming eener landstreek bestaande uit: „der stad van Mechelen met heuren appendentien, voor een leth; den hove eñ lande van Grimberghen met heuren annexen, voor tweede leth; ende den hove van Befferen ende lande van Mechelen met heure appendentien, voor 't derde leth." Deze landstreek had zekere rechten gemeen aan hare drie leden*, fr. *dénomination d'une contrée consistant en la ville de Malines avec ses appendances pour premier membre; la cour et terre de Grimbergen avec ses annexes, pour deuxième membre; et la cour de Befferen et le Pays de Malines, avec ses appendances, pour troisième membre; cette contrée avait certains droits communs entre ses divers membres.* Zie over het Land van Divisie: *Cost v. Befferen*, VIII, 1; *C. v. Antw.* 1545, IX, 24; 1570, XVIII, blz. 543 (1); 1582, XXXVII, 14; eene *Oork. v.* 1 mrt. 1444/45, *Bijlage* I achter de *Cost v.* 1570, blz. 706.

DOBBEERDERS, zn. mv. *Bereiders van het Spaansch leder*, fr. *préparateurs du cuir d'Espagne*. || De dobbeerders zyn, die met lauw water wercken; op welcke maniere het Spaensch leder gemaeckt wordt. DAMHOUDER, *Grootdad.* 530.

DOBBEL, zn. m. *Benaming van verscheidene gouden en zilveren munten in de Nederlanden*, fr. *double*, *dénomination de diverses monnaies d'or ou d'argent aux Pays-Bas.* Zie v. D. CHIJS, *Brab.*, blz. 186, 197, 198, 251, 296, enz. || Den Brabandschen dobbel metten Lamme, 4 schel. 6 den. *Evaluatie der gouden en zilveren munten in Brabant, Rekenk. v. Brab.*, *Charterb.* nr. 131 (20 dec. 1409). V. d. Chijs zegt ervan: Deze muntsoort [*nl.* metten grooten Lamme] is alleen aan Nederland eigen, en komt, buiten Brabant, mede nog voor in Gelderland, Henegouw en Holland. — Wij meenen te moeten aanstippen, dat onze dobbel onmiddellijk voorafgegaan is van: „Den nuwen Rijnschen gulden, alsulke als tot heden dage toe gegaen hebben, 2 sch. 7 den. ob. (dus de helft).

DOBBELASEUR, zn. *Soort van kleed*, fr. *sorte de vêtement.* (?) || *Unum par vestium dictarum* dobbelaseurs, *cum suis forraturis*. *Inv. Scilders*, *Schep. v. Brussel*, 9 mei 1389.

DOBBELEEREN, bw. 1) Den tijd. *Verdubbelen*, fr. *doubler*. || Dat in den servituten rusticael, dairinne dat behoeft intervalle van tijde, soe soude behoiren dat hij dier servituten niet gebruyct en hadde binnen den gedobbeleerden tijde, als es de servitute van eens in de weeke opte erve van uwen gebuere te mogen bleyken, oft water halen, oft dijergelijcke. V. D. TAV. 53 v°.

2) Een schrift. *Af- of overschrijven*, *in 't net schrijven*, *de grosse of 't afschrift van eene minute maken*, fr. *grossoyer*, *faire la grosse d'un acte*. || Item, haren clercken die se [*nl.* de constavelien] schreven eñ dobbeleerden, XIV lib. iij s. IV d. *Reken. stad Gent*, 1337, blz. 213.

DOBBELEN, ow. 1). *De teerlingen of dobbelsteenen werpen om geld*, fr. *jeter les dés pour de l'argent.* Kil. *ludere aleis*. || Alle termincspel verboden daer men ghelt mede verliesen mach,.. huutghedaen dat men mach..., eñ dobbelen omme noten, eñ sonder boete. *Kb. v. Auden. v.* 1328, 2de d. blz. 47. Soo wie met dobbelne of speelne meer wonne op enen andren dan hi daer over hem hadde, of meer leende omme te verspeelne, dat deghene die meer wonne oft leende, verboren soude den vorseiden core. Eñ nochtan en soude men hem niet ghelden dat hi meer wonne oft leende. — So wie dat dobbelde omtrent oft op de trappen van den putte op die marct,.. verboert v s. swerte. *Kb. v. Antw.* a. 133, 134. Dat niemen en dobble, noch om broot noch omme crekelinghe, binnen vrijheden, up X s. par. DE VLAMINCK, *Vgb.* 35. Dat niemen omme en ga dobbelen no met verkierden aensichten omme en ga, no dansen no reyen; diet dade dat ware up de boete van X lib. DE PAUW. *Vgb.* 8 *a* (1337). — Het komt ons voor dat het w. *dobbelen* hier eene andere beteekenis heeft dan die van een kansspel te doen, te meer, daar de bij Verdam aangehaalde *O. K. v. Dordr.* 39, 125, treffend zegt: „dobbelen.., dat men heet mommen met verdecten aensichte." — || Met dobbelen oft andere spelen en mach een poortere oft ingesetene nyet meer verliesen dan 't gelt eñ de pande die hy by hem heeft, eñ oick de cleederen die hy aen syn lyff heeft. *C. v. Antw.* 1545, II, 51. Soo wie met terlingen of metten cartspelen dobbelt,.. sullen brueken,.. eenen guldt. *O. Liége* 18 mrt. 1502, a. 23, *Tongeren*. Alle deghene die bevonden werden die ghedobbelt ofte ghequeect hebben, dats up dezelve boete ghelijck denghenen diet dobbelspel houden. DE PR. en BR. VI. *Nevele*, 7.

2) *De teerlingen werpen om over een verschil te beslissen*, *kavelen*, *loten*, fr. *jeter les dés pour décider d'un différend*, *jeter le sort*, § *abuter*. Schiller u. Lübben, I, 528 — 14 Kaveln, loten. || Soe wanneer eenighen coeplieden eenich goet comt ane den werf ofte eldere te watere, dat sy opghedaen willen hebben, dat sij dat selen moghen doen wercken wien sij willen; eñ dat niemene in hare scepe gaen en sal, omme dat goet op te slane, ofte sijn hant ane tgoet doen, omme dat te werkene, sonder oorlof eñ beheet van den coeplieden, ofte van haren weerden; eñ hieromme en sal niemant dobbelen ofte loten. *Kb. v. Antw.* a. 196, *Ord. v.* 1383.

DOBBELIER. Zie DOBLIER.

DOBBELINGE, zn. *Dobbelhuis*, *speelhuis*, fr. *brelan*. || Dat niemant dobbelinghe,.. en houde. DE PR. en BR. XXIII. *Beveren*, 76 (1526). Zie DOBBELSCHOOL.

DOBBELISE. Zie DOBLITSE.

DOBBELCRAEN. Zie OVERDRACH.

DOBBELROOSTER. Zie ROOSTER.

DOBBELSCHOOL (Dobbleschole, dobbelscole), zn. v. *Dobbelhuis*, *speelhuis*, fr. *maison ou académie de jeu*, *école de jeu*, cfr. *escolle des dez*, *brelan*. Het houden van dobbelscholen, „queecberden," kegelspelen, kaartspelen en sommige andere spelen

was aan de bijzonderen verboden, omdat zij deel maakten van de inkomsten der domeinen onzer vorsten. — David, *Gesch. v. Mechelen*, 215, had het dus mis daar hij schreef: „Naer alle waerschynlykheid de school waer men leerde tapyten maken; want *dobbelwerker* is by Kiliaen een *tapissier.*" || Mijn here heeft ghegheven Gherarde van Boutsteel de dobbelscole van Brucele te live [*nl.* levenslang]. *Brab. Yeesten* II, 522 (1356). Soe wat wevere die dobbelde ocht dobbelscole eñ cloetspel [*nl.* klos- of klootbaan] hielde, uutghesceiden in dobbelscolen, ocht in den Nuwen bossche (?), alsoe dicke als ment vonde, waers, elke wevere diet dade, om xij s., eñ des nachts noch alsoevele. *K. d. lakengilde te Brussel*, *Stat. v.* 1361, a. 24, *v. d. Wevers*, f°. 14 v°., *v. de Volders*. a. 7, f°. 17 v°. Dat men alle kegelbanen eñ dobbelscolen afdoe; dewelcke wij bij desen alsnu af- eñ te nieuten doen, zonder eenighe ghedooght te zijne binnen onser stede eñ scependomme van Brugghe. *C. stad Brugge*, II, *Orig.* C, 13 mrt. 1477, a. 15. Item, verbiet men elken te houdene, openbare of heymelike, dobbleschole binnen Ghend, noch queecberders, up telker reyse ghewyst te zyne in 's hammans [*nl.* tot de gevangenis], eñ daer te ligghene een maent te watere eñ brode. *C. v. Gent*, *Orig.* LXXXIII, 19 febr. 1491, a. 7. Jonghers onder heur jaren wesende, sullen onghehouden zijn eenighe penninghen te moeten betaelen, die sy op dobbelscholen, rolbanen oft elders met quaetspelen [*l.* quaertspelen] eñ dierghelijcke spelen ontleent oft verloren hebben. *C. v. Santhoven*, *Weeskamer*, a. 41.

DOBBELSPEL, zn. *Teerlingspel*, *hazardspel*, fr. *jeu de dés; jeu de hasard.* || Item, alrande dobbelspel, sonder warptafelspel, verbiedt men, by daghe up x. s. par. eñ by nachte up xx s. par. denghenen die dobbelspel speelde. Eñ desgelijcke soude de weert verboeren xx s. diet ghedoeghde, of hy en gaeft den heere te kennene. DE VLAMINCK, *Vgb.* 38 (15de eeuw). Zie DOBBELEN.

DOBBELSTEERTEN, bw. Lakenweverij. *Eene ons onbekende bewerking*, fr. *une opération de la draperie qui nous est inconnue.* || Vort, wat lakene dat ghedraet es, ghedobbelsteert, ghetraelget, ghewortafelt, ghewisselwarpt, ghemoreit, ochte menigherande maniren dat men maken mach, daer ghene ghesodene wolle toe en es, hoert, moet lvj twiste hoghe ghesceert siin, ochte het ware verboert. *K. lakeng. Mechelen*, 1331—1333, a. 90.

DOBBERIER. Zie DOBLIER.

DOBLIER (Dobbelier, dobberier), zn. *Schotel*, *tafelbord*, fr. *plat*, *assiette;* ofr. *doublier.* || *Una duodena cum dimidia minutarum scutellarum stagnearum dictarum* dobbelire. *Schep. v. Brussel*, 3 mei 1389. It. noch... platteelen... It. noch... scotelen... It. noch xij dobberieren.. It. noch... taelioeren. It. noch ij breede platteelen... vj tenen dobbelieren. *Inv. v. d. Hulst* 1489.

DOBLITSE (Doblise, dobbelice, dobbeliche, dobbliche, doblytsen), zn. *Waskaars*, *toorts*, fr. *cierge*, *flambeau*, *torche*, ofr. doblise: *sorte de chandelle* (La Curne); Maigne d'Arnis: Duplerius: *Funale*, *flambeau*, *torche.* || Van xxiv½ stenen was, daer men af maecte iv standarde [*nl.* groote kaarsen, *des cierges*], die men drouch voer Onser Vrouwen fiertre, eñ doblisen, daer men bi at, eñ clene kersen, die men orborde ter selver feesten iij avonde... *Rek. stad Gent*, *v.* 1337, I, 149. It. 1338, blz. 271, dobbelicen; It. 1339, blz. 381: dobbelichen; It. 1336, blz. 34: dobblichen. — Ter gelegenheid van het bezoek van Philips den Goede, in december 1440, des avonds, zegt Olivier v. Dixmude, blz. 173: || in vele huusen so staken vele doblytsen uute. Zie Gailliard: DOBBELICHE. Zie ook Te Winkel, *Het Kasteel*, 117.

DOCHTERKEN, zn. *Meisje*, fr. *jeune fille.* Kil. *filiola.* || Is te weten, dat dochterkens tot honnen daghen comen syn als sy alt syn derthien jaeren eñ xl daghen, eñ knechtkens, als sy alt syn xv jaeren eñ xl daghen. *C. gr. Loon*, VI, 18.

DOE, bijw. *Toen*, *te dien tijde als*, *op den dag als*, fr. *lorsque*, *quand.* Kil. Doen, doe. || Zondaechs doe men sanc *Esto mihi. K. v. Diest* 1228. Int jaer ons Heeren, doe men screef duust... *C. v. Gent*, *Orig.* XV, 20 aug. 1284. Doe hiere inquam... doe vant hi int gasthus iiij coye eñ en kelveken... Eñ enneghien coren was doe hiere inquam... Doe Ingbrecht de slotele opgaf, doe liet hi int gasthus lxx scaep. *Rek. gasth. Assche*, 10 aug. 1298. In den jaren uns Heren doe men scref dusentech... *Schep. v. Rode eñ van Alsenberghe*, 20 nov. 1300.

DOECHT. Zie DEUCHT.

DOECKGEWANT (Doeckegewant), zn. o. *Halsdoek der vrouwen*, *drijhoekig doek over de borst gekruist*, fr. *fichu.* || Na den geestelycken rechten sal men den [overspeligen] wijve afsnijden heur vlechten eñ heur hair, eñ heur vorste doeckegewant eñ cleederen. V. D. TAV. 115 v°.

DOECKCOFFERE, zn. *Koffer voor lijnwaad*, *lijnwaadkist*, fr. *coffre au linge.* || Een viercant doeckcoffere. *C. v. Antw.* 1582, XLI, 104, *Het stadt-voordeel.*

DOECKRAMEN (Douckramen), zn. mv. Men leze DOUCKCRAMEN. *Stoffenkraam*, fr. *boutique de foire débitant des étoffes.* || Angaende den vremden coopman: dat die douckramen, meerseniers van fluweelen, halfosetten eñ diergelicke, staende in de dobbelrote, zullen betaelen voor heurlieder crame, lanck zes voeten, veerthien grooten. DE PR. en BR. XXIII. *St.-Gillis*, 14 (1554).

DOELMEET, zn. (?) || Eñ in Steenlant, tusschen mijns haer [*nl.* heeren] Jans huse eñ den zedijc, tflerendeel van vijf ghemeten in doelmeet. *Landpachten v. St.-Jansgasthuis te Gent*, 26 juli 1278, *Stadsarch.* nr. 115/68. Zie MEET.

DOEMEN (Domen, duemen, dumen, duymen), bw. 1) *Oordeelen*, *een oordeel uitspreken over*, fr. *juger*, *prononcer*, *en qualité de juge*, *sur une affaire ou sur une personne.* Kil. *judicare.* || Ic ghelove dat Hi daerna weder comen sal ten lesten daghe, om te doemene levende eñ doede (*judicare vivos et mortuos*). *Vad. Mus.* II, 420. Zie Verdam 1).

2) *Veroordeelen*, fr. *condamner; sentencier*, Kil. *condemnare.* || In eenighe boeten, peregrinagien, by den gesworen van den ambachte gedoempt ofte gecondemneert. *C. stad Mechelen*, I, 13; Nannius: *damnatus.* Die ketterien eñ erroeren van vele diversche ketteren voortyden ghedomt eñ verwaten. *Pl. v. Vl.* 8 mei 1521; I, 93. Nyemant en can oft mach eenighe bruecken verbeuren, hy en wordt daerinne by scepenen-vonnisse geduempt. *C. v. Antw.* 1545, II, 10. Die geduempt is... synder partie eenen oirvrede te doene. III, 24. Wanneer de succumbent nyet expresselick metten principalen vonnisse en is geduempt in de interessen, soe moet de triumphant... die eyschen by nieuw instantie. V, 17. Om, by faulte van kwade betalinge,.. hun, sonder andere voirgaende figure van processe, daervore te executerene,.. al oft sy by vonnisse oft rechte daertoe gedumpt waren, eñ laten dumen by

deesen alsnu voir dan. *Verpachting der Xen te Gheel*, 1573, *Acad. d'archéol.* 1857, blz. 78. Als eenen ghevanghene van lijve oft lede [*nl.* ter dood of ter verminking] t'onrechte is beticht, moet d'officier daerin gheduemt zijnde, hem sijne costen eñ schaden gelden eñ betalen. *C. v. Deurne* 1612, a. 29. *C. v. Brussel, Stijl v. Wethouders* a. 25: gedoemt in de kosten; *C. v. Lier, Stijl*, XII, 14: ghedumpt in de costen; *C. v. Gheel*, XX, 18: gheduymt; *C. v. Antw. comp.* V, X, 11: doemen in de costen; *C. v. Santhoven, Stijl*, a. 89: gheduempde [*nl.* gevonniste, gewezene] costen; a. 130, 134 duemen in de costen; 136 gheduempt; MARTINEZ 200: gedumt eñ gecondemneert; 319 duemende hem tot eene amende; 345 duemen eñ condemneren. *C. v. Antw. comp.* VI, I, 15: hem doemende in de costen... hem doemende in de straffe.

3) Iem doemen in eenen pand. *Er hem den eigendom van toekennen, toewijzen, eigenen, toeëigenen*, fr. *adjuger un gage.* || Dat men gheene pande sculdich en es te doene buten dorpe, hine sy voren gereght indoemt bi wette. *K. v. ter Piete*, 1265, a. 10. Lat tekst: *nisi prius per legem fuerit appropriatum illi qui pandaverit.*

DOEMER (Doemere), zn. *Veroordeelaar*, fr. *celui qui condamne.* || Valscheit eñ meyneedt eñ parjurie, die niet en draight tot iements prejudicie, hinder, scaden oft achterdeele, die lieeft alleenlijc God den Heere tot enen richtere, wreekere eñ doemere. V. D. TAV. 70 v⁰.

DOEN, hulp-, bedr.- en wederk. wkw. Zooals thans, fr. *faire.* In vele verschillige beteekenissen. I. ALS HULPWERKWOORD. *Zijn*, fr. *être.* || Zo ooc van ghelycke te verstaene doet anneghaende het inbrynghen van den coopschat van leenen. *C. v. Auden.* I. *Cah. prim.* VI, 21. Dat het zevenste article... maer te verstaen en zoude doen van erfven geleghen buyten 't schependom. *C. v. Aalst, Dével.* 706 (1662). Dat er met het huwelyck sulck een gemeensaemheyt compt tusschen man eñ wyf, dat niet alleene hunne meubelen, maer oock d'immeubele goederen staen eñ verbonden syn voor de crediteuren van elck van hemlieden: nochte en doet hetselve niet te verwonderen, aengesien dat sy ghemeensaemheyt contracteren etc. VAN DE VELDE, *Annot.* 70 (*omtr.* 1682). Dat.. den afstandt van 't voorn. leen niet te hauden en doet voor schuldt van het sterfhuys, dan wel voor goedt aldaer bevonden. Ib. 95. Gemerckt sy daeraen als vremd te consideren doen, 204. Dat alle ghiften als odieuse acten [*nl. quod donare sit perdere*] te restringeren doen. 210. Sonder dat te letten doet al waert soo in eenighe sterfhuysen anders hadde ghepractiseert gheweest. 264. Alsoo tusschen de prysers in twyffelachtigheyt getrocken wort: wat voor opperprys te reputeren doet, wort geordonneert dat... — Eñ dat voor onderprijs te considereren doet: de vette in den put, enz. *C. v. Auden.* 2de d. *Regl.* 12 aug. 1767, a. 19, 20.

II. ALS BEDRIJVEND WERKWOORD. *a.* MET EEN ZELFST. NAAMWOORD. 1) Eenen twist. Dien *afdoen, vereffenen*, fr. *vider, aplanir* (*un différend*). || Eñ ware tuist an hemlieden,... dat saude men doen bi ghesuornen ede. *Vad. Mus.* III, 62, *Saaftingen*, 1259.

2) Eenen manslacht. *Eene moord, eenen manslag plegen*, fr. *perpétrer un homicide, un meurtre.* || Zo wie die manslacht doet, eñ daeraf verwonnen wert, zal zyn in sheeren moghenthede van lichame eñ van al zinen goede. *K. v. Saffelaar*, v. 1265, a. 1. Lat. tekst: *si quis homicidium perpetraverit.*

b. MET EEN WERKWOORD. 1) Doen gaen assisen. *Accijnsen, belastingen stellen, vorderen.* fr. *établir, exiger des accises, des impositions.* || Omdat, bi ghemeenen rechte, niemene assyse noch zettinghe mach doen ghaen bin onsen lande van Vlaendren, tensy bi onsen consente, als er onsen rechte eñ herlicheyt toebehoort, so wysen wy dat die van Ypre voordane gheene assise sullen moghen doen ghaen, zonder consent van ons. *Ypriana* VII, 472, *Oork. v. Lodewijk van Male*, 29 dec. 1380.

2) Doen liegen. *Heeten liegen, logenstraffen, tot logenaar maken*, fr. *traiter de menteur.* || Wie een ander op de caemer doet liegen, sal, soo dickwyls sulcx gebeurt, verbeuren ses stuyvers Brabants. *O. Liége*, 20 sept. 1766, a. 40, *Tongeren.*

3) Doen staan. *Beslaan, beslag leggen op*, fr. *saisir, mettre arrêt sur.* || Poertre mach vremds mans goed doen staen ofte arresteren binnen Ghend met eenen hervachteghen man, onthier eñ hy [onthier — totdat — hy?] de Wet heift. — So wien so van yemens doot ghedeel ghevalt, so mach hy.., eñ alle de sculd [*nl.* de uitstaande schulden] so waer dat soe sy, mach hy besetten eñ doen staen, tote diere wilen dat de houdere van den goede suffisante borchtocht hevet ghedaen,... dat hy al tgoet te gherechten deele sal bringhen. *C. v. Gent, Gr. charter v.* 1297, a. 79.

4) De onbep. wijs doen, vervangen door het verl. deelw. gedaen, gevolgd van een anderen infinitief, naar het Fransch; een vorm bijzonder eigen aan Vlaanderen. || Dat die van Ghent syn sculdech te houdene, te bewarne eñ te makene hare slues,.. eñ die brugghen... te dien steden daer sy se hebben ghedaen maken. 13 juli 1286 *b.* Van onsen loone eñ den andren ghebreken, die wij hem hebben ghedaen toeghen. DE POTTER, *Petit cart.* 51 (1373). Dat de abt eñ convent voirmaels den heren Diricx eñ sijnen onderseten hadden gedaen bieden eñ presenteren hunlieden half die thiende. PIOT, *Cart.* II, 308 (1452); *C. v. Ghent*, XVI, 10: ghedaen doen; *C. v. Aalst*, blz. 174: gedaen prenten; DE VLAMINCK, *Acc.* 13: ghedaen bringhen (15de E.); JAN V. DIXMUDE, 87: ghedaen staen; *Pl. v. Vl.* I, 81: ghedaen daghvaerden; 103 ghedaen verbieden; 704 ghedaen publiëren; 789 ghedaen vertooghen, en *passim.*

c. MET EEN VOORZETSEL. 1) Aen. Doen aen iem. *Aandringen bij iem., sterk bij iem. aanhouden*, fr. *faire des instances auprès de qn., solliciter de qn.* || Wildy [wilde hy, *nl.* Luther] wederroupen het quaet vooren gheroert, wy zouden doen solliciteren an onsen helighen vadere den paus, dat hy in gratjen zoude ontfanghen worden. Eñ zouder zovele an hem doen, dat hy, by goeden, rechtveerdighen eñ neerstighen ondersoucke eñ examinatien, ware in zyne boucken eenighe goede doctrine ofte leerijnghe, men die zoude scheiden van den quaeden doctrinen, eñ die goede doen confirmeren by den Stoel van Roome *Pl. v. Vl.* 8 mei 1521, I, 95. De voornoemde van Audenaerde,.. hadden zovele ghedaen an onsen procureur generael, dat hy, op haer te kennen gheven, vercreghen hadde van ons opene lettren, bi virtuute van denwelken... *C. v. Auden.* 2de d. 7 nov. 1583, blz. 372.

2) In. *Wettelijk in bezit stellen* (van een goed, een eigendom), fr. *ensaisiner, mettre en possession* (*d'un bien, d'une propriété*). || Te comene voor elke Wet in dewelke dat mijn goed leghet, bi sufficianten persone, die vulle macht heeft van mi, alle dinc te doene dat ter wet behoort,.. eñ daeraute te ghane van desen ghoede, eñ de abdesse

eñ de zustre derin te doene, na alle dinc dat wet wijst eñ redenlike costumen houden. 21 mrt. 1285. Dat ic meester Wouter Brusche van Ghent doe in al die erve die die van Ghent cochten jof ghecreghen binnen den Brucschen ambochte. 5 mrt. 1291, *Staatsarch. Gent*, nr. 179/100. It. 1 dec. 1294, ib. nr. 204/112. Eñ hy es sculdech te sendene omme de Wet, eñ dan es de Wet sculdech te doene denghenen in syn ghedeel. *C. v. Gent*, *Gr. charter v.* 1297• a. 100.

3) Met. Doen metter clocken. ***Afkondigen, openlijk bekend maken met klokgeluid***, fr. ***publier, annoncer à son de cloche.*** || Eñ of ghy niet en vynt datten yemant sculdich es te houden [*nl.* den Zegedyk], soe doeten ghemeynen lande ghelden die winre eñ verlieser daeraen sijn moghen, eñ dit doet metter clocken. *Cart. Buscod.* 19 sept. 1365, f°. 36 v°. *Oork. v. Wenceslaus en Johanna.*

4) Op. ***In het bezit stellen***, fr. ***mettre en possession.*** || Soo belove wi [*nl.* Walfarts v. Berselen en medestanders], loialike eñ bi onser trouwen, te helpene den grave van Vlaendren.., in desen twist.., jeghen den grave van Hollant,.. tote diere tijd dat wi paiselike van den grave van Vlaendren zullen sijn ghedaen up onse goed dat wi hebben in Zeelant [*nl.* de gr. v. Vl. had dat aangeslagen], *Oork. v.* 1 aug. 1290.

5) Tot (tote, towe, toe, ten, ter, te). *a*) ***Bijvoegen, bijdoen, mengen met***, fr. ***ajouter à, mêler à.*** || Wat men varwen sal met greynen, daer en mach men ghene roede varwe toe doen. — Wie dat bleecke te eneghérande varwen dade, dat ware verbort. *K. lakeng. Mechelen*, *v.* 1331, a. 17, 19. Soe wie zemelen düet tot rogghenen coepbrode zaels ghelden x s. *Kb. v. Diest*, B. 102. — In het volgende citaat zou toedoen, indien men zich letterlijk aan den Fr. tekst te houden had, in plaats van *bijvoegen*, de bet. hebben van *bedrog doen* (?). || Dat se [*nl.* deze keure] die van Brugghen sullen houden eñ visieren loialeke, sonder wisselinghe, sonder muëren, sonder mindren, sonder meersen, eñ sonder toe te doene. *K. v. Brugge*, *v.* 1281, a. 31 *bis*. De Fr. tekst heeft:.. *sans cangier, sans mueir, sans amenusier, et sans acroistre et sans fraude faire.* *b*) Tot een goed, een eigendom. ***Het op een ander wettelijk overdragen***, fr. ***transférer un bien, une propriété à autrui.*** || Eñ dese heervachteghede, met al dien datter toebehoert,.. droughen si uppe den vors. Symoene, in rechten coepe eñ in allen eijghindomme; eñ dader toe, met monde eñ met worpinghen, al dat sire toe sculdech waren te doene na wet, costume eñ usage van der poert van Ghent, om alle de kindre vorseit... wettelicke tontheervene. Fr. DE POTTER, *Petit cart.* 34 (1 mei 1323). Dat wy dat dorp eñ theerschap van Percke, met allen den goede dat daertoe behoirende is, daer wy toe ghedaen syn van myns heeren Jans-weghen van Leefdale, borchgrave van Brussele, overmidts manisse ons liefs heeren myns heeren tshertoghen van Brabant, eñ by wysdomme synder mannen, dat wy dat ontfaen hebben tot onser liever nichten behoeve... A. WAUTERS, *Analectes*, 62 (29 jan. 1351). Cont si... dat her Petrus Van Os... dede Janne, die men heet Winne, provisoerre der huusarmere van Sente-Goedelen parochie tote enen beemde. *Godsh. Brussel* B nr. clv, *Titels van cijnzen*, 14de eeuw. Hoe de weduwe thuerer bylevinghe ghedaen werdt: De weduwe en heeft heur bylevinghe niet vóór dat se die in gemaecten hove eyscht; maer als zij se eyscht, de mannen sullen se terstont daertoe doen eñ in de possessie stellen. WIELANT, *Leenr. v. Vl.* 81, c. 26. Dat den bailliu den heesschere doen zal ten voorseyden leene metter roede. *C. Burg v. Brugge*, III, 138, *Anc. cout.* a. 39. Dat ghy, [bailliu], den voornoemden heesschere doen zult ten voorn. leene metter roede ofte anderssins. Ib. blz. 174. — *c*) Niet meer doen tot eene akte dan er zijnen zegel aan hangen, fr. ***ne faire qu'appendre son sceau à un acte.*** || Wi en hebben selve negenen segel; scepenen van Velseke, van onsen ovede [*nl.* „hoofdleering," *chef de sens*], bidi dat wit vor hem bekenden [*nl.* dat wij getuigenis gaven van den inhoud dezes briefs], hebben si ons haren segel gelenet; war [maar] sine donre nemmeer toe. — Wij verstaan: dat zij er wel hunnen zegel aan hingen, maar dat zij voor de echtheid niet borgden. Mei 1249; *Schepenen v.* „Bochouta." *d*) Zijne heerlijkheid doen tot eenen ter dood veroordeelde. ***Hem, uit zijne heerlijke macht, genade schenken, of de straf wijzigen***, fr. ***faire grâce à un condamné à mort, ou commuer la peine, en vertu de son droit seigneurial.*** || Eenen gevangenen dief sal men leden ter vierscaren, eñ daer sal hi ontbeiden tvonnesse van scepenen; eñ wort hi verwonnen van dieften bi jugemente van scepenen, men sal hem hanghen, eñ de heere salre toe doen sine heerlichede. *K. v. ter Piete* 1265, a. 30; Lat. tekst: ***dominus apponet dominium suum.*** — *e*) ***De rechtsvormen nakomen, vervullen***, fr. ***observer, remplir les formalités de droit.*** || Eñ Mattheeus voerseit kende hem wel betaelt eñ al vergolden van den voers. coepe eñ ghinc hute van den voers. huus eñ ghelaghen, eñ warps met hàlme, eñ deder toe met hande eñ met monde al dat hij sculdich was te doene na wet, costume eñ usage van der stede van Ghent, omme hem deraf tonthutene eñ tontgoedene. FR. DE POTTER, *Second cart.* 97 (24 mrt. 1376). — Ook doen van (af). || In dit huis eñ in dit erve so es ver Mergriete comen eñ derin gheërft, wel eñ te wette, eñ heeft er al af ghedaen dat soe sculdech was te doene. *Oork. Mei*, 1294. In dit huis eñ erve so es N. comen eñ gheërft wel eñ te wette, eñ heeft er al af ghedaen dat hi sculdech was te doen bi wette. *Oork.* 29 apr. 1297. Dat min her Woutre voreghenomt ervede witteleke eñ wale dat voreghenomde godshus in dieselve thiende. Eñ dedere al soevele towe [*nl.* toe], in allen stucken, alse hi sculdech was te doune na rechte eñ na sede van den lande. *Oork.* 7 juni 1277, xde *v. Bodeghem.* Dit vinderscep was ghemaect eñ ghesproken wel eñ te wetten, eñ daertoe ghedaen al dat te wettelicken vinderscepe behoert te doene. *Vad. Mus.* I, 289 (1278). Al ghedaen dat ter wetteliker dachvaert toebehoerde nar costume eñ usage van den hove. *C. v. Auden.* 2de d. 302 (1353). Seght wat ick er voort sculdich ben töe te doene? Dat ghi, bailliu, als heere, met twee mannen van den hove, of meer, sult trecken aen den bailliu van onsen wettelicken hoofde, eñ versoeckende dach eñ stede omme thonsen hoofde te commene, metten beroepe of metten beleede. *Leenrechten v.* 1528, H iij v°. — *f*) Doen te tale. ***Tot taalvoerder geven, aanstellen tot pleitbezorger***, fr. ***donner, constituer comme procureur ou avocat.*** || So quam vor scepenen, in wettelic ghebannenen vierscaren van ghedeele,.. Heinric van Merlebeke, advocaet eñ taelman, over eñ in den name van Helline Van de Pitte,.. te wiens tale hy ghedaen was. *C. v. Gent*, *Orig.* XLIII, 14 juni 1374, blz. 548. — *g*) Doen ter erve. Zie ERVE.

6) Uit. *a*) ***Verwijderen, wegnemen***, fr. ***éloigner***,

retirer. || Alle welcke saken worden geplaidoyeert eñ ontcommert [*nl.* in gevalle van revisien van de vonnissen der borghemeesteren eñ commissarissen uyt de Wet, eñ appellatien van de vonnissen by den capiteyn over de borgerlycke wachten gegeven] in de wethouderen raedtkamer, 't en waer dat, uyt eenige consideratien, de sake op de rolle gerenvoyeert wirt: hetwelck magh gheschieden inghevalle van langhdurigh proces, de gevangenen oft ghearresteerde ontslaghen zijnde onder cautie, ghelofte oft andersints, eñ oock d'officieren oft dienaren uyt de goeden gedaen zynde. *C. v. Brussel* 1606, a. 43; Christijn: *aut casu quo officiarii seu servientes è bonis discesserint.* — *b*) Doen uit syne plecht. *Voor mondig of meerderjarig verklaren, van voogdijschap, van vaderlijke macht vrijspreken*, fr. *émanciper, dégager de la tutelle ou puissance paternelle, mettre hors de tutelle.* || Wilt oec man ocht wijf sijn kint doen uut sijnre plecht, soe mach hijt wel doen mitten rechte, alsoe alse man of scepene wisen... Eñ es hi noch weder [*nl.* noch man, noch meisnideman, noch schepen], soe moet hi sweren: dat hi sijn kint van hem niet en doet om yemene t'evelne ochte te scadene. *K. d. ammanie v. Brussel v.* 1292, 40e al^{a}; *K. markgr. Antw.* 81e al^{a}: doen ute siren plegth... Van heme doen.

7) Van. Doen van hem. *a*) Een goed, een eigendom. *Wettelijk uit het bezit stellen*, fr. *dessaisir, déposséder légalement d'un bien, d'une propriété.* || Daer men van erven leen maken sal, daer moet de erfachtighe den heere gheven almen [*l.* halmen] eñ ghifte, daert behoirt, eñ scepenen moeten, by consente van partien eñ van den heere, in ghebannen vierscare de erve van hem doen. *Leenr. v.* 1528, fol. B ij v^{0}. Eñ dan ghevet hem de heere in leene van hem te houdene, eñ dan moet hi manscip doen. *b*) Een kind. *Het ontvoogden*, fr. *émanciper* (*un enfant*). Zie Doen uit sijne plicht. Zie ook DOEN TOT 6).

III. ALS WEDERKEERIG WERKWOORD. *a*) Hem te buiten gaen (van uitvluchten in overeenkomsten en verbintenissen). *Afzien, afstand doen*, fr. *renoncer* (*à des exceptions dans des contrats*). || Dat sire niet jeghen ghaen no doen ne souden, met woerden no met daden, no bi hem no bi andren personen [*nl.* tegen eene scheidsrechterlijke uitspraak]; eñ sij daden hem buten van allen weren, redenen eñ baren [? Dit w. komt in twee oork. voor], die hem in eenegher manieren te staden mochten staen omme te ghane jof te doene, jof te segghene eneghe ding jofte eneghe sake jeghen dese lettren, jofte jeghen eneghe dinc diere in gescreven es. *Oork. v.* 13 juli 1286, *Stadsarch. te Gent*, nr. 142/88. (Twee schier gelijkluidende oork.). — *b*) Hem doen ten heere waert. || So quam Jan Herman... in hove, eñ hiesch raet eñ taelman, eñ dedé zeker met hem selven [*nl.* stelde zich persoonlijk borg], eñ dede hem ten heere waert [*nl.* liet de zaak ter beslissing des baljuws over]. *C. v. Auden.* 2de d. 302 (1353).

IV. HET GERUNDIUM te doene. *a*) Te doene sijn of hebben. *Noodig zijn of hebben*, fr. *être nécessaire, avoir besoin de.* || Eist te doene, eñ de meyere dat an den proofst versouct, so moet de proofst den meyere leveren vangnesse eñ ysere. *Oork. v.* 1230, a. 12: Daerover [*nl.* over „die waerheit"] selen sitten si tuee ogte meer scepene, ogte man, ogte beide, ees [eest, is 't] te doene, metten rightere. *K. markgr. Antw.* 1292, al^{a} 40, *Ammanie v. Brussel*, al^{a} 50. Dat wi de stat van Machelne verbinden niet en mogen over enghene scout, noch over enghene dinc die wie te doene hebben, noch borghe te wordene, hen si met haren wille, noch beede setten en moghen. *K. stad Mechelen*, 18 dec. 1301, DAVID 456. Soe wie dat scepenen ochte rechter te doene heeft buten vrijheiden eñ dair leiden doet, hi sal hem haren cost doen. *K. v. Waalhem*, 1365, a. 58. Dat yeghelyc governeere die persone van sinen ampte tegader sal moghen doen also dickwils als te doene sal syn. *O. Liége.* 17 mei 1393, a. 3; *St.-Truiden.* So wat mensche... die eens surgijns te doene heeft. *Kb. v. Antw.* a. 167. — Te doene commen. *Noodig zijn, vóórkomen*, fr. *être nécessaire, se présenter.* || Dat opperste recht es camprecht, eñ dat begint men met mannen eñ wijst de justitie; daerof ware zeer langhe te seggene. Eñ het comt in Vlaenderen lettel te doene. *Leenrechten v.* 1528 fol. C ij v^{0}. en r^{0}.

DOEN, zn. m. *Staat*, fr. *état, condition.* || Dat onse kercke in redelicken staet eñ in refectien es naer onsen doene. *Troubles marit.* II, 169 (1569). Vermach de versekerde coopman een oft meer schepen te nemen eñ het gebercht oft gesalveert goet, dat in goeden doene eñ wel gestelt is, daerinne te laeden. *C. v. Antw. comp.* IV, xj, 181.

DOENDER, zn. m. *Schatmeester, ontvanger*, fr. *trésorier, receveur.* || Andere betaelynghen ofte remisen, die den doender schuldich is alhier te passeren, ter causen van de landen eñ meerschen die gecomprehendeert syn gheweest in de fortificatien deser stede. REMBRY, *Stadsrek.* 1650/52, II, 872. De doender doet hier remarqueeren, datter hem in handen ghestelt gheweest hebben 2400 silvere pennynghen, van welcke hy heeft moeten distribueren 912 penninghen, te weten... VANDENPEERENBOOM, *Numismatique*, 128 (1720). DE PR. en BR. VI. *Landeghem*, 15 (1693); *Messager*, 1873, blz. 288, 297.

DOETS, zn. m. van het FR. *douche*, doch met andere bet. *Groote, diepe, ingemetselde koperen of ijzeren huisketel*, fr. *grande et profonde chaudière de ménage murée, en cuivre ou en fer.* || En sullen oock in de gemeyne mueren geene ovens, brouwketels, asten, doetsen, forneysen oft diergelijcke mogen gebroken worden, dan, sal in alle zyden ten minsten eenen halven voet daertegen moeten gemetst worden. *C. v. Brussel, Servituten* 1657 a. 55. Christijn vertaalt:.. *Siccatoria, fornaces*, maar slaat doetsen over.

DOGEN (doogen), ow. *Deugen, deugdelijk, wettig, van waarde, van kracht, rechtsgeldig zijn*, fr. *être valide, légal.* || Willende, dat dese teghewordighe haer ordinancie eñ makinge macht eñ kracht hebbe, alsoe se alderbest doghen eñ moghen mach. *Test.* Jo^{a} Pauwels te Diest, 25 nov. 1375. Willende oec, dat de gemeyne vertijen also doegen alsof alle eñ eynyegelic speciael, van loy, van rechte off van gewoonten behoerlic geschreven weren eñ gesat. PIOT, *Cart.* II, 178, *Oork. v.* 18 nov. 1404, *Slot; St.-Truiden.* Oft in der voirscr. punten, dair een sentencie nul is, deselve sentencie soude mogen by consente geconfirmeert wordden? Antwoirde: zy en mach nae recht niet geconfirmeert wordden om te dooghen als een sentencie, mair zy mach wel geapprobeert wordden om te dooghen als een pact oft voirwairde. V. D. TAV. 344.

DOGETGELT. Zie DOOCHGELT.

DOGGEVAERT, zn. *Dogger- of kabeljauwvangst*, fr. *pêche à la morue, au cabillaud.* || Uut causen dat dese haerme visschers niet mochten vaeren te vissche[-n?] ter dogghevaert, twelcke es om cabel-

lauvisch in de Noordzee,.. uut cause van de pyraeten, zo heeft de Heere nietjeghenstaende desen couden wyntre,.. ghesonden up dese coste zeer groote overvloedicheyt van cabellauvisch. PIOT, *Chron.* 457 (*sub anno* 1573).

DOCKE, zn. v. *Kevie, kooi*, en, bij uitbreiding, *gevangenis*, fr. *cage* (*et, par extension*), *prison*. || Men zeijde oock, datter wel vier dieven uutghelaten eñ amende ghedaen wart, zoodat up dien dach de docke van thien persoonen gheruumt wart. *Ber. tijden*, III, 182.

DOL. Zie DOLLE.

DOLEN (Doolen), ow. 1) *Falen, missen, eenen misslag begaan of veroorzaken*, fr. *faillir, commettre ou causer une erreur*. || Dat die generaels van onser munten nemen sullen uuyt onser Rekencameren te Bruessel een juist eñ rechtverdich Troys gewichte, dat daer stille leeght eñ nemmermeer doolen en mach, om alle die gewichten van goude eñ zilvere... daertegen te ijcken [*nl.* een proefgewicht, legger of standaart, fr. *étalon*]. *Rekenk. v. Brab.* reg. 136 f°. 259, *Oork. v.* 16 febr. 1509. It. reg. 140 f°. 74 v°. 19 aug. 1523. De jonge, houdende de contrarie, seyde dat hij gedoolt hadde in zyn rekenen. V. D. TAV. 253. Eñ dat ghedaen [*nl.* nadat het getuigenverhoor geschreven is], sal men tselve den ghetuyghen, met goeden verstaende overlesen, om te wetene oft zy hem ergens inne ontgaen hadden, oft oock in 't schrijven ijet waere ghedoolt gheweest. *C v. Santhoven, Stijl* 1557, a. 307.

2) Van leenen. *Uit den stam gaan*, fr. *en matière de fiefs: sortir de la souche*. || Die oude stockleenen en zijn niet personeel, mair hooren toe den geslachte; eñ is dit recht geïntroduceert [*nl.* het recht van terugkoop], omdat de eerweerdicheyt eñ edelheijt uuijten geslachte eñ familien niet dolen en soude. V. D. TAV. 200.

DOLINGE, zn. v. *Misslag, misgreep, vergissing*, fr. *erreur*. || Men is wel sculdich gereleveert te wordden van erruere eñ dolinge van rekenen. V. D. TAV. 253 v°. Hebben in den onsaligen tyt des orlogs dieselve regierders... van Hasselt die principale eñ originaelbrieven onser vurvaderen van hen privilegien, statuten eñ ordinantien verloren,.. daeby sy dickwyle in dolingen eñ tot quaeden regiment gekommen eñ gevallen weren. *O Liége.* 11 dec. 1500, *Inl.* blz. 786. It. 787. Om dolinghe eñ onredelijckheyt die daghelijcx ghebeurt onder 't schijn van verwinsbrieven. *C. v. Ravenstein*, 1522, a. 44. Bekentenisse van partijen, oft van hennen advocaet oft procureur t'hennen bijwesen in rechte, maeckt volcommen gelooff, tenwaere dat by erreur oft dolinge ware gedaen. *C. v. Antw. comp.* V, xj, 43.

DOLLE, DOL, zn. v. *Dolk*, fr. *poignard*. Kil. Dol, dolch, dolck. || Men verbiet messe te draghene die men heet dolle (met pointe sceirpe). *Kb. v. Auden.* 1328, blz. 43. Dit syn mortwapen:.. dagghen, Ingelsche dolle. *Kb. v. Antw.* a. 6. Dagghen, dollen, poingiaerts. *C. v. Antw.* 1545, II, 4. It. *comp.* VI, 1, 10. Zoe wij den anderen met eenen speete stickt, met eender dollen,.. *K. v. St.-Truiden*, v. 1366, a. 9. It. 68. Alle overloefde wapenen,.. dagghen, dollen, messen met platten hechten, daeraf de lemmeren dagwijs of dolwijs sijn ghemaect. DE VLAMINCK, *Vgb.* blz. 33.

DOLPHIJN, zn. m. *Kaproen of kap*, fr. *chaperon ou capuchon*. Kil. *Peregr.* Dolfin j. timp., *focale*. || Zoo wanneer het gebeurt der Nacien van der poorteryen 't cruys omme te draghene in de gemelde processie, zoe sullen de goede mannen van deselve Nacien gehouden zyn nyeuwe capruynen oft dolphynen te maken. *Arch. Bergen-op-Zoom, Ord.* 1404—1545, nr. 6. (27 jan. 1479). In die camere boven die stove: It. noch ij paer swerter manscousen eñ eenen dolphijn van swerten lakene, quaet. *Inv. v. d. Hulst* 1489.

DOLWIJS, bijw. *Dolgewijs, in den vorm van eenen dolk*, fr. *en forme de poignard*. Zie DOLLE.

DOM (Doem), zn. m. verklw. DOEMKIN. *Naaf, nave*, fr. *moyeu*. Thans nog in gebruik in de omstreek v. Loven. || Betaelt van vier kertten an de doemkins van den waghenkine, eñ van eenen vulyser an een van der stede culleuvren, al tzamen vj s. *Rek. stad Ninove*, 1477.

DOMEIN, zn. o., ook in 't mv. DOMEINEN. *De gezamenlijke eigendommen, rechten en inkomsten van den Staat*, fr. *l'ensemble des propriétés, droits et revenus de l'Etat.* Kil. *Peregr.* Domeyne, demeyne, *publica vectigalia*. Opsomming van de bestanddeelen van het domein of staatsgoed in Brabant in de 15de eeuw, met de destijdige Fransche benamingen: *Enumération des parties constitutives du domaine de l' Etat en Brabant au 15e siècle, avec les noms français de l'époque:* || Waranden, *garennes;* warandmeester, *office de gruerie;* meijer van den Lombaerden, *mayeur des Lombars;* wisselers, *changeurs;* ghiften van officien, *dons d'offices;* ghiften, pensien eñ octroyen, *dons, pensions et octroix;* clergien, *clergies;* vorsterijen, *foresteries;* sergeanteryen, *sergantises à mache et autres;* gevenckennissen, vroenten, *les prisons appelez* vroentes; preteryen, *praiteries, petites mayeries et autres menus offices;* scutambachten in de meijerijen van den Bosch, *l'office appelé* scutambacht (*sic*); meester werclude, *les offices de contrerôleur de nos ouvraiges et des maistres de nos oeuvres en Brabant;* ghiften van houte eñ colen, *dons de bois et de charbon;* jagehuys eñ renten eñ goede van Boutsfort, eñ meesterjagerscap van Brabant, *nostre maison de Boutsfort et les rentes et revenues, prez et terres, viviers, etc. appartenans à la vénerie de Brabant ont été en mains de grands veneurs;* voshonden, *l'office de la vénerie des petits chiens appelés chiens aux renards;* ammanscap van Antwerpen, *l'ammanie d'Anvers;* gevenckenisse tot Antwerpen, *les prisons en Anvers;* gevenckenissen eñ vroenten, *prisons et vruntes;* van den gevangenen eñ vroenteneren, *prisonniers;* taxatie van de kosten der gevangenen eñ den rechten daertoe staende, *nos chastellains de nos places dudit pays de Brabant, et semblablement les touriers et gardes de nos autres prisons;* tol van Antwerpen, *tonlieu d'Anvers;* houwen van Zonyen eñ andere bosschen, *les coupes et tailles de nostre forêt de Soijne, ensemble de nos autres bois et foretz;* mijn eñ innegelt, *l'office du* mijn *de poisson à Bruxelles;* Nuewermoelen, *nostre maison avec le jardin y appartenant gisant au dehors de nostre ville de Bruxelles emprès nostre moulin appelé le* neufmolen; ghiften eñ gracien, *dons et grâces;* queecberderen eñ kegelspelen, *tous dons faits par nos prédécesseurs de brelens et jeux de quilles, bouloires et semblables;* onderrentmeesters in der meijerijen van den Bosch, *soubzrecoveurs et soubzrentmaistre de Molle* (*sic;* zie de *Cost. v. Molle*); wijngart te Loeven eñ te Bruessel, *vigne;* dycgraefscap int Waterlant, *l'office de* dicgrafschap *de* Waterlant; Lillo, *dicgrafschap de* Lillo; visscherijen eñ vogelrijen, *pescheries et voilailleries ès rivières ou ruissaulx et autres eaux communes;* copen van mijnen heren bosschen, *toutes ventes de nos bois et bails;* wijnt-

vellingen, *l'office de la recepte du bois cheu et abatu du vent en nostre forêt de Soine que l'on dist* wintvallinge; huys van Gaesbek, *les trois maisons tenant ensemble, avec les héritaiges y appartenant étant à Bruxelles, appelés l'ostel de Gaesbecque;* emolumenten des rentmeesters van Antwerpen, Lijer eñ Herentals, *receveur d'Anvers, de Lierre et d'Herentals;* erven eñ onterven ter Hulpen, onder 't rentmeesterschap van Ysscheˌ *tels droits que nostre receveur de Yssche, de Holair et de Hulpe a accoustumé de prendre à cause des congiez et licences qu'il baille de par nous à ceux qui vendent leurs héritages audit Hulpen;* onze hoogheid eñ heerlijkheid, *nostre haulteur et seigneurie. Rekenk. v. Brab.*, reg. 134, fol. 46, *Ord. sur l'administration des domaines*, 18 sept. 1467. Deze lijst is evenwel ver van volledig te zijn.

DOMINIE, zn. v. *Eigendom, eigendomsrecht, heerschappij* fr. *propriété, droit de propriété.* || Al mach een crediteur eenen tijt die possessie gecregen hebben van denselven dinge [*nl.* den pand], seolange als dat bij den debiteur niet geloeft [*l.* geloest, gelost] en is, nochtans blijft de dominie eñ heerscappie van den pande bij den sculdenere oft debiteur die dijen verbonden heeft. v. d. Tav. 216 v⁰. In lignie collaterale, daer nichten ofte neven eeneghe ghiften hebben van ooms, moyen ofte andere, bij waerachtegher ghifte, die men heet *inter vivos*, danof zy stappans 't ghebruuck, dominie eñ traditie hebben zonder fraulde, zo en zullen dezelve neven noch nichten... gheen inbrynghen doen. *C. v. Auden. Cah. prim.* vii 7. Alle onterfvenessen eñ erfvenessen... metgaders alle belastynghen... competeren alleene scepenen van Audenaerde. Eñ elders gedaen, en importeren gheen realiteyt nochte dominie. Ib. 2de kohier, i, 26.

DONDERBUS (-busse, -bosse) zn v. *Stuk grof geschut, vuurmond, kanon*, fr. *pièce d'artillerie, bouche à feu, canon.* Kil. Donderbusse. || It. Willem van Severne eñ meester Jan Quatcoop, die metten donrebussen laghen, ij vranken, maken vj s. iii d. gr. *Stadsrek. v. Gent*, 1380. Ghecocht... iiij donderbossen, meerere dan de stede eenigh te voren hadde, coste elke bosse xxvij lib. xij s. de Pr. en Br. *Aalst*, I, 97. *Stadsrek.* 1415. It... van eenre groote donderbusse eñ eene cleene handbusse te printeerne eñ der stede wapene daerup te settene, xxxiiij s. Ib. 1433. Zie ook hoogerop artillerie 2), en Gailliard, *Glossaire*, donrebussen.

DONDERBUSCLOOT, zn. m. *Looden* of *steenen kanonskogel*, fr. *boulet de canon de plomb ou de pierre.* De inv. v. Nevers v. 1467, a. ij heeft: „Eenen donderbuscloot", met de verkeerde vertaling *ung grand canon de pierre.*

DONDERBUSCRUIT, donderbuspoeder, zn. || Item, meester Boudyn van Lake.., van salpetre, sulfer, lindecolen eñ andere substancie te tampene, daer donderbuspoeder af gemaect was. Huyttens, *Corpor.* 141, *Reken. stad Gent, v.* 1415. Ghegeven Arde den Meyer eñ Jacop van Achter, van dat sy gemetst hebben ane de Camer opte Biestporte, daer men donderbuscruit setten sal voirtane, dat te staen plach opte Halle, van xiiij daghe, x pl. daegs, cxlix pl. vij st. van Even, *Louvain monum.* 30(7). *Stadsrek. v.* 1432. Van i tonne salpeter, om ij tonnen donderbuscruidt te makene. van Melckebeke, *Kruisgilde*, 24, *Stadsrek. v.* 1436; *Belegering van Calais.*

DONDERBUSMEESTER, zn. *Oorlogsman die 't geschut bedient*, fr. *homme de guerre qui sert un canon, artilleriste.* || Gegeven Reynier Van Diest, donderbusmeester, voor synen dienst te Caleys. — Gegeven Reyniers cneght, die gequetst bleef liggen te Greveliggen. — Gegeven Claesken Van Hymbeke, Reyniers cneght, voor synen aerbeydt. — Jan Coopman, donderbusmeesterscnape, van dat hy mede geweest, etc. van Melckebeke, *l. c.* 25, 26.

DONDERBUSSTEEN, zn. *Kanonkogel*, fr. *boulet de canon.* || Van iijᶜ donderbussteenen gecoght. — Gecocht cxvj donderbussteenen. — Van xvᶜ xxv donderbussteenen gecoght ten stads behoef. — Van vᶜ donderbussteenen. van Melckebeke, l. c. 24.

DONDERDACH, zn. m. *Donderdag*, fr. *jeudi.* Verschillige oude schrijfwijzen: donderdach, 1293, 1528; donnerdach, 1286; donredach, 1299; donresdach, 1288, 1293, 1296, 1298, 1306; dundersdach, 1291; dunnersdach, 1283, 1332. — Vetten donderdach. *Vette donderdag*, de laatste donderdag vóór den Vasten, fr. *jeudi gras.* || Eñ alsnu is aenstaende den Vetten donderdagh, alswanneer tot Postel eene generael spyndinghe [*nl.* uitreiking] placht te gheschieden,.. Dat gheen persoonen,.. wie hy zy, sich en vervoirdere op den aenstaenden Vetten donderdagh vóór Vastelavont,.. noch op den Wittendonderdach vóór Paesschen,.. te gaen eysschen eenige aelmoessen tot Postel. *Pl. v. Brab.* 7 febr. 1650, III, 22, 23. — Witten donderdach. *Witte donderdag*, fr. *jeudi saint.* || In Witten donderdaghe, alsse men der armere mandaet doet [*l.* als men der armere man duaet die voete]. van Lokeren, *St-Pierre*, nr. 622, blz. 293 (13de E.).

DONDERCLOOT, zn. Gelijk donderbuscloot. || Van manden eñ corven, daer men de dondercloete eñ 't ghescutte in te scepen droech eñ weder uuten. Mertens en Torfs, *Gesch. v. Antw.* III, 618 (1404).

DONEN, ow. *Razen*, fr. *être enragé.* Kil. Doonen, *vetus.* || Sie comen op den vijen daghe In hoymaent, vol van venijn, Ghelijc den donenden hondekijn Dat woeden van den sinne. *Zodiak*, xivde E.

DONINGE, zn. v. *Woede, razernij*, fr. *fureur.* || Doe die lude opstonden teghen ons: si hadden ons bi aventueren al levendich verslonden Doe hore doninghe hem op ons toernden: doe hadde ons bi aventueren dat water ingheslonden. *Getijdb.* 35, Ps. 123/124. Lat. *cum irasceretur furor eorum in nos; Statenb.*: als haren toorn tegen ons ontstack. Zie donen, Zie ook doven.

DONCK, zn. *Weide*, fr. *pâturage.* De oorspronkelijke bet. van dit w. blijft nog in het duister. Zie hierover Verdam donc. Verscheidene dorpen en *loci dicti* hebben het als uitgang; de oudste zijn Mendonck, *Medmedung, situm super fluvium Dorma*, in 't jaar 694, bij de Vlaminck, *La Ménapie*, 113(2), en Piot, *Les pagi*, 56; Ramsdonck, *Hramusdung, Ramesdunq, in pago Gandinse seu Tornacinse*, 811—870; Roodonck, *Ruodungo, Rodung, in pago Gandense*, en *sclusa de Donc, in pago Pabulensi*, 1176; *La Ménapie*, 162, 164, 185. A. Wauters, *Environs*, II, 273, ziet erin *un lieu endigué ou polder.* || De Cattendelle eñ de Sleedonc. *Charters v. Terkameren*, *pak* 64, *Everberg*, 1310. *Tres villas prati, dicti Teutonice* de Wolfsdonck. Kuyl, *Gheel*, a⁰. 1411.

DONCKEL, bn. Limb. vorm v. donker. Bij den donckel. *In het donker* (*in den donker*), fr. *dans l'obscurité.* Thans nog gebruikelijk te Diest en in de omstreek. || Dat niemandt sal [*nl.* oogstschooven]... bij die nacht oft bij den donckel ten dorp inbrengen. Kempeneers, *Montenaken*, II, 265.

DONCKER, bn. Overdr. 1) *Onduidelijk*, fr. *obscur*. || Mar ware... also doncker die broeke, dats die scepenen niet wijs en waren. *K. v. Waalhem*, 1365, a. 12.

2) *Verborgen*, *geheim*, fr. *caché*, *secret*. || Die eenen man begeert te campe moet eerst causeren voor den prince van den lande de sake; eñ behoort te wesen van ontrauwen eñ looshede in faite van wapenen, of van verradenesse, of van donckeren saken gedaen tegen sinen heere eñ prince ter contrarien. *Leenr. v.* 1528, c ij v°.

3) **Doncker verstant.** *Duistere zin*, *duisterheid*, *onduidelijkheid*, fr. *sens obscur*, *indistinct*, *obscurité*. || Waert dat in toecommende tyden eenich doncker verstant ofte twyfelachtichede quame in dese kuere... *C. stad Brugge*, II, 292, *K. v. deelmannen* a. 44 (1525). Zoedat dieshalven daerinne egheen doncker verstant en is geweest, daerop men eenige verclaringe oft declaratie daeraf behoirde te doene. *Rekenk. v. Brab.* reg. 188, fol. 298, *Verbael* 15 mrt. 1530; op fol. 297 staet duister verstant.

DONCKEREN. Zie VERDONCKEREN.

DONCKERNIS, zn. v. *Duisterheid*, *duistere zin*, *onduidelijkheid*, fr. *obscurité*, *point ou sens obscur*, *indistinct*. Kil. Donckernisse. || Ombe alrehande tuiste, eñ ombe alrehande donckernessen te verclaerne eñ te bescedene alse van onsen ghemeinen heerscapen van Grimberghen. *Oork.* 24 juni 1277.

DONSLACH, zn. *Een slag*, *waardoor een buil ontstaat*, *doch geen bloed gestort wordt; een vuistslag* (Verdam), fr. *un coup qui donne une bosse*, *sans effusion de sang; un coup de poing.* || *Convictus de* donslach *et* harop [*nl.* het uittrekken van haar] *emendabit comiti tres libras*, *et ei qui male tractus est*, *xx solid. K. v. Veurne*, juli 1240, a. 8. De *K. v. Brugge*, *v.* 1190, a 9 zegt: || *Qui pugno vel palma aliquem percusserit seu per capillos acceperit;* die v. 1280, a. 3: || So wie die slaet andren metter vust iof metter palmen, iof trect bi den hare. De *K. v. Gent*, *v.* 1176 of 1178, a 10, is eensluidend met de Oudste v. Brugge. Zie Verdam.

DOOCHTGELT (Doechtgelt, dogetgelt), zn. o. *Fooi*, *krachtens keuren*, *gegeven voor goed*, *deugdzaam werk*, fr. *gratification donnée, en vertu des* keuren, *pour un ouvrage bien fait*, *denarii bonitatis*, *K. v. Leeuw.*, 1248. (Niet *inpakkingsloon*, fr. *droit d'empaquetage*). Zie Verdam Dogetgelt, duechtgelt, deuchtgelt. || Van desen lakenen en sal men gheven nemmeer dan ij s. t'erdene eñ iij s. doochtgelts. Men sal gheven den meesters deertgelt eñ doochtgelt, eñ niemen el, eñ sy selent voirtgeven dengonen diet verdienen. *K. lakeng. Brussel*, juni 1282. Vort, sone mach geen blaeuvarwere nemen drincghelt noch dogetghelt; wiet name of gave, elc van hem tween verborde van elken penninghe xij d. *K. lakeng. Mechelen*, 1331, a. 52. It. *K. te Iperen*, *Volders*, blz. 215. Van alrehande gheverwede lakene sal mer van enen gheheelen laken, te doechtghelde, gheven, iij oude swerte. Item, van enen steen wollen, een mite. Item, van enen steen gaerns, twee miten. Item, van eenre ellen lakens, een mite. Die meer gheeft, oft nemt, ocht heyscht, saels ghelden v s. *K. lakeng. Diest*, 1333, *Wolwerk*, a. 37.

DOODE (Dode), zn. m. *Overledene; gedoode*, *vermoorde*, fr. *défunt; occis*. || Negheen jaerghetide en sal men na den doode doen na den eersten jaerghetide. *Kb. v. Antw.* a. 177. Den dode. *K. v ter Piete*, a. 40. Lat. *occisus*. Alser egheen sonen van den dooden en syn, alsdan is de outste brueder van den affiivighen alleene de moetsoendere; eñ als de dooden egheenen brueder en heeft, alsdan is de vader van den dooden de moetsoendere; eñ wanneer de doode egheenen sone, brueder noch vader levende en heeft, dan is de moetsoendere de manspersoon die hem aldernaest bestaet van bloetsweghen, van zynder vaderlycker syden. *C. v. Antw.* 1545, I, 29.

DOODELIJCK, bn. 1) *Vreeslijk*, *moorddadig* (?), fr. *redoutable*, *sanguinaire*. || Die gecruijste lieden gingen eñ maeckten groote sameringhe [*l.* sameninghe], jae, hoe doodelijcke volck dat was [*nl.* de Sarracenen?], eñ wouden te Jerusalem weert. PIOT, *Chron.* 18 [*sub anno* 1308].

2) *Lijfstraffelijk*, fr. *criminel*. || Soo wie teghens de justitie oft officier opstaet, soo wanneer hij is om ijmant te vangen om doodelijcke misdaden daervan hij schuldich is,.. verbeurt lijff eñ goet. *C. v. Antw. comp.* VI, iij. 3. Sooverre de gevangenen aldaer [*nl.* in de gevangenis] waeren om bekende doodelijcke misdaden. Ib. a. 6.

DOODEN (Doden), bw. 1) Renten. *Die aflossen*, *afbetalen*, fr. *amortir*, *éteindre*, *rédimer* (*des rentes*). || Eñ behooren alle quytinghen van renten verleden eñ gepasseert [te] worden voor stadthoudere eñ leenmannen, eñ de renten te leenboeck gedoot, sonder dat genoech is dat partyen met malcanderen tevreden syn, oft de quytinghe anderssints oft elders passeren. *C. leenhof v. Mechelen*, *Stijl*, a. 35.

2) Zijn burgerschap (keurbroederschap). *Afstand doen van*, fr. *renoncer à son droit de cité*. || Eenen keurbroeder, willende vertrecken uute stede ofte ambachte, es ghehouden zyn keurbroederschip ten voors. registre te doen dooden, eñ oorlof te nemen ter kercken, naer costume, eñ stellen zekere voor t' ghone dat hy in de stede eñ ambachte zoude moghen ghehouden wesen ter causen van de lasten van de stede oft ambachte. *C. v. Assenede*, II, 3.

3) Goederen, bezittingen. *Die vrijstellen van alle lasten jegens den Staat*, fr. *exempter* (*des biens*, *des possessions*) *de toutes charges envers l'Etat*, *les amortir*. || Soe hebben wij die goede eñ erve hieronder ghenumineert,.. alsoe verre als die onsen leene aenruerende sijn moeghen, oft eygen oft erve sijn, gemortificeert eñ gedoot, eñ mit desen jegenwoirdigen brieve dieselve goeden mortificeren eñ doden,.. van allen corweyden, schattingen, weirliken lasten eñ diensten die ons, onsen oir eñ nacomelingen werden oft behoeren mochten van dienselven goeden, erven eñ leenen, of die dairop van heerlicheyden comen mochten, quytschellende daertoe alle manschap, leenrecht eñ chijnsen die ons, onsen oir of erfgenamen van rechte dairaf toebehoiren of souden moeghen toebehoiren, eñ maken van denselven goeden, aldus ghemortificeert eñ ghedoodt, geestelijcke goeden tot ewigen dagen. L. GALESLOOT, *Trône de N.-Dame*, *Oork. v. hertog Anthonis*, 2 jan. 1415.

DOODENDANS, zn. m., fr. *danse macabre*. Reeks van geschilderde beelden [of levende personen] die den Dood voorstellen, met hem, al dansend, wegslepend personen van alle standen: koningen, priesters, ridders, munniken, lieden uit het volk. Zie Littré. Deze dans werd, o. a. jaarlijks verbeeld te Meenen, ter gelegenheid der gemeentekermis of van sint Jan-Baptista-feest. || Aen Jan Tant, Olivier Boone, eñ andere personen, ter causen dat hemlieden toegheleit es van stedeweghe, omme huerlieder goede debvoiren die zy ghedaen hadden, St.-Jansdach voornoemt, int bereiden van

den *doodendans*, ter Godts eeren eñ syner heilighen Sacramente. Bemmert, I, 631, *Stadsrek. v.* 1595/6.

DOODENISSE (Dodenisse), zn. v. *Het dooden (van sich zelf), het onderwerpen zijner lagere natuur* (Verdam), *versterving*, fr. *mortification de la chair.* || Eñ overmits dijnre eerliker [glorieuse] passien, gif mi, dinen alregoddienstigen doot eñ dyn alreheilichsten wonden mit wairdiger memorien te oeffenen, eñ Di te geven danc alstu geveste dodenisse myns lichaems. *Hondert merk.* 40. v°.

DOODING (Doding), zn. v. Van goederen, bezittingen. *Vrijstelling van alle lasten jegens den Staat*, fr. *exemption (de certains biens et possessions) de toutes charges envers l'Etat, amortissement.* „*Tout admortissement*, zegt de Laurière, *doit être fait de l'autorité du Souverain, et par ses lettres de Chartre, et du gré du Seigneur sujet et moyen duquel l'héritage est tenu: afin qu'à l'advenir l'héritage ne doive relief, service, droiture, cens ne redevance aucune, et qu'il ne soit sujet à aucun exploit du seigneur, amende, saisie, commise ou confiscation, ni aucuns droits ou profits seigneuriaux*". *Glossaire du droit françois*, blz. 10. || Dat sy [*nl.* alle 's lands ambtenaren] onse voirs. consent eñ willecoir van der mortificatien eñ dodingen, boven verclairt, gestentich, vast eñ onverbrekelyc houden, eñ den canoniken... ewelic derre vredelyc eñ rustelyc laten eñ doen gebruycken. L. Galesloot, *Trône de N.-Dame; Oork. v. hertog Anthonis*, 2 jan. 1415. Zie doođen.

DOOF, bn. Van visch en vleesch? || Dat men egheenderande wilbraet oft ennigerhande doof visch oft vleesch vercoopen en zal voer dat de keurmeesters dat hebben gekeurt oft gewaerdeert. *Kb. v. Turnhout*, 1550, fol. 74. Item, dat nyemandt egeenderhande doof visch, harinck oft boecxhorinck en zal vercoopen zonder die keurmeesteren daer ierst toe gehaelt. Ib. fol. 74 v°.

DOOGEN (Dogen), bw. In verschillige beteekenissen. 1) *Lijden, verduren*, fr. *souffrir, endurer.* Kil. Dooghen, j. Gedooghen, *pati.* || Dit es, leyder! metten meneghen herde swaer eñ pijnlec te doene eer si selve toten ghevoelene comen dat aldus ghedaen moet sijn, eñ daerbi moet hem vele costen, eñ si moeten meneghe pine eñ bloedeghen aerbeyt doeghen eñ liden. *Aller kerstb.* 94.

2) Kosten, ongelegenheden, lasten. *Die dragen, betalen*, fr. *payer, supporter (des frais, des charges, des inconvénients).* || In zaecken van injurien eñ quetsuren vermach hem den heere mede te voughen, en concluderen tot boete, .. eñ al waert dat den heesschere ofte claegher verviele eñ ghecondempneert wierde in de costen, zoo en zoude nochtans de heere daerinne niet te dooghen noch te gelden hebben. *C. v. Aalst*, vii, 2. Gelijkluidend is de *Cost. v. Edingen*, vii. 4. — Tenwaere denghenen, refuserende dierghelicke reparatien, deselve meentucht [*nl.* gemeenschap] wilde abbandonneren ten proffite van synen medepartionnier, behoudens int regard van heymelicheden, goten, waterpitten, eñ dierghelicke, dooghende syn quote eñ aendeel in de ruyminghe eñ suyveringhe van diere totte daete van den abbandonnemente. *C. stad Brugge*, xxii, 4. Dooghende alle opcommende reparatien eñ oncosten. 5. Omme te remedierene de faulten eñ ghebreken die de inzetene van dese stede eñ andere over langhen tijt ghedoocht eñ gheleden hebben int langhe vervolghen van de processen hanghende voor deelmannen. Ib. II, *Orig.* cxxiii, 275, *K. v.* 16 sept. 1525. Alle andere oncosten die men doocht oft gedoocht heeft. *C. v. Antw. comp.* IV, xj, 8. It. 10. Dooghende alle nootsaeckelijcke reparatien eñ lasten. *C. v. Assenede*, x, 5. Costen eñ lasten. *C. v. Kortrijk*, iii, 12. Boven de groote kosten, die wy hebben moeten dooghen eñ supporteeren. *Ord. crim.* 5 juli 1570, a. 30. *Pl. v. Brab.* II, 379. *C. stad Iperen*, vii, 5. *C. v. Auden.* xii, 28. Ook als onzijdig: Doogen in. ||Daer diversche persoonen in onlosselicke renten dooghen, d'een en mach gheen naerhede pretenderen van syn deel alleene. *C. v. Auden.* xii, 8. Doogen issuwe. *Onderworpen zijn aan de issuwe, het recht van issuwe moeten betalen*, fr. *être assujetti, soumis au droit d'issue, devoir le payer.* || Aengaende de poorters gheregistreert in beede de voornoemde boucken, te wetene van Audenaerde eñ van Paemele, die syn ooc alsoo vry als die voors. ander poorters deser stede, dooghende ooc, wanneer zy hemlieden ontvryen van haerlieder poorterie, yssuwe. *C. v. Auden.* I. *Cah. prim.* i, 7. blz. 357.

3) Eene straf. *Die ondergaan*, fr. *subir (une peine ou punition.)* || Mans, ghedooghende huerlieden wyfs in overspele levende, zullen de pugnitie doghene ghelyc van den overspelere boven verklaert. Huyttens, *Corpor.* 89. *Ord. stad Gent* 1511.

4) Voor *Gedoogen*, fr. *toelaten.* || Dat indien zulcke manieren van doene ghedooght eñ ghepermitteert waren te gheschiene, men en soude connen yemandt ghevinden, die... *Pl. v. Vl.* 6 apr. 1513. I, 216.

DOOLAGE (Doylage), zn. *Moerassige grond, slijkpoel, waarin men lichtelijk wegzakt*, ook *vottering* geheeten, fr. *terrain marécageux, fondrière.* Zie de Bo, en Schuermans. Kil. Doodlaeghe, *rectius* doodlaeck. || Dat insgelycx [binnen dry weken] alle putten eñ doylagen met hout eñ anderssints loffelyck eñ behoorelyck sullen worden vervult eñ onderhouden, eñ des noot aen elcke syde hooge eñ diepe grachten gemaeckt. Martinez 184 (1628). Eñ t'allen plaetsen daer doolagen, diepten eñ putten oft nederwegen gelegen eñ bevonden zyn, de banen hoogen met houte, groote eñ diepe grachten maken aen beijde zyden, daer des van noode wesen sal. Ib. 189. It. 192. Dat... alle putten eñ doolagen met hout eñ andersints loffelyck eñ behoorlyck zullen worden vervult eñ onderhouden, eñ, sooverre des nood zy, eñ het doendelyck is, aen elcke syde bequame grachten zullen gemaeckt worden om het water af te leyden. *O. P.-B. extr.* 31 oct. 1715, xix, 4; II, 628. Verdam dootlage.

DOOPEN, bw. *Eenen naam geven, heeten*, fr. *donner un nom, nommer.* || Dat men alnoch bovendien tusschen diergelijcke personen [*nl.* mans, vrouwen, jonggezellen, jonge dochters, kinderen] aldaer was houdende vergaederingen, die sy doopten met den naeme van „foyen." *Pl. v. Brab.* 2 apr. 1735, V, 15 *a*.

DOOR (Dor, doer, doir), voorz. 1) *Voor, ten gunste van*, fr. *pour, en faveur de.* || Dat wi, doer onser vorvorder sielen, gheconfirmeren eñ stade houden al onser ouder lettre die die monike van den Dunen hebben. *Oork.* 18 sept. 1281, *v. graaf Floris, Staatsarch. Brugge* nr. 6750/1714. Ic, Philip, here van Maldenghem. saluut, eñ ghereet te doene dor hu wat dat ic doen mach, ic bidde hu, up goet verdienen, dat ghi leent Janne van der Woestine, minen cnape, soevele van huwen mannen dat hi elken man wet mach doen. *Brief v.* 10 jan. 1286, *aan den proost van Sinte-Baafs; Staatsarch. Gent, Kas* 20 nr. 1. Om goede unstelic vrienscap die wij doir hen [*nl.* de stad Diest] hebben gedaen eñ altoes gerne doir hen voirtaene doen

zeten. *Oork. v. heer Geeraert*, 7 mrt. 1324, *Doude Rooth.* fol. 50 v°.

2) *Om, ter liefde van*, fr. *pour, pour l'amour de.* || U, heren, u auditeurs, gheset van sgravenhalven.., omme onrecht dat ghedaen es te berechtene, see toeghet Jan Moens.., hem beclaghende, eñ bidt u dor Gode, dat ghine doet berechtene. *C. v. Auden.* 2de d. blz. 27 (1300). In de here [*sl.* ter eeren] ons Heren van hemelrike, die dor onsen wille staerf. *Oork.* 6 sept. 1291; *Stadarch. Gent*, nr. 174/99.

DOORACHTICH (Dorachtich), bn. *Dwaas, onverstandig*, fr. *insensé.* || Du en salt niet allene de dorachtighe minschen sien, du salt oec die godscinende eñ die groetwilleghe minschen sien. *Aller kerstb.* 11. It. 20, 27.

DOORBRENGEN, bw. *Aan den tol onttrekken, smokkelen*, fr. *soustraire à la douane, frauder.* || Soo wy verstaen, dat de coopluyden met éénen licentbrief tweemaal eñ meer hunne peerden weten door te brenghen. *Pl. v. Brab.* 11 aug. 1609, III, 416 *b.*

DOORBUISEN (Duerbusen), bw. *Doorloopen bij middel eener buis*, fr. *traverser au moyen d'un conduit ou tube.* || Hebben gheoctroyeert eñ gheconsenteert den goeden lieden eñ insetene voorseit, eene buuse eñ conduit onder den bodem van der Lieve te Scroeprocx, gheeten de Lee, duerbusende den waterloop van Maldeghem. DE PR. en BR. VIII. *Maldeghem*, 15 (1422).

DOORDRAGEN (Duerdragen), bw. Eene stemming. *Die wegdragen, behalen*, fr. *remporter* (*un vote*). || D'ander drij Leden des landts moesten oock advijseren, wat men haer [*sl.* de Gouvernante] schijncken soude, eñ de drij Leden accorderende, soudent duerdraghen. *Ber. tijden.* III, 185.

DOORDRIJF, zn. *Doorgang bij vergunning of toelating*, fr. *passage de souffrance.* || Hoe eenen vercooper verobligeert is doordryf te leveren voor eenigh landt tusschen andere geïnclaveert, ofte wel te doen restitutie van den coopschat. VAN DE VELDE, *Annot.* 196, *Decisie* xcj. — Den cooper, doordryf nemende door twee aenliggende landen, midts hetzelve tusschen ander teenemael geïnclaveert is, doet Daniël Maes [de verkooper] verbodt eñ interdictie van deor synen lande verder doordryf ofte ruyminghe te nemen. Ib. 197.

DOORDRONCKEN, bn., zooveel als *doordrongen*, fr. *pénétré.* || Alzoo en behoort niet elc te leeren [*sl.* leeraren] eñ bovenal te scrijven in zulcke materien [*sl.* over zaken rakende den godsdienst] oft hij en ware wel bezocht, duerdroncken eñ gheleert in dezelve matterien. *Ber. tijden*, I, 49.

DOORGAENDE WAERHEIT. Zie WAERHEIT.

DOORGAENDE WONDE. Zie WONDE.

DOORGANCK, zn. m. Gemeine doorganck. *Gemiddelde prijs*, fr. *prix moyen.* || Om te weten de weerde van de versekerde goeden, eñ daervan verdeijlinge te doen tusschen de versekerde eñ de versekeraers, soo wanneer daer eenige schade oft verlies is overgecommen, soo stelt men bij den anderen alle de prijsen oft premio's van degene die versekert hebben,.. brengende die op eenen gemeijnen doorganck [*var.* op eenen gemeijnen doorgaenden prijs], eñ daermede wort het cargasoen begroot. *C. v. Antw. comp.* IV, xj, 215.

DOORGAT, zn. o. *Schietgat, moordgat in een vestingwerk*, fr. *meurtrière.* || De torre bi der Quintynpoort vermedst met een doorgat, omme metter grooter bossen doore te schietene. DE VLAMINCK, *Stad*, II, 61 (1), *Stadsrek.* 1382.

DOORGATEN (Duergaten, deurgaten), bw. *Doorboren, een gat of gaten maken*, fr. *percer, trouer, faire un ou des trous.* Kil. Deurgaten. || Die eerst zyne cave [*sl.* zijnen schoorsteen] heeft beghinnen maecken an eenen ghemeenen muer, die blyft er, eñ vermach te deurgatene denzelven muer omme de stantvlieten [*sl.* de zijmuren] van dezelve cave dairinne te stellene. *C. v. Auden.* XIV, 7. — Verl. deelw. Doorgaten. In het zeewezen, van een schip. *Voorzien van schietgaten*, fr. (*navire*) *pourvu de meurtrières.* || Een schoon gheweldich scip duergaten met alderande artillerye eñ ammunitie. PIOT, *Chron.* 476.

DOORGINGE WAERHEIT. Zie WAERHEIT.

DOORGINGE WONDE. Zie WONDE.

DOORHANGEN. Zie DOORSTEKEN.

DOORHARICH (Deurhairich), bn. *Goed voorzien van haar*, fr. *bien pourvu de poil* (?). || De eene preuve... sal bestaen in het plotten van zes deurhairige Schotsche vellen, ofte wel, in cas de Schotsche vellen niet verkrygelyk zyn, zal men gebruycken zes Zeeuwsche. *Pl. v. Vl.* 23 jan. 1783, a. 3, XI, 1246, *Regl. zeemtouwers.*

DOORHEIT, zn. *Dwaasheid, zotheid*, fr. *folie.* Kil. Doorschap, doorheyd, j. sotheyd, *stultitia.* || Eñ quame deser edelre minschen een, die den raet des Heilegen Gheest hadde, eñ woude hen raet gheven, baide gheestelike eñ werelike, si nament nu in spotte eñ voer doerheit. *Aller kerstb.* 74.

DOORCAERDEN (Dorecaerden, deurcaerden), bw. Het laken. *Het, onder de bewerking van het kaarden, beschadigen*, fr. *endommager* (*le drap*) *en le cardant.* || Dese vooreghenoemde lakene, al eist dat sake dat si den ierste seghel hebben van der stad, worden si daernaer dorecaerdt ofte te broken in de ramen, ochte eldre, soe moeten die lakene wel ghemaect [*sl.* vermaakt] sijn met wollen ghaerne; wie dat se vouden dade of voude in diere manieren, hi verborde van elken lakene xx l. — Wat lakene dat dorkel es, ochte dorecaerdt, ochte ghescorert, ochte in enegher manieren meshandelt, dat men metter naelden betren mach, dat moet men stoppen met wollen gaerne, wale eñ cunsthelec; eñ ware ment vonde onghemaect, ochte qualec, ochte met linen gaerne, torkel, dorecaerdt, ochte oneffene ghescort, verbort van elker ellen v lib. *K. lakeng. Mechelen*, 1331—1333, a. 134, 145. Wat meester vulre, die enech laken mesmaecte, in deurcaerdene... *K. lakeng. Iperen*, 1383, VII: *Vulres*, blz. 202, a. 1. — Overdrachtelijk. *Duchtich onder handen nemen, ranselen, afrossen*, fr. *étriller, rosser.* || Ooc waser een mare ghestroijt datter noch een groot machtich volck achter quam die haer vast steercten, die zouden alle deghene die dees eerste brekers... wederstant souden doen, zoo commen heghenen [*sl.* hekelen] eñ duercaerden, dat hemlien wel berauwen soude. *Ber. tijden*, I, 78.

DOORLICHTICH (Doerl.-), bn. *Doorluchtig*, fr. *illustre.* Kil. Deurlichtigh, *illustris, perillustris, praeclarus.* || Van onsen doerlichteghen heren hertoghen van Lothr. eñ van Brabant. *Oork.* 17 juni 1290, *Reg. cop. cart. Diest.* fol. 17 v°.

DOORLIJDEN (Duerlijden), ow. *Doortrekken, doorreisen*, fr. *traverser.* Kil. Deurlijden; Verdam DORELIDEN. || Indien sy bevonden ofte vernamen dat eenighen van dien [*sl.* der nieuwe kerstenen] hemlien vervoorderen te commen, duerlydende ofte passerende in onse voors. landen, dat sy van stonden an eñ zonder vertreck dezelve anbrijnghen. *Pl. v. Vl.* 30 mei 1550, I, 204. Opdat niemant en lyde nocht en passere, tensy dat

hy orlof ofte bewijs hebbe van onsen vornomden postmeester... van te mogen duerlyden eñ passeren. Ib. 4 nov. 1551, blz. 629.

DOORLIJT (Dorelijt, duerlijt, doerlijt, deurleye), zn. m. 1) *Inleiding, binnenleiding bij den leenheer*, fr. *introduction auprès du seigneur féodal.* Kil. Deurlijd, *transitus.* || Camerlincgheld es hi souldich, die manscepe doet, dats, bi rechte, x s. par. Daer ne heift de heere gheen recht an; dat heift hi om den dorelyt ter dore, eñ om de kennesse der hovelinghe. In ouden tiden hiet men [t] hoveschede. *Jus feud. flandr. vetus*, c. v. — De ongenoemde uitgever van dit werk wil, dat er moet gelezen worden: „dats, bi rechte [xx s. par. van eenen vollen reliefve, eñ van eenen halven reliefve] x s. par." Ter staving zijner zeer juiste bewering, haalt hij ditzelfde, aldusluidend art. aan uit Wielant's, 121en titel, schijnbaar ontleend aan ons Groeninger handschrift. — || Omme den duerlijt ter deuren. *Leenr. v.* 1528, fol. 2 v°. Om der [*l.* den] doerlijt van der doren. BOXHORREN, *Keys. Stat.* a. 33.

2) Door eene sluis. *Doorvaart*, fr. *passage* (*d'une écluse*). || De deurleye van het speye deser stede. — Den pachter zal proffiteren voor syn recht eñ aerbeyt in 't trecken van deselve speye, van ieder gelaeden schip daerdoor passerende twelf stuyvers. *Conditien* 28 juni 1758, a. 158, 159, *Acc. stad Aalst.*

DOORMAECKTHEIT (Duermaecthede), zn. Lakenweverij. *Een zeker gebrek in de bewerking*, fr. *certain défaut dans la fabrication du drap.* || Daer een lakene ghesneden werdt by de zeghelaers, van rompels, ployen, leyheden, naerheden ofte duermaectheden, dat werdt ten laste van den volder. *K. lakeng. Meenen*, 1545, a. 25, REMBRY, I, 302. It. *K. lakeng. Iperen*, VII, *Vulres*, a. 10.

DOORMENNEN (Doermennen), bw. Eenen weg. *Dien met paarden en rijtuigen zwaar beschadigen, verwoesten, vernielen*, fr. *abîmer*, *détruire* (*un chemin*) *par le charriage.* || Van den weghe buyten der Roederpoerteu, te Merxembruggewaert ane, die te vele steden met groten, langen, diepen putten al doerment was, soedat de ghetoghe waghene eñ perde daerinne verlagen eñ den wech aldaer niet ghehouden noch ghemennen en consten... MERTENS en TORFS, II, 623, *Stadsrek.* 1399.

DOORMERCKEN (Doermercken), bw. *Oplettend beschouwen, doorschouwen, overwegen*, fr. *considérer attentivement.* || Is zij [*nl.* de previlegie] verleent tegen recht, zoe doermerckt tegen wat recht, eñ wat achterdeel, quetse eñ hinder dairmede wort geïnfereert eñ iemende aengedaen. V. D. TAV. 305.

DOORMETEN, bw. *Bij-, óvermeten, meer meten dan de juiste maat*, fr. *mesurer en plus.* || Alle gevels sluytende onder de kepers sonder sprongen ofte canteel ofte priemsteen, sal men meten op elcke zyde eenen voet door, eñ dat vierkantigh vol, eñ daervan sal men de helft aftrecken. Nota, dat dese dóórmetinge is voor het sluyten onder de kepers. *Pl. v. Brab.* 16 jan. 1705, I, 22, V, 569. *Regl. edificie-meters*, *Slechte* [*nl.* eenvoudige] *gevels.*

DOORMETING, zn. v. *Overmaat*, fr. *surmesure, mesure en plus.* Zie DOORMETEN.

DOORMUNSTEREN, bw. *Met de oogen oplettend doorloopen en zoeken*, fr. *parcourir attentivement des yeux et chercher;* Lat. *perlustrare.* || Was ghenouch ghelijck hongherigghe lieden eenen wijnghaert aflesen, eñ dat deghene, die daernaer commen, de druufkins eñ cleen crapkins nauwe onderzoucken eñ aflesen, of ghelijc men tfruut van eenen boom duermunstert. *Ber. tijden*, I, 140.

DOORNOPPEN (Duernoppen), bw. Lakenweverij. Van een stuk laken. *Slecht ontnopt*, fr. (*une piece de drap mal nopé.* || Daer een laken bevonden werdt qualic ghenopt, dat es de boete iij sc. par.; eñ daer een laken duernopt ware, dat zal men beteren ter ordonnantien van den zeghelaers. *K. lakeng. Meenen* 1545, a. 39, REMBRY, II, 302. Zie NOPPEN.

DOORRUWEN Zie BESLEMTHEIT.

DOORSCHEREN, bw. Doorscheert. Lakenweverij. *Te dicht geschoren*, fr. *trop rasé.* (?). || Zidene ocht doerscheerde lakene met siden sullen ghelijc sijn tusschen beide haer lijtsen, even menich riet tusschen die parke; dies saelt hebben moghen vj riete te baten eñ boven vj riete meer dan onder; op ene pene van xxx s. — Alle lakene die ghecruust ocht doerscheerde sijn met siden ocht met spinnale, mach men die crucen legghen in d'een side buten, eñ dat leghtsel in d'ander side, sonder verboren. *Kb. lakeng. Diest*, 1333, *Wolwerk*, a. 25, 26. Men sal alle strijpte eñ half strijpte doerscheren, op ene pene van v. s. Ib. a. 69.

DOORSIEN (Doersien, duersien), bw. *Onderzoeken*, fr. *examiner.* || Een richter, die van desen stucken recht heeft te seggene [*nl.* van moordpleging], die is souldich neerstelijc te doersien eñ te ondersuecken die condicien eñ qualiteyten eñ persoonen. V. D. TAV. 61. Waeromme zo eyst dat wy, begherende daerinne te voorsiene eñ ordre te stellen zoodt behoordt, hebben alle de voors. ordonnantien doen duersien eñ visiteren. *Pl. v. Vl.* 30 jan. 1545; I, 782.

DOORSLAEN (Duerslaen), bw. 1) Eenen post in eene rekening. *Dien niet goedkeuren, doorschrappen*, ook als reeds afgelost zijnde, fr. *ne pas approuver un poste, un article dans un compte, le biffer, radier, rayer, soit qu'on ne l'admette pas, ou parce qu'il a été éteint.* || Extracten van gequeten chynsen van keldermonden, t'sedert den jare 1563, getrocken uyt den Chynsboeck van den hertogh van Brabant,.. Ter syden stondt: Gelost, blyckende by de rekeninge junii lxiij fol. 86 art. 2, alsoo hier doorslagen. MARTINEZ 150 (1563). Desen allen niettegenstaende, en hebben dieselve luyden van onsen rekeningen,.. onsen voorseiden corweydemeesteren in haeren rekeningen doen volkomen eñ geheel ontfanck maken van den voors. corweyden, sonder hen die,.. tot noch toe te willen lyden in 't uuytgeven van hueren rekeningen, maer hebben die altydt doorslaegen. *O: P.-B. autr.* 29 oct. 1721/8 juli 1455, III, 264.

2) Verl. deelw. Duerslegen. In de wapenkunde. *Gedwarsstreept, gekeept*, fr. (*terme de blason*) *barré.* || Eenen zaerck liggende in den coor, vast an de duere ghestaen an de noortzijde, bedect met lattoene, daer dat up de vier houcken staen de wapenen van de Grutters, met een baere duersleghen. FR. DE POTTER, *Second. cart.* 375.

DOORSLAGER, DOORSLAECHSTER, zn. *Doorbrenger, —ster, verkwister, —ster*, fr. *dissipateur, —trice, prodigue.* || Andere [pacten] zijn onnut eñ van geender weerden.. als..; als oic die pacten die gedaen wordden bij den sotten, uytsinnigen, onbejairden kijnderen, doorslageren, eñ dijen verboden is die administracie van hueren goeden. V. D. TAV. 250. Eñ wordde der vrouwen oic geobicieert zy waire eene doerslaechstere eñ dilapideerstere van hueren hylicxgoede, soe soude dat goet by den richter in sequester gestelt wordden. Ib. 243. Jonghers die over huer vijfentwintich jaeren out zyn, eñ nochtans niet of luttel en wij

sen, maer blijven oft schijnen te wesen doorslaghers eñ verstroyers van hueren goeden, sullen niettemin blijven in voechdijen. *C. v. Santhoven*, *Weesk.* a. 31. Doorslagers oft stadtskinderen. *C. v. Antw. comp.* IV, xiij, 1. Doorslaegers van henne goeden. Ib. V, xv, 13.

DOORSLIPPEN, bw. *Het uiteinde, de slip van een voorwerp splijten of scheuren*, fr. *fendre ou déchirer le bout, l'extrémité d'un objet.* || Dat hij haer de twee gouden oorringen uijt hare ooren met soodanighe haeste en geweld [heeft getrocken], dat hij eene oor heeft doorgeslipt. *Stadsarch. Diest, proces Drossaard* § *Van Velck* (1756).

Doorsteeck (—steck, —stick) **of requisitoriaal.** „Requisitoir, zegt Boey, is een onduitsch woord, dat *vordering* of *eisch* beteekent; men bedient zich van dat woord gemeenlijk in de Praktijk, wanneer men van een ander rechter iets te vragen of te vorderen heeft, en zijn de brieven of letteren requisitoriaal eigenlijk het *verzoek dat de eene rechter aan den andere doet, om des verzoekers gewijsde ter executie te leggen*," fr. *attaches, lettres d'attache, de paréatis ou de réquisitoire* (*ou réquisitoriales*). „*Lettres jointes* [*attachées*] *à d'autres pour les faire mettre à exécution*". DE FERRIÈRE. || De sententien van mannen syn executable naer zeven daghen binnen Brugghe, lande van den Vryen eñ plaetsen daerinne gheïnclaveert, by de officieren van de plaetse, sonder daertoe noodich t'hebben deursteck ofte requisitoriael. *C. Burg v. Brugge*, III, blz. 84, *art. biffé* der rubr. II, 7. Deurstick met den contrezegel, int parchemijne, ij sc. gr. *C. stad Brugge*, II, *Orig.* blz. 744, *Tauxatie van de greffie-rechten.* Alle acten van sententien zullen naer zeven daeghen moghen gheleyt worden ter executie, oock in de steden eñ plaetsen geïnclaveert binnen den lande van den Vrijen, by de officieren van dezelve plaetsen, sonder daertoe van noode thebben duersteck ofte requisitoriael. *C. Vrije v. Brugge*, I, blz. 130, a. CLXXXV. Men sal moeten gebruycken desen segel tot alle depeschen van executorien, requisitorien, deursteeck eñ attachen op vonnissen eñ sententien. *O. P.-B. autr.* 15 dec. 1727, a. 29, IV, 134, *Zegel van tien stuivers.*

DOORSTEKEN (Doers—, duers—), bw. Ook DOORHANGEN en DOORSEGELEN. *Eenen zegelbrief, met uithangenden zegel door eenen anderen zegelbrief heensteken, zoodat hij niet dan met blijkbare schending kon losgemaakt worden, en zulks, óf ter bevestiging van den voorgaanden brief, of bij overdracht van eenen cijns of een goed in den voorgaanden titel uitgedrukt, hetzij vrijwillig of met uitwinning*, fr. *passer une lettre scellée avec sceau appendu à travers une autre lettre scellée* (lat. *transfigere*), *de telle manière qu'elle ne puisse en être séparée qu'avec une détérioration patente, et cela, ou bien pour confirmer la plus ancienne, ou pour transporter la propriété d'un cens ou d'un bien énoncés dans le titre ancien, soit volontairement, soit par éviction.* 1) Ter bevestiging: || Wij, Jan van Avennes, grave van Heynnegouwe, doen te wetene allen, dat wi,.. den pais eñ daccordancie eñ alle die dinghe die sijn ghescreven eñ staen in dese letteren, ane dewelke onse jeghenwerdeghe lettre es gheannexeert eñ doersteken, loven, approberen eñ confirmeren. Fr. *annexée et férue.* Lat. *Vidimus: primoscripte littere transfixam; Oork.* 28 aug. 1292. Alsoo de letteren daerup ghemaeckt, ghezeghelt metten seighelė van onsen convente, daer [*l.* duer] dewelcke dese onse letteren gheïnfixeirt eñ duerseghelt es, bet eñ ten vullen inhout. *Ypriana* V, 290 (1454). — Het w. doorsteken alleen als synoniem van *bevestigen*: || Van dat dezelve [*nl.* de pastor van Meenen] dede te Curtricke, an myn heere den bisscop van Doornicke, confirmeren eñ duersteken de gracie van der bulle van Onzer Vrouwen, dewelcke gaf eñ ottroyeerde xl daghen pardoens, iiij lb. xiij. sc. par. REMBRY IV, 564, *Kerk-rek.* 1468.

2) Te eener overdracht: || Dat... Arnout van Balen,.. claechde over die onderpande daer den brief af sprect daer desen brief es doerghehanghen. *Schep. Land v. Diest*, 16 mei 1426/25 mei 1321. Clagende eñ cronende,.. by gebreke van betalingen, van eenen mudde roggen tsjaers erfpachts die sy jaerlyx erffelyc gheldende hadden op eñ ane derdalve zille lants,.. ghelyc eñ in alder manieren den principalen brief, daer desen tegenwordigen brief doergesteken es, dat claerlic inhoudt eñ begrijpt. *Hof v. Vrouwenperk*, 8 juli 1483/17 febr. 1458.

DOORSTRIJKEN (Doerstrijcken), ow. Van den tijd. *Verstrijken, verloopen, voorbijgaan*, fr. *s'écouler, se passer* (*du temps*). || So wanneer sich eenige parthyen ter proeven dingen, eñ dat dieselve, daer sulcx geschyedt is [*nl.* voor het gerecht], twe offt drye genachten laeten doerstrycken eer sy hun vermeet overgeven, questie offt die proeffdaegen eerst sullen beginnen ter tyt sy het vermeet exhibeerden, offt ter eerster offt tweeder genachten die sy, sonder exhiberen, hebben laeten verstrijcken. *C. gr. Loon*, I, VIII, 54.

DOORVLOET, zn. m. *Doorvloeiing, afloop*, fr. *écoulement.* || Hy [*nl.* de molenaar] en can niet ofte luttel malen in anderen voorval, tensy ten tydt dat den bovenliggenden verhoogden ofte gesteygden molen is malende, missende alsoo continuëlyck den gewoonelycken doorvloet eñ afloop der wateren. MARTINEZ 240.

DOORWELDICH (Deurweldich), bn. *Uitermate geweldig*, fr. *excessivement violent.* || Oft gebuerde, dat ijement hadde weedere, verckene, verren, ossen, koeijen, peerden, ezelen, muijlen oft dijergelycke beesten,.. die soe fel eñ soe quaet wairen, dat zij, mits heur deurweldiger natueren eñ uutsel overdadich eñ wederspennich wordden boven maten, eñ alsoe iemende quetsten oft weede deeden. V. D. TAV. 89.

DOORWORPEN, verl. deelw. v. DOORWERPEN, bw. Van vensters. *Doorbroken, verbrijzeld door het werpen*, fr. (*fenêtres*) *cassées, brisées par des projectiles.* || De ghelasveinsters,.. die schoone gheschildert zijn, rontomme den hooghen choor, en creghen gheen schade; maer in den buek [*nl.* beuk] waren zij som zoo duerworpen, dattet schenen visschersnetten te zijne. *Ber. tijden*, I, 151.

DOOT, bn. 1) Van eenig recht, voorwaarde, vordering. *Teniet gedaan, krachteloos, zonder waarde*, fr. *nul et sans valeur.* || Die houdenesse die di vorseide Jan an dat vorseide lant hadde, eñ alle dat recht dat hij [daer] an hadde, eñ alle voerwarden die voer waren, sijn doet eñ afghedaen eñ teniute worden. *Oork.* 11 juni 1299. It. 5 juli 1299. Welcke ordonnantie sal achtervolgt worden in allen heuren poincten eñ articulen, behalven den vierden article, welcken voordaen sal doot eñ teniet sijn. *C. v. Diest, Ord.* 12 oct. 1499, a. 2. Daer kerckgeboden of ghedaen zijn, commet ongecalengiert uuter kerken [*nl.* na de kerkgeboden], de naerhede es doot. *Leenrechten v.* 1528, B ij r⁰. Wanneer den grontchyns afgedaen eñ geëxtingueert is voor date van der calengieringen [*nl.*

naasting] in sulcker vuegen dat denselven is geheel doot eñ tenyete,.. *C. v. Antw.* 1545, VII, 14.

2) Van straten of wegen. *Niet berijbaar*, fr. (*chemins*) *impraticables*, *non carrossables*. || Sunderlinge, gemerct dat, mits der nederingen eñ diepten van den lande tusschen eñ omtrent den voirs. onsen steden, die wege, sunderlinge van den tijde van septembri tot in de meye toe, so zeere diep eñ doot syn, eñ dat die getouwen [*nl.* voertuigen] eñ peerden van diere maertsen (?) soo seere cleyne eñ snoede syn, dat... *Rekenk. v. Brab.* reg. 133 fol. 16.

3) **Levende eñ doot sijn.** Zonderlinge uitdrukking voor *overleden zijn*, fr. *être vivant et mort*, *singulière expression pour: être décédé.* || Doen men screef MCCCCVII, opten xjsten dach in oechst maent, soe was joncfrouw Johanna van Sijmpoel, hertoginne van Brabant, levende eñ doet, eñ leit ter Vueren begraven. PIOT, *Chron.* 54.

4) Doot maken. *Onterven*, fr. *déshériter*. || Tadvis is: dat men useert te Gendt eñ in de casselrie van Gendt, dochteren doot te mogen makene bi vader eñ moeder, metten meeste eñ ganste van vrienden eñ magen van der voors. side, so wanneer alsulc dochteren henlieden thuwelic bestelt hebben buten den consente van vader eñ moedere, oft de meeste partien van den vrienden eñ magen, eñ dat bi virtute van sekere privilegie t'anderen tijden verleent die van Gent, metgaders ooc volgende seker edict perpetuel gemaect bi den K. Carolus vijfste van dien name: eñ andersins en weten si niet dat men de kinderen doot maken sal. WIELANT, *Leenrecht*, 154. Man off wyff, die in tochten zitten, eñ gebaert hebben kyndere, drie, off vier, off meer, mach die voirgh. tochtere off tochteres hem doot laten maken van zynre tocht, eñ die kynder oft tkynt, als dat geschiet is, zyn gedeelt vercoepen, als dair dach eñ nacht tusschen is geweest. *Cart. Buscod.* fº. 295 vº. *Dlantrecht van den erven.*

DOOT, zn. v. 1) *Dood*, fr. *mort.* Ter doot brengen. *Met den dood straffen*, fr. *supplicier;* fr. tekst: *exécuter par le dernier supplice.* || Andere observeren, dat niemant ter doot ghebracht mach wesen, tensy deselve crym bekenne, al waer 't soo dat hy opt feyt eñ misdaet bevonden, oft by veel ghetuyghen (*omni exceptione majores*) verwonnen ware. *Ord. crim. v.* 5 juli 1570, a. 61. *Pl. v. Brab.* II, 371. Ter doot commen. *Gedood worden*, *om 't leven gebracht worden* (bij toeval), fr. *être tué*, *perdre la vie* (*par accident*). || Oft ijmant van de bootsgesellen, int bergen van de goeden, oft anderen dienst van den schepe, waere beschaedicht, gequetst, verminckt oft ter doot gecommen, soo vermach men... *C. v. Antw. comp.* IV,. VIIJ, 77. Te dode vallen. *Dood vallen*, fr. *tomber mort.* || Die anderen die af vielen [*nl.* van eenen berg] gheberden oft si te doode vielen. *Aller kerstenb.* 54.

2) *Lijfstraf*, fr. *supplice*, *punition corporelle judiciaire.* || De leenmannen eñ alle rechteren onder desen ressorte hooghe justicie hebbende, sullen in hen vonnissen moeten uytdrucken eñ verclaeren met wat doot den verwesene delinquant sal worden gheëxecuteert, 'tsy metter coorde, sweerde, brandt oft anderssints. *C. v. Santhoven v.* 1664, a. 40.

DOOTASSISEN, zn. mv. De oudste rekening der stad Thienen, van 1470—1471, meldt, als een harer bijzonderste inkomsten de *dootassisen*, nl. 26 lb. 10 st., en tevens de assisen genaamd de levende assisen, 6 lb. 5 st. A. WAUTERS, *Tirlemont*, 118. Wij weten echter niet waarin deze belastingen bestonden.

DOOTDACH (Dooddag), zn. m. *Sterfdag*, fr. *jour du décès.* Kil. Dooddach, j. sterfdagh. || Aengaende die goederen onder ons sorterende, dat die moeder niet meer als het gebruyk [tot?] haren dooddag lank en heeft. *C. gr. Loon*, II, 242 (1652).

DOOTHALMEN, onbep. wijs als zn. *Scheiding en deeling doen van een sterfhuis*, fr. *faire division et partage d'une mortuaire.* || Dat elc wedeware ofte wedewe binnen dezer Castelrie ghehouden werden heurlieder stærfhuys over te bringhen den bailliu eñ schepenen onder wien tselve gebuerdt. Eñ dat binnen veerthien dagen naerdat man ofte wijf overleden werden; eñ alsdanne voighden creëren eñ deelslieden kiesen, ter presentie van de Wet, omme int selve stærfhuys te verdeelen, ter bewarenesse van elken. Eñ binnen veertigh daghen daernaer den deel bi den voighden over te bringhene van den geheelen goede voor de voors. Wet. Eñ wettelicke quijtscheldinge danof te doene, up de boete van drye ponden par. *C. v. Iperen*, *Kast.* a. 68. *Van doothalmen.* Zie HALMEN.

DOOTCOOP (Doetcoep), zn. m. Ook STERFCOOP. *Eene zekere som gelds*, *die betaald moet worden als een leen bij den dood van den leenman in andere handen overgaat*, fr. *certaine somme d'argent qui doit être payée lorsqu'un fief passe en d'autres mains*, *par suite du décès. du feudataire.* || Dat dese vorseide liede van der Oyen moeten kiesen eenen persoen binnen haren convente [*nl.* een sterfelijk man] bi namen eñ bi toenamen, ombe dit vorseide goed toutfane [*nl.* te verheffen, *en faire relief*]; eñ soe weltijd [welc tijd] soe sins ghebreket [*nl.* als hij sterft], soe bem ic, of min oir, sculdech te hebbene den doetcoep van desen goede. *Oork.* 27 juni 1283. Souden daeldinghe van dien dooden eenighe catheilen deelen, die up tleen waren erdvast of naghelvast, zy moesten den eersten doodcoop ghelden, alse rechte scult. *Jus feud. fland. vetus*, c. 50. Behoeren te desen leene vyf manscepe, daraf dat de drye staen elc t'eenen vullen coepe van x ponden parasise ter doot eñ te wandelcoepe; eñ tvierde leen te eenen coepe van v p. ter dood eñ te wandelcoepe, en tvijfde leen staet te eenen coepe van ijj p. ter dood en te wandelcoepe. DIERICX, *Gends chartb.* 120, *Oork.* 6 mrt. 1402, a. 8. Dat de voorseide gronde sculdich waren dootcoop te ghevene, het en ware dat zy toochden brieven... dat de voors. gronden vry waren van dootcoope. *C. v. Auden.* 2de d. blz. 318 (1421). Dyen dleen ter derder handt toecomt, moet daeraf gheven twee relieve of dootcoopen, maer hine gheeft maer eens camerlinckghelt. *Leenrechten v.* 1528, B iiij rº. — Het w. Dootcoop gaat dikwijls gepaard met WANDELCOOP; zie d. w.

DOOTSCHEL, zn. v. *Schel of bel*, *die over straat geklonken werd*, *om de geloovigen te bewegen om voor eenen zieke te bidden*, fr. *sonnette qu'on promenait dans les rues pour engager les fidèles à prier pour un malade.* || *Nota.* 1634... is het verboden, dat de dootschell niet meer om en soude gedragen werden, om voor de krancken te bidden. PIOT, *Episodes Venloo*, blz. 5.

DOOTSCHULT (Dootscout), zn. v. *De door den dood van iemand ontstane kosten*, *als van de begrafenis*, *de rouwkleederen*, *enz.*, fr. *les frais occasionnés par le décès de quelqu'un*, *tels que d'inhumation*, *de vêtements de deuil*, *etc.*, *frais mortuaires.* || Soolanghe als er gheen hoir ten sterfhuyse en compareert, nochte hem en fondeert, de haudere ofte hauderigghe behoort eñ es schuldich 't voornomde sterf-

huys te wachten van schulden, verlegghende de dootschulden van den overledenen, eñ andere nootsakelicke lasten den sterfhuyse overcommende, t'elcx rechte, eñ ten coste van den sterfhuyse. *C. v. Assenede*, XVIII, 48. Sullen in uytgheven tot laste van de doode zijde gheleden worden de oncosten van de begravinghe eñ alle andere doodtschulden, met oock de rouwcleederen. *C. v. Bergen-op-Zoom*, XIV, 41.

2) ***Het bij versterf***, of ook, ***bij het verlaten van een gild of broederschap, door elk lid verschuldigde geld;*** het stond, bij elks intrede bepaald, doch was eerst na den dood invorderbaar; fr. ***somme d'argent due par tout membre d'une gilde ou confrérie à son décès ou lorsqu'il la quittait; elle était fixée à l'entrée, mais exigible seulement au décès, dette mortuaire.*** || Omme claerlic te wetene, bij namen eñ toenamen van allen guldebroeders eñ guldezusteren, zal elc deken eñ ghezwoorne in zinen tijt, registreren of doen registreren in den bouk van der gulde al deghone die binnen hueren jare ontfanghen zullen worden, eñ daer thenden teeckenen van denghonen diet begheeren, haerl. dootscout eñ aflijf. DE PR. en BR. *Aalst*, III, 393, *K. v. Sint-Jorisgilde*, 1489. Der ghilde van den crudenieren xiij s. iiij d. gr. Item, der ghilden van sint Eeuwout, x. s. gr. Item der ghilden van sint Jacop, die men hout tSinte Cristoffels, vj groten. *C. stad Brugge*, II, 453 (1570). Eene weese, commende in eenighe gulde eñ belovende dootschult zonder d'authoriteyt van haer vader eñ [*l.* ofte] moeder, ofte voochden, zijn de voornomde doodtschult ghehauden te betalen, tenzij dat die verre excedeert zijnen staet. *C. v. Auden.* I, xvij, 20. Oncosten van sepulture, uutvaert, begravinghe eñ andere funeraillen, dootschulden van ghulden ofte confrerien,.. zijn commere alleene ten laste van de hoirs. Ib. xxij, 41. Boven hun ordinaire doodschult, die ten inkomen van iederen guldebroeder moet gestelt worden. *O. P.-B. autr.* 1 aug. 1714, a. 23, *K. twynders te Gent*, II, 533.

DOOTSHOOFDEKEN, zn. ***Een zilveren penninksken, welk men te Iperen uitdeelde ter gelegenheid van zekere plechtige jaargetijden***, fr. ***certaine piècette d'argent (méreau) qu'on distribuait à Ypres à l'occasion de certains anniversaires solennels.*** || De vormen om te gieten de silver doodtshoofdekens, die men deelt int jaergetijde van Jor. Melchior de Waele, sijn in het ongereet,.. – Aen Pieter Verhaeghe over het graveren de stampe tot maken van de doodtshoofdekens, om uut te deelen in het jaergetyde van Jor. Melchior de Waele... VANDENPEEREBOOM, *Numismatique*, 227, ook 228 (18de eeuw).

DOOTSIJDE, DOODE SIJDE. zn. v. ***Verwantschapszijde***, fr. ***côté de parenté.*** || Alle personele schulden eñ actien worden, int scheyden van den bedde, betaelt half eñ half, uytgescheyden de uytvaert, kerckrechten eñ legaten van den dooden, die worden bij de doodtsijde alleen betaelt. *C. v. Breda v.* 1547, I, 7. Soo wanneer eenich kindt comt te sterven, hebbende alleenlijck eenighe goederen gheconsequeert van eender zijde, eñ dat oft vader oft moeder alnoch in leven is, succederen alleenlijck de broeders, susters oft andere erfgenamen van de doode zijde vanwaer die goederen ghecomen zijn. *C. v. Bergen-op-Zoom*, XVIII, 39.

DOOTSLACH, zn. m., DOOTSLACHTE, 1) ***Doodelijke slag, doodslag, slag die den dood ten gevolge heeft, maar toegebracht is in een gevecht en niet met opgezetten wille, of ook toevallig of in noodweer***, fr. ***coup mortel, homicide, coup occasionnant la mort, mais qui est donné dans une rixe et non de propos délibéré; aussi homicide par accident, ou en légitime défense*** || Alse een dootslach bij nachte ghedaen es,.. dat fait es ghereputheert over moorddaet. — Van allen andren faiten ghevallen bi daghe, dat es bij zonnescine, al warer doot of manslacht, hoe groot of hoe cleene de faiten zijn, zonder alleene dootslach bi nachte, berecht men van hoorene, zienene, verkennene eñ verleyene; eñ alomme ghenoughet tfait te prouvene met ij orkonden. *C. v. Aalst*, *Orig.* XLVII, blz. 490, a. 2, 494, a. 7 (1436). Men useert oock van alle manslaghen eñ dootslaeghen, gheene moorden zijnde, tusschen de vrienden van den overledene eñ deghone van den misdadighen, naer dat partijen geaccordeert zijn, daeraf te maecken een compromis eñ versoeninghe. *C. v. Aalst*, VII, 17. Dootslach gevalt bijwijlen haestelijc in een gekijf, eñ bijwijlen buijten (?) taggingen [*sl.* twist] eñ rixen van lieden; eñ met opsette eñ voirdachten coelen bloede; eñ dese maniere van dootslage zijn verscheiden; want d'ierste is „simpelen dootslach", eñ d'ander is „moort", V. D. TAV. 63 v°. Van alle kennelijcke onghevallen eñ van doodtslagen gheschiet in onnooselheijd is eenieghelijck onghelast van den heere eñ partije. *C. v. Deurne v.* 1612, a. 30. Vanghelijcken, aengaende doodtslaghen gheschiedende in nootwere is men vrij aen den heere eñ partije, midtsgaders van doodtslaghen ghesciet aen moorders, branders, brandtschatters oft afsetters rebel int vanghen. Ib. 31.

2) ***Moord, opzettelijke doodslag***, fr. ***meurtre, homicide commis avec violence et préméditation.*** || Die van dootslage verwonnen wordt, also alse recht is, sal gepunieert werden lijf voir lijf, let voir let. *K. v. Diest v.* 1228; Lat. tekst *de homicidio.* Die den anderen doetslaet, hi sal verliesen sijn hooft, eñ elc die den dootslager helpe doet te dien doetslaghe,.. sal geven den heere v pond eñ den maghen van denghenen die versleghen es, v pond. *K. v. ter Piete v.* 1265, a. 72; Lat. tekst *ad occisionem.* Van homicidie, dat is manslachte oft iemende van levenden live faitelic ter doot te brengen: Item, die vste maniere van criesme capitael is geheeten *homicidium*, dats te seggen dootslachte, eñ dese actie is geheeten in Latijne: *actio legis Cornelie de sicariis et veneficiis*, eñ dairaf is beschuldicht eñ gehouden elckermalc die eenen mensche met liste ter doot brengt, in wat manieren hij dat toebrengt, hetzij met wapenen, met venijne, oft metten handen verworgende... V. D. TAV. 59. Iem. in eenen dootslach leggen. ***Iem. aanklagen van eenen doodslag***, fr. ***accuser qn. d'un homicide.*** || Dat men enghenen porteren van Os... in eenige dootslach leggen noch beroepen en sal mogen voir 't gericht binnen onser stat van Os, of binnen onser meyerien van den Bosch, van enigen scoutheit [scout, schuld, strafbare daad (?)] oft van enige partien, het en were dat sake dat si dairaf van porteren van Os, van twee of van meer betuicht werden, van wittige porteren, die egheene partie en weren van de saken; eñ wert dat sake dat yemant enigerwijs enigen porter van desen porteren voirs. in enigen dootslach lede [legde] of beriepe, die niet handtdedich en were of betuicht en werde als voors. is, die sal verbeuren dertich oude schilde, half t'onser behoef, eñ d'ander helcht tot behoef gheens die in den dootslach geleecht of alsus beroepen werde; eñ sal dese voirs. porter, die aldus in den doodslach were beleecht of beroepen, dan van dier saken quijt wesen. ***Rekenk. v. Brab.***, reg. 143, *Vrijheid v. Os v.* 1499, a. 20.

DOOTSLACHTICH, bn. ***Die eenen doodslag be-***

gaan heeft, *plichtig aan eenen doodslag*, fr. *celui qui a commis un homicide*, *coupable d'un homicide*. || Die rechten willen, dat men van den gevechte dat in eender rixen eñ turbelingen van volke geschiet is, sal sien eñ vertasten nae elcx steeck; omdat hij alleen als dootslachtich soude wordden gericht die den dootsteeck hadde gedaen, eñ dat alle d'andere alleenlijc gepunieert sullen wordden van der quetsueren, die nochtans handdadich aen den dooden zijn geweest. v. d. Tav. 158.

DOOTSLAGER (Doitsleger), zn. m. *Hij die eenen doodslag of manslag gepleegd heeft*, fr. *celui qui a commis un homicide*. Kil. *homicida*. || Soo wie die den andren doetslaet, eñ die doetslagher toehort den dorpe, eñ hi ontgaet, sine vrienden versoenen den doden met x pond... *K. v. ter Piete v.* 1265, a. 40. Die den dootslager helpe doet. Ib. a. 72; Lat. tekst *occisor*. Weer 't dat ymant den anderen van onser vursc. stat hemelicken sloege, quetsende an syn lyf oft licham, eñ bynnen dry daigen dieselve quetsure nit an hem in [*l.* en] druege oft en kende naedat geroepen syn sall eñ gekondigt aen den Piroen, die sall verbueren viertich Rinsgulden,.. oft ten ewigen dagen uut onser stat eñ vryheit gebannen te werden als een doitsleger. *O. Liége*, 11 dec. 1500, a. 21, *Hasselt*. Hoe men met eenen dootslager gaen eñ keeren sal. *C. gr. Loon*, I, vj, 68.

DOOTSTEKER, zn. Zie dootslager. || Nochtans vynt men andere die seggen willen eñ sustineren dat,.. daer men den principalen dootstekere niet geweeten en conste, men vernemen eñ geweeten conste wye van den geselscape eñ turbelingen voirscr. den twist begonst hadde, dat dan die alleen van den dootslage soude gepunieert wordden. v. d. Tav. 62 v°.

DOOTSTROOM, zn. *Laag tij*, *laag water*, fr. *marée basse?* || Welcke bende wiert gheleyt tot Mardycke, ten fine dat zy beletten zouden alzulcke courssen als de Franssoisen dickmaels waren doende met cleene menichte van soldaten peerdevolck, commende zo van Cales lancx het stranghe oft zeezyde, passerende in den nacht duer de riviere van Grevelinghe, te leechsten van de watere eñ dootstroome. Piot, *Chron*. 314.

DOOTVAL (Doodtvalle), zn. *Dood bij ongeval*, *schielijke*, *plotselinge dood*, fr. *mort par accident*, *mort subite*, *soudaine*. || Dat soo wanneer eenich kennelijck ongeval gebeurde aen eenighe poirteren,.. oft aen heuren kinderen, dienaeren, boden eñ huysgenoten, hetsij doodtvalle oft verdrinckinge, eñ diergelijcken ongevallen, dat dieselve poirter oft poirteren, onder wien voors. ongeval gebeuren soude, vrij eñ onbelast souden blijven van allen verbeurten eñ confiscatien. *C. v. Diest*, *Ord.* 15 mei 1509.

DOOTVARU, bn. Limb. *Doodverwig*, *doodskleurig*, *doodsch*, *deluw*, fr. *blême*, *livide*, *couleur de mort*. || De minsche sprac: Wat meynt dit dat dese minschen alsoo dootvaru ghescaept sijn? *Aller kerstb.* 26. Terstont zach men voor 't *Hasewindekin* eñ voor den *Oliphant*, daer die schepenen boven ter veinster laghen, een jonck ghezelle lanxst de husen verdraghen, welcx hooft hijnck eñ zwierde, eñ zach gheheel dootveerwich in 't aenzichte. *Ber. tijden*, III, 149.

DOOTVAT, zn. o. *Doodkist*, fr. *cercueil*. || Den cuyper die maeckt, boven dat, Voor .:. een doodvat. Johan v. Nyenborgh, *Toonneel der ambachten*, blz. 6, aangehaald door Rembry, II, 358, ter staving van het afzonderlijke woord „vat" voor „doodkist" verscheidene keeren in de stadsrekeningen van Meenen voorkomend: || An Jan Van de Steenpitte, van vier vaten,.. eñ twee andere... omme ses doode lichamen te begravene. — Van een vat omme zyne huusvrauwe te begravene. *Rek. v.* 1562/63.

DOOTVEDE (Doetvede), zn. Letterlijk *Doodvijandschap*, fr. *haine mortelle*. Zie Kil. Veete. *Staat van vijandelijkheid tusschen twee personen of families*, *te weeg gebracht door eenen manslag of door kwetsingen*, *waarin de bloedverwanten van den gedoode of mishandelde zich het recht toeëigenden om van den plichtige of de zijnen wraak te nemen; weshalve ook de wraakduchtende partij zich haastte om van de schepenen of van de peismakers eenen vrede of bestand te erlangen*, *welke haar de veiligheid verzekerde*, *in afwachting van het bepalen van het zoengeld*, fr. *état d'hostilité entre deux personnes ou familles*, *occasionné par un homicide ou des blessures*, *dans lequel les parents de l'occis ou du blessé s'arrogeaient le droit de se venger sur le coupable ou les siens; c'est pourquoi la partie qui redoutait cette vengeance s'empressait de requérir des échevins ou du tribunal des apaiseurs une trève qui lui assurait la sécurité*, *en attendant la fixation du prix de la réconciliation*. Zie overigens Defacqz en Honincks, *L'ancien droit belgique*, II, 290. Zie vrede en Montsoen. || Die oic waere in doetveeden eñ buten vreden, he mochte dragen alrehande wapene. *K. v. St.-Pieters-Leeuw*, *v.* 1284, a. 14. Wie waer in dootveden eñ buten vreden waer, hi mochte dragen allrehande wapene. *K. d. ammanie v. Brussel*, *v.* 1292, a. 16. Die ware in doetveeden eñ buten vreede, hi mogte draghen alrehande wapene. *It. markgr. Antw.* a. 10. *It. meierij v. Loven*, 1312, a. 14. Nootsin van dootveden tusschen eedele sal geschieden onder sijnen segel, inhoudende de sake van der veden eñ tegen wyen, pretenderende den nootsin te verificerenne eñ te bethoenen nae den orloge oft vede geëyndt, oft nae dat bestant dairinne gemaict sal zijn binnen behoirlijcken tijde. v. d. Tav. 13.

DOOTVIJANT (Doot-, doetviant), zn. m. Zooals thans. Fr. *ennemi mortel*, *ennemi juré*. || Die huussuekinge dade bi nachte, mit beradenen rade, enwaer op sinen hantdadegen scûldeghen dootviant, hi waers op xx pont. *K. d. ammanie v. Brussel v.* 1292, a. 24. *K. markgr. Antw.* a. 17: doetviant; *K. v. Waalhem v.* 1365, a. 57.

DOOTWONDE, zn. *Doodelijke wond*, fr. *blessure mortelle*. Kil. *vulnus letale*. || Hoe menich dootwonde ontfenc u hert doe (*nl.* Maria)! *Hondert merk*. 11 v°. Dengeenen up wien de dootwonde gheleyt sal worden, zal men ontbieden te rechte te stane.. Heeft de doode meer wonden dan de dootwonde, soe sal de naeste van den dooden moghen legghen die andre wonden up deghene die mede gheweest zullen hebben ten fayte. de Pr. en Br. XXVI. *Rupelmonde*, 64, *Keure*, a. 4 en 5.

DOPPEN, bw. Schrijnwerkerij. *Terme de menuiserie*. || Verscheyde deuren met vospanneelen in groeven geset, becleet met lysten eñ gedopt. *Staatsarch. Proces schrijnwerkers* § *timmerlieden*, 1635. Doppen, het simpel stoppen met een houte pinneken boven dysere nagels in de wercken diepachtich gebrocht [*l.* gewrocht], sonder nochtans dese pinnekens te lymen. Id. 1642.

DORDE, ranggetal, Limb. *Derde*, fr. *troisième*, komt hier en daar wel eens voor. Zie Verdam.

DORE, zn. v. *Deur*, fr. *porte*. Kil. Dore, j

deure. || Dat N. N. commen syn.... tot Woutermans huys,.. eñ op syn huys eñ doren gheslaghen hebben. SCHAYES, *Analectes*, 14de E. Den mur daer de dore in slut... — De slusedoren. MERTENS, *Oudste rek.* 48. Elc houtmenghere [*nl.* houthandelaar] sal op de houtmarct sijn hout voer sine dore legghen binnen xl voeten. *Kb. v. Diest*, A, 66. Van altoos gesloten te houden de doren van de nieuwe portaelen oft afschutsels. *C. v. Loven*, *Bijlage* II, *Regl.* 1735, a. 45.

DOREERSNOER, zn. *Vergulde hoofdband*, fr. *ruban doré*, volgens Christijn, doch wellicht *vergulde gordel*, fr. *ceinture dorée*. || Alsoo van jouffrouwen-schoonheden, soo sullen sy [*nl.* de broeders en zusters] inbrengen roodt schaerlaken eñ peer [*l.* peers] schaerlaken, eñ de voederen die daertoe hooren, eñ kroone, eñ hoedt eñ doreersnoer. *C. v. Brussel*, *Stat. v.* 1355, a. 2; Christijn *vittas aureas*.

DOREWAERRE, zn. *Deurwachter*, fr. *huissier de salle*. || Item, Jakemare van Vilre, shertoghen dorewaerre, overmits behete der scepenen, v sc. grote. MERTENS, *Oudste rek.* 50.

DORCKEL, bn. Lakenweverij. Een zeker, ons onbekend, gebrek in de bewerking, fr. *certain défaut*, *nous inconnu*, *dans la fabrication* (*du drap*). || Wat lakene dat dorckel es, ochte dorecaerdt,.. *K. lakeng.te Mechelen*, 1331-1333, a. 145. Zie DOORCAERDEN.

DORMANT, zn. m. *Legger*, *standaard*, *proefmaat*, *slaper*, fr. *étalon*, *modèle de mesure et de poids*. || IJzeren cornlepel te Brussel gejusteert tegen den dormant berustende opt Corenhuys aldaer. *Rijksarch. Rekenk.* nr. 291 (28 juni 1561).

DORMSCHIP, zn. *Een schip bijzonder varende op de Durme?* fr. *un bâteau naviguant particulièrement sur la Durme?* || *Une neis* [*nl* schip, *navis*] *ke on apiele* dormscip, *ki a gouvernal derière: deus deniers et maille au monter et autant al avaler.* — *Une petite* dormscip, *ke on maine à le main et à rimes*, *le motier*... *Tol te Rupelmonde*, Mei 1271.

DORMTER (Dormiteren, doremtre, dormen, durmtre, dormerter), zn. m. *Slaapzaal in een klooster*, *gasthuis*, *kostschool*, fr. *dortoir*. Kil. *Peregr.* Dormter. || Als heen heere.., dan syn de lavendiers sculdech te bringhene 1 tine heets waters voer den dorden [*l.* dormtere] — sDonredachs, alst sine weke es, soe es hi [*nl.* de „lavendier" of waschmeester] sculdech te gane in de Pipe (?), als prime gheluut es, eñ de cleedere die [hi] dan daer vint es hi sculdech te doene duane [*nl.* dwaen, wasschen]; eñ alsi droeghe syn moet hi se draghen up den doremtere. VAN LOKEREN, *St.-Pierre*, nr. 622, 13de E. Die broederen van den susteren, eñ die susteren van den broederen sullen ghesceyden hebben hoeren reverencien [*l.* refter, *refectorium*], [haeren dormiteren, *kopij der* 16de E.] eñ een yeghelyc anderen ambachten [*nl.* diensten]. *Regl. gasthuis 's Bosch*, Juli 1277, a. 3. Waert dat eeneghe ziecker vrauwe derghelycke gheviel [*nl.* dat zij iemand sloeg], die zoude moeten bliven binnen hueren doremtre. *C. v. Gent*, *Orig.* XXVI, *Ord. v.* 1305, a. 11. De broedere eñ de zustre hebben houde firmerie eñ nieuwe, eñ dormen [*l.* dormteren] eñ reeftre. *Belg. Mus.* VII, 92 (1349). Int cloostere van de Augustijnen tot Ghendt,.. een cappelle staende bij den ouden durmtre. DE POTTER, *Second. cart.* 390, XVIde E. Dat de meester sal ghehouden wesen alle avonde, als de jonghers slaepen gegaen sijn, dat hij sal selve moeten op den dormerter gaen besien oft elck jongen op sijn behoorlick bedde licht eñ alsoo behoort, eñ te sorgen dat gheen schurfte kinderen liggen by gave, eñ oock geen siecke by ghesonde. MERTENS en TORFS, IV, 599, *Ord. Knechtjeshuis*, 16de E. a. 14. De religieusen onder den regel van der derde ordene van sint Augustyn hebben, int goidtshuys van „der Banck," henne edificien van dorinter [*l.* dormter], refter, coken, eñ andere nootelycke wooningen geheelick op hen selven gehadt. VAN EVEN, *Louvain monum.* 263(6), dec. 1598.

DORPER, zn. *Dorpeling*, *plattelandbewoner*, fr. *villageois*, *habitant du plat pays*. Kil. heeft het w. slechts als bn. *rusticus*, *inurbanus* (fland.), *boersch*, *onbeschaafd*. || Dat sy sullen moeghen maecken eeñ vast goet gevenckenisse,.. eñ omme 't selve te maken, consenteren dat onsen officier mit den burgemeesteren tsamenlyc sullen moegen die dorperen, onder den clockslach van onser stadt behoerende, mit corweyen eñ anderssins doen dienen. *O. Liége*, 27 jan. 1548, a. 7, *Bilsen*.

DORPERLIJCK (Duerperlijck), bijw. *Smadelijk*, *beleedigend*, *honend*, fr. *d'une manière injurieuse*, *offensante*. || Die eenen anderen loegent [logenstraft?) ofte duerperlijck toespreckt, verbreuckt een lib. *C. v. Grave*, *K. en br.* I, 20.

DORPMAN, zn. m. *Dorpeling*, *plattelandbewoner*, fr. *villageois*, *habitant du plat pays*. Kil. *rusticus*, *villicus*, *paganus*. || Doet een dorpman enen ridder [*nl.* beleedigt hij hem], hi ees om hondert scellinge; eñ doet een dorpman enen cnape [*nl.* eenen schildknaap], die van ridders aerde [*nl.* afkomst] comen es, eñ noch es cnape, hi ees om xx scellinge. *K. d. ammanie v. Brussel*, *v.* 1292, a. 1. It. *K. markgr. Antw.* It. *K. d. meierij v. Loven*, *v.* 1312. Het *Waalsche Charter v.* 1312 zegt *uns vilains* (*villanus*).

DORPMEESTER, zn. *Opperbestierder van een dorp*; *burgemeester*, fr. *premier administrateur d'une commune*, *bourgmestre*. || Vertoenen met alle eerbiedigheyt die dorpmeesters eñ ondersaeten van Vliermael-Root, dat sy tegen hennen scholtes N. voor UEd. heeren hebben proces gemoveert. *C. gr. Loon*, I, 386 (1677).

DORPSBOEK, DORPSLASTEN-BOECK, LASTBOECK, zn. *Boek of register bevattende de dorpslasten of belastingen*, fr. *registre contenant les charges ou impositions communales*, *registre paroissial*. || Gelyck oock [de schout zal moeten deel nemen aan] generalyck over alle de resolutien van de Wet, de gemeente eenigsints rakende, 't zij over settingen van lasteboecken, veranderinge der dorpsboecken, maken van repartitien,.. *O. P.-B. autr.* 31 oct. 1715, I, 13; II, 617, *Heist en Gestel*. Dat ter greffie oock zullen gebragt worden de liggers van de gemeyne dorpslastboecken. Ib. III, 2. Dat men voortaen zal verscheyden eñ by apaerte boecken ommestellen: eerst, de ayden eñ subsidien; daernaer schipvrachten, wagenvrachten, pioniers, remontpeerden, uitkoopen van wintergarnisoenen, renten eñ diergelycke; voorts de contributie aen den vyand, eñ eyndelinge de binnen- ofte prochiekosten, by vier separate boecken. Ib. XXI, 1, *Rakende de laste-boecken*, *ommestellingen eñ rekeningen*.

DORPSBOETE (Doorpboete), zn. v. *Eene stedelijke belasting gesteld op dorpelingen*, *die als handwerkers in de lakenweverij toegelaten werden*, fr. *imposition municipale à charge des villageois admis à travailler dans la draperie*. || Dat de ghesellen van buuten, als zij binnen commen wercken, zullen gheven, so zy altoos ghedaen hebben, een doorp-

boete, dats v s. DE PR. en BR. *Aalst*, III, 456, *K. Voldersamb.* 1420—1464, a. 27.

DORPSCOMME, zn. v. (*Kom of*) *kist ter bewaring der bijzonderste oorkonden van het dorp*, fr. *coffre dans lequel on conservait les principaux titres de la commune.* || Wij bevelen wel ernstelyck aen alle schepenen, borgemeesters eñ andere, die eenige pampieren, titelen oft documenten de secretarie rakende, ten onderen hebben, alle deselve ter greffie te brengen, eñ degene de gemeente rakende, in de dorpskomme, onder behoorlycke expurgatie van eede. *O. P.-B. autr.* 31 oct. 1715, c. III, a. 1; II, 617, *Heist en Gestel.* Zie ook KOMME.

DORPSLASTBOECK. Zie DORPSBOECK.

DORPSONRAET, zn. m. *Dorpslasten*, fr. *charges du village.* || Dat de borghemeesters... Item dat die gheswoorens de rekeningen van haren dorpsonraet onsen drossaert tilcken jaere sullen overbrengen,.. die dan oock die rekeningen op 't spoedigste af te hooren eñ te sluyten gehouden blijft. *C. v. Ravenstein v.* 1651, a. 13. Kantteek. Van dat by ider borghemeester sal worden gedaen rekeninge eñ reliqua. Zie ook ONRAET.

DORPWECH. Zie WECH.

DORREMAENT, zn. *Maand Maart*, fr. *mois de mars.* Kil., en *Bredaesche alm. v.* 1664: Dorremaend.

DORREN (impf. *dorst*, *durst*), ow. 1) *Durven*, fr. *oser.* || Van den wolnen sticken, die de priesters van Denremonde doen maken t'haren draghene eñ t'haers selfs verslijtene, evenverre dat sij 't dorren nemen up hare borst [*nl.* dat zij er hunnen eed durven op doen], so behoudt de poort daeraf d'assise t'haerweert, eñ blijft onverhuert metter lakenen assise. DE VLAMINCK, *Acc.* 15 (1414).

2) *Moeten*, fr. *devoir.* || Men hoerde niet dat yement binnen zinder tyt versleghen was ofte vermoerdt, noch et en was van gheenen node, dat yement eenighe wapen dorst dragen. — Niement en durste jeghen iement dueren ofte veinsteren sluten. JAN V. DIXMUDE, 14. Dat sy [*nl.* de boekdrukkers, enz.]... openbaerlyck... hebben dorren vercoopen alle sorten van boecken, schriften... heretyck... *Pl. v. Brab.* 24 mei 1567, III, 18.

DORS, zn. m. Van eene oorkonde. *Keerzijde, rug*, fr. *dos* (*d'une charte*); ofr. *dors*, lat. *dorsus.* || Op den dors stondt insgelijcks gheschreven:.. *Pl. v. Vl.* 15 apr. 1551, I, 397. Stellende zyn schriftelick relaes jeghens den dach dienende up den dors van de commissie. *C. v. Broekburg*, IX, 13. Op den dors van de acte principaele. *C. v. Brugge, Orig.* 22 dec. 1751, a. 59, II, 719.

DORSILLEN, zn. mv.(?) || Eenen sack dorsillen, geëval. op ij lb. x s. *Schatting v.* 1551.

DORVEN, bw. *Moeten*, fr. *devoir.* || Dat alle goede cnapen, timmerliede, metsers, ticheldeckers eñ leemplackers van buten,.. binnen Antwerpen sullen moghen werken, up haer keersghelt [*nl.* inkomgeld], sonder verboren; eñ zy en dorven gheene poerters worden, zij en willent doen. *Kb. v. Antw.* a. 191. Al duerde zyn huere langer, de erfgenamen en souden dat van geender weerden dorven houden. V. D. TAV. 189 v°. Die cooper en sal hem die nairderscap niet dorven overgeven, hij en wille. 278. Sonder dat partije daertoe sal dorven geroepen worden om kennen oft ontkennen. *C. v. Santhoven, Stijl*, a. 156.

DOSDAEN, zn. m. Zie BEER 2).

DOSSCHER, zn. m. *Korendorscher*, fr. *batteur en grange.* || Als men derscht moet de meyere den dosschere potage geven. DE PR. en BR. I. *St.-Denys-Westrem*, 16 (1382/87).

DOSSE, zn. (?). || Van eenen houte eñ van v dossen verbesicht aent selve werc [*nl.* aan den muur eener poort]. *Stadsrek. Ninove*, 1472. Item, N.. van drie berdderen eñ een dosse dair de deure van der voors. poorten af ghemaect es, costen viij s. Ib. 1477.

DOSTER, aanw. vnw. *Dese.* In dostere vormen, *in dezer voege, volgender wijze*, fr. *de cette manière, de la manière suivante.* || Dat her Wouttre van Buedeghem, riddere, heft vercocht den gasthuse van Sente-Jans... sine thiende van Buedeghem,.. Eñ die muet hi quiten onthier eñ sente Bamisse, in dostere vormen: Dat dat gasthus sal senden... X^de^ *v. Bodeghem*, 11 juni 1277.

DOSWECH, zn. m. *Een weg van tien voet breedte*, fr. *chemin de dix pieds de largeur.* || Int meten van de verkochte landen,.. es men ghewoone af te trecken in de breede: voor eenen ghemeenen wech..; voor eenen doswech, daermen een coe leedt metten bande, ofte daer een peert rydt ter zale, thien voeten. *C. v. Auden.* XIV, 21.

DOTEGELT, zn. o. *Vergoeding in een ambacht te betalen door eenen meester die tot den knapenstand vervallen was en weer meester wordt*, fr. *indemnité à payer dans un métier par un maître qui était retombé dans la condition d'ouvrier et redevient maître.* || Zo wat persoon, die meester heeft ghezyn eñ knape worden es, eñ weder meester worden wille, zal gheven den ambochte iij ponden parisise van doteghelde. *K. lakeng. Brugge, Scheerers*, a. 8. — Het art. 28 van de *Scepscheerers* is gelijkluidend met dit en verklaart eenigszins het w. dotegelt, zonder het evenwel te gebruiken, daar het zegt: „over zijn deel van den costen die tvoorseyde ambocht binnen diere tijt ghedaen zoude hebben".

DOUAGIER, DOUAGIERIGE, DOUWAGIER. Zie DUWAGIER.

DOUARIE, DOUWARIE. Zie DUWARIE.

DOUBEL, zn. *Dubbel afschrift, duplicaat* (*tegenbrief?*). fr. *double, duplicata.* || Van alle publique venditien,.. insgelyckx van doubels oft tegenbrieven van diere. *O. P.-B. autr.* 18 oct. 1702, a. 23, I, 313, *Segelrecht.*

DOUBLET, zn. *Soort van straatsteen*, fr. *sorte de pavé.* || An Jan Wybault, steenhauwere van Bethune, omme dat hy de stede ghelevert heeft, zoo in dobbel doublet als „marquant" of ghesleghen te Doublette, xxxviij^m^ lx cauchiesteenen, omme daermede te refectionerene eñ verbreedene de straten van de stede, betaelt iiij^c^ lix lb. par. REMBRY, II, 293, *Stadsrek.* 1571/72.

DOUBLETTEN, DOBBLETTEN. Zie STEEN.

DOUFHUIS. Zie DUIFHUIS.

DOUSIJNKENS, zn. mv. (?) || Enghelsche oft Schotsche dousynkens, frisetten oft ghevreven. *Tol te Antw.* 1623.

DOUSSLACH. Zie DONSLACH.

DOUWAGIER. Zie DUWAGIER.

DOUTSIJNE, zn. ofr. doucine, bij La Curne verklaard door *trompette*, waardoor echter een ander speeltuig zal gemeend wezen, dewijl beiden in ons citaat voorkomen; Maigne d'Arnis, v°. Dulciana, ofr. *doulçaine*, was er ook over in 't onzeker, dewijl hij het heet: *musici cantus dulcioris species*, vel potius *instrumenti musici genus*, dus een zachte zang *of* een soort van speeltuig. || In 1427 was het getal speellieden met luiten, doutsijnen, guiternen, pijpen, trompetten, violen en zakpijpen tot veertig geklommen. ANTON BERGMANN, *Lier*, 146, *Jaarl. processie.*

DOUWEN, ow. *Dauwen (bedauwen, bevochtigen)*, fr. *humecter*, *arroser*. || O douwende vier eñ barnende dou, vader vol genade! *Hond. merk.* 133.

DOUWIERE. Zie DUWIERE.

DRABCLOCKE (Drabbeclocke), zn. v. *Avondklok*, fr. *cloche de retraite*. || Soe wie dranc metet te gelage [*nl.* bij een drinkgelag] naer drabclocke, hi es om twintich scellinge. Eñ die drinct naer drabclocke te gelage in taverne, hi es om twintich scellinge. *Belg. Mus.* I, 249, *Stadsord. v. Brussel*, 14de E. Die man noch sine liede moeten niet gewapent [gaen] nae drabclocke. Ib. 252. Dat men die wikette [*nl.* de kleine deur in de poort] van den butenporten open laten sal alle avonde totdat de drabbeclocke luydt. *Anal. v. Loven*, 14de E., *Acad. d'archéol.*, XIII 501, a. 26. Anno 1466, doen begonst t'Antwerpen, t'savons ten thien uren, te luyden de clocke die men heet die drabbeclocke, eñ naemaels die dieffclocke. PIOT, *Chron.* 79. — Zooals Verdam het ook aanneemt, van drabben, bij Kil. *Cursitare*, *itare*, *veel loopen*, dewijl, als de poortklok luidde, alleman liep om in of uit de stad te zijn. Zoo ook moet verstaan worden het w. drabbe in de *Chron. v. Merchten*, Str. 183: || Corts naer desen [*nl.* procureur] kwam hier, metten snabbe, Een ander procureur, genoempt Franchois Crabbe; Daerna noch een geheeten Eloy Geylens; D'een compt van Buggenhout drabbe drabbe [*nl.* snel geloopen]..

DRACHT, zn. v. In verschillige beteekenissen.

1) Van wapenen. *Het dragen*, fr. *le port (d'armes)*, *le fait de porter des armes*. || Keuren van dracht van wapenen eñ gevechten. Niemant en mach binnen dese stadt van Antwerpen moortwapenen draegen. *C. v. Antw. comp.* VI, j. 2.

2) *Kleederdracht*, *kleedij*, fr. *costume*, *mode*. || Na deze [*nl.* na de Rederijkers van Bergen-op-Zoom] kwam de stad Mechelen, allen getooid in rokken van incarnaet stammet, gemaekt naer de Engelsche dracht, zijnde fraei geboord met geel passement. VAN MELCKEBEECK, *Peoen*, 47, *Antw. Landjuweel v.* 1560.

3) **Kleederdracht der praktizijns**, *Costume des praticiens*. || Alsoo wij onderricht zijn dat sommige supposten van onsen Raede van Brabant sedert eenigen tijdt herrewaerts hebben begonst te buyten te gaen het cleedtsel eñ uytwendige teeckenen van hunne professie, door de dracht van coleure kleederen eñ rappieren binnen de plaetse van hunne residentie,.. Wij hebben geordonneert dat... alle practisynen, soo advocaeten als procureurs van onsen Raede van Brabant, voortaen binnen de stadt van Brussel sullen hebben te draegen swarte cleederen [ende?] mantels, eñ dat deselve, gelijck oock alle andere hun willende bemoeyen met de Practycke, als notarissen, clercken van de comptoiren ofte van practisynen, hun sullen hebben t'onthouden van het draegen van rappieren binnen dese stadt Brussel, tenwaere dat sij stonden op hun vertreck om te doen eenige reyse buyten deselve stadt. *Plac. v. Brab.* 26 nov. 1685—12 Oct. 1714, VI, 26. *Ord. nopende de dracht van de cleederen*...

4) Lakenweverij. || Item, alle smalen, grauwen eñ blauwe draeijen van der binnenhallen sal men niet min opruwen dan met vijff drachten. *K. lakeng. te Diest*, *Regl. droochscheerders v.* 1545, a. 38.

5) *Ondersteuning*, *begunstiging*, fr. *soutien*, *faveur*, ofr. *port*, zie LA CURNE. Zegswijze in de oude oorkonden: || Sonder dracht, gunst of dissimulatie. *Rekenk. v Brab.* reg. 136 fol. 287 (10 Jan. 1511).

DRACHTICH, bn. Van vrouwen. *Zwanger*, fr. *enceinte*. || Een generael dinc es, daer een ondrachtich wijf huwet, al ware si maecht, so ne sal geene bilevinge houden; eñ es een wijf drachtich, zij sal se houden, updatter niemand bilevinghe an en hilt als haren man dleen anequam, eñ updat het es zijn eerste huwelick naer dat hem anequam. *Leenr. v.* 1528, H ij r°.

DRADEN, bw. Lakenweverij. || Vort, soe en mach niemen verwen noch doen varwen stucken noch lakene met meeden daer twit in blauwen gheminckt es, noch ghewisselt, noch ghedraet, noch ghedweelt, noch ghedobbelsteert, noch ghetraelget, noch gherande legwerc. *K. lakeng. Mechelen*, 1331—1333, a. 43. Wat lakene dat ghedraet es, ghedobbelsteert, ghetraelget, gheworptafelt, ghewisselwarpt, ghemoreit, ochte in enegherande maniren dat men maken mach, daer ghene ghesodene wolle toe en es eñ hoert, moet lvj twiste hoghe ghesceert sijn. Ib. 90; item 93, 122.

DRAECHOUT (Drachout), zn. *Hout dienende voor het opwerpen van wallen*, *schans of bolwerken*, fr. *bois servans à construire des remparts*, *des fortifications* (Verdam). || Item, de c drachouten.. 50 lb. viij s. *Ypriana*, I, 151, in eene Fr. rek. v. 1378, *Stedehuus*. Betaelt Hans Calcman, van ij (200?) drachouts, elc hondert iij lb. v s. *Stadsarch. Bergen-op-Zoom*, *Reken. v.* 1528. Es geresolveert van Dordrecht te becommen den nombre van twee hondert drachouten tot het maecken van sekere quantiteyt scheurboxen (?), dienende tot fortificatie deser stadt. Ib. *Resol.* v. 1620—1626, 9 mei 1621, n°. 34.

DRAEIJEN (Drayen), ow. Van voorwerpen of zaken. *Zich uitstrekken*, fr. *s'étendre* (*d'objets et de choses*). || Alle wintmeulens, watermeulens, rosmeulens eñ smoutmeulens, sooverre die drayen,.. worden gehouden voor haefdeylich. *C. v. Santhoven v.* 1664, a. 105.

DRAECKWERCKEN, zn. mv. Dit w. komt voor in de keizerl. ord. v. 13 apr. 1551, a. 3, in beide de plakkaatb. v. Brabant, I, 497, en v. Vlaanderen, I, 803, rakende het goudsmedersambacht: || In holle werken, draeckwercken oft cleyn wercken op amausen geladen. — Doch er moet gelezen worden: draetwercken, *draadwerken*, *ouvrages en filigrane*, volgens *Reg. du grand conseil*, nr. 5, fol. 114 v°, *Rijksarchief*.

DRAETRECHT, bijw. *Lijnrecht*, fr. *en ligne droite*, *au cordeau*. || Dat d'erve Van der Eycken, die staat in den gracht van der Lazaryen erve aldaer ghelegen, draetrecht te treckene toter kappen van Wouter Baus grachte, daerane gheleghen, Wouter Baus straten vors. toehoert. *Schep. Land v. Diest*, 4 mei 1424.

DRAGEN, bedr., wederk. en onz. werkwoord. In verschillige beteekenissen. 1) Believen (of consent) dragen. *Zijne toestemming of inwilliging geven*, fr. *donner son consentement*. || Elck momboir moet alleene... responderen eñ goet doen voer alle tgene dat binnen den tyde van der momboirien... geschiet is, soeverre hy daer consent eñ believen heeft toe gedraghen. *C. v. Antw.* 1545, x, 23. Met declaratie van den weesmeesters die tselve consent [*nl.* tot verkoop van weezengoed] gedaen hebben, eñ verclaringe van den redenen daeruut sij tselve consent gedragen hebben. *C. stad Mechelen*, IX, 19.

2) Eere dragen. *Eerbied toedragen*, *bewijzen*, fr. *porter respect*, *témoigner du respect*. || Ick gelove, sekere eñ sweire dat ick dragen eñ bewijsen sal de heeren schouteth, borgemeester, schepenen

eñ raet der stadt eñ bijvange van Lier, eñ mede de heeren van de lakengulde alhier, alle eere, reverentie eñ weerdigheijdt, in der bancken eñ gerechten van justitien sittende eñ oock daerbuijten. *C. v. Lier*, *Stijl*, XVII, 2, *Eed der procureurs*.

3) Feiten dragen. Van eenen eisch. *Aanhalen*, *bevatten*, fr. (*d'une demande en justice*) *énoncer*, *contenir*. || Van de feyten by den heesch gedregen. *C. stad Iperen*, III, 20. Dragen een feit aen iem. *Zich beroepen op iem' getuigenis*, fr. *se référer*, *en appeler* (*d'un fait*) *au témoignage de qn.* || Eñ sweiren alsdan openbaerlyck de getuijgen dat sy van 't gene des men hun vragen sal, eñ partije aen hun gedragen heeft, sullen seggen de beste waerheijt. *C. v. Antw. comp.* VII, iiij, 31.

4) Geloof dragen. *Bewijs opleveren*, *bewijzen*, *geloofd worden*, fr. *faire foi*, *prouver*, *être cru.* || Gheen coopman en draecht gheloove op zynen hantboeck, tenzy van waere ter slete int cleyne, met maten eñ ghewichten uuytghelevert, tot twee ponden groote. *C. v. Aalst*, XII, 8.

5) Getuigenis (oorcontschap) dragen. *Getuigenis dragen*, *geven*, *getuigen*; *melding maken*, fr. *porter*, *rendre témoignage*, *déposer*; *faire mention de.* || Bidden N. N., scepenen van Brusele, dat si hare seghele ane dese lettren hanghen omme gherecht orconscap te draghene van allen desen vorewaerden. 11 juni 1277. Aengesyen die getuygen anders nyet en draegen als den oploep. *C. gr. Loon*, I, VIII. a. 34 (1430). Also droeghen zy eendrechtelec, eñ ygelijc sunderlinghe, dat... Wat hon waerheyt op dat testament ghedraghen hadde... So clerden wy [*nl.* schepenen], ghelijc dat die waerheyt voer ghedraghen heefft. *Schep. v. Meldert bij Diest*, 18 mrt. 1435.

6) Eene laakbare handeling dragen. *Die begaan*, fr. *commettre* (*un acte répréhensible*). || De momboirs en syn nyet gehouden inne te stane voer de renten oft goeden die sy voer de weeskinderen gecocht hebben,.. tenwaere dat bleke van eenighe late [latente?] oft evidente culpe oft simulatie, die de momboiren daerinne gedragen souden moeghen hebben om hen singulier proffyt, ten achterdeele van den weeskinderen. *C. v. Antw.* 1545 X, 12.

7) 'Iem. dragen. *Hem ondersteunen*, *bevoordeelen*, *begunstigen*, fr. *soutenir*, *avantager*, *favoriser qn.* || Omme dat de porters van der stede van Ypre willen dat men met ghener reidene zegghen moghe dat zy yemene in zine quade faiten draghen willen, so zouden zy consenteren,.. dat men van dien faite alle manieren van lieden... horen zoude, die goede lieden waren, eñ best van den faite weten mochten. *Varia Yprensia*, 59, *Schep. v. Iperen aan den graaf* (1384). Dan, [de burgemeesters en raad] sullen alleyne die boumeisters dairmit [*nl.* met de stadspenningen] laiten gewerden t'onser voers. stat proffijt, eñ alle fauten [*nl.* achterstellen] die men, nae wettige rekenschap, bevinden sall onser stat sculdich te syn, terstont te doen purgieren eñ betalen, sonder ymant dairin te draigen oft verschoenen. *O. Liége*, 11 dec. 1500, a. 4, *Hasselt.* Ten surpluuse, daer zy zegghen eñ stroyen dat wy nyet corrigieren noch pugnyeren willen, noch ghedooghen dat men pugnyere oft corrigiere deghuene die 't wel verdient hebben, eñ die onse voors. stede van Ghendt ghestelt hebben in onser onghenaden, alzo zy zegghen, eñ dat wie [*l.* wy] die draghen eñ bescudden jeghen recht, wy en hebben, tot noch toe, in alle de regioenen van Kerstenhede, anders nyet vermaert gheweest dan over een prinche rechtveerdich eñ van goeder justicien. God zy's gheloofd. SCHAYES, *Collatie*, 51. Hoe hy [*nl.* de graaf] Hueriblock, noch de zyne, nyet en draecht noch draghen en wilt, maer punyeren, hebben zy mesdaen, partien ghehoort. Ib. 63.

8) Kennis, ook vonnis dragen. Als schepen, laat of leenman kennis nemen van de zaken, *die onderzoeken*; *ook vonnis uitspreken*, fr. *prendre connaissance des causes*, *les instruire*; *aussi prononcer sentence* (*en qualité d'échevin*, *de tenancier ou de feudataire.* || Hetne zal niement maninghe ontfaen, kennessen draghen, noch over vonneese staen hine hebbe eerst manscip ghedaen of fyantheit ghezworen,.. Rechte kennisse eñ goede vonnessen te draghene. *Leenrecht* d. *Burg v. Brugge*, a. II. Dan, hi [*nl.* de souverain bailliu] maent se [*nl.* de geleende mannen] dat si den vassael of subgijt goede kennessen draghen, goede vonnessen wijsen, eñ trauwe doen in dese saken als haren rechten here. *Leenr. v.* 1:28, fol. X v°. Daer partien dingen, eñ de here of partie deene sterft, eñ daerbi buten wetten valt, eist datter eenige kennisse ghedregen, of orcondscepe gehoort es. Ib. Consent dragen. Zie Believen dragen.

9) Een leengoet dragen. *Het verheffen*, *opdragen*, fr. *relever* (*un fief*). || Soe wat manne die zyn leen aen eenen anderen heere draecht dan aen zynen heere daeraf dat men dat leen houdt, die verbeurt zyn leen zyn leefdaeghe lanck, eñ die leenheere mach dat leen tsyner tafelen legghen. BOXHOREN, *Leenrecht*, a. 13. Eñ waere een leen vercreghen in vollen stoele, dat souden de twee naeste van vader eñ moeders zyden gelyck draghen; maer waere daer alsoe veele goets, dat smans vrienden vertichten [doen vertichten?] mochten der moeder vriende, soe soude dat oir van smanspersoen ewech draghen, overmits dat die leene niet gespleten en moeghen zyn, het en zy by consente van den heere. Ib. a. 55.

10) Lijf noch lit dragen. Van keuren. *De dood of eene lijfstraf niet bepalen*, *niet verordenen*, fr. *ne pas statuer la peine de mort ou une peine corporelle* (*parlant de statuts*). || Allen boeten oft keuren die lijff noch let en dragen, daer der voecht inne gericht es [*nl.* waar hij recht op heeft], moet der scoutz [*l.* scouthet] doen vonnissen totten versuecke van den voecht. PIOT, *Cart.* 569, *K. v. St-Truiden* 1536, *Van compositien*, a 2.

11) Processie dragen. *Die laten uit- of omgaan*, fr. *faire sortir la procession.* || Men zal voorts telcken zondaghen daernaer draghen processie, elç in zyn kercke, zes weken lanc ghedurende. HUYTTENS, *Corpor.* 83. *Ord.* 28 juni 1544. Hebben wy overal vieren van blysschap ghemaect,... voorts processien generael ghedreghen. PIOT, *Chron.* 801. It. 816. Dat men, omme God almachtich te biddene voor de victorie, voorspoet eñ prosperiteyt van de K. Maj^{t}., eñ omme ghetydich weder voor de vruchten van eerdrycke, draghen sal up morghen generale eñ solempnele processie.

12) Dragen een wapen op iem. Het op iem. *richten*, *gericht houden*, fr. *diriger une arme contre qn.* || Soo wie eenighe verboden wapenen draecht,.. oft die op ijemenden draecht geladen bussen oft gespannen bogen, om dien te evelen aen lyff oft aen leth, verbuert den hoogsten wille te ghelde staende, te weten LX realen. *C. v. Beyeren*, I, 15.

13) Dragen aen hem de woorden eens

taelmans. *Die goedkeuren*, fr. *approuver, faire siennes les paroles d'un avocat.* || Daer een taelman in rechte compt eñ wilt spreken dat woert van enigher partien, die meyer vraghet der partien: oft zy dat woert aen hen draghen dat die taelman gesproken heeft? BOXHOREN, *Leenrecht*, a. 106. Soo wie, als procureur iemandts woordt doende, spraecke eenighe woorden die de partije, die hij dient, niet aen heur en droegh, die verbeurt... een gelte Rijnsch wijn. *C. v. Herentals*, II, 28. Item *Collacie*, 63.

II. WEDERK. Hem dragen. 1) *Zich gedragen, handelen*, fr. *se conduire, se montrer, agir.* || Wij, meerckende eñ aenziende hoe dat onse voors. lieden hemlieden langhe tijt wel eñ tamelicke ghedreghen hebben t'onswaert, eñ te dien hende dat zij voortan hemlieden te bet draeghen, eñ te meer ghehouden zijn zullen ons wel eñ ghetrauwelicke te dienene. DE POTTER, *Second cart.* 95 (1372). Hoe hij [*nl.* de verweerdere], comparerende voir recht, hem dragen sal. V. D. TAV. 1. Hem voorts interdicerende meer herberghe ofte taverne te hanteren, eñ hem nu voorts zoo tamelyck eñ eerlyck in als te draghene als dat over hem gheen clachte en valle. *Troubles marit.* III, 147 (1566). Dat sij [*nl.* de procureurs], in 't verbaliseren oft dicteren, hen reverentelijck eñ civilijck sullen draghen, sonder d'een d'ander, den partijen oft iemanden anders, te injurieren, te schobberen [*nl.* schampere woorden toe te duwen] oft reprehenderen. *C. v. Lier*, *Stijl*, XVII, 15. De procureurs... moeten soowel den armen als den rijcken dienen, eñ hun overal draegen met sulcke weerdicheijt, eerbiedinge eñ andersints, gelijck... de advocaeten. *C. v. Antw. comp.* V, iij, 13. Sullen alle de voors. meesters eñ meesterssen hun moeten draegen gelyck een goed man- eñ vrouwpersoon schuldigh is. *Ord. magistraat v. Loven*, 27 juni 1784, a. 8.

2) Met den vierden naamval, of met het voegw. *als*, of het voorz. *voor. Zich noemen zulk een, en het wezenlijk zijn*, fr. *se qualifier un tel, et l'être réellement.* || Dander deel [*nl.* v. Vlaanderen] dat licht onder den keyser metten eygendome, eñ is geheeten theerschap eñ de heerlijckhede van Vlaenderen, daeraf de grave hem draecht als souverain, eñ is in possessie daer te wijsene by arreste eñ sonder resort. WIELANT, *Leenr.* 9. Dat hy noynt de predicatien van Herdoopers ghehoort hadde, maer wel eens zoo tweemaels ghehoort zeicker vermaen dienaengaende, dat deide eenen Jan Kerbusch, hem draghende Herdooper. *Troubles marit.* III, 153 (1567). N. N. hem draghende als ministers van de nieuwe ghereprobeerde religie. Ib. IV, 205 (1569). — Ook van zaken. || Wie dat wolle vercoept binnen Mechelen in ghelen zacken, eñ gheloeft hi dat si hare wale onder draghet alsoe alse men se boven siet, eñ en es siis niet, dat moet men beteren met manessen sdekens [eñ] met wisdoeme der ghesvorne, naer die waerheit. *K. lakeng. Mechelen*, 1331, a. 1.

3) *Zich valschelijk uitgeven voor, z. valschelijk de hoedanigheid toeschrijven van*, fr. *se qualifier faussement de, s'attribuer faussement la qualité de.* || Metten gebruycke wort valscheit gedaen bij dengeenen die hem draeght voir eenen ridder, doctoer oft notarijs..., eñ sulc niet en is als hij hem uuytgeeft. V. D. TAV. 65 v°. Dat vele persoonen... hemlieden draeghen als ghetrouwet eñ ghehouwet wesende, hoewel nochthans van tzelve huwelicke gheen behoorlick ghetuighenesse ofte kennesse en es. *C. stad Brugge*, *Orig.* CLV, 1 apr. 1581, II, 443.

4) Hem dragen als appellant. *Zich stellen, optreden als beroeper*, fr. *se porter pour appelant.* || Als ijemandt van eenighe vonnissen, in de voors. bancke ghewesen, hem wilt draghen oft draecht als appellant, moet 't selve doen binnen thien daghen. *C. v. Casterlee*, II, 24. Als erfgenaam. *Optreden als erfgenaam*, fr. *se porter héritier.* || D'erfgenamen van den dooden,.. soeverre sy hen erfgenamen van den dooden draghen willen. *C. v. Antw.* 1545, XIII, 30. Alle persoonen... 't zy by hen selven, oft by hunne ouders, daeraf sy hen dragen als erfgenamen. *C. v. Brussel*, 1606, a. 91.

III. ONZIJDIG. 1) *Helpen, baten, te stade komen*, fr. *être utile.* || Doe swoeren voort twee hoerre [hoire?] bruedere, eñ volquamen; doe calengierde dese dander partie eñ seyde: sy en soude hoir niet dragen, want sy haer [hoir?] brueder waeren [*nl. de eedelijke getuigenis van hare broeders zou haar niet baten*]. ... — Voort, so wysde men hem [*nl.* den baljuw]: dat bruedere hoir wel mochten dragen, want sy niet en waren partie van den goede [*nl. zij hadden er geen belang bij*]. *Vonnissen v. Uccle*, 13.

2) *Wettig, geldig, deugdelijk zijn*, fr. *être légal, valide.* || Hervachtech man die leghet te stervene, hi mach recort doen van sire kenlicheden vor eenen scepene ofte vor meer; eñ dat recort es sculdech te draghene ghelyc of hy levede eñ hy orconscepe droughe. *C. v. Gent*, *Gr. charter v.* 1297, a. 120. Het gevalle dat een man werde gedreyght, of hem werde tsyne gestolen, hy ga ten amman of ten meyer, eñ beclage hem van dien dinghe; dan moet damman of die meyer manen den scepen wat hiere mede sculdich es te doen? dan selen wysen die scepene of die late: dat hire een waerheit [*nl.* een onderzoek] es sculdich af te done; eñ en waere sy by vonnisse aldair niet [gewyst?] so en droech se niet. *Vonnissen v. Uccle*, 10.

3) *Bedragen, beloopen*, fr. *se monter, s'élever à, comporter.* || Op dat die comanscap j lib. grote droeghe ochte min. *Kb. v. Antw.* a. 86. Altoes sal de stat haren clerke eñ baren bode schicken bi den assizen, omme te wetene wat sy dragen van jare te jare. *Acad. d'archéol.* XIV, 51, *Anal.* 14de E. Dat broet sal gelden ind getaxeirt werden bij den voirs. gerichten also vele als die merct draghen sall van den korne. *K. v. Tongeren*, 27 juli 1469, a. 15.

4) Aen 't lijf dragen. Van eene overtreding. *Lijfstraf op staan, aan verbonden zijn*, fr. *échoir une peine corporelle (à une contravention), s'y rattacher.* || Waert dat iemant breucke braeck, eñ voor den breucke ghenoech ghegoet ware, oft wel verborghen coste in den Lande van Meghem, die en sal men daervoor niet in gevanckenisse leyden noch doen leyden, het en waer dat aen 't lyf droeghe. *Landcharter van Meghem*, juni 1408, a. 7. Zie als bedr. wkw. 10).

5) Dragen aen iems. tuin. *Dien schenden* (?), fr. *dégrader la clôture de qn.* (?) || Soo wie men bevindt aen jemants anders thuyn brekende oft draeghende sal ghehouden sijn den gheheelen thuin, die ghebroken is, wederom op een nieu te maecken, eñ evenwel die keur betaelen van vijf vlaems. *Landcharter v. Meghem*, 1537, a. 6. Kantteek. Die een anders thuin schent, moet dien opnieu maken.

6) Dragen tot. *Strekken tot, uitloopen op, ten gevolge hebben*, fr. *tendre à, aboutir à, avoir pour conséquence ou résultat.* || Valscheit eñ meyeneedt eñ parjurie, die niet en draight tot iements prejudicie, hindere, scaden oft achterdeele, die heeft

alleenlijc God den Heere tot eenen richtere, wreekere eñ doemere. v. D. TAV. 70 v°.

DRAGEN, zn. o. 1) *Last, bezwaar, hinder*, fr. *charge, désagrément, dommage.* || Waerd also dat ons portren omme dit ocquoison yet messchiede,.. of deraf draghen hadden, dat zoude de heere eñ de stede an hemlieden draghen. DE PAUW, *Vgb.* 96 (1366). Om de voors. mesdaden beter te beletten, hebben wij allen oft een ijeghelicken toeghelaten eñ toelaten bij desen, vrijelicken eñ zonder eenich draghen doot te slane ßeghene die dezelve ghedaen zouden hebben ofte attenteren te doene, als openbare grassateurs eñ straetschenders. *Ber. tijden*, III, 215.

2) *Ondersteuning, bevoordeeling*, fr. *soutien, appui, faveur.* || Als 't commen es dat de voors. vier persoonen, by ons ghestelt, tot deze zaken te weercke gheleyt hebben eñ willen legghen dlast dat zy hieraf van ons ghehadt hebben, eñ hebben daeraf de waerheyt doen openbaren, eñ daertoe haer ghetrauwe beste eñ vermoghen ghedaen, zy en zyns noch nyet te boven, by der jonsten eñ draghene die de voors. N., N., N. eñ d'andere beschuldeghe [*sl.* beschuldigde] ghehadt hebben van eeneghe van haeren vrienden, maer hebben daerinne ghehadt, eñ hebben, de voors. vier persoonen, onse ghelaste [*sl.* lasthebbers] grooten stoot eñ beledt. *Collacie*, 48.

DRAKE(N)BLOET, zn. o. Eigenlijk: zeker plantenvocht; overdrachtelijk: een scheld- of verwenschingsnaam, als: *verwenscht gebroed*, fr. *au propre: sang-de-dragon, jus d'une plante; figurément: terme injurieux, ou de malédiction, tel que: maudite engeance.* || Een wonderlicke groote protectie des Heeren, dewelcke de stat bewaert heeft van te vallen in de totale ruyne haddet willen succederen naer den wille eñ begheerte van dat drakebloet, onse vianden, danof wy den Heere niet en connen ten vollen ghedancken. PIOT, *Chron.* 678. It. 712.

DRALAERT, zn. *Draler, talmer, uitsteller, die een geding in 't lang wil trekken*, fr. *temporiseur, celui qui veut tirer un procès en longueur.* Kil. Draeler, draelaerd, *cunctator.* || Eenighe wethouders vercleren nochtans, Als de wethe [*sl.* de dagvaarding] ghedaen wort, dat dan te hans De beclaechde hem op den staenden voet Mach verborgen, tsy vrouw of mans, Met eenen halven stuver; maer sulcke callans [*sl.* klanten], Dat dralaerts syn, niet hebbende spoet, Sulcke beneficie hem gheen voordeel en doet; Want soo haest de Weth rugge heeft ghekeert, Elck dan voor 't verborghen betaelen moet Sesthien plecken. *Chron. v. Merchten*, *Str.* 42.

DRAPERIE (Drapperie), zn. v. *Lakenweverij, de lakenbereiding*, fr. *draperie, fabrication du drap.* Kil. Draperije. *K. lakeng. v. Leeuw.*, 1248, *de pannis preparandis.* || Dit zyn de kueren, statuten eñ ordonantien die ghemaect eñ ghekuert zyn upt faict van der drapperie. *K. lakeng. Meenen*, 1545.

DRAPIER, DRAPEERIER, DRAPPIER, vr. DRAPIERESSE, DRAPIERIGE, DRAPPIERREGHE. Kil. Drapier, drapenier. *Lakenwever, lakenfabrikant*, fr. *drapier, fabricant de draps.* || Dat negheen scerier no drapier vercope no zende enech laken of alflaken eneghen vreimden man, no anderen, voor dat ghescoren, gheavrecht eñ ghezeghelt es. *K. lakeng. Iperen*, 1363. III, *Scheriers*, a. 2. Dat gheen draperier make no doe maken, no verwe no doe verwen, Lombaerden no negheenen andren vremden lieden goet, waeraf dat sy hare bate te voeren weten. DE PAUW, *Vgb.* 26 (1338). Dat gheen draperier noch wevere ghene andere neringhe en doe,.. dan alleene wullewerke. Ib. 71 (1358). Dat alle drappiers eñ drappiereghen, van nu voort, ghehouden werden lettren van certifficatien te heffene van de cooplieden daer zy de wulle jeghen coopen zullen, inhoudende de sorte van der wulle, waervooren dat zij die ghecocht hebben, daerinne begrepen tmarck, nombre eñ ghewichte. *K. lakeng. Meenen*, 1545, a. 2.

DRAPIEREN, bw. *Laken maken of weven, laken bereiden*, fr. *fabriquer du drap.* Kil. Drapenieren, drapieren, *exercere lanificium.* || Alle manieren van lakenen die men maken eñ drapieren zal in de stede van Ypre, moeten wesen goed, loyael eñ eenvoudich ghedrapierd van wullen eñ van gaerne tussce den tween lysten eñ den tween endelstripe. *Kb. lakeng. Iperen*, 1363, *Titel.*

DREET, zn. m. *Wind*, gewestelijk *prot, scheet*, Kil. Dreet, j. Drete. *fris. sicamb. crepitus.* || Soe wie tusschen stecken, oft tenige plaetsen daer de gulde vergadert, enen dreet liete, om XX sch. pay. A. WAUTERS, *Sermens*, *Ord. v.* 1446, § 12.

DREFT. Zie DRICHT.

DREFTIJT. Zie DRIFTIJT.

DREIGELIJCK (Dreegelick, Limb. driegelijck), bn. *Dreigend, bedreigend*, fr. *menaçant.* Dreigelijcke woorden. *Bedreigingen*, fr. *des paroles de menace.* || Wair ymant, die den anderen veede dairom, opworpe, jof lelike woerde of driegelike ghave,.. PIOT, *Cart.* II, 65 (1374). Waer yemant, die den anderen veede dairom, opworpe of lelike woerde of driechlike gave,.. Ib. 134 (1393). Ghevanghen... ter causen van dreegheliken woorden. *C. stad Brugge*, II, 548 (1448). Soo wie den anderen met dreyghelijcken woorden overvalt, oft eenigh[s?] anders vreest, oft dreyghementen opset,.. dat die sal staen... tot des heeren ghenaeden. *C. v. Ravenstein*, 1464, a. 8. Zo wie hem bevreest van eenighen inzetenen van Iperámbacht, tzy by faite, dreeghelicke woirden, oft andersins, die zal moghen commen aen den heere eñ Wet, onder wien degone wonachtigh es, daer hy hem af bevreest, affirmerende by eede cauze daertoe hebbende. *C. Kast. Iperen*, 30. Zo wie bevonden ware, dat hy iemandt tiede ofte opzeyde, dat hij hem bedreghen hadde in eenighe duergaende waerhede ofte in anderen waerheden eñ hy dien dreeghelicke woirden daerom gave, dat ware op de boete van thien ponden parisz. Ib. 123.

DREIGELIJCK (Dreygelijcken), bijw. *Op eenen dreigenden toon*, fr. *d'un ton menaçant.* || Die iemanden van der Weth, ofte in stadts dienste wesende, dreyghelijcken toespraecke ter cause van sijn officie oft dienst,.. wordt ghecorrigeert arbitraelijcken. *C. v. 's Bosch*, III, 22.

DREIGEMENTEN (Dreegementen), zn. mv. *Bedreigingen*, fr. *menaces.* Kil. Dreyghementen, *minæ.* || Indien zy, 't zelve doende [*sl.* op kloosters en bij burgers gaande teren zonder betalen],.. userende van eenighe sturicheyt, dreeghementen,.. dat dieselve... ghestraft zullen worden met de galghe. *Pl. v. Vl.* 15 juni 1556, a. 2, I, 30; it. a. 3.

DRENCKE, zn. *Drenkplaats, —wed voor het vee*, fr. *abreuvoir pour le bétail.* Kil. *aquarium.* || Niement en sal... sine messade, ocht dwater datter af comt, moghen leiden over eeneghe straten, noch in de veste, royen, noch eneghe drenken. *Kb. v. Antw.* 168. Dat men van nu voirdane de morderige perden, eñ die den ridegen worm hebben, eñ de scorfde perden, in de drencken bynnen der voirs. stad gelegen niet drencken en zal, want ander goider manne perde, daeraf onbesmet zynde,

daerby geschent worden. MERTENS EN TORFS, III, 622 (1427).

DREVE, zn. v. *Dreef*, *laan*, fr. *allée d'arbres*. Kil. Dreve, rije van boomen. || Oft ijmant sulcke boomen [*nl.* opgaande] moetwillich hadde affgehouden om eens anders dreve ofte lije [*var.* leije] te schenden,.. soude oock... mogen worden gebannen, oft.. *C. v. Antw. comp.* VI, j, 34. — Inzonderheid *weg voor het veevervoer*, langswaar men het vee naar de weide dreef, *particul. allée pour conduire le bétail au pâturage.* || Een dreve om beesten te dryven, moet zyn wyt seven voeten. *C. v. Aalst*, x, 6.

DREWEN, bw. *Dreigen*, *bedreigen*, fr. *menacer*. Kil. Dreuwen (*vetus*), *minari;* Schiller u. Lübbe Drouwen, Hoogd. Dräuen. || Soo wie anderen drewet, dat is dreyght oft wenckt met eenen boghe oft met eender handtbusse, oft eenen boghe, oft met eender handtbusse oft eenen royer [*nl.* roer] geheeten, in erren moede, die sal den heere verbeuren ses pont. *Landch. v. Meghem*, 1527, a. 5. Kantteek. Breucke van te dreyghen met boge oft royer.

DRIAKEL. Zie TRIAKEL.

DRICHT, zn. v. Een w. eigen aan gansch Vlaanderen, zooals De Bo zegt: *De bebouwing van 't land, bestaande in ploegen en zaaien of planten*, fr. *la culture de la terre, consistant à labourer et semer ou planter*. Het heeft voor synoniem het basterdw. labeur, fr. *labour*, en gaat veeltijds gepaard met saet en vette of voetsel. || Als den tochtenaer selve bedryver geweest heeft, syn hoir geheel staet om te hebben vergelt van vette, dricht eñ zaedt, naer landrecht. *C. v. Gent*, xxv, 25. Van den Hane: *restituendæ sunt impensæ ratione fructuum percipiendorum factæ.* — Ook met het herhalingsw. labeur: || Een persoon besittende in pachte hof met huysen, schueren eñ stallen, vermach, totten uytgaen van zynen pacht, expirerende ghemeenelyck up Kersavont, te labeuren, messen eñ saeyen de costumelicke braeke van den lesten jaere; eñ indien den meester ofte ancommende pachtere begheert taelve besaeyt cooren op te doen tzynen proffyte, zoo zyn zylieden den afgegaen pachter schuldich te betaelen labeur, dricht eñ saet. *C. v. Aalst*, XIV, 12; art. 18 zegt alleenlijk: labeur, mes eñ saet. Zie DE BO.

DRIEGROOTSPENNINCK, zn. m. *Zilveren munt geslagen tijdens de momberdij van Maximiliaan*, fr. *denier de trois gros frappé sous la mambournie de Maximilien*. V. D. CHIJS, *Hertogdom*, 195.

DRIELANDER, zn. m. *Zilveren munt geslagen onder hertog Jan IV van Brabant*, fr. *monnaie d'argent frappée sous Jean IV, duc de Brabant*. V. D. CHIJS, *Hertogdom*, 135. Zij werd aldus genoemd omdat zij loop had in Brabant, Henegouw en Holland, en dat zij in deze drie landen geslagen was, nl. te Brussel, te Sint-Geertruidenberg en te Valencijn. || Drielanden van Brussel eñ Henegouwe = xij gro. cleyn. *Muntwaarde v.* 1434. Den Brueselschen, Valenchijnschen drylanden = ij plc. j[en] ingelschen. Id. 1436.

DRIESCH, zn. m. *Weide*, *weiland*, fr. *pâturage*, *prairie*. Kil. Driesch, driesland, dres, dresland, *ager novalis*, *novale*, *vervactum*, *ager pascuus*, *& Fland. pascuum;* middeleeuwsch Latijn *driscum*, ofr. *triex*. || Walterus de Drisco, *Schepen te Diest* 1295, heet in 1306 Wouter van den Driesche. — Huys eñ hof, mitter borchtgracht, omgraven, mitten nederhove, bogaerde, bossche, lande eñ driessche dairaen gelegen.. in de prochie van Eeckeren. *Rekenk. v. Brab.*, reg. 137, fol. 102 v° 4 juli 1519. Den pachter zal vermeughen alle meersschen eñ driesschen te besayen, behaudens dat hy dezelve zal meersschen laten drye jaeren vóór t'expireren van zynen pacht. *C. v. Auden.* IX, 25. Zie VERDAM.

DRIESCHTOL, zn. m. *Tol op vee en hout te Thienen*, fr. *tonlieu sur le bétail et le bois à Tirlemont*. Deze belasting werd alzoo genaamd omdat zij geheven werd ter plaatse geh. *den Driesch.* WAUTERS, *Tirlemont*, 95.

DRIF (Drift) zn. m. Van het vee. 1) *Weg om het vee door te drijven*, fr. *chemin pour mener le bétail*. || Servitute rusticael is die men der erven rusticaele sculdich is, gelijc eenen wech, eenen pat, eenen waterloop, eenen putganc, eenen drif van beesten over derve, eenen waterganck, recht te wegen,.. V. D. TAV. 51. Zie ook DRIJF.

2) Drif van het gemaal. *Het recht om het gemaal te halen en te huis te brengen*, fr. *le droit de chercher la mouture et de la conduire à domicile.* || Der driff des gemaels hoort toe den heere van den banmoelen eñ nyemant anders. *C. gr. Loon*, I, VI, 73.

DRIFT (Dreft), zn. v. *Waadbare plaats*, *ondiepte in eene rivier*, fr. *gué*. Kil. Drift,.. *locus vadosus.* || Van der moelen naest der kerken. Item, heeft hi [*nl.* her Thomaes] eñ sal behouden die cleyne moelen die op die Demere naest Sinte Sulpicius kerke staet, metter dreft, alse her Geraert, here van Diest, plach te houdene. — Van der moelen te Moelstede. Item, hi sal hebben eñ behouden die moelen te Moelstede, metter dreft... Die moelen die men heyt die Grachtmoelen, staende op die Demere te Diest, eñ die moelen te Beverlee, metten dreften. *Deeling der kinderen v. Diest*, 1337.

DRIFTGOET, zn. o. *Strandvond*, *driften*, *zeedrift*, fr. *épaves de mer*. Kil. Drifte, zeedrift, driftgoed, j. zeedrifte, *merces in mari natantes.* || Dat van allen driftgoede dat vallen zal in den Vlaemschen stroom, onse stede van Brugghe dat ghebruucken zal ghelijc den bastaerden goede. *C. v. Brugge*, II, 87, *Priv.* 13 mrt. 1477 a. 32.

DRIFTIJT, DREFTIJT, zn. m. Wij verklaarden dit woord: *de tijd gesteld tot het stadwaarts drijven van het vee;* edoch, de verordening uit het Kb. v. Turnhout brengt ons meer dan ooit aan 't wankelen; juister ware wellicht: *de tijd van het jaar, het saizoen waarin men het vee naar de weide doet*, fr. *saison dans laquelle on conduit le bétail à la prairie.* || Dat die plaetsen daer ons oude vleeschuys op stoent,.. niet en selen worden... becommert ocht gherghert,.. enware met cramen, met comescapen ocht met vee opten ghemeynen marctdach in de weke, in den dreftijt eñ in de jaermarct. *Oork. heer Hendrik v. Diest*, 1 juli 1365. Van den vee in den dreftijt ter stad wert te bringhene. So wie vee bringhen ter stadweert, suelent sceeden buten der perssen eñ den huisen. Eñ si suelent recht inweert driven ter stadwert, sonder stille houden, op een pene van xx s. *Kb. v. Diest*, A 58. Soe wie horen- oft quickbeesten slaen wille om te vercoopen in den drifftyt, dat die de keurmeesteren, oft anderen onder eedt staende des lasthebbende, zullen sien eten eer men die slaen sal. *Kb. v. Turnhout*, 1550. fol. 73.

DRIJBOOMEN, DRIEBOOMEN (?), ow. Aan „dragiboomen" valt hier niet te denken; zouden de landmeters tot richting hunner werkingen geen drie boomen op het oog houden? || Den xxix septembris anno xvc lxviij is by de gedeputeerde van beyde den princen gesloten: dat int middel van den twee

Laecxvoirden, in den put aldair, by de gesworen lantmeters gemaict, in teeken van middel, op den xxen dach van deser maent sal wordden gestelt eenen pael, eñ noch eenen, eñ den tweeden pael aen den nyeuwen dyck in de rechte linie comende van den boom daerop de voers. lantmeeters gedryboemt hebben. *Rekenk. v. Brab.*, reg. 139 fol. 173 v°. (1548), *Verbaal van de grensbepaling der heidens en gemeente-weilanden van Bergeik, Pelt en Nederpelt, en Exel.*

DRIJF, zn. m. *Doorgang voor het vee*, fr. *passage pour le bétail.* || Dat alle de beesten van Scharebeeck, die op 't Linthoutbosch hadden te doene, gevuegelyck hunnen dryf eñ passagie consten, jae behoorden te hebben over eñ door de oude Boschstraete eñ dryfwegh. Martinez, 224 (1603). De plaetse daer die van Scharebeeck, verlatende de oude dryfstraete, hunnen dryf onbehoorlyck waren nemende. Ib. Zie ook drif.

DRIJFSCHUER, dreefscuer, zn. v. *Hagel- of sneeuwbui*, fr. *giboulée de grêle ou de neige.* Hd. *Schauer.* Vgl. Grimm Hagelschauer; en het Maastrichtsch Hagelschoor in Weustenraad's *Scherpenheuvel*, Str. 127: || Mer wie 'r [*nl.* den doek] aon zin neus wilt bringen, Vilt tig oet eeder ploei, minhier, In hagelschoor van peperneutches! — Der zinnen [*nl.* wettige redenen van niet-verschijning in rechten] zijn sesse: de eerste es de dreefscuere, sodat de persoon niet liden en mach. *Leenr. v.* 1528, d r°. Zie ook het volgende.

DRIJFSNEE, drafsnee, dreefsnee, zn. *Sneeuwbui*, fr. *giboulée de neige.* || Men zal rekenen zinnen te wetten: ziecte, belet van groote wateren ofte drafsnee. *C. v. Cassel*, a. 121. Der zinnen zyn zesse: deerste es drefsnee, zodat de persoon niet liden [*nl.* reizen] ne mach. *Jus feud. fl. vetus*, c. 88. Zie drijfschuer.

DRIJFSTRAET, zn. v. Zie drijfwech. || Eerst van sekere opene straete, dewelcke sy seyden te wesen de Bosch- eñ oude dryfstraete,.. Dat de voors. straete overal,.. soo breedt, wydt eñ bequaem was, dat men gevuegelyck met wagenen, kerren, peerden eñ andere bestialen, koyen, schapenen, verkenen, als alle andere die daerover eñ daerdeur consten gepasseren sonder eenich empeschement, behalvens dat deselve straete eñ dryfwegh,.. was op sommige plaetsen toegevallen,.. Martinez, 224 (1603).

DRIJFWECH, zn. m. *Weg, eigenlijk om het vee door te drijven, die echter zoo breed is dat men er met karren en wagens over kan*, fr. *à proprement parler, chemin pour mener le bétail, qui est cependant si large qu'on peut y passer avec des charrettes et des chariots.* Kil. Dryfwegh, *actus.* || Een gemeine drijfwech, daer men met coeyen eñ met schapen eñ met alrehande beesten driven mach van den eenen dorpe tot den anderen, vierentwintich voete. *Oude stadsrechten v. Brussel*, 1368, *Belg. Mus.* X, 99. Den drijfwech, van dorpe te dorpe, met beesten eñ met getouwe, xxxij voet. *Breedte der weghen ten platten lande volgens eene verordening der stad Loven in* 1484, *Vad. Mus.* II, 317 (Dus acht voet minder den de Brab. heerstraat). — Op te merken is dat de „drijfwech, van d'een dorp tot d'ander", in de *Servituten* der stad Loven, a. 93 (1730) slechts 24 voet bedraagt. — || Een drifweech van der eenre merct ter andere, daer men alrehande beesten drijft, xxiiij voeten. *Verorden. d. Raads v. Brab.* 24 apr. 1510. *Rekenk. v. Brab.* reg. 186 fol. 260.

DRIJVEN, bedr. en onz. wkw. I. bedrijvend. 1) *Wagen of kar drijven, voeren, rijden met..*, fr. *conduire un chariot ou une charrette.* || Dat deghene die kerren driven,.. als si ydel varen, eñ versocht worden slijc oft vulnisse van vore der liede huys te vuerne, tot drien kerren toe selen sie voeren moeten.. *Kb. v. Antw.* a. 111.

2) Allerlei waren. *Voeren*, fr. *conduire* (*toute sorte de marchandises*). || Dat men alsulcke panden dryven sal ter erster merckt, eñ vercoopen eñ geven dat sy gelden mogen, eñ betaelen die schult eñ den heer. *C. gr. Loon*, I, vi, 6. Drijven eñ dragen. *Voeren en dragen*, fr. *conduire et porter.* || Pande die men driven of draghen mach, daertoe ne behoert negheen heyghindom [*nl.* gerechtelijke bezitneming]. *C. v. Gent*, *Gr. charter v.* 1297, a. 121. It. a. 124. Van dat Jan Salmoen, Andries sone, eñ sijn wijf, ghevanghen waren, eñ doe baden zij dat mense wilde laten verborghen vor den bailliu te commene,.. eñ.. so zijn zij ghevloon eñ hebben ghenomen al tghereetste goed dat zy driven eñ draghen mochten... *Reken. baljuws v. Gent*, nr. 1722, a°. 1372.

3) *Laten weiden*, fr. *faire pâturer.* || Zo hebben zy gheadviseert te belastene de beesten eñ bedrijvers van den Oostbrouck, wesende eene ghemeene weede, competerende.. de ghemeene insetene eñ niemandt el, die daerup haerlieder beesten drijven eñ pastureren. de Pr. en Br. VI. *Nevele*, 4 (1563).

4) *Bedrijven, begaan* (overspel), fr. *commettre* (*un adultère*). || Dat Wouter heeft sijn wijf laten eñ gedoogen overspel drijven. v. d. Tav. 59.

5) Drijven van brake. *Ter braak leggen* (een land), fr. *mettre* (*une terre*) *en jachère.* || Eñ voort moet de voorn. pachter laten tgoet tsinen afscheedene wel eñ lovelic bedreven eñ besaeit, alsot hy vant tsinen aencomene, te wetene viii bunder... besaeyt met suver wintercorne, wel ghemest eñ gedreven van brake. Item viii bunder met somercorne, item viii bunder ghesafelt [*l.* ghescafelt] van brake. de Pr. en Br. *Nazareth*, 35, *Pacht v.* 1450.

6) Gerechtelijke zaken. *Die behandelen, beoordeelen, onderzoeken en beslissen*, fr. *traiter, juger et décider.* || Op de rolle van borgermeesters behoiren alle saecken gedreven te worden *summarie;* eñ ingevalle daerop gedaen worde formele oppositie, soo sijn die saecken gewoon gerenvoijeert te worden naer d'ordinarissche rolle. *C. v. Diest*, VZ. ix, 41.

7) Eene rechtszaak, eene panding en uitwinning. *Die vervolgen*, fr. *poursuivre une cause, un procès, une saisie et exécution.* || De vonnissen ghewesen buyten den ghewoonelijcken dinghhuyse sijn nul eñ machteloos; tenware, geschiet op extraordinarise rechtdagen, ghenaempt gasthuysghenecht, van derden dagh tot derden daghe, met consent van partyen hun saken alsoo drijvende, is van weerden. *C. v. Reus*, xii. Dat nijemant,.. tot sulcke cautie geadmitteert mach worden, oft daermede mach gestaen, tensij dat blijcke dat hij vrije goederen is besittende, waerop verhael en executie kan gedreven worden. *C. v. Diest*, VZ. x, 5. [Aen den schoutet], soo wanneer hy d'executie selfs dryft, gelyck dat hy dat vermach te doen,.. voor iedere presentatie in executie,.. Aen den meyer-vorster d'executie dryvende, voor iedere presentatie in d'executie,.. *O. P.-B. autr.* 31 oct. 1715, vii, 4, 5. *Rechten van vonnissen ter executie te stellen*, II, 622.

II. Onzijdig. 1) *Overstroomd zijn, onder water staan*, fr. *être submergé, inondé.* || Sullen de supplianten in hunne landen eñ vruchten daeraff [*nl.* van

zekere cijnzen] vrij sijn, soowel voor den tijdt dat die landen hebben gedreven, als oock noch vier jaren naer de beversschinge derselver landen. *Pl. v. Brab.* 4 juli 1613, II, 252. Dat sy hun vonden beswaert met.., den nieuwen dijck... aen te legghen, te stijven, dicht te maecken. die door het lange drijven van den lande is geheel geruineert eñ ondicht geworden. Ib. 21 mei 1592, II, 259.

2) Drijven met vee. *Het vee laten weiden*, fr. *laisser paître le bétail.* || Wie in den Onseleur(?) ghedreven heeft met coyen, scapen, veerkenen of gheeten? *C. v. Aalst*, *Oostkeur*, blz. 227 (1415).

3) Laten drijven eene bezitting. *Ervan afzien*, *zich ervan ontmaken*, fr. *renoncer à une possession*, *s'en défaire.* || Wairt dat sulcken possesseur, hangende den gedinge, zyn possessie uuyt liste oft archeit liet dryven, oft iement anders overgave. v. d. Tav. 48.

DRIJVER (Drivere), zn. m. 1) *Karreman*, *voerman*, fr. *charretier.* || Dat gheen here van molenen en mach hueren noch molenere, noch drivere, vor meye... Eñ noch here, noch molenere, noch drivere, en moghen leenen zacke. *Kb. v. Antw.* 57.

2) Men vindt dezen naam bijzonder toegepast, in tijden van duurte, op de *graanopkoopers* ten platten lande, fr. *on trouve ce nom particulièrement appliqué*, *en temps de cherté*, *aux accapareurs de grain au plat pays.* || Nopende de drijvers, eñ andere hen gheneerende met graen op 't plat landt te coopen, om 't selve totte openbare mercten van de goede steden te dragen oft vueren... Aenmerckende dat sy wel te passe commen om de granen ter merct te brenghen terwijlen dat den landtman onledich is met sijn landt te bouwen, sullen wy deselve alnoch toelaten. *Pl. v. Brab.* 11 oct. 1573, I, 361, *a*, *b*.

DRIL, drille, ook tril, trille, zn. *Zekere soort van geweven stof* (*tijk?*), fr. *sorte de tissu* (*coutil?*) Kil. Drille, trille, *genus telæ.* || Bockeraen van Duytslant, gheheeten swillich [Hd. Zwillich] oft tril, het stuck iij s. *Tol van* 1597, *Pl. v. Brab.* I, 411.

DRILLEN, onzijdig werkw. *Boren*, *doorboren* (de hersenpan), fr. *trépaner.* Kil. Drillen, trillen, *tornare*, *terebrare.* || Zoo wie yemandt quetst int hooft, zoodat men drillen, oft derin beenderen uutsnyden moet, die verbuert jeghens den grave vijf ponden eñ jeghen partye zoovele. *K. d. Vier ambachten*, 1242, de pr. en br. XVI, 50.

DRINGEL, zn. *Een verboden tuig om duiven te vangen*, fr. *instrument prohibé pour prendre des pigeons.* || Dat niemandt hem en vervoordere te vanghen eenighe duyven met clippen, dringhels, slachschutten oft andere instrumenten, noch deselve clippen oft dringhels te stellen aen heure huysen. *Pl. v. Brab.* 26 febr. 1568, II, 174 *b*.

DRINCKE. Zie drencke.

DRINCKELIJCK, bn. *Drinkbaar*, fr. *potable.* Kil. Drinckelick. || Drinckelycken dranck. *Pl. v. Brab.* 19 juli 1551, a. 19, III, 226.

DRINCKELINCK, zn. Waarschijnlijk *Waterig land*, fr. *terre aquatique.* Kil. Drenckelinck, *res submersa.* || Een dachwant eussel, dat drinckelinck plach te sijne. *Bruss. godsh.* H 290 fol. 153 (1548). *Brusseghem.* Twee bunderen lants... daerinne omtrent een dachwant eussels eñ drinckelinck plach te zijne, eñ nu bij de pachters te lande gebrocht. Ib. B 220 fol. 303 (1550), *Osselt.*

DRINCKEN, bw. *Proeven*, fr. *déguster.* || Wart dat yemen Rijnsche winen bode die niet ij gro. werdech en ware, scepenen soudene drinken eñ stelne naer sine werdde. de Pauw, *Vgb.* 38 (1345). So wie dat wine doet bringhen binnen vriheiden van Antwerpen,.. die en sal se niet geven te drinckene omme cop [*l.* coop, *nl.* om te verkoopen]; noch die en sal niement drincken om coop dan op de marct, ochte.. *Kb. v. Antw.* 40. **Om drinckens wille.** *Om te drinken*, *niet uit dorst*, fr. *pour le plaisir de boire.* || Dat engheen meester noch cnape van sinen werke gaen en sal om drinkens wille; waer men dat beproeven can, so waer hijs telken male om x s., alsoe dicke als hijt dede. *K. lakeng. te Brussel*, 14e E. fol. 17 a. 5. *Volders.* Soe wie, binnen Dyest wonechtich, ghienghe drinken buten Dyest, omme drinkens wille, souds ghelden xx s. *Kb. v. Diest*, b 72. **Etende en drinckende waren.** *Eet- en drinkwaren*, fr. *denrées*, *comestibles et boissons.* || Men sal voor onse schoutet, borgemeesters eñ raedt mogen dengen van alle schulden.., eñ van alle schult van etende eñ drinckende ware. *O. Liége*, 27 juni 1577, a. 57, *Hasselt.* Die taverniers eñ alle andere etende eñ drinckende ware vercoopende.. Ib. 65. Ib. 18 mrt. 1502, a. 4, *Tongeren.*

DRINCKSEL, zn. o. Waarschijnlijk *een wed*, *eene drenkplaats voor het vee*, fr. *apparemment un abreuvoir pour le bétail.* || Want en palinghe ghesciede tuschen erven Marien van Loe eñ Wouter Teyten, die staen tieghen de vorste marctmoelen, op tdrincsel,.. Van der pileernen nederwaert toten watere, so heeft Wouters erve enen gherechten voet buten sire pladenen. *Schep. v. Diest*, 8 aug. 1335, *Laten v. Tongerloo.*

DRINCKWIJN, zn. m. *Wijn voor eigen gebruik en niet om te verkoopen*, fr. *vin pour sa propre consommation et non pour la vente.* || Ghelijc dat onse gheduchte heere, mijn vrouwe van Dendermonde eñ hare hoir, assisevrij sijn van haren drincwijne in de wijnassise, sijn sij voortan vrij in alle d'andere assisen van der poort van alranden goede hem oft haeren provenanchen [*nl.* proviand, mondvoorraad] toebehoerende. de Vlaminck, *Acc.* 41 (1417).

DROEM. Zie Drom.

DROESE, zn. v. || Wie ooc wilt weten hoe groot dat moet sijn die wage van den stenen, die men vercoept bi der wagen eñ bi den vodere, hi sal weten dat vi amen eñ xii gelten, geoocht vor die droese min, maken een voeder steen, eñ iiij wagen maken tvierendeel van den laste. *Belg. Mus.* IV, 262, *Stadsmaten v. Brussel* (1375). — Willems zegt: „de droesem of het mul daer afgerekend"; wij bekennen echter dat wij de uitdrukking „de droese min" hier niet verstaan.

DROM (Droem), zn. Bij wevers en kamslagers. *Het afgesneden overschot van de keten*, *nadat het stuk afgeweven is*, fr. *pennes* (De Bo). Kramers v°. *Pennes:* Eindjes garen of wol, die aan den weversboom blijven hangen, wanneer 't geweefde is afgenomen; Laveaux: *Pennes*, *paines*, *pesnes ou peinnes*, *T. de lainage. Bouts de laine ou de fil qui restent attachés aux ensuples* [*nl.* weversboom] *lorsque l'étoffe ou la toile est levée de dessus le métier.* Kil. Drom, dromgaeren, drum. || Van drommen. *Tol te Brugge*, 1269. Wie stucken of lakene maect van drommen, dat ware verboert. *K. lakeng. Mechelen*, a. 101. Oft yemant... laken maecte die onziegelwarich waren,... oft droeme onder wevel [*nl.* den inslag] gescoten,... die sulde verbueren dat laken. *O. Liége*, 1 juli 1433, a 38, *Hasselt.* Dromme einden. || Soe wat laken dat lakensniedere op de

halle copen, daeraf sal men hem van elken laken beyde de dromme eenden afsnieden op de halle ocht op den Meerte. *K. lakenq. Brussel, Stat. v.* 1364. Soe wat lakensnijdere die enech laken coopt ocht maect, ocht maken doet binnen Brussel, daer sal men beyde die dromme eynden afsnijden, beyde van corten lakenen eñ van langhen lakenen, eñ elken guldedeken enen drom gheven; eñ daertoe sal men van enen langhen laken snijden xi ellen eñ van enen corten lakene ix ellen lakens. Ib. a. 5. Zie ook BOBNETTEN.

DROMMER. Zie DRUMMER.

DROOCH (Droech, drooge, droge), bn. en bijw. 1) Drooch, drooch gelt. *Baar, gereed geld,* fr. *argent comptant.* || Al ware dleen vercocht ter borchtocht, hy moeste daer tghelt al ghereet hebben eñ drooghe betalen naer hofrechte. *Leenrechten v.* 1528, B iij r⁰. Men mach gheen relief betalen met prijse van goede, maer alleen met drooghen ghelde. Ib. B iiij v⁰. Eñ al dat ghecocht zal wesen bin deser tijt, zijt van hostelieren, van lakencopere of van upsettere, ols wel van der boortucht, hoe langhe dat de dach ghenomen zij, als van droghen ghelde, danof werden die boorghen ghehouden.. *K. lakeng. Iperen,* XIII, *Hostelieren,* a. 2. It. a. 3. **Drooch werck,** Fr. *ouvrage sec.* Deze uitdrukking wordt genoegzaam verklaard door het volgende citaat uit de leerlooierskeur, maar niet uit dat van de vollers. || Item, alle schoenmakers die droegh werk maken, te wetene: laken schoenen, cordewaenscoenen, besaen- eñ droeghe calverenscoenen, eñ dunne schoenen sonder querdelen [*nl.* riemen], sal vrij eñ ongehouden sijn van ennighen cuer daervan te gevene; behoudelicken dat die lappen van den voers. werck sullen ter cuer staen; op de pene van elcken paer eenen stuver. *K. leertouwers te Diest,* 27 febr. 1546, a. 20. Zo welc tyt dat vriest int huus, zo hebben de vinders macht al twerck te verbiedene dat den ambochte toebehoort, uutghesteken droghe werck te stryckene, op xx. scellynghe parisise, toter tyt dat reynt [regent]. *K. lakeng. Brugge, Vullers,* a. 8.

DROOCHHUIS. Zie HANCKEES.

DROOCHSCHEERDER (Droogschaerder, droegsceerre, droechscheerder, droghescere), zn. Kil. Drooghscherer, *panitonsor*, maar niet *fullo,* voller, zooals hij er bijvoegt. *Droogscheerder, lakenscheerder,* fr. *tondeur de draps.* Men gaf dezen naam, zonder onderscheid, aan alle lakenscheerders, omdat het hun verboden was het natte laken te scheren dat de vollers hun overhandigden. Er waren „raemscheerers", zoo geh. omdat zij, om hun ambacht uit te oefenen, het laken op ramen uitspanden, en daarom ook „ramers" genaamd, en „scepscheerers", die er de laatste vlok van afscheerden en het gansch klaar maakten voor den „schepper" of kleermaker (volgens Adrianus Junius). || Droghescere. *Schep. v. Diest,* 1306. Ghilijs van Beke, de droegscheerre. Id. 1337. Soe wat... droechscherder die yemant syn goet messchuere,.. *O. Liège.* 1 juni 1433, a. 15. Sullen oock droochscheerders [*nl.* op zon- en heiligdagen] vermoghen gheverfde lakenen aen de ramen te slaen, eñ eens overstrijckende opdrooghen, eñ dat des morghens tot zeven uren, maer niet langhere. *Pl. v. Brab.* I, 61 (z. j. 16e E.). Dat hij, tot onderhoudinge van synen cost, geleert eñ geëxerceert heeft het drooghschaerders ofte ramers ambachte alhier. *Stadsarch. Bergen-op-Zoom, Resol.* 14 jan. 1701. — Het schijnt dat de droogscheerders te Antwerpen ook *bereiders,* en, bij bederf, *collective, den Breidel,* gelijk *den Meersche* voor de *meerschen* of *merceniers,* genoemd werden (brief van wijlen heer Bibliothecaris Mertens, v. d. 6en nov. 1865). De droogscheerders of bereiders vormden een der drie hoofdambachten, waaronder de 26 ambachten der stad geschaard waren. *C. v. Antw.* 1582, *Bijvoegsel* IX, titel II, a. 2.

DROSSAET (Drossate, drossete, drosset, drossaert, drossert, drost). Kil. Drossaet, drossaert, *dapifer,.. praefectus provinciae, praetor, judex criminum.* Zie Verdam. 1) Drossaard in Brabant, ook hofmeester, fr. *sénéchal,* Lat. *dapifer, senescallus, drossartus, oeconomus.* Een der vier erfelijke hooge hofambtenaars der hertogen; eene van de plichten zijner waardigheid was oorspronkelijk het oppergezag te houden over 's hertogen tafel (wij verstaan in plechtige omstandigheden); zijn bijzonderste ambt in den Staat was dat van *Oppergerechtsheer* in Brabant, fr. *haut-justicier,* en had de meeste overeenkomst met dat van den Opperbaljuw, *Souverain bailli,* van Vlaanderen. Wij bezitten de rekeningen van den algemeenen drossaard van Braband sedert 1406. Dit ambt was aanvankelijk erfelijk in het huis van Rotselaar; wij zien het evenwel later in andere handen overgaan, namelijk ook in die der graven van Nassau (15de E.). Zie Poullet, *Anc. constit. brabançonne; Ann. Acad. d'archéol.* 1870, Proost, *Souv. bailliage de Flandre* (*Messager* 1876), en De Vaddere.

2) In sommige steden, dorpen of landstreken van het oude Brabant en van Limburg, de naam van den oppersten ambtenaar en stadhouder des hertogs, zooals elders, in Brabant, die van amman, markgraaf, meier, proost, rechter, ruwaart, schout en voogd, en die van baljuw in Vlaanderen, in Waalsch Brabant en in het Walenland. Drossaarden waren er o. a. in Waalhem, in de heerlijkheden van den Kiel naast Antwerpen, van Deurne in het kwartier van Santhoven, in het Land van Breda, Land van Mechelen, te Ravenstein (drossaet en drost), te Steenbergen, Etterbeke, Berchem, Carloo nabij Uccle; te Diest, en te Eindhoven en Kraandonk was een schout en een Drossaard; de eerste was (ten minste in de laatste tijden) rechter over de burgerlijke zaken, de tweede over de lijfstraffelijke; eindelijk te Kerpen en Lommersum. — In de oude provincie Limburg was aan 't hoofd van ieder der vier Landen dier provincie een *Hooge drossaard,* te weten: te Valkenborg, te Daalhem of Gravendal, te 's Hertogenrade, en in het hertogdom of kwartier van Limburg. KEMPENEERS, *Montenaken,* I, 69. — || Voert willen wi, dat noch onse drossate noch onse rechtere niemen niet en neme[n] buten vonnisse. Eñ wi willen dat niemen, onsen drossate, noch onsen rechteren, noch onsen vorsteren, noch niement te hare behoef, negheenrehande ghiften nemen van yemene, ochte dat hem yemen dienst dade... om recht te doen noch om recht te lettene. *K. ammanie v. Brussel* a. 45. De Waalsche Keur zegt, a. 35: *Apres volons nous que no senisaul, nos baillius ne nos justiceurs.* — Een goit clair besoec te doin over onse drosseten, richteren, rentmeesteren eñ allen anderen ambachteren; Fr. tekst *seneschauls.* PIOT, *Enquête,* 1 apr. 1389. Dat alle raede, drossaten, justiciers, rechters, oft hebbende officie in Brabant, niet wesende van wettigen bedde, hen van heuren staten eñ officien verdragen souden. *Pl. v. Brab.* 11 juli 1558, I, 520. Dat alle drossaerden, schoutethen, meijers eñ andere diergelijcke officieren van justicie binnen onsen lande van Brabant eñ van Overmaeze, hun sullen hebben te

begheven met hunne wooninge ter plaetse daer zij officieren zijn. *Pl. v. Brab.* 27 aug. 1642, IV, 166. Als vremde lieden willen poertre worden te Walem, soe moeten si hebben ons drossaten moet, bi rade van den scepenen. *K. v. Waalhem*, a. 7; it. a. 12. Eñ wort de Weth aldaer [*nl.* in de heerlijkheid van den Kiele] by borgemeesteren eñ schepenen alle jaer verset oft ghecontinueert: welcke Weth consisteert in twee schepenen van der stadt in schependomme van Antwerpen dienende, of twee oude schepenen, twee andere van de poorterye, met dry van de ghegoedde aldaer, die daer recht doen ter manisse van den Drossaert hen by borgemeester eñ schepenen ghestelt eñ gegeven, oft, in sijn affwesen, van d'outste schepene. *C. v. Antw.* 1582, IX, 3. Dat binnen der voors. heerlijcheijt, bij borgermeester eñ schepenen eñ raede der stadt van Antwerpen, worden gesteld eenen meijer, die nu ter tijdt genoempt wordt drossaert, eñ seven schepenen. *C. v. Deurne. v.* 1577, I, 1. Dat de voors. heerlijcheden moeten wesen versien van eenen drossaert eñ seven schepenen. Id. *v.* 1612, I, 1. — In de Inleiding wordt hij genoemd drossaert generael. || Dat soo wanneer in deselve vergaederinghen [*nl.* van het kwartier v. Santhoven] sullen compareren: van d'een dorp den heer, van d'ander den drossaert ofte schouteth, eñ van het derde eenen borghemeester, schepene oft anderen ghecommitteerde van minder qualiteyt, den heere sal gaen vóór den drossaert oft schouteth, eñ den drossaert oft schouteth vóór den borghemeester oft schepene. *C. v. Santhoven*, Regl. 15 jan. 1664, blz. 210. Voor sooveele den crime eñ hooghe justitie aengaet, is te weten dat over de stadt eñ den gheheelen lande van Breda is eenen drossaert, denwelcken is superintendent, eñ mach overal vanghen; eñ den schouteth, soowel van der stadt als andere van platten lande van Breda, belasten eñ bevelen te vanghene. *C. v. Breda. v.* 1570, a. 84. Den drossaert van Diest is officier crimineel, den scauthet is officier civiel, en bedient, in absentie van den drossaert, desselfs officie over alle criemen; maer in degene wesende van mixte natuere, heeft onder hun, uijt eijgen hoofde, de preventie plaets. *C. v. Diest*, VZ. XIV, 1. Dat den drossard van Diest oock altijts geweest is van auts drossard van de Buijtenlanden [*nl.* de twee Caggevinnen]. Ib. *Bijvoegsel*, 1. — In het markgraafschap van Antwerpen had de drossaard van Brabant geen gebied. || Dat de drossete van Brabant, noch mercgreve, noch roeke [*l.* roede — rechter?] noch sheeren dieneren, noch yement van ons genedichs heere shertogen wegen, nyemende en es sculdich te voerne gevangen noch gesekert uutten marcgraefscape,.. Dat de drossate van Brabant, noch nyemen anders van tshertoghen wegen van Brabant, van der hogher heerlicheden wegen, negheen bewint hebben en selen binnen den marcgraefscape anders dan de scouthete van Antwerpen eñ sijn dieneren. *Kb. v. Antw. Oude rechten*, 12, 13. It. *C. v.* 1545, 49, 50.

DROSSAERDIJ, zn. v. *Drossaardschap*, fr. *office de drossart.* || Dat eenighe persoonen versien sijn van diversche drossaerdijen, schoutetscappen, meyeryen en andere diergelijcke officien van justicie. *Pl. v. Brab.* 27 aug. 1642, IV, 166.

DROSSAERTSCHAP, zn. v. Zooals het voorgaande. Kil. || Dat, in absentie van den drossaert, d'outste schepene van eede is stadthouder desselfs, eñ vermach al te doene dat der officien van den drossaertschap toebehoort. *C. v. d. Kiele.*, I, 5.

DROSTAMBT (Drostampt), zn. || Provincien, landen, steden, sterckten, baillivaigen, meyerijen, ammannijen, scholtampten, drostampten, vrijheden, dorpen, collegien, ghemeynten eñ Huysen. *Pl. v. Brab.* 15 febr. 1578, II, 290.

DRUETSMAN (Druutsman), zn. *Taalman, vertolker*, fr. *interprète, truchemân.* || Dese coninghen van Akers eñ van Slavonien screven aen den Saladijn, eñ hij consenteerde den orlof te gane te Jerusalem eñ daer drie ofte vier daghen te blivene, eñ te gane met druutsmannen. — De druutsmannen haer boetscip ghedaen hebbende, de coninghen Agilas eñ Nobilioen vergaderden twalf duust Sarasenen. JAN V. DIXMUDE, 318 en 84.

DRUIST, zn. v. || *Onstuimigheid*, fr. *impétuosité.* || Dat den aenwas [*nl.* de aanslibbing] coemt met eender druijst eñ impetuositeyt van opwatere. V. D. TAV. 106. Verdam Druust.

DRUCKSKEN (Druxken), zn. verklw., doch men leze DRUCKEN als wkw. *Slag, indruk van den muntstempel op de muntplaatjes*, fr. *frappe, empreinte que le balancier laisse sur la monnaie.* || Voor het druxken van 150 dossijnen, voor de *fabrica*, twee stuvers per stuck. VANDENPEEREBOOM, *Numismatique*, 79 (1723). Om se [*nl.* de bestelde penningen] te connen druxken [drucken] versoecke de heeren soo goedt gelieftde te syn van te willen adresseren het noodigh geldt tot het silver,. (*Pour la frappe*). Ib. 81.

DRUMMER (Drommer), zn. *Schoorpilaar, steunpijler*, fr. *contrefort, arc-boutant.* De Bo Drummer, dremmer, droomer, dreumer, druimer, Kil. Drom, *germ. trabs;* drommen, *flandr.* j. dringhen, *premere.* || Men onderkendt ghemeenschap van de mueren by datter op ofte inne ghevrocht es met haute, hanckers, hoornen, uutstaende steenen, pilaerkens ofte drummers, veinsteren ofte mosieren van over beede syden. *C. v. Auden.* XIV, 4. Gemetste pilaerkens ofte drommers. *C. v. Winocxbergen*, XV, 9.

DRUTTIEN. Heilige Druttiendach. *Dertiendag, DrieKoningendag*, fr. *les Trois-Rois, les Rois, l'Epiphanie.* || In het jaar 1391, „des donredaichs noe den heiligen Druttiendach". FRANQUINET, *Sint-Gerlach*, 127 (1452).

DUCHT, zn. *Vrees*, fr. *crainte.* Kil. Duchte. || Ten vijf^en male, zoe zelen die richters scamel zijn, eñ ducht eñ vreese hebben van misdoen. V. D. TAV. 374.

DUCHTHUIS (Tuchthuis?), zn. o. *Verbeterhuis*, fr. *maison de correction.* De stad Brussel richtte in 1623 een *duchthuys* op (*une maison de correction*), waar men de lediggangers zou opsluiten en hunnen arbeid benuttigen. *Hist. de Brux.* II. 56. || Dies, soo geloven sij, N. N., aen den voors. Fierens, in voldoeninghe eñ betaelinghe van de voors. cleederen eñ ornamenten, te laten genyeten, uyt elck spel dwelck sij voortaen sullen spelen, het een vierendeel van den ontfanck,.. ten behoeve van het Duchthuys,... totter tyt toe denselven Fierens van syn cleeden eñ somme teenemael sal wesen voldaen. *Rijksarch. Notar. gén. du Brab.*, bundel 1362.

DUER, zn. *Stier*, fr. *taureau*, Lat. *taurus*, || Van dueren, beeren eñ dergelijcke beesten, ten behoeff van die gemeynte gesteldt, schadeloos te halden. Wanneer eenige dueren offt andere beesten, offt beer gesadt woerden van eenige geystelicke offt weerdelicke persoenen ten plaetsen daer sij hon thyende hebben, eñ sullicke beesten schaede in eenige vruchten doen,.. *C. gr. Loon*, I, VIII, a. 98 (15de E.).

DUERACHTICH, bn. *Duurzaam*, fr. *durable.* || Aenghesien dattet betamelic is [dat] der prince ghifte eñ weldade duerachtich bliven. PIOT, *Cart.* 5 juni 1374, II, 64.

DUERBAER, bn. *Duurzaam*, fr. *durable.* || Den tijt van sesse eñ tweelff maenden, om de goeden te bestemder plaetse te mogen brengen, heeft alleen plaetse soo wanneer.., eñ dat de goeden daerop [*nl.* op de schepen] geladen geen bederffelijcke, maer andere duerbaer, vaste goeden sijn, die hun connen bewaeren. *C. v. Antw. comp.* IV, xj, 240.

DUERDACH, zn. m. *Leefdag*, *leefdagen*, *levensdagen*, fr. *tous les jours de la vie*, *la vie durant.* || Dat Mr. Franchois [Maes], mijn man, alle mijn erffelicke goeden, renten, chijsen, hoedanich sij zijn, sal besitten in tocht sijnen duerdach, eñ nae daflyvicheit van denselven mijnen man, maeck ick... *Test. Marike Hoze* te Diest, 7 febr. 1555. Die wooninge van vader oft moeder sal hunnen duerdach alleenlijck getochtich blijven eñ niet langer. PIOT, *Cart.* II, 608 (1547). Item, maeckt sy Willem voors.,.. eñ allen jaer te hauwen dry eycke boomen synen duerdach lanck. *C. gr. Loon*, I, 369 (1675).

DUËTEN (Dueyten), zn. mv. *Soort van laken onder de Brugsche en Iepersche*, fr. *sorte de drap parmi ceux de Bruges et d'Ipres.* || Alle blaeue eñ ghemynghede lakene, ghenaemt duëten, sal men erden achter tdachwerc, eñ achter therden iij dage derup werken. — Alle witte niewe lakenen, die men naemt duëten, daerup sal men erden i dachwerc, eñ achter 't herden derup werken iij daghe. *K. lakeng. Iperen*, VII, *Vulres*, a. 8. Blaeuwe eñ ghemynghede lakene ghenaemt duëten. Ib. a. 11. Witte niewe lakenen, die men noemt duëten. a. 12. Van alle lakene, die men heet dueyten, zal men hebben v grooten eñ xij mijte. *K. lakeng. Brugge*, *Scherers*, a. 3.

DUFFELAERS (Duffelers), zn. mv. *Laken van Duffel bij Lier*, fr. *drap de Duffel près Lierre.* || Lakens Duffelers, tstuck geëstimeert op xv s. *Schatting v.* 1551. Lakenen, 't zij Caprijcken, Westerlinghen, Ronchenaers, Duffelaers eñ dgl. DE PR. EN BR. XXIV. *Sint-Gillis*, 15 (1554).

DUIFHUIS (Duufhuus, doufhuys), zn. o. *Duivenhuis*, *duiventoren*, fr. *colombier.* Kil. Duyfhuys, duyvenkot. || Over Willems Speerweers doufhuys, metten boghaerde. — tvoerghenomde doufhuys. *Schep. v. Diest*, 26 sept. 1344—28 sept. 1345. — Int voergh. doufhuys. Ib. 1345. Voort behoort ten leene: die poorte metter dueren, alsoe si ghestaen es; eñ het duufhuus, eñ die duven uute eñ in vlieghende; maer warer jonghe in, die niet en consten vlieghen, die waren catheile. *Leenr. v.* 1528, j v°. Van duufhuzen. Dat niemand voirdan duufhuzen houden zal, hy ne hebbe veertigh gheméten zaeyende land, op de boete van x ponden parisz. *C. Kast. Iperen*, 97.

DUIFHUISDUIVEN, zn. mv. *Duiven, voor welke aan de wettelijke vereischten voldaan is*, fr. *pigeons pour lesquels il est satisfait aux prescriptions légales (?).* || Dat niemen en va [*nl.* vange] duufhuusduven, binnen der poort no derbuten, op de boete van x lib., eñ de netten eñ ghetauwen verbuert. DE PAUW, *Vgb.* 106 (1369); item 50, up 1 ban van x jaren (1350).

DUIFKOTEN, DUIVEKOTEN, zn. mv. Zie DUIFHUIS. || Wij ordonneren aen alle deghone die niet en besitten thien bunderen landts, deselve koten binnen veerthien daghen naer de publicatie van desen af te breken eñ weeren. *Pl. v. Vl.* 24 dec. 1612, III, 428. Om datter daghelicx verscheyden clachten vallen ter oorsaecke van de duyffcoten, wy hebben verboden dat niemant duyffcoten oft veltcladden en houwe tensy hy dry bunderen winnende landt ter vooren (zie AERT 11) hebbe in eyghendom oft in hueryngho... tenwaere hy door immemoriale possessie recht vercreghen hadde van een duyffcot te stellen. *Pl. v. Vl.* 31 aug. 1613, a. 88, II, 404. It. *Pl. v. Brab.* 22 mrt. 1631, a. 87, II, 195.

DUICKELAER, zn. *Duiker*, *waterleiding onder eenen weg*, fr. *conduite d'eau sous un chemin.* || Het maecken van het bedde, het legghen van de casseyde, het maecken van de brugghen eñ duyckelaers, eñ voordere wercken van den steenwegh. *Steenweg v. Loven naar Diest* (1780).

DUICKELDAM, zn. m. fr. *jetée submersible*, *plage artificielle?* Een duikeldam is een dam, dien men placht aan te leggen vóór dijken, die geen voorland hadden en die dus van het geweld der zee te veel te lijden hadden. Om dan aan die dijken een voorland te doen ontstaan, legde men op eenigen afstand van den dijk in de zee een lagen dam, die bij hoog water onderliep. Het zeewater, over dien dijk heenslaande, zette zijn slib af in de tusschenruimte tusschen den dijk en den dam, welke tusschenruimte dus allengs aangevuld werd en toeslibde, zoodat er een voorland ontstond. Zulk een dijk of dam nu, bestemd om de aanslibbing te bevorderen, werd duikeldam genoemd, natuurlijk omdat die dam bij den vloed overstroomd werd en dus als 't ware in zee weg*dook*. In tegenstelling van den hoogen dijk, die altijd boven het water uitstak, was dit de wegduikende dam, de *duikeldam*. Volgens de mededeeling van prof. Fruin, die eene onjuiste verklaring van het w. gegeven had in zijne glossarien op de *Informacie* van 1514, bl. 372, en in de *Enquête* van 1494, bl. 289, beide door de Maats. v. Nederl. Letterk. te Leiden uitgegeven, en die nu, in eene manuscript-oorkonde v. het Hoogheemraadschap v. Rijnland, het woord weder had aangetroffen, en wel zóó omschreven en toegelicht, dat de beteekenis met volle zekerheid bleek. *Brief v. prof. De Vries v.* 7 juni 1877. || Dat deselve prochie [*nl.* Grembergen], aboutterende tegens de rivier de Schelde, onderworpen is aen een kostelijk onderhout van bet dan twee mylen dyks, omme de landen, soowel als degonne van de naestgelegene prochien, te bevryden van de sprinkvloeden, opperwateren eñ anderen overvloet, dewelcke door de gemelde rivier jaerlijks gecauseert worden,.. daervan de landen onder elke respective wateringe gelegen, separatelyck tot alsnu hebben gedregen de bekostinge tot het onderhout van de gemeyne wercken, als duyckeldammen, hoofden eñ sluysen, ten uyttersten noodig tot conservatie van de voornoemde prochie, soo in het weren van de hemelwateren als ten effecte van te voorkommen de gedreygde deurbraecken eñ inundatien,.. Denwelcken [*nl.* Jan Verstraeten, seer expert in 't dycken] hadde geoordeelt dat, tot conservatie van deselve dyckagie, aen den Moesschendyck behoorden geleyt te worden eenige duyckeldammen, eñ ook tot vyf aen den Zeelschen dyck... Mits men, by oculaire inspectie, siet dat, met alle de groote onkosten aen deselve dycken gedaen. deselve niet en zullen kunnen worden behouden tensy denselven versterkende met souffisante hoofden eñ voorengementionneerde duyckeldammen. *O. P.-B*, *autr.* 25 oct. 1726, IV, 73.

DUIMEMAEL, zn. m. *De breedte van een duim*,

fr. *la largeur d'un pouce*. Zie MAEL. D'evensester dat houdt meer dan troggensester wel iiij waelpoyt eñ een half [*l.* $3^1/_2$] corens; want, die sal maken een evensester, hi sal vullen een roggensester vol eñ een gelt, die es d'ikere van der stad, oec al vol in enen groten dumemael na Vort sal men nemen een half waelpoyt corens van der gelten die vol was gevult, in enen groten dumemael na, eñ dat daer over blijft in die gelte, dat sal men gieten mitten roggensester corens, soe heeft men tgemet van den evensestere, soedat men [?] devensester houdt meer dan troggensester III waelpoyt corens eñ een half, een dumemael corens min, dat gebrect in die gelte, die es dyke van der stad; alsoe alse dat een sester hout XVIII gelte corens, een dumemael min eñ IIII waelpoyt een dumemael min in die gelte, die es dyke van Bruessele. *Stadsmaten v. Brussel*, 1375, *Belg. Mus.* IV, 261. — Deze maat komt echter niet gansch overeen met die der Kostumen, waar gezegd wordt: „1 zister haver of evene houdt $3^1/_2$ waelpotten, of een gelte meer als het korenzister;" volgens deze aangaaf zou het zister haver dus 1 gelte of juist 4 waalpotten meer bedragen dan het zister koren; dit komt ook overeen met den *Schat der cheynsen*, 53.

DUIMEN. Zie DOEMEN.

DUIMIJSEREN, bw. *Boeien aan de handen leggen*, fr. *mettre des fers aux mains*. || Hebben hem ghehouden ghevanghen,.. ghebonden als een dief oft roover,.. eñ hebben hem metten handen up zijnen rugghe ghebonden eñ gheduijmijsert. *Ber. tijden*, III, 96. Wesende de prochiepape van Reneghelst gheduumyzert. *Troubles marit.* I, 210.

DUINHOUDER (Duunhauder), ook DUUNHEERDER, zn. *Opzichter over de duinen, duinwachter*, fr. *inspecteur ou garde des dunes*. || Dat de goede mannen ghelandt eñ gheërft omtrendt den dunen,.. diewyle groote moeyte eñ overlast hebben van den duunheerders eñ pratren, ter causen van den connijnen die binnen hueren winnende lande eñ vruchten commen, die verdervende,.. *C. stad Brugge*, Oork. 13 mrt. 1477, a, 37, II, 89. Dat sy [*nl.* de duunhauders van den dunen tusschen Sluis eñ Grevelijnghe] binnen dry maenden eerstcommende,.. doen maken eñ leveren eenen gherieven [*l.* gherievelijcken] eñ bekenden .wegh langhs den dunen, omme te peerde eñ te waghene te moghen passeren, eñ dien wegh doen afteeckenen met palen oft anderen teeckenen, designerende dat men aldaer vryelicken lyden eñ passeren magh. *Pl. v. Vl.* 7 sept. 1531, I, 403.

DUISENT, telw. *Duizend*, fr. *mille*. Verschillige schrijfwijzen en vormen: Ducentich, ducentech, dusentich, duisentich, dusent, duust, duist, duyst. 13de *Eeuw*.

DUISICH (Duesich), bn. *Een ziekelijke staat van het vee*, fr. *état maladif du bétail*. || Dat niemant en slae eenighe beesten die duesich, oft qualick gestorven zyn. DE PR. en BR. XXIII. *Beveren*, 77, *Vgb. v.* 1526.

DUIT, zn. v. verkl. DUITKEN. *Eene kleine koperen munt, het* 18de *deel van den Brab. stuiver*, ook NEGENMANNEKEN geheeten, fr. *petite monnaie de cuivre, la* 18e *partie du sou de Brabant, aussi appelée* negenmanneken. || Sullen mogen heffen eñ ontfangen,.. te wetene, van elcken persoon die passagie van den Nieuwen Bossche afvarende oft aencomende, een duytken oft negen mijten Brabants. *Rekenk. v. Brab.* reg. 140 fol. 6 (2 apr. 1557). De *duit* is eigenlijk eene Hollandsche munt, geen Brabantsche noch Vlaamsche.

DUITSCH (Dutsch, Duyts, Duytsch, Duutsch), zn. 1) *Dietsch*, *Vlaamsch*, *Nederduitsch*, *plat Duitsch*, *Nederlandsch*, *de taal der Zuidnederlandsche bevolking;* fr. *le Thiois*, *Flamand*, *Bas-allemand*, *plat Flamand*, *Néerlandais*, *la langue des habitants de la Néerlande méridionale*. Een woord, dat door onze eigentaal-vergetene Belgen meer dan eens voor *Hoogduitsch* aanzien en door *Allemand* vertaald werd, en gevolgelijk tot den ongerijmdsten onzin aanleiding gegeven heeft; men zie o. a. *Vad. Mus.* V, 433. || Dat wy voortaen egeenen Cancellier noch Segeler setten en sullen, hy en sy van onsen Rade,.. die wel Latijn, Duyts eñ Walsch kan. *Blijde Inkomst v. hertog Philips;* 1427, a. 41, *Luijster v. Brab.* It. *Plac. v. Brab.* I, 53. — In Duitsche. In deze verkorte uitdrukking is Duitsch zelfst. nw., *in het Duitsch*, of bijv. nw. *in de Duitsche*, *in de Vlaamsche*, *in de Nederduitsche taal* of, op het nauwkeurigst, *in het Nederlandsch*, fr. *en flamand*, *bas-allemand ou (plus exactement) en Néerlandais*. || Copie der Karten van der vriheyt van Dyest, van Latinen in Dutsche ghemaect. *K. v. Diest*, 1228. Item, noch suldij weten: dat die servituten reael oic geh. zyn servituten prediael, dats te seggen servituten van erven, want *predium*, in Latijne, is een erve in Duytsche. V. D. TAV. 50 v°. Doe beval Philips dat men roupen zoude: „Help God eñ dat Helich Graf!" eñ *soo wie dat niet zegghen en conste in Duutsche* of in Fransoeyse, *dat men die doet sloughe*. JAN V. DIXMUDE, 87. It. 127. Of zoe [zij] gheen Waelsch [*nl.* Fransch] spreken zoude, maer neen zy, eñ sprac altoos scoone Duutsch. OL. V. DIXMUDE, 99. Hoe dat in den Sael van Curingen ghene Walsche processen aengenoemen woerden. Anno 1486, den 7 november, is *per Aulam* het proces van den manschap van Warans, in Walsche [*nl.* in het Fransch] gesteldt, geremitteert om in Duyts te stellen. *C. gr. Loon*, I, VIII, 95. Dat men in der Saelen egheen Latyn noch Welch in der proces setten en sal tensy dat copye in Duytsche daernaer volgt. — Want men niet gewoon en is in der Zaelen Latijnsche acten aen te nemen, oft daerop te wysen, die translatie in Duytsche en waer daerby geëxibeert. Ib. aant. 2. — Als bijvoegelijk nw. || Ronchiers, Duytsche Walen. [*nl.* Vlamingen uit het graafschap Henegouw]. *Chron. v. Merchten*, *Haeckspel*, Str. 9. De neghen Duytsche dorpen onder Edinghen [graafschap Henegouw]: Tubeke, Rebecque [Roosbeek], Hennewieres, Beerthe, Roncquieres, Leerbeke, Bogaerden, Beringhen, Kestergaten. *Cost. v. Brussel*, *Specificatie*. Dat wy,.. hebben getranslateert eñ van de Waelsche taele in de Duytsche overgeset seker reglement... VAN MELCKEBEECK, *Kruisgilde*, 96 (1620). En sullen oock [de procureurs]... gheene andere taelen in de schrifturen moghen useren dan alleenlyck de Duytsche. *C. v. Moll*, a. 21. Plat Duitsch. *Duidelijk*, *klaar Dietsch of Vlaamsch*. || Overmidts dat in onser voirseide stadt luttel geleerden luyden oft clercken zyn eñ meestdeel leecke, bezundere alle die tot onse wethouders aldaer genomen worden, willen wy, dat men voirtaen alle scepenebrieven maken sal in goeden platten Duytschen, dat diezelve onse wethouderen verstaen zullen moghen, eñ niet meer in Latynen. *Oork. v. keizer Maximiliaan*, v. 31 aug. 1492, *voor Vilvoorden*. — Nederlandsch. || Alle saecken, 't zy civile oft criminele, moeten bedingt, eñ alle judicieele acten gehouden worden in Nederlantsche Duytsche taele, nietteghenstaende dat partijen die niet en verstaen. *C. v. Antw.*

1582, XXIV, 2. Van alle welcke articulen wy te vorens het translaet in 't Walsche hooren lesen eñ wel verstaen hadden, gedaen hebben, op de heylige Evangeliën, in den naem van Haere Majesteyt, den voorschreven drye Staeten de gewoonlyke eeden, by den voorn. raedspensionaris alvorens oock gelesen wesende in de Duytsche ofte Nederlantsche eñ Walsche taelen, op de onderhoudenisse van de Blijde Inkomste eñ additiën. *Opene brieven van Karel v. Loreinen*, 20 apr. 1744, *O. P.-B. oostr.* VI, 6.

2) Volgens de, uit het redeverband lichtelijk op te maken beteekenis: *de Duitsche* of *Hoogduitsche taal*, fr. *la langue allemande*, en, als eigennaam: *Duitschland*, *Duitscher*, fr. *l'Allemagne*, *allemand* || Dat de boucken van Martinus Luther, metgaders Pomerani, Carolostadij, Ecolampadij, Francisci Lamberti, Jonae, eñ andere zyne adherenten,.. eñ alle evangelien, epistelen, prophetien eñ andere boucken van der heyligher Schrifturen, in Duutsch, Vlaemsch ofte Walsche,.. ghebroght zullen worden in eene openbare plaetse eñ aldaer te pulfere verberrent. *Pl. v. Vl.* 17 juni 1526, I, 105. Ic, prioer provinciael in Duetsche. *Priv. stad Loven*, Mrt. 1233; Lat. tekst: *Ego, prior provincialis in Teutonia.* Dat men van allen de Duutschen [*nl.* de Duitsche huurlingen] eñ alle andre die ons syn commen te dienste, goede beloften eñ bezeghelde brieven nemen zal dat sy nemmermeer den Vlaminghen of haren goede mesdoen zullen of laten mesdoen uit occoisoen van hemlieden, binnen Vlaenderen oft derbuten, omme enich stic sprutende ute deisen ghescille eñ beroerte. *Ypriana*, VII, 462, *Vredesverdrag tusschen Philips den Stoute en de stad Gent*, 1 dec. 1379. Waeraf [*nl.* van aard en inborst] de Duijtschen edelder zijn eñ redelicker in één let van haren lichame dan een XXV zulcke Spaengiaerts up eenen hoop ghesmeet. *Ber. tijden*, III, 191.

DUIVEKEET, zn. v. Zie DUIFKOT. || In 1590 was het neerhof gepacht door Pieter van Loo, mits 16 pond gr., een vet kalf, eñ de heelft van de duuven op de keete, elck jaer. DE PR. en BR. III, *Loochristy*, 13. Het geheele beluick van het klooster [v. Doornzele] binnen wallen, met een woonhuis, poorte, schuere eñ duvekeete daerop staende. Ib. II. *Everghem*, 145 (17de E.). Een casteelken ofte huys van *plaisance*, met syn ghemetst *circuit*, consisterende in twee steenen duyvekeeten, remisen van coetsen, enz. Ib. II. *Melle*, 6 (1739).

DUIVEL, zn. m. fr. *diable*. Straf op het uitspreken van dien naam: || Die in den hof [*nl.* der Busschutters] vermanen of noemen zal den zwarten eñ leeliken man, de duyvele, die zal t'elcker reyse betalen eñ verbueren iij d. par. DE PR. en BR. *Aalst*, III, 405, *K. v. h. gild*, 1510. Indien iemandt der camergasten, op die camer oft tusschen die bergen,.. oft den duivel noempde, sulcke sullen verbueren eenen weg tot Tongeren. *O. Liége*, 20 mei 1686, a. 6. *Handboog te Borchloon.* Dat niemandt der gebroeders in eenige vergaderinge sal noemen den duyvel. Ib. 29 dec. 1727, 19, *Boogschutters te Lauw.*

DUCAET, zn. m. Eene uitlandsche gouden munt, *dukaat*, fr. *monnaie d'or étrangère*, *ducat.* || Die Spaensche ducaten van fijnen goude, van lxxij int marck = xxxiiij stuvers. Die oude Ungers [*nl.* Hongaarsche] ducaten = xxxv½ st. Die ducaten van Italien = xxxiiij st. *Muntwaarde* 25 jan. 1495.

DULDE, bn. Van een huis. *Bouwvallig*, fr. *caduque* (*d'une maison*). || Heift hy oec eighin huus [*nl.* hij die laagleggers herbergt], indien dat so dulde es, dat scepenen dinct dat de wrake niet suffisant en es an dat huus te brekene, nochdan sal men dat huus breken, eñ daertoe hem bannen vyftich jaer ute Vlaendren. *C. v. Gent*, *Gr. Charter v.* 1297, a. 8.

DUMEN. Zie DOEMEN.

DUREN, ow. *Verblijven*, *vertoeven*, *zich ophouden*, fr. *résider*, *séjourner*, *rester*. || So was ... by der gheeller Wet wettelic bekent sher Pauwels Joeden poorterscip eñ vryhede, nyet wederstaende dat hy in x jaren eñ tyts meer buten der stede van Ghent gheweest, ghewoent eñ gheduurt adde, eñ oec buten verstart, bi der redenen eñ occoysoenne dat hy scepene van der Chore in Ghent in tyden vorleden gheweest adde. *C. v. Gent*, *Orig.* blz. 603 (1372). Dat si soe langhe int drinchuus dueren. *Belg. Mus.* X, 57.

DUWAGIER (Douwagier), zn. beider gesl. ook DUWAGIERIGE. *Vruchtgebruiker*, *—ster*, *tochtenaar*, *—ares*, fr. *usufruitier*, *—ère.* || Zo wanneer eenigh wedewære of wedewe bilevinghe houdt, al zowel op leenen als an grond van ærven, daer huzen op staen, zo zullen zy ghelden eñ contribuéren in de nootzakelicke reparaciën van denzelven huzen naer advenant dat zy in den pachten eñ profiten gherecht zijn, zonder in eenighe wærken van huzen te gheldene, tenware dat men, in de stede van den ouden huzen nieuwe maken moeste; in 't welck cas de douwagier betalen zal 't vierde van denzelven nieuwen noodzakelicken edificien. *O. Kast. Iperen*, 201. De boomen nyet gheweijrt zijnde van den grondt vóór de doot van den douagier ofte douagierigge, die volghen den grondt. *C. v. Aalst*, *Leenhof*, a. 21, blz. 436. — Inzonderheid *van vorstelijke of aanzienlijke weduwen*, fr. *douairière*, *partic. de veuves notables ou princières.* || Onse zeer lieve eñ beminde vrauwe eñ moye, vrauwe Margriete, aertshertoghinne van Oostenrycke,.. douagierighe van Savoye, etc. *Pl. v. Vl.* 8 mei 1521, I, 88. By deliberatie van onser seer liever eñ beminder suster, die coninghinne douwagiere van Hongherijen, etc., voor ons regente eñ gouvernante in onse landen van herwaertsovere. *Pl. v. Brab.* I, 510 (1541).

DUWARIE (Douarie), zn. v. *Lijftocht*, *vruchtgebruik*, *lijfrente van weduwenaar of weduwe*, fr. *usufruit.* || Dat die van der Fermerien van Onser Vrouwen up Doie te Ghend, hebben gecocht eñ ghecreghen... jeghen mire vrouwen ver Jehanen, mins her Rogiers wedue van Moscheroen, hare douairie eñ soe wat rechte soe soe hadden an XXX bunre lands. *Jan.* 1283. Dat die vrouwe Adelise, Berthouts moeder, behouden sal hare douairie. DAVID, *Mechelen*, 447 (1301). Noch boven al dit, doe ic, Adewijf voerseid, mie buten der helpe van den privilege van miere duwarie. *Mei* 1287, *Zevenbergen.* De langstlevende van twee conjoincten heeft, zyn leven lanck gheduerende, voor zyn douarie costumier, d'een helft van den jaerlickschen incommen van alle 's overleden achterghelaten immeuble goedinghen,... de leenen uutghesteken..; tenware datter by den contracte antenuptiale douarie conventionel besproken ware... *C. v. Auden.* XXII, 4. In het vervolg van het hoofdstuk staat overal bylevinghe. — Douarie oft bylevinge. *C. v. Broekburg*, XIII. Zie BIJLEVEN 2).

DUWARIËN, bw. *Iem. een goed aanwijzen*, *vaststellen voor weduwgift of lijftocht*, fr. *assigner à*

qn. un bien pour douaire ou usufruit. || Dat men hare bewyse tghebrec van c ponden eñ x par. tsjaers tharen lyve;.. omme dat hare min here Roeger gheloofde eñ haer derup duwaride voor den bailliu eñ manne. *C. v. Gent*, *Orig.* 22 juni 1353, a. 1.

DUWIER, zn. 1) *Zoom*, *buitenkant van een bosch*, *van eene halve mijl wijd*, *waarop het wild gaat azen of weiden*, fr. *lisière d'un bois*, *d'environ une demi-lieue*, *où le gibier va viander.* || Want tonser kennissen gecomen is dat vele groote mesusen daghelycx gebueren eñ gedaen worden, zoe in onsen waranden van Zonien, Grootenhoute, Zaventerloo eñ Groot Heyse, eñ oick in de duwieren daeromtrent gelegen,.. *Rekenk. v. Brab.* reg. 138, fol. 273 v⁰., 1 juni 1538. Dat niemandt hem vervoordere te jaeghen binnen onse vrye wouden, bosschen, waranden, oft een halve myle daerontrent, d'welck is het begryp van hunne duwieren, daer de wilde beesten hun aes haelen. *Pl. v. Vl.* 31 aug. 1613, a. 1. II, 395. Zie Galesloot, *Maison de chasse*, 219 (31).

2) *Konijnenhol*, *konijneleger*, *—pijp*, fr. *terrier de lapin*, *rabouillère.* || Om te versien, dat onse ondersaeten niet beschadicht en werden by den conynen van onse waranden, diewelcke in haere campen [*nl.* velden] eñ vruchten comen maecken hoolen eñ duwieren.... Dat sy de conynen vandaer verdryven, eñ de eerde eñ duwieren teniet doen. *C. v. Ravestein*, 1522, a. 27.

3) *Kuil*, *put*, *onderaardsche gang*, fr. *fosse*, *souterrain.* || Al dander bij den hangman ghehanghen zijnde, werden wederomme de stroppen afghesneden eñ die lichamen laten vallen in een duwierie dier daeronder ghedolven was. *Ber. tijden*, I, 222. Te Vilvoorden int casteel zoude een secrete duwiere ghemaeckt zijn onder een schoon camere, in welcke duwiere oft put... Ib. IV, 1. Dat die van binnen haer steerck ter weere stelden,.. die hadden vremde duwieren doen maken, om die vijanden van achter eñ van voren an te vallen. Ib. II, 139. PIOT. *Chron.* 749.

DWAEL (Dwele, dwale). zn. v. 1) *Tafellaken*, fr. *nappe.* Kil. Dwaele, dwele. || Een langhe ghebeelde dwele. *C. v. Antw.* 1582, XLI, 100. — Ook wel *outaarlaken*, fr. *nappe d'autel.* || Drie aultaercleers ofte voorhangsels. Drie grofve dwalen. Noch twee dwalen met spellewerck. DE PR. en BR. XI. *Machelen*, 17, *Inv. d. kerk*, 1615. — Handtdwael. *Tafeldoek*, fr. *serviette.* || Vier ghebeelde hantdweelen. *Inv. v. d. Hulst*, 1489. — Reefterdwalen, *handdoeken*, fr. *essuie-mains*? VAN LOKEREN, *St.-Pierre*, 293, XIIIde E. — Schietdwael, *tafellaken*, fr. *nappe.* || *Unam mappam*, *vulg. dictam* scietdwale, *sex ulnarum*, valoris sex gr. fl. *Inv. dom. Joannis*, 1377. Een schietdwele oft- een halve dosijne servetten. *C. v. Herentals*, XII, 16. Waterdwele (?) Ib.

2) *Een doek*, *als uithangbord van een bakker*, fr. *un drapeau comme enseigne de boulanger.* || Dat men een dweele uuythangen zal. Item allen degene die broot vercoopen zullen, moeten uuthangen, voer hoer doere, een dwele, eñ des daeghs niet inne trecken broot noch dweele, voer dat broot vercocht is. *Kb. v. Turnhout*, 1550, f⁰. 67 v⁰.

DWAELGELT, zn. *Een zeker kerkrecht*, fr. *certain droit d'église.* || Ghelt boven den penninc van biechtene te ghevene, als messanc, dwaelghelt, pardoenghelt, hantepasghelt, mutseghelt eñ busghelt. DE PR. en BR. VI. *Vosselaar*, 31 (1379).

DWAEN (Duaen), bw. *Wasschen*, fr. *laver.* Kil. Dwaen, dwaeden, dwaegen, holl., sic., flandr. || Item, in Witten donredaghe, alse men der armere mandaet doet [*l.* duaet de voete], syn de lavendiers sculdech te zettene ij tinen [*nl.* kuipen] waters in den ommeloep, eñ daer te dienene. VAN LOKEREN, *St.-Pierre*, *Lavenderie*, 13de E. a. 5. It. 6, 16, 24.

DWELIER, zn. (*Dwaaldrager*), *handdoekdrager*, fr. *porte-essuie-mains.* || Dwelieren, daer men de handtdoecken aen hangt. *Stadsarch. Diest*, *Verklaring v. de statuten v. h. schrijnwerkersamb.* 18de E. — Een dwelier. *C. v. Antw.* 1582, XLI, 100, *Stadsvoordeel.*

DWERSLOOVE. Zie LOOVE.

DWERSNACHT, zn. *De nacht tusschen twee dagen*, *een termijn van één dag*, fr. *la nuit entre deux jours*, *le terme d'un jour.* Zie Verdam. Kil. Dweersnacht, *vet.* j. over ander nacht, over ander dagh, derden dagh. || Soo wie hem kondt vermet in 't merckrecht [mercktrecht], die sal hy leyden over dwersnacht, eñ die proceduere in die merckt bestaen, gaet over dwersnacht. *C. v. Grave*, VI, 4.

DWINGELIJCK, bn. *Die gerechtelijk kan bedwongen worden*, fr. *qui peut être contraint juridiquement*, *contraignable.* || Die een heymelichede heeft by eens anders keldre, camere, huus ofte erfve, als die zoo vul es dat se den ghebuer hinderlick es, den proprietaris van diere es dwinghelick dezelve heymelichede te doen ruymen. *C. v. Auden.* XIV, 11. Dat hy niet dwyngelyck en is eens anders huys daerop te laeten. VAN DE VELDE, *Annot.* 165. It. 200, 293.

DWINGHUIS, zn. *Tuchthuis*, fr. *maison de correction.* || Den huysmeester oft concherge van den dwinghuyse, sedert eenighe jaeren herwaerts binnen de stadt opgherecht,.. Namentlijck oock d'onkosten van het apprehenderen van de ledighganghers, vagebonden, deughnieten, eñ van die op te leyden int voors. dwinghhuys. *Ord. Alb. Antw.* 1618, *Uitgaven*, XXI, 1, 3.

E.

ECHTSCHAP, zn. v. *Echt*, *huwelijk*, fr. *mariage.* || Die salicheit der saligher maechden gaet hoghe boven die echtscap der wyven, want si volghen dat Lam sonder vlecke mit hoerder verleydester Urselen. *Hondert merk.* 164 v⁰.

EDELBOT. Zie HEILBOT.

EDELDOM. Zie EDELMAN.

EDELHEIT. Zie LEENGOET.

EDELMAN, zn.; mv. EDELLIEDEN, fr. *nobles*, *gentilshommes.* Volle edellieden, fr. *nobles de*

race, de haut parage. || Welken de bestandige onbevlektheyd hunner Welgeboorteschap door 32 vierendeelen [of kwartieren, *nl.* graden van afstamming] hunner steeds Welgeboore en onbesprooken geweest zynde voorouders, zoo van den kant hunner vaderen als van dien hunner moederen, in rechte konden aantoonen, fr. *nobles à 32 quartiers.* Diensvolgens moesten **halve edellieden** 16 kwartieren, de **achtste edellieden** 8 kwartieren, en die daarbeneden 4 kwartieren kunnen aanwijzen. VAN LOON, *Aloude regeeringwijze van Holland*, V, 16 en vlgg. — Daar het w. *Adelborst*, hoogerop, zeer onbepaald is gebleven, meenen wij het, ook door Van Loon, eenigszins beter te zullen leeren kennen, daar hij ons zegt: dat de drieërlei zooeven gemelde lidmaten van den *onvolkomen adel* te zamen onder den algemeenen naam van adelborsten, d. i. jonge borsten of aankomelingen van adel zijn bekend geweest; en dat zij in de Schutterijen, de nachtwachten bijwonende, altijd den voorrang hadden, en het voorrecht genoten van op geen schildwacht te moeten staan. || Ghi sult weten dat eydelheit [*nl.* edelheit] een groot voordeel heift in camp; want een vry eydelman van vulre zyden sal niet ghewyst werden enen alven eydelen man, of ambochtsman, copman, of kerel, of bastaerd te verandwordene [*nl.* in een kampgevecht], eñ een half eydelman ne sal niet verandworden enen onedelen. Eñ ghevielt, by machten, of by aventueren, of leelicheden van den aenlegghere, of by wantalen, dat hy verandworden moeste, hi soude hebben, als eydelman, of half eydelman, of vieren eydelman [*var.* een vierendeel], of half vieren eydel [*var.* of een half vierendeel edeldoms], vordeels in die wapene; want eydellieden vechten in vullen wapene eñ te paerde, eñ oneydellieden vechten met clippelen eñ met scilden, eñ sin overtrect met lederen. *C. leenh. Burcht v. Brugge*, III, 234. — Het *Jus feudale*, cap. 73 zegt: „een vry eidelman van vier ziden"; zoo ook het Maastrichtsch Hs.; het Brusselsch Hs.: „van been (beiden) zyden". Dit alles komt niet overeen; het geldt hier wel, in de eerste plaats, eenen edelman van volle zijden, van 32 kwartieren, en de ongenoemde uitgever van het *Jus feudale* verzendt zelf den lezer naar Van Loon, dien wij in deze bijzonderheden gevolgd hebben. **Edelman van monde** (?) || Ten overstane van heer Charles van Bourgoignen, ridder, heere van Bredam, etc. Edelman van den monde hunder Doerluchtichste Hoocheyden die Eertshertogen van Oistenryck.., als Stadthouder van den Souverainen leenhove van Brabant. 27 oct. 1614. *Arch. d. abdij Cortenberg.* **Edelman van de camer** van Haerlieder Doorluchtighe Hoogheden (Mher Philips Lamoral van Ghendt eñ Vilain, grave van Iseghem, etc.) *C. v. Aalst*, 172 (1618).

EDICK (Eeck), zn. (*Edik*), *azijn*, fr. *vinaigre.* || Van eenen wagen mit edick oft veryuse. *Tol te Rhode*, 1511. Een half ame eecx, xxx st. *Rek. St.-Jans gasth.* 1550.

EE, zn. v. *Echt*, *huwelijk*, fr. *mariage.* || Eñ is den eygendom... op de kinderen in dyer ee geboeren, gedevolveert. — Dat oick alle rutsende erffgoeden... succedeeren op de kinders in derselver ee geboeren. *C. leenh. v. Valkenburg*, 1570, a. 7, 9.

EEDEN (Limb. eyden, eyen), bw. 1) *Beëedigen*, *den ambtseed afnemen*, *in den eed nemen*, fr. *assermenter à un office public.* || Wanneer de dekens van den ambachten eñ gulden jaerlycx gecoren eñ geëedt zyn, alsdan moeghen deselve kiesen heure oudermans eñ gezworenen; eñ soeverre de dekens eenighen persoon oft persoonen tot gezworenen oft oudermans gecoren hebben, eñ die by den burgermeesteren eñ scepenen brenghen om als gezworenen geëedt te wordene, indien... die moeghen de heeren weygheren eñ wederseggen te eedene. *C. v. Antw.* 1545, II, 42.

2) *Den eed eischen van eenen getuige*, *hem den eed afnemen*, fr. *déférer le serment à un témoin.* || Die mombairs des Heylighen Gheest van Sint-Jans te Dieste, also dat zy begherden te proevene eñ te toenene een testament.., eñ hadden hoir waerheyt bedwonghen, begherden se gheëyt eñ ghehoert te hebben.., dat men die waerheyt eyen eñ hoeren sulde.., dat dese waerheyt aldus gheëyt eñ ghehoert was. *Schep. v. Meldert* (*v. Meldarde*) *bij Diest*, 18 mrt 1435. Sullen oock verbael zyn de daghementen die geheuren... om de ghetuygen te sien eeden. *C. v. Brussel*, *Stijl*, a. 15. Als de mannen de waerhede gaen besitten, maendt den bailliu de mannen dat zy vraeghen zullen naer alle zaecken daer myns heeren recht an cleeft,.. eñ dan eedt den sergiant alle de persoonen, met vier te gadere, eñ niet meere. *C. v. Aalst*, 170, *Souveraine waerhede.* Soo wanneer partije advers oft hueren procureur, wettelijck ghedaeght sijnde,.. om die ghetuijgen te sien eeden, met waerschouwinghe dat, inghevalle sij oft heuren procureur niet en compareert, men dies nietteghenstaende sal procederen tot het eeden eñ examineren derselver getuijghen,.. *C. v. Lier*, *Stijl*, IX, 10.

EEDESTAT. Zie EETSTAT.

EEGENOOT, zn. beider gesl. *Echtgenoot*, fr. *conjoint.* || De naeckte proprieteyt, die eenen van twee gehuyschen heeft in syne goederen, wort oock, by 't afsterven van synen eegenoot, gedevolveert op hunne gesamentlycke kinderen. *C. v. Maastricht*, *Reces v.* 1665, XLIII, 3.

EECKBOOT. Zie HECKBOOT.

EECKEL, EECKEN. Zie EICKEL, EICKEN.

EELBOT. Zie HEILBOT.

EELUIDEN (Eeluyden, eheluyden), zn. mv. *Echtelieden*, fr. *époux*, *conjoints;* Hd. *Eheleute.* || Twee eeluyden, hebbende tsamen geprocreert wettige kinderen. *C. leenh. Valkenburg*, 1570, a. 6. Lenardt eñ Wendel, eeluyden, hebben geprocreert kinderen. *C. gr. Loon*, I, 291 (1634). Joost Erken eñ Margariet Laukens, eheluyden. Ib. 371 (1675).

EELUUCKT. Zie HEIMLUICK.

EEMER, zn. Wijnmaat te Brussel. *Emmer*, *het 4de van eene aam* (1 aam = 96 potten), fr. (*mesure de vin à Bruxelles*) *seau*, *le quart de l'aime* (1 *aime* = 96 *pots*). || Mate van de wijnen... $^1/_4$ van een ame of eemer = 12 gelten of 24 potten. *C. v. Brussel.*

EEN, zn. en bijvoeg. nw. I. Als zelfst. nw. *Iemand*, fr. *quelqu'un.* || Als één geslagen oft gequetst wort, soe mach hy civilyc ageren totter reparacien eñ oprichtingen van den meestergelde eñ van der cueren. V. D TAV. 86 v°. Noch een ander exempel: Eén maicte een testament zijnder huisfren. Ib. 251. Te Vliermael, in eender hootvaert, is coemen [*nl.* is deze zaak voorgekomen]: soo wye [*nl.* hoe] één hadde doen commeren seeker kooren te velde staende. *C. gr. Loon*, I, VI, 87. Eén mach sijnder duwarien afgaen eñ kiesen dlantrecht. *C. leenh. v. Santhoven*, a. 29.

II. Als bijvoeg. nw. *Een zekere*, fr. *certain*, *un.* || Dit es de scout die dese miester makede... Gorise, den scepere, xxiiij s., eñ ere [*nl.* eener] Edelkenne, van hure, xlviij s., eñ enen Gillikene ix s. *Oork.* 10 aug. 1298. Dat, daerboven,... de

bailliu ghevanghen badde eñ houdende was in vancnessen eenen Gheerard van der Donct. *C. v. Auden.* 2de d. 101. (1391). D'eerste beghinsele... van der Secte der Lutherianen duer eenen Marten Luther. *Pl. v. Vl.*, I, 88 (1521). **Een voor al,** (Aansprakelijk of borg) ***één voor allen en allen voor éénen, hoofdegelijk, in solidum***, fr. ***solidairement.*** || Ingevalle de rentier heeft meer panden dan eenen, daer diverse persoonen hantplichters oft gebruyckers aff syn, soe mach hy doen bescriven elcken van dien gebruyckers een voer al; eñ die bescrevene moet den rentier synen achterstel geheel betaelen, behoudelick hem syn verhael op syn consorten. *C. v. Antw.* 1545, VI, 40. It. X, 23. Zie ook ELCK.

EENDRACHT, zn. v. *Overeenkomst*, fr. ***commun accord.*** || xij ambachten,.. dywelcke.. vergaderen sullen xxiiij personen, van den alrewijsten, te weten van eenen yegelijcken ambachte twee, by eendracht eñ ghevolghe des meestendeels van den ambachten voerseit... Desghelijcks die leechluyde [*nl.* de gegoede, geen ambacht doende burgers]... sullen noemen eñ kiesen onder hon vijf wyse mannen by der meester accoerde eñ gevolge. *C. v. St.-Truiden*, § 32.

EENERHANDE, bn. *Zeker*, ***eene soort of slach van***, fr. ***certain, une espèce de.*** || Dat possessie niet anders en is dan eenderhande recht, dairmede dat iement een lichamelyck oft corporael dinck, dat men sien oft tasten oft geveulen mach, heeft in zynder gewariger macht van gebruycke oft besitte. v. D. TAV 34 v°. Noch vijndt men eenrehande possessie vacant, eñ is een possessie die van niemende beseten noch gehouden wort Ib. 35.

EENINGE (Eninge), zn. v. 1) ***Samenwerking, om den opslag der eetwaren te bewerken***, fr. ***coalition pour amener l'enchérissement des denrées.*** || Dat niet ne [*nl.* en is] gheorlovet iemene eninghe te makene uppe vitallien of up dat ter vitallie toebehoert. *C. stad Brugge*, I, 235, *Ord.* 28 sept. 1280 § 1.

2) „***Waarheid***", ***onderzoekingsopontbod, gedaan buiten de gewone, geregelde „Waerheden***", ook ***stille waarheid, geheim onderzoek***, fr. „***vérité***", ***convocation d'enquête faite en dehors des franches vérités ou enquêtes ordinaires et régulières; aussi coie vérité ou enquête secrète.*** || ***Aleydis de Perweis, domina de Hoboken,.. quod predicti homines nostri super aliquibus forefactis emergentibus, seu que in posterum emergi poterunt infra predictum dominium nostrum de Hoboka, „ad secretam inquisitionem", quė vulgr.*** stille evinge [*l.* eninge] ***appellatur, trahi non possunt, nec secundum predictam secretam inquisitionem convinci, sed publicis judiciis tractari et convinci, secundum sententiam et consuetudinem ville Antverpiensis.*** KUYL, *Hoboken*, 231 (1284). Want de criminele eñ andere feyten eñ delicten vele geschieden bij nachte eñ bij ontijden, in particuliere huijsen buijten sweegs,.. soo heeft men voor costume eñ oudt gebruijck, dat de schouteth, bij voorgaende kerckgeboden, tot alsulcken dage als hem gelieft, bij vorme van eenige [*l.* eeninge], uut elcken huijse roept eenen man, tot sijnen dage gecomen sijnde, te compareren ter plaetsen bij hem gedesigneert,.. — Welcke persoonen, eñ elck apart eñ int besundere, onder hennen behoorlijcken eedt, eerst daeromme in handen des schouteths gedaen, gehouden sijn, op de feijten bij oft van wegen des schouteths, hen, ter presentien van leenmannen vore te houdene, henne kennisse eñ wetentheijt te verclaeren; achtervolgende welcken verclaeren vermach de schouteth alle delinquanten met recht aen te spreken. *C. v. Santhoven*, 1570, II 24. — Uit het volgende blijkt dat er met deze „eeningen" misbruiken gepleegd werden door de rechterlijke ambtenaars: || Dat... Uwe dieneren eñ ambachteren, te vele steden in Brabant, die lude onder hen geseten seer drucken, quellen eñ moyen buten recht, mit warheiden eñ eeningen, die si legghen eñ ghebieden also dick eñ menichwerf als hen gelieft eñ si ghelt hebben willen.. En wat verder: met gemeynre warheiden noch eeningen. ***Rekenk. v. Brab.*** reg. 131, fol. 47. 15de E. ***Rekwest der drie Staten***, 6de punt.

3) ***Overeenkomst, eenigheid, eendracht***, fr. ***convention, accord, union, concorde, bonne entente.*** || Van der eeningen gemaict tuschen de stad van 's Hertogenbosch eñ hoere meyerye, ter eenre, eñ die stad eñ dlant van Huesden, tanderen zyden. Om te observeren eñ tonderhouden die goede eeninge tusschen... *Cart. Buscod.* fol. 100.

4) In het verdrag van 1203, tusschen den hertog v. Brab. en den graaf v. Gelderland, zag deze af van zijn gewaand recht op Megen, en van ***het recht van eeninge in het Kempenland*** [***comes renunciavit omni juri quod... se asserebat in Megen. Item, omne jus quod... se asserebat habere in unitate totius Campiniae, quae unitas vulgr.*** eeninge ***dicitur, ipsum ducem habere permisit***]. „Krachtens welk verdrag hij", volgens De Ram (op De Dynter, II, 330); „de Kempensche bevolking tot zijnen dienst mocht oproepen en vergaderen." Doch deze verklaring is geenszins verdedigbaar. Zou het w. ***unitas, eeninge*** hier eene topographische beteekenis hebben, nl. het gezamenlijke grondgebied geh. „Kempenland", nl. Brabandsch, Hollandsch en Luiksch? of zou het onder ons 2) behooren, uit hoofde der buurschap, in geval van in Gelderland gepleegde misdrijven?

EENICHEIT, zn. v. ***Vereeniging van in oneenigheid geleefd hebbende personen, verzoening***, fr. ***rapprochement de personnes ayant vécu dans la désunion, réconciliation.*** Schiller u. Lübben, ***einige, eininge, enunge.*** || Want in tiden voirleden alrehande discort, twist eñ debat opghestaen, gheruert eñ begonnen waeren... tusschen die gulde van der scutterien van den voetbogen, genoemt de Grote Gulde,.. in deen zyde, eñ eenre gheselscap van den voetbogen, die opgeset eñ begonnen was... in die eere van sinte Laureins,.. hertoge Jan... ordineerde eñ verenichde die gulde van Sinte-Laureis an de grote gulde... in der manier hierna beschreven:.. soe consenteren wij die voorseide ordinantie eñ eenicheyt, eñ willen dat zij gehouden worden in der vuegen als voirscreven is. A. WAUTERS, *Sermens*, 4 (4 mei 1381).

EENKINTSCHAP, zn. ***Gelijkmaking der kinderen gesproten uit een ontbonden huwelijk met de uit een later huwelijk te verwekkene kinderen***, fr. ***assimilation des enfants nés d'un mariage dissous aux enfants à naître d'un mariage ultérieur, unio prolium.*** Defacqz, *Anc. droit belg.* I 428, ***Affrérissement ou union d'enfants.*** Grimm ***Einkindschaft.*** || Geene eenkindtschappen kunnen gemaeckt worden tusschen de kinderen van den eersten eñ tweeden bedde, tensy by interventie van den hoogen gerechte, eñ naer kennisse genomen over de dienstigheyt of ondienstigheyt van sulcke conventie. *C. v. Maastricht, Recessen v.* 1665, XL, 3. Zie hierover de Kost. v. Roermond.

EENCLIPT, bn. *Ongehuwd*, fr. ***célibataire.*** Kil. Eenklippigh (*fland. brug.*), ***cælebs.*** || Alle eenclipte lieden, 't zy mans ofte vrouwen, niet gegoedt nochte suffisantelick gestaet zynde, om

hemlieden te optdragen op haerlieder inkomen, zullen hemlieden terstont, sonder dilay, begeven ten dienst van de goede lieden, sonder te mogen blyven woonen op haerlieder selven, op de boete.., gereserveert ambachtslieden, hem dagelicx te werck stellende. *C. v. Veurne*, XXXIV, 5, en vlg. It. *C. v. Winocxbergen*, VII, 37. Zie ook het volgende woord.

EENLOOPICH, EENLOOPE, bn. 1) *Ongehuwd*, fr. *célibataire* (Kramers Eenloopend, eenloopig); Kil. Eenloopigh, *solivagus*, *solus currens;* Eenloopigh gheselle, *juvenis cœlebs*, *qui neque uxorem*, *neque proles*, *neque familiam alit*, *sed solus*, *quocunque lubet*, *vagatur*. || Daert bedde gesceiden is, eñ van eenlopen luden, die huysraet houden, sal die persoen [*nl.* de pastor] hebben, te Kersmisse, tflerendeel van eenen ouden engelschen oft sijn werde. *Belg. Mus.* II, 166, *Pastorsrecht te Nispen* (1421). Dat deselve vroukens eenloepich sullen wesen, sonder man. *Godsh. Brussel*, H nr. 1288, *Stat. v. 't Heilig Kruisgodsh.* 6° (1522). (Dit is in strijd met Kiliaen). Opt vierde different, dwelck es aengaende den slapers oft eenloopighe gesellen in der stadt van Antwerpen, hebbende alleene eene camere daer sy gaen slapen, insgelycx aengaende den v° eñ vj scholieren in der stadt van Loeven, gerekent eñ getelt elck voor een heertstadt, die voors. van Antwerpen eñ van Loeven sustinerende dat deselve slapers oft cameristen nyet en behoiren gerekent te wordene voor heertsteden. *Rekenk. v. Brab.* reg. 147 fol. 112, *Beslissing over de geschillen wegens de haardtelling* (1526). Dat Guillaume [*nl.* Coxie] voorts is geweest een eenloopich geselle, hebbende van zijnen jongen dagen geloopen uuijten lande naer Italien. A WAUTERS, *Les Coxie*, 28 (omtr. 1600). Een eenloopigh persoon, wesende ingheseten poirter van Brussel, al is 't dat hy een jaer, min ofte meer, hem uyt der stadt vertreckt, in andere landen oft steden, om sijnen handel, neiringe oft andere saecken te doen, en verbeurt noch en versuymt daerby sijne poirterye niet. *C. v. Brussel*, 1606, a. 212. Christijn *univagus*.

2) *Omzwervend man*, *landlooper*, fr. *vagabond* (Kiliaen). || Tenwaire dat die misdadige eenloopich waire..; eñ hy is geheeten eenloopich, die geen zekere domicilie of huys en houdt, hetzij bij hueringen, leeningen oft anderssins, dair hij hem inne onthoudt, mair loopt in 't wilde, overal dolende. V. D. TAV. 81 v°.

EENLOECK. Zie HEIMLUICK.

EENPAERLIJCK, bijw. Eenpaerlijck of bij middel. In het leenroerig stelsel. *Onmiddellijk of middellijker wijs*, fr. (*dans le système féodal*) *immédiatement ou médiatement*. || Raminge [*nl.* statuut] op die scepenenbrieve van den Bosch, die bekent syn eñ selen werden op leengoede eenparelyc of by middel gehouden van mynen genedigen heere den hertoge. *Rekenk. v. Brab.*, reg 132 fol. 91.

2) *Zonder ophouden*, fr. *sans discontinuer*. || Het was een cout wintere, als van Sente-Niclaus avonde eenparelyc vriesende tote Sente-Haecten. JAN VAN DIXMUDE, 305. Eñ hebben deselve religieusen huere possessie ghehouden eñ ghemainteneert eenpaerlike eñ zonder interruptie of inbreken ter contrarien. *C. v. Auden.* 2de d. 321. Drije sondaegsche kerckgeboden d'een den anderen eenpaerlijck volgende. *C. v. d. Kiel*, II, 6.

EENSAMENTLIJCK (Eentsamentlijck, eensaemlijck, eensamelijck, eenzamelick), bijw. *Gezamenlijk*, *te gader*, fr. *conjointement;* Kil. Eensaemlick. || De lancxtlevende... heeft, naer het scheyden van den bedde, vooruyt.., eentsamentlijck oock de active schulden. *C. v. Santhoven*, 1664, a. 91. Dry dagen van thoone... dewelcke gemeijnlijck eñ eensaemlijck loopen sullen den aenleggere soowel als den verweerdere. Ib. *Stijl*, 142. De advocaten eñ procureurs... sullen eensamelijck sluijten wanneer deselve hunne meesteren sullen wederomme moeten keeren. Ib. 326. *Pl. v. Vl.* I, 806. Eensamentlijc. *Brab. recht*, I, 658, *Veestapel Lier*.

EENSDEELS, bijw. *Gedeeltelijk*, fr. *partiellement*. || Hoewel thuys oft den pandt maer eensdeels voer de rente verbonden en staet, nochtans deghene die thuys wille gebruycken oft beschudden, die moet den geheelen achterstel verschieten eñ betaelen. *C. v. Antw.* 1545, VI, 17.

EENSWEEGS, bijw. *Te zelfder tijd*, fr. *en même temps*. Kil. *eadem via*. || Den verweerder sal oock verbaelyck antwoorden, eñ eensweegs moghen nemen renversaire conclusien. *Middelen v. Vl., O. P.-B. autr.* 18 febr. 1702, a. 68. It. 5 juli 1703, en 21 apr. 1744. De gesworen clercquen worden gheïnterdiceert schrifturen in te dienen mentie maeckende van eenighe bescheeden oft acten, sonder deselve eensweegs daerby over te leggen eñ te voeghen. *C. stad Brugge*, II, 699 (1751). It. *Pl. v. Vl.* III, 191; *C. v. Auden.* 2de d. 489.

EENVEERDICH, bn. *Eenparig*, *gelijk* (hier: *met dezelfde straf strafbaar*), fr. *égal* (ici: *punissable de la même peine*). Kil. Eenvaerdigh, *uniformis*. || Een persoon van buyten, die eenen poertere slaet ofte quetst... verbeurt dobbelen brueck; uytgenomen met moertwapenen; dat blyft eenveerdich eñ gelyck [*nl.* zooals a. 8: die verbeurt LX pont, oft syn een hant]; a. 18 van het keurboek, waaruit dit art. is overgenomen, zegt: dat sal eenvoudeghe core bliven. *C. v. Antw.* 1545, II, 16.

EENVEERDELIJCK, bijw. *Eenparig*, *op gelijkvormige wijze*, fr. *uniformément*, *d'une manière égale*. || Dies seker voet gheştelt is by d'ordonnantie van.., eñ nochtans niet ghelyckelyck eñ eenveerdelick ghebruyct. *C. stad Brugge*, II, 517.

EENWINTER, zn. Van dieren gezegd. *Eénen winter geleefd hebbende*, *jarig*, fr. (*des animaux*) *qui a vécu un hiver*, *d'un an*. Kil. Eenwinter, *anterdier*. || Nopende de schapen, die men noempt eenwinters ofte geylingen, sal dit recht moeten betaelt worden gelyck van de andere schaepen, soowanneer hun de wolle geschoren is. *O. P.-B. autr.* 18 febr. 1702, a. 153, *Middelen v. Vlaanderen;* zie ook 16 dec. 1704. Eene oude Fransche vertaling dezer oorkonde werd onbehoorlijk uitgegeven onder de oorspronkelijke teksten; „eenwinters" wordt er vertaald: *qui n'ont encore porté qu'un hiver*.

EER, bijw. *Vóór*, fr. *avant*. || Eest dat de borge aengesproken wort eer de principale sculdenere, soe mach die borge opponeren die excepcie van excussien, dats te seggen dat de principale sculdenere ierst aengesproken ende uuytgevolgt wordde eer hy. V. D. TAV. 257. It. 244.

EERBAER, bn. Eerbaer van lichame (Van eene vrouw). *Eerbaar*, *kuisch*, *van goed gedrag*, fr. (*d'une femme*) *chaste*, *vertueuse*, *de bonne conduite*. || Hoyrie eñ maechscep mach men prouven met mannen oft met vrouwen, evenverre dat goede onghelachterde tuuchbaer lieden zyn. Eñ een vrouwe heeft alzo vele voix, updat zou goedt en eerbaer van lichame es, als een man. *C. v. Aalst*, *Orig.* XXVI, *Van ghenachten van ghedeele*, a. 21.

EERDE. Zie AERDE.

EERDEN. Zie AERDEN.

EERDEN (Erden, herden), bedr. en onz. werkw. Het laken. *De wol ontvetten, bij middel van de volaarde*, fr. *dégraisser la laine du drap au moyen de la terre à foulon.* || Yeghelike, die stucken maect, moet bringhen vore die dekene te seghelne alst gheweven es, eer ment eerdt. *K. lakeng. Mechelen*, 1331, a. 96. Eerst, zo zal men up een clene wit derdelinc, van den hoghen prise, erden enen dach, eñ voord derup iiij daghe werken. Een cleene blaeu derdelinc, van den hooghen prise, zal men erden achter tdachwerc, eñ achter therden, so zal men werken iiij daghe. — Dat gheen vulre enich laken erden moet met pisse noch met zepen, up ij lib. par., eñ xiiij nacht in de vanghenesse te ligghene. — Dat men alle maniere van lakenen zal moeten erden eñ wasschen ter ghenouchte van den meester. *K. lakeng. Iperen*, 1363, cap. VII. — De Mechelsche en Ipersche benaming eerden, schijnt dezelfde beteekenis te hebben als het Brugsche Bryeren, Brihieren, zooals o. a. blijken zou uit a. 53 der keure; zie ons laatste citaat *sub* BRIJEEREN.

EERE, zn. v. *Eer*, fr. *honneur*. **Iem. ter eeren gaen.** *Iemands goeden naam te kort doen, benadeelen*, fr. *porter atteinte, nuire à l'honneur de qn.* || Die den anderen quade, smedelijke woirde toesprict, die hem ter eeren moghen gaen, die sal der partijen beteren met eenen weghe t'Onser Vrouwe t'Erdenborch. *K. v. St.-Truiden*, 1366, a. 12.

EERLANT (Erlant), zn. *Bouwland*, fr. *terre labourable.* Kil. Eren, eeren, aeren, *arare.* || Een stuck eerlants, ses lopensaet groet. — Een stuck erlantz, drie lopensaet groot. *Rijksarch. Leenh. v. Brab.* 30 jan. 1495. Een hoeve met huer toebehoerten, gelegen in de prochie van Zonne, omtrent v mudsaet lants, houdende in eerlant eñ in weijden eñ groosen omtrent iiij buender, eñ een eeusel van drie coeijweijen, genoempt die hoeve van Vroenhoven. *Ib. Rekenk.* nr. 556. (1506).

EERLIJCK. Zie HEERLIJCK.

EERLIJCK, bn. 1) Van gebouwen. *Sierlijk, fraai, schoon*, fr. *élégant, beau* (*parlant de constructions*). || Dat die huijsen staende binnen deser stadt van Diest sijn seer vergaende, niet alleen in de zijstraeten maer oock in de principael wijcken eñ in het schoenste eñ eerlijckste van de stadt. *C. v. Diest, Ord.* 28 juni 1562. Ende want tvoirs. huys zeere oudt, ruyneux eñ oncierlic zy, eñ die voirs. onse stadt van Antwerpen onlancx... zeere van volcke gemenichfuldicht, in sulcker vuegen dat aldaer van node waere een andere grooter, eerlycker eñ chierlycker huys.. Dat dieselve thoenderen souden tvoirs. oude vleeschuys doen afworpen, eñ in de plaetse... een ander chierlyck eñ eerlyck huys doen stellen eñ maecken. *Rekenk. v. Brab.* reg. 137, fol. 174 (1500).

2) Van een zekere hoeveelheid of hoedanigheid. *Redelijk, tamelijk, schappelijk*, fr. *raisonnable, passable* (*en qualité ou quantité*). || Een eerlycke schotel spyse eñ eerten. Zie DANSEN. Een eerlycke geltcanne [*nl.* een stoop] vol Rinschen wyns. *Kaart Handboog te Diest*, v. 1531, a. 19.

EERLIJCK, bijw. *Welvoegelijk, behoorlijk*, fr. *décemment, convenablement.* || Item alle meesters van den voers. ambachten zullen sculdich sijn allen jare eerlijcken eñ thamelijcken te comene in de processien op des werdichs Heylichs-Sacramentsdach eñ tOnser-Lieven-Vrouwen-ommeganck, op de pene van een pondt wass tot behoef van den voers. altare, onder huerlieden kersse. *K. v. h. Legwerkersamb. te Diest*, 11 mei 1540, a. 28. It. *C. v. Lier*, XIII, 30; *C. stad Mechelen*, XIV, 32; *C. v. Antw. comp.* IV, XVj, 60.

EERLINDE (Eirlinde), zn. *Lijn, touw om een paard te geleiden*, fr. *cordeau pour guider un cheval.* Zie De Bo Lijnde. || Van de veltvaert oft ploechghetouwe. Soo wie eenighe veltvaert naeme, als ploeghen, eyghen, strenghen, eirlinden,.. sal den heere ghelevert worden. *C. v. Deurne*, 1612, a. 443. — Waarschijnlijk wat men hier de „ploeglijn" heet, een toom voor het ploegen.

EERSAEM, bn. Van voorwerpen. *Fraai, sierlijk*, fr. *beau, joli.* || Also verre alse de processie liden sal, soe sal eenyeghelijc, dies de macht heeft, vore uuthangen vore sijn huys, ter straten waert, eene eersame sargie, oft cledere [*nl.* tapijten], sijn sij roede, blauwe, oft alsoe sij se hebben. MEERTENS EN TORFS, III, 541 (1399).

EERSELEN (Ersselen), ow. (*Aarzelen*), *terugwijken, aftrekken*, fr. *se retirer, battre en retraite.* || Ware de vassael in de battaelle soe gequest ofte afghestelt van peerden eñ ghebloot van wapenen als dat hi zijnen heer niet helpen noch secoureren en mochte, sonder fraude, hi soude met eeren moghen ersselen ofte vlien. WIELANT, *Leenr.* 127.

EERSELMAENT, zn. v. *October*, fr. *octobre.* Kil. Aersselmaend (*vet. fland.*), *october*, met de Schrieckiaansche etymologie: „wijl het jaar alsdan meest teruggaat, *quod annus tunc praecipue retrogrediatur*"; ook Herselmaend. Bredaesche alm. Hersel-, aersselmaend. — Van het oude Herse, Kil. *milium, gierst*, fr. *millet*; vgl. evenmaand, speltmaand (wijnmaand): zie VERDAM. Wij troffen het woord in geene praktische schriften aan.

EERSTCOOPS (Eersts coeps), bijw. *Uit de eerste hand*, fr. *de la première main.* || Dat de taverniers, die huutlantsche hoppe, Oesterbier, Amborghenbier of ander vremdt bier te tappe vercoepen, sij dat zullen moeten coepen jeghen d'assisers van den vremden biere, sonder elderweerts te coepene of te haelne.., up sulke voorwaerden dat men den taverniers daeraf sal stellen tamelijken loen van tappene, eñ dat men d'Oestersche bier niet meer vercoepen ne sal dan ij groten den stoep. noch d'Amborghen bier [meer] dan xxxij miten den stoep, als 't last cost viij noble eersts coeps of daeronder, eñ alst dierder cost... DE VLAMINCK, *Acc.* 8 (1417). In dit jaer [*nl.* 1572] waeren de wynen, zo in Vranckerycke als in de Duitsche landen, overal zeer sobre eñ diere; zodat d'eerste wynen van Rouchelles, ghenaempt alhier Petauwen,.. golden eerstcoops van den Fransmau, by een scip smaels [*nl.* in één maal] al te nemen, ghereet ghelt, de somme van thien pouden grooten elck vat. PIOT, *Chron.* 439. It. *C. v. Brussel, Deelingen*, 1355, a. 9.

EERSTOCK, zn. Van een wagen. *Rongstok*, fr. *enrayoir.* || Dat niemant en sal moghen afhouden oft afsnijden eenigherhande hout op de Vruente,.. tenwaere dat iemandt quaem vaeren eñ iet braeck aen sijnen waghen oft kerre, eñ hij vandoen hadde eenen wisch oft spannaghel, leunen, eerstock, etc., oft dierghelijcke noodt. *K. en br. v. Moll*, 1596—1631, a. 11.

EERTBEEREN (Ertberen), bn. *Aardbezievormig*, fr. *en forme de fraises* (*fragiforme*). || Item, vj silveren lepelen met guldenen ertberen knoppen aent inde, waghende 1 merct [*nl.* mark zilvers] ij once. *Inv. v. d. Hulst*, 1489.

EERTCOST. Zie HEERTCOST.

EERTSCHOUWE. Zie HEERTSCHOUWE.

EERTSETTE. Zie ERWETSETTE.

EERTWATER, ERDEWATER, zn. o. *Water die-*

nende om het laken mede te eerden, fr. *eau servant au dégraissage du drap*. Zie EERDEN en ESELEN.

EERTWINNE (Eerdtwenne), zn. *Landbouwer*, fr. *cultivateur*. || Eñ noch moet de voers. winne alle de huyse den voirs. hove toebehorende, van der nederster richelen tot der platen toe, wel eñ lovelyc houden op sijnen cost... Ende alle andere poenten, die andere goede, getrouwe eertwinnen op ende neder doen. *Bruss. godsh.*, B reg. 219 f°. 63 v°. (*Beersel*, 1469). Dat zekere pratere ghemaect eñ gheheedt zy ter vorseyder plecke, by meyere eñ scepenen, die ghecosen sal syn by den meesten deele van den eerdtwennen van daer. *C. v. Aalst*, Orig. nr. 86. *K. v. Paricke v.* 1472, a. 44; de Fr. tekst heeft *laboureurs*.

EERVERJAER, bijw. *Voorverleden jaar*, *het jaar vóór verleden jaar*, fr. *il y a deux ans*, *l'année avant l'année dernière*. Kil. heeft Verjaerent, *anno praeterito*. || In vorige jaren gaf deze belasting op de nieuwe weversleerknapen: in 1327, Ontf. van eerverjare (1325) xc lb., van verjare (1326) ccxcv lb. 16 s. 8 d. *Rek. Gent*, 1336, blz. 6, aant. 1. Verdam EERVAREJAREN.

EERWEERDICH, zn. o. Dat eerwerdich van Ludick. *Het Luiksch kapittel*, fr. *le chapitre de Liége*. || By den eerwerdigen vader in Christo eñ onsen here heer Engelbrecht, busscop van Ludick, eñ syn eerwerdige capittel. *C. v. St.-Truiden*, § 21.

EERWERCK. Zie ERENWERCK.

EEST voor IS 'T. Van algemeen gebruik. *Hetzij*, fr. *soit*. || Eest in temmeringhen of in anderen orbore. *Bruss. godsh.* B 1453, *Schep. v. Ruisbroek* (1379). Item, soe sal eenyegelijck mensche... alle sijn goet, eest have oft erve, innebringhen. Ib. H 945 fol. 2 v°.

EESTAET, zn. m. *Echt*, *huwelijk*, *echte staat*, fr. *mariage*. || Een van beyde eeluyden qwaem te sterven, achterlatende zeeckere erffgoeden... by hon... geconquesteert.., soe is die proprieteyt, duer het scheyden van den bedde,.. eñ devolveert [*l.* gedevolveert] op deselve kinderen in den voers. eestaet geboeren. *C. leenh. v. Valkenburg*, 1570, a. 6; it. 1612.

EESTER. Zie HEESTER.

EET (Eedt, heet, eyt), zn. m. In verschillige beteekenissen. 1) Kwade (quade), vileine eeden. *Vloeken*, *godslasteringen*, fr. *jurements*, *blasphèmes*, ofr. *vilains serments*. Kil. Eed. || Dat zo wie, van nu voortan, voordaghtelic blasphemiert Gode of zynder gebenedider moeder der maghet Maria, of zyne heilighen, met eenighe quaede uutgesochte eede, die zal ghestelt zyn int pelloryn, zyn tonghe duersteken, eñ voort ghewyst te watere eñ brode in tsamans, een maent lanc gheduerend. Eñ bovendien, naer dat scepene dincken zal, de eeden voordagtigh eñ uutghesoght wesende, sullen swaerder pugnitie doen, als hemliede redelic dincken zal. Eñ werden zi ter ijde ryse verwonnen, zullen ghestelt zyn int pelloryn, de tonghe doorsteken eñ ghesplit. *Ord. magistr. v. Gent*, 19 febr. 1511; HUYTTENS, *Corporations*, 89. De kinderen onder de xv jaer, die men zal horen quade eede zweeren, eñ dat ter kennisse compt, zal men gheesselen achter straten, andren texempele; eñ boven de voors. oudde wesende, zal men die corrigeren als boven. Ib. 90. Wat derghenigen verbuert, die by Godts vleysch, cracht, wonden, Sacrament, Crisdom sweerdt. *C. gr. Loon*, I, 148 (1549). Vileyne eñ quade eeden. *Pl. v. Vl.* 7 oct. 1531, a. 18, I, 765. Zie ook BODELINGEN.

2) *Gerechtelijke eed*, fr. *serment judiciaire*. Kil. Eedt, *jusjurandum*, *juramentum*. Deze eed was zeer verschillig in zijne bewoordingen en in den afleggingsvorm, naar den stand en den staat der personen, ambtenaars en ambachtshoofden, pleiters, getuigen, enz., en de verklaring of verbintenis welke hij ten doel had plechtiglijk te bekrachtigen. Eene zelfde benaming past echter op allen, namelijk de Lichaemlijcke (Lichamleec), Lijffelijcke eet (Lijflick, Lijffelijck). *Serment corporel*; Lat. *corporalis fides*, *corporale juramentum*. Deze eed werd afgelegd met opgeheven hand, met aanraking van het heilig evangelie, het heilig kruis, relikwieën van heiligen (ten heiligen, ten heiligenwaerts), of, zonder aanraking, een dezer voorwerpen voor oogen hebbende. || In saecken niet excederende [den Rycxtaxe] sullen alle partyen subject syn die revisie te volgen; diewelcke hen geaccordeert wesende, sullen beyde partyen gehalden syn lyffelycken eedt te doen daeraff niet voorders te appelleeren, suppliceren, oft eenige andere remedie te gebruycken. *C. gr. Loon*, I, 25, *Ord.* 12 mrt 1607, *in zake van herziening der vonnissen*. — Ook als bijwoorden: || Arnout oic, heere van Dyest, in onser tsegenwordicheit eñ sijnre gelike [*parium suorum*], eñ andere onse lude gestaen [*constitutus*], op sinen eet lichaamleec ghegheven, gheloefde... *K. v. Diest*, 1228; Lat. *sacramento corporaliter prestito*. Burgemeesteren, scepenen eñ raide van der stadt van Antwerpen,.. doen te weten eñ certificeren voere de gerechte waerheyt, dat, opten dach van huyden, voere ons comen zyn Ghijsbrecht Oeyen eñ Jan Colaerts, eñ hebben met opgerechten vingeren eñ by gestaefden eede, lyflick aen den heyligen gehouden [*nl.* afgelegd], gezwoeren eñ geaffirmeert... *Archief stad Diest*, vak 18, *Verklaring magistr. v. Antw.* 4 oct. 1505. — De plechtigheid van den eed wordt o. a. bedacht in de Kost v. Sint-Truiden, § 33: || Welke borgemeesteren eñ ghesworen raetsluyde.., sullen doen voer onse scoutiten eenen solempnen eñ hoechelijcken eedt, dat [sy] dy officien.. — Ghelovede bi sere trouwen, eñ syn hant ophoudende ten heylighenwaert, eñ swoer dat.. *Charterb. Begijnh. Brussel*, fol. 211 v°. (1348). Soe wie sweren sal van geldeliken saken, of van wat anderen saken dat sy, uutgenomen van erftalen, dat die sal sweren na onser stat recht: Soe wes men hem tijdt, dat hy des onsculdich is, soe hem God helpt eñ die heyligen! *Oork. v. hertogin Joanna*, *voor 's Bosch*, *Cart*, fol. 16 (1387). Soeverre de debiteur dorste leggen handt op heylighen eñ zweeren dat hy ogheen ghelt, goet oft substantie en hadde oft en wiste hem toebehoirende. *C. v. Antw.* 1545, XV, 2. Hebben gecertifficeert eñ geaffirmeert [*nl.* de gezworen landmeters] by huere eeden, die zy daeromme met opgerechten vingeren... ten heylegenweerts gedaen hebben. *Rekenk. v. Brab.* reg. 139 fol. 96 v°. (1547). Eñ als dat [onse seggen] also gelesen eñ gepubliceert sal wesen, so willen wy dat dan terstont die here van Diest voirs., in deen side, eñ syn scoutheit, scepenen eñ raet van Diest, in dander, voir hen eñ voir hore nacomelingen, in beiden siden, op theylich evangelium, eñ de andere goede lude gemeinlic van Diest aldaer versament, met opgerechten vingeren openbaerlic eñ lyflic ten heyligen zweren selen, onse tegewerdige seggen, met allen sinen clausulen eñ toebehoirten, te houden eñ te doen houden vast, gestade eñ sonder breken, tot ewigen dagen, sonder eenigerhande argelist. *Diest*, *Oude Rootb.* fol. 21 v°.

Bemiddeling v. hertog Antoon, 20 dec. 1414. **Eed van priesters.** Zij uiteden hunne verklaring met de hand op hunne borst, zij namen het op hunne „priesterlijke" borst; *serment de prêtres; ils affirmaient la main sur la poitrine.* || Als van den wulnen sticken, die de priesters van Denremonde doen maken t'haren draghene en t'haers selfs verslijtene, evenverre dat sij 't dorren nemen up hare borst, so behoudt de poort daeraf d'assise t'haerweert. DE VLAMINCK, *Acc.* 15 (1413). Aldus quam Henric Keysers ten heylighen, volquam sijns eets; eñ heer Ghysbrecht, canonick van Sint-Jans te Diest, lede sine hant op sine borst, als van priesters ghewoenlec es te gheschiene, omdat sy onder hon beyden conde eñ waerheyt segghen souden van den voirscr. testamente, also verre alst hon condich were; also droeghen zy eendrechtelec eñ eenygelijc sunderlinghe, dat hon wale condich were dat... *Schep. v. Meldert bij Diest*, 18 mrt. 1435. Ick, brueder Jan de Cokere, prior des godshuys van Bethleem buyten Loven, vercleere eñ certificeere *ad pectus sacerdotale*, in den yersten: nopende eñ aengaende die hertsteden.. VAN EVEN, *Brab. Mus.* I, 77 (1594). **Eed van een naastingeischer** (*Serment d'un retrayant*). In het stads-archief te Diest blijft bewaard een plankje, waarop de volgende eedsformule in groote leesbare letters (18de eeuw) geplakt staat: || 't Is seer geraetsaem voor iemant die zynen eedt doen moet, het naervolgende voor te lesen eer hy swere, inhoudende die maledictien die souden connen comen op eenen mijneedighen, als volght: In der zaecke daerinne ik gevraecht worde, wil ick die waerheijt seggen. Alzoo sweire ick: dat my helpe Godt, die hemel en aerde, bergh eñ dal, looff eñ gras geschapen heeft, daer het niet was; eñ ingevalle ick onrecht sweire, dat het peck eñ solfer op my regene, gelyck het geregent heeft op Sodoma eñ Gomorra; eñ soo ick onrecht sweire, dat ick versincken moet in der aerde, als dede Dathan eñ Abijrou; eñ soo ick onrecht sweire, dat ick in sandtsteen verandere, als de huysvrouwe van Loth, doen zij omsach; eñ soo ick onrecht sweire, dat my de lasarye eñ melaetsheydt bevange, gelijck Naäman ende Maria, Moeses suster; eñ soo ick onrecht sweire, dat mijn saet noyt tot ander saet come; eñ soo ick onrecht sweire, dat my bevange de gicht eñ vallende sieckte, eñ het bloedt door my gaet; eñ soo ick onrecht sweire, dat mijn lijff vervloeckt sij eñ noyt en come in Abrahams schoot. — Men zwoer ook „op zyn deel des hemelrijks": || Ghy sweert eñ belooft, up u deel hemelrycx, dat.. REMBRY, I, 316; *den eedt van eenen vrybrauwer.* Zoo moet u Godt helpen eñ alle zyne lieve heyleghen, up u deel hemelrycx eñ mannewaerhede. (ofr. tekst *preud'homie*). *C. Burcht v. Brugge*, III, 160. *Eed van een vassaal aan zijnen heer.* **Eed zonder Gods naam** (*Serment sans le nom de Dieu*). || Het swoer een vrouwe, die te hoerre bethoen was gewyst, eñ volquam, tote aen dire stont dat sy seyde: By desen [*sic*] eñ alle heylegen!" Doe quam hair wedersake [*nl.* tegenpartij] eñ calengierde se, want sy Gode niet genoempt en hadde; voort, soe sweer dese selve vrouwe van enen anderen goede eñ volquam; doen swoeren voort twee hoerre bruedere, eñ volquamen; doe calengierde dese dander partie eñ seyde: sy en soude hoir niet dragen [*nl.* niet baten], want sy haer brueder waeren. Des waeren gemaent Henrix late van der Rivieren; eñ men gaf hem tUccle: dat die vrouw was wel volcomen, al en hadde sy niet genoempt Gode, want by die [bedi?] die heyligen syn alle Gods; voort, so wijsde men hem: dat bruedere hoir wel mochten dragen, want sy niet en waren partie van den goede. *Vonnissen v. Uccle*, 13. — Eet de calumnia. *Eed, waarbij partijen verzekerden, dat zij, elk in 't zijne, goed recht meenden te hebben*, fr. *serment par lequel parties affirmaient, chacun pour soi, qu'elles croyaient avoir bon droit.* Meijer: *juramentum calumniae*, eed om valsche rechtspleging te mijden. || Insghelijckx sal hy [*nl.* de voorspraak] doen den eedt *ad* [*l. de*] *calumnia*, dat is dat hy egheenen partyen dienen en sal voor recht, daer sijne conscientie in vruecht [*nl.* wroegt], eñ hy niet en meynt, met Godt, te winnen. *Landch. v. Megen*, 1546, a. 9. — Kwade eet (Quaden eet). *Valsche eed*, fr. *faux serment.* || Van dat N. ghecalengiert was van eenen quaden eede. *Rek. baljuws. v. Gent*, rol 1724 (1372). Eñ opdat, als ijmant, bij vonnisse, delatie oft aenbiedinge van partije, de decisie van de saecke op sijnen eedt wort gestelt, denselven eet met meerder ontsach eñ [*var.* ofte] reverentie gedaen worde, eñ dat eenijgelijck wel overwege wat hij doet oft nijet, soo sal men hem eerst eñ vooral onderwijsen eñ voorhouden d'affgrijselijckheijt van eenen quaeden eedt,.. *C. v. Antw. comp.* V, xj, 48. — Afnemen den eet. *Den eed opleggen, opdragen*, fr. *déférer le serment.* || Waernaer moet men de getuijgen den eedt afnemen, doende hun de vingeren leggen op een crucifix. *C. v. Antw. comp.* V, xj, 27. — Deelen (Deylen) den eet. *Den eed opleggen, afeischen*, fr. *imposer, déférer le serment* (*jusjurandum deferre*). || Hetzij dat hij [*nl.* de verweerder] sijn onschouwt [onschuld, verdediging] gecosen hadde bij zijnen eedt, van den eedt des aenleggers hem gedeijlt. *C. v. Turnhout, Stijl*, a. 16. — Deeling van eet. *Oplegging, afeisching van eed*, fr. *délation de serment.* || Van den heijssch met deijlinghe van eede. Maer wanneer de aenlegger zijn aenspraecke fundeert metten eedt te gevene oft te nemene... *C. v. Turnhout, Stijl*, 26. — Leggen, stellen in deeling van eet. *Den eed opleggen*, fr. *déférer le serment.* || Daer d'een ofte d'ander van de colliticanten syne partye eenige saken legt in deelinge van eede, sooverre dat denselven eed is decisoir, soo sal hy moeten worden geaccepteert ofte gerefereert ten naestvolgenden dyngdag naer delatie, eñ dadelick gepresteert, uytterlick binnen den tweeden dyngdag naer delatie ofte relatie. *C. v. Auden*, I, 290, *Stijl d. Kamer*, II, 1. It. VI, 26. In plaetse van thoon oft schriftelijck bewijs mach men sijne wederpartije de feijten van sijnder intentie oft defensie in deijlinge van eede stellen. *C. v. Antw. comp.* V, xj, 45. It. *C. v. Loven*, X, 14. — Houden den eet. *Den eed afleggen*, fr. *prêter le serment.* (*jusjurandum dare, praestare.* Kil. Houden eñ voldoen, *praestare.* || By gestaefden eede lyflick aen den heyligen gehouden, gezwoeren eñ geaffirmeert. Zie (Lichaemlijcke, lijffelijcke) EET. — Kwijten den eet. *Den eed kwijtschelden, ontslaan van den eed*, fr. *décharger du serment.* || De heere soude denselven gheërfden moeten quijten sinen eedt, eñ betaelen interest [*nl.* schade], oft hem geven een ander leen alsoo ghoet. WIELANT, *Leenrecht*, 42. — Laten staen d'een den anderen te sijnen eede. *Zich gedragen tot den eed zijner tegenpartij, of: tot elkanders eed*, fr. *s'en rapporter au serment de sa partie adverse, ou: au serment de part et d'autre.* || Van den heede die damman stavet in vierscaren van haven, daer deen den anderen te synen heede laet staen, diere in donrechte vonden es, es sculdech den amman ij scele

van den hiede. *C. v. Gent*, *Gr. charter v.* 1297, a. 131. — Nemen op sijnen eet. *Zweren, eenen eed doen*, fr. *jurer*, *affirmer par serment.* || So wie die van buten comt wonen binnen Ghend met portere, eñ es in sinen cost, van etene eñ van drinkene eñ van cleederen, eñ die portre, met wien dat hi woent, neemt up sinen heet dat hi met hem woent, so es deghene, die van buten commen es, sculdech te sine bekent over portre. *C. v. Gent*, *Gr. charter v.* 1297, a. 132. Soedat quam een man, eñ nam op sinen eedt, dat hy heeft sien varen met peerden, eñ leyden met coyen, by daghe eñ by nachte, sonder calengieren van yemene, over des prochiaens [*nl.* des pastors] van Ossele gelege, eñ dat hy [den weg] daer es sculdech te gane. *Schep. v. Brusseghem*, *Onderzoek over eenen weg*, 5 Febr. 1380. — Refereeren den eet. *Den van zijne tegenpartij gevorderden eed van haar eischen, dien op haar schuiven*, fr. *référer à sa partie adverse le serment qu'elle nous déférait* (*jusjurandum referre*). Zie LEGGEN IN DEELING. — Staven den eet. *Den eed voorzeggen en afnemen*, fr. *dicter*, *prélire et déférer le serment.* Kil. Staven oft veurstaven den eedt. || Eenyegelyck, wye hy sy, mach poorter tAntwerpen worden, mids doende in der vierscharen .., ten stavene des schoutetten eñ bywesene van den scepenen, den solemnelen eedt, .. *C. v. Antw.* 1545, IX, 3. Voor 't staven oft afnemen van alle eeden, aen den schouteth, mannen van leene eñ secretaris, elck dry stuyvers, t'saemen 9 st. *C. v. Santhoven*, 194, *Salarissen.* Van den heede die damman stavet in vierscaren van haven. *C. v. Gent*, *Charter v.* 1297, a. 131. — Staving van eet. *Het vóórzeggen en afnemen van den eed*, fr. *la dictée et délation du serment.* || Heeft oock [*nl.* de Lange Roede] de macht van .., vrede, oorvrede eñ stavinge van eede ... te nemen. *C. v. Antw.* 1582, III, 8. — Stellen op den eet, in eede. Zie DEELING VAN EET. — Verlaten den eet, van den eede. *Den eed kwijtschelden*, *niet meer vorderen*, fr. *décharger*, *faire grâce du serment*, *ne plus l'exiger* (*jusjurandum remittere*). || So wijsden scepenen vors. de vrouwe vorghen. ledech eñ quite van den vors. eessche, mids dat si ghereet was haer eet te doene, eñ dat de Jacopine haer verlieten van den eede. *Nederl. Mus.* 1879, blz. 143, *Geding* 13 dec. 1349. Eñ de vocht vors. verliet s kinds vader sinen eet, eñ settet hem in syne consienche dat hy den kinde recht ghedeel ghedaen hadde. Ib. 147 (1358).

3) *Gild* (*gulde*), *ambachtsgild*, *lichaam van personen, die door denzelfden eed verbonden waren, en tevens dezelfde kleedij droegen*, fr. *gilde*, *corps de métier*, *corps ou corporation de personnes liées par le même serment*, *et qui portaient aussi le même habillement ou costume*, *serment.* || Item, sal dese gulde heeten de Grote Gulde, eñ selen alle deghene die daerinne syn, wesen van eenen eede eñ van eenen cleede. A. WAUTERS, *Sermens*, 12, a. 10 (1412). Omme dieswille dat men de poorters eñ inzetene van deser stede in andere eeden als in de Groote Rame [*nl.* de Raamvinders, zie GAILLIARD], Broodtweghen, eñ elders grootelicx van doene heeft. *C. stad Brugge*, II, 275 (1525). Wy hebben ontfangen de oitmoedige supplicatie van den Munters van den sermenten van Brabant eñ van Hollandt, inhoudende: hoedat zy van ouden tyden... geleden, onder malcanderen altyt hebben geweest van eenen eede eñ van eenen sermente, te weten, dat die munters van Hollandt eñ Zeelandt altyt hebben gewrocht met die munters van Brabant in Brabant, eñ van gelycken die van Brabant met die van Hollandt eñ Zeelandt in Hollandt eñ Zeelandt, waer dattet geviele. *Rekenk. v. Brab.* reg. 138 fol. 336 v⁰. *Ord.* 20 juni 1540.

4) *Deken en hoofdmannen van een gild*, fr. *doyen et chefs-hommes ou gouverneurs d'un corps de métier.* || Aen Jan de Muenic, cnape van der Draperie, ter causen dat hy gheluut heeft het scelleken van de halle, drie reysen daechs, zonderlic up de werckedaghen, omme de leden van de Draperie, elc int zyne, ter zeker huere, te vergaderen, ten hende van de lakenen van de Drapiers .., te visiteeren eñ vonnissen naer de verdiensten. REMBRY, I, 308 (1572). Alle jaere, acht dagen voor sincte Thomaesdagh in december, sal den deken eñ eedt vergaederen daer het den deken believen sal, omme den eedt te veranderen eñ te kiesen drie dekens eñ drije gouverneurs, die sy in eenen besloten brief, onderteeckent met elcx handteecken, overgheven sullen in handen van mynheeren de ghecommitteerde, om by hemlieden daervan gheuyt te worden eenen deken eñ eenen gouverneur, die sy daertoe sullen duncken bequaempst te wesen ten dienste van de ghulde het toecommende aenstaende jaer. *C. stad Brugge*. *K. Boekhand.* 1628, a. 10.

5) *Vergaderkamer van een ambacht*, fr. *salle de réunion d'un corps de métier.* || Aldus gedaen eñ geresolveert, op den 3en juny 1684, myne Heeren op den eedt vergaedert wesende, my present pensionaris, *Signatum* N. *C. v. Loven*, Bijv. III, *Consistorie d. guldekenen.* Articulen van den nieuwen rolle, by die heeren meyer, burgemeesteren, schepenen eñ raed der stad Loven, verleent aen het Barbiersambacht, op den 18en oct. 1728, op den eed vergaedert zynde. *O. P.-B. autr.* 29 nov. 1728, *Articulen.*

EETGEWAN (Eedtgewan), zn. *Eetwaren*, fr. *comestibles.* || Dat oock nyemandt, van buyten oft van binnen, goet van eedtgewan oft van pennewerden, tselve goet dat hy op eenen merctdach coopt en zal op ten selven mercktdach weerderom moghen vercoopen. *Kb. v. Turnhout v.* 1550 fol. 83.

EETSMAN, zn. Hetzelfde als BEDIENLIJCK MAN en BESETMAN. || Door de doodt van sterfmans gestelt bij cloosters of andere doode handen verscheijnt het recht van heergeweijde, maer nijet door de doodt van eetsmans, die als sterfmans nijet gestelt en sijn. *C. v. Diest*, VZ. XVIII, 9. Sr. Norbertus Tielemans, als rentmeester vant capittel Sancti Sulpitii, heeft, naer doode van den eerw. heere N. van Baerle, lesten eetsman, den eedt van trouw gedaen over een half boinder bempts opt Asdonck. *Leenboek der heeren van Diest en Sichem*, 19 april 1766.

EETSTAT. In eedestad. *In plaats van eede, in eedsplaats*, fr. *tenant lieu de serment* (*loco juramenti*). Nijhoff, *Gedenkwaardigheden*, I, 313 (In) Eytsteden, en 358 (aen) Eeds stat. Haltaus, An eides stadt, *sive* in eides weise geloben, *stipulari et spondere fide data in vim jurisjurandi vel sub fide meliori* (*Formula Ord. equestris*, 1256). — *Renuntiantes fide nostra corporali loco juramenti praestita* (1314). || Dat ... tusschen ... een toecomende huwelick overdragen eñ gesloten was te gescienen .., op alrehande geloiften, .. die beide de voirs. partien eñ huwelicxlude in malcanders handen eñ oic in handen der .., by hueren eeren, trouwen eñ geloeven eñ in gerecht eedestat gesekert eñ geloift hebben vast, stadich eñ onverbrekelic te voldoene, te houdene eñ te doen houdene. *Archief v. Diest*, vak 2, 15de E. — De volgende aanhalingen, be-

nevens het gezag van Nijhoff, bevestigen de juistheid onzer verklaring. De eed was in de middeleeuwen van zoo groot een gewicht, dat men hem, in gevallen van ondergeschikt belang, vervangen kon door zijne „manswaarheid". Zie dit woord. || Hebben tzamen [*nl.* twee getuigen, vrouwspersonen] eñ elcken besundere, op haere eere eñ welvaren, verclaert eñ geaffirmeert, in plaetse van eede, midts haeren hoogen ouderdom,.. dat sy alnoch seer goede kennisse eñ wetenschap hebben dat... *Acad. d'archéol.*, 1858, blz. 7 (1630). N. N.,.. luyden van geloove, hebben gelyckelyck,.. op hunne mannewaerheyt, oere eñ welvaeren, in plaetse van eede, denwelcken sy tallen tyden presenteren te presteren, des versocht synde, verclaert, geattesteert eñ geaffirmeert waerachtich te zyn dat zy alsnoch seer goede kennisse eñ wetenschap hebben, dat... Ib. 9.

EETWEERDICH (Eedtweerdich), bn. *Eervol, achtbaar, geloofwaardig*, fr. *honorable, digne de foi.* || Soo wien, van nu voort, vry wil wesen int ambacht van de schoemakers, wert ghehouden alvooren te maeckene drie paer werckx, te wetene.., in presentie van twee eedtweerdighe persoonen hemlieden int faict van schoemaecken verstaende. REMBRY, I, 399, *K. d. Schoenmakers*, 1601.

EEUSEL (Eeussel, eusel, eussel, eeuwsel), zn. m. *Een weiland, welks natuur moeilijk met zekerheid te bepalen is, doch, o. e., van de geringste hoedanigheid*, fr. *pré, pâturage, dont la nature est difficile à déterminer avec sûreté, mais, à notre avis, de la moindre qualité.* Kil. Euwsel, *pastio, pastus: & pascuum, ager pascuus.* De „eeusel" staat in het gebruik zooal gelijk met „eeusselingen, eeute, etmeersch, ettinge, etweide en driesch" achter „weide, beemt, broeck en meersch", doch schijnt ook menigmaal de waarde te hebben van eene behoorlijke, geprezene weide. (De ww. „eeussel" en „eeusselingen" worden door sommigen, in de oude geschriften, gelezen als „eensel" en „eenselingen"). || Drie bunre winnens lans, luttel min ofte me, [so] in lande so in drogen eusselen, die gelegen siin te Tuiveldonc. *Oork. heer v. Diest*, 14 nov. 1338. Daertinden kende eñ lyde de vors. Lambrecht Brunen, de jonge, dat hi dat eusel of dien beempt, metten bloexken, ter stede geleghen,.. met wettighen cope vercocht heeft her Hubrechte van Balen. *Schep. Hof van Donck*, 1422. Een stuck beemps oft eusels. *Schep. te Zellick*, bij Diest (1446). Een half buender, onder beempt eñ eusel,.. in de prochie van Perke..; welke voirg. half buender beempt eñ eusele... *Rijksarchief: Charterb. Begijnh. Brussel*, fol. 248 (1338). Op eenen eeusele, in alder manieren dat gheleghen es in eeusele eñ in elsbroec, half buender groet. Ib. fol. 191 (1349, *Merchten*). Een stucke erfs omtrent tien zillen.., eñ dat Scaepeeusel, neveneen gheleghen. *Schep. te Vorst* (1439). Juffrouw Margrieten Happaerts ontfangt xij buenre lants eñ eeussels torfputs. *Rijksarch. Rekenk.* nr. 17146 (1439). Een hoeve met huer toebehoerten gelegen in de prochie van Zonne, omtrent v mudsaet lants, houdende in eerlant eñ in weijden eñ groosen, omtrent iiij buender, eñ een eeusel van drie coeyweyen, genoempt die Hoeve van Vroenhoven. Ib. nr. 556 (1506). Een hoef dachwant (?) van drie dachwanten elsbosch, dwelck eeussel te syne plach. Ib. nr. 17157 (11 jan. 1541). Landen, beempden, bosschen, heyden, weyden, eusselen, viveren. Ib. reg. 138 fol. 43 (1530). He yden eñ eeusselen oft sterile eñ onwinbare erfven. Ib. (12 juli 1440). Henrick van den Loe houdt een heye eusel, gelegen nevens tgodshuys van Postel. Ib. *Leenh. v. Brab.* nr. 94 (1440). Noch een velt dat men noempt een eeussel, half heye, half weide, daer de beesten op weiden. Ib. *Aveux et déclar.*, 16 nov. 1536. Van v sister rocx te Campenhout. *Duo bonaria, parum pl. v. m., tam merice quam pascue, dict.* eeusel eñ driesch, *sita in dicta prochia supra locum dictum* de Benest. *Godsh. Brussel* (1379). Item, eñ noch het derdendeel van eenen eeuwsele oft weyde, geh. het Perre euwsele, gel. binnen de voirs. prochien [van Merchten], op den Peysseghem couter, geh. Coeckelberch. Ib. *Schep. v. Merchten buiten* (1534). A°. 1372. Een stucsken beempts ochte eeusels, gel. in de prochie van Wambeke, in den Couterbroec, tusschen Hr. Willems eeusel van Meldert. tsridders, eñ Wouters sKokers eeusel voirs. *Schep. v. Rhode en Alsemberg.* Eñ dat heft hi heme beset aen een heusele dat leet bi.. (1297). *Domistadium... in prochia de Machele, ad locum dictum* ten Cruysweghe, *juxta vicum, inter pratum dictum* deeusel... *Godsh. v. Brussel, Sch. v. Brussel*, 1387. *Pascuam unam dictam eusele, in parochia de Berge prope Campenhout, in loco dicto de Caudriesch. Bruss. godsh., Schep. v. Brussel*, 1415. Een eussele, geheeten Terwenbloc, groot een bundere beemps, gel. tsheerenstraete. Ib. 1540 *Machelen.*

EEUSELINCK, zn. Zie EEUSEL.

EEUTE, EUTE, zn. Zie EEUSEL. || Drie Rijntsche guldene erflijc... op eñ ane...; eñ op eñ aene een eute, gheleghen tOesterhoven, lants [langs] opte beko. *Schep. te Lumpmen* [*nl.* Lummen] *bynnen vryheit.* 23 mei 1439. Eñ noch een eeute met enen beloeck [*nl.* block] gelegen neven.., eñ noch ij zillen lantz gelegen aen die twee boeken [*nl.* beuken].., eñ dat eute eñ die ij sillen belast staen.. met enen Rynsche gulden, eñ dat eeute met enen j. (*sic*) d., eñ die drie zillen met enen d. ld. 22 aug. 1471. (De oorspronkelijke brief, d.d. 1447, spreekt slechts van „twee stucken beemps").

EFFENAER (Effeneere), zn. m. *Weegschaal*, fr. *balance.* Kil. Effenaer, evenaer, *bilanx.* || Teersten ontfingh sy van Gossine van den Spiegele eñ Janne van Zeverne, pachters van den effenere eñ stailen int Wulhuus. *Reken. Gent*, 6 (1366). Dat elc die effeneeren houden eñ pleghen te weghene, dat elcx effeneere zij even lanc an beeden zijden van der tonghen, eñ de schalen even ghelijc eer men weghet, up den effeneere ontwee te slaene, eñ up de boete van III £. par. DE VLAMINCK, *Vgb.* 38 (15de E.).

EFFENING, zn. v. *Vergelijk, overeenkomst*, fr. *composition, accord.* || Wy doen conde met desen jegenwordeghen lettren, dat ene ordinanche eñ effeninghe gemaect es tusschen die van der ghulde van Antwerpen, ane die ene zyde, eñ die van den volresambachte, ane dandere syde, als van den loone der volres... MERTENS en TORFS, II, 562 (1311).

EGGE, zn. m. 1) *Kant, uiteinde*, fr. *bord, extrémité.* || Alle siden lakene sullen tusschen beide haer eynden eñ tusschen beide hare. lijtsen ghelijc sijn van ziden, dats te verstane datti zide alsoe goet sal sijn in den oversten egghe als in den toenegghe; waer des niet en were, soe soude men dat laken lanx doer den rugghe sniden; maer waert dat ongheljic ware van siden, indien dat boven eñ beneden ghelijc uutghinghe soe soudt sinen zeghel verliesen, sonder ander scade. *Kb. lakeng. Diest.* 1333, a 37/10. Dat men alrande lakene wel sal wieden, eñ also wel in de middewaert alse up den

egghe. DE PAUW, *Vgb.* 25 (1338). It. 56. Dat niemen laken no stucken, die sonder egghe gheweven sijn, vercoepen mach. *K. lakeng. Brussel*, 1376. a. 2. Dat men op tSant, neffens Jan Bruynbaertstorre, een gat dede breken in den muer, omme eene poerte te makene; daerane braken meesters eñ steenhouwers, eñ wrochten, met dat sy de egghen eñ rabatten van der poerte weder opmetsten eñ sloten. MERTENS en TORFS, II, 616 (1401).

2) Lakenweverij. *Zelfkant*, fr. (*draperie*), *lisière*. || Alse men dat laken voudt, soe moet men dat loet ane die roese ten egge uut dlaken hanghen vore. *K. lakeng. Mechelen*, 1331, a. 119. Alse ment voudt, sal men den seghel ten egge uuthanghen vore. a. 123. Wie lakene doet becorten metter sceere, moet se becorten van den eenen egghe toten andren egghe, dlaken al dore; eñ wie becorten dade op den enen egghe eñ in den rugghe niet, yegheliic verborde x £., dies laken ware eñ die scerre diet scerde. a. 144.

EGGEN, bw. *Met de egge bewerken*, fr. *herser*. || *Et cum dictis tribus jumentis debent culturas dicte curtis* the heghene *et arare sulcos dictos* hoftvoren. VAN LOKEREN, *St.-Pierre*, 288 (1249).

EGGER, zn. Bouwkunde. *Kant, uitspringende hoek*, fr. (*architecture*), *arête*. || Sonder te genieten ofte te meten eenigg lootinge van de eggers. *Regl. Edificiemeters*, 16 jan. 1705, I, 15, *Schouwen*. Alle canteele-gevels sullen, van haeren eersten oorspronck ofte canteel met den lesten canteele vierkantigh vol gemeten worden, met syne lootinge van syne eggers. Ib. 26, *Canteele-gevels*. Vgl. EGGE.

EGSTEEN, zn. *Hoeksteen*, fr. *pierre d'encoignure*. Kil. Eghsteen, ecksteen, j. hoecksteen. || x voete groets egsteens... It. xxij voete ghemeens egsteens... MERTENS en TORFS, II, 615, *Reken.* 1401. Betaelt aen Henrick Blaes, steenhouder tot Antwerpen, voor xiij voeten egsteens, den voet tot $11^{1}/_{2}$ st. *Archief Breda*, *Stadsrek.* 1563/64.

EGYPTENAERS, zn. mv. Ook Egypcyenen, Egypsienen, Ziptenaers, Grieken, en met menige andere Oostersche namen genaamd, thans *Heidens*, fr. *bohêmes;* waarover zie Gilliodts, *Inventaire*, V, 68 en vlg. Dit rondzwervende ras verscheen in de Nederlanden omtrent het jaar 1400; eene menigte plakkaten onzer vorsten gebood ze uit het land te verdrijven, bedreigde hen met straffen en zelfs met den dood. || Den xxvsten dach in Sporkele, Janne den Meerscalc, ghesendt met den Grieken, die hier waren, omme hemlieden te gheleedene tote Lens in Artoys, van viere daghen, ij s. gr. sdaeghs, somme iiij lb. xvj s. par. GILLIODTS, *Inv.* V, 72, *Rek. v.* 1400. Ghegheven den Ziptenaers te drinckgelde, te Vastelavonde, omme dat zy hier niet commen en zouden, xxiiij st. *Rek. Ninove*, 1476. Anno 1419 werden de Egyptenaers alderierst int lant gesien. PIOT, *Chron.* 74, *Chron. v. Nederlant.* Nopende den uutzegghene van den Egiptenaers... eñ dat sy daeruut [*nl.* uyt alle onse landen] porren binnen den vierden dach naer de publicatie van desen, sonder weder daerin te commen, verkeeren, hantieren noch converseren, alleene oft met gheselschepe, in habite van Aegiptenaers nochte andersins. *Pl. v. Vl.* 15 febr. 1537, I, 17.

EIGEN, zn. *Eigen*, *vrijgoed*, *eigendom*, *onafhankelijk van eenigen heer*, tegenovergesteld aan *leengoed*, en ook aan *have*, roerend goed, een w. waarmee het dikwijls gepaard gaat, fr. *bien propre*, *bien allodial*, *alleu*, *franc-alleu*, *indépendant d'un seigneur*, *opposé au fief ou bien féodal*, *et aussi au bien meuble.* „De onafhankelijkheid is het eigenaardige van het vrijgoed (*franc-alleu*); het is de eigendom bij uitstekendheid, het is een vrij erf, dat van niemand afhankelijk is en welk, onder geenen hoegenaamden vorm, een hoegenaamd bewijs van onderworpenheid aan iemand schuldig is." Defacqz en Honincks, *Anc. droit belg.* II, 76. „Houden in vrijen eigendom, is land houden van God alleen, zonder dat men noch cijns, rent, noch schuld, noch dienstbaarheid, leenheffing, noch eenige hoegenaamde schuld, bij leven of sterven, verschuldigd zij." Bouteiller, B. 84, § 6. De benaming *Eigen* werd niet alleen aan bijzondere bezittingen, maar ook aan grondgebieden van zekere uitgestrektheid en aan steden gegeven, zooals *Brachen-Eigen* (Braine-l'Alleud) in Brabant. || Voert op dEijghen tImpe, den sevenden scoef van der tienden. *Rechten der abdij Vorst*, *Wauters*, *Anal.* 313 (1450). Zie GOET, EIGENHEIT en het volgende EIGENDOM.

EIGENDOM, zn. 1) *Vrije, onafhankelijke bezitting*, fr. *alleu*, *franc-alleu*, *bien allodial.* || Eigendom, dat is vrij eigen goed, 't gone in Vrankryk word genaemt *franc-alleu*. DE CLERCK op Wielant, III, *Obs.* 1, n⁰. 1. Vlaenderen heeft drye deelen: daeraf deen licht onder de Croone, dander onder tKeyserijcke, eñ tderde is eygendom... Dander deel dat licht onder den Keyser metten eygendome, eñ is geheeten theerschap eñ de heerlichede van Vlaenderen, daeraf de grave hem draecht als souverain, eñ is in possessie daer te wijsene by arreste eñ sonder resort. WIELANT, *Leenrecht*, 9. Differencie tusschen leen eñ eyghendom. Leen eñ eyghendom differeren eñ scillen in vele manieren. Eerst, want eyghendom houdt men van Gode eñ van niemant el, eñ leen is altoos van iemande gehouden. Item, eygendom en staet te gheenen dienste, eñ leen staet ter trouwen, waerheden eñ te dienste personeel. Item, eygendom sorteert jurisdictie voor de juge ordinaris, eñ leen staet te berechte van den huysgenooten. Item, men mach eygendom vercoopen eñ veranderen sonder consent van yemande; eñ om leen te veranderen moet men altoos hebben consent van den heere. Ib. 15. Onder de jurisdictie eñ hooftbancke van Santhoven heeft de schouteth van Santhoven met sijne eygenoten [*l.* ëigennoten] noch kennisse eñ judicature over alle eijgene goederen ofte eygendommen, soo onder.., alsoock onder die van den resorte... gelegen. *C. v. Santhoven*, 1570, III, 5. Eijgendom oft eijgengoeden en staen tot egeenen dienste eñ en worden van niemanden gehouden, eñ men mach die vercoopen eñ veranderen sonder consente van ijemanden daertoe te derven verwerven. Ib. a. 6. Van den gherichte binnen Landen genoemt Eijghendomme, waervan den voors. rentmeester officier af is, alwaer worden beslicht alle processen van erffelijcheden eñ eijghens genoten. *C. v. Landen*, I, *Nota.* (Landen was oudtijds een domein der hertogen van Brabant, die het uitgaven in pacht of cijns, en welks gebruikers dus wel *eigengenoten* onder hen konden genoemd worden, die het echter in den rechten zin des woords niet waren, dewijl zij op hun *eigen* eigendom niet zaten).

2) *Toeëigening*, *gerechtelijke toewijzing*, *inbezitneming*, fr. *appropriation judiciaire*, *appropriance* (*appropriatio*). || Niemene ne mach andren afwinnen herve no huus, hy ne moghe toghen dats hem toecommen es of bi versterften, of bi cope, of bi ghiften, of bi wetteliken heighindomme. *C. v. Gent*, *Gr. ch. v.* 1297, a 118. Pande die men driven of dragen mach, daertoe ne behoert negheen heyghin-

dom. a. 121. It. *Cost.* IX, 1. Zie AFWINNINGE.

3) *Grondgebied*, *rechtsgebied*, fr. *territoire*, *juridiction*. || [Het] teeckenen van allen wagenen, soeverre die binnen hueren eygendomme eñ bancke lijden souden, doir oepen straten, dair wegen gelegen souden zijn, gelijck oft zij doer die voirs. stadt van Halen varen eñ lijden souden, nemende alle jairen eens, sonder meer, van elcken wagen eenen ouden grooten tournois, eñ van elcker kerren de helft dairaf. Dat alle die ingesetenen van den eygendomme eñ vriheyt van Halen... *Rekenk. v. Brab.*, reg. 138 v°. (1537/1383).

4) In passiven zin, *afhankelijkheid*, *dienstbaarheid*, fr. *dépendance*, *servitude*. || Als die vassael overdadelijc zijns leens gebruyct, oft dat zeere onmanierlijc tracteert [*nl.* kan zijn leen hem afgenomen worden]; dwelc zeere te noteren is tegen die vassaelen van den Keyser, die zijn ondersaten rooven eñ de straten scheynden; uuyt allen desen mach eeniegelijc wel mercken hoe groten eygendom eñ servitute het is te zijn een vassael van eenen grooten prince; eñ men mach wel seggen dat zij in hueren staet niet wel zeker en zijn, eñ dat den dagelijcxen anxt hen niet en ghedoeght zalich te zijn; eñ dairomme zijn zij bat gesalicht [*nl.* gelukkiger] die huer slot eñ heerlijcheyden van niemende te leine te [*l.* en] houden. V. D. TAV. 199.

EIGENDOMMEN, bw. *Toeëigenen*, *in rechten toewijzen*, fr. *approprier judiciairement*. || Ne lost ment [*nl.* het verpande goed] niet derbinnen [*nl.* binnen 3 veertiennachten], so es ment sculdech te heyghindommene tsgheens bouf bi wiens versoukene de ghebode ghedaen syn. *C. v. Gent*, *Gr. ch.* 1297, a. 115. Wil men die pande heyghindommen, dat moet wesen met den amman eñ met III scepenen. a. 121. Zoverre als zulcke gepande huusen oft erfven onder landtheere staen, naer de veerthien daghen,.. werden by den amman eñ twee scepenen gheëyghendompt. *Cost.* IX, 1.

EIGENEN, bw. *In rechten den eigendom toekennen*, *toewijzen*, fr. *attribuer judiciairement la propriété*. || Het was een man, eñ cochte een erve te sire zuster kinder behoef, eñ quam vore den heer, dair men dat goet af hielt, dat hyt opname in syn hant, eñ hyt gave dengenen dien hyt hiet geven. Hierna starf die man eñ hy en hadt nieman heten geven. Doe quamen syne brueders eñ susters eñ wouden dat erve betalen(*sic*). Doen antworden die zuster kindere eñ seyden: des en soude niet syn, bedie dat hoer oem hadde gecocht te hoeren behoef, eñ dat hen geëgent was, so soudt hair syn eñ niemens els. Des waeren gemaent tsheeren scepene van Steyne, eñ men gaf hem tUccle een thercmorant [*l.* serfmourant?], eñ alse thercmorant gedaen, eñ het quam voer den scepene van Uccle, so deedt te verstaen dat die goede man hadde gecocht te sire suster kinder behoef; eñ als dat die scepene hadden verstaen, „doe wysden sy over recht dat soude bliven der suster kinder, omdat tot hoerre behoef was gecocht eñ hen geëghent was, al en hiet hyt niemant geven in synre doot. *Vonn. v. Uccle*, 32.

EIGENGENOOT, zn. *Standgenoot*, *standgelijke*, *onder het opzicht der vrije of allodiale bezittingen*, fr. *pair*, *qui est de la même condition au point de vue des possessions allodiales*. || *Per monitionem Johannis de Quercu receptoris* [*domini Ducis*] *et per sentenciam hominum allodialium*, *qui Theutonice dicuntur* Eyghenghenoete. *Bruss. godsh.* 1309. Lysbet van Leefdale, Vrouwe van Grimberghen,.. eñ hare eyghenghenoete. *Bruss. godsh.* 1351. Dat, buyten der stadt eñ vryheyt, in 't voorschreven daeghen eñ wachten, medegaen die rentmeester, oft anderen eyghen officier, die dat ghewoont is te doen, indien de goeden, daer men op daeghen wilt, eyghen zijn, met twee eyghengenooten eñ den meyer, vorster ofte dienaer van der plaetsen daeronder sulcken eyghen goeden gheleghen zijn. *C. v. Loven*, IV, 37. It. VIII, 1. Die goedinghe, die de voors. stadhoudere doet met vier eyghenooten beloopt 28 stuyvers. *C. v. Berg*, a. 6. Zie ook EIGENDOM).

EIGENHEIT, zn. o. 1) *Vrij goed*, fr. *alleu*. Eigenheit van Rode. || Dat men engeenrehande scade sal doen,.. in dat land van Kessele,.. noch in dat Eigenheit van Rode. *Verdrag Gelder § Kuik*, 31 oct. 1286.

2) *Schatplichtigheid*, *schattingplichtigheid*, fr. *taillabilité*. || Besorgden [*nl.* die v. Maastricht]..., nyet alleene heur previlegien te verliesen..., maer oock dairdoer te coemene in nyeuwe ongewoenlycke servituten, assizen, egentheyt, belastinge, schettinge, exactien eñ anderssins. *Rekenk. v. Brab.*, reg. 138 fol. 276, Brief v. 23 mrt. 1536.

3) *Dienst*, *dienstbaarheid* (*servituut*), *eene zekere dienstplichtigheid*, fr. *servitude*, *astriction à certain service*. || Dat *servitute* niet anders en is dan dienst en eygenheit, die de een persoen oft erve der ander sculdich is te doen. V. D. TAV. 50 v°.

EIGENMAN, zn.; mv. EIGENLIEDEN. *Hoorigen*, *lijfeigenen*, fr. *serfs*. In de kost. v. Aalst ook *dienstboden*, *mesmedeliede*, *vooghtliede* genaamd. || *Quod dictum oppidum* [*nl.* Staveren] *est et esse debet nostrum proprium*, *et oppidani utriusque sexus*, *in ipso commorantes seu morari volentes*, *cum omnibus suis mobilibus et immobilibus*, *erunt nostri proprii homines*, *qui vulgariter dicuntur* eyghenlude. — *Quod ministeriales nostri et alii nostri homines*, *qui vulgariter dicuntur* eygenliede *et* vrieliede... NIJHOFF, *Gedenkw.* I, 57 (25 mrt. 1298).

EIGENSCH, bn. *Eigen*, *allodiaal*, fr. *propre*, *allodial*. || Alle appellatien van cleyne leenhoven, bencken, eyghenschen hoven eñ laethoven sullen, respective, mit den stadthelder, scoltet oft meyer, mit twee leenmans, twee scepenen, twee laten, mit honnen secretaris, aenbracht werden. *C. gr. Loon*, I, II, 34 (1548).

EINSEL, zn. *Unster*, *weeghaak*, fr. *balance romaine*. Kil. Eydsel, j. unster, *statera*. || Alle maten, soo van graen, wyn eñ bier, als al andere, voorts alle ghewichten eñ eynsels van meulenaers sullen ghereguleert eñ gheteeckent worden naer het ycksel der stede van Brugghe. *C. Vrije van Brugge.* I, 200 (1628).

EICKENOTEN, zn. mv. *Eekels*, *eikels*, fr. *glands*. || Dat men oic gheen eeckenoten af ne slaen (*sic*). *C. v. Iperen*, *Kast.*, a. 107.

EINDE (Eynde), zn. 1) *Uiteinde*, *grens* (van het land), fr. *extrémité*, *frontière* (*du pays*). || Hoedat voirmaels,.. eñ oic naderhant,.. dlant eñ die palen van Brabant in vele eñ menigen eynden, steden [*nl.* plaatsen] eñ hoeken openbaerlic.. vercrompen syn, vermenct, vervremdt eñ verset. *Rekenk. v. Brab.* reg. 131 fol. 46 (Rekwest der Staten v. Brab., 2de punt, begin 14de E.).

2) Einden eñ conclusien. *Eisch en besluit*, fr. *fins et conclusions*. || Eñ overmits desen, blivende by den eynden eñ conclusien by hen genomen. — Eñ overmits deser eñ meer anderen redenen eñ middelen, oic blivende by den eynden eñ conclusien by hem eñ die voirs. wethouderen genomen. *Charterb. v. 's Bosch*, fol. 103 v°. (1430).

Dat in alle verbale saecken nijet met allen te boeck gestelt zal worden dan die naecte eijnden eñ contensien [*l.* conclusien?] bij den advocaten eñ procureurs te voren... beworpen. *C. v. Santhoven, Stijl*, 63.

EISCH (Eysch), zn. m. Zooals thans, *vordering in rechten*, fr. *demande, conclusion en justice.* || Na eisch, na andworde, na tale, na wedertale. *Ned. Mus.* 1879, blz. 143, *Geding v.* 1549. Soe wanneer eenighe partie ten principalen succombeert eñ in den eysch oft conclusie van partie adverse wordt gecondemneert. *C. v. Antw.* 1545, v, 17. Indien alsdan bevonden wort den eysch des aenleggers gefondeert te zyn, eñ daeraf genoegh bleke, sal den aenlegger sijnen eysch worden aengewesen. *C. v. Brussel, Stijl voor Wethouderen*, a. 37. Zie het meer gebruikelijke HEESCH, en het vóórgaande.

EKELWERCKEN. Zie HEKELWERCKEN.

EKER, zn. mv. Limb. *Eikels*, fr. *des glands.* Kil. Aecker, aker, *holl.* j. eeckel, *glans.* Verdam AKER 2de art. || *Quando vero tempore autumpnali* eker *sive glandes fuerint in silva, tunc singuli mansionarii abbatis, manentes apud Halegthram* [Helchteren], *unam suem cum illis parvis porcis, quos ipsa sus ultimo habuit, quod vulgariter dicitur* enne soygh bit [met] horen listen [*nl.* laatsten] worpe, *gratis habere poterunt in silva ibidem.* PIOT, *Cart.* I, Dec. 1261.

ELIBOT (Elebot, eelbot, elbot, edelbot), zn. *Heilbot*, fr. *flétan, fléton.* Kil. Eelbot, heylbot, *passer. Est et passer*, zegt *Adr. Junius, quem Belgica nominat* Een heilbut oft eelbut, Gall. *Flatelet*, Germ. Ein heiligbutt. || *Debet habere capita de* elibot. VAN LOKEREN, *St.-Bavon*, 219 (1280), *voordeel van den opperkok der abdij.* Elebot, elibot. *Rekenk. v. Brab.* reg. 136, fol. 189, *Ord. Brussel*, 4 nov. 1487. Eelbot, elibot. *Tol te Rumpst*, 1503. Een last visch geh. odelbot, ij schell. gro. *Watertol* 1550. Elbot *Tol* 1623 *Antw.* Edelbot. *Pl. v. Vl.* 10 dec. 1767, XI, 1337, *Regl. Blankenberg.*

ELIDEEREN, bw. *Verwerpen, afkeeren*, fr. *rejeter, écarter.* || Dat alsoe het recours tot den eerw. heer officiael van Luyck,.. behoert geëlideert te woorden. *C. gr. Loon*, I, 386 (1677).

ELCK (Elc), vnw. *Elk, ieder*, fr. *chacun.* Verscheidene uitdrukkingen met *elck*, voor ons hedend. *hoofdegelijk*, fr. *solidairement:* || Elc over al. *C. v. Gent*, 526 (1353). Alle t'samen eñ elc alleene eñ over al *C. v. Aalst*, 484 (15de E.). Onverscheyden ofte elck een voor al. *C. v. Loven*, IX, 12. Indien een oft meer persoonen hen verobligeerden eñ borghe bleven voor iemant als principael schuldenaer, eñ elcken eenen vooral eñ int besonder, sulcke borgen oft verobligeerde moghen aengesproken eñ gheëxecuteert worden als principael een voor al. *C. v. Brussel*, 1606, a. 154; Christijn *tamquam principales et singuli in totum et singulum.*

ELCKERMALCK, ELCKERMALLIC, ELCKERMANLIJCK, vnw. *Elk, ieder, iedereen, alleman*, fr. *chacun, tout le monde.* || Selen wi... den scoutheet van Dijest... ten heileghen sweren wet eñ vonnisse te doene elkermanlijc. *Oork. heer v. Diest*, 2 jnni 1335, a. 1. In den iersten, so sal mijn heer van Diest... te heijlgen sweren wet eñ vonnisse te doen alkermalc (elkermalc?) na de carten eñ usaigen, die wij in onse stat hebben. RAYMAEKERS, *Draperie*, 14 (1336). Jeghen elkermallic die hen om dit voirscreve besuecs wille yet heisschen of aenspreken woude. PIOT, *Enquête*, 1389. Van allen desen misdaden mach elckermalc accuseren. V. D. TAV. 59 v°., en *passim.*

ELLE, zn. v. *El*, fr. *aune.* Kil. Elle, elne In de lakenweverij. **Rauwe elle — Natte elle.** Benamingen van een dubbel *onderzoek, waarbij de lakens in drogen of ruwen staat, en, na het vollen, in vochtigen staat, gemeten werden, om hunne verordende lengde en breedte te staven*, fr. *l'aunage cru — l'aunage mouillé; dénominations d'un double examen, consistant à mesurer les draps à l'état cru ou sec et, après le foulage, à l'état humide, pour en constater la longueur et la largeur réglementaires.* Zoodra de lakens van het weefgetouw kwamen, werden zij naar de Hal gedragen, om er gemeten te worden door de „*Ruwe meters*" *(mesureurs en brut), omme gheperst te zyn van den meters van der rauwer elle*", oock genaamd *Persenaers*; zij moesten op den zelfkant het merk des wevers dragen en de lengde hebben van 40 el; daarna werden zij voorzien van eenen looden zegel door de „*Kleine zeghelaers*" of zegelaars van den kleinen zegel. Hierna werden de stukken naar den volstok gedragen, vanwaar zij, nog vochtig zijnde, aangeboden werden aan de meters der natte lakens, „*ter natter elle*"; deze moesten de gevolde lakens, die te smal waren, of die de verordende lengde niet hadden, verwerpen. „Na deze voldoender wijze doorstane proef zullen de meters een loodt slaen an teerste hende an den uppersten egghe". Vinden zy de lakens te kort, „zullen zy prenten eñ tloodt stellen an tachterste hende boven", eñ vinden zij die te smal, „zullen zy prenten eñ tloodt stellen an tachterste hende beneden by den wevers loodt". REMBRY, I, 295, 299 en 300. In beide deze laatste gevallen scheurde men te Iperen „de endelstrypten af" van het stuk laken. || Waert so, dat enich lake came ter mate van der natter elne te cort of te smal, so souden de meisters scoudich syn af te scuerne de endelstrypten van den lakene, eñ ne soude dat laken nemmermeer laken bliven moghen. *K. lakeng. Iperen*, VII, *Vulres*, 203.

ELLENDE (Elende), zn. *Ballingschap*, fr. *exil.* Kil. Ellende, *exilium.* || Eest dat iement van den voirs. personen [Heyden, Sarazijn], presumeert tale in den gerichte te vueren tegen eenen kersten, hy behoirt dairmede te verbueren alle zyn goeden, eñ tot dyen gedampneert te wordden in exilien eñ elenden. V. D. TAV. 321. Zie ADVOCEEREN. Mine ziele was al te zeer wonende in ellenden. *Getijdb.* 15de E. 31 v°. Ps. 119: *Incolatus meus prolongatus est.*

ELLENDICH, bn. *Uitlandsch, uitheemsch, vreemd, buiten zijne woonplaats of vaderland zijnde*, fr. *étranger.* || Wert dat sake, dat yemant vreemdere bynnen Dyest yet mesdade eñ totter oñscout comen mocht, in den yersten, sal hij sweren dat hy ellendich is. *K. stad Diest*, 1228, a. 4; Lat. *Si aliquis alienigena... primo se jurabit exulem.* De woorden „vreemdere" en *alienigena* sluiten niet in zich dat die man een „banneling", een *exsul* wezen zou, enkel een *peregrinus.*

ELPENBEENEN, — ERPENBEENEN HECHT. Zie GOEDEN, HEERGEWADE, VERHEERGEWADEN.

ELSBROECK (Elsbroec), zn. o. *Broekland beplant met elzenboomen, elzenbosch*, fr. *terre marécageuse plantée d'aunes, aunaie.* || Ane een elsbroec dat leet bineden die molen te Moelstede. *Schep. v. Diest*, 1309. N. heeft ghecocht eñ ghecreghen jeghen N., een elsbroec, ghelyc dat gheleghen es... *Chartb. Beg. Brussel*, fol. 187 v°. (1337), *Merchten.*

EMMERGELT, zn. Dit recht komt voor in de Recessen van Maastricht v. 1665, XXXIV, 9, met de gelijktijdige niets verklarende vertaling: *appelé en flamend* het emmergelt.

EMPHYTIOSIS, zn. *Erfpacht*, *emphytéose.* || Men mach dairby vuegen [*nl.* bij huring en verhuring] erfgevinge eñ erfpachtinge, eñ erflijcke eñ jairlijcxe pensie, geh. *emphitiosis.* V. D. TAV. 20. Zie ERFPACHT.

ENGEL (Ingel), zn. m. *Brabandsche gouden munt geslagen door de hertogin Jeanne*, fr. *monnaie d'or du Brabant, frappée sous la duchesse Jeanne* (1384—1386). VAN DER CHIJS, *Hertogdom*, 101. || Een gulden Ynghel vore ses scillinge eñ eenen penninc grote Vleems. *Muntwaarde v.* 1393. Gulden Ingel = 4 schell. 3 den. *Muntwaarde* 20 dec. 1409. Bruessels Ingelen, in den oirloge geslagen, die dobbel dairaff ij ½ st. Die inckele van dien *alavenant. Muntwaarde v.* 1493.

ENGELSCHE, bn. *Zilveren munt geslagen onder Philips den Goede* (1430—1467), ter waarde van 8 mijten (24 mijten = 1 groot of plak Brab.), fr. *monnaie d'argent frappée sous Philippe-le Bon et valant 8 mites.* VAN DER CHIJS, *Hertogdom*, 157. Men treft ze ook vroeger aan: || De zilveren Engelsche. *Gesch. v. Antw.* III, *Antw. munten* (geslagen onder Jan III (1312—1355). || Men sal geven den ghezworen telders, van corfharinghe die si tellen, van elker last iiij gr. Vlems, die sijn nu ter tijt wel wert iiij oude Enghelsche, eñ xl haringhe. *Kb. v. Antw.* a. 102. — j ouden Engelschen. *Kb. v. Diest*, B 166, 167. — Kil. Engelsche, j. twelf mijten Brab., acht Vlaems.

ENGELSCHE, bn. *Een goud- en zilvergewicht*, fr. *poids pour peser l'or et l'argent.* Kil. Engelsche, j. twee en dertich asen || Tpond van crude, speceryen of wasse, houdt xiiij onchen, eñ d'onche houdt xx inghelsche. *C. v. Aalst*, 408 (1578). Een once Troys = 20 Engelschen; 1 Ingelschen Troys = 32 aeskens. *C. v. Brussel.*

ENGELSCHMAN van de Court of van den Staelhove. *Een Engelschman van het Engelsche consulaat en gerechtshof te Antwerpen*, fr. *un Anglais du consulat et de la cour de justice anglais à Anvers.* || Tenwaere dat hy waere een gepreviligeert persoon, te wetene: een Engelschman van der Court oft van den Staelhove, genyetende trecht van den poorteren. *C. v. Antw.* 1545, IV, 6. Is hy een vreempde eñ egeen poortere, soo moet hy hebben ses wettige mannen, omme volgheeden te syne eñ den eedt te doene; tenwaere dat alzulcke vreempde oft uuytlandige waere een geprivilegeerde persoon, te wetene een Engelsman van de Court, oft iemandt van de Henzesteden, die gestaen, met twee volcheeden als de poirters. Id. v. 1570, tit. X, blz. 487. — Dit voorrecht der Engelschen schijnt zijnen oorsprong te nemen uit een charter van hertog Jan II, v. 1305 (zie onze aanteekening in de laatstgemelde kostuum), waarbij de Engelschen ook gemachtigd werden te Antwerpen een Consulaat te vestigen, met een gerechtshof, welks gebied zich uitstrekte over alle hunne landgenooten in alle zaken en in alle misdrijven, uitgezonderd de lijfstraffelijke. MERTENS en TORFS, II, 86 en 543. Zie ook STAELHOF.

ENGERINGE. Zie ANGERINGE.

ENGIEN, zn. 1) *Oorlogstuig, inzonderheid vuurmond*, fr. *engin de guerre, partic. canon, bouche à feu.* Kil. *App. Tormentum bellicum.* || Item, betaelt... Lievin Van den Bossche, schildere, van den engienen van dezer vorseide stede te verschilderne met olyveeruwen root, te wetene: ij c xxv haecbussen rom [rontom] in hout besleghen. Item, xv haecbussen met landthiernen, elke hebbende drie cameren. Item, xij haecbussen up wyelen. Item, xix vuegheleers. It. xv groote serpentynen. It. liij groote bussen, vuegeleers eñ andere. HUYTTENS, *Corporations, Stadsrek. v.* 1479.

2) Over het algemeen een *tuig*, *een werktuig*, fr. *instrument en général*, *engin.* Kil. *App. instrumentum.* || Wie een mes up eenen andren ghetrocken heeft in felheden, oft slaet eñ gheraect met colven, staven, ghelavien, oft met eeneghen andren ghemaecten engienen daer yser an es, verbeurt lx lib. *C. v. Aalst, Orig.* XL, 6. Alsoo men by daghelicxsche experientie bevonden heeft den cleynen ordre eñ ongheregheltheyt dieder is in 't stuk van de visscherye,.. oock by het visschen met diversche ongheoorlofde ghewanden eñ engienen van netten niet hebbende de behoorlicke grootte van hunne maesschen... *Pl. v. Vl.* 31 juli 1627, II, 380.

3) *Kunstgreep*, *list*, fr. *artifice*, *subtilité.* || Negheen coeman, die lakene vaerwet ofte doet vaerwen, ne mach wulle coepen no doen coepen, no vercoepen, no doen vercoepen, no werken no doen werken bi neghenen engiene. *C. v. Gent*, *Gr. ch. v.* 1297, a. 139. Alle dese vorseide dinghen... hebben wy beloft eñ beloven.., wel eñ vulmaecktelick te haudene eñ te doen haudene euwelike tallen daghen, eñ niet derteghen te commene no te doen commene, bi ons no bi anderen, bi ghenen engiene. *C. v. Auden*, 2de bd *Orig.* XXIII, 20 nov. 1327, *slot.* Item DE PAUW, *Vgb.* 1 en 18.

ENTER. Zie ANTER.

ENTRECOURS, zn. o. *Verdrag tusschen twee landen voor het vrije handelsverkeer*, fr. *traité entre deux pays pour la liberté des rapports commerciaux.* Zie LA CURNE, V, 422. || Alsoo onse ondersaten van desen onsen Nederlande, coopmansghewijse handelende eñ frequenterende in den coninckrijcke eñ lande van Enghelant, hen daghelijcx lancx soe meer bevinden onbehoorlijcken belast eñ beswaert in denselven coninckrijcke met nieuwe imposten eñ andere onbehoorlijcke exactien, tegens de forme eñ inhouden van den tractaten eñ entrecoursen van ouden tijde ghemaect eñ gheaccordeert tusschen den princen van herwaertsovere eñ die coninghen van Enghelant. *Pl. v. Brab.* 30 mei 1564, I, 281.

ENTERPIETEN, zn. mv. Bouwkunde(?). || Claudes... moest maken „beneden den voet.., te weten twee borduren boven malcanderen... Item, noch dryen enterpieten...; dezelve enterpieten moeten gemaect zyn van goeden Doornycker, te weten van den swertsten steen die vandaer comen magh... Item, noch het overlayynck(?). VAN SPILBEEK, *Tongerloo*, 20, *Tabernakel* (1536).

ENVARE, zn. Een zeker *klein vaartuig*, waarvan de vorm niet klaar blijkt, fr. *certaine barque, dont la forme ne nous est pas bien connue.* || *De nave que dicitur* envara, *quatuor denarios. Tol te Nieuwpoort*, 1163. *Navis, que dicitur* envare, *que habet remex* [*sic*] *retro pendens, debet comiti* iiij *denarios; si vero remex in latere navis pendeat, navis debet comiti duos denarios. Tol te Damme*, 1252. Zie Schiller en Lübben, en Verdam EVER 2).

EPITAPHIE, zn. v. *Een in den muur gemetste steen met grafschrift*, fr. *pierre tumulaire encastrée dans le mur, avec épitaphe.* || Een epitaphie van den auden Bavier, die luytenant was, in den coor neffens die priesterlicke stoelen, was al gheweert; men zach maer den blooten muer. *Ber. tijden*, I, 148. Van ghelijcken was ooc gheweert eñ afghedaen doen, een ander epitaphie van N..., een eersaem procureur in den Raet van Vlaenderen, mits dat zyn epitaphie was, eñ was al nieuwe ghemaect van Avennessteen. Ib.

ERBIEDEN (SICH), Limb., wedkw. *Zich aan-*

bieden, *z. bereid verklaren om*, fr. *s'offrir*, *se déclarer prêt à.* || Eñ gelyckerwel noch meer dyergelycken costuymen over wesen mogen, daeraff wy op dit pas nyet by memorien syn, soe erbieden wy ons in aller gehoirsamheyt van sgheens U Eerw. ons dyen aengaende, by instructie oft anderssins, souden willen bevelen, behoirlicke declaratie eñ verclaringhe te doen in tyde eñ wylen. *C. leenh. Valkenburg*, 1570.

ERDENCKENIS (Erdinckenesse), zn. v. In e—e. *Ter herinnering*, *tot aandenken*, fr. *en mémoire.* || In orconscape eñ in erdinckenessen van alder voerwarden die hierboven staen bescreven. *Chartb. Beg. Brussel*, fol. 210 v⁰. (1325), *Meester v. d. Firmerien.*

ERE (Eere), zn. m. *Dorschvloer*, fr. *aire.* Kil. Ere, aere, *area*; ook Neere, nere. || Een half mudde rogghen tsjaers,.. tSinte Andriesmisse des apostels binnen Dyest, op sinen eren, sonder sinen cost ocht commer, te levernne eñ te betalenne. *Schep. Land v. Diest*, 18 mrt. 1439. Op sinen eeren. Zie BETALEN.

EREN, ERIËN, ERRIËN, onz. en bedr. wkw. Kil. Eriën, *vetus*, j. Eeren, *arare.* I. ONZIJDIG. — *Ploegen*, fr. *labourer.* || Van dat N... ghecalengiert was dat hy een paert nam Janne Mulaerde, eñ eerder [eriede er] mede, eñ Jan en conste syn paert niet ghecrighen. *Rek. baljuws. Gent*, rol 1721 (1367).

II. BEDRIJVEND. — *Beploegen* (het land, eene weide), *omrijden met den ploeg*, fr. *labourer*, *retourner* (*une terre*, *une prairie avec la charrue.* || Dit sal hi laten breke [*nl.* braak] tweeweerf gheërijt. *Godsh. Brussel*, H. 123, fol. 103 (1406), *Ter Vleest.* Joncker Joos van Cortenback, heer van Helmont, wil de ghemeynte van den Pennenpoel houden uuyter ghemeynte van Hollom, eñ met eenen ploech deselve gemeente van Hollom schueren [*nl.* scheuren] oft errien, om zoo denselven ghemeynen bempt naer zyn gheliefte te besayen met somervruchten, als gerst oft haver. *Groote Raad v. Mechelen*, *Proces gemeynte Pennepoel bij Mechelen* § *heer v. Helmond.* Dat ontrent denselven tijde d'aenleggere hadde begonst tselve landt te erriën, om even te sayen. Eñ dat de verweerdere alsdoen den aenleggere vraechde: waeromme dat hij sijn landt erride, seggende ick hebbe dit landt in hueringhen. Dat d'aenleggere dairop antwoirde: Ick hebt begonst te erriën, ick salt voirts erriën, yemant sal mijn ploechrecht betaelen. Dairop de verweerdere seyde: Wel, ick bens tevreden, errit dese vore voirts, ick sal se u betaelen. Eñ dierste vore van de twee voren is geweest de stortvore, gedaen omtrent Bamisse a⁰. 1551 daer te voren. *Leenhof v. Brab. Proces Hannaert* § *Puttemans* (*Alsemberg* 1554), *Dupliek P.* a. 3—5.

ERENWERCK, EERENWERK, zn. *Koperwerk*, *koperwaar* (niet, volgens Lambin, eerde- of aerdewerck), fr. *ouvrages de cuivre*, *dinanderie.* Kil. Ere, erenwerck. j. aere, aerenwerck, *aes*, *aeris.* || Dit stallagiegelt sal sijn thoechste eñ dmeeste een out goet [groot.] tornois, als van pelterien, van eerwerke, van haernassche [*nl.* paardentuig, e. dgl.] eñ van mercherien. *Oork. heer v. Diest*, 1 juli 1365, Op kerckwydinghen oft kermissen... en sal oock niemandt moghen vercoopen eenighe cremerye, spieghels, thin, messen, houtewerck, eerenwerck,.. dan alleenlijck kindersspel,.. eñ dat oock vóór den neghen uren des morghens. *Pl. v. Brab.* I, 59, z. j. Alle eerenwerck, geheel, ongelapt eñ ongegaet zijnde. *C. v. Loven*, XII, 11. Item JAN V. DIXMUDE, 270.

ERFACHTELIJCK (Ervachtelike), bijw. *Erfelijk*, fr. *héréditairement.* || *Hereditarie*, *vulgr* ervachtelike. VAN LOKEREN, *St.-Bavon*, 218 (1283).

ERFACHTICH (Ervachtich, erfvachtich, eervachtech, hervachtech, heervachtech, aervachtich), bn. 1) *Eigenaar; geërfd*, *gegoed*, *wettelijk in bezit gesteld zijnde van een erfgoed of leen*, fr. *propriétaire; celui qui a été légalement mis en possession d'un bien-fonds ou fief*, *adhérité*, „*saisi et vêtu.*" || Poertere, die ghedaeght ware met [*nl.* van] eenen eervachtighen man, eñ niet ne quame, dat hi ware in de mesdaet van v schelen... Up dat de eervachteghe man kende dat hi ghedaeght ware bi hem totte LX maerken ofte darbeneden. *C. v. Gent*, *Oork.* 20 aug, 1284, a. 2. Daer men van erven leen maken sal, daer moet de aervachtighe den heere gheven halm eñ wettelike ghifte; daert behoort. *Jus feud. Fl. vetus*, c. 39. Staet de vercoopere ter erfven niet, zo ware hy alvooren gehouden hem selven hable eñ erfvachtich te maeckene by den lantheere, eer hy den coopere erfven mach. *C. v. Gent*, VI, 4. Een huus staende binnen der stede van Ghendt, breet wesende xxvij voeten ten voorhoofde, es ghedeelich tusschen d'erfvachtighe van dien. Ib. XVI, 4. Elck [bedydt] erfachtich van zyn hantdeel [*nl.* aandeel] ofte toelech, 't zy erfve, erffelicke rente ofte diergelicke, sonder ander solemniteyt van erffenessen te moeten doen. *C. v. Aalst*, XX, 36. Alle weduwen van vassalen,.. hebben eñ gebruycken, naer de doot van denselven vassael, bi maniere van bylevinghe eñ douarie, haren leven lanck, de helft in prouffijte van den leene ofte leenman, daerin de vassael, huer man, ten daghe van der consumatie van den huwelijcke erfachtich was, eñ oock sichtent erfachtich bedeghen is. WIELANT, *Leenrecht*, 76. It. 150.

2) **Erfachtich man, erfachtige lieden.** Krachtens eene schikking van het Groot charter van 1297, mochten, te Gent, de erfachtigen of tot zekere bepaalde som geërfden of gegoeden, in reëele zaken „kennen en tuigen" en, in den vorm van chirographiën, akten van hunne getuigenis opstellen. Het kan niet den minsten twijfel lijden of deze akten moesten, om geldig te wezen en kracht van „executie" te hebben, door schepenen gerealiseerd worden. Althans zijn er schepenen-akten bekend, welke diegene, voor erfachtige lieden verleden, realiseerden of wettigden. || Van der macht van hervachteghen lieden. Elc hervachtech man mach draghen orconscepe van drien warven alsovelen alse sine hervachtichede waerdich es binnen Ghend, eñ van nemmeer; eñ dat es te verstane vor scepenen. *C. v. Gent*, *Gr. ch. v.* 1297, a. 74. Van chyrographen, die onder hervachteghe lieden bliven. Eñ van hervachteghen lieden die ghestaen hebben over orconscepe eñ chyrographen deraf hebben, ne levet maer een, dieselve mach orconscepe draghen metter wedergaden der chyrographen die hy hevet, up dat men se vint onder den houdere van den goede van den doden. a. 119. De macht van hervachteghen man bi sinen recorde. Eñ hervachtech man, die leghet te stervene, hi mach recort doen van sire kenlicheden vor eenen scepene ofte vor meer; eñ dat recort es sculdech te dragene ghelyc of hy levede eñ hy orconscepe droughe. a. 120. Van husen te becommerne die staen up ander mans herve. Eñ so wie so huus hevet staende up ander mans herve, dat huus ne mach hi niet besculdeghen no becommeren hen sy vor denghenen dies dherve es eñ vor eenen hervachteghen man

ofte meer. Eñ sowie so scult bekent up syn huus vor denghenen wies dherve es daer thuus op staet, eñ vor II hervachteghe liede, die kennesse es sculdech te gane boven den kennessen van scepenen, by also dat negheene kennisse voren ghedaen ne es gheweest vor denghenen dies dherve es eñ vore II scepenen. a. 122. Vgl. ook a. 116. Orconde ervachtighen lieden in Ghent: N. N. [vier in getal], dier over waren daer der [*nl.* de heer] Beudin wettelike uteghinc eñ sijn wijff, ter capelrien boef, sonder enich *si* [*nl.* voorbehoud]. *Vad. Mus.* V, 289 (1296), *belegging eener rent, chirographie.* Orconde ervachtighen lieden in Ghent: der [*nl.* de heer] Willeme.., eñ Gillise... dier over waren. Ib. (1296); *verkrijging eener rent, chirographie.* Dat Willem Masch eñ.., quamen vor heervachteghe liede binnen Ghent, eñ verkenden eñ verliiden aldaer, over hem eñ over alle deghene, die... Ib. 291 (1298); *overdracht van vast goed ten voordeele eener kapellenij, chirographie.* Zie ook de Potter, *Second cart.* nrs. 24, 36, 39, 42, 47, 48, 72, 75, 85.

3) *Zakelijk, onroerend goed betreffend*, fr. *réel, ayant rapport aux immeubles.* || Sooverre de saecke, daerom t'garand is versocht eñ aenveert, teenemael is reël oft erffachtich, als streckende tot affetant van eenich goet. *C. v. Antw. comp.* V, x, 33.

ERFACHTICHEIT (Eervachtechede, erfvachticheyt), zn. v. *Erf, erve, onroerend goed*, fr. *héritage, des immeubles, propriété immobilière.* || Die schepenen sullen kennen eñ jugieren van kateilen eñ ervachticheden. *K. v. Brugge*, 1281, a. 22; fr. tekst: *des cateux et héritages.* Hoedat herve es sculdich te gane danen soe comt. Eñ ne ware no vader no moeder, no broeder no suster levende, eñ hervachtichede bleven ware, die es sculdech te gane ter syden daer soe af commen es. *C. v. Gent*, *Gr. ch.* 1297, a. 110. Dat wel hare wille ware eñ hare consent, eñ euwelijc wesen soude, dat deervachtechede, die mester Volker Masch hadde binnen der port van Ghent,.. gaen eñ toebehoren gheheliic eñ al ter capelriën bouf... Dat es te verstaene deervachteghede, die leghet in Sente-Verilden prochie.., eñ deervachtechede up den Houtbriel... *Vad. Mus.* V, 291 (1298). Heervachteghede. DE POTTER, *Petit cart.* 34; herfachtechede, 39 (1323). Alsoo... diversche prelaten, abten, pryoors, conventen, cloosters,.. hebben verkreghen eñ ghecocht... diversche partyen van goede, in leenen, achterleenen, winnende landen eñ erfachticheden, meerschen, bosschen eñ wateren, eñ ooc diversche huusen... *C. stad Brugge*, II, 226. It. 228, *Orig.* 18 mei 1515. It. I, 248, 342. De renten daerop bezet [*nl.* op huizen, ofschoon in de deeling gerekend voor meubel of roerend] hebben nature van erfvachticheyt, uutghedaen lijfrenten eñ afloopende payementen. *C. v. Gent*, VI, 19. Den man en zal van nu voorts an niet vermoghen te disponeren van de erfachticheyt van zijnen wijfve. *C. v. Aalst*, XVII, 7; item 17. Van de erfachticheyt,.. actien tot immeuble goet,.. van de syde van de vrauwe ghecommen,.. en vermach den man niet te disponeren. *C. v. Auden.* I, XVI, 15. It. XXIJ, 7, 23.

ERFBRIEF, zn. m. *Verkrijgbrief van onroerend goed of renten*, fr. *lettres d'acquisition de biens-fonds ou rentes, d'adhéritance.* Kil. *litterae hereditariae.* || Is van ouden tijden ghecostumeert eñ onderhouden, dat men van alle reële saecken, als van erffbrieven eñ renten, heeft achtervolght met drij besetselen. *C. v. Moll*, a. 75. Die gheïnterresseerde heijschere, voortsbrenghende zijn propriteijt — oft constitutiebrief. a. 76. Indien den besettere sijn beset gheïntenteert eñ vervolght heeft met erf brieven ghepasseert voor schepenen deser vrijheijdt, oft daeronder de goeden gheleghen sijn. *C. v. Gheel*, II, 8. *Vad. Mus.* IV, 352.

ERFCIJNS (Erfcheins, erfssijs), zn. Zoo als thans, fr. *cens héréditaire, perpétuel.* Kil. *census hereditarius, perpetuus.* || Voere dese selve scepene quam een vrouwe, eñ eischde eenen man xl s. erflic, die sy jeghen hem hadde gecocht, eñ die woude hebben met alsulken penninghen als men erfcheins betaelt op eñ neder. Doen antwoirde die man eñ seide: dies en soude niet sijn, die scepen en wysdent; maer hy waer hem [*l.* haer] sculdich xl s. eñ dies [*l.* die] soude hy haer gelden met borsegelde. Hierop maende die heer die scepen, eñ sy en waerens niet vroet. Eñ men gaf hem tUccle: dat hy soude ghelden met erfpenningen. *Vonnissen v. Uccle*, 36. Ene sille bempts,.. op tueëntuintegh scellinghe penninghe erfssys payments alse elcs tyts lopen sal in borsa binnen Dyest, alse men desen sys ghelden sal. *Schep. Land v. Diest*, 17 mei 1303.

ERFDOCHTER, zn. *Vrouwelijke erfgenaam van eene heerlijkheid*, fr. *héritière d'une seigneurie.* || Jacques de Croy, here van Simpi, etc., in der qualiteyt alsoe hy in den name van Anthonis de Croy, synen yersten soen, geprocreert by vrauwe Anna van Heinin, erffdochtere van Fontenes, syne yerste wettachtige gezellinne.. *Leenh. v. Brab. Proces de Croy* § *Van Hamel*, 1551.

ERFDOM, zn. m. 1) *Eigendom*, fr. *propriété.* Kil. *haereditas: dominium, possessio haereditatis.* || Dat N. en N. becreghen wetteleken eñ met allen reghte in erfdome ene sille bempts,.. die leeght tot Moelstede,.. *Schep. Land v. Diest*, 17 mei 1303. Wi., scepenen van Dyst, tughen dat voer ons eñ Arnoude van Lo, scouteite van Dyst, Claus, die men heitet Cole van Obberghe, droeg op in erfdomme dertech scellinghe sjars erfsys,.. Bauderike, montboren sHeiliges Gheestes in Sinte-Sulpicis kerke te Dyst. *Schep. v. Diest*, 8 sept. 1309. Een man mach, sonder consent van sijn vrauw, eñ oock een vrauw sonder consent van haren man, disponeren bij testament oft anderen uitersten wille, van den erfdom oft proprietijt van sijne eijgen goederen. *C. v. Diest*, VZ. IV, 13. Maer aengaende den erfdom oft proprietijt, dewelcke... Ib. V, 14. De proprieteyt oft erfdom van alle erfgoeden. *C. v. Loven*, XIV, 9. It. *C. v. Herentals*, VII, 1, 4. Zie ook BECRIJGEN 2).

2) *Heerlijke bezitting*, fr. *propriété seigneuriale.* || De juffrouwen eñ capittel van der kercken van Sinte-Woutruijden te Berghen (Henegouwe) hebben, binnen der stadt van Herentals eñ vrijheijdt derselver, heerlijckheijdt eñ een bancke van rechte op heur selven..; eñ al waert oock een man gheseten onder den erfdom der voors. jouffrouwen, hij mach worden gheëligeert [*nl.* als schepen]. *C. v. Herentals*, VII, 1. Van huijsinghen, erfgronden, erfrenten oft van lijftochtrenten onder den erfdom der voors. jouffrouwen ghestaen eñ gheleghen. Ib. a. 3.

3) *Erfenis, nalatenschap*, fr. *héritage, succession.* || Joest Beemans heeft... gemaeckt syn testament, by hetwelck hy laet eñ maeckt,.. aen Heleen eñ Jacob, twee synder kinderen, t'saemen vooruyt, de somme van 600 guldens eens, uyt den erfdom. *C. gr. Loon*, I, 568 (1700).

ERFDRAGER, zn. *Eigenaar*, fr. *propriétaire.* || Alle osiedruppen vallende van tichelen — oft schaliendaecken gheven eñ bewijsen dat de erf-

dragher van denselven huijse oft erve, daer dat dack toebehoort, aldaer buijten sijnen muer heeft eenen halven voet. *C. v. Herentals*, XI, 17. Niemant en mach tusschen verscheijden partijen erven paelen setten oft steken, dan met rechte, oft ten bijsijne eñ met consente, wille en begheerte van de erfdraghers eñ proprietarissen van beyden. a. 21. It. *C. v. Gheel*, VII, 9.

ERFELIJCK (Arvelic, aervelic, erfflijck, erffelijck, erflijc), bn. 1) ***Altijddurend, eeuwigdurend, bestendig***, fr. ***perpétuel, permanent, stable.*** || Eñ hebben wij dairome onsen zegele tot eene erfflycker, vestlycker stedicheyt aen desen brieff doen hangen. *Priv. Diest*, 23 mei 1477.

2) Meestal op renten toegepast, „***onkwijtbaar***," ***niet aflosbaar***, fr. ***généralement appliqué à des rentes, irrédimible, non rachetable.*** || Vort, so bekenneden eñ lieden vor ons [scepenen],.. vroue Lisebette eñ Reinare, hare man vorseit, van den drie ponden 's jaers arveliker renten, die hem die abt Jhan, vorseit, hescende was. *Vad. Mus.* II, 368 (1285). Daer men aervelike rente vercoopt of lyfrente vercoopt up een leen, so moeter kerckghebode of ghedaen syn. *Jus feud. Fl. vetus*, c. 36.

3) Toegepast op goederen. *Onroerend*, fr. ***immobilier.*** || Alle dat erflijc goet, dat hem comt van sijns vadersweghen, sal keeren tfaders [*l.* tsfaders] magenweert. *Onderscheet.* Alle ervelijcke goeden succederen eñ gaen altijdt ten struijckewaert daer sy af ghekomen zijn. *C. stad Mechelen*, XVI, 12. Nannius ***bona immobilia;*** hij noemt ze ook ***res soli*** a. 2. Alle erffelijcke goeden succederen eñ gaen altijt ten struijckewaert daer sij af comen sijn. *C. v. Lier*, XV, 11. It. a. 8. Alle goeden eñ renten,.. soewel haeffelycke als erffelycke, ruerende eñ onruerende. *C. v. Antw.* 1545, XIII, 9. Alle des aflivighen goeden, haeffelycke eñ erffelycke, ruerende eñ onruerende. a. 13. Soewel van erffelycke als losrenten. *C. v. Brussel*, 1570, a. 42. Erfpachten, cheynsen eñ renten, soo grondtrenten, erffelycke, quytbare eñ onquytbare, als lyfrenten. Ib. 1606, a. 128; Christijn ***reditus, tam fundiales, haereditarii.*** Zie ERFGOET.

ALS BIJWOORD. — ***Voor altijd, voor eeuwig***, fr. ***à perpétuité.*** || Van lyfftochten mach men insgelycx affpanden goeden den verobligeerden toebehoirende maer en worden de goeden oft erffelycke [*nl.* on-, roerende] panden, daerop die besedt syn, niet erffelyck uuytgewonnen, maer alleenlyck worden die in handen der pensionarissen oft actie totten lijfftochthebbende gewesen, om die te verhueren eñ te houdene totten voldoene van den achterstel eñ costen, by manieren van noten eñ ploten. *C. v. Brussel*, 1570, a. 53. Als eenich verhuert huys ofte erfve erffelyck uytgewonnen wordt,.. soo expireert de huere ofte pachtinghe daervan. *C. v. Loven*, XI, 2.

ERFELIJCKHEIT (Erflicheit, erffelycheyt, zn. v. 1) ***Erfelijke, onroerende eigendom***, fr. ***propriété héréditaire, immobilière.*** || Dat si gheloven selen [*nl.* die poorter willen worden] binnen jairs te ghecrighene vijf pont wart [*nl.* waard zijnde] erflicheiden binnen der vrijheit van Walem. *K. v. Waalhem*, a. 7. Die erflijcheit, die comt van der moederwegen, sal gaen ter moeder maghenweert. *Onderscheet.* En mach geene erffelycheyt uytghedaecht worden daeraf by iemant anders de tocht is. *C. v. Loven*, IV, 35. Man eñ wyff en succederen malcanderen nyet ***ab intestato***, noch in tocht noch in erffelycheyt. *C. v. Antw.* 1545, XIII, 56. Soo wanneer iemandt van twee wettige gehuysschen sterft, achterlatende wettich kindt of kinderen, dat alsdan den lancxstlevenden van de gehuysschen wordt tochtenaer of tochtersse van allen die erffgoeden,.. eñ die naeckte proprieteyt eñ erffelyckheyt alsdan succedeert op 't wettich kindt ofte kinderen. *C. v. Diest*, II, 1. Alle saecken eñ questien der erffelycheyt aengaende worden beslicht voor den hoff oft hoven daeronder die gronden van erfven chijnselijck hovende [*var.* horende] eñ ressorterende zijn. *C. v. Thienen*, V, 1. It. a. 7, 12. Heeft de stadt oock recht van issue.., eñ oock van d'ingesetene goeden, die met hunne woonstede daeruyt vertrecken eñ elders gaen resideren, te weten, van d'erffelyckheydt den vyftighsten penningh, eñ van de haeffelycke goeden den thienden penningh. *C. v. Brussel*, 1606, a. 137; Christijn ***de immobilibus — de mobilibus.*** It. *C. v. Lier*, XIII, 51; *C. v. Befferen*, IV, 9, 11; *C. v. Nijvel-St.-Geertr.* II, 3; *C. stad Mechelen*, XVI, 18; *C. v. Santhoven*, a. 151.

2) ***Renten of cijnzen in 't algemeen***, fr. ***des rentes ou cens en général.*** || Ghelijck insgelijcx niet en mogen gequeten worden de grontscheynsen toebehoorende den hertoghe van Brabant,.. noch insgelijcx onquytbare cheynsen toebehoorende de gheestelijckheyt, sooverre als 't blijckt hen gepermitteert te zyn erffelijckheyt sonder quyten te mogen verkrygen. *C. v. Brussel*, 1606, a. 186; Christijn ***proprietatem irredimibilem.***

3) ***Erfcijns***, fr. ***cens héréditaire.*** || Een man, die sijn erffve belast eñ vercoopt daerop luttel oft veel, gevielt soo, dat eenich ander, die oock op hetselve erffve erfflicheyt oft tocht geldende hadde, eñ der eerste dimineerde [*nl.* won] den pandt uuyt... *C. gr. Loon*, I, VI, 84.

4) ***Erfrecht***, fr. ***droit d'hérédité.*** || Niemant en mach... verkrijghen erffelijcheijt in eenighe onruerende goederen, huijsen oft renten,.. tensij dattet selve contract... ghepasseert eñ herkent sij voor drossaert eñ schepenen. *C. v. Gheel*, V, 5. Niemandt en magh... vercrijgen ervelijckheyt in eenige onroerelijcke oft ervelijcke goeden, huysen, chijnsen oft renten,.. 't en sy dat... *C. stad Mechelen*, VII, 1; Nannius *Nemo*... ***jus perpetuum dominiumque aeternum in rebus soli, aedificiis, censibus aut reditibus... quaerere... potest.***

5) ***Erfgenaam***, fr. ***héritier.*** || Goederen die eenen bastaert vercoept, daerin en valt gheen beschudden [*nl.* naasting], dan tusschen halm eñ heere, want eenen bastaert geene erfflicheyt en heeft. *C. gr. Loon*, I, VIII, 9 (Crahay).

ERFENIS (Erfenisse), zn. ***Vast, onroerend goed***, fr. ***bien immobilier, immeubles.*** 1) || Al gave wedewaere of wedewe eenen kinde, dat huwede, erffenisse, al waer oick dat sake dat tkint hadde vercregen binnen tsvaders oft moeders plecht, die ware wedewaer of wedewe, dat moeste derve innebringen op dat dandere kinderen eijschten. *Trecht v. Uccle*, a. 129. In 't scheyden van den houwelycken bedde gaen eñ succederen allen de erffelijcke goeden, soowel losrenten als erfrenten, eñ gronden van erffven, daeronder oock gherekent huysingen, hovinghen eñ erffenissen, ter zydewaert vandaer die ghekomen zijn, soowel die erffgoeden die staende den houwelijcke eenighe van de houwelijckxluijden aengestorven zijn, als die sy ten houwelijck ingebrocht hebben. *C. v. Breda*, I, 1.

2) ***Zakelijke rechtsvordering***, fr. ***action réelle.*** || In zaeken van erffenissen zal de aenlegger zijnen eijsch verificeeren by thoon den recht genoech zijnde. *C. v. Turnhout*, *Stijl*, a. 21. In zaeken van erffenissen van ennigher importantien, eñ in actien

personeelen, daer den eijssch zal gedraegen tot sess Carolus gulden eens, oft daerover, daer.. Ib. a. 25.

3) *Wettelijke inbezitstelling*, *gerechtelijke vestiging in een erfgoed*, *toeëigening*, fr. *adhéritance*, *mise en possession légale d'un immeuble*. || Binnen der stadt eñ vryheyt van Lier en sal men egheen erfenisse geven van ontfangen(?), als van sitten voere de doeren, terden over de mosen, oversprongen, graten, waterscapen, leenen, hemelicheyden, planckieren eñ putselen in den stroem, eñ desgelyck. *Rekenk. v. Brab.* reg. 136, fol. 182, *Oork. v.* 1459, a. 8. — Het w. *erffenisse* wordt wel eens te gelijkertijd en als synoniem gebruikt met *goedinge:* || Hebben [*nl.* de burgemeesters, schepenen en raad] tot dien oock kennisse eñ judicature van alle questien eñ differenten, rysende eñ opstaende ter causen van goedinghen, erffenissen, scheydinghen eñ deylinghen, gheloften, contracten, obligatien eñ verbintenissen voor schepenen der stadt ghepasseert, van de weerde oft onweerden van dien. *C. v. Brussel*, 1606, a. 44; Christijn vertaalt het w. *erffenisse* evenwel door *haereditatem* (van erfgoederen); hij mist hierin klaarblijkelijk, want er is hier duidelijk en uitsluitelijk spraak van *contracten* en van hunne geldigheid of ongeldigheid; te zekerder, dewijl het art. voortgaat met het vermelden van erfgoedereñ: „Van alle gronden van erven,.. eñ voorts van alle reële saken." — Vóór erfvenisse blyft naerhede open den tydt van dertich jaeren. *C. v. Aalst*, XII, 29. It. 7, 15; It. *C. v. Auden.* XII, 1; *C. v. Kortrijk*, IX, 4. — In het leenrecht. || *Van ervene*, c. 14: Erfvenisse is een actie ofte solempniteyt van hofrechte, daermede de vassal gecleet wert in tleen, metten teeckene van eenen sweerde oft anderen dinghen, naer de costuyme van den hove daer men de erfvenisse doet. *Hoe erfvenisse gheeft actie ten leene, eñ [stellen in?] possessie ter proprieteyt.* De erfvenisse is geh. in leenrechte *investitura verbalis*, *aut abusiva:* want si en gheeft den vassael niet anders recht noch actie dan ten leene eñ niet int leen; het en is niet anders dan eene wettelicke confirmacie van der ghifte. Maer stellen in possessien, twelcke si heeten *investitura realis*, *vel propria*, geeft den vassael recht int leen, eñ corroboreert eñ versterct de gifte, de erfvenisse eñ al datter voorts ghedaen is. WIELANT, *Leenrecht*, 33.

Erfenis eñ **onterfenis**. *Wettelijke inbezitstelling*, *gerechtelijke toeëigening — en onteigening*, *uitbezitstelling of — treding*, *afstand van een erfgoed*, fr. *adhéritance et déshéritance, mise en — hors de possession d'un immeuble*, *renonciation à la propriété d'un immeuble; saisine — désaisine.* || In zaken reële, useert men, by officiers eñ wethouders van buuten, erfvenisse eñ onterfvenisse te doene, met maninghen eñ vonnessen, in plaetsen vry huus eñ erfve wesende, zonder consent, eñ ooc elders by consente van den heere. *C. v. Gent*, I, 14; Van den Hane *infestucatio et exfestucatio*, Vrye huusen eñ erfven, onder gheenen lantheere sorterende binnen der stede eñ scependomme, metgaders de realisatie eñ hypothecque van dien, staen ter kennesse van zeven scepenen van der Kuere, die danof erfvenisse eñ onterfvenisse doen met halm. VI, 8. It. *C. v. Aalst*, XII, 1. Desen coop, boven het capitael van den onlosselijcken last, die den cooper t'sijnen laste nempt, mits bij den vercooper d'achterstellen van dier suijverende totten lesten verschenen valdach vóór erffenisse, is gedaen voor eñ mits de somme van 510 lb. gr. Vlaems;.. de betaelynghe te doene van de somme van 150 lb. gr. ter erffenisse, die geschieden sal corts naer 't passeren, deser, alswanneer den cooper in 't gebruyck van voorn. huyse eñ toebehoorten sal commeñ,.. eñ voor de resterende 360 lb. gr. wort den cooper geobligiert eñ belooft... te gelden eñ te betaelene eene rente van 18 lb. gr. tsjaers,.. ingaende met den dach van d'onterfenisse. *Akte v. Not. P. de Sadeleere te Gent*, 22 juli 1686. Binnen deser stede eñ jurisdictie, elck persoon, bestaende ten goede eñ bloede, vermagh, naer onterffenisse eñ erffenisse, presenteren ten naerhede van vercoghte huijsen, erven ofte renten. *C. v. Edingen*, XIV, 1.

ERFGENAEM (Erfgename), zn. 1) Zooals thans, fr. *héritier*. — Erfgenaem ab intestato. *Natuurlijke erfgenaam*, *erfgenaam volgens wettelijke opvolging* of *zonder testament*, fr. *héritier ab intestat*. || Soe geringe vader, moeder, suster, broeder, oom, moeye, nichte oft neve aflivich geworden syn, soe worden d'erfgenamen ab intestato gehouden eñ gesaiseert in alle de goeden des aflivighen. *C. v. Antw.* 1545, XIII, 13. — Afdalende — opgaende erfgenaem. *Erfgenaam in afdalende — in opklimmende linie*, fr. *héritier en ligne descendante — ascendante*. || Datter zijn drij manieren van erfgenaemen, die succederen *ab intestato:* ennige zijn descenderende, dats afdalende, gelijc die kynderen eñ kijntskijnderen; andere zijn opwairt gaende, als vader, moeder, oude vader, oude moeder. V. D. TAV. 46. — Erfgenaem mobiliair. *Erfgenaam van meubelen of roerend goed*, fr. *héritier mobilier*. || Als synde desselve, haeren affgestorven man, erffg. mobiliair. *C. gr. Loon*, I, 419 (1679). — Nootelijcke erfgenaem. *Natuurlijke*, *wettelijke erfgenaam*, fr. *héritier nécessaire*, *naturel*, *légitime*. || De moeder en is niet ghehouden, tenzij dat heur ghelieft, haer bastaertkindt oft kinderen eenighe legitime portie te laetene, want bastaerden en worden niet ghehouden, naer der voors. stadt recht, voor nootelijcke erfghenaemen, ghelyck kinderen van ghetrouwden bedde doen. *C. v. Herentals*, XII, 21. Necessarie erfgenamen. *C. v. Antw.* 1545, XIII, 32. — Rechte erfgenaem. *Erfgenaam in rechte linie*, fr. *héritier direct*. || Midts de doodt van den eersten aflijvighen, gaet de proprieteyt voerts op sijnen rechten erfgenaem. *C. v. Loven*, XIV, 10. — Vreemde erfgenaem. *Een erfgenaam, wien het vrijstaat eene erfenis te aanvaarden of te verwerpen*, fr. „*héritier étranger*," *qui est libre d'accepter ou de répudier une succession.* || Dat, nae den gescreven rechten, hem te immisceren, oft te abstineren in der erfflijcheijt, behoirt toe den erfgenamen *ab intestato* nederdalende; eñ die erfflijcheyt te adiëren oft te repudieren, behoirt toe den anderen erfgenamen. die geheeten wordden „vreemde erfgenamen." V. D. TAV. 45 v°.

2) *Eigenaar*, fr. *propriétaire*. De Laurière, *Héritier: le seigneur et possesseur d'une maison, d'un fief, ou d'autre héritage; celuy qui en est propriétaire, et en a été adhérité, c. à d., saisi et vêtu par Justice, ou par le seigneur* (volgens de Kost v. Rijssel, Henegouw, Bergen, Luik, Valencijn). || Dieghene rente hebbende ofte heeschende zijn op huijsen oft erven,.. waervan men in faute ofte weygheringhe soude sijn van betaelinghe, van een oft meer jaeren, vermagh die te doen verwetten [*nl.* in beslag nemen] bij drij ghenachten eñ quinzainen met meyer eñ schepenen;.. dewelcke... gaen tselve datelijck t'elcker ghenachtdaeghe adverteren eñ insinueren d'erfghenaemen oft besitters van de voors. huysen ofte erven... Te dien wort oock

nsinuatie danof ghedaen... aen den voors. erfghenaem, sooverre hij woonende is binnen de voors. stadt ofte jurisdictie derselver, daer neen, aen den huerlinck van die... Bovendien worden oock... billetten geattacheert aen de deure van de prochiekercke,.. inhaudende 't voors. decreet, met declaratie van den lesten erfgenaeme. *C. v. Edingen*, XI, 1. It. a. 4. Aengaende vercoghte renten, wort de naerhede ghepresenteert eñ d'avertence danof ghedaen ten huyse van den besitter van d'hypothecque, opdat hij het soude voorts adverteren aen den erfghenaem sijnen meester. Ib. XIV, 5.

ERFGESCHEET, zn. v. *Erfscheiding, rooiing, het rooien, grensscheiding, grensbepaling*, fr. *délimitation d'héritages, bornage, abornement.* || Als derfghescheet ghewyst es... up eenen zondach,.. te bezittene naer den maendach... *C. v. Aalst, Orig*, XXIII, 29. Zie ERFSCHEIDING.

ERFGEVER—ERFNEMER. zn. *Erfpachtheer, die eenen grond in erfpacht uitgeeft*, fr. *bailleur, celui qui donne une terre en emphytéose, en arrentement; — erfpachter, die eenen grond in erfpacht neemt*, fr. *preneur, celui qui prend une terre en emphytéose.* || By erfgevinghen mach men constitueren soevele ontquytbare renten eñ grontchynsen als den erfgevere eñ erfnemere belieft. *C. v. Antw.* 1545, VI, 50. It. *C. v. Deurne*, 1612, a. 190; *C. v. Herentals*, XVI, 14.

ERFGEVING. Zie ERFPACHT.

ERFGOET, zn. o.; mv. erfgoeden. 1) *Erve, erfelijk goed, onroerend, „onroerlijck," ontilbaar, vast goed*, fr. *bien-fonds, héritage, bien héréditaire, héritable ou héritier.*" Defacqz, I, 2, *immeubles corporels.* Kil. *Bona hæreditaria.* Deze goederen worden ook nog *gronden van erven* genaamd. || Dat ghy... overbringt oft zeyndt in onsen Raide die costumen van uwer banck,.. zoewel in materie van jurisdictien, successien, zoewel van leenen als van erfgoeden,.. *C. v. Antw.* 1545, blz. 92, *Brief v. d. keizer aan de stad Antw.* 24 mrt. 1545. — Gelijkluidende brief werd, den 30 Febr. gericht tot den Raad v. Vlaanderen, alwaar het luidt: *tant en matière de jurisdiction, succession, tant de fiefz que de cottières* (Comm. d. anc. lois, *Proc. verb.* I, 151; de Laurière, blz. 150: *Héritages cottiers ou roturiers.* S. Omer, art. 22, *auquel lieu ils sont opposez aux héritages feudaux. Les héritages censuels, et rentiers, roturiers, s'appellent cottiers.* || Als man eñ wyff, comende te huwelycke, aen malcander tsamen brenghen eenighe erfgoeden oft onruerende goeden, oft dat den eenen oft den anderen, staende den huwelycke, eenighe erfgoeden oft onruerende toecomen, bliven oft verstorven van synder syden... *C. v. Antw.* 1545, XIII, 86. Renten... beset op erfgoeden, gronden van erven oft erffelycke panden. *C. v. Brussel*, 1606, a. 176; Christijn *super bonis immobilibus, fundis aliisve hypothecis.* Alle erfgoeden, erfrenten eñ onruerende goeden worden gedeylt tusschen de erfgenaemen naer der plaetsen recht daeronder dat se gelegen zyn. *C. v. Antw.* 1545, XIII, 8. Cesserende huwelycke vorwaerden oft contracten soo moet de lanxtlevende... voere uuyte hebben... het vordeel in de haeffelycke goeden, dwelck is:.. Eñ alle de andere goeden, dat egheen erfgoeden en syn, worden gedeylt halff eñ halff, egheene uuytgenomen, waer dat se oick gelegen syn. Ib. a. 10.

2) *Ouderlijke of vaderlijke erfgoederen, patrimonie — of patrimoniële, tegenovergesteld aan verkregene, aangewonnene*, fr. *biens héréditaires, d'hérédité, opposés aux acquêts et conquêts.* || De ervelijcke eñ patrimonie — goeden gecomen van der sijde van den overleden, die succederen gheheelijck op sijne erfgenamen, behoudelijck den langhstlevende de tochte in de helft van deselve goeden. *C. stad Mechelen*, XVI, 19; Nannius vertaalt: *Res soli caeteraque bona ex stirpe defuncti profecta.* It. a. 23. It a. 24, Nannius *Res soli et haeredia sive patrimonia.* It 31. **Rutsende erfgoeden.** *Roerend goed, gehouden voor onroerend*, fr. *biens mobiliers réputés immeuble ou héritage, héritage mouvant.* || Dat oick alle rutsende erffgoeden, te weten alle theen [*var.* then, *nl.* ten] eñ koeper, dat mit den hamer geslagen is, item, alle geslagen silverwerck; eñ alle gestrypde bedden, slaeplaecken, zarzen eñ dyergelycken,.. succedeeren op de kinders in derselver ee [*nl.* huwelijk] geboeren. *C. leenh. Valkenb.* 1570, a. 9. Zie ERVE (vliegende).

ERFHAEFLIJCK (Erfhaeffelijk), bn. Erfhaeflijcke goeden. *Erfbare roerende goederen*, fr. *biens mobiliers héritables.* || Alle haeffelycke eñ erfhaeffelijcke goeden, te weten: huysraet, cleederen, cleynodien, juweelen, gelt eñ andere meubele goederen, die bevonden worden in het ghehuert huys oft erffe [op den gront, zegt de kantteek.], sijn verbonden voor die huere van denselven huyse oft erffe. *C. v. 's Bosch*, XIV, 10. It. XVII, 13, 17; XVIII, 8, 16. Zie ook ERVE (vliegende), ERFGOET (rutsende), en Verdam.

ERFHEER, zn, 1) *Heer van den grond*, fr. *seigneur du fond.* || Die eenighe vercochte goeden wilt vernaderen oft calengieren, moet het te kennen gheven den rentmeestere des hertoghen, als erfheere, in de tegenwoordigheijt ten minsten van twee schepenen. *C. v. Herentals*, VI, 3. Frederik de Gent, rentmeester ons heeren des keijsers, van Turnhoudt,.. als erffheere van wegen sijnder officien bij der K. M. daertoe geordineert. *C. v. Turnhout, Ord.* 18 aug. 1529. Zie ook GRONTHEER, en LANTHEER.

2) *Eigenaar van eenen grond*, fr. *propriétaire d'un fonds.* || Waer dat 'zake, dat eenen erfheer gebrake sijnen chijns van X jaeren of van XI, hij en mochte nemmer [ne meer] verhalen dan van drie jaeren, eñ also mennige boete elc van II s.. *Vonnissen*, 16. It. *Trecht v. Uccle*, 119. In gevalle hetselve erffkint comt te sterven, devolveren sijn erffgoeden ofte proprieteyt op den tochtenaer oft tochtersse, eñ wordt erffheere oft erffvrouwe van de voors. erffgoeden. *C. v. Diest*, 6. Zie ook ERFMAN.

ERFHELFTWINNING. Zie HELFTWINNING.

ERFKINT, zn. o. *Een kind, eigenaar van een erfgoed*, fr. *enfant propriétaire d'un bien-fonds.* Zie ERFHEER, en ERFMAN.

ERFCOOP, zn. *Verkoop, overdracht van een erfgoed*, fr. *vente, transport d'un héritage d'un bien-fonds.* — Men merke wel op, dat in ons citaat, het eenige, doch voldoende, hetwelk wij bij te brengen hebben, het w. erfcoop een pleonasm. aanbiedt met erfgronden. || Alle questien van scheijdinghen eñ deijlinghen, van erfcoop van erfgronden, van injurien, arbeijtsloonen, verteirde montkosten, verdroncke ghelaghen eñ andere gheprivilegeerde schulden, moghen ten derden daghe bedinght worden. *C. v. Gheel.* I, 18. — Men zie, ter bevestiging onzer verklaring, het volgende w. ERFCOOPER.

ERFCOOPER, zn. *Hij, die een erfgoed koopt*, fr. *celui qui achète un héritage ou bien-fonds.* || Die op sijn goedt een rente bekent, is schuldich uijt te steken alle anterieure renten daerop

uijtgaende; emmers, soo saude sulcx behoiren gedaen te worden, soowel als in vercoopinge van goederen, opdat den rentcooper, soowel als een erfcooper, saude weten wat lasten daerop uijtgaen. *C. v. Diest*, VZ. XIII, 21.

ERFLAET, zn. *Erfelijke cijnsman*, fr. *tenancier héréditaire*. || Dat altyt van onsen wegen gestelt souden wesen twelfve goede mannen, onse eygenoten, erfgenoten eñ ghesworen laten, die wij uytten goeden mannen onser stad van Brussele daertoe souden ordineren [*nl.* voor de Tolkamer]. MARTINEZ, 2 (1436). Dat zy [*nl.* de burgemeester uit de geslachten en de zeven schepenen] den prince mogen dienen als schepenen van Uccle eñ als gezworen erflaten van de Tolkamer. *C. v. Brussel*, 1606, a. 24. Johan Van der Sterre, leenman oft erflaet te Bosch. BUTKENS, *Pr.* III, 233 (1612). Zie LAET.

ERFLOOS, bn. Van zaken. *Zonder erfgenaam*, *niet overgeërfd*, *verbeurd verklaard*, fr. *sans héritier*, *ne passant pas à des héritiers*, *confisqué*. Kil. *haerede carens*. || Die goeden die erfloos zijn, oft also ghequalificeert dat si den erfghenaemen .. ghenomen worden, die worden ooc onder den naem der regalien begrepen. PERNEDER, III, 68.

ERFMAERSCHALCK van Brabant, fr. *maréchal héréditaire du Brabant*. || De waardigheid van maarschalk was erfelijk in het Huis van Wezemaal. Hij maakte deel van den krijgsraad en was eerste commissaris voor de vredesverdragen. Op hem rustte de zorg voor de oorlogsbehoeften en de tucht van het leger. Alswanneer de Lovensche burgerij ten oorlog trok, moest hij haar geleiden tot op eene mijl van de stad. DE VADDERE, II, 489, die meer bijzonderheden van ondergeschikt belang over het ambt van den erfmaarschalk mededeelt.

ERFMAN, zn. *Eigenaar*, fr. *propriétaire*. Kil. *proprietarius fundi*. || Een beset man mach alsoewel vonnissen wijsen als een erfman, want in hueren eeden geen onderscheijt en is. V. D. TAV. 208. Aengaende van der konde te doen van den daghemente, soo observeren wij: sooverre die erffman van den gronden binnen Brabant woonachtich is, dat men die konde doet aen zijnen persoon; eñ sooverre hij buijten den lande woonachtig is van Brabant, soe doet men die konde aen de klocke, ofte aen den helder [*nl.* houder, huurman, *occupant*] van den gronden. *C. v. Sichem*, a 11. Zoe wanneer partije, te weten erffman, huerlinck oft pachtere, hem tegen die clachte opponeert. *C. v. Thienen*, V, 11. Van den possesseuren eñ erffluijden van den gronde, a. 10. Is 't saecke dat alsulck kindt of kinderen, by den iersten afflyvigen achtergelaeten, storffve.., dat alsdan alsulcke tochtenaer oft tochtersse,.. wordt erffman oft erffvrouwe van allen alsulcken goeden by den iersten afflyvigen achtergelaeten. *C. v. Diest*, II, 2. Sooverre die tochtenaer oft tochtersse, alsdan erffman oft erffvrouwe weesende. Ib. a. 4. It. a. 5. Die den tochtenaer conde doet eñ den erfman niet, daeght alleene de tocht uyt. *C. v. Loven*, IV, 35. D'erfman oft proprietaris van erfchynsen, renten oft pachten. Ib. V, 19. It. XI, 3, XIII *passim*. It. *C. v. Lier*, XI, 9. It. *Turbe*, blz. 696. Persoenen, die erfvenpacht oft erfrenten hebben geldende, die doen metten bode een daghement doen aen den principaelen man, die den pandt toecompt, oft sy doen een daghement doen aen den helder [*nl.* houder] des pandts,.. dat hy dat voort condighen sal den erfman. *C. gr. Loon*, I, VI, 12. It. 14.

ERFMANGELING, zn. *Ruiling*, *wisseling van erfgoed om erfgoed*, fr. *échange d'heritage contre héritage*. || In de voorgaende eeuwen, tot in den tijde toe van hertogh Willem van Gulick, die de heerlijckheijt van Diest bij erffmangelinge [*nl.* Diest tegen Mille, Gangele en Vucht in Gulikerland] heeft gequitteert in den jaere 1499, soo wierde de magistraet gans anders gekoosen. *C. v. Diest*, VZ. I, 9, *Bijv.* Van erffmangelinge oft permutacie [van] erve om erve,.. valt egheen vernaerderinghe. *C. v. Meerssen*, v. 1612, a. 14.

ERFNEMEN, zn. o. *Inerfpachtneming*, fr. *prise en arrentement perpétuel*. || Al eest dat een coopere, int coopen eñ erfnemen van eenighen huyse oft erven, vóór tvoldoen van den coope oft erfrenten, daer hy den pandt voere terve genomen heeft,.. verbonden eñ verobligeert heeft... sekere medepanden. *C. v. Antw.* 1545, VII, 22.

ERFNEMER. Zie ERFGEVER.

ERFPACHT, ERFGEVING, ERFUITGEVING, zn. v. *Erfpacht*, *erfhuur*, *verhuring van een erfgoed voor eenen zeer langen termijn*, of *erfelijk*, of *zonder tijdsbepaling*, fr. *emphytéose*, *ferme pour un très long terme*, *ou héréditaire*, *ou sans stipulation de terme*, ook *arrentement*. — Eene oork. v. hertog Hendrik III v. Brabant, d. d. 12 oct. 1259, verordent de altijddurendheid van de erfpachten of inhuuruitgeving van erfgoederen, hetzij erfelijk (*per unam conductionem semel factam*), hetzy voor den levensduur van een persoon, hetzy voor eenen bepaalden termijn, zooals die in de oorspronkelijke akte bepaald is. *Brab. Yeesten*, I, 657. De jaarlyksche rente eener erfpacht werd veelal in graan besproken. || Ennige andere renten wordden vercregen bij erfgevingen van landen, van huysen oft van erven, die men voir die rente overgeeft in erfflijcken rechte te gebruykene, eñ dat heet men in Latijne gegeven te zijn in *emphiteosim*. Eñ dit contract van erfgevinge is zeer divers eñ verscheyden van den contracte van coope: want int contract van coope wort gelt ontfangen bij den vercooper, eñ opdrachte oft transport gedaen den coopere van der renten eñ hem dairaf getransfereert die dominie directe; mair in den erfgevingen en wort van den erfgevere geen gelt ontfangen, noch den erfnemere geen opdrachte van directer dominien gedain. V. D. TAV. 215. Alle chijnsen, renten oft erfpachten, staende principalijck op eenige huysen oft hofsteden daer binnen mans ghedenckenisse huysen op ghestaen hebben, gheleghen binnen de stadt van Mechelen, zijn quijtbaer. *C. stad Mechelen*, XII, 1. (Vervolg) Te weten, alle chijnsen, renten oft erfpachten, daeraf de brieven gheen speciale quijtinghe af in en houden, bekent eñ gheconsenteert vóór den jare O. H. 1424, mits betalende voor elcken penninck 22 penninghen, met vollen chijnse,.. Eñ die sindert den jare 24 voorseyt bekent zijn, totten jare 1443, mits betalende voor elcken penninck 18 penninghen. Ib. a 2. Nannius *perpetuae pensiones*. *De Kost v. Brussel v.* 1606, zoggen a. 128: Erfuytghevinghen, *emphytheuses*, en 181 Erfpachten, *locationes perpetuae*; a. 179 en 180: Erfcheynsen oft erfrenten, *census aut reditus perpetuae*. — Degene, waarvan de brieven geene kwijting inhouden, werden te Brussel voor onkwijtbaar gehouden; die verkregen vóór 1424 waren kwijtbaar tegen den penninck 24; die van later, tot 1436, tegen den p. 20, en na dit jaar tegen den p. 18. — || It. *C. v. Loven*, c. V, Erfpachten: Alle erffrenten eñ erffpachten... worden gehouden als quytbaer, oijck al waert zoe, dat die brieven van der constitutien egeen quijten

inne en hielen. *C. v. Thienen*, IX, 1. Copie van den brieve van confirmacien.. van der erfgevinge van zekeren partyen van landen van den bossche van den Loo, by Loeven, ter chynse uutgegeven... Alzoo onse lieve eñ getrouwe rait eñ rentmeester van Brabant int quartier van Loeven... diverse persoenen in erfpachte uuytgegeven heeft gehadt een plecke oft stuck bosch geh. den Loobosch, gel. buyten eñ nevens onse stadt van Leuven, om eñ mits twee mudden rogs Lovens van elcken bundere dairvoire eeuwelick eñ erffelick, tonsen behoef, jaerlicx te Kersmisse te betaelene. *Rekenk. v. Brab.* reg. 138, fol. 231 (20 juli 1538). — De erfpacht werd ook weleens met den naam van *coop* bestempeld: || Joris, de moldere, heeft verworven confirmacie eñ ratifficatie van den coope van alsulcken drie buenderen, drie eñ een half dachmael erven van den voirs. Loobossche, als hem by den rentmeester van Loeven in erfpachte uutgegeven zyn geweest. Ib. fol. 232 (16 oct. 1533). De *C. gr. Loon* heeft I, VI, 12: Erfvenpacht of erfrenten. De *C. v. leenh. Valkenburg*, 1570, a. 15: Erff-oder loesepaeht.

ERFPANT, zn. *Onroerend, vast goed*, fr. *immeuble*. || Soo wanneer iemant eenighe schuldt bekent voor schepenen van Brussel, met verbintenisse van erfpanden, alsdan zyn beyde partyen, te weten, den debiteur eñ crediteur, schuldigh onder eedt t'affirmeren deselvé schuldt te wesen deugdelyck, rechtveerdelyck eñ niet ghefingeert om iemant te frauderen... Simpele bekentenissen eñ condemnatien van schulden daerby geene verbintenisse van erfpanden en wordt gedaen, mag men passeren voor schepenen oft wethouderen... sonder de voorsz. affirmatie. *C. v. Brussel*, 1606, a. 151; Christijn *immobilia*.

ERFPENNINGEN, zn. mv. *Hoofdsom, kapitale penningen van den verkoop van een erfgoed*, fr. *capital de la vente d'un bien-fonds*. || Voor den meijer met sijnen schepenen worden alleen bedinght differentien eñ actien reële van de huijsinghen, erffelijckheden eñ lijftochten... Ghelijck als iemant weijgert daeraf [*sl.* van erven eñ onterven] te voldoen sijnen wederman, oft als men versoekt d'erfpenningen van den cooper te hebbene eer hij wilt erven, dit behoort te rechte onder den meijer, want 't is d'accessoir van der erffelijckheden; maer, waren sulcke erfpenninghen gheloofde schult na den erfdom, in sulcken ghevalle is 't schatschult, sonder als accessoir te smaeken de nature van 't principael, eñ behoort den cas daeraf alsoo voor den schouteth eñ sijne schepenen. *C. v. Herentals*, VII, 4. It. VI, 26. *C. v. Gheel*, IV, 13; *C v. Breda*, a. 80.

ERFPOORTER, zn. *Erfelijke poorter, poorter van geboorte*, fr. *bourgeois héréditaire, bourgeois de naissance*. || Van eenyegeliker beteringen van v s. oft beneden soelen mogen tugen twee erfpoirteren, wettich eñ ongedeffameert. Lat. tekst *duo opidani hereditarii*. *K. v. Diest*, 1228, a. 22.

ERFPOORTERCHIJS, POORTERCHIJS, zn. *Cijnsgeld, geld of muntwaarde, waarmede men de cijnzen betaalde*, fr. *argent ou valeur monétaire dont on payait les cens*. || Een en twintich oude grote sjaers erfssijs, alsoe een poorter den anderen van sijse binnen Diest betalet. *Schep. Land v. Diest*, 15 mrt. 1381. Achtien oude grote sjaers erfsportersseijs van Dieste, heme, meester Heinric eñ anderen meesteren ocht momboren, die ten tide sijn solen, tot behoef des ghasthuys voers., in drien tiden sjaers, als men portersijs binnen Diest betaelt, alle jare ewelec eñ ummermeer te betalenne. Ib. 25 mrt. 1392.

ERFRECHT, zn. o. *Erfpacht*, fr. *arrentement*. || Binnen Dijest en haere cuypen sijn aen 't naerderschap subject alle immeuble goederen, mitsgaders alle renten eñ chijnsen op gronden van erve bepant... Wel verstaende nochtans, dat alle deselve maer vernaerdert connen worden als die door ijmant vercocht oft ten erfrecht uijtgegeven worden. *C. v. Diest*, VZ. XII, 15, 16. Zie ook ERFPACHT.

ERFRENT, zn. *Erfelijke, vaste rent*, fr. *rente héréditaire, perpétuelle*; Kil. *reditus perpetuus, hereditarius*. || Erfrenten staende opt corpus van der stadt syn erve eñ smaken de natuere als erfgoeden. *C. v. Antw.* 1545, XIII, 87. Alle erfrenten eñ erfgoeden, in wesen synde onverandert, moeten geheelyck volgen ter sydenwaerts vandaer die gecomen syn. Ib. a. 88. It. VI, 1. Persoenen die erfvenpacht oft erfrenten hebben geldende. *C. gr. Loon*, I, VI, 12.

ERFSCHEIDENIS. Zie ERFSCHEIDING.

ERFSCHEIDER (Erfscheeder), zn. *Erfscheider, grensbepaalder*, ook paelder, paelmeester, meerer, fr. *aborneur, délimitateur*. || De paelders eñ erfscheyders van Mechelen hebben d'eerste kennisse van alle gheschillen opstaende tusschen ghebueren, ter cause van erfscheydinghen, servituten oft gemeyne mueren. *C. stad Mechelen*, XIV, 1; Nannius *finium rectores*. Als partien ghescil hebben van husingen of van erven,.. zo behoort dat bezocht te wesene bi den ghezwoornen erfscheeders van der stede. *C. van Aalst*, *Orig.*, XXIV, a. 29. It. *C. v. Audenaarde*, I, XIV, 3; *C. v. St.-Winocxbergen*, XV, 23.

ERFSCHEIDING (Erfscheedinge, erfsceenisse), zn. v. *Afpaling, grenspaalzetting*, fr. *délimitation d'héritage, abornement, bornage*. || Es i man in gebreke van erfsceenissen oft van een erfcommere, eñ gheene brieve en heeft, hi sal moeten syn behout doen op dien gront, dat hijt eñ sijn vordren gehadt hebben over XXX jaer eñ daghe, eñ hi noch heeft. *Sceedinge*. Als eenige goeden, huysingen oft erfven in twee, dry oft meer deelen moeten gheleght eñ gesepareert worden, sal deselve scheydinge moeten geschieden..; van welcke erfscheidinge eñ separatien de gesworen meerers,.. sullen houden correcte notitie. *C. v. Brussel*, *Stat. v.* 1657, a. 92; Christijn *divisio*. Up dat yement ware stekende zynen steke ter causen van erfscheedinghen jeghen eenen upstal, niet en seide: „Ic steke hier mynen steke als up myn erve, ofte emmer al soe varre als gherechte erfscheedinghe mij gheven sal," die zoude verbeuren... *C. v. Aalst*, *Orig.* LXXXVI, a. 10 (1472); Fr. tekst: *pour cause de cerquemanancke*.

ERFSOEN. Zie MAERCHSOEN.

ERFTAEL (Erftale), zn. v. 1) *Onroerend goed*, fr. *immeubles*. || Donrorende goet ofte erftale dat sy [*nl.* man en vrouw] tegader hedden... dieghene die daer te live blivet, sal se, als soe [alsoe] langhe als sy [*l.* hy] levet aelinghe besitten. Mer die erftale die daeraf comen is van tegheens side die daer levet, eñ die helft van dien erve die sy ghemeynlijc te samen ghewonnen hadden, die den levende aensterft, mach die levende vriliken vercopen eñ becommeren...; d'ander helft des erfs etc. *Cart. Busc.* f°. 1. *Priv. Trin.* 1329, a. 14. It. *Priv. Trin.* 1355, a. 14. Van elcke proceduere van erftaele,.. gheeft men vyfthien st. dry oort. *C. v. 's Bosch*, 1606, III, 11. Van versterffenisse van erfftalen, eñ hoe men die leden [*sl.* de graden van verwantschap] bekennen oft rekenen sal, eñ wie die sijn. *C. gr. Loon*, I, VI, 20. Een man, die syn natuerlyck kindt eenich erfftale geven wilt, daer

moet hy terstont die handt aff doen eñ overgichten. Ib. a. 48.

2) *Erfgoed*, *domein*, fr. *hérédité*, *domaine*. || Beheltelick ons eñ onse naecomelingen eñ kercke van Luyck, ons gistelycken eñ wereldlycken jurisdictien, eñ hooghe heerlycheijt eñ erfftael aen allen saecken in desen onsen brieve begrepen. *O. Liége*, 1 febr. 1447, *Slot* (*Bree*). Dat men van cleinen saecken, nyet bovengaende vyftich Brabants gulden eyns, in der Zalen niet appelleren en sal, sy en tangeerde dan die erftaele, hoecheyt eñ juridictie. *C. gr. Loon*, I, II, 38 (1548).

ERFTOCHT. Zie TOCHT.

ERFTOCHTENAER. Zie TOCHTENAER.

ERFUITGEVING. Zie ERFPACHT.

ERFVOOCHT. Zie VOOCHT.

ERFVOORWAERDEN, zn. mv. *Erfelijk verdrag, waarvan de werking voortduurt voor de gerechtigde nakomelingen*, fr. *contrat héréditaire*, *dont l'effet passe aux successeurs ayant droit*. || Aengaende erfgoeden, van d'een zijde oft van d'ander ingebrocht oft aenghestorven, die binnen staende houwelijck (*sic*) ten erve uytghegheven worden voor renthe, ofte daer men andersints by erffvoorwaerde renthe op is blijven heffen, die niet vertiert en is, die renthen worden ghehouden, eñ men hout voor recht, dat die souden hebben de nature van erfgoeden ofte gronden die uytgegheven worden, ofte daer men sulcke renthen op heft in erffvoorwaerden. *C. v. Breda*, I, 3.

ERFVORSTER. Zie VORSTER.

ERFVORSTERIJ. Zie VORSTERIJ.

ERFVROUW, zn. 1) *Erfelijke*, *wettige vrouw of vorstin*, fr. *dame ou princesse héréditaire*, *légitime*. || Wij, Johan van Loon, zoen te Heynsberge, here van Dijest,.. eñ Johanna, sijne gesellinne, erfvrouwe derselver lande. *Oork*. 9 oct. 1442, *Doude Rootb*. 65 v°.

2) *Eigenares*, fr. *propriétaire*. Zie ERFMAN.

ERFWAGEN, zn. Leenstelsel. *Karwei, bestaande in het jaarlijks leveren van eenen bespannen wagen*, fr. (*système féodal*) *corvée consistant à fournir annuellement un chariot attelé*. || Van x eerfwaghenen te Bertheem, die elc i kerweye sculdich es te Kerssavonde, metter sonne ute eñ weder metter sonnen thuys te sine. Niet daeraf ghehaeven [*nl*. ontvangen], want sy willen haere kerweyen doen als men [se] wilt eñ begheert ghedaen te hebbene. *Rek. Domein te Loven*, 1403.

ERFWECH, zn. m. *Erfelijke weg of toegang tot een omsloten stuk land*, fr. *chemin ou accès héréditaire à une pièce de terre enclavée*, *chemin de décharge ou de culture*. Zie AEBTGAT, COUTERGAT, LOSGAT, SCHOORGAT. || De Heyleghe Gheest sal hebben enen erfwech, tot sinen voregh. beemdewaert te vaerne eñ te keerne, alse hy wilt eñ hys te doenne heeft. *Schep. Land v. Diest*, 28 juni 1360. Jan Lathouwere wilcoerde eñ bekende, metter hant eñ metter slijpen [*nl*. slippen], den momboren sheylichs geest van Dyeste enen erfwech, te varene met waghenen, met kerren, eñ met beesten te dryvene, kerens eñ wendens, vroech eñ spade, eñ tallen tiden als hon genuegen sal. d. 1 aug. 1436. Soo wie wilt palen teghens synen naerghebuere, oft erfwegh pretendeert over iemants erve, moet comen voor drossaert eñ schepenen, eñ* versoecken eene palinghe oft beleijde. *C. v. Gheel*, VII, 1. It. *C. v. Breda*, a. 31.

ERFWEGING, zn. Erfweging doen. *Het recht verkrijgen en gebruik maken van eenen toegang tot zijn omsloten land*, fr. *obtenir le droit et faire usage d'un accès à sa terre enclavée*. || (Vervolg van het laatst voorgaande citaat). Eñ indien hem 't selve gheaccoerdeert wort, dan sal hij laten ghebieden met een sondaeghs ghebodt, ouders eñ omsitters te comen op de palinghe of beleij, ter voornoemder plaetsen,.. eñ daerteghens doen daghen denghenen daer hy teghens paelen, erfscheijdinghe [of] erfweginghe doen wille. *C. v. Gheel*, VII, 1.

ERGANGEN, verl. deelw. van een wkw. ERGAEN. *Begaan*, *plegen*, fr. *commettre*. || De leenen vervallen aan den leenheere ter oorsake van ergangene felonie des leenmans. *C. gr. Loon*, II, 459, *Reckheim* c. 49 a. 9.

ERGEN (Aerghen) bw. *Laten verslechten*, fr. *laisser se détériorer*. || Hi [*nl*. de voogd van een minderjarig leenman] moet boortucht doen..; sine heerscepie, rente, erve, niet te minderene, no te belastene, no schendene, maer naer sinen state wel te houdene up sine vrome sins goets, eñ [de] catelen [*nl*. het roerend goed] niet te aerghene [*var*. erghene]. *C. leenh. Burchl v. Brugge*, a. 89; *Leenr. v.* 1528, fol. 27. Zie het volgende.

ERGEREN, ERGER MAKEN, bw. 1) Een gebouw. Het *schenden*, *beschadigen*, fr. *dégrader*, *endommager* (*un édifice*). || Waert dat sake dat tempeest quame, waer van donre ofte van blecsemen, datter de woninghen ofte de moelne gheherghert af worden, daenaf wille mijn her Bouden doen anne vors. pachters alsoe men pachters sculdech es te doene. DE PR. en BR. X. *Afsnee*, 8 (1311). Die de kerke ergert met werpene, met scietene ocht in anderen manieren, saels ghelden XX s. *Kb. v. Diest*, A r. 65., B a. 12.

2) De munt, het goud of het zilver ergeren of erger maken. *Het wettelijk gehalte er van verminderen*, fr. *diminuer l'aloi* (*de la monnaie*, *de l'or ou de l'argent*). Eñ dese gulde eñ silvere penningen sal men staende houden eenen termyn eñ tyd van acht jaeren eenpaerlic naestvolgende, eñ hierenbinnen niet ligten noch ergeren. VAN DER CHIJS, *Hertogd*. 127, *Ord. van hertog Antoon*, 20 dec. 1409. De silversmit, die sijn silver argher maect dan de ordonnantie van den prince ingheeft, is te punierene als valsch. WIELANT, *Pract. crim*. c. 125.

3) In het Limb. taaleigen dient de stam *arch*, *erch*, *erg*, ook als versterkingswoord, en de vglk. trap *erger* voor *beter*, *meer*, *van meer* — *van hooger waarde*, fr. *meilleur*, *plus*, *de plus grande valeur*. || Hoe een man syn natuerlyck kindt erve laeten mach met testament. Item, een persoon, die syn natuerlyck kindt met testament erve laeten wilt, dat moet hy hem laeten met eenen wederschat, te weten, dat der natuerlyck die erve possideren sal totdat eenich van synen gerven hem syn penningen van synen wederschat betalende is tot eenen maele. Eñ die wederschat moet erger syn dan dat erve weert is eñ gelden mochte, want anders soude dat maecksel des testaments ydel syn, eñ der natuerlycke dat erffve verliesen. *C. gr. Loon*, I, VI, 49. — Ook elders, voor *minder goed*, fr. *moins bon*. || Dat niemen coren en vercoepe dat ergher onder es dan boven. DE PAUW, *Vgb*. 42 (1349).

ERGEVEN, wederk. ww. Limb. Sich ergeven. *Zich begeven*, fr. *se rendre*, *aller*. || Dat nyemant van onse voirs. ondersaeten van herwertsovere, edele oft onedele,... hem en vervoirdere te trecken oft hem te ergeven in den dienst van eenige andere princen, heeren, steden oft landen. *Ord*. 21 apr. 1555. Dat alle onse ruteren eñ knechten, metsgaders alle pionniers eñ handtwerckers, staende

ten dienste in onsen legher, hemlieden terstont eñ zonder vertreck ergheven eñ wederkeeren naer onsen legher onder haer veendele. — *Pl. v. Vl.* 5 oct. 1555, 1, 741. Zoe wanneer daer zijn sal eenen formelen beclager eñ accusateur, presenterende sich selven in gevanckenisse te ergeven oft borchtocht te stellen. *C. v. Maastricht*, 210: *Ord. v.* 1580, a. 4.

ERHAEL (Erhaal), zn. o. Limb. *Verhaal*, fr. *recours.* || Den erfheer, om van syn erfpagt betaalt te worden, als den gront aan verscheyde persoonen is verdeelt, mag op elk deel zyn verloop volkomentlyk soeken, behoudens hun erhaal aan malkanderen. *C. gr. Loon*, II, 452, *Reckheim*, c. 45. a. 12, it. c. 38 a. 27.

ERHEBBELIJCK, bn. Dialect. *Merkelijk*, *gewichtig*, fr. *considérable*, *important*, Hd. *erheblich.* || Die van den scholtis ofte borghemeesters geboden sijnde tot ghemeyn werck op dijcken, straeten of andersints, sonder erhebbelijcke oorsake uijtblijven, verbeuren daeraen... eenen goltgulden. *C. v. Ravenstein*, 14 febr. 1651, a. 142.

ERKENTENIS (Erkentenisse), zn. Limb. 1) *Waardeering*, *beoordeeling*, *goeddunken*, *uitspraak*, fr. *estimation*, *appréciation*, *jugement*, *discrétion*, *décision.* Schilter u. Lübben, 2. *Entscheiden vom Richter.* || Eñ van meerder blasphemie sal men corrigeren na gelegentheyt der saecken, eñ nae erkentenisse des gerichs daert onder geschiet. *C. gr. Loon*, I, II, 1. Eñ probeert hy [*nl.* de verweerder] syn noet nyet ter naester genachten daernae, nae erckentenisse des gerichts, soe sal hy alsdan 't gewysde voldoen. Ib. a. 20. Off nit alleinlick *proprìò* „orken" genoempt worden die articulen diewelcke gestelt werden tot erkentenisse eñ arbitrage van den leenleuden. *C. leenh. Valkenb.*, *Verslag* 2 juli 1570, a. 10.

2) *Kennisneming en instemming*, fr. *connaissance et consentement.* || Ingeval den huurder het erve misbruykt met oneerlyke huyshoudinge, mag den verhuurder, met erkentenisse des gerichts, den huurder wel doen vertrecken eñ den schade doen betalen. Ib. II, 446, *Reckheim*, c. 44 a. 2.

ERMIJN. Zie HERMIJN.

ERNEEREN (Erneren), Limb. Hem erneren. *Zich generen*, *z. onderhouden*, *zijnen kost winnen*, fr. *subvenir à ses besoins*, *gagner son pain.* || Dat den [gerechts]bode niet eerst aanslaat de peerden, koyen, ackergetuyg of andere goederen, met de hulpe van dewelke dat den gecondemneerden [*nl.* schuldenaar] hem meestendeel is ernerende, maar degene bij vercoop van dewelke dat hy ten minsten word beschadigt. *C. gr. Loon*, II, 422, *Reckheim*, c. 38 a. 7.

ERNST, zn. *Boosaardigheid*, fr. *méchanceté.* || Wij [wie] den anderen bespaut in zijn aensicht, in zijn borste oft elswoe, te weten dat zij ten ernste oft doer smaet, die sal gaen tot Sint-Joes, oft gebannen te zijn een jaer. *K. v. St.-Truiden*, 1366, a. 59. Die eenen anderen in fellen moede oft uyt ernst steeckt oft slaet met een pijcke, dagge, colf,.. dat hij bloet laet, verbeurt 24 guldens. *K. en br. Santhoven*, 1665, a. 19. Dit alles in felhede oft ernst. a. 26.

ERNSTELIJCK (Arentslake), bijw. *Zorgvuldig*, fr. *soigneusement.* || Eñ oec omme te sparne coet eñ moinisse van beeden partien,.. [zo hebwi,] met rade van bescedenen lieden, eñ metten ghemeenen consente eñ wilcoere onser beidere, igheweles recht van ons besocht eñ doen besoeken arenstlake. *St.-Bernardsabdij*, *Oork.* 19 juni 1295. Dat de overmomboiren sullen hebben eenen gesworen clerck,.. diewelcke gehouden sal wesen alle saecken hunne offitie aengaende ernstelijck te schrijven eñ bewaeren. *C. v. Leven*, *Weesk.* a. 6. It. a. 32.

ERNSTICHEIT, zn. v. *Naarstigheid*, fr. *diligence.* || Betruwende volcomelijk synre wysheyt, ernsticheyt eñ rechtverdicheit. *Rekenk. v. Brab.* reg. 135 fol. 157. Volcomelijk betrouwende zynder wysheyt, vromicheyt, rechtvaerdicheyt eñ goede ernsticheyt. Ib. reg. 136 fol. 323 (3 juli 1510). Eñ zoe hij, die beset is, egheen borghe gevijnden en conste om te ontsetten met borghen, eñ daeraf doet zijnen eedt, dat hij zijn uterste ernsticheijt gedaen heeft om borghe te hebben. *C. v. Turnhout*, *Stijl*, a. 18.

EROUGST. Zie HEROOGST.

ERRETHAUEN. Zie ERWETHOUWEN.

ERPENBEENEN, ook ELPENBEENEN. Zie GOEDEN, HEERGEWADE, VERHEERGEWADEN.

ERRE, bn. *Gram*, *toornig*, fr. *irrité*, *courroucé*, meest voorkomende in de uitdrukking in (uit) erren moede of gemoede, fr. *en état de colère*, *d'irritation.* Kil. *vetus: ira & iratus.* || Die anderen met vuysten slaen, nederworpen ofte haerplucken, in erren ofte quaden gemoede, verbeuren daeraen ieder twee goltgulden. Die iemanden uyt erren ofte quaden gemoede, sonder daertoe t'sijnder eere [of] defentie genootsaeckt te zijn, seght te lieghen, verbeurt daeraen... eenen halven goltgulden. *C. v. Ravenstein*, 14 febr. 1651, a. 122, 123. Zie ook MOET.

ERSATER (Erssetere), zn. *Wondarts*, *heelmeester*, fr. *chirurgien.* || Dat twije oft vier gesworene metten erssetere sullen gaen totten gequetsden, omme die quetsure te besiene, omme alzoe te moghen weten oft een opene wonde is. *K. v. St.-Truiden* 1366, a. 8. Zie ook ARSATER, ERTSITTER.

ERSCHAP (Erscap), zn. *Gramschap*, fr. *colère.* Kil. Erschap, *vetus*, j. gramschap. || Wij [wie] den anderen in erscappen slaet eenen vuystslach, die sal beteren der partien, sint Joes eñ heeren eñ stadt eenen riael, halff eñ halff. *K. v. St.-Truiden*, 1419, a. 41.

ERSCHIJNEN, ow. Limb. *Verschijnen*, fr. *comparaître.* Hd. *erscheinen.* || Dat alle vassalen eñ leenmannen van de gheconfisqueerde landen, heerlickheden eñ leenen,.. hen vinden, erschijnen eñ compareren, binnen ses weken nae de publicatie van desen, voir onse bailliuwen,.. *Pl. v. Brab.* ult. febr. 1569, I, 271. It. *C. leenh. v. Valkenb.* 1570, a. 6.

ERSELEN. Zie AERSELEN.

ERTS. Zie AFSMEEREN.

ERTSITTER, zn. m. *Heelmeester*, fr. *chirurgien.* || Dat viere oft twe gesworen mitten ertsitter solen ghaen totten gequetsden. *C. v. Maastricht*, *Stat. v.* 1380, a. XII. Zie ARSATER, ERSATER.

ERVANGEN, wederk. wkw. Limb. Sich ervangen. *Zich vervoegen*, *z. aansluiten*, (?) fr. *se joindre*, *s'unir.* || Ich, Raes van Riviren, soen tot Heere, ridder eñ here tot Heppengnijs, etc.,.. gestaen [*nl.* beken] by die goede stede mich ervangen eñ verbonden te hebben, ervange eñ verbinde mich bij eñ ghelijck hon,.. PIOT, *Cart.* 339 (1461).

ERVE (Erfve, erffve, herve, arve, aerve), zn. v. en o. 1) *Onroerend goed*, *vaste goederen*, fr. *biens-fonds*, *biens immobiliers*, *immeubles.* || Wat poortere, die sijn arve vercoopt, binnen xl dagen nadien dat hij die ghifte ghevet, moghent sine aenboerden hebben om dat selve ghelt dat die arve vercocht is. *C. v. Middelburg*, a. 53 (1253). Tien sceelghe

tejaers ewelike, staende up Heine Buus huus eñ erve was; welc huus eñ aerve staet eñ leghet... *Schep. v. Hulst*, 1293, *Vad. Mus.* III, 433. Heift hy [*nl.* de vredebreker] huus binnen Ghend, dat huus sal men afbreken. Eñ staet up synselves herve, dat herve ne mach hy nemmermeer betemmeren, no niemene die na hem comt. Eñ hadde hy huus up ander mans herve staende,.. dat huus sal men afbreken. Eñ deghene dies dherve es mach met sinen herve doen sinen wille. *C. v. Gent, Gr. ch.* 1297, a. 7. Alle hueringhen van huysen, hoven, landen, boomgaerden, bosschen, viveren eñ andere erffven liggende ten stadtrechte van Bruessele,.. 1570, a. 67; it. 68. It. 1606 a. 116: erfven; Christijn *immobilia*. Alsoo men geen erve oft onroerlijcke goeden en magh vercoopen, belasten, oft daeraf disponeren 't zy dat toohte eñ erve vergadert zijn. *C. stad Mechelen*, XV, 7; Nannius *bona immobilia*. It. XVI, 48. *C. v. Diest*, VZ. X, *Bijv.* 2; *C. v. Antw.*, *Loven*, enz. *passim*. — Erve of have, erve of cateil, erve of gereet. Deze woorden vindt men zeer dikwijls in tegenovereenstelling met elkander gepaard voor *onroerend en roerend goed*, fr. *immeubles et cateux*. || Soo wie dat herve ofte have hevet ghehadt van vadre ofte van moedre, ofte van beeden, al so groet herve eñ al so grote have moet hy bringhen in ghedeele alse hy ute hevet ghehadt. *C. v. Gent, Gr. ch.* 1297 a. 103. De oudste mach sinen tweesten eñ derden broedere uutgoeden van heuren derde by estimacie, ten segghene van goede mannen, eñ dit met anderen goede comende uuten selven sterfhuyse, hetsi met erfve oft met have. WIELANT, *Leenrecht* 53. Int lant van Aelst eñ int lant van Waes, de tweeste nemet derde, sonder renuncieren, van der erfven eñ catheylen. Id. 55 (drie maal). Die halfsuster pretendeert te wesen naeste erfgenaem in erffen eñ gereden, door den regel des Loensche landrecht: naeste ter grade, naeste ter successien. *C. gr. Loon*, I, VIII, blz. 255 (1623). Want sommige hun alderen [*nl.* ouders] jonck verliesen, eñ by quade geselschappe verleyt worden,.. verquistende eñ verteerende hun gelt eñ goet,.. ordonneren wy.., te verbieden aen hun erve oft gereet te coopen. *O. Liége*, 27 juni 1577, a. 87. **Erve of hofstat.** In de Diestersche keure v. 1228, a. 17, worden deze woorden gebruikt voor *huis en erve*, *huis en hof*, *huis*, *woning*, fr. *maison*, *habitation*. || Soo wye een erve oft hofstat heet te voerhoeden getymert, die en sael tnyet mogen afbreken, maer van den andren tymeringen sal hy mogen sinen wille doen. Lat. tekst *quicumque hostagium habuerit aedificatum in fronte*. — Ook het w. erve alleen heeft er de beteekenis van *huis*: || Soo wye een erve redelic coept bynnen Dyest, eñ jaer eñ dach rasteleec daerin blijft.. a. 13. Lat. tekst: *quicumque* hereditatem *rationabiliter emerit et... in ea quiete permanserit*. — In dezen zin *nl.* van huis met grond, huis en erf, zal ook moeten verstaan worden: || Dat men gecochte erven niet ergeren en sal. Die en erve coept binnen Dyste, eñ erghert eer hij daerin es ghegoedt, eñ eer die drie ghebode ute sijn, hi saels ghelden xl s. *Kb. v. Diest*, A 67. Zie HOF EN ERVE, HUIS EN ERVE, HUIS EN HOF. — **Vliegende erve.** *Roerend goed* of *meubelen*, *in sommige kost. gehouden voor onroerend*, fr. *héritage volant*, *biens mobiliers réputés héritage ou immeuble dans certaines coutumes*. || Alle beddenen, sitte-cussenen eñ oircussenen met pluymen gevult eñ oock alle sitte-cussenen met pluymen niet gevult zynde, soo verre daerop staen die wapenen van de gehoude lieden, oft henre ouderen ofte andere vrienden eñ maegen, daeraf hun die verstorven ofte gelaeten zyn. It. culckten, sargien, tapyten mette wapenen, als voren, alle tafelen, schaprayen, tritsoiren, coetsen, kisten, schabellen, eñ alle andere beroerlijcke goeden van herden houte gemaeckt, alle eerenwerck, geheel, ongelapt eñ ongegaet zynde, alle corael, peerlen, ofte gesteente, alle ringen ofte baggen van goude, eñ alle silveren werck, dat notabelyck meer vergult is als alleen van silver, zyn eñ worden geacht eñ gehouden voor vliegende erve, eñ succederen, versterven eñ devolveren gelyck gronden van erve. Eñ alle andere meubelen, gelt, penningen, silverwerck, juweelen, actien eñ crediten, met oock alle renten niet gerealiseert zynde, ofte daervoor gehouden eñ geacht, zyn eñ worden al gerekent eñ gereputeert voor have. *C. v. Loven*, XII, 11, 12. Zie ook (RUTSENDE) ERFGOEDEREN.

2) *Eigen*, *eigen goed*, *vrij van alle leenheerlijke banden*, fr. *alleu*, *bien allodial*. Men kon, mits zekere bepaalde voorwaarden, van een leengoed een vrij goed maken, en ook wederkeerig, van vrij goed leengoed. || Daer men van leene aerve maken zal, eñ de erve zelve behouden, so moet men tleen bi hoire draghen in sheeren hand. Eñ danne scheldet de heere quite van dienste eñ van hofrechte, eñ draghet over te scepene kennesse eñ ghevet in kennessen van scepenen met halme eñ met ghiften denselven man weder over, eñ scheltene quite van der manscepe. *Jus feudale* c. 37, *Van leene erve te makene*. Daer een man zyn leen vercoopt eenen anderen, eñ, bi consente van den heere, erve derof maken sal, soo moet hi, bi noode, of bi hoire, zyn leen dragen in tsheeren hand. Eñ danne ghevet de heere ute over erve den andren, also vors. es. Ib. c. 38. — || Daer men van erven leen maken zal, daer moet de aervachtighe den heere gheven halm eñ wettelike ghifte daert behoort; eñ scepenen moeten, bi consente van den heere eñ partien, in ghebanre vierscaren, die erve van hem doen; eñ danne ghevet hem de heere in leene, eñ danne moet hi manscepe doen. Ib. c. 39, *Van erven leene te makene*. — Wie over deze *appropriationes* meer bijzonderheden verlangt te kennen, raadplege de *Veteris aevi analecta* van Ant. Matthaeus, *Sylloge* n. 14—19. — Bekent ter erve, (Bekent) staen ter erve. *In het landboek aangeteekend staan als ingeërfde van zeker onroerend goed*, fr. *être annoté au livre terrier comme propriétaire d'un bien-fonds*. || De landtheere es schuldich den coopere van eenighen huuse ofte erfve, onder hem sorterende, ten verzoucke van den vercoopere ter erfven te stellen, zoverre dezelve vercoopere te landtboucke te erfven bekent staet, note houdende 't zynen boucke van der date van den contracte eñ 't folium van den registre, indien 't wettelick ghepasseert es. Eñ staet de vercoopere ter erfven niet, zo ware hy alvooren ghehouden hemselven hable eñ ervachtich te maeckene by den landtheere, eer hy den coopere erfven mach. *C. v. Gent*, VI, 4. — Doen ter — in erve. *Wettelijk in bezit stellen*, fr. *mettre légalement en possession*, *adhériter*. || Dat ic N. doe in al die erve,.. eñ in al die husinghen die staen ten damme... *Oork.* 1 dec. 1294. Den man... vermach te disponeren... van alle meublen eñ immeublen gheconquesteert gheduerende het huwelick, uutghesteken de leenen daeraf de vrauwe ter erfven ghedaen es. *C. v. Auden.* I, XVI, 13. — Gaen uit erve — Comen in erve. *Uit — in bezit*

reden, fr. *sortir de — entrer en possession.* || Over onterffenisse eñ erffenisse," een dobbele kennisse, te weten, eene van erven eñ eene van onterven, 't zy dat er vele ofte luttel uyt erfven gaen ofte in erfven komen. *O. P.-B. autr.* 27 mrt. 1730, a. 65. — Comen ter erve. *Wettelijk in bezit gesteld worden*, fr. *être légalement mis en possession, adhérité.* || Den man vermach, jeghens den danck eñ zonder consent van de vrauwe, t'alieneren de gheconquesteerde immeuble goedinghen, gheen leen wezende, daeraft de vrauwe ter erffven ghecommen es. *C. v. Auden.* I, XVI, 24. Als de coeper ter erfven compt by man van voechdien, zo bedraeght thoffrecht eene manynghe meer. Ib. *leenhof*, a. 25. It. *Kortrijk*, IX, 7. — Sijn te erve in. *In bezit zijn van*, fr. *être en possession de.* || Dewelke neghene halstre, renten eñ hoenre, joncfrouwe Kateline, Olivirs wijf was van Bardeghem, eñ moye tsvorghenoemds Arnouds, Robbrechts zone was Van der Varrent, die men zeide dat daerin terve was, opghedreghen heeft in Ympins hande Van den Anouwe, meyre van Opwijc, eñ van denwelken neghen halstren,.. joncfrouwe Kateline uutghegaen es, eñ dies ghewerpt heeft wettelec, na zede... DE VLAMINCK, *Zwyveke*, 110 (1334). — Stellen ter erve. Zie DOEN TER ERVE. Op den kant eener akte van verkoop van een huis, verleden voor den not[s] P. de Sadeleere te Gent, 22 juli 1686, stond geschreven: || Den onderschreven, landtheere van het beghynhof van Ste-Elisabeth binnen Ghendt, certifieere den cooper, bij consente van den vercoopere, ter erfven gestelt te hebben van den huyse alhier geroert, dit alles mette lasten ten landtboucke gekendt, desen augusty 1686, my toirconden B. Scheerlijnck.

3) *Erfpacht*, en *pachtcijns of — rente*, fr. *arrentement, et cens, rente ou redevance du chef d'un arrentement.* || Wie in gebreke es van erve oft van pacht moet op derve daghen, eñ makens hem yemant partie soe moet behout ghescieden. *Scheeding v. Loven*, a. 22.

4) *Erfenis*, *nalatenschap*, fr. *héritage*, *succession.* || Heeft een man veelderlye kinderen eñ hy van sinne is eenich kint uuyt syn testament te sluiten, alsullich man moet alsullich kint yet cleyns uuyt syn erve laeten. *C. gr. Loon*, I, VI, 47.

5) *Erfgenaam*, fr. *héritier.* || Dat deghene die de voors. partaigiere eñ gedeelde renten tegenwoordelyck houden eñ gebruycken, mitsgaeders heure erven van hen komende, deselve renten zullen mogen behouden. *Pl. v. Vl.* 19 oct. 1520, a. 6, VIII, 22. — Lijferve. || Als eenighe persoen kompt te sterven sonder lijfferfven achter te laeten. *C. leenhof v. Limburg*, a. 54.

Verscheidene uitdrukkingen met erve: Geven — Uitgeven (te) ter erve. *Uitgeven in erfpacht*, fr. *donner en arrentement.* || Een man eñ vrouwe, gehuwet zynde, moeghen gesamentlick... alle hen huysen, erven, renten,... voer scepenen vercoopen, alieneren, transporteren, t'erve gheven oft impignoreren. *C. v. Antw.* 1545, VI, 5. Alderhande erfpachten, cheynsen eñ renten,... op deselve goeden beset, sonder dat die voor andere gherichten gegoedt, ghetransporteert, ter erfven uytgegeven, belast oft verbonden moghen worden. *C. v. Brussel*, 1606, a. 128; Christijn *in emphyteusim dari.* — Houden in erve. *In erfpacht hebben* of *houden*, fr. *avoir ou tenir en arrentement.* || Eñ alsoe dat the godshuus voreghenomt dieselve thiende houden sal in erve van min heren Woutren, ocht van sire ghebuerten, emmermeer eñ eweleke, op drie scellinghe chens Bruselachter penninghe, der cleinre munten, min heren Woutren, ocht sire gheborten elkes jaers te gheldene te Kersavonde. *Oork.* 7 juni 1277. Alselc eyghen goet alse wi hadden gheleghen in de prochie van Grimberghen, gheheeten Ter Heyden, dat wilen was mijns heren Jans van Wineghem, vive eñ dertech buender groot eñ een dachwant, luttel min ochte meer; welc goet voreghenoemt de late houdende sijn in erve, elc buendere op seventiene scellinghe tsjaers. *Bruss. godsh. Brief d. eigengenooten der Vrouw v. Grimberghen*, 1351. — Nemen in erve (een vast goed). *Het in erfpacht nemen*, fr. *prendre (un bien) en arrentement.* || Als yemant goeden in erff nemende is,.. alsulck man moet al sooveel onderpandts setten, waerby den principael pandt metten onderpandt beter sy den derden penninck dan die erve oft erfrenten beloopt. *C. gr. Loon*, I, VI, 39.

ERVEN (in, aan), bw. *Wettelijk in bezit stellen van*, *den eigendom overdragen van*, fr. *mettre légalement en possession de*, *transporter la propriété de*, *adhériter*, *ensaisiner.* || Die eeneghe ervachteghede, groete ofte cleene, paisiveleke een jaer beseten heeft,.. in welke ervachteghede hy bi scepenen wettelike gheherft es,.. *K. v. Saffelaar*, a. 21; Lat. tekst *in quam hereditatem per scabinos legitime intraverit.* Dat wij, scepenen der capittelen van Camerike.., Jacoppe Van den Rusen, bi maninghen van den meier eñ wijsdome van der Wet, erven saghen eñ erven daden eñ wijsden t'ervene, alse sterfeleken laet der capittelen voerghen., in ellef buenre lants... DE VLAMINCK, *Zwyveke*, 100 (1317). Eñ erfdene daerin eñ aen, by maninghen... *Godsh. Brussel*, H 1294 (1341). In welcke vierdalffmudden erfrogghen voirs. heer Gheert Jan Geerts sone gehooft eñ gearft heeft. *Schep. v. Moll*, 8 nov. 1445. Men bedyt erfachtich.., by gherechtiger successie eñ versterfte, daerby den dooden erft den levenden. *C. v. Aalst*, XI, 3. Eñ erft zulcke huwelicxsche voorwaerde, weder die voor Wetten is gepasseert, ofte anderssins deuchdelyck. Ib. XVII, 1. Den dooden erft den levenden. *C. v. Gent*, XXVI, 1; Van den Hane *mortuus haeredat vivum*, *le mort saisit le vif.* Item, *C. Burcht v. Brugge*, III, iij, 1. It. *C. v. Kortrijk*, XV, 1, enz. Zie GOEDEN. — Erven, gitten eñ goeden, pleonastisch voor erven: || Welcken volghende, is de voornoemde meester Francies Bossier int voorn. leen eñ hooftmeyerie wel eñ wettelick gheghift, ghegoet eñ gheërft, met alle de maeninghen eñ solemnityten in ghelycken naer de costume van den hove gheobserveert. *Gends chartb.* 108 (1613). — Ook erven, plocken eñ halmen. || Baillu, so dunct mi recht dat ghi, baillu, als here, dit leengoed updraecht den coopere, eñ erftene eñ plockesne eñ halmes, behouden 's heeren rechte eñ elcx anders, met alsulcken laste eñ dienste alser toe staet. — Seght of hy, de vercoopere, sowel onterft es, dat hiere nemmermeer eenich recht an heeschen mach, eñ de coopere sowel gheërft dat het sculdich es te wesen zyn vry eeghin leengoed. *C. leenh. Burch v. Brugge*, a. 170. — Erven eñ onterven. *Wettelijk in- en uit het bezit stellen*, *staan over de gebruikelijke wettelijkheden in de overdracht van erfgoederen*, fr. *présider aux œuvres de loi usuelles en matière de transport d'héritages*, *aux adhéritances et déshéritances*, ofr. *vestir et dévestir.* || Ter welker voochdien zo es toebehorende:... Eñ tderdendeel van den verscienissen die vallen moghen van ervenne eñ onterven, tote vive scellinghen toe eñ daerbeneden. *Oork.* 19 juni 1295, a. 1. Dat comen es voer ons

[Jonchere Marie van Cockelberghe,..] ende voer onsen meyer Janne Drabben, die mechtich es van onsen weghen terven eñ tontervene, eñ voer ons late,.. *Chartb. Beg. Brussel*, f°. 102 (1364). Die ghen hof en heift eñ mansceip onder hem heift, als enich werd vercocht, so moeti an sinen heere manne lenen omme thervene eñ tonthervene. *C. leenh. Burcht v. Brugge*, a. 101. — Als verl. deelw. G e ë r f d e, *eigenaar*, fr. *propriétaire*. || Eenen ghemeenen muer moet gherepareert eñ onderhouden worden ten ghemeinen coste van de gheërfde over beede de syden, tot bevryden van elcanderen. *C. v. Aalst*, IX, 12. — De m e e s t g e ë r f d e, *de grootste eigenaars*, fr. *les plus grands propriétaires*. *Ord.* 21 juli 1708. De meest, best eñ breetst geërfde. *C. v. Rousselaar*, XV, 10.

ERVER (Erffver), zn. *Eigenaar*, fr. *propriétaire*. || Ware dat sake datter cost an ware gheleit bi der Weet van den lande, omme dat lant te bedikene, dat mosten ghelden de ervers van den vors. lande, ghemet ghemetghelike. *Oork. v.* 1259. Den heere van Stalle eñ synen erffver. MARTINEZ, 57 (1534). E r v e r eñ o n t e r v e r. *Meier, diens ambt het was te erven en te onterven*, fr. *maieur, dont c'était la fonction de faire les adhéritances et déshéritances, de „vestir et de dévestir"*. || Ende omdat wij, voergheseide late, enghenen zeghel en hebben, soe bidden wij Heynrecke Keyen, die ervere eñ ondervere es van desen voirgh. goede, dat hi dese jeghenwerdeghe littere bezeghele met sinen properen zeghele. *Chartb. Beg. Brussel*, f° 99 (1309).

ERVINDEN, bedr. en wederk. wkw. Limb. BEDR. — *Bevinden* (in overtreding der keur *vinden*), fr. *trouver* (*en contravention du statut*). || Die huerelingen hierin gebreckelyck ervonden worden [-de], sullen henne meesters erffgoederen daervoor staen verobligeert. *K. v. Kwaadmechelen*, a. 11. — WEDERK. — H e m e r v i n d e n. *Zich bevinden*, fr. *se trouver*. || Dat in die Loensche reformatie,.. art. 10 sich ervint eñ staet, niet conform metter geen begrepen in der Luyckser reformatie. *C. gr. Loon*, I, 229 (1614).

ERVOLGEN, bw. Limb. 1) Eenen misdadige. *Vervolgen, nazetten*. fr. *poursuivre* (*un malfaiteur*). || Eñ die onsen amptman terstont... over te leveren ter stede eñ yn onsen gerichte dairyn sy die mesdedige ervolght eñ gevangen hebben. *K. v. St.-Truiden*, 10 juni 1417, a. 21.

2) Geleden schade. *De herstelling of vergoeding er van in rechten vervolgen*, fr. *poursuivre en justice la réparation ou l'indemnisation d'un dommage*. || Zoe wat portere, die ijmant te dienst rijst oft gaet uut der stadt.., eñ die stadt hebbe naemaels daeraff last oft scade, deenre last oft scaden sal haer die stadt halden aen sulcken portere eñ aen zijn goet, die [de?] selve last eñ scade ervolgen mogen. Id. 1366, a. 48.

ERVOLGEN. zn. Limb. Eener verordening. *Uitvoering, nakoming*, fr. *exécution d'un statut*. || Soe wat gesciet in ervolgene in goeder manieren eñ voertvarende eñ doende die saecken voors. eñ die voertsesettende, dat es des heeren eñ der ganser stadt werck. Id. a. 30.

ERWETEN (Aerweten), zn. mv. *Erwten*, fr. *des pois*. || Vier gheregierde brooden, elc van twee ponden eñ een vierendeel, een potage met waermoese ofte met aerweten houdende xiij stop. *C. stad Brugge*, I, 331 (c. 1400).

ERWETHOUWEN (Erthauwen, errethauen), zn. m. *Erwten met de peul of schil*, fr. *des pois avec la cosse*. Kil. 1642, H o u w e j. h o u d e, *tunica sive calyx fabarum, gousse de fève;* en E r w e t e n m e t d' h o u w e, *des pois en l'escosse*. || Opten cleynen ommeganckdaeh den xxj juni XVc lxij, zyn becosticht eñ verteert:.. aen bonen eñ erthouwen.. ij *st. Archief Breda, Stadsrek.* 1562/63. Costen gedaen opten grooten omganck: Aen..... Aen erreweten, aen xiiij maten boteren, aen ertbesegen, aen errethauen, aen kerseen.. Ib. 1565/66. Aen erreten eñ boenen hauven. Ib. 1564/65.

ERWETSETTE (Eertsette), zn. v. *Plantijzer, planthout*, fr. *plantoir*. Kil. S e t e, s e t t e. || Een boon- oft eertsette. *C. v. Antw.* 1582, c. 41, a. 106.

ESBATEMENT, zn. o. *Tooneelvertooning*, fr. *représentation scénique*. || Voorts sal ick hier noch claerlyck bewysen Wat wy daer [*nl.* in een landjuweel] al wonnen voor prysen: Ierst 't schoonste Inne comen,.. Schoonste esbattementen, daer vreucht vuyt moest rijsen, Item, 't schoonste laweyt [*nl.* muziek]... Insgelycx 't vrolycxste Vieren.. Wy en spaerden geenen cost." *Chron. v. Merchten*, 1565, Str. 214. Zie ABATEMENT.

ESELEN, bw. Lakenweverij. *Slaan, kloppen* (Verdam), fr. (*draperie*) *battre*. || Engheen volre sal laken eselen, optie pene van x s., eñ alle daghe vorsch erdwater, achter dattie volder uten comme es, noch oec erdwater over nacht houden... *Kb. lakeng. Diest*, 1414, a. 23, *Van den laken mitten hare*.

ESELLADE, zn. *Ezelsvracht*, fr. *charge d'âne, livrée*. || 1 levery of eselslade = $^1/_2$ schemel of 16 stuks hout. *Houtmaat te Brussel*. Zie MAET. || Dat voertaen egheen coopman oft andere en zal moegen doen maeken, vercoopen noch leveren eenich ezellade hout, hetzy cusbaer goet oft levereye, noch oick groot noch cleyn hoophout, het en hebbe zyne behoorlycke linghde eñ groette, alzoe men dat van ouds heeft plegen te maken, zonder dat eenich coopman van eenigen van desen vieren manieren van houte tweederhande verscheiden groette oft lengde sal moegen doen maken; mer het sal altet moeten zyn eenrehande cusbaer ezellade hout, eenrehande cusbaer groet hoophout, eenrehande cleyn hoophout oft eenrehande cusbaer levereye hout, zonder eenich onderscheet tusschen dat hout dat men te hove, oft dairt die rentmeester van Brabant sal bewysen, leveren sal, eñ thans dat die coopluyden anderen luyden selen vercoopen. *Kb. v. Soniënbosch*, 1460, a. 41. De ord. v. keizer Karel op het jachtwezen, d. d. 3 mrt. 1543, bevestigd door de aartshertogen, 28 juni 1600 (*Pl. v. Brab.* III, 509), vervat in de Fransche taal, gebruikt het w. *ezellaires;* het reg. 135 d. *Rekenk. v. Brab.* a. 92. *hesselaires* (15de E.).

ESELLAKEN (Eselle laken), zn. || Men mach in eselle lakene alderhande wolle van verwen minghen, uutghenomen ghescorst eñ gheswort. — Nyeman en sal esellaken maken daer lampwolle ocht tweescherich wolle in es, hi en sal se lijtsen met roder lijtsen, eñ met gheenre andere, op ene pene van v lb. Het en weren pletten, dien men maecte sonder lijtse, voer hen selven te slitene. *Kb. lakeng. Diest*, a. 112, 113, *Wolwerck*.

ESELMEEL, zn. Molenaarsbedrijf. *Vrachtloon*, fr. (*meunerie*) *salaire pour prise à domicile du grain*. || Als der molder dat coren haelt [*nl.* aan huis], so is men eselmeel schuldich; hierom sal der molder daeraff hebben een molster. *C. gr. Loon*, I, VI, 73.

ESIJN, zn. *Azijn*, fr. *vinaigre*. || Esijn, mede, smout, Oosterschbier, zeem, es al wynmate sculdich te wesene. *C. v. Aalst*, I, 404.

ESCROISEN, zn. mv. *De officiers en bedienden*

van het hof, fr. *les officiers et employés de la cour.* || De ingesetene poirters vermogen t'arresteren voor de betalinge eñ voldoeninge van hunne schulden alderhande persoonen, van wat qualiteyt deselve moghen zyn, 't zy heeren van 't hof gerekende van d'escroisen, officieren van den prince van 't landt eñ andere gheprivilegieerde, gheen poirters wesende eñ binnen dese stadt gheen fixe demicilie houdende, noch aldaer gegoedt oft gheërft zynde. *C. v. Brussel*, 1606, a. 220. Christijn vertaalt *sive nobiles sive „comptez par les escrois."*

ESCUIJER (Escuier), zn. *Stalmeester van het hof*, fr. *intendant des écuries de la cour, écuyer.* || Gelijc [men] in den mercten van Antwerpen van tsprincen wegen pleech [te] verbieden den toogh van den peerden voir dat die escuier van der escuyerien, oft den mareschalc van den prince die gesien heeft. V. D. TAV. 185 v°. Zie hierover de *C. v. Antw.* 1582, tit. L.

ESSE. In essen houden (eenen bouw). *Dien in wezen, in goeden staat houden*, fr. *tenir en bon état (une construction).* || Wy en hebben den toren niet afgheleet, noch en syn dat van genen sin te doen. Ter contrarie, doen wy alle neersticheyd om die torens eñ boghen in essen te houden. Want het zyn die mueren van ons slot. Wy en moghen sonder slot niet syn. VAN EVEN, *Louv. mon.* 36(5). *Brief van de moeder der Clarissen aan den magistraat* (1605).

ESSELTERE. Zie HEESELTERE.

EST, zn., mv. ESDEN. Limb. *C. gr. Loon*, II, 388, *Reckheim*, c. 23 a. 1. Zie AST, en BEENINGE.

ETELIJCK (Eetelyck, eetlyck, etelick), bn. Etelijck goet, etelijcke beesten — waren. *Slachtvee; eetwaren*, fr. *bêtes de boucherie; comestibles, denrées.* || Offt yemant... eynige eetlycke beesten halden ind [*nl.* en] voidende worde op die gemeynte, die sall die beesten dry merckdage [te] Tongeren te merckden veyle brenghen. *K. v. Tongeren*, a. 216. Des zullen sy [*nl.* de kooplieden] moghen ventegoet eñ etelick goet, niet moghende wesen bewaert, als versche visch,... uut ofte innevoeren. *Pl. v. Vl.* 29 jan. 1549, a. 1, I, 363. It. 691. De ordinaire jugen mogen wel nemen gracelijcke presenten van hasen, conijnen, pertrissen eñ andere properhede [*nl.* geschenken], die eetelijck, zijn eñ drinkelijck, eñ op corten tijt consumeerlijck, behoudelijck dat sy daeraf gheen profijt en maken *in bursa*. WIELANT, *Pract. civ.* T. IX, c. 37 a. 8. Om te voorsien teghen de menighvuldighe frauden eñ abusen, die dagelycx gheschieden in 't vercoopen van etelicke eñ drinckelicke waren,.. *C. Vrije v. Brugge*, I, 200, a. 1. (1628). Wordt voor eerlijcke recreatie gheconsenteert naer de hooghmisse... te vercoopen levende voghelen eñ conijnen, eñ, binnen den heelen dagh, voor den noot, te moghen coopen suycker, specerye eñ etelijcke vettewartje. *Pl. v. Brab.* z. j. I, 59, *Zon- en heiligdagen.* Dat ons oock ghelieven wilde den supplianten te verleenen... eenen anderen termijn van vijftich jaeren vrydom der beden... op de huysen, bestialen, imposten, accijsen op eetelijcke eñ drinckelijcke waren. *Ib.* 4 juli 1613, a. 8, II, 248.

ETEN (Haten), bw. **Eten eñ drincken.** *Te eten en te drinken, — spijs en drank geven*, fr. *donner à boire et à manger.* || Die se [*nl.* putiers] haette ofte drancke,.. verbuerde XX s.; enware of de weerd of de werdinne, of deghene, die se haette ofte drancke, dorste zweeren dat si niet ne wisten dat putiers waren. *Kb. v. Auden. v.* 1338, *Puttiers.*

Etende waren. Zie ETELIJCK. || Dat diversche grossiers, voorcoopers eñ monopoliers,.. hen vervoorderen... te commen eñ hen te vinden op 't plat landt, ten huyse eñ woonstede van de pachters eñ landtsluyden, eñ aldaer jeghens hen te coopen boter, caes, verckenen,... gevogelte eñ alle andere etende waren, erweten, boonen,.. *Pl. v. Brab.* 20 apr. 1665, IV, 363. — Ook eeten drinkende waaren, *C. gr. Loon*, II, 341, *Reckheim*, c. IV, a. 5.

ETEN (Ethen), zn. o. *Maaltijd*, fr. *repas.* || Dit zyn de loene die ter prateryen behoren over de dienste vorseit, als zy haeren dienste doen, dats te wetene: In Paeschavonde twee ethene, in Sinxenavonde twee ethene, in sente Pietersavonde ij ethene, enz. *Oork. v.* 1332, omtr. half maerte, 11°. — Volgens Diericx, blz. LVIII: een noenmaal van eenen arbeider, bestaande in een brood en vier eiers of vier haringen.

ETENTIJT, zn. m. *Maaltijd, gastmaal, feestmaal*, fr. *repas, régal, festin, banquet.* || Dat men te Sente-Cornelijs op den Steenwech eñ te Sente-Joos-ten-noede engheenen etentijdt tsjaers houden ensal, noch eten te gadere, noch oic ander liede gemeynschap van caprunen te gader maken en selen noch etentijt. *Ord. Brussel v.* 1360, *Belg. Mus.* VII, 307. Item, es men sculdich den scepenen van Laken tsjaers twee etentijde te Bruessel te geven; den eenen es hen sculdich te geven her Henrick van Wittham, op de goede [*l.* het goet] dat compt van zynre dochter weeghen. — Item, den anderen etentyt zyn hen sculdich de andere heeren van Laken, onder hen gemeynlyck te gevene den schepenen elck heere. — Item, als de scepenen van Laken dese etentyde versocht hebben, eñ men se hen niet en gave, elck nae syne gelande gelyck, dan souden de scepenen van Laken dien heere, daer de faute inne waere, egheen vonnisse wysen dat hem stadt [*nl.* voordeel] doen mochte, totter tyt dat hem daeraff ghenoech gedaen ware. *C. erfheeren v. Laken*, a. 16, 17, 18.

ETERIJ (Eterie), zn. v. *Landlooperij en strooperij*, fr. *vagabondage et maraudage.* || Placcaet eñ edict teghen de eterie, overlast eñ vertasserynghen van den cryghslieden, bedelaers eñ vagabonden ten platten lande... Dat by diversche voorgaende ordonnantien... scherpelicken bevolen... is gheweest an den lyfve ghestraft te wordene alle cryghslieden ofte andere... gaende langhst den lande, theerende op de cloosteren oft huysman, zoowel in steden als in dorpen, zonder yet te betaelene... Bevelen oock allen gasthuysmeesters, taverniers, biertappers ofte weerden, dat zy zulcke cryghslieden, ofte rabauwen... eñ andere vagabonden.., machtich heurlieder leden, hemlieden als ledichganghers onder diversche schynen op de eterie eñ rabauwerie gheneerende, heurs wetens niet meer en logieren, onderhouden ofte verberghen. *Pl. v. Vl.* 15 juni 1556, *Titel, Inl.* en a. 12, I, 28.

ETERS (Eeters) zn. mv. Ook KLUIVERS, KNUIVERS en WEDDEBODEN genaamd. *Gerechtelijke bewaarders van in beslag genomen huisraad*, fr. *garnisaires, gardiens d'objets saisis*, ofr. *mangeurs, gasteurs*, Ducange *comestores.* || Eñ waren zy [*nl.* die gedaigde getuygen] clercken, zoe zoude men die dwingen met beslage eñ aenveerdinge van hueren titelycken goeden, eñ met cluvers eñ eters. V. D. TAV. 366. Up dat een man van criminelen faicte waere gheaccuseert ofte betrocken, den bailliu zal moeghen legghen saisine up zijn goet, eñ twee eeters oft weddeboden. *C. v. Cassel*, 202.

ETINGE, zn. v. Hetzelfde als *Eterij*. || Dat alle leeghanghers eñ vagabonden hem vertrecken, elck in 't zyne, eñ in 't quartier vandaer zy syn, sonder de voors. etynghe te ghebruycken. *Pl. v. Vl.* 25 oct. 1544, I, 26.

ETINGE (Etynghe), zn. *Vijandschap*, fr. *animosité*. Staat voor *atie*, *hatie*, fr. *haine* (haat). || Die de ghevanghene in de doncker camere regieren zullen wel eñ duechdelic, zonder etynghe of dissimulacie. *C. stad Brugge*, II, 155. — Wij vinden deze laatste woorden ook gepaard bij Froissard, XIV, 351 (15de E.): *Ces haynes et dissimulations* [*nl. différends*, *mésintelligences*, La Curne] *impétueuses se couvoient entre ces parties.*

ETMEERSCH (Ettemeersch), zn. *Weiland*, *weide*, fr. *pâturage*. || *Terre de Ruge*, *que dicuntur* ettemersch. VAN LOKEREN, *St.-Pierre*, 409. || Ettenmersch ofte weede, die men ghewoonelyck es met beesten te ettene, tgers ofte groenswaerde volcht den gront tot april. *C. v. Aalst*, XX, 20.

ETS, zn., met letterverzetting voor *Ast*, *droogoven*, doch hier in de beteekenis van *brouwerij*, fr. *brasserie* (*braxina*), bij overnaming van het deel voor het geheel. || *Henricus dictus Soonweder*, *recepit domum suam in qua manet*,.. *tali conditione*, *quod in ea ponet braxinam*, *Theutonice* ets, *et quelibet cervisia*, *quam braxaverit*, *solvet quatuor geltas cervisie; et si non braxaverit*, *vel illud instrumentum*, *seu* ets, *in dicta domo non fuerit*, *solvet decem solidos nigrorum turonensium pro censu braxine annuatim*. *Cijnsrol der Duitsche Orde te Beckevort*, 1321, a. 4. De vorm *ets* kwam ons nog eens voor: || Dpaenhuis metten gronde, metten etse eñ al datter toe behoert. *Schep. v. Diest*, 29 sept 1337.

ETTEN (Hetten), bw. *Beweiden*, *laten afgrazen*, fr. *laisser brouter*, *paître dans ou sur*... Kil. *pascere pecus in arvis aut pratis*. || Dat niemen en comme up de veste... met carren, met paerden, met koijen, no met gheenranden beesten, no de vesten en hette anders dan deghene die se in pachte ghenomen hebben jeghen de stede. DE PAUW, *Vgb.* 90 (1365). Eenen beempt, groot zeven buenre, geh. gemeynlyc den Coebeempt, gel. ter Vleest, in de prochie van Leeuwe,.. te houdene, te hebbene, te ettene eñ te beweydene met hoorene beesten, eñ te besittene.. *Bruss. godsh.* H 116, *Schep. v. Brussel*, 1509. Den Hil, alleenlyck te etten met schapen eñ met egheene andere beesten. *Rijksarch. in den Haag*, *Dom. raad v. Berghen*, *Resol.* 13 dec. 1559. Binnen euype van Diest en placht men geen thiende te geven aen mijnheer van Tongerloo, van bempden, kemphoven eñ hoffsteden, bijsooverre deselve erffgenaemen [*nl.* eigenaars] hen bempden selver etten, sonder stael oft yser daertoe te gaene. *C. v. Diest*, VIII, 6. Item, een huerder en mach syn gehuert goet tot anderen fyne gebruycken dan daertoe t'zelve verhuert is, te weten de huysen omme daerinne te doene alsulcke neringe als daertoe hy tselve gehuert heeft, zaijlant om te sayen, eñ weylandt om te etten, zonder dat te mogen breken om te sayen. *C. v. Middelb.* IX, 10. Zie ETMEERSCH.

ETTINGE, zn. *Weide*, fr. *pré*, *pâturage*. Kil. Ettinghe, *pascua*. || Omtrent xxviij bunder,.. onder lant, meersch, bosch, ettinge eñ heet. DE PR. en BR. *Nazareth*, 31 (1414). Dat de landen by haer bedijkt sullen ten eeuwighen daghen vry gebruyct worden, sonder subject te wesen tot eenighe naerweyden oft ghemeyn ettinghen, die eenighe souden moghen pretenderen. *Pl. v. Brab.* 18 juli 1590, II, 257. En vermach niet sulck een pachter, int laeste jaer van synen pacht, uutgaende te meye, zyne beesten te laeten gaene in meersschen eñ ettinghe naer half maerte. *C. v. Auden.* I, IX, 26.

ETWEIDE, zn. Zoals het voorgaande. || In naten eñ in drooghen, beruerlike eñ onberuerlike, hetsij in watren, in weyden, in meersschen, in beempden, in bosschen, in broecken, in etweyden, in winnenden lande, in allen den erfeliken eñ onberoerliken goeden. *Bruss. godsh.* B 1868 nr. 29 (1461).

EUSIE. Zie OOSIE.

EUSIEDRUP. Zie OOSIEDRUP.

EUSIELOOP. ZIE OOSIELOOP.

EUVELEN. Zie EVELEN.

EVANGELIE (Ew.—), zn. o. *Het op den zak van een in beroep getrokken proces gevestigde opschrift of etiquette*, *waarop de procureurs of commissarissen verklaren dat alle de stuks van het proces erin gesloten zijn*, fr. *l'étiquette fixée sur le sac d'un procès dont on appelle*, *sur laquelle les procureurs ou commissaires déclarent que toutes les pièces du procès y sont renfermées*. || Als den voirsc. sack metter enqueste eñ processe verbael toegeslooten eñ bezegelt is, om te hove overgesonden eñ overgebracht te wordden [*nl.* een verhoor van getuigen door commissarissen v. h. hof v. Brab.], soe hebben die commissarissen wel geplogen, eñ betaempt oic wel, buyten opten sack een fransyn oft papier te nayen eñ te bynden, daerinne gescreven staet aldus: U, den eerweerdigen, eedelen eñ wysen heeren eñ cancellier, etc. Willem van Taverijen eñ Peter Van Thielt, commissarissen geordineert in der saken voor U hangende onbeslicht, tusschen A., aenleggere, ter eenre, eñ B., verweerdere, ter andere zijde, begheeren wij te weeten, met alre eeren eñ reverencien, die [*l.* dat] wij geprocedeert hebben om te ondersuecken de waerheijt in der voirscr. saken, nae die forme onser commissien, zoe U, Heeren, dat blijcken sal bij onsen processe dairop gemaict wesende in desen sack. Gegeven onder onse zegele, int jair etc. Ende dat wort in der practijcken geheeten een „ewangelie". V. D. TAV. f° 363 v°. Alst gebeurt, dat die appellanten van der sentencien gepronuncieert in den Raide van Brabant heur appellacie selen hebben gereleveert, eñ bevolen sal wordden den Raide dat proces over te seynden, zoe sal dat proces overgesonden wordden, in sulcken wesen toegeslooten eñ bezegelt alst was ten daige van der pronunciatien van der sentencien, eñ dat met eenen properen bode, ten coste van den appellant; eñ sal den proces wordden toegevuegt dat ewangelie, sulck alst behoiren sal. Ib. 388.

EVANGELISEEREN (Ew.—), bw. *De stuks van een in beroep getrokken proces*, *na uitspraak van het vonnis der lagere bank*, *verzamelen*, *in het zakje sluiten met de verklaring dat alle de stuks van het geding erin bevat zijn*, *het zakje bezegelen en het voorzien van het behoorlijk opschrift of etiquette*, fr. *réunir les pièces d'un procès dont il est appelé*, *après la prononciation du jugement du tribunal inférieur*, *les enfermer dans le sac*, *avec la déclaration qu'elles y sont contenues toutes*, *et munir le sac de son étiquette*. || Eñ allet dat zij [*nl.* de commissarissen door het Hof v. Brab. gelast met een verhoor van getuigen] gedaen hebben duerende den tijt van huerder macht, hetzije dat die enqueste voldaen is oft niet, behoiren zij, ten daige als heur macht eñ commissie failleert, in

sulcken state alst is, te steken, partijen dairtoe geroepen, in eenen sack, eñ die toegesloten eñ bezegelt met partijen zegelen, over te seynden ten hove, metter ewangelie oft geëwangelizeert boven opten sack, soe behoirlyc is, den partijen dach makende etc. V. D. TAV. 358 v⁰. Eñ en zyn dese commissarijsen niet anders geheeten dan commissarijse referendarijs, want zy buyten heurder commissien geen kennisse nemen en mogen, mair hebben alleene te hooren allet dat partijen hebben willen seggen eñ proponeren, hetzij bij protestacien oft anderssins, eñ dat te scrijven in huer proces verbael, eñ dat te steeken in den sacke, eñ dijen beslooten eñ besegelt over te seynden te hove, buyten geëwangelizeert, als voorsc. is, eñ alsoe dat metten selven processe verbael te relateren te hove; eñ hoe men dat proces verbael eñ die ewangelie van den processe behoirt te maken, dairaf suldy de formen hierna bescreven vynden etc. Ib. 359. Vañ tproces te evangeliserene de zaeke getermineert zynde. Zoo wanneer een zaeke getermineert werdt, zullen de procureurs van elcker partye gehouden zyn toverzien, telcanders presentie, de sticx van huerlieders meesters processe, naer de pronunciatie van der sententie, eñ tzelve proces te evangeliserene, te confererene met den overgegeven inventaris, offer al de sticx zyn in den voorn. inventaris gestelt, eñ te royerene de sticx die in den inventaris staen eñ niet en waeren overgeleyt als men tproces termineerde. *C v. Auden.* 2de d. *Ord.* 27 sept. 1532, a. 47. It. *C. stad Brugge*, II, 283. It. VAN LEEUWEN en VERDUYN, *Manier van procederen*, *Ord.* 1 apr. 1580, a. 19. Zie EVANGELIE.

EVEL, bn. *Gram*, *toornig*, fr. *irrité*, *courroucé*, meest voorkomend in de uitdrukking in evelen moet of moede, *in gramschap*, fr. *en état de colère*, *d'irritation.* || Dat sy ons te willen zyn geweest van eenre sommen·gelts van xl dusent gulden Phs,.. in onsen goeden moet te gecrigen eñ onsen evelen moet te laten zincken. *Rekenk. v. Brab.* reg. 133 fol. 67 v⁰. 15de E. So wie den anderen met eenen [*l.* met evelen?] moede uijt sijnen huijse daghet, sal verbruecken drij Rinsgulden. *O. Liége*, 18 mrt 1502, a. 18. *Tongeren* (Uit den *Bull. soc. sc. et litt. du Limbourg*, XI, 221). Die eenen anderen slaet metter handt oft vuijste, in evelen moet, verbeurt sesse guldens. *C. v. Antw. comp.* VI, I, 22 (een ander handschrift draagt: *in fellen moet*). De vassael die in evelen moede oploop doet den persoon van zijnen heere,.. verbeurt zijn leen. WIELANT, *Leenrecht*, 127. Van der Taverijen heeft uit grammen moede; de C. v. Maastricht in toernigen moede. Zie MOET. Ook In evelen wille. || So wie die sine hant doet an scepenen, in evelen wille,.. hie wort ints graven ghenaden van live eñ van goede. *C. stad Brugge*, *K. v.* 1281, a. 18; de Fr. tekst zegt *par mal.* In evelen wille oft moede. || Het en ware dat zy handadich waren in evelen wille oft moede an den persoon van onsen heere. Ib. II, 10 (1450).

EVEL (Heevel), zn. 1) *Gramschap*, fr. *colère.* || Wie dat swerdt trect... in evele,.. hy es in de mesdaet van LX ponden. *C. v. Gent*, *Gr. ch.* 1297, a. 44. Int eerste, van dat Hannin van Waerscoet een mes trac in felheden eñ in evele up Godine van Zwynaerde, waerof dat hy ghewyst was in ij lib.; vermaect, omme dat een arem knecht was, omme xl s. *Rek. baljuws v. Gent*, rol. 1724 a⁰ 1372. Zie het voorgaande woord.

2) Evel doen. *Kwaad doen*, doch bepaaldelijk (iemand) *kwetsen*, fr. *faire du mal*, *blesser.* || Die cnif trect omme evel mede te doene.., es in de mesdaet van LX ponden [*sl.* de hoogste geldboete]. *C. v. Gent*, *Gr. ch.* a. 33.

3) *Ziekte*, *kwaal*, fr. *maladie*, *mal.* Kil. *morbus.* || Voert, up haren heet gevraecht ofte zij niet besmeet sijn van eeneghen heevele? want bevonde ment binnen jare eñ binnen daghe, die soude men huten huus doen. DE POTTER, *Second. cart.* 112, *Sint-Jansgasthuis* (1404).

EVELEN (Euvelen, ovelen, oevelen), bw. *Wonden*, *kwetsen*, fr. *blesser.* Kil. Evelen, evel doen, zegt maar *nocere;* 't is blijkbaar *kwetsen.* || Die enen stoc toege [*sl.* trok] enen anderen mede tevellene, sonder slaen, hi waers om X scellinge. *K. d. ammanie*, a. 5. Wie een sweert trocke enen anderen mede te evelne, sonder daet, hi waers om XX scellinge. a. 6. (Het Waalsche charter zegt *blechier*). Soe wie eenen cnijf trect... eenen anderen mede te evelen... *K. v. Waalhem* a. 41. Of yeman... enighers [*l.* enighen] man, besueker of clagher, dairom ghedreicht heeft of willen oevelen, of meint te dreighen of te oevelen. PIOT, *Enquête* 1389. Waert zake dat yement,.. enigen burgeren of burgerssen,.. met opsat, in toernigen moede, te huyse of op den sinen sochte,.. om hem... te oevelen eñ te misdoen, of te slaene. *C. v. Maastricht*, *priv.* 23 oct. 1413, a. 20. Waert dat eenigo van den poirteren ocht ingeseten der stad van Diest van den heere van Dyest, oft van den sinen, dootgeslaghen, ghevreest, ontseegt, gescedicht, mishandelt of gheovelt worde aen lijf of aen goet... *Diest*, *Doude Rootb.* f⁰. 20 v⁰. 20 dec. 1414, a. 9. So wie eenen anderen sochte in evelen moede, binnen den sinen, omme hem te evelen of te quetsen, sonder quetsen... *Ord. stad Loven*, 1484, *Vad. Mus.* II, 327. Die eenen anderen volcht met een gespannen boghe oft geladen busse, om hem te evelen. *C. v. Antw.* 1545, II, 30. Die moortwapenen treckt om eenen anderen daermede te evelen. *Id. comp.* VI, I, 15. Die questie eñ gheschil heeft teghens yemanden, eñ hem bevreest van denselven ghëeuvelt of aen den lijve verongelijckt te worden. *C. v. Santhoven* 1664, a. 185. Soe wie in fellen oft grammen moede op ijemanden wapenen trect, om hem te evelen aen lijff oft aen leth, eñ denselven nijet en raeckt oft bloetrijst, verbuert ij lib. swerten. *C. v. Befferen* I, 13; it. 15.

EVENE (Heevene), zn. v. *Haver*, fr. *avoine.* Lat. *avena.* Dit onduitsch woord werd dikwijls gebruikt voor en benevens het germ. w. haver. D'arsy Evene, haver, *avoine*, *avène.* Men onderscheidde: broeckevene [zie d. w.], groen evene — groene haver, hout- of hontevene, lichte evene — sware evene, onderschoten evene, ruwe evene, witte evene. *A. Wauters*, *Env.* III, 70, meldt nog voochtevene, fr. *avoine d'avouerie* onder Evere. Verdam verklaart evene door *zwarte haver.* Het blijkt uit de ord. v. 1554 dat de haver een derde meer gold dan de evene, zoodat het in de werkelijkheid twee verschillige graansoorten zouden wezen. De hout- of hontevene vooral blijft voor ons duister. Grimm telt de *hundehaber* onder de heerlijke cijnzen. || Graen of evene. *K. v. Saffelaar*, a. 17. Lat. tekst *bladum vel avenam.* Elke drie bunre eenen madere in oest, eñ in sente Matheusdaghe elc bunre een spent halft [eñ een half?] evenen. *Oork.* 21 jan. 1284. Eñ hi vant erin [*sl.* in 't gasthuis] vij sister evenen eñ en halster rogs. *Rek. gasth.*

Assche, 10 aug. 1298. Te sente Marien Lichtmesse IX½ [halsters] alf heevene alf gheerste. VAN LOKEREN, *St.-Pierre*, nr. 622, *Lavenderie*, 13de E. Dit es tgoed van Meenine in groots. Eerst, daer behoren xxvj½ redeninghen; elke draecht x havot mouts, zulc als devene gheift, ½ rasiere taerwen xxv d. eñ xvj d. van hoenren... Item, in evenrenten vij mudde ix razieren evenen rue, zonder viij rasieren die wit siin, te Ste Martinsmesse. REMBRY, II, 41 (1361). Item, behoert te desen leene in jaerlyckschen renten: eerst xlviij halster vj pinten eñ een alve, eñ een alf havot ruwer evene. It. xxvj haelster drye frankart onderschotene evene. It. xxiv haelster twee avotte eñ twee pinten witte evene. *Oork.* 6 mrt 1402, a. 4. *Desselghem.* Alrande graen, tarwe,.. havere eñ evene. — Van elken sacke-witten evenen, vj miten. — Elc sac ruwer evenen, iiij miten. DE VLAMINCK, *Acc.* 20. (1417). Gruen evene, gruen havere, gruen erweten, gruen boonen, gras, oft ander gruen cruijt, alsoe lange als zij geworttelt zijn, behoiren toe der erven. V. D. TAV. 228 v⁰. Van allen grane, hetsij tarwe, rogge oft gherste, havere, even, erweten, boenen, vitsen, boecweyd eñ alle andere manieren van grane oft zade. *Rekenk. v. Brab.* reg. 133, fol. 158 v⁰. (15de E). Diversche oude chijnsen, in corene, evene, ghelde, capuynen eñ andersints. *Pl. v. Brab.* I, 87 (1522). Van elcken mudde haveren (nu tertyt ghescat op xxij½ stuyvers) sal men voor den thienden penninck betaelen ij st. een oort. — Van elken mudde evenen,.. (dwelck nu ghestelt is op xv st.) sal men van den tiensten penninck uytreycken ij blancken. *Pl. v. Brab.* 18 jan. 1554, xde en xxste penn., III, 294. Item, treckt den heer aldaer voor heerelycke cheynsen:.. item, thien mudden, twee sisteren, dry penninghen broeckevene ofte haver; item, vier mudden, een veertel,.. houtevene oft haver. *Gaasbeek*, 38. Item, 2 sister... hondtevene ofte haver, 48. Item, 11 sisteren... broeckevene, 17. It. 140 mudden... haver ghenaemt broeckevene; it. 9 mud... hondtevene ofte haver. 33. (Ook driemaal h a v e r alleen). D'eerste jaer coorne, eñ tweede evene oft andere maertsche vruchten. *C. v. Auden.* I, IX, 9. Onder Leuwe vyff viertelen hautevene maken vier viertelen broeckevene; anderwylen heeft men gerekent een sister haut[hont?]evene voor drye plecken. *Schat d. cheynsen* 43.

EVENINGE, zn. v. *Waag*, *stadswaag*, *evenaar*, fr. *balance*, *poids de la ville.* || Van dat Jan Dullaert, als ontfanghere van der eveninghen in Hassenederambacht ghaf den bailliu te inne met twiscatte een ghedeel lands vj d. van den ghemet; ontfaen van twiscatte ix lb.; comt myns heren deel vj lb. *Reken. baljuws. Gent*, rol 1723, a⁰ 1372.

EVENLANGE (Evenlinge), zn. v. *Eene groote altaarkaars*, fr. *grand cierge d'autel.* Hoffmann v. F. *Gloss. Belg. Statuarium*, *candela cum qua statua cingitur*, *vel circumdatur ecclesia*, *crux vel altare.* || Van twee evenlinghen ghebernt voer Onser Vrouwen, doe men int heer was [*nl.* in 't leger], xxxj lb. vi s. ij d. p. *Rek. stad Loven*, 1346, *Vad. Mus.* II, 295.

EVENMAENT, zn. v. Eigenlijk *havermaand*, *september*, fr. *septembre*. Kil. E v e n m a e n d. *sicamb.* j. g e r s t m a e n d. *Schepenbr. Diest* 1306/1337; *heer v. Diest* 15 sept. 1307; *charter St.-Geertr. Loven* 1389, *nabij Udekem*, bundel 304 a 319; *Schep. v. Nederlinter* 1392; *Bredaesche alm.* 1664.

EVENMAET, zn. v. *Havermaat*, *dienende ook voor het meten van andere graansoorten*, fr. *mesure d'avoine*, *servant aussi à mesurer d'autres espèces de grains.* || Dat men, van nu voort, gheenrande graen, dat men metter rogghematen met, coepen noch vercoepen en sal vore dat xij ghesleghen sal sijn eñ gheclopt. Desghelyke, gheenrande graen, dat men metter evenmaten met, vore dat xj gheslegben sal sijn eñ gheclopt. Item,.. dat, van nu voort, de pachters van den coerenassisen de corenmaten, die hem ghelevert wardden te haren ancomene, bij den ontfanghers van Denremonde, te weten vive coerenmaten, drie evenmaten.., sullen weder overleveren den ontfanghers te haerlieden afscheeden; desghelijke een gruysvat [*nl.* zemelvat] eñ een evenvat [*sic*] of al soo goede maten. DE VLAMINCK, *Acc.* (1417).

EVENNARE. Zoo leest men *Messager* 1882, blz. 482; lees EVENVERRE.

EVENSAET, zn. o. *Haverzaaisel*, *—bezaaïng*, *zaaitijd van haver*, *haveroogst*, fr. *ensemencement d'avoine*, *récolte d'avoine.* || Het was een man eñ hielt buenre lants te pacht; doe quam diegene dair hy af hielt eñ seyde: dat syn pacht ute waere; doen antwoirde hy eñ seyde: hy hadder noch een evenzaet aen: Doe vielen sij in gedinge, eñ doen wert dengenen gewyst te synen bethoene. Doe maende de meyer: „Wat voirt sij souden doen?" seyde die scepene: „Haddijs ij goede kerstenliede, hy soude selve die derde syn; eñ hadde hire niet, dat men hem sette dach ten genechte. Doe quam hy voirt, eñ eyschde den rechter eenen taelman; eñ hy gaff en hem; eñ doen eyschde hij den swertveger; doen quam syne wedersake eñ eyschde Gielys den sweertveger, eñ doe was hy op een boete. Doen koos hy den anderen, eñ den derden; eñ waeren hem ontwyst, want zy en plagen niet te seggen om gelt. Doe eyschde dander vervolgt te hebben. Doe manes die meijer den scepene van Merchtene, eñ sy en waerens niet vroet. Eñ men gaf hem tUccle: dat hy vervolcht hadde. *Vonn. v. Uccle*, 24. Zie SAET.

EVENVERRE, voegw. *Indien*, fr. *si*, *pourvu que.* Kil. *dummodo* (*fland.*). || Ende evenverre zijnen thoen niet wel clair en waire, soe mach die richter, nadijen tvoirsc. fayt is van tegenwoirdiger misdaet, den misdadigen leggen ter questien eñ tortueren om die wairheit te weten. V. D. TAV. 163. — Dat hy [*nl.* de getuige] die sculdich is te noemen, om te weeten, oft dat eerbair geloofflijcke persoonen zijn oft en zijn, evenverre hij die weet. 165 v⁰. en *passim.*

EVENVETTE. Zie VETTE.

EVER, bijw. *Niettemin*, *nochtans*, *evenwel*, fr. *cependant*, *néanmoins.* || En wairen die getuygen niet alle vrye personen eñ datter slaven oft luden van servijlder condicien over hadden gestaen, dat testament zoude ever van onweerden zyn. V. D. TAV. 324. In het voorg. art. staat „echter".

EWE, zn. v. Limb. *Wet*, fr. *loi.* || Die ewe des Heren is onbevlect. *Getijdb.* 14de E.; ps. 18, *lex Domini immaculata.* Want bi Di is ghenadicheit, eñ om Dine ewe verbeide ic Di, Here. Ib. ps. 129, *propter legem tuam sustinui te.* In die ewe des Heren, sijn wille, eñ sijn ewe sal hi denken dach eñ nacht. Ib. ps. 1, *in lege Domini voluntas ejus*, *et in lege ejus meditabitur die ac nocte.*

EXACTIEN, zn. mv. *Belastingen*, fr. *impositions.* || Dat zy over alle onse lant van Brabant vry eñ exempt souden wesen van allen exactien, tollen eñ anderen ongelde gemeynlick geheeten dlootgelt. *Rekenk. v. Brab.* reg. 138 fol. 226 v⁰. (1536), *Halen.*

EXAMEN (Exame), zn. o. *Rechterlijke ondervraging*, *verhoor*, fr. *interrogatoire*. || Exame up Roel Van Ronneke. Roelant Van Ronneke segt dat hy ghelt heeft helpen deelen, dat men te Brucele ghegheven heeft, eñ heeft ghehadt tzynen deele II lib. XVI stuuvers groote. *Collacie* 75, en *passim*. — Ook *de pijniging of pijnbank*, fr. *là question ou torture*. || Dat de twee principale binnen deser stede ghevanghen hebben gheweest; eñ ziende dat men heeft willen procederen ieghens hemlieden by justicien, naer haer verdiente,.. de baellius eñ officiers,.. absenteerden hemlieden omme te belettene dezelve justicie; omme welcke absentien, considererende, dat de zake was zoo crimyneel eñ aerch, dat zo nyet en was verghevelic, men procedeerde up hemlieden, zonder thebbene de voors. baellius eñ officiers, by examen eñ lichamelicker executien. Ib. 125.

EXAMINATIE, zn. v. **Scherpe examinatie.** *Verhoor op de pijnbank*, *pijniging*, *foltering*, fr. *question rigoureuse*, *torture*. || Zoeverre sy [*nl.* burgemeesters en schepenen] sufficiente indicien eñ suspicien teghen den gheaccuseerden bevinden, soe willecoren eñ accorderen de wethouderen den schoutet, oft officier, alsdan, dat hy dien delinquante mach pinighen eñ brenghen ter scerper examinatien eñ ter banck leggen. *C. v. Antw.* 1545, I, 12.

EXCELLENT VAN **SPAENYEN**, zn. m. *Eene Spaansche gouden munt*, fr. *monnaie d'or espagnole*, *Muntwaarde v.* 1495 = xlv st. ij ing. *Span. excelente.*

EXCEPTIEN, zn. mv. *Woorden of formules van betuiging der goede trouw*, *in sommige oorkk. voorkomende*, *uitzonderingen*, *uitvluchten*, fr. *termes*, *formules de protestation de la bonne foi*, *usités dans certaines chartes*, *échappatoires*. || Eñ omme dat wij willen dat alle dese voors. dinghen bliven vast en ghestade, so renuncieren wij eñ gaen af, bi onser trauwe eñ bij onsen heede, alre excepcien: van varen [van baren?], van ghedinghe, van desen coepe niet ghedaen, van ghelde niet ghetelt, van gherechten prise in desen coep niet ghedelivreert, van bedrieghenessen van becoepe [?] tot heelft of derboven, alre privilegien, hulpe van indulgencien, respite eñ versten ghegheven of te ghevene, van pausen, cardinalen, legaten, bisscoppen, van keyseren, van coninghen, van graven, of van anderen prelaten of princen, eñ van allen brieven die ghegheven sijn of werden mochten, of [*l.* van] ridders of anderen edelen lieden, costumen, vordeelen, allen manieren van saysinen of possessien, die wij of onse hoyr namaels useren mochten, met overgripene van ons of onsen lieden, of bij roukeloesheden van der kerken vorseyd, dat die saysine of possessien, van hoelanghe dat men se useren mochte, ons na [no? of?] onsen nacommers sal moghen commen in scaden [*l.* in staden] jeghen dese convenanchen, eñ van allen kerkeliken rechten eñ werleken, ghescrevenen of niet ghescrevene; ware oec so sake dat dese letteren worden verloren, verberrent, ghescoert of ververghert [*l.* veraerghert], so geloven wij dat wi se, of onse hoyr, souden vernyewen, verbeteren, verseghelen in dese selve vorme der kerken vorseyd, so wanneer dat wijs of onse hoyr versocht sullen wesen. DE PR. EN BR. II, *Evergem*, 42 (1319). — Deze formule is de volledigste en daardoor ook de merkwaardigste die wij ooit in de kanselarijschriften aantroffen. Zie ook hier hoogerop v⁰ BESCHUDDENIS. Wij achten het niet overbodig er nog een paar dier formules, ware het slechts om het duistere, erin voorkomende w. *baren*, bij te voegen; wij bekwamen de oorkk. eerst na afwerking der letter B.: || Eñ dit miin segghen voerseit approveerden eñ loefden de voors. partien, eñ gheloefdent vast eñ ghestaet te houdene eñ te doene houdene sonder enegh wedersegghen, eñ dat sire niet jeghen gaen no doen ne souden, met woerden no met daden, no bi hem no bi andren personen; eñ sy daden hem buten van allen weren, redenen eñ b a r e n, die hem in enegher manieren te staden mochten staen, omme te ghane iof te doene, jof te segghene eneghe ding, iofte eneghe sake ieghen dese lettren, iofte ieghen eneghe dinc diere in ghescreven is. *Oork.* 13 juli 1286, *verleden voor den baljuw van Brugge*, *rakende den „Waterganghe"*. Deze formule wordt herhaald in eene andere gelijkaardige oork. deszelfden datums. || Eñ hier binden wi ons dese ordinanchie eñ desen coep te houdene sonder heneghe verwandelinge, ten heweliken daghen, hover ons eñ hover ons hoer, dat wi hebben of hierna gecrighen moghen, beede met sekerheden eñ met heeden, eñ ghelovent eñ suerent nemmerme derjeghen te gane, stillikene noch lude, doer neghenen noed ne beduanc, eñ doere [*nl.* doen er] toe hand eñ mond; eñ gaens huit eñ halmens claerlike eñ al, thuus boef van sente Jacobs huus voerseid; hierboven renuncieren wi alle b a r e n, alle exceptien, alle letteren, alle privilegien eñ alle hulpe van rechten, beede ter gheesteliker wette eñ ter waerliker wette, eñ bilevinghen, bi onsen hede eñ sekerede vorseid, eñ al dat ons in baten mach staen eñ comen, eñ den vors. proveerres eñ den dekenen eñ den huse vorseid in onbaten, eñ daer dese jegenwoerde tsaerter eñ dat hi houdende es in eriger manieren bi mochte werden gecasseerd. *Oork.* 10 mrt 1296, *Verkoop van vier hofsteden ten behoeve van St.-Jacobs gasthuis te Gent.*

EXCES, zn. o. *Geweldddadigheid*, *mishandeling*, fr. *violences*, *mauvais traitement*. || Partye gedaecht synde, tsy by den heere om eenige excessen, oft by partyen om eenen hoirvrede te eysschene, om in der vierschaeren personelyck te compareren, soo vermach alsulcken gedaechde ... *C. v. Antw.* 1570, v, 56. Die een ander ... wilt doen leggen in eenen oirvrede, moet.., opdoen eñ openbaeren de redenen waeromme hij sulcken vrede van hem is verheijsschende, vaststellende het begaen exces, bij getuijgen oft quetsure. *C. v. Diest*, VZ, XVI, 6. V. D. TAV. 55 zegt alleenlijk: Een exces is een overtredinge des rechts.

EXCESSIEF (Excessijf), bn. *Aanmerkelijk*, *aanzienlijk*, fr. *considérable*, *très-important*. || Zo wanneer t'goet van de kinderen, hemlieden van vader ofte moeder verstorven, excessijf es, eñ datter notable somme heuvert van de bladinghe boven 't ghone datter behouft tot 't gouvernement van de kinderen. *C. v. Auden.* I, XVIII, 8.

EXCIJNS (Exijs), zn. *Accijs*, *accijns*, *verbruikbelasting*, fr. *accise*, *impôt sur les denrées*. || De appellen en schorssen oock gheene executie ghegheven in 't stuck van stadts excijnsen eñ inkomen. *C. v. Maastricht*, *Recessen v.* 1665, XXV, 8. *Rekenk. v. Brab.* reg. 138 fol. 205 (10 dec. 1535). Dat men niemant van haer consistorie en can ghestraven [*nl.* beschuldigen] van die minste onghehoorsaemheyt, eñ die niet naermaels, in dit stick, hoe langher hoe meer, zijn devoor doen en wilt, ooc bereet zijnde te betalen tol, dezijse, trijbuut, imposten, beden eñ subsidien, tzij oordinaire oft extraoordinaire. *Ber. tijden*, II, 89.

EXCUSSABEL (Excusabel), bn. E— zijn. *Ge-*

pand of uitgewonnen mogen worden, fr. *être exécutable, pouvoir être exécuté.* || De executeurs van den testament, momboiren, curateuren, rentmeesteren eñ andere administrateuren van ander lieden goeden sijn excusabel uijt krachte van den vonnisse teghen henlieden persoonen in dier qualiteyt ghewesen. *C. v. Lier, Stijl*, XIV, 17.

EXCUSSEEREN, bw. Eenen onderpand. *Dien gerechtelijk uitwinnen en verkoopen*, fr. *discuter, exécuter (une hypothèque).* || Deghene hebbende hypothecque voor losrenten of loopende payementen, es schuldich, by ghebreke van betalinghe, dezelve te volghene, weder die es in de handt van den debiteur of anderen; eñ die alvooren t'excusserene [V. d. Hane excuseren] eer hy anders om zijn recouvre procederen mach teghen den constituant oft zyn hoirs. *C. v. Gent*, VI, 15.

EXCUSSIE, zn. *Uitwinning, gerechtelijk onderzoek en verkoop van 't goed eens schuldenaars*, fr. *discussion, recherche et exécution des biens d'un débiteur.* || Excussie is een neersticheit eñ nauwe ondersueck eñ ontdeckinge der goeden van den principaelen sculdenere, gedaen bij den richter, totter malen eñ brootsacke toe. V. D. TAV. 257 v°.

EXECUTEUR, zn m. Van een vonnis. *Uitvoerder, exécuteur d'un jugement.* || Ghy sult weten dat een puer eñ naict executeur is geheeten diegeene die alleene last heeft van den richter de sententie ter executien te stellen nae huer forme eñ teneure. Eñ een mixt oft gemengt executeur is diegeene dyen mede toegevueght wert van den richter totter execucien van der sentencien met kennisse van saken; alsoft die richter ordinarijs den executeerder ordineerde iemende yet te restitueren. V. D. TAV. 348.

EXPURGATIE, zn. v. In geval van naasting. *Rechtvaardiging van den koopprijs*, fr. *justification du prix d'acquisition.* || Wat expurgatie dat coeper eñ vercoeper schuldich syn te doen ten versueck van den beschudder [*nl.* den naastingeischer of „vernaderaar"]. *C. gr. Loon*, I, VIII, 51.

EXSEL, EXEL. zie HECKSEL.

EXTENSIE, zn. v. *Inhoud*, fr. *contenu.* || Dat hij hem gedraecht totter extensien eñ narratiffve van den opwinbrief eñ der coopcedullen. *C. v. Hoogstraten, Turbe Steelkens.*

EXTERENDANS, zn. m. Uitkomen op eenen exterendans. *Slecht, verkeerd uitvallen*, fr. *avoir une mauvaise issue, se terminer mal.* || Eñ seiden de wercklieden dat het op eenen exterendans soude uitkomen. *Rijksarch. Chambre fiscale; Inform. muntmeester, Nicol. Bloemert*, 1618.

EXUWE. Zie ISSUE.

F.

FABAY, zn. m. *Eene zekere ons onbekende kleine munt*, fr. *une petite monnaie qui nous est inconnue.* Zie het volgende.

FABAYBROOT, zn. *Een brood van de waarde van eenen fabay*, fr. *pain de la valeur d'un „fabay."* || Eñ de reste, beloopende xxvj stuyvers, sal de kistmeestersse imployeren al tot wittebroot, tstuck van eenen fabaye, daeraff elck kistkindt alsdan hebben sal een fabaybroot. *Bruss. Godsh.* B 1454, *Testam. v.* 1555. Ter Kisten was een bijzondere stichting in het Begijnhof. — Zie het, zonderling genoeg, met ons w. zoo nauw overeenkomend w. *Labay*, als munt en als broodsoort.

FACELMENT (Faselment, Fachelment), zn. o. 1) *Kostbaar vaatwerk, vaatwerk van zilver*, fr. *vaisselle précieuse, vaisselle d'argent.* || Dat alle deghene die hem gheneeren willen met selverine fachelmente, eist hout, heist nieuwe,.. zullen voertan helpen draghen den cost van den ambachte. DE PAUW, *Vgb.* 32 (1338). Doe antworde mijn vrauwe: Mijn heere, gheloofdi den confessor? Hij heeft mij oec gheseyt, dat ghij op alle de clooster hebt ghenomen tfaselment; eñ hebbe moeten mijn selver [*nl.* silverwerk] wechdoen, soudic paeys hebben. *Maegdendale*, 30.

2) *Allerlei keukengereedschap, het huishoudelijke vaatwerk, als schotels, borden, kommen enz.*, fr. *batterie de cuisine, vaisselle de ménage, plats: assiettes, terrines, etc.* || Van Boudin van Liere, die drossate was, [en?] scoutheten van Lokeren, over wien de scouthet claeghde den bailliu dat hem Boedin, sijn drossate, sijn scotelen ghestolen soude hebben eñ ander facelment van potten. *Reken. baljuwschap Gent*, rol. 1720 (1364).

FAEIS (Faeys, faiz), zn. o. *Zak, vracht, last*, fr. *faix, charge, fardeau.* || Denghenen die het laetste faiz ofte sack sal ghedraghen hebben, es ghehouden het draechghelt te ontfanghen. REMBRY I, 497. *Regl. van de aerbyders*, 1623. Eerst sullen deselve aerbeyders hebben van elck faeys schockellioen te draegen uyt den schepe,.. 9. d. p. Van de raziere ofte faeys havere... Van elck faeys coorne... Van rondt graen, draegende bij den faeyse, als vooren, eñ draegende gesackt uyt den schepe... Ib. 502, *Regl.* 1761; it. 503.

FAELGE. Zie FALIE.

FAELGEEREN (Failleeren), ow. 1) In rechten. *In gebreke blijven van een stuk over te leggen*, fr. *être en défaut de produire une pièce.* || Van dengeenen die faillieert over te geven by *Intendit*, Soe wye fault over te brengen bij *Intendit* ten daige hem beteekent, hij verliest zijn querele eñ sake. — Van dengeenen die fault over te brengen bij memorien: Soe wije failleert over te brengen bij

memorien met gescriften ten daige geordineert, hij en valt in geen sorge oft verlies van zijnder saken eñ querelen. V. D. TAV. 12 v°.

2) In den koophandel. *Bankbreukig worden*, fr. *faillir*, *faire faillite;* gefailleert, *failli.* || Enckele gebroken oft gefailleerde persoonen [*var.* cooplieden] sijn tweederhande, te weten: bedeckte, daervan het falissement alnoch onder den man niet en is, eñ nochtans eenige acten van falissement doen oft lijden, daerop het falissement volcht; eñ openbaere, daervan het falissement opentlyck bekent wort. *C. v. Antw. comp.* IV, xvj, 11. Een coopman wort verstaen eñ gehouden bedecktelijck gebroken eñ gefailleert te sijn, soo wanneer... Ib. a. 12.

3) In eenen meer algemeenen zin. *Ten onder*, *te niet gaan*, fr. *tomber en décadence*, *périr*. || Tlant eñ de steiden worden so lang so armer, want de coopmanscepe die was al ghefaelgiert. OL. v. DIXMUDE, 27. Dat indien daerinne niet voorzien en worde, de visscherie van denzelven onzen lande gheschepen ware daerduere ghenough teenegadere te vergane eñ faelgieren, by ghebreke van visschen omtrent de voors. zeecosten. *Pl. v. Vl.* 30 nov. 1545, I, 355.

4) *Niet gewagen van*, *zwijgen over iets*, fr. *ne pas faire mention de*, *se taire sur*. || Als die [*nl* de kost. v. Vlaanderen] faelgiert, so neempt men de costuyme generale van der Crone, op dat onder de Crone is. WIELANT, *Leenrecht*, 14. Dese costuyme van Vrancrijck is contrarie den geschreven leenrechten eñ faelgiert in veele stucken. 76.

FAEM. Zie FAME.

FAESSCHE, zn. *Een stuk der middeleeuwsche wapentoerusting*, *band*, fr. *bande* (*pièce de l'armure au moyen-âge*. || Vremde man die, binnen vriheden, droughe, bi daghe, zweert, porpoint met ysere, dats te wetene porpointen daer alberguel in ghestect es, ofte faesschen van yserinen mauwen, ofte met schenen, ofte met platte mauwen, yserine huve, yserin antscoen eñ alle wapine met ysere, verbuerde x lib. *Kb. v. Auden.* 1338, *Van wapenen te draghene.*

FAGGE, zn. *Mutsaard*, *takkebos*, fr. *fagot.* || Want wy verstaen, dat vele van den ondersaten van onsen lande van Limborch, soewel die kerspellude van Balen eñ van der Capellen als andere buyten kerspels geseten, hen gevordert hebben groote schade op onsen voirs. bosch te doene, makende groote menichte van faggen oft mutsairden, in allen tijden, eñ die eycken eñ buecken snuwende, cortende eñ de nasten afhuwende, soe hebben wij, om daerop te versiene, geordineert eñ gestatueert: dat nyemandt van denselven ondersaten, hij zij borgere van Limborch, kerspelman van Balen oft van der Capellen, oft andere buyten kerspels geseten, egheenrehande boomen, hoedanich die zyn, en sal mogen snuwen, cortten, noch die nasten afhouwen, noch faggen opten voirs. onsen bosch maken... Behouwelick dat die borgeren vau Limborch eñ kerspellude van Balen eñ van der Capellen sullen mogen alleenlick faggen maken van dooden eñ liggenden houte, mit twee banden gebonden, die welcke zy opt hoot eñ te halse sullen mogen dragen, sonder dat men mit wageneu oft peerden eenige faggen van den voirs. walde sal mogen afvueren. *Rekenk. v. Brab.*, reg. 138 fol. 250 v°. *Ord. 's Hertogenwald*, 15 dec. 1533, a. 8.

FAGOOT (Fagoet), zn. Hetzelfde als het voorgaande. || Dat niemant voortmeer mijten van mutsaerden, fagoeten, noch van stroo, en stelle noch en make binnen Denremonde, naerder dan XX voete [van] foirneysen, ovenen noch anderen heerdsteden daer men vier maect. DE VLAMINCK, *Vgb.* 42 (1410).

FAICT. Zie FEIT.

FAISANT. Zie FASAEN.

FAIT. Zie FEIT.

FACKEELEN, zn. mv. *Afgerukte brokken van eenen bouw*, fr. *pièces et morceaux arrachés d'une construction.* Kil. Fackeel, vack, vackeel, *contignatio*, *pars structurae.* || Zo procedeerde uut tvoornomde scheepkin een wonderlicke groote vlamme viers, subyt als een blicxem, eñ daernaer een zulck geruchte eñ slach als men noyent donderslach ofte de meeste artillerye hoorde uutbarsten. Zodat al de tegheldaken daerontrent staende binder stadt schoorden af met groote fackeelen. PIOT, *Chron.* 672.

FACKEN, bw. *Grijpen*, *vatten*, fr. *saisir.* Kil. *fland.* j. grijpen, *apprehendere.* || Mr. Marcus Steerke, ..facte den man bij den boesem eñ hilt hem staende in de keercke, totdat hij van zeker soldaten ghegrepen en ghevanghen wech gheleet wart. *Ber. tijden*, I, 266. It. II, 192, 217, III, 38, 161.

FACTEUR, zn. FACTERESSE. 1) *Dader*, *bedrijver*, *bedrijfster eener misdaad*, fr. *auteur d'un crime.* || In allen desen crismen: adulterie, stupre, putierscepe eñ ooc incest,.. de facteurs, facteressen, eñ alle degheene die hulpe, troost oft bijstant hunlieden doen, worden gepunieert gelijck de principale. WIELANT, *Crim.* c. 90. Opdat iemandt by evelen faicte anderen diffigureirde int aenzichte, hem ofsnede de zenewen, armen, leden, handen, beenen ofte voeten, de principalen facteur zouder af ghejusticieerdt zijn van der vuust. — Ende indien iemandt deze oft ghelike faiten dede doen, zoude daeraf ghepunieert zijn gelijck de principale facteur; wel verstaende, dat de facteur ten oircondschepe niet beleedt en werdt jeghens dengonen die zulke faicten zouden hebben ghedaen doen. *C. Kast. Iperen*, a. 37.

2) In den koophandel. *Makelaar*, *zaakbezorger*, *tusschenpersoon*, fr. *courtier* (*de commerce*) Littré: Facteur, 4°. *celui qui est chargé d'un négoce pour un autre.* || Facteurs, makelaers oft andere persoonen ander lieden goeden in handen hebbende, om die te vercoopen, vertieren oft anderssints ten meesten proffijte te brengen, en mogen daerinne hun eijgen voordeel niet soecken. *C. v. Antw. comp.* IV, x, 3. Verdam Factoor; zie BEVELHEBBER.

3) Bij de Rederijkers. *Dichter eener Rederijkerskamer*, fr. *poète d'une chambre de Rhétoriciens.* Kil. meldt slechts eenen Facteur van tspel, *comoediae scriptor*, *auctor comoediae.* || De facteur was de dichter der kamer. Hij was belast met het vervaardigen van alle noodige gedichten en tooneelstukken voor bijzondere feesten, met het oplossen der vragen door andere kamers voorgesteld, en met het uitschrijven der prijskaarten. Hij deelde de rollen uit aan de spelers, en onderwees de *jongeren* in de kunst van rhetorike. Elk facteur had een onderscheiden kenspreuk, op zijn naam of hoedanigheid zinspelende, en bij welke hij doorgaans meer bekend was dan bij zijn wezenlijken naam. De prins, het eigenlijke hoofd der Kamer, was zoodanig in aanzien, dat de facteur nooit een refrein voorlas zonder het aan hem op te dragen. SNELLAERT, *Schets*, 73.

FACTIE, zn. *Soort van tooneelstuk*, fr. *sorte de pièce de théâtre.* || Dat de retorisynen egheensindts toeghelaeten noch gepermitteert en worde eenighe

speelen, factien oft battementen voorts te stellen sonder expres consent eñ kennisse van onsen scholtete eñ borgermeesters, schepenen eñ raedt. Dat sy gheen spelen, battementen, referynen, liedekens oft andere diergelycke factien componeren, zinghen nogh profereren oft van hun uyt laeten gaen en sullen eenighsindts tenderende tot prejudicie oft achterdeele van onsen catholycken geloove eñ religie. Piot, *Cart.* II, 627 (1569).

FACTORIJ (Facturie), zn. *Factoorschap, het beroep van makelaar, makelaarschap*, fr. *factorat, la profession de courtier.* Kil. Facteurije, facteurschap, *exercitium institorium.* || Van bevel eñ factorije. *C. v. Antw. comp.* IV, x, *titel.* Aen alle andere persoonen maer te permitteren van een ure naer daete te moghen in de gaerenmerct commen om te coopen, hierinne begrepen selfs de inwoonders, die geen gebruyck en doen van tselve te verwercken, maer wel alleenelyck by facturie of coopmanschapsche wyse eene groote partie gaeren afcoopen. Rembry, I, 369 (18de E.).

FACULTEIT, zn. v. (*Geldelijk*) *vermogen, fortuin*, fr. *fortune.* || Als de conclusien tenderen tot peine pecuniaire oft andere proffjtable beteringe, zoe mach hy hem onderzoeken eñ informeren van der faculteijt eñ rijckdomme van den gediffameerden. Wielant, *Crim.* c. 47.

FALDE, zn. (?) || Van vj ellen strype lakens, delle xj gr., van stoffe, makene eñ iiij falde van der stede-wapine, xix lib. x s., daer Hannin Gloriaerd eenen froc af hadde. Huyttens, *Corpor.* 98.| *Rek. stad Gent* 1365.

FALEN, ow. *Behooren, vereischt worden*, fr. *falloir, être exigé, requis.* || Zooverre N. niet wys en was, nochte en wyste hoedat hy in materie van afwynnynghe behoorde te procedeerene, mochte bezien ter lettryne den styl eñ usance van allen proceduren aldaer ghespecifieert, eñ leeren wat daeghynghen eñ insinuatien in elcke actien faelen. *C. v. Auden.* 2de d. 394 (1591).

FALIANT. Zie valiant.

FALIE (Faelge, phalie, faillie), zn. *Zwart zijden of stoffen over het hoofd en schouders geslagen en aan weerskanten laag nederhangend kleedingstuk der vrouwen*, fr. *pièce d'habillement des femmes, en soie noire ou étoffe, reposant sur la tête, ramenée sur le devant et descendant très-bas des deux côtés.* || Dat gheen wijf en comme up den Cornard up maercdaghe omme te copene, up hare failge of up hare overste cleed, en tooren verbeurt. de Pauw, *Vgb.* 48 (1350). Van Kallenbays, die berucht was dat soe harer moyen faelge ghenomen soude hebben. *Rek. baljuwschap Gent, Rol* 1721 (1367). *Due clamides dicte* phalien *nigre. Schep. v. Brussel*, 9 mei 1389. *Due clamides nigre dicte* falien. *Inv. Arnts s Greven*, 1391. Faillie oft huycke van saye oft van laken. *C. v. Antw.* 1582, c. xli, 102.

FALIECANT (Falicant), zn. m. Sprekende van gezaagd hout. *Een scheeve kant*, fr. *un angle oblique.* Kil. (1642) Falie-kant, *angulus inæqualis, non quadratus aut rectus. Un angle inégal.* || Het falicant hout eñ hetgene dat niet vierkant en is, daerop sal men den duymstock legghen, niet op 't meeste falicanste noch op het minste; eñ soo men bevindt dat het evenwel sijn breedde eñ dickte heeft, soo sal 't voor goed gehouden eñ gemeten worden; maer indien dat het sijn volkomen dickte eñ breedde niet en heeft, soo sal voor het falicant gerekent eñ afgetrocken worden eenen voet lenghde, eñ meer, naer advenant dat den falicant langh eñ diep is. *C. v. Brussel, Maten, Ord.* 23 nov. 1644.

FALISSEMENT, zn. o. *Bankbreuk*, fr. *faillite.* Zie faelgeeren.

FALLACIE, zn. v. *Bedrog, bedriegerij*, fr. *fallace, tromperie.* || Ware dat sake, dat si [*nl.* de lakens] waren mesvarwet, soe sout men se bringhen vore de dekene eñ die gheswörne; eñ ware, dat den gheswoornen dochte dat si mesvarwet waren eñ dat ment niet en versochte om enegherande fallacie, dan selen die gheswörne orlof gheven te varwene. Eñ die aldus souken laken te ververvewene, die moeten sekeren, bi trouwen eñ bi hare manwareheiden, dat siet niet souken omme eneghe fallacie. *K. lakeng. Mechelen* 1333, a. 38.

FALLANT, bn. Fallant sijn. In rechten. *In gebreke zijn van te verschijnen, niet verschijnen*, fr. *faire défaut, ne pas comparaître, être défaillant.* || By also dat daer eenighe ghedaeghde orconden fallanten waren. *Gends chartb.* 126 (1446). Waren verwonnen by contumacien, eñ... ghewyst eñ ghecondemneert... elcken in lx ponden parasyse, insghelyck N. N. als fallanten. Ib. 127 (1489).

FALOERDE (Falloerde), zn. *Mutsaard, takkenbos*, fr. *falourde, fagot.* || Ghecocht... een voedere faloerden gheleit in den wech te [*nl.* naar] Proleghem, coste xxiiij s. *Rek. stad Ninove*, 1460. De pachter [van de pachthoeve te Roeselaar] mocht uit het bosch van Roeselare ieder jaar, met wagen en paarden, zes honderd falloerden voeren. De Pr. en Br. *Aalst*, III, 353.

FAME (Faem), zn. v. 1) *Openbaar gerucht, loopend gerucht*, fr. *bruit qui court, rumeur publique.* || Dat in de maent van Aprille een groete fame ginc, alst oec wel waer was, dat de Ynghelsche met eenen groeten deele volcs eñ scepen ter zee laghen, en men niet wel gheweten en conste waerweert dat zy meenden te treckene. Mertens en Torfs, II, 617, *Stadsrek.* 1401. Oft die dekenen oft hon knape eynige goede [*nl.* wolle, laken, garen] wisten ongetuichlick [*nl.* slecht], eñ hon die befaemt weren, dat sy derre famen nae sullen volgen, die ongetuichlicke goide oft saken te sueckene, soo waer sy die wisten eñ hon aenbracht weren. *K. lakeng. Hasselt* 1433, a. 40. Weer enich feijt voer moort geroepen, eñ en droegen sijs nijt aen hem binnen tijtz dijt sculdich weeren, soe sonde der heere eñ stadt mogen na die fame gaen. Eñ conden sij die fame volcomelijck geprueven, soe souden sij dien mogen vangen eñ ter banck bringen eñ pijnen. *K. v. St-Truiden* 1536, *Die groete misdaet*, 567.

2) *Openbaar gerucht, algemeene maar, het bewijs van een feit kunnende vervangen*, fr. *bruit public, commune renommée qui peut tenir lieu de preuve.* || Ennige seggen, dat x oft xx lieden maken een fame; mair dat en es niet; want men niet aen en siet een zeker getal van persoonen, maer men siet aen dat getal van den persoonen van der stadt, dorpe oft plaetze dair men seegt dat die fame soude zijn; hoewel gemeijnlijck in een fame te indiceren eñ te maken niet sculdich en zijn te wesen min dan x persoonen, na de meeste opinie van den doctoren; eñ hieruuyt suldij mercken eñ onthouden: als een getuige deponeert eñ tuijgt van der famen die in eender gebuerten of steden is, dat men hem behoort en [het] betaemt te vragen hoeveele lieden in die plaetze woonen dairaf dat den meesten deele dat seegt eñ fameert; te dijen eijnde oft dijer min wairen dan x personen, dat ghij moigt weten dat die geen fame en maken. V. d. Tav. 165. — Fame eñ gerucht. || Ten anderen can men ghetoenen, dat hij bij gemeynder famen eñ geruchte van allen zijnen gebueren eñ

lantaluyden gehouden eñ geacht is geweest voire notarijs. Ib. 68. — Fame eñ mare. || Dat zoe [*nl.* zij] fame eñ mare ghegheven heeft dat deselve Jan haer ghesleghen zoude hebben. *C. v. Auden.* 2de d. 27 febr. 1514. Dat elc van hem [*nl.* de officiers van justicie] binnen veerthien daghen ... u overzende by gheschrifte den naem eñ toenaem van denghenen [*nl.* pastoor] die dezelve prochie bedienende es, metsgaders de fame eñ mare die achter hem ghemeenlicken gaet van zynder bequaemheyt eñ leven. *Pl. v. Vl.* 18 dec. 1544, „om onderzouck te doene naer den naeme, fame eñ ghemeene mare... van den prochiepapen;" I, 133. — Fame eñ name. || Dat si houden den persoon van sulcke goede name eñ fame, als dat hi niet qualijck noch onrechtveerdelijck en soude willen sweeren. Wielant, *Leenrecht*, 45. — Roep eñ faem. ||. Soo wanneer den officier niet anders en heeft, om tot ondersoeck te commen, dan den gemeijnen roep eñ faem, is hij gehouden eerst eñ vooral te vernemen waervan alsulcken roep compt; eñ sooverre hij bevint dat die compt van lichte persoonen, dronckaerts, vrouwen, oft van degene die eenigen quaden wille hebben tegens den beruchten, daerop en mach hij tegens den persoon van eeren geen voorder ondersoeck oft vervolch doen, om nijemant, sonder groote oorsaecke, te beschaemen. *C. v. Antw. comp.* VII, I, 8. Maer oft van de faeme eñ geruchte bleke bij wettige getuijgenisse, alsdan soude men daerop voorder ondersoeck mogen doen. Ib. 9. — De fame springt. *Het gerucht loopt*, fr. *le bruit court.* || Of die fame spronge,.. dat ymant,.. om tot eynigen der voirs. ampten eñ officien voertgesat eñ gekoren te werden, geworven off gebeden, gelt, guetdoen, myede off ander vruntscap eñ lieffenisse gegeven off geloeft hedde. *C. v. Maastricht*, 190, *priv.* 11 mei 1428, a. 15.

FAMEEREN, bw. Gefameert sijn. *Beschuldigd zijn door het algemeen gerucht*, fr. *être accusé par la rumeur publique.* || Degheene die geaccuseert staet [*l.* staen] in ennich jugement van crisme, oft daeraff gefameert zijn, bij gemeenden [gemeener] fame [*pleonastice*], zijn reprocerelijck in criminele saken. Wielant, *Crim.* c. 50.

FAMELOOS, bn. Van fameloose conditie. *Van lagen, onaanzienlijken stand*, fr. *de basse condition.* || Alsoo wij verstaen datter eenighe van fameloose eñ te zeer onachtbaer conditie, ghelyck vilders van peerden eñ dierghelijcke, hun daghelicx vervoorderen te jagen,.. *Pl. v. Vl.* 31 aug. 1613 a. 32. II, 399.

FAMILIE, zn. v. 1) *Alle de personen, aanverwanten of niet, meesters of dienstboden, onder hetzelfde dak te zamen levende, huisgezin*, fr. *toutes les personnes, parentes ou non, maîtres ou serviteurs, qui vivent ensemble sous le même toit, gens de la maison.* || De schoutet oft amptman... en moeghen eenen portere van Antwerpen, noch oick eenighen ingesetene van der stadt, fixe domicille met synder familien, jaer uuyte, jaer inne, in eñ binnen der stadt oft vriheijt houdende,.. voer criminelle saken binnen zynen huyse nyet vanghen. *C. v. Antw.* 1545, I, 17. Die... in oft op eens poorters huys, oft deure oft venstere liepe, sloeghe oft stake, om daerinne te comene teghen des poerters, synder huysvrouwe, boden oft familien dancke eñ wille,.. verbeurt syn lyff eñ goet. Ib. II, 31. Een yegelyck die doer eenighen ghanck heeft synen uuyt- eñ inneganck, mach daer uuyte- eñ innegaen eñ ryden, nacht eñ dach, vroech eñ spade, met huysvrouwe, boden, familie [*var.* huysgesin] eñ peerden. Ib. VIII, 66. It. *comp.* VI, iij, 20, 21, 22. Gheen wedere nocht sijn famielie, nocht van horen weghen, en suelen daerbij staen als men die laken stalen sal, op een pene van x s. *Kb. lakeng. Diest*, fol. 36 v°.

2) *Personeel, gezamenlijke personen behoorende tot eenen openbaren dienst in hetzelfde gebouw*, fr. *personnel, personnes attachées à un service public dans le même bâtiment.* || Tenwaere dat deselve porter oft ingesetene eenighen oploop, rumoer, fortse oft rebellie opten Steen eñ binnen den gevangenissen, aen den steenweerdere, buyten- oft binnensluyters, oft aen yemande anders van den huysgesin oft familie van den Steene, oft aen d'andere gevangene... dede. *C. v. Antw.* 1545, I, 18.

FAMOOS (Famoes), bn. Van personen. *Berucht, algemeen — openbaarlijk bekend, befaamd, vermaard*, fr. *renommé, généralement, — publiquement connu, signalé, fameux.* **Een famoes dief.** *Die berucht is als dief*, fr. *celui qui est réputé voleur.* || Om te verclairen van der punicien corporeele, die men den dief aendoen mach, soe suldy weeten dat men, na den gewoonten van desen landen, den famoesen eñ openbairen dief met eenen baste hangen sal. Eñ hij is geheeten een vermeert oft famoes eñ openbaer dief, die gewoenlijc is te steelen tweewerf, oft meer, die dairaf befaemt is; want een werck tweewerf gedaen induceert gewoente; eñ en eest geen famoes eñ openbair dief, eñ hy ierstwerf steelt beneden de v s. Loevens, men sallen geesselen; steelt hy boven de v s. Loevens, men machen teekenen, dat is, een stuck van der ooren afsnijden; mair eest dat hij dairin persevereert, soe wort zijn punicie geaggraveert, eñ wort als een famoes dief aan den galg gehangen; eñ dit is genoch consonnant metten Lantcharteren van Brabant. V. d. Tav. 80 v°. — Van zaken. **Een famoes libel.** *Een eerroovend, lasterend schrift*, fr. *un libelle diffamatoire.* || Dat de criesmen, capitael stucken eñ punten, dairomme men mach wordden ter doot gecondempneert, oft gepunieert met exilien, proscriptie, euwige banne, oft anderen saken equipollent metter doot, zijn dese: te weten... Die een valsch eñ famoes libel maict tegen eenen anderen, tot zijnder verscemenissen, tegen die wairheyt. Ib. 56.

FANNEEL. Zie fernEEL.

FARDEEL, zn. Over het algemeen, *een pak, eene baal, (eene vracht) koopwaren, inz. van het lijnwaad en het laken*, fr. *en général un paquet, un ballot, (un fardeau) de marchandises, partic. de la toile et du drap.* La Curne Fardel: *fardeau.* Kil. *Fascis, onus.* || Welcke alloenen eñ gaerne de Bretoenen van allen auden tijden herwaerts overe ghebroght hebben van goeder stoffe eñ lijnghde, te weten: de alloenen van xlix eñ ten minsten xlvij ellen langh, eñ tgaerne broghten sy in grooten packen oft fardeelen. *Pl. v. Vl.* 9 aug 1531. *Ibl.* I, 346. Lynen laken — een fardeel oft pacxken uuyt Henegouwe, iij gro. — Laken — een fardeel oft halven teerlinck, v gro. Eñ van den ridderthol, j gro. *Watertol* 1550.

FASAEN (Faisant), zn. *Fazant*, fr. *faisan.* || Niemant en wordt toeghelaten, tenzy aen onsen oppervalckenaer, om onsen dienst te vliegen [*nl.* jagen] eenighe reyghers, faisanten, patrijsen oft dierghelijcke wildt, tsedert den eersten dach der maendt van meert tot den xv van oogst. *Pl. v. Brab.* 22 mrt 1631, a. 76, II, 185.

FASCEEL (Fasseel, Faisceel, Fijsseel), zn. *Bos, bundel* (*dik hout, geen rijshout*, fr. *faisceau* (*de gros bois*), *fagot* (*non de menu bois*). Kil. *fascis*, fr. *faisceau*. Waarschijnlijk het Brusselsch wishout of bakkershout, fr. *cotret*. Zie ook DE Bo. || Men verbiet dat niemen binnenbringghe faiscele, groete no cleene, te coepe, so ne waren naer de taille van der poert, al so wyt eñ al so lanc alse de taille es die staet ant Coerenhuus... Eñ de cleene faiscele viij½ palmen lanc eñ vij palmen wyt. *Kb. v. Auden.* 1338, *Van den faiscelen.* Item, ijc fasseelen, telken St-Jansmesse. DE PR. en BR. *Nazareth*, 19, *Pacht v.* 1430. Es ooc waer, dat over vijftich jaeren tijdt eñ meer, zeker ordonnancie eñ goede pollicie ghemaeckt eñ onderhauden hebben gheweest op de berninghe van den haute eñ turfven, te wetene: van den slaghaute van eecken neghen, eñ van elsen zeven jaeren, eñ niet daerondere, op eene zekere linghde, dickte eñ wydde in den bandt, al zowel van mutsaerden als van fasseelen eñ blocken. *Pl. v. Vl.* 17 dec. 1515, *Inl.* III, 667. Boven desen moet dezelve pachter alle jaeren voeren eñ leveren, voor Sent-Jansmesse, in mijns heeren herberghe te Ghent, op sijnen cost, een hondert fijsseelen eñ drie hondert mutsaerts, Gaversche taelgie. DE PR. en BR. VII. *Dikkelvenne*, 11 (1535). De meerste soorte van Fasceel eñ Blocken moet lanck wesen xij palmen het Fasceel, dick iiij palmen, rondt ghebonden; de Blocken xij duymen, al ten halven ghemeten. Het kleyn fasceel moet lanck wesen ten minsten ses palmen en half dick, eñ te meten in het midden. *Ord. Land v. d. Vrije* (DE Bo).

FASCEELHOUT, zn. De bet. van dit w. is zeer ineenloopend met het enkele fasceel; het onderscheid is dat dit laatste soms voor een enkel hout uit den bundel genomen wordt, zooals het klaar is in het citaat bij Verdam, uit Diericx, *Mém.* I 411: || Item, groote faceelen, (*daarvan geeft men*) eenen faceel: item, van cleynen faceelen twee faceelen; item, van rijshaute... eenen bundinc. — Moeilijk, zoo niet onmogelijk ware het, in onzen leeftijd, het onderscheid te bepalen tusschen de volgende houtsoorten en meest plaatselijke benamingen in den tol op de Zenne v. 1436/1531, a. 30 voorkomende: || Van elcken scepe wishouts, fasseelhouts, bondelhouts (hoephouts), bachaut ofte mutsaert. — Kil. 1642 Fasceelhaut, *fascis lignorum: & ligna quernea*, fr. *fagot; & buches de chesne.* || Item, iijm eykens fasseelhouts, die men nu in den zomer cochte... omme in den winter op der scepenen huyse te bornen. MERTENS en TORFS, II, 640, *Stadsrek.* 1401. Een hondert houts, te wetene vijftich faceelhouts eñ vijftich rijshouts. DE PR. en BR. IX. *Deurle*, 10 (1464). Betaelt voor acht duysent eycken fasseelhout, 't duijsent voor xlvij½ st. *Stadsarch. Breda. rek.* 1566. Indien die haestighe sieckte in iemandts huys quame,.. soo sullen die van den huijsghesinne moeten... eenen stroowisch uijtsteken boven sijn deure, lanck zijnde anderhalven voet, eñ soo dick als een fasseelhout. *C. v. Deurne* 1612, a. 468; item *Kiel*, III, 22.

FASCEELMES, zn. o. *Breed, krom snoeimes, houwer*, fr. *serpe*. Kil. 1642 *falx arboraria, silvatica. Une sarpe.* || Een tochteneere en mach... deselve opgaende boomen voordere rueren, noch daerane comen, noch sleunen, dan den fasseelmesse toebehoort. *C. v. Antw.* 1545, XIII, 67; *item C. v. Lier*, XIV, 5, en *C. v. Bergen-op-Zoom*, XVIII, 33.

FASCEELSTOCK (Fasselstock), zn. m. *Knuppel*, fr. *gourdin.* || Omdat zy, in evelen wille, met een fasselstocke denselven Christiaen Waelkin, daer hij ter eerden lach, ghesleghen hebben. *C. v. Auden.* 2de d. 22 oct. 1458. Zie FASCEEL.

FATALEN (Fatalien), zn. mv. *De bepaalde tijd om te kunnen of moogen appelleeren; welke verstreken zynde, dient men daerteegen te werden gereleveert"* (Boey), fr. *fataux, terme fixé pour pouvoir appeler; après l'expiration duquel on doit en obtenir le relèvement.* Fatales *dies adpellantur ab Impp. tempora adpellationibus peragendis praestituta. Vocab. juris utriusque.* || *Il faut appeler dans les dix jours et impétrer les lettres d'appel dans vingt jours en après; et au cas que les trente jours soient écoulés, lesquels on appelle jours fataux, on demande lettres d'appel avec clause de relièvement précis du laps de temps et des fataux, ce qui n'est pas refusé pendans l'an. Conseil de Brab. Mémoire, Reformation et appel*, HS. || In materie van anticipatie, compt den anticipant selve niet, den appellant heeft oorlof van hove en costen, eñ sal gebruijcken van zijnen fatalen, dats te seggen van zijn drij maenden, die hij heeft om releveren eñ executeren. WIELANT, *Civ.* Relivement tegens den verloop der fatalien eñ omissien van de appellatien mag alleenelyk in de hofcamere, als immediate overhooft, versogt worden. *C. gr. Loon*, II, 415, *Reckheim.*

FATSOEN, zn. 1) Van alle voorwerpen door 's menschen hand bewerkt. *Vorm, bewerking, maaksel, fatsoen*, fr. *façon, forme, confection.* Kil. *forma, etc.* || Wanneer man ofte wijf aflijvich wordt, soo blijft die lanckstlevende... alle de erfhaeffelijcke goeden, als huysraet, silverwerck, juweelen, tennewerck, coperwerk, yserwerck, bedden, gordijnen, sargien, lijnwaet, houtwerck, eñ voorts generaelijcken allen hetgene dat fatsoen heeft. *C. v. 's Bosch*, VIII 10; *item* 11 en 13.

2) Inz. van de kleederdracht. *Maaksel en medegaande versiersels*, fr. *façon et ornements ou enjolivements accessoires.* || Aenmeerckende de groote onghereghelheyt wesende tusschen onse vassalen, smalle heeren eñ ondersaten op tstick van haeren cleederen eñ habillementen, te zeer costelic, uutnemende eñ excessijf, tot haeren onverdraghelicken costen,.. Dat de voors. onghereghelheid vermeerdert langs zo meer, zoo overmids de diversitheyt van cleederen eñ fautsoen van dien, met recamueren, gaut- eñ zelverdraet; frenyen, broduerweerck eñ meer andere soorten van zyde snoeren, sticksels eñ andere nieuwe inventies,.. *Pl. v. Vl.* 27 mei 1550, I, 694.

FAUDET, zn. o. *Toonbank*, fr. *table qui sert à exposer des marchandises.* || An Jan Van Hamme, omme dat hy ghemaect heeft een faudet up de Halle, omme de rauwe persenaers, ten fine van daerup versceeden te legghene die marsche eñ gemeene lakenen, die up de Halle ghebrocht worden, omme te visiterene, 1 sc. par. REMBRY, I, 309, *Stadsrek.* 1561/62. Omme up de linwaethalle te makene een faudet. *Ib.* 365, rek. 1570/71. — De uitgever meent er het fr. w. *faude, eene horde, teenen vlechtsel*, fr. *claie* in te zien, de zin vereischt echter eene *bank* of *tafel*: het blijkt ook uit andere posten dat onze Van Hamme een „timmerman" was.

FAULGIE. Zie LABAY.

FAULT. Zie FAUT.

FAUT. Zie VAUT.

FAUTE, zn. o. *Gebrek*, fr. *défaut.* Fauten (Faulten). *Onbetaalde posten in eene rekening*, fr. „*mises*", *postes d'un compte non-payés, demeurés en souffrance.* || Van dat de ghezworens rekenen

zelen moeten. Item, dat de iiij oude ghezworens, nadat zy afgaen, haer rekeninghe selen moeten [maken] van al haeren ontfanc eñ uutghevene van hueren jaer binnen eender maent nadat zy afgaen, op die boete elc van 1 ouden scilde, en dade hem nootsaken van oirlogen of van siecheyden; eñ gheen fauten over te ghevene die binnen de hueren [binnen hun dienstjaar?] ghevallen zyn, zy en waeren ontruympt [?], eñ alle heeren eñ joncheeren zelen huer huedeken quite gheven. A. WAUTERS, *Sermens, Handboog*, § 7, 15de E. f°. 24. Eñ sullen deselve rekeningen moeten wesen volcomen, sonder met fauten te rekenen; tenwaere dat sy [*nl.* de momboors] hen devoir hadden gedaen eñ deden blijcken van sufficiente diligentie van procederen, eñ anderen gelijcken, den overnomboiren genoech dunckende; eñ sullen sulcke fauten gepasseert worden soolanghe dat blijcke van suffisante, continuele diligentie; eñ bij gebreke vandien de voerghepasseerde faulten geroyeert, eñ die te moeten innebrenghen. *C. v. Loven*, *Weeskamer*, a. 48. *It. K. en br. v. Moll*, a. 2; *Ord. P.B-autr.* 31 juli 1718; 31 oct. 1715, XXI 17. **Faute maken in tSampaengen** (*Champagne*). *Bankroet gaan*, fr. *faire banqueroute.* || Ware oec dat sake, dat iemen faute maecte in tsampaengen, dien en selen wi niet wandelen laten binnen der vriheit van Machelne, maer mogen wi sinen lichame bevaren [*nl.* in handen krijgen], ochte sijn goet weten, dat selen wi houden eñ houden doen tote diesmaels dat hi ghenoech ghedaen heeft in de maercte, sodat er de stat onghescaet of blive. *Priv.* 20 juni 1302, DAVID, *Mechelen*, 464. — Een zonderling gezegde, waarvan wij nooh eene verklaring, nooh een tweede voorbeeld vonden. **Faute slaen.** *Mislukken*, *kwalijk*, *verkeerd uitvallen*, fr. *ne pas réussir*, *mal réussir*, *rater.* || Zij hadden gheschict van twee zijden die stadt [*nl.* Amsterdam] tsamen eñ up een huere te besprijnghene, daer zij crancxt eñ minst bewaert scheen, omdat die burghers oft gharnisoen, ter weere loopende up deen zijde, terwijlen van dander zijde dees oproerders, bedect ligghende, de stadt zouden aengevallen hebben. Maer tslouch faute. *Ber. tijden.* II, 196. Zij ... meenden ooc wel den abt van Maroele ghecreghen te hebben, maer tslouch hemlien faute. *Ib.* III, 270. Maer mits dat hij niet ter zelver plecken en quam, zoo zoudet faute ghesleghen hebben. *Ib.* IV, 39.

FAUTELIJCK (Faultelic), bn. *Ontbrekend*, fr. *faisant défaut.* || Matten Zandbergh's toegheleit in recompensacien van haeren visschen, die ghestorven waeren bij faulteliken watere, vj s. *Stadsrek. Ninove*, 1475.

FAUTSOEN. Zie FATSOEN.

FAUTSOEN, FANTSOEN, zn. *Sikkelvormig zwaard*, fr. *fanchon.* (Kramers). Hoffmann v. Fallersleben: Fansoen. *Machera dicitur gladius longus ex una parte acutus* (?) La Curne: Fauchon: *Large cimeterre tranchant d'un côté, à l'usage des piétons.* || Wie dat swerd trect of fantsoen, of misericorde, in evele,.. hy es in de mesdaet van lx ponden. *C. v. Gent*, *Gr. ch.* 1297, a. 44.

FEAUTHEIT (Feaultheit, Foyaulteit, Fiaulteit, Fiautheyt, Fyauteit), zn. *Manschap, hulde en trouw door den leenman gedaan en gezworen aan zijnen opperleenheer*, fr. *foi et hommage*, *fidélité*, *jurés par le vassal à son suzerain.* || Van foyaulteitscepe of manscepe. Het ne zal niement maninghe ontfaen, kennesse dragen no derover staen, no vonnesse wisen, hine hebbe eerst manscepe ghedaen of foyaulteit ghezworen. Eñ als een man leen ontfaen heift, eist verstorven of ghecocht, eñ de heere daer niet ne zy omme de manscepe t'ontfane, so sal men eenen man doen zweeren foyaulteit, dats: den heere ghetrauwe te zine, te rade eñ te hofrade te ghane, der mannen raet secreyt te houdene, rechte kennesse eñ goede vonnesse te draghene eñ te wisene, zyn leengoed te verdienne, eñ al te doene dat goed man sculdig es te doene. Eñ danne gaet hi te rade eñ thofrade, eñ kent eñ wyse [*l.* wyst] als man van hove, eñ mach zijne manne ontfaen eñ onder hem zelven wet doen. *Jus feud. fl.* c. II. Van manscepen te doene. So wie een leengoed ancomt, hi moet manscepe doen bin den xlsten daghe, up x pond par., of hi ne hebbe consent van uutsette, of kenlike zinne [*nl.* noodzin]. Eñ een man sonder zinne, uutset of nood, die jaer eñ dach of meer tijds liete liden sonder manscepe te doene, eñ hi storve, eenighe willen zecghen dat zyn hoir niet ligte ten leene gheraken zoude, mids dat hi zinen heer niet gheobedijert en hadde. Ib. c. VII. It. *Leenr. v.* 1528, A ij r°; *Burcht v. Brugge*, a. 2.

FEAUTEITSCHAP (Feaulteytschip), zn. *Hulde en manschap*, fr. *foi et hommage.* Zie FEAUTHEIT. || De propre natuere van leene staet principalijck in thien puncten:.. Ten vierden, dat de vassael feaulteytschip doe sinen heere, belovende by eede hem goet eñ getrouwe tsine naer sine macht. WIELANT, *Leenrecht*, 13. Naer de erfvenisse van nieuwen leene soe moet de vassael feaulteytschip doen, eer hij in de possessie ghestelt werdt, op dat den here gelieft. Eñ en is feaulteytschip anders niet dan den eedt die de vassael doet den heere, bloots hooft eñ onghegort, metten handen tegadere of opghegheven [*l.* opgheheven]. Daerinne es te onderhoudene de costume van elcken hove. 34. It. *Jus feud. fl.* c. II; *Leenh. v. Auden.*, a. 20; *C. v. Cassel*, a. 1, 2, 3. — Feauteitschap, Homaige, vasselage. Deze drie woorden zijn synoniem. || Dat gheen differencie en is tusschen feaulteytschip, homaighe eñ vassalaighe. Eñ eest dat ghy my vraecht wat differencie oft gheschil dat is tusschen feaulteytschip, homaige eñ vassalaige, ick verantwoorde u: egheene, maer si beteekenen gelijc dinc onder diversche namen; want feaulteytscip is te sweerene leenman te sine, eñ is vassael te segghene in latine: verobligeert oft verbonden. WIELANT, *Leenrecht*, 39.

FEERTEL. Zie VEERTEL.

FEESTE, zn. v. 1) *Feest*, *kerkfeest*, fr. *fête d'église.* — Dobbel feest. *Dubbel feest*, wanneer twee heiligenfeesten samentreffen, fr. *fête double*, *quand deux fêtes de saints coïncident.* (Maigne d'Arnis *Festum duplex*. Zie ABIJT 3). — Feestdagen, Feestelijke dagen. *Vierdagen*, fr. *jours de fête*, *de repos.* In een geding in beroep voor het leenhof v. Brabant, tusschen Vrancx § de Juppleu, 1558, *Griefs*, a. 1, worden als „gebodene" feestdagen, *fêtes de commandement*, de volgende gemeld, als op welke de gerechtelijke zaken geschorst waren: *quamvis*, wordt er gezegd, *non prorogari sed expediri deceat questiones*, *debet tamen judicialis strepitus diebus conquiescere feriatis*, *qui ob reverentiam Dei noscuntur esse statuti*, *scilicet:* (Vert) Kersmis, s. Stephanus, H. Joannes Evangelist, Onnoozelkinderen, s. Silvester, Besnijdenis, Driekoningen, de zeven Passiedagen, Verrijzenis, met de zeven volgende dagen, O.-L.-H-Hemelvaart, Pinksteren, met de twee volgende dagen, s. Jans-Baptista geboorte, alle de feestdagen van O.-L. Vrouw, twaalf Apóstelen, vooral s. Pieters en

Pauwels, s. Laurentius, s. Michaël, de plechtigheid van Allerheiligen, de Zondagen, en andere plechtigheden welke de bijzondere bisschoppen in hun gebied of diocees, met de geestelijkheid en het volk, geregeld hebben plechtig te vereeren. — In art. 3 wordt nog de eerste Mei gemeld als de plechtige vierdag der apostelen „*messeigneurs*". S. Philippus en S. Jacobus. — Het verwondert, dat de „Religionsvrede" v. 12 juni 1579 zoo weinige „gebodene" vierdagen voorschrijft: || Dat een yeghelijck sal gehouden zijn t'onderhouden de gewoonlijcke dagen hiernae gespecificeert, te weten: den sondach, Kersdach, Aposteldagen, Onser-Liever-Vrouwen Bootschap, Hemelvaert eñ Lichtmisse. *Pl. v. Brab.* I, 57. Eene ord. z. j., waarschijnlijk behoorende tot de regeering van Albertus en Isabella, noemt er meer. || Dat niemant op eenighe der sondaghen, hoogtijden, Onser-Liever-Vrouwen daghen, Aposteldaghen, twee feestdaghen naer Paesschen, twee naer Sinxen eñ twee naer Kersmisse, Jaersdagh, Drij Coninghendagh, Heyligh-Cruysvindinghe, Ascensioensdagh, Heyligh Sacramentsdagh, s. Jan-Baptistendagh, eñ die Patroon-oft Patroonerssendagh van de plaetsen oft Prochien aldaer heylighdagh zijnde, moghen doen eenighe slaeffelijcke wercken. Ib. 58. Zie ook de *Decreta synodi prov. Mechliniensis v.* 26 juni 1607, tit. XIII, Ib. 109.

2) *Jaarmarkt*, fr. *foire*, *marché annuel*. Maigne d'Arnis Festum, *Nundinae*, *foire*, *marché ol. feste.* || Het recht van 5 stuyvers voor ider peirt, eñ 10 oorden voor ider kachtel, voor den stant op de feeste genaemt *d'Essemarct;* 24 st. op ieder peirt, en 12 st. op ider kachtel beneden het jaer, die zullen verkocht worden op de gemelde jaermarct,.. 12 st. van elcke tente ofte pavillioen, als oock van elcke kraem, zoo op de marcten als op de feesten. *Pl. v. Vl.* 5 aug. 1765, a. 3, X, 595, *Thourout.*

3) *Vreugdebetoon*, *luidruchtige uiting van genoegen*, — *rumoer*, *geschal*, *lawaai* (*lawijt*). (Verdam), fr. *démonstrations bruyantes de joie*, *tapage*, *vacarme.* || Twee dievels die vele feesten maecten in den ommeganc, elken ij s., beloopt... iiij. s. *Stadsrek. Ninove*, 1475.

FEIT (Faict, Fait, Fayt, Feyt), zn. o. *Daad*, *bedrijf*, *handeling*, *feit*, fr. *action*, *fait*, *acte.* 1) In borgerlijke rechtszaken, zooals thans. *Feit*, *daadzaak*, fr. *fait.* || Die zijn faiten niet prouft verliest zijn zake, eñ jeghens zine partie de wettelicke costen. *C. Kast. Iperen*, a. 245.

2) In strafbare zaken. *Wetovertreding*, *misdaad*, fr. *délit*, *crime.* || Van allen twiste eñ van allen faiten, daer men waerheit of sculdech es te hoerne, daer selen de scepenen over sijn eñ sitten. *K. v. Mechelen*, 13 dec. 1301. Scepenen van Aelst hebben eñ zyn sculdich te hebbene kennesse van allen faiten, pugnitien eñ mesgrijpen, die ghedaen eñ gheperpetreert worden bin der stede eñ scependomme van Aelst, hoe groot de faiten zijn, niet ghesondert noch uutghesteken. *C. v. Aalst*, *Orig.* XLVII. Waert zo, datter fait of dootslach ghedaen ware boven den blivene [*nl.* vrede van veeten], dats emmer gherekent moorddadich fait. *C. v. Aalst*, *Orig.* XLIII. Alse een dootslach bij nachte ghedaen es,.. dat fait es ghereputheert over moorddaet; eñ als de bailliu zulcke faite of andre faiten van ontscake, vredebraken of andre, die over moorddadighe faiten gherekent zijn, berechten wille,.. Ib. XLVII. Van faict te doene in kercken ofte op kerckhoven. Zo wie cauze ofte oirspronck werdt, ofte faict doet in eenighe kercken ofte kerckhoven eñ uutdien ces ofte ban gheleyt zy, dat ware den principalen op peyne van banne. *C. kast. Iperen*, a. 6. Zoo wie dat met eenighe van den voirnomden wapenen eñ stocken andere griefde, quetste, ofte faict dade, ofte dede doen, zo datter af came opene wonde eñ loopende bloed, dat ware op de boete van tsestigh ponden parisis. *C. kast. Iperen*, a. 36. (Van faict te doene met verboden wapenen, in in evelen wille) Zo wie faict dade op zijn verweeren, eñ danof suffizantelic bleke als om ghenoughen, dat hy danof onghehouden werdt van der boete. *C. kast. Iperen*, a. 44. — Fait avisé. *Gemaakt spel*, (Vanderhaeghen), of wellicht beter nog, o. e., *eene vooraf beraamde zaak*, fr. *un coup monté.* || Ander meenen dattet *feet avisé* was, eñ dat zij van hem met ghelde ghecorrumpeert ofte anderssins daertoe vertweefelt waren, want ten gaf, zegghen zij, geen veerwe, dat zij alle zesse alzoo zouden gheslapen hebben, dat zij haren ghevanghenen niet en zouden zien clemmen hebben duer de veinstere. *Ber. tijden*, III, 226. — Kwaet feit. *Misdaad*, fr. *méfait.* || Heeft een parsoon dootslach ghedaen of eenech ander quaet feit. *C. v. Aalst*, *Orig.* XLIV, blz. 464; *C. v. Poperingen*, c. 27 a. 8; *C. v. Valkenburg*, 1612, a. 18. — Leelijck, vilein feit. *Gruwelijk feit*, fr. *fait énorme.* || Gheviele dat fait [*nl.* doodslach] by nachte, men zal ne bannen uten lande van Vlaendren, tusschen zesse jaren eñ eenen, up ziin hooft, also langhe als scepenen goed zal dincken, als van leliken faite. *K. v. Brugge*, 4 nov. 1304 § 16. It. 22, 23, 27, en blz. 391, 392, II, 4. Daer men de wettelichede van moorde, ontscake, of anderen vilainen faiten doen zal, daer behoiren de twee zondaechs kercghebode ghedaen te zine ter prochikerken daer tfait onder ghevalt. *C. v. Aalst*, *Orig.* XLVIII, blz. 502. — Feit van belasting. *Punt*, *artikel*, *hoofdpunt van belasting*, fr. *chef d'accusation.* || D'welck gedaen sijnde, soo worden, door ordre van 't officie, de feijten van belastinge door den secretaris voorgelesen aen den gevangene, die daerop schuldig is t'antwoorden van article tot article. *C. v. Diest*, VZ. XIV, 12. *Crim. proc.* — Feit boven feit. *Wanbedrijf op wanbedrijf*, *herhaling van misdaden* (?), fr. *crime sur crime*, *récidive* (?). || Mijne heeren van den Rade en doen gheen renvoy van geprevelegeerde zaken, ghelijc als van sauvegardebrake,.. fait boven fait, excessen... WIELANT, *Crim.* c. 32. It. *Civ.* T. V, 12. — Vuil feit. *De tegennatuurlijke zonde*, fr. *le péché contre nature*, *sodomie.* De kost. v. Antw. 1545, I, 14, en Damhouder, *Praxis rer. crim.* c. 96 a. 1, *crimen pessimum*, de kost. v. Antw. 1570 *crimen sodomiticum*, en die van 1582 „criem van luxurie teghens natuere." || Van vuijle faicten. Dit crisme, dwelck geheeten is *zodomie*, oft zonde jegen natuere, is abominable in rechte, eñ te punierene metter doot. — Dieghene die jonge kinderkins oprapen om 't vuijle faict te doenne, sijn te punierene als boven. WIELANT, *Crim.*, c. XCIV. — Feit doen van iets. *Acht slaan op iets*, fr. *tenir compte de qc.* La Curne Fait 6⁰, *en faire fait.* || Een vassael troude een jonge dochter, die hi wol meende een goede maecht te zijne, eñ nochthans binnen twee of dry maenden daernaer sij baerde hem eenen schoonen volwassen zone. De vassael, om zijn eere te deckene, eñ omme de liefde die hi thuerwaerts hadde, of omme anderen redenen hem daertoe purrende, sweech eñ en

maecte geen faict, eñ bleef altijds met haer huys houdende totdat hy sterf; de vraghe is: of dat kint in zijn leen succederen sal? secht ja, *quia filius est ejus quem nuptiae demonstrant.* WIELANT, *Leenr.* 63.

3) *Gewelddadigheid*, fr. *violence.* || Eñ up dat, in eenighe tyden, hem yement ghepynt heeft hemlieden belet oft onghebruuc te doene in huere voorseide possessien, eñ saisinen, dat heeft ghedaen ghesyn tonrechte eñ bi faite, eñ dat hadden zy zo wederstaen bij rechte, dat dat onrechte eñ fait te nieuten ghedaen heeft ghezyn te hueren proffite. *C. v. Auden.*, 2de d. 321 (1421).

FEITELIJCK, bn. en bijw. — BIJV. Feitelijcke misdaet, *Misdaad bestaande in feitelijkheden, dadelijkheden*, fr. *délit consistant en voies de fait.* || Daer gheene faitelike mesdaet en es anders dan van woorden, dat es men sculdich te beterne bi pelgrimaigen, *C. v. Aalst*, *Orig.* XLVI, 5. — BIJW. *In have en goederen*, fr. *réellement.* || Alle degene, die bij borgermeesters, als overmomboirs, gestelt worden tot momboirs, curateurs, toesienders oft administrateurs van weesen, oft van andere die onder momboirije oft curatele behoiren te staen, zijn schuldich denselven last t'aenveerden, eñ den eedt daertoe staende te doen; eñ moghen daertoe gedwongen eñ feijtelijck geëxecuteert worden. *C. v. Diest*, VZ. VII, 13.

FEL, bn. *Boosaardig, kwaadaardig, gram, wreed*, fr. *méchant, irrité, courroucé.* Kil. *auctus* 1642. *Atrox, crudelis, immisericors, truculentus, felon, cruel.* Dit w. komt bijzonder voor in verband met moet. || Soe wie eenen cnijf trect,.. eenen anderen mede te evelen, ocht in fellen moede. *K. v. Waalhem*, 41. Die met fellen moede smeete naer [bailliu of amman]. *C. v. Cassel*, 160. Behoiren die rechters goedertieren te zijn en niet fel. V. D. TAV. 374. In fellen of grammen moede. *C. v. Befferen*, I, 12, 13. Zie ook ERRE en MOET.

FELHEIT (Felhede), zn. 1) *Boosaardigheid, kwaad inzicht, kwaadaardigheid, gramschap*, fr. *méchanceté, mauvaise intention, colère.* || Wie den anderen logenstroepte, ochte seget: Godsat [*nl.* Gods haat] hebdi! geonneert werdi! ochte ghi sijt een quaet, mit felheden,.. *K. d. amm.* a. 1. Met felheiden. *K. markgr.* 1. It. *meierij v. Loven.* Het Waalsche ch. zegt *par felonie* (La Curne, Fellonie *colère. méchanceté*). So wie so andren slaet metter handt, ofte trect bi den hare, in felheden. *C. v. Gent*, *Gr. ch.* 46. Wie mes trect in felheden. Ib. *Orig.* XXXI (1326). Die enen andren slaet metter vuyst, in felheyden. *Kb. v. Antw.* a. 14. Die naer eenen anderen in felheyden worpt met eenen potte, keye oft houte, sonder geraken. *C. v. Antw.* 1545, II, 15. It. *Comp.* VI, I. 20; *C. v. Santhoven*, *K. en br.* 1558, a. 26.

2) *Hardvochtigheid, onmeedoogendheid, wreedheid*, fr. *dureté, impassibilité, cruauté.* Kil. ofr. *felonie.* || Ten ix^en^ male, zoe zullen die richters heur vonnisse geven met ontfermenissen van dengeenen die dat tegengaet; maer men zal niet zoe ontfermhertich zyn, dat trecht dairbij achterblyve; want recht te doene sonder ontfermenisse eñ genade, dat is meer een felheyt dan recht. V. D. TAV. 374.

FELIER. Zie FILIER.

FENIEL. Zie FERNEEL.

FEODAL, bn. *Leenroerig, het leenrecht betreffend*, fr. *ressortissant au droit féodal.* || Aengesien dat dese zake was feodal eñ leenachtich, waeraf dat de voors. scepenen geene kennisse toe en behoerde. *Oork.* 16 febr. 1446, *Gends chartb.* 126.

FERIE, zn. v., mv. FERIËN, 1) *Rusttijd, opschorting der zittingen van de gerechtshoven, vacantiën*, fr. *vacances, aussi vacations, temps ou les tribunaux interrompent leurs fonctions. Voc. juris utr.: Feriæ, tempus quo a forensibus negotiis et jure dicundo vacatio concedebatur.* || Ferien zijn daghen dat men geen recht en doet, eñ comen uuyt gescreven rechten, eñ zijn drijderande, te weten: solemnele, repentine eñ rustike. Solemnele ferien zijn die ingebrocht zijn ter eeren van Gode, gelijck den sondach- eñ ander feestelijcke dagen. De repentine zijn degene die de prince, om de gemeene blijscap doet inbringen, gelijck van den dage van zijnder coronatie, victorie van den vijanden, etc. Eñ zijn geheeten repentine, omdat sy dickwijle bottelijck eñ onversien aencomen. Rustike ferien zijn, die inbrocht zijn om de nootsakelickheyt eñ 't gemeen profijt, gelijc als de ougst eñ andere, dewelcke gestelt eñ gestatueert werden naer de costume eñ natuere van de quartiere. WIELANT, *Civ. T.* 4, c. 20. *Van ferien eñ vacantien.* Zie ook VACANTIEN.

2) *Rol, lijst of boek der bij eene rechtbank te behandelen zaken*, fr. *rôle, liste sur laquelle on inscrit les causes dans l'ordre où elles doivent se plaider.* || De salaris van den procureurs.. Alvoren, van heesch te makene verbalick eñ pertinente concluziën te nemen, die op trolle eñ in de ferië gheteekent werden bi den greffiers oft clerken van den vierscharen, vier schellingen parisis. *C. Kast. Ipsren*, a. 146². Welcke zeven s'grave mannen sullen moghen ghebruycken den greffier van den lande, tot het bedienen van de greffie criminele, die de ferie ofte t'registre criminel, met alle lettraegen eñ bewysen te dien aenclevende, behoorlick onderhouden eñ bewaeren zal. *C. Land v. Waes*, I, 15. Zal oock den procureur eerst furnierende overleggen extraict uyt de ferie ofte register van proceduren, geteeckent by den greffier, op boete van xij schel. parisis. *C. v. Auden.*, *Stijl kast.*, VI, 14. De procureurs... zullen gehouden wesen te houden, op haerlieder manualboeck, notitie van alle dilayen eñ proceduren, eñ denselven doen accorderen met de ferie ofte register van de greffiers. 20. Van acten geëxtendeert ter ferie op het verbael van partyen, danof hy notitie moet houden. Ib. 2de d. *Salarissen* 1619, blz. 433. Den greffier, voor copie van alle schrifturen oft extraiten uyt de ferie ofte register.. blz. 436.

3) *Rechtszitting*, fr. *audience, séance du tribunal.* || Voor het instel van de saecke, aen den procureur ses stuyvers, eñ voor het dienen van elcke procedure ofte comparitie ter ferie. *C. v. Aalst*, *Salarissen*, 1752, a. 15, blz. 734.

4) *Loon van rechters en rechterlijke beambten voor hunne zittingen en dienstvervullingen, vacatien*, fr. *honoraires des juges et gens de loi, vacation.* || Den amptman over zyn manyngen eñ ferie iiij s. par. Den procureur iiij s. p. *C. v. Auden.*, 2de d. *Salarissen* 1581, blz. 263.

5) *Rechtshandel, rechterlijke behandeling eener zaak*, fr. *procédure.* || Wort aen eenider, wie het sij, geïnterdiceert geduerende den voors. tijt, dat de vierschare gebannen is, te maecken eenich ghetier, tghone den cours van de ferie soude mogen beletten. De PR. en BR. XIV. *Boekhout*, 69.

FERIERECHTEN, zn. mv. *Wettelijke loon of salaris*, fr. *droit de férie, salaire.* || De greffiers en sullen geene saecken moghen omhaelen ofte voorroepen ter rolle,.. tenzij partyen oft eene van hemlieden, in persoone ofte procureur, sulckx

expresselyck waere versoeckende, op pene van nulliteyt eñ te verliesen hemlieden wettelycke ofte ferierechten voor dien, eñ sooveel keeren als sulckx soude bevinden worden-ghedaen te zyn. *O. P.-B. autr.* 5 juli 1703, a. 205, I, 398.

FERIJNEN, bw. *Met den beitel sierlijk bewerken*, fr. *biseauter, ciseler*. || Allen uytwendighe steenwerck, niet geferijnt met syne slagen. *Regl. Edificie-meters* 1705, II, 83.

FERMERIE. Zie FIRMERIE.

FERMETEIT (Fyrmeteit), zn. v. *Belasting op de levensmiddelen, bijzonder in het Luikerland; het bestuur dezer belastingen*, fr. *impôt sur les denrées, partic. au pays de Liége; l'administration de cet impôt*. Lat. *firmitas*; de Peis van Nieuwenhoven, 29 dec. 1329, *C. gr. Loon*, II, 182, stelt het w. gelijk met accijns, maltoet en gabel: *firmitatem seu assisam, que alias malatota seu gabella nuncupatur. O. Liége*, 2 dec. 1412; it. 18 mrt 1502; PIOT. *Cart.* I, 472. || Welke payemeysters zullen alle jaere,.. die assize eñ fyrmeteit doen roupen eñ uutgheven. *C. v. Maastricht, Oork. v.* 1372, blz. 434; it. 311. Zie ook het volgende.

FERMETEURS, zn. mv. *Bestierders van de belasting op de levensmiddelen, gen. fermeteit*, fr. *administrateurs de l'impôt sur les denrées, dit fermeté*. || Dat in tyden voir leden niet gewoenlic geweest en is te setten eñ te ordineren bruwers tot fermeteurs by onse stat van Ludic, sonderlingen omdat dat gelt van der fermeteit gehoren woirdt van den bruweren onser stat van Ludic, eñ dairom men meer suspicien op hun hebben mocht in desen saken dan op andere,.. dat wy,.. gheen bruwers setten noch ordineren en sullen... totten officien van der fermeteit. *O. Liége*, 2 dec. 1412. Zie FERMETEIT.

FERNEEL (Fanneel, Farneel, Feniel?) zn. *Holle dakpan voor den afloop van 't regenwater*, fr. *tuile creuse pour l'écoulement des eaux pluviales, noue; de cromme tichel (imbrex)* van Hadr. Junius. Kil. F e r n e e l e, j. K e e l e, *tegula deliciaris*. || An ijc tichelen en iiij fanneelle verbesicht an tselve werc (*nl.* an de gote tusschen den dake van scepenen huuse), ix st. *Rek. stad Ninove*, 1481. Alle dackvensters sal men meten als vooren, be halvens dat men voor elk feniel sal tellen eenen voet, 't zy voor handt ofte leveringhe. *Regl. Edificie-meters* 1705, v, 3. De feneelen [moeten hebben] eenen voet in 't vierkant, behoorlijck gekroont [gekromt?] *C. v. Brussel, Maten v. Careel*, enz.

FERPEL (Firpel), VERPEL, zn. *Arglist, kwade trouw*, fr. *artifice, malice, ruse, mauvaise foi*. Een woord uit de menigvuldige formules van goede trouw, welke in de oorkk. voorkomen; zie hoogerop EXCEPTIEN; dus ook bij Nijhoff, *Gedenkw.*, zie Verdam, en o. a. ook bij Kremer, *Acad. Beiträge*, I, 68, (*Heinsberg* 1414): „Alle argelist, firpel und behendigkeit, uissgescheiden." || Alle argelist, ferpel eñ behendicheit gheistlichs eñ werentlichs rechts uytgesceden. FRANQUINET, *Sint-Gerlach*, 87 (1389). Item, is onse meijninghe, dat van nu vort alle manne dinge eñ hem verantwerde sonder vervel [*l.* verpel]. Item, so wije, weert poertere off forain, die enen vreemden dede arrestieren, diewelcke, also gearrestiert, hem sal mogen verantwerden sonder verpel. PIOT. *Cart.* 18 nov. 1404, a. 13, 14, II, 172, *St.-Truiden*.

FERPEREN, ow.? || Zoe wij [*nl.* wie] in zijn huijs, dat hij huert, blijven wilt, die zal dat zijnen huijsheere cont doen binnen den vier Paesdagen. Eñ waer des nijt en gesciet, zoe zal der huijsheere zijnen wille doen moghen, sonder ferperen off calengeren. *K. v. St.-Truiden*, 1419, a. 4.

FERWEEL. Zie FLUWEEL, en FRUWEEL.

FETAILIE. Zie VITAELGE.

FEUILLE. Zie FORLIE.

FEUILLIE (Feuillye), zn. v. *Een eenzame wijkplaats in een boschaadje*, fr. *feuillée, foillée, retraite dans le feuillage* (La Curne). || Dezen uitheemschen naam had men, ongetwijfeld onder de Burgondische heerschappij, gegeven aan eene overheerlijke boschachtige ligging in de oude warande onzer Brabandsche hertogen te Brussel, tevens bekend onder den naam van Doolhof of *Labyrinthe*, van welker bewonderenswaardige schoonheden men eene treffende beschrijving lezen kan in de Gesch. v. Brussel, III, 332. De reken. der Domeinen der jaren 1517 en volgg. gewagen dikwijls van bouwwerken in de *Feuillije*; in 1518 legde men er de grondslagen van een boven het water verheven houten huis: *in de Feuillije, int nieuwe houten huys aldaer, staende int water*. || Bewaerder van der Feuillien ons heeren des Conincx in zynre warande binnen deser stadt (*nl.* Brussel). *Reken. v. Brab.* reg. 137 f° 113 v° (1520). Zie ook FULLIE.

FEUR. Zie FORE.

FIERLINCK, zn. *Een goud- en zilvergewicht van 8 aaskens* (Zie PONT), ook een *kwart* genaamd, fr. *un poids pour peser l'or et l'argent, de 8 as*; de fr. Ord. v. 24 juli 1668, a. 19, *Pl. v. Brab.* V, 342 zegt *un quart d'esterlin*. || Dat de... juweliers... niet en sullen moghen onder hebben oft houden, om hen daermede te dienen int vercoopen.., eenich ander als oprecht eñ waerachtich Tröisch ghewicht,.. noch oock te moghen gebruicken andere dan goede eñ rechtveerdighe balancen oft weechschalen, daeraf deghene draghende eñ gheladen zijnde met 24 marcken sullen moeten te kennen gheven trecht van dien op eenen enghelsen naer [*nl.* 32 aas]. Andere draghende eñ gheladen zijnde met 8 marcken, op eenen halven engelsen naer. Eñ sulcke als souden draghen eñ gheladen zijn van een tot twee marcken, op eenen fierlinck naer. *Pl. v. Brab.* 20 oct. 1608, a 13, I, 505. It. II, 566. Dat die twaelf lichte [penningen] tsamen niet lichter wesen en sullen dan drie fierlingen, eñ de twaelf stercke, drie fierlingen swaerder. *Ord.* 1520. V. D. CHIJS, *Hertogd.* 259.

FIERTEL, FIERTER. Zie FIERTRE.

FIERTRE (Fiertere, Fiertel, Fierter), zn. *Lijkkist, doodkist; relikwiënkast*, fr. *cercueil; châsse*. Kil. F i e r t e, *fland. Feretrum*. La Curne *Fierte*. || Item, ghaven sij scepenen Willemme Van Vaernewijc, Lievene Van der Caerden, Janne Soete Amise, Wasseline Van Lens, eñ van den ontfangeren der [*nl.* dheer] Clais de Keyser, die vooren sdonredages voer der [h]eleger Crusendach te Dornikeward, omme daer Onser Vrouwen fiertre te draghene, thare tere, dat se ute waren iv daghen met xlviij paerden, eñ ghaven tetene te Audenarde ij mael, eñ te Dornike ij mael, sonder betalen, Eñ van der trompeneren eñ ooke die van Ghent mede voeren solarise, eñ van der trompeneren eñ blasers solarise, die men onthilt vandaer eñ mede ommetrompten eñ bliesen, xj lb. x d. gr. *Stadsrek. Gent* 1336. Dit palmrijs, eerweerdege Vrou mynioet, Bring ic u uten paradise, Omdat men dit, Vrou, na u doot, Dragen sal, uut minnen devoet, Vor uwen fiertel. *De Sev. Blis.* 420. Fiertere. 1191. Fierter 1288. tHadde alzoo van allen auden tijden costume gheweest eenen schoonen

onmeghanc te hauden tsondaechs naer Onser Liever Vrauwendach alfougst, wesende doe den xviijen derzelver maent, eñ droughen omme eenen flertel van Onser Vrauwe uut Onser Vrauwe keercke up Ste Pieters. *Ber. tijden*, I, 60; it. 76; II, 210; IV, 80; *Belg. Mus.* VIII, 411.

FIGURE, zn. v. *De eerste beginsels der Latijnsche taal*: *de kleine en de groote Figuur*, fr. *les premiers éléments de la langue latine, la grande et la petite Figure*. Zie het volgende w.

FIGURISTEN, zn. mv. *Leerlingen der kleine en groote figuur*, fr. *les élèves des écoles latines inférieures*. || Boven die voors. gagien sullen van de A-B-C tot de figure exclues ter maendt hebben drye stuyvers. — Van de figuristen, vier stuyvers. — Van de Grammatica eñ Syntaxis, vijf st. — Van Poësis eñ Rhetorica, ses st. — Van Greca eñ Dialectica, seven st. *Condition der Paters Augustijnerscholen te Thienen*, 1617, a. 14—18. *Brab. Mus.* I, 52.

FIJFEL (Feyfel), zn. o. *Klein dwarsfluitje*, fr. *petite flûte traversière*. || De arckebussiers en hadden anders gheen wapene dan an thooft, eñ quamen voren met een trommel zonder feijfel. *Ber. tijden*, II, 136. Zij quamen dus met een trommel eñ feijfel al over den curten Steendam. III, 41. Tusschen elc regiment sloughen drij Spaensche trommelen eñ een feijfel, spelende als de schaepherders. 59.

FIJFER, zn. *Fluitspeler*, fr. *fifre*. || Nyetjegenstaende de stadt gegunt heeft den trommelslaegers eñ fijfers van den vijff gulden elcken sesse gulden ter maent, ten eynde sy de gulden dagelycx souden helpen op eñ aff ter wacht leyden,.. VAN MELCKEBEKE, *Kruisboog*, 67 (1572). Ook Fijfelaer (Fijflaer). || An N. N.., als capiteinen van elck eene compaignie borghers deser stede,.. ter causen dat zylieden betaelt hebben de trommelslaghers en de fyflaers, die ghetrommelt eñ ghefyfelt hebben up den Sint-Jacobsdach 1619, alswanneer ghehouden was eene generaele monsterynghe van voorn. borghers. REMBRY, I, 288.

FIJFELEN, ow. *Op de fluit spelen*, fr. *jouer de la flûte*. Zie FIJFEL, FIJFER en FIJFELAER.

FIJN, zn. m. *Allerhande eisch, vordering of „vermet", of tegenwerping door partijen aan de rechtbank vertoond*, fr. *fin, fins, toute espèce de demande, prétention ou exception présentée au tribunal par les parties*. || Antwoordende in de zaeke dilatoyrelick, es gehouden [*nl.* de verweerder] met eenen aesome eñ gescrifte te concluderene peremptoyrelick, zonder up denzelven fyn te meughen rusten alleene, altyts recht begheerende by oordene up denzelven fyn of fyne [*l.* fynen] dilatoyre die hy zal willen eñ moghen proponeren. *C. v. Auden.* 2de d. *Stijl* 27 sept. 1532 a. 28.

FIJN, bn. Van personen. *Aanzienlijk, voornaam*, fr. *notable, de distinction*. || Hij heeft, in veel plaetsen, alzoo de stadt beroert,.. heetende sommighe fijne mannen dieven eñ ghuijten, ooc verraders. *Ber. tijden*, II, 99. Waren van schepenen van der Kuere weghe te Ghendt, innegedaecht oft gheroepen xx gheghoedde deghelicke mannen, die haer met de nieu religie breet ghemoeijt hadden... Daer te voren warender innegedaecht,.. zesse, van ghelijcken fijne mannen, van hare supposten wesende: eerst, meester Pieter De Rijcke, een poorter van der stadt, rijcke van ghoede, een practisien wel ghelittereert, hebbende ooc ghoede officien eñ staten, alleeins een gheheel weeldich eñ eerlic man; daernaer meester N., meester N., zeer rijcke lieden, eñ huweden haer kinderen an herde fijne mannen van der stadt, als... Ib. 196, 197.

FIJNEN, bw. Eenen koop. *Dien onwederroepelijk vaststellen, sluiten*, fr. *arrêter, fixer irrévocablement* (*une acquisition ou vente*). || Om den nalinck by kerckgeboden naer erfvenisse t'excluderen, moet den coop van goede finalick gesloten eñ gearresteert zijn vóór het doen van 't eerste kerckghebodt, op pene, dat indien den voorn. coop eerst ghefijnt eñ gesloten wort naer 't eerste kerckghebodt, den nalinckclagher sal hebben jaer eñ dach naer erfvenisse. *C. v. Eecloo*, VII, 5.

FIJN MARS. Zie WOLLE.

FILIER (Felier), zn. *Plaat, balk, waarop de sparren van een dak rusten*, fr. *filière*. || Oft d'eene van de voors. partyen met hare goeden hooger wilde varen in den gemeynen muer dan d'ander partye, soe soude [sy].. den gemeynen muer op haren cost alleen opmetsen, eñ d'ander partyen kepers van haer huys moeten corten, eñ op den felier, met noten van witten steen, daeronder in den gemeynen muer gesteken, ontfangen, eñ de gote herleggen. *C. v. Brussel, Servit.* 25; item 26; Christijn *in trabe laterali. It. C. v. Loven, Servit.* II, 17. Alle gesaegt eycken hout, als balcken, felieren, muerplaeten, rubben, stylen, enz. worden gemeten rubsgewys. *Regl. Edificie-meters*, III, 1.

FILIERNOT (Feliernot), zn. *Noot of neut, waarop de filier of muurplaat rust*, fr. *jambe sous poutre*. || Balcknoten, feliernoten eñ tuymelnoten. Item, sal men meten voor alle balcknoten, die men steken sal onder den balck, vier voeten, eñ voor elcke feliernot, twee voeten. *Regl. Edificie-meters*, I, 65.

FILLIET, zn. o. *Blad van twee zijden*, fr. *feuillet*. || Alvooren, acten van sententien gheëxtendeert geschreven in parchemin van redelijcke grootte, eñ niet min dan 20 regulen in elcke page, van tfilliet.. ij sc. gr. *C. v. Brugge*, II, 743 (1636).

· FINANCIE, zn. v. 1) *Het opnemen van geld tegen rente, leening*, fr. *levée d'argent à titre de rente, prêt à intérêt, emprunt*. — Nemen ter financien. *Ontleenen*, fr. *emprunter*. || Nu zoo eest, dat de voers. supplianten dese voers. penningen, hun geremitteert eñ quyt geschouwen, met noch meer andere penningen, die deselve supplianten ter financien genomen hebben, geëmploeert eñ betaelt hebben, zoo int opmaken van den bolwerck,. *Brief* d. d. 26 mrt 1538, *aan den prins v. Oranje*: *Stadsarch. Diest, Beden en Schattingen*, 16de E. — Crijgen (bekomen) op financien. *Te leen ontvangen*, fr. *emprunter*. || Dat, al eest soe dat deselve supplianten huer uuyterste diligencie gedaen hadden deselve plecke bosch te royen eñ cuysschen om te reduceren tot winnende lande, eñ daeromme gedebourseert hadden zekere groote sommen van penningen, die zy gecregen hadden op financien. *Rekenk. v. Brab.* reg. 138, fol. 231, *Erfpacht ende pachtinge van den Loobosch nabij Loven*, 20 juli 1538.

2) *Woeker, het opnemen van geld tegen woekerrente, afzetterij*, fr. *usure, escroquerie*. || Alle contracten nature hebbende van financien, by vorme van coopinghe van eenige coopmanschepe, ware, baghen, juweelen ofte andere zaecken, zyn van onweerden, eñ den debiteur en. es niet meer ghehouden den crediteur te restitueren dan hy ghepraufficteert en heeft by de vornomde financie, al waert dat d'obligatie anders innehielde; eñ bovendien sulcke crediteurs zyn arbitrairlick punierlick. *C. v. Auden.*, XI, 9. Dat diversche per-

soonen hemlieden vervoorderen... ander, uut pure malicie eñ groote schiericheyt [*nl.* gewinzucht] treckende onredelike wasdom by maniere van financien, daerdoor deselve jonghers verleet worden, hemlieden beghevende, door middel van credit eñ van ghelde so ghecreghen, tot deugnieterye, tuusschen, speelen eñ drincken... Ib 2de d. 454 (1629). — Financie doen, vercoopen. *Geld schieten*, *verschaffen*, *leenen op woeker*, fr. *procurer*, *prêter de l'argent à usure.* || Oft oock iemandt eenighe ware oft goeden eenige van de jongers oft vermomborden persoonen vercochte, oft financie in geldt dede, oft oock eenich gelt leende, eñ tselve doorgeslegen eñ verteert ware, in al oft in deel, sal dieghene die alsulck goet vercocht hadde dat goet verbeuren [*nl.* verbeurd] hebben, eñ die sal ongehouden wesen van de penningen restitutie te doen, ommers niet voorders dan die gecochte goeden oft penningen daeraf gecomen noch in wesen waren oft in synen orboir bekeert. Eñ dieghene die alsulcke financie vercocht hadde,.. sal daeraf... gecorrigeert worden eñ gestraft. *O. Liége*, 8 jan. 1580, a. 18, *St. Truiden*. Omme dairinne voorzien te zyne ter ghemeender welvaert van dese stede [*nl.* in de oneerlijke handelingen der woekeraars] men elcken, wie hy sy, scerpelike interdiceert eñ verbiedt, van nu voordan eenich goedt te vercoopene ter financie eñ wouckere, noch eenich makelare of andre, wie hy sy, hem daermede te moyene,.. *C. v. Brugge*, II, 370 (1544). — Deze „voorzaten" onzer hedendaagsche woekeraars verkochten namelijk ook goed aan eenen bovenmatigen prijs, te betalen op termijn; zij maakten nog schijnkoopen van goed tegen eene logenachtige erkenning van levering en ontvangst, op welk niet geleverd en bovenmatig geschat goed zij gereed geld schoten. || Oft oock yemandt eenighe waere oft goede eenighen van den jenghers oft vermomboirde persoonen vercochte op finantien oft woecker,... *C. v. Santhoven*, *Weeskamer*, a. 37; it. *C. v. Turnhout*, ib. 35; *C. v. Dendermonde*, VII, 4; *C. v. Antw.* 1582, LXIII, 70; *C. v. Lier*, XVIII, 26. Zie FRAIT.

FINEREN, bw. *Leenen*, *bezorgen*, *verschaffen* (geld), fr. *prêter*, *procurer de l'argent ou finance.* || Soe hebben onse goede vriende, scepenen, raedt eñ andere onse goede liede van onser stadt van Diest, gheleent eñ ghefineert, van gracien eñ niet van rechte,... acht hondert ouder scilde... *Oork. heer v. Diest*, 20 febr. 1368. Omme metten penninghen, commende van der vorss. vercoopinghen, te fyneerne eñ leenene den vorss. onzen harden gheduchten heere eñ prinche, de somme van dertich duysent ryders. *Schep. v. Gent*, 30 apr. 1471, *Messager*, 1882, blz. 480.

FINGEEREN, bw. *Veinzen*, *verdichten*, *voorwenden*, fr. *simuler.* || Men mach geen schultbrieven passeeren voor schepenen, partyen en moeten ten beyden zyden affirmeren onder eedt deselve schult te zyn deughdelyck, rechtveerdich eñ niet gefingeert om den heere oft andere persoonen te frauderen. *C. v. Brussel*, 1570, a. 56.

FINGETTE (Fignette), zn. Bedorven van het *letterversiersel van loofwerk*, fr. *vignette*, in den beginne *wijngaardblaadjes*, fr. *vignette.* || In den yersten sal zy f° primo de letter A van vyf regulen, maken eñ depingeren met geheel fingetten.. F° vijj sal zy maken zonder fignetten de letter P.. F° lxv° met halven oft corten fignetten. *Messager*, 1576, blz. 249 (1527).

FINISTERRAE. Benaming eener kapel, eerst in 1646 tot kerk verheven, te Brussel, fr. *Finisterre*, om rede dat zij aan het uiteinde der stad stond; zij schijnt in den beginne den naam *ten Einde* gevoerd te hebben. || *Domistadium situm apud Molenbeke desuper ecclesiam dictam vulgaliter* ten Einde, *in opposito bonis Aleydis dicte Mertens. Schep. v. Brussel*, 1348. Uit hoofde dezer ligging gaf haar de geestelijkheid den naam *Fines terrae*, met toepassing van een vers uit den psalm 47. Volgens de *Gesch. v. Brussel*, III, 559, droeg deze kapel ook den naam van *Venster-Sterre* (schijnbaar eene verwringing van *Finisterre*) ter oorzake van een glasraam, waarop de Aanbidding der Drie Koningen verbeeld was *met de star* die hen geleidde.

FIRMERIE (Fermerie), zn. v. *Ziekenhuis*, *ziekekamer*, fr. *infirmerie*, *maison ou local destiné au traitement des malades.* || Up goet van der costrijen, jof van der kelrijen, jof der fermerien, ne mach de scoutete niet panden. *Oork. v.* 25 febr. 1252. Dit es hutegheghevén binnen desen jare van petancien eñ ghiften in aelmoesenen den ordinen, hospitalen, fermerien van der stede... HUYTTENS, *Corpor.* 96, *rek. stad Gent* 1365.

FISCAEL, zn. *Hij*, *die gelast was met de orde te handhaven en alles na te gaan in de Rederijkkamers*, fr. *celui qui était chargé du maintien de l'ordre dans les chambres de rhétorique et de veiller à tout.* SNELLAERT, *Schets*, 73.

FISQUE, zn. 1) *De staatskas*, *'s lands schatkamer*, *fiscus*, fr. *fisc*, *trésor public.* || Wilt de heeschere, noch zijn hoirs 't verlies [*nl.* in het dobbelspelen ondergaan] niet wederheijsschen, de fisque mach er actie aff maken eñ de restitutie begheeren; want de fisque successeur is van allen vicen. WIELANT, *Crim.* 167.

2) *De ambtenaar der schatkist*, *fiscaal*, fr. *fonctionnaire du trésor public*, *procureur fiscal.* || In alle jugementen is een Fisque, dats te seggen een procureur van justicie; dewelcke in den Raet van Vlaenderen gheheeten is de procureur generael, alsoe hy oock is in den grooten Raet. In leenhoven eñ vierscharen is hy geheeten baillyu, amman, meyer, schoutet oft drossaert. WIELANT, *Civ.* c. 10.

FITSEN, zn. *Kram*, fr. *fiche.* || Denzelven Van de Velde, vijc xvj lb. parisis voor t'leveren eñ maeken van xxjtigh dobbele ramen, met de fitsen eñ houdtvasten daeranne dienende,.. begrepen xl st. par. die hij heeft ghegheven an N., annemer van t'yserwerck behouvende an dezelve veinsteren. *Ypriana*, I, 357 (1621).

FLABBE, zn. v. *Oorveeg*, *kinnebakslag*, *vuistslag*, fr. *soufflet*, *coup de poing.* Kil. Flebbe, j. Flabbe, *alapa*, *colaphus.* || Oft een eerbaer man ten aengaende quame daer sulcke oneerbare persoone oft ribaet eene eerbare persoone injurieerde oft qualyck toesprake, sal denselven drie oft vier flabben metter vuyst oft handt moghen gheven sonder te misdoen. *O. Liége*, 27 juni 1577, a. 47, *Hasselt*. Deen [*nl.* de procureur] compt van Buggenhout drabbe, Dander van Assche, de wint geeft hem een flabbe! *Chron. v. Merchten*, Str. 183.

FLABBE, zn. v. *Eene Hollandsche zilveren munt*, *ter waarde van vier stuivers*, fr. *monnaie d'argent hollandaise*, *valant quatre sous.* || De dubbele Groninger flabben, tot 4 st. *Groot Placaatb.* 21 mrt. 1606 en 6 juli 1610, I, 2669.

FLAESKEN, zn. mv. *Kleine uitgewerkte leuningpijlers*, fr. *petits piliers ouvrés de balustrade.*

|| Al eyst alsoo dat den patroon uutgheeft een voye van witte steenen, den aennemer en wert niet ghehouden deselve witte steenen, te wetene de flaesken te leverene, maer sal upghevrocht worden drie voeten hooghe van cleen Armentiers steen. Rembry, II, 338, *Bouw van het belfroot*.. — De uitgever gist dat het *balustres* zijn, welke genoegzaam den vorm eener flesch, West-Vl. *flassche*, hebben.

FLAGUUT, zn. m. **Flaguut crijgen.** *Moede worden* (Vanderhaeghen), fr. *se lasser*. || Eenighe van deze ghuesche aelmoesseniers beghonden den flaguut te crijghen van haren dienst, mits dat men an hemlieden zoovele om ghelt quam. *Ber. tijden*, I, 305.

FLAMEI, zn. *Flambeeuw, toorts*, fr. *flambeau, torche*. || Overzulcx waren den ix^en^ septembris doen maken, in stede van flamijen oft toortsen, nachtlanteernen, om daermede de wachte te houdén. *Ber. tijden*, III, 21.

FLANCKAERT, zn. *Soort van sierlijke jas voor krijgslieden*, fr. *sorte de redingote élégante pour hommes de guerre*. || Sanderdaechs,.. zoo verghaerde gheheel de bende van Hoogstraten up de Vrindachmaerct, al ghewapent eñ up haer chierlicste ghemonteert, zeer triumphant, metter lance in de vuust; daer veel edelmannen onder waren, met roode eñ peersche fluweelen flanckaerts gheborduert,.. *Ber. tijden*, II, 100. Dat volc [*nl.* Waalsch krijgsvolk] was wel ghewapent, hooft, burst eñ rugghe, met flanckaerts tot up de knien. 136.

FLASQUEN, FLASQUILLEN, zn. mv. *Soort van vuurmonden of kanons*, fr. *sorte de canons*. La Curne Flasque. || N.., ter causen dat hy ghebrocht heeft met zyn peerden eñ waghene, van Courtricke binnen deser stede, xxj bussen, v langhe messen, vj flasquen, v flasquillen, afghenomen de soldaten by de stede eñ roede van Menine... Rembry II, 196, *Stadsrek*. 1576/77. Vermaect diverse bussen, flasschen, vormen, cressers eñ stampers, omme de soldaten by de stede aenghenomen... Ghelevert iiij flasquen eñ flasquillen beseleghen omme de vier haecken [*nl.* buksen], hanghende in de camere van stedehuuse, te stofferene. *Ibidem*.

FLASSAERGE (Flasschaert), zn Volgens Verdam: eig. *wollen lap*; ook *wollen kleed, dekkleed*; althans verstaat men er baarblijkelijk eenen *omslag* door in ons laatste citaat, fr. *couverture, enveloppe*. || *Pro qualibet bala mercium, utpote sindali, pepularum... pileorum, flassargiarum*... Mertens en Torfs, II, 545, *Eng. chart. v.* 1305; item *Tol v.* 1305 *te Antw.*; item *Brab. tol v.* 1315. Van elcker balen merseryen, als van syndael, hooftcleeden,.. cousen, hoede, flasscharden eñ van allen anderen dinghen toebehoerende der merseryen. Id: v. 1409. Van sidenen coerden, daer de zeghele an hanghen, van zeghelwasse, van vilten eñ van flassaergen, daer de voors. ghescriften in beseleghen waren alse waren (*sic*) alse men se voerde van steden te steden omme te bezeghelne. *Rekenk. v. Gent*, I, 457.

FLAUWIJN. Zie flouwijn.

FLEDDERHOUT, zn. (?) Bij Kil. heet de vlierboom Flederboom, *sambucus*. Tuerlinckx (Hageland) heeft Fledderaar, *ratelpopulier*, fr. *tremble*. || Item, de parcken binnen in de choor, eñ oyck de pinnelen [panneelen] sullen verchiert worden met fledderhout eñ met swerten hout, wel effen innegelaten, zoedat ['t]werck vereysschen sal, binnen eñ buyten. Van Spilbeeck, *Tongerloo*, 65. *Kapel van den Zoeten naam*. — Of meent men schilderwerk, *golvend hout*, fr. *du bois ondé* (?).

FLEER (Flere), zn. v. *Kaakslag, fleers*, fr. *souflet*. Kil. Flere, *alapa*. || Daer hadde [*nl.* in een gevecht tusschen soldaten] eenen Wale van eenen Ghandtoijs een flere ghecreghen ter zijden in zijn cake, dat scheen dat taensichte afghecloven was, eñ men zach zijn cakernas [*nl.* kakebeen] eñ tanden daerduere. *Ber. tijden*, II, 179.

FLEERS, bw. *Doorheen, dwars door*, fr. *à travers*. || Vermach elck van de ghebueren wel dairinne [*nl.* in eenen gemeenen muur] werckelic te werckene met caven, stantvlieten, samaysen, caef balcken, nootsteenen, strichauten eñ balcken, oock daerduere te hanckerene fleers den muere, den muer altyt behoudende zyne dickte. *C. v. Auden*. xiv, 14.

FLEITEN (Fleijten), ow. *Fluiten*, fr. *jouer de la flûte, flûter*. || In veel plaetsen de burgelen vloghen ooc meestal in sticken, zoodat tsanderdaechs die kinderen met die pijpkins achter straten liepen al fleijtende, eñ vercochten se een curte of vier mijten tstick. *Ber. tijden*, I, 138.

FLESSCHE, zn. *Vat met een nauwen hals, voor water, bier, wijn en andere vloeistoffen, flesch*, fr. *vase à goulot étroit, destiné à contenir de l'eau, de la bière, du vin et autres liquides, bouteille, flacon*. Kil. Flesche, *lagena*, *vulgo flasca*. Men kende oudtijds niet alleen glazen flesschen, maar ook tennen, steenen, hoornen flesschen. || In de cokene... It.. noch een tenen flessche. *Inv. V. d. Hulst* 1495. Een steenen oft ghelasen flessche. *C. v. Antw.* 1582, c. 41 a. 100, *Stads voordeel*. Hoorne flesschen van alle soorten. *Pl. v. Brab.* 27 febr. 1603, a. 7, I, 302.

FLESSCHIANEN (Flessianen), zn. mv. *Slijters van sterke dranken*, fr. *débitants de liqueurs*. || Ampliatie op de ordonnantie op de brandewynen over de stadt 's Bosch. Hoeveel stoopen brandewyn enz. de flessianen, dat is, die by het zoopje verkoopen, in hunne huizen mogen hebben. *Nederl. jaerboeken*, Mei 1764, bl. 461.

FLEUREN (Flueren), bw. *Keuren, waardeeren, den prijs beoordeelen en bepalen*, fr. *estimer, apprécier, fixer le prix*. || Zoo wie van tavernier inleggen eenige wynen om te verkoopen, dat sy deselve gehauden wesen te doen fleuren by den balliu eñ twee schepenen int stathuys deser stede, omme by hemlieden, naer tverclaers van den incoop, denzelven wyn gestelt te worden op zekeren prys aleer zy dien zullen vermogen te tappen, .venten ofte vercoopen, eñ dat viermael 's jaers. de Pr. en Br. XIII, *Kaprijk*, 73, *Vgb. v.* 1641, a. 32. Zo wie zynen wyn dierder vercoopt dan die gheboden, gefleurt eñ gecrieert es, die verbeurt... Ib. XVI. *K. v. Assenede*, 52. Dat niemant,.. vercoopende eenighe bieren,.. hun vervoorderen die te vercoopen, venten ofte kelderen, tensy alvooren, angaende de inbrauwe bieren, deselve by de Weth te doen fleuren eñ te pryse stellen. vóór het uutleveren van dien. Ib. *Ord. v.* 1635, a. 4; it. a. 7 (wijn), blz. 60, 61; it. XXIII. *Beveren*, 86. Dat den meester *del campo* [*nl.* kwartiermeester] tvleesch doen flueren hadde,.. elc up zijnen prijs *Ber. tijden*, IV, 58.

FLEURINGE (Flueringe), zn. v. *Keuring, waardeering*, fr. *estimation, appréciation*. || Dat, by sooverre sy [*nl.* de schepenen] bevinden eenighe van de voors. bieren niet goet genouch te zyne naer zynen prys, zy deselve bieren modereren eñ stellen op zulcken anderen prys als zy bevinden zullen te behooren; in welcken gevalle dezelve tappers gestaen zullen teghen den brauwers, zulcke

bieren ghelevert hebbende, ten advenante dat tzelve bier gepresen sal zyn; tot welcke flueringhe de taverniers sullen tappen een pinte van de tonne. DE PR. en BR. XXIII. *Beveren*, 87 (1609). Zie FLEUREN.

FLOEKSCH (Floucx), bn. *Knap, onderscheiden in zijne soort, zoo van lichaamshoedanigheden als van verstandelijke*, fr. *distingué en son espèce, tant des qualités corporelles que des intellectuelles.* Kil. Flughs, vlughs, *velox.* Flughs man, *vir agilis.* || Als die ghuldenen van den boghe uuttrocken om prijs, zoo was hij daer den zodt; eñ was cnape van zeker ghuldenen oft broerscepen, ghijnck floucx int abijt, eñ was een jonck schoon man. *Ber. tijden*, I, 30. Hij was wel int abijt, lanck eñ floux van leden. III, 171. Daer waren ooc twee of drij nobilisten van Ypre ghevlucht, die haer met de ghuesche heeren ghevoucht hadden, waeronder was eene van den name Uutenhove, nobel eñ rijcke, een floucx edelman. IV, 82. Dat men ooc vele treffelicke gheestelicke persoonen vant, die machtich ghenouch waren om de ghuesche gheleerde met scriftueren eñ redenen te verwinnen; maer daerneven ofte daerbij vant men vele ongheleerde "hezelkins; zoodat van vijftich niet eene fraeij ghenouch gheleert en was om jeghen eenen floucxschen gheleerden ghueschen predicant te stane. II, 166.

FLOERTEE (Flourtée), zn. *Soort van zijden laken*, fr. *sorte de drap de soie.* Kil. *App.* Flourtee, *genus panni serici.* || Syde-laeckenen hier te lande ghemaect, als flourtée eñ andere, van de weerde van 1 lb. groote, ij groot. *Tol te Antw.* 1623.

FLOCKE. Zie VLOCKE.

FLORATUER, zn. v. Van de middeleeuwsche handschriften. *Bloemversiering, het verlichten, opluisteren met bloemen en versiersels*, fr. *ornementation, enluminure des manuscrits du moyen-âge.* || Voer de floratuer van de *Introitus*-letteren van drie regulen, sal zy hebben voir elck hondert vijf stuyvers. *Messager*, 1876, blz. 250 (1527).

FLOREEREN, bw. *Opluisteren met bloemen en versiersels*, fr. *enluminer, illustrer.* Zie FLORATUER. || Te illumineren, depingeren eñ te floreren de capiteel groote letteren int missael. *Messager*, 1876, blz. 249 (1527). Zy sal vyftich van den collecten *festorum* van twee regulen mynen heere [*nl.* den prelaat der abdij] om niet floreren. Ib. 250.

FLOREIT, zn. *Eene blauwe verfstof, het schuim der weede*, fr. *sorte de couleur bleue, „escume de la guesde, écume légère de la cuve du bleu"*, La Curne Fleurée. || Okeren, Spaens wit, Spaens groen, floreyt, cinopre,.. eñ dierghelycke, van den 100 lb. iv gr. *Tol te Antw.* 1623.

FLOTSCHIP (Flotscip, Floscip), zn. *Vlotschip.* || *Cascunc* [*nl. escute* of *neis*] *ke on apiele* floscip, *doit ciunc deniers al monter, et ciunc deniers al avaler. Del* flotscip, *se il maine seil, u mairien, u grain, il doit dis deniers au monter et ciunc deniers al avaler. Tol te Rupelmonde*, 1271 (*nl.* een schip geladen met zout, timmerhout of graan).

FLOUWIJN (Fowijn), zn. o. *Steen- of huismarter*, fr. *fouine.* Nog van algemeen gebruik in Brabant: *flawijn.* Kil. Fluwijne, flouwijne, fouwijne, *mustela*, etc. Zie ook Schuermans. || Noch eenen swerten gevoederden tabbaert met ouwen fowijnen ghevoedert. *Inv. v. d. Hulst*, 1489. Dat van alle vercoopen van sabels, armijnen, lucernen, lupaerts, maters [*l.* marters], landtmaters [*l.* —marters], jennetten, flouwijnen eñ hoerlioenen [*var.* orillioenen; eene hierop volgende ord. v. 1576 voegt er bij: wolff- eñ vossevellen], sal die leste vercoopere ten slete schuldich sijn te betaelene den xxv^en penninck. *Pl. v. Brab.* 14 dec. 1570, a. 115, II, 49.

FLOUWIJN (Flauwijn), zn. Nog in algemeen gebruik in Brabant, eig. *het overtreksel van een oorkussen*: flawijn, kusflawijn, *oorkussen*, fr. *coussin, oreiller*, prop. *taie d'oreiller.* Kil. Fluwijne, q. d. pulwijne, *pulvini theca.* Zie ook Schuermans. || Een oorcussen met een flauwijne. *C. v. Antw.* 1582, c. 41. a. 104, *Stadsvoordeel.*

FLUICKEN, ow. Limb. *Vloeken*, fr. *jurer, blasphémer.* || Maer indien een den anderen alleen met woirden injurieerde, oft fluyckei, eñ oft eenige goidtslasteringe, als sweren, huereren, tusschen oft onnutte woerden op den voers. berch committeerde, zal derselver, soo dyck als dat gebuert, gevallen zyn in de pene van twintich stuvers *Oork.* 10 apr. 1556. *Rekenk. v. Brab.* reg. 140 f° 2.

FLUWEEL, zn. Zooals thans, *fluweel*, fr. *velours.* Kil. *vulgo fluetum, villutum.* || Fluweels van Genues, een kiste, daeraf eenen muyl de twee mach dragen: innecomende is geëv^t op clxxx lb. de $^1/_2$ en $^1/_4$ nae advt. Eñ uuytvarende is tstuck gt op xi lb. *Schatting. v.* 1551. Van elcke elle gebloemt oft ghefigureert fluweel, eñ andere, xv st. — Ook als verl. deelw. Gefluweelt. || Van andere sattijnen, damasten, syden, groff greyn, taffetaf,.. caffa ghefluweelt, eñ andere soorten van zijde lakenen, d'elle v st. *Pl. v. Brab.* 18 dec. 1576, II, 58. Zie ook FRUWEEL.

FOECKERS. Zie FOCKERS.

FOELE (Foulle), zn. v. 1) *Verdrukking, geweldadigheden*, fr. *oppression, actes de violence.* La Curne Foule, *action d'opprimer, exaction, dommage.* || Om te remedieren dese leelicke foelen eñ moordadighe sticken, zoo drouch men,.. te Ghendt te coope zeker oordonancie sconincx,.. jeghen die voornoemde foelen eñ rudessen. *Ber. tijden*, III, 212. REMBRY, II, 287.

2) *Schadelijke misbruiken*, fr. *abus préjudiciables.* || Zodat... obse- letteren van placcaten worden eñ blyven illusoire eñ van gheenen effecte, ter grooter foulle, schaeden eñ interesten van onsen ondersaeten. *Pl. v. Vl.* 19 mrt. 1539, I, 352 (*Misbruiken in het visschen*).

FOELEEREN (Fouleren), bw. *Verdrukken, plagen*, fr. *opprimer, vexer.* La Curne Fouller. || Dat zylieden antasten eñ apprehenderen alle leeghgangers, vagabunden eñ allen anderen die zylieden bevinden zullen teerende eñ foulerende den aermen huysman, cloosteren ofte religien. *Pl. v. Vl.* 18 sept. 1542, I, 23.

FOELIE (Foelge, Foullie), zn. 1) *Foelie, muskaatbloesem*, fr. *mâcis.* Kil. 1642, Foelie, *muscaetbloeme, fleur de muscade.* || Foelge: j kiste van tuyne [eene landstreek?], iiij gro. *Watertol* 1550.

2) *Bladgoud*, fr. *or en feuilles.* || Dat men goud van Zijpers [*nl.* Cyprus] no spillegoud te gadere leghen en mach up een stic wercx, eñ dat men ghoen orsedijt (?) no foelge oec te gadere leghen en mach. DE PAUW, *Vgb.* 73 (1358). De voorseyde van den ambachte en sullen hun niet mogen behelpen met eenigh coleur, noch in goudt setten oft silver eenige robeynen, saphyren,.. oft andere weecke steenen dan op haere rechte foullie(?). *Pl. v. Brab.* 24 juli 1689, a. 8, V, 338; De Fr. tekst zegt: *sur leur vraye feuille.*

FOILLE. Zie FOLIE.

FOYE, zn. *Dans- en drink- of zuippartij*, fr. *partie de danse et orgies.* Kil. heeft Foye, Voye,

Letste, in den zin van *afscheidsmaaltijd;* Kramers Fooi. Zie Verdam FOYE 3), en Schuermans Fooien, *Kermis houden, feestvieren.* || Dat verscheyde persoonen ten platten lande,.. hun vervoorderden... op de uytvaerden te geven eñ te laeten drincken een eñ meer tonnen bier, waertoe sy riepen eñ lieten vergaederen soo mans, vrouwen, jonghmans, dochters, als cleyne kinderen der parochie ofte gehuchten onder dewelcke den aflyvigen was comen te sterven, blyvende alsoo ouder een sitten eñ drincken selfs tot in den nacht; dat men alnoch bovendien tusschen diergelijcke persoonen aldaer was houdende vergaederingen, die sy doopten met den naeme van foyen, eñ in welcke vergaederingen sy alsoo te samen en ondereen dansten... *Pl. v. Brab.* 2 apr. 1735, V, 15.

FOCARIE, zn. *Bijzit, boel,* fr *concubine.* Maigne d'A. Focaria, *cuisinière, gouvernante.* || Meestdeel haer focarie ofte joncwiven hebbende. DE PR. en BR. VI. *Vosselaar* 31 (1379).

FOCKERS (Fouckers), zn. mv. *Schatrijke kooplieden,* fr. *négociants très-riches.* Dus genaamd van zekeren Antoon Fugger te Antwerpen, opvolgelijk de bankier v. Maximiliaan, Philips den Schoone, keizer Karel en de koningen v. Engeland. Kil. Focker, *monopola, vulgo fuggerus, fuccardus.* || Brieven in de Fr. taal, waarbij die van Mechelen en van Antwerpen zich verbinden jaarlijks aan den kardinaal-aartsbisschop van Mainz de som van 10,000 gouden gulden te betalen in de stad Lips [Lipsia, Leipzig] in Duitschland, in de handen der *fouckers* of hunner lasthebbers. Een ingelaschte Lat. brief zegt: *apud factores fugarorum vel aliorum mercatorum. Rekenk. v. Brab.* reg. 137 f° 89 (1 apr. 1518).

FOCKS (Vocks), zn. *Vos,* fr. *renard.* Het gebruik der harde medeklinkers in onze landstreken in de oudste tijden onzer geschiedenis, zou door tal van voorbeelden gestaafd kunnen worden, en het nog in de 14de, 15de en 16de eeuw levend gebruik in *locis dictis* der harde lip- en keelletters, benevens het o. a. Diestersche *oks* voor *os* verdient, o. e., de aandacht der philologen te vestigen, in de plaatsnamen Foxenberch en Foxborre. || Bi Foxborre. *Bruss. godsh.* B 681 f° 72 v°, *Ganshoren,* 1393. Op een velt dat men heet Foxenberch. Ib. H 311, III f° 12. *Osselt,* 14de eeuw. Meyse: tOphem, opte Moersickercoutere, in een velt geh. den Voxenberch. Ib. B 219, *Meisse,* 1469. In de prochie van Ossele tot Foxenborch. Ib. H 290, f° 154, omtr. 1550.

FOLIE (Foille), zn. *Een breed zwaard,* fr. *épée large.* Kil. Folie, *breed sweerd, spatha.* || Wie op iemanden trock eenighe poignaerden, handaxen, foillen oft eenighe andere verboden wapenen,.. *Landch. v. Grimbergen,* 1276/1556, a. 22.

FOLIOBOECK, zn. *Topographisch kaartboek eener gemeente,* fr. *registre ou livre terrier d'une commune.* D'HOOP, *Inv. Fl.-or.* 38, 110, 116, 133.

FOL-RENCHIER, zn o. *Het verschil tusschen den prijs der eerste openbare verkooping van een goed, en dien eener tweede verkooping, ten laste van den onmachtigen eersten kooper,* fr. *la différence entre le prix de la première vente publique d'un bien et celui d'une revente, à charge de l'acquéreur insolvable.* || Zooverre t'zelve goet by de voors. tweede erfvenesse min vercocht waere, zoo wert by den eersten cooper betaelt t'fol-renchier van al zooveele alst min ghegolden sal hebben. *C v. Broekburg,* IX. 15. Waert dat den laetsten verhooger insolvent ware ofte in gebreke te furnieren de penninghen van den coop, hy sal ghehouden sijn te betalen het fol renchier van al soovele als t'goet min gelden sal dan het op hem ghebleven was. *C. stad Iperen,* IV, 37.

FONSIERHEER. Zie LANTHEER.

FONSIERRENTE. Zie RENTE.

FONTANELLEN, zn. mv. Het plakkaat van 23 jan. 1779, a. 13, *Pl. v. Vl.* XI, 962, verbiedt de touwen o. a. aan de fontanellen van het aas vast te moeren. Zie BESCHOEIPALEN.

FONTEINPOT (Fonteinepot), zn. *Waterkan,* fr. *pot à eau, aiguière.* || Casin van Bachten,.. een ampulle eñ een fonteinepot van scepene capelle vermaect te hebbene, eñ vergoud metter stede wapenen. *Ypriana,* I, 168 (1445). De groote frauden eñ abuusen die men daghelicxs oorboort int maecken eñ wercken van den coper eñ van den latoene, twelcke men daghelicx vergult eñ verzelvert, ghelijck schaelen, croesen, fonteynpotten. *Pl. v. Vl.* 8 mei 1515, Inl. I, 595.

FORE (Feur, Fuere), zn. m. *Prijs, marktprijs, verordende prijs,* fr. *prix, taux, cours, prix courant du marché ou prix réglementaire.* La Curne Feur. || Dat niemene visch en vercope boven den feure. DE PAUW, *Vgb.* 11 (1337). Die [*l.* dat] niemen voghele no wildbraed en vercoope boven den fuere. 81 (1360). Waerd dat iemen dade [*vl.* wijn verkocht boven den wettelijk gestelden prijs], men soude hem also vele wijns doen gheven beneden fuere als zijs ghegheven hadden boven fuere. 91 (1365). Eenen bode van Ghend, die een placcaet brachte van schepenen van den kuere, dat men alle graen, hart eñ mour, stellen zoude up den ouden feur, achtervolghende huerlieder placcaten. — Dat men achtervolghen eñ onderhouden soude huere voorghaende placcaten, mencioen makende van den feur van den grane. *Stadsrek. Ninove,* 1480. Een placcaet dat men tghelt zoude houden up den lesten feur. *Ib. rek.* 1482. Zie Gailliard FUER.

FOREIN (Forijn, Foreyn, Forain), zn. *Alle persoon vreemd zijnde aan een grondgebied,* fr. *toute personne étrangère à un territoire.* || Oft enich forijn, die strijt begonne op eenen portere, eñ hem ijmant van onsen porteren helpe, weder hij des forijns maech waere oft nijt en were, hij zoude ghelden x merck... Weere dat enich foreijn, die versocht weere vrijheit te ontfangen eñ die wederzede eñ nijt ontfaen en woude, eñ nae desen wederseggen sulcken foreyn enich portere helpe, der porter zoude gelden x marck. *K. v. St.-Truiden* 1366, a. 70. Offt geviele dat vromde lude van buijten onser stat van Senttruden, bynnen derselver onser stat off vrijheit, maecht off wijff, teghen hoyren wille, nemen, ewech vueren, leyden off vercrechtegen wouden, mit wille eñ fortssen, al roepende eñ al crijtende, off dat die foreyne yn onser stat eñ vrijheit eynigen onser porter eñ ondersete onser stat dreyghden,.. dat sij die mesdedige foreyne,.. terstont na soelen moegen volgen,.. *K. v.* 10 juni 1417, a. 21. De kennessen,.. ghepasseert voor de Wetten der stede van Ghendt tusschen poorters ofte forainen,.. zyn eñ blyven altyts executoire. *C. v. Gent,* I, 18. Poorter en es niet ghehouden... zeker te moeten stellen, niet meer jeghens poortere dan forainen. IV, 15. Een forain, of vremde persoon gheen poorter wesende, iemand betreckende.., is ghehouden borghe te stellen. *C. v. Kortrijk,* X, 5. It. *C. v. Veurne,* XXX, 8, en *passim.*

FOREIT, Zie FREIT.

FORET, zn o. 1) *Fret,* soort van wezel, fr. *furet.* Kil. Foret, furet, fret, *viverra.* || Wat den

leene volght... De netten, foretten, gaerne eñ andere instrumenten dienende om wild of om visschen te vanghen. *C. kast. Iperen*, a. 221. Dat elckermalc wiltbraet te Bruessel ter merct bringen mach sonder mesdoen jegen den heere oft jegen de stadt. Eñ vonde men yemant op tshertogen warande rydende oft gaende met getouwen oft met foretten, oft met panden, buyten den gemeynen paden oft heerstraten, datten die warandehuedere mochte calengieren. *K. v. Brussel v.* 1486, a. 106. Soo wie eenighe hasen oft conynen sal vanghen... met foretten, in onse vrye wouden, bosschen, waranden oft hunne duwieren by nachte, sal misbeuren veertich ceurrealen voor elcken hase oft conyn. — Wel zullen onse vasallen deselve moghen vanghen met gaeren eñ foretten in hunne eyghen heerlicheden. *Pl. v. Vl.* 31 aug. 1613, a 43, 44, II, 400. Soo wat manne, die conynen vanght metten forette, oft mit gaeren, oft schiet met boghen, oft vanght anderssints op onse waranden in Brabant, by daeghe, die verbeurt taestich oude royalen, oft beyde syn oogen, sonder verdrach. Ende soo wat man conynen vanght op onse waranden by nachte, die staet tot onsen wille. *Rekenk. v. Brab.* reg. 137 f°. 302. *Ord. Warantmeester* 1515, *Rechten*, a. 3. 2) *Het net, waarvan men zich bedient om te foretteeren*, fr. *le filet dont on se sert pour fureter.* || Wat goet de meerseniers mogen vercoopen..: maillien om te schorteleren(?), foretten van alle soorten. *Proces meerseniers § smeden*, 1699. — Deze bet. schijnt het w. ook wel te hebben in ons eerste citaat, tusschen „netten" en „gaerne".

FORETTEEREN, ow. *Jacht maken op konijnen met het fret*, fr. *chasser aux lapins avec le furet.* || Voertmeer, zo kenden zi datte eñ wijsden dat de warande, de jacht, tforetteren, tpartriseren eñ foretteren (*sic*) eñ wiltbant van den eighendome van Puderse behoert ons beiden toe. *Oork. v.* 19 juni 1295. Dat niemant en jaghe, rottere, ofte forettere op hasen, conynen noch reygheren, zwanen, puitoiren, patricen, ofte diergelycke en vanghe, schiete oft stricke met eenighe ingien, op de boete van x lib. DE PR. en BR. XXIII. *Beveren, Vgb.* 79 (1526). Dat hi eñ sijn erve na hem emmermeer sijn goet, dat hi heeft tot Scharenbeke liggende, moegen bevriën eñ een warande dairop maken, dairop te foretteren eñ conineren, te doen conineren eñ foretteren,.. eñ dat wij eñ onse nacomelingen dairop moegen doin foretteren eñ conineren tonser behoef, wanneer ons des gelust. *Vad. Mus.* V, 316. *Oork. v.* hertogin Joanna, 1391.

FORFEIT, zn. o. *Misdaad; vandaar de geldboete door eene misdaad beloopen*, fr. *méfait, forfait; de là l'amende pécuniaire encourue pour un forfait.* || Van alrehande boete, forfeite eñ misdade boven vive scellinghe, sijn si groet, sijn si cleine, die behoiren ter manne vonnissen ofte ter scepenen,.. daer sal ic, Philips, eñ mijn nacomelinghe sijn sculdech af te heffene eñ te hebbene de tue deel. *Oork. v.* 19 juni 1295. Die jonxste broeder sal al die renten eñ de forfeiten deilen met zijnen brueder, half eñ half. *Trecht v. Uccle*, 106.

FORFEITMEESTERS (Forfaictmeesters), zn. mv. *Onderzoekers naar zekere bepaalde misdrijven*, fr. *informateurs de certains délits déterminés.* || Nae de renovatie van de magistraet, soe committeren borgemeesters eñ geswoorens, uyt den haren, twee meskeurmeesters eñ twee forfaictmeesters. — Het officie van forfaictmeesters bestaet in 't ondersoeck eñ beleggen [*nl.* aanklagen] van informatien tot laste van degeene die met vuyle, injurieuse eñ smadige woorden yemant hebben bejegent, die met sweeren eñ vloecken den name Godt misbruycken, die malkanderen met vuysten slaen, met voeten stooten eñ diergelycke, ofte die, versien sijnde van eenigen stock oft ander geweer, een ander uyt den huysen dagen, sonder hetselve geweer te gebruycken. *C. v. Maastricht, Recessen v.* 1665, XI, 14, 16 (De fr. tekst zegt *informateurs*).

FORJE, zn. *Smidse, smederij*, fr. *forge.* || Dat niemen forje hauden en mach,.. hine gheve ten profite van den ambachte eene maerc selvera. DE PAUW, *Vgb.* 33 (1338), *Van den selversmeden.*

FORME. Zie VORME

FORMEEL, zn. Bouwwerk. Volgens Raymaekers zou dit w. de bet. hebben van „*voussure*", *welving, boogronding.* *Il est très-probable*, zegt hij, *qu'on travaillait à la même époque aux bas-côtés du chœur, dont on doit avoir construit alors les voussures, puisqu'il en est fait mention dans les livres aux comptes:* || Item, een half honderd twee scellinghe nagelen totten formelen, v plecken. Item, 300 nagelen totten lesten formele, van een groot elc stuc, viii pl. Item, die bussen, die int welfsel staen, elc stuc iiii lib. Item, eenen bant omme den grooten slotsteen, met enen oog eñ eenen angelmet daken, [haken?] 16 boddrag. *St.-Sulpice*, I, 43, *Kerkrek. v.* 1445. It. 65, 66. Zie bij Verdam FORMEEL. Het w. komt ook verscheidene maal voor in VAN EVEN, *Louvain mon.* 58, 71, 176, 179, 184, doch de uitg. zag er het w. *modèle* in; wij hebben het boek niet aan de hand.

FORMEEL, bn. *In behoorlijken vorm*, fr. *en due forme.* || Alle gronden van erfven, huysen eñ renten beseth op deselve,.. sijn ghereputeert eñ (*sic*) ghedeeligh als haeve, al ist soo dat danof formele onterffenisse eñ erffenisse geschiet. *C. v. Edingen*, XX, 4.

FORNICATIE, zn. *Vleesschelijke zonde*, fr. *fornication, péché de la chair.* || Fornicatie is te hebben te doen met wijfs, buyten banne van huwelijcke, hetsij met concubinen, met weduwen, met lichte wijfs. WIELANT, *Crim.* c. 92. Al sterft een wijf bastaerde, eñ si heeft kind in bastaerdien fournicacien, haer leen comt haren kinde. *Belg. mus.* I, 51.

FORSSETTEN, zn. mv. Eene ons onbekende stof, fr. *une étoffe qui nous est inconnue.* || Fusteyns, een baele, daerinne begrepen den ridderthol, 8 penn. — Forssetten, breet oft smal, Atrecht, Ryssels, Valencyns, Doornicx, Amiens, Bethuynen, St-Pol eñ daeromtrent, naer die grootte van eender baelen fusteyns... 8 penn. *Brab. tol v.* 1567.

FORTERESSE (Fortresse), zn v. *Vesting, sterkte*, fr. *forteresse.* || Alle leenen versterven in de rechte linie van de ouders op den sone; eñ daer meer sonen sijn, soe volght den oudtsten sone de heerlycheyt mette stercke fortresse, collatien eñ ghiften van offitien, eñ tvoorder bedryff van de heerlycheyt. *C. leenhof Mechelen*, III, 1. Kasteel, fortresse of huysen van defencien, hebbende optreckende brugghen, staende op leenen (met de artillerie, harnasch, pijcken, stocken, bogen, buspoeder eñ andere weere ofte munitie daerbinnen wesende) volghen, in materie van successien, den leene eñ leenhouder. *C. v. Kortrijk*, XV, 19. It. a. 20.

FORTSE, zn. v. *Geweld, gewelddadigheid*, fr. *violence, acte de violence.* || Wie eenige fortse oft merckelijcken overlast dede tegens iemanden, het waere van oploope, huyssoeckingen oft diergelijcken, die sal by dage verbeuren... dertich realen. *C. v. Diest, Keuren v. vechten*, enz. a. 11.

FORTSELIJCK, bijw. *Met geweld*, fr. *avec*

violence. || Die vrinden [*nl.* de magen] die niet en achtervolgen 't ontscaeck fortselijck gedaen van hueren dochtere, oft nichte, zijn te puniërene bij banne, als suspect van dijen ontscaecke. WIELANT, *Crim.* c. 96.

FORTSELINGE, bw. *Met geweld*, fr. *avec violence.* || Zoe wije eenighen dieff oft diefegge bevindt metten goede oft gelde dat hy hem gestolen, afgesneden oft ontdragen heeft,.. fortselinghe eñ met gewelde wel weder afnemen eñ aenveerden. *C. v. Antw.* 1545, I, 23.

FORTSIER (Forcier), zn. *Kist*, *kast*, *koffer*, fr. *écrin*, *coffre*, *cassette*, *coffret.* La Curne Forchier, forcier. || Forcieren van houte, eenen groeten corf oft mande, ij gro. Vl. — Forcieren van leedere, j. corf, v gr. *Watertol* 1550. Forcieren van leedere, een mande oft vat, geëstimeert op VIJ lb. *Schatting* 1551. Dat [alle de sloetmakers, die sloete maken, en?] alle de slote, die men binnen Ghent brinct te coepe, dat die sijn vulghestelt *[*nl.* ganscl afgewerkt] beede van fortsieren, van scrinen eñ van alrande sloten, wanen dat men se brinct, up de meedaet van III lib., eñ de sloete verbuert die niet vulghestelt en waren. DE PAUW, *Vgb.* 20 (1338) en 81. — Wij moeten echter bekennen dat ons én de bet. zelve én dit laatste citaat niet klaar voorkomen.

FORTUNE (Fortuyn), zn. v. 1) *Toeval*, *geluk*, *kans*, fr. *hasard*, *chance.* || Al dit verstaet hem van dobbelspele, quaertspele, en alle andere quade spelen, die puer in fortune liggen; eñ oock van dengheenen die zom liggen in fortunen eñ zom in industrie, gelijck als verkeertspel of tafelspel eñ dierghelijcke, want die twee manieren van spelen verboden zijn, niet omdat het spel in hem selven quaet is, maer om het quaet datter uijt compt, mits dat de fortune bottelijck commende, sommighe menschen seer ongeregelt zijn. WIELANT, *Crim.* c. 128.

2) *Ongelukkig voorval*, *tempeest op zee*, *verliezen in den oorlog*, *enz.* fr. *accident*, *tempête sur mer*, *pertes dans la guerre*, *etc.* || Inghevalle onderweghe eenighe fortune ofte ongheluck op de peerden ofte waeghen quaeme, daerdeure den voerman niet en conste voortryden eñ bevrechten de ghelaeden coopmanschap, wert sulcken voerman ghehouden daetelyck een andere waeghen ofte peerden te beschicken tsynen coste. REMBRY, I, 488 (1680). Wy zouden noch andre schepen van oorloghe van den viant ghecreghen hebben, maer, by fortuue, de brant quam in de ammunitie van eene van onse galleyen. PIOT, *Chron.* 651. Dat niemandt en sal gheen gheldt op schipsbodem,.. moghen heesschen, by hem zelven oft yemande anders,.. tenwaere dat deselve schipper by fortune van der zee ofte van den viandеn in ghebreke viele buten slands, daer hy gheen goet oirboirlicken gheventen en conde. *Pl. v. Vl.* 29 jan. 1549, a. 19, I, 368. Oft ghebuerde dat eenigh schipper voor oft aleer hij tsijnder gherechter ontladijnghe ghecommen ware, by fortune benaut worde tot eenighen plaetsen an te legghene,.. Ib. *Zeerechten*, 19 juli 1551, a. 15. blz. 388. Men gheeft oock gheen represaillien... jegens ambassaduers, noch.., noch ooc jegens coopluijden oft huere dienaers, die by fortune oft groote tempeeste van der zee fortselijck bedwongen zijn aen 't landt te commene. WIELANT. *crim.* c. 98. Als de vassal bi fortuynen van oorlogen verliest zijne baguen, peerden eñ harnasch, hy en heeft gheen actie teghens zijnen leenheere, noch oock teghens den grave oft andere overheren, omme die weder te recouvrerene, want alle fortuijne staet te zijnen laste eñ aventuere. WIELANT, *Leenrecht*, 123. Als iemant voor schepenen deser stadt eenige cheynsen, renten oft schulden transporteert, met gheloſte van waerschap, sulcken transportant eñ sijne erfgenamen zyn gehouden te voldoen 't gebreck, peryckel eñ fortune, 't welck naer 't selve transport daeraen bevonden wort. *C. v. Brussel*, 1606, a. 204; Christijn *defectum*, *periculum ac fortunam.*

FOTTERIJ, zn. Zou hier misschien Fretterye, Furetterye of Foretterye moeten gelezen worden?: || Behoort ten selven leene de vrye partryserye, haserye, fotterye, vry visscheryen eñ vogelderyen binnen de prochie van Drongene. DE PR. en BR. I. *Drongen*, 30 (1654).

FRAEI (Fraey, Fraeij), bn. *Welvarend*, *gezond*, fr. *bien portant*, *en bonne santé.* Kil. Fraey eñ ghesondt, *incolumis*, *sanus*, *salvus.* || Dan [*nl.* de echtgenooten mogen,] gheen kinderen hebbende, alleenelic by ravestissemente elcanderen becleeden [*nl.* begiftigen], beede wesende fraey eñ ghenoech van ghelijcke oudde. *C. v. Veurne*, IV, 11. Hij gevoelde hem qualic daer hij te waghen sat om naer zijn logist te rijden, eñ was zeer haestich bestaen, als deen huere fraeij eñ dander huere ziecx eñ doot. *Ber. tijden*, IV, 157.

FRAYEEL. Zie FRIEEL.

FRANCIJN (Franchyn, Fronchijn, Fransiju, Fronsijn), zn. *Perkament*, fr. *parchemin.* Kil. Fransijn. || Van fronchine eñ zeghelwasse [*var.* fransijn].. *Rek. Gent* 1336, I, 82. Witte leder eñ fronsijn, dat men hierbinnen thouwt. DE VLAMINCK, *Acc.* 30 (1394). Van den gheploetten of bloeten scapeneuvellen, daeraf men hierbinnen fronsijn ofte wit leder maect. 31. Franchijn: corf oft ij kisten, vi gro.; j mande, v gro. *Watertol* 1550. Zal den voors. secretaris... van iederen erfbrief ofte rentebrief,... genieten eenen gulden,.. daerinne gerekent het franchyn. *O. P. B. autr.* 31 oct. 1715, XIII, 16. Item, noch een boeck ghebonden tusschen die breyderen, op fransijn ghescreven. — Noch een cleyn boxken in francyne ghescreven. — *Inv. v. d. Hulst* 1489. — Ook een paar keeren: (perkament, als zn. en bn.)

FRANCIJNEN, bn. *Van francijn of perkament gemaakt*, fr. *de parchemin.* || Noch een francijnen ghescreven boxken. — Een francijnen boeck. *Inv. v. d. Hulst* 1489.

FRANCK, VRANCK, zn. m. 1) *Eene Fransche gouden munt*, fr. *monnaie d'or française.* Zij werd eerst geslagen door koning Jan in 1360, en verbeeldde hem in volle wapenrusting te paard; men hiet ze *franc*, naar het begin van het randschrift *Francorum rex*, en *franc à cheval;* men sloeg ook *francs à pied*, op welke munt de koning tevens in volle wapenrusting, doch te voet verbeeld was. Zie La Curne, en Littré. || Weerde der ghuldenre eñ silvere penninge,.. een *Vrancrijx Franc* vore drie eñ vijftich grote Vleems. *Ord. v. hertogin Joanna v. Brab.* 15 juli 1393, J. F. Willems, *Mengelingen*, 342. Den ouden Vrancxkerijcsche Francke, *a piet* oft *a cheval*, v st. vj. d. gr. = xxij st. *Muntwaarde in Brab.* 1436. Welke crune [*nl.* het dak eener kapel] coste te dockene, van der roede, xviij francken. DE VLAMINCK, *Straten* IV, 164, *Stadsrek.* 1402.

2) *Zilveren penning*, fr. *monnaie d'argent.* In 't jaar 1575 (?) liet Hendrik III den zilveren frank slaan, ter waarde van 20 st., tournois of parisis, fr. *en* 1575 (?) *le roi Henri III fit frapper le franc d'argent*, *à la valeur de* 20 *sous tournois*

(*Littré*). || Sullen de advocaten eñ procureurs hen wachten in [hunne schriftueren] te stellene groote presumptien, redyten, repetitien,.. op de pene van eenen vrancke. *C. v. Santhoven, Stijl* 1557, a. 339. Van elcke calengieringhe moet den calengierder betalen een Vrank oft vier (?) stuyvers Brabandts daervoor. *C. v. Casterlee*, XV, 16.

FRANCK (Francq), bijw. *Volle maat*, fr. *bonne mesure, bien rempli* (Rembry). || Van ieder sack coorne, meel ofte boucheyt [*nl.* boeckweit], van ses havot francqs, Meenensche mate, xi sc. par. REMBRY I, 492 (1680).

FRANCISCUS. Zie STUIVER.

FRANCKAERT (Francart), zn. m. *Graanmaat*, fr. *mesure de grain*. De Bo **Frankart**, Ipersche graanmate van $15^1/_2$ liters. Twee frankart maken een spint, en vier spint den Iperschen zak van 125 liters. || *Terre arabiles.., valent annuatim ad censam xvj ras.* 1 francart *siliginis*. VAN LOKEREN, *St-Pierre*, 408 nr 896 (1281). Eñ en zal de muelenære niet meer moghen nemen dan onderhalf pondt meils van elcken franckaerde, eñ niet meer, op de boete van dry ponden parisis. *C. v. Iperen, kast.* a. 126. Twee brooden, elck van een half franckaert coorens, Cortrijksche mate. DE PR. EN BR. XII. *Zulte*, 11 (1551). 1 quartier Ysschersch [*nl.* van Overijssche, fr. *Isque*] is 2 francquaerts aldaer. 1 francquaert Ysschersse is $^1/_2$ quartier aldaer; zoodat 72 francquaerts Ysschersch maken 6 molenvaten aldaer, eñ tot Brussel 2 zisteren. *C. v. Brussel, Graanmaten.*

FRANCK-AERTSCHIERS, zn.mv. *Vrijschutters*, fr. *francs-archers*. Soort van krijgslieden in Frankrijk, ingesteld door Karel VII in 1448; waarover nader bij La Curne, VI, 301. || Up den vij^en dach van oughste anno lxxix verghaderde de hertoghe Maximiliaen met al zienre armee,.. over een syde, eñ omtrent xviij^c ghelaiven Fransoeysen eñ xij^m francaertchiers, over d'andere, up een velt te Kersciegs [*nl.* Quierzy] by Blangy,.. Eñ daer bleven... omtrent xiii^m Fransoeysen eñ franckaertchiers eñ mannen van wapenen. SCHAYES, *Collacie*, 489.

FRANSOOS (Franchoeys, François, Franchoijs), zn. 1) Naam van het volk. *Franschman, Fransche*, fr. (*nom du peuple*), *Français*. || Dat ick... vernueght eñ betaelt ben van alzulcken dyenste als ick metten voirs. gesellen verdient hebbe vore de stadt van Dyest in der reysen onss. genedichs heeren tshertogen... van Oesterryck eñ van Brabant tegen de Franchoeyse in den zomer lestleden. *Stadsarch. Diest, Formulier* 15de E. *Quitancia v. Soudenieren.*

2) Naam der taal. *Fransch*, fr. *français, langue française*. || Dat zij [*nl.* de koningin v. Engeland], als een ander Sapho, een groot ingien eñ verstant zoude hebben, connende Latijn, Franchoijs, Italiaens, Spaens, Inghels, wel vijf of zesrande talen. *Ber. tijden*, III, 126. Het schynt dat men se [*nl.* de keizerlijke constitutie] soude moghen declareren by nieuwe ordonnancie, als de memorie van advertissement in François dien aengaende is by den stadhouder gecommuniceert geweest. *C. leenhof v. Brab.* a. 20, Christijn *Gallice.*

FREDERICUS. Zie GULDEN.

FREIT (Freyt, Fryt, Fereiten, Foreiten), zn. *Steenmuur, schoormuur; steenen beer tegen eenen muur, om dien te ondersteunen*, fr. *contre-fort, contre-boutant*. || De bermen van der stede, binnen den ringmueren, behooren wyt te zine bin denzelven mueren xx voeten vry; te wetene v voeten de freyten, daer freyten zyn, eñ xv voeten buten freyten ter stede waert in. Eñ daer gheene freyten en zijn, xx voeten binnen mueren, over elcke zijde een man ghewapent. *C. v. Aalst*, 398; item IX, 20. Lysbeth Ghysels geconsenteert tegen den gesceurden muer, die gescapen waer te vallen, tegen denselven te moegen doen maeken drie freyten, elcken twee voeten breet, om denselven muer daermede te moegen houden staende. *Rijksarch. Rekenk.* nr. 294 blz. 35 (7 nov. 1527). Freyte ofte muer. Ib. nr. 293 blz. 247. Als in eenen muer staen freyten oft musiergaters,... dien muer is eñ blyft gemeyne. *C. v. Antw.* 1545, VIII, 15. It. *C. v. Deurne* 1612, a. 244; *C. v. Loven, Servit.* II, 14. Als iemant door den muer geanckert is, oft daerin fereyten heeft. *C. v. Brussel, Servit.* a. 18, Christijn *columnas*, fr. *contre-boutants*. Uytstaende foreyten. MARTINEZ, 145 (1664). — De werken aan den torenbouw van St.-Sulpiciuskerk te Diest vereischten ook freiten, doch zoo zeer als versiersels en kunstwerk dan tot ondersteuning, en zullen gevolgelijk wel wat verschillen van de boven aangehaalde „freiten": || Op *penult.* jan. *anno* xxxi,.. heeft meester Hendrick Van Pée, van Bruessele, gelevert deser kercke het sluyten van vj fryten aen den thoren, de hoogde van $ij^1/_2$ voet... Noch heeft de voors. meester H. gelevert de fryten boven de lysten, het rechtstaen boven tbasement, den voet voer xxxvj stuvers, aen elcke fryte ij voeten boghe, makende te samen aen de vj fryten xvij voeten. RAYMAEKERS, *St.-Sulpice*, 23 (1531). Op ten vij^en mey 1533 verdinght tegen den voors. meesteren.., xxxij voeten rechtstaens opte freyten van den thoren onder de opperste lysten. Id. *Kerkelijk Diest*, 128.

FREMINEUR, FRERMINEUR, FRERRMINEUR, FREIMINEUR, FREMINOOR, FREMENUER, verbasteringen van *Frère-mineur, minderbroeder*. Kil. *App.* **Frer-mineur**, *minorita, Franciscanus*. || Ander noumden broeder N. eñ broeder N., predikheeren, met eenen fremeneur oft twee, die jeghen dheretijcquen pleghen te predicken. *Ber. tijden*, I, 8, en HUYTTENS, *Corpor. passim.*

FRENIE, zn. *Franje*, fr. *frange*. Kil. **Frengie, Frangie, Frenie**, *fimbria*. || Gaut eñ zelverdraet, frenyen, borduerweerck eñ meer andere soorten van zyde snoeren. *Pl. v. Vl.* 27 mei 1515, I, 694.

FREQUENTEEREN, bw. 1) *Weder begaan, andermaal, een tweede maal begaan* (*dezelfde misdaad*), fr. *récidiver, commettre de nouveau le même méfait*. || Die punicie van deser misdaet [*nl. abigeatus*, van veeroof of- ontdrijving] indyen zy gefrequenteert wordt, is capitael eñ wort gedaen. nae recht, metten zweerde. V. D. TAV. 90 v°.

2) Van ambtenaren. *Verschijnen ter plaats hunner bediening*, fr. (*de fonctionnaires*) *comparaître au lieu de leurs fonctions*. || Dat de secretarissen wiens [*l.* wier] tour het sal wesen te compareren ten comptoir-generael hun niet en zullen vermogen t'absenteren,.. — Tenwaere in cas van sieckte ofte andere wettige oorsaecke, om dewelcke het hun onmogelyck soude wesen van te konnen compareren; in welcken gevalle dengenen niet konnende frequenteren zal gehouden zyn by tyde te adverteren den secretaris die hem volgen zal. *O. P.-B. autr.* 7 mei 1726, a. 10, 11, IV, 38.

FRET (Freyt, Fraict, Fret, Frait, Freet), zn. m. *Rente, interest*, fr. *rente, intérêt* Kil. **Fret, Frette**, *usura, lucrum*. || Scepenen eñ raed hebben macht, omme den noot van der stede, van sculden iof van ander fraiten, by raede van den goeden lieden van der meentucht, te ordinerne pointinghe iof andere maniere van colloiten [*sic*], ten minsten

grieve eñ ten meesten profite van der stede, omme te gheldene hare sculden eñ hare fraiten. *K. v. Brugge*, 4 nov. 1304 B, § 17, I, 315. — **Freit of Financie, Freit of gewin, Freit of crois.** || Alsoe onse wel geminde, die burgemeesters, scepenen, raet eñ rentmeesters onser stadt van Antwerpen, tonsen ernstigen versoucke, geconsenteert eñ geaccordeert hebben te vercoopene op henluyden eñ tlichaem der voirs. stadt, totter somme van 2000 phs gulden erffelicke rente sjaers... om die penningen comende van derselver vercoopinge besteet eñ geëmployeert te wordene in onse nootzakelijcke affairen, bezunders om ons te ontlastene van zekere sommen van penningen loop hebbende op freyt eñ financie. *Rekenk. v. Brab.* reg. 138 f° 258 v° 30 nov. 1536. *Les choses dessusdites considéreés, mesmement que ledit Jaspar nous a présentement presté certaine bonne somme de deniers, pour convertir et employer en nos urgens et très-nécessaires affaires, sans en prendre aucun* fret ou finance. Ibidem. Want eenighe cooplieden, hanterende eñ frequenterende onse landen, postponerende haerlieder eere eñ salicheyt, hemlieden vervoorderen, om haerlieder ghierigheijt te voedene, te doen alleenlicken coopmanschap met ghelde, ghevende tselve op ghewin eñ excessijf fraict, zonder onderscheet ofte distinctie te maeken tusschen interrest (twelcke den goeden coopman gheoorloft eñ toeghelaeten es nae tghewin dat hy in de redelicheyt zoude moghen doen) eñ wouckerie, allen kersten menschen verboden,.. Dat gheen cooplieden hanterende eñ verkeerende in onsen landen niet en zullen mogen geven ghelt, fraict ofte ghewin hoogher dan den penningh twaelve op hondert voor een jaer eñ daeronder, nae tghewin dat sy waerschynlicken zouden mogen doen employerende tselve ghelt in coopmanschap. *Pl. v. Vl.* 4 oct. 1540, a. 5, I, 771 (Zie PENNINCK). Dat de borsse van derselver fortificatien groote, merckelycke eñ excessive sommen van penningen, al meest by financiën eñ freyt opgenomen zynde, tachter eñ in gebreke was,.. Maer soude men daertoe behoeven noch andere merckelycke groote sommen van penningen op financie eñ freyt op te nemenen,.. Eñ omme tselve te doene, dat zy noch by finantien eñ freyt opnemen souden, tot minster schade eñ quetsingen, alle alsulcke sommen van penningen als zy daertoe behoeven eñ hen goetduncken soude. MERTENS en TORFS, IV, 503 (1543). Dat oock diversche renten syn vercocht geweest opt nyeuw octroy, om fret te schouwene. Ib. 507. Alsoe voertyden die Staten ons lants van Brabant ons hadden geconsenteert de somme van *f* 150.000, eñ om de selve mitten frette daerop geloopen te vindene, hadden... *Rek. v. Brab.* reg. 139 f° 46 (29 jan. 1543). De ontvang van den hoochsele van den wyn, bier, maelassyse, veede-imposten, profyten van den molen, huysen eñ erve, buyten tbargiehuys, vercochte renten eñ oick genomen op frait, enz. (Verder): Maer de fortificatien waren nog schuldig, uit hoofde van penningen opgenomen op intrest... (en nog verder): De fortificatie is nog belast metten renten;.. met nog meer andere lasten loopende ter borssen ten frette. MERTENS en TORFS, IV, 508, *Rek.* 1570, *Uitgaven*. Dat... ons soude ghelieven den suppli-anten by leeninghe te accorderen de somme van xv duysent guldenen, te betalen binnen ses jaren bij ghelijcke portie, sonder eenich fraict oft interest, mids enz. *Pl. v. Brab.* 12 juni 1571, II, 233. Dat sy daerop sullen moghen negocieren eñ penninghen op renten oft fraict lichten. Ib. 21 mei 1592, II, 260. Want daer noch een groote somme tachterstont, bij obligacien tAndweerpen upghelicht, waeraf tfreet noch liep, ter causen van de soldaten, die de stadt upghenomen hadde ter bewaernesse van den inzetenen, in deerste foele, als men ghebroken hadde; welck freet of crois emmertoes upghegheten hadde tproffijt dat den voornoumden stuver inneghebrocht hadde, eñ bleef noch de stede belast int voornoumde freet eñ tprincipael van dien... *Ber. tijden*, IV, 85. Mits dat die Fockers tAndtweerpen niet langher tfreet prolonghieren en wilden. Ib. 252, en *passim*. Zie A. HENNE, *Charles V en Belg.*, V, 328, 329, en eene rek. aldaar in de fr. taal, waar de intrest van geld. *frait et actente* genoemd wordt.

FRIEEL (Fryeel, Frayeel), zn. m. *Korf of mand gevlochten van biezen*, fr. *cabas*. Maigne d'Arnis Fræl um [fraellum ?], *fiscina, panier de jonc, cabas; ol. fraiaus, frayel.* || *Fraellus ficuum sive racemorum, duos denarios. Tol te Damme* 1252. Een frayeel vighen, ij d. diet bringht eñ diet coopt; eñ diesghelike van den rosinen. Lat. tekst: *Fragellus fic [uum] magnus ij d. et parvus, i d., qui affert et qui emit; similiter de racemis. Tol te Brugge*, Mei 1252. Van eenen fryeele vygen, rosynen eñ daden. *Tol te Brussel* 1541.

FRIËLINEN (Froyelen), bn. *Van biezen gevlochten*, fr. *de joncs.* || Van fryelinen matten [*var.* froyelen] in scepenen camere, xj lib. *Rek. v. Gent*, 211 (1337).

FRISARDEN, zn. mv. Baeyen, frisarden, carseyen, drogetten. *Tol op 't Sas.* 2 jan. 1741, *Pl. v. Vl.* IX, 672.

FRISCH, bn. 1) Van personen. *Van een schoon voorkomen*, fr. *d'un bel extérieur.* Kil. Frisch, Versch, *ornatus*, *pulcher*. || Insgelijcx in materie van diefte, het es van verre inditien dat de gesuspecteerde een moordenaer es, oft dat hij arm es, eñ dat hij gherne frisch eñ moeij gaet. WIELANT, *Crim.* c. 35.

2) Van zaken. *Prachtig*, *heerlijk*, fr. *magnifique.* || Eñ was den danc [*nl.* de prijs van het steekspel] ghegheven swondaechs navens up de bane Dideryc Gheerbode, een guldin rinc met eenen myraude, eñ was eeñ frissche feeste, want zy noyt mite te baten hadden van de stede (?). OL. V. DIXMUDE, 6, 103.

FRISSCHELIJCK, bn. *Prachtig*, *luisterlijk?*, fr. *magnifiquement*, *splendidement?* .. || Was myn vrauwe de buerchgrafneide meest tupstel van der feeste, eñ quam by eenre feeste die ghehouden was upt Scoehuus, de feeste van den *quaet beleet*, eñ myn vrauwe was daer, eñ deide al uut haer zelven bringhen eenen paeu, eñ daer zo vuweerden myn heere de burchgrave eñ myn vrauwe, eñ meest alle de ghezellen ter eere van den pawe, eñ was de feeste van den joustemente ghehouden up den grawen [graven Steen?] steen harde frisschelike van vrauwen eñ van joncvrauwen. OL. V. DIXMUDE, 101.

FRITSIERBECKEN, zn. *Braadpan*, fr. *poêle à frire.* Verdam Friten, *roosten*, *braden*, *bakken.* || *Due pelves dicte* fritsierbeckene. *Inv. Scilders* 1389.

FROYEELEN. Zie FRIËELEN.

FROCK (Froc), zn. m. *Een bovenkleed van mans en vrouwen, als beste, feest- of statiekleed; ook ambts- en gildekleeding, en wapenrok*, fr. *vêtement, habit ou robe de dessus, d'hommes et de femmes, le meilleur habit, habit de fête ou de cérémonie; aussi costume de fonctionnaires ou d'employés et de gildes, uniforme, enfin, cotte d'armes.* Kil. Frock, *vetus*

fland. Suprema vestis, gal. froc. || Als de vorseide balliu den vors. Catten Tornose ghevaen hadde, doe nam hi hem enen bokel, een zuert, een misericorde, ghelt in sine borse, eñ sinen frock, eñ dede sinen wille. *C. v. Auden.* 2e d. 29 (omtr. 1300). Dies sal de pachter jaerlijcx hebben eenen froc van Pieters cleedinghen [Deze Pieter van der Muelen verhuurde nl. aan zekeren Jan van der Soueren zijn *Goed ten Steene*, 18 bunder groot]. DE PR. EN BR. V. *Lemberg*, 6 (1403). Eñ deen van den pachters sal jaerlicx hebben eenen froc van den saisoene, eñ dander mach eenen doen maken van denselven teekene up sijns sellefs cost. DE PR. EN BR. IX. *Eeke*, 5 (1405). Item ghaven sij van vj frocken van Onser Vrouwen cledingen van Dornike, daeraf dat de Courtrosyn adde enen, beede de baillUwe elc enen, Wouter Pieters, doe scouthete van Brucghe enen, Boudin Maikin enen, eñ Pieter Van der Mersch enen; van elken frocke xlix gr., dat comt alle vj de frocke xlix lib. *Reken. v. Gent*, 1336. In den somere, up feestelike daghen, die vrouwen droughen frox, dat men heet quenen, voren met amause ofte met peerlyne cnoppen ghecnopt toter eerden toe. JAN V. DIXMUDE, 254. De Vlaminghen eñ de Prucenaers, midtsgaders den Hollanders, ghecreghen beth dan drie hondert starke ghesellen van den Normans, eñ men bant hemlieden handen eñ voeten te gadere, eñ men dede hemlieden of haer paruere frox, haer wapene eñ haer caproenen, de paruere frox die waren zwart eñ de luchte [*nl.* linker] mouw wyt [wit], de rechter mouwe die was roet. JAN V. DIXMUDE, 92. Item, betaelt van de soudeniers metten witten, gheluwe, blauwe, grise eñ zwarte frocken ·HUYTTENS, *Corpor.* 118, *Stadsrek. v. Brugge v.* 1300, fol. 55. Item, gaven dontfanghers vjm ixc xcvj mannen uten weve-ambachte eñ die hem toebehooren, eñ uten allen cleenen neeringhen, die gheen laken te frocken en hadden, verjare, elken XXX groete tornois. Id. 117, *Rek. stad Gent*, 1345. Ix zad blaeuwe Ypersche lakene ter Wet wapenfroxbouf... XXXV ellen wit gheleits lakens omme benden te makene up de vors. wapenfrox. GAILLIARD, *Table anal.* 94. *Stadsrek.* 1389/90.

FROCKENAERS (Frocquenaeren), zn. mv. *De gilden die eenen „frock" van de stad ontvingen*, fr. *les gildes qui recevaient un froc de la ville.* || De gulde van den voetboge te Audenaerde had 16 gezworene schutters, die men Frokkenaren noemde, omdat zy jaerlyks van de stad een kleed of frok kregen, waervoor zij ook zekere diensten moesten doen, en zich alle zondagen oefenen. D. J. VAN DER MEERSCH, *Belg. Mus.* VI, 390. Hooftman, deken, directeurs eñ frocquenaeren, onder den frocq eñ gulde der schole van Rhetorica. Id., *ibid.* VII, 389. Zie SIEUTE.

FROCKLAKEN (Froclaken), zn. o. *Het laken om eenen „frock" van te maken*, fr. *le drap pour un froc.* || Sal de pachtre hebben van Janne [*nl.* den eigenaar] elcx jaers een froclaken, eñ spachters wijf sal hebben telken tween jaren viere ellen lakens van sestien groten delle. DE PR. EN BR. X. *Astene*, 5 (1391).

FROOM. Zie VROOM.

FROTSEEREN (Frosseren), ow. *Stuk gaan, breken*, fr. *se rompre, se casser, se briser.* || Van den werfmure onder duinaes, daer hi ghefrosseert eñ te broken was, wedet te makene eñ den steenbiclaren. MERTENS, *Stadsrek.* 1324. Van der clocken in den torre van Onser Vrouwen kerke, die men heet de wercklocke, daeraf thoutwerc, daer sy in hinc veroudt was eñ gefrotseert, te verhanghene eñ te vermakene. GÉNARD, *O-L-V. op 't Staeksken*, 32, *Rek.* 1398/1399.

FROTSUER, zn. *Kneuzing, kwetsing*, fr. *meurtrissure.* || Alst also ghevalt, dat eeneghe partien of personen in hueren twist blende slaghen, bletsueren eñ frotsueren ontfaen van huerer partie adverse, zonder oepene oft apparente wonden, daeraf die blende slaghen, bletsueren eñ frotsueren ghenesen zyn bi bandoucken, watere of andersins, aleer de visitatie ghesien wart by meesters,.. *C. v. Aalst*, 482, *Orig.* XLVI, a. 15.

FRUTAGIEN, zn. mv. *Allerlei fruit en vruchten*, fr. *toute sorte de fruits.* || Die vierschare opt stadthuys was rondtomme becleedt met root laken, waerop die wapenen van die seventhien landen triumphantelijck verciert met frutagien eñ gouwen looveren in ordene ghehanghen waren. HOUWAERT, *Somm. beschr.* 120. — Die wapen van N... altsamen omringht in groen festoenen, verciert met gout, silver, met frutagien eñ looveren: tusschen beyde hinghen vercierde joyen. Ib. 121.

FRUWEEL (Ferweel), zn. *Fluweel, fulp*, fr. *velours.* || Anno 1540, den xvij december, soe deden die van Ghendt hare nieuwe habijten an, te weten van Ghendts grau met een bande van fruweel, in de plaetse van het strop dat sy plochten te draeghen. *Belg. Mus.* VIII, 412. Betaelt aen denselven joncheer Jan de somme van iiij lib. gr., zoovele alse hij betaelt heeft Mr. Jan de Smijtere, tot Ghendt, voor den voorn. meester Luuc [*nl.* den kunstschilder Lucas de Heere], in stede van den ferwelen van den pourpoincte, die besproken was denselven Mr. Luuc toegheleyt te werdene, int accoort vant tafereel bij hem ghemaect voor de kercke eñ bij appointemente in ghelde ghegheven. DE PR. EN BR. XXVI. *St.-Pauwels*, 33 (*Kerkrek.* 1549—1585).

FRUWEELEN (Freweelen), bn. *Van fluweel of fulp*, fr. *de velours.* || Vj casulen [*nl.* kasuifels], twee freweelen, een witten cameloten,.. Een root freweelen autaercleet. *Ypriana*, VI, 275 (1578).

FUICK (Fuucke), zn. v. *Fuik, vischfuik, steeknet, een al nauwer en nauwer toeloopend vischnet*, fr. *nasse, filet, rafle.* Kil. Fuycke j. vuycke, *excipulus*, 1642 *attrape des poissons.* || Ander verclaerden dit overcommen aldus, te weten: dat die vijanden eerst met cleender menichte overghecommen zijnde, de onse dat wel ghewaer werden eñ wisten; maer zij lieten se vast overcommen, meenende dat zij cleene van ghetale waren eñ veel te cranck om jeghen hemlien te stane; eñ overghecommen zijnde, hemlien dan altemale cuuschen eñ vermoorden zouden, als in de fuucke oft piere ghecommen zijnde, als wederom niet te connen vliene over de Mase tharen eersten luste. *Ber. tijden*, IV, 266. Zoodat de vijanden nu in de fuucke oft piere ghecommen waren. 283.

FUISTE (Fuuste), zn. v. *Galei, soort van oorlogsvaartuig*, fr. *galère, sorte de vaisseau de guerre.* || Hier bleef oock verbrant een Fransche galleye ofte fuuste. PIOT, *Chron.* 326. Ten selven tyde dede de groote commandeur prepareren diversche galleyen ofte fuisten, metgaders zekere cromsterten. 518.

FUITE (Fuyte, fute), zn. *Uitvlucht, ijdele verschooning*, fr. *subterfuge.* La Curne Fuitte; *subterfuge, issue.* || Dat men alle frauden, alle fuyten eñ alle malicien schuldich es of te legghene, diere laet van den Vrije,.. in trecken mach omme de sculd tontledene (*sic*). *C. stad Brugge*, I, 384, *Orig.* XXXIV a. 8 (1318). Wij renuntieren alle cavillatien,

alle exceptien, alle loeshede eñ boeshede, futen eñ fauten, eñ alle privilegien. DE POTTER, *Second cart.* 80 (1359). Zie ook FUTSELINGEN.

FULLIE (Fullye), zn. v. Waarschijnlijk een bederf van FEUILLIE, zie d. w. || An joncheer N. de somme van xxiiii lib. p. die hem gheordonneert waren by mer vrauwen van Montmorency,.. te wetene: de xii lib. p. tsjaers voor tbewaren van de bosschen tOdoncq eñ eecken plantsoen uut te doene, daer die te dicke staen,.. eñ dander xii p. p. tsjaers voor tvermaken, verheghenen eñ onderhouden van de fullye eñ alle de linden voor de poorte up de mote, tcruce, de vergier eñ alle de doorenhaghen. DE PR. EN BR. X. *Bachte*, 25 (1559).

FULMINATIE, zn. v. Van een proces. *Uitspraak*, *bekendmaking*, *afkondiging*, fr. *prononciation*, *énonciation*, *publication*, *fulmination* (*d'un procès*). Een woord ontleend aan het kerkelijk of kanoniek recht. Maigne d'A. *Fulminatio apostolorum: promulgation*, *publication d'une sentence d'excommunication; fulminare: fulminer*, *publier*. || Van der appellatien eñ die acten te grosseren eñ te collationeren, sal het gericht hebben twelf stuver, eñ der scoltet syn appellatie-boek, te weten seven scillingen, eñ den secretaris vj stuver, behalven nochtans die fulminatie des process. *C. gr. Loon*, I, VIII, *Ord.* 1548, a. 35.

FUNERAEL, bn. **Funerale gift.** *Vrome gift aan de kerk*, *ter gelegenheid eener begrafenis*, fr. *legs pieux à l'église*, *à l'occasion d'une sépulture.* Maigne d'Arnis Funeralia. || Elck hoir van den testateur moet de twee deelen van zyne successie vry eñ onbezwaert hebben, eñ zuver van alle testamentaire dispositien, zoowel van testamentaire eñ funeraile ghiften, als van eenighe clausulen, conditien eñ reserven by testamente ghedaen, last importerende. *C. v. Auden.* I, XX, 7.

FURNIEREN, bw. 1) **Furnieren de hant van justitie** (in geval van beroep). *Borg stellen*, fr. *fournir la caution en cas d'appel.* || Dat de handt van justicien ghefurniert zijnde, de beclaghende partije, begheerende tzelve vonnesse te betreckene, pleeght eñ behoort datte te doene binnen jaere eñ daeghe naer tpronuncieren van denzelven vonnesse. *Pl. v. Vl.* 9 nov. 1522, I, 80; *C. stad Brugge*, II, 247.

2) Van eene rechtbank. *Die voorzien van het wettelijk vereischt getal schepenen*, fr. *pourvoir* (*une cour*) *du nombre d'échevins légalement requis.* In ons citaat leest men, volgens het doorgaans gebrekkige *Brabandts recht:* „opdat... de vierschare niet gefurnieert en sy", doch er moet blijkbaar gelezen worden „niet ongefurnieert". || D'welck nochtans sy [*nl.* de schepenen, als zij door merkelijke noodzake zullen belet wezen op de vierschaar te verschijnen] den meyer, ist hen eenichsints moghelijck, goetstijds te voren sullen laeten weten, dat sy niet ten ghenechtdaeghe en sullen comen, opdat hy 't de andere schepenen moge adverteren eñ de vierschare niet [on]gefurnieert en sy. *C. v. Grimbergen*, 1556, a. 105.

FURNISSEMENT, zn. o. 1) Van een vonnis. *Uitvoering*, *tenuitvoerlegging*, *volvoering* van een vonnis, bestaande in het betalen, het opleveren van het bedrag der schuld voor welke eene uitwinning werd gedaan, fr. *exécution* (*d'un jugement*, *consistant à „fournir" le montant de la dette pour laquelle une éviction a été faite.* || Waert zoo, dat de voornomde Wetten ghëinventorieert hadden d'erfve van een schuldenaere, ofte de huusynghen eñ groene catheilen staende up d'erve al t'samen, ter volcomminghe eñ furnissemente van den vonnisse. *C. v. Cassel*, 400.

2) *De benoodigde penningen* ter uitvoering van de bepalingen van een testament, fr. *les deniers nécessaires* (*pour la mise à exécution d'un testament.*) || Executeurs van testamenten sal, tot executie eñ volcomminghe van dien, handtvullinghe ghedaen worden by de hoirs; eñ by ghebreke van dien, sullen sy de hoirs daerom porren te wette, oft de testamenten doen wysen executoire. — Al waert oock dat hemlieden by den testamente macht ghegheven ware, om het furnissement ten sterfhuyse selve te halen eñ themliedenwaerts te nemen, om alle questien eñ confusien te schouwen. *C. v. Veurne*, XX, 15, 16.

FUSTEIN, zn. o. Een zekere *grove stof*, *uit boomwol vervaardigd*, thans *bombazijn* geheeten, en genoemd naar de stad *Fostat* of *Fossat*, eene voorstad van Cairo (Verdam), fr. *étoffe grossière de coton*, *auj. bombasin*, *espèce de futaine.* Kil. Fusteyn. || Van elcker baelen fusteyns eñ anderen geslagenen packen, j penn. Lov. *Tol op de Zenne* 1436/1531. Fusteyns. Een bale van omtr. xiv stucken, geëval. xviii ₤. Een bale fusteyns uuyt Duytslandt, van xxx stucken, geëv. xii ₤. Een bale van Lombardien, deen deur dandere geëv. xviii ₤. *Schatting v.* 1551. It. *Pl. v. Brab.* 5 apr. 1603, I, 306.

FUTSELINGEN, zn. mv. *Uitvluchten*, *ijdele verschooningen*, fr. *échappatoires.* || Opdat de delicten sooveel te beter... moghen ghestraft worden, eñ den delinquanten benomen alle uytweghen eñ futselynghen,.. *Pl. v. Vl.* 31 aug. 1613, a. 107, II, 407.

FUTSELTOL, zn. mv. *Tol der kleine waren*, fr. *tonlieu des menues marchandises.* Kil. Futselen, *nugari*, Futselinghe, *gerrae*, *res frivolae.* || Van Peteren Loeneweghe, die hout in pachte den futseltolle van Loevene eñ datter toe hoort, dats te wetene, den tol van den scaepsvellen, den tol van den honighe, den tol van den vlasse, den tol van den tapite eñ sargen, den tol van den ouden clederen, den tol van den pelserien, den tol van den hoetdoeken eñ den tol opten muer van Sente-Peters kerchove te Loevene. *Rek. d. dom. te Loven*, 1403. — De Futseltol te Brussel was een der 17 tollen begrepen onder de benaming Groote tol of stallaigen recht. *Rekenk. v. Brab.* reg. 138 fol. 339 v° Juli 1541. MARTINEZ, 96. Zie TOL te Brussel.

FUTSIERBECKEN, zn. Eene soort van *bekken*, fr. *sorte de bassin.* || *Due pelves dicte* futsierbeckene. *Schep. v. Brussel*, 9 mei 1389.

G.

GA, bn. *Plotseling*, *schielijk*, fr. *subit*, *soudain*; hd. *jäh*. Ga-e doot, *schielijke doot*, fr. *mort subite*, hd. *jäher Tod*. || Van enen quaden eynde eñ van den gaendode [*l.* ga-en dode] eñ van den onvoersienen dode, Verloes ons, Here. *Getijdb.* 15de E., *Die lettanien: A subitanea et improvisa morte.* — Ook met één woord Gadoot, zn. Kil. Gaye, — gaychlicke dood. || Sente Bertelmeus, heere,.. bescerme voor onversiene doot, Eñ mine vrienden eñ magen Wilt bewachten alle van plagen, Eñ van der gaydoot ooc mede Spare ons God! *Vad. Mus.* V, 325. O maertelaere sinte Adriaen, Laet van mi de gaydoot gaen, Dat ic verlost si.. Van haestelike te sterven. Ib. 331 (15de E.).

GABBEEU, zn. vklw. GABBEUKEN. *Spotternij*, fr. *moquerie*, *raillerie*. Verdam GABAES. || Scheeven [*nl.* schimpen] oft gabeeukens, die men plaisantelijck gheeft, en maken properlijc geen injurie; maer zoe doen zij wel als zij bijten oft smetten, zoedat de persoon daerby beschampt is, of zijnder eere ter naer gaet. WIELANT, *Pract. crim.* 179.

GABBERDIE (Gaberdye), zn. *Kortswijl*, *scherts*, *jokkernij*, fr. *badinage*, *plaisanterie*. Kil. *auctus* v. 1642: Gabberen, *nugari*, *jocari*, fr. *gaber*, *gausser*; Gabberer, en Gabberdacie, gabberye, *nugae*, *jocus*, *ridiculum*, fr. *gabes*, *gaberies pour rire*. || Dat de schaele wyns, die d'afflyvighe hem, deponent, uuyter handt smete, dat 'tselve smyten uuyt geenen arge en gebeurde, maer uuyt gaberdyen. *Rijksarch. Office fiscal*, Inv. n⁰ 5, f⁰ 82, n⁰ 3695, *Proc. crim. Bergen-op-Zoom* (1578). Zie Verdam GABBEN. De uitdrukking lachen en gabberen leeft nog voort in Brabant.

GABELLEN, zn. mv. Over het algemeen *belastingen*, fr. *charges*, *impositions*, *gabelle*. || Die [*nl.* de inwoners van Brussel] belast zyn eñ dragen alle impositien, schattingen, gabellen eñ beden... *Rekenk. v. Brab.* reg. 138 f⁰ 340, *brief v. Juli* 1541. Zie ASSIJSE, en FERMETEIT; zie ook Verdam. || Voorts meer, sullen onse borgemeesters.., invoorderen onser stadts gemeyne ceyusen, renten, accysen, gabellen eñ andere vervallen, opcomelinghen eñ schulden. *O. Liége*, 27 juni 1577, a. 67, *Hasselt*. Diewelcke rintmeesters onser stadt syn sullen, om op te houden die vruchten, renten, profiijten van den vroenten, van acsijnsen, gabellen eñ goeden... onsser stadt... aengaende. PIOT, *Cart.* 613 (28 mrt 1550). Heeft gedeclareert eñ geattesteert, op syne mannewaerheijt in plaetse van eede, dat hij die winninghe eñ goederen is besittende eñ bezeten heeft los eñ vrij van alle schattingen, gabellen, taxen ordinarissen eñ extraordinarissen. KEMPENEERS, *Montenaken*, I, 409 (1687). Alle impositien, schattingen, gabellen eñ beden. MARTINEZ 96 (1541).

GABELONIEN, zn. mv. Wellicht moet er gelezen worden gabelorien, zooals hierna. *Gemeen volk*, fr. *du bas peuple*, *de la racaillè*. || Aldus en wilde nauwelic niemand van deghen [*nl.* van fatsoen] (alzoot reden was), up die tijt in eenighe keercken of cloosters commen; want men zach daer niet dan eenen verwerrenden hoop van rappailgen eñ ghabelonien [*nl. boeverij*, Vdh.] van vrauwen. *Ber. tijden*, I, 112.

GABELORIJ, zn. vkl. GABELORIJKENS. *Lustige snaak* (Vdh.), *vroolijke deerne*, fr. *luronne* (?) || Dan quamen daer oock ghabelorijkins eñ ghezellekins, die melcanderen zochten, meer uut een venus-devocie dan uut een ghuessche vierichelijt. *Ber. tijden*, II, 173.

GADE (Gaye), zn. v. *Echtgenoote*, *vrouw*, fr. *épouse*, *femme*. Kil. Gade, gaeye. || Soo en cant dien man niet baten, dat zijn gaye ooc overspel bedreven heeft. PERNEDER, III, c. 51. — Als vklw. GAYKEN, *gezellin*, fr. *compagne*. || Deen track naer Inghelandt, dander naer Vrancrijck, de derde naer Cleven, Duijtschlandt ofte Oostlant. Ooc loedden zij som een ghaijkin mede, eñ die vrauwen religiuesen eenighen jonghen ghezelle oft man. *Ber. tijden*, II, 52.

GADELIJCK, bn. *Geschikt*, *voegzaam*, fr. *convenable*. Kil. Gadelick, *aptus*, *conveniens*. || Eenen anderen man, die daertoe goet genoech waere eñ gadelyc. *Rekenk. v. Brab.* reg. 133 f⁰ 126 v⁰. 15de E. Op 't poinct van confirmatie der Ordonnantie eñ Landtkaerte &a/, wil sich onser Gen. Furst eñ heere, den onderssaeten ten ghenaeden eñ beste, dairinne eñ anders in desen gheven wat tot haeren dienst eñ welvaeren raeken doet, gaedelijck eñ ghebuerlijck halden. *C. v. Ravenstein*, a. 5 (1548). Zie Verdam 3).

GADEM, zn. *Huisje*, *gebouwtje*, *stalletje*, *winkeltje*, fr. *maisonnette*, *petite boutique*; ook *kamer*, *vertrek*, *aussi chambre*, *pièce*, en, inz., in vroegeren tijd, een bijgebouw van de lakenhal te Antwerpen, *et partic.*, *dans les temps anciens*, *une appendance de la halle aux draps à Anvers* (Verdam). Zie ook Schiller u. Lübbe, en Lexer. || Vordane, so wie die lakene voeren doet over Mase, die in desé gulde nyet en es, ende med dien lakenen staen wille in die stalle die men gemeenleken heet gademe, sal ghelden die Hanze, ter gulden boef, dats te verstane $^1/_2$ lb. engelsche bi den grooten gewichte, es hy ongheboerdegh aen die ghulde. MERTENS en TORFS, II, 560, *Ord. v.* 1308. — Dit schier overal uitgestorven woord kwam ons nog voor, in den vorm gaden, in Wilh. Hauff's *Phantasien in Bremer Rathskeller*, *Nov. Schatz* IV, 177: || Gott grüss' euch, Jungfrau Rose. Darf ich auch Platz nehmen in Eurem Gelaggaden?

GADER, zn. *Traliewerk*, *traliehek*, fr. *grillage*, *grille*. Kil. Gadder, *sicamb. sax.* j. tralie, *clathri*, *ger.* gatter. || Die... thuynen, gaders, stichelen, sloten, cammen oft gehengen braken oft ewech namen. *O. Liége*, 27 juni 1577, a. 85, *Hasselt*.

GADER, TE GADER, bijw. *Samen*, *te zamen*, *bijeen*, fr. *ensemble*. Te gader doen. Van personen. *Vergaderen*, *verzamelen*, *bijeenroepen*, fr. *assembler*, *réunir*, *convoquer*. || Dat yeghelijc gouverneere die persone van sinen ampte [*nl.* ambacht] te gader sal moghen doen also dicke als des te

doene sal sijn. PIOT, *Cart.* II, 123, *oork.* 17 mei 1393, a. 3. Dat, te versueke van tween off van drie ambachten off hayrre dekenen, die twe overste raidtsluede.., soelen sculdich sijn te gader te doin eñ te gader doin soelen onse stat van Senttruden eñ alle onse volck eñ gemeynte derselver onser stat. Ib., 207, *oork.* 10 juni 1417, a. 6). — Hem te gader maken. *Vergaderen*, *bijeenkomen*, fr. *s'assembler*, *se réunir*. || Eñ hi sach dattie vissche hem te gader maecten op den berghe. *Aller kerstenb.* 7. Die [*nl.* de dekens] soelen moegen hayr ambacht te gader doin al so mennichwarven als hun dat orber eñ goet duncken sall, om saken wille sonderlingen alleyn hoyren ambacht aengaende, eñ niet om eynigen anderen saken wille. PIOT, *Cart.* 204, *oork.* 10 juni 1417.

GADERAER, GADERER, GARAER, zn. m. *Ontvanger*, *inner der belastingen*, fr. *receveur*, *collecteur des impositions*. || Gaderer van den huusgelde van up dalle [*nl.* de halle] metten reepe. — Van den tafelen van der vischmaerct. *Rek. v. Gent* 264 (1338). Den bailliu en sal niet moghen executeren, noch spleten, noch oock, ten versoucke van den gaederaere, eenighe particuliere persoonen omme sprincen subventien, tenwaere dat de weddebooden aldaer eerst pañden ghelicht hadden. Eñ niemandt en zal zulcke panden moghen vercoopen dan den bailliu van den hove van Cassele, ofte zijnen stedehoudere; eñ nopende de particuliere personen, den bailliu van der plecke locaele, ten versoucke van den gaederaere, zal zulcke macht hebben ghelijc den bailliu van Cassele, up de ghemeene prochien eñ spleten. *C. v. Cassel*, a. 204. Den bailliu eñ schoutteten moghen versocht eñ gheëmployeert worden by den ontfangher van de subventien van de stede eñ casselrie, omme t'executeren de penninghen van sijnen ontfanck op de collegien van deselve casselrie, eñ oock op de garaers, by refuse ofte dilay van den officier van de plaetse *C. v. Belle*, I, 8. It. *Troubles marit.* I, 121.

GADEREN, GAREN, Limb. GÉDEREN, bedr. en ONZ. wkw. Zooals thans *gaderen*, *vergaderen*, *garen*, fr. *rassembler*, *assembler*, *réunir*, *amasser*. Kil. Gaderen, gaeren. I. BEDR. — 1) Van de tiende, renten, gelden. *Inzamelen*, *invorderen*, *innen*, fr. *recueillir*, *faire rentrer*, *collecter*, *percevoir*, *recouvrer* (*la dîme*, *des rentes*, *des sommes d'argent*). || Alse de proofst gadert [schijnbaar onz.] in sente Denijsdaghe, eñ up den naesten dach gadert de penninghe van den woeninghen, of van der couteren in Sente Pietersdorp, so es de meyere schuldech tetene met schepenen, *Oork. v.* 1230, a. 5. Als men de lammertiende gadert, so es de meyere schuldech te hebbene een lam. a. 6. Als men gadert de penninghe van den woeninghen, eñ.., sou heeft de meyere niet dan eene maeltijt sonder wijn. a. 7. Te gaderne die thiende met miins her Wouters knapen. *Tiende v. Bodeghem*, 11 juni 1277. Dat elc thiendenaere,.. ghehouden zal zyn te commen by den bailliu.., verclaerzende by zynen eede dezelve thiende te garene eñ te verthiendene ghelyc hy... es ghecostumeirt te doene. *K. v. tMaendaechsche*, a. 11 (1552). Dat, zo wat lieden die ghelt ghegadert hebben in meentuchten, dat siet bringhen in buerghemeesters eñ in schepenen handen. *Oork.* 28 sept. 1280, *Opkoopers* Van Janne Casemanne, die ghinc in d'overcostrie Sente-Jans, omme dit ghelt te gaderne. *Rek. v Gent*, 5 (1336). Wanneer dat yemant sterft van dien lyfpechteren, so solen si [*nl.* die rintmeesters] dat verval eñ versterf ghederen eñ legghen in gheweerder handt. *Oork. heer v. Diest*, 26 oct. 1335. It. DE PR. en BR. I. *Mariakerk*, 31.

2) Eenen boedellijst. *Opmaken*, fr. *dresser* (*un inventaire*, *un état des biens*, *inventorier*). || De vader eñ moeder beede dese werelt overleden zynde, achterlatende eenighe onbejaerde kinderen, zoo voorsien hemlieden schepenen,.. van deelvoochden, die staet van goede gaderen eñ overbrynghen. *C. v. Assenede*, XV, 13. Dit es tghoed toebehoorende N. N., Wouters kinderen waren,.. ghelyck dat ghegadert eñ ghepoint es by maghen eñ vrienden. DE PR. en BR. III. *Wondelghem*, 27 (1394).

3) In den akkerbouw. Gaderen in santen. *Korenaren nalezen*, *aren uit het zand rapen*, fr. *glaner*. || Dat niemant geoorloft en is te gaderen in santen ofte andersints, voor anderstont de vruchten van den velde zyn. DE PR. en BR. XIII. *Kapryk*, 78 (1614).

4) In de weverij. *Te zamen voegen* (*garens*), fr. (*en tissanderie*) *réunir* (*des fils*). || Dat de zeghelaers gheen mercklakene seghelen en zullen die met ghegaderden gaerne geweven zyn. DE PR. en BR. *Aalst*, III, 423 (15de E.).

5) Van waters. *Verzamelen*, fr. *amasser* (*des eaux*). || Rabotten [*nl.* sluizen],.. omme twatere te zuweerne, gaerne, steegherene, ofte laeten loopen. Ib. XI. *Moerbeke*, 14 (1532).

6) In rechten. **Gegadert vermeten.** Zie VERMETEN.

II. ONZ. — *Overeenkomen*, *z. verstaan*, fr. *convenir*, *s'entendre*. || Wordt der mesdedighe [*nl.* hij, die eenen anderen om het leven gebracht heeft] niet ghevangen, eñ suent mit der partien, of ghedert also mit partien des doden dat sy niet en claight, soo en sal men den mesdedigen niet mogen verdeilen [*nl.* veroordeelen]. *C. v. Maastricht*, *Stat. v.* 1380, a. 2.

GADERINGE (GEEDERINGE, Limb.) zn. v. 1) Van ambachten. *Vergadering*, *bijeenkomst*, *samenkomst*, fr. *réunion*, *assemblée* (*de corps de métier*). || Omme pais eñ eendrachtecheit te makene binnen onse stat van Lovene, hebben wi hen gegeven eñ geven, dat die ambachte enghene gaderinghe noch sameninghe en mogen maken nochte gaderen, ramen noch raden, noch sprake hebben. *K. v. Loven*, 17 sept. 1306.

2) Van het volk. *Zamenscholing*, *ongeoorloofde bijeenkomst*, fr. *attroupement*, *réunion illicite* (*du peuple*). || Dat ghene dekene van ambachten, omme gheens vermeets [*nl.* twistes] ofte gaderinghen wille, die buten valt, met gheselscape van haren ambachten uuter stat trecken en selen, oft hem dies onderwinden. *Kb. v. Antw.* 195. — Het schijnt, dat er eertijds onder het gemeene volk, bijv. tusschen dezen en genen wijk eener stad, uitdagingen of vechtpartijen plaats grepen, zooals wij zulken, onzer dagen, nog genoeg beleefd hebben; zoo hadden de ridders, en ook minderen, hunne geregelde en ongeregelde steekspelen, deze laatsten, in ofr. *trepignis* en *combats à la foule* genaamd. — || Want wy verstaen hebben eñ vernomen, dat in den paenhusen eñ tavernen, die staen ter Nedermolen bi Dyest, int ghemein gherichte tusschen ons eñ den here van Dyest, alrande gheederinghe pleecht tsine van alrande quaeden manne eñ wive.. *Oork. v. hertog Wenceslaus*, 27 aug. 1357. Dat nyement gherucht oft gaderinghe maken sal in onser voirs. stat, heymelic noch openbaer, teghen onse heerlicheit ofte teghen den regiment onser stat, hi en sal teghen ons verboren sijn lijf eñ sijn goet.

Charterb. v. 's Bosch, f° 12, *Oork.* 22 dec. 1408.

3) Hetzelfde als CERKEMANAGIE, zie d. w.

4) Lakenweverij. *Mengsel van verschillende garens*, fr. *mélange de fils différents.* || Zo wat lakene dat men maekt van alrande ghaderinghen eñ dat men moreyden zal, dat mer gheen wit garen in scheeren ne moet no inslaen. *K. lakeng. Brugge, Wevers*, 9.

GADESLAEN, bw. 1) *Verzorgen, zorg dragen voor, waarnemen, besturen*, fr. *soigner, prendre soin de, régir, administrer*. Kil. *curare.* || Dat sy, van in den jare 1563,.. hebben geërigeert sekere Weescamere, daertoe ordinerende dry weesmeesters oft overmomboirs, met eenen secretaris, die der weesen saken souden mogen aenhoiren, ghadeslaen eñ defenderen. *Weeskamer te Loven, Inl.* De voorseide neerynge [*nl.* van de waarden] sal hebben eenen deecken, twee geswoorene eñ twee sorghers, omme te gouverneren eñ de neerynge gaede te slaen. REMBRY, I, 431 (1694).

2) *In aanmerking nemen*, fr. *considérer.* || Bevelen eñ ordineren oock den auditeurs van de Cameren van onse rekeninghen, dat sy, in 't hooren eñ examineren van de costen van justicie, eñ sunderlinghe van de vanghenissen, wel gaede slaen den tijdt dat die ghevanghenen ghehouden sijn gheweest. *Ord. crim.* 5 juli 1570, a. 41.

GADINGE, Gaeyinge, zn. 1) *Begeerte, kooplust*, fr. *désir, envie d'acquérir.* || Dat, soe wanneer die abt eñ convent, jof hore boeden, sitten willen mit horen tienden te vercopen jof lande, [jof?] anderen goede te verhueren, dat onse drossate dan openbairlic condeghen eñ roepen doe: dat een yegelic, die ghadinge an den goede heeft, te copen jof te huren, dairom vrielic biede, eñ die ene den anderen vrielic verhoghe. PIOT, *Cart*, II, 65, *oork.* 5 juni 1375. Dat iemant van der stadt oft lande... eenighe gronde van erve vercochte uytlandighen luyden,.. soo sal die vercooper... dat doen kondighen in der prochiekercke,.. soo iemant van den maeghen oft van den bloedtbewanten daeraen gaeyinghe hadde oft daernaer staen wolde om dat goet te vernaerderen. *Landcharter v. Megen v.* 1527, a. 13.

2) *Bewijs, proef*, fr. *preuve.* || Dese naervolghende persoonen en zyn niet bekent voor kinderen van onse moeder de Roomsche kercke. N. N.....; eñ Pieter Bollaert, hoewel dat hy schynt bekeert te syne, mids dat hy te biechte gheweest heeft, mochte wel vermaend zyn dat hy beter ghadinghe gaeve van zynder bekeringhe. *Tr. marit.* III, 233 (1563).

3) *Soort* (*houtsoort*), fr. *espèce* (*essence de bois*). || Dat men doen hieromtrent niet meer gadinghen van zulken houte vinden en conste, teenighen redeliken coepe; dat men doen seynde Philips Wils, der stad meestercnape, eñ Janne Vorselmans, den tymmerman, met hem, tAerscot, omme daer hout te coepene. MERTENS en TORFS, II, 617, *rek. v.* 1401. — In de kost v. Lier, gedrukt te Mechelen by Jan Jaye, 1669, *Weeskamer*, XVIII, 6, alsmede in den herdruk der Kon. Commissie, leest men verkeerdelijk *gădinge* in plaats van *gādinge*, zooals in de *Cost. v. Antw. v.* 1582, c. 48, a. 21.

GAEF, GAVE, GEVE, GEEVE, bn. 1) Van personen. *Rein, zuiver*, (van het lichaam), fr. *propre de corps.* || Dat de meester sal ghehouden wesen, te sorgen dat gheen schurfte kinderen liggen by gave, eñ oock geen siecke by ghesonde. MERTENS en TORFS, IV, 599, *Ord. Knechtjeshuis*, 16de E. a. 14.

2) Van zaken. *a*). Van het laken. *Gaaf, ongeschonden, in goeden staat, overeenkomstig met de verordeningen*, fr. (*de choses*) — (*du drap*) *en bon état, bien conditionné, intact, conforme aux prescriptions.* || Dat coemans goet altoes gave eñ goet sculdich es te sine. *K. lakeng. Mechelen* 1331 a. 1. Omme dat men voortane altoes maken sal goede, gheeve lakene, houdende haere breydde eñ haer ghetughe naer der guldene rechten, soe es gheordonneert... SCHAYES, *Analectes* 14de E. (*Acad. d'arch.* 1857 blz. 59). *b*) Van bezegelde brieven. (*De lettres scellées*). || Dat alle cedullen, gave eñ onghecasseert zullen by partyen ghekent oft gheloochent werden ten eersten dynghedaghe. *C. stad Gent*, II, 406 (1575). *c*.) Van munten. *Gangbaar koershebbend*, fr. (*des monnaies*) *ayant cours*, meestal verbonden met g i n g e. || In goeden paimente, ghinghe eñ gave, vijfhondert lib. parisise. *Oork. v.* 5 jan. 1285. Tenen jaerliken tsense van drien ponden nieuwer Vlaemsche,.. alselcs paiments alse ghinghe eñ ghave sal sijn telken paimente int lant van Aelst. *Oork. v.* mei 1290. Omme viftien sols siaers, van alselkere munte alse ghinghe eñ ghave sal siin binnen Gheroustberge. *Oork. v.* mei 1294. It. v. febr. 1296. ij s. jaerlics Lovenscer penninghe, alsulker munten alse ghinghe eñ gheve si in Brabant. *Oork. v.* 10 febr. 1296. It. 21 oct. 1296. Umbe seven pont Bruslachte, goder eñ geeve, alseselc gelt alse in Brabant ginge es. *Oork.* 25 nov. 1296. Twee guldene, drie oude scilde, goet eñ gheve van goude eñ van ghewichten *Schep. v. Lummen*, 30 juni 1379. It *Oork. v.* mei 1290. Zie ook *Ginge. d*) Van schapen. *Gezond, niet schurft*, fr. (*des moutons*) *sains, non galeux.* || Dat N. N. verboden worde met rechte... eenige ongeve schapen meer uyt te dryven by oft tusschen hunnen geven scapen. MARTINEZ, 321 (1510). *e*) Van eene klok. *In behoorlijken en voldoenden staat*, fr. (*d'une cloche*) *dans un état pertinent et satisfaisant.* || Jan De Leencnecht, klokgieter te Gent, leverde hier in 1407 eene „goede, ganse, gave clocke van goeden lude, wel accorderende up de clocke die hanct." DE PR. en BR. XII. *Gottem*, 19. Zie ook ONGAEF, en Verdam GAVE.

GAEN, onz. wkw. fr. *aller.* I. — In verschillende beteekenissen en uitdrukkingen. 1) Synoniem van *handelen*, fr. *agir.* || In alle contracten van versekeringe oft assurancie moet men gaen eñ handelen ter goeder trouwen. *C. v. Antw. comp.* IV, xj. 56.

2) Van eenen weg. *Liggen, loopen, z. bevinden*, fr. (*d'un chemin*), *exister.* || Dat een wech was verdonkert, die van auden tiden sculdech es te gane, denwelken was (eñ) es verclaert bi den heere eñ bi der Wet wettelic ghewijst, eñ wettelic gaende boven Pieters van Westvoerde toter vesten toe loepende, seven voete wijt, eenen rechten gheburwech. DE POTTER, *Second cart.* 81 (1359).

3) Van den houthak. N a e r h e t h o u w m e s g e g a e n h e e f t. *Naar den gebruikelijken hak*, fr. *selon la coupe ou taille usuelle.* || Een tochtenaer oft tochtenersse en mach egeene opgaende hout hauwen oft doen hauwen, anders dan naert hauwmes recht, noch oock eenighe bosschen, dan ten minste ten sesse jaeren, eñ oock niet voorders dan thauwmes gegaen en heeft. *C. v. d. Kiele*, XI, 3.

4) Van eene boete, als gerundium. T e g a n e. *Te verdeelen, aan te wenden*, fr. *à partager, applicable.* || Daer de proprietaris hierof in ghebreke ware,.. zal verbueren tzestich ponden parisis, te ghane als vooren [*nl.* deene heltscheede sheeren behouf, eñ van dandere heltscheede: de twee deelen den laten ofte juchte, eñ tandere derde den

anbringher eñ juchte daert ghebuert.] *C. v. 't Proostsche*, I, 472 (1514); it. 368, 382. *K. v. 't Maendaechsche*, a. 3, 6 (1552). — Ook van andere voorwerpen. || Dan suelen die kerssen gaen daer si souldech sijn te gaene, boven twee kerssen, die dien vors. Minrebruedere suelen bliven, eest dat deselve lijc vj kerssen heeft. *Kb. v. Diest*, A r. 45. It. CANNAERT, 374, 377, 380.

5) Van woordenwisseling in de rechtspleging. *Uiten*, *uitspreken*, *voordragen*, fr. *énoncer*, *exprimer*. || Op welke twisten eñ geschillen,.. nae woorden eñ wederwoirden dair oft [*l.* dairaf of dairover] gegaen aen d'een zijde eñ aen die andere. PIOT, *Cart.* II, 308 (15 febr. 1452).

6) Van een vonnis: Gegaen sijn. *Uitgesproken*, *gewezen*, *gestreken zijn*, fr. (*d'un jugement ou sentence*) *avoir été prononcé; rendu*. || Daerteghens seyde de verweerdere: dat die voors. sententie van den leenhove alsoo was ghegaen uyt dien d'aenleggere aldaer niet en hadde betaelt den voors. stuyver [*nl.* ten onderpand eener klachtvernieuwing] noch gerenoveert het proces. *C. v. Rhode*, 1ste *turbe*.

7) **Gaen — sitten.** Bijzonderheid in de oude rechtspleging; fr. *marcher* — *être assis*, (*particularité dans la procédure ancienne.*) || Ghy sult weten, dat een richter gaende geen dilacie geven en mach nae recht, al ware dat partyen present wairen eñ dat consenteerden, want hij is schuldich nae recht in de geheele sake altijt te sitten. V. D. TAV. 312 v⁰. — *Der richter muss sitzen*. Grimm, *Rechtsalt.* 763.

8) Zeer elliptisch is het woord in het volgende citaat: || Het dingden sy twee voer den scepene van Buggenhout, eñ die bleven in hen (?) tween [*nl.* zij kozen ieder eenen scheidsrechter], eñ die twee namen den derden; daer hy bleve, daer sout gaen [*nl.* wat deze besliste, zou door beide partijen gevolgd en gehouden worden als recht], op eenen banduyn [*nl.* eene boete] van xx lb. *Vonn. v. Uccle*, a. 35. — Niet minder elliptisch is het wkw. gaen, in den vorm van het tegenw. deelw., in de volg. aanhaling, waarin gaende de bet. heeft van *mits*, *door middel van*, *met er een stuk bij te voegen*, fr. *en y ajoutant une pièce* (Rembry). || Versien den wintmoelne, daer ghebreict: tghebint al niewe, eñ toude sal al gaen int ghebint te blockene. Item, cammen eñ spillen sijn al quaet. Item, daer es eene roede daer een lettel toe te segghen es, maer soe [*nl.* zij] sal wel bliven gaende een stic, eñ al dander es goet. REMBRY, II, 39 (1361).

9) Van een gerucht of maar. *Loopen*, *in omloop zijn*, fr. (*d'un bruit*, *d'une réputation*) *courir*, *circuler*. || Dat elc van hem [*nl.* de officiers van justitie] binnen veerthien daghen naer de publicatie van desen, u [*nl.* aan den Raad v. Vlaanderen] overzende by gheschrifte den naem eñ toenaem van denghenen [*nl.* den pastoor] die dezelve prochie bedienende es, metsgaders de fame eñ mare, die achter hem ghemeenlicken gaet, van zijnder bequaemheyt eñ leven. *Pl. v. Vl.* 18 dec. 1544, I, 133.

10) Van belastingen. Doen gaen. Die *zetten*, *stellen*, fr. *établir*, *asseoir* (*des impôts*). || Omdat, bi ghemeenen rechte, niemene assyse noch zettinghe mach doen gaen bin onsen lande van Vlaendren, tenzy bi onsen consente,... wysen wy: dat die van Ypre voerdane gheene assise zullen moghen doen ghaen zonder consent van ons of van onsen naercommers. *Ypriana*, VII, 472 (29 dec. 1380).

11) Gaen eñ commen. Als zelfst. naamw.) Van een zeeschip. *De reis heen en weer*, fr. (*d'un navire de mer*) *le voyage d'aller et de retour*. || Als de versekeringhe is gedaen voor gaen eñ commen,.. soo is den versekerde den geheelen prijs [*nl.* de premie] schuldich,.. al waert dat tschip int gaen quame te verdrinken. *C. v. Antw. comp.* IV, xj. 71; it. 72.

12) Gaen eñ keeren. — Al dat gaet eñ keert. *Alleman*, *al wie zich aanbiedt*, fr. *tout le monde*, *quiconque se présente*. || Up denzelven avont zo was een nieuwe hof beroupen [*nl.* tot een steekspel] van drie ghezellen jeghen al dat ghinc eñ keerde. OL. v. DIXMUDE, 102 (weinig hooger wordt gezegd: jeghen alle die jeghen hemlieden commen wilden).

II. — Met verschillende voorzetsels en bijwoorden verbonden.

1) Met aen. — *Zich begeven tot iem. of iets*), fr. *se rendre auprès de* (*qn. ou qc.* || De clachte van den vredeëysschere gehoirt wesende, gaet de officier aen denghenen daeraff den vrede geëyscht wordt, eñ staeft hem den vrede. *C. v. Antw.* 1545, III, 1. Dat doende, thoont de rentier den constituciebrieff den amptman eñ scepenen, begheerende recht; eñ damptman metten scepenen gaen alsdan aent huys oft pandt, eñ aldaer maent damptman den scepenen om recht. Ib. VI, 16. — *Gericht zijn tot* (van oorkonden en brieven), fr. *de documents et lettres*) *être adressées à*. || Zo wanneer een poortere of poorterse van Aelst ghevanghen es bin den lande van Aelst,.. zo commen oft zenden zy tAelst aen scepenen; eñ dan gheeft men hem brieven gaende aen den officier die dexploit ghedaen heeft. *C. v. Aalst*, *Orig.* 36, a. 9. Brieve van hofslutinghen gaende aen de officiers eñ Wet van der plecke. a. 11. Omme al dat vorseit wel te onderhoudene, mijn heere zal gheven mandement gaende an alle zine officyers eñ Wetten, houdende de dinc boven ghenomt, omme die wel eñ vast te bewachtene eñ te onderhoudene van pointe te pointe. OL. v. DIXMUDE, 105. *Aangaan*, *betreffen*, *raken*, fr. *concerner*. || Die scepenen en selen geen dinc doen no geloven, die aen die poort van Herentals gaet, sonder die geswoirne. *Brab. yeesten*. I, 706, *K. v. Herentals*, 24 juni 1303.

2) Met in. — Gaen in iem. schade (van dieren). *Schade veroorzaken aan zijne vruchten*, enz. fr. (*des animaux*) *causer du dommage* (*aux fruits*, etc. *de qn*). || Van den verkenen op strate, of in iemans scade te gaene. *Kb. v. Diest*, A r. 46. Gaen in niet-observancie (van wetten, enz.). — *Niet meer onderhouden*, *niet meer in acht genomen worden*, fr. (*de lois*, *etc. ne plus être observées*. || Alsoo men bevindt, dat de voorgaende ordonnantien op de procedure.., zyn behelsende verscheyden poincten eñ artycklen, dewelcke door de langheyt van tydt,.. zyn ghegaen in niet-observantie. *C. v. Brussel*, *Stijl v. Weth.* 1657, *Inl.*

3) Met met. — *Deel maken van*, fr. *faire partie de*. || Den afgaenden pachter zal oock gehouden zyn,.. te zaeyen eñ te laeten staen groeyen stoppelloof op de landen gaende met den pachthove. *C. v. Auden.* 2de d. *Ampl.* 1767, a. 15. — Gaen metten voeten. *Te voet gaan*, fr. *aller à pied*. || Oft hys nijet betalen en kan [*nl.* de boete der godslastering], soe sal men hem vor die erste reyse setten eynen wech tot Aken, die twede reyse tot Cuelen, eñ die deerde reyse tot Trier, al metten voeten te gaen, eñ bescheyt te brengen. *C. gr. Loon*, I, II, 1 (1548); it. VIII, 62. Eenen wech te Roomen, met de voeten te gaen, eñ vandaer bescheyt te brenghen. *O. Liége*, 27 juni 1577, a. 13,

Hasselt. — Gaen eñ keeren met eenen dootslager. *Gerechtelijk handelen ten opzichte van eenen doodslager*, fr. *procéder juridiquement à l'égard d'un homicide.* || *Hoe men met eenen dootslager gaen ende keeren sal.* Geviele ergent dootslach van eenen geselle die principael misdadich waere, eñ met hem waeren vele gesellen gegaen, comende ter plaetsen daer der dootslach geschieden, eñ gingen wederom met hem ewech: alsulcke gesellen sullen allen in den dootslach gehalden syn. *C. gr. Loon*, I, VI, 68.

4) Met om. — Gaen om Gode. *Gaan bedelen, zijn brood bedelen*, fr. *aller mendier de porte en porte.* || Inghelram Van Coninckholle, over sijnen aerbeit van ghemaect te hebbene eñ ghegoten ccx teekenen eñ de vorme van dien ghemaect te hebbene, omme den aermen lieden te draeghene wien gheoorloft es t'Ypre om Gode te gane. VANDENPEEREBOOM, *Num.* 252, *Rek. v.* 1450. Zoodat mannen, die gheghoet hadden gheweest tot ij of iijc ponden grooten tsjaers, nu om Gode ghijnghen. *Ber. tijden*, III, 299; it. IV, 205.

5) Met onder. — Onder tsaet gaen. Deze uitdr. is verklaard geworden: „den grond plattrappen, om het zaad in den grond te krijgen"; doch het zaad wordt ingeëgd, niet „ingetrapt". Ook zegt men niet saet ónder gaen. Onze uitdr. kan niet anders verklaard worden dan door *zaaien* of *het zaad den zaaier aangeven*, fr. *semer.* Item, es de praterye schuldech die couteren [*nl.* de akkers] te waterlatene als sy ghezayt zyn, eñ alse men sayt [*nl.* als er gezaaid wordt, als de zaaitijd daar is] onder tsaet te gane. — Item, als men sayt in den Moenemeersch [als toen in bouwland herschapen], oec onder tsaet te gane; eñ alse men in den Moenemeersch houst [*nl.* oogst], zo es de praterye schuldech twee daghe te mandelene [*nl.* 'tgraen in hoopen van 12 schooven te zetten], eñ te vorkene de scoeve up den waghen. — Voort, als men die cauteren saeyt, behort ter praterien iiij ethene [*nl.* maaltijden], gaet si onder tsaet. — Eñ alse mên den Moenemeersch zaeyt, heeft zy vier ethene, gaet sy onder tsaet. *Oork.* half mrt. 1332, *Praeterye v. Sinte-Pieters*, a. 7, 8, 15, 20. Ter staving brenge men deze aanhalingen in verband met de volgende uit de *Lavenderie-* en meierspiichten derzelfde abdij, Van Lokeren nr. 622 (13de E.): Dit es de dienst die de meijere es [sculdech] te doene: Alse men de meersch zait, soe es hi sculdech te ghevene tsaet hute den zacke,... dengheuen diet zait in zyn cleet [te doene] (a. 27).

6) Met op. — Gaen op iems. seggen. *Iets overlaten aan iem. beslissing, aan zijne scheidsrechterlijke uitspraak*, fr. *se remettre d'un cas à la décision, à l'arbitrage de qn.* || Ombe tuist, die was tusschen N. eñ N., te bevelne, eñ ombe dat elc wilde weten sin recht, so ghingen sis bede up mins ser Willems seggen van Maldengem. *Oork.* 25 febr. 1252. — Van allerlei kosten en inz. van gerechtskosten. *Rijzen, ontstaan, veroorzaakt worden*, fr. (*de frais divers et partic. de frais de justice ou dépens*) *surgir, être occasionnés, résulter.* || Dat N. N.., of eene syde, eñ N. N.., of ander syde, ghinghen eñ bleven up mi [*nl.* op den baljuw van Brugge], alse up vindere iof vriendeliken effenare iof ordinerre, van allen contente eñ van allen descorde, die waren iof wesen mochten tuscen den vorseiden partien. *Oork. v.* 18 juli 1286*a*. Soe quam Arnout Van Balen,.. dien den erfdom hieraf ghelaten eñ ghemaect was met testamente: eñ boet sine naerderscap dese goede alle tonderstaene eñ te bescutdenne, met laste eñ met commere eñ met allen dien dat daer metten rechte op ghegaen was. *Schep. Land v. Diest*, 22 febr. 1430; it. 13 mei 1439. Met op te leggen den pacht daert [*nl.* 't goed] voer gedimineert is, eñ die costen die daerop gegaen syn. *C. gr. Loon*, I, VI, 15. — Ook van schade. || Die daeraf in onrecht bevonden wert, die breuckt daeraf aen den heere drye ponden payements eñ de schade die daerop met recht ghegaen weer. *C. v. d. Grave*, IV, 1; it. V, 1, 2. — Gaen op een schip. *Het voeren*, fr. *conduire* (*un navire*). || Contracten van versekeringe... moeten inhouden..: den naem vant schip, den naem van den schipper die daerop soude gaen,.. — Dat, alsoo dickwils gebeurt, dat den schipper, die men hadde gemeynt op 't schip soude gaen, daernaer worde verandert,.. *C. v. Antw. comp.* IV, XJ, 27, 28. — Op- eñ afgaen. In het leenroerig stelsel (ook daarbuiten wel toepasselijk), van een leengoed. *Onderhoorig zijn aan — tot het rechtsgebied behooren van — een leenhof, om er alle de akten van overgang voor aan te gaan*, fr. *se dit, dans le système féodal* (*—ce qui doit être aussi applicable hors de là —*) *d'un bien féodal, ressortir à une cour féodale pour y passer tous les actes de mutation.* || Eñ oeck, der vorg. meester Henrick eñ Art sijnen neven, eñ honnen gerven eñ nacomelingen [hebben geloeft], te honnen versuecke eñ te honre cost, aen die erfguede eñ erfrenten hant eñ mont te leenen voir die hoeve eñ gherichte daer die guede voere behoren eñ op- eñ afgaen. *Schep. v. abts van St-Truiden*, 29 apr. 1458. Tusschen broeders eñ susters en is geen stille [*nl.* termijn] ier sy en hadden gedylt voor den hoven daer die goeden op- eñ afgingen. PIOT, *Cart.* II, 605, *K. d. St-Tr.* 1547. — Van koopwaren gaande op een land, eene streek of stad. *Trekken, verzonden worden naar*, fr. (*marchandises*) *être expédiés, envoyés en.* || Dat alle brauwers binnen deser stede eñ schepen dom, zullen brauwen goede souffisante bieren van elf ponden parisis, de impositie van den guldene daerin begrepen,.. zonder te moghen brauwen dobbel bieren van minderen pris eñ weerde dan van elf ponden parisis de tonne, nopende de bieren up Vlaendre gaende, regard ghenomen up de voorseide impositie; eñ aengaende van de bieren gaende up het quaertier van Rijsel, Dornicksche eñ andere quaertieren, exempt de voornoemde impositie, van weerden van neghen ponden parisis. REMBRY, I, 345. (Het doel dezer verordening was, den goeden naam der Meenensche bieren ongeschonden te houden).

7) Met over. — Van heelmeesters en geneesheeren. Gaen over eenen gekwetste. *Hem verbinden, behandelen*, fr. (*des chirurgiens et médecins*), *panser, traiter un blessé.* || In desen gevalle sal men staen ten oordeele van de medicijne-meesteren, die over den gequetsten gegaen hebben. V. D. TAV. 61. Dat men den meester, die over den gequetsten gaen sal, sculdich is te kiesen ter geliefte van den vrienden des gequetsten. 62 v°. Al betailt die misdadige den heere den bruecke oft kuere van zijnder misdaet, hij en is niettemin sculdich der gequetster partijen te betalen eñ te ontheffen van der cueren eñ meestergelde van den medecijns eñ cyrurgijns, die over hem gegaen hebben. 63. Dat by den meester, die over dien ghewonden ghegaen hadde,.. verclaert waer, dat die ghewonde apparentelijck waer uytten perijckel van doot,.. *C. v. Kuik*, 19. — Gaen over eene verordening. *Daarboven of daarbuiten gaan*, fr. *outrepasser, transgresser un statut.* || Welcke twe,.. raidtsluden,

soelen wettelic ten heyligen zweren te doin eñ te regeren hoyre ampt... truwelic, wale eñ leuffelic, sonder dairover te gaen offt anders te doin. Piot, *Cart.* II, 206 (10 juni 1417).

8) Met te, ter, toe, tot. — Gaen te buiten, — te binnen. Van eenen eigendom of een eigendomsrecht. *Er afstand van doen* — *ervan in bezit gesteld worden*, fr. *faire cession* (*d'une propriété*) — *en être mis en possession.* || Quam vor ons [*nl.* schepenen]... Aernoud.., eñ ghaf wettelike ghifte den here Willeme.., eene tiende, die men heet Morkertiende, eñ wede [*l.* wedde, *nl.* beloofde] se hem te wette te warne [*nl.* te verzekeren] teghen helken mensche, eñ Arnoud vorseit ghinc deser vorseider tiende wettelic te buten, eñ dar [*nl.* de heer] Willem vorseit die ghinker wettelike te binnen. de Pr. en Br. VIII. *Adeghem*, 15 (5 apr. 1300). N. eñ N. die ghinghens wettelike te buten, eñ N. eñ N. die ghinghens wettelike te binnen. Ib. *Maldeghem*, 149 (1343). — Gaen te Gode. Van de zon. *Ondergaan*, fr. (*du soleil*), *se coucher.* || Binnen dat die sonne gaet te Gode to dien dat soe upstaet. *K. v. Brugge v.* 1281, a. 8. — Kil. Te Gode, *ave*, *vale*, *q. d. ad Deum.* Zie Verdam II, kol. 883. — In den godsdienst. *Te communie gaan*, *ter heilige tafel naderen*, fr. *communier*, *aller à la sainte table.* || Doch soe sijn someghe minschen, die van desen goeden gronde sijn, eñ en gaen nochtan niet alle daghe toten heilighen sacramente, maer si hebben saken daeromme die mi te male niet noet en syn te segghene, maer si behoeven wel dat si hen ondersoeken oft voersien, opdat si haer scade niet en doen. Oec soe syn someghe minschen, die willen ten minsten des sondaechs te Gode gaen. *Aller kerstenb.*, *Sermoene*, 84. — Gaen te valle. Van huizen en gebouwen. *In verval geraken*, *bouwvallig zijn*, fr. (*de maisons et constructions*) *tomber en ruine*, *menacer ruine*, *être caduques.* || Sullen insgelijcx [*nl.* de gezworen „meerers"], ten bevele van de tresoriers eñ rentmeesteren, gaen, 't zy alle de stadt om, oft tot sekere plaetsen, die men hen noemen sal, om te visiteren de schouwen,.. als oock huysen die te valle gaen, oft soo qualijck liggen datter hinder oft last af komen moght. *C. v. Brussel*, *Stat. de finibus reg.* 100; Christijn *ædes ruinas minitantes.* Overmids dat den steenen graet [*nl.* trap] an de Brabantpoort was te valle gegaen. *Stadsrek. Ninove*, 1477. — Gaen te wette. *Vervolgen in rechten*, fr. *poursuivre* —, *exercer des poursuites en justice.* || Zo wanneer men daer te wette gaen wilde up erve (alleene), of up erve eñ cathelen tsamen staende up die erve, omme eeneghe scult, dat men dat sculdich was eñ es te doene by afwinninghe met den amman eñ vier scepenen; eñ als men gaen wilde omme scult te wette up roerende catheilen, of ooc up catheilen alleene staende up erve, dat men dat doen moeste by pandinghe, eñ anders niet. *C. v. Auden.* 2de d. Vonnis 13 apr. 1448, blz. 329. Het hadde gelieft N. N.., scepenen van Audenaerde,.. te gane te wette omme scult up zekre pachtgoet toebehoorende der voors. stede. Ib. blz. 330. — Gaen ter bede. *Gaan bedelen*, *zijn brood bedelen*, fr. *mendier*, *demander l'aumône de porte en porte.* || Dat voortaen, binnen acht daghen naer tpublieren van desen, bin den voorseiden lande van Vlaendren niement ter bede of omme zyn broot gaen zal moghen dan alleene jonghe kindren onder huere twaelf jaren. *Ord.* 4 sept. 1461. Vandenpeereboom, *Des cours de justice*, *Ann.* L, xcij. — Gaen tot (toe). In den landbouw, van zekere werktuigen. *Gebruikt worden*, fr. (*de certains ustensiles*) *être employés*, *être fait usage de.* || Binnen cuype van Diest en placht men geen thiende te geven... van bempden, kemphoven eñ hoffsteden, bijsooverre deselve eigenaers hen bempden selver etten, sonder stael oft yser daertoe te gaene. *C. v. Diest*, viii, 6. — Gaen tot een vonnis. *Er deel aan nemen*, fr. *prendre part à une sentence.* || Wert dat enich scepen yemans wordt [*nl.* woord] spreke, eñ dairaf vonnis versucht worde, tot dien selven vonnisse en sal hij nyet gaen mogen, het en waere met consente srichters [*nl.* van den schout]. *K. v. Diest v.* 1228, a. 20; Lat. tekst *ad eandem sentenciam ire non poterit.*

9) Met jegen of tegen. — Gaen tegen. Van personen. *Te gemoet gaan*, fr. *aller à la rencontre* (*de personnes*). || Daernaer,.. zo quamen daer ooc de hertoghe Philips van Bourgoigne, teghens denwelcken quamen meest al de voornoempde persoonen, die daer ghecommen waeren. Piot, *Chron.* 196. — Van koopwaren, die naar de stad gebracht worden. *Die te gemoet gaan om ze te koopen en anderen vóór te zijn*, fr. (*de marchandises conduites en ville*) *aller au devant d'elles pour les acheter et devancer les autres acheteurs.* || Die teghen vee ocht vesch vorder ghinge of rede dan binnen der haghen ter Lazarien ocht Langhenbergh, souds ghelden x s. *Kb. v. Diest*, a r. 35 a. 8. Dat de beckere hen coren coepen eñ niemanne anders; eñ daertegen niet gaen. Die teghen coren ghinghen, buten der vriheit of binnen der vriheit, om coren te coepene buten den cornhuise, saels ghelden x s. Ib. r. 61 en a. 2. Die tjegen tcoeren ghienghe.., omme coeren te dinghene ocht te copene buten den coerenhuyse.. Ib. b a. 100. Dat niemen uutweert en gha jeghen beesten, omme te coepene als sy ter marctweert commen tsmaendaeghs, up x s. par. Dat niemen en gha jeghen cooren datter marct commen wille, up iii £ par. de Vlaminck, *Vgb.* 36, 37. — Van een bevel. *Het overtreden*, *strijdig handelen met*, fr. *contrevenir*, *agir contrairement à* (*une injonction*). || Wi, vinderen,.. seggen dat dit... es scoutteten leen; eñ wi seggen dat hit aldus alset hier gescreven staet es sculdech te houdene; eñ ging hire jeghen, dat moeste hi boeten eñ betren also alse den mannen recht dochte bi gemaenden eede. *Oork.* 25 febr. 1252, a. 22. — Van zekere rechten of belangen. *Strijdig zijn met deze*, fr. *être contraire à* (*certains droits et intérêts*). || Waert dat yement enighe brieve oft lettren ghecreghe ane enighen heere,.. die jeghen sheeren heerlicheyt eñ jeghen ghemeyne profijt van der stat eñ van den goeden lieden ghemeynlec van der poerten gaen mochten, dat die verboren souden twee hondert royale. *Kb. v. Antw. Ord.* 14 mei 1394. — Van verordeningen. *Die overtreden*, *handelen*, *strijden met*, fr. *contrevenir* (*à des statuts*). || Dat sy... dese onse ordonnancie... bewaren eñ observeren wel eñ deuchdelyc, zonder daerjegens te gaene ofte doene, noch ghedooghen ghegaen oft ghedaen te syne. *C. v. Aalst*, *Orig.* 13 (1515). — Iets gaens hebben tegen iem. *Met iem. in proces liggen*, *een proces hangend hebben*, fr. *être en procès*, *avoir un procès pendant avec qn.* || Van dien debatte eñ van dien twiste eñ van allen dien dat si deen yeghen den anderen ghaens hadden. *Oork.* 31 jan. 1332, *v. hertog Jan v. Brab. voor Diest.* — Met uit. — *Van cijnzen of renten, waarmede een vast goed belast is*, fr. *de cens ou rentes dont un bien-fonds est chargé ou grevé.* || Dese rente, die ute desen lande gaet, die moet quiten

der. [*zl.* de heer] B. eñ sin afcomende. *Oork. v.* Mei 1249. Oec so moet de vorseide Boidin, hi eñ sine oer, gelden so wat so uten vorseiden huise eñ erve gaet, eist chens, eist rente. *Oork. v.* Febr. 1296. Ic Volcwijf,.. draghe up in handen eñ gheve alle die leene, herven, heyghin goet, hoe dat ick houdende ben,.. eñ gaes hute claerlike, eñ al van hoeghen eñ van nedere, eñ onterfs mij, eñ erve daerin eñ draghe hem up met al der catheylen,.. den abt van Bodelo. DE PR. EN BR. XXIV. *Eesaarde*, 17 (1298). Dat zijn comen vor ons [*zl.* den baljuw].. N. eñ N., zijn wetteghe wijf, eñ sijn wettelike uute ghegaen eñ ondervet van den vierendeele van van eenen sticke lants... DE VLAMINCK, *Zwyveke*, 188 (1841); it. 112. Dat de oude cummeren eñ chynsen, die voer de tocht uuyten voirscr. goeden gaende waren, altyt eerst aen de weerde van den betochte goeden afgetrocken moeten worden. *C. v. Antw.* 1545, XIII, 63. Dat uyte goeden, daervan hun ofte hunne voorsaeten waerschap geloeft zy, meer commeren ofte lasten gaen dan hun gewarandeert zyn. *C. v. Loven*, IX, 9. Eñ sal thuus lovelic houden te ghereke van dake eñ van weeghen, eñ ghelden den lantcheyns diere jaerlicx ute gaet. *C. v. Gent*, II, 6 (1423). — Met voor. — Gaen noch staen voor. *Zich geene moeite geven, of te geven hebben voor*, fr. *ne pas se donner, ou ne pas avoir à se donner des peines pour*. || Item, en sal den rentmeester [des Capittels], geen genot hebben oft genieten van eenighe promptelycke betaelinghe, daer hy noch voor en gaet noch en staet, oft int minste niet en moet goetdoen, als te weetene van eenighe eycken, schaerbosschen, canthoudt, wytslach oft andersints. *Kerkarch. Diest, Voorwaarden met den rentmeester*, 17de E.

10) **Gaen en staen.** — *a*) *Zich ophouden en vrij heen en weer gaan*, fr. *séjourner et librement aller et venir, circuler*. || Die om sijn misdaet gebannen is uyt der stadt van Mechelen, magh wel gaen, staen eñ converseren onder de plaetsen staende onder 't Recht van der Divisie buyten de vrijheyt van Mechelen, sonder dat voor dat misdaet die van Mechelen hem aentasten oft wederleveren oft overeyschen moghen. *C. stad Mechelen*, VI, 16; Nannius *agere, versarique possunt*. — *b*) *Leven, ten opzichte van het eten en drinken, en de levenswijze over het algemeen*, fr. *vivre, au regard de la nourriture, et de ses habitudes de vie en général*. || Dat voortaen de vacatien in 't taxeren van de costen by schepenen oft commissarissen sullen worden getaxeert eñ ghemodereert naer de qualiteijt van de persoonen, heuren handel,.. sonderlinghe consideratie nemen [—de] hoe sij ghewoonlijck sijn in hen selfs affairen te reijsen, te gaen eñ te staen. *C. v. Lier, Stijl*, XIII, 8. — *c*) *Niet voortdurend bedlegerig zijn, over-en weer, in- en uitgaan*, fr. *ne pas être constamment alité, aller et venir, entrer et sortir*. || Waert dat sake dat man eñ wijf wouden maken manlec anderen hoer huys daer sij in woenden, met dien dat daertoe behoorde, tot elcs live, dat moghen sij doen, opdat sij willen, alse zy gaen eñ staen, eñ ter kerken moghen gaen. *Kb. v. Antw.* 189. — *d*) Zijn gaen eñ staen hebben in een huis. *Er zijne vrije beweging in hebben*, fr. *avoir ses libres mouvements (ses coudées franches?) dans une maison*. || Vort, so moet Lysbeth vorseit hebben int vorseide huus eñ erve hare licghen, hare woenen, hare gaen eñ hare staen, alse langhe alse leeft, sonder wedersecghene van hijemene. *Schep. v. Geeraardsbergen*, 18 oct. 1305. — *e*) Met zekere kleederen. *Die bestendig, gewoonlijk dragen*, fr. *porter constamment, habituellement (certains vêtements.)* || Onder de goeden bij den amman te beschrijven [*zl.* van den gebroken schuldenaar] en worden niet begrepen de cleederen daermede den schuldenaer door den dach gaet eñ staet. *C. v. Antw. comp.* IV, XVJ, 62. — **Gaende eñ staende pacht.** *Loopende en achterstallige pacht*, fr. *fermage courant et arrérages*. || Gerardt Cryben heeft geïnstitueert reële actie op Connerts panden gelegen onder Bocholt, int graeffschap Loon, eñ deselve geëvinceert voor eenen gaenden eñ staenden pacht van twelf hondert gulden capitael. *C. gr. Loon*, I, 488 (1696).

GAENDER, zn. Er zal waarschijnlijk moeten gelezen worden graender, *graanzolder*, fr. *grenier*. || Doende afbranden zeker gaenders staende buuter stadt, updat de viandt daerinne niet nestelen en zoude. PIOT, *Chron.* 699.

GAENERVEN. Zie GANERBEN.

GAERBOECK, zn. *Landboek, kadastraalboek, erfregister*, fr. *terrier, registre cadastral*. || *Un terrier* (gaerboeck) *dressé en* 1610, *par Luc Hoorebault, géomètre à Gand.* D'HOOP, *Fl. or.* n°. 288, *Wondelghem*.

GAER DACHTICH, GAERDICH (Gardechtich, gardich), bn. *Garstig, bedorven* (vleesch), van varkens *gortig*, fr. *de la viande gâtée, corrompue*, (*des porcs, ladre*). Kil. Garst, garstigh, *rancidus*. Verdam GAERDATICH. || Die gaerdechtech vleesch vercoept, hi en setter bi oppenbaere zout, saels ghelden XX s. *Kb. v. Diest*, A r. 34. Dat nyemant in den vleyschuyse vercoupen en sall vleysch van geyten, van soeghen, van gardechtigen verkenne, off andere ontydiger, onzuver beesten,.. off die gecocht weren in plaetzen dair pestilencie van beesten were. *K. v. Tongeren, v.* 1469, a. 18. So wie gardigh vleesch, gelten, weeren oft varren vleesch vercoopt sonder teycken, die verbeurt 1 lib. par. *K. v. d. Grave*, I, 1.

GAERDE, zn. *De Engelsche el, de yard* (0.914 meters), fr. *l'aune anglaise, le yard*. Als landmaat, onderafdeeling van — of gelijkstaande met een hont, hoort het w. in Noordnederland te huis (Verdam 3); ons is in het Zuiden, wel hont, doch niet de onderafdeeling gaerde voorgekomen. || Eñ alsoo syne Hoocheyt wel gheïnformeert is van de frauden die er ghebeuren ten regarde van de Inghelsche laeckenen, carseyen eñ dierghelycke andere manufacturen, in 't exces van de ordinaris langde van 32 gaerden, maeckende 40 ellen Vlaemsche mate, voor een stuck laeken, eñ 16 ghelycke gaerden voor ieder stuck carseye, sayen, rassen eñ perpetuanen, ordonneert dat,.. *Pl. v. Brab. Instr.*. 23 nov. 1635, a. 31, III, 441a. Zie evenwel GEERDE.

GAERDE-CUL. Zie GARDE-CUL.

GAERDEN (Garden), zn. m. *Gaard, plek gronds voor eenen boomgaard of moestuin*, fr. *pièce de terre pour un verger ou légumier*. Kil. Gaerde, gaerd, *germ. sax. fris. sicamb.* (Bij de Brabanders meer gebruikt in samenstellingeñ dan afzonderlijk, zegt hij), *hortus, pomarium*. Verdam GAERDE. || Een groiten morghen gardens voer eenen coelhof. *C. leenhof v. Limburg*, 1570, *Interpretatie* a. 34. De huisinghe ghebouwt wesende op den aensael, metten kolhoff eñ garden. Ib. a. 41. Zie AENSAEL; ook drooch LEEN.

GAERDEN, bw. *Plunderen, landloopen, stroopen*, fr. *dévaster, vagabonder, marauder*. Kil. Gaerden, het land, *vet. holl. Populari*. Schiller u. Lübbe Garden, *garten, plündernd oder bettelnd herumstreifen*. Zie Verdam. || Hem gevende volcomen

macht.., deselve onse ondersaeten... te voerstaen, bewaeren eñ beschermen van alle fortsen, violenti, cracht eñ gewelten, mitsampt [*nl.* alsmede, hd. *mit-sammt*] van tvergaederen eñ gaerden van eenighe criechslieden, herloeft [erlovet, *nl.* ontslagen van dienst] knechten, oft andere duer tlandt passerende. *Rekenk. v. Brab.* reg. 139 f° 27 v°, *aanstellingsbrief v. d. „Luitenant generael" v. Valkenburg*, 29 mrt 1541/2. Zie ETERIJ.

GAERDERSSE (Gaerdesse), zn. v. Zeer waarschijnlijk moet er gelezen worden k a e r d e r s s e, bij Kil. *carminatrix, kaardster*, fr. *cardeuse*. Zie KEMSTERIGGE. || Dat gheen kemmesse, gaerdesse noch spinnesse [men leze overal —ersse] tristram noch laken maecken zullen, noch doen maken, zij en tooghent den zeghelaers, eerst de wulle., tgaeren eñ tieram [*sic*], eñ tlaken alst ghemaect es. *K. lakeng. Aalst*, 15de E. III, 424. Dat voldre, kemmersse of gaerdesse houden zal n....(?) up zijnen vloer, up x s., tenwaere bij oorlofve van de zeghelaers. 425. Dat gheene kemmerssen, gaerdessen noch spinnessen niet meer wulle halen en zullen ten drapiers huuse, dan zy zelve willen weercken. — Dat gheen kemmesse, gaerdesse noch spinnesse ghewichte in haer huus en mach hebben. 426.

GAERDINE (Gaerdijne), zn. Thans *gordijn*, fr. *rideau*. Kil. *Gardijne*, j. *gordijne, cortina*, ofr. *cortine*. Grimm zegt, dat de verandering van *cort-* door *gord-* in *gard* — aan den Neder-Rijn schijnt ontstaan te zijn, door aansluiting aan het fr. *garde, garder;* volgens *Gemma voc.: velum depictum, dependens in ecclesia, sive ante lectum mulieris in puerperio.* || Dese [*nl.* de beeldstormers] zijn gheghaen met rotten [van] xviij of xx tseffens in de keercken, eñ hebben alle de beelden, ghesneden eñ gheschildert, in sticken ghesmeten, de gaerdijnen, tunekeelen [*nl.* torn- of turnikeelen, overkleederen], casuffelen, die som van gauden laken waren duersneden met langhe riemen. *Ber. tijden*, I, 74.

GAERSTERIGGE, zn. Zie GAERDERSSE.

GAFFEL, zn. In de bouwkunde. *Gaffel, vork*, fr. *fourche, bifurcation*. || Wy hebben doen maken eenen piler metten gaffelen in der vinster int crucewerc (*un pilier se bifurquant à la naissance de l'arc*). RAYMAEKERS, *St.-Sulpice*, I, 99 (*Rek.* 1499).

GAY, zn. *Gaai, papegaai*, fr. *geai, perroquet. In het algemeen de houten vogels, die op de „wip" ten doel aan de boogschieting geplaatst worden*, fr. *en général les oiseaux de bois placés au haut de la perche en but au tir à l'arc.* Kil. *vetus. Pica, graculus & psittacus.* || Up den sondach van Quasimodo, xiiijen derselve maent van april [1577/8] schoten die van Loven, te weten de gilde van Sint-Jooris, haerlieder gay van eeren metten cruusboghe, alwaer toe begroet wiert don Johan d'Austria eñ diversche andere groote personnagen edelmannen deser landen; alwaer deselve don Johan den gay afschoot eñ coninck was van derselver gilde. PIOT, *Chron.* 551. Onder den IIIen derselve maent [*nl.* mei 1577] schoten de gilde van sinte Sebastiaen binnen Bruessele metten hantboghe haerlieder gay van eeren, dewelcke afgheschoten wiert by den jonghen grave van Egmont, 552. — Ook op den 15en mei 1615, den dag van den plechtigen Brusselschen „Ommegang", schoot de aartshertogin Isabella den „gaai" af op het kerkhof van den Zavel. Zie HENNE et WAUTERS, II, 22. Zie ook De Bo vis GAAIPEERTSE en vlgg. || Die [*nl.* de gilden van den hand- en van den voetboog] niet min, sonder consent van de Wet niet en vermoghen te schieten naer den gay, ofte te doen ander publicq opstel. *C. v. Belle*, I, 28. Dat niemant den edelen hantboge, pijl eñ gay anders en sal mogen noemen dan met hunnen behoorlijcken naem, op de verbeurte van eenen stuyver. DE PR. en BR. XXIII. *Belsele*, 78 (1662). — Zie nog zeer belangwekkende bijzonderheden hierover, o. a. aldaar XXIV. *Zelzate*, 20, en XXVI. *Melsele*, 69 (C o n i n c k x g a e y).

GAYDACH, zn. *Vogelschietingdag*, fr. *jour du tir à l'oiseau, au papegai.* D e g a y d a c h, zegt Rembry, is de hedendaagsche *koning*. — of *sirefeeste*, of *koning- of sireschieting*. De stedelijke overheid gaf jaarlijks aan den nieuwen „koning", die namelijk den hoogsten vogel afgeschoten had, een geschenk, in den beginne van zes kannetjes wijn, waard zijnde 7 £ 4 st. par., hetzij in natuur, 't zij in geld; in den beginne der 17de E. had men den eerewijn vervangen door een vet schaap (eenen weer of ram). || Ghepresenteert an den coninc van de ghilde van Sente Jooris,.. van Sente Sebastiaen,.. van de Busse,.. up den gaydach, ses stedecannen wyns, te xviiij sc. par. elcke canne, comt vij lb. iiij sc. par. REMBRY, I, 517, *Rek.* 1560/61.

GAYFEEST, zn. *Dag waarop men naar den gaai schoot*, fr. *fête du tir au perroquet.* De boeten beloopen, op gaaischieting-dagen, om scheld- of smaadwoorden, en gewelddadigheden zonder wonde, waren verdubbeld: alst gebeurde by nachte, of op heyligedagen, kermissen, gayfeesten eñ ander publique vergaderinghen. *C. v. Winoxbergen*, I, 25. Zie ook GAYDACH.

GAYOLE, zn. v. *Tralie, traliewerk, tralieraam*, fr. *grillage, treillis.* Kil. heeft G a y o o l e, g h i o o l e, met de bet. *kooi*, of *kerker;* ook Verdam; hd. *gitterwerk.* || Dat niemand... eenighe dinghen den gaudsmeden ofte zelversmeden ambachte ofte næringe aengaende, eñ sal moghen wercken... dan binnen besloten steden,.. eñ dat tot zulcker plaetsen eñ also, dat men den wærclieden op haer werck ghevoughelic begaen eñ bestaen magh, eñ dat zy totdien zullen ghehauden zijn ter straten uut te steken een gayole ofte traeille, om die te beter eñ ghevoughelicker te moghen bekennen. *Pl. v. Vl.* 13 apr. 1551, a. 8, I, 804. Dat niemandt,.. en sal moghen eenigh ghemaect werck,.. coopen, by manghelinghen, wisselinghen oft andersins vercryghen zonder t'selfde ter vensteren uut in zyn gayole (oft, indien hij (?) butens huus voortstaet) in zijnen winkele openbaerlick eñ ten tooghe te stellen den tijd van zes daghen... a. 15.

GALANT, zn. *Eene soort van wijn*, fr. *une sorte de vin.* || Janne eñ sinen geselle voirs., van v tonnen galans eñ van j ame zaezeyts te draghene van in mi vrouwen wijngaert uter persen tot srentmeesters van Lovene voirs. huys. *Rek. d. Dom. te Loven*, 1408. — De Commandeur van Pitzenburg, der Duitsche Orde, te Mechelen, schonk jaarlijks „een stuck galandt wijns" aan de leden der Rekenkamer te Brussel. *Rekenk.* reg. 134, f° 177 v°, aanteekening der 15de eeuw.

GALEIBOXEMEN, zn. mv. || Eñ alzoo ghy [*nl.* een zeker Denys, kleermaker] van tvoornoemde Hansken begroet waert voor hem te maeken een paer galeyboxiemen van laeken, beduchtende de stoffe van dien kwaelick vercreghen tzyne, hebt zulc gherefuseert. *Tr. mar.* IV, 229 (1573).

GALEIDE, zn. *Woonstede, bewoonbare bouw*, fr. *habitation, construction habitable.* Dat het geene *gaanderij* of *galerij* is, blijkt genoeg uit onze citaten, en zelfs uit den *Inv. v. Brugge*, in verband gebracht met de *Noms de maisons, Table anal.* 473: de G a l l e y e 's heer Boudewyns, Hooststrate.

de Galeyde, in St.-Jansstrate de Galeye, Vlaminostrate, jeghens over de Orane. || Dat Jan sLove eñ Avesoete, sin wif, vercochten wettelike de ofstede, die leget an de Mudestrate, tusscen der crucen [dheer Orucen?] en den huse daer si in wonen.., eñ de galeide, die up die ofstede staet, vercochten si daermede... So hadde... verbuert alles rechts... an dese hofstede eñ an de galeide dier up staet. DE POTTER, *Second cart.* 17 (apr. 1266). Eñ al dat desen vieren hofsteden thoeboord, dats te wetene tusschen den pael ghesteeken neffens der straten tote daer Jans Vos galeiden up staen... Eñ van den paele die ghesteeken es neffens Jans Vos galeiden voers. streckende nederwaerd toten watergangke. *Oork.* 10 mrt 1296, *in 't stadsarch. te Gent*, n° 210, *St.-Jacobs godsh.*, *volgorde* nr. 118. DE POTTER, *Second cart.* nr. VIII. *Partem domistadiorum et domiciliorum suprastantium*, *dictorum vulgaliter* galeyden, *sit. supra Forum carbonum. Godsh. Brussel*, B 203 f° 49, *Schep. akt.* (1323).

GALEYE (Galleije), zn. *Galei*, *oorlogsschip*, fr. *galère*. Kil. Galeye. || Int selve jaer [1319] quamen binnen Antwerpen v galleijen van Venegen, geladen met grooten goede. Dit waeren die ierste galleijen die ierst daer quamen. PIOT, *Chron.* 21. Janne Boelvoete eñ Jan De Brune, dat si ghesent waren van der statweghen te Brussle ane chire Darden, alse leidsmanne van den galeyden te sine, iij lb. xiij sc. eñ vij d. MEERTENS, *Oudste rek.* (1324), 43.

GALEIJEN (GALLEIJEN), bn. *Van gleiersverk*, vaatwerk van fijne witte aarde met tinasch verglaasd, fr. *de faïence* (De Bo); bij Verdam *Galeiers*, *g—were*, zie GLEIER. || Twee silver croonen, twee silver herten, een silver been, een silver kindeken, eenen silveren bol met stoffe eñ eenige kleeragie, twee galleye blompotten en andere. REMBRY, III, 3. (Voorwerpen behoorende aan het Lieve-Vrouwenbeeld van het belfroot; 1751).

GALGE, zn. v. *Galg*, fr. *gibet*, *potence*. Kil. Galghe. — Halve galge. *Mik*, fr. *fourche patibulaire* (Kramers: halve galg, galgpaal). || Na de costume eñ gewoonten van desen eñ van veele anderen landen, zoe wordden sulcken lieden, die valsch gelt coopen eñ vuytgeven, gehangen aen een halve galge eñ behangen metten gelde. V. D. TAV. 66 v°. — **Galge eñ putte.** (Het recht van). *Het recht van eenen misdadige met de dood te straffen, de mans met de galg, de vrouwen met de gruwzame dood van het levend begraven*, fr. *corde et fosse*, *le droit de punir de mort un criminel*, *les hommes par la hart*, *les femmes par l'horrible mort d'être enterrées vives*. Deze beide halsrechtingswijzen sloten echter de anderen niet uit, zooals het zwaard en het vuur; Kil. verklaart put eñ galghe door *ius sive potestas gladii*: merum sive *summum jus*: Kil. *auctus v.* 1642, *justice haute et basse*. Eene oork. v. 19 juli 1453 gewaagt van personen || *alta dominia habentium*, *dicta vulgariter* die hebben galghe eñ putte. *Doude Rootb. v. Diest*, f° 35 v°. || Me salne [*nl.* den vrouwenvercrachter] bannen uten lande van Vlaendren, vj jaer, oppe galghe, es hi man; esse wiif, vj jaer, oppe dien pit levende te delvene. *C. v. Brugge*, I, 229 (1278). Soo wat man ofte vrauwe bevonden ware levende in overspel, ghehuwet wesende, om de eerste reyse, dat ware elck op de verbeurte van lx pond par.,.. eñ voor de derde reyse, dat ware op den ban van seven jaren, den man op de galge eñ de vrauwe op den put. *C. Kasselrij v. Iperen*, c. 58, a. 1. De schouteth, borgemeester eñ schepenen moghen vonnisselicken bannen alle delinquanten unter stadt, markgraefschap eñ quartier van Antwerpen, hetsy eeuwelick oft tot eenen gelimiteerden tyde, opt lijff, op de galge, op den put, op de handt, op de ooren, opt brandteecken, op de geesselinge eñ andersints, elck nae sijn misdienst. *C. v. Antw.* 1582, c. 17, a. 1. Zie CANNAERT, *Strafrecht*, 15 en volg.

GALGOORT, zn. o. *Galgplaats*, fr. *lieu patibulaire*. Kil. Galghenveld. || N.., omdat hy hem vervoordert heeft te laten herdoopen eñ quaed gevoelen van het doopsel gehad heeft,... soo sal hy daervore, Gode ter eeren, den heere eñ der stede ter beteringe, verdronken worden in een tonne, eñ syn lichaem voort gebragt worden op 't galgoort, eñ aldaer gehangen worden aen de galghe. *Van Balen*, *Dordrecht*, 831, 832 (Cannaert, 310).

GALIETE, zn. v. *Een zeker rijtuig*, fr. *sorte de voiture*. || Tot mij vrauwe van Dentelghem, in een ghaliete vandaer ghereden commende, sprac hij:.. *Ber. tijden*, II, 99.

GALIGAEN, zn. Kruidkunde. *Galgant*, *eene Oost-Indische plant*, *middel tot spijsvertering*, fr. *galanga*. Kil. *Cyperus Babylonius*: *galanga vulgaris*, ofr. *galingal*. || Galigaens, een bale, xv £. *Schatting v.* 1551. Zie Verdam.

GALLE, zn. GOLLE? *Soort van zeevisch*, fr. *sorte de poisson de mer*. || Alderande rontvisch, als cabillau, gallen, scheelvisch, wytynck, roobaert, rochen, platen, eñ andre visch. PIOT, *Chron.* 857. Zie GOLLE.

GALM, zn. fr. *son*. **By levenden galm.** *Mondelijk*, de fr. oorspr. tekst: *par vive voix*. || De procureur presenteert daeraf soovele te prouvene by levende galm als dat schuldich es eñ behouven mach tsegghene van scepenen. *K. v. Paricke v.* 1472, a. 49 (gelijkt. vertaling).

GALNOTEN (Galnooten), zn. mv. fr. *noix de galle*. Kil. Galnot, galappel, eyckappel. || Galnooten oft gommen, 1 bale, ij d. vl. *Watertol* 1550. Galnoten van Romenne, 1 bale iiij £. Galnoten van Poulie in Ystrie, 1 bale ij £. *Schatting v.* 1551.

GALOOTSEN (Galoetsen, galoissen, schalotsen, galloches), zn. mv. *Lederen overschoenen*, fr. *galoches*. De Bo Galoetse. || Alle manieren van galoetsen, daer bossen ofte cordewaen toe ware, toebehorende den ambochte van den cordewaniers, eñ den ambochte van den coyenen-scoemakers, eñ in manieren dat elc ambocht sal maken sine galoetsen van derselver stoffen daeraf dat hy scoen maect. *Vonnis* 18 mei 1371, CANNAERT, *Strafrecht*, 394. Placcaert verbiedende aen vremdelingen binnen Vlaenderen in-te-brengen eñ aldaer te verkoopen eenige schoenen, galloches ofte houseaux [*de cuir*] buyten den tydt van de vrye foiren. *Pl. v. Vl.* 16 febr. 1429, IX, 1117 (in de fr. taal). Dat van nu voirtaene alle degene die vercoopen galoissen, roode scoenkens en des dairane cleeft, in deen partie, eñ de platynmakers in dandere, bynnen jairmercten met heure wairen eñ comenscapen staen zullen over Sint-Jacobs-brugge-strate. *Archief Bergen-op-Zoom*, *Ord.* 11 nov. 1479, L^a G. pag. 32. Dat van nu voirtaene alle buytenschoenmaeckers alhier schoenen, plattynen oft schalotsen ter merct brengende, sullen gehouden syn hun leer eerst eñ vooral, eer sy hier deselve hunne schoenen, plattynen oft schaloetsen sullen moghen vercoopen, te laten visiteren van deken eñ gesworens van den voors. ambachte. Ib. *Ord.* 1578/82 n°. 25. *Additie keure schoenmakers*, 23 may 1581. Eñ vermoghen niet te draghen [*nl.* de Begijnen] te costelick ofte te curieus lynwaet, in hooftcleederen oft anders, inschelyxs in riemen,

messen, bursen, schoen eñ galeotsen, anders niet dan van zeemenlere ofte ander dat slechter is. *Regl. Begijnhof te Gent*, 1645, a. 23.

GALT, mv. GALDEN, oud impf. van gelden, thans gold, golden, *Ber. tijden*, II, 41, III, 239; DE POTTER, *Chron. v. d. Vivere*, 199, en *passim*.

GAMSTENE, zn. Zou er niet moeten gelezen worden gasterie, fr. *droit de gîte?* of gasteeren. || Alsoo onse ondersaeten van onse steden van Brussele, Nyvele eñ andere.., tegen ons in onbetrauwen ghevallen zyn eñ by dien hun affgekeert hebben van onse ghehoorsaemheyt,.. eñ dat meer is, hebben lieden van oorloghe ghestelt, eñ van dien ghemant eñ ghefurneert by maniere van gamstene de voorsz. steden eñ andere stercke plecken: *Pl. v. Brab.*, aug. 1489, III, 395a.

GANERBEN, GANERBSCHAP. Over deze min of meer duistere historische woorden wordt breedvoerig gehandeld bij Mertens en Torfs, *Gesch. v. Antw.* I, 33, en bij de Hoog- en Nederd. lexicografen; het w. gaenerven komt zelfs voor bij onzen Kiliaen, welk woord hij, niet meer dan wij, in eenig Nederlandsch schrift zal aangetroffen hebben, maar waarschijnlijk bij Eckardus de Rebkavv, *Speculi Saxonici interpres*. De ganerben, ge-anerben, ge-aenerven zijn eigenlijk *de medegerechtigden in een erf*, fr. *les co-intéressés dans un bien*. Wat er meer van is, gaat buiten ons bestek. Verdam zwijgt er ook over.

GANGE (Genge), GANGICH (Gengich), bn. Van het geld. *Gangbaar*, fr. (*de l'argent*) *ayant cours*. || Zeven vleguit eñ eenen halven, payments van Tricht, als van handen te handen dair genge is. *C. v. Maastricht*, Priv. 23 oct. 1413, a. 12. Dat dese rente altyt is betaelt met Luyx gelt, als tot Lummen eñ int land van Luyck gengich eñ ganckbaer is. *C. gr. Loon*, I, 310 (1645). Verdam GANCACHTICH. Zie hier GANCK, en bij Verdam GANC, B 7).

GANGINGE, zn. v. *Bedevaart*, *groote toeloop van volk tot eenen heiligen op eenen bepaalden dag*, *thans nog in Brabant „begankenis"* (Zie Schuermans). fr. *pèlerinage*, *grande affluence de monde vers un saint un jour déterminé*. || In desen tiden was ganginge... tuscen Zichgen eñ Diest; daer dede menich sine bedevaerde tot ere eyken.., die alse een cruce gewassen stont. *Velthem*, IV, 57, 1 (Verdam). Item, doen men schreef MCCCC XLIX (1449) begonste ierstmael die ganginghe oft bevaert tot Schuete [*nl.* Scheut] buijten Bruessele. PIOT, *Chron.* 42. Int jaer Ons Here MCCCC eñ LVII eñ LVIII, (1457/58), soe was groote genginge van menichvoldicheit van allen lande van kinderen toten Sinte-Machiels. Ib. 59.

GANCK (Ganc), impf. van gaen, thans *ging*. || En weetstuus niet, o du scoenste der wiven? soe [*nl.* zij] ganc uut eñ ganc af na den voetsporen des weechs dijnre gheselscap. *Aller kerstenh.* 87.

GANCK, zn. m. 1) Van het geld. *Loop*, *gangbaarheid*, fr. *cours de la monnaie*. || Met sulcken gelde als in het jaer 1436 cours eñ gangh hadde. *C. v. Brussel*, 1606, a. 180. Met sulcken ghelde als ten daghe van de constitutie ganck eñ cours heeft. *C. stad Mechelen*, XII, 3, en *passim*.

2) In de lakenweverij. *Rondgaande bezoek*, *om te zien of de werken in overeenstemming met de ambachtelijke verordeningen verricht worden*, fr. (*dans la draperie*), *tournée d'inspection*, *pour voir si les travaux se font conformément aux prescriptions du métier*. || Dat van nu voordan in elken ganc nemmeer moeten wesen dan iiij ommegares [*nl.* omgaenders, bezichtigers] ende dat diezelve niet moghen wesen ommegares bin den ij jaren achter tjaer dat zy ommegares gheweist zullen hebben. Eñ dat zullen wesen iij meesters eñ j cnape; eñ degone die dommegares upgheven zullen tjeghen nieuwedach, dat die moeten upiegheven syn bi den rade van den gouvernere van den ambochte, eñ anders niet, eñ dat tot xxiiij personen, viij in elken ganc, eñ dairin vj meesters eñ ij cnapen; ute den welken scepenen moghen nemen de xij te haren wille, dats te wetene in elken ganc ij meesters eñ ene cnape, eñ anders ghene derbuten. Eñ dit es om de bedelars te werne. Eñ es te wetene, dat deise ommegaen zullen in haren ganc in alle sceres husen ij warksdaghes ten alre mynsten; eñ wat lakene dat zy zeghelen zullen, dat het te dissche moet wesen ghewardeirt van ij ommegares; eñ waert zo dat enech ommegare de contrarie dade, dats te verstane dat hyt ieuws [ieuwers] wardeirde dan te dissche, dat ware up menedich te zine. *K. lakeng. Iperen*, III, *Scheriers*. — *Een zeker aantal draden in de ketting*, *verschillend volgens de soort van laken en de fabrieksplaats*, fr. *certain nombre de fils dans la chaîne*, *variant selon la sorte de drap et le lieu de fabrique*. || Alle maniere van blaeuwen eñ van witten lakenen, dat men die scheeren zal lxv ghanghen, met xv draden xiij vierdeel breedt tot eenen ghanghe. *K. lakeng. Brugge*, *Wevers*, 9h. Dat dustane lakene... moeten syn ghescoren lxij ganghen eñ niet min, eñ de lysten; eñ elc ghanc moet inhebben xxiiij waerpdraden. — De peckere eñ gherseine peckers witte moeten... syn ghescoren lviij ganghe eñ de lysten, eñ niet min; eñ elc ganc moet inhebben xxiiij waerpdraden. *K. lakeng. Iperen*, *Vulres*, VIII, 203. Ib. *Uutslares*, II, 189. It. *K. lakeng. Aalst*, III, 422. In den ghevalle dat een meester wevere of cnapen van yemandt eenighe ketenen ontfynghe in syn huus, eñ hy wel wiste dat dezelve ketenen niet ghescoren en waeren alzo hooghe van ganghen als die behoorden, zal ghehouden zyn te gaene ofte te senden an den drappier eñ hem daeraf te adverterene datter ganck of ganghen ghebreken, ten fyne dat den drappier beteren mach aleer dezelve ketenen gheboomt werden. *K. lakeng. Meenen*, 1545, a. 13. Dat de warandeerders ghehouden sullen syn sorghe te draghen dat de drapiers zullen hebben heurlieder harnas eñ riet met alsoovele ganghen dat respectivelic ghedeclareert es hierboven. a. 23. Dat de laeckens van 94 ganghen sullen moeten hebben 9 vierendeelen breedt vry tusschen beede de listen. a. 24.

3) In de boogschieting. *Schietbeurt*, fr. (*au tir à l'arc*) *tour de tirer*. || Ieder schutter speelde 12 gangen. Van MELCKEBEKE, *Kruisgilde*, 35 (1454).

Metten gange. *Van het oogenblik*, *zoodra*, *dadelijk*, fr. *du moment*, *dès que*, *aussitôt que*, *tout de suite*. || Metten gange dat yement besit oft gebruyct dat dinc dair ic recht in hebbe, eñ hij macht heeft mij dat te restitueren, soe es hij, bij actien reaele, gehouden in mij tot restitucien." V. D. TAV. 33. Metten ganghe dat hem iement pynt zijnder wederpartye zijnen thoen te subtraheren eñ te ontrecken, zoe is men schuldich te presumeren dat hij een quade zake sustineert eñ voirtstelt. Ib. 340 v°; it. 342, 385 v°. Dit voorsaghen deghone die in de bastilge waren, eñ daden hem allen in de wapenen, meenende dat zy [*nl.* de Engelschen], se zouden hebben commen bestoken, eñ maecten metten ganghe elf rudders. OL. V. DIXMUDE, 160.

GANCK (Ganc), bn., ook Ginc, gepaard met gave, ginc eñ gave. Zie GANCGAVE. — Van eene oorkonde *gaaf*, *ongeschonden*, fr. *intact* (*d'un document*). || Dat wy denzelven brief houden voer ganc, geheel eñ zonder vlecke, razure oft suspicie. *Rekenk. v. Brab.* reg. 133 f° 109 v°, 15de E.

GANCKELIJCK (Ganckelic), bn. Van de munt. *Gangbaar*, *koers hebbend*, fr. (*de la monnaie*) *ayant cours*. || Dat men hemlieden [*nl.* aan de Spaansche soldaten] ooc dit [*nl.* ons] ghelt, dat zij niet en kennen, niet hoogher begheven [*nl.* in betaling geven] en zoude dant ghanckelic es. *Ber. tijden.* II, 345.

GANCKGAVE (Gancgeve), bn. Als hierboven. *Gangbaar*, *koers hebbend*, fr. (*de la monnaie*) *ayant cours*. Zie ook Verdam. || Om twee gulden Arnams [Arnhems], der munten van Reynals van Gheldere, goet eñ gancgeve. *Charters v. Ter Kameren*, n° 92bis, *Sempst* (1426).

GANCKGELT (Ghancghelt), zn. *Draaggeld*, *draagloon*, fr. *portage*, *salaire de portage.* (?). || So wat manne die giuldebroeder es eñ ghancghelt ontfans het [ontfanghet?] of besorghet. die sal gheven dat ghancghelt binnen den darden daghe, op die boete van xij d. par. *K. Rijkepijnders Brugge*, 1291, a. 4.

GANCKVEERDICH (Ganckvierdich, g—t), bn. Van wegen en waterloopen. *Bruikbaar*, — *in goeden staat*, *vrij*, fr. (*des chemins et cours d'eau*) *praticables*, — *en bon état*, *libres*. || Vorts meer versueckt de scholtet, in den naeme des drossarts, die straeten ganckvierdicht te maecken, dat men van een stat eñ dorpe ten andere varen mach alsoe verre als de Vreijheijt streckt... Item, alle beecken eñ waterleijen op te doen eñ ganckvierdich te maeken. KEMPENEERS, *Montenaken*, II, 263, 264 (1574).

GANS, zn. fr. *oie*. Kil. Gans, ganse. || Van den groten chense es scouteten recht iv. sol. parisise eñ 1 gans metten gerove. *Oork.* 25 febr. 1252. — In het bekende ganzespel. **Ter gans werpen.** *Op het ganzebord spelen*, fr. *jouer à l'oie.* || Wie men vonde worpende ter gans, binnen der Vryheit, waers om twintich scellinge. *Stadord. Brussel*, 1341/54, *Belg. Mus.* I, 251. Wordt ook scherpelijck verboden op de voorg. dagen.., dansscholen oft kaetspellen te openen, daer te spelen ofte te gaen sien spelen, gansen te worpen,.. *Pl. v. Brab.* I, 60, *Ord. z. j. op de zon- en heiligdagen.*

GANS, zn. *Zekere Nederl. munt*, fr. *certaine monnaie des Pays-Bas.* || De penningen bekend onder den naem van Hasselsche gansen, zyn in die stad van het graefschap Zutphen [prov. Overijssel] gemunt; 15de E. HEYLEN, *Munten*, 6. Van de Reensche ganzen [*nl.* Rhenen prov. Utrecht] is gewag in de ord. en eval. v. 1411, enz. Ib. 9.

GANSCH (Gans), bn. Kil. Gants, gantsch, *integer*, *totus*, *solidus*, *perfectus*, & *cunctus*, *omnis.* 1) Van personen. *Degelijk*, *voornaam*, fr. *solide*, *principal.* || Ontscakese yemene jeghen haren wille eñ soe namaels bi haren wille met hem blive eñ accorderde, sy in huwelike sy andersins, sonder wille van vader eñ van moeder, of soe se heift, eñ ne heift soere niet, eñ het sy sonder den wille van der meestere [*nl. het grootste getal leden*] eñ ganstere [*nl. de degelijkste leden* (?)] van haren maghen, so verliest soe al hare goet. *C. v. Gent*, *Gr. ch. v.* 1297, a. 60. Want of wy eñ al tghemeene van den voirs. vulambochte ons excuseren begheren die mesdaed of te gane [*l.* begherende die mesdaed of te gane], van ons te doene eñ onslieden eñ al tghemeene daerof te zuverne, hebben ghemeenlike te gadre met mallicandren gheeyn, de ganste eñ gheheelste paertye van den voirs. vulambochte,.. (verder staat alleenlijk: „wy, ghemeenlike, de gansce [ganste?] partye van den vulambochte"). *Ypriana*, VII, 474 (1381). Dat... by ons commen zyn N. N., ghezwoorne van den ambochte van de wollewevers.., mitsgaders een ghedeel van den notablen van denzelven ambochte, over hemlieden eñ also [alsoock] special last hebbende in dese zake van der meester menichte eñ ganster partie van den ghemeynen ghesellen van de voors. neeringhe. *K. d. Wollewevers te Aalst*, 1480 (*Aalst*, III, 432). It. DE POTTER, *Chron. V. de Vivere*, 136. Dat men useert te Ghendt eñ in de casselrie van Ghendt, dochteren doot te mogen maken bi vader eñ moeder, metten meeste eñ gansten van vrienden eñ magen van der voors. side, so wanneer alsulc dochteren henlieden thuwelic bestelt hebben buten den consente van vader eñ moedere oft de meeste partie van den vrienden eñ magen. WIELANT, *Leenrecht*, 154.

2) Van zaken. Soms verbonden met gaef, gave en geheel. — *a*) Van oorkonden en zegels. *Geheel*, *ongeschonden*, fr. (*de chartes et sceaux*) *entiers*, *intacts.* || Die siegele gans eñ geheel. *Rekenk. v. Brab.* reg. 132 f° 72, 15de E. — Eenen grooten charter.., uuythangende besegelt met rooden wasse metten grooten zeegel ons genadichs heeren des keysers, gans, gave, geheel eñ ongecancelleert. *Ord.* 30 aug. 1536, *wegens de Cessie*, *Cout. ville d'Anvers*, I, 718. It. DE POTTER, *Second cart.* 129, en *passim.* — *b*) Van graan. *Gaaf*, *schoon en zuiver*, fr. *beau et propre.* || Al dander recht.., hebben wy ghecocht om eene sekere lyfrente van twee mudden tarwen tsjaers, Ghenscher maten, gans coerens. *Oork. v.* 14 apr. 1366, *Gends Chartb.* 39; item aldaar blz. 88, a. 17. — *c*) Van andere waren. *Geheel en ongeschonden*, fr. (*d'autres marchandises*) *saines et intactes.* || Oft onder de geworpen oft verloren goeden [*nl.* door haverij-gros] eenighe waeren, die vóór den worp oft verlies alreeds doort water oft anderssints bedorven waeren geweest, soude men alsdan de weerde niet nemen op den prijs van de andere wel gestelde goeden eñ aloft die oock gans eñ gaeff aengecommen waeren. *C. v. Antw. comp.* IV, viij, 146. — *d.*) Van vleesch. *Gezond*, fr. (*de la viande*) *saine.* || Dat niemandt egeene verkensvleesch houden [*nl.* houwen], kappen ofte verkoopen en sal, tenzy hetselve vleesch... by de keurmeesters sal wesen gevisiteert weder het gans is ofte niet. *O. P.-B. autr.* 16 aug. 1730, a. 9, IV, 335, *Turnhout.* Zie ook ONGANSCH.

GANSELAKE, zn. mv. Vgl. Grimm Lache 1) „eene moerassige weide, eene lage, aan overstroomingen blootgestelde streek lands." *Ganzeweide*, fr. *prairie aux oies.* || *Item, dicimus, quod de pascuis jacentibus versus Webbekem, que* ganzelake *dicuntur, quod illa manent in comunui justicia, nostra videlicet et domini de Dyst. Oork. v. hertog Jan*, 30 mrt 1279.

GANSEMENGER, zn. *Ganzehandelaar*, fr. *marchand d'oies.* Kil. Mangher, mengher, *vetus. Permutator* etc. Kil. *auctus* Mangeler, *troqueur.* || Dat negheen gansemengher ganse driven en sal noch haer boden op Lovenene beemden. SCHAYES, *Anal.* 14de E. a. 88 (*Acad. d'arch.*) 1857, blz. 47.

GANSENVOET, zn. Zie BERENWIJN, en DERLWIJN.

GANSEPOEL (Ganspoel), zn. *Ganzepoel*, fr.

marais où l'on trouve beaucoup d'oies. Kil. Gansenpoel, *natatile.* || De vassal..: vermach wel, omme zijn hof te stofferene van den mannen die hem ghebreken, uut te ghevene eñ te splijtene eenige cleene partie van denselven leene, gelijc als een ganspoel, eenen cappoen tjaers, oft diergelijcke, sonder daertoe te nemene eenich consent. WIELANT, *Leenrecht*, 27.

GANSLEGGE, zn. v. *Ganzenbroeierij, —fokkerij* (?), fr. *lieu où l'on élève les oies* (?) || Item, noch alle de warande eñ conynen eñ velthoenderen, eñ oick de ganslegge eñ vogelrye den voirs. Willeme eñ huyse toebehoirende. *Rijksarch. Leenh. v. Brab. Proces van Gendt* § *Oudaert*, 1547, *Aensprake*, a. 16.

GARAER. Zie GADERAER.

GARANT (Guarand), zn. o. *Borgtocht, borgstelling, waarschap*, fr. *caution, cautionnement, garantie.* — Formeel of volcommen — simpel garant. *Zakelijke — persoonlijke borgstelling*, fr. *garantie réelle — personelle.* || Sooverre de saecke, daeromme tgarand is versocht eñ aenveert, teenemael is reël oft erffachtich, als streckende tot affstant van eenich goet, dwelk men heet „formeel oft volcommen guarand", moet den verweerdere, als hij des versoeckt, gedaen worden uuytten processe. — Maer soo wanneer de saecke, daerinne tguarand is versocht eñ aenveert, is op eene actie personeel, daervoore den verweerdere in deel oft geheel staet verbonden, dwelck men heet „simpel guarand", soo en mach den verweerdere uuytten processe nyet scheijden. *C. v. Antw. comp.*, V, x, 33. Zie ook WAERSCHAP.

GARBELACIE, zn. v. GARBILEEREN, bw. Deze vreemde ww. zouden zooveel beteekenen als *sifting, schifting, sorteering, — ziften, schiften, sorteeren*, fr. *cribler, trier.* Volgens Kil. Gaerbeleuren. *Seligere sive secernere aromata, herbas, semina, et similia, eaque cribrare et purgare;* Kil. *auctus* Garbouller, *choisir et nettoyer des espiceries, herbes.* etc. — *Garbal arabice cribrare dicitur* zegt Kil.; inderdaad, wij zien in Dozy en Engelmann, *Glossaire*, v⁰ Garbillo (*crible*), dat dit Spaansch w. „den invloed ondergaan heeft" van het Arabisch *garbâl, garbêl, garbil.* || Ghingbaer, peper, dat [*l.* die] ghegarbileert syn na de garbelacie van der stadt van Antwerpen. *Archief Bergen-op-Zoom, Ord.* 1404/1545, n⁰ 6. Zie Gailliard GAERBELEERNE.

GARDE-BRAS, zn. Middeleeuwsche wapenrusting. *Armplaat, ijzeren of stalen bedekking der armen*, fr. (*armure au moyen-âge*) *cubitière.* || Item, betaelt van eenen paire gardebras, costen vj st. *Rek. stad Ninove*, 1478.

GARDE-CUL (Gaerdecul), zn., vkl. Gaerdecuulken. *Vrouwenrok*, fr. *robe de femme;* La Curne *garde-cul.* || Men zeijde datter ooc mannen onder ghemijnghelt waren, eñ kinderkens met blauwe ghaerdecuulkins. *Ber. tijden*, IV, 167.

GARDE-L'EAU, uitr. *Van onderen!* fr. *gare l'eau!* || Ware dat ijemandt uuijt sijnen huyse oft anders mans huijse wirpe oft gote op openbare straten oft gemeinen wegen eenigherhande vuijlheijt, waermede mijn cleederen, bonette, caproen, verdorven oft gheschent waren, ic soude actie hebben die scade te heesschene metten tweevoude. Maer soe en soude ick niet, ware de strate niet openbare op eenen gemeijnen wech, oft dat hij geroepen hadde: *Garde l'eau!* sonder fraude. WIELANT, *Pract. crim.* 187. (Deze uitheemsche uitroeping zal Wielant voor zeker niet in Vlaanderen gehoord hebben).

GARDEN, zn. Zie GAERDEN.

GARDE-NAPPE, zn. Dit fr. w. komt voor in de *C. v. Antw.* 1582, t. 41 a. 100, in het *stadsvoordeel*, een *bord ter zuiverhouding van het tafellaken, tafelring.* ||Een *garde-nappe*, tennen oft houtten. In de Compilatae II § 11 heet het meer bepaaldelijk: || Een tenne oft houte *gardenappe*, oft tailloor met hooge canten, daer men de potten eñ gelasen op de tafel inneséth. — Kil. *App.* Garde-nappe j. tafelrinck. *Basis, basis potoria, mensaria;* La Curne *Plaque d'argent, d'étain, de bois, avec de petits rebords, pour poser le pot à l'eau, le vin, le pain.*

GARDEN-VISITATEURS, zn. mv. *Tolkommiezen, tolbeambten*, fr. (*gardes-visitateurs*), *douaniers.* || De garden-visitateurs van Uwe Majesteyts uuytgaende eñ inkommende rechten binnen Gendt. *O. P.-B. autr.* 12 apr. 1712, II, 679.

GARDE-ROBE, zn. v. Eig. *Kleerkas*, doch hier wel eene *kas om papieren, oorkonden en registers te bergen*, fr. *propr. armoire aux habits, mais ici certainement destinée à serrer des papiers, documents et registres.* Kil. *App.* Garderobbe, *vestiarium.* || Voor tmaken eñ leveren van eender spiessche [*sl.* eikenhouten] garderobe oft scaprae, staende in scepenen camere. *Aud. meng.* III, 481, *Stadsrek.* 1537.

GARDIE, zn. Zie onder LEEN.

GARDIJN, zn. *Gardiaan, overste van een klooster*, fr. *gardien, supérieur d'un convent.* Kil. Gaerdiaen, *vetus, Custos:* Gaerdiaen van de Minderbroeders, *praepositus Minoritarum, vulgo Gardianus.* Verdam Gardiaen. || Dat was ghedaen in de ieghenwordichede broeder Volkers, des custoden van Vlaendren, broeder Jans Coopmans, des gardijns van Ypre, broeder Heinrics Wissens, des gardijns van Ghent, broeder Wederics, enz. *Oork.* 21 mrt 1285.

GAREN (Gaern), zn. o. Zooals thans, fr. *du fil.* Kil. Garen, gaeren. Verdam Gaern. || Van lininen garne, van caempinen garne, het ne ware van Riemsen garne iof van daeromtrent. — Die tolne van... gaerne, van wevele, van warpe, van waerpen,.. GHELDOLF, *Kleine Brugsche tol*, 1269. Garens te peese [*sl.* voor boogpezen]: 1 tonne is geëstimeert op 1 £ Coels [Keulsch], thondert is gᵗ ij £ x s. — Smaels (?), 1 bale, ij £. — Loens [uit Lyon], thondert, gt xx s. — uuyt Hollant, thondert, gᵗ viij s. — Bourgoinsch, 1 pack v £, de halve nae advt. *Schatting v.* 1551. Garens: dat de Zeelanders coopen oft dat men hen seyndt, als van Bourgoignien, Lioens, met oock garen dat van Diest eñ Brabant compt, thondert is gt op xxv st. *Ib.* De *Watertol v.* 1550 meldt nog: garen dat van Diest eñ Brabant compt eñ Brabanders toebehoret, vertolt men metten sacke... van iiijᶜ lb., iiij gro. — De *Hansa-tol v.* 1567 vermeldt nog „kennepgaren, en twijnlayen van Audenaerde oft elders". — De Gentsche *Vgb.* v. DE PAUW, 26 (1338) gewagen ook van Engelsch garen. — Catoen-, cantoengaren. *Katoengaren*, fr. *fil de coton.* Men ruilde „roet" of ongel tegen kaarsen, gewicht tegen gewicht. || Eñ daeraf betaelt toenton- [*l.* catoen-] garen; eñ de [van de?] maechuere [maakloon?],.. ne sal die persoen, dies troet es, gheene assise gheven, noch de veinsterier [*sl.* de kaarsmaker of verkooper] niet meer noch anders dan van den cantoenghaerne datter toe gaet, naer den incoep. DE VLAMINCK, *Acc.* 80. — Getuichlijck garen, *wier hoedanigheid betuigd, onberispelijk is*, fr. *du fil dont la qualité est attestée et irréprochable.* Luyde van buten, die bennen der

stat getuychlick garen brengen, daer sullen sy moegen aeff doen maken, in der stat oft in den Eygen, laken die men sal moegen weven, vollen, scheren, weeden eñ verwen. *O. Liége*, 1 juni 1433, a. 29, *Hasselt*, — Haeckgaren. *Het garen waarmede het laken aan de ramen gevestigd is* (?), fr. *les fils par lesquels le drap est fixé aux châssis.* || Soe en sall niemant laken cortten tusschen beyde syn haeckgaren. Ib. a. 1. — Pontgaren (Pondegaeren), zn. o. *Grof garen voor zeilen en zakken*, fr. *gros fil, dont on fait des voiles et des sacs.* Kil. Pondgaeren. *Fila rudiora: unde vela et sacci fiunt*; Kil. *auctus: Gros fil, dont on fait des voiles* (Kramers *Gros fil qui se vend à la livre*). || Alles met last dat het pondegaeren, sal moeten gemaeckt eñ vercocht worden op syn precis gewichte. REMBRY, I, 477 (1733). — Schellegaren. *Bindgaren, pakgaren, dikke draad of zeer dun koordetje*, fr. *ficelle, fil d'emballage* (De Bo). || Dat voortaen niemant en sal vermoghen te maecken ofte te vercoopen coorden ofte schellegaeren, tensy prealabelyck aenveirt synde in 't *corpus* ofte neerynghe. Ib. 476. Sackebant, schellegarne. 620 (1663). — Wevelgaren. *Inslag op het weefgetouw* tegenovergesteld aan de ketting of schering, fr. *trame* (*qui traverse les fils de la chaîne.* Kil. Wevelgaeren, inslagh. *Subtegmen.* || Weert oick taake, dat yemant wevelgaeren gebreicke, soe mach hy ander opelaen eñ snydent aeff, eñ leggent by dat ander eñ vercoepent voer dat es. *O. Liége*, 1 juni 1433, a. 22, *Hasselt.*

GAREN (Gaeren), zn. o. *Net, jachtnet, vischnet*, fr. *filet, filet de chasse, filet de pêche.* Kil. Gaeren, gaerennet; de Kil. *auctus* heeft te meer Jagers gaeren. || Hebbende oock verboden te onderhouden oft favoriseren deghene die wilt schieten oft stroppen legghen, garen oft netten spannen om t'selve te vangen,.. oft t'selve van de voirsz. schieters oft stroppenleggers, garen- oft nettenspanners te coopen. *Pl. v. Brab.* 23 aug. 1571, III, 516. Wat den leene volcht daer gheen sterc huys op en is:... Item, de netten, saretten, ghaerne eñ andere instrumenten dienende om wilt of om visschen te vanghene. WIRLANT, *Leenrecht*, 65. — Kwackelgaren (Quackelgaren). *Kwakkelnet*, fr. *tirasse, filet pour prendre des cailles, des alouettes, des perdrix*, etc. || Dat, onder 't decxsel van quackelen te vangen, sommige met hen draghen grooter garen dan het quackelgaren, waermede sy vangen hasen, conijnen, patrijsen eñ dgl. dieren. *Pl. v. Brab.* 22 mrt 1631, a. 82, II, 194.

GARENSPANNER, zn. *Wildstrooper bij middel van netten of strikken*, fr. *braconnier, tendeur.* Zie GAREN.

GARGOEN (Argoen), ook GORGOEL, zn. *Spuier, waterspuwer, leeuwen- of drakenkop aan de dakgoten, nl.* van kerken, stadhuizen, fr. *gargouille.* || Gorgoelen, dat men heet gotieren. DE POTTER, *Gent*, II, 492, *Stadsrek.* 1337/8. Betaelt eñ verleit uuten name van denzelven Willem de Ronde eñ Cornelis Van Pe, Adriaen Hoeric, steenhauwere eñ beeldemakere, van dat hy verbetert eñ hersneden heeft de argoenen, dwelc zyn beesten eñ steenen ghueten, xvj lib. iiij. sch. par. *Auden. meng.* III, 373, *Rek. stadhuis* 1529. Ib. 405. 420. Gargoenen, 446.

GARGOTE, zn. v. Dit fr. w. komt voor in de Keur der Waarden [*nl.* herberghouders] te Meenen, 10 nov. 1712: || Iemand houdende gargote, weekende soppen, vercoopende gesoyen vleesch, sal moeten betaelen aen het corpus... REMBRY, I, 435.

GARINCKBOECK, zn., ook GAERBOECK. *Landboek, kadastraalboek, erfregister*, fr. *terrier, registre cadastral.* || *Il y a un terrier dit* garynckboeck *de l'an* 1686. D'HOOP, *Inv. Flandre or.* n°. 46, *Cluysen.*

GARITEN (Garyten, Gareten, Garriten), zn. mv. Oorspronkelijk *torentje* of *kanteelen op de burchten en vestingen der steden, dienende ter beveiliging der schildwacht en der verdedigers*, fr. *primitivement des tourelles ou créneaux sur les châteaux-forts et les murs des villes, servant à garantir la sentinelle et les défenseurs.* Ducange, La Curne, Gachet (*Glossaire* v° Gariter, *fortifier*), Te Winkel (*Het Kasteel*, 145); Kil. Gariete, Gheriete, *Speculae, minae, pinnae, eminentiae murorum, gal. carneaux, creneaux:* Plantijn Gereyten der stadsmueren, *les arches des murailles d'une ville.* Indien wij nu bij Plantijn's verklaring, de „aan de muren verbonden huizen, die dienden tot wacht en schilderhuizen voor soldaten, doch later, toen zij daarvoor niet meer noodig waren, werden verhuurd" (Verdam) zullen wij de rechte beduidenis hebben van het w. garite, zooals ons dit in de oorkonden van latere tijden voorkomt. || Dat die [*nl.* hij die van elders brieven verkregen hadde, strijdig met de belangen der stad] verboren soude twee hondert royale sheeren behouf, eñ tien roeden gariten ter stat behouf van Antwerpen, die te makene daer men se hem van der stat weghen bewisen soude. *Kb. v. Antw. Ord.* 14 mei 1394. Ende dat zy nochtans niet inne en sullen moghen comen, zy en hebben sheere gemoed [*nl.* zij en zijn met hem, met den schout, verzoend], eñ zy en hebben elc de stad ghemaect eene roede muers, met gariten op de veste... WILLEMS, *Hist. ond.* 194. — Het laten bouwen van eenige roeden muurs aan de stadsvesten, was eene niet zeldzame en eene voordeelige bestraffing voor onze middeleeuwsche steden). || Betaeld van de torren eñ garyten omtrent den ringmuer te kuischen, mids de komst van onzen gheduchten heer. DE VLAMINCK, *Stad*, II, 42. *Stadsreken.* 1398. Item, betaelt Willeme Margrieten, van iiij scraghen, daerup men stelde, omme de boghen van den garyten te welvene, iij s. gr. *Rek.* 1400. Achter Margheriten van Maldeghem, in den rincmuer der poort, twee van den ghareten hem schieden eñ beghonnen de welfsele invallen. Zij werden geslecht eñ weder van nieuws ghewelfd eñ ghepaveerd. „Aen Coppyn, den temmerman, van de formeelen te makene daer de boghen op ghewelfd waren." *Rek.* 1414. Daer werdt van 's heeren eñ stadtweghe gepubliceert eñ geordonneert, dat alle deghene die woonachtigh waeren in der stadt garyten daeruyt te moeten vertrecken, op correctie. PIOT, *Chron.* 113 (te Antwerpen, 1542). Eene garite.., staende up de veste bi der Turreporte:.., daer sy nu in woenen, om elcken van hem beeden... die vorseide garrite te orborne, also langhe als de langstlevende... leven sal. DIERICX, *Mém.* 2, 239 (Verdam). It. *Rek. v. Gent*, 1337.

GARLANDE (Gerlande), zn. *Kransvormig sieraad voor tooi aan kleederen*, fr. *guirlande pour parure de vêtements.* Kil. Gherlande, *App.* Garlande, i. Ghirlande, *corolla.* || Goutborden, garlanden, snoren. *Tol te Antw.* 1305. Gerlanden. *Brab. tol v.* 1315.

GARNACHE, zn. Soort van *wijn, gemaakt van Spaansche druiven in de Oost-Pyreneën*, fr. *vin de grenache* (La Curne). || Verteerd... bi den vooghd, sceipenen eñ andere, in vij maeltiden eñ avondmaeltiden, als there [*nl.* het leger] incommen was

van Brugge, te brode.., te wine.., te garnache eñ malvoseye, xviij s. *Ypriana*, VII, 469, *Stadsrek.* 1380/81. Zie Gailliard, en Verdam, beiden onder GARNATE.

GARNEEREN, bw. (Garneren), **Garneren die hant van justicien.** *Verzekering, borgstelling bij 't gerecht doen, eer men een rechtsgeding begint, „hantvullinge doen"*, fr. *garnir la main de la justice.* || Dat in sommige landen, hoven eñ plaetzen buyten Brabant wort onderhouden, als in den landen die huer resort hebben onder de crone van Vranckerijcke: als ennige letteren van obligacien bezegelt is [*l.* zijn] onder eenen gepreviligieerden zegel, als soude mogen zyn den zegel royael, eñ die geobligeerde coempt tegen zijn geloofte, soe mach die crediteur comen eñ begheeren over hem executie; eñ eest dat die crediteur dairtegen opponeert te rechte, zoe sal die opposant garneren die hant van justicien, dats: onder den executeur leggen alsoe veele als die somme gedraigt; oft anders hij en sal geenen dach hebben van opposicien; eñ dese voors. hantvullinge eñ garnissement gedaen, soe sal hem dexecuteur eenen dach competent beteekenen op zijn opposicie, om dairinne te procederen soe behoiren sal. V. D. TAV. 369.

GARNISSEMENT, zn. *Borgstelling, „hantvulling"*, fr. *main-garnie.* — Vervolg op het citaat onder GARNEEREN: || Eñ dese hantvullinge, garnissement oft main-garnie, soe men dat heeten mach, sal ghedaen wordden van gemunten eñ geslagenen gelde van goude oft silvere. V. D. TAV. 369.

GARNISSEMENT, zn. *Versiering, versiersel*, fr. *ornements.*. || Twee zelverin flasschen... met vergulden garnissemente. *Inv. Brugge*, VII, 239 (Gailliard).

GARS en samenstellingen. Zie GERS.

GARSEGOUGERE, zn. Een *zekere*, ons onbekende *drank, of wijn*, althans schier zoo duur als de Rijnwijn, fr. *sorte de boisson, ou de vin, presqu'aussi cher que le vin du Rhin.* || Aen eenen pauw, xx st. Aen eenen swane, xx st. Aen 1 pot garsegouwere, 1 st. vj d. Aen Lembrecht de Peckerot, van keren, 1 st. Noch persen, peren, noten, xij st. *Vad. Mus.* II, 329, *Noenmaal te Loven*, 1509 (De Rijnwijn — 165 potten — komt verachterna en kostte j st. iij quaert).

GARSOEN (Garson), zn. m. *Knecht, dienaar, bediende*, iets minder dan de knaap(?), fr. *valet, serviteur, messager* (*au-dessous du* knape(?). Kil. *App.* Garson, *puer: famulus, vulgo garsio.* || Dese vorseide liede van der vors. stede syn wy sculdich vri eñ quite te houdene van allen taelien, van allen reisinghen, van allen moynessen, hensi of si niet en comen in heervaert, als wi se daertoe vermaenden met eenen garsoen. *K. v. ter Piete*, a. 19. De lat. tekst zegt alleenlijk: *nisi in expeditione a nobis vocati non venerint.* — Alle garsoene sullen hebben den derden pennync min, van werke, dan een cnape, wat werke dat zy. — Dat alle cnape eñ garsoene moeten syn betaelt van ol dat zy verdient hebben, bin der wouke, bin den zondagheavent, van den meester-vulre. *K. lakeng. Iperen*, VII, *Vulres*, HUYTTENS, *Corp.* 201. Van huere van ij paerden, die de garsonne ommereden omme tvolc tCoutre te ghebiedene. Id. *Stadsrek.* 1327, blz. 63. Van huren van ij paerden, die der stede garsoene hebben ghereden, omme tvolc ter Coutren te doen commene. *Rek.* 1337, blz. 121.

GARSTEN (Geersten), en GHARST, GARSTICH, bn. Van haring. *Garstig, bedorven*, fr. *rance, gâté.* Verdam *garstich.* Kil. Garst, garstigh, *rancidus*, garstigh speck. || Dat nijemant gheenen gheersten harinck vercopen en mach hijne hebbe eene geheele baniere een half vierendeel breet eñ lanck in zynen reep op eenen stock gaende, ten minsten een halve elle hooge boven den oversten reep, op de boete van ij lb. eñ den harinck verloren. *K. v. Brussel v.* 1486, a. 44. Scoenschen(?) harinc zal men verçopen daer men wilt. Eñ wat gherst es, eest gheweict ocht ongheweict, daer zal men een banire bi steken op eenen stec twee ellen lanc. — Die eneghen ghersten harinc menght onder anderen harinc, zaels ghelden x s. *Kb. v. Diest;* B, 58, 59. Zie ook GAERDACHTICH, en Verdam GARSTICH.

GARWEN, bw. Eene zekere bewerking der wol, *kloppen?* fr. *battre* (*la laine?*). Moet verwant zijn met hd. *garben*, nd. *geren, gerewen*, mhd. *gerwen, garwen*, bereiden, doch meest van het leder gezegd. || Wie ghemingde wolle kemt, moet enen steen vol breken, eer si beghint te gharwene; ófte die eer garwede, verborde van elken ponde XII d. — Wie ghemingde wolle opkemt, sine ware tebroken eñ dan ghegarwet, verborde van den ponde ij lb. *K. lakeng. Mechelen*, 1331/33, a. 75, 76.

GAST, zn.; mv. GASTEN, Limb. GESTEN. 1) Eigenlijk een *Vreemdeling, die in een gasthuis, of elders opgenomen en verpleegd wordt*, fr. *proprement un étranger, qui est accueilli et soigné dans un hospice ou un hôpital, ou ailleurs.* Grimm *Peregrinus, hospes.* Kil. *vetus sax. sicamb. holl. fris. Extraneus, peregrinus: qui longius decem milliaribus extra ditionem habitat;* ook *conviva, hospes, qui hospitio excipitur, diversor.* Zie Verdam, en Kluge *Etym. Wörterb.* || Na den avonteten,.. soe sullen die broederen eñ die susteren te gader comen drincken, eñ tehans, als compleet gheluyt is, soe sal men hem allen silencie ghebieden, het en waer dat sake dat die silencie ghebroken worde van ocsuyne der siecke ofte der gasten. *Oork.* juli 1277, a. 15, *Gasthuis te 's Bosch.*

2) *Hij die eene herberg, in een „gasthof" komt eten of vernachten*, fr. *celui qui vient manger ou loger dans une hôtellerie ou auberge, un hôte.* || De wert oft werdinne, die sinen gast dit verbot [*nl.* aangaande het dragen van wapens] niet en seide, alse hijs vraeghde, die soude den core selve ghelden. *Kb. v. Antw.* a. 1. So wie contrarie dede, also wale de wert als syn geste, sal elck van hon verbeuren.., dry Rynschen gulden. *O. Liége*, 27 juli 1469, a. 3, *Tongeren.* Die werde eñ werdynnen sullen honnen gesten kondigen sulke messen oft waepen aff te leggen. Ib. 11 dec. 1500, a. 24, *Hasselt.* Knapen of maerten, die stelen in thuys daer sy woonen,... oick gasten, die heuren weerdt oft weerdinne stelen,.. die boden oft gasten verdienen die galghe. *C. v. Antw.* 1545, I, 32; it. II, 18.

3) *Lastgever*, fr. *commettant, mandant, command.* || So wie die zaemcoepere es [*nl.* makelaar, lasthebber, *commissionnaire*] van lakenen ofte van wullen, hy ne mach no wulle no lakene ghereeden, no doen ghereeden, no coepen no vercoepen, no doen coepen no doen vercoepen, bi negheenen engiene, hetne waren lakene die hy cochte te sinen gasten bouf. *C. v. Gent, Gr. ch. v.* 1297, a. 147. Dat de voorseyde Lauwers, in tyden verleden, bevoorwaerde eñ cochte jeghens Jan Rauledere, haren man doe was, denzelven Lauwers te diere tydt wesende hostelier eñ makelare te Brugghe, te een zyns gast behouf, als hy zeyde, neghen last caeckharincx, vul eñ zoete, metter ronne [*nl.* het merk] van Biervliet. *C. stad Brugge*, II, 41 (1461).

4) *Schippersknecht*, fr. *valet de batelier*. || Elc weert [*nl.* scheepsreeder] eñ zal niet meer stiermans of gasten moghen hebben danne drie. *K. v. h. Proostsche*, 13 aug. 1514, a. 2, I, 366. — De *Kil. auctus v.* 1642 heeft nog Ambachtsgast, druckersgast, *Opificii*, *typographiae operarius*, *Compagnon de mestier*, *d'imprimerie*.

5) Welke is de echte bet., en welke was de maatschappelijke stand der gasten, die de vermaarde „kostumen" der Salische wet opstelden? || *Hi autem sunt qui legem Salicam tractaverunt:* Wisogast, Arogast, Salegast, Windogast, *in Bodham*, *Saleham et Widham*. — (Andere Inl.): *Dictaverunt legem Salicam per proceres ipsius gentis*, *qui tunc tempore aderant rectores*, *Electi de plurimis viris* IIII^or^, *his nominibus*: Wisogast, Bodigast, Saligast et Guidigast, *in loca cognominantia Saleaim*, *Bodeaim*, *Widoaim*, etc. KERN *and* HESSELS, *The ten texts of the Lex Salica*. Die zullen toch geen *vreemdelingen* geweest zijn. Wij zien er zoo iets als onze middeleeuwsche *ministeriales* in.

6) Axioma. || Den winter es veel een benauder eñ costelicker gast dan den zomer [*nl.* om brand en licht]. *Ber. tijden*, II, 345.

GAST, zn. Van graan. *Garf*, *schoof*, fr. *gerbe*. || Dat nyemant, wy [*l.* wie] hy zy, hem en vervoordere sijn coren, graen oft ander decimable [*nl.* aan tiende onderhevig, „thienbaer"] vruchten,.. tenzy dat selve eerst eñ vooral gebonden eñ in de gasten oft hoopen gestelt zy. *Pl. v. Brab.* 27 juni 1544, I, 95b. Ten waere dat deselve vruchten eerst eñ vooral gebonden eñ in thiendelinghen, oft anderssints behoorlijck in hoopen oft gasten ghestelt waeren. Ib. 8 juni 1596, I, 99b. In gasten oft hoopen ghestelt. Ib. 100a.

GASTEEREN (Gasteren), bw. *Plunderen*, *verwoesten*, fr. *piller*, *ravager*. La Curne Gaster, 1°. || Bin deise tyden zo deide hy [*nl.* de koning v. Frankrijk] gasteren eñ orloghen van sinenweige al de landen die de allieten [*nl.* de bondgenooten] van Orliens toebehoorden. OL. v. DIXMUDE, 72.

GASTERIJ, zñ. *Tijdelijk verblijf en teren in eene abdij of een klooster*, fr. *séjour temporaire et sustentation dans une abbaye ou un monastère*. Zie GISTE. Kil. Gasterije, *Epulatio & Hospitium*. || Dat zy [*nl.* de prelaten] ongelast bliven souden van alle gasterien, eñ dat nyemant, het waere van onsen huysgesynne, woudemeester, warantmeester noch heure knechten, waranthueders, patriseerders, valckeniers, leenjagers, andere jagers noch andere, wie die waeren, in hen cost oft last van lijfteringen oft anderssins doen en souden. *Rekenk. v. Brab.* reg. 135, f° 63 (15de E.). — Ook *het vertrek bestemd voor de „gasten"*, fr. *les appartements destinés aux hôtes*. || Item, int selve jaer [*nl.* 1462] was ons gasterye gemaeckt. *Acad. d'arch.* 1850, blz. 175, *Kron. v. Roodklooster*. Zie GASTHUIS.

GASTERIJ, zn. *Spijshuis*, fr. *restaurant*. Kil. Gasterije, 2) *hospitium;* Kil. *auctus*: *Banquet*, *table d'hoste*. || In oneerlijcke plaetsen oft huijsen, tavernen, gasterijen, openbaere herbergen, mogen alle arresten eñ aenhoudingen van persoonen wel gedaen worden sonder consent van den weert. *C. v. Antw. comp.* V, viij, 25.

GASTHUIS (Gasthus), 1) *Woning*, *kamer of vertrek in eene abdij*, *waar de vreemdelingen in ontvangen en gespijsd werden*, *vreemdelingenkamer*, fr. *maison*, *chambre ou salle où l'on recevait les étrangers et leur servait à manger*, *dans une abbaye*, *salle des étrangers*. Maigne d'Arnis *domus hospitum;* Kil. Gastkamer, *Hospitale cubiculum*; Kil. *auctus* *Chambre d'hostes; kamer in een klooster*, *waarin de vreemdelingen worden opgenomen* (Verdam). || In kermesdage es scouteten recht tetene up tgasthus met ij cnapen, eñ niet meer, eñ alsulke spise alse men andren cnapen gevet. *Oork.* 25 febr. 1252, a. 22.

2) Blijkt wel de bet. te hebben van *herberg*, *logement*, *kroeg of spijshuis*, niet die van „ziekenhuis" in de volgende aanhaling, fr. *ce mot a évidemment la sign. d'auberge ou hôtellerie*, *de cabaret ou de restaurant dans la citation suivante:* || Dat zy [*nl.* de baljuws en andere hooge officiers], elck in tzyne binnen heuren bedryve, hemlieden dickwils vinden in de jaer- eñ weeckmaercten, kercken, gasthuysen, bruyloften, kermissen eñ dierghelicke plaetsen eñ feesten daer zulck gheselschap [*nl.* de kwaaddoeners] ghemeenlick pleeght te verkeeren. *Pl. v. Vl.* 15 juni 1556, a. 14, I, 34. Die gasthuse eñ quade herberghen. *Rekenk. v. Brab.* reg. 133, f° 14 (15de E.).

3) Synoniem van GODSHUIS, *Liefdadig gesticht*, zooals thans, *ziekenhuis*, fr. *hôpital*, *Maison-Dieu*, *hôteldieu*. Kil. Gasthuys, gasthuys der siecken. || Dat min her Woutre van Bodeghem, de riddere,.. drouch op eñ ghichte eñ gaf suster Lysbetten, der meesterssen van den gasthuse van Sente-Jans, van Brussele, eñ the godshus bouf, sine thiende van Bodeghem eñ van Bigarden, ghielleke, gheliic dat die van den gedshuse dieselve thiende ieghen min heren Woutren ghecocht hadden eñ vercreghen. *Oork. v.* 7 juni 1277. Zie Verdam GASTHUUS.

GASTHUISBOEVE, zn. m. *Landlooper*, *slecht mensch*, fr. *vagabond*, *homme sans aveu*, *mauvais sujet*. || Item, en mogen niet accuseren:.. Item, een persoon van snooder condicien, gelyc een poitier, een taveernboeve, een merctridder, een gasthuisboeve. V. D. TAV. 149 v°.

GASTHUISMEESTER, zn. *Waard*, *logementhouder*, fr. *hôtelier*, *aubergiste*. Kil. *auctus v.* 1642 heeft gasthouder, *hospes*, *convivator*, *Hoste qui reçoit*, en gastmeester, *Maistre d'hôtel*, *hostelier*. || Bevelen oock allen gasthuysmeesters, taverniers, biertappers ofte weerders, dat zy zulcke cryghslieden (ofte rabauwen int schyn van cryghslieden) eñ andere vagabonden,.. heurs wetens niet en logieren, onderhauden ofte verberghen, *Pl. v. Vl.* 15 juni 1556, a. 12, I, 33. Zie GASTHUIS 2).

GASTRECHT, zn. *Vreemdenrecht*, *rechtsbedeeling voor vreemden*, *zooals* Verdam zegt: *„tegenover poortrecht*, *de rechtsbepalingen*, *die voor burgers gelden"*, *nl. bij termijnen van drie*, *of acht*, *of veertien dagen*, *volgens de natuur der zaak*, *en de plaatsen*, dus *spoedig*, *kort*, *onvertogen recht*, *van dag tot dag*, fr. *droit des étrangers*, *opposé au droit bourgeois*, *dont les termes étaient de trois*, *de huit ou de quinze jours*, *suivant la nature des causes et les localités*, *donc: droit expéditif*, *de jour à autre*. Kil. *auctus Jus peregrinorum*, *Droict des étrangers;* Grimm *Judicium forinsecum*, *judicium sommarium*, *Recht u. gericht für fremde*. || Alsoo het gast- of onvertogen recht onder de Duytsche natie door het Roomsche ryck gehouden, eñ daardoor strydende parthien, sonder langdurig proces, geholpen word, den landheer heeft laten hetselve in den lande, als een litmaat des H. Rycks, oyck geplogen mag werden. — By onvertogen recht word geprocedeert van dage tot dage,.. *C. gr. Loon*, II, 340, *Reckheim*, c. IV, 1, 2.

GASTVERCKEN, zn. (?) Het mann. geslacht zou ons doen veronderstellen, dat er zekere munt (penning of ander) door bedoeld wordt. || Aen eñ op

eenen bampt, gheleighen op ghenen Tielwinckelwech, by erfve.., houwende omtrint dri zillen, luttel men oft mier, belast oech met eenen halfven gastvercken, eñ niet mier. *Schep. des Lands v. Lumpmen*, binnen vrijheid, 7 oct. 1451.

GASTWAERDER (Gastwardre), zn. Waarschijnlijk de Gastmeester van Verdam: *Hij die in een klooster met het onthalen der vreemdelingen gelast is*, fr. *celui qui est chargé de recevoir les étrangers dans un monastère.* || In orconscepen: broeder Janne van Dorenseele,.. Weinine den gastwardre van Dorenseele, eñ Janne Roeline. *Oork.* 4 oct. 1298.

GAT, zn. o. 1) In 't algemeen. *Opening*, *gat*, fr. *ouverture*, *trou*. Kil. Gat, *foramen*. || Dat biweerts der Brueselpoorte in den muer was openghelaten een van den ghaten daer men deerde dore ghedreghen hadde, omme in de veste water dore te haelne alse men an de poorte voort medsen ghinghe, so utedien dat men niet voort medsen ne ghinc, mids der haermheyt van der poort,.. eñ de liede bi nachte dore dat gat uuter poort eñ inghinghen, so es dat ghat vermedst. DE VLAMINCK, *Denderm.* II, 57. *Stadsrek.* 1398. Dat die van Dendermonde drie gaten, weghen eñ dammen, elc xl voeten wyt, maken zullen in haer veste,.. zodat men dore varen eñ keeren zal eñ ryden mach ter begheeren van den voors. drie goede steden, eñ die weghen, ghaten eñ dammen zullen souffysantelic slichten eñ wel openen. *Collatie*, 354 (1452). — Meerv. *Bij doorbraak der zeedijken gevormde gaten en geulen*, fr. *ouvertures et goulots formés par la rupture des digues de mer.* || In vueghen dat, blijvende de reste van de voorsz. [*nl.* overstroomde en verwoeste] landen in den teghenwoordighen desolaten staet, niet alleene affghespoelt, vergaen eñ te niette commen sullen, maer de gaten eñ gheulen daerinne ghevallen, eñ insghelijckx in St. Annapolder ligghende, binnen corte jaren alsulcke diversche stroomen in de voorsz. riviere van de Schelde sullen commen te veroorsaecken, dat die vol platen eñ voor groote schepen innavigabel worden sal. *Pl. v. Brab.* II, 4 juli 1613, II, 247 (driemaal).

2) *Stadspoort*, fr. *porte de ville.* Kil. *vetus. janua*, *porta.* || Teersten gaven sy van der ghere coste en paerdehuren die ute voeren swonsdages naer sente Lucasdagh, ten ij gaten van der stede, binnen der castelrien van Ghent, omme de commen eñ getauwen ontwe te slane. — Dat deene partie ute was teenen gate met xlij paerden, enen dach, eñ dander partie die ute was tenen andren gate, ij dage, met xxx paerden. HUYTTENS, *Corp.* 19. *Rek. Gent* 1332. Dat niemen geen goet innebringhe no doe bringhen, dat den pachte van den poerten toebehoert, dan ten gherechten gate. DE PAUW, *Vgb.* 27 (1338). lt. 43. — Zou er, in plaats van *gat* niet *dach* of *sluiskeering* moeten gelezen worden blz. 86, in het volgende: || Dat alle deghene die koren bringhen bi scepe, dat sij dat koren vercoepen moeten binnen viij daghen, ofte uppelecghen eñ de rivieren deraf rumen bin denselven tide,.. enware datter koren in laghe dat men niet sien mochte, dat sal mogen 1 gat meer hebben (?). — Van der cost die de rentmeester voirs. met 1 knape eñ met perde dede, eñ met vij gesellen deden, die geleege waren op te gaete, den tol tontfane in de Andwerpsche maert te Bamisse. *Rek. Dom. Loven* 1405/6.

3) *Sluis; het water boven of beneden de sluis*, fr. *écluse: l'eau au-dessus ou au-dessous de l'écluse.* || Dit es dat den abt van Sinte-Pieters te Ghendt behoirt te nemene van tholle tzynen gate van der speye. — Eñ hiermede es myn heere den abt... ghehouden te doen weirene de plancken ligghende int gat ten speye, omme de schepen opperwaerts eñ nederwaerts te vaerne twee reyzen de weecke. — Eñ en syn niet ghecostumeert plancken te weirne, om die van Gent, noch om andere, dan ten voorseyden daeghen. *Tol te Sint-Pieterssluis*, 1272. V virdendeel lans,.. te Kallenberghe ane tgat.. *Oork.* 10 febr. 1296. Dat niemen en vissche int-water van der vesten ter Waelbrucghen no beneden gate, no in den wale. DE PAUW, *Vgb.* 90 (1365). Een huus staende in de Wingaertstrate bij den Inghelantgate. DE POTTER, *Second cart.* 152 (1527). In de nieuwe dijcage van den Groede,.. tusschen het gat van de Nijeuwer havene eñ het Swarte gat, besloten tusschen de dijken van Cadsant, Breskins... 276 (1614). Zie ook A. WAUTERS, *Env.* II, 454. benedengate- bovengate. — Betaelt den dekin van den sciplieden van Ghent, omme zekere scepen gheladen met ordunsteenen.., te laten passeren en tgat te treckene voor tsaterdaeghs eñ buten den tijd, ten hende dat zy duer moghen commen. *Auden meng.* III, 345, *Stadsrek.* 1528.

4) *Kreek*, fr. *crique*, *anse.* || Vermids dat de stad hier langs opt water leeght, eñ vele gaten open hadde staende zonder eenich weren te waterwert, soe heeft men die gaten eensdeels doen pijlen met groeten eykenen houten, met dobbelen draeyboomen eñ doren toe doen maken, omme tbehoet van der stede. MERTENS en TORFS, II, 617, *Stadsrek. v.* 1401.

5) *Kanaal*, *vliet*, *gracht binnen eene stad*, *waar men de schepen lost en bevracht*, fr. *canal dans une ville*, *où l'on décharge et charge les vaisseaux.* || Dat men de molensteene, slijpsteene eñ queren- [*l.* querne-] steenen te coepe stellen sal up de Vischmerct, tusschen den ghate daer men de wijn upslaet [*nl.* lost] eñ der brugghen van mijne heeren hove, straeckende [streckende] lancx neffens den muer. DE VLAMINCK, *Acc.* 28 (1417).

6) *Haven*, *zee- of rivierhaven*, ook *mond van een haven*, *zeegat*, fr. *port de mer ou de rivière*, *aussi embouchure d'un port*, *chenal*, *passe.* || Waert dat eenighe van onser beeder ondersaten haer viande bescadichden in eenich van onsen landen of gaten, of daer zy vast of geanckert lagen by den lande. *C. stad Brugge*, I, 471 (1414). Zie ook BESCHRANSEN. Den lootsman of pilot is gehouden tschip te brengen tot aen de ketene oft gat van de havene. *C. v. Antw. comp.* IV, viij, 121. Dat tgat te Brugghen, daerduere dat de sceipen varen van Brugghe te Sceipstale, eñ vandan te Dixmude, eñ vandan commende tYprevaert, plach voormaels minder te zine, eñ es nu ghewyt, also zy zegghen, twelke niet en es. OL. V. DIXMUDE, 100. Dat te Brugghe tgat van den vaert van Ypre ghewyt es eñ ghehoocht. 103. tGat van Saftinghen. *Pl. v. Brab.* 4 juli 1613, II, 249.

7) *Straat*, *steeg*, fr. *rue*, *ruelle.* || In de voornoemde predicacie was volc van Audenaerde, Eecloo, ook Ronche eñ van ander quartieren, met stocken, bussen eñ zweerden, ooc peerdevolck met sijncroers an haer zijde, die alomme de wacht hilden eñ de ghaten oft straten deden bewaren, vanwaer dat zij zouden moghen bestooct oft besprongben werden. *Ber. tijden*, I, 29. Den hoochbaliu, thuijswaert ghaende met zijnen staet, bleven die knechten al den nacht, deen heelft daer wakende, met rotten, an alle ghaten eñ straten der maert, eñ dander

heelft bewaerde den Coorenaert. Ib. 220. Eñ de soldaeten.., eñ bewaert alle de gaeten van den aert [*nl.* de Markt]. DE POTTER, *Chron.* 228. — Tot over zoo wat dertig jaar, was er te Antwerpen, tusschen de Kathelijnevest en de Minderbroedersrui, eene nauwe straat, officieel de Engte van Gibraltar geheeten, maar die altijd in den mond des volks het Gat van Gibbeltêr bleef genoemd worden. Dr. DELGEUR, *Versl. der Kon. Vl. Acad.* 1888, blz. 153.

8) *Gevangenis*, fr. *prison.* || Mr. Passchier, by expressen laste eñ bevele van mynen heere den officiael eñ officiers van den hove van mynen heere van Doornicke,.. versochte N., die clerc ghetônsureert was oñ es, eñ mids dien in criminele saken nieuwers el te rechte behoort noch justiciable es dan voor... den officiael van den hove van Doornicke, te moghen belasten eñ apart in een gat te doen legghene om crisme. *C. stad Brugge*, II, 261 (1531).

9) *Weg, doorgang naar een ingesloten stuk lands of weide*, fr. (*en agriculture*) *chemin qui conduit à une terre ou une prairie enclavées*, *chemin de décharge ou de culture*, *passage.* || Dat een yghelick passaige hebbende duer ander lieden weede omme totten zynen te gerakene, gehouden es tgat neder te stekene eñ te stoppene met andere bevrydynghen, als hurden, vlaken, heckens eñ anderssins, tzynen coste; wel verstaende elc jeghens tzyne, dats teerste gat van zynen goede. *C. v. Auden. Cah. prim.* XVIII, 12.

Verschillige samenstellingen met gat: Aertgat. Zie dit w. blz. 41, en hierboven 9). — In Luiksch Limburg aertgat, aertgaet, aerdgaet, aertgatt, fr. *chemin d'aisance*, *de saison*, *d'exploitation*, *via agraria*, behoudt het w. zijne beperkte bet. van veld- of akkerweg (zooals coutergat, losgat, oirgat, mennegat, schoorgat), (slaat echter veelal over tot *buurt-* of *dorpweg*, fr. *chemin vicinal.* Zie hierover breedvoerig Kempeneers, *Montenaken*, I, 435, 436, 437, II, 261. 262, 263. — Doorgat. *Opening*, *schietgat*, fr. *meurtrière.* || De torre bi der Quintynpoort vermedst met een doorgat, omme metter grooter bossen dore te schietene. DE VLAMINCK, *Denderm.* II, 61, *Stadsrek.* 1382. — Grontgat. Allegorisch en gemeen. *Het fijne*, *het geheime eener zaak*, fr. *le fin*, *le fin fond d'une affaire.* || Hola, ick peys daer wat, ick sal noch t'grontgat weten, Want niet soo veer van hier woont een hervaren man, Die alle toovery en swarte consten can. VAN MELCKEBEKE, *De Peoene*, 99, *Esbattement.* — Hofgat. *Tuindeur*, fr. *porte de jardin* (?). || Een alf boenre... onder mersch eñ weede; den mersch hout Jan van Lede, eñ leit achter Jan Wittelox huus eñ hof; de weede hout her Robbrecht van Zwiveke eñ leit vore Jans Wittelox hofgat. DE VLAMINCK, *Zwijveke*, 151 (1351). — Coutergat (Cautergat, Kautergat). Zie AERTGAT blz. 41, en hierboven 9). || Ten ougst, denghonen willende syn graen afvoeren deur ander lieden graen, daerover hy ghewoone is te ryden naer [*nl.* volgens] zyn rechte cautergat, moet deselve, ten minsten vier en twintich uren te vooren, verzoucken eenen wech daerdeure te pickene. *C. v. Aalst*, X, 27. Een kautergat oft aerdtgat, 12 voeten. *C. v. Brussel*, *Breedde van de weghen. C. v. Loven*, item. — Int meten van de vercochte landen,.. es men ghewoone af te trecken.., voor een ghemeen cautergat, daer men met vruchten deur mach passeren, veerthien voeten, zomtyts meer, maer niet min. *C. v. Auden.* XIV, 21. Soo wie eenich coutergat openbraecke aen eenighe beslotene velden, oft t'selve soo langhe openliet datter schade deur quame, waers... op ij oude grooten. *C. v. Overijssche* (*Isque*), *Gruen Keuren*, a. 27. — Cropgat (Croepgat), zn. o. Bouwkunde. *Topsieraad*, *sluitsieraad van eenig gedeelte eens bouwwerks*, fr. *amortissement*, *ce qui termine*, *ce qui finit le comble d'un bâtiment* (?) (*Littré*); eng. *crope*, *crowning;* hd. *die oberste Gliederung*, *der oberste Schmuck eines Bauwerkes. Krönung*, *Schlussversierung.* OTTE, *Archäol. Wörterb.* || Item,.. soe verdincten die kerckmeesters thegen die groefmeesters van Rotselaer die pelleernen [*nl.* pilaren] van den ondersten lysten [*nl.* lijstwerk], van den croepgate opwert tot den overste lysten,.. RAYMAEKERS, *St.-Sulpice*, I, 73 (1456). Item,.. gelevert... van den groten boghe, xxix voet. It. noch... van den groeten boeghe, xxij voete. Ib. 74. — De uitgever verklaart dit werk aldus: *l'appareillement* [*nl.* de verbinding, het is eigenlijk het sluitsieraad, *l'amortissement*] *du grand arc qui relie les grandes colonnes à l'entrée du chœur.* — Losgat. Zie Aertgat, blz. 41, en hoogerop 9). Dit w. is van algemeen gebruik in Brabant. — Mennegat. Zie AERTGAT, blz. 41, en hierboven 9); zie ook De Bo Mennegat, mengat, meingat. *De Kost. v. Auden.* heeft menneweeh, XIV, 21. || Zullende oock alle de aenliggende gronden van erfven... worden beheymt, de stichelen, heckens, draeyboomen eñ mennegaten behoorlyck onderhouden eñ gestelt. *O. P.-B. autr.* 31 oct. 1715, XIX, 5, II, 628. *Heist.* — Rozegat (Roesgat), zn. Bouwkunde. *Bovenste galerij*, *binnen rond de kerk loopend boven de eerste orde*, wier soms holle vakken gewoonlijk naar boven eindigen met de drie lappen van een klaverblad: onze bouwmeesters zagen er „rozebladeren" in, fr. *triforium*, *galerie supérieure qui fait intérieurement le tour d'une église au-dessus du premier ordre.* MAIGNE D'ARNIS. *Les marguilliers firent également construire les divers compartiments de la galerie du chœur*, *à laquelle les architectes donnent le nom de* triforium *et qu'on désigne aux livres des comptes sous la dénomination flamande de* Roosegaten. RAYMAEKERS, *St.-Sulpice*, I, 39. Zie OTTE, *Archäol. Wörterb.* || Anno MCCCC xxix. Item, betaelt Aert Elsebyl eñ Jan Metsaert, van den yersten roesgate, x gripen. It. N. N. op hen were [*nl.* op rekening van], dats te weten dat ander roesgat, vij daghen in november, x gripen. It. N. N. noch betaelt xij daghen in december, van den derden roesgaten, x gripen. Ib. 41. It. ij ysere balcken tot den roesegaten, weghende xlv pont. It. ij balcken totten roesgaten, weghende xlviij pont. It. xij crammekens totten roesgaten,.. maken ij (?) stuvers. Ib. 45; It. 46, 84. — Schoorgat (Schoergat, scoergat). Zie AERTGAT, blz. 41, en hierboven 9. || Die een scoergat maect in tvelt of op beempt, dat gemeijne es of was, hij houdt den loke alleen. *tRecht v. Uccle*, 74. Daer een schoorgat tusschen beyde leet. *Bruss. godsh.* H 290 f° 71 v° (*Anderlecht*, 16de E.). Schoer- eñ mennegat tot het lossen eñ ruymen der houten van den bossche. *Ib. Schep. v. Alsemberg*, 1709. — Spuigat, zn. o. fr. *ouverture ou bouche d'une écluse ou vanne.* || Als 't geregent sal hebben continuëlycken 24 uren langh, oft een doey van sneeuw sal zyn, soo sullen [*nl.* de eigenaars der spuien] die merckels uyttrecken eñ die spuyegaten losmaken gedurende denselven vloet ofte doey van sneeuw,.. MARTINEZ 110 (1596). — Wintgat, zn. o. Watermolenwerk. *Sluis dienende om het water op te houden*, *en te bezorgen voor de scheepvaart en de*

watermolens, fr. *barrage ou écluse servant à régler la retenue des eaux pour la navigation et l'alimentation des moulins hydrauliques* (Rembry). || Twintgat staet al in goeden pointe van metswercke eñ van houtwercke, zonder [*nl.* behalve] datter ghebreken ij houtine aermen stekende jeghen den balke, eñ eenighe steenen diere ute ghevallen siin, dat men wel vermaken soude bin v daghen, ij mans werkende. REMBRY, II, 41, *Schatting der watergraven in* 1361. — Eñ wel mocht men ghepryst hebben den wintmeulne, de steene, de ysere eñ zulcke dinghen, maer de brugghen, de wintgaten, de groote poorten int watere, eñ dweerc onder dwater, van den poorten eñ van den moelnen, mochte men niet prisen, „eñ het en was daer int land noit ghesien". Ib. It. blz. 36.

10) Allegorisch. **Wech eñ gat weten met iets.** *Er een gepast gebruik weten van te maken*, fr. *savoir faire bon usage d'une chose.* || Overzulcx ghecocht hebbende zeker rapiere, omme dezelve ter handt te doene eenighe van uwe complicen, zegghende: Ick wilde wel dat ick er meer ten ghelycken pryse vinden kon, ick weet er wech eñ gat mede. *Tr. mar.* IV, 230 (1573).

GAUDACH, GAUDING, GAUGEDING, en dgl. Zie op GOU.

GAUGE, zn. vr. *IJkmaat*, fr. *jauge.* Kil. *App.* Gaugie, Gauge. *Vasis mensura et capacitas.* || Alzoo wy voortijds... omme te voorsiene op die onghereghelтheyt, faulten, abusen eñ ghebreken, die... gheweest hadden, eñ noch zijn in de maten eñ bodemen van de vaten van de Fransche, Bourgoinsche eñ andere wijnen,.. zekere ordonnancie ghemaect hebben ghehadt op tstic van der gauge eñ metijnghe van de voors. vaten,.. *Pl. v. Vl.* 27 mrt. 1510, I, 658. Zal de grootte van de tonnen genomen worden op de grootte eñ gaughe van de tonnen van Ghendt. *Pl. v. Vl.* 28 sept. 1632, a. 5, XI, 664.

GAUGIEREN, GAUGEEREN, bw. *Peilen, roeien, meten, ijken*, fr. *jauger.* Kil. G. j. Vergieren, *dolia metiri;* La Curne, gaulger, *mesurer.* || Dat vele eñ diversche vremde cooplieden... hemlieden ghevoordert hebben... de wynen... in haere schepen te hauden liggende... totdat sy die vercocht hebben,.. also dat niet moghelic en es die wynen dairinne te gaugieren nochte te meten. *Pl. v. Vl.* 27 mrt. 1510, I, 658. Dat gheen brauwers... hunlieden vervoorderen... eenighe tonnen te vollene... tenzy dat dezelve houden 62 stoopen eñ niet min,.. eñ alvooren gheteeckent zynde met ['t]marcq van de stede, ghegaugeert eñ gheyckt zyn [*l.* zynde] by de gheede yckers. REMBRY, I, 342, *K. v. Brouwersamb.* 1603.

GAUT. Zie GELDEN.

GAUWELOOS, bijw. *Onachtzaam, achteloos*, fr. *négligemment.* Kil. *auctus: negligens, socors. Nonchalant.* || Nochtans hebben wij [*nl.* stapelheeren] desen aertdach [*nl.* marktdag].., eñ veel meer andere aertdaghen, neerstelic bezurcht van coorne,.. te meer omdat den voorn. stapele t'anderen tijden qualic eñ gauweloos hadde onderhauden gheweest. *Ber. tijden*, I, 194.

GAVE, bn. Zie GAEF.

GAVE, zn. Stoffelijk. *Geschenk, gift*, fr. *don, présent, cadeau.* || Wanneer de kinderen huwelyxs goed of andere gaven van hunne ouders of vooroouders hebben gehad, mogen daarmede uyt den sterfhuyse van hunne ouders blijven. *C. gr. Loon*, II, 437, *Reckheim*, c. 42 a. 12.

GAVE (Gaeve), zn. v. **De gave Gods.** *Pestziekte, pest*, fr. *peste.* || Dit is den eedt, die... gheordineert is,.. op de scrobbers eñ scrobberssen, die binnen der vooghdije van Mol, Balen eñ Dessel sullen siecke persoonen bewaren, die besmet sijn metter gave Godts oft peste. *K. en br. v. Moll*, a. 105. In wiens huysen de gave Godts es, sullen de dueren eñ veinsteren ter stratenwaerts gesloten houden [*sic*] den termyn van zes weken lanck gedurende. DE PR. en BR. XXIII. *Beveren*, 83, *Vgb.* 1526. Dat niemant deser gemeijnte en sal presumeren te gaen noch staen binnen die stadt van Hennuijt, alsnu gheïnfecteert wesende van die gaeve Godts. KEMPENEERS, *Montenaken*, II, 289 (1634).

GAVELE, zn. *Belasting, cijns*, fr. *impôt, cens.* — Hooftgavele (Hoeftgavele), zn. m. *Vreemdenhoofdgeld, een zeker recht door vreemdelingen te betalen voor hun verblijf in het land*, fr. *chevage.* In het Vermandois bedroeg het 12 deniers 's jaars voor elken huisvader of weduwenaar (De Laurière). || So wie dat van buten in de poert van Ghend comt te wonene eñ doet dat portre sculdich es te doene, eñ jaer eñ dach in de poert woent, stervet hy in de poert, syn porterscep essene sculdich te vryene van allen dienstmanscepe eñ van den besten hoefde, eñ van allen hoeftgavele jeghen elken heere. *C. v. Gent, Gr. ch.* 1296, a. 133. Dat.. de abt eñ de kerke van St.-Baefs hebben ghecocht... [t]schoutheetdom van Everghem,.. met allen den renten, coepen, sterfcoepen, boeten, praterien, hoeftgavelen, laten, opsetene, afsetene, eñ met allen rechten diere toebehoeren. DE PR. en BR. *Everghem*, 62 (1363). It. *Wondelghem*, 28 (1394; XV. *Middelburg*, 43 (1450). Dat ons belieft heeft, int jaer xv^c eñ vijfthien,.. den supplianten te consenterene.., dat die buijtenpoorters, bevrijt in een van den drie ambachten, te weten weverie, maelderije eñ volderije, vrij eñ exempt bliven souden van te betalene thueren overlijdene eenich beste hooftcattel ofte hooftgavele den officiers van der plaetsen daer zij huerlieder woenstede eñ residencie houdende sijn. DE POTTER, *Gent*, I, 103 (1516).

GAVELINE (Gavelyne), zn. *Werpspies of schicht, halve piek*, fr. *javeline.* || Gavelinen, gebanslachten (?), piecken oft lansen, nair advenant, van den ponde grooten, twee grooten. *Watertol* 1550. Gavelynen, pycken oft lancien, betaelt naer de weerde van den ponde grooten, niet als met paspoort, ij grooten. *Tol te Antw.* 1623.

GAWECH, zn. m. (*Gaanweg*), *Voetpad*, fr. *sentier.* || Een boenre lants,.. neffens den ghawech... DE VLAMINCK, *Zwyveke*, 149 (1350). Zuudt an den curten gaewech. DE PR. en BR. XXIII. *Bazel*, 31 (1521). Item, sal den schaudt genieten den auden gaewech, behauden alle jaeren te planten xxv poten aen denselven gaewech. Ib. XXV. *Kruibeke*, 6 (1600).

GEAUVIERT, verl. deelw. Waarschijnlijk te lezen gesauviert (gesalveert), *geborgen*, fr. *sauvé.* || Moesten composeren ter wille van denzelven bailliu die, persevererende in zyn opghelyc, commen was naer 't overliden van den voors. wylen Willem Lanczweert, binnen der heerlichede van Dronghene eñ aldaer gheauviert oft gedaen by zynen dienaers alle de catheilen eñ andere goet denzelven wylen Willem toebehoorende,.. als ghekonfiskiert, hoewel dat hy gheen recht en hadde. DE PR. en BR. I. *Drongen*, 34 (1457).

GEBAERT, verl. dw. van baren. *Ontstaan, gesproten* (een recht), fr. *né* (*un droit*). || Hebben

altyt ontkent den heer deswegens actie tegen deselve gebaert te wesen, dan alleen den scholt de boete oft amende daervan [*nl.* van eenen gegeven kaakslag]. — Oft hierdoor den heer soude actie gebaert wesen om deswegens tegens de beclaechde crimineelyck te ageren. *C. gr. Loon*, I, 607 (1702). Zie het meer gebruikelijke GEBOREN.

GEBAILGET, verl. deelw. *Voorzien van balies, van een staketsel* (een strijdperk), fr. *pourvue de palissades (une lice).* || Den... dach van.., zo zoude men bin der stede van Brugghe eenen camp ghedaen hebben, en was tcryt al gheordineert up de groote maerct, eñ al ghebailget alsoore toe diende, eñ myns heeren huus al ghemaect eñ gheordineert. OL. v. DIXMUDE, 122.

GEBACKSEL, zn. o. *Baksel, ovenvol,* fr. *fournée.* || Die contrarie sal bevonden worden gedaen te hebben [*nl.* geen zuiver en onvervalscht graan gebakken], sal het heel gebacksel verbeuren eñ daertoe noch 6 guldens. *K. en br. v. Santhoven*, 1665, a. 56.

GEBALENGEERT, verl. dw. Van een schip. *Voorzien van boeien, ankerboeien*, fr. *(d'un bâteau) pourvu de bouées.* || In die havene zyn verzekertheде, daer men de scepen leicht omme tontladene; de meester es sculdich dat te voorziene, omme hem eñ omme zine sciplıede, eñ te lecghene balenges, alsoo dat de coepliede gheene scade en hebben eñ dat zy daeromme niet verliezen dat scip niet wel ghebalengeert en es. MACQUET, *Damme*, 191, *Vonnessen v. Damme*, a. 19. — Art. 16, *Jugements d'Oléron*, zegt: *Et s'ilz sont tut on ung* „haven" *qui aseiche* [*l.* waar weinig water is], *ilz sont tenuz à mettre baleingues as ancores, qu'il apiergent au plain* [die zichtbaar zijn]. PARDESSUS, *Lois marit. De vonnessen v. Damme* zeggen nog a. 16:.. ware eenich ancker zonder boeye, die hem scade dade, dies dancker ware wert sculdich te beterne; eñ in zulcken haven es men sculdich te lecghene bailgrie, dat zy ghene scade nemen. (Zie ook dit *Seerecht v. Damme* bij Warnkönig, *Fl. St. u. Rg.* I, *Urk.* 86); en het *Zeerecht v. Antw.*: „De schepen, hennen ancker worpende, moeten eene boije oft dobber daerop hebben; enz." *C. v. Antw. comp.* IV, viij, 137.

GEBANDEN, verl. dw. Eig. gebannen. *Aan het gemeen gebruik ontzegd*, fr. *interdit à l'usage commun.* || Gepresupponeert dat die waerande vry eñ van audts gebanden is, wordt geresolveert dat den heer wel is gefundeert te stellen die peene van eenen goldtgulden. *C. gr. Loon*, I, 236 (1615). Zie BANVOERST.

GEBARE, zn. v. *Uiterlijke houding, handelingen, werken*, fr. *manières, extérieur, actes.* Kil. Ghebaer, ghebeer, *gestus.* || ij[de] gebuer. Ic sie men vint nu officiere [*nl.* ambtenaars] Van vele officien, die de maniere Recht maken, met woerden eñ met gebare, Alsoft geen ander God en ware Dan die si dienen. *Sev. Blis. v. Maria* 605.

GEBBE, zn. *Soort van visch*, fr. *sorte de poisson.* Kil. Ghebbe, *fris.* i. gheepe, *acus, piscis longissimo rostro: xiphias, gladius piscis.* Niet de geep of *het stekelbaarsje.* || Dat niemen en vercoepe coper noch ghebbe over salm, hy en setter een zwert vaenken by, op x s. par. DE VLAMINCK, *Vgb.* 35 (15de E.).

GEBEDINGE, zn. *Dankgebed*, fr. *action de grâces.* || Naer dese victorie wy waren alhier processie draghende eñ ghebedynghen eñ danckbaerheyt tot Godt den Heere van alle victorien van hem procederende. PIOT, *Chron.* 816.

GEBEENTE, GEBEINTE, zn. o. 1) *Gebeente, de gezamenlijke beenderen van den mensch*, fr. *les os, l'ensemble des os de l'homme.* || Want ic gheswеghen hebbe, soe sijn alle mine ghebeente veroudet. *Getijdb.* 15[de] E. *Soven psalmen*, ps. 31/32, Lat. tekst *ossa mea.*

2) *Beenderen van dieren*, fr. *os d'animaux.* || Die enich vuylnesse daerop [*nl.* op het kerkhof] dreeght, ocht ghebeynte uten vleeschuyse daerop dreeght ocht werpt. *Kb. v. Diest*, B, 12. Cleyn gebeynte. *Gevogelte en klein wild*, fr. *volaille et menu gibier*, Na opsomming van de groote stuks en de „kapuinen, hinnen, kiekens, patryzen eñ sneppen, hazen, wilde konijnen eñ speetvarkens", wordt gezegd: || eñ allen 't voors. cleyn gebeynte meest te bedeylen ten [*nl.* over den] iersten eñ tweeden dage. *Schepenen maaltijd te Diest in* 1608.

GEBEIDEN (Gebijden), onz. en bedr. ww. I. ONZ. — *Beiden, wachten, toeven, geduldig wachten*, fr. *attendre.* || Als den schipper... ter plaetsen is daer hy gevuechelijck can gebeiden. (In het voorgaande art. staat „verbeiden": al waert dat hij ter plaetse waere vandaer hij eenichsints soude connen verbeijden oft schrijven). *C. v. Antw. comp.* IV, viij, 102, 103.

II. BEDR. — 1) *Aanschouwen, afwachten*, fr. *voir, attendre.* Gebeiden iems doot. *Hem overleven*, fr. *survivre à qn.* || Esser eerve daer ander de bladinghe of heffen tharen lyve, daerof sta min vrouwe up hare recht omme hare bilevinghe derinne te hebbene, up dat soe ghebyt de doot van denghenen die se hebben eñ heffen. *C. v. Gent*, I, 535, *Vonnis v.* 1353, a. 8. Aldiesghelike wysen scepenen ghedeelich de somervruchten die in der houderigghen gront besaet waren ter doeit van Heinric, haren man was, ghemerct dat Heinric vorseit ghebeet eñ overleefde alf meye, dat alle somervruchten sculdich syn cateyle gherekent te sine. Ib. I, 589, *Vonnis v.* 1415. Zie ook Verdam II, 958, en in ons *Glossarium* BEIDEN. Item, eenen audsten zone ofte dochtere, anveerdende leen ter doot van den vaedere, by den vaeder ghecocht, eñ danof ter eerfven commende, hebbende eenen broeder ofte zustere in levene ter doot van den vaeder, es ghehauden, naer dezelve costume, den gheheelen coopschat in deele te brynghene, niet jeghenstaende dat zyn moeder de bylevinghe daeranne houdt, eñ ooc dat hy, ter eerster doot, maer deene helft en ghebruuct, eñ oec dat zyn broedere ofte zustere de doot van huere moedere niet en ghebiede. *C. v. Auden. Cah. prim.* IV, 17. It. XXVIII, 19. Eest so, dat Kateline de doet van joncvrouwe Soetine ghebeydt. DIERICX, *Mém.* II, 435.

GEBELT, verl. dw. (In de belle zijnde). *Onder voogdijschap staande*, fr. *étant en curatelle.* || Van overjarighe ghebelde weesen... Voochdien van overjaerighe weesen moeten openbaerlyck ghepubliceert eñ verconđicht worden ter vierschaere, eñ met t'clincken van de belle ter maerct, ter stede van Assenede, metgaeders by een kerckghebodt ter plaetsen daer de ghebelde wonachtich zyn. *C. v. Assenede*, XVI, 5, en *passim.* Zie ons *Glossarium* op BELLE.

GEBERCHTE, zn. *Eene onaanzienlijke verhevenheid van den grond in eene platte landstreek*, fr. *une élévation peu considérable dans une contrée de plaines.* || In den gheberchten tusschen de vivers van myns heeren Ghildolfs eñ de daeldinghers [*nl.* de erfgenamen]. *C. v. Brugge*, I, 204 (1 mei 1275). — Deze hoogten worden te Brugge nog geheeten de Bergjes van Assebrouck (Gilliodts).

GEBEREN (Gebeeren), ow. *Te werk gaan*, fr. *se démener*. Kil. Ghebaeren, baeren, o. a. *edere gestus*, *gesticulari*, *gerere se*. || Die andere die af vielen [*nl.* van eenen hoogen berg] gheberden oft si te dode vielen. *Aller kerstenb.* 54. Potestaet. Wat maecte [*nl.* maakt gij] gescals! Hoe roepti soe? Hoe leelic gebeerdy? *Sev. Blis. v. Maria*, 1422.

2) *Begaan*. Laten geberen. *Laten begaan*, fr. *laisser faire*. || 1ste Jode. Den potestaet Selen wijt opt corte gaen vercleren, Eñ dan, men later hem met geberen. Ib. 196. Potestaet. Laet my gebeeren, Ic sal vernemen van haren bedrive, Eñ wat si meynen. Ib. 1461.

3) **Geberen met verghetentheit.** *Vergeten*, *bejegenen*, *onthalen met vergetenheid*, fr. *oublier*, *accueillir avec l'oubli*. (Men vergelijke dit gezegde met het *injurias voluntaria oblivione contriveram* van Cicero *ad Div.* I, 9.) || God heeft se [*nl.* de zondige menschen] seer vriendelike eñ minnentlike ghewaernt in corten tiden met sterften eñ oec anders, eñ het helpt luttel, eñ het es der kerstenheit ondanckelike gheweest eñ gheberen met vergetentheit, oft over dusent jaer were gheweest. *Aller kerstenb.* 19. Verdam GEBAREN.

GEBERSTEN, ow. *Ontbreken*, fr. *manquer*. || Dat daer engheen poent van rechte ane gheberst. *Bruss. godsh.* B 1454, *Schep. v. Perck* (1346). Zie Verdam.

GEBEUREN (Gebueren, Limb. geboeren), ow. 1) *Toevallen*, *ten deele vallen*, fr. *échoir*, *tomber en partage*. || Heesschende vort, als coeperigghe, omme ter goeder trauwen voirt te ghane jeghen hare kindre, dat de vorseide drie leene, noch hanghende in sheeren handen, ghecavelt weerden, eñ dat so [*nl.* zij] ontfaen zal zulke leene als haer by cavele ghebueren zullen, of een ofte twee, eñ so wien dat de beste cavel ghebuert, dat hy den andren begroeten zal int avenant van der werdden van den ghelde datter omme ghegheven was. *C. v. Gent*, I, 563 (26 oct. 1396).

2) *Van rechtswege toekomen*, fr. *revenir*, *être dû de droit*. || Item, sal die parthye, der clagens noodt weere, oock soo hooghe eñ leege broecken hebben als ons eñ onse stadt van allen saecken geboeren en gebroecht weerde; eñ offt dien parthyen des niet en geneught, soo stellen wie die op onse landtrecht. *O. Liége*, 1 febr. 1447, a. 15, *Bree.* Soe wanneer der stadthouder eenen mandagh beschrijft, soe gebueren hem van elcken brieff iiij potten [wijns]. *C. leenh. v. 's Hertogenrade*, *a.* 17. Verdam GEBOREN.

3) *Zich voordoen*, *z. aanbieden*, fr. *se présenter*. || D'overmomboirs sullen nemen ernstich toesicht op de sterfhuysen binnen onser stadt van Loven gebeurende. *C. v. Loven*, *Weeskamer*, 24.

GEBEURTE, zn. 1) *Beurt*, *rangorde*, fr. *tour*, *rang alternatif*. Kil. Ghebeurte, gheboorte. Tis nu mijn ghebeurte, *nunc ad me redit ordo*. Verdam GEBOORTE. || Wat manhe die name andren zyne ghebeurte, of die se hem liete nemen, verbeurde xxvj den. *K. d. Volders te Auden.* 1338 (Deze keure werd tevens oorspr. in de Fr. taal uitgegeven, doch alle de Nederl. min of meer duistere woorden zijn er onvertaald in gebleven; bij Huyttens, *Corpor.* 215). It. *K. Colevr. Auden.* a. 8.

2) *Maal*, *keer*, fr. *fois*. **T'elcker gebeurte.** *Telkens als het gebeurt*, *iederen keer*, fr. *chaque fois*. || Op de boete van thien ponden parisis t'elcken alst ghebeurt. — Oock is ongheoorlooft eenige beesten te wateren in den Yseren,.. op de boete van twintich schellinghen parisis t'elcker ghebeurte, als boven. *C. v. Veurne*, XLI, a. 4, 5.

3) **By gebeurten.** *Om beurten*, fr. *tour à tour*, *à tour de rôle*. Kil. Met ghebeurten oft behoorten iet doen, *per vices*, *vicissim*, *alternatim aliquid agere*. || Zullen de xvj ghesellen van der parure ghehauden zijn, van tsondaeghs naer den Beloken Paesschen tot Baefmesse, telken sondaghe te schietene met vier bussen ofte coleuvren tusschen staken, by ghebeurten, drie heulspelen. *K. d. Coleuvreniers te Auden.* 1513, a. 8. De greffiers, presentmeesters eñ schepenenbode, by toure ofte gebeurte, zullen gehouden zyn ten dyngdage hunlieden ter kamer van schepenen te vinden ter ure van 't vergaderen van schepenen. *C. v. Auden. Stijl kamer*, VII, 1. It. *C. v. Assenede*, XVIII, 16. Zie ook BEHOORTE.

GEBIEDEN, onz. en bedr. wkw. 1. BEDR. — 1) *Afkondigen*, *openbaar bekend maken*, — *bevelen*, *te koop of te pachten bieden*, 't welk meestal *in* de kerk, doch ook *aan* of *vóór* de kerk gedaan werd, fr. *publier*, *annoncer*, *ordonner*, *mettre en vente*, *bailler à ferme publiquement*, *ce qui se faisait la plupart du temps dans l'église*, *cependant aussi près ou devant l'église*. || Om beter te komen tot kennisse van degene die sulcken misdaet mogen hebben gedaen, is men gewoon eñ vermach men te gebieden dat, ingevalle dat ijmant van de misdadige oft van den geselschappe wesende eñ hem des gemoeijt hebbende, tselve compt te kennen geven eñ den misdadigen aenbrengen, dat hij van de daet eñ misdaet ten eeuwigen daege vrij eñ ongelast sal wesen. *C. v. Antw. comp.* VII, j, 4. Ten selven eijnde mach men oock gebieden, dat... a. 4. — To dijken. || Ware dat sake, dat de here van den lande wilde weder diken dat lant, so ware men schuldech iij sondaghe te ghebiedene in de prochie dar dat lant leghet al deghene dire erfactech of sin, dat si quamen diken har lant. *Oork.* 26 febr. 1259. — Assise. || Dese assise solen wi hon doen ghebieden, eñ die se nemen solen ochte hueren, solen se verborghen den rintmeesteren, ter stad behoef, voere onsen scouthet eñ scepenen. *Oork. heer v. Diest*, 2 juni 1335, a. 4. — Beteringe. || Alzoe balde als van dootslaghe, van leemden oft van enigen anderen strijde eñ onminne die claechte gedaen es eñ die beteringhe daeraff geboden, geropen eñ bevolen es te doene,.. *K. v. St-Truiden*, 1366, a. 32. — Cerkemanagie. || Dat men die [*nl.* taerkemanage] ghebieden saude tsondaegs huter kercken. *Acad. d'archéol.* 1860 blz. 105 (1371). — Erve of panden. || Dit vorseide herve dat dede Clais van Wildebrouc ghebieden iij sondaghe in de kerke te coepe te Zeewerghem. *Oork.* 3 dec. 1287. Van elcx menschen erve die men in de kerke ghebiedt van sprost halven, es den meyer sculdich te ghebiedene, eñ te hebbene van elcken persoen vier peeninghe parisise, eñ van pande die men ghebiet te lossene, vier peeninghe. *Gends chartb.* 37, a. 7 (1366). Doe berieden hen de scepenen eñ de meyer also dat men dat gheleghe [te] cope ghebieden soude ute der kercken, eñ een ghebot meer gheven dan men anderen goede sculdech ware te gheven. *Oork.* 18 mei 1368, *Abdij Vorst* (tweemaal). Item: *C. v. Antw.* 1545, VI, 44; *C. v. Brugge*, I, 219, a. 14; *C. v. Brussel*. 1606, a. 228, Christijn *denunciare; C. v. Santhoven*, *Stijl* 1557, a. 243. Heeft een man zijn erve vercocht,.. esser vrempt man inne eñ calengiert de geboerte, hij moet doen gebieden eñ weder opgeven der geboerten. — Derve moeste men doen gebiedene te coopene in de kercke. *Trecht v. Uccle*, 73, 115. Waert dat zake dat dies niet en waere, so soude

men dat erve doen gebieden in die kercke eñ ten hoechsten brengen eñ vercoepen. *Vonnis v. Uocle* 49. — Geboden of voorboden. || Item, moet hi [*nl.* de meier] de gheboede ghebieden van sheeren alven in de keerke. VAN LOKEREN, *St-Pierre*, *Lavenderie*, 13de E. a. 29. Negeen gebot es de scoutete sculdech te gebiedene sonder den abt jof sinen bode eñ sonder sin gheheet, het ne ware loke te scouwene eñ waterlaet. Eñ de scoutete moet gebieden eñ scouwen up die tijt dat het scepenen nutte dinct, eñ laat te gebiedene eñ pande te verbiedene. *Oork.* 25 febr. 1252. Dat wi beede te ghadere,.. sijn sculdech te zettene eñ tontzettene den hofjunghere ofte den pandere die onse ghemeene ghebode ghebiede. *Oork.* 19 juni 1295. Ware so sake, dat de ommesaten die vorbode niet ne leiden eñ gheboden binnen den viertien nachten derna,.. so mach onse bailliu... *C. v. Gent*, *Gr. ch. v.* 1297, a. 180. — Gedinge. || So wie dat wille wordden portre in Antwerpen, dat sal sijn des vridaeghs, als men met den horne ghebiedt ghemeene ghedinghe, ochte in ghouwe-ghedinghe. *Kb. v. Antw.* a. 159. Wordt tvoechtghedinghe gheboden ter kercken des sondaeghs daer te vooren, te mistijde. *C. v. Herentals*, I, 2. — Een vast goed. Geboden eñ volboden goet. *Een, met de drie ter uitwinning vereischte kerkgeboden en een vierde van gratie, uitgewonnen goed*, fr. *un bien évincé avec les trois proclamations d'église et la quatrième de grâce.* || Dat N. eñ N. vyf daghmael bempts.. belegen te Beetsze, te Quderaen,.. met maenisse smeijers eñ sgrontheren, eñ met wysdome der scepene van Beetsze voirg., denselven meyer eñ gronthere in de hande opdroegen als geboden eñ volboden goide, vertegen met enen halme eñ hen te maele dairaf ontgoitden eñ onterfden te name eñ orbere Art Outjans.. en dat deselve Art Outjans,.. met maenisse smeyers [ende] sgrontheren eñ met wysdome der scepen van Beetsze voirg. gegoidt eñ geërft in de voirs. vyf daghmaele bempts, als in geboden eñ volboden goide, met allen hofrechte dairtoe sculdich eñ gewoenlec. *Schep. v. Thienen*, 15 januari 1405. — Eenen keur, een gerechtelijk onderzoek. || Dese verclaringhe eñ settinghe was ghegheven eñ verclaerst in den occasione dat de bailliu van den lande van Aelst eenen kuer dede ghebieden als van Christiaen sWorms doot, ons poorteren van Gheeraerdsberghe. *C. v. Auden.* 2de *d.* 88 (1355). — Jaerkeur. Zie *C v. Aalst, Orig.* nr. 28. — De tiende. || Dit moet deghene, die van onsen alven es, doen ghebieden in de kerke te Viane, gheliic van onsen scoeven, eñ alsoe men heeft ghedaen tote hare [*nl.* tot hier]. *Oork.* 19 aug. 1288. — Uutloke of schouwing. || Men ghebiedt telcken half meerte uutloken. *C. v. Aalst*, x, 1. — Eene verordening. || De medegaende ordonnantie in deselve stad geboden eñ uytgeroepen. *O. P.-B. autr.* 10 apr, 1727.

2) *Verordenen*, fr. *statuer.* || Voort ghebieden wy dat, so wie so tiken coopt van de tycwevers, deen jeghen den andren,.. dat hy verbeurt v sol. — Voort ghebieden wy dat, ware dat sake dat yemene die vinders wederseide, dat hy verbuerde x sol. — Voort ghebieden wy dat, zo wie,.. die ten ghedinghe en torcoontscepe niet en quame.., dat hi verbuerde xij den. — Wy ghebieden de tilde [*l.* de tike] lanc te makene vj ellen eñ 1 vierendeel. — Wy ghebieden in xij te cammene eñ niet meerder. — Wy ghebieden niet te wevene naer de claptafle. — Wy ghebieden dat no meester noch cnape ga met coopmannen om tiken te coopene. *K. tijkwevers te Ste-Pieters*, *Mei* 1280. Men ghebiet dat niemen ne draghe wedemesse... *Kb. v. Auden. v.* 1338. *Van wapene te draghene.* — Men ghebiet,.. dat niemen coepe no vercoepe eeneghérande graen,.. vort geclopt es. Ib. *Van den grane.* — Men verklaart wel eens het w. gebieden door *verbieden*, wanneer het gevolgd is door eenen ontkennenden bijzin; wel is waar, dat een *bevel* een *verbod* in zich besluit, men zie echter in het w. zelf niets dan een bevel, eene verordening, een statuut. Onze zooeven aangehaalde *oork. v.* mei 1280 bevat ook verscheidene artikels met het w. verbieden, en daarom sluit zij met de woorden: „Dese ghebode eñ dese verbode zyn gemaect eñ vernieuwt enz."

3) *In rechten betrecken*, fr. *attraire en justice.* || Dat he den cost eñ schade talen sal dee verwonnen eñ int onrecht vonden woirdt. — We,.. den anderen cost eñ schade andeit mit ghebieden of anders, soe wie dat is, voer meistere eñ gesworen. *C. v. Maastricht*, *stat v.* 1380, a. 115.

4) *Aanhouden*, fr. *arrêter*, *appréhender.* || Van yemant te gebiedene met eenen scepene, den scepene ij s. p. Den ampman 1 s. p. — Voor de slakyngen van de geboden persoonen, als de somme tpont groote excedeert, met ij scepenen, elcken scepene ij s. p. — Onder tpont groote, eenen scepene ij s. p. *C. v. Auden.* 2de d. 260 (1581). — In gevangenis zetten. || Dat men nyemanden en sal voeren eñ ghebieden in ghevanckenisse dan binnen der vrijheit van Leeuwe, om eenighe misdaet. *K. v. Leeuwe*, 7 mei 1307, *Brab. Yeesten*, I, 742.

5) *Dagvaarden*, fr. *ajourner.* || Voert poertre, daer wonde up es gheleit, dien es men sculdech te ghebiedene ten huus daer hy woent binnen Ghend, metten bailliu ofte met eenen gheswornе cnape... *C. v. Gent*, *Gr. ch.* 1297, a. 33. It. a. 85. Dat de voorseyde Steen zine laetste woonste was bin der stede van Brugghe, daer hy nochtanne niet gheboden en was. — Want hy gheboden was ter plaetsen daer hy laetst woonde. — Al eist zo dat, als een persoon in den Steen ghevanghen es, gheboden es te rechte, dat en doet men niet als te synder woonste, maer als te zine persoone, die men daer vindt. *C. stad Brugge*, II, 44, 45. Wanneer sy [*nl.* de gedagvaarde getuigen] ter eerster instantien niet en compareren, wysen schepenen nog eens te gebieden op een boet van seven schellingen. *O. Liége*, 26 juli 1624, a. 15, *Graafs. Loon.* — Ter waerheit gebieden. *C. v. Brugge*, I, 346.

6) *Afwachten* (uitspraak van het gerecht), fr. *attendre* (*le prononçé de la justice*). || So wat portre van Ypre ghevollecht worde te wetten buten in der casselrie, van den live, van faite ghedaen up wetachteghe lieden, daer hi onghehecht af quame bin der stede, eñ hem tYpre te wette legghen wilde, dat hi sinen lechame in de vanghenesse legghen moet, omme wet van der stede te ghebiedene van dien faite. VANDENPEEREBOOM, *Varia Yprensia*, I, 60 (1384). Zie GEBEIDEN.

II. ONZ. — Met dezelfde bet. als onder 1) || Alse hy [*nl.* de meier] ghebiet van sprofts alven in de kerke, heeft hy eene provende, sonder wyn. VAN LOKEREN, *St.-Pierre*, *Lavenderie*, 13de E. a. 39. De scoutete moet gebieden eñ scouwen up die tijt dat het scepenen nutte dinct. *Oork.* 25 *febr.* 1252.

GEBIEDENIS (—se), zn. v. *Groetenis*, fr. *salutations*, *compliments*, *baisemains*. (Kramers). Kil. Ghebiedenisse, *commendatio.* || Me Vrouwe,

naer onse oidtmoedige gebiedenis... *Brief d. magistr. v. Diest aan mevrouw v. Zeelhem*, 25 juni 1635 (Stadsarchief, krijgszaken).

GEBIEDING, zn. v. Voor oogen gebieding. *Bevel ter verschijning voor de rechtbank*, fr. *ordre de comparition devant la justice.* || Soo wie erfpenninghen te heysschen heeft, mach dat doen met ghedachvaerdinghe oft voor oogen ghebiedinghe, sonder de maniere van besettinghe oft ghedaeghinghe te moeten onderhouden. — Vestinghe van erfgoeden, die verkocht zijn, ruyminghe, enz. enz., mach men begeeren eñ intenteren by gedachvaerdinghe oft voor oogen ghebiedinghe, sonder te derven doen instantie van beseth oft ghedaeginghe met treyn van genechten. *C. v. Breda* 1547, a. 80, 81.

GEBIJNAEMT, bn. *Bijgenaamd*, fr. *surnommé.* || Piere De Maeijere, weert, ghebijnaemt „den aermen duvele". *Ber. tijden*, III, 274.

GEBIT, zn.; mv. GEBETEN. Zooals thans, met het mv. *gebitten*, fr. *mors*, *freins.* || Gebeten van peerden. *Proc. meersseniers* § *smeden*, 1546.

GEBLIJF, zn. o. *Scheidsrechterlijke uitspraak*, fr. *décision arbitrale*, *compromis.* || Hadden geordineert,.. dat.., de procureurs van beyden partien thuys trecken souden eñ volcommen macht eñ procuratie bringen, alsoewel om een geblijf eñ submissie aen te gane, als om bij rechte te procederen, off des noid waire. PIOT, *Chron.* II, 308 (1452). Zie BLIJVEN.

GEBLOET, zn. *Bloedverwantschap*, fr. *consanguinité*, *parenté.* || Gelyckenae van gebloets wesende. *C. leenh. Valkenb.* 1570, a. 11.

GEBLOETREISEN (Gebloedtrijsen), bw. *Kwetsen met bloedstorting*, fr. *blesser avec effusion du sang.* || Gemerckt de gedaeghde hem hadde vervoordert te vechten op het nieuw vleeschhuys eñ gebloetrysen den persoon van... MARTINEZ, 314 (1614). Zie BLOETREISEN.

GEBLOOT (Gebloetet), verl. deelw. v. blooten. *Ontbloot*, *beroofd*, fr. *dépouillé*, *privé.* || Dat zij.., also zere erme eñ onhavich woirden, dat zij van honnen wapenen eñ harnassch zere ghebloetet waren, eñ naulick onsen lieven genedigen here van Luydick nocht den lande en sullen hebben connen gedijenen. PIOT, *Chron.* II, 338 (1461). Zie BLOOTEN.

GEBODEGELT, zn. o. *Afkondigingsrecht of —geld*, fr. *droit ou frais de proclamation.* || Van allen desen verwandelinghen, daer de vors. late hare goet verwandelen ofte vercoepen, soo sijn sij sculdech hare ghebodeghelt eñ nemeer. DE PR. en BR. I. *St.-Denijs*, 14 (13de E.).

GEBOEITIJT, zn. m., namel. gebodentijt. *Tijdstip of uur waarop de kerkgeboden of afkondigingen gedaan werden*, fr. *moment ou heure auxquels se faisaient les proclamations d'église.* || Soo wanneer men nijet en weet wijen de panden toebehooren,.. soe worden de weten eñ voerghedaghen altijts ghedaen ter kercken, ten geboeijtijde, daer den gront gelegen is. *C. v. Hoogstraten*, *Getuig. v. Augustijns*, op a. 58 en 59.

GEBOESDOM (Gebuesdom, Gebusdom), zn. o. *Maagschap*, *de gezamentlijke magen*, *stam*, *tronk*, fr. *parenté*, *les parents en commun*, *souche*, *lignée;* Lat. *stirps.* || Dat men die chinsguederen, dat stockgoet is, sal eyn gebuesdom te mael moghen ontfangen [*nl.* verheffen, *relever*], honre syn vuel oft wenich, met dobbelen chins, dobbel ban eñ dobbel recht. *C. gr. Loon*, I, *Ord.* 14 mrt. 1548, a. 2. Noch is geordineert, als eyn parthie ontkint, eñ die ander sich ter proven dingt, sullen sy mallick geven eyn recht; eñ eyn gebuesdom oft gemeynte sullen geven eyn dobbel recht. a. 25. Stockgoet comende van vader oft moeder, altvader offt alde moeder, mach een gebusdom releveren een voor al, daervan gevende dobbelen chyns eñ dobbelen ban. *O. Liége*, 26 juli, 1624 a. 21, *Graafs. Loon.* Zie het volgende.

GEBOESEMTE (Geboessemte, Gebuesemte), zn. o. 1) Zooals het voorgaande. || Eñ oft die partjen in gescille waeren van wyene, oft van wyens gebuesemte dat dat leen comen waere, die partien sullen dat proeven voir die mannen metten ouders van den leenen eñ diese kinden in den leene. BOXHOREN, *Keis. stat.* a. 37.

2) *Huisgezin*, *de gezamentlijke leden van een huis of van eene* (*geestelijke*) *gemeente*, fr. *famille*, *la collectivité des membres d'une famille ou d'une communauté* (*religieuse*). || Een *iconomicus* behoirt te zijn van den geselscap eñ geboessemte van der kercken daer hy *iconomicus* is af gestelt. V. D. TAV. 320 v°.

GEBONSTEN, zn. mv. *Verbondenen*, *bondgenooten*, (nl. de Hervormden), fr. *alliés*, *confédérés* (*nommément ici les Réformés*). || Daerenboven, den vendele van den capitain Yberghe gheholpen pillieren eñ quetsen, eñ... achter lande gheloopen, allyerende binnen der stede van Buen in Vranckeryck metten ghebonsten eñ sectarissen. *Troubles marit.* I, 237 (1568). Item, III, 218.

GEBONT, zn. o. *Al wat bijeen gebonden is*, (Verdam GEBINT). 1) *Bundel hout*, *mutsaard*, fr. *fagot.* || De quantiteyt van 200 gebonden houdt, om te backen. *Stadsarch. Diest*, *Proces Monnoyer*, 1701.

2) Lakenweverij. || It. moeten deise lakene staen int gewant xij vierendeel breed. Eñ moeten syn gescoren lxxxij ghanghen. Eñ elc ganc moet inhebben xxiiij waerpdraden, twelke comt x gebond. *K. lakeng. Iperen*, 1363, I, a. 6. It. VIII, 1. Men en sal gheen ghemingt laken min scerien dan 1 (?) — vier ghebont, eñ 1 blaeu — sestehalf gebont, eñ 1 wit — seven gebont. Die min sceride waers, van elken drade, om XX s. *K. lakeng. Brussel*, 1364. *Van den wevers*, fol. 13 v°, 13°.

3) Timmerwerk. *Gebint*, *bint*, *balkwerk*, *dakstoel*, fr. *charpente de maison*, *ferme.* Kil. *auctus* 1642. Ghebondte, ghebundte. *Contignatio*, etc. *L'estage*, *solier et planchier d'une maison.* || Dat dese partye... tselve licht wel magh benemen met loffelycke timmeragien ofte metselrye, te weten overspannen werck met balcken eñ gebonden, ten minsten acht voeten breed binnens muers. *C. v. Loven*, *Servit.* a. 50. It. *C. v. Brussel*, *Servit.* a. 21; Christijn *contignatio*. Alle cappen ofte gebonden van huysen, beginnende van den wolf, gordels, reyboomen, plaeten, cromstylen, balcken, kepers, etc. worden gemeten ter lenghde eñ dickte soocals men die bevindt. *Regl. edificie-meters v.* 1705, III, 5.

GEBOORDICH (Gebordech, Geboerdech, Gebortech), bn. Met het vz. aen. G. — ongeboordich. *Behoorende* — *niet behoorende tot*, fr. *appartenant* — *n'appartenant pas à.* || So wie de lakenen gereden wille, die sal se doen maken na den gewichte eñ na der mate die van der gulde geset es, sy gebordegh an die ghulde, ochte ongebordech. — Es hy geboerdech aen die gulde, so sal hy gheven enen vierdonc van derselve munte. — So wie die ongebordegh es an die gulde, eñ guldebroeder worden wille, sal gheven twee lb. engelsche bi den grooten gewichte, ter gulden boef. MERTENS

en Torfs, II, 559/560 (1308). Zie ook GADEN.

GEBOORTE (Geborte, geboerte, geboirte, gebort, gebuerte); zn. v. 1) ***Kinderen***, ***afstamming***, fr. ***enfants***, ***descendance***. || Alse Vraleit [*sl.* Pharaildis, Verilde] doet es, soe bliift dit voreghenomede lant op Gilise, ochte op sine gheborte. ***Schep. v. Erps***, 4 oct. 1304. Soe wat manne oft wijf ten goede comt zelve metter hant, dat blijft der geborten diet ontfeet. — Storve man oft wijf so soude dat kint dat goet hebben. Eñ storve dat kint daerna, soude des kints geborte tgoet hebben. — So wat manne sinen wive goet vore vercrijcht, dat sal die lanxst leeft behouden in deser manieren: soe wanneer dat deen sterft van hen beyden, eest dat die lanxst leeft binnen sinen levene niet en vercoept noch en verwandelt, sone mach dat goet hem no siere geborten niet bliven. ***Onderscheet***, hs. 14de E. Soo wanneer man oft wijf, een van hun beyden aflijvigh wordt, soo blijft die lanckstlevende in de achtergelaten goeden sitten in vollen tochte, soowel hebbende achterghelaten wetachtige gheboorte, als neen. — Indien datter gheen wetachtighe geboorte oft vrucht achterghelaten zij, soo blijft... ***C. v. Helmont***, II, 1. 2. It. ***C. v. Hilvarenbeek***, 2. Vader eñ moeder succederen hunnen kinderen oft kindtskinderen stervende sonder wettighe gheboorten. ***C. stad Mechelen***, XVI, 6; Nannius ***legitima proles***. It. ***C. v. Lier***, XV, 6. — **Ierste geboorte**. ***Eerstgeboorte***, fr. ***primogéniture***. || Alle stockagie volgen ier ierster geboerten, hetsij van vader of van moeder. ***C. leenhof Santhoven***, a. 12.

2) ***Huwelijksbed***, ***huwelijk***, fr. ***lit***, ***mariage***. || Soe wat si [*sl.* de gehuwden] te gader vercrighen, dat sal den man volgen eñ siere geborten. — So wat van svaders weghen comt,.. dat blijft al sinen sonen van der vors. geborten. Eñ en hadde hi geene sonen, so soudent die tochteren (*sic*) of die tochter van der yersten geborten wechdragen. In die goede van der moeder wegen comen, daerin deilen die tochteren gelijc den horen [sonen?] hodegeliic van der yerster geborten. Eñ sijn daer kinder van ij bedden oft van meer, die selen deilen alle beddegelijc in der moeder goet. Eñ eest dat van svaders wegen woeningen bliven, eñ daer zonen sijn, soe sal die jonxste zone hebben van der yerster geborten. ***Onderscheet***, hs. 14de E.

3) ***Maagschap***, ***bloedverwantschap***, fr. ***parenté***, ***consanguinité***. || Wanneer datter een sterft, die ter geselschap behoirt [*sl.* van de munters], soe sal men nemen eenen die hem naest belancxt is, eñ dies weerdich is, eñ makene in syn stadt die daer doodt is; wair oyck dat saecke, dat hy bleve sonder maech eñ sonder ghebuerte, soe moeten sy nemen eenen van der munten dies best weerdich is. ***Pl. v. Brab.*** juni 1291, I, 246. Heeft een man zijn erve vercocht, hooret tot enen heere of meer, esser vrempt man inne, eñ calengiert de geboerte, hij moet doen gebieden [*sl.* te koop afroepen] eñ weder opgeven der geboerten. ***Trecht van Uccle***, 73. **Als geboorte**. ***Krachtens — uit hoofde van maagschap***, fr. ***en vertu — du chef de parenté***. || Want sommighe persoonen, belast... met... schulden,... hunne goeden frauduleuselyck belasten... tot behoef van vremde persoonen, eñ deselve goeden daernaer by deselve persoonen doen beleyden eñ vercoopen, eñ hunne kinderen daerin goeden eñ erfven, dewelcke naermaels, onder pretext dat sy hunne ouders goeden als gheborten niet en hebben anveert, hen pretendeerden t'eximeren van de betalinghe van de schulden,.. ***C. v. Brussel***, 1606, a. 146; Christijn ***vi nativitatis***. **Van geboortewege**. || Dat voertaen niemandt van geboortenweghen en sal zijn wettich momboir dan alleenlijck vader eñ moeder, grootvader eñ grootmoeder. ***C. v. Loven***, ***Weeskamer***, a. 30.

4) ***Afkomst***, ***maatschappelijke stand***, fr. ***extraction***, ***condition sociale***. || Sullen de momboirs oft curateurs den persoon onder heure momboirye staende,.. instrueren eñ beweghen in deuchden eñ alle goede zeden, eñ doen leeren lesen eñ schrijven (eest doenlijck); eñ voirts dirigeren ter scholen oft tot ambachte, oft ander exercitie, naerdat denselven betaempt, naer huere geboerte eñ staet van den goeden. ***C. v. Loven***, ***Weeskamer***, a. 59.

5) ***Afstammelingen en nakomelingen***, fr. ***descendants et successeurs***. || Ware oec dat sake dat hen [hem?] iemen derre vroenden [*l.* vroenten], van desen straten eñ utvanghe onderwonde dan allene dieghene van den dorpe die se vergouden hebben ochte hare gebort. — Eñ omme dat wi [*sl.* Jan Berthout] nu eñ emmermeer ons eñ onse ghebort eñ nacomelinghe... dit vast eñ ghestade houden willen. ***Oork.*** 19 febr. 1293, ***Waalhem***. Dat wi noch onse oer vortane aldusdanegen dienst, van soudieren te houdene, van hen noch van haren geboerten en selen noch en mogen eisschen noch hebben. — Dat wi willen dat... alle die stucken [*sl.* punten] of enech van hen, die in dese chartre staen bescreven,.. ewelec van ons eñ van onser gheboerten, onsen oere [*sl.* erfgenamen en opvolgers], vaste eñ gestadech werden gehouden. ***K. v. Loven***, 19 sept. 1303. Eñ alse dese vorecreghescrevene dinghen waren voldaen eñ ghesciet, ghaf Jan Michiels voreghenoemt desen vorseiden Janne Van den Oudenhoeve eñ sire gheborten weder [*sl.* eenen beemd] (verder staat „sine nacomelinghen”). ***Schep. v. Campenhout***, 1330. Het leen onder Diest en sterft niet achterwaerts, maer gaet het ter naeste gebuerten daer[t] van rechtwegen behoort. ***C. v. Diest***, onder cap. VII (cap. IV, 6).

6) ***Erfgenamen***, ***oor***, fr. ***héritiers***, ***hoirs***. || Die selve thiende drouch op min her Woutre, eñ gaf den voreghenomde godshuse in gherechte erve te hebbene eñ te houdene, van heme eñ van sire ghebuerten. — Dat the godshus voreghenomt dieselve thiende houden sal in erve van min heren Woutren, ocht van sire ghebuerten, emmermeer eñ erveleke. ***Oork.*** 7 juni 1277. Een man mach van zijnen coopgoede doen alle tide [*var.* tijdege] vrome, totdat hem wettige geboerte ontquijt. — Die wedewenstoel heeft, hij moet verborgen alsoe goet inne te bringen daer gebuerten [*l.* gelijk eene *var.* der geboirten], dien [*sl.* die hem] sculdich es te heffene alse hij [ontfaen?] heeft [*var.* hevet]. ***Trecht v. Uccle***, 14, 48.

7) ***Menschengeslacht***, fr. ***génération***. Lat. ***generatio***. || Lovet sinen name, want die Here is zuete; in ewicheit is sine bermherticheit, eñ van ghebuerten tot ghebuerten sine waerheit. ***Getijdenb.*** 15de E. Ps. 99/100, ***usque in generationem et generationem veritas ejus; Statenb.*** van geslachte tot geslachte. — Hoewel dat onse ordonnantien eñ placcaeten altyt behouden hunne kracht,.. nochtans, door het lanck interval de memorie soude verloren gaen, eñ dat de aenkomende eñ nieuwe gheboorte daervan ignorantie soude pretenderen,.. ***Pl. v. Brab.*** IV, 24 (27 oct. 1648).

GEBOORTICH (Geboirtech), bn. 1) ***Van adellijken geslacht***, ***adellijk***, ***edel***, fr. ***de noble extraction***, ***noble***. || Te dyen eynde dat by U, Eerweerdige,.. [*sl.* den Raad van Brabant], tusschen den eedelen eñ mogenden heere, grave Engelbrecht van Nassouw, heere van Breda, tegen den eerbairen eñ

geboirtigen man, Adam van Nispen, heere van Ipelaer, verweerder, wordde geseyt eñ gesentencieert voir recht... V. D. TAV. 355. Van wegen des edelen eñ geboirtegen jonchere Johans van Loen, heren van Heynsberge, etc. PIOT, *Cart.* II, 2 mei 1445. Item, dat voortaene de natuerlycke kinderen, te weten sonen van onse geboortighe lieden, nyet meer en sullen compareren ten keuse, maer wel hunne sonen, die van gerechten bedde syn, met alsulcken wapenrocken als hunne voorouderen tot hiertoe gedragen hebben. *Rijksarch. Leenh. v. Brab. Proces Busleyden* § *geslacht T'Serroelofs*, 1661. (Uit eene oorkonde der date.., van „Hendrik IV, graaf v. Loven en v. Brussel", eigenl. Hendrik I, hertog v. Brab. aldaar vermeld). — *Adellijke burger, een uit de zeven geslachten te Brussel, te Antwerpen*, etc., *een patricier*, fr. *bourgeois noble, un des sept lignages à Bruxelles, à Anvers*, etc., *un patricien.* || Want onse geboirtege liede van den seven geslachten van Bruesel, eñ die tot hen behoiren, in deer prochie, eñ die gemeinte van derselver stad, in dandere prochie,.. van allen twiste... tonsweert eñ op ons seggen bleven sijn,.. *Oork.* 12 juni 1306. *Brab. Yeest.* nr. 113.

2) Met tot. *Door bloedverwantschap gerechtigd tot* (een goed), fr. *ayant droit à* (*un bien*) *du chef de consanguinité.* || Dat Giet Snackaert,.. heeft gecocht v s.... jeghen Katlinen Losscards, eñ jeghen hem allen diere ghebortech toe waren, op enen hof... *Charterb. Beg. Brussel*, fol. 169, *Humelghem*, 1309.

GEBOREN, verl. deelw. van een wkw. beren, verbonden met sijn en worden. 1) Van zaken over 't algemeen. *Gebeuren, plaats grijpen*, fr. *arriver, avoir lieu* (*de choses en général*). || Alle poorters die gheen ingheboren en zijn worden ontfanghen totter poorterijen, op conditie dat hen de poorterije niet en sal dienen oft helpen in saecken gheboren vóór aenveerdinghe van der poorterije. *C. v. Lier*, v, 2.

2) Van actien, exceptien, renten, schulden. *Ontstaan, bestaan, het bestaan krijgen, spruiten uit*, fr. *naître, exister, résulter de* (*des actions, exceptions, rentes, dettes*). || Alle middelen van vertrecksele, die men heet declinatorien oft dilatorien, alsdan gheboren. *C. v. Santhoven, Stijl*, 112. It. 139. Daeruyt [*sl.* uit contracten met minderjarigen] en kan geen actie gheboren worden om teghen den minderjarigen... in recht t'ageren. *C. v. Brussel*, 1606, a. 158; Christijn *nasci.* Schulden, die noch niet gheboren zyn. *C. v. Broeckburg*, v, 20. By erfghevinghen mach men bespreken dat men de renten (uyter selver erfgevinghen geboren wesende) mach quiten den penninck xviij, xx, xxiiij, oft meer eñ min. *C. v. Antw.* 1545, vi, 51.

3) Accijnzen, boeten. *Verschuldigd zijn*, fr. (*des accises, amendes*) *être dues*). || Item, so es usage van den houtbrekers, wanneer dat yement van hemlieden coept een deel houts buten der poort, als men dat hier binnen bringht, so es d'assise gheheel gheboren na den eersten coep; eñ waert dat hemlieden eenich hout overbleve te jaersdaghe, daeraf en es hij gheene assise sculdich; maer alst buten vrijheden blijft eñ hier binnen niet en comt, so en es dassise niet gheboren. DE VLAMINCK, *Acc.* 26. (1406) Ib. 29. Comt ijemant die haechte, [*sl.* beslag] begheert te hebben van deu goede dat men van hare hout [*sl.* van de abdij v. Vorst], si heeft macht haecht te doene van haren goede, waer dat men se begheert. — Op tvonnesse van Uckele daer sijn gheboren ij st. parisise, eñ die moet deghene ghelden die in donrecht vonden weert; die [*l.* dit] es te verstane alse verre als dUckel goet gheet, dat men ij st. parisise de boete ghelt. A. WAUTERS, *Analectes*; 313, omtr. 1450.

GEBOT, zn. o. 1) *Openbare uitroeping, afkondiging, bekendmaking*, fr. *proclamation, publication.* Kil. Ghebod, j. kerckghebod, *promulgatio in ecclesia.* || Alse de meyere doet de ghebode in dat ansichte van der kerken, al eist dat hi vele ghebode ghedaen heeft,.. sou [zoo] heeft de meijere niet dan eene maelteyt, sonder wyn. *Oork. v.* 1230. Ten ijsten sondaige nae de voirscr. publicatie, soe sal gedaen wordden die ijde publicatie van de voirsc. goeden, ter voirscr. kercken eñ ter selver naister weeckmerct,.. eñ den volcke gecundicht dat dat is dat ijste gebodt eñ uuytroepinge. V. D. TAV. 398. It. *C. v. Loven*, x, 1, 2, 3.

2) *Uitroeping met bevel*, fr. *publication avec commandement ou injonction.* Drie geboden, het algemeen nut der gemeente betreffende, werden jaarlijks op het platte land gedaan, met name de maarts- (of meerts-), de mei- en de oogstgeboden, resp. voor het vermaken en vrij houden der straten en wegen, het ruimen der beken en waterloopen, het omheinen der eigendommen tegen de zoogen. „ackerschade", het hoeden van groot en klein-vee, en het ontijdig nalezen der koornaren in den oogst; fr. *au plat pays on faisait annuellement trois commandements d'utilité générale pour la commune, nommément des mois de mars, de mai et d'août ou de la moisson, resp. pour la réparation et le libre passage des chemins, le curage des ruisseaux et cours d'eau, la clôture des propriétés contre les dommages causés par le bétail, la garde du grand et du menu bétail, et le glanage hors d'heures à l'époque de la moisson.* KEMPENEERS, *Montenaken*, II, 256/266. Zie ACKERSCHADE, BELEIT, LOKE.

3) Bij eene veiling. — *Bod*, fr. (*dans une vente publique*) *offre.* || Soude verstaen worden, dat hij door tgebot van den lesten verdierder ontslagen soude sijn. *C. v. Antw. comp.* V, xvij, a 93. It. VAN DE VELDE, *Annot.* 300, 305.

4) *Gerechtelijke aanmaning of gebod*, fr. *commandement judiciaire.* || Welc lant Ghilijs becreegh los eñ quite, op drie oude coninx grote... jaerchijs, jeghen Heinricke Vinken. Ende al dat vore es gheseeght, met ghebode, maennisse, vonnisse eñ met vollen rechte. *Schep. Land v. Diest*, 28 oct. 1319. — **Clein gebot.** *Benaming der drie eerste geboden*, fr. *nom des trois premiers commandements.* — **Groot gebot**, ook **Groot lantgebot.** *Vierde en laatste gebod vóór de uitwinning, met levering of inbezitstelling van het goed.* Om de miskenning van dit gebod onderging de man de doodstraf, en de vrouw de honderdjarige verbanning; fr. *quatrième et dernier commandement avant l'éviction, avec livraison ou envoi en possession du bien. Pour la méconnaissance de ce commandement ou „grand command" l'homme encourait la peine capitale, et la femme le bannissement de cent ans* (*Coutumes du pays de Liége*, XIV, 42, en *Réformation de Groesbeek*, XIII, 26). || Dat het gericht, tot versueck van parthien, sal geleit geven [*sl.* beslaglegging toestaan]... Eñ daernae sal men drymael affruyminge wysen, op vij scillinge, eñ, ist noet, altemael daervoor penden, eñ dan het groet gebot doen. *C. gr. Loon*, I, 14 (*Ord.* 14 mrt 1548, a. 22). Men laet weeten een eijgenlijcken, binnen der kercke van Montenaken, dat Peeter Bauwens heeft uutgewonnen met recht sekere vijff roijen lants,.. met het groot landtgebodt ontfangen nae recht. KEMPENEERS, *Montenaken*, I, 210. *Afkondiging van pastoor Van den*

Berghe (1595); item 286. Balthasar Van Hilst,.. heeft den pandt, over ettelycke jaeren, met alle solemnityten van recht uytgewonnen, duer faute van betalinge der vors. rente, eñ heeft het vierde eñ groet gebot ontfangen, wesende van dien tyt af in possessie der panden. *C. gr. Loon*, I, 188 (1610). Dat vierde gebodt off groot gebodt moet geschieden by den scholtus met vier schepenen. *O. Liége*, 26 juli 1624, a. 12. Oft, naar den Loonschen landrecht, genoech is saayn bekommen te hebben eñ 'tselve ter executie gestelt by dry clyne geboden, gevolcht met het groot landtgebodt, eñ possessie van de gronden, ten opsicht van die renten oock verobligeert en onder 'tsasyn gecomprehendeert [is?]. *O. gr. Loon*, I, 429 (1691). Zie AFGEBOT.

5) *Dagvaarding*, *oproeping om voor eene rechtbank te verschijnen*, fr. *citation*, *assignation pour comparaître devant un tribunal.* || Als yemende van raeuwe eñ onghewedde schulden teeneghen poortersschen dynghedaghe metten heere eñ met scepenen ter vierschare ontboden wort, eñ niet en compareert, noch procureur over hem, naer de kennesse van den ghebode, by den rapporte van scepenen, eñ verbeyt tot den hende van den ghedynghe, zo zal men den heesschere ordonneren den verweerere anderwaerf tontbieden,.. *C. stad Brugge*, II, 321; it. 322, 323 (1527). It. *C. v. Auden.* I, 508, 514; 2de d. 101. **In gebode staen.** *Gedagvaard zijn*, fr. *être ajourné.* || Eñ dieghene die in ghebode staet, presenteert hy hem te tide vor scepenen eñ de claghere niet en comt, so es menne sculdech quite te wisene van der scult daer hij over gheboden was. *C. v. Gent*, *Gr. ch.* 1297, a. 96.

6) *Belasting*, *accijns*, fr. *impôt*, *accise.* || Die scepenen mogen... doen gebode in orconscepen [*l.* in comanscepen.. *in mercibus*] eñ in spisen, nadat nuttelt dinc [*l.* nuttel dinct]. *K. v. ter Piete*, 30 mrt. 1265; de Lat. tekst zegt *facere bannum.* Zie BAN 8).

GEBOTBOECK, zn. *Inschrijvingsboek of register der stedelijke verordeningen*, fr. *registre aux statuts ou ordonnances municipales.* || Welcke ordinancien, statuyten eñ publicatien een yegelyck schuldich is te onderhoudene eñ achtervolgene,.. al naevolgende den gebotboecke, keurboecke eñ verleeningen daeraff gemaect wesende. *C. v. Antw.* 1545, II, 35.

GEBOUTE, zn. *Gebouw*, fr. *construction.* || Die gebouten van alle huysinghen op die gemeynte staende. Schattinge der gebouten. *C. gr. Loon*, I, 412 (1678).

GEBRACK, zn. o. Volgens Verdam, een w. behoorende tot de *monstra* of zonderbaren, *Inl.* VIII. *Geldbehoefte*, fr. *besoin d'argent.* || Als tlandt eñ de vier Leden van dien voorzienicheyt hebben zouden van haerlieder ghebraken in 't generale eñ in 't particuliere. SCHAYES, *Collatie*, 448. Zie ook GEBRECK.

GEBRECK. 1) *Gebrek van betaling eener rent of van een jaarlijkschen cijns*, fr. *défaut de paiement d'une rente ou d'un cens annuel.* || Dat dan dese vors. Aert, sijn gheërven eñ naecomelinghen sal oft sullen moghen comen vore den vors. hof, clagen eñ cronen van dien ghebrake, recht versoekende, nemende eñ vervolghende. *Hof te Zelcke*, 1407. (De „doorsteek" van 1476 heeft: van ghebrecke hens jaerlijc teijs). Voir gebreck van betalinge van cheynsen eñ renten, heeft den crediteur oft rentheffer twee actien, te weten personele eñ reële oft hypotecquaire. *C. v. Brussel*, 1606, a. 94; Christijn *defectu solutionis.* It. *C. v. Loven*, IV, 1, 3, 16, en *passim; C. v. Lier*, III, 9, *Stijl*, II, 6.

2) *Achterstand*, *achterstallige rent of cijns*, fr. *arrérages de rente ou de cens.* || Oft hy dien [*nl.* pand] lossen eñ den evincent syn gebreck eñ t'achterheyt betaelen wille. *C. v. Antw.* 1545, IV, 7; it. 30; VI, 22, 38. *C. v. Aalst*, *Stijl*, 8. — Pleonastice. G e b r e c k v a n a c h t e r s t e l. *Achterstalligheid*, fr. *arrérages*, *redevabilité.* || Oft de tochteneere tselve nyet en dede, maer de renten oft chynsen liet oploopen sonder te betalene, sulcx dat de rentieren daerop procedeerden by leveringhe oft andere rechtvoorderingen, oft evictien, voer tgebreck heurs achterstels, alsdan... *C. v. Antw.* 1545, XIII, 65.

3) *Te kort*, *ontoereikendheid*, fr. *déficit*, *insuffisance.* || Eñ syn de gemeyne haeffdeylighe goeden nyet genoch om de schulden te betalene,.. eñ en syn de quytbare erfrenten nyet genoch, soe moet dat gebreck voldaen worden uuyten erfgoeden eñ grontchynsen. *C. v. Antw.* 1545, XIII, 17. — B ij g e b r e k e. || Alle welcke schulden van den sterfhuuse.., moeten eerst betaelt werden van t'meuble eñ gheconquesteert goet ten sterfhuuse bevonden, eñ daernaer, by ghebreke ofte corthede van dien, van t'immeuble patrimoniael goet. *C. v. Auden.* I, xxiij, 8.

4) Aan straten, wegen, bruggen. *Gebrekkigheid*, fr. *défectuosité* (*aux rues*, *chemins*, *ponts*). || Als nu vast veel gebreeck is aen den steynwech, bruggen eñ straten... *K. v. Tongeren*, 1502, a. 46.

5) *Schade*, *beschadiging*, *hinder*, fr. *dommage*, *endommagement*, *inconvénient.* || Een yegelyck moet syn schouwen soe hooghe maken, dat syn gebuerèn van den roocke, ghensteren noch anderssins egheen perikel oft ghebreck daerby eñ lyden. *C. v. Antw.* 1545, VIII, 53; it. 48, 58, 61. Den schipper is gehouden inne te staen voor de dieften eñ gebreken van sijn schipvolk, [niet van de varende lieden,] behoudelijck dat hij can bewijsen dattet gebrec van hun compt. *Id. comp.* IV, vij, 20; it. *C. v. Deurne*, 1612, *Stijl*, a. 264.

6) Lichaamsgebrek. *Gebrekkelijkheid*, fr. *infirmité*, *maladie habituelle.* || Aen dulle, uutsinneghe persoonen, eñ die, door doovicheyt oft stommicheyt, niet en zijn capable om hun goet te regieren, werden, gheduerende haerlieder ghebreck, curateur oft curateurs ghestelt totten gouvernemente van huerlieder persoon eñ goet. *C. v. Auden.* I, xix, 3.

7) *Kwetsing*, fr. *lésion.* || De voors. schepenen hebben ooc kennesse van myncken, letten of ghebrec, daeraf d'actie civilick eñ sonder clachte gheïntenteert wort. *C. v. Gent*, III, 7 (De notulen v. Van den Hane op 't w. „myncken" vertolken: *De materia mutilationis*, *item cicatricum aut deformitatis ex vulnere*).

8) In oorkonden en bewijsstukken. *Gebrekkigheid*, *feil*, *fout*, *vrijwillige of toevallige misslag*, fr. (*dans des documents*) *faute*, *erreur volontaire ou fortuite.* || Want metter daet bevonden is, dat partyen hun bescheet, daerop sy hun sijn fonderende, alleenlijck sijn dienende bij copije oft extract alhier, achterwaerts houdende d'originele, opdat de rechteren niet considereren oft bemercken en souden de fauten eñ gebreken in d'originele stucken wesende,.. *C. v. Lier*, *Stijl*, VIII, 13.

9) *Overtreding*, *inbreuk*, (van —op eene verordening, fr. *infraction* (*à une ordonnance*). || Scherpe toezicht te nemen, dat d'ordonnantien.., worden behoorlijck onderhouden; en vindende dien aengaende eenigh ghebreck oft infractie, 't selve den amptman eñ den rentmeesteren aen te gheven. *C.*

v. Brussel 1606, a. 30; Christijn vertaalt, niet nauwkeurig, *errores*.

10) *Verzuim of achterlating van eenig punt der rechtspleging*, fr. *omission de quelque point de la procédure*. || Deghene, die oorsaecke is van sulcken ghebreck, t'zy den clagher, meyer, schepenen ofte dienaer [*nl.* in de dagvaardingen en „wachten" in zake van pandneming], moet alle de costen van voordaghementen eñ wachten... betaelen. *C. v. Loven*, IV, 21.

11) *Onuitvoering eener verbintenis*, fr. *non-exécution d'un engagement*. || Denghene hem verhuert hebbende,.. omme eenigh werck of dienst te doene, moet 't selve alsoo volcommen,.. [zoo niet,] men zal denselven persoon gheen werck elders moghen gheven, gheadverteert sijnde van sijne ghebreken. *C. v. Edingen*, XIII, 5. Waert zo dat de leerlinc zijnen meester ontghinghe bin den voors. termijne hy en gave alvoren te kennen den ghezwoornen zijn ghebrec eñ de cause waeromme,.. *K. d. Wollewevers te Aalst*, 1480, DE PR. en BR. *Aalst*, III, 435.

12) *Groote zwarigheid of onmogelijkheid*, fr. *grande difficulté ou impossibilité*. || Alsoo binnen der vrijheijdt eñ hooftbancke van Santhoven.., over langhen tijdt is ghebreck gheweest van alle saecken voor schouteñ eñ mannen van leene.., wethouderen alhier, gherieffelijck te moghen ontcommeren, eñ dat by der menighvuldicheyt van der saecken eñ oock diversche treyneringen eñ frivole termijnen.. *C. v. Santhoven*, *Stijl*, *Inl.*

13) *Ongelegenheid*, fr. *inconvénient*. || Dat voochden van weesen derselver weesen ghelt niet langher uut en gheven ten pensioene dan totter tyt dat de weesen,... vuljaert zullen zyn, omme seker ghebreken, die men vonden heeft int uutgheven van den ghelde ten pensioene. *C. v. Gent*, I, 585 (1413). — **Gebreck hebben.** *a*) Van eenig voorwerp. *Gekneusd*, *geschonden*, *misvormd*, *ontsierd zijn*, fr. (*de quelque objet*) *difformé*, *contusionné*. || Soo wie eenige kanne worpt, soo datse daeraf gebreck heeft, die sal deselve kanne schuldich zijn te hergieten oft doen hergieten op zynen cost eñ last, eñ daertoe gelden een boete van een oort stuyvers voor de Camer. *Stat. handboog te Diest*, 1531, a. 13.

b) *Lijden* van de niet-uitvoering eener wettelijke belofte, fr. *souffrir du défaut d'exécution d'une promesse légale*. || Soe welken tijt dat yement ghebreč heeft van den vors. gheloften, dat hi comen sal vore den amman eñ vore scepenen, eñ bethoenen sijn voirwairde eñ begheren recht. *C. v. Antw.*, *Oude rechten*, 4.

c) *Grief*, *bezwaar hebben*, fr. *avoir grief*, *motif de plainte*. || Dit syn de ghebreke, die de stat van Lovene heeft, eñ die toent den goeden steden van Brabant, dair sy grote, overwinleke scade bi genomen eñ leden heeft van hoerre neeringen eñ assizen, die bi den voors. gebreken grootelic eñ seer gecrenct eñ gemindert syn; dies niet en ware noch geweest en hadde, en hadden de pointe eñ gebreken hiernae volgende niet gesciët noch gevallen. SCHAYES, *Analectes*, *Acad. d'archéol.* 1856, blz. 155.

d) *Mangel*, *gemis*, *drukkend gebrek hebben*, fr. *être en pénurie*. || Dat quame vore ons [*nl.* schepenen] Kateline Wagemans van Vorst, eñ toende vore ons... eñ vore den meyer," met haren ghebueren van boven eñ van beneden", dat si out eñ cranc eñ onmechtech ware, eñ dat si hare niet gheneren en conste; eñ dat si ghebrec hadde van haren nodorst [van hare levensbehoeften]. —... eñ toende hare nooet eñ hare ghebreke. —... overmids ghebrec dat si hadde van hare nooeddorst. *Rijksarch.*, *charters abdij v. Vorst*, *pak* 47 *bis*.

GEBREKEN, bedr. en onz. werkw. I. — BEDRIJVEND. Met den 4en en den 2en naamval. 1) Gebreken sijnen cijns. *Dezen niet regelmatig betaald zien*, fr. *n'être pas régulièrement payé de son cens*. || Waert dat sake een erfheer gebrake zijnen cheins, van x jaeren of van xj, hij en mocht nemmer verreijcken dan van iij jaeren. *Trecht v. Uccle*, 119.

2) Recht[s?] gebreken. *Verongelijkt zijn en recht eischen*, fr. *souffrir du préjudice*, *être lésé et demander justice*. || Soe wanneer dat eeneghen van onsen portren van Thinen recht ghebrake, eñ hi daeraf onsen meyer versocht hadde dat hi heme recht dade ghescien eñ hijs heme niet en dade, dat dan de commoniemeester sal comen tote den scepenen eñ hen dat toenen, eñ dat dan de scepenen engheen vonnesse ne selen segghen, den voreghesegeden portre en si recht ghesciet. *K. v. Thienen* 1303, a. 11. (Deze schorsing van het recht spreken was in dergelijke gevallen een der privilegies van het schependom). — Gebreken des heeren (*nl.* des gerechts). *Zijnen rechtstermijn verijdeld zien door ontstentenis van het gerecht*, fr. *voir son terme ou jour de droit non observé par une circonstance dépendante du tribunal*. || Hadde een man zijn erve bedreven den eenen dach, den anderen dach eñ den derden, eñ dan quame op den vierden dach, als opten dag van rechte eñ dan tsheren gebrake, daerbij en soude die dach nijet blijven verlet, hine soude bliven staende in den rechte daer hij te voere inne steet [*l.* stoet, stond], als van recht te gevene [*l.* te eischene] eñ voorwaert gaen in der saken. *Trecht v. Uccle*, 117.

3) Gebreken toons. *Geene getuigen hebben*, fr. *n'avoir pas de témoins*. || Indien dat de voors. faulten, ghebreken, onghehoorsaemheyt, injurien eñ mesbruucken worden ghecommitteert by allen den officieren, bootaghesellen eñ knechten,... sodat den meester thoons zoude moghen ghebreken, dat, in dien ghevalle, dezelve meester sal gheloove hebben op zynen eedt. *Pl. v. Vl.* I, 387, *Seerechten* a. 10.

II. — ONZIJDIG. 1) *Verschillen van meening*, *het niet eens zijn*, fr. *différer d'opinion*, *n'être pas d'accord*. || Ware oec dat sake, dat gheviele,... dat een ofte meer van desen voirghenoemden ridderen eñ goede lieden discordeerden ofte ghebraken in enen poente ofte in meer,... soe wat de meerre paerthie.. jugeeren, wisen ofte ordeneren [sal], dat sal vaste eñ ghestadech ghehouden bliven. PIOT, *Enquête* 1334.

2) *Ontbreken*, *te kort komen* (aan de rekening, aan het verschuldigde, fr. *manquer à la dette*, *être en moins* (*dans un compte*). || Dese tarwe es hi sculdech Alrehelegermesse eñ onthir eñ merwintre [*l.* medwintre, midwinter] vergouden te sine. Gebrake hem hiraf, soe sloge der [*nl.* de heer] Henric sin hant ane lant eñ hilt alse sin herve. *Oork.* mei 1249, *Bockouta*. Ware dat sake, dat iet ghebrake an die vorseide tiende te vulgheldene die vorseide drie hondert pond, so soude Jhan hebben... in vergheldinghen... tlant daer die Jhan up was woenende. *Oork.* 25 jan. 1277. Dit buunre lands hebben wi ghegheven desen vorseiden Blocke te erveliken cense, om x sols tsjaers,.. Eñ ghebraec ons oec iet an dit vorseide buunre lands, so bind dese vorseide Bloc al sijn goed eñ al sijn land, ons ghenoech te doene. *Oork.* 20 nov. 1298. Dan wyst men dat men dien pandt... sal vercoopen

ter vridaechmerct, ten hoochsten verdierene eñ meest daeromme biedende: schietter over, dat men dat der partie sal wederkeeren, eñ gebreckt er, dat men alsdan voort manen sal om recht. *C. v. Antw.* 1545, IV, 8. It. *C. v. Brussel*, 1570 a. 58, en 1606 a. 104; Christijn *deficere*. De *Compilatæ v. Antw.* IV, xvj, 7 hebben in het eene hs. *gebreken* en in een ander *ontbreken*.

3) *Overleden zijn*, fr. *être décédé*. || Dat dit voerseide hues es schuldech den her Sanderse Van den Boengarde ix sol. siaers te sinen live, te gheldene elkes iars te Tsincsenen; eñ alse sijns ghebreket, soe eist hues quite van diere rente. *Oork.* 4 juni 1273, *St.-Jansgasth. te Gent.* Dat dese voerseide liede van der Oyen moeten kiesen enen persoen binnen haren convente, bi namen eñ bi toenamen, ombe dit vorseide goet tontfane; eñ soe weltijd [*l.* welc tijd] soe sins ghebreket, soe bem ic, of min oir, sculdech te hebbene den doetcoep van desen goede. *Oork.* 27 juni 1283. Waert dat sake, dat ons gebraecke eñ wy van lyve te doode ghinghen. A. WAUTERS, *Anal.* 62 (1341). Heeft een man [ende?] zijn wettich wijf kinderen, eñ hem gelieft dat zijn [*l.* zij] een huwen by haeren beider live, eñ gheven eest penninghe, eest erve, dat kint sal dan comen, als haer gebrect, eñ sal deijlen met zijnen broeder [b—s?], op dat se [*l.* op dat hij er] heeft, hoodegelijck eñ sonder inbringen; nochtan en wijset hof nijet dat zij mogen een kint erven eñ dander onterven. *Trecht v. Ucole*, 112. Het was een kint, eñ hem gebrack syns vaders eñ sire moeder, [*nl.* zij waren overleden], eñ dat kint hadde buten lants eenen oem, dat men niet en wist weder hij doot was of en was... *Vonnissen v. Uccle*, 20. Dat dan de vornomde behuusde stede weder commen eñ keeren zoude up her Jan Hecstyle vornomt, updat hy dan leefde, ofte daer sijns ghebrake, up sijn gherechte hoyr. *C. stad Gent*, II, 6 (1423).

4) *Ontbreken, niet aanwezig zijn, overleden zijn*, fr. *être absent, être décédé*). || Daer cam voer ons, die here Willem, capellaen van Oedenghem, procurerre van der vorseider kerke van Sinte-Pieters, die macht hadde van tsabbets halven,.. vinders te nemene in derghere stede diere ghebraken. *Oork.* 24 oct. 1281.

5) Als tegenw. deelw. Gebrekende. *a*) Van personen. *Ontbrekende, afwezig of overleden zijnde*, fr. (*de personnes*) *manquant, étant absentes ou décédées*. || In sulcken gevalle, soo presenteren d'overblyvende overmomboiren aen de wethouderen, in de plaetse van den overlevenden oft gebrekenden overmomboir eenen anderen van ghelijcke qualiteit. *C. v. Brussel*, 1606, a. 20.

b) Van zaken, *nl.* van afschriften. *Onnauwkeurig, onjuist*, fr. (*de copies*) *incorrectes, inexactes*. || Sullen de procureurs moeten sorghe draegen dat hunne copyen sullen wesen correct,.. eñ in cas van manquement, sullen sy gehouden wesen de gebrekende eñ incorrecte copyen behoorelijck te besorgen. *C. v. Loven, Bijv.* II, a. 17 (1735).

GEBREKENISSE, zn. v. *Achterstalligheid*, fr. *arrérages*. || Ware oec dat sake, dat men se niet hiesche [*nl.* de twee penningen cijns] van jaere te jaere, so ne mochte men gheene ghebrekenesse haelen up hun meer dan de rente van drien jaren, sonder misdaet. DE PR. en BR. II. *Everghem*, 12 (1290).

GEBRECKELIJCK (Gebreclec), bn. 1) In de nakoming eener verbintenis, plicht of belofte *nalatig* zijn, fr. *être en défaut* (*d'exécuter une obligation, une dette, une promesse*). || Oft gheviele, dat, of Ghot wilt! niet ghevaln en sal, dat wij ghebreclec waren in desen voerwoerden. *Oork.* 25 oct. 1298. Sooverre de debiteuren oft gebreckelijcke binnen d'amptmannye... woonachtigh zyn. *C. v. Brussel*, 1606, a. 46; Christijn vertaalt beide woorden door *debitores*. Eest sake, dat in anderen ghevalle oft ordinantien voerseit,.. yemant gheviele ghebreckelijck te sijn, oft daerteghen te doen, soe sullen die gebrekkelijcke, oft die ordinantien voerghenoemt brekende,.. redelijcken worden ghepijnt. *C. v. St.-Truiden*, § 52. Eñ... updat de claghere niet en zweert eñ ghebreckelyc zy van zynder wettelicheden te versouckene, zoo sal hy vervallen in vij s. vj d. blans. *K. v. Paricke*, 1472, a. 6; de fr. tekst zegt: *soit en deffaulte de faire loy*. Wie hierinne [*nl.* in het bijwonen der mis op de Lieve-Vrouwe dagen] gebreckkelijck wordt vonden, sal verbueren 1 st. *Kaart d. Leliekamer te Diest*, a. 11. (1518). Indien hy [*nl.* een „tochtenaar] daerinne [*nl.* in het goed onderhoud van het huis] gebreckelyck valt, moeghen hem die proprietarisen dat metten rechte doen custbaerlyck repareren. *C. v. Antw.* 1545, XIII, 61. Alles op pene dat, de veertien daegen overstreken zynde, alle dese devoiren zullen uitgewerckt worden door onsen raed eñ procureur generael, ten dobbelen koste, tot laste van de gebreckelycke. *O.-P.-B. autr.* 11 juli 1714; it. 31 oct. 1715, XIX, 7; 24 nov. 1752, a. 2.

2) *In gebreke van betaald te zijn*, fr. *ne pas être payé*. || Die... ghebreckelijck is van quader betalinghe. — Die ghebreckelijck is van sijne achterstelle pachten. *C. v. Asten*, 18, 23.

3) *Behoeftig*, fr. *nécessiteux*. || Vanghelijcken moeten de kinderen hunne gebreckelijcke ouders alimenteren eñ sustenteren, eerlijck eñ tamelijck, naer henne macht eñ staet. *C. v. Santhoven*, 1664 a. 75. — Als subst. De gebreckelijcke. *Hij, wiens schuldenaar in gebreke is van te betalen*, fr. *celui dont le débiteur reste en défaut de payer*. || Oft partyen malkanderen sekere gheloften ghedaen hadden van ghereede schulden voor schepenen, tot eenen seeckeren daeghe te betaelen, eñ die ghelover sijn ghelofte niet en voldoet, soo doet die ghebreckelijcken die partye, sijn ghelover, metten vorster die wete doen, dat hy... *C. v. Asten*, *Crim.* a. 4; it. 5.

4) *Overtreder eener verordening*, fr. *transgresseur d'un statut, contrevenant*. || Is oock d'officie van den amptman...alle d'ordonnantien,.. te doen onderhouden; de keuren eñ breucken, die door 't misbruyck derselver vallen op den ghebreckelijken te doen executeren. *C. v. Brussel* 1606, a. 8.

GEBREUCKELIJCK, bn. Van eene rechtbank. *In gebreke van de voorschriften of verordeningen na te komen*, fr. (*d'une cour de justice*) *en défaut de se conformer aux prescriptions ou ordonnances*. || Anno 1527, den 19 martii, is *per Aulam* geleert, dat men alle ontfanckenisse eñ gichten getrouwelick registreren sal om den behoerlicken salaris; eñ offt eenich gericht daerinne versuymelick waere, eñ die parthyen sulx consten geproeven met twe loffelicke getuigen, so sal dat gebreuckelick gericht gevallen syn in eenen weech sint Jacobs. *C. gr. Loon*, I, 131, a. 40. Vgl. GEBRECKELIJCK.

GEBROEDERLIJCK (Gebruederlijck), bijw. *Gelijkelijk, bij gelijke deelen*, fr. *également, à part égale*. || Dat de kijndere,.. hebbende gifte eñ huwelycx goet, sculdich selen zijn inne te brengen eñ te rapporteren ter collacien allet geene des hen eñ elken van hen heur vader, te voiren gegeven hadde, eñ dat sal al gebruederlyc gedeelt wordden,

V. D. TAV. 227 v°. Voorders institueert hy, testateur, tot erfgenaem van alle voordere mobiliaire eñ immobiliaire goederen, actiën eñ crediten,.. synen broeder eñ swaeger voors., om gebroederlyck onder malcanderen te deylen, mits alle die kosten gelyckerhandt draegende eñ betaelende. *C. gr. Loon*, I, 520 (17de E.). — Gebroederlijck eñ gesusterlijck. || Dat derself meester Dyonijs eñ Jan syn swager, als momboir joffr. Katlinen sijnre werdynne voirs., ghebruederlyck eñ ghezusterlick tusschen hon deylen eñ hebben sullen alle die... guede ... *Schepenen v. St.-Truiden*, 19 juni 1443.

GEBROKENTHEIT, zn. v. Van een kleed. *Scheur*, fr. *déchirure*. Kil. heeft Ghebroken j. gescheurt, voor *herniosus*, die eene breuk heeft, en Ghebrokenheijd voor „breuk". || Dat niemant onghenestelt, met coussen oft schoenen onghebonden, oft met eenighe ghebrokentheyt aen sijn cleederen bevonden en wordt: dewelcke daerom 's maendaeghs ghemeijnelijck sullen ghelapt worden. *Regl. knechtkenshuijs Antw.* (1614), a. 6.

GEBRUICKEN (Gebruken), bw. 1) Een ambt. Het *bedienen*, *bekleeden*, fr. *exercer*, *remplir* (*une fonction*, *une charge*). || Welke alde borgemeesteren allen jare sullen ghebruken honre officien solanghe totdat die nuwe ghecoren honnen eedt van trouwen ghedaen hebben. *C. v. St.-Truiden*, § 33.

2) Een ambacht of handwerk. Het *uitoefenen*, *drijven*, fr. *faire un métier*. || Dat eenigelyck ondersaet onser voorscr. stadt varen sal by 't ambacht dat hy 't meest ghebruyct..; datter een register... gemaeckt werde, eñ daerinne gestalt... eenigelyck man onder syn ambacht dat hem toebehoorende is, waerbij degene die meer dan een ambacht hebben... daervan niet versteken en worden om deselve te mogen gebruycken. *O. Liége*, 27 juni 1577, a. 43, *Hasselt*.

3) Vrijheden. Zie *genieten*, fr. *jouir* (*de franchises*). || Dat religiose eñ eersame liede den abdt eñ convent des cloesters van Sente Michiels in Antwerpen, behoren ter Vriede der stede van Antwerpen, eñ dat sie altoes ghebroken hebben eñ sculdech sijn te ghebrukene alle dier privilegien eñ vriheiden dier wi [*nl.* schepenen en raad] eñ onse medeportere sculdech sijn te ghebruken. MERTENS en TORFS, III, 520 (1343).

GEBRUICKENISSE (Gebruyckenisse), zn. v. *Gebruik*, *genot*, fr, *usage*, *jouissance*. || Een hofstadt oft wooninghe, met heuren gronde eñ allen den huysen daerop staende, metten hove eñ ghebruyckenisse van den Puttenborre. (Verder:).... metten ghebruyckene van den Putteborre. (Ook aldaar:) achter, neven de mueren der stadt van Brussele, metten ghebruycke van denselven mueren. *K. Smedersamb. Brussel*, 23 juni 1447. Dat zy hem stellen oft doen stellen in de possessie eñ gebruyckenisse van den voirs. state oft officie van drossaetscep van Brabant. *Rekenk. v. Brab.* reg. 136 fol. 257 (23 jan. 1504).

GEBRUICKER, zn. Van een vensterlicht op sijne geburen erf. *Hij, die het gebruik, het genot heeft van zulk een licht*, fr. *celui qui est en possession, qui a la jouissance* (*d'un jour sur la propriété de son voisin*). || Nyettegenstaende dat yemant eenich licht doer syns selfs muer (hem alleene toebehoorende) over hondert jaeren eñ meer gehadt eñ gescapen [*nl.* geschept] heeft tot eens anders mans erve waert, die possessie en prescribeert nyet, noch en can de gebruyckere van dien lichte hem daerdoere in cas van prescriptien nyet behelpen. *C. v. Antw.* 1545, VIII, 20.

GEBRUICKICH (Ghebrukech), bn. Van zekere vrijheden. *In het bezit*, *het genot van*, fr. *en jouissance de* (*certaines franchises*). || Dieselve portere setten wi weder eñ veralinghen tot alsulker eren, staet eñ vriheiden alsi vore den aengrepe der excessen eñ misdaet voerscreven te gebruyken plaghen, eñ maken se daertoe habel eñ ghebrukech wettelic met desen teghenwordeghen letteren. PIOT, *Cart.* II, 122, *Oork.* 17 mei 1393.

GEBRUICKINGE (Gebruyckinghe), zn. v. *Gebruik*, *genot*, *genieting*, fr. *jouissance*. || Eñ dan werden sy [*nl.* de edele jachthonden] ghespyst eñ ghesadet, eñ eten in een verstandelijc ghebruyken, eñ werden ghespyst op der weyden der ghenuchlyker eñ saligher ghebruyckinghe uut sijnre godlijcker natueren. Maer alle vuyle ghebruyckinge nemen die leyde mystroede [*nl.* hofhonden] te loen, om haer tornen eñ hondscher aert. *Gebedenb.* 14de E.

GEBRUICKSAEMHEIT, GEBRUICKSAEMHEDE (Gebrucsamhede, ghebruucsaemhede, —heit, gebruuczamichede, gebruycsamichede, gebruicsaemheit), zn. v. *Gebruik*, *genot*, *genieting*, fr. *usage*, *jouissance*. || Dat deselve ontfanghere hemlieden laten zoude in de voornoemde gebrucsamhede, alzo die van ouden tijden gheüseert es. DIERICX, *Mém.* II, 447 (Verdam). De ghebruucsaemhede eñ possessie. *Inv. v. Brugge*, VI, 382 (Gailliard, *Gloss.*). Als de heere ontfaet veele personen teenen leene op diverschen tijden, deghene is te prefererene ter gebruycsamichede van den leene die eerst sijne diligentie van verheffene ghedaen heeft. WIELANT, *Leenr.* 43. Goede possessie eñ ghebruicsaemheit. *O. v. Auden.* 2de d. 310 (1420). In de ghebruucsaemhede van den libertheden eñ vrijheden van zijnder stede van Pamele. Id. 370 (1583).

GEBUER, zn. Zooals thans, fr. *voisin*. **Rechter (schout) en geburen**, fr. *juge* (*baili*) *et voisins*. De volgende aanhaling, betreffende de oude rechtsoefening in de meierij van 's Hertogenbosch, op het land van Heusden, herinnert ons [of ten onrechte? meer geleerden mogen er over beslissen] aan bladzijden 768—770 uit Grimm's *Deutsche Rechtsalterthümer*, waarin o. a. gezegd wordt: „alle gepurn, feldner und all ander husheblich lüt zu Erringen mugen rechtsprechen". || Oft gebuerde dat eenige van den ingesetenen van beyden zyden, off hoere have becommert, besett off gearresteert worde voir schult ofte schade, dairaff die aenlegger vorwairde hadde oft geloefte in scepenenbrieve voir scepenen off poirteren, van den steden bynnen den steden, eñ opten lande voir richter eñ gebueren; in den lande van Huesden eñ in den dorpen van der meyeryen voir scepenen, dair scepen zyn, eñ dair egeen scepenen zyn voir richter eñ gebueren, die trecht aldair vueren eñ hanteren, soe sall die aenlegger, die in der maten voirs., waerheyt hadde, den schulder mogen doen arresteren... na inhout zyner wairheit. *Charterb. v. 's Bosch*, fol. 100 15de E. (Van der eeningen tusschen de stad van 's Hertogenbosch eñ hoere meyerye, ter eenre, eñ die stad eñ dlant van Huesden, ter anderen zyden).

GEBUER (Geboer), zn. *Plattelandsbewoner*, *dorpeling*, *boer*, *landman*, het tegenovergestelde van poorter, stedeling, fr. *habitant du plat pays*, *villageois*, *paysan*, *campagnard*, (*vilain*, *villanus*) *l'opposé de l'habitant des villes, du citadin, du bourgeois*. || Hoedat, met haren prikellen, Toe quamen eñ voort voeren Van den Berge [*nl.* uit het land van Berg], die coene gheboeren, Die, na die tale van Brabant, Dorpliede sijn te rechte ghenant. VAN

HEELU vs. 6244; it. vs. 2962, 7003, 7016, 7827. Zie Verdam GEBUER 3).

GEBUERLIJCK, bn. *De buurt betreffend*, fr. *concernant le voisinage*. Gebuerlijcke rechten, fr. *droits de voisinage*. Zie RECHT.

GEBUERLIJCK, bn. *Behoorlijk*, *gepast*, *voegzaam*, fr. *pertinent*, *approprié*. || Hebben daernae, in den onsaligen tyt des orlogs,.. onsen ondersaeten van Hasselt, die principale eñ originael brieven onser vurvaderen van hon privilegien,.. verloren,.. daeby zy hon goeden name eñ naringe,.. hetten moigen verliesen, soverre wy nyt daertoe versien en hetten,.. warde hon daerop nyt voirder by ons versien van gebuyrlicken remedien. *O. Liége*, 11 dec. 1500. *Hasselt*, *Inl.*

GEBUERNEDE, zn. *Buurvrouw*, fr. *voisine*. || Van Gillis Deynouts wive, omme dat zoe ghecreech twee porters van Ghend van haren maghen eñ dede slaen harer [*l.* hare] ghebuerneden, omme dat zy ghescolden hadden, eñ micte dat zoe niet verbueren mochte; eñ doe vinc de bailliu de vrauwe eñ seide dat zoet [*nl.* zij het] dede doen; vermaect omme xv lib. *Rek. baljuws. Gent*, rol. 1723 (1372).

GEBUERSAEMHEIT, zn. v. *Nabuurschap*, fr. *voisinage*. Kil. Ghebuersaemheyd. || Onder welcke leth van de natien [*nl.* waaronder men de vreemde toeziende voogden der weezen kiezen zal] men oock sal regard nemen.., op de gebuersaemheyt, familiariteyt eñ kennisse metten aflijvighen gehouden. *C. v. Loven*, *Weeskamer*, 39.

GEBUERTE. Zie GEBEURTE.

GEBUERTE. Zie GEBOORTE.

GEBUERTICHEIT (Gebuertichede), zn. v. *Geboorte*, *afstamming*, fr. *naissance*, *descendance*. || Dewelcke dinghe [wij, *nl.* beloven] wel eñ loyallike te doen houdene dengonen die naer ons comen sal eñ tland sal bi naerre ghebuertecheden houden eñ besitten als here. *C. stad Brugge*, I, 280 (1302).

GEBUERWECH. Zie WECH.

GEBUREN (Gebueren), wederk. wkw., Limb. Sich geburen. *Behooren*, *betamen*, *passen*, fr. *appartenir*, *convenir*; *hd. gebühren*. || Dairbij wesende meyster eñ gesuoren, als sich dit geburt. *C. v. Maastricht*, 172 (1428). Want tot diesen privilegien executie van gericht behoert, so bevelen wy onsen scholtit vursc. die executie te doen als sich dat gebueren eñ behoren sall. *Ord. Liége*, 11 dec. 1500, a. 10. *Hasselt*. Verdam GEBOREN 4).

GEDACHT, GEDACHTE, zn. v. *Gedachtenis*, *herinnering*, fr. *mémoire*, *souvenir*. || Her Johan van Erkel, saliger gedacht, bisschop van Lutke. *C. v. Maastricht*, 450 (1379). Gort Aelbrecht saliger gedachten. *Schep. v. Tessenderloo*, 22 jan. 1485. Onse voorsaten goeder gedachte, bisschoppen tot Luyck, graeven tot Loon. *O. Liége*, 27 juni 1577.

GEDACHVAERDING, zn. *Dagvaarding*, fr. *ajournement*, *assignation en justice*. || Soo wie erfpenningen te heysschen heeft, mach dat doen met ghedachvaerdinghe oft vooroogenghebiedinghe, sonder de maniere van besettinghe oft ghedaeginghe te moeten onderhouden. *C. v. Breda*, 1547, a. 80. Zie ook DACHVAERT 2), en GEDAGING.

GEDAENTE, zn. v. 1) Van eene misdaad. *De natuur*, *het wezen zelf ervan*, fr. *la nature* (*d'un méfait*. || Weert dat in anderen poenten.., ijemant vergetelic were of daertegen [*nl.* de ordinancien] dede,.. nae staet van den persoenen eñ van den faite, gedaente eñ groetheijt,.. suelen redelic gecasteit werden. PIOT, *Cart.* 18 nov. 1404, a. 10. II, 165.

2) *Lichaamshouding*, *uiterlijkheid*, fr. *attitude*. || De schepenen moeten int ondervraegen wel gedeslaen op tgene de gevangene verclaert oft antwoort, oft hij misschien.., dat hij stamelt oft bleeck wort, dat hij verandert van gedaente, dat hij uijt sijnen neuse wort bloijende, oft sijn oogen ter aerde slaet, oft diergelijcke. *C. v. Antw. comp.* VII, ij, 4.

GEDAETS, bijw. *Dadelijk*, *terstond*, fr. *immédiatement*, *tout de suite*. || Soe wie noch honde noch vogele en hielde gedaets, die sal zyn leen versueken eñ verhergeweeden nae der cameren recht van Brabant. BOXHOREN fol. 9.

GEDAGEN. *Dagvaarden*, *dagen*, fr. *ajourner*, *assigner en justice*. || Die scepenen wisen voer recht: dat men diegene ghedagen sal, van ons heren eñ vrouwen wegen van Brabant, tot huerre geweer, die hier beclaget sijn, daerover dat sy beclaget sijn, hebben sy geweer bynnen deser prochien; eñ en hebben sy engheen geweer bynnen deser prochien, men sal se ghedaghen aen den rinc van der prochienkerken, eñ al met goeden orconden... *Charterb. v. 's Bosch*, fº. 51 vº. *C. v. Breda*, 1547, a. 39. Zie ook DAGEN.

GEDAGING, zn. *Dagvaarding*, fr. *ajournement*. || In de stadt van Breda zijn, o. a. twee ghemeyn manieren van procederen: d'een is by gedaginge oft citatie, eñ d'andere is by besettinge. *C. v. Breda*, 1547, 38; it. 74. Zie ook DACHVAERT 2), en GEDACHVAERDING.

GEDEEL, zn. o. 1) *Deel*, *gedeelte*, *een zeker deel*, fr. *partie*. || Hoedat onse scepenen eñ ghemeente van onser stede van Brugghe an ons [*nl.* de gravin Margareta] te meer stonden versocht hebben, dat wy hemlieden wilden vercoopen tMaen-[daegh]sche eñ tVormezeelsche, eñ hadden [*dat wij staat hier verkeerd*] esgelicx versocht aen Wouter van Ziesseele, dat hy hemlieden vercochte een ghedeel van zynder officie van Ziesseele,.. *C. stad Brugge*, I, 201 (1275).

2) *Aandeel* (in eene nalatenschap), fr. *part dans une succession*. || Soo wie eenich mesdoen van den vj vooorseiden stiken doet, van den welken hi niet ne wilde comen te rechte no staen te rechte, sal men bannen bi scepenen wijsdomme eñ verwinnen, eñ van lichame eñ van goede so moet hi sijn in sgraven ghenade, sodat die eene heelft van den goede blive sinen wive; eñ heeft hi [*nl.* de misdadige] ooc negheene wijf, eñ hi ghedeele heeft van sinen goede, elken ghedeele moet taine bliven [*nl.* des graven]. *K. v. Ouderborch*, 1268, a. 32. Hoe dat elc syn ghedeel halen mach dat hem ghevalt. Eñ so wien so van yemens doot ghedeel ghevalt altehant na sine doot, wille hy, so mach hy gaen ter herfsteden [a. 101 staat hersteden — is het erf- of hertsteden?] van den dooden. Wille hy oec, hy mach gaen sitten in syn ghedeel, ter stede daert hem verstorven es... Eñ dan es de wet sculdech te doene denghenen in syn ghedeel. *C. v. Gent*, *Gr. ch.* 1297, a. 100. Hadde yemend in een starfhuus ghedeel van husen op anders erve, deghone dien de erve toebehoort moet de husen nemen up prijs. *C. v. Aalst*, 398. Dat so wie die ghedeel wille nemen jof ontfaen bi der wet van der poert, dat hi moet houden dit dat hierna volghet. *C. v. Auden.*, 2de d., 59. Wanneer gheen van den voors. tween saken en ghebueren, maer dat in eenich poortelyck steerfhuus tusschen den heritiers ofte ghedeelen gheschil valt eñ ryst, eñ dat zy, voogden, versocht zyn, van eenich van denselven ghedeelen, de kennesse van denselven steerfhuuse te nemene,.. Ib. I, *Cah. prim.*, II, 5, bl. 362.

3) *Deeling*, *verdeeling eener boedelscheiding*, fr.

partage d'une succession. Ook DEEL. Zie d. w. 3). || Dat wettelec ghedeel heeft gheweest tusschen N., an deene side, eñ N., an de andere side, als van mersche eñ van lande in de prochie van Berlaer ligghende; eñ die deel es sulc, dat N. heeft te haren deele... Eñ omdat al de vorseide deelinghe es ghesciet wettelec... DE VLAMINCK, *Zwyveke*, 154 (1353). Dat hy al tgoet te gherechten deele sal bringhen. Updats yemene beghert die ten ghedeele toebehoert. *C. v. Gent*, *Gr. ch.* 1297, a. 100. Al tgoet dat ten ghedeele toebehoert. — Weder dat soe wille comen in ghedeele ofte ne wille. — So moeten de partien incommen ofte buten bliven van ghedeele. a. 101. Al eyst dat huusen binnen der stede eñ scependomme in 't ghedeel gherekent zyn als catheyl eñ meuble, nochtans ghebeurt danof erfvenesse eñ onterfvenesse. *C. v. Gent*, VI, 19. **Schepenen van gedeele.** Zie BANCK 4).

4) *Medeërfgenaam*, fr. *cohéritier*. || So wie van den ghedeele die beghert an de wet ghenachten van ghedeele, de amman eñ drie van denghenen diere up te wisene hebben syn sculdech ghenachten van ghedeele te iii viertiennachten te leegene ter herstede. *C. v. Gent*, *Gr. ch.* 1297, a. 101. Eest dat hij [*sl.* de oudste zoon] wille, dat sine gedeele dit derde van hem houden, of van zynen heere, daer hy zyn leen of houdt, daeraf heeft hi core... Eñ jeghen dese coren hebben de gedeele core van wien syt houden sullen. *C. v. Aalst*, *Leenrecht*, 422, § v. Zie Verdam GEDEEL 3), en hier 2) *infra*.

GEDEELGENOOT, zn. In een leen. *Mededeelhebber*, *medegerechtigd*, fr. *cointéressé* (*dans un fief*), *cofeudataire*. || Als 't vornomde leen *pro indiviso* int ghemeene ghehouden werdt tusschen diversche persoonen, zoo ghestaen de ghedeelghenooten mits een relief eñ camerlinckghelt betaelende. *C. v. Auden.* III, 25.

GEDEELICH, bn. Hetzelfde als DEELBAER en DEELSAEM, zie d. ww. || De eervelike rente die ghevallen was,.. die sy ghedeelech. *C. v. Gent*, I, 584 (22 juni 1353, a. 6). Zo verde eenighe provisie ghedaen, ofte oock eenighe schaede gheleden worde tot ghemeene beneficie van den schepe eñ goeden,.. zal al tzelve den beschadigden eñ gheïnteresseerden goet ghedaen worden in groote avarye, ghedeeligh onder schip eñ goet, nae auder ghewoonten van der zee. *Pl. v. Vl.*, I, 393, *Zeerechten*, a. 41. It. *C. v. Assenede*, XX, 3; *C. v. Belle*, *Leenhof*, VII, 14; *C. v. Broekburg*, VIII, 14; *C. burch v. Brugge*, III, 10; *C. v. Denderm. Leenhof*, IV, 13, 15, 20; *C. v. Kortrijk*, XV, 23, XVII, 2; *C. v. Veurne*, X, 19; VAN DE VELDE, *Annot.* 105, 106 (1687).

GEDEELLIJCK (Gedeelijk), bn. Hetzelfde als het voorgaande. || Huijsen staende up leenen zijn gedeelijk; uijtghesteken..; zoo oock molens, zoowel staende te winde als upt water, zijn ghedeelijk. *C. v. Aalst*, *Orig.* XXXIX, 17.

GEDELF, zn. o. *Delving*, *het delven; vaart*, fr. *action de bêcher*, *fouir; canal.* || Die in eeneghe grachte ofte ghedelf anders lant delft (?), salt beteren den grave x s. eñ den claghere x s.; eñ heeft his ooc vele ghedolven, hi salt beteren bi scepenen. DE PR. en BR. IV. *Desteldonk*, 13. *K. d. Ouderborch*, 1268, a. 57. Eñ quam meest... omme dat de stede van Ypre hadde ghedaen delven eene vaert;.. eñ ooc mede daer die van Ypre plaghen te doene vier daghen eñ vier nachten omme te commene van den Damme tYpre te water, quamen, by den nieuwen ghedelve, met eenen overdraghe, zonder te commene ter Nieupoort, bin twee daghen eñ twee nachten, oft lettel meer. OL. v. DIXMUDE, 103; item 106. Soodat de supplianten verobligeert sullen wesen te vergelden de particuliere gelande van de redelyke weerde van hunne landen, die gebruyckt sullen worden tot het gedelf des canaels. DE PR. en BR. XIII. *Kaprijk*, 9 (1618).

GEDENCKEN (Gedincken), bw. *Zich inbeelden*, *z. verbeelden*, *z. voorstellen*, fr. *s'imaginer.* || Die viant is dore dese minschen ghevaren met allen dien becoringhen die men ghedincken mach. *Aller Kerstenb.* 59.

GEDENCKEN, zn. o. *Geheugen*, fr. *mémoire.* || Dit zijn de rechten, privilegien, usantien eñ hercommen der stadt van Herentals, die men altijdt bij mans ghedencken onderhouden heeft. *C. v. Herentals*, *Inl.* Oft, int Loens, altyt, over menschen gedencken tot noch toe, voor een generale costuyme niet en is geobserveert eñ gehauden, dat... *C. gr. Loon*, I, 187 (1609). — **Te gedencken.** *Voor memorie*, fr. *pour mémoire.* || Item, te gedenken: dat mijn heere ommer sij te Lijer des maendaghs avonds, xj dagen in deser maent augusti, eñ des dijnstaighs dairna, voir der nonen, tot Santhoven. *C. v. Santhoven*, *Seker voirraet* (1427).

GEDENCKENIS (Gedinckenesse, gedenkenesse) zn. v. 1) *Voortdurende herinnering*, *gedachtenis*, fr. *mémoire.* Kil. G h e d e n c k e n i s s e, *memoria.* || Omme dat wi,.. scepenen van den Vrien, willen dat die voors. sticken bliven vast eñ ghestade,.. sie ghedaen waren voer ons eñ ghewiset te wetten eñ ewelike ghedinkenessen, so hebben wie dese lettren ghezeghelt met onzen zeghelen in kennessen. *Vad. Mus.* II, 364 (24 oct. 1281). Want der menscen memorie eñ ghedenkenisse vergaet metten „aetge" van den menschen,.. Oork. 19 juni 1295. [Maria,] ghiet in mijnre dorren herten een drop dyns godliken troest, die myn droefnisse temper eñ matighe door die eer eñ gedenckenis dynre seven vrouden. *Hondert merk.* 88.

2) In het leenrecht. *Belasting*, *cijns in natuur*, *boven het gewone leenheffings- of overgangsrecht*, fr. (*en droit féodal*) *cens*, *tribut*, *prestation en nature*, *outre le droit de relief ordinaire.* **Jaerlijckscheg edenckenis**, fr. *prestation annuelle.* || Dat de heer condicionneren moet de jaerlijcxsche ghedenckenissen. Wilt ooc de heere hebben eenige jaerlijcxsche ghedinckenessen, het si van glavien, schaerberderen [*lees* schaecberderen], hantschoen, offerpenninghen ofte dierghelijcke, hi moet bespreken: want sulcke saken zijn buyten der natuere van simpelen leene. WIELANT, *Leenrecht*, 30. — In het voorg. kap. wordt gezegd: anders, [*sl.* indien de heer geen relief van peerden, van honden, van handschoenen, van sporen, oft dgl. besprak], de leenman soude gestaen met te betalene thien ponden parasisen voor trelief.

GEDENCKELIJCKHEID (Gedinclecheit), zn. *Geheugen*, *gedachtenis*, fr. *mémoire*, *souvenance.* || Omme dat der minschen ghedinclicheit lidende es met den tide, so moet men die dinghe, die men ewelcke houden sal, vesten met ghescrefte. WILLEMS, *Hist. onderz.* 219 (1311). Zie ook GEDENCKEN, en GEDENCKENIS.

GÉDEREN. Zie GADEREN.

GÉDERINGE. Zie GADERINGE.

GEDIEDE (Gedijde), zn. Een w. eigen aan Vlaanderen. *Vreemde*, *vreemdeling*, *die vreemd is aan de* p o o r t (*stad*) *kasselrij, of gemeente*, *de niet-burger*, fr. *aubain*, *forain*, *non-bourgeois*, *qui est étranger au* p o r t (*ville*), *à la châtellenie ou à la commune; non*

civis, *forensis*, zegt Van den Hane, *C. v. Gent*, IV, 11; 14, 15; *C. v. Auden.* rubr. IV, nonpoorter; Zie ook Raepsaet, *Oeuvres compl.* IV, 173. — Ook als bijv. nmw. Gediet, gedijt. || Een ghedyde man ofte vrauwe wert poortere trauwende poortere oft poorterssе derzelver stede. *C. v. Gent*, V, 1. Een ghedyde man ofte vrouwe wort keurbroeder ofte keursuster trouwende keurbroeder ofte keursuster van de voorseyde stede oft ambachte. *C. v. Assenede*, II, 1. Gheen ghedyde, niet meer afzetene dan inwonende, en vermoghen eenen poortere of inwonende te doen vanghene, bezetten of arresteren, binnen der stede eñ scependomme, om rauwe onbewettighe eñ ongheprevillegierden schulden, ten ware in cas van afwoninghe, latitatie, absentatie eñ vlucht. — Als een gedyde, gheen domicilie binnen deser stede foverende, toespreect te wette eenen poortere, es ghehouden zeker te stellene voor de costen, schaden eñ interesten. — Poortere en es nyet ghehouden, heesschende of verweerende, zeker te moeten stellen, niet meer jeghens poortere dan forainen. *C. v. Gent*, IV, 13, 14, 15. — Het w. foraine wordt anders ook wel gebezigd voor buitenpoorters, in tegenoverstelling van binnenpoorters. *C. v. Aalst*, rubr. IV. — Wanneer een ghediet persoon, te wetene, die gheen poorter en es der voors. stede, compt succederen in een porterlyc steerfhuus der voors. stede, zo es deselve stede gherecht eñ ghecostumeert thebbene den x^en^ penninck van al den goede... *C. v. Auden.* I, *Cah. prim.* rubr. II, 4. Vremde eñ forainen, *C. v. Veurne*, III, 1. Vremde eñ gedyde persoonen, afsittende ofte opsittende deser stede eñ casselrye. Ib. XLIX, 1. Vremde ofte forainen. *C. v. Winoxb.* V, 13. En *passim* in de kost. v. Vlaanderen. Zie ook Verdam, en POORTERSCHAP.

GEDING (Gedinge, gedijnge), zn. o. 1) *Rechtszaak, geding; rechtshandel, pleit*, fr. *procès; procédure.* || Daer werden [?] drie manieren van zaeken ofte ghedinghen: deerste van de Wet, dat es van de Kuere; tweeste van sterfhuusen eñ civile zaeken, dwelcken es van haven; eñ tderde van nootzaekelicheden van den lande, als van dycken, delven eñ dierghelicke. Eñ van nu voortaen zo zullen cesseren alle goudynghen eñ campinghen [*var.* campghedinghe], van successien, eñ om ander civile zaeken. *K. v. d. Vier Ambachten*, 1242, DE PR. en BR. XVI, 43. Alse een ghedinghe hadde ghezyn vor ons eñ vor onse man ter woestina, tusschen ons an die en zide, eñ Ghildove, myns here Ghildolfs zone van Brugghe, onsen man, an dander zide. *Kleine tol te Brugge*, 1269. Daeromme, zo hebwi, omme ave te legghene dien tuist, eñ omme pais eñ vrede onderlinghe te hebbene, eñ oec omme te sparne cost eñ moinisse van beeden partien, die van vele ghedinghs plegen te comenne,.. ighewelcs recht van ons besocht eñ doen besouken. *Oork.* 19 juni 1295. Om te verhoeden, dat de pleyten eñ ghedinghen van onberoerlycke goeden niet eeuwigh eñ onsterffelijck en blijven. *C. v. Brussel*, *Stat.* 30 april 1432, *Inl.* Dat de mombooren egeen processen noch ghedinghen van der weesenweghen,.. en sullen moghen intenteren, aenveerden,.. *C. v. Santhoven*, *Weeskamer*, 24. Soo wie beghinnen sal eenich gedijnghe, hij wort in 't proces gherekent heesscher, eñ zijn partije verweerder. *C. v. Cassel*, a. 343. — 't Geding bannen. Zie BANNEN 2). || Die schepenen ghemaent zijnde, wijsen aldus: alsulcken ghedinghen als in de kercke van sheeren oft vrouwenweghen huyden tot acht oft negen uren vroegh voer den noene gheleght is, dat die schouteth, in den naem van den heere oft vrouwe, tselve ghedinghe magh bannen, eñ dinghen om partyen recht te doen, en sheeren breucken eñ keuren vervoorderen, alsoo verre alst recht is. — Soo bandt die schouteth tselve gedinghe, achtervolghende der schepenen vonnisse. *C. v. Asten*, 4, 5. — Gedinge halen. *In rechte betwisten*, *een rechtsgeding inspannen*, fr. *contester en droit*, *intenter un procès.* || Hierbi heeft gheloeft Boudene vorseit, wettelike, up de vorseide zestich pont 's jaers [hem en zijn oir *nl.* toegekend als vergoeding zijner afstanddoening van de tiende van Isendike] te waranderen eñ waerscepe te doene der kerken van Sente-Pieters, te Wette van der vorseider meieriën, eñ van den rechte datter toe bort, of [*nl.* in geval] sijn broeder, of hiemene van sijns vader hoire, ghedinghe halen mochte up de meierie ofte up enech recht datter toe bort, omme d'occhisoen van der versterften van sinen vader, ofte omme d'occhison van Bouden vorseit. *Oork.* 10 sept. 1298. *Vad. Mus.* II, 372.

2) *Rechtsgebied*, *rechtsmacht*, fr. *justice*, *juridiction.* || Meester Pieter Buulair es houdende van mijnen voors. heere den grave van Vlaenderen groot achtien bundere,.. eñ heeft hieraf hof eñ gedinghe met laten, eñ boeten tot X sch. eñ II sch. parisis... Dit leen es oic ghelast te gane metten ghevanghen van sijnre vierscaren toten casteele van Rupelmonde, eñ, up dat den heere ghelieft, soe moet hy voirtgaen tot Tielro, om dierste kennesse te doene, eñ es hieraf sculdich te ghedinghe te gane ter vierscare van Baersele [*nl.* Bazel]. DE PR. en BR. XXIII. *Bazel*, 41. It. *Belsele*, 18, 21.

3) *Rechtszitting*, *dag van rechtszitting*, fr. *audience*, *séance d'un tribunal*, *jour d'audience.* — Geding leggen. *Den dag eener gerechtszitting bepalen*, *vaststellen*, fr. *fixer*, *déterminer le jour d'une audience.* || Soo vraeght die schouteth die schepenen, ten selven daghe daerop ghedingh gheleyt is: oft hen kennelijck is datter ghedingh op dien dagh gheleyt is van sheeren weghen? Die schepenen verklaeren, dat het hen kennelijck is datter ghedingh gheleyt is; soo maent die schouteth de schepenen: oft hy alsulcken ghedingh, als in de kercke van sheerenweghen gheleght is, magh bannen eñ dinghen om partyen recht te doen, eñ sheeren keuren en breucken te vervoorderen? *C. v. Asten*, 2, 3. Zie ook DINGDACH.

4) *Rechtbank*, *vierschaar*, fr. *banc de justice*, *tribunal.* (Een pleiter moest daarbinnen staan, niet daarbuiten). || Het dingden twee knapen om een erve, eñ omdat die een bleef staende buten den gedinge, nochtan dat hire hadde sijnen taelman in, so was hem sijne sake ontwijst. *Vonnissen v. Uccle*, 18, 14de E. Van in tghedinghe te twesten, te slaene,.. Die iemanne int ghedinghe sleet of mesprect, saels ghelden xl s. Die binnen tghedinghe steet, hi en hebbe te dinghene, of hi en si daerin gheroepen van den richtere of van den scepenen, saels ghelden v s. *Kb. v. Diest* A, r. 53. Eñ es by cause van dien [*nl.* van zijn leen] schuldech, ten vermaenene van mynen voerseyden heere oft synen stedehoudere, te commen tsynen ghedinghe, ten ophove eñ ten afhove. *Oork*, 6 mrt. 1402, 1°. — Gedingdach. *Gerechtsdag*, fr. *jour d'audience.* || Deselve secretarissen sullen gehouden zyn alle gedingdagen, soo ordinarise als extraordinarise, te observeren eñ by te woonen. *C. v. Maastricht*, *Recessen v.* 1665, XVI, 4. Dat sy [*nl.* de procureurs] de ordinaris rollen eñ gedinghdagen tydelyck, ten negen uyren, eñ punctuelyck sullen

observeren. xix, 8. — Dach van geding maken. *Eene rechtszitting of vierschaar, eenen pleitdag houden*, fr. *tenir un plaid, une cour de justice.* || Die eenen dach van gedinghe maken wilt, moet maken op syns selfs heerlycheyt, oft op syn leengoet dat men van hem houdt, oft hy moet ontleenen plaetse onder den heere, daer hy es te dier tyt, daer hy dinghen wilt, oft hy sal moeghen tgedinghe maken op eenen kerchoff;.. Het moet syn primetyt van den daghe eer men hoff eñ banck maect; eñ eert noene luden sal moet tgedinghe gebannen syn; eñ diet na der noenen dade, soe en waert gheen recht... Eñ men mach wel die banck eñ hoff maken op een plaetse, eñ die heere maecht verlegghen op een ander plaetse opten selven dach, daer partien seker plaetse werdt genoempt. BOXHOREN (L. Galesloot, *Cour féodale*, I, LXXVIII). — Gedingplaets (Gedingeplaets). *Vierschaar*, fr. *banc de justice.* || Een sgraven leen, hebbende hoff eñ gedinge, met bailliu eñ mannen, boeten van x eñ twee schellingen parasise eñ andersints,.. waervan ick niet eenen voet landts en hebbe, op eñ afvaerens, maer wordt gehouden eñ ghenoemt een vlieghende heerelijchede, „de heerlijckhede van ter Varent eñ ter Walle", hebbende sijn ghedingheplaets op de straete vóór de hofstede... subject ten gedinge te gaen met de kerckgeboden van Baesel ter vierschaere aldaer. DE PR. en BR. XXIII. *Bazel*, 43. Zie ook DINGBANCK. — Avontgeding. || Dat niemandt een keurbroeder oft keursuster te [*l.* en] porre te wette, niet meer op het keurghedinghe als op het avondtghedinghe. *K. v. Boekhout*, 1684, a. 62. — Boutgeding. Zie d. w., en JAERGEDING. — Dachgeding. || Item, den schouteth competeert van... Item, van elck dachghedinghe, soowel int voor- als naerjaer, 24 st. *C. v. Casterlee*, xv, *Salarissen*, 7, 8. — Geestelijck geding. *Geestelijke rechtbank*, fr. *tribunal ecclésiastiqes, officialité.* Zie Defacqz, *Anc. dr. belg.* I, 64. || Wie enen portre van Antwerpen moyede ocht daghede in gheesteleken ghedinghe tonrechte, etc., dit sal staen na die privilegien van der stad. *Kb. v. Antw.* 153. Waer dat sake, dat de vors. huusarme scade hadden ocht cost van ghedinghe, waert gheestelec ochte weerelec, omme dit vors. goet te ghecrighene. *Bruss. godsh.* B 588 (1366). — Gemeen geding. *De gewone* (*waarschijnlijk achtdaagsche, te Antwerpen vrijdaagsche*) *rechtszitting of vierschaar*, fr. *plaid ou séance de justice ordinaire* (*probabl. de huitaine, du vendredi à Anvers*). || So wie dat wille wordden portre in Antwerpen, dat sal sijn des vridaeghs, als men met den horne ghebiedt ghemeene ghedinghe, ochte in ghouweghedinghe *Kb. v. Antw.* 159. — Gouwgeding (Goudegedyng, Gauwegedyng, Gougding, Gauding, Gautgeding), Kil. Gouwe ghedinghe, ghemeyn ghedinghe eñ jaerghedinge. *vetus.* GOUDACH, JAERGEDING, JAERKEUR, KEURGEDING, OOCHSTKEUR, VOOCHTGEDING, VOOCHTDACH, WAERHEIT. Zie GOUDACH, enz. op hunne plaats. *Algemeene volksvergadering, bij gouwen* (*pagi*, zie *Piot*, *Les pagi de la Belg.*, hd. *gau*) *of rechtsgebieden, heerlijkheden, leenhoven of schepenbanken, verplichtend voor alle meerderjarigen, eenmaal, meest driemaal, ook viermaal 's jaars, op bepaalde tijdstippen, met of zonder opontbieding plaatsgrijpend, en over het algemeen strekkende ter ontdekking der verholen misdrijven en benadeelingen van den landheer of van bijzonderen* (zie bijv. de ondervragingen of den kwestionaris der kost. v. Aalst, *Orig.* xxix, xxx). In deze plechtige „malla" ziet men echter ook wel hier en daar handelen over persoonlijke en zakelijke eischen of klachten, bezittingsrecht en verkoop van erfgronden of renten, uitwinning en naasting, verkrijging van poorterschap, en zelfs over gerechtelijke en bestuurlijke verordeningen of keuren, ja, over het vernieuwen van schepenen, fr. *des assemblées générales du peuple par districts, seigneuries, cours féodales ou bancs scabinaux, obligatoires pour toutes les personnes majeures, ayant lieu une fois, communément trois fois, même quatre fois l'an, à des époques fixes, avec ou sans proclamation, et ayant, en général, pour but la découverte des méfaits cachés et des préjudices causés au seigneur ou à des particuliers (voir p. ex. le questionnaire de la coutume d'Alost*, *Orig.* xxix, xxx). *Dans ces réunions solennelles ou „malla" on voit cependant aussi traiter, çà et là, d'actions et de plaintes personnelles ou réelles, du droit de possession et de ventes de fonds d'héritage ou de rentes, d'évictions et de retrait, de l'acquisition du droit de bourgeoisie, et même de statuts ou keures de justice et de police, voire, du renouvellement des échevins.* Zie Raepsaet, *Analyse*, hoofdstuk iv. || *In villa vero sancti Petri recognovimus predicto Balduino tertiam partem forisfactorum, que contingunt intra scabinatum ejusdem ville, a die Nativitatis Domini usque ad generalem placitum quod dicitur* gaudinghe, *et usque ad replicationem ejusdem que, dicitur* genachte. VAN LOKEREN, *St. P.* nr 453, aug. 1219; *Gends charterb.* 30, 2°. Dat deghene die woenen binnen der voegedien van Everghem eñ behoren ter gravescheep, niet eñ ziin sculdech te commene te zabbets gaugedinge over recht, en ware dat zire ghedaeght waren bi namen eñ bi toenamen, van haven ofte van herven. *Oork.* 4 febr. 1275, 1°. Wie mach thoenen zijn heerbringen met wettigen betoenen, dat hij daerinne quam mette wet, eñ gehouden heeft een jaer, ij jaer, iij jaer, ix gougdinge, stille eñ ongecalengiert, volcomt hijs, hem blivet derve. *Dit is trecht v. Uccle*, 95. Item, heeft mijn gened. heere drie goudegedyngen, te drien tiden int jair, dairover sitten mijns gened. heeren scepenen eñ mijne mannen. Eñ als die meyer syn gedyng bant, yerst soe bant hy van binnen vriheiden, eñ dat gedraight hy aen myns gened. heren scepenen van Brabant. Eñ dan bant hy terstont van bynnen eñ van buten vriheiden, van myns gened. heren wegen eñ van mynen wegen, eñ dat gedraight hy aen myns gened. heren scepenen eñ aen myne manne van leene, die daer jegenwordich sitten in die banck. Item, desgelijcs soe heb ic drie goutdage, die beseten worden by mynen meyere eñ mynen scepenen, van allen bedrive my eñ mynen smalen heren, van allen erflecheiden tobehoerende. *Rijksarch. Leenh. v. Brab.* reg. 7, f°. 58 v°. (1440). || Als eenighe erfve ofte onlosselicke rente vercocht wert, den coopere eñ vercoopere zullen hemlieden moghen presenteren voor den burchgrave ofte bailliu eñ schepenen, wien de kennisse behoort, eñ daer verclaeren den loyalen coop, lyfcoop en godspenninck, by hueren eede; eñ dan zal de onterfvenisse eñ erfvenisse ghedaen wezen,.. eñ den coopere zal dach nemen ten eersten gauweghedynghe ter causen van den beroupe ofte wedertreckinge van naerhede,.. vóór denwelcken dach den beroupere van naerheide nemmermeer gheëxcludeert sal wesen; nemaer in gheprevilegierde steden, daer men van gheen gauweghedynghen en useert, de naerheide zal staen te vier maeuden naer den dach van der publicatie van den coope. *C. v.*

Cassel, a. 221. Men sal houden gauwe ghedijnghen viermael sjaers, te weten t'elcken eersten wettelicken daghe die men houden sal in elcke vierschare, prochie eñ splete, naer half-maerte, sinte Jansmisse, ougst eñ kersmisse. *C. v. Cassel*, a. 358. It. *C. v. Belle*, I, 17. — Het w. gouwgeding is in eenen alleszins veel meer beperkten zin, zoowel ten opsichte der bijwoners van de vergadering, als van het aldaar verhandelde, gebruikt geworden voor eene veertiendaagsche bestuurlijke bijeenkomst der greffiers van het Land van Dendermonde. || Tot conservatie van welcken rechte van den thienden penninck, sijn de acht bancken van de vierscharen van den lande van Dendermonde gehouden alle veerthien daghen te compareren, by hunnen greffier oft andere, binnen de voorseyde stadt; ter vierschare, 't welck men heet ten gautghedinghe, eñ alsdan by specificatie over te bringhen alle de goederen eñ gronden van erfven die binnen denselven tijdt in hunne prochien respectievelick vercocht eñ verhandelt, eñ met renten belast eñ ghehypothequiert zyn. *C. v. Dendermonde*, *Decretement*. — Raepsaet, *Analyse*, 87, wil dat „gouwgeding" synoniem zij van „vierschaer"; wij zien bij hem echter niet waarop zijne bewering steunt; 'tzou schijnen op het voorgaande citaat, „ter vierschare, 't welck men heet ten gautghedinghe", doch *'t welck* slaat niet op vierschare, maar wel op het vergaderen der greffiers. — Halfmaertgeding. *Eene vergadering van alle de voogden, waarbij de overheid zich verzekerde, dat de weezen eene goede opleiding genoten en hunne goederen behoorlijk bestuurd werden*, fr. *une assemblée de tous les tuteurs, dans laquelle l'autorité s'assurait que les orphelins recevaient une bonne éducation et que leurs biens étaient dûment administrés.* || Den bailliu, schepenen eñ keurheers, als oppervoochden, mitsgaders haerlieder clerck, houden alle jaer, te half maerte, ofte corts daernaer, t'haerlieder beliefte, een ghedynghe 't welcke men noemt t' halfmaert-ghedynghe, waer men houdt de rekeninghen van alle weesen; aldaer schuldich sijn te compareren alle voochden van weesen van dese heerlichede, soo om te doen rekeninghe eñ bewijs van der administratie van haerlieder weesen goedinghen, als „om redenen te geven van haerlieder beleet, eñ waerin sy onderweesen eñ gheleert worden, weder de weesen goet hebben oft gheen. *C. v. Houtkerk*, I, 1. — Jaergeding. Met dezelfde bet. als Gougeding; zie d. w. || Eñ haer late, die te Kiele niet en wonen, elwaer wonende binnen der vriheit van Antwerpen, die selen comen te haren drien jaerghedinghen eñ te haren drien ghenachten. *Oork.* 17 april 1290, *Kiel.* In den iersten, es geordonneert: dat voertaen die wouwmeestere eñ geswooren cooplnyden tot drien tijden tsjaers, eñ niet meer, te weetene: des iersten goensdaighs nae Belokenen Paesschen, des iersten goensdaighs na sinte Remeysdach, eñ des iersten goensdaichs nae Derthiendach, houden zullen huere goudaighen oft jaerghedinghen, tot Woluen in de banck, eñ aldaer van allen zaken tot huere kennisse behoorende, beyde aengaende der heerlycheyt van mynen genedighen heere, eñ oick tusschen partyen recht doen, alzoe dat behoort eñ gewoenlyck is te geschieden. *Kb. v. Soniënbosch*, f°. 367 (1460). So wie dat eyghen ochte erve ghebieden wille te cope, dat moet hi doen op enen vridach, ochte in den jaerghedinghe. *Kb. v. Antw.* a. 160. In den yersten, dat ic mach houden alle jaer vier jaergedingen.., eñ die... ij genechten mach luden die clocke ten jaergedinge voirs. *Rijksarch. Leenhof*, reg. VII f°. 106, *Denombrement van Ghysbrecht Lowe, Thieldonck*, 1440. Dat dat alsoe by de scepenen van Lymborch eñ andere bancken in eñ tot hueren vooght- oft jaergedinge vercleert wordt. — Diewelcke zy alle jaeren op huere jaergedingen uuytlesen eñ publiceren. *Rekenk. v. Brab.*, reg. 136, f°. 143 v°. 145, *Gerechtelijk onderzoek v.* 1500. So wanneer op jaergedingen, in den lande van Loon, eenighe parthyen beclaecht woerden, in actie personeel, offt sy copie hebben sullen des heysch eñ moetende antwoerden offt nyet? is den schepenen van Peelt geleert: want het jaergedinge voer het gansche jaer gebannen woerdt, eñ het „jaergedinge" genoemt woerdt, om oock expeditie [*sl.* „onvertogen recht"] te hebben, dat parthyen den heysch mondelinck opdoen sullen, eñ dat die wederparthie schuldich sal syn daerop te antwoerden sonder derselver copie te geven. *C. gr. Loon*, I, 139 (1551). Eñ moet de rentier [*sl.* de schuldeischer] ten naesten jaergedinghe eñ vooghtgedinghe metter clocken totten selven huyse alsdan doen daghen ter hogher vierscharen ons genadichs heeren alle degene die totten selven huyse oft gronde taelen willen. *C. v. Antw.* 1582, XXXV a. 10. It. 1545, VI, 18, 26, en titel XXIV *Afdaeginge*. In deselve banck van Landen sijn, naer ouder costuijmen eñ herkomen, drij jaerghedinghe,.. eñ de klock wort geluijdt op elcken dach van jaerghedinghe, van sheeren weghen, eñ „daer en wort niet ghetracteert dan van personele saeken". *C. v. Landen*, I, 3. — Zie een merkwaardig formulier van een jaargeding bij Kempeneers, *Montenaken*, I, 431 en vlg., en, over 't algemeen aldaar: I en II, naar de aanwijzingen van de *Alphabetische lijst*. — Keurgeding. Hetzelfde als Jaergeding en Jaerkeur. || En sullen gheene wethauders vermoghen absent te blijven van het keurghedinghe. *K. v. Boekhout*, 1684, a. 67. — Voochtgeding of liever voochdijgeding, fr. *assemblée d'avouerie*. Benaming der *algemeene volksvergadering in een rechts- en grondgebied bekend onder den naam „voogdij"*, fr. *dénomination de l'assemblée générale du peuple dans une juridiction et un territoire connus sous le nom „d'avouerie"*. Kil. Voghtghenachte, voghtgheding, voghtdagh. *Judicium comitis: judicium a prætore agi solitum certis anni temporibus: dies comitialis.* Sullen voorts alnoch gecontinueert worden de voochtgedinghen die, naer ouder gewoonte, men is gewoon te houden dry werven des jaers in allen bancken ons voors. landts van Valckenborch. *C. v. Valkenburg*, *leenhof*, *Stijl v.* 1631, a. 7. Tot Herentals wordt eens des jaers gehouden voechtghedinghe,.. eñ wordt... gheboden ter kercken des sondaeghs daer te vooren te mistijde; eñ als de schouteth met de schepenen vierschare ghebannen heeft, doet hij ghebieden bij sijnen dienaer, dat elck kome eñ stae voor sijn recht; want die beklaeght wordt eer die ghewoonelijcke kersse ontsteken wordt, moet verseeckeren eñ borghe stellen vóór d'uytgaen van derselver kersse, op de pene van verreijckt te zyn;.. — Alle verkochte goeden eñ gronden van erfven, die gheproclameert eñ voortsgheroepen worden in 't voechtghedinghe, worden gehouden oft sij haere drij behoorelijcke kerckgheboden ghehadt hadden. *C. v. Herentals*, I, 2, 5.

5) *Voorwaarde*, *overeenkomst*, fr. *condition*, *convention*. || Ghelikerwijs alst in hare ghedinghe tusschen hen beiden ghesproken waert eñ besceden. *Laten d. abts v. Tongerloo*, 1337.

GEDINGELIJCK. Zie DINGELIJCK.

GEDOOCH, zn. o. *Gedoogzaamheid*, *dulden*, *toelating*, fr. *tolérance*. || Dat hi, Jan vorghenomt,

an dat vorseide goet van der Beverne enghene houdenesse meer en heft. no engheen recht, hen wart bi ghedoghe eñ bi ghenaden des vorseits abts eñ convents. *Oork.* 5 juli 1299. It. 11 juni 1299. In der prescriptien van den servituten, die niet corporael en zijn, en is niet genoch dat, mits den wetene eñ gedooge van den adversarijs, wordde gepresumeert van der goeder trouwen. V. D. TAV. 53. Een man, die syn wyff gedoocht coepmanschap te doene oft heur daertoe authoriseert, die moet alle die schulden, die syn wyff alsoe by gedooghe eñ authorisatie van hem gemaect heeft, betaelen. *C. v. Antw.* 1545, xi, 54.

GEDOOGENISSE (Gedoochnis, Gedoechgenisse), zn. Zooals het voorgaande. || In der prescriptien van den dingen die niet corporael noch lichamelijc, dat is tastelijc oft gevuelijc en zijn, behoirt te zijn sciencie eñ gedooghenisse van den adversarijs. V. D. TAV. 53. Dairomme, die wijs wil zijn, die en sal niemende possessie laten vercrijgen tegen hem, want, soe men gemeynlijc seegt: gedoechgenisse is oic erffenisse. Id. 39 v°.

GEDOTEERDE, zn. mv. *Gegoede*, *bemiddelde*, *voorname burgers*, *notabelen*, fr. *bourgeois aisés*, *principaux*, *notables*. || Wij, bailliu eñ schepenen van de heerlickhede van Terdeghem, metgaders de kerckmeesters eñ ghedoteerde van de voornoemde prochie eñ heerlickhede, ghesien hebbende.., certifieren by desen dat... *Tr. marit.* II, 166, 167. Zie GEGOEDE, en NOTABELEN.

GEDRACH, zn. o. *Getuigenis*, fr. *déposition de témoins*, *témoignage*. || Hoewel de heeren, in dijen gevalle [*nl.* van wraking der getuigen], 't gedrach der belaster getuijgen sullen mogen verscheijden stellen van de getuijgenisse der andere. *C. v. Santhoven*, *Stijl*, a. 151. Dat de griffier den thoon sal geheelijck eñ in 't lange scrijven, in sulckere vuegen als de ondervraechde persoonen hen gedrach doende sijn. Ib. 307. It. *C. v. Lier*, *Stijl*, IX, 7. It. *C. stad Brugge*, II, 748. Interrogatorie eñ gedrach. *Proces de Cremere* § *Elskens* (1534), *Leenh. v. Brab.*

GEDRACHTE, zn. *Schrift van wederlegging*, *van verwerping van de verklaring der getuigen*, fr. *écrit de réfutation des témoignages*, *des moyens de reproche*. || Aengaende saecken berustende in thoone, daeroppe partijen... werden gheappoincteert oft ghewesen in feyten contrarie te procederen by eysch, antwoorde, replicke eñ duplicke, sullen partijen heure feyten by korte articulen stellen,.. doende heure productien op deselve articulen van heure feyten eñ anders niet, eñ dat met seker billietten ofte ghedrachten, die sy den commissarissen ofte den greffier overgheven sullen, dairinne specifierende de feyten daeroppe sy de ghetuyghen overhoort willen hebben... *C. v. Bergen-op-Zoom*, a. 37; it. 42.

GEDRAGEN, bw., verl. deelw. gedregen. 1) *Bedragen*, *beloopen*, fr. *monter*, *s'élever à*. || Dat hij denzelven Andriese oplegge eñ vergelde die scade eñ interest, die hij dairomme geleden heeft, die hij extimeert „aldus veele" gedragende. V. D. TAV. 101. Dat hij nyet soo veele en heeft als tgeene gedraigt dairomme dat men op hem volgt. Ib. 271 v°. Voor tonderhouden van deser stede, als omme pensioenen,.. metgaeders andere groote, zwaere ordinaire eñ extraordinaire costen, die de voorledene jaerschare wel ghedreghen hebben die somme van... DE POTTER, *Chron.* 107 (1539). Eenen grontchijns oft ontquytbare rente,.. gedragende tsjaers XX scellingen Brabants. *C. v. Antw.* 1545, VII, 3. Soe vele renten... als desselfs portionaris part... jaerlycx gedroech. Ib. VIII, 6; it. XII, 3. It. HUYTTENS, *Corp.* 131. *C. v. Lier*, XV, 53, XVI, 2.

2) Van eene raadgeving, een besluit, een vonnis. *Bevatten*, *behelzen*, *inhouden*, *luiden*, fr. (*d'un conseil*, *d'une décision*, *d'un jugement*), *porter*, *contenir*. || Dat d'aenleggere hem soude mogen versien gelijck sijnen raet gedraegen soude (*comme de conseil*). *C. v. Antw. comp.* V, ix, 4. Emmers de conclusie ghedraecht: dat wy... GAILLIARD, *Gloss.* 625b.

3) Van eene lengtemaat. *Zich uitstrekken*, *houden*, *lang zijn*, fr, (*d'une mesure*) *s'étendre*, *porter*, *être longue*, *de longueur*). || Die yemande slaet oft quetste met moertwapenen,.. priemen eñ messen,.. die soe scerp eñ smal zyn dat sy doer dyser gaen voordere dan de mate gedraecht die daertoe geordineert is. *C. v. Antw.* 1545, II. 4.

4) Hetzelfde als BEDRAGEN 1). *Beschuldigen*, fr. *accuser*; zie d. w. || Ootmoedelick biddende, dat schepenen u tzelve zouden willen vergheven,.. hoewel gy nochtans ghedreghen syt van ten selven tyde nyet te zeer droncke gheweest thebbene. *Auden. meng.* I, 260 (1580).

5) **Iets aen iemant gedragen.** *Iemands „wetentheit"*, *wetenschap of getuigenis inroepen over eene zaak*, *eischen dat hij verklare wat hij ervan weet*, fr. *invoquer le témoignage de qq. sur une chose*, *demander qu'il en déclare ce qui est à sa connaissance*. || Looge hij [*nl.* de getuige] op ennige aenvallende stucken van buyten [*nl.* niet „in de substanciale saken], die van der principaelder materien niet en wairen, zoe en soude hij dairomme niet meyneedich zijn, want hij niet gesworen en heeft dan die wairheyt te seggen opte punten die men aen hem gedragen eñ vragen sal. V. D. TAV. 342. Segghende [*nl.* de aanlegger] hoe dat hy begheert dese ghetuyghen, omme sijn waerheydt te leydene, gheëedt eñ deselve by den ghesworen clerck verhoort te worden op 't ghene dat hy aen hem ghedraghet. *C. v. 's Bosch*, *Car.* 1529, a. 3.

GEDREICHSEL (Gedreechsel), zn. o. *Bedreigingen*, fr. *menaces*. || Huerlieder gedreechsel en achten wij niet meer dan eenen appelsteel. *Beleg v. Gent*, 13.

GEDRIELT, deelw. v. DRIELEN, bw. Weverij. *Ingeslagen*, *ingeschoten*, *de inslagdraden dubbel door de kettingdraden geweven zijnde*, fr. (*tissanderie*) *tramé* (*à fil double?*). Kil. *auctus* Drielen, drillen. *Duplicare fila*, *conglomerare fila*. *Tordre.* || En sal niemandt die ons ambacht niet en heeft,.. moogen vercoopen lynen laecken, teerten, sargien, waervan die werpden lynen is gedrielt. — Soo wie begeert gedrielt te wercken, sal gehalden syn voor syn proeffstuck eenen camp te slaen. *O. Liège*, 20 sept. 1766, a. 2, 10, *Tongeren*.

GEDROM (Gedrum), zn. *Gedrang*, fr. *presse*, *foule*. Kil. Ghedrom. *fland.* *Pressura*, *pressus*. || Veel cappen, mantels, bonetten eñ hoeden waren daer int onghereede eñ verloren, mits tgroote ghedrum en tghedruus van den volcke. *Ber. tijden*, I, 5; it. 94; III, 147, 155.

GEDRONTEN, deelw. v. DRINTEN. *Opgezwollen*, *gezwollen*, fr. *enflé*, *gonflé*. || Men zeijde, dat zijn aenzichte al ghedronten was [*nl.* van Mr. Jan Onghena], maer was vet, moghelic van der miserie eñ aermoede in zijn langhe vangheneſſe. *Ber. tijden*, IV, 191; it. 195.

GEDUCHTICH, bn. Eeretitel v. vorsten. *Geducht*, fr. *redouté* (*titre honorifique des princes*). Niet zoo zeer *vreeslijk*, *gevreesd*, dunkt ons, als

naar Kil. *auctus: Venerandus, reverendus. Révérent.* Zie La Curne. || Onse gheduchtich heere van Bourgoingnen eñ van Vlaenderen. DE VLAMINCK, *Acc.* 4.

GEDUERLIJCK (Geduerlic), bn. *Duurzaam, van duur*, fr. *durable, de longue durée.* || In alzoo verren als wy 't volck in zulcken state beweghen eñ beleeden moghen; maer omme den grooten twyfel eñ onghenouchte van denzelven volcke, die wy daghelicx hooren duchten, dat in dusdaneghen state nyet langhe gheduerlic zyn zal, anghesien de groote ghebreclichede daer 't langhe inne gheweest heeft eñ noch es, buuten rechte eñ justicien. SCHAYES, *Collacie*, 201.

GEDUNCKELIJCK (Gedunckelic), bn. *Bekend, kond*, lat. *notum*, fr. *connu, notoire.* || Gode van hemelryc zy danckelic eñ allen anhorende gedunckelic eñ bequamelic (*kond en aangenaam*): dat, als van alsulcken meegrype, dootslaghe eñ wancoste als gheschiet is in den persoon van N..., commen es tot eenen payse eñ soendinghe tusschen... *Auden. meng.* I, 248 (1484).

GEDURENDE, deelw. v. Geduren. *Duurzaam, blijvend*, fr. *permanent.* || Chijnsen, renten eñ dgl. geduerende lasten, daeraff geene hooftsomme geheijst en mach worden,.. die en worden nyet gehouden voor vliegende, maer voor vaste eñ geduerende schulden. *C. v. Antw. Comp.* III, xiv, 51.

GEDURENTHEIT, zn. v. **Eeuwige gedurentheit.** *Bestendige voortduring, altijddurendheid*, fr. *perpétuité.* || Voertmeer, oft Loeywycken voers. in desen yet min dan genoch gesciet mocht wesen, dat heft Cornelis voers. geloeft altyt te voldone totter euweger gedueerentheyt. *Hof d. Duitsche Orde te Beckevoert* (1420). Also dat der tafelen voirsc. vast eñ gnoech sal sijn tot ewigher ghedurentheyt. *Schep. v. Myskem* (Miscom), 8 maart 1430. Also dat Marien voirg. eñ haeren naecomelinghe vaste eñ gnoech sal sijn tot ewigher gedurentheit. *Schep. des dorps Tielt* (Brab.) 25 juli 1441.

GEDURICH (Geduerech), bn. *Bestendig, duurzaam, blijvende*, fr. *durable, de durée.* || Want wi willen, dat alle dese stucken bliven ghedurech eñ ghestadech euuelleke... *Oork.* 19 juni 1295. In groote noodeghe reparatien, als van mueren, balcken, groote leden van muelenen eñ dgl. gheduereghe wercken, dooght den bylevere alleene t'vierde. *C. v. Auden.* XXIII, 43. It. *Cost. v. Kortrijk*, XVI, 34.

GEEFBAER, bn. Van de munt. **Ganckbaer eñ geefbaer.** Pleonastice. *Gangbaar en doorgaans loop hebbend*, fr. (*de la monnaie*) *ayant communément cours.* || Te redimeren, ten tyde der redemptien, met hondert en dertich gulden Brabants gelts, gelijck in Brabant, naer de valuatie, sal ganckbaer eñ geefbaer zyn, eñ de rente naer tyts gelanck. *Schep. dorp en heerl. Meldert* (Limb.), 1 april 1664.

GEEPE. Zie GEBBE.

GEER. Zie GEERDE.

GEERDE, zn. Landmaat. *Roede*, fr. *verge.* Zie Gaerde, hoogerop, en bij Verdam. Het w. werd in Noord-Brab. aangetroffen door Cuypers-Van Velthoven. || Drie mud rogs beset eñ veronderpant op sesse gheerden lants tot Druynen... *Rijksarch. Leenreg.* nr. 17153.

GEERDE-LAGE, zn.-v. 't Zelfde als Blocklage? Zie d. w. || Niemant en sal, om malkanderen de sonne oft locht te benemen, eenen gemeynen heymmuer hooger mogen optrecken als thien voeten van de zyde van den hooghstgelegen grondt, daerin begrepen de kap oft geerde-lage. *C. v. Brussel, Servit.* 22; Christijn *cacumen.*

GEERINGEN, MEDEGERINGEN, zn. mv. Is het eene samentrekking van gaderinge? de zin schijnt te vereischen, dat men er door versta geërven, *mede-erfgenamen*, fr. *cohéritiers.* || Anno 1558, den 19en sept., soo zyn comen die kinderen van Henrick van Joeck, te weten: Mr. Jan Henricx soon, want Henrick hadde Mr. Jan, zynen soon, overgegeven dat versterffenisse van Joris van Joeck, natuerlyck saliger, ter eender zyde, eñ Henrick Van Herckenroye, met synder geeringen, ter anderen zyde, eñ hebben begeert een vonnisse van eenen huyse eñ have, dat hun aengestorven was naer doot van Catharina Tilmans, Henrich Van Herckenroey, met synder medegeringen muye [*nl.* moei], eñ hebben een vonnisse begeert: wie van hun dat huis hebben sal? Soo waert geweesen: dat die zyde van den spinrock hebben sal; eñ dat die sweertsyde voordeel hebben sal. PIOT, *Cart.* II, 605.

GEERNUX (Gheernux), zn. (?) Waarschijnlijk eene schrijffout. || Dat niemant en sal vermogen eenicherhande leer te verwen, noch gheernux (*sic*) noch huyden, om eenicherhande werck te maekene heurlieder voornoemde styl aengaende,.. *K. d. Leertouwers te Meenen*, 1668, REMBRY, I, 405.

GEËRVE (Gerve, Gerffve, Gerfve, Geërffve), zn. *Erfgenaam, héritier.* Kil. Ghe-erve. Haeres; Kil. *auctus. Hoire, héritier.* Wij troffen geen enkel voorbeeld aan, waarin het w. bepaaldelijk als medeërfgenaam kan opgevat worden. || Ware oec dat sake, dat Michiel.., ochte sine geerven gouden dit paiment,.. beide van rogge eñ van gelde, soe en mochte mens [*nl.* het land] hen niet nemen. *Oork.* 24 mrt. 1293. Eñ al desen vorghenomde verclernesse van tollen, van rechten eñ van rinthen,.. so accorderden die voreghenomde here van Dyst, Maria, vrouwe van Dyst, eñ.., metten scepenen, de ghesuoren eñ den porteren van Dyst ghemeinlike, eñ gheloveden se vore ons, vore hoen eñ vor hore gheerven, thaudene vaste eñ ghestadech eñ sonder broke. — Eñ wi, Gherard, here van Dyst eñ borchgrave van Antwerpen, Maria van Loen, vrouwe van Dyst.., gheloven thaudene alle de voreghesproken stucken sonder broke eñ vaste, vore ons eñ vore onse gheerven. *Tol te Diest*, 1307. In den iersten, selen wi eñ onse geerven doen den schouteet van Dijest.., ten heileghen sweren wet eñ vonnisse te doene elker manlijc. *Oork.* 2 juni 1335, a. 1. Deghene die gheerven zyn van die goeden. *C. v. Brussel, Stat. v.* 1355, a. 14; Christijn vertaalt *ut cohaeres eadem bona non possit distrahere*, het w. als *medeërfgenaam* beschouwende. — Jaerlijcs te vergheldene Godevaerde Van den Bomen eñ sinen gherven, ocht bringher dis briefs. — Sine gherven ocht bringher dis briefs. — Twee buenre bamde... in denwelken N... es ghegoet eñ gheërft te sinen behoef eñ tot sinen gherven. *Schep. v. Lummen*, 30 juni 1379. Alsulken testament eñ utersten wille als Gort Aelbrechs..., den capittel vors. gemaect hadde; waertsegen die naeste gherfven dach hadden, te wetene Dingen [*nl.* Dympha], Gort vors. suster, eñ vortgeheyschen worde met rechte, oft sy tegen die proeve van testamente yet seggen oft allegiren wilde... Eñ [als] die getuygen aldus verhoert waren, soe quam her Geert [Van Olmen] met synen monbor eñ versocht een clernis wes hem siin waerheyten ghedragen hadden. Waertsegen die naeste gherfven vortgeheyschen werden oft sy tegen dat clernis yet seggen wouden. *Schep. v. Tessenderloo*,

22 jan. 1485. Eens mans wettich testament; dat is syn gerffve; eñ sluyt hy alle gerffluyden buyten, dat mach hy wel doen, want eeniegelyck is heer over dat synen. *C. gr. Loon*, I, VI, 47. It. a. 39. De gerven Lambert Poulmans. KEMPENEERS, *Montenaken*, I, 181. Die naeste geërfven. Ib. 269; zie ook de aant. 1 aangaande het praef *ge*, blz. 216. It. *C. v. Diest*, VIII, *Casus; K. v. St.-Truiden*, 1404, a. 17; *Brab. Yeesten*, *Codex* nr. 111.

GEESELAERS (Geeseleren, Geseleren, Geeseleers), zn. mv. *Geeselaars*, fr. *Flagellants*. || Doen men screef MCCCXLIX (1349), doen gingen die Geeseleren te Bruesel. PIOT, *Brab. Kron.* 51. Id. *Ned. Kron.* 65, die Gheseleren. — Dat niemen van denghenen die cruusbroeders of gheselers gheweist hebben of meenen te wesene, dat sij vortan hem nemmeer en gheselen, eñ dies van al tal ombeeren [*nl.* teenemaal te laten], eñ onderdanich sijn den verbode van der helegher kercken; wie vortan derjeghen dade, ware in L lb. DE PAUW, *Vgb.* 45. Ib. 50: gheeseleers of cruusbroeders.

GEEST, zn. m. **De heilige Geest.** Vroeger de algemeene benaming van *een liefdadigheidsgesticht, waar aalmoesen uitgereikt werden*, fr. *table du St. Esprit, autrefois le nom d'un établissement charitable où l'on distribuait des aumônes*. || Soo wie over jaer aelmoesene neemt van den heyleghen Gheest, eist dat si sterven, half 'tgoed datter blijft, dat sal hebben de heyleghe Geest. *Kb. v. Antw.* a. 184. — **De booze geest.** *De duivel*, fr. *le malin esprit, le diable*. || Dengonnen die binnen het hof, in de maeltijden ofte andere congregatien van den eedt ofte gildebroeders, sweirt bij den naem Godts,.. oftewel noemt den Boozen geest, sullen verbeuren de boete van twee gr. DE PR. en BR. VI. *Nevele*, 101, *Handboog*, a. 23.

GEET, zn. o. *Wacht, nachtwacht*, fr. *guet*. || Eñ de lieden spronghen huuten hoeye van den waghene, eñ sloughen den portier doet, eñ deselve [*sic*] die dat gheet ter poorten dede. JAN V. DIXMUDE, 277. Voor de Meerseniershuus, daer men tgheet haut. *Ber. tijden*, IV, 118.

GEFONDEERT (Gefondeirt), deelw. v. fondeeren. *In bezit*, fr. *en possession*. || Dat de stede van Ypre ghefondeirt es in vele scone wetten, vryheiden, coustumen eñ usaigen. *Varia Ypr.* 64 (1413).

GEGOEDE. Zie GOEDEN.

GEGRUIST (Gegruyst), deelw. v. gruisen. Van vensterruiten. *Dicht gemaakt, samengevoegd, gestopverfd* (?), fr. *des carreaux de vitre bien joints, mastiqués* (?) || Soe wie dat huysvensteren of panden maken sal, die sal de pourtratuere alsoe rechtveerdich trecken als dat de cruyssouduren comen recht d'een teghen d'andere, eñ de ruyten ommegaens rechtveerdich wel eñ reyn gegruyst eñ gewracht, als dat de ruyten wel eñ vast staen int loot, eñ 'tloot ommegaens nieuwers en lotere. DE BURBURE, *Toestand*, 42, *Ord. v.* 1470.

GEHACKELT, dw. *Gespleten*, fr. *crevé*. || Die waren vercleedt elc met zwarte keerels, up elcke mauwe een grau vaessche gheackelt. SCHAYES, *Collacie*, 179. Die van den lande van Overschelde,.. in grooter menichte, wel ghewapent, quamen ter maerct met eenen ghelavye schachte, daerup dat ghesteken was een groen gheackelt capproenken. Ib. 304. Hy zat up een paert, eñ hadde eenen grawen minxelen kerle gheackelt wel een half elle diepe. OL. V. DIXMUDE, 175. Hij track de sommighe... de ghehackelde benden van de caussen. *Ber. tijden*, II, 218.

GEHALEN, bn. *In rechte overtuigen*, fr. *convaincre en justice*. || Daer een man claghere es up eenen andren van live of van lede [*nl.* van eene lijfstraffelijke misdaad], ghehaelt hine niet, hi verbuert lx pond. *Jus feud. Fl. vetus*, c. 85; *Id est, si reum manifesta probatione non convicerit*. Zie ACHTERHALEN 7).

GEHALT (Gehald), zn. o. Limb. en N.-Brab. (werkw. halden). 1) *Aanhouding*, fr. *arrestation*. || Waert sake, dat die proy oft dieverye clom tot eenen Beyerschen gulden oft hoogher, soo mach eenigh man 't ghehalt daeraf doen [*nl.* van den dief]. *Landch. Megen*, 1432, a. 17.

2) Wedde, *jaarwedde*, fr. *traitement*. || Den heer drossard heeft: Voor jaerlyx gehald, uyt de gemeene schatpenningen, fl. 280. *C. gr. Loon*, II, 534, *Reckheim* (1595).

GEHANGE, zn. Limb., mv. gehengen. *Deurhengsel, scharnier*, fr. *penture de porte, charnière*. Kil. *auctus*. Ghehinghe, herre. *Cardo. Gond.* || Die de grachten benemen,.. thuynen, gaders, stichelen, sloten, cammen oft gehengen braken oft ewech namen,.. *O. Liége*, 27 juni 1577, a. 85, *Hasselt*.

GEHANTTEECKENT (Gehandteekent), deelw. v. hantteeckenen. *Onderteekend*, fr. *signé*. || In teecken der waerheyt hebben sommighe van den voorn. persoonen dese presentacie eñ acceptatie ghehanteeckent. *C. v. Auden.* 2de d. 404 (1593). Monsr De Lijcques, die te Ghendt int eerste lach eñ met de ghuesche nobilisten ghehandteekent hadde. *Ber. tijden*, IV, 284.

GEHANTRISTICHT, *C. v. St.-Truiden*, § 1, moet gelezen worden gehantvesticht; De Lat. tekst heeft *manutenuimus*.

GEHAVEN. Zie HEFFEN.

GEHEEL, bn. *Vrij*, fr. *libre*. || [Den officier zal genieten] voor mondkosten, 's daegs vier stuyvers, den gevangenen geheel van syne mondcosten zelver te doen ofte besorgen. *O. P.-B. autr.* 31 oct. 1715, c. 25, a. 11. **Int geheel.** *Voor het geheel, hoofdegelijk, één voor allen en allen voor éénen* (aansprakelijk of borg), fr. *solidairement, chacun pour le tout*. || Als twee oft meer persoonen t'samen iemant misdaen oft ghequetst hebben, oft strijtbarigh zijn gheweest, soo is ieder van hen in 't gheheel eñ *in solidum* aen partije ghehouden beteringhe te doen. *C. v. Santhoven, K. en br. v.* 1665, a. 42.

GEHEET, zn. o. *Gebod, bevel*, fr. *ordre, commandement*. Kil. *auctus*. Gheheet j. ghebod. *Jussum. Commandement.* || Negeen gebot es de scoutete sculdech te gebiedene, sonder den abt jof sinen bode eñ sonder sin gheheet. *Oork.* 25 febr. 1252.

GEHEIMTE, zn. o. *Omheining*, fr. *clôture*. Kil. *auctus*. Gheheymte. *Septum. Encloture.* || Die yemants anders.., thuynen, gelynte oft. geheymte brake... *C. v. Antw.* 1545. II, 24. It. *C. stad Mechelen*, II, 17; Nannius *septa*.

GEHELDE, zn. o. (?) || Wie in sijn erfve ofte ghehelde delven, reuden, breken ofte maecken sal, buyten de wete eñ ter prejudicie van sijnen ghebuer, die en vercrijght daerby gheen recht noch possessie bij loope van tijde. *C. stad Iperen* XVI, 20.

GEHELMT, deelw. v. een wkw. helmen. In de wapenkunde. *Voorzien van eenen helm op de schilddekking*, fr. (*sc. héraldique*) *pourvu d'un heaume sur le timbre*. || Voor u, mynheeren van den Rade, Antheunis van Mortaignen, sciltcnape, heer van Eecke, compareerde in persoone hier int hof, verclaerst eñ gheeft te kennene, hoedat, drie

of vier daghen vóór Bamesse laestleden, hij verloos eenen zijnen zeghele, daerin wesende eenen schildt metten eenen rechten cruce, zijne wapene wesende ghehelmet eñ ghetemmert [*nl.* met eene schilddekking voorzien] met twee herftbeenen [*l.* hertsbeenen, hertspoten] up den temmere, den helme ghecront,.. welcken zeghele de comparant wederroupen... heeft, eñ by dese... wederroupt, zonder van dien nemmermeer te zeghelen ofte userne, want... heeft ghedaen maken eenen nieuwen zeghele... DE PR. en BR. IX. *Eeke*, 12 (1485).

GEHENDE, het vz. *Van*, met de bet. van verwijdering, van afstand, fr. *de* (*avec la sign. d'éloignement, de distance*); Lat. *procul*. || Dat gheen bäcker, no brauwer, no vaerwer, enighe barninghe leggen binnen xiiij voeten ghehende sinen ovene. *C. stad Brugge*, I, 361, *K. d. Decimans*, 1305, a. 52. Dat men nemmermeer gheen taverne houden moete up eene mile ghehende der steide. OL. v. DIXMUDE, 59. — **Naer gehende.** *Naar gelang*, fr. *selon, à proportion de.* || Dat deghene op wien.., eñ den drapier daervooren opleggheu eñ betalen, te wetene: de wevere op veertich groten, de vuldre, raemscheerder eñ vaerwer elc op twee scellynghen grooten, naer ghehende dat een ghelyc laken, onghesneden, dan... ghelden sal moghen. *K. lakeng. Brugge, Vullers*, 54.

GEHENGEN (Gehingen), bw. *Toelaten, gedoogen*, fr. *permettre*. Kil. Ghehenghen, ghehinghen. *Sinere, permittere*. || Hier voermaels, wanneer een paus starf, soe verscricten die cardenale sere van gronde haers herten, eñ vreesden dat God over hen ghehinghen soude, dat men se kiesen soude. *Aller Kerstenb.* 15. Die fame eñ gemeyn opinie excuseert den testateur, eñ en gehengt niet zijn testament geviciëert te wordden bij gebreke van institucien, noch van gebreeken van exheredilacien. V. D. TAV. 166. Dairomme en sal men niet te saechte zijn [*nl.* ten opzichte der misdaden], noch gehengen, noch gedogen quade wercken eñ die laten lijden sonder straffen eñ berispen. Ib. 374 v°. Item PIOT, *Cart.* II, 634; *O. Liége*, 27 juni 1577, a. 1. *Hasselt; Ber. tijden*, III, 174.

GEHENGENIS (Geheingnisse, gehingenesse, gehenkenisse, gehenckenisse), zn. v. *Toelating, gedooging*, fr. *permission*. Kil. *auctus*. Ghehenghenisse. *Permissio, indulgencia. Permission.* || Dat wy noch soene noch vrede maken en solen, noch laten maken, tusghen ons eñ den grave van Hollant,... ensi metten rade, met wille eñ met gheheingnisse des heren Willems, sbisghops van Utricht. *Oork.* 25 oct. 1298. Wij, deken eñ de capitele van Denremonde, eñ suster Byatrijs van Hallincrode, bi der ghehijmessen [*l.* ghehingenessen] Gods ons Heren, abdesse van den Convente van Zuiveke. DE VLAMINCK, *Zwijveke*, 97 (1310). Johan van Beyeren, bi der gracien Gods eñ des Stoels van Romen, Elect geconfirmeert der kerken van Ludic eñ greve te Loen, eñ Willem van Aerdinghen, bi der godliker ghehenkenissen, abdt des cloesters van Sentruden. PIOT, *Cart.* II, 120 (1393). A. WAUTERS, *Les Coxie*, 20. geheuckenisse [*l.* gehenckenisse] (1637).

GEHERDET (Geherdt), deelw. van een wkw. herden (?). Van eene kudde verkens. *Gedreven door eenen hoeder of herder*, fr. (*d'un troupeau de porcs*) *conduit par un porcher.* || Dat nyemant in de bynnen-stadt verkenen houden en sal moegen, tusschen nu eñ Alderheyligemesse naistcomende, geherdt noch zonder herde. *Vad. Mus.* II, 134, *Pestregl.* 1478, a. 10.

GEHERELT, GHEHEERENT, INGHEHEERENT. Timmerwerk. *Ingevat, ingevoegd, ingekeept, met pin en gat verbonden*, fr. (*charpenterie*) *encastré, emboîté, assemblé à tenant et mortaises* (Rembry). || Dat, ondere, de basschen in de balcken gheherelt zullen syn. — Up de moerbalcke van de voornomde stagie moet ghestelt wesen eenen maeckelaere... gheheerent met eenen heerne in de voorn. balcke. — Item, ghewrocht in den voorn. maeckelaere eñ balcken vier banden lanck.., welcke banden staen sullen dwerselicken, van vernden van den maeckelare, updat de heerens niet commen en souden ter ghelycke plekke in de maeckelaere. — Item, omme tmaecken van den lanteerne, omme het inhanghen van de groote clocke, daerup dat slaen sal, zullen ghestelt eñ ingheheerent wesen een deel in de fryesse (*frise*) voornoemt, een in de scheerbalcken, tot acht stylen lanck, met de heerens elf voet, groot thien dume viercante, de canten van dien afghevelt naer tkeeren van den achtcant... REMBRY, II, 336, *Bouw van het Belfort*. Item 330.

GEHERTICH, bn. *Moedig*, fr. *courageux*. Kil. *auctus*. Ghehert. *Animatus. Animé, courageux.* || Ydel glorie; Alsoo tot ydel saken elck es wel pertich. Ja in sulcke feesten [*nl.* het „haeohspel"] blijft men ghehertich. *Chron. v. Merchten, Haeckspel*, str. 1.

GEHEUCHLIJCK (Geheuglic), bn. *Heugelijk, in het geheugen blijvend, gedenkwaardig*, fr. *mémorable, de durable mémoire.* || Omme dese gifte [*nl.* eene marmeren doopvont] an de kerken voorseit bi ons ghedaen an de prochianen van Vursselare gheheughlic te makene, zo gheven wi.., den eersten kinde, dat over de voerseide vunte sal worden ghedoept, eene somme van thien gulden lamkine voer eenen vuntpenninc. DE PR. en BR. VI. *Vorselaar*, 44 (1320).

GEHEULTE, GEHULT, zn. o. *Barm*, fr. *berge*. || Als iemant teghen d'lant van sijnen ghebuere alleene graeft, moet de eerde eñ het gheheulte legghen over sijn sijde, als wesende een teecken dat hem d'erve van de grachte toekompt, eñ moet, tusschen de diepte van de grachte eñ d'erve van sijnen ghebuere laten twee voeten erve. *C. v. Deurne, impr.* a. 232. De kost van 1570 had gezegd: Die sijn erffve met opgesette grachten wilt beheijmen, moet tusschen de diepte van den gracht eñ d'erve van sijnen gebuer laten ten minsten anderhalven voet erve. XI, 11. — Landen gesepareert met opgesette kanten, waertegens ordinaris komt een gehult, natte oft drooge grachten,.. — Observerende de grootte van de kanten, gehulten eñ grachten. *Regl. Landen edificiemeters*, 16 jan. 1705, IX, 4.

GEHIJLICKT (Geheylicht), deelw. v. hijlicken. *Gehuwd, getrouwd*, fr. *marié*. || Geen vrouwe, van wat state die is, sy zye gehijlicht oft ongehijlicht, en is ontfanckelijc als procureur van ennige persoen. V. D. TAV. 29. In andere ohijnsgoeden, leen wesende, daer man oft wijf uyt versterven, gheheylicht oft ongheheylicht, daer komen alle de kinderen eñ oiren totte successien. — Dies moeten de gheheylichte kinderen, vóór eñ eer sy mededeylen sullen, innebrenghen. *C. v. Breda*, I, 11, 12. Zie HIJLICKEN.

GEHIJMESSE. Zie GEHENGENIS.

GEHIJNE, zn. v. *Pijnbank*, fr. *torture, question, gêne*, ofr. *gehenne*. || Om dan voort, bij cortter recapitulacien, to verclaren de maniere hoe men, na der lopender practijcken, sculdich is iemende te stellen ter torturen eñ gehijne. V. D. TAV. 181.

GEHINGE. Zie GEHANGE.

GEHOLT, zn. o. *Uitgehouwen*, *hol werk*, fr. *sculpture*, *ouvrage travaillé en creux*. || Gemeyn geholt, rabat ofte vierkant, niet uitspringhende, soo vensters, deuren als andersints, sal men meten voet voor voet. *Regl. Edificie-meters*, 16 jan. 1705, II, 3.

GEHOOCHENIS (Gehoechenisse, gehoechnisse), zn. v. *Geheugenis*, *gedachtenis*, *aandenken*, fr. *mémoire*. || O ghehoechenisse der doot ons Heren! *Gebedenb.* 15e E. 50, *O memoriale mortis Domini*. — Mit vroelicheit laet ons begaen die ghehoechnisse der alresalichster maghet Maria. Ib. *Antiph.*

GEHOOFTSTOELEN (Gehoestoelen), bw. Zooals Verdam het ook aanteekent, het w. is, in de volgende en eenige aanhaling, niet toepasselijk in den zin van *kapitaal*, en wel het minst in dien van *hoofdbank*. Men leze er dus voor: *den inkoopsprijs halen uit*, *zijn geld maken van*, fr. *retirer le prix d'achat*, *le prix de revient de*. || Delfs byer zal men tappen omme iij s. groten den pot; enwaer dat sake dat den scepenen dochte dat mens daeromme niet ghehoestoelen en conste, zoe moghen zij dat veranderen nae hoeren goetdunkene. *Kb. v. Diest*, B 83.

GEHOOR, zn. o. *Hooren zeggen*, fr. *ouï-dire*. || Van den anderen lichten misdaden, daer hij [*nl.* de officier] alleenlijc last af heeft den richter te kundigen eñ te refereren tgeene dat hij bevijndt uuyter famen eñ gehoore van anderen, eñ soe wort hij dairaf geloeft als fame. V. D. TAV. 162 v⁰.

GEHOOREN, bedr. en onz. wkw. I. BEDR. — 1) Eene bede. *Verhooren*, *gunstig aanhooren*, fr. *exaucer* (*une prière*). || Wij, te waren, jugierende haerlieden heesch, recht eñ orboorlic,.. so ghehoorden wij hare bede. DE PR. en BR. XI. *K. v. Saffelaar*, *Inl.*

2) Getuigen. *Hooren*, fr. *entendre* (*des témoins*). || Can men die getuijghen opten dach of op die ure nijt gehoeren, eñ hij [*nl.* de aangeklaagde] tegenwoirdich es, soe sal men hem daer voert eenen zeekeren dach eñ ure besceden. PIOT, *Cart.* II, *K. v. St.-Truiden*, 1366, a. 42.

II. ONZ. — *Onderhoorig zijn*, *tot een rechtsgebied behooren*, fr. *ressortir à* (*une juridiction*). || Onse schepenen onser hoogen gerichte van Luyck, als den geïnquesteerden als borger eñ ingheseten onser voornoemder stadt Hasselt, oft andersints den Luyckschen rechte onderworpen ware; oft als denselven den Loonschen rechte subject eñ gehoorende ware, den schepenen onser hoogen gerichte des graefschap Loon in Vliermael. *O. Liége:* 27 juni 1577, a. 4³, *Hasselt*.

GEHOORLIJCK, bn. 1) *Onderhoorig*, *tot een rechtsgebied behoorend*, fr. *ressortissant à* (*une juridiction*). || Ende sal den secretaris onser stadt Meghem de gheleghde kueren op den voorsz. Somerdijck binnen acht daghen daerna uytseynden ende deselve doen verkondighen, soo binnen der stadt van Meghem als dorpen onder ons graefschap ghehoorlijck. *Landch. v. Megen*, 1621, a. 1.

2) *Gehoorzaam*, *onderdanig*, fr. *obéissant*, *soumis*. || Ofte hy, binnen dien tyde,.. die voirs. executie nyet en volvuerde,.. soe sal die stadt van Bruessel den amman oft zynen stedehouder, die den voirs. versueken nyet gehoirlich geweest en heeft, van dan voirtan houden eñ hebben als verlaten van zynre offitien. *Ref. v. Uccle*. 1431, a. 9.

GEHOORSAMICH, bn. *Gehoorzaam*, *onderdanig*, *volgzaam*, fr. *obéissant*, *soumis*. || O zuete Vader.., ic, arme onghelatene mensche,.. eñ beghere, dat Du uutter zueter wonden dynre luchter hant huden gheveste enen oetmoedighen onderganc myns ongheatorven ghemoedes eñ ene ghehoersamighe ghelatenheit myns eyghens willens onder Di eñ onder allen creatueren. *Getijdenb.* 15de E., 144 v⁰.

GEHORENBOOMT (Gehoerenboemt), verl. deelw. *Voorzien van hoek- of graatbalken*, *van hoeksparren*, fr. *pourvu d'arêtiers*. || Dat den pachter de huse staende op 't voorsz. goet laten moet also hy se vint ten aencommene, wel ghevust [gevorst], gehoerenboet [*l.* —boemt] eñ gheweecht [*nl.* van wanden of muren]. DE PR. en BR. IX. *St. Martens-Jathem*, 4 (1422). Zie HORENBOOM.

GEHOUDEN. Zie HOUDEN.

GEHOUDICHEIT, zn. v. *Gehoudenheid*, *verschuldigdheid*, fr. *redevabilité*. || En wisten oock niet te spreken van de provisien ofte vonnissen van den Rade, waerby N. eñ N. iet soude aengewesen zyn in prejudicie van de gehoudigheyt in de voorsz. lasten. MARTINEZ, 32 (17de E.).

GEHOUT, zn. o. 1) *Eedelijke verklaring van eenen schuldeischer voor het gerecht ter staving van zijnen eisch*, fr. *affirmation sous serment devant la justice par un créancier pour certifier sa créance*. || Scepenenbrieven van Antwerpen staen tot gehoude, in sulcker vueghen: soe wye eenige renten oft pachten van gelde oft grane, etc., eñ diergelycke, uuyt crachte van scepenenbrieven, hebbende oft heffende is, mach, in sterckenissen zyns scepenenbriefs, synen eedt doen; eñ zoe wes hy derre affirmeren by eede, uuyt crachte desselfs scepenenbriefs, tachter te syne, dat moet de proprietaris oft gebruyckere van den pande betaelen eñ namptiseren, tenwaere dat hy allegeerde eñ met quittantien oft anderen wettighen thoone betalinghe conste doceren binnen acht daghen daernae. *C. v. Antw.* 1545, VI, 15. It. 41; it. *C. v. Santhoven*, *Stijl* 1557, a. 126, 130; *C. v. Herentals*, III, 2. — Sijn gehout doen. *Onder eed bevestigen*, fr. *affirmer sous serment*. || Daernae seeght de taelspreker, in den name van den arrestant: „Al bereet staet hij sijn schult te ghewarighen eñ sijn ghehoudt te doen, maent er af wat hij schuldich is te doen..." — „Dat dien persoon sal schuldich zijn sijne schult te gewarigen met schepenbrieven van Antwerpen, oft met levende waerheyt, oft met sijnen eede, sooverre alst op eenen levenden persoon is." *C. v. Antw.* 1582, c. 29 a. 4. It. *comp.* V, ix, 42. Zie ook BEHOUT.

2) *Behoudenis*, *bewaring* (*van de landerijen*, *van den landbouw*), fr. *conservation des champs*, *de la culture*. Ter zake van bevrijding des lands door dijken en sluizen, wordt gezegd: || „totter toelingen [*nl.* den akkerbouw] eñ totten gemeynen oerboer of noot"; verder: „totter toelingen eñ vruchtbaerheyt", verder nog: „totter gemeynen vroechtbaerheit, toelingen eñ nutscapen des voers. lants", eindelijk: „om tghehout eñ om gemeyn oerboer des voers. lants", en „totten ghemeynen gehouden [*l.* gehoude] eñ oerboerlicheit". *Rekenk. v. Brab.* reg. 133 fol. 126 v⁰., 15de E.

GEHOUWEN, zn. mv. (?) || Soe wie calverenocht pynken- ocht perdenscoen maken wilt, die zoelen [*nl.* zullen zijn] twee duymbreet lanc, met palanen [fr. *poulaines*] van selfter zolen, ocht twee vale echterste ocht ghehouwen. *Kb. v. Diest*, B, 172. — Niet het w. maar het maaksel zelf is ons duister.

GEHOUWEN. Zie HEFFEN.

GEHOVEN. Zie HEFFEN.

GEHUCHT, zn. o. Zooals thans, fr. *hameau*. Kil. *Vicus*, *vicus paganus sive rusticus*. || Dat men van nu voortaen te gheen plaetsen van de Casselrye

taverne houden sal, dan alleenlijck ten kerckhove eñ plaetsen daer men van ouden tijden taverne ghehouden heeft, eñ oock ter plaetsen daer ghehuchte van huysen staet van acht huysen oft meer. *C. v. Iperen*, *Kasselrij*, c. 124. Zie *Wdb. d. Ned. t.* Zie ook JUCHT.

GEHUILICKT. Zie HIJLICKEN.

GEHUISSCHEN, zn. mv. *Echtgenooten*, fr. *conjoints*, *époux*. Kil. Ghehuysene. *vetus. Conjuges.* || De lestlevende van twee gehuysschen wint met sijn lancxtleven alle die have eñ meuble goeden. *C. v. Loven*, XIV, 15; it. 11, 15. 17, 21.

GEHULDICH, bn. *Goedgunstig*, fr. *favorable*. Kil. Ghehuldich, *favens.* || Dat mijn vrauwe dabdesse van Maegdendale daer by huer ghesonden hadde hueren ontfanghere, haer oetmoedelijke biddende.., dat sou gehuldich soude willen sijn, om Gods wille, hulpe eñ bijstandichede, omme tgodshuus van der Maegdendale.., te reformerene eñ te slutene. *Maegdendale*, 32. Dat aldus dees predicanten in dese Nederlanden talle canten gheschict waren om tvolcx herten totter nieuwer religie ghehuldich eñ bereet te maken. *Ber. tijden*, I, 21. It. *Auden. meng.* I, 225; OL. V. DIXMUDE, 35. Verdam GEHOUDICH.

GEHULPEN, GEHELPEN, wdkw. met het vz. met. 1) Met wapens. *Zich bedienen*, *z. leeren bedienen van*, *z. oefenen in het gebruik van*, fr. *se servir*, *s'exercer à se servir* (*des armes*). || Item, selen dese voirseide xl ghesworen scutteren porters te Bruesele syn, eñ hen wel ghehulpen met hueren boge, eñ wel gestoffeert binnen hueren huyse van bogen, gescutte eñ hernasche of wapene, die hen eñ nyemant anders toebehoren en sal. *Ord. handboogschutters Brussel*, 1426, a. 2.

2) Met poorterij of klerkschap, met voorrechtsbrieven. *Z. bedienen*, *gebruik maken van*, *z. beroepen op*, fr. *se servir*, *faire usage de*, *invoquer* (*son droit de bourgeoisie*, *la cléricature*, *des privilèges*). || Dat alle deghene die hem ghehelpen willen met haren porterscepe, dat sij buicvast commen binnen der stede van Ghent binnen derden daghe met haren wijven eñ met haren kindren eñ met alre [*l.* hare] woensten. DE PAUW, *Vgb.* 35 (1340). It. 62. Wie van buten incommen zynde... hem eer gheholpe metter porterie of vriheyt van deser stede [*nl.* vooraleer er jaar en dag te hebben gewoond].., dat ware up de boeten van L ponden par. *C. v. Gent*, I, 610 (1431). So wie in dit gulde commen sal, moetter innecommen als ghediit siinde, hem niet te ghehulpene noch met porterien noch met clergien ter causen van der gulden. *Kaart Rederijkers Hasselt*, a. 6 (1482). It. *Brab. Yeesten*, II, 589 (1361).

GEHULPICH, bn. *Hulpvaardig*, fr. *secourable.* || Quamen voor myn heere van Charrolois eñ baden hem dat hy den lande ghehulpich weisen wilde. OL. V. DIXMUDE, 79.

GEHULT (Gehuldt), deelw. *Ingehuldigd* (als vorst), fr. *inauguré* (*comme prince*). Kil. *auctus.* Ghehuldt, ghehuldet. *Inauguratus. Receu à la couronne, ou autre dignité.* || Solempnelick eñ heerlic gehult eñ ontfangen. *Rekenk. v. Brab.* reg. 136 f° 176 (1504). Want wy nu in onsen lande van Brabant als hertogen ontfangen eñ gehuldt waeren. Ib. f° 180 (1496).

GEILINGEN. Zie EENWINTERS.

GEISERING (Geyseringe), zn. Er moet gelezen worden transeneringe. || Wie soe brant, offt roef, offte geyseringhe dade, hi hadde verboerdt tlijf eñ goet. *K. meierij Loven*, 1312, a. 16. — De K. d. amm. v. Brussel 1292, a. 18 heeft „transeneringe"; de Waalsch-Brab. keur, a. 15: *roberie u tenserie* [lat. *tansaria*], en de K. v. h. markgr. a. 12: „censeneringhe", eene zonderlinge verschrijving, van welke J. F. Willems eene niet min zonderlinge verklaring poogt te geven. Zie TRANSENEERING.

GEJONSTICH, bn. *Gunstig*, fr. *favorable.* || Dat gheen pentionaris, secretaris oft andre officiers van der stede, noch insghelycx eeneghe taellieden, ontfaen zullen jaerlicx eenich pentioen oft wedde van eeneghen cloosters, officiers, edele oft andre, ghemeerct dat dezelve wedden hemlieden dwynghen meer ghejonstich te zyne denghuenen daeraf dat sy ze ontfaen, dan oft sy sè nyet en hadden. SCHAYES, *Collatie*, 172.

GEJONSTICHEIT (Gejonstichede), zn. o. *Goedgunstigheid*, fr. *bienveillance.* || Ic duchte dat Sijne Mat. hieraf ghejnformeert zijnde, niet nemen en zal in goede, eñ mochte daervan veranderen zijne goede ghejonstichede, die hij altijts thuwaerts ghehadt eñ alsnoch heeft. DE POTTER, *Chron.* 102.

GEKELST, deelw. Hetzelfde als gekenneft. Van varkens. *Voorzien van een knevel of dwarshout*, *kennewe*, fr. (*des porcs*) *pourvus d'un tribart.* || Dat elck zyn verckenen ringhe eñ kelne; of waer se de schuttere of dienare bevonden in der lieden vruchten schade doende in 't velt, niet gheringt of ghekelst zijnde, zullen boeten.., eñ zullen d'officiers die moghen doen kelnen eñ ringhen. DE PR. en BR. XXVI. *Rupelmonde*, 97. Zie KELNEN en KENNEVEN.

GEKENNEN, bw. *Herkennen*, *onderscheiden*, fr. *reconnaître*, *distinguer.* || Die palen eñ eynden van denselven ij erven zyn geturbeert eñ verdonckert, soedat men die niet wel gekennen en can. V. D. TAV. 235. Zie ook BEKENNEN 4).

GEKIJF, zn. *Rechtsstrijd*, *geding*, *proces*, fr. *litige*, *procès.* || Is een rescript verworven op een dinck dat in questien van gedinge oft gekijve staet, eñ het daeraf gheen mencie en maict, en doogh niet. V. D. TAV. 304.

GEKNIEBANT, deelw. Van rekeningen. *Opgeteld*, fr. *additionné.* || Sullen oock [*nl.* de paymeesters] by ieder reeckeninge overleveren een pertinent borderel, inhoudende alle de sommen in haeren ontfangh eñ uytgaef gebracht, van post tot post, met yders laeters [*nl.* bladzijde] of blad opgemaeckt eñ gekniebant, eñ, ten eynde van yder capittel, te samen geaddeert eñ ineen getrocken, om, in 't opnemen van haere reeckeningen te dienen. *C. v. Maastricht*, 414 (1682). — Om deze aanhaling te verstaan, wete men dat de rekeningen oudtijds op elke bladzijde opgeteld, maar de totalen op de volgende zijde niet overgedragen werden; alle dese afzonderlijke totalen werden op het einde der rekening nog eens met elkaar opgeteld, om het algemeen of slottotaal, de *summa summarum* te vormen.

GECOPULEERT (Gecopulerd), deelw. Van schriften. *Verzameld*, fr. (*d'écritures*) *assemblées.* || Dit es de Keurbouck van der stede van Ypre, ghecopulerd, ghereformeirt eñ vergadert van allen de oude Kuere. *Kb. lakeng. Iperen*, *Titel.*

GECOSTUMEERT, deelw. G— zijn. *Gewoon zijn*, fr. *avoir coutume.* || Eñ syn niet ghecostumeert plancken te weirne om die van Gent noch om andere, meer dan ten voorseyden daeghen, tenwaere bij gratie. *Tol St.-Pieterssluis*, 1272, en *passim.*

GEÇRIJGELIJCK (Gecrigelic, Gecrygelic), bn. Van personen. *Te vatten*, *te pakken*, fr. *qui peut être arrêté*, *appréhendé.* || Daer zij [*nl.* de misdadigers] niet voor ooghen en waren, noch ghecrigelic, begheerde se ghebannen thebbene eeuwelic

uut Vlaenderen, van moorde. *C. v. Aalst*, 498 (1486). Compt hij in de camere van den Rade noch niet, soe gheeft men tweetste deffault,.. eñ commissie om hem te vangene, opdat hij gecrijgelijc es binnen Vlaenderen, buijten gewijden steden. WIELANT, *Crim.* 39. *Pl. v. Vl.* I, 687; DE POTTER, *Chron.* 81.

GECRIJGEN (Gecrigen), bw. Goederen. 1) *Verkrijgen*, fr. *acquérir*. Kil. G h e k r ij g h e n, j. krijgen. *Acquirere.* || Dat die van der Fermerien van Onser Vrouwen op Doye te Ghend,.. hebben ghecocht eñ ghecreghen, wel eñ wettelike,.. jeghen Rogiere van Moscheroen.., neghene lib. eñ tiene sol. elc sjaers te renten,.. up XXX bunre lants. *Oork.* 27 febr. 1283. Daerover sal Gheerard hebben,.. al de daghelike vervalle eñ dat hi metter wet berapen eñ ghecrighen mach. *Oork.* 12 nov. 1368, a. 2. Dat si gheloven selen binnen jairs te ghecrighene vijf pont wart erflicheiden binnen der vryheit van Walem. *K. v. Waalhem*, 1365, a. 7. Item *C. v. Brussel*, *Stat.* 1417/1432, a. 1.

2) In het algemeen. *Bekomen*, fr. *obtenir*. || Eenige notabele persoonen, die de kennis daervan mochten vercrygen. RAYMAEKERS, *Kerk. Diest*, 256 (1584). Ten eynde dat hy, suppliant, soude worden gecondemneert van stonden aen t'amoveren die privaten op syne erfven gemaeckt, oft daeraf te gecrygen het consent van die van de Camere van rekeninge in Brabandt. MARTINEZ, 130 (1609). Vermach den crediteur, indien hy sententie t'synen profyte gekryge, op 'tselve goet ofte penningen te procederen. *C. v. Gent*, IV, 8. Om van allen sterfhuysen... te beter de wete te moghen gecrijghen. *C. v. Loven*, *Weesk.* a. 25. Om... sijne interesten te gecrijgene. *C. v. Thienen*, VIII, 18. Dat hy [*nl.* de debiteur] hem soude moeghen abeenteren aleer hy [*nl.* de crediteur] den officier oft dieneere soude moeghen gecrigen om te arresteren. *C. v. Antw.* 1545, IV, 21. Ingevalle sy egheen sufficiente goeden eñ persoonen... alhier en cunnen gevinden oft gecrygen om hen schade daerane te verhalene. Ib. IX, 18.

GECROONT, deelw. De vier gecroonde. Namelijk *de vier heilige martelaars Severius*, *Severianus*, *Victorinus* en *Kristoffel*, *de patronen der metsers, steenhouwers en dakbedekkers;* ook wel mede *der pleisteraars*, fr. *les quatre couronnés*, *savoir les quatre saints martyrs Sévère*, *Sévérin*, *Victorien et Christophe*, *les patrons des maçons*, *des tailleurs de pierre et des couvreurs; aussi des plâtreurs.* REMBRY, I, 440 (alwaar zie de aant. 8); BERGMANN, *Lier*, 65; ook te Gent, te Loven en elders.

GECRUILOCKT (Gecruyloct), deelw. *Gekrulhaard* of *krulharig*, fr. *à poils crépus*. G e c r u y l o c t e h o n t. *Krulhond*, *poedel*, fr. *barbet*. Kil. K r u y l l e n, j. krollen; l o c k e, vlocke. || Secht [*nl.* eene van tooverij beschuldigde vrouw] dat hy [*nl.* de Booze] haer t'haren incomen in deze examineercamere te gemoete quam, in figure van eenen ghecruylocten hont, haer segghende: *Gaet upwaerts.* CANNAERT, *Strafrecht*, 486 (1604).

GECUST, deelw. Gecust eñ gepayt. *Tevreden gesteld*, fr. *contenté*. || Het es te wetene, dat hem die goede te dele gevallen syn op den commer, last eñ cheyns, die daer van rechte sculdich syn ute te gane; met [welke] goedingen eñ ghedeilten hem de voirs. Jan eñ Alijt, zijn zuster, wale ghecust eñ ghepayt hebben ghehouden. *Chartb. Beg. Brussel*, f° 218, *Schep. v. Br.* 1353. Met welcker lotingen, scheydingen eñ deylingen voirs. de voirs... hen wel gecust eñ gepayt hebben gehouden, eñ hebben geworpen eñ vertegen, met wettiger verthienissen malc op des anders loth, goede eñ gedeylte voirs. *Bruss. godsh.*, doos H 267, pak *Alsembergh*, *Schep. v. Br.* 1445.

GELABEFACTEERT, deelw. Van het onderhouden der wetten of verordeningen. *Verzwakt*, fr. (*de l'observance des lois ou statuts*) *affaibli*. Lat. *labefactari*. || Dat, door de ongelegentheyt van den oorlogh, als andersints, het recueil der recessen eñ positive wet deser stadt in verscheyde deelen is gelabefacteert eñ niet naer behooren... wert naergekomen eñ geobserveert. *C. v. Maastricht*, 407 (1682).

GELABOREN, ow. *Bewerken*, *maken* (*dat*), fr. *faire en sorte que* (?). || De collatie vergadert, daer gaven dezelve XVIII persoonen ghedeputeerde te kennene, dat myn gheduchte heere af hebben wilde de Wet eñ eene andre ghemaect, eñ dat zy daer nyet in ghelaboren en consten dat en moest gheschien [*nl. dat de graaf het zoo wilde*, *en dat zij niet maken konden dat de Wet niet zou veranderd worden*]. *Collatie*, 23.

GELACH (Gelaech), zn. o. 1) *Maaltijd*, *feestmaal*, fr. *repas*, *banquet*. Kil. *auctus*. G h e l a c h, g h e l a e g h, g h e l a e g h e. || Die voor schepen is gecosen, eñ daertoe gedaeght is, eñ niet en compareert op d'jaergedinge,.. verbeurt.., het resterende derdendeel voor de schepenen eñ secretaris, om daermede hun gelach te betalen. *C. v. Brussel*, 8. — Het was in verscheidene plaatsen een gebruik, dat elke nieuwe schepen een gelag betaalde, bestaande in eenen maaltijd of feestmaal, een banket zou men thans zeggen; men zie desaangaande ons schrift: *Jaarlijksche Schepenen-maaltijden te Diest*, 1606, 1717.

2) *Drinkgelag*, *vroolijke bijeenkomst*, *gezelschap van vroolijke maats*, fr. *écot*, *compagnie de buveurs*, *réunion de plaisir*. || Soe wie buten der stat drinken ghinghe te ghelaghe, te wat dranke dat het ware, hi soude verboren... *Acad. d'archéol.* 1856, bls. 500 (14de E.). Die sijn ghelaegh niet en betaelt sandersdaeghs vor der nonen, daerna mach de weert claghen van ontdraghenen ghelaghe. Eñ brinct hijt metter waerheit toe, so sal de richtere tghelaegh betalen eñ heffent van den sculdere. *Kb. v. Diest*, A 52. Dat niemant, die in een ghelughe zit in een taverne, hem en vervoordere te gaene in een andere ghelaghe dan elck int zyne. DE PR. en BR. XXIII. *Beveren*, 77. It. XVI. *Assenede.* Soo de keurmeesters bevinden dat de maete te kleijn is, oft datter potten sonder drij ooren ghetapt worden, daer sal allen het volck van dien ghelaghe los uijt den huijse gaen sonder te betaelen. *K. v. Moll*, 1596/1631, a. 30. Dese dry soenen... syn onlanghs geweest in het dorp.., in een herberge, int gelaech onder een gilde oft schutterye, als medegildebroeders aldaer drinckende... Was verdraegen eñ verboden dat niemant vreempts, niet van de gilde wesende, in hun gelach soude incomen. *C. gr. Loon*, I, 603 (1702). Sal elcken hoofdman op synen dagh gehouden syn te compareren, naer noene, in de Guldecamere, op pene van ghelaege. REMBRY, I, 531 (1712), *Gild v. St. Sebastiaan.* De herbergiers sustineeren dat, ghelaeghenooten, scheedende zonder ghelach te maeckene, den weerdt mach een voor al nemen. Dese costume es in gelaeghen onder de iij lib. par..., maer in groote gelaghen en blycket niet zoo wel. *C. v. Auden.* 2de d. 266 (1590).

GELACHSGENOOTEN (Gelaechsgenoten, ghelachgenooten), GELACHNOOTEN, zn. mv. 1) *Dischgenooten*, fr. *convives*. || Es ooc by den ghemeenen collegie ghesloten, dat zy alle vierscharen met elcanderen tsnoenens versamen eñ taamen eten zullen,..

ter welcker maeltyt elc van den collegie ghelachghenoote zyn sal. *C. v. Gent*, II, 255, *Schepenenregl.* 1546. Lieden van buyten, t'samen ghelagh verteerende, indien eenighe van hemlieden scheede vandaer sonder te betaelen, de weerdt sal moghen verhaelen sijn ghelagh op d'ander ghelaghnooten daer lunext blijvende. *C. stad Iperen*, XVIII, 4. Ghelaechsghenoten mogen een voor al bij den weert oft weerdinne aenghesproken worden tot betalinge van den geheelen gheborchden ghelaghe, behoudelijck hem sijn verhael op sijne andere ghelaechsghenoten. *C. v. Deurne*, 1612, a. 207. Item *C. v. Antw. comp.* IV, IX 88. Zie ook GELACH 2).

GELACHT, zn. o. **Int gelacht** (?). || Arndt van Corswarem heft tegen die gementen van Montenacken vercregen met beleninge, tot restitutie der penningen sonder crescentie, maer gelt ten tijde der redemptie gancbaer, 4 roijen lants,.. voer, roijesgelanck, 25 guldens 10 stuivers, eñ 4 gulden int gelacht,.. Is nochtans conditie, dat die 4 guldens int gelacht niet en behoeffven gerestitueert te woerden. KEMPENEERS, *Montenaken*, II, 172 (1639).

GELACHTE, zn. *Vadem, lengtemaat der uitgestrekte armen*, fr. *brasse, mesure de la longueur des deux bras étendus.* || Item, dat dengenen die, van Keys. Mat. wegen, geconsenteert is in den voirs. berch stolhen te dryven, aen elcke syde van den stolhen hebben zullen, gelyck dat aen anderen plaetzen, daer stolhen gedreven zyn oft werden, geüseert wordt, acht gelachten oft vayeme eñ vier voeten plaetzen, daerinne nyemandt hen en zal mogen hinderen, graven oft cuylen maecken, noch desgelyck oock in den vurhouwe van den stollen. *Rekenk. v. Brab.*, reg. 140 f°. 2 v°., 10 apr. 1556.

GELAECHSAEMHEIT, —HEDE, zn. v. **Ter g—.** *Naar het past, naar het gelegen komt*, fr. *à la convenance.* || Zy [*nl.* partijen] hemlieden hier inde [*l.* hierinne] verdreghen hebben van salvatien, eñ ghesiooten in rechte eñ up tvoors. proces willekuerende dat te hoorene ter ghelaechsaemhede van den college. *C. stad Brugge*, II, 339 (c. 1525).

GELAET, zn. o. *Uiterlijk vertoon, houding*, fr. *attitude, mine.* || Soe wie dat tsnachs onzedich ghelaet maecte [*nl.* zich onbehoorlijk gedroeg], oft onbesceydelyc clopte voer enich van synen medeghesellen dore oft huys nadat de beste [*l.* de leste] clocke gheluyt is, sonder argelist, hy sal verbueren enen wech te Dorneke. A. WAUTERS, *Sermens*, 7, Ord. v. 1412 § 21. **In gelate van.** *In de houding van*, fr. *dans l'attitude, en faisant mine de.* || So wie een messe uijtter scheijden treckt in gelate van strijde, oft met andere steenen, stocken, oft wat geweer dat sij, den anderen oploop deden met slaen, steken, oft in gelate van slaen, vechten eñ d'aansicht bieden, sullen breucken ... *O Liége*, 18 mrt 1502, a. 8, *Tongeren.* Soe wie eenige insolentie is bedryvende in gelaet van crakeel te maecken, die sal verbeuren ... Ib. 20 sept. 1766, a. 45, *Ib.* Zoe wij den anderen ierstwerffs, in gelate van strijde, oploept,.. PIOT, *Cart.* II, 549 (1515), *St.-Truiden.*

GELAGE. Zie GELEGE.

GELAGELIJCKHEIT § ONGELAGELIJCKHEIT (Gelagelichede, ongelagelichede), zn. v. *Gelegenheid, geriefelijkheid* § *ongelegenheid, ongerief*, fr. *commodité, facilité* § *incommodité, embarras.* || Hoedat wy, in tyden verleden,.. hadden geordonneert in onse voorscr. stedekine [van Meenene] te wesen de plache eñ stede daer onse goede heeren van der draperye van Curtrijke hare wulle uute souden gheven te spinnen eñ te kammene, eñ tgaren weder ontfaen, onse vorscr. goede heeren van der draperye zyn commen an ons, toghende dat zy, ter vorscr. plachen te varene grote onghelaghelichede eñ scade hebben, mids de wyve, die de wulle pleghen te spinnen, daeromtrent niet wonen eñ lettel daer commen, omdat verre es ute haren ghebuerten, eñ ooc mids anderen zwaerheden,.. Wy, die onsen vorscr. goeden heeren van der draperyen van Curtrike alle ghelaghelichede doen willen,.. hebben hemlieden ... gheconsenteert eñ ghewillekuert ... dat zy de vorscr. plache van spinnene eñ cammene houden zullen,.. up eene zekere plecke van lands, die men houdt van ons,.. dewelke zy alnu dertoe ghecoren hebben. REMBRY, II, 64 (1353).

GELANDE, zn., verbogen vorm van het deelwoord GELANT. 1) *Aanliggende, aangrenzende, belendende eigenaar*, fr. *voisin dont la propriété est contiguë, adjacente, riverain.* Kil. *confinis, conterminus.* || Oft zoo ghebuert waere datter yemandt naerder eens anders gront gheplant hadde, oft boomen van selfz ghegroeyt waren [*nl.* dan 8 voet], zoo zoude die ghelande gherecht zyn totter helft van de voerseyde boomen. *C. v. Aalst*, X, 18. Alle tacken van boomen staende op den gront van den eenen eñ hanghende over den gront van den anderen, synen naesten ghelanden, vermach hy te weeren. Ib. 19. De riviere van deu Dendre streckende deur 't landt van Aelst, es gherekent voor eene herbaene, eñ als deselve ongeruympt bevonden wort zyn de ghelande schuldich deselve elck aen zyne erfve te ruymene. Ib. 83. It. DE PR. en BR. VIII. *Maldeghem*, 11; XI. *Moerbeke*, 13; DE PR. *Second. cart.* 269. Vermach den hoochbailliu jaerlicx,.. alle de herweghen eñ pontweghen te berydene eñ te visiterene.., eñ de ghelande offt pachters,. van de plecken daer quaede gaten eñ weghen vonden zyn, te calengieren. *C. v. Auden.* III, 9; Daer, jn eenighe haghen, zyn oude patroonen [*nl.* boomstompen] eñ oude struucken van witten doorne, deghene die in zulcke haghe gherecht es en vermach gheen breeder recht te pretenderen dan van eenen voet en half, omme zyn verhef danof te nemen, eñ deghone daernaer ghelant vermach ... It. XIV, 17. *O. P.-B. autr.* 31 oct. 1715, c. 21 a. 4; 25 oct. 1726; 8 mrt 1731; en *passim.* Zie ook BEENGENOOT.

2) *Eigenaar van een zeker grondstuk*, fr. *propriétaire de certaine pièce de terre.* || Zijnre meer persoonen int zelve land ooc deel hebbende eñ de naerhede verzoucken[de], zo sal de calengierdere, die meest daerinne gheland es, altijts voorengaen eñ de naerhede van den coope hebben jeghens deghuene die minst daerinne gheland es. Eñ zijn de calengierders even diep ghelandt int ghemeene land, so zullen zij de naerhede, die zij begheeren, ghelijc hebben. *C. v. 't Proossche*, a. 72. Alle deghene die ghelandt zijn eñ ghegoedt neffens der rivieren. *Vad. Mus.* IV, 110. Altijts voorengaende eñ ghepreferеert sijnde deghone die in 't vercochte goedt meest ghemeene eñ ghelandt is; eñ indien datter twee, dry ofte meer in ghelandt sijn evenghelijck in eenen coop, elck van hemlieden begheerende de naerheyt,.. sullen hebben evenghelijck part eñ aendeel. *C. v. Veurne*, XXX, 1.

GELANDE, zn. v. *Evenredig aandeel*, fr. *part proportionnelle.* Kil. *portio, pars, proportio rata*, etc. **Na gelande**, ook **naer gelande**, **na gelange**, **nae gelanckde**, **naer de gelangde.** Kil. **Nae ghelande**, *pro rata, pro*

rata proportione, etc. — Hooftgelande. *Bijzonderste eigenaars*, fr. *principaux propriétaires*. || Sullen moghen heffen,.. tot laste van de herbergiers.., op elcke tonne bier eenen gulden,.. op last van daeraf behoorlyck rekeninge te doen, van drye tot drye jaer, voor de hooftghelanden, ter interventie van commissarissen... DE PR. en BR. XV. *St.-Jan in Eremo*, 3 (1651). Dat die van Herentals ons dienen selen gelijc andere staden, na hore gelanden, eñ nemmeer. *Brab. Yeesten*, I, 676, *Herentals*, 1291. Met sulker conditien: gheviclt, dies niet sijn en moete, dat de voers. hofstad met den huse daerop staende, daer de voers. vier pond op bewijst sijn, namaels alsoe argherden eñ afnamen, dat men den voers. cheins niet ghecrighen en conde, en daeraf ware in ghebreke, in deele ocht in al, dat dan de voers. huusarmen van der capellen altoes alsulken ghebrecselen hulpen met draghen na de ghelande van haren cheins. *Godsh. Brussel*, B 865, brief v. 1375, get. clxij, v. 40 scell. Dat zij [*nl.* de burgers] nu eñ daermaels alleweghe gestaen eñ quijt selen wesen met heuren tax van alle de beden ons te betaelene met onsen steden eñ landen van Brabant,.. dats te verstaen metten lxxx^ten penninck, ofte met alsoovele, oft die tax verandert worde, als, nae gelanckde van den lxxx^ten penninck, haer aengedeelte gedragen sal. *Priv. v.* 21 dec. 1410, *Diest*. Die geestelycke plaetsen betaelen dobbel lossinge naer de gerande [*l.* gelande] huns coops. *C. v. Diest*, VIII, 7. Die dese coeren eñ statuten breken, also menechwerf alsijt doen, also meneghe mesdaet [*nl.* boet] suelen si ghelden. Eñ dies niet connen ghegheldeu, suelen uter stad sijn verbannen also menech jaer alsi menech pond verboeren, ocht alse hen menech pond gebrect, na ghelanghe. *Kb. v. Diest*, A, 73. Alle quijtbare renten, daeraf dat die capitael penninghen onseker zijn, worden gelost metten capitael naer lantscoope eñ metten verloope naer gelangde van den tijde. *C. v. Thienen*, IX, 3. Blyft elck goedt op syn nature eñ recht, daeronder tselve ghelegen eñ resorterende is, naer elcks ghelande van de weerde, ter estimatien van de koopmanschap *C. v. Brussel*, 1606 a. 230; Christijn *secundum*.

GELANDELIJCK, GELANDEGELIJCK, bijw. *Naar evenredig aandeel*, fr. *selon la part proportionnelle*. Zie Gelande, naer gelande. || Dat wy se [*nl.* de burgers] met [*l.* niet] beden noch setten en sullen nemmermeer, en waere dat wij.., eñ dan zoude en moeste onsse voerseiden poort daertoe dienen gelandegelyck onsse andere steden en vryheyden van Brabant. *K. v. Assche*, 1369, a. 12. Als eenige persoonen erfven hebben tot gemeyne borren recht hebbende, eñ die erfven naermaels in twee, dry oft meer partyen gedeylt eñ gespleten worden, eñ wooninghen daerop oft af gemaeckt, soo sullen alle de voorsz. wooninghen gelandelyck met den anderen,.. den cost van dien borre helpen dragen. *C. v. Brussel*, *Servit.* a. 67; Christijn *terratim*. Vgl. MARCKGELIJCK.

GELANDEN, bw. De zin schijnt te vereischen *deelen, in gezelschap hebben*, fr. *partager, avoir en société*. || Men verbiet, op de boete van xx schel., dat niemen die zwiniu harnasch siet, negheen ander harnasch ne siede; eñ dat niemen andren van eeneghen harnassche ghelande, op deselve mesdaet. *Auden. meng.* I, 136 (1338).

GELANCK, bijw. *Naar gelang, a rato van*, fr. *à raison de*. || Bonders eñ royensgelanck, alsoe die maete metter keetenen gemeete bevonden worden sal. *Oork. d. conventueelen der abdij van St.-Truiden*, 6 dec. 1601. Fastre Van Vlerck heeft vercregen, bij forme van beleninge oft versettinge.., vijff roijen hoefs oft bampts,.. voer, roijesgelanck, 40 guldens 30 st. KEMPENEERS, *Montenaken*, II, 173; it. 168, 172, 174. Zie GELANDE, naer gelande.

GELANT. Zie GELANDE.

GELASTERBEERT, deelw. Van brieven. Zou men niet hebben willen schrijven gelacereert? fr. (*de lettres*) *non lacerées* (?). || Wet, dat wij open letteren der stad van Arscot hebben ghesien eñ ghehouden eñ ghelesen, niet dorestreken, niet afghedwaghen, niet afghestert, noch in enghere partien gheviciert noch ghelasterbert, gezeghelt met haeren ghemeynen zeghele, alsoe alse wijt best vermerken consten of bekinnen. *Oork. v.* 20 mrt 1360.

GELDEN, bedr. en onz. wkw. (*galt, gaut, golt, gout, gegolden, gegouden, gegouwen*). Eene oork. v. 12 nov. 1301 heeft gheven eñ ghilden; de kost. v. Lier II, 44 gegilden, en het Kb. v. Diest A r. 73 ghegheldeu. Kil. *luere, solvere*.

I. BEDRIJVEND. 1) *Betalen*, fr. *payer*. || Gilijs van Rantsem van Erpse heeft vercocht Janne Cloete van Bruessele viftech scellinghe erflic, jaerlyx nacomende telken kerssavonde binnen Erpse te leverne of te gheldene, met alsoe zelken ghelden alse [ten] tide van ghelden in borse gaen zal. *Oork.* 15 mei 1241. Zestech pont elkes jaers..; de ene helt van den zestich ponden te gheldene elkes jaers telken sente Mariën Lijchtmesse, eñ dander helt telken tSinxen,.. in also suilken paiemente alse daer men der kerken tienden mede ghelden sal te dien tiden. *Oork.* 10 sept. 1298. Katerine Motyns, vorgh.. kende eñ lide, dat si den voerseiden tsijs Janne Joes, vorgh. eñ sinen broederen eñ sinen susteren, van haren huise gaut eñ sculdech was. *Laten v. Tongerloo*, 8 jan. 1333. Dat sij al den waelgebornen luden... wedergeven eñ oprichten alsuelke gelt eñ scattinge als [si] daeraf gegouden hebben eñ betaelt. SERMON, *Couthereele*, 107 (1363). *C. v. Antw.* 1545, VII, 13: gelden eñ betalen; it. IX, 55. *C. v. Brussel* 1606, a. 174. — MARTINEZ, 172: geldende eñ tellende. *C. v. Gent*, III, 15: verbeurt eñ gegolden. *C. v. Deurne* 1612, II, 29: gelden eñ betalen. *Kb. v. Diest* A r. 63. DE PR. en BR. IX. *Nazareth*, 11.

2) *Vergoeden*, fr. *bonifier*. || Doen hi van hen scheeden soude, doen seyde Gielken uut den Leyminghen: dat hi die stat eñ quadyen van Lovene seyde, dat sy over den wech niet gaen noch keeren en souden, sy souden den kinderen Pynnox eñ horen magen eñ vrienden hoeren smaet beeteren eñ haer souden gelden. SCHAYES, *Anal. Acad. d'arch* (1856), 162.

3) *Koopen, verkoopen*, fr. *acheter, acquérir*. || Als den koper het goed, hangende het beschud [*nl.* den naastingstermijn], aan een ander hooger verkoopt dan hy het ingegolden heeft. *C. gr. Loon*, *Reckheim*, II, 481; it. 482. Wanneer man eñ vrouwe een erf gegolden, den Godtshelder eñ lycoop daarvan betaalt hebben, dog de cooppenningen in deel of geheel op rente genomen hebben,.. Ib. 491.

4) *Opbrengen*, fr. *produire, rapporter*. || Ierstwerf gout de wine assise elke weke lxxxvij £... Dbier gout elke weghe [*l.* weke] xlv £... Mede gout de weke xxiiij sc. etc. MERTENS, *Oudste rek.* 1, 2.

II. ONZIJDIG. — *Waard zijn, kosten*, fr. *valoir, coûter*. || Dair die getuygen tuygende opte weerde van eenen dinge seggen, dat dat alsoe veele gaut ter openbairder merct, eñ ander getuygen seggen van min oft meer te hebben gegouwen opte corensolders oft in den huyse, ghy sult weten dat men staen sal der getuygenissen van der openbairder

marct. V. D. TAV. 362. Een huus dat xl ponden grooten tsjaers ghalt. *Ber. tijden*, III, 239. Een brood dat galt te vooren twee deniers, galt twaelf deniers of meer. OLIV. V. DIXMUDE, 2. A°. 1437 galt tcoorne te Brugghe twee en dertich schellingen grooten. Ib. 163. Wilde de proprietaris den betochten pandt alsdan selve gebruycken, soe moet hy den tochtenaere jaerlycx betaelen, syne leefdage lanck, de helft van dat die goeden oft huysinghen voer den brant oft dirutie ter hueren gegouden hebben oft souden hebben moeghen gelden. *C. v. Antw.* 1545, XIII, 63.

GELDER, zn. m. *Kooper*, fr. *acquéreur*. || Den gelder oft cooper. *C. v. Heerlen* 1612, a. 12. It. *C. leenr. v. Valkenb.* 1612, a. 8. Zie GELDEN 3).

GELDING, zn. v. *Betaling*, fr. *paiement*. || Den selven scepene was gegeven: dat een man naerre es schuldich te bethoenen syn geldinge, indien dat hyt biedt te bethoenen, dan dat een man schout eyscht die hy [men hem?] niet en heeft vergouden [*sl.* die hem niet betaald is geworden]. *Vonnis v. Ucole*, 45. Te betalene met alselken ghelde alse voirsproken es, ochte met anderen ghelde dat alsoe goet es telken daghe van gheldingen. *Charterb. Begijnh. Brussel*, f°. 100 (1358).

GELEEDE. Zie GELEIDE.

GELEEP (Geloop?), zn. *Dorpel*, fr. *seuil*. || Dat die het licht beneemt [*sl.* van zijn buurman] moet t'sijnen coste het glas, staken, gheleepen eñ witten steen, die daerin gevonden worden, doen uytbreken. *C. v. Brussel*, *Servit.* a. 21; Christijn vertaalt het w. niet: *vitra*, *ferrea et lapides*, zegt hij. It. *Servit. v. Loven*, a. 50.

GELEGANT, in de *Auden. meng.* II, 131, zal wel moeten gelezen worden g e l a g e n t. Zie LAGEN.

GELEGE, GELAGE, zn. o. De juiste bet. van dit w. is, uit menigvuldige aanhalingen, moeilijk om vatten; nu eens ziet men er in: *een stuk lands*, *ligging*, *uitgestrektheid*, *toestand*, *staat*, fr. *une pièce de terre*, *situation*, *étendue*, *état;* dan *toebehooren*, *aanhoorigheden*, *aankleef*, fr. *appartenances*, *dépendances;* eindelijk *erf*, *erfgrond*, *bouwgrond*, *tegenovergesteld* aan den akker, aan het veld, *domistadium*, fr. *fonds d'héritage*, *héritage*, *terrain à bâtir;* zie HOFSTAT. Geen dezer bet. komt stipt overeen met de vertolking van Kil. G e l e g h e. *Villa*, *domus rustica*, *magalia*, *domicilium*, *habitatio*, Kil. *auctus Métairie*, zonder die nochtans geheellijk uit te sluiten. || Eene hofstat met allen ghelegen te Bochoute. *Oork.* 2 juni 1257. De hofstede eñ dlant dat ter hofstede toebehoert.., ligghende bi Roilijns huus was Parijns, in al den ghelaghe eñ ten selven cense dat vore was. *Oork.* 20 mrt 1291. Eñ xvj bunre lants iij dachwant eñ x roeden, die gheleghen sijn ter Humbeken,.. met alselken ghelaghe als wijt hilden. *Oork.* 4 juni 1293. Al hare erve die si ebben liggende in de niewe strate, met also sulken ghelaghe alsoe gheleghen es. *Oork.* 29 oct. 1294. V virdendeel lans, in al den gheleghe dat se ligghen te Kallenberge ane tgat. *Oork.* 10 febr. 1296. Op sien hues eñ op sien hoef in al de gheleghen dat gheleghen es tote Essele. *Oork.* mei 1298. Soe leghet in die vorseide Borgh eñ die borchstede, in watre, in bongarde eñ in alle ghelaghe dat thof van der Beverne gheleghen es, omtrent twee bunre. *Oork.* 5 Juli 1299. Een half bunre mersch,.. in alsulken ghelaghe alst gheleghen es, dat heet de Opstal. *Oork.* 23 apr. 1302. Int welc vorseide huus eñ erve, in al den ghelaghen dat hirentuschen gheleghen es, N. es gheërft. *Oork.* 8 apr. 1309. Sijne goedinghe met allen den ghelaghen dier toe behoeren, dat gheleghen es te Hafsne. DE PR. en BR. X. *Afsnee*, 6 (1311). Tgoet ter Beke, met husen, met lande, met weeden eñ met anderen ghelaghen diere toebehoeren. *Oork.* 14 nov. 1323. Op sijn gelaghe van drien dachwanden groet, lettel men ochte lettel meer, in al dien ghelaghe dat geleghen es te Poelke in die prochie van Meerbeke, comende metter eenre siden neven Pouwels gelaghe van Dallem, eñ op drie dachwant meersch,.. in al dien gelaghe dat hi geleghen es op den Craenbroec. *Charterb. Begijnh. Brussel*, f°. 254 v°, *Schep. v. Meerbeke*, 1339. Deen heelft van eenen huus... staende in de Veltstrate, met allen den ghelaghen diere toebehooren, van voeren tote bachten. *Nederl. Mus.* 1879, blz. 147 (1353). Want si een gheleghe hadde in alle den gheleghen dat gheleghen es te Vorst ane de Quade strate. *Oork.* 18 mei 1368. Tgoed,.. die men eedt Cootere, groet liij bunre,.. metten husinghen, boomen, watren eñ ghelaghen dertoe behorende. DE PR. en BR. V. *Gontrode*, 6 (1376). Haerlieder goet... mette huusinghen eñ ghelaghen dertoe behoorende. DE PR. en BR. IX. *Nazareth*, 10 (1416). Op eñ ane Willem Wynants gheleghe gheleghen te Wolfsterre. *Charters abdij v. Vorst*, nr 46, *Diepenbeek*, 1430. Vierdaelff mudde rogghen erffpachts, te heffen... op een gelege gelegen in die parochie van Balen, te Rijsberghe, husinge, hovenge, hostad eñ lant.. *Brief d. voogdij Molle*, 8 dec. 1441. Upte stede eñ hofstede, daer her Gillis plach te wonene, met husen, bomen, steenen, eñ met allen den ghelaghen die daerup zijn eñ toebehoren. DE PR. en BR. XVI. *Assenede* (1444). Wijnhof [*sl.* pachthoeve] te Bochaute, met allen sijnen ghelaghen eñ toebehoorten, in lande, meersschen, weiden, broucken eñ andere plecken. DE PR. en BR. VII. *Dikkelvenne*, 11 (1535). Opt velt, dat men heet de Nederste hove, achter tgeleghe daer een hoff op plach te staene. *Godsh. Brussel*, reg. H 290, fol. 71, *Anderlecht* 1540. Een gheleghe met den huyse daerop staende. *Gaesbeke*, 8 (1670); it. 10.

GELEGEN, deelw. v. l i g g e n of g e l i g g e n. 1) G e l e g e n z i j n. Van zaken. *Begrepen zijn in*, *gemengd zijn met*, fr. *être mêlé à*, *avoir nature de*. || Een vrouwepersoon,.. indien zij neeringe is doende daer coopmanschappe inne gelegen is, als van wijne, van grane, van laeckenen eñ diergelijcken, mach heur en heuren man verbinden voor die schult die zij contraheert in heure neeringe. *C. v. Thienen*, VIII, 1.

2) Van eene rechtszaak. G e l e g e n z i j n i n f e i t e. *Berusten op daadzaken*, fr. (*d'un procès*) *consister en faits*. || Indien de saecke in feijte... waere gelegen, soo sullen die mannen van leene den partijen belasten hen feijten over te gevene. *C. v. Santhoven*, *Stijl*, 71. It. *C. v. Antw. comp.* V, x, 52; it. 45, 46.

3) Als bijv. naamw. Van gemoedsaandoeningen. *Bedaard*, fr. (*des affections de l'âme*) *calme*. || Men mach wel uuytrechten eñ punieren onredelijcke, ontamelijcke eñ overdadige onrechtelijcke woorden, die geseit wordden opten richter om terechts wille,.. sonder daerinne te suecken ennige wrake van der gramscapen; eñ dat moet verbeyt zijn totdat die gramscap gelegen eñ overgegaen is, want een gram man is onsedicht eñ ongesindt. V. D. TAV. 374 v°.

4) **Gelegen dach.** Rechtsterm. *Voorgeschreven*, *bepaalden dag*, fr. *jour utile*. || Als de gevangenen, by zynen eyghenen consente, den heere oft partie heeft onverlet geset voor scepenen van der stadt

tot op eenen anderen zekeren gelegenen dach, by hem den heere oft partie geaccordeert,.. *C. v. Antw.* 1545, I, 2. Dat hy come oft seynde synen gemechtichden... tot sekeren gelegenen daghe in den stadtbrieve begrepen. Ib. VI, 65. Te voegen onder DACH 4).

GELEGENTHEIT, zn. v. Van eene zaak. *Gesteldheid, bevind ervan*, fr. *état, circonstances* (*d'une chose*), *quomodo se res habet*. || Aengesien dat hieraff voirtijts by onsen voirseten alrehande handelinge geschiet zijn eñ de sake daeraff bij hen met rechte gehandelt soude wesen, dat wij u de gelegentheyt dairaff wouden overscrijven eñ certificeren. *Stadsarch. Diest, Formulier* XVe E. *Certific. v. ontheltenissen* [*nl.* v. indachtig zijn], 5de *form.* Naer (na, nae) gelegentheit. *a*) *Overeenkomstig den aard, den toestand, de toedracht, de omstandigheden der zaak*, fr. *selon la nature, l'état, les circonstances de la chose.* || Alle vagabonden eñ delinquanten worden,.. voer recht gebrocht, eñ indyen zy huerlieder confessie aldaer judiciëlyk bekennen, soe wordt daeroppe vonnisse gegeven, sulcx als die wethouderen, naer gelegentheyt van der saeke, vinden te behoiren. *C. v. Brussel* 1570, a. 13. It. 1606, a. 80; *C. v. Gent*, I, 12; III, 3; *C. v. Antw.* 1545, IV, 19; *comp.*, IV, ix, 27; *C. v. Loven, Bijv.* IV, a. 11. *b*) Van personen. *Overeenkomstig den maatschappelijken stand, de hoedanigheid*, fr. (*de personnes*) *selon la condition sociale, la qualité.* || Dies moet degene die de saecke op sijnen eet wort gestelt, mitsgaders oock de getuijgen, sijnde persoonen van eeren, daertegens niet en valt te seggen, eñ de sake sulcx dat, naer de gelegentheijt van de partije eñ vant gene daeromme questie eñ geschil is, geen achterdencken en sij dat partije haer int sweiren soude mogen vergeten. *C. v. Antw. comp.* V, xj, 50. *c*) Naer gelegentheit des tijts. *Naar vereisch van den tijd*, fr. *selon l'exigence des temps.* || Alsoo aen den schouteth eñ mannen van leen van alle oude tijden heeft toeghekomen de macht .eñ authoriteyt van te maeken alle ordonnantien,.. met het veranderen, meerderen eñ minderen derselver naer gheleghentheydt des tijdts eñ heysch van saecken. *K. en br. Santhoven* 1665, a. 1.

GELEIDE (Geleyde, Geleye, Gelede), zn. o. en vr. 1) Eigenlijk *Begeleiding, het begeleiden*, vanhier *tol, geld of recht, dat voor den vrijen doorvoer of invoer van koopwaren, 't zij door of in land of stad, met of zonder begeleiding, veiligheidshalve betaald werd*, fr. *proprement conduite, convoi ou escorte, de là tonlieu*, Lat. *telon, theloneum, droit que l'on payait pour le transit ou l'importation libres de marchandises traversant un pays ou une ville, ou y entrant, par mesure de sûreté, et cela avec ou sans escorte.* Kil. Gheleyde. || tGhelede vân Roden. WARNK. en GHELD. *Hist. Gand*, 242, *le droit de conduite ou d'escorte de Rodes, Theloneum, quod dicitur in Roden* (Warnk. II, *Urk.* 26–1199, met het Vl. citaat voor opschrift). — Die liede van Steenbergen,.. beclageden hem zwaerlicke, dat zy veronrecht hebben geweest alse van tolle tAntwerpen, alse van geleyde opte Scelt, eñ van bokengelde in Eendrecht, welck geleyde, tol eñ bokengelt leghet tusschen Volsukers Hille eñ Bortburc, op onsen stroem. *Oork.* 17 mrt 1297. Gheleyde van Loeven. *Rekenk. v. Brab.* reg. 131 f° 64 v°, 6 sept. 1377; ook in 't Fr. aldaar *Tonlieu de Louvain.* Dat... een yegelyck, met zynen waeren eñ comanscapen van buyten lants comende eñ de Brabantsche eerde ruerende, den voirs. onsen tol eñ ouden geleyde van Brabant, geheeten den Tol van Loevene, sculdich is te betalene. Ib. reg. 135 f° 165, 17 aug. 1485. Poorters van Antwerpen syn vry opte Honte van tolle eñ van geleyde. *C. v. Antw.* 1545, IX, 58. Geleyden. Dit is het Geleyde toebehoorende onsen genadigen heere den hertoge van Brabandt, van den goeden, dat men aen de buytenpoorten van der stadt schuldigh is te betalen. Primo, van eenen wagen, die lakenen geladen heeft, als tot 12 lakenen: hy sal geven van elck laken 1 ouden Ingelschen; eñ isser boven 12, soo sal hy geven 6 oude grooten. Eñ dat is een Geleyde. Item, van eenre kerren met lakenen, tot 11: van elcken lakenen 1 ouden Ingelschen; eñ isser daerboven, soo sal hy geven $^1/_2$ ouden groote. Eñ dat heet een Geleyde. Item, ens. MARTINEZ, 289 (*Reg. Tolkamer* 1512—1548, f° 16).

2) *Vrijgeleide*, fr. *sauf-conduit.* Kil. *commeatus tutus et liber*, K. *auctus Saufconduit, seureté.* || Oft sij [*nl.* die eene boete verbeurd hadden en de stad verlaten hadden zonder die te betalen] binnen de vijffthien dagen niet en voldeden,.. eñ weder in de stadt quemen sonder den heere oft der stadt genoech te doen oft gelije te hebben, verloren eenen voet. *O. Liége*, 18 mrt. 1502, a. 21, *Tongeren.* De scoutet en mach negheenen misdadigen oft sculdenaere geleyde geven sonder consent van denghenen die(n) hy sculdich is oft misdaen heeft. *C. stad Mechelen*, I, 8; Nannius *liberum commeatum.* Dat onse officiers... zullen moghen vervolghen die voorsz. quaetdoenders.., binnen den bedryve van andere officiers, alomme binnen onsen lande van Vlaendren, zonder dat d'een landt d'ander sal moghen bevryen, wat gheleyde ofte saulfconduyt dat dieselve quaetdoenders zullen moghen hebben van wien dat zy. *Pl. v. Vl.* 24 apr. 1532, I, 11; it. 44. It. *C. v. Antw.* 1545, I, 34; *compilatæ* VI, ij, 3, VII, j, 2; *Ord. crim.* 1570, a. 29; DE DAMHOUDER, *Pract. crim.* c. 26. Zie Verdam II, 1221.

3) Hetzelfde als BELEIT 4). || Op den 11[en] dach der maent febr. 1574, voor ons N..., schoutet.., N. N. schepenen.., es gecompareert heer N., als verdiener der legaetmessen Tilmanni Brugmans, naedat hij tot geleije der panden gewesen was eñ voertgegaen tot op den pande... gelegen... KEMPENEERS, *Montenaken*, I, 285.

4) *Richting*, fr. *direction.* || Dat de blocken [*nl.* vleeschblokken] in alle de roten [*nl.* rijen] van den vleesch-huyse moeten staen op een geleye ofte rechte, sonder dat eenige tegen malcanderen sullen mogen gestelt worden. MARTINEZ, 308 (1612).

5) Van een water. *Loop*, fr. *cours.* || Eñ dwater [*nl.* van zekeren gracht], dat van boven compt, sal sijn geleyde hebben van der Laseryen erve tot in de gracht neven Gheerts erve voirscr., eñ alsoe voert geleydende ten eynde van derselver gracht doer een gote vervolgende. *Schep. Land v. Diest*, 7 aug. 1449.

GELEIDEBRIEF, GELEIBRIEF, zn. m. *Brief van geleide*, fr. *sauf-conduit.* Kil. Gheleydbrief; K. *auctus Passe-port.* || Dat van nu voordan niemandt en sal gheoorloft wesen.., eenighe gheleybrieven ofte saulf-conduicten te solliciteren ofte vercryghen, tsy van Schotlandt ofte anderssins.., tsy voor de visscherie int generale oft in particuliere, noch om te voerene oft halene eenighe andere coopmanschepen,.. zonder onzen oorlof. *Pl. v. Vl.* 29 jan. 1549, a. 24, I, 370.

GELEIDEN (Geleeden), bw. 1) *Begeleiden veiligheidshalve*, fr. *escorter par motif de sécurité.* Kil. *comitari.* || Dit es de cost, die ghedaen es binnen desen jare, omme de goede liede van der stede van Ghent eñ haer ghewant te gheleedene, varende eñ

kerende, te Riselmaeret. HUYTTENS, *Corpor.* 165, *Stadsrek.* 1331.

2) *Leiden*, in zake van uitwinning, fr. *conduire (en matière d'éviction)*. || Als alsullich aenspreker tot synen panden gewesen is, eñ achter alsulligen dach voort recht versuekt, men sal hem tot synen panden geleyden, reysche eñ aerde leveren in teekene van possessie. *C. gr. Loon*, I, 45. Zie BELEIDEN 7), en GELEIDE.

GELEIDERS (Geleeders, Geleders), zn. mv. *De ambtenaars, die gelast waren met de begeleiding „het geleide" der koopwaren, of die in bezit van het geleide-recht waren*, fr. *fonctionnaires chargés d'escorter les marchandises, sinon les possesseurs du droit de convoi. Rekenk. v. Brab.* reg. 134, f° 60, *Tarief van de Honte.* || Woutre, der scepen knape, des vridags vore vastelavont. ane alle de gheleders van der Honten. MERTENS, *Rek.* 1324, blz. 41; it. 55.

GELEISTEN (Geleysten, Geleesten), bw. 1) *Volbrengen, nakomen*, (eene belofte), fr. *accomplir (une promesse)*. Kil. Gheleysten, j. Leesten, *facere, præstare.* || Eñ wy, Walraven, here van Monyoie eñ van Valkenberch, end Jhan, here van Kuyc, om beden wille ons heren shertoghen [*nl.* v. Brabant], ghelove wij, waer dat hi niet en voldade die gheloeften eñ die voerwoerden die hiervoer ghescreven staen, dat wi se, alse saecweldeghe, solen doen gheleisten eñ voldoen, wittelec eñ wale, ghelich dat hi se hier heft geloeft. *Oork.* 25 oct. 1298. Wie soe behoert te Sinte-Petere van Lovene. eñ tonser vrier mesniden, wat dat hi gheloeft voer scepenen van onsen lande, dat wille wi dat hi gheleyste alse oft hijt hadde gheloeft voer scepenen van vrier port. *K. meierij v. Loven*, mei 1312. Wat de man vercoopt in geheelen bedde, dat moet geleisten zijn kint, of zijn wettege oer. *Trecht v. Uccle*, 19. Wat dwijf willecoert met haren iersten man, dat moet se geleisten int recht. a. 100. Verdam GELEESTEN.

2) *Verschaffen, bezorgen, opleveren*, fr. *procurer, fournir.* || Die pause die hier voermaels waren, [waren] met allen haren ernste besorcht wie dat si der kerstenheit te hulpen quamen met allen dien lijfliken eñ gheesteliken goeden dat si gheleisten mochten. *Aller kerstenb.* 14. Van den ghehuden lieden. — Wet, dat meeste deel der lieden die in deser sorchliker tijt leven, maken die heileghe wet tot eenre meetgroeven; want si leven daerin recht als vee, met allen luste eñ wille die huer veelike nature gheleisten mach oft herdincken mach. Ib. 18.

GELEIT, zn. o. GELEITENIS, zn. v. 1) *Bezitneming*, fr. *saisine.* || Dat men, in realen saecken, ter vierder genachten sal wysen totten panden, eñ dach tegen dat geleit, soeverre die parthie sich nyet en verantwordt... — Dat het gericht, tot verzueck van parthien, sal geleit geven... Eñ daernae sal men drymael affruyminghe wysen, op vij scillinge, eñ, ist noet, altemael daervor penden, eñ dan het groet gebot doen. *C. gr. Loon*, I, II, a. 21, 22. A° 84 heeft N. geprocedeert op seeker panden,.. door faute van solutie van acht vaeten roggen quytelyck... Eñ daernaer geprocedeert tot den saisyn oft geleyt des beklachden pandt, *inclusive* tot der tweeder afruyminge, sonder voorder te procederen tot der derder, eñ *consequenter* totter groot gebodt, naer steyl. Ib. 245. Dat die dry significatien niet noodich en syn om die renten, waerin eenen crediteur gesaiseert is, t'acquesteren, maer dat die renten geacquesteert syn *ipso facto* als het geleyt verleent is. Ib. 429. Wanneer geleitenis der panden gebeurt, soo compt den scholtus van den ontfanger dobbelen cyns eñ eenen ban; item, eenen ban is eenen stuyver. — Als naer geleytenisse eñ by schepenenvonnis iemant affgeboede wordt eñ niet en ruympt binnen den behoerlycken tyt, soo valt hy den scholtus in seven schellingen; eñ die moeten hem affgepandt worden eer dat tweede affgebodt gecondicht is. *O. Liége*, 26 juli 1624, a. 7 en 10, *Vliermael.* Zie ook AFGEBOT, BELEIDEN 7), BELEIT 4) en GELEIDE 3).

2) *Toewijzing, inbezitstelling;* in het leenrecht *beleening*, fr. *mise en possession*, (*en matière féodale*) *investiture.* || Hebbende [*nl.* het convent van Henegouw onder Hasselt], nae behoorlycke vier genachtedagen den partyen saisyn eñ geleytenis verleent; syn oock over menschen memorie geweest *in pacifica possessione* guedinge eñ reliven, partyen des versocht hebbende, te verleenen... Schepenen van Wimmertingen, diewelcke het geleytenisse verleent hebben contrarie des voors. convents aude vrede possessie. *C. gr. Loon*, II, 3. Den stadthelder met vier leenmannen geven geleytenis eñ verleenen die leenen, sowel heerlickheden, hoecheyden als andere leenen. Ib. I, 132.

3) *Afgrenzing, afpaling, grenspaalzetting*, fr. *bornage.* || Tuygen.. dat her Jan van den Plasse, als schout, eñ Mathys Bac, als rentmeyster ten Bossche, up hoer kost quamen te Nystrele, eñ zouden dair een geleit eñ een palinge doen tusschen tlant van Harpen eñ tusschen den darp van Nysterle [de andere kopij heeft Herpen en dorpe], eñ nam vij man te Nysterle, eñ eyden die,.. eñ dede die gaen dat voirs. gheleit metten recht. Daer ghingen die vij manne totten witten Scibberghe toe eñ wysden dair een pale, etc. — Doe namen sy vij ander mannen., eñ deden die ghaen op hoiren eedt een wittighe palinghe eñ gheleit. *Charterb. v. 's Bosch*, *Waerheit v.* 1365, a. 16, f°. 141 v°. en 142.

GELENT (Gelint, Gelinte, Gelynte, Glent), zn. o. *Houten of leemen heining of afsluiting, schutsel, schutting tusschen twee eigendommen*, fr. *clôture en bois ou en argile ou torchis entre deux propriétés.* Kil. Ghelente, ghelinte, glente, *sepes, lutamentum, maceria, maceries, sepimentum fabrile, sepes structilis, sepimentum, paries concratitius.* Een woord in de meeste onzer kostumen voorkomend. Bij De Bo gelent, galent, glent, schettewerk, schrank, hek van latten; bij Schuermans gelend of gelent, gelint, in verschillige bet., die allen de juiste niet schijnen te wezen; ook niet de borstwering bij Verdam. Vgl. het fr. *galandage, galandise, cloison de briques posées de champ, l'une à côte de l'autre*, waaraan ons gelent schijnt ontleend te zijn. Adr. Junius v°. *Sepes, sepimentum, septum* heeft Een tuyn oft haghe, glent, heyninghe, staeckettinghe. Servilius (1546) vertaalt *lutamentum* Eenen wandt van leem, oft enighe timmeraedsie van leem; zoo ook Dasypodius (1557); beiden vertolken ook *maceria, maceries* door Eenen muer oft steenen tuyn, sonder calck, mortel of plaester, en voegen erbij *aliquando pro muro legitur.* || Als aen eenige gelinten, mueren, wanden, hagen, staketsels eñ andere gheweiren, die gemeyn zyn, iet gebreeckt. *C. v. Brussel, Servit.* a. 82; Christijn *lignariis.* It. *C. v. Loven*, *Servit.* a. 75. Die... yemants thuynen, gelynthe oft geheymte brake... *C. v. Antw.* 1545, II, 24. Gebueren, hebbende heure erve by malcanderen liggende, moeten malcanderen helpen heure erven bevryen met thuynen, gelinten oft mueren. Id. VIII, 1. It. *C. v. Deurne*, a. 227. Wanneer eenigen muer, gelynte oft heymsel

vuyten loode staet.. 54. It. *C. v.* 1570. Een yegelijck mach, in stede van een hage, thuyn, gelint, schutzel oft diergelijcke heyminghen, op sijnen cost wel eenen scheydmuer doen maecken. *C. v. Antw.* 1582, c. 62 a. 29. It. a. 45; *compil.* III, v, 60. Daer tusschen de scheydinghe van erven staen eenighe ghelinten, moet elck de ghelinten onderhouden soo verre de rijchelen komen op zijne zijde. *C. v. Herentals*, XI, 7. Soo wie eenighe heymsels, tsij van houte oft van leem, boven gedeckt sijnde met riet oft andersints gemaeckt, is schuldich tselve zoo verre van sijns gebueren erffve te settene, dat den oosedrup eñ waetere van dien daecke op sijns gebueren erve niet en valt. a. 4. Soeverre iemandt, in plaetse van eenen thuyn, gelint oft want, maecken wilt eenen muer tusschen sijne eñ sijns gebueren erve. *C. v. d. Kiel* X, 5. It. *C. v. Deurne* 1612, a. 240. Die een gedeckt ghelinte wil setten tusschen sijne eñ sijns gheburen erve, is schuldich t'selve soo verre van zijns geburen erve te setten als den oesendrup eñ d'afzaten behoeven. *C. v. Lier*, XIII, 9. It. *C. v. Herentals*, XI, 9; *C. v. Santhoven*, a. 143; It. *C. v. Mechelen*, XIV, 11; Nannius *maceries; Summæ: Maceriem tecto constratam, quomodo vicinus etc.* Die in de plaetse van een ghemeyn ghelinte oft want wilt doen maken eenen muer.. *C. v. Lier*, XIII, 10. Soo wie iemants thuynen, gelinth, haghen oft heyminghen brake. *C. v. Santhoven*, *K. en br.* 46. In het volgende citaat heeft het w. blijkbaar de bet. van *afdak*, *druiplijst*, fr. *larmier*, *appentis*, als deel makend van het gedekte gelent. || Dat alle tgene des geordineert is tegens den peryckel van den brande, van den haeckleeren, langhe leeren, leren heemers eñ oosvaten, treghelvaten eñ andere, soe wanneer daeraff ter puyen uut oft over straten zall wordden geboden, elck int zyne, zal die moeten setten oft hanghen gereet voor zyn dore, offt nevens zyn huysinghe, oft ten minsten die leeren onder zyn gelynten oft oesellen [elders: oesellen oft wormen], ombecommert, ombetast van hout, stroo oft anderssins, alsoe dat men die in geval van noode gereet mach hebben. *Kb. v. Turnhout*, 1550, f°. 80. Zie Verdam.

GELET, zn. o. *Beletsel*, *verhindering*, fr. *empêchement.* || Die metsen, repareren,.. wille bij oft benevens d'erve van zijnen gebuer, die mach zijne stellinghen maecken eñ stellen op eñ over sijns ghebueren erve, ter minster schaden eñ ghelette van zijnen ghebuere. *C. v. Herentals*, XI, 16.

GELEUCK, zn. o. *Schouwing van wegen en waters*, fr. *inspection des chemins et eaux.* || Dat de heere sijn geleuck houden sal eñ ommegaen... naer der ouder costuijmen. *C. v. Santhoven*, *K. en br. v.* 1558 c). Zie ook HEERENLEUCK.

GELIEVELIJCK (—lic), bn. *Welgevallig*, *aangenaam*, fr. *agréable.* || Men mach wel buten voor die duere zitten, est de wert ghelievelic oft werdinghe. *C. v. Brugge*, I, 373 (14de E). Gelievelijck zijn. *Gelieven*, *zoo goed zijn te*, fr. *avoir la complaisance de*, *plaire.* || Eerbare eñ voorsieneghe heeren.., u zy ghelievelic te wetene (*veuillez savoir-vous plaise savoir*), dat ic ontfaen hebbe den brief, die u ghelieft heift my te zendene metten bringher van desen. *Inv. stad Mechelen*, III, 76 (1442). It. *Collatie*, 28 en 150.

GELIEVEN (Geliefven), ow. met het vz. *in. Toestaan*, *inwilligen*, fr. *acquiescer*, *consentir à.* || Die van Brugghe, die van IJpere eñ tVrij, quamen te Ghendt eñ baeden die van Ghendt dat zij souden willen geliefven vrau Margriete in hare voorn. begheerte [*nl.* eene bede van 150,000 kronen]. DE POTTER, *Chron.* 53 (1522). Ten hadde gheweest, dat schepenen hem hierinne ghelieft hadden [*nl.* eene zekere onredelijke vordering van eenen Spaanschen mr. del campo], hij dreechde tot den voorschepens huus te legghen eñ laten theeren XXX of xl soldaten. *Ber. tijden*, III, 197.

GELIGGEN, ow. 1) Als zn. *Bevallen*, *baren*, *kraam*, fr. *accouchement.* Kil. *Parere.* || Dat ghy denuncieren eñ verclaeren zult het gheligghen van den vrouwen eñ baeren van huerlieder kinde, twintich hueren daernaer, an den pastoor of visiteerdere van der prochiekerck. *C. v. Gent*, II, 393, *Eed der vroedvrouwen* (1569).

2) Gelegen zijn aen. *Betrekking hebben tot*, *verbonden zijn aan*, fr. *se rattacher à.* || En ic, die den vors. coep consenterde, bi ghenouchten, die mi ghedaen was, sheren bouf, alse van den rechte die aen den coep gheligghen mochte, maende voert de manne, dat si mi seiden, bi wetteliken vonnisse, wat dat Heinric vors. voert sculdich ware te doene omme den vors. coep wettelike te vulcomene. DE POTTER, *Petit cart.* 44 (1339).

GELIJDEN, onz. en bedr. wkw. I. ONZ. — *Volstaan*, fr. *passer*, *satisfaire.* || Dat de smede sullen ghelijden van colen assijse te ghevene altoes met eens die colen te verassisene. DE VLAMINCK, *Acc.* 27 (1486).

II. BEDR. — *Bekennen*, fr. *reconnaître.* || Dat voir ons... comen es... Mathijs Keeskeɴ, eñ bekint eñ gheliet, dat hi vercocht heeft, enz *Schep. v. Lummen*, 30 juni 1379.

GELIJCK, zn. *Recht*, fr. *droit*, *justice.* || Alwaer hij [*nl.* de burgemeester in de vierschaar] oock sal hooren alle clachten ten laste van de dienaers, ampmans, procureurs, cypiers eñ andere, eñ claghende partye te helpen met vermaninghe eñ belastinghe an deselve beclaeghde, dat sy partijen ghelijck doen. *C. v. Veurne*, I, 41.

GELIJCKE, zn. *Gelijk in stand*, *gelijke*, *evenknie*, fr. *de même condition*, *pair.* || Arnout oic, heere van Dyest, in onser [*nl.* des hertogen v. Brab.] tsegenwordicheit eñ sijnre gelike eñ der andere onse lude gestaen [*constitutus*],.. gheloefde..; eñ wert tsake, dat hij enich [*nl.* punt] daeraf breken woude, dat hij dat beteren soude met rade onser liede, sijnre gelike, die onsen raet gheworen hebben. *K. v. Diest*, 1228, Lat. tekst *parium suorum.*

GELIJCKDEELICH (Gelyckdeylich), bn. *Gelijkelijk deelbaer*, fr. *partageable d'une manière égale.* || Dat in sodanigen collaterale successien, die elsten [*nl.* de oudste] broeders oft susteren aen gheenen voerdeyle... nyet [*sic*] gepreffereert worden, maer syn dieselve in alles gelyckdeylich. *C. leenh. Valkenb.* 1570, a. 13.

GELIJCKEN, bw. *Gelijk maken*, *effenen* (de paarten), fr. *égaler* (*les parts*). || Eest dat des eens dinc uuytgeworpen is [*nl.* uit een gevaarloopend schip], eñ des anders mans dinc geargert int scip, soe sal men dairaf de estimacie doen eñ gelijcken die scade bij contributien. V. D. TAV. 287.

GELIJCKE-NA (— nae), bn. *Evenna*, fr. *également proche.* || Gelyckenae van gebloets wesende. *C. leenh. Valkenb.* 1570, a. 11, en 1612, a. 11.

GELIJCKERHANT (Gelikerhant), bijw. 1) *Gezamenlijk*, *gezamenderhand*, fr. *conjointement*, *ensemble.* Kil. Ghelijcker handt. *Simul*, *una*, *pariter.* || Ghestaen [*constitutus*] Diederic tSoers, kende eñ lyde, dat in der deylinghe die hy eñ Heinric Van der Haghen te samen ghedaen hadden, als van den drien half buenren winnens lants aen

den Vinckenberch in der [*nl.* de heer — des heeren] Gressiaens hoeven ligghende, en van eenre sillen winnents lants daerboven opten selven Vinckenberch gheleghen, die sij tsamen teghen Janne Hellenspieghels becreghen hadden eñ daer sij ghelikerhant in gegoet waren... *Schep. Land v. Diest*, 1430. N. N. scepenen.. tugen eñ doen cont dat... de momboren van der Lazeryen capellen, op d'een sijde, eñ Lauwerijs Clercs, op d'ander sijde, kenden eñ lijden ghelikerhant, dat sij... Id. 25 nov. 1438. It. *C. gr. Loon*, I, VI, 67; *C. v. Antw. comp.* IV, xj, 249; *C. v. Sichem*, a. 1.

2) *Bij gelijke deelen*, fr. *à part égale.* || Dat die naeste vrinden van Titius eñ Seia t'stuck erffs, in den *Quaeritur* geroert, gelijckerhandt sullen deylen. *C. gr. Loon*, 1, 312 (1646).

GELIJCKERWEL, vw. Limb. *Hoewel, ofschoon*, fr. *bien que* (hd. *gleichwol*). Zie ERBIEDEN.

GELIJCKHALF, bijw. *Elk voor de gelijke helft*, fr. *chacun pour égale moitié* || Dat wy sculdich zyn te ontfangen aen den selven ons gen. heere, in eenen rechten Brabantschen erfleene, onse slot Stadeck gelijck half met aller synen renten. *Rekenk. v. Brab.* reg. 133 f⁰ 7 v⁰, 15de E.

GELIJKST, bn. superl. v. gelijck. Zie STRIJPGAREN.

GELINGSCHAP, zn. In het leenrecht. *Leenverheffing*, fr. (*en droit féodal*), *relief.* Crahay vertaalt door *dépendance* en *hommage*, welk laatste wij verkiezen. Wij zien erin den stam gelingen in den zin van *accedere*, *komen tot* (hier tot een leen). || Indien iemand syn keurgoed verkoopt of verbrengt, soo moet den helder [houder] vooral gelinghschap bekennen, eñ sulx doende, heeft hy voldaan, naar keurs- en bancken regt. — Den salaris van gelinghschap staat tot last van den cooper, te betalen met eenen schellinck Brabants, aan den helder de gelinghschap bekent hebbende. *C. gr. Loon*, II, 457, *C. v. Reckheim*, c. 48, a. 14, 15.

GELINT. Zie GELENT.

GELOF, zn. o. *Belofte met verbintenis*, fr. *promesse avec engagement.* || Vor dese drie goede lieden [*nl.* halheeren], ofte vor de twee ten minsten, so moet men doen alle de ghelove van lakenen die men vercoept up de halle ofte elre binnen der vriheden van der poert; eñ al dier ghelike moet men doen de ghelove vor hemlieden van wullen, die men vercoept in gheeler sacken; eñ dese ghelove moet men doen binnen derden daghe daerna dat tgoet ghelevert es. Coepere die tghelof niet ne heessche also als het vorseit es, es de scult van den coepe boven XX marken, so es deghene an wien dats ghebrekt dat ghelof niet gedaen en es, in de mesdaet van X ponden; eñ eist ghelof van XX marken of daerbeneden, so es deghene daert an ghebrect in de mesdaet van drien ponden; eñ ghebreket tghelof te doene an hem beeden, so es elc in alsulke mesdaet alsoet hier vorseit es. *C. v. Gent*, *Gr. ch.* 1297, a. 135. Omme dat dieselve her Jacob, prochiaen van Casterle, die voregenomede gelof vaste eñ gestedeleke te houde niet anders dan met hem selven versekeren en conste, soe versekerde mester Jacob, vader... *Oork.* mrt 1299. Men verbiet, dat niemen eeneghen kinde, dat es in voegdien van schepenen, doe gheloven eenech ghelof daert mede verachtert ware van goede ofte van sire eeren, op de mesdaet van L lib., eñ tghelof dat dade ware te nieute. *Kb. v. Auden.* 1328, *Van den Kindren.* It. *C. v. Auden.* 2de d. 87. Zie ook BELOF, en GELOFTE.

GELOFFENIS (—se), zn. v. *Belofte*, fr. *promesse.* || Dat wi weerlich werden der gheloffenissen Christi. *Getijdenb.* XVe E. 47; Lat. *promissionibus.* Ook GELOVENIS.

GELOFTE, zn. v. *Verbintenis*, *verband*, *betalingsbelofte*, fr. *engagement*, *obligation.* || Dat alle dieghene die binnen Antwerpen gheloften of voerwaerden doen vore scepenen, of vore poerteren van Antwerpen, sculdich sijn van rechtswegen tAntwerpen in te comene tharer gheloften, also verre alse die gheloveren of haer goede binnen den marcgraefscape gheseten of gheleghen sijn. *Kb. v. Antw.*, *Oude rechten*, 4. Een poorter van Antwerpen en mach hem in personele oft mixte actien nyet verloven noch verbinden.., om elders te rechte te stane..; [hy] mach tallen tyden eñ stonden, synder geloeften... oft verbintenissen nyettegenstaende,.. hem selven uuytscriven... *C. v. Antw.* 1545, IX, 12. *C. v. Brussel*, 1606, a. 44, 46, 73, 166. Gelofte van Waerschap. Zie WAERSCHAP.

GELOOF, GELOOVE (Geloeve), zn.o. GELOOFTE, zn. v. 1) *Trouw*, *goede trouw*, fr. *foi*, *bonne foi.* Kil. Gheloof, gheloove, *fides.* || Wy, scouteten eñ scepenen,.. by gheloeve eñ onsen eede,.. hebben wy beloeft... *C. v. St.-Truiden*, § 1; de Lat. tekst, Piot, *Cart.* I 472 (29 dec. 1329), heeft *per fidem ac juramenta.* — Lieden van geloove. *Geloofwaardige lieden*, fr. *personnes dignes de foi.* || Dat lieden van gheloove waren, sonder quaet ocquison [*nl.* zonder oneerlijke bedoeling]. *C. v. Aalst*, *K. v. Paricke*, 1472, a. 34, fr. tekst *gens créables.* — Op geloove. *Op zijn woord*, *op zijne goede trouw*, fr. *sur sa parole*, *sur sa bonne foi.* || Dieghene die, op gheloove oft onder cautie. hem 's daeghs eens in der vroente [*nl.* gevangenis] presenteert, sonder te coste te gaene ten huyse van den vorster, is schuldich den vorster 's daeghs twee blancken. *C. v. Santhoven*, I, 22. — Geloof doen, dragen, hebben. *Geloofd worden in rechte*, fr. *faire foi*, *être cru en justice.* || Gheen coopman... en draecht gheloove op zynen hantboeck, tenzy van waere ter slete int cleyne,.. tot twee ponden grooten... — Alle herbergiers eñ taverniers, wesende lieden van goeder trouwe.., draghen gheloove, op haerliederen eedt, van verteerde costen eñ verdroncken gelagen, tot twelff ponden parisis. *C. v. Aalst*, XII, 8, 9. It. *C. v. Edingen*, VIII, 9. Met dien eede moet de lanxtlevende alsdan geloove hebben, al waere hy oick een infaem persoon. *C. v. Antw.* 1545, XIII, 27. Als partyen mangelen erff om erff, eñ nyemant gelt oft waer toe en geeft, daerbinnen en is geen beschudding [*nl.* naasting], eñ dede syn geloofte cooper eñ vercooper met hennen eedt. *C. gr. Loon*, I, vj, 41. — Geloof geven, maken. *Getuigen*, *tot bewijs strekken*, *volledig bewijs opleveren*, fr. *faire foi*, *faire preuve complète.* || Midts dat andere copijen [*nl.* dan autentieke] in rechte geen geloove en geven. *C. v. Antw. comp.* V, x, 8. Anderssints en souden alsulcke getuijgen geen geloove maecken, om daerop vonnisse condempnatoir te slaen. Ib. VII, j, 11; it. V, xi, 12. — Iems. geloof volgen. *Zich houden aan iems. trouw en geloof*, *aan iems. goeden naam als nauwkeurig betaler*, fr. *s'en tenir au crédit et à la bonne foi de qq.* || Die eenich gelt totten schepe op bodemmerije gegeven heeft [*l.* hebben].., sonder hem [*nl.* den schipper] daeromme rechtelijck te maenen en vervolch daeroppe te doen, en connen daermede geen achterdeel doen, noch aen de reeders van den schepe, noch aen andere... maer worden verstaen alleen t'gelooff van den schipper gevolcht te hebben.

C. v. Antw. comp. IV, vij, 63; it. ix, 38; *C. v. Deurne* (1612) 207.

2) *Vertrouwen in geldzaken, krediet*, fr. *confiance en la solvabilité, crédit.* Geloof geven. *Borgen, op krediet verkoopen*, fr. *faire crédit, vendre à crédit.* || Niet alleene schulden, contracten, obligatien, verbanden eñ kennessen ghedaen by ghebelde weesen zyn nul eñ van onweerden,.. maer oock die met hemlieden contracteren eñ hemlieden gheloove gheven. *C. v. Auden.* xix, 9. Omme dieswille dat zomtyts by den cypier eenighe ghevanghene zovele ghèloofs ghegheven es geweest eñ [zy hen] zo guffelicken hebben laten theeren,.. *C. v. Gent*, II, 368.

3) *Geloofsbrief*, fr. *créance, lettre de créance.* || Ick, Adriaen de Croy, grave van Reulx, certifiere, dat ic gesonden ben van voor de K. Mat bij sijnen laste met zijne brieven,.. dewelcke ick ghelevert hebbe den schepenen, dekenen eñ de notabele lieden van der stede van Ghendt, eñ dat ic, bij den bevele van Zijne Mat., uuyt crachte van zijn gheloove, hebbe gheseyt in substantie al tguent dat hierboven ghescreven staet. De Potter, *Chron.* 105 (1539).

4) *Geloofsbelijdenis, katholieke godsdienst*, fr. *confession religieuse, religion catholique.* Van goeden geloove sijn. *Goed katholiek zijn*, fr. *être bon catholique.* || Soo wie van buijten begeert poorter van Liere te worden, moet voor al doen blijcken, bij behoorlijcke certificatie, dat hij is van goeden naeme, faeme eñ gheloove. *C. v. Lier*, v, 1.

GELOOFBARICH, bn. Van personen. *Geloofwaardig*, fr. *digne de foi.* || Alle geloefbarige persoenen boden. Kempeneers, *Montenaken*, II, 265 (1668).

GELOOFSAEM, bn. Zooals 't voorg. w. || Waert dat... hy dese armoede oft noodt met sijne ghebueren, die gelooffsaem luyden waeren... bethoonen mochte. *C. v. 's Bosch, Priv.* 1355, a. 14.

GELOOFSAEMHEIT, zn. v. *Goede trouw*, fr. *bonne foi.* || Dat den amman niet en zal vermoghen eeneghe persoonen, die ghevanghen zyn by vorme van executie, uut stricte vanghenesse te laeten gaene.., up haerlieder geloofsaemheyt *C. v. Auden.* 2de d. 16 jan. 1590 a. 22.

GELOOFSAMICHEIT (—ede), zn. v. Lieden van g—. *Geloofwaardige lieden*, fr. *personnes dignes de foi.* || Onse poorters, lieden van trauwen eñ van geloofsamicheden [*nl.* verschijnende als getuigen]. *O. stad Brugge*, II, 563.

GELOOVEN, bw. *Borgen, krediet geven*, fr. *faire crédit.* || Elcken adverterende van de curatele, eñ dat niemant zulck een persoon hoogher en gheloove dan tot vijf grooten. *C. v. Auden.* xix, 7. Sijn alle contracten eñ commerschappen met sulcke gebelde persoonen gemaeckt nul eñ van onweerden, noch en sijn niet breeder ghelooft als tot vijf grooten. *C. v. Edingen*, xix, 3. It. *C. v. Veurne*, ix, 45; *C. v. Assenede*, xvi, 5; *C. v. Belle*, xiii, 1.

GELOSEN, bw. *Verliezen, kwijt raken*, fr. *perdre.* Kil. Losen, *amittere, perdere.* || Omme voirtane te verhuedene.., dat die jonghe lude.., des haers alsoe lichtelic niet gelosen eñ quyt werden. *Belg. Mus.* X, 109; it. 110 (1383).

GELOVEN, bw. 1) *Beloven*, fr. *promettre.* Kil. Gheloven j. beloven, *polliceri.* || Dat lant heft hij geloft te quitene met 1 halster evenen. *Oork.* mei 1249. Dat dabt endet convent van dien halbunre lants mochten doen hare vrome als met andren haren goede tote der wilen dat si dat kint brachten ter wettelleker worpinghen, alsoe alsi hebben ghelovet. *Oork.* 21 juni 1257. Dat wi gelovet hebben.., dat men engheenrehande scade sal doen.., in dat land van Kessele. *Oork.* 31 oct. 1286. It. *C. v. Brussel*, 1606, a. 73; *C. v. Antw.* 1545, vi, 4; it. *comp.* IV, xvij, 48; *C. v. Diest.* VZ. xvi, 10, en *passim.*

2) In den lakenhandel. *Eenen koop of koopprijs voor de halleheeren verklaren en zich verbinden dien op den bepaalden termijn te betalen*, fr. (*dans le commerce du drap*) *déclarer un marché ou prix d'achat conclu devant les seigneurs de la halle et s'obliger à le payer au terme convenu.* || Dese drie goede lieden [*nl.* de halleheeren], of de twee van van den drien, moeten gheven elken vercoepere, van der scult die hem ghelovet es, lettren met haren zeghele bezeghelt,.. Eñ ghevallet dat de scult niet ne wert vergholden ten daghe dat zo ghelovet es te gheldene, so sal de claghere toghen sine lettre vor de iii goede liede,.. eñ dat moeten sy senden haren sekeren bode tote denghenen die de scult sculdech es, enz. *C. v. Gent, Gr. ch.* a. 1297, a. 136. Zie gelof.

3) *Toelaten, veroorloven*, fr. *permettre.* || Zo trocken die van Ghendt doe by Brugghe eñ sonden tot voor de poorte eeneghe ghedeputeerde, die nyet gheloft en waren daerinne te treckene,.. want 't heerscip [*nl.* het krijgsvolk] dat daer binnen was hilt Brugge in dien tyt in zulcken state, als datter een man nyet ghelooft en was daeruut te gane. Schayes, *Collatie*, 280.

GELOVENESSE, zn. In plaats van dit w., voorkomend in Willems' *Meng.* 462, uit de keure v. Thienen v. 1303, moet gelezen worden ghelovense, naar den oorspr. zegelbrief in 's Rijksarch. berustend.

GELOVER, zn. 1) *Belover*, fr. *prometteur.* || Voor gebreck van betalinge van cheynsen eñ renten heeft den crediteur oft rentheffer twee actien: te wetene, personele eñ reële oft hypothequaire, in der voeghen dat hy vermagh,.. den gelover van de rente oft cheyns,.. te doen sommeren tot betalinge van synen achterstel. *C. v. Brussel*, 1606, a. 94; Christijn *debitorem*; it 135, den constituant oft gelover, en 161. It. *Kb. v. Antw.* a. 115, en *Oude rechten*, a. 4; zie gelofte.

2) Eenigszins duister komt het w. voor in het *Kb. v. Antw.* a. 99: || Dat in alsulke vischscepe nyemen gaen en sal, noch pinen te gane, omme visch te nemene op den ganc, dan viere ghesworen telres, die den visch tellen zelen, eñ viere gheloevers, met den wert daer die sciplieden te herberghen zijn, eñ die der stadt roede draght, eñ des weerds clerke... Eñ die weert eñ gheloevers zelen elcken portere van Antwerpen alsoe vele doen tellen eñ geven vischs uute elken scepe alse hij begheert, opdat hijt versekeren can. — Mertens en Torfs, II, 465, zagen in de gelovers: *lovers, bieders, koopers*, en 114, *schatters; de crediteurs*, geloovers, in Meijers *Woordenschat*, noch in De Groot's *Inleiding*, zijn hier niet denkbaar; de Vries (Brief v. 10 juni 1869) zag er liefst de *afslagers* of openbare verkoopers in; doch het einde van het art. doet ons twijfelen omtrent deze laatste gissing; en waarom zouden het geen *schatters* en tevens *keurmeesters, des experts*, zijn, in een tijd wanneer geen waar, vooral geen eetwaar, aan de bezichtiging ontsnapte?

GELT, zn. o. In verschillige bet. en uitdrukkingen. 1) *Prijs, geldswaarde.* fr. *prix, valeur.* || Dat niemen en houde in huus hoppe [*nl.* bier]

van tweerande gelde. DE VLAMINCK, *Vgb.* 38. Dat niement tweeërande hoppe, tweerande Oestersbier, ofte eenigherande bier van eenre maniere [*nl.* soort] eñ van tween ghelden, wesende in eenen keldere, of in eene taverne en legghe noch en vercoepe. Id. *Acc.* 6. — **Drooch gelt.** *Gereed geld, baar geld*, fr. *argent comptant, sec.* || Men mach ooc gheen relief betalen met prise van goede, zonder alleene met droghen ghelde. *Jus feud. Fl. vet.* c. 52. — **Licht gelt § Swaer gelt.** *Van minder alooi*, tegenovergesteld aan *beter, zuiverder alooi*, fr. *de moindre aloi, opposé à de meilleur, de plus pur aloi.* Ducange, uit eene oorkonde van 1266, v^is *nummi leves*, zegt: *moneta debilis forti opponitur*, en hij verklaart de *moneta fortis: cujus materia purior erat minusque adulterata.* Zie Gailliard, *Glossaire* 174, en *Table anal.* 297, waar ook spraak is van oud geld en nieuw geld. || So men zeyde, dat tgeene de ambachten van Brugghe leenden derzelve stede was weerdich in gelde by de 19,000 ℔ grooten, lichts ghelts, bedraeghende in zwaeren gelde 6000 ℔ grooten eñ meer, zonder alle dander leeninghen van hooftghelt eñ cafcoenghelt. PIOT, *Chron.* 276 (1491/92). — **Het gelt setten.** *De loopende waarde, den koers van het geld, van de geldmunten vaststellen*, fr. *fixer la valeur courante de l'argent, le cours de la monnaie.* || Men sal sculdich sijn te setten eenen ouden boddregher,.. op zeven vleguit eñ enen halven; eñ dairna sal men setten alle gelt, gout eñ silver, dat nu geet eñ namaels gaen sal,.. in onsen landen van Ludic eñ van Loen, eñ overal in anderen goeden steden; eñ ghene gelt, gout noch silver, in onser stat van Tricht laten inbreken, het en si tierst aldus geset op sijn weerde na den auden buddreghers. *C. v. Maastricht, Priv.* 23 oct. 1413, blz. 144; it. 146. — **Gelt steken in de keers**, namelijk in de kleine uitvaarten, *mettre de l'argent dans le cierge (aux petites funérailles).* || Men sal niet ghebonden wesen in die keersse eenich ghelt te steken, noch oock eenich seker ghetal van den ponde van wasse te ghevene, dan alleene na die ordinantie van der overleden oft ghelieften van den erfghenamen oft executeurs. *Plac. v. Brab.* 23 mrt 1528, III, 119, *rakende de kerkrechten.* **Iem^s hooft op een gelt stellen.** *Het op prijs stellen*, fr. *mettre la tête de qq. à prix.* || In deerste trocken zy ter predicatie sonder wapenen; maer hoorende de dreeghementen eñ het faict in sommighe plaetsen ghebuert, sonderlinghe als de predicanten op een ghelt ghestelt waeren, zyn met ghewapender hand voortaen vergaert. *Auden. meng.* II, 254. Vertooghen scepenen, dat zy, om te verdryven de fugitiven regnerende up de bosschen ontrent deze stede ligghende, diversche van dezelve ballynghen te ghelde ghestelt hebben.., waervooren [*nl.* voor twee hunner] zy betaelt hebben, volghende den kerkroupe, 192 lib. par. Ib. 302 (1573).

GELTBREUCK, zn. *Geldboete*, fr. *amende pécuniaire.* || *In collegio* oft raetcamer mogen voor borgemeestere eñ schepenen bedinght eñ gewesen worden alle criminele oft straffbaere saecken daer geen lijff oft lith aen en hanght, maer daertoe dat staet arbitrale correctie, als geesselingen, banningen, schavotteringen, bevaerden, geltbreucken eñ diergelijcke. *C. v. Antw. comp.* V, j, 22.

GELTBRUILOCHT. Zie BEDEBIER, blz. 136.

GELTE (Ghelte), zn. v. *Maat van vloeistoffen, inzonderheid bier en wijnmaat*, ook stoop *genaamd*, *inh.* 2 *potten of* 4 *pinten;* 1 *aam bevat* 48 *gelten of* 96 *potten*, fr. *mesure de liquides, partic. de bière et de vin, lot, cont.* 2 *pots ou* 4 *pintes;* 1 *aime contient* 48 *lots ou* 96 *pots.* Kil. *auctus. Poculum majus, cantharus, Un lot.* || *Si emetiatur* [*nl.* mel] *per geltham, ex qualibet geltha datur unus denarius.* WARNKÖNIG, *Theloneum Waslini*, 1199, a. 1. *Urk.* 23. *Quatuor potti stagnei, continentes mensuram dimidie* gelte. *Tres potti stagnei dicti* derdendele. *Due lagene, quelibet unius* gelte. *Due lagene et quelibet dimidie. Item, una mensura* gelte *et una mensura dimidie* gelte. *Inv. Arnts sGreven*, 1391. Soo wie spreeckt ter vierschaere, oft binnen der vierschaere quame, oft binnen der ameijden van de voorspraecke, als de vierschaere ghebannen is,.. verbeurt telcken een ghelte Rijnschen wijns. *C. v. Herentals*, II, 26. *C. v. Brussel, Droge en natte maten.*

GELTE, zn. v. *Eene tot voortteling ongeschikt gemaakte zeug*, fr. *truie châtrée.* Kil. *auctus*, Ghelte, ghelubde seughe. *Sus castrata. Truye taillée.* || Die ghelten vleesch ocht yet van der ghelten onder thuys vercoept onghezouten, zaels ghelden XX s. *Kb. v. Diest*, B 31. Wie een ghelte brochte opt vleeschuys, hy hadde tvleesch verloeren eñ een jair lanck zyn ambacht eñ zyn hant, of lx royale. Eñ so wat vleeschouwere die een ghelte schoude binnen zynen huyse, hy waers om die selve boete. *K. b. Brussel* 1486, a. 93. It. *C. v. Grave*, I, 2.

GELTCANNE, zn. v. *Kan van den inhoud eener gelte, van eenen stoop*, fr. *pot de la contenance d'un lot ou de 4 pintes.* || It. noch ij tenen gheltcannen eñ een tenen canne van vier quaerteren, eñ dri hoege tenen wijncannen. *Inv. V. d. Hulst*, 1489. Als de bruydegom zyn feeste houden sal, soo selen de gesellen hem geven eñ schincken een eerlycke geltcanne vol Rinschen wijns. *Stat. handboog te Diest*, 1531, a. 19. Item, moet die Camer den bruydegom geven eene geldekanne (*sic*) vol Rijnschen wijn. *Kaart d. Rederijkkamer De Christus-oogen te Diest*, a. 28.

GELTRENTE, zn. v. *Rente in geld*, fr. *rente en argent.* || Lantscoope van gheltrente is voor elcken penninck achtien penningen. *C. v. Thienen*, IX, 4.

GELUDE, zn. v. *Echtgenoot*, fr. *épouse.* || Lambrecht Speelbergh eñ Anna Van Mespen, zijne wettelijcke gelude. *Rijksarch. Rekenk.* nr 445, stuk 504, 15 mei 1523. Zie Verdam op GELIEDE, als een merkwaardig woord, doch met de bet. van „medemensch" aangeschreven.

GELUI. Zie GLUI.

GELUIT (Geluyd), zn. o. *Geluid, klokkengelui*, fr. *sonnerie.* **Vliegende geluit.** *Geluid met alle de klokken*, fr. *sonnerie à toute volée.* || Dat in dese geseparerde plaetsen sullen begraeven worden alle degonne wiens uytvaerden geschieden met eñ ingevolge het geluid van alle de klocken, gemeenelyck genaemt vliegende geluyd. *Pl. v. Vl.* 6 aug. 1781, a. 3, X, 27.

GELUNSEN (Geluenzen), bw. *Ruilen; verwisselen*, fr. *échanger.* || Hierbi ne mach, die bezittere es [*nl.* van een sterfhuis], neghene scout maken, noch huus noch erve gheluenzen, naerdien dat hem wettelyc ghebod sal siin ghegheven sine bescrivinghe [*nl.* staat van goederen] eñ sine brieven up te ghevene. *C. stad Brugge*, I, 340, *Regl. deelmannen* a. 12 (1305). So waer dat een lechame breect, dat naer dien daghe die bezittere iof bezittighe huus noch erve zal moghen gheluenzen, iof vercopen, iof bezetten, noch enige scult maken daer die aeldinghers of sullen ziin ghehouden. Ib. a. 51.

GELUWE. Zie GLUI.

GELVE, zn. v. Limb. *Golf, baar*, fr. *vague.* || Dat ghelunt der ghelven. *Getijdenb.* 15de E., ps. 64, *Sonum fluctuum ejus* [*nl.* maris].

GEMACHT (Gemecht), zn. o. *Geslachtsdeelen*, fr. *parties génitales*. Kil. *auctus*. *Partes pudendæ*,.. *Parties honteuses*. || Die een ander wonden slaat in het hooft,.. of des mans gemecht geschent. *C. gr. Loon* II 470, *Reckheim*, c. 52, a. 23.

GEMACHTICH, bn. *Verstandelijk*, *machtig*, *sterk*, fr. *moralement fort*. || Oic maict zij [*nl.* de verduldigheid] hem [den mensch] gerechtich eñ gemachtich eñ getempert, mits dat hij, verbeidende eñ verdragende, hem selven nyet en verhaest, oft eñ verloopt tegen God, tegen zijnen evenmensche, noch tegen hem selven. V. D. TAV. 374 v°.

GEMACHTICH (Gemechtich), deelw. van *machtigen*. *Gemachtigd*, *gevolmachtigd*, fr. *fondé de pouvoirs*. || Zullen paertijen oft hueren procureurs gemechtich hon moeten vercleeren oft zij willen reprocheeren oft niet. *C. v. Turnhout*, *Stijl*, a 49; it. 55 en blz. 566. — Als bn., heeft a. 141: by hem selven oft zijnen gemechtichden procureur.

GEMACHTICHSCHAP (G—pe), zn. v. *Volmacht*, fr. *procuration*. || Alsoo de behoorlijcke gemachtighschappe der procureurs het principael fundament is van alle rechtelijcke proceduren ... *C. v. Lier*, *Stijl*, XVII, 20. Al waert soo, dat de voorschreven henne ghemachtighschappe oft procuratie, als vore, in rechte hadden ghetoont,.. a. 22.

GEMACHTICHT (Gemechticht), zooals het voorgaande. Kil. *auctus*. Ghemachtighŧ. *Auctoritate donatus*,.. *Authorizé*, *ayant pouvoir*. || Ten versuecke van den poortere oft synen gemechticht. *C. v. Antw.* 1545, IX, 14. Die breng̃ht sijnen brief in der bancke, oft sijn ghemechtight *C. v. Asten*, 18. Comt die proprietaris dan niet oft sijn ghemechtighden. Ib. *Crim.* 8.

GEMAGE, zn. *Verwant*, *vermaagschapt*, fr. *parent de la même famille*. || Men hadde wel ghewaent dickent dat zij ghevochten zouden hebben, maer het was altoos belet by den grooten heeren die ghemaghen waren an beeden zyden. OL. V. DIXMUDE, 30.

GEMACK (Gemac), zn. o. In den algemeenen zin van *Welstand*, fr. *bien-être*. || Int. eerste een *Paternoster* eñ een *Ave Maria* over alle deghene die de stede [*nl.* het gasthuis] ghesticht hebben eñ tgoet ghelaten hebben daeraf dat wi ghemac hebben. DE POTTER, *Second cart.* 105 (1401).

GEMANCK, zn. o. *Allerlei graan*, *als koren*, *tarwe*, *gerst*, fr. *toute sorte de grains*, *tels que seigle*, *froment*, *orge*. || Men zal gheene landen, alwaer somervruchten gestaen hebben, als te weten: erreweten, aertappelen, planteland eñ braeckloofland, die men bezaeyt met wintervruchten, meer mogen geven dan een vore labeur, eñ daervooren en zal hun niet meer bygeleyt worden; nemaer d'haverstoppelen eñ van geirste, boonen, gemanck oft mostuer, zal men mogen geven twee voren labeur. *C. v. Auden.* 2de d. *Regl.* 12 aug. 1767, a. 13.

GEMATE, bn. Van personen, en van eene stad. *Gering*, *arm*, *het noodige niet of te nauwernood hebbend*, fr. *médiocre*, *pauvre*, *n'ayant pas ou ayant à peine le nécessaire*. Kil. Mate-man, *vetus*. *Vir pauper*, Mate-lieden, *vetus*. *Homines pauperes*. In de rek. der baljuwschap te Gent treft men meermaals verminderingen van boeten aan: „omme dat een ghemate cnape was; — omme dat een ghemate knecht was", o. a. de rollen nrs 1723 en 1724 (1372). || Mids dat hemlieden de poort van Aelst een vleeschuus schuldich es te leverne, eñ nu so aerme eñ so ghemaete es, dat zijs niet de macht en heeft. DE PR. en BR. *Aalst* III, 459 (1391). Eñ also vele quaets als de grave Philips dede in Vrankerike, also vele quaets deden de Inghelsche in Potau, in Aquitanien eñ in Garscoengen, de steden destruerende, tvolc rovende, vanghende de ryke, doot slaende de ghemate, de dorpen verbernende. JAN V. DIXMUDE, 104. Datter een man was die hem capitaine maecte, die heet Cabootse, eñ was een ghemate man, die de beesten plach te vlane. OL. V. DIXMUDE, 75.

GEMATELIJCK, bijw. *Op gematigde wijze*, fr. *modérément*. Kil. Maetighlick, maetelick. || Een goet richter sal overmercken, als hij eenen mensche doet pijnen, van wat qualiteyten eñ vromicheyden dat die mensche is, te dyen eynde dat hij denselven soe menschelijc eñ gematelijc doe torqueren eñ pijnen dat zijn lijf gans eñ geheel eñ ongemenct blijve eñ niet zeere gequetst. V. D. TAV. 173 v°.

GEMEEN, bn. Gemeen sijn in een goed. *Er deel in hebben*, *er mede-eigenaar van zijn*, fr. *avoir part dans un bien*, *en être copropriétaire*. || Soo wye ghemeyne is in een behuysde stede eñ erfve, eñ met synen deelen niet en compt ten voorhoofde ter straten ter wyde van twaelf voeten.., is schuldich zyn wederpartye commende ter straten syn deel te laten op prisye. *C. v. Aalst*, IX, 7.

GEMEENTE (Gemeynte), zn. v. *Gemeentegoed*, fr. *communaux*. Kil. *auctus*. Ghemeynte, ghemeente. *Pascuum commune*. *Pasquis*, *patis public*. Nog bij Kramers en Van Dale. Ook MEENTE en MEENTUCHT. || *Concedimus dictis opidanis nostris..; et etiam pascua sua communia, quae gemeente dicuntur, ab eisdem hactenus observata*. VAN HEELU, 532 (1290), *Priv. Leeuwe*. By denwelcken zy bevinden dat... hertoge Jan... hen geconsenteert heeft de gemeynten eñ vroenten onder tvoers. dorp gelegen te moeghen gebruycken.., consenteren... dat zy van den voers. hueren gemeynten eñ vroenten, gelegen binnen der vierscharen eñ bedryve van Loemel, zullen moegen vercoopen.. eñ oick moegen afhouwen oft doen afhouwen eñ vercoopen de oude eycken eñ boomen eñ andere houten alomme op huere vroenten eñ gemeynten staende. *Rekenk. v. Brab.*, reg. 139 f°. 43 (2 oct. 1544). Alsoo in onsen graefschappe van Meghem gheen ghemeynte en is, oft seer weynigh, daer men eenighe beesten op soude moghen drijven... *Landch. Megen*, a. 22 (1621). Item MARTINEZ, 4; *C. v. Maastricht*, 437; *C. v. Reusel*, 7 en 104; *Regl. Landmeters*, 15 jan. 1705, IX, 9; *O. P.-B. autr.* 31 dec. 1728. Zie AERT 1).

GEMEENTE (Gemeinte, Gemeynte), zn. v. en o. 1) *De ambachten en neringen eener stad*, *in tegenstelling met de Geslachten of Patriciers*. Kil. Ghemeynte. *Commune*, *communis respublica*, *communitas*, *civitas*, *ecclesia*. || Dat N., N. eñ N., portres van Ghent, over hem selven eñ over de neghen eñ dertech eñ de ghemeente van Ghent... *Oork.* 13 juli 1286. Dat die goide lude van den gheslechten,.. plagen te hebben seven scepenen van den tween geslechten, dat si daeraf hebben suelen voortane alle jaer vier scepenen,.. eñ die ander drie scepenen suelen sijn van hunne goede luden van der gemeinten, dats te wetene: dat die ghemeine guldebroeders, niet van den gheslechten geboiren, eñ die negeens ambachts en plegen, eñ die brieders, suelen hebben enen scepen; item, de wevers mit haeren guldebroeders suelen hebben enen scepene, eñ die smeden eñ vleeschouwers mit haren guldebroeders enen scepene. SERMON, *Coutherele*, 69 (1360). Doen men screef MCCCLX doen was die gemeente tonder te Bruesel. PIOT, *Chron.* 51. —

Men leze het gevecht, waarin de patriciers de in opstand gekomene ambachten bevochten, en de nederlaag dezer laatsten, bij Henne en Wauters, I, 125. Schepenen eñ raedt der stede van Ghent, metgaders vooght, scepenen eñ raedt der stede van Ypre,.. by authorisatie respectivelick van de notablen eñ ghemeenten van de voorseyde steden... *C. v. Gent*, II, 461 (1602).

2) *De gezamenlijke bevolking eener stad*, fr. *la généralité des habitants d'une ville.* || De stadt van Antwerpen is gepreviligeert dat de wethouderen eñ raedt, by advise van den schoutet, moegen ordineren, statueren eñ publiceren alle alsulcke punten eñ articulen als hen goetdunct orbelick eñ tamelick te syne ter stadt eñ gemeynten profyte. *C. v. Antw.* 1545, II, 35. Het arm gemeente, fr. *le pauvre peuple. C. v. Gent*, II, 361 (1559).

3) *Wereldlijke of geestelijke vaste vereenigingen van personen, gemeente*, fr. *communauté laïque ou religieuse.* || Van procuratie gepasseert onder den zeghele by diversche persoonen een gemeente ofte collegie representerende xxiiij s. p. *C. v. Auden.* 2de d. 254, *Salarissen* (1581).

4) *Raad, raadsvergadering*, fr. *conseil, assemblée de conseillers:* het groot gemeente (gemeene). *De groote Raad*, fr. *le grand Conseil.* || *La chambre des XXVII, que l'on nommait alors rarement* raedecamere, *mais parfois* gemeenecamere, *parce que le* groot gemeente *y tenait ses séances. Ypriana*, I, 202 (1419); blz. 339: *le grand conseil d'Ypres* (groot gemeene).

5) Gemeente van het Vagevuer. *De zielen van het vagevuur*, fr. *les âmes du Purgatoire.* || Eenen *Miserere mei Deus* over de ghemeeènten van den Vagheviere. DE POTTER, *Second cart.* 106, *Regl. gasthuis*, 1401.

GEMEENTENAER (Gemeyntenaer), zn. *Inwoner, ingezetene eener gemeente*, fr. *communier, habitant d'une commune.* || Bailliu, burghmeester, schepenen, notable eñ gemeentenaeren der stede eñ vryheed van Eecloo. *O. P.-B. autr.* 15 dec. 1700. Nopende de arme oft andere gemeyntenaeren, die hunnen torf met sakken thuys dragen. Ib. 30 juli 1727, a. 2.

GEMEENTER, zn. Met dezelfde bet. || Dat quam vor ons Goswijn Curloef, poertre in Erdenborgh, eñ wedde [*nl.* beloofde] Woutren Bruscen, over hem eñ over alle sine ghemeenters, ter steden behoef van Ghent, te blivene up scepene segghen van der stede van Ghent,.. *Oork.* 2 apr. 1288.

GEMEENTUCHT, zn. v. *Gemeenschap, gemeenschappelijk bezit*, fr. *communauté, indivision.* || Dat niemant en es sculdich te blivene in ghemeentucht, maer mach provoceren tot divisie. *C. v. Brugge*, II, 47 (1462).

GEMECK, zn. (?) Kil. heeft micke en kraemmicke. *Panis triticeus minor, parvus panis*, gal. *miche;* of moet men aan het Brab. krammik, tarwe brood, fijn brood denken? || Alsoo de backers weygherich vallen voor de gemeynte op gemeck te backen, is geordonneert, dat sy de gemeynte sullen gerieven als te vorens. *Arch. Bergen-op-Zoom, Resol.* 3 sept. 1622. Gemeckbroot. || Is geresolveert, alsoo den brant tegenwoordig redelyck is te becomen, dat de brootmaeckers voortaen sullen tgemeckbroot backen: de veertel terwe voor negen stuyvers, eñ den rogge tot zeven stuyvers, eñ hooger niet. Ib. *Resol.* 20 dec. 1623.

GEMELIJCK (Gemelec). Dit w. komt voor in eene oork. v. 16 oct. 1360, SERMON, *Coutherele*, 75, doch lees gheviele. Wij troffen het w. gemelijc nergens aan.

GEMERCK, zn. Gemerck nemen. *In aanmerking nemen*, fr. *prendre en considération.* Kil. *Observare, considerare.* || Alle persoonen, die ghehouden sijn borghe te stellen, sullen ghestaen midts verbindende sooveel erfgoeden als den rechter... ghenouch duncken sal, ghemerck nemende op den commer daerop belast. *C. v. Santhoven, Stijl* 1557, a. 176. It. *C. v. Loven, Stijl*, IV, 4; *C. v. Antw. comp.* IV, vij, 150; *Ber. tijden*, I, 62.

GEMERCKEN, zn. mv. *Landpalen*, fr. *bornes.* || Tusschen de thiendelycke ghemercken aen d'oostzyde... Alswanneer de kercke van St.-Pieters eñ clooster van de Bylocque binnen de voorseyde paelen eñ ghemercken hebben thiende, soo... DE PR. en BR. XI. *Wachtebeke*, 19.

GEMET (Imet), zn. o. *Eene landmaat bijzonder eigen aan Vlaanderen*, fr. *mesure agraire partic. propre à la Flandre. Terre mori „mensuras"* XV, zegt, reeds in 1187, eene oork. van Flips v. Elzas, graaf v. Vlaanderen (*Ypriana*, III, 113). In Vlaenderen wordt gherekent met ghemeten eñ lijnen. *C. v. Brussel, Mate van de landen.* — Gemet, oude Gendsche benaming, fr. *arpent*, of 300 roeden = 44 roeden 79 ellen, = 44 *ares* 79 *centiares.* VAN AELBROECK, X, fr. uitg. LV. Kil. Ghemet landts. *Triens: tertia pars jugeri, tres quadrantes jugeri*, Fland. Kil. *auctus. Tierceau d'arpent.* || *Videtur eis bonum quod reddat dicto Hugoni tres* ghemete *terrae supra Molendice et Scintbroec, quae idem H. emit, et in Peterspolre tres* ghemete, *et ibidem tres* ghemete, *quae de jure sunt dicti H. Brab. Yeesten*, 12 mrt 1250, I, 652, *Lillo.* Daernaer die vorseide prisers eñ vinders,.. wiseden eñ priseden die vors. tiende up... Eñ dat vors. land, bi namen seven imete eñ ene linie, eñ viertienne roeden, elc ghemet vijf marc inghelsche... Daernaer makede die... bailliu van Brugghe ambocht, van der vorseider tienden eñ van den vorseiden zeven ghemete eñ ene linie eñ viertienne roeden lands, leenen te wetten. *Oork.* 25 jan. 1277. Zesse imete lants,.. twe imete bezutalf ant werf,.. twe ghemete daer Coene up woende, eñ een ghemet bewestalf ant vors. werf. *Oork.* 20 jan. 1285. It. 25 juli 1285; Incarn. 1288 (drie ghemet); 19 juni 1289; 29 aug. 1289; 17 aug. 1290; 19 dec. 1291; 14 nov. 1292 (van enen ymete lants); ellevene ghemete lands eñ een alf eñ xliiij roeden. 3 dec. 1293; drie ghemete eñ ondert roeden eñ twalef roeden onder mersch eñ land. *Oork.* 8 apr. 1298. *Duo* ghemete *terre vel circiter jacentia super Gheest in Ordren, que firtella vocatur. Charterb. St-Michiels abdij*, f° 155 (1281). *Laurentius, filius Halie, ccc mensuras* [*Gemet, dit le Specktboek*] *dictas Zoutlant apud Valkenberghe.* L. GALESLOOT, *Feudataires*, 198, XIVde E. Het tweede [*nl.* leen]· staet ten vollen coope eñ reliefve.., groot, onder landt, meersch eñ waeter, twee en veertich ghemeten, maeckende veertien bunderen, luttel min ofte meer. DE PR. en BR. XII. *Gottem*, 15 (1690). — Cort gemet. || Dat die van den gasthuse in Ghent hebben ontfaen 1 cort ghemet lants, bi der mate ghelevert, in eghendoeme, in Zaemslacht. *Oork.* apr. 1280. — Gemet gemete gelijck. *Naar gelang van de gemeten, die elk bezit*, fr. *à proportion des arpents que chacun possède.* || Ne war scluse eñ waterganghe te makene eñ te delvene sulsi maken op ghemenen cost, ghemet ghemete gheliec... — ghemet ghemeth ghelike. *Oork.* van 1259, *Saaftingen.* Wes daer meer van noode sal zijn, sal ghevonden worden over de hemelsbreede van gheïnondeerde landen.., ghemeth ghemeths ghelijck. *Pl. v. Brab.* 21 mei 1592, II, 260,

GEMIET, zn. *Belooning*, fr. *rémunération*. || Tegen den putier die zyn wijf laet adultereren om gemyet oft anderssins. V. D. TAV. 59. Zie MIEDE.

GEMITTE, zn. Staen ten gemitte. *Een vreemd w., waarvan echter de bet. zijn moet, dat men vrij geworden is door vrijkooping, mits eenen zekeren jaarlijksen cijns of dienst, en waarvan het betoog ten allen tijde kon geëischt worden*, fr. *mot obscur, mais qui doit signifier que l'on a été affranchi moyennant un cens ou un service annuel, ce dont la preuve pouvait être réclamée en tout temps*. Verdam gist, dat er moet gelezen worden genutte; inderdaad, de gelijkvormigheid tusschen de letters m, n, u en i in de oude geschriften is zoo groot, dat de afschrijver er lichtelijk door misleid wordt, en dit zal hier wel het geval wezen. Wij zullen op het w. GENUTTE zien, dat het de *oblatio* is: de opdracht van zijnen persoon aan eenen heilige, met betaling van eenen cijns of verrichting van eenen dienst. || Dit behoort al toe den voors. leene van Nevele, eñ andere manieren [*nl* soorten, punten, profijten], die staen te mijns heeren zekeren ghemitte, eenighe eñ vele persoonen staende ten twee penn. tsjaers, te zes pennijnghen ten huwelicke, eñ te twaelf pennynghen ter doot. Eñ een ander manier van vele lieden, die staen ten voors. ghemitte te vijf schellijnghen par. ten huwelijcke, eñ te vijf schellinghen par. ter doot, of min of meer, al dit alzoo ghecostumeert es; welcke ghemitten men voor mijns heeren wet van Nevele, ten casteele te Nevele tooghen moet, up dat mijn heere wille. DE PR. en BR. VI. *Nevele*, 31 (1387). Dat alle deghene, die nu sijn eñ hiernaer wesen sullen, die onder ons in den voorseyden Weert nu wonen, ofte in toecommende tijden zullen wonen ofte nederslaen, vanwanen sij zijn oft commen sullen, te lande ofte te watere, eñ ten goede ghemitte staen ofte vrij sijn, zullen vrij bliven. Eñ andre, die negheene vrijheit ofte goet ghemitte betoeghen en moghen, also zij sculdich zijn te doene, op dat sij commen ghesont, gaende eñ staende, voor onsen bailliu eñ scepenen van onsen heerscape van den Weerde voorseit, eñ zijs daer begheeren orcondelike, sullen staen ter bester haven eñ cateyle, dat naer hem bliven sal, huteghenomen bastaerden eñ gherechten dienstlieden, dewelke bij desen niet ghevriet en zullen zijn. *Oork*. 20 aug. 1400, *Afschaffing der lijfeigenschap door den abt v. St-Baafs*, *Vad. Mus.* IV, 216.

GEMME, zn. *Edelsteen*, fr. *pierre gemme*. || Godt gruet di, [*nl*. Sinte Kathrijn], gemme der claerheit, gelijc den carbonkel. *Hondert merk*. 99.

GEMOEDE (Gemuede), zn. o. 1) Mv. gemoeden, thans gemoederen. *Geest*, *ziel*, fr. *esprit*, *âme*. || Ghelijck er diveersche dooden zijn, .. zoo zijnder ooc vele diveersche zinnen, opinien eñ verstanden; ooc mede diveersche ghemoeden, deen staut, dander vervaert, deen verhert, dander weeck eñ sachtmoedich. *Ber. tijden*, II, 250.

2) *Bevrediging*, fr. *apaisement*, *contentement*. || Om den tseens, die voere ghenoemt es, jaerlijcs vergouden te sine in Palmesondaghe, ofte dsabs ents convents ghemuede derave. *Oork*. Mei 1290. Die banlinc es van lx ponden, van wonden, wy, no niemene van onsen halven, ne moghenne laten ghedoen [*nl*. eene schikking maken, *composer*] jeghens ons, hyne hebbe teersten sclaghers ghemoede. *C. v. Gent*, *Gr. ch.* 1297, a. 20.

3) *Tevredenheid*, *genoegen*, fr. *satisfaction*, *contentement*. || Tote aen dier stont dat wy hen eenen andren wech te haeren goede te comene hebben bewijst, ofte hare goet, dat daer gelegen es, te haeren gemuede hebben vercregen. *Oork*. 15 juni 1324, *Brab. Yeesten* nr 140. Hebben verkent eñ verliit dat der [*nl*. de heer] Jan van Hale, .. eñ miin her Sijmoen, siin zone, hemlieden [*nl*. de schepenen] ghemoet hebben soffisanteleke eñ ghenouch ghedaen alse van den twee ondert lib. tsiaers. DE POTTER, *Sec. cart.* 64 (1327). So wie dat goet innebrinct dat zoenghelt [*nl*. accijs] sculdech es.., dat hi dat goet uten scepe niet en doe.., no.., hine hebben der pachters ghemoede. DE PAUW, *Vgb*. 28 (1338); it. 115, 129, 130. It. *Ann. d'arch.* 1856, blz. 495; MARTINEZ, 293.

4) *Inwilliging*, *toestemming*, fr. *consentement*, *agrément*. || Wanneer de vrede uut sal gaen, dieghene die mesdadich es eñ die vrede heift ghegheven, sal comen op die marct, op dat hi sheren ghemoede ocht gheleyde heift van dier mesdaet, vor den rechtere eñ vore twee scepenen. *Kb. v. Antw.* a. 22. It. *C. v. Antw.* 1545, IX, 15; *C. v. Brugge*, II, 43; *C. v. Deurne*, XI, 194; *C. v. Casterlee*, I, 41, III, 2; *Collatie*, 166 (ghemoedt).

GEMOEDEN, bw. *Voldoen*, *tevreden stellen*, fr. *satisfaire*, *contenter*. || Doutste broeder sal hebben de montzoene, .. daernaer sal hi hebben tflerendeel ute elken vierendeele van den vieren, eñ daeraf moet hi ghemoeden sine broedere, op dat hise heeft, elken sine groette. *C. v. Auden*. 2de d. 33 (1324). Alle deghene die tachter sijn den pachters van den wine, dat sij hemlieden ghemoeden eñ ghenouch doen binnen derden daghe, ofte dat sij gaen in sammans. DE PAUW, *Vgb*. 9 (1337); it. 16.

GEMOEDEN (Gemuden, ghemouden), bw. *Ontmoeten*, *aantreffen*, fr. *rencontrer*, *trouver*. || De capiteynen Piles, Pardaillan, .. wierden ghesleept lancx de straten van der stadt, mitgaders den marquis van Retz eñ diversche andere edelmannen, die men conste ghemuden van dier sorte oft conjuratie. PIOT, *Chron*. 419. Alle de scepen die zy consten ghemouden smeten dezelve vul van alderande goet, twelck ghevoert wiert naer Antwerp. 433.

GEMOET, zn. o. 1) *Het te gemoet gaan*, fr. *action d'aller à la rencontre*, *d'aller au-devant*. || In dit zelve jaer [1539], den xvij novembre, waeren ontboden de drij leden van Ghent mette notabelen, omme te hooren lesen de requeste ofte supplicatie, den keyser te presenteren in zijn ghemoet, als hij binnen zijnen lande van herwaerts overe ghecommen waere. DE POTTER, 127.

2) *Toevallige ontmoeting van een voorwerp in eenen val*, fr. *rencontre fortuite d'un objet dans une chûte*. || Es hy.., ter veinsteren uut ghevallen up straete by schoonen daeghe, hebbende tghemoet onderweghe van zeker openstaende duere van een ander veinstere, daerup hy zyn been brack. *Tr. marit.* I, 151.

3) Eener stad. *Bespringing*, *bestorming*, fr. *attaque*, *assaut* (*d'une ville*). || Ontrent den noene so quamen zy al lancx den water an eñ deden een fel ghemoet up de steide eñ eenen starken stoorem. OL. V. DIXMUDE, 26. Die van Geneven... maecten haer ghereet om den storm te wederstane.., men vreesde voor een hert ghemoet. *Ber. tijden*, III, 5. Doe quamen zy... up eene tijd an allen canten de steide bestryden eñ stormen, eñ dat was tvreeselicste ghemoet dat men ghesien heift, eñ dat gheduerde wel drie hueren of viere. Ib. 18.

4) Van proces-stukken. Sijn gemoet er van hebben. *Die onder oogen krijgen en wederleggen*, fr. *avoir inspection* (*de pièces de procédure*) *et les réfuter*. || Alsoo het dickwils ghebeurt, dat partyen by hunne secrete proceduren van duplicque, qua-

duplique, solutien eñ andere, waermede de saecken vallen in 't advys, ofte in reghte, commen te voeghen sekere bescheeden ofte overleggen daerop den reghter, mits partye daerjeghens syn ghemoet niet en heeft ghehadt, niet en can recht doen,., soo worden... alle clercquen belast van, alswanneer sy van noode hebben.., by secrete schrifture employ te maecken van eenighe bescheeden ofte andere overlegghen, die alvooren ter inspectie van partije te dienen *apud acta. C. stad Brugge*, II, 705 (1751).

GEMOETEN, bw. 1) *Ontmoeten*, fr. *rencontrer.* || Soe men meer te doen heeft in deser weerelt, zoe men meer belets eñ tegenspoet gemoet. V. D. TAV. 374 v⁰. Bij also dat se yement van der voors. neeringhen ghemoette sonder haer abijt boven an te hebbene, dat ware up de verbuerte van eenen grooten. DE POTTER, *Sec. cart.* 145, *Tijkweversgasthuis*, 1486. Dat voortan niemandt van onzen ondersaten, ter zeewaert [*l.* zeevaert] zijnde eñ eenighe andere scepen aldaer ghemoetende,.. en sal moghen tprincipael vaenkin van onse wapenen, op tschip wesende, uut zynen plaetsen weren oft afnemen. *Pl. v. Vl.* 29 febr. 1549, a. 31, I, 373.

2) *Tegenspreken*, fr. *contredire.* || In Bochouterambocht. Van dat Pieter de Busere ghewyst was in x lb., omme dat hy tvonnesse van scepenen ghemoet soude hebben. Ontfaen van myns. heren deele vj lb. xiij s. iiij d. *Rek. baljuws. Gent*, rol 1723 (1372).

3) *Strijdig zijn met*, fr. *être contraire à, en opposition avec.* || Want lettel yement die van buten inquam, zyn porterscip liet bliken vóór dat hy eenich fait ghedaen hadde, of wat gaens jeghen zine gheburen van buten; 't welcke fraudelic eñ bedrieghelic was in hem zelven eñ ooc ghemoetende den vorseiden privilege. *C. v. Gent*, I, 609 (1431).

4) Van responsiven. Elkander gemoeten. *Elk. tegenspreken*, fr. (*des écritures responsives*) *se contredire.* || Het zijn veel artikelen, die niet responsible en zijn, te weten rediten, daerop eens geantwoort is, articulen die contrarie zijn eñ malcanderen gemoeten, oft die impertinent zijn eñ niet en releveren,.. WIELANT, *Pract. civ.* t. v, c. 35, a. 6.

5) Gemoet geven. *Behulpzaam zijn*, fr. *donner aide et assistance.* || Den bailliu eñ schoutteten gheven elckanderen ghemoet t'haerlieder exploicten in nootzakelick belet ofte absentie van den anderen. *C. v. Belle*, I, 5.

GEMOGEN, deelw. v. mogen, met een ongunstig bijw., *Lijden*, *verdragen* (eenen persoon), fr. (*avec un adv. défavorable*) *souffrir, supporter*, — *avoir qq. en aversion.* || Hoewel dat broeder Jan Vanderhaghen eñ desen Jesuijt gheleerde mannen waren, nochtans waren zij qualic ghemoghen van de ghuesghezinde. *Ber. tijden*, II, 122; it. IV, 57.

GENACHTE, GENECHTE, zn. o. *Rechtdag*, *dag van terechtzitting*, fr. *jour d'audience*, *jour de palais.* Zie DACH 3). Ook dingdach, rechtdach, dach van rechte, vierschaer. || In den hoven subalterne, wesende onder den raidt voirs., wordden die daigingen gedaen nae de gewoente van hueren bancken, eñ wordden gemeynlyc die daiginge gedaen eñ die genechten gehouden: in civilen saken [van] xv daigen in xv daigen; in criminelen saken, van iij daigen te iij daigen, eñ oec van xv daigen tot xv daigen; in cas reael, van xv daigen tot xv daigen; in cas feodael, van xv daigen tot xv daigen. V. D. TAV. 7. Het ordinaris ghenecht wordt ghehouden des donderdaechs, van vierthien tot vierthien daeghen, eñ wordt tot elcken sondaghe vóór het ghenecht, den volcke, meest vergadert zijnde, bij den vorster aldaer gheboden. *C. v. Casterlee*, I, 1. Men is aldaer ghewoonlijck tghenecht te houden eñ 't recht te besitten bij den schouteth eñ seven schepenen, oft ten minsten metten meestendeel van hen. Ib. a. 2. Omme tvoors. ghenecht te houden, moeten, ten daghe dienende, den schouteth, scepenen, secretasis eñ procureurs bereedt zijn om te beghinnen ten neghen uren vóór den noene precies. a. 6. Eñ en besit men 't ghenecht niet langher dan tot twelf uren des middaghs incluijs. a. 8. Een poirtere van Dyest, van denwelken yeman hem beclaecht, die en is nyet sculdich tantwerdene bynen drie genachten. *K. v. Diest*, 1228, a. 11; Lat. tekst *infra tres quindenas.* Dat voir ons comen is op een genecht tSanthoven in volder vierscharen... *Rekenk. v. Brab.* reg. 132 f⁰. 90 v⁰., 15ᵈᵉ E. Soo verre de beschrevene ten naestvolgenden genechte oft rechtdaghe nijet en compt oft compareert, soo verclaeren... *C. leenhof v. Mechelen*, I, 6. Het jaer gepasseert sijnde, komt de voorschreve partije wederom ter vierschare oft ghenecht,.. tot voordaghen in 't naerjaer, van ghenechtdaghe tot ghenechtdaghe,.. *C. v. Moll*, a. 77. Men houdt ghenachte eñ vierschaere het donderdaeghs, van xiiij tot xiiij; eñ soo die viel op eenen heijlighen dagh, sal den dinghdagh continueren op tsanderdaeghs. *C. v. Edingen*, *Stijl*, 8. — Dat de kerck- eñ H. Geestmeesters jaerelijcks ter plaetse van 't Genecht, geene herbergh wesende, rekeninghe sullen moeten doen. *Pl. v. Brab.* 24 jan. 1713, a. 4. — In Z.-Brab. heet men het gemeentehuis doorgaans nog het Genechtenhuis. — De genachte vermeld onder Gouwgeding, citaat van 1219: *usque ad generale placitum, quod dicitur* gaudinghe *et usque ad replicationem ejusdem, que dicitur* genachte, is voor ons: de hervatting, de resumptie van alle de overtredingen door het gouwgeding aan het licht gekomen. Inderdaad, de Ord. van de schepenen van Aalst „op de dinghedaghen eñ op het jaerlycx oestkuer van sinte Baetsdaghe, v. 27 apr. 1415," zegt, a. 13, na het houden der keur, en na eene oproeping van de aldaar niet verschenen personen voor den volgenden maandag: || „Eñ dan vergaderen scepenen eñ sluuten dat zy vonden hebben, als zy, ten bevele van den bailliu, by den meyere ghemaent zyn; dat pleght dickent te zyne sdysendaechs daernaer volghende." Ziedaar wel de bedoelde GENACHTE. — Eene gansch bijzondere bet. had het w. genachte in de werkplaatsen der Vrijemunters van Brabant: een zoon en een kleinzoon van een munter, „muntersknaap" zijnde, was bevoorrecht tot de opengelatene plaats van zijn vader of grootvader, zonder andere „formaliteit" dan de „ambachtsproef"; maar de zijverwante moest, bovendien, zijne aanspraak op het lediggevallen „fornuis" tegen alle tegenspraak wettigen door het beleggen van drie veertiendaagsche genachten, eene soort van gerechtelijk onderzoek, van rechtszitting. || Alle cnapen, hebbende plaetse uytter syde verstorven van heuren vrinden eñ magen, syn gehouden te doen setten heure genechten, te weten binnen de munte op elck van de forneysen in de muntcamer, van xiiij dagen tot xiiij dagen, drymael, by den provost, [*l.* de provosten,] die seggen: N. N. die doet setten syn genechten op de plaetse oft stadt [van] N. N., afflyvige; dat is deerste genechte; binnen xiiij dagen daernaer te seggene als voor, van forneyse tot forneyse; dit [dits?] syn tweede genechte; eñ xiiij dagen daernaer, als vore seggende; dit syn syn

derde genechten; dwelck tsaemen moeten syn ses weken; eñ tselve moet eerst eñ vooral gedaen syn, aleer hy mach voorts procederen op syn proeve doende: eñ soo verre iemandt hem daertegen soude willen opponeren oft partye maecken, die is gehouden dat te intenteren binnen den voors. sesse weken, op te pene van, deselve genachten overstreken eñ de proeve gedaen synde, daeraf te sijn eñ te blyven versteken. — Item, dat alle cnapen van vaders eñ grootvaders, willende die stadt oft plaetse van heure vader oft grootvader bewercken, nyet en syn gehouden oft verbonden eenige genachten te houdene oft doen houden. — Item, alsulcken knape als voors. is, syn genachten geëxpireert synde, eñ nyet eer, eñ oock die pretendeert op syns vaders of grootvaders plaetse te wercken, die moeten geven des daegs te vooren den provoisten, eer die heure preuve sullen mogen beginnen, oft aldaer die provost syn silver sal mogen ontfangen, seven pondt bruijnslachte (*l.* Brusselschter), naer uytwijsen der privilegien, daer men nu ter tyt van betaelt in gelde thien Rijnsch guldens eñ acht sts, eñ vier sts voor t'registrerene te boecke. *O. d. Munters in Brab. v.* 1565, a. 18, 19, 20. — Gasthuis genecht. *Buitengewone rechtdag*, fr *jour de plaid extraordinaire.* || De vonnissen ghewesen buyten den ghewoonelijcken dinghhuys sijn nul eñ machteloos, tenware gheschiet op extraordinarise rechtdagen, ghenaempt gasthuysgenecht, van derden dagh tot derden daghe, met consent van partijen hun saken alsoo drijvende, is [*l.* sijn] van weerden. *C. v. Reusel*, 12. — Lantgenecht. *De gewone rechtszitting of pleitdag*, fr. *le jour de séance ou plaid ordinaire.* || dLandtghenechte neemt sijn beginsel eñ loop alle jaeren op 't voechtgedinghe, voor noene,.. hebbende alsoo 't gheheel jaer lanck cours, van vierthien daeghen te vierthien daeghen. *C. v. Herentals*, II, 1. It. *C. „der vrijheijdt eñ lande" v. Gheel*, I, 1: het ordinaris lantghenechte. — Genachte van gedeele. *Rechtszitting ter zake van boedelscheiding*, fr. *séance de justice au sujet du partage d'une succession.* Zie BANCK 4). || So wie van den ghedeele die beghert an de Wet ghenachten van ghedeele, de amman eñ drie van dengenen diere up te wisene hebben, syn sculdech ghenachten van ghedeele te iii viertien nachten te lecghene ter hersteden, eñ tvierde ghenachte ter stede daer deghene sitten diere af te wisene hebben, in thuus, ten naesten ghedinghe. *C. v. Gent, Gr. ch. v.* 1297, a. 101. Zo wie ghenachte van ghedeele legghen wille van eenighen starfhuyse, hy es, alvoren, schuldich te stellene... goeden souffisanten zekeren. *C. v. Aalst, Orig.* XXVI, a. 1. Zoo wanneer yemant eenich recht pretendeert thebbene in een poortelick steerfhuus, ofte d'hoirs andersins in huerlieder successie beledt van voortganghe doet, zoo vermach den haudere ofte haudderigghe, ofte yemant van de hoirs, t'zelve sterfhuus in purge eñ ghenachte te legghene voor schepenen van Audenaerde in ghebennen vierschaere. *C. v. Auden.* XXI, 1. — Genachte van gratie — van nootsake. *Vierde en laatste termijn in eene rechtzaak*, fr. *quatrième et dernier terme dans un procès.* || Soo procedeert men... op de leengoeden... by leenvinder eñ twee mannen van leene, eñ dat voor 't eerste, tweede eñ derde ghenechte van rechten, eñ 't vierde van gratien. *C. leenh. v. Brab.* 1570, a. 49; Christijn *ex gratia.* It. *C. leenh. v. Diest*, 1613, *Stijl*, a. 2. — Men zegde ook van 't vierde: over recht [*nl.* boven recht]," *C. v. Antw.* 1545, I, 5; *C. v. Santhoven*, 1570, XVII, 4. *Kb. v. Diest*, B 13; *C. v. Edingen*, XI, 1: de vierde ghenachte van nootsaeken ofte *ex abundanti.*

GENACHTE-BOECKEN, zn. Kempeneers vermeldt onder de archieven der vrijheid Montenaken: 28. De Genachten — of Rolleboeken, ook Protocollen genaamd (*Montenaken* I, 13). *Registers der rechtsgedingen*, fr. *registres aux procédures.*

GENACHTEN, bw. *In rechten betrekken*, fr. *attraire en justice.* || De voirs. genachtinghe gedaen zynde in der manieren als hierboeven staet geschreven, soo verseuckt parthie aen den heer stadthouder dach van recht gelimiteert [te] hebben, om in de possessie der voirs. goederen, dye alsoe genacht zijn, gestelt te woerden. *C. leenh. v. Limburg*, 12.

GENACHTING, zn. v. *Rechtszitting*, fr. *jour d'audience ou de plaid.* || Om ter naester genachtinge te komen sien procederen tot aenwysingen van den betreden [*nl.* in beslag genomen] grondt. *C. leenhof. v. Valkenburg, Stijl*, 1631, a. 42. Op de vierde alsdan volgende genachtinge. Ib. a. 44. It. *C. gr. Loon*, II, *C. v. Reckheim*, I, 5, 6, 7, LIII, 1; *C. v. Maastricht*, 1665, XXIII, 1, 3. Zie ook AENSAEL, AENSLAEN 2), CONTDACH, ONTSLAEN.

GENADE, zn. v. Genade doen van. *Kwijtschelden*, fr. *faire grâce de.* || Alse van den groettene, soe wat dat de chaerter noemt eñ groet, dat sal ghegroet bliven, eñ dairaf mach de heer genade doen van sinen dele. A. WAUTERS, *Env.* I, 226, *oork.* 2 jan. 1335, *bemiddeling Gaasbeek* § *Walcourt.* — Te genade(n) worden, *nl.* aan de gezondheid. *Goed doen*, fr. *faire du bien* (*à la santé*). || Laet bloet gerne an der adere, dat werdt di al te ghenaden. *Gezondheidsleer* 1252, *April.*

GENADICHEIT (Genadechede), zn v. 1). Als eigenschap van God. *Genade*, fr. (*comme attribut divin*) *grâce.* || Ic Jan, bi der ghenadecheden van onsen Here, abdt van Sente-Pieters van Ghent. *Oork.* 29 oct. 1294.

2) Als menschelijke eigenschap. *Genade, goedgunstigheid*, fr. (*comme vertu humaine*) *bienveillance, faveur.* || Omme... de edele gracie eñ ghenadicheid van onsen gheduchten prince te ghecrighene. *Ypriana*, VII, 474 (1381).

GENAKEN, GENEKEN (Geneeken), ow., met eenen 3en naamval. 1) *Aanraken*, fr. *toucher.* || Ick sweere by Godt almachtich, den Vader, den Sone eñ den Heylighen Gheest, op Zijn heylich Evangelium, oft op 't cruyce, 't welck ick met mijnder handt ghenake. *O. crim.* 5 juli 1570, *Eed.*

2) *Naderen, nabij komen*, fr. *approcher de.* || Zoe, wij neempt orloff zijn beteringe te doen,. hij sal doen zijn beteringe van daghe tot daghe, zonder boesheit [*nl.* arglist], eñ en sal nijt moghen geneeken der stadt,.. op een mijle nae, hij en hebbe gedaen zijn voerc. bevart. *K. v. St.-Truiden* 1366, a. 65. Soedat twater dat in de voors. gote comen zal, soe vallen zal, alse dat den vors. weghe eñ der poerten des vors. heren Daneels, aldaer gheleghen, niet scaden nocht geneeken en sal in gheenre voeghen: *Godsh. Brussel*, H 113, *Schep. v. Brussel*, 1367. Geen tovereers, oft andere, die den duvel sacrificie doen, en is men niet (*sic*) sculdich te ontfangen int geselscap oft conversacie van anderen menschen, noch den dorpel van iements huyse te laten genaken. V. D. TAV. 78.

3) *De hand leggen aan*, fr. *mettre la main à.* || De voirsc. hantsettinge eñ mainmise sal hij [*nl.* de executeur] cundigen den gecondempneerden, hem verbiedende die niet meer in enniger manieren te

geneeken noch te gebruycken. V. D. TAV. 397 v°.

4) *Aanspreken in rechten*, fr. *attraire en justice*. || Zonder wettelyc vermet can de heere van zulcken dinghen zynen man niet ghenaken. *Jus. feud. Fl. vet.* c. 24. Eñ alle andere saken dairaf men hem soude willen tijden, aenspreeken ende geneeken. V. D. TAV. 179 v°

5) *Geworden, ter hand komen*, fr. *parvenir, venir en la possession*. || Op dat alle minschen houre [*l.* honre, of huere] schout [*nl.* schuldvordering] altyts geneken mach,.. zoe eest geordineert,.. *K. v. St.-Truiden*, 1411, a. 11.

GENAME, GENEME, bn. *Aangenaam, lieftalig*, fr. *agréable, affable*. Kil. Ghenaem, Ghenaemigh, aenghenaem. || Wairom zoe eist, dat wy, desen aengesien, houdende dat Gode van hemelrike geneme is dat wy ons vuegen eñ geven totter vermeerderingen van den godliken dienste. *Rekenk. v. Brab.* reg. 135, f° 33 v°, einde 15de E. Voor aggreable eñ gheneme hebben. Ib. reg. 136 f° 159 (1502). Dengeenen dyen de injurie geneme is eñ niet t'onwillen, dyen wort geen injurie noch arch gedaen. V. D. TAV. 85 v°. Dairomme selen die commissarissen hen wachten, als die getuygen voir hen comen, dat zij die niet en verveeren met strangen, rijpen [*nl.* sturen] woorden oft manieren, mair zelen hen geneme thoenen eñ sachtmoedich ten getuygen. Ib 366. Des wy danckelick eñ voir zeer geneeme hebben. *Brief heer v. Diest*, 5 mei 1521. — Daeraen ghy ons genamen dienst doen sult, dien wy gedencken sullen alst te passe commen sal. Id. 18 april 1528. It. *C. v. Santhoven, Weeskamer* (slot).

GENECHTACHTICHT, deelw. *Overtuigd in rechten*, fr. *convaincu*. || Dat alle die keuren eñ breucken kommende van dengheenen die ghenechtachtight sullen bevonden sijn van bendighe wonden, die ghesteken oft gheslaeghen sullen sijn, mitsgaders van alle andere vechtachtighe stucken, hetsy die eenen anderen heyt lieghen, oft met vuysten slaet, dat die keuren daeraf kommende sullen gheheelijck staen eñ kommen tot mijns Heeren prouffijt, hetsy van ses oft van dry ponden. *Landch. Megen*, 1527, a. 8. Vgl. UITGENACHTEN.

GENEEREN, wdk. wkw. Hem generen (*met*, ook *aan*). 1) *Een ambacht, een beroep uitoefenen, eenen handel drijven voor zijn levensonderhoud*, fr. *exercer un métier, une profession, faire un commerce pour sa subsistance*. Kil. *auctus* Gheneeren, neeren, *Quæstum facere — Victum quæritare. Se nourrir, s'occuper à gaigner les despens*. || Dewelke pointe wi ghebieden hem allen te houdene, die int dorp wonende sin, ofte wonen sullen, die hem an de parmentrie sullen gheneren. *Oork*. 27 oct. 1280. Hen met hout geneirende. *C. v. d. Kiel*, x, 12. It. *C. v. Deurne* 1612, a. 248. Met den korenhandel. *C. v. Gent*, II, 202. Met het bewerken der lakens. *C. v. Brussel*, 1570, a. 19. Hem geneirende met hoppe. *O. P.-B. autr.* 1 sept. 1717, III, 74. Dat geene backers, brouwers, molders, ofte andere hun generende met den koophandel oft consumptie van graen, en sullen mogen koopen oft veylen eenigh graen... vóór 10 uren. *O. magistr. v. Loven*, 1735, blz. 2. Dat geene groenvrouwen oft andere hun generende met het verkoopen van groen. Ib. 3. Die sich daegelic metter pennen genieren. *C. v. Maastricht*, 497. Dit es dat dontfangers ontfaen hebben desen jaere van denghenen die hem gheneren met haren gelde, 730 lib. *Stadsrek. Gent*, 1388, I, 268. (Dit doelt waarschijnlijk op de wisselaars).

2) *Voorzien in zijn levensonderhoud*, fr. *pourvoir à sa subsistance*. || Zijn die kynderen al geëmancipeert eñ uuyter plicht geweest van vader eñ van moeder, soe zijn zij sculdich tsamen te confereren eñ ter deelingen inne te brengen *sola bona profeticia* (*sic*), dats alleene tgeene des hen vader eñ moeder te voiren gegeven hadden te huwelyc, oft anders voir ewech hadden, om hen dairmede te geneeren oft onderhouden. V. D. TAV. 226. Dat si out eñ cranc eñ onmechtech ware, eñ dat si hare niet gheneren en conste, eñ dat si ghebrec hadde van haren nodorst. *Oork*. 18 mei 1368. Zie ook GEBRECK 18 *d*). Rabauwen int schyn van cryghslieden, eñ andere vagabonden,.. hemlieden als ledichganghers.., op de eterie eñ rabauwerie gheneerende. *Pl. v. Vl.* 15 juni 1556, a. 12, I, 33. Waermede hemlieden zulcke gheneeren eñ waeraf zij leven. Ib. a. 16.

GENEERTE. Zie GEVAERTE.

GENEGENTHEIT. Zie het volgende.

GENEIGTHEIT (Genegentheit), zn. *Gretigheid*, fr. *avidité*. || D'ondervindinge hebbende doen sien, t'sedert vele jaeren, dat het meestendeel van den brandt overgecomen ten platten lande is veroorsaeckt door de toebackroockers, daervan het getal soodaenighlijck is aengewassen, dat men bijnaer niet en siet eenigen werckman of buytenman sonder de pype in den mondt, met sulckdaenige genegentheydt dat sy hun daervan niet en konnen onthouden, in de schueren, stallingen, op de messingen eñ op de daecken van de huysen oft bouwen gedeckt met stroy. *Pl. v. Brab.* 20 jan. 1727, VII, 84.

GENEMEN, bw. Wel genemen. *Goed opnemen, met een gunstig oog beschouwen*, fr. *voir de bon œil*. || Ic en weet niet voorwaer, hoe Godt zulcx wel ghenemen can, dat men zijn tempelen, die hem toeghewijt eñ gheëechent zijn, alzoo ontheert. *Ber. tijden*, I, 154.

GENEREEREN, bw. Een recht. *Baren, doen ontstaan, verkregen worden door*, fr. *créer, faire naître, engendrer, s'acquérir*. || Kennesse van coope van huusen ofte erfven,.. ghepasseert alleenlic voor scepenen derzelver stede [*nl.* van Gent] en genereert gheen recht reel, noch actie hypothecaire, dan naerdat... *C. v. Gent*, VI, 1; *adipiscimur jus reale*.., zegt Van den Hane.

GENESEN, ow. Genesen eens kints. *Bevallen, van een kind verlost worden*, fr. *accoucher*. Kil. Ghenesen van kinde. *Eniti, parere*. || Ware oock eenighe poirteresse besmet [*nl.* van lazarien], die kindt droeghe, men soud se niet ontfaen vore dat se des kints genesen is eñ haren kerckganck gedaen heeft. *Godsh. Brussel*, H 12, *Regl. St.-Pietersgasth.* 1555, f° 1.

GENET, zn. *Genetkat, soort van marter*, fr. *genette, sorte de fouine*. || Eenen sandereyen langhen tabbaert met ghenetten gevoedert. *Inv. v. d. Hulst*, 1489.

GENEVEN, zn. mv. *Zij die neven van elkander zijn*, fr. *cousins entre eux*. || Dat,.. de kinderen van gebruederen, oft geneven in den tweeden, derden oft meer graden, gelyckenae van gebloets wesende, aen soedanige sydtvallen comen te deylen stricksofte staecxse-gewyse, eñ niet in de hooffderen. *O. leenh. v. Valkenburg* 1570, a. 11; it. 1612.

GENGEBER. Zie GINGEBER.

GENGINGE. Zie GANGINGE.

GENIET, zn. o. *Winst, geldelijk voordeel, genot*, fr. *profit, avantage pécuniaire; jouissance*. || Zoo wat meestere zijnen leercnape eenich ghelt liet winnen metter scheren binnen zijnen winckele, oft denselven leercnape anders bate oft geniet dade oft gave voer [vóór] die proeve, dat dieselve meestere

daeraen verbueren soude sijne meesterscap. *K. d. droogscheerders te Diest* 1545, a. 4. It. *C. v. Antw.* 1545, xi, 36; *Belg. Mus.* x, 111; *Pl. v. Vl.* I, 33; it. X, 46.

GENIETEN, bw, 1) *Bekomen*, fr. *obtenir.* || In cas van oppositie is men schuldich ordonnancie [*nl.* van schepenen] te genieten aengaende denselven sallaris. *C. v. Gent*, vii, 8.

2) *Ondergaan*, fr. *subir.* || Daer was ooc ghezeijt, datter weder te Bruessel vele ghejusticieert waren,.. datter ooc die van Ghendt waren, die scheerpe justicie ghenieten moesten. *Ber. tijden*, IV, 129.

GENOECH (Genouch), bijw. — 1) Genoech doen. *Voldoening, genoegdoening geven, betalen; de aangedane beleediging herstellen*, fr. *donner satisfaction, payer; réparer l'offense faite.* || Sooverre hy [*nl.* de voortvluchtige koopman] niet en compt binnen den tijt van sesse weken.., om sijne crediteuren te betaelen oft genoech te doen, soo wort hij gehouden voor eenen banckeroetier. *C. v. Antw. comp.* IV, xvj, 4. It. *C. v. Gent*, vi, 10. Wye eenen poorter van Antwerpen misdaen heeft en mach t'Antwerpen egheen poorter worden hy en hebbe denselven poortere ierst daeraff genoch gedaen eñ tevreden gestelt metter minnen oft metten rechte. *C. v. Antw.* 1545, ix, 22.

2) *Instaan voor, waarborgen*, fr. *répondre de, garantir.* || Als 't ghevalt, dat eenige persoonen erfpacht, erfcheyns oft erfrenten met schepenebrieven van Brussel hebbende op sekere goeden, eñ waerschap van altoos genoegh te doen.. deselve goeden voor dien erfpacht, erfcheyns oft erfrenten veronderpant,.. *C. v. Brussel, Gezworen loters*, Stat. 1657, a. 89; Christijn *promissionem de eo præstando.* Gelofte van genoech doen ofte waerschap. *C. v. Loven*, ix, 10. — Een genoechdoen seggen. *Aanmaning doen om te voldoen*, fr. *faire sommation de payer.* || Indien hy, debiteur, in ghebreke blyft van te betalene, zal de heesschende partie sculdich syn te commene ofte sendene, metter acte van condempnatie, van de voornomde smalle wetten begheerende consent omme denzelven debiteur een genouchdoen te moghen zegghen, voor welcke kennesse eñ consent de wethouders zullen hebben.., eñ bailliuus,.. midts by den bailliuus de date van 't ghouchzeggen noterende up de acte van condempnatien. *C. v. Gent*, II, *Ord.* 3 aug. 1575, a. 44. — Genoech gelijck. *Beantwoordend aan*, fr. *répondant à.* || Den aennemer wert oock ghehouden in de middele van desen torre,.. te maecken een beeldhuus,.. ghenouch ghelyck den patroon es gheteeckent. Rembry, II, 332; „op eene voldoende wyze," *d'une manière suffisante*; zegt de schrijver. — Genoech sijn den dach van rechte. *Op den bepaalden dag verschijnen*, fr. *comparaître au jour fixé (en justice).* || Namaels hebben die voirs. pertcoopers dach gehadt om int principale te comene antwerden aengaende der voirs. assijsen; eñ om dies wille dat zij den dach niet en hebben genoech geweest, soe is in de tegenwordicheyt van hueren procureur gegeven deffault. *Stadsarch. Diest, Rek. Arn. van Bakele*, 1496.

GENOEGEN (Genougen), onpers. wkw. 1) *Voldoen*, fr. *satisfaire.* || Alse sulke sekerhede alse den abt genoeget moet den scoutete genoegen van onghewisden dingen, behouden sinen rechte. *Oork.* 25 febr. 1252.

2) *Toestemmen in*, fr. *consentir à.* || So wie up yemene dinghet eñ hem vermeet orconde, eñ hy daertoe ghewist es, die in jeghenwordecheden syn die es men sculdech stappans te hoerne, eñ ghenoughet den heesschere daerup wet, men esse hem sculdech te doene. *C. v. Gent, Gr. ch. v.* 1297, a. 97.

GENOEGEN (Genougen), zn. Den rechte omme genoegen. *Ter bevrediging van het recht*, fr. *à suffisance de droit.* || Uute dien dat claer eñ notoir was, eñ blycken soude, den rechte omme ghenoughen, dat scepenen van ghedeele, alhier ghedaechde, berecht eñ kennesse waeren hebbende van alle actien... *C. v. Gent*, II, 443.

GENOOT (Genoet), zn. In het leenroerig stelsel. *Gelijke door geboorte, in rang, in stand, gelijke door de banden der leenroerigheid, zoo van de twaalf rijksgrooten van Frankrijk, als van mindere leenheeren of leenmannen, en tot den nederigsten trap der leenroerigheid*, fr. (*dans le régime feodal*) *pair, égal par la naissance, le rang, la condition, égal par les liens de la féodalité, tant des douze pairs de France que de moindres seigneurs ou vassaux, et jusqu'au plus humble degré de la ligence.* Zie Verdam, II, 1445. Hertog Jan ii noemt zijne leenmannen de heeren van Kuik, van Berlaar, van Heusden, van Catzenellebogen en anderen, de gelijken of genooten van den heer van Diest: *fideles nostri homines pares ipsius domini de Diest. Oork. v.* 7 apr. 1307. || Vlaenderen heeft drije deelen, daeraf d'een licht onder de Croone.. Tghene dat licht onder de Croone is gheheeten tgraefschap van Vlaenderen: ter cause van dewelcken de grave is een van den xij genooten van den huyse van Vrancrijcke. Wielant, *Leenrecht*, 9. Die prinche es, eñ zyn goed princhelike houdt, al doet hi manscepen zinen heere, naer den ouden hofrechten ne es hi sculdich gheen relief, anders danne zinen dienst eñ trauwe, omdat hi es prinche eñ genoot zyns heeren, al es zyn heere boven hem, mids dat altoos een bovenhooft wesen moet. Hi es selve een heere eñ niet seerf [Boxhoren: niet eyghen]. *Jus feud. Fl. vet.* c. 56. Een vassael eñ leenman en wort niet geadmitteert te tuygen tegen zijnen leenheere,.. niet te min, in zaken aengaende investitueren eñ beleeningen van den leenen, zoe wordden die leenmannen, genooten van den leenheere, wel geadmitteert; anderssins wordden zij geacht als zijn familie eñ huysgezin, in hem met eede verbonden eñ dienste te doen. V. d. Tav. 341 v°. It. Jan v. Dixmude, 5 en 191. **Erfgenoot.** zn. *Deelnemer aan eenen gemeenschappelijken cijns, bezet op zekere erfgronden in 't gebruik van verscheidene personen, voor welken cijns een enkele, genaamd hoofdman of principaal, aansprakelijk was*, fr. *participant à un cens commun, hypothéqué sur certains biens-fonds occupés par diverses personnes, pour lequel cens un seul, appelé chef ou principal, pouvait être actionné.* || Dat quam vor ons, als vor scepenen, Heinric Van den Velde, de jonghe, eñ wort ervelic chenzere eñ wettelic Willem, Weitens soen,.. over hem eñ over sine erfghenote, van twaelf buenre lands,.. eñ daeraf een stic houdende neghen buenre,.. Eñ die andere drie buenre lighende... Dit vorzeide lant hevet deze vorzeide H. eñ sine erfghenote teenen erveliken chenze, omme vichtich schelghe Vlaemsche, te gheldene elx jaers... In dier manieren, dat dese vorz. Heinric sal wesen hoeftman van dezer vorz. rente. Eñ als dese vors. H. sterft, of so quame, dat hi niet wettelic hoeftman wesen en mochte, dat men.,. eenen anderen hoeftman gheven zoude eñ twaelf penninghe gheven van elcken buenre,.. eñ also houden van hoeftmanne te hoeftmanne euweleke. De Pr. en Br. XIII. *Lembeke*, 5 (1305). Zie ook keurgoet.

GENOT, zn. o. *Voordeel, winst,* fr. *avantage, profit.* || Oft dat hij met hem [*nl.* de getuige met den beschuldigde] genodt, part eñ deel, waesdom eñ verlies heeft in der saken. V. D. TAV. 370 v⁰. **Schot eñ genot.** *Lasten en voordeel,* fr. *charges et avantages.* || Soe wat porter, die geen wever en ware, eñ dit voirs. ambachte [*nl.* der wolwevers en lakenverkoopers] niet geleert en hadde, eñ alst viele, dat hy een ambacht kiesen moeste, daer hi mede gulde [*nl.* gold] scot eñ ghenot, eñ dan dit voers. ambacht core, die soude moeten gheven den ambochte voirseyt allene, eer sine ontfinghen, enen ouden scilt; eñ die man sal nimmeer [niet meer] rechts int voirs. ambacht hebben dan hoer teyntrecht, omme metten voirs. ambachte te dienene onser genedige Vrouwen [*nl.* de hertogin],.. eñ die man sal met hon scot [ende?] ghenot ghilden, des dit voirs. ambacht te doen sal hebben. *Belg. Mus.* IV, 73—74. — Wij moeten echter bekennen, dat de verklaring van g e n o t door *voordeel* of *winst*, van J. F. Willems en Verdam gegeven, ons hier niet ten volle vergenoegt; kan het w. „gelden" ook slaan op „genot"?

GENSTER, zn. *Geinster, vonk,* fr. *étincelle.* Kil. G h e n s t e r, j. G h e y n s t e r. || Een ieghelijck moet oock sijne schouwen soo hooghe maecken, dat sijne ghebueren van den roock oft gensteren noch andersints daerbij egheen perijckel, schade noch ghebreck en lijden. *C. v. Deurne,* 1612, a. 268.

GENUCHTE, zn. v. 1) *Vermaak,* fr. *plaisir.* || Want wy oock int selve [*nl.* woud van Zoniën] hebben eñ nemen onse deduit [ofr. *le plaisir de la chasse,* La Curne] eñ genuchte van onser jacht. *Rekenk. v. Brab.* reg. 137, f⁰. 114 v⁰., O. 27 juni 1520. Die groote menichfuldige genuchte eñ blyscap van den spelen van den hantboge. A. WAUTERS, *Sermens,* 25 (1551). It. WIELANT, *Pract. crim.* 182.

2) *Voorwerp van vermaak,* fr. *objet de réjouissance.* || Was een groot steecspel te Bruessel van edlen heeren... Eñ sij quamen, diet beroepen hadden, in die balie, deen met eenen grooten scepe, dander met eenen berch eñ leuwen eñ simmen daeroppe, eñ andere vremde beesten; eñ dander met eenen olifant eñ 1 castel daerop met ghewapende mannen daerop, eñ dander ghelic yservercken [*l.* ijseren verkens], eñ dander elc met ander ghenuchte. PIOT, *Chron.* 60 (1462).

GENUT, zn. o. *Overschot, het overschietende, het teveel,* fr. *surplus, excédant.* || Dat, van nu voort, niement.., van coemenscepen van wollen, van weede,.. betalen en sal dan met ghereeden ghelde. Eñ die goet hebben eñ gheen ghelt, dat men... die goede sal doen bestellen, drie maendaghe thenden een, ter merct,.. eñ wier meest omme gheeft,.. dat hij de naeste coopman sal sijn van dien goede; eñ tghenut, datter van gheldsweghen af comt, sal bekeert wardden in de voerseide schuldt. DE VLAMINCK, *Vgb.* 50 (1423).

GENUTTE, zn. o. Zie GEMITTE. Een nauwkeurig onderzoek en de bekende bevoegdheid van Serrure als palæograaf en ja, als taalkundige, pleiten voor het woord g e m i t t e. || Van alle dese servituten van mortemaine [of dienstmanschap] zo willen de gheslachten [*nl.* de families] hemlieden bevryen met ghenutten, die men betooghen zoude, naer de oude costume, met eeneghe zint, daertoe zy hem verghiften [*nl.* opdragen] tSente Pieters te Ghendt, tSente Gheertruudts te Nivelle, tSente Pieters te Ronsse, eñ veel meer andere. *C. v. Aalst,* 648, *Orig.* 75. Men leze aldaar het vervolg, en zie bij Ducange *Oblatiarius,* bij La Curne *Sainteur,* en bij Piot, Cart. I, verscheidene voorbeelden dier *Opdrachten.*

GEOORLOVEN (Georloven, bw. 1) *Veroorloofd zijn, toegelaten zijn,* fr. *être permis.* || Dat gheenen wevere en gheorlove op zaterdagen, vighily-avonde, Onzer-Vrauwen-avonde, Midwinter-avonden, Paeschavonden, noch ooc Sijnxen-avonden, langher te werckene dan tote der noenen. *K. d. lakengilde te Brugge, Wevers,* 11. Zo ne gheorlovet niemene... a. 23. Zo gheorlovet wel dat... a. 24. Ne gheoorlooft niemene... a. 31. — Het w. komt ook wel voor met *zijn:* Zo e i s t wel gheoorlooft den deken... zine vinders te doen daghen... It. 1408, a. 19. It. *C. v. 't Proossche, K. d. Visscherij,* 1514, a. 1, en *passim.*

2) *Aftrekken, afkorten,* fr. *retirer, défalquer?* || Ic, Gheraerdt,.. abt van Diedelghem, doe cont,.. dat ic Willeme Van Cockelberghe gheorloefde x dachwant lands te Everne, uyt sinen lene, voir minen man Fase Van Coudenberghe eñ Janne van Laken. *Charterb. Beg. Brussel,* f⁰. 98 v⁰. (1303).

GEORDINEERT, GEORDENT, deelw. **Geordineerde — Geordende lieden.** *Geestelijke personen, zij die tot priester gewijd zijn, of tot eene kloosterorde behooren,* fr. *personnes religieuses, ceux qui ont été sacrés prêtres, ou qui appartiennent à un ordre monastique.* Maigne d'Arnis: *Ordinatus, qui est dans les ordres sacrés.* || So wair eñ in welke side dat dan die drie gheordende lude voirs. [*nl.* den gardiaen van der Minderbruederen, den prioer van den Predikeren, eñ den prioir van de Augustinen van Loven], of die twe van hen vielen, dair souden die voirsc. sake bliven eñ voirtgaen. SERMON, *Coutherele,* 71 (1360). Religieuse oft geordende persoonen. *C. v. Antw.* 1545, XIII, 74. Priesters, religieusen eñ geordende persoonen. Ib. *comp.* II, IV, 23. Religieusen [*nl.* kloostervrouwen] oft gheordineerde persoonen. *C. v. Lier,* XVII, 5.

GEPIET, deelw. (?) || Die cramen van ijserwerck gepiet zullen betalen voor een craem van zes voeten, acht grooten. DE PR. en BR. XXIV. *Sint-Gillis,* 15 (1554).

GEPOINT, deelw. De zin eischt *verbeeld,* fr. *figuré, représenté.* || Up denzelven dicendach avond was beroupen eene nieuwe hof van vier ghesellen van aventueren [*nl.* tot een steekspel] jeghen al dat ghinc eñ keerde; eñ waren al verwapent met blauwen scilden, derin ghepoint een joncfre, eñ derin ghescreven: *Doet wel.* OL. V. DIXMUDE, 102.

GERADICH, bn. 1) *Raadzaam, geraden.* fr. *convenable, à propos.* || Soo wie het voorseyde huys eñ erfve hooghst instelt ofte verhooght, die de vercoopers niet geradich en vonden te accepteren, sullen sy hebben d'optie van te nemen den voorlesten verhoogher. VAN DE VELDE, *Annot.* 295. Als deselve officieren geradigh sullen vinden hunne executien te dresseren met het leggen van weddeboden, sy en sullen daertoe niet meer mogen employeren als twee persoonen. *O. P.-B. autr.* 5 juli 1703, a. 61, I, 387.

2) G e r a d i c h s i j n. *Behulpzaam (zijn), bijstaan met raad en daad,* fr. *assister de paroles et d'effets.* || Ontbieden daerom eñ bevelen onsen drossate van Brabant, onsen amman eñ den borgemeesteren,.. dat zy onsen meyer eñ scepenen onser voirseyde banck van Uccle in allen saken hueren bewinde aengaende behulpich, geradich, bereet eñ gehoorsaem syn, eñ de voirseyde punten houden helpen eñ doen hulpen sonder breken. *Reformatie banck v. Uccle,* 1431, *slot.*

GERACK. Zie GERECK.

GERAKEN, bedr. en onz. wkw. I. BEDR. — 1) *Aanraken*, fr. *toucher*. Kil. *tangere*. || Soe wat portere den anderen ierstwerve bimnen vreede geraeckt, stekende, oft anders in eenighe wijs strijlicken,.. die alsoe ierstwerven den anderen geraeckt, sal vrede gebroecken hebben. *K. v. St.-Truiden*, 1366, a. 4.

2) *Treffen* (*uit de verte*) fr. *atteindre*. || Die na enen andren worpt met enen potte, of met enen steene, in felheiden, sonder gheraken, verbeurde xx s. Waert dat hine oec gheraecte metten worpe, verboerde iij lib. *Kb. v. Antw.* a. 17.

3) *Kwetsen*, *wonden*, fr. *blesser*. || Van stryden sonder geraken. Persoenen die strytbaer syn eñ niet en geraken, die breucken aen den heer vij schillingen, eñ aen die partye en bruycken sy niet. *C. gr. Loon*, I, VI, 54.

II. ONZ. — 1) Van de vruchten der aarde. *Gelukken*, fr. *réussir*. Kil. *succedere*. || Alsoe vele clachten eñ doleancien ons gedaen zyn geweest bij onse ondersaten van herwaertsovere, van tverhoogen eñ dierte van den coren, uuyt dien dat tvoors. coren eñ andere graen in den lesten zomere nyet zoe wel geraect en zoude zijn geweest... terwe, rogghe, gerste, evene eñ andere graen, procederende... *Rekenk. v. Brab.* reg. 139 f°. 48 v° (26 nov. 1546).

2) Gevolgd van de onbep. wijze voorafgegaan van het vz. *te*. Van iets toevalligs, onverwachts, *komen te*, fr. *venir à*. || Dat die kintskinderen... oick voer den groetvader oft grootmoeder geraecten te stervene. *C. v. Antw.* 1545, XI, 12. Sooverre den noot anders gheraecte te verheysschen. *Pl. v. Brab.* I, 61 a. It. *C. v. Brussel*, 1606, a. 20.

GERASE, zn. o. 1) *Romp* (*van een gebouw*), fr. *carcasse d'une construction*. || Die ghedeputeerde van de Ghues brochten daer voort eenen patroon, om aldaer eenen tempel te temmeren..; van haute zaude tgherase wesen, eñ met wissen oft banderoen daertusschen ghevlochten. *Ber. tijden*, I, 309; it. 141. De cappe [*nl.* van den tempel] met eenen langen stijl, ofte, zoo ment heet, tgherase, lach daer getemmert eñ verghaert. Ib. II, 15.

2) *De versiersteenen boven in een kerkraam*, *het harnas*, fr. *les pierres d'ornement dans la partie supérieure d'un vitrail*. || In den choor lach alsdoe eenen grooten hoop ghehauwen orduynsteen van tgherase of thernasch van de glaesveinsters boven in den choor, die men vermaecte. *Ber. tijden*, IV, 225.

GERDATICH, bn. *Begeerig*, fr. *désireux*. || Bin desen waren zy zoo stout eñ so gherdatich omme te Brugghewaert te commene. OL. V. DIXMUDE, 11. Van deiser tyd voort so verandert zeere te Ghent, want sy ne waren niet meer zo gherdatich omme te corrigierne de officyers over wien men groote clachte hier te vooren hadde ghedaen. Ib. 33.

GERECHT, bn. 1) *Wettig*, fr. *légal*. || Die selve thiende drouch op min her Woutre, eñ gaf den voreghenomde godshuse in gerechte erve te hebbene eñ te houdene, van heme eñ van sire ghebuerten, paisseleke eñ emmermeer. *Oork. v.* 7 juni 1277. Ghelovende... alle dit vorgenoemt lant te waranderene... eñ af te sine gherecht warant... Eñ hadde hy hem hier eñ boven iet te nauwe ghedaen, soe ghelovede hy heme altoes ghereechte waerscape eñ ghenoech te doene. *Oork.* 16 apr. 1377. Als de schouteth de schepenen ghemaent heeft: ofte alsdan niet en is den gherechten dagh van rechte, eñ schepenen daerop verklaeren jae, soo bant den schouteth vierschare. *C. v. Herentals*, II, 5.

2) *Gerechtelijk*, fr. *juridique*. || Weer enich poerter of inwoner.., die den anderen te na spreke of misdede... om des twistes wille... der die pays eñ soene af ghemaect sijn.., eñ die misdaet voer scouteten eñ schepenen,.. verclaert worde, met gherechter informacien t'ierst daerop ghedaen, soe sal die misdadeghe,.. *O. Liége*, 17 mei 1393 (2), a. 1.

3) Gerechte heer. *Onmiddellijke heer* (in het leenrecht), fr. (*en féodalité*) *seigneur direct*, *droiturier*. || Dat ic, Philips van Vianen, de voohdie van Puderse,.. houde van mijn hiere den abt van Zente Bernaerts te leene, alse van minen gherechten here. *Oork. v.* 19 juni 1295. It. *Leenrecht v.* 1528, f°. x ij v°.

4) Van maagschap. *Eigen*, fr. (*en parenté*) *propre*. || Vanwegen des mans syn in den leven die gherechte neven. *C. gr. Loon*, I, 186. Op Adriaen Joannis,.. als gerechten oom van Anna voors. eñ moederswegen. Ib. 196.

5) Van oorkonden of bewijsstukken. *Rechtsgeldig*, *wettig*, fr. (*de documents*) *authentique*, *légal*. || De advocaten eñ procureurs sullen... t'allen rechtdagen moeten overleveren oft aen heure geschriften hechten alle bescheet, oft emmers tgerecht uijtschrift van dijen, daermede sij heurder meesteren voornemen... sullen willen doen blijcken. *C. v. Santhoven*, *Stijl*, 118.

6) *Oprecht*, *echt*, *wezenlijk*, fr. *vrai*, *véritable*, *exact*. || Burgemeesteren, schepenen en raedt der stadt van Antwerpen,.. doen te weeten eñ certificeren voor de gerechte waerheyt, dat wy... *C. v. Antw.* 1545, *Bijlage* II, 718 (1536). It. *comp.* VII, iv, 19. Dat wy,.. uyt onse gerechte wetentheyt, authoriteyt eñ volle macht,.. geaggreert,.. *C. v. Loven*, *Homol.* Int selve jaer [1142], in de gebuerte van Luevene, soe dauwde gerecht huenich uuijten hemele. PIOT, *Chron.* 4. Sooverre de bootsgesellen aengenomen sijn uuijt eñ inne, soo moeten sij tschip wederomme brenghen ter gerechter havene daer sij tselve hebben helpen uuijtvoeren. *C. v. Antw. comp.* IV, viij 184. It. *Pl. v. Vl.* I, 386. a. 5.

7) *Goed*, *overeenkomstig met de verordeningen*, fr. *bon*, *conforme aux prescriptions*. || Soe wie gerecht gewant maken wilt, die sall die scheren vyfftich twest hoeghe eñ neit men. *K. lakengilde Hasselt*, 1433, a. 1.

8) *Rechtmatig*, fr. *légal*. || Alle mate eñ alle ghewechte sal men gherecht houden op horen seighere. *Tol te Diest*, 1307, a. 32. Alrande maten suelen gherecht sijn, op one pene van XXX s. Eñ die mate die ongherecht es sal men ontwee slaen. *Kb. v. Diest*, A, 40.

GERECHT, GERICHT, deelw. 1) *Gerechtigd*, *recht hebbende*, fr. *ayant droit*. || Indien den clagher,.. noch jemandt wiste van te vorens gheene conde ghehadt hebbende, die in ofte totte voorschr. goeden gherecht waere,.. *C. v. Loven*, IV, 10. De lancxtlevende van twee gehuysschen is schuldich, ten versoecke van deghene daertoe gericht wesende, te maecken... inventaris. XIV, 21. Om van allen sterfhuysen.. daer weesen oft andere... inne gericht zijn, te beter de wete te moghen gecrijghen,.. It. *Weesk.* 25. It. *C. v. Antw.* 1545, XII, 14; *C. v. Auden. Cah. prim.* VI, 1; *C. v. Brussel*, *Gesw. loters*, a. 3 (1657); *K. v. St.-Truiden*, 1586, PIOT, *Cart.* II, 569, a. 10; it. 596, a. 10. *O. P.-B. autr.* 28 sept. 1715, II, 615; *K. v. Tongeren*, 18 mrt 1502, a. 14.

2) In zijnen eisch. *Gegrond*, fr. *fondé* (*en sa demande*). || Sooverre naermaels.., degene die alsulcke vonnissen heeft vercregen, bevonden wort in sijnen heijsch gerecht te sijn. *C. v. Antw. comp.* IV, xviij, 64.

GERECHT, GERICHT, zn. In versch. bet. 1)

Zooals thans. *Gerecht*, *gericht*, *rechtbank*, *gerechtshof*, *vierschaar*, fr. *cour de justice*, *tribunal*. Kil. *Tribunal*. || Een gericht, in Latijne geheeten *judicium*, is een wettich werk van iij personen, te weeten: des richters, des aenleggers eñ des verweerders. V. D. TAV. 2.

2) *Rechtsgebied*, fr. *juridiction*, *ressort*, *étendue de juridiction*. || Wĩ hebben der port van Herentals gegeven: hore porteren, die buten sijn geseten, ute onsen gerechte, dat si hen helpen dese penningen te geldene. *K. v. Herentals*, 15 apr. 1291. Dat ic, Seger Uten Dale eñ Aeghte mijn wettelijc wijf, die wonende sijn in die Cuperstrate, in sborgraven gherechte van Ghent,.. *Oork. v.* 6 sept. 1291 (4 maal). Wy willen, dat hy eñ zijne nacomelingen, van allen stride eñ van alrehande gerechten, totten bloede, hebbe eñ heffe alle dat recht eñ alle die mesdade [*nl.* boeten] die dairaf vallen, uteghenomen van huussuekinge, van minocten, van mansdoede, van moerde, van dieften eñ van vrouwen te vercrachten. *Brab. Yeest.* I, 679, *'s Gravenwezel* (1292). So wie noppen oft scroyen wilt int gericht van Hasselt, die sal loen hebben altoes na den tijt... — Soe wat laken oft stuk dat men maeckt in den gericht van Hasselt, om te vercoopen... *O. Liége*, 1 juni 1433, a. 13 en 22, *Hasselt*. It. *K. v. Hasselt*, 11 dec. 1500, a. 22; *K. v. St.-Truiden*, 10 juni 1417, a. 21. Eenen crediteur, vindende zijnen schuldenaer van buijten binnen der stadt van Liere oft heuren bijvange, mach denselven bij eenen dienaer.., eñ in den bijvange bij de meijers, elck onder sijn gerecht, doen arresteren. *O. v. Lier*, III, 2.

3) *Rechterlijke kennisneming*, *rechtsmacht* (*berecht*), fr. *droit de connaître et de juger*, *cognition*, *connaissance*, (*judicature*). || Want de mombore van den Heyleghen Gheest drie claghen hebben ghedaen over Maes sBeckers huis, metten gronde eñ datter toe behoert, dat steet te Nedermolen, aen de brugghe vore Janne Van den Velde, richtere van den gronde van sHeylechs Gheests weghen, eñ dezelve Jan tgherichte opdroech Alaerde Van den Drijsche, scouth van Dyst. So wart dat voerghenoemde huis, na maenisse Alaerds voergh., eñ met onsen vonnisse, becommert eñ ghesloten te jare eñ te daghe den voerghenoemden mombore, vore den taijs die sy daerane eisschende syn van sHeylechs Gheests weghen. In orconde enz. *Schep. v. Diest*, 17 mei 1335. Dat sij jegen onse gerichten, heerlicheden oft rechte niet aengripen en suelen, offt ijet van den vorscr. onsen rechten, gerichten off heerlicheiden na hem trecken in geijnre manieren. *K. v. St.-Truiden*, 18 nov. 1404, a. 2.

4) *Rechtszitting*, fr. *audience*, *séance du tribunal*. || Een richter tot Grave en sal gheen ghedinge... langer voersten noch opsetten dan dry gherechten. — Die schepens tot Grave en süllen gheen vonnisse langer onderhalden dan dry gerechten, eñ op 't vierde gericht uytwijsen, ofte te hoefde laten gaen. *O. v. Grave*, IX, 3; It. *C. v. Bergeik*, 13, 14; *C. v. Reusel*, 41.

5) *Rechtszaak*, *geding*, fr. *procès*. || Des saterdaeghs ten genechtdaegen, zal men ierst eñ voeralle continueeren die gerichten van paertijen, nieuwe eñ oudt, eer men aldusdanighe zaken [*nl.* als voren vermeld] zal ontcommeren. *C. v. Turnhout*, *Stijl*, 11.

6) *Rechtspleging*, *rechterlijke behandeling*, *rechtshandel*, *rechtsvordering*, fr. *procédure*. || Dat een groot deel van de saecken komende voor die voors. guldekenen, wesende van seer kleyne consideratie, eñ voor het meestendeel bestaende in kleyne sommen, soodat het gericht eñ die afhandelinge van de voors. saecken wel soude behooren gereguleert te worden naer den valeur van deselve,.. *C. v. Loven*, *Stijl guldekenen*, a. 1.

7) *Aanzoek*, *vervolg voor den rechter*, fr. *instance*, *poursuite devant le juge*. || De peysiers oft schepenen van den peyse hebben in d'ierste gerechte [*var.* gericht] oft instantie kennisse van geschillen. *C. v. Antw. comp.* I, vj. 2. Alle saecken, die in de eerste instantie oft gerechte behooren tot kennisse van borgemeester eñ schepenen, worden gedaen oft bedinght ter hooger vierschaeren,.. Ib. V, j. 1.

8) *Recht*, *bevoegdheid om iets te bezitten*, fr. *droit*, *compétence à posséder une chose*. || Die voerseide kerke mach nemen nutschepe in al de weghe die lieghen an den vorseiden moer, buten eñ binnen, quite eñ los van tienden eñ van chense, behouden der openre vaert eñ tsheren weerleke gherechte... [Wĩ] doen ons buten... alre hulpe.., eñ van allen kerkeleic iof weerleic iscreven rechto iof niet yscreven. *Oork. v.* Mei 1287.

9) *Oordeel*, *vonnis*, fr. *jugement*. || Die gherichte des Heren sijn waer, sie sijn gherechtich in hem selven. *Getijdenb.* XV^de^ E., ps. 18/19, *judicia Domini vera*.

10) *Panding*, *gerechtelijke uitwinning*, fr. *saisie-gagerie*; *exécution*. || Dat als partye uytterlijck is ghecondemneert met vonnisse van de schepenen, eñ aen hem ghericht wordt, sij hem laten voor 't ghewijde ghevanghen leyden op de poorte, eñ blijven daer sitten, meynende midts haeren lijve den ghrichte voldaen te hebben, eñ dat men middelen tijde op haere goederen egheen gericht oft executie en soude doen,.. *C. v. 's Bosch*, *Car.* 1529, a. 15. tGhericht, uyt crachte van den vonnisse der schepenen...... ter executie ghestelt zynde, moet deughenen die gheëxecuteert is, binnen sonneschyn, ofte ten tyde hem ghepreflgeert, den obtinent voldoen eñ betaelen van syne ghebreecke, ofte contradictie doen van den vonnisse. Ib. *C. v.* 1606, XXI, 4. It. a. 10.

11) *Galg*, fr. *potence*, *gibet*. Kil. *auctus*. *Supplicium*, *crux*. *Supplice*, *gibet*. || 't Gerecht *honestiori vocabulo crucem seu patibulum vocamus*. VAN LEEUWEN, 3. — Ook bij A. WAUTERS, *Environs*, *Grimbergen*, II, 229, zonder melding der bron.

GERECHTE, GERECHTEN (Gerichte), zn. mv. *Rechters*, eigenlijk *rechtbank*, fr *juges*, *tribunal*. || Welke justificatie gedaan synde, adjudiceeren de geregten den aenleggere synen eysch oft immissie in den pand. *C. gr. Loon*, II, *Reckheim*, VII, 6. Den gerechte moet hun wel wachten getuygen te verhooren die dronken, of in hare sinnen geturbeert zyn, niet agtende het *proverbium* dat *dronkaars de waarheyd seggen*, XI, 5. Moet ook de geregten aan d'een of d'ander parthie den eydt decisief defereren. 28. In soo verre de sake sulx vereyscht, de gerechten procederen tot insigte van den contentieusen werke. XXIII, 5. It. XXVI, 3, XXX, 1.

GERECHTICH, bn. Zooals Gerecht 4). || Indien den overledene gheen gherechtigen broeder en hadde, noch achterliete t'synen sterfdaeghe dan sijnen vader ofte moeder. *C. v. Edingen*, XX, 28.

GERECHTICHEIT, zn. v. 1) *Rechtsgebied*, fr. *juridiction*. || Joncker N. heeft oock een preëminentie eñ gerechticheyt onder Erps, Nederockersele eñ daeromtrent, van meyer eñ erflaeten. *C. v. Erps*, 9.

2) *Recht*, fr. *droit*. || Die eenige palen versette oft nuytdede... om yemande in syn erve oft gerechtigheyt te verminderen oft frauderen,.. *C. v. Antw.* 1545, VIII, 12. It. VI, 27; *comp.* IV, xij,

13; xvj, 30; V, iij, 4; *C. v. Loon, Weesk.* 57.
3) In zake van naasting. *Oprechtheid, echtheid,* fr. *sincérité.* || Coopers eñ vercoopers sijn oock ghehouden by eede te verclaren de gerechticheyt van den coop. *C. v. Poper.* VIII, 16.

GERECHTSPLAETS (Gerichtsp.), zn. v. *Gemeentehuis,* of *huis waarin de Wet hare zittingen houdt,* fr. *maison communale, ou maison dans laquelle la Loi tient ses séances.* || Dat alle proprietarissen, pachters,.. by geschrifte sullen overbrengen... de juste quantiteyt eñ qualiteyt... der partyen van goederen dewelcke sy... zyn besittende, eñ dat in handen van den greffier, ten bywesen eñ interventie van twee schepenen, dewelcke... twee mael ter weke,.. sullen vaceren ter behoorelijcke gerichtsplaetse. *Pl. v. Brab.* 30 juni 1729, a. 1, VI, 391.

GERECHTSWEERS, zn. mv. *Volle neven,* fr. *cousins germains.* || Daer ne sal... an moghen zijn over deelman.., noch twee ghebroederen, noch ij gherechtzweers in een ambocht te gadere. *C. stad Brugge,* I, 345.

GERECHTSWERCKEN (Gerichtsw.), zn. mv. *Gerechtelijke geschriften of acten,* fr. *œuvres, actes de loi.* || Alle gichten, goeyenissen ofte transporten,.. alle affectatien eñ verbintenissen van huysen eñ erven, bekentenissen van servituyten eñ extinctien van dien, constitutien van renten eñ afquitingen derselver, verpandingen eñ diergelycken reële gerichtswerken moeten, om effect te hebben van realiteyt, geschieden ten overstaen van twee schepenen. *C. v. Maastricht,* 300.

GEREDEN, deelw. *Bereden, te paard,* fr. *monté, à cheval.* || De drie coningen gereden. LEO DE BURBURE, *Antw. Ommeg.* 3 (1398). || Dat alle mannen van leene, mansmannen, etc. hen houden gereet in hueren huysen wel gereden, gewapent, gehabilleert, verselscapt eñ toegemaict, elc nae de natuere van zijnen leene. *Rekenk. v. Brab.* reg. 136, f° 180 v° (1504).

GEREEDE (Gereyde, Gereide). *Roerende, tilbare goederen of have,* fr. *biens meubles.* || Oft die voors. penningen... worden gehouden voer erff oft gereyde? — Wordt geresolveert: alsulcke penningen gehoeden te worden voer gereide oft meubelen. *C. gr. Loon,* I, 280 (1632). Meubelen eñ gerijden. Ib. 458. Soewel van gereede als van erve. Ib. VI, 44. In gereet eñ erff. Ib. 189. In erffen eñ gereden. 255. Voer erff oft gereyde. 279. Voer gereide oft meubelen. 280. Haven eñ gereet. 410. Alle goederen zyn alhier meubel, die men gemeynlyck noemt gereyde, of immeubele, die men noemt erven. *C. v. Maastricht, Recessen v.* 1665, XXXVIII, 1; Fr. tekst: *Tous biens sont icy meubles ou immeubles.*

GEREEDEN (Gereiden, Gereden), bw. 1) Lakenweverij. *Eene bewerking, die het vollen en het kaarden in zich schijnt te sluiten, bereiden,* fr. *une opération qui semble comprendre celle de fouler et de carder, préparer.* || So wie so strypte lakene ghereedt ofte doet ghereeden, hy ne mach negheene andre lakene ghereeden no doen ghereeden. *C. v. Gent, Gr. ch. v.* 1297, a. 183. Vort en mach hem nieman vremds wollewercs onderwinden doen te ghereidene binnen Mechelen. *K. lakeng. Mechelen,* 1331/1333, a. 110. Wie lakene berdert, smout of kempen doet inlegghen of anders, so verboert..; eñ men sal niet ghereiden anders dan met borstelen eñ met caerden eñ met soonen watere. It. 137. Den 29 januarij 1308 (n. s.), werd er.. eene afkondiging gedaan, bevattende goedkeuring en instelling der statuten voor de gulden die wollene lakene ghereden. MERTENS en TORFS, II, 106. Die.. lakens moesten overigens niet alleen van goede kwaliteit zyn, maer ghereden of bereid volgens de maet en het gewicht door het gild gezet. Ib. 107. It. *Auden. meng.* I, 351.

2) *Reeden, toerusten,* fr. *équiper.* Cleeden ende gereeden. *Klpeden en reeden. Voorzien van kleederen en toebehoorten,* fr. *vêtir et pourvoir des accessoires.* || Wort ghemeenelijck den vader ofte moeder, vooght bedeghen sijnde.., bevolen de houdenisse eñ onderhout van ste, dranck, cleederen eñ ghereedene van heurlieder kynderen. *C. stad Brugge,* II, 540. It. *C. v. Edingen,* XVII, 6.

GEREEDER (Gereider), zn. In de lakenweverij. *Bereider,* fr. *(draperie) apprêteur.* || Dat negheen ghereedere lakenne ne voude si ne hebben gheleghen i nacht in de sayperse. *K. lakeng. Auden. v.* 1329, *Auden. meng.* I, 354. Tot Herentals zijn acht ambachten, te weten: wullenwevers, brouwers, gereijders,.. *C. v. Herentals,* IX. 3. Ghereeders. *Stadsrek. Gent,* 1336, blz. 3. Lakinreeders. *Ambachten te Iperen* in 1426 en 1495, *Ypriana,* V, 363. — In het *Regl. der Droochscheerders te Diest, v.* 1545, komt *gereider* verscheidene malen voor als gelijkbeduidend met *droochscheerder,* en *gereijden* met *droochscheren.* Zie BEREIDER.

GEREEDERIE (Gereiderie), zn. *De plaats, waar het laken bereid wordt,* fr. *le lieu où l'on apprête le drap.* || So en sal niemene... laken moghen toghen... elre dan up de pleine halle, no daer men lakene vaut, no in ghereederien. DE PAUW, *Vgb.* 79 (1360); it. 68. Wie dat stove hout, eñ wie dat ghereiderie hout.., eñ wie dat piel hout op de halle,.. selen alle verborghen... *K. lakeng. Brussel, v.* 1365, a. 2. MERTENS en TORFS, II, 656.

GEREECKEN, bw. 1) *Gereed of klaar maken, in orde brengen,* fr. *apprêter, mettre en ordre.* || Eñ dan sal onse voirs. stad sculdich eñ verbonden zijn eñ bliven dezelve herberge [*fr. hôtel*] daertoe te gereeken eñ te doen gereeken eñ repareren volcomelic wael eñ lovelic. *Rekenk. v. Brab.* reg. 131, f°. 91 (1421).

2) *Bereiken,* fr. *atteindre.* || Item en sal de pachter geen opgaende hout snoeyen. Voort, dat hij van der eerde ghereken mach met eender troncbijle. DE PR. en BR. VII. *Scheldewindeke,* 7.

GEREECKT, deelw. *Toegerust,* fr. *équipé.* || Men zecht dat hij [*sl.* Noircarmes] int eerste jeghen de Ghues slouch met ijc mannen jeghen wel vc Ghueesen eñ verslouch se alle; maer was wel ghereect eñ te peerde. *Ber. tijden,* II, 71.

GEREET, bn. 1) *Voorhanden, roerend,* fr. *à portée, mobilier.* || In gevalle damptman nyet gereede eñ meuble goeden genoch eñ vindt opten pandt. *C. v. Antw.* 1545, VI, 44. De meuble eñ gereede goeden opte leengoeden wesende. Ib. V, 12.

2) *Dadelijk,* fr. *réel.* Gereede executie. *Dadelijke uitwinning,* fr. *exécution parée.* || Dat al te verhalen met gereede [*var.* parate] executie. *C. v. Antw. comp.* X, xvij, 92.

GEREETSCHAP (Gereedscap, Gereetscap, Gereetscepe), zn. v. en o. 1) *Voorwerpen dienende tot de vertooningen der Rederijkers, de gezamenlijke tooneelversieringen,* fr. *les décors (des Chambres de rhétorique.* || De gereetschap. God in den troon, een witte albe, een coorcappe, Gods hayre eñ crone, vier alben, enz. *De sevenste bliscap van Maria, Inl.* IV. Noch gegeven eñ betaelt Janne Vos, van syner scure daer der gesellen van der Leliën gereetscap inne steet... *Vad. Mus.* III, 100. — Van voorwerpen dienende tot het boogschieten, fr. *des objets servant au tir à l'arc.* || Dat

hem niemant en sal moghen hem vervoorderen te schieten met den boghe ofte gereetscap van een ander. REMBRY, I, 531,

2) *Dienstverrichting van ambachtslieden*, fr. *services d'artisans*. || Want de goede liede, die stroene huysen hebben, binnen den binnensten vesten, alle qualic ghereedscap hier en binnen [*nl.* binnen de twee jaren] daertoe ghecrighen mochten van wercliede, het en soude hem ter groter cost meer moeten comen. *Kb. v. Antw.* a. 199. (Ord. van 1391 op het dekken der daken met tichelen of leien).

3) Gereetschap doen. *Behulpzaam zijn*, fr. *aider*, *assister*. || Dat zweerdy, ghezworne vroedevrouwe te wesene.., tzelve officie wel eñ ghetrouwelick te bedienen, eñ daertoe ghereetscepe te doene zowel den aermen als den rycken. *C. v. Gent*, II, 393. Elc den anderen ghereetschepe doen. *C. v. 't Proossche*, I, 372. *Iem. in eene ambtelijke zaak voorthelpen*, fr. *servir qq. dans une affaire administrative*. || Om ten dien te furnieren [*nl.* om eene voogdijzaak te verrichten] sitten ten weesenboecke, om partye gereetscepe te doen, alle saterdagen den burchmeester van de Course, twee schepenen eñ den greffier. *C. v. Oostende*, XVIII, 6.

GEREIDE (Gereyde), zn. o. *Paardentuig*, fr. *harnais*, *harnachement*. || Prescriptie van ij daigen loopt tegen dengeenen die een peert of ander beeste, die hij vercoopt, thoont met eenen costelijcken [costelijckeren] gereyde dan het gewoenlijc is te hebben, eñ dat ongewoenlijc gereyde oft gesmijde binnen ij daigen niet weder en heyscht; zoe mach die cooper dairnae opponeren dese exceptie. V. D. TAV. 328 v⁰.

GEREIDE (Gereyde), zn. o. Of moet er gerijde gelezen worden? **Iem. uit sijnen gereide stooten.** *Iemand uit zijn wagenspoor stooten*, fr. *pousser qq. hors de son ornière*. || Soe een hooger valt, zoe hij hem gemeynlijc meer quetst, eñ daerbij, zoe meer staets eñ hoogheyden, zoe meer sorgen voire lijf, ziele eñ eere; eñ als dairinne verwaentheyt is, soe is gemeynlijc die quade aventuere gereerder eñ nairder den verwaenden eñ vermetenden man zijn karre te lichten, oft uuyt zijnen gereyde, eere eñ staet te stoeten, dan oft hij niet verwaent en waire. V. D. TAV. 375 v⁰.

GEREICKEN (Gereeken), bw. *Bereiken*, *bekomen*, fr. *obtenir*. || Ic scelde quite... alle de heessche, calaengen eñ rechte, die ic... up de voerseide tienden heesschen, ghereeken oft halen mochte. DE PR. en BR. III. *Lovendeghem*, 33.

GERECK, GERACK, zn. 1) *Gereedschap*, *benoodigdheden van een ambacht*, *tuig*, *toestel*, fr. *appareil*, *ustensiles necessaires à un métier*. Kil. *auctus*. Ghereck, ghereke. *Apparatus*, *cultus*, *ornatus*. *Appareil*. Ghereck der paerden; het w. peerdengereck, *harnachement*, is nog in levend gebruik in Brabant. || Meubelen.., dewelcke niet en mogen afgepant worden, sijn:.. in brouwcammen eñ andere huysen ofte winhoven, daer men brouwt, alle vaten, kuypen, ketelen, schotelen eñ alle andere instrumenten totten brouwghereck behoorende. *C. v. Loven*, IV, 22. Alle zaken desen ambachte aenclevende, hetzij van alammen, ghereke oft andersins. DE PR. en BR. *Aalst*, III, 448, *Linnenwevers*.

2) *Toebehoorten van den kruisboog*, fr. *accessoires de l'arbalète*. || Als enich geselle aflivich waere.., dat hy sal moeten geven Onser Vrouwen opten zavel synen capruyn van den nuwen cleide eñ sijnen besten boghe met gherieke [*l.* gherecke] datter toe hoert. Eñ waert dat de voirseide persone des gerecx niet en hadde,.. dat hij voer dat gherec sal geven... ij peters. A. WAUTERS, *Sermins*, 7, a. 19.

3) In of te gereke, te gerake, te gereecx. Van gebouwen. *In goede orde*, *goeden staat van onderhoud*, fr. *en bon état d'entretien*. || Vort, so moet Gherart vorseit, eñ sijn oer, thuus dat opt vorseide erve staet houden ewelike te gereke van dake, van weghen [*nl.* wanden], eñ van temmeringhen. *Oork. v.* 29 mei 1307. Dit vors. ghelt.., dat zal de meesterssse ontfaen eñ daermet houden thuus te gherake van dake eñ van weeghen. *Auden. meng.* II, 37, *Begijnhof* (1409). Een tochteneere oft tochteresse, die eenighe huysen oft onruerende goeden besit, is schuldich die goeden te onderhoudene in goeden custbaeren gereke, dichte eñ drooghe van wande, daken, vensteren, doeren, borneputten eñ allen nootelycken reparatien. *C. v. Antw.* 1545, XIII, 61. — En spottender wijze: || De desolacie in keercken, cloosters eñ godtshuysen ghedaen maecte menich weemoedich herte,.. Alzoo was boven ander deerlic om zien hoe Ste Jacobs Keercke binnen te ghereke lach. *Ber. tijden*, I, 230. — It. DE PR. en BR. IX. *Deurle*, 9; *Pinte*, 11; *Nazareth*, 7 en 10; REMBRY, II, 36; *C. stad Brugge*, II, 131; *Kb. v. Antw.* 60.

GEREKENT, deelw. **Een gerekent persoon.** *Een man van aanzien*, *aanzienlijk*, *voornaam*, fr. *une personne honorable*, *notable*. || In Brugghe quam, om de pausen, een beroerte, daerom dat hertogh Philips dede te Brugghe eenen poorter vanghen, die hem vele onderwant van den paus, eñ was een gherekent persoen, gheheeten Pietere van Rosselare; hy was te Rycele gheleid eñ daer onthoeft; eñ someghe [h]eerlyke poorters waren oec om de pausen ghebannen. JAN V. DIXMUDE, 284.

GERECKELIJCK, bijw. *Gereedelijk*, *zonder zwarigheid*, fr. *immédiatement*, *sans difficulté*. || Die geaccuseert wort van overspeele, eñ hij hem excuseert met maechscappen oft zwagerscappen, die hij metter vrouwen heeft, eñ hij se naderhant te wijve trouwt, trecht presumeert gereckelijc tegen hem. V. D. TAV. 168 v⁰.

GEREN, bw. *Begeeren*, *verlangen*, *vragen*, fr. *désirer*, *demander*. Kil. *Cupere*. || Vonnissen die men te hoede wijst, als die here maent, soe wyset vonniss: Die scepenen en sijns niet vroet eñ gherens hoer hoeft. *Chartb. v. 's Bosch*, f⁰. 50 v⁰. In der hellen waer ic lange begraven, hadde mi dine grondelose guetheit niet onthonden. Des soe gheer ic zuene. Ic kenne, ic heb misdaen. *Hond. merk.* 47.

GERETST (Geredts), deelw. **Geretst broot.** *Gezift brood*, *waarvan het meel door eene grove zift*, „*retser*" *genaamd*, *gezift is*, fr. *du pain tamisé*, *dont la farine été passée par un gros tamis*. REMBRY. I, 359. Zie GAILLIARD. *Inv.* 305.

GERFCAMER. Zie GERWECAMER.

GERFKINT (Gerftkint), zn. *Kind erfgenaam zijnde*, fr. *enfant héritier*. || Als tochteren eñ tochterssen uuytgewonnen werden, eñ sy gerffkinderen hebbende syn, est soe dat die kinderen, ter tyt als die dimineringe geschiet is, mundich syn, soe moghen sy beschudden binnen sjaers eñ dach nae doet van der tochter eñ tochterssen. *C. gr. Loon*, I, vj, 19. Zie GERFMAN.

GERFNIS (Gerfnesse), zn. v. *Erfenis*, de gezamenlijke goederen, landen en cijnzen, voortkomende van dezelfde nalatenschap (?), fr. *héritage*, *l'ensemble des biens*, *terres et cens*, *provenant d'une même succession*. || Dat min here dabt van Ninive eñ zijn convent zijn wel eñ wettelike gherft int goet van der Beverne, dats te verstane in xiiij dachwant eñ

in lxv roeden,.. gherfnessen die behoeren ter Borgh van der Bevernen,.. eñ in xxxvij scellinghen eñ vij capone erflics cheins, die te desen vorseiden goede van der Beverne toehoert van deser vorseider gherfnessen ... Dese vorseide gherfnesse eñ dit vorseide goet van der Bevernen houdt men van der capitlen van Zente Gherdren [*nl.* Gertrudis] van Nivele... *Oork.* 5 juli 1299. Zie Verdam GHERVENESSE.

GERFMAN (Gerffman), zn. *Erfgenaam*, *eigenaar*, fr. *héritier*, *propriétaire*. || Een tochter oft tochteresse en mogen hun tocht niet langer versetten dan hun dagen..; der gerfman, die dan leven soude, als der tochter doot is, en hadts gevolcht en overgegeven voor den hoff. Want men seyt dat men geenen gerffman en vint alsoo lange als der tochter oft tochteresse leven. PIOT, *Cart.* II, 603. Oft die conden van eender dimineringe gecundicht waer aen eenen winne [*nl.* huurder], eñ der hantplichter die conde voorts niet en dede aen synen meester, eñ het worde gecalengeert van sinen meester die gerffman is,.. *C. gr. Loon*, I, vj, 14. Hoe een gerffman eenen pandt die uuytgedimineert is, quyten sal. Ib. 15.

GERINGE, bijw. *Snel*, *spoedig*, fr. *vite*, *tôt*. Kil. *auctus. Cito*... *Tost*, *soudain*, *vistement*. || Dat, indien daerin niet gheringhe voorsien en worde, alle broduren, gauden eñ zilveren lakenen,.. zullen... vervalscht eñ bedorven.,. worden. *Pl. v. Vl.* I, 802 (1551). Wairt dat een richter ontsage de macht van der partijen dairtegen hij dat vonnisse geven zoude, eñ hij dairomme ghino sitten op een peert om, nae de pronunciacie van den vonnisse te geringer wech te vlieden, ghij sult weten dat die sentencie van weerden zoude zijn alsoe verre als die gegeven waire bij eenen richter delegaet, die geen zeker dingbancke en hadde. V. D. TAV. 848 v⁰. **So geringe als.** *Zoodra* (*als*), fr. *aussitôt que*. || Elckerlyck wordt geacht eñ gehouden voor fugityff zoe geringhe als hy voer syn schult hem houdt oft vliet opt gewydde oft bevrydde plaetsen, oft ergens latiteert. *C. v. Antw.* 1545, IV, 28; it. 39; X, 9. Zo haest eñ gheringe. *Pl. v. Vl.* I, 688 (1548). It *O. crim.* 1570 a. 53, en *passim*.

GERITE. Zie GARITEN.

GERLANDE. Zie GARLANDE.

GERMANIEN, eig. n. *Duitschland*, fr. *Allemagne*. || Kaerel, b. v. gr. G., Roomsch Keyser, altijdt vermeerder tarycx, coninck van Germaniën. *C. v. Loven*, *Bijv.* V (1547).

GEROCHT. Zie GERAKEN.

GEROVE, zn. o Van eene gans. *Afval*, als *pluimen*, enz. fr. *déchet*, *abattis*. Kil. Gheroof van de gans, j. afval. || Van den groten chense es scouteten recht iv sol. parisise, eñ j gans metten gerove. *Oork. v.* 25 febr. 1252. Dat niemen voghele no wildbraed en vercoope boven den fuere, die hiernaer vollecht:.. de buuc van eenre gans iiji gr.; een gherove van eenre gans ij ing. DE PAUW, *Vgb.* 93.

GERS (Gars), zn. o. *Gras*, fr. *herbe*. Kil. Ghers j. gars, gras. Verdam GRAS. || Dat gers buten dike ghemene wede, tote dir stont dat ment binnen diket. *Oork.* 1259, *Saeftingen*. Waer dat zake, dat iemen hadde gheschut quekenoet [*nl.* vee] in zijn coren, ofte in siin ghers... *Oork.* 8 febr. 1275. Dat si al dar waren, eñ hoerden eñ saghen „daer die hertoghe Heinrijc, die te Keulne starf, sat al tote Hockenséle in eene soure”, eñ quam alvore hem her Vranke Van Lies,.. dies dat brouc was, eñ drouch op.., den hertoghe dat brouc in sine hant, den lieden van Hockensele tgars, eñ den gherven de risere,.. *Oork.* 25 juli 1275. Van ghersse dat nu. in den zomer, te twee malen oft drien opter scepenen huys ghestroeyt was. MERTENS en TORFS, II, 460 (rek. 1401). Ten platten lande is een jeghelic... ghehouden jeghens sijn jeghenlanders te stoppen gars jeghens gars. *C. v. Winoczb.* XV, 3. En *passim*. Zie GROENSWAERDE.

GERSEM. Zie LAKEN.

GERSEN, bw. Van eene koe. *Laten grazen*, of *weiden*, fr. *laisser paître*. || Ende moet [*nl.* de huurder, boven de pacht] alle jaren houden zijnen meestere twee verckenen te backe loopende, alse sijn meester hem sendt. Item, jaerlijcx eene coe ghegherst. DE PR. en BR. V. *Moortzele*, 4 (1482).

GERSENAER (Gersennaer), zn. *Grashandelaar*, *grasverkooper*, fr. *marchand d'herbe*. || Men verbiet... dat alle ghersennaers, om ghers te vercoopene, op de maerct mogen zyn II ghesellen te gader eñ nemmeer. *Auden. meng.* I, 337.

GERSERIE (Garsserie), zn. v. *Gras*, *het weide- of drijfrecht*, fr. *herbe*, *pâturage*. || Item, de gherserie van den ouden dycke. L. GALESLOOT, *Sur Marg. de Fl.* (1373). Eñ ghebruyckende garsserie ofte vetgars, sullen d'hoirs van den usufructuaris vermoghen t'selve gars te volbruycken. *C. v. Broekburg*, XIII, 4. Ook GERSINGEN en GERSLANT.

GERSINGEN (Garsingen, Gerzijngen), zn. mv. *Weiland*, fr. *pâturages*. || Dat zommighe.., driven eñ jaeghen haerlieder beesten in dezelve meerschen, eñ zijn also overlopende in andere lieden goedt, vruchten, toematen eñ gherzijnghen. *Pl. v. Vl.* 11 jan. 1548, I, 686. Dat gheenen pachter hem en vervoordere eenighe garsynghen te breken sonder consent van zijnen huusmeestere. *C. v. Broekburg*, XVI, 10. It. *C. v. Cassel*, 243; *C. v. Veurne*, XXX, 8.

GERSLANT (Garslant), zn. o. Met dezelfde bet. Gheene pachters en vermoghen ter laester jaerschaere van huerlieder pacht de garslanden voorder te ghebruucken dan totten eersten januarii excluus. *C. v. Broekburg*, XVI, 9. It. *C. v. Brugge*, *K. v. t Maend.* a. 9.

GERSTMAENT (Gerstenmaent), zn. *September*, fr. *septembre*, (*mois de l'orge*). Kil., Servilius, Dasypodius, Adr. Junius, *Bredaesche Alm.* 1664 Gerstmaend, en Gerstenmaend. Ook bij Leist, *Urkundenl*, 218, onder de bijzonderste der verschillige benamingen dezer maand.

GERUCHT, zn. o. *Uitroeping*, *afkondiging*, *bevel*, fr. *proclamation*, *ordre*. || Van eynen geruicht dat der stat knape deit in urber eyns porters, als van uytghedengden luiden of van bekander schoult, sal der porter gheven den knape v swarte, eñ dat geruicht ins bueck te scriven, v swarte. *C. v. Maastricht*, *Stat.* 1380. a. 114. Werent sy [*nl.* de schepenen].. darin gebrechlic [*nl.* van naar behooren recht te spreken],.. so moghen eñ solen meistere eñ gesworen eñ raet.., die scoutet eñ scepenen.., mit geruichte, geboden, bevelen eñ bedwange.., dartoe halden, verrichten eñ dwengen... Ib. a. 120; it. 109 en 113. So suelen onser stat gezworen knapen alle geboden eñ geruchten van gereder haven eñ pluderoyen.., doen van onsen eñ onser statwegen. Ib. *Priv.* 1413, a. 8. It. *K. v. Tongeren*, 18 mrt 1502, a. 41.

GERUET (Geruut), zn. o. *Geraas*, *geschreeuw*, *getier*, fr. *bruit*, *vacarme*. || Wi gheven oerlof den vors. broeders eñ zusters te doen makene eenen

tuun,.. eñ oec dat men niet hoeren en soude tgheruut eñ tgheroup van den volke, om de zieke, die daer ligghen. De Potter, *Sec. cart.* 14 (1245); Lat. tekst *ad tumultum populi... amovendum.*

GERUFT, zn. o. *Gerucht*, fr. *rumeur.* Kil. Gheruft. *holl.* j. Gherucht. || Hoedat sulcken misdaet bijnnen zijnen bedrijve geschiet is, dairaf dat fame eñ geruft laboreert over alsulcken facteur, die dat gedaen soude hebben. V. d. Tav. 145 v°.

GERUWCAMER. Zie gerwecamer.

GERVEN. Zie geërven.

GERWECAMER, GERUWCAMER, GERFCAMER, zn. v. *Sakristij*, fr. *sacristie.* Kil. *auctus.* Gaerwkamer. *Sacrarium. La sacristie.* || De vercleeders [Zie abijt 3)] zullen henlieden gaen cleeden van dat *Christe* ghezongen wert, eñ zullen bereet wesen omme terstondt van dat Matten ghedaen wert, te gane in ordene metten priestere die de zynghende messe van dien daghe doen zal, van der gherwecamere totten ouctare. *Regl. koor te Winocxbergen*, 16de E., a. 9. Den prochiaen roept in de geruwcamer den kerckmeester eñ heylichgheestmeester. Kuyl, *Hoboken*, 235 (16de E.), *handboek v. pastoor Kenens.* Nota. 1636, 23 *junij*, *cum celebraremus exequias rev. dom. pastoris nostri..*, *absoluto fere officio*, *intrarunt recta via ad sacristiam* N. N... Waerover het lijckvolck noch in de kerck synde, quamen in de gerfcamer eendrachtelijck... Piot, *Episodes Venloo*, *blz.* 6.

GESACH, zn. o. 1) *Gevangenschap*, fr. *emprisonnement.* || Up den 4en dach van septembre int jaer 1432, so beloofde P. A., tresorier van Poperinghe, ghelet [*nl.* aangehouden] te Brugghe,.. weder in te commene int zelve gezach, van heden in 14 daeghen naestcommende, eñ niet daeruute te scheedene vóór hy de stede... vernoucht zal hebben. *C. stad Brugge*, II, 168.

2) *Gezicht*, *het zien*, fr. *vue.* || Is bevolen aen N., van het craem eender vrouwepersoone staende met groen, cruyden, fruyt. de.. als belettende het gesagh van den winckel der naebueren, te doen amoveren. Martinez 175 (1554).

GESAEMDELIJCK, bijw. *Gezamenlijk*, fr. *conjointement*, *concurremment.* Kil. Ghesaemtelick, Ghesaementlick. || Dat wy [*nl.* de goeverneur en kapitein generaal, en de Raad van Vlaanderen],.. ghesaemdelicken gheordonneert eñ ghestatueert hebben... *Pl. v. Vl.* 19 aug. 1522, I, 633. Zyt ghy, metten anderen, die ter tafele zaten, van stonden an upghestaen eñ ghesaemdelick in de kercke gheghaen. *Troubles marit.* IV, 233 (1567). It. *C. v. Aalst*, 707.

GESAET, deelw. bn. 1). *Gezet*, *bedaard*, *bezadigd*, *rustig*, *gerust*, fr. *posé*, *grave*, *calme*, *paisible.* Kil. Ghesaet, ghesaetich, holl. j. ghesedigh. *Modestus*, *tranquillus*, *placidus.* || Die rechten seggen dat men meer behoirt gelove te geven den manspersoonen dan den vrouwen; eñ den eersamen eñ gesaetten luden dan den lichten oft andere ongesaetten, want men in der getuygenissen schuldich is aen te zijen eñ te examineren die eerbairheyt, gelove eñ graviteyt der getuygen. V. d. Tav. 336.

2) *Bevredigd*, fr. *apaisé.* || Dat sy daermede malc met anderen gesaett eñ verenicht selen wesen eñ in raste eñ vreden bliven tot ewigen dagen. *Doude roodb.* f° 19 v° (Bemiddeling v. hertog Antonis tusschen den heer v. Diest en de stad, 20 dec. 1413).

3) *Vergenoegd*, fr. *contenté.* || Hebben alle ghekent eñ verliit, dat se der [*nl.* de heer] Jan Van Mirabele.., al verheffent heeft eñ ghesaet van allen den versterefte vors. Fr. de Potter, *Sec. cart.* 62 (1327).

GESAT. Zie Setten.

GESATE, zn. o. *Eigendom*, fr. *propriété.* || Claes Van der Dussen, tgoet geheiten de Hage, in die prochie van Ethen, met hogen gerichte eñ nederen. Item, hi [?] noch syn huis eñ gesate ter Dussen met ij hoven lants daeraen gelegen, bynnen der Nyegraven. L. Galesloot, *Feudataires*, 133. Hierop schijnt ook te slaan het w. *dominatio* in den tekst, 't welk Ducange vertolkt door *proprietas.*

GESATELIJCK, bijw. 1) *Op gematigde wijze*, fr. *modérément.* || Want hij]*nl.* de rechter] sculdich is soe gesatelijk eñ met sulcken moderamente die torture te doen, dat hij hem [*nl.* den gepijnigde] noch lijve en neme, noch lit en breeke noch en verderve. V. d. Tav. 174.

2) *Behoorlijk*, *naar behooren*, fr. *dûment.* || Du maecste ghesaetlike die kelen rike mit des Vaders voergheloefde redene. *Getijdenb.* 15de E.; het *Tu rite promissum Patris* etc. van het *Veni Creator.*

GESAWEN. Zie saeijen.

GESCHAPEN, deelw. 1) In de bouwkunst. *Aangebracht*, fr. *pratiqué* (*en architecture*). || Nyettegenstaende dat yemant eenich licht doer syns selfs muer... over hondert jaeren eñ meer gehadt eñ gescapen heeft tot eens ander mans erve waert, die possessie en prescribeert nyet. *C. v. Antw.* 1545, viii, 20. Zie scheppen.

2) In de uitdrukking Geschapen sijn. — *a*). *In staat zijn*, fr. *être en état*, — *à même.* || Gevielt dat enigh van den voirseyde lx scutteren overmoghen worde, alsoe dat hy niet wael gescapen en ware den heere eñ der stad te dienene metten boghe. A. Wauters, *Sermens*, 12, *Avijs* 1412, § 3. — *b*) *In gevaar zijn*, *gevaar loopen*, *blootgesteld zijn*, fr. *courir le risque*, *être exposé.* || Hoedat sy over menich jaer gehadt hebben tweelve erfscutters, die jaerlicx metten erfscutteren van den anderen tween gulden plagen bereet te sine in huer hernasch.., als de stad dies te doen hadde,... eñ dat sy nu gescapen waeren te moeten achterbliven, mits dat... A. Wauters, *Sermens*, 18, nota 4 (1479). Derof de stede ghescepen ware cost, moeyte eñ vervolgh te hebbene. *C. v. Gent*, I, 592 (1417). It. *Pl. v. Vl.* I, 352; *O. P.-B. autr.* III, 378. — *c*) *Te voorzien*, *te verwachten* —, *te vreezen zijn*, fr. *être à prévoir*, *à attendre*, *à craindre.* || Alsoo sekere questien, geschillen eñ differenten alreede waren geresen, eñ noch geschapen te reijsene eñ op te stane tusschen... *C. v. Loven*, *Bijv.* iv, *Inl.*

GESCHEET. Zie gescheit.

GESCHEFTEN, zn. mv. *Benoodigdheden*, fr. *nécessités.* Hd. Geschäften, *affaires.* || Sullen sy [*nl.* de ambachten]... enen boumeister kiesen by eynen alden, die.., d'officie hulden sullen gesamentlich die ceynse, renten, assysen, boeten eñ alle opkomelinge eñ proffyten van onser stat t'ontfangen eñ op te bueren, eñ dat te bekieren totten pensien ind andere lasten eñ gescheffiten so onse stat te doin syn sall. *O. Liége*, 11 dec. 1500, a. 4, *Hasselt.*

GESCHEIDEN, bw. *Onderscheiden*, fr. *distinguer.* || Als men niet en can gesceyden weder die confessie gedaen is moetswillens oft uuyt bedwange, soe wort gepresumeert dat se moetswillens gedaen is. V. d. Tav. 172 v°.

GESCHEIDEN, deelw. *Vrij gemaakt*, *ontslagen*, fr. *affranchi*, *exempt.* || Dat N..., an die een sijde, eñ N..., aen die andere sijde, minlic ge-

ment, vermenicht eñ gescheijden sijn van alrehande ongemate, smalt eñ gemeene gemeet deen op den anderen. Piot. Cart. II, 395 (1445).

GESCHEIT (Gescheet, Gescheede), zn. o. Grens, grensscheiding, grenspalen van twee eigendommen, fr. limite de deux propriétés. || Alle zinneren staende tusschen ghemeenen eñ uit gescheede, zyn thanden over ghemeene. C. v. Auden. XIV, 4. Grachten staende uit gheschet van erfven zyn te houden over ghemeene. 15. Wye... over yemants gescheede gaet afmayet, zal verbeuren... C. v. Aalst, X, 15. — Grens van twee dorpen, fr. limite de deux villages. Up eenen beke liggende in 't ghescheet van Kallem, Hundelgem eñ Oudenaerde. Troubles mont. III, 92. Tot in de Caleie, wesende 't gheschet van de prochie van Mareveerke eñ de prochie van Everghem. De Pr. en Br. I. Mariakerke, 40. — Tusschengescheit. Van twee erven. Afstand, fr. distance. Iemandt stellende eenen muer, op den welcken hy naderhandt sonde willen timmeren, met schalgen of tegheleu, moet tusschengescheedt laten van eenen halven voet. C. v. Wass. XV, 6.

GESCHEIT (Gescheet), zn. o. Gevecht, vechtpartij, fr. combat, batterie. || Waert zo dat yemend ghequetst worde in 't gheschheet gaende, so zal deghone, die de quetse doet, den ghequetsten zine quetse beteren. C. v. Aalst, 484, a. 16. Als zij [nl. de Spanjaards] eenighe questie jeghen de burghers oft jeghen malcanderen hadden, zoo ghingen zij int gheschheet, oft zij lieten een jeghen een ghewerden, of twee jeghen twee. Ber. tijden, III, 191; it. 96 en 148, en Piot, Chron. 638.

GESCHEPENEN, zn. mv. Gezamenlijk schepenen, medeschepenen, fr. co-échevins, collègues en échevinage. || De scepenen van Rode eñ van Alsenberghe maken cont... Omme dat men des te bat gheloven sal, hebben dese vore ghescepenen heren (sic) seghet an dese lettre ghehanghen. Oork. 23 juni 1297.

GESCHIEDENIS (—se), zn. v. Omstandigheid, fr. circonstance. || Is van noode, eer hem iement erfgenaeme fundere van eenen anderen eñ aenveerde zijn sterfhuys, dat hij weet dat hij doot is: welcke doot mach bethoent wordden by diversen manieren eñ middelen van gevallen eñ geschiedenissen, te weten bij famen, bij presumpcien, oft ten minsten bij eenen getuyge weerdich van gelove. V. d. Tav. 44 v°. Consideracie te hebbene opte gesciedenisse, weder die misdaet geschiet is bij ongevalle, oft al spelende, oft onwetens eñ sonder opset, oft en is. Ib. 148. En mach oock den schouteth niemant ter bancken brengen oft pijnigen.., sonder consent van borgemeester eñ schepenen, dewelcke,.. moeten wel bericht sijn van de geschiedenisse vant misdaet. C. v. Antw. comp. VII, iij, 9. Weder dat zy den misdadighen bekomen konnen ofte niet, zullen hunlieden sommierlick informeren op de waerachtige geschiedenisse van den faite. C. v. Auden. Stijl crim. a. 2. It. C. v. Veurne, leenhof, 58; C. v. Iperen, Kast. c. 54.

2) Geval, fr. cas. || Dit is een casus oft een gesciedenisse speciael. V. d. Tav. 69.

3) Toevallige inkomst, fr. revenus casuels. || Alle broeken, calengien eñ geschiedenissen. Rekenk. v. Brab. reg. 132 f° 167; it. reg. 133 f° 140 v°. 15de E.

4) Van een testament. Uitvoering, fr. exécution. || Geprosupponeert de geschiedenis des testaments eñ de validityt desselfs. C. gr. Loon, I, 349 (1668).

GESCHILT, deelw. Van verkens. Dit w. werd verklaard: „voorzien van eene schel of bel", fr. pourvu d'une sonnette ou en ... des parois; d. e. voldoet de schel niet gelijk de „kennewe" of knevel, het zwijn om het loopen door de haggen te beletten. || Dat oock niemant hem vervoordere sijne verkenen te laeten loopen op sheeren straete sonder geschilt ofte geringt te sijn. De Pr. en Br. I. Baerle, 12.

GESCHOONEN, bw. Verschoonen, fr. excuser. || Hij is schuldich... den zilvenere te seggen dat hy sulcken gast heeft dat tolbaer is: eñ daerom en can dat den brenger niet geschoonen dat hy seggen mach dat hem de zilvenere dairaf niet gewaerschouwt... en heeft. V. d. Tav. 273 v°.

GESCHOORT (Gescort), deelw. 1) Van een huwelijksbed. (Gescheurd), Gescheiden, ontbonden, fr. (d'un mariage) dissous. Dat syliede beede levende liede syn eñ 't wettelike bedde van huwelike van hemlieden niet ghescort nochte ghesceeden en es. C. v. Gent, I, 547 (1373).

2) Van een woonhuis. Niet verhuurd, fr. (d'une habitation) non louée. Desen eygenaer oft meester der huysinghen... refuseert syn schattinge der gebonten te betalen, deweicke die gemeyntenaeren van die gescorde gebonten van synder huysinghe van hem syn heyschende. C. gr. Loon, I, 412 (1578). — In deze bet. schijnt het w. te behooren tot schorten of schorsen: een huis waarvan de verhuring is opgeschort.

GESCHOT, GESCHUT, m. o. a) Pijlen, fr. des flèches. Boghen met ghescutte. Van Lokeren, St. Bavon, Vgb. Everghem, a. 10, blz. 234 (13de E.). Airehande gescutte. K. St.-Pietersleeuw, 1284. Aiderande gescut. K. amm. Brussel, 1292; toutes manieres de sajettes zegt de Waalsche keur. Alrehande ghescutte. K. meierij Loven, 1312. Van den gescutte ofte yemene syn gereckte te nemene. Soe wie enen andren syn ghescutte neemt,.. A. Wauters, Sermens, Regl. Kruisboog 1412, § 2. Van iiij^c pylysers gecocht, x voetboge—geschuts, xxiiij voetboghe—pylysers,.. Van Melckebeke, Kruisboog, 24 (1436). Vier scepen geladen met boghen eñ ghescutten. Collatie, 447 (1464). Ghecocht xij dozinen voetboghe ghescut. Stadsrek. Ninove, 1476. Bin al der steide waren maer twee bloote [nl. ongewapende] lieden doot ghescoten eñ lettel ghequetst. Dus mochten de goede lieden van der stede wel Gode loven, also zy daden, want tghescot [nl. de pijlen] vlogher also dicke als thaghel ware uuten hemele. Ol. v. Dixmude, 18. Dat niemand... in de kercke, noch opt kerckhof,.. noch oock en schiete met eenigherande gheschotte, noch en werpe met steenen. C. v. Iperen, Kast. a. 5. Van te draghene voetboghen of hantboghen met viandelicken gheschutte. C. v. 't Proossche, 16de E., a. 117. Want, Here, dat ghescutte dijnre gherechticheit.. heeft my also doerschoten. Gebedenb. 15de E. 12, ps. 37. Sagittæ tuæ infixæ sunt mihi. — b) Vuurwapens, fr. des armes à feu. || Lossede ijemant in evelen wille boghe, busse ofte ghescot up eeneghe andre persoonen,.. — Indien met gheschotte ijemant worde verminct ofte ooghe wierde uute gheschoten in evelen wille. C. v. 't Proossche, 16de E., a. 17 en 18. Betaelt... Andries Van den Bossche, scippere, omme t'Andtwerpen geladen eñ voorts scepe gebrocht heeft naer dese stede „groot geschut." De Pr. en Br. Aalst, I, 98 (1588). Busghescut, so van ysere als ghesmolten. Pl. v. Vl. I, 720 (1551). Bussgeschut oft artillerye. Pl. v. 31 dec. 1559, Rekenk. v. Brab, reg. 140.

GESCHOUDER, zn. mv. Schuldenaar, fr. débiteur. || Eñ danne zullen de halheren trucken an

den here eñ an ij scepene, omme dien ghescoudere te zoukene in de vanghenesse, eñ voort te procederne tote de claghere betaelt sy. — Degone die voordan dese ordenanchen houden zullen, die zullen voren gaen up de ghescouders, up haer goed eñ up de boorghen, aleer de oude nemmermeer thare ghecrighen zullen. *K. lakeng. Iperen*, XIII, *Hosteliers*, 212.

GESCHREP, GESCHRIP (Gescrep, Gescrip), zn. o. *Schraapsel*, *afval*, fr. *râclure*, *issues (?)*. || Dat niemene gheoorlooft... ghescrep van baken, no levere, no van eenighe beesten die allene sterven, [*var.* van selfs ghestorven] te viere te doene. *C. stad Brugge*, I, 352; it. II, 289.

GESCHRIFT, zn. o. 1) *Schrift*, fr. *écriture*. || Dat de voorseyde twaelf meesters ten minsten sullen connen vier soorten van letteren, te weten: een Nederlandtsche staende, Italiaensche, Spaensche eñ courante letter. *K. d. Boekhandelaars te Brugge*, 1628.

2) *Geschrift*, *opstel*, *afdeeling eener rekening*, fr. *écrit*, „*poste*", *division d'un compte*. || Alsulke assise.., dat sullen zij teekenen in één ghescrefte alleene. DE VLAMINCK, *Acc.* 16 (1413).

3) *De kleuren*, *het schilderwerk van een kerkvenster*, fr. *les couleurs*, *les peintures d'un vitrail*. LEO DE BARBURE, *Toestand*, 43. Zie SCHRIJVEN.

GESCHOT, zn. o. *Belasting bij wijze van omslag op de landen der polders en wateringen*, *ter dekking der kosten van uitvoering en van onderhoud der beschuttingswerken*. fr. *imposition par voie de répartition sur. les terres des poldres et wateringues et qui servait à couvrir les frais d'éxécution et d'entretien des travaux de défense*. CL. LABYE, *Législ. d. Trav. publ.*, *Intr.* XIII. || Dat dese dijckgraven — generale... sullen vermoghen die nootelijcke gheschoten te schieten, eñ die te doen innen,.. tauxerende ghelijckelijck ghemeth voor ghemeth, sooverre als het sout water heeft gevloeyt. *Pl. v. Brab.* 2 mrt 1638, a. 10; II, 275. Welcke gheschoten alle eyghenaers van de voors. landen binnen s'dijckx vallende ghehouden sullen wesen promptelijck te betalen..; by ghebreke van 't welck sullen de landen van de ghebreckelijcke... ghehouden worden als gheabandonneert, eñ sullen die appliceren t'onsen proffijte, mits voor hemlieden betalende de settinghen eñ oncosten van de voors. taxatien eñ ghescoten. a. 12. It. DE POTTER, *Sec. cart.* 249, 256; *C. v. 't Proossche*, a. 116. — Watergeschot. || Met consent van te moghen ontfangen van de polders daeraen gelegen eñ deur dese dyckagie gebeneficeert, het regt eñ hulpe ghenoempt dyckvellynghe, voor den tyt van 24 jaren eerstcommende; mede oock het recht van watergeschot, waeteringen eñ onderhout van sluysen. DE PR. en BR. XVI. *Assenede*; 10 (1610).

GESCHUP (G—b?), zn. o. *Het strooisel*, fr. *la jonchée (?)*. || Den bailliu van der keercke es ghehauden... alle hooghtyden de keercke te vaghene, eñ ter kermessen tgheschup, eñ altyd alst nood es. *Auden. meng.* I, 23 (1554).

GESCHUT, zn. o. *Het vangen en schutten van „in iemands schade gaande" vee*, *schutting*, fr. *la saisie et mise en fourrière du bétail causant du dommage à autrui*. Kil. *auctus*. Schuttinge. *Cloisture*, *enclos parc*. || So wie hiemens beesten of quekenoet vindet up syn lant, so dat sy hem scade hebben ghedaen, mach die beesten houden onder hem eñ scutten, eñ dan es dieghene dies de beesten syn, sculdich de scade te bescouwene, eñ bi sinen eede, updat hi wille, die scade te grotene eñ dat te geldene, eñ zyn gescut met hem te drivene. *K. v. ter Piete*, a. 14; it. a. 16. (De Lat. tekst zegt *suum* scut); Van dat Jan Lamsin ghecalengiert was van eenen ghescutte van beesten tontdrivene, pays, van mijns heren deele, omme, XX s. *Rek. baljuw. Gent*, nr. 1723, a° 1372. Dat nu voirtan alle gheschutten, hoedanigh die zijn, eñ in zo wat plaetsen dat die ghebueren, dat elck persoon gheschut ghedaen hebbende opt zine, oft by zine mesnieden, oft by zinen eede, die doende voir twee wethouders ter presencie van den heere. Eñ werden dies ghelooft die in sheeren stede staen, zonder nu voirdan eenigh schuthuus te maken. Eñ elck overbrijngher van elcken gheschutte zal hebben tderde van elcker boete. Item, zo wie eenighe van den bovenghenomde gheschutten oft vanghen [*nl.* van beesten in zijne schade] ghedaen zal hebben, werdt ghehouden dat te kennesse te bringhen van den heere onder wien tvanghen oft gheschut ghebuerdt werdt, binnen xiiij daghen over te gheven eñ te verclaerzen den dagh wanneer tzelve vanghen oft gheschut ghebuerde eñ waerinne. *C. v. Iperen*, *Kast*, a. 29. Zie ook SCHOT, en SCHUTTEN.

GESEL (G—le), zn. m. 1) In den koophandel. *Deelgenoot*, *deelnemer*, *vennoot*, fr. (*dans le commerce*) *participant*, *associé*. || Vleeschouwers, ten meesten, en selen der maer twee ghesellen sijn, eñ dat quic in twee partijen deelen. *Kb. v. Antw.* a. 68. Vischeren zelen sijn ten meesten ij ghesellen. Ib. a. 87. Wie wijn tappen wille.., diere en moghen niet dan twee ghesellen sijn te samen in enen kelre. a. 48. Twee ghesellen vleeschouwere soelen sijn van eenen rinde te slaene. *Kb. v. Diest*, A. 34/2. Twee ghesellen suelen sijn te vesche. 35/1. En zoelen maer twee ghesellen zijn tot enen biere. B 80; it. 55.

2) Van gilden en ambachten. *Gildebroeder*, *ambachtsbroeder*, *medebroeder*, *medelid*, fr. (*de gildes et métiers*) *confrère*, *suppôt*. || Ambacht dat bi hem selven eeneghe kore maect ochte ordinanche, oft taxsacie op die ghesellen, sonder weten eñ orlof des schoutheten eñ der scepen, verboert xl s. *Kb. v. Antw.* a. 20. De ghesellle van den scutters. MERTENS en TORFS, II, 612, *Stadsrek.* 1404, *Gaeischieting*. Noch begeren de gemeyn gesellen als dat dit geselschap niet meerder en sal moghen zijn dan van XXX persoonen, mer gebruders sovelen als hen believen sal [*nl.* eereleden]. *Vad. Mus.* III, 124, *Kaart v.* 1518, a. 4 en vg. *Rederijkers te Diest.* Dat op den voorscr. keurdagh zullen compareren... alle gesellen van de voorscr. ambachten, eñ met rypen raede verkiesen, elckelyck in 't syne, een nutten geselle van hunnen ambachte, om te dienen dat jaer als deken van denselven ambachte. PIOT, *Cart.* II, 622.

3) *Ambtgenoot*, fr. *collègue*. Kil. Ghesellle van een ampt, *Collega*. || Eñ omdat wi willen dat dit vast si eñ ghestade, so hebben ons here Heinric, prochiepape van Sente-Baves in Ardenbergh, eñ mester Jan De Vos, sijn ghesellle, met ons, vorseiden scepenen, dese letteren ghezeghelt met onsen seghelen. *Oork.* 19 juni 1289. Wij N., N., N., eñ alle onse ghesellen, scepenen van ghedele in Ghent,.. DE POTTER, *Pet. cart.* 33 (1323). It. *Sec. cart.* 82 (1360). Int scependom van Jan ser·Symons, Jans Van der Eeken eñ hueren ghesellen. *C. v. Aalst*, 362 (1418), en *passim*.

4) *Handwerkersgezel; dienstgezel*, fr. *compagnon-manouvrier*, *—artisan*, *compagnon de service*. || Van desen voirgeseyden negentich wercklieden eñ munteren, soe selen wy, voirg. Jan, hertoghe van

Brabant, moeghen setten eñ maken thien werckliede... Eñ wie van desen thienen worden sal geselle, hy moet geven zeven pont Brunslachte den gesellen van den ambachte, alsoe dicke alse zy verwandelen *Oork.* Juli 1291, *Regeling d. Munt.* It. verscheidene oork. *Pl. v. Brab.* I, 244 en vgg. Alle gesellen van binnen Dyest, die buyten gaen leeren eñ alhier binnen Dyest willen comen wercken, sullen sculdich zijn te brengene goet auctentijck bescheedt, dat sij bij eenen goeden experten ambachtsmeestere huerlieder ambacht geleert eñ den voers. tijt van twee jaren lanck voldaen hebben. *Kaart d. legwerkers te Diest*, 11 mei 1540, a. 20. Gevende den voirs. heere Janne [Van Berghen, heere van Walhain] volkomen macht eñ sunderlinge bevel die gesellen tot onser voirs. jacht behoerende te committeren, ordineren eñ te stellen, eñ die wederom te ontstellen. *Benoeming tot het ambt v. Opperjager*, 29 mei 1477, *Rekenk. v. Brab.* reg. 135 f° 149.

5) *Jongeling*, fr. *jeune homme.* || Soo wanneer eenighe jonghe ghesellen, onder heur 25 jaeren zynde,... syn proper, neerstich, behendich eñ van goeden regimente,.. begeeren ontslaeghen te sijn van der voochdyen,.. *C. v. Santhoven, Weeskamer*, 45.

6) *Gezel van een steekspel*, fr. *compagnon de joûte.* || In dit jaer 1423 zo voeren steiken te Ryssele, ter Spinette, drie ghezellen: N., N. N.,.. eñ wan den danc van buten Jan Bossaert, eñ quammer mede tYpre met zynen gheselscepe. In dit zelve jaer, den 23en dach van April, up den ouden Queinenzondach, zo was tYpre een hof beroupen van steikene in hoghe zadelen, eñ waren acht ghesellen van binnen, eñ was haerlieder tytel *Quaet beleet*... Ol. v. Dixmude, 101.

7) *Een manspersoon over 't algemeen*, fr. *en général, un homme.* || Geviele ergent dootslach van eenen geselle, die principael misdadich waere, eñ met hem waeren vele gesellen gegaen, comende ter plaetsen daer der dootslach geschieden eñ gingen wederom met hem ewech, alsulcke gesellen sullen allen in den dootslach gehalden syn. Hierbinnen uuytgescheyden kermissen eñ bruyloffften, want daer vele gesellen plegen te gaen eñ niet en dincken te stryden. *C. gr. Loon*, I, 72.

8) Goet geselle, evenals goet knape, goede burger, *een bemiddeld man*, fr. *une personne aisée.* || Oft een goet geselle een wyff onschaect hadde die gecreten hadde, die soude men richten aen den peroen. Piot, *Cart.* II, 595.

9) **Drooge gezel.** || Vergave God dat wij daerwaert ovre naecten, want drooghe gheselle es hier te grooter machten. Van Doren, *Inv. stad Mechelen*, III, 75; Brief v. d. secretaris v. hertog Philips aan den magistr., uit Châlons, 31 mrt 1441, in welken niet gesproken wordt dan van de aanzienlijke bezoeken en de vermaken v. h. hertogelijk hof, van dansen, hoveeren en goeden en grooten chier maken, „hoewel tonsen grooten eñ zwaren coste"; zoodat wij in de uitdrukking drooghe ghesell e eene omschrijving zien van „geldgebrek".

GESELLEWIJS, bijw. *Gezamenlijk*, *gezelsgewijs*, een aanbevelingswaardig woord, fr. *en corps.* || An Jan Cruussaert, weerdt binnen deser stede, ter causen van ses stedecannen wyn tzynen huuse ghepresenteert den 21 sept. 1594 aen de guldebroeders van sint Sebastiaen binnen Tourcoing, alhier ghecommen ghesellewys schieten. Rembry II, 285.

GESELLIGE, zn., vr. van Geselle. *Gezellin of raadsvrouw der Grootjufvrouw* in een begijnhof, fr. *consœur ou conseillère de la Grande-maîtresse dans un béguinage.* || Dat zy hunne ghelofte doen in handen van de groote juffrauwe, ter presentie van de ghezellighen ofte raedtsvrauwen. *Gends charterb.* 185 (1627).

GESELLIN (—ne), zn. *Echtgenoote*, fr. *épouse.* Kil. Ghesellinne, gheselnede. *Fland. vetus. Socia thalami*, *consors*, *uxor.* || Um die meerre vestenisse so hebben wi gebeden ver [*nl.* vrouw] Coenghunde, onse wittelicke geselline, eñ.., dat si alle dese vors. ponten mit ons hauden, eñ haer segelen aen desen brief, mit onsen segel hangen. Wolters, *Cod. dipl. Lossensis*, 288 (1339). Onse lieve ghesellinne Elsbeene van Hoerne, vrouwe van Dyest. *Oork. heer v. Diest*, 8 jan. 1372. Late vrouwen Marien van Cockelberghe, wijf eñ ghesellinе heren Willems Van den Heetvelde, ridders. *Charterb. Beg. Br.* f° 226 v° (1387). Henric Clippels van Volkensrode eñ Lijsbet Hosen, sine wetteghe gesellynne die samentlijc hebben opgedragen. *Schep... v. Myskem*, 16 juni 1438.

GESELNEDE, zn. 1) Zie gesellige. || De Groot-Joffrouw, de paters Predikheeren, biechtvaders van de Beggijnen, de joffrouwen geselneden, de Heylig-Geest-joffrouwen, d'overste van de respective conventen, eñ andere beggijnen van het voors. Beggijnhof. *Pl. v. Vl.* 9 mrt 1782, x, 8.

2) *Echtgenoote*, fr. *épouse.* || Wy, Jan van Huusse, bailliu van hooghen eñ moghenden heere mynen heere den grave van Saint-Pol,.. eñ van mer vrauwen der graefnedinne van Marcke, zynre ghezelnede, als erfachtighe vrauwe van den heerscepe eñ lande van Rode... de Pr. en Br. V. *Gontrode*, 17 (1454). It. Fr. de Potter, *Sec. cart.* 151, 380, 384. Id. *Chron.* 2. Onse harde lieve geselnede die hertoghinne. Van Doren, *Inv. stad Mechelen*, IV, 7, *Brief v. Max.* (1484). It. *C. v. Brugge*, II, 10, en *passim.* — Men treft het w. aan tot op het einde der 18de E. tegelijk met de benaming huysvrouwe, schijnbaar met het onderscheid tusschen adellijke en burgerlijke personen. || Compareerde N.., welken comparant, ten naeme van Jhr. J.-A.-St.-Werbrouck, koopman binnen de stad Antwerpen, eñ vrouwe Anna-Fr.-Th.-Jos Le Grelle, syne geselnede,.. verklaerdt verkogt... te hebben aen eñ ten behoeve van heer eñ meester J.-G. Janssens, licentiaet in de medecijnen binnen de stad Diest,.. soo t'synen als ten behoeve van jouffrouw Anna-Elis. Persij, syne huysvrouwe,.. *Notar. akt v.* 18 febr. 1784, te Aarschot (familiepap). Zie ook gesellige, en gesellin.

GESELSCHAP, zn. o. 1) Van koophandel. *Vennootschap van deelneming*, fr. *association*, *compagnie de commerce en participation.* || Nyemant en mach meer dan een scip bidden te drinckene, noch sijn geselscap, sij en hebben dat scip vercocht, ocht sij en sijnre af gescheyden. *Kb. v. Antw.* a. 41. Een vleeschouwere sal een scaep slaen, een verken eñ een kalf; daere meer es in gheselscape, elc saels ghelden xx s. *Kb. v. Diest*, A r. 34. Alle persoonen hen selffs machtich sijnde is geoorloft onderlinge alsulcke geselschap ofte compagnie van coopmanshandel... aen te gaen alst hun goet dunckt. *C. v. Antw. comp.* IV, ix, 1.

2) *De manschappen van de wacht*, fr. *les hommes de la garde.* || Men ghebiedt, van 's capitains eñ raedtslieden weghe, als van der wake, dat elc upperconincstavele ten poorten zyn gheselscip,.. stellen zal in ghescrifte, eñ die vj waerf onder dach eñ onder nacht hiechten [*nl.* oproepen] eñ

doen hiechten;.. eñ zo wie ten hiechte ghebrake, oft t'eenighen tyde zonder oorlof van zyne coninc-stavele wech eñ uut zynder wake ghynghe, dat ware t'elcken up boete van v grooten. SCHAYES, *Collatie* 317. Statueren voor een eeuwigh edict, dat negheen collegie van cooplieden van onsen landen van herwaertsover, nochte andere vremde lieden, negheen gheselschap ofte borsse, gheen consuls,.. hemlieden en vervoorderen.., te makene statuten, ordonnantien ofte conventien smakende monopolie. *Pl. v. Vl.* 7 oct. 1531, a. 5, I, 754.

3) *Vereeniging, vergadering, met een kwaadaardig inzicht*, fr. *réunion, assemblée, dans une intention méchante.* || Soe wie, buyten Dyest wonechtich, quame bynnen Dyest met geselscapen, met zameninghen, ocht met vremde, omme yemanne, die poirtere oft wonechtich were bynnen Dyest, te slane, te quetsene, tergerene, te vresene ocht tont-seggene,.. dat eenygelijc van dien gelden sal xxx ℔ Lovensche. *Oork.* 23 dec. 1381, *Diest.*

4) **Geselschap setten.** *Open herberg houden, drinkers houden zitten*, fr. *tenir cabaret ouvert, tenir des buveurs attablés.* || Dat niemant sich presumeren eñ sal geselschap te setten, bier te tappen sondachs, heijlighe eñ andere vierdagen onder den dienst van hoech- eñ vroechmessen, tenwaere vreemde luijden, om wech te gaen; desgelijcken niet langher te tappen oft geselschap te setten dan tot 7 uren; al op peene van 10 goltguldens. KEMPENEERS, *Montenaken*, II, 275 (1573). Zie ook SATE.

5) *Echtgenoot, gehuwde man of vrouw*, fr. *époux, —se.* || By dusdanen weghe souden of mochten vele vrauwen, die scoene versterften voer hoghen hebben, up hopen van dien, hem ontvremden van hare gheselscepe. *C. v. Gent*, I, 596 (1419). Zo wat man ofte vrouwe, ghehuwet zijnde, conversérende met anderen ghezelschap dan met den zinen, eñ hemlieden vervoirderen elck anderen wegh te leeden eñ vervremden van hueren ghezelschape,.. dat ware op thien jaren den ban, de man op de galghe eñ de vrouwe op den put. *C. v. Iperen, kast.* a. 58. De vassal, die gheslapen heeft ofte gepijnt te slapene metten getrouden gheselscepe van sinen leenheer, ofte oneerlijck ghetast of gehandelt, verbuert zijn leen, al waert ooc bij hueren wille eñ consente eñ buyten sheeren huyse. WIELANT, *Leenr.* 132. Haudere oft hauderigghe es onghehauden te contribuerene in de partyen van testamente by zynen wetteliken ghezelscipe ghemaect. *C. v. Auden.* I, 376. Up dat vaeder eñ moeder eenich kindt ghehuwet hebben, eñ dat tzelve steerft achterlaetende een kindt by zynen getrauden ghezelscepe. Ib. 406. It. II, 351 (1535); *C. v. Kortrijk*, XVI, 13, 26; *C. v. Assenede*, XVIII, 52.

6) Lichamelijck — natuerlijck geselschap. *Vleeschelijke gemeenschap* of *omgang*, fr. *commerce charnel.* || Die souvraine verbeurten zyn, daer elc man jeghen zinen heere... zinen gronde mede verbueren mach: Teerste es,.. Tander, dat hi lechamelic gheselscap hadde met zyner heeren oudsten hoire [*aant.* n. *Filia natu major*], of zinen wetteliken eñ kerkeliken ghesselscepe. *Jus feud. Fl. vetus*, c. 19. Een heere mach zynen serf oft slave doot steken bevyndt hy dyen by zynen wyve of dochter, om dairmede te hebben lichamelyc geselscap. V. D. TAV. 57 Tegen dwyf die onder hueren serf gelegen heeft, suldy u libel aldus formeren: Simoen seegt, dat Eeerte huer heymelyc oft openbair heeft gemengt eñ lichamelyc geselscap gehadt met N. hueren slave; versuect huer onthooft te zyne, eñ hem gedoot oft verbernt. Ib. 59. Wat zieke die bevonden wort in natuerliken gheselscepe met ghehuwede persõne, verbuert xij lib. par. *C. v. Gent*, I, 373, *Regl. Melaatschen*, 14de E. It. *C. v. Auden.* XVII, 7.

GESET, zn. o. *Bepaalde overeenkomst, verordening*, fr. *stipulation; statut, décret.* Kil. Gheset. *germ. sax. sic. holl. Lex, constitutio.* || Die paeus hevet ghescreven in sijn boec der ghesetten, eñ begherde dat alle kerstene minschen dit heilege gheset hielden. *Aller Kerstenb.* 81 (Tauler). Soe is stipulacie te seggen een vast geset eñ begrijp van woorden, dairmede dat iement solempnelijc eñ vast geloeft iet te doen eñ te geven eenen anderen hem dairop vragende eñ interrogerende V. D. TAV. 219 v⁰.

GESET, deelw. bn. *Wettelijk gesteld*, fr. *légalement établi.* || Al was 't soo, dat persoonen dienende te hove, in Rade eñ andere gesette officien niet en souden keusbaer zyn, soo en conste 't selve niet geëxpedieert [*l.* geëxtendeert] worden tot de erflaeten van onse Tholcamere. MARTINEZ, 18 (1618).

GESICHT (G—e), zn. o. *Verschijnsel*, fr. *apparition, vision.* Kil. *auctus.* Ghesicht, visioen. *Une vision.* || Doe worden hem inderlike vore ghehouden wonderlike grote vreemde beelden; eñ dat ghesichte was cume enen Ave Marien lanc, eñ hi verscricte sere, eñ sprac: Och, Here lief, was meynstu met desen wonderliken beelden?... Doe antworde Hi [*nl.* God]: Nu, doet op dijn inwendeghe oghen. Met dien worde dien minsche alle die wondere die hier ghescreven sijn, eñ hi verscritie van gronde sijns herten. Die ghesichte duerde cume een sancmesse lanc. *Aller Kerstenb.* 2, 3.

GESIN, GESINDE (Gesinne), zn. o. 1) *Huisgenoot, deelmakend van iem. huis of familie*, fr. *personne de la maison ou de la famille de qn.* Kil. *auctus.* Ghesinde, huysghesinde. *Famille.* || Die in des anders huijs alzoe compt met opsatte eñ met voerraede, eñ den anderen oft sijnen gesinne oft ijmanden daerbinnen woenachtich es, werpt, steckt, slaet oft stoet, die sal verboren... *K. v. St.-Truiden*, 1366, a. 18. Item, shertogen gesinde, doen si ter reyse voeren Over-Mase.., xv mot[oenen]. SERMON, *Coutherele*, 84.

2) *Gevolg van eenen vorst*, fr. *suite d'un prince.* || De hertoghe van Bourgoingen voer tjeghen zinen oom den hertoghe van Berry met al te scone eenen ghesinde. OL. V. DIXMUDE, 41.

GESINGULIERT, deelw. bn. *Bijzonder eigen, persoonlijk*, fr. *propre, privé, particulier.* || Dat de wortele van alder trybulacien van deser stede.., toecommen eñ ghesciet es huut grooter scalcheden, listen eñ bedechteden [*l.* bedecktheden] by eeneghe gheoorbuert om haerlieder ghesyngulierde profyt, daermede zy haestelic eñ onbehoorlic rycke worden zyn. SCHAYES, *Collatie*, 98. It. 43, 44, 175.

GESINNEN, bw. 1) *Verzoeken in rechten, eischen*, fr. *demander, requérir.* || Als een voorspreek tot Grave voor den gherichte om ghelt voorspreekt, die moet tot elck ghesinne[n] des anderen woord doen, al stonde hij oock in sijnre wederpartye woorden... Eñ en weerder gheen voorspreek voor de banck, soo mach dieghene, den des noot gheburt, den richter tot sijner voorspreek ghesinnen, die dan doen sal sijn woord om sijn loon. *C. v. Grave*, VIII, 3. It. II, 6, 7, 15, 16; III, 1; V, 1; VII, 2, 3; *C. v. Kuik*, 7, 28, 31; *C. v. Ravestein*, 37, 54, 139, en *passim* in N.-Brab.

2) *Begeeren, verlangen*, fr. *demander, désirer.* || Dat die deken van elken ambacht, wanneer sy afgaen sullen, onsen voirs. scepenen brenghen sullen bescreven in eenre cedulen alle dieghene die mees-

teren syn eñ gheboren poirteren eñ die dekenen hebben gheweest in elken ambacht besc[eeden], also verre als ons voirs. scepenen des aen die voirs. dekenen ghesinnen eñ begheren, omdat onse voirs. scepenen eñ ghesworen dan daeruut nemen eñ ordineren sullen moghen ander dekene. *Charterb. van 's Bosch*, 11 v⁰, *oork.* 22 dec. 1408.

GESINNER (Gesinre), zn. m. *Verzoeker*, *eischer*, fr. *demandeur*, *requérant.* || Ist saecke dat die schepenen tegen sijn begeeringhe dan contrarie wijsen, die gesinre des buytenvonnisse breuckt daeraen xij grooten. *C. v. Grave*, IV, 5. Zie GESINNEN.

GESLACHTE (Geslechte), zn. o. 1) *Geslacht*, *stam*, fr. *lignée*, *lignage.* || Dat comen siin vore ons scepenen van Brusel,.. al de seven ghesIechten van Brusele, eñ die te hen behoren.., eñ hebben gheloeft... Eñ waer dat sake dat enich man van den voreghenoemden gheslechten, ochte enich gheslechte, ons liefs heren shertogen seggen... niet en hilden,.. *Oork.* 19 mrt 1305. In de voors. stadt zyn dienende een borgemeestere eñ seven schepenen uuyt den geslechten. *C. v. Brussel* 1570, a. 3.

2) *Afkomst*, *afstamming*, *geboorte*, fr. *descendance*, *naissance.* || Oft alsulcke lasteringe oft versmadelijckheijt gebuerde tegens eenen persoon die in dienste waere van den prince oft van de stadt, oft anderssints van goeden geslachte, eer eñ aensien,.. *C. v. Antw. comp.* VI, j, 37.

3) *Maagschap*, *verwantschap*, fr. *parenté.* || Het voors. recht van naerhede sal oock plaetse hebben in vercoopinghe aen iemandt van den gheslachte, ten profijte van denghenen uut de voors. middelen naerder gherecht dan den cooper. *C. v. Belle*, XVII. 4.

GESLUITEN (Gesluyten), bw. *Besluiten*, *beslissen*, fr. *conclure*, *décider.* || Maer de heeren hilden altyts twee of drie poynten in questien, zodat men daeraf nyet gesluyten en conste. SCHAYES, *Collatie*, 254.

GESMIJDE, zn. o. *Sieraad van metaal*, fr. *ornement de métal*, *ornement d'or ou d'argent.* Kil. *auct. Ornamenta.* || Dat gheen goudsmeden... gheen werck van copere oft latoene... vergulden nochte verzelveren eñ zullen, dan alleenlicken kerckelicke juweelen, ghesmyden eñ ghetuyghen van peerden eñ waghens. *Pl. v. Vl.* 8 mei 1515, a. 1, I, 595. — Riddersgesmijde. *Allerlei tooi in de uitrusting van een ridder*, fr. *toute sorte d'ornement dans l'équipement d'un chevalier.* || Dat niemand... en sal mogen maken ofte doen maken... eenige wærcken... van copere oft anderen metalle, becleedt eñ overtrocken met gaude oft zelvere..: uitghesteken alleene alderande riddersghesmyde, eñ ornamenten oft ciraten van der kercken. Ib. 13 apr. 1551, a. 1, I, 803.

GESMURE, zn. o. *Schuim*, *heffe van 't volk*, fr. *lie du peuple*, *populace.* || Tes voorware tijdinghe ghecommen als dat... tot Steenweerck eñ in ander vlecken eñ prochien in den Westcant, weder een quaet ghesmure verghaert was, die de priesters eñ gheestelicke aenvielen eñ tijrannelick mishandelden. V. D. HAEGHEN, *Ber. tijden*, III, 188.

GESOENEN, ow. *Een vergelijk treffen*, *het eens worden*, fr. *composer*, *s'accorder.* || Were ouch dat sake dat der meededighe mitten gequetsden bynnen den xl daghen vorscr. gesoenen kunde. *C. v. Maastricht*, *Stat.* 1380, a. 1.

GESOLEMENT. Zie SOLEMENT.

GESONDE (Gesunde), zn. *Gezondheid*, fr. *santé.* Kil. *vetus.* j. Ghesondheyd. *Sanitas.* || Dat kenne onse lieve here God, die uwe Genaden langlivich eñ in gesonden bewaren wille. *Stadsarch. Diest*, *Form.* 15de E. (om te vernemene *ad dominum*). Dat men bij costumen in veele plaetzen houdt: dat man eñ wijf, staende in huwelijcken state, malcanderen niet geven oft maken en mogen daer zij bij verbetert zijn, dwelc soude behoiren verstaen te wordden alsoe langhe als zij tsamen in gesunde zijn. V. D. TAV. 237 v⁰. U gelieve te weten dat mijn geduchte heere, ten scrivene van desen, was in goeden state van gesondden, dies ic God dancke. VAN DOREN, *Inv. stad Mechelen*, III, 74 (1442).

GESONDERT, deelw. *Uitgezonderd*, fr. *excepté.* || Eñ andere officiers eñ justiciers, gheene ghezondert noch uutghesteken. *C. v. Iperen*, *Kast.* a. 42. — Gesondert ocht ongesondert. *Afzonderlijk of gezamenlijk*, fr. *isolément ou conjointement.* Soe eest dat wij onse goeden vrienden voirgh.... openen onse lande, payseleec eñ vredeleec daerin te wandelen, te keren eñ te wenden. los eñ vri, onghehouden van allen saken, tichten eñ broken die wy hen eysschende ocht tiende mochten syn, eñ die sy ghesundert ocht onghesundert jeghen ons eñ onse heerleecheit in enegher wys mesdaen eñ ghebroect mochten hebben. *Oork. heer v. Diest*, 14 nov. 1375 (Vervolg op 't citaat onder ABOLGE).

GESONDICHEIT, —EDE, zn. v. *Gezondheid*, fr. *santé*, || Dat men doen zoude processie generale, eñ Gode van hemelrike neerstelic bidden omme de ghesondichede van onsen jonghen princhе. *Stadrek. Ninove* 1482. Uwen lieven vader, dien God by zynder gratien altyts bewaren wille, eñ laten met blyscepen eñ gesondicheden wederkeeren. SCHAYES, *Collatie*, 210.

GESONTBRIEF, zn. m. *Getuigschrift van onbesmetting van het vee*, *enz.*, fr. *certificat de non-infection du bétail*, *etc.* || De koopmanschappen komende directelyck van de koningrycken ofte Staeten, alwaer deselve ofte diergelycke voorsorgen jegens de peste.., zullen maer alleenelyck moeten verzelt wesen van gesontbrief, behoorelyck geëxpedieert ter plaetsen van het leste vertreck... *Pl. v. Vl.* 13 dec. 1770, a. 1, en vgg., X, 1463. It. 1383.

GESOOLT (Gesoelt), deelw. || Int hof es eene cleene huus met eenen lovekine deran; eñ thuus es qualike ghesoelt eñ ghedect. REMBRY, II, 41 (1361). — Waarschijnlijk te lezen gestoelt, gedakstoeld.

GESPAN, zn. m. *Eén van twee of meer aan dezelfde taak gebezigde arbeidsgezellen*, fr. *l'un de deux ou d'un plus grand nombre de compagnons employés à la même tâche.* Kil. *auctus. Jugalis socius*, *socius laboris*, *compar. Compagnon d'œuvre.* Plantijn: *Compagnon à l'œuvre*, *où il fault que deux y besongnent.* Het *Keurb. v. Haarlem* verordent „dat elc meister volder hebben zal... twie gespannen" (Verdam), alwaar, zoo 't schijnt, twee mans bedoeld werden. || Soe wat gespan van volres te vroech te werke ginge, soude verboren enen nuwen groten. *Kb. lakeng. Diest*, *Volamb.* 1419, a. 13. Dat den gedaeghde, op den 2en dec. 1737, gesaeght heeft int Persoons collegie binnen dese stadt. Dat den gedaeghde, aldaer saegende, voor gespannen ofte medesagers gehadt heeft N. eñ N. *Stadsarch. Diest*, *Proces Drossaart* § *Peeters*, 1737.

GESPAREN, bw. *Sparen* (in de gezondheid), *behouden*, fr. *conserver* (*en santé*). || Monsieur Achemant, U zal beliefven den advocaet. Mr Jacob Cats [*nl.* onzen volksdichter] te laten volghen den bouck van de wateringhen, in Oesburchambocht... Eñ zult wel doen, dat kenne God, die Ul... ghespare in ghesonthyet. DE POTTER, *Sec. cart.* 242 (1611).

GESPGIETER, eigennaam. *Gespenmaker*, fr. *fabricant* (*fondeur*) *de boucles*. || Gerardus Ghespgietere. *Godsh. Brussel*, reg. B 210, nr. iiij, 13de E.

GESPONT, deelw. Van goten. *Voorzien van sponden*, fr. (*de gouttières*) *pourvues de bordures*. || Item, sal men meten alle gotieren van waterloopen ofte andere afloopende beken, streckende voets lenghde, eenen voet, eñ gemaeckt met sponnen, sal men voor elcke sponne meten eenen voet, eñ aen beyde de zyden gespont,.. twee voeten. *Regl. edificiemeters*, 1705, I, 77.

GESPRENCKT (Gesprinct), deelw. bn. Van vleesch. *Gezouten*, fr. (*de la viande*) *salée*. Kil. *auctus*. Ghesprenght vleesch. *Chair salée, assaissonnée de sel*. Plantijn *Chair salpoudrée*. || An Roeland Farin, van ghesprinct vleesch. REMBRY, II, 173; maaltijd ter uitvaart v. don Carlos, 22 sept. 1568. — 1 stuck gesprinct vleesch ... 1 stuck gesprenct vleesch. *Schepenen-maaltijd Diest* 1717, 1e en 2de dag. It. 1606.

GESTADE, ook STADE. bn. *Bestendig*, *duurzaam*, in de pratijk *van kracht*, fr. *stable*, *durable*, (*dans la pratique*) *valide*. || Ombe dat deze vorwarde vast blive eñ ghestade. *Oork*. 21 juni 1257. Omme dat wi willen, dat alle dese voergheseide voerwoerden... bliven vast eñ ghestade. *Oork*. 26 aug. 1274. Eñ in sijne andere artyckelen.., willen wy dat het [*sl.* dit statuyt], naer 't begrijp van sijne woorden, vast eñ stade gehouden worde. *C. v. Brussel*, *Stat*. 1432, a. 8; Christijn *firmum et stabile*. Dat binnen den voirscr. gestatueerden tijde die appellant zijn appellacie vervolgen eñ ten einde bringen sal, oft anders sal die geappelleerde sentencie van weerden eñ gestade blijven. V. D. TAV. 347 v°.

GESTADEN, bw. *Toestaan*, *veroorloven*, fr. *consentir à*, *permettre*, *tolérer*. Kil. Ghestaeden, toelaten; hd. *gestatten*. || Want onse stad sculdech es groete scout hoeren lyfpechteren.., die si niet verlegghen en conen noch vergelden, en si dat wi hen ghestaden willen eñ consenteren hoere assisen binnen Dyeste te hoeghene eñ te meerrene. *Oork. heer v. Diest*, 2 juni 1335, a. 4. So kennen wij... sculdech [te] sijn eñ gheloven... te huerene eenen priester, die engheen goet van der heilegher kerken en heeft, die alle daghe misse doen sal in Sente-Goedelen kerke, opdat de heeren [*sl.* de geestelijken] ghestaden willen, vor dat heilech cruce. *Bruss. godsh.* lade B 588 (1366). Wet, wanneer dats Gode verdriet, soe wort hi ghestadende dat deen minsche den anderen vermort. *Aller Kerstenb*. 19. Der edelre Gods vriende dier en achten si niet. Dit en wilt God al niet langhe ghestaden. 75. Dat den ballinghen van Lovene,.. ghedoeght eñ ghestaedt heeft gheweest dat sy comen syn binnen den lande van Brabant. SCHAYES, *Anal*. 14de E., 164. Off eynich wert in synen huyse des gestaede [*sl.* valsch spill mit dobbelsteyne], ind dat nyet en calengierde. *K. v. Tongeren*, 1469, a. 4. Ist saeke dat vader eñ moeder sulcke wechvoeringhe wetens gestaden, soo sullen sy daerom eeuwelyck ghebannen worden. PERNEDER, c. 39. Soo en cant dien persoon niet helpen dat syn gaye [*sl.* gade, echtgenoote] oock overspel bedreven heeft, oft dat selve wetens ghestaet oft gheconsenteert mach hebben. Ib. c. 51. Dat de man tot zijns wijf overspel gheholpen hadde, oft wetens sulcks ghestadet eñ ghetollereert hadde. c. 58. It. *C. v. Grave*, I, 8.

GESTADICH, GESTEDICH, bn. 1) *Vast*, *bestendig*, *duurzaam*, fr. *stable*, *ferme*, *permanent*. Kil. Ghestaedigh. || Hebben gheloeft eñ ghewillecort... alle dat hi [*sl.* de hertog] maken, ordineren eñ viseren sal.., vast eñ ghestaedech te houdene ymmermeer... Waer dat sake dat enech man van den... gheslechten, ochte enich gheslechte, ons liefs heren taertogen seggen eñ ordinance vast eñ ghestadech niet en hilden,.. *Oork*. 19 mrt 1305. Hebben wy geloeft... die voirs. statuten.. vast, gestedich eñ onverbrekelijk te houdene.., eñ hebben wij dairom onsen zegele tot eene erfflycker vestlyker stedicheyt aen desen brieff doen hangen. *Stadsarch. Diest*, *Priv*. 23 mei 1477.

2) Van personen. *In goeden staat*, *van goeden stand*, *vermogend*, fr. (*des personnes*) *en bon état*, *de bonne condition*, *qui est dans l'aisance*. || Dat vortan gheene voochden, vrienden oft eenighe persoonen, hoe ghestadich eñ ghegoet zij zijn, en sullen vermoghen eenighe weesepennijnghen onder hemlieden t'hebbene, of zij en stellen daervoor goet souffisant erfachtich, ofte personnel zeker. *C. v. Broekburg*, XIV, 12. Zie GESTAETHEIT.

GESTADICHEIT (Gestedecheit), zn. v. *Duurzaamheid*, *bestendigheid*, fr. *stabilité*, *durée*. || Omdat dit aldus ghesciedde eñ ghestadecheit zal hebben,.. hebben wy, scepenen van Erpse, dese letteren ghezeghelt... *Oork*. 15 mei 1241 (kopij 14de E.). Daeromme bidde wi enen edelen man.., dai hire sinen seghel ane dowe hanghen,.. omme de mierre ghestadecheide *Oork*. 7 juni 1277. Ombe dat dit gestedecheit sal hebben, soe hebben de scepenen van Erpse dit gesegelt... *Oork*. 24 mrt 1293. Ombe dat dit ghestedecheit sal hebben... *Oork*. 2 apr. 1297, *Schepenen v. Erpse*. Gelovende... alle dit vorgenoemt lant te waranderene... eñ af te sine ghereecht warant toter eweliker gestedecheide. *Oork*. 16 apr. 1377. Soedat Reineren Vranken eñ haren nacomelinghen cracht eñ macht sal doen ter eweliker ghestadicheit. *Schep. St-Marien-Tielt op den Berch*, 12 sept. 1365.

GESTADIGEN (Gestadijgen), bw. *Bekrachtigen* (eenen akt), fr. *confirmer* (*un acte*). Kil. Ghestadighen. *Firmare*, *confirmare*. || Verclarende de voors. Eerw. heeren van waerden te houden eñ onwederoupelick te gestadijgen d'updrachten, verlijden eñ erffvenissen... die gedaen zullen worden. FR. DE POTTER, *Sec. cart*. 247 (1612). Zie STADIGEN.

GESTAEN, deelw. bn. 1) Van huizen en erven, in de nog gebruikelijke uitdrukking **Gestaen eñ gelegen**; fr. (*de maisons et propriétés*) *sises et situées*. Kil. Ghestaen eñ gheleghen. *Situs*. || Al dese voerseyde voerwaerde heeft N. beloeft, bekent eñ versekert op hem eñ op al tsin, so waert ghestaen ofte gheleghen is. *Oork*. 19 nov. 1418. *Passim*.

2) *Duurzaam*, *blijvend*, fr. *stable*. || Vort, so bekinne wi onsen voregheseiden lieden van... Antwerpen, vore een wettech eñ ghestaen recht, al hare oude herbringhen dat si tot hare [hier] heere bracht hebben. WILLEMS, *Hist. ond*. 221 (1311).

3) Voor het verschijnen voor eenen vorst, of voor eene schepenbank. *Verschenen*, fr. *comparu* (*devant un prince ou un banc d'échevins*); *constitutus*. || Arnout oic, heere van Dyest, in onser [*sl.* 's hertogen] taegenwordicheit eñ sijnre gelike, eñ der andre onse lude gestaen, op sinen eet lichaemleec ghegheven, gheloefde... *K. d. stad Diest*, 1228; Lat. tekst *constitutus*. Wi, N. N., scepenen buten in tsheren Lant van Dyest, doen cont, dat voer ons eñ N., meyer buten in denselven

Lande, ghestaen N., bekende, gheloefde eñ bewijede aen een stucke beems.., *Schep. Land v. Diest*, 8 mei 1343. Dat vore ons eñ Janne Van den Huys, meyere buten in denselven Lande, gestaen here Hubrecht van Balen, priester, croende eñ claechde over drie veerdele wijngaerts,.. Id. 22 febr. 1430. Schepenen der vrijhijt vs. [*nl.* Montenaken] doen te weten, dat voer ons, als voer recht, comen en gestaen sijn eerbare manspersoenen N. eñ N... KEMPENEERS, *Montenaken*, II, 162 (1607).

GESTAEN, onz. en bedr. wkw. I. ONZ. — 1) *Volstaan*, *voldoen*, fr. *satisfaire*, *s'acquitter*. Kil. Ghestaen eñ voldoen. *Satisfacere*, *liberare se.* || Een dieff verdient de galghe, tenwaere dat de burgermeesteren eñ schepenen bevonden dat, mids der cleynicheyt van der diefften, hij met minder correctie behoirde te gestane. *C. v. Antw.* 1545, I, 32. It. IV, 14, 35; VII, 33; XI, 6; XII, 3; *C. v. Brussel*, 1606, a. 77, 111, 148; *C. v. Loven, Weesk.* 50; en *passim*. De *Compilatæ v. Antw.* V, X, 50, bieden ons in één handschrift gestaen, in een ander volstaen. — Gestaen in rekeninge. *Doorgaan*, *aangenomen worden*, fr. *passer*, *être admis en compte.* || Eñ midts by den voors. rentmeester generael, jegenwoordich oft anders toecomende, overbrengende dese oft copye authentieque van dyer, beneffens de voors. originele verbantbrieven, voor d'ierste reyse alleenlyck, eñ jaerlyckx ontfanck maeckende van den voors. chyns van dry cappuynen tsjaers, ofte van de penningen van redemptie derselver, sal hem alles gestaen in rekeninge sonder swaricheijt. *Tolkamer Brussel, Actum* 28 apr. 1687. — De uitdrukking laten gestaen heeft, in het volgende citaat, de bet. van *Vrij van gevangenschap — in vrijheid laten*, fr. *laisser en liberté — exempt d'emprisonnement.* || [De bedrieglijke bankroetiers zullen]... vaste gevanckenisse moeten houden,.. tenwaere dat de crediteuren tevreden waeren den impetrant met ignominieuse eñ schandaeleuse cessie... te laeten gestaen. *Ord.* 30 aug. 1536, a. 5, *Cessionarissen*.

2) *Van kracht zijn*, *toepasselijk zijn*, fr. *être applicable*, *suivi*, *en vigueur*. || Wie dat ghegreinde lakene wilt doen verbeteren, die moet se bringhen vore die dekene eñ vore de gheswornе, eñ daertoe moet ghestaen al dat hiervore bescreven es int ander poent boven, van ghemeede lakenen. *K. lakeng. Mechelen* 1331, a. 39.

3) Gestaen tot. *Zich houden aan*, *tevreden zijn met*, fr. *se tenir à*, *se contenter de.* || Dat oock een calengierder, willende thoonen den coop eñ conditien van dien, sonder hem dienaengaende te willen gedraegen oft gestaen totten vercleiren van den cooper eñ vercooper, dat hij 't selve mach doen. *C. v. d. Kiel*, VIII, 11.

II. BEDR. — 1) *Verklaren*, *betuigen*; *erkennen*, fr. *déclarer*, *attester*; *reconnaître*. Kil. Ghestaen, *fland. Fateri.* || Ich, Raes van Riviren, soen tot Heere, ridder eñ here tot Heppengnijs, etc... gestaen [*nl.* gesta] by die voirgenoemde guede stede mich ervangen eñ verbonden te hebben,.. en ghelove eñ verbinde mich... PIOT, *Cart.* 339 (1461). Oft enighe bevelen bij der stadt boden gedaen werden, eñ die boede gestoende hij den schulder oft sijnre huijsvrouwe die conde mondelijck gedaen [te] hebben,.. *K. v. Tongeren*, 18 mrt 1502, a. 3. Als der bode gestaet dat hy [*nl.* de schuldenaar] egheen panden en heeft. *C. gr. Loon*, I, 42, a. 7, *titel.* Oft den procureur, om de saecke te houden sleijpen eñ tijt te winnen, hadde geprovoceert in affwesen van sijne partije, eñ sonder besonderen last daertoe te hebben, eñ dat partije de provocatie niet en gestonde,.. *C. v. Antw. comp.* V, XIV, 16. Dese arbiter wort in den rechten geheeten *een arbiter compromissarius*, eñ van zijnder sentencien en wort, na den ouden rechten, niet geappelleert, want, nae recht, zijn sentencie niet en houdt noch en bijndt, mits dat hij geen propere, noch oic geen gedelegeerde jurisdictie en heeft, maer partijen gestaen zijnder uuytspraken eñ en dorren niet dairtegen doen, uuyt vreesen van der peynen dair zij hem op verbonden hebben. V. D. TAV. 266.

2) *Bijstaan*, *helpen*, fr. *assister*, *aider*. || Zoe wat portere, die een vrempden man gestonde tegen eenen portere, sceldene of met quaden woerden dregene, die zoude verboeren eenen wech Sint-Joes-op-die-zee. *K. v. St.-Truiden*, 1366, a. 38. Oft een vrempt man eenen portere opliep, eñ een ander porter deenen vrempden man gestonde tegen den portere, suekende, stotende, slaende, stekende of werpende, die porter sal verbueren eenen wech Sint-Jacobs. Id. 1419, a. 23. Wie portere solen portere gestaen tiegen vremde luide, oen [*nl.* zonder] mesdoen weder dese statuten. *C. v. Maastricht, Stat. v.* 1380, a. 32, *titel.*

3) *Instaan voor*, *iets waarborgen*, fr. *répondre de*, *garantir*. || Soe wat sij doen in desen besoeke, ... dat wi, onse oyr eñ nacomelinghe hen, haren oyre eñ haren nacomelingen des gestaen selen. PIOT, *Enquête* 1334, blz. 9. Waert dat yeman eneghen van henlieden... veeden ocquoyseneren, aenspreken, onghelijc ochte engherande swaernesse doen woude, dat wi hen des ghestaen selen eñ ghehulpen ghelijc ochte ment ons selven dade. Ib. 14. Waert alsoe dat de coninck, deken eñ gheswornen metten ouders, in confirmacien eñ sterkenissen de poenten boven ghenoemt, boeten of correctien van onghehoersaemheiden ordineerden, dat souden hen die scepenen eñ rentmeesteren gestaen. A. WAUTERS, *Sermens*, 12, *Avys* 1412, § 27.

GESTAET (Gestaed), deelw. 1) *In staat*, *machtig*, fr. *en état*, *à même.* || Dander datter blyft te betemmerne, dat so sal Philips vorseit betemmeren als hem ghelust, eñ hijs ghestaet sal sijn, om sijn proffit metter stede vorseit te doene. V. D. HAEGHEN, *Ten Walle*, 115 (1357). Uutgheven an eenen scoenen niewen muer, die van niews achter de halle ghemaect eñ ghefondeert es metten watere, eñ upgemedst toet boven de eerde, omme, als de poort [*nl.* de stad] ghestaedt ware, up te makene een huus,.. DE VLAMINCK, *Denderm.* I, 149 (1395). En zullen dezelve vooghden eñ gouverneurs niet bedwonghen zyn die [*nl.* orghele] te doen makene vóór zy dies machtich eñ gestaet sullen zyn. *Ypriana*, V, 293, *Minderbroeders-kapel*, 1549. Zy cochten al dat coren van den Oesterlinghen om cleynen prys,.. Zy leydent in haer scueren eñ graenders, eñ vercochten dat coren zeer diere, te haerlieder wille, so dat de aerme lieden niet ghestaet en waren te coepene. JAN V. DIXMUDE, 44.

2) *Gegoed*, *bemiddeld*, fr. *aisé*, *pourvu de biens.* || Daer was een middelbaer ghestaette vrauwe, die zoo hopelic een herte tot den aermen drouch, dat zij greep een handtvul ghelts uut een schotel, wat zij grijpen mochte,.. dat zij ghaf wel L carolus ghuldenen. V. D. HAEGHEN, *Ber. tijden*, III, 287. De ghebueren hebbende erfve jeghens anderen, moeten helpen deselve erfve te bevrijden met ghemeene mueren,.. tuynen, levende haghen, ghelinten, ofte andersins behoorlick, ter kuere van den

proprietaris die minst ghestaet is. *C. v. Winocxbergen*, XV, 4. Alle eenclipte lieden,.. niet ghegoedt nochte souffisantelick ghestaet sijnde om hemlieden te ontdragen op haerlieder incommen, sullen hemlieden terstont... begeven ten dienst van de goede lieden. *C. v. Veurne*, XXXIV, 5; it. 9. Als de weesen noch vader noch moeder hebben, eñ nochtans soo ghestaet eñ ghegoed sijn, dat sij met 't preffijt van hunne goeden moghen onderhouden sijn,.. *C. v. Kortrijk*, XIII, 8.

3) *Aangeslagen*, fr. *taxé*. || Welcke boeten [*nl.* op „zo wie van den Vier Ambachten ter oorloghe van den grave niet en compt"] geïnt zullen werden naer den rechten eñ keure.., op deghone die, naer tghedinghe eñ overdraghen van den scepenen, ghestaet werden te betalene. DE PR. EN BR. XVI. *Assenede*, 40 (1242).

4) *Aangesteld*, *benoemd* (tot eene bediening), fr. *nommé* (*à un office*). || Vort wilwi eñ ordineren, bedi, ic eñ mijn wijf, dat die cappellaen, diere singhen sal in dese vorseide capelrie, alle daghe singhe, als hijs gestaed es, het ne dade kenlike noetsake. *Oork.* 6 sept. 1291, *St.-Jacobs gasthuis.*

GESTAETHEIT (—ede); zn. v. *Maatschappelijke stand*, *vermogen*, fr. *condition sociale*, *qualité*, *fortune.* || Eene tamelycke uutvaert naer de ghestaethede van den overledenen. *C. v. Gent*, II, 124 (1524). Eenighe de voorsz. lasten [*nl.* de dorpslasten] zijn vindende op.., eñ 't resterende derde op de ghestaetheyt eñ negotiatie [*nl.* den koophandel]. *Pl. v. Vl.* 22 mei 1628, III, 396. Midts die [*nl.* de weezen] onderhaudende in behoirlycken state, eñ voorts tamelick onderhoudende, cleedende, eñ doende onderwysen naer huerlieder ghestaethede eñ qualiteyt. *C. v. Broekburg*, XIV, 4. Dat oock denghonen van de conjoincten makende den anderen executeur van sijnen testament, vermach hem in die qualiteit te legateren een tamelick juweel, sonder fraude, naer qualiteyt eñ ghestaethede. *C. v. Denderm.* XII, 11. Dat den verweerder.., saude verergert syn van conditie ofte gestaethede. VAN DE VELDE, *Annot.*, 103 (1718). It. *C. v. Auden.* XII, 26. Om de sober gestaetheyt eñ insolventhede van dyergelycke pachters. Ib. 2de d. 500 (1767).

GESTAGEN, bw. *Bevestigen* (in eene bediening), fr. *confirmer* (*dans un office*). || Den cornehuedere oec, oft den praetere, sijn wi sculdech jaerlijcs te confirmeerne eñ te ghestaghene. *Oork.* 19 juni 1295. Zie GESTADIGEN.

GESTALT, zn. v. *Gesteltenis*, *gesteldheid*, *staat*, *omstandigheden*, fr. *état*, *circonstances*. Kil. Ghestalt, ghesteltenisse. || Hebben wij... onse treffelijcke reede in de voirs. onse stadt van Diest gesonden, om die gelegentheydt eñ gestalt der voirs. gebreken [eñ abuijsen] eijgentlijc eñ volcomelic tot allen zijden te overhoren. *Priv. Diest*, 23 mei 1477. *Inl.*

GESTALTE, zn. v. *Vorm* (van eenen akt), fr. *forme* (*d'un acte*). || Die selvige contracten... zijn obligatoir in sulcke gestalte als waeren dieselve voer die schepenen... ghepasseert gheweest. *C. v. Meersen*, 1612, a. 1.

GESTALTENIS, GESTELTENIS (—se), zn. v. 1) *Gesteldheid*, *geschapenheid* (van tijd en zaken), fr. *état des choses*, *conjoncture* (*du temps*). Kil. Ghestalte, ghesteltenisse. || Hoewel wy, duer verscheydene goede eñ billycke consideratien eñ redenen, die de gestaltenesse van den tyt loopende... met sich bracht, hebben... — Dat de voirscr. redenen eñ consideratien hebben, hoe lancx zo meer, begonnen te cesseren, eñ de gemeyne zaken onzer voirnoemder stadt een andere gedaente eñ gestaltenisse aen te nemen, in voegen dat wy, nae goede eñ behoorlicke informatie op de tegenwoordige gestaltenisse eñ gelegenheyt der zaken.., bevonden hebben... PIOT, *Cart.* II, 631/632 (1577).

2) *Voorkomen*, fr. *aspect*. Zie 't voorgaande citaat.

3) *Omstandigheid*, fr. *circonstance*. || Oft [imant] in oneeren by imants getrouwde huysvrouwe, by daghe oft by nachte lage, eñ in dier gestaltenisse eenighen dootslach gheschiede... *O. Liége*, 27 juni 1577, a. 15, *Hasselt.*

4) *Uiterlijke vorm of gedaante des lichaams*, fr. *forme*, *configuration du corps humain.* || Bovendijen moeten degene, die hun voor rantsoen doen versekeren, in de police oock verclaeren hennen naem eñ toenaem, eñ ouderdom, midtsgaders de gesteltenisse, groote of cleynte van hennen persoen, mette litteeckenen. *C. v. Antw. comp.* IV, xj, 319.

GESTANDELIJCK, GESTENDELIJCK (Gesteyntelijck, gestentelijck), bijw. *Vast*, *standvastig*, fr. *fermement.* || Dat hij allen den tijdt van de prescriptie vast hielt eñ ghesteyntelijck meynde, dat dengene daer hij de goeden tegen gecocht oft vercreghen hadde,.. heere was van die goeden. *C. v. Brussel*, *Stat.* 1432, a. 6; Christijn *pro certo habuisse.* Aengaende de borchtochten van de vrouwen, eñ in wat maniere sij die gestendelijck mogen doen, is hiervoore geseght. *C. v. Antw. comp.* IV, xiij, 40. PIOT, *Cart.* II, 338, 336 ghestentlick (1461).

GESTANDEN, GESTENDEN, zn. mv. *Helpers*, *bondgenooten*, fr. *aides*, *auxiliaires*, *alliés.* || Om alsullich onverdrach, oorlochs- eñ chrychswille, die geweest hebben tusschen ons, onse hulperen eñ gestenden, van eene syden, eñ die van onser stadt van Ludick eñ andere van onse goede steden... eñ haere hulperen. *O. Liége*, 17 aug. 1417, *Herck.*

GESTANDEN, deelw. van Staen. Zie GESTAEN. || Sult weten dat voir ons eñ in onser tieghewordicheyt persoenlick comen eñ gestanden sijn N. N... *Schep. v. St. Truiden*, 19 juni 1443. Zie ook STAEN.

GESTANDICH GESTENDICH (Gestentich), bn. 1) *Behulpzaam*, *bijstand verleenend*, fr. *qui prête assistance*, *secourable.* || Zoe wij [wie],.. die eenen gebannen persoen.., gestendich es tegen heeren der stadt... *K. v. St.-Truiden*, 1366, a. 36.

2) *Bestendig*, *duurzaam*, *standvastig*, *van kracht*, *van waarde*, fr. *permanent*, *stable*, *durable*, *valide.* Kil. Gestandigh. *Constans*, *firmus.* || Want wy hetgheen voorschreven is bevestigen eñ tselve geloeft hebben, op onse vromicheit, vast eñ gestandich te houden. *O. Liége* 1303, a. 13, *Beringen.* Zulcke verbanden... alwaerby dat [*nl.* voorgebod] zal moghen wesen eñ blyven ghestandich eñ gheduerich t'eeuwelicken daghen. SCHAYES, *Collatie*, 166. Justicie is eenen gestentigen, onsterffelijcken, ewijgen willen, meyninge, affectie eñ opset, elcken te geven eñ te laten dat recht dat hem toebehoert, al soe verre als dat in ons is. V. D. TAV. 2 v°. Eest dat een man zijns wijfs erve verhuert ter goeder trouwen eñ sonder fraude, eñ dat de man sterft sonder kijndere, die huere sal gestantich blijven. 189. Eenen eedt des geloevens eñ des gestentigen voirnemens, als is den eedt van calumpniën. 122. Eñ want dit aldus gesciet es eñ vaste eñ gestentich sal bliven tot eeuwigen dagen,... *Laten des kloosters v. Cortenberg*, 1 apr. 1497. Hebben gheloeft dese sceidinghe eñ deilinghe te houdene vast eñ ghestendich. *Schep. v. Haecht*, 23 jan. 1443. Gelovende dat teewegen dagen vast, gestentich eñ van werden te houdene, sonder ennich wederseggen. *Form. Diest* 15de E. *Procuratie mids dootslage.* — Van per-

sonen. *Die zielskracht bezit, niet vreesachtig is*, fr. *qui a du caractère, de l'énergie, qui n'est pas timide.* || Men vijnt ijderleye vreese eñ anxt: den eenen is proeffelijc, want hij valt eñ gebuert wel eenen vroomen eñ gestentigen man, als is: vreese van handen eñ van voeten af te houden, oft van doot[ge]slagen te zijn, oft van gevangen eñ in servituten gevuert te wordden; eñ dese vreese excuseert van der gelooften. Den anderen anxt. etc. V. D. TAV. 93. Alst geen idel vreese en is, die in den vromen ende gestentigen man niet en valt. 93 v°.

GESTANDICHEIT (—hede), zn. v. *Staat, toestand*, fr. *état, situation.* || Adverterende huwer ghenaden warachteghelic van der jeghenwoordegher ghestandicheyt van uwer voornoemde stede, eñ oock, dat in onse macht nyet en es langher tvolc te beleedene. SCHAYES, *Collatie*, 111. Dat uwe bode.., van hier vertrack, by denwelcken wij hu ghescreven eñ ghesonden hebben al de ghestandichede van deser stede. Ib. 153; it. 13.

GESTANT, zn. 1) *Ligging*, fr. *situation.* || Dat... als eeneghe huusen, landt oft erve.., by coope eñ ghifte ofte anderssins veranderen zullen,.. de ghezworen clerc van der vierschare... ghehouden wort... hem met den coopere eñ vercoopere... te vyndene ter plaetse.., eñ aldaer den leghere van denzelven parcheele te makene eñ in ghescrifte te stellene.., alzo zy naer tghestandt van der plaetse vynden zullen dattet behoort ghedaen te zyne. *C. stad Brugge*, II, 303 (1526).

2) *Toestand, staat van zaken*, fr. *situation, état des choses.* || Als van den ghestande van haerwaertover, myn geduchten heere eñ vrauwe die waren, ten scrivene van desen, in goeden state van ghesonden... Voirtmeer,... zo es waer, dat de ambassadeurs... VAN DOREN, *Inv. stad Mechelen*, III, 76, *Brief uit Dijon*, 1442.

GESTANT, deelw. *Bevestigd*, fr. *confirmé.* || Soe hebben wi, aenghesien dattet betamelic is der prince ghifte eñ weldade duerachtich bliven,.. van onse [*l.* van ons] werde ghevesticht eñ ghestant,.. PIOT, *Cart.* II, 64 (1374). — Gestant doen. Eene beslissing. Die *uitvoeren*, fr. *exécuter* (*une décision*). || Dat mitsdien den voors. heer coadjuteur, *cum suis*, wel hadde behoort op huyden morghen ghestant te doen tghunt op ghister avondt solemnelick eñ ter goeder trauwen onderlijnghe was besloten. DE POTTER, *Sec. cart.* 258 (1613).

GESTAPELEERT, deelw. *Ernstig, statig*, fr. *grave.* Kil. Ghestaepelt, ghestapeleert. *Stabilis, constans, firmus, gravis.* || Daer zach men hem [*nl.* bisschop Jansenius] met een choorcleet aen, een ghestapeleert vierschoot man, rijpe eñ ootmoedich van wesen. V. D. HAEGHEN, *Ber. tijden*, IV, 282.

GESTEENT, deelw. Van eenen molen. Wel gesteent. *Diens maalsteenen in goeden staat zijn*, fr. (*d'un moulin*) *dont les meules sont en bon état.* || Al dander es goed eñ souffissant eñ wel ghesteent, de loopere dick xiiij dumen, eñ de ligghere derghelike. REMBRY, II, 39 (1361).

GESTEERT, deelw. 1) In de bouwkunst, van eenen steen. Gesteert sijn. *Genoegzame lengte of staart hebbend in het metselwerk, om op zich zelve te rusten*, fr. (*en architecture, d'une pierre ou brique*) *avoir de queue.* || Soo nochtans dat elcken steen sooverre gestoert sal wesen, dat hy syn selven draegen kan sonder buytensteunsele ofte buytencrammen. *Regl. edificie-meters* 1705, II, 24. Jacob voerscr. sal leveren dese twee pelleerne, van goeden coerliken Gobbertynschen stene,.. eñ in die laghe mer [met?] 6 stucken steens eñ niet mer, eñ elc stuc steens sal syn 3 vierden voets gestert, eñ gestootvoecht een vierdel voets. RAYMAEKERS, *St.-Sulpice*, I, 70 (1455).

2) *Voorzien van eenen hecht*, fr. *pourvu d'un manche.* || Elc van de ghesellen, die ghecoren sijn officier voor hem, van eender hooftwapene, zwerdt, langhe messe of dagghe, die ghestert zijn te haren costen en die [*l.* ende] niet te costen van hunnen gheburen. HUYTTENS, *Corpor.* 116, *Stadrek.* 1487.

GESTICHT, zn. o. *Bisdom, sticht.* fr. *évêché, diocèse.* || Adam.., abt des cloesters van St.-Truyden, des ghestichts van Ludyck. *C. v. St.-Truiden*, § 1.

GESTICHTENIS (—se), zn. *Tucht, orde*, fr. *discipline.* || Om tselve collegie te houden in goeden gestichtenisse eñ discipline. *Test. Van Dale*, 7 mrt 1781.

GESTICHTHEIT, GESTICHTICHEIT (—hede), zn. 1) *Goede orde, goede leiding, goed bestuur*, fr. *bon ordre, bonne administration.* || Degone van de ghemeente hebben ghewilt ghecasseert hebben de voorgaende acte, die men heedt tCalfvel, gheëxpedieert int jaer 1515 by denzelven keyser, eñ gheteeckent van zijnder handt, omme de ruste en ghestichtede van dezelve stede. DE POTTER, *Chron.* 98. Dewelcke [*nl.* de koningin]... ordonneren zal zo zou bevinden zal oorboorlic eñ nootzaeckelic zijnde voor de welvaert, ruste eñ ghestichtichede van den lande. Ib. 100.

2) *Bescheidenheid, bezadigdheid*, fr. *discrétion, modération.* || Dat alle procureurs... sullen gehouden wesen.., aen de heeren presidenten eñ heere secretaris te draghen respect, eñ voorts met alle gestichtigheyt eñ stilte hunne saecken proponeren. *O. v. Loven, Stijl* 1735, a. 7.

GESTILEERT, deelw. *In bediening gesteld*, fr. *installé.* || Int jaer ons Heeren 1646 is ghecosen voor abdisse vrau Franchoise Tevelin, eñ is ghestilert int selve jaer den 5 april, eñ ghewyt den 15 april van den bisschop Anthonius Triest. V. D. HAEGHEN, *Ten Walle*, 289.

GESTOELTE, GESTOELTSEL, zn. *De gezamenlijke zitplaatsen, koorstoelen, klapstoelen, aan beide zijden van het koor in eene kerk*, fr. *stalles, sièges du chœur dans une église.* Het w. gestoelte is nog van algemeen gebruik in Brabant. || Aengaende den tresooren,.. d'afsluyten van chooren oft autaren, gestoelten, lesseneers oft andere gelycke wercken nagelvast wesende, naer recht eñ uuyter natuer beyden den voors. ambachten toebehoorende,.. *Proces schrijnwerkers en timmerlieden Antwerpen*, 1617. Alle soorten van kerckewercken, bestaende in autaeren, tabernakelen, gestoeltsels, singebancken, communiebancken,.. *O. P.-B. autr.* 30 jan. 1737, a. 1, *Gemeene wercken voor timmerlieden en schrijnwerkers.*

GESTOF, zn. o. *Stof, poussière.* Kil. Ghestof, Ghestubbe, Ghestuyf. *Pulvis, pulveres.* || Men zach er nauwelic van al tghestof eñ vuijlnesse dat van achter de autaertafelen quam. V. D. HAEGHEN, *Ber. tijden*, I, 112.

GESTOMPTHEIT (—heydt), zn. *Verminking, afzetting*, fr. *mutilation, amputation.* Kil. Ghestompt. *Mutilus, mutilatus, truncatus.* || Voor ghestomptheydt ontfanght hy thien stuyvers. CANNAERT, 304, *Regl. scherprechter te Brugge.*

GESTOP, zn. o. *Heining*, fr. *clôture.* || De ghebueren hebbende erfve jeghens anderen, moeten helpen deselve erfve te bevrijden.., al en heeft er in voorleden tijden gheen ghestop gheweest. *C. v. Winocxb.* XV, 4.

GESTOPPELT, deelw. **Gestoppelde duiven.** *Jonge duiven*, fr. *des pigeonneaux*. || Ten jare 1787 dischte men op: 1°... 2° twaalf koppels vette kiekens, twaalf koppels jonge gestoppelde duiven,.. DE PR. en BR. XXV. *Kemzeke*, 52, *Maaltijd der St.-Sebast.-gilde.*

GESTRECK, zn. o. 1) *Uitgestrektheid*, *omvang* (*van een grondgebied*), fr. *étendue* (*d'un ressort*). || Het parlement van Metz.., oock beveelt hebbende aen alle vremde religieusen, die sig in de kloosters onder gestreck van syn ressort bevonden, uyt het Fransch ryck te vertrekken,.. *Pl. v. Vl.* 17 aug. 1752, VIII, 6.

2) *Vlakte*, *vlak land*, fr. *plaine*. || Buten wast een doode ghestrec, eñ eenen inghel eñ anders [niet?] daerontrent. V. D. HAEGHEN, *Ber. tijden*, I, 150. (Beschrijf eener schilderij van Van der Goes). Zie ook BESTRECK.

GESTRECKT, deelw. Gestreckt liggen. Van bosch, land, enz. *Zich uitstrekken*, fr. (*d'un bois, de terres*, etc.) *s'étendre*. || Dewelcke haghe leeght ghestrect van der Spect tote bi den hoeversten vivre. *Oork.* 4 juni 1293.

GESTRIJPT. Zie LAKEN.

GESTUBBE, zn. o. *Stof*, fr. *poussière*. || Also niet die van Gode afgekiert sijn, also niet; mer als een ghestubbe, dat die wint werpet van den aensichte der eerden. *Getijdenb.* 15de E., ps. 1. *tanquam pulvis*. Zie ook GESTOF.

GESTUERT (Gestoort, gescheurt?), deelw. Van eene landstreek. *Ongelijk*, fr. *inégal*(?); moerassig, *marécageux*, zegt de uitgever. || Doe worden zy alle gesconfiert eñ vloon alle eñ verdronken hem veile in pitten, in dyken, alsoot een ghestuert land es,.. OL. VAN DIXMUDE, 17.

GESWIJCH, zn. o. *Het zwijgen*, *stilwijgen*, fr. *silence*. **Een eeuwich geswijch**, fr. *un silence éternel*. *Deze werd den partijen door den rechter algemeen opgelegd na de verzoening ter zake van moorden of mishandelingen*, fr. *il fut généralement imposé aux parties par le juge après la réconciliation à cause de meurtre ou de mauvais traitements.* || Eñ hem daerenboven geëmponeert een eeuwich geswijch eñ silentie. *Stadsarch. Diest*, *proces Van der Straeten* 1670. It. *Coninckx* 1654; en *passim.*

GESWIJDE, zn. *Zwager*, *schoonbroeder*, fr. *beau-frère*. Kil. Ghesweye, gheswije. *Glos & Nurus.* || Een vreemde tocht en mach nyemant onterven. Exemplum: Dair twee oft drie geeusteren oft gebruederen zijn van eenen wittigen bedde, eñ dair een zuster oft een brueder tot wettelick huwelick compt sonder ennige wettige geboerte van hen achter te laten affiivich wordden, zoedat die zwager oft die gezwijde haer tocht dairaen blijven zitten, eñ zij alsoe langhe leefden dat enich van den zusteren off gebruederen van den getrouwden bedde voirs. voir den tochtere oft tochtersse storve, dair en zouden zijn kijnder nyet mede ontervet moigen wesen, zij en souden deylen huers öems oft huerder moeijen goet. *Charterb. 's Bosch*, f° 295. *Dlantrecht van den erven.*

GESWORENE, zn. mv. 1) *De gezworen dekens der ambachten zekere deelneming hebbend, als raadslieden, in het stedelijk bestuur*, fr. *jurés*, *les doyens des métiers ayant certaine part*, *comme conseillers*, *dans l'administration municipale.* Kil. Gesworen van den ambachte. *Censores jurati opificiorum*,.. || Dat comen siin vore ons, scepenen van Bruesele,.. commoingnemeesters, de ghesuoerne eñ alle dambachte van der stat van Bruesele, eñ die te hen behoren,.. dats te wetene: de meestre van den ververen, de medeblanderen,.. eñ alle dandre ambachte van Bruesele,.. *Oork.* 19 mrt 1305. Alse van den tueste dat was tuschen enen edelen man... Gherarde, here van Dyst,.. van eenre partien, eñ tuschen scepene, ghesuorne eñ porteren van Dyst ghemeinleke, van eenre ander partien,.. *Tol tè Diest*, 1307. Soo wes die ses geswoeren, met bijwesen eñ believen onser scholtus eñ scepenen ordineren,.. dat sy dat halden sullen [*nl.* de ingezetenen]. *O. Liége*, *priv.* 1 febr. 1447, a. 2. *Bree.* It. *C. v. St.-Truiden*, § 32; *C. v. Mechelen*, I, 1; L. TORFS, *Gesch. v. Antw.* II, 26; *Hist. de Brux.* I, 58, 65, 121; *O. Liége*, 17 mei 1393, a. 1, 3.

2) Gesworene der ambachten. *Leden van het bestuur van een ambacht*, fr. *membres de l'administration d'un métier*. || Yeghelyc ampt [*nl.* ambacht] derselver stat [zal moghen kyesen] twee gheswerenen eñ twee governoere. *O. Liége*, 17 mei 1393, a. 1.

GESWORENSCHAP, zn. o. *De betrekking van gezworene*, fr. *la fonction de juré*. || Dat alle die voirs. ambachte, die gesworenscap te gader hebben, dat gesworenscap also houden suelen eñ regeren, dat deen ambacht dat gesworenscap hebben sal des eens jairs eñ dander ambacht des anders jairs. SERMON, *Coutherele*, 1 sept. 1360. Dat niemant... en sal moghen draghen,.. ampt van der meesteren gheeworenscap noch governeerscap, hi en si gheboren portere van der stat. *O. Liége*, 17 mei 1393, a. 5. *St.-Truiden.* Oich sullen die twelff gubernеerders, onder hon off buyten hon, onder die guede mannen, in der gemeynre stat, twe die sufficiantste tot der officien der gesworenschap kiesen. Ib. 11 dec. 1500, a. 1, *Hasselt.*

GETAUSTE. Zie GETONSTE.

GETEMMERT. Zie GETIMMERT.

GETES, zn. o. *Nooddrift*, *levensbenoodigdheden*, fr. *besoins*, *choses nécessaires à la subsistance*. || Dat die beziecte huerlieder ghetes doen bij eenen persoon, dewelcke, zowel bij daghe als bij nachte, zo wanneer hy sal gaen achter straete, om tghene hem behouft voor zijn ziecken, ghehouden zal zijn te dragen de witte roede in de hand. DE PR. en BR. XXVI. *St. Pauwels.* 11 (1557).

GETIJDEN, zn. mv. *De lofzangen voor de zaligheid eens overledenen*, *de vigiliën*, fr. *les chants pour le salut d'un défunt*, *les vigiles*. Kil. Ghetijden, ghetijd-ghebeden. *Horariae preces*, *preces canonicae*. || Alle grondtchijnsen.., item, chijnsen tot fondacien van beneficien, tot jaerghetijden, tot distributie van de getijden,.. [*nl. tot het zingen der getijden — pour chanter l'office des morts*, *les vigiles*] zijn onquijtbaer. *C. stad Mechelen*, XII, 5; Nannius *ad mercedes cantorum ecclesiasticorum*. De *C. v. Brussel v.* 1606, bevatten een gelijkluidend 186e art.: „die [cheynsen] tot jaergetijden, tot distributie van ghetijden, tot missen oft andere godtsdiensten;" Christijn heeft echter het w. ghetijden niet begrepen en vertaalt *ut fiant distributiones temporales*, *missae aliave divina officia*, waarnaar ook de oude fransche, in 1869 herdrukte, vertaling zegt: *pour faire des distributions temporelles.*

GETIJDICH, bn. *Over het algemeen*, *al wat op zijnen*, *door de natuur aangewezen of*, *door ons gewenschten tijd komt*, *geschikt*, *van pas*, fr. *en général*, *tout ce qui vient au temps réglé par la nature ou*, *selon nos souhaits*, *convenable*, *à propos*. Kil. *tempestivus*, *opportunus*, *maturus*. Kil. *auctus*. *A bon heure*, *en saison*, *meur*. Getijdich hout. *Op gepasten tijd gehouwen*. fr. *du bois coupé en temps opportun*. || Dit voorn. weerc [*nl.* eene outertafel]

moet Daneel leveren van goeden ghetijdeghen houte. DE PR. en BR. XI. *Wachtebeek*, 25 (1431). — Getijdige jaren. *Meerderjarigheid*, fr. *majorité*. || Ooc werden doe gheroupen.., alle vreemde ghezellen.., eñ alle jonghers hebbende haer ghetijdige jaren. V. D. HAEGHEN, *Ber. tijden*, II, 177. — Getijdige oude. Met dezelfde bet. || Niemandt en zal tot denselven vrydom mogen geaccepteert worden dan die poorter eñ insetenen is.., eñ by getydige oude, oft andersins syn selfs bedegen synde. *O. P.-B. ostr.* 1 aug. 1714, a. 10. *Twijnders*. — Getijdich saisoen. *Behoorlijk jaargetijde*, fr. *saison pertinente*. || Een tochtenaer... en mach.., noch oock schaerhout van bosschen voerder oft andersints houwen dan ten behoirlijcken tijde, als elsen, esschen eñ gelijcke, ten seven jaeren, eycken, bercken eñ diergelijcke ten acht jaeren, eñ met getijdighen saisoene, als d'winterwerck in sijnen tijdt, eñ d'meywerck in sijnen. *C. v. Loven*, XIII, 6. — Getijdige vrome. Met dezelfde bet.; *même signification*. || En vermoghen oock nyet doen houwen egheen opgaende hout noch andere, voirdere dan daer secx eñ houmesse gegaen heeft, noch eenighe bosschen vóór dat sy sesse jaeren oudt syn eñ met getydighe vrome. *C leenhof Mechelen*, 69. Soo wie recht heeft deur eens anders mans erve sijnen wech te hebbene, die moet denselven gebruijcken met ghetijdige vroome. *C. v. d. Kiel*, X, 15; it. XI, 3; *C. v. Deurne*, 1612, a. 273. — Getijdige spijsen. *Gezond voedsel*, fr. *nourriture saine*. || In deser manet so sint alle dinc getidich. — Alrehande vleisch is getidich, sunder schapen eñ bucken. *Gezondheidsleer* 1252, Oct., nov. — (Met) Getijdige vore. *Op gepasten tijd geploegd*, fr. *labouré en temps convenable*. || Vort es te wetene, dat vinden (*sic*) up tgoed te Sceldevelt XV bunder... voren ghetidelick ghewonnen eñ besaeyt met wintercoerne. Item, xviij bunder... ghewonnen met twee ghetideghen voren, besaeyt met evene. DE PR. en BR. IX. *Pinte*, 10 (1430). — Getijdige vruchten. *Rijpe*, fr. *des fruits murs*. || Als een toechter oft toechtersse compt te sterven aleer de renten verschenen sijn, ofte aleer de vruchten rijp eñ getijdich sijn,.. *C. v. Diest*, VZ. V, 6. Als een tochter... aflijvich wordt naer dat de vruchten van goeden, die hij... in tocht besidt, getijdich zijnde, afgedaen ofte gevelt zijn,.. *C. v. Loven*, XIII, 9. It. *C. v. Santhoven*, 1664, a 179. Inghevalle gheduerende de procedure tot evictie van den gronde, eenighe vruchten ghetijdich worden om afghedaen te moeten worden. *C. v. Gheel*, II, 4. — Getijdich weder. *Gunstig*, fr. *temps favorable*. || Dat ons God verleene ghetidich weder. *Pater noster* eñ *Ave Maria*. DE POTTER, *Sec. cart*, 108. *Reql. Ebbrechts godsh.* 1401.

GETIMMER, zn. o. *Bouwwerk*, *gebouw*, fr. *bâtiment*, *bâtisse*, *construction*. Kil. *auctus. Aedificatio*, *aedificium*. *Bastiment*, *structure*. || Dat N. eñ N., sijn wijf,.. besetten Jacoppe, Willen zone,.. up twee hofsteden, die hemlieden toebehoren, eñ up al tghetimmer datter nu up es jof dat mer noch up timmeren sal, hondert scheleghe Vlaems payements. *Oork.* juni 1305.

GETIMMERT, GETEMMERT, deelw. In de wapenkunde. *Voorzien van eene schilddekking*, fr. (*sc. héraldique*) *pourvu d'un timbre*. Zie GEHELMT.

GETOCHTICH, bn. *Het vruchtgebruik gevend*, fr. *usufructuaire*. || Alleenlijck hierinne geëxcipieert, die wooninge van vader oft moeder sal hunnen duerdach alleenlijck getochtich blijven eñ niet langer. PIOT, *Cart.* II, 608 (1547).

GETOENAEMT, bn. *Bijgenaamd*, fr. *surnommé*. || Die heere van Lumees, ghetoenaemt Vossenstoert, een ghues capiteijn. V. D. HAEGHEN, *Ber. tijden*, IV, 243.

GETOGEN, deelw. van tien 1) *Getrokken*, *vertrokken*, *verreisd*, fr. *parti*, *retiré*. || Maer [als de possessie] teghen denghenen die binnen die palen van Brabant, oft op thien mijlen naer omgaens woonachtigh was, al ist soo dat hij, oft sijne nacomelinghen daernaer buyten landts metter wooninghe getogen zijn, eer die prescriptie tegen hen voleyndt was, soo magh den besitter dat goedt prescriberen binnen dertigh geheele jaren. *C. v. Brussel*, *Stat.* v. 1432, a. 4; Christijn *licet ipse vel ejus posteri postmodum extra patriam cum familia discesserint*.

2) Getogen voor 't gerecht. *Betrokken in rechten*, fr. *attrait en justice* Kil. *Tractus*. || [Dat] alsoo, des niettemin, alsulcken saecken tot vele stonden [zijn] ghetoghen eñ ghebleven voor 't voors. gheestelijcke gherichte, in grooten achterdeele eñ prejudicie van onser hoocheyt eñ heerlijckheit. *Pl. v. Brab.*, 3 jan. 1447, I, 2.

GETONST, GETAUSTE (Getonste), zn. v. en o.; ook het mv. Getonsten. *Pacht*, *huurcontract*, fr. *bail*, *contrat de bail*. Kil. Ghetons, ghetonst, *vetus*. *Pactum*. || De dach van desen pachte te geldene valt alle jare op sente Remeisdach, eñ tusschen sente Remeisdach eñ Kersdach, onbegrepen, te sine alle jare dese ghetonst allute [al ute]. *Oork.* 4 oct. 1304, *Schep. v. Erps*. Thomas eñ Cateline, syn wetteghe wijf, bekenden, dat si hadden ghegeven te winne Janne den Lukere.., alle dat winnende lant dat si hebben in die parochie van Nederhockenseele, elc bonre, alsoe verre alse ment hem levert met ghemete, omme vij sister rogs Lovensche elcs sars te leverne, alse langhen als sine ghetonsten duren...... Voert heeft ghegheven Thomas eñ Cateline voreghenoemt, Janne voreghenoemt, hare woninghe eñ hare hovinghe, die daertoe behoert.., eñ hare euselen, die daertoe behoeren, omme x lb. sars, te gheldene alse langhe alse sijn ghetonsten duren..; eñ dese ghetonsten zelen duren ix jaer eñ ix pachte eñ chise. *Charterb. v. St-Michiels abdij Antw.* nr. 77, f° 47, *Schep. v. Campenhout*, 1314. Als de verhuerder de pensie eñ huere van den geheelen jairscharen, getonsten eñ termyn van der hueren te voiren ontfangen heeft. V. D. TAV. 189. Men seyt dat men geenen gerffman en vint alsoo lange als der tochter oft tochteresse leven; maer sy mogen wel uytgegeven [worden] in een getauste van ses jaeren. PIOT, *Cart.* II, 603 (16de E.). Zie ook TOUST.

GETOUW (Getouwe, getauw, getauwe), zn. o. *Alle werktuig of gereedschap dienende voor verschillende handwerken of bedrijven*, fr. *tout instrument ou engin servant à divers travaux manuels ou métiers*. Kil. Ghetouwe of ghetauwe. *Instrumentum mechanicum*. Van de brouwers, *des brasseurs*. || Alle inghesetenen van Etten vermoghen op hunne eygene ghetouwen hunne bieren te brouwen, sonder den heere daeraf iet te gheven; by concessie van grave Jan van Nassau. *C. v. Etten*, 28. — Van de munters, *des monnayeurs*. || Voirt willen wy, waere [dat] eenich knape een ander ontdroeghe sijn ghetouwe, oft syn silver, ofte ghelt van voor henne [*l.* heme?], hy waerts omme ses schellinghen. *Plac. v. Brab.* I, 247, *Munters*, 1291. Alle meesters die van den sermente [*sl.* der munters] sal toegelaten worden cnapen te hebben, sul-

len gestaen midts doende heur cnape eenen aenbeelt, sonder meer getouw. *C. Munters te Brussel*, 1565, a. 14. — Van de visscherij, *de la pêche*. || Dat niemant hem en vervoordere te visschene in dezelve rivieren [*nl.* loopende door de stad Gent], met datter aencleeft, ligghende ghemeene metten zelven rivieren, met eenighe ghetauwe ofte ghewande, van half-Maerte tot Sinte-Jansmisse, oock t'elcken op zulcke boete als vooren, eñ verbeurte van den ghewande. *Pl. v. Vl.* 24 apr. 1542, II, 791. It. 381, a. 5; *Pl. v. Brab.* III, 252 en 498. Zie ook HARNASCH. — Van voertuigen, *de véhicules*, *du charriage*. || Octroy voer die van Waelwyk, om daer te stellen eene steenstrate in die vryheyt, 1526. Die van Waelwyck geoctroyeert te mogen [heffen] zeker cautsydegelt op alle wagenen oft andere getouw en op de steenstrate passerende. *Rijksarch. Gr. cons. Malines*, *Holl. processen*. Dat die voirs. supplianten, om heure brugge opte rijviere van der Dommelen liggende, mede te onderhouwen, van elcken getouwe van wagenen eñ van kerren, van doen voirt aen emmermeer, souden nemen ende bueren eenen ouden swerten. *Rekenk. v. Brab.*, reg. 139, f° 207 v° 19 oct. 1553. Eenen molenwegh, met kerren, sonder ander getauw, 12 voeten. Eenen molenwegh, met sacken, te peerde, sonder ander ghetauw, 8 voeten. *C. v. Brussel*, *Weghen*. — Vau wapens, *des armes*. || So wie den anderen met scerpen wapenen of met scerpen ghetouwe wondt, die sal gheven thien pont ofte hant verliesen. *Charterb. 's Bosch*, f° 1 v°, *Oork.* 12 jan. 1329, a. 7. — Weefgetouwen, *métiers de tisserands*. || Zo wat leerlinc volleert zal hebben zinen voirs. termijn [*nl.* drie jaren], .. moet leeren een jaer in cnaepscepe, aleer hy ghetouwe zal moghen zetten. DE PR. en BR. *Aalst*, III, 435, *K. wollewevers*, 1480. *Acad. d'Archéol.* 1857, 59; *C. v. 's Bosch*, VIII, 13. En *passim*. Zie ook Verdam. — Item, scepenen den here Symoen den Lappere, J. den Paeu, eñ H. Van Zingem, als heren [*nl.* als bevelhebbers], die voeren swoensdages naer andagh Pascen, tAssenede, te Bochoute eñ daeromtrent; eñ vandanen voeren zy vord in Waes, te Lokerne, te Dackenam eñ daeromtrent, omme te zoekene ghetouwe, comme, scerdisce, eñ dat daertoe behoord. HUYTTENS, *Corpor.* 19, *Stadsrek. Gent*, 1329. — Die van Gent hadden namelijk een privilegie, „dat nymant mach recken laken in [*l.* lakinen] ten rame, no verwen lakine, no wulle, no garen wullin binnen dri milen na der port van Gent." Daar dit verbod door de buitenlieden kwalijk werd nagekomen, ondernamen de wevers van tijd tot tijd, onder het geleide van eenen of meer schepenen, tochten in de omliggende dorpen, braken er alle de getouwen en droegen de lakenen weg, — ware strooptochten. Zie hier meer over bij den aangehaalden schrijver.

GETOUWHOUDER, zn. o. *Meester-wever*, fr. *maître-tisserand*. || Dat niement negheen werc coventen [bij conventie ondernemen, J. F. W.) moet zonder dieghone die ghetauhouder es. *K. lakeng. Brugge*, *Wevers*, 4. Eens wevers kijndt, daer de vader vry ghetauhouder of es, dat ghetauhoudere wesen wille, dat zal gheven ter aelmoessene vyf scellynghen parisise, eñ den deken een paer handschoens. Ib. 5. Item, zo gheoorlovet wel dat elc ghetauhouder zyn ghetauwe mach doen zetten daer hy wille, binnen zinen huse, daert wel staet, by kennisse van vinders, Ib. 8.

GETROOSTEN, bedr. en wdk. I. BEDR. — *Helpen*, *bijstaan*, fr. *aider*, *assister*. || Daer so sende de steide van Sissoen an myn here van Bourgoingen, eñ baden hem dat hy se ontfangen wilde, eñ hemlieden sende Inghelram de Boureville teenen capitain, zy souden hem wel ghetroosten eñ ghetrauwelike quiten themwaert, eñ hem niet faelgieren. OL. V. DIXMUDE, 77.

II. WEDERK. — Hem getroosten. *Overtuigd*, *verzekerd zijn*, *voor vast weten*, fr. *être sûr*, *persuadé*, *tenir pour certain*. || Dat hy [*nl.* den naederlinck] .., indien den cooper ofte vercooper dat versoecken, .. moet namptiseren soovele penninghen eñ stellen sulcken cautie ofte pandt, gelijck .., oft anderssints soovele waermede hy hem getroosten sal naer recht te gestaen. *C. v. Loven*, X, 11. It. IV, 19; *Pl. v. Brab.*, *Blijde ink. Antonis*, a. 17, I, 143 (1406). Dezelve Wet van Gheeroudsberghe, comparerende voor onslieden, zeiden dat si hemlieden wel ghetroosten dat hy niet levende ware die ter contrarien memorie hebben mochte van tghuent dies zy ons ghecertiffyert hadden. *C. v. Aalst*, 578 (1443).

GETROUWT (Getrout, getrouwet, getrauwt, getraut), deelw. bn. *Echt*, *wettelijk*, *in wettigen huwelijk geboren*, fr. *légitime*, *né pendant le mariage*. || Als van den goede dat 1 man in sinen weduwestoel gecrijcht .., na der stadt recht van Bruessele, heeft hi getroude kinder, van hoe menegen wive dat es, daer selen alle sine kinder hodegelijc in deilen. *Onderscheet v. Uccle en v. Brussele*, a. 5. Erve int hof van Grimbergen, dat vrouwe heeft metter hant bevaen, dat deijlen alle getroude kinder gelijck. *Dit is trecht van Uccle*, 76. Dit es tsoendinc van eenen vryen man, dats te verstane, die ghetrout kint es, XXXVJ ponden par. *C. v. Gent*, I, 515, a. 2 (1343). Bastaerde kinderen, die by naervolghende houwelyck gelegittimeert syn, succederen in de leenen alsoo vrye al oft sy getrouwt geboren geweest hadden. *C. leenhof v. Mechelen*, a. 64. Eenen vader mach sijn kinderen stellen momboirs eñ toesienders, .. eñ daertoe stellen sulcke manspersoonen als hem goetduncken, t'sij geestelijck oft weerlijck, van getrouden oft ongetrouden bedde. *C. v. Loven*, *Weesk.* a. 27. Getrouwde broeders. JAN V. DIXMUDE, 138, 139. Kinderen, bastaerden oft getrouwede. *C. v. Antw.* 1545, XIII, 80. Ghetraude kinders, —en. *C. v. Auden.* XXIII, 42; *Cah. prim.* VIII, titel; *C. v. Veurne*, XI, 9; *C. v. Aalst*, XX, 34. Een maech van ghetrauwden huwelicke. *C. v. Cassel*, 245.

GETUICH (Getuycht), zn. o. 1) *Getuigenis*, fr. *témoignage*. || Omdat tusschen gebroeders eñ gesusters, hon oemen eñ moyen, leet is [*nl.* lid, graad van verwantschap], daerom moghen sy malcanderen wel getuycht van recht dragen. *C. gr. Loon*, I, vj, 24.

2) In den lakenhandel. *Ambachtelijke goedkeuring*, — *van de gezworene keurders van het ambacht*, fr. *approbation des experts du corps de métier*. || Wat lakene dat vore ane die ramen gheweest heeft eñ siin ghetughe ghehad heeft, dat mach passeren met XXXIX ellen, eist onghevarwet alse ment an die ramen slaet. *K. lakeng. Mechelen*, 1331, a. 126. Voert, so moeten alrande lakenne hare ghetughe doen binnen V daghen, an de ramen, van langden eñ van breeden. *K. lakeng. Auden.* 1329, *Auden. meng.* 1, 350; it. 354. Wert dat sake dat eynich laken oft stuck buten gemaict worde, overmits noet oft orloff der dekene, op dat syn getuych hedde, dat sal men vercoepen gelyck den anderen vuerschr. *K. lakeng. Hasselt*, 1 juni 1433, a. 22.

GETUICHRECHT (*Getuygrecht*), zn. o. *Loon*

of recht voor het in- en uitlaten der te verhoorene getuigen, fr. *salaire ou droit pour laisser entrer et sortir les témoins à entendre.* || Aen den messagier ofte kamerbode over getuygrecht, ses stuyvers. *C. v. Aalst*, *Regl.* 31 Juli 1752, a. 34.

GETUICHSCHAP (Getuijechscap, Getuijgscap, Getuisschap), zn. o. *Getuigenis*, fr. *témoignage.* || Die gesworen, die dat getuijechscap horen sullen, sullen vraghen den getuijghen oft die dije claechte gedaen heeft ersam is eñ van goeden naem. *K. v. St.-Truiden*, 1366, a. 13. So sal die stat gemeinlic kiesen alle jare.., eynen burgemeister der stat van ygeliker ziden, eñ van ygeliker ziden viere gezworen der stat, die getuisscap, bekennis, verbondt eñ alle andere saken horen eñ doen solen honnen ampte toehorende. *C. v. Maastricht*, *Stat. v.* 1380, a. 108. — Getuichschap dragen. *Getuigen, getuigenis in rechten afleggen*, fr. *témoigner.* || Wij [wie] emmermeer getuijgscap draecht, oft die dat voertbrinct in zijnen zaken, eñ dat werde geprueft, dergene die dat getuijgscap voertbrinckt, eñ oock die valsche getuijghe, zullen abain zijn. *K. v. St.-Truiden*, a. 25.

GETUIGE, zn. m. Zooals thans. *Getuige*, fr. *témoin.* **Levende getuigen.** Tegenovergesteld aan getuigenis met oorkonden of schriften, fr. *des témoins vivants, opposés à des témoignages écrits.* || Eest dat ij partijen, in rechte tegen malcanderen hangende hen behelpen willen tegen malcanderen, d'een met getuygen, eñ d'ander met letteren, ghij zult weten dat die levende getuygen selen gaen voir die letteren. V. D. TAV. 369 v° Hij en heeft alhier geene schepene brieven van Antwerpen. noch levende getuijgen, maer seght ten achter eñ in gebreke te sijn aen N. de somme van soo vele. *C. v. Antw. comp.* V, ix, 50. Dat den schouteth, oft oock de gevangene oft partijen, gewesen sijnde ten thoone, hunnen thoon wilden affleijden bij levende getuijgen. Ib. VII, iv, 29. — Getuigen leiden, afleiden. Zie AFLEIDEN.

GETUIGELIJCK (Getuichlick), bn. In den lakenhandel. *Van goede hoedanigheid en goedgekeurd door de keurders van het ambacht*, fr. *de bonne qualité et approuvé par les experts du métier.* || Soe wat laken die van buten comen uit vrijen steden, die getuichlick syn, die sal men mogen vercoepen. — Soe wat laken oft stuck dat men maict in den gericht van Hasselt, om te vercoepen, eñ dat ghetuichlick goed es, dat zal men ziegelen eñ vercoepen. *K. lakeng. Hasselt*, 1 juni 1433, a. 20 en 22; it. 29. — Ongetuigelijck. *Van slechte hoedanigheid*, fr. *de mauvaise qualité.* || Allen die laken die valsch syn eñ van ongetuichlicken goide gemaict sijn, te weten van noppen, flocken, scroederlingen eñ gekaert, dat sullen die dekenen inbrengen voer den scoutet, eñ daer sal men over richten met den scepenen, eñ metten vuere. Ib. a. 39, it. a. 40.

GETUIGENIS (—se), zn. v. Zooals thans, en *bewijs*, fr. *témoignage*, *preuve.* **Volle — halve getuigenis.** *Volledig bewijs — begin van bewijs*, fr. *preuve complète — demi-ou semi-preuve, commencement de preuve.* || Wairt sake dat die dragers niet geplogen en hadden sulcke officie te doen, maer alleenlijc onsekerlijc eñ avontuerlijc toe genomen, zoe en souden zij, nae de opinie van veele doctoren, geen vol getuygenisse maken, mair alleen een halve getuygenisse, geheeten *semi-plena probatio.* Heimelijcke getuigenis. *Geheime getuigenis*, fr. *témoignage secret.* || Dat men gheen copye gheven en sal van heymelicke getuygenisse *C. gr. Loon*, I, 122. — Getuigenis dragen, zooals GETUICHSCHAP DRAGEN. || Een die cessie gedaen heeft blyft altyt infaem, ende mach nemmermeer getuygenisse draghen. *C. v. Antw.* 1545, XV, 4.

GETUINTE, GETOENTE (Getuynte), zn. o. *Omtuining, betuining*, fr. *clôture.* Kil. Ghetuynte. *Sepes, septum*, *sepimentum.* || Dat een yeghelijc ghebuer den anderen moet helpen bevreden met enen tuyne... Waert dadt deen ghebuer op tsine huyse, ghetoenten ofte muere maecte,.. *Kb. v. Antw.* a. 190. Dat die momboers van der Laseryen,... teewelijken dagen gehouden selen sijn den wech te houdene van boven nederwerts tusschen haer beyder erve opter Laseryen cost. Voert meer, sal deselve Laserije noch gehouden sijn een hoert of gethoene [*l.* ghetoente] te houden gesloten boven aen Gheerts erve van Broegele tot aen huers selfs erve, om te behuedenne de grachten in beyden sijden vore de beesten. *Schep. Land v. Diest*, 7 aug. 1449. De huysinge metten gronde, metten hoefken eñ met allen dien datter toe behoert tot den muere aldaer eñ metten getoente, staende opten steenwech, tusschen erven der voirs. weduwen eñ haren kinderen eñ Hermans van Grontsfelt, van beyden zyden. *Schep. v. Diest*, 1470. Ende zal de voirs. Peeter van Lille zijn ghethoente oft torframe palmen eñ vastmaken aen den uuijtersten stijle van den voirs. zijnen backhuijse, houdende aldaer deselve Peeter eenen voet buijten den voirs. gethoente oft torframe, tot beneden op de Demere toe, ten eeuwighen daghen. Id. 20 mei 1550. Niemandt en sal schanden maecken noch breken iemants anders heymsel, gracht, thuin, veken, ghetuijnte, draeyboom, hoort, brugge oft andersints. *C. v. Mol*, *K. en br.* 1596 1631, a. 13.

GEUDINGEN. Zie GOEDINGEN.

GEULE, zn. *Gat, poel, diepte in het land veroorzaakt door overstroomingen en het wegspoelen der dijken*, fr. *trouée, mare, profondeur occasionnée dans les terres par des inondations et la rupture des digues.* || Alsoo door het sluyten eñ ververschen van de polders van den Doel Calloo eñ 't stoppen van de gheulen, eñ by geenen anderen middel de reviere van der Schelde haeren gewoonlijcken cours sal behouden... de gaten en geulen... *Pl. v. Brab.* 4 juli 1618, a. 6; it. Inl., II, 246. It. DE POTTER, *Sec. cart.* 242, 245, 266.

GEVADER, GEVAER, zn. 1) *Peter, doopheffer, gevader*, fr. *parrain.* || Hoewel ghylieden nochtans... des anderdaechs anderwarf in dezelve kercke ghecommen eñ ghebroken hebt, stekende eenighe beelden in de voute aldaer eñ vraeghende den kerckemeestere oft hy ghevaere wilde zyn? want ghylieden kynders kersten ghinct doen, roupende: Naempt tkyndt *Vive les Gueux!* *Tr. marit.* II, 99 (1568).

2) *Meter, doophefster*, fr. *marraine.* || Ick heb een goede kans ghistren avont ghewonnen Van Claesken mijn compeer; maer waert noch niet begonnen, 'K en sou 't beginnen niet,.. Al waer 't maer om sijn vrou Margrietken, mijn gevaer, Die ick so seer bemin. VAN MELCKEBEKE, *Peoen*, 96; of noemt hij de vrouw zijne meter, omdat de man zijn peter is? Zie Verdam, GEVADER 2).

GEVAERNIS (—esse, ghevarenesse, geveernesse), zn. v. *Het gebeurde, het voorgevallene*, fr. *l'événement.* || De edele willecomden den coninc Lodewyc, eñ zy seiden hem al de ghevarenesse van den faeyte eñ van der doet van den goeden grave Karele,.. JAN V. DIXMUDE, 90; it. 47. Ter welcker occasie

dede scriven eenen brief aen zyne huusvrauwe van zynder gheveernesse. Piot, *Chron.* 805.

GEVAERTE (Geveerte), zn. o. *Gebouw, woongebouw*, in 't algemeen, 't zij groot of klein, fr. *bâtiment, habitation* (*en général*). || Daerby (*nl.* het stat. 26 januarii 1403) wierde verboden, dat niemant, wie hy ware, met geenderhande timmeringe oft metselryen voorder en vermocht te varen onder oft boven ter casseyeweerts inne dan synen ouden geneerte [*l.* geveerte] (dat is den ouden bouw) van den huyse oft plaetse daer hy metsen ofte timmeren wilde. Martinez 137. Item, *Ber. tijden*, IV, 162.

GEVALLEN, ow. 1) *Gebeuren, geschieden, voorvallen, plaats grijpen*, fr. *arriver, avoir lieu*, Kil. Ghevallen, j. Ghebeuren. *Accidere, evenire.* Bij Kramers en Van Dale aangestipt als verouderd. || Dat et geviel, bi den tide dat ic amman was, dat een twist was tushen... *Oork.* 25 juli 1275. Ware oec dat van grover mesdaet gheviele int lant van Grimberghen. *Oork.* 24 juni 1297. Waert dat eenich faict gheviel by nachte. *C. v. Gent*, I, 553 (1388). Gheviele eenich brant. *Kb. v. Antw.* 4 aug. 1391, blz. 78. Oft enighe sonderlinghe saecke geviele. *K. v. St.-Truiden*, 1366, a. 33.

2) *Vervallen, verschijnen*, fr. *échoir.* || Eest dat wy bynnen xx dagen die voerseiden wordedragers nyet en kiesen oft in en stellen, alsdan sal der koer eñ insettinghe te dyen male tot scepenen eñ raet gevallen sijn. *C. v. St-Truiden*, § 17. De lanxtlevende van man oft wyff en is nyet gehouden in eenighe vercochte renten.., voordere dan in den achterstel voer de doot des yerst aflivighen gevallen. *C. v. Antw.* 1535, xi, 59. Dat die kinderen.., sullen behoren, vooral, den credituer te betaelen alle gevallen eñ verloepen achterstegen eñ ceynsen. *C. gr. Loon*, I, 189 (1610). Vermynende met eenen gevallen eñ ongevallen [*nl.* verschenen en onverschenen] ceyns te volstaen. Ib. Mits daer vooren jaerelycks betaelende... eenen erffelycken eñ onquytbaeren cheyns van eenen stuyver tsjaers, waervan d'eerste jaer van betaelinge gevallen eñ verschenen is te Kersmisse anno 1643. *Rijksarch. Tolkamer, Actum* 30 mei 1644.

GEVALLEN, zn. o. *Welgevallen, vrije wil*, fr. *bon plaisir, volonté.* Kil. Ghevallen, j. Bevallen. *Placere.* || Dat... eenich 'manspersone... mach vercoopen, verpanden oft alieneren [al zijne goederen en die zijner vrouw]... tsynen besten gevalle. *C. leenh. v. Valkenburg*, 1570, a. 22.

GEVARENTHEIT (—ae—eyd), zn. v. *Wedervaren, hetgeen ons gebeurt of overkomt*, fr. *ce qui nous arrive ou survient.* || Terwylent sy [*nl.* de crediteuren], in het verleenen van hun credit, hebben moeten kennen de costumiere dispositien opsichtelyck tot de verbintenissen van man eñ vrauw in de schulden staende huwelyck gecontracteert, eñ alsoo hebben moeten voorsien hunne gevaerentheyd. Van de Velde, *Annot.* 38 (1793).

GEVEERDE (Geveerdt), zn. o. 1) *Strijd, gevecht, worsteling, twist*, fr. *rixe, combat, batterie, lutte, querelle.* || Weirt dat sake dat die mesdedige foreyne sich yn denen geveerde weerden, eñ in der weeringen also bleven, dat men mit hun dairom striiden eñ vechten muest eir men se gevangen kunst, eñ off in denen gheveerde die mesdedige foreyne gequest off dootgeslagen worden,.. Piot, *Cart.* II, 215 (10 juni 1417). Waeren hunder twee strydende d'een tegen den anderen metter nacht.., eñ daer worde een gequetst oft geslagen, eñ men conde niet vertuygen dan met eenen getuygen, dat waer alsoveel al oft eenen metten daege vertuycht waere met twee getuygen, dat men se gesien hadde in geveerde van de steecken eñ slaen den eenen naer den anderen. Ib. 589 (1547); it. 568. Dat nyemandt des avonts, achter de clock, achter straeten en zal gaen roepen oft quaet rumoer oft geveerdt maken, oft buyten huysen in ennigher manieren. *Kb. v. Turnhout*, 1550, f° 89.

2) *Geschil*, fr. *litige.* || Dat de voirscr. abdt eñ convent van Sint Truiden met.., eñ die voirscr. Jan van Rossem met.., selen minlic gesoent, vereenicht eñ gescheijden sijn van alrehande ongonste, twist eñ geveerde geschiet deen op den anderen... Piot, *Cart.* II, 285 (19 oct. 1446).

3) *Schijn; gevaar?* fr. *apparence; danger?* || Soo wat persoonen aldusdanighe lieden [*nl.* die eenen poorter mishandelden] overquamen, daer hen aen twijffelde, oft daer sij eenigh gheveerde van richtingen oft van wapenen aen saghen, die soude dat terstont moeten brengen aen den heere eñ aen de stadt. *C. v. Lier*, ii, 45.

GEVEISDELIJCK, bijw. *Geveinsd, geveinsdelijk*, fr. *avec dissimulation.* Kil. Veynsen, veysen, vensen. || Datter zwijgende gedaen is geweest, is schuldich stat te grijpen, eñ nijet datter geveijsdelijc bij expresse geconcipieert is geweest; want int gheene des bij expresse geveijsdelijc geconcipieert is geweest, dair gebreect consent inne. V. d. Tav. 309 v°. Verdam gevensdelike.

GEVEISTHEIT, zn. v. *Geveinsdheid*, fr. *dissimulation.* || Die de geveistheit bethoenen wille, die impugneert niet directelijc dat instrument, maer pijnt te bewijsen anders te zijn geschiet dan gescreven bij wille van partijen. V. d. Tav. 68 v°.

GEVEL, zn. m. *Gevel, spits van eenen voormuur; de voormuur zelve*, fr. *pignon, façade.* Kil. Ghevel, gheevel. *Fastigium, cacumen, culmen, etc.* **Getuimelde gevels.** *Gevels met omgekeerde steenen*, fr. *pignons à briques renversées.* || Getuimelde gevels. It. eenen gevel met twee canteelen, eñ boven eenen priemsteen, met een getuymelde sluytlaege. *Regl. Edificie-meters*, 1705, i, 24. **Canteele gevels.** *Trapgevels*, fr. *pignons à gradins.* || Canteele gevels ofte avenckels. Alle canteele gevels sullen, van haeren eersten oorspronck ofte canteel, met den lesten canteele vierkantigh volgemeten worden, met syne lootinge van syne eggers. Ib. 26. **Slechte gevels.** *Eenvoudige gevels*, fr. *pignons simples.* || Slechte gevels. It. alle gevels sluytende onder de kepers sonder sprongen ofte canteel, ofte priemsteen. Ib. 22. **Gevels van architecture.** *Versierde gevels* [Ib. ii, 1], *die gebouwd zijn naar zekeren stijl der bouwkunde*, fr. *façades d'architecture.* || Gevels van Architecture. It. alle gevels die gemaeckt zyn met pilasters, ofte pilaeren met pedestaelen, baesementen, architraven, piesen eñ cornissen, soo van witten als careelsteen... Ib. a. 29.

GEVELWEECH, zn. v. *Gevelmuur*, fr. *mur de façade?* || Eene nieuwe dubbele ghevelweech, staende boven in de Halle, daermet de lakenhalle eñ der schepenen huus ondersleghen zyn. de Vlaminck, *Denderm.* I, 152.

GEVEN, bedr. en wdk. I. Bedr. — 1) Vergif. *Dat toedienen*, fr. *administrer* (*du poison*). || [Van deser misdaet [*nl.* parricidien] is gehouden] die *medicus* oft apoticarijs, die wetens, den kijnde dat [venijn] vercoopt, om zijnen vader te geven. V. d. Tav. 64 v°.

2) *Bewijzen, doen blijken*, fr. *démontrer, constater, prouver.* || Alle osiedruppen vallende van tichelen —

oft schaliendaecken, gheven eñ bewijsen dat de erfdragher van denselven hujjse oft erve, daer dat dack toe behoort, aldaer buyten synen muer heeft eenen halven voet. *C. v. Herentals*, XI, 17; it. *Gheel*, VII, 9, etc.

3) *Toekennen, toeschrijven* (een natuurlijk kind), fr. *attribuer* (*un enfant naturel*). || Een vrouwe, zijnde ongehout, magh heur kindt geven alsulcken vader als 't heur belieft, eñ is by heuren eedt gelooft te sweiren wie den vader van 't kindt is. *C. v. Lier*, XVII, 6; en in alle de Kost. v. Antw. tit. Bastaerden.

4) *Wijzen, uitwijzen, als vonnis geven — uitspreken*, fr. *juger, prononcer une sentence, un arrêt.* || Men gaf hem tUccle: dat die hulpe, die dierste brueder hadde, wael soude moegen helpen den anderen brueder. *Vonnissen v. Uccle*, 9. Men gaf hem 't Uccle: dat die vrouwe was wel volcomen, al en hadde sij niet genoempt Gode [*nl.* in haren eed], want bijdie die heijligen sijn alle Gods. Ib. 13. Men gaf hem tUccle: dat soude bliven smans magen geheelic eñ al, 17. Men gaf hem tUccle: dat hij vervolght hadde, 24. Men gaf hem tUccle: dat die banduijn gevallen waer, 25 (en meer andere voorbeelden).

5) *Er aan doen, invloed hebben op*, fr. *y faire, exercer une influence sur.* || D'eerste ghifte is deughdelyck eñ moet subsisteren, niet jeghenstaende.., sonder dat het gheeft, dat men oock wegh heeft gegeven de toecommende achterstellen die ten overlyden sauden vervallen. VAN DE VELDE, *Annot.*, 14 (1672). Nochte en saude iet gheven, al waert dat 's heescheriggens huys vercogt waere ghelyck het ghestaen eñ ghelegen was. Ib. 105.

II. WEDERK. — Hem geven. *Zich toonen, z. houden, z. aanstellen*, fr. *se montrer.* || Eñ want by tyden gevallen is, dat onse scouthet, die geweest hebben voirtijts, niet gereet nog bereet en hebben geweest te maennene altoes als te doene was, nochtan dat sy menichfout dairtoe versocht worden op hoeren eet, van den scepenen eñ partijen dies te doene hadden eñ dies noet was, maer gaven hen swaer eñ trege te manene, eñ vertreckten dmanisse so lange eñ tseghen hoeren eet, dat dair dicwile groet onraet in gevallen is. *Doude Rootboec*, f°. 42 v°., *Oork.* 3 aug. 1369.

2) Met het vz. *tot. Zich begeven tot, z. overleveren aan*, fr. *s'adonner, se livrer à.* || Ten hende dat 't ghemeen volck zaude worden verweckt eñ ontsteken te rebelleren eñ op te stane tegen hueren oversten.., eñ hemlieden te ghevene tot vechten, dootslaen, stelen.. *Pl. v. Vl.* 8 mei 1521, I, 92. — Hem geven tot houwelijck, enz. *Trouwen*, fr. *se marier.* || Tenwaere dat deselve weese hem gave tot houwelijcke, religie oft priesterlijcken staete. *C. v. Loven, Weesk.* a. 55. — Te geven of te nemen setten. *Mettre à prendre ou à laisser.* || Cunnen sy [*nl.* de erfgenamen] des nyet eens geworden [*nl.* over het verkoopen hunner aandeelen], soe moeten deghene die hen deelen nyet vercoopen en willen, 't geheel goet, huys oft hoff, den anderen, die hen deelen vercoopen willen, setten te ghevene oft te nemene voor eenen sekeren prijs. *C. v. Antw.* 1545, XIII, 52. It. *C. v. Turnhout, Stijl*, a. 24, 26, 27. — SPREEKW. || Niement en mach geven eñ selve houden. V. D. TAV. 239 v°. Niemant en mach gheven eñ behouden. *C. v. Denderm.* IX, 1, fr. *donner et garder ne vaut.* — Tgeen dat mijn is en can men mij niet gegeven. V. D. TAV. 238 v°.

GEVER (—e), zn. m. Eener rente. *Hij, die eene rente gelicht heeft en er den jaarlijkschen intrest van betaalt of schuldig is*, tegenovergesteld aan heffer, fr. *celui qui a emprunté de l'argent et en sert ou doit l'intérêt annuel, débirentier.* || Alle renten in d'ouder nature onquijtbaer.., eñ blijven onquijtbaer, behalven als die worden verthiert oft vercocht om een somme van penninghen, soo magh se de gevere altijts quijten voor sulcken penninck als die gekocht is geweest, eñ de heffere is,.. hem daeraf gehouden onder eedt te expurgeren. *C. v. Herentals*, XVI, 7. Zie ook RENTGELDER en RENTGEVER.

GEVERDE, zn. *Arglist*, fr. *artifice.* || Allet in gueder meyningen ind sonder argelist... Want wy willen, dat alle diese voersc. puynten eñ artyckelen waill eñ oprichtich.., sonder eynich geverde oft argelist onderhalden, gebruyckt eñ geüseirt werden... *O. Liège*, 11 dec. 1500, a. 4, en slot. *Hasselt.* — Of hoort het w. onder GEVEERDE?

GEVEST. Zie LEEN (Horenleen).

GEVOERTE, zn. o. Dit w. schijnt te beteekenen het *voetpad voor en langs de huizen*, fr. *trottoir.* || In den eersten wirde myne heeren commissarissen gedesigneert die gevoerten van de borghers eñ andere inwoonders-huysen deser stadt, in welcke gevoerten alomme bevonden wirden menichte van keldermonden uytstaende ter straeten 3 voeten, $3^1/_4$, $3^1/_2$ voeten, som meer, som min. MARTINEZ, 145.

GEVOLCH, zn. o. 1) *Toestemming, toetreding, stem* (tot een gevoelen, eene meening, een besluit, een vonnis), fr. *assentiment, adhésion, accession, voix* (*à une opinion, un avis, une décision, une sentence*). || Nu hebben wir eyndrechtlic, ende mit eynen gantsen, alingen ghevolghe eñ uytdrage verteghen eñ uytghegangen derre vriheit. *C. v. Maastricht, Stat. v.* 1380, a. 1. Tot welken keure alse te doin.., sy [*nl.* elk van den ambachten] hoyre stemmen eñ gevolge geven soelen. *K. v. St.-Truiden*, 10 juni 1417, a. 3. Eñ dan die saken termineren eñ sliten na rechte eñ bescheyde, eendrechtelic of ten minsten mitten meesten gevolge. *Rekenk. v. Brab.* reg. 132, f°. 16 v°. 15de E. Na volcomen informatie op dieselve sake gedaen, waert, bij monde ons voirs. cancelliers, mit vollen gevolge onser voirs. raidslude, den name ons heeren Goids aengeroepen, ende God alleen voer oegen hebbende, uutgesproken... Ib. 134, f°. 115, 15de E. Eñ naedat hij hem dairop metten voors. mannen van leene, sijnen medegenoten, beraden hadde, heeft die selve, met gevolge van den voors. anderen mannen van leene, gewesen voer een vonnisse, voer recht, dat... Ib. 136, f°. 173 v°., 1503. It. *C. v. St.-Truiden*, § 32: by eendracht eñ ghevolghe des meestendeels van den ambachten; § 37: met eendrachtighen ghevolghe concoort; *C. gr. Loon*, I, vijj, 50: met gevolch der mannen; it. ij, 31: met den meesten gevolge; *C. v. Thienen*, v, 3: met gevolge van zijne medeschepenen oft laten; PIOT, *Cart.* II, 547: met gemeynen gevolge; VAN EVEN, *Louv. mon.* 93[6]: met vollen gevolge; it. 177[10]; *C. v. Herentals*, IV, 2; *C. v. Antw.* 1545, IX, 42; PIOT, *Cart.* II, 17 mei 1393 a. 1: metten meesten gevolge. — Gevolch doen. *Toestemmen* (volgen), fr. *consentir* (*suivre*). || Dan zeyt de scepene: Meyer, zo dunct ons recht eñ wysen scepenen, dat ghy wettelyck vierschare maect van ghenachten van ghedeele van desen starfhuyse, eñ ghebiedt eñ verbiet dat niemandt en spreke, hy en sprake met rade eñ met taelman, oft bi orlove van den heere int uuthalende, zo hy schuldich es te sprekene, up alzulcke boete alser toe staet; doets my ghevolch van scepenen. — Dan

zeyt de meyere: Alzo volchdys, ghy heeren, die scepenen zyt, ghelyc eñ in al de manieren dat scepenen ghewyst hebben, zo banne eñ maeck ic wettelick vierschaere enz. *C. v. Aalst*, *Orig.* XXVI, a. 5 (15de E). Zie VOLGEN.

2) Staen te gevolge. In het leenrecht. ***Zijn aandeel in het recht der leenverheffing betalen met den oudsten broeder***, fr. (*féodalité*) ***contribuer avec le frère aîné dans le droit de relief.*** || Van sonen oft dochters, d'autste vermach sijne broeders ofte susters van heur paertrecht eñ deel uyt te legghen, verpaerten ofte recompenseren met andere goeden, leenen ofte gronden van erfven commende uuyten selven sterfhuyse; eñ indien 't selve uuytleggen eñ recompense niet gedaen en wort, soo sullen de andere broeders eñ susters den oudsten staen te gevolghe, dat is, dat sy betaelen moeten huer paert eñ contingent van den relieve en toecompete, soo dickwils als 't selve verandert by versterfte eñ successie. *C. leenhof v. Denderm.* IV, 6.

GEVOLGENISSE, zn. v. Met dezelfde beteekenis als GEVOLCH. || Welcke helchte... de vors. Elizabeth... op heet ghedraghen Henricke onsen richtere vors. in de hant, behoudeleec sheren recht eñ ens yeghewelcs anders, te Willems behoef vors... met manisse srichters voregaende onsen vonnisse eñ ghevolghenisse, al halmende, vertiende eñ haer gheen recht daerin behoudende, alsoe alst recht ons hoefs heet ghewiest te doene. *Schep. v. Nederlinter*, 29 sept. 1381.

GEVOLGING, zn. v. Zie GEVOLCH. || Met gevolge van sijnen medemannen.., — met gevolginge van sijne medemannen. *C. leenh. Burgr. Antw.* 1567 f°. 19.

GEVOORHOOFT, deelw. G. sijn. ***Met zijn huis of erf aan de straat palen***, fr. ***donner sur la rue avec maison ou héritage.*** || So wie gedeelich es in eene stede, eñ niet ghevoorhooft en es xij voeten of daerboven, willen partijen, hij moet ghepaeyt zijn met erveliker renten. *C. v. Aalst*, 898.

GEVREIST. Zie VREISSCHEN.

GEVRIENDEN (Gevrinde), zn. mv. ***Onderling vrienden***, fr. ***amis entre eux.*** || Dat onse voors. goede liede van Leuven, beide de waelgeborne eñ van der ghemeinten vortane goede ghevriende sijn eñ bliven. SERMON, *Coutherele*, 100 (1362). It. *C. stad Brugge*, II, 421 (1454); *Acad. d'arch.* (1856) 488.

GEVROEDEN, onz. en wdkw. I. ONZ. — ***Bevroeden, beseffen***, fr. ***comprendre, concevoir.*** || Dat hi [*nl.* de leenman] hem [zijnen leenheer] si ghereet, warachtich, ghetrauwe eñ gestadich in rade, eñ sterc in hulpen, eñ secreet, naer dat hi gevroedt eñ vermach. *Leenrecht v.* 1528 f°. 2 r°.

II. WEDERK. — ***Verstand hebben van, z. verstaan op, bevoegd zijn***, fr. ***s'entendre à, se connaître à, être compétent.*** || Zo was, naer dat daerup paertien, an beeden ziden,.. al int langhe ghehoordt waeren, eñ dat daerup gheëxamineerdt eñ ondervraechd waeren zekere persoonen hem daeraen ghevroedende, eñ up al rypelike gheled... *K. lakenq. Brugge*, *Vaerwers*, 118. Dat zy zenden zouden te Parys ghedeputeirde van der steideweghe an de heeren van den parlemente, of an deghone diere hem an ghevroeden zouden. OL. v. DIXMUDE, 108. Ter ordinanchen van weerclieden die hem an sulke saken ghevroeden. DE PR. en BR. XI. *Zaffelare*, 12 (1488).

GEVRUINT. Zie VLEESCH.

GEVUCHELTE, zn. o. *Gevogelte*, fr. ***volaille.*** || Die yemants anders hinnen, hoenderen, gansen, eynden, duyven eñ diergelycke gevuchelte afhendich maecte. *C. v. Antw.* 1545, II, 24. It. *C. stad Mechelen* 1535, II, 17.

GEWANT, zn. o., mv. gewanden, gewanten. 1) ***Laken***, fr. ***du drap.*** || Consenteren wi hoen.. eene halle te makene.. hare ghewande, beyde stryptеñ plain inne te vercoepene..—.. dat menre gheenrehande lakene, strypt noch plain loven noch vercopen en sal moghen... *Oork.* 27 mei 1346, *Diest.* Dat onse stat van Os eene gulde sal hebben van gewande, eñ dat alle laken die men 't Os sal maken te vercoopen, die oprecht sijn, besegelt selen werden, eñ dat die lakenmakers jaerlics segelers selen kiesen, op hoiren eedt, na hoiren besten, dairtoe orberlicst wesende.., eñ dat egheen poorter van Os, buten onser stat eñ vesten van Os, engheenrehande wolwerck en sal doen maken, van weven, noch van vollen, linen noch wullen, op een pene van... *Rekenk. v. Brab.* reg. 143, f°. 165 v°. a. 6 (1399). Dat zweerdy: warderers te zyne van den fynen ghewande eñ van den strypten. *C. stad Gent*, II, 190 (16de E.) It. *K. lakeng. Merchten*, 14 juni 1411; It. *Hasselt*, 1 juni 1433, a. 1; it. *Audenaarde*, 1329, a. 50. Niemant en sette vremde lakene binnen Mechelen of daerbuten onder Mechels gewant. Ib. *Mechelen*, 1331, a. 150; it. *Oork.* 27 mei 1346, *Diest.*

2) ***Weefgetouw***, fr. ***métier à tisser.*** || Item, moeten deise voerseide lakene staen int gewant xiij vierendeel breed. *K. lakeng. Iperen* 1363, I, 6. Wie die scerier es eñ ghewanden houd in zyn huus om drapieren, moet enen wynkel of doen luken in den voorvloer upgaende toten zolder... Ib. III[5], *Scheriers*, 190.

3) ***Vischnet***, fr. ***filet de pêche.*** || Dat niemant hem en vervoordere te visschen.., met eenighe ghetauwe oft ghewande, van half maerte tot Sinte Jansmisse. *Pl. v. Vl.* 24 apr. 1542, II, 791; it. 380.

4) ***Allerlei tuig of gereedschap van schepen, molens, enz.*** fr. ***toute sorte d'ustensiles de navires, moulins, etc.*** || Soo wanneer men, door onweder oft anderssints, tottet worpen van de goeden moet comen, soo moet men altoos beginnen van de oude gewanten van den schepe, als van de oude anckers, cabels eñ geschut, die vele wegen eñ luttel weerdich sijn. *C. v. Antw. comp.* IV, viij, 83; it. 98. Gewan [*l.* gewant] van cabels, cordagie ofte tauwerck. Ib. IX, 674. — (Van eenen watermolen). || It. de steenreep eñ alle andere reepen eñ ander ghewant. REMBRY, II, 40 (1361).

GEWANTHUIS, zn. o. ***Lakenhal***, fr. ***halle aux draps.*** || Dat die vier verdeels van onse stad voors. alle jaer, op Sint Gielisdach, int gewanthuys, kiesen sullen twee borgemeesters eñ vier raedtaliede. *Priv.* 1 febr. 1447, a. 1, *Bree.*

GEWAREN, bedr. en onz. wkw. I. BEDR. — 1) ***Verzekeren, warandeeren***, fr. ***garantir.*** || Dat cam vor onsleden, Boudene f. Gillis van Zedelghem, eñ gaf up Daniele Van der Anghele iiij himete lants eñ iiij roeden, die legghen.., eñ hie hevet ghewet wel eñ wettelike te ghewarne eñ te weghene (?), eñ met alsulker sculd als derup staet. *Schep, v. 't Vrije*, 21 juli 1263. — In eene oork. v. 29 juni 1269 staat „te warne", en alléén.

2) ***Bewaren***, fr. ***maintenir.*** || Dat die gesellen die eer van die stadt, gelyk dat behoert, sullen gewaeren. *Vad. Mus.* III, 106 (1530).

II. ONZ. — ***Duren***, fr. ***durer.*** || Ware oec dat zake dat enich van den aeldinghers rebel ware, eñ hem zetten wilde tsieghen dese ordinanchen, eñ hem trecken tanderen wetten, dat scepenen namen sgoens goed te hemwaerd eñ dingher mede also langhe als het ghewaerde. *C. stad Brugge*, I, 340, *Regl. deelmannen* 1305, a. 11.

GEWARICH, bn. 1) Van personen. *Wettig*, fr. *légal*. || Jan van Loe van Dieste, als gewarich eñ mechtich ghemaect voerghengere oft monbore eñ tot behoef des groeten heyleghen Geest van Sinte Sulpicius. *Schep. v. Myskem*, 5 mei 1474.

2) *Waarachtig*, *waar*, fr. *véritable*, *vrai*. || Groete in hen [*l.* Hem], die daer is ghewarighe heyl alre menschen. *C. v. St.-Truiden*, § 1.

3) Van zaken. || Dat dese minschen enen seer anderen wech moeten gaen dan si nu gaen, selen si ommer op die rechte ghewarighe strate comen, die ten rechten oerspronghe gheet. *Aller Kerstenb.* 41. Dese minschen, die op desen neghenden velde wonende sijn, dat sijn ghewarighe aenbedere, die den Vader anebeden in den gheeste eñ in waerheit. 59.

4) *Nauwkeurig*, fr. *exact*. || Onse koeren, broeken eñ fourfayten te vorderen, eñ daeraff goet gewarich registre te houdene. *Rekenk. v. Brab.* reg. 135 f°. 298 (15de E.).

GEWARICHEIT, zn. *Waarheid*, fr. *vérité*. || Wy Jan, met der gracien Gods, hertoge van Brabant.., saluyt eñ kennisse van gewarechheide. Omdat men namaels gedincken sal met gescrifte dat geschiet; so do wy cont eñ geloven... *Oude Rootb.* f°. 35, *Oork.* 4 dec. 1303.

GEWARIGEN, bw. 1) *Waar maken*, *doen blijken*, *de echtheid bewijzen*, fr. *vérifier*, *faire conster*, *prouver*. || Dat... de schulderen [*nl.* de schuldeischers] huere schout sullen moeten verificeren oft gewarigen. *Rekenk. v. Brab.* reg. 135 f°. 53 (15de E.). Een ieghelijck mach in 't ghewarighen eñ affirmeren van sijnder schult deselve wel verminderen, maer niet vermeerderen. *C. v. Herentals*, VIII, 15.

2) *Bevestigen*, *verklaren met of zonder eed*, fr. *affirmer avec ou sans serment*. || Dan wyst men aldaer voer recht, dat de arrestant syn schult sal gewarigen met scepenen brieven van Antwerpen, indien hij die heeft; oft en heeft hy egheene, met levende waerheyden [*nl.* getuigen], indien hij eenighe heeft, oft anders met synder eedt. *C. v. Antw.* 1545, IV, 6. It. *passim* in de kost. v. Antw. en elders.

GEWASSEN, deelw. 1) Van eene akte. *Gemaakt*, *opgemaakt*, *opgesteld*, *verleden*, fr. (*d'un acte*) *dressé*, *rédigé*, *passé*. || Het volgende jaer heeft Jan Beyns die rente afgeleid, volgens acte daervan sijnde gewassen voor den notaris Defraisne. KEMPENEERS, *Montenaken*, I, 194 (1738).

2) Van eenen „vrede", (een bestand) tusschen personen; dien *leggen*, *opleggen*, „*staven*," fr. *établir*, *imposer*, *confirmer* (*une trève entre particuliers*). || Weere tusscen houre [*l.* honre] ij een verzeeckernisse gewassen oft geworpen, eñ [zij] daernae bij malcanderen aten oft droncken, soo soude dat verzekernisse doot sijn eñ van onwerden oft van machte. PIOT, *Cart.* II, 565.

GEWAT, zn. o. 1) *Gracht*, *watering*, *wetering*, fr. *fossé*. Kil. G h e w a t. *fland.* j. wateringhe. *Gracht: ook kade*, *ligplaats voor schepen*, fr. *fossé*, *aussi quai*. || Van den ghewade te stacbomene [*l.* statbomene, beplanken]. *Rek. Gent* 104 (1336). Somme van den werke van den ghewade ter walmere te stacbomene omme de Kelchiede te makene, Ib. 249 (1337). Somme van den werke ant ghewat, in de walmers, van den stakemente. Ib. 249 (1337). It. DE PAUW. *Vgb.* 52 (1350).

2) *Ondiepte in eene rivier*, *waadbare plaats*, fr. *endroit peu profond dans une rivière*. || Dat ten tyde van de voors. ruyminge eñ opschieten der boorden der voors. rivieren, sullen mede opgeschoten worden de leege plaetsen, alwaer men door de voors. rivieren plagt te ryden ofte de beesten te stauwen, genaemt watten. *O. P.-B. autr.* 8 mrt 1731, a. 32, IV, 354. Zie Verdam.

GEWATEREN, bw. *Voorzien van water*, fr. *pourvoir d'eau*. || De Nederwycveste en is dit jaer niet verhuert, mids den tyde van der oorloghen; want zo wanneer dat se afghelaten es, zo en can mense niet weder ghewateren. *Stadsrek. Ninove*, 1478. In andere posten ook wel w a t e r e n.

GEWEEL, zn. *Een zeker werktuig* (misschien wel eene verschrijving voor *houweel*), fr. *certain instrument; une houe?* || Soo wat mannen die binnen onsen warande eenighe heyde, bossche, wildernisse oft grachten omroede oft speette, mit spaden oft andere geweelen, voorder dan de ploech gaen mochte... *Rekenk. v. Brab.* reg. 137, f° 303 (1515). a. 12.

GEWEER (Geweir, Gewærre), zn. o. 1) *Dam*, *stroomdam in eene rivier*, (*belemmering*), fr. *digue*, *barrage dans une rivière*, *obstruction*. || Dat die hertoge van Lymborch altoes, van vij jaren te vij jaren, sal eñ is sculdich te breken die gheweren die opter Weseren staen, van Limborch tot in die Maese. Vandair nederwaert sal hi riden tot bi Chanoys, eñ altoes breken die gheweren. — Eñ is te wetene, voir elken stake dien hi vinden sal in die gheweren, eñ uuytwerpen in die Wezere... is hi sculdich te hebbene van sinen rechte iij *libras* cleinre penninge. — Eñ omdat hi die gheweren niet en brect van tide te tide, als hi van rechte schuldich is te doene, heeft hi verloren sine heerlicheit eñ sine recht; eñ sine arme lude synre sere mede verdruct van visschen alle jare. L. GALESLOOT, *Inv. cour. féod.* I, 2. Tallen tijden dats noet sal sijn... dat die van Gheeroudsberghe versoeken eñ doen verzoeken soffisanteleke mir vrouwen vorseit of haren lieden, dat soe de gheweeren, corve eñ andre zaken, daertoe behoerende, die den rivieren deeren moghen, ute doen binnen weselekre tijt. *C. v. Aalst*, 546 (1353). Dat men in deselve rivieren [*nl.* de groote en de kleine Nethe] niet en sal stellen eenige hachten, geweiren, staeken, vischnetten, vlaschroyten, oft eenich ander beletsel hetgene den liberen loop der waeteren soude konnen verachteren. *O. P.-B. autr.* 8 mrt 1731, a. 2, IV, 355. — H i l t g e w e e r. || Dat niemant en sal houden staen in deselve rivieren eenich hiltgheweere, van half maerte tot half ougst. *Pl. v. Vl.* 27 jan. 1542, II, 795; it. 24 apr. 1542, ib. 791; 31 juli 1627, a. 13, ib. 382.

2) *Scheiding*, *afsluitsel tusschen twee erven*, fr. *séparation*, *clôture entre deux propriétés*. || Als aen eenige ghelinten, mueren, wanden, hagen, staketsels eñ andere gheweiren, die gemeyn zyn, iet gebreckt,.. *C. v. Brussel*, *Stat. erfscheiders* 1657, a. 82. Als tusschen twee partyen goeden... geen gheweir oft heym en staet. 84; Christijn *separatio*. It. *C. v. Loven*, *Servit.* 75.

3) *Aanvalswapen en verdedigingswapen in 't algemeen*, fr. *arme offensive et défensive en gén*. Kil. G h e w e e r, G h e w e y r. *Arma*, *defensio*. || Soe wie yemanne sleet met cluppelen,.. ocht nae yemanne sleet ocht worpt, ocht met eneghen anderen ghewere dan met vuysten, zal ghelden... *Kb. v. Diest*, B, 3. Die met steynen werpt oft met ander geweer, [sal verboeren] een Rinsche gulden. *O. Liége*, 1 febr. 1447, a. 10. Eñ sal elck schip, varende met zulcken goede van pryse eñ importancie.., op Spaengen... groot van... tachtentech vaten, goet eñ gherievelick om gheschut tot zijnder beschermenesse eñ ghewærre te voerene, wel verzien, ghestoffeert eñ

toegherust [wesen] met zeylen,.. *Pl. v. Vl.* 19 Juli 1551, a. 2, I, 378. Elc met zijn gheweere.., als met sijncroers eñ dierghelijcke. V. D. HAEGHEN, *Ber. tijden*, I, 4. Hij ghijnc altijts met sijncroers eñ ander gheweere. 30. Die desen eet niet doen en wilden, zouden ghehauden werden, up haer lijf, haer gheweere eñ wapenen voornoemt over te brijnghen. II, 131. (Deze wapenen voornoemt waren: spijssen, stocken, hallebaergien, bussen, sijncroers, hernasch, pantsiers, etc.) uutghenomen rapieren, messen eñ poengiaerden. — Wie in onse stadt pantser, gestickde wambuysen oft andere ontsiende [ongeziene ?[wapenen draeght, hy en ware dan dienaer des heeren, oft ten ware tydt van oorloge oft nootsakelyckheyt, oft hy en ginghe ergens henen, eñ geclaeght worde, sal verbeuren vier Brabantsche guldenen.., eñ het gewere. *O. Liége*, 27 juni 1577, a. 40, *Hasselt*, — **Cort geweer eñ lanck geweer.** *Allerlei wapens*, fr. *toute sorte d'armes.* || Voort, dat zy [*nl.* zijne huisvrouw] myn dickmael geslaegen eñ tot diversche tyden lanck geweer eñ cort geweer gedreycht eñ nae myn gesteecken heeft, zoe dat men een man, die guet waer, wel oorsaeck geven soude om quaet te worden. *Rijksarch. Proces Gerritszone* § *Van Berckenrode*, *c.* 1570.

4) In rechten. *Verdedigingsmiddel*, *verdediging*, *verwering*, fr. (*en droit*) *moyen de défense*, *defense.* || In alle saecken die egheenen spoet en heysschen.., sal men den verweerdere dryemael daghen, eñ denselven tot elcken beteeckenden daghe duemen in de kosten deur sijn achterblijff gheresen; eñ sal voorts niettemin voor d'eerste achterblijven versteken werden van wijckrechte oft declinatorien, voor het tweede van vertreckrechte oft dilatorien eñ voor het derde van alle ghewere oft defensien hem teghen 't voornemen des aenlegghers dienende. *C. v. Santhoven*, 1557, a. 130. It. *Auden. meng.* IV, 186.

5) *Borg*, *borgblijver*, fr. *caution*, *répondant*. Kil. G h e w e e r e, G h e w e r e, w e r e. *Cautio fidejussoria vel pignoratitia. Garant.* Schiller u Lübben. Gewere: *Gewährsman.* || Die scepen wisen voer recht dat men diegene ghedagen sal... tot huerre geweer, die hier beclaghet sijn, daerover dat sij beclaget sijn; hebben sy geweer bynnen deser prochien; eñ en hebben sy engheen geweer bynnen deser prochien, men sal se ghedaghen aen den rinc van der prochienkerken, eñ al met goeden orconden eñ also als recht is, eñ besceyden hem dach op morghen, ten rechten clagentijde eñ den clegeren daerenteghen. *Charterb. v. 's Bosch*, f° 51 v° *Vonnissen.* Wie ghedaeght wort van den officier, oft van sijnen gecommitteerde, voor hooft, oft in sijne absentie sijn gewerre [*var.* gheweyre], oft huysgenooten, is van weerden. *C. v. Reusel*, 16; it. *C. v. Bergeik*, 4. **Geweer noch stille.** *Verjaring noch termijn*, fr. *prescription ni terme.* || Eñ van den versterfenissen van den leenrechte, soe en is gheen gheweer noch gheen stille tusschen gebruederen, wie langhe dat stonde; het en ware scheydinghe eñ deylinghe eñ gerecht verthienghe, nae shoefs recht. BOXHOREN, a. 1.

6) In het leenstelsel. **Houden te gewere.** *Houden (een stuk land enz.) op last van eenen jaarlijkschen cijns*, fr. *tenir* (*une pièce de terre etc.*) *à charge d'un cens seigneurial annuel* (*féodalité*). || Wi, Jan Berthout,.. doen cont.., dat die van den dorpe van Onser Vrouwen te Wavere, jeghen ons.., hebben ghecocht wittelike eñ vercreghen alle de straten van onsen dorpe van Wavere, eñ alle die utvanghe.., op enen Lovenschen penninc te ghewere alle jaer, ons ochte onsen nacomelinghen te Kersavonde, van enen laet diere toe geset es..; eñ ward dat die laet storve, dat ment met twivouden chinse verwandelen mochte eñ selen moghen. *Oork.* 19 febr. 1293. L. scell. swarter tornoise jaerlijcs, op een stucke landts, dat men heet den Winckel, eñ dat men houdende es van minen here den bescop van Ludeke, op enen penninc te ghewere. *Godsh. Brussel*, reg. B 203 f° 22, *Brief* v. Boudewijn van den Eechove (ook Heecove), g h e w e l d e c h rechter mijns heren bescops van Ludeke, 1295.

7) *Vischnet*, fr. *filet*, *rêts de pêcheur.* || *Nicholaus*, *Camerac. episc...*, *quatuor piscatorias tendiculas*, *quas vulgo* gheweren *nominamus*, *et alodium de Roeslaer... nobis confirmavit. Oork. v.* 1139; een charter van hetzelfde jaar zegt: || *Addidit etiam idem Gherardus piscatorias tendiculas quatuor*, *quas vulgo* vieria [wieren, weren ?] *nominamus.* DE SMET, *Chron. de Fl.* II, 703 en 754.

GEWEET, zn. o. *Weideland*, fr. *pâturage*, *pré.* || Dit leen es groet, onder hofstede, water, bosch, gheweet, meersch eñ lant, ontrendt xv bunderen. DIERCX, *Gends chart.* 119, *oork.* 6 mrt 1402 a. 3. It. *C. v. Aalst*, *Stijl*, 16; *C. v. Auden.* XIV, 21; DE PR. en BR. I. *Drongen*, 28; III. *Aalter*, 6; X. *Bachten*, 6. Verdam GEWEIDE.

GEWEGEN, bw. *Begeleiden*, fr. *accompagner.* || Ghegheven Thoenkin, den poirtier, van mynen heere den cancellier, in hooscheden, omdat hy tvolc van wapenen van hier gheweechde, xxiiij s. *Stadsrek. Ninove*, 1470.

GEWELDICH, bn. Kil. G h e w e l d i g h, *Potens*, *fortis.* 1) G e w e l d i c h h e e r e. *Soeverein vorst*, *fr. souverain.* || In de maent van april na Paesschen (1433), zo bedeech myn gheduchte heere in Brabant gheweldich heere. OL. V. DIXMUDE, 101. In deser manieren zoo es de conynck Fransoeys van Vranckeryck, gheweldich gheworden van dat hertochscip van Melanen. SCHAYES, *Collatie*, 517. Int jaer Ons Heeren mcccclxvij sterff hertoge Philips,.. op sinte Vitusdach, eñ Karel, zyn soene, wert geweldich heere van Brabant eñ van zyns vaders landen. PIOT, *Chron. v. Nederl.* 44. — G e w e l d i c h b o d e. *Gevolmachtigde*, fr. *fondé de pouvoir.* || Soe gheloven wi, op ons eñ op onse goet, hem dat huus bennen achte daghen daerna te antwerdenne [*nl.* te leveren], ofte sinen gheweldeghen bode. *Brab. Yeesten.* I, 766 (1325); it. 767.

2) *Gevolmagtigd*, fr. *fondé de pouvoir.* G e w e l d i c h d r o s s a e t. *Drossaart*, *drost*, fr. *drossart.* || Ware dat die poerters, ocht iemen van hen, in ghebreke ware van eneghen poente, dat der vrijheit toebehoirde, ochte dat scepenen ghewijst hadden, dat soude hen die here doen ghescien, ochte sijn gheweldeghe drossaten, daer die scepenen weder in rechte saten. *K. v. Waalhem*, 1365, a. 67. — G e w e l d i c h s c h o u t. *Schout*, *baljuw*, fr. *écoutète*, *bailli.* || Voirtaen gheloven wy te sette jaerlicx, te Sente-Jansmisse, van jare te jare, oft onsen geweldegen scoutheet doen setten, nuwe scepenen. *K. v. Herentals*, 24 juni 1303. — G e w e l d i c h r e c h t e r. Zie GEWEER.

3) Met den 2en naamval. *Machtig*, *meester* (over), fr. *ayant pouvoir* (*sur*). || Mijns levens ontholdinghe sidi, eñ mijnre zielen verlichtinge, eñ mijns gheweldich al te mael. Ic ben u eyghen, doet met mi al dat ghi wilt, in tijt eñ in ewicheit. *Gebedb.* 15de E., 69.

4) G e w e l d i c h w o r d e n, met een reg. in den

4en naamval. *Z. meester maken van*, *veroveren*, fr. *s'emparer*, *se rendre maître de*. || Nemaer, wesende in zee, doir quade wachte van de soldaten, dezelve prisonniers wierden geweldich tvoornomde schip, eñ bedwonghen de schippers te varen naer tHoost van Steenberghe, dewelcke hilden voor de C. Magt. Zodat sy midtsdien verlost wierden. PIOT, *Chron.* 685.

5) Een geweldich schip. *Buitengewoon groot*, *overgroot*, *reusachtig*, fr. *colossal*, *gigantesque*. || Ten selven tyden,.. wiert in Hollandt, van die van Henchuse eñ Hoorne, overvallen tschip waerinne dat was mynheere den grave van Bossu, admirael deser landen, hebbende up veele diverssche edelmannen, eñ in als wel vijfhondert persoonen; een schoon gheweldich scip duergaten met alderande artillerye eñ ammunictie. PIOT, *Chron.* 476. Een ander groot gheweldich schip,.. wel uphebbende dertich sticken artillerye. 650. — Eene geweldige stad. *Eene aanzienlijke stad*, fr. *une ville considérable*. || Dattet te Rijsele alzoo ghijnck, ten was gheen groot wondere; tes een gheweldich stedekin. V. D. HAEGHEN, *Ber. tijden*, II, 247. Den Duuck hadde die stadt van Ludick geschat van 100,000 ghuldenen;.. want zij es veel rijcker eñ gheweldigher alleene dan die ander viere ghenoumde teamen. IV, 274.

GEWELDICHT, deelw., met het vz. *in*. *Heer en meester gemaakt*, *in volle bezit gesteld van*, fr. *mis en pleine possession de*. || Van evectie observeert men dat, einen crediteur, hebbende... syne panden... geëvinceert eñ uytverwonnen, sonder dat daertegen by den debiteur.. wordt gedaen eenich ontsedt, streyckinge, exceptie oft oppositie, wordt denselven crediteur... in deselve panden.. gesedt geïmitteert eñ gheweldicht. *C. v. Heerlen*, 1612, a. 15.

GEWELTDAET, zn. *Dadelijkheid*, *feitelijkheid*, fr. *voie de fait*. || Het sluyten van gewoonelycke wegen, van nieuwe eñ onbehoorelycke te maecken, falsiteyt, die kompt te geschieden in maten eñ gewichten, eñ andere voortstellen eñ geweltdaden. *O. v. Valkenb.*, *Stijl*, 1631, a. 7.

GEWEREN (Geweeren), bw. *Afweren*, *wegnemen*, fr. *écarter*, *enlever*. || Want de sone van der concubijne en mochte niet succederen dan bij condicien, te wetene, opdat hij ghetrouwet waere: eñ aleer de condicie gepurifieert was, so hadde de sone van den edelen wijfve ghecreghen recht van der successien van sinen vadere, welc recht achternaer niet geweeren en conste tpurgieren van der condicie. WIELANT, *Leenrecht*, 61.

GEWERCK, zn. o. Kil. *Operatio*, *opus*. 1) *Werken*, *bouwwerken*, fr. *travaux*, *travaux de construction*. || Item, geve ik ten gewerke in de Borch xij gr... It. geve ik... de eene helft ten ghewerke van onser Vrouwenkerke te Antwerpen... GÉNARD, *O. L. V. op 't Staeksken*, 65 (1330).

2) Meerv. In de duinen. *Werken*, *gewrochten van takkebossen ter afkeering van water en zand*, fr. *fascines pour écarter l'eau et le sable*. || Zo wie bevonden werdt eeneghe asschene gheghoten thebbene up veertich voeten naer den huusen eñ buuten den staken eñ ghewercken in de dunen,.. *C. v. 't Proossche*, a. 34, I, 382.

3) *Werken*, *handelingen*, *verrichtingen*, *daden*, fr. *œuvres*, *faits*, *actions*, *actes*. || Ons latende gheabandonneert zonder ordene van justicien, dat een harde deerlic eñ druckelic dynck es, omme groote onminne toe te brynghene eñ alle quaetheden eñ ghegheven exemple te diverschen criesme eñ andere ongheordineerde eñ quade gheweercken. SCHAYES, *Collatie*, 124.

4) In gewercke leggen. *Ten uitvoer leggen*, *uitvoeren*, fr. *mettre à exécution*, *exécuter*. || Bidde hemlieden.., also varinghen als ic sal sijn ghevaren van live ter doot, dat sy stappans dese dinghen legghen in ghewerke. V. D. HAEGHEN, *Ten Walle*, 67 (1346).

GEWERCKE, zn. *Arbeider*, *werkman*, fr. *ouvrier*. || Oft gebuerde, dat Godt behueden wil! datter yemantz van den voirs. werckluyden oft gewercken int voirs. berchwerck, oft oick in maken van stolhen [*sl.* stollen, gangen, *galeries*], bij ongelucke oft versuymenisse, sonder argelist, gequest oft doode bleve, daeraff en zullen die gewercken stolhendriveren, noch hen gecommitteerden, noch hen goeden, van Co. Mat noch zijn officieren nyet gevordert [worden] noch ooc laet oft sculde liden. *Rekenk. v. Brab.* reg. 140 f°. 2, 10 apr. 1556.

GEWEST, zn. 1) *Streek lands op den buitenwijk van dorp of stad*, fr. *région*, *section de village ou de ville*. || Op alle de gronden, gheleghen in een gheweste op den uyttersten cant van de prochie van Mariekercke. DE PR. en BR. I. *Mariakerke*, 40; it. 41 en 50. Deselve vinderen zyn ghesmaldeelt by prochien, gheweesten eñ limiten. *C. v. Gent*, I, II, 2.

2) *Deelen van een gebouw*, *in het mv. hoeken en kanten*, fr. *parties d'un édifice*, *au pl. coins et recoins*. || Alzoo hij de gheweesten van den clooster wel wiste, heeft hemlieden [*sl.* het volk] gheleet daer dat zij [*sl.* de schilderijen] waren eñ overhoop laghen. V. D. HAEGHEN, *Ber. tijden*, I, 109.

GEWESTBOECK, zn. m. *Landboek*, fr. *terrier*. || *Le terrier de Baelegem dit* gewestboek. D'HOOP, *Fl. Or.* 37; it. 48, 78, 95.

GEWICHTEN, zn. mv. Gewichten in Brabant. || **Winkeliers gewichten**: 1 steen = 8 pondt. 1 pondt = 4 vierendeelen = 16 oncen. 1 once = 4 satijn. **Gewichten v. goud en zilver**: 1 pondt = 2 mark Troys = 16 oncen Brusselsch gewicht. 1 once Troys = 20 engelschen. 1 eng. Troys = 32 aeskens. 1 flerlinck = 8 aeskens. 1 Troyken = 4 aeskens. 1 deusken = 2 aeskens. **Apothekers- of medicinael gewichten**: 1 pondt = 12 oncen. 1 once = 8 drachmen of 2 lood. 1 drachme = $^1/_2$ siseyn = 3 scrupelen. 1 scrupel = 20 granen = 2 obolen. 1 obole = 3 siliquen. 1 silique = 4 greinen. 1 grein of 1 aesken = 1 terwegraen. De 20 volkomen terfgranen = 1 scrupel. 3 scrupelen = 1 drachme. 8 drachmen = 1 once. 12 oncen = 1 pond. **Gewichten van de stadswaag** te Brussel: 1 wage of poose = 144 pondt. 1 steen = $8^1/_4$ pondt. 3 steenen = 25 pondt. 1 centeneer = 100 pondt. Soodat men op ieder centeneer geeft een pondt uytslagh. *C. v. Brussel*. **Keulsch gewicht.** || Dat die gewichten van der Wagen zelen wesen Coelsche, eñ nae Coelsche gewichten geleken eñ gejustificeert. *Rekenk. v. Brab.* reg. 136 f°. 123 v°. (1298/1498).

GEWIJS, zn. o. *Vonnis*, *uitspraak*, fr. *jugement*, *sentence*, *arrêt*, *prononcé*. || Met menisse Willemes Ghesellle voerscr. eñ met ghewys der late.. — met menisse Willemes Ghesellle... eñ met ghewijs der late voerscr. *Hof v. Juffr. Beetsen* (1386). Met menisse Jan Heytberchs, meyer sabs van Vlyederbeke, eñ met menisse Aernout van Bleesbeke, eñ met ghewise der late vors. (2 maal). *Laten des abts v. Vliederbeke*, 26 aug. 1408.

GEWIJSDE, zn. o. Thans nog in gebruik. Zie GEWIJS.

GEWIJSDOM, zn. o. Zooals GEWIJS. || Dat der vremde ingesetene van onse landen, onder geswo-

rene borchschap van voor hun te recht te staen eñ den gewysdomme te voldoen,.. sal van den voorscr. arreste vry eñ ontslaghen worden. *O. Liège*, 27 juni 1577 a. 58, *Hasselt*. Dat men appeleren moet voor den richter des vonnis oft geweysdoms. *C. gr. Loon*, I, 187. It. *O. v. Maastricht*, 346; KEMPENEERS, *Montenaken*, I, 16, II, 157.

GEWIJT, deelw. *Gewijd*, *geheiligd*, fr. *sacré*. **Gewijde plaetsen**, ook als zn. **Het gewijde.** *Gewijde*, *geheiligde plaatsen*, *vrijplaatsen*, *toevluchtsoorden voor hen*, *die zich aan het gerecht of aan wederrechtelijke najagingen wilden onttrekken*, *en gebruik maken van het schuilrecht*, *als kerken*, *kloosters*, *kerkhoven*, fr. *lieux sacrés*, *asiles*, *refuges pour ceux qui voulaient se soustraire à la justice ou à d'injustes poursuites et jouir du droit d'asile*, *tels que les églises*, *monastères*, *cimetières*. Kil. Ghewijdde oft Ghewijhede plaetse, doch niet in den hier gemelden bijzonderen zin. || Dat ghy alsulcke ballinghe,.. waer ghi se vinden of ghecrighen mocht buten ghewieder stede, stappans... vaet eñ ophoudt. *C. v. Gent*, I, *Orig.* 3 aug. 1351. Dat die voirs. Arnt comen was met menichten van luden, gewapender hant, in der voirs. stat van Ravensteyn eñ hadde dairuuyt gehaelt eñ geleyt met crachte eenen geheyten Edewout Van der Gouden.., die doen aldair lach opten gewijden.. — Dat hij hem selven hadde moeten vluchten op [t]gewijde in een capelleken aldair. *Charterb. v. 's Bosch*, f⁰. 105 v⁰ en 106 v⁰., 21 febr. 1454. It. *C. v. Antw.* 1545, I, 45, 46. — *Dit gewichtig schuilrecht werd ook wel eens aan bijzondere personen en plaatsen vergund; o. a. aan twee erven te Vilvoorden en*, *aangezien deze*, *in het jaar* 1506, *teenemale vervallen waren*, *verkreeg de eigenaar ervan*, *de raadsheer Antoon Heenkenshoot*, *van Philips den Schoone*, *dat het op eene andere woning met hare toebehooren overgedragen werd*, fr. *cette importante immunité fut aussi quelquefois accordée à des personnes et des lieux privés; entre autres*, *à deux héritages à Vilvorde*, *et*, *vu leur délabrement*, *en l'année* 1506, *leur propriétaire*, *le conseiller Antoine Heenkenshoot obtint de Philippe-le-Beau*, *qu'elle fût reportée sur une autre demeure avec ses dépendances.* || Welcke erve, huysen ofte edifitien eñ plaetsen met hunne toebehoirten, van oude tyden eñ van soe lange dat niemande die contrarie eñ gedencke (*sic*) gehadt hadde, vele eñ diversche vryheden eñ exemptien, eñ onder d'andere, dat geene persoonen oft oick huere goeden, op de voerscr. plaetse oft erve wesende, voer egeenderande saken, civile oft criminele, by de officieren van der plaetsen oft iemande anders, gehacht, gehaelt, vervolght, aengetast, gevangen noch geapprehendeert en hadden geweest, oft oick noch en moghte worden, gelyck als oft die oft huere goeden in eene vry kercke oft kerckhof geweest hadden ofte waeren. Zie J. J. E. PROOST, *Hist. du droit d'asile*, 51 vgg. (Oork. 4 sept. 1506). Zie ook DE LAURIÈRE: *Franchises*, en art. 66 der *Ord. op de Criminele justitie van* juli 1570, waarbij het schuilrecht merkelijk beperkt werd.

GEWIN, zn. *Winst*, *voordeel*, fr. *gain*, *avantage*. **Gewin dragen** (in getuigenis). *Getuigen ten voordeel*, fr. *témoigner au profit*. || Oft dat kindt den vader met getuigen sal gewin draghen? Het is gewesen dat geen kindt synen vader oft moeder eñ sal mogen gewin dragen in gereede goeden, noch in eeniger erftaelen, in geender manieren. *C. gr. Loon*, I, vj, 75.

GEWINNEN, bw. *Overtuigen in rechten*, fr. *convaincre en justice*. || Dat cam vor ons.., mr. Niclais van Biervliet,.. eñ beclaghets bi namen enen Symoene van den Hove, eñ den amman, eñ anders diegoene die hie, mr. Niclais vorseit, ghewinnen mochte bi der wetteliker wareide. *Oork. v.* 31 jan. 1287.

GEWINT, zn. 1) Van velden of landerijen. *Stuk* (*land*, — *akker*, — *veld*), fr. *pièce* (*de terre*); mid-Lat. *pecia*. Men zegt thans *stuk* of *pand*. Vgl. Lexer Gewande, *acker*, *ackerbeet*; ½ acker über den Ehenheimerweg in die selben gewanden — zwô gewanten akkers. Ook Gewant en ons dagwand. || Tien scellinghe tsaers.., op drie halve hoeven, ligghende in een ghewijnt in den beemt neven Willems Manselaers bloc. *Charters d. abdij Rozendaal*, doos 1, *Schep. v. Ruusbroec*, 1323.

2) *Windas*, fr. *cabestan*. || Betaelt N., van ghelevert hebbende temmerhaut omme dmaken tghewint, daermede men steenen, calc, coreelen upghewonden heeft int maeken van den nyeuwen scepenenhuuse, staende gherecht voor tzelve scepenenhuus. *Audenaerde meng.* III, 340; it. 335, 344, 347.

GEWISHEIT, zn. *Zekerheid*, fr. *sûreté*. **Borge eñ gewisheit stellen.** *Borg* (*en zekerheid*) *stellen*, fr. *mettre caution*. *Cavere de rato*. || Die gearresteerde is schuldich borge eñ gewisheyt binnen der stadt te stellen. *O. v. Grave*, *Stijl*, 7.

GEWOLVEN (Gewolfven), deelw. *Gewelfd*, fr. *voûté*. || Beede de vauten sullen onder de cruusen ghewolfven worden steendicke van Armentiers. REMBRY, II, 334 (1610).

GEWOONLIJCK (Gewoenlijck, Gewoonelijck), bn. *Gewoon*, fr. *accoutumé*. || Certif. van der stad boeke. Hebben doen visiteren onse registeren, daerinne men gewoenlic es te scrijvene eñ te registrerene de contracten eñ voirwerden van guedingen, eñ anderssins. *Formulierb.* 15de E.. *Diest*. Dese persoonen, als sij van lijve ter doot comen sijn, sal men se begraven alsoet gewoenlijck es. *Godsh. Brussel*, H, 945 f⁰. 4 (15de E.). It. *C. v. Antw.* 1582, I, 6; *Comp.* IV, viij, 156; V, viij, 45; VII, j, 11; *C. v. Brussel*, 1570, a. 11, 30; 1606, a. 106, *en passim*.

GEWOONLIJCKHEID, zn. *Kostuum*, *gewoonte*, fr. *coutume*, *us et coutume*. || Van allen eñ ygheliken horen eeren, rechten, vriheiden, verhavenissen, privilegien, gracien, ordinancien, statueten eñ ghewoenlijckheiden. PIOT, *Cart.* II, 17 mei 1393, *Inl.*

GEWOONSAEM, bn. *Gewoon*, fr. *accoutumé*. || Alsoo men den hoppere ghewoonsaem es te makene. DE PR. en BR. V. *Merelbeke*, 26 (1625).

GEWOONTE, zn. *Gewoonterecht*, *herkomst*, fr. *coutume*, *droit coutumier*. || Die goede, alde, gheprueíde ghewoenten, vriheiden eñ previlegien. *C. v. St.-Truiden*, § 9.

GEWOONTELIJCK, bn. *Gebruikelijk*, *volgens herkomen*, fr. *coutumier*. || Dat wij onsen lande van Cuyck halden sullen in heure zegele eñ brieven, alde rechten, privilegien, vrijheden, goeden, alde ghewoontelijcke costuymen, herkomende van usantien. *C. v. Kuik*, a. 1.

GEWOUT, zn. v. 1) *Macht*, fr. *pouvoir*. || Wet, alle die ghewout, die de duvel heeft, die es hem gheworden van den sunderen weghen. *Aller Kerstenb.* 21.

2) *Geweld*, *gewelddadigheid*, fr. *violence*. Kil. Ghewoudt, *holl.* j. gheweldt. *Vis.* || Hebben dair ghenomen met der nacht,.. xxij goede vette ossen,.. eñ hebben die wechgedreven met fortse eñ met ghewoude. SCHAYES, *Analectes*, 1856, bl. 160. Uyt-

genomen van morde, dyeften, roeff, mortbrande, vredebreken, vrouwencracht eñ ghewout. Piot, *Cart.* II, 7 dec. 1411, a. 1. Deghene die gewout doen. *Kb. v. Antw. Oude rechten* 6. It. *C. v. Antw.* 1545, III, 12; IX, 15. Die misdaet van violencien eñ gewoude. V. d. Tav. 71.

GI (Ghi). Zie GLUI.

GICHT (Gychte), zn. v. *Gift*, *schenking*, fr. *donation.* Kil. Ghichte. *vetus*, j. Ghifte. *Donum.* || Dan voirt, soe soelen alle dieselve ambachtslude, op hoyren eedt,.. wettelic eñ truwelic eñ wale kiesen [*nl.* raadslieden], eñ des niet laten om enigen beden, ghychten oft myedinge wille, off om eyniger geloeften off goetdoin. Piot, *Cart.* II, 204 (10 juni 1417, a. 3. Soe wat waerdeere bi hem selven yeman verdinghen liete, ocht enighe ghicht van yeman name, sout beteren... *Kb. v. Diest*, B, 160. Zie ook GIFTE.

GICHT (Gichte), zn. v. *Recht van beste kateil* (*beste stuk vee of paard*), *beste meubel*, *in de nalatenschap van eenen vassaal of dienstman*, fr. *droit de meilleur cattel ou bétail*, *du meilleur meuble dans la succession d'un vassal ou serf.* || De rechten eñ usantien van de voors. keuren, ghichten eñ peertskeuren zijn diversch, in der vuegen dat sommige heeren, ofte andere, recht hebbende van keure ofte ghichte, daarvoor competeert de beste beeste, den anderen een middelbaere, 't zij peerdt ofte koey, die den ghichtdrager oft sijnen huerlinck (indien hij selve den grondt niet en gebruyct) achterlaet; eñ indien zij geene sulcke achter en laeten, den besten pandt van meuble goeden, die sij achterlaeten, oft de weerde daeraf. *C. v. Loven*, VI, 3; it. a. 4.

GICHT (Gichte, Gigt), zn. v. *Wettelijke overdracht*, *akte van inbezitstelling*, *toeëigening bij verkoop of bij schenking* (*van een goed of rente*), *voor schepenen of Wet; wanneer die*, *in latere tijden*, *voor de opgekomene burgerlijke notarissen gebeurden*, *moesten zij*, *om geldig en van kracht te wezen*, *door de schepenen bekrachtigd of gerealiseerd geweest zijn; ook de akte zelve*, fr. *transport*, *adhéritance*, *tradition* (*d'un bien ou d'une rente*) *devant échevins ou la Loi; lorsque*, *plus tard*, *apparurent les notaires civils*, *les actes passés devant ces derniers devaient être ratifiés ou réalisés par les échevins*, *pour être valides; aussi l'acte lui-même.* || De *gichte* was ja, naar luid van haren naem, eene gerechtelijke „bekentenis" van een aengegaen kontrakt; maer daerenboven was zij nog eene gerigtelijke investituer (van 't lat. *vestire*, *nl.* inkleeden) of overlevering, zonder welke de begiftigde of de kooper niet kon in het bezit treden der gegevene of gekochte zaek. Kempeneers, *Montenaken*, I, 459. Vort heft sie, met monbore, alse recht was, opghedreghen den meier in de hant, v virdendeel lans,.. met vorwarden dat hi dat guet soude houden in de hand ter gherre behoef dien de ghechte ghegheven. es. *Oork.* (10 febr.) 1296. *Schep. St.-Pieters-Leeuw.* In welken nameleken beemdt Heinric de Ploeghere, van Lyntere, waert ghegoedt eñ daerin ghedaen, met manisse eñ met vonnisse, eñ droegh de ghichte, tote dire tijt dat hire ute verstarf, te voren [*nl.* tot vrouw] Dygnen behoef. *Schep. Land v. Diest*, 1387. Noch is geordineert: dat alle gichten sullen gescieden eñ gedaen werden voor die banck daer die guederen onder sorteren, eñ niet elders..; het en were dan dat die banck vaceerde; alsdan sal die gichte voor 't hoeft gescieden eñ gedaen mogen werden. Eñ waert saecke dat in overdrach van der gichten eymant met quader oft valscher gichten gegicht worde... *C. gr. Loon*, I, ij, 9 en 10 (1548). Item, wordt het voorz. huys met de erffven gewarandeert op de lasten eñ commeren daerop staende eñ in de gichte uuijt te stekene. Item, sal den cooper de renthen op de voorz. huijsen uuijtgaende terstont naer de keersbrandinge eñ vóór de gichte moeten aflegghen. Item, sal de gichte moeten geschieden binnen acht eerstcomende daghen naer de keersbrandinge. *Stadsarch. Diest*, *verkoop v. een huis*, 20/25 sept. 1714, vak 5. Eene rent... onquytbaer, mits de confrerie [s]jaers moet laten celebreren eene mis..; en hiervoor hebben onderpant gesteld, als blyckt op de ghigt voer de municipaliteydt van beyde de Caggevinnen ... *Vad. mus.* III, 116 (1796). — Ghichte eñ guedinghe. Piot, *Cart.* II, 812. Gicht eñ goedinge. *C. v. Leeuw*, 1570, a. 3. Gichten eñ goedingen. *C. v. Landen*, I, *Nota.* Opdraghende gichte. *C. v. Moll*, a. 101. Gichte oft transport. Maes, *Halen*, II, 22. Gichten, goedenissen oft andere scabinale acten. *C. v. Diest*, VZ. II, 17. — **Gicht eñ ban.** Zie BAN 2). || Den vors. Wauters heft van den naergeschreven landt eñ erffpacht gicht eñ ban ontfangen, eñ allen hoefsvullinge, eñ geen punkt van recht achtergelaten dat daertoe behoeren mochte, behalven een iegelijcken sijnen goeden recht. Kempeneers, *Montenaken*, II, 151 (1446). — Erfgicht. *Overdracht van erfelijke goederen*, fr. *transport de biens immobiliers*, *patrimoniaux.* || Men mag in erfgichten, scheydingen eñ deylingen wel ondersprecken dat die renten daarby bekent..., mogen gequeten worden. *C. gr. Loon*, II, *C. v. Reckheim*, c. 61 a. 4. — **Begrijpen met gichte.** *Bevestigen in eene overdracht*, fr. *confirmer dans une adhéritance.* || Daerentinden [*nl.* eindelijk] soe es comen voir ons schouteyt eñ schepenen, joffrouwe Magriete Zilleken, wettighe werdynne wylen Arts Zilleken, zeligher ghedinckenisse, der voirs. meester Dyonijs eñ joffr. Kathelinen moeder, eñ heeft tugheseet denselven meester Dyonijse, hoiren soen, eñ den voirg. Jan, als momboire sijnre werdynnen, te versueke hons, oft des eens van hon beyden, eñ op cost des versuekers, te comene voir alle bencke, hoeve eñ gherichte daer die guede hieronder gheruert vore hovende sijn eñ op eñ afgaende, eñ daer sij des behoevende eñ begherende sijn mochten, eñ hon aldaer hant eñ mont te leenene, om hon, half eñ half, laeten met gichten te begrijpene alle die erffelike guede, diewelke die voirs. joffrouwe Magriete eñ Art, wijlen hoir man. te samen hauwende ende besittende waeren, eñ daer dieselve joffrouwe Magriete nu ter tijt een tochtersse af es. Eñ voirt, soe hebben die voirs. meester Dyonijs eñ Jan, als momboir sijner werdijnnen, den een den anderen toegheseet hant eñ mont te leenene voir die bencke, hoeve eñ gherichte voere gheruert, te versueke eynich van hon beyden, op cost des versuekers, om elken van hon beyden sijn ghedeelte, te weten, die een helicht der erffeliker gueden te hans voirscr. met ghichten laeten te begrijpen. *Schep. v. St.-Truiden*, 19 juni 1443. — **Ter gichte ontfangen.** *Bij wettelijke overdracht aanvaarden*, fr. *prendre légalement possession.* || Dat d'evincenten van huijsen eñ gronden van erve onder dese stadt eñ cuijpen van dijen gelegen, deselve huijsen eñ gronden van erve ter gichte sullen moghen ontfangen naerdat sij twee maenden naer de leste clachte in sluijtinghe sullen hebben gestaen, eñ dan voirts procederen tot de vercoopinge. *C. v. Diest*, VZ. XI, 2. — **Over gichte staen.** *Begrepen zijn in de*

overdracht (nl. *de vrouw met den man*), fr. *être comprise dans l'acte de transport* (*nomm. la femme avec le mari*). || De manspersoonen en mogen geen erffgoeden oft renten van henne huysvrouwe wegen gecomen, versetten, vercoopen noch belasten, sonder voorgaende consent van deselve henne huysvrouwe, noch oock van de goeden by henlieden staende hennen houwelycke vercregen, daer de vrouwe mede over de gichte staet. *C. v, Diest*, II, 13.

GICHTDRAGER, GIFTDRAGER (Gijftdreegher, Gijcdregher, Gicdreghere, Gijftdreeghere, Gicdraeger), zn. mv. *Een van verscheidene laten, cijns- of bestehoofdplichtigen, wegens eenen gesplitsten eigendom bij hen in gebruik, op wiens hoofd de geheele cijns rust, en die ook als beselman of sterfelijk man aangesteld is*, fr. *l'un de divers tenanciers, censitaires, ou soumis au droit de meilleur catel, du chef d'une propriété éclissée exploitée par eux, sur la tête duquel repose le cens entier, et qui est aussi établi homme mourant.* || Is te wetene: dat een ghiftdrager is, die x oft xii buenderen lants houdt, min of meer, eñ die draegt hij op eenen sekeren cheins, die hij daeraf betaelt alle jaeren, met sijnen gesellen, alsoe dat hij dien cheyns alsoe [alleen?] draeght, eñ is daeraf ghiftdrager; eñ soe wanneer hij van sijnen gesellen, daeraf hij ghiftdrager es, niet betaelt en can geworden, om denselven Gheysbrecht sijnen cheins te betalen, soe wijst hij den voirs. Ghijsbrecht die goede daeraf hij ghiftdrager es, eñ die recht dan met dieselve [*l.* recht dan dieselve?] Ghijsbrecht metten rechte, met sijnen meijer eñ scepen[-en] of late; eñ soe wanneer die voirs. ghiftdrager starft, soe is men dairaf sculdich eenen coer van enen peerde, eñ es geheeten *peertcoer*. *Leenhof v. Brab.* reg. 92, *Denombrement v. Gijsbrecht Lobba, heer van Ten Bossche, parochie v. Tildonk*, 1440. POULLET. *Les juridictions*, 26. In den yersten, een dingbanck met enen meyere eñ de laten dairtoe hoerende, gelegen in die prochie van Tieldonck, geheeten Lauwerdriesch, eñ ix ghijftdreeghers. Eñ soe wanneer enich van desen sterft, soe heeft men dbeste peert dat binnen den jare op dlant gegaen heeft. Eñ tpontgelt van denghenen die goet onder hem verwandelen. *Leenhof v. Brab.* reg. VI f° ciij v°, *Denombr^{t} v. Margriete Van Tudeken. In margine* staat: Een dinchbanc, meier eñ late, ghiftdragers eñ dbeste juweel. — Ghijcdregher. *Schep. abdij te St.-Truiden, hof te „Webbekim,"* 8 nov. 1381. Gicdreghere. Ib., *hof te „Webbekem,"* 27 jan. 1402. Ghijftdreeghere. *Schep. Land v. Diest*, 10 apr. 1390. Ghicdraegere. *Schep. v. Thienen*, 15 jan. 1405. Gichtdraeger. *C. gr. Loon*, I, 124.

GICHTEBOEKEN, zn. mv. Kempeneers, *Montenaken*, I, 16, doet ons deze registers zeer duidelijk kennen: De Gichteboeken, in 't fransch *transports, œuvres de loi* of *réalisations*, zegt hij, bevatteden de goedenissen, de vervreemdingen, de vernaderingen (*retraits lignagers*), de verpandingen en alle *reele* verbindtenissen, alsmede de mondigmakingen of *emancipatien*, de begiftingen en testamenten, enz. — De laetste ingeschrevene *gichten* der vryheid Montenaken zyn van den 7^{en} januari 1796.

GICHTEN, bw. 1) *Wettelijk in bezit stellen*, fr. *ensaisiner, saisir, adhériter, investir.* Eigenlijk, met Kil. Ghichten, *fris. sicamb. Fateri, confiteri, agnoscere;* doch, bij zinsuitbreiding: *gerechtelijk bekennen, belijden* (*confessio judicialis*) *eene verkooping, mangeling, verbintenis, schenking, geldlichting of kwijtschelding*, enz. || Dat min her Woutre van Bodeghem, riddre, quam al vore chertoghen man, die hem daer towe gheleent waren, eñ vore sine man eñ sine scepene,.. eñ drouch op eñ ghichte eñ gaf, sins dancs eñ sins willen, suster Lysebetten, der meesterssen van den gasthuse van Sente-Jans, van Bruselé, eñ thes godshus bouf, sine thiende van Bodeghem eñ van Bigarden... *Oork.* 7 juni 1277. — Evenals gichte met goeding, is gichten veeltijds verbonden met goeden, soms ook nog wel met erven daarbij. || Alsoe dat die meyere denselve Arnoute... die goede leverde, na inhouden des vonnes, met ressche eñ met rijse, eñ ghichten eñ goetden dairin... als in goeden die vervolcht eñ uytghewonnen waren met slutinghen eñ met enen opennen beleyde. *Schep. Land v. Diest*, 22 febr. 1430. Dat men se daerintenden daerin ghichten eñ goeden soude. Id. 13 mrt 1439. Sekere erffve... waerinne de verkrijgeren wirden gegicht eñ gegoijdt, met manisse, met vonnisse eñ naer deser stads rechten. *Akte v. verkoop*, 8 nov. 1718, *Diest.* It. *C. gr. Loon*, I, 241, 310, 361, 379, 409, 580, 593. *O. Liége*, 27 juni 1577, a. 69, *Hasselt.* Giften, goeden eñ erven. *Oork.* 27 nov. 1623. Zie ook GOEDEN.

2) *Beleggen* (eene rente), fr. *constituer* (*une rente*). || Jhr N. heeft, a° 1584, ter last opgenomen 250 gul. Br. eens, eñ heeft daervoor moeten gichten 20 g. jaerlycx. *C. gr. Loon*, I, 241. Synde aen den willigen opbouwer ghepermitteert de helfte der kosten... op [des nabuyrs huys] te laten gichten eñ affecteren. *C. v. Maastricht*, 281.

GIEËN, bw. *Erkennen* (eene schuld), fr. *reconnaître une dette*). || Wanneer yemant van scouwe [*nl.* van schuld] wat lijdt eñ voir danderen zijn onschout biedt eñ nyet betuigt en wort, soe sal men wijsen: Des Arnt gegiedt eñ gelijdt heeft, dat sal hij wedden eñ gelden; eñ van den anderen, wijsen wij hem tot zijnre onscout. *Charterb. v. 's Bosch*, f° 127 v°, 16de E. Zie ook VERGIEËN.

GIENNER, zn. *Eene soort van vaartuig*, fr. *une sorte de bateau.* || *Une neis ke on apiele* gienner, *ki a governal deriere. Tol v. Rupelmonde*, 1271.

GIETEN, bw. Graan. *Storten*, fr. *verser* (*du grain*). || Dat niemen coeren sette ter venten dat ghegoten [fr. *en vrac.*] comt in scepe, [of?] in sacke, en sy teerst ghesolret. *C. v. Auden.* 2de d. *Kb. v.* 1338.

GIETER, zn. Zooals thans, en *gietvat*, fr. *arrosoir* (?) Maar zijn het wel stellig besproeiingsvaten die men hier bedoelt? En tot wat einde? || *Comme ils ont donné certain passeport pour pouvoir transporter à l'ennemi mil* gieters, *et sait le besoin qu'en a l'ennemi, nulle part il ne peut s'en pourvoir*, etc., *il prie de ne pas le permettre. Rijksarch. Pap. d'Etat et d'Audience*, bundel nr 160, *brief v. Ysunca te Antw. aan den Raad van State*, 2 juni 1576.

GIFT, zn. v. *Gift, geschenk, schenking*, fr. *présent, don, donation.* Kil. Ghifte. *Donum, munus.* || Dese ghifte ewelike te ghedurne, sonder macht van minen halven te weder roepene. *Test. Avezoete*, 21 mrt 1285. Noch suldy weten, dat men in der usancien van den weerlijcken hoven vyndt vierderhande specien oft manieren van donacien oft giften: deen is geheeten *donacio inter vivos*, dats donacie onder de levende,.. dander *donacio causa mortis*, dats donacie oft ghifte na de doot; die derde is geheeten *donacio conjugalis sive matrimonialis*, dats gifte om huwelijcx wille, eñ de vierde es geheeten legaet oft ghifte van testamente. V. D. TAV. 240 v°. En *passim.*

GIFT, zn. v. *Wettelijke overdracht, afstand*, fr. *transport, cession légale.* || Dat cam vor onsleden N.

eñ N.. sijn wijf.., widen [*l.* wedden] eñ gaven up te wetteliker ghifte Daniele Van der Anghele, ij himete [gemete] lants eñ xxj roeden... *Schep. v. 't Vrije*, 14 oct. 1263. Dat N... gaf up Marien N... ene line lants te wetteliker ghifte... Id. 29 nov. 1264. Dat... N. eñ N. vercochten wettelike vor honsleden eñ gaven ghifte N. van xj line lants eñ x roeden. Id. 22 aug. 1265. Dat N. eñ N. zijn wijf, quamen vor ons eñ gaven wettelike ghifte eñ halmets hem, eñ wedden te warne... N. een imet lant. Id. 29 juni 1269. Dat N. eñ Sara, zijn wijf, quamen vor ons eñ vercochten eñ gaven te wette, bede halm eñ ghifte, eñ wedden te wette, te warne jeghen elken mensche, N... een stic lants... Id. 26 juli 1270. It. 3 juni 1273. It. mei 1287; 29 aug. 1289, enz. Indien yemant de voorseyde beleydinghe stooren... wilt.., behoudelijck dat hijt doen moet eer de ghifte daeraf ghegheven is,.. *C. stad Mechelen*, XIII, 22; Nannius *priusquam pro domino adversarius jubeatur possidere.* En *passim.* Zie ook GICHT.

GIFTDRAGER. Zie GICHTDRAGER.

GIFTELIJCK (Giftelic), bn. *Milddadig*, fr. *généreux.* || Hij [*nl.* Karel-de-Goede] was te Gode devoet, den armen zeer liberael eñ milde, eñ hy was van elken ghemint; hy was oec den keerken ghiftelic. JAN v. DIXMUDE, 43.

GIFTEN (Gyften), zn. mv. *Leien*, *schaliën*, fr. *ardoises.* || France de Wichtere, wien... besteed was, in taswercke, de uperste voye van den beelfrooite... de lodinne loveyen(?), de gyften eñ bocketten te beleggherne met goude van iij ℔ xij s. elc hondert. — France de Wichtere, van lxiij scaelyen vergoud te hebbene. *Ypriana*, I, 26/27 (1421).

GIJLBRIEVEN, zn. mv. *Bedelbrieven*, *door de overheid vergund, waarbij men gemachtigd was giften rond te halen voor een liefdadig of vroom doel*, fr. *lettres de quête accordées par l'autorité pour recueiller à domicile des dons pour une œuvre charitable ou pieuse.* Kil. *auctus* G h ij l e n. *Flagitare*, etc., *Demander avec instances effrontées*, en G h ij l e r, G h ij l i n g e. || Ghijlbrieven voir tgasthuys van Sinte-Quintens-Leneke, 20 meerte 1468. Van twee ghijlbrieven van der Boodscap van der Allendiger Marien. 22 april 1468, nae Paeschen. Ghijlbrief voor de capelle van der Alendiger Marien, gelegen in de prochie van Woluwe, duerende drie jaeren, 6 may 1474. *Rijksarchief*, *Rekenkamer*, reg. 20,782, *Compte du scel.*

GIJSEL, zn. *Gijzelaar*, fr. *otage.* Kil. G h ij s e l, G h ij s e l e n, G h ij s e l e r. *De gijzeling of borgstelling van zijnen persoon*, *'t zij lichaamlijk of bij vervanging*, *of door anderen, greep plaats in verscheidene omstandigheden van het maatschappelijk leven*, *zoo in zaken van particulieren als in politieke aangelegenheden als: voor eigen schuld*, *voor schuld van vorst of stad*, *ter nakoming eener verbintenis*, *ter onthouding van vijandelijkheden*, *of ter onderhouding van vrede of bestand tusschen strijdende partijen*, fr. *la constitution d'otage ou de caution personnelle*, *soit corporelle ou par remplaçant*, *ou par d'autres personnes*, *avait lieu en diverses circonstances de la vie sociale*, *tant en des causes privées qu'en des circonstances politiques telles que: pour sa propre dette*, *pour la dette du prince ou de la ville*, *pour l'observation d'un engagement*, *pour l'abstention d'hostilités*, *ou pour le maintien de la trêve entre parties contendantes.* || Wi, rechtre, scepenen, ghesworne eñ die porteren ghemeinleec van der port van Middelborch, maken cont.., dat wi enen edelen prinche, minen heren Janne,.. hertoghe van Lothringen,.. hebben gheloeft eñ gheloven N. N. [volgen de namen van acht personen] in te doene commene tot Antwerppen, eñ ten vorgheñoemden hertoghe waert te blivenne. STALLAERT, *Gesch. v. hertog Jan* I, 322 (1291). Omme meerdere sekerheit deñ peis vors. ganselec eñ ghestentelec te houdene, dat wi nemen selen ute onser stat van Lovene lij persone, diere sijn sal van den waelgebornen luden van Lovene, die buten sijn, twelve, eñ van den goeden luden van Lovene, die binnen sijn, xl; die ons te ghiselle incomen selen te sekeren steden, die wi hen noemen sullen... SERMON, *Coutherels*, 98. (Scheidsrechterlijke uitspraak v. hertog Wenceslaus tusschen de „Wailgebornen luden" en de „goeden lieden van der gemeinten" te Loven, 8 febr. 1362). It. *K. v. Brugge*, *v.* 1281, a. 14; *K. v.* 1304, a. 46. Dat N. eñ N... bleven syn up ons, te houdene eñ te vulcommene, up de payne van tween dusentich goudinen scilden, onse segghen eñ goeddincken van den zaken voorscreven [*nl.* van eene moord]..; eñ daeraf worden borghen,.. N. N. [*nl.* acht personen], eñ sy gheloefden mallinc anderen ghiselscep. eñ in te commene binnen Ghend, bin xiiij nachten naer dats elc vermaent wesen soude, ofte tghelt bin der steden te senden, eñ nyet uter poert te sceedene, bi haerre trouwen, toter tyd dat elc van andren soude syn vernoucht alse verre als recht ghedraecht. *C. v. Gent*, I, 525 (1351). — Bij GILLIODTS, *Inv.* V, 82, nota 15: J. bedraghen van g h i s e l s c e p e, lx lb. [de hoogste boete], heeft het w. klaarblijkelijk de bet. van *Gijselbraak*, fr. *rupture de ban.* — De paysierders hebben authoriteyt ghysel te vesten eñ te ghebieden heerlicke vrede op alle insetene van de stede eñ haere poorters eñ poortressen,.. van alle gheschillen, ghevechten eñ dreygementen, eñ tusschen partyen, haerlieder respective vrienden eñ maghen versekertheyt te stellen, elck-anderen niet te misdoen ofte doen misdoen... *C. v. Belle*, r. 1 a. 13. Soo waer binnen de casselrye van Ipre twist ghebeurt, 't sy onder vassalen die gheselschap vermoghen, oft anders, dat den bailliu sal moghen stappans nemen twee schepenen, eñ hem doen informeren van den twist; eñ hetselve ghebleken sijnde, men sal t'sondaeghs daernae by kerckgheboden dagh doen in de prochiekercke daer den twist ghebeurt is, oft ter lester domicilie van den twisters ofte twistere, om te sijn in ghysele daert hemlieden verclaert wort. *C. kast. v. Iperen*, r. 31 a. 1. *Noch van ghyselne nopende den heere.* Ghysel eñ heerlicke vrede vermogen te vesten eñ ghebieden de.paisierders... op inwoonders, midtsgaders alle poorters. Ib. r. 28. a. 1. So wie so ghebodon es bi wette verdeghisel sgraven, moet gaen by sonnescine in den Steen, ofte in een ander huus binnen Ghend, daer hem de Wet bevelen sal..; eñ comt hy [niet] te ghisele, so moet hy hebben eenen vervanghere, die sijn maech es in derden, oft naerre, eñ van wetteliken bedde; eñ hy moet syn poertre. *C. v. Gent*, *Gr. ch. v.* 1297, a. 49. Zie ook het Brab. VREDE.

GIJSELBAER, bn. *Hij of zij die wettelijk gegijzeld kan worden*, fr. *celui ou celle qui peut être légalement contraint à prise de corps.* || Vrouwepersoonen, haers selfs wesende, oft een ghehouwde vrouwe, coophandel drijvende, zijn voor hun eyghen schulden alhier soowel arrestabel, gyselbaer eñ executabel, als manspersoonen. *C. v. Bergen-op-Zoom*, III, 13.

GIJSELBRAKE, zn. *Vredebreuk*, fr. *rupture*

de trève. || Te beloven op eedt, asseurance aen sijne partye, vrienden eñ maghen, van niet te misdoen ofte laten misdoen by heurlieder vrienden ofte maghen, op pene van ghijselbrake. *C. v. Belle*, r. 28, a. 2.

GIJSELEN, bw. *Gijzelen*, *aanhouden en gevangen zetten*, fr. *saisir et emprisonner.* || Deghene die sijnen debiteur van buyten binnen deser stadt eñ vryheydt van Berghen vint, vermach dien te doen arresteren, oft oock gijselen met consente van den officier, indien hij hem van den persoon desselfs wilt versekeren, hem beduchtende dat deselve debiteur (alleenlijck gearresteert zijnde, boven arrest vanhier soude vertrecken) *C. v. Bergen-op-Zoom*, III, 1; it. 10, 11, 14, 21. It. *C. v. Belle*, XXVIII, 2. Hij [*nl.* de rechter] mach oock ghijselen de partien totdat zij paijs gemaeckt hebben, nemende dat zij melcanderen niet misdoen en zeelen, eñ oock verbieden alle wegen van faicte. WIELANT, *Pract. crim.* c. 146. It. *C. v. Middelburg*, XIX, 1; it. 9; *C. v. 't Proossche*, 32, 33; OL. V. DIXMUDE, 113.

GIJSELHUIS, zn. o. *Peiskamer*, *gerecht der peismakers*, fr. *tribunal des pacificateurs.* || Ten Berechte van den Ghijselhuyse kennen paysierders in materie van versekerthede. *C. v. Belle*, r. 1; a. 9. Van versekerthede eñ heerlicke vrede. Ghijsel eñ heerlicke vrede vermogen te vesten eñ ghebieden de paisierders. Ib. r. 28, a. 1. It. a. 2, 4 en 5. Vermoghen [Burghmeester, schepenen eñ keurheers] hoflastinghe te gheven alle vassallen eñ heerlicheden gehouden van den Ghyselhuyse van Broucburch. *C. v. Broekburg*, I, 14.

GIJSELING, zn. o. *Lijfsdwang*, fr. *contrainte par corps.* || Dat den officier, bevindende eenen delinquant op 't faict *in flagranti delicto*, aen den lijve strafbaer, denselven sal moghen saiseren eñ soo langh in gijselinghe houden, ter eersten eñ bequaemster plaetse, om daernaer, in manieren als voren, op zijne ghevanckenisse ghedecerneert te worden. *C. v. Bergen-op-Zoom*, V, 6. Indien de ghearresteerde gheen borghe en kan ghestellen, moet, ten versoucke van partye, in gijselinge gaen. Ib., III 21; it. 17, 18, 24. Dat men denselven [*nl.* die derdewerf vrede weigert te geven] binnen zijnen huyse, oft in eene herberghe sal moghen in gijselinghe houden, alwaer hy, t'zijnen coste, sal blijven ghedetineert, totdat hij sal hebben gheobedieert eñ oock betaelt de mise van justitien. Ib. X, 3, It. *C. v. Middelburg*, XIX, 2; *C. v. Maastricht*, *Recessen v.* 1665, VII, 13; VIII, 14; XXIV, 8.

GIJSELPALEN, zn. mv. *Gijzelhuis*, *gijzelplaats*, (*gijzelsteen*), fr. *maison ou lieu d'arrêt.* || Als eenich poorter eñ keurbroeder, poortresse eñ keursuster, oft eenighe laet, begheert jeghens eenen anderen ghegijselt te sijn, is ghehouden te commen in de Camer eñ versouken sijn partye ghedachvaert thebben te compareren binnen de ghijselpale van de stede... — Welcke gheboden uytgheroupen sijnde, beyde partyen sijn gehouden te compareren eñ hemlieden te vinden binnen den derden daghe binnen de voors. gijselpale vóór den sonnen onderganc, eñ daeruyt niet te scheeden sonder alvooren zeker ghestelt te hebben voor 't ghewijsde met vier borghen. *C. v. Veurne*, r. 65, a. 1 en 2. Zie GAILLIARD, *Glossaire*, 630, v° GHISELSCIP.

GIJSELSCHAP (géselscip), zn. *Lijfsbedwang*, *gevangenschap*, fr. *contrainte par corps*, *emprisonnement.* || So waer binnen der casselrie van Ypre twist gebeurt, tai onder vassalen die geselscip vermoghen ofte anders, dat den bailliu sal moghen stappans nemen twee scepenen eñ hem doen informeren van den twiste. *C. kast. v. Iperen*, c. 31.

GIJSELTERE, zn. *Een door den schuldeischer aangesteld man*, *die „teert" op kosten van den schuldenaar zoolang deze niet voldaan heeft*, *wettebode*, fr. *un homme placé par le créancier*, *et qui vit aux frais du débiteur jusqu'au paiement de sa dette. garnisaire*, *mangeur*, *gasteur.* || Betaelt men niet dese voors. acht scelle grote tsjaers arvelike renten alle jaeren ten daghe voors., zo zal deghene diet regiment heeft van den voors. hospitale, moghen legghen een ghiselteere in scouteten huus van Asseneder-ambacht van vier scellinghe paris. sdaechs viertienacht lanc ghedurende, van sguens goede die den voors. pant meteneren [mainteneeren] eñ bedriven sal, sonder minderinghe van der principaelre scult. Eñ betaelt men niet beede de principael scult eñ theere, die daerop ghedaen zal zijn binnen... DE PR. en BR. XVI. *Assenede*, 173 (1444).

GILDE, zn. *Drink- smul- en danspartij*, *vergadering om te slempen of brassen*, *te zuipen en te dansen*, fr. *réunion pour boire et manger immodérément*, *et danser.* **De gilde spelen.** Bij Kil. en Plantijn *facere largitiones*, *largire et profundere*, *liberalem largitorem se præstare*, etc. *faire le bon compagnon*, *faire le libéral.* In dezen engen zin van *een gelag* — *eene verteering voor anderen betalen*, fr. *régaler*, *payer un écot*, *une consommation pour d'autres*, verstaan wij de volgende aanhaling: || Seght warachtich te syn, dat hy, op donderdach nae noen, is geweest in de brouwerye genoempt tKelderken, nae dien die werdinne aldaer was comen aen haer ontleenen eenen blouwen voerschoot, eñ daer synde, soe is die vrouwe Van der Schuren tot twee ofte dry reysen daer gecomen, sulcx dat den weerdt van den huyse haer ten lesten segde: dat sy moeste die gilde spelen; daerop sy antwoerde: Wat sy die gilde soude spelen, mits dat sy geen gelt en hadde? Hebbende daernae van haer, deponent, ontleent thien stuyvers. *Rijksarch.*, *Informatie vrouwencracht* a° 1605, blz. 6. — De ruimere bet. moet echter toegekend worden aan het verbod vervat in de Brugsche verordening van 1280: || Vort eist ghecuert, dat niemen gheorlovet ghilde te sittene iof meentucht van ghilde te makene, no in ghilde tetene bi erre mile thende Brucghe; die ghilde sette, iof diegone in wies huus dat messe [*l.* mense] sette, elc ware in boeten van L lb, eñ elc dier ate verbuerde iii lb. Eñ dese mach die scouteten zoeken met ij schepenen iof met ij porters. *C. stad Brugge*, I, 238. — Zoodat de benaming g i l d e n genoeg zou gelijk staan met die andere vergaderingen van eenige gezellen bekend onder de namen LABBAYEN, QUANSELBIEREN, BUXEMBIEREN, SPINNERIJEN, SPINNINGEN, SPLIJTINGEN en dgl., waarvan gewaagd wordt bij Defacqz, *Anc. droit belg.* (in't Waalsch *escriennes*); Cannaert, *Strafrecht*, 77; Willems, *Mengelingen*, en *Belg. Mus.* I, 312 vgg.; Vanderkindere, *Les Arteveldes*, en a. Ook in Nederduitschland hechtte zich aan het w. g i l d e deze ongunstige beteekenis; zoo luidt het bij Schiller en Lübben: G i l d e b ê r *Gildeschmaus*, G i l d e —, G i l t s c h o p, Gilde, *Gildeschmaus. Delevimus fraternitates que vulgariter* giltscope *vocantur* (1322). *Nullus eorum* (*der Schumacher*) *tempore convivii*, *quod* giltscap *dicitur*, *inebriari debebit adeo*, „*ut in lutum cadat*" etc. — De geestelijke en wereldlijke overheden bestreden meermaals deze vergaderingen. — Wat in de Gentsche collatie van 21 aug. 1539 moet verstaan worden door het artikel" „Item, begheeren oock af te hebben de d r o o g h e

ghilde" (DE POTTER, *Chron.* 70) is ons niet bekend.

GILDEMEESTERS, zn. mv. *Bestuurleden van eene vrome broederschap*, fr. *administrateurs d'une confrérie.* || Hebben ghemeene prochianen van eenre prochie, oft deghone die ['t] behooren te doene, gheordonneirt eñ ghecoren eeneghe persoonen omme kerckmeesters, dischmeesters ofte gildemeesters te wezene, zo zullen deghone die daertoe ghecoren zijn, ghehouden zijn den eed te doene, alzo daertoe dient. *C. v. 't Proossche*, 1511, a. 90; it. 79.

GIMBER (Gingeber, ghynber, gengevar), zn. *Gember*, fr. *gingembre.* Kil. Ghinghber, j. Ghengber. *Zingiber.* || Gengevar... dat is di gut, nu eñ over al dat jare. *Gezondheidsleer* 1252 Nov. *Pro quintallo gingibris. Tol te Antw.* 1305. 1 bale vj gro. *Watertol* 1550. *Tol op de Zenne* 1536/1531; *Schatting* 1551.

GINGE, bn. Van munten. *Gangbaar*, fr. (*des monnaies*) *ayant cours.* **Ginge eñ gave.** *Gangbaar en ongeschonden*, *onvervalscht*, fr. *ayant cours et intact*, *non falsifié.* || Ombe xl scelinghe payments sjaers, altoes te Kersavonde te gheldene, met paymente dat ghinghe eñ ghave es in Brabant. *Schep. v. Campenhout*, 1330. Altoes als selcs ghelts alse telken kerssavonde ghinghe eñ gave sal sijn eñ ghemeinlic in borsen gaet. *Charterb. begijnh. Brussel*, f⁰. 185, *Schep. v. Merchten*, 1331. It. in tal van oorkk. Zie ook GAEF.

GINSTBULCK, zn. *Genstveld*, *land waar genst op gestaan heeft*, fr. *champ de genêt*, *qui a porté du genêt.* || [D'afgaende pachters] en zullen deselve ginstbulcken maer mogen geven een vore labeur, om te bezaeyen met kooren. *C. v. Auden.* 2de d. 496 (1767).

GIOOL, zn. *Hondenhok*, *hondekot*, fr. *chenil.* Kil. Ghiool (voor vogelen). || Welke heeren nochtans die honden selen in stercke giolen, cagien oft banden, mueren oft plaetzen dair zij niemende quaet en mogen doen,.. te besorgen. V. D. TAV. 88 v⁰.

GISARME (Gyserme), zn. v. *Eene tweesnijdende strijdbijl*, fr. *arme de guerre*, *hâche à deux tranchants.* Kil. *App.* Ghisarme. guisarme. Zie MOORTWAPENS.

GISPE, zn v. *Eene zekere maat of hoeveelheid*, fr. *certaine mesure ou quantité.* || De caecqharynck was dit saisoen zeer wel ghetrocken by de Fransche cooplieden; zodat de gispe deser stede golt 28 eñ 29 ponden grooten tlast. PIOT, *Chron.* 596. — Of moet er gisse gelezen worden?

GISSE, zn. *Eene zekere inhoudsmaat*, fr. *une certaine mesure de capacité.* || Soo wijsen wij toe den vooght, naer den auden hercommen, tuwee gissen wijns, de eene van vuijff schellingen Boons, de andere van 10 schellingen boon,.. KEMPENEERS, *Montenaken*, I, 433 (17de E.).

GISSE, zn. Gisse slaen op iets. *Op iets acht geven*, fr. *faire attention à qc.* || Deur den dranck en slouch hy op couwe geen gisse, Maer in de sneeu vervroos dleth... *Chron. v. Merchten*, str. 246.

GISTE, zn. v. *Verblijf*, fr. *gîte.* **Verblijf- en teerrecht.** *Een recht*, *welk de leenheer had*, *of zich toeëigende*, *om eenige dagen*, *met zijn gevolg en zijne jachthonden*, *zijnen intrek te nemen bij zijnen leenman*, *en waarvan de hertogen van Brabant en hun gevolg zeer dikwijls een deerlijk misbruik maakten*, *o. a. jeghens de naburige abdij Grimbergen*, fr. *droit de gîte;* bij Maigne d'Arnis, v⁰ Gistum, *droit de procuration*, *de past ou de gîte*, *en vertu duquel le seigneur*, *en voyage*, *pouvait loger avec ses gens* [*et sa meute?*] *dans la maison de son vassal*" — *et dont les ducs de Brabant et leurs gens faisaient souvent un déplorable usage*, *entre autres*, *envers l'abbaye voisine de Grimbergen.* Zie La Curne, en A. WAUTERS, *Environs*, II, 238 en vlg. || Vort, en mach mijn here die hertoghe engheenen dienst nemen van der abdien van Grimberghen, noch van engheenen goede dat daertoe behort dat binnen den ghemeinen heerscape van Grimberghen gheleghen es; behoudeleke dat dies hertoghen honde eene giste jaerlikes selen hebben van eerre nacht eñ van eenen daghe in die abdie van Grimberghen, eñ in elc van harre hove [die] int lant van Grimberghen staen. *Oork. v.* 24 juni 1297. Ontbieden eñ ghebieden al onsen jagheren..., dat si jaerlics met haren honden maer eene giste van eenen daghe eñ van eenre nacht en nemen in die abdie van Grimbergen...., en [dat ghi?] die gysten nemt (*sic*) soe hovesleke, sonder overdaet, dat ons niemen van u te beclagene en hoeft. *Oork.* 6 jan. 1298. It. *Brab. Yeesten*, II, 483.

GITERNE (Guiterne), zn. *Gitaar*, fr. *guitarre.* Kil. Ghitterne. *Fidicula.* Zij komt voor in de h. Sacramentsprocessie van 1426 te Lier. BERGMANN, 146.

GLAS (Gelas), zn. Zooals thans. *Vensterglas*, *spiegelglas*, *drinkvaten*, fr. *du verre: verre à vitres*, *verre à glaces*, *vase à boire.* || Van eenre kiste met veysteren gelasen. *Rekenk. v. Brab.* reg. 131 f⁰ 110, (15de E.). 1 wage Hessels oft eenen corf, ij gro. Gelasen, 1 kiste 1 gro. Gelasen uuyt te drincken, 1 mande ij gro. *Watertol* 1550. Gelas. Een wage Hessels [uit Hessen?] oft eenen corf, nae de waerde. Gelas te spiegel, 1 kiste, geëv. 1 lb.; Gelas te vensteren, 1 kiste oft wage, Frans, Hierlandts eñ diergelijcke, na de weerde. *Schatting van* 1551. — **Vast glas.** *Een onbeweeglijk venster*, fr. *fenêtre dormante.* || Die in sijns selfs eyghen muer staende op eenen halven voet na sijns ghebueren erve, vensteren heeft oft doet maken, die is schuldigh deselve te doen stofferen met ijsere gerden eñ met vaste ghelasen, sonder open doen, sooverre de vensteren boven reycke zijn. *C. stad Mechelen*, XIV, 28; Nannius *firmis minimeque apertibilibus vitris.* It. *C. v. Loven*, *Servit.* 48; *C. v. Lier*, XIII, 26. — **Geschreven glas.** *Geschilderd*, *gekleurd glas*, fr. *du verre peint*, *du verre de couleur.* DE BURBURE, *Toestand*, 42; heeft ook geschreven werck. Zie GLASVENSTER.

GLASBERT, zn. *Schenkblad*, fr. *plateau*, *cabaret.* Volgens Kil. zou het eene kas zijn. Glasen berd. *Hyalotheca: ubi vitrea vasa reconduntur;* Kil. *auctus Casse à mettre des verres.* D'Arsy Gelas-berdt. „*Table*" *ou casse pour y mettre des verres.* || Een ghelaesen bert. *C. v. Antw.* 1582, XLI, 100.

GLASENBANCK. zn. *Vensterbank*, fr. *banquette.* || Den voors. Bernaerdt, iijc x lb. xviij sh. vj d. par., voor leveringhe van 47tigh anckers met viere glaesen bancken. *Ypriana*, I, 355 (1621).

GLASSCHRIJVER, *Glasschilder*, fr. *peintre-verrier.* || Binder maent van octobre tselve jaer LXXXVII (1587), zo wierden bestelt, by tcollege deser stede, tot twee glaese scrivers van St. Aumars, trepareren van alle de glaesveinsters der prochiekercke... PIOT, *Chron.* 668. Vele treffelycke borgers eñ constenaers, naementlyck schilders, belthouwers, gelaeseschrijvers. VAN MELCKEBEKE, *Peoen*, 116 (1651).

GLASVENSTER (Glasveinster, Glaese vinster, Gelaesen vynster), zn, v. *Kerkraam*, *kerkglas*, fr. *vitrail.* || Int jaer Ons Heeren MCCCC eñ XIII,

achtien daghen in hooymaent, soe waert die ghelaese vinster ghemaeckt, diewelke hadde cc voet ghelaes eñ xxxij, eñ den voet om iiij $^{1}/_{2}$ pl., summa xxvj gryp en iiij pl. RAYMAEKERS, *St.-Sulpice*, I, 13; it. 56 en 93. So wie an kircken die gelaesen vynsteren... ontwe worpe, sal dat weder doin maken... *O. Liège*, 27 juli 1469, a. 39. *Tongeren.* Thimoteus Babinga, over de leverynghe van een glasveinster in de capelle van Onser Vrauwe van Thune, inhoudende iiiixx xiij [*nl.* 93] voeten ghescreven glas, te xxvij s. p. den voedt. *Ypriana*, V, 64, *Stadsrek. v.* 1591. It. JAN v. DIXMUDE, 327 (1436); VAN EVEN, *Louv. mon.* 178; *Regl. edificiemeters*, 1705, VII, 1. — **Glasen waeijer.** *Vak, veld in een kerkraam*, fr. *compartiment dans un vitrail.* || Ghegheven Jan Paenhuys, op den harnas van den ghelasen waijer, 16 gripen.. — Van seker steene die hy... ghelevert heet tot den harnas van den waijeren. RAYMAEKERS, I, 93 (1488).

GLASWERCKER, zn. *Glazemaker*, fr. *vitrier.* || *A Stevenin le* glaswerkere, *pour refaire les voirieres en le cambre deschevins, xiiij s.* (*rek. v.* 1305). *A Michel le* glaswerkere, *pour xv pieds de „voire blanc"* mis en *fenesteres du belefroy*, xxx s. (*rek. v.* 1330). *Ypriana*, II, 86/87. — Hoe komt het dat de schrijver, in deze *voirières* van *voire blanc*, *des vitraux coloriés* gezien heeft?

GLAVIE, zn. v. 1) *Lans, piek, speer*, fr. *lance, pique.* || Dese misdaet [*nl.* van gewapende muiterij] is zeere groot eñ capitael, eñ behoirt extraordinarie gepunieert te wordden, eñ men pleegt gemeynlijc dese misdadige te onthalsen eñ te vierendeelen, eñ huer hooft op een glavie ter stadt poorten uuyt te steeken. V. D. TAV. 79 v° It. SCHAYES, *Collatie*, 440; WIELANT, *Leenrecht*, 30 en 72; *Pl. v. Vl.* 8 mei 1521, I, 93. Van glavijen te draghene die langher zijn dan xiiij voeten, vj lb. par. *C. v. 't Proossche*, a. 117. It. OL. v. DIXMUDE, 167.

2) *Een met eene lans gewapend en bereden strijder*, fr. *un combattant monté, armé d'une lance.* || Dat alle mannen van leene eñ mansmannen, hooge, middele oft leege heerlycheyt hebbende, oft andere leenen, die gheen bedryf en hebben cc croenen tjsaers weert synde, ons dienen sullen met eender glavien, toegemaict soe dat behoirt. *Rekenk. v. Brab.* reg. 135 f° 98 v° *Ord.* 23 juli 1488, a. 1. Die ons voorscr. leen, dorp eñ heerlichede voorscr. staet ter trauwen, ter waerhede eñ ten dienste onses ghenedeghen heere den keysere, als hertoghe van Brabant, met eender glavye, dats te wetene: „met drie peerden," eñ dat zoe wanneer tlant van Brabant mynen voors. ghenadeghen heere te dienste ryden moet. L. GALESLOOT, *Wedergrate*, *Denombr.* 13 nov. 1530. Als van der saudye van den Ynghelschen.., de ghelavyen te x croonen de maent. SCHAYES, *Collatie*, 315; it. 485. Zie ook Gailliard, *Glossaire.*

GLAVIEGELT (Gelavigelt), zn. o. 1) *Soldij der krijgsmannen*, fr. *solde des hommes d'armes.* || Untgheven den lieden an vwapenen van haerlieder glavie ghelde. GAILLIARD, *Inv.* III, 47.

2) *Belasting gesteld op de leenmannen wier heerlijkheid van minder waarde was dan om een „glavie" op te leveren*, fr. *impôt établi sur les vassaux dont la seigneurie était de moindre valeur que pour fournir un „glaive."* || Of yeman tghelavighelt dat op hem geset was, selve niet ghegouden en heeft, mer dat ghedronghen heeft op sijn gebuere te ghelden. PIOT, *Enquête* 1389; fr. tekst *argent des glaives.*

GLAVIESCHACHT, zn. v. *Schacht eener piek of lans*, fr. *bois, hampe d'une pique, d'une lance.* || Van elcke hondert gelavie schachten 2 penn. Lov. *Tol op de Zenne* 1436/1531. Te eenen glaive schachte. DE PR. en BR. X. *Loo*, 11 (Heergewade). It. *Collatie*, 304, 467; CANNAERT, 406; zie ook GAILLIARD, *Glossaire*, 632, en bij Verdam tal van citaten uit de *Rek. d. stad Gent*, en den *Inv. d. Chartes* v. Gilliodts.

GLEIERSWERCK, zn. *Verglaasd aardewerk*, fr. *faïence.* Kil. *auctus. Ouvrage de terre reluisante.* Thans nog in Brabant Gleysewerk. || Grof porceleyn ofte gleyerswerck. *Pl. v. Vl.* XI, 802, *regl.* 6 mrt 1780.

GLEIS (Gleys). Zie GLUI.

GLENDELE, zn. *Grendel*, fr. *verrou.* || Dat... een van hemlieden duer de veinstere van zijn neercamere, staende jeghens de strate, ingheclommen... midts dat dezelve veinstere van binnen met glendele noch anderssins nyet sluutende was. *Troubles mar.* III, 222. Ghevraecht hoe eñ in wat manieren de voornoemde haer veinstere open ghedaen es gheweest? zecht dat tzelve goedelix om doene was, als noch clyncke noch glendele ghehadt hebbende. Ib. 225.

GLI. Zie GLUI.

GLOEDE, zn. *Ovenroerstok, ovenkrabber, pook of tang, vuurtang*, fr. *rable, attisoir, ou pincettes.* Kil. Gloedte, [G]loedte. *Rutabulum, instrumentum quo ignis proruitur: & Forceps, i. quo prunae et alia candentia tenentur.* Kil. *auctus. Rable, tenaille, outil a manier le fer.* D'Arsy *Rable, rouable.* || *Centenum ferri dicti* gloeden, *denarios quatuor. Tol te Damme*, 1252. Zie Verdam.

GLOEISTAECK (Gloeystaeck), zn. *Vuurpook, roerstok*, fr. *fourgon.* || Soo wie syn werck alleen wordt gegeven, die is eñ moet geprefereert syn in de gemeyne gereetschappen, te weten vier pannen, gloeystaeck eñ diergelijcke... *C. d. Munters te Brussel*, 1565, a. 37.

GLORIETTE, zn. v. *Zomerhuisje, priëel*, fr. *berceau, charmille taillée en voûte* (Nog in gebruik). || Is conclusie gedient tot laste van Sr Zeevaert, over geëxcedeert te hebben syne permissie in het maken eender gloriette op de Zinne. MARTINEZ, 180 (1690); it. 145.

GLOSEEREN, ow. 1) *Bedillen, vitten, tegenspreken*, fr. *critiquer, contredire.* || Hoe dat wel behoorde dat zy dezelve prevylegie volghden, die al claer zyn, zonder gloseren eñ met grooten vervolghe vercreghen waren. SCHAYES, *Collatie*, 58.

2) Als bw. *Acht geven op, letten op, in aanmerking nemen*, fr. *faire attention à, noter.* || Dierste laethof die kennisse competeert Van reële zaecken, vry ongeblameert, Hoort den heere van Merchten eygen touwe [*toe*], Hem toecommen eñ verstorven, dit wel gloseert, Van ouwers tot ouwers. *Chron. v. Merchten*, str. 126.

GLOSEN, ow. *Spreken, redekavelen, redeneeren*, fr. *parler, discourir.* || Ooc zo was tYpre de minne zeere cleene; eñ ooc ne bezoorchde deen Wethouder den anderen niet, als zy een jaer vaghe [*nl.* buiten dienst] moesten gaen van sceipen te zine; dus ne gloosden zy niet deen omme sanders eere eñ welvaer van der steden. OL. v. DIXMUDE, 129. Men zeide dat myn heere zo corts vertrac omme dat men gloosde dat tghemeente van Ghent noch meer versocht zouden hebben. Ib. 139.

2) *Gissen*, fr. *conjecturer.* || Die van Ghent waren altoos in quaden propooste eñ niet ghepayt, nietmin het was te glosene dat zy al ander dinc meenden, zodat zy gherne eenen roof ghedaen hadden in

Vlaendren, also zy voormaels ghehadt hebben. OL. v. DIXMUDE, 141.

GLUI (Glay, Gley, Gli, Gly, Gloy, Geleuy, Geli, Geluy, Geluwe), zn. *Stroo*, *dakstroo*, *grof roggestroo*, fr. *glui*, *du flamand geluye*, *gluye*, zegt Littré, volgens Ducange. Kil. Gluye, j. gheluye. Kil. *auctus Botte d'estrain.* || *Currus ferens sal debet duos denarios; currus ferens* gli, *debet duos* gli. WARNKÖNIG, *Fl. St.- u. Rg.* II. *Elemosina*, 1199. *Urk.* 27; GHELDOLF, *Gand*, 244. *Et sciendum*, *quod de* ghi [*l.* gli], *quod fieri potest de garbis et straminibus venientibus in dicta curte*, *tegentur et cooperientur dicte domus et grangia.* VAN LOKEREN, *St.-Pierre*, 228 (1249). Van dat Pieter Van den Colve ghewyst was in rove jeghen Lauwer Taverniere, als dat hy ghenomen soude hebben iij gly scoeve ofte viere, waerof dat de roef staet te boetene viervout jeghen minen here, ontfaen iij lb., comt myns heren deel xl s. *Rek. balj. Gent*, *rol* 1724 (1372/73). Costen gedaen ten tolhuyse van Yersickeroirt. Item, gegeven van iiij 1/2 scoeven stroeys oft gloys, 10 oct. 1470. *Archief Bergen-op-Zoom*, *Rentbr.* 1465/71 nr. 199. Verdect opte schuere eñ huysinghe iiij^c roggen gheluys; coste daeraff elck hondert v s. Ib. *Rek.* nr 656 (1497/8). Betaelt vyftich schooven gheleuys 30 st. It. ruych riet, ghemerct hy gheen gheleuy meer en hadde, 10 st. Ib. *rek. H. Geest*, 1563/4. Betaelt voor een xxv gleys, dat men alle jaere stroyt in de kercke van Watervliet, ix d. gr. DE PR. en BR. XIV. *Watervliet*, 55 (1559/61). Acht bondelen gluys, omme die temployeeren in 't verdecken van den voors. temple. *Troubles mar.* I, 121 (1567). Voor een hondert glues (voor d'executie van N. eñ N. metten viere). Ib. IV, 258; it. 285. It. VANDENPEEREBOOM, *Numismatique*, 221; REMBRY, II, 125.

GOD (meestal Got, ook Godt, Goidt en Ghod), zn., fr. *Dieu.* Verschillige uitdrukkingen met den naam Gods: || God betert! *God betere het! God geve dat het niet meer gebeure!* fr. *Dieu veuille que cela n'arrive plus!* || Dat de heylighgeest-meesteren... die distributie van den provenen... doen... den schamelen huysarmen.., die hen schamende sijn heuren staet te kennen te gheven.., eñ alsoo van honghere gheraken te vergaene, als men desen voorleden tijt, Godt betert! ghesien heeft. *Ord. kerkmeesters* etc. *Santhoven*, 1577. — Blijf met Gode. *Vaarwel*, *tot weerziens*, *Gode bevolen*, fr. *adieu* (*à Dieu*). Kil. Te Gode, *Ave*, *vale.* Te Gode bevelen. *Valedicere.* || Blijft nu met Gode, ghesellen eñ lieve vriende, want ic scheyde van hier. *Gentsche bibl.* Hss. 1121, f°. 13 (15de E.). — **Gods haet!** (Godshat, Godschat, Godsat), zn. *Gods haat*, *Gods vijandschap* (over u!), fr. *la haine de Dieu* (*sur toi!*). Ofr. waarsch. *ire de Dieu!* || *Si qui ibidem rixati fuerint et alter alterum hac injuria, que* Godschat *vulg^r dicitur*, *affecerit*, *nobis tenebitur in sex denariis lovan.*, *et leso tantumdem.* KUYL, *Hoboken*, 280 (1260). Wie den anderen logenstroepste [*var.* loghenstreept], ochte seget Godsat hebdi! geonneert werdi! ochte ghi sijt een quaet, mit felheden, hi es om vijf scellinge Lovensche cleinre munten jegen den heer. *K. amm. Brussel* 1292, a. 1. De Waalsche keure zegt *honnés soyés*, *ou malemeschance vous avingne*, *ou vous estes malvais*, en vervangt dus Godsat door de tweede uitdrukking. Art. 1 van de Brusselsche keur is eensluidend met die van St.-Pieters-Leeuw v. 1284. Om die minne van Gode. *Ter liefde van God*, fr. *par amour pour Dieu.* || Eñ omme die minne van Gode, eñ omme dat si dienst hebben ghedaen der kerken van Sinte Baertins. *Oork.* 30 sept. 1278. — Om Gode. *Om Gods wil*, *voor niet*, fr. *pour l'amour de Dieu*, *gratuitement.* || Dat ic hebbe [ghe]gheven, purlike omme Gode, in aelmoesen. *Oork.* 25 juli 1285. Soe heet joffr. Magriete voirs... gegeven, om Gode puerlec eñ omme salicheit van hare zielen,.. *Oork.* 24 aug. 1302. Dat wi, puerlec om Gode eñ om onser sielen wille,.., ghegheven hebben. *Oork.* juli 1305. By alzo dat zy zo aerme zijn, dat er gheen goet naer huerlieder doot en blyft, den voorsyden prochiepape eñ costere werden ghehouden te doene den dienst zonder loon, dat es om Gode, zonder eenich wederzegghen. *Oork.* 29 nov. 1420, a. 9. — Gode t'oorconde! *Getuige God!* fr. *que Dieu me soit à témoin!* || Daertoe presentere ic mij eñ mijn volc int vulcommen bereet, Gode torconden, die u, edele eñ voorsieneghe heeren, bewaren wille... DE POTTER, *Pet. cart.* 72 (1538). — God seint! *God zegene het!* fr. *que Dieu le* (*la*) *bénisse!* || Also zy [*nl.* de tooveraars] somwylen hemlieden uutghaven om deselve siecke peerden ofte koyen te connen beteren,.. alleenlick, commende ten huuse van die persoonen ontrent die siecke beesten, segghende: Godt seint! God betert! deselve beesten wierden ghesont. PIOT, *Chron.* 806. — Daer God voor zij! *Daar God ons van beware!* fr. *ce dont Dieu nous préserve!* || Inde offt geviele, dar Got vur sy! dat eynich stoit offt twist opstunde in eynich van den twelff ambachten,.. *O. Liège*, 11 dec. 1500, a. 12, *Hasselt.* — Dat God verden moete!.. *Dat God* (*verwijderen*) *verbieden moete! Wat God verhoede!* fr. *puisse Dieu le détourner*, *l'empêcher! Quod dii avertant!* zegde ook Cicero, || Waert soo dat... eenich van ons... wrake daden,.. dies God verden moete! DE POTTER, *Pet. Cart.* 49 (1373). Dat, wie de contrarie dade van den pointen voorscreven, dat God verden moete!.. *Ypriana*, VII, 476 (1380)). — Dat God verbieden moete! SERMON, *Coutherele*, 73 en 75 (1360). — Of God wilt! *Als 't God behaagt*, fr. *s'il platt à Dieu.* || Oft gheviele, dat, of Ghot wilt, niet ghevaln en sal, dat wy ghebreclec waren in desen voerwoerden. *Oork.* 25 oct. 1298. — Ocht God wilt. || Des, ocht God wilt, niet syn en sal. SERMON, *Coutherele*, 105 (1362). — God wouts! Eene uitdrukking van verontwaardiging. *God sta mij bij!* fr. *Que Dieu m'assiste!* (*expression d'indignation*). || Alsoot ghebuert es in de præfatie ofte voorprologe in den bouc Job, die van Jan Brentius (God wouts) ghenomen es. *Pl. v. Vl.* 9 mei 1546, I, 143. — Alst God woude. *Zooals het God beliefde*, fr. *comme il plut à Dieu.* || Het was een man, eñ syne wettige getrude vrouwe, die vercregen eenen zone in wittigen bedde,.. alst God woude; saen daerna ghinc die vrouwe van live ter doot... *Vonnis v. Uccle*, 1; it. 34.

GODDELIJCK (Goddelic, goddelick, godlic, godlijck, gotlic), bn. en bw. Van personen. 1) *Gelijk aan een God*, *God*, fr. *pareil à un Dieu*, *Dieu.* Kil. Godlic. *Divinus.* || Want God is groet here eñ groet coninc op alle deghene die godlic sijn. *Getijdenb.* 15de E. f^0 14 v^0 ps. 94, *magnus super omnes deos; Statenb.* een groot koning boven alle goden; *de Sacy: élevé au-dessus de tous les dieux.*

2) *Christelijk*, *godvreezend*, *godvruchtig*, fr. *chrétien*, *pieux.* || Och, oft hij gheweten hadde dat zulck eenen gruwel in de keercken ghebuert zoude hebben zeven jaeren daernaer, hoe meende ghij dat den goddelicken prince hem zou ontstelt hebben! V. D. HAEGHEN, *Ber. tijden*, I, 143.

3) Van zaken. *Christelijk*, fr. *chrétien.* || Bij wijlen bekennen sij [*nl.* man en vrouw] malcanderen om kijnderen te wijnnen ter eeren Godts, eñ dat is godlijck werc. V. D. TAV. 116.

4) *Christelijk*, *godvruchtig*, *godsdienstig*, *vroom*, fr. *chrétien*, *pieux*. || God en sette die wet nye in der meyninghen dat men leven soude na der lust der veeliker boser natueren, maer dat men in der wet soude houden een heylich, ernstich, godlijc leven. *Aller Kerstenb.* 18; it. 41 en 43. So eest dat wij, die onsse stat van Triecht met herten gronde lieff eñ werdt hebben, eñ die wij niet langer in dolinge staen noch laten en willen, mer setten eñ brengen tot gueden, eerbaeren eñ gotliken regimente,.. *C. v. Maastricht*, 169 (1428). Ooc selen dese bruederkens devotelijck messe hooren eñ vesperen, eñ ooc andere godlijcke wercken doen. *Godsh. Brussel*, H 945, f° 2 v°, 15de E. Dat oock anderssins, door de kwaede tijden eñ kleine winningen, de gemeynte niet en konnen uytstaen het doen van dobbele diensten, eñ daeromme hun selven van eenen soo goddelijcken dienst [*nl.* van kapelmeester] komen te excuseren. *O. P.-B. autr.* 5 mei 1714, II, 521.

5) *Billijk*, fr. *équitable.* Goddelijck eñ redelijck. *Billijk en rechtvaardig*, fr. *équitable et juste* (*aequum et justum*). || Soo eest, dat wy,.. hebben... doen oversien eñ examineren alle alsulcke carten, brieven eñ privilegien.., om die, sooverre die godlijck, eerlijck eñ redelijc waren,.. te confirmeren... Reserverende voirts tot onse declaracien eñ interpretacien sooverre.., om dairaff bij ons ghedaen te worddene des godlijck, redelijck eñ eerlijck es. *Charter v. Engelb. de Nassau v. Diest*, 12 oct. 1499, *De policia*, *Inl. en Slot.* Als allen de presente geopineert sullen hebbben, eñ yemant ware die beter opinie eñ beter redenen hoerde dan hij te voren gegeven hadde, die sal alsdan zijn vorige opinie mogen veranderen eñ blijven bij degene die hem dunckt beter eñ redelijcker zijnde eñ dat dan seggen, want dat es godlijck, redelijck eñ wijsheydt. Id. *De just. et pol.* a. 15. Want godlijc eñ redelijc es getuychnisse der waerheyt te gevene. *Hof v. Zelke*, 1 juli 1445. Want het godlic eñ redelic es in allen rechtveirdigen saken der waerheit getugene te gevene als men daertoe vermaent eñ versocht woirt. Ib. *Formulier* 15de E. f° 1. Doen te weten dat wy, hebbende in onsen raede van Brabant wel eñ in 't langhe doen oversien eñ visiteren die voors. raminghen, concepten eñ overdraeginghen.., eñ bevindende die goddelijcke eñ redelijcken te sijne,.. hebben [die]... gelaudeert, geapprobeert eñ geconfirmeert. *C. v. Santhoven*, *Stijl* 1557, *slot.* — SPREUK. Het is godlijckere eñ rechtelijckere dat een misdaet blijve ongepunieert, dan dat de onsculdige wordde gepunieert. V. D. TAV. 62.

6) *Onschuldig*, *onberispelijk*, fr. *innocent*, *qui ne fait point de mal*, *irréprochable.* || In de statuten van het boogschietersgild van 1482 te Assenede, wordt er art. 31 van gezegd „dat het een goddelyck spel is.” DE PR. en BR. XVI. *Assenede*, 185.

7) Als bijw. *Christelijk*, fr. *chrétiennement.* || Dat [*nl.* slinksche wegen in de verkiezingen] noch meer van jaer tot jaer geescapen were te gescien,.. en worde van ons niet te tijde dairtoe gotlich, salichlich eñ behoirlich versien. *C. v. Maastricht*, 184 (1428). Sommighe Dominicanen,.. ghaven haer [*nl.* de wegtrekkende Spaansche garnizoenen], tot elx anziene, menichfuldighe cruijsen eñ benedictien,.. dwelck emmer wel eñ goddelic ghedaen was. V. D. HAEGHEN, *Ber. tijden*, IV, 133.

GODLEDICH, bn. *Die niet vervuld is met den geest Gods*, *met eene vurige liefde tot God*, fr. *qui n'est pas rempli de l'esprit de Dieu*, *d'un ardent amour envers Dieu.* || Watti die viant inbringt, dat nemt vore een becoringhe, en lijt die also lief als een andere. Want nyeman en sal willen des crusen ledich sijn eren [behalve?] godledighe. Die mēnsche sprac: Dit cruce en nemic niet te vliedene. *Aller Kerstenb.* 4.

GODSCHIJNEND, deelw. || Het moet sijn; du en salt niet allene de dorachtighe minschen sien; du salt oec die godscinende eñ die groetwillighe minschen sien, wie dat si ghevaen sijn eñ waerane dat si hanghen dat si niet voert en comen. *Aller Kerstenb.* 11.

GODSDENIER, zn. *Godspenning*, fr. *denier à Dieu.* || Geen coep en wijst men te..., te hove, te wat heren dat hij hoert, dat met eenen godsd[enier] es gecocht, den naesten moet de coop volgen. *Trecht v. Uccle*, 89. Zie GODSPENNINCK.

GODSHELLER, zn. m. *Godspenning*, fr. *denier à Dieu.* || Insgelijken moet den beschudder presenteren aan den koper den gebeurlycken lycop,.. eñ het heerlyk recht,.. eñ den Godtsheller. *C. gr. Loon*, II, 480, *Reckheim* c. 54 a. 21; it. 491, c. 56 a. 2.

GODSHUIS (Gotshuus, godshus, goedshues, goitshuys, goitshus), zn. o. *Godshuis*, *klooster*, *abdij*, fr. *maison-Dieu*, *couvent*, *abbaye.* || Lant heeft de scoutete te leene van den gotshuse alse vele alse hi bi wette mach betogen. *Oork.* 25 febr. 1252 a. 22. Thes godshus bouf. *Oork.* 7 juni 1277. Tegoethues boef van der Cameren. Nov. 1291. Te des goedshues behoef van den Zoetendale. *Oork.* 19 dec. 1291. Den couvent [convent?] des goitshuys van Sintruden. PIOT, *Cart.* II, 48 (1369). Den abt van Suntruden, sinen goitshuze... Ib. 71 (1374).

GODSHUISLIEDEN (Godtshuuse lieden), zn. mv. *Laten van St.-Baafsabdij*, fr. *tenanciers de l'abbaye de St.-Bavon.* || Alle die commen wonen binnen scependomme, sijn si vrie lieden, si bliven vrij; sijn si godtshuuselieden, si blijven godtshuuselieden. Eñ also ghelijc van den besten hoofde. DE PR. en BR. IV. *Desteldonk*, 12, *Priv. d. Ouderborch*, 1268, a. 44.

GODSOECKELIJCKHEID (Godtzouckelicheijt), zn. *Godsdienstigheid*, fr. *piété.* || Dat hier was al een beter mijne van volcke dan in Spaengien, eñ dat hem deerde, dat zooveel lieden van dese landen ghevanghen ghehauden worden, die meer schenen te hebben een godtzouckelicheijt dan eenighe ander vileyn mesdaet. V. D. HAEGHEN, *Ber. tijden.* IV, 68.

GODSPENNINCK (Godtspenningh, Goedtspenninck, godspenninčg, godtspennyck), zn. m. Eigenlijk *penning om Gods wil*, *ter liefde Gods gegeven*, fr. *denier à Dieu.* 1) *Premie van hooger bod in openbare veilingen en in de aanbesteding van de pacht der assijzen*, „*verdierpenning*,” „*hoog*” (Zie Schuermans); *een w. vooral in gebruik in de kostumen*, *titel der Naasting*, fr. *prime d'enchères dans les ventes publiques et dans l'adjudication de la ferme des accises.* || So wie zyn leen vercoopt,.. of belast met erveliker renten, of met lyfrenten, zyn maech, die hem bestaet van derzelver zide daer tleengoed of commen es,.. hi mach zine narede hebben... om tselve gheld, eñ omme den lijfcoop eñ godspenninck. *Jus feud. fl. vetus*, c. 40. It. *C. v. Antw.*

1545, VII, 10; XVI, 10; *C. v. Deurne* 1612, a. 146; *C. v. d. Kiel*, VIII, 2, 9; *C. v. Kortrijk*, enz. — Wij vinden het beloop dezer premie slechts éénmaal bepaald, namelijk in eene Instructie van den Raad v. Vlaanderen, v. 17 febr. 1594, a. 29. *Pl. v. Vl.* II, 228: Zonder te moghen stellen hoogher Wijnghelt dan twaelf s. grooten, als den principaelen coop niet meer en bedraeght dan hondert ponden grooten eñ daerondere, eñ XX s. als dien excederen sal de hondert lb. grooten; midtsgaders twee schellyngen grooten voor den godtspennyck. — Andere costen van godspenningen gegeven den personen die dassisen verpachten, die zij sculdich sijn te hebbene van dat zij die verhoghen metter kerssen, als ghecostumeert es. *Stadsrek. Ninove* 1459. — De premie zal wel zeer gering geweest zijn, zooals blijkt uit de rekeningen dezer stad, immers in 1389 werden de accijnzen verpacht 82 pond, 5 s. 7 d. gr., en men betaalde er van 3 p. 2 s. 3 d. aan de opbieders; in 1501 betaalde men hun 132 gulden 12 st. voor *f* 1976.

2) ***Men vindt evenwel den godspenning in de veilingen ook werkelijk gegeven voor de kerk of den arme***, fr. ***on trouve cependant aussi le denier à Dieu réellement donné pour l'église ou pour les pauvres.*** || Den lijfcoop.., eñ godtspenninck ter discretie van den cooper eñ vercooper, behoudens dat gheëmployeert wert der kercke of den aermen van de prochie. *C. v. Iperen*, *kast.*, CCXXX, 7. Die godspenninghe van den lakenen, die men optie halle vercoept, sal men in die busse werpen, [die] optie halle hanghen, op ene pene van ij s. *K. d. lakeng. Diest*, 1333, *Wolwerk* a. 87. — Volgens HUIG DE GROOT, *Inleiding* enz. XIV D § 27, was de godspenning bestemd voor den arme. || Zoolang de koop op de een of de andere wijze niet is voltrokken, mag de een of de ander daaruit scheiden zonder eenige schade, anders dan dat de kooper verliest het „handgift," zoo daar eenige is gegeven; welk handgift bij ons ook genoemd word een Godspenning, omdat het gemeenlijk niet meer bedraagt, dan men wel gewoon is aan den armen om Gods wille te geven.

GOEDELIJCK (Guetelijck), bn. 1) ***Welwillend, goedgunstig, kosteloos***, fr. ***bienveillant, gracieux, gratuit.*** || Noch vijndt men een ander actie civijl geheeten *actio commodati;* eñ is dat woort *commodatum* [bruikleening, *commodat*] alsoe veele te seggen als een guetelijcke eñ huessche leeninge, gedaen eenen anderen van ennigen ruerende goeden tot ennigen sunderlingen gebruycke; eñ dairuuyt spruyt dese actie *commodati*, om dat geleent dinc weder te hebben sonder wederseggen, met costen, scaden eñ interesten; eñ dairomme behoirt alle dinc dat iemende guetelijc geleent is alsoe degenlijcke wedergegeven te wordden dat de leendere geen scade dairbij en hebbe. — Als dese leeninge gedaen wort anders dan guetelijc, by enniger comanscapen oft voirwairden dairinne besproken, soe soude dese actie cesseren eñ keeren in der actien van hueringen oft anderen ongenoemden contracte, als te seggen: Ic leene u dit, omdat ghij dat soudt doen. V. D. TAV. 211 v°. [*Do ut des*]. Dat *commodatum* is een leeninge eens dincx iemende gedaen uuyt huesscheyden eñ „om niet". Ib. 212.

2) ***Vriendelijk, minzaam***, fr. ***aimable.*** || Uwen guetelijcken brieff ons gesonden, mentie makende (*prout casus*).. Eñ oic de relatie van uwen gedeputeerden uwer stadt (*vel* ondersaten, *prout casus*) ons opgedaen, met meer anderen guetlijcken woirden vore ende na in den selven uwen brieve gescreven, hebben wij ontfangen. *Formulier Diest*, 15de E., *Clausula responsionis.*

GOEDELIJCK (Guetelijck, Goedelic, Goedlycx, Goelicx), bijw. 1) ***Met goedwilligheid, met welwillendheid***, fr. ***avec bienveillance.*** Kil. Goedelicken. *Benignè, clementer.* || Die rechten willen dat een richter eenen iegelycken guetelijcken eñ pacientelijc hooren sal. V. D. TAV. 178.

2) ***Op redelijke wijze, naar rede***, fr. ***raisonnablement.*** || Ooc, dat alle myne offitien bezwaert eñ belast zyn meer dan zy goelicx lyden moghen. SCHAYES, *Collatie*, 4. Goedelicx. Ib. 256. It. *C. v. Brugge*, II, 164.

3) ***Behoorlijk, naar behooren***, fr. ***convenablement, en due forme.*** || Eñ op dat een man van leene noch niet goelicx maken en conde syn rapport [*nl.* denombrement], sijnen heere wort ghehouden, t'sijnen versoeke te Wette, hem te tooghen sijn register. *C. v. Cassel*, 20. It. *C. v. 't Proossche*, a. 35.

4) ***Gemakkelijk, lichtelijk***, fr. ***facilement, aisément.*** || Elck moet sijn hout soucken [*l.* snoucken]... sonder over te laten hanghen, van de straetzijde, op de hooghde van thien voeten.., soodat men daer goelicx met peerden eñ met waghenen mach passeren eñ doorrijden. *C. v. Veurne*, c. 41 a. 15, It. *Pl. v. Vl.*, I, 104; *C. v. Brugge*, II, 124; *Troubles mar.* III, 224.

5) ***Maar eenigszins, op 't zelfde welke wijze***, fr. ***de quelque manière, n'importe comment.*** || Zodat alle degone, die den prinche lief hadden, trocken alle uuter steide, diere goedlycx uute gheraken consten. OL. V. DIXMUDE, 137.

6) ***Te goeder trouw, voor waar, voor oprecht***, fr. ***de bonne foi, pour vrai, pour véritable.*** || Daerom wildic wel dat mij alzoo ghoedelic afghenomen werde alst ghoelic eñ niet dan naer waerheijt ghemeent es, dat kent Godt. V. D. HAEGHEN, *Ber. tijden*, I, 169.

7) ***Gereedelijk***, fr. ***volontiers.*** || Welcke zelveren pennijnghen van XXXII stuvers [*nl.* den zilveren daalder van Bourgonje, loop hebbende voor Duitschland en de Nederlanden (1567)] men beghonde onder tvolck te begheven; dwelck ic ghoedelic versta, niet om daerduer te hebben unije des gheloofs naer de Ausburgsche manniere, maer een vriendelic accoort, dat zij ons, noch wij hemlieden niet beroeren noch quellen en zullen om de questien die den gheloove zouden anghaen. V. D. HAEGHEN, *Ber. tijden*, II, 274.

GOEDELIJCKHEIT (Guetelijcheit), zn. v. ***Goedwilligheid, welwillendheid***, fr. ***bienveillance.*** || Dese actie [*nl. commodati*] is alsoe geprevilegieert, dat men van den geleenden dingen in guetelijcheiden geleent, geen compensacie doen en mach, maer moet die ontleendere dat geleent dinck voire eñ alvoire den leendere restitueren. V. D. TAV. 212.

GOEDELOOS, bn. ***Zonder goed, arm, behoeftig***, fr. ***pauvre, nécessiteux.*** Kil. Goedloos. *Inops, pauper.* || Een eerbair hertte is sculdich meer te sorghen voire zijnen goeden naem, dan voir zijn goet, want het beter waire goedeloos, oft doot te zijn, dan eerloos. V. D. TAV. 164 v°. Men sal seggen, als wij se goedeloos eñ bijstier gemaeckt hebben, dat wij noch bovendien huerl. bloed zoucken, DE POTTER, *Second cart.* 187; it. 186. It. PIOT, *Chron.* 369 en 856. Zie ook BIJSTIER.

GOEDEN, bw. 1) ***Iemand een onroerend goed of renten geven en overdragen, inz. die een kind ten uitzet geven, het ermee begiftigen***, fr. ***donner ou transporter à qn. un bien immobilier ou des rentes, partic. les donner en dot à un enfant, l'en doter.***

|| Gheviele, dat man eñ wyf goeden een kint ofte meer, eñ eenich van dien kinderen storve sonder hoyr, so zoude de versterveneste keeren weder up vader eñ up moeder, of zy beden leveden. Eñ gheviele, van den manne of van den wive, datter eene stoorve, eñ deghene dier bleve te leve, huwede zyn kint eñ gave hem goed, storve dat kint zonder hoyr, de een helft van dies kents goede zoude wedercomen up denghenen diet ghehuwet adde eñ ghegoedt, waert vader, waert moeder, eñ dander heleft up de naeste sgheens dier doot waer. *Oork.* 16 mei 1258, *C. v. Gent*, I, 404. In den eersten, soo moghen mannen eñ vrouwen, in gheheelen stoele, eñ sonderlinghe heure kinderen, wel goeden eñ elcken dat zijn is bewijsen, naer heur beste goetduncken, met twee oft meer maeghen van des vaders zijde, eñ twee van de moeders zijde, „sonder heer oft iemanden van zijnen t'weeghen daerover te zijne", en tselve dat aldus ghedaen wordt, moeten de kinderen houden sonder breecken. *C. v. Rode*, enz. a. 1. (Wij kunnen in dezen „heer" niet anders zien dan den grondheer, den „heer van den gronde", *le seigneur foncier*, en niet de schepenen of Wet).

2) *Wettelijk in bezit stellen, den eigendom overdragen van „erven, kleeden"*, fr. *mettre légalement en possession de, transporter la propriété de, adhériter, ensaisiner.* Kil. *auctus* Goeden, erven. *Transmittere alicui haereditatem: investire in possessionem bonorum. Mettre en possession, invester.* || Soe wijsden wij, na manesse des meyers vors., dat die meyere, van heerlijcheden vore, eñ die momboren vors. daerna, op desen onderpant berghen eñ dalen, houwen eñ kerven souden, eñ dat men den momboren dien also met ressche eñ met rijse leveren soude; dwelc gheschiede, eñ metten rechte, eñ dat men se daer in tenden daerin ghichten eñ goeden soude. *Schep. Land v. Diest*, 13 mei 1439. In welke mudden Lenart en Coenrart van Bensenroide voor voogd en schepenen gegoed zijn op de wijze „as men eygen guit sculdich is toe gueden noe der banck gewointe, toe wieten mit eynre gruynre waesen ende mit eynen elpenbeynen hechte." (1458) FRANQUINET, *S'-Gerlach*, 125 (1447); it. 134. Goeden eñ erven. *C. v. d. Kiel*, V, 10. Goeden eñ erven met hout eñ halm. *C. v. Herentals*, VI, 19. Goeden oft opdragen. *C. v. Antw.* 1545, XVI, 2. Goeden. MARTINEZ, 335 (1452). — *Absoluté.* || Aengaende den erffgoeden.., guedende voer schepenen van Bruessele, eñ hem niet stootende aen deghene die gueden voor die hootbank van Uccle... *C. v. Brussel*, 1570, a. 32; it. 25. **Goeden § ontgoeden.** *In bezit stellen § uit bezit stellen*, fr. *mettre en possession § déposséder.* || In het goeden eñ ontgoeden van leengoeden worden andere solemniteyten geobserveert; want als iemandt sijn goeden vercoopt oft verthiert, soo comen cooper en vercooper, eñ geven te kennen heure coopmanschap, die bij den greffier wordt opgeteekent; eñ dan vraecht die greffier den vercooper oft hij van sijne penningen voldaen ofte te vreden is? eñ seggende jae, vraecht hij hem: oft hij bereet is het verkocht goet op te dragen in handen van den stadthoudere tot behoeff van den cooper? eñ seggende jae, soo vraecht de stadthoudere een van de mannen van leene, wat hij schuldich sal sijn van doene? soo geeft de greffier hem een stuckxken pampiers in de handt, seghende: dat hij den stadthouder geve eñ opdrage t'voors. goet; dwelck hij doet; eñ dat gedaen sijnde, soo geeft de stadthouder hem tselve weder, seggende: dat hy tselve van hem worpe, eñ daerop vertije; eñ dat gedaen sijnde, soo geeft die stadthouder een pampierken den cooper, hem daermede goedende in de voors. goeden. *Formulier Loockx*, f° 20 v°, 16de E. It. *C. v. Berg*, enz. a. 9; *Vad. Mus.* III, 59 (1377).

3) *Bevoordeelen, begunstigen*, fr. *avantager, gratifier.* || Want binnen wetteliken huweliken de man dwyf, no dwyf de man nyet goeden moghen, naer de wet van der poert. *C. v. Gent*, I, 537 (1353). Man eñ wyf, tsaemen in huwelicke zynde, vermoghen, naer de consummatie van hueren huwelicke, deen den anderen te goedene.., by dese middelen:.. *C. v. Auden., Cah. prim.* IV, 7; it. *titel;* VI, 1; XVI, 20. — Als verl. deelw. en bn. Gegoet, gegoet eñ geërft. *Vaste goederen bezittend*, fr. *possédant des biens immobiliers.* Kil. Ghegoedt eñ ghe-erft. *Possessor factus*, etc. Welghegoedt, rijck van erven. *Praediatus.* || Wordt de Weth aldaer [*nl.* op den Kiel] by borgemeesteren eñ schepenen [v. Antw.] alle jaer verset oft ghecontinueert; welcke Weth consisteert in twee schepenen van der stadt in schependomme van Antwerpen dienende, of twee oude schepenen, twee andere van de poorterye, met dry van de ghegoede aldaer. *C. v. Antw.* 1582. IX, 3. De ghegoede oft principale van de weverie. DE POTTER, *Chron.* 110. De ghegoede oft ghelanden van de broecklanden. *Pl. v. Brab.* II, 256 (1590). De notabele gegoeyde van den lande eñ vryheydt van Heyst. *O.-P.-B. autr.* 31 oct. 1715. *Inl.* De meest gegoede. *Regl.* 30 juli 1672, a. 3. Gegoeyt eñ geërft. *C. v. Grimb.* a. 13; *C. v. d. Kiel*, VII, 3; *C. v. Loven*, IX, 11. Gegoedt eñ geërft. *C. v. Antw.* 1545, XI, 24. Zie ook ERVEN.

GOEDENIS (—se, Goeyenisse), zn. v. *Wettelijke toeëigening, — overdracht van een goed*, fr. *adhéritance, transport légal d'un bien, œuvres de loi.* Kil. Goedenisse, erffenisse. *Transcriptio s. traditio haereditatis, investitio, traditio bonorum.* || Hebbende [*nl.* de rechters van de „draperye"] oock recht van beleyden... op goeden binnen Brussel eñ hare vryheyt gelegen, die sy vermogen te vercoopen eñ goedenisse daeraf doen. *C. v. Brussel* 1606, a. 51; Christijn *jus immittendi in fundum.* Goeyenissen. *C. v. Deurne* 1612 a. 186. Alle inhereditatien, goedenissen eñ erffenissen worden gedaen by respective manisse des voors. drossaerts eñ scepenen-wijsdomme. *C. v. Befferen*, III, 7. *C. v. Antw. comp.* V, xvij, 98; *C. v. d. Kiel*, VII, 3. Alle goeyenissen oft transporten. *C. v. Maastricht*, 300. Zie ook GOEDING, en ERFENIS 3).

GOEDENSDACH, zn. m. *Woensdag*, fr. *mercredi.* Kil. Goensdagh, woensdagh. *Dies Mercurii q. d.* Godensdach *sive* Wodensdagh. j. *Dei dies.* Verschillige benamingen: Tsgudensdaechs 1303; tsgodensdaaghs 1307; des goensdaigs 1318; des goensdaghs 1340; des goensdags 1365; tsgodensdaeghs; desg—; tsgoedensdaeghs; tote naesten goedensdaghe; dies selfs goedensdaeghs; na dien goedensdagh; des goenstaigs, 15de eeuw; op goensdag; des goensdaechs; des goonsdaeghs, 16de eeuw. — **Kwaden goensdach.** Aldus werd, door de Brusselaren, de 17e augustus genaamd, ter herinnering aan den veldslag te Scheut, welken de Brabanders verloren tegen de Vlamingen (1356). A. WAUTERS, *Environs*, I, 33.

GOEDERTIEREN, bn. **Goedertieren legaet.** *Vrome, godsdienstige of liefdadige erfmaking*, fr. *legs pie ou charitable.* || Revoceert eñ wederroept bij desen alle voorgaende testament of testamenten ofte uuytersten wille by hem gemaeckt, soowel aengaende goedertieren legaten als anderssints.

K[illegible] *Vlaed.* n° 1334. [illegible] by [illegible] worden [illegible] ... [illegible] dat hy [illegible] ge[illegible] [illegible] eñ [illegible] [illegible] *Aeud. Arch.* (1884), 344. *Test.* 4 [illegible] 1534.

GOEDINGE (—e), zn. [illegible] Goedinge, goedinge, goedinge, zn. v. In Brabant [illegible] met GOEDENISSE, fr. (en Brabant), synonyme de GOEDENISSE. Kil. Goedinghe, j. Goedenisse. Hetten [illegible] *al.* de [illegible] en [illegible] kennisse en [illegible] van alle questien eñ differenten [illegible] ende [illegible] ter causen van goedingen, erfkenissen, [illegible] eñ deylingen,... C. v. *Brussel* 1606, a. 44; Christyn *in materia inhereditationum, haereditatum;* it. 106, 133, 225. It. C. v. *Antw.* 1545, v, 11 C. v. *Loven:* goedinghe oft erfkenisse, x, 6, 21, goedinghe oft transporte, 41; it. *Waeskamer* 86: Een yegelyck moet syn calengieringhe oft [illegible] presenteren voor de goedinghe eñ ervenisse.

GOEDINGEN, zn. mv. In Vlaanderen doorgaans *voor goederen, zoo vaste als roerende, inkomen en koopwaren,* fr. *des biens, tant immobiliers que mobiliers, revenus et marchandises.* Kil. Goedinghe, *Bona, facultates.* || Daer gheen presentatie van naerlaede gheleen en wort, sal den tyt daertoe open staen: voor d'inmeuble goedinghen jaer eñ dach. *C. stad Brugge*, I, xx, 7. De assysen eñ andere goedingen eñ inkomen der stede van Ghendt. *C. v. Gent*, I, I, 17. Graenen eñ andere goedynghen. DE PR. en BR. XV. *St.-Jan-in-Eremo*, 3 (1651). De voorseyde goedinghen [*nl.* casen, botre, smout, coper, enz. enz.] varende uuyt der stede.., negheene assise betalende. DE VLAMINCK, *Acc.* 32. *C. stad Mechelen*, XI, 9; Nannius *debet investitionem emptoris antevertere.* Voer welcke lasten men geudonghen eñ transporten doet. *C. leenhof v. Limburg*, a. 25. Dat in overgichtingen eñ geudinghen die rechten betaelt worden gelyck in relieven. *C. gr. Loon*, I, 345. WOLTERS, *Looz*, 210, 211: gedinghe, godinghe (1518). — Goedinge — rechten, fr. *droits, frais d'adhéritance.*

GOET, zn. o.; mv. goeden, goederen. *Goed, goederen, over het algemeen, zoo roerende als onroerende, waren,* fr. *bien, biens en général, tant mobiliers qu'immobiliers, effets, denrées.* Verschillige soorten van goederen: — *a*) Aencommende goederen. || Van ghelijcken zullen dezelve voochden ghehouden zijn te doene van den ancommenden goede, dat den weesen naer die tijt [*nl.* na het inventorieeren van het hun door hunne ouders nagelaten goed] toecomt eñ versterft. *C. v. 't Proossche*, a. 52. Zie ook goederen over hals. — *b*) Aengestorvene goederen. Zie Patrimonie-goederen. — *c*) Betochte goederen. *Goederen belast met vruchtgebruik,* fr. *biens chargés d'usufruit, biens usufructuaires.* || Een tochteneere en mach de proprieteyt van den betochten goederen becommeren noch belasten; noch oick het betocht goet oft huys... verhueren langher dan hy en leeft. *C. v. Antw.* 1545, VI, 63; it. XIII, 61. — *d*) Bewaerlijcke goederen. *Niet bederfelijke — aan bederf niet onderhevige waren,* fr. *marchandises, denrées non corruptibles.* || Soo wanneer de beschadichde goeden sijn aengecommen hier te lande.., eñ dattet vaste eñ bewaerelijcke goeden sijn, soo is de versekerde gehouden binnen een maent naer de ontladinge daervan de wete te doen aen de versekeraers. *C. v. Antw. comp.* IV, xj, 189. Zie BEWAERLIJCK. — *e*) Bijgevallen goederen. || Goederen van [illegible]. die men [illegible] hijgevalle. *C. leenhof v. Loon. Interpr.* a. 17. Zie Goederen over hals. — *f*) Blint goet. — blint onverzekerd goet. Zie ook hooger BLINT. [illegible] Leenende eñ [illegible] der [illegible] van Sint-Romboutz binnen Mechelen, voor syn blindt onversterfelijck goet, oft hij eenvetans eenich hadde. [illegible] *Stadsarch. Diest. Test.* 6 mei 1524 Quinte. Comende uit sijne tijdelijcke goederen, met hij aen die kercke van St.-Lambrecht tot Luyck eenen stuyver eens voor sijn blint en onversterfelijck goet, indien hij eenich hadde, hetwelk hij verkope neen. KEMPENEERS, *Montenaken*, I, 356 (1718). It. *C. gr. Loon*, I, 673 (1766). — *g*) Cijnsgoet. Zie d. w. — *h*) Drijvelijck goet. *Vee: roerende goed,* fr. *bétail; effets mobiliers.* Zie Verdam DRIVEN *Intr.* 1) Daer lichtinge van beesten oft ander drijvelick goedt gheschieden moet, de amptmans en sullen deselve lichtinghe maer moghen doen twee daghen voor den marctdagh. *C. v. Veurne*, c. 59 a. 10. — *i*) Eigen goet, — allodiael goet, — vrij eigen goet. *Tegenovergesteld aan leen- of cijnsgoed,* fr. *bien propre, opposé aux biens fiefs et censaux.* || Dat men voer schepenen van Bruessele passeert alrehande deughdelijcke contracten, als opdrachten van erfgoeden onder hen resorterende, eñ eyghen goeden binnen Bruessele, der vryheyt eñ ammanie gheleghen, al hadden deselve eyghen goeden oyck voor andere gerichten geguedt geweest. *C. v. Brussel*, 1570, a. 42; it. 51. It. 1606, a. 100, 106, 128, 130, 228; Christijn vertaalt eyghen door *allodialia bona*, of *allodia*, en eygen en propre goeden door *de propriis bonis.* It. *C. v. Antw.* 1545, XII, 1; *comp.* IV, xvj, 58; *C. v. Deurne*, 1612, a. 84. — Vrij eigen goet. || Dat ic hebbe vercocht... al mijn heerscep dat ic hebbe of hebben mach... totten daghe van nu, in de viere prochien N. N..., over vri eghijn goed, „van niemene houdende dan van Gode onsen Heere." DE PR. en BR. II. *Everghem*, 40 (1319). Een leen eñ heerlychede ghenaempt Ten Driessche in Bottelaere, wesende vry eyghen goedt, gehouden van Godt ende Zonne. Ib. V. *Bottelare*, 8 (1637). — *j*) Erfgoet. Zie d. w. — *k*) Gereede (Gereide) goederen. *Roerende, beschikbare goederen,* fr. *biens, effets mobiliers, disponibles.* || Derfgenamen van den dooden, weder sy de haeffelycke gereede goeden mede deylen oft nyet, oft al eest dat de lasten des sterfhuys excederen de weerde van den gereeden goeden. *C. v. Antw.* 1545, XIII, 30. Soe geringhe als man eñ wyff gehuwet syn, soe is de man de meester van den gereeden eñ meublen goeden hen beyden toebehoorende. Ib. XI, 13. Dat gezeyde goederen nyet schudtbaer en zyn, dan alleen erffgoederen, die mit gicht eñ geudungh getransporteert zijn. *C. leenhof v. Limb.* a. 48. Wat panden, die ghepandt worden van ghereeden goeden,.. die panden van reden [reeden?] goeden. *Landch.v. Meghem*, 1892, a.4. — *l*) Gestolen goet, fr. *bien volé, dérobé.* || Die gestolen goet zijn wilt maken, hij moet hebben zesse manne, diet met hem houden ten heiligen, eñ ij eñ ij eñ ij, eñ elck na anderen, eñ sweren dat die eede zijn goet eñ gerecht. *Trecht v. Uccle*, a. 30. — *m*) Gestorven goederen. *Aanbestorven goederen,* fr. *biens échus par succession.* || Alsullicke kinderen en moegen een ghene andere erffgoederen geheel deylen van besyde coemende offt geworven, want die behoeren te gaen aen iegelick bedde daerby die geworven offt gestorven zijn, offt met houwelick

gegeven. *C. gr. Loon*, I, 170. — *n*) Gesuccedeerde goederen. Zie Patrimonie-goederen. — *o*) Haefdeelige (Haefdeilige, halfdeilige) goederen. *Onroerende goederen „smakende" de natuur van roerende, en derhalve deelbaar als roerende:* fr. *biens immobiliers, ayant nature de meubles et partageables comme meubles*. Zie DEELBAER. || Alle gronden van erven... gaen ter zyden waert vandaer die gecomen zyn.., uytgenomen alleenlyck de goeden gelegen in de palen van de hoeven onder Etten, dewelcke syn haefdeeligh eñ bij de erfgenamen, gelyck alle andere roerende goederen, worden gedeelt half eñ half. *C. v. Breda*, *Comment. op Van Vliet*. Alle goeden eñ gronden van erven gelegen onder Outsterweele,.. syn in de successien al deylbaer eñ haeffdeylich, eñ men mach die vercoopen als coeyen eñ peerden uuyter handt. *C. v. Antw.* 1545, XVI, 3; it. VII, 1, XI, 17, xiii, 16, 17, 25; *C. v. Santhoven* 1664, a. 104, 105. — *p*) Haeffelijcke — havelijcke goederen. *α*) *Have, goed, goederen in eenen algemeenen zin*, fr. *avoir, biens dans un sens général, chevance*. Kil. Have. *Facultates, opes, divitiae, bona mobilia* etc.; doch hij past de Havelicke goeden niet toe dan op de roerende have, en ten onrechte. || Alle haefflycke goeden, zij zijn ruerende oft onruerende, zijn geheeten cateylen. Eñ dit is dat onderscheyt tusschen ruerende have, onruerende have eñ cateylen. V. D. TAV. 230. — *β* *Roerende goederen, roerende have*, fr. *biens mobiliers, biens meubles, effets*. || Alle verkregen erffgoeden,.. midtsgaders alle haeffelijcke ofte ruerende goeden, weder die haefgoeden ingebracht oft aengestorven ofte verkregen zijn, hoedanigh die zijn, worden in 't scheyden van den bedde ghedeelt half eñ half. *C. v. Breda*, 1547, I, 6. Naer de doodt van vaeder eñ moeder soo succederen alle de kinderen in alle de goederen, soo ruerende oft haeffelijck eñ haefdeylighe als erffelijcke, eyghene oft chijnsgoeden. *C. v. Santhoven* 1664, a. 104. Alle haeffelijcke oft meuble goeden, oft die daervoor gerekent zijn. *C. v. Loven*, XII, 14; it. 20. Aengaende den haeffelijcken eñ beruerlijcken goeden. *C. v. Aalst*, XVII, 5. It. *C. v. Antw.* 1545, c. XVII, *passim*, XIII, 3; *C. v. Brussel*, 1570 a. 65; 1606 a. 9, 76, 98, 234, 269; Christijn *mobilia; C. v. Loven*, XI, 7, XII, 14, 20; *C. v. Lier*, XII, 8; *Stijl* II, 1; *C. v. Edingen*, XVII, 1, 2; *C. v. Santhoven*, *Weesk.* a. 10. — *q*) Herbrachte goederen. *Erfgoederen, stamgoederen*, fr. *biens patrimoniaux*. || Dat hij die goeden voortaene t'eeuwigen dage peijselijcken eñ vredelijcken besitten eñ gebruijcken sal,.. als sijne herbrachte goeden. *C. v. Santhoven*, 1570, VII, 3. — *r*) Hofgoederen, hofhoorige goederen. *Goederen die niet mochten vervreemd worden dan voor het leen- of laathof, terwijl de vrije allodiale of schepenen-goederen overgedragen werden voor schepenen*, fr. *biens qui ne pouvaient être aliénés que devant la cour féodale ou censale, tandis que les* vrije allodiale *ou* schepenegoederen *étaient aliénés devant les échevins*. DEFACQZ en HONINCKS, *Anc. droit belg.* II, 348 (*C. v. Roermond*, I, 3, 4). || Onruerende have, als huijs, hoff, erfrenten, leengoeden, hoffgoeden, chijsgoeden. *C. v. Turnhout*, *Weesk.* a. 25. — *s*) Ingebrochte goederen. *Het door eenen der echtgenooten ingebrachte in 't gezamenlijke huwelijksgoed*, fr. *apports*. || Vrouwen moeten mede besetten eñ evinceren voer heure dotale eñ ingebrochte goeden. *C. v. Antw.* 1545, IV, 17. Alle onruerende goeden, soewel ingebrochte als verstorvene,.. syn deylbaer halff eñ halff. XIII, 1. It. *comp.* IV, xvj, 59. — *t*) Cateilen. Zie d. w. — *u*) Keurgoet. *Goed onderhevig aan het* beste hoofd, fr. *bien sujet au droit de meilleur catel*. || De helicht van vijf zillen bosch coergoets... gelegen te Reynrode opt Solvelt, boven de Hoelenle.., op sesse penninge gronttsijs, eñ voert op sijn aengedeelte van den koere, als die vallen eñ verschinen sal. *Schep. Land. v. Diest*, 13 febr. 1461. Schepenen van Bemelen... geven „cleernisse" dat zy „vuer recht haldende eñ huedende synt eñ ouch van hunnen voersaten weten te halden eñ te hueden, dat alle guede in der voers. heerlicheyde van Bemelen gelegen, die den heren van Onsser-liever-frouwen, als grontheren, aldaer van grontcynss joerlix schuldich eñ geldende, synt vederen eñ penninxgelt [*nl.* kapuinen en geldcijnzen], koerguet syn, eñ denselven heren by honnen rydtproest te heysschen eñ te ontfangen eynen leventigen koer schuldich syn eñ gelden, te weten, altyt eñ soe deck dat houft offte der principael helder derselve gueden stirft eñ afflivich wordt, alsdan denselven heren van sulken goeden eynen koer [*nl.* eenen „pertekoer"] vallende is, te betaelen, offte componeren. FRANQUINET, *Kapittel*, 276 (1513). Zie ook A. Wauters. *Environs*, II, 123, 145, CIJNSGOET, en KEUR. — *v*) Naercommende goederen. *Toevallige, aangekomene goederen*, fr. *des biens adventices ou adventifs*. || Indien den weesen, in voochdien eñ regemente van haerlieder voochden zynde, eeneghe andere goeden toequamen danne zy van vadere of moedere ghedeelt hadden, eñ dat huerlieder patrimonie ofte naercomende goet meer draecht danne haerlieder costen eñ houdenesse,.. *C. v. 't Proossche*, a. 32. — *w*) Opsetene goederen. *Erfpachtelijke goederen*, fr. *biens emphytéotiques*. || Dat opsetene goeden egeen eygen goeden en zyn, maer cerf oft subject den heere. *Stadsarch. Brussel*, reg. 1110 f° 52, *turbe v.* 15 juli 1559. Van opsette [*sic*] eñ phiteote goeden van Haffelghem. Dat men egeene opsettene goeden en soude moeghen transporteren eñ derffven dan voor de lathen van den goidtshuyse. — Dat die opsette goeden souden hebben de nature van haeffelycke goeden. Ib. f° 44. Worden noch voor de voorsz. schepenen gepasseert de goedenissen van alderhande eyghene eñ opsetene goeden. *C. v. Brussel*, 1606, a. 129; Christijn verstond het w. niet en stapte er maar over. — *x*) Goederen over hals. *Toevallige, den minderjarigen kinderen, na de dood hunner ouders of van een hunner, aangekomen of verstorven*, fr. *biens adventices ou adventifs échus à des enfants mineurs après le décès de leurs parents, ou de l'un de ceux-ci*. || Zoo wanneer een kindt ofte kinderen, gheduerende dat zij in de macht van vader ofte moeder zijn, t'bedde ghebroken zynde, eenich goet, by versterfte, ghifte ofte andersins toecompt over hals, soe ment noempt, zoe worden diezelve goedinghen gheadministreert by de naeste bestaende van de zyde danof die verstorven eñ ghecommen zyn, ten prouffiote alleene van de kinderen, zonder dat den vader ofte moeder, noch levende, ontfanghelic zyn danof administratie eñ bladinghe t'anveerden. *C. v. Auden.* XVIII, 5; it. 9 en 12; XXII, 40; IV, 8. Zie ook Aencommende, Naercommende goederen, en Vraemgoet. — *y*) Patrimonie —, patrimonieele —ale goederen. *Erfgoederen, stamgoederen*, fr. *biens patrimoniaux. De gewone benaming der eigene goederen in ons oud recht is die van patrimonie-goederen, begrijpende de vaderlijke en de moederlijke goederen; men noemt ze ook* stockgoederen, aengestorvene *goederen*, sijde-

houdende *goederen, in tegenoverstelling aan de* deelsame [deelbare], fr. *la dénomination ordinaire des propres dans notre ancien droit est celle de „biens patrimoniaux", qui comprend les biens paternels et les biens maternels: on les nomme aussi „biens stipaux, biens d'estoc"*, stockgoederen, aengestorvene goederen (*biens hérités*), *biens tenant côté et ligne*, zijde houdende, *par opposition aux „partageables"*, deelsame [deelbare], *qui désigne, dans les coutumes de Flandre, les biens dévolus par moitié à chaque ligne.* Defacqz en Honincks, *Anc. droit belg.* II, 50. || Gesuccedeerde of patrimoniale goeden. *C. v. Loven*, x, 15. Patrimoniele goeden. *C. v. Diest*, viii, 4. — *z*) Reëele goederen. *Onroerende goederen*, fr. *biens immobiliers.* || Als hetselve reëlijck soude moeten gebeuren, soo soude immers te vergeeffs aengenoomen worden de geloefte van die, dewelcke geen reële goederen en hebben. *C. v. Diest*, VZ. viii, *Bijvoegsels* a. 4. — *aa*) Roerende, roerlijcke, beroerlijcke, verroerlijcke goederen, — onroerende, onroerlijcke, onberoerlijcke, onverroerlijcke goederen. *Roerende goederen, kateel*, fr. *biens immobiliers, catels ou cateux.* || Alle onruerende erffelijcke goeden eñ erfrenten, patrimonien eñ stockgoeden. *C. v. Santhoven* 1664, a. 116. Naer de doodt van vaeder eñ moeder soo succederen alle de kinderen in alle de goederen, soo ruerende oft haeffelijcke eñ haefdeylighe als erffelijcke. Ib. 104. Van besetselen eñ voorgedagen die gedaen worden op de goeden, t'sij haeffelijck oft erffelijck, beruerlijck oft onberuerlijck,.. *C. v. Lier*, *Stijl*, xv, 8. Man eñ wyf, naer consummatie van huwelicke, zyn in ghemeensaemhede van alle haeffelicke eñ roerelicke goeden. *C. v. Aalst*, xvii, 5. Die onruerlijcke goeden eñ erffelijcke goeden. *C. v. Antw. Guldeboeck*, 3. Dat zoe wie voortan eeneghen zekere oft updracht doen zal met ruerliken haveliken goeden of catheilen, ten proffite van eeneghen sculdenaeren [*nl.* schuldeisschers] of anders, dat men die doen zal wettelic voor twee scepenen of moer. *C. v. Aalst*, 256 (1469). *Appellatione*, of onder dat woort „onroerende goeden" worden begrepen eñ verstaen allen de huysen, renten, erfflycke eñ lyftochten, eñ al dat egeen meubele goeden en syn. *C. v. Antw.* 1545, *Guldeboeck* 17. Allen eñ ygelycken goeden den sterfhuyse toebehoirende, nyet alleenlyck veruerlycke oft onveruerlycke goeden. Ib. 19. Zie ook beroerlijck. — *bb*) Sijdehoudende, sijtvallige (zeytvallige, zytvellige) goederen. *Goederen die versterven op de zijde vanwaar zij gekomen zijn*, fr. *biens qui doivent être dévolus par succession au côté d'où ils sont venus, biens tenant côté* (*lez*) *et ligne.* || Dat die Loensche goederen synder huysvrouw... gecomen, als zeytvallighe, aleenelyck gesuccedeert eñ,.. vervallen syn op... *C. gr. Loon*, I, 198 (1611). Dan [van?] die zytvellige goederen, comende van broeder, suster, oem, muye, neve, nichte, oft dyer gelyken, sal eynyder syn deel ontfangen. Ib. 7 (1548). It. *C. v. Valkenb.* 1612, a. 8. — *cc*) Stockgoederen. *Stamgoederen*, fr. *biens stipaux, biens héréditaires.* Kil. Stockgoeden, stamgoeden. *Bona haereditaria, bona avita, fundus avitus, non emptus sed a majoribus acceptus.* || Dat Uckelsche stockgoeden, die versterven van der zyden,.. volghen den struyck vandaer die gekomen syn. *C. hoofdb. v. Uccle*, 22. Dat de lancxtlevende in naeckter tochten blijft besitten de hellicht van de aenghestorven patrimoniale, matrimoniale eñ stockgoeden van den overledenen. *C. v. Santhoven* 1664, a. 87; it. 88. De leengoede die van den stocke comen. Ib. blz. 254, a. 22 en 23. Naerkinderen en succederen niet in eenighe stockgoederen oft patrimonie-goederen, daeraf die ouders sijn tochtenaers geweest. *C. v. Moll*, a. 81. Soe wes dat coempt van alder vader eñ moeder, oft van vader eñ moeder, dat hielt men voor stockgoet. *C. gr. Loon*, I, vj, 21; it. ij, 2. Men noempt stockgoet wat compt van grootvader eñ grootmoeder, vaeder ofte moeder. *C. s. Meersen* 1612, a. 4. Alle goederen, het sijn leengoeden oft andere, comende van vader, moeder, grootvader oft grootmoedere eñ soe voirts aene, worden gehouden voir stockgoederen. *C. leenhof v. Valkenb.* 1570, a. 1; it. a. 12. — *dd*) Struickgoederen, gestruickte goederen. *Het verkregen goed verandert van naam en van hoedanigheid, alswanneer het, bij erfenis of bij evenveel geldenden titel, aan den natuurlijken erfgenaam van den eigenaar overgaat: dan vangt het eenen nieuwen stam aan, „het neemt struyck, wordt gestruyckt,"* fr. *l'acquêt change de nom et de qualité lorsque, par succession ou à un titre équivalent, il passe à l'héritier naturel du propriétaire: alors il fait souche*, „neemt struyck, wordt gestruyckt." Defacqz en Honincks, *Anc. droit belg.* II, 49. || Halve broeders en susters excluderen, in successie van hare halve broeders oft susters, de kinderen van den geheelen broeder (oft van de geheele suster), behaudelijck in de struijckgoederen comende van de zijde. *C. v. Diest*, VZ. III, 21. — *dd*) Vercregene goederen. Zooals thans *verkregen goed*, fr. *acquêts, conquêts.* || *C. v. Antw.* 1545, xiii, 1, en *passim.* — *ee*) Verstorvene goederen. Zooals thans, fr. *biens échus par succession, par héritage.* || *C. v. Brussel* 1570, a. 42; 1606, a. 130, Christijn *bonorum demortuorum; C. v. Antw.* 1545, xiii, 1, en *passim.* — *ff*) Vraemgoet, Goederen over hals of van bezyden. *Toevallige goederen*, fr. *biens adventices, adventifs.* || Aengaende het vraemgoedt de kynderen achter vaders ofte moeders doodt toecommende, van grootvader ofte grootmoeder, ooms, moeyen, broeders ofte zusters, oft andere heurlieder collaterale vrienden ende maghen, daerop en zullen vader oft moeder gheen recht van houdenisse hebben, maer zal t'zelve vraemgoedt ghieregiert eñ ontfanghen worden by een ofte meer vraemvoochden, tot proffyte van de kynderen. *C. v. Veurne*, viii, 3. Zo wanneer eeneghe kinders ofte kindt eenich goet toecompt eñ versteerft binnen den tyde van huerlieder minoriteit over hals, dwelck es eñ hem verstaet als niet commende van vaeder ofte moeder... *C. v. Auden. Cah. prim.* ix, 3; it. 4 en 7. It. *C. v. Belle*, xi, 5; *C. v. Poperingen*, xiii, 3, *C. v. Iperen, kast.* a. 70. Zie ook de Bo, en Goederen over hals.

2) *Geld*, fr. *de l'argent.* || Alle lieden quamen om coren, [om] by te levene, someghe een jaer eñ someghe een half jaer, eñ men ontfinc een overdadich ghelt van coorene dat vercocht was... De grave Karele, ziende dat grote goet dat men van coerne ontfanghen hadde. Jan v. Dixmude, 45. — Goet nemen van, fr. *prélever de l'argent sur.* || Men verbiet putiers, die goet van ledeghen wiven nemen, te wandelen binnen vriheden van Audenaerde. *Kb. v. Auden.* 1328, *Putiers.*

3) Ten goede eñ ten bloede bestaen. *Bloedverwant zijn en uit dien hoofde met iem. deel hebbend in zekere goederen*, fr. *être parent de sang et avoir, de ce chef, part avec qn. dans certains biens.* || Elck persoon bestaende ten goeden eñ ten bloede ver-

mach, vóór erfvenisse, met behoorelycke kerckgheboden gedaen, hem presenteren ter naerhede. *C. v. Aalst*, XII, 14. Van goede eñ van bloede. *Rekenk. v. Brab.* reg. 131 f° 126, 15de E.

4) Spreuk. 't Goet vrijt den man. *Een schuldenaar mag niet aangehouden worden zoolang er verhaal is op eenig goed*, fr. *le bien affranchit l'homme*, *c. à. d. qu'on ne peut arrêter un débiteur aussi longtemps qu'il y a recours sur quelque bien.* || De haeffelijcke goeden van den ghecondemneerden, moeten eerst gheëxecuteert worden, eer de persoon magh in hachten oft ter vroenten gehaelt worden, want 't goet vrijt den man; eñ oock moeten eerst worden beproeft de meubelen daer men gheen broodt mede en wint. *C. v. Herentals*, II, 30.

GOET, bn. *Braaf*, *eerlijk*, fr. *honnête.* || Elck wordt gepresumeert goet te zijn, totdat hij quaet wort gemerct. V. D. TAV. 64 v°. — Goet hooft. *Wettelijke bank van beroep*, fr. *banc légal d'appel*, *de „renseing,"* van „leering," || Aengesien de saecke aengaet der erffelijcheijt, zoe versuecken zij, naer de ouder costuijmen, ten coste van de partije geleijdt te zijne voor de schepenen van Thienen, heuren goeden hoofde. *C. v. Thienen*, V, 7; it. a. 12: voor hen goet hoeft. — Goet man. mv. **Goede mannen, goede lieden.** *a*) *Aanzienlijk*, *voornaam burger*, *adellijke persoon*, fr. *notable; gentilhomme.* || Een goet man, een canono. MERTENS en TORFS, II, 606, *Stadsrek.* 1398. Dat alle porteren eñ ingeseten der vryheit van Bruessele, out eñ nuwe, in negheenrehande gulde en selen mogen zyn dan in de gulde voirs., uuytgesceyden heeren eñ joncheeren, die heerlicheide of dorpe hebben, oft goede mannen van den scilde geboren, die in gheen [*l.* engheen] ambacht en doen noch en doen doen. A. WAUTERS, *Sermens*, 23, *Ord. v.* 1426 § 15. Behouden dat hierinne niet bevaen en suelen wesen de goede mannen van Bruessel die heerlicheit van dorpen houdende zyn. Ib. 13, *Ord. v.* 1422. Oft enich wijnroeper oft ander rijbout doen oft seggen leelicheet eenigen goeden lieden, vrou oft man, eñ tot sulcke come een goet man, die goede man mach hem geven eenen slach metter palmen eñ daertoe metter hant slaen eñ stoten achterwerts. *K. v. St.-Truiden* 1366, a. 61. Een goet man wilde huwen zijn dochtere aen eenen vassael. WIELANT, *Leenrecht*, 105. Dat de bourgermeesteren eñ scepenen, ten bijsijne van ons ofte onsen officieren aldair, eenen goeden man int gasthuys stellen sullen, eñ dairtoe vier momboiren, die alle saterdaige sullen hooren de rekeninge van den uuytgevenen van dier weken. *Charter v.* 12 oct. 1499, *de Politia, voor Diest*, a. 11. Een goet man hebbe [iemand] gequetst eñ in der erden geslagen, eñ ga also zijnder veerden; des goets mans cnape coempt eñ slaet den anderen voirt doot, daer hij leegt, sonder bevel van zijnen meester oft tegen zijnen danc,.. ghij sult weten dat die goede man niet en wort gepunieert nae recht dan van der quetsuren eñ niet van der doot. V. D. TAV. 157. Het is gheordonneert by schepenen eñ by den goeden lieden van den raede van der stede van Audenaerde, dat men... *C. v. Auden.* I, 159 (1501). — *b*) *Eerzaam*, *achtings- en geloofwaardig man*, fr. *personne honorable*, *digne d'estime et de foi.* || Soo wie gethoonen kan met twee goede wettige mannen, dat hij, sijn voirderen, oft daer hy de cause af heeft, de goeden, die hy met prescriptie behouden wilt, rustelijk beseten hebben voor hun propre goedt,.. *C. v. Brussel*, *Stat.* 1417/1432, a. 5; Christijn *per duos testes legitimos.* Sal mogen maken zijn testament eñ utersten wille, hetzij voere notaris eñ getuygen, voer scepenen, goede mannen, off andersains, alsoe hem dat sal gelieven. *Rekenk. v. Brab.* reg. 134 f° 112, 15de E. Soo wie eenige schult op eenen dooden man is heysschende, eñ de schult met synen eedt, eñ met presentatie van volgcheeden, te wetene, is hy egeen poirter, met ses goede mannen, sweeren eñ affirmeren wilt,., *C. v. Antw.* 1545, *Guldeboeck*, a. 1. De profytelycke reparatien alleene, die en is de calengierdere nyet schuldich te betalene dan ter taxatien van goede mannen hen des verstaende. *C. v. Antw.* 1545, VII, 38. Soo wanneer geene paelen tusschen partyen erven bevonden en worden, soo behoort d'erve gescheyden te worden naer.., ofte naer de getuigenisse van goede lieden, die over lange jaeren daer verkeert hebben. *C. v. Loven*, *Stat.* 1730, a. 5. — *c*) *Zaakkundige*, *deskundige*, fr. *expert.* || Dat den huerder de voorz. partyen landt behoorelyck sal moeten labeuren eñ cultiveren, eñ oock loffelyck ten goetmans pryse bemesten. *Bruss. godsh.* B, doos 184 (1780), *Quaderebbe.* — *d*) *burger*, *inwoner* (over 't algemeen), fr. *bourgeois*, *habitant* (*en général*) — (*au plur.*) *bonnes gens.* || Want de goede liede die stroene huysen hebben binnen den binnenstên vesten; alle qualic ghereedscap hierenbinnen daertoe ghecrighen mochten van werclieden..: Soe es, omme ghemeen profyt van den goeden lieden ghemeenlec, van der stat geordeneert... *Kb. v. Antw.* a. 199. De oudecleercooperen, der goeder lieden goeden alsoe, by consente van den amptman vercocht hebbende, moeten voer de penningen... innestaen eñ dezelve betaelen. *C. v. Antw.* 1545, V, 14. — *e*) *Bemiddelaar*, *scheidsrechter*, fr. *médiateur*, *arbitre.* Kil. goede mannen. *Arbitri*, *boni viri*, *ad quorum arbitrium causa litigiosa defertur.* || Eñ wisede sijn vinderscep eñ zeide sijn segghen, bi raden van goeden eñ vroeden lieden, eñ in sine ziele... *Oork.* 30 sept. 1278. So wie, die bi versoeke iof bi behetene van sgraven rechtere vor ij scepene, iof van eenen met ij goeden lieden [fr. tekst *preudoumes*] niet sal gheven varde [*nl.* vrede], van so wat contente dat si, hie es in boeten van lx lib 2de *K. v. Brugge*, 1281, a. 11. Stelt eñ ordonneert oock de Langeroede ses persoonen, wesende borgeren deser stadt, van goede, eerlicke name eñ fame, eñ van peyselick leven, die doen, in handen van de Langheroede, de gheloefte, dat zy, als kieersluyden eñ goede mannen, hen sullen employeren int feyt eñ maecken van den soene. *C. v. Antw.* 1582, XXII, 2. — Goede stat. *Goede*, *geminde*, *lieve*, *epitheta welke de vorsten in de charters aan hunne steden geven*, fr. *bonne ville*, *une des épithètes données par les souverains à leurs villes.* || Onse goede stat van Lovene, 1311, *Brab. Yeesten* I, 822. Van onser goeder stat van Sen Truden, 1417, PIOT, *Cart.* II, 202. Van onse gueder stadt van Herck, *O. Liège*, 17 aug. 1417. — De gebruikelijkste benamingen zyn lieve eñ geminde. — **Goet wijf.** *Wettige vrouw*, *echtgenoote*, fr. *femme légitime*, *épouse.* || Eñ also sailt sijn mitten manne dee sijn guet wijf van home jaight eñ eyn ander by home zet. *C. v. Maastricht*, *Stat. v.* 1380, a. 106. — Goetdoen — *a*) *Betalen*, fr. *payer.* || De oproepers eñ schatters van de oude cleercoopers eñ hunne clercken, die in eenige sterfhuysen haevelijcke goeden vercoopen by oproepinghe, moeten innestaen eñ goet doen de penninghen daervoor deselve haeve vercocht wordt. *C. stad Mechelen*, I. 49; Nannius *praestare ac satisfacere.* — *b*) *Verantwoorden*, *gehouden*

zijn, *instaan voor*, fr. *répondre de*. || Als iemant ter goeder trouwen verkoopt eñ transporteert de proprietyt van eenighe huysen,.. sonder gelofte van waerschap.., sulcken transportant noch syne erfgenamen en zyn niet gehouden goedt te doen 't ghene datter ghetransporteert is... *C. v. Brussel*, 1606, a. 147; Christijn *non tenentur de evictione*. It. *C. v. Aalst*, XII, 12. — Goet houden. 1) *In goeden staat houden*, fr. *tenir en bon état*. || Vader oft moeder, oft eenighe vrienden eñ maghen levende, sufficient genoch synde eñ machtich de kinderen te regerene eñ hen heure goeden goedt te houdene. *C. v. Antw.* 1545, X, 14.

2) *Staande houden* (de geldigheid eener rente), fr. *maintenir* (*la validité d'une rente*). || Soe wye, op yemants daghinghe metter clocken, restoir oft calaengie doen (eñ alle syne verzweghen chynsen, renten oft hypotheke goet houden) wille,.. Ib. VI, 32. It. *C. v. Deurne*, 1612, a. 166. — Den heere ten goede worden. *De gerechtsdienaars in het aanhouden van misdadigers ter hulp komen*, fr. *venir en aide aux officiers de justice dans l'arrestation des délinquants*. || Zo wie berucht eñ bedreghen es.., dat hy deghene ghejacht oft ghedreecht die den heere te goede worden, X jaer uut Vlaendren, up thooft. *C. v. Aalst*, 480, *Orig.* 42 a. 6.

GOETDOEN, zn. o. 1) *Geschenk*, *gift*, fr. *présent*, *cadeau*. || Wie dat heyscht ocht gheeft wijn [*var.* 15de E. off „ander goetdoen"] op die halle, weert ocht samencoper, sal ghelden XX s. *K. lakeng. Diest*, *Wolwerk* 1333, a. 101. || Dat voirtane niemant, wie hij sij, in onsen voors. lande van Brabant, eenige vrouwen van lichten levene en houde, noch geldt noch andere goetdoen van hen en neme.., opte pene eñ verbeurte van sijnre vuijst. *Rekenk. v. Brab.* reg. 133 f° 99, *Ord.* 14 aug. 1459, a 1. Eenen minderbroedere van Bruessele, terminaris deser stede, in goeden vriendaghe als hy hier de passie predicto, mids dat hy qualic versien was van den goetdoene van den goeden lieden, XVj s. *Stadsrek. Ninove*, 1476. It. DE VLAMINCK, *Zwyveke*, 117, 119, 120, 125, 14de E.

2) *Vergoeding*, fr. *bonification*. Kil. Goed doen de schaede. || Binnen welken tyde hy [*xl.* de prelaet van Sente Baefs] sal moghen doen venten eñ vercoopen zulke wyne alst hem gelieft, zonder der stede voors. eenich goetdoen ofte betalinghe daeraf te doene. HUYTTENS, *Corp.* 75 (1482).

GOEVERNEUR (Governoere, — neere, Gouverneere — eur), zn. m. *Deken van een ambacht*, fr. *doyen d'un métier*. || Dat die borger.., van jare te jare,.. suelen moghen kyesen onder hen, om dat regiment der stat... eñ der ampten derselver,.. twee meystere; eñ yeghelyc ampt... twee ghesworen eñ twee governoere. — Dat die scouteten, schepenen eñ meestere voorscr. die ghesworen eñ gouverneere voorscr. in hulden suelen setten.., eñ dat yeghelyc governeere die persone van sinen ampte tegader sal moghen doen. PIOT, *Cart. K. v. St-Truiden*, 17 mei 1393, a. 1 en 3. Aldaer onse scholtet... dieselve twelf ambachten eñ alleman in syn ambacht hoochlijck eeden sal te kiesen den sufficientsten eñ wysten man,.. tot eenen goeverneur desselfs ambachts. *O. Liège*, *K. v. Hasselt*, 27 juni 1577, a. 1. It. *C. v. Maastricht*, 109; *K. lakeng. Iperen* 1393, *Scheriers*, III, 7, 18, IV, 11. Gouverneurs van de neeringhen. *C. stad Iperen*, IV, 54. Ook GUBERNEERDER. — Goeverneur van de steenwegen. *Oprichter der straten en wegen*, fr. *inspecteur des rues et chemins*. || De gouverneurs van de steenweghen sijn gehouden die wel eñ suffisantelick te versekeren eñ effen te legghen, soodat men daerover ghemakkelick passeren magh. *C. v. Belle*, XXX, 18. Ook WECHMEESTER.

GOEVERNEURSCHAP, zn. o. *Het ambt van goeverneur of deken van een ambacht*, fr. *l'office de gouverneur ou doyen d'un métier*. Zie het voorgaande. || Dat niemant... en sal moghen draghen... ampt van der meesteren gheeworenscap noch governeerscap, hi en si gheboren poortere van der stat. Ib. a. 5.

GOYGE, zn. *Een stok met ijzeren punten*, fr. *bâton avec des pointes de fer*. La Curne heeft Gouge, *sorte d'arme: un baston de guerre que on nomme gouge*. || Daer waeren veel nieuwe spijssen eñ sommighe int blancke hernasch; de reste waren aerckebussiers, hallebaergiers, eñ die goijgen eñ javelijnen droughen. V. D. HAEGHEN, *Ber. tijden*, I, 226.

GOLDER, zn. Bouwkunde, *terme d'architecture*. || Betaelt Wouter den timmerman van 19½ daghen, te maken die III golders aen den kerkhof, eñ formelen van der tresory neven Onse Vrouwen choer. RAYMAEKERS, *St.-Sulpice*, I, 66. — De uitgever verklaart het w. niet; aangezien er echter spraak is van een welfsel, vragen wij ons af of er niet moet „zolder" gelezen worden?

GOLLE, zn. *Een visch van het geslacht kabeljauw*, fr. *poisson du genre cabillaud* (*gade*). || Dat nyemant gollen vercoopen en sal onder cabbeliau oft rijdevisch, om iij ℔ eñ den visch verloeren. *K. v. Brussel*, 1486, a. 29. *Rekenk. v. Brab.* reg. 136. It. MERTENS en TORFS, II, 499.

GOLT, zn. *Goud*, fr. *de l'or*. || Golt jof zelver eñ [*l.* en] ghelt gheene tolne. *Tol te Brugge*, Mei 1252. Op die pene van twelff gulden realen in golde. *K. v. Hasselt*, 11 dec. 1500, a. 2. Eñ dat sal gheschieden binnen ses weken naer den coop, met fijnder silver eñ goldt. *C. v. Kuik*, a. 13. *Unum bonarium terre arabilis*, *jacens inter allodium et Bavenghem*, *quod bonarium terre* Goldenb[o, u]nre *vulgaliter nominatur*. *Bruss. godsh.* H 1553, a° 1250.

GONNEN, bw. *Vergunnen*, fr. *accorder*, Kil. Gonnen, j. gunnen. *Favere*. || Item, so hebben wij gewillkoirt eñ ghegont onser stadt van Senttruden, dat sij gebruiken eñ besighen soelen hoyrre vroenten. *K. v. St. Truiden*, 10 juni 1417, a. 13. Dat wij... gegonnen, geconsenteert eñ geloift hebben, gonnen, consenteren eñ geloven mids desen, joncker Fredericke van Reness, overste schoutet alhier, vijfftich rinsguldenen jaers. *Magistr. v. Diest*, 27 dec. 1503.

GONSEN, zn. mv. *Duimen*, *herren* (van deuren), fr. *des gonds*. || Eñ noch ghedaen maecken up den torre een souffissante steercke duere, wel slutende met yseren sceven eñ yseren bouten eñ vertsen eñ gonsen. *Troubles marit.* II, 167. — De Bo heeft Gondshaak en Gondslechte.

GOOCK, zn. *Gek*, *zot*, *sul* (*snul*), fr. *sot*, *imbécile*. || tWerter al doolage voor den aermen ghoock, Hij en crijcht niet dan sturtebier van de vaten. V. D. HAEGHEN, *Ber. tijden*, I, 278.

GOOR, zn. o. *Modder*, *slijk*, fr. *boue*. Kil. *fland.* *Limus*,.. *Lovan.* *Sordes aedium*. || En ieghelijc sal vore sijn voerhoeft van sinen erve alle saterdaghe thoor [*l.* tghoor] opslaen. *Kb. v. Diest*, A, 62. Men zal oock voor de naervette van duyvemes, prevaet, eñ van goor oft smooraerde,.. byleggen een vierde van de weerde. *C. v. Auden.* 2de d. *Regl.* 12 aug. 1767, a. 16.

GORDELEN, bw. *Met het meetsnoer gebogen*

lijnen afmeten, fr. *cingler*, *mesurer au cordeau des courbes*. || Die bogen ofte welfsels sal men massijs vol meten, eñ die [*nl.* wenteltrappen] van gelijcken gemaeckt zijn in ronde thorens, die sal men rondtom met eenen draet gordelen. *Regl. edificiemeters*, 16 jan. 1705, I, 37.

GORDERIEM (Gurderiem Gortriem), zn. *Gordel*, *gordelriem*, fr. *ceinture*. Kil. Gordriem j. gordel. || So verbiet men alle messe met pointe te draghenne die in de keure niet ghenoomt en staen, anders dan wesenlyc eñ tamelyc, elc an sinen gurderieme ofte boven. *Kb. v. Auden*. 1338, *van wapenen*. Gortriem. *Troubles marit*. I, 136.

GORDIJNEN, zn. mv. *Versterkingswerken eener stad*, fr. *travaux de fortification d'une ville*. || Zoo hij ooc zoude eenighe schipkens gebrocht hebben in de Schelde, vóór het casteel, eñ bij middel van dien ghepoocht te klemmen int casteel, daer de gordijnen van de vesten zijn van aerdewerk. DE POTTER, *Pet. cart*. 206 (1631). Zie ook het volgende.

GORDINGEN, zn. mv. *Paalwerk ter versterking eener stad*, fr. *palissade*. || Item, Gielijs Huysman, metsere, die de gordinghen van den vors. werke, in wedersyde, beneden eñ boven, in de muere liet eñ gate daertoe hieu... Item, van den yserwerke dat hiertoe georbert wert, dats te wetene, yerst c groete langhe yseren naghele, zom meerder, zom minder, daer de gordiñghen eñ de pyle, beneden eñ boven, mede ghenaghelt siin. MERTENS en TORFS, II, 618, *Stadsrek*. 1401. Item, Jan Pauwels eñ siin gheselle.., zagheren, die de columpnen totten vors. drayboeme eñ totten vors. tween doren int veergat zaeghden, eñ oec de gordinghen te desen vors. werke. Ib. 620.

GORGIERE (Gorgije, gorziere), zn. v. *Halsstuk of keelstuk van de wapenrusting eens ruiters*, fr. *gorgerin*. || Een kindeken.., die Sijn Hoocheyt een gorgye presenteerde. HOUWAERT, *Matthias*, 31. Item, betaelt van eenen pansiere, eñ van eender gorzieren te schoerene toebehoorende der stede ij st. *Stadsrek. Ninove*, 1480.

GORGOEL, GORGOEN. Zie GARGOEN.

GORRE, zn. v. In 't algemeen *een paard*, fr. (*en général*) *un cheval*. || Gorre om guil. Zie BUIT OM BUIT.

GORS, zn. *Gras*, fr. *de l'herbe*. Kil. *auctus* Gors. j. Gras. *Gramen. Herbe*. || Van gors te mogen snyden buyten der stadt vesten, sonder beesten daer te mogen houden. *Stadsrek. Bergen-op-Zoom*, 1505/6. Denselven opponenten condempnerende den impetrant te betalen die zoeden by hemlieden opt gors eñ leen in questien affgesteken oft doen affsteken. *Leenh. v. Brab. Beroep Bergen-op-Zoom: dijkgraaf* § *Van den Steene*, 1555.

GORSINGEN, zn. mv. *Schorre, aangeslibd land, gors, en het erop wassende gras, weiland*, fr. *atterrissements, alluvions, et les herbages y croissant, pâturages*. BAKHUIZEN V. D. BRINCK. *Piscatio*, 51: gorsen (*herbaiges*).

GOTELINCK, zn. 1) *Een ketel van gegoten ijzer of metaal, waarin men o. a. de valsche munters in ziedende water ter dood bracht*, fr. *chaudron en fer de fonte ou métal, dans lequel on exécutait, entre autres, les faux monnoyeurs, dans l'eau bouillante*. Kil. *auctus. Vas fusile & Tormentum fusile. Pièce de fonte*. || Meester Pieter Bauwins weet te sprekene van der ghuetelynghe, dwelcke es den ketele daer men de maelfacteurs in plecht te ziene [*nl.* ziedene], eñ stont up de zale in 't sGravensteen. SCHAYES, *Collatie*, 72 (1451). Zie o a. Génard, *L'hôtel des monnaies*, 124.

2) *Vuurmond, stuk grof geschut, kanon*, fr. *canon, pièce d'artillerie*. || Dat oock elck schip van veertich tot vyftich vaten sal moeten ophebben vier gotelinghen, niet minder dan ses hondert pont t'stuck, eñ twee steenstukken nae advenant, nae de groote van den schepe. enz. enz. *Pl. v. Brab*. 5 aug. 1579, a. 9. *Toerusting der schepen*, III, 234. It. PIOT, *Chron*. 672 en 840. Metalen oft copere vaten om den wyn in te coelen oft andersints te besigen, gotelingen groot eñ cleene. *Proces Meerseniers* § *Smeden te Brussel*, 1546.

3) *IJzeren of metalen vat dienende tot ijkmaat voor de granen*, fr. *vase de fer ou de métal, servant d'étalon pour les grains*. || Omme dat elc tsine hebben zoude in de mate, mach [de bailliu] nemen de mate die hy daer vindt [*nl.* bij de „coorenbyters"], eñ doen se yken, ter tegenwoordigheit van scepenen, bi den ghezwoornen ykere van der stede, jeghen de mate van den den voirs. hospitale, die men heet „de zeyere" van der stede, eñ es, of emmer plach te wesene, eeu gotelinc. *C. v. Aalst*, *Maten en gewichten*, 402.

GOTTIER (Gotier), zn. *Waterleiding, riool, goot, zijp*, fr. *égoût, rigole, conduit*. || Ghemeijne goten *soo* (?) tusschen twee ghebueren, daer heurlieder beijder water inne valt, sijn die schuldigh t'onderhouden met goede gotieren. *C. v. Herentals*, XI, 30 (De *C. d. stad Mechelen*, XIV, 23 heeft: Twee ghebueren, hebben[de] een ghemeyne zoee enz. Zie SOOË. Nannius *silanum;* — waterpijp, buis — en voor gottieren *canalibus*. Alle gotieren van waterloopen oft andere afloopende beken. *Regl*. 16 jan. 1705, I, 77. MARTINEZ, 107.

GOUDACH, zn. m. Zie GOUWGEDING, blz. 464. || De heeren van Laken hebben tsjaers twee goudaghen, den eenen sdyssendaighs naest tsmaendaighs nae sinte Servaesdach, als zy hueren cheins ontfaen hebben, eñ den anderen tsmaendaighs nae Dertiendach. *C. v. Laken*, a. 15. Dat si [*nl.* de abdis te Vorst] heeft [te Lede eñ te Hofstaden] drie goudaeghe in tjaer, deen te middewintre, dander te Paeschen, eñ de derde tsente Bamesse. A. WAUTERS, *Analectes*, 312 (c. 1450). *O.-P.-B. autr*. 27 mrt 1730, a. 77. — Vernuftige etymologie van het woord door Van der Taverijen: || Na den welcken oic wat verstants sal wordden gegeven van ennigen jairwaerheyden oft voightgedingen, die men in veele plaetzen heet goudaighe; eñ van den oestkeuren, die overal int lant wel behoeven onderhouden te wordden. V. D. TAV. 128. Nae d'oude gewoente eñ heerbrengen slants van Brabant hebben die officiers van denselven lande geplogen in diverssen plaetzen eñ bancken drye werf tsjaers te houden voegtgedingen oft goudaige, om die voirscr. plaetzen eñ heerlicheyden, daire die heere den misdadigen niet af en weet, noch clagende partije en heeft, aldair ter wairheit te comen, opte penen eñ verbuerten in den Landcharter begrepen. Ende zijn die daige geheeten goudaige, dat is te seggen „gulden daige", overmits dat de clairheit der justicien bij den besuecke eñ openbairingen der wairheit van den overdaden, die verborgen is geweest, opte voirscr. daigen schijnende eñ blinckende is gelijc den goude eñ der clairder zonnen. Id. 145 v°. Volgens de costume van Ronsse, wort alle jaeren, den eersten woensdag naer Drykoningendag, gehouden Wethdag, genoemt *goudag*, expres geordonneert om de desertie ofte peremptie der saecken voor wethouderen ventilerende, te preveniëren. *Pl. v. Vl*. 27 mrt 1730, a. 77. *Ronsse;* VI, 542; it. a. 129. Item, soo vermach myssen voors. bailliu

op de voornoemde heerelychede te haudene alle jaere te Hansbeke, te Lederne, te Haersele, ofte te Caneghem eñ te Ruuslede, in de dry goudaeghen tsjaers. DE PR. en BR. VI. *Hansbeek*. 14 (15..).

GOUGAER, zn. *Trosdrager, pakknecht*, fr. *goujat*. || XII musquettiers, elck XI guldens. Drie gougaers, elck VIII guldens. XXXVII soldaten, elck VIII guldens. (Bezoldiging van het krijgsvolk der Staten) 1578. *Auden. meng*. IV, 73.

GOUT, zn. o. *Goud*, fr. *de l'or*. Fijn gout, *van 24 karaten, ook* Arnoldusgulden-gout *genaamd*, fr. *de l'or fin à 24 carats, aussi appelé or du florin Arnold* (*de la Gueldre*). || Dat fijn lutter [*nl*. louter] gout, dat wel gesuvert eñ gepurgeert is, eñ dair geen andere materie, alloy oft menxel in en is, van coopere, silver, loode oft dyergelijcke, is geheeten van xxiiij caraten. Eñ dat niet fijn noch suver en is, dat wordt geheeten van min caraten, tot xij caraten toe. Eñ dat onder de xij caraten coemt, dat en behoirt niet geheeten te wordden gout; noch tgelt dairaf geslagen eñ gemunt en behoirt nae recht niet geheeten te wordden gulden gelt, gelyc als zijn die Arnoldus gulden van Gelrelant. V. D. TAV. 213. — Het Ducaetgout, *thans nog dukatengoud genoemd*, is geen ander dan het voorgaande, fr. *„l'or à ducats" n'est autre que le précédent*. || Is te wetene dat de vornomde Erckelant moeste leveren al tgaut, twelck is ducaetgout, gheoorboort totten vornomden wercke [*nl*. den hoogen outaar met het H. Sacramentshuis]. PIOT, *Chron*. 678. — Fillet gout. *Borduurgoud, gouddraad van 22 karaten*, fr. *or de trait, fil d'or pour broderies. Ord. v*. 4 febr. 1520. — Spadeersgout. || De pilairen van het H. Sacramentshuys sullen syn van groenen marmel, waertoe sullen genomen worden basen eñ capiteelen van cooper, vergult met bladergoudt [*bladgoud*, fr. *or en feuilles, or d'applique*]. Hiertoe sal ooc verobligeert syn te leveren de deurkens, sluytende met huer slot, welcke deurkens sullen wesen van cooper deurgesneden eñ vergult met spadeersgoudt. DE PR. en BR. *Aalst*, V, 345 (1649). (Wij meenen dat *spadeersgout* en *bladgoud* synoniem zijn). — Touchegout. *Toetsgoud, goud van* 19 *karaten*, fr. *or de touche, or à* 19 *carats*. La Curne, Or, 28°. VII *aunes et demie d'or de touche*. || Dat die goutsmeden eñ juweliers souden huer werck moeten maken van touche goude tot xix karaten, eñ daeronder nyet en sullen hebben op elck een vierendeel van een karate ter remedien. *Muntwaarde in Brab*. f° 21, *Ord. v*. 1495. It. Ord. 4. febr. 1520.

GOUTBOORT, zn. *Gouden boordsel, goudgalon*, fr. *passement, tissu plat de fil d'or*. || *Pro qualibet bala mercium, utpote sindali, pepularum, crisparum, linearum, tapetorum*, goutborden, garlanden, snoren, *pannorum aureorum vel cericorum*,.. *Tol te Antw*. Goutborden. *Brab. Tol* 1315. Goutboerde. Id. 1409.

GOUTDOECK, zn. Onderscheiden van goutlaken; zie onder LAKEN. || Van elcke elle goutdoeck oft *thoille d'or*, eñ oock silverdoeck gestreept oft geroyeert, XV s. *Tarief v*. 1576, *Pl. v. Brab*. II, 58.

GRACHT (Graght, graft, graf), zn. mv. en o. 1) *Graf, grafstede*, fr. *fosse*. Kil. Gracht, grave, graft. || Wat kinde dat propre [*nl*. eigen] kerssen heeft, daeraf sal de kerke, daert proghijt, hebben eene. Eñ tgasthuis eene. Eñ daeromme suelen die van den gasthuise den graght maken. *Kb. v. Diest*, A. 44. Eñ daer tvoergh. lijc meer dan twee kerssen heeft, daer sal die prochiekerke van den like een kersse hebben, eñ die Mynderbrodere dander kersse; eñ daeraf selen die Mynderbroedere den gracht den voergh. like doen maken. Ib. B 146. — De naeste ten grave. *De naaste bloedverwant*, fr. *le plus proche parent. C. leenh. v. Valkenb*. 1612 a. 3. — || Alsulcke verstorven goederen is der leste levende ten graven wechdragende eñ hebbende. *C. gr. Loon*, I, vj, 22.

2) *Gracht, stadsgracht*, fr. *fossé, fossé de ville*. || Van der graft op te gravene, die leeght ane de Posterne op den dijc. MERTENS, *Oudste rek*. 49. Van der graft die leeght besiden sheren Godeverts van Busenghen op te gravene. 54. Behoudens dies, dat sy [*nl*. de ingezetenen] aen die oude waranden noch aen den conynenaerde, wesende op die uyttersten graften, niet hinderlyck wesen en sullen. *C. v. Ravenstein* 1522. a. 40. Huys, hof eñ graven. *C. leenh. v. Limburg*, 1570, a. 30. Als familienaam. || *Henricus de Fossa* 1305. Heinric van der Graght 1306. *Schepenen te Diest*.

GRACHTING (G—e), zn. v. *Onderhoudingswerken aan eenen gracht*, fr. *travaux d'entretien à un fossé*. || Terwylen met deylinge dese goederen verandert syn van meester, eñ positievelyck of reëlyck met een beke eñ groot hol van beyde kanten gesepareert syn, oft dengeenen, die in het velt gevallen is, verobligeert is den gracht oft hol te onderhouden op syn erffve eñ die beeke van twee syden te rioulen... Mits oock dat in die deylinghe niet versproken is van eenige grachtinge die den eenen voor den anderen soude moeten maeken... *C. gr. Loon*, I, 731.

GRACIE, zn. v. 1) *Ontheffing, ontlasting*, fr. *décharge, exemption, dispense*. || Dat N. sculdich ware te vernoughene de voochden naer tinhouden syns bezegheltuchts, eñ dat hy daeraf [*nl*. van zekere schuld aan de weezen, met den intrest van 10 jaar] gheene andere gracie sculdich ware te hebben. *C. stad Brugge*, II, 213 (1411).

2) *Gunst*, fr. *faveur*. || Van allen yssuwen, gracien van poorten, of eeneghe corruptien die yemendt boven zynen eede ontfaen mach hebben. SCHAYES, *Collatie*, 178.

GRAEF (Grave, Greve), zn. m. *Graaf, een door den vorst aangesteld ambtenaar, zijnde tevens rechter en bestuurder van zeker rechtsgebied*, de *principes* van Tacitus, *qui jura per pagos vicosque reddunt, in de Salische wetten* grafio *genaamd; welke benaming ook is overgegaan op bijzondere openbare diensten, als* burchgraaf, dyckgraef (zie die woorden), marckgraef, marcktgraef, pluimgraaf, watergraaf, *e. a*., fr. *comte, fonctionnaire institué par le prince, en même temps juge et administrateur de certain district ou canton* (*les „principes" de Tacite, qui jura per pagos vicosque dicunt*), *appelé* grafio *dans la loi salique; cette dénomination a aussi été étendue à des services publics particuliers, tels que* burchgraef, dijckgraef (*V. ces mots*), marckgraef, marcktgraef, pluimgraef, watergraef, *et autres*. Zie Raepsaet, *Œuvres*, II, 36, Kil. Graef, grave. *Comes, regulus, vulgo graphio et gravio*. — *vetus sax. Judex, praeses, praefectus* [en hij voegt er zijne etymol. bij: q. d. grauw, j. *canus, senex cujus capillus in albedinem vergit*, etc. Zie ook BOEY, en Verdam GRAVE. — Marckgraef, zn. *Markgraaf, leenman die het bewind en de wacht had over de grensgewesten, grensgraaf*, fr. *marquis, feudataire préposé à la garde des marches, des frontières*. Kil. Marckgraeve. *Praefectus limitaneus, custos limitis*. — Marckgraefschap van Antwerpen, *marquisat d'Anvers. Zooals Brandenburg ten noord-*

oosten, zoo was Antwerpen ten noord-westen de mark of grens van het H. Roomsche Ryk, Marchionatus Sacri Romani Imperii, welken titel onze stad tot op het einde der voorledene eeuw heeft behouden, fr. *ainsi que Brandebourg l'était au nord-est, Anvers était la marche ou frontière du Saint-Empire Romain au nord-ouest, marchionatus Sacri Romanii Imperii, titre que notre ville a conservé jusqu'à la fin du siècle précédent.* MEERTENS en TORFS, I, 120. Kil. *Praefectura limitum, custodia limitis.* — || Het markgraefschap bestond uit: 1° het eigenlijk Markgraefschap des H. Rijks [*nl.* de steden Antwerpen, Lier, Herentals, *enz.*], 2° de vrijheid van Gheel en onderhoorigheden, 3° de meijerij van Santhoven, 4° het Land van Arkel, 5° het Land van Rijen, 6° de vrijheid van Hoogstraten, 7° de vrijheid van Turnhout, 8° de baronnie van Breda, 9° de heerlijkheid van Bergen-op-Zoom, en 10° het Land van Steenbergen. Ib. MEERTENS en TORFS, I, 453. — Pluimgraef. Watergraef. *Deze vorstelijke ambtenaars hadden resp. het bestuur en rechtsgebied over de riviervogels, zwanen, ganzen, e. a., de scheepvaart en de rivieren, de plantingen bij de heerbanen, de heide — en ledige landen, de windmolens, enz. Eene verordening van Philips-den-Goede, van 22 dec. 1456, vereenigde beide ambten met dat van den Warantmeester of opperboschrechter*, fr. *ces fonctionnaires du prince avaient resp. l'administration et la juridiction des oiseaux de rivière, cignes, oisons, etc., de la navigation et des rivières, des plantations sur les grandes routes, des bruyères et terres vagues, des moulins à vent, etc. Une ordonnance de Philippe-le-Bon, du 22 décembre* 1456, *réunit ces deux offices à celui de gruyer.* Zie ook **Bailliu van den watere.** || *Le* waetergraef *et* pluymgraef *connaissait des différends survenus entre les bateliers; des méfaits commis à* 40 *pieds en deçà des rivières du duché de Brabant, et de tout ce qui concernait la navigation sur ces rivières. Enfin*, „*il a connaissance sur tous oiseaulx de rivière, cignes, oisons sauvages et autres, quels qu'ils soyent, que nul ne peut tirer sans son congé*" (*Extraits des anciens comptes du gruyer*). AUG. ET L. GALESLOOT, *Maison de chasse*, 213. Zoo wie op s'heeren straten plant ofte huysen maekt over de twee voeten van zyne gracht, sonder consent van den watergrave, ofte heere respectivelyck, eñ tenwaere dat zy daertoe ghegerecht waren, die verbeuren... *C. v. Aalst*, x, 14. — Marcktgraef (Merctgreve). *Graaf of deken der lakenhalle of drapperie*, fr. *doyen de la draperie.* || Van den merctgreve eñ syn VIII raetsluyden. Wy verleenen eñ ordineeren dat in die voerseider onser stadt sullen sijn een mercktgreve eñ sijn acht gesworen raetsluyde, die corrigeren sullen eñ regeren dat officie ven den drapparien, eñ ander dynghen te doene die tot noch toe tot honre officien van ghewoenten toebehoeren. Eñ in der stadt desselven greven, alle jare overleden, dieselve acht raetsluyde voer dat toecomende jaer, sullen sy kiesen eenenanderen greve. *C. v. St.-Truiden*, § 19. — Graef (Grave) van den Egiptenaers. *Overste van de heidens*, fr. *chef des bohémiens.* || 1440. Item, ghegheven eenen grave van den kleynen Egipten in hofscheden, III lib. par. *Auden. meng.* V, 174. Item, ghegheven den grave van den kleyne Egipteneers van den cleynen Egipten, in hofscheden, L sch. It. ghegheven Martin, enz... 1454. It. ghegheven den g. v. d. c. E., omme dat hy zyn volck soude doen vertrecken eñ ruminghe doen uut der stede, mids dat zy de liede vele moyten eñ overlast doen, in hoesscheden, VI lib. par. enz. enz. Ib. 175. (Zij waren meermaals voorzien van grafelijke bedebrieven). Zie ook EGYPTENAERS. — **Graef van den Ribauden**, fr. *comte des ribauds.* Zie RIBAUDEN.

GRAEFDACH. Zie CIJNSGOET.

GRAEFNEDE, GRAEFNEDINNE (Gravenede. gravedinne, gravenedinne, gravinne), zn. v. *Gravin*, fr. *comtesse.* || Wy, Margriete, graefnede van Vlaendren. *C. stad Brugge*, I, 201, 1 mei 1275. Graefnede. DE VLAMINCK, *Denderm.* VI, 153; DE PR. en BR. V. *Gijzenghem*, 18; XVI. *Assenede*, 89. Graefnedinne. Ib. V. *Gontram*, 17; SCHAYES, *Collatie*, 98. Gravenede. *Pl. v. Vl.* I, 88. Gravedinne. DE PR. en BR. II. *Heusden*, 18. Gravenedine. JAN V. DIXMUDE, 33, 137.

GRAEN, GREIN, zn. o. *Graan, koren*, fr. *du grain, des céréales.* || Dat gheen onser ondersaten... gheenrande greyne van coerne, noch oock gheenrande beesten vercoopen en sal moigen. *Rekenk. v. Brab.* reg. 136 f° 39 (1495). Terwe, rogghe, gerste, havere, erweten, boonen oft andere graenen. *Plac. v.* 23 dec. 1577. — Ront graen. || Van rondt graen, draegende by den faeyse, als vooren, eñ draegende gesackt uyt den schepe, sonder klemmen, een schele par. REMBRY, I, 502, *Regl. d. zakdragers*, 1761. (De hier bedoelde soort van graan komt achter het „schockellioen" of de gerst, en de haver. De uitg. ziet er het *koolzaad* in, naar aanleiding van De Bo's „Rond zaad", tegenover het „Platzaad" (*graine de colza — graine de lin*); en de tarwe? de rogge?)

GRAENBRANDEWIJN (Greinb—), zn.m. *Brandewijn*, fr. *eau-de-vie, brandevin.* Kil. Brandwijn, brandende wijn. *Aqua ardens.* K. *auctus.* Brandewijn. Vinum adustum. *Eau-de-vie, eau ardente.* La Curne. *Eaue ardante.* || Hoedat op den 3en dec. 1655... was verboden dat men egheene ghebrande wynen en moghte distilleren met graenen, „doordien dat hetselve causeerde groote dierte der graenen",.. „alsoo die voors. graen-brandewynen syn nocief voor de gesontheyt der menschen, eñ groote dierte brenghen onder de graenen"... *Pl. v. Brab.* 24 dec. 1660, IV, 99. — De plakkaten in de Fr. taal noemen dezen drank *brandevin, eauë de vie, eauë vive, vin brûlé*). — Sal den pachter van yeder pot wijn van wijn mogen heysschen vier stuyvers voor accyse, eñ voor yeder pot grijnbrandewijn twee st. *Verpachting v. d. accijns te Diest*, 1706.

GRAENDENIER, GRAENIER, zn. *Graanhandelaar*, fr. *marchand de grains.* || De vercoopers-graendeniers. Van den corencoeperen-graendenieren. *Rekenk. v. Brab.* reg. 133 f° 159, a. 4 en 5. (1524). Coerencoopers ofte graeniers. *Pl. v. Vl.* 12 dec. 1545, I, 646.

GRAENDER (Grander), zn. *Graanzolder*, fr. *grenier.* Kil. Graener, Graender, *Granarium, horreum.* || Vertheert bi den heere, bi der Wet eñ den ontfanghere, als zy de granders van den coorne ghevisiteert hadden binnen den scependomme van Nieneve, te twee reysen g. iiij xvj s. *Stadsrek. Ninove*, 1480. It. JAN V. DIXMUDE, 44.

GRAENWERCK, zn. *Graan*, fr. *du grain.* || Timmere (?) met graenwerke. *Tol te Brugge* 1252; waarschijnlijk het *Navis onerata cum annona* van den Lat. tekst; alnog: *de annona, de farina.*

GRAESHOF. Zie GRASHOF.

GRAET (Graed), zn. m. *Trap*, fr. *escalier.* Kil. Graed. j. Graet. *Gradus.* || Van Janne den Coerdier, van huushueren van den kamerkene onder

den graet van schepenen huus, xvj gr. De coste van der doren die hanct beneden vore den graet van schepenen huus. *Stadsrek. Ninove*, 1389. Overmids dat den steenen graet an de Brabant poort was te valle ghegaen, eñ de trapsteene verloren, ghecocht jeghen N. steenhauwere, nyeuwe steenen trappen omme den voors. graet; costen iiij lib. — It. dairtoe ghecocht jz[m] kareele, die an den voors. graet bestaedt zyn. Ib. 1477. Dat schepenen nu nieuwelinghe hebben ghedaen maken eenen graed eñ doren up dhuuthende van der halle. DE VLAMINCK, *Stadsrek. Denderm.* I, 149 (1395). De graed... aldaer men afghaet onder scepenen camere in de donrebuscamere. Ib. 151 (1405). It. MARTINEZ 151. Betaelt meester Heindric van Pe, voor de leveringhe van de steenen van den upganc ofte den graet, aldaer men ten scepenen huuse upcompt... *Auden. meng.* III 451 (1530). Di stond er rike af te sine Mochstu gedoen in gere manire: Dattu dorebickes dese maysire Van desen torre, die hier staet, Ende enen ganc maken eñ enen graet Van den huse in den torre te gane. *De* VII *Vroeden*, 3753/3759.

2) Graet van hoirie. *Graad van bloedverwantschap*, fr. *degré d'hoirie, de parenté.* || Den eersten graet ofte ordre van successie eñ hoirie competeert de kinderen van ghetrauden bedde, dewelcke hoirs eñ erfghenaemen zyn van haerlieder vader eñ moeder. *C. v. Auden.* XXIII, 19; it. 2; XXI, 3.

GRAFELIJCK (Gravelike), bijw. *Van 's graven wege*, fr. *de la part du comte.* || Eñ zeide [*nl.* de proost van Sint-Martens] dat hy zyn heerscip eerlike eñ gravelike hilt. OL. V. DIXMUDE, 92.

GRAFFEL, zn. *IJzeren grijphaak ter verbinding van steenen*, fr. *agrafe.* || Alle voegingen oft payen gemaeckt met graffelen, loefgaten, wyngaertrancken, sal men meten... *Regl. edificiemeters v.* 1705, I, 57.

GRAIXE, zn. (?) || Een kiste oft pijpe graixe, geëvalueert op vj lib. *Schatting v.* 1551.

GRAMERATIE, zn. v. *Lijstwerk*, *omboordsel*, fr. *bordure*, *frange* (?) Maigne d'Arnis *Gramita. Gramatia. Gramata.* || Een capelle, staende bij den ouden durmtre, hogho, dewelcke sy nu besighen voor de schole, dezelve capelle met eene grameratie van houte, de ghelasen veinstere verwapent... DE POTTER, *Sec. cart.* 390 (1568).

GRASHOF (Graeshoff), zn. m. *Weide*, *weiland*, fr. *pré*, *prairie.* || Vier vaten backoren aen eñ op eenen grashoff. KEMPENEERS, *Montenaken*, I, 122. Veijf vierdels coren erffpacht aen eñ op eenen graeshoff,.. te samen met huijs eñ hoff aen voorss. graeshoff annex,.. eñ is den voorss. graeshoff gelegen te Montenaken achter sijn huijs voorss... — Een vat koren erffpacht... aen eñ op eenen warmoeshoff eñ graeshoffken. Ib. 127. Eenen seeckeren graeshoff... *C. gr. Loon*, I, 296.

GRASSATEUR, zn. *Roover*, *struikroover*, *afzetter*, *straatschender*, fr. *brigand*, *voleur de grand chemin*, *détrousseur*. Lat. *grassator.* || Permitterende voorts bij desen allen eñ eeniegheliijcken de voorn. vrybuyters in 't teghenwoordich misdaet te moghen dootslaen als openbaere grassateurs eñ straetschenders, sonder daeromme te misdoen. *Pl. v. Brab.* 12 juni 1586, II, 218. Als openbare grassateurs eñ straetschenders. V. D. HAEGEN, *Ber. tijden*, III, 215.

GRATE, zn. || Adieu, aerm veltpaepkens, die, om tontdraghen de grate, De waerheyt verlaet eñ zijt calviniste. DE POTTER, *Chronijcke*, 284.

GRATENZEN, zn. mv. || *Pour* oker, *verdegreze*, *pour* Spains groen, *pour* tanit, *pour feuilles* (?), *pour* gratenzen (?).., xlij s. ij d. *Ypriana*, I, 24, *Stadsrek.* v. 1330.

GRAUBROEDER, zn. *Franciscaner*, fr. *franciscain*, *frère-gris*. Kil. Grauw monick, Grauwbroeder. *fland.* || Ontrent desen tijt liep seere de mare, dat in de vergaderinghe van dese prædicatien quam twee graubroers, verzaeckende de cappe eñ riepen: *Vive le gué!* DE POTTER, *Chronijcke*, 207.

GRAUWERCKER, zn. *Bontwerker*, *bewerker van grijs bont*, *pelsmaker of —verkooper*, fr. *pelletier*. Kil. Grauw-wercker. *vetus fland.* j. peltier. Kil. *auctus*. Grauwerker. || Grauw- eñ lammerwerkers. Privilegie: het maeken eñ vercoopen van alle soorten van pelterije, moffels eñ andere goederen raekende deselve neeringe. *Rijksarch. Declar. v.* 1784, *Gent.*

GRAVE, zn. *Gracht*, *waterleiding*, fr. *fossé*, *conduite d'eau.* || Dat men, om tvoirs. water herwerts te brengene, sal moegen maken eñ graven *een grave oft waterleyde* [*var.* waterlije]. *Rekenk. v. Brab*, reg. 135, f⁰ 41.

GRAVEEREN, bn. *Beschadigen*, *benadeelen*, *verongelijken*, *te kort doen*, fr. *préjudicier*, *léser*. || Elck die gegraveert oft gequest is in zijn recht, moet zijn gebreck halen eñ besoecken in justitien voor jugen competent. WIELANT, *Pract. civ.* c. xiij. It. *C. v. Gent*, II, 241. Indien hem iemant by sulcke ordonnantien oft statuten gegraveert vint, is gehouden, voor 't eerste, sijn beclagh te doen aen den amptman eñ wethouderen. *C. v. Brussel* 1606, a. 39; Christijn *si quis... gravamen senserit.*

GRAVELING (—e), zn. v. *Verschansing*, fr. *retranchement.* || Als dat... capitein Lyon eñ capitein Parade dootgheschoten waren int overvallen van zekere gravelinghe onder de stadt van Breda. PIOT, *Chron.* 716.

GRAVEN, bn. *Levend begraven*, fr. *enterrer vivant.* || Eñ voort so grouvene twee wyfs sonder consent van den heere; waerop dat de bailliu oec calaenge dede. *Reken. baljuws. Gent*, 1367, rol I721.

GRAVEN, bw. Munten. *Snijden*, *steken*, *graveeren*, fr. *graver* (*la monnaie*). || Dat onderscheyt is tusschen diegeene die de munte contrefayten, graven, forgeren, printen eñ verwe geven, eñ dengeenen enz. V. D. TAV. 66 v⁰.

GREEP, zn. *Het grijpen met de uitgespannen hand*, *span*, fr. *empan*. Kil. *auctus*. Grepe, grijp. *Prensatio. Empoignement.* Bovengreeps. *Meer dan twee spannen*, fr. *plus de deux empans.* || Alle de upgaende boomen, hart eñ morru,.. wyt bovengreeps... *C. v. Aalst*, 300 (18 aug. 1478).

GREPSTEEN (Greepsteen), zn. *Grootere steen voor de sponden en riolen eener kasseide*, fr. *grès plus grand pour les bordures et rigoles d'un pavé.* || Arnoude Steenlande, van xviij[m] v[c] grees, eñ c greepsteene (*nota* 2: Grepstene, klb. iii), xlvij lb. dwelcke gheorbort es vor de walporte, eñ an de hoofde van den niewen brucghen. *Stadsrek. Gent*, 247 (1337).

GREFFIEHOF, zn. *Kweekhof*, *enterij*, fr. *pépinière* || Soo wanneer de goeden ofte vervallen niet en sijn verhuert, verpacht oft ter hellicht uytghegheven, soo sal men, eerst, aengaende den huysen, winnende landen, beempden, eusselen, wijngaerden, greffiehoven, interijen, wijthammen, enz. enz... aensien den rechtveerdighen prijs... *Pl. v. Brab.* 18 jan. 1554, a. 4, II, 16. x[de] *penning*.

GREFFIER (Griffier), zn. *Deze benaming staat over 't algemeen gelijk met die van secretaris of schepenenklerk; schijnt echter allengs bijzonder toegepast geweest te zijn op den „schrijver" in rechtszaken*, fr. *cette dénomination équivaut en général à*

celle de secrétaire ou clerc échevinal; elle paraît toutefois avoir été, à la longue, particulièrement appliquée au „scribe" en matière judiciaire. Kil. Greffier. *Grapheus, graphiarius, scriba* &a. Maigne d'Arnis *Graffarius: Scriba, notarius. Greffier.* (A. 1482). *Graphiarii acta judicialia, tam in senaculo consulum, quam in tribunali praetoria conscribunt.* Nannius, in de Inleiding op de kost. v. Mechelen. || Welck vonnisse van lossinghe van den pande moet worden geteeckent by den secretaris, als greffier van der vierscharen. *C. v. Antw.* 1545, IV, 9. Daeraf [*nl.* van de verkoopingen in sterfhuizen]... den griffier eñ scepenen-clerck den boeck is houdende; die oock den boeck onder sijnen behoorlijcken salaris ophaelt eñ moet goetdoen. *C. v. Deurne* 1612, a. 488. Indien d'officier over sulckeñ ghevanghene vonde eenighe goeden oft ghereet ghelt, is ghehouden allen tselve bij den griffier oft schepenen-clercq te doen beschrijven eñ inventariëren. Ib. a. 7. — In de kost. der hoofdbank van Santhoven, *Stijl*, 1557, a. 272 en volgende, komen voor „de clercq", als opperste ambtenaar, en een „griffier"; in de Salarissen van 1664, ziet men niet dan eenen „secretaris". De stad Brugge had eenen „Greffier civiel" en eenen „Greffier crimineel", wier ambtsverrichtingen uitvoerig beschreven staan in Damhouder's *Grootdadigheit* enz. 488 en 499. Zie, voor de stad Gent, DE PR. en BR. XXXIII. *Gent*, 2de d. 456; voor den Raad van Vlaanderen en voor de greffiers in Vlaanderen, de plakkaten, voor de greffiers in den Raad van Brabant, o. a. de ord. op den Stijl v. 13 apr. 1604, enz. Zie ook SECRETARIS.

GREI, GREE (Grey), zn. *Kei, kasseisteen*, fr. *grès, pavé de grès.* || Van v lasten greys, daer men mede cautsiede tenden de Mere. MERTENS, Oudste rek. 1324, blz. 45. || Dit es dat dontfangers ebben uteghegheven binnen desen jare, van grees dat ghecocht es mede te kelchiedene, eñ van kelchiedene. *Rek. d. stad Gent*, 246 (1337).

GREIN, zn. 1) *Paradijszaad, —korrels*, fr. *graine de paradis, cardamome.* || Greinen i bale de paradijs, is geëstimeert op vilj lb. De pijpe daeraf op xvj. lb. *Schatting v.* 1551.

2) *Scharlakenverf*, fr. *teinture d'écarlate, cochenille.* Schaerlaecken greyn. *Coccum infectorium, granum tinctorium.* Maigne d'Arnis. *Granum. Coccum. Cochenille; ol. graingne, grain* (A. 1328). *Pro quolibet quintallo grane vulgr dicte* greyne. *Tol. v.* 1305. Van elcken hondert greynen. *Tol v.* 1409. *Greyn de pastel descarlatre*, een bale is geëstimeert op xv lb. *Schatting v.* 1551. Van alrehanden corten gemingden lakene sonder greine, sal men geven te huren v s. *Ord. Volders te Brussel, Braecmaent* 1280, a. 7. Allen scaerlaken, ocht dat met greynen gheminct es, salmer deen uten anderen trecken, op ene pene van xxx s. *Kb. d. lakeng. Diest, Wolwerk*, 1333, a. 21. Wat mer met greynen maect sal puer sijn; wiere ander rode verwe toe dede, souts ghelden x lb., eñ diest were eñ doen dede, soude ghelden dieselve pene, eñ een jaer sijns ambachts derven, eñ die ware verliesen. Ib. a. 34. Dat niemen negheene greine ne doe te wullen daer Brisilie toe es, no greine ne mingghe te wullen die van witten ghemeet es, op de boete van x lb.; maer men mach greine mingghen in wulle die van blauwen ghemeedt es, eñ in al andre varwe. *K. lakeng. Auden.* 1329, a. 3. Wat men varwen sal met greynen, daer en mach men ghene roede varwe toe doen dan greyne. *K. lakeng. te Mechelen* 1331, a. 17, enz. enz.

GREINEN, bw. *Verven met scharlakenverf*, fr. *teindre à la cochenille.* || Men sal gheen roede wolle minghen met wolle die ghegreynt es, op ene pene van x lb. *Kb. lakeng. Diest*, 1333, *Wolwerk*, a. 22. Die lange lakene van xlij ellen, die al gegreint syn in di wolle, eñ dair vj vierendeel gegreinder wollen toe es, ocht meer, selen geven te huren vij s. en vj d. — Die lange gemingde lakene van xlij ellen, dair men dan vj vierendeel gegreinder wollen toe es, selen geven te huren vj s. *Ord. volders te Brussel, Braecmaent* 1280, a. 3 en 4. — Het verwen in 't rood komt reeds voor in de *Ord. de pannis van* 1248 *te Leeuw.*

GREINWERCK, zn. Greinwerck van glas. *Glaskramerij*, fr. *verroterie?* || Alle soorten van coopmanschappen eñ cremerije comende van Neurenburch, te wetene: Loverkens eñ greynwerck van glas, van alle soorten. *Pl. v. Brab.* 27 febr. 1603, a. 8, I, 302.

GREIS. Zie GRUIS.

GRET, zn. o. Verdam veronderstelt, niet zonder rede, dat in ons citaat eene verschrijving is voor *guet* of *goet.* || Dat alle hare late, die te Kiele wonen, up haer gret, eñ oec, waer si wonen, buten der vriheit van Antwerpen, te haren ghedinghe comen (die *haren* slaat op heeren Wouter Volkart eñ Ghisebrecht Amman, die laten hadden te Kiel). MERTENS en TORFS, III, 651, *Charter v. hertog Jan*, 1291.

GRETEN (Greeten), bw. Het Brab. kreten. *Plagen, tergen, sarren*, fr. *tourmenter, chagriner, vexer.* Kil. Kreten, kreyten. *Irritare, exasperare.* Zie Schuermans. || Oock benamen zij hem de eerste twee nachten zijn slapen, hem temterende eñ ghreetende, zoo die Joden Onsen Heere deden. V. D. HAEGHEN, *Ber. tijden*, III, 96.

GREVE. Zie GRAEF.

GRIEF, zn. o. In verschillige bet. 1) *Gevaar, ramp, onheil*, fr. *danger, sinistre.* Kil. *fland. Grave, asperum malum.* || Alle degene die huse hebben binnen den dorpe, dat [si] die bewaren van roecgaten of kemeneyen, dat daeraf gheene scade noch gaef [*l.* grief] en comme, op de boete van 3 lib. par. VAN LOKEREN, *St-Bavon*, 229, *Voerboden v.* 1404, a. 1. It. 2. — Te grieve staen. *Gevaar bieden*, fr, *offrir du danger.* || Zo waer dat eeneghe huysen, poorten of mueren buuten loode eñ te griefve staen. *C. stad Brugge*, II, 285. Worden oock [*nl.* de deelmannen].., ghehouden te bezouckene de smessen in elc smetshuus, eñ de ovenen in elc backershuus.., eñ deghone die zy vynden te griefve staende, zullen aldaer ghebot gheven tvier stappans uuyt te doene. 290. It. 293 en 294.

2) *Nadeel, benadeeling, schade*, fr. *préjudice, dommage.* Kil. *Nocumentum.* || De vrouwe van Boelaer,.. haer doleerende.., dat onse Wet eñ liede van Gheeroudsberghe ghehouden eñ ghedaen hadden eñ pynden te weerne onredeleke, in grieve eñ prejuditien van der vorseide vrouwen, haren heerscepe van Boulaer eñ te Scendelbeke. *C. v. Aalst*, 542 (9 nov. 1353). Van de vonnissen by hunlieden [*nl.* de peismakers] gegeven, in gevalle van grief, wort geappelleert aen de voorsz. wethouderen. *C. v. Brussel* 1606, a. 54, Christijn *casu gravaminis.* — Grief nemen. *Nadeel, schade, verlies lijden*, fr. *souffrir du préjudice, du dommage, des pertes.* || Soe wat notaris, greffier oft ander scrijver achterlaet uuyt malitien te scrijvene, 't gont dat hij behoorde oft gelast was te scrijvene, soedat de prince grieff oft interest daerbij neempt, die verliest de vuuyst, soe eenige seggen. WIELANT, *Pract. crim.* c. 124.

3) *Lichaamssmart*, *pijn*, *zeer*, *kwetsing*, fr. *douleur corporelle*, *souffrance*, *blessure*. Kil. *Dolor*. Grief doen. *Kwetsen*, fr. *blesser*. || So verbiet men alle ontamelike messen met pointen te draghene.., enware dat de pointe soe ghebroken ware dat schepenen dochte dat mer niemene grief met doen mach. *Kb. v. Auden*. 1328. *Van wapenen*.

GRIETE, zn. v. *Soort van visch*, fr. *sorte de poisson*. || Van een griete, 3 den. Van differente grieten in een koop, 1 den. *Pl. v. Vl. Regl.* 10 dec. 1767, a. 109 en 110, *loon der vischdragers te Blankenberg*, XI, 1337 (het w. staat tusschen terbote en vlote).

GRIEVEEREN, bw. *Benadeelen*, fr. *préjudicier*. || Daer mincke valt, dat betert men naer de grootte van der mincke, eñ naer dat de mincke den ghequesten grieveert (2 maal). *C. v. Aalst*, 474, a. 3.

GRIEVELIJCK (Grevelic), bn. *Smartelijk*, fr. *douloureux*. || Omme te scuwene die grote, zware, orrible wapeninghen, manslachten eñ grevelike faite die ter menigher stont ghevallen sijn. *C. stad Brugge*. I, 416 (1361).

GRIEVEN (Griefven, Greven), 1) Van personen. *a*) *Kwetsen*, *wonden*, fr. *blesser*. || Wapenen daermede men jemant soude moghen griefven. *C. kast. v. Iperen*, c. 34. — *b*) *Aantasten met een moorddadig inzicht*, *kwetsen*, *wonden*, fr. *attaquer avec intention de donner la mort*, *blesser*. || Hoe de vassael hem draghen sal als zijn heere yemande dreecht. De here seecht totten vassael in secrete: ick sal eer morghen avonde dootslaen Peetere. De vraghe is wat de vassal te doene heeft? Secht: dat hi sal bidden den heer dat hijt niet en doe; eñ siet hi dat de here emmers in dat propoost blijft, hi sal gaen by P. eñ seggen hem met generale woorden dat hi hem wacht, want men uute is om hem te grieven van den lijve. WIELANT, *Leenrecht*, 136.

2) Van zaken. *Beschadigen*, fr. *endommager*. Kil. *fland. Nocere*. || Wat schipper bevonden wort met sijn schip te zeylen jeghens de brugghen,.. Sulcx dat daerby de brugghen ghegrieft ofte ghehindert worden, sal verbeuren... *C. v. Veurne*, c. 38, a. 4. Die in de haghe bome houwet, ocht erghert, ocht greeft, zaels ghelden v s. *Kb. v. Diest*, B 129.

GRIFFOEN, GRIFFIOEN, zn. m. *Zilveren munt*, *verbeeldende eenen griffoen of grijpvogel*, *in* 1487 *en* 1488 *geslagen op last van Maximiliaan*, *op welke meestal de naam van Philips-de-Schoone verzwegen werd; welke achterlating tot den opstand van Vlaanderen en van de overige provinciën aanleiding gaf*, fr. *monnaie d'argent*, *représentant un griffon*, *frappée en* 1487 et 1488, *par Maximilien*, *et sur laquelle le nom de Philippe-le-Beau était généralement omis*, *omission qui donna lieu à l'insurrection de la Flandre et des autres provinces*. || *Les doubles gryffons auront cours pour deux pattars. Les singles gryffons auront cours pour un pattar. Ord. v. Max. en Phil.* 14 dec. 1489, *Pl. v. Vl.* I, 448. De dubbele griffoen-stuiver, de griffoen, de halve, kwart en andere onderdeelen van den griffoen-stuiver. C. P. SERRURE, *Vad. Mus.* III, 70. Dubbele griffioen of dubbele stuiver van Mechelen. V. D. CHIJS, *Hertogdom*, 192.

GRIJNCKEN, ow. *Grimlachen*, *grinniken*, fr. *ricaner*. Kil. Grijnen, grenen, *fris. fland.* j. Grenicken. *Subridere*. || Waerup hij antwoordde dat hij in de keercke predicken zoude eñ nieuwers el. Eñ naer vele woorden, den predicant altijts grijnckende eñ lachende, zoo zijnder een deel van zijn ghezinde gheloopen up den torre eñ hebben alle die clocken overhoop gheluut. V. D. HAEGHEN, *Ber. tijden*, I, 86.

GRIJP, zn. 1) *Eene zilveren munt ter waarde van* 10 *Brab. st.*, fr. *monnaie d'argent de la valeur de* 10 *sous de Brab.* (Volgens de rek. v. Aert Van Bakele v. 1495/1496 te Diest). Kil. Grijp, voghelgrijp. j. griffoen. De grijp zal echter dezelfde munt niet zijn als de griffoen van 1487 en 1488, immers zij doet zich veel vroeger voor: || Cj gripe, xl plecken voir elck gripe. *Vad. Mus.* II, 319 (1433). *Le chiffre des recettes s'y élève à* 7568 grypen 29 *placques* 3 *sous payement (la gryp était une pièce d'argent noir*, swaertegelt, *divisée en* 40 *placques*, *dont* 3 *valaient* 1 *sou*; 16 grypen *représentaient une livre de gros*. A. WAUTERS, *Tirlemont*, *stadsrek.* 1470/71.

2) *Soort van wit bier te Dendermonde*, fr. *sorte de bière blanche à Termonde*. || Grijp of wit bier. DE VLAMINCK, *Vgb.* 65 (17 mei 1555).

GROEDE, zn. *Aangeslibd land*, fr. *terre d'alluvion*. || Durch Alluvion gebildetes neues Land, heisst auch wohl *Groede*, so viel als *Incrementum*. So auch *Werpland* (von *groeien*, anwachsen). WARNKÖNIG, *Fl. st. u. Rg.* I, 235.

GROEN, bn. Zooals thans, fr. *vert*. Fig. *Onrijp*, *onbedacht*, *onervaren*, fr. *irréfléchi*, *inexpérimenté*. || De joncheyt.., die dicwils doet dat zij, audt zijnde eñ rijper van verstande niet gheerne doen en zoude; want daer zijnder sommighe zoo groene eñ wulpsch van zinne, eijst dat zij niemant en mesdoen, zij en connen niet gheslapen. V. D. HAEGHEN, *Ber. tijden*, II, 220. — Groen kerck. *Benaming van de tempels der zestiendeeuwsche Hervormden in het veld*, fr. *nom des temples des Réformés du* 16e *siècle dans les champs*. || Heeft hij ghewilt dat men tkindt ter christenhede draghen zoude buten der stadt, (alzoo zijt heeten) in de groen keercke (omdat haer diensten eñ predicatien int groene ghebuerden), om aldaer van die calvinistische ministers ghedoopt te werden. V. D. HAEGHEN, *Ber. tijden*, I, 304; it. II, 138 en 353. — Men zegde ook enkel in 'tgroene, *à la campagne*. || Men zeyde, dat zij ooc inghedaecht zouden zijn... die haer kinderen int ghroene hadden doen christen doen. Ib. IV, 231. — Groene straten. *Gemeenteweiden*, fr. *pâturages communs*. || Niemant en sal ook het meest vergeren van de groene straten oft vroenten. *C. gr. Loon*, II, 552, *Lummen*, a. 17.

GROENEN, bw. *Groen verwen*, fr. *teindre en vert*. || Wat men vint van witten plaeyn [ploeyen?] in lakene ghevarwet, ofte groen dat van witten lakenen ghegroent eñ in den lakene ghevarwet, das es verbort, uutghenomen moreit roet eñ gheel. *K. lakeng. Mechelen*, 1331, a. 115.

GROENSWAERDE (Groenzwaerde), zn. *Een met gras begroeide grond*, *grasplein*, fr. *place recouverte d'herbe*, *gazon*. || Ter voldoening geven zij aan denzelfden, tegen eenen jaarlijkschen en eeuwigen cijns van 6 lb. par., een streek meersch oft groenswaerde, gelegen... V. D. HAEGHEN, *Ten Walle*, 242 (1578). Ettenmersch ofte weede, die men ghewoonelyck es met beesten te ettene, tgers ofte groenswaerde volcht den gront tot half april. *C. v. Aalst*, XX, 20. Bempden eñ groenswaerden. MARTINEZ, 228. Hoevele winnende lant, groenzwaerde, maersch eñ ander hooghe ettinghe. *Pl. v. Brab.* 23 aug. 1550, III, 345.

GROENTENTE, GROENTENTERS. *Bende van oproerigen en plunderaars*, *ingericht te Gent in* 1451, *die Vlaanderen doorliep en alles op haren doortocht*

verwoestte, fr. *bande de séditieux et de pillards, dits „de la Verte tente" organisée à Gand, en* 1451, *qui parcourut la Flandre, ravageant tout sur son passage.* || Doe ten tijden (1451) soe rees daer up een gheselschap van vele quade bouven, dat men hiet die Groentente.., de vele quaets in Vlaendren deden... eñ si roofden die stede van.., eñ alle dieghene die si wisten die metten princhе toe waren, die daden si persecutie eñ verdriet. GAILLIARD, *Glossaire*, 633 (*Exc. Cron.*). It. SCHAYES, *Collatie*, 462. — Men noemde ze ook de Ghelapte schoens (Despars, *Cron.* IV, 164). Dergelijke benden vormden zich ook te Luik; fr. *on les appelait aussi „Les Souliers rapiécés." Des bandes semblables se formèrent aussi à Liège.* (Van Even, *Gesch. v. Leuven*, p. 54, col. 2.). GAILLIARD; l. c., *Auden. meng.* I, 465.

GROENVISCH. Zie VISCH.

GROESE (Groose), zn. v. 1) *Wasdom*, *groei*, fr. *croissance*, *crue*, *vigueur*. Kil. Groese, *fland.* j. groeysel. *Vigor & Augmentum*, (*incrementum*). || Voorts alsoo men oock by daghelyksche experientie bevint, dat verscheyden pachters het slachhaut syn kappende voor synen volkomen wasdom, ter schade van den proprietarissen eñ aenkomende pachters, wort expresselick verboden eenigh slachhaut te kappen tensy hebbende behoorlicke dickte eñ syne volkomene groese, te weten: het hart haut ter oude van acht jaren, eñ het murwe haut, als elsen eñ diergelycke, ten minsten ses jaren. *C. v. Aalst*, *Regl.* 17 sept. 1675, a. 12. It. *Kasselrij v. Auderburg*, 17 oct. 1671, *Pl. v. Vl.* III, 418.

2) In eenen beperkten zin. *Gras*, *grasgrond*, *graszode*, fr. *gazon*, *pelouse*. || Niemant en sal, op de gemeyne straten, groes oft gras dragende, mayen. *C. gr. Loon*, II, 553, *Lummen*. Soo wie groes breeckt van oude ghersinge.., eñ hommelhof danof maeckt, sal, tsijnen afscheeden hetselve landt moeten bestaen laeten met hommelblock oudt twee jaren ten minsten, ofte gars maken twee jaren vóór het expireren van sijnen pacht. *C. v. Poperingen*, VI, 15.

3) In eenen ruimeren zin. *Weiland*, *weide*, fr. *prairie*, *pré*, *pâturage*. || Beset eñ veronderpant op viere stucken onder lant eñ groese. *Arch. leenh. v. Brab.* reg. 19 f^{0} 404 v^{0}. (1453). Voor elcken vercken dat men ongerinckt oft ongevingert(?) op den aart oft gemeyne groese sal vinden gaan. Ib. 560. *Vingt-six bonniers de* groese *ou prairies.* A. WAUTERS, *Environs*, I1, 730. Zie ook onder EEUSSEL.

4) *Afgesneden gras*, fr. *de l'herbe coupée.* || Betaelt van den groesen te haelne in den somere, omme de kercke mede te stroyene up hooghe daghe, xvij sc. par. REMBRY, IV, 653, *Kerkrek.* 1470/71.

GRONDEN, bw. 1) *Diepen*, *verdiepen*, *dieper maken*, fr. *approfondir.* || Dat alle jaeren.., alle de proprietarissen eñ tochtenaers van wederzijden der voors. rivieren zullen gehouden zijn, ieder op zyne zyde voor de hellicht, het kruyt uyt te trekken tot den wortel toe, mitsgaeders deselve rivieren te ruymen eñ gronden ter diepte van de resp. grondpegels. *O. P.-B. autr.* 8 mrt 1781, a. 8. IV, 355.

2) *Wettelijk in bezit stellen*, fr. *adhériter.* || Dat dan de voirseide justiciers eñ officiers... updat zijs versocht zyn, den coopere oft den naerlinc int vercochte goed gronden eñ erven zullen met zulcken solempnitheden van wette als daertoe dienen eñ behooren zullen. *C. v. Aalst*, 294 (1474). Zie ook ERVEN.

GRONDENAER (Grondeneer), zn. m. *Grondeigenaar*, fr. *propriétaire.* Kil. *fland. Fundi possessor.* || Desgelycx competeert de actie [*nl. possessorium retinendi*] den usufructuarijs eñ tochtenere tegen den grondenere oft den proprietarijs heere, als hij hem verbieden wille zijn tocht te gebruycken. V. D. TAV. 98. Men verbiet een yeghelyc te gaderen ofte coorne te rapene up der lieden landt voor anderstond dat de vruchten van den velde zyn; tenzy by consente van den grondenaere oft pachters. *C. stad Brugge*, I, 217 (1552). Grondenaer. *C. kast. Iperen*, c. 14; *C. v. Cassel*, a. 248; *C. v. Veurne*, t. 50 a. 3; *C. v. tVrije*, *a.* 94; WIELANT, *Leenrecht*, 64 en 65, etc.

GRONDEUR, zn. m. Zooals het voorgaande. || Comt er meer dan één [*nl.* relief betalen etc.] binnen den xl daghe naer de doot des grondeurs [*var.* grondenaers], hij [*nl.* de leenheer] en es niemenden sculdich te settene in possessien van den leene. *Leenrechten v.* 1528, f^{0}. 5 (art. 8 Gilliodts). Zie GRONDENAER.

GRONT, zn. m. 1) *Oppervlakte van den grond*, *aardbodem*, fr. *sol*, *terre.* Op den gront, fr. *à pied d'oeuvre.* || Daeraf [*nl.* van eenen nieuwen bouw] moet de proprietaris de stoffe, steen, calck, houdt (al verhouwen eñ bereydt synde) leveren opten grondt, sonder des tochteneers cost. *C. v. Antw.* 1545, XIII, 63.

2) Gront van erven. *Vast goed*, *onroerend goed*, fr. *bien-fonds.* Kil. Grond van erve. *Fundus*, *praedium.* || Een rentenier, hebbende scepenenbrieven van Antwerpen van synder renten, daervoere hem eenighe huysen oft gronden van erven sijn verbonden... *C. v. Antw.* 1545, VI, 16. In erfghevinghen oft vercoopen van gronden oft erven mach men tselve wel onderspreken. 55. It. VIII, 24, 77; XII, 10; XIII, 66. Verbintenissen van gronden van erven. Ib. *comp.* V, vij, 25. Erffgoeden, chijnsgoeden eñ eyghen goeden, soewel in gronden van erven als renten daerop besedt,.. *C. v. Brussel*, 1570, a. 32. Hebben tot dien oók kennisse eñ judicature van alle questien eñ differenten rysende eñ opstaende ter causen van..; van alle gronden van erven. It. 1606, a. 44; Christijn *in materia fundorum*. En *passim*. — In het leenrecht. Gront eñ bodem. || Eerst den grond eñ bodem van zynen voors. leene, groot zynde XVII bunderen. DE PR. EN BR. V. *Gijzenzele*, 18 (1454). Ick erve u in den gront eñ bodem van dit leen, mitsgaders in de vier houcken van diere. Ib. XV. *Middelburg*, 66. Zullen gaen ten gronde eñ bodeme van den leene. *C. Burg v. Brugge*, III, 138. Den gront oft bodem van den leene. *Rekenk. v. Brab.* reg. 132, f^{0}. 91 v^{0}. 15de E.

3) *Waterpas*, fr. *niveau.* || Nyemant en mach syn huys oft erve boven den ouden grondt hooghen, dat syn gebuere daer eenich gebreck af hebben oft schade by lyden soude moeghen. *C. v. Antw.* 1545, VIII, 61.

4) *Patroon*, *model*, fr. *modèle.* || Eñ het ander [*nl.* beeld] beelden eñ punten naer het uytwysen van het patroon eñ gront daer die commenscap op gedaen es. VAN SPILBEECK, *Tongerloo*, 26. Eñ op den boge coempt die fryese eñ borduren, naer het uuytweijsen van den gront eñ patroon, eñ zal hooge zyn thien voeten. 27.

GRONTARCKE, z. v. *De op den grond der beek of van den waterloop, waardoor het water op het rad eens molens gevoerd wordt, steunende sluis of deur, waarboven dikwijls eene bovenste „arcke" zich bevindt om het overvloedige water door te laten*, fr. *l'écluse ou la vanne qui repose sur le fond du biej d'un moulin, et au-dessus de laquelle se trouve souvent une vanne de décharge, servant à faire écouler*

l'eau en excès. || Dese grondtarcken syn sommige van steen, sommige van houdt, in forme van een rame, boven gesloten met een steene ofte houte decksel, daerinne twee gaten syn, waerdoor de clepels sijn spelende, tot het optrecken van de twee schoffen ofte deuren die daerinne staen. MARTINEZ, 241; men leze aldaar en blz. 265 meer over dit en over alle de deelen van een watermolen. Zie ook ARCKE.

GRONTCIJNS. Zie CIJNS.

GRONTHEER, zn. m. Eigenlijk *eigenaar van den grond*, *grondeigenaar*, fr. *propriétaire du fonds, du bien-fonds.* Kil. *Dominus fundi*, *dominus proprietatis.* || Als yemant, willens eñ wetens, tymmert, metst, plant of poet, op oft in eens anders grondt oft erve, alle de edificien, potinghen eñ plantinghen volgen den grontheere, sonder dat hy gehouden is yet daeraff te derven betaelen. *C. v. Antw.* 1545, VIII, 77. — Inzonderheid *die eigenaar welke zijn goed in erfpacht uitgegeven heeft*, *zich voorbehoudend eenen bepaalden jaarlijkschen* grontcijns *ervan te heffen*, *en die*, *uit dien hoofde*, *in alle de latere acten*, *datzelfde goed ten voorwerp hebbende*, *voorkomt*, fr. *particulièrement*, *le propriétaire qui a donné son bien en arrentement perpétuel ou emphyteuse*, *se réservant d'en percevoir annuellement un cens foncier déterminé*, *et qui comparaît de ce chef dans tous les actes postérieurs ayant ce bien pour objet*, *seigneur foncier.* Haltaus *Dominus directus fundi emphyteutici;* De Laurière *Seigneur direct*, *c'est celuy qui a baillé à rente ou cens son héritage feudal ou roturier. Par la Coutume de Peronne*, *art* 121, *au Seigneur feudal appartient la Seigneurie directe du fief tenu de luy: et au vassal l'utile; comme aussi*, *celuy qui a baillé son héritage à rente Emphyteuse*, *s'appelle Seigneur Emphyteutique.* — *Seigneur foncier*, *ou direct et foncier.* || Begherende iemandt eenige erfuytghevinghen, transporten, manghelinghen, belastinghen oft verbintenissen van gronden van erfven, huysen, cheynsen oft renten, voor schepenen deser stadt te passeren, is gehouden den secretarissen, greffiers oft hunne klercken.., die alsdan ondersoecken de nature van deselve goeden.., eñ wie den heere van den grond daeraf is, „midts dat, ten respecte van cheynsgoeden oft renten daerop beset, het overstaen van denselven grondtheere in het voorsz. passeren noodelyck ghe-requireert wordt." *C. v. Brussel* 1606. a. 138; Christijn *assistentia Domini fundiarii.* It. a. 134. Zie ook het volgende, en LANTHEER.

GRONTHEERSCHAP, zn. o. *Een zeker heerschap over den grond*, fr. *seigneurie foncière.* Zie het voorgaande. || Den uytgever oft transportant van huysen oft hofsteden die eygen zyn, magh daerop behouden eenen onquytbaren cheyns tot de weerde van eenen ouden schilt 'sjaers, bedraghende acht-en-twintigh stuyvers, twee plecken, acht myten Brabandts, niet hoogher, maer wel daeronder, om daermede syn recht van grondtheerschap te fonderen. *C. v. Brussel* 1606; Christijn *jus suum dominico fundiale.*

GRONTHOUDER, zn. m. *Eigenaar van eenen grond*, fr. *propriétaire d'un bien-fonds.* || Inghevalle gheduerende de procedure tot evictie van den gronde eenighe vruchten ghetijdich worden om afghedaen te moeten worden, eñ den gronthouder egheene borghe hadde ghestelt voor het voldoen van den vonnisse in der saecken te wijsen, sal den crediteur moghen contenderen tot sequestratie van de vruchten. *C. v. Gheel*, II. 4.

GRONTHOUT, zn. o. *Hakbosch*, *hakhout*, *schaarhout*, fr. *bois taillis.* || Eenen koop bestaende in boomen, struycken eñ gronthout, uytgewasschen op den bosch van Sr Schot tot Loven.., Item, voor 't gronthout staende uytgewasschen op den bosch van N... Item, voor de heesters, gronthout eñ struycken uytgewasschen op den bosch van N... *Stadsarchief te Diest*, Vak 16, *veiling v. boomen*, 6 mei 1779.

GRONTMERGEL, zn. Molenaarsterm. Dit w. schijnt synoniem te zijn van grontarcke, en het tweede lid komt ons voor als eene niet volstrekt juiste toepassing van het fr. w. *margelle*, dooh een *grondsteen* in plaats van een *randsteen.* Zie GRONTARCKE. || Gelieve gedient te wesen t'ordonneren aen.., eñ aen alle andere molders der watermolens gelegen op de rivieren den Demer eñ Deyle, van aenstonts te trekken de sluysen, schutberders, grondmergels eñ alle andere beletselen. *O. P.-B. autr.* 18 mei 1740; V, 625.

GRONTRECHT, zn. 1) *Eigendomsrecht*, *volgens welk de grondbezitting geregeld wordt*, fr. *droit de propriété régissant la propriété foncière.* || Volgens d'oude grontrechten des hofs van Diest succederen de leengoederen op deselve maniere gelijck de chijnsgoederen, soo in de rechte als collaterale linie [*nl.* „hoofts- eñ evengelijck]. *C. v. Diest* ,VZ. XVIII, § 2 a. 1. De meuble goederen, die den eyghenaer op zijnen gront vint, den huerder toebehoorende, blijven hem gheaffecteert by grontrecht, omme daeraen te verhalen zijne tachterheydt. *C. v. Bergen-op-Zoom*, XIII, 7.

2) *Grondbelasting*, fr. *impôt foncier.* || Een inwoonder, zynde een ploeger, meer hebbende als een boender, eñ een cother, meer als een half boender nieuw erve, dat moeten sy releveren aan den landheere, van negen tot negen jaaren, eñ betaalt voor grondregt negen guldens van elk boender. *C. gr. Loon*, II, 452, *Reckheim*, c. 46, a. 1.

GRONTVAST, bn. **Grontvaste lieden.** *Eigenlieden*, *dienstbare lieden*, *lijfeigenen*, fr. *serfs*, *personnes attachées à la glèbe et ne pouvant disposer de leur personne ni de leur bien.* || Dat in de XIIde XIIIde en XIVde eeuwen, toen de slaverny afgeschaft en de gesteltenis der dienstlieden verbeterd wierd, de Heeren, ook de kloosters en kerken, die nog slavelyke lieden bezaten, meestal van zulke *eige-* of *grondvaste* lieden (*homines proprii*, *adscriptitii glebae*) gemaekt hebben leenmannen of chynslieden, hen vry latende, onder zekere erkentenis van heergewaden of cijns- en pondpenningen voor de goederen en panden, welke zy hun gaven, en welke deze te voren voor hunne heeren moesten bewerken. KEMPENEERS, *Montenaken*, I, 18. Zie ook EIGEN, en CIJNS, en Raepsaet *passim.*

GRONTWATER, zn. o. 1) *Bronwater*, fr. *eau de source.* || Tot het affleyden van het grontwater van eenen nieuwen kelder gestaen in hun huys, achter den Hert int Waermoesbroeck, door eenen waterloop by de voors. Paesschyne ghemaeckt onder tsheeren straete in de gemeyne beke aldaer. — Hebben die voorn. ierste comparanten, tot behoeff van de voors. vrouwe tweede comparante, overgegeven, gecedeert eñ getransporteert allen hun recht dwelck zy tot het voors. grontwater van den borreput staende in den kelder van den voors. huyse.. syn hebbende. *Akte v. d. notˢ G. Berot*. 9 sept. 1644.

2) *Het overvloedig water van weiden en velden*, fr. *l'eau surabondante des prairies et des champs.* || Gheert Van Lare tucht [*nl.* getuigt], op zinen eedt, dat water van 's heren bempden van Sintruden (*sic*) dat

joffrouw Barbe dede hem een gracht graven tot in die Ghete, eñ dat joffrouw Barbe mijns heren water van Sintruden dede daerdoer affgaen; mer dat grontwater van den bempden 's heren van Sintruden, gelegen aen den Lantwyker dyke, doere joffrouw Barben sluysken plach te gaen. PIOT, *Cart.* II, 252 (1426).

GRONTWERCK, zn. o. ***Groote herstellingen***, fr. ***de grosses réparations***. || Indien de voorseyde goeden behoefden eenighe nieuwe reparatie eñ grondtwerck, soo soude de erfman schuldigh wesen op de plaetse te leveren [de] stoffe al verhouwen, al bereet om in 't werck te leggen, sonder cost oft last van den tochtenaer oft tochtenersse: eñ de tochtenaer oft tochtenersse soude moeten betalen de daghhueren om 't werck te volmaken. *C. stad Mechelen*, XV, 2, Nannius ***integram a fundamentis ædificationem*** ['t welk ook wel minder kon wezen]. Behalvens dat sij, ter minster schade moghen affhouwen oft doen affhouwen opgaende eñ andere boomen tot nootelijcke reparatie en tgrontwerck noodich eñ dienende, sonder voirder. *C. leenhof v. Mechelen*, III, 27. It. *C. v. Loven*, XII, 13.

GROOT (Groote, grote), zn. m. ***Eene zilveren munt***, fr. ***monnaie d'argent***. Kil. Groote. ***Monetae argenteae genus, varii apud varios pretii, vulgo grossus. Brab. triens.*** j. ***tertia pars stuferi. Fland. medium sestertii.*** || De penningen van deézen naem zyn te allen tyde bekend geweést, maer ***zoo gemeen hunnen naem was, zoo onzeker en veranderlyk was hunnen alloy eñ gewigt.*** De weêrde deézer hebbe nergens konnen vast ontdekken; maer uyt de halve, die onder denzelven prins [*nl.* hertog Jan III van Brabant — 1312—1355] gemunt zyn, is die wel af te meéten..."; en, komende op de halve grooten van 1336, schrijft onze zegsman: „deéze halve grooten hielen in alloy 9 deniers fyn zilver, en weégde 1 enghelsche 9 greyn ruym." — De ordinantie alsdan gemaekt luydende deswegens aldus: ***Que monnoye doibt estre blanc de mer d'argent de dix solz et 4 deniers*** (dat is 124 in 't mark) ***de compte à marc de Troyes, et à 9 deniers d'argent le Roy, et courroit cil blanc denier par tous nos pais les deux pour un gros.*** — By Mieris t. 2. blz. 575." HEYLEN, ***Antwoord*** etc. ***bekroond door de Kon. Acad. v. Brussel***, 1787, blz. 21. Deze schrijver noemt nog de Zutphensche, de Dortrechtsche en de Bergsche (Geertruidenbergsche) grooten, blz. 5, 6 en 12. Van der Chijs meldt: den groot met den banierdragenden ridder of de dusgenaamde Cavalier, in Brabant geslagen onder Jan I (1261—1294), ***Hertogdom*** I, 57; den groot met den Engel, ook onder dezen vorst, blz. 56; den groot met den Leeuw, in 't gemeen geslagen door Brabant en Vlaanderen in 't jaar 1339, blz. 75; den dubbelen grooten, insgelijks door beide landen geslagen volgens eene overeenkomst van 1384: || Zilveren penningen genaamd dubbele grooten, die voor twee grooten het stuk zouden gaan;" er waren ook enkele grooten; hij vermeldt nog den halven grooten, in 1336, in 't gemeen geslagen door den hertog van Brabant en den graaf van Henegouw en Holland, blz. 74. Van der Chijs meldt nog Leuvensche, Antwerpsche, Brusselsche en Maastrichtsche grooten, en eindelijk den groot of plack Brabands, blz. 79, 83, 84 en 91. — ***Waarde van den groot*** op eenige tijdvakken: Ord. d. hertogin Joanna, 15 juli 1393: Oude Vleemsche groete = 24 sc. WILLEMS, ***Meng.*** 339. Altoes den ouden groten voir ix d., gherekent, eñ voir die ix d., ocht voir den ouden groten, ij grote Vlems goets ghelts. ***Reken. d. Domeinen te Loven***, 1403. — ***Muntwaarde in Brabant***, 20 dec. 1409: 1 ouden Vlemschen groten = 8 groten Brab. payements. ***Rekenk. v. Brab.*** reg. 131 f° 62. — Item in 1436: f° 1. Den ouden groten = v placken jen inghelschen. — In 1497: Die groote, die nu ter tijt halff stuvers zijn, eñ die halve, zullen blijven als zij loop gehadt hebben. — Van elker last iiij gr. Vlems, die nu sijn ter tijt wel wert iiij oude enghelsche. ***Kb. v. Antw.*** a. 102. Op die peine van iiij lib., 1 gr. vor ij s. Ib. 101. — Onse borgeren onser stat van Tricht selen betalen, deen den anderen, voir enen auden groten cijns geldts: zeven vleguit eñ enen halven, payments van Tricht. *C. v.* ***Maastricht*** 144 (1413). — Het Grootken. In de ord. op de Muntwaarde in Brabant komen nog voor: 1481/82 alderhande grootkens, met oock die van Ludicke 1/2 st. — 1485. Die grootkens 1/2 braed. — De grootkens metter M = 1/2 st. — 1489. Alle grootkens Maria, zedert gemunt, = 12 mijten Brab. — Eindelijk vinden wij in de ***keur der Rijke pijnders te Brugge***, 1291, a. 2 **eenen gouden grote**: || So wat mannene die men kiest deken te wesene van deser ghilde eñ diet wederseit, verbuerde eene boete van twe grote goudin, dat es te verstane v sc. grote.

GROOTDEELEN, bw. 1) ***Schatten, waardeeren, begrooten***, fr. ***évaluer, taxer***. || Soe wiens beesten eenen anderen in zynen erve oft vruchten beschadigen zal, die meester van dien erve of der vruchten zal zyne schade moghen by zynen eedt grootdeelen. *Kb. v.* ***Turnhout*** 1550, f° 86 v°.

2) Niet klaar is de bet. van het w. in het volgende: || Anno 1476,.. rees questie eñ handelinghe van ghedinghe tusschen Moyen Van den Oudrenbrouc, weduwe Jans Van Leeuwe, eñ den voochden van haren kinderen, die zy hadde van denzelven Jan, over een zyde, eñ Jacob Van Leeuwe, svoorseide Jans zone van den eersten bedde, over andere, omme tveerdeel [tverdeel] van den goedinghe bleven ten starfhuyse van den voornoemden Jan; de voorseide Jacob wilde hebben in de partseel zyn deel zonder grootdeelen, etc. *C. v.* ***Aalst***, 342 (***sans composition de parts*** zegt de vertaling). Wij verstaan, dat Jacob, met de weduwe en de nakinderen gelijkelijk wilde deelen, niet alleen in de goederen die zijn vader bezat eer hij hertrouwde, maar ook in de goederen verkregen in het tweede huwelijk.

GROOTEN, GROETSEN (Groeten, gruetsen), bw. ***Begrooten, schatten***, fr. ***taxer, évaluer***. Kil. ***vetus. Aestimare.*** || In den iersten segghen wy eñ ordeneren: alse van den groettene, soe wat dat de charter noemt eñ groet [*nl.* de strafkeur v. 1284 v. h. Land v. Gaasbeek] dat sal ghegroet bliven, eñ dairaf mach elc heer genade doen van sinen dele; mare hoe dat de chaerter begrypt poente die dairinne niet ghenoemt [ghegroet?] en staen, dat men die handelen eñ groten sal na de ghelyceste poente die in de chaerter staen, soe es onse segghen: dat die heer van Horne sal tgroeten hebben eñ behouden van allen anderen dinghen eñ saken die ghevallen moghen, die in den chaerter niet ghenoemt en sijn. A. WAUTERS, ***Environs*** I, 226, ***Scheidsrechterlijke uitspraak tusschen Gaasbeek en Aa*** (1335). Alle de mannen syn sculdich haer leen te groetene binnen xl dagen. ***Leenrecht v. Santhoven***, a. 20. Noemende eñ grootende heure gheheyschte somme. *C. v.* ***Lier***, XII, 7. It. *C. v.* ***Gent***, III, 6; *C. v.* ***Auden.*** II, 20; *C.* ***stad Iperen***, II, 9 en 10; *C. v.* ***Belle***, XXIII, 7. Te groetene,

Auden. meng. IV, 185 (1485). Gruetsen. *C. gr. Loon*, I, 84 en 85.

GROOTHEER (Groetheere), zn. m. *Grootvader*, fr. *grand-père*. Kil. Grootheere. *fland.* j. Grootvader. *Avus*. Eene benaming eigen aan Vlaanderen. || Doe quam Pauwels de grootheere, eñ begheerde te deelne tgoed daer soe [*nl.* zijne kleindochter] uute verstorven was. *C. v. Gent*, I, 543 (1369). Groetheere. *Belg. Mus.* I, 90 en 94 (1404). Het is georlooft den soene, doot te slaene, in 't beschudden van zijnen vadere oft moedere, eñ den neeve, in 't beschudden van zijnen grootheere eñ grootvrouwe; eñ dede hij[t] niet, hij ware te punierene. WIELANT, *Pract. crim.* 111. De edele vrome ridder Boudewin Apkin, des jonghen Roberechts sVriesen outste zone, in edelheit eñ in fayten van wapenen te doene eñ oec in justicien van gherechticheit, hy en was niet mindere dan zyn vadere, ofte de oude Robrecht de Vriese, zin grootheere. JAN V. DIXMUDE, 33. En *passim*.

GROOTINGE, GROOTSINGE, zn. o. 1) *Begrooting*, *schatting*, fr. *évaluation*, *taxation*, *estimation*. || Eñ alsdan oock niet comparerende, wert verclaert versteken van alle weeren eñ exceptien, eñ den heesscher gheadmitteert tot groottinghe eñ verificatie, by eede ofte anderssins, van de verloopen van rente by hem gheheescht. *C. v. Poper.* XVIII, 19. It. *C. v. Auden.* X, 5; *C. v. Gent*, III, 8. Zie GROOTEN.

GROOTJUFVROUW (Groote jonckvrauwe), zn. *Overste van het Begijnhof*, fr. *supérieure du Béguinage*. || Aen onse beminde dochteren in den Heere de groote jonckvrauwe, ghezellighen eñ religieusen Beghynen van den hove ghenaempt ter Oyen binnen Ghendt, saelicheyt in den Heere. DIERCX, *Gends chartb.* 185, *Bisschoppelijke brief*, 1627.

GROOTMEESTER, zn. *Bestuurder*, fr. *administrateur*. Grootmeesters der wateringen. *Bestuurders der wateringen of van het dijkwezen*, fr. *administrateurs des wateringues ou de l'entretien des digues*. || Dat met den eersten zullen gedaen worden de respective rekeningen van N., N., eñ N., grootmeesters van de dry wateringen. *O. P-B. autr.* 25 oct. 1726, IV, 73. (*Grembergen bij Dendermonde*).

GROOTMEESTERES, zn. *Eene der vier oversten van het Begijnhof te Brussel*, fr. *une des quatre grand'maîtresses du Béguinage à Bruxelles*. — Te Aalst vindt men ze genoemd Grootmeesterigge. || Goorie de Bruu, scilder, heeft belooft joncvr. Kathalinen Alistocx, grootmeesterigghe van den Beghijnhove,.. DE PR. en BR. *Aalst*, VI, 225 (1489).

GROOTTE (Groette), zn. v. 1) *Hoeveelheid*, fr. *quantité*. Kil. *Quantitas*. || Dat niement,.. die zout coopt oft indoet omme voort te tappene of te vercoopene, in zijn huus en doe.., up de boete van verloochender assisen, hij en toogt teerst den assisere of gheve te kennene de groette van den zoute die hij indoen sal. DE VLAMINCK, *Acc.* 36 (1426). Nae de grootte eñ advenant van heure schult. *C. v. Brussel* 1570, a. 62. De grootte van de costen. *C. v. Santhoven*, *Stijl* 1557, a. 279.

2) *Waarde*, *geldprijs*, *koers*, fr. *taux*, *cours de la monnaie*. || In der weerden, valore eñ grootsingen alsulker munten als ten tiden doe men dieselve brieve gaf eñ maecte, van hande te hande lopende was. *Doude Rootb.* f° 12 v° (1307); Lat. tekst: *valore seu quantitate monete*, *que currebat tempore* etc. Verder nog: na der valoren, weerden oft grootsinge der munten oft des gelts dewelke van hande te hande lopende was.

GROOTVROUW (—e, grootvrauwe), zn. *Grootmoeder*, fr. *grand'mère*. Kil. Grootvrouwe, *fland.* j. grootmoeder. Eene benaming eigen aan Vlaanderen, even als Grootheer. || Madame, de grootvrauwe van den Coninc, die catholijck ghezint es, zoude ooc moeten vertrecken. V. D. HAEGHEN, *Ber. tijden*, IV, 10. En *passim* in de kost. van Vlaanderen. Zie ook GROOTHEER.

GROS, zn. o. Int gros vercoopen. *In 't groot verkoopen*, fr. *vendre en gros*. Kil. *Solidas et indivisas merces vendere*, *in solidum vendere*. || Soe wie eneghe wine ocht vreemde bier vercoept in grossen. *Kb. v. Diest*, B. 71.

GROSSEEREN (Grosseren), bw. 1) Eene akte. Die *in het schoon en groot afschrijven*, *het tegenovergestelde van minuteeren*, fr. *grossoyer*, *transcrire* (*un acte*) *au net et en grosses lettres*, *l'opposé de minuter*. Kil. *App. Grandire*,.. *Extendere et explicare scripta compendiario*. || Van alle schriftueren, die sij [*nl.* de greffiers] maeken, van elck bladt compres 6 stuijvers. Eñ voor het grosseren 1 st. Voor het maeken van responsiven, 7. st. Eñ voor het grosseren, van ieder bladt 3 st. *C. v. St. Peeters-Leeuw*, *Salaris*.

2) *Begrooten*, *schatten*, fr. *évaluer*. || Elck sal moghen vanghen de beesten bevonden in sijn goedt eñ die stellen in 't schut, omme betaelt te wesen van sijne schade eñ interesten, eñ sal ghelooft zijn op sijnen eedt,.. — Maer en sal niet ghelooft zijn op sijnen eedt alleene nopende het grosseren van de schade. *C. v. Belle*, XXXI, 9, 10. It. *C. v. Cassel*, a. 458. In de kost. v. Auden. II, 10, vormt het w. grosseren pleonasme met grooten: || Vermoghen de voochden van weesen te grooten, grosseren eñ in eene masse te bringhen al het goed van den sterfhuuse. Zie ook GROOTEN.

GROSSERIEN, GROSSERIJEN, zn. mv. Gouden zilverwerk. *Grof werk*, fr. (*orfèvrerie*) *gros ouvrages*, tegenovergesteld aan minuterijen, *fijn werk*, fr. *opposé à „minuteries*, *ouvrages fins*. Ofr. *grosserie*, *menuijserie*. La Curne v° *Menuiserie*. || Dat men niet en sal moghen maken,,. eenich silveren werck,.. van minderen alloye dan.., te weten alle grossieren [*l.* grosserien] tot elf penninghen viij greynen, eñ twee greynen van remedie, eñ alle cleyne wercken tot elf penninghen. *Pl. v. Brab.* 13 apr. 1551, a. 4, I, 497. Ten opsiene van de wercken, die men noempt minuterijen, die sullen wesen ter remedien van acht greynen, sonder meer, in der voegen dat die voorsz. grosserijen ghesmolten zijnde, met allen sauduren, sullen moeten houden ten minsten elff penninghen vier greinen fijn silvers in 't voorsz. alloy. Ib. 20 oct. 1608, a. 4, I, 503. It. *Pl. v. Vl.* 19 sept. 1749, a. 42, VIII, 281: Grosseryen — Minuteryen.

GROSSIER, zn. *Groothandelaar*, *op—*, *voorkooper*, fr. *négociant en gros*, *accapareur*, *monopoliseur*. Kil. *Magnarius*,.. *Pantopola*. || Dat nieman, noe grossier noch trappenier, noch man van haren weeghen, lakene uut der stat van Bruessel buten marcten mach doen voeren te Parijswaert. *Lakeng. Brussel*, *Stat. v.* 1393 f° 9 v°. Dat binnen zekere jaeren herwaerts eenighe grossiers, voorcoopers eñ monopoliers,.. hemlieden vervoordert hebben.., te commen... op 't platte lant, ten husen eñ woonsteden van den pachters eñ landslieden, eñ aldaer teghens hemlieden te coopen in groots al de botere, caes, verckenen, schapen eñ andere beesten: evene, gheerste, boonen, erweten eñ andere dierghelijcke ételicke waerre. *Pl. v. Vl.* 8 mei 1515, *Ibl.* I, 691; it. 17 dec. 1515, *Ibl.* 667.

GROSSIERIEN, zn. mv. *Kruiderijen*, *specerijwaar*, fr. *épices*, *épiceries*; eng. *grocery wares*. || Dat soo wanneer in eenighe sterfhuysen voorvallen ghepresen te moeten worden eenighe coopmanschappen als grossierien, specerien, mercerien,.. *C. stad Brugge*, II, 527 (1690).

GROUW. Zie het volgende.

GRU, GRAU (Gruy, Grouw), zn. o. *Jonge visch ter bevolking van de vijvers*, in Brab. *spijssel*, *jonge visch in 't algemeen*, fr. *alevin*, *menu poisson servant à alimenter les étangs*, *menu poisson en général*. Kil. Grouw / grouwt / grouwtken. *Pisciculi minuti*, *elixatiles*. || Bedervende eñ beroovende midts dien gheheel eñ al de voorsz. rivieren, mits dat die maeschen van den netten soo nauwe eñ kleyne syn dat sy daermede vanghen 't gru eñ allerhande cleyne visschelkens, ghevende eñ worpende 't selve gru in sommighen plaetsen hueren verckenen. *Pl. v. Br.* 3 febr. 1513, III, 531; it. 532. Die hemlieden vervoorderen te visschen langhs de costen eñ stroome van der zee, met cheynetten eñ zeewandt, daermede zy vanghen cleen visch, gru eñ zaet van dien. *Pl. v. Vl.* 19 mrt 1539, *Inl.* I, 351; it. 682; II, 382, en XI, 1363. Gespyst [*nl:* de vijvers] met anthenoisen, gruwen [*var.* grauwen] eñ met hueren vorsselen. *Archief leenhof v. Brab. Proces Vanderpastueren* § *Moens*, 1534. Eenen tochtenaer selve houdende eenige vyvers,.. is gehouden deselve te laten braken, te doen slobberen, reynigen eñ behoorlyck te spysen met anthenois eñ grauw. *C. v. Brussel*, 1606, a. 258; Christijn *junioribus piscibus*. Dat niemandt van de visschers voortaen eenigen grouw en sullen mogen vangen, met wat netten oft instrumeuten het oock zoude mogen zijn. *Archief Bergen-op-Zoom, Resol.*, n° 34. *Vergad.* 15 aug. 1625. Belangende de vyvers waerop men kaerpel queeckt, den afgaenden pachter zal.., daerop moeten laeten het spyssel van gruy, bollaert eñ anterneus. *C. v. Auden.* 2de bd. *Regl.* 12 aug. 1767, a. 27.

GRUBBE, zn. *Greppel*, *riool*, fr. *rigole*. Bij Kil. bet. Grubbe, gruppe, *Fovea*, *cloaca*. Greppe, j. Grippe. *fland. Fovea*. Grope. *vetus sicamb.* j. Grubbe. *Fovea*. || Een geweysdom om mogen visite te doen der heerebaenen,.. als oock der beecken, eñ van alle rigouren oft grubben welcke dienen om de waters te ontlasten eñ te vlieten. KEMPENEERS, *Montenaken*, II, 261 (1776).

GRUIJER, GRUYERSCHAP. Zie WARANTMEESTER, —SCHAP.

GRUILS, bijw. Waarschijnlijk *braak*, fr. *en jachère*, *inculte*. || Dat sij het ierste jaer niets en sullen geven van den landen die daer gruils (?) liggen eñ opgebroecken moeten woerden. KEMPENEERS, *Montenaken*, I, 402 (1585).

GRUIN (Gruyn), bn. Limb. *Groen*, fr. *vert*. || Die loken [?] laken sal men gruyn oft blouwe moegen maken..; eñ die sal men wit ter peertsen brenghen. *Regl. lakenwevers te Hasselt*, 1 juni 1433 a. 33.

GRUIS (Gruys, Gruus, Gruse), zn. o. *Zemelen*, fr. *des sons*. || Kil. Gruys / semelen. *Furfures*, *farinæ recrementum crassius*. Broodt met den gruyse. *Panis furfuraceus*, *furfurosus*. Nog in volle gebruik in West-Vl.; volgens Schuermans zou het w. in de Kempen de bet. hebben van *kortmeel*, d. i. *wat fijnere zemelen of grofmeel*. || Die stalle daer men vercoept vannen, vlas, stoppen, broet, bloemen, ghert, gruus... *Tol te Brugge*, 1269. So wat gruse dat boven 1 maent haut es, dat men dat niet verbudelen en mach omme te backenne, op de boete van xx s. *Kb. v. Auden.* 1328. Men verbiet alle backers, dat si negheen gruus halen no doen halen buten der poert; eñ dat si negheen gruus elre mede ne meten dan metter maten diere opgheset [es]. Ib.

GRUISENBIER, zn. o. *Bier gebrouwen uit zemelen*, fr. *bière extraite des sons du blé moulu*. Kil. Gruys-bier, Gruysen-bier. *fland. brug. Cervisia tenuis ex furfuribus cocta*. || Denwelcken [desscher] den meester moet gheven den cost eñ dachuere; maer den pachter-bauman moet hem gheven potagie eñ grusen-bierke te drincken. *C. v. Auden.* 2de bd., blz. 471 (1676). De Fr. tekst zegt *de la petite bierre de tercheux*, La Curne heeft v° Tercoeul: *La plus grosse farine*, *le son*, *le produit*, *le restant de l'arrière-blutage* (Du Cange *sous Rebuletum*). — || Men dranck ooc meest niet anders dan gruysen-bierken. DE POTTER, *Chron.* 361 (1584).

GRUIT (Gruyte, gruute, grute, grut), zn. v. 1) *De hac gruta multi multa*, zegt Kluyt. *Er wordt over gestreden of het verbrijzeld graan of werkelijk* mout, *gegist graan*, *was*, zegt Warnkönig *Fl. St. u. Rg.* II, 125. *Het w. drukt zoowel de zaak zelf uit*, *als het recht om er over te beschikken voor het brouwen van bier*, fr. *on discute sur le point de savoir si c'était du grain broyé ou du malt*, *de l'orge fermentée*, *de la drèche*. *Le mot exprime aussi bien la matière même que le droit d'en disposer pour brasser la bière*. Kil. Gruyte, Grute. *fris.* j. heffe, droessem. Gruytgheld. *Jus grutae*. *Le droit de gruute* (gruyte) *consistait dans le droit exclusif de faire la drêche ou gruau*, *en flamand* vrye mouterye; *ce nom vient du mot bas-saxon* grut *et signifie indifféremment orge et seigle*. Raepsaet, *Analyse*, 262. Verdam weidt breedvoerig uit over het w. Het is een der oudste „geschrevene" woorden onzer taal. || *Negotium generale fermentatae cerevisiae et quod vulgò* gruyt *nuncupatur*, *quidquid in jam dicta villa ad publicum bannum sive districtum pertinere visum est*. MIRÆUS, *Opera* I, 263; *schenking van keizer Otto aan de Utrechtsche kerk*, a° 999. *Materiam unde levarentur cerevisiae*. Ib. 63, a° 1064. *Omne jus quod de fermento cervisie*, *quod frumentum* [*sic*] *vulgariter dicitur* gruyt, *debet vel potest accipi in opido Nuxiensi*. KREMER, *Acad. Beitr.* II, 205 (1074). *Pro dirimenda lite que... mota fuit de gruta hujus ville*. PIOT, *Cart.* I, 52 (1189). *Pro illis* xx[ti] *rasieras tritici* III *libras super* Grut *in Ypra constituit..; quicumque post eum* Grut *in Ypra tenebit*. *Ypriana*, III, 111 (1187). It. 114. *Materia* [*maceria?*] *que alio nomine* gruyt *appellatur*. *Charterb. v. Nijvel*, f° 383, *keizer Otto IV* (1209). Van der gruut; elc gruut sal ghelden vijr penninghe, eñ de here van Dyst sal leveren de gruut. *Tol v.* 1307 *te Diest*. *Encore prisie* [*nl.* geschat] *en le ville de Tenremonde*, *de le mayerie* [*nl. maëria*, *maheria*, *materia*] *quon apele* gruyt VI lib. DE VLAMINCK, *Denderm.* IV, 235 (1308). Item, in die gruyt eñ kar-tolle tot Doesborgh. WOLTERS, *Cod. Lossensis*, 292 (1339). *Petrus Faber* [*var.* Smeet], *de Ersel*, *maheriam* [*var.* die gruitte] *villarum spectantium ad pretorium de Ersel:...* L. GALESLOOT, *Feudataires*, 226. Dat men, in ouden tyden, in onser stad eñ meyerie van den Bosch, bier plach to brouwen mit gruiten, geheeten gruytbier, eñ die gruyte aen ons, oft onsen dieneren in onsen name, eñ aen niemande anders, te halen, nemende eñ betalende daeraf, eñ oic van den bier dat van buyten onder ons gebracht eñ gesleten wordt, tonsen behoef, die

68

rechten daertoe staende. *Rekenk. v. Brab.* reg. 133 f° 83 v°, 15de E. *Pl. v. Brab.* Ord. 9 sept. 1569, a. 5, II, 25.

2) *Het w. gruit schijnt ook het bier zelf te hebben beteekend*, fr. *le mot gruit semble aussi avoir signifié la bière même.* || Voirt, so syn geset in der stat van den Bosch, drie jaergedinge.., eñ in elken van den drie jaergedingen sal de schoutet schuldich sijn den scepenen teten te geven eñ haer gruyt oic te geven. *K. v. 's Bosch*, 11 jan. 1330, a. 6, *Brab. Yeesten*, I, 782 (Willems verklaart het w. door gruitrecht, bekent niet te min dat Vredius het „niet ten onrechte voor een soort van bier aenzag"). De brouwers moesten gheven van elcken ame blancx bier, halfstuyversbier, tapperspoortersgrutten eñ overslach, ses grooten Brabants. PIOT, *Chron.* 118 (3 oct. 1543).

GRUITBIER, zn. o. *Bier*, fr. *de la bière* Zie GRUIT.

GRUNDEN, bw. Lakenweverij. Of is het gronden, *vastleggen, bevestigen?* fr. (*draperie*), *fixer, bien solidement asscoir.* || Eest dat yemant belieft zijne lakenen stercker te ruwene met meer drachten, om die lakenen beter te doen stapelen eñ grunden, mach tselve doen sonder prejuditie; dies sullen allen ruwers schuldich zijn opten assyse-zegel te teeckenen, alleer dat die lakenen int wit ter peertsen gebracht wordden, tgetal van den stoffen eñ drachten daermet zij elck laken geruwt. Eñ ingevalle dekenen bevonden tselve laken qualijck gegrundt eñ bedeckt zijnde, nae advenant van den stoffen eñ drachten daer tselve laken meede geruwt is, sullen dieselve cnapen hun werck moeten beteren. *Kb. lakeng. Diest*, *regl. v.* 1545, a. 39.

GUBERNEERDER, zn. m. Van een ambacht. *Bestuurder*, *deken*, fr. *directeur*, *doyen* (*d'un métier*). || Dat altyt, op Sint-Jansdach-Baptisten ind zomer [midzomer?], eyne igelick ambacht van den twelff ambachten... vergaderen sullen.., aldair onse scholtit alle man daere in syn ambacht synde, hoichlichen eiden sall te kiesen den sufficiantsten eñ wysten man... den sy bynnen honnen ambacht weiten, tot eenen guberneerder desselven ambachts een jair lanck tokomende... Als der eedt also gedain syn sall, sall eenyglick in syn ambacht.., eenen guberneerder desselven ambachts kiesen. *K. v. Hasselt*, 11 dec. 1500, a. 1.

GUIHELLA. Zie GULDEHAL.

GUILE, zn. *Een slecht afgereden paard, knol*, fr. *vieux, mauvais cheval, haridelle.* Kil. Guyle. *Equus.* || Een slecht peert oft ghuijle, om daermede in den voirs. boemgaert te karren, te hoogen, te effen,.. dat hy gehouden wordt tot zynen coste tonderhouden. *Rijksarch. te 's Hage*, *Domeinraad v. het Huis v. Bergen. Resol.* 1559—67, blz. 123 v°. Zie ook GORRE.

GULDACH, zn. m. *Vervaldag eener rente*, fr. *jour d'échéance d'une rente.* || Gebrake den voregenoemden Lambreghte.. siinre gulden van dien voregenoemden tiinse... op den eersten guldagh ofte op den anderen, so magh hi, Lambreght,.. eens clagen van sinen eersten gebreke eñ [bei]den tote op den anderen guldagh, eñ daerna met ere clagen siins gebreecs eñ sinre gulden van vore eñ van na ses weken beiden. *Brief des h. v. Diest*, 14 nov. 1338 (onder de schepenbr.); *Van twelf gulden hellinge op iij bunder land te Twiveldonc. Schepenbr. v. Diest*, 14de E. Vgl. Verdam GULDE.

GULDE, GILDE, zn. o. 1) Over het algemeen *eene gewettigde vereeniging, hetzij wereldlijke of geestelijke, strijdbare of vreedzame, welker leden aan algemeene regelen en tucht onderworpen zijn, gild, ambacht, genootschap, broederschap, kamer*, fr. *en général une corporation autorisée, soit laïque ou religieuse, guerrière ou pacifique, dont les membres sont soumis à certaines règles et discipline, gilde, serment, corps de métier, confrérie, chambre.* || Alle andere persoonen, vrouwen eñ mans, ambachten, gulden, schutterien eñ diergelijcke bruederscapen. *C. v. Antw.* 1545, VI, 30. Hebben de voorsz. borgemeesteren,.. de macht eñ authoriteyt van te maken... alderhande ordonnantien,.. insgelijks op de regeringhe van de vyf gulden [*sl.* van den voetboog, den handboog, de busschieters en schermers], Rhetorycken, broederschappen, ambachten,.. *C. v. Brussel*, 1606, a. 39; Christijn *collegia gildarum.* Gulde van de drapperie. Id. 1570, a. 7 en 40. *Dicens se illam terram cum plenitudine juris ejusdem vendidisse* gulde *sancti Eucherii.* PIOT, *Cart.* I, 398 (1295).

2) In eenen ongunstigen zin *onwettige zamenspanning*, fr. *coalition illégale.* || Dat wij... noch oec ghedoghen en zoelen, dat enighe van onsen borgheren van Dyest, ocht andere, van zoe wat ambachte zy waren, ghulden ocht pertien (*ghuldas seu partes*) binnen Dyest maken ocht te gader trecken en zoelen, noch mids gulden ocht enighen gheloeften ocht conspieracien hon tegadere treckende (*per compactiones ad invicem contrahentes*), iet oerdeneren zoelen, ocht doen, ocht attemteeren jeghen die vriheit van Dyeste. *Charter v. d.* 17 juni 1290. — **Lakengulde.** *Onder alle de gulden was deze de voornaamste bij uitstek; immers de lakennijverheid en de lakenhandel deden de schatten zwellen der Grooten die er deel aan namen, verschaften welstand aan de burgerij, en overvloedig brood aan den werkman. De lakengulde vormde een eigen rechtbank, die kennis nam van alle geschillen rakende de laken- en linnenweverij en den laken- en linnenhandel. Te Brussel was het de „Gulde van de Drapperije" „de Acht van de Gulde"* [Zie v° ACHT]; *te Antwerpen de „Banck van de Lakenhalle"; te Loven „de Guldeken"; te Gent „de Halleheeren (Halheeren)";* fr. *parmi toutes les gildes la gilde de la Draperie était la principale par excellence; en effet, l'industrie et le négoce des draps faisaient enfler les trésors des Grands, qui s'y intéressaient, procuraient le bien-être à la bourgeoisie et du pain en abondance à l'ouvrier. La Lakengilde constituait un tribunal spécial, qui connaissait de tous les litiges concernant le tissage et le commerce du drap et des toiles. C'était à Bruxelles „la Gulde de la Draperie", „les Huit de la draperie"; à Anvers „le Banc de la halle aux draps; à Louvain „les doyens de la Gulde;" à Gand „les messieurs de la halle.* Zie Defacqz, I, 116; L. Torfs, II, 88; *C. v. Antw.* 1582, IV, 4 en 5; *C. v. Brussel* 1570, a. 9; it. 1606, a. 17 en 18; *Hist. de Brux.* I, 50 en 160; DE PR. en BR. *Gent*, III, 104.

GULDEBOECK, zn. o. *Benaming eener verzameling van de hoofdzakelijke verordeningen der stad Antwerpen in burgerlijke zaken, rakende inzonderheid het huwelijk en de huwelijksvoorwaarden, de wettelijke bevoegdheid, de testamenten, het erfenisrecht, de schuldvervolgingen, enz.; het guldeboeck werd jaarlijks op de Lakenhal afgelezen*, fr. *nom d'un recueil des statuts les plus importants de la ville d'Anvers en matière civile, concernant principalement le mariage et les conventions matrimoniales, la capacité civile, les testaments, les successions, les poursuites pour dettes, etc.; le guldeboeck était lu publiquement tous les ans dans la halle aux*

drape. || Des maendaechs nae de Dry Coninghendach is men alle jaer ghewoonelyck t'Guldeboeck op de Lakenhalle te lesen voor degene diet begeert, eñ is men, des saterdaechs daer te voren, met den horen ter Puyen aff, ter presentien van de Guldekens, openbaerlick condigende eenen yeghelijck: dat so wie 't Guldeboeck begeert te hooren lesen, come op de Lakenhalle en (*sic*) maendaeghe alsdan naestcomende voor de noene. *C. v. Antw.* 1582, v, 14.

GULDEBROEDER, zn. m. en tweesl. *Medelid eener gulde*, fr. *membre d'une gilde, suppôt.* || Over mi eñ mijn wijf, stichte eñ make, sette eñ ordinere ene capelrie van vyftiene ponden parisisen,.. te besinghene in mins heren sente Jacobs huus up t Niewe lant, dat staet nordwart huut van Ghent, al vaste an Ghent, int tbischobdoem van Dornike, dar wi bede guldebroeders syn int gulde mijns heren sente Jacobs van Galissien in Compostelle. *Oork. v.* 6 sept. 1291. Vordane, so wie die scepenen wert bin Antwerpen es guldebroeder, [*sl.* van de lakengulde] sonder eneghe ghichte te ghevenen, eñ oick, so wie die schoutete ward bin Antwerpen eñ poorter es bin Antwerpen, die es oick guldebroeder zonder eeneghe ghichte te gevene. Mertens en Torfs, II, 560 (1308). Voortane sal nyemen wyn vercoopen ten tappe bynnen Antwerpen, hy en zy guldebroeder, behoudeleke al den ouden rechte dat die vremde coopmanne van wyne gehad hebben tot hare [*sl.* hier] eñ voord hebben zelen. Ib. 561.

GULDEHAL (ghildhalla, guihella), zn. v. *Lakenhal*, fr. *halle aux draps.* || *Ego Theodericus*,.. *Flandriae comes, consensu uxoris meae Sibillae, terram in quâ* Ghildhalla *apud Sanctum-Audomarum in foro sita est, burgensibus ejusdem villae hereditario jure possidendam et ad omnem mercaturam in ea exercendam, tradidi.* Warnkönig, *Fl. St. u. Rg.*, I. *Urk.* xi (1151). *Quod unam* guihellam *fecimus communiter in villa de Kaleis* (*Calais*), *de cujus redditibus nos habemus duas partes, burgenses vero tertiam partem.* A. Wauters, *Libertés comm.* 52, *Oork. v. Reinout v. Gelder*, 1196.

GULDÉKEN, guldedéken, zn. *Deken eener gulde*, fr. *doyen d'une gilde.* || Dat onse schepenen van Dijest setten selen eñ kiesen vier guldekene, welcke guldekene selen setten eñ kiesen cnapen eñ zegheleren, dat ambacht te mainteneren. *Charter v. bisschop Jan v. Utrecht, heer v. Diest*, 2 juni 1335, a. 3. Die heeren meyer, borgemeesteren, schepenen eñ raedt, beneffens die heeren guldekenen der stadt Loven. *C. v. Loven*, *Bijv.* iii, 316, *Inl.* (1684).

GULDEN, bn. Eig. *Gouden*, fr. *d'or.* || **Gulden Vlies.** *Toison d'or of Brabantsche gouden of gulden munt, geslagen onder Philips den Schoone* (1494—1506), fr. *Toison d'or, monnaie d'or frappée sous Philippe-le-Beau.* V. d. Chijs, *Hertogd.*, 208. 213. || tGulden Vlies oft Toyson, van liiijm, nu ierst geslaigen = xlviij sts. *Muntwaarde in Brab.* Tgulden Thoison (1499). *Ib.*

GULDEN, zn. m. *Eene gouden en ook eene zilveren munt, op welke het gezegde van Kluit nopens de verscheidenheden van den* groot *nog meer toepasselijk is*, fr. *monnaie d'or et monnaie d'argent, à laquelle le mot de Kluit, au sujet des variétés du* groot *ou* gros, *est encore plus applicable.* Kil. *Aureus nummus xx stuferorum*, **Brabantsche** of **Carolus gulden**, ook **Rijnsche gulden.** *Gouden munt geslagen onder keizer Karel*, 1520, *moetende loop hebben voor* 20 *stuivers. Er was ook een zilveren Carolus gulden* (V. d. Chijs, *Hertogdom*, 242); fr. *florin de Brabant ou florin Carolus ou du Rhin, monnaie d'or frappée sous Charles V, en* 1520, *devant avoir cours pour* 20 *sous. Il y avait aussi un florin Carolus d'argent.* De ord. op de munting v. den Carolus 1521. *Rekenk. v. Brab.* reg. 137, fº 158. — Onderverdeeling. Gulden Brabants = 20 st. of 1 pond Artois. — 1 st. = 4 oordjes, of 1 schelling Artois, of 72 mijten Brabants. — 1 blank = 3 oordjes. — $^1/_2$ st. = 2 oordjes, of 36 mijten. — 1 plekke = 24 mijten. — 1 oord = 2 negenmannekens of 18 mijten. — 1 negenmanneken = 9 mijten. — *Bij plakkaat v.* 12 *juni* 1539, *beval de keizer de algemeene officiëele invoering van den carolus gulden in de bestuurlijke zaken, akten en schriften, ter uitsluiting van al andere munt*, fr. *par placard du* 2 *juin* 1539, *l'empereur ordonna l'introduction officielle et générale du florin carolus dans les affaires administratives et dans les actes et écritures, à l'exclusion de toute autre monnaie. Pl. v. Vl.*, I, 497. — Om tevens een nabijkomend denkbeeld te geven van de moeilijkheden, stoornissen en verliezen, waarmede de oneindige verscheidenheid der in de middeleeuwen, namelijk tijdens de vijftiende eeuw, in onze landstreken in omloop zijnde munten, de gedurige verhooging of vermindering van waarde, de toelating of het verbod derzelve, de toetsing van hunne echtheid, hun allooi en gewicht, den handel en het dagelijksch verkeer bezwaarden, laten wij hier de reeks volgen der onderscheidene guldenstukken alleen, die ons voorkwamen: *Gulden v. Almaegnien v. de vier keurvorsters.* — *Andriesgulden.* — *Arnhemsche g.* — *Arnoldusg.* — || Assijsgulden, = 10 st. Den *Assysg.* daer men d'assyse tot Loven mede betaelt, staet in sommige [schriften] 18 st. *Schat d. cheynsen*, 22. — *Bavarieg.* (*Beyaertsg.*, *Beyersg.*) — *G. v. Bethune.* — *Boheemscheg* (*Boemsche, Beemscheg.*). — *Borgoenscheg.* — *Cijnsg.* (*Cheynsg*) *in Braband* = 11 st. — *Cijnsg. Mechels* = 8 st. || *Centum et quinquaginta florenis denariis aureis, dictis cheinsguldenen. Schep. v. Brussel, Inv. scilders* 1389. — *G. v. Dortrecht.* — *Florensche g.* — *Fredericusg.* — *Genesche g.* (*Genueesche?*). — *G. Gentsche schilt.* — *Genevoische g.* — *Gouden g.* (*Gouwe g., Golt g.*) || Den gouden gulden = xxiij st. *Muntwaarde* 1489. Hondert goltgulden van gewichte. Piot, *Cart.* II, 549 (1508). Dat hij verbueren sal zijn rechte hant, oft xl gouwe gulden daervoer. Ib. 550. Mits eenre pensien van 5000 gouden gulden, ten prijse van 28 stuvers tstuck. *Rekenk. v. Brab.* reg. 137 fº 40 (1516). — *Goudsche g.* (*Gouwensche*). — *G. Hellinck.* || Twee gulden hellinghe. *Schep. Diest*, 27 febr. 1336. Twee guldene, die men heet hellinghe, ghemeynlec geheeten *Cheinsgulden. Schep. Brusseghem*, 1314. Dat Gratiaen voreseyt mach lossen eñ afquiten een mudde rogs erfspachts met dertech goeden ghuldenen hellinghen eñ met vollen pachte. *Schep. Land v. Diest*, 1361 — *Hollantsche gulden, valet* iij s. vj d. gr. Brab. in 1434. *Schep. Land v. Diest*, 9 oct. 1407. — *Hongersche gulden.* — *Horensg.* (*Hoenrssche postulatusg*). — *Ivernoisterg.* — *Johannesgulden*, ook wel kleine gulden van Florentien genaamd, gouden munt, geslagen onder hertog Jan iii v. Brabant (1312—1355). V. d. Chijs, *Hertogd.* I, 69 (*valet* in 1474 xxiij st.). — *G. Castiliaen.* — *Keizersg. metten Aer, metten groten Aer*, = 2 schell. 8 den. in 1409. — *Keurvorsterg.* (*Corevorster, Corenvorster*, *Koervorsterg.*) — *Climmerg.* — Middelgulden. || Iiij oude cleine florine van Florenchen, die men heet Middelguldene, erfcheins. — Ij ouden groten, enen

Middelen gulden van Florenchen vors. vore twaelve oude grote gherekent. *Bruss. godsh.* H 1201, f° 59 v° (1360, hoeymaent). — *G. v. Nymegen.* — *G. v. Oyen.* — *Overlantscheg.* — *Philippusg.* Alderhande *Postulatus g.* — *Reinaldus g.* — *G. v. Renen.* — *Rijnschen g.* — *Robertusg.* — Schilsche gulden. || N... heeft bekant eñ ghelyt, dat hy wale eñ wettelyck vercocht heeft meester Jan van der Munten eenen Scilsch gulden erffceys, drye aude scilde gherekent voer vier alsoliche Scilsch guldene, oft die weerde daervoere te betalen. *Charter abdij v. Vorst* nr. 46, *Diepenbeek*, 1430. Drie Scilsce· gulden. *Schep. der vrijheid van Lummene* [*var.* Lumpnen], 16 mei 1453. In den doorsteekbrief, v. 1 mei 1462, heet het: een Schilschen gulden. In eenen anderen brief derzelfde schepenen, v. 7 oct. 1451, gewaagt men van „eenen Gwilhelmus schilt." — *Utrechtsche g.* — *G. v. Valkenburg.* — *Wilhelmus gulden.*

GULDESUSTER, zn. *Medezuster of medelid van eene gulde of nering*, fr. *consœur d'une gilde ou d'un négoce.* || Eene weduwe van guldebroeder, geen guldesuster zynde, sal, begeirende de neiringe te doene ofte continuëren, gestaen mits betaelende voor inkommen half regt. — Gelyck oock met half regt sullen gestaen de sonen van de guldebroeders ofte guldesusters. *O. P.-B. autr.* 1 juli 1730, a. 9 en 10, IV, 321 (Gulde van de verkoopers in 't klein der wollen lakens en Spaansche sargien te Geeraartsberge).

GULDEVRIJ, bn. 1) *Ontslagen van eene wapengulde*, fr. *exempt d'une gilde d'armes.* || Finalick hebben de scepenen meer andere rechten eñ preëminentien.., als... van te houden tregister van de poorters guldevry. *C. v. Auden.* 2de bd. 470, a. 31. Van poorters guldevry te boecke te stellen... iiij s. p. Ib. 262 (1581).

2) *Geen lid zijnde van eene andere gulde*, fr. *n'étant pas membre d'une autre gilde.* || So wat manne die laken heeft dat waerpstrypt es, dat hi dat mach vervarwen, opdat hi guldevri es, talsulken termine als hem de warderers setten zelen. *K. lakeng. te Auden.* 1329, a. 54.

GULDEWIJS, bw. *Gezamenlijk*, fr. *en corps.* || Van de mesusen eñ delicten, die in de hoven van de cameren van de drye gulden, van den voetboghe, hantboghe eñ busse, geschieden tusschen de guldebroeders aldaer wesende, ofte guldewys uuyttreckende, daer maer pecuniaire amenden toe en staen, hebben d'hooftmannen... de kennesse eñ berecht. *C. v. Auden.* I, 21. Dat zy [*sl.* de gulden v. St-Jooris, v. Sente Sebastiaen en van Sente Barbara].., up Sente Jacobsdach 1589, met haerlieder presencie de processie verciert hebben ghuldewys. Rembry, I, 627; it. II, 260. Guldewijs eñ schuttersgewijs. de Pr. en Br. XI. *Wachtebeke*, 28 en 29. Vgl. gesellewijs.

GULLE. Zie geule.

GULLEN. Zie gollen.

GUNF, zn. *Verkwister*, fr. *dissipateur.* || Het is in Vrancrijck geadmitteert te mogen executeren de sententien die daer ghegheven zijn... Item int verbieden den ghunffen oft dissipateurs, den dullen oft uutsinnigen, de administratie van haren goeden, Wielant, *Pract. civ.* x, x, 2.

GURDERIEM. Zie gorderiem.

GURSEM, bn. *Een gebrek in het weven van laken, doch welk?* fr. *défaut dans le tissage du drap, mais lequel?* || Dat men gheen lakenen ter varrewe wysen eñ sal die te recke te cleene ofte te ghurseme bevonden zyn. *K. d. lakeng. te Meenen*, 1545, a. 37.

GURSEMHEIT (G—hede), zn. Zie het bovenstaande. || De zeghelaers zullen de lakenen waranderen eñ vonnissen te recke van rompels, ployen, poken, naerheden, leyheden eñ gursemheden, eñ van allen anderen ghebreken. Ib. a. 34. Daer eenich lakene ghesneden es van gursemhede by de zeghelaers, dat waere de boete van x sc. par.; ofte dat zulck lakene ghecapt waere van gursemhede, dat waere de boete van xx sc. par. Ib. 43.

H.

HABEL. Zie abel.

HABIJT. Zie abijt.

HABILGEMENT. Zie abilgement.

HABILLEEREN, bw. *Optuigen, toerusten*, fr. *harnacher, équiper*, ofr. *habiller.* La Curne. || Dat alle mannen van leene, mansmannen, etc. hen houden gereet in hueren huysen wel gereden, gewapent, gehabilleert, verselscapt eñ toegemaict. *Rekenk. v. Brab.* reg. 136 f° 180 v° (1504).

HABITUATIEN, zn. mv. *Kleedingen*, fr. *habillements.* || Angaende de cleederen eñ habituatien. *Pl. v. Vl. Ord.* 27 mei 1550, *titel;* I, 693. Eene zeer schoone camere... wairinne zy hadden besloten huere habituatien, spelen eñ dyergelycke. *Kaart d. Reder. de Roos te Loven*, 1554, *proëm.*

HABITUEEREN. Zie abitueeren.

HACHTE (Haechte, Haecht, Hacht, Acht), zn. v. 1) *Beslag, beslaglegging*, fr. *arrêt, saisie-arrêt.* Kil. Hachte. *Apprehensio, comprehensio.* || Vort en moghen des hertoghen knapen enghene hachte doen noch saisine binnen den lande van Grimberghen, onversocht der heren knapen. *Oork.* 24 juni 1297, a. 5. Den vornomden meyer heeft recht eñ is in possessie met schepenen te doene

alle bevelen eñ verboden, achten en clachten binnen der stede eñ schependomme, ten welcken effecte partyen schuldich zyn aen hem te leveren een billet, inhoudende de cause eñ de redene van verbode, daeraf hy schuldich es copye te laeten onder partye. *Cost. v. Aalst*, II, 20. Voert, heeft se macht te doene haechte, heeft se gebreke van eneghen late. — Voert, comt ijemant die haechte begheert te hebbene van den goede, dat men van hare hout, si heeft macht haecht te doene van haren goede, waer dat men se begheert. A. WAUTERS, *Analectes*, 313, c. 1450, *Rechten der abdij v. Vorst te Lede en Hofstade.*

2) *Gevangenschap*, *gevangenhuis*, fr. *emprisonnement*, *prison*. Kil. *Vincula*. || Alle den poerteren van der stadt, synde aengetast eñ gevanghen,.. int criem oft civile, dien gevanghenen moet de heere oft partie tichte eñ aensprake doen binnen den derden daghe nae syne apprehensie, oft anders moet de gevangenen geweesen worden costeloos ontslagen eñ vry eñ quyt van der hachten... *C. v. Antw.* 1545, I, 2; in stricter hachten, a. 14; it. III 2 en 26; IV 25, etc. In gebreck zynde, oft 't selve weygerende, vermoghen de wethouderen deselve te corrigeren in andere penen, oft met den ban, oft by gevangenisse; eñ moeten in hachten blyven tot de voldoeninge van de voors. ongewarigheit. *C. v. Brussel*, 1606, a. 145; Christijn *manentque incarcerati*. Dat men dien poortere of poorterse delivrere eñ ontsla uut allen achten van vanghenessen. *C. v. Aalst*, 416. De haeffelycke goeden van den ghecondemneerden moeten eerst gheëxecuteert worden, eer de persoon magh in hachten oft ter vroenten gehaelt worden. *C. v. Herentals*, II 30. Van allen ghevanghenen van s'heeren weghen in hachten oft ghevancknissen ghestelt, daeraf gheeft men den vorster s'daeghs dry stuyvers. *C. v. Santhoven*, 1664, I 25. In haechte. *C. v. Antw. comp.* V, vij, 36; Uuyter hachten. *Trecht v. Uccle*, a. 16. In 's heeren haecht. *K. v. St.-Truiden* 1366, a. 21.

3) *Hindernis*, *beletsel*, fr. *obstacle*, *empêchement*. Kil. *Retinaculum*. || Dat men in deselve rivieren niet en sal stellen eenige hachten, geweiren, staecken,.. oft eenich ander beletsel. *O. P.-B. autr.* 8 mrt 1731, a. 2, IV, 355.

HACHTEN, bw. Van personen en zaken. *Aanhouden; in beslag nemen*, fr. *appréhender; saisir* (*personnes et choses*). Kil. *Apprehendere*, *comprehendere*, *capere*, *injicere manum*,.. || Mare ic, Philips, nocht mijn cnape van minenthalven, en moghen noch man noch scepenen manen, noch imenne hachten, ofte sijn goet besetten,.. enware dat zake dat daer ware overvluchtech man ofte overvluchteghe have, die mochtwi, daer tsabs cnape tiegenwordech niet en ware, hachten eñ houden, toten rechte. *Oork.* 19 juni 1295, a. 4. Ontvoere hi ute den lande van Grimbergen eñ niene worde ghehacht metter verscher daet, so ware hi quite jeghen die heren van Grimbergen. *Oork.* 24 juni 1297, a. 4. Van poertre te achtene. Ende so wat poertre die anderen poertre hacht, sinen lechame oft syn goed, buten scependomme van Ghend, die poertre diet doet verbuert lx ponden. *C. v. Gent*, *Gr. ch. v.* 1297, a. 87. Gehachte [*var.* ghehaichte], gevangene oft gearresteerde persoonen. *C. v. Santhoven*, *Stijl*, 1557.

HACHTING (—e, achtinge), zn. v. *Inbeslagneming*, fr. *arrêt*, *saisie*, *mainmise*. Hachtenisse / Hachtinghe. *Retentio*, *captivitas*, *carcer*. || Voert zegghe wi: alse vremde man up vremden man, ofte man van binnen up vremden man, beghert achtinghe int heerscheep van Everghem, dat es de here van Gavere schuldech te berechtene. VAN LOKEREN, *St.-Bavon*, 4 febr. 1275. Voert, behoert den voeght toe eñ denselven leene, van alle achtingen eñ pandingen, die men doet eñ doen sal met scepenen van der voeghtdien van Everghem, de eene helft van den boeten. *Oork.* 29 juli 1361, a. 2. Ende voert behoeren toe den voerseyden leene, alle de ghebode te doene of te doen doene, evenverre dat zy den heerscepe eñ den scependomme van Desselberghine toebehoeren, eñ al dierghelike alle die achtinghen eñ de pandinghen te doene. *Oork. v.* 12 juni 1371, a. 4. Deze voirseide boeten, aldus ghewyst, indt men bi den meyere, bi saysinen eñ achtinghen van den goede, daerup de boeten ghewyst zyn. *C. v. Aalst*, 390.

HAECH, zn. v. *Haag*, *hegge*, fr. *haie*. Kil. Haeghe. j. tuyn. *Sepes*,.. **De haech kloppen.** *Iem. plagen met een ongegrond rechtsgeding*, fr. *vexer qn. par un procès mal fondé*. *Rijksarchief*, *Processen*, 17de E. *passim*. (Bij De Bo bet. het w. *bedektelijk naar iets vragen*.) **Haechklopperij.** *De daad van de voorg. uitdrukking*, fr. *le fait énoncé par l'expression qui précède*. Ib. *passim*.

HAECHDELVER (Haechdelfver), zn. *Dijkdelver*, *aardgraver*, fr. *terrassier*. || Dat men groote preparatie was maeckende... om dese stadt van Dunckercke te beleggen, eñ dat oock binnen der stede van Grevelinghe upgehaelt eñ aldaer ghehouden wierden de haegdelfvers eñ delveghen deser stede. PIOT, *Chron.* 635.

HAECHCOLEN, zn. mv. *Er wordt een grondig onderscheid gemaakt tusschen deze en Zoniënkolen* (eig. *boschkolen?*)*; maar waarin bestond het?* fr. *il est fait une différence radicale entre les charbons de bois dits* haechcolen *et ceux dits de la forêt de Soigne; mais en quoi consistait elle?* || Soe wie te Bruessel oft elder haegcolen vuerde op wagenen, kerren oft peerden, om vercoopen, die moet dairop steken een baniere van zwertten lakene, groot een vierendeel, beyde in linghde eñ breydde, en een schacht een elle lanck; die des niet en dade... *Kb. v. Soniënbosch*, 1460, a. 80. Item, en sal egheen coelberndere oft vercooper haeghcolen eñ oic Zoniecolen in een huys moegen leggen, maer elc in een huys alleen, eñ voer dat huys, daer die haegcolen in leggen, een baniere van zwertten lakenen uuythangen, groot een halff elle viercant, eñ een schacht twee ellen lanck buyten den huyse. Ib. a. 81.

HAECHMES (Haegemes), zn. *Snoeimes*, fr. *serpe*, *serpette*. Kil. Haeghmes. *Falx arboraria*, *silvatica*, *vulgo dumaria*. || Ofte yemen haeghemesse ghemaect heeft, anders dan ten labeure van den lande. VAN LOKEREN, *St.-Bavon*, *Vgb. t'Everghem*, 13de E., a. 11.

HAECHMUNT (Hagemunt), zn. *Afgekeurde*, *verworpene*, *afgezette munt*, fr. *monnaie reprouvée*, *démonétisée*. Kil. Haeghmunte. *Numisma reprobatum*, etc. *quod in usu non est*. || Bij verordening van den 10en mei 1430, beval hertog Philips nieuwe gouden en zilveren munten te slaan „om die quade vreemde eñ hagemunten dairmede te verdrivene". *Rekenk. v. Brab.* reg. 133 f° 85. Ennige rente wordden vercregen bij coope met penningen, die de cooper dairaf betailt met sulcken gelde als gemeynlijc in borsen gaet, sonder hagemunte. V. D. TAV. 215.

HAECHMUNTERIJ (Hegemunterij), zn. v. *Muntvervalsching*, fr. *falsification de la monnaie*. || De Staten Generaal hebben, bij ord. v. d. 19

dec. 1589 geordonneerd en gestatueerd: om te voorzien tegen de muntvervalsching, conterfeitinge en hegemunterij, bij welke alle goede en sterke munte wordt geconsumeerd en in kwader en snooder getransformeerd, mitsgaders tegen allen bijzonderen muntslag buiten den algemeenen voet dezer ord.., hegemunterij of anderzints bijzonderen muntslag,.. gehouden zal worden... als muntvervalsching. *Nederl. Plac. en R. Wdbk.*, IV, 367.

HAECHPOORTER. Zie POORTER.

HAECHSCHOUT, zn. *Onbekende vreemdeling*, fr. *étranger inconnu.* || Item, soo hebben onse ouders aen ons overgebracht, ende wij tot noch toe onderhouden: waert binnen de voors. palen woonachtigh waeren eenighe haechschouten, dats te weten lieden die men niet en wiste vanwaer sij geboren waeren, oft bastaerde, eñ die storven sonder wettighe gebuerte eñ die eenige goederen achterlieten, t'waer hoeve [*l.* have] oft erve, die goederen sullen den heere blijven eñ versterven, eñ den heere sal het lichaem ter aerde besteden eñ dat kerckrecht betalen. *Leenhof v. Brab. Denombrement* nr. 6, 481, *C. v. Sluis bij Thienen.* Zie A. WAUTERS, *Cant. Tirlemont*, 2de d. 54.

HAECHSPEL (Haegspel), zn. *Wedstrijd voor het boogschieten, meestal, zoo niet uitsluitelijk voor de dorpen*, fr. *concours de tir à l'arc, la plupart du temps, sinon exclusivement pour les villages.* Kil. Haeghspel. *Ludi pagani, non publici aut communes, non celebres.* || Drie dagen nadat die luisterrijke wedstrijd [*nl.* het vermaarde Landjuweel v. 1861 te Antw.] was geëindigd, had het haagspel plaats voor de Brabantsche dorpen en vrijheden, alsmede voor de kamers der steden, welke zich op het landjuweel niet vertoond hadden. SNELLAERT, *Schets*, 77. Hoedat wij van Merchten hebben troten Naer Brussel int haegspel, om aldaer te loten Met meer ander Gulden, aenhoort de storie. Aldaer wij hebben gecreghen victorie. *Chron. v. Merchten, Haegspel*, str. 1. A. Wauters, *Env.* I, 459; II 80.

HAECHT. Zie HACHT.

HAEFDEELICHEIT, zn. *Het recht van den heer op alle de roerende goederen door een dienstbaar man of serf bij zijn overlijden achtergelaten, zooals „de graaf van Aalst" dat, ten minste nog in de zeventiende eeuw, in een groot getal dorpen bezat*, fr. *droit du seigneur sur tous les biens mobiliers délaissés par un homme de condition servile ou serf, tel que „le comte d'Alost" le possédait encore dans un grand nombre de villages, au moins jusque dans le dix-septième siècle.* — || „*La „morte-main" ou „meilleur catel" a remplacé le droit de prendre, au décès du serf, tous ou une partie de ses meubles, qu'on appelait en flamand* haefdeelinghe, *du mot* haeve *qui signifie meuble.* RAEPSAET, *Analyse*, n° 306. *Là* [*nl.* in Vlaanderen] *le seigneur emportait, au décés, tous les meubles; ailleurs la moitié; et ce droit dérivait d'autant moins de la servitude, que les nobles mêmes y étaient assujettis. Il fut aboli en Flandre en* 1260, *et remplacé par le droit du* meilleur catel, *que payaient encore les nobles qui n'étaient pas* poorters *d'une ville.* Ib. n° 423, 2°. — *In Brabant schafte hertog Hendrik II, bij zijn testament v.* 1248, *zelfs het recht van het „beste cateil" af.* || Soowel binnen- als buytenpoorters van de voors. twee steden [*nl.* Aalst en Geeraartsbergen] zyn vry van haefvedeelicheit, beste hoofden eñ dierghelicke servituyten, zoowel jeghens den prince als jeghens zyne vassallen binnen denselven lande, ghereserveert deghone gheboren up sgraven propre dorpen, eñ vandaer buyten denzelven lande vertreckende, die vervolght worden. *C. v. Aelst*, IV 6. Prochien van sgraven propre eñ dienstmanscheepen. Dit naervolgende is den voet op denwelken men gecostumeert heeft t'exploiteren trecht van haefdeelicheyt, *alias* mortemain, in 't landt van Aelst... soo wanneer ijemant, geboren synde van eenige van de voornomde prochien van s'graven propre, vandaer vertreckt, eñ sterft in eenige andere plaetse niet synde van s'graven propre voorseyt, 't sy binnen den lande van Aelst eñ Vlaenderen oft oock daerbuyten, soowel in Brabant, Henegauwe als elders, den prince, als grave van Aelst, vermach die te volgen eñ profiteert van „alle de have" by sulck eenen persoon achtergelaten, waer die bevonden wierde. — Nemaer, eenen persoon op t'voors. s'graven propre gheboren eñ aldaer sterfvende, eñ is 't voors. recht van haefdeelicheydt ofte *mortemain* niet onderworpen, maer „gestaet metten besten hooftstoel ofte catheyl." — De haefvelijcke goedingen van degone gheboren op eenige van de voornomde prochien ghenaempt dienstmanschappen ofte serve plaetsen, waer die sterfven, t'sy op eenige van deselve serve plaetsen, s'graven propre oft elders, behooren toe den voorn. grave van Aelst, eñ heeft vervolgh van die selfs oock buyten Vlaenderen. *Ib.* 634/636. (1493/1612).

HAEFDEELINGE. Zie HAEFDEELICHEIT.

HAEFDING, HAVEGEDING, zn. o. *Rechtszitting in reëele zaken*, fr. *séance de justice, audience en matière réelle.* || Van dat Willem Merlin niet en quam ten haefdinghe jeghen Jan den Vos, eñ hy wettelic ghedaeght was up de boete van xxiiij s. Ontfaen van mijns heeren deele xij s. — Van dat Heine Hoede ghecalengiert was van scepenen te wedersegghene in haveghedinghe, pays vor vonnesse, ter beden van der Wet, omme iij lib., comt mijns heren deel xl. s. *Rek. baljuws.* Rol nr 1723 (1372).

HAECK. zn. m. 1). Zooals thans, fr. *croc, crochet.* Spreuk: **Aen eenen (den) haeck hangen** (een rechtsgeding). fr. *pendre un procès au croc, l'écarter* (MAAS, *Halen*, I, 50). — *Dit gezegde schijnt ontleend te zijn aan een gebruik van vroegere tijden bestaande in zekere losse papieren aan eenen haak te hangen*, fr. *cette expression paraît empruntée à un usage des anciens temps consistant à suspendre certains papiers volants à un croc.*

2) *Hamer om het te vellen hout te merken; het merk zelf* (de schalm), fr. *martelet pour marquer les arbres qui doivent être abattus; le martelage même.* (in Brab. schalmen, zie Schuermans). || Dat oick hetselve hout oft boomen sullen moeten geteyckent wesen met den haec. *Rekenk. v. Brab.* reg. 135 f° 224 (1491). Soe wie den haeck afhouwt aen tshertogen laye, oft eenige boom die gehaect waere, dien soude men den geloeyenden haeck in zyne kinnebacken setten, oft hy soude verbueren, tot tsheeren behoeff, sonder verdrach, tsestich royale. *Kb. v. Soniënbosch v.* 1460, a. 37. — Haeckdrager, zn. *Een bediende van Soniënbosch, drager van den „haeck" of hamer*, fr. *porte-marteau, employé porteur du marteau à marteler.*

3) *Haakbus, een tot in de* 17de *eeuw gebruikelijk vuurroer, met eenen haak aan de schacht, om het op een steunsel te vestigen; daar waren er heele en halve;* fr. *arquebuse en usage jusqu'au* 17e *siècle, avec un croc au fût pour le fixer sur un support; il y en avait d'entières et des demies.* Kil. *auctus.* Haeck, Haeckbusse, Haeckbuyse. *Arquebuse (à croc).* || Aengaende de visscherie, die buysen eñ booten zullen hemlien moeten verzien van eenighe

middelbare stucken van gheschut, handtbussen eñ haecken,.. *Pl. v. Vl.* 29 jan. 1549, a. 32; I, 373. Elck schip van veertigh tot vijftigh vaten sal op moeten hebben ten minsten.., zes haecken... Een schip van tachtentigh tot hondert vaten,.. een douzine heele oft halve haecken. *Ib.* 19 juli 1551, a. 4; I 378; it. 720. Zie ook ARTILLERIE 2). — Haeckbussen op wielen. HUYTTENS, *Corpor.* 189 (1479). — Kil. *auctus.* Haeckgeschut, hakeschut. *Arquebuse à croc.* || Dit ghedaen sijnde, hebben die goede mannen van de vijf gulden, die in slachorden op den Merckt stonden, al hun haeckgheschut wederom los ghelaten, daeraf de Merckt scheen te daveren. HAUWAERT, *Matthias*, 118. — In een teecken dat sijn Doorluchticheyt willecom was, heeft al dat crijchsvolck dry reysen hun hakeschut wederom losghelaten. *Ib.* 95. — Haeckschutter (Aeckschutter), zn. *Busschieter*, fr. *arquebusier.* Kil. *auctus* heeft Haeckebusier. *Arquebusier.* || [Zy] hinghen up de aghen eñ tunen veel sticken van ghevierde lonten, om tvolck te doen gheloven als datter groote nombre van aeckschutters waren. PIOT, *Chron.* 430.

HAECKS (Haecx, aecx), zn. *Aks*, *bijl*, fr. *hâche, cognée.* Kil. *auctus.* Ackse, axe, haeckse. *Ascia. Une coignée, hache.* || De vors. pachter sal up 't voorn. goed hauwen alrande haut daer haecx eñ haumes over gheloopen heeft, eñ elc te sinen tijde. Eñ aen dupgaende hout en mach hij niet hauwen. DE PR. en BR. *Nazareth*, 23 (1420). Haecx ende bijle. Ib. 35. (1450). Aecx en houmes 26 (1393). It. *C. v. Aalst*, 424. Zie AECKSE.

HAEL, zn. *Haal*, *heugel*, fr. *crémaillère.* Kil. *auctus.* Hael / Hanghel. *Cremelière.* || Hael ongenagelt int huijs es have. *Trecht v. Uccle* 39, — *De hael als bewijs van huishouding*, fr. *la crémaillère comme preuve de ménage.* || Hebben inschelicks recht dat alle mannen eñ vrouwen, hael hanghende eñ huus houdende, zyn sculdich, ten voors. zitdaghen eñ moeten betalen, gheen bunder erven hebbende hemlieden toebehoorende, alle jaere elc ij s. par. L. GALESLOOT, *Wedergrate*, 35 (1530).

HAELDINGER. Zie AELDINCK.

HAELSTOCK. Zie AELSTOCK.

HAEMMAKER, zn. *Gareeltuigmaker*, fr. *bourrelier.* || Ook en sal geenen haemaeker, met elsen oft priemen werkende, meugen syn ambacht exerceeren.., tensy hy eerst eñ vooral ons goet schoenmaekers-ambachtsrechten betaelt eñ voldaen heeft. *O. Liège* 21 nov. 1715 a. 14, 3de Série, I 478, *Tongeren.*

HAEN. zn. m. *Haan*, fr. *coq.* Spreuk: **Den rooden haen over iem. huis laten gaen of vliegen.** *Het in brand steken*, *in asch leggen*, fr. *litt. faire aller ou voler le coq rouge par-dessus la maison de qn., c. à d. y mettre le feu*, *l'incendier.* || Zoe wye ijemant dreijcht te verbeernen: „Ick sal den rooden haen over u huijs laten gaen oft doen vlieghen", die is te punierene gelijck oft hij 't gedaen hadde. WIELANT, *Pract. crim.* c. 103. Ontfanck van broeken, compositien eñ gevallen te Merxem, Schoten eñ Wesele, 1472—1502: Van Jans Rykens, van dat hy tot eenen man seyde: dat hy eenen rooden hane zoude over zyn huys laten vlieghen, iiij lb. gr. Br. *Rek. Mr Willem Draeck*, *als stadhouder.*

HAENTVOGEL. Zie AENTVOGEL.

HAER (Hayr), zn. o. *De gezamenlijke takken en bladeren van een boom*, De Bo, Schuermans *de waai*, fr. *l'ensemble des branches et feuilles d'un arbre.* Kil. Haer der boomen. *Comæ arborum: rami et frondes.* || Alle hart slachaut onder de vyff jaeren eñ alle moruwe slachout onder de drye jaeren volcht den gront, zoo oock doet het hayr ofte way van tronckboomen. — Soo oock den gront volghen alle tronckboomen eñ geïntte fruytboomen, ghereserveert het hayr van de tronckboomen. *C. v. Aalst*, XX 16. 17.

HAER (Hayr), zn. Jachtwezen. Spreuk: **Haer met haer, pluim met pluim.** *Gehaard met gehaard, nl. viervoetig wild, als hazen, konijnen en groot wild met honden*; *gevogelte met den valk*, fr. (*vénerie*) *poil avec poil*, *savoir*, *le gibier quadrapède*, *tel que lièvres*, *lapins et gros gibier avec chiens*, *les oiseaux avec le faucon.* || *Hæc venatio nobiliter exercenda*, *ita ut feræ venentur canibus*, *vulgo* jaegen, *volucres falconibus*, *vulgo* hayr met hayr, pluym met pluym. ANSELMO, *Cod. Belg.* v° Jacht, en TRIBONIANUS *Belgicus* (A. en L. GALESLOOT, *Maison de chasse*, 22 en aant. 24). Alsoo de jacht, die onse vassallen eñ ondersaeten toeghelaten is, hun alleenlick behoort te dienen om den tyt te passeren, zonder dezelve te misbruycken, wy verstaen dat sy die niet en zullen gebruycken dan in bequaeme saisoenen eñ buyten verboden plaetsen, met winden, bracken oft jachthonden eñ de groote trompe, soodat het sy hayr met hayr eñ pluym met pluym, dwelck men in sommige plaetsen noemt „edel jacht." *Pl. v. Vl.* 31 aug. 1613, a. 29, II 398. — *Nergens was de jacht zoo vrij als in Brabant; de Blijde inkomst v. Joanna en Wenceslaus*, *v.* 3 *jan.* 1355, *zegt o. a. a.* 29: *Dat elck man jagen mach hasen eñ vossen alle Brabant doere*, *sonder calengieren*; — *nulle part la chasse n'était aussi libre qu'en Brabant; la Joyeuse-Entrée de Jeanne et Wenceslas*, *du* 3 *janv.* 1355, *porte*: *que tout Brabançon peut chasser par tout le Brabant lièvre et renard*, *sans être en contravention. Luyster v. Brab.* I, 132; zie ook Edm. Poullet, *Anc. Constit. brab.*

HAER (Aer), zn. mv. *Heer*, fr. *sieur*, *seigneur. Deze buitengewone vorm komt*, *afwisselend met „heer"*, *voor in alle onze gewesten in den loop der* 13*de en* 14*de E.* Kluge *meldt er geen*, *en* Grimm *slechts twee: altnordisch* herra, bei BIÖRN harri u. hari. || Dat der [de heer] Boidin Molniser van Daellem vercochte den hare Henricke Van den Putte, portere van Ghint.. — oft so wie so lant houdende es over [na?] den hare Henricke. *Oork.* mei 1249. *Bochauta.* Ik [*l.* wi], lantscepenen van Velseke, quedden [groeten?] alle deghene die... in onsen Here. Eñ maken bekent.., dat Jacop, ver [vrouw] Lenten soene, cochte chegen den hare Folken..; din selven opstal heft Jacop weder ghegheven den hare Folken, ombe vij halsters roges erfleke.. — behouden sheren rechte, so ne hadder der [de heer] Folke nit an. *Oork.* 11 juli 1267. In saer [sheeren] Jans ambacht. — Willem De Bloc, saer Wouters sone Van der Lepe. — c roeden, die gaf daer [de heer] Willem Aderic in almoesenen — int iaer ons Heren.. Dit es in saer Seghers ambacht. In saer Willems reep.. — in Bouts lant neven der [den heer] Boene Femmen. — Achter saer Seghers love.., x ghemete, die ghaf daer [de heer] Symoen Bruisch in aelmosenen. — int iaer ons Heren.. — In Steenlant, tuschen mijns haer Jans huse... vijj ghemeten: dit ghaf ver Volewyf, saer Symoen Bruischs wijf was, in aelmoesenen. *Landverpachtingsrol v.* 1278 *v. Sint Jansgasthuis te Gent.* Wi, Rase, here van Liedekercke,.. torconden... dat haer Boudiin van Yersike, ridder,.. alsuc ambocht eñ ghoet alze ane ons verstorven es van haren Janne van Schoudee, den persoonre,.. daer wi haren Boudine... toe

doen te ghebruckene..; des zullen wi hem warant siin alse heere... Int iaer ons Heren... *Oork. v.* 28 aug. 1310. Jan, haeren Jannes zone. *Schepenbr. v. Diest*, *v.* 1326 en 1335. Jan, haren Jannes. *Ib.* 1338, 1339, 1340, 1341, 1342, etc. Haer Arnout van Loe, riddere, etc. *Ibidem.* — In eene Brab. oork. v. 12 mrt 1266 leest men: „dat Willem Harenbetssone van Herendale droech op...", en: „Over dese zake ware wi Vrancke, Godevort, Amelon, Reinere Harenjanssone, Willem Harenjanssone, Arnot Rokeloes eñ Jan Vorenkatelinensone, als late..."; men leze: „Willem haren Betssone..." en „Reinere haren Janssone, Willem haren Janssone... eñ Jan voren [*nl.* vrouw] Katelinensone."

HAERBRENGEN. Zie HERBRENGEN.

HAERROLLEN, zn. mv. Mechelsche hayrrollen? *Tol v.* 31 aug. 1597.

HAERTCOST. Zie HEERDCOST.

HAERWAERTS. Zie HERWAERTS.

HAESTICHEIT (—ede), zn. v. *Pestziekte, pest*, fr. *peste.* Kil. Haestigheyd j. haestighe sieckte. *Morbus præceps. Men hiet ze ook* de haestige sieckte, *en de haestige sieckte der pestilentien.* || De hertoghinne van Cleve eñ Jan, hueren zone, storven van de haestichede tselve jaer [1483]. PIOT, *Chron.* 249. Dat niemandt binnen de voors. heerlijckheijt en vermach binnen sijnen huijse oft hove te logeren oft herbergen eenighe persoonen commende uuytten sterffhuijse van der haestige sieckte. *C. v. d. Kiel*, III 21. Indien de haestighe sieckte in iemandts huijs quame, eñ daer iemandt sieck eñ uijt den huijse ghedaen werde, soodat hij aldaer in huijs niet en storve, soo sullen alle die van den huijsghesinne moeten draghen een witte roede, lanck zijnde vier voeten, voor den tijt van veerthien daghen eñ eenen stroowisch uytsteken boven sijn deure, lanck zijnde onderhalven voet eñ soo dick als een fasseelhout. — Dat oock, daer de haestighe sieckte is, niemandt en sal moghen logeren, bier tappen, vercoopen oft in sijn huijs laten comen. *C. v. Deurne v.* 1612, a. 468 en 469.

HAETSCHAP (Hetscip), zn. *Haat, wrok*, fr. *haine, rancune.* || Dat sy van der doot van N. eñ N., eñ van allen verledenen wanconsten, aetscepen eñ gramscepen, die ute deser zaken commen eñ ghespruut moghen wesen,.. bleven syn up ons,.. *C. v. Gent*, I 525 (1353).

HAFTEEL (Haesteel, haefsteel, ook halfsteel), zn. *Houweel*, fr. *houe.* Kil. Hafteel. j. Houweel. *Bipalium.* || Dat, van nu voirtaen, nyemant, wie hy zy,,. hem en vordere.. te comen oft te gane op onse voirs. bosch van der Loo met enegen wapenen van messen, bylen, acxen, hastellen eñ diergelycke, hoedanich die zyn, uutgescheyden alleenlyck de bosschers eñ de wercluden op die coopen werckende. *Rekenk. v. Brab.* reg. 137. fol. 106 (19 nov. 1519). It. fol. 106 v° (8 febr. 1519), *alwaer men schrijft* haesteelen. *Pl. v. Brab.* II 134, 142, 148.

HAGE, zn. v. 1) *Bosch; dicht struikgewas of kreupelhout*, fr. *bois; hallier, réunion de buissons fort épais, bois taillis*, Lat. *dumus, dumetum. Zie* Grimm Hag II 4) *busch, laubiges gesträuch, es drückt wie* busch *bald den einzelnen strauch* (*dumus*), *bald das zusammenstehende gebüsch aus, wie es ein gehege, gehölz bildet, so dasz* hag *im gegensatze zu* wald *mehr die waldige strecke bezeichnet in der das unterholz vorherscht, obschon es in einzelnen fällen fast ganz an den begriff* walt *rührt.* || Tgoet dat onse was eñ dat wij houdende waren ten Goudenberghe, in de prochie van Viane, waenaf de prochikerke es gheheten Elske, in winnenden lande, in mersche, in vivre eñ in bossche, die gheheten es de Viaenre haghe, dewelcke haghe leeght ghestrect van der Spect tote bi den hoeversten vivre. *Oork. v.* 4 juni 1293, Albreght Van der Haghen. *Schepenbr. Diest* 1306, *Albertus de Dumo.* Ib. 1305. Item, die Weyere te Beylaer in die haghe. *Oork.* 21 dec. 1337, *deeling der nalatenschap des heeren v. Diest.* Die in de haghe bome houwet ocht erghert, ocht greeft, zaels ghelden x s. *Kb. v. Diest*, B 129. Diegeene die in hagen, in bosschen, in den watere oft opten velde den lieden 't huer nemen gewapender hant eñ met crachten berooven, dat zyn oic openbair dieven, maer die zyn geheeten roovers. V. D. TAV. 81. En vermach oock negheen pachter eenighe bosschen ofte haghen te rodene eñ danof winnende landt te maeckene. *C. v. Auden*, II, 24.

2) *Huis, woonst, nl. op het land*, fr. *maison, habitation, nommément à la campagne; waarvoor Grimm's praedium geldt:* II. 3) hag *geht nun auch über aus der bedeutung des umziehenden geheges auf den umzogenen ort selbst, mag er nun ein einziges gebäude, ein landgut, ein ganzer ort sein.* Ducange *heeft* haga *ook in deze bet., door* Maigne d'Arnis *vertaald: maison, principalement maison des champs.* Kil. Haeghe. *vetus. sax. angl. Domus.* || *Item, mansus Everardi sive Everatshaghe, solvit xxvj d. et ij capones et unum jus quod dicitur* kure *et unum jus qd. dr.* orlof. *Cijnsrol d. Duitsche orde te Beckevort* (1321), a. 122.

HAGE in de uitdr. hage eñ crage, zie HAVE.

HAGELGESCHUT, zn. o. *Schroot, kartetsen*, fr. *mitraille, cartouche à mitraille.* || Alle buscruut, salpetre, solfre, clooten, haghelgheschut. *Pl. v. Vl.* 9 oct. 1551, I, 721; it. 364 en 374.

HAGESTOLT (Hagastaldi) zn. *het enkelv. luidt in het oostelijk Nederduitsch* Hagenstolt (Schiller u. Lübben), *en zou ook zoo of omtrent in „ons" Nederd. moeten bestaan hebben; althans het hoogerop voorkomend en gelijkbeduidend* haechschout *zou op zijn Limburgsch* haechscolt *zijn en, bij verduistering van het w.* stolt *en de gelijkenis der* c *en* t, *kan een afschrijver het alleen meer bekende* scolt *geschreven hebben; Hoogd.* hagestolz, *zie* Grimm, *die de verschillige bet. aan dit duister w. toegeschreven aanhaalt, waarvan evenwel de zekerste, zooniet de volledigste is: coelebs., ongehuwd, célibataire.* Maigne d'Arnis (*naar* Ducange) ziet in de Haistaldi *onvrije, dienstbare landbouwers, eene soort van „Kossaten"* (*Cotsaten*), *des colons non libres, des serfs, idem q. coloni, hospites, manentes, rustici, etc.* || *Et in Flandrinse, mariscum unum; inde venit census f:rmaticus, id est pise xx caseorum et* geldingi I., *multones xxiv, et de argento solidi xxv. Sunt* hagastaldi *juvenes censales, puelle vij et vaccaricie tres.* — Ibid. *Decima de ecclesia, de frumento et de spelta adque legumine. Donetur* [*donet*] *unusquisque de spelta modia xiij... donet modia de annona lxiv, et* hagastaldi II, *puelle III censales.* VAN LOKEREN, *St.-Pierre*, 10 (a[is] 811—870), n° 6.

HAYER, zn. m. Een w. waars. van Spaanschen oorsprong. *Ontfanger der belastingen*, fr. *receveur des impositions.* || Dat denselven ontfanger ofte hayer, eñ hemlieden borgen, zullen moeten afdragen alle onkosten van executien. *Pl. v. Vl.* 30 juli 1672, a. 24, III, 353. It. *O. P.-B. autr.* 12 nov. 1701, a. 5. 6.

HACKE. Zie HAECKS.

HALDEN. Zie HOUDEN.

HALEN, bw. 1) Eene uitstaande schuld. *Vervolgen*, *invorderen*, fr. *poursuivre une créance.* || Van sculde van doeder hant te haelne. So wie die sculd halen wille van doeder hant, hy moet 't goet besetten metten amman eñ met eenen scepene, als van doeder hant. *C. v. Gent*, *Gr. ch. v.* 1297, a. 98. Vermoghen [de langstlevende] haerlieder recht van bylevinghe hemlieden competerende oock op eenighe leenen te haelen eñ recouvreren an de pachters. *C. v. Auden.* XXII, 22. *C. v. Antw.* 1545, VI 61.

2) *Aan zich trekken*, fr. *retraire.* || Een maegh bestaende van de zijde danof het leen daelt, sal het moghen wedertrecken bij naerhede; maer van ghecochte eñ ongestruycte leenen, van welcker zijde dat sy, een maegh sal het moghen halen by naerhede, doende eet solemnelick dat om hem is eñ niet voor een ander. *C. v. Cassel*, a. 50.

HALESOENA, zn. *De misdaad van iets te verzwijgen in de deeling eener nalatenschap*, fr. *le méfait de celer qc. dans le partage d'une succession.* || *Quicunque fecerit concordiam celatàm*, *id est* haelesoena, *emendabit tres libras. K. v. Veurne*, a. 58 (Gilliodts, *C. v. Brugge*, I 332).

HALFHOUT, zn. o. *Mutsaard van ongespleten knuppels brandhout*, *van ongev. acht palmen lengte en greep- en duimdik*, fr. *fagot de rondins*, *longs d'env. huit paumes et d'une poignée et un pouce d'épaisseur.* || Het halfhout [moet hebben de de lenghde van] tusschen de seven eñ acht palmen, sonder het aensetten van d'acxse oft byle, eñ dick grijps eñ duyms. *C. v. Brussel*, *Maten v. h. brandhout.* Dat aen iedere [pensionnair] jaerlyks sal gelevert worden de quantiteyt van twee sacken kricken ofte brisetten, twee sacken boschkolen, hondert rysers eñ hondert halfhout ofte penters [*l.* peuters, poorters]. *O. P.-B. autr* 23 aug. 1753; *Pacheco te Brussel.* Zie POORTERS.

HALFONDERTIJT (Alvondertijt), zn. *Half twaalf ure vóór middag*, *waarschijnlijk het uur waarop de werkklok luidde voor het afgaan van het werk*, fr. *onze heures et demie avant midi*, *probablement l'heure à laquelle on sonnait la cloche du travail pour la cessation des travaux.* || Eñ dese vergadringhe [*nl.* van ambachtslieden, dekens en „vinders"] moet wesen in die buergh, tusschen alvonder tijd eñ vespere tijd. *C. stad Brugge*, I 237 (1280). Dat van den halfondren verlaten [*nl.* als de klok opgehouden heeft te luiden] mach men panden up weercdaghen toter vespertyt. Ib. 314 (1304).

HALLAM (Hallame, halm), zn. m. *Gereedschap*, fr. *ustensiles.* || Al dat eertvast,.. es in een huus ofte erve volcht denzelven huyse eñ erfve,.. uutghedaen alle hallame dienende tot eenigher neerynghe. *C. v. Gent*, VI 14. Van vercochte huysen eñ erfven metten halm in de huysen wesende, dienende tot de neeringhe,.. naerhede van bloede heeft plaetse. *C. stad Iperen*, XIV 1. Uytgenomen van hallam. Ib. a. 5. — Brauhalm. *Brouwgereedschap*, fr. *ustensiles de brasserie.* || Sullen verbeuren.. alle haerlieder brauhalm, soo ketels, kuypen, koelbacken als biertonnen in hunne brauweryen zynde. *Middelen v. Vl.* 18 febr. 1702, a. 222. Zie ook ALAEM.

HALLE, zn. v. *Hal*, *inz. van eene lakenhal*, *bedekte markt*, fr. *halle*, *partic. d'une halle aux draps*, *marché couvert.* Kil. Halle. *Forum rerum venalium.* || Consenteren wi hen te hebbene d'oude Lakenhuys van Dyest, daer si tote noch inne gestaen hebben,.. eñ thuys van Beringhen daerbi geleghen, ochte andere plaetse, binnen der vriheijt van Diest, omme eene halle te makene, als si willen eñ coenen, haere ghewandt, beide strijpe eñ plain, inne te vercoopene. *Charter v. Diest*, 27 mei 1346.

HALLEBAERDIERSCHAP, zn. o. *Dienst van „knaap" des meiers te Loven*, fr. *service de valet ou hallebardier du mayeur à Louvain.* || Eedt van den knapen oft dienaers 's heeren meyers... eñ [dat ik] 's heeren meyers knaep- oft hallebaerdierschap bin derselver stadt sal wel eñ getrouwelyck exerceren eñ bedienen. *Eeden van de officianten*, *Loven*, 1772, in 4°.

HALLEGELT, zn. o. *Grooten tornoysen*, *gebruikelijke munt in de lakenhal*, fr. *monnaie de la halle*, *gros tournois*, *monnaie usuelle dans la halle aux draps.* || Vort, wat manne die lakene coept op die halle, dat hi die lakene betalen moet met halleghelde, dat es te wetene met groten tornoysen, ofte ij inghelsche van Inghelant vore enen groten, op den core. *K. lakeng. te Mechelen*, a. 177.

HALLEHEEREN (Halheeren), zn. mv. *Rechters in de handelsverrichtingen der lakenhal en al wat den wol- of lakenhandel aangaat; eene der Gentsche smalle Wetten*, *tevens bestuurders der lakenhal*, fr. *juges de la halle*, *juges en matière d'opérations de la halle aux draps et de tout ce qui concerne le commerce de la laine et du drap*, *un des bancs subalternes de la ville de Gand*, *en même temps administrateurs de la halle.* || Daer zyn noch twee smalle wetten van halheeren, d'eene ghenaempt van boven eñ d'andere van beneden, ghezeyt „In 't putken", userende kennesse te nemen van schult van lakenen eñ van wulle, met dat der draperie annegaet. *C. v. Gent*, II 3. Eñ men sal elkes jaers kiesen, bi onsen bailliu eñ bi scepenen, III goede wetachteghe lieden, die porters syn, buten den XXXIX, eñ die sullen sitten up de halle, eñ sullen hebben eenen segle eñ eenen ghesworne clerc; vor dese III goede liede, ofte vor de twee ten minsten, so moet men doen alle de ghelove van lakenen, die men vercoept up de halle ofte elre binnen der vriheden van der poert. *C. v. Gent*, *Gr. ch. v.* 1297, a. 135. It. DE PAUW, *Vgb.* 121 (1373), en 188.

HALLEMEESTERS, zn. mv. *Bestuurders der lakenhal te Loven*, fr. *administrateurs de la halle aux draps à Louvain.* || Desgelijcs suelen kiesen die gesworen van der gemeynten: enen commoingemeester.., paymeesters, coirmeesters, hallemeesters, cautsidemeesters,.. SERMON, *Coutherele*, 1 sept. 1360.

HALLER. Zie HALLINCK.

HALLIER, zn. m. *Bewaarder der lakenhal te Diest en te Brussel*, fr. *gardien de la halle aux draps à Diest et à Bruxelles.* || Eñ dat si setten solen eñ ordeneren eenen hallier eñ andere hoeden, alst hoen oerberleec duncken sal, eñ ontsetten. *Charter v. Diest*, 27 mei 1346. Zie ook het citaat onder DIENST 5).

HALLINCK, HELLINCK, HALLER, HELLER (Allinc), zn. m. *Eene der kleinste koperen munten*, *van de waarde eener mijt*, fr. *une des plus petites monnaies de cuivre*, *de la valeur d'une mite*, *maille.* Kil. Heller, hellinc, haller. *ger. sax. Obolus. vulgo hallensis*, *numulus simplex*, *simplus*, *minusculus.* Hallinck parisis. *fland.* j. mijte. Schiller u. Lübben: Hellinck, Heller, *ein halber pfennig. hallensis. voc. Luneb.* (*nach der Reichsstadt Schwäbisch-Hall genannt*). Geheeten *de heller*, van het helder geluid, zegt J. F. Willems in zijne niet allen

te billijken etymologiën van zekere munten (*Belg. Mus.* I, 321). te Daalhem geslagen: iiij haller = j^{en} vliechote (vliechuit); viij vliechote = ij st., j^{en} vliechote = iiij$^{1}/_{2}$ mijten. *Muntwaarde* van circa 1456. — Dwelke lant onser kerken sculdech was elkes jars, elc bunre..., eñ de drie bunre drie peninghe eñ enen allinc. *Oork.* 21 jan. 1284. Derte[ch] scellinghe ouder parensise of grote oude tornoyse van Vranckerrike, te tien penninghen eñ te hallinghe, te gheldene... DE VLAMINCK, *Zwijveke*, 98 (1310); it. 146. — No allinc no penninc, fr. *ni maille ni denier.* Vort die c lib. tsars, si quite siin, eñ men hem darof nemmerme gheve no allinc no penninc. *C. stad Brugge*, I 234 (1280).

HALM (Alm, Haelm), zn. m. 1) *Stroohalm*, fr. *fêtu de paille*; Lat. *festuca. De overgaaf of het wegwerpen van eenen stroohalm was een der verschillige zinnebeelden der afstanddoening en overdracht van eenen eigendom*, fr. *la remise ou le lancement d'un fêtu de paille était un des nombreux emblêmes de la tradition d'une propriété.* Zie ook BUSCH. Vandaar de uitdrukkingen: „doen tot (een goed) met den halm, den halm geven — ontfangen —, schieten — werpen, komen ten halme, vertijden met halm, en dgl.," allen resp. met de bet. van „*wettelijk in bezit stellen of in bezit komen bij middel van eenen stroohalm*", fr. *de là les expressions suivantes, ayant toutes resp. la signification de „mettre légalement en possession, ensaisiner, enfestuquer, ou venir en possession au moyen d'un fêtu de paille.*" Kil. heeft halmgoedinge, stocklegginge. *Infestucatio, investitura calamo, surculo, virga sive stipula, aut etiam fuste, veteri more.* Halmgoedinge doen, den halm schieten. *Infestucare, fuste investire, investire: confirmare et stabilire alienationem sive venditionem traditione fustis, virgae, hastae, calami aut stipulae... Flandri dicunt* stroyken werpen. Zie Grimm *Rechtsalterthümer* 121 B Halm, die de hierop passende verzen uit Reinaert aanhaalt, waarbij deze den koning Ermelincs schat overdraagt: vs. 2565 Reinaert nam *een stro* voor hem Ende sprac: Here coninc, nem, Hier geve ic di op den scat Die wilen Ermelinc besat. Zie ook Raepsaet, *Analyse*, n° 102. — Doen tot. || Eñ daden daertoe met haelme, met monde eñ met werpinghen al dat zij sculdich waren te doene omme van deser vorseider heerlicheden eñ heerliker renten eeuwelic wettelic te dervene. DE PR. en BR. IX. *Zeeverghem*, 16 (1440). — (Den) halm geven. || Dat quamen voer ons, als voor scepenen, N. eñ N.,.., eñ ghaven wettelike halm eñ ghifte N., van twalef scellinghen parisisen arveliker renten tsjaers. DE VLAMINCK, *Zwyveke*, blz. 143 (1347). Daer men van erven leen maken sal, daer moet de aerfachtighe den heere halme gheven [*Leenr.* 1628 almen] eñ wettelike ghifte daert behoort. *Jus feud. Fl. vet.* c. 39; it. c. 37. Dat Veis Van Ellen eñ Sara, zijn wijf, quamen vor ons eñ vercochten eñ gaven te wette bede halm eñ ghifte eñ wedden te wette te warne.., Avesoeten Jhans.., een stic lants. *Oork.* 26 juli 1270, *Schep. v. d. Zieselschen.* It. *C. v. Auden.* 2de bd. 436 (1619). — Halm geven eñ halm ontfangen. || Dat alle deghonne die huusen ofte gronden van erve ghecocht ofte vercocht zullen hebben, ghehouden werden daeraf halm te gheven, eñ halm t'ontfanghene, binnen den veertichsten daghe naer de vercoopynghe van dien. *C. v. Broekburg*, VII, 1. Van lande te halmene voor scepenen. So waer coop van lande gesciede dat men metten coope te halme commen sal binnen veerthien daghen, ofte ten eersten dinghedaghe naer den voorn. coope; eñ dat niemandt gheen halme noch ghifte ontfangen en sal tensij present vijf scepenen eñ den gesworen clerck ter Sale tYpre, eñ in allen anderen vierscaren present den baillin, vijf scepenen eñ clerc. *C. v. Iperen*, *Kast.* a. 79. — Comen te (ten) halme. || Alle leenen staende 't houwelijck van twee gehuyschen sonder kinderen vercreghen, volghen den erfghenaemen van deghenen die te halme comen is, die nochtans den erfghenaemen van den anderen, die te halme niet comen en is, schuldigh zijn te doen doene recompense van der helft van de penninghen voor 't selve leen betaelt. *C. stad Mechelen*, X 14; Nannius *qui solemni more infestucationis ad possessionem dominiumque missus est.* It. *C. leenh. v. Mechelen*, VI 13. — Opdragen met eenen halme — metten halme. || Eenen vercooper, begeerende voldaen te zijne van sijne coopmanschap, moet t'vercocht goet opdraeghen metten halme in s'heeren handen, tot behoef van denghenen die daer recht toe heeft. *C. v. Loven*, X 20. *C. v. Deurne*, 1612, XI 183. Wij, scepenen van Bodeghem.., doen cont... dat comen es voer ons, in sinen propren persone, Gielijs Brunynck, geheeten Van Alboeme, wettege sone wijlen Claes Brunynck geh. Van den Alboeme, ende droech op met eenen halme den heere in de handt, dat es te wetenne: iij dachwant lants... *Godsh. Brussel*, B 1368 n^{r} 29 (1476). — Den halm schieten. || Een yeghelijck moet sijn calengieringhe oft naderschap presenteren vóór de goedinghe eñ erffenisse van denselven goeden oft eer den halm daeraf, na deser bancken recht, gheschoten is. *C. v. Santhoven*, *Stijl*, 75; it. *C. v. Deurne*, 1612 a. 186. — Vertijden met halm eñ monde. *Afstand doen met het werpen van den halm en mondeling*, fr. *renoncer par le fêtu et verbalement.* || Dat partye sal schuldich syn te vertyden met halm eñ monde van alsulcke pandt, huys ofte rente. *Leenhof burggr. Antw.* 1567 f° 19. — Den halm wechdragen, den halm uit den hove dragen. *Wettelijk voor het hof in bezit gesteld zijn*, fr. *être légalement mis en possession, enfestuqué devant la cour.* || By coop van leene ofte leenen, die blyven in proprieteyte eñ volghen der zyden van denghonen die danof binnen denzelven huwelicke ter eerfve commen es eñ den alme uuten hove ghedreghen heeft. *C. v. Auden. Cah. prim.* IV 8. Man eñ wyf,.. leen oft leenen coepende, danof deen van denzelven, man ofte wyf, ter eerven ghedaen werdt eñ den halme wechdraecht. Ib. VI 16. — Den halm werpen. || Welcke tijt [*nl.* ter naasting] is in ennigen plaetzen binnen jairs, eñ in sommigen plaetzen binnen den iij sondaigs kerckgeboden, eñ eer den halm geworpen ende [de] ontcleedinge eñ opdracht van den vercochten goeden gedaen is. V. D. TAV. 277 v°. Doende also dezelve opdraegere al dat hy van rechtswegen schuldich was van doene, worpende eñ verthyende metten halme, gelyck trecht wysde. *Brussels. godsh.* B 1009 n^{r} 9, *Schep. v. Grimbergen*, 1611. It. *C. v. Deurne* 1612 a. 183. Deselve kerckgheboden ghedaen sijnde, dat de vercoopere deselve vercochte erfgoeden met eenen halme eñ met vertijden van deselve goeden es opdraghende in s'heeren handen tot des coopers eñ sijne nakomelinghen behoeve, eñ met allen rechte dat hij daeraen hadde eñ houdende was, „worpende den halm uytte handt", daermede hij uijtte selve goeden wort onterft. — Nae welcke consent [*nl.* van den verkooper om den kooper in het goed te mogen erven] d'officier voor schepenen, eñ nae manisse

eñ wijsen van de voors. schepenen, „den voors. [*nl.* weggeworpen] halm wederomme aenveert eñ dien ghevende den cooper in de handt," is hem dairinne goedende eñ ervende voor hem eñ sijne nakomelingen. *C. v. Deurne* 1612 a. 183. 185. Worpende voords eñ verthijende met den halme, gelijck alst recht dat weijsde... *Schepbrf Bank v. Malderen* etc., 17 mei 1788. — Comen tusschen halm eñ heer. In zake van naasting. *Zijne naasting bieden na de halmgoeding binnen den bepaalden termijn, welke verschilde volgens de plaatselijke kostumen*, fr. (*en matière de retrait*) *présenter son retrait après les œuvres de loi ou l'enfestucation, dans le terme prescrit, lequel variait suivant les coutumes locales.* || Van Henrich Corbeel met zynder consorten, te Campenhoudt, van lande aldaer gelegen, by wylen Steven Corbeel terve gehouden voer een mudde rogs Lov., dwelck by den heer van Lille, nu heer Phs Hinckaert, ridder, midts ij1/2 capuyne tsjaers, uuytgedaeght is totten lesten genechte, verlet van vijj jairen, maer met grooten coste eñ arbeyte tusschen halm eñ heere gecomen, cost, commer, opleggen eñ verlet.., tgoidshuys met resche eñ ryse int selve goet, by manisse van meyer eñ schepenen, gegoet eñ geërft is. *Brus. godsh.* H 910 f° 9 v°. *Reken. v.* 1521, *Ontfanck v. erfpachte.* Hoewel den laudtcharter in d'amptmannye van Brussel begrypt dat men leen, eygen eñ erve moet ghebieden te vercoopen in de prochiekercken van de plaetsen eñ heerlijckheden daeronder de goeden eñ renten, die vercocht worden, gelegen zyn, dry werfven, t'elcken vierthien daghen naer malcanderen, des sondaeghs onder de hoochmisse, eñ dat dengenen die daernaer tusschen halm eñ heere niet eñ quame van sijn recht van naderschap vervallen soude syn,.. *C. v. Brussel*, 1606, a. 228; Christijn *qui ante distractionem perfectam non comparet.*

2) *Wettelijke overdracht*, fr. *transport légal.* || Dat alle Wetten van der Castelrie, eñ alle die ter Sale te hoofde commende, hemlieden verdraghen sullen van kercken, disschen of godshuysen te ervene in gronden van leene noch erfve onder hemlieden geleghen, ofte in erffelijcke rente oft in andere rente.., tsi bi coope, updrachte ofte andersins, up de boete van tsestich ponden par. te verbuerene bi dengonen diere de kennesse of genomen sullen hebben, eñ den halm van onweerden. *C. v. Iperen, Kast.* a. 8.

3) *De akte van overdracht*, fr. *l'acte même du transport.* || Niemandt en vermach naerheden te hebben van eenighe vercochte goedinghen vóór dat den halm eñ ghifte, midtsgaders de onterfvenisse voor schepenen deser stede ghelesen eñ ghepasseert zy. — Den greffier is ghehouden alle de halmen eñ ghiften van de coopers... voor schepenen ghepasseert ten rechtdaghe, naer onterfvenisse eñ erfvenisse, als die ghepasseert zyn, te lesen hooghe eñ overluydt in vierschare ter presentie van schepenen. *C. v. Rousselaar*, XV 2. 3. Eñ es de erve commen van swijfs weghe, ofte dat so die heift helpen coopen, so moet so oic huer consent dairtoe doen. Eñ insgelijcx in de belastinghe van dien, eñ dat up den halm van onweerden, binnen acht daghen. *C. v. Iperen, Kast.* a. 79. *C. stad Iperen* XIV 14; it. *C. v. Broekburg*, VII, 3. || Het jaer van beschudde of vernaderinge loopt in dese stadt naer dat het transport is gepasseert eñ geregistreert... — Want andersints oock, aleer eene gichte of transport geschiet, terstont naer de voltreckinge van den koop eñ verkoop het beschudde mach geschieden, hetwelk men exprimeert met dese worden: *Men mach beschudden tusschen halm en heer. C. v. Maastricht*, 392. It. *C. gr. Loon*, I, vj, 39. 79; *C. v. Grimbergen*, a. 13.

HALMDACH, zn. *Bepaalde dag voor de „halmgoedingen"*, fr. *jour fixé pour les enfestucations.* || Soo verre d'erfachtighe binnen het half jaer naer d'afwinninghe sijn huys ofte erve niet en loste, den afwinder sal t'selve by halleghebode te coope moghen stellen ter hausse, doende d'uytroepinghen ter halle, om t'selve, alsoo vercocht zijnde, den laetsten verhoogher ten naesten halmdaghe dairinne gheërft eñ gehalmt te worden. *C. stad Iperen*, IIII. 35. De naerhede moet gheboren worden ten halmdaghe, eñ niet daervooren noch daernaer. — Denwelcken halmdagh ghedaen wort viermael 'sjaers, te weten t'elcken eersten maendagh (werckdagh zijnde) naer de hooghtijden van Paesschen, Sinxen, Baefmisse eñ Kersdagh. *C. stad Iperen*, XIV 1. 2.

HALMEN (Almen), bw. *Wettelijk in bezit stellen met den halm*, fr. *mettre légalement en possession avec le fêtu, enfestuquer.* || Dat Hannin Blankard eñ Heilewijs zijn wijf, quamen vor ons eñ gaven wittelike ghifte eñ halmets hem eñ wedden te wette te warne jeghen elken mensche, Jacoppe Van Lanterne een imet lant... *Schepenen v. h. Vrije* 29 juni 1269. It. 14 nov. 1271. En doere toe hand eñ mond, eñ gaens huit eñ almens claerlike eñ al thuus boef van Sente Jacobshuus. *Oork.* 10 mrt 1296. It. 25 jan. 1277. Daer wysden wie, mannen vorscreven, dat Gillis Van Hertsberghe Gillis syn kint, syn oudste eñ baerblikenste oyr, eñ sine wettelike vogheden vorscr. van desen sticken, van desen vorscr. leengoede hemlieden plocken, weerpen eñ halmen zouden wettelike; eñ aldaer plocten sie, wierpen eñ halmendents hemlieden wettelike alse tvorwysde vonnesse inhadde. *sGraven mannen v. Vlaanderen*, 13 oct. 1318. Midts heffende pacht van den goede naer rate van tyde, van der tyt dat hy ghehalmt eñ gheërfvet es gheweest. *C. v. Broekburg*, IX, 18. Huys eñ erfve afghewonnen vercocht eñ ghehalmt zijnde,.. *C. stad Iperen*, IIII, 36. It. *C. v. Cassel* 243. 244; *C. v. Zuidkote* II 1; *Leenr. v.* 1528 H v°, en *passim.*

HALMENTLIJCK (Halmentlic), bijw. *Met den halm*, fr. *par le fêtu.* || Hoe dat sy, om sekere redenen wille hen dairtoe porrende, halmentlic in desselfs onses stadhouders handen, als in den onsen, begeerden op te dragene eñ te gevene, tot behouf van N.. Eñ souden alsoe daerop halmenlic werpen eñ verthien, na den rechten eñ costumen ons hoofs. *Leenh. v. Brab.* reg. 123 f° 133 (1463).

HALS. *Lichaam, lijf*, fr. *corps.* || Is daer mincke, soude [*nl.* de plichtige bootsgezel] voor d'eerste reijse verbeuren sijne geheele huere, met geesselinghe, eñ voor de tweede reijse den hals. *C. v. Antw. comp.* IV viij 202. [Dat] den langhslevenden vooren uyt sal hebben alle syne cleederen, baguenende juweelen t'synen lichaeme eñ 't halse dienende. VAN DE VELDE, *Annot.*, 106 (1669). — Door sijnen hals. *Met eigen mond*, fr. *de sa propre bouche.* || Moet oock die ghevanghene die feyten over hem by informatie precedente ghebleken, selfs door zynen halse met goede circumstantie eñ rede van wetenschap bekennen. *C. v. Breda*, 1570, a. 38. — Iem. met den hals houden. *Hem aanhouden, in hechtenis nemen*, fr. *appréhender qn., le saisir au corps.* || Wannier dat ijemant te panden gewesen is, dat men den pandt haelen sal, alsoo verre als men pand vindt; eñ oft men geenen pand vind, eñ sij hun deur sluijten, soo sal men

se met den hals hauwen. KEMPENEERS, *Montenaken*, I 435, *Niel.* — Op hals. *Op doodstraf*, fr. *sous peine de mort.* || Eñ voorts ghebannen uuten lande eñ graefschepe van Vlaendren thien jaren, hem ghevende tytle van onprofytelicheiden eñ up als uuter lande. DE COUSSEMAKER, III, 146. Zyn hooft gheweert te zyne van zynen lichaem, 't hooft onder den staecke, met confiscatie van goede eñ up als uuter lande. Ib. 153 en 154. — Hals eñ have (In saken h. eñ h. aengaende). *In lijfstraffelijke en burgerlijke zaken*, fr. *en matière criminelle et civile.* || De voorsz. binnen eñ buijtenpoirters staen te recht eñ judicature van alle saken hunnen hals eñ have aengaende.., voor de wethouderen der voorgen. stadt. *C. v. Brussel* 1606, a. 213; Christijn *in materia criminali aut de rebus mobilibus.*

HALSBERCH, zn. *Pantserhemd*, *pantsier*, fr. *haubert.* Lat. *lorica.* || *Quicunque loricam*, id est halsberghl [*sic*] *vel pilleum ferreum tulerit*, *si convictus fuerit*, *perdet ea et emendabit comiti iij libras.* *K. v. Veurne v.* 1240.

HALSCHEIT, zn. v. *Geheelheid*, fr. *intégralité.* || Dat den lesten obtineerder sal schuldigh syn die halscheyt der penninghen, waervoir hem die voirs. erve oft gronden verblyven, te tellen aen den uytghever, promptelyck, binnen ses weecken. *C. gr. Loon*, I 327 (1647).

HALSGEWEER, zn. o. *Vuurroer*, *geweer*, *buks*, fr. *fusil.* || Een jeghelijck op de wacht zijnde, moet sijn langh- oft halsgheweir [volgend art. spreekt van „musquet oft roer"] setten buyten het waeckhuys. *Ord. op de wacht te Antw.*, 19 apr. 1628, a. 61.

HALSTER, zn. 1) *Graanmaat van verschillenden inhoud*, fr. *mesure de grains de diverse contenance.* Kil. *Semodius*, *mensura varia apud varios. Antwerp. duae fertillae*, *Lovan. tertia pars fertillae*, *ut vulgo vocant.* Te Brussel: 1 halster oft vat houdt 2 viertelen oft 9 gelten. Te Loven: = 2 molevaten Lovens oft 2½ viertelen Brussels. Te Mechelen: = 2 viertelen Mechelsch of 3 sisteren 2 viertelen Brussels. *C. v. Brussel*, *Maten.* Zie *C. v. Aalst* 410. DE VLAMINCK, *Zwyveke* 21. *Kb. v. Diest*, B 104: 1x halster voer dmudde (oeryoel eñ gherste). || *De camba* [brouwerij] *modium habet cerevisie*, *et jus quod dat cambarius*, *et de omni cervisia que fit ibi* halster *unum.* PIOT, *Cart.* I, 71 (1146). *En sement doivent ilz semence de soelle* [*nl. seigle*, koren, niet geerste, *du millet*] *pour semer un bonier de terre prebendale*, *chou est a savoir quattre* haelster. *Oork. v.* april 1264, 5°, *Gends charterb.* 74. Hi vant er in vij sister evenen eñ en halster rogs. *Reken. gasth. Assche*, 10 aug. 1298. Op enen halster roggen Onser Vrouwen altare van Tielt. *Schep. binnen Tielt*, 17 mei 1462 (Brab.)

2) *Vochtmaat*, fr. *mesure de liquides.* || Op sheren tsijs eñ twee halster biers alle weken erfleec eñ ommermeer den gasthuise voergh. daeraf te vergheldene eñ denghenen die namaels in deselve rinte comen soelen, jae alsoelcs bier als men breuwen sal alle weken voregh. int voergh. paenhuis. Eñ soe wanneer men int voergh. paenhuis niet en browt, soe soelen hi, Jan van Meerhout eñ sijn naçomelinghen, int voergh. paenhuis gheven eñ vergheldeu, de weke alse voers. es, twee halster biers van den minsten prise nae die coeren van onser stad van Dyist. *Schep. te Diest*, 29 sept. 1337.

HAM, zn. m. *Weide*, fr. *pré.* Kil. Hamme, ham, hammerick. *fland. Pratum*, *pascuum.* Kil. *auctus Pré.* || Ik hebbe mij laten seggen dat, op eenen tijdt, den heere van Paemele, gheseyt van Audenaerde, was gaen wandelen in zijnen ham ofte meersch, daer hem de religieusen van Fabecke.., baden om een plaetse thebben tot fondacie van heur clooster: zij souden hem den Hemel doen hebben. Mijnheere, door dese belofte verlacht [*l.* verlackt], gaf hemlieden groote quantiteijt van zijnen ham ofte meersch. *Acad. d'archéol.* 1856, blz. 236. Indien daer eenighe waeren die huerlieder meerschen wilden bevryen, tzy om hammen ofte ghersen, dat hemlieden, die vredelick vermaeckende, paeyselick ghebruucken [*sic*] zonder eenich regard te nemen dat d'ander merschen ghemeene gaende zijn. *Pl. v. Vl.* 11 jan. 1548; I 686. It. *Ord. P. B. autr.* 8 mrt 1731, a. 5. 9.

HAMEIDE (Ameide), zn. v. 1) *Hamei*, *sluitboom*, fr. *barrière.* Kil. Hammeye, hameide, hammeyboom *Repagulum* etc. || Aen hoer half huis... dat te Potherim bi de hameyde... steet. *Schep. v. Diest*, 20 dec. 1326. *De domo sua et domistadiis sitis in loco dicto* Warmoesbroec *juxta repagulum vulgaliter dictum* Bi der hameyden [*var.* ameidam, 1336] *Bruss. godsh.* H. 1201 n° 103 (1343). It. DE VLAMINCK, *Zw.* 125 (1337).

2) Hameide van de voorspraeck. *Balie van de rechtbank*, fr. *barre de la défense*, *des avocats.* || Soo wie spreekt ter vierschaere, oft binnen der vierschare quame, oft binnen der ameyden van de voorspraecke als de vierschare ghebannen is, sonder oorloff van den heere, oft die luijde riep oft spraecke binnen der doore van der halle, als de vierschare ghebannen is,.. verbeurt t'elcken een ghelte Rhijnschen wijns. *C. v. Herentals*, II 26.

HAMELVOET, HAMERVOET, zn. m. Deze eenigszins duistere woorden schijnen wel dezelfde te zijn; Kempeneers wil er eene *schrede*, *een pas*, in zien. || De korte of kleine roede, *petite verge*, *parva virgata*, waervan 20 eene groote roede, *magna terrae virgata*, uitmaken, en die bevattede te Niel 19½ *hamelsvoeten* (of *schreën*?), wat nu heet 17 voeten en 5 duimen. KEMPENEERS, *Montenaken*, I 435. Die haer verckens begheiren te laeten loopen op sheeren straten, sullen [*nl.* de verkens] moeten ghekenneft sijn met een kenneve van twee hamervoeten lanck. *C. v. Moll*, *K. en br.* 60. Tghene ghewoonelijck is blint gheheijmt te worden moet, ten versoecke van de nabueren, weder blint gheheijmt worden, ten miusten ter hooghde van de seven hamervoeten van der eerden. *C. v. Herentals*, XI, 7. Vier hamer fuess neben dem in Peter Meutgens hegge negst desselbem kamp stehenden kirssbaum. FRANQUINET, *St Gerlach*, 202 (1611).

HAMER. Zie BATTERIE 3).

HAMER, zn. Zooals thans, *marteau.* *Metalen hamers gerekend onder de moordwapens*, fr. *marteaux de métal comptés parmi les armes homicides.* || Dit sijn mortwapen:.. loeden hamers, yseren oft metalen eñ dierghelike. *Kb. v. Antw.* 6. It. *C. v. Antw.* 1545, II 4.

HAMERMATE, zn. v. (?) || Van gelijcken en sal oock niemandt, wie hij sij, tavernier, herbergier oft andere, eenigerhande [dranck?] mogen uutmeten oft vercoopen, int groot oft int kleyne, dan metter gebrande [volg. art. voegt erbij oft geijecte] havermate der stadt van Lier. *C. v. Santhoven*, *K. v.* 1558, a. 16.

HANDELAER, HANDELER. 1) Van een bekommerd sterfhuis. *Boedelredder*, *vereffenaar*, fr. *curateur*, *liquidateur* (*d'une mortuaire obérée*). || Denselven curateur [*nl.* van een bekommerd sterfhuis of van den boedel van eenen voortvluchtige] met purge van den letsten kerckgebode handelaere blijvende, sal

aentrecken de vulcommen administratie, vervolghen eñ innen alle schulden eñ actien, maecken pertinenten staet eñ inventaris van alle de goedinghen, waervan hij ter greffie een dobbele sal beweghen, uutterlick te drie weken naer purge. *C. v. Belle*, IX, 17.

2) Handelaer-voocht. Van een gewoon sterfhuis. *Bestuurder-voogd*, fr. *administrateur-tuteur*. || Item, van de handelers eñ toesiende voochden te stellen te registre, die men maecken zal; van in tijden te sommeren tot rekenynghe, iiii s. p. — Item, van up denzelven bouck te teeckenen de jaeren danof de handelers-voochden rekenynghe zullen ghedaen hebben, 1 s. p. van elck jaer. *C. v. Auden*. 2de bd. blz. 354.

3) *Erfgenaam*, fr. *héritier*. || Soo wie heeft graet van hoirye eñ hem handelaer maeckt in eenich sterfhuis, ofte danof eenich goet, 't zy roerende ofte onroerende anveert 't zynen eyghen profficte, al waert maer eenen lepel ofte weerde van dien, die bediet hoir int selve sterfhuus. *C. v. Broekburg*, x, 21.

HANDELEN, bw. 1) Van oneenigheid of twist. *Die onderhouden*, *doen voortduren*, fr. (*de discorde ou querelles*) *les entretenir*, *les maintenir*, *perpétuer*. || Dat niemene vortwart meer no handelt no stoect orloghe, no oude no niewe; fr. tekst: *ke nus désoremais ne maintiegne ne ne meuve wiere*, *vielle ne nueve*. *K. v. Brugge v.* 1281, a. 14.

2) *In handen hebben*, *houden* (eene oorkonde), fr. *tenir en mains* (*un document*). || Doen condt eñ certificeren voir de gerechte wairheyt, dat wy, opten dach van heeden, datum deess briefs, gesien, gehandelt, gevisiteert eñ gelesen hebben eenen openen brieff int franchijn gescreven, bezegelt uuythangende metten zeegele van der stadt van Dieste. *Schep. v. Caggevinne in den buytenlande des heeren van Diest*, 13 aug. 1505. Dwelck [testament] wij oijck gehandelt, gevisiteert eñ gelesen hebben. *Schep. v. Diest*, 16 sept. 1540.

HANDELING, zn. v. 1) Landbouw. *Bewerking*, *bearbeiding*, fr. (*agriculture*) *travail*, *labour*. || Dat van nu voirdan alle goedinghen, die in pachte ghegheven werden te Baefmesse ute eñ ingaende, dat zulke pachters hem reghelen zullen, ten expireirne van hueren pachte, te vertrecken voir de Baefmesse, zonder eenighe handelinghe meer an den lande te doene, met beesten noch andersins in gheender manieren. *C. kast. v. Iperen*, a. 89. It. a. 90.

2) *Rechtsgeding*, fr. *procès*. || Scepenen van der keure in Ghend, naer toverbringhen van scepenen van Aelst, up de handelinghe voor hemlieden gheweest tusschen N..; eñ N... *C. v. Aalst*, 274 (1451). Up zekere handelinghe van ghedinghe gheweest tusschen N.., eñ N... Ib. 278.

3) Handeling doen aen iem. *De hand leggen op iem.* fr. *mettre la main sur quelqu'un*. || Van handelinghe te doene in evelen wille an officiers, wethouders, ontfanghers, pointers eñ zetters, ofte die t'injurieirne. Zo wie handelinghe dade in evelen wille an officiers, wethouders, dienærs van den heere, ontfanghers van zettinghen, pointers, zetters eñ andere officiers eñ justiciers,.. ter cauze van huerlieder officie, dat ware op de boete van tseestigh ponden parisis. *C. kast. v. Iperen*, a. 42.

HANGEL, zn. *Haal*, *heugel*, fr. *crémaillère*. Kil. Hanghel, hael, hoghel. || Een ijseren latte met eenen hangel. *C. v. Antw.* 1582, t. 41 a. 100.

HANGEREEL, zn. Bouwkunde. *Bekleeding*, fr. (*constr.*) *revêtement*. || Voor alle careele-bogen boven vierkante deuren ofte vensters, eñ alle andere openingen sal men meten sooveel voeten streckens als den boge lanck is;.. op deselve maniere sal men meten de hangereelen. *Regl.* 16 jan. 1705, I 81. Een gemeyn paer dorpels onder die cruysvensters $5^1/_2$ voeten, eñ een laege hangereel op een cruysvenster sullen meten 6 voeten. Ib. II 5.

HANCK, HANGH, zn. *Rookkamer*, *rookvertrek*, *rookhuis*, *waar vleesch of visch gerookt wordt*, fr. *fumoir*, *lieu où l'on fume la viande ou le poisson*. Kil. *Fumarium: locus ubi carnes et pisces fumo durantur et suspenduntur*. Hanckers eñ rickers. *Haringrookers*, *harinadrogers*, *bokkingrookers*, fr. *saurisseurs*. Zie over de vischmarkt en het rookhuis of drooghuis: MERTENS en TORFS, I 264/265. || Een yeghelijc, die alsulke vische ter marct brenght [*nl.* groene vissche] mach dieselve vische vercopen buten der gryppen van der vischmarct, ten Steenewaert eñ ter Sceldewaert ane; altoes uutghenomen ankers eñ riekers [*var.* hankers eñ rickers], eñ volghers, die poerters syn. — Anno xiiijc lxiij.., wart by den schoutet, borgermeesteren, scepenen eñ rade dit artikel verklaert van den ankers, riekers [rickers?] eñ volghers, die poerteren sijn, gelijc voirs. is: als dat sij selve die visschen sullen moegen vercoepen, oft doen vercoepen eñ penningweerden bij horen wiven oft horen kijnderen, oft denghenen die in horen ate eñ drancke sijn. Eñ desgelijcx der viscoepers wive sullen van geliken moegen doen, opdat zij willen; eñ al buyten grippen, opte peyne van xx s. Behoudelic dat dese eñ alle andere persoenen van geliken visschen sullen moegen cruyden eñ achter straten dragen omme eenen yegeliken te vercoepen sijn gerief. *Kb. v. Antw.* a. 93.

HANNEKENS, zn. mv. *Zeker vrijwillig oorlogsvolk van de 17de E.*, fr. *certaines troupes volontaires du 17e siècle*. || Dat ook int jaer 1614 by de heeren van de stad Groeningen en ommelanden ook volk van wapenen aangenomen zyn geweest al zonder kennis van de generaliteit, gelyk ook nog heden ten dage onder den eertshertog, in zyne steeden volk van wapenen gehouden worden, uuyt borgeren en inwoonderen, in gagie, als in 's Hertogenbosch en andere plaatsen. Eñ hoewel men gewoon is zulke gegageerde quade namen te geven, gelyck in Holland, Utrecht en andere, van *Sloepen*, in Groeningen eertyts *Nienvogels*, ten Bosch *Hannekens*, in Vlaanderen *Keurlingen*, zoo is nogtans bevonden... *Hist. gez. Utrecht*, II stuk 2 blz. 194 (1849).

HANSE, zn. v. 1) *Gild*, *genootschap*, *vereeniging van kooplieden*, fr. *gilde*, *corporation*. Grimm *societas mercatorum;* zoo ook Maigne d'Arnis v° *Hansa* en La Curne; Kil. *Societas*, *s. hanseatica*, Duydsche hanse. *Societas Teutonica*, *vulgo* hansa. Schiller ü. Lübben Hense, Hanse *Gesellschaft*, *Gilde der Kaufleute u. Handwerker*; Kramers en Van Dale Hansa, Hanse, Hanze. *Handelsverbond. Dit verbond was namelijk*, *ter onderlinge bescherming*, *in de eerste helft der 13de eeuw*, *ingericht tusschen de Noordduitsche of Nederduitsche handelssteden*, *onder welke Brugge eenen schitterenden bloeitijd beleefde*, fr. *alliance commerciale erigée*, *notamment*, *pour leur protection mutuelle*, *dans la première moitié du 13e siècle*, *entre les villes de commerce du nord de l'Allemagne ou de la basse Allemagne*, *parmi lesquelles Bruges parcourut brillamment une carrière florissante*. Een zeer oud woord.

2) *Eene bijzondere vereeniging en verbond*, *nl. in*

de 17de eeuw, tusschen zekere Vlaamsche steden, inz. wegens het issuerecht en de poorterij, fr. *association et alliance particulière, spécialement par rapport au droit d'issue et au droit de bourgeoisie, conclue au 17e siècle entre certaines villes flamandes.* || Vermoghen oock [*nl. burgemeester en schepenen*], als van ouden tyden, met voorgaende communicatie eñ advijs deliberatijf van edele eñ notabele der voorseyde stede eñ casselrye, inne te gaene eñ maecken particuliere contracten van ghemeene societeyt eñ hanse met heurlieder ghebueren eñ andere plaetsen in Vlaendren. *C. v. Veurne*, I, 12. Sal [*nl.* de burgemeester] sorghe draghen.., eñ vooral dat de poorters eñ keurbroeders deser stede eñ casselrye niet en worden betrocken ofte ghemolesteert om rauwe schulden voor deghone daermede ghemeenschap hebbende; eñ indien 't betrec ghedaen ware, danof versoeken renvoy. Ib. I 47. Zie *Pl. v. Vl. Index* vis HANSE en ISSUE.

HANSERIJ, zn. *Hanzeverbond*, fr. *alliance, traité d'alliance.* || Eñ sal [*nl.* de burgemeester] sorghe draghen dat alle hanserijen ghemaect met de stede eñ casselrije van Veurne wel eñ punctuëlick onderhouden sijn, sonder die te laten becorten in eenigher manieren. *C. v. Veurne*, I 47.

HANSGREVE, zn. m. *Bestuurder der lakengilde te Brussel*, fr. *directeur de la halle aux draps à Bruxelles.* || Dat men geen cort laken sniden en sal dat men stucwijs vercopen wilt, omdat si maecten van enen corten lakene xxij ellen vor i halflaken, eñ xiiij ellen vor een derdendeele, eñ namen den coman de breidde; op i boete van v s. groten. Ende dat mach de gulde besueken eñ de hansgreve alse dicke als men wilt. *Kb. lakengilde Brussel* 1365 a. 6.

HANT, zn. v. *Hand*, fr. *main*. In verschillige bet. en uitdr. 1) Muntwezen. *Muntteeken der stad Antwerpen*, fr. (*monnaie*) *déférent de la ville d'Anvers.*

2) *Arbeidsloon*, fr. *main-d'œuvre.* || Metselryen. Fondamenten, voor de handt: In den eersten, sal men meten alle de fondamenten van de metselryen alsulcken lenghde, hooghde, dickte, als men deselve bevinden sal, eñ niet voorder; insgelijcx sal men meten voor de leveringe als boven. — Opgaende mueren, voor de handt.. — Cruysvensters,.. voor de handt; enz. Eñ voor leveringe,... *Regl.* 16 jan. 1705, I, 1, 2. 3.

3) *Manier*, fr. *manière.* || Dat de bruwers hare hant beteren van bruwene, ofte neen, men zalre anders toezien. DE PAUW, *Vgb.* 11 (1337).

4) *Als hoogtemaat van paarden*, fr. *la main, comme mesure de hauteur pour les chevaux.* || Den onderschreven, Martin Hennau, presenteert te onderhouden t'synen coste, voor eenen termijn van thien volgende jaeren, ten dienste van den lande van Aelst, twintigh inxstepeerden,.. van 17 tot 19 handen hoogh, om te bedecken eñ bedienen de meirepeerden van denselven lande. *O. P.-B. autr.* 8 juli 1754, *Inl.* Sal hij, H., daerenboven noch onderhouden t'synen coste,.. tot dry Spaensche eñ Ingelsche inxsten van 16 tot 17 hande hooge. a. 6.

5) *Medezwerende, eedhelper*, fr. *cojurateur*, lat. *conjurator. In zaken van klein gewicht volstond de aangeklaagde met zijnen eigen eed — sola manu sua jurabat; in gewichtigen moest deze door een min of meer groot getal medezwerenden gesterkt worden, volgens de omstandigheden*, fr. *en causes de peu d'importance l'inculpé satisfaisait par son propre serment — sola manu sua jurabat; dans des causes d'une importance majeure, son serment devait être corroboré par des cojurateurs en plus ou moins grand nombre, selon les circonstances.* Zie Maigne d'Arnis vis *Conjurator* en *Juramentum*. Bij gebrek aan andere citaten, moeten wij ons vergenoegen met eene vertaling uit den Dietschen privilegiebrief van Gaasbeek van 1401/1597: || *Lorsqu'un étranger doit à un bourgeois, et que celui-ci le trouve dans la franchise, il peut l'arrêter et le faire emprisonner; quand le captif nie sa dette, on donne raison au plaignant s'il produit une „main", c'est-à-dire un conjurateur.* A. WAUTERS, *Environs*, I 148.

6) Hant van den Valschen eet. *Het is te vermoeden dat hier eene metalen hand bedoeld wordt, welke door den meineedige eenige straten ver, als schandvlekkende straf, moest gedragen worden, gelijk eenen steen, een schurften hond, enz.* fr. *main du faux serment: il est à présumer qu'il s'agit ici d'une main en métal, que le parjure devait porter à travers quelques rues, comme peine infamante, telle que de porter une pierre, un chien galeux, etc.* || Aen Silvester Cockelberger, saedelmaecker, voor een leeren buydel daer de hant in gesteken wordt van den valschen eedt, betaelt vij st. *Archief v. 's Bosch, Rek.* v. 1607.

7) Hant. In verschillige uitdrukkingen. 1) Bij der — van der hant. *Tegenwoordig, aanwezig, niet buiten de landstreek zijnde — afwezig*, fr. *présent, n'étant pas hors de la contrée — absent.* || Die dominie eñ heerscapie van den onberuerlijcken dingen wordt gecregen bij prescriptien van x jairen onder diegeene die present eñ bij der hant sijn, dats die in eender contreyen eñ provincien zijn; eñ van xx, jairen onder diegeene die absent eñ van der hant zijn, dat is die in diversen provincien sijn. V. D. TAV. 19 v°. — 2) In handen — uit den handen. Zooals het voorgaande. || Zo wie eenen anderen steect, quetst eñ bloetreesent boven payse eñ soendinghe, es hy in handen, verbeurt zijn lijf; oft es hy uut den landen, wart ghebannen 1 jaer uut Vlaenderen. *C. v. Aalst*, 450 (15de E.). — 3) Ter hant sijn. *a*) *In rechte verschijnen*, fr. *comparaître en justice.* || Daer beede partyen ter handt syn, zullen ghelicke zaecke verbalelick bedinght worden eñ beslicht *C. v Aalst*, VII, 1. — *b*) *Aanwezig*, fr. *présent.* || Doende daeraf insinuatie aen partye ter handt zynde. *Ib.* xii 5. — 4) Metter hant. *a*) *Persoonlijk*, fr. *personnellement.* || Deghone die also betrocken es [*nl.* één onder verscheidenen die eenen anderen gekwetst hebben], sonderlinghe up dat hy metten facteur oft facteurs naer tfait wech ghegaen es, zal de gheheele beternesse moeten doen, al en hadde hy de quetse metter hand niet ghedaen. *C. v Aalst*, 486 (1467). — *b*) *Bij eede*, fr. *par serment.* || Te Walem en mach niemen poerter sijn, hi en worde poerter metter hant. — Als dat bedde ghesceden es, so es hare [*nl.* der kinderen] poertscap ute, si en worden selve poertre met der hant. *K. v. Waalhem*, 1365, a. 4. 5. — *c*) Metter hant hebben (houden) (een goed). *In bezit zijn van*, fr. *être en possession* (*d'un bien*). || Al waert dat een van den kinderen storve eñ zijn leen metter handt hadde, soe soudt op zijnen brueder versterven eñ op die suster niet. BOXHOREN, a. 1. Daeromme en blijft den susteren nijet, en waere of dat kint selve erve faen [*l.* ontfaen] hadde eñ metter hant hilde. *Trecht v. Uccle*, 96. — 5) Doode hant. *a*) Klagen metter dode hant. *Over eenen moord voor 't gerecht klagen met de afgehouwene rechter hand des dooden; een oud middeleeuwsch gebruik*, fr. *porter plainte d'un meurtre devant la justice avec la main droite du mort; une ancienne coutume du moyen-âge.* Zie Grimm, *Rechtsalterthümer* 879, en Noordewier

416. || Die scepenen wysen voer recht: dat die cleger die dode hant tonen sullen voer den scouthet eñ voer die scepenen, alsoe als recht is, eñ daerenteynden recht. *Charterb. v. 's Bosch*, f° 50 v°. — Die scepenen wysen voer recht: dat die cleger die dode hant ghetoent hebben, ghelijc als tvonnis ghewijst heeft, eñ alsoe dat sy wael hem beraden moghen eñ spreken voert tot hoeren recht, also als recht is, eñ daerenteynden recht. Ib. f° 51. — Die scepenen wysen voer recht: dat die clegher metter doder hant voer sullen gaen tot den geenre geweer die hier met allen recht verreict sijn eñ verwijst, eñ die scouthet sal nae gaen, van ons heren eñ vrouwen weghen van Brabant, metten voer eñ met vlam (?), eñ sal den clegher richten sonder anders in onsculdiger scade, also als recht is, ende daerenteynden recht. Ib. f°. 51 v°. — *b*) ***Recht van inbezitneming door den heer van alle de roerende goederen zijns lijfeigenen, kinderloos overleden, en na de dood der langstlevende vrouw***, fr. ***droit du seigneur de prendre possession de tous les cateux de son serf, décédé sans enfants, et après la mort de la femme survivante.*** Zie o. a. A. WAUTERS, *Analectes*, 288, La Curne *Mortemain*, etc. || Dat dabdisse ent convent vorseit, voer hen eñ voer hare kerke, bekinnen mijn heren Wouteren vorseit, heme eñ sinen hoire, twerleke recht, hoghe eñ neder, in de stede vorseit, eñ die dode hant alse verre alse mijns her Wouters vorseten die hebben ghehadt eñ ghehantiert voer hem, behoudenlec de ghedeelte eñ den rechte van der kerken alselke alsi se daer gheuseert heeft te hebbene in de dode hant vorseit. *Oork.* 28 aug. 1292, *Abdij v. Vorst te Gallemaarden;* fr. tekst ***les mortes mains.*** Van elker besettinghen up vremts mans goet ofte van doder hant, .. so hevet de amman xij pen. *C. v. Gent, Gr. ch. v.* 1297, a. 131. — *c*) ***Geestelijke of wereldlijke gemeente het bezittingsrecht genietende, met vrijstelling van alle lasten jegens den Staat***, fr. ***communauté ecclésiastique ou laïque, jouissant du droit de posséder, avec exemption de toutes charges envers l'Etat.*** || Dat gheene onberuerlijcke goeden, hetsij eygen goeden, leengoeden, emphioteke goeden, oft chijnsgoeden, in onsen lande van Brabandt, Limburch eñ van Over-Mase gheleghen, en sullen moghen vercocht, ghecedeert oft ghetransporteert worden, bij wat sake oft tijtele het wesen mochte, tot behoef van eenighen cloosteren, godtshuysen, cappellen, collegien oft andere doode handen, tenware dat sulcke coopinghen, cessien, transpoorten oft transmutacien gebeurden eñ geschieden by gemeynen oorlove eñ consente van ons eñ den wethouderen van der hooftstede daeronder dat sulcke... goeden gelegen zijn. *Blijde inkomst*, 2de *Additie*, 26 apr. 1515, a. 14. It. *C. v. Brussel* 1606, a. 103; *C. v. Gheel*, XIII, 11; *C. v. Diest*, XI, 14. Zie *Poullet, Constit. brab.* 325. Zie ook DOODING. — *d*) ***Overleden persoon***, fr. ***personne décédée.*** || Dezelve mine heeren van den Rade gaven in wetteliken hooftvonnesse: Eest zo, dat de voornoemde scultheesschers yet hebben eñ recouvreren willen van den sculden by hemlieden gheheescht der voirseide weese, dat zij ghehouden warden [waren] te verifieerne met levenden orconden, also men scult van dooder hand sculdich eñ ghecostumeert es van doene. *C. v. Aalst*, 298 (1460). Quaeme hunder twee oft meer eñ bespraecken eenich goet nae dooder hant, dergheene die hem naeste leet [*nl.* lid] proeven conde eñ van alden talven eñ van die zyden daer [die] goederen aff quamen, dien soude men totten goeden wysen. PIOT, *Cart.* 604 (15de E). Als man eñ wijf sterven, deylen de wettighe erfghenaemen de goeden eñ erven van den dooden, die van den doode comen zijn, eñ die vercreghen goeden, half en half, eñ deylen de doode hand met de levende. *C. v. Bergeik*, a. 22. — 6) Geswaerde (Gesweerde) hant. ***Verzwaarde, met steen, hout of ander voorwerp gewapende hand***, fr. ***main appesantie, armée de pierre, de bois, ou de quelqu' autre objet.*** || Eenen anderen te slaen, sonder quetsen, met eene gheswaerder handt, te weten, met steen oft houdt oft dierghelijcke, oft jemanden daermede te werpen, 15 st. 3 oort. — Eenen anderen met ghelijcke gheswaerder hant te quetsen, 21 st. *C. v. 's Bosch, Stijl*, a. 8. 9. Soo wie den anderen slaet oft werpe met ghesweerder handt, in arren moede, die sal ghebreuckt hebben den heere ses pont. *Landch. v. Megen*, 1432, a. 3. — 7) Levende hant. *a*) ***De overledene van twee gehuisschen***, fr. ***main vivante, le survivant de deux époux.*** || Alse van den voerdeel dat die levende hant behouden sal alst bedde schoert, dat es te weten: dat die levende hant, of man of wijf, tote eenen voerdeel heffen sal een bedde, .. Item, sal die levende hant behouden eñ vorenuutheffen een tafele, .. *C. v. Breda, tRecht v. Successien*, a. 6. *Annot.* — *b*) ***Het tegenovergestelde van doode hant, ook wereldlijke (weerelijcke) hant of persoon***, fr. ***l'opposé de mainmorte, aussi main ou personne laïque ou civile.*** || Voorts sullen de gecommitteerde... oock gehouden zijn ondersoeck te doen, wat immeubele goederen.., jeghenwoordigh aengetrocken oft beseten worden by geestelycke corpora ofte andere lieden van dooder handt, ten effecte van deselve goederen te worden gebroght in weerelycke ofte levende handt. *C. stad Brugge*, II 680 (1744). — 8) IJseren hant, fr. ***main de fer.*** || Octroy om te mogen dragen een ysere handt voer Jan Essche. *Rekenk. v. Brab.* reg. nr 20787, *Rek. Zegelrecht*, 13 jan. 1531. Waartoe? — 9) Metalen hant. ***Als ambtsverrichtingteeken***, fr. ***main de métal comme insigne de la fonction.*** || Item, 4 april [1587] van Jan Scalcken, wachtmeester, tot behoeff deser stadt gecoft een coperen oft metalen hant met eenen houten steel, omme daermede de wachte te houden, bet. 2½ st. *Arch. 's Bosch, Rek.* 1587/88. — 10) Bij opener hant. ***Bij eede***, fr. ***(à main ouverte) par serment?*** || Dat alle vassalen eñ leenmannen van de gheconfisqueerde landen, heerlicheden eñ leenen, .. hen vinden, erschijnen eñ compareren... voir onse baillinwen, stadthouders oft andere officiers van onse hoven eñ leencameren dairt behoiren sal respectivelijcken, om aldaer hueren eedt te vernieuwen eñ hun leenen te verheffen, eñ die by opender hand te erkennen. *Ord.* ult. febr. 1569, *Pl. v. Brab.* I 271. — 11) Warme (Werme) hant. Gifte bij warmer hant. ***Schenking bij levenden lijve***, fr. ***donation entre-vifs, à cause de mort.*** || Bij ghifte metter warme handt, die men noemt ***donatio inter vivos.*** VAN DE VELDE, *Annot.*, 16 (1660). Van ghiften metter wermer handt. Elck persoon, zyns zelfs wesende, tzy man oft wyff, zyn zinnen eñ verstandt hebbende, vermach te disponeren by ghifte tusschen levende eñ met der warmder handt, van synen propren goede. *C. v. Aalst*, XI, 1. — 12) Gewaerde (Gewerde) — Ongewaerde hant. ***Gewaarborgd, in bewaarder hand — niet gewaarborgd, niet in bewaarder hand***, fr. ***garanti, sous séquestre — non garanti, non placé sous séquestre.*** Kil. Ghewaerder hand. ***Manus sequestra.*** || Wert dat sake, dat yemant vreemdere bynnen Dyest storve eñ engene erfgename en hedde, alle die

[illegible] sijnre goede by [illegible] vonden, eñ [illegible] hant [illegible] eñ [illegible] werden. [illegible] te [illegible]. *K. v. Loost* 1229, a. 3: Lat. [illegible]. — [illegible] Heymeric van der [illegible], [illegible] dat, [illegible] Heymeric [illegible] van Herpen eñ [illegible] van Herpen .. verhaende [illegible] Heymeric voirs., eñ begeerde dat hy Heymeric voirs. van synen goeden [illegible] hant [illegible] eñ [illegible] ter tyt toe hy daeruyt [illegible] syn [illegible] — eñ [illegible] van Herpen, van [illegible], dat hy Heymeric voirs. [illegible] hant van zynen goeden [illegible] [afdede]. *Charterb. v. 's Bosch*, fº. 111 vº. & 112. 11 sept. (1453). — 13) **Hant eñ mont** doen tot (de overdracht van een onroerend goed). *Namelijk bij mondelinge verklaring en bij handslag, of bij overgave van halm, zoeb en rijs, of eenig ander zinnebeeld*, fr. *prêter bouche et main au transport d'un bien immobilier, notamment par déclaration verbale et par main donnée, ou par remise du fétu, de gazon et branche, ou de quelque autre symbole*. || Eñ dese zelve Zeghere heeft ghedaen te desen vercoepe met hande eñ met monde al dat hi sculdech was te doene, eñ bi zinen vrien wille eñ voer die Wet, al [*l.* als] die houdere es van den goede. *Oork.* 18 juli 1281. Eñ daertouwe [*sl.* daertoe] dede de voerghesechde Jan hant eñ mont, also alse recht wyde eñ recht was. *Schepenbr. v. Ruisbroek*, 1348. Dat scepenen over gheene ghifte staen zullen van huse no van erven, no over besettinghe daer enich man ghifte gheven wille, tot besettinghe doen die wyf heeft, zyn wyff en comt vor oghen eñ doere [*l.* doe er] hand eñ mond toe ghelike hem. *C. v. Brugge*, I 402 (1331). Die voirgh. momboiren hebben den voirs. Joeste in de voirg. goede geërft eñ gegoedt vore hof eñ heere daeraf men de voirg. goede houdende es, hant eñ mont dairtoe doende. *Godsh. Brussel*, B 1868 nr. 29 (1476), *Ternath.* Eñ Jan Van den Goedenhuyse voers. es, by maenisse ons stadthouders eñ vonnisse onser leenmannen voers., met rechte int boender beemps voers. innegesedt eñ vererft, als in eenen erfpandt, voer die derthien gulden erff. voers., en Jan Van den Goedenhuyse voers. es comen tot hande eñ tot monde, eñ heeft onsen stadthoudere voers. manscap, trouwe eñ hulde geloeft eñ den eedt van trouwe gedaen, allen sgheens te doene dat een getrouwe leenman sculdich es zynen gerechtigen leenheere in sulcken saecken te doene. *Leenhof te Nederlintere*, 16 sept. 1524. — 14) **Afdoen sijn hant van een erfgoet.** *Er afstand van doen*, fr. *renoncer à, faire abandon d'un héritage*. || Een man die syn natuerlyck kint eenich erfftale geven wilt, daer moet hy terstont die handt affdoen eñ overgichten. *C. gr. Loon*, I 64. — 15) **Doen sijne hant aen iem.** *De hand leggen op iem.* fr. *mettre la main sur qn.* || So wie die sine hant doet an scepenen in evelen wille, fr. tekst: *ki metera main par mal en eschievin*. *K. v. Brugge*, 1281, a. 18. Zoo wij [wie] aen die meester van der stadt, den scoutet oft aen scepenen, zijn hant doet in oxhuijn van hueren ampte, die sal gaen Sint-Jacops. *K. v. St. Truiden*, 1366, a. 63; it. 64. — 16) **Lichten hant eñ voet.** *Afstand doen, afzien van*, fr. *renoncer à, se désister de*. || Dat die woerden eñ actie van handt eñ voet te lichten designeren eñ importeren een actie [illegible]. *C. gr. Loon*, I, 302. — 17) **Hant slaen aen een goet.** *Het in bezit nemen*, fr. *prendre possession d'un bien*. De [illegible] by man eñ wyf binnen [illegible] bevyt op een [illegible] erve ... [illegible] half [illegible] bekent voor [illegible], eñ [illegible] den erfachtigen, ter eerster [illegible], [illegible] van den overlevende [illegible]. maer dat de bemeteste op [illegible] respective erfve ghedaen es, handt daeraene te slaene, betalende met eñ dricht ter ghemeender bate. *C. v. Anden.* XXIII, 18. — 18) **Slaen sijne hant aen** (een goed). *Het in beslag nemen*, fr. *saisir un bien*. Dit voorseide bunnre lands ebben wi ghegheven desen voorseiden Blocke te erveliken cense, om x sols tsiners, te gheldene te sente Bamesse; eñ waer oec dat sake dat de ene sciit dandre achtervolghede, so souden wi onse hande slaen an dit voorseide land alse an ons erve. *Oork.* 20 nov. 1298. — 19) **Slaen de hant aen iem.** *Hem aanhouden, vatten*, fr. *arrêter qn.* || Zoe wat vreempde man enen anderen vreempden man in der stat oft binnen der stadt vrijheit van Sintruden sloege oft quetzde,.. daer sonde men die hant aen slaen eñ ghevanghen houden. *K. v. St.-Truiden*, 1366, a. 43. — 20) **Hant sluiten.** *Verbieden, ontzeggen*, fr. *défendre, interdire*. || Die behoirlycke wete eñ insinuatie rechtelyck gedaen synde, soe is van dan voertaen denselven coopere zyn hant gesloten van dieselve leengoeden te mogen blooten, tzy boomen afhouwen oft eenige andere vruchten daervan te prouffiteren, totter tyt toe dat het vonnisse in de materie van naderschap is gegeven. *Leenh. v. Diest, Decl.* 1613, *Usantien van naderschap*, a. 3. — 21) **Staen in de handen van den heere.** *Van een te verkoopen leen. Niet toegewezen zijn*, fr. (*d'un fief mis en vente*) *n'être pas adjugé*. || Staende voorts deselve adelynck [*sl.* vernaderaar] in zyn geheel zyn calaingne te doene alzo langhe als sulck leen wezen eñ hanghen zal an de roede eñ in de handen van den heere staet. *C. v. Auden., van den Steenen man*, a. 23. — 22) **Iem. ter hant staen.** *Hem behulpzaam zijn*, fr. *venir en aide à qn.* || Gevielt alsoe dat de voirseyde scepenen eenigerande executie van rechte aen den amman oft zynen stedehouder versochten, die hy by hem selven nyet volbringen en conste, soe selen die voirseyde scepenen metten amman dat moeghen bringen by der voirs. stadt van Bruessele,.. eñ die... sal dan den voirs. amman moeten ter hant staen om die executie te doen geschien. *Reformatie v. Uccle*, 1431, a. 10. Eñ dairaf so sal hen myn voirs. gened. heere eñ die andere heeren van den Raide gemeynlic ter hant staen eñ een toeverlaet, troest, rugge eñ onderstant wesen. *Rekenk. v. Brab.* reg. 132 fº. 117, a. 18 (15de E.).

HANTAECKSE. Zie WAPENS.

HANTBACHT (Handbacht), zn. o. Bedorven van *Ambacht*, fr. *métier*. Kil. Handbacht. *fland.* j. ambacht. *Opificium, ars manualis*. || Daer hy ooc zal ghehauden zijn... eñ hem.., te reguleren na der institutien,.. van den voors. handbachte. *Pl. v. Vl.* 13 apr. 1551, a. 11; I, 805, *Ord... opt faict eñ handbacht van den gaudsmeden; ook aldaar* ambacht).

HANTBANT, zn. *Handboei*, fr. *menotte, manicle*. Kil. Handband. *Manicae*. || Om te binden hore coninghe in voethelden eñ hore edelinghe in hantbanden. *Getijdenb.* 15de E. ps. 149; Lat. *in manicis ferreis; Statenb.* met yseren boeijen; de Sacy *dans les fers*.

HANTBOOCH. Zie WAPENS.

HANTBUS. Zie WAPENS.

HANTDACH, zn. *Arbeidsdag van een daglooner*, fr. *journée de travail d'un manouvrier*. Wordt vermeld onder de „Diensten en Servituten", en in geld berekend op 10 st. *Den schat der cheynsen*, 40.

HANTDEEL (Handeel, Handtdeel), zn. o. Bedorven van *Aandeel*, fr. *part*. || Die ander hoirs vermoghen deelluyden te kiesen, eñ deselve deelluyden voorts in deele te procederen, eñ elck part eñ handeel by loote eñ cavel toe te legghen,.. latende t'part eñ handeel van den absenten. *C. v. Broekburg*, XI, 7. Ter derde dachvaert niet comparerende, soo sal huerlieder [*nl.* der afwezigen] part eñ handtdeel anwassen.. Ib. a. 8.

HANTDWAEL (Handwale), zn. v. *Tafeldoek*, *handdoek*, fr. *serviette*. Kil. Handdwaele. *Mantile. K. auctus. Torche-main*. La Curne Tousaille, *toile*, *serviette*. || Een hantvat eñ een becken, met eenre handdwale. *Kb. v. Antw.* 186. Zie ook DWAEL.

HANTEERDER (Hantierder), zn. Van een land. *Hij die het dikwijls bezoekt*, fr. *celui qui visite souvent un pays*. || Dat de canceliers... nemmermeer en moghen gheven noch ootroyeren eeneghe respiten,.. omme te defenderene of te beschermen de sculdenaers van te moeten betalene heurlieder sculden jeghens de inwonende van den voorseyden lande, eñ den hantierders eñ frequenteerders van dien. *C. stad Brugge* II 307 (1527).

HANTEEREN (Hantieren, A—). onz. en bedr. werkw. Buiten zijne thans zeer beperkte bet., leefde dit w. eens, onder anderen, in de volgende bet. en uitdrukkingen:

ONZ. 1) *Handelen*, *z. aanstellen als heer*, fr. *agir*, *s'ériger en seigneur*, *en user comme seigneur*. || Dat de riddere vorseit, te onrechte eñ sonder redene,.. hanteerde eñ wrachte tjeghen hen eñ tjeghen hare kerke, eñ woude hanteren eñ werken in haren hove van Taissenières; Fr. tekst *ke li chevaliers devantdis... usoit et ouvroit encontre eles et encontre leur église, et voloit user et ouvreir en leur court de Taissenières*. *Oork.* 28 aug. 1292.

2) *In een geding voortvaren*, fr. *procéder dans une cause*. || Dat gedaen synde, sal men noch eens bevelen te ruymen binnen den derden daghe, op vij schillingen, eñ alsoe te hanteren, als voorscreven, tot dry reysen toe, eñ altyt hem te panden. *C. gr. Loon*, I, vj, 13.

BEDR. — 1) Een geding hanteeren met rechte. *Eene rechtszaak op gerechtelijke wijze behandelen*, fr. *traiter un procès juridiquement*. || Eñ alzoe eest al gehanteert met tot drij volle genechten eñ dat vierde genechte van gracien. *Laten des kloosters v. Oortenberg*, 1 apr. 1497.

2) Ongemak hanteeren. *Onaangenaamheden lijden*, fr. *souffrir des désagréments*. || Alsoe gevet mi, lieve Heer, lyflyc ongemac te hantieren voer mijn sonden. *Hondert merk*. 4.

3) Spelen hanteeren. *Die bijwonen of zelfs er aan deelnemen*. || Wordt oick scherpelijck verboden op [*nl.* zon- of heiligdagen].. dansscholen oft kaetspellen te openen, daer te spelen oft te gaen sien spelen, gansen te worpen, noch closbaenen, rollebaenen, schuttershoven oft schermersscholen te hanteren. *Pl. v. Brab.* z. d., I 60.

4) Tavernen hanteeren. *Die bezoeken*, fr. *fréquenter des tavernes*. || Oft eenich man oft vrouwe, cessie ghedaen hebbende, bevonden ware hantierende eeneghe tavernen oft cabaretten, die zal daerof ghecorigiert warden arbitralic. *C. v. Aalst* 264 (1540).

5) Den veldarbeit hanteeren. *Dien uitvoeren en bezorgen*, fr. *exécuter et soigner les travaux des champs*. || Dat die herbanen seer qualycken onderhouden worden, daervan eenige seer verstopt, versant eñ ontstelt zyn, eñ oock eenige toegemaect, beloecken eñ innegesloten, in sulcker voegen, dat onse goede luyden eñ ondersaten groot ongerief, schade eñ achterdeel daerinne lyden, eñ heure goeden, landen, beempden eñ osschen niet en cunnen gehanteren eñ besorgen. MARTINEZ 188 (1569).

6) Vreugde hanteeren. *Vreugde bedrijven*, fr. *faire des réjouissances*. || Daer men melodieuse vreught hanteert. HOUWAERT, *Pegasides*, IX, str. 5.

7) Vrouwspersonen hanteeren. *Omgaan, verkeeren met vrouwen*, fr. *fréquenter des personnes du sexe*. || Verbieden insgelycx aen alle onze dienaeren te hantieren ofte ghemeensaemheyt te hauden met dochters ofte vrauwpersoonen, op pretext van vryage en andersins. *Messager* 1885, blz. 232, *Regl. St.-Pietersabdij* a. 9 (18de E.).

8) Wolwerck hanteeren. *Wol met de hand bewerken en bereiden*, fr. *manier*, *manipuler la laine*. || Willen dese tappytwevere buten horen huse doen carden ocht spinnen als van horen ambachte, dat moghen si doen, met orlove der dekene, daer men gheen wolwerck en hanteert nocht en spint nocht en handelt. *Lakeng. Diest*, *Wolwerk*, 1333.

9) Eenen vorst, eenen groote hanteeren. *Hem onthalen*, fr. *accueillir un prince*, *un grand*, *lui faire réception*. || Als de grave Gwy met zinen kinderen in Vlaenderen quam, hy was ontfanghen eñ gheantiert of God van den hemele neder hadde ghecommen. JAN V. DIXMUDE 177. De grave Robbrecht antierde des coninex boden zeer blidelike eñ heerelike, eñ hy gaf hemlieden ghiften. 184.

10) Heerlijcke rechten hanteeren. *Die bezitten en gebruiken*, fr. *posséder des droits seigneuriaux et en user*. || Bekinnen mijn heren Wouteren vorseit, heme eñ sinen hoire, twerleke recht, hoghe eñ neder, in de stede vorseit, eñ die dode hant, alse verre alse mijns her Wouters vorseten die hebben ghehadt eñ ghehantiert. De fr. tekst zegt *les ont eues et maintenues*. *Oork.* 28 aug. 1292.

11) Eene jaermerct hanteeren. *Die bezoeken*, fr. *fréquenter une foire*. || Dat onse stat voirs., boven hoir aude jairmerct, die men dair alle jaer pleegt te houden eñ te hanteren, voirtaen... *Oork. v. 's Bosch*, 25 sept. 1403.

12) Coopmanschap hanteeren. *a*) *Handel drijven*, fr. *trafiquer*, *faire le commerce*. || Dat gheen poortere van Ypre, die antiert eñ hem ghenerd met coopmanscepen van lakenen, dats te wetene lakencopere eñ upsettere, ne moet wulle vercopen bin der stede noch derbute, noch drapiere. *K. lakeng. Iperen* 1363, X 15de it. Hoe dat die coopluyden dagelycx comen in onsen voirs. lande van Brabant, omme huere coopmanscap eñ sunderlingen van ossen te hanteren. *Oork. v. 's Bosch*, 22 juni 1549. — *b*) *Koopen en verkoopen*, fr. *acheter et revendre*. || So wie die coepman es van wullen of van lakenen, ofte die wulle werct ofte doet werken, hy ne mach negheene hostelrie no herbergherie houden no doen houden van denghenen die wulle ofte lakene ofte goet van ghewichte antieren in coepene eñ vercoepene. *C. v. Gent*, *Gr. ch. v.* 1297 a. 148.

13) Een lant hanteeren. *a*) *Er in verwijlen*, fr. *séjourner dans un pays*. || Dat sy daeruut [*nl.* dat de Egiptenaars uit onze landen]

porren binnen den vierden dach naer de publicatie van desen, sonder weder daerin te commen, verkeeren, hantieren nochte converseren, alleene ofte met gheselschepe. *Pl. v. Vl.* 15 febr. 1572, I 18; it. 23; 595; 771; eene fr. ord. v. 8 apr. 1494, I 588, heeft *hanter, fréquenter et marchander.* — *b*) *Het bezoeken*, fr. *le visiter.* || Interdiceren eñ verbieden by desen wel scherpelick aen alle, soo onse ondersaeten als andere dese landen hanterende oft aldaer wesende,.. d'eene teghen den anderen op te worpen ofte moveren eenighe disputatien oft debatten ter saecken van de religien. *Pl. v. Brab.* 13 juli 1609; I 62.

14) Loosheit hanteeren. *Met loosheid te werk gaan*, fr. *user de ruse.* || Omdat in der voirg. wagen eñ gewichten van den corne tontfaene eñ dmeele te leverene ne (*sic*) engheenrande archeit noch loesheit geanteert en werde van den moleneren ocht van yemant anders. *Oork. v. Diest*, 3 aug. 1369.

HANTEERING (Hantiering, a—), zn. v. Eigenl. *behandeling*, fr. *maniement.* Zooals hanteeren, komt dit w. voor in verschillige bet. 1) *Bestuur*, fr. *gestion.* || [Dat ick sal] maecken van allen haeren [*nl.* der weezen] goeden wettich inventaris, eñ van mijnder hanteringhe, bewinde, regimente, ontfange eñ uytgeven jaerlijcx doen wettighe rekeninghe. *C. v. Loven*, *Weeskamer*, 61.

2) *Handel*, *koophandel*, fr. *commerce*, *trafic.* Kil. Hantéringhe. *Commercium.* || Zoo verde zy daeraf [*nl.* van hunne middelen van bestaan] gheen goede redenen en gheven, ofte behoorlicken doen blycken... dat zy met goeder, eerlicker neerynghe ofte hantieringhe den cost ghewinnen... *Pl. v. Vl.* 15 juni 1556 a. 16; I 35. Dat oock... op den donderdach wordde gehouden eene weekemerckt, wel geprovideert, soe van granen als andere diversche hanteringhe van comenscap... Dat... nu ter tyt de weekemerckt wordt gehouden met zeer cleyn getal van volck,.. in vuegen datter gheen traffique van comenschap als andersints en es omgaende. *Brab. Mus.* I 19, *Aarschot* (1594). It. *C. v. Loven* XI 6, 10; XII 6, 18.

3) *Omgang*, fr. *communication*, *fréquentation.* Kil. Handtéringhe. *Frequentatio*, *conversatio.* || Dat gy.. doet... vernuwen die publicatien... aengaende der vrientscap, communicatien, hanteringen, frequentacien eñ goede gebuersamheydt tusschen onse onderseten van herweertsover eñ die ingesetenen des lants van Ludicke. (*aux relations d'amitié, de fréquentation et de hantise*, zegt een fr. oork.) *Rekenk. v. Brab.* reg. 136 f° 220 v° (31 jan. 1507). Dat nyemant. wie hij zij, hem en vervoirdere eenige hanteringe oft conversacie, coopmanschewijse noch anderssins, te houden noch te maken met onsen vijanden.. Ib. reg. 136 f° 111 (16de E.).

4) *Onthaal*, *bejegening*, fr. *accueil*, *réception.* || Dat 't vorseide land van Vlaendren niet gherekent en es, noch sculdich en es te zine allen andren landen, die up hem selven leven, gheljjc, mids dat dmeestedeel van dien ghesustineert moet wesen, by aventueren, van den coepmanscepen der ancommende eñ arriverende by der zee, ute allen conincriken, dewelke coepmanscepe heesscht eñ begheert veylichede, pays, eñ vriendelike antierijnghe ghedaen te sine denghenen die met haren goede eñ coepmanschepen 't vorseide land van Vlaendren versouken sullen. *Belg. Mus.* I 92, 15de E.

5) Hanteering van eene waarheit. *De wijze waarop een gerechtelijk onderzoek gehouden wordt*, fr. *la manière de faire une enquête.* || Want in veele plaetzen, soe bij den officiers, soe bij den wethouders zeere simpelijc, slechtelijc eñ abuselijc geprocedeert wort in de regule eñ maniere die, nair der practijcken van den weerlijcken hove, schuldich is gehouden te wordden in de hantieringe van de voirs. wairheyden eñ besuecken te doen eñ te openbairen, etc. V. D. TAV. 145 v°.

6) Hanteering van rechten. *Rechtsgebied*, fr. *juridiction.* || Dat den sone gecomen van den outsten broeder oft suster sal vooruyt hebben eñ genyeten thuys metter valbrugghe, grechten daerane eñ omme ligghende, mitsgaders de hanteringe eñ bedryff van de heerlicheyt. *O. leenhof v. Mechelen*, III 17.

7) Hanteering van rechten. *Wettelijke verrichtingen*, *wettelijkheden*, fr. *œuvres de loi.* || Met voorder recht van door hem ofte syne dienaers, 't zy mannen ofte schepenen, van alle leenen, erven eñ andere saken de voorsz. heerelyckheydt toebehoorende, al Brabandt door te goeden, t'ontgoeden, t'erven eñ t'onterven, eñ doen andere hanteringe van rechten daertoe dienende. *Gaasbeek*, 31 (1670); blz. 13 bedryf van rechten.

8) Hanteering ter zee. *Zeevaart*, fr. *navigation.* || Observerende hierinne onse ordonnancie van der admiraliteijt, eñ andere onse mandamenten eñ placcaten tot der zeylatie eñ hantierijnghe ter zee dienende. *Pl. v. Vl.* 29 febr. 1549 a. 28; I, 372.

HANT-ELLE (Hand-elle), zn. v. *Tegenovergesteld aan eene vastliggende en met stadsmerk voorziene maat*, fr. *aune manuelle*, *opposée à une mesure immobile, pourvue de la marque de la ville.* || Dat alle metynghen van rauwe ofte witte lynen lakenen nu voortan zullen ghedaen worden by twee ghezworen lakenmeters deser stede, eñ dat zo ten stadhuuse als ten particulieren huuse van de cooplieden, an eene gheteeckende tafele met tmerck van de stadt, zonder dat die zullen moghen gheschieden mette handelle ofte an ongheteeckende tafelen. *C. v. Auden.* 2de d. 296 (1615).

HANTEPASGELT. Zie DWAELGELT.

HANTGEDAET (—gedade), zn. o. 1) *Werk*, *handwerk*, *bewerking*, fr. *travail*, *main-d'œuvre.* || Jan Suremont, omme dat hy het hantghedaet van metsemente meest inneghestelt heeft, iij lib. par. — An den voornoemden Jan Suremont,.. ter cause van thantgedaet van metsemente van tnieu vleeschhuus... An Joos Coquelen, temmerman, omme dat hy het hantwerc van temmerage meerst inneghesteld heeft, iij lib. par. REMBRY, I 348 (1561).

2) *Toedoen*, *medewerking*, *hulp*, fr. *concours*, *coopération*, *participation*, *aide.* || Alsoe dat, om dijer servituten eñ dyes rechts te gebruycken, men niet en behoeft te hebben ennich werck oft hantgedade van iemenden, gelijc dat zijn die servituten van hemellichte, van waterleydinge, dairaf dat gebruyc uuyt hem selven procedeert eñ oirspronck neempt, enz. Maer alsoe verre als sulcke servituten reael hueren oirspronck nemen uuyt eender gediscontinueerder eñ gemaicter saken, zoedat, om derselver te gebruycken, men behoeft te hebben dat hantgedade eñ hulpe, oft werck van den mensche, als is die servitute van eenen ganghe oft dyergelijcke, over eens anders erve, enz. V. D. TAV. 332 v°.

HANTHAPKEN. Zie HAPPE.

HANTHAVEN (Handhaven), bw. 1) Goederen. *Het bestuur van goederen in handen nemen*, fr. *prendre en mains la gestion de biens.* || Die voghet wert van weesen, sal hy haer goet hanthaven, hy

eist souldech te verzekerne met dobblen herve. *C. v. Gent*, *Gr. ch. v.* 1297, a. 109.

2) *De hand leggen op*, *in beslag nemen* (de goederen van eenen gebannen), fr. *mettre la main sur*, *confisquer* (*les biens d'un banni*). || Zo wat mensche die ghebannen word, van so wat faite dat si, dat hem die heere eñ die claghere ghepaeyt zullen houden an den ban, eñ dat die heere niet hanthaven zal ziin goed. *C. stad Brugge*, I, *K. v.* 4 nov. 1304 § 26.

3) *Eene kwaadwillige hand op iem. leggen*, fr. *mettre une main malveillante sur quelqu'un*. Grimm Handhaben. 1) *einen handhaben und erwütschen*, *gewaltige hand an einem legen*, *intentare manus alicui* (Maaler). || Wie andren slaet metter vuyst, oft handhaeft in felheden, eest up hem gheprouft eñ hijs bedreghen es met tween oorconden, verbeurt iij lib. *C. v. Aalst*, *Orig.* XL 1. Arend Pennin, omme dat hy Willeme den Pannemakere, als meyer, hanthaefde in felheden, in presentien van scepenen, iij jaer uut Vlaenderen. Ib. XLII 18.

HANTISE (Antiese), zn. v. *Omgang*, *verkeering*, fr. *fréquentation*. La Curne Hantise. *Fréquentation*. || Gedurende d'absentie van denselven Claes, gereyst hebbende in Ingelant eñ Duytslandt, als Francfort eñ anderen suspecte plaetsen es, doer de dagelycksche frequentatie eñ hantise die hy hadde metten inwoonende van deselve landen, .. gevallen in doelingen eñ opinien van den Calvinisten. *Troubles marit.*, I 272. Zo wiert, onder den 24n van hoymaent 1575, by placcaete ghepubliceert: als dat niemande, subjecten ofte andre, en zouden eeneghe antise maecken metten rebellen. PIOT, *Chron.* 516.

HANTCAES. Zie KAES.

HANTCLEEDEREN (Andcleederen), zn. mv. *Wanten*, *vuisthandschoenen*, fr. *gants*, *gantelets*. || Van v hellen lynwaets, omme pingoenen ten scoters, xx s.; van xxxij hellen lynwaets, omme pingoenen eñ aandeelederen (*sic*) ten besante, vij lib. xiiij1/2 s. *Ypriana*, VII 463, *Stadsrek. v.* 1380—1381. Van... xij paletten, xliij s.; van xiiij schachten, te vij s. 't stic, iiij lib. xviij s.; van pannepertchen xlv1/2 s.; van fringhe eñ de banieren te nayne, XXV s.; van makene bezadsen eñ andcleederen, xl s. somme... Ib. 470.

HANTKUSSING, zn. v. *Groetenis*, fr. *salutations*, *baisemains*. La Curne Baisemain. *Hommage*, *compliment*. Het Spaansche *besamános*, in woord en gebruik. || Den heere Boscharts sal, beneffens UE., hier gelieven te vinden de kandtkussinge van den magistraet. *In eenen brief onder het proces Janssen* § *Magistraat te Diest*, 1680.

HANTLICHTING, zn. o. *Opheffing*, *afstand van een gerechtelijk beslag*, *van eene panding*, *van eene uitgewonnen bezitting*, *van eene terugvordering*, fr. *main-levée*. Kil. Handtlichten, handtlichtinghe, handtlichtinghe doen. || Naer den vonnisse, eñ berch eñ dal ghedaen zijnde, zoe wordt den possesseur oft hantplichtere bevoelen metten officier hantlichtinge eñ affstant van den goeden te doene. *C. v. Thienen*, v 9. *C. stad Brugge*, II 237.

HANTMERCK, zn. o. *Handmerk- of teeken bij middel van een kruisje*, *of van eenig ander persoonlijk of beroepsmerk*, *door ongeletterden*, *als ploeg*, *egge*, *hamer*, *enz.*, fr. *signature au moyen d'une croix*, *ou de quelque autre marque personnelle*, *ou de profession*, *par des illettrés*, *telle qu'une charrue*, *une herse*, *un marteau*, *etc.* || Eñ waeren onderteekent: N., N.., met een merck by forme van een kruysken, waer nevens staet: Dit is het handmerk van Jan Baptist Van der Auwera eñ Jacobus van Rymenam. *Ord. P.-B. antr.* 28 mrt 1731, IV 361.

HANTNEMING, zn. v. 1) *Beslaglegging*, *beslagneming*, fr. *saisie*, inz. in leenroerige zaken, *mainmise*. || Dat... om te casseren en annuleren die voors. procedueren, niet alleen die gheestelijcke eñ weerlijcke persoonen, diewelcke hun souden willen voorderen op te bueren eñ exigeren die voors. nieuwe thienden, met oock die voors. gheestelijcke rechteren, dewelcke daeraf souden willen kennisse nemen, worden bedwongen realijck eñ met feyte, by aentaste eñ handtneminge van haeren temporelen goeden bij die officieren van den plaetsen. — Willen eñ ordineren dat die voors. aentasten eñ handtneminghe stadt houden, alsoo langhe... *Pl. v. Brab.* 6 nov. 1620, I 93/94. Zie ook HANTSETTING en HANTSTELLING.

2) Inz. van eene *Verbeurdverklaring*, fr. *partic. d'une confiscation*. || Van den fayten die gedaen wordden tegen de hantneminge eñ mainmise, dats tegen tleggen ter tafelen van den prince. V. D. TAV. 128 v°.

HANTNERING, zn. o. *Ambacht*, *handwerk*, *beroep eens handwerkmans* (*stiel*), *tegenovergesteld aan „nering"*, *de kostwinning van winkeliers*, *kooplieden*, *enz.* (Zie M. de Vries, *Wdb. d. Ned. taal*, II 352), fr. *métier*, *exercice d'un art mécanique*, *opposé à la „profession" purement commerciale*, *au négoce*. || Worden jaerlijcx gecreëert eñ gheëedt waerdeerders, vinders, keurmeesters, so van bier, vleesch, visch, suyvel eñ andere eetwaren, als van steen, kalck, tichelen eñ diergelijcke materialen, eñ oock eenige waerdeerders van ambachten handtneringhe doende, eñ andere sulckdanige officieren; dewelcke eedt doen respective... van scherpe toesicht te nemen dat d'ordonnantien, ten respecte van hunlieden ampten ghemaeckt, worden behoorlijck onderhouden. *C. v. Brussel* 1606, a. 30; Christijn *aestimatores opificiorum manualium*.

HANTPLICHTEN (Hantplechten), b. w. 1) Vaste goederen. *Die gebruiken*, *in gebruik hebben*, *bewonen*, *bewerken*, fr. *avoir en usage*, *habiter*, *cultiver*, *exploiter* (*un bien immobilier*). || Dat de huysarmmeesters van St. Goedelen prochie in Brussel, totter selver huysarmen behoeft, alsdan 't voors. huys met syne toebehoorten sellen moghen aenveerden, behouden eñ handtplichten t'eeuwelycken daghe. *Broeders. v. S. Eloy te Brussel*, 23 juni 1447. Oft dat zy besaten oft hantplichten eenigen gront van erve, die belast is van eenigen erfcommeren, dairaff die voirwaerden gesciet zyn voir den scepenen van den Bosch. *Charterb. v. 's Bosch*, f°. 106 (21 febr. 1454). Mach een rentier oock... doen beschrijven dengenen die den pandt bewoont, ghehandtplicht eñ gedefructueert heeft, .. Eñ die beschrevene moet den rentier sijn achterstel gheheel betalen van den jaren eñ tijde dat hij dat goet gehandtplicht heeft. *C. v. Antw.* 1582, XXX 6. De lanxtlevende van man oft wyff, die int sterfhuys blyft sittende eñ de goeden van den sterfhuyse hantplichtende, moet alle de gemeyne schulden van den sterfhuyse betaelen. *C. v. Antw.* 1545, XIII 14. It. *C. v. Lier*, XV 46.

2) Rechten, vergunningen, vrijheden. *Die gebruiken*, *genieten*, fr. *user*, *jouir de* (*droits*, *concessions*, *franchises*). || Omdat wij willen, dat onse goede lude van Holaer voers. gebruycken, hantplechten eñ useren moeghen paisselijck eñ vredelyck desen poincten voers. eñ alle haer vryheyt eñ ouden rechten. *Rekenk. v. Brab.* reg. 131 f°. 58 v°. (17 mei 1383).

HANTPLICHTER (—plechter), zn. m. Van een vast goed. *Gebruiker*, *bewerker*, *bewoner*, *pachter*, fr. *occupant*, *exploitant*, *habitant*, *fermier* (*d'un bien immobilier*). || Ingevalle de rentier meer panden heeft dan eenen, daer diversche persoonen handtplichters oft gebruyckers aff sijn, soo mach hij doen beschrijven elcken van dien gebruyckers, een voor al. — De proprietarissen, gebruyckeren oft hantplichteren alsoo beschreven zijnde, moeten compareren... *C. v. Antw.* 1582, XXX 6 en 7; it. *Comp.* V, vij, 5; 1545, VI 45. Dat de proprietarissen, eijgeneers, bewijnthebbers oft hantplichters van alsulcke besette panden [die?] sullen mogen ontsetten. *C. v. Santhoven*, *Stijl* 1557, a. 11. Naer den vonnisse,.. zoe woirdt den possesseur oft hantplichtere bevoelen... hantlichtinghe eñ affstant van den goeden te doene. *C. v. Thienen* V, 9. Oft die conde van eender dimineringe gecundicht waer aen eenen winne, en der hantplichter die conde voorts niet en dede aen synen meester,.. men soude wysen dat der winne eñ hantplichter betaelen soude allen ontcosten die in den vervolghe gedaen syn. *C. gr. Loon*, I, vj, 14; ib. hantplechter.

HANTPLICHTING, zn. Van een vast goed. *Gebruik*, fr. *jouissance*, *occupation* (*d'un bien immobilier*). || Der ghenighen die in possessie offt gebruyck eñ hantplichtinghe is [*nl.* van een betwist goed], der is der naesten om tot die cautie te coemen. *C. gr. Loon*, I, viij, 29 (1513).

HANTRISTIGEN. Zie HANTVESTIGEN.

HANTROER (Androer), zn. *Schietgeweer*, *buks*, fr. *arquebuse*. Kil. Handroer. *Tormentum manuarium*, *sclopus*, *s. manualis*. Kil. *auctus*. *Arquebuse à main*. || Overmidts hy niet kennen en wilde van der conspieratie ofte haerlieder complice te wesen, daer de voornomde androers, in den binnenlandre bevonden, hadden helpen laden [*sic*]. PIOT, *Chron.* 455.

HANTSCHOEN (A—), zn. v.; oudt. HANTSCOE, mv. hantscoen. *Handschoen*, fr. *gant*. || Item, betaelt Jan de Rycke, van anscoens die de weerclieden ghehaelt hebben up twerc van den torre, eñ van anderen zaeken, xxxvj schel. *Auden.meng.* II 21 (1499). Een kiste oft oxhoot hantschoenen uuyt Spaengien, geëv. x lib. *Schatting v.* 1551. — *De handschoen was, in de middeleeuwen, het symbool of zinnebeeld van verscheidene handelingen, van welke wij in onze oorkonden geen spoor meer aantroffen, als o. a. van afstand van goederen; een veelvuldig, zoo niet geregeld gebruik wordt er echter van gemaakt in de beleeningen en in den overgang van leen- of cijnsgoederen; ook als eene heusche gift, als welkomst, enz.*; fr. *le gant était, au moyen-âge, le symbole de divers actes dont nous n'avons plus rencontré de trace dans nos documents, tels que, entre autres, de la cession de biens; mais il en est fait un fréquent sinon régulier usage dans les investitures et dans les mutations de biens féodaux ou censaux; aussi, comme don courtois, comme bienvenue, etc.* Zie Grimm, *Deutsche Rechtsalterthümer*, 152; Noordewier, *Nederduitsche regtsoudheden*, 38 en 157; La Curne v°. Gant. || Al hadden vader eñ moeder vele leenen, so soude doudste alle de leene ontfaen te bruederliken rechte, eñ dandere souden hem hulpen gelden de heergeweden, mer sy souden haer deel ontfaen met eenen paer handschoen. *C. leenhof v. Santhoven*, 15de E., 14de item. It. WIELANT, *Leenrecht*, 30 en 72, en *passim*. Denselven blockhuys van ons te houden eñ ontfangen in een leen, mits een paer handscoen voer onsen heergeweyde recht. — Ten laste dien te verheffen in taencomen aen deselve, by successie oft transport, telcken als gebueren sal, mit een paer Spaensche hantschoen voer onse hergeweyden recht. *Rekenk. v. Brab.* reg. 137 f° 267 v°/268, 16de E. Eñ dese voergheseide VI lb. Vla..., eñ dlant dat hiervoer gheseit es, zoe heeft ontfaen, alse sterveleec man, Boidijn Pascharis,.. omme een paer scapinre antscoen siaers te tseinse van zesse peneghen Vlaemsche, eñ ten verzoeke van der doet, twe paer antscoen, zonder meer. *Oork. v.* 18 juli 1281. Die wachtere van der stat, die mach telker bruloft ene maeltijt eten,.. oft ij oude enghelsche vor sijn hantscoen, eñ voral daer hi niet en dient. *Kb. v. Antw.* 170. — Item, moet dieselve cnape geven den officieren van de munte, heur huysmeesteren eñ allen den wercklieden, munters eñ cnapen, des daechs te vooren eer hy syn werck sal wercken, elck een paer handtschoenen. *O. d. Munters te Brussel* 1565, a. 21. — *Deze geschenken of verplichtingen werden ook soms veranderd in gelden*, fr. *ces présents ou obligations furent quelquefois convertis en argent*. || Aen den rentmeester van onse domeynen, eñ aen denghenen van de Staeten van Brabandt sal moghen ghecontinueert worden het handtschoenghelt dat sy tot nu toe genoten hebben. *Regl. d. stad Loven*, 1 april 1662, a. 71. *Le droit de lever le* hantschoengelt *ou droit de gant, quand les biens tenus à cens de la seigneurie étaient vendus ou hypothéqués.* A. WAUTERS, *Environs*, III 246 (1694). — Gewapende hantschoen, nl. *in ijzer of metaal*, fr. *gant armé, c. à. d. en fer ou métal*, „*gant couvert de lames de fer*" (Littré); *Chirothecae de guerra*, *ferreae*, *gantelets de fer* (Maigne d'Arnis). || Vremde man, die binnen vriheden, droughe, bi daghe, zweert,.. yserine huve, yserin antscoen, eñ alle wapine met ysere. *Kb. v. Auden.* 1328, *Van Wapenen*. Die ijmanden slaet met.., met eene gewapende hantschoen oft diergelijcke beslaeghen dingen,.. *C. v. Antw. comp.* VI, j. 20.

HANTSCHOENMAECKER (Hantscoemekere), zn. *Handschoenmaker*, fr. *gantier*. || Heinric Weyns den hantscoemekere. *Hof v. Tongerloo te Diest*, 1360. Jan de handscoemakere. *Rekenk. v. Gent*, II 245, 14de E.

HANTSETTING, zn. v. 1) *Beslaglegging*. *beslagneming*, fr. *saisie*, inz. in leenroerige zaken *mainmise*. Kil. Handsettinghe. j. handstellinge, *holl. fland.* j. Beslagh. || Van der executien opte erfflijcke eñ onruerende goeden. — Eñ zijn onder de onruerende goeden ennige goeden allodiael,.. eñ die onruerende goede sal hij stellen in handen van mijnen genadigen heere, om daerop te doen de executie van den vonnisse; eñ de voirscreven hantsettinghe eñ mainmise sal hij cundigen den gecondempneerden. V. D. TAV. 397 v°.

HANTSLACH, zn. m. *Palmslag*, *slag met de hand in die van een ander*, *ter bevestiging van eenen koop*, fr. *paumée*, *marché conclu en se frappant dans la main* (La Curne *Paumée* 2°). Kil. Handslagh. j. palmslagh, koopslagh. *Palmaria addictio*, *plausus injectae dexterae*; Kil. *auctus*. *Paumée*. *De handslag* (*percussio manus*) *ter bekrachtiging eener verbintenis, inz. van eenen koop, is eeuwenoud en leeft nog voort in privaatzaken, o. a. bij den landman; het w.* handslag *en, in latere tijden, ja tot heden toe, de* palmslag, *gingen over op de openbare veilingen van vaste goederen, ofschoon er de toewijzing van doorgaans bij kaarsbranding plaats greep en nog plaats grijpt*; fr. *le coup de main ou la paumée pour confirmer un engagement, partic. un marché, est un usage séculaire qui se perpétue encore dans les affaires privées, entre autres, chez le campagnard; le mot* handslag *et, dans les temps*

postérieurs et jusqu'à nos jours le mot paumée, passèrent aux ventes publiques de biens fonds, quoique l'adjudication s'en fit et s'en fasse encore à l'extinction de la chandelle. (Grimm, *Deutsche Rechtsalterthümer* 138; Noordewier 34 en 264). || Is geresolveert, indien die supplianten cunnen accorderen met Jan van Haelen, als hebbende den hantslach vant straetmest, dat men tselve straetmest voer dit naeste commende jaer is laetende aent ambacht van de Lantlieden, sonder die keersse te branden. *Stadsarch. Diest*, *Vak* 18, nr 11 (2 oct. 1618). Alle de vruchten,.. die den cooper hem vervoordert naer den handtslach vóór de goedenisse oft erffenisse aff te houdene eñ te defructuëren, sijn schuldich te volghen den calengierder. *C. v. Santhoven* 1664, a. 177. Het naederschap van bloetswegen mach ingespannen worden soo haest de vercoopinge met den handtslach bevestigt is, al ist schoon soo, dat den coopere daerinne noch nijet gegicht en is. *C. v. Diest*, VZ. XII 21.

HANTSLAEN, als zn. *Inbeslagneming*, fr. *mainmise.* || Dat de leecke lieden ghepunieert zullen worden met der gheesselijnghe: eñ de gheestelicke liede by handtslane van haerlieder temporele goedijnghen eñ stellinghe van huuswaerders. *Pl. v. Vl.* 4 oct. 1540; I 769.

HANTSLAGING, zn. v. *Inbeslagneming*, fr. *saisie.* || Dat van den ghemeenen goede dat int huus bleven was.., men alvooren trecken zoude de huushuere, ..Daernaer de updraghte [*nl.* de som voor welke het huis overgedragen geweest was], in evenverre dat de handtslaghinghe up de upghedreghene goede niet ghedaen en waere bi exploite van den officiers vóór de date van der updracht. *C. v. Aalst*, 290 (1468).

HANTSPANNING, zn. v. *Span eener hand*, fr. *empan.* || Oock alle opgaende boomen, zoowel van morwen als harten haute, wesende, ter burst van eenen man dicke, boven twee handtspanninghen. *C. v. Aalst*, XX 13. Alle upgaende houten die men met tween handen overspannen mach volghen den gronde, eñ dat boven twee handspanninghen es, dat es catheil. Ib. 300 (15de E.).

HANTSTELLING, zn. *Beslagneming*, fr. *séquestration.* Kil. Handstellinghe, *hol. fland.* j. beslagh. *Manus injectio... Sequestratio.* || Van handtstellinghe eñ sequestratie. Ghemeynlick hantstellinghe oft sequestratie, vóór sententie, zijn odieux, eñ dat meer is, zyn verboden by den civilen eñ gheestelicken rechte. WIELANT, *Pract. civ.* t. 2 c. 20, a. 1. Procederende eñ doende procederen teghens de inbrekers eñ overtreders van diere by den peynen eñ boeten voors., eñ doende dezelve boete innen eñ heffen by heerlicke executie, realick eñ by faicte, op de gheestelicke persoonen by handtstellijnghe van hueren temporelen eñ andersins; omme die t'appliquieren (te weten de twee deelen) tot onsen prouffite, eñ dandere ten prouffite van den aenbrijnghere. *Pl. v. Vl.* 2 dec. 1522; I 59; it. 27 nov. 1548; I 65.

HANT-TEIRING (Handeteiring) zn. v. *Teergelden of mondkosten verleend uit der hand*, *nl. zonder voorgaande inwilliging van de schepenen*, fr. *dépenses de bouche accordées sans le consentement préalable des échevins.* || Verbiedende daeronder [*nl.* onder de binnenkosten] te bringen eenige der handeteiringen (*sic*), presenten ofte schenckagien, nochte eenige recompense voor deselve, tenwaere... *Ord. P.-B. autr.* 31 oct. 1715, XXI, 5.

HANTVAST, bn. H— sijn. *Handgemeen zijn*, *vechten*, fr. *être aux prises*, *se battre.* || Int eerste, van dat Lijsbette Lennoets bedreghen was in de waerhede te Desseldonc, van dat soe handvast was in felheden up Katelinen van Lokerne, daeraf soe ghewyst was in de boete van iij lib. Ontfaen iij lib. *Reken. baljuws. Gent*, *rol.* 1723 (1372). (Kateline moest haar handen niet in den schoot gehouden hebben, want zij werd mede verwezen tot 50 st. boete).

HANTVAT, zn. *Lampetkan*, *waterkan met tuit en handvatsel*, fr. *aiguière.* Kil. *Guttus*, *gutturnium*, *aqualis*, *urceus.* Kil. *auctus. Lavemain*, *aiguire*, *lavoir.* || Een handvat eñ een becken, met eenre handwale. *Kb. v. Antw.* 186. Een handtvat oft lampet, welck dat sy, eñ een lavoir. *C. v. Lier*, XV 23. Een tenne becken met een lampet, zeggen de *Compilatæ v. Antw.* II § 11, en bij Adr. Junius worden de woorden *guttus* en *gutturnium* vertaald door hantvat, lavoir, „lampet", *Gouteron*, *esguiere.*

HANTVESTIGEN, bw. *Bevestigen*, *bekrachtigen* (doch niet met een handteeken, — eer *bezegelen*), fr. *confirmer.* Kil. heeft ook Handveste, *vet.* j. handteecken, doch voor de oudste tijden verkeerdelijk. || U ghemeynte sal bekennen dat van der materien des twist hier voermaels tusschen u eñ ons [*nl.* den bisschop van Luik en de stad St.-Truiden] opgeresen, eñ, der vyant des menschelijcken gheslechts toeradende, langhe verwect by oersake der gemeynter, dy welcke wy scoutiten eñ schepenen en alt volck derselver stadt ghehantristicht [*l.* ghehantvesticht].hebben, eñ der vesticheit die [wy] by eenen spacie des tijts ontfanghen hebben in die voornoemde stadt, eñ dat bedecte excess der ghemeynter eñ vesticheit aldusdanyghen bedryfs. *C. v. St.-Truiden*, § 1, *Den peys van Nuwenhoven.* De Lat. tekst bij Piot, *Cart.* I 472 en volg. heeft voor „ghehantvesticht" *manutenuimus.*

HANTVOGEL, zn. *Lokvogel* (*leur*), fr. *leurre*, *moquette.* Kil. Handvoghel. *Avis aucupatoria: quae aucupis manui insidet: ut accipiter*, *falco*, *etc.* K. *auctus. Oiseau de proye.* || Aengaende de Edele voghelen,.. dat onse warantmeester van Brabant,.. jaerlicx zullen doen wachten allen de horsten [*nl.* nesten, fr. *aires*] van de Edele voghelen,.. als van haincken [*l.* havicken], tessels, sperewers, valcken, smerels eñ andere hant- oft loirvoghels. *Pl. v. Vl.* 31 aug. 1613, a. 62; II 402, *Translaet;* de Fr. tekst zegt *oiseaux de poing et de leurre.* Zie A. en L. GALESLOOT, *Maison de chasse*, 41.

HANTVREDE. Zie VREDE.

HANTVULLING (—volling), zn. v. *Voldoening*, *betaling*, fr. *satisfaction*, *payement.* Kil. *Satisfactio*, *solutio.* Hantvulling doen. *Voldoen*, *betalen*, *tevreden stellen*, fr. *satisfaire*, *payer*, *contenter.* Kil. *Satisfacere*, *satis offerre*, *solvere. Behalve de betaling van het verschuldigde*, *kon de bevrediging van den eischer voorloopig bestaan in het stellen van zekerheid of waarborg*, *of toekenning eener som bij voorraad*, *in afwachting der uitspraak*, fr. *sauf le payement de la dette*, *la satisfaction du demandeur pouvait consister en nantissement*, *ou en provision*, *en attendant la décision du juge.* || Als ennige letteren van obligacien bezegelt is [zijn] onder eenen gepreviligieerden zegel,... eñ die geobligeerde coempt tegen zijn geloofte, soe mach die crediteur comen eñ begheeren over hem executie; eñ eest dat hem die crediteur dairtegen opponeert te rechte, zoe sal die opposant garneren die hant van justicien, dats onder den executeur leggen alsoe veele als die somme gedraigt, of anders hy en sal geenen dach hebben van opposicien; eñ dese voirscr. hantvullinge eñ garnissement gedaen, soe sal hem

d'executeur eenen dach competent beteekenen op syn opposicie, om dairinne te procederen soe behoiren sal; eñ dese hantvullinge, garnissement oft maingarnie, soe men dat heeten mach, sal gedaen wordden van gemunten oft geslagenen gelde, van goude oft van silvere. V. D. TAV. 369. Van hantvullinge oft namptisatie. Alle claere hantschriften, wissel- eñ assurantiebrieven, schepenen-bekentenissen, saecken van achterstellige hueren &a/ staen tot namptisatie [*var.* handvullinge] onder seker. *C. v. Antw. comp.* IV, xiv, 1. Soe wie in saecken van handtvullinge oft provisie geduempt is, mach syn tegenpartye binnen 'sjaers, eñ niet daernae, bedwingen om de saecken ten principalen te vervolgen. *C. v. Santhoven*, *Stijl*, a. 180. Indien den besettere syn beset gheïntenteert eñ vervolght heeft met erfbrieven ghepasseert voor schepenen deser vryheydt, oft daeronder de goeden gheleghen syn, inhoudende redemptie oft niet, soo mach den gheinteresseerde comen naer djaer eñ ses weken, doende hantvullinghe eñ betaelinghe van de achterstellen, costen, commer oplegghende, etc. *C. v. Gheel*, II, 8; it. 13. Soe verre den proprietaris, oft dengenen die tot de beleydde hypoteque recht is pretenderende den voorsz. tydt van vyfthien dagen laet overstrycken sonder den rentheffer hantvullinge oft oprechtinge te doen, soo worden alsdan de beleydde goeden oft panden denselven rentheffer, t'synen versoecke, by manisse des amptmans etc., aengewesen eeuwelyck eñ erffelyck als syn eygen eñ proper goedt. *C. v. Brussel*, 1606, a. 102; Christijn *si non satisfaciat*. It. *C. v. Antw. comp.* IV, vij, 5; xj, 8 en 274; V, iv, 19; xvij, 10; *C. v. Befferen*, III 2; *C. v. Casterlee*, I 18 en 19; *C. v. Lier*, XII 34 en 35; *C. v. Thienen*, XIV 2.

HANTWATER, zn. o. *Handwater*, fr. *eau à laver les mains*. Kil. Handwaeter. *Aqua manibus: aqua qua manus initio prandii vel caenae lavamus.* — Hantwaterpot, zn. *Handewaschbekken*, fr. *lavemains.* || *Duo potti dicti* hantwaterpotte. *Inv. Arnts sGreven*, 1391. Kil. heeft Handwaetervat. *Gutturnium*, bij Dasipodius, 1557, *een hantvat*, *lavoyr*, en voor *polubrum: een hantbecken*, zoo ook Adr. Junius *hantbecken*, *bassin à laver les mains.*

HANTWERCK, zn. *Een werk of gewrocht van van 's menschen handen*, *een voortbrengsel der nijverheid*, fr. *une œuvre de la main de l'homme*, *un produit de l'industrie*, *manufacture.* Kil. Handwerck. *Opificium*, *opera*, *ars manuaria*, *ars mechanica*, *opus mechanicum.* || Dat oock... onsen ondersaten verboden... is aldaer [*nl.* in Engeland] te moghen trafficqueren, eñ diversche soorten van coopmanschepe, wareñ eñ hantwercken te brenghen oft vueren, die in onse Nederlanden ghemaect oft gewrocht zijn. *Pl. v. Brab.* 30 mei 1564; I 281. Lakenen.., mitsgaders van alle andere tapitcherie, patroenen, schilderien, lynen lakenen, tycken eñ alle andere hantwercken van garen gemaeckt. *C. v. Brussel*, 1570, a. 19.

HANTWIJLE, zn. *Oogenblik*, fr. *instant*, *moment*. Kil. Handwijle. *fland. Momentum temporis.* K. *auctus Moment*, *minute du temps.* || Den hoop van den volcke wart alle handtwijlen wassende, zoodat zij haer bedeelden, eñ daer liep eenen hoop.. in 't clooster van den Carmelijten... VANDER HAEGHEN, *Ber. tijden*, I 108.

HANTWISSEL, zn. *Heerlijk recht*, *bij verkoop van een cijnsgoed aan den heer betaald*, *bestaande in eenen dubbelen cijns*, *overgangsrecht*, fr. *droit seigneurial à payer au seigneur*, *en cas de vente d'un bien censal*, *et consistant en un double cens*, *droit de mutation.* || Van vercoop en handtwissel der cheyneroerige goederen. Item, is te weten: dats tweevout cheys, met den jaerelyxen altyt innegereeckent; eñ van elcken persoon neempt men eenen ouden grooten dies men van den boecke sette; eñ dies betaelt die cooper. *Schat der cheynsen*, 48. Zie ook WANDELCOOP.

HAPAERT, zn. m. *Galg*, fr. *potence*, *gibet.* Kil. Hapaert, happaert, *Patibulum*, *crux.* La Curne Happart: *Croc*, *gibet.* Wij hebben het woord in geene Nederl. stukken aangetroffen. || *Que les dames abbesses... vont prendre possession de leur juridiction et justice au gibet de Nivelles*, *au lieu qu'on appelle le* Hapart, *comme s'appelle aussi ledit gibet.* L. GALESLOOT, *Procès héraut d'armes* § *abbesse* (17e E).

HAPPE, zn. *Bijl*, *aakse*, fr. *hâche.* || De meestere oft proprietaris vermagh zyne opgaende houten, staende op zijn pachtgoed, te doen vellene, zonder dat de pachtere daeran eenigh recht heeft, nochte an tvlies van dien voordere dan happe eñ haumes gheloopen heeft als dezelve boomen recht stonden. *C. v. Kortrijk*, VII, 9. It. *C. v. Belle*, XVIII, 6. Bijle oft happe. PIOT, *Chron.* 357. Hap of bijl, Ib. 726. — Hapken (Apkin), verklw. *Bijltje*, fr. *petite hâche*, *hachette.* Vanhier de bijnaam van Boudewijn VII, graaf v. Vlaanderen (1111—1119), *d'où le surnom de Bauduin à la Hâche donné au comte de Flandre Bauduin* VII (1111—1119). || De grave Boudin drouch altoes in zin handt, waer hy reet, een bylken, eñ waer dat hy een scoen eekeboem sach, dien keerfde hy met zinen bylkene, segghende: dits een goe boem om een steerke galghe te makene; eñ omdat hy een bilkin so drouch in zin handt, daeromme was hy gheheeten Boudin Apkin. JAN V. DIXMUDE, 39. — Hanthapken. Met dezelfde bet., fr. *même signification.* || Gheene schaepherders, noch andere, en moghen met heurlieden handhapkens ofte andere instrumenten, smijten, steken, hauwen, pelen, ofte anderssins schade doén in ander lieden boomen, noch de straetcanten, dammen ofte sluysen innesteken. *C. v. Belle*, XXXI, 4.

HAPPEEREN, bw. Zooveel als happen, *vatten*, *grijpen*, *krijgen*, *verkrijgen* (*in eenen ongunstigen zin*), fr. *prendre*, *saisir*, *attraper*, *obtenir* (*dans un sens défavorable*). || Gemerckt alsulcke liberteijt van accoorden te maecken, aen die van Geel... verleent, moeste aensien worden als gehappeert bij surprise eñ onder faveur van sub- eñ obreptive pretexten. *Stadsarch. Diest*, vak 19, *Besluit v. d. Raad v. Brab.* 26 apr. 1747. Alsoo bevonden wordt in communicatoire saecken dat, op de *venue en cour*, *promiscuè* eñ sonder eenigh onderscheydt wordt gehappeert appoinctement *ad tres dies* of kortere termynen, waerdoor seer dickwijls gebeurt dat partije wordt achterhaelt eñ den tydt benomen om haer bequaemelyck te doen informeren. *C. v. Loven*, *Stijl*, a. 40.

HAPSAERDEN (Apsaerden), zn. mv. *Te Brugge*, *de politie-dienaars van hoogbaljuw en schout*, *ook gen.* kolfdragers *en* lijfwaerders, fr. *à Bruges*, *les sergents de police du haut-bailli et de l'écoutète*, *appelés aussi* kolfdragers *et* lijfwaarders; lat. tekst *satellites.* || Tot dienst eñ hulpe van de voors. heeren [*nl.* hoogh-bailliu eñ schouwt] zyn gestelt thien bystandige Apzaerden, dewelcke zy aldaer gemeynelyck noemen kolfdragers, omdat zy in den gordel (tot teecken van hunluyder ampt) opentlyck dragen eenen kolf; waerdoor te kennen gegeven wordt, dat zy (zoo in civile als criminele saken) alle personen mogen aenvatten. DE DAMHOUDER, *Grootdadigheydt*,

519 (Blz. 47 worden zij nog *lyfwaerders* geheeten).

HARDE. Zie HERDE.

HARDELE (Haerdele), zn. *Band*, *riem*, *koord*, *touw*, fr. *lien*, *corde*. La Curne Hardel, 2°. *Lien*, *hart*. || Dat de wyen daermede de haspen van den gaerne in den middel ghebonden zijn eñ de haerdelen boven de haspen wel deen helft van erger eñ grover stoffe zijn dan te vooren. — Eñ dat tgaerne in wyen eñ hardelen sy also goet als tprincipael gaerne. *Pl. v. Vl.* 9 aug. 1531; I 347.

HARDREN of HARDRES, zn. mv. *Soort van visch*, volgens Warnkönig en Gheldolf *molenaars* [wijting, een zeer kleine schelvisch] of posten (?), *des meuniers ou chabots (?)*. Wij houden ze voor *molenaars*. || *Si currus vel navis duxerit salmones vel zebars vel* hardren, *quadraginta vel plures*. *Hist. de la ville de Gand*, 238, *Gentsche tol v.* 1199. *Centenum mallonum*, *hoc est* hardres. MACQUET, *Damme* 220, *Tol v.* 1252, Lappenberg.

HAREN (Aijren), bw. Eene haag. Is het w. in ons citaat niet synon. van het daarop volgende *scheeren*, fr. *tondre* (*une haie*)? || An N.. de somme van.., ter causen van het aijren, scheeren eñ zuveren van de doorne haeghen staende rondsomme de rampaerden deser stede. REMBRY, II 351, *Stadsrek. v.* 1621.

HARINCK, HERINCK, zn. m. *Haring*, fr. *du hareng*. Kil. *Halec*, *halex*, *alec*, *vulgo harengus*, *harenga*. — Hangharinck. *Gerookte haring*, fr. *hareng fumé*. || Men sal gheven van varschen haringhe eñ van hangharinghe: den teller... *Kb. v. Antw.* a. 102. Wie vorschen [varschen] haringh ocht hangharingh vor der noenen coept,.. a. 106. — Harinck van den heileghen lande. *Van het eiland Helgoland*, fr. *hareng de l'île d'Helgoland*. (Luiscius, *Alg. hist. Wdbk.* Heiligland). Zie E. Willkom, *Wanderungen an der Nord-Ost-see* 22. || Nieman en zal harinc van den heileghen lande vercopen dan beneden Emonts oversten hornoc, noch stermijn, noch buxhoren daeraf ghemaect, noch ouden harinc. *Kb. v. Diest*, B 57. — Corfharinck. *Versche haring*, fr. *hareng frais*. || Men sal geven den ghezworen telders, van corfharinghe die si tellen, van elker last iiij gr. vlems,.. eñ xl haringhe. — Men sal geven van corfharinghe die opwaert wille, van elker duyst, die men op den ganc neemt, iiij haringhe den telre, eñ iiij haringhe den brekere, eñ diene haken ij haringhe. — Wie binnen Antwerpen boxhoren droeghede ochte maecte van corfharinghe, verboerde x lib. *Kb. v. Antw.* a. 102. Dat zij ook geen verschen of korfharing zullen overnemen, dan die na St. Jansdag gevangen is. *Pl. v.* 30 apr. 1632, *Ned. plac. wdb.* III 255a. — Scoenschen harinc (?). || Scoenschen harinc zal men vercopen daer men wilt. *Kb. v. Diest*, B 58. — De markgraaf van Antwerpen moest jaarlijks, en van oudsher, omtrent den Vasten, eene zekere hoeveelheid gezouten haring zenden aan de „supposten" der Rekenkamer. Daar hij in het jaar 1626 deze verplichting niet nakomen kon, zond hij hun 30 suikerbrooden van omtr. $8^1/_2$ lb. elk.

HARINCHTEELT (Harijngteelt), zn. v. *Haringvangst*, fr. *pêche aux harengs*. || Van weghen onzen beminden baillius, burghmeesters, schepenen eñ Raden van onsen zeesteden van Vlaendren, Hollandt eñ Zeeland (hemlieden ghenerende met der harijnghvaerdt) es ons verthoont eñ te kennen ghegheven gheweest, hoedat dezelve vaert eñ harijnghteelt es een van den principaelsten occupatien eñ negotiatien daer d'inwoonders van denzelven steden hem mede gheneeren, occuperen eñ den cost mede winnen. *Pl. v. Vl.* 26 juli 1535; I, 348, *Inl.*; it. a. 6.

HARINCKVAERT. Zie HARINCKTEELT.

HARCKEBOUSEEREN. Zie ARCKEBOUSEEREN.

HARCKEBUSE (Harquebuse), zn. mv. *Oud vuurroer*, *buks*, fr. *arquebuse*. Kil. *Peregr*. Arckebuyse. *Sclopus*, etc. || Een schip van der grootte van 100 tot 150 vaeten, sal moeten inne hebben... thien harquebusen, zes stalen boghen, enz. *Pl. v. Vl.* 29 jan. 1549, a. 5; I 365. Zie ook ARCKEBOUSEEREN.

HARMERVELLEN. Zie HERMELVELLEN.

HARMSCASE. Zie HARMSKAES.

HARNASCH (Harnas), zn. 1) *Wapenrusting*, fr. *harnois*, *armure complète d'un homme d'armes*. Kil. Harnas. *Armatura*, *arma*, *thorax ferreus*, *thorax aeneus*. || Item, Claes Van Crutham van Triere, man van wapenen, es gestorven op den 23 dach decembris in den jare van lxxxviij [1488], eñ voir syn jairgetide heeft hy gelaten eñ gemaeckt sine haernas, te weten, enen creeft [*nl.* borstgeweer] van achter eñ van voren, enen craghe, een pantsier met twee ouwen [*nl.* oude] gaerdebrassen eñ een paer yseren hantscoen, te samen vercocht 8 gr. 2 st. RAYMAEKERS. *St-Sulpice*, I 21, *Kerkrek.* 15de E. Een soudenier oft man van wapenen, die zijn harnasch vercoopt oft bercht. V. D. TAV. 56. Sijn beste peerdt eñ harnas tot sijnen rugge [*nl.* zijn lijf] dienende. *C. stad Mechelen*, XVI 16; Nannius *armaque suo corpori aptissima* (*Weduwerstoel*). Elck leendraeger is schuldich eñ gehouden den prince, als hertoch van Limburg, te dienen zes weken langh met perdt eñ harnis binnen die limiten deses voirs. hertochdoms. *C. leenh. v. Limburg*, *Interpret.* a. 5. Harnasch, een groot vat oft corff, gelijck tzelve van Bruynswyck, Wesel eñ andere plaetsen innecompt 2 schell. *Hansatol* 1567. It. *C. v. Antw.* 1545, XIII 10; *C. v. Auden.* XXII 10; WIELANT, *Leenr.* 64; A. WAUTERS, *Sermens*, *Ord.* 1389, a. 6.

2) *Paarden- of wagentuig*, fr. *harnais* (*de cheval ou voiture*). || Voert heeft de pachtere van Janne vors. ontfaen in prise: eerst, twee paerden, ghe-prijst.., vier coyen.., vier calveren... It. in waghene, ploughen eñ harnassche dertien scell. zes den. gr. DE PR. en BR. *Nazareth* 28, *pacht van* 1410. In de generale obligacie eñ executie derselver en wordden niet begrepen die goede die men clair vermoeden mach, dat niement en soude verbijnden, als zijne dageljjcxe cleederen uuyt zijnen live, etc., want hij niet en zoude willen naict gaen, noch zijn kijnderen, noch zijn wijf; noch oic harnasch, wagengetreck van lantwynningen eñ van ploegen, dair men andere panden vynden mach." V. D. TAV. 48 v°.

3) *Bovenste gedeelte*, *raamwerk eener kerkvenster*, fr. *armature de verrière*, hd. *armirung*, eng. *framing*, *framework* (Heinr. Otte, *Glasfenster*). || Eene kerkvenster in den gothieschen Styl.., bestond uit: de forme of vorme, de posten en het harnas. — Het steenen geornementeerd gedeelte in het opperste van de (gothische) venster, boven de posten, heette men het harnas. LEO DE BURBURE, *Toestand*, 40 en 41. Vensters daer harnassen ofte harnassuren ingevroght zijn (*armatures ou barreaux de fer*). *Regl. edificiemeters*, 16 jan. 1705, I 56.

4) *Netten om vogelen te vangen*, *allerlei visch- en jachtgereedschap*, fr. *filets à pêcher et à prendre des oiseaux*, *engins de pêche et de chasse*, *harnais*. || Dat nyemant en jaeghe noch en partryssere by amoorse ofte anderssins, noch ooc en voghelen [*l.* voghele] zonder consent van den bailliu, up de boete van

iij lb. par. eñ verbuerte van tharnasch. *C. stad Brugge*, I 220 (1552). Dat niement en vissche met sleypnetten in openbairen eñ princelycken rivieren, van Bamisse tot Lichtmisse, opte verbuerte van iij pond, eñ van harnassche oft getouwe. V. D. TAV. 147. Visschen, wesende in de vyvers ofte walgrachten, t'zy leen ofte erfve, zyn ghedeelich als cattheyl; zoo oock zijn de netten eñ harnas om mede te visschen, voghelen, eñ jaeghen. *C. v. Assenede*, XVIII, 37. It. *Pl. v. Brab.* 8 febr. 1513; III 531.

5) Figuurlijk. In rechten. *Tegenwerkingen, verzet*, fr. *exceptions* (*en droit*). || In den iersten suldy weten, dat exceptien tot onsen propooste nyet anders te seggen en is dan een uuytsluytinge of wederstotinge der actien eñ aenspraken; eñ zijn die exceptien geheeten dat harnasch eñ wapenen van den verweerdere. V. D. TAV. 296.

HARNASSEUR. Zooals HARNASCH 1 en 3... || Item, wanneer dat aldus civiel twist in de stede ghevallen sal, dat elc dan met sinen harnasseur ghereet comme, omme die twisters... *Kb. v. Auden.* 1328.

HAROP (Haerrope), zn. *Haartrekking, het trekken bij het haar, het haar uittrekken*, fr. *le fait de tirer par les cheveux, d'arracher les cheveux*. Maigne d'Arnis Haropen. *Apud Flandrenses, capillorum avulsio; action d'enlever, d'arracher les cheveux* A. 1231. || *Quicumque pugnaverit in* virscara, *vel* harop *vel* dousclach [*l.* donslach] [*commiserit?*], *emendabit comiti xx libras, et adversario suo quatuor libras. K. v. Veurne* 1240. Zie hoogerop DONSLACH, en Verdam DONSLACH en HAERROPEN.

HARPOIS, zn. *Harpuis*, fr. *poix-résine*. || *Pisa gummi, qui dicitur* harpois, *vel* spegelhars, *unum denarium. Tol te Damme*, 1252.

HARPSLAGER (Herpslager), zn. *Harpspeler, harpenaar*, fr. *harpiste, joueur de harpe*. Kil. Harpslaeger, harpener. *Citharaedus, citharistes, fidicen.* || Peteren Peeters, harpslaghere, Willeme Dens, oic harpslaghere, Clase den herpslaghere, Bertramme de veelere [*sl.* de vedelaar], van dat sy gespeelt hebben voir Onse-Lieve-Vrouwe Ste-Peeters, elken van hen vj st. *Rek. der stad Loven*, 1450, VAN EVEN, *L'omgang*, blz. 16.

HARSCHULDIG. Zie HERSCHULDICH.

HARST (Herst), zn. 1) *Hars*, fr. *résine*. Kil. Hars, hers, harts. *Resina, r. liquida.* || Harst, 1 tonne staende iiij cuypens oft ix cleyn cuypen, ½ gro. — 1 last van xij tonnen xij d. — 1 ametonne oft iiij cuypen, 1 gro. — Eñ van elck broet herst, ½ gro. *Watertol* 1550. — Een last van xij tonnen, geëv. XXX st. *Schatting v.* 1551.

2) *Klein brandhout*, fr. *menu bois à brûler*. || Alle myn crachten van binnen syn verdorret als een herst van droechden. *Gebedenb.* 15de E. ps. 101/102. Lat. *sicut cremium. Statenb.* syn uytgebrandt als een heert (?); *Bijbel v.* 1566: als eenen verbranden roost [*sl.* verbrand gebraad]; DE SACY: *mes os sont devenus aussi secs que les matières les plus aisées à brûler.*

HARSTEN (Hersten), bw. *Met hars besmeren*, fr. *poisser*. Geherste scoen. || Soe waer men vonde gheherste scoen, opte pene van elken pare enen ouden engelschen eñ de scoen verloren. *Kb. v. Diest*, B 175. Verdam GEHERST.

HASAERT (Haesaert), zn. *Kans, gevaar*, fr. *hasard, danger, risque*. Kil. Hasaerd. *Alea, fortuna, sors, periculum.* || Dat de advocaeten eñ procureurs den partijen niet lichtelijck en raeden hen te stellene teeghen eenighe executie van vonnissen,.. hen oock onderwijsen' den haesaert van der boeten daer sy hen in stellen. *C. v. Santhoven, Stijl*, 1557, a. 333.

HASACK. Zie AESSACK.

HASEN, zn. mv. *Hazen*, fr. *lièvres*. Hooge- of nederhasen. Wij hebben de bet. dezer, slechts in één plakkaat op de jacht voorkomende woorden, niet kunnen achterhalen. De in het jachtwezen zeer ervarene schrijvers van *La maison de chasse des ducs de Brabant* gewagen er niet van. || Soo wat man hooge- oft nederhazen vanghet mit gaerne, die verbeurt tsestich royalen, naer die oude rechten van Brabant; maer nu is een gebot gedaen in den lande van Brabant, op thien royalen. *Rekenk. v. Brab.* reg. 137, f° 302; *Pl. v. Br.* 28 aug. 1515 a. 15; III 498.

HASP (Haspe), zn. v. 1) *Haspel, garenwinder*, fr. *dévidoir*. Kil. Haspe, haspel. *Rhombus*, etc. || Van Coppin Van den Rise, van eere wonde die up hem leide Bette van Aedenaerde met eenen staenden haspe, ontfaen XXXIIIJ s. *Reken. baljuws. v. Gent*, rol 1719 (1364).

2) *Bundel* (garen), fr. *botte* (*de fil*). || Welke alloenen eñ gaerne de Bretoenen, van allen auden tyden herwaerts overe, ghebroght hebben van goeder stoffe eñ lijnghde, te weten:.. eñ tgaerne broghten sy in grooten packen oft fardeelen, daerat de wijen, daermede de haspen van denzelven gaerne in den middel ghebonden zijn, eñ ooc de hardelen boven de haspen al zo goet eñ van gheen argher stoffe en waeren dan tprincipael gaerne. *Pl. v. Vl.* 9 aug. 1531; I 346, it. 347.

HASTEL (Haesteel), zn. Wellicht eene verschrijving voor hafteel, *houweel*, fr. *houe*. De Plakkaten van Brab. hebben zelfs: II 134, haffsteelen, 143 halffsteelen. || Dat van nu voirtaen, nyemant, wie hy zy,.. hen en vorderen.. te comen oft te gane op onse voirs. bosch van der Loo met enegen wapenen van messen, bylen, acxen, hastellen eñ diergelijcke, hoedanich die zyn, uutgescheyden alleenlyck de bosschers eñ wercluden op die coopen werckende. *Rekenk. v. Brab.* reg. 137, f° 106 (19 nov. 1519). It. f° 106 v° 8 febr. 1520 n. s. Haesteelen.

HATICH, bn. *Hatelijk, gehaat*, fr. *odieux*. Kil. Haetigh. *Odiosus.* || Want trecht den loegenare afgunstich eñ hatich is. V. D. TAV. 41.

HATIE (Hatye, atie), zn. *Vijandelijkheid*, fr. *hostilité*. || Omme dat vele goede eñ paisivele lieden bi vreesen, bi actien eñ bi messeliken anderen occoizoenen, dickent ute onser stede van Brucghe eñ lande gheroepen eñ ghebannen hebben gheeijn. *C. stad Brugge*, I 419 (1361). Als yemend ghequetst es bi onghevallen ghescheit, zonder nyet oft hatye, zo en es de ghequetste maer sculdich te hebbene beternesse naer de qualiteit van der smerte. *C. v. Aalst*, 478 (15de E.). Dat ghij een goet richter zijt eñ soudt willen zijn, sonder gunst oft hatye. V. D. TAV. 179 v°.

HAULCHE, zn. v., het fr. w. *hausse*. Ter haulche vercoopen. *Verkoopen aan den meestbiedende*, fr. *vendre au plus offrant*. || Dat bailliu eñ schepenen, naer sommatie, zullen vermoghen te verkoopen de reële goederen van denselven ontfanger,.. eñ dat met twee sondagsche kerckgeboden, *à la haulche*, sonder ander wettigheden te moeten oorbooren. *Regl.* 30 juli 1672, a. 27. *C. stad Iperen*, XIV 5: ter *haulche* verkocht.

HAUWAERT eñ DAUWAERT (A— eñ d—), bijw. uitd. *Herwaarts en derwaarts*, fr. *de-ci, delà*. || De coninck, met alzulck volck als by hem

bleef, nam de vlucht naer Amyens, eñ tsanderdaechs de Franssoisen, dewelcke uuter bataille ghevlucht waren, deen auwaert eñ dander dauwaert, quamen weder naer Crecy, daer de bataille geschiet was, niet wetende hoet al vergaen was. PIOT, *Chron.* 310. Annegaende de voornomde pionnyers, die waren int lant auwaert eñ dauwaert. Daer wiert oock auwaert ghezonden by de coninckIycke Majesteyt zekere bende van Spaengnaerden. Ib. 318, en *passim.*

HAUWEITCLOCKE, zn. v. *Klok der nachtwacht*, fr. *cloche du guet de nuit.* || Alzo de borghers deser stadt ghecostumeert waren mede de wachte te houden, zoe gheschiedet op eenen havent, ten luyden van der hauweyt-clocke, dat zommeghe borghers, treckende naer haerlieder wachte, wierden by de Franssoysen anghesproken. PIOT, *Chron.* 628. Zie AWEIT.

HAUWEN, zn. mv. *Erwten met de peul of schil*, fr. *des pois avec la cosse, des mange-tout.* || Aengaende hauwen eñ boonen. Geschillen geresen om der hauwen eñ boonenwille, die sommige inneghesetenen, in tyden van den jaere, plukken eñ bij cleyne maten groen ter merct vercoopen. *Archief Bergen-op-Zoom*, *Ord.* 1404—1545. La G. f°. lv. Zie ERWETHAUEN.

HAVE (Haeve), zn. v. 1) *Have*, *goederen*, *bezittingen in 't algemeen*, *bestaande in onroerende ende roerende goederen*, fr. *bien*, *possessions en général*, *avoir consistant en immeubles et meubles.* Kil. Have. *Facultates*, *opes*, *divitiae — pecuniae*, *supellex*, *bona mobilia*, *peculium*, *substantia.* Kil. *auctus: Avoir*, *biens*, *chevance.* — Defacqz en Honincks omschrijven het begrip der goederen in het algemeen zooals volgt, doch deze hooggeprezen rechtsgeleerden kennen het w. have slechts in zijnen beperkten zin: „*Les immeubles corporels étaient nommés biens-fonds*, *héritages*, *biens héréditaires ou héritables*, *ou héritiers*, erven, erfelycke goederen: *ce sont les biens qui ne peuvent changer de place*, onroerende, onroerlyke ontilbaere goederen. *Il est toujours facile de les distinguer des meubles*, *qui peuvent se mouvoir ou être transportés d'un lieu à un autre*, *et que les textes flamands désignent sous les noms de* haeve, *ou de* haffelyke [*l.* haeffelyke, havelyke] roerende, gereede, tilbaere goederen. *Cependant ce n'était ni au témoignage des sens ni aux indications du droit écrit qu'il fallait toujours s'en rapporter pour reconnaître si un bien était immeuble ou meuble*". *Ancien droit belgique*, II 2. || Man eñ wijf, vóór ondertrouwe, vermoghen te maecken heuwelycke voorwaerde, eñ daerbij te stellen sulcken conditien als hun belieft, 't sij dat den langhstlevende van hemlieden beeden, wie het sij, soude blijven eñ hem toebehooren alle haeve eñ schulden, active eñ passive, mitsgaeders alle 't goene voor haeve is gereputeert eñ deelbaer, 't sij huijsen, erfve ofte renten dier sullen bevonden worden ten eersten overledene [overlijdene]. *C. v. Edingen*, XVII 1. De goede, die men noch drijven noch dragen en mach, eñ die niet en wordden gehouden voir erve, als huyse eñ bossche, oic geheeten onruerende have. V. D. TAV. 230. — Hi ne was niet rike van haven. *De VII Vroeden*, *v.* 1245. Die here daeraf was een grave Die rike was van groter have. 3636. — **Have eñ crage.** *Lijf en goed*, fr. *corps et biens.* || Up tlyf van den poortere eñ up zine have, dat men heet have eñ craghe, hebben scepenen van Aelst kennesse eñ niement el, wat faite of mesgrype de poortere doet, eñ onder wat heeren het zy int land van Aelst. *C. v. Aalst*, *Orig.* 414 (1457). Maer van allen anderen zaken eñ faiten, of van mesgripen die hy voortan doen mach, zal hy te rechte staen voor scepenen van Aelst, daer zyn lyf, haghe [*l.* have] eñ craghe te wette behoort. Ib. 420. It. *Cost.* IV, 7.

2) *Have*, *roerende goederen*, *gereed goed*, „*gereede*, *gereid*," *tegenovergesteld aan erve*, *erf*, fr. *biens meubles*, *opposés aux biens immeubles*, *aux réels.* Kil. *Pecuniae*, *supellex*, *bona mobilia*, *peculium*, *substantia.* || Ruerende have en is anders niet dan tgeen dat men drijven eñ dragen mach. V. D. TAV. 230. Dat deghene die woenen binnen der voghedien van Everghem.., niet en ziin schuldech te commene te zabbets gaughedinghe over recht, hen waere dat zire ghedaeght waren, bi namen eñ bi toenamen, van haven ofte van herven. *Oork.* 8 febr. 1275. Oft ymant ware, die met rechte verwonnen worde eñ gheene gereede panden en hadde daer men executie van rechte op gedoen conste, soe willen wij, dat men zijn erffgoet vervolgen sal, nae onser stadt rechte; eñ oft dieselve have noch erve hadde, sal men sijn lijff praemen. *Oork. v. Diest*, 23 mei 1477, a. 9. Wordt onder de have gecomprehendeert: gout eñ silvere, gemunt eñ ongemunt, baguen, alrehande huysraet, schulden, actien, crediten, hueringhen, pachtingen eñ alle andere actien personele, oyck penningen gecommen van affgequeten renten oft vercochte gronden van erven niet aengeleet eñ noch in wesen zynde, al waeren die renten oft goeden geweest patrimonie oft van der zyde des ierste afflyvigen. *C. v. Brussel*, 1570, a. 33. Men distingueert gereyde have van erve, eñ men houdt voor erve alle rutzen [-de] eñ ridende have, in sulcken verstande, dat alle theen [*nl.* tin] eñ cooper, dat metten hamer geslaegen es, wordt gehouden voor erve; eñ alle gestrypde bedden, slaeplakens, sargien, voor erve; item, alle silveren werck geslaegen, voor erve; eñ alle landen besaydt, oft daer die egge over[ge-]gaen oft gesleypt heeft, die vruchten daerop wassende, wordden gehouden voor gereyt. Item, tgelt, beesten, coeren op den solder liggende eñ in der schueren, voer gereyt. *C. v. Meerssen*, 1612, a. 10. Dat het erfgoet de haeve oft meublen oock tot hem treckt [*nl.* in zake van naasting], *C. v. Loven*, X 28. Alle goeden, die binnen deser stadt voer haeve eñ meuble goeden geëstimeert worden, eñ alle vlieghende erve,.. succederen eñ moeten gedeylt worden gelijck... Ib. XIV 28. Alle beroerelijcke goeden, t'sij silver, gout eñ andersints, worden gehouden voor haven, hoedanich dat de have is. *C. v. Leeuw*, II 1. — **Levende have — doode have.** *Vee — al ander roerend goed*, fr. *bétail — tout autre bien meuble.* || Eñ in dien twee [*nl.* intusschen] doet men executie,.. soowel aen de levende als aen de doode have. *C. v. Casterlee*, II 43; it. 44. Daer eenighe siecken sijn [*nl.* van 't melisoen] en sal men gheene doode have uytten huijse moghen draghen. *C. v. Moll*, *K. en br.* 1596/1631, a. 134. Het zij alsoe, dat een man sculdech zij een somme penningen eenen anderen, eñ hij come eñ bewijse hem sijn penningen aen have, aen erffenisse, soedat hij hem houdt gepaeyt; het zij dat alsoe de man, die dit goet heeft bewijst, rinne uijt den lande, soe wijst recht: dat hij de have, es sij doot of levende, doe ter naester merct eñ doe se vercoopen wettelijck. *Dit is trecht van Uccle*, a. 115.

3) *Een stuk huisraad*, fr. *une pièce de meuble.* || Dat niemant binnen Dyest woenechtich, te brulochten, ter vunten, als men kynderen kersten

maect, ter yerster missen, papen ocht nonnen, ocht elwaers, daer men pleeght ghelt te ghevene, binnen Dyest ocht buten, man ochte wijf, ocht kynderen die in hoers vaders ocht moeders broede sijn, meer gheven en sal, voere ocht nae, dan twee oude groete torn., ocht de weerde daeraf in anderen ghelde, haven ocht juweelen. *Oork. v. Diest*, 10 mei 1394. — **Beste have.** *Beste stuk huisraad*, fr. *meilleur meuble.* || Dat alle degeene, die innecommelinghen sijn eñ nu woonen; eñ voort innecommen eñ woonen zullen eñ blijven woonende in de voorz. prochien, vrij eñ quite wesen zullen, ten eeuwelicken daghen, van den rechte van den voorz. innecommelinckscepe, eñ van alder schalckernijen, midts dat wij, onsen hoirs eñ naercommers daeraff heffen eñ hebben sullen, ter doot van elcken, de beste have eñ tbeste hooft. DE PR. en BR. XXIII. *Beveren*, 5 (1371).

HAVEGEDINGE. Zie HAEFDINGE.

HAVELIJCK, HAEFFELIJCK, bn. Havelijcke goeden. 1) *Goederen over 't algemeen*, zooals have, fr. *biens en général.* || Dat alle de haevelycke goeden, beruerlycke eñ onberuerlycke, als huysen eñ diergelycke, by manne eñ wijve tsaemen ten houwelycke, ongediverteert sittende, [vercregen?], tusschen hun beyden gemeyn zijn, eñ [sij] hebben daeraff gelyck recht eñ possessie. *C. v. Antw.* 1545, *Guldeboeck*, a. 35. Soo wanneer by de houwelycxse voorwaerde geconditionneert eñ ondersproken waere, dat allen onruerenden haevelycke goeden, als huysen,.. ten scheyden van den houwelycke gaen souden ter syden vanwaer die gecommen waeren,.. a. 49. Alle de haevelycke goeden, ruerende eñ onruerende,.. a. 76.

2) *Roerende goederen*, fr. *biens meubles.* || Cesserende huwelycke vorwaerden oft contracten, soe moet de lanxtlevende van man oft wyff voere uuyte hebben, voer alle deylinghe, het vordeel in de haeffelycke goeden, dwelck is: heure beste cleederen, riemen, ringen eñ juweelen,.. *C. v. Antw.* 1545, XIII 10. Alle haeffelijcke goeden, koopmanschappen, schulden, actien, credieten, obligatien, achterstellingen van pachtinghen eñ renten, gereedt geldt, eñ alle andere personele actien, die de man eñ de vrouwe ten houwelijck inbrengen,.. *C. v. Brussel*, 1606, a. 237; Christijn *bona mobilia.* Zie HAVE.

3) **Havelijcke dienst.** *Geldelijke dienst of hulp*, fr. *Service pécuniaire*, *service secours en argent.* || Wet, dat wij [*ac homines nostri*] de heilege gheruert [*sacrosanctis tactis*], gesworen hebben eñ sweerende gheloeft hebben den porteren in Lovene: ware dat sake dat enech van hen, in ocsune van onsen scouden, dat God verhueden moete! ghevaen worden, ocht horen goede gherasteert, soe en selen sy tot negene hafeleke dienste [*ad nullum servitium pecuniarium*], also sy vortyts plagen, alse van exactie, tonswerts ghehouden sijn. *Privil. stad Loven*, Maart 1233 (*Cleyn charterb. geschreven in* 1367). Als die voirs. scutters in enighe reys uuyt syn, dat zy dan nyemant gheenen hafelicken dienst doen en selen, noch heer noch joncheer, diere om baden, buten der ordinancie van der stad van Bruessel, eñ hueren capiteyn. A. WAUTERS, *Sermens*, Stat. v. 1426, § 12.

HAVEN, ow. *Havenen*, *binnenloopen*, fr. *prendre port.* || Sooverre 'tselve [schip] bij benautheijt oft ongeluck van de see, oft anderen noodt, aldaer heeft moeten haven oft lossen. *C. v. Antw. comp.* IV, viij, 169.

HAVER, zn. *Haver*, fr. *avoine.* Kil. *Avena*, *bromos*, etc. || Alrande graen, tarwe, mestelun, rogghe, erweten, boenen, gheerste, havere eñ evene. DE VLAMINCK, *Acc.* 20 (15de E.). Op den corensulder: It. noch licht er haveren, x halsters. *Inv. V. d. Hulst* 1489. Havere: Als de schippere geleyde schuldich es, van der weerde van elcke pont gro. — ij ingelschen. Eñ als den schippere egheen geleyde en gheeft, van elcken pont gro. — ij gro. *Watertol* 1550. Zie EVENE.

HAVERSTOPPELEN, zn. mv. Zooals thans, fr. *chaume d'avoine.* || Men zal geene landen, alwaer somervruchten gestaen hebben, als te weten: erreweten, aertappelen, planteland eñ braeckloofland, die men bezaeyt met wintervruchten, meer mogen geven dan één vore labeur;.. nemaer d'haverstoppelen eñ van geirste, boonen, gemanck oft mostuer, zal men mogen geven twee voren labeur. (*C. v. Auden.* 2de bd. *Regl.* 12 aug. 1767, a. 13.

HAVERUISCHEN. Zie AVERUISCHEN.

HAVESCHOT (Havescoot), zn. **Haveschot spurii.** *De nalatenschap eens bastaards*, *vervallend aan den hertog in Brabant. Hendrik II bepaalde bij zijn testament: dat zij voortaan aan den naasten bloedverwant zou overgaan, indien de afgestorven een Brabander was*, fr. *succession des bâtards échéant au duc, en Brabant. Henri II statua que, dorénavant, elle irait aux plus proches parents, si le défunt était Brabançon* (*Ut in bonis illorum, qui vulgariter* havescoot *spurii dicuntur, si de terra nostra fuerint, et proximos habeant, succedant in dictis bonis proximiores, secundum legem terrae et consuetudinem*). *Testament* v. 22 jan. 1248. Zie Miræus, *Dipl. belg.* f° 174, Loovens, *Practycke* I 16, Poullet, *Const. brab.* 23, en A. Wauters, *Table chron.* IV 515, en de aldaar vermelde schrijvers. — De heer Poullet, op het gezag van Loovens, ziet in het havescoot *la part de l'héritage mobilier des bâtards*, en Loovens verklaart zelfs het w. op eene zonderlinge wijze: „Soo geloove, meubilaire effecten, dewelcke gevoegelijck als in den schoot (haeveschoot) konnen verdraegen worden." Edoch, het w. have moet hier in den algemeenen zin van goederen, zoo roerende als onroerende, genomen worden, en *zóó* heeft hertog Hendrik het ook gemeend. Zie ook Verdam, III 181, en ons HAVE 1); David, *Vad. hist.* V 241 zegt ook „hunne goederen."

HAVICH, bn. *Hebbend*, *in bezit zijnde van iets*, fr. *étant en possession d'une chose;* hd. *habhaft.* || Dese tegenwoirdige actie *de vi bonorum raptorum*, wordt gegeven den erfgenamen tegen den roovere, maer niet tegen die erfgenamen des roovers, tenwaire dat hij dairaf havich eñ rijcker gewordden waire. V. D. TAV. f° 91 v°.

HAVOT, AVOT, zn. m. *Eene inhoudsmaat voor droge en natte waren*, *eigen aan Vlaanderen*, *en wier juiste grootte slechts volgens de plaatsen kan bepaald worden; volgens De Bo is de Kortrijksche havot voor de granen* 4 *pinten of omtrent* 21 *liters*, fr. *havot ou havon*, *mesure de capacité pour des matières sèches ou liquides*, *propre à la Flandre*, *et dont la contenance ne peut être déterminée que par localités; suivant De Bo le havot de Courtrai pour les grains est de* 4 *pintes ou environ* 21 *litres.* Maigne d'Arnis Havodus. *Apud Belgas*, *mensura frumentaria*, *quæ ad modium revocari posse videtur.* La Curne *Havon*, *havot. Mesure pour les grains en Flandre.* || *Unum* havot, *quod dicitur quarta pars rasire.* A. WAUTERS, *Analecta*, 256 (1322). Havotus *mellis purgati vel non purgati*, *si vendatur*, *obulum. Tol te Damme* 1252. *Summa avene:* XV spent havot havene. VAN LOKEREN, *St.-Pierre*,

394, n° 396, a° 1281. It. *Lambers li olers* vj$^{1}/_{2}$ avos *de fourment.* — *Jehan de Doubu*, x havos *davaine.* Ib. 396. Eerst, daer behooren xxvj$^{1}/_{2}$ redeninghen, elke draecht x havot mouts, zulc als devene geift. REMBRY, II 41. *Dit es tgoet van Meenine in groots* (1361). Item, behoert te desen voers. leene.. xxiv haelster, twee avotte eñ twee pinten witte evene; item, xvij broede, de viere van eenen havote coerens. *Gends charterb.* 119 (1402). Elcke havot tarwe wordt ghepast op xlvj pont tarwenbroot eñ dertich pont wittebroot; elcke pont ghedeelt in xxxvj loot. — Als de tarwe gelt lvj grooten den avot, soo moet elcke tarwebroot van eenen stuuver weghen een pont xj loot schaers, drie quart loots over op elcken avot, etc. REMBRY, I 361. De mate van de cleene houille-colen die moet houden drie avot min een pinte. — Den avot van de asschemaete moet houden eenen avot eene pinte en half." Id. I 440 (1637—1694).

HEBBEN, bw. *Bezitten*, fr. *posséder.* || Dat N. N. hebben ghecocht eñ ghecregen,.. achtienne oude coninx grote tornoyse tsjaers erveliker renten,.. te hebbene eñ te heffene jaerlijcks te elken tSinxenen. DE VLAMINCK, *Zw.* 125 (1337). Soe wye eenige renten oft pachten van gelde oft grane, etc... uuyt crachte van scepenenbrieven hebbende oft heffende is. *C. v. Antw.* 1545, vi 15. — Iem. in dien hebben dat... *Maken dat iem. iets doe of late*, fr. *faire en sorte que qn. fasse ou ne fasse pas certaine chose.* || Dat de capiteyn.., de voirseide ghesellen altoes eñ alsulc in dien sal mocten hebben, dat van nu voirtane engeen van den voirseiden ghesellen yemanne buyen ordinancien dienen en sal vorder dan hen van der stadweghen gheordineert is. A. WAUTERS, *Sermens*, regl. 1412 § 24. Dat hij [*nl.* graaf Philips] sende eenen heerliken bode toten eertsschen bisscop van Riemen, dat hem ghewerdichde te commene tot Philips van Elsaten, om met hem te tracterene van payse tusschen den coninc eñ tusschen hem eñ zijne landen, eñ den coninc zo in dien te hebbene dat men niet en vochte en dat men mochte paeys eñ vrede maken. JAN V. DIXMUDE 105. — Iem. hebben tot... *Iem. bewegen tot* (*het verrichten van iets*), fr. *amener qn. à* (*faire certaine chose*). || So wie die heesschet scult, waerof hi hem vermetet de kennesse van scepenen, die heere es sculdich die scepenen daertoe te hebben dat sy hare kennesse daeraf uten. *K. v. ter Piete*, 1265, a. 8. Lat. tekst *inducere.*

HEBBER, zn. 1) *Bezitter*, *eigenaar*, fr. *possesseur*, *propriétaire.* || Die erfhellichtwinninghen, schoofcoren, ofte yet in plaetse van dien schuldich zijn van landen, bempden ofte anderssints, moeten deselve... wel eñ loffelijck labeuren, winnen, mesten eñ bedrijven,.. Eñ het paert eñ deel, t'welck sy daervan moeten gheven, voeren eñ leveren in bequaeme schuere ofte anderen huyse, sulcks als de hebber daeraf hem in tijds bewijst,.. *C. v. Loven*, VI 5.

2) *Houder*, *bezitter*, *drager* (van een wisselbrief), fr. *porteur* (*d'une lettre de change*). || Uijt krachte van obligatien inhoudende clausule van „brenger 'sbriefs" vermach den brengher oft hebber derselver deselve betalinghe oft voldoeninghe te heijsschen, al en is hij in deselve obligatie niet ghenoemt. *C v. Deurne* 1612, a. 366. It. *C. v. 's Bosch*, II 27: hebder (?).

3) *Bezitter* (van een pand), fr. *possesseur* (*d'un gage*). || Tenwaere dat de hebbere van den pande hadde wettich bescheet... dat hy die panden soude moegen vercoopen oft doen vercoopen. *C. v. Antw.* 1545, IV 11.

HEBBINGE, zn. v. *Have*, *bezitting*, fr. *avoir*, *possession.* Kil. *auctus* Hebbinghe. *Res*, *facultates*, *divitiae*, *opes. Avoir*, *chevance.* || So wat jonfrouwe ofte wive, die es in baillien ofte in voegdien, die se ontscaecte ofte holpe ontscaken, hi verbuerde sine wet, eñ de jonfrouwe ofte wyf verbuerde alle versterfenesse eñ alle hebbinghe. *Kb. v. Auden.* 1328, *Van den ontscakene.* Si [*nl.* Ananias en Saphira] minden meer eyghene hebbinghe dan ghemein goet. *Van Ruusbroec*, II 118. Eist dat hi te deser stede voert comt, eñ daernaer wuent jaer eñ dach erdvast eñ buucvast, met zinen wive eñ kinderen, eñ emmer met vulcommer hebbinghe. *C. v. Gent*, I 608 (1431). Dat, van nu voortan, men gheenen provenden int tgasthuys an de Steenpoorte vercopen en sal, maer de joncvrouwen, die voortan daer ontfaen zijn zullen, omme sustere te wesene, zullen met al haerlieder hebbinghe eñ goede, in have, erven eñ kateilen, dat laten ten proffijte van den godshuyse, eeuwelic eñ erflic, naer haerlieder doot. DE VLAMINCK, *Vgb.* 56 (1489). Heeft hy vele huysen daer hy hem diverselic innehoudt, om synder playsance oft andersins, zoo ist ghenoech dat de daghinghe ghedaen zy tsynen huyse, daer hy hem meestendeel houdt van den jare, oft daer hy heeft syn meeste hebbinghe oft huysghesinde, oft daer hy hem hout ten dage van der daghinghe. WIELANT, *Pract. civ.* II, vj, 2. — In hebbinge sijn. *In werkelijk*, *dadelijk bezit zijn*, fr. *être en possession de fait.* || Waer man in hebbingen es, daer hout men inne toten rechte, tote dat hij uuytgewonnen werdt metten rechte. *tRecht v. Uccle*, a. 34.

HECHT (Eect, heect), zn. *Snoek*, fr. *brochet*, Kil. *auctus* Hecht. *Lucius*, *lupus piscis. Brochet.* || Van 2 eecten eñ 2 zemen, 23 ℔, die men sendde denselven heere. *Rek. stad Gent*, I 36 (1336). Van 6 heecten 72 ℔, die men sendde minen heere van Vlaendren. 151 (1337). Jans kinderen uten Dale, van 6 heecten, 25 s. gr. 125. — In den 4en post daarna: Item ghaven sij van 7 snouken eñ 8 paeldinghen, 55 ℔, die men sendde denselven hertoghe [*nl.* van Brabant].

HECHTEN, bw. 1) Van personen. *In arrest stellen*, *verbod doen van de stad te verlaten*, fr. *mettre en arrêt*, *faire défense de quitter la ville.* || Sal den ghedaeghde oock worden ghedeclareert den rechter voor wien hij ghedaeght wordt, met interval, in cas van namptisatie, als voren, van 24 volcomen uren, tenware van ghevanghenen, ghehechte oft ghearresteerde persoonen. *C. v. Lier*, *Stijl* I 4.

2) Eene rechtszaak in eene rechtbank. *De bevoegdheid van een gerechtshof ter behandeling eener zaak vestigen*, fr. *fixer la compétence d'un tribunal pour juger une cause.* || Alle vrempde erffgenaemen van de vrouwe, oft oock van de kinderen, en hebben sulcken recht van preferentie niet, tenwaere de vrouwe oft kinderen binnen hun leven waeren volcommen in henne acte van evictie, oft dat sij daerinne bij calaengie oft stoornisse ter vierschaeren waren beleth, oft anderssints *in contradictorio judicio* de sake hadden gehecht. *C. v. Antw. comp.* IV, xviij, 49. It. a. 50. Uut welcker causen ic, van den gheheelen collegie van Ghedeele, met Pieter Putuers, mijn medeghezelle in Wette, in haerlier consistorie [*nl.* in het consistorie van den officiaal] ghezonden was,.. verzouckende de zake aldaer niet in rechte ghehecht te werden, maer renvoij bij de

voornoemde schepenen van Ghedeele. F. Vander Haeghen, *Ber. tijden*, IV 291. De voirs. prisonnier sal ontfangen wordden totter purgien eñ onschult.., tenwaire dat die gevangen persoon te voren in rechte gehecht eñ gevest waire geweest bij kennen oft ontkennen. V. d. Tav. 146 v°.

HECHTING, zn. v. Van eene rechtszaak. *Gedingsbevestiging* (Meijer, Boeij), fr. *litiscontestation*. Spruit en Kramers vertalen *geregtelijke tegenspraak*. || Al ist dat de verweerdere, tsij gevangen, gearresteert oft andere, vóór de litiscontestatie oft hechtinge van de saecke, doet gelofte of stelt borge van te rechte te staen eñ t'gewijsde te voldoen, blijft desniettemin onvermindert in alle sijne exceptien, soowel tegens het dagement, arrest oft aentastinge, als tegens de incompetentie van den rechter. *C. v. Antw. comp.* IV, xiij, 32.

HEECHDEN, zn. mv. *Hakhout*, fr. *bois taillis*. || Ende dat hy de heechde eñ alle de bosschen den cloosteren oft anderen particulieren toebehoirende, eñ in Zonien gelegen oft daeraen palende, geven sal een ander coleur dan tvoirs. bosch van Zoenien, ten eynde dat men tselve bosch mach onderkennen van den voors. bosschen der cloosteren oft particulieren persoenen. *Rijksarchief*, *Rekenkamer: Acquits des comptes du domaine* (1539).

HEEMGRAEF (Heymegraef), zn. **Heemgraven oft Ragraven.** *Grensbepalers*, *erfscheiders*, fr. *délimitateurs*, *aborneurs*. || *Septem viros diffinitores* [*nl. terminorum et limitum*] *discretos et idoneos*, *vulgariter* heemrade *appellatos*. *Rekenk. v. Brab.* reg. 133 f° 89; it. 126, 126 v°. Die graven, die gemeynlic geheeten sijn heemgraven oft ragraven. — Verder nog heemraden, en heymegrave *vel* ragrave. Ib. f° 89 v°. 15de E.

HEER (Heere, here), zn. m. Zooals thans *heer*, *meester*, fr. *seigneur*, *maître*. Kil. *auctus* Heere / heer. *Dominus*, *herus*, *heros*. *Seigneur*, *sieur*. 1) *De landsheer; de staatskas*, fr. *le prince souverain*, *prince régnant; le fisc*. || Doet hies niet [*nl.* doet de gekwetste zijne aanklacht niet binnen den derden dage], die clage vallet int sheren handen van den lande, eñ so mach se die baillu iof die scouthete doen achtervolgen [De fr. tekst zegt *en le main dou seigneur*]. *K. v. Brugge v.* 1281, a. 1. Drij guldens, te bekeeren in drijen, te weten: d'een derdendeel den scouthet, s'heeren behoef, en d'ander tot der stadt reparatien behoef, eñ 't derde... *C. v. Lier*, xviii 17. Soo wanneer bastaerden sterven sonder wettich oir achter te laeten, aenveert den heere hun achterghelaeten goet. *C. v. Loven*, xvi 1. Niemandt en magh geldt leenen om profyt dairaf te genieten, 't zy op panden oft sonder panden, op pene van confiscatie van het geleent geldt, eñ daerenboven op de verbeurte van het dobbel van dien, te bekeeren in dryen: 't een deel den heere, 't tweede de stadt, eñ 't derde den aenbrengher. *C. v. Brussel*, 1606, a. 156: Christijn *prima pro fisco*. 2) *Officier van den landsheer*, *amman*, *baljuw*, *drossaat*, *meier*, *schout*, fr. *officier du prince souverain*, *amman*, *bailli*, *drossart*, *mayeur*, *écoutète*. || Alle den poerteren van der stadt, synde aengetast eñ gevanghen, soowel bij den schoutet als bij den amptman oft partie, int criem oft int civile, dien gevanghenen moet de heere oft partie tichte eñ aensprake doen binnen den derden daghe nae syne apprehensie. *C. v. Antw.* 1545, i 2, en *passim*; it. *C. v. Lier*, ii 43 en volg.; Dat den inghesetenen, in absentie van den heere [*nl.* van den drossaat], wort toegelaten de misdadighe persoonen, op 't feijt bevonden wordende,.. aen te tasten eñ die in 's heeren handen te leveren. *C. v. Deurne*, 1612, a. 6. Zoe wanneer eenighe misdadigen van crime gecondempneert is, hetzij ter doot oft anderssints, zoe mach die heere [*nl.* de meier], den vonnisse niet tegenstaende, composeren. *C. v. Thienen*, iii 9; it. 10. Arresten eñ besetten gedaen op persoonen ofte goet, bij den heere eñ dienaers, en syn maer beginsel eñ interd van wetten. *C. v. Gent*, iv 1. *Id est*, *ut habet textus Carolinae*, art. 15: Hoochbailliu ofte onderbailliu, *latinè primus vel secundus praetor* (Vanden Hane).

3) Hooge heer, Overheer. In het leenroerig stelsel *opperleenheer*, fr. *seigneur supérieur*, *suzerain*. || Alle borgers, poirters eñ andere [*var.* werelijcke] inwoonders, hetzij dezelve geseten zijn onder den hooghen heer [*nl.* den heer van Diest], oft onder andere subalterne hoven binnen de stadt oft cuypen van Diest,.. *C. v. Diest*, VZ. ii 10. Daer de goeden, daer men op daegen wilt, ligghen *immediate* onder den overheere, hebbende middele ofte hooghe heerlicheyd, ofte sulcke dat hem competeert het recht van afpanden, gaet sulcken overheere, ofte sijnen meyer, stadthouder, dienaer ofte vorster, metten schepenen eñ clager,.. daegen, wachten ofte panden. *C. v. Loven*, iv 39. It. *C. v. Santhoven*, *K. en br.* 98; *C. v. Cassel*, a. 381.

4) Smalle of smale heeren. In het leenroerig stelsel *lagere heeren*, *tegenovergesteld aan den opperleenheer*, fr. (*dans la féodalité*) *seigneurs subalternes*, *vassaux*, *seigneurs bassains*, *opposés au seigneur supérieur ou suzerain*. Kil. Smale heeren, *Beneficiarii* & *nobiles ministri*. || Hoe die executeur zijn exploict doen sal onder die smaelheeren: Oft gebuerde, dat die executeur behoefde zijn execucie eñ exploict te doen onder ennigen smalen heere van den lande, hebbende justicie eñ heerscappie in zijn lant, in dijen gevalle sal hij dairby roepen den officier van denselven smalen heere. V. d. Tav. 5 v°. Den voorsz. borghemeester uyt de gheslachten eñ seven schepenen van de stadt moeten liber eñ vry zyn van dienst te dragen aen den prince van den lande, oft aen eenighe smaele heeren, macht oft bewindt hebbende iemande van den lyve, van lede, oft van breucke recht te doen. *C. v. Brussel*, 1606, a. 24; Christyn *tam principi supremo*, *quam inferioribus dominis*. It. *C. v. Antw. comp.* V, vj, 22.

5) *Het Gerecht*, fr. *la Justice*. || Zoe wye den heere syn gevangenen ontweldicht, den Steen eñ gevangenisse helpt opbreken, die de gevangenen by practicken uuythelpen, oft teghen den heere oft justicie opstaen eñ turberen met invasien, fortsen oft anderssins, verbeuren hen lyff eñ goet. *C. v. Antw.* 1545, i 47; it. iv 34; *comp.* IV, viij, 118; *C. v. Diest*, VZ. xii 11; *C. v. Loven*, xi 7. Die eenen anderen dreijghde omdat hij hem aen den heere claeghde, verbeurt drij pont Brabandts. *C. v. Deurne*, a. 466. Voorts meer, versocht zijnde van den heer [*nl.* den schout], oft van sijn ghebueren, in presentie van andere gheswooren, eñ hem noch weijghert [*nl.* gezworen te zijn], soo sal den heere blijven ligghen in sijn goet. *C. v. Moll*, *Keuren v.* 1596/1631, a. 1. It. *C. v. Auden.* 2de bd. 193. Hoe met gewelt De heer is in u huys gevallen, en al u goet beslagen. g. ogier, *Hooveerd*. 32. Gy syt' er afgheschеen (denck ick) omdat u de heer ded' op 't schavot mercken. *Id. Onkuysh*, 104. Sy wou my de heer overgeven, Sy wou me de quetsuer doen betalen. *Id. Grams.* 255.

6) Comen tusschen halm eñ heere. In

zake van naasting. *Zich aanbieden, tot het bekomen eener naasting, tusschen de opdracht van den verkooper en de toezegging van den rechter, d. i. vóór de voltrekking der verkooping*, fr. (*en matière de retrait*) *se présenter, pour obtenir un retrait, entre le transport du vendeur et l'adjudication du juge. c. à. d. avant l'accomplissement de la vente.* || Dat dengenen die daernaer [*nl.* nadat het goed driemaal, om de telkens veertien dagen, in de kerk is te koop afgekondigd geworden] tusschen halm eñ heere niet en quame, van sijn recht van naderschap vervallen soude zijn, soo en wort t'selve niet gheachtervolght ten respecte van de goeden.., behalven dat, aengaende de goeden.., die by verreycken eñ verthieren op des amptmanskamer vercocht worden met den heere,.. *C. v. Brussel*, 1606, a. 228; Christijn *ante distractionem perfectam.* Zie ook HALM.

7) De heeren. *Schout, burgemeester en schepenen*, fr. *écoutète, bourgmestre et échevins* || Alle ballingen, weder die gebannen syn binnen der raedtcameren van den heeren, oft openbaerlick... *C. v. Antw.* 1545, I 41. Naedat de vierschare gedaen is eñ de heeren opgestaen zijn. *Ib.* IV 9. Soo wie dat versmadelijck spreeckt op oft tegens der heeren ordonnantien oft vonnissen, oft eenich van dijen, alsoo dat hij daeraff wort gecalengiert, verbeurt tegens elcken schepenen dertich stuijvers, eñ tegens den heere [*nl.* den schout] soovele als tegen alle de schepenen. Ib. *comp.* VI, 1, 51. In der heeren raedtcamere voer borgemeesteren, schepenen eñ raedt. *C. v. Brussel*, 1570, a. 11. Sal dengenen, die 't arrest doet doen, denselven ghearresteerden schuldigh zyn dach te doen bescheyden tegen d'eerste vergaderinge van de heeren daernaer volgende. *Ib. Stijl voor wethouderen*, a. 4; it. a. 20. It. *C. v. Loven, Stijl*, a. 12.

8) **Heere van de strate.** *Te Meenen, opziener van de straten, ambtenaar gelast met te waken over de reinheid en het goed onderhoud der straten, en dezer versiering ter gelegenheid van openbare feesten en processien; hij moest zelfs medewerken tot de inrichting en verfraaiïng dezer feesten; deze opzieners, die men ook* **heeren van het gebeurte** *en* **zorgers van de wicken** *hiet, werden, in de* 18*de eeuw, door het stadsbestuur benoemd, op eene voorstellingslijst van candidaten*, fr. *à Menin, inspecteur des rues, fonctionnaire chargé de veiller à la propreté et au bon entretien des rues et à leur ornementation à l'occasion de fêtes publiques ou de processions, et même de contribuer à l'organisation et à l'embellissement de ces dernières; ces inspecteurs, qui portaient aussi le titre d'inspecteurs du voisinage, et de surveillants des quartiers ou sections, étaient nommés, au* 18*e siècle, par le magistrat, sur présentation d'une liste de candidats.* || An de zorghers van de wicken.., ter causen dat zijlieden de processien, up de Sint-Jansdach 1600, verciert hebben met tooghen eñ andersins, liij lb. par. — Añ de zorghers van de straten eñ wycken, over het vercieren derzelve voor de processie, lj lb. lv sc. par. — Supplierende vertoonen reverentelyck de borgers inwoonders der Wervick — ofte Capucynestraete, dat, met het overlijden van heer Pieter Van Gheluwe, sy hun ontbloot vinden van eenen heer derselver straete, eñ geerne zouden bekomen eenen nieuwen.., eñ te willen uyt de volghende liste eenen nieuwen heere van gebeurte kiesen... (6 apr. 1785). REMBRY, I 283.

9) Eigenaer. Zooals thans, fr. *propriétaire.* || Met alle haeffelijcke ofte meuble-goeden den proprietaris eñ heere van de panden toebehoirende. *C. v. Loven*, VIII 1. Als iemandt seker goedt koopt teghen eenen die hy meynt dat 't toebehoort, al en waer 't oock sijn niet, soo en is dien koop tegen dien ongerechten heere ghedaen niet tytels ghenoegh om dat vercreghen goedt daermede te behouden; maer als dengenen, die dat alsoo vercregen heeft, oft sijn naecomelingen ter goeder trouwen dat blijven besitten totdat de prescriptie volcomen is, soo is den voorghenoemden coop teghen den ongerechten heere gedaen, dien den kooper meynde dat 's machtigh was, eenen rechtveerdighen tytel om daermede die goeden naer de volcomen prescriptie te behouden. *C. v. Brussel, Stat. v.* 1432, a. 7; Christijn *dominum*, oudfr. vert. *maistre.* Soe geringe als dat contract voer scepenen gepasseert eñ bekent is, soe wordt eñ is de coopere oft vercrigere heere van denselven goeden oft renten, soewel voere de possessie als voere de proprieteyt. *C. v. Antw.* 1545, VI 8. Heer eñ meester van dien goeden *Ib.* IV 40. || Den voors. Idelet is comen te sterven, achterlatende, van dieselve huysvrauwe, vyff kinderen, hebbende nochtans te bevorens gemaeckt sijn testament hier annex, — Van eene vrouw: Heer eñ meesterse. Waerdeur is latende aen die voors. syne huysvrauwe alle syne goederen, meubelen eñ immeubelen, van wat nature die selve wesen mochten, om daervan, als heer eñ meesterse, te disponeren. *C. gr. Loon*, I 413. — Spreuk: Een iegelyck is heer over dat synen. *Ib.* I 64. — Heer of vrouw. *Eigenaar of huurder, eigenaarster of huurster van een huis*, fr. *propriétaire*, m. en vr. *ou locataire*, m. en vr. *d'une maison.* || Deeghelijc zoude een yeghelijc, here eñ vrouwe, vor wyes huyse men asschen ochte eenegherande vulnisse ghegoten ochte gheworpen vonde,.. den core geven moeten. *Kb. v. Antw.* a. 109.

10) **Onsen Heere gegeven.** Van de werklieden. *Zich zonder werk bevindend*, fr. (*des ouvriers*) *se trouvant sans ouvrage, livrés à la grâce de Dieu.* || Die gheen werck en hebben eñ onsen Heere gegeven es, dat zij op de plaetse [*nl.* op de openbare plaats] zelen gaen staen, op [de boete van] vive inghelsche. *K. d. lakengilde te Vilvoorden*, 1393.

HEERBAEN (Heirbaen, herbaen), zn. v., eigenl. *legerbaan.* Zooals thans, fr. *grande route, chemin royal, chemin militaire.* Kil. Heerbane, herbane (Heerenstraete, *quae etiam* heyrstraete & herstrate *dicitur*). *Via militaris, via publica: & via basilica, regia.* Kil. *auctus* Herbane / heyrbane. *Chemin royal, le grand chemin.* || Herbanen oft herstraten. *Rekenk. v. Brab.* reg. 136 f° 260, Ord. 24. apr. 1510; heerbanen, heerstraten, f° 260 v°. Eenen herwegh oft herbaene 40 voeten. *C. v. Loven, Servit*, a. 93. Herbaen leydende van d'eene stadt naer d'andere. *Regl. edificiemeters* 16 jan. 1705, IX 5. Oock sullen allen die voerliedens, soo van de karren eñ waeghens, willende eenighe bieren van buijten in deze vrijheijt brengen, schuldich eñ ghehouden sijn te houden de rechte heir- eñ openbaene, sonder de passagie eñ wegh te moghen nemen lancx eenighe sijdestraeten ofte onweghen. — Door de groote ofte rechte open heirbaene. *Stads-arch. Diest, Vak* 19, *Regl. Brouwers* 1948, a. 3 en 4. Zie ook HEERSTRAET, en WECH.

HEERBRENGEN. Zie HERBRENGEN.

HEERDE. Zie HERDE.

HEERDER. Zie HERDER.

HEERENLEUCK (Heerleuck), zn. m. *Schouwing van wegen en waters*, fr. *inspection des chemins et eaux.* || Van den heerenleuck, stroomen, waterlaten, straetschouwinghen. Is geordonneert,

dat den schouteth sijnen heerleuck sal houden eñ daerop ommegaen, ghelijck dat na ouder costumen behoort. *C. v. Santhoven, K. en br. v.* 1665, a. 81. Zie ook GELEUCK.

HEERESCHULT, zn. v. *Schuld aan den heer*; fr. *dette envers le seigneur.* || It. soe wie van tsheerenweeghen in de Vroente gesedt wordt voer broeken oft heerescult, die men den heere sculdich is, die sal zijnen cost terstont moeten verborgen... *Kb. v. Sonien*, 1460, a. 92.

HEERGEWADE (Haregewade, heergewaerd, heergeweyde, heergeweede, hergeweyde, hergeweije, hergewede. hergewee), zn. v.

1) Eigenl. en oorspronk. *de bestanddeelen eener krijgskleeding en toerusting; zij gingen bij erfenis over aan den zoon*, fr. *propr. et primit., les parties constituantes de l'habillement et l'armement d'un homme de guerre.* (Grimm Heergewette, *Rechtsalt.* 567 f.. Haltaus Her-gewette, *herwadium*, col. 881. Ten kate v° Waed *vestitus et apparatus belli.* Kil. Herghewede, herghewaede, hergeweyde. Kil. *auctus Equippage de guerre.* — Later ging de bet. van het w. Heergewade, in zijne verschillige vormen, over op die van het aan den heer verschuldigde *overgangs- of verheffingsrecht van een leen*, fr. *plus tard, la signification du mot, sous ses diverses formes, passa à celle de droit de relief, que l'on payait au seigneur en cas de mutation d'un fief.* In het latijn *laudemia* of *laudimia. Les droits de relief, en droit, ne s'appellent pas „fructus feudi,"* zegt een bekwaam greffier van het leenhof van Brabant, „(minder goed)" *mais laudimia, quia solvuntur in laudem domini, ut per ea laudatur et recognoscitur ipsius dominium*". L. Galesloot, *Inv. cour féod.*, 1, xlv; Haltaus, col. 884; Ducange *Laudatio, Laudemium, Relevium.* — *Volle en halve leenen werden met eene bepaalde som gelds, mindere met eene de beste vrome of vruchtopbrengst van drie jaren, andere nog met zekere voorwerpen verheven, als: eene zijden beurs met een goudstuk er in, een paar witte handschoenen, een schaakspel, een paar sporen, valken, paarden, honden, een jachthoren*, enz.; fr. *on relevait les fiefs pleins et demi-fiefs par une somme d'argent déterminée, les moindres par les produits d'une année, de trois la meilleure, de moindres encore par certains objets, tels que: une bourse en soie contenant une pièce d'or, une paire de gants blancs, un jeu d'échecs, une paire d'éperons, des faucons, des chevaux, des chiens, un cor de chasse*, etc. || Utghenomen, dat mallijc van ons sal hebben eñ heffen sine hareghewade eñ sine coepe, die hem moeghen ghevallen van sinen mannen die hem zonderlinghe toebehoeren. *Oork.* 19 juni 1295, *Eigendom v. Puurs.* In Vlaenderen betaelt men van relieve tgene dat int denombrement voor relief gespecifieert staet, het si een witten hont, een roode valck, een paer sporen, een glavie, een paer hantschoen, of dierghelijcke. Eñ als tdenombrement secgt ten vollen relieve, so betaelt men x pond parisis; eñ staet ten halven relieve, so betaelt men v pont parisis: eñ staet ter bester vrome, soo betaelt men de beste opheve van de drij comende jaren, ter kuer van den here. WIELANT, Leenr. 72. Een vul relief es x pond, een half relief es v pond. Eñ eenighe staen ter bester vroome, eñ danne mach de heere kiesen, welke vrome hi wille van den eersten drien jaren. *Jus feud. fl. vet.* c. 4. Item compt eenen man een leengoet toe van dooder hant oft bij coope, soe moet hyt verheffen aen den leenheere. Een vol heergeweide es thien pont, eñ een half heergeweede es vijf pont. Eñ eenighe staen ter bester vromen, eñ dan mach die heere kyesen welcke vrome hy wille van drie jaeren. BOXHOREN, *Keys. St.* a. 31. Tusschen besetman eñ sterfman is eene merckelycke distinctie, alsoo by der aflyvigheydt van den besetman geen recht van hergheweyde en verschynt. *C. leenhof v. Brab.* 1570, a. 43; Christijn *laudemia*, fr. *droit de relief.* Maar bij de aflijvigheyt van de sterfmans.., verschijren de voorsz. rechten van hergeweyde eñ reliefven. a. 44. Voor een volle hergeweyde [het leen namel. uitbrengende 15 rijnsgulden jaarlijks, of meer] betaelt men 13 ryders, makende 19 rynsguldens 10 stuyvers Brabants; in welcke 13 ryders zyn begrepen stadthouders recht, camerlinghrecht, boeckrecht, maer niet het mannenrecht, daeraf men betaelt 8 stuyvers in den ontfangh van de doode handt. a. 46. Aengaende die stockleenen zyn van ouders tot ouders, ende soe alnoch op den dach van heden worden verhaeven [*nl.* verheven, *relevés*] met vijff Aecker merck (Kantteek.: Acker merck voir heergeweijde, einen zijden buetel, daerin een stuck goltz, niet van den meisten noch minsten). *Leenrecht van Hertogenrade*, 1612. Amortizatie der heerlijkheid Kiel. Ende is uterlic onse wille eñ begeirte voir ons, onse oir eñ nacomelingen, dat voirtaen teweliken dagen, die voirs. religieuse, prioir eñ convent eñ hoire nacomelingen in den voirs. godshuyse, houden eñ hebben moeghen tvoirs. geheel leen met alle zinen toebehoirten, bi ons aldus geconfirmeert eñ geamortizeert, los, quijt eñ vry, sonder dairom yet gehouden of gedwongen te wesen te betalen dairaf, ons of onse nacomelinge, enich hergewede, dienst van gewapenden man te leveren, of enich anderen last te doen. MERTENS EN TORFS, IV 590 (1413). Oft den leenheer gerechticht is, boven sulcken hergewaerd, den vassal te beswaeren met vyffthien goudgls. *C. gr. Loon*, I 587 (1701). Heergeweyde. *C. v. Diest*, VZ. XVIII 6 en 9. Relief oft heergeweyde. *Rekenk. v. Brab.* reg. 137 f° 102 v° (1519). Hergeweye, oft vrome. *C. leenr. v. Mechelen*, I 2, 3, 7; II 6. Hergewee. *C. stad Mechelen*, X 1, 3, 4; Nannius *annata.* Item, zijn van tselve leen eñ heerscepe ghehouden 28 leenen eñ manscepen, danof de 13 staen ten vollen reliefve van elck van 10 ponden par., eñ ten [halven?] reliefve van 40 grooten, eñ 9 ter bester vromen van 3 jaeren; eñ staet een teenen reliefve van een paer witte hanschoens, de hander ten reliefve van een schaekspel, een ten reliefve van een pacr spooren, eñ [een?]ten reliefve van een paer hantschoens, soo wanneer deselve leenen veranderen ter doot, eñ soo wanneer by coope, soo syn sy, van ghelycke, schuldigh relief eñ camerlinckgelt, alsoot behoort, eñ voorts den thiende penninck van alzoo veele als deselve coop bedraegt. DE PR. EN BR. I. *Drongen*, 28 (1654). — Ontvanger van den heergewaden, fr. *receveur des investitures. Rijksarch: Comptes des reliefs des fiefs*, n° 17, 146/7 (1432—1466). — Heergewade-leen (Heergewerleen). *Edel leen*, fr. *fief noble* (Crahay). || Dat men vortaen allen gespleten eñ belasde heergewerleenen, die by helder derselver lenen werden vercocht, sal der helder oft proprietaris van den ansiel oft principael leenen bennen jaers mogen lossen voor sullige penninge daer sy voor vercocht syn. *C. gr. Loon*, I 8.

2) Volgens Nannius, die de kost. v. Mechelen in het latijn vertaalde, zou men door het w. heergewade moeten verstaan *de opbrengst van een jaar van mindere leenen dan volle leenen* (*annata*), fr. *d'après Nannius, qui traduisit en latin les coutumes de Malines, on devrait entendre par le mot* heergewade *le produit d'une année des fiefs moindres*

que les fiefs pleins: Heergewee. *Est proventus unius anni, in feudo minoris pretii vel authoritatis, quam sunt feuda, de quibus supradicto articulo 2 sub rubrica de feudis* [*nl.* x]. *Leges municipales, Voorbericht.* Onder deze mindere leenen schijnt hij te begrijpen die welke „geen bedrijf" hebben en minder waard zijn dan vijf pond Brabantsch.

HEERHAMER (Herhamer), zn. *IJzeren hamer, strijdbijl, strijdhamer,* fr. *marteau d'armes, mail-loche, massue de fer.* Kil. Herhamer / heyr-hamer. *Cestra, malleus ferreus, quo cataphracti equites utuntur, securis Amasonia. K. auctus Massue de fer.* || Munitien van oorloghe... alle wapenen.., lancen, pijcken, hallebaerden, heerhamers, valck-becken, zweerden,.. *Pl. v. Vl.* 9 oct. 1551; I 720 It. *Pl. v. Brab.* IV 399.

HEERHEIT, Heerhede (Heerede), zn. v. *Heerlijkheid, heerlijke macht, gezag van den opperheer,* fr. *seigneurie, pouvoir, autorité du seigneur.* Bi heerhede, van heerheden, van heerheden wegen. *Uit kracht van de heerlijke macht,* fr. *en vertu du pouvoir seigneurial.* || De scoutete nes sculdech te houdene negenen man dien dabt vaet bi heereden jof bi manne vonnesse. *Oork.* 25 febr. 1252. Daeraf [*nl.* van uitwinningen bij openbare veiling] d'amptman oft lieutenant, van tshertoghen weghen, als van heerheyden, waerschap geloeft. *C. v. Brussel,* 1570, a. 51. It. 1606, a. 51; Christijn *authoritate principis.* Van heerheden wegen. Ib. a. 106, *vi supremæ jurisdictionis.* In den naem des hertoghen van Brabant, als van heerheden wegen. a. 197, *nomine ducis Brabantiæ* (alleen). D'officier van heerheyden wegen. *C. v. Loven,* XIV 27.

HEERLIJCK, bn. *Gerechtelijk,* fr. *judiciaire.* Heerlijcke executie. *Dadelijke, gerechtelijke uitwinning,* fr. *exécution parée.* || De sententien by schepenen ghegeven syn executeerlick in lyfve eñ goede; soo oock syn alle kennissen, contracten, verbanden eñ obligatien inhoudende clausule van condemnatie ofte heerelicke executie. *C. stad Brugge,* I 3.

HEERLIJCK (Heerlick, eerlic), bijw. *Gerechtelijk,* fr. *judiciairement.* Heerlijck executeeren. *Gerechtelijk ten uitvoer leggen,* fr. *mettre à exécution.* || De veerthien daghen gheëxpireert wesende, indien partye niet voldaen en is, sal hy vermoghen executoir te lichten ten laste van den borghe, eñ die heerlick executeren, eñ procederen tot lichtinghe eñ vercoopinghe van sijn goedinghen. *C. v. Broekburg,* v 6. — Heerlijck innen. *Gerechtelijk invorderen, innen,* fr. *recouvrer par voie d'exécution.* || Boven den rechte van der voornoemde yssuwe, die men heerlicke innen zal up denghuenen die bevonden of bedreghen worde ter contrarien ghedaen hebbende. *C. stad Brugge,* II 763 (1500). It. *C. v. Aalst,* II 11. — Heerlijck nemen eñ afpanden. *Dezelfde bet., même signification.* || Die boete eñ pene van tween ouden grooten tornoysen.., welke twee grooten tornoysen metten onbetaelden chynsen ghy van onsen wegen heerlic soelt nemen eñ afpanden... aen die gereedste have eñ goede. *Rekenk. v. Brab.,* reg. 133 f° 139 (15de E.).

HEERLIJCKHEIT (Heerlichede, herlichede), zn. v. 1) *Recht, rechtsmacht van den leenroerigen heer op een land en op al wat er toe behoort,* fr. *droit, juridiction du seigneur féodal sur une terre et sur tout ce qui en relève.* Kil. Heerlickheydt. *Dominium,* etc. Kil. *auctus Domaine, seigneurie.* || Die goene die hem [*nl.* den misdadige] helpen eñ raet toe gheven, sullen sijn ghetraitiert eñ berecht bi den loialen besoeke van den grave, in goeder trouwen, eñ bi siere herlichede. *K. v. Brugge* 1281, a. 9; fr. tekst *par se seignerie.* Die banne, die beteringhen eñ die mesdaden van der munte, die grave hout se te siere herlychede. *Ib.* 19. Dat, eest dat die voerseide scepenen teghen onse heerlicheit oft jurisdictie onser oft yemants van ons, ghevilt, dat afsijn moet! eenyghe sententie oft vonnis uutspreeken (?),.. *C. v. St-Truiden,* § 15. Ons meeninghe eñ begeerte es, dat zy haer trouwe houden eñ quyten jeghens alle deghone daer sy se ghelooft hebben eñ schuldich syn te houden eñ quyten; behouden dies zy ons laten ghebruucken paysivelyck onze heerlicheden eñ onze seigneurien, die wy schuldich zyn thebbene eñ te ghebruuckene binnen onzen lande van Vlaendren. *C. v. Auden.* 2de bd. 81 (1348). Dat in de vorseide heerlicheyt van Paerke zyn diversche costumen eñ usaigen. *C. v. Aalst,* 669 (1472). Hare Hoocheden Serenissime, als graven van Aelst, competeert.., metgaders vele eñ diversche heerlickheden en seignorien... *Ib,* 428. Welcke hooftmeyeryen... zijn der stadt toeghevoeght,.. sonder daeraf in heerlijckheydt oft in fourfaicten ontvremt oft onttrocken te moghen worden. *C. v. Brussel* 1606, a. 7; Cristijn *in domanio.* — Sijne heerlijckheit doen tot. Zie blz. 357 Doen tot 5—*d.*

2) *Rechtsgebied,* fr. *juridiction.* Zie Vliegende heerlijckheit, blz. 464, Gedingplaats.

3) *Van ambtswege, krachtens zijn ambt,* fr. *d'office, en vertu de sa charge.* || Bi virtute van desen vonnesse,.. zo dede de meyere, wien de inninghe toebehoort van verwijsder scult, legghen in kercgheboden, van heerlicheden, alsulcke erve als... *C. v. Aalst,* 280 (1451). De drossaert van Brabant, noch yemant anders van ons genadichs heeren oft van der hoogher heerlickheyt weghen, en moeghen eenich bewindt, accusatie oft maninghe hebben binnen der stadt oft vriheyt van Antwerpen (in saken criminelle, noch diergelycke, criem smakende, met des daerane cleeft), dan de schoutet van Antwerpen, oft syn onderschoutet eñ heure gesworen colffdragers alleene. *C. v. Antw.* 1545, I 50. De voorsz. wethouderen, eñ oock den voorsz. amptman, van de hooge heerlijckheyt weghen respective, vermogen de voorsz. afgesetene debiteuren oft verobligeerde, ten versoecke van de voorsz. poirters, te beschryven met placcaetbrieven. *C. v. Brussel* 1606, a. 46. Zie ook Heerheit.

4) *Heerlijk recht, recht als heer,* fr. *droit seigneurial, droit en qualité de seigneur.* || In elck gedinge heeft de heer een heerlicheyt van verdaghene, een genachte eñ nijet meer. *tRecht v. Uccle,* a. 67.

5) In het meerv. *Heerlijke rechten,* fr. *droits seigneuriaux.* || In den iersten, hare heerlicheyt van Oestmalle, metten hoven, huysen, boomgairden, heyen, wegen, bosschen, beemden, aerden, euselen, lande, sande, vroenten, gronden, bodemen, vogelryen, visscheryen, viveren, pachten, chysen, renten, thienden, manscappen, laetschappen, pontgelden, heerghewaden, heerlicheyden, manen, wysen, boeten, breucken, koeren, schouwen, [s. van?] wegen, [eñ] waterlaten, eñ allen anderen heerlicheyden eñ toebehoirten, hetsy in harden oft in weken, in diepen, in droghen, binnen de heerlicheyt van Oestmalle gelegen oft dairbuyten. Mertens en Torfs, V 610.

HEERSCHAP (Eerscap, heerscap), zn. o. *Heerlijkheid,* fr. *seigneurie.* Kil. *auctus.* Heerschap, heerschappije. *Dominatus, principatus, imperium. Domination.* || Behoudelike den tynden vissche en dat men heet des eerscaps tol. *Brab. Yeesten,* 17

mrt 1297; I 688. Van onsen ghemeinen heerscapen van Grimbergen. — Binnen haren ghemeinen „lande" van Grimberghen. — Alle dese stucken..; die de heren van Grimberghen ghemeine hebben, sal de grave van Vyanen in syn sonderlinghe heerscap hebben. *Oork.* 24 juni 1297. Dander deel [*nl.* v. Vlaanderen] dat licht onder den keyser metten eygendome, eñ is geheeten theerscap eñ de heerlijchede van Vlaenderen, daeraf de grave hem draecht als Souverain. WIELANT, *Leenrecht*, 9.

HEERSTRAET (Herstrate, verkeerdelijk sheerenstraet), zn. v. Zie HEERBAEN. Kil. *auctus*, Heerstrate, heerenstrate. *Chemin royal, le grand chemin.* || *Si quis rapinam fecerit, aut in via aut in* herstrate, *super mercatores vel quoscumque alios, et in hoc malefacto captus fuerit, suspendetur. K. v. Veurne* 1240. Dat eenyeghelyck buyten lants mit zynder waeren eñ comanscapen comende soude houden de oude herstrate, eñ alsoe coemen aen die oude wachten ten ontfange van dien tolle eñ geleyde voirs. geordineert. *Rekenk. v. Brab.* reg. 135 f° 165 (1485). Dat hy sal moegen maecken eenen oft twee putten in de straete van Ste Laurys in het Waermoesbroeck, op s'heeren straete, om daeruuyt een neder te leijden tot in sijnen hoff.,, tot beneficie van sijne fonteyne. *Tolkamer te Brussel: Actum v.* 30 mei 1644. Altyt mogen die broeders metten vrinden [*nl.* des vermoorden] op die veede gaen eñ jagen eñ quetsen des misdadigen magen, op alsoo dat sy dat doen op 's heeren straete, maer niet op erffve. *C. gr. Loon*, I 71.

HEERTGANCK (Hertganck), zn. mv. *Gehucht, buurt, wijk*, fr. *hameau, section.* || Onse lieve liede eñ onse late, die ten hertganghe van Herlaer toebehoren, welc Herlaer gheleghen es binnen der voghedien van onsen dorpe van Heysta. *Belg. Mus.* II 416; *heer van Mechelen*, 1311. Jan Van Vlierden houdt te leene een thiende, gelegen in der prochien van Oirschot, in de hertgangen van der Noetelen, genoempt gemeynlyc de thiende in de Herzelacker. *Leenhof v. Brab. Aveux et décl. du quartier de Bois-le-duc*, 3 nov. 1536. *Ceux du hameau ou* hertganck *de Hollaer, parroiche de Heyst, soubs le ressort et juridiction de la ville de Malines. Rijksarchief: Pap. d'Etat et de l'Audience; Bundel* n° 42, 6 mei 1549. Die gemeyne ingesetenen van den gehuchte oft heertganck van Hulsen, tegen de schepenen eñ regeerders van Meerhoudt. Ib. *Raad v. Brab. Vonnissen*, reg. 763, f° 216 v°, 20 mei 1631. Waelre heeft drie gebuerten oft hertganghen: Zoon, den Heuvel eñ tdorp. JACOP V. OUDENHOVEN, *Silva ducis*, 62. Dat,.. soo wie ghenomen eñ ghecoren sal worden bij den meestendeel van sijn ghebueren, in elcken heirtganck, om gesworen te zijn, dat die den eedt sal moeten doen. *C. v. Moll, K. en br.* 1596 / 1631, a. 1. Dat den heer alle jaer eens sal omgaen met twee schepenen eñ twee ghesworen, aen de plaets van Moll, gelijck oock in alle andere heirtgangen. a. 27. Zie ook AERT 1) blz. 39. Dat deselve [*nl.* ordonnantie] sal worden gedruckt eñ by kerckgebodt gepubliceert met affixie... in de distincte gehuchten ofte hertgangen dependerende van de voors. meyerye. *Pl. v. Brab.* 30 juni 1729; VI 393, *Caggevinne.* It. *Acad. d'archéol.* 1856, blz. 185, en 1857, blz. 81.

HEERTCOST (Aerdkost, eertcost), zn. m. *Haardkost, dagelijksche kost*, fr. *frais de foyer, nourriture quotidienne.* || Van gelycken, als iemant civilyck eñ sonder clachte procedeert, om gequeten eñ ontheven te sijn van de medecijnen eñ chirurgijnen die hem in curen gehadt hebben, van de quetse hem geïnfereert, eñ om den aerdkost [*var.* eertcost], delicieuse spyse eñ dranck, verlet eñ smerte, geweert eñ vergolden t'hebben, is schuldigh dat te doen voor schepenen van gedeele. *C. v. Gent*, III 5.

HEERTSTAT (Herstat), mv. heertsteden, zn. v. *Haardstede, stookplaats, woning, huisgezin, huishouding*, fr. *feu, foyer, habitation, famille, ménage.* Kil. *auctus.* Herdsteen, *Foyer.* || Dat men in den steden die 90ste heertstad, eñ in 't platte landt de v^{de} afslaen sal voor arme,.. *Pl. v. Brab.* 20 sept. 1351, a. 2; II 3. It. 1497, a. 6. f° 10. Waert dat sake, dat die heere buyten lants toghe naedat die man syn ierste sesse weken versocht hadde, soe sal die man moghen trecken met viere mannen eñ met eenen notarijs ter lester hertstat daer die heere openbaerlijc in Brabant sliep. BOXHOREN, *Keys. stat.* a. 21. Staet daer een huys op den gront van den leene, daer yemant inne woent, doeghet [*l.* doe het] cont te dien huyse; eñ staet daer gheen, soe sal ment condt doen ter naester heertstadt, eñ noempt seker hoff eñ stadt waer elck partie come. a. 36. Es bevonden, datter zyn binnen Wesemael hertsteeden oft huysgesinnen zeven [en] veertich, waeraff onderhouden wordden van aelmoessen oft heyligeest thien. VAN EVEN, *Brab. Mus.* I 98 (1597).

HEERTTELLING, zn. v. *Optelling der haardsteden tot het vaststellen en den omslag der „beden" of belastingen*, fr. *recensement des foyers pour l'assiette et la répartition des aides et subsides. Dit w. is mettertijd overgegaan in dat van* hertelling *of nieuwe optelling, in eenen meer uitgebreiden zin, doch altoos met hetzelfde doel*, fr. *ce mot est passé, dans le cours du temps, en celui de* hertelling *ou nouveau recensement, dans un sens plus étendu, mais toujours dans le même but.* Als variante treft men het w. hertaxatie (*Stadsarch. v. Diest*, *brief* v. 23 aug. 1686). || Sooverre eenighe van onsen voorghenoempden landen, loopende den tijdt van desen voorghenoemden beden, ofte daernaer, versuecken wouden een nieuwe hertellinghe gedaen te worden, in 't generael oft in eenighen placken particuliere daer men suspitie op soude moghen hebben van in der lester hertellinghe hem misdraeghen te hebbene. oft... *Pl. v. Brab. Instructie v.* 1497, a. 6; II 10. Spruytende hetselve uyt dien dat het generael cohier der metinge van de landen oft hemelsche breede, onder de voorsz. meyerye gehoorende, gemaeckt tot de generaele hertellinge ten jaere 1686, nu sedert lange jaeren in het ongereet soude geraeckt zyn, eñ dat t'sedert denselven tydt de overdrachten van landen, weyden, bempden, bosschen als andersints.., niet met de beste trouwe en zyn geschiedt. *Pl. v. Brab.* 30 juni 1729; VI 391.

HEERVAERT (Harevart, herevaert, heyrvaert), zn. v. *Krijgstocht*, fr. *expédition de guerre.* Kil. Hervaerd, heyrvaerd. *Expeditio, profectio militaris, e. bellica.* Kil. *auctus Voyage d'armée pour exploit de guerre, expédition.* || Dese vorseide lieden van der vors. stede syn wy sculdich vri eñ quite te houdene van allen taelien, van allen reisinghen, van allen moyenessen, hensi of si niet en comen in heervaert als wi se daertoe vermaenden met eenen garsoen, eñ dat soude sijn metten ghemeene coste van den dorpe. *K. v. ter Piete*, 1265, a. 19; Lat. tekst *in expeditione.* Dat de abt niet zetten en mach deghene die behoren ter gravescheep van reimeringhen [*l.* reisingen] ofte van lantweren, ofte herevaert sculdech ziin, te vaerne elre dan den here van Gavere. *Oork.* 8 febr. 1275. Noch

boven allen desen vorseiden dinghen gheloven wie, Willem eñ Hadewijf,.. dese voerseide ześtiene buienre meers [*l.* moers], over ons eñ over onse oier, eeuwelike te houdene vri, los eñ quite van herevaerden, van resen, van zettinghen. *Oork.* *v.* Mei 1287. Voort, soe hebben wy hen gegeven eñ geven dat se quyte syn van alrehanden heervaerden, henne waere van lantweeren. *Priv. Brab. munters*, juli 1291. Alse men herevaert ghebiet van sheeren halven van den lande, so es se schuldech te ghebiedene de scoutete, bi heetene van den baeliu; eñ es se schuldech de baeliu te gheleedene toete zente Baves, eñ daer es se schuldech de borchgrave of ziin seriant te nemene eñ voert te gheleedene. *Oork.* 13 sept. 1293. Dat, wanneer dat men sculdich sal sijn harevart te ghebiedene int voreghenoemde dorp van Puderse, zo zal men se ghebieden van onsere beiderhalven, eñ daerna, teenen besprokenen daghe, zo zuelen comen te ghadere onser beider cnapen, metten mannen eñ metten scepenen die zire toe zuelen nemen, eñ zulen zetten, na hure beste, tenten, parde eñ waghene eñ alrehande stucken dier men ten orloghe zal behoeven. *Oork.* 19 juni 1295. Van den wagenen in reysen. Item, als heervaert es oft reyse, dat zy dan versien selen zyn van wagenen eñ anders des men behoeven sal, na dats hem behoeven sal eñ men gheplogen heeft te doen. A. Wauters, *Sermens*, *ord.* *v.* 1426, a. 10, *Handbooggulde.* Een gemeyn heyrvaert [*nl.* een algemeene krijgstocht v. Brab.]. *Rekenk.* *v.* *Brab.* reg. 135 f° 161 (11 jan. 1485 n. s.).

HEERWECH (Herewech, herwech), zn. Zooals heerbaen en heerstraet. || Dat die van Ghent vorseit syn sculdech te houdene, te bewarne eñ te makene hare slues, die leghet ten damme, eñ die brugghen die gaen over den vorseiden waterganc, te dien steden daer hereweghe huetghedolven waren eñ daer sy se hebben ghedaen maken. *Oork.* 13 juli 1286. Alle straten eñ jockweghen, herweghen, merct- eñ meulenweghen sal men schauwen den eersten dagh van meye ghepasseert sijnde. *C.* *v.* *Belle*, xxx 6.

HEESCH, Heisch, zn. m. In rechten. Thans *eisch*, *vordering*, (aenspraeck, libel, vermet), fr. *action judiciaire*, *demande*, *prétention*, *conclusion*. Kil. *auctus.* Eysch / heysch. *Postulatio*, *petitio*, *postulatus*, *stipulatio*, *stipulatus*. *Demande*, *requeste: stipulation.* || Desgelijcx moeghdij formeren uwe exceptie tegen den heysch oft libel aldus: Andries, verweerder seegt, excipierende tegen den pretensen heysch eñ aensprake oft libel des aenleggers: dat dat is doncker,.. V. d. Tav. 297 v°. Die sijne partije heeft doen daegen, is gehouden ten daege dienende sijne conclusie *in actis* te stellen, oft wel over te geven sijnen heijsch oft aenspraecke, onderteeckent bij eenen advocaet, mette stucken eñ bescheiden tot bewijs van dijen dienende, eñ daerbij het billet van den dagemente. *C.* *v.* *Antw.* *comp.* V, x, 1. Dies is de procureurs wel geoorlofft te nemen conclusie oft te maecken heijsch van betaelinge oft namptisatie. *Ib.* iij, 18. Dat de gesommeerde nijet machtich en is oft goets genoech en heeft om den heijsch te voldoen. *Ib.* x, 36. Heijsch oft conclusie. j. 24. 51; iij, 16. Heijsch oft aenspraecke. x, 6. 30. Als den heesscher den voorseyden eed weygert, oft hem dies laet versteken, wort met synen heesch verclaert niet ontfangelick ..; eñ den verweerder 'tselve refuserende .., wort 'sheesschers heesch gehouden over gekent, eñ den verweerder gecondemneert in 's heesschers conclusien. *C.* *v.* *Auden.* *Stijl d. kamer*, iii 3. Heesch of aensprake. *C.* *v.* *Aalst* 504. — Eenen heisch breken. *Eenen eisch afslaan*, *afwijzen*, *niet ontvankelijk verklaren*, fr. *repousser une demande*, *la déclarer non recevable.* || Up twelke de bailliu .., in contrarien eñ weeren seide ... dat alle mer Pieters woorde en waren van gheere weerden, eñ dat hem zijn heesch te breken ware. de Pr. en Br. II. *Evergham* 63 (1363). — Zijnen heesch doen — geven — leveren — maken. *Zijnen eisch of klacht instellen*, fr. *former sa demande*, *actionner.* || Als danne de prinche hoort de zake, eñ zulc vint dat behoort ten campe, eñ consenteert dat mens hem wet doen zal, so moet thof gemaect werden, eñ de aenleggere moet commen in hove eñ gheven heesch. *Leenrecht* v. 1528, f° 21. Comt er niemend binnen desen wetteliken daghe, heere noch partie, die den ghevanghenen weten heesch te leverne, zo mach hem de bailliu van Aelst zelve heesch maken, op dat hem gelieft eñ hyre cause eñ redene toe weet. *C.* *v.* *Aalst*, *Orig.* xli, a. 11. Zie ook Vermet.

HEESSCHEN, Heisschen (Hiesken, heschen), bw. 1) In rechten. *Eischen*, *vorderen*, fr. *requérir.* Kil. *auctus.* Heesschen, heysschen, eysschen. || Weert dat sake, dat enigen poirtere van Dyest bynnen Dyest yet mesdaen waere, eñ die clage nyet voirt en brochte totten here van Dyest, die here van Dyest van dien selven de mesdaet (*sic*) heysschen mach trecht van dien, nae vonnisse der scepenen te nemene. *K.* *v.* *Diest*, 1228, a. 2; Lat. tekst *exigere poterit justitiam ab eo.* Hebben, te waren, scepenen verde van yemene gheescht omme so wat twijste het sij,.. Eñ daeraf [*nl.* van eenen naderen maag] selen scepenen veerde versouken... Eñ hebben scepenen van hem verde gheeischt... *K.* *v.* *Dendermonde*, 1233, a. 15; Lat. tekst *treugas pecierint* en *requirere*. Dat wi hieskende [*var.* heeschende] waren, up tiit die leden es, der abdesse eñ den covente van sente Claren in Guldemersch bi Ghent, tiende van den vorseiden Guldemersch ..; van den welken iesche [*var.* heesche] eñ van welker tiende ... *Oork.* 21 nov. 1290. Alse van den goede daer Calle's Bonten huute verstaerf, twelke goed Godevert de Wayhere over syn wyf te deellene hiesch eñ begherde als naeste hoir. *C.* *v.* *Gent*, I 544 (1369). Grootinghe van myncke gheheescht, en mach nyet gheschien dan naer jaer eñ dach. *Ib.* iii 8. Poortere en es nyet ghehouden, heesschende of verweerende, zeker te moeten stellen. iv 15. *En passim.*

2) *In rechten vervolgen*, fr. *actionner.* || Veele steden zijn geprivilegeert, dat men huere poorters oft coopluijden niet heesschen en mach van gestolen goede, als zij dat gecocht hebben op de openbare eñ vrije marckt, of als het drije dagen openbare gehangen [heeft] voer hunlieden vinstere. *Wielant*, *Pract. crim.* c. 119.

3) *Vragen*, *verzoeken*, fr. *demander*, *solliciter.* || Wert sake dat hij enigen vorespreke [re] hiesche, so mach hij kyesen dien hij wille. *K.* *v.* *Diest*, 1228, a. 19; Lat. tekst *Si advocatum postulaverit.* Item, wy verstaen eñ zijn geadverteert, dat onse ingesetenen van Ealen, sonder consent eñ oirloff van ons oft onsen officier te heysschen, haere gehorende beesten, als koeyen, ossen eñ andere, op onsen voirs. bosch eñ walde jaerlijcx ter weyden gedaen eñ geset hebben gehadt. *Rekenk.* *v.* *Brab.* reg. 138 f° 247, Ord. 15 dec. 1533, a. 13, *'s Hertogenwald.*

HEESSCHER, zn. m. *Eischer*, *klager*, *aanlegger*, fr. *demandeur*, ofr. *acteur.* In Brab. verkoos men

„aenlegger;" in Limb. zegde men ook „aensetter." || In allen jugementen zijn nootsakelijck drij personen, te weten, de juge, de heescher oft aenlegger, eñ de verweerder. *Wielant*, *Pract. civ.* c. 1 a. 1. || [De bailliu] den heesscher eñ versoeker zynde, wort het leenhof gedagvaert van wegen den autsten leenman. *C. v. Auden.* 2de d. 510, a. 6. Ten dage dienende sal den heesscher dienen van heesch, indien partye compareert. *C. v. Gent*, *Ord.* 11 mei 1644. — Heesschege, Heesscherigge. *Verzoekster* (in rechten), *eischeres*, *aanlegster*, fr. *requérante.* || Die sal den deken... moghen 't exercitie van schoolhouden verbieden, totdat sy den heesscher ofte heesscheghe ghecontenteert hebben. *Boekhand. Brugge*, 1628, a. 25. Daernae es dezelve wylent Joos ghecommen te huuse van de heesscheghe, eñ heeft haer vleesschelick bekendt. *C. stad Brugge*, II 447 (1535). In de zaeke tusschen de weduwe van Pieter Van der Guchte, heesscherigghe, eñ Johanne de Rieu, ghedivorceerde huusvrouwe van Joos De Vleeschauwer, verweerderigghe. *C. v. Auden.* 2de d. 252 (1575). Joncfrouwe Margriete Van Halewyn, heesscherigghe, over een zide, eñ N.., verweerder, over d'andere. *C. v. Aalst*, 300 (1478).

HEESTER, zn. Zooals thans *heester*, *poot*, *plantsoen*, *boompje*, fr. *arbrisseau*, *arbuste*, *plant.* Kil. *auctus.* Heester, hester, eester. *Talea*, *frutex. Plantal*, *jecton.* || Die eens anders eycken, heesters oft opgaende boomen van herten houte afhielde oft dede afhouden... *C. v. Antw.* 1545, II 25. Dat niemant en sal moghen afhouden oft afsnijden eenigherhande hout op de vroente gheplant oft geseth, 't zij opgaende heesters eñ ander eycken hout, 't zij esschen, bercken, popelieren,.. *K. v. Moll* 1596/1631, a. 11. Die eenen eycken heester afhout, verbeurt... *C. v. 's Bosch*, III 20. — Heesterhout. || Soe wie bevonden wordt op eenen andermans goet oft anderssins een eycken heesterhout affgehouwen te hebben, verbeurt... *C. v. Befferen*, I 19.

HEET, zn. *Een met heidekruid bewassen stuk land*, *van beperkten omvang*, fr. *pièce de terre couverte de bruyère*, *d'une étendue limitée.* || *Wastina sive* heet. VAN LOKEREN, *St. Pierre* n⁰ 809, febr. 1268. Haerlieder goet.., groot sijnde ontrent 28 bunder, lettel min of meer, onder lant, meersch, bosch, ettinge eñ heet.., omme... acht eñ twintich pond parisis siaers.., boven allen commer diere jaerlicx utegaet, dats te wetene.., eñ den watergrave ses scele par. van ontrent acht bunre heeds. DE PR. en BR. *Nazareth*, 31, *pacht v.* 23 mei 1413. Vgl. EEUSEL, EEUTE, ETTEN, ETTINGE, en HEIDE.

HEETEN, HIETEN, HEYTEN, bw. *Gebieden*, *bevelen*, fr. *commander*, *ordonner.* Kil. *auctus.* Heeten, hieten, ghebieden. *Jubere*, *præcipere. Commander*, *enjoindre..* Als zn. || In soe verre dat ic [*nl.* de amman v. Brussel] aldar quam, bi des hertoghen hietene [op bevel]. *Oork.* 25 juli 1275, *Van Heelu* 571. So wie die, bi versoeke iof bi hetene van sgraven rechtere vor ij goede lieden, iof bi versoeke of bi behete van ij scepenen... niet sal gheven varde,.. *K. v. Brugge* v. 1281, a. 11; Fr. tekst *a le requeste u au commandement.* Uut specialen laste, heyten eñ bevelen desselfs ons genadichs heeren. A. WAUTERS, *Env.* II 67 (1411).

HEF, HEFFE, zn. m., VERHEF, o. Van gracht of heining. *Verhevenheid*, *steile kant*, „*barm*," fr. *élévation*, *berge d'un fossé ou d'une clôture de propriété.* || Als tusschen twee partyen goeden geen geweir oft heym en staet, soo magh dengenen die beheymt eñ gescheyden wilt zyn, sulckx doen op syne erve eñ tsynen koste; eñ indien hy eenen levenden vrede wilde planten, dat hy denselven sal moeten setten op anderhalven voet op syne erve; maer wilde hy hebben eenige heffen van grachten, dat dien alsdan sal moeten staen dry voeten op syne erve, behoudende alsoo onderhalven voet voor synen opheff. — Als tusschen twee partyen goeden is eenigen heff van gracht, denselven heff oft gracht is competerende aen de partye van den kant daer desen heff is opgeworpen, eñ sooverre de aerde van wederzijts soude zyn opgeworpen, sal de gracht gehouden worden voor gemeyn. *C. v. Loven*, *Servit.* 77 en 78. Wilde hy [*nl.* die beheymt eñ gescheyden wilt zyn, den heym] op grachten oft verheffen hebben, sal den heym met het verhef moeten setten dry voeten op syn eygen erfve. *C. v. Brussel*, *Servit.* 84; Christijn *quod si eam* [*nl. separationem*] *velit attollere vel fossa munire.* MARTINEZ: den heffe, 146. 212. 234.

HEFFEN, bw., verl. deelw. gehaven, geheven, gehouwen. 1) Renten, cijnzen, penningen, vruchten. *Die ontvangen*, fr. *recevoir*, *percevoir.* || Alse de vors. huusarme niet en heffen noch gheheffen en connen dese vors. rente... *Godsh. Brussel*, B 588, *Sinte-kruisautaar* 1366. Sullen de momboors de penninghen van den verkochten goeden, als sy die gehouwen sullen hebben, binnen sesse weken moeten belegghen. *C. v. Santhoven*, *Weesk.* a. 19. Condempnerende den voirsc. Dierick zijn hant dairaf [*nl.* van „een hof en huis"] te lichten eñ hem [*nl.* den bedrogen verkooper] die te laten hebben, met alle de vruchten, baten eñ proffijten, die hij dairaf gehaven heeft oft mogen heffen. V. D. TAV. 264. Die gehaven ofte ontvangen vruchten ofte pachten. *C. v. Loven*, x 36.

2) Accijnzen, tol. *Die lichten*, *heffen*, fr. *lever* (*des accises*, *un tonlieu*). || Willecoren hen dat si hore assise heffen eñ haelen moghen gelikerwijs dat si se bi onsen voorders eñ bi ons gehaelt hebben voertijts eñ ghehaven. *Oork. heer v. Diest*, 27 mei 1346. Te moghen doen heffen eñ lichten op alle de wynen die men herwaertsovere bringhen sal, zeker assisen. *Pl. v. Vl.* 21 dec. 1549; I 662. *C. v. Antw.* 1545, XI 58. Behoudelic tot desen ons eñ onsen voirs. erven eñ nacomelingen aldair sulcken rechte van tolle eñ wagengelde als wy heffende syn eñ onse voirsaten gehaven hebben in de voirs. vryheyt van Turnhout. *Rekenk. v. Brab.* reg. 135, f⁰ 122 v⁰ (1482). Biddende eñ begeirende dat ghy den voirs. onsen portere, by uwen voirs. stadhoudere wilt doen restitueren tghene des hy van den voirs. tolle van hem genomen eñ gehaven mach hebben. *Formulier der* 15de E. *te Diest*; *Van den tolle.*

3) Eene boete. *Die opheffen*, *intrekken*, fr. *lever*, *révoquer* (*une amende*), *en faire remise.* || Si [*nl.* de guldedekens] en selen engheene misdaet quitescelden noch heffen, onse liede en sijnder bi, eñ wi selent moghen bisacken [*nl.* besaken] eñ ordenen wivele lieden dat wi willen die boeten te heffene alse gewijst sijn van dien guldekenen. *Heer v. Diest*, 2 juni 1335, a. 3.

4) Eene misdaad. *Die vergeven*, fr. *remettre*, *pardonner* (*un méfait*). || Wi, noch onse rechtren, en selen enghene mesdaet heffen, donrecht en si wedergedaen [*nl.* hersteld]. *K. v. Mechelen*, 13 dec. 1301, DAVID, *Mechelen*, 459.

5) Zonder bepaling. Een kind *ten doop heffen of houden*, *over de vont of vunt houden*, fr. *tenir* (*un enfant*) *sur les fonts baptismaux.* Kil. *auctus.* Heffen

de kinderen over de vonte *Infantes sublevare a fonte lustrali. Lever un enfant au bapteme, le tenir sur le fonds.* || Den 5sten dach van maerte daernaer [1459] quam vrauwe Margriete, hertoghe Philips zustere, eñ moye van hertoghe Kaerle, binnen Ghendt, eñ hief denzelven hertoghe Kaerle, haeren neve, Piot, *Chron.* 283. — Met bepaling. Kinderen heffen. || Van ghelijcken verbieden wy denghenen die ghebeden zullen wesen kinderen te heffene, yet daer te ghevene. *Pl. v. Vl.* 7 oct. 1531; I 762. Die ic uuter vonten gheheven hadde. Vander Haeghen, *Ber. tijden*, I 12. Hadde hem uuter vonten gheheven. 27. Die kinderen daer gheheven hadden. II 223.

6) Een leen. *Het ontvangen en manschap doen*, fr. *relever (un fief) et en faire hommage.* || Op dat dair maer een leen en es, soe salt doutste broeder algeheel heffen. *C. v. Santhoven*, *Leenr.* a. 22.

7) *Erven*, fr. *hériter.* || Die wedewenstoel heeft, hij moeten verborgen alsoe goet inne te bringen daer [der?] gebuerten [*var.* geboirten] dien sculdich es te heffene als hij [hijen ontfaen] heeft. *tRecht v. Uccle*, a. 43.

8) Van eenen waterloop. *Beginnen*, fr. *commencer.* || Den loop heffende in de Weverstrate eñ soo nederwaerts loopende over de Houtenisse-venne, moet wijt zijn ij voeten. — Den loop heffende in de strate van Goor, loopende naer Calvergoor, eñ voorts naer de Nethe, moet alsoo gheruijmt worden datter gheen wateren en steigheren. *C. v. Casterlee*, xiv 17 en 20.

HEFFENSCHAP (Heffenschip), zn. v. *Keer of beurt om te heffen of helpen heffen in het arbeiders- of zakdragersambacht*, fr. *tour de lever ou d'aider à lever des fardeaux dans le métier des porte-faix.* || Zoo wie niet in tijts en compt om zijnen medemaet te helpen heffen, zal verbeuren zynen keer. Item, zoo wie zyn heffenschip ofte keer ontloopt ofte niet en bevrydt daer hy behoort, zal verbeuren de boete van vj sc. par. Rembry, I 496 (1639).

HEFFER, zn. m. *Rentheffer*, *geldleener*, *geldschieter*, fr. *crédirentier*, *prêteur*, *bailleur de fonds.* || Soo wie eenighe rente afquijten wille, moet den heffere de capitale penninghen presenteren, naerdien hij allen den achterstel voldaen heeft. *C. v. Herentals*, xvi 9. It. *C. v. Gheel*, ii 11.

HEGBOTH. Zie Heckboot.

HEGENEN, Zie Doorcaerden.

HEGER (Heeger), zn. *Reiger*, fr. *héron.* || Heeghers, *hairons.* Michelant 8.

HEGGE, zn. *Struikgewas*, fr. *buisson.* Kil. *auctus. Dumus*, *sentis. Buisson*, *touffe de bois.* || Bij deser action [*nl. metus causa*] suldij formeren u libel aldus: Andries seegt dat Peter hem gedwongen heeft hem quyt te scelden, oft te geloven, oft te betalen xx croonen, oft een peerdt, eñ dat mits vreesen eñ anxt, die hij hem aendede, mits dat Peter voirsc. hem doot steeken woude indijen hijs niet en hadde gedaen oft gelooft, oft woude hem gevangen vueren in heggen eñ slooten buyten slants, versuect enz. V. d. Tav. 93 v° Ligghen aldaer oock ledich bat dan 200 bunderen beempt, weyde, eussels, daervan geen proffijt en is comende, doordien alle deselve allen djaer deur staen int water eñ meestendeel maras zynde, beset met les [*nl.* lisch], hegghe, haghen, enz., daervan men het water nyet en can doen afloopen. Van Even, *Brab. Mus.* I 103, *Rotselaar.*

HEIDE (Heyde), zn. v. *Heiblok*, fr. *mouton*, *hie.* || Betaelt van eender nyeuwer scuppen, eenen nyeuwen spa, van der picken te verstalene, van der ouder heyden te hermakene eñ van eender nyeuwer heyden, over al... xlviij, s. *Stadsrek. Ninove*, 1475.

HEIDEKEUR (Heijdt-keur), zn. v. *Tijd van het jaar, waarop het de gemeente geoorloofd was heidekruid op de heide te maaien*, fr. *époque de l'année à laquelle les habitants de la commune pouvaient faucher la bruyère.* || Item, ist gheordineert, dat den heijdt-keur sal ingaen den eersten woensdagh van den meij eñ niet eer, eñ dueren tot Bamis eñ niet langher, om eenen ieghelijcken te haelen alle veerthien daghen een voeder heijden opten aert, eñ niet meer, met drij hootbeesten (*sic*), die se heeft; eñ die maer twee ossen oft twee peerden heeft, die en sal egheen beesten daertoe moghen hueren oft leenen; eñ die maer een peert en heeft, sal tweemael moghen varen op eenen dagh; eñ die egheen beesten en heeft, die salder daertoe moghen krijghen om sijn heijde te haelen des anderen daeghs. *C. v. Moll*, *K. en br.* 1596/1631, a. 82.

HEIDENIS (Heydenesse, hedinesse), zn. *Heidensche landen*, fr. *contrées païennes.* || Biddende an de Wet, dat men soude hulpen eenen Janne Van Zantvoorde, dewelke lach ghevaen in heydenesse, omme sijn rantsoen te quitene. *Stadsrek. Ninove* 1389, f° 9. Was een groot gheboren heere in hedinesse. Ol. v. Dixmude 52; it. 55.

HEIJENMOORTHOOCKER, zn. (?) || Van mijn daegelix te maecken een heyenmoorthoocker, een bluetzuyper, een Calis, een dieff, een schelm eñ noch duysent alsulcke scheldende woorden. *Rijksarchief: Proc. Gerritsz § Van Berkenrode*, 1570.

HEIJER, zn. *Eene vochtmaat van omtrent* 1 *aam*, fr. *mesure à liquides d'environ* 1 *aime.* || Op 12 feb. 1609. Int paenhuys van wijlen Matheeus Minten, nu synde weduwe Paulyn, by de Spigelbrugge, is die broucuyp gemeten deur de schepencnapen, present die schouteth, borgemeesters, ij schepenen, 1 rentmeester *et me* P. T. [*nl.* Torrekens, Secr.]. Te weten: xxvij heyers, elck is een halff ame Diesters, *facit* xxiij$^1/_2$ amen, eñ dry panis [*nl.* paenhuis]-ketels toegegeven voer lackaegie oft dranck van de kerdryvers eñ cruyenwageners; eñ daerop is den pegel, in dry plaetsen, geslagen eñ gebrant. *Stadsarchief v. Diest*, reg. n° 48.

HEICKE. Zie Huicke.

HEIL, zn. o. *Bovenhand*, fr. *le dessus*, *l'avantage*, *la supériorité.* || Deen sprack: die ghues zullen te boven ghaen, eñ dander spraken: die papisten zullen noch theil behauwen. Vander Haeghen, *Ber. tijden*, II 23.

HEILBAER (Heiligebaer), bn. Kil. Heylbaer. *Medicabilis.* K. *auctus. Propre à guarir.* Dit w., zooals het ons in de volg. aanhalingen voorkomt, schijnt de bet. te hebben van *nuttig*, fr. *utile.* || Ick belove den geselscape goet eñ getrouwe eñ heylbaer te wesen,.. *Rederijkkamer de Lelie te Diest*, *Eed van den hoofdman.* Ick belove goet eñ getrouwe eñ heiligebaer te wesene... *Id. Eed der leden* (1562). *Vad. Mus.* III 128. 129.

HEILICH, bn. *Heilig*, fr. *saint.* Iem. ten heiligen doen gaen. *Den eed van hem eischen*, *hem den eed opleggen*, fr. *déférer le serment à qn.* || Die eenen man ten heiligen doet ghaen tonrechte, om tzijns wille, hij es om ij s. *tRecht v. Uccle*, 101. Zie ook Eet 2).

HEILICHDOM (Helichdom, heilechdom, helighendom), zn. o. 1) *Reliquieëndoosje*, — *kast*, fr. *reliquaire.* Kil. Heylighdom. *Reliquia sacra.* || Betaelt denzelven N.., scrynwercker, omme dat hy vermaect heeft thooft van den helighendome van

der maecht, up een berd met carteelen rondomme, omme dat thelich ghebeente van den hoofde niet ute vallen ne soude. Rembry, IV 567 (1472). Daer es een choorcappe, drie pelders, vier helichdommen van zelvere. *Troubles marit.* III 338.

2) *Inz. eene reliquie van O-L-Heer, uit het Heilig land meegebracht door Godfried van Bulloniё, zoo men zegde, welke jaarlijks, sedert* 1324, *in eene hoogstplechtige processie werd omgedragen*, fr. *partic. une relique de Notre-Seigneur, apportée, à ce que l'on disait, de la Terre-Sainte, qui fut portée annuellement, depuis* 1324, *dans une procession très-solemnelle* (*Sanctuarium praeputii*). Zie Mertens en Torfs, III 28—39. *Besnijdenisomgang.* || Van den weghen omtrent de neuwe veste te slechtene eñ van der Borchbrugghen te deckene doe men theilechdom omdroech, xxxvij sc. — Den trompeneren die met den heilechdome omghinghen, x grote, valent xxij sc. vj d. Mertens, *Oudste rek.* 1324, blz. 54.

HEILICHGEESTHUIS, ook de heilige Geest, en Geesthuis. *Liefdadige inrichting, liefdadigheidsgesticht*, ook *armentafel*, *armendisch*, *armbestuur*, *armenwezen genaamd*, fr. *maison*, *mense ou table du Saint-Esprit*, *des pauvres*, *administration des pauvres*. Kil. *auctus.* Heyligh geesthuys. *Prochodomium. Hostel-Dieu*, *hospital pour les pouvres.* || Als persoonen, die heylichgeest proven hebben, sterven, dan volghen hen achtergelatene goeden halff den Heyligengheest eñ halff den erfgenamen. — Als persoonen, die heyligeest proeven hebben, daertoe voirts by de almoeseniers onderhouden worden, alsdan volghen hen achtergelaten goeden halff den Heyligengheest eñ halff den aelmoseniers, ter aerme behoeff. *C. v. Antw.* 1545, xiii 83. 84. Oyck hebben die borgemeesteren, schepenen eñ raedt 't gouvernement over die godtshuysen, gheesthuysen eñ gasthuysen deser stadt. *C. v. Brussel*, 1570, a. 30; it. 1606 a. 21; Christijn *domus Sancti Spiritus.* Dat den Heylighengheest hier sal gauderen van den heelft van het achtergelaeten goet van deghene die nu voortsaen van syn aelmoessen gauderen sullen, eñ dat sal aldus gheschien naer dat de Firmerye huere ghestoffeert bedde ontfanghen heeft. Dierickx, *Gends ch.* 184, *Stat. v.* 1645 *voor 't begijnhof.* — Heilichgeestkinderen. *Begijnen die van den armendisch onderhouden of geholpen werden*, fr. *enfants du Saint-Esprit*, *béguines entretenues ou secourues par la caisse des pauvres.* — Heilichgeestmeesterigge. *Begijn die het bestuur had van het armwezen*, fr. *béguine qui avait l'administration du fonds des pauvres.* || Indient soo ghebuerde dat eenighe heylichgeestkinderen ghynghen in de Firmerie, soo sal de grootmeesterigghe de heylichgeestmeesteriggen een juweel gheven van haerlieder goedt tot een cognossure ofte bekennen van de aelmoessen die zy ontvanghen hebben. *Ibidem.* Zie ook Aelmoessenier, en Geest.

HEIM (Heym), zn. m. *Heining*, *beheining*, *omtuining*, *schutting*, *haag*, fr. *clôture*, *haie*, *séparation.* Kil. *auctus.* Heym. *Sepes*, *septum*, *sepimentum. Haie.* D'Arsy Heym, heymsel, heyminge. *Cloture autour les maisons*, *bois ou chams.* || Als iemant van partye in de plaetse daer een gemeyne hage, staketsel oft heym staet, eenen muer wilt metsen, magh hetselve doen op synen cost. *C. v. Brussel*, *Servit.* a. 83; Christijn heeft voor de drie zn. *loco separationis communis.* Alle boomen, die in gemeyne heymen staen, zyn beyder partyen ghemeyn. *Ib.* a. 87; Christijn *in separationibus communibus.* It. *C. v. Loven*, *Servit.* 76. De palen der voorsz. baenderye hun zyn streckende..; eñ voordts langhs de heyme van het Cortenboschveldt. Gaasbeek, 10.

HEIMELIJCK (Heymelic, heymeleec), bn. en bijw. I. Als bn. — 1) *Verborgen*, *in de aarde begraven*, fr. *caché*, *enfoui.* || Gemerct zunderlinge, dat ons, als hertoge van Lymborch, toebehoiren alle heymelicke eñ secrete scatten eñ mynen in denselven onsen lande onder deerde liggende. *Rekenk. v. Brab.* reg. 137 f° 85, *Ord.* 11 febr. 1518.

2) *Vertrouwd*, fr. *affidé.* Grimm. Heimlich 3) aus der bedeutung des heimatlichen und häuslichen fliesst die vorstellung des *traulichen* und *vertrauten.* Schiller u. Lübben Hemelik — uberhaupt *vertraut*, *innig befreundet.* || Dat wie geloift hebben eñ geloven in goeden trouwen heeren Sweder van Apcoude, heer van Gaesbeke, .. te houden eñ te voldoen alsulke saken als syn heymelike vriende nu mit ons gededingt hebben, sonder argelist. *Oork.* April 1338.

3) *Geheim*, *niet ruchtbaar te maken*, fr. *secret*, *ne devant pas être divulgué.* || Eedt van de meesters-werckluyden eñ paelmeesters... Heymelycke saecken, die te helen staen, wel helen. *Eed der officianten te Loven*, *Loven*, 1772, 4°.

II. Als bijw. — *In 't geheim*, *heimelijk*, fr. *secrètement.* || Wij [wie] bescudt oft verbiet den anderen dat zijn es, zonder gerichte, heijmelic oft openbair, .. dij sal gaen te Rutsemedou. *K. v. Sint-Truiden*, 1366, a. 58. Soe wat wive ocht wijfs name die bordeel houden, openbaer oft heymeleec. *Kb. v. Diest*, A 48. Soo wie iemanden heijmelijcke, moordelinge oft anderssints sloege, quetste oft mishandelde. Id. 16de E. Dat hij .., den vrede-eysschere ... uyet en sal misseggen oft misdoen, .. heymelick noch openbaer. *C. v. Antw.* 1545, iii 27; it. viii 12. — In 't heymelijck. || Eeneghe ongheleerde, die .., int heymelicke eñ secretelicken predicken d'Evangelien. *Pl. v. Vl.* 17 juni 1526; I 103. Midts dat de voorseyde transgressien ghemeynlick gheschieden int heymelick eñ int verborgen. *Ib.* 31 juli 1627 a. 20; II 383. — Hem in 't heymelijck houden. *Z. schuil houden*, *z. versteken*, fr. *se cacher.* || Indien men den persoon, dien men wilt doen verdaghvaerden, niet en conste vinden, eñ dat hy hem in 't heymelijcke hielde. *C. stad Mechelen*, i 18; Nannius *si ille latitet.*

HEIMELIJCK, zn. m. en o. heimelijckheit, zn. v. (Heimelick, heimelijck; heimelicheit, heimelijckheydt). *Gemak*, *bestekamer*, fr. *cabinet*, *lieux d'aisance.* Kil. Heymelicke, heymelick ghemack, heymelickheyd. *Latrina.* Kil. *auctus. Retraict.* || Men verbiet, .. dat niemen negheenrande vulhede, wasschel no beetseel (*sic*), noch die men sculdech ware te werpene in heimelycheden ofte in stille cameren, ne werpe op de strate. *Kb. v. Auden.* 1328, *Van den herden.* Daer twee ofte meer persoonen in eenen muer ofte ander zaecken gherecht zyn, d'een en mach niet doen sonder den consente van de andere, als veinsteren, heymelicken, cisterne, gote legghen ofte andersins. — Alle ghemeene heymelickheden ofte goten moeten ten ghemeenen coste gheruymt worden. *C. v. Auden.* xiv 5. 10. Heymelicheden. *C. v. Aalst*, ix 16. Heymelicheden. *C. v. Belle*, xxi 22. Heymelijcheden. *C. v. Brussel*, *Servit.* 71; Christijn *latrinas.* Die eenen nyeuwen heymelick oft privaetput maken eñ eene private voute op syn erve setten wilde ... *C. v. Antw.* 1545, viii 58. (De kost. v. 1570 heeft „privaet, privaethuys"; die v. 1582 „privaet" en éénmaal „weerdribbe"). Van privaeten ofte heyme-

lycheden. *C. v. Loven*, *Servit.* c. VI. Heymelijckheydt. *C. stad Mechelen*, XIV 32. Een nieuw heymelijck. *C. v. Deurne* 1612, a. 264 (ook „privaet'' en „privaethuijs"). Stillen eñ heimelicheden; *basse cambres et privees.* MICHELANT 3. — Heimelijcke camer. Met dezelfde bet. || Daer vingen die van Brugge mynheer Jan van Namen eñ leyden hem te Brugge in 't prison, daer hy uuyt ontquam heymelyck met behendigheeden ten gate van der heymelycker cameren. *Acad. d'archéol.* 1850, blz. 153.

HEIMELIJCKHEIT (Heymelyckheyt, heymelicheyt), zn. v. 1) *De geheimen*, fr. *les secrets.* Kil. *Secretum.* || Dit jugement van der prysen van deser teghenwoordigen feeste van der Rhetorycken, dat wy hier aenveerden, sullen wy regtveerdelyck determineeren,.. eñ secreet te houden die heymelyckheyt na [van?] der fayten der Rhetorycken. *Vad. Mus.* III 129, *Wedstrijd v.* 1541 *te Diest.*

2) *Nauw verband*, *vertrouwelijkheid*, fr. *alliance étroite*, *intimité.* || Also onse lieve here... mit den eersamen eñ bescheijden luden... van Aken zekere heymelicheit eñ vrientschap, van allerhande punten, geloeften eñ vorwerden, te houden eñ te volvueren, gemaict eñ overdragen hebben. *Rekenk. v. Brab.* reg. 132 f° 27 (15de E). (De Dynter: *De amicabili concordia et unione.*) Verder: Heymelicheyt, vrienscap eñ verbond. — Op dat die vrientscap eñ heymelicheyt tusschen hen eñ ons te meerre eñ te stentiger blive. *Ib.* f° 107.

HEIMEN, bw. Afsluiten, *omheinen*, *omtuinen*, fr. *clore.* Kil. Heymen. *Sepire*, *obvallare*, *palare.* Kil. *auctus. Clorre de haie.* || Voer desen eñ menighen anderen dienst, dien hi ons eñ onser kerken schuldech was te doene van der hoeftmeyerie voerseit, waren wy hem van der hoeftmeyerie schuldich syn hof te heymene, so dats slotvast ware. DIERICX, *Gends ch.* 106 (18 juni 1296). Dat eeniegelyck deene den anderen heymen zal sonder des anders scade. *Kb. v. Turnhout*, 1550, f° 86 v°. Eenieder sal voortaen alle zijn goet eñ erfve die hy aen eñ teghen de gemeyn straten, vroenten oft plaetsen is hebbende,. eñ waerdoor een ander soude konnen beschadight worden, moeten geheymt, gevrijt eñ beschermt hebben ten uytgaende meert. *C. v. Santhoven*, *K. en br.* 1665, a. 86. (De K. en br. v. 1558, c) art. 5 zeggen: beheijmt eñ beschermpt). Als eenighe van de ingesetenen begeeren geijmt [*l.* geheijmt] eñ gevrijt te zijn van heure gebueren, dat alsdan zij dat doen heymen eñ bevrijden sullen, soedat de voorscreve heur naeste daerbij geene schaede en lijde. *C. v. d. Kiel*, *K. en br.*, *Van de heijminghe.* Item *C. v. Deurne*, 1612, IV 66. Zie ook BEHEIMEN, en VREDEN.

HEIMENIS (Heimenesse), zn. v. || Dat een tebat was tusschen N. eñ N., alse van enen waterganghe eñ van heimenesse van loke... Eñ mijn vrouwe dabdesse sal doen de heimenesse tusschen hare eñ Jan Van Boesdale. *Charters d. abdij Ter Kameren*, nr. 93, *Rhode en Alsenberg* (1340). Zie ook HEIM.

HEIMING, zn. v. Zie het voorgaande. Kil. Heyminghe. *Septum*, *sepimentum.* K. *auctus. Parc.* || Dat niemen en neme den lieden dat sij binnen haren bivanghe hebben noch up hare heyminghe. DE VLAMINCK, *Vgb.* 40, 15de E. Een yegelyck mach, in stede van eene haghe, thuyne, gelynte, schutsele oft diergelycke heyminghen, op zynen cost wel eenen scheydemuer doen maken. *C. v. Antw.* 1545, VIII 37; it. 28; C. v. 1570, titel 31; v. 1582, tit. 62 a. 29; *compil.* III, vj, 7; *C. v. d. Kiel*, x 2 Soo wie iemants thuynen, ghelinth, haghen oft heyminghen brake. *C. v. Santhoven*, *K. en br.* 1665, a. 46. It. *C. v. Casterlee*, IV 2; *C. v. Lier*, XIII 6. — Blinde heiming. *Blinde afsluiting* (*zonder opening*), fr. *clôture orbe.* || Die een huijs oft muer staende aen sijns ghebueren erfve doet afbreken, is schuldigh in de plaetse van dien, tot sijnen koste, eene blinde heijminghe te stellen. *C. v. Gheel*, VII 7.

HEIMLUJCK (Een schier onherkenbaar geworden w. onder de vormen eenloeck, eeluect, eelucht), zn. m. *Jaarlijksche bezichtiging of bezoek der heiningen*, fr. *inspection ou visite annuelle des clôtures.* || Dat de voors. officier eñ schepenen jaerlijcx eens mogen omgaen op den heimluijck, te halff april; eñ indien iemant waere, die alsdan niet en heeft behoorlijcke geheijmpt, dat alsdan de heere tselve mach doen doen ten dobbelen coste van ongelijke. *C. v. d. Kiel*, III 20. Van den bal te slaen binnen den eenloeck. Dat nyemandt den bal slaen en zal binnen den eenloeck, die men tot halff meert plach te begane oft te besiene.. *Kb. v. Turnhout*, f° 87. *Van den eenloeck.* Of iemandt geschut worde door eens anders quade heijmen, sal deghene daeraen 't ghebreck is, de schaede moeten draeghen; item, sal oock eenieghelijck ghehouden zijn d'eeluect op te maecken aen sijn erve eñ vroente, van half meert tot half april, op de pene van vj stuyvers. *C. v. Moll*, *Keuren*, a. 20. Niemant en sal met sijn peerden, koeijen, schapen oft andere beesten weijden oft hoeden in eenighe straeten ten veldewaerts inloopende, noch oock op eenighe dijcken oft straeten ten broeckwaerts inloopende, dan eenieghelijck op het zijn, oft voorders als het eelucht en komt, op de verbeurte van elcke reijse 10 stuijvers. Ib. 48. Zie ook BANLUICKE, en LEUCKE.

HEIMMUER (Heymuer), zn. m. *Scheidsmuur*, fr. *mur de séparation.* || Aengaende van gemeyn heymueren oft scheymueren tot gelycken coste gemaect, daer egeen edificie op en staedt. *C. v. Antw.* 1570, blz. 626. De cappen ofte cappementen, die op eenige heymmueren staen ofte op andere edificien. *Regl. edif.* 16 jan. 1705, I 42.

HEIMRAET (Heymraet, heymeraet), zn. m. *Dijkheemraad*, *lid of gezworen van het dijkbestuur*, fr. *conseiller*, *membre ou juré de l'administration des digues.* || Authoriseren den voorn. Jaecques Van Lom eñ consorten te legghen haeren dijck over tnieu canael, dat comt naer Assenede, daer ment meest profytabel vinden sal, om te maecken eñ vernieuwen, dies noot synde, dijckgraven, dijckschepen, heymraeden eñ andere officieren, expert eñ bequaem tot dexpositie (?), regieringhe eñ voldoen van deselve dyckagie, eñ aldaer administreren eñ mainteneren het recht eñ justitie, volgende daude costume eñ usancie tot het maecken van de nieuwe dycken. Item, te maecken de wetten, ordonnantien, peynen eñ statuten... DE PR. en BR. XVI. *Assenede* 10 (1610). Dat het landt eñ de dyckagie, weghen, sluysen, sluysvlieten, gheregiert zullen worden by eenen dyckgrave eñ twee ghezworen ofte heymeraeden, waervan den eenen mede als greffier dienen zal, eñ noch een ofte twee schutters, ter discretie van de inghelanden. *Pl. v. Vl.* 13 juli 1612, a. 1, *Regeering v. Albertuspolder*, III 475. Dat men de ghezworen ofte heymeraeden, eñ alle de officiers nemen zal, als den polder ghepeupleert zal wesen, uyt de inwoonders, sooverre als 't moghelijck zal wesen. *Ib.* a. 11; *Verkaveling v. A.*, — p. 471. *Que toutes deshéritances et adhéritances dits en thiois* onterfvenessen *et* erffenissen, *recog-*

noissances de rentes fonsières dits grontcheynsen, *hipothecques*, *charges*, *ventes*.., *seront passées pardevant le* dyckgrave *et ung des échevins dictz* heymraden *ou* dyckschepenen..; *que lesdictz dyckgrave et eschevins dictz* heymraden *seront aussy authorisez pour cognoistre*... *Regl.* 25 juli 1614 WOLTERS, *Rec. d. lois*, I 157, 159. Zie ook DIJCKGRAVE.

HEIMSEL, zn. v. Zie HEIM. Kil. Heymsel. *Sepimentum*. K. *auctus*. *Closture de haies*. || Heimselen oft grachten. *Rekenk. v. Brab.* reg. 132 f° 139 7 mrt 1499. Alle scheydemueren, haghen, thuynen, heymselen eñ schutsels tusschen twee gebueren erven, moeten op de gerechte palen gestelt, gemaeckt eñ oick onderhouden worden. *C. v. Antw.* 1545, VIII 28; it. a. 2. Wanneer eenighen muer, gelynte oft heymsel uuyten loode staet eñ hanghende is over eens anders erve. *Ib.* a. 54; C. v. 1582, tit. 62 a. 20, 45. Tuynen eñ heymselen tusschen twee ghebueren erven behooren tot ghelijcke koste op de gherechte palen van de twee erven ghemaekt eñ onderhouden te worden. *C. stad Mechelen*, XIV 8; it. 9, 10; Nannius *septa inter vicinos*. Niemandt en sal schanden maecken noch breken iemandts anders heymsel, gracht, thuyn, veken, ghetuynte, draeyboom, hoort, brugghe oft andersints. *C. v. Moll*, *Keuren*, a. 13. en *passim*.

HEIN (Heyn), bn. *Vreemd*, *uitlandsch*, *uitheemsch*, fr. *étranger*, *exotique*. Kil. Heyn. *Extraneus*, *peregrinus*. — Achter een zn. geplaatst. Vogel hein. *Een zekere vreemde vogel*, fr. *certain oiseau exotique*. Kil. Vogel heyn. *Avis peregrina*. || Reyner Van Thienen, die insgelics gelevert heeft... iiij figueren, te wetenen, ij vogelen eñ ij beesten van metale, eerst eenen vogele heyn, eenen aer, eenen leuv eñ eenen eenhoren. *Acad. d'archéol.* 1854 blz. 326, *Rek.* 1509—1515. — Als zn. *Een zeker zonderlinge en vreemde visch*, fr. *certain poisson singulier et étranger*. Kil. Heyn, Heyns-lijf, heyn met de bellen, *meyvisch*. *Scombrus vernus*, *crinitus*: *piscis aristis scatens*; *alausa verna et vilior*. K. *auctus Maquereau de May; espece d'Alose*. || Een vreemde saecke, dat yaerelijckx in de maent Meye voor Rupelmonde eñ niet veel hoogher noch niet leegher, wort ghesien eene groote menighte van visch, van de linghde van eenen voet eñ taemelijck dick, die men aldaer noempt heyn; andere zegghen meyvisch..; de sommighe noemen hem witte carpels; enz. DE PR. en BR. XXVI. *Rupelmonde* 18.

HEINING (Heyninge), zn. vr. D'Arsy 1663 heeft reeds Heyn en heynen, en verzendt naer Heym en heymen. 1) *Beheining*, fr. *clôture*. || Dat elck den anderen, Caprycke deure, van nu voortsaen behoorelijck heyninghe doen sal, staeck om staeck, ofte elcanders lant behoorelijck te bevryden by verdeelynghe half eñ half. DE PR. EN BR. XIII. *Kaprijk* 66 (1641). Die neffens elckanderen ghelandt sijn, sullen heyninghe moeten doen, alst d'een ofte d'ander begeirt, soowel in gerssinghen als besaeytheyt, elck half en half. Id. XIV. *Boekhout* 34 (1684).

2) *De voorwerpen zelf dienende om te beheinen*, fr. *les objets mêmes servant à clôturer*. || Dat hem niemant en vervoordere te halen op ander liên gront eenighe heyninghe, tsy thuynen ofte groen haudt, ghemaeckte oft onghemaeckte peertsen, wissen, theen ofte widau, bessemstocken, luyckerys, banreesen eñ andere sorten van haudt ofte vermaeckseIs. DE PR. EN BR. XVI. *Assenede* 64 (1635). Zie ook HEIMENIS en HEIMING.

3) *Een bebouwbaren grond*, fr. *un terrain cultivable*. || Een heyninghe met boeckweyde bezayt, houdende ontrent vyf ghemete, geleghen buten de Boschpoorte. *Archief Bergen-op-Zoom*, *Opdragten*, 1433—1464, nr. 149 (1 juni 1447). Een heyninge eñ erve metten huyse eñ timmeringe, die daerop es gelegen. *Ib.* nr 150 (13 jan. 1468). Een heyninge eñ arve gelegen buyten der Waatsepoirte, houdende ontrent ij gemeten. *Ib.* 7 oct. 1468. Alsoo mynen gen. heer heeft bevolen inne te doen graven een quantiteyt van buynderen heyvelts gelegen buyten tnieu clooster te Boeymeer, om te doen planten tot een nyeuwen bossche, besteet te leggen een heyninge, breed beneden 10 voeten, hooge 6 voeten, over beyde seyde opgeset met sooden, blyvende acht voeten breet. *Reken. leenen v. Breda*, 1522, hs. *Havermans*.

HEISDOM, zn. In plaats van „heysdomme" leze men, in het volgende citaat „Keefsdomme." || Uutghedaen denghonen die zitten in overspele, in heysdomme of fornicatien. VANDENPEEREBOOM, *Cours de justice*, Ann. L blz. xcj, *Ord.* 4 sept. 1761.

HEI-SEISSEN (Heiseysie), zn. *Heidezeissen*, *een zeissen om heide te snijden*, fr. *faucille pour couper de la bruyère*. || Titius, in syn huys overvallen woordende van Cajus, is, met denselven strydtachtich gewoorden,.. beyde instrumenten ter handt hebbende, 't sy geweest schup oft rieck, heyseysie, byl oft soo het besten hebben konnen ter handt krygen. *C. gr. Loon*, I 572 (1700).

HEITSE (Heytse), zn. *Fakkel*, *toorts*, fr. *flambeau*, *torche*. Kil. Heytse. *vetus*. j. tortse. *Fax*. Kil. *auctus Flambeau*. || Dat men voortan niemanden tot stadts koste en sal laeten volghen eenighe tortsen, heytsen, noch wachse keerssen, tenwaere in processien eñ missen, daer men sulcks van outs ghewoon is te ghebruycken, oft in andere noodelijcke occurrentien, daer men sulcks van outs ghewoon is gheweest te ghebruycken, sonder meer. *Ord. Albertine*, *Antw.* 1618, *Uijtg.* c. VIII 24. Men sal alleenelyck moghen spreyen een laken oft baey op het plavyssel alwaer het lichaem van den overledenen sal rusten, ter langhde eñ breedde van het graf [*sl.* van de lijkbaar] eñ van den thuyn die hetselve met heteen sal omringelen. *Pl. v. Brab.* 22 juni 1696; V 72. *Op het dragen van rouw;* fr. tekst: *de la closture qui l'environnera avecq les flambeaux*.

HEITSEL (Heytsel), zn. m. Eigenl. heetsel. *Takkebosje*, *rijsbosje*, fr. *fagotin*. Kil. *auctus*. *Cremium*, *virgultum siccum et ad ardendum idoneum*, *& Fasciculus ericarum*, *virgultorum*, *spinarum*, *dumorum*. *Fagots légers de bruières ou de ronces &a.* || Den mudtsaert eñ den heytsel [worden ghemeten] op de lenghde van 11 palmen, eñ in dickte van 6 palmen: elcke palme tot 4 duymen, mate van Brussel gherekent; welcke dickte sal ghemeten worden beneden teghen den bandt; sonder denselven te vullen met bladeren oft andere vuyligheydt. *C. v. Brussel*, *Houtmaat*. — Het w. „heitsel" is thans nog een bundeltje droog hout met schaveling gevuld, een hand groot, om het vuur te ontsteken. Zie SCHUERMANS.

HECKBOOT (Hegboth), zn. v. *Hekboot*, *eene soort van plat vaartuig*, fr. *chaloupe plate par derrière*. || *Navis*, *que dicitur* hegboth, *que habet retro anulos ferreos*, *debet comiti IIII denarios*;.. *si vero anulos ferreos non habuerit*, *debet comiti duos denarios*. *Tol te Damme*, 1252. — Het laat zich betwijfelen of de „eeckboodt" [heeckboodt?] der Vlaamsche kronijk hetzelfde vaartuig is: || Uut causen dat dese haerme visschers daeghelicx uutter zee ghejaecht eñ diversche ghevanghen wierden

van dese eñ dierghelijcke dieven,.. zo waeren zij ghedwonghen thaerlieder bewaernesse uut te reeden twee eeckboodts, wel voorsien van zeevolck, ammunitie, eñ bovendien elck schip xii soldaten busschieters. PIOT, *Chron.* 512.

HEKELWERCKEN (Ekelwercken), zn. mv. Waterwerken. *Beslagwerken*, fr. *travaux de fascinage*, *palissades.* Kil. Hekelwerck, haeckelwerk, *sepimentum*, *palatio.* K. *auctus Pilotis.* D'Arsy *Palissade.* || Alsoo de voordere generale dykagie, soo van aerdewerck als ekelwercken, by alle de gelande word gerepareert met maeten, volgens den generalen dyckboeck. *Ord. P.-B. autr.* 25 oct. 1726; IV, 75.

HECKEN, zn. 1) *Hek*, *open- en toedraaiend afschutsel*, *draaiboom*, fr. *clôture*, *barrière tournante.* || Dat men alle kærckweghen, jockweghen, muelenweghen eñ maertweghen zal open houden met hecken, eñ niet anders verstoppen binnen alle den jare; wel verstaende, dat al tjaer duere dezelve hecken zo licht hanghen zullen eñ onbelemmert van staken, stroppen eñ andersins, als dat een man te pærde dezelve hecken opendoen magh zonder daeromme te moeten afzitten ofte letten. *C. Kast. v. Iperen*, a. 17. Alle velden daer waeghenweghen deur ligghen, moeten met hecken ofte draeyeboomen ghesloten worden. *C. v. Aalst*, x 22. Niemandt en sal zijn hecken, vekens oft horden moghen open setten oft open laten staen. *C. v. Deurne*, *K. en br. v.* 1665, a. 100. Zullende oock alle aenliggende gronden van erfven... behoorlyck worden beheymt, de stiehelen, heckens, draeyboomen eñ mennegaten behoorlyck onderhouden eñ gestelt. *Ord. P.-B. autr.* 31 oct. 1715, XIX 5, *Heist.* It. *C. v. Auden.* XIV 18.

2) *Molenwiek*, *vleugel van een windmolen*, fr. *aile de moulin à vent.* || Zodat zy [*nl.* drie Spaansche soldaten in eene boot, mits een onweer] den dyke niet ghecryghen en conden, wierden versteken tot ontrent de stadt van Siericxzee, alwaer zy upghehaelt wierden eñ van stonden an ghebonden an de heckens van eenen wyndtmuelen, eñ zo ommegedrayt tot zy doot waeren. PIOT, *Chron.* 535; it 412.

HECKSEL (Hecsel, excele, exselle), zn. v. *Haak*, *spang*, *halssieraad*, *borstsieraad.* fr. *agrafe*, *boucle*, *ornement de cou et de poitrine.* Kil. Hechtsel, hecksel, haecksel, *fland. Fibula & Spinter*, *armilla. & Monile*, *bulla.* || Dat den outsten zoone van den huyse voiruuyt volgt dat harnasch voir zijn lijf eñ voir zijn peert; eñ der vrouwen oft joncfrouwen een habijt voir hair lijf, hueren trouwrinc eñ een hecsel oft span. V. D. TAV. 229 v⁰. || Van Ryssele, zo wasser Bertram Renier, coninc van den Spinette, eñ hadden den danc [zie dat w.] van buuten, een rykelic gulden excele. OL. v. DIXMUDE, 102, *Steekspel*, 1423). Soo wie drij jaeren, deen naer dander volghende, den papegaey afschieten sal, die sal hebben de brock ofte exselle, oft emmer daervooren XX sc. groten. DE PR. en BR. XXIV. *St-Gillis* 50, *Handboog.* Zie BREUCKE.

HELDE, zn. v. *Voetboei*, fr. *ceps*, *fers* (*aux pieds*). Kil. Helde, halde. *Sax. fris. sicamb. holl. fland. Compes*, *numella*, *pedica.* || Ende oft die beeste bij aventueren die giole oft hueren bant brake, sonder scult des heeren oft zijns huysgesins, eñ ontbonden zijnde, iemende quetste, ghij sult weten, dat die heere van der beesten sal dairaf ongehouden eñ ongelast blijven, want alsoe schiere als die beeste is uuyter helden eñ sloete oft bande, soe is zij wederomme gekeert tot huerder natueren eñ natuerlijcker vrijheyt. V. D. TAV. 88 v⁰. Alsoe schiere als hem iement ter purgien heeft geset ter behoirlycker plaetzen, soe sal die richter aldair terstont den persoen setten in vaster helden eñ gevangenissen. Id. 179.

HELDEN, bw. *Doen hellen*, fr. *incliner.* Kil. *Inclinere*, etc. || Onder andere vremde costelicke eñ coninclicke juweelen, twee zelveren croesen zoo hooghe verheven, dat een man, recht staende, eñ dezelve croesen oft schalen, beneden up tpavement staende, daeruut, met die slechts te helden, drijncken mochte. VANDER HAEGHEN, *Ber. tijden*, III, 218.

HELDENIS (H—se), zn. v. *Gevangenschap*, fr. *emprisonnement.* || Soe wije iemende houdt in zijn private gevancgenisse eñ heldenisse, hetzij in huijsen bosschen oft velden, dijen wort geïmponeert pene capitael. V. D. TAV. 113 v⁰.

HELDER, zn. m. Limb. *Eigenaar*; *houder*, *bezitter*, *gebruiker*, fr. *propriétaire; possesseur*, *occupant.* || Op alsoe, waert saecke dat de helders van de voirs. onderpanden... nyet en betaelden. *Schep. v. Molle*, 28 mrt 1449 (*Kerkarch. Diest*). Sooverre hij [*nl.* de eigenaar] buijten den lande woonachtich is van Brabant, soo doet men die konde aen de klocke, ofte aen den helder van den gronden. *C. v. Sichem*, 1546, a. 11. Dat men vortaen allen gespleten eñ belasde heergewerleenen, die by helder derselver lenen werden vercocht, sal der helder oft proprietaris van den ansiel oft principael leenen bennen jaers mogen lossen. *C. gr. Loon*, I, ij, 7 (1548). Sal den crediteur gefundeert syn, naer die executie des principaelen, te moegen soeken den helder des pants onder die generale obligatie begrepen. *Ib.* 230 (1614). Maer egeen helder der splitleenen behoeven tselve te doen, het en waer sake dat sy deselve spliten wilden veralieneren. *C. leenhof 's Hertogenrode.*

HELDING (H—e), zn. v. *Bezitting*, *het in bezit houden*, fr. *possession*, *le fait de tenir en sa possession.* || Het gebuert, dat iement gestolen heeft een calf oft een cuddeken, eñ onder de heldinge eñ houdenisse van den dief, soe wast dat calf eñ wort een osse, eñ dat cuddeken wort een vercken: ghij sult weten dat men seggen mach datter diefte geschiet is van eenen osse eñ van eenen verckene. V. D. TAV. 126 v⁰.

HELE, zn. In helen setten. *In hechtenis nemen*, fr. *emprisonner.* || Waert saeke dat die proy oft diverye clom tot eenen Beyerscheñ gulden oft hoogher, soo mach eenigh man tghehalt daeraf doen [*nl.* den dief aanhouden] eñ aenbrenght [*l.* aenbrenghen] sonder breucken; eñ alsoo verre als diegheene die ghehaelden oft aenbracht [is ?] porter weere in de stadt van Meghem, sal hem die heer ghebieden laeten te verborghen... voor twee porteren, eñ niet opleyden noch in helen setten, kan hij borghe krijghen; eñ heeft hij egheen borghe, soo mach die heer den gehalden porter opleyden eñ in die ghevanckenis setten. *Landch. v. Megen*, 1432, a. 17.

HELEN, bw. *Heelen*, *heel maken*, *vermaken*, *herstellen*, fr. *restaurer*, *réparer.* Kil. *auctus* Heelen. j. heylen. *Integrare*, *integritati restituere. Remettre en son entier.* || Dat, so wanneer dat ghebueren sal, dat eenigh visschere eenen anderen zyne vlete sal moeten kerven, werdt deselve kervere ghehouden die vlete te helene met goeden vasten ofte nieuwen tauwen. *Pl. v. Vl.* 26 juli 1535, a. 3; I 349.

HELFT (Helt, heelt, heilt, hilt, hilft, heelft, hellicht, helicht), zn. v. *Helft*, fr. *moitié.* Kil. Helft / halft. *Dimidium*, *dimietas.* || Op de peyne van dusent maercken van der munte van Vlaendren;

van denwelcken wy hebben zouden deen heilt, eñ de partie diet houden zoude, dander heilt. *C. stad Brugge*, I 202 (1 mei 1275). Als van den rechte dat Jhan Storm hadde van der helt van al der meyerie van den scueren van Oestburgh ... daer Jhan of hadde dene helt, eñ de here Diederic, sijn oem, dander helt. *Oork*. 25 jan. 1277. Dat Claus Van Wetteren heeft ghenomen ten erfliken pachte jeghen N.., de heelt van en huus eñ en erve ligghede in de Dutsche strate. *Oork*. 13 mrt. 1300, *Geeraardsberghen*. De-ene helt van den zeestich ponden te gheldene elkes jaers telken Sente Mariën Lijchtmesse. *Oork*. 10 sept. 1298, *Isendike*. Eñ ne heeft hi negheene broedere, so blijft hem de hilt alleene (3 *maal*). *C. v. Auden*. 2de d. 33 (1324). So werden deelsaem ten steerfhuuse van den eersten overlydende dezelve bylevinghe tusschen den lancxtlevende eñ den hoyre van den overledenen, hilft eñ hilft. *Ibid. Cah. prim*. VI 38. Op alsulc fuer moeten sy [*nl.* de wijnen] al ute ghetapt zyn; ofte willen syt minderen, dat syt minderen, maer te hilte van also vele alser ontsleghen es. *Kb. v. Auden*. 1328, *Aud. meng*. I 138. Deene helt van den xl pont groten tournois te Sinte Jhansdaghe Baptiste, eñ dander helt te Kerstdaghe. REMBRY II 35 (1360). Anrope mi niet weder in die helte mijnre daghe. *Getijdb*. 15de E. ps. 101: *Ne revoces me in dimidio dierum meorum*. Deen heelft van der heelre prateryе.. — Al trecht dat der vorsyde heelt van der vorseyde praterien toebehoert. DIERICX, *Gends ch*. 59 (1418).

HELFTSCHEEDE (Heelftscheede, heltscheede, heeltscheede, heltschede, helscheyt, helsheyt, helsigh, halfscede, halffscheijt), zn. v. *Helft*, fr. *moitié*. Kil. Helftscheede.j. helft. || Dat hie ervachtigh maken wilde Celyen, sierer dochter, metten heltschede van twen hondert ponden parisis renten siaers. *Oork*. 18 oct. 1318. Deene heeltscheede van eyghinen eñ van eerven. *C. v. Gent*, I 563 (1396). Dies moet hij jaerlicx hebben iiij ellen scoone lakene, waeraf deerste heelftscheede vallen sal... DE PR. en BR. *Nazareth* 35 (1450). Eerst de rechte heltscheede van eenen huuse... Voort de rechte heltschede van.. Voort noch de rechte heltscheede van... *C. stad Brugge*, II 186—188 (1487). Eene somme van 1600 gls. Bb. eens, te tellen, voor die helscheyt, aenstonts.., eñ die ander helscheyt een jaer daernaer. *C. gr. Loon*, I 460 (1694). Dat den evincent gehouden is te vergoeden aen den huerlinck syne ploeghrechten, oft dan die helsheyt der vruchten. *Ib*. 572 (1700). In 1703 heeft men met corweyen de helsigh van het land kunnen mesten en doen sayen. KEMPENEERS, *Montenaken* II 191.

HELFTSCHEEDEN (Heltscheden), bw. *Verdeelen in twee deelen*, fr. *partager en deux*. || Eñ ontgaet die mesdoere [*versta* mesdoenre] al syn [goet] onder die macht van den heere; twelke goet die heere eñ des mesdoeres wyf sullen heltscheden. *K. v. ter Piete* 1265, a. 37; Lat. tekst *dimidiabunt*. Dies sal mijnheer van Diest hebben die halfstede [l. halfscede] van desen bussen. RAYMAEKERS, *Draperie* 15 (1366). Van allen broecken, die daer vallen,.. sal ons die halffscheijt dienen. *O. Liège*, 1 febr. 1447 a. 19, *Bree*. Elken van derzelver wedewen eñ hoyre deene heltscoede daeraf. V. VANDER HAEGHEN, *Ten Walle* 184 (1428). Dies moet hij jaerlicx hebben iiij ellen scoone lakene, waeraf deerste heelftscheede vallen sal te Kersavont. DE PR. EN BR. *Nazareth* 35 (1450). Wij sullen hebben de heltscheede van dier compositie. Id. XV. *Middelburg* 62 (1464).

HELFTSCHEEDING, zn. v. Zie HELFTSCHEEDE. || Item, behoort den heere, ter cause van den hove te Vinderhaute, zeker helftscheedinge, te weten de helft van de vruchten van zeven bunderen eñ een half erfve. DE PR. EN BR. III. *Vinderhoute*, 24. — Wat verder, blz. 25: de helfscheede van de vruchten van thien gemeten meersch.

HELFTWINNING (Hellichtwinning, heeltwinninge, helftwinning, hilftwinninge, halfwinning), zn. v. *Verhuring van landerijen, vee, vijvers, enz. ter halfwinning*, fr. *location de terres, bétail, étangs, etc. à moitié fruits*. Kil. heeft Halfwin. *Colonus partiarius, partiarius*. Maigne d'Arnis Mediatoria, *ferme exploitée à moitié fruits*. La Curne Moiteerie, *partage à moitié*. Poullet *heet de helftwinning „champart"* (*Jurid*. 23) *en schikt ze onder de heerlijke rechten;* Raepsaet (*Analyse* 253) *noemt ze ook „champart" en „terrage," maar houdt ze slechts voor eene verhuring ter halfwinning, door de eigenaars ingevoerd mits de schaarsheid van geld; doch het was het een en het ander, naar gelang van tijd en omstandigheden*. Poullet (*Jurid*. 23) *appelle la „moiterie" champart et la range parmi les droits seigneuriaux;* Raepsaet (*Analyse* 253) *la nomme aussi champart et terrage, mais ne la tient que pour une location à moitié fruits, introduite par les propriétaires à cause de la rareté de l'argent; or, c'était l'un et l'autre, selon les temps et les circonstances*. || *In parochia b. Marie, in loco qui dicitur* Leden, *habet Prepositura predicta* heeltwinghe [*l.* heeltwinninghe, *gelijk verder*]. VAN LOKEREN, *St-Pierre* n° 896 (1281), in het Latijn *ad medium lucrum*. || Dat ic, N. ebbe ghegheven N.., ix buunre lants, onder merschs eñ lant, eñ xvij buunre heeleftwinninghen,.. eñ ebbe desen voerseiden Clause dit voers. goet gevriit eñ ebd hem ghegheven in herven dese voers. ix buunre, elc buunre 1 d. te tseinse, eñ helke ij buunre heeltwinninghen... te 1 d. te tseinse. *Oork*. 3 dec. 1287. Indien hy de goeden selve gelabeurt eñ gedreven, oft ter hellichtwinninge uytgegeven heeft. *C. v. Brussel* 1606, a. 261; Christijn *pro medietate commodi*. Sooverre deselve goeden ter halfwinninge uytghegeven waren. *C. stad Mechelen*, XV 5; Nannius *ubi usufructuarius cum colono partiarius fuit*. Van den goeden die ter hellichtwinninghen oft ten halven vruchten gehouden worden, daeraf sal de eygenaere oft tochtenaere den thienden, eñ voorts de laet oft winne den 20en penninck betalen. *Pl. v. Brab*. 18 jan. 1554, a. 13; II 17. Dat, in ghevalle de voorn. eerw. heeren believen in helftwinnynge jeghens den voorn. Bossier te ghenieten de visscherie in de veerwallen eñ grachten van de voors. hooftmeyerie, zy tselve sullen vermoghen te doene, mits dooghende d'helft van de oncosten. DIERCX, *Gends ch*. 108, *oork*. 27 nov. 1618. *Qu'à cause de sa seigneurie de Duffel,.. luy et ses prédécesseurs avoient droit et estoient en possession d'ancienneté... de proffiter par leurs fermiers du droit de moiturie ou demy-gain* (*dit en thiois* hilftwinninge), *consistant dans le droict de la moitié des grains sur plusieurs parties de terres labourables gisants audit village*. *C. v. Auden*. 2de bd. 467 (1676). — Erfhellichtwinning. *Erfelijke verhuring ter halfwinning*, fr. *location à moitié fruits. perpétuelle ou héréditaire*. || Die erfhellichtwinningen, schoofkoren, ofte iet in plaetse van dien schuldigh zyn, van landen, bempden ofte andersints, moeten deselve landen, bempden ofte andere goeden wel eñ loffelijck labeuren, winnen, mesten eñ bedrijven, de vruchten daervan wel eñ deughdelijck

bewaren, die intijdts afdoen eñ voorts gaedeslaen; eñ het paert eñ deel, 't welck sy daervan moeten geven, voeren eñ leveren in bequaeme schuere ofte anderen huyse, sulcks als de hebber daeraf hem intijdts bewijst, bequaemelijck gelegen onder de heerlijckheyt ofte dorp daer den grondt gelegen is. *C. v. Loven*, VI 5.

HELLEBAERDE, zn. *Hellebaard*, fr. *hallebarde*. Kil. Helmbarde. *Bipennis* etc. || Hellebaerden: een douzyne betaelt pontgelt. *Watertol* 1550. Aengaende de visscherie, die buyssen eñ booten zullen hemlien moeten verzien van.., met eenighe pijcken oft hellebaerden. *Pl. v. Vl.* 29 febr. 1549 a. 32; I 373. Een hellebaerde, oft eenen anderen waeckstock. *C. v. Antw.* 1582, c. 41 a. 100, *Stads voordeel*. — Der vrouwen alleene competerende: Een hellebaerde, oft anderen waeckstock. Ib. a. 105.

HELLEBARDIER (Helbaerdier), zn. *Hellebaardier*, fr. *hallebardier*. Kil. Helmbardier. || Hebbende niettemin alsulcke guarde als ghewoonlijcke zijn gheweest te hebben de voorgaende Gouverneurs, princen oft princessen van onzen bloede, te weten: d'Archiers, ingheboren van den lande, eñ de Helbaerdiers, oock ingheboren van den lande. *Pl. v. Brab.* 13 sept. 1579, a. 15; I 607. It. L. TORFS, *Gesch. v. Antw.* II 80.

HELLEKEN, zn., verklw. van *halle* met „umlaut". *Halleken, een winkeltje, waarin men niet kon wonen, alleen geschikt om kleine waar te verkoopen. Zulke hellekens bestonden o. a. te Leuven [ook te Brussel] onder het stadhuis; ook de kleine huizen rond Sint-Pieterskerk hiet men in vroeger tijd hellekens* (Edw. Van Even), fr. *petite boutique qui ne pouvait servir d'habitation et n'était propre qu'au débit de menues marchandises. Il y en avait, entre autres, sous l'hôtel de ville de Louvain (aussi à Bruxelles); on appelait naguère aussi du nom de* hellekens *les maisonnettes qui entourent l'église St. Pierre.* Vgl. GADEM. || Dat over het niet onverhuert te laeten van der stadts erven, huysen, vijveren ofte visscherijen, hellekens, kelders ofte andere edificien,.. *Regl. add.* 17 juli 1666, a. 1, *Loven*.

HELLEKEN. Spreekw. **Ghi hebt ten Helleken gesijn.** Ten Helleken is een gehucht onder de gemeente Sint-Quintens-Lennick, alwaar, in den oorlog van 1333 tusschen Brabant en Vlaanderen, de Vlamingen eene nederlaag ondergingen en op de vlucht gedreven werden. Men verhaalt, dat een Brabantsch ridder, de aanzichten der vijanden kwalijk beschermd ziende door hunne „huven met kaken", zijne strijdgenooten zou hebben toegeroepen: „Slaat op 't gezicht!", 't welk ten gevolge de vluchtelingen met een bebloed aangezicht vandaar weken, en dit feit zou aanleiding gegeven hebben tot het bovenstaande gezegde. alswanneer men iemand met eenen bebloeden neus zag. A. WAUTERS, *Environs* I 241, volgens het *Chron. comit. Flandr.* (De Smet, *Corpus chron. Fl.* I 220). De *Brab. Yeesten* I 522 gewagen er niet van.

HELLEN, ow. Fig. *Geneigd, gezind zijn*, fr. *être disposé*. || Soe eist, dat wij, uterlike zeere ghehelt zijnde om te bevellene den vors. ledichganc, hebben,.. gheconsenteert int verzouc van den vors. drapiers eñ vollers. *Rijksarch. Rekenk. Doos* 26, *Schepenbr. v. Kortrijk*, 16 juni 1422.

HELLEWERT, zn. *Vroeger de kleinste biermaat te Brussel*, fr. *autrefois, la plus petite mesure de la bière à Bruxelles*. || Het minste ghemet van bier wordt ghenoemt 1 helle-wert, waermede men plagh te koopen 1 quaert ses-penninghsbier, eñ houdt $1^1/_2$ waelpot. *C. v. Brussel, Biermaten*.

HELLICHT. Zie HELFT.

HELLICHTWINNING. Zie HELFTWINNING.

HELLINCK, zie HALLINCK. **Hellinc noch penninck.** Men zou thans zeggen: *geen duit, niet het minst, volstrekt niets*, fr. *pas un liard, absolument rien*. || So wie dat assise coept, hi sal coepen op alle aventure dier af comen mach, eñ men sal nemmermeer namaels niemen verlaten van dat hi se coept, hellinc noch penninc, so wat ongheval le ochte aventure dat gevalt, al en hadt noyt gesien geweest noch vernomen. *Belg. Mus.* V 89 (*Brussel* 1339).

HELLINCKTOL, zie TOL.

HELLINCKVAT, zn. o. *Eene Brusselsche biermaat, van 1 gelte en $^1/_2$ „waelpot"*, fr. *mesure de bière à Bruxelles, d'un lot et $^1/_2$ „waelpot"*. || 1 hellinghvat behelst 1 gelte eñ $^1/_2$ waelpot, oft 2 koppen. 2 hellinghvaten maken een half viertel, eñ komt op 2 gelten eñ 1 waelpot. *C. v. Brussel, Biermaten*. It. *Belg. Mus.* IV 261 (1375).

HELM, zn. m. Zooals thans, *metalen hoed*, fr. *casque, heaume*; overdr. *een gehelmde ruiter*, *fig. un cavalier portant un heaume*. || Den 4^{en} van meye (1438), up eenen maendag, was ghehouden een rykelyk toernoy in de stede van Bruessel, daer mijn gheduchte heere zelve slouch, eñ veile groote heeren eñ joncheeren, eñ daer waren twee hondert en vyf en dertich helmen, eñ waren zeere rykelic verhouchiert. Ol. v. DIXMUDE, 166.

HELM, zn. m. **De groote gouden helm,** fr. *le grand heaume d'or. Volgens Pontus Heuterus en Oudegherst, de eerste gouden munt in Vlaanderen geslagen, op last van Lodewijk van Male* (HEYLEN, 72), *'t welk echter betwist wordt*, fr. *selon Pontus Heuterus et Oudegherst, la première monnaie d'or frappée en Flandre, par ordre de Louis de Male* (1346—1384), *ce qui est toutefois contesté* (Willems, *Mengelingen* 342). || Des „heaulmes de Flandre" de 67 au marc, de $23^1/_2$ carras. HEYLEN 72. Gulden helm te Ghent gemaect = 50 gr. Vl. *Muntwaarde in Brab.* 15 juli 1393, *Belg. Mus.* I 321. Den groten guldenen helm = 6 schell. 6 den. It. den Vlemschen cleynen = 3 sch. 5 d. *Eval.* 20 dec. 1409. — De *Muntwaarde* van 19 nov. 1493 meldt ook eenen helm onder het zilveren geld, fr. *l'évaluation du* 19 *nov.* 1493, *mentionne aussi un heaume parmi la monnaie d'argent*: || Die dobbel griffoenen, dobbel helmen, ij sts. iij qrt.

HELM, zn. In de bouwkunst. *Kap* (?) *onder eenen anker*, fr. (*terme de constr.*) *chape au-dessous d'une ancre*. || Voor helmen voor de anckers [zal men den werkman toeleggen, voor de hand] eenen voet. *Pl. v. Brab.* 16 jan. 1705; IV 16, *Edificiemeters, Schaliedaken*.

HELMELIJCK (Halmelijck?) bijw. *Met het werpen van den halm*, fr. *par le fétu*. || Op welken Bloctienden,.. wi, abt eñ couvent van Sente-Truden, Jan Van Ethen, Robbrecht met onsen voecht, Dirc eñ Robbrecht voirscreven, eñ op allen recht ons hierin behorende in enneger manieren, tot behoef Willems Hessels soen voirscr., met onser voirscr. partien vrien wille, wittelic eñ erflic onderlinge vertegen hebben eñ helmelic vertien, als gewoenlic hierin is te gescien. PIOT, *Cart.* II 75 (1374). Zie HALMENTLIJCK.

HELMVENSTER, zn. *Helmvormige venstertjes op de naald van eenen toren*, fr. *de petites fenêtres en forme de heaume sur la flèche d'une tour*. || Noch wordt ghehauden te maken twintich hellemveinsters, eñ deselve in dwerck te stellen ter plaetsen daert myn Heeren zal believen, makende deselve

huyekende naar behooren. *Auden. meng.* IV 150, *Volmaecken van de sailde of peere ghereckt op Ste Walborghe Kercke* (1620).

BELNEBUDEN, zn. mv. *Elandshuiden*, fr. *peaux d'élan.* || *De cutibus bovinis, vaccinis, caprinis, vitulinis, cervinis et de* helnebuden. *Tol te Damme*, 1252.

HELPE, HULPE, zn., mv. hulpen en hulperen. *Getuige*, fr. *témoin.* || Elck man die men aenspreect met hulpen, hij moet zijn onscout bieden eñ mit hulpen. *tRecht v. Uccle*, 12. Dat daenleggers moeten sweren dat huere hulperen eet goet eñ gerecht sij. *Vonnissen v. Uccle*, 2. Eenre vrouwen eñ hoenre [*l.* hoere] kinderen was gewijst te behouden hair erve; doen quam een hare [*l.* hore, hoir, kind] eñ swoir, eñ volquam wel; eñ doen quam sijn hulpe, eñ swoir eñ volquam oic wale; doe quam een ander hoenre kinderen, eñ swoir oic, eñ volquam wale; doe quamen sijn hulperen eñ souden sweren; doe quam dander partie, calengierende sijn hulpe, want zy hadden geholpen zijnen bruedere, sij en souden hem niet helpen eñ wijsde (*sic*) [eischten?] vonnisse. Doe warens die scepene gemaent, eñ men gaf hem tUccle: dat die hulpe, die dierste brueder hadde, wael soude mogen helpen den anderen brueder, of wien dat waer, op dat zy niet te voeren en waren witteloes gewijst. *Ib.* 9. Dien dach omme commende, quamen de voirseide claghende partien in hove eñ in wette, eñ verhaelden huere clachte ghelijc zy se tanderen tiden ghedaen hadden, eñ versochten huere helpe ghehoort te hebbene. Insghelyx dede de heere eñ gaf over zinnen vraechbrief. *C. v. Aalst*, *Orig.* 500 (1436). Daer partien dingen, eñ de here of dene partie sterft eñ daerbi buten wette valt, eñ datter eenige kennesse ghedregen of orcondscepe gehoort es [eñ] dat den principalen an dient, als ment weder te wette leight, sal de partie daer dat medegaet verclaeren, eñ daerup haer vermeten hulpe in de mannen, het sal moeten van weerde zijn in dat ghedinghe, alsoet geweest soude hebben int eerste, oft buten wette niet gevallen en ware. *Leenr. v.* 1528, E ij. — **Volle hulpe.** *Volkomen bewijs*, fr. *preuve complète.* || Van erven en van live bi ouden tiden moeste men vijf mannen hulpe eñ kennesse hebben, soude de hulpe vol syn. Nu hebben de heeren de moghentheden van den live daertoe brocht, dat twee mannen hulpe es in vele hoven volle kennesse; eñ dats jammere, want tlijf es emmer meere dan erve? Nochtanne moeter te erven [vive] sijn. Ib. — Afgaen van helpen. *Afzien van verdere getuigenis*, *van nog meer getuigen te verhooren*, fr. *renoncer à entendre plus de témoins.* || Dan mach de bailliu, bij advise van partien, afgaen van helpen, eñ doen den meyer scepenen manen van den rechte. *C. v. Aalst*, *Orig.* XLVII 6 (1436). Zie ook HULPE.

HELPE, zn. *Helper*, *bondgenoot*, fr. *aide*, *auxiliaire*, *allié.* || So belove wi loialike eñ bi onser trouwen te helpene den grave van Vlaendren eñ sinen oren, graven van Vlaendren, in desen tuist, also langhe alse hi gheduren zal, ieghens den vorseiden grave van Hollant eñ sinen helpen, tote diere tijt dat wi... *Oork.* 1 aug. 1290.

HELPGEROEP, HULPGEROEP (Helperoup, helpgeroup), zn. o. *Roep om hulp*, fr. *des cris d'au secours.* || *Qui de nocte ad* helperoup *cum armis venerit*, *excepto canipulo et torcoisa*, *nichil emendabit*, *nisi cum armis alio modo forfecerit.* — *Similiter*, *qui de die venerit ad* helperoup *contra bannitos vel latrones. K. v. Veurne*, 1240. So wie dat manslacht, ofte brant, ofte diefte boven v s. doet, ofte yemene rooft, dhelpgheroup afwert, boven v s.... *K. v. d. Ouderborch*, 1268, a. 18. Eñ die prendt, ofte vercracht wyf, daer hulpgheroup af comt eñ claghe deraf comt vor bailliu eñ vor scepenen,.. *C. v. Gent*, *Gr. Ch.* 1297, a. 62. Wie manslacht doet, of verde breect, of soendinck breect,.. of vrouwen vercracht met crachte, daer helpgheroup af comt,.. *K. v. Rupelmonde*, 1445, a. 2 (blz. 62). Dat nyemandt by daghe helpgheroup noch gheruchte en maecke, het en zy hem van noode. *K. v. 't Maendaecksche*, 1552, a. 19. Daer ontscaec of vrauwencracht es, daer moet men prouven thelpgheroup. *C. v. Aalst*, *Orig.* XLVII 9.

HELPEN, bw. *Bewijzen*, *met bewijzen staven*, fr. *prouver.* || Strijcken partien eenighe ghegaderde vermeten, die hemlieden by huerer wederpartie gheloochent warden, zo warden zy ghewyst eñ gheadmitteert ten zelven hueren vermeten ende te helpen. *C. v. Aalst*, *Orig.* XXIII 17.

HELTENIS, zn. Limb. *Herinnering*, (*houdenis*), fr. *souvenir*, *souvenance*, *record.* || Op maendach xvij dage in october *anno* xiiijc lij, soe clerden scepenen van deser stadt, te verzuecke van burgemeesteren eñ des raets, eñ gaven hon over met gescrifte wes hen heltenis weere van den poenten nae bescreven... PIOT, *Cart.* II 545. Welcke dingen vors. van onsen schouteyt in hoeden onss schepenen geleet worden eñ onsen heltenisse bevolen. *Schep. v. St.-Truiden*, 29 april 1458. Zie HOEDE.

HEMELEN. Zie BEEST.

HEMELING, zn. v. *Hemel*, *welfsel*, fr. *ciel*, *voûte.* || Jacob Cavael, van bescrivene 't groene halleken van vermelyoene bezaid, ghelyck de capelle, van goude, eñ boven, de hemelinghe enz. bezaeyet van goude, van de ogiven, lambourden eñ datter toebehoort te stoffeirene van goude. *Ypriana*, I 163 (1397).

HEMELLUCHT, zn. v. *Lucht*, fr. *air.* || De cypiers... en mogen gheen gevangen sluyten in plaetsen daer gheen hemellucht en es. WIELANT, *Pract. crim.* c. XVII 24.

HEMELSCH, bn. **Hemelsche luden.** *Benaming toegekend aan klerken en ridders*, fr. *personnes célestes*, *dénomination attribuée aux clercs et aux chevaliers.* || Eender hoeren mach men donacie doen ende gelooften; eñ de verbintenisse grijpt stadt; uuytgenomen van den clerc eñ van den ridder, want zij hemelsche luden zijn geacht; eñ noch clerc noch ridder en mogen iet besetten oft legateren oft maken bij testamente eender concubijnen oft hoeren. V. D. TAV. 115 v°. — **Hemelsche breedte** (Hemels breede, shemels breede). *Uitgestrektheid van den grond*, fr. *étendue territoriale.* || Regard nemende, dat de supplianten hunne broecklanden tot sulcke groote costen eñ sonder assistentie hebben bedijckt, eñ dat de voors. bede ordinaris plaghen van allen ouden tijden betaelt eñ ghecollecteert te worden op de hoffsteden eñ bedrijff, eñ niet op de hemelsbreede van de voors. broecklanden, die altijd metter reparatien van de dijcken meer dan ghenoech beswaert zijn,.. *Pl. v. Brab.* 18 juli 1590; II 257. Observerende oock, soovele mogelijck, het ordre van de situatie van den oosten, middagh, westen eñ noorden, op den voet van de caerte figuratief van de hemelsche breede der voorsz. jurisdictie, ter greffie berustende. *Ib.* 30 juni 1729; VI 392. It. DE POTTER, *Second cart.* 252. 262. 276; A. WAUTERS, *Environs*, II 657.

HEMELTER, zn. m. *Zoldering*, fr. *plafond.* De hr. Van Even meent dat de hemelter (dat is het hoogste) moet zijn wat wij hier [*nl.* te Loven]

een scheid- of overzolder noemen. Die zolder bestaat, in de meeste oude gebouwen, in de betimmering van het dak, en maakt derhalve het opperste van het huis uit. || Omme de berders van den hemelter te lappen eñ dien te maken te gadere, iv grijpen. — Omme vi yseren roeden om de colomben van den hemelter te houden aen de balcken, xij boddraghers. POULLET, *Juridictions*, *Bouwkosten aan een pachthof*, 57, art. 35. 36 (1416). Verdam HEMELTE.

HEMELWATER (Hemels water), zn. o. *Regenwater*, fr. *eau pluviale*. || Waterloopen komende van borreputten, hemelwater eñ diergelycke reyne wateren. *C. v. Loven*, *Servit*, 42. Doer een gemeyn gote... en mach nyemant leyden oft laten loopen dan schoon put- oft hemelwater alleene. *C. v. Antw.* 1545, VIII 47. Door een ghemeijne zoë en mach niemant van de ghebueren.., ander water leijden dan hemels water. *C. v. Lier*, XIII 22. It. *O. P.-B. autr.* 28 sept. 1715, a. 4.

HEMETHE, HEMEDE, zn. *„Men verstond daerdoor in de XIII*de *E. die gronden — en zij waren talrijk — waer nog alles in 't wilde groeide; ook vindt men ze in de charters der volgende eeuw* wildert *genoemd*" (MERTENS en TORFS, I 272), fr. *on entendait par ces mots, au 13*e *s*e*, ces nombreux terrains où tout croissait encore à l'état sauvage; on les trouve aussi nommés* wildert *dans les chartes du siècle suivant. — Of het w. in beteekenis gelijk — of in verband staat met het Kiliaansch* Heymet, *Patria, locus natalis, en het Gothisch* haimoth [*l.* haimôpli], *„de grond op welken verscheidene koloniën of volkplantingen samen bestaen*" [Kluge: heimatsland, heimatlicher acker], *moeten wij aan bekwameren, en inz. aan onze geschiedschrijvers en hunnen zegsman Wachter overlaten.* || *Ego Henricus.., notum facio.., quod... cum sub equitatis jure voluissem provintiam ipsosque disponere, Antwerpie quoque pascua et terras ad communem justitiam pertinentes, que vulgo* Hemethe *vocantur, et quas potentes et divites injuste in suos usurpaverant usus, diligenti inquisitione investigari precepi.* A. WAUTERS, *Lib. comm.* 48 (1186). *Concedimus et indulgemus eisdem burgensibus Antwerpiensibus, quod ipsi possint uti et gaudere, ad usus oppidi Antwerpiensis, omnibus que infra limites dicti oppidi continentur, scilicet* Hemede *et* Opstalle, *prout in charta... Brab. Yeesten*, 21 febr. 1291, a. 5. Ten jare 1302, disendaghs na Groot vastelavont, verkocht de stad aen Godevaert Drake xxij en half bunderen en 77 roeden „Wildert", die men noemt Hemede, liggende in den Langen Els, dat is in de Markgravelei, waer zich nog bevindt de Lange Elsestraet. MERTENS en TORFS, I 278 (*Oude topographie*, 213, 214); zie ook aldaar I 31.

HENDE, bijw. *Nabij*, fr. *près, proche*. Kil. *Fris. Prope.* || Mar ic vrese nu, dat wi somtijt verre syn als wi wanen dat wi hende syn. *Hondert merkinge*, 85 v⁰.

HENDELDEUR, zn. v. Beter ENDELDEUR, EINDELDEUR. *De groote „dobbeldeur," gewoonlijk aan het einde der kerk*, fr. *la grande porte à deux battants, génér. à l'extrémité de l'église.* || Int jaer 1526 quam, naer dat het gheblixemt hadde, de duvel in de kercke t' Audenaerde, op St Jans dach, ter hendeldeuren in,.. een jouffrauwe sat daer ontrent, dewelcke hy eene clauwe settede op heur failde, dat het tot den hende toe ghynck van brande. *Auden. meng.* II 475. Eñ daer quamen in de keercke, eñ daer voren an de zijdedueren (want de hendelduere ghesloten bleef), twee capiteijnen met haren soldaten... F. VAN DER HAEGHEN, *Ber. tijden*, I 206. Verdam ENDELDOOR.

HENGEN, HENGENE (Hingene, hingenne), zn. v. *Hengel*, *hengelroede*, fr. *ligne à pêcher*. Kil. Henge / henghene. *Cardo*, *ansa*, *hamus*. Hinghe / hinghene. *Fland. Hamus & cardo.* || Daeromme haest hem de viant sonder onderlaet dat hi se daerin trecke, eñ heeft een hinghenne in hen gheworpen, daermet dat hi se trect dat si niet opten rechten wech en comen. *Aller Kerstb.* 31, en *passim*. Een visscher en vancht gheen visschen met een bloote hijnghene, maer hij bedect se met een haes dat de visschen gheerne eten. F. VANDER HAEGHEN, *Ber. tijden*, I 83.

HENGENAER, HINGENEERE, zn. m. *Hengelaar*, fr. *pêcheur à la ligne*. || Dat elc hinggeneere eñ visschere de vissche, die hij vaet eñ te vercoopene pleeght, bringhe ter marct te Denremonde, up xx s. par. DE VLAMINCK, *Vgb.* 85.

HENGENEN, HINGENEN, ow. *Hengelen*, fr. *pêcher à la ligne*. || Dat niemen en hinghene in de Denre dan met eenen haec, op x s. par.

HENNER-BAKELJOU (?), zn. *Soort van visch*, fr. *sorte de poisson*. || Visch: gesouten koolvisch, eelbout, schellevisch, kibbels, henner-bakeljau, par tonne *f* 0.0.8. *Pl. v. Vl. Pondgeld te Brugge*, 17 juli 1779; XI 794.

HENT, vz. *Tot*, fr. *jusqu'à*. || Van der mettentijtwachte hent ten nacht hope Israhel in den Heren. *Getijdenb.* 15de E. f⁰ 41, ps. 129 (*A custodia matutina usque ad noctem*). Israhel moet hopen in den Heren van nu hent in ewicheit. *Ib.* 41 v⁰ ps. 130 (*ex hoc nunc et usque in saeculum*). — Als voegw. *Totdat*, fr. *jusqu'à ce que*. || Hent ic sette dine vianden enen voetscamel dijnre voeten. *Ib.* 43, ps. 109. (*Donec ponam*).

HENTE, zn. Beter ENTE. *Jonge boom*, *poot*, fr. *plançon*. Kil. Ente, inte, *doch in de hedend. bet. v.* griffel. || In den iersten, eycken, wishout, daeronder wordt begrepen esschen, keerseleren eñ henten van behoorlijcke lengde. *Stadsarch. Diest*, *Settinge van den houte*, 23 oct. 1625, *Vak* 18.

HERBARIS, zn. m. *Kruidboek*, *plantenbeschrijving*, fr. *herbier artificiel*. De Gentsche, eerste hulpbibliothecaris hr R. Van den Berghe, berichtte ons bereidwilligst, dat in het volgende citaat aan een handschrift, niet aan een „geprent" boek moet gedacht worden, dewijl volgens Campbell, de oudste bekende eersteling van dezen aard de *Herbarius*, *Kruidboeck in Dietsche* is, Kuilenburg, Jan Veldeneer, 1484, in 4⁰. || [Een zeker Jan Vijdt vermaakt in zyn testament, aan het klooster „van der Triniteyt" te Beveren, op last van kerkelijke diensten] een boeck gheheeten Herbaris, up conditien: waert soo dat eënich van de voors. Jans kinderen, oft andere van syn maechschepe denselven boeck hebben eñ aenveerden wilden binnen den voors. jaere, dat degone van hunlieden die den voors. boeck souden willen hebben, daervooren betalen eñ overlegghen souden den voors. cloostere, in gereeden penninck, de somme van vier ponden grooten. DE PR. en BR. XXIII. *Beveren*, 139, *Test. v.* 17 aug 1472.

HERBERCH, HERBERGE (Heerbeerge), zn. v. *Eigenl. „eene plaats waar het heer of leger geborgen is", nl. goed bewaard, in zekerheid is* (Kluge); *„eene plaats waar een leger te velde ligt, zijne tenten heeft neergeslagen, legerplaats, kamp, kampement, het Lat.* castra" (Grimm). fr. *propr. un endroit où l'armée est bien gardée, en sûreté, camp, campement. — Tot deze oorspronkelijke bet. schijnt ons*

bijz. te moeten betrokken worden het eerste der vlg. woorden, fr. *à cette signification primitive semble devoir être partic. rapporté le premier des mots suivants.* 1) *De legertent van den vorst in de veldlegeringen van de heervaarten*, fr. *la tente du prince dans les campements des expéditions militaires.* || Also dicke eñ also menichwerven als onse voirs. stede [*nl.* van Loven en van Brussel] met ons uuttrecken selen eñ ons dienen in onsen orloge, eñ wy varen te Vlaenderen of te Henegouwe waert, west of suut, alse die van Loven voren uuttrocken, dat se onse marscalc leggen sal voirtmere, teweliken dagen, naest ons eñ naest onse gesinde toebehorende onsen live eñ tonser herbergen eñ tonser rechter zijden, waer zij willen. *Charter v. hertog Jan*, 4 *aug.* 1340, *Hs. Nelis*, *Kon. bibl.* n⁰ 16944, f⁰ 100. Ghelevert by Saline De Stovere scilden van ij banieren van Sent Joris; ij banieren van der stede wapene; ooc van olievaerwen; hondert pignoene van der stede wapene; xij scilde die op de tente ghenaeyt waeren; 1 trompnisel; vichtig cleene scildekins van der stede wapene omme de wagheners eñ voetganghers; xxxvj scilde van der stede wapene omme vor de herberghen te slane; iv pingnoene op de tente; xij targhen te vervaerwene; iij nieuwe ribaudekine te stofferne; item noch ij banieren, deene van der stede wapene eñ dander van sent Jorysghulde; van al lxxviij lib. xiij schel. *Auden. meng.* IV 10 (1436), *Omme te treckene ... jeghen de Inghelsche.*

2) *Vorstelijke woonst; heerenhuis*, fr. *habitation princière; hôtel; maison de maître.* || Uutgheven totten nuwen wercke dat men, ter ordinancien eñ bevele myns genedigen heeren, hertoghe van Bourgoingnen eñ van Brabant, maect in synre herberghen eñ hove op Coudenberch te Bruessel, te wetene van alrehande huysingen van slaepcameren vor minen vors. genedigen heere eñ mynre vrouwen der hertoginne, garderobben, retrayten, stoven, baeycameren, contore, windelsteyne eñ alrehande toebehoirten. *Acad. d'archéol.* 1854. blz. 317 (1433). Inventarys gemaect den iiijen aug. a⁰ lxvij, van den hafeliken goeden bevonden in der herbergen myns heeren van Nevers, by sinte Mertens kerchof gelegen [te Brussel] *Inv. v. Nevers*, 1467. — *In de volgende aanhaling bet. het w.* herberch *òf het hertogelijk paleis te Brussel*, *òf het woonhuis van den kanselier des Raads van Brabant*, *alwaar deze*, *vóór het jaar* 1494, *vergaderde*, *en de greffie gehouden werd; immers kreeg de Raad*, *gewoon den hertog overal te volgen*, *dan eerst eene vaste verblijfplaats*, fr. *dans la citation suivante le mot* herberch *signifie ou le palais ducal à Bruxelles*, *ou l'hôtel du chancelier du Conseil de Brabant*, *où celui-ci s'assemblait et où se tenait le greffe avant l'année* 1494; *en effet*, *le conseil*, *accoutumé de suivre le duc partout*, *ne reçut qu'alors une résidence fixe.* (A. Wauters). || Eest dat sulcken mandement begrypt dachinge, bevel, opposicie, refuz, vertreck oft anderssins, soe sullen die executeurs van denselven mandemente.. die partyen dach beteekenen, om te sijne eñ te comparerene in der herbergen tot Bruessele op eenen sonnedach, sonder denselven dach te leggene op eenen anderen dach van der weeken, om des maindaigs dairinne voirt te gaene eñ te besoigneren. V. D. TAV. 5. — Alle partijen, die dan dach hebben, het zyns aenleggers oft verweerders, syn schuldich den voirs. sondach, als hueren dag dient, hen te presenterene in der griffien eñ hen te doen teekenen in de rolle tegen des anderen daigs. *Ib.* Herberghe, *hostel* (*de maître*). MICHELANT, 2. || Alvooren de hertoghe van Berry, de conine van Cecylien, meester van sconincx herberghe... OL. V. DIXMUDE, 41. Up den 3en dach van maerte waren alle de vorseide personen t'Atrecht in de herberghe, eñ myn gheduchte heere stelde de zaken uute tot sanderdaechs. *Ib.* 163. Boven desen moet dezelve pachter alle jaeren voeren eñ leveren, vóór Sent Jansmesse, in mijns heeren [*nl.* des prelaats] herberghe te Ghent, op sijnen cost, een hondert fijsseelen eñ drie hondert mutsaerts. DE PR. en BR. VII. *Dickelvenne*, 11 (1535). It. IV. *Ertvelde*, 13. It. JAN V. DIXMUDE, 196.

3) *Burgershuis; huis in 't algemeen*, fr. *maison bourgeoise; maison en général.* || Dat men gebiede in den volken dat negeen portere daernae binnen veertech dagen metten ghenen hem en menghe met enegen contracten, alse van copene of vercopene, of borgende, ocht in sine herberge (*intra hospitium suum*) te ontfane. *Oork.* mrt 1233, *Brab. Yeesten* I 639; *Cleyn charterboek v. Loven*, geschr. in 1367. Die den ghebannenen omme forfait van xx lib. heeft ontfaen in sijne herberghe (*hospitio suo*), [wert] hij verwonnen daeraf bij der waerheit vore scepenen, sal hij verliesen xx lib. *K. v. Dendermonde*, juni 1233, a. 9, *Oorkondenb. stad D.*, 15de E. Ware so zake, dat yemene laghe onthilde ofte onthouden hadde binnen sire herberghen... *C. v. Gent*, *Gr. ch. v.* 1297, a. 8. Zo wie, die comt in anders herberghe omme hem evel te doene, eñ mensche derbinnen evelt, dadt sta up ziin recht na den mesgripe. 3de *K. v. Brugge*, 1304, a. 27. Item, moghen de pachters van den biere... hebben den heet van den bruwere eñ van denghenen in de herberghe van den bruwere die te haren jaren commen sijn, ofte sij van meer mouts ghebrauwen hebben dan voerseit es. DE PAUW, *Vgb.* 4 (1337). Dat negheen coepman, die gheverwet ghewant ghereet binnen siere herberghen, lakene ne vercoepe, up iij lb. Ib. 25 (1338). Dat niemen binnen siere herberghen toghen en mach lakene no doen toghen. *Ib.* 74 (1360). Dat gheen vulre leverynghe neme ne gheve... of het en ware ter place, of in de herberghe daer zy wrochten. *K. d. lakengilde v. Iperen*, 1363, VII *Van den vulres.* Elck man mach hem verweerren binnen zijner herberghen, met wat wapenen dat hij wille, zonder verbueren. DE PR. en BR. XXVI. *Rupelmonde*, 69; *var. aldaar*, a. 31: Een yeghelijc mach hem verweeren eñ beschudden bynnen zynen huuse. — Dat de vorschr. guldbroeders den vorschr werde vortane geven selen twee lakene-groten van den ponde, eñ den derden lakene groten der stat, tot haren commer, van al den lakenen die sy in herberg vercopen selen. *Acad. d'archéol.* 1857, blz. 44, SCHAYES, *Anal.* 14de E.

4) *Huisgezin*, fr. *famille*, *gens de la maison.* || So wie die coeman es van wullen ne mach negheene wulle werken, no doen werken, no lakene vaerwen, no doen vaerwen,.. enne ware te cleedinghen van sire herberghen. *C. v. Gent*, *Gr. ch. v.* 1297, a. 140; art. 141 *staat hiervoor* huus.

5) *Afspanning*, *logies*, *herberg*, *bier- of wijnhuis*, *kroeg*, fr. *auberge*, *hôtellerie*, *cabaret*, *taverne.* || Dat deselve knape verterde in sine herberghe, iiij $^1/_2$ sc. MERTENS, *Oudste rek.* 1324, blz. 49. Van verdienden loene, van teringen in herbergen off caberetten, wijnhuysen, bierhuysen ind desgelyken. *K. v. Tongeren*, 1469, a. 33. Ghevielt dat Lodewyc Oriecsteen Godevart uten Lyemingen eñ de kinderen Pynnox hadden doen wachten Wouteren den Ras, Peteren den Cousmaker eñ andere porteren eñ coep-

liede van Lovene, commende uut die marct van Antwerpen te [ter?] herberghe op de heyde bi Haecht. *Acad. d'archéol.* 1856, blz. 159, SCHAYES, *Anal.* 14de E. Waert dat de ghesellen van onser gulden tenegen scietspele buyten ontboden waeren, daeraf selen dekene eñ gheswORene hen beraden metten ghenen die daerat beste weten selen..; eñ daermet selen varen dieghene die men daertoe ordineren sal, om tmeeste profyt der ghemeinre gulden, beiden om de maten te nemene eñ de ghesellen in de herberghe te verwarene, eñ menestreele alsoe vele als daer orborlyc toe es. A. WAUTERS, *Sermens* 7 (1412 § 17). Dat niemant, up vij s. vj d. blans, en dobbele, eñ intschelycxs up alsoo vele die de herberghe houden soude. *K. v. Paricke*, 1472, a. 36. Up den iiijen februarius was eenen waghen van buten betraept met ingienen, die clooten voerden ghelijck caetseballen; eñ was ghebrocht te Ghendt, up de Hoochpoort, eñ tgheschut afgedaen in de heerbeerghe eñ hostelrije ghenaemt de Roose. F. VANDER HAEGHEN, *Ber. tijden*, II 112. **Drooge herberch.** *Een huis, waar geringe luiden, voor een klein geld vernachten kunnen, waar men echter niet te eten of te drinken geeft*, fr. *une auberge où on loge de petites gens, mais où l'on ne donne guère à manger ou à boire; c'est toujours un logement de bas étage* (Rembry). || Iemant alleenelyck logierende, sonder te geven t'eten ofte drincken, by maniere van drooge herberge. REMBRY, I 436, *Nering v. de weerden*, 1693. Zie bij De Bo DROOG LOGIST. **Kwade herberch**. *Gemeene kroeg, slecht bezochte herberg*, fr. *cabaret borgne, mal fréquenté.* || Van quader herbærghe. Zo wie bevonden werdt van quader herbærghe te houdene, es te wetene van ballinghen, putiers, vrouwen van lichte state, ribauden eñ andere quaet ghezelschap te hærbærghene, dats op de boete van x ponden parisis; eñ de tweede reyze bevonden zijnde, ghepriveird van hærbærghe meer te houden. *C. v. Iperen, kast.* a. 121. Wie quade herberghe ghehouden heeft? *C. v. Aalst* 226, *Oestkuer* 27 apr. 1415. Dat niement quade herberge en houde van bordeele, van overspeele, van dobbelspeele oft van quecberdde, opte verbuerte van iij. pond. V. D. TAV. 147 v°. It. DE PR. en BR. VI. *Nevele*, 8 (16de E.). **Onnutte herberge.** Zooals het voorgaande. || Dat niement onnutte herberghe en houde, op ghelycke boete [*sl.* vij s. vj. d.] *K. v. Paricke*, 1472, a. 36; fr. tekst *mauvais hostage.*

6) *Gijzelhuis, huis, waarin men gaat liggen als gijzelaar, en waar men zich ophoudt totdat men aan zekere verbintenis of schuld voldaan heeft*, fr. *maison d'ôtage, lieu où l'on se retire et demeure comme ôtage, jusqu'à ce que l'on ait satisfait à certaine obligation ou dette.* || Daerine [*var.* daermen?] borge leit te teerne, daerinen [daerinne?] sal men noemen drie herbergen: diegene die leegt eñ die borge sal kiesen ene, eñ de heer sal se hem doen hebben. *t Recht v. Uccle*, 5. Geloeft Anthoenis Danckaerts an des scoutets hant, by trouwe, eeren eñ zekerheyt, te vernuegen Cornelis Symoenssone van der somme van vij lb. gr. Br. tusschen dit eñ de vryheyt van der Bamissemerct naest toecomende; dade hy des niet, so soude hy ingaen tot Jacop Lams in der herberge, eñ vandaer nyet scyden sonder voldaen te hebben. *Stadsarch. Bergen-Op-Zoom, Rentbrieven ende recogn.* v. 1465—1467, n°. 198, 3 juli 1465. Eñ oft hij telken termyne niet en voldede, als voirs. is, dat hy alsdan eñ telken stonde tot Bergen comen sal opten Heerensteen, eñ vandaer niet sceyden sonder voldaen te hebben. Ib. 8 juli. Soe souden zy gesamentlyc alsdan innegaen int Bylken, eñ vandaer nyet sceyden. *Ib.* 9 juli... Dede hys niet, soe geloofde hy in der stad van Bergen te comen eñ inne te gane in de herberghe geheeten t Perdeken, gestaen tot Berghen aen de merct, eñ daer nyet uuyt te gane hy en hebbe den voirs. Willem vernuecht.. Ofte telken dagen voirs. inne te gane in de herberge in de Mereminne, opte havene, eñ vandaer niet te sceydene hij en heeft voldaen, of Jans voirs. goeden moet gewonnen. Ib. 24 juli. Zie ook GIJSEL, afl. en samenst., ins. GIJSELING.

7) *Plaats van bestemming, bestemmingsoord*, fr. *lieu de destination.* || Over alle deghuene, die in pelgrimagien sijn, dat si met eeren eñ met salicheden te haerer herberghen commen moeten. *Ave Maria.* DE POTTER, *Second cart.* 107, *Gebeden in Ebbrechts hospitaal*, 1401.

Herberch-evene, Herberch-coren. *Deze benamingen van heerlijke cijnzen schijnen te moeten verklaard worden door het herberg- of verblijfrecht der heeren bij hunne vassalen, waarvan deze zich door eenen jaarlijkschen cijns, in geld of in graan konden vrijkoopen*, fr. *ces dénominations de redevances seigneuriales semblent devoir être expliquées par le droit de gîte des seigneurs chez leurs vassaux, dont ceux-ci pouvaient s'affranchir par un cens annuel en argent ou une redevance en grain.* Maigne d'Arnis: Herbergiagium. *Droit de gîte ou de procuration dû au seigneur par le vassal, et redevance payée par ce dernier pour en être exempt.* Alberga. *Redevance annuelle pour représenter l'obligation de ce vassal à recevoir ou à nourrir le seigneur.* Zie ook GISTE. || Van herbergh-evene. Item, vyftien mudde evenen, die men heit herberghevene; welke evene te innen si [*sl.* de erfgenamen] suelen versueken ons heren van Diest gherichte; te welken gherichte wij, here van Dieste, voer ons gherven gheloven ghereet te sine tallen tiden als ment ane ons versuect. *Deeling der heeren van Diest*, 21 dec. 1337. Eñ Jan eñ Heynric voirs. hebben hem geloeft die pande loss te maken op een vat herberchcoren eñ drie penninge heerencheys. *Schep. der buitenbank v.* „Lumpmen", *Land v. Loon* (1461).

HERBERGERIEN, zn. mv. *Dit w. zal ook wel de bet. hebben van verblijfrecht*, fr. *ce mot aura bien aussi la signification de droit de gîte.* Zie het voorgaande; zie ook BORCHWERCK. || *Quidquid juris habuit tam in talliis quam* herbengerien [*sic*] *et quibusdam servilibus operibus.* DESMET. *Chron. Ninov.* II 382 (1236).

HERBRENGEN (heerbrengen,), bw. Slechts voorkomend in het verl. deelw. *Van ouds of van vroegeren tijd in bezit hebben*, fr. *posséder d'ancienne date.* Kil. heeft slechts het zn. herkomen. || Voirt confirmeren sy hunne voirsc. stad van Loven eñ allen hunnen goide lieden dairin woonende, alle hare charteren, privilegien, brieve, goide heerbrengen eñ usagien, die sy hebben van hem eñ van hunne vorderen bezegelt eñ heerbracht in alle anderen pointen... SERMON, *Couthereel*, 73 (1360). Zie ook het volgende.

HERBRENGEN, als zn. o. (Harebrengen, haerbringen, heerbrengen, heerbringen, herbringen). *Een oud gebruik, een gebruik, eene verordening, een voorrecht, zoo men wil, van ouds, van vroegeren tijd overgebracht, eene overlevering*, fr. *un ancien usage, un statut, un privilège, si l'on veut, apporté, transmis d'ancienne date, une tradition.* || Dat dicwile hier voremaels tuist eñ discentie hevet gheweest tuschen ons eñ onse vordere op ighewelcs recht eñ harebrenghen van ons eñ van onsen vordren int voreghenoemde dorp eñ eighendoem van Puderse eñ dat

daertoe hoert... Welc ighewelcs recht eñ harebrenghen ware int voreghenoemde dorp eñ eighendoem van Puderse... *Oork* 19 juni 1295. *Qui responderunt, secundum ea quae a suis conscabinis antecessoribus didicerunt, et consuetudinem quae* heerbrengen *vulgariter nuncupatur, quod tunc dominus comes de Looz*... WOLTERS, *Loon*, 193 (1303). Vort, soe selen die van Mechelne alle hare vriheden eñ alle hare haerbringen behouden. *Oork.* 30 juni 1303, *Brab. Yeesten*, I 709. Wy, Jan eñ Margriete, onse wyf, selen behouden in den voirseiden heerscape onse dienstliede, die wy van recht hebben harebracht. A. WAUTERS, *Environs*, I 287 (1319). Wie mach thoenen zijn heerbringen [*var.* heirbringen] met wettigen betoenen, dat hij daerinne quam metter wet eñ gehouden heeft een jaer, ij jaer, iij jaer, ix gougedinge, stille eñ ongecalengiert, volcomt hijs, hem blivet derve. *tRecht v. Ucele*, 95. Dit sijn de oude rechten, costumen eñ herbringene van der stad. In den eersten, soe heeft de stad van Antwerpen, uuter keyserliker macht, daerin dat sij gefundeert staet, altyd herbracht, gheüseert eñ ghepossesseert: Soe wanneer deselve stad in heervaerden uuttrac... *Kb. v. Antw. Oude Rechten*, a. 1. Soe was overdraghen eñ gesloten, by N., borghemeester, etc.., als van den sestigh erffschutteren.., altoes vast te staene eñ te blivene op de ordinantie daer sy op gemaect syn, eñ op huer out heerbringhen van allen voirseiden saken eñ offitien oft diensten dat sy worden genomen eñ geset,.. A. WAUTERS, *Sermens*, 13 (1421). Ick gelove eñ zweere, dat ic der stat van Loeven houden sall eñ doen houden, wael eñ getrouwelijc, als een goed eñ gerecht heere sculdich is te doene, alle hoere rechten, privilegien, charten, costumen, usagien eñ heerbrengen, gelijc dat zijt heeft van onsen lieven vorderen.., eñ gelijc dat zijt heerbracht heeft, sonder breken. *Cart. Buscod.* f° 114, 15 E. De Latijnsche tekst heeft: *jura, privilegia, chartas, consuetudines, usus et observancias*.. en: *prout ipsi observarunt.*

HERBRENGER, zn. m. Leste herbrenger. *De laatste betaler eener jaarlijksche schuld*, fr. *le dernier payeur d'une dette annuelle.* || Iemandt hebbende oude pachten, renten ofte chijnsen, daeraf den ghelover doodt waere, eñ die rentier niet en conde bewijsen sijn onderpanden, dat in dien gevalle den lesten herbrengher eñ betaelder schuldich is alsulcke pachten, renten ofte chijnsen te betaelen... *Kantteek.* Oude renten, pachten eñ chijnsen, bij faute van aenwijsinghe van onderpanden, moeten bij den lesten gelder betaelt worden. *C. v. 's Bosch*, XXI 14; it. 8. 10. 15. Zie ook AENBICHTINGE.

HERDE HEERDER, HARDE (Heerde, heerdde, herdde, heerder, heerdder, herdder), zn. m. Kil. Herde. *vetus. germ. sax. sicamb. flxnd.* j. herder. *Pastor.* Hard, harde, harder. j. herd, herde, herder. K. *auctus. Pasteur, bergier, gardeur de bestail.* || Vortane en mach gheen backere, noch nyemen anders, meer verkene houden dan xij. Eñ die sal men uutdriven smorghens..; eñ ooc uutdriven tsavons.., eñ dat met eenen herde. *Kb. v. Antw.* 56. Ic ben een goet herde... Ic ben een goet heerde. *Aller Kerstb.* 80. 87 (Tauler). Oft uwe heerdderen uwe beesten dreven in mijn weye oft cooren..; uwe beesten hebben die scade gedaen, eñ 't is u te wijten dat ghij quade herdders eñ wachters geset eñ genomen hebt. V. D. TAV. 87 v°. Wairen dat beesten, zijnde in der hueden van eenen herdde oft pastoir, dan en soude dat geheel cudde niet meer sculdich sijn dan eenen brueke. *Ib.* 147. Dat yeghelyck, verkenne hebbende, ghehauden zy die te sendene ten harde, up dat hy te zynen huuse gheenen zweender en hadde. *K. v. Paricke* 1472, a. 47; fr. tekst *au porquier*. Ghegheven den harde van der stede, mits dat hij luttel verckene te wachtene hadde, een zistre coorens van gracien, coste XXXVJ st. *Stadsrek. Ninove*, 1491/92. Dat niemen en houde verkenen noch gheeten hij en houdse vor den herde; eñ alse vore den herde niet en ghaen, soe en hout se niemen ter straten commende. DE VLAMINCK, *Vgb.* 41 (15de E.). Dat van nu voirtane die herden, die de beesten van onseu ingesetenen van den bancken van Balen, van den Capellen, enz. op onsen voirs. bosch eñ walt hueden eñ bewaeren sullen, schuldigh sullen zyn aen onsen voirs. rentmeester van Lymborch consent eñ oirloff te begheeren aleer zij enige beesten, hetzy gehorende of verckenen opten selven onsen bosch sullen moegen keeren oft dryven. *Rekenk. v. Brab.* reg. 138 f° 247 (15 dec. 1533, a. 13). Enen herde... den herdere. *Ib.* reg. 132 f° 19 v°. (*'s Hertogenwald*). — Overdrachtelijk. *Zielenherder*, fr. *pasteur des âmes.* || Ic, verloren scaep, coem weder tot mynen heerde. *Gebedb.* 15de E. 53. — O gloriose heilighe appostel.., die een prince ghemaect wart alder appostelen, eñ een heerdde eñ een huder der heiligher kerken. *Ib.* 112. Onsen heyligen vader den paus Leo, de thienste van dien name, als pastoir eñ een hoerder generael van der universale kercke. *Pl. v. Vl.* 8 mei 1521; I 90.

HERDEN, zn., mv. v. h. voorgaande. *Herders*, fr. *pastoureaux. Naam eener dweepzieke partij, vooral in Frankrijk, die eenmaal in 't jaar* 1251, *en later in* 1320, *naar het Heilig land wilde trekken tegen de Sarrazijnen, de Joden vervolgde, — zelfs geestelijke personen mishandelde, en veel onheils stichtede*, fr. *nom d'une secte fanatique, surtout en France, qui, une fois en* 1251, *et plus tard en* 1320, *voulait aller en Terre Sainte combattre les Sarrasins, persécuta les Juifs, — maltraita même des personnes religieuses, et causa beaucoup de maux.* (Zie o. a. LA CURNE). || Item, MCCLII doen gingen de heeren [*l.* de Heerden *of* Herden] te Jerusalemweert, eñ versloegen veele kerstenen, beyde te Parijs eñ elders. PIOT, *Chron.* 13. Item, MCCCXX ginghen de heeren [*nogmaals* Heerden *of* Herden] uuyt allen landen eñ seijden sy wouden ten Heijlighen graveweert. *Ib.* 21. — Ook Schayes gaf deze laatste kronijk uit, maar hij liet het rechte w. herden *onverbeterd. Acad. d'archéol.* 1850, blz. 151.

HERDEN, HERDEREN, bw. *Weiden, in de weide brengen —drijven*, fr. *paître, mener —faire paître, mener au pâturage.* Kil. Herden. *Pascere pecus.* Wij meenen, dat Kempeneers het mis heeft daar hij in het inf. *herden* een zn. *kudde* ziet. || Desgelick, dat eenen ijgelick sijne vercken toe herden (of heerdo, *grex, pecuarium*) driffven sal. KEMPENEERS, *Montenaken*, II 259. Dat de buytenpoorters... staen ten gebuerlijcken rechte, daer sy geseten oft henlieden goeden gelegen zijn, te weten, van straten te maken,.. die beesten te herderen. *C. v. Lier*, I 7. Dat de voersz. Sinte Peetersmannen... staen eñ blyven ten gebuerlijcken rechte van de bancke daer sij woonen.., te weten, van straeten te maecken,.. van herdden van beesten,.. *C. v. Loven*, I 19.

HERDEN, ow. *Volharden*, fr. *persévérer.* || Hoipende dat zy [*sl.* onse ondersaiten eñ regierders

onser stat Hasselt] desshalven van dage te dage so mere eñ meer, in allen dueghden eñ vromicheit onder sich, eñ in alle getruwicheit eñ onderdaenicheit aen ons eñ onsen nakomelingen sich oeffen eñ bewysen, eñ ock daerinne stanthafftich eñ getruwelick herden eñ continueren sullen. *O. Liège*, 11 dec. 1500, *Inl., Hasselt.*

HERDESCHAP (Herdscap, hertscap, herderschap, hertschap), zn. o. 1) *Veehoeders*, *herders*, *koe- of schaapherders*, fr. *gardeurs de bétail*, *pâtres*, *bergers.* || Want wy verstaen, dat onse voirs. ondersaten van der banck van Balen eñ van der Capellen gewoenlick zyn huere coeyen eñ beesten dagelicx, van den morgen totten avond, mit herdscappen opten voirs. onsen bosch eñ walt te doen driven eñ weyden, zonder yet dairaf te gevene, ende dat tselve ons noch onsen voirs. bossche nyet hinderlick noch scadelick en is, soe zyn wy tevreden eñ permitteren eñ gedooghen hen, om den voirs. redenen wille eñ andere ons dairtoe porrende, dat zy alnoch huere beesten eñ coeyen metten herden opten voirs. onsen bosch eñ walt sullen moegen laten dryven eñ weijden in der manieren als zy dat gedaen hebben gehadt...

2) *Weidegebruik*, *—recht*, fr. *droit de pacage.* || Dat zy [*sl.* die herden]... sculdich sullen zyn int bescrijven derselver [beesten] den voirs. onsen rentmeester scriftelyck over te gevene tgetal derselver beesten, die zy eñ elc van [hun] in hueren herdscapen sullen hebben.., op te pene van uuyt onsen voirs. bossche een jair lanck gebannen te zijne eñ nemmermeer hertscap te mogen houden. *Rekenk. v. Brab.* reg. 138 f° 247, Ord 15 dec. 1533, a. 12 en 13. *'s Hertogenwald.* Dat die meyers eñ preters, elck in heur quartier, daer men herderschap houdt, sullen besorgen dat het hertschap ghehouden worde ten tijde als 't behoort. *Landcharter v. Grimbergen*, a. 124.

HERDINCKEN, bw. *Uitdenken*, *uitvinden*, *verzinnen*, fr. *inventer.* || Wet, dat meeste deel der lieden, die in deser sorchliker tijt leven, maken die heileghe wet [*sl.* des huwelijks] tot eene mestgroeven, want si leven daerin recht als vee, met allen luste eñ wille die hair veelike nature gheleisten mach oft herdincken mach. *Aller Kerstb.* 18.

HEREN (Heeren). Zie GEHERELT.

HERENTEER, zn. *Haagbeuk*, fr. *charme*, *charmille.* Herenteiren hout. || Tauxatie van het brandhout. Eñ ierst, soo is het eycken- eñ herenteiren houdt, opgaende eñ onderslach, ongebleckt, die wisse, maete van Leuven eñ aldaer gelevert, gestelt eñ getauxeert op drye guldens. *Stadsarchief Diest*, Vak 18, bundel 8 (13 sept. 1625). Zie Schuermans HERENTEER.

HERGAEN, bw. *Op nieuw* (*begaen*) *bezichtigen*, syn. van *vernieuwen*, fr. *visiter*, *inspecter de nouveau*, *renouveler.* || Dat sy [*sl.* de ambachtsdekens]... deselve visitatie noch so dickwils meer hergaen eñ vernieuwen zullen als hem goed dijncken sal. *Pl. v. Vl.* 13 apr. 1551, a. 18; I 806.

HERGEVEN (hem), ww. *Zich begeven* (tot eenen levensstaat), fr. *embrasser* (*un état de vie*). || Welck sonderlingen stadt grypt, soewanneer die eltste eñ werlicke broeder verwerven wilt die portie oft godeylte des anderen broeders, die van den alderen geestelick geordineert is, oft sich totten geestelicken staet hergheeft oft hergeven wilt. *C. leenh. v. Valkenburg*, *Declaratie* 1570, a. 15.

HERHALEN, bw. 1) Eene schuld. *Verhalen*, *vergoed krijgen*, fr. *recouvrer*, *récupérer* (*une dette*). || Eñ hirover so heeft de vorseide Wouterman, over hem eñ over siin oer, bewist Jhanen vorseit, of sinen oere, tforseide huus eñ erve, hem of sinen oere hant daran te slane sonder mesdoen, sine vorghenoemde rente, metter dobbelre renten, daran te herhaelne, indien dat se niet vergolden en ware telken termpte. *Cork.* 22 mrt. 1311. Herhaelde schult. *In rechten toegewezene schuld*, fr. *dette judiciairement adjugée.* || Arnout Goosens... bekende Wouteren Van der Beke tsestich lb. ghemeins payments, up alle dat goet dat hi houdende es, in naten eñ in droghen, als vervolghede scout eñ herhaelde scout, te Wouters boef voreghenoemt. *Charters v. Ter Kameren*, nr. 62, *Erps* (1332). Zie ook VERREICKEN.

2) *Inhalen*, *bereiken*, fr. *atteindre. Van eenen cijns of rent*, *welke niet op den vervaldag noch toegiftdag betaald was*, *en waarvan de volgende termijn ingegaan of bereikt was*, *zoodat de twee jaargangen ineenliepen*, *zegde men: dat de eene cijns den anderen „herhaelde"* (*men voegde er wel eens bij „ende herreicte"*); *dit gebrek aan stipte jaarlijksche betaling gaf den geldschieter het recht om zijn in erfpacht of erfrent gegeven goed*, *of zijnen onderpand*, *zonder eenigen rechtsvorm naar zich te nemen tot hij voldaan was*, *of ook om er vrij over te beschikken als eigenaar* (*naar luid der instellingsakten*), fr. *on disait d'un cens ou d'une rente qui n'étaient pas payés au jour de l'échéance ni au jour de grâce*, *et dont le terme suivant était commencé ou atteint*, *de sorte que les deux exercices se fondaient: qu'un cens atteignait l'autre; ce défaut de payement annuel et ponctuel donnait le droit au bailleur de fonds de prendre devers soi son bien donné en arrentement*, *ou son fonds d'hypothèque*, *sans quelque forme de procès*, *jusqu'à ce qu'il fut payé*, *ou même*, *d'en disposer librement comme propriétaire* (*d'après la teneur des actes de constitution*). || Eñ [indien] deen cheins den andren herhaelde eñ herreicte onvergouden, soe mochte de voers. h. Cornelis Van der Linden [kapelaan te Goyke], hi ochte sijn oer, ochte sine nacomelinge, hare hant slaen an de voirs. hofstat... alse ane hare erve, eñ houden se eweleo alse hare gherecht erve, sonder enich rastoer eñ sonder eneghe rekeninghe jemene namaels daeraf te doene. *Charterb. begijnhof te Brussel*, f° 255 v°, *Schep. v. Goyck*, 1328. Ware dat zake dat si Daniel eñ Katheline voers. niet en gouden die xl s. emmer telken Kerssavonde, ochte ombegripelec ten naesten Dertiendaghe daernae ierst comende, eñ alsoe als dat deen cheyns den anderen herhaelde,.. soe mach (*clausule als boven*)... *Ib.* f° 184 v°. (1331). Zie ook ACHTERVOLGEN 2), en wijzig onze verklaring aldaar in den voorhandigen zin.

HERHOOREN, bw. Eene getuigenis. *Deze den getuigen voorlezen*, fr. *récoler des témoins.* || Dijes is partije altijts op haer geheel om de getuijgen alsoo gehoort te wederleggen, oft oock hun getuygenisse te doen recolleren oft herhooren op alsulcken *intendit*, feijten eñ articulen als sij van nieuws oft ter contrarien souden willen overgeven. *C. v. Antw. comp.* IV, xj, 279.

HERCOMEN (Heercomen, hercommen, harecommen), ow. *Van oude tijden afkomen tot ons*, fr. *venir jusqu'à nous depuis des temps anciens.* Doch meest gebruikt als zn., benevens het stamwoord hercom, *oud gebruik*, fr. *ancien usage.* || Voert meer, so kenden dit de man eñ scepenen eñ hieldent over harecomen, dat wanneer dat men sculdech sal sijn harevart te ghebiedene int voreghenoemde dorp van Puderse, zo zal men se ghebieden van onsere beider halven... *Oork.* 19 juni

1295, *Abt v. St. Bernarts* § *Heer v. Rumpst.* Eñ elken vrede zal men nemen te zes weken, nae ghewoente der stad van Dyeste, ghelijc heer es comen. *Kb. v. Diest*, B 14. Want daer nyemant teegen en seyde, soe waert her Gheert vors. hyeryn geghicht nae inhout synre proeven, met manisse eñ vonnisse eñ met allen poenten van rechte, egheen poent van recht hyeryn vergeten, versuymt oft achtergelaeten, nae hercomen eñ gewoenlijcheit onser bancken recht, eñ op verbeteren ons goets eerbarens hoets. *Schep. v. Tessenderloo*, 22 jan. 1485. Dit zyn de rechten, previlegien, costumen, usancien eñ oude hercomenen der stadt van Antwerpen (altyt geüseert hebbende geweest). *C. v. Antw.* 1545, *Titel.* De correctie van persoonen aldaer (alsser dlijff oft leth aen hanght) nae tvoorscreven oudt hercommen, competeert den marcgrave eñ schouteth van Antwerpen. *Ib.* 1582, II 6. Dit zijn de rechten, privilegien, costuijmen eñ oude hercommen der stadt van Herentals, die men altijdt bij mans ghedencken onderhouden heeft. *C. v. Herentals*, 1559, *Inl.* (De kost. van 1606 heeft daarvoor herbrenghen). Op genachten van den 19 meij 1627,.. leest men het meijgebot, naer den alden herkom. KEMPENEERS, *Montenaken*, II 165. Op genachten van den 26 mert 1743, versueckt den heer scholtus alhier hem, involgens alden herkom, het meertsgebodt verleent eñ gewesen te worden te publiceren. *Ib.* 258.

HERCOOPELIJCK, bn. *Afkoopbaar*, fr. *rachetable.* || Den ghequetsten, daer mincke valt eñ hij een let verliest, sal hebben, voor sijn verbeternisse, acht mudden cooren 't jaers, goet leverbaer graen, hercoopelijck voor hondert pondt tournois eens elcke mudde. *C. v. Edingen*, VII 11.

HERCOOPEN, bw. *Afkoopen*, fr. *racheter.* || Die sijnen arm oft been sal afghehouden worden, sal hebben thien mudden cooren 't jaers, te hercoopen als vooren. *C. v. Edingen*, VII 16.

HERCRUDEN (Hercruyden), bw. Lakenververij. *Een tweede verven doen ondergaan*, fr. *faire subir une seconde teinture* (?). || Dat ons goet dunct datti verwere een laken mach hercruden eens, sonder scade; ende oft anderwerf hércruyt moest zijn, dat soude sijn opte pene van iij oude grote. *Kb. lakeng. Diest*, f°. 9, *Wolwerk.*

HERLANTSCH. Zie HIERLANTSCH.

HERMAKELIJCK, bn. *Herstelbaar*, *weder in goeden staat te brengen zijnde*, fr. *réparable.* || Al waert dat het schip binnen een maent hermaeckelijk ware. *C. v. Antw. comp.* IV, xj, 224.

HERMELVELLEN, HARMELVELLEN, zn. mv. *Hermelijnvellen*, *—bont*, fr. *armeline*, *peaux d'hermine.* || *Timmera* harmervellen, *si vendatur apud Dam*, *unum denarium. Tol te Damme*, 1252.

HERMESIJN, zn. *Armozijn*, *soort van taf*, fr. *armoisin*, *sorte de taffetas.* || Doe predicte een persoon, als dandere in weerlic abijt, met een hermesijnen casacke eñ eenen fijnen viltenen hoet. FERD. VANDER HAEGHEN, *Ber. tijden*, I 2.

HERMIJN, zn. *Hermelijn*, fr. *hermine.* Kil. Hermijne. j. armijne, armelijne. *Mustela alba.* || Dat van alle vercoopen van sabels, armijnen, lucernen, lupaerts, marters, landtmarters, jennetten, flouwijnen eñ hoerlioenen, sal die leste vercoopere ten slete schuldich sijn te betaelene den 25en penninck van den gherechten besprokenen prijse. *Pl. v. Brab.* 14 dec. 1570, a. 115; II 49. Die vercooper van de sabulen, ermijnen,.. *Ib.* 20 sept. 1577, a. 133.

HERNASTHOUT, zn. (?) || Soe wat velghouwere, die hernasthout maict, die sal hebben van den pare, als voere, vier velgen. *Kb. v. Soniën*, 1460, a. 51.

HERNESSEN, zn. mv. *Soort van heerlijke renten*, fr. *espèce de rentes seigneuriales.* || Alle baillius van leenen eñ vassalhoven ghehouden immediatelick van den voornomden burch, soowel van de hernesse-renten van denselven burch ghehouden, als andere die commissie hebben van haerlieder heeren, sijn schuldich te commen doen haerlieder eedt in handen van den hooghbailliu. *C. leenh. v. Veurne*, I 7. Als den overheere eenighe landen sal afgewonnen hebben om achterstellen van erfvelicke onlosselicke renten, cheynsen, emphiteusen, hernessen ofte andere heerlicke renten,.. Ib. c. 36 a. 7.

HEROOGST (Erougst), zn. m. *Tweede oogst in 't zelfde jaar*, fr. *deuxième récolte dans la même année.* || Niemandt en vermach yemants landt tweemael van erougst oft weerwinninghe te zaeyen... Onder welcken erougst oock verstaen wordt weerwinninghe van lentetaeruwe eñ zomergherste. *C. v. Veurne*, XXXIII, 10. 11.

HEROUT (Heraut), zn. m. *De „spreker" of hofnar van een vorst*, fr. *le fou d'un prince.* || Op verzoek van hertog Jan III werd dezelve [*nl.* de Meirpoort] ten jare 1332, van stadswege afgestaen aen 's vorsten spreker of hofnar, Steven den heraut (*Stephano histrioni*, zegt de titel *in dorso*). WILLEMS, *Hist. ond.* 188.

HERPEGELEN, bw. *Herpeilen*, fr. *jauger de nouveau.* || Alsoo wy noodich geacht hebben te committeren den gesworen landtmeter N., om te hermeten eñ te herpegelen alle de brouwketels. *Stadsarch. Diest*, vak 19, *Brief d. gedeput. Staten*, 1719.

HERPOIS, zn. *Harpuis*, fr. *poix-résine*, *résine.* || Herpois oft herst, een broot oft hondert pont. *Hansa-tol*, 1567.

HERRE, zn. m. 1) *Her*, *har*, *duim van een hengsel*, fr. *gond.* Kil. Herre, harre. *Cardo.* || Dat wi hoen, opte plaetse daer doude lakenhuys op stoent, tot opten herre van der doere des afhanxs van den wolhuyse daerbi staende, een vleeschuys selen doen zetten, tymmeren eñ maken. *Oork. heer v. Diest*, 1 juli 1365.

2) In de volg. aanhalingen heeft het w. eene geheel andere, ons echter onbekende bet. || Item, aen twee klauwens zackbandt, om de erren af te teeckenen daer men die Demer door affgeleyt heeft, betaelt 5 s. *Stadsarch. Diest*, vak 9, *Grondgaten.* Gecocht aen Jan Custers 650 mutsaert a f 4.10 thondert, aen den dyck gelevert, om die dycken te sluyten, in de erren te besigen tegens daffspoelen. *Ib. stadsrek.* 1654. — Of moet er *erven* gelezen worden?

HERSCHEPDOM (Herscepdoem), zn. o. || *Burgemeesters of schepenambt*, fr. *fonction*, *office de bourgmestre ou d'échevin.* || Jof enich scepene wort achtervolghet bi wette, die valschelike [-chede gedaen ?] hevet in sijn herscepdoem, hi blivet in tsgraven ghenaden van live eñ van goede; fr. tekst: *Saucuns eschievins est atains par loi kil ait fausseté faite en son offisse, il demeure en le volenté le conte de cors et davoir. K. v. Brugge*, 25 mei 1281, a. 27. Bin den viij daghen dat herscepdoem van den borchmeesters sal ghebreken, sie syn sculdich te neme andre, fr. tekst: *Et dedent les wiit jours ke li offises les burghemaistres ciessera, il doivent eslire autres.* Ib. a. 33.

HERSCHULDICH (harschuldich), bn. Als zn. *Wederbedrijver*, fr. *récidiviste.* || Wij [wie] een taetsse vrouwe bij zijn wijf settet in sijn selfs huijs,..

die soude der stadt, ijgelijck van hon, eenen wech te Rutsemedou doen... Eñ der harsculdige en sal gheenderhande hulde [*nl.* ambt] van der stadt moghen draghen, hij en hebbe hem ierst ghepurgeert eñ metter heijligher kercken verzoent. *K. v. St-Truiden*, 1366, a. 47.

HERNICKEUR, HARINCKEUR, zn. *Voerman*, fr. *voiturier* (?). La Curne Harnicheur [*Voiturier: „Guiot, dit Rolot, harnicheur et gourmet de vins* (*garçon marchand de vins*). (1405). In de twee aanhalingen, waarin ons dit w. voorkomt, staat het eenmaal tusschen „kerreluyden" en „waghenaers', en schijnt het een pleonasm te zijn; en andermaal, tusschen „aerbeyders" en „facteurs en kraenkinderen", wat naar een ander beroep dan „voerman" zou verwijzen, zoodat wij minder vast op de verklaring van La Curne durven voortgaan. || Ordinerende voorts alle kerreluyden, herniccurs, waghenaers in den wyn werckende eñ denselven voerende,.. *Pl. v. Brab.* 6 mei 1610; I 427. Op de pene eñ verbeurte: den schipper van zijn schip, den coopman van sijne goeden, den voerman van sijne peerden eñ kerren oft waghenen, eñ die voors. aerbeyders, harinckeurs, facteurs eñ kraenkinderen van hunne ampten eñ officien. Ib. 8 nov. 1627; I 459.

HERSELTERE, ESSELTERE, zn. Hetzelfde als HERENTERE. || Den heytsel sal moeten gemaeckt worden volgende het voors. keurboeck, daeraff het hondert, buecken eñ herselteren, tot Brussel vry gelevert, niet hooger en sal mogen vercocht worden als 'thondert ij guld. xv st. *Pl. v. Brab.* 5 dec. 1623; II 147. Opgaende eycken, swerte kerselaers, steenbuecken, esseltcren, appeleren, peirelaers. *Servit. Brussel*, a. 18. (Niet vert. door Christijn). Esselteren. *Servit. Loven*, a. 82. Alsoe den wass van den houte van onsen woude van Zoniën is van verscheyder natueren eñ sorte van houte, als van eycken, buecken, herselteren, espen, bercken, elsen,.. herdt hout, als eijcken, buecken, herselteren... *Kb. v. Soniënbosch*, a. 10. Zie Schuermans: Herzelaer, herzelenteer, herenteer of hezzelteer.

HERSIER. Zie ARCHIER.

HERST, zn. m. *Droogplaats*, *droogrek*, fr. *séchoir.* || Die manden van droegen visschen, die men brenght in de mercten van hoeren herst, etc., dairof dat men maer en betaelt twee gro. voir elcke mande, en behoirt maer die groete te hebben van eender clootmanden, ij gro. *Watertol*, 1550, L^a^ W. Zie ook AST.

HERSTELLEN, bw. *Herschrijven; heropstellen*, fr. *écrire de nouveau; rédiger de nouveau.* || De voors. momhooren sullen hen reguleren int maecken, schrijven eñ stellen van heuren rekeninghen als in den 98^en^ totten 104^en^ articulen excluys van der ordonnantie... geordineert is, op de pene, dat deselve rekeninghen ten coste eñ laste derselver mombooren sal worden herstelt eñ herschreven. *C. v. Santhoven, Weesk.* a. 26. Zie STELLEN.

HERT, zn. o. 1) *Hart*, fr. *cœur.* Hert breken. Een gezegde voor *sterven*, *overlijden*, fr. *mourir*, *décéder.* || Elc mensche die bilevinghe houdt, als hem therte breect, es[t] recht van der bilevingen doet. *C. leenh. Aalst*, § II. Alle de ruerende goeden.., worden gedeylt nae der plaetsen recht daert sterfhuys gelegen eñ therte gebroken is. *C. v. Antw.* 1545, XI 26. Int scheyden eñ deylen moeten d'erfghenamen.., volghen de costume eñ usantie van der plaetsen daer d'aflijvighe sijne fixe domicilie ten tijde van sijner afflijvicheyt was houdende, al waert oock dat sijn herte elders gebroken ware. Ib. 1582, t. 47 a. 16. — Hert sluiten. *Dit gezegde schijnt dezelfde bet. te hebben als* hert breken, fr. *cette locution paraît avoir la même sign. que la précédente.* || Vant hem bedroghen [*nl.* de abt van Sint-Pieters, door de niet vervulde beloften van bescherming], al waer hem therte omme sloot. DE POTTER, *Chronijcke*, 257. — Fig. **Iemands herte eten.** *Hem verdriet, hartzeer aandoen*, fr. *ronger le cœur de quelqu'un, lui causer du chagrin.* || In desen tyden (1407) zo rees int volc van Vlaendere groot nyt, eñ aten eñ dronken deen metten anderen, die wilden deen sanders herte gheheiten hebben, eñ toochden dicken deen den andren scone ghelaet, maer bachten rugghe waest al venyn. OL. V. DIXMUDE, 40. — *Dit gezegde is nog in zwang in den vorm van* zijn of iem. hert opvreten. Een hertevreter, hertefretter *is nog een kniezer, een knor-* of *grolpot*, fr. *chicaneur*, *grognon* Zie ook Schuermans en De Bo.

2) Bij eene verkeerde opvatting, thans nog algemeen in gebruik bij ons volk, *maag*, fr. *estomac.* || So wat manne van deser giulde, die so veraeremt es dat hi moet legghen in Sinte-Jans, men sal hem gheven iiij d. par. daechs van der giulde, sine zieke herte mede te lavene; eñ steerft hi, men salne huten als men sculdich es te doene. *K. Rijke pijnders*, 1291, a. 36.

3) Overdr. **Levende herten.** *De kleine dieren, als pluimgedierte*, *konijnen*, enz., *die aan eenen heilige geofferd worden*, fr. (*êtres vivants*) *les petits animaux, tels que volaille, lapins*, etc. *que l'on offre à un saint.* — Zie ook De Bo, die tevens de meer algemeene bewoording *levend hert* voor *levend wezen*, voor *mensch* en *dier*, aanstipt. || Op den xviij^en^ dach van meye was ghesonden te Ghend metten kercmeesters Martin Vander Elst, omme by scepenen van der Kuere te hebbene provisie op den ommeganc van sente Cornelis, die gheheel toebehoort der kerken, eñ tclooster van Nieneve der kerken ontrecken wilt vlas, was, levende herten eñ dus ghelycke; was daeromme ute drie daghe... iij l. xij s. *Stadsrek. Ninove* 1476.

HERTEBEL. Zie HOPPEBEL.

HERTEBRIEFKEN (Hertbriefken), zn. vklw. *Een tooverbriefje, waardoor men zich kogel- en steekvrij, en ook rijk maken kon. Het werd in den aanvang der 17de E. verzonnen door een student in de stad Passau, en was in den dertigjarigen oorlog, bijzonder in den Oosterrijkschen boerenkrijg, zeer verspreid; het bevreemdt ons niet weinig het hier te lande doorgedrongen te zien*, fr. *billet magique, par lequel on pouvait se rendre invulnérable, et aussi s'enrichir. Il fut imaginé, au commencement du 17e siècle, par un étudiant dans la ville de Passau, et était très répandu pendant la guerre de Trente ans, dans la haute Autriche, surtout dans la Guerre des Paysans. On l'appelle en Allemagne* die Passauerkunst. *Nous sommes très étonné de voir qu'il avait pénétré dans notre pays.* Schorers *Familienblatt*, 1884, nr 35. || Dat, ingevalle dese [circumstantieringe van de quetsinge] bestonde mette waerheydt, dat seeckerlyck desen Guilliam Segers hadde moeten doodt gebleven hebben op de plaetse, oft wel saude moeten hebben gehadt een hertbrieffken, of met andere negrimancie dese slaegen affgeweert hebben. *Stadsarch. Diest, Proces drossaat § Swertsen*, 1707.

HERTEKEN. Zie BORSE.

HERTELLING. Zie HEERTTELLING.

HERTEN, bw. *Doodsteken, het hart afsteken*, fr. *tuer à coup d'épée, de poignard, de couteau, etc.*

Kil. Herten / hert steken. || Wart van een bouve met eenen poingiaert verraderlic van achter ghesteken.., zoodat hij asemde (eijlacen) als eenen osse die ghehert is. FERD. VANDER HAEGHEN, *Ber. tijden*, II 168. Hij liep naer zynen rapier oft *espado* eñ bracht hem eenen steke,.. eñ meende Salinus ghehert te hebben. Ib. III 123.

HERTENWEIDE, zn. Fig. *Weiding, voedsel voor het hart*, fr. *fig. pâturage, nourriture du cœur.* Grimm Herzensweide (zonder vertaling, doch bij Augenweide *pastio oculorum*), en hij haalt de versjes aan van Göthe, 11, 136: *Süszer anblick! seelenfreude! Augenweid und herzensweide!* || O, hoge coninginne des ewigen rijcs!... Blijscap eñ cyerheyt der schoenre engelscher figuren! Wonne eñ weelde der engelscher naturen! O overlustighe herten- eñ oghenweide alre creaturen! *Hond. merk.* 102.

HERTIJCKE, zn. v. Zie ARTIJCKE. Kil. *App.* Artijcke. || Mer Simphorian de Ghistelles,.. gouverneur van Dunckercke, dewelcke aldaer zyn residentie hilt, eñ ligghende van der hertycke cranck te bedde. PIOT, *Chron.* 595.

HERTOCH VAN EGYPTEN. Zie onder GRAEF.

HERTSBEENEN, zn. mv. *Hertspooten*, fr. *pieds de cerf.* Zie onder GEHELMT.

HERTSHAER (Hertshair), zn. *Hertshaar*, fr. *poils de cerf.* || Op 't ghene dat ghi ons lestwerf gescreven hebt.., als omme te hebbene hertshair, lederen potten, eemers, twee wagenen, lanterne eñ oic ghelt,.. *Inv. Mechelen*, III 54, *Brief der stad aan de bevelhebbers der Mechelaars voor Calais*, 1436.

HERWERVEN, bw. *Verwerven, verkrijgen*, fr. *acquérir.* || Dat oijck alle rutsende erffgoeden.., in den houwelijcken staet herworven, deur 't scheijden van den bedde succederen op de kinders in derselver ee geboren. *C. v. Valkenburg, Déclaration* 1612, a. 9.

HERWIJT. Verdam gist, dat er, in het volg. citaat, hetwijt, d. i. etwijt (zie EDWIJT) moet gelezen worden, met de bet. *smaad, verwijt, hoon, beleedigende behandeling, smadelijke bejegening;* wij lezen eenvoudig „ghewach of *verwijt*," fr. *mention ou reproche.* || [Er is spraak van binnengeroepene bannelingen]. Eñ dat elc met andren [*nl.* de andere burgers met hen] wesen zal eñ bliven in goeder rusten eñ paise, alse goede eñ ghetrauwe lieden eñ ghebuere sculdich sijn te doene elc met andren, sonder ommermeer eenich ghewach of herwijt [verwijt] derof te doene, iof te mesdoene up den andren. *C. v. Brugge*, I 420, *Verzoening der stad*, 1361.

HESP, zn. *Ham*, fr. *jambon.* Kil. Hespe / Hamme. *Petaso, perna.* Servilius (1546) *Petaso.* Een hespe van eeñ vercken. In de volg. aanhaling komen gezamenlijk hesp en ham voor. || Dat niemandt... hem en vervoordere van buyten binnen dese stadt ofte schependom van diere te bringen eenich vleesch, dan alleenlyck Ooster-, Westvaelsche eñ Mechelsche hammen, mitsgaeders inlandtsche hespen. *Ord. d. stad Gent*, 20 febr. 1686, in eene ord. der *P.-B. autr. v.* 28 jan. 1724. Zie ook BAKE 2).

HESPINCK, zn. *Boot*, fr. *barque.* Kil. Hespinghe / bootken. *Lembus, cymba.* || Dat daer groote ghebreken eñ abusen zijn gheweest eñ noch zijn,.. oock in die cleene eñ groote visscherie, daer die buussen eñ booten.., wel zouden moghen eenighe weerre voeren tot zijnder beschermenesse, om te wederstaene eenighe slechte booten oft hespijnghen, die hemlieden vervoorderen zouden moghen... dezelve te overvallen. *Pl. v. Vl.* 29 jan. 1549; I 362. Verdam ESPINC.

HEUCKE. Zie HUICKE.

HEUL, zn. *Elke afdeeling van schutters, die aan eene schieting deel nemen*, fr. *chaque division d'archers qui prennent part à un tir.* || Men sal de schietdagen beghinnen te houdene van tsondaechs nae Beloken Paesschen tot tsondaechs voor Sinte Dionijsdach, te wetene, alle sondage, van de voors. gesellen sesse gesellen te schietene te minsten vier heulen lanck durende; eñ men sal beghinnen te schietene te twee uren nae middage; eñ soo wie van de voirs. gesellen zijnen schietdach niet en bewairt, of achterblijft, oft niet en coempt eer die ander gesellen die vier huelen sullen gheschoten hebben, die sal verbueren een ort stuyvers. *Stat. handboog te Diest*, a. 1531 a. 29. Zie ook DE PR. en BR. XXIII. *Belsele*, 78/79 (1662).

HEUL, HEULE, zn. v. *Eene houten of steenen brug over eenen gracht of beek, om over te gaan of te rijden. Eene steenen heule wordt ook* duiker *genaamd* (De Bo), fr. *un pont en bois ou en briques sur un fossé ou ruisseau, pour piétons et voitures. Un pont en briques s'appelle aussi* duiker (*aqueduc*). || Sluysen, sluysvlieten, huelen. *Pl. v. Vl.* 15 apr. 1586, a. 1; III 438. Dat nu noch eenighe dijcken resteren te verhoogen eñ styven; oock de binnengrachten van 't geheel land deur te graven, daerinne te maecken de heulen eñ brugghen, sonder noch drye nieuwe sluysen. *Pl. v. Brab.* 18 juli 1590; II 257. Dat hem niemandt en vervoordere te stoppen, bevisschen [?] ofte belegghen eenighe heulen, waeterganghen ofte sluysen. DE PR. en BR. XIV. *Boekhout*, 29 (1684). Dat hem niemandt en vervoordere eenighe heulen te maecken ofte grachten neder te steken, om van d'een stuck landt de schaepen op d'ander te drijven. *Ib.* 49.

HEULEN HELEN, ow. *In verscheidene spelen, op eene of andere wijze, tusschen de deelnemers eenen keus doen*, fr. *dans divers jeux, faire, d'une manière ou d'autre, un choix entre les participants.* Kil. *auctus.* Heulen, loten, kavelen. *Sortiri. Tirer au sort.* Schuermans: Heulen of helen, *naar eene streep schieten of smijten, om er 't dichst bij te liggen. — Inz. in het boogschieten, met de pijlen over den boog te laten rijzen.* || Dat boven vijf ghesellen oft thien te gader huelen noch scieten en selen. A. WAUTERS, *Sermens, Ord. v.* 1412, § 9 blz. 6. So wat persoone dat heulen sal, werdt ghehauden de naeste [*nl.* pijlen] eerst up te rapene. — Dat niemant en vermach deselve naeste up te rapene dan den heuletre [heulder?].., eñ alle die gheheult sijn moeten vulschieten. *Auden. meng.* IV 389/390 (1533). Dat men jaerlyks, van Paeschen tot Bamisse, naer noen, op eene bepaelde uere, eñ by seker getal van guldebroeders, soo dat by den reglemente sal geordonneert worden, sal schieten naer prijs of om heulen; eñ soo wie, sijnen keer wesende, niet en compareerde, sal verbeuren 10 stuyvers. *Kaart v. de Handbooggulde te Everberg*, 18de E. a. 5. *It.* DE PR. en BR. XXIII. *Belsele*, 78. — In de kinderspelen van meisjes bestaat het heulen hierin, dat, twee deelneemsters tegenover elkander staande, de eene een bekend kinderdichtje opzegt, als: „Onder de bank ligt wat zand, Draag het mee naar Engeland," enz., beurtelings, onder het opzeggen, hare borst en die der andere effentjes aanraakt; zij die met het laatste woord bedeeld wordt, *is er aan*, d. i. dat zij het een of ander vereischte van het spel te verrichten heeft.

HEULINCK, zn. v. *Samenspanning*, fr. *coalition*. || Die xxij^e^ maniere van criesme capitael is geheeten in Latijne *sedicio*, dat is moyterije, eñ is als iement.., oft die uuyt is om heere te zijn van eender plaetsen, oft capiteyn, bij rumore van volcke, eñ alle die hem hulpe eñ bijstand doen bij wegen van tumulte, huelingen en tsamenloopingen in der wapenen. V. D. TAV. 79 v°.

HEULINCK, zn. (?) || Alle plancken eñ heulinck oft ghosaeght eycken berdt sal men meten in 't midden, naer ouder ghewoonte. *C. v. Brussel, Maten*, ord. 23. nov. 1644.

HEULSPEL, zn. *Boog- of busschieting bij afdeelingen door het lot aangewezen*, fr. *tir à l'arc ou à l'arquebuse par divisions désignées par le sort*. || Zullen ooc dezelve ghezellen hebben telcken zondaghe, als sy met zesse bussen schieten zullen tusschen stecken, twee of drie huelspelen, eenen stoop wijns, ghecostumeert [gheëxtimeert] up zes grooten. *Stat. Busschutters te Aalst*, 1510, a. 8. Zullen de voirn. XVI ghesellen van der parure ghehauden zyn, van tsondaeghs naer den Beloken Paesschen tot Baefmesse, telken sondaghe te schietene met vier bussen ofte couleuvren tusschen staken, by ghebeurten drie heulspelen; daervooren zy hebben zullen telken sondaghe, als zy zo gheschoten zullen hebben, eenen stoop wyns, geëxtimeert up viij gr. *Stat. der Coleuvreniers te Audenaarde*, 1513, a. 8.

HEURBEUR. Zie OORBOOR.

HEUSCH, bn. 1) Van eene gevangenis. *Gevoegelijk*, fr. *convenable*. || Ende oft dat allet niet en baet [*nl.* om den gepijnigde te doen bekennen], soe sal die richter den gevangenen doen stellen in een saechte eñ huessche gevangenisse, eñ hem daer laten totdat men geen litteekene van der questien oft tortueren aen hem niet meer en zye. V. D. TAV. 181.

2) Van eenen pand. *Gering*, fr. *modeste*. || Maer sullen alle executien, naer ouder ghewoonte, moeten worden begost by heusschen pant te halen, dat is, met eenighe cleynicheyt, die by den executeur onder synen mantel, sonder dat opter strate wort ghemerct, ghedraghen can worden. *C. v. Breda, Stijl schep.* a. 173. It. 178. 179. 180.

HEUSCHEIT, zn. Van heuscheyden. *Eerlijk, eerlijkerwijze*, fr. *honnêtement*. || Gedoogen genoch die rechten, dat men tgelt van den weesen mach uuytstellen den tienden penninck, te weeten hondert *ecus* voir x tsjaers, oft daironder, die men van huescheyden dairaf nemen mach. om die weesen dairmede te onderhouden; eñ dat gelt dat men alsoe stelt ten x^en^ penninck, is geheeten weesengelt, V. D. TAV. 26 v°.

HEUSCHELIJCK (Heuselyck), bijw. Van de stem. *Zacht, niet luid*, fr. *à voix basse*. || *Anno eodem* (1550), den 5 novembris, werdt t' Antwerpen affgelesen d'inquisitie... Eñ werdt seer heuselycken gelesen, dat men qualycken soude hebben connen verstaen. PIOT, *Chron.* 129.

HEUSE, zn. v. *Handvatsel, hengsel*, fr. *anse*. Kil. *vetus*. j. heyse. *Ansa*. Schuermans Heis, heize. || IJser eñ coperwerck: Een yseren heuse. *C. v. Antw. comp.* II, j. § 11. *Stadtsvoordeel*. Een ijseren heuse. Ib. 1582, c. 41 a. 100.

HEUSIE en samenst. Zie OOSIE.

HEUSSE, HEUSSCHE, HOESSCHE, zn. Wapenkunde. *Een afhangend mantel achter de prinselijke wapens* (Van Even), fr. (*Blason*) *manteau*, ofr. *housse*. || Bertelemeeus, die schildere, jegen denwelken was verdingt te makene die gallerie, die is tusschen beyde die nuwe huyse, met myns heeren devise eñ myner vrouwen devise, alle die dackvensteren, oic met myns heeren eñ myner vrouwen devise, eñ die heussen, pommelen eñ banieren, die zyn in vorsch. gallerie, om die somme van vij l. vij s. gr. *Acad. d'archéol.* 1854, blz. 318, *Bouwwerken aan het hertogelijk paleis te Brussel*, 1431—1433, *Werc van glaze*.

HEUSSEL. Zie UISEL.

HEUVER, afl. en samenst. Zie OVER.

HEUWELIJCK, HEUWEN. Zie HUWELIJCK, HUWEN.

HEVELTE, zn. v. Lakenweverij. *Het uitspringen (de verhevenheid) van het merk des „drappiers" op zijn laken*, fr. *la saillie, le relief de la marque du drapier sur son drap*. || Dat elc drappier of drappierighe zijn teeckene zal doen maken van lynen gaerne in elc van zynen lakenen, eer hy die ter rauwer pertse brynghen zal, eñ dat met goede hevelte; dezelve teekene te stellene up den uppersten egghe, up de boete van v sc. par. *Rembry*, I 299 (1545).

HEVENBOECK, zn. *Erfregister, schattingsregister, kadaster*, fr. *registre cadastral, cadastre*. || Eñ zullen daervan [*nl.* van de polderlanden, hunne „grootte eñ hemelsbreede"] by deselve landtmeters ghemaeckt worden goede, rechtveerdige hevenboecken eñ overloopers, annoterende in deselve op alle stucken landts de gronteygenaers vooren, eñ de baenders [*nl.* de huurders] achter elck stuck. *Pl. v. Vl.* 2 mrt. 1576; III 461.

HEVENDIJCK, YEVENDIJCK, zn. *Benaming van eenen sterken dijk, die, zich uitstrekkend van den linken oever van het Zwijn naar Damme toe, en van deze stad naar Biervliet, vervolgens voortloopend in Vlaanderen onder het keizerrijk tot Saaftingen, geheel het noorden van het land beveiligde tegen de overstroomingen van de huidige Westerschelde; deze dijk bestond van vóór het midden der 13de eeuw, en is nauwkeurig afgeteekend op de kaart van* 1288 [?], *waar hij den naam van Yevendyck voert* — fr. *nom d'une forte digue qui, s'étendant de la rive gauche du Zwin vers Damme, et de cette ville jusqu'à celle de Biervliet, prolongée ensuite dans la Flandre impériale jusqu' à Saaftingen, protégeait tout le nord du pays contre les envahissements de l'Escaut occidental actuel; cette digue existait dès avant le milieu du 13e siècle, et elle est indiquée avec soin sur la carte de* 1288 [?], *où elle porte le nom de Yevendyck*. WARNKÖNIG, *Hist. de la Flandre, trad. p.* GHELDOLF, II 43. In de stadsrek. van Blankenberg van 1539/1540 wordt melding gemaakt van den *Landdyck*, ook *Evendyck* genaamd; deze dijk is thans vereffend, men erkent er nauwelijks het spoor van. CARTON, *Blankenb.* 54. || Dat die van Heyenslus hescende waren der wateringhe van Reinghersvliete, dat die van Reinghersvliete souden worden meenters mettien van Heyenslus van allen coste van dikinghen van zeedike eñ van hevendike; diewelke hevendyc strecket van Utkerke oost toten wintgate, eñ al duere an die zuitside van Oudemaers polre... Enz. *Ib.* 69. *Oork.* 3 apr. 1288.

HEVENMEESTER, zn. *De persoon gelast met het regelen der zettingen en omslagen van het dijkwezen*, fr. *la personne chargée de régler les impositions et répartitions des digues*. || Jan N. en N., als hevemeesters van den ouden dyclande eñ van den noortlande tot Woensdrecht, bekenden dat, wairt aen de nieuwe sluys... eenich gebreck of ongeval viele,... dat sij geloeft hebben die gesamenderhant te beteren. *Stadsarch. Bergen-op-Zoom, Rentbrieven* 1482/83, 7 mei 1482.

HEVENTIJT, zn. m. *Tijd of termijn van zeven jaren, inz. toegepast op de verhuring van landerijen*, fr. *terme de sept années, mot partic. appliqué au louage des terres.* — Huydecoper, *Melis Stoke* II 396/7, *melding makende van het w. heventijt, en zich afvragende hoeveel jaren men er door bedoelde? gaf er zelf het antwoord op in zijn laatste citaat, sprekende van bedijkte polders: „Want het en heet, na oude costume, geen seker lant wesen tensy* vij jair *out in sijnre dijckaetsen, dats te seggen* een heventijt." *Zie ook Hæufft, Proeve, in Verbo.* || Ontfangen over de huyre van het nieuw landeken verhuyrt voir drie heventyden oft xxj jaeren. *Stadsrek. Bergen-op-Zoom*, 1 mrt 1594/95, Nr. 685 f° 21 v°. Verhuert het nieuwe ingedyckt landeken tusschen die stadt eñ Zuydtsoorten den tyd van drye heventyden van xxj jaeren, waervan deerste xxje verschenen is a° xvc xc. *Ib.* a° 1610 Nr. 684. Eñ dit voor eenen termyn eñ heventyt van seven toecommende eñ malcanderen vervolgende jaeren.., eñ naer t'expireeren van deselve huere, sal de voors. huerdersse de voors. xv. gemeten voorts gebruycken geduerende den voors. heventyt. *Ib. Oork. rakende de Bax, huurcedul* 27 dec. 1618 (Cuypers van Velthoven) Een ieder eyghenaer mach zijn huys, erve oft erfgoederen verhueren ten langhsten voor twee heventijden, te weten veerthien jaren, eñ voorder oft langher niet, *C. v. Bergen-op-Zoom*, XIII 10. — *Het w. werd ook voor andere duurtijden van zeven jaar gebruikt.* || Belangende het voorder onderhoud van de stadts borneputten eñ nyeuw gemaecte pompen, gelyck deselve nu eenige voorgaende heventyden syn onderhouden, alnog voor eenen toecomenden heventyt van noch seven achtereen en vervolgende jaeren sal onderhouden, in te gaen 1a january a° 1614, eñ soo voorts totten expireren van den voors. heventyt. *Stadsarchief aldaar, Resol.* 1612/1620 Nr. 33, *vergad.* 10 dec. 1613. Zie ook Verdam, bij wien het inz. *voor de zettingen en omslagen* gemeld wordt.

HEVICH (Heevich), bn. *Goed, in staat om te betalen*, fr. *solvable.* || Der aengesproken man mach dan suecken eenen ondersaeten, die heevich is voer de schult, te wetene, die te panden is aen peerden oft aen koeyen. *C. gr. Loon*, I, VI 5.

HEVINE, zn. 1) Verdam HEVENE (Hevenne, Heven, Haven), verklaart het w. *eene landmaat van* 200 *meten of gemeten, elk van* 300 *roeden*, een onderdeel van een ambacht; hij voegt erbij dat het w. vooral in Zeeuwsche oorkonden voorkomt, en haalt Diericx aan, *Mém.* 1, 8, waar deze meldt: *on divisa communément les mestiers en cercles de deux cents arpents, nommés en flamand* ***havene*** *et en latin* ***havenae***, *et on régla... le nombre de milices que chaque* ***havene*** *fourniroit en temps de guerre.* Zie Van Mieris, *Groot charterb.* I 306 en 351, en Verdam. *Wat Verdam, op gezag van Diericx, van de* hevine *zegt als landmaat, is op Vlaanderen niet toepasselijk; de bewering van Diericx schijnt uit de lucht gegrepen*, fr. *ce que Verdam, sur l'autorité de Diericx, dit de la* hevine, *n'est pas applicable à la Flandre; l'assertion de Diericx paraît ne reposer sur rien.*

2) Vetus hevine (*de Wateringhe — ook Eveninghe — van de oude Yevene*). *Watering, gezelschap der eigenaars van aan zee gelegene landen of polders, onderworpen aan eenen gemeenschappelijken aanslag voor het onderhoud der dijken; ook het bestuur van zulk een gezelschap*, fr. *wateringue, association des propriétaires de terres situées contre la mer ou poldres, soumises à une cotisation commune pour l'entretien des digues.* Zie L'abbé Carton. *Notice sur Blankenberge*, 15. || *Quod omines in officio de Ostborgh, ad veterem* ***hevine*** *pertinentes, acquisierint a me habere libere et pacifice,.. aqueductum et adaquationes suas per feodum meum de Bardenezanda apud Coudekide, extra effluentes per slusias suas. Ib.* 64. Ook *Ann. de la Soc. d'Emulation à Bruges*, III 63; Gheldolf, *Hist. de Fl.* II 44; Van Lokeren, *St-Pierre*, 268, n°. 542. — Of dit w. hevine een correlatief is van het middeleeuwsch *avenagium, avenantum, avenariæ* en *avena*, staat ons niet te onderzoeken.

3) Er is ook nog spraak van: *de Wateringhe van der Houder Yevene* (in het oorspr. stuk: *van den Houden Yevene*), en van: *de Houde Yevene*, in eene oork. van 10 maart 1431/1432, *Vad. Mus.* IV, 107, en hier bet. het w. *Waterleiding, afleidingskanaal*, fr. *canal de dérivation; jeder Ableitungscanal*, zegt Warnkönig, I 237, aant. 57. || Ende mids dien, dat de inghelande van den tween wateringhen [*nl.* van der Groede... en van den Zouten Poldre] aengezien hebben, dat men groot proffijt doet eñ wederstaet de snede van den stroeme: in Ardenbuerch-ambocht, bewesten en beöosten der Eede, daer groten stroem eñ snede es, met steenen hoofden te worpene, eñ insghelijcx in de Wateringhe van der Houder Yevene eñ in Caedsandt... *Vad. Mus.* IV 107.

HEWINGE. *Have, bezitting* (*hebbing*), fr. *avoir, chevance, les biens qu'on a.* Zie HEBBINGE. || Dat zo wanneer een poortere van Audenaerde was commen wonen in de voorseide stede van Pamele, met alle zijnder hewinghen eñ meseneden, hij daer sanderdaechs ghehouden was warachtich poortre. *C. v. Auden*, 2de d. 367 (1583).

HIECHTDACH (Yechtdach, Yechtendach), zn. m. *Dag van rechtspleging, van terechtzitting, rechtsdag* (?), fr. *jour d'administration de la justice, jour de droit, audience* (?). Zie DACH 3). || Van boeten van wonden van lx lib. van denghenen die gheboden waren ten yechtdaghe, xxiiije dach van maerte te rechte te comen in tjaer lj. Van N. N. ghecalengiert van der doot Hughes Zeghers soens, ser Hughes sone eñ Zeghere de Zomere. Ende omme dat de vors. ghecalengierde waren comen te rechte alse poerters ten Yechtendaghe, so duchtede de bailli dat si hem mochten hebben ontgaen, also sij hadden, so lietse de bailli paes maken jeghen hem, bi rade van den here Philipse van Oudenaerde, hofman van Ghend, de deken van den cleenen neringhen, de deken van den volres eñ vele anderen goeden lieden, omme iiij lb. grote; daerof te coste ghinch x. s. grote, blyft minen here iij $^1/_2$ lb. grote, valet, xlij lb. Omme de coste ghedaen up den yechtdach vj lb. Item, omme de coste ghedaen up de twee pandaghe vj lib. *Rek. balj. Gent* 1351/1352, rol 1718. Dit sijn de coste van den hiechtdaghe, daer boven af gherekent es. sWoensdaghes, doe men gheboet te rechte te stane, met scepenen, amman, clerken, sergante, cnapen, eñ metten ghenen die ter officien behoren, omme te gane achter de poert, te coste ghedaen ter maeltyd v lb. v s. Item, s Donresdaghes daernaer, als men gheboed te rechte te stane in wetteleken vierscaren, ten jmbite, xlij s. *Ib.* 1364/1365, rol 1719. Ontfaen ten hiechtdaghe, over dbeste, mids dat zij paijs hebben jeghen partyen, eñ zy alle quite pleghen te gane die te rechte commen, omme dat partyen haren claghen niet en volghen. *Ib.*

HIECHTE, zn. m. *Oproeping van de namen der personen deel makende van de dag- en nacht-*

wacht der burgerlijke krijgsmacht, fr. *appel des noms des personnes faisant partie de la garde de la milice bourgeoise.* || Zo wie ten hiechte ghebrake, oft t'eeneghen tyde, zonder verlof van zynen conincstavele, wech eñ uut zynder wake ghynghe, dat ware t'elcken up boete van v grooten. SCHAYES, *Collatie* 317; *it.* 313 (1452).

HIECHTEN, bw. *De namen oproepen der personen deel makende van de dag- en nachtwacht der burgerlijke krijgsmacht*, fr. *faire l'appel nominal des personnes faisant partie de la garde de la milice bourgeoise.* || Voorghebot. Men ghebiet van 's capitains eñ raedtslieden weghe, als van der wake, dat elc upperconincstavele ten poorten zyn gheselscip, evenverre dat hy 't, naer costume, by daghe eñ by nachte doet wake, stellen zal in ghescrifte, eñ die vj waerf onder dach eñ onder nacht hiechten eñ doen hiechten, te wetene, tsnuchtens ten v hueren, tsmorghens ten ix hueren, tsoenens ten xij hueren, tsachternoens ten drie hueren, tsavens ten ix hueren eñ middernachte, eñ emmer t'allen tyden als 't den voorconincstavele ghelieven zal. Waere d'upperconincstavele, oft die in zyn [plaetse] waeren, in ghebreke te hiechtene ter voornoemde huere, ofte dat hy uut jonsten oft andersins yemende spaerde van de boete, zo zoude hij telcker reyse verbueren xx groote. SCHAYES, *Collatie*, 317; *it.* 318.

HIECHTEN, ow. *Terechtzitten*, fr. *siéger en justice* (?). || Van den hiechtdage niet ontfaen, omme dat men niet ghehiecht en heeft binnen deser rekeninghen. *Rek. baljuws. Gent*, 1373, rol. 1725.

HIECHTING (-e, Ychtinge), zn. Hiechting doen. *Gelijk het voorgaande*, fr. *comme ci-dessus.* || Van scep. coste, doe sij ychtinghe daden [scep. coste van der kuere, doe si ychten], saterdages naer s. Luuxdach. *Stadsrek. Gent*, 1336, I 87, *nota.*

HIECK, zn. *Pladijs*, fr. *plie.* Kil. Hiecken. *fland.* j. lecke. *Passeris sive plani piscis genus.* Kil. *auct. Un carlet, ou plie.* || Kleene plaeten geseyt Hieck. *Pl. v. Vl.* 10 dec. 1767; XI 1337. Verdam HIEKEN.

HIECKE. Zie IECKE.

HIELHOUTEN, zn. mv. *Plantjes onder den hiel*, fr. *planchettes sous le talon.* || Polwiën [*nl.* polleviën] ofte hielhouten, de tonne 8 gr. (Fr. tekst *talons de bois*). *Pl. v. Vl.* 19 jan. 1782; XI 1086, La P.

HIELTE, zn. *Vischfuik*, fr. *nasse.* || Ware dat sake, dat iemen visschede in die visscherie sonder haren wille eñ sonder hars oers, of hilten sloeghe, of eneghe dinc dade die jeghen hare ghinghe, om vissche te vane,.. *Oork.* 24 dec. 1290. Die in watergangen of waterloopen, om te visschen, netten of hilten leyde, sal verbeuren ses ponden. *K. Watering Blankenb.* Zie De Bo, en Verdam. HIELTE.

HIERBEVOREN (Hijrbevoren, Hierbevoerens), bijw. 1) *Eertijds*, *voorheen*, *voor dezen*, *vroeger*, fr. *autrefois*, *jadis*, *auparavant*, *ci-devant.* || In alle dien zelven rechte eñ vorworden dat hine Jan voerghenoemt daer hadde van ouds eñ hijrbevoren ophief. *Schep. v. Diest*, 10 nov. 1311. Hoe dat wy hen hierbevoerens zekere brieven van ordonnantien, statuten eñ previlegien gegont eñ verleent zouden hebben. *O. Liège*, Apr. 1550, *Hasselt*, Inl.

2) *Hieraan voorafgaande*, *hoogerop vermeld*, fr. *précédemment*, *mentionné ci-dessus.* || Welc erfsijs waert besettet, ghemaect eñ ghegheven in aelmussenen der voerghenoemder Heilighes gheestes taeflen van hen die inwert siin ghescreven hierbevoren, Eerst werf... *Schep. v. Diest*, 5 aug. 1311. Welken ghenoemden erfsijs gaven eñ bewijsden eñ maecten in aelmussenen aen dat voerghenoemde erve, ter Lazarien behoef, hierbevoren, Woutere, die men hiet Wellen van Lumpne eñ sijn wijf Ermegard sWalschen. *Id.* 5 aug. 1311.

HIERLANTSCH (Hyerlantsch, hierlandsch, heerlantsch, herlants, herlainsch), bn. *Inlandsch*, *inheemsch*, fr. *indigène.* Kil. *auctus.* Hierlands/hierlandsch. *Hujus regionis. De ce pays.* || Dat niemen moet in de stede van Ypre brynghen hierlandsche wulle, omme vercopen no omme werken, no te werke legghen. *Kb. v. Iperen*, 1363, v, *Van der wullen.* Dat hy denselven Henrick vercocht heeft hyerlantsche wolle voire c gulden. V. D. Tav. 286 v°. It. ne sullen de hoppetappers gheen herlants bier hoegher noch dierer vercoepen dan xxxij miten den stoep. DE VLAMINCK, *Acc.* 6 (15de E.). Van witten heerlantschen keesen. *Oork. v. Diest*, 19 dec. 1390. Van allen manieren van coyten eñ herlainschen biere, van elcker tonne VII s. p. DE PR. EN BR. *Aalst*, I 210 (1509). Zie ook HOEBOERGEBIER.

HIERSAYE, zn. m. *Eene zekere stof*, fr. *certaine étoffe.* || Van eenen hiersaye van Yerlant. *Tol v. Brab.* 15de E. *Rekenk.* reg. 131 f° 110 v°.

HIESTE, HESTE. zn. *Afloop*, *afwatering*, *uitwatering*, fr. *décharge*, *conduit d'eau.* || De heste, die ligghen in de Nieuwe Leeden, int heerscip van Exaerde, sal men uute delven eñ rumen toot in de Dorme, eñ rumen toot in de diepte, met ghemeene costen. Voort, alle deghone, die ghelandt zijn eñ ghegoedt neffens der rivieren, tusschen der Langherbrugghen, oestwaert, eñ der Duermen, die daer hebben vaerden, waterganghen, beken, grachten, groot of cleene, evenverre dat zij hueren hiesten eñ toekeer hebben in de voors. vaerden, waterganghen, beken of grachten, zullen ghehouden zijn die te rumene toten auden canten eñ bodeme, elc jeghen tzine tzijns zelfs coste. *Vad. Mus.* IV 110/111; *oktrooi tot het delven eener waterleiding*, 18 mrt 1438/39. (Het w. is zeer onduidelijk in het stuk. Serrure).

HIETEN. Zie HEETEN.

HIJLICK, en afl. Zie HUWELIJCK.

HILFT. Zie HELFT.

HICK, zn. *Wrok*, *bittere haat*, fr. *rancune*, *haine profonde.* || Als Doornicke Franchois was, sulck een hick was tusschen Audenaerde eñ heml. [ieden], dat, wat volck dat sy costen van Audenaerde ghevanghen, sy setten se ter Maerct te coope, als ossen ghebonden. Telcken als sy loofden ghaven sy hemlieden een caecksmete. Sommighe wierden ghecocht tot slaven, soo de Turcken useren; die men niet vercoopen en conste, men bandt hemlieden handen eñ voeten te gare; daer stac men op den rugghe een stock deure eñ alsoo sonde se, in de Schelde gheworpen, naer Audenaerde. *Auden. meng.* I 466 (*Hs. Chron. v. Auden.*).

HICKEN, bw. Den arduinsteen. *Kappen*, *houwen*, fr. *tailler* (*la pierre dure*)(?) || Al tvoors. steen moet zyn goet, duechdelic Bruesels steen arduun, wel ghehict, ghewegen eñ wel ghewynckelhaect. *Auden. meng.* II 29 (1510).

HILCKWEER, HELCKWEER, hilcwier), zn. (Hieltgeweer?). *Een zeker gereedschap om te visschen*, fr. *certain engin pour pêcher.* || Men sal delven eñ rumen de Zuutlede, beghinnende te Mendonc toot Exaerde an den Dam, tooten oude canten eñ ouden bodemen, eñ alle helcweeren [*var.* hilcweeren, hilcwieren], diere inne zijn, sal men uutdoen, eñ voortan niet meer eenighe hilcweeren stellen, noch

in eenighe van den anderen rivieren,.. eñ daerinne niet visschen dan met netten. — Omme dat de versche visschen, die plaghen te commene bij grooter menichte uuter Scelde de Dorme up, duer de Zuutleede te Mendonc, eñ vandaer ter voors. stede van Ghend; eñ in den tijd als zij pleghen te vorsene, eñ zij also quamen, sonder ghestudt te zine, in de Zuutleede, plaghen de versche rivieren van ontrent de voors. stede alle te bet ghespijst te zine (also zij zullen van nu vortan, als de Zuutlede eñ de Duerme gherumt zijn van de hilcwieren eñ andersins); men ten voors. plaetsen plach te vane bij grooten scepen bij vele diversschen persoonen, diere hare verkine mede plaghen te mestene eñ andersins ombehorlic te verdoene [*sic*]. *Vad. Mus.* IV 110 (1438/39). (In verband te brengen met GEWEER en met HIELTE).

HILT. Zie HELFT.

HILTE, zn. *Gevest*, (van degen, mes, enz.), fr. *garde* (*d'une épée*, *d'un coûteau*, *etc.*) Kil. *auctus*. Hilte. j. hielte. *Capulus*. *Manche*. || Messen met crommen yserinnen hilten. — Wedemessen met cnoppen of met hilten. *Kb. v. Auden*. 1328. *Van wapenen*. De koning vertoonde aan Walewein een zwaard in de scheede. Zo zag hij de *hilte* en den *appel*, dat is 't *gevest*. HUYDECOPER, *Melis Stoke*, bd. III 284. Verdam HELTE en HILTE.

HIMET. Zie GEMET.

HINDECALF, zn. *Jonge hert*, fr. *faon*. Kil. *auctus*. Hindekalf. *Hinnulus*. *Faon*, *fau de cerf*. & Hindeken / hindekalfken. || Dat vele groote mesusen daghelijckx ghebeuren in onse vrye waranden eñ duwieren derselver, op herten, hynden, hasen eñ conijnen, hyndecalveren, reeden, swijnen. *Pl. v. Brab.* 26 febr. 1568; II 173.

HINDEN, bijw. Van hinden. *Van achter*, fr. *par derrière*. Kil. *auctus*. Hinden / Hinder. *Retrò*, *post*. *Arrière*, *derrière*. Hd. Hinten. || Te wyl dat ick tsegens de valsche scharen, Oock tseghens t'vlees en des vyandts beswaren, Dus vochte en streedt, quam, om my te verslinden En gulsighlijck te verteeren, van hinden, Al sluipende, een grouwelycke beeste, Die Ptochia [de Armoede] ghenaemdt wordt, vals van gheeste. JONKER JAN VAN DER NOOT, 83 (in mijne *Keurdichten uit de XVIe eeuw*).

HINC INDE. *Van deze en gene zijde*, *van beide zijden*, fr. *de part et d'autre*, *des deux côtés*, *réciproquement*. || Soo van ghelycken beede partyen, non-poorters, afsetene van de stede eñ vryhede wesende, zyn ghehauden reciproquelyck eñ *hinc inde* denzelven zeker te doen, dies by deen ofte dander versocht zynde. *C. v. Auden*. IV 26. *It. C. v. Loven*, *Stijl* 1735, a. 22. 24.

HINNEKEN, zn. vklw. Dit w. schijnt dezelfde bet. te hebben als heitsel, *een bundeltje droog hout met schaveling gevuld*, *om het vuur te ontsteken*, fr. *fagotin*, *petit fagotin*. || Hout: Brandthout, als blocken, mutsaert eñ faseel, het 100, 10 gr. Hynnekens ofte ryssekens, de 400, gelyck de blocken. enz. *Gendtschen thol*. 2 jan. 1741, *Pl. v. Vl.* IX 675. Zie bij De Bo RIJS.

HINNEPRIESTERS, zn. mv. *Benaming eener geestelijke gemeente te Thienen*, *ook als broederschap van O. L. Vrouw aan den Poel bekend*, fr. *nom d'une communauté religieuse à Tirlemont*, *connue aussi sous celui de Confrérie de N. Dame du Lac*. A. WAUTERS, *Tirlemont*, 142.

HYPOCRAS, zn. *Hippocrateswijn*, *een aftreksel van kaneel*, *zoete amandels*, *een weinig muscus en amber in verzoeten wijn*; *bij de dichters zooveel als „nectar*, *godenwijn"*, fr. *hypocras*, *infusion de cannelle*, *d'amandes douces*, *d'un peu de musc et d'ambre*, *dans du vin édulcoré avec du sucre*; *chez les poètes „nectar*, *breuvage des dieux"* (Lat. *vinum hippocraticum*). || Dat de Advocaten gehouden zullen zijn, om op de ordinaris uren ten Hove te komen, op poene dat, bij aldien eenige zaken uitkomen, waarin zij dienen, zij telken reize gecondemneerd zullen worden in een hypocras van 4 schellingen... *Hof van Holland*, *Publicatie v.* 15 april 1616; *Nederl. Plac. en Rechtsk. Wdboek* I 65, col. 1. Bij Verdam: de nog heden bekende *morgenwijn*.

HYPOTHEECK (Hypotheke, Ipoteecke), *Pandrecht*; *onderpand*, fr. *droit d'hypothèque*; *hypothèque*. || Die derde maniere van actien reale is geheeten *Ipothecaria*, dats een actie dairmede dat men heyscht ennich onberuerlijc dinck, dat geobligeert, verbonden oft verpandt is voir ennige rente, scult oft toeseggen; want Ipoteecke en is anders niet te seggen dan een reale verbyntenisse oft verpandinge oft een onberuerlijck dinck, dat verbonden, verpandt, verobligeert eñ geIpothiceert is. V. D. TAV. 47. De vercoopinghen eñ belastinghen van de voornomde huusen eñ gronden, die naer 't maecken van den landtbouck zullen ghedaen worden eñ niet bekent ghemaeckt en zyn op den landtbouck, en zullen gheen recht van proprieteyt noch van hypotheke genereren vóór dat se ten lantboucke bekent gemaeckt zyn. *C. v. Auden*. XIII 20. — Zwijgende hypotheeck. *Stilzwijgende*, *niet uitgedrukte*, fr. *hypothèque tacite*. Ook *heimelijke* genoemd. || Somwijlen wordden zij [*nl.* de panden] verbonden eñ geIpothiceert in stilre woerden, bij provisien eñ voirsienicheyd van den loyen eñ rechten, eñ dat heet zwijgende Ipoteecque; als in den contracten van douarien, hueringen van huysen, pachtingen van hoeven, administracien van tutelen eñ momberen, verlegge van refectien van scepen eñ van huysen, eñ dijergelycke. V. D. TAV. 47 v°. Leverners, die de stoffe oft materialen van eenigen bouw hebben gedaen,. mitsgaders de wercklieden, als metsers, timmerlieden eñ dierghelijcke. worden gehouden te hebben speciale oft besondere hypoteke eñ pantschappe aen den pant, daer de stoffe, werck oft arbeijt aen is gedaen. *C. v. Antw. comp.* IV, xij, 18. Zie ook PANT, PANTSCHAP en ONDERPANT.

HYPOTHECARIS, zn. *Schuldeischer op vast pand*, fr. *créancier hypothécaire*. || Dat de hypothecarisen eñ actie reëlle hebbende, nyet en derven besetten noch evinceren. *C. v. Antw.* 1545, IV 17.

HYRAUT, zn. m. *Wapenkoning*, *wapenbode*, *heraut*, fr. *héraut*, *héraut d'armes*. || Stassin Van der Weede, scilder, die ghesonden was te Rysselo, omme de wapenen, die hy van alle de landen van minen geduchten Heere overleden in zynen levenden tyde bezat, over te brenghene,.. daeromme hy ooc ute leide omme dezelve wapenen in scildrye (*sic*), van eenen hyraud, die [hem] hiermede onledech hielt, L S. *Ypriana*, II 147 (1467). Bij Verdam ook als *speelman*, *muzikant*, en als *tafelschuimer* en *fatsoenlijk bedelaar* opgeteekend, fr. *musicien*, *ménestrel*; *écornifleur*, *honnête mendiant*; bij La Curne als *menestrier* bekend.

HOBBE, zn. *Soort van kaas*, fr. *sorte de fromage*. Kil. Hobbe. *holl.* j. Kantert kaese. *Caseus major*. || Kase. Witten kase, de 100 ponden ij gub. De lappen eñ hobben, ij gul. Clootkesen, de hondert stucken, 1 g. x st. *Pl. v. Brab.*

Invoer tol v. Holl. en Zeel., 10 jan. 1629; I 460.

HOBBEL SOBBEL. Bijw. uitdr. *Door elkander*, *overhoop*, *in wanorde*, fr. *pêle-mêle*, *sens dessus dessous*, *en désordre*. Kil. *auctus*. Hobbel-tobbel / hobbel-sobbel. *Tumultuariè*, *confusè*, etc. *Pesle-mesle*, *confusément*. || Niet jeghenstaende het voorghebodt van gheen Vlaemsche vrauwen mede te reijsen. [*nl.* met de uit Gent vertrekkende Spaansche garnizoenen], nochtans wasser daer vele die mede wilden reijsen, eñ daer wasser een schip vul in de Coorenleije, Spaensche, Vlaemsche eñ Italiaensche eñ andere; die werden van den meester del campo met eenen stock ghesleghen over hals eñ hooft, alsof 't beesten gheweest hadden, zoodat zij hobbel sobbel uuten schepe liepen. FERD. VANDER HAEGHEN, *Ber. tijden*, IV 130.

HOBORT. Zie HOOCHBORST.

HOEBORGER BIER, OMBORCHS BIER. *Hamburger bier*, fr. *bière d'Hambourg*. || Dit es die ordinancie van den biere, dewelke men veranderen zal moghen van elken veerdel jaers te veerdel jaers, nae den corencoep. In den eersten, soe zal men Hoeborgher bijer van over zee tappen moghen omme v grote den pot; eñ des alsoevele inlegghen eñ tappen de weke als mer can eñ mach. *Kb. v. Diest*, B 82. Van ij lasten Omborchs biers. — Van vj vaten Omborchs bier. DE PR. en BR. VI. *Nevele* 125 (1380). *Du 3 janvier* 1412 *n. s. au* 23 *juin suivant*, *on importa à Bruxelles:* 418 *mesures* Herlants bier [*de la bière du pays*, *non pas d'Irlande*], 104 *mesures et* 391 *mesures* Homborgen bier, 307 tregelvat (3 = 1 *aime*) Oestbiers. *Hist. de Brux.* I 164, *Comptes du domaine au quartier de Bruxelles.* Van elcken vate biers van over de zee, ghelyc Hamborghen oft Oostersbier. DE PR. en BR., *Aalst*, I 210 (1509).

HOEDE (Huede, hoide), zn. v. 1) *Bewaring*, *het onder iem. berusten*, fr. *garde*, *dépôt*. || Also dat men tot den vorsch. torren eñ comme nemmermeer gaen en sal,.. het en sal sijn met wetene, wille eñ consente al der vorsch. goeder liede, die de vorsch. xij slotele daeraf in hoeden hebben selen. *Acad. d'archéol.* 1856, blz. 491, SCHAYES, *Analecta*, 14de E.

2) *Verzekerde bewaring (van personen)*, fr. *garde sûre* (*de personnes*). || Es oec iemen in mesdaden jeghen den proofst, hoeghedaen dat die mesdaet es, dien mach de meijere arresteren eñ vaen, sonder den proofst eñ sonder sine boden, eñ sonder scepenen, maer dien hi vaet, es hi schuldech te beveelne ter hueden eñ wachtinghen van den proofst. *Oork. v.* 1230, *St. Pietersabdij.*

3) **In hoede van schepenen — van der Wet keeren — leggen — stellen.** *Deze uitdrukking voor het in geschrift stellen*, *of het in het geheugen houden*, *of voor het in bewaarnis houden van gerechtshandelingen en van wettelijke schepenen-oorkonden*, *was van algemeen gebruik in het Luikerland en in Limburg; slechts enkele voorbeelden treft men ervan aan in Brabant en Vlaanderen*, fr. *mettre en garde de loi. Cette expression*, *pour signifier: mettre par écrit*, *confier à la mémoire*, *ou tenir en garde des actes judiciaires et des documents scabinaux*, *était d'un usage général dans le pays de Liège et le Limbourg*; *on n'en trouve que des exemples isolés en Brabant et en Flandre.* || In der welker onse voirscreve manne hoeden wij dat voirscreve vonnisse leden. PIOT, *Cart.* II 100; *oork. van Arnt*, *bisschop v. Luik en graaf v. Loon*, 14 oct. 1386. Alle vreden, die ter clocken sullen geboden werden, sal men scriven van den scepenen clerck [*sic.*], eñ den partien kundigen, eñ den dach als die vrede es geboden. Eñ die scepenen, die dairbij zijn zal men scriven. Eñ sulcken vrede sal beginnen eñ aengaen terstont als hij geboden eñ in hoeden der scepenen geleet is. *Ib.* 221, *K. v. St.-Truiden*, 1419, a. 8. Deselve ordinantie ind geboiden in hoiden onser scepenen leggende. *K. v. Tongeren*, 27 juli 1469, *slot*. Dat gedaen zynde, soe sal dat testament ontfangen wordden van den wethouders, eñ gedobbleert; dairaf deen geleet sal wordden in den com eñ hueden van der Weth, toegesegelt metten zegel van eenen getuyge ten minsten. V. D. TAV. 111 v°. Doen deselve [*nl.* ordonnantie] drucken, publiceren, affigeren eñ in hoede van Wet stellen. *O. Liège*, 22 juni 1682, *slot*, *Hasselt*. Dat zy [*nl.* alle officieren] dese onse ordonnancie, zoo behoort, doen kundigen eñ publiceren, in hoede van Wetten leghen, eñ voorts... *Ib.* 5 febr. 1578, *slot*. Terstond, nae desen gedaen, soe brengt aen Peter Roex, onsse gesworen boede: dat hy dese publicatie, nae den inhalt des versuecks eñ geweysdoms voers., gepubliceert heeft ter gewoenelijcke plaetsen; eñ es gekeert in hoede. KEMPENEERS, *Montenaken*, II 259 (1668). *Ib.* I 100: in hoyden geleyt 1686; II 267 gekeert in hoede, 1575; *C. gr. Loon*, I 100 en 451: in hoeden gekeerdt — gekeert.

— **Uit der hoeden der stat doen.** *Beroofd verklaren van het genot der stadsvrijheden en bescherming*, fr. *déclarer privé de la jouissance des franchises et de la protection de la ville.* || Heeren eñ stadt zijn eens verdragen, dat, zoe wij [wie] van den porteren oft porteressen deser stadt hem tegen enige kueren, gemaeckt oft die men maken sal,.. rebel maeckt, end hem selven alzoe van den scerm [*l.* scerm] eñ subjectie deser stadt ontrect eñ eximeert, dat men sulcken uuter hoeden doen zal, nae trecht van deser stadt. *K. v. St. Truiden*, 1520, PIOT, *Cart.* II 550. Dat, soe wie.., dat ennighe redenen oft worden seet aengaende der Lutherien, die welcke weeren tegen dat heilich kersten geloeve, oft tegen die sacramenten, ordinantien, insettinghen, ceremonien eñ loffelycken auwen ghewonten der Heiligher Kercken eñ der ghemeynscappe derselver, uuter hoeden *ipso facto* zijn sal, eñ dairinne tot gheenre tijt mer en sal moeghen kennen [komen?] eñ gewesen oft gedaen werden. *Ib.* 1534, blz. 571. Zie ook WETTELOOS, ONWET, VRIJHEIT.

HOEDE, zn. *Hoeder*, *bewaker*, *toeziener*, *wachter*, fr. *gardien*, *surveillant*, *garde*. || Dat si setten selen eñ ordeneren eenen hallier eñ andere hoeden, alst hen orborlec duncken sal, eñ ontsetten. *Heer v. Diest*, 27 mei 1346, *Lakenhal.* Die verkene laet gaen binnen Dyste sonder hoede, saels ghelden van elken verkene xvij d. *Kb. v. Diest*, A F. 46. Zie Verdam HOEDE 6. — Sonder hoede. Deze uitdr. schijnt in het volg. citaat de bij Verdam III 460, 14) aangewezene bet. te hebben van *zonder erg*, *zonder kwaad te vermoeden*, fr. *sans penser à mal*, *sans soupçonner du mal.* || Dat Henric Poppe, poirter van Dyest, ter doot bracht waert, dat dairom groot gerucht eñ murmuracie in derzelver stad rese eñ opstoet, mids dat Henric voirs. doot geslagen wairt van tween van den vorsteren des heeren van Dyest, in den tyde nu laetste dat Henric affging van den schepenschap van Dyest eñ weder rait daerin gecoren wairt, onbewairt, onontseeght, eñ zonder ticht oft hoede van denzelven vorsteren. *Oork. v. Diest*, 18 jan. 1412.

HOEDELIJCK. Zie HOOFDEGELIJCK.

HOEDEN, HUEDEN (Huden), onz., bedr. en wederk. werkw. Kil. Hoeden, hueden. *Custodire*, *tegere*, *protegere*, *conservare*, *cavere*. Kil. *auctus*, *Garder*, *préserver & défendre*, *se garder*.

I. ONZ. — *Wachten*, *beiden*, *blijven staan* (?), fr. *attendre*, *s'arrêter*. || Men sal tsgoensdaeghs vee dinghen eñ coepen, ocht enwech gaen, eñ niet hueden, op ene pene van XX s. *Kb. v. Diest*, A r. 34; B 39 hueden.

II. BEDR. — 1) *Bewaken*, *bewaren*, *gadeslaan*, *hoeden*, fr. *surveiller*, *garder*. || Dat elck sijn selffs goet sal moghen hoeden eñ doen hoeden, eñ daertoe houden honden, de voeten onghecort. *Pl. v. Brab.* 5 oct. 1430, a. 43; I 160, *Blijde inkomst*.

2) *Zich wachten van*, *z. hoeden voor*, *z. beveiligen tegen*, *vermijden*, fr. *se garder de*, *se préserver de*, *éviter*. || Si spraken: Dat si die stricken huden souden. Eñ seiden: Wie sal die sien? *Getijdenb.* 15de E. *Passie*, 66 v°.

3) In zake van rechtspleging. — **Den dach hoeden (hueden).** *Wegens achterstallige renten of cijnzen*, *op den onderpand eenen bepaalden wettelijken tijd*, *vóór den verkoop der have*, *die er zich op bevindt*, *of*, *in geval deze ontoereikend is*, *van den onderpand zelf*, *wachten*, *of er iemand de schuld kwame betalen of den beslaglegger vergenoegen*, fr. (*en matière de procédure*:) *pour des arrérages de rentes ou cens*, *attendre certain temps légalement déterminé sur le fonds d'hypothèque*, *avant la vente des effets mobiliers qui s'y trouvent*, *ou du fonds même*, *en cas d'insuffisance*, *pour voir si personne ne se présente pour payer la dette ou contenter le saisissant*. — De kost. van Loven, (kap. IV) gebruikt het w. *Wachten*. || Dat generalijc in civilen eñ personeele saken van penningen oft anderen contracten, den dach sculdich is gehuedt te wordden; eñ sal dijen tijt dienen totter noenen, dair men voir der noenen dingt; eñ dair men nair der noenen dingt, totdat vesperen gedaen zijn. Eñ in realen saken tot des avonts ter sterrentijde toe; eñ in criminelen saken sal men den dach hueden eñ wachten totdat die sonne ondergegaen is. V. D. TAV. 15. Ten vierden genechtdage sal die besettere, sooverre nyemant ontset en doet, den dach hueden totter noenen, eñ nyet langer, zoewel op erve als op have. *C. v. Santhoven*, *Stijl*, a. 5; it. a. 10. Wordt den evinceerder ten derden genechtdage gewesen, dat hy den dach moet hueden met heeren eñ Weth, totdat thoochsten van den dage overstreken is. — Eñ het hoochsten van den dage overstreken sijnde, soo wordt alsdan bij vonnisse gewesen den dach te rechte gehuedt, midts dat nyemant deselve goeden en heeft ontset noch verantwoordt, eñ voorts gewesen, dat men hem de gronden van erven, bij hem beset, sal leveren binnen den genechten. *C. v. Deurne* 1570, IV 7, 8. It. 1612, a. 88. — Dachhoeding. || Ten ghenechte daernaer volght op sijnen tweeden dach van rechte eñ derde besetsele, eñ den volghenden ghenechte daernae op sijnen derden daghe van rechte eñ vierde besetsele; eñ wordt 't voorschreven goed alsdan ghewesen ter dachhuedinge totten hooghsten van den dage, om oft iemant alnoch 't selve goet wilde comen ontsetten oft verantwoorden. *Ib.* a. 82. Van elcke dachhuedinghe, wesende den vierden dach, waervan den schouteth, mannen van leene eñ secretaris, compt elck acht stuyvers, eñ den vorster vier stuyvers, t'saemen 1 guld. 8 st. *Ib. Salarissen*. — **Sijnen dach van rechte hoeden (gehueden).** *Dien houden*, *ten bepaalden dage voor het gerecht verschijnen*, fr. *comparaître en justice au jour fixé*. || Een ander maniere van actien *in factum* is geheeten *ne quis*, *eum qui in jus vocatus*, *vi eximat*, eñ wort verleent dengeenen die gedaigt is voir rechte, tegen dengeenen die hem met fortsen eñ wille belet, dat hij zijnen dach van rechte niet bewairen noch gehueden en can, hetzij dat hij hem gevangen heeft oft doen vangen, oft ennigen anderen list voirtgestelt, dairmede hij niet conste intijts gesijn op zijnen dach van rechte. V. D. TAV. 120.

III. WEDERK. — Hem hoeden. *Zich in acht nemen*, fr. *se garder*. || Eest dat ghij rijdt oft loopt met eenen peerde, mij scade doet, eñ ghij niet en roept: huet u! huet u! ghij sijt gehouden van der scaden. Die ennige boomen truncken, staende aen de oepen strate, eñ tacken laet vallen sonder te roepen: huet u! huet u!... zij zijn gehouden van der misdaet eñ oic van der scaden. V. D. TAV. 87.

HOEDER, zn. m. *Veehoeder*, fr. *pâtre*, *gardeur de bétail*. || Oft by negligentie des hoeders oft stouwers [de beesten] eenige merckelijcke schaede deden, anders dan gelijck passerende beesten gemeynelijck doende zijn,... *C. v. Loven*, *Servit.* a. 92.

HOEFSLAGEN, bw. *In loten verdeelen*, fr. *diviser par lots*. || De hertogen eñ hertoginnen van Brabant hebben die van Berch Castelre gemachticht van derselver vroenten eñ gemeynten heyde te mogen hoiffslagen, uutgheven, verpachten, verhueren ocht vercoopen, tot des voirs. dorps behoef... *Rijksarchief*, doos *Bois.-le-duc et son quartier* (*moeren*), 3 juni 1378. Zie Verdam HOEFSLACH.

HOEYER, zn. (?). *Vuilnis*, fr. *immondices*. Een Diestersche taalbeoefenaar schreef mij nopens dit duistere woord het volgende: „Vroeger had men geen vuilnisbakken te Diest; toen lagen, langs de ‚zouw' [straatriool] bij elke erve „hoopen", vuilnishoopen, die de vuilniskar 's zaterdags kwam opladen. Die hoopen heb ik meer dan eens „hoop-eer" hooren noemen, en als mest aanbevelen. De uitspraak *eer* voor aarde=eerde, trof mij... Zit in *hoeyer* misschien de uitgang *eer=eerde?*" (Blijft nog de zonderlinge overgang van *hoop* in *oey*.) || Item, nieman en zal enich weedmuys [*nl.* droessem van weede], asschen, hoeyer ocht eerde in sheren vliete werpen, opte pene van. X. s. *Kb. v. Diest*, B 124.

HOECKSKEN, OECKSKEN (Huecxken, huexken, oexken), zn. verklw. *Bokje van schapen en geiten*, *geitebokje* (Verdam), fr. *agneau mâle et chevreau*. — De zin der volgende aanhalingen schijnt ons het geslacht niet in aanmerking te nemen, en wij verkozen derhalve de algemeene benaming van *lam en geitje*, *agneau et jeune chèvre*. || O du, scoenste der wiven, so ganc uut eñ ganc af nu den voetsporen des weechs dijnre gheselscap, eñ weide dine huexkene bi den tabernaculen der heerden. — Och, weide dine huexkene bi den tabernaculen der heerden. Die huexkene dat sijn die sinne eñ crachten der zielen, die gheweidt werden metter leeren Xpi... *Aller kerstenb.* 87 en 89. — De *Vulgata* heeft *haedos*; de Plantijnsche bijbel van 1566 *bocken*; de Dordrechtsche *geyten*, en de Sacy *chevreaux*. — || Van elcker oyen $^1/_2$ st. — van elken lamme eñ oexkene $^1/_2$ st. — van elcken lamme oft huecxken $^1/_2$ st. (1542). Zie BEEST, en Verdam HOEKIJN.

HOEIKEN (Hoedeken). Zie HOET.

HOECK, zn. m. Zooals thans *hoek*, fr. *coin*; hier *plaats* (aan de tafel), *ici place* (*à table*). || In eenen notarieelen akt v. 1780, behoudt zich eene

moeder, die afstand doet van huis en goed ten voordeele van hare dochter en haren schoonzoon, inwoning en onderhoud voor, met besprek van *den besten hoeck aen tafel.*

HOELTKEN, zn. *Kleine rivier of waterloop*, fr. *petite rivière ou cours d'eau.* || Aengaende de hoeltkens, moeten wijdt zijn vijf voeten. *C. v. Casterlee*, XIV 12, *Van de rivieren ende waterloopen.*

HOENDERCUTS (Hoenrecuts), zn. *Hoenderopkooper*, fr. *pouletier.* Zie De Bo kuts en kutser. || MICHELANT 35, *poulletier.*

HOENDERMENGER, HOENDERMANGER (Hoenremenger), zn. Hetzelfde als hoendercuts. || Hoenremengheren. *Oork.* 19 mrt 1305, *Ambachten te Brussel.* Hondermanghers [*l.* hoendermanghers]. SERMON, *Couthereel* 74 (16 oct. 1360), *Ambachten te Loven.* Vgl. GANSEMENGER, HOUTMENGER en KAESMENGER.

HOENDERRENNE, zn. *Hoenderhok, —kot*, fr. *cage aux poules.* Vgl. Kil. *auctus.* Renne / voghelrenne. *Cavea. Cage.* || Een hoenderrenne sonder schapprayken daeraen te wesen. *C. v. Antw.* 1582, c. 41 a. 104, *Stadsvoordeel.*

HOEP, zn. *Hoepel, band of reep om vaten te binden*, fr. *cercle à tonneau.* Kil. *auctus.* Hoep, hoepe, hoepel. *Circulus sive vinculum dolii. Cerceau de tonneau, cercle à tonneau.* || Houppen oft reepen om tonnen ofte vaeten mede te binden, van den ponde grooten ij groot. *Tol te Antw.* 1623.

HOEPER (Ouper) (Hooper, vr. hoopster?) *Hij of zij, die het gepikte graan in de schooven of garven bindt en in hoopen zet* — (de haver wordt „gestuikt") *en, als werkloon, de liggen blijvende aren* (*zangen, zanten*) *mag oplezen; eene verrichting, die doorgaans aan vrouwen wordt overgelaten*, fr. *celui ou celle qui lie en gerbes et dresse le grain fauché, et à qui l'on permet, comme salaire, de glaner les épis échappés au moissonneur; opération généralement effectuée par des femmes.* Kil. *auctus.* Hooper. *Acervator* etc. *Amonceleur.* Kempeneers ziet in het w. hoeper een „zigter, pikker of oogster", *maaier*, fr. *moissonneur*, doch wij meenen, dat het laatste dier woorden hier alleen toepasselijk is, ten minste naar het Brabandsch spraakgebruik. || Dat niemandt aousten sal haever oft garste, tenwaire met sanghen, eñ dat gheen hoepers oft oupersvrauwen voerthaen gheene sanghen te soppetijdt oft des noenens uuijten velde brengen sauden. KEMPENEERS, *Montenaken* II 264 (1628).

HOEPHOUT, zn. Zooals thans, *hout om hoepels of reepen van te maken*, fr. *bois propre à faire des cercles ou des cerceaux, feuillard.* Kil. *auctus.* Hoephout s. Reephout. || Van elcken scepe wishouts, fasseelhouts, bondelhouts, hoephouts, bachaut oft mutsaert, 9 penn. Lov. *Tol op de Zenne* 1436/1531.

HOEPSEM, zn. *Een zekere graanmaat*, fr. *certaine mesure à grain.* || Heeft deselve eerve van den coorenhuuse, over dat so ghestaen eñ gheleghen es up de maerct jeghens tvleeschuus, uute ghegheven der vors. stede van Audenaerde theenen erfelicken cheinse, metgaders al den rechte dat tselve hospitael hadde up de Coorenmaerct, gheheeten Marien recht, dwelcke is drie hoepsemen van elcken mudde. *Auden. meng.* IV 183 (1485).

HOER (Hoere), zn. v. Zooals thans. *Veile deern*, fr. *putain.* Kil *auctus.* Hoere / gheldhoere. *Meretrix*, etc. *Paillarde, putain, ribaude.* || Een hoere es een wijf, die dair der oncuyscher begeerten van veele mannen bereet eñ te wille is; eñ dairomme is dat wijf een waerachtige hoere, die dair twee mans onderhoorich is in der oncuysheit... tEs een hoere dijens vuylicheit veyl eñ te coope is,.. eñ een hoere doet huer hoerdom vuylijck, maer zij en neempt niet vuylijck. V. D. TAV. 115 v°. Zie ook MOGAYTSE en SNOER.

HOERDOM (Ordom), zn. 1) Zooals thans, en *hoererij*, fr. *putasserie, commerce illicite avec une personne d'un autre sexe.* Kil. *vetus;* K. *auctus.* Hoerdom. *Meretricium. Putasserie.* || Wat giuldebroeder die leeft in kevesdome of in ordomme, of in verwatenesse, in orconscepe van iiij giuldebroeders, hine sal gheen last hebben noch recht van der giulde, heer hiis hem ghebetert heeft. *K. Rijkepijnders Brugge*, 1291. Want hoerdom een naezweringe is van den overspeele, soe behoeft hier geweeten te werdden, wat een hoere is. V. D. TAV. 115 v°.

2) *Bijzit, bijslaap, boel*, (*amie, amijs*), fr. *concubine, amante* (*amie*). || Anno eodem [1532], den 12en Meert, trouwde den coninck van Engelant sijne hoere [*nl.* Anna Bolein]. PIOT, *Chron.* 101.

HOERENBOEF, zn. *Koppelaar, hoerenboef*, fr. *maquereau, proxénète.* || Poytiers ende hoerenboeven, die om der cleerderen eñ cleynodien wille, oft mits anderen gewynne de jonge meegden, oft gehoude vrouwen, trecken ten hoerdomme int bordeel (criesmen capitael) V. D. TAV. 56 v°. Zie ook PUTIER.

HOERIER, zn. Als het voorgaande. || Dat de rybauwen eñ rybauwessen, hoeriers eñ putiers trecken uter vrihede van Nevele. DE PR. en BR. VI. *Nevele*, 9, 16de E.

HOERLIOENEN (Oerloenen, Orillioenen), zn. mv. (?). *Worden vermeld onder de pelsen*, fr. *sont mentionnées parmi les fourrures.* || Dat van alle vercoopen van sabels, armijnen, lubernen, lupaerts, marters, landtmarters, jennetten, flouwijnen eñ hoerlioenen, sal die leste vercoopere ten slete schuldich sijn te betaelene den XXV penninck van den gherechten besprokenen prijse. *Pl. v. Vl.* 14 dec. 1570, a. 115; II 49. It. 58 Orillioenen en 71 Oerloenen, wolfs- eñ ossenvellen.

HOERTEN (Oerten). Landbouw. || Es voerwaerde, dat de pachter van sinen meester ontfaen sal, ten aencommene van sinen pachte, prijs van messe, hoerten eñ thune, daeraf men tsinen ancomene maken sal bewerpe... DE PR. EN BR. IX. *St.-Martens*, 4 (1422). Voort so sal de pachter up tvoors. goed te Sceldevelt vinden in messe eñ in hoerten, also hiernaer volcht. Eerst in hoerten eñ in stroe, den prijs van xix lib. iiij s. par. Item, de messene... *Id. De Pinte* 11 (1430).

HOESCHEIT. Zie HEUSCHEIT, en HOOFSCHEIT.

HOESSCHE, zn. (?). || *Unum negocium dictum* hoessche. *Inv. Arnts s Greven* 1391 (tusschen een *rastrum* en een *crather*).

HOESTER, bn. *Woest, onbebouwd*, fr. *sauvage, inculte.* || Dat wy hebben ghehadt ligghende binnen onsen dorpe den Ghentschen leghere ten tween reysen,.. eñ den legher van den Malcontenten van ghelycken tot tween reysen, dewelcke hebben gherooft, ghemoort eñ ghebrandt, waerduere dat gheheel ons dorp licht hoestere eñ onghecultiveert. *Auden. meng*, IV 313, *Peteghem* 1581.

HOETMAN. Zie HOOFTMAN.

HOETPOLUWE. Zie HOOFTPOLUWE.

HOEVER (Oever?), zn. m. *Boord, rand van eene inhoudsmaat* (?), fr. *bord d'une mesure de capacité.* || Een hondert calx houdt vijftich berryen onder den hoever ingheleyt. *C. v. Aalst*, 408.

HOET, zn. m. 1) *Manshoed*, fr. *chapeau d'homme.* Kil *auctus. Pileus*, etc. *Chapeau, bonnet.* || Een

sack wollen oft velten hoeden, vj gro. *Watertol* 1550, onder La W. Hoeden van stroo, 1 mande vj gro. Hoeden van velten, 1 mande, v1/2 gro. *Ib.* Een vat hoeden, gt xv lb. *Schatting* v. 1551, fol. 190.

2) Ketelhoet. *IJzeren of stalen hoed, helm, stormhoed*, fr. *chapeau de fer ou d'acier*, *casque*, Schiller u. Lübken K e t e l h ô t: *Kesselhut*, *Eisenhut*, *Helm. galerus*, *dicitur pilleus armigerorum in bello.* Grimm K e s s e l h u t *nd.* Ketelhoet, *nl.* Ketelhoed *cassis*, *zum heergewede gehörig; sturmhut*, *sturmhaube*, *also eine pickelhaube in kesselform.* || *Unum pilleum ferreum dictum* ketelhoet. *Schepenbr. v. Brussel*, 5 nov. 1447. Dat niemen en comme ten brande ghewapent, hy en zy metten heere eñ der Wet; het en ware met alsulker wapenen alse ten brande hoort, dat zijn ketelhoede of tophuven, op de wapenen verbuert, eñ iij lb. par. DE VLAMINCK, *Vgb.* 41 (15de E.). Soe wie met verdecten ocht vermaecten anschenen gheet ocht steet binnen Dyest, met daghe ocht met nachte, zaels ghelden. xx. s. Eñ drueghe hij, alsoe vermaect, panchier, plate, ketelhoet, pothuve, zweert, bijl, clippe ocht enegherhande [*er staat*: energhande] verseeghde wapenen, souds ghelden xl s. Eñ die wapenen verliesen. *Kb. v. Diest*, B 115. Zie ook POTHUIVE, en TOPHUIVE.

3) *Hoedje met geplooid fluweel*, *satijn*, *enz. overtrokken*, *'t welk men in de middeleeuwen door rechters en hoogleeraars gedragen ziet*, *en wel eens aan Onze-Lieve-Vrouw opgedragen werd*, fr. *toque*, *sorte de chapeau couvert de velours*, *satin*, *porté au moyen-âge par les juges et les professeurs*, *et qu'on offrait parfois à la Ste Vierge. Ypriana*, I 87. || Lodewyc Van Daiste, borduerwerkere, omme tfachoen eñ bordueren van drie hoeden, den eenen om t beilde van onser Vrauwen ten Briele. dandere om onser Vrauwen van den Tuune, eñ de derde om onser Vrauwen voer de Halle boven de vaute, ghedaen maken van den flueele dat overscoot van den scroden van den kerels eñ abyten van mynen heeren van der Wet. VANDENPEEREBOOM, *Numismatique* 238, *Stadsrek. Iperen* 1492.

4) **Roosenhoet.** *Rozenhoed*, *een zilveren plaatje*, *vormende of verbeeldende eenen rozenhoed*, fr. *plaque d'argent formant ou représentant un chapeau* (*chapel*) *de roses. Wij vinden den Rozenhoed*, *benevens zilveren vaatwerk*, *pot*, *pint*, *schaal*, *o. a. in het Landjuweel van* 1494 *te Antwerpen aan de Rederijkersgenootschappen geschonken*, fr. *nous trouvons le chapeau de roses*, *en même temps qu'une pièce de vaisselle en argent*, *pot*, *pinte ou coupe*, *donné en présent aux sociétés de Réthorique*, *dans le Landjuweel d'Anvers de* 1494. || In mey ordonneerden de heeren van het Magistraet [van Antwerpen] op te hangen een landjuweel; eñ daer waren te winnen: voor Rhetoriquen 36 vlaems marcke silvers;.. eñ daer quamen 28 cameren;.. die van Liere hadden den hoochsten prijs, te wetene, twee silveren potten, eene schale, eñ eenen roosen hoed. (Alle 28 bekwamen, boven een stuk zilverwerk, eenen rozenhoed). *Belg. mus.* I 150. — *Ook in het Gentsche Landjuweel van* 1440, fr. *également dans le Landjoweel de Gand de* 1440. || Zo wat scuttere, van binnen, meest ringhe winnen, dien zal men gheven eenen zelverinnen roozen hoedt, weert zijnde x sch. groten. DE PR. en BR. *Gent* IV 535.

5) **Cardinaelshoet.** *Zilveren ondiepe drinkschaal*, fr. *chapeau de cardinal*, *coupe d'argent peu profonde.* || Seven vlacke scaelen gheheeten Cardinaelshoeden, waghen [*nl.* wegen] te samen iiij merct (*sic*) j once. *Inv. V. d. Hulst*, 1487.

6) **Steenen hoet.** Zie SCHIJNHOET.

7) **Hoedeken van der minne** (!) *Een middeleeuwsch marteltuig; het bestond uit eenen ring en eene koord met knoopen*, *die men rond het hoofd des beschuldigden woelde.* (DE PR. en BR. VIII. *Maldegem*, 75.) fr. *chapelet de l'amour* (!). *instrument de torture du moyen-âge; il consistait en un anneau et une corde à nœuds*, *que l'on serrait autour de la tête de l'accusé.* Zie ook PATERNOSTER.

HOET, vklw. HOEDEKEN, HOEIKEN. In de gilden, en inz. in de schuttersgilden, fr. *chapeau*, *chapelet*, *chaperon*, *dans les gildes*, *et partic. dans les gildes des archers*, *arbalétriers et arquebusiers.* 1) *Welkomstrecht boven het intreegeld in het gezelschap*, fr. *droit de bienvenue*, *outre le droit d'entrée dans la gilde.* || Soo wie commen is in den voornoemden gilde van mynen heere sinte Sebastiaen, sal ghehouden syn te geven syn hoeyken tsondaghs naer H. Sacramentsdagh. — Als dat de dry coninghen van den hoeyken en sullen maer ghehouden wezen te geven voor huerlieder hoeyken elc ses schele paresys. DE PR. en BR. XVI. *Assenede*, 184, *Gilde v. s. Sebastiaan*, 1482, a. 29, 30. Dat elc guldebroedere int voors. gulde zijnde of naermaels commende, zal gheven voor zijn incompst twee grooten, eñ ten hoede twee grooten. DE PR. en BR. *Aalst* III 404, *K. Busschieters* 1510, a. 16.

2) *Jaarlijksche doel- of papegaaischieting*, *waarvan de prijs een „hoedeken" of kapruin was*, *en algemeene maaltijd; de overwinnaar of koning mocht in de vergaderingen van het gezelschap niet verschijnen zonder zijne kapruin. Den* 16en *mei* 1615, *nam de landvoogdes*, *de infante Isabella*, *deel aan de schieting van den Grooten handboog en schoot den vogel af*, *die op de Zavelkerk uitgestoken was*, fr. *tir annuel au but*, *ou au papegai*, *dont le prix était un chaperon*, *et repas en commun; le vainqueur ou roi ne pouvait paraître dans les réunions de la société sans son chaperon. Le* 16 *mai* 1615, *la gouvernante*, *l'infante Isabelle*, *prit part au tir du Grand Serment et abattit l'oiseau qui était placé sur l'église du Sablon.* Zie A. Wauters, *Sermens* 15, en Henne et Wauters, *Hist. de Brux.* II, 22. || Waert oec dat dese coninc [*nl.* die den jaarlijkschen papegaai afgeschoten heeft] quame sonder capruyn metten juwele van der gulden, daer dese voirseide gheselscap vergadert es, hetzy te Huedekenne oft anders, daer sal hy syn gelach betalen ghelyc anderen ghesellen, want hy dat juweel sonder den capruyn van der gulden niet draghen en sal. A. WAUTERS, *Sermens* 5, *Regl.* 1412 *Kruisbooggilde* § 1. *Quicunque confrère qui traira jux le papegay*, *sera roy dicelle confrarie cellui an*, *et aura ung chapperon*, *et sera quite de tous coutz et frais ledit jour du St. Sacrement. K. v. St-Sebastiaansgilde*, 1421 a. 15. Voort, soe is ghesloten by de gemeene gildebroederen, als dat men van der opscheute van den gaey voortaen sal onderhouden eñ geven een gemeensaem Hoeyken, uyt liefde eñ versaeminghe van den ghemeenen gilde; al welck voornoemde hoeyken sal men gheven alle sondaeghen dry gildebroeders. DE PR. en BR. XVI. *Assenede*, 184, *St. Sebastiaansgilde*, 1482, a 28. Van scencken. Opten xxxj januarij, betaelt den acchijnsmeesters van den wyn van een gelaghe verteers, van dat men tHoeyken hilt int jaer xvcxxxiij. *Archief Bergen-op-Zoom*, *Stadsrek.* 1 mrt 1533/1534. Dat men ter camere van denselven gulde jaerlicx hauden zal eenen Hoet, so men doet in andere gulden, eñ zal elc guldebroeder, den hoet hebbende, voor sijn gelach betalen, om dien dach, ij s. DE PR. en

BR. *Aalst*, III 411, *Rederijkersgilde* 1539, a. 4.

3) *Wekelijksche schieting*, fr. *tir hebdomadaire.* || Item, sal dese voorseide gheselscap van den Boghe hoedeken houden eñ voert gheven van sondaghe; eñ wie daer sijn wijf of sijn vrindinne bringt, die langer blijft dan sie eens ghedronken heeft, die ghenen [*nl.* geenen] dienst toebehoort, ees om twee groten, uutgesceden die coninghinne, *Belg. Mus.* IV 66/67, *Gilde voetboog Turnhout*, 1386, a. 8.

4) **Hoet op de doelen hangen** (om doorschoten te worden). *Straf op zekere overtredingen in het schietspel*, fr. *suspendre le chapeau sur le but, pour être transpercé; punition de certaines transgressions dans le tir à l'arc.* || Dat niemandt der gebroeders in eenige vergaederinge sal noemen den duyvel, oft by Godt en Maria, oft de heylige sacramenten sweeren, oft andersints, sal verbeuren eenen stuyver, oft den hoedt op de doelen te hangen, eñ ieder der gesellen naer denselven te schieten. *O. Liège*, 29 dec. 1727, a. 19, *Lauw* (*Lowaige*); it. a. 20.

5) *Maat voor droge waren, inz. graanmaat*, fr. *mesure sèche, partic. à grains.* Kil. *auctus. Mensurae aridae genus. Espèce de mesure.* Maigne d'Arnis. *Hodium. Hodius. Mensura frumentaria apud Belgas, mesure pour les grains, ol. hoet. — Men berekent ze op* 1.72 *hectol., on l'estime à* 1.72 *hectol.* || Leprosis de Ypra condonavi et remisi x hodos avene de triginta hodis quos mihi debebant ad spicarium meum de Ypra. *Ypriana*, III 116 (1202). *De quadraginta et quinque hodiis frumenti, et supra debentur tres viertales. — De viginti et quinque hodiis et supra, usque ad quadraginta quinque hodios, debetur dimidius hodius... Tol te Damme*, 1252. *In Novo Templo sunt CCXXXVI*$^1/_2$ *mensure terre, que solvunt annuatim CCX* hoet *avene ad mensuram de* spikere *comitis, et est illa mensura minor quam mensura sit in Brugis communiter.* VAN LOKEREN, *St.-Pierre*, nr 896, blz. 397 (1281). — XIV hoeden evenen. — CXC hoeden *avene. Ib.* 292. Om ij hoet zouts, xlj s. ix d. DE POTTER, *Second cart.* 83 (1360). Ghecocht bi Jan Froyen, ij hoed colen ghezendt voor den Dam, coste thoed xij gr. MACQUET, 231, *Stadsrek. Brugge* 1385. Dit leen es gehouden te doen ontfaene, te myns gheduchts heeren behouf, tzynen spyker te Gent, twee hondert hoet ruwer evenen. DE PR. en BR. III. *Zomergem* 18 (16de E.). Smécolen, een hoet ofte salter, wesende 5 rasieren, 11 gr. *Pl. v. Vl.* 2 jan. 1741, *Gentsche tol*, IX 673. It. DE PR. en BR. XXVI. *Rupelmonde* 133 (1642).

HOF, zn. m. en o. In verschillige beteekenissen. Kil. Hof: *Aula, palatium,... curia.* — Hof *vetus.* Hoeve. *Villa...* opperhof, nederhof, *etc.* — Hof. *Cavaedium, subdiale, locus sub dio vacuus inter domus atrium.* — Hof. *vet. sax. Fundus.* — Hof. j. hofstad. *Area, solum.* 1) *Het opperhof, opperste hof — het nederhof* (*neerhof*), *voorhof*, fr. *le manoir seigneurial — la basse-cour, l'avant-cour, la baille;* Lat. *villa dominicata. Het middenpunt der heerlijkheid, van het domein, van het leen, was de heerenwoning* (*domus, hoff*), *bestaande uit twee deelen: de woonst des meesters* [*sala, het huis, het opperhof, opperste hof, opperhuis*], *en het nederhof* [*neerhof*], *hoeve of pachthof*, fr. *le centre de la seigneurie, du domaine, du fief, c'était le manoir* (*domus, hoff*), *qui se divisait en deux parties: l'habitation du maître* [*sala, le* opperhof, opperste hof, opperhuis] *et la* nederhoff, hoeve *ou ferme.* A. WAUTERS, *Environs*, I xlv. || Daer meer zonen sijn, heeft de outste vooruut in den leengoeden de hooge heerlijckheijt, lijf eñ profijt dat van den leenen compt oft van den lijve, de fortresse, d'opperhoff oft de huijsingen omgraven metter borchtgrachte, met eender valbrugge eñ eenen wege doorgaende deur 'tnederhoff,.. tot sijnen voordeele, alsoo verre alst begraven [omgraven] is, met allen den meubelen daerinne nagelvast eñ eerdtvast sijnde. *C. v. Santhoven*, 1570, XI 10. De lancxtlevende van den schilde oft ridderstam geboren heeft, naer het scheyden van den bedde, voeruyt: het opperhoff, de huysinghen binnen de valbrugghen der borchgracht gheleghen, synen oft haeren leefdaeghe lanck. *Id.* 1664 a. 91. Het casteel eñ huys van Beveren, met eene schoone dreve van de linghde van ontrent zevenhondert roeden; den grondt van welcke dreve bij wijlen heer Adolp van Bourgoigne gecocht es geweest, donginen [*nl. donjons*], opperhof eñ nederhof, metten singhel, den cruithof, den bogaert met twee stucken lands daerbeneffens. DE PR. en BR. XXIII. *Beveren* 63, *Heerlijkheid v. Beveren*, 16de E. t Hof te Santhoven, so wanneer man oft wijf kindere hebben, zonen eñ leengoede achterlatende, die oudste sal hebben dupperste hof, metter valbruggen eñ de heerlicheit. *Leenrecht v. Santhoven*, a. 1, 15de E. Soo wanneer datter meer persoonen t'saemen succederen in 't leen, den oudtsten volcht het opperhuys ofte huysen staende op de mote ofte walgracht, met de wapenen, defensive eñ offensive daertoe dienende. *C. leenh. v. Denderm.* IV, 14. Sullen oock den leene volghen de brugghe van de mote ofte wal, op datter eenighe is, eñ alle edificien die men besluyten magh binnen deselve brugghe, midtsgaders de poorte ten nederhove eñ het duyfhuys. *C. v. Belle*, VII 13. Enen scadeweboom, dien kiest hi daer hi wille up tvorseide hof [*var.* tvoorhof, tvorhof]. *Leenrecht v.* 1528, D iiij r°, en *Burcht v. Brugge*, c. 97. In de leeghde van de slincker handt van den kasteele is een schoon groot Neerhof ofte *Bassecourt*, uyt den gronde opgemeytst, eñ ghedeckt met schallien, met syne stallinghen, woonhuysen, duyvenkoten eñ andere commoditeyten. *Gaesbeke* 6 (1670). Soo wordt die delinquant oft ghevanghen uijt de ghevanckenisse gehaelt, eñ wordt alsdan gebracht voor borghermeesteren eñ schepenen, vóór op den voorhoff van den slote, eñ aldaer so worden denselven ghelesen alle sijne confessatie bij hem bekendt. *C. v. Sichem*, a. 14.

2) *Hoeve, pachthof, boerderij*, fr. *ferme, métairie, cense. Uit de splitsing van de aloude villa dominicata zijn onze latere hoeven, hoven, pachthoeven, pachthoven, winningen en boerderijen ontstaan*, fr. *l'éclissement de l'antique villa a donné naissance à nos fermes, métairies et censes.* Lat. *mansae, curtes.* Raepsaet, *Analyse*, B. III. c. XIV, *Des villae;* A. Wauters, *Environs*, I xlv, en Poullet, *Juridictions* 9. || Onder den Joncker Van Schoonhoven syn dryerande hoven; daeraf d'een hout ses boenderen, d'ander seven, eñ die derde acht boenderen; elck boender geeft jaerlycx 6 schel. Lovens, $2^1/_2$ viertelen terve, $2^1/_2$ viertelen rocx, 2 sisteren even, een capuyn, 1 hinne. *Schat der Cheynsen* 44, *Woluwe.* — **Ouden Hof**, fr. *ancienne cense.* || Een auden hoff onder huere geeft jaerlycx ten cynse den heere aldus: 8 d. Lovens 2 cappuynen, 1 gans, 12 eyeren, een viertel rocx eñ 1 half viertel geerst. Eñ een ouden hoff hout, oft is groot, een half boender; eñ daerop behoort te staen een huys, weerdt synde ten minsten drye ponden auts Lovens, twee schellingen, sulx gelts. Eñ den heer heeft van elcken ouden hoff, als men dien ver-

coopt, twee schellingen sulx ghelts (eñ dat betaelt den vercooper); eñ als men eenen ouden hoff vercryght oft ontfankt nae dooder hant, soo heeft den heer van elcken ponde 12 deniers. *Schat der Cheynsen* 44, *Auden hove*.

3) Hof en erve, Huis en erve, Huis en hof. *Deze drie uitdrukkingen hebben dezelfde bet., nl. eene, vooral landelijke, woning staande op een stuk gronds*, fr. *ces trois expressions ont la même signif., savoir: une habitation, génér. rurale, assise sur une pièce de terre, une cense. Het w. hof wordt ook dikwijls gebezigd voor de omheining, den omvang, „het beluik", „den bijvang" eener woonst, en voor nederhof van een boerderij*, fr. *le mot* hof *est souvent aussi employé pour l'enclos, l'enceinte d'une habitation, ainsi que pour la basse-cour, d'une métairie.* Hoff eñ erve worden in den *Invent. détaillé des registres aux chartes du Brabant* vertaald door *cense et héritage* (Vonnis v. d. Raad v. Brab. 18 juli 1542, *Rekenk.* reg. 138 fol. 339). || Tien sceelghe tsjaers ewelike, staende op Heine Buus huus eñ erve; welc huus eñ aerve staet eñ leghet... *Vad. mus.* III 433 (1293). Dese voreghesegde penninghe heft hi hem bewist op sien hues eñ hoef, in al de gheleghen dat gheleghen es tote Essele. *Oork. mei* 1298. Eñ doe hiere inquam bracht hiere int gasthus her Yngbrecht... x dachwant lands, dat gout xxxv lb... Eñ van sinen huse eñ van (*sic*) hove, xiij lb. *Oork.* 10 aug. 1298. Wat scerier, die enech laken zunde of dade zunnen in syn hof of in syn huus, dat ware up ene boete van xx s. *Kb. v. Iperen*, III 24, *Scheriers.* Die weert, dijt ghedoeght [*nl.* dat men dobbelt] in zinen huyse ocht hove, zaels oec gelden... *Kb. v. Diest* B 5. Eñ totdien [sullen de momboirs oft curateurs] oock de goeden [*nl.* der weezen] wel eñ oirboirlijck regeren, de huysen eñ hoven onderhouden van de nootelijcke reparatie. *C. v. Loven, Weesk.* 60. By aldien soodanighe inghesetenen van de Casselrye t'haerlieder huyse, hove ofte byvangen lieten inleggen eenige bieren ofte wynen door de voors. taverniers ofte andere persoonen de impositie suject zynde... *Pl. v. Vl.* 31 oct. 1687 a. 7; XI 720. Ten aensien van de naervette van houilleasschen, bleeckershout oft zeep-asschen, zal dezelve gereguleert worden gelyck mes ten hove [*nl.* ten nederhove, *en basse-cour*]. *C. v. Auden.* 2de d. 492, *oork.* 12 aug. 1767 a. 16. — Beloken hof. *De beslotene ruimte eener woning*, fr. *l'enceinte cloturée d'une habitation.* || Midts desen sal elck persoon binnen de Casselrije vry wesen in sijn huys, meulen ofte beloken hove; eñ indien hem by jemant grief ghedaen worde binnen den voornomden beloke wesende, dat ware op... — indien den persoon, in syn beloken wesende hem verweerde... *C. v. Iperen, kast.* XLVIII 2. Zie ook HOFSTEDE, HUIS en HUISING.

4) *Tuin, hof, gaard*, fr. *jardin, espace clos d'ordinaire, planté de végétaux utiles ou d'agrément.* Servilius 1546: Hortus Κηπος, Eenen hof. *It.* Dasypodius 1557. *It. Dict. tetragl.* Lovanii 1563 (Plantijn 1562). *Un iardin.* Adr. Junius: Hortus. *Horat. pro olitorio et herbis instructo et flosculis*, Κηπος. B Cruythof, tuyn. *Holl. Jardin aux herbes.* Kil. Hof, *Hortus, Viridarium.* K. *auctus. Jardin, verger.* Kil. Tuyn. *hol. fris.* j. hof, kruydhof. *Hortus.* Zie ook COOLHOF en CRUIDHOF. || Die uten wijngarde [*var.* ocht hoven] staken dreeght of tune brect, sal de scade, die hi heeft gedaen, verstoeren. *Kb. v. Diest* lxiij 2. Die in de wyngaerde ocht in yemans hove ghienghe, omme scade te doene. *Ib.* B 126.

5) *Boogschuttershof*, fr. *jardin du tir à l'arc* || Primo es geraemt: want vele ghesellen syn die den boghe hanteren eñ in alherande hoven schieten, dat alle de scuttershove te nyeute selen syn, uutgesceyden de veste voer den Bogaerden, die hen de stad verleenen sal,.. eñ die sal heeten den hof van der cleynre gulden. — De ghesellen, die in desen hof te gader schieten eñ gheselscap houden, selen heeten de Cleyn gulde. A. WAUTERS, *Sermens*, 18 (1389).

6) *Gerechtshof, rechtbank, vierschaar*, fr. *cour de justice, tribunal.* Hof eñ heer, fr. *cour et seigneur.* || Wy,.. scepenen... in de prochie van Nederysche, döen te wetene: ghelyc dat voer ons ghesciede, dat quam Jan,.. in die vorghenoemde prochie eñ vore hof eñ heere, eñ droech op... *Oork. v.* 1377, *Vad. mus.* III 58. Eñ is deselve verbintenisse van sulcken effect, eñ gheeft recht reël, al oft de constitutien voor heere eñ hof gedaen eñ gepasseert waren. *C. v. Brussel*, 1606, a. 131; Christijn *coram judice ac curia. It.* a. 176. — Hof eñ Wet, *nl. heer, schepenen, laten, mannen, rechters*, fr. *cour et Loi, savoir: seigneur, échevins, tenanciers, hommes de fief, juges.* || Dien dach omme commende, quamen de voirseide claghende partien in hove eñ in wette, eñ verhaelden huere clachte. *C. v. Aalst*, 500. — Hof maken. *Eene rechtbank oprichten*, fr. *constituer, ériger une cour de justice.* || Die hof maken wille, moet maken up sin selfs heerscepye of up leen dat men van hem hout, eñ hi moet lenen [*var.* leenen] de stede jeghen den heere dient toebehort daer hy dinghen wille; of hy macht maken up tkerchof, eñ danne, al mesdade yemant of verbuerde boete, hine mochten niet vanghen up tkerchof. *Leenhof d. burg v. Brugge*, a. CIX. — Hem zelven hof maken. *Z. naar believen tot deze of gene rechtbank wenden*, fr. *se faire cour, c. à d. s'adresser à telle ou telle cour à son choix.* || Engheen man en mach hem selven hof [*var.* erfhof] maken, en sij bij sijnen heere. *t Recht v. Uccle* a. 42. — Gemaeckt hof. *Regelmatig en wettelijk belegd hof*, fr. *cour régulièrement constituée.* Zie Raepsaet, *Analyse*, a. 371. || Dat zekeren daghe voorleden Ghyselbrecht Utenhove comen es voor ons, als vòor bailliu eñ mannen, in een gemaect hof, eñ aldaer dede tooghen eñ zegghen, dat hy houdende was een leen,.. DE PR. en BR. V. *Gontrode* 17 (1454). Ten derden, dat de vassael in de ghifte gheërft eñ vercleet si in gemaecten hove, ter presentie van den mannen. WIELANT, *Leenrecht* 13. *It.* 28. 96. Bi twee manieren mach de vassal comen in de possessie van den leene. Deerste eñ sekerste is, hem daerinne te doen stellene by den heere in ghemaecten hove, metter solempniteyt daertoe dienende. *Ib.* 41. — Vol hof. *Uit het vereischte getal rechters samengesteld hof*, fr. *cour composée du nombre complet de juges.* || Enighe maken hof met III mannen; maer met [*var.* bi] rechte mach men met niet min dan met IIII; eñ met V doet ment wel [*var.* doet men wet]; maer VII mannen es vul hof. *Leenhof d. burcht v. Brugge*, a. CIX. Met vieren of met vyf mannen doet men wel wet, maer VII mannen es een vul hof. *Jus feud. fl. vet.* c. 116. — Eigenshof, Eigenschhof. *Gerechtsbank van vrije, niet leenroerige goederen*, fr. *banc de justice de biens allodiaux.* || Alle appellatien van cleyne leenhoven, bencken, eygenschen hoven eñ laethoven sullen respective mit den stadthelder, scoltet oft meyer, mit twee leenmans, twee schepen, twee laten mit honnen secretaris aenbracht werden. *C. gr. Loon*, I, 18. De heerlijkheid [van

Corthys] met de gezworene bank van Corthys, was den eigenshove (*cour allodiale*) van Luik onderworpen. KEMPENEERS, *Montenaken*, I 390. — Feestelijck hof. *Plechtige, volle, algemeene hofvergadering*, fr. *cour plenière*. Lat. *curia solemnis, augustalis, generalis.* || Nobel, die coninc, hadde gedaen Sijn hof craieren overal... Doe quamen tes coninx hove Alle die diere, groot eñ clene... Doe al dat hof versamet was... J. F. WILLEMS, *Reinaert*, 3. Het es te wetene eenen yegelijcken, als dat doen de keyser was in Akengrana, eñ sat in zijn feestelijck hof in zijnre vierschare... BOXHOREN, *Keys. stat.* 1222, a. 1. Lat. tekst *in solenni curia* (A. WAUTERS, *Table chron.* III 575).— Geestelijk hof. *Geestelijke, kerkelijke, bisschoppelijke rechtbank; zij nam kennis van de geldigheid der testamenten, van huwelijksvoorwaarden, van vrome stichtingen*, fr. *cour ecclésiastique, cour de chrétienneté, tribunal épiscopal, officialité, l'official;* Lat. *curia christianitatis; cette cour connaissait de la validité des testaments, des contrats de mariage, des fondations pieuses.* Zie over deze rechtbank Defacqz, *Anc. droit belg.* I 64, en Edm. Poullet, *Anc. const. brab., Jurid. ecclés.* || De voors. stad van Brussel is eene stad van arrest, eñ vermag eenen crediteur, vindende binnen dezelve stad eñ hare vryheyd zynen debiteur,.. geen poorter van Brussel zynde, noch aldaer fixe domicilie houdende,.. te doen arresteren,.. niettegenstaende denzelven waere van eenige geëximeerde qualiteyt oft geprivilegieerde jurisdictie, 't zy suppost van den hove, van de clergie, van eenige geestelyke hoven,.. *C. v. Brussel* 1570, a. 70. Man eñ wyff, gesepareert, eñ metten gheestelycken hove gedivortieerd synde, parten eñ deylen alsdan alsoft bedde gescheyden waere. *C. v. Antw.* 1545, XI 45.

HOF, zn. Hofken, hoefken houden. *Vergaderingen, samenkomsten, vermaakspartijen houden*, fr. *tenir des réunions, des parties de divertissement.* || Dat gheene scrobbers oft scrobberssen [*nl.* oppassers der pestzieken] gheene vergaderinghen en sullen maken oft eenighe hoefkens houden, op pene van 10 gulden, eñ bij nacht dobbel. *C. v. Moll* 1631, a. 19.

HOFBRIEVEN, zn mv. *Brieven van schepenen, laten of leenmannen*, fr. *lettres de cour, d'échevins, de tenanciers ou de feudataires.* || Indien den besetter sijn beset geïntenteert eñ vervolcht heeft met hoffbrieven erffelijck wesende eñ egeene quytinge inhoudende, soo blijft hem tgeleverde goet eewelyck eñ erffelyck. *C. v. Befferen*, III 2.

HOFHONGERIJ, zn. v. *Een zeker heerlijk recht, in de domeinen van Sint-Gertrudis abdij te Nijvel, waarschijnlijk hetzelfde als het* pastrecht, *ontstaan uit de verplichting van den vassaal, den heer in zekere omstandigheden te herbergen en den kost te geven*, fr. *droit seigneurial dans les domaines de l'abbaye de Ste-Gertrude à Nivelles, apparemment le même que le droit de past, né de l'obligation du vassal de loger et nourrir le seigneur dans certaines circonstances.* Maigne d'Arnis v° *Pastus.* || Hofhongerye loopt op't bunder iiij den. Lov. ij veertelen rox wit coren eñ ij½ veertelen evene, 't derdendeel van eender halver veertele evene, daervoor men gemeynelyck rekent vj veertelen rox. — S. Geertruyden schout. 1 bunder post [*l.* past] ofte hoffhongerye geeft 2 veertelen coren, 2 veertelen en 3 vierlingen haver s jaers, in gelde een blanck en 6 myten. — 3 bunderen geven onderhalf sister coren. — De meer en minder mate naer advenant. *Schat der Cheynsen*, 42. Op 't selve huys komt aen 't capittel van Nyvel een half bunder past oft hofhongherye. *Gaesbeke* 13. Zie ook GIST. — Men zie over de hofhongerij en de hofhongers A. Wauters, *Environs* I 215. 219. 220 en 253; en wij vragen ons af, of aldaar niet hofjongery en hofjongers zou moeten gelezen worden? De uitgever stelt er ook benevens het w. hongerijen de fr. en lat. benamingen *courserveries, curie servus ecclesie Nivellensis, coursier, cour-serf, curie servitus, coursuerie.*

HOFJONGER (Hofjungere), zn. m. *Gerechtsdienaar, in last hebbende de afkondigingen te doen, de gevangenen te bewaren en panden te nemen voor de boeten*, fr. *officier de justice chargé de faire les publications, de garder les prisonniers, et de prendre des gages pour les amendes.* || Dat wi beede teghadere,.. syn sculdech te zettene eñ tontzettene den hofjunghere ofte den pandere, die onse ghemeene ghebode ghebiede, onse ghevanghene houdt, eñ onse misdade pande. *Oork.* 19 juni 1295.

HOFCAMER, zn. vr. *Keizerlijk hof*, fr. *cour impériale.* || In cas dat jemand geene expeditie van justitie en bekomt, 't zy door exorbitante dilayen of andersints, mag hem addresseeren in de hoffcamere eñ versoeken aldaar brieven van evocatie. *C. gr. Reckheim*, c. 26 a. 1. Den appelant, schriftelyck of verbalyck appellerende, moet versoeken de geregtsacten (*loco apostolorum*) overgebrocht te worden in hofcamere, daer dat behoort, volgens der keyserlyke Majesteyts privilegien. *Ib.* c. 32 a. 5.

HOFCOSTEN, zn. mv. *Gerechtskosten*, fr. *dépens de cour.* || Diegeene, die in possessien sitten en dorven geen hofcosten verleggen voire dat zy verwonnen zyn met rechte, mair sy moeten die hofcosten duegdelyck verborgen. V. D. TAV. 207 v°. In 't overbrenghen van den processe, voor de hoffcosten, naer oude ghewoonte, voor den schouteth, mannen van leene eñ secretaris, elck acht stuyvers, eñ den vorster vier stuyvers, t'saemen 1 g. 8 st. *C. v. Santhoven, Salarissen*, a. 4. (1664).

HOFLANT (Oflant), zn. (?) || *In Zuinarde solvuntur decem* oflande; *et nota quod quodlibet* oflant *debet solvere* iij suster [*nl.* sister] *avene barbate.* VAN LOKEREN, *St.-Pierre*, 398 nr 896 (1281).

HOFLASTING, zn. *Leering of uitspraak eener hoofdbank*, fr. *enseignement ou jugement d'un chef de sens* || De burchmeestere, schepenen eñ cuerheers en zyn nerghens, ter causen van hemlieden vonnesse, betreckelyck nochte reformeerlyck dan voor die van den Raede gheordonneert in Vlaendren, by appellatie ofte reformatie, eñ sy vermoghen hoflastinghe te gheven alle vassaelen eñ heerlycheden ghehouden van den Ghyselhuyse van Broecburch, eñ ander, daertoe by dezelve vassaelen eñ heerlycheiden, ofte by partye verzocht zynde. *C. v. Broekburg*, I, 4. Zie ook HOOFTLASTING.

HOFLIEDEN (Hoflien), zn. mv. *Dienstbare onderhoorige lieden*, fr. *personnes de condition servile, sujettes à des corvées.* Grimm *Hofleute, hofhörige, einem edelhofe unterthänige leute.* || Negen hoflien, een alfve viertale mauts, vier waegediensten,.. DE PR. en BR. XII. *Gottem*, 14 (1690). Acht hoflien. *Ib.* 15 (1690).

HOFMEESTER (Hoofmeestere), zn. Zooals thans, fr. *maître d'hôtel.* 1) || Een vassael, die leen heeft daer officie dient, ghelijck hoofmeestere, botellier, schincker of dierghelijcke, en sal hem niet vervorderen zijn officie thove gaen bedienen, hy en si eerst daertoe geroepen van den heer; want al heeft hy den naem eñ oock de faculteyt van dienene in dien state, nochtans en sal hy niet dienen,

de heer en wille,.. Want het mach gebueren, dat sulcke leenen vallen by coope in den handen van den cleenen lieden, daeraf de prinche niet ghedient en soude willen wesen. WIELANT, *Leenrecht* 114, *Incorporelle leenen*.

2) *Groote eigenaar van hoven en landerijen*, fr. *grand propriétaire de fermes et de terres*. || Momboiren oft curateurs, executeurs van testamenten, facteuren, rentmeesters eñ administrateurs van ander lieden goedens, syn executabel, uijt krachte van den vonnisse teghens hunne persoonen in deser qualiteijt ghewesen, totdat se goederen hebben bewesen hunne weesen oft hofmeesters toebehoorende, daerop men het vonnisse soude moghen ter executie stellen. *C. v. Gheel*, IX 20.

HOFMEIER, zn. *Meier of baljuw, maner van een gerechtshof*, fr. *mayeur ou bailli, semonceur d'une cour de justice*. || Daer men dingt van erffve, daer sal die hoffmeyer vasticheyt nemen, oft selve betalen van beyde parthyen. *Kb. v. Thienen, Van erffve*.

HOFRAET, zn. m. In het leenstelsel. **Te rade ende te hofrade gaen.** [*Zijnen heer*] *bijstaan met raad en de rechtszittingen als rechter bijwonen*, fr. (*dans la féodalité*) *assister* [*son seigneur*] *de ses conseils et assister comme juge aux plaids*. || Als een man leen ontfaen heift, es verstorven of ghecocht, eñ de heere daer niet ne zy omme de manscepe tontfane, zo sal men eenen man doen zweeren foyaulteit, dats den heere ghetrauwe te zine, te rade eñ te hofrade te ghane, der mannen raed secreyt te houden, rechte kennesse eñ goede vonnesse te draghene eñ te wisene, zyn leengoed te verdienne, eñ al te doene dat goed man schuldich es te doene. Eñ danne gaet hi te rade eñ thofrade, eñ kent eñ wyse [*l.* wyst] als man van hove, eñ mach zyne manne ontfaen, eñ onder hem zelven wet doen. *Jus. feud. fl. vetus* c. 2. *Burcht v. Brugge* a. 2. Man van voochdien [*var.* voghdien] moet doen den dienst van den leene; hi mach gaen te rade eñ te hofrade, maer hine sal niet staen over lyf noch over erve, noch van desen voys hebben in kennessen noch [*var.* of] in vonnessen, maer over scult eñ [over] catelen, over daghinghen, over hof te maken eñ daeraf kennesse te draghene. *Ib. resp.* c. 91 en a. 88.

HOFRECHT, zn. o. 1) *Leenrecht*, fr. *droit féodal*. Kil. *Jus curiae & Jus feudale*. Kil. *auctus*. *Droit de court féodal*. || Hofrecht heet ment, omme dat de heere es sculdich recht te doene in zyn hof, eñ daer een rechtere es van al dat onder hem behoort. Soude men dan zyn hof vinden zonder recht, so ware trechte te verre van hem. Hieromme heift hi de manne van zinen hove ghelast, up hare trauwe, rechte kennessen te draghene, rechte vonnessen te wisene, eñ recht in thof te haudene. Eñ dit was teerste rechte dat oyt in de weerelt was; want men vint wel dat hofrecht was bi den Heeren eer tRoomsche rike ye beghonste. *Jus feud. fl. vetus*, c. 65, *Wat dat men hofrecht heet; Burcht v. Brugge*, a. 53B.

2) *Loon* of *honorarium van rechters, advocaten, procureurs, klerken, dienaars*, fr. *droit de cour, salaire ou honoraires de juges, avocats, procureurs, secrétaires, serviteurs*. || Bailliu eñ mannen met den greffier sullen hebben, op ordinaire dinghedaeghen, voor hofrecht, in elcke saecke die voortgheroepen sal wesen,.. t'samen twee ponden, acht schellinghen parisis. *C. leenhof Dendermonde* XI 1; it. 3. 4. 5. 19. Schepenen, voor hun recht van te staen over de verkoopinge van immeubele goederen, soo in curatelen als andere, sullen profiteren een ordinaire diëte ofte hofrecht voor het oproepen van ieder partye. *O.-P.-B. autr.* 5 juli 1703, a. 90. *C. v. Auden.* III 10. 21. 22. En *passim*. Zie ook DIËTE.

HOFRIJSINGE (Hoffr—, hoefr—, hoeftr—, hofreysinge), zn. v. Dit w. heeft in vorm en bet. veel overeenkomst met het bij Lexer voorkomend Hove-reite, *der hofraum, der zu einem landwirtschaftlichen gebäude gehörige freie spielraum*; by Grimm Hofreite 1) *hofraum, der für wirtschaftszwecke dienende freie raum eines herrenhofes oder landgutes*; en bij Haltaus Hofreit, hofrait, hofriet, item *hof-gereit, in Franconia, Suevia etc. vocatur area ad usum praedii ac domus parata .. mit einem Zaun eingefaster Platz beym Hause*. — Ofschoon onze citaten de hofrysing beperken by den al te nauwen omvang van de keering eener ladder (*tour d'échelle*) rond het hof, meenen wij het in eenen ruimeren zin, zooals bij de drie hierboven gemelde schrijvers, te moeten opvatten en namelijk als *hof, bijvang, open plaats*, fr. *cour, pourpris, place découverte*. || Als gesusteren eñ gebruederen deylen stockgoederen, alsoo verre daer hoffrysinghe is,.. een altste broeder sal die hoffrysinghe vooruuyt hebben, alsoo verre het gaet die plaetsen eener ledder, daer men die daecken mede decken mach, eñ oock eenen redelycken wermoeshoff. *C. gr. Loon*, I 51 (17de E.). Dat den autsten soen alleenlyck competeert,.. die huyssinge met den hoeff, soeverre die daecklederen streken van een huyssing alleen, tot synen cuer,.. sonder voorder preëminentie tot andere huyssinge te pretenderen, maer dat hem den cuer toecompt van allen die huyssen met die hoefrysinge voors. *Ib.* 255. Dat alle Loensche leengoederen tusschen susters eñ broders deylbaer syn int gelyck, uytgenomen die preëminentie voor den autsten soen in die huysinge eñ hoeftrysinghe. *Ib.* 268. De groote keuren syn geaffecteert op akkerlanden, eñ de kleyne op huysen eñ hofreysingen. *Ib.* II 455.

HOFSLUITING, zn., BRIEVEN VAN HOFSLUITING. *Het verbod van voort te gaan met het behandelen eener rechtszaak in eene onbevoegde rechtbank, en hare opeisching of verzending naar de gerechtigde vierschaar; ook* „ontslachbrieven" *en* „oorlof van hove" *genaamd*, fr. *la défense de continuer la procédure d'une cause devant un tribunal incompétent, et son évocation ou renvoi devant le banc de justice compétent; litt. fermeture de cour; aussi lettres d'évocation ou de congé de cour*. || Zoo wanneer een poorter van Audenaerde, woonachtich op de casselrye van diere, opgheroupen werdt in actie personele voor de Weth van zyne domicilie, ofte ter causen van zyne meuble goedinghen, in dat gheval hebben schepenen van Audenaerde, van alle oude eñ immemoriale tyden, gheüseert en zyn gherecht, tot beschermenisse van haerlieder poorters eñ van haerlieder meuble goedinghen, tot stremminge van de voorseyde proceduren, uut te senden haerlieder briefven van hofslutinghe, van ontslaen eñ verbodt aen de officiers eñ wethouders van de voornomde casselrye, daer men sulcke proceduren doende es, ten fyne zy in de vornomde zaecke ... niet voorder en procederen. *C. v. Auden.* I 9. Vermoghen [*nl.* de schepenen], ten verzoucke van den heer ofte van hunne poorters, te senden heuren letteren van hofsluytynghe aen alle smalle Wetten binnen denzelven lande van Dendermonde, 't zy vassaelen ofte andere, in alle personele zaecken, zoo criminele als civile,.. behaudelyck dat het gheschiedde vóór litiscontestatie, decretement van het tweedde def-

fault, ofte andere adveu van jurisdictie. *C. v. Denderm.* I 14; it. 16. 18. 19. Dat brieven van evocatie, geseyt brieven van hofsluytinge, hier namaels geen plaetse en zullen hebben ten opsien van de boeten eñ misbruycken beloopen door beschadinge ofte bederfvenisse gedaen ten platten lande van Aelst, geseyt ackerschade. *C. v. Aalst*, 714 (27 febr. 1663). *Item*, *C. v. Aalst* 593. 655; *C. v. Gent* I 611. II 315; DE PR. en BR. V. *Gontrode* 20; Schayes, *Collatie* 343. En *passim*.

HOFSTAT, HOFSTEDE, zn. v. 1) *Grond of bodem, waarop een huis of hof staat, of de blooto grond; gelijk staande met erf*, fr. *terrain ou sol sur lequel se trouve une maison, ou le terrain nu; équivalant à héritage.* Kil. Hofstad / hofstede. *Fundus, area, solum, locus ab aedificio purus.* Kil. *auctus: Fond de terre, une place sans bastiment.* Lexer Hove, hof-stat. Grimm Hofstatt, hofstätte. || Die heerste rente van deser vorseide capelrien die bewyswi eñ verclaren drie pont Vlaemsche up drie hofsteden: deene hofstede es dat [dar] wy up den dach van heden wonen up,.; eñ dander twe hofsteden ligghen al vaste an dese vorseide hofstede... in die selve strate;.. viere pond Vlaemsche up die hofstede dar Symoen Labaen up woende eñ hevet ghehuust, in die Drapstrate..; viere eñ dartich sceleghe Vlaemsche up ene hofstede dar Gilles, ver Nalien sone, up woent eñ heeft ghehuust..; sestien schellinghe eñ acht penninghe Vlaemsche up eene hofstede... dar doude Lambrecht en huus up heeft... *Oork.* 6 sept. 1291, *St-Jacobs godshuis te Gent. Henricus dictus Vaes, recognoscens promisit et assignavit ad quemdam fundum sive domistadium suum, jacens.., novem solidos. Schep. v. Diest*, 26 apr. 1299. Dat alle hofsteden licghende binnen den scependomme van Brucghe, beede behuset eñ onbehuset, zullen bliven gheldende eñ staende up alzulken chens als sie ghelden eñ staen up den dach van heden. *C. v. Brugge* I 279 (1 aug. 1302). *Tria domistadia, circa dictam cappellam jacentia*, hofstaden *vulgariter nuncupata.* PIOT, *Cart.* I. 429, 15 juni 1308. Arnoud Waijns becreegh in erfdomme... jeghen heren Henricke Vander Haghen,.. sine hofstad metten gronde, die leghet in de Gruenstrata achter der beghinen covint ten velde te Dyst. *Schep. v. Diest*, 12 oct. 1311. Up eene ijdele hofstede, die houdt Goessijn van der Cammen, ligghende up de veste van der Coepoorten. DE VLAMINCK, *Denderm.* II 38 (1392). *Domum et aream sitas in Heusdenne. In de minuut:* Een huis eñ een hoffstatt. L. GALESLOOT, *Feudataires* 240 (14de E). De voers. hofstad met den huse daerop staende. *Godsh. Brussel*, B 865 (1375). De behuusde hofsteden. *C. v. Audenaarde*, XXII 7. Op huysen oft hofsteden daer huysen op gestaen hebben. *C. v. Brussel* 1606 a. 180; Christijn *super domibus aut fundis, qui olim domus continuere.* It. a. 182. Hofsteden met de huysen daerop staende. *Ib. Servit.* a. 90; Christijn *areae, una cum aedibus iis inaedificatis.* Huijs voor huys, eñ twee hofsteden voor een huijs. *C. v. Herentals* XI 31. Hofsteden met de huysen daerop staende. *C. v. Loven*, *Serv.* 95 *It.* J. PROOST, *Droit d'asyle* 52 (1506). En *passim*.

2) *Eene zekere landmaat*, fr. *certaine mesure agraire.* || Tuelve penninghe siars, die hi hadde eñ houdende was aen tue hofstade eñ een halve.. die ligghen achter daud borgh over de strata jeghen Jans Soelslaghers erve. *Schep. v. Diest*, 10 nov. 1311. Sillen van Hoebertinghen bekinde, gheloefde eñ bewysde Janne van Peelte, ane achte hofstede lants zesse goede [oude] coninx grote tornose sjaers. *Schep. Land v. Diest*, 26 dec. 1343. Drie hofstede lants, luttel min ocht meer, ligghende metten gronde in de Haghe, tusschen hoeve Jans Heylen eñ Pauwels Scoemekers. *Id.* 8 nov. 1347. Achte hofstede lants gelegen in de Haghe, beneden Alle heylegen capelle buten Diest. *Id.* 12 aug. 1470.

3) *Eene zekere munt*, fr. *certaine monnaie.* || Andere verscheyde oude munten: Eerst van mottoenen... Hofstaden. 1 pondt hofstadt = 24 st. 24 myten. 1 schellingh = 1 st. 12 myten. 1 penningh = 7 myten. *C. v. Brussel*, *Eval. van de munte.*

HOFSTERCK, bn. Van een leenhof. *Uit het wettelijk vereischte getal leden samengesteld*, fr. (*d'une cour féodale*) *composée du nombre de membres légalement exigé.* || Op welcke comparitie die onderbancken compareren hoffsterck, te weten: den drossaert eñ vier schepenen ten minsten, met hennen Secretaris. *C. leenhof v. Limburg*, *Interpret.* a. 14.

HOFSTERCKERS, zn. mv. Van een leenhof. *Bijgeroepene leden, bij gebrek van het wettelijk getal, of in geval de gewone mannen verklaren de zaak niet wijs te zijn*, fr. (*d'une cour féodale*) *membres adjoints à défaut du nombre légal, ou au cas que les hommes de fief ordinaires déclarent n'être pas à même de juger la cause.* || Indien de mannen hofsterckers namen ofte begheerden in eeneghe saken, sullen dat moghen doen; twelcke heesscher eñ verweerdere tsamen betalen sullen ter ordonnancien van den hove. Dewelcke hofsterckers, naer huerlieder advijs ghegheven hebbende, sullen moeten de sententie helpen sustineren; eñ en sullen vortan gheen advijs halen ten coste van partijen. *C. v. Iperen*, *kast.*, a. 244.

HOFSTERCKING (Hofstaerkinge), zn. Van een leenhof. *Bijroeping van mannen, bij gebrek van het wettelijk getal, of in geval de gewone leden van het hof verklaren de zaak niet wijs te zijn*, fr. *adjonction* (*dans une cour féodale*) *d'hommes de fief, à défaut du nombre légal, ou au cas que les membres ordinaires déclarent n'être pas à même de juger la cause.* || Allen denghenen..., Jhan Van der Elst, heere eñ maenre van den leene dat hierna vollecht, Woutre de Blauwere,.. manne Jhans van der Elst vorseit; Roegeer Van Vorhoute eñ Jhan de Vremde, manne mijns heeren van Vlaendren, gheleent, van mins heeren halven vorseit, van minen heere Ywayne Van Vaernewijc, bailliu van den Lande van Aelst in dien tijt, omme hofstaerkinghe in dese zake, saluut. V. VANDER HAEGHEN, *Ten Walle*, 20 febr. 1335.

HOFVLUCHTICH, bn. *Op den gerechtelijken dag niet verschijnend*, fr. *contumace.* || Daer een man in hove es commen eñ up borchtucht ute ghinc, hy moet wedercommen te sinen daghe, hi en mach hebben negeene sinne; want quame hi niet, hi ware hofvluchtich eñ verlore zijne sake. *Leenr. v.* 1528, D r°. Diere ten daghe niet en quame, verlore zijne zake als hofvluchtich. *Ib.* H ij v°. Gebraket ooc aen eenich partie, die soude men daernaer verwinnen als hofvluchtich, want thooftvonnesse moeste dat begripen soudt wettelick wesen, ghebrak er eeneghe partie dat de hofvluchteghe vooren ghinghe. *Ib.* H iiij r°.

HOFVONNIS, zn. o. *Vonnis van eene wettelijke hoofdbank of rechtbank van beroep*, fr. *sentence d'un chef de sens ou cour d'appel.* || Op dat een Wet comt ten wettelicken hoofde, sy wort gehouden over te gheven tbeleet van de sake in geschrifte, getrouwelick eñ gheheelic, haeren wettelicken hoofde,

onder haeren zeghel, sonder jonste van partyen; eñ daerop sal men gheven hofvonnisse, 'twelck de Wetten uytgheven sullen t'haren eersten wettelicken daghe, vóór alle andere sententien. — Eñ gaven sy niet uyt 't voorseyde hofvonnisse t'haren eersten wettelicken daghe, de sake soude vallen uyt wette. *C. v. Cassel*, a. 134 en 135. De voornoemde mannen vermoghen oock te doen sommeren andere mannen haerlieder huysghenoten eñ medeghesellen in eede, in versterckinghe van den hove, om recht eñ wet met henlieden te doen van alle questien eñ differenten voor henlieden hanghende..; eñ dat al ten coste van partije in wiens sake de hofsterckinghe gheordonneert is; ter welcker hofsterckinghe men convoceert alsulcke mannen eñ tot sulcken getal als by den hove gheresolveert wort. *C. leenhof v. Veurne*, I 9. De bailliu die maende de manne, nar heesch eñ nar antworde: wats sculdich ware te wesene metten rechte? eñ de manne ne warens niet zo vroet zij ne namens eene vorste, eñ een andere, eñ een hofsterkinghe, eñ een andere, eñ metter veursten haer beleed te haren hoofde in mins heren camere. *C. v. Auden.* 2de d. 305 (1353). Eñ en sullen de mannen niet meer dan een veurst nemen eñ eens hofsterckinghe in een sake, te coste van partyen. *C. v. Iperen, kast.* a. 244. Men sal nu voortaen, in 't visiteren ofte termineren van eenige processen.., niet meer useren van hofsterckinghe, maer sullen mannen daerop moghen nemen (indien sij 't niet vroet en sijn) advys van gheleerde, ten redelijcken coste van partijen, bij hemlieden te verschieten halff en halff. *C. leenhof v. Denderm.* x 13. Zie ook *Burcht v. Brugge* a. 158—161, en bijz. a. 159 de gebruikelijke formule van rechtsvordering. Zie ook HOFSTERCKERS, HOFSTERCKING en HOOFTVONNIS.

HOFSVULLING, HOOFSVOLLING (Hoefsvullinge, —vollinghe), zn. *Nakoming der gerechtelijke vormen*, fr. *observation des formes judiciaires.* || Den vors. Wauters heft van den naergeschreven landt eñ erffpacht gicht eñ ban ontfangen eñ allen hoefsvullinge eñ geen punt van recht achtergelaten, dat daertoe behoereñ mochte. KEMPENEERS, *Montenaken* II 151 (1446). Alsoe dat der voerscreven Henr. Van der Biest kande eñ lide dat hi eñ Henr. van Steyvorde, sijn oem voers., hon erve gedeilt hedden, eñ dat si mallic den anderen sculdich weren hoefsvollinghe te doene nae inhauden der deilingen. *Hof v. Milenhoven-Ailst* 1421.

HOFTVOREN. Zie HOYVOREN.

HOFWECH. Zie WECH.

HOFWEERDICH, HOFVEERDICH (Hofweerdigh, hoffweerdich, hofsweerdich, hofswerdich, hoofweerdich, hoofsweerdich, hoofswerdich, hovesweerdich, hoofdweirdich), bn. In het leenrecht. **Hofweerdich sijn.** *Bekwaam zijn om in rechten te verschijnen, namel., als leenman, zijne plichten jegens den leenheer vervuld hebbend*, fr. (*en droit féodal*) *habile à ester en droit, savoir, pour l'homme de fief, avoir accompli ses devoirs envers son seigneur.* || Gemerct, dat ten voirs. vier genechten nyemant gecomen en were hoofsweerdich zynde, om die voirs. heerlycheyt te verantwoirden oft mynen voirs. gened. heere dairaf te dienen, manscap te doene eñ zyne genaden heerlycke rechten eñ heergeweden te betalen... *Rekenk. v. Brab.* reg. 136, fol. 173 v° (1503). Dat deselve vercoopinghe oft belastinghe niet en mach gheschieden sonder dat de proprietaris eerst en sy hoofweerdich, eñ de relieven eñ heerlijcke rechten dertoe staende te vorens heeft betaelt. *Leenrecht v. Grimbergen*, a. 17. — **Hem hofweerdich maken.** *Zich bekwaam maken om in rechten te verschijnen*, fr. *se rendre habile à comparaître en justice.* Raepsaet, *Analyse* nr 371, begreep de uitdrukking niet genoeg, daar hij ze vertolkt door *se qualifier.* || Ter welker steden de vornoemde Hoste met sinen voeght, hem wetteleken hofswerdich maeckte. DIERCX, *Gends charterb.* 20 (1361). Wien een leengoed aengewijst wert, daer een ander in onrechte possessien ghestaen es, die sal, bi vonnesse der mannen, halen de noten eñ bladinghen, van den iaren dat hijt beseten heeft, an den principael of aen sine borghen, daermede dat hi hem hofweerdich maect. *Leenrecht v.* 1528, A iiij r°. Dus sal men maken eñ wijsen thof. De baillu seight: of het soo verre an den dach gegaen es, dat ic hof maken mach van dees heren weghen, omme elcken recht eñ wet te doene, die hem hoofsweerdich maect, eñ dies ane mi begeren zal op den dach van heden. *Ib.* E iij r°. Bailliu, ons wettelic hooft heeft ons ghewijst, aldus. Dan sullen hem partien hoofsweerdich maken eñ niet eer. *Ib.* H iiij v°. Want opten yersten dach van rechte, den anderen, den deerden, eñ opten vierden van gracie nyemant en quam dye hem hoofswerdich gemaect hadde om de voirscr. leengoeden [te] verantwerden,.. *Oork. v. d. heer van Rotselaar*, 7 dec. 1447. Die eenigh leen wilt eysschen, oft ter oirsaken van dien procederen, die is schuldigh 't selve eerst behoorlyck te verheffen, eñ hem alsoo hofweerdigh te maken. *C. leenhof v. Brab.* a. 42; Christijn *prius... quam domino de annatis seu relevio satisfecerit, et in curia feudali pro clienti feudali beneficiarove sit agnitus.* Die eenich leen wilt vereysschen oft ter zaecken van dyen procederen, die is schuldich tselve ierst behoirlyck te verheffen eñ hem alsoo hoffweerdich te maecken, eñ betalen die hergeweyden eñ hoffrechten die daertoe staen, als vore. *Leenhof v. Diest, Declar. v.* 1613, *Stijl* a. 1. Nijemant en mach recht heijsschen oft vervolghen tot eenighe leengoeden, tensij dat hij ierst eñ alvoren den heere voldaen hebbe van sijn hergeweije oft vrome, eñ voorts ten leenhove als leenman bekent sij, eñ alsoo hem hoffweerdich [*var.* hofveerdich] gemaect hebbe. *C. leenhof v. Mechelen* II 6. — *In het burgerlijk recht, en ook wel in het leenrecht, maakte men zich „hofweerdich" of „hofveerdich" met borg te stellen voor het „gewijsde", en de belofte van „te recht te staen"*, fr. *dans le droit civil, et aussi dans le droit féodal, on se rendait habile en mettant caution pour le jugé et en promettant de se présenter en justice.* || Ter welker wetteliker dachvaert vor ons bailiu eñ mannen vornoemt, mer Pieter vors. quam te taelmanne eñ te rade, hem hoofswerdich makende wettelike met zekere. DE PR. en BR. II. *Everghem* 63 (1363). Mits welken heesche eñ begheerte voerseyt, soe daertoe wettelike was ghedaen [*sl.* te commene te taelmanne eñ te rade], mids dat soe hare hovswerdich maecte met zeker te doene wettelike, naer costume eñ usage van den hove van Sente-Pieters. *Acad. d'archéol.* 1860, blz. 104 (1371). Als d'aenleggere in rechte compareert, soo maeckt hy hem hoffweerdich, gelovende alhier te staen te recht. *C. v. Erps*, a. 1. *It. C. v. Santhoven*, 1570, VII 3; *C. v. Gheel* I 9; PIOT, *Cart.* II 607.

HOIR (Hoyr, oir, oyr, oer, oor), zn. m. *Erfgenaam, oir*, namelijk *afstammeling in de rechte lijn*, fr. *hoir, héritier, nommément descendant en ligne directe.* Kil. Oyr, oor, hoore, hoor, hoyre. *Haeres.* || Ghildolve eñ zinen oyren na hem. *Kleine Brugsche tol* 1269. Si of harlede wettelike oer.

Oork. 10 sept. 1298. Gheviele, dat ... eenich van dien kindren storve sonder hoir. *C. v. Gent*, I 404 (1258). Binden wi ons ... eñ onse hoer. *Oork.* 26 aug. 1274. Als oir eñ erfgename. *C. v. Santhoven* 250, *Voirraet* 1427. 's Overledene hoyr. *C. v. Gent* III 14. Als hoyr van haren vader. *Ib.* I 564 (1399). — Hoir feodael. ***Mannelijke afstammeling in de leenroerigheid en erfgenaam***, fr. ***descendant mâle dans la féodalité et héritier***. || Als men in den materien feodael spreect van hoyren eñ erfgenamen, dat men dairmede alleenelijc meynt dat cnapelijn kijnt, oft iement anders die manspersoen is, dairaf gedescendeert. V. D. TAV. 195 v⁰. — Hoir feudatair. ***Erfgenaam als leenman***, fr. ***hoir feudataire***. || In alle leenen achterghelaeten by vader oft moeder, zoo succedeert de oudste zone, of dochter, daer gheen zonen en zyn, voor de twee deelen, eñ d'ander kinderen, zonen ofte dochters, conjoinctelick eñ ghesaemdelick in het ander derde, zonder bij dezelve te moeten renunchieren van huerlieder deel in d'andere deelsaeme goedynghen tot profficte van de voorseyde oudste, die men ghemeenelick nomt hoir feudataire. *C. Land v. Waas*, II, 14. — Geheel (gheel) hoir. ***Enige erfgenaam***, fr. ***seul héritier***. || Bi vervolghe van Willemme Daneels metghaders Beatryssen Van den Hecke, sinen wetteliken wive, als gheel hoyrs van Wauteren Van den Hecke, haren vader was. *C. v. Gent*, I 575 (1407). — Hoir maele, maerle § femmele. ***Mannelijke — vrouwelijke erfgenaam***, fr. ***hoir mâle — femelle***. || Dit leen heift hi, omme dat hi es hoir maele, eerst ghewonnen, werdich te draghene tzweert, vonnesse te wisene, justicie te doene boven der femmele. *Jus feud. fl. vet.* c. 26. In vele hoven houd men, dat toudste naeste hoir maerle sal hebben tleen, van wien dat het comt, up dat daer gheene femmele naerder zij. *Ib.* c. 28.

HOIRIE (Hoyrie), zn. v. ***Maagschap***, fr. ***parenté***. Kil, Hoorie. fland. ***Haereditas***. (eigenlijk ***Erffenisse***, ***erfdom***, Servilius). || Daer niemandt en compt noch en gaet, die betooghen can schoonder recht, oft naerder eñ claerder hoyrie of maechscap, dat hy ze schuldich es alle verwonnen, versteken eñ ghecontumaceert thebbene, die hem rechtz vermeten. *C. v. Aalst* 334, *Van ghenachten van Ghedeele*, a. 8. Hoyrie eñ maechscep mach men prouven met mannen oft met vrouwen. *Ib.* a. 21. — Graet van hoirie. ***Graad van maagschap***, fr. ***degré de parenté***. || Elc, wy [wie] hy zy, mach 't montsoen hebben, .. zonder 's overledene hoyr te bedydene; al waert dat hy graet van hoyrie hadde in zyn versterfte. *C. v. Gent* II 14.

HOIRSATING, zn. ***Gelijkmaking der verdeeling in eene erfenis***, „***uitgrooting***", „***effening***", fr. ***également***, ***soulte pour rétablir l'inégalité des lots dans le partage d'une succession***. || Ten pointe daer de hauderigghe overgheeft in hare deelbrieve [*nl.* inventaris] tgoed van Wauters haers mans zyde commende, verclarende hoe dat eeneghe parcheelen van erven verwandelt zyn, bi tytele van hoyrsatinghen, eñ dat die verwandelde erve sculdich es te sine eñ te stane als ghecocht eñ ghecreghen goed met ghemeenen goede binnen huwelyke. *C. v. Gent*, I 575 (1407). Kenlic zy, etc. dat eene vriendelike hoirsatinghe eñ effeninghe ghemaect es tusschen N. N... van alsulcken gronde van herven eñ hervel. renten, als daer N. N... ute verstaerf, in der manieren naervolghende, dats te wetene, dat N. sal hebben eñ behouden tgoed, dat men eedt *ten Boemgaerde*, .. DE PR. en BR. IX. *Eeke* 19 (1390). Zie ook VERHOIRSATING.

HOYBEEMT (Hoybemt), zn. ***Hooiland***, fr. ***pré à foin***. || Niemant en sal voortaen door achtervelden, hoybemden eñ andere weyvelden eenigh vee moghen stouwen, anders dan met gehemelde beesten oft ghemuylbant. *K. en br. Santhoven* 1665, a. 97.

HOYDACH, zn. m. ***Hooidag***, ***heerendienst bestaande in eenen dag in het hooi te werken***, fr. ***journée de fenaison***, ***corvée consistant à travailler un jour dans le foin***. || Hoydagh is eenen dagh te hoyen. Vrauwen hoydagh, eene vrauwe te helpen hoyen. *Schat der cheynsen*, 35. Van desen chijnse, die hiirna volgt, ... so heft de here van den Scoenhove de tuuedeel van den ghelde. Eñ Jan van den Steene hevet terdeel. Eñ maeddach, sikeldach eñ hoydach heft de here van den Scoenhove allene. *Rijksarch. Leenhof v. Brab. Proces heer v. Schoonhoven* § *Merckens*, 14de E. Zie CIJNSGOET.

HOYENEN (?), zn. mv. ***Hoeren***, fr. ***des prostituées*** (?). || Nijmant, noch man noch wijff, en sal binnen den muren van Sintruden, naedat die zonne onder es, hoyenen, die in tbordeel zitten, noch putieren hanteren, noch huys [huysen ?] noch hoven, noch met hem eten oft drinken, noch slapen. *K. v. St.-Truiden*, 1419 a. 3.

HOYCKE. Zie HUICKE.

HOYLANT (Oyelant), zn. ***Hooiland***, fr. ***pré à foin***. Kil. Hoyland. ***Pratum***. VAN LOKEREN, *St.-Pierre* 413 (1281).

HOYMAENT (Hoijmaend, hoymant), zn. v. ***Hooimaand***, ***juli***, fr. ***juillet***. Kil. Hoymaend. ***Julius***. Karel de Groote Hovi-manot. || t Svriendaghês na Sinte Domaes daghe, in den zoemer, in die maent die men heet hoymaent (1280). *Vad. mus.* I 292. Tuelf daghe in hoymant. — Achtien daghe in hoymaent. *Schep. v. Diest* 1307. 1309. enz. Desen thiensten in hoymaendt (1569). DE COUSSEMAKER, *Troubles rel.* II 160.

HOYMERSCH (Hoimersch), zn. ***Hooiland***, fr. ***pré à foin***. || ***Item***, ***iij***$^1/_2$ ***bon. prati***, ***ut credo***, ***et*** hoimersch. VAN LOKEREN, *St.-Pierre* 394 (1281).

HOYVOREN, zn. mv. *Grasgronden*, fr. ***fonds de pré***. De uitgever drukte hoftvoren; volgens het citaat kon hier niet anders gemeend worden dan hoyvoren. || ***Quod eadem Maiorissa et eius maritus non tenentur habere sulcos***, ***qui vulgariter dicuntur*** hoftvoren ***ad pasturam jumentorum dicte ecclesie et suorum***, ***sed Prepositus faciet dictos sulcos excolere ita longe sicut vult***; ***sed Maiorissa et ejus maritus possunt secare herbas illorum*** hoftvoren, ***qui non sunt arati; nec possunt immittere vel pascere pecora sua in dictis*** hoftvoren, ***quamdiu fructus et segetes dicte ecclesie sunt supra campum***. VAN LOKEREN, *St-Pierre*, 288 (1249). Zie ook EGGEN.

HOYVRUCHTEN, bw. (Het land) ***tot hooiland herscheppen***, fr. ***transformer*** (***la terre***) ***en pré à foin***. || De wijn [winne, pachter] en sal, synen termijn duerende, gheene goeden moghen hoeivruchten, noch met rapen besaeyen, dan tot twee boenderen oft tien dachmaele ten hoogsten tjaers. POULLET, *Jurid.* 52 (1496).

HOL, zn., mv. holen. Eene zaak in den holen leggen. ***Er de geheimhouding van aanbevelen***, fr. ***recommander le secret d'une affaire***. || Zoe wij [*nl.* wie] condighde enichderhande saecke buijten den raede, dat in den holen geleet weere, eñ dat uytbringt, eñ het woerde gepruefd, die zal zijn hulde [*nl.* zijn ambt] verbueren tot ewigen dagen, eñ daertoe eenen wech Sint-Jocops. *K. v. St.-Truiden* 1419 a. 53.

HOL, zn., mv. holen. ***Greppel***, ***straatriool***, fr. ***rigole*** (***sur la rue***). || Alle erftlieden, die gelegen syn aan de gemeyne straten, die sullen hen holen

vegen eñ uytschieten die aarde ter straatwaarts; eñ oft imant eenige vedden uyt die voorsch. holen voerde, sal gehouden syn terstont sooveel eerde daartegen in die straate te voeren, daar des van node wesen sal. *C. gr. Loon* II 552, *Lummen* 1605.

HOLEERS, zn. *Soort van appel*, fr. *sorte de pomme*. || Kil. Holaers. *Pomi genus*. Zie De Bo onder Holleerze, en Schuermans Hollijs. || Item, voor een memorie, zo cocht men, in desen tijt [*nl.* 1581], wel acht orainge appelen voor eenen stuver, en drij inlandtsche appelen, namelic holeersen, wel zes groote. DE POTTER, *Chronijcke* 320.

HOLLANTSCH, bn. *Hollants bier*, fr. *bière de Hollande*. || Behoort noch totter zelver heerlicheit tvoors. slot eñ huus van Beveren, met aldaer te moghen stellen eenen castellein, die heeft van elcken scepe Hollants bier een tonne biers. DE PR. en BR. XXIII. *Beveren* 66 (16de E.).

HOLLEN. Zie GEHOLT.

HOLT, zn. en samenst. Zie HOUT.

HOLT, bn. Zie HOUDE.

HOMAIGE. Zie MANSCHAP.

HOMBORGER. Zie HOEBORGER.

HOMMEL, zn. *Hop; hopland*, fr. *houblon; houblonnière*. Kil. Hommel. *vet. fland.* j. Hoppe. *Lupus salictarius*. || Die vercoopt hommele, van den hoede van v s., 1 d. Van tolnen eñ van metene, dies ghelike. *Tol te Brugge* 1252. *Saccus de homela, duos denarios. Tol te Damme* 1252, MACQUET 217. Dat niemand sijn beesten late gaen in andere liedep hommele, rapteren (?), caerden. *C. v. Iperen, kast.* a. 25. Dat hem niemandt en vervoordere yemends vruchten, hout, oft yet dat upt lant groeyt te hauwene, halene ofte doen halene, te wetene hommele, wissen, meyen, banderoeden, pertsen, corte oft lange thunstaken, thunnen oft andere stoppinghe, groene ofte droeghe. *Ib.* a. 108. Soo wiens beesten ('t sy peerden, coeyen, kalveren ofte schapen) bevonden worden in ander lieden vruchten, hommel, wydau ofte einthoven, sal verbueren vi par., boven de betalinghe van de schade. *C. v. Veurne*, t. 66 a. 17.

HOMMELBLOCK, zn. m. *Hoppehut* [*nl. hopstruik*], *de samengeplante stammen of wortels van hommelranken, die langs eene en dezelfde pertse opgroeien*, fr. *souche de houblon*. (De Bo). || Soo wie groes breeckt van oude ghersinghe, eñ hommelhof danof maeckt, sal tsijnen afscheiden hetselve landt moeten bestaen laeten met hommelblock oudt twee jaren ten minsten,.. eñ sal den block wesen ten proffijte van den grondenaer. *C. v. Poper.* VI 15. Nemaer, waere den hommelblock in zaylant gheplant, soude bij den proprietaris moeten overghenomen sijn bij prysie, behoudelick dat den pachter van vijfthien ghemeten zaylant maer een ghemet hommelhof ghemaeckt en heeft. *Ib.* 16.

HOMMELHOF, zn. *Een akker, die met hommel van meer dan een jaar oud beplant staat*, fr. *houblonnière* (De Bo). || Soo wie, 't zy proprietaris ofte pachter eenighe gerserije gebruyckt eñ possesseert, palende aen hommelhof ofte zaeylandt, is ghehouden,.. *C. v. Poper.* VI 27; it. a. 8. Zie ook HOMMELBLOCK.

HONDEBROOT, HONDEGELT, zn., en VALKENAES. *Onder deze benamingen verstond men een heerlijk recht der graven van Vlaanderen, gelicht uit hoofde der jagerij en valkerij; het bestond in eenen jaarlijkschen cijns van een brood van elk huishouden (de armen alleen uitgezonderd), doch grooter voor degenen die paarden hadden; of wel, in geld, eenen stuiver of eenen halven stuiver. De kastelenijen van Vlaanderen kochten zich in de 17de eeuw, voor en na, mits merkelijke sommen uit van deze drukkende belasting*, fr. *pain des chiens, past et „pâture" des faucons; sous ces dénominations on entendait un droit seigneurial des comtes de Flandre, du chef de la vénerie et fauconnerie; il consistait en un pain par ménage (les pauvres seuls exemptés), mais plus grand pour ceux qui avaient des chevaux; ou bien, en argent, un sou ou un demi sou. Au 17e siècle les châtellenies de la Flandre se rachetèrent successivement de ce droit onéreux et vexatoire, moyennant de grosses finances.* A. en L. GALESLOOT, *Maison de chasse*, 70. Zie Raepsaet *Analyse* 201; de Laurière 128 *Past de chiens;* La Curne *Past* 3°. || Dat, om te exempteren d'inwoonders derselver casselrye [*nl.* van der Auderburg van Ghendt] van de onkosten eñ quellinghen die sy onderstaen in de contributie eñ lichtinghe van het recht, 't welck betaelt wordt aen den opperjagher van onse provincie van Vlaenderen, gheseyt het Hondebroodt, eñ 'tghone ghelicht wordt uytten naeme van den oppervalckenier, ghenaemt Valckenaes; als oock om te hebben de kennisse eñ judicature van de contraventien jeghens de placcaeten gheëmaneert op het faict van de jacht, eñ 't ghone danof meer is dependerende, op gheheel het district van de casselrye van der Auderburgh voornoemt,.. sy souden tevreden wesen ons te furnieren de somme van thien duysent guldens,.. *Pl. v. Vl.* 8 mrt 1672; III 488. *It.* 6 oct. 1672; III 487. Behoort noch ten zelven leene xij rasieren ruwe evene, eñ xij deniers par. in pennincrenten, dat men heedt hondebroot,.. DE PR. en BR. VIII. *Adeghem* 12 (1501). Oock es haer mede competerende, alle tgeheel landt eñ heerlicheyt van Beveren deure, d'exemptie van de contributie van thondebroot, trecht van de vrije maelerye,.. *Id.* XXIII. *Beveren* 64 (16de E.).

HONDECUTSER, zn. m. *Hij, die zich geneert met honden te koopen, af te richten en weder te verkoopen*, fr. *celui qui gagne sa vie à acheter, dresser et revendre des chiens*. || Desen Lievin plach hem te Ghendt te gheneeren met schoon honden, eñ die te leeren te watere eñ andersins,.. eñ daernaer es hij gheworden van een hondecutsere een capiteyn van de ghues. FERD. VANDER HAEGHEN, *Ber. tijden* I 221.

HONDERT, zn. *Landmaat van* 100 *roeden* (*of* 8 *aren* 85 *cent.*), *waarvan* 1600 *een bunder uitmaakten* (*Kortrijk en kasselrij*). Van Heerswynghels 42, fr. *mesure agraire de* 100 *verges* (*ou* 8 *ares* 85 *cent.*), *dont* 1600 *formaient un bonnier* (*Courtrai et châtellenie*). || Noch over deen heelft van het thiendeken van Biervliedt, eñ eyntelick over zes hondert verdroncken landts. DE POTTER, *Second cart.* 257 (1613). An dheer Guillaume De Bal eñ Jacob De Wilde, XIV lb. vij sc. par. over met hunne peerden gelabeurt thebben xijc [*nl.* 12 hondert] lants van de voorseyde gevulde vestens. REMBRY II 393 (1663). In andere quartieren gebruyckt men particuliere landmaten..; by Kortryk met honderd lands. *C. v. Brussel, Landmaten.* In de landen daer men ginst zaeyt,.. zullen d'afgaende pachters in 't toekomende profiteren voor de vervoethede van den ginst, tot vyfthien stuyvers van ieder hondert lands. *C. v. Auden.* 2de d. 496, *regl.* 12 aug. 1767, a. 23. — **Hondert jaer.** Rechtsgeleerdheid. Grondregel. || Nae recht, *een iegelijc wordt gepresumeert te leven totdat hij hondert jair oudt is.* V. D. TAV. 44 v°. (*En droit, tout homme est censé vivre cent ans*).

HONDESLAGER. zn. *Hondeslachter*, fr. *abatteur de chiens*. Kil. Hondslaegher. *Canicida*. Kil. *auct*. *Tue-chien*. || Item, ghaven sy den v hondeslagers, die omme ghinghen ene weke, eñ si IV noch ene weke, eñ slougen de honde; elken XX s. de weke... *Gentsche rek.* 1336, I 86. Betaelt Willem Hurtecant, hondslaghere, van xiijᶜ honden bij hem binnen deser stede ghesleghen DE PR. en BR. *Gent* I 131, *stadsrek.* 1487/88. Vier ponden xvj sc. par. van drie ellen fransch lakene,.. omme mᵉ Menten eenen roc, in recompense van dat hy, ter diversche stonden, by laste van burchmeestre eñ scepenen, binnen de wycken deser stede de honden ghesleghen heeft... — An de dienaers deser stede geassisteert hebbende den bailliu, elc vyf pond grooten. REMBRY, I 287, *stadsrek.* 1565/66, 1614/15.

HONDEWELP, zn. *Jonge hond, jong van eenen hond*, fr. *petit d'un chien*. Kil. *auct*. Welpe. j. wulpe. *Petit chien*. || Dat sij [*nl.* de prelaten] dan los, vrij eñ quyt sijn... van... hondewelpen oft andere beesten in huere goidshuijsen oft uythoven te houden... *Rekenk. v. Brab.* reg. 135 fol. 62 vᵒ. (1477).

HONDICH, bn. *Hondsch, onbeschoft, ruw, woest*, fr. *cynique, brutal, rude*. || Dees hondighe manniere van breken eñ schenden die tempelen van den almachtighen Godt eñ zyne helighen van hare chiraigen,.. FERD. VANDER HAEGHEN, *Ber. tijden*, I 183.

HONICH (Honech, hoenich, honingh), zn. m. en o. Kil. Honigh. *Mel.* K. *auct. Miel.* Plantijn Honich / seem. *Du miel. Mel.* Seem oft honich. *Vide* Honich. Adr. Junius. *Mel.* B. Honich, Zeem. Grimm Honig. *mel.* Schiller u. Lübben Honnich. Lexer Honec. Honic. — Ofschoon de ww. honig en seem somtijds als synon. voorkomen, en seem wel eens uitsluitelijk gebezigd wordt voor honig, zooals in de accijnsrechten te Dendermonde, zoo nochtans bestaat tusschen beide woorden het onderscheid van gepijnden, gepersten, gezuiverden en ongepijnden (niet gepersten, niet gezuiverden) honig, zooals ons dit reeds te kennen gegeven wordt door het Damsche tolrecht van 1252: *Havotus mellis purgati vel non purgati, si vendatur, obulum.* Wij aanzien als honig *de ongepijnde stof, die, na wegneming van het wasschilletje, onder de werking eener matige warmte, van zelf uit de celletjes vloeit*, fr. *la matière non pressée qui, après enlèvement des petites lames de cire, coule spontanément hors des cellules sous l'action d'une douce chaleur.* || Van honeghe, dat men bringhet in ketelen, in cupen of in enen vate met bodeme, 2 d. *Tol te Brugge* 1252. *Vas vini*,.. *mellis. Ib. Lat.* Dese selve mate, die es van den wine, die heeft men oec van mede, van honege, van seeme eñ van smoute. *Stadsmaten Brussel* 1375, *Belg. mus.* IV 260. Seem of honich. Van eenen vate zeems oft honichseem. *Rekenk. v. Brab.* reg. 131 fol. 110 (*Begin* der 15ᵈᵉ E). So wie met [*nl.* mede], honech, zeem, weet, coren ocht wijn samt, sonder deghene dierre toe ghesworen syn, wiet duet ocht duet doen, saels ghelden xl s. *Kb. v. Diest* A r. xlj. Alle thonich dat men metten tinen [*nl.* kuip] vercoept eñ met, zal men persouwen onder, boven eñ in de middelt, op XX s. Van eenre tinen honichs zal men wasschen [*nl.* vervaardigen] xiij halster meeds, eñ niet meer. *Ib.* B. 86. 87. Hoenich. Een ame geëvᵗ XX s. Hoenich. De pijpe eñ halve nae advenant. *Schatting v.* 1551. Met de voorsz. ghemeten [*nl.* wijnmaten] worden oock verkocht het smout, den honingh zeem, olie, syropen eñ dierghelycke. *C. v. Brussel*, *Wijnmate*, 17ᵈᵉ E.

HONT, zn. *Hond*, fr. *chien*. SPREEKWOORD: Iems hont gram maecken. *Iem. storen, onrust veroorzaken*, fr. *causer du trouble à qn.* || Als dit gharnisoen [*nl.* van Spanjaards] inquam, zoo hadde die stadt van Ghendt vier daghen eñ vier nachten zonder eenighe wachte oft wake gheweest, eñ was al 'tvolck stille eñ paijsivel, zoodat niemant eens anders hondt gram en maecte. FERD. VANDER HAEGHEN, *Ber. tijden*, III 2. — Honden van Boitsfort. Zie JAGERIJ VAN BRABANT.

HONT, zn. *Landmaat*, fr. *mesure agraire*. || *Item, Ludekinus, dictus Stoke, effestucando resignavit predicto domino Heinrico unam pechiam terre* hont *vulgariter nuncupatam*. PIOT, *Cart.* I, 429, 15 juni 1308. *Undecim mensuras terre dictas* hont. *Ib.* 441, 22 juli 1314. I hondt landts onder Marelandt — 1 derdde [zesde?] deel van een morghen. *Rijksarch. Rekenk.* nʳ 18341, *Confiscations de Bois-le-duc* 1573. 1574 (Cuypers v. V.).

HOOCH, bn. en bijw. 1) Bijwoordelijke uitdrukkingen; Van hogen eñ van nederen. *Eene zegswijze eigen aan scheidsrechterlijke akten, bedoelende dat partijen zich teenemaal, volkomen en zonder beroep, ja op eene boete, aan de uitspraak des rechters onderwerpen*, fr. *de bas et de haut. Locution propre aux actes arbitraux, signifiant que les parties se soumettent entièrement, souverainement et sans appel, même sous peine d'une amende, à la décision du juge.* Middeleeuwsch Latijn *in alto et basso;* ofr. [*de*] *haut et* [*de*] *bas: entièrement* (La Curne). Vgl. hiermede de uitdrukkingen: in diepen, in hogen — in naten, in drogen — in harden, in weeken, en de volgende uitdrukking. || Welke vinders hem bonden wettelike in tvinderscep, eñ gheloveden te scedene eñ te secghene hare segghen van den debate vorseit. Eñ was den vinders macht ghegheven van den partien, van hoghen eñ van nedren. *Oork.* 10 Sept. 1298. Ons zegghen te houdene van hoghen eñ van nederen. *Oork.* 1 juni 1308. Het was een gedinge tusschen lieden, die van haeren gedinge gingen, beyde van hogen eñ van nederen, in venders, eñ wat dat sire uut seyden, dat syt souden houden, op die sake verloren, eñ op eenen banduyn sheeren behoef. *Vonnis v. Uccle* a. 8. — Met hooge, met leege. *Teenemaal*, fr. *entièrement.* || De proprietaris niet compareremde, oft gemechtigde voor hem, soo wordt alsdan wederomme de dach gehuedt, als voore, eñ wordt hem gewesen: dat men hem deselve goeden sal leveren, met rusch— met rijse, met hooge— met leege, met natte— met drooge, met clepele— met clincke, met gronde— bodeme, eñ allen den toebehoorten, omme deselve te mogen behauden voor hem eñ sijne naercomelingen, van dien daghe ten eeuwighen dage. *C. v. d. Kiel*, II 6. *It. C. v. Deurne* 1612 a. 89, en 1570, IV 9. — Hooch eñ overluid. Pleonasm. *Hardop en met luider stem*, fr. *à haute et intelligible voix.* || Dat de mesdadeghe, up eenen zondach of anderen feesteliken dach, in de hooftmestijt, ten incommene van der processie, oft eldere,.. hooghe eñ overluyt zegghe de woordde die hy over den onsculdeghen gheseyt hadde,.. *C. v. Aalst*, 476, *Van beternessen* a. 5. *It. C. v Auden.* VII 61; *C. stad Iperen* XIV 14. — Hooch aen den dach. *In onze oudgermaansche rechtspleging moesten alle gerechtelijke handelingen plaats grijpen tusschen een zeker gevorderd uur in den dach," hooch aen den dach", en den ondergang der zon, of het verschijnen der*

sterren; vandaar de hierop volgende sacramenteele formules, fr. *dans notre ancienne procédure germanique, tous les actes judiciaires devaient avoir lieu entre certaine heure avancée du jour et le coucher du soleil ou l'apparition des étoiles; de là les formules sacramentelles qui suivent.* Zie Grimm, *Rechtsalterthümer* 813, *Gerichtszeit*, en Raepsaet, *Analyse*, n⁰ 371. || Dus sal men hof maeken eñ wyzen thof. Den bailliu seght: Of het so verre an den dach gegaen es, dat ic hof maecken mach, om elken recht eñ wet te doene, die hem hoofdweirdich maekt eñ dies ane mi begeren sal up den dach van hedent?.. RAEPSAET *l.c.* De meier zeit aldus: Zult [ziet?] ghy, heeren, die scepenen zyt, ic begheere.., zecht oft zo hoghe oft zo verre commen es an den dach, dat ict vermach... — Dan zeit de scepene: meyere, ic salt segghen, int verbeteren van scepenen;.. zo duncket hemlieden wel zo hooghe commen aen den tyt eñ zo verre aen den dach, dat ghy vierschaere van ghenachten van ghedeele van desen starfhuyse wel bannen muecht. *C. v. Aalst*, 332 (15de E.). Soo maent de schouteth den borghemeester: Oft den dach soo verre gegaen is, dat hy vierschaere bannen mach?.. Soo wyst de borgemeester: dat den dach so verre ghegaen is, dat hy vierschare bannen mach. *C. v. Antw.* 1582, XV 4. Zie ook Boey REGTSPLEEGINGE.

2) Als superlatief. — **Ten hoochsten eñ schoonsten — ten hoochsten — vercoopen of brengen** (een onroerend goed). *Het openlijk aan den meestbiedende verkoopen*, fr. *vendre (un immeuble) aux plus hautes enchères, au plus offrant.* || Dat alsulcke goeden, gheleghen tot A, in 't voor- eñ naerjaer uytghewonnen, groot M, toebehoorende B, sullen metten heere eñ uytganghe van der bernender keersche, ten hoochsten eñ schoonsten, tot C, ten huyse van D, worden vercocht. *C. v. Santhoven* 1557, *Stijl* a. 13. *It. C. v. Deurne* 1612, a. 96. Indien 't [goet] perissabel oı bedervelic waere, zo ordonneert men by provisien 't zelve ten hoochsten vercocht te werdene. *C. v. Gent* IV 8. — (Van roerend goed) dat men den grondt by een dienaer sal doen visiteren, oft daer iet op te panden waere, dat men dat sal afpanden eñ voeren ter naester merckt, eñ brengen het ten hoochsten. *C. v. Sichem*, a. 10.

3) **Hoochste dach.** *Meerderjarigheid*, fr. *majorité.* || Met præteritie van de voorgeroerde kinderen, legaterende alleenlyck ieder derselve 500 gls. hollants gelt eens, aen hen te betalen op hennen hoochsten dach. *C. gr. Loon*, I 414. Mits dat het kindt, tusschen hen beyde verweckt, saude hebben duysent gls. op synen hooghsten dagh. *Ib.* 474.

4) **Het hoochste van den dach.** *Het middaguur, de middag*, fr. *le plus haut point du jour, l'heure de midi, le midi.* || Alle nieuwe saken niet ghepresenteert vóór thoochste van den daghe op de ghewoonelycke rolle, en sullen niet ontfanghen worden. *C. v. Overyssche*, *Stijl*, a. 22. Ten welcken ghenechte van den derden voordaghen, sooverre niemant en komt ontsetten, oft de besette goeden verantwoordt, goettijdts vóór thooghste van den daghe, te weten, ten twelf uren des middaghs, soo worden de besette goeden, ter manisse van den schouteth, bij schepenen vonnisse gheweesen ter leveringhe in 't voorjaer. *C. v. Casterlee*, I 13; *it.* 19. Tot 't hoochste van den daghe, te weten, ten twelff uren des middaghs incluijs. *Ib.* II 40. *It. C. v. Thienen*, IV 5. Wordt 'tvoorschreven goet alsdan gheweesen ter dachhuedinghe totten hooghsten van den dage, om, oft iemant alnoch tselve goet wilde comen ontsetten oft verantwoorden. *C. v. Deurne* 1612, a. 82; *it.* a. 83 en 18. *Item*, *C. gr. Loon*, I 61.

5) **Op de hoochste eere.** *Op de misdaad van majesteitschennis*, fr. *sous peine de se rendre coupable de lèse-majesté* (Crahay). || Oft hy dan nyet gehoersaem en waere der drye conden eñ drye pandingen, so sal men gerichtelick, met scholtet eñ schepenen, denselven uut den grondt setten, eñ bevelen hem: op die hoechste eere eñ lantrecht, het pandt nyet voerder te gebruycken. *C. gr. Loon* I 121/122.

HOOCH, zn. v., mv. **hoogen.** *Hooger bod*, fr. *enchère.* || Van den pallemslach eñ hooghen opte selve assyse gestelt. GÉNARD, *Antw. arch.* I 21, *Stadsrek.* 1549/50; *it.* 24 en *passim.* Zie Schuermans HOOG. — **Stomme hoogen.** *Niet in het openbaar gestelde meerbiedingen*, fr. *enchères non mises en public* (?). || Heeft opgedraghen, met wettigher verthijdenisse.., seker parceel landts, groot een bunder, onbegrepen der maete.., voor de somme van *f* 779. 1 st. ct. gelt, daerinne begrepen het stuijvergelt, stomme eñ andere gestelde hooghen. 5 nov. 1779. — Id. f⁰ 9 v⁰. *Rijksarchief: Greffe scab. arr. Louvain*, reg. 16 fol. 8 v⁰. 5 nov. 1779; *it.* fol. 9 v⁰.

HOOCHBAILLIU, ook SOUVEREIN BAILLIU VAN VLAENDEREN. 1) *Dezes ambt was een der gewichtigste in het graafschap: hij was er de oppergerechtsheer en de hooge rechter*, fr. *supremus archipretor totius Flandriae (summus praetor). Zijn last bedroeg: de bewaking der bannelingen van Vlaanderen en de bestraffing der banbreukigen; de aanhouding en bestraffing der landloopers; de vervolging der moordenaars, dieven en andere misdadigen, bij uitzondering der Vlaandersche poorters en der klerken; de invordering der penningen voortkomende van verbeurd verklaarde goederen om samenzweringen en muiterijen, alsmede der boeten mits welke men de bannelingen veroorloofde in het land te verblijven; de uitvoering der bevelen hem, 't zij van den Raad, 't zij van den graaf, opgelegd; in zekere gevallen, het ontslaan, mits afkoop, der beschuldigden; het verleenen van geleidebrieven van* 40 *dagen voor gebannenen of aangehoudenen om zekere feiten, die met hunne wederpartij verzoend waren, met uitzondering der misdaden tegen den vorst en zijne officiers; het stichten van vrede tusschen in veete liggende partijen; de bewaking der serjanten of gerechtsdienaars van het graafschap; eindelijk, waren de plaatselijke besturen hem ondergeschikt in zake van rechtsmacht over de zwervende lieden*, fr. *haut-bailli ou souverain bailli de Flandre. Sa charge était une des plus importantes du comté. Il en était le grand justicier et le grand juge. Voir ses attributions dans* J.- J.- E. PROOST, *Recherches hist. sur le souverain bailliage de Flandre*, 5 (*Messager des sc. hist.*). || D'hoochbailliu, onderbailliu eñ scepenen van beede de bancken der voorseyde stede reguleren hemlieden, in 't beleet van justicie eñ policie naer 't uutwysen van der concessie bij der K. M. verleent den laesten aprilis 1540. *C. v. Gent* I 1.

2) **Bijzondere hoochbaillius.** *Benevens den soeverein baljuw van Vlaanderen, waren er in het graafschap eenige plaatselijke hoogbaljuws, zooals in het Land van Aalst, het Land van Dendermonde, doch met een meer beperkt rechtsgebied, vanwege den vorst, als dezes vertegenwoordigers, aangesteld. Hunne ambtsverrichtingen komen genoegzaam overeen met die van den* **Amman in Brabant** (*Kwartier*

van Brussel). fr. *grands-baillis particuliers. A côté du souverain bailli de Flandre, il y avait dans ce comté quelques hauts-baillis locaux, tels que dans les pays d'Alost et de Termonde, avec une juridiction plus restreinte, établis de la part du prince et comme ses représentants. Leurs attributions concordent assez avec celles de l'*Amman en Brabant (*Quartier de Bruxelles*).

HOOCHENIS (H—esse, hoogennesse), zn. *Hooger bod*, fr. *enchère*. || Die [*nl.* de afgepande] totter erffvenisse exclus synen vercochten pant sal vermoghen te lossene, zoo oock tot alsdan alle hoochenessen gheadmitteert worden. *C. v. Aalst, Stijl*, 18. It. *C. v. Auden.* 2de d. 419.

HOOCHPENNINGEN, zn. mv. *Penningen van hooger bod bij verkoopingen en aanbestedingen*, fr. *deniers d'enchères dans les ventes et adjudications* || *Un patard de chaque razière, à titre d'*hoogpenningen. *Pl. v. Vl. Regl. Dixmude* 22 apr. 1773, a. 11, *L'accise sur les grains;* X 578. Zie ook VERHOOCHPENNINGEN.

HOOCHSCHOOL (Hooghscole, hoge scole), zn. v. *Hoogeschool, middeleeuwsche Latijnsche kapittelschool*, fr. *école supérieure, école latine chapitrale au moyen-âge.* || Al eest vanouds gewoenlec geweest van rechte eñ geapprobeert, dat maer twee scolen plagen te sine, te wetene eene hooghscole om knechte, eñ een clene om meiskene, niet te min, op [om?] gonste eñ vrede onser vorseider poortren, willen Wi dat onse vorseide scolaster oft rectoir van der hogher scolen van Bruessele .., viere ondermeesters setten sal... omme de knechtkene, eñ vier onderrectoirs ofte onderrectoiressen omme de meiskene, getrouwelec te leerne haer clein dinc totten Donaet toe, eñ niet voorder. Eñ dan sijn die knechten sculdich te comen totter hoger scolen, om aldaer geleert te sine in gramarien, in musyken eñ in goeden seden. *Belg. mus.* I 22, *oork. van hertog Jan III*, 28 oct 1320. In de eerste helft der XVIe eeuw ging het [gebouw] tot de stad over, die er eene Latijnsche- of *Hoogeschool* in stichtte. DE VLAMINCK, *Stad* III 82. — Zie aldaar ook blz. 80, waar de hooghscole de bet. schijnt te hebben van *kapittelschool*, in tegenoverstelling van de kleine of lagere scholen door bijzonderen geopend, welke hoogeschool tevens eene school voor het onderwijs in de moedertaal, [bij middel van den Dietschen Catoen? tot den Donaat — *ad Donati introïtum*] uitsluitelijk en in de Latijnsche taal zou geweest zijn. In eene oork. v. 1377, *Vaderl. mus.* III 58, wordt eene bezetting gemeld van: „alle jaeren den maten clericken eñ scolieren, die te Loven ter scolen gaen in de HOGHE SCOLE, tweeleef molenvate rogs", den indruk latend als ware het „een gesticht voor de studiën der Godgeleerdheid", zoo niet eene Universiteit, dan toch eene Faculteit; wij kunnen echter in deze Hoghe Scole moeilijk iet meer zien dan de hoogere, Latijnsche burgerschool van het Lovensch kapittel; wij meenen dat de theologie der veertiende eeuw hare katheders nog had in de kloosters. Zie mijnen *Mémoire sur l'instruction publique, Ecoles chapitrales*, 99, 140, en ook 163; voor den Donaat, L. Petit, *Bibliographie* nrs 402 en 552.

HOOCHSCHOOL. Zie HOOFTSTOEL.

HOOCHSTOEL. Zie (Beste) HOOFT.

HOOCHSEL (Hoogsel), zn. o. Leste hoochsel. *Laatste en dus hoogste bod in eene openbare verkooping of aanbesteding*, fr. *dernière et par conséquent la plus haute enchère dans une vente ou adjudication publique.* Of den hoogsten bieder in faute ware van de penningen binnen 40 dagen daarnaar te voldoen, wordt het goed op nieuws verkogt, tot desselfs laste eñ angst, in maten eñ voegen dat, of hetselve min verkogt worde dan by den lesten hoogsel van de voorgaande verkopinge, hy hetselve moet opleggen. *C. gr. Loon*, II 426, *Reckheim.* Alle welcke eñ naervolgende hoochselen sullen, van den iersten palmslach, in tween gaen, deene hellicht altyt voir den uytgeveren, eñ dander hellicht die daerop hoocht, oft affgeslagen wordde, oft selve blyven sal; welcke hoochselen sullen moeten betaelt worden nair Kersmisse. *Acad. d'archéol.* 1857, blz. 77 (1573, *Tiendenverhuring te Gheel*).

HOOCHSEL zn. *Verhooging van rechten*, fr *augmentation, élévation des droits.* || Anderen ontfanck van den assysen van den biere, eensamentlick van den hoichselen eñ imposten, oude eñ nyeuwe daerop gestelt. GÉNARD, *Antw. arch.* I 22, *stadsrek. v.* 1549/50.

HOOCHTIJT (Hoge tijt, hooge tijt), zn. *Hooqtijd*, fr. *fête solennelle.* Kil. Hooghtijd, heughtijd / hoghe tijd *Solenne*, etc. Kil. *auct. Solennité, feste solemnele.* || Item, so sal men die sluse trecken die vier heyleghe daghe van den drien hoghe, als Paschen, Sinxenen eñ Kersmisse, nacht eñ dach. *Rekenk. v. Brab.*, reg. 131 fol. 31 (1399). Item, ne sullen de mesdadeghe partie niet moghen commen binnen eenen jare eerstcommende in de prochiekeerke van Worteghem, uuteghedaen de drie hooghetyden Paesschen, Sincxenen eñ Kersavont. *Auden. meng.* I 249, *Soendinck* 1484. Alle die watermeulders binnen den lande van Grimberghen sullen alle hoochtijden, te weten, Paesschen, Sincxsen, Alderheylighendagh eñ Kersdach, heur grondtberders moeten trecken eñ laeten loopen, van des nachts ten twelf uren. *Landch. v. Grimbergen* a. 117 (1556). Zie ook FEESTE. — **Zijn hoochtijt houden.** Van de buitenpoorters. *Te Gent, in eene gehuurde woonst of kamer, gedurende ten minste acht dagen op de Kerst-, Paasch- ende Sinksenfeesten komen verblijven, en ook telkens de som van* 12 *grooten betalen, krachtens eene oork. van Maria van Burgondië d. d.* 20 *jan.* 1476, fr. *observer ses fêtes solennelles (pour les bourgeois forains). Venir habiter Gand, dans une maison ou chambre louée, durant huit jours au moins, à chaque fête de Noël, de Pâques et de la Pentecôte, et payer, en outre, chaque fois* 12 *gros, en vertu d'une charte de Marie de Bourgogne, du* 20 *janvier* 1476. || Butepoorters zullen ghehouden ziin te hebbene haer woonste in de stede van Ghend eñ pandelic van eender redelijker somme, naer hueren staet. Ooc mede te commene binnen derselver stede ten drien principalen feesten eñ tijden, als te Kerstavonde, Paesschen eñ Sincxenen, eñ aldaer telken van den voors. feesten haere residentie te houdene acht daghen tijts ten minsten, eñ telker reyse te ghevene xij groten. — Item, Matheeus Nijs, trompet, eñ Thomaes Venant, van dat zij gheboden metten trompette, achter de stede, dat de butepoorters haerlieder hoochtijt houden zouden eñ betalen haerlieder hoochtijtgelt. DE PR. en BR. *Gent*, I 101, 102, *Stadsarch. Reg. Vrauw Marie* (G) 15 v°. en *Stadsrek.* 1481/82; zie ook blz. 104. *It. C. v. Antw.* 1545, IX 7.

HOOFDEN, ow. Van eene rechtbank. *Van rechtswege in beroep gaan, leering halen, tot eene zekere hoofdbank behooren*, fr. *d'un banc de justice, aller, de droit, en appel, prendre enseignement, ressortir à certain chef-banc.* || Dit ziin de smale steden hoofdende an de stede van Brucghe. *C. v.*

Brugge, I 281 (1303). Eñ es een vry leen, hoofdende ten casteele te Ghend. DE PR. EN BR. IV. *Ertvelde* 18. Zie HOOFT HALEN.

HOOFDEN, ow. Van eenen waterloop. *Zijne uitwatering hebben*, fr. (*d'un cours d'eau*) *avoir son écoulement.* || Dat die abbet Diedric Van den Soetendale eñ sine meenters hadden ligghende enen watergane vallende eñ hoefdende in die Ghentsce Leye. *Oork.* 22 febr. 1287.

HOOFSCHEIT (Hoofschede, hoveschede, hooschede, hoefscheit. hosschede, hoescheit, hoosschede), zn. *Hoffelijkheid*, *heuschheid*, *erkentenis*, *kleine gift*, *geschenk*, fr. *courtoisie*, *gracieuseté*, *présent.* Kil. Heuscheyd. *Civilitas... & Munusculum civilitatis*, *humanitatis & gratitudinis ergo.* Warnkönig Hoveschede. *Fl. Staats- u. Rechtsges.* I 361. *Höflichkeiten*, *Präsente.* || Eñ si [*nl.* die twee ghesworen strikere] sullen elken ghereet sijn.., op ene pene van v s. Eñ si en sullen samencoep noch hoefscheit nemen. *Kb. lakeng. Diest*, 1333, *Wolwerk* a. 83. Wat hoeffheiden [*l.* hoefscheiden] sy onsen richteren ghegheven hebben eñ hoevele? Item, selen sy vraghen of onse rentmeesters, so wie sij sijn, groot of cleine, so wanneer sij enich goet, bosch, tienden, mulenen, lant of enigherhande ander goet uutghegheven hebben of vercocht van onsen wegen, enighe bate, voirlief of anderen dienst dairaf genomen hebben van hen, eñ wat hoefscheiden, of hoevele sij onsen rentmeesteren ghegheven hebben. PIOT, *Enquête Brab.* 1389; fr. tekst *courtoisie.* Camerlincgheld es hi sculdich, die manscepe doet, dats bi rechte x s. par. Daer ne heift de heere gheen recht an; dat heift hi om den dorelyt ter dore, eñ om de kennesse der hovelinghe. In ouden tiden hiet men [t] hoveschede. *Jus feud. fl. vetus* c. 5. Dat camerlincgelt behoort toe den camerlinc van den heer, oft anderen die den heer gelieft, eñ plach voortijts te heten hosschede. WIELANT, *Leenrecht* 73. Alle deghene, die alreande hoescheit van de stat ghehadt hebben, dien en sal men vortane niet gheven, wie sy syn. *Acad. d'archéol.* 1856, blz. 501. Betaelt eñ ghegheven in hoosscheden den metsers in tlegghen van den eersten steen van den pylaren in Ste-Wouborghen keercke, daertoe scepenen ghebeden waren, 25 schel. par. *Auden meng.* II 26 (1506).

HOOFT, zn. *Een zekere visch*, fr, *certain poisson.* || Tonghen oft hoofden. *Hansatol* 1567. L^a V.

HOOFT, zn. *Een zekere zilveren munt*, fr. *certaine monnaie d'argent.* || Die Milaensche hoofde, ix sts. Die Savoysche hoofde, viij sts. *Muntwaarde in Brabant* 1493.

HOOFT, zn. o. *Menschelijk hoofd*, fr. *tête humaine.* **Metalen hooft.** 1) *Een dergelijk hoofd*, *als eerherstellende betering*, *opgelegd te laten maken en voor schepenenhuis te stellen*, *om schending van 's landsprivilegiën*, fr. *tête de métal*, *imposée à faire confectionner pour être placée devant la maison des échevins*, *du chef d'infraction aux privilèges du pays.* Zie BETERING. || Eñ dat hy, Guillelm Van der Schage, in beterynghe eñ amende van zynen meshuuse, sal doen maken eñ stellene in den muer, voren ter straeten van scepenenhuuse van der Keure, boven der traillie, een metaelen hooft, van der grootte van eenen manshoofde, eñ daeronder een metaele tafele, daerinne gheschreven staen sullen dese woorden naervolghende... CANNAERT, *Strafrecht*, 127 (1481).

2) **Metalen hoofden** *met een mondslot werden in sommige gemeentehuizen gesteld op kosten der veroordeelden tot boete van eenig misdrijf met de tong*, fr. *dans certaines maisons communales on plaçait des têtes en métal avec une serrure à la bouche*, *aux frais et comme amende des condamnés pour quelque méfait de la langue.* DE PR. EN BR. *Gent*, I 199.

HOOFT, zn. o. In rechten. *De gerechtsbank bij welke schepenen*, *laten of leenmannen in beroep*, *of om leering gingen*, *in geval zij de zaak noch wijs noch vroet waren*, *of het niet eens werden.* De rechtbanken sloten soms hunne vonnissen met het voorbehoud: op verbeteren ons hoets. PIOT, *Cart.* II 252 (1426). Op verbeteren ons goets eerbarenhoets. *Schep. v. Tessenderloo*, 22 jan. 1485. fr. (*en droit*) *Chef*, *chef-sens*, *chef de sens*; *le banc de justice près lequel les échevins*, *tenanciers ou hommes de fief allaient en appel*, *ou à enseignement*, *à rencharge*, *à chief*, *lorsqu'ils se sentaient incapables de rendre un jugement*, *ou qu'ils ne tombaient pas d'accord. Les cours de justice terminaient quelquefois leur sentence par la réserve: sauf meilleur avis de notre chef de sens.* — Goet hooft, gerechtich, wettelijck hooft. *Wettelijke bank van beroep*, *zooals die*, *over het algemeen*, *was bepaald en voorgeschreven*, fr. *banc d'appel légal*, *tel qu'il était généralement déterminé et prescrit.* || Ter ander genachten, thonisse in beyden siden aengehoert, warden wijs gemaent van onsen rintmeester voirs. Wij wijsden, nae aensprake eñ nae antworde, eñ na den thonisse eñ nae al dats vore ons comen was, eñ na der partijscap, soe en waren wij der saken bi ons selven wijs noch vroet, eñ begheerden cost eñ geleydt te sine voer onse goet hoet. Alsoe dat ons onse eerwerdighe, wise, voirsienighe hoet van Lovene ons gaf voer een vonnesse: dat enz. *Hof v. Zelke*, bij Diest, 1 juli 1445. De schepene oft laet bij den meijer gemaent zijnde, eñ hem met zijne medegesellen beraden hebbende, bringt voor een vonnisse: dat, aengesien de saecke aengaet der erffelijcheijt, zoe versuecken zij, naer de ouder costuymen, ten coste van de partije geleijdt te zijne voor de schepenen van Thienen, heuren goeden hoefde [*var.* hoede oft hooffde, en hoode]. *C. v. Thienen*, v 7. Als de mannen op different van partyen noch vroet noch wys en zyn, vermoghen de zake te beroupen tharen gherechtegen wettelicken hoofde, dwelck es voor de heeren raden eñ mannen van de wettachteghe camere van Vlaenderen. *C. leenhof v. Auden.* a. 27. — Hooft halen, Te hoofde comentrecken. *Van rechtswege in beroep gaan*, *behooren tot eene zekere hoofdbank*, fr. *aller de droit en appel.* || Scepenen van Aelst [zyn] souveraine Wetten van al den lande van Aelst. Eñ an hemlieden halen haer hooft, vroeddom eñ ressort meestdeel de vierscaeren van denzelven Lande. *C. v. Aalst* 412. Dies sullen de voors. deken eñ ghezwoorne [van St.-Jorisgilde] hooft eñ vreeden [vroeddom?] halen, alst hemlieden van noode dinct, an de voors. Wet van Aelst, van allen sticken eñ zaken dies zij eens noch vroet en zijn. DE PR. EN BR. *Gesch. v. Aalst*, III 392 (1489). Dat dat meshuus sculdich es te stane ter correxcie van scepenen van Ypre, namendelike van denghonnen die an de vooreide stede van Ypre ressortierene eñ hoofd halen. *Varia Yprensia* I 65 (1413). Aldus varen zy die steken tjeghen haer hooft, want zy noit haer hooft tYpre ghehaelt hebben. OL. V. DIXMUDE 90. Alle bancken comende tAntwerpen te hoofde oft by appellatien, moeten hen reguleren na den rechten eñ costumen der stadt van Antwerpen. *C. v. Antw.* 1545, VI 69; *it.* IX 47, en *Oude rechten* a. 11. Dingden in den hove van Diest alsoe lange dat die mannen van Diest niet vroet en waren, en word-

den geleyt aen hore hoeft aen die mannen van Aerschot; eñ die mannen van Aerschot trocken voert aen hore hooft aen die mannen van Brabant, eñ daer wert gewyst... BOXHORKN, *Diest*, fol. 8. De Wetten van den bailliaige eñ lande van Aelst, eñ waer elc te hoofde trect. *C. v. Aalst*, 603. — Hem begrijpen aen sijn hooft, geleid worden aen sijn hooft, trecken aen sijn hooft. *In beroep gaan*, fr. *aller en appel*. || Lieve geminde vrinden, Als van den geschille hangende voor ulieden in recht tusschen N. en N... daeraf ghy aen ons u hoet begrepen hebt,.. soo leeren wij u te wysen voor een vonnisse: elck van den voorsz. partyen te staen op haer versche voete, qualyck aengesproken eñ qualyck verantwoort. MARTINEZ 47. Zie ook BEVAEN 8).

HOOFT. Van den landboek. Ten hoofde bekent staen. *In het landboek of kadaster aan het hoofd van een stuk lands aangeschreven staan als eigenaar of huurder*, fr. (*du livre terrier*) *être inscrit au terrier ou cadastre en tête d'une pièce de terre, comme propriétaire ou locataire.* || Dat in 't punctuael eñ loffelick onderhout van denzelven landboeck is gheleghen de welvaert van een ieghelyck persoon hem van zyne schult (fr. *créance*) willende verzekeren, 't welcke hemlieden onmoghelick es te doene, mits dat de proprietarissen van huysen eñ erfven ofte renten op den landbouck ten hoofde niet bekent en staen, als waerby den landheere een ieghelyck niet en can dienen van annotatien, extraicten, onderzoeck van lasten:.. *C. v. Auden.* 2de d. 455 (1636). *It. Pl. v. Vl.* 17 oct. 1671, a. 14 en 15; III 419. — In hoofde blijven. || Vroue Lisebette vorseit es sculdich te blivene in hoefde van den drie ponden sjaers vorseit. *Oork.* 20 jan. 1285. Zie ook VERHOOFDING.

HOOFT. **Beste hooft of beste cateil.** *Leenheerlijk recht bij het overlijden eens dienstbaren mans, en bestaande in het beste stuk vee of have*, fr. *meilleur catel, droit féodal, dû au décès d'une personne corvéable, et consistant en la meilleure tête de bétail ou le meilleur meuble.* || So wie dat van buten in de poort van Ghend comt te wonene, eñ doet dat portere sculdich es te doene, eñ jaer eñ dach in de poert woent, stervet hy in de poert, syn porterscep essene sculdich te vryene van allen dienstmanscepe eñ van den besten hoofde, eñ van allen hooftgavele jeghen elken heere, so wie dat hy sy. *C. v. Gent, Gr. ch.* 1297 a. 133. Dat alle gheboorne poorters van onser voors. stede, bevrijdt in eeneghe van den voors. neeringhen, het zij man of wijf, zullen vrij eñ onghehouden wesen, al onse landt van Vlaenderen deure, van den besten hoofde of van den besten cattheyle,.. DE POTTER, *Second cart.* 131 (27 jan. 1432). Dat alle poorters eñ poortessen onser stede van Ghendt, continuelijck ofte den meesten deel van den jare residerende binnen deselve stede, te wat plaetsen zij overlijden binnen onsen lande van Vlaenderen, wesende up hunne goedinghen eñ coopmanscepen oft andere huere affairen, vrij eñ excempt zijn eñ blijven van besten hoofden ofte catheil,.. jeghens elcken, wie hij zij. DE PR. EN BR. *Gent*, I 101, 102 (10 apr. 1515). Alle manieren van beste hoofden. *Id. Gemeenten*, IX. *Ecke*, 11 (1686). Dat alle deguene, die innecommelinghen sijn eñ nu woonen eñ voort innecommen eñ woonen zullen eñ blijven woonen in de voors. prochien, vry eñ quite wesen sullen ten eeuwelicken daghen van den rechte van den voors. innecommelinckscepe, eñ van alder schalckernijen, midts dat wij, onsen hoirs eñ naercommers, daeraff heffen eñ hebben sullen ter doot van elcken de beste have eñ 't beste hooft. *Id.* XXIII. *Beveren* 5 (1381). Zie ook HOOFTSTOEL.

HOOFT-ADVIES zn. *Leering eener hoofdbank*, fr. *enseignement d'un chef de sens.* || Noch sijn in Brabant gheleghen vyf dorpen, die nochtans voor schepenen van Mechelen komen, sommighe bij hooft-advise eñ bij appellatie beyde, als te weten:.. Wespelaer, Boortmeerbeke eñ Humbeke, komen voor schepenen van Mechelen, alleenlijck om leeringhe oft hooft-advis, eñ verheffen hunne appellatie alleen in den Raede van Brabant. *C. stad Mechelen, Bijlage* I.

HOOFTBAER, bn. Hooftbaer vonnis. *Vonnis uitgesproken door eene hoofdbank*, fr. *sentence prononcée par un chef de sens.* || Dat men alle saken sal te hooft wysen nae alder ghewoonte; eñ oft jemant aen sijn hooftbaer vonnisse verloren [hadde ?], eñ hem bedachte daerinne beswaert te sijne, mach die selve voorder in 't recht [*sic*], als dat behooren sal, dan sullen wy met schepenen-vonnisse tevreden aengaende hoochbreucken [?], sonder appelleren. *C. v. Kuik* a. 36.

HOOFTBANCK, zn. *Gerechtshof van leering, of van beroep*, fr. *chef-banc d'enseignement, ou d'appel.* Kil. Hoofdbancke. *Principale tribunal*, etc. — **Hoofdbanken van burgerlijk- en strafrecht.** *In Brabant waren de hoofdbanken kostumierlijk, en genoegzaam bij landstreek en hoofdplaats, bepaald voor iedere schepen- of laatbank. Buiten deze gewestelijke banken had men den Raad van Brabant en de hoofdbank of Kamer van Uccle. — In Limburg beriep men zich des noods op de schepenen van Luik. — In* Vlaanderen *ging men gewoonlijk te hoofde naar de schepenen van Brugge, Gent, en Iperen, den Raad van Vlaanderen en den Grooten Raad te Mechelen*, fr. *chefs-bancs de droit civil et criminel. En Brabant les chefs-bancs étaient coutumièrement et, suffisamment par contrée et chef-lieu, déterminés pour chaque banc d'échevins ou de tenanciers. Hors ces bancs régionnaires, on avait le Conseil de Brabant et le chef-banc ou la Chambre d'Uccle. — Dans le Limbourg, on en appelait, au besoin, aux échevins de Liège. — En Flandre, on allait d'ordinaire à chef-sens aux échevins de Bruges, Gand et Ipres, au Conseil de Flandre, et au Grand Conseil de Malines.* Zie DE PR. EN BR. *Gent*, I 247, 257; Kempeneers, *Montenaken* II, 77, 88 en 117; Lameere, *Le recours au chef de sens dans le droit flamand;* Albert Matthieu, *Hist. du Grand conseil de Malines*, 352, *Nenny*, *Mémoires* II *ch.* XXII.

Hoofdbancken van het leenrecht. *In Brabant waren zij ten getale van drie: de leenkamer van Brabant te Brussel, de leenbank van Santhoven, en 't leenhof van Genepien*, fr. *chefs-bancs du droit féodal. Ils étaient au nombre de trois en Brabant; la cour féodale de Brabant à Bruxelles, celle de Santhoven et celle de Genappe.* || Dat in den lande eñ hertooghdomme van Brabant zijn principalyc drye hootbancken van leene des hertoghen, die elc huer sunderlinge costume van leenen hebben, deen verscheyden van den anderen, te wetene: de leencamere van Brabant tot Bruessel de leenbancke van Santhoven, eñ dleenhof van Genepien in Walsch Brabant; aen welcke hootbancken alle dandere cleyn leenbancken van outs plagen eñ behoiren te resorteren, elc aen de zijne, sonder dat nochtans deen van den voirs. hootbancken van leene aen dandere sculdich is te resorteren; mair hebben eñ zijn sculdich te halen huer resoort

eñ hoot alle drye aen den cancellier eñ raidsluyden ons genadichs heeren tshertogen geordineert in Brabant, eñ niet aen de leencamere geheeten: myns genadichs heeren tshertogen leencamere. V. D. TAV. 200 v°. — *In Vlaanderen gingen alle leenhoven te hoofde aan de Wetachtige kamer van Vlaanderen*, fr. *en Flandre, toutes les cours féodales allaient en appel, ou ressortissaient à la Chambre légale de Flandre.* || In de kamere legale werden getracteert de materien feodalen van de princelicke leenen die *immediate* van derzelver kamere ghehouden zijn, eñ ooc by resorte van de leenen van de andere leenhoven van Vlaenderen, die van outs ghewoon zijn daer te resorteren. WIELANT, *Pract. civ.* I, V, 2.

HOOFTBEEST (Hootbeest), zn. *Os, koe of paard*, fr. *bœuf, vache ou cheval.* || Dat den heijdtkeur sal ingaen.., om eenen ieghelijcken te haelen, alle veerthien daghen, een voeder heijden opten aert, eñ niet meer, met drij hootbeesten, die se heeft; eñ die maer twee ossen oft twee peerden en heeft, die en sal egheen beesten daertoe moghen hueren oft leenen; eñ die maer een peert en heeft, sal tweemael moghen varen op eenen dagh. *K. en br. v. Moll*, 1596/1631, a. 82.

HOOFTBRIEF (Hootbrief), zn. m. *Oorspronkelijke brief of titel*, fr. *lettre ou titre original.* || Dat vore ons... comen es Wouter van Broeghel, eñ heeft ontfangen alsoiligen ceys als hem verstorven was nae doot sijns vader Gherets van Broeghele, te weten enen schilschen gulden, nae uutwijsen des hootbrieffs daer dese brieff mensie aff maeckt. Eñ deser ghichten begerde Heynrick enen brieff transfixeert door den hootbrieff. *Schep. der vrijheid van Lumpmen*, 1 mei 1462.

HOOFTGELANDE, zn In het dijkwezen. *Een der bijzonderste grondeigenaars*, fr. *un des principaux propriétaires* (*dans une administration des digues*). || Oversulcx zullen de zeedycken van de Cauwen eñ Loonen polders jaerlijcx weder onderhouden worden by particuliere cavelinghen dyckx,.. Eñ ten selven fyne zullen de breede eñ hooftghelande.., ghesaemdelijcken moghen kiesen dry persoonen totte officie van dyckgraefschap nut eñ bequaem zijnde... Insghelijcx die baillius,.. mette breede eñ hooftghelande van dien oock eenen persoon. *Pl. v. Vl.* 2 mrt. 1576; III 466. Zie ook GELANDE 2).

HOOFTGELT, zn. Zie (BESTE) HOOFT. || Anderen ontfanck van 't stellen van sterffelycken laeten over den besten pandt oft hooftgelt de voors. vrouwe competerende. *Rijksarchief: Comptes des cens de Laken* 1632—1643.

HOOFTKETEL (Hovetketel), zn. || *Vas* hovetketel, iiij d.; *saccus cum* hovetketel, ij d. *Tol te Brugge*, Mei 1252.

HOOFTCLAGER, zn. In een rechtsgeding ter zake eener moord. *De naaste en oudste wettige, mannelijke nabestaande van den doode, van welke zijde hij hem besta, en niet de dochter of weduwe*, fr. (*dans un procès de meurtre*) *le plus proche et le plus âgé parmi les parents mâles et légitimes du défunt, de quelque côté qu'il soit parent, et non pas la fille ou la veuve.* || Alser yemant van eenen anderen gebrocht is van levende lijfve ter doot, soo is den bailliu gehouden, ter presentie van twee wethouderen, ten minsten, 't doode lichaem te doen schauwen by eenen chirurgien ofte meer is 't noot; welcke schauwinghe geregistreert wort ter greffie van der stede, eñ oock ten comptoire van den heere, met verclaere van den naem van den afflijvigen, de groote eñ gelegentheyt van de wonde oft wonden, metgaeders van den tijt eñ plaetse daer 't faict gebeurt is, eñ van de namen van den persoon ofte persoonen die den hooftclager ofte vrienden eñ maegen van den afflijfvigen 't faict te laste leggen. *C. v. Poperingen*, XXVI 7, *It. C. st. en kasselrij Cassel*, a. 188.

HOOFTCLEET, zn; mv. hooftcleederen, —cleeren. *Vrouwen hoofddoek*, fr. *couvre-chef des femmes.* Kil. Hoofdcleed. *fland. Rica, velum capitis, flammeum, capitium*; Kil. *auctus. Couvre-chef.* Michelant Hoofcleedere. *Cuevre kiefs.* || Boven dese sal de madeleghe [*nl.* de overlevende huisvrouw] behouden haeren meltrinck, eñ naer—beste rieme, het derde van haer hooftcleederen, eñ voorts al het andere lijnwaet tot hueren halse eñ lichaeme dienende. *C. stad Iperen*, X 13. De vrauwe overlevende, zal haer insghelycx volghen heur hooftcleederen, gordels, borse, messen eñ traurinck. *C. v. Aalst*, XX 23. Betaelt an Gillis Cole, schrynwerker,.. voor een hooftcleet voor zyn huysvrauwe,.. V. VANDER HAEGHEN, *Ten Walle*, 265 (1617). Sullen... voerenuyt volghen... aen vrouwepersoonen haer hooftcleeren, gordels, borse, messen, trauwrinck,.. *C. v. Edingen* XVII 10. Nochte en vermoghen [*nl.* de begijnen] niet te draghen te costelick ofte curieus lynwaet, in hooftcleederen oft anders. DIERICX, *Gends charterb.* 174, *regl. Begijnhof* 1645.

HOOFTCOST (Hootcost), zn. m. *Gerechtskosten der „hooftvaart" of der hoofdbank*, fr. *dépens du chef de sens ou banc d'appel.* || Als op eenen gegedinge een hooftvairt begrepen wort, soe hebben beyde de partyen geplogen den hootcost gelijc in te leggen. V. D. TAV. 207 v°.

HOOFTCOVEL (Hovescovel, houdscovele), zn. *Hoofddeksel of hoed in de wapenrusting*, fr. *couvre-chef dans l'armement.* || *Duas armaturas dictas* hovescovelen. *Schep. v. Brussel*, 5 nov. 1447. An een gorgierin, twee platen handscoen eñ en houdscovele, coste tsamen iiij lb. x. s. *Stadsrek. Ninove* 1476.

HOOFTLASTERS, zn. mv. *De rechters, die het hoofdvonnis uitgesproken hebben*, fr. *les juges qui ont rendu le jugement du chef de sens.* || In Vlaenderen die hooftlasters worden geroepen om garanderen, maer zy garanderen selden oft nemmermeer, eñ laten daermede gewerden den juge die 't vonnisse gepronuncieert heeft, seggende dat hooftlastinge niet en is dan een advijs, daeraf de jugen die 't vonnisse gegeven hebben protesteren, eñ wert de protestacie gestelt op de rolle. WIELANT, *Pract. civ.* t. v., c. XV a. 11.

HOOFTLASTING, zn. vr. *Leering of uitspraak eener hoofdbank*, fr. *enseignement ou jugement d'un chef de sens.* || Den 22en dach van april 1545 was, bij den mannen van leene van Wijnendale, volgende der hooftlastinghe hemlieden daeraf gegeven bi minen heeren raedt en mannen van der Wettachtiger Camere in Vlaenderen,.. geseyt dat... WIELANT, *Leenrecht* 148. Alsoe sy thoenders.., heuren ghedeputeerden hadden ghesonden an den vors hooftscepenen, om te hebben heurlieder advys eñ hooftlastinghe up de decisie van seker proces voor henluyden hanghende, ghereffuseert tzelve te doene, tenwaere... DE PR. EN BR. XXV. *Kruibeke* 27 (17 febr. 1534). Men mach ooc niet zeynden een scepenen van Ghent, om advys ofte hooftlastinghe te halene, dan ten versoucke van drie scepenen ten minsten. *Ib.* XVI. *Assenede* 42 (*Priv. Vier ambachten* 1242). Zie ook HOOFTLASTERS, en HOFLASTING.

HOOFTLEEN. Zie onder LEEN.

HOOFTLEERING (Hofleering), zn. *Leering door eene hoofdbank gegeven*, fr. *enseignement donné par un chef de sens.* || Hofleeringe aen die tholcamere van Vilvorden gegeven. *Anno* 1466... Als van den geschille hangende... Soo leeren wy u te wysen voor een vonnisse: elck van den voorsz. partyen te staen op haer versche voete, qualyck aengesproken eñ qualyck verantwoort. MARTINEZ 47, *Erflaten der hoofdtolkamer te Brussel.* Zie ook HOOFTADVIES, HOOFTLASTING en HOOFTRAET.

HOOFTMAN (Hoeftman, hoot-, hoetsman), zn. m. *Hoofdman*, fr. *chef-homme, capitaine.* 1) Hooftman van een gild, fr. *chef-homme (capitaine) d'une gilde.* || *Que tous* hooftmans, *capitaines, doyens, vindres, ou par quelcunque autre nom quil puissent estre appellé ou temps advenir, cesseront du tout assemblées de commun à faire d'aucuns mestiers. C. v. Aalst* 196, *Privil.* 1350 a. 90. Item, selen de scepenen eñ rentmeesteren der stad var Bruessel, ten tyde synde, hootsliede syn van der vorseider gulden; behoudelyc altoes dat heer Claes de Zwaef, ridder, die nu hooftman es, alsoe langhe als hy leven sal, hoetsman bliven sal van der gulden voerseide, metten scepenen eñ rentmeesteren voerseide. A. WAUTERS, *Sermens*, 12, *Voetboog*, *Avys* 1412 § 11. [De voornomde Wet] vernieuwt oock jaerlicx ofte continueert... eenen hooftman van de draperye, midtsgaeders dry gouverneurs eñ presidenten, die met ander elfve waranderen de lakenen aldaer ghereet eñ ghedrapiert, midtsgaders de wolle daertoe gheoorboort. *C. v. Belle*, I 31.

2) Hooftmannen der poorterij te Antwerpen, fr. *chefs-hommes de la bourgeoisie à Anvers. Zij waren ten getale van vier, namelijk twee oudschepenen en twee „notabele" poorters (uit den adel*, zegt Torfs), *en vormden het derde lid van den Breeden raad. Zij brachten alle jaren aan burgemeesters en schepenen in geschrift over de namen van 26 van de „notabelste" poorters, twee uit elken wijk. Zij stonden aan het hoofd der wijkmeesters, welke boek hielden van alle de poorters en poorteressen van hunnen wijk, en jaarlijks de bijgekomene en de vertrokken personen te kennen gaven. Op verlangen van burgemeesters en schepenen moesten de hoofdmannen en de wijkmeesters deel nemen aan de vergaderingen der vier leden van de stad, als vertegenwoordigende de gemeene poorterij. Zij hadden eene bijzondere kamer, waar zij vergaderden, en, in tijden van nood, brand of andere ongevallen, gezamentlijk met de wijkmeesters. In openbare plechtigheden hadden de hoofdmannen hunnen rang achter de stadsdokters bij de keurmeesters. C. v. Antw.* 1582. *Bijvoegsel aan de kost.* Nov. 1581, *titel* III. Zie ook L. Torfs, *Gesch. v. Antw.* II 38. *Les chefs-hommes étaient au nombre de quatre, nommément deux anciens échevins et deux bourgeois „notables" (nobles*, d'après Torfs), *et constituaient le troisième membre du Large conseil. Ils portaient tous les ans par écrit aux bourgmestres et échevins les noms de 26 bourgeois pris parmi „les plus notables", deux de chaque section, quartier ou „wijck". Ils étaient à la tête des* wijkmeesters, *lesquels tenaient note de tous les bourgeois et bourgeoises de leur quartier et renseignaient annuellement les nouveaux bourgeois et les sortants. Sur l'invitation des bourgmestres et échevins, les chefs-hommes et les maîtres de section devaient prendre part aux assemblées des quatre membres de la ville, comme représentant le commun de la bourgeoisie. Dans les solennités publiques les chefs-hommes prenaient rang derrière les médecins de la ville, à côté des* keurmeesters *ou experts.*

3) Hooftman van eenen cijns. Zie GICHTDRAGER. || Dat quam vor ons, als vor scepenen, Heinric Van den Velde de jonghe, eñ wort ervelic chenzere eñ wettelic Willem Weitens soens, ter porten bouf van der Does, over hem eñ over sine erfghenote, van twaelf buenre lants,.. lighende... In dier manieren, dat dese vorzeide Heinric sal wesen hoeftman van dezer vorzeide rente. Eñ als dese vorseide Heinric sterft, oft so quame dat hi niet wettelic hoeftman wesen en mochte, dat men, ter porten brieven, eenen anderen hoeftman gheven zoude eñ twaelf penninghe gheven van elken buenre te rekenen van desen vorseiden lande, eñ also houden van hoeftmanne te hoeftmanne eeuweleke. DE PR. EN BR. XIII. *Lembeke* 5 (1305). Vgl. met art. 60—64 van het *Pl. v. Vl. v.* 13 juli 1602, II 267.

HOOFTPENNINGEN (Hoodtpenningen), zn. mv. *Hoofdsom*, fr. *capital.* Kil. *auct.* Hoofdpenningen / sompenningen van den woecker. *Sors, caput summa: principalis summa quæ fœnori datur. Somme capitale, le capital.* || Soe verre de proprietaris oft rentgevere die [*sl.* de capitale penningen zijner rente] quyten... wilt, alsdan moet [hy] den rentiere .. doen inthimeren, dat hy come oft seynde... opten raedthuyse tAntwerpen, om synen hoodtpenningen metten achterstelle van der renten te ontfangene. *C. v. Antw.* 1545, VI 65. *Ib.* XVI 1: de principale hoodtpenningen.

HOOFTPENNINCK (Hooftpenninc), zn. m. *Benaming van eenen tol te Gaver en elders aan de Schelde, van alle inkomende en uitgaande goederen*, fr. *dénomination d'un tonlieu à Gaver et ailleurs sur l'Escaut de toutes les marchandises à l'entrée et à la sortie.* || Een leen, dat men hiet eenen hooftpenninc, van mijns gheduchts heeren gheleede van Vlaenderen, dats te wetene: van goede dat binnen tlant incompt, ofte van buyten slants uuten lande wille van Vlaenderen, daer men mijns gheduchten heeren gheleede ontfaet, daer es men schuldich zijn hooftpenninc te ontfaene, eñ dat ter steden... DE PR. EN BR. VII. *Gaver* 14/15.

HOOFTPOLUW (Hoetpolem, hoitpeluwe, hoetpoluwe, hoetpolu, hooftpuluwe), zn. m. *Peuluw, peluw, langwerpig kussen*, fr. *traversin.* Kil. Hoofdpoluwe. *Pulvinar.* Kil. *auctus. Chevet, traversin du lict.* || Een bedde van 3 ellen breet met 1 hoetpoluwe. — 1 coitse met een hoitpeluwe. — 1 bedde met een hoetpolu van 2 ellen. *Acad. d'archéol.* 1854, blz. 49, 53, 54. *Inv. opte Borch* (Loven), 1436. Twee coetsbeddekens metten hoetpolemen op een, eñ met eender blauwen sargien. *Inv. V. d. Hulst* 1489. Dat beste bedde metten hooftpuluwe. *C. v. Antw.* 1582, t. 41 a. 104, *Stadsvoordeel.*

HOOFTRAET (Hooftraedt), zn. m. *Leering of vonnis eener hoofdbank*, fr. *enseignement ou sentence d'un chef de sens.* || Naervolghende sekere privilegie eñ oude hercomen appelleren partyen, van alle vonnissen by de schepenen in de meyerye der voors. stadt ghegheven, aen de wethouderen deser stadt als hun immediaet overhooft; mitsgaders oock alle schepenen ofte gherichtbancken in de meyerye haelen hunnen hooftraedt oft hooftvonnis aen de wethouderen van 's Hertoghenbossche. *C. v. 's Bosch*, II 9. Zie ook HOOFTADVIES, HOOFTLASTING, HOOFTLEERING en HOOFTVONNIS.

HOOFTRECHT, zn. o. *Hoofdbank*, fr. *chef de sens ou banc d'appel.* || Aengaende *autem* de costuymen, soo van procedure reël ten successie, naerderschappe eñ andere, ghemerckt Grimberghen *immediate* resorteert onder het hooftrecht van Uccle,

regnleren wy ons naervolgende de costuymen der voors. hoofdbancke v. Uccle. *C. v. Grimbergen*, a. 5.

HOOFTREDENAERS, —SCHAP, HOOFTREDENINGE. *Zie onder* KAMER.

HOOFTSCHEPENEN, zn. mv. *Schepenen eener hoofdbank*, fr. *hauts échevins, échevins d'un chef de sens*, ina. *gerechtsbank der vassaal-parochies van het Land van Dendermonde*, fr. *partic. banc de justice des paroisses vassales du pays de Termonde.* || Het College van hooftschepenen van den lande van Dendermonde es gheinstitueert van immemorialen tyde, eñ gheauctoriseert met diversche preëminentien eñ prerogativen; eñ consisteert in zeven hooftschepenen eñ een griffier. *C. v. Dendermonde*, blz. 136. — *Het Land van Waas had ook zijne hoofdschepenen*; zie kost. rubr. I, en *Pl. v. Vl.* I 794; *it.* Mertens, *Oudste rek.* 51: Hoeftscepenen van Waes.

HOOFTSLOP (Heutslop), zn. mv. *Kraag van een kleed*, fr. *collet*. Kil. *auct.* Hoofdslop. *Orificium indusii aut tunicae. L'ouverture d'un habit par où l'on entre la teste.* || De den anderen sleit mitter vuyst of mitter hant, of stoet mitten vuete, of aentast eñ grypt mitten heutslop,.. *C. v. Maastricht*, *Stat.* 1380, a. 18.

HOOFTSONDE, zn, v. *Hoofdmisdaad*, fr. *crime capitale. Crime capital.* || Soo wie eenighe swaere hooftsonden, aen oft int dlijf gaende. hanteerde, t'sy diefte, roove, brande, inghevinghe van fenijn oft andersints,.. sal gaen in vonnisse des lijfs. *C. v. 's Bosch*, *Priv. v.* 1355, a. 10.

HOOFTSTAT (Hootstadt), zn. v. *Hoofdplaats*, fr. *chef-lieu. De vier „hoofdsteden" van Brabant waren: Loven, Brussel, Antwerpen en 's Hertogenbosch*, fr. *les quatre chefs-lieux du Brabant étaient: Louvain, Bruxelles, Anvers et Bois-le-duc.* || Andere hoodtsteden van Brabant en moeghen hen poorteren oft ingesetenen (gevangen oft ghearresteert synde binnen der stadt oft vriheyt van Antwerpen, nyet uuytscriven, oft teghen der stadt van Antwerpen rechten bevryen met eenighen privilegien oft exemptien. *C. v. Antw.* 1545, IX 58. De voors. borgemeesteren, schepenen eñ raedt hebben oyck kennisse van zaeken den buytenpoirteren aengaende, die welcke hen met pleccaetbrieven deser stadt moeghen doen uuytscryven, soe wanneer zy buyten den anderen drie hooftsteden van Brabant gevanghen oft te rechte betrocken worden. *C. v. Brussel* 1570 a. 23; *it.* 26 en 28.

HOOFTSTOEL (Hoitstoel, hoostoel, hoefstoel, hoofstoel, hooghstoel, hooghschool), zn. m. Ook beste hooftstoel en beste cateil genaamd. 1) Een leenheerlijk recht. *Het beste rund*, *of het beste stuk huisraad*, fr. (*un droit seigneurial*) *la meilleure tête de bétail, ou le meilleur meuble.* || Alle degene die staen ten besten hoefstoele, dat es scouteten recht, alsi sterven: ij sol. an den besten hoefstoel, sonder van dengenen die stonden ten besten hoefstoele eer dabt alle sine dienstliede sette ten besten hoefstoele. *Oork.* 25 febr. 1252, *Schout v. Sinte Baafs*. Den besten hooftstoel. DE Pr. en HR. VI. *Nevele* 81 (1387). Eenen persoon op 't voorseyde s'graven propre gheboren eñ aldaer sterfvende, en is t'voorseyde recht van haefdeelicheydt ofte mortemain niet onderworpen, maer gestaet metten besten hooftstoel ofte cathelijl. *C. v. Aalst* 686 (1498/1612). Op alle dese propre heeft myn heere den besten hooftstoel van alle de persoonen die daerop sterfven. — Myn heere heeft den hooftstoel op de propre dorpen. *Ib.* 640. 641. Rechten van.., hoitstoel, peertskueren,.. *Rekenkamer v. Brab.* reg. 133 fol. 43 (1530). Dat deghene die meyniewierman oft meyniewiervrouwe is... vry is van den rechte van den hooghstoel, mortemain oft besten pandt, hoydaghen, meestdaghen, corweyden eñ andere... *C. v. Grimbergen*, a. 2. Van Janne de Bonte, die welcke gecocht hadde den besten hoostoel of catheel gebleven na de dood van eenre arme vrouwe... *Rijksarch. Rekenk.* Nr. 4735, *Rek. des ontfangers v. Overzenne.* Heeft den heere aldaer.., ghevonden goederen daer men den proprietaris niet af en weet, hooghscholen van mannen eñ vrouwen,.. — het innekomen van bastaerde eñ ghevonden goederen, hooghstoelen, dry crauweyen jarelycks van elcken inghesetenen,.. *Gaesbeke*, 4. 29 (1670). Alle poorters,.. sijn vrij van.., eñ oock van hooghstoelen ofte *droit de mortesmains* aen denselven heere schuldigh ter cause van haerlieden persoone. *C. v. Edingen* II 8.

2) *Hoofdsom*, fr. *capital*. Kil. Hoofdstoel. *vetus.* j. hoofdschat. *Sors, vulgo capital.* Haltaus. Haubt-stul. *Est pecunia ex pacto quasi immobilis ad certum tempus.* || Dat men wel gelt deponeren eñ stellen [mach] onder eenen coopman, op alsoo, dat den hoetstoel oft de principale penningen altijt geheel sullen blijven. V. D. TAV. 127 v°. De kinderen, willende succederen haeren ouders, daer meer kinderen van gelijcke qualiteyt zijn, moeten, naer de doodt van den lestlevenden van deselve ouders, inbrenghen t'ghene hun van hunnen ouderen ten bouwelijcke gegheven is in vlieghende erfve, erfgoederen, renten eñ pachten, penninghen, oft andere meublen, in plaetse van renten ofte hooftstoele, te weten, het capitael alleene, eñ niet de prouffijten daeraf gecomen, noch oock eenighe cleederen, juweelen, ofte andere oncosten van bruyloft, tenwaere dat t'contrarie ofte anders ondersproecken waere. *C. v. Loven*, XIV 3. Soo wij [wie] in t voors. ambacht comen wilt als meester ambachtsman, sal geven eenen ouden schilt den ambachte eñ den gewoonlijcken wijn, eñ zijn aengedeelte leggen van den hoetstoel die d'ambacht te hoetstoele heeft, ist dat hem gelieft in den hoetstoele mede te deijlen; eñ daermede sal hy alsoo den voors. ambachte voldaen hebben. *Stadsarchief Diest*, vak 18, *Ord. van 't fruitueniersambacht*, a. 2.

3) *Hoofdbank*, fr. *chef de sens* (NB. *Aken was de hoofdbank van Sint-Truiden*, fr. *Aix-la Chapelle était le chef de sens de Saint-Trond*). || Dat die voerseide vijf gheswoeren raetsluyde.., eenen meester kiesen [sullen], die yn 't ghemeyn, na der conyncklyker stadt eñ des hoeftsstoels van Aken, borgmeester heyten sal. *C. v. St.-Truiden*, 14de E. § 32.

HOOFTSWEER, zn. m. *Hoofdpijn*, fr. *mal de tête*. Kil. Hoofdsweer. *Dolor capitis.* Kil. *auct. Mal de teste.* || Een poerter van Brugghe nam tsgraven hoet [*nl.* v. Karel den Goede] bedectelyc, eñ hy behilten menich jaer. Als iement den rueme, cortsen ofte hoeftsweere hadden, sy quamen tot dien poertere, eñ hy stelde den hoet up harelieder hoeft, eñ zy ghenasen. JAN V. DIXMUDE 54. — OVERDR. *Hoofdbreking*, fr. *cassement de tête.* || Soodat hy daer dycwyls groote hoefsweere mede gaet [*l.* gehat] heeft, eer dat hy al heeft coonen ghecrighen naer syn begeerte. V. VANDER HAEGHEN, *Ten Walle* 300 (1623). Int jaer.., doen dede myn heer Coninck het cruuse seetten in de keercke op den doecksael. Waermede hy groote moyte eñ hoefsweere gaedt [*l.* gehadt] heeft. *Ib.* 308 (1625).

HOOFTTAFEL, zn. v. In eene kerk. *Altaarblad*, fr. (*dans une église*) *retable*, hd. *Altarblatt.* || Dat Gillis Spierinck, scildre, ghenomen heeft te

scilderen eñ stofferene de hooftafele van den hoghen core in de kercke van Nokere, metgaders de pylaren eñ iiii inghelen daeran staende, eñ oock eene belde van Onser-Liever-Vrauwe, in de raye up eenen voet up dezelve tafele staende. *Auden. meng.* I 299 (1527).

HOOFTVAERT (Hoefftvaert; Limb., Geld. heuftheutvaert) zn. v. *Beroep tot de hoofdbank, om „beleering," leering, onderrichting*, fr. *appel au chef de sens pour enseignement, rencharge, renseing.* || *L'embarras étoit quand la décision parut trop difficile à des juges consciencieux; ils pouvoient la remettre à un autre jour, puis encore à un autre, et tâcher à s'instruire entre temps, chacun en particulier; après quoi il falloit, ou décider, ou bien se déclarer incapable*, der saecke niet wys te syn, *et aller avec les pièces du procès apprendre chez quelqu' autre juge, qu'on crût plus éclairé, comment résoudre l'affaire, ce qui s'appeloit, comme encore:* beleeringe, heuftvaert [hooftvaert] *ou rencharge. Common des anc. lois, Procès-verb.* III, 119/120. *Brief van den souvereinen Raad van Gelderland, zonder datum.* || Welcken vonnisse naevolgende, zoe sedt partije oft clager inne zekere penningen totten coste van der hootvaert; eñ allen sgeens [tgeen] dat in der saecken gebeurt is, doen de schepenen oft laeten van den hove stellen bij geschrifte, eñ dragen tselve alzoe over den schepenen van Thienen heuren hooffde; welcke schepenen van Thienen leeren den voors. schepenen oft laten van den hove te wijsene voor recht tsgens zoe hiernaer volgt. *C. v. Thienen* v 8. Of dar eynghe heutvart in geviele. *C. v. Maastricht* 464. — Hooftvaert maken — spannen. *Ten hoofde gaan*, fr. *aller au chef de sens.* || Aengaende de processen, die d'onderbancken voer ons t' hoeft oeverbringen, wordt geüseert: soe wanneer de schepenen der banck daer eenighe proces wordt belegt, eñ dat tselve is geïnstrueert totten vonnis, eñ alsdan deselve schepenen sich beswaert vinden om het diffinityff vonnis te prononceren, moegen daervan hoeftvaert maeken eñ voer ons t'hoeff aenbringhen, op hun arbeyt, eñ costen van partyen. *C. leenhof v. Limburg*, a. 20. Naerdemael dat Jan te kennen gevet, dat hem nyet wel moegelick en is die hoefftvaert, by Willem tegenwoerdich gespannen, te volvoeren, overmits synder armoeden, dat, soeverre dat Jan ten heyligen sweerdt, dat hy die macht niet en heeft die hoefftvaert te volvoeren, dat wy hem die costen van die hoefftvaert sullen borgen, opdat daerdoor hy syns rechts niet en derften achtergaen [niet en derf ten achter gaen]. *C. gr. Loon*, I 123. — Hooftvaert verborgen *Borg stellen voor de kosten van 't beroep*, fr. *donner caution pour les frais de l'appel.* || Hoe een man die beroept schepenen t'onrecht, die is aen den heer vij scillingen; maer beroept hy schepenen te recht, soo en heeft der heer niet. — Partyen moeten aen beyde syden die hooftvaert verborgen aen den scholtet, metter sonnen, believet hem, maer ten langsten binnen xv dagen. *C. gr. Loon*, I 73. *Zie o. a. eene belangrijke en tevens plechtige* hooftvaert *in het Belg. Mus.* II 291.

HOOFTVONNIS (Hooftvonnesse, —vonnisse, Hootvonnisse), zn. o. 1) *Vonnis der hoofdbank*, fr. *sentence du chef de sens.* Kil. Hoofdvonnisse. *Sententia præsidum: sententia iudicis superioris.* Kil. *auct. Sentence de juge suprême.* || Ten naesten dinghedaghe sal de bailliu de mannen manen dat zy huer hooftvonnesse ute gheven... Bailliu, onse wettelike hooft heeft [*var.* ons ghewyst] aldus, etc. *C. leenhof burcht v. Brugge*, a. 187. Scepenen van der keure in Ghent, up doverbringhen van scepenen van Audenaerde, alse van der handelinghe eñ ghedinghe.., wysen in hooftvonnesse denselven Gillis Ghevaert,.. onderbleven van sinen vermeete. *C. v. Auden.* 2de d. 126 (13 juli 1441). Costumen der stadt van Antwerpen sorteren effect over alle de bancken van den Quartiere van Antwerpen, eñ alle andere onder de stadt ten hoofde comende oft onder hen hoodtvonnissen sorterende. *C. v. Antw.* 1545, IX 47. *Item*, *C. v. Lier*, I 22; *C. v. Brugge*, I 8.

2) *Gebied, onderhoorigheid eener hoofdbank*, fr. *ressort d'un chef de sens ou banc d'appel.* || Alle renten eñ pachten binnen deser stadt eñ hooftvonnisse moeten altijdt met vollen pacht afgheleyt worden. *C. v. Loven*, V 24. De meijer eñ schepenen, ten versuecke van partijen, verleenen emancipatien eñ doen die kinderen uuijten broode van heuren ouders; dwelck denselven ouders te stade compt alomme onder t'hootvonnisse van Thienen. *C. v. Thienen*, I 14. Datter questien eñ gheschillen rysen aengaende de eyghene goeden onder 't resort oft hooftvonnisse van Uccle gheleghen. *C. v. Grimbergen*, a. 12; *it.* a. 15.

HOOFTVROUW (Hooftvrauw), zn. *Hoerewaardin, koppelaarster*, fr. *maquerelle.* Kil. *auct.* Hoofdvrouwe. *Lena, q. d. capitanea meretricum. Maquerelle.* || Dat allen denghuene van lichten levene eñ hemlieden daermede gheneerende, tsyn vrauwen, weerdinnen, lichte meysins oft hooftvrauwen, rumen vertrecken eñ verhuusen van denselven Groenen Briele eñ daerontrent. V. VANDER HAEGHEN, *Ten Walle*, 233, *Voorgebod* 1 apr. 1530. Alle coppelaers, hooftvrouwen, eñ andere, die op ledige vrouwen, leven,.. werden gegeesselt... *C. v. Antw. comp.* VI, ij, 23.

HOOFTWAPEN. Zie onder WAPEN.

HOOFTWEIJEN (Heutwyen), zn. mv. *Knot- of trunkwilgen*, fr. *saules têtards.* || Eñ mag den togtenaar ook niet afhouwen eenige fruytboomen, als syn..; item, geene eycke, moedereesschen, heutwyen oft andere boomen die, naar landsregt, voor erfgoed gehouden worden. *C. gr. Loon*, II 513, *Reckheim.*

HOOFTWONDE. Zie WONDE.

HOOLACHTICH (Hoelachtich, hoelechtich), bn. *Geheimhoudend*, fr. *discret.* || Oft iemandt daertegen dede oft doen woude, dat zal ick met lyff eñ met goedt wederstaen, nae alle myn beste eñ uyterste macht, sonder eenigh arghlist, faveur oft dissimulatie, eñ oock mede hoelachtich wesen. PIOT, *Cart.* II 629, (23 apr. 1569). Eñ [sal] ook secreet eñ hoelachtich wesen in 't ghene het magistraet my voor secreet bevelen sal. *Ib.* 631. Ich N., swere ten heylighen,.. eñ alsulken dienst als dair ich... toe versocht sal werden, wale eñ trouwelike te doene, eñ oick gehoirsam te sine den gulddeken eñ den viere raedsluyden... eñ oick hoelechtich te sine. 343 (12 aug. 1465), *Boogschuttersgilde.*

HOOP, (Hoep), zn. m. 1) Gemeene hoop van schepenen. *Volle vergadering van schepenen*, fr. *pleine assemblée d'échevins.* || Dit was aldus ghedaen in scepenen camere, in den ghemeenen hoop van scepene van der Kuere in Ghend. V. VANDER HAEGHEN, *Ten Walle* 126 (1368). Dit was ghedaen int scependom Jans Vremden, Jan Boccaerdtz eñ hare ghezellen, in den ghemeenen hoop van scepenen camere t Aelst, up tscepenhuus, daer zij alle vergadert waren den VIII dach in wedemaent. DE PR. en BR. *Aalst*, III 457 (1420).

[illegible] Brugge ... [illegible] *Lokeeg.* [illegible]

2. [illegible] *mesure pour la [illegible]* [illegible] = 14 [illegible] = 1 [illegible] 1 [illegible] = 1 [illegible] = [illegible] 1 [illegible] = [illegible] *Brussel. Maten.*

3) [illegible] *Lat.* [illegible] *Clause des partages de [illegible]* [illegible] C. v. *Auden.* [illegible]

HOOFGELT, zn. *Recht of belasting op de verkochte granen en zaden, fr. droit ou imposition sur les grains et semences.* [illegible] *que l'on y vendroit et distribueroit au-dessus desdites dix mesures* [illegible] — *al van granen en zaden* [illegible], *l'on ne devoit, ou bien ledit droit de [illegible], payer* [illegible] *de chacun* [illegible] *droit* [illegible], *assavoir* [illegible] *de Brabant. Rekenk. v. Brab. reg.* 134 fo. 171. Zie [illegible]

HOOVERDIE, HOOVEERDIE (Hoverde, Hoverdye), zn. v. *Vermetelheid, fr. témérité.* E. Spaenghe *Synonyma: Arrogantia, Vermete, vermetelheid.* || So wie in hoverden [illegible] sinen gebuers [illegible], die heere [illegible] geven hare [illegible], [illegible] dobbel van dien [illegible]. *K. v. ter Piete* 1265 a. 45; de Lat. tekst wijkt hiervan af, daar hij zegt: *si vero aliquis contumax,.. ab illo...* Offt yemant... den regeirders... [illegible] injurie off hoverdie dede mit spytigen off [illegible] worden. *K. v. Tongeren*, 1469 a. 44.

HOPEN, ow. *Beweren, fr. prétendre.* || Dierste punt, van der haven wilen hertoge Anthonis, saliger gedachten, mijns genedegen heeren vader, die mijn vrouwe van Beijeren heeft aengeveerdt na der doot hertoge Anthonis, hairs mans, dairom hoopt mijn genedege heer, als oir eñ erfgename wilen hertoge Anthonis, sijns vaders, dat mijn voirschreven vrouwe van Beyeren gehouden sij in hertoge Anthonis schout te betalen. — Eñ overmidts dat mijn voirs. vrouwe dlant van Luccemborch aengeveirdt heeft na der doot hertoge Anthonis voirs., so hoopt mijn heere, na den lantrechte, dat mijn vrouwe in der voirs. schout is gehouden. *O. v. Nanthonen, Voirraet*, 252, a. 1 en 5 (1427).

HOPLOCHT, zn. *Hopakker, hopland, fr. houblonnière.* || Huysen, winnende landen, beempden, [illegible], wijngaerden, greffiehoven, interijen, wijthammen, hoplochten,.. *Pl. v. Brab.* 18 jan. 1554, a. 4; II 16. Zie ook HOPPENGAERT, LOCHT, en LOCHTINCK.

HOPPE (Hop, Oppe), zn. 1) *Hop, hopplant, fr. houblon.* Kil. *aud.* Hoppo, hop, hoppecruyd. *Lupus, lupus salictarius, lupulus. Houbelon, houblon.* || Hoppen. ij sack, iiij gro. Vls. *Watertol* 1550. *On admet dans le Brabant trois variétés distinctes de houblon: la fleur dorée ou* hertebolle, *la fleur verte ou* groenbelle, *et le houblon jaune, vulgairement appelé* cornoelhop, *le plus recherché des amateurs.* A. WAUTERS, *Environs*, I XVII.

2) *Bier, fr. bière.* || Van Janne den amman, die oppe tapte jeghen tvoerbot van der stede van Ghend, daer de boete af es x lb. *Reken. baljuws. Gent*, 1367, rol 1721. || In de rekoning van 1397, [illegible] 13 [illegible] 3 [illegible] 14 [illegible] *Lier.* 91 Van Lom. [illegible] Dyest hoppe [illegible] hoppe [illegible] *Diest.* [illegible] Heebeerger bier [illegible] Delfs bier in [illegible] hoppe van [illegible] *Id.* 53. Dat [illegible] tweeerande hoppe, tweeerande Oesters bier, ofte [illegible] bier van eenre manieren eñ van tweeen [illegible] in eenen keldere, of in eene taverne [illegible] en vercoepe. DE VLAMINCK *Acc.* 6 *Dordtsmacke van der hoppen* (Begin 15de E.). Dat [illegible] in [illegible] hoppe van tweerande [illegible], op de hoppe verboert. Id. *Fol.* 38.

HOPPEL, bn. *Bont, gespikkeld, fr. bigarré.* Kil. *aud.* Hoppel-koe. j. bonte-koe. *Vacca maculosa. Vache bigarrée.* || Eene hoppele koe. Eenen hoppelen os Eenen bleeck hoppelen os. Eenen root hoppelen os. Een hoppel kalf. Een hoppel grijse. Eene witte hoppel koy. Twee hoppel roode koyen, root hoppel van hair. *Stadsarch. Diest. Recensement* 1776.

HOPPENBIER (Oppenbier), zn. *Bier, fr. bière.* || Boeten van x lb., die gheleit waren in verboden t Hulst, van den oppenbiere, dat was: so wat poertre van Hulst, die binnen der poert van Hulst gheselscap maecte eñ buten gaet drincken oppenbier eñ den dranc van der poert laet, die verbuerd x lb. *Reken. baljuws. Gent* 1372, rol 1722. Ontfaen van den hoppenbiere, dat ancommen es ter Neuse, eñ up de Honte zident sderddaeghs naer S Bertelmeeusdach, dat was den xxvjen dach van Ouste, van elker tonnen ij s., loept de somme xxvij lb. ij. s. *Ib.* rol 1723. Van elken vate LX stoepe houdende, sijt hoppenbier ofte ander vremde bier. DE VLAMINCK, *Acc.* 6 (1406).

HOPPENBROUWER, eigennaam (*nom propre*) Jonker Jan Van der Noot wijdde een aardige ode aan zekeren Hans de Hoppenbrouwer. *Poëtische wercken* 47, uitg. v. 1593, en in mijne *Keurdichten* uit de XVIde eeuw, 55.

HOPPENGAERT (Hoppegaert), zn. m. *Besloten hopland, fr. houblonnière clôturée.* || Eenen hoppengaert met een coolhoefken. *Stadsarch. Diest, Staat van verhuurde goederen in de Kuip van Diest*, 1569. Een plecxken hoppegaerts, gelegen op den Paddepoel, reengenoten sheeren straet. *Schep. v. Diest*, 22 apr. 1603. Sekeren hoff eñ hoppegaert, buyten de Lovensche poorte van Diest gelegen. *Stadsarch. Diest*, octrooi 12 oct. 1704.

HOPPENCRUIT (Hoppencruyt, hoppecruit), zn. o. Zie HOPPE. || Mate van den hoppencruyde. *Office de mesurage des fleurs de „houppe", appelé* hoppecruyt. *Rekenk. v. Brab.* reg. 134 fol. 59.

HOPPENCRUITHOF, zn. m. Zie HOPPENGAERT. || Seker huys met den gronde, hoppegaert oft hoppecruythoff, gestaen eñ gelegen op de Verkensmerkt. *Schep. v. Diest*, 19 nov. 1692. — Hoppencruythofken. (Hoppecruijthoeffken). || Een half vat koren erfpacht op een hoppecruijthoeffken. KEMPENEERS, *Montenaken* I 184 (1609). Zie ook HOPPE.

HOPPENTAPPER (Hoppentapper), zn. *Biertapper, fr. débitant de bière.* || Ne sullen de hoppetappers gheen herlants bier hoegher noch dierer

vercoopen dan xxxii miten den stoep. DE VLAMINCK. *Acc.* 6 (1406).

HOPPER. Zie OPPER.

HOPPEVAT, zn. *Drafkuip*, fr. *cuve à drèche.* || Hoppevat, nu genoemd drafkuip = $23^1/_2$ gelten of stoopen korens gestreken. *C. v. Brussel, Maten.*

HORBUEREN. Zie OORBOOREN.

HOREMAENT, HOERMAENT (Horenmaent, Hoerenmaent), zn. Kil. Horenmaend. *rectius* hoerenmaend. *December*; v° Hoerenmaend zegt hij: *q. d. mensis meretricum* [?]. Grimm Hōremonat. *Wahrscheinlich kothmonat* [?]. *Bredaesche alm.* 1664. Heren— horen— hoerenmaend. Een *Getijdenb. der* 15de *E.* stelt de hoermaent als *November*, tusschen Herselmaent en Wintermaent. || Sestien daghe in hoermaent. *Laathof* van Webbecum (bij Diest) 1397.

HOREN (Hoorn), zn. 1) *Hoorn der herkauwende dieren*, fr. *corne des ruminants.* || Alle soorten van coopmanschappen eñ cremerije comende van Neurenburch [*nl.* Nuremberg]: Hoornen om lanteernen te maken. *Pl. v. Brab.* 27 febr. 1603; I 302. Hoorens tot het maecken van lanteerens, de 100 ponden, 11 gr. *Pl. v. Vl.* IX 675, *Gentsche tol* 1741.

2) In het rechtswezen en bestuur. *Blaasinstrument van metaal, waarmee men te Antwerpen een paar malen blies als men eenig plakkaat of gebod afkondigde, en alom aan de poorten en kruisstraten van de Borcht eer men, in lijfstraffelijke zaken, vierschaar hield*, fr. (*dans l'administration de la justice et de la chose publique*) *trompe, instrument à vent en métal, dont on sonnait une ou deux fois à Anvers lorsqu'on publiait un placard ou une ordonnance, et partout aux portes et aux carrefours du Borcht, avant de tenir la vierschaar en matière criminelle.* || Eñ gaen de wethouderen alsdan van den stadthuyse aff naer der Vierscharen, solemnelick voorgaende de Corteroeden met de roeden in heur handt, eñ volghen alsdan: eerst de schouteth eñ borgemeester eñ voorts alle d'andere schepenen, nae heuren ouderdom van den eede. — Eñ die alsoo al tsamen in de vierscharen gecommen eñ geseten zijnde, soo maent de schouteth den borghemeester: „Oft den dach sooverre gegaen is, dat hy vierschare bannen mach. Eñ de borgemeester ghemaent zijnde, vraecht eerst: oft den horn om gheweest is? Eñ naedien de dienaer die den horn omghedraghen heeft, antwoordt: dat jae, soo wijst de borgemeester: dat den dach soverre ghegaen is, dat hij vierschare bannen mach, om eenen yeghelicken recht te doen, soo naer der hooger vierscharen recht behoort. *C. v. Antw.* 1582, xv 2. 3 en 4. Zie ook MERTENS en TORFS, *Gesch. v. Antw.* I 206.

HORENBOOM (Hooreboom, hoorneboom), zn. *Hoekspar, hoek of graatbalk*, fr. *arêtier.* || Item 32 hooreboomkens lanck 8 voeten, 8 eñ 4 duymen viercant. *Auden. meng.* IV 143 (1619). Acht hoorebooms ofte velghen commende an den merckelstyl. *Ib.* 149 (1620). Op elcken kant van de hoorneboomen oock eenen voet streckens. *Regl. edif.-meters* 16 jan. 1705, IV 3. Zie ook Schuermans en De Bo.

HORLOGIE (Orloge), zn. 1) *Uurwerk*, fr. *horloge, instrument destiné à marquer les heures.* Kil. *App.* Horologie. *Horologium.* || Van de uurklok is er eerstmaal spraak in de stadsrekeningen op het jaar 1377/1378. DE PR. en BR. *Gent* II 530, *Belfort.*

2) *Raderwerk met eene andere bestemming*, fr. *mécanisme ayant une autre destination.* || Horlogien, alsoewel dienende om speten te draeyen als andere. *Proces Meerseniers* § *Smeden*, 1546.

3) *Raderwerk met eene moorddadige bestemming*, fr. *mécanisme ayant une destination meurtrière.* || Onder den vierden aprilis tselve jaer [1585] wiert by die van Antwerpe op de riviere nederwaerts ghesonden twee brantschepen, eñ op elck schip alleenlick een schipper om te stieren, al gheladen met buspoudre, peck, tarre eñ groote steenen, al ghemaetst in melcandren, eñ daerbinnen zeker orloge loopende voor eenen tijdt. Eñ thende van dien, zoude van selfs vier slaen, eñ al dat regiment in brande stellen. PIOT, *Chron.* 649 (1585).

HORNICK (Hornoc, hoernoc, hornoc, hornoch, horric, hornic, hooric, horigh), zn. m. *Hoek eener straat*, fr. *coin, angle d'une rue.* Kil. Hornick *vetus fland. Angulus.* || Op den hornoc van der straten daer men van der Nuwerstraten compt eñ gheet tSinte-Jansveltweert. *Schep. Diest* 3 aug. 1325. Op den Spieghel, op den hornoch aldaer. *Id.* 10 januari 1330. Aen sijn erve.. dat steet op den stenwech opten hornoc dat men heet Jan Houghen strate. *Id.* 28 oct. 1334. Ane thuis metten gronde.., eñ steet opten hoernoc (op den rug staat „op den horric of hornic"). *Id.* 29 aug. 1336. Nieman en zal harinc van den heileghen lande [*nl.* Helgoland] vercopen dan beneden Emonts oversten hornoc. *Kb. v. Diest*, B 57, en *passim te Diest.* Dien... sal men openbairlec... eñ oic tot allen hoiricken van den straten.., becundeghen. *Belg. mus.* X 112, *Stadsrechten Brussel* 1368/1386. Huus eñ erve... makende de hooric. DE VLAMINCK, *Stad* IV 231 (1461). Boven het Cantersteen, op den horigh... Op den horigh van der Nieuwstraeten. MARTINEZ 150 (1664). Verhaeckende aen den noordt-oosthorick met een haecxken busch noordewaert in tot aen den vyfhorick, eñ verhaeckende nogh ten noordhoest-hericke etc. (In denzelfden akt: ten noordoost-houcke, en vyfhoucke. *Not. akte v. Brugge*, 1781.

HORNICKTICHEL (Hoornictiechel, hoornetichel), zn. m. *Boordpan*, fr. *tuile de bord.* || Voor elcken hoornetichel [sal men den ticheldecker toeleggen] eenen voet. *Regl. edif.-meters*, 16 jan. 1705, v 5. Van xvj hoornictiechelen iiij s. *Stadsrek. Ninove* 1479.

HORST, zn. *Nest van eenen roofvogel, aire d'un oiseau de proie.* Kil. *auct.* Horscht/horst. *Virgultum... Lieu plein d'arbrisseaux.* || Aengaende de edele voghelen, wy hebben gheordonneert.., dat onse warantmeester van Brabant.., jaerlicx zullen doen wachten allen de horsten van de edele voghelen, als van havicken, tessels, sperewers, valcken, smerels eñ andere hant- oft loirvoghels. *Pl. v. Vl.* 31 aug. 1613, a. 62; II 402.

HOSE (Hoese, hose, hoos), zn. 1) *Broek*, fr. *chausse.* Kil. *auct.* Hose/kousse. *Caliga. Chausse. Waarschijnlijk de* bovenkoussen, *femoralia. Haut de chausses* || Soo wie eenige priemen, messen oft diergelijcker geweer heijmelijck draegen op hun mouwen oft aen hen hoesen, sullen bruecken,.. *K. v. Tongeren* 1502, a. 45.

2) *Looden, kegelvormige kap, bedekking of overkleeding aan den top eener met schaliën bedekte torenspil*, fr. *la chape ou revêtement en plomb, en forme de cône, qui termine la pointe d'une flèche de tour couverte d'ardoises.* EDW. GAILLIARD, *Glossaire*, HOOS. || Den annemer wert ooc ghehouden anne te doene de hoze, eñ te helpen opstellen den staf, daerinne wesen sal de vaene [*nl.* de weerhaan]. REMBRY II 329 (17de E).

3) *Waterleiding*, fr. *conduite d'eau, canal.* || Dat oock die selve supplianten gehouden souden syn binnen der erven des voorsz. godtshuyse aen den heymmuer.., te stellen een loffelycke hoze om

't Sinnewatere daghelyckx daerdeure te leyden eñ synen loop te hebben tot in der voorsz. Sinnen liggende aen d'uytterste syde van de stucken erfs by den godtshuyse gederft. MARTINEZ 105 (1546).

4) *Ragkorf*, fr. *hotte*. || Pieter Marquet,.. ghebannen te Belle, ordinaire briefdraghere, loopende achter lande met een hose ghelic een schoelappere. DE COUSSEMAKER, *Troubles rel.* 350; *avec une hotte* zegt de uitgever.

HOSENRAT, HOSENWIEL, zn. o. *Rad van eenen watermolen*, fr. *roue d'un moulin à eau*. || De twee hozenraederen het water van boven door de kellen ontfangende eñ draeyende. MARTINEZ 266. Dan, is sedert denselven molen hermaeckt eñ vernieuwt met een hosewiel, soodat denselven alsnu veel meer sal konnen malen als voordesen. *Gaesbeke* 22 (1670).

HOSTELIER, zn. m. *Waard*, fr. *hôtelier*. *De waarden oefenden veeltijds, met hun beroep, dat van makelaar uit*, fr. *les hôteliers exerçaient souvent, en même temps que leur profession, celle de courtier*. || Int jaer MCCCLVI was gheordineert: dat elc hostelier, die hem wilde gheneren met makelardien van lakenen, eñ elc lakencopere eñ upsettere, die hem gheneren wilde met coopmanscepen van lakenen binder stede van Ypre, moet zekere doen elc van iiij^c lib. grote, ter discretie van scepenen. *K. lakeng. Iperen*, xiii, *Hostelieren*. Dat de voorseyde Lauwers in tyden verleden bevoorwaerde eñ cochte jeghens Jan Rauledere, haren man doe was, denzelven Lauwers te diere tydt wesende hostelier eñ makelare te Brugghe, te een zyns gast behouf, als hy zeyde, neghen last caeckharinx, vul eñ zoete, metter roupe van Biervliet. *O. stad Brugge*, II 41 (1461). De voorseide vremde cooplieden, van nu voordanne, zullen logieren met haeren werden, vrye hosteliers eñ makelaers wesende, eñ nieuwers el. *Ib.* 82 (1477). Zie ook WEERT.

HOUCHIEREN, HOCHEEREN (Houdchieren), bw. Slechts als verl. deelw. voorkomend. *Uitgedoscht*, fr. *paré*. La Curne Houchier, houcier. *Caparaçonner, recouvrir*, van het paardekleed; doch onze teksten schijnen eene bet. te hebben, die op man en paard slaat || Dit navolghende waren steikers van buten: eerst van Brugghen zoo wasser.., item, van Ryssele.., item, Jan Marchant eñ Joos Renier, eñ waren zeer rykelike ghehoudchiert. Item mer Jhan Van Heinen up hemzelven, eñ was zeer rykelike ghehocheert. OL. v. DIXMUDE 102. Zie ook VERHOUCHIEREN.

HOUDANE, zn. *Dam, keerdam*, fr. *bâtardeau*. || Dat huerlieder soude beliefven te verstane tot upmaecken van een speye eñ houdane aen de nederwaert straete up de beke,.. omme thoudene water tot fortificatie deser stede. REMBRY II 296, *Stadsrek.* 1594/1595. *Ib.* 351. De retenuen van water ofte houdanen daerinne wesende. 390; *it.* 392.

HOUDE, zn. v. 1) *Hoede, voogdij*, fr. *garde, tutelle*. Ofr. *bail*. || *Quicumque in sua warda*, i. e. houda *puerum habuerit, qui fuerit infra annos, et ipsum maritaverit sine consilio parentum propinquorum, et inde convictus fuerit per coram, omnia bona sua erunt in gratiam comitis*. *K. v. Veurne* 1240. Zie ook HOUDENIS.

2) *Gunst, genade*, fr. *faveur, grâce*. Kil. *auct.* Houde. *Favor & Comitas. Faveur, & Courtoisie.* || Scepenen van Alsenberghe eñ van Rhode ontbieden hem Gods houden. *Rijksarch. Charters v. Tervuren*, nr. 93, *Rhode en Alsenberg* (1302). Scepenen van Alsenberghe eñ van Rhode ombieden allen den ghenen dien dese letteren sien selen of hoeren leesen, Gods houden. — Onbieden hun Gods houden. *Ib* 1303 en 1306.

3) *Genegenheid*, fr. *affection*. || T[ot] allen denghenen die deze letteren selen sien, de lantscepenen van Velseke god houden [goede houde?] in unsen Here. *Oork.* 21 juni 1257 (kopij). Zie het voorgaande.

HOUDE, bijw. Soo houde, alsoo houde. *Zoohaast*, fr. *aussitôt que*. Kil. Houde. *Statim, confestim, citò*. Soo houde. j. soo haest als, *Simulac*. || Maer also en ghevielt niet, want also houde als de grave Guy met zinen viftich edelen in Parys quam, sy waren alle ghevanghen. JAN v. DIXMUDE 155.

HOUDE, HOUT (Hou, holt), bn. 1) Van Godswege. *Genadig, goedgunstig*, fr. *clément* (*de la part de Dieu*), *propice*. Grimm Hold, *gnädig, gewogen*. || Hen dunct dat hen God herde hout es. *Allerkerstb.* 31.

2) Van den onderdaan jegens den heer. *Verkleefd, toegedaan*, fr. (*de la part du sujet envers le seigneur*) *dévoué, attaché*. Grimm *treu ergeben*. — Hou en trouw (getrouw). *Verkleefd, toegedaan en getrouw*, fr. *dévoué, attaché et fidèle*. || Eñ sal oec [*nl.* de vreemdeling die stadsburger worden wil] zweren den heer, daer hi toebehorendé is [*nl.* den hertog van Brabant of den Luikschen bisschop], eñ onser stat van Tricht, hout eñ getruwe te sijn. *C. v. Maastricht* 155, *Priv.* 23 oct. 1413. Ich geloeve eñ sweere ten heylgen eñ op dit heylich Ewangelium mijnen genedighen here van Ludic eñ der stat van Triecht holt eñ getruwe te sijn. *Ib. Charter v.* 1409, *Schepeneed* 455 Die porter sal sweeren ten heylighen, dèn heer van Megem eñ der stadt van Megem trou eñ holt te wesen eñ te sijn, eñ sijnen medeporteren *Landcharter v. Megen* 1357, a. 30. Trou eñ holt. *Id. v.* 1537 *ad calcem*. || Dat sy sulcke officie, daer sy toe gecoosen syn, dat jaer uyt wel eñ trouwlyck sullen onderhouden eñ bedienen, ons eñ onse stadt holt eñ ghetrouwe syn. *K. v. Hasselt* 27 juni 1577, a. 1, *Eed der regeerders*. Hou eñ trou. DE PR. en BR. *Gent*, II 470. Hier sweer ick, dat ick van nu voortaen den heere van Berghen eñ zijnder stadt van Berghen sal hou eñ getrouw zijn. *C. v. Bergen op-Zoom*, XI 5, *Eed van eenen poorter*.

HOUDEN (hakken). Zie HOUWEN.

HOUDEN (trouwen). Zie HUWEN.

HOUDEN (Hauden), HALDEN, bedr. en wederk. wkw. I. — BEDRIJVEND. 1) Een huis. *Het onderhouden, in goeden staat houden*. fr. (*une maison*) *l'entretenir, la tenir en bon état*. || Eñ si solen hore levedaghe dat huis houden van dake eñ van wanden, eñ na hore doot also goed laten alst nu es. *Schep. v. Diest* 11 oct. 1308. Also dat hi, Ghilijs, sijn leefdaghe dat huis van dake eñ van wanden sal hauden. *Id.* 3 dec. 1308.

2) Kinderen. *Die onderhouden*, fr. *entretenir* (*des enfants*). || Hoewel dat vader ofte moedere in alle ghevalle schuldich zyn te haudene eñ te beweghene [*nl.* opbrengen] hunne onbejaerde kinderen, nochtans... *C. v. Denderm.* XIV 11. — Als zn. *Onderhoud*, fr. *entretien*. || Een vrouwe is schuldich te betalene huyshuere, bier, broot, spyse eñ dranck, eñ alle andere schulden daeraff sy genyet eñ proffyt gehadt heeft, eñ die mede in heuren oirbore syn geconverteert; insgelycx de alimentacie eñ thouden van heuren kinderen,.. *C. v. Antw.* 1545, XI 36.

3) Met de borsten. *Zogen, met de moedermelk voeden*, fr. *allaiter, nourrir du lait maternel*. || De vrouwe moest heur bastaertkinderen houden een

vierendeel jaers met heuren borsten, 't selve bij heur doenlijck zijnde. *C. v. Deurne* 1612, a. 130.

4) Van eene levenswijs. *Leiden* (*een leven*), fr. (*d'une manière de vivre*) *mener* (*une conduite*). || Dat men in der wet soude houden een heilich ernstich godlijc leven. *Aller Kerstenb.* 18.

5) Zon- en feestdagen. *Die onderhouden*, *in rust en godsvereering doorbrengen* (fr. *dimanches et jours de fête*) *les observer*, *célébrer par le repos et dans la dévotion*. Kil. *auct.* Vierdagh houden / hooghtijdt houden. *Celebrare diem festum*... *Célébrer une feste.* || Daghementen, sommatien, wettelijcke weten eñ executien op sondaghen eñ heijlighdaghen, die men ter eeren Godts is houdende, ghedaen, sijn nul eñ van onweerden. *C. v. Deurne* 1612 a. 219. *It. C. v. Antw. comp.* V, iv, 11.

6) *In bezit zijn van*, *bezitten*, fr. *être en possession de*, *posséder*. || Hebben ghehouden zonder calange, alse hare rechte coepgoet, viere eñ dertich jare eñ meer, dese vorseide cleene tolne. *Kleine tol te Brugge* 1269.

7) Eenen misdadige, schuldenaar, enz. *Aanhouden*, *in hechtenis nemen*, fr. (*un malfaiteur*, *débiteur*, *etc.*) *arrêter*, *appréhender*, *incarcérer*. || Jof iemene andren wont, men sal nemen sinen lachame eñ sal syn ghehouden int sgraven vanghenesse... Eñ coemt hie ter maninghe [*nl.* openbaarlijk ingeroepen zijnde], hie sal syn ghehouden, also als hierboven gheseit es. *K. v. Brugge* 25 mei 1281. Waert soe, dat die poirters van der vors. stad van Mechline gehouden waren eñ geschat omme schout van der vors. stede van Brugghe... *Brab. Yeesten* II 496 (1356). Dat wij dan de ghisele, die wij hebben van hen, los, vrij eñ quite over zullen doen leveren, paiselec, rustelec eñ onghehouden *Ib.* 491 (1356). Soe wie wonechtich buten Dyest yemanne wonechtich binnen Dyest ontseeghde.. eñ daerboven quame binnen Dyest, souds ghelden x lb. eñ daervore soude men houden eñ zijns zeker zijn. *Kb. v. Diest* B 93. Dat nyemant van onsen ondersaten van Brabant en souden een inghesetenen der stadt oft vriheyt van Halen buyten derselver elders in onsen lande van Brabant houden noch doen houden oft arresteren. *Rekenk. v. Brab.* reg. 138 fol. 226 v°. 16 febr. 1536.

8) Van eene oorkonde. *Inhouden*, *bevatten*, fr. *contenir*, *s'exprimer*. || Nae dat... partijen soo verre huer proces beleydt hebben,.. soe houdt den stijl van den hove dat zij behoiren te renuncieren van meer getuygen oft productien te doen,.. V. D. TAV. 372 v°. Ingevalle de dispositien [*nl.* van het testament] egheene quitinghe en houden. soe moghen derfgenamen oft proprietarisen die altijt quitene. *C. v. Antw.* 1545, XII 10.

9) Een schrift tegen een ander. *Die vergelijken*, *tegen elkander houden*, fr. *collationner*, *conférer* (*deux écrits*) *ensemble* (Kramers). || Ten daghe van der andwoorde zal by den heesschere, of procureur over hem, zijnen heesch gheresumeert werden, daer de secretaris den handtbouck jeghens houden sal... *C. v. Gent*, II 318. Ord. 21 juni 1552 a. 46.

10) *Als kostuum onderhouden*, *in acht nemen*, fr. *observer comme coutume*. || Dat men van ouden tijden alhier gehouden heeft, dat dezelve proprieteyt ierst devolveerde op de naestlevende. *C. v. Thienen* XII 5.

11) (Iets bij eede) *bevestigen*, fr. *confirmer* (*qc. sous serment*). || Die gestolen goet zijn wilt maken, hij moet hebben zesse manne, diet met hem houden ten heiligen. *t Recht v. Uccle* 30. Dit sal hy met synen eedt houden eñ confirmeren dat dit alsoo is. *C. v. Brussel*, *Stat.* 1417/1432, a. 6; Christijn *quod jurejurando suo confirmabit.* Dwelck hij bij sijnen eedt heeft derven houden. *C. v. Antw. comp.* V, vij, 11. En zij dat die weerd betone metter waerheit, ocht hi en houde op zinen eet, dat hine ghewaernt heeft. *Kb. v. Diest*, B 91. *It. C. v. Dendermonde* 1546, VI 4; *C. v. Herentals* II 9; *Wielant*, *Pract. crim.* c. 48.

12) Eene scheidsrechterlijke uitspraak. *Die nakomen*, *onderhouden*, *vervullen*, fr. (*une décision arbitrale*) *l'observer*, *l'exécuter*. || Wij, Margriete, graefnede, eñ ic Guy, hare zone,.. die zegge [*nl.* scheidsrechterlijke uitspraak].., consentere, confermere [confirmere?] eñ belove ghetrauwelicke te doen houdene eñ wachtene jeghen elcken. *C. v. Brugge* I 207 (1275). Dit vinderscip wedde te houdene Weinin Stullaert. *Oork.* 11 nov. 1279. Want onse goide lude gemeinlic in onser stad van Tricht voirmails eyde gedoen hebben eñ ten heiligen gesworen te halden alsulke nuwe carten eñ brieven als... *C. v. Maastricht*, 450 (1379).

13) Houden sijn recht aen den rechter. *Van dezen eischen*, *dat hij den verweerder doe borg stellen*, *of hem gevangen houde*, fr. *garantir son droit en requérant du juge qu'il oblige le défendeur à mettre caution*, *ou qu'il le tienne en prison*. || Wie wille spreken op anderen in rechte, hij mach spreken op hem selven; eñ heeft hij ghenen [*var.* negeen] borge, de heere machen houden te rechte. *t Recht v. Uccle* a. 46. Die compt in rechte en biet hem in de Wet, eñ hout zijn recht aen den heere, eñ nemes orconde de scepenen, de heere moet genoech doen van der saken. *Ib.* 49. Soo wanneer een crediteur aenspreeckt synen debiteur mit rechte voor amptman, borgemeesteren eñ schepenen deser stadt, van eenre sekere somme van penningen, eñ d'aenspraecke gedaen synde, de crediteur houdt syn recht aen den amptman, gevende hem eenen stuyver, dat dan de voorschreven amtman costumelyck eñ gemeynlyck tot hem roept den verweerdere, seggende:" „Vrient, wat seghde ghij daertoe? hebde ghy borge, oft sulde ghy wel borghe cunnen stellen?" oft dyergelycke woorden, nyet begeerlyck wesende om dyen debiteur boven te leyden [*nl.* gevangen te zetten]; eñ als de debiteur egeen borge en heeft oft stellen en can, dat dan de amtman dyen debiteur gevangen doet leyden op den Steen; tenwaere dat de crediteur tevreden woude wesen metten debiteur doende cautie juratoir, daertoe de amtman gemeyntelyck syn beste doet omme te inducerene den crediteur. *C. v. Antw.* 1545, *Guldeboeck* a. 99. En sal voortaen een aenleggher sijn recht niet moghen houden aen den guldeken oft waerdeyn, om eenen poorter oft inghesetenen, aldaer in recht comparerende, ghevanghen te houden, tot dat hy cautie ghestelt heeft; maer willende cautie hebben, sal daeraf vonnisse moeten verwachten, eñ t' selve ter executien stellen soo 't behoort. *Ib.* 1582, V, 9.

14) Houden aen sijn selven (de kosten van eene proceduur). *Die voor eigen rekening houden*, fr. *prendre à sa charge* (*les frais d'une procédure*. || Dat bailliu eñ mannen, mitsgaeders schepenen van de respective leenhoven eñ Wetten, zullen verobligeert zyn te houden ordinair leenhof ofte vierschaere ten minsten alle veerthien dagen, sonder daerentusschen hof ofte vierschaere extraordinaire te houden, 't en waere daertoe versogt; in welcken gevalle den versoecker dat sal moeten betaelen eñ aen syn selven houden, sonder, in cas van proces, meer in kosten te mogen brengen als een enckel

hofrecht ofte diëte, uytgenomen... *C. v. Aalst* 730, *regl.* 31 juli 1752, a. 2.

15) Houden aen iem. (eene door hem aen de stad veroorzaakte schade). *Die op hem verhalen*, fr. *se dédommager sur qn* (*d'un préjudice causé par lui à la ville*). || Waert dat deghene die alsoe uut trocken, in dien vermete ofte twiste yet te handen trocken daer der stad mide oft scade af comen mochte, dat men dat houden soude ane haer lijf eñ ane haer goed. *Kb. v. Antw.* a. 195. Zoe wat portere die ijmant te dienst rijst oft gaet uut der stadt van Sintruden, eñ die stadt hebbe naemaels daeraff last oft scade, deenre [*nl.* diere] last oft scaden sal haer die stadt halden aen sulcken poertere, ende aen zijn goet die selve last eñ scade ervolgen mogen. *K. v. St.-Truiden* 1366, a. 48. It. blz. 65 (1374).

16) *Voor plichtig houden*, fr. *tenir pour coupable.* || Men sal een general ghebod doen al Vlaendren dore: waerd zo dat yemen mer Gheraerd vorseit, ofte zyne hulpers, huusde of hoofde, dat menne hauden sal van gheliken faite [*nl.* van de moord van twee schepenen]. *C. v. Gent*, I 522 (1351).

17) *Straffen*, fr. *punir.* || Die... wordt ghecorrigeert arbitraelijcken ter discretie van de heeren schepenen; eñ toogh hij eenighe wapenen, om deselve te invaderen, soude hem ghehouden worden aen sijn lijff. *C. v. 's Bosch*, III 22.

18) Houden de klok. *Wat men hierdoor te Diest verstond, is ons niet gebleken; het schijnt eene verpachting te zijn, wellicht voor de lijkdiensten*, fr. *nous ignorons ce qu'on entendait à Diest par cette expression; affermait- on peut-être la sonnerie pour les services funèbres?* || Die de stormclocke luden wilt, al eest met wille srichters eñ der scepenen, hij zal se verborghen eñ daer gheven c s., die clocke mede te houdene. *In margine*: Borge te stellen voor het luyden van de groote clocke. *Kb. v. Diest*, B. 64.

19) Houden den dach. Zie HOEDEN 3).

20) Te houden sijn van. *Moeten gezegd worden van, toepasselijk zijn op*, fr. *devoir être dit de, être applicable à.* Vgl. het hd. *was haltst du davon?* Grimm Halten 11) *a*). || Oft eenich man storve die wettige gebuerten achterlatende is, soe sullen alsulcke wettige gebuerten staen in stadt hons vaders; aldus oock van die vrouwen te halden, ja van die stockguederen. *C. gr. Loon*, I 49, VI a. 21.

21) Als verleden deelw. met de voorz. in, van, voor. — *a*) *Wettelijk verplicht*, fr. *obligé légalement.* || Soo wanneer.., is den besettere alsdan ghehouden eñ schuldigh mette leenmannen oft wethouderen... den besetten pandt te betreden.., eñ denselven ... te designeren. *C. v. Santhoven* 1664, V 53. It. *C. v. d. Kiel*, VIII 8; *C. v. Antw. comp.* IV, xj, 26. — *b*) Van goederen. *Verbonden*, fr. (*de biens*) *obligés.* || Naer costume deser stede, voor de schulden by den man binnen huwelicke ghemaect, zyn de goedinghen van den wyfve toesprekelic eñ mach men voor zulcke schulden de goedynghen van den wyfve anspreken. *C. v. Auden.* 2de d. 251 (1575). — *c*) Gehouden in iem., *Aan iem. verplicht*, fr. *obligé envers qn.* || Men verstaet dat diffamatie sy: als iemant openbaerlijck segt, oft de mare doet gaen, dat de gediffameerde grootelijck in hem gehouden is van geleenden gelde, oft van coopmanschepen, oft uuyt eenige andere saken. WIELANT, *Pract. civ.* c. 17. a. 2. It. SCHAYES, *Collacie* 463. — *d*) Gehouden in, van. *Verantwoordelijk van*, fr. *responsable de.* || Van acten, die eenighe momboiren alleene doende syn oft gedaen hebben, sonder wille, wete oft consent van den anderen, daerinne es nyemant van den momboren gehouden dan deghene die die acten alleene gedaen hebben. *C. v. Antw.* 1545, X, 23. Waert dat die ghewapende [gasten] yet mesdaden, daeraf soude die wert ghehouden sijn ghelijc hen die tfeyt daden [*nl.* indien de waard zijne gasten van 't verbod van wapens te dragen niet verwittigd had]. *Kb. v. Antw.* a. 20. *It. C. v. Antw.* 1545, II 18. — *e*) *Beschuldigd*, fr. *inculpé.* || Dat een ander man van den vorseiden faite ghehouden was, eñ dat zij twee van eens mans doot haer lijf niet verbeuren mochte. *C. v. Auden.* 2de d. 303 (1353). It. PIOT, *Cart.* II 581, *K. v.* 1547 a. 17. — *f*) *Overtuigd* (van eene misdaad), fr. *convaincu d'un méfait*). || Essere iemene of gehouden [*nl.* van eenen manslag], hie sal syn in sgraven ghenaden van live eñ van goede (fr. tekst *et saucuns en est tenus, il sera en la volenté le conte, de cors et davoir*). *K. v. Brugge* 1281 a. 9. — *g*) *Strafschuldig aan*, fr. *coupable de.* || Van deser misdaet [*nl.* parricidien] is gehouden tkijnt, dat vader oft moeder doot. V. D. TAV. 64 v°. Bij deser misdaet [*nl.* van stellionaat] zijn gehouden eñ plichtich alle diegeene die bij dissimulacien, dat is, verzwijgende oft ontkennende die wairheyt, ennich dinck verbynden oft verpanden veele persoonen, den eenen voire eñ den anderen nae, eñ niet uuyt en steeken noch en verclaren den voircommere noch verpandinge die zij te voiren dairop hadden gedaen. *Ib.* 90. *It.* 90 v°. — *h*) Gehouden van sinen hoofde. *Zijn lijf verbeurd hebben, strafbaar met de dood*, fr. *avoir encouru la peine de mort, être punissable de mort.* || Waer... hie hier namaels dade enighe sake of enighe sticke jeghen twijsdoem van den voerseiden vinderscepe, of jeghen enich point van dat die vinders wisen souden, dat hie ware ghehouden van sinen hoefde jeghen den sovereinen bailiou van Sinte-Pieters van Ghent,.. ghelijc of hie wettelicke verwonnen eñ verbannen ware van manslachten. *Vad. Mus.* II 363 (1281).

II. — WEDERK. 1) Hem houden. *Zich hoeden, voorzorg gebruiken*, fr. *se garder, user de précaution.* || Ofte waert datter eenighe scade afquame [*nl.* van brand aan een huis met strooien dak], dat soude men soe corrigeren bi den heere eñ bi der stad, ane denghenen dies niet verwaert en hadde, dats andere exempel nemen souden hem te houdene. *Kb. v. Antw.* a. 198[5].

2) Hem houden van een ambacht. *Behooren tot een ambacht, er deel van maken*, fr. *appartenir à un métier, en faire partie.* || In den welcken [registre] men inscriven eñ registreren zal alle de naemen eñ toenamen van denghuenen die hem houden van eeneghe van den drie ambachten. DE PR. EN BR. *Gent.* I 102 (1515).

HOUDEN, zn., o. Van een leen. *Het in bezit zijn van een leen*, fr. *le „tènement", la possession d'un fief.* || Ten voorseyden leene behoort toe thouden eñ tenement van eenen leene. dat... DE PR. EN BR. VI. *Nevele* 33 (1387).

HOUDENIS (Houtnesse, houdenisse, houdenesse, haudenesse), zn. v. 1) *Gebruik, gewoonte, herbrengen, voorrecht*, fr. *usage, coutume, privilège.* || Eñ die grave doet al die houtnesse [af?] dat scepenen eñ porters te Brugghen gheusert hebben, sonder van so vele als hem behouden es in desen scrifte, fr. *Et oste li cuens tresorendroit tous les usages ke eschievin et bourgois de Bruges i ont usei, fors ke de tant ke sauvé lor est par cest écrit. K. v. Brugge* 1281 a. 32.

2) *Bezit*, fr. *possession*, ofr. *tenance.* || Dat Symon

Van den Hove nam meester Niclais rijs vorseit, eñ droech se wech binne sinen hove, eñ hilt se in hovitnessen [*sic*] jeghen meester Niclais wille eñ sijns ondanx. *Oork.* 31 jan. 1287. Behoudenlec dien, dat si [*nl.* de abdis] eñ hare kerke bliven tallen daghen in die weghe, int regiment eñ in houdenissen van den vorseiden hoye eñ den toebehoerten, in alselken pointe alse si hebben gheweest eñ gheuseert van ouders over al (fr. tekst *ke eles et leur église demeurent à tous jours ès chemins, ès régies et ès tenanches de ledite court*...). *Oork.* 28 aug. 1292.

3) *Bezittingsrecht*, fr. *droit de posséder, possessoire.* || Dat die vorseide abt eñ convent van Nineve moghen met desen lande haren wille doen, eñ dat hi, Jan vorghenomt, enghene houdenisse no engheen recht meer en heeft an dat vorseide bunre lants. *Oork.* 11 juni 1299. It. 5 juli 1299 (houdenesse).

4) Van schuldenaars. *Opsluiting, gevangenhouding*, fr. (*de débiteurs*) *détention, réclusion.* || Deghene dien men levert [*nl.* den schuldenaar] hy moetene houden boven der erden, stroe onder hem eñ plumen onder syn hoeft, eñ ysers also vele alse hy wille tusschen cnie eñ cnoessele, eñ wech ter stille cameren, eñ borne eñ broets ghenoech; eñ wille hem yemene iet goeds doen, dat es hy sculdech te ghedoeghene deghene diene in houdenessen heift. *C. v. Gent, Gr. ch. v.* 1297, a. 92.

5) Van minderjarigen. *Verpleging, onderhouding*, fr. *alimentation, entretien.* || Kindere ooc sullen sijn onder svaders ofte smoeders bescermenesse eñ houdenesse, als si zijn onverjaert. DE PR. EN BR. IV. *Desteldonk*, 12, *priv. van der Ouderborch* 1268, a. 41. Dat vader oft moeder van weezen hebben zullen de houdenesse, handelinghe eñ profiten van hueren kinderen goede. *C. v. Iperen, kast.* a. 73. It. 170. Al waert dat yemandt de onbeiaerde kynderen voor niet houden wilde, daerby en souden vader ofte moeder niet verliesen t'recht van houdenisse. *C. v. Veurne*, VIII 2. Recht van houdenisse eñ staende baile. *C. v. Belle* XI 6. Tot de voornomde alimentatie eñ haudenesse van de voornomde bastaerden vermach den naturelicken vader hemlieden te beghiften by testamente. *C. v. Auden.* XXIII 38. Als der weesen goet notable eñ excessyf es, zijn scepenen, als uppervoochden, ghecostumeert d'houdenesse of alimentatie te modereerne met toelegghe van zekere jaerlycxsche competente somme, eñ t'ordonnerene 't overschot t'employerne ter weesen prouffyte; ofte den voocht de gheheele administratie te latene zonder rekeninghe, mits alle jaere beleggende zekere somme ter weesen proffyte. *C. v. Gent*, XXII 6. Dat dezelve heesscheghe versocht thebbene dadministracie, houdenesse eñ handelinghe van derzelver huerer dochtre eñ hueren goede, omme metten blade haer tonderhoudene, ghelyc andre moeders daghelicx hebben van hueren kyndren. *C. stad Brugge*, II 198 (1526); *it.* 189, 422, 519. *It. C. v. Assenede* XV 5; *C. v. Kortrijk* XVI 16; *C. v. Edinghen* XVIII 8; *Van de Velde, Annot.* 113, en *passim.*

6) *Recht van verpleging*, fr. *droit de garde, d'alimentation et d'entretien.* || Al waerd dat eenigh van den kinderen vrienden dezelve kinderen ghedurende huerlieder ombejaertheden om niet houden wilden, daerby en zullen de vadere oft moedere huerlieder houdenesse niet verliezen, emmer tghebruuc eñ opheve van den goede, midts dat dezelve vrienden totter houdenesse niet bedwinghelic en zouden zijn, alst nood ware. *Ib.* a. 172. *It. C. v. Auden.* XVIII 4.

7) Van krijgsvolk. *Inkwartiering*, fr. (*des gens de guerre*) *logement.* || Betaelt aen de weduwe Olivier Van der Cruyssen, over d'haudenisse van den colonel met zijne officieren eñ knechten, die alhier heeft ghelogiert gheweest binnen deser prochie met syn regement, II p. gr. Betaelt aen Jan Vernieuwen over d'haudenisse van drye ruyters van hetselve regement, X s. gr. DE PR. en BR. V. *Bottelare* 11 (1645).

HOUDER, zn.m.; vr. HOUDERIGGE; Limb. helder. Ook Blijver en Blijvige. 1) *Langstlevende, overlevende van de echtgenooten*, fr. *survivant, survivante des époux, tenancier, tenancière.* || Uuytgrootinghe, verhoirsatinghe, vercavelinghe eñ verdeel van goede, gebeurt tusschen houder oft houderigge eñ d'hoirs. *C. v. Aalst* XX 36. Houders, houderigghen oft hoyrs van poortelicke sterfhuusen, .. vermoghen ... *C. v. Gent* I 12. Den houder oft houderigghe van eenighe sterfhuysen sal hebben XIIII daeghen tijt tot het maecken van staet van goede. *C. v. Edingen* XX 15.

2) Van eenig goed, van een leen of eenen pand. *Inbezithebber, huurder, gebruiker*, fr. *possesseur, occupant, locataire* (*d'un bien, d'un fief ou d'un fonds d'hypothèque*). || Als eenig verhuert huys ofte erve uytgewonnen wordt by dagementen, mainmise, beleydt, decreet ofte andersints, eñ den houder ofte huerlinck daervan behoorlijcke konde eñ wete gedaen zij, soo expireert de huere ... *C. v. Loven* XI 2; *it.* IV 25. Daeraf ordinaerlijck ten platten lande de wete gedaen wort aen den houder van deselve panden. *C. v. Brussel* 1606, a. 99; Christijn *fit certificatio colono.* Wanneer die relieve niet en geschiet binnen ses weecken nae die afflyvicheyt des lesten helders, valt den scholtus die boet van seven schillingen. *O. Liège* 26 juli 1624 a. 19.

HOUDERSCHAP. *Overleving van een der echtgenooten*, fr. *survivance d'un des époux.* || Niet jegenstaende dat denselven man, geduerende syn hauderschap.. veele schulden, staende de societeyt [*nl.* het huwelijk] gecontracteert, of gekweten ofte vermindert heeft. VAN DE VELDE, *Annot.* 71 (1684).

HOUT (Holt), zn. o. *Bosch, woud*, fr. *bois, forêt.* Kil. *auct. Sylva. Forest.* || Ghy ... hoorde aldaer de generale resolutie van de voornoemde persoonen te wesen te trecken naer het hout van Nieppe, omme aldaer te vyndene huerlieder capiteyn, .. DE COUSSEMAKER, *Troubles rel.* IV 229 (1578). Deselve bende, commende ontrent de voornomde abdie van Sinte-Geleyn, wierd ondect van zekere soldaten van den hertoghe van Alva, in nombre van XVII^c busschieters ofte daerontrent, ligghende in een hout ghedoken, waer de vianden passeren moesten ... Daer waren oick buten thout ontrent de III^c vyftich peerden-ruters van den hertoghe. PIOT, *Chron.* 408.

HOUT, zn. o. Zooals thans, fr. *du bois.* || Geheel hout. Mutsaert. Halffhout. Gesaechde balcken. Plancken. Ront hout. Opgaende hout. Ribben oft bruggen. Wishout. Schorsse. Houtkoelen. Waegenhout. Velgen. Speecken. Latten. Latboomen. *Tol te Rumpst, Rekenk. v. Brab.* reg. 136 fol. 341 v° 15de E. Van elken scepe wishouts, fasseelhouts, bondelhouts, hoephout, bachout of mutsaert. *Ib.* 132 fol. 76 v°. Houdt van Bresillie, 1 bale vj gro. Van Pruyssche, 1 bale ij gro. Van Galissie, 1 bale 1½ gro. Te spoele oft talier, 1^c, ½ gro. Knorhoudts, 1^c wagenschots, iiij gro. Boogehoudt, 1^c, ij d. Velghehoudts, 1^c, ij d. Speeckhoudt, 1 duyst, 1 gro. Vls. *Watertol* 1550. — Houdt van Bresillie, thondert iiij s. Hondt van Galissie, 1 bale XV s. De halve nae advenant. Houdt: 1^c wageschotz, thondert geëv. iij lb. *Schatting* 1551. **Hart hout § doof, murw, weeck hout.** *Hard hout — zacht of*

week hout, fr. *du bois dur — du bois tendre.* — || Alle hart hout staende op leen, als opgaende eecken, tronckeecken, olmen, esschen, kerselaers eñ alle fruytboomen, eñ datter voor hart hout gherekent wort. *C. leenhof v. Denderm.* IV, 17. (Het ontwerp der Kost. v. Denderm. van 1546, rubr. VIII a. 39, luidt evenzoo, en voegt erbij: Murwe hout: abbeelen, willeghen, popelieren). Holt dat gesadt wordt met wortelen, als eycken, essen, kerseleren ende andere oefftboomen, eñ oock wyen ende populieren, die geerden draegen daer men met vredende is, dat halt men voor hardt houdt. *C. gr. Loon*, I 570 (1700); *it.* 55 en 56. Holdt dat met slechten poten gesadt weerdt eñ opgaende hout is, als popelieren, abeelen, wilghen eñ desgelycken, dat halt men voor weeck hout. *Ib.* I 785. *De populieren staan ook onder het hard hout, met dit onderscheid, dat het hard hout met den wortel, het week met loten moet geplant worden*, fr. *les „peupliers" figurent aussi parmi les essences de bois dur, avec cette différence, que celles- ci doivent être plantées par racines, les autres par simples plançons.* — Het w. doofhout vereischt eenige uitweiding en staving: || Prof. P. Bondam had in zijne aanteekeningen op het charterboek van Gelderland, blz. 545, opgemerkt, dat in een diploma van 14 sept. 1260: *ligna, quae vocantur doofhout*, worden overgesteld tegen *quercus et fagus*, als *ligna inbannita*, en dat daar doofhout niet, als bij Kil. *lignum cariosum* [Kil. *auct. Bois pourri*] kan beteekenen, maar dat alle ander hout, buiten eiken- en beukenboomen, gelijk elzen- en berkenhout, en verdere soorten, oudtijds doofhout genaamd werd, hetwelk men tegenwoordig doorgaans noemt weekhout, in tegenstelling van zoogenaamd hardhout. *Ord. op de verpachting der houtschatten in de Meierij van 's Hertogenbosch, gearresteerd bij den Raad van Staten der Vereenigde Nederlanden*, 9 juli 1760, blz. 31: „doofhout, dat is: sleutelesch, roode kerseboomen, mast- en denneboomen, lindeboomen, witboomen, abeelen, willigen, populieren, essen- en berkenboomen", met bijvoeging: „verders alle schaarhout". DE JAGER, *Taalk. Mag.* III 72. — Geen wonder dus, dat het doofhout in de kost. van 's Bosch onder het weekhout voorkomt.: || Een tochtenaer en mach gheen opgaende eycken eñ esschenhout, noch oock eenighe fruytboomen doen af houden ofte uytwerpen, dan wel alle doof houdt, daeronder begrepen zijn opgaende willighen, eñ gehoofde [trunckeycken- eñ ?] willighen, eñ andere, ghelijck schaerhoudt, doen houden, als die houwbaer [zijn], ofte ten minsten ses jaeren oudt zijnde. *C. v. 's Bosch*, VIII 4. — Verdam, v° Doof 6) *Afgestorven, levenloos, droog, dor*, verzendt, zonder verderen uitleg, naar De Bo v° Doofhout, waar het de bet. krijgt van *Wanhout, rottig hout, bedorven hout, dat gemakkelijk gebrijzeld wordt.* Zooals men er zich heeft kunnen van overtuigen, had het w. ook de bet. van *Weekhout.*

HOUTBREKER, zn. *Timmerman, doch meestal houtverkooper*, fr. *charpentier, mais le plus souvent marchand de bois.* Kil. *auct. Faber lignarius. materiarius, negotiator abietarius, abietarius. Charpentier, ouvrier et marchant en bois.* Spanoghe, *Synon. Abietarius negotiator*, houtbreker. Adr. Junius, bl. 351, *Lignarius faber, materiarius. Charpentier, marëinier... Materiarius etiam dici poterit, qui tigna materiamque omnem aedificiis accommodam venalia habet.* Houtbreecker, houtvercooper. *Qui vend le bois et le marrein.* || Item, noch ghecocht jeghen Jacoppe den Smet, houtbrek. XXV ledere [*nl.* ladders]. MACQUET, *Damme* 231, *staderek. Brugge* 1384/1385. Es usage van den houtbrekers, wanneer dat yement van hemlieden coept een deel houts buten der poort, als men dat hier binnen bringht, so es d'assise gheheel ghebo-ren na den eersten coep. DE VLAMINCK, *Acc.* 26 (1406). — De *Concessio Carolina* van 30 april 1540, welke de 53 neringen, als zoovele afzonderlijke lichamen, beperkt tot 21, rekent onder de 12de „temmerlieden, scepmakers, zaghers, houtbrekers, waghemakers, scrynwerkers eñ houtdrayers"; waarvoor de fransche tekst heeft: *carpentiers, facteurs de batteaulx, scyeurs d'aix*, marchans de bois, *charons, escriniers et tourneurs. C. v. Gent*, II 168, a. 69. || Hoevele persoonen ambachten doen binnen denselven steden eñ dorpen, als waghemakers,.. zaghers,.. temmerlieden,.. houtbrekers oft vercoopers van haute,.. *Pl. v. Brab.* 23 aug. 1550, *Interrog.* a. 11; III 345. Jacob Sarin, houtbrekere, omme leveringe van het hout... REMBRY I 347 (16de E.), *herbouwing der vleeschhal.* Houtbrekers, temmerlieden eñ zaghers. *Ib.* II 303 (1597). An Jooris de Clerck, timmerman eñ houtbrekere,.. ter cause dat hy gerepareert heeft de naelde van de kercke deser stede, die van den dondere zeere gheschent eñ ghebroken was. Ib. IV 577 (1585/1586). — Te Diest was, in het midden der 17de eeuw, het w. houtbrekers de algemeene benaming voor al de ambachten die het hout bewerkten, nl. de timmerlieden, de schrijnmakers, kuipers, rademakers, mandemakers, draaiers, zagers, plattijn of holblokmakers. In de ord. van 30 jan. 1730, voor Antwerpen, leest men: „dat men van 's heeren eñ stadswegen verbiedt aen alle kooplieden in hout, mitsgaeders aen degene ressorterende onder het ambacht van den houtbreker,.." Zie ook Mertens en Torfs, *Gesch. v. Antw.* III 540; *it.* II 106; NYS, *Inv. arch. d'Anvers*, 18de E. *It.* Martinez 126; Bergmann, *Lier* 148; Gailliard, *Glossaire*; *O.-P.-B. autr.* 31 juli 1714; II 695; en 30 jan. 1730; IV 284.

HOUTDACH, zn. m. *Heerendienst, bestaande in eenen dag aan het hout te werken*, fr. *corvée, consistant à travailler un jour dans le bois. Schat d. Cheynsen* 35, *Dinsten en servituten.*

HOUTEN (Holten), bn. *Van hout*, fr. *de bois.* || Op die camere boven die stove: ij holten scotelkens, in weleghe sijn vonden dese penninghe. *Inv. V. d. Hulst* 1489.

HOUTEN, bw. Lakenweverij.(?) || Soe wie laken houten wilt, rode ocht sandereye, die selen wert sijn xxij grote delle eñ twee ellen breet... Eñ engheen breede laken en sal mer houten omme der scaerlaken wille. *Kb. lakeng. Diest, ord. v. d. laken mitten hare*, 1414, a. 36.

HOUTGELT, zn. *Kaaigeld op het hout*, fr. *droit de quai sur le bois.* || Den pagt van de aerden- ofte houtgelden, bestaende in zes groote van elk honderd dobbel hout, 't zy fasseel, mudsaerd ofte boomen, gelost ofte gelaeden op de riviere de Leye,.. eñ van elck honderd enkel hout, 't zy busschen ofte ruymelingen, dry groote,.. *Pl. v. Vl.* 7 mei 1772 a. 21; X 447. Zie ook AERTGELT.

HOUTMENGER, zn. *Koopman in hout*, fr. *marchand de bois.* || Elc houtmenghere sal op de houtmarct sijn hout vore sine dore legghen binnen xl voeten. *Kb. v. Diest* A r. 66.

HOUTSCHAT, zn. m. *Belasting op het afgehouwen hout van een gemeentegoed*, fr. *imposition sur le bois abattu d'un bien communal.* || Dat zy voirtaen.. quyt sullen zyn eñ vry van den houtscat die men ons gewoenlyc heeft geweest te be-

talen eñ noch is bynnen onser meyeryen van 'sHertogenbossche. — Dat zy van enghenen bosschen oft anderen hout, wassende oft nyet wassende, onsen poirteren van 's Hertogenbossche houtscat en eysschen in egeenre manieren. *Charterb. v. 's Bosch*, fol. 117, *oork. v. Wenceslaus*, 27 sept. 1356. Dat de voors. supplianten gehouden zullen zyn... van den voers. affgehouwen houte [*nl.* hunner gemeynten eñ vroenten] ons voer onse recht eñ houtschat te laeten volghen het vierde hout oft den vierden penninck van der weerden van dyen. *Rekenk. v. Brab.* reg. 139 fol. 43 v⁰ 2 oct. 1544 (*Lummen*). — By ord. van den jare 1523, machtigde keizer Karel de inwoners van Bladel eiken, berken en andere boomen op de woeste gronden der gemeente te planten, mits den 6en penning van het afgehouwen hout voor zijnen houtschat. *Ib.* reg. 137, fol. 191. — Zie ook reg. 139 fol. 203, 4 mei 1551; *Plac. v. Brab.* II 16, 18 jan. 1554; *C. v. Helmont*, x 1.

HOUTVEMME, zn. *Houtmijt*, fr. *bûcher*, *piles de bois.* De Bo Vim(me), vum(me). Mijt, hoop, stapel (hout, enz.). || Niemant en mach jegens eenen ghemeenen muer eenighe reghenbacken, steenputten, privaten maken, hout legghen oft eenighe houtvemmen stellen, mesch, modder, slijck smijten. *C. v. St-Winnocxbergen*, xv 20.

HOUTWAS, zn. m. 1) *Hakhout*, fr. *taillis.* || Eenen tochtenaer oft tochtersse en vermach oock niet voorder oft breeder de bosschen, de strunckboomen oft houtwas, die hij in tochte besit, houden [*nl.* houwen] dan van vijf jaeren tot vijf jaerën, altijt met ghetijdighe vroeme. *C. v. Gheel* xii 3.

2) *Houtkapping*, fr. *coupe des bois.* || Dat alle de verhueringen van de goederen der kercke, armen eñ fundatien competerende, mitsgaeders de verkoopingen van den houtwas, zullen wettelyck eñ publiecq gedaen worden. *O.-P.-B. autr.* 31 oct. 1715, xxii 1; II 631.

3) *Houtgewas*, fr. *plante boiseuse.* || Dat op de geheele lengte onser voorschreven rivieren geene struycken ofte houtwas op de boorden derselve en sullen mogen geplant worden, dan... *O.-P.-B. autr.* 8 mrt. 1731, a. 1; IV 355.

HOUTWERCK, zn. o. *Houtwaren*, fr. *ouvrages de bois.* Kil. *auct. Opus ligneum* etc. *Ouvrage de bois..* || Pruysse oft Dansicker kisten mit tellioren eñ ander houtwerck. *Hansatol* 1567, La K.

HOUW, huw, zn. m. *Uitgestrektheid gronds, waarop het hout geregeld gehakt of geveld wordt*, fr. *étendue de terrain sur laquelle on coupe ou abat le bois à des époques réglées.* Eene ord. in 't fransch, v. 9 mrt 1657, a. 9 heeft er *une taille* voor (*Pl. v. Brab.* III 203.) *Keizer Karel bepaalde, bij ord. d. d. 12 oct. 1545, op honderd bunder, de uitgestrektheid der jaarlijksche houwen in het Zoniënbosch* (*Rekenk. v. Brab. nr.* 508). *Het geheele woud bedroeg, in de 18de E., 8 en 1/4 duizend bunder.* fr. *par ordonnance du 12 oct. 1545, l'empereur Charles V fixa à cent bonniers l'étendue des coupes de bois annuelles dans la forêt de Soigne. Toute la forêt comportait, au 18e siècle, 8 et 1/4 de mille bonniers.* || Dat egheene beesten,.. en zelen moegen op Zonien ter weyden gaen op eenige jonge houwen, dats te wetene op eenige plaetse daer hout heeft geplogen [*nl.* te wassen] oft soude moegen wassen, daer de nuwe schueten niet alzoe hoege eñ sterck en zyn dat die zyn uut allen dangiere eñ sorgen van den beesten die daeraen scade souden moegen doen. *Kb. v. Zoniënbosch* 1460, a. 89. Dat... ter weyden gegaen hebben, soewel opte jonge als opte oude huwen van... onsen bosschen, zekere groote menichte van alrehande beesten, als coeyen, calveren, peerden, vuelene, ledige beesten, scapen eñ andere, die alle die jonge spruyten, heysters eñ onderslach afgecnaeght, afgegeten eñ gesopt hebben... daermede onsen ordinaris houw... al verachtert is. *Rekenk. v. Brab.* reg. 137 fol. 210 v⁰ (1525). Zie *Rekenk.* reg. 139 fol. 48 en 115; reg. 137 fol. 211; L. Galesloot, *Les de Kempeneer* (Bull. Acad. royale, 2e *série*, XIV 549, en A. Wauters, *Environs* III 373.

HOUWELIJCK, hijlick (Hilic), zn. o. Kil. *auct.* Houwelic, houdelic, houlic. *Conjugium*, etc. *Mariage*, *alliance*, *société conjugale.* || Bastaert, die bij naervolghende houwelijck gelegittimeert is, succedeert in leene al so vrij alsof hij ghetroudt gheboren gheweest hadde. Wielant, *Leenrecht*, 58. 't Houwelyck van man eñ wyff. *C. v. Antw.* 1545, *Guldeboeck* 2. Van ons nuwes heijlicxs wegen, dat wij met vrouwen Elizabeth, hertoginnen van Gorlits, aengegangen hebben. *Oork. v. hertog Antoon voor Diest*, 21 dec. 1410. Van elken paer volcs die in hilic sitten. *Belg. Mus.* II 166 (1421). De *Cost. v. Breda* heeft I 3 houwelijck, en in Van Vliets aanteek. op a. 3 hylick. — Hauwelyck. *C. gr. Loon* I 174.

HOUWELIJCK, houwelijcksch, hijlicksch (Hauwelycks, haulix), bn. Kil. Houwelicks, houwelicksch. *Matrimonialis.* || Twee hauwelijcke lieden. Piot, *Cart.* II 605, *K. v.* 1547. Houwelijcke voerweerden. *C. v. Brussel* 1570 a. 42. Houwelijcksche voorwaerden. *Ib.* 1606 a. 132. Hauwelyckeche luyden. *C. gr. Loon* I 174. Twee hauwelyxse personen. *Ib.* 215. Haulixe personen. *Ib.* 286. Hylicx goet geheeten *dos.* V. d. Tav. 242 v⁰. — Als zn., de houwelijckschen. *De echtgenooten*, fr. *les époux.* || Gelieft het de houwelijcksche, sij [*nl.* de kinderen] mogen uytblijven met hetghene dat hun te houwelijck is ghegheven. *C. v. Breda* I 13.

HOUWELIJCKEN, houlijcken, huwelicken, hijlijcken. ow. *Trouwen, eene vrouw nemen*, fr. *se marier.* Kil. *auct.* Houwen, houden, houwelijcken, hijlicken, hilicken, eelicken. *Matrimonium contrahere*, etc. *Marier*, *se marier*, *contracter mariage*, *espouser; donner ou prendre en mariage*, *prendre mari.* || Oft eenich geselle, niet gehoulyckt wesende, tvoors. geselschap begeerde. *Stat. handboog te Diest* 1531, a. 3. Een geboren porter van Antwerpen, gaende buyten studeren, negocieren oft frequenteren,.. blijft poorter van Antwerpen soe langhe hy buyten niet en huwelickt, oft ergens el poorterie en anveerdt, noch hem subject en maect eenighe vremde natien, landen oft steden. *C. v. Antw.* 1545, ix 2. Ghehouwelijckte kinderen. *C. v. Breda* I 14. Als man eñ wijf ghehouwelijckt sijn. *C. v. Lier*, viii 13. Gehauwelyckde personen. *C. gr. Loon* I 212. Gehauwelyckt synde. *Ib.* 225. Gehouwelyckt. 438. Eest dat ghij wilt hijlijcken, soe wilt u selven bewairen tot behoef van uwer huysffrouwen. V. d. Tav. 117 v⁰.

HOVEEREN (Hoveren), ow. *Vrolijk zijn*, *goede cier maken*, fr. *mener vie joyeuse*, *faire des festins*, *faire bonne chère*, *banqueter.* Kil. *auct.* Hoven / hoveren / hofhouden. *Epulari*, etc. *Faire bonne chère*, *vivre splendidement*, *banqueter.* || Maer caetsen, danssen, tornyen, steken, Was meest des hertoghen hanteren, Met vrouwen ende joncvrouwen hoveren, In vrouden ende melodien. *Brab. Yeesten*, b. vi vers 6938. Als van den maren haerwaertover, danof ghy begherlic zyt te weten: myn vorscreven geduchte heere heeft wel zesse weken lanc eenpaerlic gheweist te Nevers, dair ooc by

hem gheweist hebben die hertogen van Orleans, van Alençon, van Bourbon, de graven van Nevers, van Vendosme eñ vele andere, eñ ooc in gheliken die hertoginnen van Orleans eñ van Bourbon, die vastelic ghedanst eñ gehovert hebben. Eñ anderseins heeft men dair ghemaect zeere goede eñ groote chiere. VAN DOREN, *Inv. de Malines*, III 74, *Brief v. d. secret. v. hertog Philips van Bourgondië aan den Mechelschen magistraat, uit Châlons* 31 mrt. 1441. Tot boeleren, hoveren, dansen en springhen Moet ick [*nl.* Venus] die jonghe jeught toch raeyen || nu. HOUWAERT, *Pegasides*, IX, str. 27.

HOVELIE, zn. v. (*Hoflieden?*) *Een zeker landgoed belast met eenen heerlijken cijns*, fr. *certaine terre grevée d'un cens seigneurial.* || Hovelie van Bulleberghe *onder S.-Mertens-Lenneke.* Is gelegen onder S.-Mertens-Lenneke, eñ is geheel hovelie, eñ heet gemeynlyck *Maendachschaut*; waeraf die twelf boenders jaerlyck erffelyck geven 8 schellingen Lovens, een sister terwe, twee capp. Loopt het bunder volle schaudt oft hovelye $7^1/_2$ grooten 7 schell. 3 d. 9 myten. Enz. *Schat d. cheynsen* 43, Zie A. WAUTERS. *Environs* I, 228.

HOVELIJCK (Hovelic), bn. Hovelijcke debvoiren. *Leenplichten*, fr. *devoirs féodaux.* || Betalende eñ oplegghende de boete van x pond par. eñ hovelicke rechten, eñ doen sijn devoir van reliefve eñ foyaulteytschap. *C. v. Iperen*, *Kast.* c. CCXVIII. Den vader mach, by anticipatie van hoirye, zyn ghestruycte leenen vertransporteren an den audsten naersten hoyr, eñ hem daerin erfven, eñ es schuldich te doene alle hovelycke debvoiren. *C v. Aalst*, XXII 4. — Hovelycke rechten. *Hofrechten*, *rechten of gerechtskosten van het leenhof*, fr. *droits de cour*, *dépens de justice de la cour féodale.*

HOVEN (Hoeven), ow. 1) In of onder een gerechtshof. *Er onderhoorig zijn*, *er onder behooren*, fr. *ressortir (à une cour de justice).* || Van den hove daeronder die goede hoven eñ behoeren — dair dat behoirt eñ die gront hooft. *Rekenk. v. Brab.* reg. 132 fol. 91 en *verso* (15de E.). Bi welke taaertren claerlic blyct, dat de voorscr. huusse in den Hoeyaert... leen syn, hovende ten casteele te Ghend. *C. v. Gent*, I 583 (1411). Alle de leene, die van den stocke comen eñ in diverse hoven hoven, sal die outste brueder al hebben. *C. v. Santhoven*, *Voirraet* 1427, a. 21. It. C. v. 1664, a. 165. Oft die erffguederen vercocht weeren in veele diversche hoeven hoevende. *C. gr. Loon* I, VI 40. Voor den geregte daar de goederen gelegen of hovende syn. *Ib.* II 516, *Reckheim.*

2) Als bw. *Wettelijk in bezit stellen voor een gerechtshof* (syn. van erven en goeden), fr. *mettre légalement en possession devant une cour de justice*, *adhériter.* || In welcke voirs. vierdalff mudde erffpachts de voirs. Lysbet Tax, met hueren voirs. momboir, denselven heer Gherden eñ Janne Gheerts gehoeft eñ gherft heeft, met manisse des rechters eñ met vonnisse der schepenen. *Schepenbr. v. Molle*, 28 mrt. 1449.

3) *Tuinieren*, *tuinwerken verrichten*, fr. *jardiner*, *cultiver le jardin*. Kil. *auct.* *Colere hortum. Jardiner.* || Een andere maniere van servitute urbane is, niet hoeger te mogen tymmeren oft metsen; eñ is genoch van der natueren van der servituten van den hemellichte, want men oic dairtegen niet planten oft hoven en mach. V. D. TAV. 51 v°.

4) De vruchten van het veld. *Die binnenhalen*, *in de schuur doen*, fr. (*les fruits de la terre*) *les rentrer*, *engranger.* || Niemant en vermach sijn vruchten te hoven, hy en doe de wete an den thiendenaer. *C. v. Veurne*, XXXV 1. Daer bevonden ware eenighe notable fraude by den onblooter ghecommitteert te sijn, sal den thiendenaer vermoghen denselven onblooter te bedwingen alle de ghehofde vruchten wederom op het landt te bringhen in ghelijcke hoopen, om verthient te worden naer behooren. *C. v. Belle*, XXXII 5.

HOVESWEERDICH. Zie HOFWEERDICH.

HUCHOEN, zn. *Een ons onbekend spel*, fr. *un jeu qui nous est inconnu.* || *Protracti de* huchoen *emendabunt comiti iij libras.* — *Domus in qua ludetur cum talis et* huchoen, iij lib. *K. v. Veurne* 1240.

HUDEN, bijw. *Vandaag (huiden)*, fr. *aujourd'hui.* Kil. *auct.* Huyd/huyden. j. heden. *Hodie. Au jourd'huy.* || Dat opten dach van huden, datum des briefs, voer ons eñ onssen mannen van leen hierna bescreven.., quam.. *Oork. heer Jan van Rotselaar* 7 dec. 1447. Of ghi huden hoert sine stemme. *Getijdenb.* 15de E. ps. 94.

HUDENSDAECHS, HUIDENSDAECHS (Huydensdaigs), bijw. *Hedendaags*, fr. *aujourd'hui.* || Huydensdaigs, soe wye der gemeynten goet oft sprincen goet neempt, rooft oft steelt, die verbuert zijn lijf. V. D. TAV. 65. Hoewel dat hudensdaigs in veele plaetzen bij costumen anders gehouden wort. *Ib.* 192. Een sentencie is nul als zij niet gegeven en wort bij den richter, oft bij zijnen notarys oft greffier bij sijnder ordinancien; mair nae den geestelijcken rechten wort hudensdaigs gedetermineert dat die rechter selve die sentencie lesen oft pronuncieren sal. 344.

HUER, zn. *Loon*, *belooning*, fr. *salaire*, *rémunération.* || Van dat Jan de Zompeleere bedreghen was dat hy valsche orconscap plach te segghene omme hure.. *Rek. baljuws. Gent*, 1367, *rol* 1721.

HUERAER, HUERLINCK (Huerlijngh), zn. m. Van een schip. *Bevrachter*, fr. *affréteur (d'un navire)*. Kil. *auct.* Huerlinck van een huys. *Louagier de maison.* || Bovendien zullen die cooplieden, laders ofte hueraers van den schepen,.. yemandt van huerlieder weghen daerby hebben moghen. — Die voorseyde officiers zullen, vóór tweghvaren, den schipper, hy sy proprietaris, huerlijngh, oft andere, als vooren,.. den eedt afnemen... *Pl. v. Vl.* 19 juli 1551, a. 8 en 12; I 380.

HUERBUEREN. Zie OORBOOREN.

HUERLINCK, zn. m. Van land, huis, enz. *Huurder*, fr. *locataire.* Nog in 't algemeen gebruik in Brabant. || Als dezelve wynne oft huerlinge zyn goeden, beesten eñ have uuyter gehuerder hoeven oft huyse gedaen heeft sonder die in den iersten staet te reduceren, want alle die goeden die de pachteneren oft andere huerlinge in den hove oft huys brachten, zijn den heere oft meester van den pachtgoede oft huyse verbonden voor zijnen pacht eñ huere. V. D. TAV. 108 v°. Zoeverre de huerlinck oft gebruyckere van den huyse oft pande.., den rentier van zynen achterstelle niet en voldoet,.. *C. v. Antw.* 1545, VI 17; *it.* IV 14; VIII 65. Eñ en waeren die proprietarissen egeen erfgenamen van den tochteneer, soe souden die huerlingen actie hebben op de erfgenamen van den tochteneer eñ verhuerdere. *C. v. Brussel* 1570, XIII 70; *it.* 1606 a. 126 en *passim.* Huerder ofte huerlinck. *C. v. Loven* XI 2 Huerlinck. *C. v. Santhoven* 1570, VIII 1. 3. 6. 8. 10. 11. 12; doch a. 7 pachter: Oft gebeurde, dat den pachtere in sijne hueringe oft bedrijff, 't sij bij den proprietaris

ofte ijemanden anders beleth geschiede, in vuegen dat hij sijne pachtinge niet vredelijcken en conste gebruijcken, mach dezelve pachter taelve parcheel laten liggen, ..

HUICKE (Huycke, hoyken, hoyke, hoycke, heucke, heuke, heycken, heycke, heyke), zn. v. 1) *Een bovenste mans- en vrouwenkleed, ook „mantel" en „clocke" genaamd*, fr. *vêtement supérieur d'hommes et de femmes, appelé aussi „manteau" et „cloche"*. Kil. *auct.* Huycke. *Toga, pallium. Une huque.* La Curne *Heucque, heuque, huque. Casaque à capuchons, d'abord à l'usage des femmes, puis des hommes.* Kil. heeft het w. ook voor *falie der vrouwen, calyptra, palla*, waarvoor de Kil. *auct. Une huve* vertaalt, doch *huve* is bij La Çurne: *Voilette empesée, qui entourait la tête des femmes et retombait autour du cou en plis gracieux. C'est encore la coiffure des paysannes aux environs de Lorient* (*Morbihan*), voegt hij er bij. Bij Plantijn is het geen manskleed meer: een Huicke. *Une huque, chappe ou manteau des femmes, qu'elles portent au pais bas de Brabant, Flandres, Hollande et ailleurs, quand elles vont parmy la rue, ou aux églises. Capitium, aut calyptra, ae, cucullus, toga.* — *Wij hebben de huicke als falie der vrouwen in geene oork. aangetroffen.* || Dat niemen bijlkine, tsompen, wappers no blandereele en draghe onder hare heuken. DE PAUW, *Vgb.* 110 (1371). *It.* 115 en 119. In den yersten, van den lakenen daer de scouthete, damman, rentmeestere eñ scepenen deen zide van haren ydelen hoyken eñ keerlen af hadden, die men wit cochte eñ roet verwen dede... Item, vierdalf menesellaken, die men daerjeghen sneedt en dander zide van den vors. hoyken eñ keerlen af maecte. MERTENS en TORFS, *Gesch. v. Antw.* II 634, *Stadsrek.* 1401, *Stadskleeding* a. 1. De voirs. meyer van Loeven, aensiende die eere van den priesterliken state, eñ oic die salicheyt der zielen van den armen misdadigen die, eer zy ter doot geëxecuteert hebben geweest, huer biechte hebben moeten spreken tegen hueren biechtvaders, by den gerichte, sittende op der eerde, eñ hen beyde overdockt met eender huycken onder den blauwen hemel, wat weere dat heeft geweest, dwelc den priesterliken state niet en beteempde. EDM. POULLET, *Sire Pynnock* 201 (1479). Ende waert dat eenicgher zuster ghinge hachter straten met blaeuwen failgen ofte met heyken in eenicher stede, sonder orlof van der meesterigghe, die soude... verbueren... DE POTTER, *Sec. cart.* 113, *Regl. St-Jansgasth.* 1404. sDonderdaeghs hadden de hooftmannen zwaerte pareerha byten, eñ tavryndaechs zwarte ghevoerde heyckenen, als scepenen. *Collatie* 228. Een langhe swert hoyke met sangwijnen saye gevoedert. It. noch een cort swert hoycke. It. een langhe swerte hoyke met roeden zaye boven ghevoedert. *Inv. V. d. Hulst* 1489. Een zwart hoyken gheheeten eenen mantel. Een zwart ryhoyke. *Inv. deken Daneels* 1483. De beste faillie oft huycke van saye oft van laken. *C. v. Antw.* 1582, c. 41 a. 102, *Stadsvoordeel: Der vrouwen oleederen aengaende.* Dat sy tabbaerts, rocken ofte heucken sullen moghen draghen van eenen parure eñ livereye als by den supplianten geordonneert sal worden. DE PR. en BR. XXV. *Kemzeke* 40, *Handboog* 1583. Ende zy gaven de weerdinne een huycke, „die zy een clocke" noemen. *Rijksarchief: Cons. d. troubles*, tome 15, blz. 342, *Confession Christiaens de Sevre à Merxhem.* Elck [*nl.* begijntje] sal een faeilge hebben om op hoochtyden te draeghen eñ alst duuverste goetduncken sal; wandt de heycken, die inghebroken syn duer den deerlicken ongheregheldon tyt, en sal niemandt mueghen draeghen dan by expres consendt; eñ dat alleen voor eenen tijt, totdat het ons goetduncken sal die teenemael te weeren; zy moeten oock zyn met cleene hoofdekens eñ ghevoert met saerck. DIERICX, *Gends Charterb.* 183, *Bissohop. stat.* 1645. Een getrouwt persoon, t'sij man oft vrouwe, die bij nachte bevonden wort in eenige bordeelen oft openbaere oneerlijke huijsen, t'sij gecleet oft ongecleet, verbeurt aan den heere sijn opperste cleet, t'sij mantel, huijcke oft andere. *C. v. Antw. comp.* VI, ij, 15.

2) *Een manskleedingstuk, zonder mouwen, of met korte mouwen, soort van wambuis*, fr. *tunique* [onderkleed?] *sans manches ou à courtes manches, en vieux* fr. *cobole, espèce de pourpoint.* Maigne d'Arnis: *Coloba, colobium* (In den invent. de Riddere v. 1447 hebben wij *quatuor collobia virilia*). Inzonderheid: *Een houten bestraffingstuig in den vorm van eene ton, ook wel van eene klok, waardoor het hoofd en de armen gestoken werden, 't welk even als de „huik" of mantel op de schouders rustte, en eenige straten ver moest gedragen worden, om overtredingen van stedelijke verordeningen, om „vechterijen, lascivie eñ petulancien by dach eñ nacht gepleegt, mitsgaders van injurieuse woorden en diergelycke"*, fr. *instrument de correction, en bois, sous forme d'une tonne ou d'une cloche, dans lequel on passait la tête et les bras, et qui reposait sur les épaules comme un manteau; il devait être porté le long de quelques rues, pour des transgressions d'ordonnances municipales, des batteries, des faits immoraux et des désordres commis de nuit ou de jour, pour des paroles injurieuses et méfaits semblables* (CANNAERT, 165—167). || Omme het desolaet, oneerbaer en onberoerlick leven, by u, N.,.. eñ den grooten horribilen eede by u ghesworen,.. So eist dat u mynheeren condemneren anghedaen te wordene de *Tonne*, die men noempt de *Heycke*, eñ deselve te dragene al de Hoogpoorte, eñ rontsomme de vier pilaren van de vischmerckt deser stede, daermede wederom comende, totdat deselve afghedaen wert. *Ib.* 518. Noch in dit zelve jaer [*nl.* 1564] deden schepenen maecken twee hauten heycken, deen hoogher dan dandere, om die te doen draghen gheboufte, diet verdient souden hebben; eñ den derden Februarij droech eenen Lieven Van Haute, gheseyt Vare, de heycke van up tschepenhuus, uuyt der aerme camere, de Hoochpoort nedere duer de Langhe Munte, lancx de Vrijdachmaerct, over den Zantbeerch, also weder tot int schepenhuus; eñ was deerste die se handtghifte, eñ dat van overspel, eñ omdat hij zijn wijf, maer vier daghen int kinderbedde gheleghen hebbende, dede afcommen van den soldere met een leerken, haer bedwinghende zijn hoere teten te koken, eñ meer andere rudessen, levende nochtans bij der aelmoessene... De heycken waeren zoo ghemaect, binnen met een dweerse spurte, dat zij, indien zij zeer wilden gaen, die se drouch zijn schenen daerjeghens staecken; eñ sloten met een ijsere an den hals. DE POTTER, *Chron.* 206.

HUIS (Huys, huus), zn. o. In verschillige beteekenissen. 1) Zooals thans, fr. *maison.* || Een huys is dat zekerste refugie dat men hebben mach. V. D. TAV. 83 v°.

2) *Schepenhuis, gemeente-, raad- of stadhuis*, fr. *maison échevinale, communale ou de ville.* Lexer Hûs *rathaus.* || Doen men screef MCCCC eñ I werd dnuwe huys begonnen op die merct te Bruesel.

SCHAYES, *Kron. v. Brab.*, *Acad. d'archéol.* 1850, bls. 122. — In dezelfde kron. (PIOT, *Chron.* bls. 53), staat verkeerdelijk douwe huys (Zie *Hist. de Brux.* I 118). — Item, MCCCCI doen was der stad huys begonnen te Bruessele. *Ib.* 169. Item, die ghene van hen [*nl.* der ammansknapen], die partyen gedaeght hebben opt huys, oft voir den amman, eñ opten selven huyse nyet en ware goetstyts te voeren int vergaderen van den heeren scepenen oft peysmakers,.. die soude telcker male verbueren zynen bokelere. *Rekenk. v. Brab.* reg. 138 fol. 1, *Ord.* 29 oct. 1529, a. 17. — Heerenhuis. Met dezelfde bet. || Teghens dat men de leveringhe [*nl.* van het uitgewonnen goed] sal doen, wort hetselve [*nl.* het vonnis] met een sondaeghs ghebodt openbaerlyck ter heerenhuys afgheboden. *C. v. Gheel*, I 10. Wie den anderen quetst verbeurt XX S.; wije dat bij nachte doet, verbuert dobbel boete; wort dat in der stadt huys oft op de merct gedaen, hij verbuert C S. Eñ het dairnae gebuerde dat iement eenen anderen quetste bij nachte opter heeren huys ofte opte merct, ghij sult weten... V. D. TAV. 156 v°. Dat gebuert als dat gesien wort van zoeveele lieden, die een peupel oft volck maken, eñ in een plaetze publijc eñ openbaer, als opte merct, opter heeren huys, in der kercken, ter openbairder straten. *Ib.* 163 v°. — Erfhuis. *Gerechtshof* te Grave (N.-Brab.), fr. *cour de justice à Grave* (Brab.-sept.). || Wanneer twee partyen tot den Grave in den erfhuys dinghen willen, die sullen eerst aen den rechter eens oordeels begeeren, wie sy naer der stadts rechten in 't erfhuys komen, eñ daer voort in spreken sullen,.. Eñ spreken eñ soecken dan voort in den erfhuys allet dat sy met recht soecken eñ spreken moghen naer der stadts rechte in 't erfhuys. *C. v. Grave* XIII 1; *it.* 2. 3. 4. — Manhuis, en Mancamer. *Gerechtszaal van het leenhof, huis of kamer der leenmannen*, fr. *siège de la cour féodale, maison ou chambre des hommes de fief.* || Om soedaenighe leenen te ontvangen moet hy den heer stadthouder,.. ter presentien van twee oft meer leenmans, de rechter handt geven, daernaer aen sijn rechte wanghe cussen, geloeven eñ sweeren hem eñ t'voorschreven manhuijs te respecteren eñ obedieren in allen t'gene dat des leenhoffs gerechticheijt is concernerende. *Leenhof van Valkenburg, Stijl* 1612. a. 9; *it.* a. 1.

3) *Versterkt kasteel, slot, burcht, sterk huis; ook de zetel der heerlijkheid van het leenhof, de* sala, fr. *château fort, forteresse, donjon, maison forte; aussi le siège de la seigneurie, de la cour féodale.* || Voorts geloven wy,.. dat onse landt van Limborch, van Daelhem, van Spremonde, van Rode eñ van Kerpen, met alle den toebehoorten, wel versekert sellen sijn onsen lande van Brabant, met goede borgen op dese sijde der Mase geseten, de huysen te leveren onsen lande, alst te doene is, eñ die huysen eñ steden te besetten met Brabanteren, ocht met dengenen die daer in den lande geseten sijn,.. *Pl. v. Vl., Blijde ink. v. Joanna en Wenceslas*, 3 jan. 1355, a. 4; I 128; *it.* 141 en 155. In Vlaenderen flamingant onder de Croone zijn elleve principale princelijcke leenhoven van mannen, te wetene... tHuys van Deynse,.. WIELANT, *Leenrecht* 10. Int eyghendom zijn twee principale princelijcke hoven, te weetene thuys van Dendermonde eñ thof van Waes. *Ib.* 11. Is opt leen gheen sterc huys, noch gheenen wal, so houdt de grondenaer tweetste [tbeste?] huys eñ den besten boom, te zijnder kuere. 65. Van alle hooftleenen gehouden van den voorsz. huyse eñ hove van Dendermonde, eñ in alle civile saecken in materie van leenen, metsgaders van de achterleenen gheleghen buyten den lande van Dendermonde, daervan het hooftleen gheen vierschaere en heeft, wort in d'eerste instantie ghekent in 't leenhof tot Dendermonde, by baillio eñ mannen van leene. *C. leenhof v. Denderm.* I 5.

4) *Tent, paviljoen*, fr. *tente, pavillon.* || Item, den... dach van.., zo soude men bin der stede van Brugghe eenen camp ghedaen hebben, eñ was tcryt al gheordineert up de groote maerct, eñ al ghebailget alsoore toe diende, eñ myns heeren huus al ghemaect eñ gheordeneirt,.. OL. v. DIXMUDE 122.

5) *Hemelsteeken des dierenriems*, fr. *signe ou constellation du zodiac.* Grimm Haus 12) *astrologisch: der himmel wirt von den alten ausgetheilt in sieben häuser. — da musz man acht haben, in welchem haus oder zeichen des himmels der mon sei.* || Int selve jaer [*nl.* 1400], doe wast al Vrankeryc, al Vlaenderen, al Brabant duere, eñ in vele landen grote steerfte, om de regnacie van der planeta Saturnus, die doe in haer huus was, dat tvolc alomme starf van der epidemie eñ van den boetse. JAN v. DIXMUDE 286.

6) *Huwelijk, echte staat*, fr. *mariage.* **Van buiten huise** (sprekende van kinderen). *Onwettig*, fr. (*parlant d'enfants*) *nés hors de mariage, illégitimes* || Dezelve joncfrouwe Kateline hadde twee dochteren, te wetene joncvrouwe Lysbetten eñ joncvrouwe Marie Van den Hove; en die twee dochteren hadde zy van buten huys. *C. v. Aalst*, 362. Dat thuwelic was van zulcker macht eñ auctoriteit, dat dat habiliteerde de naeste vriende van der vaderzide, omme te deelne huer goed van der vaderliker zyde, nietjeghenstaende dat de vader van buten huus eñ bastaerd was. *Ib.* 364.

7) **Oneffen huis.** *Niet deelbaar huis*, fr. *maison non partageable.* || Alle de huse die op dleen staen, die ten leene niet ne behoeren,.. wisen wi effenlike te deelne den hoere eñ den ghedeelen onderlingghe, in diere manieren: waert deen beter, dat ment heffenen soude met ghelde; ware ooc dat sake, datter gheviele een onheffene huus te deelne, dat mochte dhoer onthouden bi prise ghelyc dat op derde lage. *C. v. Auden.* 2de d. 60, *Kb. v.* 1328.

8) Als verkleinwoord. HUISEKEN (Huuseken, husekin). *a*) *Uitspringend toestel om koopwaren in of op ten toon te leggen*, fr. *appareil en saillie pour y étaler des marchandises.* || Niemant en heeft ter straeten ofte waterwaert eenich recht van proprieteyte in den grondt van buyten zijnen muere; eñ by dien en vermach niemant buyten denzelven muer yet te maeckene,.. gelyck bordessen, steeghers, overspronghen, eenighe huusekens ofte wynckelkens, cleen oft groote,.. *C. v. Auden.* XIV 16. *It. C. v. St-Winocxbergen* XV 36.

b) *Draaghemel*, fr. *dais, baldaquin.* || An N. N.., ter causen dat zy up beede de Sacramentsdaghen,.. in huerlieder lynwaet, ommeghedreghen hebben in de processie het huuseken waeronder den pastor es draghende theleghe Sacrament rustende in de ciborie. — Huuseken van den helighen eñ eerweerdighen Sacramente. *Ib.* 1585/86 en 1588/89. Fransen de Wichtere, van ghevarwet thebbene eñ de stoffen van der vaerwe ghelievert thebbene van den husekinne (*dais, baldaquin*) onder welken men ghecostuemeert is van draghene t'heleghe Sakerment op den Sakermente dach eñ Thuundach. *Yprians* V 105 (1410). *It.* Edw. Vlietinck, *Nieupoort* 104.

c) Sacramentshuiseken. Met dezelfde bet. REMBRY I 623. De uitgever zegt in nota: *Par Sacraments huuseken on entend ici le baldaquin, bien*

que d'ordinaire ce mot désigne le tabernacle dans lequel était déposé le Saint Sacrement, zooals in het volgend citaat: || Eñ noch toe dien hebben wy doen maeken in den muer neffens den hooghen outaer een sacramentshuuseke, eñ de voute doen souffisantelick maeken eñ verdecken met een houten dexsel slutende met eene slootel. DE COUSSEMAKER, *Troubles rel.* II 167 (1569).

d) **Huiseken funebre.** *Katafalk, prachtig rouwtoestel, om „over d'imbaer" of lijkbaar geplaatst te worden*, fr. *catafalque, appareil somptueux funèbre pour être placé au-dessus de la bière.* || Tot deser uutvaert was thuusekin doen halen dat in Sente-Jacobs keercke bewaert was, daermede de uutvaert van den duijtschen keijser Ferdinandus gheoelebreert was. FERD. VANDER HAEGHEN, *Ber. tijden*, IV 245, *Uitvaart v. koning Philippus'zoon*, 1568. Item, sal gherecht worden een huyseken *funebre*, hooghe verheven, staende in den hooghen choor, over d'imbaer. — Item, sullen ghemaeckt worden hondert eñ acht kerssen, elck van een vierendeel, omme te stellen rondomme het huyseken, eñ den doxael eñ choor. *Auden. Meng.* IV 163. 164, *Lijkdienst van de Infante Isabelle*, 1634.

e) **Het huiseken van Maestricht.** *Een volksspel op het water, hier genaamd* **mast klimmen**, fr. *jeu populaire sur l'eau, consistant à grimper sur un mât posé dans l'eau.* || Eñ alsdoen wasser oock ghestelt een drayende huuseken up eenen mast uuyt den waetere, dwelc moeste beclommen zijn om prijs, eñ ditte hiet: thusekin van Maestricht, omdat die van Maestricht zulc eene hier stelden int schietspel van den cruysboghe int jaer MCCCCXCVII. DE POTTER, *Chronijcke* 197, opt jaar 1556.

Huis eñ (of) erve, Huis eñ hof. *Woning en grond, huis en erf*, fr. *maison et terrain, maison et héritage.* || tCoerne huus,.. de heene heleft es seleggheests, van huse eñ van heerve. DE PR. EN BR. *Gent*, IV 574 bis (1265). Tien sceelghe tsiaers ewelike, staende up Heine Buus huus eñ aerve was; welc huus eñ aerve staet eñ leghet... *Oork.* 8 oct. 1293. Al dat aen een huys oft erve nagelvast oft aerdtvast is, dat behoort te volgen denghenen dien 't selve huys volght eñ toebehoort. *C. stad Mechelen* VII 9; Nannius *quidquid in ædibus vel clavo affixum est, vel solo adhæret.* Momboiren by de Weth oft weesmeesters gestelt, moeghen aen huysen eñ erven wel nutte reparatien doen, sonder decret oft consent van den weesmeesteren oft van den heeren van der Weth. *C. v. Antw.* 1545, X 13. Zie ook HOF en ERVE. — **Vrij huis, vrij erve.** *Eenige huizen te Gent voeren nog dit opschrift. Het zijn kleine bebouwde gronden, oorspronkelijk vrij eigen of allodiaal goed, welke in bezit bleven van de voorrechten en vrijdommen van het oud Germaansch eigendom. Deze huizen waren vrij van allen cijns.* (Warnkönig en Gheldolf, *Gand*, 36). — *Deze woorden beteekenen anders niets*, zegt Raepsaet (*Œuvres* V 233), *dan dat de vreemde wethouders en openbare ambtenaars er hunne akten mochten verlijden evenals op hun eigen rechtsgebied.* Zie ook de Potter en Broeckaert, *Gent* V 80. *Maison et terrain libres. Quelques maisons à Gand portent encore cette suscription. Ce sont de petits terrains bâtis, originairement allodiaux, qui demeurèrent investis des prérogatives et des libertés de l'ancienne propriété germanique. Ces maisons étaient affranchies de toute redevance.* — *Ces mots ne signifient pas autre chose, dit* Raepsaet, *sinon que les gens de loi et officiers publics peuvent y passer leurs actes comme dans leur propre ressort.* || Vrye huysen eñ erfven, onder geen landtheere sorterende binnen der stede eñ schependom, mitsgaders de realisatie eñ hypotheke van dien, staen ter kennisse van seven schepenen van der Keure, die danof erfvenisse eñ onterfvenisse doen met halm. Eñ wort den kooper bevolen 't waerschap eñ garand: eñ men houdt van deselve kennisse register particulier. *C. v. Gent* VI 8. — Zie by Van den Hane, *Cost. v. Gent* (1765) 527 een Voorgebod v. 2 mrt 1551, hiertoe betrekkelijk. — **Huis eñ Hof.** || Dese chens es dien voreghenuemden Coenrade besett eñ bewiset op dat guet, hus eñ hof, alsoe alst beleghen es,.. *Oork.* 18 jan. 1293. tEs ooc waerachtich, dat zy [*nl.* de Spanjaards] daer bleven etende; waerop den voorschepen sprack: „hebt ghij in wille de stadt te rooven, beghint dan an mij eerst." Dit hoorende, zijn zij terstont uut zijnen huus eñ hove gheschoven. FERD. VANDER HAEGHEN, *Ber. tijden*, III 22. It. *C. stad Veurne* XV 13; *C. v. d. Kiele*, 2de *Keure*, *Heiminghe*, en *passim*. — **Huis eñ hof houden** (met). *Als man en vrouw samenwonen*, fr. *cohabiter.* || Zo wat manne van den voors. ambochte, die berucht ware dat hi huus eñ hof hilde met eenen anderen wive dan met zinen ghetrauweden wive, of woukeraer ware, of bordeel verhuerde. *K. lakeng. Brugge; Scherers.* — Met dezelfde bet. vindt men nog **Huis eñ gelage, Huis of goed.** || Een huus eñ ghelaghe, daer Juete vorseit in woent. DE POTTER, *Second cart.* 85 (1361). Die portionaris oft deelhebbere is in eenich huys oft goet dat vercocht wordt,.. mach..; eñ al hadde hy oick geconsenteert dat men tgeheel huys oft erve soude moegen uuytroepen eñ vercoopen,.. *C. v. Antw.* 1545, VII 31. Alnog te Gent: **Huis, stede eñ erve.** || Een schoon huis, stede eñ erfve; genaemt *den Spiegel*. DE PR. en BR. *Gent* VI 357, *it.* 359. 360. — Een **Huis eñ stede.** *Ib.* 359.

HUISAGE (Huusaige), zn. v. *Woning*, fr. *habitation.* || Den eersten coop [verkooping van geestelijke goederen in 1579/1580] es d'huusaige naerst de afghebroken binnenpoorte up de zuydwestzyde, metter erven gheleghen tusschen den wal eñ der freyten van der keercke. Was dezelve huusaige wydt omtrent tzeventich voeten eñ diepe achtien voeten, twee staigen hooghe met d'huusaige daer rechte achter gheleghen. V. VANDER HAEGHEN, *Ten Walle* 247.

HUISALAEM (Huysalem, huyshalm), zn. *Huisgereedschap*, fr. *ustensiles de ménage.* Kil. *auct.* **Huysalame.** *Supellex. Meuble.* || Onse voirs. slot van den Grave mit zynen toebehoirten eñ mit den goeden, haven eñ huysalem dairop wesende. *Rekenk. v. Brab.* reg. 135 fol. 117 (1482). Alle officiers ofte s'heeren dienaeren worden ghehouden, op hunnen eedt, als sy eenich goedt ofte huyshalm vinden ruymende by nachte, 't selve te hechten eñ legghen in bewaerder hant. *C. stad Iperen*, XX 4.

HUISBERECHT, zn. o. *Gerechtelijke bezichtiging*, fr. *descente sur les lieux, vue des lieux.* || In ghevalle tusschen poorters oft inwoonders eenighe questie of geschil reese ter cause van gescheed van huysen eñ erfven, van ontgonnen wercken, van vrijheden ofte onvrijheden,.. sal den gheïnteresseerden moghen versoecken een daghinghe tot laste van sijn partye, die hem gheconsenteert wort te moghen doen met O inthimatie, ten fijne van te comen sien eñ hooren consenteren huysberecht ofte *veue de lieu. C. stad Iperen* III 48. Zie het volgende nopens het **groot berecht**, *ib.* a. 51.

HUISBERECHTERS, zn. mv. *Bouwbezoekers*, fr. *visiteurs des bâtiments.* || Sullen uyt 't collegie gecommitteert wesen twee schepenen metten clercq

van den ondercomtoire van de weeserije, mitsgaders twee meesters wercklieden, te weten, eenen metser eñ eenen timmerman, [welcke] sullen nemen inspectie van de plaetse, werken of nieuwicheden van dewelcke clachte ghedaen is, eñ daerneffens ordineren eñ wysen,.. — Van welck wysdom... partye gheïnteresseerde sal mogen appelleren.., dagh makende by den messagier deselve huysberechters eñ partye... — Of sooverre eenighe van de partyen, ofte oock deselve huysberechters gheradigh vonden, vóór 't geven van eenigh wijsdom, te versoecken 't groot huysberecht, men sal neffens henlieden deputeren dry andere schepenen metten griffier van de vierschaere, die t'samen recht sullen doen naer het bevind. *C. stad Iperen* III 49. 50. 51. Vgl. Rembry I 251, en *C. stad Brugge* II 275 Deelmannen; *C. v. Brussel*, *Stat. v.* 19 apr. 1657 de gezworen meerers, en *C. v. Antw.* 1545, titel VIII, de erfscheyders of paelders.

HUISEN, ow. *Bouwen*, *een huis oprichten*, fr. *bâtir*. Kil. *auct. vet. fland.* Huysen. *Domum aedificare. Bastir maison.* || Naer de costume... mach elck persoon syn erfve binnen der stede behuysen ten hemelwaert op,.. nietjeghenstaende dat huerlieder erfve gheleghen hadde onbehuyst dertich jaeren tijds ofte meer, ofte oock nietjeghenstaende dat zy in dat opwaerts huysen benemen mochten haerlieder ghebueren hun licht. *C. v. Aalst* IX 4. Nieuw erf, gehuyst zynde, blyft dengeenen dien hetselve toegevallen is met den huyse, sonder de huysinge te mogen splyten. *C. gr. Loon* II 453, *Reckheim*. — Als verl. deelw. Gehuist eñ gesteet. Gehuist eñ gelant. *Palende*, „*regenotende*", *belendende*, fr. *aboutissant*. || Up sijn hofstede met husen, steenen, bomen,.. staende eñ ligghende in torp van Hassnede tusschen Katelinen Bernaerdts, die ghehuust eñ ghesteedt es over de nortside, en... DE PR. EN BR. XVI. *Assenede* 87 (1433). Upte stede eñ hofstede.., ligghende int dorp van Assenede, an de zuudzijde ghehuust eñ ghelant her Gilles Gaetman,.. *Ib.* 173 (1444). *It. C. kast. Iperen*, XVII 4.

HUISEN (Husen), bw. *Gerechtelijk in bezit stellen van een huis*, fr. *saisir légalement d'une maison.* || Eñ hebben daertoe ghedaen met hande, met alme eñ met monde al dat zi sculdech waren te doene, omme hemliehen deraf tonthervene, tonthusene eñ tontgoedene, eñ den proofst vorseit agodshuus bouf eñ ter religieusen vornoomt derin te hervene, te husene eñ te goedene. V. VANDER HAEGHEN, *Ten Walle* 50 (1341). *It.* de Potter, *Sec. cart.* 74 (1344). *C. stad Gent* I 514 (1340—1350).

HUISEN ENDE HOVEN. 1) Van personen. *Die herbergen*, *eene schuilplaats verleenen*, fr. *des personnes*) *les héberger*, *leur donner asile*. Kil. Huysen eñ hoven iemanden. *Recipere aliquem hospitio*, *domo*, *tecto.* Kil. *auct. Loger et traitter quelcun.* Grimm *Alterthümer* 12 hausen und heimen. *Si quis furem in domo receperit vel ei hospitium praestiterit.* Lex rip. 78. || Ware oec dat sake, dat yemene ghebannen worde namaels van verde te brekene, of.., eñ hem yemene hulpe ofte raed gave, ofte in staden stonde, ofte huusde ofte hovede,.. *C. v. Gent*, *Gr. ch.* v. 1297, a. 12. Waerd zo dat yemen mer Gheraerd vorseit ofte syne hulpers huusde of hoofde. Ib. I 522 (1351/52). Die ledeghe wive ocht hare putiere huuist ocht hooft, spise of dranc vercoept in sinen huise, sal van elken ghelden V s. *Kb. v. Diest* A 49. Zoe wye eenen ballinck van der stadt (willens eñ wetens) binnen der stat eñ vriheyt oft quartier van Antwerpen huysde, hoefde, logeerde oft herberchde, sonder den heere ofte officier daeraff (goetstyts) de wete te doene, wordt selve gebannen... *C. v. Antw.* 1545, I 40.

2) Van dieren en zaken. *Die in huis doen of nemen; opslaan in een pakhuis*, *bergen*, fr. (*d'animaux et de choses*) *les prendre dans la maison; emmagasiner.* || Soe wat coerne... van buten comt te cope, soe wieme dat toebehoert, zal men int corenhuys ocht opten corenmarct brenghen eñ niet zulren noch huysen vore dien dat die corenmarct ghedaen es. *Kb. v. Diest* B 97. Soe wat coerne... dat mer zulret eñ huyst. *Ib.* 98. Dat nyemandt eenige schapen huysen nogh hoven en sal, hij en sal se gewintert hebben, oft hij en sal se willen winteren, die sal verbeuren den keure voers. *C. v. Caggevinne* 1433. Dat egheen leertouwers in eghender manieren en sullen moeghen ennich leer van buijten in deser stadt brengen om voorts te vercoopene, het en ware dat tselve getout oft ongetout ware, tensy dat tselve, aleer hy tselve huysen oft hoeven sal, gewaerdeert sy by den gezwoeren deser stadt. *Kaart der leertouwers te Diest*, 27 febr. 1546, a. 13.

HUISGELT, zn. o. 1) *Belasting van den xxsten penning op de huizen en landen*, fr. *imposition du xxe denier sur les maisons et les terres.* Zie hierover: *O. P.-B. autr.* 28 mei 1704 a. 64—69; 12 apr. 1712; 15 dec. 1727; *Pl. v. Vl.* 5 mei 1738, IX 669; 8 jan. 1780, X 507; DE PR. en BR. *Gent*, I 259, enz.

2) *Recht van den pastoor op de lijken die in de kerk begraven werden*, fr. *droit du curé sur les corps enterrés dans l'église.* || Als die overlyder begheert heeft, oft zyn erfghenamen eñ executeurs begheeren hem te legghen in die kercke, d'welcke men ghewoonelyck is te heeten kercklycken, so sullen zy den prochiaen gheven, voor syn recht van huysghelt, om d'lyck te halen, uytvaert, sevenste eñ dertichste, t'samen XXX stuyvers. *Pl. v. Brab.* 23 mrt 1528; III 118.

3) *Verhuurprijs van de stallen op de lakenhal*, fr. *droit de location des étaux dans la halle aux draps.* || Van Gerolve Coutenaye eñ Jacoppe, sinen broedere, pachters van den huusgelde van strypten lakenen eñ ghemenghden upte hallen metten reepe. HUYTTENS, *Corporations*, 170, *stadsrek.* 1323. Gillise de Pape, van den huusgelde up dalle van den scoenen ghewande. Item, van Jacop eñ Henric Coutenaye, pachters van den huusgelde up dalle, van den ghemengden eñ strypten metten reepe. *Ib.* 167 (1357). Zie ook aldaar blz. 28. Dat men van nu voort niet meer van huusghelde gheven en zal, van den lakenen die men te mercten voert, dan van elken halven lakene II groete; uutghedaen van den lakenen die men zal voeren ter Brugmerct, daeraf zal men gheven, van elken halven lakene, III groete. DE VLAMINCK, *Vgb.* 45 (1417).

HUISGENOOT (Huusgenoot, husgenoot, huysgenoot), zn. 1) In het leenstelsel. *Standgenoot*, *standgelijke*, fr. (*dans le système féodal*) *pair*, *qui est de la même condition; medeleenman*, (fr. *cofeudataire*) zegt de kost. v. Belle. Zie ook EIGENGENOOT. || Over alle dese vorseide dinghe waren, alse oreonde, Ywain Stullaert, bailliu van Ghent,.. Eñ vort over dese vorseide dinghen waren, alse onse mannen, Ghierart van den Walle,.. alse haren husghenoeten, die oec onse man sin. *Oork.* 21 nov. 1290, *Tiende v. Guldemersch door den abt v. St.-Pieters afgestaan aan d'abdis v. Ste-Claren.* Wij, Ghiselbrecht van Leuwerghem, riddere, N., N., etc., manne ere boghere vrouwen eñ ere edelre, mire

vrouwen van Denremonde, maken cont eñ kenlic.. dat commen es vor ons Arnoud Robbrechts, zone was Van der Vaerrent, onse huusghenoet, eñ man mire vrouwen van Denremonde. DE VLAMINCK, *Zwijveke*, 109 (1334). Eygendom sorteert jurisdictie voor de juge ordinaris: eñ leen staet te berechte van den huysgenooten. WIELANT, *Leenrecht* 15. *It.* 75. Als een man van leene niet wel en soude connen maken syn rapport, den heere wort ghe houden, dies versocht sijnde, in 't vriendelick, ofte andersins te wette, hem te tooghen sijn register, eñ copye van sulcx hem rakende is te verleenen, t'sijnen redelicken coste; eñ hadde den heere gheen register noch ander souffisant bewijs, soude denselven leenman moghen maken sijn rapport naer d'informatie van sijn huysghenoten ofte medeleenmannen [van zinen huusghenooten eñ ouderlinghen *C. kast. Iperen* 219[3]], sonder boete. *C. v. Belle*, IV 10. So wie up zyn leen gheen huus ne heift, al es hi man, hi nes niemens huusghenoot, naer hofrechte, [noch nyemant en es zyn huusgenoet-Boxhoren]. Want hi nes gheen zo vry man zyns heeren als een ander, want hi woend onder eenen andren heere, eñ staet t'anders heeren hove eñ juridictie. Dat ne doet hi niet, die up zyn leen vry woend [des en doet hy niet die op syne heeren leen woent-Boxhoren]. Maer die gheene huuse ne hebben, willen huusghenooten heeten, eñ hebben zomwile dit punt ontwyst; eñ daeromme neist niet meer hofrechts. *Jus feud. Fl. vetus*, c. 55. (w) *Pares curiae. It. Leenrecht v.* 1528 fol. c; *C. v. Cassel* 12; 20. 27; *C. leenhof v. Veurne* I 9. V. VANDER HAEGHEN, *Ten Walle* 44; DE POTTER, *Petit cart.* 44.

2) *Hij die deel maakt van het huisgezin als bediende*, fr. *celui qui fait partie de la famille en qualité de serviteur.* || *Magister coquine et* husghenote. VAN LOKEREN, *St-Pierre* 302 nr 629 (1250). Een getuyge domestijcq, dat is, die in den aet eñ dranck eñ huysgesijn oft huysgenoot is van dengeenen dyen produceren wille, dyen mach men van te tuygen repelleren. V. D. TAV. 334. Dat niemant op eenighe der sondaghen, hooghtijden,.. [sal] moghen doen eenighe slaeffelijcke wercken, door hem oft sijne huysghenoten. *Pl. v. Brab.* z.d., I 58. De goederen... dewelcke sy [*nl.* de geestelijken en de edelen] selver, oft door hunne huysghenooten sullen doen cultiveren. *Ib.* 1 mrt 1628, a. 20; II 117. Aengaende de huysgenoten, niemant van hun en sal mogen gekleedt worden met rouw [*nl.* voor de koninklijke personen], wel willende dat de demonstratie die by de meesters gedaen wordt, gehouden worde voor ghenochsaem. *Pl. v. Brab.* 22 juni 1696; V 71; de fr. tekst heeft *domestiques*.

3) *Alle personen die deel maken van het huisgezin, die onder hetzelfde dak wonen, verwanten of niet, meesters of dienstboden*, fr. *toutes les personnes qui font partie de la famille, parents ou non, maîtres ou domestiques, et qui demeurent sous le même toit.* || Alle huussche die zyn binnen schependomme, moeten senden I huusghenoede ten brande, met eenen vate, ketel of panne, of teele, of hoesvat, of sulke dinc als hi heeft, eñ daermede draghen water ten brande. *Auden. meng.* I 320, *Kb. v.* 1338. Dat, soo wanneer eenich kennelijck ongeval gebeurde aen eenige poirteren in de voors. onser stadt, oft aen heuren kinderen, dienaeren, boden eñ huysghenoten, hetsy doodtvalle oft verdrinckinge eñ diergelijcke ongevallen, dat die selve poirter oft poirteren, onder wien voors. ongeval gebeuren soude, vrij eñ onbelast soude blijven van allen verbeurten van confiscatien. *C. v. Diest*, O. 15 mei 1509. Dit hoorende, mijn heere eñ zijn huusghenooten, zijn zeer verscrict gheweest duer dit gheruchte. FERD. VANDER HAEGHEN, *Ber. tijden* III 7.

HUISGENOOTSCHAP, zn. *Onder dezen naam begreep men in de groote kloosters of abdijen zekere bedieningen, als daar zijn: de lavenderie of waschmeesterij, de praterij, de meierij, enz. Zij werden soms in leen gegeven*, fr. *sous cette dénomination on comprenait dans les grands monastères ou abbayes certains offices, tels que; la lavenderie, l'office du messier, du mayeur. Ils furent quelquefois donnés en fief.* Zie Maigne d'Arnis LAVANDERIA, MESSARIUS, MAJOR. || Dit es thuusghenoetsceep dat Jan Haec hout van der keerken Sente-Pieters, dat behoert tot [de] lavenderien (*hier volgt de vermelding van de diensten opgelegd aan de waschmeesterij en van de voordeelen die eraan gehecht waren*). VAN LOKEREN, *Saint-Pierre* 293 (13de E.). Hoe eñ in wat manieren dat soe voertyds houdende was een huusghenotscip, wesende een cnaepscip, van onsen voornoemden heere eñ van ziere kercken [*nl.* van Sinte-Pietersabdij], ten welken vorseiden diensten behoerden zekere profite eñ jaerlycksche renten. die haere de aelmoesenie van Sente-Pieters voerseit schuldich was,.. *Ib.* 190, O. 10 dec. 1413. Dat, ute dien dat onse heere dabt van Sente-Pieters vorseyt, bi goeder informatien di hire af heeft ghedaen horen eñ nemen, de vorseide praeterien sculdich syn te wezene huusghenoetscepe, so eist dat hi se heeft doen legghen eñ lecht se, bi consente van partien vorseit, te huusghenoetscepe, elcs deel te veertich schele parisise over sterfcoop; eñ ten versoucke, ten heenebringhende eñ van heenedragende, eñ in allen andren zaken ghelyc dandre huusghenoetscepe van der kerken van Sente-Pieters doen.... DIERICX *Gends charth.* 57, O. 12 nov. 1368, 3°.

tHUISLIGGER, zn. *Een ongehuwd man, zonder eigene of gehuurde woning, en zonder middelen van bestaan, die dientengevolge bij anderen moet inwonen*, fr. *un célibataire, sans habitation propre ou louée, et sans moyens de subsistance, qui doit, conséquemment, se loger chez d'autres.* || Zoo wie van alsnu eenyghe thuusligghers heeft, dat hy, up ghelycke paine [*nl.* van drie jaar ballingschap], dezelve heere eñ Wet donderdaghe naestcommende over te bringhen [heeft]. DE COUSSEMAKER, *Troubles rel.* III 177. Men vermach oock niet dusdanighe eenclipte persoonen te logieren, op ghelycke boete eñ distributie van dertich ponden parisis, eñ daerenboven, soowel deselve t'huysligghers als degone hemlieden logierende, ghepuniert te sijn ter discretie van den heere eñ Wet. *C. v. Veurne* t. 34 a. 7. Zie ook EENCLIPT, en EENLOOPICH.

HUISMEESTER, zn. m. *Bestuurder* (*huisbewaarder*), fr. *directeur, régisseur* (*concierge*). || Een goet dispensier eñ huysmeester (La Curne *Dispenseur: régisseur*). *Test. Van den Dale* 7 mrt 1581 (*Collegie te Loven*). Dat den huysmeester oft concherge van den dwingh-huyse, sedert eenighe jaeren herwaerts binnen de voorseyde stadt opgherecht, sal hebben voor sijne gagie de somme van twaelf hondert guldens 's jaers, op den last van sijne sergeanten daerop te moeten onderhouden. *O. Albertine v.* 1618 *voor de stad Antw., Uitg.* c. 21 a. 1.

HUISRAET, zn. 1) Zooals thans. *Huisraad*, fr. *mobilier, meubles, ustensiles de ménage.* Kil. *auct.* Huysraed. *Ustensilia*, etc. *Utensile, mesnage, meuble.* || Huysraet betaelt pontgelt. *Watertol* 1550.

2) *Huishouden, huisgezin*, fr. *ménage, famille.*

|| Want vele eñ diversche borgeren eñ ingesetenen hon voerderen, dagelycx meer eñ meer, in hon één huys verscheyden huysraeden te logieren eñ te verhueren, denwelcken, midts honder benauwtheyt van der erve eñ der gelegentheit van der plaetsschen nyet wel mogelyck en is hon asschen bequamelyck oft tamelyck zonder peryckel van den brande te leggen, gelyck men des by experiencien gesien heeft, brandt eñ schade den gebueren affgecomen te zyne, soo wordt geboden... *Kb. v. Turnhout* 1550, fol. 82. — Huisraet houden. *Eene huishouding hebben*, fr. *tenir ménage*. || Van den cossaten, die niet en seyen, sal die persoen [*nl.* de pastoor] hebben, te Kersmisse, van elken paer volcs die in hilic sitten, enen halven ouden engelschen, of syn werde; eñ daert bedde gesceiden is, eñ van eenloopen luden, die huysraet houden, sal die persoen hebben te Kersmisse tflerendeel van enen ouden engelschen. *Belg. Museum* II 166 (1421). — Ten huisrade sitten. *Zooals het voorgaande*, fr. *comme le précédent*. || Dat altyt op sondach na Sint-Jansdach-Baptisten ind zomer [*l.* midzomer] eyne igelick ambacht van dẽn twelff ambachten onser vursc. stat, by henselven, alle man van haren ambachten bynnen onser vursc. stat eñ vryheit woenende eñ ten huisrade sittende, vergaderen sullen... *O. Liége* 11 dec. 1500 a. 1, *Hasselt*. Oick en sall egheyne vremde tot eyniger officien van onser vursc. stat comen, hy en sall t'eirst vijff jaer bynnen onser stat gewoent eñ ten huyssraide geseten hebben. a. 5. *It.* 27 juni 1577 a. 1.

HUISRUIMING, zn. *Gedwongen huisverlating*, fr. *déguerpissement, retraite contrainte et forcée*. || Voor huusrumynghe gedaen met vier scepenen eñ den bailliu, hebben scepenen xl s. p. Den bailliu xx s. p. Voor teeckenen van rumynghe eñ van de afgewonnen huusen, hebben secretarissen ij s. p. *C. v. Auden.* 2de d. 207, *Salarissen* 1581. Over eenige jaren is ghemaeckt sekere ordonnantie eñ forme van verbale procedure tot bekortinge van de justitie eñ ontcommeringe van het collegie der wethouderen, rakende alle gepriviligieerde schulden van huysruyminge, montteringhe, liquide obligatien,.. *C. v. Brussel* 1606 a. 49; Christijn vertaalt verkeerdelijk *pretium locationis conductionis*.

HUISSOECK (Hussouc, huussouck, huiszouck, huyssoeck), zn. *Huisschending, het feit van met gewelddadigheden in een huis te willen dringen, om den bewoner, of eenen erin gevluchten persoon te mishandelen*, fr. *violation de domicile, le fait de vouloir pénétrer de force dans une maison, pour y maltraiter celui qui l'habite, ou une personne qui s'y est refugiée*. || *Qui convictus fuerit per quinque coratores ex* hussouc, *emendabit illi super quem factus est* hussouc *xx solidos*. *K. v. Veurne* 1240. *Qui ad domum alicujus cum armis venerit contra* hussouc, *de quo timetur, non forefacit. Ibid.* Soo wie wettelick achterhaelt oft bevonden ware van huyssoeck, te weten, dat jemandt eenen anderen volghde om faict te doen eenen die hem salveren soude willen in syn huys, ofte in ander huys dat hy soude moghen aenveerden eñ hem daerin besluytende, eñ dien selven volger in hetselve huys gherochte of inbrake jeghens den danck eñ wille van hem die hem salveren wilt, eñ faict op hem dede, gevende open wonde eñ loopende bloedt, dat ware den facteur op pene van lyf eñ goet. *C. v. Iperen, Kast.* c. 48; *it.* 49. Die andersins huyssoeck doen soude sonder jemant te wonden ofte quetsen, dat ware den principalen op de vuyst, eñ alle syne medeplegers elck van lx pond. *C. v. Cassel*, a. 180. *It. C. v. Belle*, r. 33 a. 12. Van huiszoucke eñ uutroupene. *C. stad Brugge*, I 211, *K. r. tMaendaechsche* 1552, *titel*. Daer eeneghe persoonen, in evelen wille, staken, sloughen ofte wierpen up ijemands huus ofte hofstede, of up eneghe muelne, omme van buuten daerbinnen te rakene, ofte ijemande diere binnen ware ghevloden, ofte anders daer te vooren ghecommen, te slane ofte griefvene, of daeruute jeghen zynen danck te stekene ofte jaghene, wedre oock de gejaechde, vervolchde, ofte de persoon die men griefven zoude willen daerbinnen ware ofte niet, alle dusdaneghe faiten zijn gherekent huussouck. *C. v. 'tProossche*, a. 7; *it.* 8. 9. 10. Zie ook HUISSOECKING.

HUISSOECKER (Huussoucker), zn. *Huisschender*, fr. *violateur de domicile*. || Indien huussouck ghebeurt eñ dat daer niemant doot en blijft, noch lqt en verliest,.. noch dat de huussouckers niet binnen en gherochten,.. *K. v. tProossche* 1511 a. 10.

HUISSOECKING (Hussoekinge, huussuekinge, huussoukinge, huissuekinge), zn. 1) Met dezelfde bet. als HUISSOECK. Kil. *auct.* Huyssoeckinge. *Inquisitio in domicilia & Irruptio in aedes. Entrer par violence en quelque maison, & y faire recherche de tout.* || *Eadem lex erit tam de insidiis quam de* hussoekinghe, *et ille cujus domum invaserit,... quidquid pro defensione sua, id est* noetwere, *fecerit, pro nichilo reputabitur. K. v. ter Piete* 1265. Die huussuekingen dade, bi dage,.. *K. amm. v. Brussel*, 1292 a. 23; de *K. v. Nijvel* zegt *Qui maisons assaudroit de nuit*. Die huussuekinge dade bi nachte. a. 24. Wy willen dat hij [*nl.* Henrick van Wilre] eñ zijne nacomelingen, van allen stride eñ van alrehande gerechten, totten bloede, hebbe eñ heffe alle dat recht eñ alle die mesdade die dairaf vallen, utegenomen van huussuekinge, van mincten, van mansdoede,.. *Oork.* 16 jan. 1291/92, *Brab. Yeesten* I 679. So wie so huussoukinghe doet, wert hys bedreghen vor scepenen, hy es in de mesdaet van LX ponden. *C. v. Gent, Gr. ch. v.* 1297 a. 42. Zo wie die huussoukinghe doet up andren, eñ die huussoukinghe ghedaen bokennet wordt bi scepenen,.. *K. v. Brugge* 1304 § 28. Van huissuekinge, dats te weten, op yemants huis te werpen, te stoten, of dat huis op te breken viantlic, of yemanne darbynnen te stoten, te werpen, te steken of te sloen. *C. v. Maastricht, Stat. v.* 1380, *Tafel* XXV. It. DE VLAMINCK *Vgb.* 45. Zie ook HUISSOECK.

2) In de huidige bet. *Gerechtelijk onderzoek van iemands woning*, fr. *visite domiciliaire, descente de lieux*. || De schoutet oft andere officiers en moegen in eens poorters huys nyet gaen oft comen, oft eenighe huyssuekinge doen voordere, verdere oft anders dan den poortere en belieft, tenwaere by expressen voirgaenden consente van den burgermeesteren eñ scepenen. *C. v. Antw.* 1545, IX 17.

HUISSTOORING, zn. v. *Huisbraak*, fr. *effraction, irruption*. || Eene huysstooringhe, waermede dat men die doet, [verbeurt] x pondt swerte. *K. en br. Santhoven* 1558 a. 7. Soo wie een huysstooringhe doet, in wat manieren het oock geschiet, verbeurt 24 guldens. *It.* 1665 a. 27. Zie het volgende.

HUISSTOOTING, zn. Zooals het voorgaande. || So wie enen andren vermenct, sonder met mortwapen, ofte die huysstotinghe doet, verboert x lib. *Kb. v. Antw.* a. 10. Soe wie huijsstoetinghe dade bi daghe met beradenen rade, enware op sinen doetviant, hi wairs op seven pont eñ tien scellinghe swerte. *Charter v. Waalhem*, 1365, a. 57. Soe wie huysstoetinghe dede by nachte. *Ib.* a. 58. In ennij-

gen.plaetzen wort geüseert wije huysstoetinge doet, oft iemende ter straten daigt uuyt zijnen huyse te comen bij nachte eñ ontijde, dat men dyen thoot afslaet. V. D. TAV. 71 v°. — De oudste voorrechtsbrief der stad Dordrecht, 1220, uitg. en hersteld door Mr. P. VAN DEN BRANDELER, zegt *Quicunque alicuius domum impugnaverit..*, *x libras judici emendabit* (zie ook aldaar het charter v. koning Willem v. 1252); waarover zie de aant. 7 des uitgevers, sluitende met de opmerking: dat de misdaad in de Dordrechtsche keuren en het Zuid-Hollandsche recht meermalen voorkomt onder den naam van *huisstooting*. Zie ook Nijhoff, *Gedenkw.*, en hoogerop HUISSOECK en HUISSOECKING.

HUISVROUW (Huysfr.), zn. v. In den adelstand. Thans *Echtgenoot*, *gemalin*, fr. *épouse*. Kil. *auct. Hera domus* & *Uxor*, *domina*, *nupta*, *socia thori*. *Dame de la maison*. *Femme*. De graaf P. de Nassau noemt aldus zijne vrouw in eenen brief aan de stad Diest, d. d. 5 Mei 1521: || „Lieve eñ beminde. Wij hebben uwe brieven by Voghel, desen brengher, ontfangen eñ verstaen uwe goetwillicheyt die ghy tot ons, onser huysfr. eñ sone hebt, des wy danckelick eñ voir zeer geneeme hebben, eñ en achten den dienst eñ den goeden wille die ghij onser vors. huysfr. oft sone bewesen hebt eñ noch bewysen moecht nyet minder dan oft ghij deselve onsen persone gedaen hadt". — Eñ opdat al hetgheene voorsereven is mach blyven vast eñ gestandich, in teeken der waerheyt eñ meerder vastigheyt, hebben wy, Aert, grave van Loen, aen desen tegenwoordigen brief doen hangen onsen seghel en dien van onse huysvrouwe Margareta. *O. Liège*, October 1303, *Beringen*. Carte heer Henricx, heer van Diest, eñ Elsbeen van Hoerne, zynder huysvrauwen. RAYMAEKERS, *Draperie* 6 (1365).

HUISWAERDER, zn. *Bewaarder van in beslag genomen huisraad*, fr. *gardien des meubles* (*garnisaire*). || Tot welcke betaelinghe,.. soo souden sij, indien het weirelijcke persoonen waeren, gestraft worden met geesselinghe, eñ de geestelijcke met aenslaen van henne tijdelijcke goeden eñ stellinge van huijswaerders. *C. v. Antw. comp.* IV, xvj, 54.

HUISWEECKE, zn. mv. *De zieke en gebrekkelijke lieden*, fr. *les malades et les impotents*. || Aldoe ghezonden den aermen eñ huusweecken deser stede elc een vierendeel bastaerts, 13 s. 6 d. CARTON, 48, *Stadsrek. Blankenb.* 1525/26. Zie Gailliard, *Glossaire* 647: Huisweeken, Aerme huisweeken, *var.* Aerme huiszittende, eñ huysaermen.

HUISWERCK (Huyswarc, Huysewerck), zn. *Werken die tot een huis behooren als bouw*, fr. *travaux qui concernent une maison comme construction*. || Dat alle metsers, tymmerliede eñ alle warcliede die ane huyse warken willen binnen Antwerpen, warken selen moghen huyswarc. *Kb. v. Antw. ord.* v. 14 mei 1394. Dat de peerdesmits sullen continueren in het maecken groef werck, wit werck, huysewerck. REMBRY I 462 (1679). (Deze geschiedschrijver verklaart het w. voor het smidswerk, volgens de keure der smeden te Brugge, uit de 15de E., aldus: || Huuswerc, te weten traelien, ankers, grendels, clyncken eñ ooghen... Item,.. alle maniere van huuswercke, scipwerc, spaden, haumessen, haexen, eñ alle maniere van arnaschwercke.

HUIVE (Huve, huyve, huyfve), zn. v. *Huif*, fr. *huve*. Kil. *auct.* Huyve. *Reticulum*... *Coëffe*. 1) *Eene mans- en vrouwen hoofdbedekking*, fr. *coiffure d'hommes et de femmes*. Grimm Haube 1) 3). || Dat elcken persoon draghende voortaen gouden oft silveren laeckenen,.. goude oft silvere huyfven oft cordeliere,.. sal t'sjaers, al en droeghe hy oft sy maer eens t'sjaers, betaelen... twee Rinsguldenen eens. *Pl. v. Brab.* 14 dec. 1570 a. 121; II 496. Een de beste huyve, haersnoer, bandeken, spansel eñ diergelijcke. *C. v. Antw.* 1582, tit. 41 a. 100. *Stadsvoordeel*.

2) *Oorlogshoofdbedekking van metaal of leer voor het gemeene voetvolk*, *onderscheiden van den helm*, *die hooger was en door de ridders gedragen werd* (Grimm Haube 1) d), fr. *coiffure de guerre*, *de métal ou de cuir*, *pour l'infanterie*, *distinguée du heaume*, *qui était plus élevé et etait porté par les chevaliers*. — Yseren huive, fr. *coiffe de fer*. || Vremde man die, binnen vriheden, droughe bi daghe zweert,.. yserine huve, yserin antscoen, eñ alle wapine met ysere, verbuerde x lib. *Kb*, *v. Auden.* 1328. *K. v. wapenen te draghene.* Dat N... & N... & N... draghen moghen elc een yserin huve up haer hooft, ter bewaernesse eñ bescudde van hueren live, mids dat sy in veten eñ in onpaeise zyn partielic. *C. v. Auden.* 2de d. 125 (1440). *Brabrabantinos*... *armatos galeis protensis ad maxillas*, *vulgariter* huven met kaken. DE SMET, *Corpus chron. Flandriae* I 220. Zie hoogerop (ten) HELLEKEN.

3) *Kruisbooggewelf*, fr. *voûte cloisonnée*, *voûte en arc de cloître*, *toit en dôme*. Grimm Haube 10) *Kuppeldach*. Zie Otte *Klostergewölbe*. || De tweede vercoopinghe zal wesen het afbreken van een deel van der keercke, te wetene, de huyve tot in den houc eñ anghele van den peaer [pilaer?] ofte freyte naerst den inganc van de voornoemde keercke an beede zyden, metgaders de huusaige daerneffens dat ingang van den cloostere was, zoverre rechte uute als heur de metselrye van der huyve bestrect. V. VANDER HAEGHEN, *Ten Walle* 247 (1579/80), 14 November (1616). Betaelt an Jacques de Liemackere, de somme van zeven ponden grooten, over thien gheschilderde ghelaesvensters, met de waepenen van myn eerweerdichste heere den bisschop van Ghendt, eñ de waepenen van de dry prelaeten eñ die van den ambassadeur, staende in de vyf vensters van de huifve van de nieuwe kercke. *Ib.* 260. Int jaer XVIc XVI, den tweeden januarius, doen sette men het cruyce op de huive. *Ib.* 296.

HULDE, zn. v. 1) *Gunst*, *genegenheid*, *goedwilligheid*, fr. *grâce*, *faveur*, *affection*, *bienveillance*. Kil. *auct Suffragium*, *favor*, *gratia*, *fidelitas* & *Amor*. *Faveur*, *grâce*: & *amour*. || Ontbieden eñ bevelen, dat zy.., alsoe lieff als zy onse hulde eñ vrientscap hebben,.. *Charterb. v. 's Bosch*, f° 117, *Wenceslaus*, 27 sept. 1356. Omme dat hare genadege here eñ vrouwe hare abolge keeren selen van haerre goede stat.., eñ die vriendelec nemen eñ ontfaen in haerre hulden eñ genaden,.. SERMON, *Coutherel* 88 (1361). Op onse hulde eñ gracie te behouden. *Rekenk. v. Brab.* reg. 131 fol. 45 v°. Eñ dat mi gegeven werde... Gods hulde te verwerven eñ syn troest. *Hondert merk.* 90 v°. — In hulde van. *Ter gunste*, *ten voordeele*, *voor het welzijn van*, fr. *en faveur de*, *dans l'intérêt*, *pour le bien- être de*. || Dat mijne heere van de Wet verstonden dat de neeringhen die nachtwaecke begeerden... Eñ eenighe van de Weth die vraechde: „Waerom dat zij de wake begheerden? Eñ doen wiert er gheseyt op avontuere: „Offer yemant bij nachte wat vremts voortstelde, wij begheeren dat ter proffijcte van de stede, in hulden van justicien, eñ anderssins niet." DE POTTER, *Chronijcke* 66 (1537). Biddende der Wet dat zij altoos souden willen tbeste doen, eñ bedankende al tguent dat zy ghedaen hadden in

hulden eñ ten proffijcte van de stede, biddende daerinne te willen continueren. *Ib.* 154. In hulde van heere eñ Wet. FERD. VANDER HAEGHEN, *Ber. tijden* I 40. In hulde van der Wet. *Ib.* IV 79.

2) ***Ambt, bediening***, fr. ***office, fonction***. || Zoe wij [wie] condichde enichderhande saecke buijten den raede, dat in den holen geleet weere, eñ dat uutbringt, eñ het woerde gepruefft, die zal zijn hulde verbeuren tot ewigen dagen. *K. v. St.-Truiden* 1419 a. 53. Dat voertaen, wie die sesse gulden van Sintruden regieren sal,.. egheen ander regiment oft ander officie eñ hulden zal mogen, alsoe lange als hij enich van den gulden zal regeren. PIOT, *Cart.* II 551 (1430). — Hulde dragen. ***Een ambt bekleeden***, fr. ***exercer une fonction***. || Zoe en zal gheen man moghen dragen van der stadt meer dan een hulde, noch egheen aennemen, hij en zij der ierster aff. — Wij [wie] van zijn zelffs schout te banne weere, oft die in onwet sitten, die en zullen egheen hulde moghen dragen hy en hebbe hem tierste gepurgeert van desen saecken. *K. v. St.-Truiden* 1366 a. 72. 73. *It.* 47. (a. 34 zegt: gheen ambacht houden van der stadt). Oft ijmant te banne es voer zijn selfs schult, oft in onwet sittet. die en zal gheen hulde mogen dragen, hij en hebbe hem tierst gepurgeert van dier zaeken. *Id. v.* 1419 a. 46. — In hulde setten. ***In bediening zetten, stellen***, fr. ***installer, investir***. || Als die nye meestere also ghekoren sijn, soe suelen si in hulden ghesat werden, eñ eersamlijc sweren eñ eet doen vore onse scouteyten... PIOT, *Cart.* II 122, *oork.* 17 mei 1393 a. 2.

3) In het leenroerig stelsel. ***Trouw***, fr. (***dans la féodalité***) ***foi, fidélité***. || Eñ deden die voreghenoemde man eñ scepenen van den voregheseiden dorpe van Puderse vore ons coemeñ, eñ mandense, de man op huere hulde ente scepenen op haren eet, dat si ons verclaren eñ besceeden souden, al so verre alst hem cont ware, welc ighewelcs recht eñ harebrenghen ware... *Oork.* 19 juni 1295. — **Hulde ende manschap**, ***foi et hommage. Bij de trouw bevestigde de leenman zijne getrouwheid aan den leenheer, en beloofde plechtiglijk hem alle de diensten te bewijzen hem krachtens het aangegane verbond verschuldigd; bij het manschap*** (***homagium, hominium***) ***verzocht de leenman het leen van den heer, en deze vergunde het hem; waardoor tusschen beide eene wederkeerige verplichting geboren werd, ofschoon de leenheer geenen „wedereed" doet*** (***zegt*** Wielant 40), ***want door den eed des leenmans staat de leenheer jegens den leenman „verbonden also diepe sonder eedt, als doet de leenman teghens hem bi eede, want de trouwe moet ghelijck staen,"*** fr. ***par la foi, le feudataire confirmait sa fidélité au seigneur, et promettait solennellement de lui rendre tous les services auxquels il était tenu en vertu de l'engagement contracté; par l'hommage, le vassal sollicitait le fief du seigneur, et celui-ci le lui accordait; de cette manière il naquit une obligation réciproque entre eux deux, bien que le suzerain ne prêtât pas de serment en retour," car, comme dit Wielant," par le serment du feudataire le seigneur est aussi étroitement obligé envers le vassal que le vassal au seigneur par son serment, vu que la fidélité doit être égale."*** || Als een persoen manscap doen wille, soe is hij hem sculdich tot reynicheyd eñ ootmoedicheyd te stellen, te weten, hij sal zijn hooft ontdecken [Boxhoren: die sal hem ontgorden eñ sijnen capruyn ewech doen], zijn mes eñ wapenen afleggen, zijn huycke uuytdoen tot eenen teeken dat hy naictelijc eñ volcomelijc bereet is zijnen heere dienst eñ bijstant te doene, opdats behoefde [B. trecken op sijn mouwen, opdat men sie dat hij bloot es van enigher wapenen, bloets hoots eñ blooter keelen eñ bloeter hande]; eñ sal daernae beyde zijn handen tsamen leggen, in teeken van oetmoedicheyd, eñ die leggen tusschen die ij handen van zynen leenheere, tot een teeken dat hij hem gelooft hulde eñ trouwe, eñ datten de heere dairop ontfaet; eñ dan sal hem de leenheere, tot zynder ernstiger begeerten, doen zekeren, geloven eñ seggen dese woorde: want hij dair comen is om hem hulde eñ manscap te doen, dat hij hem als zijnen gerechten leenheere goet eñ getrouwe sal zijn, zijn heerlicheyt eñ recht hem helpen bewairen, zijn bate eñ proffijt te voirderen, zijn scade eñ achterdeel te beletten nae zijn macht, ter mannenraide te comen, raid te geven eñ raidt te helen, gerechte vonnissen ter manissen zijns heeren, te helpen wijsen nae zijn beste vijf zijnnen, eñ al te doen dat een getrouw man van leene zijnen gerechten leenheere sculdich is te doene. Eñ na desen sal hem de leenheere doen opsteken ij vingeren, eñ doen zweeren tgeene dat hij gesekert eñ gelooft heeft, dat hij dat houden sal wel eñ getrouwelijc; alsoe moet hem God helpen eñ alle zijne heiligen. Eñ dat gedaen sijnde, soe sal de leenheere seggen: „Ic ontfange u als mijnen man van leene, behoudelijc mijns rechts eñ elckermalcx recht, tot sulcken gewoenten eñ rechten als u leen sculdich is na de costume van mijnen hove eñ van den lande; eñ dat confirmerende, sal de leenheere zijnen leenman cussen aen den mont oft op de wange [B. aen sijn kijnnebacken]. V. D. TAV. 201.

4) Hulde bewijsen. Deze uitdrukking, voorkomend in drie citaten onder het w. BANDOEN 2) PIOT, *Cart.* II 506. 507), schijnt te beteekenen ***zich verantwoorden*** (***in rechten***), fr. ***répondre*** (***en justice***).

HULFT, zn. ***Ramsvel***, fr. ***peau de bélier***. Het is eigenlijk een mhd. woord, Lexer Hulfe, hulft, hulfter, hulst, *decke, hülle*, doch was tevens bestemd voor Vlamingen en Brabanders. || ***De regno Baldevini*** [*nl.* uit Vlaanderen] ***venientes debent dare pellem arietis ad operatorium sellae, quod Theutonice dicitur*** hulft, ***et unum caseum et*** 2 ***denariatas vini. De Antwerf similiter.*** Höhlbaum, ***Hansisches Urkundenbuch***. 3; ***Brief van keizer Hendrik*** IV, 5 juni 1104, *Tol te Coblenz.*

HULPE, zn. ***Waterloop, die zijne uitwatering heeft in eene andere beek of rivier***, fr. ***affluent***. || Dat de rivieren, laeckbeken, hulpen eñ afloopen altijdt niet en worden gehouden in eenen behoorelijcken staet. *O.-P.-B. autr.* 20 aug. 1574. *Inl. It.* a. 1. Dat voor groote wateren geacht sullen worden degene die de molders op hunnen pegel niet langer en sullen connen ophouden sonder die extraordinairelijck te lossen door de hulpen eñ laeckbeken. *Ib.* a. 6.

HULPE, zn ***Getuige***, fr. ***témoin***. Zie HELPE.

HULPEN, HELPEN, bw. Thans ***helpen, ter hulp komen***, fr. ***aider, venir en aide***. || Slaet ijmant des anders wijff oft kint, eñ der man come ten aenganck, die man mach sijnen wijve oft kinde hulpen ter goeder wijs, met zijnen handen, sonder enighe wapenen. *K. v. St.-Truiden*, 1366, a. 14. Ic bidde Di van gronde mijns herten eñ der zielen,.. dat Ghi u wilt ontfermen over die arme kerstenheit.. — Neen, neen, het en sal alsoe niet sijn; du siest doch wale dat luttel hulpt, dat God selve doot es, wat soude dan dijn sterven helpen? ***Aller kerstenh.*** 10. Zie ook HELPEN.

HULPER, zn m.; vr. hulpester, 1) ***Helper, hij die helpt en bijstaat in den nood***. fr. ***qui aide, qui***

vient au secours dans le besoin. || Here, mijn hulper eñ mijn verlosser. *Getijdb.* xv^de^ E. ps. 18, *Domine, adjutor meus* Die heilighe Gods moeder si altoes onse hulpester. *Ib.* 20.

2) *Bondgenoot*, fr. *allié.* || Dat wi [*nl.* heer Jan van Kuik] gelovet hebben vor unsen here Jan,.. hertoge van Lothrigge eñ van Brabant eñ vor alle sine hulpere eñ sine vrint, eñ vor uns eñ vor unse hulpere eñ vor unse vrint,.. NIJHOFF, *Gedenkw.* I 6 (31 oct. 1286). Dat alle die twiiste, die gheweest hebben tusschen Janne, herttoghe, eñ Janne Bertoude, in deen zide, eñ die van Mehgelne, in dander zide, eñ haren hulparen [*sic*] in beden ziden,.. J. DAVID, *Mechelen* (14 sept. 1303). Dat, om al sullich onverdrach, oorlochs eñ crychswille, die geweest hebben tusschen ons, onse hulperen eñ gestenden, van eene syden, eñ die van onser stadt van Ludick eñ andere guede steden... eñ haere hulperen,.. *O. Liège* 17 aug. 1417, *Inl.*, *Herck.*

3) *Medeplichtig*, fr. *complice.* || Soo wie eenighe palen versteckt oft uytdoet,.. wort ghecorrigeert als diefte ghecommitteert te hebben, eñ totdien van ghelijcken alle zijne hulperen. *C. v. Herentals*, XI 15. *It. C. v. Antw. comp.* VI, iij, 7 hulpers. Zie ook HELPE.

HULTE, zn. v. Van eenen gracht. *De uiterste kant*, fr. *le bord extrême (d'un fossé).* || Die sijne erfve met opghesette grachten wilt beheijmen, moet tusschen de hulte van de grachte eñ erfve van sijnen ghebuer laten ten minsten onderhalven voet erfve. *C. v. Herentals*, XI 28. (Zie *C. v. Antw.* 1545, VIII 74).

HULTEN, bn. *Houten*, fr. *de bois.* || I platten hulten hamer, fr. tekst *ung plat marteau de bois. Inv. de Nevers* 1467 a. 17. Item, noch een hulten fonteynken. *Inv. V. d. Hulst* 1489.

HUNICH, bn. *Wild*, fr. *sauvage* (V. d. H.). || Daernaer quam desen hunighen hoop [*nl.* de beeldstormers] in tclooster ten Predicheeren; daer vielen zij aldergrimmichst an, smetent daer boven eñ beneden al in sticken. FERD. VANDER HAEGHEN, *Ber. tijden* I 113.

HUPENBIER. Zie JUIPENBIER.

HUREN (hueren), bw. 1). *In dienst nemen*, fr. *louer, prendre à son service, engager.* Eenen kapelaan. *Eenen priester om eene kapellenij te bedienen*, fr *un chapelain, un prêtre pour desservir une chapellenie.* || Die welke capelrie te verdienne, Jan die Wayere voerghenoemt, ochte sijn hoyr dat na hem blijft, eenen pape hueren sal alre jare, misse te segghene elcs daegs,.. J. F. WILLEMS, *Hist. onderz.* 151, *Schepenbr. Antw.* 1307. Eñ den vors. priester, op dat hi ons niet orberlec en dunct, so selen wij hem orlof moghen gheven eñ eenen anderen hueren, also dicke alst ons orberlec sal dunken, sonder ijemen anders te versuekene... — so kennen wij... sculdech [te] siin eñ gheloven,.. sonder enech beiden te huerene enen priester die engheen goet van der heilegher kerken en heeft, die alle daghe misse doen sal in sente Goedelen kerke, opdat de heeren [*nl.* de geesteltjken] ghestaden willen, vor dat heilech Cruce. *Bruss. godsh.* B 588, *Stichting v. Sint-Kruis altaar*, 1366.

2) *Eenen moordenaar*, fr. *un assassin.* || Van ijemende te huerene omme eenen anderen secretelic of bij laghen te doodene. Vervoorderde hem eenich persoon zijnen vijant te doen slane eñ te griefvene bij der handt van eenen andren, die hij daertoe induceerde, huerde oft anders ghecreghe,.. — Alle deghone die... den ghehuerden ofte zijn gheselschip huusen, hoven eñ onderhouden,.. *C. v. 't Proostsche*, 1511, a. 14. 15.

3) Te huren (te huur). *Voor huurloon, voor arbeidsloon*, fr. *pour salaire de travail.* || Men sal geven te huren van enen scarlaken eñ scarlakens lingde x s.; dies selen hebben di meisters iij s. eñ de knapen vj s. — Die lange lakene van xlij ellen,.. selen geven te huren vij s. eñ vj d. *Ord. opte volderen te Brussel*, juni 1282, a. 1 en 3; *it.* 4. 5. 6. 9.

HURCKEN, ow. 1) *Luisteren, afluisteren*, fr. *écouter.* Kil. Hurcken / Horcken. *Auscultare.* De Bo *Hurken, horken.* || Dat niemandt en stae nogh en sitte aen ander lieden vensters ofte huys, om te hurcken wat in den huyse ghebeurt. DE PR. en BR. XIV. *Boekhout* 26, Stat. 12 oct. 1684 a. 14. It. DE POTTER, *Chron.* 210.

2) *Verlangen (naar)*, fr. *désirer vivement.* || Den coninc screef talle canten om hulpe jeghen den prince van Condée... Overzulcx was dheere van Harenbeerghe daerwaert uut dese Nederlanden ghezonden, den coninc ter hulpe,... want naer dese victorie hurcte men zeere. FERD. VANDER HAEGHEN, *Ber. tijden* III 125.

HURLINGE, zn. v. *Oploop*, fr. *émeute.* (F. V. d. H.). || Up denzelven dach,.. was een hurlinghe tot Lievin De Vlieghere,.. van de Spaengiaerts, want die daer thuus hadder ghezien een berdekin van schilderien, wesende Ons Heere ant cruuse,.. in welck berdekin hij bevonden hadde dat int been van Onsen Heere ghesteken was met eenen snijer. FERD. VANDER HAEGHEN, *Ber. tijden* III 24.

HURSELEN, ow. *In beweging zijn, in woeling*, fr. *être en mouvement, en agitation.* Vgl. De Jager, *Frequent.* Horrelen, horzelen. || Tgheheele landt was in roere eñ elck hurselde aleer men wel wist van de compste van den keyser; maer alsoo saen als den keyser int landt was, zoo suste elck. DE POTTER, *Chron.* 189.

HURTMAEL, zn. Met hurtmalen. *Bij horten (?), bij beurten, beurtelings, tour à tour (?).* || De priesters liepen uuter keercken, alzoo wit als doucken, die vrauwen van ghelijcken, eñ die knechten eñ joncwijfkins liepen al met hurtmalen uut der keercken, eñ ghijnghen dan daer weder in, en terstont daernaer quamen zij weder uutgheschoten. FERD. VANDER HAEGHEN, *Ber. tijden*, I 266.

HUSSEN (Huusschen), bw. *Ophitsen, opruien*, fr. *exciter.* Kil. *auctus.* Hissen, hitschen, hussen, hetsen. *Instigare*, etc. *Instiguer, inciter, attiser.* || Zekere Philip Andries, voor eenige woorden „fame eñ mare" bi hem gheseit eñ ghedaen ter belastynghe van de Weth, eñ omme het volc up hemlieden te huusschene (*instigare*), houwel nochtans de contrarie duechdelic bevonden eñ ghebleken es. CANNAERT, *Bijdrage* 123. Want waer men den commune den heere neempt oft weert, begheert men dat zy elc andren roven, stelen, verorachten, eñ huusschen 't volck om elc andren te vermoorden. SCHAYES, *Collatie* 176.

HUTSEN, HUTSELEN, ow. 1) *Schudden, schommelen, in beweging brengen*, fr. *secouer, branler, mettre en mouvement.* Kil. *auct.* Hutsen / hutselen. *Quatere*, etc. *Hocher, branler, secouer.* Zie De Jager, *Frequent.* I 242. || Waermede den hanchman moeijte hadde, eñ moeste van der leere staende hem an de potente hauwen om met den voet op de handen te steken, mits dat den hanchman te curt was eñ den pacient hem te neder hijnck; zoodat hij met een hutsen eñ schocken de potente zoo maecte lutsende, als dat deen hooft

datter up lach, up de zyde ten Druijfsteenwaert, van den pacient... van boven nederviel. FERD. VANDER HAEGHEN, *Ber. tijden*, III 179.

2) ***Loten, werpen bij middel van dobbelsteenen of het schudden van geldstukken in de hand*, fr. *tirer au sort, jeter le sort au moyen de dés ou en secouant des pièces de monnaie dans la main.*** || Soe wie in den drifftijt coopt ennigherhande veede, dat die dat zal moghen behouden zonder jemanden mede te deylen, oft omme te hutsen oft te loten. *Kb. v. Turnhout* 1550, fol. 74 v⁰. Hoe deen porter met den anderen om een goet hutsen mach. Item, oft iemandt van buyten ennigh goet vercoopt eetgewan, daer onse poirters oft poirterssen bij zijn, die moghen dat goet medenemen voer deselve prijse; eñ insgelijcx daer die een poirter oft poirterrse bij den anderen is. *Ib.* fol. 83. Wie dobbelt, bot oft hutselt in schottelen (*sic*), by nacht, die verbuert 1 lib. *C v. Grave*, I 7.

HUTSPOT, zn. Zooals thans. ***Waarvan ons de bestanddeelen in de middeleeuwen niet naar wensch bekend zijn; wij vinden evenwel, in eene maaltijd door de gulde van den kruisboog te Antwerpen in 't jaar* 1412, *aan den hertog van Brabant gegeven „eenen bruinen (?) hutspot met pruimen"***, fr. ***hochepot, dont les ingrédients, au moyen-âge, ne nous sont pas connus à souhait; nous trouvons cependant, dans un repas offert, en* 1412, *au duc de Brabant, par la gilde de l'arbalète d'Anvers: „un hochepot brun (?) avec des prunes."*** L. TORFS, *Ann. Acad. archéol.* XXII, 161.

HUVE. Zie HUIVE.

HUVERHOORICH. Zie OVERHOORICH.

HUWE. Zie HOUW.

HUWEN, zn. mv. ***Huiden.*** fr. ***des peaux, des cuirs.*** || Item, werden de huvetters eñ leertauwers ghehouden te betaelen van alle huwen die worden ghecocht met den haere eñ buyten den schependomme ghevoet [*var.* ghevet]. Item, dat gheen ghetauwe huwen ofte leeren en sullen moghen vervrocht ofte versneden worden binnen deser stede, tensy... REMBRY I 402 (1629). — Het w. huiden te zijner rechte plaats uit verband geraakt zijnde, meenen wij het citaat hier te mogen laten volgen. || Versche huden. *Brugsche tol* 1269. Van elker deken huyde, eenen hellinc Loevens. *Tol op de Zenne* 1436/1531. Huyden, 1 deken, ij gro XX deken uuyt Hollandt, oft 1 last, iij s. iiij gro. Vls. *Watertol* 1550. Huyden comende uuyt Ruyslandt, drooge, een deken geëv. xviij s Huyden comende uuyt Oistlandt, 1 last, xx l. *Schatting* 1551.

I. Y.

YD, o. bep. lidw. *Het*, hier het fr. *ce*. || Eñ yd es geordineirt, dat gheyn man... — Offt geviele... dat eynich van den acht persoenen,.. die twe overste raidtslude voirscreve niet daerbij en muchten off en wouden sijn, dien keur off electie helpen te doin, yd were mit wille, vergheetlicheijt off anders, dairom... — Eñ yd is te weten, weirt dat onse vriende... — Eñ gevielt, van aventueren, dat yemand, yd weere eyn, twe off mere portere... PIOT, *Cart.* II 205. 206 (10 juni 1417).

YDEL (Idel, yiel), bn. 1) Van een huis. *Ledigstaand*, fr. (*d'une maison*) *vacante*. || Dat elck huys getauxeert op dry ponden grooten t'sjaers sal geven wekelyks voor waeckgelt ijj den. par. — Dat degonne op ses ponden... etc. etc. — Wel verstaende, dat hieronder oock begrepen worden de ydele huysen. *O.-P.-B. autr.* 26 juli 1735; V 60.

2) Van een bosch. IJdele pleck. *Open plaats*, fr. *clairière*. Zie de aanhaling onder BETRECKEN 1).

3) *Ongeladen*, *onbevracht*, fr. *non chargé*. || Soo wat manne die kompt van Eyckervliet opwardt, die is tol schuldich, hetsy geladen oft ydel. *Tol te Rumpst* 1572.

4) Van eene stad. *Schoon*, *fraai*, *mooi* — *zuiver* (?). fr. (*d'une ville*) *belle*, *jolie* — *propre?* || Wij hebben ontfaen die ootmoedighe supplicatie van onsen beminden die borchmeesteren, scepenen, raidt eñ gemeyne innegesetene onser stadt van Thienen, inhoudende hoe dat deselve stadt van Thienen, dewelcke eene groote wyde eñ idele stadt is, gelegen opte frontiere van desen onsen lande van Brabant. etc. *Rekenk. v. Brab.* reg. 138 fol. 40 v°., *octrooi* 9 dec. 1517.

5) Van getuigen en getuigenis. *Niet geloofwaardig; niets beduidend*, *van geene waarde*, fr (*de témoins et témoignage*) *ne méritant pas créance; insignifiant*, *sans valeur*. || Versuect dairomme deselve verweerder de voirscr. getuygen eñ getuijgenissen als niet ontfanckelijc, mair als idel, ondeugdelijc eñ van onweerden gerejicieert te wordden. V. D. TAV. 372. Alsoe verre die getuygen niet en dragen dat sy dat kennisse tot eenen tyt eñ tot ander stonden gehoort hedden, maer der een op deese plaetse eñ der ander op een andere plaetse gehoort, dat getuych solde ydel syn. *C. gr. Loon*, I 50.

6) Van een beroep op een hoogere rechtbank. *Lichtvaardig*, *ongegrond*, fr. (*d'un appel à un tribunal supérieur*) *frivole*, *léger*, *non fondé*. || Een richter, die een idele eñ frivole appellacie admitteert eñ toelaet, die behoirt gepunieert te wordden; soe doet oic die te vergheefs, date *frustratorie*, appelleert. V. D. TAV. 346 v°.

7) Van koop en verkoop. *Nietig*, *van onwaarde*, *onwettig*, fr. (*d'achat et vente*) *nul*, *sans valeur*, *illégal*. || Up de boete van vichtich ponden parisis,.. also wel cooper als vercooper, eñ den coep ghedaen ydel eñ van gheenre werden. *C. v. Auden.* 2de d. 122 (1488).

8) Van een gezelschap. *Lichtvaardig*, *lichtzinnig*, *los*, fr. (*d'une société*) *légère*, *frivole*, *trop libre*. Kil. *auct.* IJdel / lichtveerdigh. *Nugalis*, *frivolus*, *levis*, *vanus*. *Vain*, *qui se plait de vanités*. || Van alre quader eñ onkuyscher yielre eñ onnutter gheselscap. *Getijdb.* 15de E. 135 v°, *Die lettanien*.

9) Als zn. — Het ijdele. *a*) Van eenen schoorsteen (eener schouw). *Ledige ruimte*, *wandruimte*, fr. (*d'une cheminée*) *vide*, *espace vide*. || De schouwen sullen gemeten worden van aen den heerde tot aen de stagie vol,.. Insgelijcx sal men meten voor de leveringe als boven, behalven het ijdel van binnen, van den eenen schenckel tot den anderen. *Regl. edif.-meters*, 16 jan. 1705, I 14. 15. — *b*) Van stad of straat. *De ledige ruimten niet door de gebouwen ingenomen*, fr. *les espaces vides d'une ville et de ses rues*, *non occupés par les constructions*. || Dat niemandt up tydele van de strate, dat ghereputeert es over de stadt erve, sonder consent van scepenen meesinck maken en mach. *C. v. Aalst* 231 (1415). Alle straten, die gheleghen zijn bin der vrijhede van der stede, die behooren der stede toe, eñ die heet men dydel van der stede, omme eenen zekeren cheyns diere de stede jaerlix af betaelt in myns gheduchts heeren spykere tAelst. *Ib.* 394 (1418).

YDELEN, o. en bw. — Kil. *auct.* IJdelen. *Inanire*, *exinanire*, *vacuare*, *evacuare*. *Vuider*, *évacuer*. - I. Onzijdig. - Lakenververij. *De verfkuip of ketel uitgieten*, *ledigen*, fr. (*teinture de drap*) *vider ou verser la cuve ou chaudière*. (Wij meenen dat dit ijdelen hetzelfde is als het in de K. d. lakengulde te Brugge, Ververs 105 en 112, de zode over boord slaen). || Dat gheen blaeuwere ydelen sal voer breeder vespertijt; waer ment bevonde, hi waers op v s. gr. out, eñ bi nacht oec op v s. *Regl. lakeng. Brussel*, 14de E. fol. 23 a. 7. *Ververs*. — II. Bedrijvend. — 1) Rechtsterm. Sijne handen ijdelen. *Afgift of overgave doen op rechterlijk bevel*, fr. (*terme de droit*) *vider les mains*. || Indijen hem de wete is gedaen dat de rente daerop uuytginge, eñ dat hij, over sulcx, tot achterdeel van de betaelinge van dijen, sijne handen van sijnen pacht niet en soude ijdelen. *C. v. Antw. comp.* V, vij, 4.

2) Visch. Dien *uithalen*, *van 't ingewand ontdoen*, fr. (*du poisson*) *le vider*. || Crevetsen ghesoden eñ vercoelt; — ijdelt den rugghe eñ vullet metten vaersele voerseit... *Keukenb.* XVde E. v.

3) Van eene waterleiding. *Ledig maken*, fr. (*d'une conduite d'eau*) *vider*, *saigner*. || Dat dezelve ingelande t'allen tijden, alst van noode wort, sullen moghen doen delven eñ idelen de voorseide watergane. DE PR. en BR. VIII. *Maldeghem* 10 (1406).

YDELHEDEN, zn. mv. Bouwterm. *Alle de ledige ruimten in eenen muur*, fr. (*construction*) *tous les espaces vides dans un mur*. || Item, sal men alle vensters, poorten eñ deuren, eñ andere ydelheden ofte diergelijcke commoditeyten als de wercken zyn vereysschende, vol meten, behalven poorten ofte ijdele gaten, die meer inhouden dan vijftigh enckele voeten. *Regl. edif.-meters* 16 jan. 1705, I 4; *it.* 6. 7.

YDELIJCK (Idelijc), bijw. *Lichtvaardig*, fr. *légèrement*. || Want dicwijlen dairtegen [*nl.* tegen sentencien] geworpen, gedaen eñ voirtgestelt wordden appellacien die frivoel zijn eñ niet en doogen, eñ te vergeefs oft idelijc eñ qualijc wordden gedaen,.. V. D. TAV. 346 v^{0}. Zie ook IJDEL 6).

YE, bijw. *Ooit*, fr. *jamais, en un temps quelconque*. || Allet dat ic ye misdede in der tijt mijns levens. *Gebedb.* 15de E. 2. ps. 6. — Vergheeft my al dat ic ye mysdede met mynen onnutten sien. *Ib.* 7. Vergif mi, lieve Heer, al die zonden die ic ye teghen Di gedaen heb. *Hondert merk.* 40 v^{0}.

YECHTDACH, YECHTENDACH. Zie HIECHTDACH.

YECHTEN, bw. *Bekennen*, fr. *avouer* (?) Kil. Ichten. *fris.* j. ghichten. *Fateri.* || Menne mach niemene verwinnen no yechten van sinen hoefde, no van LX ponden, no van haven, no van ghedeele, no van anderen coeren, het ne sy na noene. *C. v. Gent*, *Gr. ch. v.* 1297, a. 68. (De uitgever teekent aan: *Il s'agit, selon toute probabilité, du défaut de plaider*, en hij vertaalt: *L'on ne peut tenir personne pour convaincu ou en aveu de sa tête*). *Cf.* HIECHTEN. *Zou het te veel gewaagd zijn, in de woorden* Yechten *en* hiechten *de bet. te zien van het* fr. *composer*, *nl. bij voorbeeld, eene lijfstraf met geld afkoopen?*).

YEF, zn. *Scheergaren*, *scheerdraad*, fr. *fil de la chaîne*. Kil. Jef. *vetus holl.* j. Scheergaren. *Stamen.* || Eerst zeyde eñ bekende Aecht voirs.: dat, in de Pynstermarct lestleden, tot haer quam Griet Neel Dammas wyff, eñ brocht haer te coope twee pondt yeffs, die zy zeyde die zy gehad heeft van Alewyn Geryts wyff; eñ Aecht voirs. gaff Griet voirn. voer elck pondt vj sts ; eñ Aecht voers. vercoft dat yeffs voirs. weder Duyff van Berendrecht, dat pont om zeven stuvers. Item, noch zeyde eñ bekende Aecht voirs.: dat daernae, in die druyftyt, tot haer quam Claesgen van Diest, eñ heeft haer vercoft, tot twee stonden, drie pondt yeffs ongesponnen, eñ zy gaff Claesgen voirs. voer elck pondt vyff stuyvers. *Rijksarchief. Informacion et sentence de la Leyde contre Aechte Gootsens.*

YEGEWELCK (Yegewelc, —welk), onbep. telw. 1) *Elk*, *iedereen*, fr. *chacun*. || Dat dicwile hier voremaels tuist eñ discentie hevet gheweest tuschen ons eñ onse vordere op ighewelcs recht eñ harebrenghen..; daeromme zo hebwi... ighewelcs recht van ons besocht eñ doen besoeken arenstlake... — dat ighewelc van ons mach hebben sine cnapen, scouteten ofte rechteren... *Oork.* 19 juni 1295. Behoudelec altoes yeghewelcs rechte. *Schepen. v. Campenhout* 1330. Wy scepenen van Rotselaer, doen cont yegewelken, dat etc. — Behoudeleec yegewelken sinen rechte. *Schep. Rotselaar*, 8 sept. 1410.

2) *Onverschillig welk*, *hoedanig ook*, fr. *quelconque*. || Dat die lestlevende... sullen moeten by eede affirmeren de inventarissen of staeten getrouwelijck gemaeckt te zijne, eñ alle eñ jeghewelke goeden,.. dairinne begrepen te zijn. *C. v. Loven*, *Weeskamer*, 57.

IECKE (Hieke), zn. v. *Wolvet*, *vet van de wol der schapen*, fr. *suint*. Kil. *auct.* Iecke. *Oesypum*, etc. *Suin de la laine.* || Dat niemen moet brynghen garen metter hieke, no ghesmout, no ghecalct binder stede, up vj d. van elken ponde eñ tgaren metter hieke souden waerderes gheven te verduane; eñ wort vercocht zonder verduan, dat ware up XX s. parisis diet vercochte. *Kb. v. Iperen* 1363, XII 8.

IECKEN, ICKEN, bw. *IJken*, fr. *jauger*, *étalonner*. Kil. *auct.* Iecken/ijcken/hijcken. *Limitare*, *etc. Marquer une mesure.* || Oft men bevonde eenige der voorschreven gebrande oft geijecte maten bij iemanden vermindert ofte vervalst te wesene,.. *K. en br. Santhoven* 1558, a. 17. Deselve brouwers en sullen oock gheen amen,.. met bier vullen.., eñ leveren, tensy dat die voors. vaten ghebrant en zijn eñ gheïct metten brande van Liere. *It. v.* 1665 a. 64 (a. 65 ongheïcte... vaten).

IECKICH (Hyekich), bn. Ieckige wolle. *Wol, die niet ontdaan is van haar vet*, fr. *laine en suint*, *surge*. Kil. *auct.* Ieckwolle/wolle met der iecken. *Lana succida*, etc. *Laine surge*, *laine avec son suin.* || Die tolne van.., van hyekigher wollen, zyt van scapen, zyt van lammeren. *Brugsche tol van* 1269.

YERSCHAREN, bw. Lakenweverij. *Eene bewerking van den volder, na het wasschen en vóór het „opmaken"*, fr. (*draperie*) *une opération du foulon, après le lavage et avant celle dite* opmaken. || Zullen de volders op een laken moeten werken iij dage lang vervolgens. Den yersten dach wasschen. Den anderen yerscharen, eñ tderde daighs opmaken... *Kb. lakeng. Diest*, 1333, *Wolwerk*, a. 3. fol. 36 v^{0}. In den yersten. Als van der yerscharen: dat men die van nu voirtane niet onderhouden en sall, eñ dat men die manieren dairvan onderhouden eñ hanteren sall, alsoe men die onderhielde ten tyde als die yerst innegestelt wordt om tonderhouden. *Ib. ord. v.* 1485, a. 1, fol. 17.

IERSTSCHIJNS, bijw. *Op 't eerste gezicht*, fr. *à première vue*. || Dat wij.. gesien eñ wel gevisiteert hebben eenen openen brief in franchijne, bezegelt metten zegele van.., uuythangende in rooden wasse, gans, gave, geheel eñ ongecanceliert, zonder eenighe smerte oft suspicie, alzoe ierstschijns blijcken mochte. *Rekenk. v. Brab.* reg. 135 fol. 303 (1481).

ICKE, pers. vnw. *Ik*, fr. *je*. Vgl. Grimm *Ich* I *d*). || Eñ icke Wouter van Bodeghem,.. Eñ icke suster Lysebet,.. *Oork.* 11 juni 1277, X^{de} *v. Bodeghem.* (Zoo leest men in één der twee exemplaren dezer oork., terwijl de andere *ic* heeft). — Ghij sijt dairinne gehouden, eñ nyet icke. V. D. TAV. 88 v^{0}. Hy es jongher dan icke. JAN V. DIXMUDE 140.

ICKER, zn. m. *IJker*, fr. *jaugeur*. || De twee ickers, den eenen van de mate, eñ den anderen van den ghewichte, elck iiij^{c} guldens. *Ord. Alb. Antw.* 1618, III 35, *Rechten voor de receptien der officien.*

IMBAER (Imbare, ook Inbare), zn. v. *Lijkbaar* (*hetzij die het lichaam van den overledene bevatte, of wel... het lijk van den reeds begraven doode vertegenwoordigde* (*de „faux cercueil" of looze baar.* De Vries), fr. *cercueil, soit qu'il contienne le corps du défunt, soit qu'il représente celui-ci après inhumation.* || So heeft hij beset eñ ghefundeert in der eeuwicheyt acht jaerghetijden, die men alle jaere doen zal up acht diversche daghen in dezelve cappelle, met dyake eñ zanckmeestere met zijn choraelkens, daer men ten daghe van elcken jaerghetyde doen zal een ghesonghen messe van *Requiem*, eñ naer de messe zal gaen ten imbare, die de costere zal stellen in midden van den choor, met twee bernende kerssen, tsijnen coste,.. DE POTTER, *Second cart.* 171 (1575) (Zie M. De Vries, *Van den borchgrave van Couchi*, 147 en 146). Item, sal gherecht worden een huyseken *funebre*, hooghe verheven staende in den hooghen choor, over d'imbaer. *Auden. meng.* IV 163. Zie HUISEKEN FUNEBRE.

IMBIJT, INBIJT (Inbit), zn. *Ontbijt*, fr. *déjeûner*. Kil. *auct.* Imbijt. *Ientaculum. Le desjeuner.* Inbijt. s. imbijt. || Ten inbite verterdt by mynen hiere den prelaet, mynen hiere van Zantberghen, den hooghen bailliu, scepenen eñ meer andere goede mannen, iij lib. v s. *Staderek. Ninove* 1465. Dat gheen ander maeltijden, imbijten noch bancketten

in de voors. maeltyt gherekent en zullen worden. DE PR. en BR. *Aalst*, III 396 (1489). Voor den predicant, die den patient reconcilieerde, xlij s. Item, voor zyn leste imbyt xxiiij s. DE COUSSEMAKER, *Troubles rel.* IV 253 (1566/1568). *It.* 254. 255. Inbyt. *Ib.* 246. Noch betaelt voor een imbijt, als wij te Ghendt waren om een clocke eñ de ghelaesse veynsters te besteene, 2 sch. DE PR. en BR. XI. *Zaffelare* 89, *Kerkrek.* 1584/1585.

IMET, YMET. Zie GEMET.

IMPETITIE, zn. v. Eigenlijk *Aanval*, fr. *attaque*, hier, in rechten, als syn. van *Eisch of beschuldiging*, fr. (*en droit*) *démande*, *action*, *ou accusation.* || Soo wanneer een aenleggere, 't zij in criem oft in civile saken, wort verclaert om gheageert te hebben in vuegen eñ maeten niet ontfangbaer te zijne, met expresse absolutie des verweerders van de impetitie oft heijsch te hemwaerts ghenomen, wort deselve verweerdere daerbij verstaen geheel eñ al van de actie des aenleggers geabsolveert te zijn. *C. v. Deurne* 1612 a. 351.

IN, vz. 1) *In zake van*, fr. *en matière de.* || Aengaende den leenen:... die elck hen stadthouder eñ mannen van leene hebben, mitsgaders hen rechten eñ costuymen, daernae elck van hen in de successie eñ andersins hem weet te reguleren. *C. v. Brussel* 1570 a. 31. Dat geen kindt synen vader oft moeder en sal mogen gewin dragen in gereede goeden, noch in eeniger erfftaelen. *C. gr. Loon* I 76. *It. C. Loven* x 24. 25.

2) *Onder*, *tusschen*, fr. *parmi.* || Dat.. die voerseide VIII ghesworen raetsluyde uuten leechluyden... onder hon, ofte in anderen leechluyden, eenen meester kiesen [sullen]... Ghelijckerwijs oeck die voernoemde raetsluyde der XII ambachten.. onder hon, oft in anderen personen der ambachten, eenen dergheliken borgermeester... sullen noemen eñ kiesen. *C. v. St.-Truiden* § 32.

3) *Om*, *ter oorzake van*, fr. *pour*, *du chef de.* || Van dat Kateline Jan Boykins, ghewyst was in te doene huuszouk, daer de boete van eenen wive af es v lib.; clagherigge Amele Stoes. — Van dat Diederic Capoen ghewyst was in scepenen te wederseegghene, in x lib. *Reken. baljuws. Gent* 1367, rol 1721.

4) *Tot*, *als*, *in hoedanigheid van*, fr. *comme*, *en qualité de.* || Wy, busscop, sullen kiesen in d'eerste jaer uuten sesse ambachten sesse in raetsmannen eñ sesse in dekenen; eñ wy, abt, uuten sesse anderen ambachten sesse in raetsmannen eñ sesse in dekenen. *C. v. St.-Truiden* § 32.

5) *Ten opzichte van*, *ten aanzien van*, fr. *au regard de*, *à l'égard de.* || Al t'ghunt voorscreven oock stede grypende in grootvader eñ grootmoeder beede levende. *C. v. Auden.* xxv 3. Dat den voorscreven besneden tijdt... gheen plaetse en grijpt in ghevanghene oft gearresteerde persoonen oft goeden... *C. v. Santhoven*, *Stijl* 1557 a. 257.

6) **In groots.** *In 't groot* (*niet in 't klein*), fr. *en gros* (*pas en détail*). || Omme vulcommelijc te weten wie wijn indoen, hetsij omme tappen te baren drinckenne, ofte om voort in groots te vercoopen... Eñ weder dat die wijn es tapersoens diene indoet, ofte dat hijne van anderen lieden weghen vercoept in groots of tapt... DE VLAMINCK *Acc.* 2. In groots vercoepen... Omme eldere te tappene of in groots te vercoepene. *Ib.* 3, en *passim.*

7) **In lijfs einde.** *Bij of na het overlijden*, fr. *lors du décès*, *ou après décès.* || Anno 1487, in junio, is per *Aulam*, over hauwelixe voerwaerden, inhoudende dat men nyet vercoepen en soude dan in lyffs eynde, eñ offt men in noede behoeffden, geleert dat.... *C. gr. Loon* I 163.

INADEREN, zn. mv. *Ingewanden*, fr. *entrailles.* Lexer In-ædere, —æder. *eingeweide.* Schiller u Lübben Inaderen, *Eingeweide.* || Ic aenbede [dijnre herten] mit rechter ynnicheit uut den ynnersten inaderen mynre zielen. — Cristus is in dinen [*sl.* Maria's] inaderen dijnre herten gecruust. *Hondert merk.* 78. 84 v°.

INANCKERING, zn. v. *Het ankeren in eenen gemeenschappelijken muur*, *het aansluiten van eenen muur in den muur zijns buurmans*, *bij middel van eenen ijzeren muurhaak*, fr. *le fait de rattacher un mur au mur* (*mitoyen*) *de son voisin au moyen d'une ancre.* || Men magh, uyt crachte van ghemeyne mueren, privaten,.. inanckeringen, inlegghinghen van balcken,.. eñ andere dierghelijcke servituyten, de verkochte goeden calengieren. *C. v. Bergen-op-Zoom*, xv 13.

INBINDEN (Innebynden), o. w. Inbinden tegen eenen aanlegger. *Zich tegen hem weren*, *verdedigen*, fr. *se défendre contre un demandeur* (?). || Die delacie van berade, die bij wijlen geheeten wordt „van bespreke oft van besinnen", mach geheyscht wordden in allen saken real eñ personnel, nadat den heysch eñ daensprake met gescrijfte oft bij monde opgedaen is in gerichte, opdat de verweerdere delibereren moge oft hij den aenlegger wijken wille oft tegen hem dingen eñ innebijnden: mair dese regele failliert in sekeren zaken eñ gevallen. V. D. TAV. 300.

INBOREN (Inboeren), bn. *Inboorling*, *geboren in de stad*, fr. *natif de la ville.* Kil. *auct.* Inghe-boren. *Innatus*, *ingenitus.*·*Natif.* || Dat wi soelen nemen eñ kyesen twee inboerne poertere jaerlijcs, die comen eñ sijn seelen bi die goede liede die si, scepenen eñ raet, van tijde te tijde setten eñ nemen soelen.. — So souden wi sonder arghelist twee andre inboerne poertere setten eñ nemen. *Oork. heer v. Diest*, 2 febr. 1360.

INBRAECK (Inbrake), zn. v. Van eene verordening. *Inbreuk*, *overtreding*, fr. *infraction* (*d'un statut*). || Dat zy onse jeghenwoordige ordonnantien... houden eñ observeren, doen houden eñ observeren eeuwelick, naer haerlieder vorme eñ inhouden, sonder inbrake ofte daerteghens te gaen. *C. v. Cassel*, *Decretement.*

INBREKEN (Innebreken), onz. en bedr. wkw. I. ONZIJDIG. — 1) Van een gebruik. *Ingevoerd zijn of worden*, fr. (*d'un usage*) *s'introduire.* || Dat *emphiteosis* is een Gricx woerdt, eñ is te seggen beteringe; want in den ouden tijden plach men van beghinne die ongewonnen eñ onvruchtbair ledige lande bij desen contracte uuyt te geven, omdat die gebetert souden wordden; naderhant is innegebroken, dat men de vruchtbair landen t'erve oft op jairscharen uitgeeft. V. D. TAV. 191 v°.

2) Van eene verordening. *In onbruik geraken*, fr. (*d'un statut*) *tomber en désuétude.* || Alsoo men bevint dat, niet jeghenstaende de voorgaende ordonnantien uytghegheven raeckende het teeckenen van de schrifturen by de taellieden van de judicature van dese stadt, deselve allencxkens beginnen in te breken: Soo is 't dat... *C. stad Brugge* II 732 (1672).

3) Van een misbruik. *Toenemen*, *zich uitbreiden*, fr. (*d'un abus*) *aller croissant*, *en augmentant*, *s'étendre.* || Om dies wille dat men bevindt, dat... niet punctuelick achtervolght en syn de pointen eñ artikelen hier voormaels uytghegheven op het stuck van weesen,.. eñ dat deselve voorder ghetrocken worden dan de voorgaende ordonnantien eñ reglementen daerop ghemaeckt wel en syn inhou-

dende, eñ soo tselve meer eñ meer soude moghen inbreken: Soo ist dat... *C. stad Brugge* II 514 (1638).

II. — BEDRIJVEND. 1) Een beslag of aanhouding. Die *breken*, fr. (*un arrêt ou une arrestation*) *les rompre.* || Soo wie doen sal jeghens ghewysden vonnisse, ofte inbreken sal eenich arrest ghedaen te wette, sal dat beteren jeghens den heere van hetgene dat behoort ter vonnisse van mannen, lx pond eñ schepenen x pond. *C. v. Cassel* a. 186.

2) Eene verzoening. Die *teniet doen*, *herroepen*, fr. (*une réconciliation*) *l'annuler*, *la révoquer.* || Als de momboirs van eenen montsoendere, onder sijne jaren sijnde, den soen maken met advoy van de Weth, soo moet den soen effect sorteren, sonder gherevoceert oft inneghebroken te moghen worden. *C. v. Gheel*, XXI 5.

3) Als zn. — In zake van bezitting. *Stoornis*, *inbreuk*, fr. (*en matière de possession*) *trouble*, *infraction.* || Eñ hebben dezelve religieusen huere voorseide possessie ghehouden eñ ghemainteneert eenpaerlike eñ zonder interrupcie of inbreken ter contrarien. *C. v. Auden.* 2de d. 321 (1421).

INBREKER, zn. Van eene verordening. *Overtreder*, fr. (*d'un statut*) *transgresseur.* || Ordonnerende den officiers,.. de inbrekers eñ overtreders van der voorseyder ordonnantie te calengierene. *Pl. v. Vl.* 17 dec. 1515; I 668. Procedeirende eñ doende procedeirne jeghens den inbrekers eñ overtarders van diere by den peynen eñ boeten voorschreven. *C. stad Brugge*, II 258 (1522). En *passim.*

INBRENG, INBRENGHEN (I—i), zn. *Inbrenging*, *wederinbrenging*, fr. *rapport*, *collation.* || Van successie eñ verdeel van erfven.., midtsgaders van collatie eñ inbringh. *C. v. Belle*, *Titel* VIII. Indien vader ofte moeder... een van de kinderen beghift hadde, soo moet sulck inbringhen ghedaen zijn. *C. v. Assenede*, XX 5.

INBRENGEN, INBRINGEN (Inneb—), onz en bedr. wkw. — I. ONZIJDIG. — *Weder inbrengen in de nalatenschap*, fr. *rapporter*, *faire rapport dans la succession.* || De kinderen en dorven.., in den sterfhuijse des eersten aflijvighen niet confereren noch innebrenghen.., *C. v. Lier* VIII 7.

II. BEDRIJVEND. — 1) Met dezelfde bet. || Wanneer vader oft moeder, oft overouders, heuren kinderen oft kintskinderen eenich huwelick goet gheven, al tselve huwelick goet moeten de kinderen, nae de doot van heuren ouders, ter ghemeynder deylinghen van den anderen kinderen innebrenghen, oft soe langhe stille staen totdat dandere kinderen daerteghen verleken syn. *C. v. Antw.* 1545, XI 5. *It.* XIII 86, en *Guldeboek* 19 innebringen. *Item C. v. Auden.* XXIV 6. *It.* a. 16. *It. C. kast. Iperen* a. 175, 226[2]; *C. v. Belle* VIII 12; en *passim.* Zie ook STILSTAEN.

2) *Ten gevolge hebben*, *veroorzaken*, fr. *entraîner*, *causer*, *occasionner.* || Bij deser actien wordden ooc vervolght eñ gepunieert alle die geene mijnnendranck ofte andere confectien van lieften [*l.* liefden], oft salamanderen oft cicaden, oft mandragora, oft andere substancie, die de doot innebrengt, iemende hebben gegeven t'eeten oft te drincken. V. D. TAV. 63 v⁰. Dat hy dairmede genoch doet alsoe verre als die misdaet niet inne en brengt pene van den bloede. *Ib.* 151 v⁰.

INBROUWEN bier (Inbrauwen, inbruwen), bn. *Plaatselijk*, *ter plaatse gebrouwen bier*, fr. *de la bière locale*, *brassée dans la localité.* || Bier en brood. Item, uut groeter croente eñ clachte commen ter kennessen van scepenen, als van den inbruwen biere, eñ dat men soe qualic omme den penninc ghebruwen heeft, soe ghebiet men dat elc bruwere wel bruwe omme den penninc, eñ elc backere wel backe; de heere eñ wet sullen scarpelic toesien, eñ sullen stellen proefbiers, omme d'inbruwen bier te prouvene. DE VLAMINCK *Vgb.* 52 (15de E.). Item, es gheordineert dat men 't voorseide inbrouwen bier proeven sal naer de ordinanche vormaels ghemaect, dats te weten bij iij proevers daertoe gheëedt. *Id. Acc.* 11 (1412). Zoe wie kneyte tappe ofte inbrauwen bier, die sal gheven Beversche mate, de kneute (?) om XX mijten eñ tinbrauwen bier om XVI mijten. DE PR. en BR. XXIII. *Beveren* 75; *it.* 77 (1526). *Ib.* XVI. *Assenede* 60 (1635).

INBUUCKE, zn. *Hinderlaag*, fr. *embuscade.* In inbuucke liggen. *Op den loer liggen*, fr. *se tenir en embuscade.* || Weesende ghecommen niet veel meer dan eene halfve myle van Ypre, meenende tvoyage wel ghewonnen thebben eñ in de stadt te gheraken, maer, contrarie de hope, vloghen zeer dapperlick in de keersse van de voornomde garnisoenen, dewelcke daer in inbuucke laghen; zodat er veele doot bleven, veele ghevanghen, andre ontlopen. PIOT, *Chron.* 641; *it.* 665.

INCISIE, zn. v. *Lijkopening*, fr. *autopsie.* || Voor het aenschauwen van doode lichaemen sullen den bailliu eñ mannen hebben gelijck voor arresten op schepen, eñ dobbel daer incisie valt; eñ den chirurgijn,.. dry ponden parisis, eñ dobbel daer incisie gheschiet. *C. leenh. Denderm.* XI 20.

INCIVIEL (Incivil), bn. *Onrechtvaardig*, *onwettig*, fr. *injuste*, *illégal.* La Curne *Incivil: injuste.* || Een mandement is incivil, als die provisie, mits der supreptien eñ opreptien, tegen die dispositie van rechte gefundeert is. V. D. TAV. 5. Dat de voorseyde lettren van cessien zyn supreptyts, obreptyts eñ incivil, eñ dat die overzulc behooren eñ sculdich zyn gherejecteert te zine. *C. stad Brugge* II 312 (1527). Zoude dezelve requeste verclaert wesen subreptijf, obreptijf ende incivil, sonder den heesschere gheïnterineert te zijne. *C. v. Auden.*, 2de d. 583 (7 nov. 1583).

INDENKICH (Indinkich), bn. Indenckich sijn (van eene zaak). *In het geheugen hebben*, fr. *avoir présent à la mémoire.* || Doen te wetene, dat ons wel indinkich es, dat tanderen tyden A vore ons schoutet eñ scepenen van Dyest aengesproken heefft B... *Formulier te Diest* XVe E. *Ontheltenissen.*

INDERLANDE, bijw. *Naar advenant*, *evenals*, fr. *de la même manière que*, *à l'avenant* (?). || Eñ ghevielt, dat si die plaetse van den voerghenoemden lakenhusen coren, dan souden si metten huyse van Beringhen voerghenoemt, achter eñ voeren, in der lande ghelijc den ouden huyse voerghenoemt varen eñ haere intree maken eñ nemen moghen te haeren besten. *Oork. heer v. Diest*, 27 mei 1346.

INDRACHT, zn. v. Van een statuut. *Inbreuk*, *overtreding*, fr. (*d'un statut*) *infraction*, *transgression.* || Want wij... de voirs. statuten... geset eñ geordineert hebben nu voertdaen eeuwelijck gehouden te worden, sonder enige gebreke oft indracht, nijet wederstaende oude charten oft brieven. *Priv. stad Diest*, 23 mei 1477 a. 15. Want wij dat alsoe gedain willen hebben,.. sonder indracht off argelist. PIOT, *Cart.* II 390 (1481). Sonder eyneghe simulacie, indracht oft argelist. *Ib.* 388.

INFLUENTIE, zn. v. *Besmettelijke ziekte*, fr. *maladie contagieuse.* || Ten zelven tijde [*sl.* 1579] eñ volghende, regneerde binnen der stede van Loven zeer groote sterfte, zo van de peste als vant mille-

soen. Zodat meer dan de twee deelen van de inwoonders storven. tWelcke grootelicx dede prospereren de stadt van Duway. Want al de studenten daer belenden, zo uut cause van der influentie alsoock de groote foulle der soldaten. PIOT, *Chron.* 581. (Zie over de pest van 1578 Henne et Wauters, *Hist. de Brux.* I 493).

INGAEN, ow. Van eenen dijk. *Inbreken*, fr. (*d'une digue*) *se rompre.* || Soe wanneer die heeren van Harpen oft hoir onderzaten, oft ennighe ander heeren oft haer ondersaten, die in der voirs. meijerijen geseten sijn hoir dycke aen der Masen gelegen niet en hyelden alsoe dat dair schade affqueme, of comen soude, dat dan die dycke inghinghen, dat dan die schout van den Bossche .. die dycke doet maken eñ vervallen. *Charterb. v. 's Bosch*, fol. 140. *Conde van* 1365. a. 5.

Ingaende, ingangende maent (te— ten ingane) § **uit-, uut-, utegaende maent** (ten uitgane, uitganco). *De eerste helft der maand* § *de tweede helft der maand. Naar zeker gebruik, gek. „consuetudo Bononiensis" of van Bologna, sedert het midden der elfde eeuw in Italië opgekomen, en, naar het schijnt, ontleend aan de Grieken, telde men de eerste helft der maand, resp. van* 15 *of* 16 *dagen, zooals thans bij* 1, 2, 3 *enz.; en de tweede helft, resp. van* 15 *of* 16 *dagen, telde men achter- of rugwaartsgaande, bijv.* 30 *of* 31 = 1; 30 *of* 29 = 2; 29 *of* 28 = 3, *enz. tot resp.* 15 *of* 16. *Als de hoeveelste der maand niet uitgedrukt is, behouden de woorden „ingaende" en „uitgaende" hunne gewone eenvoudige bet. van „in het begin", „op het einde"*, fr. *le mois entrant* § *le mois sortant; la première moitié* § *la seconde. D'après certain usage, appelé „consuetudo Bononiensis" ou de Bologne, surgi en Italie depuis le milieu du* XIe *siècle, et apparemment emprunté aux Grecs, on comptait la première moitié du mois, resp. de* 15 *ou* 16 *jours, comme aujourd'hui, par* 1, 2, 3 *etc.; et la deuxième moitié, resp. de* 15 *ou* 16 *jours, se comptait en rétrogradant, p. ex.* 31 *ou* 30 = 1; 30 *ou* 29 = 2; 29 *ou* 28 = 3, *etc. jusqu'à resp.* 17 *ou* 16. *Lorsque le quantième du mois n'est pas exprimé, les mots „entrant et „sortant" conservent leur signification ordinaire et simple de „au commencement", „à ou vers la fin".* Leist *Urkundenlehre* 188; *L'art de vérifier les dates: Glossaire des dates, Mensis intrans, introiens — Mensis exiens, astans, stans, restans; Annales de la Société d'Emulation, Introd. du compte communal de Bruges de* 1302, *publié par Mr. Colens*, 4e *série, t.* 8. (35 *de la collection*). — Ingaende. || In zente Pieters daghe, ingaende hoegheste [1290]. *Oork.* 1 aug. 1290. Up den achtenden dach binnen inghanghede aprile [1298]. *Schep. v. Diest*, 8 april 1298. Ingangende ougst. WARNK. en GHELD. IV 313 (1 aug. 1302). Des maendaghes na sente Philips eñ sente Jacops dach, der apostelen, die leghet te ingane Meye [1311]. *Belg. Mus.* II 418 (3 mei 1311). Den sevensten dach van merte, ten ingaene [1388]. *Charters d. abdij v. Vorst* nr. 48, *Denderhoutem* (7 mrt 1389 n. s.). — Uitgaende: || Sondaghes voer Sente Jansdach Baptist, huutganc ende hougste [*lees* huutganc eñ, *of liever* huutgangende hougste [1274]. *Vad. mus.* III 433 (26 aug. 1274). Viij daghe bin ute gaende maerte. *Oork.* 24 mrt 1296 o. s. In Sente-Gillis avonde uteghanghende hoest [1296]. *Vad. Mus.* V 289 (31 aug.). Eñ darna rekende de ander miester, Heinrec Liedem, eñ hi quammer in achte daghe te utegaenden merte. *Oork.* 24 mrt 1298 n. s. Des vridaches voer Sinte-Jansdach uutghaende oeghest. *Oork.* 28 aug. 1310. Viij dage in april, ten uytganc. *Chartb. Beg. Brussel*, fol. 203 v°., 1364, *St.-Pieters-Leeuw* (23 apr.). Viij dage in meye, ten uytgane. *Ib.* fol. 206 v°. 1364 (24 mei). Op den derden dach uutganc aprille. *Ontv. Domeinen te Loven* (1403) (28 apr.).

INGEBIEDEN (Innegebieden), bw. *Dagvaarden, voor het gerecht roepen*, fr. *assigner en justice.* || Alsoe die voirs. laten huere gelueften nyet achtervolght en hebben, des nochtans dicwyls versocht eñ gemaent zynde, zoe heeft den voirs. Willeme Thijs, in den naeme van hemselven eñ zyne consorten, uuyterlyck van noode geweest met rechte te procederene eñ die selve laten eñ geloveren metten innegebiederen der voirs. stat [*sl.* 's Bosch] te doene innegebieden, achtervolgende de rechten eñ geprescrybeerden costumen van derselver stat. *Rijksarchief: Leenhof v. Brab. Proces W[we] de Zwaeff* § *Thijs, Ampliatie voere Thijs* vij (1513). *It. C. v. 's Bosch*, II 12. Zie ook het volgende.

INGEBIEDER (Innegebieder), zn. m. *Gerechtsbode, deurwaarder*, fr. *huissier, officier de justice chargé de signifier les actes de procédure.* || Dat myn genedige heere die hertoge hadde, in zynre stat van den Bosch, twe poirtiers oft dienres, die men gemeynlic heet innegebieders, overmids denwelken die voirs. van den Bosch voir hen mochten doen daighen alle die ingesetenen van der voirs. meyeryen, soe verre die gedaen hebben eenige geloiften voir scepenen oft poorteren bynnen der stat van den Bosch... *Chartb. v. 's Bosch* fol. 105 v°., 21 febr. 1454. Seedt die voirs. procureur, dat tzelve is geheel eñ al impertinent in deser materien, aengemerct dat die voirs. gedaeghde noeyt geprocedeert hebben metten innegebieder oft gerichte der stat van tsHertogenbossche op eenighe leengoeden... *Proces W[we] de Zwaeff* § *Thijs, Ampliatie* 1. *It. C. v. 's Bosch*, II 10; III 37. Zie ook INGEBIEDEN en POORTIER.

INGEBOT (Ingebot), zn. o. *Dagvaarding*, fr. *assignation.* || Inghevalle die gheene handtlichtinghe doet alleene bruycker, huerlinck ofte pachter waere, mach ghestaen met deselve handlichtinghe, midts betaelende 't ghene hij ten tijde van het inghebot oft insinuatie van den signet van sijne pachtinghe schuldich is gheweest. *C. v. 's Bosch*, XXII 7, en volgende.

INGEDOM, zn. o. *Ingewand* (*van visch*), *grom, groom*, fr. *entrailles* (*de poissons*). Kil. Inghedom. *sax. sicamb. holl.* j. inghewant. *Intestina, viscera.* Schiller u. Lübben Ingedome (en andere vermen). *n.* 1. *Eingeweide. viscera.* Lexer In-ge-tüeme. || Dat die gene die visch vercoopen willen eñ hueren visch van den kuermeesteren affgecort wordt, dat die zullen staen ter stede eñ plaetsechten daer hon die kuermeesteren wysen zullen, ende egeenen weerderseyden visch vercoopen zonder oirloff der knermeesteren. Eñ dat ingedom eñ vuylnisse van den vissche van der merct doen. *Kb. v. Turnhout*, 1550, fol. 75 v°.

INGEESTEN, bw. Thans weinig gebruikelijk. *Inboezemen*, fr. *inspirer.* Kil. *auct. Inspirare. Inspirer.* || Die propheten hebstu [*sl.* de H. Geest] inghegheestet, dat sie die edele love Cristi voerseegghen souden. *Hondert merk.* 144. Wi bidden Di, verlene ons dat die wijsheit moet ingheesten in onse herten dat wi mit alle onser zielen Di moten minnen. *Getijdb.* xv[de] E., *Ew. wijsh.* 88.

INGEESTING (—e), zn. v. *Inboezeming*, fr. *inspiration.* || Du [*sl.* de H. Geest] makedest gheestelike menschen vermits dijnre ingheestinghe. *Hondert merk.* 144.

INGEHEERENT. Zie GEHEERLT.

INGEL. Zie ENGEL.

INGELDACH, INGEERDACH, zn. m. *Leenmansof heerendienst, bestaande in den grondheer behulpzaam te zijn met kar en paard, geschat op acht stuivers* (*Schat der cheynsen* 36); *— ook in eenen dag te „heymen", af te koopen met* 6 *st.* 2 *oorden* 12 *mijten. Ib.* 35, fr. *corvée, consistant à assister le seigneur foncier, pendant un jour, avec cheval et charette, évaluée à huit sous; — aussi à „enclore" pendant un jour, rédimible par* 6 *sous* 2 *liards* 12 *mites.* || Item, hondert eñ twintich ingerdagen, oic op diverse goeden onder Eversberge. *Opgave van leengoederen. Rijksarchief, leenhof v. Brab.* reg. 4023 fol. 3 v°. 31 oct. 1530. Opten cheins van drye cappuynen, drye ganssen, vier ingeldaghen, een zate, aen mynen heere van Vertyn [*nl. Vertaing*]. Opten cheins van 27 penn. Loevens, 2 cappuynen, sesse ingeldagen. *Rijksarchief, Schepenbrieven van Everberg*, 9 en 15 dec. 1599. Zie ook ANGERINGE.

INGELSCH (Engelsch), bn. Ingelsch bier. *Engelsch bier*, fr. *bière anglaise.* || Dat zy [*nl.* St.-Martenskapittel] in eenen ghemeenen keldre zullen moghen legghen, tot huerlieder slete eñ anders niet, Hamborgschen biere, Ingelsch bier, Hollandsche coyn [coyt?] of diereghelijcke vreemde bieren commende van over de zee. DE PR. en BR. *Aalst* V 443 (1505).

INGELT (Innegelt), zn. m. *Het geld opgebracht door het openbaar verkoopen of mijnen van den visch, recht op den visch, mijnrecht*, fr. *le produit de la vente publique ou criée du poisson, droit sur le poisson, droit de la „minque".* || Item, soe hebwij hoen verleent eñ overgegeven... onse ingelt, onser stadt meeste proffijt dair met te doene, eñ hebben hoen geloeft... dat te innene met onsen gerichte tallen tyden als wy ocht onse gerichte van hoen dairtoe versucht soelen werden. *Oork. heer v. Diest* 23 dec. 1381. Alsoe als wy, over een wijle geleden, gegeven eñ verleendt hebben gehadt eeningen onsen dienaren, tot huerre beden, die officie van weertscappe eñ mynen in onser stadt van den Bossche, van allen den vissche die dair gebracht zoude wordden by eeningen coopluden van bynnen oft van buyten, metten prouffyten van den ontfange dairtoe hoirende, geheyten Inneghelt. *Oork. v. hertog Philips*, 22 mei 1458, *Charterb. v. 's Bosch* fol. 143. Hoe dat wij, voor deene helft, eñ onse voers. stadt [*nl.* Antw.] voer d'ander helft, evenghelijc geploghen hebben jaerlijcx te heffene eñ alnoch, bij twee officieren van beyden zijden gestelt, jaerlijcx heffen eñ opbeuren de prouffyten van den ongelde van den vissche aldaer commende, geheeten Innegelt. *Rekenk. v. Brab.* reg. 135 fol. 308 (1481). Die officie van Weertscap eñ Mijn... van allen den visschen die daer gebracht souden worden,.. met den profijte van den ontfangere, geh. Innegelt. *Ib.* reg. 133 fol. 124 v°., 15de E. Van den inghelde ofte mijne van den vissche. *Ib.* reg. 138 fol. 222 (1536). Van den inneghelde van den vissche. GÉNARD, *Antw. archievenblad* I 27. Denselven rentmeester, ter causen van der officien geheeten Innegelt oft Myne van den vissche, metten Weerdtschap dairtoe staende. *Ib*, 47.

INGENAER (Ingeneer), zn. *Hoogstwaarschijnlijk een beerschip*, fr. *très probablement un bateau à gadoue ou vidanges.* || Andere cleene schepen, die men noemt boerkette, inghenaers ofte beerschepen,.. DE PR. en BR. I. *Drongene* 30 (1654). (Dezelfde schrijvers (*Gent* V 39) melden nog, onder de schepen der 16de eeuw: de ingheneere; de beersteker.

INGESETEN, zn. Zooals thans. *Inwoner*, fr. *habitant.* Kil. *auct.* Ingheseten des lands. *Incola*,.. *Habitant du pais.* — der stadt. *Oppidanus municeps. Manant de la ville.* — *Hier tegenovergesteld aan de poorters* fr. (*ici en opposition aux bourgeois.* || Alle deghene, die binnen de voors. limiten gheboren worden, zijn poorters, eñ d'inwoonders aldaer zijn inghesetenen van Antwerpen. *C. v. Antw.* 1582, I 3.

INGESINDE, zn. v. *Huisgezin, hofgezin, huisgenootschap van een vorst*, fr. *maison, famille, serviteurs et courtisans d'un prince* (*familiares*). Kil. Inghesin. *vet. Familia.* Lexer In-ge-sinde. La Curne. Famille. || Eñ oec, dat ghi [*nl.* het couvent] niet en ontfaet noch en herberght eeneghe liede, te perde ochte te voet,.. het en si dat si u onse opene brieve toenen, ochte dat si siin van onser herberghen eñ inghesinde. *Charters der abdij van Vorst*, nr. 11 (1367). *Brief der hertogin Joanna.*

INGEWESENT, verl. dw. als bn. *Inzijnde, z. bevindende in, hetzelfde wezen hebbend*, fr. *ayant la même essence ou nature* (*inens*). Lexer in-wesende *part. adj. darin seiend* (Deutsche mystiker des 14 jh. 2. 669, 31). || Wij hebben enen voerspreke bi den Vader, denwelken inghewesent is ene ewighe moghentheit met denselven,.. [de oork. bedoelt nl. Christus]. PIOT *Cart.* II 120 (17 mei 1393).

INGIETING (—e), zn. Fig. *Ingeving*, fr. *inspiration.* Lexer In-giezunge stf. *eingiessung, eingebung. ing. der andaht* (Deutsche Mystiker 1. 393, 13. *ing. des heiligen geistes. Frankf. Reichscorresp.* 1. 182. 226). || Here, des heilighen Gheests inghietinghe reynighe onse herten, eñ mit inliker besprenghinghe sijns douwes make ons vruchtber. *Getijdb.* 15de E. fol. 109. God, dien een yeghelic herte openbaer is,.. verlichte, overmits inghietinghe des Heilighen Gheestes, onse herten. *Ib.* 113.

INHALEN (Inhaelen, innehaelen), bw. 1) Eenen gedaagde, die weigert te verschijnen. Dien *aanhouden en in zekerheid brengen*, fr. *arrêter et amener en lieu de sûreté* (*un contumace*). || Indien de ghedaeghde persoon ter iije daeghynghe niet en compareert, zoo zal men zulcken persoon,.. den heere overgheven,.. eñ hem daer inhaelen. *C. v. Auden.* 2de d. 192 (27 sept. 1532), *Stijl vóór schepenen. It. C. v. Antw. comp.* V, v, 3.

2) Van beesten en onroerende goederen. Zie INHALING 1).

3) *Indagen, inroepen*, fr. *ajourner, citer.* || Niet alleen de borgheren eñ inghesetenen.., maer oock buyten gheseten. moghen heure debiteuren, ten platten lande van Breda woonende, doen inhalen, dat is, doen inroepen oft inbieden, deselve dienvolghende voor schepenen in Breda te recht betrecken. *C. v. Breda, Stijl v. schepenen* 1606, a. 44.

INHALING, zn. 1) Van beesten en roerende goederen. *Inbeslagneming en wegvoering*, fr. (*de bétail et de meubles*) *saisie et enlèvement.* || Aengaende de rentbrieven ghepasseert voor schepenen van Berghen, daerinne eenighe panden oft gronden van erven verbonden zijn,.. worden die vangelijcken verthoont aen den schoutet, die daeroppe verleent eñ decerneert executie eñ inhalinghe..; eñ dat ghedaen zijnde, vermach de Corteroede... den ghebruyckers van dien heure beesten, have eñ allen anderen goeden inhalen eñ daernaer doen vercoopen... *C. v. Bergen-op-Zoom* II 64.

2) *Indaging, inroeping*, fr. *ajournement.* || Soo wie yemanden pretendeert te doen inhalen, die sal aen den roeydragher moeten overleveren twee

billetten, inhoudende.., mitsgaders d'actie of saecke waervoor d'inhalinghe geschiet... *C. v. Breda, Stijl v. schepenen* 1606 a. 46. Alsoo in deze conjuncture van tijde den roeydragers niet geoorloft en is ten platten lande te verkeeren, om de weten van inhalinghe oft inbiedinge in persoon te doen,.. *Ib.* a. 50. Zie ook INHALEN 3).

INHANGEN, bw. Een inbeslaggenomen en in veiling aangeboden pand. Dien *op prijs stellen* (*instellen*), fr. *mettre à prix* (*un gage saisi et présenté en vente publique*). || Aen den meijer-vorster oft officier, om denselven pand voor te roepen, twee stuyvers. — Om denselven in te hangen eñ te verkoopen; vier stuyvers. *O.-P.-B. autr.* 31 oct. 1715, VII 17; I 623.

INHAVE, zn. *Have, meubelen*, fr. *meubles, mobilier.* || Bij contract van 4 9ber 1409, werd verkocht een huys metten hove ghestaen op de Steenhouwers veste, met alder inhaven eñ jouweelen van huisrade, eñ anders nu daerin zijnde." J. F. WILLEMS, *Hist. Ond.* 198. Als van der verpachtinghe eñ verdeelynghe van de juweelen, inhaven eñ catteylen, wezende binnen der *grooter Zickele*,.. DE PR. en BR. *Gent.* III 84 (15de E.). Den blyver oft blyveghe by eede te vraeghen of zy van inhave, ghelde, renten, inschulden, gront van erfven, als van andere goede, anders niet en weten.. *C. v. Broekburg*, XI 23. *It. C. v. Denderm.* XIV 11.

INHEFFER, zn. Van schattingen. *Heffer, invorderaar, ontvanger*, fr. *percepteur* (*des subsides*). || Schepenen, bedesetters eñ inheffers van der bede van Beckevoirt. *Stadsarch. Diest*, vak *Schattingen.* 1551.

INHUIS (Inhuys), zn. o. *Tolhuis van den visch*, fr. *douane. péage du poisson.* Kil. *auct.* Inhuys. *Telonium, ubi tributum ex piscibus et aliis rebus exsolvitur. Maison à paier tribut ou péage.* || Proce van Philippe Noyens, gesworen vischverkooper, den Inhuyse deser stad schuldig synde, ter saeken van ingekochten visch,... GÉNARD, *Antw. arch.* I 278 (1564). 't Recht van den Inhuyse eñ Weerdgelt van den vissche. *Ord. Albertine Antw.* 1618, II 48, *Van verpachtinge.*

INJAGEN, bw. Penningen. Die *invorderen*, fr. *recouvrer* (*des deniers*). || Vort so sal onse stad hebben viere rentmeestere, hoere renten te ontfane ende hore assisen in te ijaghene. *Oork. heer v. Diest*, 2 juni 1335, a. 1.

INJURIE, zn. *Onrecht; beleediging; mishandeling; schade*, fr. *injustice; offense; mauvais traitement; outrage; dommage.* || Injurie is een daet die met onrecht geschiet. V. D. TAV. 55. Injurie is geheeten tgeene dat men spreect tot iements contumelien eñ lachtere; oic heet injurie scade die men iemende aendoet. *Ib.* 83 v°. Injurie is allet gheene dat met onrechte gedaen wort. 85. Executie van rechte en heeft geen injurie. 85 v°.

INJURIEEREN, bw. *Beleedigen, honen, zwaar beleedigen* (*met woorden of daad*), *mishandelen*, fr. *offenser, insulter, injurier, outrager, maltraiter.* || Dat alsulcken persoen mijn wederpartye,.. met opsette gewacht eñ gelaeght, oploop gedaen eñ seer onmenschelijc geïnjurieert eñ gequetst heeft tot bloetreysen toe. V. D. TAV. 32. Soo wat partyen d'een den anderen, voor borghemeesters ghedaecht zijnde, aldaer met woorden ofte wercken injurieerde, die verbeurde... *C. v. Bergen-op-Zoom*, II 10.

INCARNATIE (—cie), INCARNATIOEN (—cioen), zn. 1) Van Jesus Christus. *Menschwording*, fr. *Incarnation* (*de Jésus-Christ*). || 's Donderdags vor de geborte sant Jan-Baptisch, int jar na de Incarnatie Ons Heren. *Oork.* 21 juni 1257. Dese letteren ware ghemaecht up djaer van den Incaernatione M° CC° LXIX°, in Sente-Simoens eñ Sente-Juuds avonde. *Oork.* 27 oct. 1269. Int jaer dat men scriift Incarnatioen Ons Heren millesimo ducentesimo septuagesimo quinto, up den zondach na Purificatioen van Onzer-Vrouwen. *Oork.* 8 febr. 1275.

2) *Jaartal*, en *jaartalvers*, fr. *an, année, et chronogramme.* Kil. *App.* Incarnatie. *Carmen chronicum, chronographicum.* || Is dat rescript sonder dach eñ sonder Incarnacie, het en is van gheender weerden. V. D. TAV. 304. So dat Sente-Salvatorskerke verbarrende. Dat incarnatioen is in dit vers: *Lux luxit in signis* [*l. insignis*], *tunc turris cum ruit* [*l. corruit*] *ignis.* JAN V. DIXMUDE 246, *sub anno* 1358. (Onze schrijver was een groot liefhebber van chronogrammen; hij schenkt er ons nog .zes, waarvan het laatste in onze moedertaal, *nl.* blz. 285. 287. 291. 293. 302. 302). — *Anno* 1516 wert geboren den hertoch van Cleve Willem, waerop die incarnacie is gemaect: ECCe WILheLMUS, eCCe. PIOT, *Chron.* 85. *It.* 102, twee Nederl. chronogr. op den brand van O.-L.-V.-kerk te Antwerpen (6 oct. 1533).

INKENNEN, onbep. wijs als zn. *Kennisgeving, mededeeling, verslag*, fr. *notification, communication, rapport.* || Van alle schriftelijcke inkennen, laetweten, notificatien, advertentien,.. *O.-P.-B. autr.* 18 oct. 1702 a. 18, *Zegelrecht*; I 312. *It.* 8 aug. 1703 a. 22; 28 mei 1704 a. 5; 16 aug. 1709 a. 7; en *passim.* — Inkennen doen. *Kennis geven*, fr. *donner connaissance.* || Hanghende den voornomden jaere, den curateur wordt ghehouden tijdelijck de Wet inkennen te doen van den sommieren staet, in goedt eñ quaet. *C. v. Belle* IX 22.

INKENNING, zn. *Zooals het voorgaande.* || Tenwaere dat den vercoopere merckelicke redenen hadde van ignorantie [*nl.* van op het verkochte goed drukkende lasten], eñ der Wet daeraf behoorlycke inkennynghe dede. *C. v. Broekburg*, VII 4. *It.* III 9; IV 5; *C. v. Cassel* a. 30; *O.-P.-B.*, *autr.* 27 mrt. 1730 a. 113.

INCLOPPER, zn. *Inluider* (van eene markt), fr. *sonneur* (*d'un marché*). || *Au sonneur du marché au grain, dit* inclopper, fl. 36. *O.-P.-B. autr.* 30 aug. 1704; I 560, *jaarwedden der ambtenaars te Brussel.*

INCOMELINCK (Innecommelinck, mv.—ingen), zn. *Vreemdeling, die zich in het land kwam vestigen; bij zijn overlijden had, in sommige streken, de landheer recht op zijne have, zelfs wanneer hij er stierf in het doortrekken*, fr. *étranger qui venait s'établir dans le pays; à son décès le seigneur avait, dans certaines localités, droit à ses effets mobiliers, même quand il y mourait en passant.* Kil. Inkomelinck. *Advena. De „Luyster van Brabant" bestempelt ook met dezen naam: 1° de vreemdelingen die in Brussel levensmiddelen en andere waren kwamen verkoopen, en die aan tolgeld onderworpen waren; 2° de nieuwe inwoners, die het burgerrecht verzochten*, fr. *le „Luyster van Brabant" donne aussi ce nom: 1° aux étrangers qui venaient débiter des denrées et autres marchandises à Bruxelles, et qui étaient assujettis à des droits de tonlieu; 2° aux nouveaux habitants qui sollicitaient le droit de bourgeoisie.* || Competeert de voornoemde princen eñ graven recht van te hebbene de have eñ catheyl van alle de incommelinghen commende uuyt der Croone, dat es te segghen van over de Schelde, stervende int

landt van Aelst, in woenste ofte deurlydende, onder wat heeren dattet zy daer de princen huerlieder vervolch hebben, sonder up huerlieder propre dorpen, aldaer zylieden alleenelick hebben den besten hooftstoel, ghereserveert den poorteren van Ghendt eñ Audenaerde, daerop hemlieden alleenlyck competeert den besten hooftstoel ofte catheyl, als vooren, zooverre zy niet edel en zyn. *C. v. Aalst* I 5. *It.* blz. 642. 645. Daer syn twee soorten van innecomelingen. D'eerste soorte waren degene die inne-quamen binnen dese stadt met victuailien, andere waren eñ coopmanschappen, van dewelcke den prince hiervoorens placht te heffen sekere cleyne tollen, genoemt Craemgelt, van oudts deel gemaeckt hebbende van syn Domeyn in 't quartier der voorsz. stadt... De tweede soort van innecomelingen syn degene die dese stadt comen bewoonen, eñ oock het borgerschap solliciteren; van dewelcke Syne Majesteyt syn recht is treckende, in de twee vonnissen anno 1667 en 1669 uytgedruckt. MARTINEZ 94. *It. C. v. Santhoven* 1664 I 3; A. Wauters, *Environs*, I 148 *infra*.

INCOMELINCKSRECHT, zn. o. In een ambacht. *Inkomrecht*, fr. *droit d'entrée* (*dans un métier*). || Vertoonen met eerbiedinge die overdeken, dekens eñ supposten van 't kremers- eñ kruydeniersambacht, binnen de stad Loven, dat sy, op den 20en december 1727, van de heeren wethouderen derselve stad hebben bekomen de neffengaende resolutie, waerby het inkomeling- oft ambachtsgeld is verandert, eñ, in plaetse van 100 guldens, verhoogt eñ gestelt tot 200 guldens courant,.. *O.-P.-B. autr.* 11 juli 1731; IV 378; *id.* 13 aug. 1731.

INCOMELINCKSCHAP (Incommelincscip), zn. *Recht van inkomelingschap*, fr. *droit d'habitation ou de séjour dans un pays étranger*. Zie INCOMELINCK. || Dat gheen recht van incommelinckscepe nes ancommen noch verschenen den vorseiden heere van Jeumond bi der doot van Jans wive vorseid. *C. v. Auden.* 2de d. 85 (1354).

INCOMEN (Incommen, innecomen), ow. 1) *Verschijnen voor den rechter*, fr. *comparaître en justice*. || Als eenen buytenman oft affgesetene binnen Diest gearresteert wordt om personeele schult, denselven is gehauden suffisante borghe te stellen, oft, met consent des arrestants, te doen scepenegelofte van *toties quoties* in te comen als hij daertoe by scepenebrieven saude bescreven worden. *C. v. Diest*, VZ. x 1. Behaudelijck dat den debiteur alnoch binnen vijfthien dagen mach incomen tot verantwoorde. a. 2. *It. C. v. Antw.* 1545, VI 39; *C. v. Brussel* 1606 a. 46.

2) Van eenen balling. *Weder in het land komen*, fr. (*d'un banni*) *rentrer dans le pays*. || Die ballinck en mach met egheenen gelde daer afcoop aff maken nae dat hy gevanghen eñ contrarie den bannissemente innegecomen is. *C. v. Antw.* 1545, I 41. *It. C. v. Aalst* 452 a. 15.

3) Als gijselaar. *Zich als zulken leveren, in handen stellen*, fr. *se constituer* (*ôtage*). || Dat wi... hebben gheloeft eñ gheloven N. N... in te doene commene tot Antwerpen, eñ ten voreghenoemden hertoghe waert te blivenne. *Oork.* 22 juni 1291. Eñ daeraf worden borghen.., N. N.., eñ sy gheloefden mallinc anderen ghiselscep eñ in te commene binnen Ghend bin XIIII nachten naer date elc vermaent wesen soude. *C. v. Gent*, I 525 [1353].

4) Als erfgenaam. *Deelnemen aan de deeling van eene erfenis*, fr. *entrer au partage d'une succession*. || Verwandelt de houdere sinen brieve binnen den achtersten XIIII nachten, so es de wederpartie sculdech te hebbene XIIII nacht vuerste daerna, weder dat soe wille comen in ghedeele ofte ne wille; eñ ne verwandelde de houdere van den goede de vorseide brieve niet binnen den vorseiden viertien nachten, so moeten de partien incommen ofte buten bliven van den ghedeele. *C. v. Gent*, *Gr. ch. v.* 1297 a. 101. — Als zn. Incomen doen van gedeele. *Zooals het voorgaande*, fr. *comme ci- dessus*. || Zonder afwyzinghe te moghen doene op dander hoirs, niet jeghenstaende zy incommen van ghedeele [ghedaen] eñ zeker gestelt hebben; nemaer in linie colaterale sal afwyzinghe stede hebben op dander hoirs incommen van ghedeele gedaen eñ zeker ghestelt hebbende. *C. v. Auden.* VI 4. Dat de ghecontumaceerde niet ontfanghelick en zyn daernaer incommen eñ interd ten sterfhuuse te doene. *Ib.* XXI 5; omme incommen eñ interd van ghedeele te doene. 21. *It. Cah. prim.* III 1. Zie ook INTERT.

5) **'t Schoonst incommen.** *Onder de prijzen toegekend in de wedstrijden van schutters- en rederijkersgilden was er altijd een voor het schoonste, het sierlijkste inkomen*, fr. *la plus belle entrée. Parmi les prix décernés dans les concours des gildes d'archers et de rhétoriciens, il y en avait toujours un pour l'entrée la plus belle, la plus élegante.* || Ses prysen waren voor tschoonste innecommen,.. Van den dorpen was eene groote questie daer, tusschen die van Creynhem, Uccle en Hoolaer, Om tschoonste incommen, — was hoorens weert... Hoolaer heeft tschoonste incommen gecregen. VAN OESBROECK *Chron. v. Merchten*, *Haeckspel te Brussel* 1565, Str. 12.

INCOMST, zn. v. In een ambachtsgild. Salich incomste. *Welkomst*, fr. *bienvenue*. || So wie in dese giulde commen wille over pinder te Sinte-Jans brugghe, die moet gheven in zijn zalich incomste v s. grote, eñ ij grote den cleerc. *K. d. Rijke pijnders te Brugge* 1291 a. 5.

INCONVENIENT, zn. *Ongeluk, tegenspoed, schuldelooze verliezen*, fr. *malheur*, *adversité*, *infortune*, *mauvaise fortune*. Kil. *App. Infortunium*, *casus adversus*. Meyer: *Misquaem*, *ongeval*, *misval*, *ongeluk*. La Curne. *Inconvénient* 2°. *Malheur*, *désastre*. || Die gheene, die by quade fortuyne, onnoselick oft by inconvenienten tot armoeden sullen syn gecoemen, als by tempeesten van der zee, brande, berovinghe van den vianden eñ ruyminghe van hueren crediteuren, oft alderhande onnosele saecken eñ middelen, eñ van ons brieven van cessien geobtineert hebben. *C. v. Antw.* 1545, en ook 1570 blz. 724, *ord. v. Keizer Karel* 30 aug. 1536.

INCKT (Ink), zn. *Inkt*, fr. *encre*. Coopmans inckt, fr. *encre du commerce*. Kil. *auct.* Enckt / inckt (Enck). *Atramentum: atramentum scriptorium*, *librarium*; *encaustum*. *De l'encre.* || Eñ sal de clerc moeten scriven: hoevele lakenen of halve lakenen, wat lakenen dat het zyn, jeghen wien dat sy ghecocht syn, eñ de name van den coopman te wies behouf dat zy ghecocht syn, eñ dat de hostelier die tekene met coopmans inke, hoevele om droghe ghelt eñ hoevele ter bortucht eñ de bortucht. *Kb. lakeng. Iperen*, 1363, XIII *Hostelieren* 3de it.

INCKTEN (Incten), bw. *Enten*, fr. *enter*. Kil. *auct.* Ente / inte. *Insitum*,.. *Ente*, *enton*, *greffe*. || Alle fruytboomen, gheïnct ofte ongheinct, volghen den grondt als erfven. *C. v. Aalst* 436, a. 19.

INLANT (Inland, inlande), zn. v. *Verlof voor eenen balling om in het land terug te komen*, *her-*

roeping van ballingschap, fr. *congé pour un banni de rentrer au pays, rappel de bannissement.* || Dat vele diversche ballinghe.., al eist zoe, dat zy pais hebben jeghen partien eñ jeghen ons, die niet hebben hare inlande bi consente van onse scepenen van Ghend, dwelke zy hebben moeten naer de vrihede van onser stede van Ghend, of hare inlande ware van gheenre weerdden. *C. v. Gent* I 520 (1351). Al eest zo, dat yemend partielic ghebannen es, daeromme en laet de princhе oft de heere niet te ghevene remisse of inland van den banne. *C. v. Aalst* 452 a. 15. Inlande ghegheven doe min here incam te Mechelne eñ hi als here ontfanghen was. *Brab. Yeesten* II 504. *It.* DE PR. en BR. *Gent* I 196.

INLATEN (Innelaten), bw. Muntwezen. || Alle de wercklnyden oft munters, heurs wercx nyet al wel machtich synde, moeten hen sterck maecken, hetsy met gelde oft cnapen oft (?) innelaten, opdat se mogen gedaen hebben, midts werckende een ure naer de alderleste forneysen, sonder langer, nuytgescheyden die goudt werckende syn; eñ die alsoo lest gedaen heeft is gehouden op te wegene van synen forneyse. *C. Munters v. Brab.* 1565 a. 50. Alle degene die ontfangen meer dan den ordinaris van den gemeynen wercke op volle werck, syn gehouden op volle werck hetselve wederom inne te laten; eñ die te voers. syn [*sic*] op thoer, dat moeten sy oock op thoer wederomme innelaten, eñ dat op de pene van dry schellingen Brabants, naervolgende den privilegien. a. 51.

INLEGGEN, bw. 1) *In gerechtelijke bewaring geven*, fr. *consigner.* || Deghene. die den schepenen van heuren vonnisse, oft schepenen eñ gheswoorenen van heuren terminatien beschrijft tot Antwerpen, voor hen hooft, moet voor d'overvaert inlegghen thien peters. *C. v. Herentals* II 41. De pene van onwijse provocatie, die partye schuldich is inne te leggen eer hij gehoort mach worden, wordt wedergekeert, sooverre, in cas van provocatie, anders gewesen wort dan bij de commissarissen oft auditeurs was gedaen, oft oock soo wanneer de provocant syne provocatie affgaet eñ blijft bij den eersten vonnisse. *C. v. Antw. comp.* V, XIV, 14; *it.* XV, 7. Betreffende den 31ten articul, ist mit den inlag oick nit op ene manier observirt gewesen. Bij tijde van den hern van Aftenraidt, hat man vorerst elcke partie doen inleggen 7 g., eñ die dat proces verlore gaff mant weder... Nue, bie diesse regierung hat man vorerst elcke partie doen inleggen XI g. eñ geene restitutie gedaen. *C. v. Limburg* 268.

2) *Bewijzen*, fr. *prouver.* || Item, eest noot, eñ date mijn vrouwe begeert, so sal mijn genedege heere moeten inleggen eñ thoenen mit wairheiden dat hij es wittige oir eñ erfgename hertoge Anthonis, etc., eñ dat mijn vrouwe was sijn wittige wijf. *C. v. Santhoven* 252, *Seker voirraet* 1427.

INLEIDING, zn. Van erfgoederen. Inleiding § uitleiding. *Het in bezit stellen — uit bezit stellen ervan, het erven en onterven*, fr. *la mise en — hors de possession* (*de biens patrimoniaux*). || Item partyen versueckende aen den scholtus eñ schepenen inleydinghe van erfgoeden, den scholtus vijfthien stuyvers; insghelijcx oock van uytleidinghe, vijfthien stuyvers. Item, drye schepenen over d'inleydinghe staende, yeder schepene twee stuyvers; eñ staende over d'uytleydinghe, insghelijcks twee stuyvers. *Landch. v. Megen* 1614, a. 24. 25. Zie ook ERVEN.

INLIJCK (Innelic), bn. *Inbaar, invorderbaar*, fr. *recouvrable, exigible.* || Landtcheynsen, sourenten eñ andere oude erfvelicke, onlosselicke renten, gheestelick eñ waerlick, up eenighe huusen of erfve, zyn in heur zelven executoire, eñ d'achterstellen van dien innelic, by pandynghen, afwinnynghe eñ decrete, als vooren. *C. v. Gent* VI 11.

INLOSSEN (Inloesen), bw. *Naasten, be—, vernaderen*, fr. *retraire;* ofr. *raprocher.* || Dat eenen leendraegher t'allen tyt... mach wederomme inloesen eñ wederomme aen zijn stockleenen annexeren alsulcke goederen als hy sal connen verificeren dat uuyt die voirs. leengoederen voertijts veralieneert oft vercocht moeghen sijn. *C. leenhof v. Limburg, Interpr.* a. 22. Inloesen eñ raprocheren, a. 35. Welcken leendraegher de gerechticheyt eñ preëminentie heeft, soe wanneer eenighe goederen vercocht werden, die onder synen aensael resorteren, dat hij deselve tallen tijdt mach inloesen eñ trecken, mit alsulcke penningen eñ gelijcke somme gelts als zy vercocht zijn geweest. 42.

— Inne. *Uitgang van vrouwennamen voor dochters, gevoegd aan den familienaam des vaders; naar 't schijnt, een algemeen gebruik onder de patriciers te Brussel in de 13de en 14de eeuw*, fr. *désinence de noms de femmes, pour les filles, jointe au nom patronymique du père; d'usage général, paraît-il, parmi les patriciens de Bruxelles, aux 13e et 14e siècles. — Onder deze namen treft ons bijzonder die onzer oudste en beroemde mystieke dichteres, wier werken uitgegeven werden onder den naam van* Zuster Hadewijch. || *Domicelle Heilwigi dicte* Blomardinnen. *Godsh. Brussel* H 1201 fol. 1 nr. 4 (1305). *Heilwigi, filie quondam Willelmi dicti* Bloemaert. *Ib.* nr. 3. — *Het archief der Brusselsche godshuizen levert ons eene reeks van soortgelijke namen op; kortheidshalve bepalen wij ons bij een paar geslachten, onder allen de uitstekendste, de Eggloy's en de Clutinc's:* || *Ada et Margareta, sorores, dicte Egcloinnen in Berghstrata. Charters v. Sint-Gudula* nr. 29 (1282). *Margareta dicta Eggloijnne* 1293. (*Renier Eggloy* (*Reinier Ecley*), *waars. hun vader, leende* 400 *pond Lovensch aan graaf Floris van Holland, oork.* 12 *nov.* 1285). *Margareta Clutinginne, magistra hospitalis de Arka.* H 1065 fol. 18 (1340). *Margarite dicte Cluctinginne — Clutincghinne.* fol. 70 en fol. 84 (1346). — *Het schijnt ook, dat de huisvrouw, ten minste in de openbare akten, haren familienaam uitdrukte benevens en vóór dien van haren echtgenoot, wellicht om haren geslachtsnaam en recht op het schependom niet te laten verdonkeren*, fr. *il paraît aussi que la femme mariée exprimait, du moins dans les actes publics, son nom de famille, à côté de et avant celui de son mari, probablement pour ne pas laisser obscurcir son nom de lignage* (*titre à l'échevinage*). *Aldus* || Lijsbet Grevinne (*ook* Greefinne-*geslacht* de Greve) eñ Jacob de Costre, haer man, B 872 fol. 125 (1289); *Gertrudis dicta* Vlessinne, *uxor Johannis dicti* Genays, 871 fol. 31 v⁰. (1314),

INNEN, bw. *Gerechtelijk panden en verkoopen*, fr. *exécuter, saisir et vendre par autorité de justice.* || Van boeten te innene. Eñ onse bailliu, of die in sine stede es, ne mach negheene boete innen die es beneden LX ponden, enne sy bi wette. Dats te verstane aldus: hy mach elken, die in boeten ghewist es, doen wedden sine boete met eenen scepene eñ metten amman; eñ wille hy de boete panden, dat moet hy doen met III scepenen eñ metten amman. *C. v. Gent, Gr. ch. v.* 1297 *a.* 52.

INNER, zn. Van den visch. *Ontfanger der vischaccijnzen*, fr. *receveur des accises sur le poisson.* || Wat inre van vessche, die inghelt nempt, zal dien

coman telivereren opten eersten dagh met xij penninghe van den ponde. Eñ soe waer die inre den vesch duet sniden, daer en zal hi gheen inghelt nemen, eñ daer zal die comen wochten zijns ghelts eñ ketels metten snidere, sonder den inre. *Kb. v. Diest* B 43.

INNING (—e), zn. Heerlijcke inning. *Gerechtelijke panding en verkooping*, fr. *exécution, saisie et vente par autorité de justice.* || Sullen alle kercken- disschen- eñ armmeesters hebben heerlicke inninghe van den incommenden goede, by preuve van boecken, cartularen eñ ander, wettelick gheverifieert sijnde, ghelijck van princelicke penninghen. *C. kast. Iperen* c. VII. — Inning doen, heerlijcke inning doen. Zie INNEN. || Eñ wy no onse bailliu en moghen negheene inninghe doen van eeneghen boeten op huus no up herve, no binnen Ghend no derbuten. Eñ in derselver manieren also hier vorseit es [zie INNEN], so mach de stede, de amman eñ de claghere inninghe doen elc van sinen rechte. *C. v. Gent*, *Gr. ch. v.* 1297 a. 52. Eñ in deser vorseider ghelike so mach poertre van Ghend, van sculde dat hem vremd man sculdech es, inninghe doen metter Wet. *Ib.* a. 85. *It.* a. 136. Dan zal de heere van diere scult eñ metter voors. boete heerlic inninghe eñ executie doen up den sculdeneere oft up zijn goet. DE PR. en BR. *Aalst*, III 440, *K. d. Wollewevers* 1480. *Iid. Gent* II 338.

INPENSEN (Inpenzen), bw. *Peinzen*, *bedenken*, fr. *imaginer.* || Sonder enich [point] daerof te brekene eñ te infringuierne, bi frauden, bi malicien, iof bi enighe engiene dat menne inpenzen mochte. *C. stad Brugge*, I 388 (1317).

INRIJDING, zn. *Berijding*, *schouwing*, *bezichtiging*, fr. *inspection.* || Dezelve [*nl.* baljuw en burchgraaf] hebben souverain regardt van schauwinghen, reynghen eñ inrydinghen, van de Colme tot Watendamme, *C. v. Broekburg*, I, 9.

INSATEN (Inzaten), zn. mv. *Waterwerken*, fr. *travaux hydrauliques* (?). || Aenghezien, daer men den stroem eñ snede niet en wederstonde met steenen hoofden eñ dukers, dat men zoude moeten leeden inzaten ten velen meerdren grieve eñ coste van den tween Wateringhen. *Vad. Mus.* IV 107 (1432).

INSCHELLICH, bn. *Razend*, *woedend*, fr. *furibond.* Kil. Inschelligh. *vetus. Furibundus.* || Van welcx [*nl.* eens predikants] woorden sommighe bevruchte vrauwen zoo verscricten, dat zij inschellich zijn gheworden. FERD. VANDER HAEGHEN, *Ber. tijden* I 219; *it.* III 186.

INSCHIETEN, ow. Als zn. *Inzakken*, fr. *affaissement.* Zie Schuermans Schijten. || Die hem selven met gegravene grachten wilt beheymen oft bevryen, die moet tusschen den uuytersten cant van synder gracht eñ syns gebueren erve laten ten alderminsten eenen voet erven teghen dinschieten. *C. v. Antw.* 1545, VIII 74.

INSCHRIJFBRIEF, zn. *Bevelschrift om voor het gerecht te verschijnen*, fr. *ordre de comparaître devant la justice.* || Nadien eenighen poorter, poortersse oft inghesetene inschrijf brieven zijn verleent, en mach van sijnen schuldenaer geen betalinghe ontfanghen, sonder dat de ghelovere de voorschreve bekentenisse gedaen en heeft. *C. v. Herentals*, IX 20. Zie ook BESCHRIJFBRIEF, en BESCHRIJVEN.

INSCHRIJVEN, bw. Zie BESCHRIJVEN 5). || Midts dat blyckende is van der renten met scepenenbrieven van constitutien der stadt van Antwerpen, dat damptman... die proprietarissen, gebruyckers oft hantplichters van den panden, schuldich is met amptmansbrieven inne te scrivene teenen competenten dingdaghe, eñ partie te bedwingene tot betalinghen. *C. v. Antw.* 1545 a. 38. *It. comp.* IV, xvij, 44; *C. v. Herentals* IX 18 en 21.

INSEGEL, zn. m. *Zegel*, fr. *sceau.* Kil. *auct.* Inseghel. *Sigillum. Seau.* || In desen offenen brieve.., den ich met minen inseghel up den rugghe beseghelt hayn. *Brab. Yeesten* II 512, *Brief v. Diederich v. Elner aan d. graaf v. Vlaanderen*, 1356.

INSEILEN (Innezeylen), bw. Van een schip. *In het zeilen op een ander schip varen*, fr. (*d'un navire*) *donner sur un autre navire en naviguant.* || In ghevalle dat een schip, van binnen ofte buten slandts commende, zeylende ofte fockende, een ander schip, ligghende an zynen anckere, innezeylde schaede doende, so sal deghene die also es commen zeylende, den ghequetsten ofte beschaedighden schepe die gheheele schaede betalen. *Pl. v. Vl.* 19 juli 1551 a. 48; I 394.

INSETENE § OPSETENE, zn. *Ingezetene — opgezetene; inwoner eener stad — landbewoner*, fr. *habitant d'une ville — habitant de la campagne.* || D'officiers en vermoghen gheene insetene van de stadt, ofte opsetene van den lande, te vanghen om criminele saecken, sonder informatie eñ ordonnantie van het hof. *C. leenh. Denderm.* II 2.

INSETTEN (Innesetten), bw. 1) Eene rechtszaak. Die *beginnen*, *instellen*, fr. *entamer un procès*, *introduire une cause.* || Dat men alle ghenachten, die ter vierscharen ingheset worden eñ ghenomen, ter vierscaren bedinghen eñ einden sal. Eñ alle ghenachten, die ter straten oft ter scepenhuis ingheset oft ghenomen worden, bedinghen eñ einden sal ter scepenhuis oft ter straten. *Kb. v. Antw.* 191. Dair dat gedinge innegeset is, dair behoirt dat geheyndt te wordden, nae gemeyn seggen. V. D. TAV. 177 v°. Dair de testamenteurs niet en connen doen blijcken sulcken solempniteyten bij hen gedaen te zijn, dat zij dairna qualijc gefundeert zijn om te intenteren eñ in te stellen ennige actie van testamenteurschappe. *Ib.* 111 v°. — SPREUK. Een sake wel ingeset is half gewonnen. 5.

2) Eenen sterfman. Dien *stellen*, *aanstellen*, *benoemen*, fr. *établir*, *nommer* (*un homme mourant*). || Vort, so hebben de voregheseide abdersse eñ tcovent de tiende voren ghenoemt ontfaen van ons in wetteleken erve, sonder eneghen sterfeleken man in te settene. *Oork.* 19 aug. 1288.

3) Penningen, borgschap van een beroep. Die als *in handen van den rechter nederleggen*, fr. *déposer*, *consigner des deniers en mains du juge* (*comme garantie d'un appel*). || Welcken vonnisse naevolgende, zoe sedt partije oft clager inne zekere penningen totten coste van der hootvaert. *C. v. Thienen* V 8.

4) Eenen levenswijs. Die *invoeren*, *oefenen*, fr. *introduire*, *mettre en usage*, *pratiquer* (*une manière de vivre*). || Eñ dat aergher es, insettende eñ voortstellende een maniere van levene, by denwelcken een yeghelic doen zaude dat hem goet dochte, ghelijck die beesten doen. *Pl. v. Vl.* 8 mei 1521; I 92.

5) Eenen leerknaap. Dien *in de leer nemen*, *aan 't werk zetten*, fr. (*un apprenti*) *prendre en apprentissage*, *mettre à l'ouvrage.* || Zo wat cnape die eenen leercnape insetten zal, zal hebben X scellynghen parisise van insettene, eñ hi zal wercken deerste maendt met hem eñ daernaer. Zo wat cnapen, die de meester met hem zal doen wercken teerste jaer, zal hebben tdardendeel van den voorghelde. *K. lakeng. Brugge*, *Vullers*, 35.

6) Insetten als zn. *Rechterlijke behandeling*, *inbeslagneming*, fr. *procédure*, *saisie*. || Naerdien int selve naejaer den dach gehuedt is naer t vierde insetten oft besetsele, soe compareren schouteth eñ schepenen, tot sekeren geprefigeerden dage, opten besetten grondt oft pandt (Het w. wisselt hier af met „instel"). *C. v. Hoogstraten*, *Turbe: Stoops*, blz. 480).

INSETTING (—e), zn. v. 1) *Aanstelling*, *benoeming tot een ambt*, fr. *nomination à une fonction*. Het w. wisselt af met „aensettinghe". || Eñ dese twee worde-dragers sullen desghelijcks in honre insettingen oft ordineringen dergeliken eedt doen... Eñ eest dat wy bynnen XX dagen die voerseiden worde-dragers nyet en kiesen oft in en stellen, alsdan sal der koer eñ insettinghe te dyen male tot scepenen eñ raet ghevallen sijn. *C. v. St-Truiden* § 17. Zie ook INSTELLEN.

2) *Beslaglegging*, fr. *saisie-arrêt*. || Als alsulcke insettinghe oft beslagh geschiet is, soo en magh die schuldenaer, noch dengene daeronder sulcke goeden beslaghen zijn, [die] eenighsints verkoopen,.. Eñ sijn alle contracten bij den schuldenaer dienaengaende t'sedert de insettinghe ofte beslach ghedaen nul eñ van onweerden. *C. v. 's Bosch* XX 3.

INSICHT (Insight), zn. v. *Aanbelang*, *gewicht*, fr. *importance*. || Boven de voornoemde vier rollen, die eijgentlijck genoempt worden „scepene rollen", is daer noch de rolle van borgermeesters, op dewelcke aengestelt worden alle actien concernerende stadts-accijsen, huijshueren, bodeloon, en anderen van cleijnen insighte. *C. v. Diest*, VZ. IX 7.

INSIEN, zn. 1) *Onderzoek*, fr. *examen*. || In cas hij [*nl.* de beroepdoende] comt te succumberen, sullen die [*nl.* de „opgelegde" twelf stuivers] blijven verbeurt; behoudelijck dien, dat in cas die voordere swaricheijt eñ insien inheeft, sullen partijen mogen ordonneren, dat sij, tot uijttinghe van den vonnisse, voor den rapport-gheldt consigneren. *C. v. Lier*, *Stijl* XI 2.

INSIENER (Insienre), zn. m. *Doorgronder*, fr. *scrutateur*. || Mar Du, alreontfermhertichste Godt, dien alle dinghen bekent syn eer sy geschieden, die een wairachtich insienre biste der gedachten. *Hondert merk.* 53 v°.

INSINUATIE-BRIEVEN, zn. mv. *Brieven van kennisgeving*, fr. *lettres de notification*. || Wanneer eenige rentier... weygeringe doet die capitale penningen te ontfanghene, sooverre de proprietaris oft rentgevere die quyten... wilt, alsdan moet deselve proprietaris... den rentiere... met insinuatie-brieven van der stadt wettelick doen inthimeren, dat hij come... opten raedthuyse tAntwerpen om synen hoodtpenningen [wat verder staat: wettighe wete]. *C. v. Antw.* 1545 VI 65.

INSLACH, zn., mv. inslagen. *Inneming van woeste gronden voor den akkerbouw*, fr. *emprise de terrains vagues pour la culture* (?). || Terdendeel van al der woestinen, van alder wildernissen eñ van al den inslaghen binnen den eighendoeme van Poederse. *Oork.* 19 juni 1295.

INSLAEN, INSLAGEN (Inne—), bw. 1) Straten. Die *tenietdoen*, *afschaffen*, fr. *supprimer* (*des rues*). || Dat die van den dorpe van Onser-Vrouwen te Wavere jeghen ons... hebben ghecocht wittelike eñ vercregen alle de straten van onsen dorpe van Wavere, eñ alle die utvanghe,.. Eñ bekinnen dat wi, noch niemen, en moghen die straten inslaen, noch husinghe op setten, noch die straten minren [in] enghere manieren, anders dan... *Oork. v. de beide heeren Jan Berthout*, 19 febr. 1293. Also als van outs ons [*nl.* de Tolkamer] eñ onsen voirderen,.. gehadt hebbende seker bewindt eñ hanteringe van eygendomme, van chynsen,.. van aertgaten eñ straten, heyden, gemeynten eñ vroenten inne te slaen,.. MARTINEZ 2; *it.* 4 en 77.

2) **Inslaen § uitslaen.** De boeien van eenen gevangene. *Die vastmaken*, — *losmaken*; — *den gevangene insluiten*, — *vrijlaten*, fr. *attacher* — *détacher les fers d'un prisonnier*, *enfermer* — *relaxer celui-ci*. || Zo wat manne die gaet in zekerhede metten amman,.. Eñ slaet mine [menne?] int ijsere, zo es hij sculdich van den ijsere iiij d. van inslane eñ van uutslane. DE PR. EN BR. *Gent*, II 837. Hebbende [*nl.* de vorster] daeraff den loon naer gelegentheijt der zaecken, eñ met zijnen ijsergelt, uuijtslaghen eñ inneslaeghen. *C. v. Turnhout*, *Ord.* 28 sept. 1560 a. 15. Soo wanneer yemandt in der vroenten, ten huyse van den vorster, ter instantie van partije, ghestelt wordt, is men den vorster, van inslaeghen eñ uytslaeghen, schuldich te betaelen tsaemen twelf stuyvers. *C. v. Santhoven* 1664, I 20. Eñ sooverre als dat men blijft in banden van ijsere, daeraf den vorster competeert, voor de montcosten des ghearresteerden, dry stuyvers en half s'daeghs; van uytslaene eñ inneslaene, tot twee reysen, elcke reyse dry stuyvers en half. *C. v. Bladel*, I 25. *C. v. Aalst* 276.

INSLIBBEREN, ow. Van een misbruik. *Insluipen*, *inslippen*, fr. (*d'un abus*) *se glisser dans*, *s'introduire*. || Hoedat, van tijde tot tijde, is ingeslibbert, dat de vremdelingen wekelijckx op den woensdach hun placeren int schoonste van de groote merckt. *Stadsarch. Diest*, *Kaart Cremersamb.* 3 juli 1548, *Add.* 6 apr. 1736. Zie De Jager, *Frequent.* Slibberen.

INSLINDEN, bw. Van de waters. *Verslinden*, fr. *engloutir*. Kil. *auct.* Slinden. *Vorare*, *glutire*. *Dévorer*, *avaller*. || Doe die lude opstonden teghen ons, si hadden ons bi aventueren al levendich verslonden. Doe hore dovinghe hem op ons toernden, doe hadde ons bi aventueren dat water ingheslonden. *Getijdb.* 15de E. 35, ps. 123/124.

INSLUIMEN, ow. Van een misbruik. *Insluipen*, fr. (*d'un abus*) *se glisser dans*, *s'introduire*. Zie De Bo. || Den Heere eñ Wet, ondervindende dat, nietjegenstaende de oude reglementen eñ ordonnantien op het stuk der scheepvaert, verscheyde misbruyken zyn ingesluymt. *Regl. kaai te Brugge*, 1 mei 1782, *Inl.*

INSPANNEN, bw. In rechten. Het naderschap inspannen. *Het instellen*, fr. *intenter* (*le retrait*). || Het naederschap van bloetswegen mach ingespannen worden soohaest de vercoopinge met den handtslach bevesticht is. *C. v. Diest*, VZ. XII 21. — Eene exceptie. *Die opwerpen*, fr. *soulever une exception*. || Soodat tegens het roepen voor borgemeesters geen exceptie en valt, hetzij declinatoire oft andere, noch oock ingespannen en mach worden. *Ib.* II 14. — Zie ook De Bo Inspannen een proces. Zijn recht inspannen is eene dagelijksche uitdrukking ook in Brabant.

INSPRAECK (Inspraake), zn. v. *Tegenspraak*, *verzet*, fr. *opposition*. || Na dit ondersoek, by de geregten of commissarissen, of, in haaren naame, by den secretaris, aldus gedaan zynde, sal men den bruidegom en bruit voor het laatste afvragen of ze beide, voor God en haarlieden, verklaaren alles alsoo te zyn als sy hebben geantwoord, en voorneemens zyn, als de gebooden sonder wettelyke inspraake of oppositie gedaan zyn, haar in den egten staat, met den eersten, te laaten beves-

tigen. *C. hertogdom Limburg*, *Land v. Overmaas*, *Egtregl.* 1656 blz. 341, a. 12. Op bloote inspraake en sal geen predikant, of secretaris van den geregte,.. de proclamatien moogen opschorten, maar de opposanten geweesen worden tot het Collegie des magistraat. a. 19. *It.* a. 11 en 47.

INSTANDICHEDE, zn. 1) *Teruggave*, fr. *restitution*. || Waert zo, dat men bevonde, dat dezelve prelaten te vele verleid hadden, dat zij dat zullen moghen recouvreeren up de prochiën, die daeraf instandichede eñ restitutie sculdich werden van doene. *Vad. Mus.* IV 113 (1439).

2) *Vergoeding* fr. *bonification*. || Waert zo, dat twerck eñ scilderie, die zy ghedaen eñ ghemaect [hadden] van den tafele die men ten aultare van sente Kerstoffels in de kercke van Everghem voorseyt, by toedoene van hemlieden handghedade, of vuchtichede van den houtwercke, falgierde binnen drie jaren naestcommende, dat zy dan den kerckmeesters... van denzelven ghebrecke instandichede eñ ghenouch doen zullen, also daertoe dienen eñ behoeren zal. DE PR. en BR. II. *Everghem* 110 (1461). Zie ook INSTANT.

INSTANT, zn. *Vergoeding*, fr. *récompense*. Kil. Instandt doen. *Compensare*. || Den voornoemden meester ofte aencommende pachter moet den afgaenden instant doen van het derde van het graeven, in de laetste jaerschaere op zynen pacht ghedaen in de somervruchten. *C. v. Aalst* XIV 15. In zulcker wys, daer van d'een zyde meer begrepen es in de ghifte van 't derde dan van d'ander, zoo moeten d'hoirs van dezelve andere zyde d'ander daeraf instant eñ verghelt doen van de goedinghen van haerlieder zyde, ofte met ghelde. *C. v. Auden.* XX 11. Indien binnen huwelijcke eenich leen by d'een oft d'andere ten huwelijcke gebrocht, vercocht, belast ofte ontlast wierde, 't sy van renten, servituyten ofte anderssints, soo sal, ter eerster doot van de conjoncten daervan recompense eñ instant moeten geschieden. *C. leenhof v. Denderm.* VII, 9. *It. C. v. Broekburg* VII 4; *C. v. Auden.* XVI 14; XXV 8; *C. stad Brugge* II 221; DE PR. en BR. *Gent* V 31.

INSTEL, zn. o. Eener rechtszaak. *Het instellen*, *het „insteken" ervan*, fr. (*introduction d'une cause*, *d'une action*). || De partyen, agierende of verweerende, voor scepenen van beede de bancken, hebben kuere eñ optie huerlieder instel te doene in d'eerste instancie in cameren ofte vierscharen. *C. v. Gent* I 8. *It. C. v. Moll* a. 153. Ten instelle van de saecke sal den heere oft partije moeten dienen van heessche, eñ den verweerdere daerna van antwoorde; eñ voorts partije van replicke eñ duplicke, sonder meer. *C. leenh. Denderm.* X 11.

INSTELLEN, bw. 1) Eene rechtszaak. Die *instellen*, fr. *intenter*, *introduire* (*une action en justice une procédure*). Zie ook AENSTELLEN 1). || Een toeziende voocht... en vermach ooc over de weesen gheene processen te intenteren, instellene eñ vervolghene zonder expresse authorisatie van den voors. voochden. *C. v. Auden.* I 418, a. 11. Midts... doende die saecke ter rollen innestellen. *C. v. Loven*, *Moderatie* 7 dec. 1643, blz. 288. Daerom moeten de procureurs int' aenstellen van dese grondtprocedure voorsichtich handelen *C. v. Diest*, VZ. XI 15.

2) *Aanstellen*, *benoemen*, *in ambt stellen*, fr. *nommer*, *établir en fonction*. || Eñ eest dat yemant allene, oft meer, der voerseiden raetsluyden storf oft ewech gaet, een van ons, welck die een oft meer is, in der plaetsen desgheens sal eenen anderen bequamen instellen bennen XX dagen van den tyde sijnre doot, ofte sijns oft hoers wechganeks. *C. v. St. Truiden* § 16.

INSTOKER (—e) zn. m. *Aanstoker*, *verleider*, fr. *instigateur*, *suborneur*. || Dat men met uutwendighe ceremonien Godt niet eeren en soude, eñ vele desghelijcken. Over des voorseyt es, wordet tghemeen volck te valle ghebraght, die met die woorden des gheloofs alzo wel niet onderwesen en zijn, bijzondere wanneer zij an eenighen schalcken bedrieghelicken instokere gheraecken. *Pl. v. Vl.* 9 mei 1546; I 144.

INTENTIE, zn. v. *Aanklacht*, *eisch*, fr. *accusation*, *action*. Maigne d'Arnis, Intentio: *Accusatio*; *accusation*. Meyer's *Woordenschat* heeft er, o. a., ook *eisch* voor. || Eñ alsdan soo sustineert die schouteth, uuyt redenen dat hy seght volcomelyck van zynen feyten eñ intentien gethoont te hebben, dat hem syne conclusie aengewesen sal wordden. — Eñ indyen alsdan bevonden wort dat de schouteth genoech gethoondt heeft van syne intentie,.. soo wort... *C. v. Antw.* 1570, II 9 en 10.

INTERDING (—e), zn. v. Van eene pacht. *Intreding*, *aanvang*, fr. *entrée*, *commencement* (*d'un bail*). || Indien den cooper eenighen pacht hadde jegens den vercooper, van welcken ten tijde van den coop hy, als pachter, noch geen interdinghe ghedaen hadde van een jaer, den pacht sal te niete wesen. *C. v. Cassel* 235.

INTEREST. Zie onder PENNING.

INTERMISE (I—y—) zn. *Ambt*, *bediening*, fr. *fonction*, *emploi*. La Curne Entremise *Exercice d'un office*. || Onder den XXven derselve maent overleet deser werelt, binnen der stede van Veurne, ten Cellebroers aldaer, Charles De Drivere, borgher deser stede, dewelcke, om zeker frenesie hem overvallende, wiert daer gheleyt, hebbende daer te vooren diversche intermysen deser stat becleet vóór zyn decessie. PIOT, *Chron.* 684.

INTERPELLATIE, zn. v.; INTERPELLEEREN, bw. *Uitnoodiging*, fr. *invitation*; — *uitnoodigen*, fr. *inviter*. || De pachters, naer het expireren van hunnen pacht, zullen gehouden zyn den proprietaris ofte aenkomenden pachter bij schriftelycken laetweten behoorelyck te interpelleren, met interstitie van veerthien dagen, tot het doen van de prysye van pachtersrecht,.. Den afgaenden pachter diergelycke interpellatie gedaen hebbende,.. *C. v. Auden.* 2de d. 484 a. 2 en 3 (1767).

INTERSTITIE, zn. *Tusschentijd*, fr. *intervalle*. Zie INTERPELLATIE.

INTERT, zn. *Intrede*, fr. *entrée*. 1) Intert van wette doen. *Rechtsingang*, *intree in rechten*, *in proces*, fr. *entrée en justice*, *introduction d'instance*. || Alle arresten eñ wettelicke clachten ghedaen op persoonen ofte goet, bij officier dies vermoghen hebbende, syn intert van wette. *C. v. Aalst* V 1. De meublen, catheylen eñ vruchten in de schüere, die den eenen poorter toebehooren, mach den anderen poorter doen arresteren by verbode van niet te transporterene, niet omme intert van wette te makene, maer tot versekerheydt van zyne schult. *C. v. Auden.* IV 29. Arresten eñ besetten ghedaen up persoonen ofte goet by den heere eñ dienaers, en zyn maer beghinsele eñ interdt van wette. *C. v. Gent* IV 1; Van den Hane *introitus in judicium*.

2) Intert in een sterfhuis doen. *De erfenis aanvaarden*, fr. *faire adition d'hérédité*, *faire entrée au partage*. Ook Intret (intrede). || Maer waert dat yemant leen aenveerde zonder intardt te doene int sterfhuus, zoo wert hy ghehouden

de huusen den leene niet volghende tanveerdene by prysie. *C. v. 't Brugsche Vrije* I *Deelboek* a. 41. Die lancxstlevende van man oft vrouwe, in den sterfhuyse van den overledenen blijvende, insgelijcx die erfghenamen... die goeden van den sterfhuyse aenveerdende eñ intret gedaen hebbende, is schuldigh... *C. v. 's Bosch* XVII 15.

INTIMATIE (Inthimatie), zn. v. *Herdaging, tweede en laatste daging om in rechten te verschijnen, en in sommige Vlaandersche kostumen voorafgegaan van de hoofdletter O*, fr. *deuxième et dernière assignation de comparaître en justice, et, dans certaines coutumes de Flandre, précédée de la majuscule O.* (In antwoord op de vraag geopperd in het werk *Ancien droit belgique* van Defacqz en Honincks, II 348: Intimatie. *Pourquoi ce mot est- il quelquefois précédé d'un o, comme dans la coutume d'Alost*, XVIII 8? || Indien den officier ter eerster eñ tweeder dachvaert met O inthimatie niet en compareert, zal denzelven daermede verwonnen zyn als te vollen ghecontumaceert, eñ dienvolgheude ghecondempneert werden eñ gheëxecuteert. *C. v. Aalst* II 14. Eñ daernaer, wettelick ghesommeert wesende eñ in faute blyfvende [*nl.* de overlevende der echtgenooten, of de naestbestaenden, ter benoeming van voogden over de weezen], up de boete van twelff ponden parisis; om daernaer deghone by de weesheeren als bequaemste ghedenommeert ter voochdie, voor hemlieden met O inthimatie gheroupen te worden eñ te doene den behoorlycken eedt van voochdye; eñ daer zylieden dies in ghebreke zijn,.. worden daertoe bedwonghen by executie, by praminghe eñ by apprehentie van haerlieder persoon. *Ib.* XVIII 3. Om te eviteren de abuyssen die dagelycks voorvallen in het doen van de dagementen, sullen in 't toekomende deselve geteeckent worden by den greffier..; zullende den meyer, kamerbode ofte officier, gehouden wesen ter rolle ofte ferie te verleenen hun behoorlyck relaes, so van dagingen, erdagingen ofte intimatien. *Ib.* 732. *Ord.* 31 juli 1752 a. 6. Danof het eerste kerckgebodt hy [*nl.* de curateur van „becommerde" sterfhuizen] gehouden wordt te doen binnen veerthien dagen.., het leste met O inthimatie. *C. v. Belle* IX 4; *it.* XXII 16. In alle civile saken,.. en sullen maer ghedaen worden twee dachvaerden ten persoone van den verweerder oft tsijnder domicilie, latende aldaer billet, de laetste met O inthimatie. *Ib.* XXIII 6.

INTOGEN, zn. mv. Bouwterm. *Haken, houvasten, krammen*, fr. *des crochets, crampons.* || In eenen gemeynen muer magh d'een eñ d'ander partye met anckeren, intogen eñ ander yserwerck, tot sijnen cost, sijn huys vestigen. *C. v. Brussel, Servit.* a. 33; Christijn *anchoris, uncis et aliis ferramentis.* It. 34.

INTRECKEL, bn. *Aantrekkelijk, aantrekkend*(?), *voor elken indruk vatbaar, fijngevoelig*, fr. *impressionable.* || Van welcx [*nl.* predikants] woorden sommighe bevruchte vrauwen zoo verscricten, dat zij inschellich zijn gheworden, ghelijck dat deene veel intreckelder es dan dandere. FERD. VANDER HAEGHEN, *Ber. tijden* I 219. Verdam heeft AENTRECKEL. *Aantrekkelijk, aanlokkelijk.*

INTRET. Zie INTERT.

INVAERDER, zn. m. In een anders muur. *Hij die zijnen bouw aan een anders muur aansluit*, fr. *celui qui rattache sa construction au mur d'autrui.* || Soo wanneer iemant consenteert den anderen in synen muer, wandt oft gevel te vaeren, soo moet den invaerder alsulcken gevel, muer oft wandt helpen onderhouden alsoo verre hy dyen gebruyckt heeft. *C. v. Loven, Servit.* II 12. Zie ook VAREN.

INVALLEN, ow. Invallen van heerlijckheit. (*Tot het vermaken van gevaarloopende dijken*) *optreden als heer, gebruik maken van zijn heerlijk recht*, fr. *user de son droit de seigneur pour la réparation de digues périclantes.* Zie de aanhaling bij BESLAEN 8).

INVARA. Zie ENVARE.

INVARING, zn. v. *De daad van in eens anders muur te bouwen*, fr. *le fait de construire dans le mur d'autrui.* Zie VAREN IN. || Sooverre iemant eenen anderen consenteert in synen muer,.. te vaeren, wordt daerdoor gemeyn ter hooghde eñ ter breede van de op- oft invaeringhe. *C. v. Loven, Servit.* II 11.

INVIER, zn. o. *Binnenvuur, vuur van binnenshuis*, fr. *feu de l'intérieur de la maison.* || Soo wie in ander liede huys woent, dat berrent, eñ de brand comt van sinen inviere, waers om tien pond. *Belg. Mus.* I 253, *Stadsord. Brussel* 1341/1354. Want wylen Peeter Meyssen, scepenen, die deselve brieven met meer andere, der stadt aengaende, in zijn huys te bewaren hadde, tselve huys met alle de voirs. brieven verbrant zijn bij invier eñ fortune. *Rekenk. v. Brab.* reg. 139 fol. 80 v°., 8 febr. 1546, *Helmont.*

INVLOEDICH, bn. *Overstroomd*, fr. *inondé.* || Om te verhueden dat tvoirs. lant niet invloedich en worde noch onder en gae, by gebreke van dicagien. MERTENS en TORFS, II 526 (1425).

INVOLGENDE. vz. *Naar, overeenkomstig*, fr. *suivant, selon, conformément à.* || Dat oick, involgende deselve usantie eñ costume, mach den eenen broeder aen den anderen, mit sodanigen scheydinghe deylinghe oft verdrach (om den stam eñ die waepenen hennes vaderlicken huys eñ geslechte beter te onderhalden) syn aengedeylten eñ kentsportie verwerven. *C. hertogd. Limb.* 234, *C. v. Valkenburg* 1570 a. 15.

INVOLGENS, vz. *Gelijk het voorgaande.* || Dat, involgens den Loonschen landtrecht,.. den altsten sone van Miewis,.. gerechticht is om syn voordeel oft primogeniture te pretenderen. *C. gr. Loon* I 486.

INVRUNTEERING, zn. *Gevangenzetting, opsluiting in de „Vroente"*, fr. *emprisonnement.* || Wy belasten schoutet eñ schepenen... dat zy... deselve [*nl.* momboors] tot het aenveerden van desen last [der momberdij] bedwingen by absolute ordonnantie, eñ, in cas van weygeringe, by middele van invrunteringe. *O.-P.-B. autr.* 31 oct. 1715, XXIII 1; II 631.

INWAER doen. *Waar maken, bewijzen, doen blijken*, fr. *vérifier, prouver.* || Ten pointe van allen vruchten, die waren eñ wiessen up alle die leene, eerven, heyghen eñ bilevinghen, die min vrouwe eescht tharen voerdeele te draghene, dwelke thoir hare weert, etc. Hierof wysen scepenen inwaer te doene den tyd dat min here quam van lyve ter doot, eñ daerna recht. *C. v. Gent*, I 534 (22 juni 1353 a. 6. Dat N.., ballinc es slands van Vlaendren.., twelke hy presenterde inwaers te doene wel eñ soffisantelic, eñ danof hy begherde dach, huere eñ wile, omme dat te doen blikene. *C. v. Auden.* 2de d. 112 (1417). Oft het en ware dat de personen als ghecalengierde suffisantelic inware doen consten, ter discrecie van den juge, dat men tvoorseyt hout ghehauwen hadde in huere zelfs bosschen. *C. v. Aalst*, 400 (1418). *It.* 500; DE PR. en BR. II. *Everghem* 63; *Gent* IV 545.

INWAERTS (Inwert), bijw. *Hierin, in dezen*

brief, fr. *dans les présentes*, *dans la présente lettre*. || Tughen, dat sHeiliges Gheestes taeffle in Sinte-Sulpicis kerke te Dyst heeft jaerlicx erflike... desen erfsijs, die inwert es ghescreven, eñ aen die erven die inwert ghenoemt siin. *Schepenbr. Diest* 5 aug. 1311. Dat wi onzen lieven scepenen eñ den raide der stadt van Dyest hebben in de handt geseedt eñ noch setten, ter stad behoeff van Dyest, desen goede eñ rinthen die inwert genoempt zijn.., alse alle onse moelne.., alle onse beempde.., onzen chys... *Oork. heer v. Diest*, 8 mrt 1313 n. s.

INWIJSING, zn. Van een uitgewonnen goed. Inwijsing in handen. *Gerechtelijke toewijzing*, *toekenning*, fr. *adjudication* (*d'un bien évincé*). || Niemant en sal vermoghen, naer adjudicatie ofte inwijsinghe in handen, af te houwen, breken, weeren, ofte eenichsins te verminderen de huysen, catheylen.. *C. v. Broekburg* IX, 12.

INWINNEN, bw. Een deel van het bed eener straat. *Het ervan afnemen*, *om het bij zijn land aan te winnen*, fr. *distraire une partie du lit d'un chemin pour en augmenter sa terre*. || Soo daer bevonden wort dat die straeten te enghe sijn, sal die ghene die meest inghewonnen heeft van deselve straete, oft oock beyde,.. ghecalengiert worden. *C. v. Moll*, *K. en br.* 1596/1631, a. 72.

INWINNEN, bw. Praktijk. *Gerechtelijk uitwinnen*, fr. (*Prat.*) *évincer*. || Dat men alsulcken inghewonnen goet sal vercoopen metten handtslagh, hooghen eñ uijtganck der brandender keerssen. *C. v. Moll*, a. 78.

YPOCRAS, zn. m. *Hypokras*, *de bekende specerijwijn*, *als boete opgelegd aan de falende pleitbezorgers*, fr. *hypocras*, *imposé comme amende aux procureurs fautifs*. || Zo wanneer eeneghe van den taellieden of andre ghezworen clercken van der voorseyde vierschare zullen willen procederen zonder procuratie,.. zo zal men hemlieden verclaersen daertoe niet ontfanghelic zynde, eñ bovendien condempneren in den hypocras, ter taxacie van scepenen. *C. stad Brugge* II 318, *Stijl* 1527 a. 4.

YSER (Iser), zn. o. 1) Zooals thans. *IJzer*, fr. *du fer*. || Van elcken duysent [pond?] ysers, 1 hellinck Lovens. *Tol op de Zenne* 1436/1531. Iser, een duyst, te water oft te lande, Spaensch, IV gro. Vls. (*De tol te Damme van* 1252, *meldt reeds* „*Centenum vel quintala ferri de Ispania*, *unum denarium*"). Een duysent lb. ijser van Luydick, iij gro. Eñ de Ingelsche, naevolgende hueren tractate, van elck duyst ijsers IV gro. *Watertol*, 1550. Isers. Een duysent deen deur dander ij lb. x s. *Schatting* 1551. Dat niemant en vercoepe ghesmeet Breemsch yser over Spaensch, noch ter venten en legghe met Spaenschen, up de mesdaet van drien ponden eñ dyser verbuert, diet dade; no negheene Breemsche nagele, up deselve boete. *K. v. h. smedersamb. te Gent*, 15e E. *Messager*, 1875, blz. 418.

2) *Meestal in het mv. gebruikt*, ijsers / ijseren, ook boeien. Kil. IJser / Boeye. *Compes*. Kil. *auct.* Yser = boye. *Ceps de fer*. Spanoghe *Synonyma*. *Compes*, *&* *compedes*, boeie, boeien, veter; ijser — helde, halde; voetband;.. kluisters; stok, *præcipue* de *ligneis compedibus*. Maigne d'Arnis *Ferra*, vincula, compedes, catenæ; *chaînes*, *fers* (A. 1332). Zie ook STOCK. || Eñ eist te doene eñ de meyere dat an den proofst versouct, so moet de proofst den meyere leveren vangnesse eñ ijsere. *Overeenkomst v.* 1230, *St-Peeters abdij*. Dat alsdan, dien eedt gedaen synde [*nl.* als de eerlijke bankbreukige gezworen heeft dat hij niets van zijne bezittingen ontvreemd heeft, dat hij niemand kent die voor hem borg blijven wil, en dat hij voortaan zijn best doen zal om zijne schuldeischers te voldoen, en zulks na zes weken op het Steen gevangen te hebben gezeten], dat alsdan de debiteur soude van dan voortane ontslaghen syn van der hachten daerinne hy geseten hadde; dies soe souden de crediteuren hem moeghen selve aenveerden eñ gevanghen houden, nae heurlieder believen, settende denselven boven der eerden onder 't dack, dichte eñ drooghe, ghevende hem waters eñ broots genoch, eñ oick stroos genoch om op te liggene, doende hem ane, tusschen knyen eñ knoesselen, soevele ysers als hem goed dochte, sonder seer oft wee te doene; in sulcker vueghen nochtans dat syne vrienden, maghen eñ andere altyt, binnen sonnenschyne, mochten begaen eñ bestaen. *C. v. Antw.* 1545, XV 2. Yseren eñ boeyen. *Pl. v. Vl.* 28 febr. 1558; I 809. Int ijser oft civile gevanckenis gestelt. *C. v. Diest*, VZ. X 1.

YSERGELT, zn. o. *Boeirecht*, fr. *droit de ceps*. Kil. IJsergheld. *Pretium compedum*: *pretium quod pro vinculis ferreis captivi penditur*. || Wie dat yemene beclaeght omme scoud, eñ deghene die beclaght word eñ gheenen zeker zetten mach, blijft hi gherasteert ochte gehouden vor die claghe, eñ die ghene die den anderen beclaght heeft achterblijft, sal denghenen geven redeleken cost, alzo den scepenen moghelec sal dunken, eñ sijn ysergheit quiten. *Kb. v. Antw.* a. 131.

YSERSNIJDER, zn. *Muntsnijder*, fr. *graveur de la monnaie*. || Item, heeft de ysersnijdere van der munten vors. gesworen eenen openbaren eet, eñ ons, onsen goeden steeden eñ lande van Brabant vors. geloift, dat hi die ysere van der munten wel eñ getrouweleec snijden sal, sonder yet te veranderen. J. F. WILLEMS, *Mengelingen* 345, *oork.* 15 juli 1393. *It. Rekenk. v. Brab.* reg. 131 fol. 39 v°.

YSERVAST, bn. Praktijk, van vaste goederen. *Onvervreemdbaar*, fr. (*de biens immobiliers*) *inaliénable*. || Soo wanneer ijmant sijn goet ijservast heeft gemaeckt, oft belast met fidecommissie, t'sij bij testamente, houwelijcxe voorwaerde, gifte oft andersints, is gehouden t'selve ten register te brengen. *C. v Antw. comp.* III, xiij, a. 47.

YSERWERCK (Iserwerck), zn. *Allerlei kleine ijzerwaren*, fr. *ferronnerie*. || Een tonne oft kiste ijserwerck iij gro. *Watertol* 1550. Iserwerck, j tonne oft kiste iiij lib. *Schatting* 1551.

ISSUE, ISSUWE, *ook wel* EXUWE. zn. v. Issuerecht, recht van issue, fr. *droit d'issue*. De Laurière Droit d' Escarts, d' Escas. *Procès-verbaux de la Common des anc. lois* V 121, *droit d'issue ou d'escarsaige*, 192 *droit d' escas ou d'issue*. *Een stedelijk recht*, *bestaande doorgaans in den tienden penning van al de roerende en onroerende goederen*, *geen leen wezende*, *verschuldigd door afgezetenen*, *geen poorters zijnde*, *die in eene stad erfden in een poorterlijk sterfhuis; ook door poorters*, *die hunne poorterij afgingen*, *en in sommige andere gevallen; een recht*, *waarvan de stadsbesturen van Gent en Iperen*, *in* 1602, *zegden*: „*dat het niet alleen hardt ende rigoureus is*, *merckelyck tusschen insetenen van deselve provintie*, *nemaer dat hetselve oock belet vele huwelycken ende alliantien*, *die andersints souden mogen geschieden*." (*Pl. v. Vl.* IX 641). *Ook hadden verscheidene steden van Vlaanderen*, *lang voor deszelfs opheffing*, *onder elkander* „*hansingen*" *of verbonden gesloten*, *om er de strafheid en de noodlottige gevolgen van te matigen*, fr. *droit d'issue: droit municipal*, *consistant généralement dans le dixième denier*

de tous les biens meubles et immobiliers, n'étant pas féodaux, dû par des forains non-bourgeois, qui héritaient d'une mortuaire bourgeoise dans une ville, ainsi que par les bourgeois qui renonçaient à leur bourgeoisie, et en certains autres cas; un droit dont les régences de Gand et d'Ypres disaient, en 1602*: „qu'il n'est pas seulement dur et rigoureux, notamment entre les habitants de la même province, mais qu'il empêche aussi beaucoup de mariages et d'alliances qui pourraient se faire autrement." Aussi diverses villes de Flandre avaient-elles, longtemps avant sa suppression, conclu entre elles des traités pour en tempérer la dureté et les funestes conséquences. — Het Issue-recht werd te Antwerpen ingevoerd in het jaar* 1412, *om in de geldverlegenheid der stad te voorzien; in het jaar* 1783 *bracht het* 7,240 *gulden op. Het werd den* 28 *juni* 1784 *door Josephus II voor heel de Nederlanden afgeschaft.* Mertens en Torfs II 438 en 644, fr. *le droit d'issue fut créé à Anvers en* 1412, *afin de pourvoir aux embarras financiers de la ville; il produisait* 7,240 *florins en* 1783. *Il fut aboli par Joseph II, le* 28 *juin* 1784, *pour tous les Pays-Bas.* || Aengaende den goeden eñ renten, haeffelycke eñ erffelycke, ruerende eñ onruerende, binnen der stadt eñ vryheyt van Antwerpen wesende, die van eenighen ingesetenen poorteren oft poorterssen, oft buyckvast inwoonende der stadt oft vryheyt van Antwerpen, van wat staet oft conditie hy waer, gheestelijck oft wereldtlijck, toekomende, bleven eñ verstorven op eenighen persoon oft persoonen, geestelijck oft wereldtlijck, buyten der stadt eñ vryheyt van Antwerpen gheseten, [dat zij] der voorschreven stadt betalen sullen, te weten: die binnen Brabant gheseten zijn, hetsij in steden, vrijheden, dorpen oft ten platten lande, den twintichsten penninck, eñ die buyten Brabant gheseten zijn, in wat coninckrijcken, landen, steden oft plaetsen dat het waer, den thiensten penninck van allen deselve goeden boven gheruert. *C. v. Antw.* 1582, blz. 760. *It. C. v. Auden.* IV 5; *C. kast. Iperen* c. 19, en *passim.* — Wij, scepenen van der Kuere in de stede van Ghend,.. dat wij hebben quite ghescolden eñ scelden quite Philipse Van den Houdenhuus,.. van sulken rechten als hij ons... sculden (*sic*) was van siere exuwe, omdat hij ons portre was eñ buten voer wonen. de Potter, *Second cart.* 98 (1378). — Issue boden, fr *messagers de l'issue.* || *Nous avons aussi fixé le gage des deux sergents de la trésorerie, appelés* issue-boden. *O.-P.-B. autr.* 6 nov. 1734 a. 49, *it.* 59; V 6. 7; *Gent.* — Issue-meesters. *Meesters, hoofden van het issuekantoor*, fr. *maîtres, chefs de la recette de l'issue.*

ISSUËRS, assuërs, zn. mv. *Beambten van het issue-recht*, fr. *employés du droit d'issue.* || Dat alle deghene die testamentoers sijn van eenighen persoenen, daeraf dattet goet buyten gaet, eñ daeraf dat der stad haer issue in verschinet, dat sy gheen goet en sullen laten rueren of wechdoen, sy en sullen comen bi den assuers, eñ hen dat te kennen gheven. Mertens en Torfs, II, 642 *Issue.* 1422. Men sal den Issue-meesters deser stadt, om den staet van de goeden te weten, moeten doen, soo wanneer sy des begheeren, inventaris auctenticq van allen den goeden die totten sterfhuyse behooren, alsoowel die buyten als binnen der stadt gheleghen zijn, omme daeruyt te weten die goeden die men schuldich is te verissuen. *C. v. Antw.* 1582, blz. 764 (17 nov. 1505 a. 81).

J.

JA (ya, jae), bijw. 1). *Het zonderlinge gebruik dezer affirmatie in de volgende, derhalve vrij lange aanhalingen, schijnt ons niet anders te kunnen verklaard worden, dan door: te weten* (*scilicet*), fr. *savoir.* || Welghe XXV lb. wi willecoren hen eñ consenteren, dat si se jaerlyx eñ eweleec moghen setten eñ opheffen, ja, met allen den pointen die voergh. syn, met assisen namaels ghesproken, in onderscedenre maniren ocht in andren manieren... Ende dese maniere sal staen, die ghesproken es, tot die pachten van dien LX lb. versterven, jae, also te verstane: eest dat ons onsen scepenen... *Oork. heer v. Diest*, 20 febr. 1328. Voert, omme der meerre sekerheit wille, soe [hebben] si, Jan eñ Yde voerg., de voerg. VI lb. Gielise voerg. beset eñ bewijst op een half buender merschs. Voert, welc goet voergh. dat men al houdende es van den heren van Hafflighem, ja beset eñ bewijst ghelijc dat si Daniele eñ Katheline sculdich waren te doene, dat es te wetene, bi manessen Jans, die men zeghet die Cobbere van Rossem, ja te dier tijt dat hijs, Jan, mechtich was, alse beset knape van der heren weghen van Hafflighem, dier op sculdich waren te manene,... eñ altoes sonder afslaen van den voergh. cheynse, ja, tote dier tijt dat Gielis voers. ochte die bringher van desen letteren, ghenoech si ghedaen van sinen cheynse voerg. eñ van allen sinen ghebreken, wael eñ volcomelike. *Chartb. begijnh. Brussel* fol. 185 r^0 en v^0, *Schep. v. Merchten* 1331. Hebben verleent en verleenen denselven Gerarde, here van Diest, en sinen erfgenamen oft nacomelingen, dat so wye, ya, van wat condicien oft van wat geslechte dat hij ware... *Oork. v. hertog Jan* 25 juli 1333; de Lat. oork. zegt *concedimus... quod quicumque, cujuscumque fuerit vel fuerint conditionis vel progeniei*,.. — Dat Jan van Westerle.. zette in de hant eñ gaf op in erfdomme, met allen rechte, Heinricke den Witten,.. twee scellinghe goeder ouder grote coninx torn... sjaers erfstsijs, ane die drie scellinghe... die hi, Jan van Westerle, doen hadde eñ houdende was, ja twee scellinghe grote eñ tsijs voergh., ane Willems Keldermans erve... *Schep. v. Diest* 22 mei 1338.

2) *Tenware*, fr. *à moins que*. || In geval dat der doode achterlatende waer een moeder, men soude soenen aen den altsten soen, eñ die sal hebben uuytter soene een gesproken somme, gelyck men dat voerwaerden soude, als voor syn costen; maer die soene soude toebehooren die moeder, ja voerwaerden en breecken dat. *C. gr. Loon* 70. Die antworde is: aen den alder vader oft moeder, eñ niet aen den broeder, ja alde vader en consenteerden dat anders. *Ib.* 71.

3) Ja, gevolgd van een pers. voornw. **Ja ic.** || Als hi bortucht vint, soe sal de borghe seghen: Wilde my scadeloos quiten? Hi sal segghen: Jae ic. — Ja ic (*var.* Ja ick), dat draghic an de mannen. *C. burcht v. Brugge* III 269. — **Ja hij.** || Oft iement eens anders menschen dinc name, meynende, geckelijc nochtans, dat hij dat wel permitteren eñ gedoogen soude, soo is de vrage oft hij van dieften sal gehouden zijn? ghij zult antwoirden: ja hij. V. D. TAV. 127. — **Jaet.** || Eist u wille dat ict bein [*nl.* taalman] tsire tale? De bailiu sal segghen: Jaet, up dat ic zeker ware. — Bailiu, eist jou wille dat ic spreke ten zekere? Jaet, spreict ghi redelike. *C. burcht v. Brugge* II 267. 268. — **Ja zij.** || Gevraecht oft in een gebuerte iet gestolen oft misdaen waire? oft die van derselver gebuerten dat sculdich wairen den richter te notificeren oft te denuncieren? antwoirde: ja zij. — **Jaes.** || Den conynck van Inghelant vraecht of sy alle van edelmannen ghecommen waren? den heere van Dixmude seyde: Jaes, want sy alle veel rijcheden eñ heerlicheden sijn besittende. *Het belech v. Gent*, 11.

JACHT (Jaicht, jaeght, jaight), zn. v. 1) *Het vervolgen, najagen*, fr. *chasse, poursuite*. La Curne **Chasse** 1°. *Amende ou poursuite: „Nul qui pour villain cas soit en la chasse de seigneur.”* Hist. de Leyde II 415 (1331). || Op die pyne die vriheit van der stat te verliesen ten ewighen daghen; eñ sal dartoe bliven in des heeren jaeght, alwant derre tyt dat he gebetert heet. *C. v. Maastricht, Stat. v.* 1380 a. 30. Want binnen onser stat Tricht in voirtiden vele moerde eñ dootalage gescieden, daer vele quaets eñ jammerz afquam, eñ om alselke zaken te bat te verhueden, so willen wi, willecoren eñ verclaeren: soe wie den anderen van onsen burgeren eñ ingeseten binnen onser stat of dairbuten van leven ter doot brengt, die sal die doot dairom moeten liden, wort hi gehalden of gevangen; eñ en worde hi niet gehalden noch gevangen, soe sal hi bliven eñ sijn in onser jaight, totdat hi den partien des doden, eñ ons van onser heerlicheit wegen, gericht eñ gebetert sal hebben. *Ib.* Priv. 23 oct. 1413 a. 13. *It.* a. 14, en blz. 148, 149, 469, 470, 475.

2) *Drift*, fr. *impétuosité, passion*. **Met volle jacht.** *Met driftigheid*, fr. *avec impétuosité*, de fr. tekst zegt *à chaude chasse*. || By aldien yemant eenich wilt hadde opghedaen in gheoorlofde eñ niet verboden plaetse, eñ dat vervolghende met volle jacht, t'selve quaeme te winnen eenich wout, bosch, warande oft andere plaetse daer den jagher niet en soude toeghelaten syn te jaghen, in zulcken ghevalle sal hy syn trompe hanghen aen den eersten boom die hy in zulcken bosch oft plaetse vinden sal, eñ dat ghedaen zynde, sal vryelick de beeste moghen vervolghen, andersins sal verbeuren t'zestich ceur-realen. *Pl. v. Vl.* 31 aug. 1613 a. 34; II 399.

JACHT, zn. v. Zooals thans. *Het jagen, jachtbedrijf*, fr. *chasse* (*divertiss.*). Kil. **Jaght.** — **Edele jacht.** *De jacht, zooals die naar behoooren moet bedreven worden, nl. haar met haar, en pluim met pluim*, fr. *chasse noble, la chasse telle qu'il appartient de la pratiquer, savoir: poil avec poil, et plume avec plume.* || Eñ alsoo de jacht, die onse vassallen eñ ondersaeten toeghelaten is, hun alleenlick behoort te dienen om den tyt te passeren, zonder deselve te misbruycken, wy verstaen dat sy die niet en zullen gebruycken dan in bequaeme saisoen eñ buyten verboden plaetsen, met winden, bracken oft jachthonden, eñ de groote trompe, soodat het sy hayr met hayr, eñ pluym met pluym, d'welck men in sommighe plaetsen noemt **edel jacht**; tenwaere dat sy hadden breeder eñ expres previlegie ter contrarien. *Pl. v. Vl.* 31 aug. 1613 a. 29; II 398.

JACINCTUREN, zn. mv. *Blauwachtige of paars kleuren*, fr. *couleurs bleuâtres ou violettes*. || Het is verboden in den rechten, dat niement vercoopen en sal purpre noch jacincturen, zy zye in wollen oft zyden lakenen; eñ wairt dat iement vercochte de wolle van sulcken beesten, hy soude verliesen tgoet eñ staen ten wille van den heere. V. D. TAV. 185 v°.

JAER, zn. o. *Jaar*, fr. *an, année*. **Jaer van gratie.** *Aflaatjaar*, fr. *jubilé*. Maigne d'Arnis *Gratiæ generales* [niet *annus gratiæ*]. || Item, MCCCC doen was djaer van gratien te Roome. PIOT, *Chron.* 38. Doen men schreef MCCCCL doen wast djaer van gratie te Roome. *Ib.* 42. Item, anno XV^c int jaer van gratie, op sinte Matthijs avont, nae stiel van van Brabant, was hertoge Karel geboren te Ghendt, eñ Sint-Jans kersten gedaen, nu ons keijser geweest, 46.

JAERGEDING, zn. *Algemeene gerechtelijke volksvergadering*, fr. *assemblée, enquête générale de justice*. || Ten eersten, soo is die scholtis van den Grave,.. verbonden vier maelen in 't jaer jaergedingh te leggen, te weten, van dry maenden tot dry maenden; welck jaerghedinghe op eenen sonnendach voor den raedthuyse met eenen clockenslach nae der hooghmisse wort openbaerlijck uytgeroepen en den [eñ?] vercondicht by den scholtus, stellende daertoe drie daghen van der weke naest den anderen volgende; binnen welcke dry dagen den eenen borger oft ingheseten den anderen by den rechterbode teghens den eersten toecomenden dijnsdach doet gedagen aen recht te comen, voor aller nieu actien [die] d'een op den anderen heeft te spreken ofte te eysschen. *C. v. d. Grave, Stijl*, a. 1. Zie GOUWGEDING, en JAERGEDING, blz. 464 en 465.

JAERGETIJDE, zn. o. *Kerkelijke dienst voor eenen afgestorven op den verjaardag van zijn overlijden.* Kil. **Jaerghetijde houden.** || Eñ wi sullen gheven deser vorseider Mergrieten xvj sols tsjaers, the haren live, na haer lijf blivende int godshuus, haer jaerghetide mede te doene. *Oork.* 8 apr. 1298. *It. C. v. Brussel* 1606, a. 186.

JAERGULDE, zn. *Jaarlijksche betaling* (van eenen cijns); *jaarlijksch inkomen*, fr. *paiement annuel* (*d'un cens*); *revenu annuel.* || Voert meer, soe heeft Jan Van den Goedenhuyse voerscr. Myghiele van Kermpt voers. genomen metten cleede eñ heeften geleydt onsen stadthoudere in de handt, eñ heeft hem bekint zijne erfwinninghe int boender beempe voers. op zijne goede jaergulde eñ wilbetalinghe. *Leenhof te Nederlinter*, 16 sept. 1524 *It.* 1 sept. 1539: op sijn goede jaergulde en welbetalinge. — Voert, soo sal hunne voersc. suster, eñ haer erfgenamen na haer, van hunne eñ van hunne erfgenamen eñ nacomelinghe, hertoghen in Brabant, der [die?] voirsc. heerlicheiden, vriheit, dorpen eñ renten, mitter jaergulden voirse., houden eñ ontfaen

in leen, eñ hun, daeraf hulde eñ manascape doen. *Brab. Yeesten* II 484, *oork.* 25 juli 1356 (*Turnhout*). Zie Verdam GULDE.

JAERKEUR, zn. Zie JAERGEDING. || [Den magistraat hoort toe] van jaerkeure te houden, ter ordonnantie van den heere ofte sijnen ballieu, eñ in denselven te kennen ofte te wijsen van alle gecommitteerde crimen eñ delicten. *C. v. Edingen* I 11.

JAERRECHT, zn. *Jaarlijksch recht of belasting van eenen Carolusgulden, tusschen Kersmis en Paaschdag, te betalen door de Antwerpsche buitenpoorters*, fr. *droit ou imposition annuelle d'un florin Carolus, à payer par les bourgeois externes à Anvers, entre la Noël et les Pâques.* Zie *C. v. Antw.* 1570, XVIII 1. || Poorters en ambachtslieden moeten binnen woonen; buytenpoorters moeten hunne jaerrechten betaelen, op verbeurte van hunne poorterye. GÉNARD, *Antw. arch.* I 231 (1546).

JAERSAVONT, zn. *Nieuwjaarsavond*, 31 *december*, fr. *la veille du nouvel an*, 31 *décembre*. Kil. Jaersavend. *Pridie calend. januarii.* || Elcs jars in jarsavonde, want dan es dire voreghenomder Cristinen jaerghetide. *Schep. Diest* 13.)6.

JAERSCHAER (Jaerschare), zn. v. 1) Zooals thans. *Jaar, tijd van een jaar*, fr. *an, année, espace d'un an.* Kil. Jaerschaere. *Anni spatium.* || Die uyt der stadt eñ vrijheydt ghebannen is sekere jaerscharen, komt hy daerbinnen eer sijne jaerschaeren uyt eñ gheëxpireert zyn,.. soo wordt sijnen tijdt, dat hy ghebannen was, vernieuwt, eñ begint van dien tijdt voort... *C. stad Mechelen* II 23; Nannius *ad certos annos. It. C. v. Lier* XVIII 19; *C. v. Turnhout, Weesk.* 22; DE PR. en BR. *Aalst*, III 433; *C. v. Cassel* 5; PIOT, *Chron.* 522.

2) *De vruchten van een jaar*, fr. *la récolte d'une année.* Kil. *Proventus anni.* Nijhoff, *Gedenkw.* I 208 Jairscharen. *Jaarlijksche opkomsten.* || Soe waert gheen vol leen en es, soe heeft die heere van dien leene een jairschare, van drien die aerchste noch die beste. BOXHOREN bl. 6, a. 2. Zie ook ARCH. Smalle leenen. Item, van andere cleyne leenen, als landen, bosschen, beempden, eñ andere, oyck van laethoven geen vol leen wesende, eñ geltrenthen, eñ corenrenthen, daeraff betaelt men den heere van Diest, voer het verheff oft relief, nae de doot, een jaerschare oft jaervromen, nyet het beste noch het archste. *Leenhof v. Diest, declar.* 1613, *Zichem* a. 7. Zie ook JAERVROME.

3) *Oogst, oogsting*, fr. *moisson.* || Dit selve jaer wast een zeer overvloedeghe eñ vruchtbaere jaerschaere van graene eñ wynen. PIOT, *Chron.* 522 (1575). Ten selven tyde, overmidts den droogen ougst, ghepasseert met alle commoditeyt de vruchten van de lande ghehoost, hadden wy, Gode lof! eene redelicke goede jaerschare van grane, zo wynteráls zomergraen. *Ib.* 557 (1577). Het was alsdoen een zeer sober jaerschare van grane, midts de menichvuldighe reghen. 653 (1585). Ten selven tyde begonste tgraen hier zeer te reysen, zo om de magre jaerschare, als dat... 655 (1586).

4) *Dienstjaar*, fr. *année d'exercice.* || Waert dat sake, dat dese cueren ghedefameert waren van eneghe giuldebroeders, dat sal die deken betren in wiens jaerscare dat es, ter corexcie van den ghemeene gheselscip. *K. Rijkepijnders Brugge*, 1291 a. 46. Soo wie deken, gouverneur ofte sorghere gheuut worden, die sullen ghehouden syn die jaerschaere te dienen eñ tvoorseyde officie te accepteren sonder eenigh wederseggllen. *K. libr. Brugge* 1628 a. 12. *It. C. v. Auden.* 2de d. *Ord. voogden* 1501 a. 10 en 19; *C. stad Brugge* I 213.

5) *Pachtjaar*, fr. *an de bail.* || Dat Jacop, die borchgreve, hevet genomen the chense chegen her Reyneren Eggloye eñ sinen zone Reyneren, te enen termpte van een eñ thuintich jaren, in lande eñ eusle, op die Lowine, umbe seven pont Bruslachte;.. dese jarscaren gingen in in jar dat men scrivet MCC sesse eñ negentech the sente Bamesse. *Schep. Assche*, 25 nov. 1296. Dat quam vor ons Arnolt van der Coudertavernen, eñ Henrec, sin neve, van der Coudertavernen, eñ Jan van den Chemine, eñ Arnolt van den Chemine, eñ Gosin van den Chemine, eñ namen the chense chegen her Reyneren Egloye eñ sinen sone Reyneren, tenen termpte van een eñ thuintech jaren,.. sessen thuintech eñ een half bunre lant,.. elc bonre umbe negene eñ thuintech scellinghe,.. — dat dese voregenomede jaerscaren ingingen in dat jar van der gracien ons Heren... *Voor dezelfde schepenen, zelfden dag* 1296. Dat, als deghone die de verpachtinghen ghedaen hebben, of die de pachten eñ renten gheploghen hebben te betalene of te ontfane overleden zijn, dat dan de naercommers of hoyrs willen hebben bewys van betalinghen van diverschen voorledenen jaerscaeren. *C. v. Aalst* 324 (1456). *It. C. v. Auden.* I, IX 81; *C. v. d. Kiel* VI 5.

6) *Erfpacht*, fr. *emphytéose.* Zie EMPHYTIOSIS, en ERFPACHT. Kil. *auct.* Erfpachte. *Louage héréditaire.* || Dat dat contract van verhueringen heyscht eñ begeert prestacie eñ uuytrichtinge in gelde alleenlijc: Oft die verhueringe gedaen wordde in coorne, grane oft anderssins, soe en is dat geen contract van locacien oft verhueringen, maer 't is een contract geheeten *emphiteoticus*, dats op jairscharen te gebruyken. V. D. TAV. 191.

JAERSDACH, zn. m. *Nieuwjaardag*, fr. *jour du nouvel an.* Kil. *auct.* Jaersdagh. *Calendae januarii. Jour du nouvel an.* || Het is van altoos tot Grave ghewoentlijck gheweest, dat men den Raedt tot Grave altoos des anderen daeghs naer den heylighen jairsdach te versetten placht. *C. v. d. Grave* XV 1.

JAERTOL, zn. m. *Te Diest, persoonlijke jaarlijksche belasting op ingezetenen, geen poorters zijnde*, fr. *à Diest, impôt annuel personnel sur des habitants non-bourgeois.* || Van den jaertolle: die binnen Dyst woent eñ niet portere en es, sal ghelden vijr penninghe in Palmsdaghe, elcs jaers, eñ daromme sal hi tolvri sijn. *Tol v.* 1307 *te Diest.*

JAERVROME, zn. v. *De vruchten van één jaar*, fr. *la récolte d'une année.* || XX st. voor den stadthoudere, leenmannen eñ greffier voor een gespleten leen, eñ voer tcamerlinck rechte twee blancq van elcken gulden van de jaervrome competerende den heere baron.. *Leenrecht v. Wezemaal* 1612. Zie ook JAERSCHAER.

JAGEN (Jaigen), bw. *Najagen, nazetten, achtervolgen*, fr. *pourchasser, poursuivre.* || Oft men den anderen, die alzoe in vreden staen, met steenen eñ geweer jaeghde, die zal verboeren twije wegen Sint-Jocops. *K. v. St.-Truiden* 1366 a. 75. De den anderen jaight mit eynen ghetoghen swerde of mit eynen ghetoghen metse, of mit eynghen anderen wopen of ghewere, dee sal der partien beteren mit eynen weghe tsent Joist op die zee, eñ der stat mit eynen weghe tsent Romboldt te Mechelen. *C. v. Maastricht, Stat. v.* 1380 a. 15. *It.* a. 16 en blz. 67 en 151. Henric de Vos, omme dat hy met eenen Praechschen messe jaechde meester Janne tSoncke, scepene, omme hem te grieven van zinen live, was ghewyst te bannene vyftich jaer uut Vlaenderen, up zyn hooft. *C. v. Aalst* 452 a. 17

(1473). Eest dat mij iement heeft gejaight, soedat ick in der vlucht iemende overloope oft hijnder doe, hij sal in de scade gehouden zijn. V. D. TAV. 86 v⁰. Altyt mogen die broeders metten vrinden op die veede gaen, eñ jagen eñ quetsen des misdadigen [*nl.* doodslagers] magen, op alsoo dat sy dat doen op 's heeren straete, maer niet op erffve. *C. gr. Loon* I 71 a. 65. *It. Kb. v. Diest* B 15; *Brab. Yeesten* II 617. — Soene jagen te innen. *Streven naar het invorderen van zoengeld*, fr. *s'efforcer de recouvrer le prix de la réconciliation.* || So wie die zoen jaeght of pynt te hinne bi bedwangghe, eñ dies bedroghen worde bi waerheden vor scepenen, hi ware in de mesdade van 1 lb. *Kb. v. Auden.* 1328, *Cost.* 2de d. 57.

JAGER, zn. *Een Groninger munt der* 15de *eeuw*, fr. *monnaie frappée à Groningue au* 15e *siècle.* || Groeningen. In deéze stad zyn gemunt geweést, onder andere penningen, *de Groeniger Jaegers*, van welke ik leéze in de evaluatie des jaers 1490: „die *Groeniger Jaegers*, eñ ons heeren *Jaegers*... XIV with." HEYLEN, *Acad. prijsschrift* 6.

JAGERIJ VAN BRABANT, JAGERSCHAP VAN BOITSFORT. *Jachtwezen der hertogen van Brabant, jagerij of jagerschap van Boitsfort*, fr. *vénerie du Brabant, des ducs de Brabant, ou de Boitsfort. Ofschoon de jacht voorzeker altoos eene der geliefdste uitspanningen der Brabantsche hertogen geweest zij, verkrijgt het jachtwezen eerst zijne inrichting onder Jan I, door de stichting eener kapellenij te Boitsfort, in de jaren* 1280 *of* 1282, *met begiftiging van aanzienlijke inkomsten, tot last van een groot getal dorpen en van verscheidene abdijen en hunne pachthoven; deze laatsten hadden de drukkende verplichting de hertogen, hunne officiers en jagers, en hunne paarden en koppels van talrijke jachthonden te herbergen. Dit jachtwezen had een bijzonder laathof, met een wijd uitgestrekt rechtsgebied; de leden van dit gerecht hieten „de gezworen erflaten des hertogs voor zijne groote honden van Boitsfort, Uccle, enz., of soms, de schepenen der honden van Boutsvoirt." Men heeft er een keurboek van d. d.* 29 *oct.* 1460, fr. *bien que la chasse ait été certainement, de tout temps, un des divertissements favoris des ducs de Brabant, la vénerie ne reçoit son organisation que sous Jean I, par la fondation d'une chapellenie à Boitsfort, en* 1280 *ou* 1282, *avec un dotation de revenus considérables, à charge d'un grand nombre de villages et de diverses abbayes et leurs fermes; ces dernières avaient la charge accablante d'héberger les ducs, leurs officiers et veneurs, ainsi que leurs chevaux et meutes de nombreux chiens. La vénerie avait une cour censale particulière, avec une juridiction très étendue; les membres de cette justice s'appelaient „les tenanciers jurés du duc pour ses grands chiens de Boitsfort, d'Uccle, etc., ou quelquefois les échevins des chiens de Boitsfort." On en possède un keurboek du* 29 *oct.* 1460. Zie A. et L. Galesloot, *Maison de chasse* 59 en vlg., en A. Wauters, *Environs* III 862 en vlg. en 577. Zie ook GISTE en HONDEBROOT.

JAGERSCHOUT, zn. m. *Heerlijke cijns ten voordeele der Jagerij van Brabant of Boitsfort*, fr. *cens seigneurial au profit de la Vénerie de Brabant ou de Boitsfort.* || Commer hier uytgaende te meye, een halve jaegherscout, eñ daervore betaelt men te Stertbeke iij virtelen evenen eñ iij d. Lovensch. *Godsh. Brussel* B 219 fol. 41 v⁰., *land te Sterbeek.* Daer sy [*nl.* de Jagerij van Brabant] treckt een jaegerschout, hetselve consisteert in ses veertelen even Brussels, twee broeden, waerop de drye uyt een vierendeel Brussels comen. *Schat d. Cheynsen* 42.

JACQ eñ TOON. *Alleman*, fr. *tout le monde.* || Deselve armade lach noch langhe daernaer, eer zy vertrocken, in Wicht, aldaer maeckende alle preparatie, eñ vergaderende haerlieder volck van oorloghe, danof de mare liep van ontrent de vieren twintich duust, Jacq eñ Toon al mede gherekent. PIOT, *Chron.* 687 (1588).

JAN, voornaam. *Joannes*, fr. *Jean. Werd gebruikt voor een niet te noemen persoon, voor een slechts bij gelegenheid uit te drukken naam, ons huidige N., mv. N. N.*, fr. *ce prénom s'employait pour une personne non nommée, pour un nom à exprimer seulement à l'occasion, auj. N., plur. N. N.* || Die baeliu seicht:.., dies manic u, Jan of Willem,.. — Seicht of thof so wel eñ so wettelike ghemaect es, dat sculdich es stede te houdene.., dies manic u, Jan. *C. leenhof Burcht v. Brugge* a. CX; *it.* CXI, CXII. Als de partyen dan segghen ja, dan seegt de scepen wederom aldus: Wildy dat, her Jan, eñ ic dat over u tuyge eñ bezeghele als scepenen? *Formulier Mechelen* 5. Dien eed die Jan swoer es goed eñ gherecht. *Ib.* 10. Die x gulden die ic Janne aenwynne.. 11. *Enz.*

JANGELEER, zn. *Eene zilveren munt der* 14de *eeuw*, fr. *monnaie d'argent du* 14e *siècle.* || [De] Jangeleers vore veertich scillinghe. J. F. WILLEMS, *Mengelingen* 343, *oork.* 15 juli 1393. Die Jangheleers Roesbekers = iij plecken j. ingel. *Muntwaarde in Brabant* 1486.

JEGENGELANDE, JEGENLANDER, JEGENLANDE, zn. m. *Aanliggende, aanpalende, belendende eigenaar*, fr. *voisin, propriétaire contigu.* || Dat denghonen maeckende eenen stroyen eusieloop, moet laeten veerthien duymen van zynen gronde, opdat deselve daerop moghen vallen eñ niet op den gront van den jeghenghelande, eñ van een tichelen dack zeven duymen. *C. v. Aalst* X 20. Daer sy [*nl.* partijen] niet en ligghen gemeene eñ onverdeelt, nemaer alleenlick jeghens ofte naer elckanderen, het versoeck van landscheede by palen sal moeten geschieden voor den rechter van den lande van den jegenlander oft aengelande. *C. v. Belle* XXIX 2; *it.* 7. 8. jeghenlanders, jeghenlander; XXI 7: jeghenghelande; *C. v. Cassel* 433. 437. 438. 487: jeghenlander. — Een eusieval van tichelen ofte schaillendack moet hebben, van den gronde van [den] huyse ofte edificie daeraf dien valt oft comt, seven duijmen, opdat hij daerop valle eñ niet op den gronde van den jegelande. *C. v. Edingen* VIII 17. Zie ook AENGELANDE.

JEGENODE (Jegenoode, jegenoede, jegenoote), zn. v. 1) *Landstreek, oord, „gelege"*, fr. *contrée, localité, lieu dit* (*locus dictus*). Schiller u. Lübben Jegenode *Gegend.* || Biddende dat wij daerinne consenteren wilden ten ghemeenen orbuere, nutscepe eñ proffijte van allen den inzetenen eñ ghegoedden van den voors. prochiën, marchen eñ jeghenoeden van daer ontrent. *Vad. Mus.* IV 109 (1438). Lievekin, fs. Jan, fs. Wms Sleyhonds, houd te leene ic viii ghemeten veldsland,.. ligghende in de prochie van Adeghem, in eene jeghenoode geheeten Ravescote. DE PR. en BR. VIII *Adeghem* 11. In eene jeghenoode den Cuenelare. *Ib.* 13 (1506). tHooftleen groot 33 ghemeten, in eene jeghenoote te Noordtvelde, met een achterleen. *C. Burcht v. Brugge* III 72. Eñ es wel te verstane, dat die mannen onder hem zullen houden dat te haren vonnesse, naer der costume van der jeghenode, behoort. *Ib.* 306, *Leenrecht* a. 191.

2) *Gehucht*, fr. *hameau.* || Robrecht de Vriese

ontboet die van Ghendt,.... eñ van anderen smallen steden eñ dorpen eñ jeghenoeden. JAN V. DIXMUDE 24. De dyckers namen den hont eñ wierpen in de guele, daer dat zeewater in quam, eñ zy namen haestelyc die eerde van den hille, daer den hont gheleghen hadde, eñ daermede was de guele ghestopt; de dyckers eñ weerclieden maecten daer tavernen eñ herberghen, eñ hieten de jeghenode Hontsdam. *Ib.* 77. Van Tarenburch sy quamen te Sente-Omars, eñ zy verbranden Arken eñ alle die dorpen eñ jeghenooten die by Sente-Omars gheleghen waren. *Ib.* 225. Zie ook Gailliard, *Glossaire* JEGHENODE, JEGHENOODE.

JENETTE, GENETTE, zn. *Genetkat*, fr *genette.* || I sandereyen langhen tabbaert met genetten gevoedert. *Inv. v. d. Hulst* 1487. Zie HOEBLIOENEN, en Verdam GENET.

JENETTE, zn. v. *Korte lans, soort van hellebaard, met vergulde spits, en versierd met eenen kwispel; soort van pronkwapen, zijnde het rangteeken der kapiteins bij 't Spaansche voetvolk: de hellebaard of partizaan was grooter*, fr. *genette, lance courte, avec un fer doré et orné d'une houppe; espèce d'arme de parade qui était l'insigne des capitaines d'infanterie espagnole.* Cæsar Oudin, *El grande dict.* 1639: Gineta, *un dard de capitaine*, *Capiteyns stock.* || 25 february 1638. Alsoo abuys word bevonden int optrecken van de onderhooftmannen, aen dewelcke niet anders toe en compt dan de partisane, soo ist dat van s'heere eñ Wethwegen wel expresselyck aen deselve wordt verboden, ander geweir te gebruycken, eñ geensints de Jenette, die privativelyck is toestaende de Overhooftmans. *Stadsarch. Mechelen*, *Policey-Boeck* 1633—1641, fol. 76 v°. en 77 r°.

JESEDERT (Jezedert), JEZINDERT (Yezindert), bijw. *Sedert*, *sedert dan*, fr. *depuis*, *depuis lors.* || Sekere poincten eñ ordinantien, achtervolgende derwelcker ordinantie, niet alleenelijck de voerschreven weesmeesteren, maer oock die thoonders [*nl.* burgemeesters, schepenen en raad] hen jezedert tot noch toe altijdts hebben gereguleert. *C. v. Loven*, *Weeskamer*, *Inl.* — *Rekenk. v. Brab.* reg. 135 fol. 51 v°. Yezindert *voor* zindert.

JESTOCH (Yestoec), zn. (Volgens den Lat. tekst) *Aanranding*, *bestoking*, fr. *agression*, *attaque.* || *Et quicumque obsidum probare poterit per coram insultum in eum factum fuisse, id est* jestoch, *exire debet per plegios, et alter remanebit. K v. Veurne* 1240. *Et ille qui convictus fuerit de* Yestoec *super lite facta in lapide* [*nl.* in het Steen], *incurrit*... WARNKÖNIG, *Hist. Fl.* IV 438. Zie ook Gailliard, *Glossaire* 123.

JODEN (Jooden), zn. mv. **Roode joden.** *Oude kleerkoopers*, fr. *fripiers* (*Juifs rouges*). || *Frippiers ou* Roode Jooden. *Rijksarch.*, *in een proces van* 1638.

JOHANNES. *Naam van eenige oude zilveren munten*, fr. *Jean*, *nom de quelques anciennes d' argent monnaies.* || Johannes van Brabant, Anthonis boddragere = 1½ st. *Muntwaarde in Brab.* 1485. — Den Johannes brasdenier = 1½ st. *Ib.* 1493, en den Johannes braspenninck = 1 st. iiij qrt. *Ib.* 1485. — Den Johannespenninck = xvij cleyn gro. *Ib.* 1427.

JOCK, zn. *Paalwerk*, *rij van ingeheide palen, om de balken eener houten brug te schragen*, fr. *palée*, *rang de pieux qu'on enfonce en terre pour soutenir les poutres d'un pont en bois.* || Als de gote, omme dese voors. veste te waterene, gheleit was, zo scuerdet onder ute, eñ omme dat te beterene, ghenomen N., N., eñ N., hantwerkers, metten hosen, elc te v s., omme te stoppene dairt door liep eñ dende van der gote op jocke te legghene. *Stadsrek. Ninove* 1477. De brugge te Perre [zal wel kosten], zoe aen pijlen, jocken eñ andere stoeffe.., die somme van... *Rekenk. v. Brab.* reg. 139 fol. 234, *Werchter* 3 febr. 1553. Zie ook Gailliard, *Glossaire*, JOCKE, 127.

JOCK, zn. m. *Groep van twee personen*, fr. *groupe de deux personnes.* || Dat men van allen auden immemorialen tyde gheüseert es te sittene duerghaende waerhede binnen der prochie van Melden op den Walschen Ael; aldaer commen de inwonders van Melden eñ Nukerke, eñ ter expedicie van dien de Wet haer bedeelende es twee eñ twee te ghaedere, te wetene: eenen man van leene met eenen scepenen, sittende alzo ghedeelic in viren of in vi jocken, twee eñ twee, hebbende in elck jock een biledt [biljet], daerinne zy teekenen sommierelyck eñ int cort de bedrachten daer voor hemlieden commende. *C. v. Aalst* 683 (1559).

JOCKWECH, zn. *Buurtweg*, *bijweg*, fr. *chemin vicinal.* || Den bailliu is ghehouden, ten eersten keurgedinge nae halfmaerte t'elcken jare, te bedijnghen eñ heesschen den ban van deselve halfmaerte, denwelcken hem, t'sijnder maeninghe, by burgmeester eñ schepenen aengewesen is, inhoudende: wysdom van coorne eñ gras te bevrijden, rechte weghen eñ straeten te houden, eñ die behoorlijck te vermaecken, pieten eñ jockweghen open te doene, waterloopen te suyveren, etc. *C. v. Poperingen*, xxviii, 1. Dat men alle kerckweghen, jocweghen, muelenweghen eñ maertweghen sal opene houden met hecken, eñ niet anders verstoppen. *C. v. Iperen*, *kast.* a. 17. *It. C. v. Belle* XXX 6. Vgl. JUCHT.

JONGEREN, zn. mv. *In 't bijzonder de leerlingen, de volgelingen van Jezus-Christus*, fr. *les diciples de Jésus-Christ.* Kil. Jongher / leerjongher. *Discipulus*, *condiscens.* || Sijt gegruet, Coninc der coninghen eñ Heer der heren, die voir uwer passien in den avontmael saetste eñ aetste mit denen jongheren, eñ naemt dat broet eñ braect dat eñ gaeft hem. *Hondert merk.* 62 v°.

JONGERS, zn. mv. 1) *Minderjarige kinderen*, *weeskinderen*, fr. *enfants mineurs*, *orphelins.* Kil. heeft wel jonger, doch als „later geboren". *Junior*, *minor natu. Puis-né.* || Alle jongers onder momboornije staende, out wesende: de knechten achtien jaren, eñ de vrouwpersoonen sestien jaren compleet, mogen van alle hunne goeden, havelijcke eñ ervelijcke, disponeren by testamente oft uyterste wille, sonder byweesen oft authorisatie van hunne momboors. *C. stad Mechelen* XIX 24; Nannius zegt alleenlijk: *mares* — *mulieres. It.* a. 28. Alle jonghers onder momborije staende, out wesende: de knechtkens xiiij jaren; eñ de vrouwelijcke persoonen xij jaren compleet. *C. v. Gheel* IX 15. *It. C. v. Santhoven*, *Weesk.* 31. 32. 33; *C. v. Moll*, *Weesk.* 29. 30 en *passim.* In de *C. v. Lier* a. 20, wisselt „jongers" af met „weeskinderen, eñ a. 23 heeft „weeskinderen oft jonghers", evenals de *C. v. Turnhout*, *Weesk.* a. 32.

2) *Schoolkinderen*, fr. *des écoliers*, *des élèves.* || Dat de schoolmeesters eñ andere, die binnen onsen voorseyden lande van Vlaendren hemlieden occuperen met jonghers te instrueren ofte leerene, van nu voortan hemlieden verdraghen hueren jonghers eñ discipelen eenighsins te instruerene ofte leerene nae de vornomde leerijnghe eñ doctrine ghereprobeert. *Pl. v. Vl.* 17 juni 1526; I 106.

3) *Scheepjongens*, fr. *mousses.* || Alle schiplieden,

als: stiermans, hoochbootsmans, schipmans, timmermans, busschieters, cocx, putters, jongers eñ alle andere boetagesellen. *C. v. Antw. comp.* IV, viij, 158.

4) *Jongens, jonge lieden, jongelingen, knapen,* fr. *des jeunes gens, des garcons, des gars.* || „Jongers", die in 1613 vóór 't stadhuis den mei hadden geplant, bekwamen van het magistraat eene som van 6 pond parisis. — Twee jaren te voren hadden „jongers" op Vastenavond met het zwaard gespeeld, en waren insgelijks met drinkgeld vervroolijkt. DE PR. en BR. XIII. *Kaprijk* 92.

JONGERSCHAP, zn. v. 1) *Staat of recht van den jongeren broeder,* fr. *juveigneurie. In 't algemeen: de staat van de jongere broeders van den heer, welke laatste in de vaderlijke en moederlijke nalatenschap het bijzonderste domein ontvangen had; men zegde van hunne goederen, dat zij die in jonkerschap hielden; het w. kwam ons echter in dien bet. niet voor;* volgens La Curne: Joveignor, joveignorage. *Juveigneur, juveigneurie. — On appelait juveigneurs les frères cadets du seigneur qui avait reçu dans la succession paternelle et maternelle le principal domaine; on disait de leurs biens qu'ils les tenaient en juveignerie ou juveigneurage; nous n'avons cependant pas rencontré le mot dans cette acception.* Kil. Jonckherschap. *Nobilitas vel status juniorum dominorum. — Welk hier te lande het resp. erfenisrecht van den eerstgeboren en dat der later geboren broeders was, kan in onze leenrechten nagegaan worden. Alleen zij hier vermeld, dat het w. jongerschap bijzonder toepasselijk ware op het gebruik in het Land van Grimbergen (ressorteerende onder de hoofdbank van Uccle), volgens welk de vaderlijke woonst ten deele viel aan den jongsten zoon. De zeldzame voorbeelden van het w. jongerschap bestaan in de volgende aanhalingen uit het recht en de vonnissen van Uccle, doelende, zoo niet op het Grimbergsch landrecht, dan toch op een soortgelijk gebruik:* fr. *On peut voir dans nos coutumes féodales quel était dans notre pays le droit de succession respectif de l'aîné et de ses frères puînés. Nous mentionnons seulement ici que le terme de juveigneurie serait particulièrement applicable à l'usage de la Terre de Grimbergen (ressortissant au chef-banc d'Uccle), d'après lequel la demeure paternelle échéait au plus jeune fils* (A. Wauters *Environs* I 82, en *Oud.* 1806 a. 6 en 7). *Les rares exemples que nous ayons de l'emploi du mot juveigneurie consistent dans les citations suivantes, extraites du droit et des sentences d'Uccle, et se rapportant, sinon au droit territorial de Grimbergen, du moins à un usage analogue.* [illegible] Aen goet dat van der syden versterft, daer en es geen [illegible] aen. *Vonnissen v. Uccle.* 21, 14de E. *It. 'tRecht v. Uccle* a. 121. Het huize een vrouwe [illegible] van kinderen, eñ na de doot van hare [illegible] [illegible] de [illegible] van den [illegible] huize om [illegible] jongerscap [illegible] broedere of suster van den [illegible] Ende [illegible] den [illegible] van [illegible]: dat die [illegible] van den [illegible] huize die jongerschap [illegible] hebben, [illegible] dat die vrouwe [illegible] en [illegible] van hueren kinderen die [illegible] gewonnen [illegible], [illegible] te [illegible] van alle die goede dat van hueren [illegible]. *Vonnissen v. Uccle* 41.

2) *Een zeker [illegible]* fr. [illegible] — *Super eo quod [illegible] Radulfus et Johannes [illegible] se [illegible] hereditarie [illegible] [illegible], [illegible] jongerscap [illegible].* VAN LOKEREN, *St-Pierre,* [illegible], nr 839 (1280).

JONCKER, zn. Drooge joncker. *Zot, potsenmaker,* fr. *bouffon.* || Andere costen van aelmoesenen. Item, den droeghen jonckere, vij s. *Stadsrek. Ninove* 1459. Zie ook Gailliard JONCHEREL.

JONCKHEER. | Zie onder TITEL.
JONCKVROUW. |

JONCKWIJF (Joncwijf, jongwyf), zn. o. *Dienstmeid,* fr. *servante.* Kil. Jonghvrouwe. *vetus.* j. jonghwijf. *Ancilla, famula.* Kil. *auct. Servante.* || Eñ de knecht ofte djoncwyf die wanmate, ware in de vorseide boete. *Kb. v. Auden.* 1338, *Van den wine, Aud. meng.* I 136. De knecht eñ djoncwyf die anders dade, verbeurde... *Ib.* 138. Dat... de religieusen, abdesse eñ couvent van den cloester van der Haghe bij Axele.., denwelcke, metsgaders huerlieder abdije, int hooft, eñ sinen leden, haerlieder dienaers, huusghesinnen, joncwijfs, huere mannen eñ vrauwe, van lichame eñ al huerlieder goet,.. — de voorn. religieusen, abdesse eñ couvent, ofte hueren joncvrauwen,.. DE PR. en BR. V. *Merelbeke* 65 (1403). Item, daernaer worden gepreferereert alle crediteuren van pyne eñ arbeytaloon, als jonckwijfs, knechts, boden, arbeyders, dienaers eñ dierghelijcke. *C. v. Bergen-op-Zoom* XVI 6. Item, maect Dingne, sijn oude jonckwyff eñ maerte, voor vele diensten eñ aerbeyts voor hem testateur langen tijde ghedaen eñ die sy dagelijckx doende is. *Test. Van Dale* 1581. *It. C. v. Aalst* 276: jongwyf. *It.* Génard, *Antw. arch.* I 392. 406; *C. stad Brugge* II 151.

JORNEY (Journey, journie, jurneyt), zn. *Een rok zonder mouwen, of met korte mouwen,* fr. *tunique sans manches ou à courtes manches.* Kil. *App.* Jorney. *Sagum, tunica militaris, tunica sine manicis: colobium,.. vulgo giornea.* Maigne d'Arnis Colobium. La Curne JOURNADE *Cotte à grandes manches* (?). || Ghecocht jeghen N. xiiij ellen blans lakens eñ xiiij ellen roots lakens, omme daeraf te makene de journeyen van den capittain eñ saudeniers; coste elke elle xv s., beloopt xxj lb. *Stadsrek. Ninove* 1476. Soo wie dat coninck sijn sal, die sal hebben sijn jurneyt oft paluere quyte eñ vrij alle jaere, eñ sijn maeltijt ten daeghe als men den papegaey schieten sal, oft II s. voor de paluere. DE Pr. en BR. XXIV. *St-Gillis* 50, *St. Sebastiaansgilde* (1527). Als dat, wie gildebroeder is, schieten sal naer den paepegaey, eñ dry werven naer elck jaer afschieten sal den paepegaey schutterlyck, sullen de gildebroeders ghehouden syn te betaelen dengonnen [die] den paepegaey dry jaeren naer eicanderen schutterlyck afschieten sal, de somme van 18 ponden pareys, omme daermede te doen maeken dry silvere verguldene paepegaeyen, eenen schutterlycken rock ofte journie, tsamen te draegen ter eeren van der gilde eñ alle gildebroeders van [illegible] heere sinte Sebastiaen. *Ib.* XVI. *Assenede* 155 (1452—1547). Zie ook Gailliard *Glossaire* JOURNADE.

JU, bez. vnw. *Uw,* [illegible], fr. *ton, votre.* || Ju [illegible] ruken was [illegible] mit [illegible] stanc. Ju soete [illegible] was [illegible] mit gal eñ mit bitteren dranc. Ju reiner [illegible] was [illegible] mit harden slagen... Ju schone [illegible] jammerlic [illegible] Ju reine [illegible] mit [illegible] eñ mit speéel berennen. *Hondert sterf.* 31.

JUCHT, zn. v. *Een onderdeel van een grondgebied,* [illegible], fr. *une subdivision d'un territoire,* [illegible]: de uitgever der keur van het Pruusschische vertaalt het w. door canton. In elcke [illegible] van den Pruusschen eñ Oosmanscheen sal men [illegible] de [illegible] eñ [illegible]... ute [illegible] ter [illegible]. *C. v. tPruussche* 1511 a. 27.

It. a. 86. 87. 91. DE PR. en BR. VIII. *Maldeghem* 14.

JUDICATURE, zn. *Bevoegdheid*, *gerechtigheid om eene rechtszaak te behandelen*, fr. *compétence* (*judicature*). || Dewelke [schepenen], partien ghehoort hebbende, indien zy de zaecke bevinden t'heurlieder kennisse niet toebehoorende, zullen die zenden eñ renvoyeren daer 't behoort..; nemaer, indien zy bevinden de zaecke staende t'heurlieder kennisse eñ judicatuere, zullen die behauden ten principaele voor hemlieden. *C. v. Dendermonde*, *Sec. cah. prim.* 1616, I 14. De twelfve schepenen der stadt van Mechelen,.. zijn ordinaris rechteren, eñ hebben kennisse, judicature eñ berecht, ter maeninghe van de schouteth, over alle de porters eñ andere inwoonderen der stadt eñ vrijheyt van Mechelen. *C. stad Mechelen* I 1; Nannius *iisque ius est... cognoscendi*, *judicandi*, *decernendique de omnibus causis.*

JUFFER (jouffer), zn. v. *Maagd*, fr. *vierge.* || Den 7 sept. is Onsser-Liever-Vrouwen altaer geconsecriert woirden in die eer Onsser-Liever-Vrouwen Marie und Sint Johan-Baptist, Marie Magdalene und XI dusent joufferen. PIOT, *Episodes Venloo.* 3 (1578).

JUIPENBIER (Jeupenbier, jopenbier, Hupenbier), zn. *Dantziger bier*, fr. *bière de Dantzig.* Bij Kramers Jópenbier. *Espèce de bière médicinale forte et onctueuse.* Van Dale: Eene soort van bier, oudtijds ook Juppenbier geheeten. Marin: Joopenbier. Sterk en kleefagtig Dantzikker bier, zeer goed tegen kneuzingen van buiten en verwrikkingen van binnen. || Van den vreempden byeren, gelyck Hombergen, Juypenbieren eñ dyergelycke, over landt eñ overzeede commende, van elcker amen X sts. *Rekenk. v. Brab.* reg. 139 fol. 10, *Imposten* 6 nov. 1542. Een tonne Rostigers bier, een vat hupenbiers. PIOT, *Chron.* 123 (1546). Bier. Een vat jeupen biers, 1 penninck. *Hansa-tol* 1567. Juypenbier. Een vat, 1 sc. vj gr. *Zeeuwsche tol Antw.* 1623. Dat van een Oosters vat jopenbier zal worden betaald een en twintig gulden. *Groot Placcaatboek*, 19 aug. 1716; V 1373.

JUISTEEREN (Juysteren), bw. als znw. *IJken*, fr. *étalonner*. Kil. Juysten, juystéren. *Aequare, adaequare.* || Aengaende den juysterene oft ykinge van allen gewichten, navolgende den pyle berustende in deser cameren, opt Troyssche marck. *Rekenk. v. Brab.* reg. 136 fol. 283 v°. 16 febr. 1509.

JUITER (Juyter), zn. (?) Kil. *auct.* Juyten / juychten. *Jubilare, vociferari præ gaudio. s'Escrier de joye.* || Oude kleerkoopers; reglement nopens hunne daegelyksche uytroepingen op ongewoonelyke plaetsen. Nieuwe Borse; de straten daeromtrent gestaen mogen niet belemmerd worden met fruyt;.. quaksalvers, rattenvangers, vogelvangers, liekenssangers, roepers, juyters en andere mogen aldaer niet voorstaen. GÉNARD, *Antw. arch.* I 261 (1557).

JUPERKEN. Zie UPERKEN.

JURISDICTIE, zn. Zooals thans. *Rechtmacht*, fr. *juridiction. Ten opzichte van Antwerpen*, *dient gezegd dat*, *ofschoon deze stad*, *als hoofdplaats van het Heilige Duitsche Rijk*, *en als vrije keizerlijke stad*, *door politieke banden verbonden aan Duitschland en onmiddellijk afhangend van den keizer*, *deze zich met het rechtsbestuur niet inliet; men beriep zich evenwel op hem in gevallen van inbreuk op oude en leenroerige vrijdommen en privilegies*, *gelijk in de jaren* 1309 *en* 1416, *ter zake der onwettige overdracht van de stapels van haver*, *visch en zout naar Mechelen* (L. Torfs, *Gesch. v. Antw.* II 75), fr. *bien qu'Anvers fût*, *comme chef-lieu du marquisat du S. Empire et comme ville libre impériale*, *attachée à l'Allemagne par des liens politiques et dépendit immédiatement de l'empereur*, *celui-ci ne se mêlait cependant pas de l'administration de la justice; on en appelait à lui dans les cas d'infraction à des immunités et privilèges anciens et féodaux*, *comme en* 1309 *et* 1416, *au sujet du transfert illégal des étapes de l'avoine*, *du poisson et du sel à Malines.*

JUSTE, JUUSTE, zn. v. *Pint* (*eene vochtmaat*), fr. *pinte.* La Curne Juste. *Vase ou flacon de table... Une juste ou pinte d'estain* (1416). || Van Janne de Bleyere, ghebode van der wonde eñ van der doot Heinreke van Namen, met eere teninen juste. Paes ghemaect, bi bede van vele goeder lieden, omme iiij lb. viij s. *Reken. baljuws. Gent*, 1351/1352, *rol.* 1718. Van Hanneken den jaghere, van 1 wonde, die up hem leide Willem Goessins, Oupers sone, met 1 juusten. Ontfaen XX s. *Ib.* 1364/1365, *rol* 1720.

JUSTITIE, zn. v. *Het gerecht*, *de gerechtsplaats*, *de galg*, fr. *lieu de justice*, *potence*, *gibet.* La Curne Justice. || Sooverre die voorschreven officiers alsdan stof ghenoch hebben den criem aengaende, soo doen sy denselven delinquant voorts ter justitie leyden, eñ doen hem justiceren naer sijn delicten, sonder daerop eenighe procedure van rechte oft vonnisse te derren nemen oft houden. *C. v. Sichem*, a. 14. Vliegende justicie (?). || Admortisieren, bij desen presenten letteren, mette lasten daer zij in staen eñ daer zij te voren in waren, behouden dien dat zij zijn ghestaen buten leene ofte vlieghende justitie. DE PR. en BR. IV. *Waarschoot*, 79. *Octrooi ter stichting van een klooster* (1444).

JUWEEL, zn. o. 1) *Een zilveren kleinood*, *of eenig ander kostbaar voorwerp*, *als prijs der boogschieting en van andere wedstrijden van gilden*; *als gift der nieuwe schepenen*, *gemeenlijk bestaande in eenen kroes of eene drinkschaal; als geschenk aan kinderen bij hunne mondigverklaring*, *en als legaat van echtgenooten aan elkander ter volvoering van hun testament door den langstlevende*, fr. *un joyau en argent*, *ou quelque autre objet précieux*, *comme prix du tir à l'arc et d'autres concours de gildes; comme présent des échevins nouveaux*, *consistant ordinairement en un gobelet ou une coupe à boire; comme don à des enfants qu'on émancipait*, *et*, *entre époux mutuellement*, *comme legs fait au survivant pour l'exécution de leur testament.* Kil. Juweel / jouweel. *Cimelium*, *supellex pretiosa.* etc. Spanoghe. *Synonyma. Cimelium*... Kleinood..: *aliàs* juweel, jouweel... || Dat dekene eñ ghesworen der groter gulden alle jaren selen doen maken een juweel, dat hy sal hebben die den papegay afschiet, dat hy eerbaerlyc eñ tamelyc aen den capruyn van der gulden cleede draghen sal syn jaerlanc uut; dan blivet hem; eñ wert die persoen oic aflivich binnen dien selven jaere, dat dit voirseide juweel hebben sal Onse-Lieve-Vrouwe opten Zavel. A. WAUTERS, *Sermens* 5 § 1 (1412). Ghegeven de lx ghesellen van den voetboog, te hulpe tot haren juweelen daer zy na schoten in tharnasch, XV in october iiii^c xxix, compt op X fl. groot. VAN MELCKEBEKE, *Kruisbooggilde* 17. Burchmeester eñ scepenen gheven noch te kennen, als dat zy ten diverschen stonden vermaendt hebben N., N. eñ N., nieu scepenen.., ten fijne zy upbryngen zouden een zelvere juweel, weghende een mark zelvers, in de stede eñ plaetse van der maeltijt, die elcken nieu scepene ghewoon was te ghevene. DE PR. en BR. XIII. *Kaprijk* 91

(*Reken.* 1574—1575). (In de volgende rek. ziet men dat een schepen gegeven had „een zelveren schale ofte coppetasse"). Hoe dat, van allen immemorialen tyden, gheüseert es gheweest binnen der stede eñ casselrie van Audenaerde, zo wanneer vader eñ moeder, tbedde geheel zynde, haerlieder kinderen doen by scepenen emancipieren eñ haerlieder zelfs maken, dat zy deurgaendelyck eene ghifte eñ schinck van selver „oft anderseyns" heurlieder kinderen ghewoone zyn te doene. *Auden. meng.* I 67 (1617), *Ontvoogding.* Man eñ vrauwe en vermoghen, naer belofte eñ bandt van huwelicke, d'een den anderen niet verschoonen, niet meer by testamente dan *inter vivos* ofte anderssins, dan, mach d'eerste overlydende den lancstlevende beghiften met eenich juweel ofte catheyl, naer heurlieder qualiteyt eñ ghestaethede, voor tvulcommen van syn ofte haeren testamente. *C. stad Brugge* I III 7. *It. C. v. Gent* I XX 22; *C. v. Dendermonde* XII 11.

2) *In plaats van een eigenlijk gezegd kostbaar voorwerp dienende tot sieraad, verstond men door het w.* juweel *ook niet zelden een* nuttig *voorwerp dienende tot den huisraad*, fr. *au lieu d'un objet proprement dit précieux, servant d'ornement, on entendait assez souvent par le mot* juweel, *joyau, un objet utile servant au mobilier.* || Eñ ooc belooft, waert datter in toecommenden tyden meer commers up bevonden worde [*nl.* op zeker huis] datte in te stane eñ goet te doene den penninc XX, om den vornomden Arende tvoornomde huus met al den haven, juweelen eñ catteylen, diere minen heere inne coopen, stellen eñ doen sal. *C. v. Gent*, II 49 (1463). Zoo wie oploop doet op de lieden dueren, oft yemant oproept uyt synen huyse,.. oft weert oft weerdinne in huerlieder huus verlast, werpende potten oft huerlieder juweelen ontstucken,.. zullen verbueren... DE PR. en BR. XXIII. *Beveren* 79, *Voorgeboden* 1526. In ghiften en heeft naerhede gheen stede, nochte oock in manghelinghe, tenwaere dat die gheschiede met bestialen, juweelen ofte andere roerende meublen eñ catheylen. *C. leenhof v. Denderm.* VIII, 15. De lestlevende heeft d'beste bedde.., eenen setele... — Van andere juweelen eñ anderen huysrade heeft de lestlevende van elcken een vooruijt,.. — Voortaen deylt men alle d'andere juweelen eñ huijsraedt half eñ half... *C. v. Lier* XV 14. 15. 17. Zie ook onder ALAEM 9), en INHAVEN; alnog bij de PR. en BR. IX. *Ecke* 30: juweelen van bouken, keelchten, orlementen [kelken, ornamenten] eñ juweelen derzelver kerken toebehoorende (1429).

JUXTAL, zn. *Eene soort van turf*, fr. *une espèce de tourbe.* || Cloninc,.. grau cloninc, grau juxtal,.. *Rijksarch. Rekenk.* reg. 8233, *Mourmaîtrise de Flandre*, 14de — 16de E.

C. K. Q.

CABARET (Cabereth, cabret), zn. o. *Gaarkeuken, spijshuis (braderij), een huis waar men gezoden en gebraden vleesch verkocht*, fr. *restaurant, maison où l'on vendait de la viande bouillie et rôtie*, ofr. *cabaret.* Kil. Kabaret. *Popina thermopolium. gal. cabaret.* D'Arsy 1663 maakte ervan gaerbret, *cabaret.* Dasypodius 1557, vertaalt *Popina* door *Een ghemeyn cuecken, cabaret, braderije*, en Servilius 1546, die voor *popina* ook „*Een gemeyn cueken*" heeft, vertaalt *Thermopolium* „*Een plaetse daer men werme drancken verkoopt;*" Adr. Junius heeft, *Popina Cic. thermopolium Plaut...* B. *Braderije / cabaret.* Zie Pitiscus *Lexicon antiq.* De *Teuthonista* heeft Cameret [de uitg. zegt verkeerdelijk, m. e.,] *l. camer*, [welk w. ons voorkomt als een natuurlijk verloop van Cabaret]. Dair men kaickt [*nl.* kookt]. *Famicus.* || Die cabret houden, eñ zieden eñ braden, omme den goeden lieden van binnen eñ vremden voert te vercoepene, selen moghen coepen alse [die] bruytclocke verlaten es, sonder verboren, van dies sij behouven, maer dat en sullen si niet mogen rauw voirt vercopen. *Kb. v. Antw.* a. 80[2]. — So wie dat cabret houd, ochte voerveynstere, die sal copen syn vleesch, dat hi ziedt oft braedt, omme vort te vercopene, jeghen de vleeschhouwers. *Ib.* 85. Dat gheene caberettiers, die braderye oft cabereth hauden, egeenderhande vleesch coopen en sullen dan op ofte int vleeschhuys. *Stadsarch. Diest, Ambachten*, vak 18, *ord.* 23 juli 1623. — *Doch het* cabaret *of braadhuis was hier al vroeg, zoo niet van den beginne af, eene tapperij, een bier- of wijnhuis, eene herberg, kroeg of tavern, benevens eene gaarkeuken (zooals* Pitiscus *ook het w.* popina, *en, „by navolging onder ons, een koffyhuis" het w.* thermopolium *verklaart)*, fr. *mais le cabaret ancien, ou la rôtisserie, fut ici, de bonne heure, sinon dès le principe, en même temps le cabaret actuel: „l'auberge d'un rang inférieur, où l'on vend du vin en détail, et où l'on donne aussi à manger" de Littré, et la taverne.* || Pieter Hueriblock, doe hy aen de offitie quam, was zo cleene van state eñ van goede, dat hy in ghezelschepen, in cabaretten eñ taveernen, om voordeel plach te ghane synghene [*café chantant!*]. SCHAYES, *Collatie* 220, *sub anno* 1452. *It.* 16. Eene hofstede met huysinghe, *camgerecke*,.. geheeten het Cabereth, in d'Oude straete.. A. WAUTERS, *Environs*, II 74, *Merchten*, 1582.

CABARETTIER (Cabrettier, cabarettre), zn. „*Cabarethouder*", — *herbergier, tavernier, tapper*, fr. *restaurateur, — cabaretier, tavernier.* Kil. Kabarettier Kabarethouder. *Popinarius.* || Dat alle herbergiers, taverniers, cabrettiers eñ scipluden sculdich zyn der lieden goet, dat men hem te bewaren brengt, te bewairen eñ te behueden nae huer beste macht tegen eenen iegelijcken. V. D. TAV. 215 v°. Tappers, cabarettiers. *Pl. v. Vl.*

ord. 31 aug. 1613 a. 20. Dat gheen tavernier, nochte ostelier, no cabarettre gheen flassche, noch gheenen stoep, pot, noch.., yement vorensetten, dien pot of flassche en hebbe eenen nagel eñ eenen zegel deran, eñ dien pot oft flassche gheyct eñ ghezeghelt. *Kb. v. Auden. Van mate.* Dat die herberghere noch cabarettere, om eynghe vremde luide te noeden, niet nare en solen ghoen dan op dat neeste ryael voer honne doere. So we herberghe of cabaret helt, dee en sal den vremden luiden niet nare ghoen, om die te noden in sijne herberghe te comen, dan... *C. v. Maastricht, Stat. v.* 1380 a. 85. Wordt scherpelijck verboden allen herbergiers, taveniers, cabarettiers eñ tappers eenighe persoonen oft gasten te setten om eten oft drincken, vóór dat die hooghmisse in de hooftkercke is ghedaen, uuytghenomen actuële passaigiers eñ reysende persoonen. *Pl. v. Brab.* I 60, z. j. — *Het w. had nog in de* 18*de E. te Loven de bet. van „vleeschkhandelaar", — le mot „cabrettier" avait encore la sign. de „débitant de viandes" à Louvain, au* 18*e siècle.* || Item, en sullen oock de beenhouwers, visschers, pensvrouwen, slagers, cabrettiers, poulleniers, van [*l.* geen] beenen van doode beesten, pensen, dermen, snaeren, bloedt,.. mogen leggen, werpen oft gieten op de straeten, mesthoopen ofte goten,.. *C. v. Loven, Servit.* a. 74. Zie ook CABARET.

CABBELEN, ow. *Twisten, krakeelen,* fr. *se quereller.* De Bo heeft kabeelen, kabeeuwen. kabillen. *Krakeelen, kijven en twisten.* Schiller u. Lübben Kabbelen. *Zanken.* Grimm kabbeln. *nordd. Hadern, zanken.* || Als alle de kinderen groet waren eñ vulwassen [*nl.* van Willem van Dampierre en Margareta], de outste, bastaert, nadat de grave Willem ghestorven was, hij cabelde [cabbelde] altoes jeghen den grave Willem, de jonghe. Zy vochten ghetydelyc onderlinghe. JAN V. DIXMUDE 138.

CABBELINGE, zn. v. *Het krakeelen, twisten,* fr. *querelles, disputes.* || De outste ghetrouwden zone [*nl.* van wettigen bedde] Willem zeyde, dat hy, na zyn vrouwe moeders doot, meende heer eñ grave van Vlaenderen te zine, en oec van Henegauwe, want bastaerden en moghen gheen leenheeren zin; eñ doe zeide Jan de bastaert, dat in vele landen niement en es bastaert van zinder moedere weghe; eñ om dese cabbelinghe, daeromme dede de gravenedinne Magriete, Willem, haren oudsten zone, huwen... JAN V. DIXMUDE 138.

CABELIAUW (Cabbeliauwe, cabbeliau, cabilleau, cabeliau, cabbeliaeu, cappeliau), zn. *Kabeljauw,* fr. *cabillaud.* Kil. Kabeliau / kableau. j. bollick. *Asellus piscis.* K. *auct. Le merlus.* || Men sal geven van cabbeliauwe, van telne, van den honderden, 1 cabbeliau. *Kb. v. Antw.* a. 103. Theodor, heere van Beveren, castellijn van Dixmuyde, etc. Om paeys te maecken met Wauter Berthout, heere van Mechelen, hebbe tsaemen geaccordeert, *int quaet Frans,* de artikelen naervolgende, te weten: dat die van Calloo eñ Kindrech, die visch sullen brenghen tot Mechelen binnen den tijt dat men thiende treckt, sal den persoon comen, die den tol ontvanght, met eene roede in de handt, int schip, eñ alst cabilleau is, moet den visch bloot geleyt worden, eñ donghenen die hij met sijne roede sal raeken, sal voor hem sijn. DE PR. en BR. XXV. *Kalloo* 15 (1267). Vort sal men weten, alle vremde liede die met vissche tschepe binnen tienden comen, die tiende sculdich siin, die siin sculdich van elken schepe vissche, van tiende, vijf Lovensche eñ iiij cabeliauwe, op dat si cabeliau in hebben, eñ en hebben si ghenen cabeliau in, so selen si gheven xlviij pladisen. *Tol te Mechelen* 1391. XI lasten Engelsch visch, gesouten [geheeten?] cappeliaus, volle ende zoete, goedt eñ loeflick goedt. *Archief Bergen-op-Zoom; Rentbrieven en recognitien van* 1465. 1467. n° 138 (13 apr. 1466). Cabbeliau. *Geleide op de Hont,* 15de E. Gollen, cabbeliau oft rydevisch. *Rekenk. v. Brab.* reg. 136 fol. 189 (4 nov. 1487). Cabeliau. *Tol te Rumpst,* 1503. *It. Kb. v. Diest* B 194. 195.

CABELS (Cables) CABELEN, zn. mv. *Dikke touwen,* fr. *cables.* Kil. *auct. Funis nauticus, rudens. Une chable.* || Cables. *Tol te Damme* 1252. Cabelen oft geslagen, 1 hondert, 1 gro. *Watertol* 1550. Cabelen oft geslagen, 1e, geëval. X s. *Schatting* 1551.

CABOEL, zn *Geraas, getier,* fr. *vacarme.* Kil. Kaboel. *vetus fland. Tumultus, turba, turbatio.* || Doe waren vele lieden, niewelincx ghevanghen, in den Steen gheleedt, eñ harelieder vrienden die quamen tot hemlieden, men brocht er spise eñ dranc, zy haten eñ zy droncken, zy zonghen eñ zy clonghen, zy speelden eñ zy dobbelden, zy waren zeere luudt toter middernacht, eñ het gheviel ghetydelyc dat men dusdanich een caboel hilt in den vanghenesse by nachte toter middernacht. JAN V. DIXMUDE 198.

CABRIET (Cabryt, capryt), zn. *Geitje, bokje,* fr. *cabri, cabrit.* || Cabrytten gebraden. *Acad. d'archéol.* 1855 blz. 109, *Maaltijd d. stad Brussel* in 1561. Van elck lam, capryte, braet- oft speetvigghen iij st. *Pl. v. Brab.* II 80, *oork.* 8 nov. 1596; *it.* 97. Op het vee.., — schaepen, kalveren, geyten, lammeren, kabrieten oft andere diergelycke. *Ord. magistr. Loven v.* 1735, blz. 4.

CABUISKOOL, zn. *Kropkool,* fr. *chou cabus.* Kil. *auct.* Kabuys koole. *Brassica capitata, tritiana, imperialis. Choux cabus.* || Loock, ayiuyn eñ cambuys [*l.* cabuys] coolen, diet van buyten bringhen, die sal men voirtmeer vercoopen tsvriendaigs op den werf. *Stat. Brussel* 1360, *Belg. mus.* VII 299.

CACHTEL, zn. *Jong veulen,* fr. *poulichon, jeune poulain* (De Bo). || Die tolne van den Zande, dat es: van paerden, van merrien, van kachtelen, van koen,.. *Brugsche tol* 1269. Eñ zullen alle peerden te coope ter merct binnen die reepe commende, betalen voor elc peert eenen groote, eñ vercocht zynde twee grooten. Alle cachtelen zullen betalen, ter merct commende, vercocht zijnde, eenen grooten. DE PR. en BR. XXIV. *St.-Gillis* 15 (1554). *It. C. v. 't Proossche* I 362.

CADASSE. Zie CARDASSE.

CADE, zn. *De van dit w. gegevene verklaring: afval van doode dieren,* fr. *débris, déchets d'animaux morts,* stemt niet volkomen overeen met Kil. Kaeye, kaede, kaeyen, *nl. brokjes van geroost of gebraden vet; noch met* Plantijn Kaeyen. *Les ratons du sain de pourceau,* waarvoor d'Arsy *les ratons du suif fondu des porcs, kaeyen van gesmolten verckens vet..* Zie Verdam v° DARS, doch bijzonder Gailliard, *Glossaire* CADE, met eene uitvoerige behandeling van het woord. || Dat niemene gheoorlooft eenighe caden, no dars, no dode paerden, no.., die allene sterven, te viere te doene yewerinx bin den scependomme van Brucghen. *C. stad Brugge* I 352 (1305). Ontvanghen van boeten van denghonen die caden ghesmolten hebben bin der veste. *Ib.* (1).

CADDEWADDEN, zn. mv. (?). || Schoenmakers

en huydevetters mogen geen leder genoemd *kaddewadden* vetten, noch tot schoenen versnyden, als wesende schoon in de oog, en [maar] onbequaem om schoenen van te maeken; de soldaeten van de legers van alsulke schoenen met redenen geklaegd hebbende. GÉNARD, *Antw. arch.* I 427 (1606).

CADECOECK (Cadecouk), zn. (?) || De stede gaf den scotters thelpen, hare prysen, als de presentwyn eñ cadecouken. JAN v. DIXMUDE 167.

CADILLEN, zn. mv. „*Kadullen*", *drinkebroers*, fr. *grands buveurs*. (V. d. H.). || Daer waren cadillen die spraken tot haersghelijcke: Nu en zult ghij in de ghuekeercke niet meer wafelkins heten noch wijnkin drijncken. FERD. VANDER HAEGHEN, *Ber. tijden* II 172.

CAEF Cave), zn. v. *Schoorsteen*, *schouw*, fr. *cheminée*. Kil. Kave / kafkoen. *fland.* j. schoude. De Bo Kaaf, Kave. || Die eerst zyne cave heeft beghinnen maecken an eenen ghemeenen muer, die blyft er. *C. v. Auden.* II 7; *it.* 6. 14. Dat niemant in zyn huys vier stoken en sal sonder thebben eene behoorelycke gemetste cave ofte schauwe. DE PR. en BR. XIII. *Kaprijk* 69 (17de E.). *It.* XIV. *Boekhoute* 33; *Acad. d'archéol.* 1856 blz. 448, *Rek. stad Auden.* 1528.

CAEFBALCK, zn. *Balk*, *waar de schoorsteenmantel op rust* (De Bo), fr. *poutre sur laquelle repose le manteau de la cheminée*. || Nemaer vermach elck van de ghebueren wel daerinne [*nl.* in eenen gemeenen muur] werckelic te werckene met caven, stantvlieten, samaysen, caefbalcken,.. *C. v. Auden.* XIV 14.

CAEFCLEET, zn. o. *Schoorsteenkleed*, fr. *tour de cheminée*. Zie de Bo, die het beschrijft. || Betaelt Loy de Wulf, tapytsier, van dat hy, by laste van scepenen, ghemaect eñ ghelevert heeft, een tapys van XIX hellen, om een caefcleet up der stede huis. *Acad. d'archéol.* 1856 blz. 448, *stadsrek. Auden.* 1515.

CAECK (Kaeke, kake, Cake, cache), zn. v. Zooals thans. *Kaak*, *schandpaal*, fr. *pilori*. Kil *auct.* Kaecke / schavot. *Catasta.* Op de kaecke setten. *Catamidiare. Mettre quelcun au carquan, au pilori.* || So wat man blaspheime ind ontemelike eyde duet.., den sal men op die cache setten, off corregeren na kennisse des gerichte. *K. v. Tongeren* 27 juli 1469 a. 37. Dat egheen dyckere off aerbeydere, werckende met aerde.., hem en vervoirdere meer te nemen, van nu voirtain tot Paesschen naestcommende, dan acht grooten Vlaems sdaechs, eñ van Paesschen, den zomer geduerende, negen grooten sdaechs,.. eñ dat up peyne van up de kaeke een ure gestelt te worden, eñ daernaer met roeden gegeyselt, naer gewoente, voir d'eerste reyse, eñ voor die tweeste reyse up verbeurte van die slincker handt. *Ord.* 25 jan. 1530, *Rijksarch. Gent*, reg. litt. U fol. 102 v°. Criesmen oft misdaden, die niet capitael en zijn.., daerom men den misdadigen op kake stelt. V. D. TAV. 55 v°. *It. C. v. Antw.* 1545, IX 60: opte cake gestelt; *Pl. v. Brab.* 6 mei 1560, a. 6. II 135: den staeck oft caeck.

CAECKHARINCK, zn. *Pekelharing*, fr. *hareng en caque*. || Dat de voorseyde Lauwers, in tyden verleden, bevoorwaerde eñ cochte.., neghen last caeck harincx, vul eñ zoete, metter ronne van Biervliet. *C. stad Brugge* II 41 (1461).

CAECKSMEET (Caecksmete), zn. v. *Kaakslag*, *oorveeg*, fr. *soufflet*. Kil. Kaecksmete. *Alapa;* ook kaeckflabbe en kaeckslagh. De Bo Kaaksmeet. Ook bij Van Dale. || Zoo wie eenen anderen smyt ofte een caecksmete geeft,.. sonder bloedtstortynge, is schuldich... *C. v. Desseldonck* 1612 a. 23.

CAELIOETE. Zie CUEILLETTE.

CAEMME, zn. mv. *De samenhang wil dat men er eene zitplaats in zie*, fr. *le contexte veut qu'on y voie un siège* (*scamnum?*). || Die scrijne, bancke of caemme in de kerke sedt, sal de ware verliesen eñ ghelden v s. *Kb. v. Diest* A 68.

CAEMP, zn. *Kemp*, *hennip*, fr. *chanvre*, *cannabis*. || Van eenre wagen caemps. *Tol te Loven* 1377.

CAER (Kare), zn. *Fuik*, *vischkorf*, fr. *nasse*. Kil. Karre. *vet. Nassa...* || Om eenige visschen te vangen, eenige netten, karen, corven oft andere engien in deselve beecke leggende. *Rekenk. v. Brab.* reg. 133 fol. 69 v°. (1458). Met netten, of karen, of korve te leggen, oft enigen anderen getuwen oft engienen. *Ib.* fol. 88. *Vgl.* BIEKAER.

CAERDE, CAERDE, zn. v. 1) Zooals thans *Kaarde*, *kaardedistel*, *weversdistel*, *vollerskaarde*, fr. *chardon à carder*, *à bonnetier*, *à foulon*. Maigne d'Arnis *Cardo*, carduus, *seu cardui*, *strobilus*, *quo lanae carminantur ; chardon*. Kil. *auct.* Kaerde / kaerdenkruydt / kaerdendistel. *Carduus fullonum*,.. *Chardon à carder*. || Utegenomen oec meede eñ carden; ware dat sake, dat zij die wonnen bynnen dese voirgenoemde 50 roeden. MERTENS en TORFS I 567, *Overeenkomst Tiende* 1303. Dat niemant sijn beesten late gaen in ander lieden hommele, rapieren, caerden. *C. kast. Iperen* c. 25. Binnen den polder van Swartenbergh is men ghehouden voor thienderecht aen den heer te gheven de elfde schoof,.. eñ daertoe van allen greine, dat niet te bande komt, ghelyck mede, aneel, raepsaet, caerden, ajuyn, vlas eñ dierghelijcke, dat niet ghebonden wert, 20 grooten wes [?] van elck gemeth. *C. v. Etten* 19.

2) *Kam*, *om wol te hekelen*, fr. *carde*, *peigne de cardeur*. Kil. *auct.* Kaerde. *Pecten*, *echinus : instrumentum stylis ferreis*, *quo lana carminatur*. *Seran*, *peigne à peigner le lin*. || *De milleno cardonum*, *tam emptor quam venditor*, *debet* 1 *den*. — *Vas cardonum*, 4 *den*. *Tol te Damme* 1252. It. nempt hi tol van caerden, die nochtan vry zyn. *Tol te Mechelen* 14de E. *De onqelike* a. 27. Van eender schijven kaerden, Poitevineov. L. *Tol op de Zenne* 1436 / 1531. Kaerden, hondert schijven iiij gro. *Watertol* 1550. Caerden, ijsere caerden, de dousijne v s. *Tol. v.* 1597. — Caerdeken, caerdekine, verklw. || Soe wie ghekarde side metten cardekine ghecaert in enighe lakene leechde, soude ghelden van elken lakene daer hi se in leide x lb. *Kb. lakeng. Diest*, 1333, a. 108, *Van der Wolle*. It. *Kb. lakeng. Iperen* 1363, VII, *Van den Vulres*, blz. 197. 201.

CAERDEMAKER (Kardemekere). Familienaam. *Kaardemaker* (*een bewijs dat de kaarden in het begin der* 14*de E. ook hier te lande gemaakt werden*, fr. *nom de famille*, *fabricant de cardes*, (*preuve que l'on faisait aussi des cardes dans le pays*, *au commencement du* 14*e siècle*. || *Henricus dictus* Kardemekere. *Schepenbr. Diest*, 1 mei 1304.

CAERDEWOLLE (Caerdwolle), zn. *Wol of katoen waarin*, *bedriegelijker wijze*, *kamvezels gemengd zijn*, fr. *de la laine ou du coton*, *auxquels on a*, *frauduleusement mêlé des peignons*. || Catoen of wolle niet te vervalschen met caerdwolle, scheerblokken [scheervlokken?], hair en andere gelyke bedriegelyke substantie. GÉNARD, *Antw. arch.* I 423 (1604).

CAERCKER. Zie KERCKER.

CAERCKERHOUT, zn. (?). || Betaelt VI voeten caerkerhout, den voet 2 st., tot de voorscreven vormen [*nl.* de vormen van den nieuwen beier]. VAN EVEN, *Brab. Mus.* 143 (1640).

CAERPEL. Zie CARPER.

CAERT (Carte, karte, chaerte), zn. v. 1) *Oorkonde, handvest, privilegie;* fr. *charte, chartre, acte de franchises, privilèges.* Kil. Kaerte. *Charta, papyrus, pagina, scheda.* || Copie der karten van der vriheyt van Dyest, van Latinen in Dutsche ghemaect. 6 febr. 1228 (14de E.). Item, kennen wi eñ lien oppenbare, alse van dien dat men nu die van den ambachten van onse stat van Lovene in gevanckenisen sendt buten Lovene tot Genapie, dat dat niet ghedaen en was omme enege malice, omme onse liever stat van Lovene carte, die si hebben van Ons te brekene, die daerop sprekende is ghemaect... *K. v. Loven* 17 sept. 1306, *Brab. Y.* I 733. Dit es die Carte van den Rechten der meyerien van Lovene. Mei 1312. Zie ook CHARTE.

2) *Instelbrief, wetten van een gild, inz. der Rederijkkamers; ook wel chartre en* tsaerter *genoemd*, fr. *acte d'institution, règlement d'une gilde, part. des Chambres de rhétorique.* || In kennessen der waerheit so hebben wy, N. eñ N. voers., dese tsaertere ghesegelt met onsen huuthanghenden zeghele. *Belg. Mus.* IV 423, *Rederijkk. v. Hasselt*, 17 aug. 1482. Dat denzelven Raede [*nl.* van de stad] gelieven zoude hen dezelve pointen in plaetsse van huere Chaerte, statuyten eñ ordinantien, te ootroyeren, om hen voirtaen eñ in toecomende tyden daernae te moegen reguleren. *Rederijkk. de Roos te Loven*, 1554. — **Prijscaart.** *Uitnoodigingsbrief van eene Rederijkkamer ter deelneming aan eenen prijskamp; hij was wel eens vervat in verzen, zooals bijv. de kaart der Violieren te Antwerpen van* 1560 (Van der Straelen, *Antw. rederijkk.* 1854, *Violieren* 26). fr. *lettres d'invitation d'une Chambre de rhétorique à un concours; elles étaient parfois redigées en vers, p. ex. la carte des Violieren à Anvers, en* 1560. || Prijskaerte van de Rederijkkamer der stad Hulst, *de Transfiguratie*, 7 sept. 1483. *Belg. Mus.* IV 411.

3) *Speelkaart*, fr. *carte à jouer.* Kil. Kaerte. *Charta picta, charta lusoria.* — Caertspel, quaertspel, quartinge. *Kaartspel, het kaartspelen*, fr. *jeu de cartes.* Reeds in den *Theutonista* Cartspyl, qwartspyl. *Ludus quartarum seu cartarum.* De charten worden bij Grimm vermeld uit eene oork. v. 1378; bij Littré ook uit de 14de E. Zij zullen ook in dat tijdvak in de Nederlanden wel bekend geweest zijn. || Dat niement, wye hij zij, en late spelen met.., quaertspelen of sulcke ghekke spelen, naer der clocke X. DE PR en BR. XXVI. *Rupelmonde* 92 (1510). Dat niemant dobbelinghe, quartinghe, pottereyninghe, pysinge, keysermaroten noch keghel en houde, noch en doe, op de boete van XX s. p. DE PR. en BR. XXIII. *Beveren* 76 (1526). Nyemandt van de munters, werckman, cnape oft andere, binnen der munte, en mach spelen met teerlingen, caetspelen [*l.* caertspelen], cruysmunten oft anderssints, op de pene van telcker reyse by een yegelycken van dyen te verbeuren seven sts, tenwaere van Papenvastelavont tot groot Vastelavont. *C. Munters in Brab.* 1565 a. 66. Verbieden by dese... het Caertspel genoemt de Bassette, Pharaon, Lansknecht, Berland eñ andere van Stoeffen eñ Verhoogen. *Pl. v. Brab.* 6 mrt 1699; V 95. Wordt oick scherpelijck verboden.., met caerten oft teirlinghen te spelen,.. vóór dat de hooghmisse in de voirsz. kercke [*nl.* in de hoofdkerk] sal ghedaen wesen. *Pl. v. Brab. Ord.* op 't onderhouden v. zon- en heiligdagen, z. j. I 60a. Zie ook DOBBELSCHOOL.

4) Caerte figuratif. *Grondteekening*, fr. *plan figuratif.* || Den landtmeter sal hem laeten informeren van partyen wie soodaenige grachten oft kanten toebehooren, eñ syn werck daernaer aenstellen, observerende d'instructie.., hetselve stellende in syn relaes, acte, oft caerte figuratif. *Regl. Edif.-meters* 16 jan. 1705; IX 4.

CAES, zn. o. *Geval*, fr. *cas.* || Eist dat hi te deser stede voert comt, eñ daernaer wuent jaer eñ dach erdvast eñ buucvast, zo zal hy in dat caes portersoip moghen verorighen. *C. v. Gent* I 608 (1431).

CAES (Case, Kees), zn. m. *Kaas*, fr. *fromage.* || *De pensa caseorum Anglicorum, qui detulerit denarium unum, qui vendiderit duos denarios, qui emerit duos denarios; de pensa caseorum Flandrorum unum denarium. Leges Noviportus* (Nieupoort) 1163; *Pl. v. Vl.* X 429. *Pisa casei*, 1 *denarium. Tol te Damme* 1252. *Pro pondere casearum* (waeghe caes)... *Engelsche tol v.* 1305 *te Antw.* Voert sijn si sculdich van huden eñ van botre eñ van case... — Smout, botre, case. — Elke waghe kees. *Tol te Mechelen* 1391, a. 5. 31. 84. Van elcker wagen keesen 1 hellinck Lov. *Tol op de Zenne* 1486/1531. Case uuyt Ingelant Corneweels [Cornwallis] *Ysaack Huyssche* (?), $1\frac{1}{2}$ gro. Case *hondert stoel* v gro. Casen, 1 mande van ijc *duymen* iiij gro. Casen hondert *sant* oft *duymen* ij gro. Casen, 1 hondert *hantcasen* ij gro. Casen, 1 mande van *usan* (?) iiij gro. — Egheen casen en vertolt men schepponde dan stoelcasen, te weten van elcken scheppont stoelcaes ij gro. Item, 1 scheppont is swaer ijc lib. *Watertol* 1550. — Engelsche caes. || Enghelsche case, de wage van 175 pont VIII groot. *Zeeuwsche tol* 1623. — Hantcaes. *Handkaas*, fr. *fromage manuel* (?). Kil. Hantkese. *Caseus manualis.* || 1 hondert hantcasen ij gro. *Watertol* 1550. — Harmscaes. || *Quod ipsi fratres de Cella perpetuis temporibus singulis dabunt annis,.. caseum cum* [*l. unum*] *septem librarum, theutonice* harmscase*; quem si commode invenire non possunt venalem, liberari possunt quinque stuferis.* RAYMAEKERS, *Kerkelijk Diest* 311 (1478). — Hierlantsche caes. Witte heerlantsche kees. *Witte inlandsche kaas*, fr. *du fromage blanc du pays.* || Soe wye keese coept eñ voert vercoept, sal dairaf gelden pontgelt, zes penninge van den ponde, untgenomen den voirvinsteren, van den keesen die sy snyden, dat is te verstaene, van witten heerlantschen keesen; maer alle andere keese sal staen also alsen voir stont. *Oork. heer v. Diest*, 19 dec. 1390. — Hobbe, zn. *Een groote kaas*, fr. *un grand fromage.* Kil. Hobbe. *holl.* j. Kantertkaese. *Caseus major.* || Kase, witten kase, de 100 ponden iij guld. — De lappen eñ hobben ij guld. — Clootkesen de 105 stucken 1 guld. x st. *Tol v.* 10 jan. 1629, *voor waren komend uit Holland en Zeeland.* — Hooicaes. Kil. *auct.* Hoykaese. *Caseus hyemalis, q. d. foenarius. Fourmage d'hiver.* Waars. de kase de Gein van het *keukenb. d.* 15de *E.* 10, fr. *fromage de gaain* [*d'automne, de regain*]. Littré, *Fromage, Hist.* xiiie S. — Hollantsche caes. || Een schippont Hollantsche case van hondert pont, iv groot. *Zeeuwsche tol* 1623. Witten Hollantschen van alle soorten, eñ den groenen van Gravesande eñ Tesseler, de 100 ponden xiv s. *Tol. v.* 1597. Groenen case van Vrieslant, eñ die men noempt Lappen, vij s. *Ibid.* — Italiaensche caes. || Case

van Parme oft Italien, elck hondert pont x groot. *Zeeuwsche tol te Antw.* 1623. — Case Parmisaen. Het stuk ij lb. *Tol v.* 1597. — Lintersche caes. || Van eenen wagen Lyntersche keese... *Tol te Valkenburg* 1535. (*De Rentmeester van Brabant in Limburg schonk jaarlijks twee kazen aan elkeen der suppoosten of leden der Rekenkamer*, fr. *le receveur du Brabant au Limbourg donnait annuellement deux fromages à chacun des suppôts de la cour des comptes*). *Rekenk. v. Brab.* reg. 134 fol. 177 v°. — Nijvelsche caes. || Iv Nijvelsche kasen. *Godsh. Brussel, St-Peeters gasth. rek.* 1520/1521. — Thiensche caes. || Xiij Thiensche casen. 1520/1521. Xiv Thiensche kesen. 1550/1551. *Ibid.* (*De Rentmeester van Brabant te Nijvel gaf jaarlijks aan elk lid van de Rekenkamer 4 kapuinen en 6 Nijvelsche kazen*, fr. *le receveur* [rentmeester] *du Brabant à Nivelles donnait annuellement à chacun des membres de la Cour des comptes 4 chapons et 6 fromages de Nivelles*). *Rekenk. v. Brab.* reg. 134 fol. 177 (15de E.). — Vlaemsche caes. || Vlaemsche cloot oft kanterkasen, van 't duysent pont ij lb. xij st. *Tol te Venloo* 1622. — Alderhande Vlaemsche case, elcke waghe ij groot. *Zeeuwsche tol* 1623. — Verschillige andere soorten van kaas: Gegate-, geoogde caes, Cantert, Clobbersaen (Clottermelck, Clontermelck), Clootcaes, Lebbige caes, Loerman, Mermencaes, Nieumolcken caes, Platte caes, Pontcaes, Schapencaes, Spickelcaes, Versche caes. Zie ook Alex. Henne, *Hist. du règne de Charles-Quint en Belgique*, V 241.

CAESBOOR, zn. *Kaasboor*, fr. *perce-fromage, sonde.* || Bierbooren, caesbooren. *Proces ijzerkramers § smeden* 1546 *te Antw.*

CAESHOORDE (Keeshoorde), zn. *Kaashorde*, fr. *claie à fromage.* Kil. *auct.* Kaeshorde. *Fiscina casearia... Chasier.* || Een keeshoorde. *C. v. Antw.* 1582, t. 41 a. 100, *Stadsvoordeel.*

CAESMENGER (Kaesemenghere). Familienaam. *Kaasverkooper*, fr. (*nom de famille*) *marchand ou débitant de fromage. Schepenbr. Diest* 10 mei 1311.

CAESSEMEN (Kaessemen), zn. mv. *Bouwterm*, fr. (*terme de construction*) *des chassis? Cassinen?* || Waer men in mueren bevindt tot yemants erfvewaert notsteenen, schancken, stantvlieten, kaessemen, sommagien, ofte teeckenen van oude viersteden, sulcke teeckenen bewijsen den muer ghemeyn. *C. stad Iperen*, XVI 19.

CAESVAT (Cazevat), zn. *Kaasvat, kaasvorm*, fr. *forme à fromage.* Kil. *auct.* Kaesvat. *Forma sive fiscina casearia. Vaisseau à cailler fourmages.* || Cazevaten. *Tol te Brugge* 1269. Caesvat. *Keukenb.* 15de E.

CAETSE. zn. (?). || Item II yserin caetsen omme de hantbossen. *Auden. meng.* I 464, *Inv. v. d. Engienen* 1433.

CAETSEN (Kaetchen), ow. *Kaatsen, balslaan*, fr. *jouer à la paume.* Kil *Kaetsen / ketsen. Ludere pila.* || Keuren van kaetchenne. Men verbiet de kache te speelne op tkerkhof, op XX schel. te mesdade. *Kb. v. Auden.* 1338 (*Meng.* I 336). Wes de jonghers verloren eñ betaelt sullen hebben met caetsene, balslane, clootworpen, rollen, tot dry schellinghen grooten Brabants, daeraf en sal men hem geen restitutie doen. *C. v. Santhoven, Weesk.* 42. Caetsen oft balslagen. *C. v. Lier* XVIII 31. Zie ook SPELEN.

CAFFA, zn. *Armozijn, zeer dunne zijdestof*, fr. *armoisin.* Kil. *App.* Caffa. j. armesijn. *Genus panni serici.* Kil. *auct.* Kaffa. *Tafetas.* D'Arsy. *Gebeelt oft gebloemt fluweel.* || Van andere sattijnen, damasten, sijden, groffgreyn, taffetaff, versterckt oft gerenforceert, caffa ghefluweelt oft velourtez, eñ andere soorten... van zijde lakenen, d'elle V st. Van elck elle Spaensch caffa, ghespickelt oft ghemouchetteert, eñ andere, IV st. *Pl. v. Brab.* 18 dec. 1576; II 58. Caffa velourte [*l.* veloute] van alle soorten. *Pl. v. Brab.* 27 febr. 1603; II 302, *Nurembergsche waren.* — Caffavloerte. || De notable borghers, cooplieden eñ rentiers sach men hun dracht eñ cleedinghen oock veranderen, eñ sij wilden van verre de noblesse volgen: 't was al caffavloerte ofte caffariche, satijn eñ heirremosijn, dewelcke allenskens soo ghemeen wierdt, dat de boerinnen daeraf hun lijvekens droeghen, den grondt van wit satijn ofte wel van roodt, behanghen met silveren gheserauten [?], silveren sleutriemen eñ messen... DE PR. en BR. *Gent* I 150 (*Regeering v. Albert en Izabella*). — Caffa de bois. || Caffas gheseyt *de bois*, ghecomposeert van syden draet, gaerne eñ wolle. REMBRY I 370. 372 (1675). Zie ook Gailliard, *Glossaire*, blz. 45.

CAFFOOR (Caffoir), zn. 1) *Komfoor*, fr. *réchaud.* Kil. *auct.* Kaffoor / kauffoor. *Foculus, batillus mensarius. Chaufete, réchaud de table.* || Een forneys sal men oock vierkant vol meten, van onder tot boven, eñ voor de keucken-caffoiren viermael. *Regl. Edif.-meters* 16 jan. 1705; I 61.

2) Waarsch. *Haardstede, kookplaats*, fr. *prob. feu, foyer* (cafcoenen?). || Aldaer zy... behouden.., eñ voorts de helft van den ghevele met twee caffoeren daeranne, metsgaders half den steenputte, jeghens de hofstede van N. DE COUSSEMAKER, *Troubles relig.* IV 77 (1566).

CAFCOEN (Cafkoen), zn. *Schoorsteen, schouw*, fr. *cheminée.* Volgens De Bo gebruikt in Fr. Vl. || Ovenen, cafkoenen, viersteden. *C. stad Iperen* III 48.

CAFCOENGELT, zn. *Recht of belasting op de schoorsteenen*, fr. *impôt sur les cheminées.* || Dat tgeene de ambachten van Brugghe leenden derzelve stede was weerdich.., zonder alle dander leeninghen van hooftghelt eñ cafcoenghelt. PIOT, *Chron.* 276 (1492).

CAGIEDRAGER, zn. In de jacht met den valk. *Drager van de kevies*, fr. *porte-cages. Pl. v. Brab.* II 193. Zie VALCKENIER. Kil. *App.* Cagiaerd.

CAKEN, ow. *Kavelen, loten, deelen bij loten*, fr. *lotir, partager par lots.* || Eñ daer sy [*sl.* broeders] tusschen malkanderen souden kaken, daer kaken sy half eñ half, eñ doen malkanderen vrede. *C. v. Rhode, Alsemb.* 40.

CAKEN, ow. (?). || Van caken ofte afsteken van straetcanten, sal de boete wesen drie ponden parisis. *C. v. Belle*, XXX, 14.

CACOECK, zn. *Het w. en de zin blijven ons duister in weerwil van Cannaerts verklaring*, fr. *le mot et le sens nous restent obscurs.* || Een andere werd daer veroordeeld om zes roeden cauchien te doen cauchien.., ome dat hy, zonder consent van der Wet, ghestelt heeft by nachte in de Halle eene vierpanne bernende, met cacoucken (kruidkoeken, *pains d'épice*) [?], ome zyne cramen in de Halle te doen. CANNAERT, *Strafrecht* 185 (1452—1468).

CALABAS, zn. v. *Gevangenis*, fr. *prison.* Van het Spaansch Calabozo. Rodriguez 1634 *doncker ghevanghenisse. El grande dict.* 1639 *Calaboço. carcel.* Korte-enghe gevanckenisse, *Une prison estroit, cachot, basse-fosse.* || Niet omdat d... niet en soude voltrocken worden, maer omdat hy niet en soude in de calabas gheraecken oft gevange-

nisse, ter oorsaecke van syne ongeregeltheden. *Rijksarch. Grand Conseil de Malines* (*Benoeming van eenen overste in het Brigittienenklooster te Hoboken*, 1672.

CALABER, zn. *Een kleed zonder of met korte mouwen*, fr. *tunique sans manches ou à courtes manches*, volgens Maigne d'Arnis v° Calabum, colobium. || *Unam amucsiam meliorem dictam* kalaberen, *valoris* 15 *sol. gross. flandr. Inv. pastor Jan*, 1377.

CALANGE (Calangie, calaenge, calaengie, calaigne, calengie, kalange, calloinde, calonie), zn. v. In verschillige bet. Het w. *calenge* bet. bij La Curne *Réclamation*, *poursuite judiciaire*, *contestations*, *tromperie*, *barguignement;* bij Roquefort *Contradiction*, *dispute*, *contestation*, *opposition*, *empêchement*, en bij Dupin et Laboulaye *Demande en justice, action.* — *Retrait lignager.* — 1) *Geschil*, *twist*, fr. *litige*, *contestation.* || Dat Hughe van Reidsoet eñ sijn wijf sijn bleven up ons segghen van iiij gemeten lands.., eñ van allen kalaengen, die waren tusschen ons eñ hem,.. Eñ wi gaven hem iiij pont, niet om enich recht dat hiere in hadde, neware om allen twist eñ alle calaenge te vellen. DE PR. en BR. II. *Everghem* 139 (1299).

2) *Vordering*, *eisch*, *aanspraak op iets*, fr. *prétention*, *droit qu'on croit avoir sur une chose.* || Als van den contente eñ van der calaengen, die Jhan, Woubrechts zoene, Elemoeden zoens, hadden up den abbet eñ up die kerke van Sinte-Pieters van Ghent,.. Dat zegghen van den vinders.., van der voerseider calaengen van der voerseider tiende,.. eñ van eenen vinderscepe, danof dat wi zaghen enen sartre... sprekende in dese woerde: *Universis* etc. [in dit Lat. charter worden de beide woorden „content" en „calaenge" uitgedrukt door het eenige *controversia*]. *Vad. Mus.* II 360 (1281). *It.* I 288 (1278). Daer camen die voerseide vinders voer ons... eñ wiseden hare vinderscep.., eñ wiseden den voerseiden abbet van Sinte-Pieters eñ die kerke van Sinte-Pieters los eñ ledich eñ quite eñ onghehouden jeghen den voerseiden Jhanne Woubrechts zoene... eñ jeghen alle die ghoene, die dien voerseiden Jhanne hadden idraghen in handen al trecht dat si hadden in die voerseide calaenge van al den calaengen, daer di voerseide Jhan of hadde ghecalengiert den abt eñ die kerke... 364. *Ib.* 367 (1285). Dat ic quite hebbe ghescolden... den abt eñ tcovent van der abdien van Bodelo van alre calangen eñ van allen rechte die ic jeghen hem noit hadde... in occusoene van... Vort hebbic quite ghescolden... den vorseiden abt eñ tcovent van Bodelo van calangen, die ic up hem hadde eñ van eessche in occusoene van... *Ibr* III 435 (1297). *Oork.* 27 mrt 1298 (gedrukt bij Kluit, *Hist. crit.* II 994). Het Hoff, *ex officio*, sal hem [*nl.* den baljuw] moghen gheven dagh om breeder t'informeren, eñ het slot van sijn calange te maken naer het bevindt van de sake. *C. v. Cassel* a. 150.

3) *Verzoek*, *eisch van een vonnis door den „maner" aan schepenen of leenmannen*, fr. *demande*, *réquisition d'une sentence par le „semonceur" à des échevins ou des hommes de fief.* || Omdat een persoon, hiet Arnt Anselin, was bedreghen, met vullen bedraghe..; van denwelken bedraghe de vorseide Arnt was ghewyst ledich eñ quite met x van uwen mannen; dewelke vorseide x manne waren ghecalengiert van den vonnesse; van derwelker calaengen min here u vader,.. quam selve condemneren met vele anderen mannen; eñ was vertruct [*nl.* bevestigd] tvonnesse eñ de calaenge,.. eñ tvonnesse bleef goet eñ ghestade. *C. v. Auden.* 2de d. 305 (1353).

4) *Vernadering*, *naasting*, *eisch of vordering ter vernadering*, fr. *retrait*, *demande de retrait.* || Daer en valt gheene calaigne van bloede op losselicke vercochte renten. *C. v. Auden.* XII 2. Als den heere selve cooper es jeghens zynen vassal ofte laet, van leen ofte cheinsgoet van hem ghehauden, zoo vermoghen de bestaende van bloede oock op hem calaigne van naerhede te legghen. *Ib.* 11. Binnen Ghendt en valt gheen calaenge van naerhede van bloede of gheslachte up coopen van huusen, erfve of ander ghoet binnen scependom gheleghen. *C. v. Gent* XVI 1. *It. C. v. Kortrijk* IX 5; *C. v. Eecloo* VII 4.

5) *Verzet*, fr. *opposition.* || Als yemande dunckt, dat men syn goeden tonrechte heeft beset, eñ onbehoirlyck tot uuytwinninghen derselver is procederende, zoe mach hy comen (duerende den tyde van der uuytwinninghen des evincents eñ eer dleste vonnisse gewesen wordt) ter voirscreven hoogher vierscharen, eñ doen aldaer calangie op des uuytwinders procedure, eñ laten syn calaengie aldaer teeckenen te boecke,.. [enz.]. *C. v. Antw.* 1545, IV 27. *It.* VI 26, en 32 restoir oft calaengie doen.

6) *Stoornis*, fr. *trouble.* || Bidien... dat kint niet nes comen te sinen jaren, soedat het dis goets mach worpen ter wet, soe hevet de vorgheseide Huge... vor ons gheset... en halph bunre lands,.. quite eñ vri van alre bewisenessen eñ van alre calangen. *Landschep. v. Velseke* 21 juni 1257. Wi willen eñ consenteren dassiit besitten eñ thuis gebruken ten heweliken daghen paysenlike eñ rustenlike... van al den rechte datter ons toeboerd, sonder heneghe calaenghe van ons te doene. *Oork.* 10 mrt 1296. Ter vierschaere comen oock eenige civile oft borgerlijcke saecken, als.., daerop by arrest oft leveringe wort geprocedeert mette affdaeginge oft verreycksel derselver, sooverre op deselve uuytwinninge, verreycksel oft affdaeginge, geen calaengie oft stoornisse gedaen en wort. *C. v. Antw. comp.* V, j, 9; *it.* a. 10. *It. C. v. Gheel*, II 11 calonie.

7) *Aanbrenging*, fr. *dénonciation.* || Den commandant van de hooftwachte sal, boven de ordinarisse sentinellen, van ure tot ure, uytsenden vier persoonen, om de ronde te doen,.. — Eñ by aldien, dat deselve persoonen hunne ronde niet en volbrochten, ofte aftrocken sonder den geheelen tour van de stadt te doen, sullen verbeuren de boete van ses guldens, ter dispositie van dengenen die den calengie sal doen. *O.-P.-B. autr.* 15 juli 1707 a. 14; II 89.

8) *Boete*, fr. *amende.* || Soo eest dat scepenen.., omme hierin te voorsiene eñ te remedierene, ter meester eere, orbeur eñ profite van der stede ghemeenlic, en omme te scuwene de calaengen dairin dat de voorseide poorters, die hem aldus ontpoorteren souden,.. vallen mochten,.. *C. v. Gent* II 591 (1417).

9) *Beschuldiging*, fr. *accusation.* || Item, scelden wi quite eñ hebben quitegescouden onse stat eñ portren vorghenoemt, van allen calengen eñ van allen ockoisoene, daer wi die stat of die portren... mede mochten int ghemeine, oft hadden gemocht occoisoneren of calengieren. *K. v. Loven* 17 sept. 1306 a. 7, *Brab. Y.* I 732. Soo wye die accuseert, die en wort niet gepunieert van der calaengien. V. D. TAV. 66 v° *It. Belg. Mus.* VII 400 Calloinde.

10) *Bedrog*, *arglistigheid*, fr. *dol*, *tromperie*,

artifice. La Curne Calenge: *Tromperie, barguignement.* Kil. Kalangie. *Calumnia, vexatio in litibus per fraudem et frustrationem: malitiose interpretatio rei alicujus.* || Dat hij zweeren zal te kennen oft te ontkennen die articulen van zijnder wederpartyen scriftueren, nae zijn beste meyninge, gelove eñ wetentheit, sonder dairinne te suecken calengie oft argelist. V. D. TAV. 12.

KALANTBROEDERS (K—ndb—), zn. mv. *Ook „klerken van O.-L.-Vrouw", en „wereldlijke kanunniken" genaamd; zij vormden eene godsdienstige gemeente of broederschap van welke wij hoogerop gewaagden* (HINNEPRIESTERS). *Zij werd in Italië gesticht door den h. Bonaventura* (13de *E.*), *en door de Paters Minderbroeders voortgeplant in België: te Hasselt, Sint-Truiden, Zout-Leeuw en Thienen. De Thiensche kanunniken waren twaalf in getal, bestaande uit geestelijken en uit getrouwde of ongetrouwde wereldlijke personen* (*clerici uxorati*). *Derhalve, omdat deze laatsten namelijk eene „hen"* (*vrouw*) *mochten bezitten, en waarschijnlijk eene bijzondere, naar die der toenmalige priesters eenigszins gelijkende kleedij droegen, werd door het volk aan de gansche gemeente den vrij natuurlijken spotnaam „hinnepriesters" bijgeworpen* (*en voorzeker niet, zooals een ernstige hedendaagsche geschiedschrijver het veronderstelt „omdat hunne bijzonderste uitspanning bestond in zich goed te doen aan eenen juist van pas gebraden kapuin..."*). *De beroepsverplichtingen der wereldlijke kalandbroeders bepaalden zich bij het zingen van de getijden ter eere van O.-L.-Vrouw, op al hare vierdagen en alle vrijdagen des jaars. Des zaterdags werd eene mis gezongen ter eere van hunne h. patrones.* (BETS, *Tirlemont*, II 94. Zie ook PIOT, *Cart.* II lvj, en *Notice sur Léau* 70, A. Wauters, *Tirlemont* 142, en La Curne v° Kalende). — *Een dergelijk broederschap bestond ook in Noord-Duitschland.* Schiller u. Lübben *verklaren ons het w.* kalant (*aus gr. lat.* kalandae). *Ursprünglich eine religiöse Genossenschaft*, broderscap (sodalitas ad pias causas, societas kalendaria), *die sich an jedem ersten des Monats versammelte.* — *Les* Kalandbroeders, *appelés aussi „clercs de Notre-Dame" et „chanoines séculiers", formaient une communauté pieuse ou confrérie, que nous avons relatée plus haut* (HINNEPRIESTERS). *Elle fut fondée en Italie par St. Bonaventure* (13e *Se.*), *et propagée en Belgique par les Pères Recollets: à Hasselt, Saint-Trond, Léau et Tirlemont. Les chanoines de Tirlemont étaient au nombre de douze, consistant en ecclésiastiques et en personnes laïques, mariées ou non mariées* (*clerici uxorati*). *C'est pourquoi, parce que ces derniers pouvaient notamment avoir „une poule"* (*femme*), *et portaient probablement un habit ayant quelque ressemblance avec le costume des prêtres d'alors, le peuple appliqua à toute la communauté le sobriquet par trop naturaliste de* „hinnepriesters" (*et certainement pas, comme le suppose un historien moderne sérieux „parce que leur principale récréation était de se régaler d'un chapon cuit à point"!!*). *Les obligations canoniales des* kalandbroeders *séculiers se bornaient à chanter les offices en l'honneur de la sainte Vierge à toutes ses fêtes et tous les vendredis de l'année. Les samedis ils faisaient chanter une messe en l'honneur de leur sainte patronne.* — *Il existait une confrérie semblable dans le Nord de l'Allemagne.* Schiller et Lübben *tirent son nom du gréco-latin* kalendae; *originairement, disent ils, une association ou confrérie religieuse, qui se réunissait tous les premiers du mois, aux calendes de chaque mois.*

CALE, CAELE, zn. v. *Deze benaming werd oudtijds te Audenaarde gegeven aan het gebouw waarin zich de stadswaag bevond, nevens het stadhuis; hedendaags is de Cale eene zaal in de benedenverdieping van hetzelve*, fr. *le nom de Cale ou Caele était donné anciennement au local où se trouvait le poids public; ce local était situé à côté de l'hôtel de ville; aujourd'hui la Caele est une salle au rez de chaussée de l'hôtel de ville où l'on pèse le beurre.* || Dat niemen negheenerande goet ne weghe, no doe weghen, boven IX ponden, het ne ware ter Cale, op XX schel. *Auden. meng.* I 319 (1338). Caelghewicht. 346. Noch een balanche in de Cale. *Ib.* III 445 (1530). Den VII septembris 1579, betaelt de slepers, voor de XXVII clocken te slepen tot in de Cale, om te weghene, XVIIJ lib. p. *Ib.* 164 (1579). Ter ghewichte van der Cale deser stede. IV 279 (1580). — *Deze naam ging over op het Bestuur der weezen en der sterfhuizen, hetwelk zijnes waars. ook haren zetel hield in het stadhuis*, fr. *ce nom fut transféré à l'administration des orphelins et des mortuaires, qui avait probabl. aussi son siège à l'hôtel de ville.* || Van kennessen eñ jurisdictie van de vooghden van de Cale van Audenaerde, metgaders van 't sluuten van de sterfhuysen... De voochden van weesen van de Cale van Audenaerde hebben de kennesse, berecht eñ judicature, onder 't ressort van de camere van den raede in Vlaenderen, van vyf naervolghende specien oft sorten van poortelicke sterfhuysen. *O. v. Auden.* Rubr. II, en a. 1). — *De namen der stad en der weeskamer komen wel eens gezamenlijk voor, als maar een lichaam uitmakend*, fr. *les noms de la ville et de la chambre des orphelins se présentent aussi conjointement, comme ne formant qu'un seul corps.* || Staten van goede gepasseerd voor oppervoogden der Stede eñ Caele van Audenaerde. *Auden. meng.* I 117 (1391). *It.* 121 (1734).

CALENDEN, zn. mv. *Eerste dag der maand bij de Romeinen*, fr. *calendes, premier jour du mois chez les Romains.* || Hy is ooc gehouden... te latene de gehele vruchten staende op den acker, indien dat tleen keert naer de kalenden van den meert eñ vóór de kalenden van den oegst,.. WIELANT, *Leenrecht* 150.

CALENDRIER, CALENGIER, zn. m. *Processtuk volgenderwijze vermeld: „Na wederzijdsche responsieven, moeten partijen hunnen calengier overleggen, om te toonen of de geloochende artikels gestaafd moeten worden, door getuigen, door ontkennende bewijsstukken, door bekentenissen, of bij eede,"* fr. *pièce de procédure mentionnée comme suit: „Quand parties ont servi de part et d'autre de responsif, elles doivent servir de calengier, pour montrer si les articles déniés doivent être prouvés par témoins, ou par instrumens, ou par confessions, ou par serment, et se faict de la manière suivante:* 1° *par témoins,* 2° *négatifs,* 3° *nihil facti". Mém. sur la manière de plaider au Cons. souv. de Brabant. Hs.* || Als van de dilayen om informatie te doen, daertoe sullen de partyen hebben, eerst een dilay van acht daghen, om haerlieder calendrier ofte intendit te doen maken;.. voort acht daghen om haerlieder oorconden te draghen,.. *C. kast. Iperen*, c. 134. De salaris van den procureurs... Item... Van behoirlicken calendrier eñ inventaris te maken, de salaris van dien ter taxacie van schepenen. *Ib.* c. 146. Indien sy [*nl.* partijen] eenighe munimenten, tijtelen oft documenten in forme van thoon willen overlegghen of exhiberen, soo sullen sy dat moeten doen by calendrier of inventaris, daerinne sy sullen designeren de articulen, clausulen eñ

feyten, tot verificatie oft probatie van dewelcke sy hunne stucken zijn overghevende, deselve quoterende per A B C &c^a. *Stijl. hoofdb. Breda*, a. 66. Dat de advocaten eñ procureurs, in 't dirigeren van partijen ghetuyghen, goetstijts in handen van den greffier, vóór 't produceren, sullen leveren heure billetten eñ calengier van den feyten, daerop sy heure ghetuyghen sullen willen produceren. *C. v. Santhoven, Stijl* 1557, a. 328. *It. C. v. Lier, Stijl*, XVIII 16. — La Curne, *„het bestaan van het w.* *Calendrier* *vermeldende", en daartoe ons citaat uit de kost. v. Iperen c.* 134 *gebruikende, zegt dat* *calendrier* *en* *intendit* *synoniem zijn; dit schijnt eene dwaling; althans, naar den stijl van den Raad van Brabant, is de Intendit de uiteenzetting van de feiten, waarop partij haren eisch of hare verweering gegrond heeft: „De eischer legt zijne feiten over bij* *Intendit*, *waartegen de verweerder zijne tegenspraak, onder den naam van* *Intendit*, *overlegt;* — La Curne *„affirmant que le mot* *Calendrier* *subsiste", et se servant à cette fin de notre citation tirée de la coutume d'Ipres, ch.* 134, *dit que* *calendrier* *et* *intendit* *sont synonymes; ceci semble être une erreur; du moins, d'après le style du Conseil de Brabant, l'Intendit est l'exposé des faits sur lesquels partie fonde son intention ou sa défense:* || *„Le demandeur exhibe ses faits par* *Intendit*, *sous lequel il entend produire ses preuves, etc.* — *Contre l'* *Intendit* *partie sert* *Intendit* *contraire. Dum partes inter se disputant de loci circumstantiis, et verbaliter situm loci in suum favorem interpretantur, ordinant præsides loci: ut utrimque in scriptis ponant quod principaliter intendant, quo intentiones suas probare velint; quo facto, designant in scriptis loca quibus intentionem suam sive* Intendit *probare conantur. Mém. ut supra.* — || [Als partijen ten toon zijn ontvangen] moet partije, die thoon moet leyden, het vonnisse, appostille oft extract, mettet billet van den dagemente, bij de lange oft cortte roede onderteeckent, hechten aen sijne feijten of geschrift van intendit oft billet van de articulen van de schriftueren daerop hij sijnen thoon wilt doen leijden eñ overhooren,.. *C. v. Antw. comp.* V ·xj 25.

CALENGIER. Zie CALENDRIER.

CALENGIERBAER (C—ee—), bn. 1) *Be—, vernaderbaar*, fr. *retrayable*. || Daer gheene kerckgheboden gedaen en sijn oft en worden, blijven de vercochte goeden calengierbaer totter tijt toe die, na het out hercommen, alhier behoorlijck ghedaen sijn. *C. v. Deurne* 1612, a. 143.

2) *Betwistbaar*, fr. *contestable, sujet à contestation*. || Soodat, naer doet der moder, een van die kinderen quaeme eñ ontfinck sullix leengoet in den leven van den vader, hetwelck denselven, naer syn vaders doet, aengedeylt weerde; oft sullix relief van werden eñ niet calengeerbaer wesen soude? *C. gr. Loon*, I 173.

CALENGIERDER, zn. *Be—, vernaderaar*, fr. *retrayant*. || Elck calengierder van naerhede is ghehouden sijn calaigne te doen eñ bieden binnen de kerckgeboden, die men van de verkoopinghe oft belastinghe doende is,.. — Den calengierder is ghehouden (terstont 't naerderschap bekent ofte angheweseen sijnde) over te legghen de penninghen... *C. v. Kortrijk* IX 5. 6. *It. C. v. Eecloo* VII 4; *C. v. Antw. comp.* III, iv, 66; *it.* 1545 XVI 1.

CALENGIEREN (Calangieren, calangeeren), bw. 1) *Den overtreder eener wet of verordening aanzeggen, dat men tegen hem klacht indient bij de overheid, tegen iem. proces-verbaal opmaken*, fr. *verbaliser, dresser procès-verbal contre qn. Ten naasten bij het* *kalangieren* *Exigere multam van Kiliaan. Het w. leeft nog voort in onze streken.* || Soe wanneer twist ghevalt, in waerden of in werken, eñ dat soe verre comt dadt in vreden gheset wordt, dies en sal hem niemen onderwinden alse partie te wesene aen dene side oft aen dander side, hi en ware soe na maegh dat hi den baersculdeghen bevreden mochte.... Eñ wie hieraf ghecalangiert wordt, sal sine maeghscap betoenen moeten vore den scoutet eñ voer scepenen. *Kb. v. Antw.* 198.

2) *Eischen, vorderen in rechte*, fr. *réclamer en justice*. || Eñ wisede hemlieden hant of te doene ewelicke hem eñ haren oyren, eñ nemmerme te calengierne recht in die voerseide tiende. *Oork.* 1278, *Vad. Mus.* I 289. *It.* 290 (1279); II 369 (1294). Dat soe nemmerme,.. in wat manieren dat ware, eneghe bilevinghe ofte enech recht an de vorseide erve heesschen ofte calengieren soude. *Ib.* II 369 (1294). *It.* 370 (1298). Ierstwerf hebben wi hen gegeven eñ gheven, dat wi, noch onse oer, nemmermeer calengieren en selen noch en mogen, dopstalle die binnen der vorghenoemde stat liggen ombetimmert van husen, want wi kennen dat si der stat toebehoeren. *Brab. Yeesten* I 730, *K. v. Loven* 17 *sept.* 1306.

3) *In rechte betwisten*, fr. *contester en justice*. || Omdat tusschen den alden vader eñ alde moeder, den vader, moeder eñ kinderen egheen leet [*nl.* lid, graad van verwantschap] en is, daerom hoet men geender stock; eñ daerom en mach den eenen den anderen niet getuijgenisse doen geven, alsoe het gecalengeert wordt. *C. gr. Loon* I 50.

4) *In rechte betrekken*, fr. *attraire en justice*. || Tot ander stont dat si clarlike eñ wulmaekelike dese vorseide ordinantie hebben wuldaen, warbi dat men se mach calengieren mèt rechte eñ met redenen van denghenen die se sculdich es te calengierne eñ te begripene van desen pointen *Oork.* 6 sept. 1291, *St.-Jacobs godshuis te Gent*.

5) *Tegenwerpen*, fr. *objecter*, *opposer*. || Eñ al ware dat sake, ghi heren, dat hiemen calengierde dat hi clerc ware: het es wel gheüsert tote Audenarde, al es een man clerc eñ portre, hi mach hem hauden an welc dat hi wille, eist an de clergie, eist an sijn porterscap; eñ dat es wel ghehusert van langhen tiden; eñ hi haudet hem an sijn porterscap eñ beghert te stane te scepenen wisdomme van Audenarde. *C. v. Auden.* 2de d. 30, omtr. 1300.

6) Eene rekening. Die *afkeuren*, *verwerpen*, fr. *reprocher* (*un compte*). || Eñ wert dat sake, dat den geswornen voirs. douchte dat die voirgen. rekenynge te calengeren were, soe souden si se calengeren bynnen acht dagen naedien dat die rekenynge gedaen is eñ sy dairaf copie ontfaen hebben. *Oork. heer v. Diest* 24 aug. 1374.

7) *Be—, vernaderen, naasten*, fr. *retraire, retirer racheter un bien qui avait été vendu*. Kil. Kalengieren den coop. *Emptionem alienam in se transmovere; jure praeferentiae sive propinquitatis emptionem anticipare*, etc. Kil. *auct. Calanger l'achat ou emption*. Nannius, *Cost. stad Mechelen*, tit. XI Van calengieren eñ naderschap. *De jure praeferentiae in rebus emptitiis, quod Retractum vocant.* || Heeft een man zijn erve vercocht, hooret tot eenen heere of meer, esser vrempt man inne eñ calengiert de geboerte, hij moet doen gebieden, eñ weder opgeven der geboerte. *tRecht van Uccle* 73. Die eenighe onroerlijcke vercochte goeden wilt vernaderen oft calengieren, moet hetselve te kennen gheven den

amman,.. *C. stad Mechelen*, XI 2; Nannius *qui emptionem bonorum immobilium in se transscribere velit. It. C. v. Antw.* 1545 VII 1. 2. 3. 29; XVI 1, en *passim.* — SPREUK: Die niet abel en is om succederen, en is niet abel om te calengieren. WIELANT *Pract. civ.* X, XIJ, 7. — Calengiering van naerhede. *Eisch om te naasten of benaderen*, fr. *demande de retrait.* || Soe wye calengieren wilt, die moet zyne calengieringhe rechtelick doen voer amptman eñ scepenen, namptiserende in handen des ampmans gout eñ silver om den coop te voldoene. *C. v. Antw.* 1545 VII 5. Van calengieringhe eñ approiximatien van erfrenten, erfgronden eñ dierghelijcke immeuble goeden, valt approiximatie by den naesten bloede. *C. v. Bladel* 31. Calengieringhe eñ naederschap. *C. v. Loven* X 32.

CALF, zn. Zooals thans. *Kalf*, fr. *veau.* Kil. Kalf. — Calveren. Blauwe calvers. *Nuchtere kalvers*, fr. *veaux qui n'ont pas trois semaines, qui n'ont pas encore tété.* || Dat den meester *del campo* tvleesch doen flueren [*nl.* op prijs zetten] hadde,.. waeromme die vleeschhauwers sloughen aude quenen van coeijen, blauwe calvers, aerme lammers eñ weeren, mits dat zij haer beste vleesch daeromme niet gheven en mochten. FERD. VANDER HAEGHEN, *Ber. tijden* IV 59. — SPREEKWOORD. || Maer hoet was, den brief quam alst calf verdroncken was, zoo men zecht. *Ib.* I 102.

Calfstaerten, — Calvers. *Spotnamen der Calvinisten te Antwerpen in de* 16de *eeuw*, fr. *Queux de veaux, et Veaux. Sobriquets des Calvinistes à Anvers au* 16e *siècle.* HANSEN, *Krijgs- en partijnamen.*

CALFVEL, zn. o. *Benaming van het decreet van keizer Karel, d. d.* 11 *apr.* 1515, *n. s., waarbij deze vorst vele der oude privilegies der Gentenaren afschafte; zoo noemde het de „gemeente" omdat het op kalfsvel of perkament geschreven was*, fr. *dénomination du décret de Charles V, du* 11 *avr.* 1515, *par lequel ce prince abolit grand nombre des anciens privilèges des Gantois; le peuple l'appela ainsi parce qu'il était écrit sur peau de veau ou parchemin.* || Hertoghe Caerle, onsen prince, was zeer tonvreden omme dese bovenscreven beroerte.., eñ omme dese voorseyde errueren eñ quaet verstant te schuwen, eñ beletten dat dierghelijcke niet meer eñ soude ghebueren, soo liet hy uytgaen en expedieren zeker nieuwe acte van ordonnantie, twelck naermaels van de commune ghenoemt wiert het Calfvel; omme welcke acte ofte calfvel noch naermaels groote zwaricheden gheresen es binnen Ghendt. DE POTTER, *Chronijcke* 52; *it.* 85. 86. 87. *It. Belg. Mus.* VIII 393. 396. 400. Zie ook Alex. Henne, *Charles V en Belgique* II 136. — Jan v. Dixmude *gewaagt ook, sub anno* 1411, *van een historisch kalfvel, „van den loesen calffelle", te Brugge, ter gelegenheid van de „Calyoete"*, fr. Jean de Dixmude *parle aussi, sous l'année* 1411, *d'une charte ou peau de veau historique à Bruges, à l'occasion de la Cueillote.* Zie ook FERD. Vander Haeghen, *Ber. tijden* I 234. 238.

CALIERE. Zie COLIERE.

CALYETTE, zn. *Een ons onbekend oorlogswapen*, fr. *une arme de guerre qui nous est inconnue.* La Curne *heeft Caliorne, sorte de canon* (?). || Up den 7en dach in novembre (1407), doe was den monstre ghedaen van den lieden van wapenen, buuten Sente-Omaers, eñ in Sente-Omaers waren vele calyetten, blyden eñ donderbussen, eñ grote provanche van victaelgen, om te Caleys te voerene. JAN V. DIXMUDE 290.

CALCK, zn. *Kalk*, fr. *de la chaux.* Kil. Kalck' *Calx.* || *De calce. Tol te Damme* 1252. Van calke' *Brugsche tol* 1269. Dat niemen moet stellen te venten bin der stede van Ypre, noch doen reden, vachte wulle met calcke ofghesteken. *K. lakeng. Iperen* 1363 v 9; it. 11. Kalc. *Tol te Mechelen* 1391. Voort wordt hij ghehauden al de mortele, die int fundament eñ in den ghevel gaen zal, behoorelic eñ goet te doen maken van goeden Antoenschen calcke. DE PR. en BR. *Gent* II 503 (1530). Egeen calck dan Boomschen calck; te wetene twee vaerden calcx in drye kerren zavels. *Bouwstoffen voor de stadswaag te Antw.* 1547. Een last calcx. xviij gr. — C veertelen calcx $1^1/_2$ gr. *Watertol* 1550.

CALCKASSCHE (Calcassche, Kalckassche), zn. v. *Kalkaarde, kalkachtige aarde, als bouwstof*, fr. (*litt. cendre calcaire*) *terre calcaire.* || Betaelt Pieter Van Hoolandt, van VII mudde en alf calcasschen, omme de gallerie te legghene, te XV sch. par. tmudde. *Auden. meng.* III 446 (1530). (Deze zelfde Van Hoolandt leverde, in 1526, eene groote hoeveelheid „calx" aan de stad, doch te XXIX schel. tmudde — blz. 310; — het groot verschil van prijs bewijst dat het een beter waar is dan de „calcassche". — Cost gedaen in de edifficatie van tnieu vleeschhuus:... calcasschene, te ij sc. ix penn. par. de mande,.. Doornix calc te xij sc. par. de mande. REMBRY I 347 (1561). An Charles Brouckaert, calcbernere, ter causen dat hy ghelevert heeft, omme tmaken van de kelders onder het weechhuus eñ fundament van den beelfroot,.. iijc xxxiiij maenden calc, te x sc. par. elcke maende, eñ ijc x maenden calcasschene te v sc. par. elcke maende. *Ib.* II 88 (1573). — *Zij diende ook als meststof*, fr. *elle servait aussi d'engrais.* || Ten aensien van de naervette resulterende uuyt kalckasschen, maerle eñ diergelycke. *C. v. Auden.* I 487 a. 7 (1767).

CALCKBERNER (Calcberder), zn. *Kalkbrander*, fr. *chaufournier.* Kil. Kalckbrander. *Calcarius;* doch Bernen, barnen, branden. *Ardere.* || Kalkberders mogen sulken steen [*nl.* zekeren gebrekkigen kalksteen] ook niet koopen, nog ook kalk, tensy men eerst by eede gecertifficeerd heeft, dat men van dien quaden en verboden steen daerin niet gehad en heeft. GÉNARD, *Antw. Archievenblad* I 150 (1512). Calcberders, *en* calcberderen. *Rekenk. v. Brab.* reg. 135 fol. 297 (15de E. 2/3).

CALCKHOUDER (Calchoudere), zn. (?). *Het w. kalk heeft thans nog in Brugge de bet. van krijt (zooals het Eng. chalk), en zou, in de voorhandige samenstelling, wel die van: Voldersaerde, waschaerde, Cimolia terra, creta, Terra alba, qua fullones utuntur extergendis pannis, Croye pour nettoyer le drap, bij* Adr. Junius, *kunnen hebben; of was het* schrijfkrijt, *om aan te teekenen?* || Wat volre die zyne cleeder verdobbelt, verbeurt v schel., eñ die in plachen dobbelt, verbeurt xxvi den.; eñ wat volre die cale [*l.* calc] houdt in taveernen of derbuuten, verbeurt telcker waerf xxvi schel. *Auden. meng.* IV 396 (1338). Wat man, wever zijnde, eñ zijn ghelach ontdroughe, eñ die calchouder waere, eñ hij den ghesellen ontstriden, of zovele droncke eñ dan niet en wilde gheven, es de boete van xx s. DE PR. en BR. *Aalst* III 418 (1404). Zo wat manne, wevere, die zyn ghelach ontdroughe, of calchoudere ware, of vele droncke in taveernen oft cabaretten, zodat hijt keerde, zoude verbeuren telcker reyse xx sc. par. *Ib.* 437 (1480).

CALCKMAN, zn. *Kalkhandelaar*, *—leveraar*, fr. *marchand*, *fournisseur de chaux*. || Betaelt Olivier Veldekin, cnape van den calckman, voor zyne diligentie van calck ghebrocht thebbene der stede, andere lieden ghebreck latende, ten drinckghelde, v lib. par. *Auden. meng.* III 319 (1526).

CALCOETSCH, bn. Calcoetschen haen oft hinne. *Kalkoensche haan of hen*, fr. *coq ou poule d'Inde. Pl. v. Brab.* 14 dec. 1570; II 45. *Zooals Van Dale het v^o* KALKOEN *terecht doet opmerken, deze vogel heette oorspronkelijk kalikoetsche haan, naar de stad Calicut* [kalikoet], *de eerste der door Vasco de Gama in* 1498 *bezochte steden in Indië.* Kil. Kalkoenschen oft kalekutschen haen. Kalkoensche hinne.

CALCKSTEEN, zn. m. *Kalksteen*, fr. *pierre à chaux*. || *Centenum lapidum alborum, qui dicuntur* calkestene, *unum denarium. Tol te Damme* 1252. Kalk en steen: diversche gebreken bevonden synde dessaengaende, is, by de dry steden van Antwerpen, Mechelen en Vilvoorden gestatueerd, dat geene steenmeesters eenigen steen sullen mogen laeden, die boven de Spuye gegraven is, om dien te verkoopen voor kalksteen, te weten: steen die gegraven is binnen der stad van Vilvoorden tot Evere, Haren, Scaerenbeke en daeromtrent,.. behoudentlyck dat sy dien steen wel sullen mogen verkoopen voor sinksteen. GÉNARD, *Antw. Archievenblad* I 150 (1512).

CALLIOTE, CALLIOTTE. Zie CUEILLETTE.

CALMAGE, zn. *Een zeker recht op den verkoop van dranken, wijn en bier*, fr. *droit sur le débit de boissons, du vin et de la bière.* La Curne *weet er niet meer van dan: espèce de droit sur les boissons, en haalt de kost. v. Langle, en ook de onze van Poperingen aan* (*Nouv. Cout. gén.*)*; in eene aant. wordt gezegd: Il vaudrait mieux lire cambage, droit payé pour la fabrication et la vente de la bière* (?). Zie hoogerop AFFORAGE.

CALMIJN (Kelmijn), zn. *Kalamijn*, *galmei*, fr. *calamine*. Kil. Kalmeysteen. *Lapis calaminaris.* j. Klemmersteen. Kalamijn steen. j. Klemersteen. Klemijnsteen. *App. Calamijnsteen.* j. Klemijnsteen. || Indien dat zij geëxcedeert souden hebben in denselven onsen walde, bouwehout halende eñ colen aldair makende tot hueren wercke, eñ calmijn te berrene, sonder des consent oft bewijsinge van plaetsen te hebben van onsen rentmeester eñ vorstmeester. *Rekenk. v. Brab.* reg. 136 fol. 317 (6 oct. 1514). Van eenen wagen kelmijn. *Tol te Valkenburg* 1535. 1 tonne calmijn ij gr. *Watertol* 1550. Ten hende dat een yeghelick weten magh wat goeden, waerren eñ coopmanschepen onder de voorseyde munitien van oorloghe begrepen oft anderssins generalicken verboden zijn, so hebben wy verclaerst... deghene die hiernae volghen:... calmynen, copere oft andere metalen daeraf men soude moghen ghenieten [*l.* ghieten] ofte maeken busgheschut oft artillerie. *Pl. v. Vl.* 9 oct. 1551; I 720.

CALOT. Zie PARUICK.

CALOVERS. Zie COLEUVRENIERS.

CALUMNIE, zn. *Kwaadwilligheid*, fr. *méchanceté*. || Op pene dat.., eñ dat den versoecker gereputeert zal worden 't selve te doen om de principale sake te retarderen, eñ in cas van formele ongefondeerde sustenue, gecondemneert te worden in eene boete van III ponden parisis over de calumnie. *C. v. Auden. Stijl d. kamer*, I 26. Bevindende dat relivement versogt word uyt calumnie eñ onredelykheyd, behoren hetselve te refuseren,.. *C. gr. Loon*, II 416. *It. C. v. Antw.* 1582, blz. 640 a. 3, — Eet de calumnia. *Het volgende diene ter nadere verklaring dezer uitdrukking* (zie I 389). || Alsoe men, nae gescreven recht, desen eedt geheeten van calumpnien oft van calaengien niet verdragen, noch achterwaert, noch besijden houden en mach, al wouden partyen dat consenteren, soe suldij weten dat *calumpnia* oft calaengie geheeten is als iement, uuyt welwetende onrechtveerdicheyt doet, oft die rechtveerdicheyt wederstaet; eñ dairomme wort een mensche geheeten een calumpniateur oft calaengiesuecker, als hij, wetens, iement onrechts aentijdt eñ opseegt, om hem te quellen, moeyte, cost eñ ongenuechte aen te doen. Eñ dairomme wort den voirscr. eedt geheeten den eedt van calumpnien oft van calaengien, dats te seggen, den eedt die partijen doen selen nae de litiscontestacie eñ voire die audicie eñ examinacie van den getuygen, dat zij goede, rechtveerdige sake meynen te hebben, eñ dat zij dat gedinge innegestelt hebben ter rechtveerdiger meyningen eñ goeder trouwen, houdende dat heur sake goet eñ rechtveerdich zijn, eñ dat zij dairinne niet en doen oft en verantwoirden om ennige calaengie huerder wederpartijen met onrechte te doen; eñ heeft inne v capitelen, die begrepen wordden in deese veerskens in Latine: *Illud juretur: quod lis sibi justa videtur. Et si queretur verum, non inficietur. Nil promittetur, nec falsa probacio detur. Ut lis tardetur, dilacio nulla petetur. Ib.* 359 v°. 360. *It.* Wielant, *Pract. civ.* V, xxxiv, 1. Deze rechtsgeleerde voegt bij zijne genoegzaam met de vorige overeenstemmende verklaring: In Vlaenderen, noch oock in den grooten Rade en useren zy van desen eedt niet, want te beduchten is, dat partijen, doende dien eedt, hemlieden dickwils versweeren. WIELANT, *Pract. civ.* V, xxxiiij 1. 2.

CALUMNIEEREN, bedr. en onz. wkw. — I. BEDRIJVEND. 1) *Allerhande voorwendsels, uitvluchten en andere streken gebruiken, pleitstreken of rechtsverdraailngen gebruiken*, fr. *chicaner*, *user de toute sorte de subtilités captieuses.* || Sooverre men bevindt dat de procureur, om de saecke te dilayeren, eñ calumnierende om tijdt te winnen, heeft geprovoceert in absentie van partijen, offt sonder expressen last daeraf te hebben,.. *C. v. Antw.* 1582, blz. 640 a. 3.

2) *Laken*, *afkeuren*, *misprijzen*, fr. *critiquer. blâmer.* || Eñ waer by partyen geen occasie oft voetsel en woorde gesubministreert lichtveerdelycken eñ ter quaeder trouwen *promiscue* van alle saecken revisie te versuecken, meer om hunne wederpartye te vexeeren eñ den voorigen richter te calumnieren, als van hoepe die sij hebben beter eñ favorabelder sententie te verwachten,.. *C. gr. Loon* I 25 a. 3.

II. ONZIJDIG. — *Valsche feiten stellen of loochenen*, fr. *poser ou dénier faussement des faits.* || Als men bevinden zal eenige faiten calumnieuselick ontkent ofte oock geposeert te zyn, partye calumnierende zal gecondempneert worden in de boete van vi guldens. *C. v. Auden. Stijl d. Kamer* I 34.

CALUMNIEUS, bn. Calumnieuse procedure. *Bedriegelijke*, *listige rechtshandel*, fr. *procédure trompeuse*, *captieuse.* || Omme te weeren d'abuysen, die met verloop van tyde, eñ door calumnieuse proceduren eñ uytvluchten van partien syn inghebroken. *C. stad Brugge* II 712 (1).

CALUMNIEUSELIJCK, bijw. *Valschelijk*, fr. *faussement.* Zie CALUMNIEEREN.

CAM, zn. *Hek*, *valhek; —duim*, *her*, (?) fr.

barrière, herse; —gond? Kil. *auct.* Kam van de stadtpoorte. j. heck. *Cataracta, cratis portarum instar pectinis dentata.* || Die de grachten benemen,.. thuynen gaders, stichelen, sloten, cammen oft gehengen braken oft ewech namen,.. *O. Liège*, 27 juni 1577 a. 85; 2de serie t. I 400.

CAM (Camme, kamme), zn. *Wevers—, wolkammerskam*, fr. *peigne de tisserand, de cardeur*. Kil. Kam. *Pecten.* || Wat cammere, die camme maect te Mechelen, moeten die tande even dicke sijn ghemaect... Wat camme daer men te Mechelen mede kemmen sal, elc moet hebben XXJ tande, die en mogen niet wider gheseet sijn dan die mate diere toe ghemaect es... Vort, soe moeten si hare lingde hebben van tanden. *K. lakeng. Mechelen* 1333 a. 60. 61. 62. — I bale ij gro. Vls. Eñ commende in groete vaten, vyf oft zesse amen, XIJ gro. *Watertol* 1550. Een kiste kammen van houte ij gro. Een kiste nyeuwe van over zee, eenen ingelschen. *Ib.* cammen om wulle te cammen. *Proces Merseniers § Smeden* 1546. Dat gheen kemmer kamme maken en mach, sine hebben xxj tande staende. *K. lakeng. Brussel*, 1376 a. 4. Zo wat cammaker, die eenen cam rieden dade, die valsch ware, zoude verbueren zesse ponden parisise, eñ men soudene bannen, alsoo langhe als scepenen goedt zouden dincken. *Kb. lakeng. Brugge, Wevers* a. 22. *It. Kb. v. Iperen* VIII 6.

CAMBRET. Zie CABARET.

CAMBUISCOOLEN. Zie CABUISCOOLEN.

CAMELOT, zn. Zooals thans. *Kamelot*, fr. *camelot*. Kil. Kamelot. || Een bale, geëv. XL lb. *Schatting v.* 1551. VI casulen [*nl.* kasuifels], twee freweelen, een witten cameloten, twee slichte. *Ypriana* VI 275 (1578).

CAMER, zn. v. 1) *Gelijkvloersche woning, bestaande uit een enkel vertrek*, fr. *habitation au rez de chaussée consistant en un seul appartement.* || Sesse pont parisis sjaers erfeliker renten..; item, op Wouters camere eñ erve van Vlassenbrouch, acht oude grote tornoysen eñ een hoen,.. DE VLAMINCK, *Zwijveke* 114 (1334). Item, twaleve oude grote tornoyse erveliker renten,.. op drie cameren eñ opt erve dat dartoe hord, die Zoete Van den Mortere heeft buten der ameiden tSen Gillijs, daer zi in woende ten tyde dat dese lettren ghemaect waren. *Ib.* 125 (1337). Huizen eñ erf.., „*site in de Elsstrate, et sunt tres camere seu mansiones sibi invicem continue, sub uno tecto, que fuerunt olim una domus, in qua dictus quondam Johannes morari consuevit. Ib. Denderm.* IV 309. *Juxta domum sive cameram Johannis Conkelmans. Ib.* 252 (*en menigvuldige zulke kamers of woonsten aldaar*). An de Meere, up derve daer der [*nl.* de heer] Willem van Abbinsforde up woent, eñ upt aerve daer bachten, daer II cameren up staen. VICTOR VANDER HAEGHEN, *Ten Walle* 92 (1349). Van Pieter Masiers, die een plecxken erfs besidt, daer syn camer op staet, op deynde van den wolhuysse,.. 14 sc. *Stadsarch. Diest, Rekenk. v. 's heeren ontv.* 1574, fol. 3.

2) *Verblijfplaats zonder nachtwoning. De kamers die op O.-L.-Vrouwe-kerkhof stonden (stationes in cimiterio, camerae nuncupatae, sine habitatione nocturna), werden weleens, als vrijplaatsen, gebruikt tot bergplaatsen van goederen, die de schuldenaars voor hunne schuldeischers wilden versteken, 't welk bij akte van den jare* 1336 *verboden werd* (MERTENS en TORFS I 316), fr. *chambre, demeure sans habitation nocturne. Les chambres qui se trouvaient sur le cimetière de Notre-Dame (à Anvers), servirent parfois, comme des lieux d'asile, à y déposer des marchandises que des débiteurs voulaient cacher à leurs créanciers, ce qui fut défendu par acte de l'an* 1336.

3) Hangende camer. *Over eene rivier hangende kamer*, fr. *chambre suspendue au-dessus d'une rivière.* || Niemant en sal..; noch en magh oock in eenen gemeynen muer breken, oft leggen eenige ribben van stagien oft hangende kameren; maer moeten deselve ribben gelegt worden op eenen felier tegen den gemeynen muer. *C. v. Brussel, Servit.* 35; Christijn *cubiculorum pendulorum.* 't Maken van camerkens... over de Senne. MARTINEZ, 56, *Exam. d. domeinrechten.* Hangende cameren. *Rijksarch. Proces Schijnwerkers § Timmerlieden* 1617.

4) Donkere camer. *Gedeelte van het gevangenhuis, waarin men de gevangenen voor schuld opsloot*, fr. *chambre obscure, partie de la prison où l'on enfermait les prisonniers pour dettes.* || Waerd ooc dat zake, dat die bezittere [*nl.* van een goed dat, bij versterf, moet gedeeld worden] versate [*nl.* verzuimde] up te ghevene binnen deser tyt die vorseide brieven, eñ hy in den Steen ghinghe, de vorseide bescrivinghe eñ brieven niet up en ghave, dat hy voetstaens, naer dien achtersten daghe van diere maend, in de doncker camere gaen soude. *C. stad Brugge* I 331. *It.* II 27.

5) Stille camer. Zie STILLE.

6) Camer van parement. *Statie-, pronkkamer*, fr. *chambre de parement* (*pour chambre de parade* La Curne). || Jan die Smet, gelasemaecker, die welcke heeft gemaict eñ gelevert die parceelen van gelasen hierna verclairt, dats te wetene, in de grote camere van parement, aen die cassys van der vensteren, twee dobbele pannelen, gewapent met myns heeren wapenen eñ mynder vrouwen, eñ hueren devise al omtrent die vorschrevene wapenen. *Acad. d'archéol.* 1854, blz. 318, *Werken aan 's hertogen paleis te Brussel*, 1430—1452.

7) Camer van retraite. *Bijzonder vertrek*, fr. *chambre de retrait: cabinet, chambre particulière* (La Curne). || Janne van Puersse, glasmaker, van X slechten [*nl.* eenvoudige] vensteren, houdende XLVIII$^{1}/_{2}$ voeten gelas, dairaf de vier vensteren staen in de camere van den retraite, naist der cameren van den rekeningen, jeghen de plaetse buten shoofs; eñ dandere VI vensteren staen int comptoir naest de vors. cameren van retraite, jeghen de plaetse bynnen shoofs. *Ib.* 319.

8) Wettelijcke camer. *Wettige woonstede van tijdelijk buiten Vlaanderen verblijvende poorters*, fr. *domicile légal de bourgeois résidant temporairement hors de la Flandre.* || Welck consent [*nl.* om buiten Vlaanderen te gaan wonen] schepenen maer en verleenen voor drye jaeren; eñ tzelve consent wert alleenlick geconsenteert mits by den impetrant camer kiesende binnen Audenaerde, omme aldaer in personele zaecken te rechte te staene. *C. v. Auden.* I IV 19; *it.* 25. 26. 28. 30. Zie ook HOOCHTIJT.

9) *Gewone benaming der Rederijkers- en schuttersgilden*, fr. *désignation ordinaire des Chambres de rhétorique et des gildes d'archers.* || Dat, soo wanneer enighe jonge geselle gehouden [*nl.* trouwde], dat alsdan die jonge geselle sal moeten condighen den dekenen oft valuatiemeesters, XV daghen te voren, nae der oude costuem, eer hy trouwen sal, om hem te spelen een esbatement daer der Cameren eer eñ die syne in gelegen sal sijn. *Kaart d. Rederijk. Diest* 1505, *Vad. Mus.* III 127. Niemant, tsy facteur of componist, en sal mogen maken op eenige persoonen schimpen oft lasteringen, noch

eenige Camers van Rhetorycken. *Kaart der Violieren te Antw.* 1480 a. 32.

10) *Kamer voor de openbare ambtsbezigheden, kantoor, bureel,* fr. *chambre d'administration publique, bureau.* || Daernaer wort van den voorsz. beleyde rapport ghedaen in de kamer van den secretaris deser stadt. *C. v. Brussel* 1606 a. 99. Van den voorsz. beleyde rapport ghedaen zijnde,.. worden de beleydde goeden, pachten, cheynsen eñ renten openbaerlijck te koope gestelt op des amptmans kamer, daer men ghewoonelijck is sulcke verkoopinghen te doen. *Ib.* 106.

11) Peiscamer, Camer van den peise (paysse). Zie PEISMAKERS.

12) sPrincen camer. *De verblijfplaats, ook de tent van den vorst,* fr. *la résidence, aussi la tente du prince.* || Die diversche steden [*nl.* plaatsen] verandren der mannen vanghenessen. Eerst, sprincen camere, sine vrie vanghenessen, eñ zine tenten als hi ute leicht met hercrachten, zyn zo vry eñ zo vreidzaem datter niement an andren comen mach in eyvelen wille, hy verbuert syn hooft. *C. leenhof Burcht v. Brugge* LVIII. *It.* LIX.

13) Rekencamer.
14) Tolcamer. } Zie dat woord.
15) Weescamer.

16) Wetachtige camer. Zie RAET VAN VLAENDEREN.

CAMER. *Kort, dik, zwaar knallend kanon,* fr. *bombarde.* Kil. kamerbusse. *Tormentum minus, bombarda minor.* || Daernaer werden die camers [*nl.* na het „haeckgheschut"] eñ groote artillerie, die ghestelt waren op de nieuwe ravelinghen, platte formen eñ rampaerts van der stadt, oock ghedechargeert. HOUWAERT, *Matthias*, 13.

CAMERBODE, zn. m. *Gerechtsbode, —dienaar,* fr. *messager de chambre, sergent.* || Den camerbode is ten dienste van de Weth up het stadthuys, eñ wort gegaigiert ten laste van deselve stadt, eñ doet oock daghynghen binnen derselver stede, om simple schulden eñ andere rauwe actien. *C. v. Aalst*, II 29; *it.* 12, *Stijl* 26, en *Regl.* 31 juli 1752 a. 6. 48: Kamerbode. *It. C. v. Denderm.* I 20.

CAMERBRANT, zn. m. *Brandhout,* fr. *bois de chauffage.* || Eñ auch haet die heer van Born ein einde uit den vors. bosch gespleten, vor sinen kamerbrant. *Belg. Mus.* V 428, *Oud record te Born* (Limburg), 1533.

CAMERBRIEVEN (Camerbriefven), zn. m. *Schepenbrieven,* fr. *lettres de la chambre, scabinales.* || Moghen doen indagen den afghewonnen gront, midts den proprietaris van dien personnelick oft tzynder domicilie, by den amman oft by camerbriefven, indien hy buuten den lande van den Vrijen in Vlaenderen waere woonende, doen insinueren te commen... *C. v. d. Vrije*, I 144.

CAMERDACH, zn. *Rechtszittingdag van schepenen,* fr. *jour d'audience des échevins.* || Op deselve camerdaghen moeten oock ghedient wesen alle heesschen van costen. *C. v. Poper.* XIV 8. *It.* 18.

CAMERGAST, zn. *Lid eener rederijkers- of schutterskamer of gilde, ook wel „geselle" genaamd,* fr. *membre d'une chambre ou gilde de rhétorique ou d'archers, aussi appelé „compagnon."* || Soo iemandt der camergasten die deeckens oft raedtslieden spytich toespraeck,.. *O.-Liège*, 20 mei 1686, a. 2, en vlg.

CAMERIST, zn. *Ongehuwd persoon, die op eene kamer woont,* fr. *célibataire, qui demeure en chambre.* || Ooc werden doe gheroupen, voor de laetste reijse, alle vremde ghezellen oft cameristen, wonende up cameren, eñ alle jonghers hebbende haer ghetijdighe jaren. FERD. VANDER HAEGHEN, *Ber. tijden*, II 177. Zie ook EENLOOPICH.

CAMERCRUICK (C—uy—), zn. *Vochtmaat van zes potten,* fr. *mesure à liquides de six pots.* || Dat geene camergasten, op die camer oft tusschen die bergen, sullen mogen eenige weddingen doen, oft iet vercoopmanschappen, sonder permissie der deeckens, op 't verbeuren van elckeen derselve een half camercruyck biers, te weeten elck dry potte. *O. Liège*, 20 mei 1686 a 11, *Borchloon.*

CAMERLINCK, zn. *Kamerheer, kamerling, kamerofficier bij vorsten en groote leenheeren. Eene hunner ambtsverrichtingen bestond in dezen ter zijde te staan bij het ontvangen der hulde hunner leenmannen. Dit ambt was dikwijls erfelijk,* fr. *chambellan, officier de chambre près des souverains et des grands feudataires. Une de leurs fonctions consistait à assister ceux-ci lorsqu'ils recevaient l'hommage de leurs vassaux. Cette charge était souvent héréditaire.* Maigne d'Arnis *Cambellanus.* Kil. Kamerlinck (doch niet *cubicularius*). Zie David, *Vaderl. hist.* III 71, en de aldaar vermelde bronnen. Zie CAMERLINCKGELT. – Erfcamerlinck (Erfkemerlinck). *Erfkamerling. Deze was in Brabant de heer en hertog van Aarschot, uit hoofde zijner baronie of vrije heerlijkheid van Heverlee nabij Loven;* fr. *chambellan héréditaire. Celui-ci était, en Brabant, le seigneur et duc d'Aarschot, du chef de sa baronnie d'Heverlé près Louvain.* || Wy, Heinric, here van Heverle eñ van Oplintere, erfkemerlinck in Brabant. *Oork.* 6 mei 1389, BETS, *Oplinter*, enz. 265. Zie De Vadder, *Traité* etc. II 479. t Gene [*nl.* het leen] dat compt van den grave met eenige groote officie of banieren, ghelijck als te sine burchgrave, erfachtich camerlinck, erfachtich maerschalc, berbier van Vlaenderen. WIELANT, *Leenrecht* 17.

CAMERLINCKGAGE. Zie CAMERLINCKGELT.

CAMERLINCKGELT, zn. o. *Verplichte gift aan den kamerling van eenen leenheer door den den getrouwheidseed afleggenden leenman,* fr. *droit de chambellage, don obligatoire au chambellan d'un seigneur féodal par le vassal en prêtant le serment de fidélité.* || Van camerlinckghelde. Item, in eenighe plecken in Vlaenderen, daer men betaelt relief van den gelde, betaelt men oock camerlincgelt; te weten: van eenen vollen relieve XX scel. parisis, eñ van eenen halven relieve X scel. parisis; eñ dat camerlincgelt behoort toe den camerlinc van den heer, ofte anderen die den heer gelieft; eñ plach voortijts te heten hofschede. Maer daer men betaelt relief van sporen, handschoen, etc., en betaelt men gheen camerlinckghelt. Eñ het zijn vele plecken in Vlaenderen, daer men van gheen camerlincgelt en useert, gelijck als in Rijsselambacht, int hof van Belle, van Veurne, etc. eñ vele añder hoven. WIELANT, *Leenrecht* 73. Also hy seght es dit leen tiendevri, eñ heeft er af eerves eñ ontheerves, beede van mannen eñ van laten, eñ relief eñ camerlingage [*l.* c—cgage] ter doet ofte alst verwandelt. DE PR. en BR. II. *Wondelghem.* 28 (1394). Staende elc van dese leenen ten X p. den [*l.* te X ponden] parisise, eñ te XX scelen parisise van camerlincgagen van steerfcoope, eñ voort ten thienden penninghe up dat men se vercochte; eñ ten X ponden parisise eñ XX schelen van caemerlincgagen ten wandelcoope. DIERICX, *Gends charth.* 193 (1398). *It.* 120 (1402) 10°.

CAMERLINCKRECHT (Camerlinghrecht, camerlynckrecht), zn. o. Zie CAMERLINCKGELT. || Voor een volle hergeweyde betaelt men 13 ryders, makende 19 Rynsguldens 10 stuyvers Brabants; in

welcke 13 ryders zyn begrepen stadthoudersrecht, camerlinghrecht, boeckrecht, maer niet het mannenrecht, daeraf men betaelt 8 stuyvers in den ontfangh van de doode handt. *C. leenhof v. Brab.* 1570 a. 46; Christijn *jura cubicularii. It. C. leenhof v. Auden.* XX s. p. van camerlynckrechte.

CAMERRECHT, zn. 1) *Rechtszitting ter schepenen kamer*, fr. *audience en la chambre des échevins.* || Item, des woensdaegs hout men camerrecht, alwaer getracteert worden alle civiele saecken, als boven, van poorters eñ andere, tusschen gewillige parteyen. Want ingevalle dat den gedaegden, wesende poorter, excipieerde eñ declineerde van de camere te vierscharen, moet men die saecken, naer syn versoeck, renvoyeren ter vierscharen vóór litiscontestatie, maer niet naer, als boven. *C. v. Middelburg*, a. 13 en 14.

2) *Gerechtskosten ter schepenen kamer*, fr. *droits ou dépens à la chambre écherinale.* || Dat alle procureurs sullen hebben precieselyck inne te volghen die oude manieren eñ reglement in het houden van hunne verbaelen; eñ soo wanneer dat deselve eenighe verbaelen oft andere altricatien souden komen te moveren, die welcke aen hunne meesters in het taxeren van de costen, 't zy over termijnen oft camerrechten,.. souden moghen worden geroyeert, dat alsdan desen procureur soodanighe onbehoorelycke termijnen aen synen meester sal moeten goetdoen. *C. v. Loven*, *Stijl* 1785 a. 19.

CAMERSECREETKEN, zn. verkl. *Nachtstoel*, *kamerstoel*, *stilletje*, fr. *chaise percée.* || Alle soorten van kindersetels, kamersecreetkens, kraemstoelen,.. *O-P.-B. autr.* 30 jan. 1737, II 7; V 156, *Schrijnwerkers te Brugge.*

CAMERVOOCHT, zn *Door schepenen aangestelde voogd over weezen, indien deze geene nabestaanden hebben*, fr. *tuteur d'orphelins, nommé par les échevins, au cas que les orphelins n'aient pas de parenté.* || In ghevalle dat zy, weesen, gheene vrienden en hebben, binnen der stede ofte ambachte wonachtich eñ justiciable, ofte oock bequaeme omme voocht te zyne, zoo maeken schepenen eenen camervoocht, die oock zyn handelynghe van voochdie verzekeren moet. *C. v. Assenede*, XV 16.

CAMERWIJF, zn. v. *Kamerjuffer*, *kamenier*, fr. *femme de chambre.* Kil. Kameriere, kameniere. || Item, jouffrouwe Jacquelyne, camerwyff van wylen jouffrouwe Anne van Gistelles, sess rinsguldens lyfftochte,.. Item, Geertruyden, camerwyff der voorseyde wylen jouffrouw Anna van Gistelles, vier rinsguldens lyfftochte,.. Item, Margarite, maerte des testateurs,.. *Acad. d'archéol.* 1856 blz. 379, *Testam. v.* 1534.

CAMHOUT, zn. *Hout*, *waarvan men de weverskammen maakt*, fr. *bois dont on fait les peignes des tisserands.* || Camhout, daer men de cammen af maeckt, een hondert, iv penn. *Hansatol* 1567.

CAMIUWE, CAMAJOLE, zn. *Edelgesteente*, *kamee*, fr. *camée*, *camaieu*. La Curne *Camahieu.* || Een tabernakel van Ons Vrouwen belde mit elf balaisen, omtrent, eñ vijfthien saphieren, vijff diamanten, vier robbinen eñ twee camiuwen,.. *Brab. Yeesten* II 694, *Kleinooden aan Willem van Gulik*, *in zijnen nood*, *geleend door zijne moei Joanna v. Brabant*, 1399. Item, een grooten rinck met een agatha. Item, eenen anderen cleynen rinck met een camajolo. GÉNARD, *Antw. Arch.* II 264, *Inv. v. burgemeester Van Stralen* 1567.

CAMMAGIEGELT, zn. *Belasting op bier en wijn*, fr. *impôt sur la bière et le vin.* || Item, soo heeft den heere alnoch het recht van cammagiegelt oft accyse van buytenbieren eñ wynen, te weten, van elcke tonne twee potten, eñ van elck brouwsel bier van de binnenbieren acht plecken Brabants. *Gaesbeke* 14; *it.* 19 (1670). Voirt, soe selen wy eñ onse wyf behouden... de cammagen,.. A. WAUTERS, *Environs* I 287, *Pamel* 1319. *It.* 128.

CAMMAKER, zn. *Kammenmaker* (*voor wevers*), fr. *fabricant de peignes de tisserands.* || Zo wat, cammaker, die eenen cam rieden dade, die valsch ware.. *K. lakeng. Brugge*, *Wevers*, a. 22. *It. Kb. v. Iperen* 1363, VIII 6.

CAMME, zn. v. *Brouwerij*, fr. *brasserie.* Kil. Kam / kamme. *vetus.* j. brouwerije. Kammen. *vetus* j. brouwen. Oudlat. *Camba. Braxina.* Ofr. *cambage*, *cambe. Thans nog in gebruik in Brab.* Zie Schuermans. || *Molendinum unum dimidium*, *cambam unam.* PIOT, *Cart. St.-Tr.* I 14 (2 nov. 1023). *It.* 35, 36 (1108—1138). Eñ de vorseide Godevert gheloefde op die vorseide hofstat metter woninghen een ander lovelic huus op te settene, ter cammen behoef, met loveleken vaten, ghelijc dat mens pleeght, op eñ tale. *Hof d. laten v. Lonijs Walencourt*, 1343. Ketel, die hanct in cammen, in oven, die volght de erve. *tRecht v. Uccle* 37. Brief van eene camme oft braxine te Herenthout, 11 apr. 1634. *Rijksarch. Rekenk.* nr. 17172. Verclaert aen denselven in eygendom gecompeteert te hebben sekere camme oft paenhuys, gelegen op de plaetse binnen Geetz-Betz. *Leenhof v. Brab.* 16 jan. 1740. Item, sullen [*nl.* de brouwers], op de verklaerde ure, in de kamme ofte brouwerye gereet moeten hebben hunne mouten, om alsdan te storten. *O.-P.-B. autr.* 24 nov. 1749; VI 510, *Thienen.*

CAMMEN (Kemmen), ow. Garen en wol. *Kammen*, *kaarden*, fr. *peigner*, *carder* (*du fil*, *de la laine.* Kil. Kammen. *fland.* j. Kemmen. *Pectere* || Wy ghebieden in XII te cammene eñ niet meerder; die nedere cammede, hy verbuerde V sol. jeghen den heere. *K. tijkwevers St-Pieters bij Gent*, Mei 1280. Dat men gheen garen moet cammen, no verwynden, no verhaspen, elc bondel up III s. *Kb. lakeng. Iperen* 1363, XII 4; *it.* 5. Vort, soe selen si hebben hare maete hoe langhe men daermede kemmen sal; soe wie datter mede kemde. die corter ghecamt waren, verborde die camme eñ V lib. *K. lakeng. Mechelen* 1363 a. 63. *It.* 61. 64. 66: Kemmen.

CAMMER, zn; vr. Kemmerse, kemmesse, kemstre, kemsterigge, kymmerse, kimmersse, cammege, kimmege). *Wolkammer*, *—kamster*; *hekelaar*, *—ster*, fr. *peigneur*, *peigneuse*; *cardeur*, *cardeuse.* Kil *auct.* Kemmen / kammen. *Pectere. Peigner.* Kemmer. *Peigneur*, *cardeur.* Kemmersse / kemstere. *Peigneresse.* || Kynmersen [*l.* kymmersen]. *Brab. Yeesten* I 725 (1306). Kemsterigghe, die kemt om huere. *K. lakeng. Auden.* 1329 a. 5. Dits van den kymmersen. Engheen kymmerse en sal meer dan tweerande wolle bi hare hebben te kymmene. *Kb. lakeng. Diest* 1333 a. 60. Zo ne gheoorlovet negheene cammeghe, caerdeghe noch spinneghe meer wullen te hebbene in haer huus danne eens drapiers. *Kb. lakeng. Brugge*, *Wevers* a. 41. Ghemeene wijfs eñ kemstren. *Kb. v. Antw.* a. 19. Dits van den kymmersen. *Kb. lakeng. Diest* 1333 a. 140. Dat ghene kimmersse uter stadt van Bruesele gaen en mach om kimmeye. *K. lakeng. Brussel* 1376 a. 5. Kimmege. *Ib.* a. 6. Kemmesse. *Nieuwe k. wollewevers te Aalst*, 15de E. X a. 28. Kemmersse. *Ib.* a. 32. Kemsterigghe. a. 42. Kemmersse. *K. lakeng. Hasselt* 1438 a. 8.

CAMP, zn. *Veld*, *land*, fr. *champ.* Kil. Kamp,

sax. fris. sicamb. holl. fland. Campus, ager, arvum. — *Opmerkenswaardig is dat dit w. ons in deze bet. in Zuid-Brab. niet voorgekomen is, tenzij éénmaal bij den rechtsgeleerde Van der Taverijen.* || Is u beeste verlooren eñ zy coempt in mijnen kamp, eñ doet mij scade... V. d. Tav. 87 v°. Om te versien, dat onse ondersaeten niet beschadigt en werden by den conynen van onse waranden, die welcke in haere campen eñ vruchten comen maecken hoolen eñ duwieren,.. *C. v. Ravenstein* 1522 a. 27; *it.* 1533 a. 11. Om des wille, dat die beesten schaede doen, alsoo wael aen den werdt als in den cooren van den campen, soo wat beesten daerover bevonden worden in myns heeren werden, sullen daeraen ghebreuckt hebben eenen alden schilt, eñ in der naebueren weerden ofte campen, vijf Vlaems. *C. v. Meyen* 1537 a. 2. De Robbertscampen [*ook* Roobertscampe en Robertscampen] — den Hauwcamp — den Pittoorscamp — Hans eñ Jans Swanencamp. *Reken. Jan van Leefdael aen Mr Urbaen, Baron van Leefdael (?)*, 1669. Zie ook *Reken. graf. v. Holland.* I 69. 247.

CAMP, zn. *Gerechtelijke kamp of tweegevecht*, fr. *combat ou duel judiciaire.* Kil. Kamp. *Certamen,.. & Monomachia, duellum. De gerechtelijke tweegevechten zijn van Germaanschen oorsprong; men nam er zijne toevlucht toe, zoo in burgerlijke als lijfstraffelijke zaken. Hun uitslag was beslissend evenals die der vuur- water- en kruisproeven, bekend onder den naam van godsoordeelen. Hertog Hendrik* I *van Brabant schafte de zoo wreedaardige als onzinnige proef des tweegevechts af voor de poorters van Zout-Leeuw, in* 1213, *en voor die van Diest, in* 1228; *hertog Jan* I *wilde echter, „dat die kampe bliven in alsulken pointe alse tote hare* [*nl. tot hiertoe*] *hebben gheweest*" (1292); *Jan* II *verbood dat een vreemde eenen poorter van Loven „te campe eisscen en mach", voegt er echter bij „en ware of die portren van weder side vechten wouden*" (1304); *in Vlaanderen verboden dit zoogenaamde godsgericht Margareta v. Constantinopelen, in* 1252, *en Wijt v. Dampierre, in* 1297; *toch zien wij voorname personen elkander nog in de* 14de *en* 15de *in tweegevecht beroepen*, fr. *les combats judiciaires sont d'origine germanique; on y eut recours tant dans les causes civiles que criminelles. Leur résultat était décisif, tout comme les épreuves par le feu, par l'eau et par la croix, connus sous les noms de jugements de Dieu ou ordalies. Le duc Henri* I *de Brabant abolit l'épreuve si cruelle qu'insensée du combat judiciaire pour les bourgeois de Léau, en* 1213, *et pour ceux de Diest en* 1228; *le duc Jean* I *voulut „qu'ils restassent tels qu'ils furent jusqu' ici*" (1292); *Jean* II *défendit qu'un étranger provoquât un bourgeois de Louvain au combat, mais il ajouta „à moins que des bourgeois ne voulussent, de commun accord, se battre*" (1304); *en Flandre Marguerite de Constantinople prohiba ce soi-disant jugement de Dieu en* 1252, *et Gui de Dampierre en* 1297; *toutefois, nous voyons encore des personnes de haut rang se provoquer en duel au* 14e *et au* 15e *siècles.* Zie Edm. Poullet, *Anc. constit. brab.* 96 *en* vlg.; prof. David, *Vaderl. hist.* III 274—281; IV 426; V 205; Warnkönig II 247—248; *Belg. Mus.* I 26, *De Leuvensche kampvechter* 1236; Monteil I 212. || Dat engheen poirtere van Dyest, om engheenrehande mesdaet bynnen Dyest en sal mogen beroepen worden ten campe. *K. v. Diest* 1228 a. 1. Lat. *poterit provocari ad duellum.* Vort wille wi, dat die kampe bliven in alsulken pointe alse tote hare [*nl.* tot hiertoe] hebben gheweest. *K. d. Amm. v. Brussel* 1292 a. 51. Van campe. Eñ niemene ne mach poertere van Ghend beroupen te campe in Vlaendren. Diet doet, hy es in de mesdaet van LX ponden, eñ de poertre es souldech quite te gane van den campe. *C. v. Gent, Gr. ch. v.* 1297 a. 69. Dat niemant, buuten onsen lande geseten, enghenen porter van onse stat van Lovene... te campe eisscen en mach noch roepen van enghenen faiten; en ware of die portren van weder side vechten wouden. *K. d. stad Loven* 17 sept. 1304 a. 4. *It. C. v. Maastricht, Stat.* v. 1380 a. 94. Piot, *Chron.* 180 (1424). *Jus feud. Fl. vetus* c. 66—76; 122, 134 (1427—1431).

CAMPERLIJCK, CAMPELIJCK (Campelic) 1) *Bouwvallig*, fr. *ruineux.* Kil. Kamperlick. *Periculose.* Kamperlick staen. *In summo discrimine sive periculo et necessitate esse.* || Dat wy aen den toren ghedaen hebben, dat en is maer eenen hoeck, aen deen syde, dat soo camperlyck stont, dat wy alle daghe meynden dat het soude vallen. VAN EVEN, *Louv. mon.* 36 (5).

2) Fig. *Moeilijk, netelig, gevaarlijk, hachelijk*, fr. *difficile, scabreux, dangereux, critique.* || Ziende dat mijn heere den hoochbailliu, hoe campelic datter stont, eñ dat noch bijna alle dijnghen desen anghaende onvoorzien eñ onbewaert waren,.. FERD. VANDER HAEGHEN, *Ber. tijden*, I 104. Eñ het stont alsnu binnen Ghendt zeer campelic. DE POTTER, *Chron.* 273 (1579):

CAMPGEDING, CAMPING, zn. Zie CAMP, en CAMPRECHT. || Van nu voortaen zo zullen cesseeren alle goudynghen eñ campinghen [*var.* campghedinghe] van successien, eñ om ander civile zaeken. DE PR. en BR. XVI. *Assenede* 43 (1242).

CAMPLIJCK, KEMPLIC, bn. Kamplijcke woorden. *Ten gerechtelijken kamp uitdagende woorden*, fr. *des paroles provocantes au combat judiciaire.* Zie Grimm. kämpflich, kampflich. || In den jore ons Heren MCCC eñ LVI, so wart eyn statuit gemact in der stad van Luitken, int palais, overmits die gantse stat, so wat porter den anderen voer gericht kemplic woirdt toespreke, die alsollich woren dat kamp darom onthalden eñ verbonden mochte werden, dergheen dee also den anderen kemplic toespreke, dat dee solde verboeren eynen weegh in Cyper, der stat te beteringen;.. so we van ons den anderen voer gericht te kampe heisght eñ home kemplic woirdt toespriect,.. id en were dan vor onsen geduchtigen here van Luitken, in den pays [?], dat de verboeren sal... *C. v. Maastricht, Stat.* v. 1380 a. 94.

CAMPOS, zn. (Acc. plur. v. het Lat. *campus*). *Speeltijd, verlof, vrijaf*, fr. *congé.* || Selen insgelycx die meesters schuldich syn die joncheyt te leeren *pietatem et civiles mores*, eñ goede toesicht te nemen dat deselve kinderen nyet en loopen achter straeten spelen, hun verbiedende het tuysschen op de kerckhoven eñ elders, mede het baeden eñ op het eysch (*sic*) loopen. Maer in plaetsen van dyen sullen moghen *campos* hebben eñ ter presentie van eenen meester ferieren. P. V. BETS, *Brab. mus.* (Van Even), I 50, *P. P. Augustijnen school te Thienen* 1617. Zie ook La Curne.

CAMPRECHT, zn. o. *Kamprecht; recht en rechtspleging in zake van het gerechtelijk tweegevecht*, fr. *combat judiciaire; droit et procédure en matière du combat judiciaire.* || Van camprechte. Dat opperste rechte es camprecht; eñ dat bedinghet men metten mannen, eñ wyst de justicie. Daerof ware zeer lanc te scrivene, eñ het compt in Vlaendre lettel te doene. *Jus feud. Fl. vetus* c. LXVI. Die

eenen man begheert te campe, moet eerst causeren voor den prinche van den lande de sake; eñ behoort te wesene van trauweloosheden in faite van wapenen, of van verraednessen, of van donkeren saeken ghedaen jeghen zinen here eñ prinche te contrarien; of omme vonnessen, of omme kennessen ghewyst of ghekent in hove, daer deen soude secghen dat quaed eñ valsch ware, eñ dandre soude secghen dat goed eñ gherechtich ware, eñ deen soude dat up den andren goed willen maken met zinen live, eñ zinen pand [*doorgaans zijnen handschoen*] bieden; of van zo bedecten dinghen van archeden, dat men se niet anders ter kennessen bringhen mochten. *Ib.* c. LXVII.

CAMPROEN, zn. v. *Kapraaf*, *dakspar* (?), fr. *chevron*. || Doende opte zelve torrekens maken goede oversprongen daecken van eycken houte, eñ die decken met schalien van Merten Fosse [*l.* Martinfosse], van der middelste camproene. GÉNARD, *Antw. arch.* I 49 (1481).

CAMPSPEL, zn. m. *Strijdkunst*, fr. *art de combattre*. Grimm Kampfkunst en Kampfspiel. *Ars duellica. Agon*, *ludus gymnicus*. || Als zy campvast zyn, so wyst men hem vuerst XL daghen, omme te leerne campspel. *Jus feud. Fl. vetus* c. 72. *De uitgever teekent hierop aan: Itque etiam solenni hac formula a judice erat petendum:* Ic protestere te hebben tyt eñ dach beteickent; hangende welcker tyt ic mach worden „onderwesen" tot alle tgeene datter dient eñ behoert in allen faite van campe van battaelie, te hebben „meester" eñ „instructoer" daertoe dienende, *cet. Vide* Jan Bottelgier *Summ. Rural.* cap. 75 a. 6.

CAMPSTOCK (Campstoc), zn. m. || Daerna, zo riepen dyrauden *Lessies*, *lessies*. *Lessie les aler faire leur devoir*. Item, danlegghere quam eerst uute te voet, zine glavie root in de rechter hant, eñ in dandre hant zinen campstoc. OL. V. DIXMUDE 135.

CAMPVAST, bn. Campvast zijn. 1) *Wettelijk gemachtigd zijn om den gerechtelijken kamp te strijden*, fr. *être légalement admis au combat judiciaire*. || Als zy campvast zyn, so wyst men hem vuerst XL daghen, omme te leerne campspel. *Jus feud. Fl. vetus* c. 72. *It. C. leenhof d. Burcht v. Brugge* a. 70.

2) *Zich bekwaam gemaakt hebben*, — *aan de vereischten voldaan hebben* — *om in rechte te verschijnen*, fr. *s'être rendu habile à comparaître en justice*, *avoir satisfait aux conditions requises*. Zie HOFWEERDICH. || Deen poortere jeghens dandere beede campvast in hove zijnde, hebben wet van derden daghe; eñ als zy in hove niet beede en zijn van zeven schepenen gheseyt te acht daghen. DE PR. en BR. VI. *Nevele* 40 (1569).

CANARIESUICKER, zn. *Kanariesuiker*, fr. *sucre des Canaries*. || *Anno* 1508 quamen ter Veer, in Zeelandt, twee schepen uit Canarien, eñ waren deerste die uut Zeelandt in Spaengnen in de eylanden gheweest hadden, dewelcke gheladen waren met Canarie-suycker. PIOT, *Chron.* 284. *It.* Ferd. Vander Haeghen, *Ber. tijden* I 116; Génard, *Antw. arch.* I 97.

CANCEL, zn. 's Heeren cancel (ook 's heeren camer, en 's heeren tafel). *De vorstelijke schatkist of -kamer*, *de fiscus*, fr. *le trésor du prince*, *le trésor*, *le fisc*. || Soo sal hy daervore, *Gode ter eeren*, den heere eñ der stede ter beteringe, *verdronken worden in eene tonne*, eñ syn lichaem voortgebracht op 't galgoort, eñ aldaer gehangen worden aen de galghe, eñ syne goederen geconfisqueert eñ geleydt tot 's heeren cancele. CANNAERT 310, *Halsstraf v. eenen herdooper te Dordrecht* 1558.

CANCELLEEREN, bw. Eene gezegelde oorkonde. Die *vernietigen*, *in 't algemeen*, *met pennetrekken of doorsneden in den vorm van traliewerk*, fr. (*un diplôme*) *l'annuler*, *en général*, *au moyen de traits de plume ou de coupures en forme de treillis;* ofr. *canceller*. || Welke cancellier [*nl.* v. Brabant],.. uut specialen laste, heyten eñ bevele desselfs ons genadichs heeren,.. den voirseiden brief tot hemwaert nemende, sneet hem den seghel af, sneeten voirt, scoirden eñ cancelleerden in stucken, eñ vernyelden geheellic eñ altemael, in presentien eñ in jeghenwoirdicheit... enz. A. WAUTERS, *Environs* II 67, *Afschaffing d. lakeng. te Merchten* (1411).

CANDEEL, zn. *Kandeel*, *een lekkere warme drank*, *een zuipen*, fr. *certaine boisson délicate et chaude*. Kil. kandeel / suypen. *Cyceon*, etc. — Candeeldach, zn. m. *Volgens* De Bo *de dag die volgt op eene kermis*, *bruiloft*, *enz.*, *wanneer men op dien dag een vreugdemaal geeft*, fr. *selon* De Bo *le jour qui suit une kermesse*, *une noce*, *etc.*, *lorsqu'on donne ce jour-là un joyeux repas*. Kil. Kandeelfeeste *fland. Repotia* (*Een gastmaal*, *dat de Ouden daags na de bruyloft gewoon waren te houden*. Pitiscus). || An Salomon van Roubaix, wethouder deser stede,.. up den XIII septembris 1616, wesende den candeeldach van de bruloftfeeste van Nicollaes van Roubaix. — Aen Jan de Croix, stedehoudere van den hoochbailliu deser stede,.. den XXVIII septembris 1616, wesende zyn feestelicken candeeldach van huwelicke. REMBRY I 674.

CANDELAER (Kandelere, C—eer), zn. m. *Kandelaar*, fr. *chandelier*. Kil. Kandelaer. *Candelabrum*. Reeds verlatijnscht in eenen schepenbrief v. Diest v. 1298. *Johannes dictus Thes*, *filius quondam Walteri Candelarii* (?). || Item iij tenen candelers. *Tol te Mechelen* 14de E. Item, 1 houten gescilderden peesche [peersche, paarse?] kandelere. *Inv. Borcht te Loven* 1436. Item, noch xi coperen candeleers, soe groot, soe cleyne. *Inv. V. d. Hulst* 1489.

CANE (Kaene), zn. *Lichte en dunne wandelstok*, fr. *canne*, *badine*. De Bo Kaan, kane. Eene rieten kane. || Riet: Riete kaenen, gemonteert ofte ongemonteert, par pond groote, 4 gr. *Pl. v. Vl. Postgeld te Brugge* 17 juli 1779; XI 792.

CANEEL (Canneel), zn. *Kaneel*, fr. *de la canelle*. Kil. Kaneel. *Casia* vulgo *canella. Cinnamum*, *cinnamomum*. || *Pro quintallo croci*, *gingibris*, *cynamomi*,.. *Engelsche tol te Antw.* 1305. Van elcken hondert sofferaens, gimbaer, canneel,.. *Hansatol.* 1409. Van elcker baelen pepers, ghynbers, greynen, canneelen,.. *Tol op de Zenne* 1436/1531. Kaneels van over zee, een kiste, geëv. XXX lb. Een mande dito op XV lb. Een kiste comende te lande op XV lb. Een bale uuytvaerende te lande, deen deur dandere, XV lb. *Schatting* 1551.

CANEFAS (Kanevets, kennevets, canivets, canifas), zn. *Kanefas*, fr. *canevas*. Kil. Kanefas/ Kanefasdoeck. *Canabina vestis*, *cannabalea tela*, vulgo *cannavacium*. || Van kanevetse eñ van lininen te beslane, daerof en es die coopman niet sculdich. *Tol te Brugge* 1252. *Pro quolibet millenario canubii. Tol. v.* 1315. Ix groets waert [groot zwart] canifas, dat men cochte, sacke af te makene brieve in te hanghene int contoer op der scepenen camere. MERTENS en TORFS II 640 (1401). Van elcken

duysent canefas. *Tol. v.* 1409. Canefas: hondert ellen II gro. — 1 pack van XII^c lb. IX 1/2 gro. 1 pack van Bourgoignen, daer een peert twee packen aff draeghet III gro. 1 rolle uuyt Hollandt oft Oost, XII gro. Een balouterken canefas IIII gro. Eñ nae advenant van c ellen II gro. *Watertol* 1550. Canefas. Een pack geëv^t XV lb. gr. Vl. Een balouterken canefas van III^c XXX ellen, geëv^t. IIII lb. gr. *Schatling v.* 1551. Rollen van Boldavid oft canivetsen. *Pl. v. Vl.* I 363, 376. Een witte kennevetsen casacke. FERD. VANDER HAEGHEN III 305.

CANEP, zn. *Hennep, kemp*, fr. *chanvre.* Kil. Kemp. j. kennep. *Cannabis.* Zie CAEMP. — Canepins werck. *Koorden van hennep of kemp*, fr. *cordes de chanvre.* || Item, ghecocht jeghen Tristinne den Jonge, XXIX pond canepins werc, eñ coste tpond II gro. Item, VIII bastinen linen,.. It. XIX poelkino,.. eñ II paer stringhen. MACQUET, *Damme* 232, *Reken. Brugge* 1384. *A Denis de le Scape douvrage de canep, pesant* II^c II liv. a XX d^r le livre. *Ypriana* I 44 (1377).

CANESIE, CANONISIE, zn.v. *Kanunnikdij, kapittel*, fr. *chapitre* (*de chanoines*). Kil. Kanonisye. *Canonicatus.* || Tot Haerlebeke,.. alwaer eene schoone cannonisie staet. PIOT, *Chron.* 785 (1595). Daer wasser een groot ghedeel [*nl.* beeldstormers] in de canesije van Sonte Pharahilden, daer zijt ooc al cuijschten eñ in sticken braken. FERD. VANDER HAEGHEN, *Ber. tijden* I 110. It. II 18; III 15. *It.* JAN V. DIXMUDE 11. 31.

CANEVE, zn. *Soort van ijzeren band*, fr. *sorte d'attache de fer.* Vgl. KENNEVE. || Item, XI caneven, daeraf dat de VIII aen de twee doren sijn, eñ III aen de pyle, daer de doren aen hanghen... It. van den naghelen, daer de spanghen eñ caneve eñ doren mede ghenaghelt sijn. MERTENS en TORFS II 618.

CANIANTEN, CANGEANTEN, zn. mv. *Zekere veelkleurige kleedingstof*, fr. *certaine étoffe multicolore pour vêtements.* Kil. Kaniant, kangiant. *Vestis polymita, versicolor, babylonica, vulgo cangianta.* D'Arsy. Kanjant. *Sorte de drap bigarré.* Ofr. Cangier: *changer.* || Cangeanten, fluwele trypen, ostaden oft sargien, eñ andere wercken, die ghemaeckt worden te Dornick eñ te Rijssele. *Pl. v. Brab.* 27 febr. 1603 a. 7; I 301. *It. Tol te Antw.* 1623. *Zie ook* BOURATTEN, *en, aldaar, het verbod van invoer.*

CANIFISTUREN. Zie CASSIE.

CANICANTEN, zn. mv. *Ongewaterd kamelot*, fr. *camelot non moiré.* || Sayen, canicanten oft ongewatert camelot, 1 pack van omtrent CXX stucken, op XL s. *Schatting* 1551.

CANNE, zn. *Kan, pot, vat van onbepaalden inhoud*, fr. *pot, vase d'une contenance indéterminée.* Kil. *auct.* Kanne. *Poculum,.. Un pot, cruche.* || Item, noch een tenen gheltcanne eñ dri tenen quaertcannen, eñ een tenen deerdelcanne, eñ II half waelpot-cannekens, eñ II breede scoelers (?). *Inv. V. d. Hulst* 1489. Zie ook GELTCANNE. — Kannen. Hondert steenen cruycken, 1 gro. *Watertol* 1550. — Kil. *vertaalt de* kanne wijns door *Quartarius vini, 't welk zou overeenkomen met de* "quaertcanne" *van bij V. d. Hulst; deze meldt ook" een tenen canne van vier quarteren"; wij meenen, dat door quaertcanne een* pot *van twee pinten moet verstaan worden, un pot de vin, zegt* D'Arsy. || *Reken. stad Ninove* 1482, *en passim.*

CANNEBACK, zn. *Schenkblad* (?), fr. *baquet à pots et verres, plateau* (?). || Item, lessenaers, cannebacken, manasierkens,.. *O.-P.-B. autr.* 30 jan. 1737, II 4; V 156, *Schrijnwerkers te Brugge.*

CANNEBREKERS, zn. mv. *Eene soort van harden bouwsteen*, fr. *sorte de pierre à bâtir dure.* || Een weerck [*nl.* 't Sas van Gent] wel beziens weerdich, als oft al van eenen steen gheghoten ware; waeraf, onder den vloer, met tijrasse, cannebekers [*l.* cannebrekers] perpeijn eñ andersins, wel een mans lijnchde diepe ghefondeert es, eñ in sommighe steden XV of XVI voeten diep. FERD. VANDER HAEGHEN, *Ber. tijden* II 298. Betaelt Michiel De Mueleneere, schipman van Ghendt, van ghebrocht thebbene van Andworpen binnen deser steede, XIII duust steens ghenaempt cannebrekers, omme tvauteeren van der poye van den scepenenhuuse, de somme van LXXII lib. par., hierinne begrepen de vrecht van dertich tonnen terrache. — Betaelt Augustin Maes, van ghebrocht thebbene te scepe, uuter voors. stede van Andworpen, VII duust van de voors. cannebrekers,.. (*en nog een paar meldingen*). *Auden. meng.* III (349 (1528).

CANSELBIER. Zie KWANSELBIER.

CANSLUCKEN (Cansluken), zn. *Kans, goede uitval, gelukken*, fr. *bonne chance.* || Ten desen tyde eñ hier te vooren, midts de groote rysque eñ periclen der zee van alle pyraterie, men betaelde voor de vrecht alleenlick tot de Bretoenen, dewelcke al de vaert hadden, de somme van vyfthien zonnecroonen van elck vat wyns commende van St-Lucar eñ andere plaetsen in Spaengnen,.. eñ boven desen canslukens eñ groote avarijen. PIOT, *Chron.* 688 (1589).

CAPDIEF, zn. *Nachtdief, deugniet*, fr. *voleur de nuit, fripon.* A. de la Porte, *Schadt der Duytse en Spaensche talen: Ladron de noche, nachtdief.* Richelet *deugeniet. Frippon.* || Dat... daerenboven, in den winter, achter deselve boomen hun waeren schuylende rabbauwen, capdieven eñ diergelycke gespuys. MARTINEZ 129 (1610).

CAPELLE, zn. v. *Rustaltaar*, fr. *reposoir;* ook „autaer" genoemd. || An de zorghers van de capellen, ter hulpen van de oncosten by hemlieden ghedreghen int maecken eñ verchieren van dezelve capellen, ter eeren Godts eñ van de processien up den St. Jansdach 1598. — De capelle ofte den autaer gemaeckt up de Coorenmarckt op St. Jansdach 1661. REMBRY I 619.

CAPERCKEL. Zie COPERCKEL.

CAPITAEL, bn. — Capitale divisie. *Hoofdelijke, persoonlijke deeling*, fr. *partage par tête, individuel.* || Daer getrouwde kinderen van diversche bedden zijn, eñ iemant sterft de kinderen evennae bestaende, het ware in rechte linie oft uijter sijden, soo succederen deselve kinderen daerinne ghelijck, met capitaelder divisien. *C. v. Herentals* XII 19. — Capitael criesmen. *Hoofdmisdaad, lijfstraffelijke, met der dood of met levenslange verbanning strafbare misdaad*, fr. *crime capital, passible de la peine de mort ou de bannissement perpétuel.* || Hier suldy weten, dat de criesmen capitael, stucken eñ punten, dairomme men mach wordden ter doot gecondempneert, oft gepunieert met exilien, proscripcie, euwige banne, oft anderen saken equipolent metter doot, zijn dese: Te weten... enz. (*hierna volgt de opsomming van* 101 *hoofdmisdaden*). V. D. TAV. 55 v^0. Gecolloceerd voor verscheydene leelijke capitale feyten. GÉNARD, *Antw. arch.* I 430 (1607).

CAPITALIJCK (Capitalick), bijw. *Uit hoofde eener lijfstraffelijke misdaad*, fr. *du chef d'un crime.* || Premie van 50 guldens voor die sal aenbrengen Jan Adriaenssens,.. schipper, uytgebroken uyt het Steen, alwaer hy criminelyck en capitaelyck ge-

vangen was. GÉNARD, *Antw. arch.* I 194 (1532). — **Capitalijck concludeeren.** *Lijfstraffelijk, met eisch van de doodstraf besluiten*, fr. *conclure à la peine de mort.* || De schoutet van Antwerpen mach teghen den gevangenen syne conclusie deylen, eñ concluderen capitalick, oft tot eenige mulckten, punicien oft correctien, nae gelegentheyt der saken,.. *C. v. Antw.* 1545, I 7. Den voors. heer drossaert oft stadthouder,.. genoechsame stoffe hebbende om capitalijck te concluderen, soo neemt hij teghens dien knape... conclusie.., ten eijnde hij sal hebben verbeurt sijn lijf eñ goet,.. *C. v. Deurne*, 1612, I 16. **Capiteinen des rijks**, fr. *capitaines de l'Empire.* || Men vynt principalijc vierderhande manieren van leenen: dierste zijn princelijcke leenen, als zijn coninckrijcke, hertoochdomme eñ graefscappen, die men van den keyser houdende is eñ die bij den keyser gegeven zijn, eñ dese leenmannen heet men capitaine des Rycx. V. D. TAV. 194 v⁰. *It.* Wielant, *Leenrecht* 17.

CAPITEINSCHAP, zn. o. *Ambt van kastelein of burgvoogd*, fr. *fonctions de châtelain.* || Het drossaetampt eñ capiteynschap van der stadt eñ slote van den Grave eñ van den lande van Cuyck. *Rekenk. v. Brab.* reg. 138 fol. 306 v⁰., *brief v. d.* 20 mrt 1539.

Capittel bibael. *Zoo heette men te Iperen de geestelijke gepriviligieerde tapperij of cantine*, fr. *chapitre bibal; on appelait ainsi à Ypres la cantine ecclésiastique. Ypriana* I 274; V 114.

CAPITTELSTAT, zn. v. *Kapittelzaal*, *fr. salle capitulaire.* || Hebben wij,.. voer ons eñ onse naecomelingen, in onser capittelstat daeromme capittele haldende,.. eendrechtelijcke overdragen, dat... PIOT, *Cart.* II 259 (1437), *Munster v. Milen.*

CAPOEN. Zie CAPUIN.

CAPPAERT, zn. *Spotnaam der munniken*, fr. *sobriquet des moines.* Kil. Kappaerdt. *Cucullatus.* || tQuaetste dat wij [*nl.* de Geuzen] doen willen, dat es dat wij de nesten verstoren eñ nitseleren willen daer die havicken eñ grijpvalcken in nestelen, dat zijn de cloosters daer de cappaerts in schulen. FERD. VANDER HAEGHEN, *Ber. tijden* II 68.

CAPPE, zn. *Een boven- of overkleed, nagenoeg een mantel, het geheele lichaam bedekkend, en voorzien van een hoofddeksel, dat men opzet of laat hangen*, fr. *cape, chape, vêtement de dessus, se rapprochant du manteau, couvrant à peu près tout le corps, et pourvu d'un capuchon, que l'on met ou qu'on rabat.* La Curne Cape: *court manteau avec capuchon. Bij* Kil. *auct. is de Kappe slechts een hoofddeksel: Capitium, pileus, cucullus. Cappe, capot, chaperon;* doch Plantijn: Cappe: *Une chappe, ou cappe..*, voegt er bij *humerale tegmen* (*een schouderkleed*), en *chlamis* (*een krijgsrok, een krijgsmantel*). Kil. Veldkappe; Spanoghe *Chlamys Krijgsmantel, veldkappe.* || Indien hy gheenen tabbaert en heeft, soo sal hy hebben sijnen besten mantel oft cappe. *C. v. Antw.* 1582, t. 41 a. 101, *Stadsvoordeel.* [Zij] verstaken oft verzwijnden haren predicant, hem over den hals weerpende een van hare cappen oft mantels, omdat men hem te min kennen zoude. FERD. VANDER HAEGHEN, *Ber. tijden* I 4. — Spaensche cappe; fr. *une chappe à l'Espaignole.* (Pantijn). D'Arsy *Chape ou cape de Biar, ou à l'Espagnole.* || I Spaensche geboorde cappe. GÉNARD, *Antw. arch.* II 268, *Inv. Van Stralen* 1567. — Caplaken, zn. v. *Laken voor de kap of de pij eens kloosterlings*, fr. *drap pour un froc de religieux.* || Dat bovendien aen den religieus celebrant van deselve misse [*nl.* de dagelijksche mis in 't collegie van wethouders] sullen ghegheven worden, voor een kaplaeken, 's jaers 24 guldens. *Ord. Alb. Antw.* 1618, *Uitgaven*, IX 2. — Cappe des hemels. Fig. en gemeen. *Firmament, hemel*, fr. *calotte des cieux, firmament.* || Wie esser onder de cappe des hemels of hij en mach wel somtijts hem mesghaen? FERD. VANDER HAEGHEN, *Ber. tijden* I 72.

CAPPERS, zn. mv. Zooals thans. *Kappers* (*vrucht*), fr. *câpres.* Kil. *auct. Capparis. Des capres.* || Cappers. Cleyn, een pijpe geëv. iij lb. Vls. Andere cappers, een pijpe geëv. 1 lb. Vls. *Schatting van* 1551.

CAPRAVE, zn. *Kapraaf, kaprave, dakspar*, fr. *chevron de toit.* Kil. *auct.* Kaprave / dackribbe. *Canterius. Chevron.* || Capraeven. Delen van Meydenbourg, Noordlandt, Pruysschen, etc. de 120 stucken VIII gr Sperren, dobbel sperren oft capraven, het 100 VIII gr. *Tol v.* 1623 *te Antw.*

CAPROEN, Capruin, zn. m. Zooals thans. *Kaproen, kapruin, algemeen mans- en vrouwenhoofddeksel in de middeleeuwen*, fr. *chaperon, couvre-chef général d'hommes et de femmes au moyen-âge.* Kil. Kapruyn. *Cucullus, capitium, gal. chaperon*, Kapruyn / Kovel der vrouw. Plantijn Capruin. *Chaperon ou cocluchon.* — *Capruin die men op de schouderen draecht. Humerale* (*ook bij* Kil.); Flouweele capruijn. — Vrouwen capruyn. Zie La Curne. || Dat gheen portere, of die binnen Antwerpen buycvast sitten, rocke, wimbeyse, scoupen, hoyken noch caproene gheven en mach noch nemen dan denghenen die in sinen ate oft dranke sijn, of die hem soe nae sijn van maegscepen dat hi se bevreden mach; uutghenomen alle ambachtslieden met horen ambachte. *Kb. v. Antw.* a. 192. Vort verbiede wi... bi lichte te werkene,.. sonder caproene te voederne,.. *K. parmentiers te St. Pieters* 27 oct. 1230. *Unum capucium dictum* fluelen capruyn, *et unum capucium dictum* geleethden (?) capruyn *cum nodis aureis. Inv. Arnts s Greven* 1391. Eenen blaeuwen capproen met XII perlinen cnoppen. DE PR. en BR. *Gent* I 125 (1410). I sangwinen capruyn met 1 tappe. I zwartten capruyne met 1 tappe en II dolfijns. Noch I droeven [donkerkleurigen?] capruyn met I cortten tappe. *Inv. deken Daneels* 1483.) Drie swerte capruyne, van weleghen die eenen heeft eenen tap, en die ander twee niet oft eghenen. Twee sandereyen capruynen met tappen. *Inv. Mr. V. d. Hulst* 1489. Zie ook DOLPHIJN. — *De kaproen was het onderscheidingsteeken van ridders, van Staats- en stadsambtenaren en dienaren, en van gildebroeders*, fr. *le chaperon était la marque distinctive des chevaliers, des fonctionnaires et serviteurs de l'Etat et de la ville, et des confrères des gildes.* || Item, van lakene daer de ridderen van der stat, de scouthet, damman, rentmeesteren, scepenen, clerke, knapen eñ andere dienaires caproene af hadden, van der vors. scutters-paruere, wert gecocht een half wit laken, dat men roet verwen dede. Item, XIII ellen groens lakens die men daertoe cochte, te vaesschen. MERTENS en TORFS, II 635 *stadsrek.* 1401, *Stadskleedij.* Item, dat men een groet deel van der goeder liede caproenen van den scutters-paruere sniden dede, eñ de vaesschen innaeyen. Item, dat men XXI caproene benaeyen dede, die de scepenen eñ andere goede liede van der stat hadden. Item, de caproene, die onse heere eñ sine sonen hadden, coste te lakene eñ te benaeynene, altesamen VIII sch. gr. Vlems. *Ib.* 636. — **Bonte caproenen.** *Benaming der broederschap van den H. Geest, die de*

ijke diensten van de kapel der Lakengilde te ı *uitoefenden*, fr. *chaperons bigarrés; nom de* ıfrérie du St.-Esprit, qui célébrait le service de la chapelle des drapiers à Ipres. Ypriana ı, *met verwijzing naar de Flandria illustrata* ıderus I 373. — **Roode caproenen.** *Benavan de keurbende der stedelijke krijgsmacht te* :, fr. *Chaperons rouges, nom de la troupe de la milice communale à Ypres. Ypriana* 321. — *Onder dezelfde benaming had de stad* 'e *eene bende gewapende mannen, bestaande ge-* jk *uit honderd man*, fr. *la ville de Bruges une compagnie de gens armés, appelés du nom; elle se composait ordinairement de cent* ıs. GAILLIARD *Inv d. arch. de Bruges, Table* 78. — **De Witte caproenen**, *te Gent, aanvankelijk aangesteld om den justitie-offi-* ij *te staan in de uitvoering van de bevelen en* sen *der schepenen, vormden later als de voor-* des *gemeentelijken legers, en maakten zich blijvenden naam in de geschiedenis van Vlaan-* in *den volksopstand tegen graaf Lodewijk* Male. *Zij werden afgeschaft door het traktaat* 'adsant, 1492 (DE PR en BR. *Gent*, I 369— fr. *les Chaperons blancs à Gand furent d'abord* ıés *pour assister l'officier de justice dans* ıtion *des ordonnances et sentences des éche-* ils *constituèrent plus tard comme l'avant-garde* ırmée *communale, et se firent un renom qui* ı *toujours dans l'histoire de la Flandre, dans* 'rection *du peuple contre le comte Louis de Ils furent abolis par le traité de Cadsant*, ı92. || Van tween witten curten lakenen, ıeselve [*nl.* Witte caproenen] witte caproenen ıen, eñ Gossiin Aliip [hun overste] eenen DE PR. en BR. *Gent*, I 370, *stadsrek. v.* Dat de Witte Caproenen geabolieert eñ af- ŧ zullen worden. *C. v. Gent*, II 62, *Peis v.* ınd 1492. — **Caproenen maken te** ı r. *Vergaderingen houden*, fr. *tenir des assem-* || Dat men te Sente-Cornelijs op den Steen- eñ te Sente-Joos-ten Noede, engheene eten- [*nl.* een feestelijk maal] tsjaers houden en ıoch eten te gadere, noch oic [met?] ander gemeynschap van caprunen te gader maken en, noch etentijt. *Belg. Mus.* VII 307, *Stads-Brussel* 1360. Item, selen sy van jaer te ıapruyne te gader maken, eñ sullen haer ge- ɔ houden van siut Jorys in Onser-Vrouwen ɜ opten Zavel. A. WAUTERS, *Sermens* 18 a. 4), en *passim*. Zie ook DE PR. en BR. [I 525; III 68 en 492; *Vad. Mus.* III 124; ıe, *Collatie* 179.

PRULLE, zn. *Gestikt sieraad op den rug koorkap*, fr. *ornement brodé sur le dos d'une* (?). || Een witte Inghelsche damaste choor- ı met de *Boodtschap van Maria* op de caprulle, ooren met goudt gheborduert, waerinne syn ıude figueren van de *Twaalf apostelen*,.. :oo fluweele coorcappe, met goudt ghebor- op de caprulle het wapen van Oingnies;.. ritte Inghelsche damaste coorcappe, op de le *Onze-Vrauwe Hemelvaert*, met goude ın eñ met *acht* van de twaelf *Apostelen* ghe- ırt; DE PR. en BR. XV. *Middelburg* 112, 113; ı (1462—1653).

ᴾTEEREN, bw. *Begrijpen (met het verstand)*, ıprendre *(dans sa pensée)*. || Van ghelijcken niemandt t'sijnen huyse laeten sijn vertreck ı aen eenighe landtloopers ofte bedelaers,.. hiermede te capteren de bedelaers ofte bedelaressen bij avondt komende, om voor eenen naght te blijven. DE PR. en BR. XIV. *Boekhout* 86, a. 60 (1684).

CAPTIE, zn. *Arglistigheid*, fr. *artifice*. || Omme alle captien van verstekinge, eñ alle oorsaecke van extraordinaire vergaederinge te weiren, dat leenmannen eñ schepenen, niet voorsien zynde van schepenhuys, zullen doen publiceeren alle jaeren,.. waer sy leenhof ofte vierschaere zijn houdende,.. *C. v. Aalst*, regl. 31 juli 1752 a. 8, blz. 731.

CAPUIN, CAPOEN (Capone, cappune, cappoen, cappuyn), zn. m. *Kapoen*, fr. *chapon*. *Veelvoudig voorkomende cijns in natura in de middeleeuwen; in geld werd hij doorgaans berekend op vijftien Brab. stuivers*, fr. *cens en nature qui se présente fréquemment au moyen-âge; il était généralement évalué en argent à quinze sous de Brabant*. || Dat selve lant.., dat heft hij Boidine Molenisere wedergegeven terfleken pachte, ombe 1 mudde tarwen eñ ombe II capone siars. *Oork. v. Mei* 1249. Drie pont erfleecs chens eñ vyf s. eñ vif capune. *Oork.* 18 jan. 1293. XXXVII scellinghen eñ VII capone. *Oork.* 5 juli 1299. Hij [*nl.* de vassal] vermach wel, omme zijn hof te stofferene van den mannen die hem ghebreken, uut te ghevene eñ te splijtene eenige cleene partie van denselven leene, gelijc als een ganspoel, eenen cappoen tjaers, oft diergelijcke, sonder daertoe te nemen eenich consent. WIELANT, *Leenrecht* 27. Een zaet cappuyn, op welcken gront dien uytgaet, indien daer geen huys op en staet, moet daervoor jaerlycx geven eenen cappuyn in specie, gelyck een andor cappuyn; maer indien den proprietaris daer een huys op stelt, soo moet hy het soo hoogh stellen dat den grontheer eñ syn knechten, sittende te peerde, met een lancie gericht, can staen eñ schuylen, en is niet gehouden den saet cappuyn, noch in specie, noch in gelde te betaolen; maer indien het huys soo hoogh niet en is, moet hy den cappuyn in specie blijven betalen, blyvende den gront altyt subject, enz. *Den schat der cheynsen*, 87 (L. Galesloot, *Heptarchie* 64). — *De rentmeester van Brabant te Loven moest jaarlijks, aan die der Rekenkamer, geven* 4 *kapuinen, die van Thienen ook, die van Nijvel, van Vilvoorden en van Geldenaken* 6, *en die van Mechelen* 4 (*Rekenk. v. Brab. reg.* 134 *fol.* 177). *Le receveur de Louvain devait annuellement à ceux de la Chambre des comptes* 4 *chapons, celui de Tirlemont aussi, celui de Nivelle, celui de Vilvorde, celui de Jodoigne* 6, *de Malines* 4.

Carabiniers en **Curassiers.** *Aldus noemde men sedert* 1706, *te Brussel en elders, de aanhangers resp. van Philips V en van Karel III. Zij droegen voor kenteeken, de eene kleine vuurroerkens, de andere zilveren harnasjes*, fr. *Carabiniers et cuirassiers. On nommait ainsi, depuis* 1706, *à Bruxelles et ailleurs, les partisans respectifs de Philippe V et de Charles III. Ils portaient pour signes distinctifs, les uns de petites carabines, les autres de petites cuirasses d'argent*. HANSEN, *Krijgs- en partijnamen;* Henne et Wauters, *Hist. de Brux.* II 181.

CARBINDER, Kerbinder (Keerbinder), zn. *Lader en ontlader van karren en wagens*, fr. *chargeur et déchargeur de charrettes et chariots*. || Sullen hen oock alle keerbinders, craenkinderen, schraffeleers oft werveneers wachten eñ vermyden te packen op sondaghen eñ voornoemde vierdaghen, eenighe coopmanschap, dan alleene veutgoet d'welck bederven soude. *Pl. v. Brab.* I 61, z. j. Salaris en tax der kerbinders, van het laeden eñ ontlaeden

der waegens en kerren. GÉNARD, *Antw. arch.* I 279 (1564).

CARBONARIS, zn. *Eene zekere munt* (?), fr. *certaine monnaie.* || De niet comparerende zal verbeuren een carbonaris van 6.00 guld. *Stadsarch. Bergen-op-Zoom*, *Losse stukken v.* 1747, 23 juli.

CARDASSE, CADASSE (Cadas), zn. *Vlokzijde*, *floretzijde*, *zijde-afval*, fr. *bourre de soie.* || Cadas, refus van sijde, de 100 lb. ghewichts, 4 1/2 gr. *Brab. landtol* 1615. Cadasse, oft refus van sijde, van den 120en penninck II gr. *Tol. te Antw.* 1 juli 1623. *It. Pl. v. Vl.* XI 813.

CARDE, zn. *Bedlaken*, fr. *drap. de lit* (?). || Een coetse met carden van IV ellen, 1 roide chargie. *Acad. d'archéol.* 1854 blz. 53, *Inv. opte Borch.* 1436.

CARDEWAGEN (K—), zn. *Kordewagen*, *kruiwagen*, fr. *brouette.* Kil. *auct.* Kordewaegen, Koordewagen, *Sarracum*,.. *Chariot à porter bois ou pierres*, *brouëtte.* || *Qui alterius trabones deducit cum* kardewaghen, *aperte sive clam*, *contra voluntatem illius cujus trabones sunt*, *convictus restituat trabones ablatos in quadruplo*, *et dabit domino decem solidos. K. v. Watervliet* 1258.

CARDRIJVER, KERDRIJVER, zn. *Karredrijver*, *karreman*, fr. *charretier.* Kil. Karredrijver. *Carrucarius*,.. || Voer lackaegie oft drank van de kerdryvers en cruyenwageners. Zie HEIJER; zie ook DRIJVER.

CAREL. Zie KEREL.

CAREN. Zie COREN.

CARENE, CARINE, zn. Godsdienst. *Veertig dagen*, fr. (*Religion*) *quarante jours.* Kil. *App. Carene*, *vulgo Carena*, *quadragena: publicae poenitentiae sive indulgentiarum genus.* Maigne d'Arnis Carena. *Quadragesima pars.* || Als men de voorseyde helichdome toecht, de voorseide XV daghe lanc, so verdient men daer VIIIc jaer en VIIIc carinen afflaets. *Belg. Mus.* III 409, *Van den pardoene te Aken*, 15de E.

CARIJN, CARINE (Carrin), zn. *Legerwagen*, *troswagen*, fr. *chariot de bagages*, *fourgon.* Kil. Karrijne, *vet. fland.* j. karre, *carrus*, *currus.* La Curne Carin: *Charrois*, *équipages.* || Hy [*nl.* de graaf v. Namen] quam te Curterike in tcasteel, eñ hy steldere een capitein, eñ te Audenaerde dierghelike, eñ hy, synde by Gheertsberghe, hy sendede daer syn carrin, zyn kuekene, zyn capelle, zyn sommiers, eñ oec eene menichte van volke. JAN v. DIXMUDE 209. Dat negheen caryn [*nl.* wagen] en trecke voor sent Joris caryn. CANNAERT 411, *Optocht v. h. Vlaamsch Leger.* Ghegheven VII ghesellen, die gewapent ghinghen met den carine van der stede. — VIII wagheneers, die de viere carine voerden met den XV ghesellen voren ghenoumt. *Auden. meng.* IV 8 (1436). Daer so quamen een deel lieden van wapenen uut den steert van haren caryne, eñ sloughen daerin eñ staken tvier, eñ verberrenden twee waghenen eñ datter up was, eñ sloughen eenighen van den ghesellen die up tcarryn waeren. — Eñ was de nombre van allen den heren groot tot tien duust,.. eñ zonden alle de waghenaers eñ die de carynen volghden. OL. v. DIXMUDE 65. 150; *it.* 5. 45. 80. 85. *It.* Schayes, *Collatie* 446. 456.

CARIOT, zn. o. *Wagentje*, fr. *petit chariot.* || Item, ghecocht jeghen Martin Waghemakere een kariot met twee wielkens, om der stede busse op te voerene, coste XVIII s. *Stadsrek. Ninove* 1476.

CARCANT, zn. *Halssieraad*, *halssnoer van goud of zilver*, fr. *collier d'ornement*, *d'or ou d'argent*; ofr. *carcan.* Zie La Curne. D'Arsy Carkant. *Collier doré*, *carquan.* || Dat elcken persoen draghende voortaen gouden oft silveren laeckenen, goude oft silvere ketenen,.. goude carcanten oft bordueren,.. sal t'sjaers, al en droeghe hy oft sy [die] maer eens t'jaers, betaelen... twee Rinsguldenen eens. *Pl. v. Brab.* 14 dec. 1570 a. 121; II 49.

CARCKE, QUERQUE (Karke, kerke), zn. v. *Gewicht van* 400 *pond*, *bijzonder voor kruiderijen*, fr. *poids de* 400 *livres*, *partic. pour les épiceries;* ofr. kierque, querque. *Charge* (La Curne). Maigne d'Arnis Kerka: *Onus*, *charge.* Carcare: *Onerare*, *charger*, vf. *carger.* || *De kerca aluni*, *quatuor denarios. K. v. Nieuwpoort* 1163. *Carka aluminis*,.. *quatuor denarios; dimidia carka*... *Tol te Damme* 1252. Van alune, van greynen, pepere, comine, amandelen eñ van dierghelike, dat der waghe toebehord, diet bringhet, van der karke IV d. — Elke karke [ysers] vercocht, int huitvaren, IV d. *Tol te Brugge* 1252. I bale oft querque alluyns van IIIIc lib., II gro. Vls. *Watertol* 1550. Elke kerke, dat es 400 lb. weghens. JANSSEN en VAN DALE, *Zeeuwsch Vl.* V 32. Zie Gilliodts-Van Severen, *Inv.* II 193 aant. 4, en Gailliard v°. KARKE. — *Voor steenkolen moet het gewicht der* querque *merkelijk zwaarder geweest zijn*, fr. *le poids de la querque doit avoir été beaucoup plus considérable pour la houille.* || De aerbeyders sullen hebben voor iedere querque kolen die sal gelost worden... 14 guldens. Voor ieder querque kolen, die sy sullen lossen eñ draegen aen de quaey, thien guldens. REMBRY I 502 (1761). *Sur chacune querque de petitz charbons. Ib.* II 294 (1593).

CARLIER, zn. *Wagenmaker*, fr. *charron.* La Curne Carlier. || Daernaer d'oncosten ghereesen ter cause van de executie..; voorts huyshuere.., knaepen eñ maerten, smet eñ carlier... *C. v. Edingen* XVI 2.

CARMICK, Zie CRAMICK.

CARNIER, zn. *Doodsbeenderput*, fr. *charnier.* || Alle dese heeren [*nl.* die in den Guldensporenslag dood gebleven waren aan de Fransche zijde] waeren te Groeninghe begraven in den cloestere, elkerlyc by zinder wapene eñ wapenrox, eñ vele onghetallike andere waeren daer begraven, die niet zo wel bekent en waren, die waren alle in grote carnieren gheleyt, drie hondert ofte vier hondert te gadere in een pyt. JAN v. DIXMUDE 169; *it.* 269.

CAROEL (Karoel), zn. o. *Spinnewiel*, fr. *rouet.* || Anna, die huisvrouwe van den ouden Thobias. Dese sal sitten als een eerbaer oude vrouwe, hebbende op haeren schoot een karoel om gaeren oft wolle te spinnen. VAN EVEN, *L'Omgang*, 55 (1594).

CAROYE (Carroye), zn. *Legerwagen*, fr. *charroi*, *chariot de bagage, de l'armée.* || Zodatter veel carroys vivandiers eñ andere voetknechten, ooc pionniers, bleven eñ verdroncken in de riviere. PIOT, *Chron.* 328 (1558). — Caroypeerden. || Dat de voorseyde inghedyckte landen met haere inwoonders vreye eñ exempt sullen syn van logeryнghe van soldaeten eñ caroypeerden. DE PR. en BR. XV. *St. Jan* 3 (1651).

CAROSSE, CAROTSE, zn. v. *Koets*, *karos*, *speelwagen*, *reiswagen*, *de thans nog zelden gebruikte* diligentie, fr. *carrosse*, *voiture de promenade et de voyage*, (*diligence*). Biglotton Binarti 1702 Carosse. *Carruca*, *rheda.* Zie ook La Curne, en Quicherat *aldaar aangehaald.* || Voor alle grootsheidt en waerender [*nl. te Gent*, *op het einde der* 16de *en in het begin der* 17de *eeuw*] maer drij

carossen (die men doen hiet *Rosbaerden* — *lees* rosbaeren), te weten, den bisschop hielt eene met een peerdt, eñ den president van den Raede van Vlaenderen een ander; den castellain ofte gouverneur vant Spaensch casteel, willende meer pracht toghen als d'ander, hielt een met twee peerden. — *Onder de regeering van Albert en Isabella:* Den edeldom, door tincommen eñ ontfanghen van hunne goederen, pachten eñ rechten [renten?], begosten oock wat meer te domineeren met cnechten, peerden, coetsen ofte carossen te hauden. DE PR. en BR., *Gent* I 148—150 (Justo Billet). — Peerdengeld te betaelen: 120 guldens op elke carosse of speelwaegen met twee peerden, en 60 guldens voor elk rypeerd van plaisier. GÉNARD, *Antw. arch.* II 48, *Gebod v.* 2 jan. 1640. Hoedat die heeren wethouderen deser voors. stadt [*nl.* Brussel] aen de remonstranten... hebben toegestaen,.. twee mael ter weken van dese stadt te mogen vertrecken naer de stadt van Ghendt, met eene goede eñ gemackelijcke carotse, te weten, maendagh eñ donderdagh, om alsoo van Ghendt naer Brussel te keeren precis alle woensdagen eñ saterdagen, tot eenen redelijcken prijs van drij gulden voor iederen persoon. — datter groote distinctie is tusschen dusdaenige carotse eñ vrachtwaegens, tusschen carotsiers eñ voerlieden. DE POTTER, *Second. cart.* 298, 299 (1666).

CARREBINDERS, zn. mv. *Op- en afladers van wagens en karren*, fr. *corps des chargeurs et déchargeurs des chariots et charettes*, *vulgo* Karrebinders. *Rijksarchief: Déclarations de* 1784, *Malines.*

CARREE, QUARREE, zn. *Muntstempel*, fr. *carré, coin, matrice.* || Voort graveren der effigie eñ de wapen, hondert guldens wisselgeldt eñ dry guldens voor de ysers offte quarreen goedt te houden. ALP. VANDENPEEREBOOM, *Numismatique* 79 (1723). Dat de carreen der verordoneerde penninge onder d'hant hebbe, op den voet van de mede gezonde teeckeninge. *Ib.* 81. Voor het graveere van de carres... 25 pistolen. 90.

CARRUER (Karuer), zn. Caruren monsois (?). *Staande kragen*, fr. *collets montans* (?). || In desen tijdt waeren d'excessen van de costelicke cleederen, op de Fransche mode, soo in mans als in vrauwen, ghecommen... dat niemant sijnen staet, professie oft conditie en was kennende, want de procureurs vrauwen eñ dochters dorsten alsoowel rocken van wit sattijn draeghen, gheboort met groote gaude oft silvere canten, als die van raedtsheeren, van schepenen ofte advocaeten, jae, durfven wel draeghen karuren monsois ofte kraeghen, ghesteecken ofte ghevrocht met figueren, van 15, 20 ofte 25 ponden grooten Vlaems [*nl.* 90, 120, 150 guld. Brab.] DE PR. en BR. *Gent*, I 153 (Billet, *omtr.* 1667).

CARSMEN, zn. mv. Godsdienst. *Doosje, ampulle met de h. olie, chrismarium*, fr. (*Culte*) *chrismal, burette ou ampoule cont. les saintes huiles.* || Dat naerdien de voorseide kercke gheruineert eñ byzondere dornamenten van dien ghedestrueert waeren, namelick kelcken, carsmen, casulen eñ andere. ED. DE COUSSEMAKER, *Troubles relig.* II 168 (1569). Kelcken, carsmen, ciborien. *Ib.* 169.

CARWEIDE. Zie CORWEIDE.

CASACK, CAJACKE, zn. v. *Een mans bovenkleed, een lange jas of rok met panden of slippen, een reisrok, eerst voorkomend in de* 16de *eeuw*, fr. *vêtement de dessus pour homme, long et à pans ou basques, habit de voyage, n'apparaissant qu'au* 16e *siècle, casaque ou frac, redingote.* Kil. *auct.* Kasacke. j. Kajacke. *Gallica palla. Casacque.* Le Gazophylace: *Casaque ou casaquin. Ruyters rock, rijrock.* Marin: *Casaque. Manteau à manches pour la campagne. Een kapot of reisrok, rymantel met hangmouwen.* La Curne: *Casaque. Sorte de manteau.* || Een witte kennevetsen casacke. FERD. VANDER HAEGHEN, *Ber. tijden* III 305 (1567). Casakken in manden, gevonden ten huyse van..; van over twee jaeren gemaekt om pioniers te kleeden. GÉNARD, *Antw. arch.* I 336 (1577). I reyscaiack van ganse gruen, met een paer reyscoussen van denselven. *Ib.* II 269, *Inv. Van Stralen* 1567. Een den besten pandtrock oft cajack, sonder goudt oft silver daeraen te wesen. *C. v. Antw.* 1582, *Stadsvoordeel*, XLI 101. Ghelijck oock de swarte zijden pannen [*l.* panen] casacken met silvere cnoppen... onder de manspersoonen heel ghemeene sijn gheworden. DE PR. en BR. *Gent*, I 153 (BILLET, 1667).

CASBOEVEN, zn. mv. *Kasdieven, schimpnaam gegeven aan de „boden, questeerders of questeres", die in de middeleeuwen, volgens een, zoo 't schijnt, veelvuldig gebruik, met de flerters van heiligen, heinde en ver giften gingen inzamelen voor het opbouwen van kerken, enz.; de misbruiken door die giftenophalers gepleegd gaf aanleiding tot dezen smadelijken bijnaam*, fr. *voleurs de deniers publics, sobriquet donné aux messagers ou quêteurs qui, suivant un usage fréquent au moyen-âge, paraît-il, allaient quêter en tous lieux avec les châsses de saints, pour la construction d'églises, etc.; les abus commis par ces quêteurs donnèrent lieu à ce surnom déshonorant.* REMBRY IV 660 *en vlg. handelt hierover breedvoerig.* || Is 't gheoorloft eenighe heylige Reliquien te verkoopen, oft te verpachten, om tijdelick gewin? — In gheender manieren: eñ daeruyt is een groot deel van den oorspronck der ketterijen binnen onse tijden eñ landen ghesproten, dat die kasboeven (soo men se heet) eñ pachtenaers der Reliquien, met de flerters eñ kassen achter lande liepen om hunne eyghene bate; eñ somtydts oock voorstelden dat niet seer heylich en was, soo in hunne kassen, als in hun leven. REMBRY IV 661 (P. Jan David S. J. *Den Bloemhof der kerckel. cerim.* Antw. 1622, bl. 38—39).

CASENEER, zn. *Kaasboer, kaasverkooper*, fr. *fromager, marchand de fromages.* || Men verbiet allen hooftenneeren [*nl.* ooftverkoopers] eñ caseneers, die te stalle staen, dat niemen ne roupe die vor andere staet omme te coopenne sine ware, also langhe als hire voren staet. *Kb. v. Auden.* 1338, *Auden. meng.* I 325, *Van den caseneers ende fruteniers.*

CASERNE, zn. *Tijdelijke krijgsmanswoningen, die men tegen de hofmuren van sommige onzer, in het veld liggende kloosters oprichtte* (Edw. Van Even), fr. *habitations militaires temporaires qu'on élevait contre les murs des jardins de nos couvents situés dans les champs.* || Soo eñ gelyck oock niemandt en sal vermogen te bouwen oft te repareren, binnen dese stadt, eenige huysen, stallingen ofte caserne, met leem, bert oft houdt, op pene als voor. *O. magistr. Loven* 1735 bl. 9. *It.* 16 apr. 1705, bl. 91.

CASSAEN, zn. *Meelsuiker*, fr. *cassonade.* || Van de cassaen, citroenen eñ andere dierghelijcke drooghe waeren,.. REMBRY I 492, *Vrachtloon* 1680.

CASSBEREN, bw. Eene oorkonde. *Die vernietigen, tenietdoen*, fr. *casser, annuler* (*une charte*).

|| Eñ wi, hertoghe eñ hertoghinne vors., en willen niet, al waert dat dese brief in enegen toecomenden tijden worde gevioleert, geargert ofte gecasseert, waert in gescrefte, in segelen oft andersins, oft oic dat daeraen gebrake een seghel oft meer,.. dat hi daeromme van iet minder valeur si,.. maer willen dat hi alle deselve macht eñ vertuyt hebbe als oft hi te mael gans, geheel eñ ongecasseert ware,.. *Brab. Yeesten* II 658 (1383).

CASSELRIJ, zn. v. *Kastelenij*, fr. *châtellenie. Bestuurlijk en tevens rechterlijk gebied in Vlaanderen, met een aan het gansche, onderhoorige grondgebied gemeen rechtshof, en eenen bestuurraad, Hoofdcollegie geheeten, eene soort van districts- of kreitsbewind, aan hetwelk al de vertakkingen der staatsmacht toevertrouwd waren. Het was samengesteld uit de aanzienlijkste grondeigenaren, heeren der tot de kastelenij behoorende dorpen. Van zoohaast er, regelmatig, jaarlijks belastingen waren op te brengen, werd het kastelenijbestuur eene bestendige instelling. De kasselrijen van Vlaanderen flamingant waren: Audenaarde, Belle, Bergen-Sint. Winoks, Broekburg, Kassel, Kortrijk, Iperen, de Oudenburch van Gent, Veurne en Waasten. — De strooptochten der Noordmannen hadden de koningen van Frankrijk en de graven van Vlaanderen genoodzaakt tot het aanstellen van kasteleinen of burchtbewaarders, wier ambt nagenoeg gelijk stond met dat van burchtgraaf. Als zulken oefenden zij eene zekere rechtsmacht uit over hun burchtgraafschap of bijzondere landstreek. De benaming kastelenij of casselrij komt voor vanaf de XI^{de} eeuw, en strekte zich van lieverlede uit over het aan het gezag des kasteleins onderworpen district. De overgang der kastelenijen tot districten had plaats in de XIV^{de} eeuw.* Fr. *Circonscription à la fois administrative et judiciaire en Flandre, avec un tribunal commun à tout le territoire qui en dépendait, et un conseil administratif appelé Chef-collège, une sorte de directoire de district ou de cercle, auquel étaient confiées toutes les branches du pouvoir. Celui-ci était composé des propriétaires les plus considérables, seigneurs de villages de la châtellenie. Dès qu'il y avait à fournir régulièrement des impôts annuels, l'administration de la châtellenie fut une institution permanente. Ces châtellenies étaient, dans la Flandre flamingante: Audenarde, Bailleul, Bergues-St.-Winoks, Bourbourg, Cassel, Courtrai, Ipres, le Vieux Bourg de Gand, Furnes et Wastines. — Les invasions des Normands avaient obligé les rois de France et les comtes de Flandre à instituer des châtelains, gardiens des châteaux-forts, dont les fonctions répondaient assez à celles des burgraves. Comme tels, ils exerçaient une certaine juridiction sur leur burgraviat ou contrée spéciale. Le terme de châtellenie se rencontre dès le XIe siècle, et finit par s'appliquer au district soumis au pouvoir du châtelain. Le changement des châtellenies en districts eut lieu au XIVe siècle.* Zie Warnkönig, *Hist. de Flandre*, I 129; zie ook de Potter en Broeckaert, *Gesch. der stad Aalst*, I 53 en volg.

Cassen of cruissen (?). || En sal oock niemant, uijt lichtveerdigheijt, gramschap, oft bij wat middel dat het ware, den naem Godts ijdelijck, met eeden, sweiren, cassen oft kruijssen, ghebruycken, op pene van 10 stuijvers. *C. v. Moll*, *K. v.* 1596—1631, a. 70.

CASSENT, zn. voor Consent, *toestemming*, fr. *consentement*. || Dat niemen ghenen leerlinc upsetten moet, hiene hebbe cassent van sine gouvernere. *Kb. lakeng. Iperen* 1363, XI a. 4.

CASSEREEL, zn. *Lijst*, *naamlijst*, *aanwijzer*, fr. *liste*, *indicateur*. || Cassereel eñ corten Aenwyser van de proprietarissen eñ gebruyckers der parochie van Zwijnaerde. DE PR. en BR. I. *Zwijnaarde* 6, *Lijst der plaatsnamen* 1747.

CASSIE, zn. (?). || Cassie oft canifisturen in pypen oft vaten, naer de groote van een ame-tonne, 1 schell. *Tol v.* 1623 *te Antw.*

CASSIJDE, CASSIJ, zn. v. *Weinige woorden ondergingen zooveel wijzigingen in hunne spelling:* Calchiede, calsiede, calsijde, kelchiede, kelsij, casseye, cassijde, catzije, cauchie, cauchiede, cauchide, caucie, caucye, causide, causiede, cautchiede, cautseyde, cautschie, cautschiede, cautchyde, cautsyde, cautzyde, conchyde. Thans *Kassei*, *kasseie*, *steenweg*, *straatweg*, fr. *pavé*, *chaussée*, *chemin pavé*. Kil. Kassije, kassijwegh. *Via strata*,.. *vulgo calciata*. K. *auct. Rue pavée*. Maigne d'Arnis Calcea. *Via strata; chaussée*, ol. *chaulcée*. — *In de veertiende eeuw begon men in onze bijzonderste steden de straten te kasseien; te Loven werd de eerste straat gekasseid in* 1340, *nl. de Steenstraat, sedert* 1794 *de Brusselsche straat genaamd; te Brugge, te Gent en te Antwerpen moest het midden der stad het reeds vroeg zijn, en in Dendermonde vinden wij reeds in* 1305 *eenen „Steenwech"; maar de „Vlaamsche steenweg" te Brussel was sedert* 1222 *gekasseid* (Henne *et* Wauters III 506). § *Au quatorzième siècle on commença à paver les rues dans nos principales villes; à Louvain la première rue fut pavée en* 1340, *nommément la* Steenstraat, *appelée la „rue de Bruxelles" depuis* 1794; *à Bruges, à Gand et à Anvers le centre de la ville devait être pavé de bonne heure, et nous trouvons une rue pavée à Termonde en* 1305; *mais la „rue de Flandre"* (*de Vlaamsche steenweg*) *à Bruxelles était pavée depuis l'an* 1222. || Jhan Boen, XII den. op ene hofstat buten der Steenporten an den *Steenwech*. DE VLAMINCK, *Stad* III blz. XI, *Cijnsboek v. St.-Blasiusgasth.* 1308. Calsiede. *C. stad Brugge* I 386 (1318). Cautschiede. cautschie. *Belg. mus.* II 170. 171 (1326). De Dorme, beghinnende ten hende van der kelchieden van der Muden. DE PAUW, *Vgb.* 51 (1350). Kelchiede. *Reken. Gent* 1336, I 5. 7. etc. Desghelijcke van tolle, van mateghelde eñ van cautchieden. DE VLAMINCK, *Acc.* 19 (15de E.). Maelghelt eñ cauchiede. *Ib.* 20. Dordinanche van den cauchiede. In deerste, de liede van den lande eñ der poort van Denremonde en sullen niet van cauchieden gheven. *Ib.* 36. Soo wie der stads steijnwech oft cassijde opbriecket.., sal bruecken eenen wech te Vindomen,.. eñ daertoe te maeken een raeproije catzyen. *K. v. Tongeren*, 18 mrt 1502 a. 42. Caucie (*ook* caucije), steenwech eñ varewech. *Rekenk. v. Brab.* reg. 138 fol. 99 (1532). Doen wasser van de guesen, die begonsten kelsijtsteenen uuyt der eerden te doene. DE POTTER, *Chron.* 228 (1566). *It. C. kast. Iperen c.* 28; *C. v. Hondschote* v 1; *en passim.*

CASSIJDEN (Causieden), bw. *Kasseien, bestraten*, fr. *paver*. Kil. Kassijen. *Sternere lapidibus*. K. *auct. Paver*. || Item, ghave wij den gravers die den wech hoghden, eñ die savel menden daer men in causietde tenden de Mere, eñ den causiders van causiedene, XIX lib. eñ X sc. MERTENS, *Oudste rek.* 1324. blz. 45.

CASSIJDEMAKER, zn. m. || It., ghaven dontfanghers meester Boidine den kelchiedemakere... *Reken. Gent* 1336, I 100. 45.

CASSIJDEMEESTERS, zn. mv. *Meesters of opzichters der kasseien of straatwegen; zij bestonden*

in Brussel, *in Loven*, *en waars. in onze andere groote steden*, *sedert de 14de eeuw*, *zooniet vroeger* (Henne *et* Wauters I 167), fr. *maîtres ou inspecteurs des chaussées ou rues pavées; ils existaient à Bruxelles*, *à Louvain*, *et probab. dans nos autres grandes villes dès le 14e siècle*, *si pas antérieurement.* || Dat men bi den tween cauchidemeesteren, van der stat rade, alle jaeren vortane setten sal twee andere goede lieden van der guldebroeders, eñ die viere selen te gader der stat cauchide verwaren, eñ enen sunderlingen eet daertoe doen, die cauchide te verwaerne. SCHAYES, *Anal.* (der stad Loven, 14de E.), *Acad. d'archéol.* 1856 blz. 493. Den eed van den meester weercman van den cautchyden: Dat zweerdy, besorghere eñ meester weercman te zyne van den weercken der cautzyden deser stede alomme anclevende eñ angaende,.. eñ voorts al te doene dat een goet cautzydemeestere... sculdich es... te doene. *C. v. Gent* II 207 (16de E.).

CASSIJDER (Causider), zn. *Kasseilegger*, fr. *paveur.* Kil. Kassijer. *Strator silicum.* Zie CASSIJDEN, en het volgende woord.

CASSIJDE-TOL, zn. *Kassei-tol*, fr. *tonlieu des pavés ou chaussées.* || De causiede-tol gout lxxv lib., drie torrekene vore xvj d. MERTENS, *Oudste rek.* 1324 blz. 2.

CASTANJE (Castaine, castaigne), zn. *Kastanje*, fr. *châtaigne.* Kil. *auct.* Kastanie. *Chastagne.* || Castainen, van de weerde van elck pondt grooten ij groot. *Zeeuwsche tol Antw.* 1 juli 1623. — Castaigne-panne. *Kastanjepan*, fr. *poêle à rôtir des châtaignes. C. v. Antw.* 1582, tit. 41 a. 100.

CASTEEL, zn. *Kasteel*, *muntteeken van Daalhem*, fr. *château*, *déférent ou signe monétaire de Dalhem.* VAN DER CHIJS, *Hertogdom* 173.

CASTEELMAN. Zie CASTELEIN.

CASTELEIN, CASTEELMAN (C—ain, c—ayn, c—llain, c—llijn). 1) *Burgvoogd*, *slot-*, *burcht- of kasteelbewaarder*, *kastelein*, fr. *châtelain;* La Curne: Chastelain. *Seigneur*, *commandant d'un château.* Castellan. *Proprement gardien de château*, *concierge* [Intendant?]. Kil. Kasteelman. *vetus.* j. kasteleyn. *Praefectus arcis*, *insularius*, *vulgo castellanus et castaldus.* || Ic, Philips, castelein van Maldeghem, make cond hem allen.., dat ic... *Oork. v.* 1220, *Ann. Soc. d'émul. Bruges* II 425 en III 357. De vier Ambachten zyn den grave gehouden te dienen in zijnen oorloghen eñ expeditien, eñ den castellain moet huerlieder leetsman eñ capitain zyn. DE PR. en BR. XVI. *Assenede* 39 (1242). De castelain van Ghendt, date de burchgraeve van Ghend. DE PR. en BR. *Gent*, I 77 (1269). Wij Lodewijc, etc. [graaf v. Vlaanderen].., dat wij hebben ghecommitteert eñ machtech ghemaect onse gheminde Mr. Daniel van Putthem, onsen castellijn van Ruppelmonde,.. *Brab. yeesten* II 559 (1358). Johan, greve te Nassouw.., doen cond... Alzo onse voirvorderen, castelaynen tot Huesden, voir alsulken diensten als sij, als castelaynen gedaen eñ bewijst hebben den eerweerdighen vader in Gode den abt eñ den couvent des goidshuys van Sintruyden, in de beschermenisse van allen hueren goeden in den lande van Huesden gelegen,.. PIOT, *Cart.* II 290 (1449). Andere [*nl.* partijen] comen occuperen voor anderen, ghelijck als procureers, onderwinders van zaken,.. ontfanghers, castellainen, conchergen,.. WIELANT, *Pract. civ.* cap. x. Castelains van casteelen. Zie BOTTELGIER.

2) *Huisbewaarder; kerkermeester*, fr. *concierge*, *gardien de maison; gardien de prison.* || Betaelt Joozijne Bons, tjoncwijf [*nl.* de meid] van den castelain van der Kuere.., int schoon houden van scepenen camere, eñ van den blommen te stroyene. DE PR. en BR. *Gent* I 271 (1493). Zullen deghone diens wake dadt es, de dueren van scepenen cameren te bewarene, ghehouden zyn, telcker vergaderinghe van scepenen, te commene ten scepenhuse, een halve huere voor de ghestelde huere, an den concierge of castelein van den scepenhuse, omme de dueren van der camere open ghedaen te zyne; dewelcke castelein de sluetels van den cameren weder met hem draghen zal. *C. v. Gent* II 287 (1549). Als yemandt in ghevanghenisse gelegdt wordt, soo sal de casteleyn van de ghevanghenisse teeckenen den naem eñ toenaem van den ghevanghen. *C. stad Mechelen* II 39; Nannius *custodiarum magister.* — Casteleinsterige (C—igge), zn. v. *Huisbewaarster*, fr. *concierge.* || Betaelt der casteleinsterigghe van der Kuere, over stroyen van den gherse, crude eñ blommekins in scepenen camere. DE PR. en BR. *Gent* I 271 (1503).

CASTELEINSCHAP (Castellanschap), zn. o. *Kasteleinschap*, fr. *fonction de châtelain.* || Van den castellanscape van den Drienbornen (fr. *l'office de chastellain et concierge de notre maison des Trois fontaines en notre forest de Soingne*). *Rekenk. v Brab.* reg. 134 fol. 118 (15de E.).

CASTIJDEN, CASTIEN (Castijen). Wederk. wkw. Hem castien. *Zich wachten*, fr. *se garder.* || Worden die vorseide weesen verachtert eñ bescaedt van haren rechte te hebbene, eñ dat ware by malicien die de voghede dertoe ghedaen hadden, dat moet de Wet so berechten eñ doen betren dats andere lieden hem castien. *C. v. Gent*, *Gr. ch. v.* 1297, a. 108. Waert also, dat yemen vortan, bi daghe of bi nachte, hemlieden grief of scade dade, of messeide of mesdade,.. dat zouden wy trecken an ons, eñ houdent up ons ghedaen, eñ daeraf zouden wij doen zulcke correxie eñ berecht of het up ons ghedaen ware, en dat hem elc teuwelicken daghen castijen zoude van gheliken te doene. DE PR. en BR. II. *Evergem* 140 (1356).

CASTIJEMENT, zn. Tot castijement. *Verbeteringshalve*, fr. *en vue de correction.* || Dat de ouders hunne kinderen oft kintskinderen wel vermogen tot castijement oft bewaernisse in hennen huyse gevangen te houden voor sekeren tijt. *C. v. Antw. comp.* VI, iij, 11. *It. C. v. Bergen-op-Zoom*, VIII 7.

CASTILIAEN, zn. *Een Castiliaansche gouden dukaat*, fr. *ducat d'or castillan.* || Den Castiliaen liij½m LI sts. *Muntwaarde in Brabant* 1520.

CASTRE, zn. *Gevangenis*, fr. *prison.* La Curne *Charte, ou plutôt chartre: prison.* || Niemandt en magh private castres oft ghevanckenissen opsetten noch houden, noch oock niemant in 't heymelijck oft openbaer ghevanghen houden. *C. v. Deurne* 1612 a. 36.

CASULE, zn. v. *Kasuifel*, fr. *chasuble.* Kil. Kasuyfel... *vulgo casula.* Maigne d'Arnis Casula, *casubla: chasuble.* Schiller u. Lübben Kasel. || Een casule van roodt goude laeken, met de *Passie Christi* daerop geborduert van goudt. DE PR. en BR. XV. *Middelburg* 113 (1462—1658). Van den coope van eene cazule, om daghelicx in de capelle up de Halle torboeren, vii lib. iiij s.; eñ van die te draegen eñ doen wyen te Therenborck, xxx s. *Ypriana* I 167 (1485). Eene nieuwe casule om de capelle in scepene camer. *Ib.* 172 (1538). *It.* de Potter, *Chron.* 325; DE PR. en BR. XI. *Zaffelaar* 89; *Gent* II 538. 541. de Cousse-

maker, *Troubles relig.* I 210. 338; II 168; III 97. 337. 338.

CATALOOG, zn. *Naamlijst, houten tafereel in kerken, bevattende de namen van de leden eener broederschap*, fr. *catalogue, tableau en bois dans les églises, contenant les noms des membres d'une confrérie.* || Catalogen voor confreryen eñ kloosters. *O. P. B. autr.* 30 jan. 1737 a. 6; V 156, *Schrijnwerkers te Brugge.*

CATEIL, CATEEL (Catheyl, catheil, cattheyl), zn. o. Zooals thans nog bij Van Dale, als verouderd: *Roerend goed, have, huisraad*, fr. *bien meuble, effets mobiliers, mobilier. Doch de natuur van het kateil veranderde wel eens onder het beheer der plaatselijke gebruiken*, fr. *mais la nature des cateux changeait quelquefois sous le régime des coutumes locales.* Zie hierover Defacqz en Honicks, *Anc. droit belg.* II, titre I, *De la distinction des biens*, en vlg. Kil. Kateylen / Kateelen. *fland. Bona mobilia, supellex, res, facultates, vulgo* catalla, cathallum. Maigne d'Arnis Catallum: *bétail, avoir, biens, principalement les biens meubles;* ol. *catel, catiex, cateuls, chatel, chaptel.* || *Catallum. Si aliquis opidanus aliquid emerit, et alius istud furatum esse dixerit.... si emptor juramento duorum hominum constare sine reprehensione fecerit quod legitime illud emerit, catallum suum habebit. K. v. Nieupoort* 1163. Es dat sake, dat vader iof moeder haren sone iof haere dochter doen huwen, eñ die gehuwede kinder sterven sonder oer comende van haren lechame, alle har hervachtichede eñ cateile sullen wederkeeren tote den vader eñ tote der moeder. *K. v. ter Piete* 1265 a. 49; Lat. tekst *hereditas et mobilia.* Alle huysinghen, losrenten, lijfrenten, soo van schade als van baete, beset ofte onbeset, boomen, haghen, verwas van bosschen, huysraet, gout, silver, baghen, juweelen, beesten, meulens, besaythede in oft op het landt staende, inschulden, uytschulden, eñ „al dat roerende is," worden gherekent voor catheyl. *C. v. Poperingen* x 30. — Roerende oft portative cateilen. || Indien den bailliu, ofte amman eñ schepenen, ten huyse van den schuldenaer eñ gecondemneerde gheen roerende ofte portative catheylen en vonden, suffisant om daerop de sententie eñ het ghewysde te verhalen, ofte dat den schuldenaer selve hemlieden wilde beleeden op huysinghen, groene boomen ofte landen, soo sullen... *C. v. Cassel* 398. — Haven eñ cateilen. || Opdat een bastaert hadde coeyen, calveren, peerden, zwijnen ofte ander vee,.. al waert dat die, ofte andere sijne haven eñ catheylen 's daeghs voor sijnen overlijden wierden ghetransporteert, ghearresteert ofte onthouden onder een ander heerlichede, niet-min sy sullen toebehooren den heere onder wien den bastaert was woonende ten daghe van sijn overlijden. *C. v. Cassel* a. 14. — Inhavelijcke cateilen. || Inhaevelicke catteylen eñ mueblen. *C. v. Auden.* 2de d. 295. Dat N. heeft an hem ghesleghen alle de inhavelicke cateilen, eñ alle de cateilen die men driven eñ draghen mach. *Auden. meng.* I 117 (1391). — Heimelijcke cateilen. *Huisraad, huiselijk roerend goed*, fr. *mobilier, effets mobiliers.* (Wij kunnen de vertaling dezer uitdrukking door „verborgene waardijen" *valeurs cachées*, niet bijtreden, omdat er anders geen meubelen vermeld worden en dat deze toch aan het issuerecht onderworpen waren). Zie bij Verdam HEIMELIJC 1, 2, 3). || Omme twelcke [*nl.* om de schatting van het issuerecht] de pachtere zal moghen doen prijsen, bij ghebuers eñ laten, de erve, boomen eñ andre goet, omme daerof te nemene den rechten thiensten penninc tsinen behouf. Eñ als van ghelde of andre heymelicke cattheijlen, daerof sal deghone die verijssuwen wille, ghelooft zijn, verclaers te doene bij zijnen eede. Eñ indien hij ijet achterliete bij fraude, daerof sal hij grootelicx ghecorrigiert werden ter discrecie van der Wet. *C. v. 't Proossche* a. 84. — Huiscateil. *Huisraad*, fr. *cateux, meubles de ménage.* || Den erfachtighen van huys oft erfve wordt ghepreferesert, voor de vervallen huyshuere ofte lantspacht, op de meubelen, huyscatheilen, bestiael, eñ alle t'ghene dat op ofte in sijn huys, erfve ofte hof bevonden wordt. *C. stad Iperen.* xv 8. Man eñ wijf en moghen elcanderen niet verschoonen binnen huwelicke,.. voorder dan van een tamelick juweel, ofte huyscatheyl, naer elcx qualiteyt eñ ghestaethede. *C. v. Assenede* XIII 12; *it.* XVIII 4. *It. C. v. Gent* XXV 4. Cattheylen van huysrade *C. v. Dendermonde* XV 25. — In het mv. Inz. *Boomen en vruchten te velde*, fr. *partic. des arbres et des fruits sur pied.* || Daer eenighe ærfve vercocht werdt daer catheylen op staen, weder van dien coop twee coopen ghemaeckt zijn oft niet, oft by wat subtijlheden datt zy, dat de calengierder hebben zal alzo wel de naerhede van den catheylen als van den gronde. Eñ niemand en zal vellen noch wæren dezelve catheylen voir de tijd dat de naerhede ute zy. *C. kast. Iperen*, c. 81^2. — Groene cateilen. *Boomen*, fr. *des arbres.* || Waert soo dat de voornomde Wetten gheïnventarieert hadden de erfve van den schuldenaer, ofte de huysinghen eñ groene catheylen staende op de erfve al te samen,.. *C. v. Cassel* a. 400. — Groene eñ drooge cateilen. *Bouwwerken, boomen, vruchten te velde*, fr. *des constructions, des arbres et des fruits sur pied.* || Voorts sullen alle deelluyden in alle sterfhuusen daer gronden van erfve zijn, trecken ter plecken daer die gheleghen zijn, omme daervan, midtsgaders van alle ædificien, groene eñ drooghe catheylen daerup staende, inspectie te nemen. *C. v. Broekburg* XI 27; *it.* VII 2. Deselve vercoopinghe sal gheschieden op ordre, dat cheynsen, huysen, renten, mitsgaders de groene eñ drooghe catheylen, die sonder schade souden connen van den gronde gheweert sijn, worden alvooren wettelic vercocht den meestbiedende. *C. v. Belle* IX 23. — Beste cateil. Zie ook HOOFTSTOEL. || *Melius catallum appellamus in hac parte, non domum, non armentum, sed pecus melius de domo, vel aliud ornamentum. Pl. v. Vl.* II 796. *Oork. der gravin Margareta v. Vlaanderen*, april 1152. Haere voornoemde Hoochheden, als graven van Aelst, hebben op alle persoonen, gheen poorters zynde van Aelst ofte Geeraertsberge, stervende binnen huerlieder propre dorpen, het beste catheyl ofte hooftstoel. *C. v. Aalst* I 2.

CATEILIJCK GOET. *Roerend goed, goed 't welk de natuur heeft van kateil*, fr. *bien meuble, bien ayant nature de cateux.* Kil. Kateylick goet. *Bona mobilia.* || Cateylic goet. *C. v. Gent* I 567 (1399). De rechte heelft van allen den catheylicken goedynghen. *C. v. Auden.* I 378. t Catheylick goet van den sterfhuyse. *C. stad Iperen* IX 6; *it.* XIV 5. De temporele cattheylicke goeden van gheestelijcke persoonen. *C. v. Gent* IV 5. Dat zo wie eeneghe pandinghe aldaer begheerde up eenich roerende catheilic goet (dat men driven of dragen mochte) van schulden die men hem tachter was, sculdich [was]... *C. v. Auden.* 2de d 332 (1448).

CATOEN, COTTUYN (Cattuyt), zn. *Katoen, boom-*

wol, fr. *coton*. Kil. K a t t o e n j. K o t t o e n. *Gossipium*, *xylon*, vulgo *cotoneum*, gal. *cotton*. || Van elcken nette cattoen wollen 1 hallinck Loevens. *Tol op de Zenne* 1436/1531. Catoen. 1 sack van iij^{c} lb. vj gro. Catoen c lb. ij gro. *Watertol* 1550. Catoen gaerens, eenen sack van omtrent iiij^{c} lb. geëv. op VI lib. Catoens wolle, eenen sack geëv. iiij lib. *Schatting* 1551. Dat egheen buijtenluijden en sullen mogen binnen deser stadt doen spinnen, oft te spinnen geven, cattuyt oft cattuynen wolle, alzoo verre dingesetene alhier genoech te spinnen hadden den spinnerssen te gevene. *Stadsarch. Diest*, *K. Kramersamb.* 3 juli 1548 a. 13.

CATRIDDER, zn. *Kunstenmaker*, fr. *bateleur*. Schiller u. Lübben. K a t t e n r i d d e r, *der im Kampfe mit Katzen zum Ritter wird*, *dann Klopffechter*, *der zur Schau mit Thieren kämpft; überhaupt Marktgaukler*, *qui artem palaestricam lucri causa exercet*.... — K a t t e n r i d d e r *de heth me in latine actores arenae*. || Item, katridders, eñ andere, die openbairlijc vechten in den zande met beesten, die en mogen voir eenen anderen advoceren want sulcke lude zijn infaem. V. D. TAV. 321.

CATTENRIBBEN (K—re—), zn. mv. (?). || *Centenum ferri dicti* kattenrebben, *duodecim denarios*. *Tol te Damme* 1252.

CATTENTOL, zn. *Tol op het kempzaad*, *raapzaad*, enz. *te Thienen*, fr. *tonlieu sur la semence de chanvre*, *de navet*, etc. *à Tirlemont*. A. WAUTERS, *Tirlemont* 95

KATTEROGGE, zn. *De minste soort van rog*, fr. *la moindre qualité de raies*. || Alvooren, over een hoop oft acht roggen, *f* 0. 0. 3. Van een hoop kleene roggen *f* 0. 0. $1^{1}/_{2}$. Van een hoop kattenroggen *f* 0. 0. 1. *Pl. v. Vl. Regl.* 10 dec. 1767 a. 90. 91. 92. *Vischdragersloon*; XI 1337.

KATTIJVICH, KETIJF, KETIVECH, bn. 1) Van personen. *Ondeugend*, fr. *vicieux*, *méchant*. Kil. K a t t ij f, K a t t ij v i g h. *Nequam*, *reus*, *malus*. || Al tghemeene van Vlaenderen was zeere verstoort omdat de brulocht niet voort en ghinc,.. eñ daerom sy ordineerden officiers ballinghen, versworen lieden, rovers, eñ alle die manslachtich waren,.. eñ sulcke ketyven officiers bedeghen ryke met harelieder overdaet, eñ sy hielden hemlieden an de partye van den Inghelschen eñ van den coninc Edewaert. JAN V. DIXMUDE 227 (1347).

2) Van zaken. *Bedroefd*, *naar*, fr. *triste*, *misérable*. Kil. *Miser*. || Omme te scuwene de ketiveghe eñ miserable paine van vanghenesse. *C. v Aalst* 262 (1484).

KATTIJVICHEIT, Kettivicheit (Keytivicheit, ketivichede), zn. vr. *Ellende*, *verdriet*, fr. *misère*, *chagrin*. Kil. K a t t ij v i g h e y d. *Miseria*, *aerumna*. || In den dale der keytivicheit eñ weninghen. *Oork*. 17 mei 1393, PIOT, *Cart*. II 120. Dat de voors. vercoepinghe huerbuerlic es, eñ dor de ketivichede van desen tijde den vorn. cloestere van Dorizelle noetzakelic. DE PR. en BR. II. *Evergem* 141 (1496). Kettivicheyt. DE COUSSEMAKER, *Troubles relig*. III 64 (blz. 65 staat misdrukt kettrinchede, *lees* kettivichede). Leven in grooter aermoede eñ keytivichede. *Pl. v. Vl.* I 792. It. Schayes, *Collatie* 92. 103.

CAUSE, zn. *Recht*, fr. *droit*. || Soowanneer coop van erfven ghebeurt, eñ van dien coop gheen kerckgeboden ghedaen sijn, soo sullen deghone die cause van naerhede hebben, moghen comen... *C. kast. Iperen* c. 85. — M e t g o e d e r c a u s e. *Met goed recht*, *terecht*, *met reden*, fr. *à bon droit ou titre*, *avec raison*. || Daerop dezelven heere van Pamele sustineerde ter contrarien, zegghende met goeder deuchdeliker causen gheüseert eñ ghepossesseert thebbene van den voorseide pointen eñ articlen. *C. v. Auden*. 2de d. 140 (1477). *It*. 340. 390, — M e t q u a d e r c a u s e. *Ten onrechte*, fr. *injustement*, *à tort*. || Dat de mesdadighe, up eenen zondach of anderen feesteliken dach, in de hooftmestyt, ten incommene van der processie of eldere,.. hooghe eñ overluyt zegghe de woorden die hy over den onsculdeghen gheseyt hadde, dat hy se ghesproken hadde met quader cause, met zinen openbaeren onghelicke, verhalende de woorden zulcke als hy se ghesproken hadde,.. zegghende dat se hem leet waren, eñ biddende daeraf vergheffenesse. *C. v. Aalst* 476 (15de E.). Verclarende deselve injurien t'onghelicke eñ met quader causen gheseyt te hebben. CANNAERT 141 (1598); Zie ook STROPDRAGERS. *It. C. v. Auden*. 2de d. 155.

CAUSEEREN, bw. Eene rechtszaak. *Die te kennen geven en gronden*, fr. *exposer et motiver* (*une cause de justice*). || Die enen man beghert te campe, moet eerst causeren vor den prinche van den lande de zaken. *Leenrecht burcht v. Brugge* a. 55.

CAUTILLEN. Zie COUSTILLEN.

CAUWE, zn. vr. *Soort van fust of vat*, *dat ongeveer* $1^{1}/_{2}$ *mud inhoudt*, fr. *queue*, *futaille contenant environ un muid et demi*. || De hertog ontving van de stad een cauwe Bernen en eene aam Rijnwijn. A. BERGMANN, *Lier*, 102 (1427). Zie ook KEUWE.

CAVALJE, zn. vr. *Bouwvallig huis*, fr. *maison qui menace ruine*, *caduque*. Kil. K a v a l i e / Kraecke *Domus ruinosa*. || Als nyet anders te verwachten staende, dan dat het stadthuys,.. als weesende van het meeste paert van houdt, eñ daerbeneffens eene seer oude cavalje, oft wel sal komen te geraecken in brandt, ofte wel... *Stadsarch. Diest*, *Rekwest aan den aartsbisschop v. Mechelen*, 17de E.

CAVE. Zie CAFE.

CAVEEREN, onz. wkw. *Niet in staat zijn om te betalen*, *zijne betalingen moeten staken*, fr. *n'être pas en état de payer*, *devoir cesser ses payements*. || Die van Andtweerpen,.. wast beclaghelic die tachterheijt der stadt tanziene, die haer croijs van haer renten qualic betalen conde, daer nochtans veel groote heeren eñ meesters, ooc heeren van den hove (meenende wel bewaert te zijne eñ verzekert) hadden groote slommers van renten up Andtweerpen ghecocht, dijnckende dattet een stede was die niet caveren en mochte, en nu wasser de plaghe in ghecommen. FERD. VANDER HAEGHEN, *Ber. tijden* IV 210.

CAVEL, zn. m. Zooals thans. *Kavel*, *lot*, *deel*, *loting*, fr. *lot*, *part*, *lotissement*. Kil. K a v e l. *Sors*, *sortitio*, *sors in divisione bonorum*. || Heesschende,.. dat de vorseide drie leene, noch hanghende in sheeren handen, ghecavelt weerden, eñ dat so ontfaen zal zulke leene als haer by cavele ghebueren zullen, oft een oft twee; eñ so wien dat de beste cavel ghebuert, dat hy den andren begroeten zal int avenant van der werdden van den ghelde datter omme ghegheven was. *C. v. Gent* I 563 (1396). *It. C. v. Brugge* I 209 (1275). Dat den constituant macht gheeft sijnen procureur, den deel te volghen totten eynde, lot eñ cavel te gheven, alsoo wel van erfven als van catheylen, allen denghonen die den deel aengaen mach. *C. stad Iperen* X 46. *It. C. v. Diest*, VZ. III *Bijv. Christ.* 18—20. Zie ook CAVELEN.

CAVELBAER, bn. *Deelbaar bij kaveling*, fr. *partageable par voie de lotissement.* || Ghemerckt de supplianten... geraeden vinden de groote huysinge metten hoff.., publicquelyck ter Vrydaeghsmerckt deser stadt te vercoopen, doordyen de groote huysinge niet wel cavelbaer en is. GÉNARD, *Antw. arch.* II 168 (1641).

CAVELBRIEF, zn. m. *Akte van het inbezitzijn van eenen ons toegevallen kavel*, fr. *acte de la possession d'un lot qui nous est échu.* || Dat hij heeft overghegheven N. N. sijnen ghetrauden kindren sijn herve, dat men *h*eedt een stal int groete vleeschhuus... Eñ int ghelike, do vorn. kindre gheven haren vader eenen stal... int cleene vleeschhuus..; eñ dat de cavelbrieve verwandelt werden, hier int groete vleeschhuus van den stalle vorn. van den vader up de kindre, eñ int gelike int cleene vleeschhuus... van den kindren up den vader. DE PR. en BR. *Gent*, II 428 (1414).

CAVELEN (Kavelen), onz. en bedr. werkw. I. ONZ. — Zooals thans. *Loten om iets, deelen bij loting*, fr. *partager en tirant au sort, lotir*. Kil. K a v e l e n. Sortiri, dividere *bona sort*, *eligere sorte* enz. || Vortane, gheen visschereen mach kavelen [*nl.* om eene standplaats] ter vischmarct, hi en sta daer daghelex op... Eñ die met hem kavelt verboert die selve peyne. *Kb. v. Antw.* a. 91. Als d'erfghenamen van den sterfhuyse niet en konnen overkomen met hunne scheydinghe eñ deylinghe, soo behoort men het goet van den sterfhuyse te deylen in sooveel deelen als daer erfghenamen zijn, eñ kavelen eñ loten dwelck een yeghelijck hebben sal, eñ met denghenen dat hem by der kavelinghe oft lotinghe valt, daer behoort eenyeghelijck mede tevreden te zijn. *C. stad Mechelen* XVI 47; Nannius *sorti permittere... sortitu.*

II. BEDR. — I e m s e e r c a v e l e n. Die *bevorderen*, *verhoogen*, fr. *contribuer à l'honneur de qn*, *le rehausser* || Godt, zeijden zij [*nl.* de geuzen], moest voren ghaen eñ die eerste plaetse behauden. Maer al es dit in effecte waerachtich, nochtans en waren zij niet verzekert eñ ghewis dat haer leeringhen alle uut eñ duer Godt waren, ofte om die eere eñ den wille Godts te cavelen eñ vulbrijnghen, maer luudden sediciues eñ uproerich. FERD. VANDER HAEGHEN, *Ber. tijden* II 63. Daer was een eerlicke tafel bereet, daer de zusterkins, nonnekins eñ andere religuesen van Ghendt, van vremde eñ costelicke gestoffeerde schalen eñ gheschijncken, haer eere wel ghecavelt hadden. *Ib.* IV 236. Zoo wanneer eenich van den gheselscepe zal commen tot priesterlicken ofte huuwelicken staete, zoo zal hij ghehauden zijn zijn handeel te gheven te tween potten wijns, weert wesende xviij sc. par. Dies wort de bruidegom ghehauden in een schotel spijzen, zooals hy zijn eere cavelen wilt, den ghemeenen gheselschepe. *Belg. Mus.* VII 261, *Kersauwieren v. Pamele* 1556/1609; *it.* 262.

CAVELGELT, zn. o. *Som gelds toegekend aan de gezworenen van 't visschers- en vleeschhouwers ambacht voor het verkavelen der standplaatsen of stallen*, fr. *somme d'argent allouée aux jurés des métiers des poissonniers et des bouchers pour le lotissement des stalles ou bancs.* || Alvooren sullen de gheswoornen proffiteren voor het ordinair cavelghelt tot dertich schellynghen grooten yder man, waerjeghens hy zal moeten verschieten als volght... DE PR. en BR. *Gent* II 448 (1676).

CAVELING, zn. v. Zooals thans. *Kaveling*, *loting*, fr. *lotissement.* || Van der cavelinghe, die men jaerlicx doen sal van allen den stallen van den vors. groeten eñ cleenen vleeschuusen, dewelke cavelinghe men jaerlicx doet met heere eñ Wette,. sal de vornoumde neeringhe jaerlicx geven den vorn. scepenen van der Kuere, uut hoofscheden, twintich scellinghen groten. DE PR. en BR. *Gent* II 432. Zie ook CAVELEN.

CAVELOTER (Cavelooter, cavelotter), zn. *Paardenkooper*, fr. *maquignon*. Kil. *App.* C a v e l o o t e r. *Mango equorum*. *Volgens de Declaratie van* 1784, *in het Rijksarchief*, *had de gilde der Cavelotters als privilegie*: „*het verhueren van peerden en voituren exclusievelyck binnen Gent*, fr. *suivant la Déclaration de* 1784, *aux Archives du Royaume*, *la gilde des Cavelotters avait le privilège exclusif de louer des chevaux et des voitures dans la ville de Gand*. || Dat zy weten zulcx tusschen de cavelooters geüsert, mids dat zy hem daghelicx geneeren int coopen eñ vercoopen van peerden. *C. v. Auden.* I 558 (1547) *It.* DE PR. en BR. *Gent* III 180 en 215. (Te dezer laatste plaats leest men: cavelotters en paardenkutsers).

CAVELTIJT, zn. v. *Tijdstip waarop de stallen van het vleeschhuis*, *enz. verkaveld worden*, fr. *époque à laquelle on procède au lotissement des bancs de la boucherie*, *etc.* || Dat hij heeft verhuert N., zijn zoons erve [*nl.* stal] int groote Vleeschuus te Ghend, een jaer lanc duerende, te anveerdene ter caveltijt eerstcommende. DE PR. en BR. *Gent* II 428 (1445).

CAVETILLEN, zn. mv. *Een kostbaar voorwerp van opschik*, fr. *objet précieux de toilette. Pl. v. Vl.* 27 mei 1550; I 694. Zie CLEEDERDRACHT.

CAVILLATIE (C—cie), zn. vr. *Sluwheid*, *haarkloverij*, fr. *finesse*, *ruse*, *chicane*, *cavillation*. || Zo ghelove wi se [*nl.* die poente] ... wel eñ witteleke te houdene eweleke, zonder eenech utnemen, sonder eeneghe cavillacie eñ sonder eneghe bedrieghenisse. *Oork. v.* 19 juni 1295. *It.* DE POTTER, *Petit cart.* 39, en *Second cart.* 80.

CAVILLEEREN, onz. wkw. *List gebruiken*, *haarkloven*, fr. *finasser*, *ruser*, *chicaner*. || Soowanneer den juge suspitie hebben sal, dat den procureer cavilleert, soo sal hy, uyt sijnder officie, in wat staet dat de sake zy, van hem moghen exigieren eedt *de calumnia*. *C. v. Cassel* a. 346.

Cawet (?) sijn van eene misdaet. *Oorzaak ervan zijn*, *er aanleiding toe gegeven hebben*, fr. *être cause d'un méfait*, *y avoir donné lieu ou occasion* (?). || Man ofte wyf, die bedreghen worden dat zyt maecten [*nl.* dat zij ontschaakten of hielpen ontschaken], ofte cawet daeraf waren, men soude hem nese eñ mont afsniden, mochte men se begripen; eñ mocht men se niet begripen, men soud se bannen eewelike ute Vlaendren. *Kb. v. Auden.* 1338, *Van den ontscakenne*. *Auden. meng.* I 317.

CAUWETSTER (Kauwetster), zn. vr. *Lasteraar*, *eerroover* (voor beide geslachten (?)), fr. *calomniateur*. Kil. K a u w e t t e r e r. *Maledicus*,.. *calumniator*. K a u w e t s t e r e... *Convitiatrix*. || Wive ocht man, die men beproeven mach dat kauwetstren sijn, sal men bannen vij jaer, op horen nose verloren. *Kb. v. Antw.* a. 26. Misdaet van sceldingen eñ quaden diffamacien gedaen by clappeyen eñ cauwetsteren, die men den steen om den hals doet dragen. V. D. TAV. 55 v°.

KEEFSDOM, KEVESDOM (Keesdom), zn. *Overspel*, *overspelige samenwoning als man en vrouw*, *zonder met elkander getrouwd te zijn*, fr. *concubinage*. Kil. K e b s d o m / K e v i s d o m, K e e f s d o m,

vetus. Adulterium, meretricium, scortatio. || War dat sake, dat hie se [*nl.* eene weduwe] ontforde tander mans boef, die guene die se ontfinghe eñ bant van huwelike met hare dade, iof in kevesdome metter ware, word hies bedraghen bi der goder warede, me soudene bannen c jaer, van sinen hovede, ghelic denguenen die se ontleedde. *Oork.* 31 dec. 1278. Wat giuldebroeder die leeft in kevesdome, of in ordome [*nl.* hoerdom], of in verwatenesse, in orconscepe van iiij giuldebroeders, hi ne sal gheen last hebben noch recht van der giulde, heer hiis hem ghebetert heeft. *K. d. Rijkepijnders te Brugge* 1291 a. 32. Someghe edele die vielen an vrouwe Jacoba tagraven Willems dochtere, die de hertoghinne was van Brabant, maer so zat in keesdomme in Inghelant, by den hertoghe van Glocester, des conincx van Inghelant broedere. JAN V. DIXMUDE 303.

KEEFSKINT, zn. o. *Onecht kind, bastaard*, fr. *enfant illégitime, bâtard.* Kil. Kebskind/Kefskint. *vetus.* j. hoerenkind. *Nothus.* || Dat die jonxste van den echtersten bedde die jongerschap soude hebben, by dire redenen „dat die vrouwe engheen keefskint en maect." *Vonnissen v. Uccle* 41. Wye vrij comt in Rupelmonde, die sal vrij bliven. Eñ „die moeder en maict negeen keefskint binnen Rupelmonde." DE PR. en BR. XXVI *Rupelmonde* 75, *Vrijheid v.* 1445; *variante aldaer* a. 56: gheen bastarden. — Graf u. Diether *Deutsche Rechtssprichwörter* 164. *Die Mutter bewahrt das kind. Kein Kind ist seiner Mutter Kebskind. Keine Mutter trägt einen Bastard. Keine Mutter kann ein unechtes Kind ziehen* (nrs. 133—136). — *Nul n'est bâtard de sa mère.* — Hugo de Groot *Inl.* I 12 § 1 Keviskinderen.

KEER, zn. m. *Beurt*, fr. *tour.* || De greffiers moeten, elck op hennen keer eñ rolle, medebrengen tregister van de voorgaende rollen. *C. v. Antw. comp.* V, 1, 56. — Keer houden. — Keer nemen. In het ambacht der voerlieden. *Beurt houden; beurt nemen*, fr. (*dans le métier des voituriers*) *tenir — prendre son tour.* || Niemant en sal moghen keer houden dan degone staende met hemlieden waeghen eñ inghespannen peerden ter mart, caye ofte rivaige, sonder te moghen keer nemen met waeghen sonder inghespannen peerden. REMBRY I 488, *Regl. voerlieden* 1680. — Bij Keere. *Bij beurten, beurtelings*, fr. *tour à tour.* || Ghemeene edificien, wercken eñ andere saken, moeten onderhouden worden ten ghemeenen coste, lijdende daertoe ghesaemdelick, oft by keere, het ongherief. *C. v. Belle* XXI 14.

KEERBOECK (Keerbouc), zn. m. (?) *Dit duister w. komt voor in een folterings-procesverbaal voor tooverij, wellicht het missaal, dewijl dit, na den epistel gekeerd wordt*, fr. *ce mot obscur se présente dans un procès-verbal de torture pour sorcellerie; le missel?* || Kendt ooc, dat hy naer den keerbouc vraechde aen den voorn. presbitre, omme den verloren scat te vindene; maer hy en zoude t'zelve daermede niet ghepractiqueert hebben eñ zoudet een ander laten doen, want hy dat niet gelooven en can. CANNAERT 467 (1539).

KEERBOOM, zn. m. *Draaiboom*, fr. *tourniquet.* || Een yzere keten daer de vloetboom mede ghehecht eñ vastgemaekt es onder den keerboom ter waterbaille an dnieuw huusken. DE VLAMINCK, *Stad* II 64, *Waterpoorten.*

KEEREN (Keren, kieren), onz., bedr. en wederkw. I. ONZIJDIG. — 1) *Terugkeeren; ten deel vallen*, fr. *retourner; échoir.* || Waer oec dat sake, dat dese vorseide Mergriete storve bin den eersten jare, so soude de eene heelft van desen goede keeren up hare deelnemers, eñ dander heelft soude bliven int godshuus. *Oork.* 8 apr. 1298.

2) Keeren eñ verkeeren *Zich ophouden, en vrij heen en weer gaan*, fr. *séjourner et librement aller et venir, circuler.* Vgl. Gaen eñ staen, blz. 439. || Dat egeen beckers, te coop backende, oft nyemandt met coren omgaende, oft oeck egeen buytenluyden, en zullen moghen rogge coopen oft bevoerwaerden, oft verstandt met den coopman maken, oft opter merct comen, keeren eñ verkeeren, voerdat die clock twelff geslaghen sal hebben. *Kb. v. Turnhout* 1550 fol. 68.

II. — BEDRIJVEND. 1) Het recht keeren. *Weigeren recht te doen of te spreken*, fr. *dénier de rendre la justice, de faire droit.* || Dat soe wanneer men den poirteren van den Bossche recht doen sall van den heeren van Herpen oft hoeren ondersaten, oft van eenigen anderen heeren oft hoeren ondersaten, die in die voirs. meyerye van den Bossche geseten syn, van geloiften die zy ten Bosch geloeft hebben, eñ dan die voirs. heeren, oft hoer richteren, off enich van hen, dat recht keeren willen, dat dan die scouthet van den Bossche, van shertogen wegen voirs., daer rijt eñ sall ryden, eñ ontsetten dies heeren richteren eñ scepenen diet keeren willen, eñ setten dan richteren eñ scepenen van shertogen wegen van Brabant, tot aen der tijt dat die heeren oft hoere ondersaten voirs. dat ongelyck den hertoge voirs. gebetert eñ den clager voldaen hebben, gelijc dat wael gesien is in den lande van Herpen, dat geviel voirtijts. *Charterb. v. 's Bosch* fol. 119 a. 4.

2) Iem. keeren buiten keur of recht. *Hem daarbuiten zetten of stellen, hem berooven van het voordeel der stadskeuren en rechten*, fr. *priver qn. du bénéfice des statuts et des droits de la ville.* || Omme dat wir niet en willen yemant van ons buten den statuten onser stat gekeert hebben, eñ willen den armen ghedaen hebben als den riken. *C. v. Maastricht, Stat.* v. 1380 *Inl.* Want die stadt te recht eñ te loye steit als eyne guede vrie stat, gelijc anderen gueden vrien steden, darom so hebben meistere, gesworen eñ raet, also wale te weten eñ te verhueden, dat niemant vremder, de die vriheit also anruept, buten loye noch recht gekeert en werde, als portere. *Ib.* a. 123. Dat egheyn van onsen luden.., buten rechte noch vonnenisse gekeert en sal werden. *Ib.* 462, *Charter v.* 1409. Want wij en willen nymant buyten den statuten onser stadt gekeert hebben. *K. v. St.-Truiden* (1411) *Inl.*, PIOT, *Cart.* II 194. Gevielt, dat men eynigen porter van onser stat van Sentruden leyde off keerde buyten recht, dat sall men mogen vervolgen na dat onse scepenen dat hueden eñ houden, eñ recht eñ gewoenlic geweest heeft van alden tiiden. *K. v. St.-Truiden* 10 juni 1417 a. 6.

3) Keeren op het recht (een geschil). *Een gewaand recht opwerpen*, fr. *soulever un prétendu droit.* || Dat, alse die controversie tusschen Justaze den meyere int dorp te Sente-Pieters te Ghent, eñ tusschen der kerken van Sente-Pieters, wart gekeert up dat recht, dat de voerseide meyere seide dat hi hadde, omme de redene van siere meyerien, dat die tachterst, bi consente van den partien, bi vroeden mannen was vriendeleke gheset eñ ghestelt in deser manieren... *Oork. v.* 1230.

4) In de dubbele bet. van *Afstand doen van eene*

erfenis, en *Afzien van de schuld*, fr. *en la double sign. de Renoncer à une succession, et Renoncer aux dettes.* || Van aeldinghers, die liever hadden te keerne tgoed danne die scout. Ware ooc eenich aeldinc die liever hadde te keerne tgoed, dat hies ghegheven hadde (?) danne die scout te keerne, dat hijt keerde, eñ ware der scout quite. *C. stad Brugge* I 341 a. 14 (1305).

5) Iem. uit sijn huis keeren. *Hem buiten, aan de deur zetten*, fr. *mettre qn. à la porte.* || Als ijmant den schouteth, amman oft schepenen eñ hunne dienaeren, comende om te panden, te beschrijven oft t' executeren, pantweijgeringe doet met hun uuytten huyse te sluijten ofte daeruuyt te keeren,.. verbeurt dertich stuyvers. *C. v. Antw. comp.* VI, 1, 52.

6) Remedie keeren tot. *Verhelpen*, fr. *remédier à*, *apporter remède à.* || Want de goede liede eñ onderseten van Brabant, binnen uwen ambachte [*nl.* des ammans te Brussel], eñ sunderlinge die ghene die te dorpe eñ opt plat lant gheseten sijn, grotelec eñ zeere ghelast hebben geweest eñ noch daghelicx sijn, van someghen van den onderseten, te weten es: van den edelen lieden, ridderen eñ knechten van onsen officieren eñ dieneeren, eñ oic van eenighen anderen lieden eñ onderseten,.. dairmede dat de vors. liede zeere verarmt sijn, eñ wel ghescapen waren hiermede te nieute te gaen, op dat wij dairtoe engheenre remedie en keerden: Soo eest... *K. v.* 9 juni 1404, *Brab. Yeesten* II 720.

7) *Opvatten* (gramschap, toorn), fr. *concevoir* (*de l'irritation*). || Want ons onse goede vriende, scepene, raet eñ andere goede liede ghemeinleec van der stadt van Dyest, eneu ontsteliken dienst bewijst eñ ghedaen hebben, om onse onghonste eñ abolghe, die wij te henweert ghekeert hadden,.. *Oork. v. Wenceslas en Joanna* 14 nov. 1375.

8) Iem. of iets van hem keeren. *Hem of het weigeren te aanvaarden*, *te ontvangen*, *van zich verwijderd houden*, fr. *refuser de recevoir une personne ou une chose.* || Dat een schip, tseyle ghegaen zijnde, niemand vremds en sal ghehauden zijn te laten commen an boort, onder wat decxsel het sij, maer zal zulcks nae zijnre beste macht moghen van hem keeren. *Pl. v. Vl.* 19 juli 1551 a. 24; I 384.

9) *Gebruiken*, fr. *employer.* || Wie men claghen sal eñ die claight ten heilgen sweren, eñ egheyne argelist darin te keren. *C. v. Maastricht*, *Stat. v.* 1380 a. 65.

10) *Aanwenden*, *gebruiken*, *besteden*, *verorberen*, middeln. ook *bekeeren* (eene som gelds, eene rente), fr. *employer*, *utiliser*, *appliquer* (*une somme d'argent*, *une rente*). || Welc goet gheleghen es, ghe-put eñ ghepaelt, eñ van anderen goede besceeden, in die progchie van Wilsele, bi der kerken, ombe eene somme van penninghen; welke somme heme wel eñ wetteleke vergouden es van desen vore ghenumden heren Gilise; eñ [die] Jan [die] vore gheseyt es, ontfaen heft eñ ghekiert in sinen orbore. *Oork.* 24 dec. 1298. Consenteren hem [*nl.* aan twee genoemde zusters] eñ orloven dat sij alle deze vorseide renten tallen tijden... heffen moghen eñ hebben, eñ in hare noetdorst bekeeren, also langhe als sij leven selen..; eñ als sij van live ter doed zelen sijn ghegaen, wille wij eñ begheren dat de vorseide renten ghegheven eñ ghekeerd werden in al der manieren datd hier vorseid is. DE VLAMINCK, *Zwijveke* 126 (1337). Indien hetselve bij nachte bevonden wordt, het dobbel van dien [*nl.* van de gemelde boete], te keeren als voor. *C. v. Loven*, *Servit.* 57. Zie ook bij Nijhoff. *Gedenkw.* || Keren in sgreven scout. Dat is, *aanwenden tot afdoening van des graven schulden.* I 177 (2); Dat salem an uns kiren: *dat zal men ten onzen nutte aanwenden*, 192 (1); onderweynden eñ in onsen urbar keren: aanvaarden en *ten onzen behoeve in beslag nemen*, 218 (5); *it.* 183.

11) *Begaan*, *aandoen*, *plegen* (schade of onrecht), fr. *causer*, *faire* (*du dommage ou de l'injustice*). || Om te weten wat onrechts, onbescheids eñ onghelics onse voirscrevene richters, rentmeesters eñ andere ambachteren aen ons eñ aen onse voirscreve onderseten eñ goide lude gekeert moghen hebben. PIOT, *Enquête* 1 apr. 1389; de Fr. tekst zegt: *quel tort et iniure... pevent avoir fait et tournet à nous*... Dat wij [*nl.* de bisschop], noch die wij mit ons brechten, an onser vors. stat, noch nyemanne tot derselver onser stat behorende, vercortten noch veronrechten en sullen, arch noch ovel an hen noch an eghenen van hon keren noch laten keren, eñ wale sullen doen betalen eñ verrichten (*Namelijk in het gevul, dat de bisschop krijgsvolk in de stad zou zenden*). *C. v. Maastricht* 482, *Charter v.* 1409.

12) *Teruggeven*, fr. *rendre*, *restituer.* || Jof iemene es achtervolghet bi scepenen, dat hie neemt andren tsyn bi crachte, hie sal keren dat hie hadde ghenoemen, eñ es in boeten van lx lib. jeghen den grave. *K. v. Brugge* 1281 a. 15; ofr. tekst *Saucuns.., il rendra ce quil ara tolu.*

13) Een recht op de marktwaren. *Het veranderen van natuur*, fr. *commuer un tonlieu*, *le changer de nature.* || Soe hebben zy ons oitmoedelijck gebeden, dat ons believen wille te aboleren eñ te nyeuwten te doene trecht van de voers. zeventhien tollen eñ stallaigen, eñ deselve rechten keeren, commuteren eñ veranderen tot duysent karolusgulden. *Rekenk. v. Brab.* reg. 138 fol. 340 (1541).

14) Eene kudde schapen. Die *leiden*, fr. *mener*, *conduire* (*un troupeau de moutons*). Grimm. kehren (wenden) 2) *a*) vieh auf die weide. Kehren, *treiben.* || Dat van nu voirtane die herden,.. schuldigh sullen zijn... oirloff te begheeren aleer zij enige beesten... opten selven onsen bosch sullen moegen keeren oft drijven. Zie HERDE.

15) *Uitbraken*, *overgeven*, fr. *vomir*. Kil. Keeren. *vetus fland.* j. overgheven. *Vomere.* || Zo wat manne wevere, die zijn ghelach ontdroughe of calchoudere ware, of vele droncke in taveernen oft cabaretten, zo dat hijt keerde, zoude verbeuren telcker reyse XX sc. par. DE PR. en BR. *Aalst* III 437. *K. d. Wollewevers* a. 16 (1480). Zie Verdam BEKEEREN 8, *Bedr*).

III. — WEDERKEERIG. 1) Hem keeren van antwoorden — van verantwoorden. *Afzien van de verwering of verdediging*, fr. *renoncer à la défense.* || Oft d'een van de sculdeners aengesproken wordde eñ dat hij thoende dat zijn medegesellen tgelt van der scult ontfangen hadden, eñ hij niet, oft hij soude mogen excipieren tegen den heysch metter beneficien van excussien, dats te seggen: oft hij hem soude moigen keeren van antwoirden int principael, totter tijt dat d'andere in hueren personen eñ goeden waren geëxecuteert. V. D. TAV. 256. Als ghy sult recuseren eñ wederlegghen eenen richter oft zijn jurisdictie, soe moeghdy aldus formeren uwe exceptie: Eerbair, voirsienige heeren, die richter zijt in deser plaetzen, Andries zeegt, excipierende tegen uwen persoon, dat ghij

zijt maegh, diener oft huysgesin van zijnen adversarijs, eñ dat hij u mits desen houdt voir suspect; eñ want zeer zorgelijc is te dingen voir eenen suspecten richter, zoe recuseert hij u eñ u gericht, eñ keert hem alhier van verantwoirden, offererende thoen van suspicien. *Ib.* 297. Totten libelle dat openbair contrarieteyt oft onbeschicheyt inheeft, en derf [*nl.* moet] men nyet antwoirden, mair sal de verweerdere hem dair keeren mogen van verantwoirden, eñ versuecken den richter dat hij dat rejiciere eñ repellere, eñ hem van der instancien des gerichts absolvere, eñ den heysscher condempnere in de costen van den processe. *Ib.* 324.

2) Hem keeren in (de uitspraak van bemiddelaars). (Een geschil) ***aan hunne beslissing overlaten***, fr. ***s'en remettre*** (***d'un litige***) ***à la décision d'arbitres.*** || Dit es dordenancie, zegghen eñ terminacie van minen heren van den Rade, up eñ van den heesschen, aenspraken, ghescillen, twisten eñ afjonsten, die N. N... deen den andren gheheescht eñ aenghesproken hebben eñ dies becroninghe ghedaen, danof zij hem tanderen tijden ghekeert hebben, eñ up de verbeurte van dusentich noblen, in dordenancie van mierere [*sic*] gheduchter vrauwe van Bourgongnen, graefnede van Vlaendren, eñ zindert in dordenancie van minen vorseiden heeren van den Rade. *C. v. Aalst* 213 (19 sept. 1409). Andries seegt: hoe dat hij eñ Dierick, overmits zekere twist, questien eñ gescil, dat zij onderlinge hadden, om eender erven wille.., hen gekeert eñ gecompromitteert oft gesubmitteert hebben in der uuytspraken heere N. N. en N., hueren magen eñ vrienden, als in arbiters arbitrateurs eñ vriendelijcke middelers. V. D. TAV. 270 v°.

3) Een geschil ten schepenenwaert keeren. ***Het aan het vonnis der schepenen onderwerpen***, fr. ***soumettre un litige à la décision des échevins.*** || Het was een man eñ beclaegde hem van lande dat hem ontmeert soude sijn. Doe ginc die meijer metten scepene opt velt. Doe maende die meijer de scepene dairop, want dair een steen stont. Doe wijsden die scepene dat hij vraechde dengenen die hem beclaeght hadde: oft hij dien kinde over meersteen? Doe antwoirde hij eñ seide: hij hielden over goet; mair hij seide: dat vorder sijne soude sijn. Noch vraechde hijs hem anderwerf, eñ derdewerf, eñ hij seide altoes alleens. Dit keerde die meijer ten scepene wairt van Ottengies, bedien dat hine kinde over goet. Si en waerens niet vroet, eñ men gaf hem tUccle: om dat hine kinde over goet, dat hine moest houden over goet. *Vonnis v. Uccle* 22. *It.* 17. 38.

4) Hem (sich) keeren tegen sijne panden. ***Er de hand aan slaan***, fr. ***porter atteinte à son gage.*** || Die sig te onregte tegens syne panden keert, breukt eene groote boete. *C. gr. Loon* II 472, ***Reckheim.***

5) ***Zich overgeven***, fr. ***se rendre.*** || Te desen tyden keerden hemlieden die van Compiengne eñ quamen in de obeissance van den coninc Kaerle. PIOT, *Chron.* 186 (1429).

KEERS, KAERS (Keersse, keers, kerse, kersse, keersche, kers), zn. v. 1) ***Kaars***, ***talkkaars***, ***roeten kaars***, fr. ***chandelle (de suif)***. Kil. Keersse. *Candela.* || Van roetinen kersen. MACQUET 229, *Rek. Brugge* 1384. Keerssen. Een mande, thondert, geëv. 1 L. *Schatting v.* 1551. — SPREUK. In de keers vliegen. (Van menschen en zaken). ***In sijn verderf loopen***, ***verloren geraken***, fr. (***des personnes et des choses***) ***courir à sa perte***, ***se perdre.*** || Daer wiert noch zommich van tselve goet gherecouvreert by andre soldaten die uut Dixmude quamen; maer den meesten deel vlooch in de keersse, eñ quam luttel ter bate aen den proprietaris. PIOT, *Chron.* 665 (1587). Men seyde als datter wel twe duust soldaten van den viant in de keerse vloghen. Ib. 8?3 (1595).

2) **De keers bij openbare veilingen.** ***Het is in Zuid-Nederland een overoud gebruik, en het duurt er nog voort, vaste goederen openbaarlijk te verkoopen bij keersbranding; de meestbiedende, op wiens bod de kaars uitbrandt, blijft de kooper***, fr. ***la chandelle dans les ventes publiques. C'est un usage très ancien, et qui dure encore, dans le sud des Pays-Bas, de vendre des biens-fonds à l'extinction de la chandelle; le plus haut enchérisseur sur l'offre duquel la chandelle s'éteint, reste acquéreur.*** || Zoo wanneer eenighe ghestruycte oft patrimoniale erfachticheden verkocht worden, 't sy in 't vriendelicke ofte by keersse,.. *C. v. Hondschote* v 1. Eñ heeft de voorseyde naerheyt stede, soowel van gronden van erfve eñ andere goedinghen vercocht by 't bernen van de keersse eñ decrete, als andersins. *C. v. Winocxbergen* IX 10. De respective meyers eñ laeten der abdyen van Averboden eñ Floreff, in possessie synde van over hondert jaeren, niet alleenlyck van scheydinge eñ deylingen t' ontfangen.., gichten eñ goedenissen te verleenen, etc. Maer oyck de keersse te ontsteken eñ te bannen... — Sulx niet tegenstaende, pretendeert den officier der hooghbancke.., dat de laetbancken het kersbranden niet en konnen exerceren. *C. gr. Loon*, I 548. 549 (1639). Sooverre nyemandt en compt, maer de geëvinceerde goeden blijven metten uytganghe van der bernender keersche den voorschreven besetter, sullen hem van der voors. procedueren worden ghelevert behoorlijcke brieven, eñ sal deselve goeden alsdan moghen aenveerden als zijn eyghen eñ propre goet. *C. v. Santhoven, Stijl* 1557 a. 17. — Ook verhuringen gebeurden bij den uitgang ***der brandende kaars***, fr. ***on adjugeait aussi des locations à l'extinction des feux.*** Zie *C. hoofdb. van Uccle* a. 51. 52.

3) ***Waskeers*** (in de kerken), fr. ***cierge.*** Keers bij huwelijken. Fr. ***cierge au mariage.*** || De prochianen, die ondertrauwe ghedaen zynde, willende voortgaen metten huwelicke, alle hare gheboden hebbende, moghen commen t'sondachs ter hoochmissen, eñ daer huwelic solempniseren eñ trauwen, eñ een keerse van eenen grooten, met eenen zilveren penninc daerinne stekende, offeren; eñ den costere, als hy t'paes brynct, gheven eenen zelveren penninc. DIERICX, *Gends chartb.* 134 (1420). — Keersen bij lijken. ***Kaarsen bij begrafenissen***, fr. ***cierges aux funérailles.*** || So wie dat teneghen like meer kerssen makede dan iiij, eñ meer was tote elker kersse dade dan XII pond was, verboerd ij ouder gr. Maer elc die wille mach daertoe tortysen maken, sonder verboren. *Kb. v. Antw.* 175. Daer viere kerssen och meer sijn tenen lijke binnen Dyste, dierre sal hebben de kerke eene, daer die lichame toe proghide; tgasthuis eene; de Minrebruedre eene, eñ de straete daer hi in woende, eene. *Kb. v. Diest* A. c. xliiij a. 1; *it.* 2. 3, en c. xlv. — (Vervalschingen). Keersen op stroo. Fr. ***cierges sur paille.*** || Die kerssen maect op stroe, saels ghelden, van elker kerssen x s. *Kb. v. Diest* B 147. — Keersen hol maken. Fr. ***faire des cierges creux.*** || Men sal gheene kerssen hol maken onder, boven een halve elle, elc optie selve pene. *Ibid.*

4) Metalen keers. ***Koperen hanglamp***, fr.

ampe suspendue en cuivre (?). Zie Pitiscus, Lex. antiq. v° Lucerna. || Dat de beilden ghebrokene eñ de kercke van Nieukercke ghesaccagiert eñ ghespolieert heeft gheweist in de voorgaende troublen, dewelcke wederomme gherepareirt zyn, als van.., eñ diversche mataelen keersen eñ candelaeren eñ croonen. DE COUSSEMAKER, *Troubles relig.* I 334 (1569).

5) In Onser-Vrouwendach als men keersen draecht. *Op Maria-lichtmis*, 2 *febr.* fr. *à la Chandeleur*, 2 *févr.* || Int jar Ons Heren doen men screef ducentegh drihondert eñ vive, in Onser-Vrouwen daghe alse men kersen dreeght. (*Schep. Land v. Diest* 2 febr. 1305). Dit was ghedaen eñ ghegheven te Bruesselle, des vridaeghs vore Onser-Vrouwendagh, dat men kerssen dreeght, in den yare Ons Heren dusent drihondert eñ dertich. *Oork. v. hertog Jan voor Diest*, 31 jan. 1330. In Onser-Vrouwendaghe als men keerssen dreecht. *Schep. v. Diest*, 2 aug. 1337.

6) Keers der ambachten en gilden. *Stok of lans, dragende hunnen beschermheilige of hun zinnebeelden, ook processietoorts genaamd; 't was in 't algemeen, de laatst ingeschreven meester die de kaars droeg of deze door een ander dragen liet*, fr. *hampe portant le patron, ou les emblêmes ou insignes des gildes ou métiers; c'était, en général, le dernier maître inscrit qui portait les insignes, ou les faisait porter par un autre.* || Eñ aldus sal men gaen: yerst de kerssen van den ambachten, alsoe gewoenlic es... Item, daerna sullen volgen de juffr. uuter Firmarien... MERTENS en TORFS, III 541, *Volgorde der processie*, 1399. De hertogh Philips nam den ambochten haer standaerden, eñ oec hare kerssen ten ommeganghe van den heleghen bloede. JAN V. DIXMUDE 293 (1411). Alle meesters van den voers. ambachten zullen schuldich sijn allen jare eerlijcken eñ thamelycken te comene in de processien op des werdichs Heylichs-Sacramentsdach eñ t Onser-Lieven-Vrouwen-ommeganck, op de pene van een pondt wass tot behoef van den voers. altare, onder huerlieden kersse; eñ de twee lesten [meesters], in de voers. ambachten gecomen zijnde, sullen sculdich [zijn] de kerssen van den voers. ambachten in de voers. processie te dragene oft doen dragen, sonder cost of last van den voers. ambachten. *Kaart v. h. Legwerkers- en h. Linnenweversambacht te Diest*, 11 mei 1540 a. 28. Dat op alle generale processie-dagen, een ijegelijck int voirs. Cremers-ambacht wesende, egheen vrijheijt van gulden hebbende, oft in egheen Rethorijcke wesende, zal schuldich zijn in de voirs. processie te comene, ende de kersse van denselven ambachte nae te volgene, opte pene eñ verbuerte van eenen ponde was. *Kaart v. h. Kramersambacht te Diest*, 8 juli 1548 a. 16. Dat elc manhoot, knapen eñ knechten, achter de processie gha bachten den heere eñ der Wet, sonder sent Jorijsghulde, die selen al voren ghaen, eñ die ten keerssen gheset selen sijn, up x s. par. DE VLAMINCK, *Vgb.* 40. — *De keers en de kaproen waren de ken- en onderscheidingsteekens der genootschappen*; *aldus zien wij te Brussel, amman en schepenen, den* 25 *juli* 1399, *aan het volk verkondigen: dat de zagers en de pleisteraars voortaan geen ambacht meer zouden vormen, dat zij geene gemeene beurs, geen keerssen noch kaproenen meer hebben zouden, en dat iedereen deze ambachten vrijelijk zou mogen uitoefenen*, fr. *le „cierge" et le chaperon étaient les insignes et les signes distinctifs des corporations; ainsi nous voyons, à Bruxelles, l'amman et les échevins annoncer au peuple, le* 25 *juillet* 1399*: que les scieurs et les plafonneurs ne formeraient plus dorénavant de métier, qu'ils n'auraient plus de bourse commune, de* keerssen *ni de chaperons, et que chacun pourrait librement exercer ces états.* HENNE et WAUTERS II 576. — **Onder de keers gaen.** *Deel maken van een ambachtsgild, d. i. tot den stand der ambachtslieden behooren, in tegenoverstelling aan de poorters die geen ambacht uitoefenen, aan de voornaamsten of Optimates, „de Ledige lieden" of renteniers, de Otiosi*, fr. *aller sous les insignes d'une corporation de métier, c. à d. appartenir à la condition des artisans, en opposition aux bourgeois qui n'exercent pas de métier, aux Optimates, aux rentiers ou Otiosi.* || Het Gemeenebest wordt bestuurd door tweeërlei lieden, door de Voornaamsten of Aanzienlijksten (*Optimatibus*) en door de ambachtslieden (*Opificibus*). De voornaamsten zijn zij die geen ambacht uitoefenen, bij gevolg onder het getal der handwerkers (*cerdonum*) niet gerekend worden, en in de feestelijke omgangen oft processies (*in publicis supplicationibus*) niet gaan onder eenig ambachtsgild, 't welk men in het Dietsch noemt *Onder de keerse gaen.* Dezen worden gewoonlijk geheeten „de Leden (*Membra*)" der stad, evenals men in de Lovensche Hoogeschool de sommigen Leden noemt, sommigen Medeleden of Suppoosten (*Supposita*). Wij noemen degenen *Optimates*; sommigen hunner zijn Edelen, sommigen onderscheiden zich door geenen adellijken stand. De anderen worden met den algemeenen naam van Ambachtslieden genaamd, uit hoofde van hun handwerk. Doch een ambachtsman mag in 't Gemeenebest geen ambt bedienen, zulks is alleen de *Optimates* voorbehouden. NANNIUS ALCMARIENSIS, *Leges munic.* (*Mechlin.*), *in de Opdracht zijner* (*niet Christijnen's*) *vertaling, aan den Magistraat* (bij vertaling). Item, zo moet elc vry meester backer commen in shelichs sacramentsdaghe metten ambachte onder de keersse eñ gaen metten processien. *K. Bakkers te Auden.* 1482, a. 22.

KEERSBERNING, KEERSBRANDING (Keersberrynghe, keersbernynge), zn. v. *Het branden der kaars bij openbare veilingen*, fr. *le brûlement de la chandelle aux ventes publiques.* || Soo wanneer eenige erfgoederen vercocht worden bij voorgaende proclamatie eñ kersbrandinghe, daervan staet de vernaerderinge open jaer en dach. *C. v. Diest*, VZ. XII 1. *It.* 2. 3. In welck gheval den crediteur sal ghestaen midts doende de debvoiren van halleghebot, insinuatien eñ keersbernynghe. *C. v. Brugge* XXIV 15. D'eerste keersbernynghe ghedaen zynde, zoo sal men binnen xiiij daghen daernaer bernen de tweede keersse. *C. v. Denderm.* V 7. En *passim.* Zie KEERS 2).

KEERSGELT, KAERSGELT (Keirsegelt, kersgelt), zn. o. *Kaarsgeld, inkom- en jaargeld bij de ambachten*, fr. *droit de cierge, droit d'entrée et taxe annuelle dans les corps de métier.* || Dat alle goede cnapen, timmerlieden, metsers, ticheldeckers eñ leemplackers van buten, binnen desen ij jaeren naestcomende binnen Antwerpen sullen moghen werken op haer kersghelt, sonder verboren; eñ zij en dorven gheene poerters worden, zij en willent doen. *Kb. v. Antw.* a. 199 (1392). Knapen, zijn zij van binnen off van buyten, die sullen op hoir kerssghelt wercken, dats te verstaene: twee oude placken, eñ daermet sullen zij een jair quijt zyn. *Stat. Timmerlieden te Diest*, 1402. Welc leerknape den ambacht betalen sal twee oude grote te kersghelde, eer hi scheeren mach. *Ord. Droogscheerders*

te Diest, 1415, a. 3. Dat die voorschreve LX ghesellen vry eñ ongehouden sullen syn van allen lasten haren ambachten toebehoorende, te weten van kersghelden, van lyken eñ van nuwen papen, van dsambachtswake eñ diereghelycken. VAN MELCKEBEKE, *Kruisboog* 19 (1432). Soeverre de voers. leerkinderen niet en betalen die voers. drie stuvers van kersgelde, zullen die meesters daeraf de voers. drie stuvers schuldich zyn selve te betalene. *Kaart d. Legwerkers te Diest*, 11 mei 1540, a. 5. Op de pene van een pont was, oft vier stuvers daervoer, tot behoeff van den altaer van sinter Viven; eñ sal die meester hem funderen eñ sterck maken voer die drije stuvers van kersgelt. *Id. Additie* a. 34. Soo wat persoon, van buijten oft binnen, int voers. ambacht wilt komen wercken, sal geven kersgelt, te weten, eenen auden groot, eñ daermede sal hij een jaer lanck mogen wercken om niet, maer niet langer. *Ord. Fruiteniersamb. te Diest*, a. 1 (17de E.). De supposten van den voorseiden ambachte sullen jaerelyckx betaelen voor keirseghelt, die den avondt van hunnen patroon sal worden ommeghehaelt by d'officianten, als volght: De meesters van den ambachte, thien stuyvers; de vrye knechten, vier stuyvers, eñ de leerlynghen twee stuyvers. REMBRY, *K. Dekkers en Metsers*, 1750, I 448; *it.* 442. *It. Auden. meng.* II 51; de Potter en Broeckaert, *Aalst* III 448; Alp. Wauters, *Environs* II 459. 461, en Mertens en Torfs, II 489.

KEERSGIETER (Kersegieter), zn. *Kaarsenmaker*, fr. *fabricant de chandelles*. Kil. Keersmaecker. || Dat gheen smoutere ne moet roet,.. doen smelten.., bin der veste van Brucghe, het ne ware in poorters iof in kerseghieters husen. *C. v. Brugge* I 352 (1305).

KEERSCORF, zn. m. *Kaarsenkorf*, fr. *corbeille à chandelles*. Kil. *auct*. Keerskorf, keersback, *Lychnoteca. Canebutin*. D'Arsy voegt er bij: *Corbillon à chandelles*. || Van kerscorven, van roetinen kersen, van wassenen kersen, van lanternen. MAQUET 229, *Rek. Brugge* 1384. Eenen keerscorf. *C. v. Antw.* 1582, t. 41 a. 100, blz. 278, *Stadsvoordeel*.

KEERSSNUTTER (—e), zn. m. *Kaarssnuiter*, *snuiter*, fr. *mouchettes*. Kil. Keerssnutter. j. snutter. *Emunctorium*. || Een keerssnuttere, *C. v. Antw.* 1582 t. 41 a. 100, blz. 278, *Stadsvoordeel*.

KEERVONDER (—e), zn. v. *Draaibrugje*, fr. *petit pont tournant*. || Hoedat zij, int jaer 1542.., ter resistencie van den vianden, hebben moeten affbreken die valbrugge tot Werchtere eñ alle andere bruggen eñ keervonderen.., — de keervondere te Winbrake. *Rekenk. v. Brab.* reg. 139 fol. 233 v° en 234, *Brieven voor Werchter*, 3 febr. 1553.

KEESDOM. Zie KEEFSDOM?

KEETE, zn. *Klein huis*, *huisje*, *onaanzienlijk*, *armoedig huisje*, fr. *cahute*, *cabane*. Kil. Keete. *Casa*. Keetken. *Casula*. K. *auct. Cahute*. Kot. *Casa*, *tugurium*, *gurgustium*, *ligellum*. Schiller u. Lübben. Kate, Kote, Kotte. *Kleines niedriges Haus*, *Hütte*. Grimm. Kate. *Taglöhnerhütte*, *häuslerwohnung auf dem lande*. || Indien de gevroonde [*nl.* de uitgewonnene] goeden inmeuble zyn, worden by zes distincte dijnsendaegen-geboden ter vierscharen geproclameert, uuytgesondert die huysen eñ keeten staende op stadtsdyck ofte vroonen. *C. v. Middelburg* a. 10. Buyten Slykpoorte, in de keeten aen de nieuwe dykagie, niet te gaen drinken, op de pene van 6 guldens. GÉNARD, *Antw. arch.* II 45 (1635).

KEGELS, KEGELSPEL. Zie SPELEN.

KEYLOTE. Zie CUEILLETTE.

KEISER (Keyser), zn. m. *Het recht*, fr. *la Justice*. (*Imperium*). || De questie quam voir den keyser, eñ hij sprac uuyt: dat de conventie eñ pacte, die de voirs. erfgenamen onderlinge gemaict hadden, sonder consent van den crediteur, en conste den crediteur niet afgenemen zijn actie tegen den voirs. erfgenaem. — Men ginc dairomme voir den keyser, eñ de keyser seyde... — De keyser, dairaf geadverteert, seyde dat... — Men ginck dairomme voir den keyser; de keyser seyde dat... — Hierop seyde de keyser: dat de crediteur... V. D. TAV. 251 en v°. (Op blz. 250 v°. en 251 r°. *komen nog drie voorbeelden voor van „casus positi" met beslissing van den „keyser," en blz.* 251 *r°. een met de woorden: „het wert geseegt bij den rechte," want...*

KEISERS, zn. mv. *Een zeker soort van laken*, fr. *certaine sorte de draps*. || Van den keysers, te wetene, den groeven lakenen, die der stad geleverd waren van diversen personen die ghedrapeniert hadden de wolle van der stad wegen gecocht, lopende tsamen deselve keysers Ic xxix½ ellen. *Stadsreken. Bergen-op-Zoom* 1474/1475.

KEISERMARCKTEN. Zie SPELEN.

KEITE, KEYTE. Zie CUITE.

KELCHIEDE. Zie CASSIJDE.

KELDE, zn. v. Limb. *Koude*, fr. *froid*. || Wie mach hem ontholden voer den aensichte sijnre kelden? *Getijdenb.* 15de E. *Ante faciem frigoris ejus quis sustinebit?* Ps. 147.

KELDENEER, KELDENAER, zn. *Kelder*, fr. *cave*. || Soe wat huysen, oft keldeneeren, oft boden, die de voers. coopluyden van den Hanzen in hueringen oft in pachtingen hebben,.. Zie BODE; Zie ook KELLENAER.

KELDERBRIEFKEN, zn. — Cedule of kelderbriefken. *Cedel of schrift*, *om wijn*, *bier*, *azijn*, *enz. te mogen kelderen*, fr. *cédule pour être autorisé à encaver du vin*, *de la bière*, *du vinaigre*, *etc. Stadsarch. Diest*, Vak 19, *Verpachting van den accijs*, 18de E.

KELDERCOFFER, zn. m. (?). || Dat, zooverre de bedijckinghe binnen tvoors. jaer 1618 niet voleynt en zij, dat dit accordt zal wesen nul, eñ dat de bedijckers zullen moghen ghestaen mits betaelende x stuyvers van tghemet, boven een keldercoffer eñ een pijpe secque — een half quarteel wijns, eñ... DE POTTER, *Second cart.* 273.

KELDERMONT, zn. *Eene kelderopening met valdeur*, *voor aan de straat*, fr. *une ouverture de cave avec trappe*, *devant à la rue*. || Het maken van keldermonden eñ trappen comende in eñ op de straeten. MARTINEZ 56. Dat de keldermonden op eñ in de straeten deser stadt niet en mogen worden gemaeckt als met consent van Syne Majesteyt, op eenen jarelykschen chyns. *Ib.* 142 (1664). *It.* O. 12 juni 1657, *Pontpenn. Loven*, blz. 10.

KELDERWEERDER, KELDERWAERDER, zn. *Keldermeester*, fr. *cellérier*. Kil. Kellerwaerder/ Kellermeester / kellerknecht / kellerknaepe. *Cellarius*. enz. || De kelderwaerder van Sent Pieters gheldt jaerlicx twalf pennijnghen par. DE PR. en BR. VI. *Nevele* 32 (1387). De kelderweerder van der voors. Munten en mach geen ongevrijde persoonen eenigen wijn ofte bier overlaten oft tappen, op de pene van gepriveert te worden van sijn officie. *C. Munters te Brussel* 1565 a. 61.

KELLE, zn. v. Molenwerk. *Waterloop*, *waardoor het water op het rad eens molens gevoerd*

wordt, fr. *bief*, *biez*. || De kellen, waardoor het water is loopende tot op de raderen. — Afhangende kelle, dienende tot de hulpen-raederen, waerdoor het water is vloeyende eñ tselve radt vanonder doet draeyen. MARTINEZ 266 a. 9. 10.

KELLENAER, KELNAER, zn. m. *Kelder*, fr. *cave*. Kil. heeft keller/kelder. || In der stat kelnare. MERTENS en TORFS II 640 (1401). De bornedraghers, de huere van den kellenare onder den Steen, daer men de turven eñ hout innelecht. *C. stad Brugge* II 151 (15de E.). Die van Ghent roefden Brugge,.. eñ sy ghinghen in sprincen hof eñ namen al dat sy daer vonden, eñ voerdent al te Ghentwaert, sonder den winen, die in sprincen kelnare laghen, bet dan veertich vaten roets wins, die sloughen se alle die vaten den bodem in, eñ den wyn vloeyde al den kelnare deure. JAN VAN DIXMUDE 268 (1382). Kellenaer. *C. v. 't Proossche* I 382 (1514). Zie ook KELDENEER.

KELLER, zn. m. *Kelder*, fr. *cave*. Kil. Keller/kelder. || Jan Van den Kelre. *Schepen te Diest* 1306; in 1305 Johannes de Cellario.

KELNEN. Zie KENNEVEN.

KELNERSSE, KELDERESSE, zn. v. *Keldermeesteres*, fr. *cellérière*. || Dese vorseide drie eñ dertech scellinghe erveliker renten, begheerd zoe eñ wil dat heffe.., de kelnersse van der vorseiden godshuze. DE VLAMINCK, *Zw.* 118 (1335). Die eerweerdighe vrouwe in Gode, vrouwe Colette Wasteels, abdijsse, jouffrouwe Heylwegghe Van der Eycken, kelderesse, eñ Willem Wijts, d'oude, rentmeester des voirs. godshuys van Cortenberghe. *Laten des godshuis v. Cortenberg*, 21 juli 1548.

KELRIJE, zn. v. *Dienst van de spijs- en voorraadskamer*, fr. *charge de l'office du cellier* (*Cellarium*) (?). || Up goet van der Oostrijen, jof van den Kelrijen, jof der Fermerien, ne mach de scoutete niet panden,., *Oork.* 25 febr. 1252.

KEMENADE, CAMENADE, zn. v. *Verwarmbare kamer*, *woonkamer*, *op burchten en in heerenhuizen*, fr. *chambre chauffable*, *chambre de demeure*, *appartement ordinaire dans les châteaux-forts et les maisons de personnes de distinction*. Kil. Kemeneye. *sax. sicamb. Coenaculum*, *coenatio* [*Eetzaal*]. Schiller u. Lübben. Kemenade. Grimm. Kemenate. Maigne d'Arnis Caminata. *Chambre à cheminée*. Zie ook Dr. J. Te Winkel, *Het kasteel in de dertiende eeuw*, 122. || *Remoto omni magistratu laïcali*, *placitum nullum*, *nisi clamate aut clamature*, *observarent* [*nl. due femine*] *et hoc nusquam nisi in presentia abbatis et in caminata ejus*. PIOT, *Cart.* I 24 (1072—1075). Eñ sabbets bode moet de scoutete soeken ter kemenaden. — Eñ dien bode moet de scoutete eschen ter kemenaden. *Oork.* 25 febr. 1252. Zo weys ich eynen here, Die des heeft verdienet wal, Dat men hem billic malen sal In miinre vrouwen kamenade; Zo meniche ritterlike dade Heeft he ghedaen in sinen leven. BOUTON, *Gelre*, *Hennegouwen*, blz. 71; *it.* 73. Zie ook *Vaderl. Mus.* II 274, *Bere Wislau* vs. 329.

KEMENEYE, zn. v. *Schoorsteen*, *schouw*, fr. *cheminée*. Kil. Kemeneye, *vetus*. *Caminus*, *focus*. || De kemeneye eñ de heerd van t Nieuwe huys. DE VLAMINCK, *Stad* II 46, *Stadsreken.* 1382. Van 11 ysers verbesicht an de kemmeneye, *Stadsrek. Ninove* 1492.

KEMMEN, KEMMER, KEMMERSE. Zie CAMMEN enz.

KEMPE, zn. *Kamper*, *kampioen*, *kampvechter*, fr. *champion*. Kil. Kempe, *vetus*. j. Kamper. *Pugil*. || Sich nu dyn coninc an. hoe hi nu te stride gaet teghen sine vianden, die tot deser tijt toe gehadt hevet heerlicheit over alle die werelt. Mar huden is hem syn ryc benomen. Eñ overmits onse starke kempe, welc syn heerscappie op sinen scouderen hevet eñ eenen starken helm op syn hoeft; welke helm huden verheven is boven sinen vianden, eñ hevet die oude doot gedodet met sinen doot. *Hondert merk.* 119.

KEMPHOF, ook KENNEPHOEF, zn. m. *Kennep* —, *hennep* —, *kempakker*, fr. *chenevière*. Kil. heeft Kennep/Kenp/Kemp. *Cannabis*, en Hennep. *sax. fris. sicamb.* || Binnen cuype van Diest en placht men geen thiende te geven aen mynheer van Tongerloo, van bempden, kemphoven eñ hoffsteden, by sooverre deselve erffgenaemen [*nl.* eigenaars] hen bempden selver etten. *C. v. Diest*, *Kon. Bibl.* VIII 6. Te pande gesadt enen kennephoef, geheyten den Knoepshoeff. *Laten des hofs „van der Heylicheyt"* (?) 1462.

KENEN, KEINEN, ow. Van planten en vruchten. *Opnieuw uitbotten*, *uitspruiten*, *uitschieten*, fr. (*des plantes et fruits*) *germer ou pousser de nouveau*. Kil. Kenen. *Regerminare*, *iterum emittere germen*, *ut frumenta*, *hordea et caetera quaedam gramina madefacta*. || Zo wanneer bi deken eñ vinders, uut cause van vorste, tweven verboden zal zijn, dat elc wever dan ghehouden wort twerck te latene tote ander tijt dat keint, of zo doiet dat de ozije droopen eñ de ghoten liepen. *K. der Lakengilde te Brugge*, *Wevers*, 11 a. 52.

KENYLEN, zn. mv. (?). *Een zeker ijzeren voorwerp dienende in het bouwen*, fr. *certain objet de ferronnerie pour les constructions*. || Betaelt denzelven Wautre, van dat hy der stede ghelevert heeft VIm VIIIc latysers, te XII schel. VI den. tduust;.. noch Vc suerysers, XII schel. VI den.; noch Vc cuertnaghels, XLIIII schel.; XXV kenylen, XXV schel. par.; XXXc solderysers te IIII schel. par thondert, eñ XIc latten, te XX schel. thondert. *Auden. meng.* III 421 (1530). — Blz. 14 *verklaarden wij het w.* ijsers 2) *door „boeien"; men voege er bij „spijkers, nagels"*.

KENNELIJCK, KENLIJCK (kenlic), bn. 1) *Kenbaar*, *bekend*, fr. *notoire*. Kil. Kennelick. *Notus*, *cognitus*. Kennelijck sijn — maken. *Bekend — zijn*, *— maken*, fr. *savoir*, *faire savoir*, *porter à la connaissance*. *Notum esse*, *— facere*. || Kennelyck zy aen alle denghenen die dit tegenwoordich gheschrift sullen sien oft lesen, dat... *Oork.* mrt. 1228. Kenlic si allen lieden, die nu sin eñ naer ons commen sullen. Also... *Oork.* 1280. Wi N... Wi doen te verstane eñ kenlijc al denghenen die nu sin eñ hierna wesen sullen. *Oork.* april 1263. Kennesse van coope van huusen ofte erfven,. ghepasseert alleenlic voor scepenen derzelver stede en genereert gheen recht reel, noch actie hypothecaire, dan naer dat dezelve coop ofte belastinghe kennelic gemaect es den landtheere, fonsierheere oft zynen ghecommitteerden. *C. v. Gent* VI 1. Notoir eñ kenlijck. *Rijksarch. Rekenk. Acquits* 1589.

2) *Baarblijkelijk*, *blijkbaar*, fr. *manifeste*, *patent*. || Die wairheyden eñ besuecken [wordden] gedaen uuyt officien van den richter, als op een kennelijcke crieeme oft misdaet, daer geen accusateur en behoeft te zijne V. D. TAV. 2. SPREUK — Van alle kennelycke ongevallen is een yegelyck ongelast aen den heere eñ partye. *C. v. Antw.* 1545, I 57. Kenlic. *Ib.* VI 43. *It. comp.* VI, iij, 26.

3) Het hof kennelijck — gekent maken. *Het doen erkennen als wettelijk belegd zijnde*, fr.

faire reconnaître la Cour comme légalement constituée. || Hoe men 't hof kennelic maekt... Seght of u kenlic es, dat ic heden wel in tyden eñ wylen hof maeckende [*l.* makede] in behoudelycke [behoorlijcke — in wettelijk te behoudene, voor wettelijk te houdene?] stede... *lager staat nog*: daer gi hof makede... in behoudelyker stede.. — Seght of ic 't hof also wel eñ wettelic gekent gemaekt hebbe, dat het sculdich es stede te houdene en van weirden te zijn? Dies manic u. — Baillu, maendys mi, so seggic, by der trauwen, naer dat u twee mannen 't hof verkent hebben, dat ghijt wel kenlic gemaekt hebt, up dats mi de mannen volghen. RAEPSAET, *Analyse*, nr. 371.

KENNELIJCKHEIT, KENLIJCHEIT (Kenlichede, kinlechede), zn. v. Kil. Kennelickheyd. *Notio, notitia.* Sijn kennelickheyd segghen. *Testificari, dicere pro testimonio.* 1) *Kennis, 't geen te onzer kennis is, wat wij weten, getuigenis*, fr. *connaissance, ce qui est à notre connaissance, ce que nous savons, témoignage.* || Hervachtech man, die leghet te stervene, hi mach recort doen van sire kenlicheden vor eenen scepene oft vor meer. *C. v. Gent, Gr. ch. v.* 1297 a. 120. Dat kenlijcheit bij rechte niet anders en is dan een confessie eñ verkenninge moetswillens in rechte gedaen, oft eenen claren thoon metter sentencien diffinitiven dairna gevolght: eñ in deser kenlijcheit eñ notorieteyt wort appellatie geadmitteert, thoon eñ probacien ter contrarien. V. D. TAV. 163. Alwaer [*nl.* in de stille waerhede] elck ghedachvaert zynde zal schuldich zyn te compareren eñ te zegghen zyne kennelycheyt op hetgene dat hem zal gevraegt worden. *C. v. Denderm.* I 25. En moghen oock niet gharresteert, gheapprehendeert noch bekommert worden die beschreven sijn eñ innekommen om hunne kennelijckheit eñ ghetuijghenisse te gheven, *C. v. Deurne* 1612 a. 216. *It. C. v. Antw.* 1582, XXVII 12; *Comp.* V, vij, 7.

2) **Kenlijcheit van schepenen.** *Kennis en vonnis van schepenen*, fr. *connaissance et jugement d'échevins.* || Ne dade hys niet [*nl.* verscheen de schuldenaar niet voor den rechter], eñ na den viertichsten dach de vorseide claghere comt diene vervolghet hevet, eñ hy voert wet heescht, men essene sculdich te wisene ute sire wet bi der kenlicheden van scepenen, na de wet van der poert van Ghend. *C. v. Gent, Gr. ch. v.* 1297 a. 85.

3) **In kenlijckheit.** *In oorkonde der waarheid, ter bevestiging*, fr. *en foi de quoi, en témoignage.* || In kenlicheden van al desen ebben wi, vorseide manne, dese lettren ghezeghelt met onsen zeghelen. *Oork.* 15 mrt 1293. In kinlecheden van desen lettren, die wi gheseghelt hebben met onsen propren seghelen uthangende. *Oork.* mei 1295. In kinlecheden van desen lettren gheseghelt met minen zegele uthanghende. *Oork.* 18 juni 1297, *Brief v. ridder Lonis van A.* Eñ wy, N. N.., hebben wy dese lettren uuthanghende beseghelt met onse propre seghel, in oorconschepe eñ kenlichede der waerhede. *C. v. Auden.* 2de d. 83 (1348).

KENNELOOS, bn. *Onbewust, buiten kennis, zonder bewustheid van zich zelven*, fr. *inconscient.* || Alstu oec dan aensies die onghescapenheit des godlijcs wesens, dien spieghel sonder vlecke der hogher Drivoldicheit, daer di werdt alsoe vele openheiden dattu di verlies in die openheit; eñ dat die gheest hem verswindet eñ versincket in een onbekennen des dinen eñ des sijns, sich, dan moetstu van noode rusten in stillen, want daer en bestu niet in dinen vermoghene, daer werdstu van wondere wonderloes, van kennenne kenneloes, eñ van minnen minneloes, van lichte duyster, eñ sinckes in dat eweghe leven, dat die ghewarighe ruste es. *Sermoon v. Tauler Ego sum pastor bonus.*

KENNEN, KINNEN, bedr. en onz. wkw. Niet zelden pleonastice verbonden met lijden (lijen, lien) en verlijden. I. BEDR. — 1) *Bekennen, belijden*, fr. *reconnaître, avouer.* || N. heeft ghekint eñ verlijt, dat si sculdech es... *Schepenbr. Assche* 1333. Kennen voort eñ lijen, dat sij [*nl.* de goede liede van de stadt van Diest] ons de voorgenoemden getrouwen dienst gedaen eñ bewijst hebben van gratien eñ van engheenen rechte. *Oork.* 13 nov. 1308, *van hertogin Joanna.* N... heet ghekint eñ gheliet, dat sy vercocht heet... *Schepenbr. Neerlinter* 29 sept. 1381. Dat vor ons... ghestaen N.., kennende eñ liende, dat hi... *Schepenbr. Sint-Truiden* 11 oct. 1382. N. N.., onse poorteren, welke kenden eñ verliden, dat zy hadden vercocht wel eñ redelic... *Oork.* 15 apr. 1396. Naer dien dat de voirseide Michiel kende dat hem de voirseide Loy vóór 't vanghen eñ in 't vanghen ghepresenteert hadde beternesse te ghevene eñ te nemene naer de costume van den lande, eñ daerin te verbindene zijn lijf eñ zijn goed, dat hy daermede sculdich was te ghestane. *C. v. Aalst* 480 (1478).

2) *Erkennen, voor goed houden*, fr. *reconnaître.* || Het es te welene, dat dabt eñ convent Bouden vorseit, also suilc recht als hi heesschende was, al niet ne kenden ghelijc dat hijt heesschende was. *Oork.* (10 sept.) 1298. — Kennen of loochenen. Fr. *reconnaître ou dénier.* || Soowanneer partije gedachvaert wordt te kennen oft te loochenen cedulle, marck, handtteecken ofte zeghel,.. *C. stad Iperen* II 16. *It. C. v. Auden.*, *Stijl kasselrij* I 13; *C. v. Cassel* a. 249; Diericx, *Gends chartb.* 126. *Enz.* — Kennen of ontkennen. *Même signification.* || Dat hij opte artlen van zijnder tegenpartijen antwoirde geven sal bij *credit vel non credit*, dats bij kennen eñ ontkennen. V. D. TAV. 359 v°. *It. C. v. Gent* II 272; *C. v. Antw.* 1545, v 20; *Comp.* V, j, 44; x § 6; *C. leenhof Land v. Mechelen* I 14. *Enz.*

3) *Verklaren*, fr. *déclarer.* || Van oircontscepe. || Eñ so wat poertere die ghedaeght ware vor vinders omme oircontscepe te segghene, ne quame hi niet, dat hi ware in de mesdaet van III pont, up dat der vinders boden kennen bi haren eede, dat hi ware ghedaeght toircontscepe. *C. v. Gent* I 411 (1284).

4) *Getuigen*, fr. *attester.* || Dit kennen scepenen van den Vrihen, die hier boven ghescreven sijn. Eñ mijn here N. N. eñ N. scepenen van den Vrihen, die dit voerseide vinderscip wiseden, kennent up hem zelven. *Oork.* (11 nov.) 1279. Van dat dat waer es eñ wi, scepenen, dat kinnen, soe hebwi onse seghele ghehanghen an dese lettre. *Oork.* 11 nov. 1301. Soo wanneer yemant borge blyft in den rechte *judiciale* voor eenen anderen, dat dan die schepenen die borghe vraegen: oft hy borghe blyft eñ begeert dat sy, schepenen, over hem dat kennen willen? Eñ anders en wordet nyet te boecke gestelt. *C. v. Antw.* 1545, *Guldeboeck* a. 102. — Kennen eñ oorconden. || Omme te meerder versekertheyd van alle de voorseyde dinghen, soo hebben wy neerstelyck gebeden eñ versocht,.. N. N. dat zy alle de voorseyde zaecken.., kennen eñ oirconden willen. *C. v. Auden.* 2de d. 82 (1348). — Kennen eñ verkennen. *Même signification.* || Dat wij kennen

eñ verkennen dat mijnheere mijn heer Gheeraerd van Ghistele.., gaf.., in rechter aelmoessene... DE PR. en BR. III. *Aalter* 18 (1365).

II. ONZ. — Met het voorz. *van.* Kennis nemen van. *Uitspraak doen over*, fr. *connaître de.* || Dat men t' allen tyde, alsoewel op heilige daige eñ alst ferien zijn als anders, mach kennen van criminelen saken. V. D. TAV. 161.

KENNEVE, KENNEWE (Kennef, kenneff), zn. v. *Dwarshout, uit drie stokken bestaande, rond den hals, inz. van honden, varkens en ganzen, om ze te beletten door de hagen te dringen*, fr. *tribart, billot, traverse de bois, consistant en trois bâtons, partic. autour du cou des chiens, des porcs et des oies, pour les empêcher de passer à travers des haies.* Kramers en Van Dale Kennewe. De Bo Kenneffe, ook Beyl, en Schilje; Schuermans Kennef; Tuerlinckx Kennef — in Brab. en Klein-Brab. Kelf. Kil. Kenneve. *Numella: vinculum ligneum aut baculum collo quadrupedum alligari solitum.* || Dat nyemant, omtrent Zonien geseten, huere honden, en laten gaen ongekenneft, die kenneve en passere ten minsten over elc zyde eenen halven voet, eñ dat van nu voirtane tot uuytgaende september. En oft hiernae eenighe bevonden wordden niet gekenft eñ buyten bande, die sullen telcker reysen verbueren eenen royal; behalven den corenhueders, die welcke huere honden ongekenft eñ buyten banden sullen moegen houden, voer eñ na de sonne, als zij zijn om huer coren te huedene. *Rekenk. v. Brab.* reg. 138, fol. 274 (1 juni 1538). Laeten toe eñ consenteren eenen yeghelick woonende in onse vrye wouden, bosschen eñ waranden, eñ hunne duwieren, te moghen houden rekels tot bewaernisse van hunne huysen, beesten eñ graenen, behoudens dat sy hun de achterste zenuwen zullen doen corten, eñ altyts doen draghen een kenneff van onderhalven voet lanck. *Pl. v. Vl.* 31 aug. 1613 a. 6; II 395. Soo wie begheert gansen te houwen, die sullen moeten ghekenneft gaen op vroenten oft heeren straeten, gheboeijt wordende met een kenneve van een half elle lanck, enz. *K. v. Moll* 1596—1631 a. 58. Die haer verckens begheiren te laeten loopen op s'heeren straten, sullen [*nl.* de verckens] moeten ghekenneft sijn met een kenneve van twee hamervoeten lanck. *Ib.* 60. De beste koeye metter kennewe daertoe. *C. v. Antw.* 1582, XLI 106, *Stadsvoordeel.* Zie ook KENNEVEN.

KENNEVEN, bw. *Voorzien van eene kenneve of dwarshout*, fr. *pourvoir d'un tribart.* Zie KENNEVE. Kil. Kenneven. *Induere pecus numellis.* || Oft zij [*nl.* een beeste] gewoenlijc waire te smijten eñ te bijten, soe sal men bevelen eñ gebieden den meester van der beesten, dat hij se soe verwairt eñ geslooten oft gekenneft houde dat zij geen quaet en doe. V. D. TAV. 89 v°. Dat een iegelijck sijn verkene moet kemmen [kenneven? het w. komt tot drie maal voor in dit art.] eñ ringen. *C. v. Kiel* III 11. Idereen sal, van half mey tot uytgaende ooghstmaent, zijn verckens moeten houden ghekenneft. *C. v. Santhoven, K. en br.* a. 95. *Pl. v. Brab.* 26 febr. 1568 a. 7; II 187, en *passim.* — *In beide volg. citaten leest men „gekennest," waarvoor denkelijk „gekenneft" moet gelezen worden.* || Vonnis van den rade van Brabant, dat de ingezetenen van Asten zullen mogen houden honden gecortpoot oft gekennest, eñ catten gecortoort. *Rijksarch. Raad v. Brab.* nr. 538 stuk 36, *proces* 26 oct. 1486 (Cuypers v. V.). De huysluyden ten platten lande zullen gehouden zyn hare honden, na ouder gewoonte, gekennest te houdene met houte knuppelen, lang ten minste twee voeten. *Ord. over de jacht in 't Land v. Kuik*, a. 19 (Paringet 766 — Cuypers v. V.). *Zie hoogerop ook het even zoo bevreemdend* GEKELST, *met eenen inf.* kelnen.

KENNIS (Kennisse, kennesse), zn. v. 1) *Recht van kennisneming van en oordeel over eene rechtszaak*, fr. (*d'une cause*) *droit de connaître et de juger;* Lat. *cognitio: jus de aliqua re cognoscendi atque de ea judicandi; droit de justice* (Maigne d'Arnis, 1356). *Dit w. staat hier en daar in deze bet. op zijn eigen, doch is meermaals vergezeld van de ww. „berecht" of „judicature", zoo niet van beiden.* Zie BERECHT. Kil. Kennisse der saecken. *Disceptatio, arbitratus, cognitio causæ.* || In den ambachte van der draperien eñ wolwercke, soelen by onsen burghemeesteren eñ scepenen gecoeren worden vyf dekenen, diet geheel regiment eñ kennisse hebben soelen van allen saeken den ambachte eñ den wolwercke aengaende, soe waele opter peertsen als opter dekenien. — Item, wij willen noch dat alle zaken eñ gebreken, die de drapperien aengaen eñ daertoe van outs behoeren, soelen comen ter kennissen van den voirs. vijf dekenen eñ vore hen gehandelt worden; en wat vonnisse die de voirs. dekenen in toecomende tyden wysen oft geven soelen, die sal onse voirs. meendere [*nl.* maner], sonder enich vertreck, by onsen scoutet oft vorsteren ter executien doen stellen, sonder enich voerder versueck aen onse voirs. scepenen daeromme te dorven doene. *Priv.* 23 mei 1477 a. 9, 12, *Diest.* Behalven van der drapperien, dwelck een gericht appaert is,.. hebbende groote eñ breede kennisse,.. nopende der wollen, met tgene des daeraff dependeert, als lakenen,.. *C. v. Brussel* 1570 a. 19. Vermogen insgelijcx [*nl.* schout, burgemeester en schepenen], te bannen uuytten lande van Brabant, gelyck die van Lovene eñ van Brussele, behoudelijck dat van dyen banne oft straffe (sooverre daeraff beclach gebeurde) den raet van Brabant de kennisse heeft. *C. v. Antw. comp.* VI, ij, 2. Scepenen van der hoogher banck hebben eñ behouden alleene 't berecht eñ kennisse van zaken criminele eñ van clachten in materie van injurien daer opene wonde es, oft anderen wech van faict ghebuert es dan van injurie verbale, daerof de kennesse eñ judicature competeert scepenen van ghedeele. *C. v. Gent* I 9. Kennesse, berecht eñ judicature. *Ib.* II 9. — *Kennisneming van allerlei wettelijkheden*, fr. *connaissance, cognition de toute sorte d'œuvres de loi.* || Schepenen, voor haerlieder kennisse van briefven van ontlaene, hofsluytinghe, arrementen, garrant eñ dierghelycke, iiij s. — Voor haerlieder kennisse van procuratien *ad lites*,.. — certificatien... enz. *C. v. Auden.* 2de d. *Salarissen* 413—439.

2) *Rechtsbesluit, vonnis*, fr. *décret, sentence.* || Wie verkregen sal hebben op sijnen debiteur kennisse eñ pandinghe van sijn schult, die sal moghen, uyt crachte eñ tot volcomminghe van dien, doen arresteren lichaem eñ goet. *C. stad Iperen* IV 15, *en meermaals in deze rubr.*, als ook „kennisse met beset."

3) *Beslissing* (*vonnis?*), fr. *décision* (*sentence?*). || Es dat sake dat zij, [*nl.* de dekens der gulde van sint Jacob].., dese vorseide ordinantie niet ne houden, soe hebben si ons [*nl.* de stichters] ghelovet eene kennesse te ghevene uten [geestelijken] hove van Dornike; dewelke kennesse houden sal: dat mene [men se?] manen mach dese vorseide ordinantie te houdene clarlike eñ al up de peine van verwatenesse. *Oork.* 6 sept. 1291, *Stichting*

eener kapellenij in Sint-Jacobsgasthuis te Gent.

4) *Wettelijk of bestuurlijk onderzoek*, fr. *information, enquête légale ou administrative.* || D'overmomboirs, bevindende jongeren totten ouderdom van xxv jaren gecomen zijnde, alnoch niet bequaem om heure goeden wel te administreeren, vermoghen de momboiren continueren in heure administratie,.. eñ dit al met kennisse van saecke eñ voergaende decrete van borghemeesteren, schepenen eñ raidt. *C. v. Loven, Weeskamer* 69. *It. C. v. Auden*, xx 14.

5) *Getuigenis*, fr. *témoignage.* In kennisse. *In of ter oorkonde, getuigenis of bevestiging*, fr. *en foi, en témoignage, pour confirmer.* || Eñ de scepenen die van desen voreghenuemden laten de wareit verhoert hebben, sie hebben, ombe herre beden wille, heren seghel eñ der stat van der Vuren ghemeine daran ghehanghen, in kinnesse der wareit. *Rijksarch. Charters v. St-Gudulakerk*, doos 1 nr. 59 (18 jan. 1293). Hebben onse zeghele... ghehanghen an dese lettren in kennisse eñ orkunde van der wareit. *Oork.* 19 juni 1295. In orconschape eñ in kennissen der wairheden. *Oork.* 17 mrt 1297. Eñ bidden den vinders vorseit eñ den manne die hierna staen ghenoemt, dat si, in kennessen dat alle dese dinghe vorseit, ghelijc dat si hier vorseit sijn, wel eñ wettelike sijn ghedaen, hare zeghele hieran hanghen. *Vad. Mus.* II 372 (10 sept. 1298). — Volle kennis. *Voldoende, wettelijke getuigenis*, fr. *preuve satisfaisante, légale.* || Twee manne es vulle kennesse van der nood [*nl.* van eenen behoeftigen leenman]. *Jus feud. Fland. vetus* c. 34. Van erven eñ van live, by ouden tyden, moeste men vijf mannen hulpe eñ kennesse hebben, soude de hulpe vul syn. Nu hebben de heeren de moghenthede van den live daertoe brocht dat twe mannen hulpe es in vele hoven vulle kennesse, eñ dats jamere, want tlyf es emmer meer dan erve. *C. leenh. burcht v. Brugge* c. 113. — Poorters kennis. *Schuldbekentenis gedaan vóór poorters, in tegenwoordigheid van poorters*, fr. *reconnaissance d'une dette faite en présence de bourgeois.* || Sooverre sy, als poorters, verclaeren dat hen de schult, ghelofte, bekentenisse oft voorwaerde kennelick is, alsdan, op die poorters kennisse moet d'amptman senden sijne amptsbrieven. *C. v. Antw.* 1582 xxx 10.

6) Van rente. *Bekentenis belegging*, (*eener rente*), fr. *reconnaissance, constitution de rente.* || Dat diversche contractanten... commen daghelicks verkennen eñ passeren in onzen voorseyden Raedt van Vlaendren, diversche renten ofte sommen van pennijnghen. Eñ omme de verzekerthede van dien verbinden generalicken eñ int speciale leenen eñ landen (ofte gronden van erfven)... Eñ en stellen nocht en vougen oock niet in de voorseyde kennessen eñ condemnatien van sommen nochte van renten de constraincte van den vijfsten pennijngh tonzen profyte... Eñ oock ten fine dat de voorseyde partien de voorseyde kennessen eñ verbanden doen eñ passeren voor haerlieder jugen immediat. *Pl. v. Vl.* 10 febr. 1585; I 286. Met letteren van kennisse eñ verbandt, inhoudende condemnatie, mach men sonder wijsdom executoire procederen ter pandinghe. *C. v. Roeslaar* vi 3. Kennessen, contracten eñ verbanden. *C. v. Gent* i 18. 19. Dat men van gheene voluntaire kennessen ghedaen in cameren, inhoudende clausule van condempnatie, betreck en zal mogen doen noch admitteren in vierscharen, tenzy... namptierende. *It.* II 312.

7) Kennis of loochening, fr. *reconnaissance ou dénégation.* || Hanghende welcke twee eerste dilayen om preuve te doen, sal oock moghen gheëxhibeert worden obligatie eñ handtteecken, eñ daerover versocht kennisse ofte loocheninghe. *C. v. Belle* xxii 48. — Kentenis of ontkentenis. fr. *Même signification.* || Van ghene processen voer gedaende bekentenisse offt ontkentenisse aen te moegen brengen... Seker proces,.. hetwellick geremitteert is, gemerckt daer kentenisse noch ontkentenisse in der saecken bevonden woerden beschyet te syne. *C. gr. Loon* I 141 a. 60.

8) Ter kennisse van... *In tegenwoordigheid van...* fr. *en présence de.* || Daer men eenen parsoon openbare scoffleringhe overgheseyt heeft met onghelike, ten hoorene van vele lieden, aengaende zynre eeren, dat es men sculdich weder in te halene eñ te emendeerne openbaerlic, ter kennessen van vele lieden. *C. v. Aalst* 476 a. 7.

9) *Kennisgeving*, fr. *notification.* || Arnout, etc... groete, met kennesse der waerheit, metten tenore deser ieghewordegher letteren willen bekent zijn, dat wij... *Oork. heer v. Diest* 17 juni 1290; Lat. tekst *noticia.* Wi N.., eñ wi N... Ontbieden groete eñ minne in onsen Hiere, metter kennissen van der wareit. Want... *Oork.* 19 juni 1295.

10) Iets in kennis leggen van iem. *Iem. tot getuige vragen van iets*, fr. *prendre qn à témoin d'une chose.* || Alswanneer hy, deponent, hem genootsaeckt heeft gevonden tselve [*nl.* zekere scheldwoorden] in kennisse te leggen van die van het voors geselschap. *Rijksarch. Proces van Zurpele* 1683, *Informatie.*

11) **Kennis (o.) van den onderpant.** *Een of meer voorwerpen zich bevindende op eenen tot onderpand eener rente of pacht gegeven grond*, fr. *un ou plusieurs objets se trouvant sur un bien-fonds donné en hypothèque d'une rente ou d'un fermage* (?) || Daernaer gaet die heere, oft vorster in den naeme van hem, met twee schepenen, eñ haelen een kennisse van den onderpant, eñ brenght [*nl.* de vorster] t'selve in recht; d'welck alsoo blijft in den rechte gebrocht tot vier genechten toe; gheëxpireert zijnde die vier ghenechten, soo gaet die vorster met twee schepenen, eñ presenteert t'selve kennisse van den onderpandt den gebruycker des onderpants: oft hy t'wilde quijten, lossen eñ wederstaen? eñ indien hyt niet en wilt doen, soo vercoopt die heere het voorsz. onderpandt voor schaede van rechte eñ achterstelle pacht eñ blijft t'selve vercocht; eñ ingevalle niemant en comt die lossen wille, soo leert *t*'vonnisse der schepenen: dat die claeger sal slaen sijn handen aen den onderpant in questie eñ gebruycken t'selve als zijn eygen goet. *C. v. Helmont* ix 2.

12) *Aangifte*, fr. *déclaration.* || Eñ naerdien [de paarden] gheweecht zullen wesen in de steden daer men de voorseyde openbare maercten houdt, sullen sy, cooplieden, ghehauden zijn... hemlieden te presenteren den ghecommitteerden daertoe gheordonneert, eñ hem te kennen gheven den nombre eñ qualiteyt van den peerden by hemlien aldaer ghebroght... Maer deghene gheen cooplieden wesende, hebbende ghedaen dezelve kennesse, zullen ghehauden zijn. . *Pl. v. Vl.* 27 oct. 1553; I 706.

13 *Vergasting*, fr. *régal.* || Zo wat vry backere eerstwaerf sal zyn dekin, oft eerstwaerf officier, sal ghehouden zyn te ghevene mynen heere sente Aubert iii lib. par.; eñ den ghesellen van der neeringhen eene kennesse, oft daervoeren xx schel. par. *K. d. bakkersgilde te Auden.* 5 febr. 1482. Zo wat knapenkindt, die meester worden wille, zal gheven den ambochte ij ponden parisise, eñ der

ghilden xij scell. par.; eñ van kennesse xij scell. par. *K. lakeng. Brugge*, *Scherers*, 64.

14) Kennis houden van iets. *Het aanteekenen*, fr. *prendre note d'une chose*, *l'annoter*. || Van al 't selve moet men voortaene kennisse houden op des ammans boeck. *C. v. Antw. comp.* V, ix, 68. Als partije... te rechte niet en compt,.. houdt den greffier opt register daervan kennisse. *Ib.* x, 41. Notitie oft kennisse te houden. *Ib.* IV, xvij, 5.

KENNISGELT (Kennesgeld), zn. o. 1) *Loon*, *recht van kennisneming eener wettelijkheid*, fr. *salaire*, *droit du chef de la connaissance d'une œuvre de loi.* || Daervooren de schepenen sullen hebben voor haer kennisseghelt iiij gr., eñ aen den greffier ij gr. DE PR. en BR. XVI. *Assenede* 105.

2) *Een zeker algemeen recht*, *geheven op de inkomelingen in een ambacht*, fr. *droit général prélevé sur les nouveaux entrants dans un métier.* || De ghuene die gheboren zijn naer dat huerlieder vader vry meester van den ambochte worden es, die ontstaen zullen moghen met te leerne vier jaren, eñ daerthenden vry te moghen wordene, zonder yet te moeten ghevene dan kennesgheld, daerin dat elc, die tvoorseyde ambocht lossen zal, ghehouden word, alzo donvrye als dandere. *K. lakeng. Brugge*, 29, *Wevers*.

KENTENIS. Zie KENNIS 7).

KEPE. Zie KIPPE.

KEREL (Keerel), zn. m. *Man*, *vrij man uit den geringen stand*, *boer*, *kinkel* (Vercoullie), fr. *homme*, *homme libre de condition infime*, *paysan*, *rustre.* *Waarschijnlijk in ons citaat gelijkstaande met den* dorpman (dorper) *o. a. in de keure der Ammanie v. Brussel v.* 1292, *in tegenoverstelling aan den* ridder, *in de keure v.* 1312 *voor Nijvel: vilains § chevalier* Kil. Kaerle / keerle. *Vir fortis et strenuus: Vir proceræ staturæ et grandis corporis.* — (*vetus*). *Vir*, *homo et maritus.* — *Rusticus. ang. carle*, *churle.* Zie ook Kluge *Etym. Wörterb.*; Plantijn heeft er voor in het Fr. *rustault*, en in het Lat. *rusticus; zie de tweede bet. van keerle hierachter.* || Ghi sult weten, dat edelheit heift in campe groot voordeel; want een vry eidelman van vier ziden sal niet ghewyst werden eenen halven eidele, [*var.* of poorter,] of ambochter, of coopman, of keerel, of bastaerde, te verandwoorden. *Jus feud. Fl. vetus* c. 73. *De ongenoemde uitgever* [*nl. de diepgeleerde* Matthæus] *teekent hierop aan dat: dewijl de keerel hier duidelijk onderscheiden wordt van de poorters*, *van de ambachtslieden en van de kooplieden*, *het op het eerste zicht blijkt hier bedoeld te wezen een* boer, *rusticum*, *paganum vel villanum*, *sive talem qui agriculturam exercet*, *infimae quidem*, *sed tamen liberae*, *conditionis hominem. Quae vocis significatio* (*laat hij er op volgen*), *licet hodie inter nostrates plane exoleverit*, *olim tamen non insolita fuit; en hij steunt op den uitgever „Van de Erfgravelike Bedieninge*" cap. III. pag. 36; *op de „Gemma Gemmarum*" *van Deventer* 1495: Rusticus: een Lantman of Keerl; *op den Teuthonista van* 1475: Kerle: *Dorpman*, *en v°* geBuyr: Kerl. *Ackerman*, *Ruystyer*, *Veltman*, *Dorpman*, *Lantman* (*tanquam synonyma*), met de bet. *Degener*, *villanus*, *rusticus*, *colonus*, *agricolonus*, *agricola.* cet. *Ter nadere verklaring van het w.* Kerel, *verzendt* Matthæus *nog naar Jan. Bottelgier Summa ruralis* c. 77, *Huydecoper Melis Stoke* bd. III blz. 83, *Leibnitz Gloss. Celtic.* I 102, Schilter *Thes. Ant. Teuton.* III 156, *en Wachter Gloss.* I 830. Zie ook *C. leenh. burcht v. Brugge* c. 71.

KEREL (Keerle, karel), zn. m. *Een lang opperkleed*, *een lange rok*, *ook wel eens* toge *geheeten*, *een tabbaard*, *zoo 't schijnt*, *niet ongelijk aan dezen*, *diens naam echter niet vóór het begin der* 15de *eeuw aangetroffen wordt*, fr. *robe longue de dessus*, *tabar*, *ne différant guère de ce dernier*, *mais dont le nom ne se rencontre pas avant le commenc. du* 15e *siècle.* Kil. Kaerle / keerle. *fland. Tunica*, *tunica longior*, *vestis suprema.* Plantijn, *zinspelend op het dubbelzinnige w.* keerle *zegt:* Ick moet den keerle sijnen keerle t'huys bringen. *Il me faut rappòrter au* rustault *sa robbe qui luy fault. Oportet ut referam* rustico *suam togam.* D'Arsy Keerle *Robe longue de bourgeois*, *ou de villageois.* — *De kerel was de algemeene dracht van grooten en geringen*, *van burgers en landlieden*, fr. *le* kerel *était le vêtement général*, *des grands et des petits*, *des bourgeois et des campagnards.* || In dit jaer [*nl.* 1488] begonste men te draeghene alle maniere van vremdichede van keerels, causen eñ andere clederen. PIOT, *Chron.* 265. (*Tal van oorkonden bewijzen dat de — waarschijnlijk Duinkerksche — kronijkschrijver het gewis hier mis heeft*, *ten minste voor andere plaatsen*). Mids dat hy [*nl.* Karel de Goede] svriendaegs plach costumelic baervoet te gane snuchtens ter keerken van Sente-Donaes, met eenen langhen keerele [*men leze* tabbaard], die zin voeten bedecten. JAN V. DIXMUDE 51. Item, sal de pachter hebben alle jaeren eenen keerle, oft vj s. gr. dervooren. DE PR. en BR. IX. *Deurle* 9 (1450). Eñ sal de voors. pachtere hebben van Gillijse voors. te twee jaren eenen keerle, of vijf s. gr. daervoren. *Ib.* 10 (1464). Den madelaer ofte madeleghe behoudt vóór allen deele voorenuyt, naer de costume, alsoowel jeghens haer kinderen als jeghens andere aeldingen, van de ses kerels ofte mantels, eñ ses rockx ofte meer, van elcken een paer naest de beste paer, eñ van viere, hetsy kerels, mantels ofte rockx, de beste paer; eñ daer maer dry mantels, kerels ofte rockx en sijn, sal behouden van elckx het beste eñ archste; eñ daer minder cleederen zijn, sullen die behouden. *C. stad Iperen* x 12. Dat wij, deken eñ ghesworenen van der neeringhen van den tijcwevers binnen Ghend,.. gheordinert... hebben in ons huus van der neeringhen van nu voort an te onderhoudene eñ te sustinerene eeneghe ydone scamele verhoude mannen, vrij wesende in de voorseide neeringhe, eñ hemlieden te ghevene eñ te verleenene huushuere, berringhe eñ pottage, eñ alle weken acht groote in ghelde, eñ telken twee jaren elc eenen keerele, ghevoert met witten lakene, eñ een tijke daer up de mouwe gheborduert. DE POTTER, *Sec. cart.* 142 (1486). Was doot vonden by Sente-Baefs brugghe,.. N.,, eñ hadde in sijn hooft een groote wonde,.. eñ lach ghedect met zijnen keerele metter blomme. DE POTTER, *Chron.* 57 (1536). Eenen pijenen keerel. *Ib.* 204. — Geluwe kerel. *Als straf te dragen voor zekere grove misdaad*, fr. *robe jaune*, *à porter en punition de certain crime.* || Eist dat vadere of moedere huere dochtere te valle brochten, insghelycx de vooghden of regierers van hemlieden, daer gheen huwelic terstond naer eñ volght, of goet, ghelt of eenich andere proffyt daeraf neempt, die zal ghestelt zyn in 't pelloryn, eñ draghen den houtenen mantele, metten gheschoorenen hoofde, eñ daernaer eeuwelic draghen eenen gheluwen keerle, welken keerle zi zullen moghen lossen met xxm coreelen. *C. v. Gent*, I 674 a. 3 (1491).

2) *De kerel was inz. het officieel kleedingsstuk der vorstelijke ambtenaars*, *der schepenen en stedelijke ambtenaars en dienaars*, *alsmede der gildebroeders*,

en werd hun op bepaalde tijden geschonken; men noemde hem ook wel eens Wetkerel, fr. *le* kerel *était partic. le vêtement officiel des fonctionnaires du prince, des échevins et des fonctionnaires et serviteurs municipaux, ainsi que des confrères des gildes, et il leur était périodiquement livré; on le trouve aussi qualifié de robe de la Loi, du magistrat.* || Item, betaelt van laeckenen, daermede dat den bailliu, scout, scepenen eñ clerc, dese jaerscare ghecleet gheweest hebben eñ karels daerof ghemaect .. lxxxi lib. xix s. p DE PR. en BR. XIII. *Kaprijk* 90 (1502). Item, van XVI ellen lakens, deene helft root eñ dander blau, danof dat ghemaect waeren keerels, om Denys Van der Weeden, bode van de scepenen, Joos Mussche, cnape van den ghildebroeders, den trompers eñ den tamburin. *Ib.* 155 (1480). Item, II witte lakene, die men cochte eñ roet verwen dede, ter stat knapen behouf, te Paesschen cleedere af te hebbene, dats te wetene, die eedt gedaen hebben der stad, als de roeddraghers, eñ meester van der stat werke, van metselrien, van tymmeringen, van yserwerke, van enginen, eñ van cautsidene.... Item, een licht blaeu laken, daer der stad twee loepers, Jan de Ledeghe, die de gravernie verwaert, de slyceyere [*l.* slijcmeyere], de wachtere.., keerlen af hadden... Item, een elle sweerts lakens, daer men stripe af maecte, die mer op naeyde... Item, van lakene tenen keerle Heinric Moecstels, die der scepenhuys verwaert, eñ dier op waect als te doene es... Item, anderhalf wit laken, dat men roet verwen dede, daer der stat clerke, wisseleren eñ suergyn ydele keerlen af hadden te Paesschen... MERTENS en TORFS, II 634, *Stadsrek.* 1401, *Stadskleeding*, a. 2 en 3. *Aussi sera ledit bailli obligé de paroître aux assemblées publiques en habit décent, nommément quand les autres du collège y viendront revêtus de leurs robes, dites en thiois Wetkerel. Pl. v. Vl.* 24 nov. 1730 a. 12; X 457. — Waert dat eenich van den guldebroeders of guldesusters overlede der werelt, op een mile naer Hasselt,.. so moeten de ghesellen van den Rhetoriicken, speelders ziinde,.. ter eerden doen eñ terstont een misse doen doen over de ziele, eñ daer gaen met haerlieder paluerkerels eñ metten vane van der Gulde. *Belg. Mus.* IV 421, *Rederijkers te Hasselt*, 1482. Van den gescille opverstaen tusschen N. eñ N.... om des wille dat dezelve ghezellen waren in andere gulden buten der stad eñ vryheit van Bruessel, dragende van dien gulden keerels eñ capruyne, dwelc... zy niet doen en mochten,.. A. WAUTERS, *Sermens* 24 (1454). Zie ook CLEET, en PALUER.

KERELLAKEN (Keirellaken, keerlaecken), zn. o. 1) Synoniem van *kerel.* || Voert sal de pachtere elcx jaers hebben een kerellaken. DE PR. en BR. IX. *Nazareth* 8 (1410). Dies sal de vors. pachtere van sijnen meestere hebben telken II jaren een kerellaken, of vijf s. gr. daervooren. *Ib.* 13 (1470). Up den vij^en^ in Lauwe XV^c^ LVIJ, zoo was by der Wet van Brugghe gheconsenteert den deelmannen, ter hulpe van een keerlelakene, elc thien scellinghen grooten tsjaers meer dan zy te vooren ghehadt hadden..; behoudens dat zy cleeden moeten met Bruchsche draperie. *C. stad Brugge* II 299. Alsoo in d'aude tijden de pijnders, op de daeghen van eere, dat zy compareerden in processien, op hemlieden feestdaegen waeren twee confreers ghelot, die alsdan aenhadden een keerlaecken oft eenen keerle, dat men heden noemt eene toghe, ghelijck de camerboden eñ sergeanten van schepenen hedent draghen. DE PR. en BR. *Gent* III 75 (18de E.).

2) *Jaargeld, jaarwedde*, fr. *pension, somme annuelle, gages annuels.* || Dat sy, comparanten, ghesaemender handt eñ ten ghemeenen coste sullen vervolghen het proces hanghende in den Raede van Vlaenderen in materie van complainte, tot betalinghe van veertich guldens tjaers over het kerelaecken ofte pensioen, 't welck aen den vaeder van d'eerste comparante, gelyc aen scepenen, betaelt is gheweest by den prelaet ofte prost van Sente-Pieters nevens Ghendt. DIERICX. *Charterb.* 42 (1657) (*gemelde vader was namelijk in leven Raad ord. in den Raad v. Vlaanderen*) Van alle extraordinaire diensten, ten tyde van een geheel jaer, zal den heere bailliu profiteren voor keirellaecken, 72 ponden parisis, den meyer 72 ponden parisis, borgemeester 72 ponden parisis, eñ greffier 72 ponden parisis, voor keirellaecken over de diensten, *ut ante*, elck 6 ponden grooten, de schepenen ter selver causen elck 4 ponden grooten. *Pl. v. Vl.* 27 mrt 1730 a. 124; X 545. Zie ook CLEET.

KERF, KERFSTOK (Keerf, kerff), zn. m. *Kerfstok*, fr. *taille. De thans nog niet overal buiten gebruik geraakte, aloude rekenstok of rekenwijze, nl. voor levensmiddelen*, fr. *très ancien mode de tenir les menus comptes, nommém. pour les victuailles, qui n'est pas encore hors d'usage partout.* Kil. Kerf / kerfstock. *Tessera... vulgo Talea.* Zie Maigne d'Arnis Talea, en La Curne Taille. || Te houdene die rekeninge eñ kerfstocken van koorne, houte, enz. *Rekenk. v. Brab.* reg. 132 fol. 19 v^0^ 15de E. Alle klare obligatien,.. backers-, brouwers-, vleeschhouwers- eñ tavernierskerven,.. staen tot namptisatie. *C. v. Deurne* 1612 a. 475; *it.* 292. *It. C. v. Antw. comp.* IV, xiv, 1. Indien den nieuwen schepenen eñ oock den borgemeesteren belieft, sullen sij eenen kerff maecken van den wijn, om telcken als men wijn haelt in hen presentie te kerven eñ den kerff te bewaren. K. STALLAERT, *Schepenen-maaltijd te Diest* 1608. Dat upe de daghen van maeltyden, schepenen aengaende, twee van de wethouders, van voren eñ achter, zullen by ordre, gadeslaen wat wyn eñ hoevele datter gedroncken zal worden, dien doen halen met eenen keerf... Eñ dat deselve toesienders an Joos bebelasten sullen gheenen wyn ten laste van tcollegie buten keerfven te tappen, belastende denselven Joos iemant van zynen volcke te zenden, telcker regte, om te keerfven. *Messager* 1885, *Sint-Pieters abdij* (1611), blz. 338. *It. C. v. Poper.* XIV 3.

KERFELINGEN, KERVELINGEN (?), zn. mv. *Spaanderen*, fr. *menu bois à brûler.* || Van elck voeder houdt, 't zy mutsaert, nasthoudt, blockhoudt, kerffelingen, etc. ter merckt gestelt wordende,.. *Pl. v. Vl.* 28 juni 1758 a. 153; XI 840.

KERFHUIS (Kerfhuys), zn. o. *De plaats waar men, van stadswege, rekenschap houdt van den in- en uitvoer, inkoop of sleet van bier en wijn*, fr. *la maison où l'on tient compte, du chef de la ville, de l'entrée et de la sortie de la bière et du vin.* Zie AFKERVEN.

KERFSAECH (Kerfzage), zn. v. *Groote zaag voor boomstammen*, fr. *passe-partout* (*sic*). De Bo. || Van eender kerfzaghen, die meester Bertelmeeuse der stede temmerman ghenomen was in der stede werc, xij st. *Stadrek. Ninove* 1481.

KERCK, zn. v. *Kerk*, fr. *église.* **Acten in kerken en op kerkhoven verleden.** *De akten van burgerlijken aard in kerken en op kerkhoven verleden zijn niet uiterst zeldzaam in de middeleeuwen; aldus o. a. meer, een diploma van hertog Hendrik I, in*

de kerk van Sint-Jan-Baptist (*gasthuis*) *te Brussel*, *in* 1217 (A. Wauters, *Environs* II 12; *eene oorkonde van den graaf van Vianden op het kerkhof te Grimbergen in Mei* 1267 (Ib. 183); *een akt van de maand Mei* 1245, *op het kerkhof van Coudenberg* (*Bruss. godshuizen* H 1294 fol. 80 v⁰), fr. *les actes d'un caractère civil passés dans les églises ou sur des cimetières ne sont pas extrêmement rares au moyen âge; voir*, *entre autres*, *les sources susmentionnées.* || Dit was ghedaen int jaer ons Heron doe men screef M CCC eñ twaleve, in clene Vastenavonde, te Sente-Niclaus in de kerke. DE POTTER, *Second. cart.* 3, *Rentbelegging.* Ende als de heer tenegen goeden doet daighen, soe moet die heere, met twee scepenen minsten, zitten in de kercke te Laken, eñ verbeyden daer totter tyt dat de clocke geluydt es van der noenen. L. GALESLOOT, *L'anc. heptarchie. Doude heerbringhen v. d. vryheyt v. Laeken*, a. 8. Hierom [*nl.* omdat het niet aan den heer zou vervallen] plegen die vrienden van den natuerlycken persoon [*nl.* van den bastaard] geerne te onderspreeken dat gelt der soenen te betaelen in der kercken op eenen altaer. *C. gr. Loon* I 69. — *Het is overbekend dat de openbare bekendmaking over 't algemeen in de parochie-kerken gedaan werden*, fr. *il est de toute notoriété que les proclamations publiques étaient généralement faites dans les églises paroissiales.* — **Comen uit de kerck** (van een goed dat zijne wettelijke kerckgeboden gehad heeft, ter oorzake van de openstaande vernadering), fr. *sortir de l'église, se dit d'un bien quia eu ses proclamations d'église légales*, *en vue du retrait.* || Dat hi, omme beters wille.., vercocht wel eñ wettelike, met drien kerckgheboden wettelike ute der kerken comende,.. dertiene ghemeyte... merschen. DE POTTER, *Petit. cart.* 44 (1339). Van desen voors. coope,.. waren ghedaen drie wettelike sondaegsche ghebode, van XIIII nachten te XIIII nachten, eñ was onghecallengiert unter kerken commende. DIERICX, *Charterboekje* 38 (1366). Van welke voers. drie leengoederen waren ghedaen drie wettelike sondachsche kerkgheboden, van XIIII nachten te XIIII nachten, te drien parochiael kerken daer de drie leenen ligghen eñ ressorteren, in alle manieren dat men leengoede van der voers. kerken schuldech es te ghebiedene, die, wettelike eñ onghecallengiert bekent quamen huter kerken. *Ib.* 196 (1415). Als de kerckgheboden ghedaen zyn, comtet ghekalengiert [*l.* on—] uter kerke, de naerhede es doot. *C. leenrecht Burcht v. Brugge*, XLIII. — **Kerck of Cluis.** Fr. *Eglise ou ermitage.* Hiertegen eñ sal niemand kerke of kluys stade doen. Dat is: *geen mensch*, *die zich plichtig gemaakt heeft aan eene euveldaad*, *zal zich op de kerkelijke immuniteiten mogen beroepen*, fr. *quiconque s'est rendu coupable d'un crime*, *ne pourra invoquer les immunités ecclésiastiques.* || Niemand te queteen of te berooven, op pene van lyf en goed, en hiertegen en sal niemand kerke of kluys stade doen. GÉNARD, *Antw. arch.* I 181, *Stadsgebod* 24 juli 1525. *De kost. v. Antw.* 1545, I 43 *zegt:* sulcke misdadighe en gauderen nyet immuniteyt van der kercken.

KERCKBEROOVER, zn. mv. Thans *kerkroover*, fr. *voleur d'église.* Kil. Kerckroover. *Sacrilegus. C. v. Antw.* 1545, I 43. Doch ook Kerckroover. *C. v. Santhoven* 1570, II 21, en *C. v. Antw. comp.* VI, iij, 28.

KERCKBRAECK, KERCKBREKING, zn. v. *Kerkverwoesting*, fr. *dévastation d'église.* || Myne heeren, Omme te vuldoene thulieder bevele eñ iterative lastinghe conforme den placate van reparatie van de kerckebraeke disponeerende, zo zal... DE COUSSEMAKER, *Troubles relig.* II 159 (1569). Hoe dat, in de voorleden troublen eñ kerckbrekinghe de kercke van Ebbelghem... ghespolieert, berooft eñ ghededecoreeert es gheweest, *Ib.* 161.

Kerckganck eñ Molenganck onder 't volck. *Oploop*, fr *émeute* (?). || Oft die delinquant oft misdadighe beheert ghenade eñ gheen recht, oft dat sijn feyten zyn [soo?] openbaer datter kerckganck eñ molenganck is onder 't ghemeyn volck, soo wordt dieselve ghewesen van die scholteth tot scherper examinatie. *C. v. Asten*, *Crim.* 2.

KERCKGEBOT, zn. o. *Afroeping in de kerk van zekere rechterlijke handelingen*, *inz. van den verkoop van vernaderbare vaste goederen; kardinaal Granvelle verbood dit gebruik in den jare* 1570, *en de synode v. Mechelen*, 26 juni 1607, fr. *proclamation à l'église de certains actes judiciaires*, *partic. de la vente de biens-fonds retrayables*, *le cardinal Granvelle prohiba cet usage en* 1570: *et le synode de Malines*, 26 juin 1607. Kil. Kerckghebod. *Promulgatio in ecclesia*, *etc.* || Na de voirsc. hantneminghe oft *mainmise* der voirsc. onberuerlijcker goeden. soe sal die voirsc. executeur de voirscr. erflijcheid stellen ter venten eñ coope, met iiij uuytroepingen, openbairlijc in der manieren eñ in den plaetzen hiernae verclaert: Te weten, dat hij, ten iersten sondaige nadat hij de voirsc. onruerende goeden in zijnen handen, als in den handen van mijnen genadigen heere genomen sal hebben, hem sal transporteren in der kercken oft prochikercken dair de voirs. onberuerlijcke goeden gelegen zijn, eñ aldair, ter uren van der hoomissen, die luyden aldair behoirlijc vergairdert zijnde, sal hij seggen: dat hij bij executien genomen heeft in handen mijns genadigen heeren sulcke eñ sulcke onberuerlijcke goeden, doende aldair expresse declaracie van den voirsc. goeden, van der jaerlijcxer weerden derselver eñ van den commeren eñ lasten dairop staende, zoe verre hem die tot kennisse comen zijn, eñ oft dair iement is die deselve goeden coopen wille, dat hij bij hem come eñ hij sal ontfangen wordden om die in te setten op eenen prijs, om daerenteynden, die uuytroepingen dairaf gedaen eñ volgaen zijnde, eñ dat decreet toegewijst, deselve goeden gelevert te wordden den hoighsten verdierdere eñ dyer meest om geboden heeft. Enz. enz. V. D. TAV. 398. Wanneer eenighe onruerende goeden.., by den amptman... geëxecuteert, eñ ter Vridaechsmerct, ten hoochsten verdierende vercocht eñ uuytgeroepen worden, soe eñ mach damptman die onruerende goeden nyet vercoopen (al heeft hij van synder officie weghen de coopdaghen dairaf ten prochiekercken in der stadt van Antwerpen doen cundighen eñ nuytbellen,..), maer daerenboven is damptman oick gehouden te doen doene drie sondaechs kerckgeboden in der prochiekercken (daeronder de goeden oft huyssinghen buyten gelegen syn), voer eñ eer hy die ter vridachsmerct mach vercoopen eñ den palmslach doen gheven. *C. v. Antw.* 1545, V 8. *It. C. v. Loven* X 18; *C. v. Diest* VZ. XII 2; *C. v. Aalst* XII 1; *C. v. Auden.* XII 13; *C. v. Gent* VIII 2. 5. *voor zuivering van lasten of purge.* Enz. *passim.* *Verbod v. Granvelle:* || Item, dat in de kercken egheene weerlycke uuytroepingen oft uuytlesingen meer en geschieden, maer dat deselve werdden gedaen buyter der kercken. *Vad. Mus.* III 46. *Brief v. Granvelle aan den Loven̄schen magistraat*, 13 apr. 1570.

KERCKHOF (Kerchof), zn. o. *Kerkhof*, fr. *ci-*

metière. 1) **Sijn kerckhof maken.** *Het leven laten, sterven* (?), fr. *perdre la vie, mourir.* || Dese Inghelram was een de vroomste eñ de beste capitain,.. maer wart nu zo na beleit van al gone groote heeren, dat een wonder was, eñ ontboot mijn heere van Bourgoingen dat hy meende daer zyn kerchof te makene eñ zyne aventuere te nemene. OLIV. V. DIXMUDE 82.

2) *Een leenheer mocht hof maken op een kerkhof*, fr. *un seigneur féodal pouvait constituer sa cour de justice sur un cimetière.* Zie HOF MAKEN 6), I 600. || Item, dat die abt [*nl.* van Corby] oft syne dinaers, tot Nederyssche goden eñ ontgoden moghen, beyde op den kerchoff eñ daerbuten, also verre als dat is op eñ tusschen goede die men van hem houdt. *Rekenk. v. Brab.* reg. 145 fol. 171 (13 mei 1432).

3) **'t Kerckhof verbeuren.** *Beroofd zijn van de gewijde aarde*, fr. *être privé de la terre bénite.* || Die hemselven nemet lijf, hij verboert tkerchof, eñ *t*goet dat hij geven mach eñ vercoopen, dat es tsheeren. *'t Recht v. Uccle* 86.

KERCKMIS, KERMIS, KERMISDACH (Kerckemisdach, kermesdach, kerremesse, kermisse), zn. 1) *Jaarfeest ter gedachtenis der kerkwijding, kermis*, fr. *fête annuelle en souvenir de la dédicace de l'église, kermesse.* Kil. Kerckmisse, kerckwijhinge... *Festum sive solemnitas dedicationis templi: plerumque* kermisse *dicitur.* || In kermesdage es scouteten recht tetene up tgasthus met ij cnapen eñ niet meer; eñ alsulke spise alse men andren cnapen gevet. *Oork.* 25 febr. 1252. Item, op den kermesdach tSente-Pieters heeft de meyere van elken crame eenen penninc, eñ van elken stede sonder craem, daer men goed vercoopt, eenen haelinc, eñ dies moet hy dien nacht de craemen wachten up sine plechten. DIERICX, *Charterboekje* 37, *oork. v.* 1366—11°. Item, zo behoort te mijnen voorsijden leene de kerremesse tSente-Pieters jaerlycx te houdene met mijnen daghelijckschen state, van der vespertijt van den kermisavondt totter vespertijt up den kermesdach daernaest volghende,.. DE PR. en BR. X. *Afsnee* 17 (1398); *it.* Diericx, *Charterboekje* 193. Op kerckwydinghen oft kermissen binnen deser stadt van Brussele eñ vryheyt derselver, en sal oock niemandt op de sondaghen oft heylighe daghen, moghen vercoopen eenighe cremerye, spieghels, thin, messen, houtewerck, eerenwerck, banden, huyven oft anderen wercken oft waren dan alleenlijck kinderspel, eñ dierghelijcke cleyne dinghen. eñ dat oock vóór den neghen uren des morghens. *Pl. v. Brab.* I 59, z. j. *It. C. kast. Iperen.* c. LI; *C. v. Cassel* 182; *en* de Coussemaker, *Troubles relig.* III 103 (1566): Kerckemesdach. Zie ook CRAMISSE.

2) *Geschenkje ter gelegenheid der kermis*, fr. *petit cadeau à l'occasion de la kermesse.* || Voor die somme van 2300 gls., eñ stoff tot een cleedt voor een kermisse voor syne suster. *C. gr. Loon*, I 470 (1695).

KERCKRECHTEN, zn. mv. *Kerkerechten voor lijkdiensten*, fr. *droits d'église pour funérailles.* || Soeverre sy hen erfgenamen van den dooden draghen willen... moeten altyt (theuren laste eñ coste alleene) betaelen de kerckrechten, offerhanden, missen, exequien, legaten, sepulture eñ waslicht van den dooden; insgelycx de costen van der uuytvaert; vije, xxxe eñ jaergetyden, met oock den sarcke van den grave eñ des daertoe behoirt. *C. v. Antw.* 1545, XIII 30; *it.* XII 11.

KERCKROEP (Kercroup, kerckroup, keercroup), zn. m. *Uitroeping ter kerk*, fr. *criée d'église.* ||... Eñ voorts al te doene volghende den inhoudene van den kerckrouppe dies te utten mencionnerende. *C. v. Gent* II 178. In der vormen in den kercroup verclaerst, 180. Volghende den keercroupe, voorgeboden eñ andere ordonnancien. 203.

KERCKROOVERIJ (—e), zn. *Kerkroof, kerkdieverij*, fr. *vol d'église, sacrilège.* Kil. Kerckroof. *Sacrilegium.* || Van crime *lesae majestatis*, kerckrooverije, als openbaere brantschatters,.. *C. v. Santhoven* 1570, II 11.

KERCKSTICHEL, zn. m. en v. *Kerkportaal, ingang der kerk*, fr. *porche de l'église.* De bet. van het w. stichel is zeer onbepaald; zie Schuermans: *stijl, dwarsboom, slagboom, barreel. Mij is het dialektisch bekend als een stijl, waarop twee kruisgewijs geplaatste en draaiende houten aan den ingang eener steeg, of tusschen eene kerfhofsmuur, waar een man alleen op eenmaal doorkon*, fr. *tourniquet.* || Te consenteren, dat alle degene die daeraen [*nl.* aan gemeld goed] zouden vermeenen... recht te pretenderen, worden geïnsinueert *à la bretesque*, by publicatie des zondags ter kerkstichel en affiche dezer ter plaetsen gecostumeert, van 14 tot 14 dagen, ten uytkomen van het volk uyt den dienst der parochiale kerke van Aeltere,.. hunne pretentien... DE PR. en BR. III. *Aalter* 6 (1787). *Item O.-P.-B. autr.* II 437, en VI 24, en *C. v. Aalst* 752.

KERCKSTORM (Kercstorm), zn. *Twist, gevecht in de kerk*, fr. *rixe, dans l'église.* Kil. Storm. *Tumultus vehemens.* Lexer Sturm. *Kampf.* || *Quicumque convictus fuerit de lite in ecclesia* i. e. kercstorm, *emendabit comiti* III *libras. K. v. Veurne* 1240.

KERCKWECH (Keercwech), zn. m. *Kerkweg*, fr. *chemin de l'église.* || Breedte der wegen: Eenen kerkwech zesse voeten. *Rekenk. v. Brab.* reg. 136 fol. 260 (24 apr. 1510). Eenen kerckwech of borrewech, v voete. *C. v. Aalst* 396. *It. C. v. Auden.* XIV 21. Es die man cossate, soe sal die lanxst leeft thuys behouden daer die roec ute gaet, metten osydruppen, metten borreweghe, eñ met eenen kerckwege, ute eñ inne te gane. *Onderscheet v. Uckele ende v. Brussele.* Dit zyn de pointen daer niement af ghevrijt en mach zyn... Van keercweghe. *C. v. Gent* I 574. — Kerckwegel, verklw. *Kerkwegje*, fr. *petit chemin d'église.* || Dat een ieghelijck de kerckweghels behoorlijck reparere eñ onderhoude. DE PR. en BR. XIV. *Boekhoute* 27 (1684). De plantasie op den kerckwegel. *Ib.* XXV. *Kruibeke* 54 (1688).

KERCKWETEN, zn. o. *Afkondiging ter kerke*, fr. *publication à l'église.* || Voorts en sal den voorsz. dyckgrave gheene nieuwe wercken, 't zy dycken, heulen, sluysen, waterganghen oft andere zeewercken besteden te maken, te vermeerderen oft repareren, tenzy dat hy te vooren kerckweten daertoe ghedaen zal hebben. *Pl. v. Vl.* 2 mrt 1576; III 470.

KERMICKE. Zie KRAMIK.

KERREN (Kerven?), bw. || Dat men egeenen vleesch meer kerren en zal dan eens opten stert eñ eens in den halss, eñ opte ribben zullen zy dat kerren te langhs... *Kb. v. Turnhout* 1550 fol. 78 v°.

KERSELAER, KERSELEER, zn. m. *Kerseboom*, fr. *cerisier.* Kil. Kerseboom en kerseler. *Cerasus.* Servilius 1546 heeft Cerasum: eenen krieckeler oft kersenboom. — *De kers (cerasus) komt reeds voor, met de pruim, in den toltarief v. Damme* 1252. || Eycken, kerseleren ind esschen. *O. Liège, K. v. Tongeren* 1469 a. 24. Kersselaeren. *C. v. Loven, Servit.* 82. Roode kerseleeren. *C. v. Loven* XIII 7. Roode kerseleren. *C. v. Diest.* VZ. v 9. Swerte kerselaers. *C. v. Brussel, Servit.* 88.

KERSELTERE, zn. *Kersenboom*, fr. *cerisier*. || Alle boomen die vrucht dragen wordden in der deelinge gehouden gemeynlyc voir erve, uuytgenomen wilde kerselteren eñ mispelteren, boomen die niet geïnt en zyn, dewelcke voir have gehouden wordden. V. D. TAV. 228 v⁰. Zie KERSELAER.

KERSER, zn. *Kerseboom*, fr. *cerisier*. || Appelboome, peerboome, criekers, prumers, nokers. onghesnoeyde kersers.., behooren toe den leene, *Leenrechten*, 1528, fol. I ij. Appelbomen, eñ ongesnoeyde kersers, prumers,.. *C. v. Aalst* 424.

KERSNACHT (Karsnacht), zn. m. 1) *Kersavond, Kerstavond, avond of dag waarop Kerstmis ingaat*, fr. *veille de Noël, le jour qui précède celui dont il est question*. || Dit was ghedaen up de brugghe [*var.* brucghe] te Vesinkes in Karsnachte. *Oork. v.* 1220 *in de Ann. Soc*[ti] *d'émul.* II 425 en III 357 (*De oorspr. akte berust, zoo 't schijnt, onder de edele familie Van Maldeghem*).

2) *De Kerstnacht zelve*, fr. *la nuit de Noël même*. || Betaelt aen Mr. Anthonis van Dycke, schilder tot Antwerpen, over het schilderen eñ maeken van de schilderije voor Onse-Lieve-Vrauwen aultaer, wesende „eenen kerstnacht" [*nl.* de geboorte Onzes Zaligmakers], de somme van vijfhondert guldens,.. DE VLAMINCK, *Stad* III 77, *Kerkrek.* 1635.

KERSPE, zn. *Fijn lijnwaad, edellijnwaad; krespe, krispe, kerspendoek; kespe, fland. lampers* (Spanoghe v⁰. *Byssus*. Kil. kerspe/kerspendoeck) *Nebula linea, vestis coa, byssus. gal. crespe;* fr. *toile très fine*. La Curne Crepe. *Espèce d'étoffe claire et déliée. „Drap de fin couvrechief de crespe* (*pour „linge de crespe*") *empesé*." || *Tria superplicia* [*nl.* koorhemden] *de* kerspen. *Inv. kan. de Bliagies* 1386. — Als bijv. naam. Kerspin. || Van elcker balen mersseryen, als syndael, hooftcleeden, kerspen oft lynen tapitte,.. *Rekenk. v. Brab.* reg. 142 fol. 136 v⁰. *Tarief v.* 1409; Lat. *crisparium vel linearium tapetorum*. Voerd ne sullen sy [*nl.* de Begijnen] gheene kerspe [*var.* kerspin] noch dune hoeftcleederen draghen. *Auden. meng.* II 38 (1409). *Ib.* V. 248 (1522). Item, eenen Jesus met een kerspin hundekin eñ een fluweelen bonnetkin, om up den hooghen aultaer. *Auden. meng.* IV 373, *Inv. v. kerksieraden*, 1523.

KERSPEL (Keerspel, kirspel), zn. o. *Zooals thans kerspel*, fr. *paroisse; doch dit w. is eigen aan Limburg en Noord-Brab.* Kil. Kerspel / kerstpel. *Baptisterium*. || Dat vortane die ondersaten van den kerspel van Halen eñ van der Capellen, zoewel zullen mogen aenbringers zyn van denghenen die zy bevinden sullen eenich hout oft colen buyten kerspels vuerende.., als die vorsters van onsen voirs. walde. *Rekenk. v. Brab.* reg. 138 fol. 248 v⁰. 15 dec. 1533 a. 2. Dat wy ontfanghen hebben die supplicatie van... den meyere, scepenen eñ gemeynen ingesetene des kerspels van Mil [land v. Kuik]. *Ib.* reg. 139 fol. 252 v⁰. 1553. In onsen dorpe eñ kerspele van Heerle. *Ib.* reg. 131 fol. 48 v⁰. 15de E. Keerspel. *C. v. Maastricht* 174; Kirspel. *Belg. Mus.* V 431, Borne (Limburg). *It. C. gr. Loon* II 354, *Reckheim*; *C. v. Ravenstein* (Uden 1464); *C. v. Kuik* a. 8 en 42; *Pl. v. Brab.* II 112, *Limburg, Valkenburg, Daalhem, s Hertogenrade*. Zie ook FAGGE.

KERSPET, zn. *Een zeker onbepaald gebak, als lekkernij*, fr. *certaine pâtisserie indéterminée, crêpe*. Kil. heeft kerspe. *fland. gand.* j. kransselinck. *Artolaganus;* voor welk Lat. w. *Pitiscus* ons te kiezen laat: *wafel, pannekoek, weytekoek, tarwekoek, olykoek*, enz., en in zijn *Lex. Antiq.: erat panis a deliciis*. Bij Spanoghe heet het: *Karsteling, keisterling, krantseling, kerspe, morstelle, —ken.* Het w. kwam ons niet anders voor dan in *Reinaert de Vos* vs. 4459: „Doe dede ic hem geven een paer kerspetten, daer boter op lach." (Aangehaald bij Vanderkindere, *Artevelde* 411).

KERST, zn. m. *Christus, Gezalfde, Zaligmaker*, fr. *Christ, oint, Sauveur*. Kil. Kerst. *Christus, unctus. Op kersavond loopen de kinderen hier nog rond aan alle deuren, roepende „heilige kerst"*. || Int jaer van den carnacioene Ons Heren Jheesuz-Kerst M.CC.LXXXXIIJ, up den vierden dach van Wedemaende. *Oork.* 4 juni 1293. N... heft upghedreghen eñ ghegheven.., ter armer bouf, den Heleghen gheesten van den kerken van N. N... eñ van schelechs Kerst. DE POTTER, *Sec. cart.* 59 (1323). *It.* Dierickx, *Charterboekje* 128. 130 (1510).

KERSTELIJCK, bn. *Christelijk*, fr. *chrétien*. || Soe hebben wi gheloeft, bi eede eñ bi onser kersteleker trouwen, dat wi... *Brab. Yeesten* I 734 *infra* (1306). Dat wy alomme binnen onsen keyserricke (als die alderkerstelickste keyser... *Pl. v. Vl.* I 91 (1521).

KERSTEN (Keersten), zn. *Christen*, fr. *chrétien*. Kil. Kersten. *Christianus*. || Als die keyser van Constantinoble sach dat Keersten waren die daer quamen, so dedy de poorte up eñ reet met drie bataelgen te hulpen den Keerstinen. JAN V. DIXMUDE 2. — Een kind kersten doen. *Het laten doopen*, fr. *faire baptiser un enfant*. Kil. Kersten doen. j. doopen. *Baptizare*. || Vortane, wat portere ocht porterse, die enen kinde dat men kersten dade, vore ocht naer, meer gave dan XIJ oude gr. oft die werde.., verboerd IJ s. ouder groten. *Kb. v. Antw.* 174. — Een kint sijn kersten [kerstenheit?] geven. *Het doopen*, fr. *baptiser un enfant*. || Eedt van de geswoirene vroedevrouwen ofte wysevrouwen:.. dat ick egeene kinderen en sal doopen oft heure kersten geven, dan als ick sal meynen door peryckel van sterven 't selve van noode te syn... *Eeden v. d. officianten binnen Loven*, 1772.

KERSTEN, Limb. KORSTEN, bn. *Christen*, fr. *chrétien*. || Van Dertienendaghe. Die weerde hoechtiden Cristi sellen hoechlike vieren alle korsten menschen. *Hondert merk.* 131 v⁰. Die korstenen menschen. *Ib.* 138 v⁰. Alle korstene menschen. 140.

KERSTENHEIT (Kerstinede), zn. 1) *Doopsel*, fr. *baptême*. || Wy verbieden oock eenen yeghelicken, dat niemandt, van wat state hy zy, hem en voordere opt doopsel eñ kerstenheyt van zijn kinderen te bidden ghevaders, om van hemlieden eenigh present ofte profyt te hebben eñ ontfaen. *Pl. v. Vl.* 7 oct. 1531 a. 12; I 762.

2) *Christenheid, al de Christenen*, fr. *chrétienté*. || Wij, Jan, deken van den kerstinede in Ghent,.. DE POTTER, *Sec. cart.* 48 (1315).

KERSTENMAN, zn.; mv. Kerstenliede *Het w. Christen*, fr. *chrétien*, *schijnt in het oud recht als synoniem van getuige gegolden te hebben*, fr. *ce mot semble avoir été synonyme de témoin dans l'ancien droit*. Zie EVENSAET.

KERSTENRIJCK, zn. o. *Christenheid*, fr. *chrétienté*, lat. *christianitas*. Kil- Kerstenrijck. *Christianismus, christianum imperium*,.. || Dat een yeghelick wel sculdich es Gode van hemelrijcke neerstelicke te biddene voor de ghemeene welvaert eñ prosperiteyt, oock om pays, ruste eñ eendrachticheyt van den kerstenrijcke,.. DE POTTER, *Sec. cart.* 177 (1575).

KERSTEVEL, zn. *Eene soort van wol, karen*

naam waars. ontleenend aan eene landstreek, fr. *sorte de laine.* || Van eenen sac kerstevel sal mer maken twee bellaerts eñ dri smael brede; eñ die gheen bellaerts maken eñ wilt, sal moghen [maken] smael brede eñ niet meer. *Kb. lakeng. Diest*, *Wolwerk* fol. 16 v⁰ (1425).

KERTE, zn. v. *Kerf, insnijding*, fr. *entaille.* Kil. Kerte. *fland.* j. kerf. *Crena, incisura. Thans nog in volle gebruik.* Zie Schuermans. || Den schaut moet, met vier scepenen, de huusen afwynnen, doende drie afwynnynghen, telcken een kerte snydende in de stylkoste van der duere, eñ die de voornoemde scepenen tooghende. *C. v. Auden.* 2de d. 443 (1620).

KERTEELEN (Kertelen), zn. mv. Bouwkunst. *Trappen aan eenen gevel*, *kanteelen*, fr. *créneaux*, *gradins.* Kil. Kanteel / kanteelsteen. *Pinna.* || Item, een driecante [*nl.* bovenste] van eenen ghevel, ghemaect met kertelen werckelick bedeelt eñ elckanderen vervolghende van vooren eñ van boven, naer den heesch van den wercke. Rembry, I 444, *K. d. Metsers* 6 juni 1679. Een stantvenster met een goede taille eñ boghe, met kertelen ofte weinckels [*nl.* hoeksteenen]. 445, zie ook 456 en 457.

KERVEN, bw. 1) In de lakenweverij. De wolle kerven. *Twee soorten van elkander scheiden*, fr. (*draperie*) *séparer deux sortes de laine* (?). || Dat men de peellwolle eñ de zackwolle nyet meer dan in tween kerven noch schieten en sall: den eenen eñ yersten om goede lakenen dairaff te makene, eñ den tweeden eñ anderen, om halffve lakenen, offt tot werpe te houdene; eñ dat opte pene van, vj royalen, die contrarye dade. *Kb. Lakeng. v. Diest*, *Wolwerk* fol. 17 (1485).

2) **Kerven eenen paelsteen.** *Er eene kerf, eene insnijding op maken*. fr. *faire une entaille dans une borne.* || Als paelders, om erfscheijdinghe tusschen ghebueren te doen gheen paelsteenen en vinden, soo moeten sij d'erven scheijden nae d'oude metselrije daerontrent staende, oft na ghetuijghenisse van goeden luijden die over langhe jaeren daer verkeert hebben, eñ dienachtervolghende daer eenen paelsteen doen setten, boven ghekerft, eñ den kerf setten linie-recht op 't scheijden van sulken erven. *C. v. Deurne* 1612 a. 235.

KESELINCK, zn. m. *Kiezel*, *kei*, *keisteen*, *vuursteen*, fr. *silex.* Kil. Kesel / keselsteen / keselingh. *sax. sicamb. hol.* j. keye. *Silex. germ.* Kisling. Schiller u. Lübben Keser-, kesser-, kiser-, keselinck. *Kiesel-*, *Feuerstein.* || Wie sal mi gheven, dat sie [*nl.* mijne woorden] werden uutghegraven in enen boec mit yserenre griffelen, of mit enen lodenen plombete, of dat sie werden ghehouwen mit enen beytel in enen keselinc. *Getijdb.* xvde E. fol. 182 v⁰. *Job* 19; *Lovensche bijbel* 1566: in eenen harden steen, *Statenb.* in eene rotze.

KETEL (Keetel), zn. m. Zooals thans. *Ketel*, fr. *chaudron.* Kil. Ketel. *Cacabus*, etc. || Potten, pannen, ketels,.. *Tol v. Ayshove te Gent*, 1199 (Vert.). Ene regghele ketele ij d. Lov. *Tol te Mechelen* 1391. It. enen ketel eñ ij akers. *Ib.* XvJ swerte ketelen, soe groot, soe cleyne, daer ij witte ketelkens onder sijn. It. eenen grooten swarten ketel. *Inv. v. d. Hulst* 1489. Dat een ieghelyck brouwer die bier met den ketel vercoopt, dat dien ketel houden zal acht potten een pint, met der geborder maten. *Kb. v. Turnhout* 1550 fol. 70 v⁰. Eenen reep cleyn keetelen ij gro. *Watertol* 1550. — **Valsche munters** gerecht met den ketel in ziedende water of olie. || Eñ indien dat die voirs. meester particulier failgeert in gewichte oft in alloye, als hy, oft God wille, niet doen eñ sal, dat sal zyn ter confiscatien van zynen live, om gejusticieert te wesen in den ketel. *Rekenk. v. Brab.* reg. 157 fol. 43. *Instructie vore die munte v. Lucemborch*, 15de E. *Zie ook* Génard, *L'hôtel des monnaies* 23. 124; *en den Index d. Plac. v. Vlaanderen.*

KETELAER, zn. *Ketelboeter*, *ketellapper*, fr. *chaudronnier ambulant.* Kil. Keteler. *Faber aerarius.* || Dat negheen ketelaere, no ander man die niet vry guldebroeder en es, ne sal gaen achter straten met ketelen no met slotelen, no met ouden no met niewen, up de mesdaet van III lib. eñ dwerc verbuert. *K. v. Smedersamb. te Gent*, 15de E. It. *Auden. meng.* III 455. Zie ook BATTERIE 2).

KETELBOETERIJ (Ketelbooterie), zn. v. *Het handwerk des ketelboeters*, fr. *le métier du chaudronnier ambulant.* || Omme te voorsiene teghens de bedelaers, zult doen verbieden, dat gheene inlantsche ofte uytlantsche.., en zullen moghen rabautsche wyse, ofte onder t'decsele van den robynsack ofte ketelbooterie, ofte van anderen wercke te soucken, te gaen achter lande, in steden ofte dorpen, biddende heur broodt,.. *Pl. v. Vl.* 15 juni 1556 a. 13; I 33.

KETELHOET, zn. *Oorlogshoofdbedekking van metaal of leer*, fr. *coiffure de guerre*, *de métal ou de cuir.* Schiller u. Lübben Ketelhôt, *Kesselhut*, *Eisenhut.* || Dat niemen en comme ten brande ghewapent, hij en zij met den heere eñ der Wet, het en ware met alsulker wapenen alse ten brande hoort, dat zijn ketelhoede of tophuven, op de wapene verbuert eñ III lib. par. DE VLAMINCK, *Vgb.* 41 (15de E.). Zie HUIVE 2), en TOPHUIVE.

KETELCNAEP (K—ape), zn. *Koperslager*, *kopersmid* (*als ambachtsmeester*, *niet als gezel of leerling*), fr. *maître-chaudronnier.* || De ghesuoerne eñ alle dambachte van der stat van Brusele eñ die te hen behoren,.. dats te wetene: de meestre van den ververen, de medeblanderen,.. bleikeren, ketelknapen, vliescuweren, eñ alle dandre ambachte. *Oork.* 19 mrt 1305 (Henne en Wauters I 83 *vertalen ook „chaudronniers"*).

KETELSPIJS, zn. *Geel koper*, fr. *cuivre jaune.* || Betaelt Willem de Mantele, ketelaere, van dat hy ghelevert heeft al de stoffe van witten lettoene, metter naeghelinghe eñ twee platte copersticken daermede den wysere drayt, eñ de rayen van copere, weghende tsamen IIIIc XVII pont, al ketelspyse, te v sch. III den. tpont. *Auden. meng.* III 455.

KETEN, zn. 1) *Maat van het hout*, *ketting*, *meetketting*, fr. *mesure du bois*, *chaîne d'arpenteur.* || De voorsz. houten [*nl.* wishout, enz.] worden ghemeten door ghesworen meters, met schemelen eñ ketenen, welcke keten moet hebben de lenghde van 9 voeten 4 duymen. *C. v. Brussel, Maten van hout.*

2) *Havenketting*, *havenmond*, fr. *chaîne*, *embouchure du port.* Grimm Kette 2) *hafenkette*, *der hafen ward mit einer kette versperrt.* || Den lootsman oft pilot is gehouden tschip te brengen tot aen de ketene oft gat van de havene, oft andersints in sekerheden. *C. v. Antw. comp.* IV, vij, 121. Zie ook KETENSLUITER.

KETENSLUITER (K—uy—), zn. m. *Hij*, *die gelast was met de kettingen der straten toe te maken*, fr. *celui qui était chargé de fermer les chaînes des rues.* || Den ketensluyter achter het stadthuys, VIII guldens. *Ord. Alb. Antw.* 1618, *Uitg.* I 162. — *In de middeleeuwen werden*, *in tijden van oproer*, *de straten der steden*, *en inz. die welke op het stadhuis uitliepen*, *met kettingen versperd*, fr. *au*

moyen-âge, dans les temps d'émeute, les rues des villes, et partic. celles qui aboutissaient à l'hotel de ville, étaient barrées par des chaînes. Zie o. a. Génard, *Antw. arch.* III 397. 398; en Henne et Wauters, I 224 (1423), en II 63 (1643).

KETENWERCKER, zn. *Wever*, fr. *tisserand.* || De wevers wierden eertyds ketenwerckers genaemt; zoodat het alsdan eene oneere was dese ketenwerckers Wevers te noemen: alhoewel hedendaeghs den naem van wever zeer gemeyn is. 't Is evenwel denzelven naem, ketenwercker eñ wever DE DAMHOUDER, *Grootdad.* 528.

KETSE, zn. v. *Soort van schip, waars. de kraaier*, fr. *sorte de navire, prob. le craïer.* || Alwaer hemlieden int ghemoet quam een Enghelsche ketse ofte crayer, gheladen met victuaille eñ ammunitie up Vlissinghe. PIOT, *Chron.* 422 (1572).

KETSEN, ow. Van een vaartuig. *Varen, vooruitkomen*, fr. (*d'un bâteau*), *naviguer, voquer.* Kil. Ketsen / kitsen. *Cursare.* || De traghels van Audenaerde op Ghendt moeten hebben de breede van vyf voeten, eñ van Audenaerde op Doornicke, daer 't maertschip ketsen mach metten peerden, thien voeten. *C. v. Auden.* XIV 22. *It. Pl. v. Vl.* XI 907 a. 20.

KETSEN. Zie CAETSEN.

KETSER, zn. *Drijver van een peerd, dat een schip of bargie voorttrekt langs de vaart* (De Bo), ft. *conducteur d'un cheval qui traîne un bâteau ou une barque dans un canal.* || Twee schepen elkanderen tegenkomende,.. eñ beyde, 't zy met menschen of peerden getrokken wordende, zal den schipper, die met den stroom afgaet, zyne lyne moeten laeten afvallen, om het tegen stroom vaerende schip daerover te laeten passeren, eñ syn schip naer de oversyde van den vaert moeten bestieren, eñ zal den ketser zyne lyne moeten uytsteken. *Pl. v. Vl.* 17 jan. 1780 a. 21; XI 908.

KETSPEERT, zn. *Paard dat een schip voorttrekt.* (De Bo ketsepeerd, ketspeerd), fr. *cheval qui traîne un bâteau.* || Haere Majesteyt interdiceert aen de geleyders der ketspeerden, schepen treckende ofte niet, hunne peerden te geleyden ofte te laeten gaen langs de banketten. *Pl. v. Vl.* XI 906 a. 15. Zie het voorgaande.

KEURE, KEUR (Core, coere, chore, choere, kore, koere, koyre, koore; keure, keur, ceure; kuere, kuer), zn. m. en v. *In zeer verschillige beteekenissen.* 1) *Wet, handvest van den landsheer, zijnde, als 't ware, een lijfstraffelijk en burgerlijk wetboek, doch meestal slechts vrijdommen en allerlei vergunningen bevattend. „Een samenstel van stedelijke [ook wel nationale] wetten, hetzij door den vorst, op verzoek, en veelal met beraming der overheden van de plaats* [Zie de Bruss. keure v. 1229] *gekozen of vastgesteld; hetzij door die overheden zelf voorgeslagen en door den landheer toegestemd, bekrachtigd en gewaerborgd, en waeraen de inwoonders zich voortaen te houden hadden. — Na de verovering van westelijk Europa door de Franken, mogten de landzaten kiezen onder welke wet* (*de Salische, Ripuarische, Alemannische*, enz.) *zij leven wilden. Hun keus of keur eens gedaen zijnde, moesten zij dien volgen, en werden hunne misdrijven naer de gekozen wet gestraft.*" KAN. DAVID, *Vaderl. hist.* IV 246, volgens Kluit en Warnkönig. Zie ook Verdam HANDVESTE. Fr. *Loi, charte du prince, étant une sorte de code pénal et civil, ne contenant aussi la plupart du temps que des privilèges et diverses concessions. „Un ensemble de lois municipales [aussi nationales], dit le chan. David, soit choisies ou établies par le prince, à la prière et souvent avec délibération des autorités locales; soit proposées par ces autorités mêmes, consenties et garanties par le prince, et auxquelles les habitants devaient se conformer dans la suite. — Après la conquête de l'Europe occidentale par les Francs, les habitants du pays purent choisir sous quelle loi ils voulaient vivre* (*la loi salique, ripuaire, alemane*, etc.). *Une fois leur choix fait, ils devaient l'observer comme loi, et leurs méfaits furent punis d'après la loi choisie.*" Kil. Keure / kore. *Optio, electio, delectus, suffragium.* Keur. *Arbitrium, sententia arbitri: & Statutum, decretum, lex, plebiscitum: statutum selectum.* || Dat wi [*nl.* hertog Hendrik], overmits vroeden rade onser manne van Brussel, desen coren hebben geset binnen Brussele, bi trouwen eñ bi eeden onser mannen eñ gemeeneleeck porteren van Brussele, desen core te houden om gemeinen oirboire. *K. v. Brussel*, 1229, *Inl.* (*Luyster v. Brab.* I 37), en *passim* aldaar, inz. a. 42. *A°. Dni* 1240, *mense julio, facta est lex et consuetudo quae vocatur* Cora *in terra Furnensi. K. v. Veurne* 1240. *Concedimus omnibus hominibus Wasie*,.. *legem quae vulgariter dicitur* chore. *K. Land v. Waas* 1 juni 1241. *Quod in villa nostra Gandensi talis fiat* keura, *quod quicumque treugas infregerit*,.. *capitali sententia.. condemnetur.* WARNKÖNIG, *Fl. St. u. Rg.* II 67, Sept. 1270. Dit es die wet eñ die keure, die die grave Wyt van Vlaenderen.., wille dat se si ghehouden eñ gheachter*waert* bin der port van Brugghen. *C. v. Brugge* I 240 (2de keure 1281), fr. tekst *la loi et la* keure. Bi sulker condisie eñ bi sulker maniere sal dureren dese kuere eñ dese wet, fr. *par teile condition et par tele manière durra ceste lois et cis establissemens. Ib.* a. 31 bis. *Indulgemus et concedimus quod, ex nunc in antea, statutis eisdem, dictis* keuren, *et libertate pari, quibus utuntur nostri burgenses Bruxellenses, libere gaudeant et fruantur; nolentes quod ab aliquo judice nostro ultra dicta statutu*, keuren *vulgariter nominata, quoquo modo pertractentur seu graventur..; sed quae emerserint, cadent et provenient in posterum, statutis dictis* keuren *subjaceant praedictis. Brab. Yeesten* I 687, *K. v. Op-Brussel* (*Sint-Gielis*) 1296. *Nous Guy, cuens de Flandres.., avons donnei et ottroyé à eaus* [*nl.* aan de Gentenaars] *les lois, les* cores *et les choses qui chi après en langage flamenge sont escriptes. C. v. Gent, Gr. ch. v.* 1297. *Ib.* a. 68.

2) Stedelijke keuren of statuten, fr. *statuts municipaux. Verordeningen of wetten van plaatselijk belang, door steden en vrijheden, met den vertegenwoordiger des landsheers en bij machtiging van den vorst, bepaald*, fr. *statuts ou ordonnances d'intérêt local, établis par des villes et franchises, conjointement avec le représentant du prince et en vertu d'une autorisation de celui-ci.* || Statuten, die men ghemeenlijck noemt kooren. *C. v. St. Truiden* § 18. Statuten, die men ghewoenlijck is te heyten koeren. § 39. Insettinge, koeren, modereringe eñ statuten. *Ib.* Alle dese dinghen sijn ghedaen wetteleke, bi maninghe van den heere eñ bi wisdome van ons scepenen, na costume eñ usage van der cure eñ der vriheden van Capric. DE VLAMINCK, *Zw.* 146 (1347). Voert meer, dat der stat wercken niet vergeten en werden, so willen wij eñ oec ordinieren dat alle maendage die burgermeisteren, eñ raet, mitten scepenen te gader eñ ongedeijlt, op ene sekere stat, met der raetclocken te gader suelen comen eñ daer ordinancien, statuten, die men koren plach te heyten,.. suelen mogen ma-

ken, eñ die veranderen, setten, eñ gesett moderieren. Welke ordinancien, moderacien eñ statuten,.. *K. v. St.-Truiden* 18 nov. 1404 a. 5. Soe wilkoyren wij, dat onse scouten, bij raede van onsen scepenen, sullen moegen ordineren eñ setten, van onser wegen, alle koyren,.. uijtghescheyden van poenten onsen hoghen rechten eñ heerlijcheijt anruerende. *Id.* 7 dec. 1411 a. 5. Dat die scepenen eñ raet der stad van Diest selen mogen maken eñ ordineren d a g e l i c s c h e k o e r e n, also dicwile als des noot es, van stucken den gemeinen profite der neringen eñ der eren van der stad van Diest aengaende, eñ dat die scoutheit van Diest, alse hy des van hen versocht werdt, daerover sal moeten staen eñ die gebieden, sonder wederseggen eñ sonder vorder te verhalen. *Oork. v. hertog Antoon voor Diest*, 20 dec. 1414. Naer de stadts keur ofte statuyt. *C. v. Breda* I 6. Een keur oft statuyt. a. 7.

3) K e u r e n v a n g i l d e n e n a m b a c h t e n. *Huishoudelijke wetten, verordeningen of reglementen door die lichamen, onder bekrachtiging der overheid vastgesteld*, fr. *keures des gildes ou métiers, statuts ou règlements d'ordre intérieur établis par ces corps, sous. confirmation de l'autorité.* || Soe wie eneghen core oft broeke in onsen ambacht voerseyt verboert hadde, dien mochten eñ souden die gheswoerne sijn ambacht verbieden te doene eñ te hanterene, tot dyer tijt toe dat hi dien broecke oft core... betaelt hadde. *Belg. mus.*, IV 77, *K. Wolwevers te Herentals* 1388. Ambachten en moeghen egheene taxatien, keuren oft bruecken maken noch opstellen sonder orloff van den schoutet, burgermeesteren eñ scepenen eñ raide van der stadt. *C. v. Antw.* 1545, II 36. (C. v. 1570, XI 2: ceuren oft breucken). Niemandt van de gulden van de voorschreven dorpen onder de hooftbancke van Santhoven resorterende, noch oock de ghemeyne inneghesetenen aldaer, oft eenighe van hen, en vermoghen gheene ordonnantien, statuyten oft keuren te maecken oft tordonneren sonder consent eñ approbatie van schouteth eñ leenmannen voorschreven. *C. v. Santhoven* 1664 a. 47.

4) K e u r e n s o e c k e n. In de lakenweverij. *Onderzoeken of de keuren van het ambacht nageleefd worden*, fr. (*Draperie*) *rechercher si les règlements ou statuts du métier sont bien observés.* || Zo wie van den voorseyden ambachte overhorich ware den deken eñ vinders van cueren te zouckene, eñ zijn sloten niet openen en wilde, jof hem eenich belet daerin dade, dat ware up de boete van iij ponden parisise. *Kb. der Lakeng. te Brugge, Vaerwers*, blz. 94.

5) KEURE, zn. v. en KEUR m. *Boete*, fr. *amende. In deze bet. gaat het w. gewoonlijk gepaard met het w.* b r e u c k, *en wel in het mv.* KEUREN ENDE BREUCKEN; *ook met* m u l c t e n, *en* f o r f e i t e n. *Gelijk de ww.* m i s d a e t *en* f o r f e i t, *had dus het w.* k e u r e *ook die van* b o e t e, *als zijnde de straf eener overtreding der keuren, wetten, statuten of verordeningen.* Kil. vertaalt k e u r e n en b r e u c k e n door *Leges et consuetudines, onvoldoender wijze.* || *Si judex noster cum scabinis et juratis poenas aliquas seu emendas quae vulgariter dicuntur* Coeren *statuerit seu ordinaverit, stabilitatem habeant et processum spatio unius anni dumtaxat, et non ultra. Brab. Yeesten* II 706 (1342). Alle keuren eñ bruecken, daer egheene expresse ordinantie aff en is hoe eñ in wat manieren die bekeert moeten worden, volghen deen derdendeel den heere, dandere der stadt, eñ tderde denghenen die dexecutie daeraff doet eñ den aenbrengęr gelyckelyck. *C. v. Antw.* 1545, II 41 (C. v. 1570, XI 4; ceuren eñ breucken). Van den voors. geëxecuteerden goeden sal men eerst trecken den loon van der executien, eñ daerna de volle schult daer men executie om doet, eñ ten lesten den keur oft boeten hiervoor geruert [*nl.* van den in rechten niet verschenen appellant]. *C. v. Santhoven*, Stijl 1557, a. 245 en 234. Behoudelic onser hoger heerlicheit koren eñ foirfaiten. *C. v. Maastricht* 130 (1413). Behoudelic ons onser foirfaiten eñ koeren, eñ den voecht de sine. *Ib.* 165. Kueren, penen, mulcten eñ breucken. *C. v. Loven, Bijv.* IV, *Car.* 17 dec. 1547 a. 3. Dat sij grootelijckx worden belast, gegraveert eñ verongelijct, niet alleene van breucken daerin sij vallen, maer oock in de keuren, uutdien sij ignorant sijn geweest van den waerachtigen valeure van dien, eñ alsoo van den vorsters, preters eñ andere officieren dieper in den buijdel getast worden dan de weerde van denselven keuren eñ breucken is,.. *C. v. Santhoven, K en br.* 1558. *Zooals men ziet, maken deze kost. onderscheid tusschen keuren en breuken, en begrijpen, onder de benaming* k e u r e n: *al wat misdreven wordt in zake van maten en gewichten, eetwaren en dranken, dienstboden, ambachts- en werklieden; onder die van* b r e u c k e n: *alle mishandelingen door steken, slaan met stok of vuist, schieten met buks of boog, huisstoring en dgl. Deze onderscheiding stemt vrij wel overeen met het tweevoudig privilegie v. d.* 12 oct. 1499, *door Engelbrecht van Nassau aan zijne stad Diest gegeven, namelijk een voor de Justitie en een voor de Politie. Men zou ook de keuren als crimineele misdaden, de breuken als civiele overtredingen, kunnen beschouwen.* — **Groen keuren** eigenlijk *veldkeuren, doch in de hier aangehaalde kostume, over 't algemeen policiekeuren of verordeningen*, fr. *code rural, ordonnances de simple police, en général.* || Dat van nu voortaen niemant binnen deser vryheydt eñ jurisdictie derselver houden en sal moghen koeyen, calveren, peerden, gheyten, verckens noch schaepen sonder bewaeren oft hueden, oft sonder de peerden ghespannen eñ de verckens ghekennevet te sijn, enz. *C. v. Overijssche* a. 1. Soo wat beesten men bevindt in die spruijten van de bosschen onder de drij jaren out sijnde,.. dat die verbeuren eenen keur van dry carolusguldens. *C. v. Sichem* a. 18; *it.* 19.

6) *Wettelijck ondersoeck*, fr. *enquête légale.* || De bailliu, als hij zulcdaneghe moordadeghe faiten te wette legghen wille, zo ghebiedt hij den keure tsondaechs ter kercken, daer tfait gheviel, eñ maeckt dach den claghers eñ den oirconden die hij ten keure hebben wille; eerst de gebuerte dair tfait ghevallen es, of andre singuliere personen, die hij hebben wille; noemt den dach wanneer hij den keure doen zal; daecht daer de voirseide personen ten ghenomden daghe ten keure te comene, elcken up de boete van XX s. *C. v. Aalst* I 492, a. 2; *it.* a. 3 en 6 (1436).

7) **Jaerkeure (Meertsche-, Mei-, Oochstkeure).** *Jaarlijksche volksvergadering, en schouwing van wegen en waterloopen*, fr. *assemblée générale et annuelle du peuple, et inspection des chemins et cours d'eau.* Zie GOUWGEDING, I464—465. || Men is van oudts ghecostumeert jaerlicx binnen der stede eñ schependomme van Aelst, by bailliu, burchmeester eñ schepenen, te onderhouden een jaerkeur; metgaders een marte- eñ ougstkeur, telcken half meerte eñ ougst,.. metgaders den jaerkeur [te ghebieden] tsondachs vóór Sint-Baefsdach,.. alwaer men dachvaert eñ schuldich zyn te compareren alle manspersoonen zynde vyfthien jaeren eñ meer, al waert oock boven de tzestich jaeren... Ter zulcker keure vraghen

schepenen, ter maeninghe van bailliu, meyer, ofte ander officier, van alle zaecken daer s'heeren recht eñ ander aen dependeert. *C. v. Aalst* VIII 1. Alle jaeren naer den ougst, vóór sente Baefsdach,.. zo doet men tAelst eenen oestkuer, die men heet de jaerwaerheyt, die scepenen up huerlieder huus hoeren, een weke lanck, alle daghe haer straete;.. elcken persoon gheboden, XV jaer houdt zynde en daerboven, ter voornoemde waerheit te commene, op de boete van XX s. pars. *C. v. Aalst* 225. Vermach den meyer, uytten naeme van mynen voors. heere [*nl.* den proost van Sinte-Pieters te Gent], alle jaren gebieden een maertkeure, meykeure eñ hoestkeure, eñ vermagh daernaer met schepenen te schouwen eñ visiteren alle de voetweghen, brugghen, plancken eñ lenen, eñ alle waterloopen,.. DE PR. en BR. V. *Merelbeke* 23. Halfmaertsche kuere. *C. leenhof v. Auden.* I 442 a. 9. *It*, 440 a. 14; *C. v. Auden.* 2de d. 88 (16 mei 1335); *C. stad Brugge* II 88 a. 35.

8) Van maten en gewichten. *IJkmaat*, *legger*, *standaard*, fr. *étalon des poids et mesures.* || Dat deselve keurmeesteren int keuren heur sullen reguleren naer den keure der stadt van Liere, soo wel in gewichte als van natte eñ drooge maet. Behoudelijck dat die van Halle, nopende alleen den graenmaten, hen sullen reguleren naer den keure der stadt van Antwerpen, soo sij tot hiertoe geplogen hebben. *C. v. Santhoven*, *K. en br. v.* 1558 a. 6. *It. Cost. v.* 1664 a. 42.

9) **Keur, Peertskeur.** *Recht van beste kateil*, fr. *droit de meilleur catel. Zie ook* GICHT, GICHTDRAGER en HOOFTMAN, en *voeg het volgende bij het citaat op Gicht.* || Anderen competeert het beste, andere middelbaer peerdt van degene binnen sjaers, vóór d'aflyvigheyt van den ghichtdrager. op eenige goeden, onder den voorsz. peerdtskeur ofte ghichte gelegen, gebergt eñ gedaelt hebbende, dat is, gelabeurt, geackert, geweydt ofte andersints gehouden geweest hebbende, ofte de weerde daeraf, daermede de debiteuren, in allen gevalle, altydts gestaen, als sy willen; eñ wordt d'estimatie gedaen by luyden neutraele, hun des verstaende. *C. v. Loven* VI 3. — *Idem, obolum et dimidium* halster *avene* van den Barvuets huven [*nl.* hoeven], *jacen. retro Sconrode iuxta crucem*, eñ dese huve ghelt eynen kure. *Cijnsrol der kommanderij van Beckevort*, 1321, a. 27. *Item, in Warsbeke, Johannes filius Jutte, viij d. et unum jus quod dicitur* kure *et ij halster avene.* a. 75. *Et integrum jus quod dicitur vulgariter* kure a. 99; *it.* 101. 102. 114. *Et pro omni jure, scilicet* kure, orlof, *effestucatione seu requisitione, duos solidos.* a. 117; *it.* 118, 119. Soe wanneer dat theut [*nl.* het hoofd] stirft van eynigen van den hoefsteden vurs., sy syn betimmert off niet betimmert, soe es men den heren [het Kapittel] sculdich eynen koer, te weten, eyne die beste koe. Eñ als die koer gevallen is, soe moegen die heren dat guet ervolgen voir die koere, noe [naar] shoeffs recht. Item, alle die guede die den heren hennen eñ eyere gelden, doe [daar] vee nachtraste op nempt eñ halm naet [nat] maect, gelden den heren koere ast heut van den gueden stirft, te weten, die beste koe... Eñ als die koere gevallen is, mach der voicht goen opt guet, snyden dat zeyl aff, leyden die koe optie stroete, eñ dan leytse der boede voert tot behueff des Rijtproests, des voichs eñ der scepenen vurs. Item, die guede die den heren hynnen eñ eyere gelden eñ die niet betymmert en syn, die en gelden... egeynen koere. FRANQUINET, *Kapittel* 201 (1429). Een volle peertskeur is een hoeve die 24 of 25 dachmalen heeft [eene oork. v. 1440 zegt 10 of 12 bunders]; eñ voor een peert geeft men gemeynelijck ten minsten 36 of 40 rinsguldens, altyt meer als min, eñ bovendien t'recht van den hoofmeyer, laethen eñ clerck, van t'selve te boeck te stellen. Enz. *Den schat der cheynsen* 46. Item, noch twee oft drie pertskoeren, oic op diverse goeden onder Eversberge gelegen. *Rijksarchief*, *Opgave v. leengoederen*, 31 oct. 1530, n⁰ 4023 fol. 3 v⁰. Eñ soo, 't sedert de voors. lossinghe [*nl.* ons huys van Anderstadt met andere onse dorpen,..], t'onser kennisse is ghecomen dat die ghene die onse heerlijckheden in pantschap hebben beseten, sy oft hunne officieren, ons recht van pontgelt, met oock ons recht gheheeten keuren (dat is: soe wanneer eenighen keurdragher sterft uyt synen goede, soo vervalt tot onsen proffijte het beste juweel oft catheyl) seer vernegligeert,.. *Plab. v. Brab.* 20 dec. 1613; II 227 a. *Inl.; it.* a. 15.

10) *Benaming der hooge rechtbank te Gent*, fr. *nom du haut banc de justice à Gand. Zie* BANCK 8) I 117. *Zie ook* de Pr. en Br. *Gent*, I 236 en 240.

11) *Grond- en rechtsgebied*, *syn. v. Kasselrij*, fr. *territoire et juridiction syn. de châtellenie.* Kil. Keur. *Jurisdictio*, *jus.* || Item, vermoghen oock [*nl.* burchmeester, schepenen eñ keurheers der stede eñ casselrije van Broucburch] over alle de stede eñ keure te doen justicie eñ actien [acten?] criminele, personele, reele eñ alle andere civile,.. *C. v. Broekburg* I 3. Item, hebben kennisse van alle lagaengoet.., op de jurisdictie van de casselrye, mitsgaders van alle de schepen... sooverre de keure haer extendeert. a. 7. Wy bailliu, burchgrave, burchmeester, schepenen eñ keurheuren der stede eñ casselrije van Broecburch, hebben de voorseyde costumen,.. ghepubliceert binnen der voors. stede van Broucburch,.. Dit; naerdien dat, denselven dach der publicatie, by een sondaechs kerckghebodt in alle de prochien, soowel van der casselrije gheseyt keure als de vassalrye, kennelick ghemaect hadde gheweest. *It. C. v. St-Winnocxbergen* V 5. 8. 9. 10.

12) *Rechtsbevoegdheid vonnis „wijsdom"* (?), fr. *judicature*, *compétence juridique*, *sentence* (?). || Wat faite dat vaelt op onse poerters van Aelst, liede van binnen oechte van buten, dat behoert ten berechte eñ ten koere vore scepenen van Aelst,.. eñ wat dats de Wet van Aelst wiest, na den koere die sii ghehoert hebben, dat daeraf de bailliu inninghe doet eñ ghedaen heft. *C. v. Aalst* 557 (1306).

13) *Belasting*, *schatting*, fr. *impôt*, *droit.* Keure nemen. *Koopwaren van vreemden, voor deze of gene reden*, *in beslag nemen*, *of er onbehoorlijke schatting op heffen*, fr. *saisir des marchandises des étrangers*, *pour quelque motif*, *ou en prélever un impôt indu* (?). || Dat wi [*nl.* hertog Jan] orlof gheven, eñ dat dat onse wille es, dat onse lieve liede onse poerters van Antwerpen, alse dat sake es dat si gepant werden in anderen heren lande, en hun chore ghenomen wert, ochte eneghen van hun, dat si bi tuenen [op vertoog? J. F. W. — dit toonen?] ons scoutheten, die daer es van onsen weghen, eñ bi sinen rade eñ der scepenne van Antwerpen, weder panden moghen op die selve liede die van dire stat sijn, ochte van dire eghenheden daer hun choere ghenomen wert, eñ dat hore daerane verhalen, bi rade ons scoutheite eñ onser scepenne van Antwerpen. *Brab. Yeesten* I 715 (8 jan. 1304).

14) *Keur*, *keus*, *verkiezing*, *voorkeur gegeven aan*

eenen persoon of eene zaak, fr. *choix*, *option*. || Eest dat wy binnen xx dagen die voerseiden worde-dragers nyet en kiesen of in en stellen, alsdan sal der koer eñ insettinghe te dyen male tot scepenen eñ raet ghevallen syn. *C. v. St-Truiden* § 17. De partyen, agierende of verweerende voor schepenen van beede de bancken, hebben keure eñ optie huerlieder instel te doene, in d'eerste instancie, in cameren oft vierscharen. *C. v. Gent* I 8. *It. C. v. Auden.* XXIII 14, en *passim*.

15) *Verkiezing*, *keus* (*bij middel van stemming*), fr. *élection*. || In derselver manieren sal men kiesen paymeesters, coirmeesters, hallemeesters, cautsidemeesters, paismakers eñ stedeknapen, eñ alle andere coiren die daertoe hoiren. SERMON, *Couthereel* 71 (1 sept. 1360), tot welken koere nijemant comen noch stemme geven en sal dan allene thoeft van elken huyse, also verre als sij bijnen der vrijheit van Senttruden geseten eñ wonechtich sijn. Eñ ... dat nijemant van den meesterluden ten vorscreve koere dinen sal, dan die selver compe eñ scheeredijsche in hoeren huijse hebben. *K. v. St-Truiden* 18 nov. 1404 a. 1. Keure eñ electie. *Id.* 10 juni 1417 a. 3. Nae den coer. *C. v. St-Truiden* § 32.

KEURBOECK, zn. m. *Register*, *waarin de keuren of de verordeningen eener stad of van een ambacht geboekt staan*, fr. *registre dans lequel sont inscrits les statuts ou les règlements d'une ville ou d'un corps de métier*. || Aengaende civile saeken van keuren eñ breucken eñ des dien is aenclevende, dienaengaende moeten den officier eñ schepenen hun reguleren naer den inhoudt des keurboeckx der stadt van Zychem. *C. v. Sichem* a. 15. *It. C. v. Antw.* 1545, II 35; *C. v. Deurne* III 10. Dit es de kuerbouck van der stede van Ypre, .. vergadert van allen de oude kueren, .. eñ eerst van der Draperie van derzelver stede (1363). HUYTTENS, *Corporations*, 189.

KEURBOETE, zn. v. *Boete die vastgesteld is door de keure of de kostuum*, *in tegenoverstelling aan de arbitrale boete*, *door schepenen gewezen*, fr. *amende légale*, *amende fixée par la keure ou la coutume*, *en opposition à l'amende arbitraire prononcée par les échevins*. Dupin et Laboulaye *Amende de loi* § *amende arbitraire du juge*. || Dat, als partien te kennen gheven, vóór twysdom van der boete, dat, up dat zo zij dat zy in eeneghe keurboeten bedreghen zyn, dat zy begheeren te ghestane metter condempnatie van zulcker boete als ter plaetse loopt daer den twist ghevallen es, dat scepenen dan wysen de bedreghene parsoonen te ghestane jeghen den heere met zulcker boete als ter plaetse loopt daer den twist of tstic ghobeurt es. *C. v. Aalst* 654.

KEURBRIEF (Corebrief), zn. m. *Keur*, fr. *statut*. || Vort, soe selen alle langhe lakene eñ corte hare lingde vortane moeten hebben, gheliic dat die corebrief inheeft op die rame. *K. Lakengild Mechelen* 1331 a. 142.

KEURBROEDER, KEURSUSTER, zn. *Poorter*, *poorteres* (*in sommige kasselrijen*, *ambachten en steden v. Vlaanderen*), fr. *bourgeois*, *bourgeoise* (*dans certaines châtellenies villes*, *ou certains Métiers de Flandre*). || Men bedijt keurbroeder ofte keursuster van den voors. ambachte met gheboorte aldaer. Item, by huwelick, trauwende eenen keurbroeder ofte keursuster. *C. v. Boekhout* III 1. 2.; *it.* 3. It. *C. v. Assenede* II 1; *C. v. Waas* X 16; *C. v. Poperingen* VIII 13. 14; *C. v. Broekburg* II 2. *In de kost. v. Veurne*, II 1. 2. 3. 7. 8, *en* III 1, *komen de benamingen* keurbroeder *en* poorter *steeds gezamenlijk voor*.

Keurbroederlijck sterfhuis. *Poorterlijk* —, *poorters sterfhuis*, fr. *mortuaire bourgeoise*. || Van den keurbroederlicken sterfhuyse .. De verhoirsatinghe, uytgrootinghe, vercavelinghe eñ verdeel van goede van eenen keurbroederlicken sterfhuyse, ghebeurt tusschen houder oft houderigghe eñ den hoir, of tusschen de hoirs onderlinghe. *C. v. Assenede* XVII 2.

KEURBROEDERSCHAP, zn. o. *Poorterij*, *poorterschap*, fr. *bourgeoisie*. || Een keurbroeder willende vertrecken uyt den voornoemden ambachte, eñ vervremden van keurbroederschap, is ghehouden sijn keurbroederschap te doen dooden ten voorseyden registre. *C. v. Boekhout*, III 4. En *passim*. *Zie het voorgaande*.

KEURDACH (Keuredach, coerdach), zn. m. *Kiesdag*, fr. *jour des élections*. || Weirt dat onse vriende niet also tiitlic en quemen op ten selven keuredach, soe soelen die die andere, die gekoeren soelen siin tot dier electien eñ keure te doen, sculdich siin te wachten eñ te verbeyden, .. twe uren lange na der nonen op ten selven keurdaige. PIOT, *Cart.* II 206 (10 jan. 1417 a. 4). Soe en sullen sij [*nl.* de vreemdelingen aen wie men het poorterschap verleent] op den coerdach, als men meesteren, raedt eñ deken kiesen sal, te raede noch te dade, noch te kuer voorscreven komen. *Ib.* 245 *aant.* (13 jan. 1424).

KEURDE, zn. v. *Eene net om garnaal* (*geernaart*) *te visschen*, fr. *filet pour pêcher des crevettes*. || Een ieder vermag in de riviere van de Schelde, ofte andere wateren, daermede ofte met de zee gemeene, te visschen met eene keurde ofte nette dienende om geernaert te vangen. *Pl. v. Vl.*, *Gen. Index* v°. Visch (31 juli 1627 a. 8). Zie ook AELSKUEF.

KEURDRAGER, zn. m. Zie GICHTDRAGER, en HOOFTMAN 3). || Ons recht gheheeten keuren (dat is soowanneer eenighen keurdragher sterft uyt sijnen goede, soo vervalt tot onsen proffijte het beste juweel ofte catheyl) ... *Pl. v. Brab.* 20 dec. 1613, *Inl. en* a. 16; II 227, 230. Zie ook KEURE.

KEUREN (Kueren, kuren, cueren), ow. 1) *Verordenen*, fr. *statuer*. Kil. Keuren een wet. *vetus. Statuere legem*. || Hets ghekeurt int jaer Ons Heren M° CC° LXXVIIJ°, op Nieuwe avende, bi den bailliu eñ bi scepene van Brughe: so wie die wedewe, die portige van Brughe ware, ontvorde iof ontleedde met crachten eñ hars ondankens, omme houwelic te doene, .. me soudene bannen C jaer van sinen hovede, .. *C. v. Brugge* I 228 (1278). Vord es ghekuert: .. *Ib.* 230 en 231. Vort, zo eist ghecuert dat, .. 237 en 238 (1280) a. 3. 4. 5. (a. 1 zegt Hets gheordinert). Het is ghekurt bi den grave eñ verboden: .. *Ib.* 246 (1281 a. 14), fr. tekst *Il est estauli par le conte et deffendu...*

2) *Keuren of verordeningen maken* (?), fr. *faire des statuts* (?). || Eñ om dieswille dat niet moghelic en es alle zaken te comprehendeirne, eñ oock dat metter tijd eenighe zaken dienen veranderd te wezene ofte daertoe ghesteldt, met dies er voren verclaerst is, zo zullen zy [*nl.* baillu, mannen, schepenen eñ vasalen eñ ghemeene inwonende van onzer zale eñ castelrie van Ipre] moghen kueren alle jare, ofte emmers alst hemlieden goed dinken zal, alzo wel in der materie *feodale* als in der materie *eschevinale* [met boeten tot beloop van (?)], te wetene in *feodale* thien ponden parisis, eñ in *eschevinale* dry ponden parisis. *C. v. Iperen*, *kast.* a. 246^5).

KEURGEDING, zn. o. *Maandelijksche rechtszitting voor zekere burgerlijke zaken*, fr. *audience mensuelle pour certaines causes civiles.* || Men is in costume, van allen ouden tijden, te houden twaelf keurgedijngen in elck jaer; te weten, altijts op den eersten donderdagh van elcker maent,.. Ten welcken keurgedijnge men recht eñ wet doet van alderhande schulden, coopmanschappen, contracten, huyshure, landtspacht, verloop van renten eñ andere civile saken, soo reele als personele, ghereserveert alleen deghene die men berecht s'woensdaeghs eñ saterdaeghs ter Camer, mitsgaders s'dijssendaeghs ter oppositie. *C. v. Poperingen* XVIII 1, 2; *it.* I 9; VIII 1. 2; XIII 13. Zie ook KEURGEDING I 465.

KEURGOET, zn. o. *Een aan het recht van beste hoofd onderworpen goed*, fr. *un bien de meilleur catel*, *ou soumis au droit de meilleur catel.* || Van keurgoederen. Dit is het regt eñ geregtigheyd der keuren in de landen van Reckheim, dat de besitters van keurgoederen syn onderworpen aan de dienstbaarheyd des landsheeren, soolange sy eenige keurgoederen gebruycken. *C. gr. Loon*, II 454, *Reckheim* XLVIII 1. Soe wie in onse hooge heerlijcheyt s Lants van Mechelen eenich eyghengoet, keurgoet oft chijnsgoet, dat van ons te chijns gehouden wort vercoopt, verthiert, belast oft becommert, is schuldich t'onsen proffijte te betalen den twintichsten penninck. *Pl. v. Brab.* 20 dec. 1613 a. 1; II 227. *It. C. gr. Loon*, II 501, *Reckheim* LX 1. 5. Zie KEURMEDE.

KEURHEER, zn. 1) *In de kost. v. Broekburg en v. Veurne wordt geen onderscheid van ambtsbevoegdheid of bedieningen gemaakt tusschen schepenen en „keurheers", en staan beide benamingen als synoniemen*, fr. *dans les coutumes de Bourbourg il n'est pas fait de distinction d'attributions ou de fonctions entre les échevins et les keurheers*, *et les deux noms s'y trouvent comme synonymes.* Kil. Keurheer. *fland. vet. Senator territorii*, *legislator*, *judex.* || In den iersten, wort de stede eñ casselrije van Broucburch gheregiert by twaelf schepenen eñ keurheers, pensionnaris eñ greffier, danof den eersten ghenoemt wort burchmeester,.. — Den voorn. burchmeester, schepenen eñ keurheers hebben eñ vermoghen, ter presentie van bailliu ofte burchgrave, haerlieder maenheere, judicature eñ berecht van alle saken criminele,.. — Vermogen oock over alle de stede eñ keure te doen justicie eñ actien criminele, personele, reele eñ alle andere civile, in gebannen vierschare, oft camer van berecht,.. *C. v. Broekburg* I 1. 2. 3. Eñ wort de Wet van de voornomde stede eñ casselrije jaerlicx vermaect eñ vernieut by de commissarissen van de voorn. eertshertoghen; daerin ghestelt worden twee burghmeesters eñ landthouders, den eenen van de Commune eñ den anderen van de Wet, met noch twintich schepenen eñ keurheers. — Welcke burchmeester eñ landthouder van de Wet, mette voornomde schepenen eñ cuerheers, representerende de ghemeene Wet van de stede eñ casselrye, vermoghen, in den naeme eñ onder d'aucthoriteyt van de voornomde eertzhertogen, onder t'districkt van de voornomde stede eñ casselrye te administreren recht eñ justitie, zooverre hemlieden jurisdictie streckt. *C. v. Veurne* I 8 en 9. *It. Pl. v. Brab.* I 40; *C. stad Brugge* II 522.

2) *Keurder*, fr. *vérificateur*, *expert. Zie ook* KEURMEESTER. || [De voornomde Wet] vernieuwt ofte continueert,.. ander subalterne collegien, als sijn warandeerders van de weede eñ meede, keurheers, die regard nemen over de bieren eñ etelicke ware,.. *C. v. Belle* I 33. Dat alle de bellen eñ hoppe,.. ten minsten door twee van onse ghecommitteerde keurheers sal worden ghevisiteert, ghewardeert eñ ghekeurt. DE PR. en BR. *Aalst*, III 325.

KEURHOEVE (Koerhoeve), zn. v. *Cijnshof*, *hoeve belast met eenen gesplitsten keur* (?), fr. *cour censale*, *ferme grevée d'un cens éclissé* (?). || Driee zillen lants gheleghen in een koerhoeve, tusschen lant des voirs. Heilichgeest, boven Willems van den Hugenberge op een side, eñ op dandre zide Jans van der Boect. *Schep. des lands v. Diest*, 12 sept. 1406.

KEURHOUT, zn. *Eiken-*, *beuken-*, *lindeboomen*, fr. *des chênes*, *des hêtres*, *des tilleuls.* || ... Dat he geladen heeft eenig van dryer keuren hout, dat is te weten eycken, beucken oft linden. — Vort so mach men tacken van den keurhout houwen, eñ alle ander hout van der erden, sonder der dryer keurhout: eycken, beucken, linden vors., op die keuren [boeten] ... *Belg. mus.*, V, 429, 430, 432.

KEURLAKEN (Cuerlaken), zn, o. *Eene soort van fijn Brugsch laken*, fr. *une sorte de drap fin de Bruges.* || Eerst, dat men maken zal alle manieren van fijnen Bruchschen lakenen, als sametijnsche, etc. Voord, dat men ooc maken zal alle manieren van cuerlakenen van alle manieren van couleuren, etc. *Kb. d. Lakengilde te Brugge*, *Wevers*, 20, 21; *it.* 23 en 70.

KEURLINGEN, zn. mv. *Aangeworven krijgslieden*, *in de* 17de *eeuw*, *aldus geh. omdat zij*, *op bevel der hooge overheid*, *in de steden en dorpen*, *door de plaatselijke overheden*, *onder de kloekste mans gekozen en geworven werden; zij trokken elk* 12 *st. daags en hadden vrije inwoning bij den burger*, fr. *„Elus"*, *soldats recrutés*, *au* 17e *siècle*, *ainsi appelés parceque*, *sur ordre de l'autorité supérieure*, *ils étaient choisis et recrutés par les autorités locales parmi les hommes les plus valides; ils touchaient chacun* 12 *sous par jour*, *et avaient le logis gratuit chez les habitants.* || Zullen die officieren van de steden, meyeryen, casselryen eñ bailliagien van herwaerts-over, ten eersten bevele dien aengaende by hen te ontfanghen, schuldigh zijn over de steden eñ plaetsen van hunne ampten eñ districten, te bedeylen het ghetal van den volcke, d'welck hen zal worden gheheyscht, op den voet eñ proportie van de ordinarisse lasten. — Eñ dienvolghende zullen de officieren, magistraeten eñ wethouderen der voors. steden eñ dorpen, promptelijck moeten kiesen in hunne respective ressorten sooveele keurlingen als hun aendeel zal bedraghen, eñ „daertoe die ondersaeten bewillighen, sonder daerinne te ghebruycken eenich bedwanck." — Eñ zullen ... hebben voor gagien .., eñ elcken keurlinck 12 stuyvers 's daghs,.. — dat zy ... hen moeten tevreden houden met het logist, sonder meer. *Pl. v. Vl. Regl.* 4 dec. 1624, a. 1. 2. 6. 9; IV 1085. Keurlingen voor dit jaer niet te lichten, by declaratie van de Majesteyt. GÉNARD, *Antw. Arch.* II 49 (1640).

KEURMEDE, COREMEDE (Cueremede, cormeide), zn. 1) *Recht van het beste hoofd of beste cateil*, fr. *droit de meilleur catel. De keurmede of onderworpenheid aan het recht van 't beste hoofd*, *was de prijs der vrijmaking van de lijfeigenschap. Deze belasting werd bijwijlen nog veranderd in eene geldsom*, *of ook in eenen jaarlijkschen cijns*, fr. *le* keurmede *ou sujétion au droit de meilleur catel*, *était le prix de l'affranchissement du servage. Cet*

fut parfois converti en une taxe en argent,
ncore, en un cens annuel. Kil. Keurmut.
ib. inlac. j. keur. *Tributi genus.* Schiller u.
en Koremede. Grimm kurmede, kurmut.
ne d'Arnis Curmedia. Haltaus kormete,
ook bij Van Dale. || *In finem vero vite sue*
ntumodo denarios pro corimide *custodi solverent*
xxx dies; aut, pauper si esset adeo ut cori-
s hunc solvere nequiret, viciniores de parentela
pro eo persolverent. PIOT, *Cart.* I 24 (1072—
. Corimedem *post mortem suam xij tantum*
iorum persolveret. Ib. 27 (1088). *Comme N.*
tissent nostre serf, lesquelles on appelle com-
nent diensliede, *leur caus et leurs hoirs ke il auront*
ur corps ou ont ores, mectons au melleur catel,
m appelle communément Cueremeden. ALPH.
TERS, *De l'origine des libertés communales,*
pes 233 (Févr. 1275/76). Dat wy onse goids-
eñ die jonfrouwen van St.-Gerlac eñ alle hair
in onsen lande van Valkenborch gelegen, vri,
ñ ledich maken van allen cormeiden die sy
schuldich syn mogen.... Eñ ontbieden en
en onsen borchgreve, eñ allen onsen ampt-
... dat sy van der goidshuse... engheen
oide en heisscen. FRANQUINET, *St-Gerlach,*
369). *Brief v. hertog Wenceslas.* De keurme-
verdeylt in groote eñ kleyne keuren. — De
keuren syn geaffecteert op akkerlanden, eñ
leyne op huysen eñ hofreysingen... — Ko-
e den ophelder van eenig keurgoed te sterven,
ervald aan den landheer het beste catheyl
len huyse des ophelders, daar het in de uyt-
ge van den keur niet anders en is besprooken.
. *Loon.* II 455, *Reckheim* XLVIII 2. 3. 5, *en*
nsche kap. It. L. Galesloot, *Feudataires,* 53,
113. *Zie* GICHT, GICHTDRAGER, HOOFTMAN,
UR (peertskeur).
Het w. keurmede heeft in het volg. citaat de
van keur, *verordening,* fr. *statut.* || *Quod*
libertatem dicti nostri oppidi scabini, una
nostro villico, ibidem warnos (?) *seu* cormedos,
vulgariter theutonice dicuntur kueren, *quos-*
ue ponere valeant,.. de quibus siquidem emendis
partem mediam habebimus. Brab. Yeesten I
Sichem 1302.

urmeedsche, keurmoedsche (K—oi—,
—) lieden. *Vrijgekochte, aan keurmede onder-*
ne lieden, fr. *des affranchis assujettis à la keur-*
Nijhoff *Gedenkw.* IV 55, keurmeedigen, cuer-
sche luyde. Defacqz *Anc. droit belg.* I 254. 255.
me onze, ja eenige aanhaling, zouden zij te
(N.-Brab). *niet in hoog aanzien gestaan heb-*
fr. *d'après notre unique citation, ils n'au-*
pas été en grande considération à Grave
.-sept.). || Kuermudtsche luyden, eñ die tot
en rechten staen (?), sullen sweeren eñ haeren
oen als die behoeren, oft van den clegher met
bestoert worden. *C. v. d. Grave* VII 7. Bas-
en, eyghen eñ keurmoidtsche luyden, oft die
quaden rechten staen, die en gheven gheen
eel, maer die gheven elck nae zijnen ghe-
tot alsulcken rechten daer... (*sic*) toe be-
(?). *Ib.* XI 4.

URMEESTERS (Coermeesteren, kormees-
ceurmeesters), zn. mv. *Keurders van maten*
wichten, van allerlei koopwaren, inz. van eet-
, fr. *vérificateurs, experts des poids et mesures,*
ute espèce de marchandises, partic. des denrées.
Keurmeester. *Aedilis cerealis, qui annonam*
et mensuras, vendentiumque avaritiam coërcet
nsor. Keuren de spijsen oft waeren. *Censere*
edulia, merces, &c, aestimare. Plantijn. Keurman
oft keurmeester. *Visiteur, qui visite les provandes,*
marchandises, chef-d'œuvres &c. Er waren te Ant-
werpen, sedert onheugelijke tijden, twee schepenen,
onder deze benaming gelast met de bewaking der
markten en eetwaren; zij komen voor in de stads-
rekening van 1324, *de oudstbekende* (L. Torfs, II
113), fr. *il y avait à Anvers, depuis des temps*
immémoriaux, deux échevins, chargés, sous ce
nom, de la surveillance des marchés et des denrées;
ils figurent dans le plus ancien compte connu de la
ville, de l'année 1324. || Van den ghewichte daer de
coermeesteren mede weghen, eñ dat de stat coe-
pen dede, xvij grote, valent in paymente xxxviij
sc. eñ iij d. MERTENS, *Oudste rek.* 1324. Vortane,
engheen vleeschouwere en sal negheenrehande quic
noch beesten slaen, hi en saelt teersten ghetoent
hebben levende den kormeester van den vleeschuyse.
Kb. v. Antw. a. 70. Sowie berespt setters van
taelgen, ofte cormeesters, verboerd iij lib. *Ib.* 141.
Item, worden alle jaeren, nae t'vernieuwen van
der Weth, uyt d'oude schepenen ghecosen: de
twee hooftluyden van de poorterije,.. eñ twee
keurmeesters. *C. v. Antw.* 1582, IV 11. *It. C. v.*
Santhoven, K. en br. 1665 a. 51. De borgermeesters
moesen insonderheyt mede tot haer devoir houden
alle keurmeesters, yckmeesters, roeymeesters, eñ
andere... *C. v. Maastricht, Reces v.* 1665, VIII
11. De twee diendende ceur- ofte proefmeesters
van d'apothekers... tot de visitatie van de winckels
der apothekarissen. *Acad. d'archéol.* 1862, blz.
258 (1730).

KEURREAEL. Zie REAEL.

KEURRECHT, zn. *Recht verschuldigd voor het keuren van den wijn en andere dranken,* fr. *droit dû pour la vérification des vins et autres boissons, droit d'afforage.* || Dat van wyne eñ van anderen drancke keurrecht betaelt zy, date te wetene: van eenen waghen wyns iiij stoope, van eender karren ij stoope, eñ van elc brusele... iiij stoope. *C. v. Aalst* 676 a. 33, fr. tekst *afforaiges.*

KEURS (Kuers, coers), zn. m. *Een vrouwenkleed ten voeten uit, doch, naar allen schijn, een pelsrok of pelzen vrouwenkleed,* fr. *selon toute apparence une robe doublée de fourrure pour femmes.* Kil. Kuers / koers. *Cyclas, pallas, vestis promissa* [*nl.* lang, neerhangend] *mulierum. gal. corset. Videtur proprie significare vestem pellitam sive pelliceam mulierum: atque hinc Germanis superioribus* kursner *et Sicambris* kuersener *dici pellionem, quem inferiores* peltier *vocant.* Grimm kürsen, kürse, kursche, f. *pelzkleid.* Schiller u. Lübben korsene, korse, *ahd. cursina. Kleidungsstück von Pelzwerk, Pelzrock. pellicium,* ein korse vel ein pelz. Bij Spanoghe is Cyclas een bouwen, *vestis longa, spatiosa feminarum, aliis* keurs, koers; kiers, *Sicamb. nonnullis* falie, en bij Adr. Junius is Palla Een samaris oft kuers, *G. Un paletot, une samare; doch in het Antw. Stadsvoordeel is de* keurs *onderscheiden van den* bouwen *en van den* simaris. *Bij* La Curne *is de* Corset: *une espèce de déshabillé* (?). *Zie ook* Van Dale. || *Duas tunicas muliebres dictas* coerse. *Schepenbr. Brussel* 5 nov. 1447. Der vrouwen cleederen... Den besten tabbaert, bouwen oft simaris. Den besten kuers. De beste ziele. *C. v. Antw.* 1582, tit. XLI a. 102, *Stadsvoordeel.*

KEURSPANT (K—d), zn. m. *Onderpand van eenen keur,* fr. *gage, hypothèque d'une keure.* || Niemand en mag ophelder worden van keuren, die, in deel nog in geheel, van den onderpande in erfdomme niet en besit, eñ daarom, als een ophelder

syn aandeel van den keurspand verkoopt, ofte weggeeft, moet dengeenen die deselfde aanveerd, helder worden sonder levendigen keur te betalen· *C. gr. Loon* II 456, *Reckheim* XLVIII 12.

KEURSTAECKEN, zn. mv. *De palen, de grenzen des schependoms*, fr. *les limites de l'échevinage.* || *Le droit dit* clerckschip, *étant deux sols parisis sur les bêtes à cornes gras* (*sic*) *et cochons vendues* (*sic*) *dans cette ville, échevinage et limites dites* keurstaecken. *Pl. v. Vl.* 11 mei 1754 a. 10; VIII 445. *La banlieue de la ville de Courtray, dit* keurstaecken. *Ib.* XI 731.

KEURSUSTER. Zie KEURBROEDER.

KEURVISCH, zn. *Uitgelezen visch, puik*, fr. *du poisson choisi, de première qualité.* || Eñ zal te Kerssavondt 1613 den eersten pacht vervallen zijn ten iiij s. gr. tejaers van ijder ghemet, eñ bovendien twee tonnen goeden ghesouten Vlaemschen keurvisch jaerl. DE POTTER, *Sec. cart.* 277.

KEUSBAER, bn. K—hout. Zie CUSTBAER.

KEUTE. Zie KUITE.

KEUTEREN (Kenteren?), ow. Visscherij. || De maets eñ laevers sullen oock verobligeert wesen, van hunnen stierman tot hulpe aensogt synde, behulpsaem te wesen eñ hem eensweegs te assisteren, soo in steken, keuteren eñ in storms, immers in alles 't gonne dient gedaen te worden tot conservatie van het gewant van de schuyte met haere reedinge, eñ voorders van alle hetgonne tot visschen dienstig is. *Pl. v. Vl.* 10 dec. 1767 a 64; XI 1332.

KEUTERRECHT, KUETERRECHT (Kouterrecht?), zn. Broot- .eñ keuterrecht. *Recht van een brood en eenen halven grooten, van elk huis „ploeghoudende".* || Weygerende te betaelen die broot- eñ kueterrechten, te weten van elcken huyse ploech houdende jairlycs een broot, eñ eenen halven Bercxschen ouden gro. weert. *Rekenk. v. Brab.* reg. 137 fol. 18 (9 juli 1515).

KEUWE, CUWE, zn. v. *Fust of vat ink.* $1^1/_2$ *mud*, fr. *queue, futaille cont. environ* $1^1/_2$ *muid.* Kil. Keuwe. *vet. fl. Cupa, dolium.* || Yerst, een cuwe wyns van Byanen [*nl.* Beaune], die men ons gheduchten heere van Bourg[ongne] presenteerde; hielt iij amen eñ vj vierendeel; coste elc ame XXX sch. gr. Vlms. MERTENS en TORFS, II 609, *Stadsreken.* 1401. Een queuwe = III amen Een queue oft pype wyn van Biane, vij$^1/_2$ gr. *Watertol* 1550. Twee keuwen wyns. OL. V. DIXMUDE 138.

KEVESDOM. Zie KEEFSDOM.

KIBBELS, zn. mv. *Soort van zeevisch*, fr. *espèce de poisson de mer. Bij* De Bo: *de kieuwen en afval van gezouten visch.* || Visch, gezouten koolvisch, eelbut, schellevisch, kibbels, henner-bakeljou, par tonne 8 gr. *Pl. v. Vl.* 17 juli 1779, *Pondgeld te Brugge;* XI 794.

KIEDE, zn. Kieden van meeden (?). || Item, van Hannin N. ghecalengiert van dat zy kieden van meeden ghestolen souden hebben, die toebehoorden N.. *Reken. baljuws. Gent*, rol. 1720 a° 1364.

KIERSINGE (Kieersinge, kiesinge), zn v. *Bemiddeling, tusschenspraak*, fr. *arbitrage, médiation.* || Van welcke kieersinge eñ authorisatie van den voors. kieersluyden, de voors. ghesworen clerck houdt note eñ boeck. *C. v. Antw.* 1582, tit. XXII 3. Kiersinghe. *C. v.* 1570, XIII 8.

KIERSLIEDEN (Kieerslieden, —luyden, keerslieden, kiesluyden, —lieden), zn. mv. *Verzoeners, vredestichters, bemiddelaars tusschen de bloedverwanten van eenen gedoode* (*niet door sluipmoord omgebrachte*) *en den misdadige, om eene verzoening tot stand te brengen en den prijs en verdere voorwaarden ervan te bepalen*, fr. *réconciliateurs, arbitres ou médiateurs entre la parenté d'un homicidé* (*non d'un assassiné*), *pour effectuer une réconciliation et arrêter le prix et les conditions ultérieures de la réconciliation.* Kil. kiersman. *Arbiter.* Kiers. lieden. *hol. zeland. Arbitri.* & *Reconciliatores sive pacificatores, praecipue in homicidio.* Kieren. *vetus* j. kiesen. *Eligere.* kiesman. *Arbiter electus.* kiesmannen, kieslieden. *Arbitri.* || Stelt eñ ordineert oock de Langeroede sesse persoonen, wezende borgeren deser stadt, van goede, eerlycke naeme eñ faeme, eñ van peysselycken leven, die doen in handen van de Langeroede die geloofte, dat sy, als kieersluyden eñ goede mannen, hun selen employeren int feyt eñ maecken van de zoenen, eñ dat se hem al sullen te kennen geven eñ denuncieren wes den zoenen aengaen eñ competeren mach, eñ dat se, int feyt van de soene, hunnen leefdaege lanck nyet doen noch voortstellen en selen sonder zynen wete eñ consente. *C. v. Antw.* 1570, XIII 2. *It. C. v.* 1582, XXII 2; kiesluyden a. 5 en 6. *Compil.* VI viij, 10 en 11 kieslieden. Keerslieden eñ minnelycke peysmaeckers; *Verslag stad Turnhout* 1881, Bijlagen D, E, F, *Soenstucken van* 1581. Kwamen voor ons N. N.., arbiters eñ keersluden. *Stadsarch. Bergen-op-Zoom, Rentb.* 24 apr. 1483.

KIES, zn. m. *Keus, het kiezen, het recht van eenen keus te doen*, fr. *choix, le droit de choisir.* || Het heift gheeyn van langhen tiden dan [dat?] in elc vulres mestie [meesterij?] de meester es sculdech te hebbene enen kies van den werke, eñ de cnapen syn sculdech te hebbene tandere werc ghemeenlike bi lote, also men heift gheusiert. *Kb. lakeng. Iperen*, HUYTTENS, *Corp.* 200, 7de it.

KIESEN (Kisen), bw. Zooals thans. *Kiezen*, fr. *choisir.* || Dat lant leit tusschen den Ghintwege eñ sinen huus, op soe welc ende soet der [*nl.* de heer] Henric kisen wille. *Oork.* mei 1249, *Bochoute.* — Kiesen het gelt. *De verscheidenheid, de gangbaarheid, de snoeiing en de vervalsching der munten verplichteden tot eene nauwe oplettendheid in de ontvangsten*, fr. *choisir l'argent; la diversité, le cours, la rognure et la falsification des monnaies obligeaient à une grande attention dans les recettes.* || Van den groten chense es scouteten recht.., eñ daerombe moet hi sitten bi den ontfangere met schepenen, eñ kiesen tgelt, eñ doent goet waert ongave. *Oork.* 25 febr. 1252. *Concordaat tusschen den abt en den schout van Sinte-Baafs.*

KIEVETAINE, CHIEVETAIN, zn. m. *Oude vormen van het fr. w. capitaine, kapitein. Zie* La Curne. || Dat te desen faiten waren, eñ kievetaine derof eñ in hulpen: N. N. DE PAUW *tBesouch* blz. 18. Dat hi dat fait zach, eñ datter af beleeder was eñ chievetain Boidin Braem,.. *Ib.* 29 (1306).

KIJFELIJCK, bn. Kijffelijck worden. *Twisten*, fr. *se quereller.* || Oft ghebeurde, dat eenich persoon (*sic*) kijffelijck worden, eñ malkanderen sloeghen, staken ofte wonden,.. *C. v. Ravenstein* 1464 a. 6. — Kijffelijcke saken. *Twistzaken, twist, kijving*, fr. *querelle.* || Soo wie armborst spant in kijffelijcke saecken eñ in tornighen moede op yemanden,.. *Ib.* a. 7. Die een mes treckt in kijffelijcke saecke, of in eenich ghevecht,.. *Ib.* 1651, a. 112.

KIJCKWERP, zn. m. *Gunstig oogenblik, gunstige gelegenheid*, fr. *moment favorable, occasion propice.* || Dit peerdevolck hilden hemlieden bedect, totdat zy haerlieder kijkwerp zaghen, vallende aldanne op de arrieregaerde, dewelcke zy meestenal versloughen, PIOT, *Chron.* 562.

KIJPE, KIPPE, KEPPE (Kijp), zn. v. *Kip, reep of hoepel om droogen visch en dierenvellen of huiden te binden; bet. ook „een paar ossenhuiden"*, fr. *botte, cerceau pour lier le poisson sec et les peaux d'animaux, trousseau*, ofr. *toursel; signifie aussi la quantité de deux peaux de bœufs.* Kil. Kepen. *vet. Tenere, retinere, servare, ang. kepe.* || *Pro quolibet torsello pellium cum pilo, vulgariter dicto* kyp ru ware, *videlicet yrcorum, capriolorum, cervorum, clippine, vel pellium quarumcumque ferarum in hujusmodi* torsello *dicto* kijp *comprehensarum.* MERTENS en TORFS, II 545, *Engelsch charter v.* 1305. Van elcken trosseele vellen, die men heet kypenwaer, dats te verstaene bocken, herten, geyten oft van wat beesten die vellen zyn, die begrepen zyn in eenen trosseele geheeten kyp.. *Toltarief v.* 1409. Van elcken vaete, manden, packe off keppen droochs vischs of anders vischs, eenen hellinck Loevens. *Tol op de Zenne* 1436/1531. Item IJ huyden is een kippe huyden, eñ vyf kippen oft X huyden, is een deken, daeraf de XX deken maken I last, sonder die van Oistwaerts comen, daeraf de XII deken maken I last. *Rekenk. v. Brab.* reg. 139 fol. 186, *Toltarief v.* 1551.

KIJTE, zn. v. (?). || Deselve [*nl.* tmaerschip van Audenaerde] sal moghen voeren alle manieren van goede, dat, te Ghent sijnde, ghecocht, vercocht, ghemaect eñ verwrocht es,.. eñ ghesleten zijn wille in deselve casselrie, sonder oec eenich goet jeghen stroem te voerne commende uuter Lieve, uter kijte van Andworpen, oft eldre dies ghelijcke. DE PR. en BR. *Gent* III 31 (1504).

KIJVING (Kivinge), zn. v. *Thans kijvage, kijverij (beide verbasterd), doch hier eigenl. schermutseling*, fr. *querelle, ici propr. escarmouche.* Kil. kijvinghe / kijvaegie / ghekijf. *Rixa, lis, altercatio, certatio, controversia, contentio, disceptatio, velitatio, iurgium, litigium.* || Hier suldy weten dat conclusie anders niet en is dan eene bedecte eñ bedriegelijcke contentie eñ kivinge, gemaict eñ aengegaen tusschen den accusateur eñ den geaccuseerden. V. D. TAV. 114.

KILMES, zn. *Een mes, dienende waars. om varkens te kelen*, fr. *coûteau servant prob. à égorger les porcs.* || Dat niemant gheene kilmessen, of gheloode kolven of kudsen, oft gheenderande wapene en draghe bij nachte noch bij daghe. DE PR. en BR XXVI *Rupelmonde* 89 (1510).

KINDEKEN (Kinderken), zn. o. *Vaatje, tonnetje*, fr. *petit baril, tonnelet (in Brab. thans nog in gebruik als zeepmaat, zie* Schuermans). Kil. Kindeken / kinneken. *Vasculum: octava pars cadi.* || Item, wat goede deser assisen toebehorende dat men in groots vercoept, ten minsten eene waghe weghens, ofte in vaten, eene hame ofte een kindeken van eenre halven hame, daeraf sal men gheven ... DE VLAMINCK, *Acc.* 31 (1498). Item, van twee kinderkens boxhorens 1 d. *Ord. v. d. werfgelde te Brussel*, 15de E.

KINDERBEDDEGELT (Kinderbedgelt), zn. o *Kraambedgeld*, fr. *frais de couches.* || Een man, die aen een meysen [*l.* meysken] oft vrouwe een kint gemaect heeft, moet heur gheven, van den tyde af dat sy levende kint heeft gedraghen, elcx daechs eenen stuyver, eñ voer heur kinderbeddegelt een pont groot Brabants. *C. v. Antw.* 1545, XIII 77. Den man moet altijt der vrouwen geven voer heur kinderbeddegelt vijfthien Rhinsguldens. *C. v. Loven*, XVI 9. Kinderbedgelt. *C. v. Deurne* 1612, a. 129.

KINNE, zn. v. *Huis, woning*, fr. *maison, habitation (?)* || Dat niemen bin den vryheden eenighe liede *h*eymeleke haude lieghende, ofte synde in syn kinne, ofte in sinen bivanc, omme iemene van der poert grief te doene; (mids hen beede, die se hilde, ofte sostinerde alsoe lieghende, eñ diere lieghen souden, degone in syn kinne ofte bivanc, dat si waren (?), eñ gaeft te kennene den heere ofte der Wet). *C. v. Auden.* 2de d. 46 (1352).

KINNEBACKEN, zn o. *Kinnebak, —ken, wang, kaak*, fr. *joue.* **Merkteeken op de wang met een gloeiend ijzer** (*marque sur la joue avec un fer brûlant*). *Zie dergel. straf* v°. Haeck 2). || Oock mogen die gesworen wysen te beerne [*nl.* branden] metten wollenyser een yghelyck op syn kinnebacken, die mesdaen heeft in syn dienste, als de mesdaet soo groot niet en is datter lyff oft leth niet aen en hanght. *C. stad Mechelen* I 38; *aanteek. in het hs. der „Commission des anc. lois."*

KINT, zn. o. *Kind*, fr. *enfant.* **Minderjarige of onmondige kinderen** (*enfants mineurs*). || Onwittige ouderdoem is van XV jairen.. ende dese zijn tweerhande: Ennige heeten in latine *puberes*, eñ dat zijn de knechtkens van XIIIJ jairen, eñ die meyskens van xij jairen; eñ dese zijn oic geheeten *adulty*; eñ oic *adolescentes*, dat zyn jongelingen; ennige andere zijn geheeten *impuberes*, eñ dat zijn knechtkens, die jonger zijn dan XIIIJ jairen, eñ die meyskens, die jonger zijn dan XIJ jairen, eñ dese wordden noch geheeten kynderen..; eñ van desen *impuberes* zijn ennige geheeten kynderkens, dat zijn die knechtkens eñ meyskens tot VIJ jairen. V. D. TAV. 13 v°. — **Benamingen der kinderen ten opzichte van het erfrecht** (*noms des enfants au point de vue du droit de succession*). || Als van der successien der kynderen geheeten descendenten, soe suldij weten datter zijn vive specien eñ manieren van kynderen: ennige natuerlijk eñ wittich, eñ dat zijn die geene die uuyt wittigen huwelijc geboren zijn Andere zijn die alleen wittich zijn eñ niet natuerlijcke, mitsdijen dat de natuere van den vader in hen niet gewracht en heeft, eñ dat zijn die kynderen adoptijf eñ die gearrogeert zijn. Andere zijn alleene natuerlijcke kynderen, als die geene die geboren zijn van eender concubijnen; eñ eer dat kynt natuerlijc oft simpel bastaert geheeten mach wordden, soe behoeven daer iij dingen bijeen te zijn: deen is, dat vader eñ moeder van hem wairen ongebonden eñ vrij van gelooften. Ten anderen, dat de moeder een enich boelken was, eñ niet onder veele gerekent. Ten derden, dat zij binnen smans huys altijt gehouden was, want anders en soude zijn niet natuerlijc proprelijc te spreken; eñ dit dient wel geweten te zijn van allen princen eñ edelen, die veele onreynder boelen eñ deernen houden, want de kyndere dairaf comende en zijn properlijc te spreken niet sculdich gerechte natuerlijcke kynderen te heeten. Andere zijn bastaerde, geheeten *spurij*, die gebooren zijn van eender gemeynder vrouwen, eñ van eenen onsekeren vader. Andere zijn gebooren van eens anders mans wijve eñ eenen overspeelder, oft van zijnre nichten, oft moyen, oft van eenen pape, moninck oft minnenbroeder, eñ dyergelijcke, eñ dese zijn geheeten van verdoempder, gedampneerder eñ onnatuerlijcker gebuerten. *Ib.* 232. *Zie ook* BASTAERT. — **Kinderen van sinnen.** *Zij die al hunne zinnen niet machtig zijn*, fr. *les enfants qui ne possèdent pas tous leurs sens.* || Sullen oock ... vermomboirt worden niet alleen deghene die van jaren, maer oock deghene die van sinnen kinderen zijn,

te weten, die natuerlijck stom eñ doof zijn, alle kintsche, sotte, uuytsinnige,.. *C. Weeskamer te Brussel*, a. 15; Christijn *sensuum suorum incapacibus*,.. — **Afgaende kinderen.** *De kinderen geboren na den eerstgeboren*, fr. *les enfants nés après le premier né*, *les puinés*. (*Onze verklaring dezer uitdrukking I* 50 *gegeven kan aldaar evenwel richtig zijn*, *en ook toepasselijk zijn aan de* uitgaende kinderen *der kost. des graafschaps Loon* I 375. || Daer syn geweest N. N., eluyden. welcke, staende hun hauwelyck, hebben gebouwt een treffelyck huys, met brouwgetouwe, *enz.* Den outsten soon heeft uytgetorft eenen bampt van den besten torff, besittende in tochte den vaeder de meergemelde erffven. De primogeniture is ten minsten weerdigh twee duysent gls... Daer syn twee afgaende kinderen. QUÆRITUR Oft den outsten soon toecompt die primogeniture met het brouwgetouw, sonder uytkeeren aen de twee afgaende kinderen... RESOLUTIE. Schepenen... resolveren: dat den outsten sone toecompt huys en brouwhuys, doch alsoo... de andere erffven van geene oft weynige weerden en syn, soodat de affgaende kinderen daervan hunne legitime niet en souden connen hebben, soo is de resolutie: dat den outsten soon, uyt syn voordeel, aen de andere kinderen hunne legitime moet uytkeeren oft suppleren, voor soo veel sy uyt d'andere goederen niet en kan gekregen woorden; welcke legitime bestaet in het derde deel van hetgene deselve kinderen soude competeren *ab intestato*, *C. gr. Loon*, I 726 *en volg*. *Du privilège de primogéniture* (1711). **Coninckskinderen.** Zie RIBAUDEN. — **sPrinsenkinderen.** *Benaming gegeven aan die van het vleeschhouwersambacht te Gent*, *omdat zij*, *uit hoofde van hun gewichtig voorrecht der erfelijkheid van het ambacht*, *„tot krijgs- en politiedienst voor den vorst bijzonder verbonden waren*, fr. *enfants du prince*, *qualification donnée aux suppôts du métier des bouchers à Gand*, *parce que*, *du chef de leur privilège considérable de l'hérédité de la profession*, *„ils étaient particulièrement obligés au service militaire et de police envers le prince.*" *Zie* DE PR. en BR., *Gent*, II 393 *en volg*. (*Deze erfelijkheid bestond ook te Brussel*, fr. *cette hérédité existait aussi à Bruxelles*. — **Stadskint**, zn. *Verkwister*, *doorbrenger*, fr. *prodigue*, *dissipateur*. Kil. Stadkind. *Zie ook* Kramers *en* Van Dale. || Weeskinderen en bliven nyet langher in momboirien dan tot sy XXIJ jaeren oudt syn, tenwaere dat se waeren van quaden regimente, eñ dan soudeu sy tot XXV jaeren in tutelen bliven; eñ en beteren sy hen regiment alsdan noch nyet, soe soude men se declareren prodigue te syne eñ der stadtkinderen maken. *C. v. Antw* 1545, X 31. Die ghene die als stadtskint ter puijen is afgheroepen, en mach niet *valide* contracteren, tensij dat hij bij consente van de oppervoochden daertoe eerst sij weder ghcauthoriseert. *C. v. Herentals*, XIII 19. || Te Ghendt wart dobbel wake ghehauden; want bij de oordineere wachte waren oock ghenomen vleeschauwers, vischcoopers, schiplieden, ooc de ghilden van der schutterie, van den boghe eñ van der bussen... welcke neeringhen, als vleeschauwer eñ vischcooper, bij ghealachten eerven eñ en zijn niet te coope; eñ moeten altijts den prince eñ heere en Wet, in noode eñ daertoe gheroupen zijnde, bijstaen; daerom heet men se sprincen kinderen. FRED. VANDER HAEGHEN, *Ber. tijden*, II 76.

KINTSBROOT (Kinsbroet), zn. (?) || *Item*, *feria quinta in diebus Paschoven*, *unum panem*, *qui dicitur* kintsbroet, *et unum lotum servisie*. VAN LOKEREN, *St.-Bavon*, a° 1280, *aant.* 83, *Voordeelen des opperkoks*. — *It.* telker derder weken VIIII kinsbroede. *It. St.-Pierre* nr. 622, *Lavenderie*, 13de E. — *Of bedoelt men* huisbroot, *de „panis conventualis"*, *pain du couvent*, *pain à l'usage de la communauté*, *van* Maigne d'Arnis? Zie KINNE.

KINTSOOM, zn. m. *Behuwd oom*, *oom der vrouw*. Zie KINTSSWEER.

KINTSSWEER, zn. m. *Schoonvader des mans*, *vader der vrouw*, fr. *beau-père du mari*, *père de la femme*. || Lodewyc van Neveers, verhorende dat zin kintszweere doet was, de goede coninc Philips de Langhe, hy seyde toten grave Robbrecht zinen vadere, dat hy wilde te Parys gaen toten coninc Karele, zin kintsoom,.. JAN V. DIXMUDE 187.

KIST (K—e), zn. v. *Kist*, *kast*, fr. *coffre*, *caisse*. || *Culcitra*.., *cervical*.., *et quotquot ejusmodi sint in una cista*, 4 *den*. *Tol te Damme* 1252, *Duodena pellium*.., *in torsello vel in* cista... *Nulla* cista *debet aperiri per theolonearium*... Cista *Coloniensis*. *Ib.* — Bossche kist. *Kist van 's Hertogenbosch*, fr. *coffre de Bois-le-duc*. || Gearresteerd sekere Bossche kiste... GÉNARD, *Antw. arch.* I 312 (1573). *It.* III 25. — Terkisten (ter kisten). *Eene bijzondere stichting voor de behoeftige zusters in het Begijnhof te Brussel*, fr. *fondation particulière pour les sœurs nécessiteuses au Béguinage à Bruxelles*. || Dat joncfrouwe Mie.., heft ghegheven na har lijf, ter Kisten in den Wijngart [*sl.* in het Begijnhof] ij s. jaerlics Lovenscer penninghe. *Oork.* 10 febr. 1296. — Kistkint. *Behoeftige begijn*, *deelhebbend aan de uitdeelingen van Terkisten*, fr. *béguine nécessiteuse participant aux distributions de la fondation Terkisten*. Zie FABAYBROOT, en *Hist. de Brux*. I 71.

CLACHTBOECK, zn. m. *Register ter aanteekening der beslagnemingen*, fr. *registre aux saisies*. || De personele en mixte actien worden aengestelt op schepenenrolle,.. de reële worden aengestelt ten clachtboeck behoirende aen den scauthet van Diest. *C. v. Diest*, VZ. IX 1. De clachten worden *successive* aengeteekent in den clachtboeck,.. door de secretarissen oft hunnen gesworen clercq, soowel als oock de relaesen van de dienaers van dat sij de clachten gedaen hebben. *Ib.* XI 4.

CLACHTBOETE, zn. *Boete beloopen door eene overtreding of eene verzuiming in een ambacht*, fr. *amende encourue par une transgression ou une omission dans un métier*. || Dat de meender [*sl.* de maner] van den wollewercke mair een jaer meender en sal sijn... Eñ en sal bijnnen dien jaere geen laken mogen maken; des sal hij hebben de clachtboeten, manissen eñ den vierden penninck van den aenbrengen. *Priv. voor Diest*, 12 oct. 1499, *Politie* a. 5.

CLACHTE, zn. v. *Beslag*, *beslaglegging*, fr. *saisie*, *arrêt*. || Men useert by arreste ofte clachte te moghen procederen op de catheylicke goeden van gheestelicke persoonen om personele zaecken spruytende uuyt contracten eñ verbanden, daerinne zylieden hemlieden personelick verbonden hebben. *C. v. Aalst* V 16. Dat d'evincenten van huysen eñ gronden van erve,.. deselve huijsen eñ gronden van erven ter gichte sullen moghen ontfangen naer dat sij twee maenden naer de leste clachte in sluijtinghe sullen hebben gestaen. *C. v. Diest*, VZ. XI 1. *En passim*. — Staende clachte. *Wij meenen dat hierdoor verstaan werd het vooruitgenomen beslag in geval van voorzien onvermogen van betalen*, fr. *saisie santicipative en cas d'insolvabilité prévue*. *C. v. Gent* XVI 12). || Alle staende clachten eñ pandynghen

dueren eñ blyfven in viguere jaer eñ dach. *C. v. Auden.* 2de *cah. prim.* VII 17. *It. C. v. Kortrijk* III 13.

CLACHTNEMER (Clachnemer), zn. *Klager of inbeslagnemer*, fr. *plaignant ou saisissant.* || Int jaer XIIIIc LXVIII,.. viel groote questie eñ ghedinghe tusschen N. N. eñ andere schultheesschers, poortassizers, overghevers van painen eñ clachnemers, over eene zide; N. N., over andere, omme tgoed van N., varwere, die hem gheabsenteert hilde. *C. v. Aalst*, 290.

CLADDER, zn. m. *Slijkborstel*, fr. *décrottoir.* Kil. Kladder. *Peniculus*, Kladderen, afkladden *Detergere peniculo sordes.* Plantijn. Eenen cladder *Une descrottoire.* Kladt of claddet uwen tabbaert. *Descrottez ta robbe.* || Eenen cleerbessem. Eenen claddere. Eenen aentrockere. *C. v. Antw.* 1582, c. 41 a. 100, *Stadsvoordeel.* Eenen cleerbessem. Eenen cladder. Eenen stoffborstel. *Ib. comp.* II, § 11.

CLAECHDACH (Claghedach), zn. m. *Rechtszitting*, fr. *audience.* || Wie, N. N., scepenen van den Vrihen,.. dat cam vor ons te Brugghe, in die ybanne vierschare, up eenen wettelicken claghedach, namelike saterdaghes na Onser-Vrouwendaghe,.. *Oork.* 22 febr. 1287.

CLAER, bn. *Volkomen*, fr. *complet.* || Soe hebben die van Machelne eñ alle hare hulperen claren pais eñ clare soene hebben (*sic*) van doden, van branden eñ van allen misgripe. *Brab. Yeesten*, I 710 (1303).

CLAERLIJCK (Claerlike, clarlike, cleerleec), bijw. *Volkomen, geheel en al*, fr. *complètement, entièrement.* || So obligeren wi al dat goed,.. eñ ghevent hem up clarlike eñ al, eñ sovele daerof te nemene dat... *Oork.* 6 sept. 1291, *St.-Jacobs godshuis.* Kennen wel eñ lijen, dat ons wel es vergolden, eñ scelden se derof quite claerlike eñ al. *Oork.* 10 mrt. 1296, *Idem.* Voert, soe scelde wij quite cleerleec eñ altemaele ons scepenen, raet, *etc.* van allen dien dat wy te hoenweert... te zegghene ocht tiende mochten zijn. *Oork. heer v. Diest*, 3 apr. 1367. — Soe soelen onse waeghe, onse veetol... quijt sijn cleerleec eñ altemaele van de voergh. tien lib. groten tsjaers. *Id.* 7 nov. 1368.

CLAERNIS (Cl—se, cleernis, clernis), zn. o *Verklaring*, fr. *déclaration* (?). || Eñ [nadat] die getuygen aldus verhoert waren, soe quam her Gheert vors. met synen mombor eñ versocht een clernis wes hem siin waerheyten ghedraghen hadden. Waertsegen die naeste gherfven vortgheheyschen werden oft sy tegen dat clernis yet seggen wouden. Eñ want daer nyemant tsegen en sede, soe clerden wy, scepenen vors., nae menisse van onsen scoutet, van woerde te woerde ghelyc vors. is, eñ die getuyghen voer ons ghedragen hadden. Doen bedancte hom her Gheert vors. des cleernis eñ begerde voert ghychte nae inhout siinre proeven. *Schepenen v. Tessenderloo*, 22 jan. 1485. Wij, N. N., scepenen buyten in den lande van Dyest, doen condt dat, opten dach van heden, voir ons sijn gestaen N. N., laete des hoifs Arnouts Vander Ponthen, dewelke, naedien dat zij van Henrico Segers, als richtere desselfs hoeffs, in onser presentien in behoirlikere manieren gemaent waeren, tuychden eñ daden cont, ten warachtigen cleirnisse, dat... Eñ de voirs. laete, des wijs noch vroet wesende, begerende van ons, scepenen voirs., als van hueren hoode geleirt te werden,.. Eñ want de voirs. laete gheenen ghemeynen sigel en hebben, soe baden zij ons dat wij dit cleirnisse voir hon besegelen wouden. *Oork.* 30 aug. 1452 (Zie I 153 *a*, *onder Behout*).

CLAGEN, ow. *Eenen eisch instellen of vervolgen voor het gerecht*, fr. *intenter ou poursuivre une action en justice, porter plainte.* || Inghelyx tusschen N., claghende over N., van dat hy hem upgheseyt hadde valsch eñ verzworen zijnde. *C. v. Aalst* 490 (1461). Scepenen worden ghemaendt eñ hadden up de zake rijpen raed eñ goed advijs, eñ namen eene vorste, mids dat de heere dieper eñ breeder claechde dan partie. *Ib.* 498 (1436). *It. C. v. Diest*, VZ. VIII 6. 8; XI, 7.

CLAGER, CLEGER (Limb.), zn. m. *Beslaglegger*, fr. *saisissant.* || Sooverre den clagher, by executie van de voors. afghepande meubelen, van sijnen ghebreke metten costen niet gheheel en wordt voldaen, gaet den dienaer met den clagher anderwerf op den grondt, afpandende... *C. v. Loven* IV 8. *It. C. v. Sichem* a. 10. Tegens welken dag den klegere den turbateur moet doen dagen. *C. gr. Loon*, II, *Reckheim* XIX 2 *en passim. It. C. hertogd. Limburg, C. stad Valkenburg* a. 16: den cleger.

CLAYKEN, zn. v. *Eene kleine zilveren munt geslagen, in de* 15de *E.*, fr. *une petite monnaie d'argent frappée au* 15e *siècle.* || Dat [leder] dat niet ghenoech ghevedt en ware zouden zij [*nl.* de waardeerders] wedersegghen, op zinen coere, van elken velle 1 clayken, eñ van elken stucke 1 parysisen. *Kb. v. Diest*, B a. 191. Zie GAILLIARD.

CLAMEEREN (Clameren), bw. (Recht). *Eischen*, fr. *prétendre.* || Dat Jhan van Vlurseghe, hi no sin oer, nemmermee [*var.* nembermer] weder herhebben [*nl.* huis eñ erve] en mochte, no negherehande recht an clameren en mochte. *Oork.* Mei 1294, *Gheroustberge. Oork.* Febr. 1296, *ib.*, 29 apr. 1297 en 8 apr. 1309.

CLAPBOECK, CLAPPER, zn. m. *Register inhoudende een kort beschrijf van de goederen van eene gemeente, eene stichting, of eenen persoon, met de aanteekening der schuldenaars en der gedane betalingen; alsmede van een leen- of laathof, met aanduiding der verheffingen*, fr. *registre cont. une courte description des biens d'une commune ou communauté, d'une fondation ou d'un particulier, avec l'annotation des débiteurs et des paiements effectués; également d'une cour féodale ou de tenanciers, avec l'indication des reliefs; registre indicateur.* || Om te weten wanneer de Rethorijckcamers,.. opgestaen sijn, soo is te weten, dat sij eerst sijn begonst ontrent den jaere 1479, als blijckt bij de rekeninghe uyt den Clapboeck van Lier. *Belg. mus.* VIII 291, *Lier.* Clapper van Loven en Thienen — van Brussel — van Antwerpen — van Wals-Brabant — van Overmaese. *Ces registres ont été formés au moyen des hooftleenboeken. On y trouve, outre la description des fiefs, l'indication des reliefs. Chaque registre est muni d'une table des noms de lieux. C'est une collection très utile à consulter, et qui dispense souvent de recourir aux autres volumes de cette série.* L. GALESLOOT, *Inv. des archives de la cour féodale de Brabant*, I 41.

CLAPSPAEN, CLEPSPAEN (Clappenspaen), zn. o. *Ratel*, fr. *crécelle.* Kil. Klepspaen, *fland. lovan.* j. Cleppe j. Klippe. *Crepitaculum, crotalum*, || [De bailliu van der keercke]... es ghehauden... Item, tclepspaen alle weke te slane voor tvleeschuus, naer costume, om de vercoopers. *Auden meng.* I 23 (1554). Eñ doende executie op roerende goedt ofte catheyl, sal deselve vercoopen by kerckghebode, clappenspaen ofte becken,.. *C. v. Belle*, XXIV, 3.

CLAPTAFEL, zn. v. *Gelijk de clapspaen*,

een voorwerp dat later door de werkklok vervangen werd, fr. *comme la crécelle, un objet que remplaça plus tard la cloche du travail* || Wy ghebieden niet te wevene naer de claptafele; dierre na wonne [*l.* wove *of* wouve — Huyttens wevede], hy verborde v sol. *K. d. Tijkwevers te Sint-Pieters bij Gent.* Mei 1280. *It.* Huyttens, *Corpor.* 9, a. 10. Voert ghebieden wij alle de mesavonde, daer men den dach of viert Paessche daecht [*lees :* den dach of viert] in de kerke. te noenen werc te latene eñ de claptafle te slane. *K. v.* 1301 a. 11. Wij ghebieden alle wercdaghe de claptafle te slane smaerghijns eñ savonds, eñ niet te wevene no dervoren no dernaer. *Ib.* a. 14.

CLAREN (van suspicie), bedr. en wederk. wkw. I. — BEDRIJVEND. 1) *Zuiveren, rechtvaardigen*, fr. *purger, justifier.* || Wordde dairnae tegen dat instrument geopponeert van valscheyd,.. soe behoeft dat instrument, by dengeenen, die dat produceren wille, van der suspicie gepurgeert eñ geclairt te wordden. V. D. TAV. 69.

2) *Verklaren*, fr. *déclarer.* || Wij, N. N., tughen, cleeren eñ doen cont allen luden, dat ... *Schepenen des abts van St-Truiden, hof van Webbekim*, 3 nov. 1381. N. N., scepenen ons heren des abds eñ convents des monsters van Sint-Truiden in den hoff van Donc, cleren openbaerlic, van den richter gemaent, dat ons wale condich is dat... (1431). Zie ook CLAERNIS.

3) *Bewijzen, overtuigend doen blijken*, fr. *prouver, constater.* || Die vreempde liede sal men beide moghen hauwen eñ vanghen totter tyt toe het gecleert es wij van hon den anderen mesdaen heeft. *K. v. St.-Truiden* 1366, a. 43. *It. C. v. Maastricht, Stat. v.* 1380, a. 92.

4) *Betalen*, fr. *payer.* || By vercoope, cessie, transport oft verthieringe van ennige leengoeden, is de vercooper het hergewade eñ camerlinckrecht schuldich; eñ de cooper moeten cleeren eñ betaelen dmanen, wijsen eñ voor recht. *C. v. Santhoven* 1570, XV 25.

5) Een schip. *Het voorzien van al het benoodigde voor de bestiering, de wapening en het levensonderhoud van het scheepsvolk, het toerusten*, fr. *équiper (un navire).* || Ten selven tyden dede de coninginne van Inghelandt claeren eñ toerusten meest al haer schepen van oorloghe, eñ dat om haere coste eñ land te bewaeren, zo men zeide, uut causen dat men in Spaengnen eene zeer stercke vlote was claerende. PIOT, *Chron.* 493 (1574). *It.* 827 en 468.

II. WEDERKEERIG. — *Hem claren bij of met eede. Zich rechtvaardigen, zich zuiveren onder eede*, fr. *se justifier, se purger sous serment.* || Eñ hieraf sal hem een yeghelic moeten claren met suveren eede, dat hi der stad thare volcomelic tiegenbracht heeft eñ bewyst. sonder argenlist. MERTENS en TORFS, II 641, *Issue* 1411. Wat manne ofte wive die anderen man van onsen ambachte sinen cnape onderhuert binnen zinen termine, hi ware in de mesdaet van XX sch.; het en ware oft hem de meestere ofte dwijf claerden bi haren eede, dat zijs niet en wisten. *K. Smedersamb. te Gent*, 15de E.

CLARET, CLAREIT, (Cl—y—, claereite), zn. m. *Mede, waterhonig, in alle geval, een zoete, aangename drank*, fr. *hydromel, en tout cas, une boisson douce et agréable.* || Up den dach van den scheppene sullen de voorn. broederen eñ susteren hebben eene hespe eñ eene kanne wijns van tween stoepen ghemeene, eñ up den dach van den cleedene sullen hebben elc broeder eñ suster van den vors. huus twee broede, een vierendeel wijns, eene pinte clareyts, eene halve gans, eñ eenen gheelen weder [*nl.* weer] onder hem allen. DE POTTER, *Sec. cart.* 116, *Regl. Sint-Jans gasthuis* 1404. [Ontfermhertige Heer] ghif mi te smaken die claereite dijnre zueticheit. *Hondert merk.* blz. 58. Item, heeft noch, opten Witten donderdach a°. 1638, int geesthuys van St-Goedelen gelevert, om metten meede oft claret uyt te reycken, zeven hondert witte stuyversbrooden, XXXV Rg. *Bruss. godsh. Armen v. Sint-Gudula, Bakkersreken.* 1638. fol. 108 v°.

CLATEREN, bw. *Bekladden, bemorsen, bevuilen*, fr. *souiller, salir.* De Jaeger, *Frequentatieven.* Klateren, kladderen, kladden. || Ten ende dat elc weten moghe waerinne dat hy mesdoen mach; met verclaerse dat, indien yemend bevonden wordde sulcke barderen oft scrift ghesneden, ghe-clatert, verdonckert ofte ... worde [*sic*], dat die zal ghepugniert werden ... *C. stad Brugge*, II 165, *Regl. voor 't Steen*, XVde E.

CLATS, zn. *Eene kleine hoeveelheid droge of vloeibare waar, ook klets en kluts*, fr. *une petite quantité de marchandises ou denrées. Nog in gebruik.* || Dat sy [*nl.* de brouwers] voor het toekomende 19 aemen eñ een clats, nyet excederende een aeme, sullen moghen brauwen, in plaetse van 18 aemen bier. *Stadsarch. Diest*, Vak 19, Resol. 17 sept. 1681. *Zie ook* Schuermans KLATS.

CLAUWAERT, zn. m. *Een zeker Gentsch bier*, fr. *certaine bière gantoise.* || Aengaende van den keyte,.. Nopende den clauwaert, dat hij zal gheven XII gr. van elcke tonne, eñ den crabbelare VI gr. DE POTTER, *Chron.* 120 (1539).

CLAUWAERTS, zn. mv. **Leliaarts en Liebaarts of Klauwaarts.** *Het was onder de regeering van Gwij van Dampierre, dat men de franschgezinde Vlamingen den spotnaam van Leliaarts begon te geven, naar aanleiding van het toenmalige wapen der fransche koningen, een hemelsblauw veld met gouden leliën; even als hunne tegenstanders zich Liebaarts noemden, naar den leeuw (liebaart) van Vlaanderen. Deze laatste partij, volgens Kervyn* (*Hist. de Fl* 2e éd. II 451), *in* 1380 *drie leeuwenklauwen tot veldteeken hebbende aangenomen, kregen hare aanhangers den naam van Klauwaarts, die echter reeds vroeger in gebruik schijnt te zijn geweest. Deze onderlinge strijd omvat een der roemrijkste tijdperken der vaderlandsche geschiedenis en liep op den slag der gulden sporen uit* (1302). HANSEN, *Krijgs- en partijnamen.* — *Ce fut sous le règne de Gui de Dampierre que l'on commença à donner le sobriquet de Leliards aux Flamands partisans de la France, d'après les armoiries des rois de France, un champ bleu de ciel avec des lis d'or; tout comme leurs adversaires se nommaient Liebaarts d'après le lion de Flandre. Ce dernier parti ayant pris, selon Kervyn, en* 1380, *trois griffes de lion pour signe de guerre, ses partisans reçurent le nom de Klauwaarts, qui paraît cependant avoir été antérieurement en usage. Cette lutte de partis comprend une des époques les plus glorieuses de l'histoire de la patrie, et aboutit à la bataille des éperons d'or;* (1302). || Nota, dat men die van Ghent hiet Clauwaerts omdat zy up haer mauwen hadden drie liebaerts clauwen; eñ men hiet die van Brugghe Leliaerts, want sy hadden up haer luchter mauwe lelyen. JAN V. DIXMUDE 262. *It.* Betaelt aen de goede lieden van de weverien, van achterstellen van frocken metten clauwe. *Stadsrek. Gent* 1386 (Huyttens *Corpor.* 117).

CLAUWE, zn. v. (CLAUWE-TOL). *Tol op de*

linnen lakens te Brussel, fr. *tonlieu sur les draps de toile à Bruxelles.* || Groten tol van Brabant eñ XVIJ cleyne tollen te Brussel. Item, de clauwe, dat(s) te verstane alle die gene die lynen laken copen oft vercopen syn dairaf sculdich den LXen penninck. *Rekenk. v. Brab.* reg. 131 fol. 112 v⁰.

CLAUWE, zn. || Ginneber in clauwen. *Gentsche Sastol, Pl. v. Vl.* 2 jan. 1741; IX 678.

CLAUWIEREN (Clawieren), bw. Lakenweverij. *Klampen, aanhechten*, fr. (*draperie*) *attacher*. || Voert ghebiet men allen denghenen die ramen hebben, dat si se wel clawieren; eñ ware dat zake datter drie achtereen ghebraken, verbuerde XII d. dies de rame ware. *Auden. meng.* I 352, *K. v.* 1329 a. 53.

CLAUWOENSTOCK, zn. m. *Een zeker wapen*, fr. *certaine arme.* || Zonder breeder te connen deposeeren, dan dat denzelven ghenomen heeft eenen clauwoenstock, eñ es vandaer wechgheloopen. DE COUSSEMAKER, *Troubles marit.* IV 117. Bovendien hebt u vervoordert,.. nu in de Sinxendaghen lestleden, dat men ter Linden predicken zoude, te gaene by nachte naer dezelve plaetse met eenen clauwoenstock, omme de predicatie aldaer te hooren. *Ib.* 170 (1567). — Zou dit wapen niet hetzelfde zijn als het volgende, vermeld onder de niet al te zeer verwijderde benaming Clauwaerenstock? || Daer gherochte uutte een haerbeyder van dezelve stadt [*nl.* Oostende], moede wesende van daer te wuenen; seyde dat te verwonderen was als dat zy niet overlanck en waren verzoncken, midts de overvloedeghe moorden by hemlieden daghelycks committerende in diversche instanten, als zommeghe de kele afghesneden, andre ghehanghen, andre in dycken ghesmeten eñ met haerlieder clauwaerenstocken zo onder twater ghehouden totter doot, met veel andre tormenten. PIOT, *Chron.* 688 (1589).

CLEEDEN (Cleden), bedr. en wederk. wkw. I. — BEDRIJVEND. 1) **Iem. cleeden in een goet.** *Hem wettelijk ervan in bezit stellen „metten cleede", inz. in het leenrecht; eene uitdrukking ontleend aan de zinnebeeldige handeling des leenheers bij het „vergiften" van een leengoed, daar hij de hand slaat „an sin selves cleet", zeggende tot den leenman: „Hier verghiftic u metten leengoede . . .",* fr. *investir qn., le mettre légalement en possession d'un bien „par le vêtement", partic. en droit féodal; expression empruntée à l'acte symbolique du seigneur féodal dans l'investiture d'un fief, mettant la main „à son propre vêtement", et disant au vassal: „Je vous investis ici du fief . . ."* || Daerna quam de vors. meyer, eñ droech op dese vors. tocht Janne eñ Osten Scoeysmans, eñ cleede se daerin metten rechte, ghelijc dat sy hem opghedreghen was. *Brief van 't kapittel v. Anderlecht*, 1402. Dat, nae recht, een leenheere cleeden eñ beleenen mach elcken persoen dijen hij wille, hij zije vrije oft slave. V. D. TAV. 195 v⁰. Als de vassael op éénen tyt van zijnen ij leenheeren gecleet eñ beleent wort, soe is hij sculdich stille te sitten, eñ geenen van beyden tegen den anderen te dienen. *Ib.* 196.

2) *Iem. cleeden oft ontvangen in een liefdadigheidsgesticht*, fr. *admettre qn. dans un établissement de charité.* || Dit sijn die ordinnancien van broederen eñ van sustren, die in sente Jans huus gheprovent werden,.. eñ hierup soe sal elkerlic sinen heet voervoets moeten doen, heer sij derin ghecleet ofte ontfaen werden sullen. DE POTTER, *Second. cart.* 111 (1404). Als broederen eñ zustren ontfaen werden in sente Jans huus,.. na costume eñ husayge, alsoe elc van haren voerders ghedaen ebben als men se daerin cleet, dat zij derin sullen terden deel van der offerande laten den huus. *Ib.* 113; *it.* 115.

3) **Gecleet verdrach.** *Eene overeenkomst zoodanig opgesteld, dat zij eene wettige en in rechten geldige verbintenis en actie bevat*, fr. *pacte vêtu* (?), *convention rédigée de telle manière qu'elle contienne une obligation et une action légitimes et valides en droit.* || Van den pacten eñ overdragen die naict zijn eñ ongecleet. Item, ghij sult weten, dat sommige pacten eñ overdrachten naict zijn eñ ongecleedt, eñ dairuuyt en groeyt noch en genereert geen actie; eñ dat pact is geheeten naict als ['t]geen sake en heeft van ennigen efficacien oft weerden tot actien oft verbijntenissen; maer een pact dat gecleedt is, dat maict eñ bairt obligacie eñ actie. Item, dat pact wort gecleedt in vj manieren: Dierste iiij manieren zijn die selve iiij manieren dair een obligacie mede gecontraheert wort, te weten: metten dinge, metten woorden, metten letteren eñ metten consente. D'ander ij manieren zijn geheeten: d'een *cohærencia contractus*, dats aenclevinge van contracte, gelijc: ic vercoope u mijn huys, met sulken pacte eñ verdrage, dat ic een jair lanc dairinne wonen sal Dat leste pact bij hem selven is naict eñ en maict geen obligacie oft actie, mair het wort gecleedt metten aenvuegingen van den gecleeden pacte eñ verdrage des vercoopers van huijse, daer d'ander pact, dat naict is, inne geslooten eñ begrepen wort. D'andere maniere van den tween leste manieren, dair een pact mede gecleedt wort, is geheeten in latijne *reinterventu*, dats metten navolgenden wercke, gelijc men seggen soude; „ic hebbe toegeseijt wat te doen oft te geven; terstont als ic dat geve, oft doe, dat ic geloofde, soe is dat pact eñ toeseggen gecleet, eñ ic ben gebonden te doene dat ic gelove." V. D. TAV. 23. Regularijslijc men en can niet geageren uuyter naicter transactien, mair alleen men mach dairuuyt excipiëren; mair als zij gecleet is, soe mach men daeruuyt ageren. Eñ de transactie wort gecleet in iiij manieren, te weten, met tradicien, met stipulacien, metten eede eñ met acceptilacien [ontvangsbewijs]. *Ib.* 253 v⁰. *Zie ook* AENCLEVING.

4) Een lijk. *Het lijklaken bezorgen*, fr. *vêtir un décédé, procurer le linceuil.* Grimm Kleiden 1) *c*) *auch der todte wird gekleidet, in das todtenhemd.* || De deken eñ sine zorghers siin sculdich tliic te cledene. *K. d. Rijke pijnders te Brugge* 1291 a. 20.

II. — WEDERKEERIG (?). || Wie hem moghen cleden met brudecomen als si huwen . . . Dat niemene ne ne gheoorlooft te cledene met enighen brudegome to sine huwelike, sonder vader, broeder iof tkint van den brudecome eñ van der bruut, eñ die de bruut leeden; up die boete van x lb. parisise van elken persoon diere meer mede cleeden. *C. stad Brugge* I 354, *Deelmans keuren* 1305 a. 40. — *De uitgever vertaalt: De ceux qui peuvent escorter le fiancé le jour du mariage* (Van degenen die den bruidegom mogen begeleiden of vergezellen den dag zijns huwelijks). *Wij meenen dat hier wel moet verstaan worden „zich kleeden met den — zooals de — bruidegom, d. i. een zelfde kleed, eene zelfde varwe dragen; zoo zegt ook Grimms Woordb.* V 1076 Kleiden 2) *d*) *bei festlichkeiten u ä*, kleidete *der festgeber eine schar freunde, mannen. genossen* (*oder sie alle sich*) *in éin kleid, éine farbe. De bewoordingen zelve van onzen tekst zeggen ja niets anders, en a.* 42 *laat ook toe tot* x *scuetelen van buten der duere"* (*Nous croyons qu'au lieu „d'escorter", il faut entendre ici: „s'habiller comme—porter la même couleur que le fiancé"*).

CLEERBESSEM, zn. m. *Kleerborstel*, fr. *brosse à habits*. Kil. *auct. Muscarium setaceum, scopula vestiaria, everriculum vestiarium. Espoussete, escouvete à écouvster habits.* || Een cleerbessem. Een claddere. *C. v. Antw.* 1582, t. 41 a. 100; *Stadsvoordeel.* Cleerbessems van alle soorten. *Pl. v. Brab.* 27 febr. 1603; I 302, *Koopwaren en kramerijen komende van Neurenberg.* Cleerbessemen van verckensborstelen. *Ib. Tol* 31 aug. 1597, blz. 412. *It. Zeeuwsche tol te Antw.* 1 juli 1623.

CLEERBESSEMMAKER, zn. Fr. *fabricant de brosses à habits.* || Macharis Janssen, clederbesemmaker. *Stadsarch. Bergen-op-Zoom, Opdragten* 1493—1505, juli 1494. Zie CLEERBESSEM.

CLEERMAEL (Cleermale), zn. *Reiskoffer*, fr. *malle.* || Een cleermale om mede te reysen. *C. v. Antw.* 1582, t. 41 a. 104, *Stadsvoordeel.*

CLEERSCHAP (Cleerscap), zn. *Kleerkas*, fr. *garde-robes.* Kil. Kleerschapp raeye / kleerschap. *Vestiarium, arca vestiaria. K. auct. garderobbe, bufet à tenir habits.* || Item, noch een cleerscap, met eender blauwen gardijnen voere, in welich waren dese clederen... *Inv. V. d. Hulst* 1489.

CLEERSCHILDER, zn. *Kleerschilder*, fr. *peintre d'habits. In de* 15de *E. nl. waren de rokken der gemeentedienaren, als knapen, boden, muzikanten, enz. met het wapen der stad en andere sieraden opgelaisterd*, fr. *au* 15e *Siècle, les habits des serviteurs de la ville, tels que valets, messagers, musiciens, etc. étaient décorés des armes de la cité et d'autres ornements* (Edw. Van Even). || A° 1434, 27 *mensis augusti*, gheloefde Jacob Baielant, cleerschilder, te leveren, een termyn van zes jaeren geduerende, G. Parga, elcx jaers een dozyn geschreven cleederen van zesse ellen, geheeten goet eñ leverbaer werks. *Stadsarch. Bergen-op-Zoom, Rentbr. en recogn. v.* 1434, nr. 220.

CLEET, zn. o. *Kleed*, fr. *vêtement.* — 1) **Opperste, overste cleet (of decksel).** *Bovenste kleedingsstuk, verbeurd door overspel en hoererij, en in zekere andere gevallen*, fr. *vêtement supérieur, confisqué par l'adultère et l'impudicité, et dans certains autres cas.* || Men verbiet putiers, die goet van ledeghen wiven nemen, te wandelne binnen vriheden van Audenaerde eñ van Pamele, op de hoere [*nl.* de oor] te splettenne eñ doverste cleet verbuert. *Kb. v. Auden.* 1338, blz. 62. Dat negheen wijf van levene, na dsonne noch vore, in de kerke van Denremonde noch Saint-Gillijs en comme, up haer overste cleet; eñ dat soude hebben die se daerin vonde; eñ hij mocht haer ute doen. Eñ een jaer ghebannen. DE VLAMINCK, *Vgb.* 40 (15de E.). Dat de rybauwen eñ rybauwessen, hoeriers eñ putiers trecken uter vrihede van Nevele, binnen sonneschine; eñ waert zoo dat zy bovendien daerbinnen bevonden worden, dat ware up haer upperste cleet. DE PR. en BR. VI. *Nevele* 9 (16de E.). *It. Aalst* III 455. Een ghehout persoon, 't zij man ofte vrouwe, die bij nacht bevonden wort in eenigh bordeel oft openbare oneerlijcke huijsen, 't zij ghekleet oft onghekleet, verbeurt aen den heere sijn opperste deckxsel, oft twelf gulden daervore. *C. v. Deurne* 1612 a. 460. Dat nyement en gha onder andere bannyere, elc up zijn upperste cleet. DE PR. en BR. III, *Lovendeghem* 13 (1451). Die in ghebanne vierschaere wordt ghecalengiert, verbeurt sijn opperste kleedt, oft dry stuyvers daervoore. *C. v. Reusel* 111. *Zie ook* DECKSEL, *en zie* Cannaert, *Bijdragen* 20 en 316.

2) **Geven met den cleede.** *Wettelijk in bezit stellen*, fr. *donner par le vêtement, mettre légalement en possession.* — *De afstanddoener van een goed of een recht nam den in bezit gestelde bij het kleed, en vertoonde hem aldus aan den rechter, in teeken van zijnen afstand*, fr. *le cessionnaire d'un bien ou d'un droit prenait celui qu'il mettait en possession par le vêtement et le présentait ainsi au juge, en signe de sa cession. Zie* Grimm, *Alterthümer*, 158, *Rockschoss.* || Eñ hiirna quam Lemmeracht vorghenoemt eñ heet ghegheven metten monde eñ metten clede den voreghenoemden Janne Baten, den vleeschouwere, dit voreghenoemde goet, te houdene eñ te bezittene also langhe als hi hem wel ghelt. *Charters v. Terkameren*, pak 62, *Erps* 1337. Voortmeer, nam Jan van Rummene joffrouwen Katharinen van Trasengijs, sijnre moeder, metten cleede, eñ leydde se den heere in die hant, eñ bekinde haere haer tocht haer leefdaghe lanc in die voers. thien guldenen erfrinten te heffene. *Schep. v. Nederlintere*, 8 april 1455. Voertmeer, soe heeft Jan van den Guedenhuyse voers. Mychiele van Kerempt voers. genomen metten cleede, eñ heeften geleydt onsen stadthoudere in de handt, eñ heeft hem bekint zyne erfwinninghe int boendere beemps voers., op zijne goede jaergulde eñ welbetalinghe. *Leenhof v. Mr. Jan van Baulleth te Nederlintere*, Sept. 1524. Item, die kinderen voers. hebben Geerden Hasen voers. genomen metten cleede eñ hebben hem geleydt onsen richtere voers. in de handen eñ hebben hem bekint syn erfwinninge int huys eñ hoff voers., op syn guede jaergulde eñ welbetalinge. *Schep. v. Nederlinthere*, 1 sept. 1539.

3) **Iems. cleederen of liverei dragen.** *Het gebruik onder de edelen en de hoogere standen, hunne onderhoorigen, of die van hen afhankelijk waren kennelijke kleederdrachten of livereien te geven, of te verkoopen (?), aanleiding gegeven hebbende tot misbruiken of „onraet", werden er door de vorsten merkelijke beperkingen aan toegebracht*, fr. *porter les habits ou la livrée de quelqu'un. L'usage parmi les nobles et dans les classes supérieures de donner, ou de vendre (?) des habits distincts ou des livrées à leurs subordonnés, ou à ceux qui dépendaient d'eux, ayant donné lieu à des abus, les princes y apportèrent de notables restrictions.* || Dat, van nu voirtaen, nieman, hy zy ridder oft knape, oft ander man, van wat stade [state?] hy zy, negheenrehande persoenen bynnen Brabant gheseten, eeneghe cleedere, capruyne, rocke, hoyken, keerlen oft ander pallueren, die gheliic siin oft van striipte, oft van eenen teekene van bordueren ghewracht oft anders, gheven en selen moeghen noch vercoepen dan alleene denghenen die [van] hare huysgheeinde siin, in haeren broede eñ cost, daghelicx in haer huys etende, drinkende eñ slapende. [*Uitgezonderd*...] *Oork. v. hertog Antonius*, 14 juni 1404 (A. Thymo). *It.* DE VLAMINCK, *Vgb.* 44 (Ord. 14 febr. 1417),

CLEIN (Cleen), bn. 1) Van loopende water. *Laag*, fr. *d'une eau courante, basse.* || En ware dat dat water also cleyne ware, dat beneden den peghel ware. *Rekenk. v. Brab.* reg. 131 fol. 31 (1399).

2) **Clein broot**, zn. *Suikerbrood*, fr. *massepain (?).* Kil. Kleyn brood. *vetus. Panis saccharites. vulgo martius panis.* K. *auct.* Suyckerbroot. *Pain Sucré.* || Eerst ixm wittebroots. Item, ijm xviijc (*sic*) cleenbroots. *Belg. Mus.* III 380, *Feestmaal van Philips den Goede te St-Omaars* 1454. — *Was het wel marsepein? of waren het eenvoudig kleine broodjes?*

CLEINICHEIT (Cleen—), zn. *Kleinachting, blaam, verkleining*, fr. *dépréciation, blâme, détrac-*

tation. Kil. Kleynigheyd / verkleyninge. *Diminutio; & Contemptus*, *ignominia*, *obtrectatio*. || Dat een persoon, omdat hy te vele eñ diversche stonden „blameerlicke eñ onverdragelicke woirden gheseit hadde achter Corneliken Bernaige, die een kint eñ eerbaer maechdeken es, in cleenicheede eñ beroovynghe van hare eere eñ eeuwelicke welvaert", eveneens voor vyftig jaren in ballingschap gezonden wordt. CANNAERT, *Bijdragen* 119 (1580). Daerby dat hy der neringen groote cleenicheit dede. *Ib.* 393 (1445). Mits denwelcken zy [*nl.* de straitrovers, moirdenaers, transoneerders eñ brantstichters] daegelicx vermeerderen eñ huere geselscap augmenteren tot grooter cleynicheit van ons eñ in prejudicie eñ achterdeele van onsen ondersaeten. *Rekenk. v. Brab.* reg. 138 fol. 134 v⁰ (5 apr. 1532). Proce. van Mr. Wouter Van den Berghe, die groote cleynicheyden van den Wethouderen deser stad gezegd, eñ andere groote excessen gedaen heeft. GÉNARD, *Antw. arch.* I 154 (1543). *It.* DE COUSSEMAKER, *Troubles relig.* III 151; *Pl. v. Vl.* I 11. 14. 101.

CLEINLIJCK (Cleenelick), bn. *Lasterlijk*, *eerroovend*, *eerschendend*, fr. *diffamatoire*. || Roem draghende dat hi sinen wille van heur hadde gheat, ofte hebben soude, al waert si seven jaer in huwelicke; met veel meer andere cleenelicke woorden eñ betergynghen... CANNAERT, *Bijdragen* 119 (1580).

CLEINOOT, zn., mv. cleynode, cleijnodiën, clenodiën. *Kleinood*, *in 't algemeen alle klein kostbaar voorwerp van goud*, *zilver of gesteente*, fr. *bijou*, *joyau*, *en général tout petit objet précieux d'or*, *d'argent*, *de pierreries*. || *Omnia bona sua*, *mobilia et parata*,.. *cuiuscunque generis vel speciei sint*, *tam in pecudibus*, *vaccis*, *bobus*, *equis*, *ovibus*, *apibus*, *annona sive blado*, *cuiuslibet generis*, *debitis*, *lana et lino*, *sive* clenodiis, *vel suppellectibus*, *argento et denariis ubicunque existencia*. *Kerkarch. Diest*, *Test. v. Jan Stokere*, 29 nov. 1275. Alsulcke pande ind cleynode van goude ind van gesteinte als hiernaer beschreven staen,.. een tabernakel, *etc. Zie* CAMIUWE (1399). — *Ook overtolliglijk.* Gout, silver, ghesteente, juweelen, clenodien. *C. v. Lier* XV 44. Gondt, silver, gesteente, juweelen, clenodiën. *C. v. Loven* XIV 20.

CLEINSTEKER (Cleens—), zn. *Beeldhouwer*, *inz. versierselsnijder*, fr. *sculpteur*, *partic. d'ornements*. || Betaelt diveerssche cleenstekers, ter causen van dat zij ghewrocht eñ ghesteken hebben de loevers in de voetsteenen, daer de graven up staen zullen in den turre van den nieuwen scepenhuuse. DE PR. en BR. *Gent* I 209, *Stadsrek.* 1519—1520. Daaraan [*nl.* aan het *Lavatorium*] hebben gewerkt,.. de reeds gekende kleinstekers Rombout De Drijvere en Willem Van der Borcht, rond het jaar 1541. W. VAN SPILBEECK, *Tongerloo* 25.

CLEINSTEKERIJ, zn. v. *Beeldhouwkunst*, *inz. van versiersels*, fr. *sculpture*, *partic. d'ornements*. || Rombout Hallets, meester in de cleynstekerye in allebastere eñ andere materiaelen. Gemerckt dese conste van cleynstekerye in haer besluyt die schilderye eñ stoffeerderye,.. VAN EVEN, *Brab. mus.* I 72 (1621).

CLEPEL, zn. Van de deur. 1) *Klopper*, *deurklopper*, fr. *marteau*, *battant de porte*. Kil. Klepel. *Marculus ostii*.., *cantharus*. || Absentheert hem partie die den vrede gheven zoude, de meyer gaet tsinen huus met II scepenen eñ nemt den vrede an den clepel van der deure, eñ beveelt daer dien persoon zinen vrede over te bringhene an scepenen binnen derden daghe. *C. v. Aalst* 462 (15de E.).

2) In 't meervoud. Van een watermolen. De clepels van de schuifdeuren eener sluis. *De ophaalstangen*, fr. *les aiguilles des vannes d'un moulin à eau*. || De clepels waeraen die schoffen van de grondt-arcke syn vastgemaeckt eñ mede opgetrocken eñ wederomme innegeset worden. — De clepels, waeraen de wusberderen vast gemaeckt syn eñ mede opgetrocken worden, om den molen te laten draeyen MARTINEZ 265.

3) **met Clepel eñ Clincke.** Zie UITWINNING.

CLERGIE, zn. v. *De gezamenlijke geestelijke stand*, *met al de voorrechten die eraan verbonden waren*, fr. *le clergé en général*, *avec tous les privilèges qui se rattachaient à la cléricature*. — *On entend „par clergé*, *clercs*, *ecclésiastiques*, *gens d'Eglise*," *les individus de l'un ou de l'autre sexe revêtus du sacerdoce*, *ou voués au ministère du culte divin dans l'Eglise catholique*. Defacqz, *Anc. droit belg.* I 239. || Het es wel ghehusert tote Audenarde, al es een man clerc eñ portre, hi mach hem hauden an welc dat hi wille, eist an de clergie eist an siin porterscap. *C. v. Auden.*, 2de d. 30 (1303). Updat yemend vrede begheerde, of verzekert te zine van eenen priester of clerc, eñ die priester of clerc hem weygherde vrede of verzekerthede te ghevene, bi zynre clergie, zo mach de bailliu of officier van der plaetse dien priester of clerc te vanghene, eñ te leverne, tsinen coste, zinen deken of ordinarys, omme hem bedwonghen thebbene bi zinen competenten ordinarys den vrede of verzekerthede te ghevene, naer de statuten van den gheesteliken rechten. *C. v. Aalst* 466 (15de E.). Alle officiers, dienende in der stadt eñ vryheyt van Antwerpen, syn weerlycke persoonen, ongevryt van eenighe clergien oft dyer gelycke. *C. v. Antw.* 1545, I 65.

CLERCK (Clercq, klercq, clerk), zn. 1) *Elk persoon behoorende tot den geestelijken stand*, *de lagere orden en de kruin ontvangen hebbende; het bijzonderste voorrecht dezer personen was*, *dat zij*, *in strafvorderende zaken*, *slechts aan de geestelijke rechtsmacht* (*aan den Ordinaris*) *onderhoorig waren* — *tegenovergesteld aan* leek *of wereldlijk persoon*, fr. *clerc*, *toute personne appartenant à l'état ecclésiastique*, *ayant reçu les ordres mineurs et la tonsure; le principal privilège de ces personnes était de ne ressortir qu' à la juridiction ecclésiastique* (*à l'Ordinaire*) *en matière pénale* — *opposé à* laïc. Kil. Klerck. *vulgo Clericus*. || So wie dat hem gheselt met clerken die vrihede hebben, en si dat hi zeker es dat si draghen willen der stad bordene [*nl.* lasten] eñ scepenen vonnesse, verboerd XX s. *Kb. v. Antw.* a. 140. Den gedaagde in guarand en mag niet declineren nog renvoy versoeken, al waar hy schoon clercq of andere gepriviligieerde persoon. *C. gr. Loon* II 399, *Reckheim*. By alsoo dat... den bailliu heeft in sijn handen... eenighe ghevanghen, ten versoecke van partye, hy wort ghehouden hem te bringhen in hove,.. tenware dat den ghevanghen, t'sijnen properen versoeke eñ als clerck ware ghelevert sijnen ordinaris. *C. v. Cassel* a. 99. Den bailliu, by wille ofte jonste, en sal niet moghen delivreren eenighe ghevanghen als klercq, alsoo langhe als den ghevanghenen versoeckt recht eñ wet ter plaetse. *Ib.* a. 116.

2) *Een geletterd of geleerd man*, *nogmaals tegenovergesteld aan leek*, *een ongeleerd man*, fr. *un homme lettré ou instruit*, *encore opposé à laïc*, *homme illettré*.

3) *Klerk*, *kantoorschrijver*, *greffier*, *secretaris*,

fr. *clerc*, *greffier*, *secrétaire*. Kil. Klerck / *schrijver*. *Amanuensis*, *scriba*. *Passim*. Zie ook Greffier en Weert. — **Clerck van den bloede.** *Klerk van de lijkstraffelijke zaken*, fr. *clerc aux affaires criminelles*. Kil. *auct.* Klerck van den bloede. *Commentariensis*, *actuarius*, *clerc criminel*. || Als yemant gevanghen wordt van saken den lijve aengaende, zoo is dofficier oft schoutet schuldich, by den clerck van den bloede, oft anderen wettighen persoon, te doen maken inventaris eñ beescriven al al tgene dat deselve gevangene over eñ by hem heeft, oft dat by hem wordt bevonden. *C. v. Antw.* 1545, I 15; *it.* 19. — *Greffier van den hoogbaljuw*, fr. *greffier du haut bailli*. *C. v. Auden.* 2de d. 449.

CLERCKELIJCK, bn. *Geestelijk*, fr. *religieux*. || Die clerckelijcke oft geestelijcke habijten. V. d. Tav. 160.

CLERCKSCHAP (Clerckschip, cleercs—), zn. o. In Gulikscb taaleigen Klerckschafft. 1) *Klerkschap*, fr. *cléricature*. || Ouch en willen wir nyt, dat yemantz van unsen burgeren, porteren und ingesessen dieser unser stat sich der klerckschafft gebruycken sullen dan deghiene de geistlich syn, ind sich van der ordinancien der geislicheyt halden. *Privil. v. Willem, hertog van Gulik, en heer v. Diest*, 4 oct. 1496 a. 21.

2) *Klerkambt*, fr. *office de clerc*. || Den keercroup van den cleercscepen van vinderen eñ halheeren. So wie te pachten stellen wille eenich van den cleercschepen van halheeren eñ van vinderen,.. *C. v. Gent* II 278 (1547).

3) *Recht op het vette horenvee en de varkens te Kortrijk*, fr. *droit sur les bêtes à cornes grasses et les porcs à Courtrai*. || *Le droit dit* Clerckschip,.. *sur les bêtes à cornes gras* (*sic*) *et cochons vendues dans cette ville*. *Pl. v. Vl.* 7 aug. 1754; VIII 445.

CLESPEN, bw. Bouwterm. || Voorder, wort ghehauden de huesiberders te muelueren eñ op te slaen met de vier cleen piramiden, eñ dezelve huut te cleeden eñ clespen, so taelve verheest. *Auden. meng.* IV 149, *tVolmaecken van de naalde of peere op Ste-Walborghe-kercke*, 1620.

CLIJPEN, zn. mv. *Dit w. zal wel hetzelfde zijn als het voorgaande*; *Brab.* Clepels. || Den pachter [*sl.* van de spui] zal gehouden syn, 't synen afscheeden, goedt te doen den prys van de reepen, ketenen, klypen eñ voorder roerende werck,.. *Pl. v. Vl.* 28 juni 1758, *Acc. te Aalst*, XI 841.

CLIJSTERHOUT, zn. || Van elck duysent klysterhoudt, vyfthien stuyvers. *Pl. v. Vl.* XI 839, *Acc. Aalst* a. 143 (1758).

CLIJTE, zn. *Klei*, *kleiaarde*, fr. *argile*. De Bo Klijt (Klite). Kil. Klijte / Klijt. *vetus*, *fland. Argilla*. || Zo upwaerts commende, oorboorden an denzelven dyck groote nombre van clyte eñ zoon [*sl.* zoden], dewelcke zy haelden met carretten eñ pypegalen. Piot, *Chron.* 648 (1584).

CLIJTEN, bw. Lakenweverij. *Eene bewerking met kleiaarde* (?), fr. *une opération avec de l'argile dans la draperie* (?). || Dat niemene wulle moet brynghen in de stede van Ypre, omme te vercopene, die ghesmout es of gheroomt of gheclyt. *Kb. Lakengilde Iperen* 1363, v 14, blz. 194.

CLICKERS, zn. mv. *Lichte schoenen*, *die klepperden*, fr. *souliers légers qui cliquetaient* (?). Kil. *auct.* Klicker. *Crepidae*, *crepidulae*. *Pantoufles*. D'Arsy Klickers, schoenen die klicken. *Souliez cliquans*. Zie La Curne *Clique patins*. || Proefstuk der schoenmakers: hooghe strickschoenen, trype clickers (*escarpins de panne*). A. Wauters, *Tirlemont* 108 (1655).

CLICKHARINCK, zn. *Ongave haring* (?), fr. *du hareng qui n'est pas sain* (?). || Dat niemen aelmaerharinc no clicharinc ne weeke, die handren harinc weect. — Dat niemen aelmaerharinc no clicharinc ne vercoope, elre dan... *Auden. meng.* I 315, *keuren van zeevissche*, 1338. Dat nyemandt gheenen clicharinc uut tonnen tellen en sal om te vercopen, hy ne hebbe een witte baniere staende in den reep; op iij £ eñ den harinc verloeren. *Kb. v. Brussel* 1486 a. 45.

CLIMSPOREN, zn. mv. *Klim-*, *klauterijzers*, fr. *grappins*, *griffes*. || Soo wie schote oft name alsulcken Edel voghel, by oft op den horst, met busse, pistole, boghe, garen, klimsporen,.. sal misbeuren dertich guldens. *Pl. v. Brab.* 22 meert 1631 a. 63; II 193. *Zie* De Bo *en* Schuermans.

Clincaboiat, zn. *Eene soort van vaartuig*, fr. *sorte de navire*. || *De nave quae est* Clincaboiat, *duodecim denarios*. *Tol te Nieupoort* 1163.

CLINCKAERT, CLINCKERT, zn. *Gouden munt*, *geslagen onder Philips den Goede*, *de oudste gouden munt* (1430—1467), fr. *clinquart*, *monnaie d'or frappée sous Philippe le-Bon*; *la plus ancienne monnaie d'or* (Van der Chijs, *Hertogdom*, 147). Kil. Klinckaerd. *Numi aurei genus*. || De oude Vlaemsche schilden geheeten clinckaerts = iij s. iiij d. gro. Brab. *Muntwaarde v.* 1434. Den Loveuschen eñ Vlaemschen clinckaert, den Dordrechtschen clinckaert = xiij s. (iij s. vj d. gro). Alle andere clinckerts der munten ons gened. heeren Phls. = (iij s. iiij d. Br.) xiij s. j plecke. *Ib.* 1436. *Zie ook* Heylen 7. 41. 43. 44. 50. 119; de Pr. en Br. *Gent*, II 155, *Belg. mus.* I 321; *en* Schilt.

CLINCKAERT, zn. m. *Een zekere harde en kleine bouwsteen*, fr. *petite brique dure à bâtir*. Kil. Klinckaerd. *Later excoctus et durus imprimis*. || Maten van careel, *etc.* Den klinckaert oft klaren steen: $7^1/_2$ duymen langh, $3^1/_2$ duymen breedt, met sijn behoorlijcke dickte *C. v. Brussel.*

CLINCKE, zn. *Een kinderspeelding*, *zijnde een stokje aan beide einden gescherpt*, fr. *un jouet d'enfant*, *consistant en un petit bâton affilé aux deux bouts* (*la pinoche?*). || Tegen het spelen aen de kercken oft kerckhoven... Verboden te spelen met klincken, kolven, kaerten oft ander instrumenten. *Ord. v. h. Lovensch magistr.* 1734 en 1735. Schuermans klinkaard.

CLIPCLAP, zn. *Eene ons onbekende waar*, fr. *une marchandise qui nous est inconnue*. || Clipclap. 1m, ij gro. *Watertol* 1550 (*volgt op* Bolcom *en* Compost; *Zie* Compost. — Clip-clap. 1m, geschat op iiij £ *Schatting v.* 1551.

CLIPPELCIJNS, zn. m. Te Bergen-op-Zoom. || Voordaen sal Henric ongehouden sijn van yet te gheven van enegen chynse die op zyns voers vaders goede spreect, behalven dat hy sal ghelden in den clippelchyns alsoe verre als zyn erve daerinne gedraecht eñ verbonden is. *Stadsarch. Bergen-op-Zoom*, *Rentbr. en recogn.* 1439—1441 Nr. 133 (28 oct. 1439).

CLIPPELVAT, zn. *Een vat ter inpakking van vuurstalen* (?), fr. *baril pour emballer des fusils*. || Staels. Een mandeken, 1 gro. — een mande $ij^1/_2$ gro. — een tonne iiij gro. — een clippelvat viij gro. *Watertol* 1550.

CLIPPEN, clippers (?), zn. mv. *Knippen*, *valstrikken om vogels*, *duiven*, *enz. te vangen*, fr. *des trébuchets*, *des pièges à prendre des oiseaux*, *des pigeons*, *etc.* Kil. Knippe / klippe. *Decipulum*. || Dat niemandt hem en vervoordere te vanghen eenighe duyven met clippen, dringhels,

slachschutten oft andere instrumenten, noch deselve clippen oft dringhels te stellen aen heure huysen. *Pl. v. Brab.* 26 febr. 1568 a. 10; II 174. Clyppers *destinés à attirer les pigeons.* Edm. Poullet, *Pynnock* 370.

CLIPPINCK, zn. *Eene soort van huiden of pelsen*, fr. *une sorte de peaux ou pelisses.* || *Centum pelles, que dicuntur* clippinc, *per se* IIII *den. Tol te Damme* 1252.

CLISOOREN, zn. mv. || Nyemant en mach eenen gemeynen muer... verargeren, berooven, oft clisooren daerinne houwen oft maken tot synder ervenwaerts. *C. v. Antw.* 1545, VIII 38.

CLOCHTE. Zie cluchte.

CLOEIJEN, bw. Ontuchtich. *Vleeschelijk bekennen*, fr. (*obscène*) *connaître charnellement.* || *Rijksarch. Proces De Cremere § Elskens*, 1534. *It. Boerde v. Heilke v. Beersel*, vs. 184.

CLOCK, clocke, zn. v. Zooals thans *klok*, fr. *cloche*, 1) *De avondklok*, fr. *la cloche de nuit, de retraite.* || Soo hy [*nl.* de amman] oyck vermagh omme te gaene naer de clocke, eñ te calengieren die 't behoort, van nachtgaen. *C. v. Denderm.* I 7. Dat niemen gheen verkene en singhe vore dat schoen dach es, noch savons na de clocke, up III £ par. de Vlaminck, *Vgb.* 40.

2) **De klok als teeken der oppermacht,** *la cloche comme signe de la souveraineté.* || Eñ naerdien dat hy [*nl.* graaf Karel de Stoute] zynen eed alzo ghedaen hadde, ghync tot an de clocke, die hy trac totdat men dat hoorde, in teekene dat hy grave van Vlaendren es, eñ zynen eed ghedaen hadde. Cannaert, *Bijdragen* 416. *Zie ook* banclocke.

3) **Ter clocken legen (liggen).** *Ter opperheerschappij behooren*, fr. *appartenir à la souveraineté.* || Dat onse clocke van onser voirscreve stat dyenen sal in allen poenten tot onsen rechten ghehoyrende, alsoe sy van oudts gedaen heeft... Eñ van allen poentten die ter clocken legen, daeraff tyersten voldaen. Piot, *Cart. St. Truiden* 7 dec. 1411, a. 2 en 3.

4) **De klok waardig houden.** Weversambacht. *Zich voor werken en rusten gedragen naar de tijdstippen door de werkklok afgekondigd*, fr. (*métier des tisserands*) *pour le travail et le repos, se conformer aux heures annoncées par la cloche du travail.* || Dit zyn ordennanchen van den wevers. Eerst, de clocke werdech te houdene, dats te wetene, dat niemen weven moet vóór de clocke, achter de clocke, no tussce den clocken, up eene boete van X lib., maer al ander werc moeten zie wel spoeden eñ doen spoeden. *Kb. lakeng. Iperen* 1363, kap. XI. — *Het enkele* de clocke houden, *in het volgende citaat, kan geen andere bet. hebben.* || Dat men de clocke houden sal, elc ghetouwe twee ingelsche te boeten; het en ware dat die roede van den bome ware, op vigilie-avonden eñ tsondaghes. *K. d. Lakeng. Vilvoorden*, 1393.

5) *Mans- en vrouwenmantel*, fr. *manteau d'hommes et de femmes.* Kil. Klocke. *fland. Toga, pallium, & Toga muliebris. ang. cloke, clocke.* La Curne. *Cloche* D *Enfin on a nommé cloche et cloque une espèce d'habillement arrondi comme une cloche, à l'usage des hommes et des femmes.* (XIIIe *et* XIVe S.). *Zie ook* huick. || Het was in den winter, eñ de coninc Jan wilde, dat de drie steden van Vlaenderen met den grave Lodewyc souden eten van der maeltyt. Daer en waren gheen cussenen, daer de scepenen van Vlaenderen sitten souden, eñ elc moeste zin mantel daer ofdoen, eñ elc sat up zin clocke. Die van Brugghe hadden zeer costelyke clocken met dierbare voeringhe. Als de maeltyt ghedaen was, Simoen van Arteryke [Aertrycke], die was doe burgmeestere van Brugghe, hy seyde sinen ghesellen: dat elc zoude laten ligghen sinen mantel, daer hy up gheseten hadde, *enz.* Jan v. Dixmude 241.

CLOMMEN, zn. mv. *Hoogte*, fr. *sommet* (*culmina*). Lexer, Klimme. *höhe.* || Ic hebbe ghewoent in den oversten, eñ mijn troen is in die clommen der wolken. *Getijdb.* 15e E. 98, *Ew. wijsh.*

CLONINCK. Zie turf.

CLOOT, zn. m. 1) *Kanonskogel; ook geweer- en musketkogel*, fr. *boulet de canon, et balle de fusil ou de mousquet.* Kil. Kloot. *Globus, sphaera.* || Ghezendt int here bi Hans den Drayere, V^c^ cloten ten bussen. Macquet, *Damme* 232, *rek. stad Brugge* 1384—1385. De schoone bombaerden.., waeren drie groote sticken en III mortieren, eñ meer dan vier hondert clooten, onder yser eñ steen, eñ daer quaemen oock daernaer veele steene clooten tot de groote bombaerden. *Auden meng.* III 1 (1513). Angaende tcruut eñ clooten, voor elck stick gheschuts sovele als men behoufven sal om tselve stick twintigh ofte vijfentwintighmael los eñ af te schietene. *Pl. v. Vl.* 29 jan. 1549 a. 4; I 364; *it.* 720 Soo wie iemanden met eenen cloot oft bol werpt, j. pondt swerte. *C. v. Santhoven, K. en br.* 1558 a. 31. — Soo wie ter wacht compt sonder in sijn flessche een halff pont poeders, eñ by hem vier ellen lonten eñ twelff clooten te hebben, sal telcker reysen verbeuren vier stuvers. Gènard, *Antw. arch.* III 200, *Ord. v. der waken.* 1577. Wiert Valentin de Pardieu,.. uutter stadt van Dorlens, gherocht met eenen cloot van een musquet in zyn voorhooft. Piot, *Chron.* 789 (1595). — *It. C. v. Antw. comp.* IV viij 92, en xj 286; Piot, *Chron.* 594; *C. v. Waas* II 20; *zie ook* artillerie 2).

2) Overdrachtelijk. || O herte der minnen [*nl.* van Maria], hoe bistu omgekeert in een cloet der bitterheit! *Hondert merk.* 83 v°.

3) Mv. Clooten. *Zandsteenen* (*vuile steenen*) (?) *ter onderhouding der dijken*, fr. *pierres de sable pour l'entretien des digues.* || Dat zij proces hebben gehadt voor de stadhounderen eñ mannen van leene van Berghen opten Zoom.., ter zake van der affstekinghe van zoeden eñ clooten daermede men die dijcken is onderhoudende. *Rijksarch. Leenhof v. Brab. Dijkgraaf v. d. Noordpolder § Van den Steene*, 1555.

CLOOTBAEN (Cloetbaen), zn. *Bolbaan*, fr. *jeu de boules.* Kil. *auct.* Klootbane / klosbane / rolbane / bogelbane. *Sphaeristerium. Boulloire.* || Pachters van den queecborde, kegelspele, bollebanen, cloetbanen, closbanen, verkeerspelen eñ andere zaken mogen haer wapenen dragen te zekere uren. *Rijksarch. Raad v. Brab.* nr. 530, blz. 71 (28 aug. 1469).

CLOOTBOOG, zn. m. *Kruisboog, dienende tot vermaak, om balletjes mee te werpen* (*thans* Klotboog), fr. *arbalète, servant au plaisir, pour lancer des boulettes.* Kil. *auct.* Klootbooge. *Arbalète à tirer boulettes.* || Met clootbogen niet te schieten dan binnen de gildehoven. Génard, *Antw. arch.* 132 (1503); *it.* 134. 137. Dat alle garen, harnas en instrumenten, waarmede eenige,.. zullen willen of mogen vangen eenig wild, zullen gehouden, geconfisqueerd en verbeurd worden, uitgenomen de gemeene klootbogen, die men toelaat voor tijdverdrijf. *Nederl. plac. Wdb.* III 459 *a.*

CLOOTELINGEN (Cloetelingen), zn. mv. Zie

CLOOTBEN. || Gelesen het besteck om te besteden het vletten eñ setten van de noodige cloetelingen tot de reparatie van het zeehoofd. *Stadsarch. Bergen-op-Zoom*, Resol. 13 apr. 1704.

CLOOTCAES, zn. *Bolronde kaas*, fr. *fromage en forme de boule.* Kil. Klootkese. *Caseus orbiculatus.* K. *auct. Fourmage rond.* || Case, een mande clootcase van dry hondert casen, 1 sc. IV gr. *Zeeuwsche tol te Antw.* 1623.

CLOOTSPEL. *Zie* DOBBELSCHOOL.

CLOPPEN, onz. en bw. 1) De klok. *Die luiden*, fr. *sonner (la cloche).* || Niemen mach vercoepen wiltbraet,.. vor den tyt dat gheclopt es tsuevel te vercoepene. *Kb. v. Auden.* 1338, *Meng.* I 332. Dijt [coeren] loeft, ocht vercoept, ocht toent, ocht zacke ontbindt voer dien datter toe gheclopt es. *Kb. v. Diest*, B 100. Waert dat de zee ofte reviere van der A duerbraeke ofte overliepe, by dage oft by nachte, zoo wie dat eerst ghewaere wordt mach gaen ter naester prochie, eñ doen cloppen de clocke, omme het ghemeene te vergaederen ten overloope. *C. v. Broekburg*, I, 11. *It.* de Vlaminck, *Acc.* 20.

2) Een schip. *Het nazien, onderzoeken*, fr. *visiter, examiner (un navire).* || Es goetgevonden eñ geresolveert, ten overstaen van heeren commissarissen, te doen kloppen alle de schepen van dese stadt afvarende. *Stadsarch. Bergen-op-Zoom, Resol.* 1680—1693, nr. 44. Is goet gevonden alle de schepen van dese plaetse te visiteren, ofte, soo als geseght wort, te doen kloppen. *Ib.* nr. 46, *Verg.* 14 nov. 1699. Betaelt tien stuyvers voor yder geklopt schip; benevens ook thien stuyvers aen de scheepstimmerluyden die deselve geklopt hebben. *Ib. Verg.* 21 febr. 1700.

CLOPSLACH, zn. m. In openbare verkoopingen. *Slag der toewijzing*, fr. *coup d'adjudication (dans les ventes publiques).* || Op wien den lesten clopslach zal gheslegen worden, zal daermede bedyden erfachtich eñ proprietaris van de huusen eñ erfven binnen der stede eñ vryhede van dien ghestaen eñ gheleghen. *C. v. Auden.* VII, 62. Niemant en mach in sterffhuysen vercoopinghen doen by den roupe ofte clopslach dan denghonen die tzelve officie in pachte heeft, ofte die daertoe van s'heerenweghen ghestelt is *C. v. Aalst* XII 11. *En passim.*

CLOSBAEN. Zie CLOOTBAEN.

CLOTKEN (Cloteken), verklw. *Een klein stuk (lands)*, fr. *une parcelle de (terre).* Plantijn. Een klotken. *Mottelette. Glebula.* || I dachmael broecsh... eñ 1 cloteken lants gelegen ane den molenwech die compt van Lelle. *Charters v. Terkameren* nr. 62, *Erpe*, 1308.

CLOUSEN (Clausen?), zn. mv. *De omheining van het tabernakel of de afsluiting van het sanctuarium*, fr. *la clôture du tabernacle ou sanctuaire.* || Ick, Philips Lammekens, kenne ontfangen te hebbene van Mr de prelaet van Tongerloe, ter zaken van mynen dienst, die ick den voirs. prelaet gedaen hebbe binnen vier jaren lestlede, zoe aen t sakermentshuys, sepulture, lavatoire, clousen eñ andersins.., eñ noch van eenen steynen preeckstoel... VAN SPILBEEK, *Tongerloo*, 22. 24.

CLUCHTE, CLOCHTE (Clogte), CLUFTE (Cluft). 1) Geslachtkunde. *Staak*, fr. *(généal.) souche.* Kil. Kluchte j. Klufte. *Multitudo & Turba.* Meijer Kluchte, klufte: *menigte, hoop, stam.* Hiervan zegt men kluftewys deilen, dat is, de erffenis in staaken deilen. Grimm Kluft. Schiller u. Lübben Kluft, klucht. || In dyen gevalle datter egeene oemen oft moyen en zijn, maer alle t'saemen neven eñ nichten, gebroeders oft gesusters kinderen, soe wordden sulcke sytvallige goeden, *in equali gradu*, in die clochten gedeylt eñ nyet in die hoofden. *C. stad Valkenburg*, 26 jan. 1612, a. 3. Is eenich van die kinderen aflijvigh, soo staen de kinderen van den aflijvighen al te saemen voor een cluft in de plaetse van den dooden. *C. v. Breda* I 11. — *Onderafdeeling van het geslacht*, fr. *subdivision de la famille.* || Dit en is niet sculdich langer te dueren dan tot in den vijen graedt incluys; want die clufte in den vijen graedt is sculdich zijn aengedeelte te leene te ontfangen van den outsten broeder, oft van dengeenen die dat geheel leen houdende is. V. D. TAV. 201 v°.

2) *Gemeente, het geheel der personen die met elkander eene gemeenschap vormen*, fr. *communauté.* || Gelyk ook in saken aengaande eenig *corpus* van gemeynte, steeden, dorpen, collegien, clogten en litisconsorten. *C. gr. Loon* II 534, *Reckheim.*

CLUCHTSGEWIJSE (Clochsgewijse), bijw. *Staaksgewijs*, fr. *par souche.* || Als daer niet en syn als broeders- of susterskinderen, sonder concurrentie van oom of moye, soo succederen deselve aen hunnen overleden oom hooftsgewyse eñ niet klochsgewyse. *C. v. Maastricht* 401.

CLUIS (Cluyse). zn. *Kluis*, fr. *ermitage.* Kercke noch Cluyse. *Pleonasme en alliteratie. Zie nog* KERCK *hoogerop.* || Hen en sal oic in desen stucken oft hierjegen kercke, cluyse, gheenrehande gewijde steden, poirterie noch andere vriheyt, stade, bescudsel noch beschermenisse mogen doen. *Rekenk. v. Brab.* reg. 135 fol. 53, *priv. v. hertog Antonius* 25 mei 1414 a. 4. Die de merctvrijheydt verbeurt, en is noch in kercke, kluyse, noch andere geprivilegieerde plaetsen niet vrij. *C. v. Antw.* 1582, tit. 49 a. 12.

CLUITE (Cluyte, clute), zn. v. *Kluchtspel, tafelspel, ook* sotternie *in de dramatische poëzij der middeleeuwen*, fr. *farce*, ofr. *sottie et sotterie dans la poésie du moyen-âge.* Kil. auct Kluyte / kluchte. *Ludicrum,.. Farce.* || De opgevoerde stukken bestonden uit mysterie- of schriftuurspelen,.. en verder uit blijspelen: esbattementen, kluijten of kluchten. BERGMANN, *Lier* 155. Een cluyte van playerwater, Tafelspel. — Ene genouchelike clute van Nu noch. LOUIS PETIT, *Bibl.* 198.

CLUIVERS, CNUIVERS (Cluvers, cnuvers). zn. mv. Zie ETERS. Kil. Kluyver/cnuyver. *Exactor, executor rei judicatae.* Plantijn De kluyvers int goedt stellen. *Mettre les mangeurs aux biens d'aucun.* || Die cautie gestelt synde. moet de heere oft officier, midsgaders heure dieneers, cnuvers eñ andere bewaerders uuyt desselfs gevangenen huyse gaen. *C. v. Antw.* 1545, I 19. Executie aen den amptman oft burgermeesteren versocht weesende, wordt de amptman eñ burgermeesteren gehouden te seyndene de cnuvers oft gezworene bewaerders van den goeden ten huyse oft wooninghen van den debiteur, omme tgoet, aldaer wesende bevonden, te bewarene tot behoeff des crediteurs. *Ib.* v 3; *it.* 4. 5. — JOOS. Morghen send' ick hem de cluyvers Voor myn vierendeel jaer huers, dat bedraeght vyfthien stuyvers. WILLEM OGIER, *Hooveerdigheydt.* 40.

CLUTSENAER, zn. *Oudijzerverkooper*, fr. *vendeur de ferraille* (?) || Vonnis in de vierschare gegeven jeghens de clutsenaers, die oudt ysere ter marct vercoopen, van het jaer 1481. *Belg. mus.* IV 50, *Gent.*

CNAEP, CNAPE (K—), zn. m. *Vorsten, land- en leenheeren uitgezonderd, werd de benaming* knaap

aan elken manspersoon gegeven, niet zelden met bijvoeging van het epitheton goed *of* wettig (Zie GOEDE MANNEN), fr. *à l'exception des princes, seigneurs territoriaux ou féodaux, la dénomination de* knaap *fut donnée à toute personne mâle, assez souvent avec adjonction de l'épithète „bon, honorable," ou „légal".* 1) *Jongen, jongeling, manspersoon in 't algemeen*, fr. *jeune homme, garçon, gars, personne, individu en général.* || Het gheviel, op tiit die leden es, dat een cnape hem, Jan Moense, afsloech enen voet eñ twee vingeren van sire hant, eñ gaf oech andre wonden; op duelke fait, ghi heren, dat de vorseide cnape niet ne hale,.. *C. v. Auden.* 2de d. 27, c. 1300. Dat smorghens, eer Pieter eñ Leuz van den waghen genomen waren, Willem de Rode, Arnoud de Hont, eñ vele andren knapen van buten (wel tote XXV) quamen up de Coutre. DE PAUW, *'t Besouch* 45 (1306). Dewelke drie dachwand houdende zijn cnapen, die men heetd Dencesen. DE VLAMINCK, *Zw.* 110 (1334). Den schouteth, betichtende den gevangenen ter hooger vierschaere, seght aldus, thoonende met sijne roede op den gevangenen staende tegens hem over: „Ik verthoone mij tegens dijen cnaepe." — Soo nempt hij conclusie preparatoir ten eijnde dat dyen cnape sal worden geweesen ter bancke oft tot scherper examinatie. *C. v. Antw. comp.* VII, iv, 13. 14; *it.* 15. *It. C. v. Deurne* 1612, I 11. 12. Soo wanneer knaep eñ maeght ten wettelijcken houwelijcken staet vergadert zijn,.. *C. v. Asten, Crim.* a. 11.

2) *Schildknaap, edelknaap, edelman, de edele jongeling, zoolang hij nog geen ridder geslagen was, in dienst van eenen ridder, als krijgsknecht of hofjonker; ook als plaatsvervanger eens heeren, o. a. in gerechtelijke zaken*, fr. *écuyer, varlet, gentilhomme, tant qu'il n'était pas chevalier, au service d'un chevalier, en guerre ou à la cour comme page; aussi comme remplaçant un seigneur, entre autres, dans des causes judiciaires.* || Ic, Philip, here van Maldenghem,.. ic bidde u [*sl.* den proost van Sint Baafs],.. dat ghi leent Janne |Van der Woestine, minen cnape, soevele van huwen mannen dat hi elken man wet mach doen. *Oork.* 10 jan. 1286. Doet een dorpman enen ridder, hi es om hondert scellinge; eñ doet een dorpman enen cnape, die van ridders aerde comen es, eñ noch es cnape, hi ees om XX scellinge. *K. d. ammanie v. Brussel* 1292 a. 1. *De Fr. K. v. Nijvel zegt:* „*chevalier* en *varlet estrais de chevalier.*" Hi si ridder ocht knape. *Rekenk. v. Brab.* reg. 131 fol. 12 v°, 14 juni 1404; *in gelijktijdig Fransch:* „*chevalier ou écuyer.*" Eñ mi, Philipse, den voecht, behoert daer [*sl.* in de rechtszittingen der schepenen] tieghenwordech te sine, ofte minen cnape van minenthalven, die daer wachtende sal sijn mijns rechts; zonder denwelken cnape, ofte man van sinenthalven, en suelen de man ofte de scepenen van Puderse engheen vonnisse uten hi en sire tieghenwordech... Dat ighewelc van ons mach hebben sine cnapen, scouteten oft rechteren, die hem wachten eñ houden sijn recht. *Oork.* 19 juni 1295. In dit vorseide goet van der Beverne soe zijn ghedaen die vorseide abt eñ zijn convent, bi manninghen van Janne van Walbosch, als mins heren sgraven knape van Vlaendren, die welc Jan des wel maghtich was, eñ bi wijsdome van scepenen van Zent-Antelins. *Oork.* 5 juli 1299.

3) *Knecht, dienstbode*, fr. *valet, domestique.* || Dat dat voreghenoumede gasthus sal senden te Buedeghem, elker oegste ghelike, enen waghen eñ drie knapen... Eñ te gaderne die thiende met miins her Wouters cnapen... Eñ noch knape noch peert en sal moghen neisen die thiende. *Oork.* 11 juni 1277. Eñ ute al horen gode ghiet dsjars XXXVI s. Eñ met desen gode moet men houden V brodere eñ II sustere die gheprovendt hiirop siin. En men houdt hiirop III cnape eñ II jonghe wyf die hen dienen. *Rekenk. gasthuis Assche*, 10 aug. 1298. Dan sal die tiendennere int scip gaen met sinen cnape, eñ niement meer. *Tol te Mechelen* 1391 a. 43. Indyen men . bevonde deselve moeleners oft heuren knapen contrarie doende. *Stadsarch. Bergen-op-Zoom, Ord.* 1524—1558, litt. H 3 nr. 14 blz. 30. Knapen oft maerten, die stelen in thuys daer sy woonen, eñ hueren meester, vrouwe oft huysgesin yet ondraghen,.. die boden verdienen die galghe. *C. v. Antw.* 1545, I 32. Op de pene van twelf karolusguldens... te verbeuren, soo dickmaels iemant bevonden wort het contrarie... gedaen te hebben, hetzy by hem selven oft by hunne maerten oft knapen,.. *C. v. Brussel, Servit.* 81, Christijn *per famulos. It. C. v. Santhoven*, *Stijl* 1557 a. 260. *It. Kb. v. Antw.* a. 64; *C. Land v. Megen, Charter v.* 1398 (*waarvoor staat* bode *in 't ch. v.* juni 1408 a. 5; *C. v. Lier, Stijl*, XIX 3; *C. v. Auden.* 2de d. 297; Mertens en Torfs, II 636, *Rek.* 1401.

4) *Leerling in een ambacht*, fr. *apprenti dans un métier.* || So wat cnape die meester werden wille, [mach] eene ghetouwe te settene ombe niet, dat [*l.* daer] hi selve up weven wille... Eñ negheen meester mach cnape hueren te termine dan... *K. Tijkwevers Sinte-Pieters*, 28 mei 1280. *It. Parmentiers* 27 oct. 1280; *Tijkwevers* 18 mei 1301.

5) *Werkman, handwerksman, ambachtsman, stielman*, fr. *ouvrier, homme de métier.* || Want de goede liede die stroene huyse hebben binnen den binnensten vesten, alle qualic ghereedscap hierenbinnen [*sl.* binnen de twee jaren] daertoe ghecrighen mochten van werclieden,.. soe es... gheordeneert... dat alle goede cnapen, timmerliede, metsers, ticheldeckers, eñ leemplackers van buten... binnen Antwerpen sullen moghen werken, op haer kersghelt. *Kb. v. Antw.* a. 199.

6) *Burgemeester en raadsheer*, fr. *bourgmestre et conseiller.* || Dat die scepenen eñ gesworen van Os selen mogen kiesen jairlics twee goede wittige knapen, borgemeesteren te sine, die van jair tot jair verandert selen werden,.. die onse scoutet van Maselant sal eeden; eñ soe wien die scepenen eñ gesworen dairtoe kiesen, die salt moeten wesen, eñ hem des niet weigeren. *Rekenk. v. Brab.* reg. 143 fol. 165 v°., *Privil. voor Os* (1600—1617). Dat yeghelic richter, uut die vier eñ twentich knapen vors.., kyesen sal op sijnen eedt zesse raetslude, die hem oerbaerlicste duncken den here eñ der stat. *C. v. Maastricht* 429, *charter v.* 1372. *It. O. Liège* 10 sept. 1414, a. 2. en 5.

7) *Dienaar van gerecht of bestuur*, fr. *serviteur, sergent, en justice ou en administration.* || Den derden dach es hine [*sl.* de meier den misdadige] schuldech te leedene vor den proofst eñ vor schepenen eñ dan moet hine den proofst telivereren, of sinen cnape die daertoe gheset es. *St-Pieters* § *meier* 1230 a. 12. In kermesdage es scouteten recht tetene up tgasthus met ij cnapen, eñ niet meer, eñ alse sulke spise alse men andren cnapen gevet. *Oork.* 25 febr. 1252. Noch en sal noch en mach mijn here Woutre.., heffen noch useren de goede der abdissen ens convents... sonder haren danc, noch nemen noch arresteren haer cnapen, noch haer

maisnide, noch hare late. *Oork.* 28 aug. 1292; *de Fr. tekst zegt „ne prendre ne arrester leur varles.* Vort, en moghen des hertoghen knapen enghene hachte doen noch saisine binnen den lande van Grimberghen onversocht der heren [*nl.* van Grimberghen] knapen. *Oork.* 24 juni 1297, a. 5. Roededrageren, stocdrageren, steenwechteren eñ andere sheeren cnapen eñ dieneren. — Roededragere, stedehoudere, clerc eñ alle onse kolvedrageren eñ andere sheeren cnapen eñ dieneren. *Rekenk. v. Brab.* reg. 133 fol. 140 v⁰ en 143. Twee oude gheworen van den ambachte voers., die een jaer ghesworen gheweest hebben, selen kiesen twee goede knapen. Eñ die twee selen kiesen haren vive van den ambachte. Eñ die vive selen kiesen twee knapen, die welke dat jaer gheswororen sijn selen eñ regeerders van den ambachte. *K. Droogscheerders te Diest*, 1415 a. 16. Dat in der stat van Tricht niet meir dan twe gesworen boden of sarganten sijn en solen van beide onser heren wegen. Item, so en solen in der stat van Tricht niet meir sijn dan twee gesworen knapen eñ sarganten,.. eñ die twe solen roede eñ swert beide draghen. *C. v. Maastricht*, *Stat. v.* 1380 a. 127; *it.* a. 110. 112 stadsknapen, en blz. 433 keurmeester, 437 wisselaer en muntbewaker.

8) *Ambachtsdeken en bestuurlid*, *ambachtsmeester*, *munter*, fr. *doyen de métier*, *membre de l'administration d'un métier*, *maître dans un métier*, *monnayeur.* || Voert ghebieden wi eñ ordineren drie meesters eñ drie cnapen te wesene omme te versiene ten vorseiden ambachte bi onsen rade. *K. Tijkwevers te Gent*, 1301, a. 9. Dat ons scepenen van Dyest setten solen eñ kyesen viere ghuldekene; welke ghuldekene solen setten eñ kyesen knapen eñ zegheleren, dat ambacht te maintenerene. — Wi solen hebben onsen clerc bi de voergh. knapen, als si ommegaen, die bescriven sal al dat si vinden [*nl.* de breuken of overtredingen] *Oork. heer v. Diest*, 2 juni 1335. Dat onse voers. scepenen eñ raet alle jaeren zoelen kiesen, zetten eñ nemen vier goede knapen, twee van der vetterien eñ twee van der scoemekerien, die tvoergh. leeder, scoen eñ leersen waerderen zoelen.. *Oork. heer v. Diest*, 13 sept. 1389. Omme die goede onste, die wy dragen eñ hebben ten goeden cnapen weert van den weefambachte. *Regl. Lakeng. te Vilvoorden*, 1393. Dat die kiesers sullen kiesen eenen goeden ongelachterden cnape, die profitelic sal ziin den ambachte, om dat jaer deken te zine van onsen ambachte. *K. v. Smedersamb. te Gent*, 15de E. Dat de manhoot, knapen eñ knechten, achter de processie gha bachten den heere eñ der Wet. DE VLAMINCK, *Vgb.* 40 (15de E.). — *Muntmeester*, fr. *maître de la monnaie.* || Doe ghi, lieve here eñ vrouwe, ghewerdigst mi te maken uwen knape van uwer munten,.. *Brab. Yeesten* II 649 (1382). Onsen lieven knapen, beyde van Brussel eñ van Lovene, munteren eñ werckluyden.... — Ende dese knapen sullen zijn alle van eender gheselschap. *Pl. v. Brab.*, *priv.* juni 1291; I 246.

9) **Beset cnape.** Zie BESETMAN || Bi manessen Jans, die men zeghet die Cobbere van Rossem, ja, te dier tijt dat hijs, Jan, mechtich was alse beset cnape van der heren weghen van Haffighem. *Chartb. begijnh. Brussel* fol. 185 r⁰ en v⁰, *Schep. v. Merchten* 1331. Dits al ghesciet met wette eñ met vonnesse, bi manessen ons besets cnapen Jans Van der Spreedt, dier sculdech was op te maenne, eñ bi wiisdomme der eyghenghenoete dier sculdech op waren te wisene. *Bruss. godsh.* B, nr. 1009—9⁰ *brief der eigengenooten der Vrouw v. Grimbergen*, 1351. Besette cnape. *Ib. brief v.* 1358.

CNAEPSCHAP (C—scip, k—scap, cnapenscap), zn. 1) *Ongehuwde staat*, fr. *célibat.* || Alle schout die men maect, in knaepscape of in huwelijck, die moet gelden zijn have of zijn eijgen, wien dat blijft. *tRecht v. Uccle* 58.

2) *De staat van ambachtsgezel*, *tusschen leerknaap en meester*, fr. *état de compagnon de métier*, *l'état entre apprenti et maître.* || Wie die int voors. ambacht comen wille, weider hy tvoorseide ambachte can of ne can,.. moet staen ij jaer in syn leerlincsceip eñ daerna doen dat te cnaepsceipe toebehoort. *Kb. Lakeng. Iperen* 1363, VI, *Lakenreders.* Dat elc die voordan ontfanghen zal willen zijn omme binnen tvorseyde ambocht te leerne, zal moeten... leeren vier jaren lang, eñ.., eer hy over leercnecht ontfanghen zal moghen wesen, wel verstaen zijnde dat hem de meester.., stappans naer den voorseyden vier jaren, ghehouden zal zijn hute zinen broode te doene, ten hende dat hy daernaer int voorseyde ambochte werken moghe in cnaepscepe, een jaer lanc ten minsten, daerin dat hy ghehouden zal zijn eer hy zine vryhede int voorseyde ambocht lossen zal moghen. *Kb. Lakeng. Brugge*, *Wevers*, blz. 28; *it.* 29, en 75. Ten eijnde van den twee jaren, zal die voirs. leercnape moeten blijven werckende in cnapenscapen totter tijt dat hy gedaen zal hebben zijn principale proeve voir die tintmeesters van den ambachte. *K. Droogscheerders Diest*, *regl.* 28 juli 1545 a. 3. Ontrent half wedemaent 1566, sprac men te Ghendt datter een van dese predicanten zien predicken was, met een cleen cuddekin volcx van lichten levene, eñ meest vremde ghezellen, die te Ghendt in cnaepschappe wrochten, ontrent Mariakeercke. FERD. VANDER HAEGHEN, *Ber. tijden*, I 1.

3) *Bediening van knaap*, *kamerbode*, *dienstbode of dienaar van een bestuur*, fr. *office de valet d'une administration.* || Als aengaende alle andere staeten eñ officien deser stede, als presentmeesterscip, eñ dierghelycke,.. *C. v. Auden.* 2de d. 243 (1556).

4) *Zekere bediening of dienstverrichting in de groote kloosters of abdijen*, fr. *certain office ou service dans les grands monastères ou abbayes.* Kil. Knaepschap. *Servitus*, *servitium*, *ministerium.* || Dit is de dienst van den aelmoesenen, dat hi haut in cnaepscepe. VAN LOKEREN, *St-Pierre* nr 622 blz. 293 a. 16, *Lavenderie* Hoe eñ in wat manieren dat soe voertyds houdende was een huusghenotscip, wesende een cnaepscip van onsen voornoemden heere eñ van ziere kerken [*nl.* van St-Pieters]. DIERICX, *Charterb.* 190 (1413). Zie HUISGENOOTSCHAP.

CNAEPSHEIT, zn. *Knechtschap*, *dienstbaarheid*, fr. *état de valet*, *servitude.* || Den voerstere en sal egheenssints den huijslieden oft andere travelleren om hem crauweijde in dachueren, knaepsceden oft werckhueringhen, met wagenen peerden oft kerren gedaen te worddene. *C. v. Turnhout*, *Ord.* 28 sept. 1560 a. 20.

CNAPELE, zn. *Mannelijk kind*, *kind van het mannelijk geslacht*, fr. *enfant mâle.* || Alexander [*nl.* van Tralles] seghet alleene dat men in die rechte zijde knapelen draecht. *Vrouwen heim.* vs. 598. Dat niemen int voors. ambacht comen en sal noch en mach, hij en ware vrij vleeschauwer of vrij vleeschauwers kind tAelst, knapelen[knapelijn ?],.. dat die ghevrijt zullen zijn. DE PR. en BR. *Aalst* III 459 (1391). Knechtkens van xiiij jaeren... Dat jonghers, hetzij knapele over vierthien jaeren eñ

vrouwelijcke persoonen over huere xij jaeren oudt zijnde... selen mogen maken eñ ordineeren huere testament. *C. v. Turnhout, Weeskamer* a. 36. *It. C. v. Lier* XVIII 27; *C. v. Antw.* 1582 t. 42 a. 71.

CNAPELIJN (Cnapelin), bn. Cnapelijn kint. Zoo als CNAPELE. Kil. heeft slechts als zn. knapelinck / knapelijn. *vet. fland. Puer, puer masculus, puellus.* || Alle ghetroude kinderen, si meiskin kint, si cnapelin kint, moeten effene deelen in svaders goet eñ der moeder, si catheylen oft ander goet. DE PR. en BR. IV. *Desteldonk* 12, *K. v. d. Ouderborch* 1268. Vord es ghekuert... So wie die knapelin kint, dat porters iof portighen kint van Brughe, dat beneden XX jaeren oud ware, vertroeste iof verleedde houwelic te doene bute der voghede rade,.. *C. stad Brugge*, I 231 (31 dec. 1278). Waert dat eenich vleeschauwer stoorve zonder cnapelin kind naer hem blivende. DE PR. en BR. *Aalst*, I 109 (1391). Dat mijn genedege vrouwe, de hertoghinne van Oostryck eñ van Brabant, bleven eñ verledicht es van eenen scoonen jonghen knapelynen kinde. *Stadsrek. Loven* 1481, Edw. Van Even, *Mengelingen, in 't Vad. mus.* II 332. Dat leen, nae zijn rechte natuere, daelt ende coempt alleene opte knapelijn kinderen. V. D. TAV. 194.

CNAPELIJCK (Cnapelic), bn. Cnapelijck kint. *Gelijk het voorgaande.* || Anno [XIV] lxvj, xiiij januarii, is uutgesproken: dat Jan de Vos gehouden wesen sal, van nu voirtane, Heylen Kersteyne uut te reyken jaerlyx VII Arnoldusgulden, tot de houwenisse van alsulcken cnapelyken kinde als de voirs. Heylzoeten gehadt heeft. *Archief Bergen-op-Zoom, Rentbr. en recogn.* 1465—1467, nr. 198. Dese grave Robrecht hadde by Gheertrudt, zinen wive, twee cnapelike kinderen, Robbrecht eñ Philips. — Willem van Dampierre behuwede Vlaenderen eñ Henegouwen an Margrieten zinen wive. Hy was de twee en twintichste grave ontrent een jaer; zy hadden te samen drie cnapelike kinderen, Willem, Gwy eñ Jan; maer eer Margriete nam Willem van Dampierre, zo hadde heymelyc ghehadt twee cnapelike kinderen, Boudin eñ Jan van Avennes. JAN V. DIXMUDE 28 138.

CNAPCOECK, zn. *Gouden munt der heeren van Gronsvelt*, fr. *monnaie d'or des seigneurs de Gronsvelt.* Van der Chijs, *Leenen* 103. || In de XV eeuw vind men aldaer [*nl.* te Nymegen] gemunt geweést te zyn *Goud Guldens*, en ligtelyk ook *Knapkoeken.* HEYLEN, *Antwoórd* 8. Vervoordert hem deselve muntmeester [*nl.* te Nymegen] te slaen eñ munten, naer sijn believe, diversche nieuwe goude penninghen gelijckende dobbele ducaten, eñ andere cleyne penninghen ghenaempt knapkoecken,.. Eñ die knapkoecken worden ghemeynlijcken uytghegheven tot neghen stuyvers, eñ nochtans en zijn niet beter dan ontrent seven stuyvers eñ eenen halven. *Pl. v. Brab.* 10 nov. 1565; II 481; *it.* 482. Men had.., *Cnapcoecken* om de dusgenaemde koeken te koopen [?]. *Belg. mus.* I 320.

CNECHT, zn., vklw. cnechtken. *Jongen, knaap*, fr. *garçon.* Kil. *auct.* Knecht / knechtken. *Juvenis, adolescens, puer; mas, masculus. Enfant masle, garson.* || Ongehouwde knechten oft meyssens, versien oft niet versien sijnde van momboors, en worden niet ghehouden voor bejaert dan XXV jaren oudt wesende. *C. v. Antw.* 1582, t. 43 a. 67. De momboordije van de weesen... duert totter tijt toe dat de weesen gecommen sijn totten ouderdom van XXV jaeren, sonder onderscheijt te maecken tusschen knechtkens eñ meyskens tutele eñ curatele. *Ib. compil.* II V a. 166. Dat dochterkens tot honnen daghen comen syn als sy alt syn derthien jaeren eñ xl daghen, eñ knechtkens als sy alt syn XV jaeren eñ xl dagen. *C. gr. Loon* I 48.

CNEITE, KNEUTE, zn. *Eene soort van bier*, fr. *une sorte de bière.* || Zoo wie kneyte tappe ofte inbrauwen bier, die sal gheven Beversche mate, de kneute om XX myten den stoop,.. Dat niemant, wie hy sy, die kneyte ofte bier van over zee vercoopt, gheen inbrauwen bier vercoopen ofte inlegghen en sal. DE PR. en BR. XXIII. *Beveren* 75. 76 (1526).

CNEITEN (Kneyten), ow. *Een zeker spel*, fr. *certain jeu.* || Als tvornoemde gheselscip vergadert wert, es dan daer yement voortstellende of doende eenich wedspel, daer men ghelt met verthieren mach, als dobbelen, ringhelen, queecken, verkeeren, kneyten, poutrainen, quarten, ruufflen oft andre ongheorlooft spel, de voortbringher eñ elc die hem volghet of dat daer doet, zal verbeuren eenen stoop wijns. DE PR. en BR. *Gent* III 508, *Rederijkerskamer de Fonteine*, 1448.

CNEVELSTAF, CNEVELSTOCK, zn. *Piek*, fr. *pique.* Kil. Knevelstock. j. knevelspriet, swijnspriet. *Hasta amentata, ansata, nodosa: venabulum*,.. K. *auct. Espieu.* || Die prince van Orangien,.. heeft gepermitteert.., te mogen uuytvoeren eñ transporteren veertich roeren, zeven hondert pont buscruyt, vyftich knevelstocken eñ vyffentwintich hallebaerden. DE COUSSEMAKER, *Troubles marit.* III 83 (1566). Diversche soorten van wapenen eñ munitien, als van bussen, hellebaerden, spicien, knevelstocken,.. — Roeren, lonten, buspoeder, salpeter, solffer, spiessen, hellebaerden, knevelstaven,.. GÉNARD, *Antw. arch.* III 161 (1577), 232 (1578).

CNIEGESPAN, zn. In cniegespan. *Ter hoogte van de knie*, fr. *à hauteur de genou.* || Elc mach houden op zyn leen de huijse by pryse of zy lagen ter erden, in kniegespanne, die ten leene niet en behooren. *C. v. Aalst* 422. *De kost. v. h. leenhof der Burcht v. Brugge.* a. 194 *blz* 309 *zegt:* in knie gespannen, *doch het Leenrecht v.* 1528, J ij v° in kniegespan.

CNIJF, CNIVE, CNIF, zn. *Korte degen of lang mes, ponjaard*, fr. *épée courte ou couteau long, poignard.* Kil. Knijf. *vetus. Culter, gladius. K. v. Veurne* 1240 *canipulus; It. K. v. Saffelaar* 1264 a. 8; *K. v. Brugge* 1281: Knijf, ofr. *couteil à pointe.* || Dit sijn versechde wapenen: knive,.. Die op anderen trocke verseeghde wapene, sonder knijfsteke of sweert, hi waers om XX scellinge. — Die enen knijf trocke ochte een steecsweert, anderen mede te svelene, sonder daet, hi waers om XI scellinge jegen den here; eñ en hadde hi des ghelts niet, men soude hem den knijf doer die hande slaen ochte steken. — Wie den anderen stake mit enen knive of mit eenen steecsweerde ene opene wonde, hi waers om XX pond iegen den heer, of die hand verloren daer hine mede stake. *K. d. Ammanie* 1292, a. 10. 12. 13. 14. *De Waalsche keure heeft „coutiaul à pointe." It. K. d. Lovensche meierij* 1312, a. 9. 10. 11; *K. v. St-Pieters-Leeuw* 1284; *Kb. v. Auden.* 1338; *Gr. ch. v. Gent* 1297 a. 37. 38. 39 Cnif.

CNIPBUS, zn. v. Vuurwapen. *Pistool*, fr. *pistolet.* Kil. Knipbusse, *vetus fland. Sclopetum, tormentum manuarium: vulgo pistoletum.* D'Arsy *une pistole.* || Gegeven den gesellen van der knipbussen.., eñ van solpetere X grypen vij sts. Gegeven noch... vore C pont loots geleidt den gesellen van der knipbussen, ter tyt die Arrenberchsche de

[illegible] [illegible] hebben, v grysen vj st. 1 ort. Rek. [illegible] [illegible], [illegible].

CNOLK (Knolk), zn. m. Vlakte, dokke grond, fr. plaine (?). Zie De Bo Knok. [illegible] zie [illegible] dyck moeten [illegible]..., als [illegible], zy [illegible] gemelden dyck van den [illegible], zy [illegible], tusschen de [illegible] en den [illegible] van den [illegible], die gelegen is achter dat Nolant. Kuyl, Hulsten, 233 (1313). Onder welke reserve ook begrepen is den cnock ofte pleyn comende aen den [illegible] van d Heer Emanuel Bauwens, en... — Dat sy, onderschrevene proprietarissen,.. tot op den grond van de straete en den cnock, onverdeelt gelaeten synde, syn behoudende, ten voorhoofde van hunne huysen en erven comende in de Casteelstraete, verclaeren te abandonneren. Auden. meng. II 96. 97 (1792).

CNOL (Cnol), zn. Een zeker bier van geringe waarde, fr. une sorte de bière commune. || Anno 1441 gegeven den gesellen, die het spel van sinte Barbelen speelden, te verdrincken, een vat cnol. Belg. mus. VIII 291. Item, denselven, een vat biers, half cnol en half cuyt, 8 stuyv. 3 groot. Ib. 806; it. 808. 809 (Lier). Janne Mandekens, brouwere, ter causen van twelff vaten biers geheeten cnol, dwelck de stadt jaerlycx uuyt caritaten gevende is den Claren Zusteren. Génard, Antw. arch. I 89; it. 91. 168 (16de E.). [Indien] die coermeesters bevonden, int coeren, tzelve byer egeenen halven stuvers den pot weert te wesen, midtsen imposte, dan en sal die brouwer oft teppere alsulcken byer nyet hooger moegen vercoopen dan voor cnol,.. Van Spilbeeck, Kb. v. Tongerloo 1554 a. 55.

CNOLLAERT, zn. Zeker bier te Meenen, fr. certaine bière à Menin. || La bière ou cervoise de Menin était anciennement désignée sous le nom générique de Keute, et comprenait la „double bière", le cnollaert et la „petite bière"; mais à partir du XVIIe siècle, ces dénominations sont généralement remplacées par celles de „bière brune et de bière blanche" et de „petite bière brune ou blanche." Rembry I 327 (16de E.). It. II 103. 104. 210. 211. — Ook vermeld bij de Vlaminck Acc. VI.

CNORHOUT, zn. Knoesterig hout, fr. du bois noueux (?). Het w. gepaard gaande met „wagenschot," vragen wij ons af of beiden niet dezelfde bet. hebben, en tevens met het voorgaande ons onbekende cnipclap? Dit laatste w. nu gist Eelco Verwijs (Hist. gen. N. S. nr 8) gebruikt te wezen voor de bladen der riemen, of, volgens Nijhoff, Gedenkw. IV 318, voor Knijphout, daar men tonnen van maakt. || Cnorhout oft wagenschot, een hondert, vier penn. Hanze-tol 1567. Knorhoudts, te wagenschots, iiij gro. Watertol 1550. — Steunend op het volgende, ons naderhand voorgekomen citaat, nemen wij het w. clipclap voor de plankjes (fr. volices) waarop de leien van een dak rusten en gevestigd worden. || Betaelt Jan Van der Linde en sine ghesellen, scaelyedeckers, omme by hemlieden ghedect thebbene den torre van der kercke te Meenine, van nieus met scaelyen van Martinkwes blaeu, by hem ghenomen al te deckene, up sinen cost te leverne de scaelyen, clypclap eñ naghelen in scaelyedecke dienende. Rembry IV [illegible], Rekenb. 1466-67.

COCHENILLE (Cosenille, koitsenille, cossenielje), zn. De cochenille. Kil. App. Coccenille. || Een ockest cochenille om carmosyn te verwen, [illegible], op e lib. Scheltinge 1551. It. Tol te Antw. [illegible]; Pl. v. Vl. IX 683.

CODDAERT, zn., mv. coddaerden. Jong wild zwyn, fr. marcassin (?). || Dat niemant hem en vervoordere... met bussen oft andersins te vanghene, in enigher manieren, eenighe hindecalveren, coddaerden eñ diergelycke jonge wilde beesten. Rekenk. v. Brab. reg. 135 fol. 273 v° (1 juni 1538); it. 26 febr. 1568 a. 1, Pl. v. Brab. II 174. Dat niemant,.. hem vervoordere te schieten, jaghen, noch garen te spannen oft andersints, naer herten, hinden, wilde zwijnen, leyen, coddaerden, reeden, oft andere roode oft swarte beesten. Pl. v. Brab. 22 mrt 1631 a. 1; II 186; it. 31 aug. 1613 a. 1, Pl. v. Vl. II 395.

CODERINGE, zn. v. Koddigheden, schertsen, fr. plaisanteries. Kil. Kodde. Facetiae,.. || Zeggende [sl. de amiraal Châtillon] tot de edelmannen van den coninck ontrent hem zynde: dit es de plaetse waer ic ghehanghen was in effige; maer emmers ben ic hier alnoch; met andre dierghelycke coderinghe. Piot. Chron. 395.

CODS, zn. Soort van wol, fr. sorte de laine. || Dat men van nu voortan gheen middelcods, lynse noch kestenene drappieren en zal omme Meenensche fyne witte ofte zadblaeuwe lakenen daeraf te makene, maer zullen... dezelve lakenen moeten ghemaect zyn van goede fyne cods, berschiere,.. Rembry I 296 (1545).

COEGRAS, coegars (Coegers). zn. Landmaat. Een half dagwand weiland, fr. (mesure de terre) un demi journal de pré. Kil. Koegras. holl. fris. Pascuum aestivum unius vaccae. || Petrus Coene et... dederunt ad et supra pratum... continens circiter 1 coeghars vel minus. de Vlaminck, Denderm. III 33, Ligger v. 1375. Quaedam pastura continens circiter een coeghers. Ib. IV 327; it. Zwyveke 21. 107. 108. Item, moet de vorn. Jan... den castelain vandaer elcx jaers een mudde rogs, eñ moet twee coeyen ghers leveren eñ fourage. de Pr. en Br. XI. Zaffelare 12 (1437).

COECK (Koeck), zn. Zekere lokspijs om duiven te vangen, fr certain appât pour prendre des pigeons. || Dat niemandt hem en vervoordere andermans duyven te vanghen met lockduyven, koecken oft andere inventien. Pl. v. Brab. 22 mrt 1631 a. 90; II 185.

Coeckcoeck maken (iem.) Muntersambacht. Eenen werkman verplichten slecht werk te verbeteren, fr. (monnayeurs) obliger un ouvrier à améliorer un ouvrage mal fait. || Eñ werdt hy coecoec gemaeckt, dat is: hij het werk moeste beteren [sl. zijn werk herbeginnen naar den zin van den muntmeester]. Rijksarch. Chambre fiscale, Informatie muntmr Nic. Bloemert 1618.

COELEN, Limb. cuelen, bw. Eene schuld. Die betalen, ook het ontbrekende aanvullen, fr. payer (une dette); suppléer ce qui y manque. || Dat den proprietaris van de voorsz. panden, vóór het volkomen van het voorsz. verreycken eñ verthieren eñ bernen van de keersse, vermagh voor de geconstitueerde rente,.. te verbinden andere solvente panden, oft de verswegen kommeren quyten eñ aflossen, 't ghebreck koelen, oft andersints de verobligeerde panden daervan te doen ontlasten. C. v. Brussel 1606 a. 169; Christijn defectum supplere. In cas aen die moeder de tocht toecoempt, wie alsdan den keur sal moeten cuelen, welcken 't goet schuldich is. C. gr. Loon, I 426; it. 555. Sware processen, waerdoor hetselve ambacht gevallen sijnde in groote kosten eñ lasten, om dewelcke te koelen verscheyde capitalen zyn moeten gelicht worden. O. P.-B. extr. 29 nov. 1728, Ibid. IV 195.

COELING. zn. Eener schuld. *Betaling*, fr. *paiement* (*d'une dette*). || Die deselve penningen tot geenen anderen eynde en sal mogen gebruycken als tot betaelinge der interessen ofte coelinge der renten staende tot laste van de gemeynte. *O. P.-B. autr.* 28 nov. 1746, a. 3; VI, 266. *It. C. gr. Loon* I 427.

COENREIDEN, bw. *Leertouwen*, fr. *corroyer*. || Dat gheen coenreider leder coenreiden en zal met stynkende smoute. *Kb. v. Diest* B 171.

COENREIDER, zn. *Leertouwer*, fr. *corroyeur*. || Dat gheen coenreider leder touwen en zal, en zij ghetekent metter stad tekene, op pene van enen halven guldenen. *Kb. v. Diest* B 170.

COESMULE, zn. v. *Muil*, *snuit eener koe*, fr. *bouche d'une vache*. || Jhan Dorpman eñ Joes de Backere sullen doen beede te gader *hare pelgrimage* te sente Pieters te Doernyke, in de penserie, eñ knyelen sullen voer dbeste craem metten peynsen, eñ daer cussen eene coesmule, in teeckyne van payse. Eñ daer sal Jhan Dorpman ute doen alse vele paynsen alse hij eñ Joes eeten moghen. Eñ Joes die sal de goedhale [*nl.* dubbel ale, Engelsch bier] ofte bier betalen. CANNAERT, *Bijdragen* 102, *Zoendinc-Bouck* a° 1343.

COETSE, zn. v. *Beddekoets*, *losse bedstede*, *ledekant*, fr. *couche*, *bois de lit*. Kil. *auct.* Koetse, *Sponda*,.. *Couche*, *chalict*. || Opt keymerken daer die testatoer ghestorven is. In den iersten, een overwelfde coetse metten bedde. Een besloten coetse, ij ellen breet, metten coetsbedde,.. — Een begraven coetse metten bedde,.. — Een cleyn coetsken metten beddeken,.. *Inv. V. d. Hulst* 1489.

COETUISCHER (Coetuusschere), zn. *Hij die koeien koopt en verkoopt*, (nog in levend gebruik in de omstreek van Loven), fr. *celui qui achète et revend des vaches*. || *Inter bona Reyneri dicti Violette*.., *et bona Franconis de* Coetuusschere. *Charters v. Terkameren*, nr. 63, *Etterbeek* 1379.

COFFELIER. Zie COSSELIER.

COGGE, COGGESCHIP, zn. *Vaartuig bij onze voorouders zeer in gebruik*, *met* 30 *tot* 32 *riemen voorzien en*, *wanneer het tot den krijg gebezigd werd*, *ook met tinnen of houten getande beschutsels tegen 't enteren beveiligd*." (Van Lennep, *Zeemans-Wdb.* 109). fr. *bateau fort en usage chez nos ancêtres*, *pourvu de* 20 *à* 30 *rames*, *et*, *en cas de guerre*, *muni de creneaux ou défenses dentelées contre l'abordage*. Kil. Kogghe/Koghschip. *Celox*. D'Arsy. *sorte de navire profonde et légère*. || *De cogga*, *octo denarios*. *Tol te Nieupoort* 1163. *Navis quæ fert vinum*:.. *Aliæ naves*, *quæ vinum non ferunt*, *quamcumque rem ferant præter vinum*: *si sit* coga *debet quinque denarios*. *Tol te Dendermonde* 1199, a. 1. 2. Deselve [*nl.* burgemeester, schepenen en keurheeren] syn opper-watergraven om... de sluysen metten bailliu ofte burchgrave te schauwen, metten schepen ofte cogghen in den waterloop van de casselrije. *C. v. Broekburg* I 9. Een gheboeyde heude oft coggheschip, pleyt oft reysael. *Tol te Antw.* 1623.

COYN. Zie CUIT.

COYTE. Zie CUIT.

COKEBIJN, zn. *Bijslaap*, fr. *concubine*. Kil. *App.* Concubijne. || Zij hadden meestdeel haer cokebynen. JAN V. DIXMUDE 255 (1379).

COCK, SCHERPE COCK (Coo, scarpcoc, scharpcoc), zn. *Scherprechter*, *beul*, fr. *bourreau*. || De Gentsche scherprechter heette in de XIVe en XVe eeuw *coc* of *scharpcoc*. In de volgende eeuw noemde men hem veelal *officier crimineel*. DE PR. en BR. *Gent* I 361. Van dat N.. eñ N.. ghejustichiert waren metten wiele, van dienste van den coc die se justichijerde, eñ tweewaerven deromme moeste commen, eñ van al der stoffen diere toeghinc, coste IX lib. *Reken. baljuws*. *Gent* 1364/55 rol. 1720. Den XXVIIen in junio was de voors. Heyndrick ghewijst bij scepenen van Overmeersch te justiceeren,.. De scepenencosten bedroughen dien dach x lib. iii s. p.; de taelman vii lib. iii s. p; den Augustin xxiii s. p. Item, tradt daer hij up ghejusticeert was, xxviii s. p. Item, die tradt hilpen rechten iii s. p. Item, van den hanscoene van den cock was betaelt viii s. p. DE PR. en BR. X. *Afsneê* 25 (16de E). Betaelt meester Nicolaes Bertram, scarpcock deser stede, over tscoenmaken van zijnen zweerde, van neghentien personen bij hem gheëxecuteert, van elcken persoon IIII d. gr. — vi s. iiii d. gr. DE PR. en BR., *Gent* I 131, *Stadsrek.* 1521—1522. *It.* Edm. Poullet, *Juridictions* 6.

COKERULLE, zn. *Ironische benaming van den opstand der ambachten tegen de rijke burgers te Iperen*, *den* 1en *april* 1281, fr. *nom donné ironiquement au soulèvement des corps de métier contre les bourgeois riches*, *à Ypres*, *le* 1er *avril* 1281. Kil. heeft het wkw. Kokerillen. *holl. Celebrare hilaria*. Eelco Verwijs (*Hist. genoots*. N. S. nr 8, *Glossarium*) haalt het w. cokerellen op en ziet er de bet. in van *zingen*, *jodelen*. Zie ook De Jager, *Taalk. mag.* III 75.

COKETRIJS (Kokatrijs), zn. *Draak of kroonslang*, fr. *basilic*, ofr. *coquatris*. Kil. Koketrijs. j. Kocketrijs. *Basiliscus*. || De erve... daer thuus up staet... gheleghen in de Velstrate, tusschen den huus dat men heet *tKokatrijs*. DE PR. en BR. *Gent* IV 79 (1377).

COCKIEN (Cocquin), zn. Aanvankelijk *bedelaar*, *schooier*, fr. (*primitivement*) *gueux*, *mendiant*; later ook *boef*, *deugniet*, fr. *vaurien* en het hedend. *coquin*, kort, *un terme vague d'injure* (*een onbepaald smaadwoord*) zegt La Curne. Kil. *App.* Cockin. *Mendicus*, *Nebulo*,.. || Men sal bannen uytter stede eñ casselrije rabauwen, loddegen, truwanten, cocquinen eñ botters, op een oire. *C. v. Cassel* a. 156.

COL (Cool, kool?), zn., mv. collen. De zoogenaamde *dief van de kaars*: fr. *charbon* (?), *mouchon*, *champignon*, *gendarme*, *voleur*, *flammèche* (Boissière). || Waeruyt voortskompt dat, selfs op de autaeren, diergelycke keerssen dickwils breken, omvallen, druppen, eñ de kollen van de wiecken afvallen, causerende... *O. P.-B. autr.* 29 apr. 1713, *Inl.*; II 689, *Waskaarsmakers te Gent*.

COLEN, zn. mv. *Houtskolen*, fr. *charbons de bois*. Kil. Kole. *Carbo*. || Van repen, van coolen (?), van lininen garne. *Kleine tol te Brugge* 1269. Eñ wy, Jan, hertoghe van Brabant voirs., geven onsen wercklieden [*nl.* de munters) dat se nemmermeer colen en coopen bynnen allen onsen lande, omme mede te werckene. *Pl. v. Brab.* Juni 1291, I 248; GÉNARD, *L'hôtel des monnaies* 118. Dat wi [*nl.* hertog Jan]... hebben gegeven eñ gheven Geerde van Mechelen [boschwachter van Brabant].., jaerlecx.., eñ driehondertich houts eñ twee culen colen,.. *Brab. Yeesten* II 472, *oork.* 12 sept. 1351.

COLEN, zn. mv. *Steenkolen*, fr. *houille*, *charbons de bois*. *Deze werden ontdekt omtrent de stad Luik*, *in het jaar* 1201, *volgens het Magnum chronicon Belgicum*, fol. 208: *Hullæ circa Leodium primo inveniuntur in termino publici montis*... [*prope*] *vicum qui dicitur de Koko*. (Van Duyse, *Vaderl. poëzy*, III 200, *aant. op blz.* 13, zegt in 1198, *door zekeren smid genoemd Plevenaux Houilleux* [?]). — *La houille fut découverte aux environs*

de Liége, en 1201. — *De gelijknamigheid laat niet toe altijd met zekerheid te bepalen of er in de, meest lakonieke, oorkonden spraak is van houtskolen of van steenkolen.* || Van den wanne van den colen te leenne, mede te metene, ghelt elc waghen vijr penninghe. *Tol te Diest* 1307 a. 14. Ghecocht bi Jan Froyen ii hoed colen ghezendt voor den Dam. MACQUET, *Damme, stadsrek.* 1384/85. Van alle schepen die van buten comen,.. die inbringhen broet ofte coren, sout ofte colen, hout ofte iser,.. *Tol te Mechelen* 1391 a. 15. Elc scip mit colen ix d. Lov. *Ib.* 74.

COLEUR, zn. *Kleur*, fr. *couleur.* **Coleur de Roy.** Kil. K o l e u r d e r o y. j. rosensche verwe. *Impluviatus*, D'Arsy *Couleur de tanné, ou enfumé.* || Verloren dochterken, oud 8 jaeren synde, aenhebbende een bouken van *coleur de Roy*, geboord met fluweel eñ gevoederd met kelen van fluwynen. GÉNARD, *Antw. arch.* I. 234 (1548).

COLEUVER (Calover, colover, coloever, coleuver, culeuver culevrine), zn. 1) *Vuurroer*, fr. *arme à feu, arquebuse, fusil.* — *De bussen, buksen, vuurroeren of schietgeweren verschijnen eerst in de* 15de *eeuw; zij heetten „coleuvers", en de schutters „coleuveriers", te onderscheiden van de „donderbusmeesters"*, fr. *les fusils n'apparaissent qu'au* 15e *siècle, on les appelait „couleuvrines" et ceux qui s'en servaient „couleuvriniers".* (A. Wauters). *„Coulevrine à main" s'est dit aussi d'une arme à feu chargée à plomb, que l'on portoit à la main comme nos mousquets, ou qui se mettoit sur de petits affûts. Suivant Fauchet elles étoient longues de trois à quatre pieds, et furent appelées depuis haquebutes et harquebuses* (*Celles-ci apparaissent en* 1475, *à la défense de Nancy*). La Curne. Zie ook HAECK 3). || Wy hebben ontfangen die oitmoedige supplicatie der goeder cnapen, poirteren eñ ingesetene schietende metten culeuvren,.. A WAUTERS, *Sermens* 32 (1477). Gegeven noch den gesellen van den Calovers, als heer Robrecht van Arenberch de stadt ontseydt hadde, vore XIJ lb. solpeeters, XXVIJ st. *Rek. stad Diest*, 1499. Schieten met clootbogen, coloveren ofte andere bogen, elders dan binnen de Hoven, verboden. GÉNARD, *Antw. arch.* I 134 (1504). Item, zullen elc van hemlieden xvien ghehauden zyn thebbene binnen zynen huuse een ommeghetughe, een coleuvre ofte busse, een vierendeel cruuts, eñ een half pont loots gheghoten zynde. *K. d. Coleuvreniers te Auden.* 1513 a. 2. Nyemant en mach binnen der stadt draghen coloeveren oft hantbussen, (ten waere dat hi uuter stadt ghinghe oft van buyten innequaeme), oft daermede binnen der stadt schieten, anders dan binnen Coloevenaers hove. *C. stad Mechelen* (1535) II 20; Nannius *bombardas manuarias aut colubrinas. It. C. kast. Iperen* c. 4.

2) *Veldslang, een lang en vérdragend kanonstuk*, fr. *coulevrine, couleuvrine.* — *Het grof geschut is in onze oorkonden meer bekend onder de benamingen*: basilisken, bombaerden, donderbussen, hooftstukken, *passe-murs*, ribaudekins, serpentinen, slangen, steenbussen, vogelaers. (Zie ARTILLERIE 2). In de *Pl. v. Vl.* I 720, ord. 9 oct. 1551, leest men couleuvrinen; in eene andere van 31 dec. 1559 coleuvrynen. In het volgende citaat wordt er wellicht een grof geschut meê bedoeld: || Item, waeren ghecocht... eene mottalene vorme, daer men dloot in ghiedt, omme tghescud van der steden coleuvren. DE PR. en BR. *Aalst* I 98, *Stadsrek.* 1491.

COLEUVERIERS (Culeuveriers, culeuverniers, culoveriers, cueluеverniers, coleuvreniers). In het Antw. archievenblad V 303 worden zij, in hetzelfde stuk geheeten: coloveniers, cloveniers, clovieniers, cluyveniers, cleuveniers (1584); zn. mv. *Gilde der busschieters*, fr. *gilde des couleuvreniers ou arquebusiers.* — *De oudste keure die wij van deze gildebroeders kennen is die van Brussel, d. d.* 9 *juni* 1477, fr. *la keure la plus ancienne des couleuvreniers que nous connaissions est celle de Bruxelles, du* 9 *juin* 1477. || Dat sy den vorseiden gheselscape van den Culuvriers wouden consenteren, willecoren eñ verleenen sekere pointen eñ ordinancien,... hebben deselve amman eñ wethouderen den voirgen. geselscape van den Culeuvriers... geconsenteert,.. Dat soe wye int geselscap van den Culeuverniers namaels comen wilt eñ egheen buspoer en can maken, dat die den gemeynen gesellen geven sal eñ schincken moeten, om huer geselscap mede te houdene, twelf stuvers eens, eñ de gesellen selen hem dat gehouden syn te leerene maken. Item, dat die ghene diet aldus geleert sal hebben, hem verbinden sal met synen eede, dat hyt voorts nyemant leeren en sal die int geselscap niet en es. A. WAUTERS, *Sermens* 32 (1477). Betaelt... den guldebroeders van der gulde van den Culoveriers, onlancx leden opghestelt binnen deser stede... HUYTTENS, *Corpor.* 136, *stadsrek.* 1488/90. Dewelcke [*nl.* Cueluеverniers] hemlieden verbonden hebben... elc thoudene binnen hueren huyse een ruggentuych, een busse, een vierendeel cruyts eñ een half pont loots ghegoten zijnde. DE PR. en BR. *Aalst* III 402 (1510). Hoedat de voornoemde supplianten, binnen zekeren tyden harwaerts, hebben begonnen up te stellen binnen de voornoemde stede [*nl.* Meenen], een gheselscap of broederscip van den Culevriniers ofte hacquebutiers, in den ghetale van vyfentwintich of dertich ghesellen, jonghe fraye [*nl.* deugdzame, brave] mannen, die hemlieden metter conste van schietene metter colevrine wel behelpen connen,.. REMBRY I 543, *octrooi van keizer Karel voor de gulde oft confrerie de Bosse of Barbaristen*, 14 apr. 1545.

COLF, COLVE, zn. v. *Kolf, knods, kluppel, knuppel, kudse, kodse*, fr. *masse, massue, gourdin, bâton;* Grimm *Kolbe, keule.* Kil. *auct.* K o l f, k o l v e. *Clava, pedum. Croce, masse.* — Wie over de colven, staven, prikellen of goedendags nader wil onderricht zijn, hij leze wat Huydecooper er over zegt in zijnen *Melis Stoke, Bd.* III 83 *en vlg.* — De keuren bieden er ons verschillige aan, te weten: G e l o o d e c o l v e n. *Stokken of staven, onderaan voorzien van lood*, fr. *bâtons pourvus de plomb au bas.* || Dat niemant gheene kilmessen of gheloode kolven of kudsen... en drage. *K. v. Rupelmonde* a. 4. — G e p i n d e c o l v e n. *Stokken met een ijzeren pin of prik onderaan*, fr. *bâtons garnis d'une pointe en fer au-dessous.* || Voert, zo wie zo yemene wont met knive ofte met colve ghepint,.. Lat. tekst *canipulo vel clava tortosa* [*tortuosa*]. So wie knive of ghepinde colven, of colven met yseren naglen besleghen draghet,. Lat. tekst *canipulum vel clavam clavis ferreis stipatam. K. v. Saffelaar* 1264, a. 8. 9. — G e t a c k t e — o n g e t a c k t e c o l v e n, fr. *bâtons branchus — non branchus* (?). || Dat niemand... en draghe achter straten oft wegen, te voete,.. colven mit tacken. *Rekenk. v. Brab.* reg. 133 fol. 99 (14 aug. 1459 a. 16). Dat een ieghelijck, gaende heusselyck van der eender stadt, vryheyt, dorpe, in die andere, in synen rechten wech lydende, sonder in danssen, tavernen oft andere vergaderingen van dachvaerden of geselscapen te letten, sonder argelist, sal mogen dragen

weerde te eenre hant, ongetakte colven oft stave,.. *Ib.* a. 17. — IJseren colven. *Beslagen stokken*, fr. *bâtons ferrés.* || Negheen man... ne ga ghewapent, no draghe suaert, no boghe. no selfscot. no gheslepene wapene, no yserine colve. *K. v. Brugge* 1281 a. 13; fr. tekst *mace de fer.* — Cortoise (tortoise?) colven. — Wij verhoopten over dit slach van kolven eene voldoende verklaring te bekomen bij Huydekoper (*Melis Stoke* bd. I 527), doch hij bepaalt zich bij twee aanhalingen, de eene luidende corcoiscolve [cortoiscolve?]. de andere bij vertaling cortoyscolve. Men zal zien dat al de keuren cortoise of cortoyse schrijven, sommige zelfs als een op zichzelven staande, door een komma van colven gescheiden woord, uitgezonderd de twee oudste, van 1265 en 1268, de eerste met den latijnschen tekst clavam tortuosam; bij Schellerus en Ruhnkenius bet. *clava* alleen reeds een knoestige, ongeschaafde tak, een stok, en *tortuosus:* vol krommingen, kromten of bogten hebbende; Maigne d'Arnis heeft voor *tortuosa* alleen: *gladii species, eadem quae machua tortuosa* (*Leg. Furn.*), en op *machua tortuosa* zegt hij: *ensis species, clava; masse d'armes* (Cons. Furn. S. xiii); maar wij blijven in dit altijd ver van het denkbeeld heusch, hoffelijk, enz. door het fr. *courtois* uitgedrukt. Intusschen, de overeenstemming der meeste oorkonden in het schrijven van cortois, doet ons besluiten om in de cortoise colven, gelijk in de cortoise wapens over het algemeen, het tegenovergestelde te zien van de geslepene wapens, *les armes affilées et tranchantes;* men noemde deze ook *armes à outrance* (La Curne v⁰ ARMES). || Ontamelike eñ verlovene wapene,.. een yseren priem of tortois collien [*l.* colven],.. Lat. tekst *clavam tortousam* [*l. tortuosam*]. *K. v. ter Piete* 1265 a. 34. So wie dat yemene wont met knive, ofte met torkoise, kolve,.. *K. v. d. Ouderborch* 1268 a. 18. Verloefde wapine,.. cnyf, pike, cortoise colve. *Kb. v. Auden.* 1338, *Van wapenen.* Verseiden wapenen: knyve, pycken, cortoyse colven,.. *K. v. St.-Pieters-Leeuw* 1284. Versechde wapenen: Knive, pilen [*l.* pijcken], cortoisen colve, gepinde stave,.. *K. ammanie v. Brussel* 1292 a. 10; de *Waalsche keure v.* 1312 heeft: *pikes, coutiaulx à pointe, misericordes... machues, bastons à bordon de fier.* Eene andere kopij der keure v. 1292, bij Van der Taverijen fol. 130 v⁰, zegt: cortoyse, colven; de *Luyster v. Brab.* 53: cortoisen, colven; de *Keure v. Antw.* a. 7: cortoyse colven; Loovens' *Practycke* heb ik niet aan de hand. — Zoo wye... hamers, cortoyse, colven, ghenagelde kudsen,.. ghekante staven,.. [is] gaende draghende,.. *K. v. Rupelmonde*, 23 juni 1510 a. 1. Die eenen anderen... steeckt oft slaet met een.., colf, cudse, schuppe, stave,.. *K. v. Santhoven*, *K. en br. v.* 1665 a. 19.

COLF, COLVE, zn. m. 1) *Vergasting aan het gezelschap gegeven door een nieuw lid, ter gelegenheid zijner opneming, inz. in eene bus- of boogschuttersof rederijkersgilde*, fr. *régal donné à la société par un nouveau membre, à l'occasion de sa réception, partic. dans une gilde d'arquebusiers, d'archers ou de rhétoriciens.* || Item, xxvij d. in aprille, doen de scouthet van der stad sijn colve hielt van der scutterie, eñ de goede liede van der Wet eñ alle scutters ter maeltijt hadde. MERTENS en TORFS, II 600, *reken.* 1398/99. Item, sal een ijegelijck geselle schuldich zijn op den yersten sondach naedat hij in den eedt der voors. cameren gestelt sal zijn, te gevene zyne colve, te wetene vier stuyvers, waervan de dry stuyvers bij den gesellen int gemeijne sullen worden verdroncken eñ den vierden stuijver sal men stellen in de busse tot profijte van den geselschap..; dies sal deselve geselle, op den dach als hij sijn colve geeft, quijt zijn van gelage, eñ mogen, op denselven colfddach, met hem brengen eenen vrient oft geselle, die men niet vrij houden en derf van gelage. *Kaart v. d. handboog te Diest* 1531 a. 7. Dat, soo wie men van nu voerdaen in der Liliën totten gebrueder sal ontfangen,.. dat die sal gehouden sijn in de speciael costen te gelden.., eñ noch in een colve. *Kaart d. Leliekamer te Diest*, 16de E. a. 6.

2) *Wekelijksche schieting met vergasting*, fr. *tir hebdomadaire avec régal.* — Wij meenen dat de colve dezelfde bet. heeft als het hoedeken in sommige plaatsen. Zie HOET 3). Te Loven zegde men „colven oft roesen". || Allen desen voorschreve pointen waeren van der stadweghen gedaen eñ gelesen int openbaer, ter presentie van den hootman, gesworen eñ gemeyn gesellen, in den colven, die men hiel sondaechs in half-Vasten. VAN MELCKEBEKE, *Kruisboog* 20 (1432). Betaelt den guldenbroeders van den busschieters, ter causen van huerl. colven van LII sondaghen, elken zondach VI groten, comt XXVI s. groten. DE VLAMINCK, *Denderm.* IV 298, *Stadsrek.* 1526. Dat men egheen colven oft roesen en zal verteren tenzij op der Cameren, in presentie van denghenen die colven zelen...; welcke colve oft roese doen zal zesse stuvers; waerinne gehouden zullen zyn soewel de broeders als die vaste gesellen. *Kaart d. Rederijkers te Loven*, 1554, a. 23. Eñ sullen die guldebroeders ten selven dage [*nl.* op St. Sebastiaansdag] ten besten hebben thien colven, elken ten pryse van 6 st., die verteert sullen worden ter plaetse daer het regiment [*nl.* het bestuur] sal ordineren; eñ tgene daer meer word verteert, sullen die comparanten hoofdegelijk moeten betaelen. *Kaart d. handbooggilde te Everberg*, 18de E. a. 16.

COLF, zn. *Gerechtsdienaar te Oostende*, (*in de Kost.* I 1 *heet men hem* colvedrager, VIII 8 sergeant *oft* messagier) *sergent ou bas officier de justice à Ostende*, (*dans la coutume* I 1 *on l'appelle* colvedrager *porte-massue, et* VIII 8 *sergent ou messager*). || *Le bailli sera obligé de pourvoir qu'il y ait deux officiers, nommés en thiois* Colven, *qui feront les fonctions ordinaires au service du magistrat, tant à l'assemblée qu'autrement,.. bien-entendu qu'ils ne pourront faire aucun exploit sans communication dudit bailli, ou du lieutenant-bailli en son absence. Pl. v. Vl.* 24 nov. 1730 a 11; X 457.

COLFDACH, zn. m. *Wekelijksche schietdag*, fr. *jour du tir hebdomadaire.* || Opten dach *Exaltationis Crucis*, als op den xxiiijen dach septembris, sal men houden eenen gemeynen colfdach, daer dabsenten, soowel als de presenten, in sculdich zijn sullen te ghilden. *Belg. mus.* VII 380, *K. d. Rederijkkamer Het Eglentierken te Hoogstraten* 1534. Opten tweeden sondach naer Bamisse sullen beghinnen die kolfdaghen, eñ dueren soe menichen sondach daernaer alsser menich ghuldebruer in der gulden sijn. Dies sal elcke guldebruer schuldich sijn te gheven op sijnen kolfdach twee stuvers voer die gemeenen guldebruers, eñ in de busse eenen halven stuver. *Ib.* 383. *It. Vad. mus.* III 110.

COLFDRAGER, *Colvedrager*, zn. m. *Gerechtsen policiedienaar*, fr. *sergent de justice et de police, porte-massue.* Kil. Kolfdraegher. Claviger. & *Satelles, apparitor;* K. *auct. massier.* || De gesworen colfdragers syn schuldich, op heuren eedt,

den schouteth eñ borgemeesteren te oundighen eñ aen te brenghen allen mesusen, excessen eñ delicten die binnen der stadt oft vryheyt van Antwerpen gebeuren, alsoo saen als die tot heurder kennissen gecomen syn. *C. v. Antw.* 1545, I 54. Binnen de voorseyde stede van Aelst zyn noch vyff officieren, die den hoochbailliu in alle zyn exploicten schuldich zyn te assisteren, alle dienende by commissie van den prince, te weten: den poortbailliu, den zweertdraghere, den colfdraghere, metgaders noch twee andere extraordinaire. *C. v. Aalst* II 10. Soowanneer den schouteth eñ sijnen onderschouteth beijde sieck oft buijten sijn, alsdan bewaert eñ bediont den oudtsten van de gesworen colffdraegers oft dienaren, Brabander wesende, het officie in de vierschaere, ofte elders daert van noode is. *C. v. Antw. comp.* I, ij, 5.

KOLFKERELS (Kolvekerle), zn. mv. *Een stand van lieden tusschen de Vrijen en de Lijfeigenen in het graafschap Guines, in Picardië, aan wien Rodolf, een hunner heeren, uit vrees van eenen opstand, verbood andere wapens te dragen dan de* colve, fr. *condition de personnes entre les hommes libres et les serfs, dans le comté de Guines, en Picardie, auxquelles Rodolphe, un de leurs seigneurs, de crainte d'un soulèvement, défendit de porter d'autres armes que la* colve. || *In diebus illis fuerunt homines quidam* clavati, *sive* clavigeri, *quos vulgo* Colvekerlos *nominatos audivimus, in terra Ghisnensium habitantes.* — *Qui* [*nl.* graaf Rudolf, x^de^ E.] *in terra sua servitutem induxit, quae* Colvekerlia *vocatur, per quam populares astrinxit ut arma nullus, nisi clavas, deferret, et inde* Colvekerli *dicti sunt, quasi rustici cum clava, nam eorum vulgare* colve *clavam, et* korli *rusticum, sonat.* HUYDECOPER, *Melis Stoke*, bd. III 87; A. WAUTERS, *Libertés communales*, I 220; Warnkönig, *Fl. St.- u. Rechtsg.* I 245, Kolbenträger, *Tributarii.*

COLFSLACH (Colveslach), zn. *Kolfslag*, fr. *coup de gourdin.* || Colve slage. Die enen andren sloege met enen stocke, sonder bloetreysen, hi waers om xx sc *K. v. St.-Pieters-Leeuw* 1284 a. 4. Verminete hine, of gaen hem been uten hoofde van dien colvenslage, hi waers om c scellinge. *K. ammanie Brussel* 1292 a. 5; *it. K. markgraafschap;* de *Nijvelsche keure* heeft a. 6: *dou cop de celui baston.* Eenen colfslach metten loote, x pondt swerte. *C. v. Santhoren* 1558 a. 21.

COLIANDER. Zie CORIANDER.

COLLATIE (Collacie), zn. v. 1) *Te Gent, de gemeentelijke raad, bestaande uit drie leden: de Poorterij (de edelen, de notabelen, in 't alg. de renteniers); de vereenigde kleine neringen* (*ongeveer* 50, *nadien wat meer in getal*), *en de Weverij, met de daaraan verbondene ambachten. Het oordeel der collatie werd gevraagd in alle gewichtige omstandigheden, inz. met betrekking tot de finantiën* (xive E.). *Zij werd grondig gewijzigd door de Caroline v.* 1540, fr. *à Gand, la Collace, le conseil communal, composé de trois Membres: la bourgeoisie ou poorterie (les nobles, les notables et, en général les rentiers); les petits métiers réunis* (*env.* 50, *plus tard un plus grand nombre*), *et le métier des tisserands, avec les métiers qui s'y rattachaient. L'opinion de la collace fut demandée dans toutes les circonstances importantes, partic. en matière de finances. Elle fut foncièrement modifiée par la Caroline de* 1540. (xive S.). DE PR. en BR. *Gent*, I 410 en vlg.

2) In 't algemeen *vergadering, bijeenkomst van personen*, fr. *réunion de personnes* (*en général*). || Soe wanneer van noode sal wesen eenighe vergaderinghe in onse voirseyde stede van Ghent te makene, om onse eyghen affairen van onse landen oft onse voirseyde stadt, in de plaetse van de collacien eñ vergaderinghen van de voirseyde drye leden die men plach te makene, dewelcke wy by desen aboleren eñ verbieden ten eeuwighen daghen, .. de voirscreven verghaderinghe sal gemaect worden alleenlyck up tscepenenhuys, *enz. enz. C. v. Gent* II 168, *Caroline* v. 30 apr. 1540 a. 67.

COLLATIE, zn. v. **Geestelijcke collatie.** *Geestelijke onderrichting*, fr. *instruction religieuse.* Maigne d'Arnis Collatio. — *Lecture religieuse qui se fait dans les couvents après le repas.* || Dat de capelaen van der doncker camere porcie hebben sal van eenen ghevanghen [zie CAMER 4]; behouden dat hy daervooren gehouden wert alle sondaghe, voor of na de messe, te doene de gheboden van den mesdadighen, met eene gheestelicke collacie, tzy van den evangelie, ofte anderssins, streckende [sterckende] dezelve ghevanghenen in de minne eñ vreese Gods. *C. stad Brugge* II 156, *regl. v. h. Steen* a. 9, xve E.

COLLATIE-SOLDER, zn. m. *Zolder van het schepenhuis, algemeene vergaderplaats der drie Leden van den gemeente-raad*, fr. *grenier de la collace, au-dessus de la maison de ville, lieu de réunion général des trois Membres du Conseil de la commune.* Zie hierover de PR. en BR., *Gent*, I 438. || Dit was aldus ghesloten eñ den goeden lieden van der stede, ghemeenlic vergadert wesende, up den collacie-soldere, te kennen ghegheven. *C. v. Gent* I 592 (1417).

COLLIERE (Kalijere), zn. v. *Halsdoek*, fr. *collerette.* Kil. Kolliere / halsdoek / halskleed. *Mamillare, amiculum quo mamillae adstringuntur* ... || Haer twee beste muwen eñ haer beste kalijere.. — twee damaste muwen eñ haer damaste kalijere met voederingen voeruut. *Test. Clara Vekens te Diest*, 10 aug. 1551.

COLLIGEEREN, bw. Een proces. *Er de stuks van verzamelen*, fr. *réunir les pièces d'un procès.* || Daervan sal der clerck hebben den derden penninck, om dat proces te colligeren. *C. gr. Loon* I 116 a. 10.

COLOUCQUE, zn. *Geschil, twist*, fr. *contestation, débat.* || Tot zoo verre, dat, ter causen van de voors. impietering, coloucque gedaen, eñ daerop tusschen de supplianten eñ eenen Simoen Brandt, schipper tot ter Gauwen, voor ons proces ontstaen zynde, .. *O.-P.-B autr.* 31 juli 1714, *Inl.*; II 696.

COLVEN, ow. *Boogschieting houden.* fr. *tirer à l'arc.* || Dat alle de gesellen alle jaer, op den eersten sondach in de mey, sullen te saemen compareren op de doelen, eñ aldaer colven alle sondaegen, totdat de colven sullen gëeyndigt syn, mits de colf drinkende, in t'op of afgaen der doelen, uyt een bierglasken, om te prevenïeren alle dronkenschappen, eñ te schieten tot Sinte-Remigy toe, eñ alle maenden, oft naer commoditeyt der gesellen, prys te schieten. *O. Liège* 29 dec. 1727 a. 25, *Boogschutters te Lauw* (*Lowaige*); IIIe Serie I 608.

COLVENIERS, zn. mv. 't Zelfde als COLEUVERIERS. || *La confrérie ou serment dit Gilde des Fusiliers, dits* Colveniers. *Rijksarch. Déclar.* 1784, *Malines.*

COM, COMME, COMPE (kumme), zn. v. Thans *kom.* 1) Keukengerief. *Diepe schotel*, fr. (*ustensile de cuisine*) *vase, plat profond, bassin, écuelle.* Kil. *auct.* Kom / diepe schotel. *Catinus, patella profundior. Escuëlle, plat creux.* || *Item, unam scutellam*

concavam, *vulg. dictam* com, *cujus libra valet iij gr. Fl. Inv. pastor Jan* 1377. *Unam scutellam profundam dictam* comme, *cum tegumento.* MERTENS en TORFS III 608, *Inv.* 1386. *Due magne late platelle et tres scutelle dicte* commen. *Inv. Arnts s Greven* 1391. In die cokene. Noch dri tenen compen, soe groot, soe cleyne. *Inv. V. d. Hulst* 1489.

2) *Bewaarkist van geld*, *bescheiden en oorkonden*, *zegels*, inz. *van gemeenten*, *gilden*, *kloosters*, fr. *coffre destiné à serrer et conserver de l'argent*, *des titres et chartes*, *des sceaux*, *partic. de communes*, *gildes*, *couvents*; ofr. *ferme* (La Curne). Kil. Kom/kiste. *Arca.* || Van welcke [*nl.* twisten en geschillen] de abt eñ convent voorscreven hebben in hunne commen, kisten, schrynen eñ sloeten secker brief geteeckent eñ gesegelt met de teecken eñ segel van edelen eñ welgeboren heer, grave Aert van Loon,.. *O. Liége*, oct. 1303, *Inleiding*, I 134, *Beringen.* Dat totten screynen ofte comme, daer onser stat van den Bosch ghelt, have eñ groet segelen ligghen eñ wesen sullen, behoeren sullen vier slotelen, daeraf onse voers. scepenen den enen, die ghesworen den anderen, die raetslude den derden, eñ dekenen den vierden hebben eñ bewaren sullen. *Oork.* 22 dec. 1408, *'s Bosch.* Scrynhouten com oft scrine, fr. *ung coffre ou escrin de boiz de dennemarche. Inv. de Nevers* 1467 a. 31. Dair een testament in der manieren voirs. der Wet bijbracht is eñ gepubliceert, eñ dat dobbel in de com ofte kiste van der Weth geleyt [een weinig verder: int slot van der Weth]. V. D. TAV. 111 v⁰. Alle spele van zinne, cluchten, presenten ofte andere ageringen, tsy die gespeelt soude worden op strate, stathuys oft elders, de spelen een maent oft ses weken of eer, naer gelegenheit, te besorghen, eñ uut die comme te langhen 't gene dienstelyck eñ bekwaem soude wesen,.. *Vad. mus.* III 110, *Rederijkers te Diest.* Dat den mercktdach van s' woensdaechs begint op den dijnsdach s'noenens, en duert tot s' woensdachs naer sonnenonderganck, uijtwijsens de privilegien daervan zijnde in de comme van Diest. *C. v. Diest* VZ. x 11. Dat men den zegel van der stad eñ den brief van den xxix pointen leggen soude in enen comme tot Sinte-Peters opten toore, tot welken comme men maken soude xii slotelle; dier slotellen souden hebben die goide luden van den geslechten viere, die gulbruders viere, eñ dambachters iiij. *Acad. d'archéol.* 1856 blz. 170, *Analectes* 14de E. Dat de rekeninghen, behoorelyck gedaen eñ gesloten, sullen worden gestelt in de comme van de kercke van Brecht, alwaer oock de overige penningen van de sloten sullen moeten gebrogt worden. *Pl. v. Brab.* 3 dec. 1716 a. 12, V 80, *regl. kerk- en armengoederen. It.* 10 juli 1709 a. 12, V 77, *Vorselaar en Lichtaart.*

3) *Vollerskuip*, fr. *cuve de foulon.* || Alle lakenen die hiervore genoemt syn, die sal men brengen ter kumme een eñ veertich ellen lanck; eñ syn sy langhere, dat es temeesters gemoede. MERTENS en TORFS II 562, *Ord.* 1311. Wat voldere een stuck te comme dade roe, dat niet beseghelt ware, yegheliic verborde v lib. van elcken stucke. *K. Lakeng. Mechelen* 1331/33 a. 98. Dat de meesters van den volres sculdich sullen zijn te werkene alsoe zij tot hiertoe gewracht hebben, hetzij met eenen, met tween off met iij kommen, eñ niet met min kommen. *Kb. Lakeng. Diest*, *Wolwerk* 1333, fol. 36 v⁰. Dat men in doe halen alle de commen die staen up de II milen na der Poort, alsoe men voormaels plach. *K. Volders te Auden.* 1338, *Auden. meng.* IV 397. Dat nijemant van den meesterluden ten vorscreve koere dinen sal, dan die selver compe eñ scheeredijsche in hoeren huijse hebben. PIOT, *Cart.* II 166 (18 nov. 1404).

COMAN en samenst. Zie COOPMAN.

COMEN, COMMEN, onz. wkw. *Komen*, fr. *venir.* Kil. Komen. *Venire.* — I. Met den 3en naamval. *Toekomen*, *toebehooren*, fr. *revenir*, *appartenir*, *être dû.* || Maer soo wanneer het vonnisse, daeraff beroep is gedaen, in cas van provocatie wort geconfirmeert oft bevesticht, blijft de pene verbeurt tot behoeve van de busse, daervan de twee derdendeelen commen de Weth, eñ het ander derdendeel de penne. *C. v. Antw. comp.* V xiv 15; *it.* IV viij 118. —

II. — Met verschillige voorzetsels of een bijwoord verbonden. 1) Met aen. — Comen aen anderen. *Iem. aanvallen*, *zijne hand op iem. leggen*, fr. *attaquer qn.*, *mettre la main sur qn.* || s Princen camere, sine vrie vanghenessen, eñ zine tenten, als hi ute leicht met hercrachten, zyn zo vry eñ zo vreidzaem datte niement an anderen comen mach in eyvelen wille, hy verbuert syn hooft. *C. leenhof Burch van Brugge* a. 58. — Comen aen den arme. *Ten laste vallen van het armenbestuur*, fr. *tomber à charge de l'administration des pauvres.* || Datter menigte van die leerknechten ofte leerkinderen, hun ambacht by onwetende eñ onervaere meesters geleert hebbende, afgedankt worden eñ aen deselve geen werk meer gegeven en wordt, dewelke alsoo worden lediggangers,.. ofte moeten komen aen den armen van Turnhout. *O. P. B. autr.* 31 mei 1728 *Inl.*; IV 165. — Comen aen den heer. *Voor hem verschijnen*, fr. *se présenter* (*au seigneur*). || Daer een [*var.* een man] comt an den heere eñ beghert een leen te bezoukene [*var.* versouckene], eñ niet ontfaen en es, eñ een ander comt eer hi ontvanghen es eñ beghert ooc te bezoukene,.. *C. leenhof Burch v. Brugge* a. 16. — Comen aen man of vrouw. *Trouwen*, fr. *se marier*, *s'unir à.* || Van al den leenen daer soe waer [*l.* maer] de bladinghe of en heeft ghecocht eñ ghecreghen tharen lyve, sy [*nl.* hetzij] bin min here Roegers vorseit, ofte voir den tyd dat soe an hem quam, daerof nemen scepenen hare verste,.. *C. v. Gent* I 532 (22 juni 1353 a. 3).

2) Met bij. — Comen bij den anderen. *Bijeenkomen*, *vergaderen*, fr. *se réunir.* || Welcken eedt gedaen zynde, sal eenygelyck,.. in zyn ambacht eenen gouverneur kiesen... desen keus volbracht eñ gedaen zynde, zullen die twelve nieuwe gecorene gouverneurs, sonder merren, op eene behoorlycke plaetse, na der alder gewoonte, by den anderen comen, daer zy,.. *O. Liége* 27 juni 1577 a. 1, *Hasselt*; I 383.

3) Met op. — Comen op iem. *Hem aanvallen*, *hem mishandelen*, fr. *attaquer*, *maltraiter qn.* || Zoe wat porteren een vreempden man binnen der vrijheijt van der stadt bringt oft doet comen op eenen portere, om hem te vreecken, oft eenen portere te mesdoen, sulck vreempt man sal dobbel beteringhe doen van dat hij mesdoet. *K. v. St-Truiden* 1366 a. 21. — Comen op sijn borge, enz. *Zijnen borg aanspreken in rechten*, fr. *actionner sa caution.* || Noch suldy weeten, dat aleer die crediteur sal connen gecomen op zyn borgen, zoe en eest niet genoch dat de excussie gedaen zye tegen eenen van den sculdeners, die geheeten zyn *plures rei debendi*, mair souden allegader ierst moeten wordden geëxecuteert, eñ eer hy sal connen gecomen opte

besitters van den verbondenen goede, het sal hem van noode zijn,.. V. D. TAV. 258 v°. *It. C. v. Antw. comp.* IV xj 112. 114. 179. 185; xvj 23. 24; V ix 82. — Comen op iem. in rechten. *Hem aanspreken, vervolgen, eene rechtsvordering tegen hem instellen*, fr. *actionner, poursuivre qn. en justice.* || Ooc is noot, dat dexecutie eerst gedaen sy op 't goet eer men komt op den persoon om vangen, en dat men executeert den principael eer men komt op den borghe. WIELANT, *Pract. civ.* II c. 12 a. 12. — Comen op sijn verantwoorden. *Zich komen verweeren, verdedigen*, fr. *venir se défendre.* || Men soude wysen dat der winne eñ hantplichter betaelen soude allen ontcosten die in den vervolghe gedaen syn; eñ behelтelyck des, soe soude den gerffman op syn verantworden comen. *C. gr. Loon* I 46.

4) Met over. — Comen over een geschil. *Er kennis van nemen, er uitspraak over doen*, fr. *connaître d'un litige.* || Eyndelinge, en zullen de meesters [*nl.* de ambachtsmeesters], soo d'een als d'ander, daerover niet vermogen te komen daer sy aen proprietarissen maegschap zyn tot het derde lit. *O.-P.-B. autr.* 28 sept. 1715 a. 11; II 616, *Gent.* — Comen over eenen gekwetste. *Hem behandelen, verplegen (meesteren)*, fr. *traiter un blessé.* || Soo deselve Jan Simoens t'synen laste ghenommen heeft te betaelene eñ Queryn De Ruddere in der eeuwicheyt te ontheffene van den medecynen eñ chirurgienen die over den overledenen ghecommen eñ hem in cueren ghehadt hebben. *C. v. Gent* II 375 (7 mei 1564), *verzoening.*

5) Met te, ten, ter, tot. — Comen te doene. *Plaats grijpen, in gebruik zijn*, fr. *avoir lieu, être en usage.* || Dat opperste rechte es camprecht; eñ dat bedinghet men metten mannen, en wyst de Justicie. Daerof ware zeer lanc te scrivene, eñ het comt in Vlaendre lettel te doene. *Jus feud. flandr. vet.* c 66. (Matthaeus teekent hierop aan: *Eo enim tempore, quo haec scribebat noster, exoleverat jam fere ubique truculentia illa Forensis, vel publicis etiam legibus variis in locis prohibita fuerat.* Hij verwijst tevens naar zijne aant. AD SPECULUM FRANCONICO-BELGICUM, *sive jus* CAESAREUM *vetus*, lib. II c. 72. p. 175, en EMMINGHAUS. *Comm. in Jus Susatene* p. 144. Zie ook CAMPRECHT. — Comen te goede. *Eenich goed verkrijgen*, fr. *acquérir quelque bien.* || Soe wat manne oft wive te goede comt selve mette hant, dat blijft der geboerten, diet ontfeet. *tRecht v. Uccle.* a. 108. *It. C. hoofdbank v. Uccle* a. 26; *C. v. Brussel* 1570 a. 34. — Comen te hande eñ monde. *Een leen verheffen*, fr. *faire relief d'un fief, le relever.* Zie ook HANT 13). || Ombejarighe, gecomen tot hunne jaren, moeten, nae de lantrechten, den heere huld, eedt en manschappe doen, eñ is gehouden te hande eñ te monde te comen. *Leenhof v. Diest, Declar.* 1613 a. 16. — Comen te rechte. *Voor den rechter — voor de rechtbank verschijnen*, fr. *comparaître en justice.* || Die banlinc wert ghewist.., dien sal men ghebieden te rechte te commene up sinen derden dach..; eñ ne comt hy te rechte niet, so sal menne maken wetteloes. *C. v. Gent, Gr. ch.* 1297 a. 26. *It. O. Liège* 10 juni 1417 a. 19, *St-Truiden.* — Comen te schepenen. In eenige zwarigheid of kwelling. *Zich tot hen wenden om hunne tusschenkomst in te roepen*, fr. *recourir aux échevins pour invoquer leur intervention (dans quelque difficulté ou molestation).* || Wildenne [*nl.* den Audenaardschen poorter] eenech heere maken bailliu of schepenne, of ontfangghere jeghen sinen wille, quame hi te schepenen, si soudens hem quite doen. *Kb. v. Auden.* 1338, *Van der vriheden.* — Comen ten heiligen. *Den gerechtelijken eed afleggen*, fr. *prêter le serment judiciaire.* || Oft sy tsegen die proeve van testamente yet segghen oft alligeren wilde; eñ want daer nyemant tsegen en seyde, soe siin die getuygen te heyligen comen, te weten Lambrecht van Goetsenhoven eñ Gort van Belle, eñ teynden dat sy hars eets volcomen waren, soe tuychden die getuygen, eendrachtelyc accorderende eñ elc besuynder: dat hon wel condich ware... *Schep. v. Tessenderloo*, 22 jan. 1485. — Comen tot sijnen vrede. Zie VREDE.

6) Met tegen. — Comen tegen (jegen) iem. *Hem te gemoet gaen*, fr. *aller à la rencontre de qn.* || Doet hi sine vaert redelike [*nl.* doet de guldebroeder zijne pelgrimsreize over zee zoo 't behoort], eñ hiit lat weten int wederkeeren, men sal also varre ieghen hem comen als men gelede [*nl.* eene halve mijl buiten de poort]. *K. d. Rijkepijnders te Brugge* 1291 a. 15. — Comen tegen (jegen) eene afwinning. *Opkomen — in verzet komen tegen*, fr. *mettre opposition à.* || Eñ en comt er niemend jeghen eñ het voor scult es, zo doet men, ten daghe van nootsaken, den scultheesschere zine scult verifieren bi eede. *C. v. Aalst* 310, *Van rauwen sculden* a. 8.

7) Met van. — Comen van live ter doot. *Overlijden, sterven*, fr. *décéder, mourir.* || Den iersten pacht te den yersten sente Andries daghe die comen sal nadat de vors. Ghertruid sal sijn comen van live ter doet. *Bruss. godsh.* H 945 fol. 4, *schep. te Affligham* 1381.

8) Met voor. — Comen voor schepenen. *Voor hen verschijnen*, fr. *comparaître devant échevins.* || N. N., scepen van den Vrien, doen te wetene,.. dat cam vor onsleden N., eñ gaf up N. iiij himete lants,.. *Schep. v. d. Vrije* 21 juli 1263. *It.* 21 juli 1263; 14 oct. 1263; 29 nov. 1264; 22 aug. 1265.

9) Met het bijwoord te na. — Comen te na (te nae, te naer). Ter zake van eenen gemeenen muur. *Inbreuk maken op andermans eigendom*, fr. *usurper sur la propriété d'autrui.* || Die eenen anderen wilt verbieden te wercken, oft segghen dat hy hem te nae komt, oft anders werckt dan behoort, is schuldigh 't selve te doen eer 't werck volmaeckt is. *C. stad Mechelen* XIV 45; Nannius *quod ultra collimitium statuatur. It. C. v. Lier* XIII 44.

COMIJN, CÓMINE, zn. *Komijn*, fr. *cumin.* Kil. Komijn. *Cuminum.* || Van alune, van greynen, pepere, comine, amandelen,.. van der karke 1 d. *Tol te Brugge* 1252. Ic pont pepers iiij d. Lov. Ic pont comijns iiij d. Lov. *Tol te Mechelen* 1391 a. 91. 92.

COMMEN, KOMMEN. Zie COMEN.

COMMENCAES, zn. m. *Kaas in kommen*, fr. *fromage en terrines (?)*; toch niet *komijnkaas?* || Dat zij [*nl.* de vinders] den witten caes, die men heet „commen" van Ypre, eñ van Condeyt [*nl. Condé*], dat men heet „vrijsschen caes", dat zij dien waerderen eer noene. DE PR. en BR. *Gent* III 411 (1314).

COMMER (Cummer, kommer), zn. m. 1) Over 't algemeen *last, schuld, lastige verbintenis of verplichting*, fr. *charge en général, dette, obligation onéreuse.* || Dat men haer bewyse tghebrec van C ponden eñ X par. tsjaers tharen lyve, eñ al dit sonder commer eñ last van eeneghen sculden te wederstane. *C. v. Gent* I 530 (22 juni 1353 a. 1). De landtheere, verzocht zynde, es schuldich den

coopere ofte vercoopere te verclarene de renten of conmeren ten boucke bekent staende. *C. v. Gent* VI 5; *it.* 6. Die eenige goeden ghecocht hebben met den last van de kommeren oft renten te voren daerop beset eñ uytgaende,.. vermoghen... *C. v. Brussel* 1606 a. 170; *it.* 171; Christijn *gravamina seu reditus. It. C. v.* 1570 a. 36. 49; *C. v. Moll* a. 146; *C. v. Loven* XIV 22. Die renten oft commeren verzwicht.., wordt gecorrigeert als een dieff. *C. v. Antw.* 1545, II 49 Dat de oude cummeren eñ chynsen,.. altyt yerst aen de weerde van den betochte goeden moeten afgetrocken worden. *Ib.* XIII 25. 63. — Commer maken op goederen. *Die bezwaren*, *belasten*, fr. *grever*, *charger des biens.* || Gheens mans wijf en mach maken commer op have no erve, sonder haren wettigen man. *'t Recht van Uccle* 56. — Vliegende commeren. *Vliegende*, *loopende*, *onaanzienlijke aan werklieden*, *kleinhandelaars*, *dagelijksche leveraars verschuldigde schulden*, fr. *dettes volantes.* || Instructie omme staeten te maekene. Eerst te stellene .. Daernaer te stellene de vlieghende commeren, die men diverssche persoonen schuldich es. *C. v. Auden.* 2de d. 294.

2) *De gezamenlijke schulden*, fr. *le passif.* || So wysen scepenen, naer de informacie te harer kennessen commen van den state van goede, in baten eñ in commere, daer Jan Van der Brucghen uut verstaerf,.. *C. v. Gent* I 571 (12 aug. 1399 a. 2).

3) *Beslaglegging*, *beslag*, fr. *saisie*, *arrêt.* || Hoedat men, naer gedaenden commer op coren, hetselve dorssen, eñ op wat pachten aennemen sal. *C. gr. Loon* I 132 (1477). Men procedeert by onvertogen recht als vremde tegens vremde, by wegen van commer, synen aansat doet. *Ib.* II 341, *Reckheim* IV 3. — In commer doen. *Beslag leggen op*, fr. *saisir.* Zie BECOMMEREN 3). — Commer slaen. *Beslag leggen*, fr. *saisir.* || .Alsoo voor desen, naar landrechte, tot vervorderinge van de justitie, gebruykelyk is geweest commer oft arrest te mogen slaan, soo op den persoon als goederen, mag 't selve recht indifferentelyk gebruyckt worden. *C. gr. Loon* II 341, *Reckheim* V 1. — Gaen uit den commer. *Het beslag verbreken*, fr. *violer la saisie.* || Die uuyt den commer gaat, of syne becommerde goederen vervoert, boet twee ducaten. *C. gr. Loon* II 468, *Reckheim* LII 11. — Eenen commer ontsetten. *Een beslag lichten*, fr. *lever une saisie.* || Die eenen commer ontset en daarnaar laat rysen of verliest, breukt een groote boete. *Ib.* 472, a. 35.

4) *Aanhouding* (*van personen*), fr. *arrestation.* || Off een partije die andere bynnen onser voirscreve stat bekommeren dede tonrechte, dat die partije, die yn den onrecht vonden wierde, der andere partijen hoyre scade eñ coste oprichten sal, die sij om des onrechts kommers wille geleden hedde. PIOT, *Cart.* II 192 (7 dec. 1411 a. 6). Als dergene der zynen commer nyet gehalden en heeft eñ daermet ewech gegangen si, weder in de stadt compt, soe sal der heere zyn handt aen hem slaen. *C. hertogd. Limburg* 246, *Valkenburg* a. 16.

COMMERBREUCKER (Commerbruycker), zn. m. *Verbreker van een beslag*, fr. *infracteur d'une saisie.* || Voorts, soo hadde der commerbruycker dit koren onder syn koren gelacht. *C. gr. Loon* I 84.

COMMERBREUCKICH (Commerbroeckich), bn. *Verbreker van een persoonlijk arrest of inhechtenisming*, fr. *infracteur d'un arrêt de sa personne.* || Yemants aen zynen persoon ghecommert synde, eñ uuyten selven commer ghinghe sonder ontslaen oft genoech te doen, derselve doet soevele als gewaldt; der heer mach denselven aentasten eñ tegen denselven procederen als commerbroeckich, eñ den cleger over al doen genoech doen. *C. hertogd. Limburg* 248, *Valkenburg* a. 25.

COMMEREN, bw. 1) Van personen. *Aanhouden*, fr. *arrêter*, *appréhender.* Kil. Kommeren. *sicamb. juliac. Manus injicere*, *retinere*, *vulgo arrestare.* || Oft zoe waer dat de schuldenaer den rentier eene betalinge hadde toegeseght, zoe mach de renthier den schuldeneer daervoere personeel commeren [*var.* convenieren]. *C. v. Thienen* IX 8. Alsdan en mach damptman dien persoon nyet voordere oft langher commeren oft in hachten houden. *C. v. Antw.* 1545, IV 36. Soo wanneer yemandt borge gestelt heeft in presentie van den partyen daerjegens nyet seggende, dat dan damtman dyen persoon niet voorder en mach hachten oft commeren. *Ib. Guldeboeck* a. 105. Een vremder oft nuytlender gecommert zynde aen zynen persoon, eñ derselve den commer nyet en conde verborgen, denselven hilt den heer tot op den derden dag, eñ naedyen wordt deselve gecommerde persoone gelevert ane denselven der den commer heeft doen aenslaen, eñ deselve moeten halden boven d'erde, sonder quetsure tot hij betaelt wordt. *C. hertogd. Limb.* 246, *Valkenburg*, 26 jan. 1612 a. 14; *it.* 12. 15.

2) Van goederen. *Beslag leggen op*, *in beslag nemen*, fr. *saisir*, *mettre arrêt sur.* || Zoe wye syn gelt oft goet (dat hem gestolen eñ afhendich gemaect is) bevindt binnen der stadt eñ vriheyt van Antwerpen, mach dat ter stont by den officiere doen commeren eñ arresteren eñ in hant doen bliven. *C. v. Antw.* 1545, I 22. Poorters van Antwerpen (diens goeden buyten landts gepandt, gerooft, gearresteert, genomen oft veronrecht worden, moegen wederomme arresteren, commeren eñ houden de goeden van den heere, wethouderen eñ ondersaten van den steden oft plaetsen daer sy gecommert, gearresteert oft beschadicht syn. *Ib.* IX 18. En *passim.*

COMMERING, zn. 1) Van personen. *Aanhouding*, fr. *arrestation.* || In de vacantien en worden geene genagtingen gehouden, als in noodwendige zaaken, welke sonder schade niet kunnen uytgestelt worden, gelyk zaaken van commeringen van vremde persoonen, alimentatie,.. *C. gr. Loon* II 328, *Reckheim* I 7.

2) Van goederen. *Beslag*, fr. *saisie*, *arrêt.* || Dat de meijer met zijne schepenen oft laeten die beclaeghde goeden stellen sal in commeringe eñ arrestacien. *C. v. Thienen* V 8.

COMMERLOOS, bijw. Van goederen. *Vrij van allen last*, fr. (*de biens*) *libre de toute charge.* || Dat die vorgenoemde Jan Goedertoy, ocht sine nacomelinghen, soelen gheven eñ betalen, erfeleec eñ emmermeer jaerghelijcs, alle jaere den maten clericken eñ scolieren die te Loven ter scolen gaen in die hoghe scole, tweeleef molenvate rogs, commerloes, goets pachts corens, wale bereit met wanne eñ met vederen. *Vad. Mus.* III 59, *schep. v. Nederijsche* 1377 (Edw. van Even).

COMMERSCHAP, zn. v. *Overeenkomst*, *verdrag*, *en koopwaar*, fr. *contrat*, *et marchandise* || Soo wanneer tusschen eenighe persoonen ghebeurt commerschap van eenighe coorene, sade ofte andere waeren eñ goeden, eñ bij den contracte verclaert is den dagh der leveringhe eñ betaelinghe, indien d'eene van partijen in faute waere, denghoenen willende danof satisfactie hebben eñ profiteren van de voorseyde commerschappe [*nl.* contract] sal sommatie doen eñ presentatie aen sijn parteye van

penninghen ofte commerschap [*nl.* de koopwaar], eñ in cas van weygheringhe, consigneren deselve penninghen ofte commerschap [koopwaar] in handen van scepenen, eñ danof insinuatie doen aen sijn parteije; anders en sal hij niet profiteren van den voorseyden contracte ofte commerschappe. *C. v. Edingen* x 5. Zie ook COOPMANSCHAP.

COMMERSLACH, zn. *Beslag*, *inbeslagneming*, fr. *saisie.* || Van commerslag, afgeboth, omslag der panden, g. 1. 10. *C. gr. Loon*, II 529, *Reckheim*, *Salarissen.*

COMMERVRIJ, bn. Van personen. *Vrij van aangehouden te mogen worden*, fr. *exemptes d'arrêt.* || Die leenmannen, geschreven zijnde by den stadthelder, om justicie int leenrecht te administreren, deselve alsoo geschreven zijnde, sijn ten selven mandage commervrij. *C. hertogd. Limburg*, 246, *Valkenburg* 26 jan. 1612 a. 13.

COMMIS, COMMISSIE, zn. **Vallen, vervallen tot of in commissie.** *Verbeurd verklaard wezen*, fr. *être confisqué*, ofr. tekst *échoir in commissum*, Maigne d'Arnis Commissum: *confiscation.* || Gearresteerde, verbodene en ongepermitteerde gouden en silveren penningen achtergelaeten by Cornelis Goos, als synde gevallen in commissie, volgens de placcaerten op de munte; inroepinge dergene die de voors. penningen willen commen verantwoorden. NOTA op 20 aug. syn deselve verbeurd verklaerd. GÉNARD, *Antw. arch.* I 365 (9 july 1583). Op pene van hondert goude realen te verbeuren aen de affgheweken Staeten, eñ dat by de fiscaelen van den voorsz. pretensen Raede eñ leenhove sal gheprocedeert worden tot commis oft vervallen van den leenen. *Pl. v. Brab.* 9 mrt 1630; I 277.

COMMITTEEREN (c—e—n), bw. *Verbeurd verklaren*, *aanhalen*, fr. *confisquer.* De Laurière: *Commettre et confisquer son fief. Droit de commis et commise.* La Curne: *Commettre un fief.* Renauldon: *Commise.* Maigne d'Arnis: *Committere.* || Hierom plegen die vrienden van den natuerlycken persoen [*nl.* den bastaard] geerne te onderspreeken dat gelt der soenen te betaelen in der kercken op eenen altaer, opdat die soene niet gecommetteert en worde. *C. gr. Loon* I 69.

COMMITTEEREN (Comiteeren), bw. || Van uploope ghecomitteert up yemans huus. So wie by nachte uploop doet up yemandts huus eñ danof verwonnen eñ ghecomitteert wert, die verbuert jeghen den grave eñ castellain lyf eñ goedt. DE PR. en BR. XVI. *Assenede*, 50, *K. d. Vier Ambachten.* — Het hier ten tweeden male voorkomend w. „committeeren" zal wel eene schrijffout zijn voor convictionneeren: *overtuigen*, fr. *convaincre*, pleonasm van „verwinnen"; zie blz. 51, rubr. *Van diefte.*

COMMOINGNE-MEESTERS, COMMUNEMEESTERS, zn. mv. *Meesters van de commoigne*, *commune of gemeente*, fr. *communemaîtres*, *maîtres de la commune. — Deze bestuurders werden te Mechelen aangesteld*, *of opnieuw aangesteld* (?), *door den Luikschen bisschop Tibout* (13 *mrt* 1305 *n. s.*); *te Brussel kwamen zij ook op omtrent denzelfden tijd*, *ten gevolge van den opstand der ambachten tegen de oligarchie der geslachten*, *doch om er onmiddellijk*, *in eenen bloedigen strijd*, *onder de overmacht van vorst en patriciers te bezwijken en te verdwijnen*, fr. *ces administrateurs furent créés ou rétablis à Malines par l'évêque de Liége Thibaud* (13 mars 1305 n. s.); *ils surgirent aussi à Bruxelles*, *vers la même époque*, *à la suite de l'insurrection des métiers contre l'oligarchie des lignages*, *mais pour y succomber et disparaître aussitôt*, *dans une lutte sanglante*, *sous les forces supérieures du duc et des patriciens.* || Dat men onse goede stat van Lovene regeren sal met commongemeesters, scepenen, gheswornc eñ raet onser vorscr. stat. *Brab. Yeesten* II 597 (8 febr. 1362). Dat de gezeide stad van Mechelen in het vervolg en voor altyd eene Gemeente (*communiam*) nitmake, hebbende twee Communie-Meesters (*Magistros communie*), eene volle banck van twaelf schepenen. DAVID, *Mechelen* 472/473, (bij vertaling). De Communie-Meesters zullen gemagtigd zyn het regt der gemeente te handhaven, en tegen alle ongelyk te beschermen in de dingen die tot het gemeente-regt behooren, daer en van wien er iets zou tegen gedaen worden. *Ib.* 475. Dat comen siin vore ons, scepenen van Bruselc, die hirna bescreven siin, commoingnemeesters, de ghesuoerne eñ alle dambachte van der stat van Bruselc eñ die te hen behoren. *Oork.* 19 mrt 1305. Dat nemmermeer voertane in onse stadt van Brussel Commoingnie wesen en sal. *Luyster v. Brab.* I 67 (17 juni 1306 a. 2). Zie David *Vad. historie* V 439; Henne et Wauters I 121, en II 210; *Auden. meng.* I 53: *C. stad Mechelen* tit. I *passim; C. v. Gent* II 205.

COMMUNE, zn. v. *Armbestuur*, *armendisch*, *H.-Geesttafel*, fr. *bureau de bienfaisance*, *table du St.-Esprit.* || Te Brugge heette men den „disch" wel eens *commune:* „de commune van Onser-Vrouwen" is genoemd in het testament van Jan van Gruuthuuse (1311). DE PR. en BR. *Gent* II 25. Item, den [der ?] commune van Onser-Vrauwenkerke in Brugghe, drie ponden parisise telker maerte. *C. stad Brugge* II 187 (weezen Jans Memmelyncx, scilders, 1487).

COMPAES, zn. o. Op het compaes van. *Op den voet van*, *gelijkvormig aan*, fr. *sur le pied de*, *conformément à.* La Curne Compas: *règle*, *mesure.* || Dat de laeckens, die gheseghelt werden metten seghel van den grooten leeuw, moeten syn ghecamt in 64, eñ ghescoren in dertich draen voor elcken ganck, op den voet ofte compaes van de alderfynste van Armentiers. REMBRY I 307 (1614).

COMPARSBRIEVEN, zn. mv. *Brieven ter verschijning voor den rechter*, fr. *lettres de comparution* (?). || Der cleger... exhibeert bij inventaris sijn documenten eñ wes hem tot defentie dienlijck is, soe in 't versuecken van comparsbrieven, als tot allen anderen behulpe van rechte. *C. hertogd. Limburg* 258, *Valkenburg*, *Stijl* 1612 a. 23.

COMPLICEN, zn. mv. *Mede-erfgenamen*, fr. *cohéritiers.* || Niemant en derf met sijn mede-erfghenamen oft complicen langer blijven sitten in ghemeyne onruerende goederen dan hem en belieft. *C. v. Moll* a. 103 bis. *It. C. v. Lier* XV 61.

COMPONIST, zn. *Schrijver*, *opsteller van boeken of geschriften*, fr. *écrivain*, *auteur*, *compositeur d'ouvrages de littérature*, *etc.* || Want der componisten van boucken een ontallicke groote menighte es. *Pl. v. Vl.* 9 mei 1546; I 142. Niemant, tsy facteur oft componist, en sal moghen maecken op eenige personen schimpen oft lasteringen. *Belg. mus.* VIII 69, *K. d. Violieren te Antw.* 1619 a. 32.

COMPOSEEREN, bw., voor Imposeeren. *Belastingen opleggen*, fr. *imposer des charges.* || Aldaer composerende die selve dorpen, die eenige op thien scellinge groote eñ die andere op meer oft min. *Rekenk. v. Brab.* reg. 136 fol. 285, *Egyptenaars* 14 mrt 1509. Hen... vorderen... te logeren, pilleren, composeren eñ onse ondersaten ten platten lande... te molesterene. — ... eñ dat diegene die tvoers. teecken eñ paspoerte hebben sullen, hen wachten eñ hueden te verdruckene, te composerene

ofte te traveillerene onse... ondersaten. *Ib.* fol. 287 (8 juli 1511).

COMPOST, zn. In vroegere tijden: *Met zout en azijn in den zomer toebereide of gekruide moeskruiden en vruchten, die men in den winter als salade opdiende*, fr. *autrefois: des légumes et fruits assaisonnés, pendant l'été, au sel et au vinaigre, qu'on servoit pour salade pendant l'hiver suivant* (La Curne Composte). Kil. Kompost. *Conditanea quaevis in doliolis ad usum conservata, q. d. compostum.* || 1 tonne compost iiij gro. — Eñ bolkom $^1/_2$ gro. *Watertol* 1550 fol. 237.

COMPROMIS (c—sie), zn. Compromis van huwelijck. *Huwelijksverdrag*, fr. *contrat de mariage.* || Een man van leene zal moghen verbinden te wette zijn onverhuwede leenen int compromis van zijnen huwelicke. *C. v Cassel*, a. 27. Alle redelicke compromissien van huwelicke, ghemaect eñ ghepasseert te wetten, daert behoort, voor bailliu eñ Wetten, zullen sorteren huerlieder vol effect, naer de wettelicke kennisse eñ letteren daerup ghemaect. *Ib.* a. 52; *it.* 29. 259. 267, en *C. stad Iperen*, VII, *titel.*

CONDE (Konde), zn. v. 1) *Het weten, de wetenschap, bekendheid*, fr. *connaissance.* || Hen eet doinde eñ die wairheit dairaf des sy hen vraghen selen seggende, na hoire beste conde, sonder enige onschout dairjegen te doin; fr. tekst: *selonc leur meilleur cognissance, sans aucune excusance à faire à l'encontre.* Piot, *Enquête en Brab.* 1 apr. 1389, blz. 8. Omdat wij willen, dat die... besuekers hierop eñ elc point sunderlingen eenen yegeliken die voir hen sweren sal, vraghen eñ manen sullen hoir conde eñ beste wairheit te segghen die sij dairaf weten; fr. tekst: *d'en dire leur cognissance et le meilleur vérité. Ib.* 7 apr. 1389 (*Brab. Yeesten* II 666—668). Naer mijn beste verstaende, conde eñ waerheyt. *Vad. mus.* III 129.

2) *Dagvaarding*, fr. *ajournement.* Kil. Konde. *vetus. Notitia.* || Alle intimatien van mandaten, citatien eñ conden op sondaegen eñ heylige daegen gedain, en syn niet volstandich. *C. gr. Loon* I 110. *It.* 222. 683. 684. 720. Roepende den dienaer oft clagher... voorts alle die ghene conde eñ wete ghehadt hebbende. *C. v. Loven* IV a. 8. 9; *it.* 10. 35. XI 2. *It. C. v. Zout-Leeuw* 1570 II 1. Uuytlendighe luyden, dien sal men, ten eersten, een conde doen op die palen van den lande. *C. gr. Loon* I 52. Aengaende van der konde te doen van den daghemente, soo observeren wij, sooverre die erffmann (*sic*) van den gronden binnen Brabant woonachtich sijn, dat men die konde doet aen heuren persoon; eñ sooverre sij buijten den lande woonachtich zijn van Brabant, soo doet men die konde aen de klocke, ofte aen den helder van den gronden. *C. v. Sichem* 1546 a. 11. Van der stadt rechten te halden, van konden eñ bevelen. Oft enighe bevelen bij der stadt boden gedaen werden, eñ die boede gestoende hij den schulder ofte sijnre huijsvrouwe die conde mondelijck gedaen hebbe, op seven scillingen, als dat gewoenlijck is te gescijen, eñ denselven bevele ongehoersaem weer oft versmaeden eñ voor 't recht niet en compareerden, sal daerin,.. gedaen worden als gewoenlijck is. *O. Liége* 18 mrt 1502 a. 3, *Tongeren.*

3) *Getuige*, fr. *témoin.* || Hoe eenige partyen hon proeve leyden sullen,.. Als partyen ter proeve begeert gesadt te syn, soe wyst men hon dach ter ierster genachten om syn conde te bringen oft te bedwingen. Item, heeft hy ter genachten syn getuygen gereyt, men sal se hoeren. *C. gr. Loon* I 43. In gevalle de feyten met getuygen oft conden moeten gheverificeert worden, sullen de leenmannen oft schepenen,.. *C. hertogd. Limburg, Valkenburg, Stijl* 1631 a. 33. *It. C. v. Asten, Crim.* a. 4. 5. 10 (?); *O. Liége* 26 juli 1624 a. 16, *graafschap Loon.*

4) *Gerechtelijk onderzoek bij verhoor van getuigen*, fr. *enquête par témoins.* || Van eenre conde eñ waerheyt van den rechte, dat dese stat heeft in den lande van Herpen eñ ander smaelheren bynnen der meyerijen gelegen.. Wy, Willem van Ampstel, N., N., riddere, N., N., N., eñ N., knapen, doen cont allen luyden dat wy, als man ons liefs eñ geduchts heren van Brabant, met vele gueder luyden van der stat van den Bussche eñ van der meyeryen, dair by eñ over waren geroepen van heren Gherlec den Rover, schoutet van den Bossche, tot Roesmalen „opten keirkhove," daer die van Kessel quamen, eñ seyden, by maninghen des schoutheten voirs., van ons heren shertoigen wegen, dat hen condich weere, van weten eñ van aenbrengen huere auder, dat... *Charterb. v. 's Bosch* fol. 137 (1 mei (1360).

5) *Afkondiging*, fr. *publication* (?). || Dits [*nl.* deze overdracht van goederen] al wettelick gesciet met manissen, vonnissen, conden, bannen eñ allen auderen hoefs rechten daertoe behoerende. *Hof d. Duitsche Orde te „Beckevoort"*, 22 mei 1513.

CONDELDACH, zn. *Dag der afkondiging van een huwelijk, huwelijksgebod*, fr. *jour de proclamation des bans de mariage.* || Van allerhande vervalle, rechten, offer eñ ghewoenten derselver kercken van Nispen, als van kijnderen kersten te doen, van vrouwen-kerckghanghe, van kondeldaghen, van bruden te trouwen,.. *Belg. mus.* II 162 (1421); *it.* 163. 164.

CONDICH (Cundech, kundich), bn. *Bekend.* fr. *connu.* Kil. Kondigh. *Notus, manifestus.* K. *auct. Notoir, manifeste.* || Dat si cundech alle denghenen die dese letteren selen sien eñ hoeren (*Notum sit omnibus... kond zij allen*, fr. *sachent tous*). *Oork.* 18 jan. 1293, *schep. v. Ter Vuren.* Soe siin die getuygen te heyligen comen, te wetene Lambrecht van Goetsenhoven eñ Gort van Belle, eñ teynden dat sy hars eets volcomen waren, soe tuychden die getuygen, eendrachtelijc accorderende, eñ elck besuynder, dat hon wel condich ware, daer by eñ aen gheweest hadden, dat... *Schep. v. Tessenderloo* 22 jan. 1485. Condich eñ constich. *De lichaamskracht en de vereischte geschiktheid bezittend*, fr. *possédant la force corporelle et l'adresse requises.* || De grave Philips badt den grave van Hollant, up alle vrienscepe, dat hy hem wilde leenen drie hondert sciplieden, bout van den lyve, eñ zeer condich eñ constich om te scepe te vechtene. Jan v. Dixmude 90. — Condich maken. *Bekend maken, aankondigen, verklaren*, fr. *déclarer.* || Soe wanneer die wevers den dekenen dat kundich maken dat hon wyf eñ kender nimmermeer en kemmen nocht en spennen om gelt, soe moegen sy maken alrehande laekene, gelyck den anderen goeden luyden. *O. Liége* 1 juni 1433 a. 7, *Hasselt.* — Hem condich maken. *Zich kenbaar maken*, fr. *se faire connaître.* || Wel verstaende dat, al waerder een hooger verdierder, eñ dat denselven hem niet condich en maeckte,.. alsdan den voorgaenden hooger,.. van sijn geboth niet ontslaegen en soude sijn. *C. v. Antw. comp.* V xvij 95.

CONDIGEN (Cundigen), bw. 1) *Kennis geven, bekend maken*, fr. *notifier, donner connaissance*, Kil. Kondighen. *Nuntiare, notum facere.* || Welcke kerckgheboden voldaen weesende, is deselve amman

schuldigh te condighen eñ intimeren den proprietaris van de beleyde erve,.. om de beleydinghe te stooren, indien het hem goeddunckt. *C. stad Mechelen* XIII 21; Nannius *certiorem facere*. Die eenich goet heeft gevonden eñ t'selve behout sonder den heere te cundighen, wordt dairaff gecorrigeert ter arbitragien van der Weth. *C. v. Antw.* 1545 II 45; *it.* V 6; VI 44. *It. C. v. Loven* XIV 26; *C. v. Brussel* 1606 a. 100.

2) *Openlijk uitroepen*, *afkondigen*, fr. *publier*, *proclamer*, *annoncer*. || Indien den rentheffer middeler tydt van sijne t'achterheyt niet en wort betaelt, soo wort alsdan 't selve beleydt gecondight eñ geproclameert by eenen secretaris,.. ter cleynder puyen af van het stadthuys. *C. v. Brussel* 1606 a. 100; Christijn *proclamatur*.

CONDING, zn. v. *Kennisgeving*, fr. *notification*. || Dewelcke [huerlinck], binnen veerthien daghen na de date van de voorseyde condinghe, magh selve de huere aenveerden. *C. stad Mechelen* VIII 4. Nae insinuatie eñ condinghe binnen den tijde als boven, a. 5; Nannius *insinuatio*.

CONEN. Zie CUNNEN.

Coninck, coninginne van den broode. Volgens Wauters bedoelde men in de volgende aanhaling *den Koning van het loopende jaar*, *en de Koningin van de* [*Driekoningdags-?*] *boon*, fr. *le roi de l'année et la reine de la fève* [*des Trois-Rois?*]. || Dat altoes [I ghezworen] ten minsten, ten huedeken zyn moet, om tgelach in te halene; eñ daer en sal nyemant quyt gaen dan die coninc van den boge,.. die coninc van den brode, haer cnape; eñ wie dat daer yemant met hem brachte, dat hy zyn gelach betalen zal; maer die coninghinne van den brode, mach met huer bringhen twee van hueren gespelen A. WAUTERS, *Sermens* 24, *Handboog te Brussel* § 9. (Het § 8 leert ons waarin dit gelag zoo al bestond): || Dat men houden zal te xiiii nachte I huedeken van den gemeynen ghezellen van der gulden, eñ soe wat ghezellen thuedeken ghegheven sal worden, dat hyt maer I werf ontseggen en mach... Eñ zoe wat ghezellen dat huedeken houdt, dat hy gheven mach „ghesouten vleesch, I hespe, keese eñ broot, hoppe eñ bier", of anders dies de gesellen begeeren, want zy hueren dranck van hueren ghelage betalen moeten." Zie ook HOET.

CONINCKSKINDEREN. Zie RIBAUDEN.

CONINCKSSILVER, zn. *Metaal van minder gehalte dan het „fijn zilver"*, fr. *métal de moindre aloi que „l'argent fin"*. In Grimm's Wdb. staat Königssilber *reines silber*, te recht gevolgd door een (?). || Een marck coninck silvers xxiiij gr[ein] xxij^tn [mijten], dats min dan fijn silver xxiiij gr. opt dmark, want coninx silver en is mair van xj penn. eñ xij greyn op dmark. V. D. TAV. 213. Zie ook SILVER; en La Curne ARGENT.

CONINCKSTAVEL, CONINCKSTABEL, CONSTAVEL, CONSTABEL, zn. m. 1) In de gemeentelijke krijgsmacht, te Gent. *Hoofdman of kapitein over tien man;* hooft- of opperconinckstavel, *hoofdman over tien coninckstavels*, fr. (*dans la milice communale à Gand*) *connétable*, *chef-homme ou capitaine de dix hommes; chef-connétable: chef de dix connétables*. || In dit zelve jaer van XV^{c} xl, den xi junij, zoo wiert bij trompette gheboden dat men de vesten slechten ofte vullen zoude, van de Spetaelpoorte totter Schelde, eñ datte bij conincstavelen, ghelijck men de waecke int voorleden jaer ghehouden hadde, te weten, alle daghe twee hupperconinghe sdaechs, dats xx conincstavelen; bedraecht elcke conincstavel thien mannen, comt II^{c} mannen —.. waeren ontrent twee hondert mannen, te weten, twee upperconincstavelen met huerlieder volcke; maer de conincstavels en vrochten niet, maer moesten wesen om toe te sine. DE POTTER, *Chronijcke* 184. 185.

2) *Hoofdman of voorzitter van een gilde*, fr. *chef ou président d'une gilde*. || So hebben scepenen eñ beede de dekene,.. alle de guldebroedren ghedaen conincstavelen, eñ elke X conincstavelen ghegheven eenen hoeftconincstavel, eñ de conincstavelen ghelast van den guldebroedren in hare conincstavelerie ghenoemt, te innene de reste van haren jaergroeten [*nl.* jaarlijksche bijdrage van elken guldebroeder] DE PR. en BR. *Gent* II 525, *St.-Jorisgilde* 1423. Alle keysers, coningen, coninckstablen, hooftmannen, dekenen, gezwoerenen, eñ alle andere schutters van den gulden oft bruerscapen van den edelen hantboge van den goeden [steden] eñ vryheyden binnen den lande van Brabant eñ der stadt van Mechelen geseten,.. A. WAUTERS, *Sermens* 25, *Statuten van de Landjuweelen van den handboog, in Brabant*, 26 nov. 1550, *Inl.* Dat men allen twee jaeren, te wetene, den iersten sondach naer sinte Dorotheen feestdach, kiesen zal eenen nyeuwen coninckstable. *Kaart der Rederijkk. de Roos te Loven*, 1554 a. 4. Dat coninckstabel, dekens, geswoorne mannen eñ gemeene gesellen van het gulde van mynheer sinte Jan evangelist, patroon van degone hun binnen Geeraertsberge geneirende met wolle laeckenen te vercoopen, ons hebben vertoont hunnen chartre... *O. P.-B. autr.* 1 juli 1730/28 sept. 1652, *Inl.;* IV 321.

3) *Schrijver of boekhouder van de zettingen of belastingen*, fr. *écrivain ou teneur de livre de l'assiette ou des impositions*. || Alle persoonen by de Wet ghecooren eñ ghecreert coninckstavels, sijn ghehouden denselven staet te exerceren eñ bedienen,.. eñ de poinctinge wort gedaen by de Wet selve, eñ niet by particuliere pointers ofte setters. *C. v. Hondschote* VIII 1. Die van eenighe landen scheeden die sy ghenoot hebben, sijn ghehouden, metten ghonen die se daernaer bedrijven eñ nooten willen, te commen by den coninckstavel, elck in sijnen hoeck, om aldaer effen te stellen hoevele eñ hoedanighe landen elck van hemlieden possesseert, a. 3. Insghelijcx, die verhuysen van den eenen hoeck in den anderen, moeten te kennen gheven de coninckstavels t'selve haerlieder verhuysen a. 4.

CONINCKSTAVEL, CONINCKSTAVELRIJ, CONSTABLERIE, zn. v. *Afdeeling van tien man*, fr. *division ou compagnie de dix hommes*. Zie hoogerop 1). || Begheeren voorts een waecke by connestavelrijen, bij daghe eñ bij nachte, als deen waecke afgaet, dat dander upcommen mach. DE POTTER, *Chronijcke*, 71, *Collatie v.* 21 aug. 1539. Van der ghere coste die saten in allen prochien eñ maecten conincstavelen, XL lb. X s. It. van der clerke solarise die conincstavelen screven eñ transcriverden, xvi lb. x s. *Reken. stad Gent* 1336, I 84.

CONINCKSTAVELEN, ow. De stad coninckstavelen. *De weerbare bevolking in hopmanschappen of coninckstavelen of c—rijen van tien man verdeelen*, fr. *diviser la population en état de porter les armes en compagnies de dix hommes*. || It. van scep. coste in allen prochien, doe men de port conincstavelde xxxvij lb. xvj s. viij d. It. lij s. iv d. It. van der clerke solarise, die screven, xvj lb. — It. van der ghere coste die ghinghen conincstavelen achter

de port ij daghe. *Reken. stad Gent* 1336, I 84.

Coninoksvogel of papegaei. In het boogschieten op de wip. *Bijzonderste prijsvogel*, fr. (*tir à la perche*) *papegai ou oiseau principal.* Grimm: *Königsschiessen „um den könig", königsvogelschiessen.* || Dat alle de broeders op Pinxtmaendach, volgens out gebruyck, sullen den papegaeye oft conincxvogel schieten. *O Liége* 29 dec. 1727 a. 6; *handboog te Lauw* (*Lowaige*); 3de serie I. Dat de liefhebbers eñ schutters van 't selve gilde,.. op hedent elfsten september 1735, ten dry uren naer middagh,.. alhier op den Peerdencauter, sullen schieten met hunne ordinaire staelen boghen eñ hauten bouten, naer den conynckvoghel ofte papegaey, die alreede gerecht is op de gildepeersse aldaer staende; alsmede dat sylieden op morghen, 12en dito,.. van ghelycken sullen schieten naer dry zilvere pryssvoghels ofte papegaeyen,.. DE PR. en BR. *Gent* II 147, *St-Jorisgilde.*

CONINCKVOEDER (Conincsveder?), zn. || *Item, unam hupelandam, furratam cum penna regia, dicta* conincvoeder, *valoris* VIII *solid. gr. fl.* MERTENS en TORFS III 605, *Inv. de Blargies* 1386.

CONJUNCT, zn. *Bloedverwant*, fr. *parent.* Scheller-Ruhnkenius zeggen v° Conjungere *dat het bijzonder staat van de verbinding door vriendschap of bloedverwantschap;* en La Curne op Conjoint, *part. Ce mot subsiste; mais on ne dit plus „conioints de nature" pour parens.* || Hier mocht iement vragen of een persoen die conjunct waire van eenen anderen, dats te seggen, die den anderen van bloetswegen bestonde, oft die toegelaten eñ geadmitteert zoude mogen worden voir zijnen maegh zonder beveel oft mandaet in den saken dairaf dat speciael bevel behoirt gegeven te zijn. V. D. TAV. 319.

CONCKEL (Concle), zn. v. *Spinrok*, fr. *quenouille.* Kil. Konckel/kunckel. *ger. sax. Colus.* || Van N..., dewelke berucht was dat hij soude hebben ghenomen eene concle eñ lijnwaet. *Reken. baljuws Gent*, 1364/65 rol 1720.

CONCUSSEUR, zn. *Hij die iemand aanrandt, aantast*, fr. *celui qui attaque, assaillit qn.* Zie BEVEDEN.

CONSERVATEURS, zn. mv. *Apostolische of pauselijke conservateurs, legaten of gevolmachtigden. Eene soort van voogden, door den paus aangesteld om zekere lichamen, collegies of personen, die hij onder hunne hoede stelde, te beschermen, en ze in bezit te houden van hunne rechten en voorrechten*, fr. *conservateurs apostoliques, espèces de tuteurs nommés par le pape pour protéger certains corps, collèges ou individus qu'il confiait à leur garde, et les maintenir en possession de leurs priviléges et de leurs droits.* (Defacqz, *Anc. droit belg.* I 72). — *Er wordt reeds van hen gewaagd in de sexte van Innocentius* IX (+ 1254), *als van eene vroeger reeds bestaande instelling* (Sohet, *Instituts de droit*, Bouillon 1772 blz. 41). fr. *Il en est déjà parlé dans la sexte d'Innocent* IV (+ 1254) *comme d'une institution qui n'était pas nouvelle.*

CONSERVATORIE, zn. v. *Rechtbank der Conservateurs; dewijl hare rechters dikwijls inbreuk deden op het rechtsgebied van den Ordinaris, en de onderzaten er zeer door gekweld werden, schafte het staatsbestuur alle hoegenaamde conservatories af, bij edict van* 22 sept. 1500. *De conservatorie der Lovensche hoogeschool werd evenwel drie maanden later hersteld, onder zekere voorwaarden*, fr. *conservatorie, tribunal des Conservateurs; comme ses juges empiétaient souvent sur la juridiction de l'Ordinaire, et que les sujets en étaient fort vexés, le gouvernement supprima toutes les conservatories quelconques, par édit du* 22 sept. 1500. *La conservatorie de l'Université de Louvain fut néanmoins rétablie, trois mois plus tard, sous certaines conditions.* || Alsoo tot onser kennissen gekoemen es dat, onder t'dexsel van der Conservatorien wesende binnen onsen lande eñ heerlyckheyt, daervan men ondeuchdelyck eñ onbehoorlyck useert eñ gebruyckt, onse ondersaten dagelyckx seer gevexeert eñ gemoeyt, eñ die jurisdictie en gerichten ordinaerlyck te versiene, hebben, by goede eñ rijpe deliberatien van raede, geordineert eñ verclaert, ordinneren eñ verclaren bij desen: dat wy voordaene nyet gedoogen noch toelaeten en willen, dat eenige vau de voors. conservatorien, hoedanich die syn, stede hebben sullen, noch dat men daeraff sal mogen useren in onsen voors. landen eñ heerlyckheyden in eeniger manieren; verbiedende oock by desen alle conservateurs, van wat state oft conditie sy syn, eñ voort allen anderen die het aengaen mach, voordaen te useren noch hen eenichsints te onderwinden van den voors. conservatorien binnen onsen voors. lande eñ heerlyckheyt.... *Kon. bibl. hs.* nr. 15,382; *Plac. v. Brab.* I 39; in het fransch *Pl. v. Vl.* I 211; *Pl. v. Brab.* 21 dec. 1500, III 45.

CONSERVEN, zn. mv. *Ingemaakte vruchten*, fr. *conserves.* || Een tonneken conserve, van een arobbe, geëv. op vi s. viij d. *Schatting v.* 1551. Zie AROBBE.

CONSISTORIE, zn. o. *Benaming van zekere lagere gerechtshoven*, fr. *nom donné à certaines cours de justice inférieures.* 1) *Tolkamer* (*hoofdkamer*) *van Brabant te Brussel. Deze werd op vasten voet heringericht door hertog Philips* (16 mei 1436 — *door Antonis in* 1412?), *als gerechtsbank der domeinen, samengesteld uit twaalf „goede mannen" van Brussel, leencijnsplichtigen van den hertog, ook genaamd rechters of coopluden van de Tolkamer, en tollenaars, en voorgezeten door eenen rentmeester der domeinen, als maner. Dergelijke tolkamers werden later nog ingesteld te Loven, Antwerpen, 's Hertogenbosch, Thienen, Nijvel en Vilvoorden.* — *Chambre des tonlieux* (*chef-chambre*) *du Brabant à Bruxelles; elle fut fermement réorganisée par le duc Philippe* (16 mai 1436 — *par Antoine en* 1412?) *comme tribunal du domaine, composé de douze „bonnes gens" de Bruxelles, censitaires du duc, aussi nommés juges ou marchands de la Chambre des tonlieux, et „tonloiers", et présidé par un receveur du domaine, en qualité de „semonceur". De pareilles chambres furent encore instituées plus tard à Louvain, Anvers, Bois-le Duc, Tirlemont, Nivelles et Vilvorde.* || Alsoe als, ten onderhouden van onser hoochheyt, heerlicheyt, rechten eñ demeynen ons hertoighdoms van Brabant, voertyden geïnstitueert syn geweest in diversen onsen steden, eñ bezundere in onsen steden van Loeven, Bruessel, Bossche, Thienen, Nyvele, Vilvoirden eñ andere zekere gerichten eñ collegien van leenmannen, eygengenooten, gesworen laten oft coopluden, makende een collegie, die men gemeynlick heet tGerichte van tshertogen demeynen oft tolcameren,.. *Rekenk. v. Brab.* reg. 138 fol. 51 v° (10 febr. 1530). Ordineren eñ institueren in onser voirs. stadt van Antwerpen een consistorie eñ gerichte, dwelck men sal heyten die Tolcamere van Antwerpen; in welcker consistorien zullen wesen thien persoenen,.. *Rekenk. v. Brab.* reg. 138 fol. 52 (10 febr. 1530); *it.* fol. 38 v°., vonnis 17 juni 1529. *It. C. v. Thienen* I 1; Martinez 2; Henne et Wauters, *Hist. de Brux.* I 184, II 496.

2) *Peiskamer*, fr. *chambre des pacificateurs.* || Indien deghone te ghijselen, waeren afghesetenen van de

stede, wordt hetselve [*nl.* de vrede] ghevest ter ordinaire consistorie. *C. v. Belle* XXVIII a. 2, *Van versekerthede eñ heerlicke vrede.*

3) **Consistorie van den Horen.** *Gerechtshof in 't stuk van de jacht*, fr. *tribunal en matière de chasse, consistoire de la Trompe* (*de Cornu*). *Deze rechtbank, ingesteld voor het bestraffen der overtredingen in zaken van het jachtwezen, en gevestigd in het jachthuis van Boitsvoort, was voorgezeten door den warantmeester of opperboschwachter of — rechter van Brabant, en had als rechters zeven leenmannen van de Tromp. Eene dergelijke rechtbank werd later nog aangelegd te Loven en te Antwerpen*, fr. *ce tribunal, institué pour punir les délits en matière de chasse, et siégeant à la maison de chasse de Boisfort, était présidé par le warantmeester ou gruyer de Brabant, et avait pour juges sept hommes de fief de la Trompe. Semblable tribunal fut encore érigé, dans la suite, à Louvain et à Anvers.* Zie *Pl. v. Brab.* 28 aug. 1515, III 495; 3 juni 1518, III 504; ult. febr. 1545, II 166; L. Galesloot, *Maison de chasse* 11 en vlg., en *Inv. cour féodale de Brabant* XXXVI; en A. Wauters, *Environs*, III 368. Zie ook HORENLEEN v° LEEN, en WARANTMEESTER. || Dat, mits wordt voorgedraeghen, dat dese stadts jurisdictie grootelyckx soude worden geamputeert doordien eenige saecken indifferentelyck souden konnen worden aengestelt voor het Consistorie van den Horen alhier,.. *C. v. Loven, Bijvoegsels, Stijl* 31 dec. 1735 a. 39.

CONSTICH. Zie CONDICH.

CONSTITUEEREN, ow. *Volmacht geven*, fr. *donner procuration.* || Dat eyn yder edelman, gebruyckende wapen, sal mogen mit synen brieffzygel eñ hantteyken constitueren, oft voor 't gericht der plaetzen daer hy wonechtich is, oft voor notaris eñ getugen. *C. gr. Loon*, I 11.

CONSTITUTIE, zn. *Volmacht*, fr *procuration.* || Hoedat men constitutien seygelen eñ volstandich passeren mach ... Dat alle constitutien voor twee schepenen gepasseert eñ met derselve twee schepenen siegelen, beneffens den siegel van den scholtet, gesiegelt, volstandich eñ van weerden gehalden woerden. *C. gr. Loon* I 118.

CONT, COND, bn. Zooals thans nog *kond, bekend*, fr. *notoire, connu.* Kil. Kond. *Notus.* Cont doen, cont maken, cont sijn, fr. *faire savoir, savoir*, lat. *notum facere, notum esse.* Aanvangswoorden van vele onzer oude oorkonden, wel eens versterkt door kenlijc. || Ic, Oste van Trasigniez, heere van Contercuer, doe cont den jeghenwardeghen eñ den toecommenden, dat ... *Oork.* juli 1235. Cont si allen denghenen die dese letteren zelen zien ochte horen lesen, dat,.. *Oork.* 15 mei 1241. Dat si cont ... *Oork.* 12 mrt 1266; *it.* 7 juni en 11 juni 1277. Het si cont ... *Oork.* apr. 1280. Ic, Lizabet Lams dochter, maeke cont ... *Oork.* 25 juli 1285. Wi maken u cont ... *Oork.* 12 nov. 1285. Ic N. eñ N., tsgraven manne van Vlaendren, maken cont eñ kenlick ... *Oork.* 15 mrt 1293.

CONTEMPLACIE, zn. v. In — Ter contemplacien van. *Ter wille van, uit aanmerking van*, fr. *en considération de*, ofr. *contemplation.* || Een persoen en hebbe noch hulpe noch raid gegeven totter misdaet, eñ een ander hebbe in zijnen name oft ter contemplacien eñ liefden van hem den dootslach gedaen. V. D. TAV. 64. In contemplacie van zekere aggreable diensten der stadt gedaen,.. GÉNARD, *Antw. arch.* I 87. Gegunt, ter contemplatien van myn Heer den Cancellier, Peeteren Oom, de pocrterye deser stadt. *Ib.* V 156.

CONTENT, zn. o. *Twist, geschil*, fr. *débat, contestation, litige*, lat. *contentio.* La Curne Content. *Contention,.. procès.* || Van den contente dat was tusschen den abt Diederike eñ den convente van der kerke van Sinte-Pieters te Ghent, of ene zide,.. *Oork.* 25 jan. 1277. *It.* 30 sept. 1278; 13 juli 1286.

CONTINUATIE, zn. v. (Te Brugge). *Rechtszitting, en rol, lijst der te behandelen zaken*, syn. van ferie, fr. *audience, rôle, syn. de férie* (*à Bruges*). || Dat de clercquen van de vierschare, beleedende eenighe processen, sullen schuldigh zijn preciselijck te kommen ter plaetse daer men de continuatie houdt, ten negen uren en half vóór middagh, met hemlieder continuatie ... Interdiceerende de clercquen van de respective greffien, de continuatien houdende, eenighe acten ofte delaeyen te teeckenen dan uyt den mondt van de gesworen clercquen van de vierschaere,.. sonder dat iemant op deselve continuatien en ferieboecken sal moghen eenighe acten schrijven ofte aenteeckenen als deselve clercquen. *C. stad Brugge* II 691, *Stijl v.* 22 dec. 1751 a. 1. Ghepubliceert ter continuatie van de vierschaere, ter presentie van ... a. 87. Ghepubliceert dese ordonnantie ter ferie van de camere, present ... *Ib.* blz. 734; en *passim* aldaar.

CONTINUATIE-BOECK. *Rol*, fr. *rôle*, zooals in het voorgaande woord. || Alle de clercquen van de vierschaere sullen gehouden wesen pertinente continuatie-boeck te houden van alle de saecken daerinne sy hun occuperen, met de retroacte van diere. *Ib. Stijl* a. 2, blz. 693.

CONTOOR (Contoir, contoer), zn. o., vklw. contoorken. *Kist, kas, kistje*, fr. *coffre, coffret. K. auct. comptoir.* La Curne. Comptoir: *boîte, petit coffre.* Kil. Kontoor / komptoor. *Mensa, trapeza: & tablinum q.d. computatorium.* || Eenen cofer, een dritsoir, een contoir, een cleen scaprade. DE PR. en BR. *Gent* I 123 (1472). Een contoer met twee scapen. — Item, noch een contoerken met ij sloten. — It., noch een nieuwe contoerken met ij sloten. *Inv. v. d. Hulst* 1489. Deselve oyck authoriserende,.. om, met assistentie van den officier, de contooren eñ kofferen toe te segelen. GÉNARD, *Antw. arch.* V 388 (1584).

CONTSCHAP (Conscap, contscap), zn. 1) *Kennis*, fr. *connaissance.* Kil. Kondschap. *Notitia, scientia.* || Jan, bi der gracien ons Heren, bisscop van Uttrecht, here van Dyeste eñ borchgreve van Antwerpen, Groete eñ conscap der waerheit der dinghen die nederweert ghescreven siin. *Oork. heer v. Diest*, 26 oct. 1335; *Charter. v.* 20 febr. 1328 contscap.

2) *Getuigenis, mondeling bewijs, verklaring voor den rechter*, fr. *témoignage, preuve orale, déposition.* Kil. Kondschap van getuyghen. *Testimonium.* || Eñ by alsoo beyde partyen hem vermeten contschap, sal d'aenleggher ten ghenechte daernae volgende de sijne eerst voorafleyden, eñ volleyt hebbende, sal die verwerer; ten ghenechte daernae volghende, de sijne ook moeten leyen eñ volleyden. *Landch. v. Megen* 1546 a. 4. In cas de getuygen, naar hunne gedaane condschap, deselve willen corrigeeren, moeten hetselve doen, in soo verre het geschiet, eer dat sy uyt de dingcamer gegaan syn; dog en word de eerste condschap niet verandert, maar moet den greffier de correctie daar onderaan schryven. *C. gr. Loon* II 366, *Reckheim* XI 16.

3) *Bewijs, schriftelijk bewijs*, fr. *preuve, preuve*

littérale. || De brieven van alsulcke benificie oft behulp [*nl.* van respijt of uitstel van betaling] en moghen niemant verleent worden tensij het blijke bij genoechsame attestatie oft condtschap van schaden eñ verliesen bij hun geleden,.. — Tot welcken eynde eñ opdat alsulcke condtschap te sekerder gegeven mach worden, is degene die alsulcke beneficie soude willen genieten gehouden,.. sijne boecken eñ pampieren te voorschijn te brengen. *C. v. Antw. comp.* IV xvij 2. 3.

CONTRADICTIEN, zn. mv. *Verweerschriften, wederleggingen*, fr. *contredits.* || Insghelycx ooc reprochen eñ salvacien, contradictien eñ solutien. *C. v. Gent* II 323, *Stijl v.* 21 juni 1552 a. 56. *It. C. v. Auden. Stijl d. Kamer* 19 febr. 1619, r. I a. 29. En *passim.*

CONTRARIETEIT (Contrarietijd), zn. v. *Onwaarheid of logen*, fr. *assertion contraire à la vérité ou mensonge.* || Inghevalle den naerdelinck eenichsints suspect saude weesen, is men gewoon aen denselven int' lange t'expliceren den eedt, eñ hem voor te houden die maledictien en plaegen die hem sauden overt' hooft hangen bij sooverre hij Godt saude derven roepen tot getuijgen van eenige de minste valschijt of een contrarietijd [*var.* valsheijt, onwaerheijt off logenen]. *C. v. Diest*, VZ. xii 13.

CONTRE-ERVE. Zie wederlage.

CONTREFAITEN (C—fei—), bw. *Namaken*, fr. *contrefaire.* Kil. Kontrefeyten. *Simulare*,.. *& adulterare.* || Soe wye dat des heeren munte contrefayt,.. die is sculdich te dragen pene capitael... — dat onderscheyt is tusschen die geene die de munten contrefayten, graven, forgeren, printen eñ verwe geven, eñ dengeenen die deselve munte trecken, halen eñ coopen tegen de valsche munteners. V. d. Tav. 66 v°. Proce van eenen tavernier en eene maerte, die, met gecontrefeyte sleutels, opengebroken hebben eene yseren geldkiste. Génard, *Antw. arch.* II 42 (1635). *It. Pl. v. Brab.* I 316.

CONTRE-FERIE, zn. *Tegenboek, tegenrol, contra-rol*, fr. *contre-rôle, contre-partie.* || Voorts sullen deselve procureurs ghehouden syn pertinente contre-ferie te houden van alle saecken daerinne sy hun occuperen, met de retroacte van diere. *C. stad Brugge* II 721, *Stijl* 22 dec. 1751 a. 63.

CONTRE-KERF, zn. m. *Tegenkerf*, fr. *contre-taille. C. stad Brugge* II 564. Zie kerf.

CONTREPANT, zn. m. *Onderpand*, fr. *hypothèque.* || Den voirnoemde Henric [was ghewyst] niet ontfanclic omme eenich ghebrec van betalinghen te recouvrerene up de huse eñ erve van Janne Van den Dale.., in evenverre dat hy daerup gheenen expressen zekere, contrepand eñ ypotheque up en heeft. *C. v. Aalst* 252 (1483).

CONTUMACIE. Zie versteking.

CONVENIEEREN, bw. *Voor 't gerecht betrekken, in rechten aanspreken*, fr. *actionner, poursuivre, attraire en justice.* La Curne: *assigner.* || Men verbiet eenen yeghelic, in meeninghe wesende zynen debiteur voor vinderen te convenieren, eenighe daghinghen ofte wettelicke procedueren te doene, tenzy... *C. v. Gent* II 406 (1575). Optie eñ keure te convenieren eñ toe te spreken voor sijn schuld. *C. v. Kortrijk* i 1. *It. C. v. Casterlee* ii 35.

CONVENT, zn. o. *Overeenkomst*, fr. *convention*, lat. *conventum.* Dupin et Laboulaye: *Convenant, covenant, convent, convenance (convenium), convention, accord entre deux ou plusieurs parties sur une même chose, dans la vue de s'engager, de contracter.* || Alle deghene die convent hauden van wiedenne, dat, wat lakenne dat zy eerst ontfaen in haer huus omme te wiedenne, dat zy dat voren vulwieden moeten eer zy eenech ander laken beginnen te wiedenne. *K. lakeng. Auden.* 1329 a. 22.

CONVENTDACH (Couventdach) zn. m. *Dag, waarop men de werklieden in dienst nam*, fr. *jour des engagements d'ouvriers.* || Zo ne gheoorlooft negheenen dachcnape, die werck heift, ter maerct te commene op den couventdach. *Kb. lakeng. Brugge, Wevers*, a. 46.

CONVENTEN (Coventen, couventen), bw. Lakenweverij. *Bij conventie of overeenkomst eenig werk ondernemen te verrichten of te leveren*, fr. (*dans la draperie*) *entreprendre, par convention, d'exécuter ou de livrer quelque ouvrage.* || Dat niemont negheen were coventen moet zonder die ghone die ghetauhouder es. *Kb. lakeng. Brugge, Wevers*, a. 7. Zo wie die breeder lakenen maken wille, dan voorseyd es, dat zy zullen couventen bi lovene eñ bi biedene, naer de breede van den lakene. Al twerck van buten mach een man conventen, welken tide dat hi wille, zonder boete. a. 3. *It. Vaerwers* a. 9.

CONVENTERE, conventer, zn. m. Lakenweverij. *Hij, die bij overeenkomst op daghuur werkt*, fr. *celui qui travaille à la journée sur convention.* || Dat gheen conventer en laet uut zijn huus gaen lakenen, noch stick van lakene, alst gheweven es, hy en waere betaelt. *K. Lakeng. Aalst, Wollewevers* 4 nov. 1404 a. 22, en a. 36; *it. K. v.* 1480 a. 10. 20. 22. Dat van nu voordtan de conventer van desen ghelde hebben zal van den v grooten de ij, eñ de cnape de andre ij grooten van voorseyde v grooten. *Ib.* 12 juni 1408 a. 3, blz. 14. Zo ne gheoorlovet gheenen conventere, die omme huere weift, dat hi meer baten mach hebben dan van eenen ghetauwe. *Kb. Lakeng. Brugge, Wevers*, a. 62.

CONVERSATIE, zn. v. *Gedrag*, fr. *conduite.* La Curne: *Conduite.* Eerlijcke (Heerelijcke) conversatie. *Eerlijk, eerbaar, onbesproken gedrag*, fr. *conduite honnête, honorable, irréprochable.* || Alle herbergiers eñ taverniers, wesende lieden van goede estime eñ heerelijcke conversatie draeghen gheloove op haerlieden eedt, van verteerde kosten eñ verdroncken ghelaeghen. *C. v. Edingen* x 9. — Damnable conversatie. *Heiligschendende gemeenschap tusschen personen van verschillend geslacht*, fr. *commerce sacrilège entre personnes de sexe différent.* || Hoedat notoir in rechte was. dat bastaerde kynderen, gheprocreeirt uuyt damnable conversacie, [*ex damnato coitu*] niet met allen en mochten nemen noch ontfanghen van huerlieder vader. *C. stad Brugge*, II 406; *it.* 409. 410. — Vleesschelijcke conversatie. *Vleeschelijke ongeoorloofde gemeenschap* (hier *overspelige*), fr. *commerce charnel illicite* (*ici adultère*). || Omme dieswille dat de verweerdere, wesende een ghehuwet man, hem vervoordert heeft vleesschelijcke conversatie te nemen eñ hebben met Paesschijnkin Van Driessche f[a] Hendricx,.. de Pr. en Br. VI. *Poesele* 10 (1573). (Zie aldaar de zware en zonderlinge straf des overspelers).

CONVERSEEREN, ow. *Dikwijls bezoeken, verkeren*, fr. *fréquenter, aller souvent dans un lieu.* La Curne: Converser, a *fréquenter.* || Zoo vanghelycke d'apparente hoirs eñ alle deghone ten huuse van den overledene gheconverseert hebbende, ofte die danof weten moghen te spreken, ghehauden werden bij eedt te verclaeren,.. *C. v. Auden*, xxi 10.

CONVINCEEREN, bw. *In rechten overtuigen van eene schuld of eene misdaad*, fr. *convaincre en droit d'une dette ou d'un méfait.* || Oft die dorpmeesters gehalden syn die affgesetenen [*nl.* de vremde grondbezitters] voor hennen competenten richter tot voldoeninghe [der dorpslasten] te convinceren. *C. gr. Loon*, I 395. [D'officie des schoutetbs is] alle misdadighe binnen dese stadt eñ vryheyt te soecken, te vanghen, te betichten, de misdaden te ghewarigen, eñ de geconvinceerde tzijnder manissen te doen condemneren. *C. v. Antw.* 1582, II 4.

COOL, zn., mv. colen. *Groote soort van wijting*, fr. *colin*, *merlan noir*, lat. *merlangus carbonarius* (De Bo Kool). || Dat niemant van de vischcoopers hem sal vervoorderen voortaen in riemen te snyden eenigen visch genaempt colen, omme die voor aberdaen te vercoopen. *Stadsarch. Bergen-op-Zoom, Resol.* nr. 34, *Vergad.* 17 sept. 1621. De magistraet onderricht dat de vischcoopers hen vervoorderen, tegens het oude gebruyck, de colen te snyden eñ, alsoo te prepareren als oft abberdaen ware, eñ die te weecken eñ oock voor abberdaen te vercoopen, waer [waerdoor] de gemeente wordt bedrogen, verbieden dat de vischcoopers egeen colen sullen mogen snyden oft weecken, maer deselve geheel eñ ongeweeckt moeten vercoopen. *Ib. Verg.* 10 juli 1625 (Cuypers v. V.).

COOL, zn., mv. coolen. *Peulvrucht*, *kool*, fr. *plante légumineuse*, *chou*. Kil. Kool/koole. *Caulis brassica*. K. *auct. Chou*. Gekrolde kool. *Chou crespé, crespu*. Cabuys kool. *chou cabu*. Adr. Junius meldt nog: de Savoysche kole, de bloemkole en de groote roode kool. Lat. *caulae*. || *Ortus ibidem* [*nl.* te Assche] *retro jacens, in quo caulae excoluntur* 1310. A. WAUTERS, *Environs* I xvj. — Arnaud de Villeneuve meldt slechts drie soorten van koolen in Frankrijk in de 13de eeuw, de groene, de witte en de krulkool. *Vie privée des Français* I 179.

COOLBERNER (Coelbernder, coelberdere, ook COOLMAKER en COOLDER. *Houtskolenbrander*, fr. *charbonnier, celui qui fait du charbon de bois.* || Die coelbernders selen huer cuylen moeten maken tusschen tsestich eñ vierentsestich voeten wyt beneden aen den gront, eñ niet meer noch min verliesende als zy selen wesen vive voeten hooge in wydden tusschen twelfve eñ vierthiene voeten, eñ vandair voert opweerts ghaende vervolgende tot bovenuuyt in der hoeghden van eenen schachte, lanck zynde tusschen ellif eñ tweelliff voeten. *Kb. v. Soniënbosch* 1460 a. 55. *It. Rekenk. v. Brab.* reg. 136 fol. 303 v°. 18 juli 1513; en reg. 138 fol. 247 v°. 15 dec. 1533.

COOLBRANT, zn. m. Het is ons niet mogelijk te bepalen welke hoeveelheid kolen hierdoor bedoeld werd. || De coelschudders en selen in colen ofte houte dairaff [*nl.* van het ontladen] niet meer hebben dan van elcken wagen colen eenen coelbrant. *Kb. v. Soniën* 1460 a. 84.

COOLCUIL (Coelcuyl), zn. m. *Houtskolenkuil*, fr. *fosse à brûler le bois pour en faire des charbons.* || Alst geboeren zal den wouwmeestere oft zynen stedehoudere eñ coopluden,.. te trecken op Zoniën, om velgen, speeken, coelcuylen oft andere dingen te visenteren,.. *Kb. v. Soniën* 1460 a. 22.

COOLMAN (Kuelman), zn. m. *Warmoezier*, fr. *maraîcher*. || Dat deken en Kapittel hebben vergund aan ieder „plueger" één vat hennepzaad... en aan ieder „Kuelman" een half vat te zaaien, (¹) (Een „plueger" is een boer; een „koolman" is eigenlijk een warmoessenier, die een „koolhof", een moestuin bebouwt, doch ook kleine boer). FRANQUINET, *Kapittel* 196 (1424).

COOLMETER (Coelmeeter), COOLSCHUDDER (Coelscudder), zn. *Houtskolenmeter en terens kolendrager, lader en ontlader in Soniënbosch*, fr. *mesureur de charbons de bois dans la forêt de Soigne, et, en même temps, porteur, chargeur et déchargeur*. Kil. Kolenberner/kolenman. *Carbonarius*. || Item, selen zyn acht geswooren coelmeeters, die welcke gesedt zelen wordden bij den wouwmeestere, bij advijse van den gesworenen cooplnyden, eñ ter presentien van denzelven hueren eedt doen eenen ijegelijcken zijne rechte mate te geven, alsoet behoort [elke zak moest ½ mud inhouden]. *Kb. v. Soniën* 1460 a. 77, 84. Item, van ontladene die colen, daer men meer dan te vier steden ontlaeden moet, sal men den coelscudders oft meeters geven van elcker cuylen de weerde van twee oude grooten. Item, om die colen van den wagenen te settene oft uuyt te scuddene, sal men geven van elcker cuylen de weerde van eenen ouden grooten. *Ib.* a. 82. *It. Rekenk. v. Brab.* reg. 135 fol 226, ord. 1491 a. 16.

COOLPROEVER (C—ou—), zn. *Steenkolenkeurders*, fr. *experts des charbons de terre.* || Voort sullen deken eñ ghezwoornen kyesen vive coolprouvers int voors. ambacht, omme der cooplieder goed te prouvene van smedecolen eñ dat te waerdeerne up huerlieder eedt, omme elken tsine te ghevene, coepen eñ vercoepene, van binnen eñ van buten. Voert hebben de voors. deken eñ de vive coolprouvers van elken groeten scepecolen een mudde colen. *K. smedersamb. te Gent*, 15 E., *Messager* 1875, blz. 423, *it.* 412.

COOLSCHUDDER. Zie COOLBRANT, en COOLMETER.

COOP, zn. m. In verschillige beteekenissen. 1) *Verkoop*, *verkooping*, fr. *vente*. || Kennesse van coope van huusen ofte erfven, inschelycx belastinghe van renten,.. ghepasseert alleenlic voor scepenen... en genereert gheen recht reel,.. dan naer dat dezelve coop ofte belastinghe kennelic gemaect is den landtheere. *C. v. Gent* VI 1. *It. C. v. Antw.* 1545, VII 30. 34. VIII 48. *C. v. Loven* X 28; *C. v. Auden.* 2de d. 123.

2) *Aankoopsprijs*, fr. *prix d'achat.* || Een calengierdere moet voldoen den coop, eñ alle tgene dat de coopere schuldich was van doene, gelyck in den iersten coop [*nl.* verkoop] was bevorwaert eñ ondersproken. *C. v. Antw.* 1545, VII 20. *C. v. Roesselaar* XV 5. Dat oock... de cooper eñ vercooper gehouden eñ schuldich sijn... onder hennen eedt te verclei-rene den deuchdelijcken coop, met goedtspenninck, lijffcoop eñ appendentien. *C. v. d. Kiel* VIII 8. — Sonder coop. *Om niet*, *uit gunst of genade*, fr. *gratuitement*, *par faveur ou de grâce.* || Vort, up haren eet [*nl.* de nieuwe broeders of zusters]: so wie comt sonder coep in sente Janshuus, al dat goet dat sy ebben, eñ sowaer dat gheleghen es, heist herve ofte ander goet, olte sowat hemlieden versterven mach, alsoe die besegheden brief verclaert, bringhen sullen sente Janshuuswaert, eñ daeraf haren noo'durft nemen al soe langhe als sij leven. Eñ sij en moghent niement gheven buten den voors. huus, maghen no vrienden. DE POTTER, *Second cart.* 112, *Regl.* 1404.

3) Heerlijcke coop. In het leenrecht. *In 't algemeen, overgang van een leen door verkoop, ruiling, schenking, erfmaking, erfenis; in 't bijzonder, in geval van verkoop* (vertierlijcke coop), *en dan ook het recht door den leenman aan den heer*

uit dien hoofde verschuldigd, fr. (*en droit féodal*) *en général*, *mutation d'un fief par vente*, *échange*, *donation*, *legs*, *succession; en particulier*, *en cas de vente*, *et alors aussi le droit dû*, *de ce chef*, *par le feudataire au seigneur*. || Dat mallijc van ons sal hebben eñ heffen sine hareghewade eñ sine coepe, die hem moeghen ghevallen van sinen mannen die hem zonderlinghe toebehoeren. *Oork.* 19 juli 1295. Men heeft t'Zanthoven geüseert, dat een man mach nutgeven sijne leene terven, sonder godspenninck of palmslach, eñ dat es van weerden sonder coop te geldene. *C. leenh. v. Santhoven* a. 19. Nochtans, indien tzelve derde vercocht wierde ofte veralieneert. zal den overheere moeten hebben den heerlycken coop eñ t'ghone hem meer is toecommende. *C. v. Aalst* XXII 10. Al gave een man sijn kinderen... eenighe erfven,.. daer en sal men gheen koop af ghelden noch daertoe pontpenninghen. *C. Sint-Geertruiden-Nijvel* II 15. Eerst, zo haudt mer Baudewijn van mijnen voorn. gheduchten heere in leene theerscip van Lovendeghem, daer hy heeft eñ vermach middele [?] justicie, put eñ galghe, eenen bailliu te stellene, een vul hof van mannen hebbende, te wetene zes manscepen te vullen coepe, drie manscepen te alven coepe, eñ elleve ter beste vromen, eñ een ter eender paer nieuwer hantscoen. DE PR. en BR. III. *Lovendeghem* 20. — Dootcoop, sterfcoop, versterfelijcke coop, versterfenis. *Overgangsrecht bij afsterven*, fr. *droit de mutation en cas de décès*. || Van elker name die sal staen in den erfbrief van desen lande, so sal men ghelden, van der name, te cope, te wissele eñ ter verstervenessen iiii d., si eñ hare afcomende. *Oork.* 1259, *Saaftingen*. Hannin Blankard eñ Heilewijf zijn wijf, zijn worden erfelike chensers Jacops van der Lanterne van desen vorseiden lande, omme XII s. eñ enen capoen sjaers,.. eñ coep eñ versterefnesse alst ghevalt, telken metten chense van enen jare. *Oork.* 29 juni 1269, *Schep. v. het Vrije. It.* 14 nov. 1271. Dat dat selve lant,.. blift ter selver husagen eñ ter selver costumen van cope eñ van sterfcope dat eft ghestaen tote hare. *Oork. v.* 1284, *Vad. mus.* II 366. Al dit vorseide lant omme vive eñ twintich scheleghe goede Vlaemscher peneghen sjaers, te ghelden telken medewintre die erst coemt, in elc jaer, met tiene scheleghen goeder Vlaemscher peneghen ten cope eñ ter versterfnesse, alst ghevalt. *Oork.* 23 mrt 1297. Een leen.., staende te vertierliken eñ versterlfeliken coope te x lib. p., oft ter bester vromen van drien. DE PR. en BR. XXIII. *Bazel* 37. Soo wanneer de laeten, die deselve gronden competeren. commen te overlyden, syn sy schuldich voor doodcoop dobbel rente. *Auden. meng.* I 85 (1734). Zie ook DOOTCOOP, *Glossarium* I 366. — Wandelcoop. *Overgangsrecht*, fr. (*aussi hors du droit féodal*, *et généralement parlant*) *droit de mutation*. || Al dat recht dat ter meyerien van Sente-Pieters toebehoorde.., staende te alven coope, telcken dats te doene wert, vyf ponden parisis, eñ te elken wandelcoepe thienden penninc. DIERICX, *Gends chartb.* 37, *oork. v.* 1366. Als men dat [*nl.* het leen] verandert in vreemder hant, soe betaelt men in vele plaetzen dairaf den leenheere den xx^en penninck van den coope, eñ dat heet men Wandelcoop. V. D. TAV. 202 v°. Voorts soo behooren tot den voorseyden leene diversche mannen die leenen haudende syn eñ manschepe.., die elck staen ten sterfcoope eñ wandelcoope t'eenen vollen reliefve van x ponden par, eñ xx schelen par van camerlinckgelt, eñ som de beste vrome van drijen. JAN BROECKAERT, *Overmeere* 39 (1645). Van welcke erfven heeft den voornoemden heere ter doot dubbele cheyns, eñ int verwandelen by coope den vyfthiensten penninc van dat ghelt. DE PR. en BR. IX. *Nazareth* 31; *it.* 41. Eñ daer behoort noch toe wandelcoop, van de hondert ponden zes ponden. *Ib.* X. *Astene* 20. De costen van den decrete, wandelcoop, maercghelt eñ alle andere, sullen commen tot laste van den ghedecreteerden goede. *C. v. Denderm.* 1629, V 12; *it.* XV 36. *It. C. v. Aalst* XX 36; *C. v. Waas* II 29; *C. v. Assenede* XVII 2; *C. v. Kortrijk* XV 38; *C. v. Veurne* XXI 20.

4) **Coopcoop.** Deze zonderlinge woordkoppeling biedt zich aan, en daar alleen, in de kost. v. Gent I 574: „Dit zyn de pointen daer niement af ghevryt en mach zyn,.. Eerst van sheerencheinse, van waterganghe,.. van steerfcoope, van coopcoope;" zij werd er, o. e., kwalijk begrepen en vertaald: *du droit de rachat de vente* (*ou de mutation*)- in pl. v. *du droit dû en cas de vente ou de mutation; nl. niemand hoegenaamd is vrij*, *o. e. van het recht verschuldigd alswanneer een cijns- of leengoed verkocht of overgedragen wordt.* Hetzelfde geldt voor het w. steerfcoop: *du droit de rachat mortuaire*, versta, als boven: *van het overgangsrecht bij afsterven.*

5) **De coop van Vlaenderen**, fr. *l'achat de Flandre;* of liever: *de terugkoop van Vlaanderen*, fr. *le rachat de Flandre. De oorsprong dezer uitdrukking berust op eene legende*, *volgens welke een graaf van Vlaanderen zijn graafschap met dobbelen zou verspeeld hebben tegen den graaf van Holland*, *en dat een zeker lid van de Borluut's bij de overheid der stad den terugkoop des lands zou bewerkt hebben; de belooning van dezen dienst was het bovengenaamd privilegie*, *krachtens welk men in Vlaanderen geene schattingen zou mogen stellen zonder de toestemming der stad Gent* (Mij medegedeeld door den hr Jan Broeckaert, uit de *Mémoires* van Jan d'Hollander bl. 93). || Dezelve van Ghendt vermeten hemlieden van eenen anderen ghepretendeerde previlegie, twelcke noinct in wesene en was, eñ noemen tzelve den Coop van Vlaenderen, twelke zij bij Collatien hebben willen hebben, bij denwelcken hemlieden verleent zoude wesen dat t'landt van Vlaenderen niet belast en soude moghen wesen zonder haerlieder consent, twelcke een zaecke ghevonden es niet waerachtich. DE POTTER, *Chronijcke* 149; *it.* 70. 97. DE PR. en BR. *Gent* I 411.

COOPBOECK, zn. m. *Verkoopboek*, *kohier der te verkoopene en verkochte goederen*, *lastkohier*, fr. *livre ou cahier des effets à vendre et vendus*, *cahier des charges*, *cahier de vente.* Kil. Koopbrief / koopcedel. *Perscriptio.* K. *auct. Literae pacta emptionis continentes. Lettre d'achapt.* || Anders mach men de oude cleercoopers, die goeden uuytgeroepen eñ vercocht hebbende, alleene op den coopboeck daeraff gehouden, sonder eenighe andere daginghe oft procedure daeromme te derven doene, by den amptman daervoere realick eñ *de facto*... doen executeren. *C. v. Antw.* 1545, V 14.

COOPBROOT (Coepbroet), zn. o. *Brood om te verkoopen*, *niet voor eigen gebruik*, fr. *pain pour le débit.* || Soe wie zeimelen duet tot rogghenen coepbrode, zaelsghelden x s., eñ dbroet verliesen. *Kb. v. Diest* B 102.

COOPDACH, zn. Heerlijcke coopdach. *Dag von gerechtelijke verkooping*, fr. *jour de vente judiciaire.* Kil. Koopdagh j. wtroep. *Auctio.* K. *auct. jour de vendüe.* || Naer de beschryvinghe sal

den voors. wettelick man... de roerende goedingen... doen vercoopen by heerelicke coopdaghen. *C. v. Veurne* XXV 4.

COOPELINCK, zn. *Die burger of poorter is bij koop*, fr. *celui qui est bourgeois par achat.* || Dat van nu voortan niemend, wie hij zij, van buten of van binnen, ontfanghelic wesen en sal int voors. ambacht te commene bij coope oft daerin vrij bekend wesen, hij en hebbe tselve ambacht ghedaen eñ gheleert den termeyn van drien jaren met eñ voor eenen vrijen meester van Aelst, van Mechelen, oft van eeneghen vrijen steden daer die van Aelst vrij zijn, emmer gheen coopelinc wesende. DE PR. en BR. *Aalst* III 440. *K. d. Wollewevers* 1480 a. 38.

COOPEN (Copen), bw. *Koopen*, *verkrijgen*, fr. *acheter*, *acquérir.* 1) Een wijf. *Trouwen, huwen. Het ten huwelijk verkrijgen der jonge dochter werd in de oudste tijden aanzien als een koop, de bruidegom* kocht *haar van den vader voor zekeren afgesproken prijs, zooals het in den beginne ook het gebruik was bij de Grieken en de Romeinen* (Grimm V 327 4), en *Rechtsalterthümer* 421 en vlg.) *ein weib kaufen;* Lexer: ein wip koufen, *heiraten*, I 1694; Noordewier blz. 176, fr. *acheter une femme*, *se marier. L'obtention d'une jeune fille en mariage constituait, dans les temps les plus reculés, un marché; le fiancé l'achetait du père moyennant certain prix convenu, comme c'était aussi, dans le principe, la coutume chez les Grecs et les Romains.* || We eyne taartse vrouwe bij sijn gecoght wijf set in sijn seelfs huys,.. die solen der stat, manlic van hon, doen eynen weegh te Rochimadon. *C. v. Maastricht* 109 (1380).

2) Boeten coopen (?) || Niemen en mach copen mesdade of boeten van desen dorpe; maer wi, of yemene in onse stede, sal se gadren of doen gaderen, hen es, dat men se om danc, of in ander manieren van ons, of van yemene die in onse stede es, wort verlaten. *K. v. ter Piete* 1265 a. 58; Lat. tekst *emere forefacta vel emendas*, *id est* boeten.

COOPGOET, zn. o. *Verkregen goet*, fr. *acquêts.* || Een man mach van zijnen coopgoede doen alle tide vrome. *tRecht v. Uccle* a. 14. Eñ sij dadere toe met hande eñ met monde al dat sire toe sculdech waren te doene,.. omme... Sijmoene van Hale derin te hervene eñ te goedene alse in sijn wettelike coepgoet. DE POTTER, *Petit cart.* 32 (1323). *Id. Second cart.* 97. Eñ wasser N., wettelic in verghift, gheherft eñ ghegoedt alse in der voorseyder kercken ghecochte eñ ghecreghene coopgoed. DIERICX, *Gends chartb.* 196 (1415).

COOPINGEN (Copingen), zn. mv. Smale coopingen. *Kleine koopwaren*, *eetwaren*, fr. *menues denrées.* || Vorecoepere van coerne, van vesche, eñ van alrehande smaelre copinghen eñ dinghen dier men leeft, en suelen vor den onderen niet coepen, noch nieman te haren behoef, op ene pene van ix s., die si verbueren alse dicke alsijt breken. *Kb. v. Diest* A 39.

COOPCLOCK, zn. *Marktklok*, *het bepaalde uur van het begin der markten aankondigend*, fr. *cloche annonçant l'ouverture des marchés.* || Den costre van Senter-Claes mach men geven van der coepclocken te ludenne, vijf scellinge grote tsjaers. *Belg. mus.* VII 106, *Jaerwedden* 1359. Zie Henne et Wauters III 109.

COOPLANT, zn. o. *Gekocht land*, fr. *terre achetée*, *acquise*, *acquêt.* || De reste sal ghehouden wesen voor cooplant eñ gheconquesteerde erfve. *C. v. Veurne* IV 4, *it.* XI 19, XII 3, XIII 3. 4. 5.

COOPLIJCKEN (Coepl—), bw. *Te koop bieden*, fr. *offrir en vente* (?). || Alle ghescorde wolle, die men coept ofte coepliict, moet ghescort siin gheliic. — Alle verlesene wolle, die men vercoept of coepliict, moet gheliic siin onder eñ boven. — Wie tiitwolle of peelwolle vercochte of coepliicte, daer men lamwolle onder vonde, die lamwolle ware verbort. — Vort, en mach niemen tsaterdaghes wolle vercopen ochte coepliicken dan op den marct, buten husen. — Wie stucken vercoepen wille, die en maghet niet vercoepen buten siere herberghen, en si int lakenhuus striipte bi den striipten ligghende eñ pleyn bi den pleynen ligghende; wies anders coepliicte ochte vercochte, verborde ij lib. van elken ellen. *K. Lakengilde Mechelen* 1331—1333, a. 6. 7. 10. 11. 99.

COOPMAN, zn. Zooals thans *koopman*, fr. *marchand.* Wij stippen dit woord aan, om te vermelden, ten eerste, dat de echte vorm sedert de vroegste tijden overging in COMAN, COEMAN, COMMAN, 't welk Raepsaet, *Œuvres* V 347, verleidde om zich af te vragen, „na het lezen, wel te verstaan, van *ce bon sire de Joinville's Histoire de saint Louis*": of er geen zeker Moldavisch volk door bedoeld werd met name Coumains of Comans? Voorzeker eene etymologische aardigheid, doch niet alleenstaande onder onze hedendaagsche geschiedschrijvers; ten tweede, dat Coopman of Coman oudtijds synoniem waren van *burger* of *poorter*, om de reden dat de kooplieden in de opkomende steden als de eerste stand golden. Zie Lexer I 1696; Grimm V 338; Raepsaet *l. d.*; A. Wauters, *Libertés communales* 266. — Cooplieden (C—luden, —luyden) van Soniënbosch. *Deze zoogenaamde kooplieden, of rechters, ten getalle van twaalf, vormden de rechtbank der vorsterij, hadden kennis van alle geschillen en overtredingen aangaande de bosschen van den vorst, en voerden het bestuur over de houtveilingen en het weiderecht, in het woud, onder het voorzitterschap van den Woudmeester. Onze kooplieden werden later vervangen door zeven rechtsgeleerden; zij zetelden vooreerst te Woluwe, naderhand te Brussel, op het Broodhuis. Hun eerste wetboek dagteekende van den jare* 1371. *In eene oork. v.* 1491 *a.* 3, *worden zij ook geheeten Richters van den woudrechte* (*Rekenk. v. Brab.* reg. 135 fol. 224. (A. Wauters, *Environs* III 372, en *keurboek van* 1460). *Dans une ordonnance de* 1491, *a.* 3, *on les appelle aussi juges du droit forestier.* || Dat voertaen die wouwmeestere eñ geswoorene coopluyden, tot drien tyden tsjaers,.. houden zullen huere goudaigen oft jaergedinghen, tot Woluen in de banck, eñ aldaer van allen zaken tot huere kennissen behoorende, beyde aengaende der heerlycheyt van mynen geneden heere, eñ oick tusschen partyen, recht doen, alzoe dat behoort eñ gewoenlyck is te geschiene. *Kb. v. Soniënbosch* 1460 a. 1; *it.* 2. 8. 10 en *passim.* Dat insgelics, soe wanneer het noot gebueren sal te versiene opten stuck eñ officie van geswoeren coopman van den voirs. woude van Zonien, sullen die voirs. rentmeester eñ woudmeester zamentlic daertoe stellen eñ committeren persoenen notable eñ daertoe nut en bequaem wesende. *Rekenk. v. Brab.* reg. 138 fol. 51 v°. 10 febr. 1530. Goede pointen.., die redenlic sin eñ lovelic allen goeden lieden eñ allen comannen. *Oork.* 27 oct. 1280, *Vad. mus.* II 359. Negheen coeman die lakene varwet... Coeman die sinen eedt niet ne dade... — Van coemanne van wullen. Soe wie die coeman es van wulle... *C. v. Gent*

I 489, *Gr. ch. v.* 1297, a. 139. 140. Eñ maer I oft II ten meesten en moghen comen over eene kavelinge, die de comanne bidden daertoe te comene. Eñ zamecopere,.. en selen negheene stoope... senden op de scepe noch elwaer aen den coman ocht aen sijn boden omme wijn, het en ware bi beheete des comans. *Kb. v. Antw.* 35. 36. Dat geen samecopere en sal leyden meer dan enen coeman op de halle, het en ware dat een coman quame, eñ syn kint met hem, ocht sijn knape, op 1 boete van v s. groten out. *K. Lakeng. Brussel* 1365 a. 4. So wat comanne die compt op de halle a. 19. Daer zal die coman wochten zijns ghelts. *Kb. v. Diest* B 43.

COOPMANSGULDE(N), —GILDE (Coepmanne(n)gulde, coemannengulde, commansgulden, comannengilde te Gent en te Audenarde; te Sint-Truiden COEMANGREVE-GULDEN, koumangrevengulden). zn. o. *Koopmansgild, —gilde, inz. en bij uitstek het ambacht der lakenweverij of nering des lakenhandels; ook de poorterij*, fr. *gilde des marchands, partic. et par excellence, le métier de la fabrication du drap ou du commerce de la draperie; aussi la bourgeoisie ou* poorterij. — *Te Brussel wordt het ons voorgesteld als eene klas tusschen de Geslachten en de Ambachten, — waarin ook opgenomen werden de patriciers die de lakenweverij en den lakenhandel in 't groot dreven, en toenmaals daardoor niet te kort deden aan hunnen adel, en de eenvoudige burgers, welke in staat waren een merkelijk inkomgeld te betalen en ophielden handwerkers of kleinhandelaars te wezen* (Henne et Wauters I 49). — *Te Sint-Truiden voerde de hoofdman van het gild den titel van greve — grave, graaf, comes mercatorum — en moest onder de aanzienlijkste, geen ambacht uitoefenende poorters, gekozen worden* (Piot, *Cart.* I 433 (1348). — „*De notablen van der stede waren toentijds die welhebbende poorters van hoorye, zoo edele als onedele, welke in de coemannen- of coepmannen-gulde waren geschreven, en geen werkelijk deel maekten van eene bedrijvende neeringe of ambacht. — Te Gent werd ook doorgaends deze gulde, bij uitnemendheid, de poorterij genaemd...*" *Belg. mus.* II 293 (2), D. J. Van der Meersch, *sGraven raedkamer.* — *Volgens een octrooi d. d.* 21 *juli* 1284, *bestond er, sedert zeer oude tijden, te Audenarde eene Coemannengulde, in hetwelk geen spraak meer is van lakenhandel, maar alleenlijk van* p o o r t e r i j; „*in welc gulde men ghewone es gheweest tontfane poorters ende poortessen van onser stede, die poorters of poortessen waeren bij ghiften van onsen voorsaten, van der Wet, of bij gheboorten, ende anders gheen personen, eñ die te registrerne in eenen bouc of registre... ghenaemt den Ghuldebouc.*" *Auden. meng.* II 486 (*Vergelijk het Antwerpsch Guldeboek, eigenlijk Poortersboek, C. v. Antw.* 1545 blz. 378). Zie *Glossarium* I 542, GULDEBOECK. || Alle poorters van de stede eñ van den gulde, dat men hiet Commansgulden. DE POTTER, *Chron.* 3, *sub anno* 1275. Niemene van der ghemeenten van Ghend, no van den ommesaten die buten coepmannegulde syn, moghen coepen buten schependomme van Ghend wulle. *C. v. Gent, Gr. ch. v.* 1297 a. 138. Van den regimente der lakenmekeren, te wetene, van der coeman geene [*l.* coemangreve] — gulden, is ons meyninge eñ bevelen dat dat staen sal eñ bliven na alle der formen eñ manieren dat dat te staen plach... PIOT, *Cart.* II 172 (18 nov. 1404 a. 12). Item, so willen wii eñ willcoeren dat dat regiment van den lakengulde yn onser stat van Senttruden, geheyten Koumangrevengulde, gehouden eñ geregeirt sal werden in alle der formen eñ manieren also sij van ouden tijden gehouden eñ geregeirt is geweest. *Ib.* 209 (10 juni 1417 a. 11). Daertoe reden den Congrave (d. i. de *comans-* of *comesgrave, comes mercatorum*) met syne guldebroeders hem [*nl.* den *bisschop*] oock ter voers. plaetsen te ghemoet, sterck wesende ontrent 60 perden. Eñ Commegrave vuerde den stannart en alles met goeder orden eñ sonder confusie. KEMPENEERS, *Montenaken* II 65 (a), *Blijde Inkomste van Ernest van Beijeren, op den* 5 *meert* 1582. Zie ook COOPMAN.

COOPMANSCHAP (Comenscap, commenscap, comescap), zn. v. 1) *Overeenkomst*, fr. *convention, contrat, transaction.* || Overmits eenre wettigher comenscap die tusschen hen gesciet es. BETS, *Oplinter* 267 (1390). tAudenaerde es de costume dat alle coopmanschepe in taveernen ofte herberghen gedaen, gerevoceert moghen zyn binnen xxiiij hueren. *C. v. Auden.* 2de d. 266 (c. 1590). Alle contracten eñ koopmanschappen die... ghedaen worden. *C. v. Brussel* 1606 a. 157; Christijn *Omnes contractus et mercaturae*... Niemandt en magh by eenighe voorwaerde, contract, coopmanschap oft conventie vercrijghen ervelijckheyt in eenighe onroerelijcke oft ervelijcke goeden,.. 't en sy... *C. stad Mechelen* VII 1; Nannius *Nemo, sive emptione, sive pactione, sive quacumque specie conventionis, jus*...

2) *Handel, verkoop van waren*, fr. *trafic, débit de marchandises.* || Zoe wij inhibicien worpt off doet werpen van laicken, schult [*l.* laickenschult] off van commenscappen, die sal metter sonnensciene die stadt ruijmen, op zijnen voet. PIOT, *Cart.* II 15, *K. v.* 1366 a. 71. Alrande comenscap die men van des dijsdaeghs none tote naesten goedensdaghe savons te Dyest drijft, sal men betalen dies selfs goedensdaeghs metter zonnen, daer en si ander dag ghegheven. — Van anderen comenscapen, die men alle andere daghe drijft, sal men ghelden metter zonnen, op eene pene van xx s. *Kb. v. Diest* A 38. Soe wie enich comescap dede, omme den here zinen tol eñ der stad hoer assise tontreckene. *Ib.* B 10. Item, alle die ghene die tapisseryen oft leghwerck coopen, vercoopen oft anderssins comenscap doen, oft oeck van wolle, vlocken, garen oft dyer gelijcke. *K. Legwerkersamb. te Diest* 11 mei 1540, a. 2.

3) *Koop*, fr. *marché, vente.* || Soe wanneer enige chijsgoede vercocht selen zijn oft worden, soe selen cooper eñ vercooper beijde, terstont als die comenscap geschiet es, moeten comen by den rentmeester. *Rekenk. v. Brab.* reg. 136 fol. 181 v°., *Ord.* 1549 a. 4. Oft 't gebeurde dat iemant eenige goeden te deser stadts rechte gelegen, met andere goeden het naederschap onderworpen zynde, tsamen met eender koopmanschap cochte. *C. v. Brussel* 1606 a. 230; Christijn *unica emptione.*

4) Zoo als thans, *koopwaren in 't algemeen, eetwaren*, enz., fr. *marchandises en général, denrées*, etc. || Eñ was men sculdech van dienst eñ van comenscape x lb. *Oork.* 10 aug. 1298. Deghene die eenige provande, victualie oft koopmanschap binnen Brussel des vrydaghs te koope brenghen. *C. v. Brussel* 1606 a. 88; Christijn *edulia, victum aliasve merces*...

5) *Allerlei kleine houten voorwerpen tot keukengerief*, fr. *toute sorte de menus objets de bois à l'usage de la cuisine.* || Sautkisten, peperdoosen, voncklaijen, muijsevallen, pollepelen, houte schotelen eñ meer andere specien begrepen onder hetgene bij de ambachthouders van alle tyden genoempt wort comerschap. *Stadsarch. Diest, Proces houtbrekers* § *stoeldraaiers* 1705.

COOPMANSCHAPPEN, ow. *Handel drijven*,

fr. *trafiquer*. Kil. Koopmanschappen / koopschappen. *Mercari*, *negotiari*,.. || Die rechten verbieden dat men niet vercopen en sal erve oft goet dat in questien van gedinge staet onbeslicht; eñ al worde dat gedaen, nochtans soude dat proces eñ gedinge zijnen ganc hebben als oft dat goet niet vercocht en waire, eñ de sentencie dairop gegeven soude hebben huer effect. eñ cooper eñ vercooper die, wetens, dairaf gecomanscapt hadden, souden dat beteren. V. D TAV. 187. Alsoo deselve Andries metten voirscr. Willem gecomanscapt heeft, hem vercoopende wolle voir hondert gulden,.. *Id.* 285 v°.

COOPMANSGEWIJS, COOPMANSCHAPSGEWIJSE, 1) *Bij wijze van koophandel*, *om handel te drijven*, fr. *dans un but de commerce*. || Alsoo onse ondersaten van desen onsen Nederlanden coopmansgewijse handelende eñ frequenterende in den coninckrijcke eñ lande van Engelandt, hen daghelijckx lancx soo meer bevinden onbehoorlijcken belast eñ beswaert in denselven coninckrijcke met nieuwe imposten eñ andere onbehoorlijcke exactien,.. *Pl. v. Brab.* 30 mei 1564; I 281.

2) *In 't groot*, *bij groote hoeveelheden*, fr. *en gros*, *par grandes quantités*. || Op de woensdaechsche rolle commen, voor borgemeester oft sijne gecommitteerde, saecken van bier, broot eñ andere eetwaeren int cleyne eñ niet coopmanschapsgewijse vercocht *C. v. Antw comp* V, *i*, 40. Maer soo verre de quantiteyt meerder is dan van een half last eñ ses sacken, als boven, eñ alsoo koopmansgewijs vervoert ofte verschipt wordt naer de steden van Ghendt eñ Brugge,.. *Pl. v Vl.* 18 febr. 1702 a. 160; VI 1014 (*O.-P.-B. autr.* I 165). *Ib* I 372. [*par forme de marchandise en gros*, zegt de fransche tekt].

COOPMANSGOET, zn. 1) *Koopwaar*, fr. *marchandise*. || Een pijpe coopmansguede viii gr *Watertol* 1550. Dat die supplianten souden mogen gebruycken het recht van den stapel van de peerden wesende coopmansgoedt [*nl.* bestemd om verkocht te worden], komende uuyt landen niet wesende onder de gehoorsaemheyt van Sijne Majesteyt. *Stapel te Diest*, O. 1 aug. 1656. Cooper eñ vercooper in voluntaire vercoopinghe,.. zoowel van meuble als immeuble, 't zy van coopmansgoet, 't zy van coorne, saet oft ander ware, niet uutghesteken, zyn ghehauden te volcommen haerlieder contract. *C. v. Auden.* x 1. Men mach gheene renten coopen met ware oft coopmanschepe,.. ten ware deselve ware oft coopmansgoet hadde gheweest gheëstimeert ten justen pryse naer ghemeenen maertganck. *Ib.* xi 5.

2) *Deugdelijke waar*; *loffelijk werk*, fr. *de bonne marchandise*; *de l'ouvrage louable* || Dat coemansgoet altoes gave eñ goet sculdich es te sine. *K. Lakeng Mechelen* 1331 a. 1. Dis [dies] moet hy meest leveren dobbele [*nl.* arduun] al Brueselsche mate, goet, ghemeen reyn coopmansgoet, aldergheusten [—ghevsten, —gaafsten?] arduun. *Auden. menq.* II 30 (1510). Item, tfermeres [fermeture?] daerthoe dienende [*nl.* tot „twee pylaeren metten bassementen eñ coronementen"] te zesse schel. par. den voet, eñ al Brueselschen voet, wel ghestoetvoucht, wel ghewynckelhaect, wel ghelegant [?], wel ghesteert, vry coopmansgoet. *Ib.* 31.

COOPSCHAT, zn m. 1) *Koopprijs*, fr. *prix d'achat*. || Midts in deele te brynghene tusschen alle de kinderen,.. den coopschat, zulck als die leenen ofte leen ghecocht hebben gheweest. *C. v. Auden. Cah. prim.* (stad). VI 16. *It. C. v. Gent*, II 556; *C. stad Brugge* III 1; *C. v. Belle* VII 3. 10. 11; *C. v. Cassel* 57. 59. 234, en andere meer.

2) **Gemein coopschat.** *Maatschappelijk kapitaal*, fr. *capital social*. || Wordde iement van den geselscape doof, kynts, oft uuyten sijnne, soe selen hem zijn andere medegesellen verwerven aen den richter eenen curateur; eñ dairtegen zelen zy doen rekenen participatie eñ sceydinge van den gemeynen coopscatte eñ goede, want anders soude die gemeynsaemheit duerende blijven tot dat alsoe gedaen eñ gesceyden wordde. V. D. TAV. 211.

COOPVAERDERIJ, zn. *Koopvaardij*, fr. *commerce maritime*. || Zegghende tselve niet doenelick te wesen, tenware met totale ruyne der visscherye eñ coopvaerderye, twelcke de pilaren zyn daer dese landen up rustende zijn. PIOT, *Chron.* 380. *It. Pl. v. Vl.* I 386 a. 4.

COOPVRACHT, zn. *Vracht*, *last van koopwaren*, fr. *charge*, *fardeau de marchandises*. || Dat niemant op eenighe der zondaghen, hoogtyden... moghen.., of arbeydelycke coopvrachten bestaen te vueren. *Pl. v. Brab.* I 58 a. 1; *it.* III 154.

COORNEN (Coernen), bw. De duiven. *Die voeden*, fr. *nourrir* (*les pigeons*). || Van de bate van den duufhuuse sal Jan de heelt hebben eñ de pachter dander heelt, dies sal de pachtere de duven voeden eñ coernen. DE PR. EN BR. *Bekroonde verhandeling over Nazareth*, 28, *pacht v.* 6 febr 1410. Item, sal hij [*nl.* de pachter] hebben de helft van den jonghen duven, eñ dalmoesenier dander helft; dies moet se de pachter coernen den winter. *Ib.* IX *De Pinte*, 11 (15 sept. 1430).

COP, zn. m. In de volgende beteekenissen. 1) *Bovenste gedeelte van het hoofd*, *schedel*, *bekkeneel*, fr. *partie supérieure de la tête*, *crâne*. Kil Kop / bekkeneel. *Calva* || Eeneghe surgiens zegghen dat, zo wat quetsueren ghevalt van den neuse upwaert, dat dat sculdich es ghereputeert te zine over hooftwonde. Andere zegghen dat, in zo wat quetsueren dat den cop van den hoofde ghequetst, bevaen ofte ghewond wart, dat dat hooftwonde es, eñ niet anders. *C v. Aalst* 474 a. 1.

2) *Graanmaat*. fr. *mesure de grain*. || Welcke voors. rente draecht xxiij lb. xi sch. iij d. o. gr. parisis, iii^c cappoenen, xliij hoenderen, ij cop evenen DE PR en BR. V. *Gijzenzele* 19 (1454) Ten zelven leene behoort elf aelsteren coorens, dry coppen ellef aelsters evene, dry coppen rotsche mate. *Ib. Bottelare* 7 (1629).

3) *Biermaat te Brussel*, fr. *mesure de bière à Bruxelles* || I hellingvat behelst 1 gelte en $^1/_2$ waelpot, of 2 koppen. *C v. Brussel*, *Maten*. Dat hellincvat maect twee coppe. *Belg. mus.* IV 261 (c 1375) De proviseurs.. des godshuizes van Terarken beloven erfeleke eñ euweleke den crancken des goedshuus vorseit.. te ghevene eñ te deelne elken zieken vors. drie coppe biers de weke, den cop om drie penninghe, eñ elken zieken een hemde tsjars, eñ elc twintech mudde colen int ghemeine. *Godsh. Brussel*, lade B 174 (13?9).

4) *Drinkschaal*, fr. *coupe à boire*. Kil. Kop / drinck kop *Cupa*, *patera*, *scyphus*,.. *gal. coupe*. || Een silveren drinckstuck, t'zy cop, schale oft croes. *C. v. Antw.* 1582, t. 41 a. 103.

COPER (Cooper), zn. v. *Koper*, fr. *cuivre*. Kil. Koper. *Cuprum* || *Currus vel navis ferens cuprum*. — De waghene ofte scip bringhende copere. *Tol v. Ayshove* 1199, WARNKÖNIG en GHELDOLF, *Gand* 236; DE PR. en BR. *Gent* II 569. *Lastum cupri*. — *Millenum stanni vel cupri*. *Tol te Damme* 1252. Elke mese copers ij d. Lov. *Tol te Mechelen* 1391 a. 85. Cooper is elck hondert geëvt op ij lb. gr. Vls *Schatting* 1551. De stoffe tot deselve clocke dienende, soo van root Honghers coper als Ingels blocksteen. DE PR. en BR. VI. *Nevele* 86 (1634).

COPER, zn. *Een zeker visch*, fr. *certain poisson*. || Dat niemen en vercoepe coper noch ghebbe over salm, hij en setter een zwert vaenken bij. DE VLAMINCK, *Vgb*. 85 (15de E.).

COPERCKEL (Caperkel, capelkere), zn. o. *Omslag*, *band van een boek of register*, fr. *couverture*, *reliure d'un livre ou registre*. Kil. Koperckel / koffertorie. *Operculum*, *vulgo cooperculum*. || Betaelt Peeteren van Geldorp, boeckvercoopere, voor een horne caperkel [*var.* capelkere], eñ van dese minute te binden. *Stadsarch. Breda*, *reken*. 1 jan., 1566/67, fol. 73; *it*. fol. 92 v° (Cuypers v. V.).

COPERROOSE (Cooperroose), zn. *Koperrood*, fr. *couperose*. Kil. Koperroose / Koperwater. *Chalcantum*, *vitriolum*... || Cooperroose. 1 pijpe vi gro. — 1 ame oft tonne ij gro. *Watertol* 1550. Cooperroose. Een pijpe van iij amen geëvt iiij lb. Een ame nae advt. *Schatting* 1551.

COPIE, zn. Eene munt? || Drie mudde slechs bruens rogs sjaers erfs pachts.., te vergheldene eñ jaerlecx te hebbene eñ op te heffene ane onderhalve roede winnechtechs lants ., rurende van den hove van Loe buten Wstkercke; eñ op twe copien sjaers erfs sijs, int vores. hof te gheldene; eñ ligghende ane den ghemeinen wech. *Schep. v. Wstkercke buten*, *in sgreven hof v Loe*, 15 mei 1357.

COPPEL (Coppele), zn. o. 1) *Vijgenkorf*, *-mat of -mand van biezen*, fr. *cabas*. Kil. Koppele. *Copula*, *vinculum*... || *Una copula ficuum sive racemorum*. *Tol te Damme* 1252. Van elcker coppelen vijghen eñ roesijns, eenen hallinck Loevens. *Tol op de Zenne* 1436. Fruijts. 1 coppele oft iiij toppen, dairaff twee corf vijgen maken een coppele, eñ iiij toppen rozijns zijn een coppele, elcke coppele ij engelschen. *Watertol* 1550. Fruijts, als vigen, de coppele, te weten twee stucken oft vier quarteroenen, geëvt iiij s. *Schatting* 1551. *It. Brab. Yeesten* II 433.

2) *Snoer*, *koord*, *band* (aan sleutels), fr. *lien*, *cordon* (*à des clefs*). Kil. *Vinculum*, *quo aliquid copulatur sive conjungitur*. || Eerst, een coppele met zeven sluetels. Eene coppele met thien sluetels. Een coppele met zeven sluetels Een andere enz. DE POTTER, *Petit cart*. 74. 75 (1540).

3) Zooals thans *Koppel*, *koppelband*, fr. *couple*, *collier*. Kil. *auct*. Koppele *Copula*,.. *Couple*, *collier et courroye pour accoupler deux chiens*. || Soe wanneer yemant sterft uuyt den leenen [*nl* de horenleenen], soe sal die erfman daeraf verheergeweden syn leen met eenen nuwen hoerne,.. een laesse eñ twee nuwe coppelen voer syn recht L. GALESLOOT, *Inv. cour féodale* I, xxxvij (Boxhoren). Egheene... persoonen... en sullen moghen met hen leyden, passerende deur onse waranden,. eenighe honden,.. tenzij dat deselve honden in coppels oft laessen zyn. *Pl. v. Brab*. 26 febr. 1568 a. 18; II 175.

COPPELDRAYER, zn. *Koppelaar*, fr. *proxénète*. Kil. *auct*. Koppel / Koppeldraeyer *Leno*,.. *Maquereau*. || Dien afgrijselijcken Antechrist, voesterheere der moordenaers, tolleneire, coppeldrayer eñ muylstooter van alle afgoderie, buggerie, overspel, hoererie, oncuysheyt,.. DE POTTER, *Petit cart*. 139 (1593).

COPPELROEDE (ook COPPELBALCK), zn. Yseren balcken of coppelroeden. Bouwterm. *IJzeren stang ter verbinding en bevestiging van twee muren*, fr. (*construction*) *barre de fer pour relier et affermir deux murs* (?). || Dat men denzelven turre wel zal anckeren met viii ijseren balcken oft coppelroeden dweers duergaende, vervattende de dickte van [de] mueren met xvi sluetels eñ xvi ooghen, deselve coppelbancken [coppelbalcken?] met stercke stropooghen int midden ghemaect, wel treckende eñ sluytende met steercke scheersen, *enz*. DE PR. en BR. *Gent* I 500, (1580).

COPPELWEIDE, zn. *Gemeente-weide*, fr. *prairie commune*. Grimm. Koppelweide *Gemeinschaftliche weide*. || *Coppelweydam quam habemus*. *Charters d. abdij van Vorst* 1284.

COPPENGESPIN, zn. o. *Spinneweb*, *spinrag*, fr. *toile d'araignée*. || Oic en selen [*nl*. de heeren van den Raad] dat recht niet laten gecompareert oft geleken wordden den coppengespinne, dair die groote horselen eñ wormen doervliegen met crachte, eñ die cleyne eñ onvermogende vliegen eñ muggen inne verliggen eñ blyven moeten gevangen. V. D. TAV. 3 3 v°.

COPPENOLE, zn. *Eene zekere zilveren munt*, fr. *certaine monnaie d'argent*. || Philippus, Carolus, Coppennole, Lovens peeters, Bruessels ingelen in de oirloge geslaigen, die dobbel dairaff ij½ sts. *Muntwaarde in Brabant* 1493.

COPPETASSE, zn. *Drinkschaal*, *drinkbeker*, *kop*, fr. *vase à boire*, *coupe*, *tasse*. Eene ons zonderling voorkomende woordkoppeling, welke La Curne niet klaarder maakt daar hij zegt Couppe *était distingué de* tasse *qui étoit un vase plus petit*, *et de* gobelet couvert. || Zommeghe van de principale hadden flasschen met wyn mede ghebrocht. Hertoghe Mauras hadde diversche coppetassen van zelvre vergult, eñ andre vessellen van zelvre PIOT, *Chron*. 727, *sub anno* 1590.

COPPILIE, COPPILLE, zn. v. Van boomen en kreupelhout. *Houw*, fr. *coupe* (*des arbres*) *et taillis*. || Den leene volghen eñ behooren toe alle opgaende boomen, tronckboomen, haeghen, medgaders copilie ofte bladinghe onder de drie jaren,.. *C. v. Belle*, VII, 13. Den hauw, copilie eñ talie van houte beneden de drie jaeren volghen den grondt. *Ib*. X, 16. Denghenen, die deselve haeghen bestoppen sal, moghen [*l*. mach] daertoe ghebruycken de coppille van deselve haeghen, ten minsten griefve dat doenelijck wert. *C. v. Poperingen*, VI, 27.

CORDEWAEN, zn. *Leder van Cordova*, fr. *cuir de Cordoue*. Kil. Kordewaen / kordewaensch leder. *Corium Hispanicum*, *vulgo Cordubanum*. || Voirt meer, van eender balen of vate cordewaens, XII zw. torn. *Hansa-tol* 1409, Lat. tekst 1315: *pro qualibet bala alutae*. Cordewaen, een bale als een fusteynbale v½ gr. *Watertol* 1550. *Id*. geëvt ix lb. *Schatting* 1551. Van cordewaen eñ besane in corden beslegen *Rekenk. v. Brab*. 131 fol. 110. Zie ook GALOOTSEN.

CORDEWAENSCH, bn. *Van Cordova*, *Cordovisch*, fr. *de Cordoue*, *cordouan*. Cordewaensche caes, *wordt te Gent vermeld in de* 14de *eeuw*, fr. *fromage de Cordoue*, *est mentionné à Gand au* 14e *siècle*. DE PR. en BR. *Gent* III 412. — Cordewaensche vellen. *Cordovische huiden*, fr. *des cuirs de Cordoue*. || Van elken drien cordewaenschen vellen, die men binnen vercoept of verbesicht, ofte besaen, viii miten. DE VLAMINCK, *Acc*. 29.

CORDEWANIERS (Corduanire), zn. mv. *Schoenmakers van Cordovisch of fijn leder*; *zij komen voor in de akte van verzoening tusschen de geslachten en de ambachten te Brussel*, *in* 1305, fr. *cordouaniers*, *cordonniers en cuir de Cordoue ou cuir fin*; *ils figurent dans l'acte de réconciliation entre les lignages et les métiers à Bruxelles*, *en* 1305. La Curne Cordoanier: *cordonnier*. Kil. Korde-

waenier. *Calceolarius, sutor.* || Beckeren, corduanire, scoesuttren, oudescoesuttren, riembeslageren,.. *Oork.* 19 mrt. 1305, Zie ook GALOOTSEN.

CORE. Zie KEURE.

COREEL, CAREEL, zn. *Kareel, gebakken steen*, fr. *brique.* Kil. Koreel / kareel. *Later.* || Wie tgoet van der stede, tzy calcq, houdt, coreelen, steenen ghehaelt heeft... *C. v. Aalst* 226 (1415). Tusschen eenen hoven eñ eenen ghemeenen muer moet ten minsten oñderscheet eñ distinctie [*l.* distantie] syn van eenen halfven careel. *Ib.* IX 15. *It. C. v. Auden.* XIV 9, coreel. *It.* de Potter, *Chron.* 56: twintich duysent coreelen, (1531).

COREN (Coeren, coern, coorn, corn, koeren), zn. o. 1) *Graan in 't algemeen*, fr. *du grain, du bled, en général.* Kil. heeft Koren / korne. *Frumentum*,.. *triticum, far, granum.* || Die tolne van den viertalen, dat es die tolne van den corne: van tarwen, van rugghen, van gheraten, van evenen, van boenen, van erweten, van vitsen, van mestelinne, van havere. *Kleine tol te Brugge* 1289. De tue scoeve van der ouder tienden van Viane in coerne. — dat... alle deghene die coeren hebben in de prochie van Viane niet ne moghen haer coeren... van den velde porren no leeden en ne si vertient. *Oork.* 19 aug. 1288. Ombe iij mudde corens, half rogge, half tarwe. *Oork.* 4 oct. 1304. Van der corenmaten. Van alrande corne, van erwiten eñ van bonen, sal men ghelden van elken mud [*var.* mudde] te metene enen hellinck. *Tol te Diest* 1307. Van elcken hondert feertelen terwen oft rogghen, gersten, evenen, erweten, boonen, vitsen eñ van allen anderen coorne dry penn. zwartte tournoyse.. *Hansa-tol* 1409. Corenassyns... Weyt, boecweyt, rogge, garste, haver, spelte, arweyten, boonen, wicken, amelen, eeven eñ ongemalen mout. *Ord.* 22 sept. 1441. — Hart coren. *Tegenovergesteld aan het mout*, fr. *blé dur opposé au malt?* || Twee sacke haerts corens solen ghelden twee oude enghelsche, eñ drie mudden anders corens ocht mouds, solen ghelden twee oude enghelsche. *Oork. heer v. Diest*, 2 *juni* 1335. It. *Kb. v. Antw.* a. 120 hert coren. — **Oostersch coren.** *Koren uit de Baltische zee*, fr. *blé de la Baltique.* || Provisie in den raide van Brabant verleent den pachtenere van den rechte van den corenlepel ons heeren des keysers te Loeven, om op te bueren eñ tontfangen tselve recht, soewel van den Revele oft Oisterschen corene, als van anderen grane. *Rekenk. v. Brab.* reg. 138 fol. 313 v°, 16 juli 1540. — **Praterscoren** (PRETERSCOREN), zn. *Het door de eigenaars aan den oogsthoeder jaarlijks verschuldigd koren*, fr. *le grain dû annuellement au messier par les propriétaires.* || Voert behoert den voeght toe eñ ten leene: dat, sowie waeghen eñ paerde hout up het heerscap van Everghem, eñ heeft een bunre maendach-lants ofte meer, die es schuldech den voeght, mits den leene, een vul pratercoren; dats te wetene: twee rogghe scove eñ twee evene scove; eñ so wie dat min heeft dan een bunre maendach-lants, half pratercoerens, dats te wetene eenen rogghenen scoef eñ eenen hevenen scoef. *Gends charterb.* 24, *oork. v.* 1361 a. 13, *Everghem.*

2) Inz. *rogge*, fr. *partic. du seigle.* Kil. Koren / rogghe. *Secale, genus frumenti vilioris* [*nl.* dan de tarwe]. || In coren, geheiten rogge, iv sester. MERTENS en TORFS, IV 590 (1413). De mudde rogx of corens [hoogerop staat hiervoor coren alleen]. *C. v. Brussel, stat. v.* 1417. Een mudde roggen tsjaers erfpachts, goets payabels corens. *Hof v. Aert v. Zelke te Webbecum*, 23 april 1458. Op den corensulder vonden tcoren... In den iersten XI mudden coerns oft roggens. *Inv. v. d. Hulst* 1489. Erfpachte van rogghe,.. — voor elcke viertele rogghe... *C. stad Mechelen* XII 4; Nannius *frumentum.* Die tcoren oft teruwe verdiert eñ dierte daerinne maeckt, sal men gheesselen uuyter stadt, ter poerten toe, eñ voirts bannen uuyter stadt eñ quartiere van Antwerpen, op syn hoodt. *C. v. Antw.* 1545, II 29.

CORENAERT. Zie AERT 3) 4), I 40.

CORENBIJTER (Corenbitre), zn. *Korenhandelaar, graanhandelaar, ook in 't klein*, fr. *marchand de grains, de bleds, aussi en détail.* Kil. Korenbijter / korenkooper. *Frumentarius mercator.* De onteerende bet. aan dit w. ingedrukt, zal wel het gevolg van later gepleegde snoodheden geweest zijn; wij zien er aanvankelijk niet den *Dardanarius in, qui omnia coëmit, ut demum carius vendat*, den *annonae flagellator, annonae vexator*, den *opkooper; veurkooper*, van Kiliaen (en Spanoghe), den *usurier qui cache le blé, et recèle, attendant la cherté* van Adrianus Junius, hem, *die het koren bergt totten dueren tijt, van Plantijn*, kortom, niet uitsluitelijk den *opkooper*, fr. *accapareur* onzer hedendaagsche wdb. || Up sine mur lach Jan van Zeilen, corenbitre. DE PAUW, *'t Besouck* 45 (1306). Eñ de bailliu... mach met scepenen gaen ten huse van den coorenbyters, te wetene, daer men graen bij maten vercoopt, eñ... mach nemen de maten die hy daer vindt, eñ doen se ycken. *C. v. Aalst* 402 (1578).

CORENBLOEM. Zie onder LAKEN.

CORENHOEDER (Cornehuedere), zn. m. *Oogsthoeder (prater, preter)*, fr. *messier.* || Den cornehuedere oec, oft den praetere, sijn wi sculdech jaerlijcs te confirmeerne eñ te ghestaghene [gestadigen] beide te ghadere, ofte onse cnapen van onsent halven, alsen die van den dorpe hebben ghecoren. *Oork.* 19 juni 1295. Zie PRATER.

CORENHUIS (Corenhuus, coernhuus, cornhuis, coorenhuys, corenhuys), zn. o. *Korenhal*, fr. *halle aux bleds.* || Tusscen dlakenhuus eñ dcorenhuus. *Brab. Yeesten* I 747 (1311). Dlakenhuys van Zichene, metten kelren onder broethuus eñ onder coernhuus, metten sulren boven in die selve huyse. *Deeling v. Diest, Van den tolle*, (1337). Buten den cornhuise. *Kb. v. Diest* A 61. Deken eñ ghezwoorne van den coorenhuyse — ter merckt ofte corenhuyse. *C. v. Aalst* III 3. 4.

CORENCOOP (C—coep, coorencoop), zn. m. Naer den corencoop. *Naar den loopenden prijs van het koren* (naar welken men nl. den prijs van het bier en het gewicht van het brood bepaalde, fr. *selon le prix courant du grain (d'après lequel on fixait le prix de la bière et le poids du pain).* Men zie, voor het brood, eene dergelijke verordening in de kost. van het Proossche, I 344, en Rembry I 361. || Dit es die ordinancie van den biere, dewelke men veranderen zal moghen van elken veerdel jaers te veerdel jaers, nae den corencoep. *Kb. v. Diest.* B 82. 't Ghewichte van den broode, eñ hoe men dat meerdert eñ mindert naer den coorencoop, staet hiernaer in dordonnantie van den backers. *C. v. Aalst* 410 (1578). Vgl. LANTCOOP.

CORENRAPER (Cooreraper), zn. *Nalezer van korenaren*, fr. *glaneur.* || Nopende de cooreraperа. Men verbiet een yeghelyc te gaderen ofte coorne te rapene up der lieden landt voor anderstont dat de vruchten van den velde zijn. *C. stad Brugge* I 217 (1552 a. 12).

CORENTEN, zn. mv. *Krenten*, fr. *raisins de Corinthe.* Kil. App. Corinten. *Leptorages, uvae corinthiacae:* || Corenten, 1 pijpe, acht gro. — een ocxhoot, vj gro. — De corenten comen gemeynlick in booten van omtrent iiij amen, xij gro. — een hondert, twee gro. *Watertol* 1550. Corenten, eenen sack, geëvt xxx s. Vls. — een pijpe, vj lb. — een oxhoot eñ in booten nae advenant. *Schatting* 1551.

CORENWERCK, zn. o. *Koren, graan, inz. als grondstof van bier, azijn of sterke dranken*, fr. *du grain, partic. comme matière première de la bière, du vinaigre, de liqueurs.* || Die coerenwerc vercochte binnen schependomme, in scepe ofte elre, dat argher ware onder dan boven,.. hi ware in mesdade van c s. *Kb. v. Auden.* 1338. Wat goede vri es in tolhuus van tolle, dats te wetene alrehande ghesodenen dranck daer watere ofte corenwerc in es. *Tol te Mechelen* 1391 a. 12. Van elcken vrempden drancke, daer coerenweerc toe es, of die men siet, oft aysin, die daeraff comen mach, zoe es men schuldich, van elcken haemvate,.. DE PR. en BR. *Gent* III 340, *de Grute.*

CORIANDER, COLIANDER, zn. *Korianderzaad*, fr. *coriandre.* Kil. Koriander / koliander. *Coriandrum.* || Coriander, een bale van iiijc lb. ij gro. *Watertol* 1550, Coliandres, de 100 lb. XII s. *Tol* 31 aug. 1597.

CORINGE, zn. v. *Bekoring*, fr. *tentation.* || Wouden hem die selve sondaren te Gode keren, staphans souden si in coringhen vallen, daer si vormaels niet af en wisten. *Allerkerstb.* 100 (Tauler).

CORITE (?), zn. *Spijskast, vliegenkast*, fr. *garde-manger.* || Gardemengée, 2 grote hangende corite met lakene overtogen, spise in te setten. *Inv. Borcht te Loven* 1436.

CORCK, zn. *Kurk*, fr. *liège.* Kil. *auct.* Korck. *Cortex subereus. Escorce de liège.* || *De flotis de* korken, *quibus communiter piscatur* [*nl.* kurken dobbers aan den netrand].. *Tol te Damme* 1252. Een dozijne corcx, geëvt VIII d. *Schatting* 1551. *Aud. Meng.* IV 395, *Volders* (1338): in corcke doen?

CORNEL, zn., mv. Cornellen. *Zemelmeel, het grove, met de kleinere zemelen gemengde meel, in den builmolen overblijvende nadat er de bloem en de grove zemelen uitgezift en uitgebuild zijn*, fr. *la farine grossière mélangée de petit son, restée dans le blutoir après que la fleur et le gros son en sont extraits.* (Rembry I 359). De verklaring van dit w. bij De Bo, kernel, verschilt een weinig van deze. || Dat het broot, dwelck de vremde lieden in der stadt brengen, sal moeten wesen van goeden rogge oft terwen, sonder daerinne gedaen te zijne zemelen, dmeel van boonen, erweten, gerste oft havere, eñ sonder eenighe andere cornellen meer daerinne gedaen te wordene anders dan van rogge oft terwe. *Stadsarch. Bergen-op-Zoom, Ord.* 1524—1558, litt. H 3 nr 14 (16 sept. 1535). Dat nyemandt oeck egeene zemelen oft cornellen menghen en zal daeronder [*nl. onder zijn brood*], anders dan zoo het van der molen comen zal. *Kb. v. Turnhout* 1550. Rogge-gruis ofte cornel. *O. P.-B. autr.* 22 mrt 1752 a. 3, bd. VII.

CORNOELHOP. Zie HOPPE 1).

CORONEL, zn. m. *Kolonel*, fr. *colonel.* GÉNARD, *Antw. arch.* III 195, en m. a. pl.

CORONIKE, zn. *Kronijk*, fr. *chronique.* || Na den ouden coroniken dairaf bescreven. *Brab. Yeesten* II 707 (1403).

CORRENCE, ofr. COURANCE, zn. *Buikloop, flux de ventre.* || Ten selven tijde regneerde in Vranckerycke groote mortaliteit van de de siecte contagieuse, so peste als correnee. PIOT, *Chron.* 825 (1596).

CORST, zn. *Plank*, fr. *planche.* De Bo Korst, karst: *de afgezaagde korst van eenen boom*, fr. *croûte.* || Betaelt Vincent Clais Wouters over twee eecken corsten ghebesight ant Blockhuus, etc. CARTON, 36, *stadsrek. Blankenberg*, 1536.

CORSTEN. Zie KERSTEN.

CORTAUW, zn. Thans *Kartouw.* Kil. Kartouwe j. noodbusse. || Bombaerden, cortauwen eñ mortiers. *Auden. meng.* III 4. Zie de Woordenboeken.

CORTE, zn. *Naam eener biljoenen en koperen muntsoort* (witte, swarte corten), *geslagen tijdens keizer Karel*, fr. *monnaie de billon et de cuivre frappée sous Charles* V. VAN DER CHIJS, *Hertogdom* 261, 263, 264.

CORTE ROEDE, zn. *Gerechtsdienaar der burgemeesters en schepenen*, fr. *courte-verge, sergent de justice des bourgmestres et échevins.* Kil. Korteroede. *Viator, stator; praeco, „brevem gerens virgam"; K. auct. Stator, praeco ruralis: nomine magistratus viis praefectus. Sergeant officier de la part du magistrat sur les chemins.* Maar deze vertolkingen komen niet overeen met de kostumen. Iets beter ingelicht is Adr. Junius *Viator, stator, qui absentes accersebat, apparitor publicus.* Een statbode, een statdienaer, een corte roede. *Sergeant, messagier.* Spanoghe, *Synonyma: Apparitor publicus,* korte roede, *Antwerp. ad differentiam Statoris primarii*, lange roede: roeddrager. || Borgemeesteren eñ schepenen hebben vier dienaers, die men heet cortte roeden.. — De cortte roeden staet toe: in saecken dije voor borgemeesteren eñ schepenen, sonder manisse des ammans, worden getermineert oft beslist, alleen partije te daegen, eñ mogen totten dijen alle wettelijcke weten eñ sommatien van vonnissen doen, al waeren die oock ter manisse des amptmans gewesen. *C. v. Antw. comp.* I IV 21. 22. *It.* C. v. 1545, V 2; VIII 22; v. 1582, IV 13. 14; *C. v. Bergen-op-Zoom* II 2. 3 en a.; XIX 1. — Te 's Hertogenbosch werd hij genoemd: dienaer van de groender roede oft van de corte stocken. *Cost.* V 2. — Zie ook Génard, *Antw. arch.* I 70, alwaar hunne bedieningen nog nader zijn beschreven, en ook gemeld wordt dat zij voorzien waren van een paard; L. Torfs. *Gesch. v. Antw.* II 80, en *Pl. v. Brab.* II 50 a. 131.

CORVER, zn. *Soort van vaartuig*, fr. *sorte de bateau.* || Van elcken schepe dat doergaende balken inheeft, ghelyc als de corvers doen, drievout roedertol. *Rekenk. v. Brab. Tol te Rumpst* 1503.

CORWEIDE (Corweyde, corveye, correweye, crauweye, crouweye, crauweyde, crauwie, craweie, kreweie, karwei, carwei, kerwei), zn. v. 1) In het leenwezen. *Karwei, verplichte en bepaalde dienst aan den heer*, om niet, *te verleenen door zijne leenmannen. Hertog Antonis schafte de karweien in Brabant af bij oorkonde van* 9 juni 1404. Fr. (*Féodalité*) *corvée, service obligatoire et déterminé à faire gratuitement pour le seigneur par ses vassaux. Le duc Antoine abolit les corvées en Brabant par charte du* 9 juin 1404. Kil. Koreye / kraeyweye. *Opera gratuita.* || *Aleidis de Parweis, domina de Hoboken,... quodque non tenentur* [*nl. homines nostri*] *nobis ad aliqua servitia que vulgr* corveye *vocantur.* KUYL, *Hoboken*, 231 (1296). Te desen tween hoven behooren corweyden eñ diensten, dats te wetene, dat de upzeten laten, die peerden eñ waghenen houden, schuldich zijn uut te voerne al tmes van den voors. twee hoven, eñ ooc al thoy inne te voerene, alst ghewonnen

es, eñ tberninckhout te voeren in beede de hoven uut mijns heeren bosschen, ten oirbure van beede den hoven. Eñ deghene die peerden noch waghenen en houden, moeten al tmes laden in de voors. hoven, eñ tmes up tlandt breeden. Eñ ooc zijn zij schuldich al thoy te vulwinnene alst ghemaeyt es. Eñ alle de voors. corweyders hebben haren cost in de voors. hoven, eene maeltijdt sdaechs. DE PR. en BR. VI. *Nevele* 30 (1387). Dat van nu voirtaen negheen van den onderseten van Brabant eeneghen persoen, hij zij edel of onedel, of poirter, of ander man, van wat state of condicien dat hij zij, en sal moghen corweyden, oft peerde, waghene oft kerren leenen, om te vaerne oft eeneghérande goet te voerne, dan namelic om sijn ghelt. *Oork. v. hertog Anthonis*, 9 juni 1404, *Brab. Yeesten* II 721. || Dertich corweyden, elcke corweyde gerekent eñ geëstymeert te een en twintich stuvers eñ eene plecke Brabants. *Rekenk. v. Brab.* reg. 136 fol. 221 v⁰ (1505). Als de heere yet meer daertoe voecht, segghende: dies suldi mi dienen in wapenen, gaen met mijn wijf ter kercken, oft doen sulcke crouweyen, so en is tleen niet simple, maer ghecondicioneert. WIELANT, *Leenrecht* 29. Item, soo heeft den heere aldaer het innekomen van bastaerde-goederen, hooghstoelen, vry merckten, dry crauweyen jarelycks van elcken inghesetenen, te weten de pachters met waghens eñ peerden, eñ de handtwerckers oft cossaeten tot alsulcke bedryf als den heere ghelieft. *Land van Gaasbeek* 1670, blz. 19; *it.* 26. 29. 32. 38. 41. 43. 47. 49, negen dorpen aldaar onderhevig aan die karweien. *It.* DE PR. en BR. XXIIII. *Exaarde* 7, corweide 1285; V. *Schelderode* 15, crauwie; Kempeneers, *Montenaken* II 191 (1); Rembry I 443, carweye (1). De Bo kraweie.

2) In het burgerlijk leven. *Verplichte dienst voor alle burgers ten behoeve der gemeente*, fr. (*dans la vie civile*) *service obligatoire pour tous les bourgeois*, *au profit de la commune.* || So wanneer dat de vrijheijt doet of laet maken enighe straeten oft ander notable wercken, plantinghe oft generale crauweyden gedaen worden bij der gemeijnte tot behoeff van der vrijheit, daertoe dat zoude moeghen dienen enighe bedwanck eñ de vorscreven crauweijden zijn penale, zal de vorstere, ten versuecke van der vrijheijt, sdaechs vier stuyvers hebben. *C. v. Turnhout*, *ord.* 28 sept. 1560, a. 24; *it.* 20.

COSSAET, COSSATE (Cotzate, cossete), zn. *Kleine landbouwer in Brabant*, *zoo in vroegere tijden als nog hedendaags; hij was ook somtijds maar een handwerker of daglooner* (Zie KARWEI), fr. *petit cultivateur en Brabant*, *tant jadis que de nos jours: il n'était aussi quelquefois qu'un journalier.* Kil. Kossate; hij stelt dit w. verkeerdelijk als syn. van merssenier [*l.* meissenier], en voegt er bij *vetus. Cliens ducis Brabantiae*, 't welk niet toepasselijk is op kossate. *De landelijke bevolking bestond uit twee klassen of standen:* de meisseniers (*mansionarii*) *en de* cossaten (*casati*)*; deze laatsten*, *vrijgemaakte lijfeigenen*, *leefden in eenen zeer bekrompen staat.* || *In Beverne*, *de* cotzaten, XII spint havot *avene*, CVII $^1/_2$ *den.*, III *attiles* (?), VI *panes*, VI wachtpenn., V halst. *avene*, II *sol.* VAN LOKEREN, *St.-Bavon* blz. 413 (13de E.). *Quod unusquisque de premissis hominibus*, *agriculturam exercens*, *unam firtellam avene; de aliis vero*, *qui vulgariter* cosseten *nuncupantur et agriculturam non habent*, *unusquisque dimidiam firtellam avene... persolvent.* A. WAUTERS, *Analectes* 260 (1252). Zie ook Van Doren, Inv. arch. Malines, *Chartes* nr 4. Ware die vader cossate, soe souden die kinder hebben die woeninge,.. een dachwant groot, eñ veroersaten. *Onderscheet Uccle en Brussel.* Van den cossaten, die niet en seyen, sal die persoen [*nl.* de pastoor] hebben, te Kersmisse, van elken paer volcs die in hilic sitten, enen halven ouden engelschen. *Belg. mus.* II 166, *Pastorsrecht te Nispen* 1421. Zie Defacqz et Honincks III 344, *Table*; A. Wauters, *Environs* II 38. 214. 300, en *Jean* I 267; *C. v. Rode* 6. 7. 21. 22. 30. 36, en Schuermans KOSSAARD. Zie ook MEISSENIER. — In de *Pl. v. Vl.* IX 833, ord. 15 oct. 1740 a. 8 leest men van kossaerden ofte packdraegers, maar dat woord heeft niets gemeens met ons cossate.

COSSAETGELT, zn. *Jaarlijksche belasting van den cossaet*, *onder de pastorsrechten te Nispen*, fr. *contribution annuelle du journalier parmi les droits du curé à Nispen. Belg. mus.* II 162. 166. Zie het voorgaande citaat.

COSSATE-LANT, zn. *Land van eenen heer gehouden door cossaten*, *zijne laten*, fr. *terre tenue d'un seigneur par des* cossaten *ou petits laboureurs*, *ses tenanciers.* || Soe datter eenighe dief ofte malfauteurs te vanghen waeren van criminele saecken, soo moeten de laeten van den voornomden heerscepe, die houden van den voornomden marquis cossaete-lant, denselven malfauteur wachten by nachte, alsoo langhe hy daer ghevangen licht, op haerlieder vreese eñ avonture. DE PR. en BR. I. *Drongen* 28 (1603).

COSSELIER, zn. De uitgever vertaalt het w. door *borstharnas*, fr. *cuirasse*; maar Schayes in de *Acad. d'archéol.* 1850 blz. 129, zet COFFELIERS en vertaalt *banieren* (?). Zou het niet CORSELIER (*corselet*) zijn? || Int selve jaer [*nl.* 1462] was een groot steecspel te Bruesel van edlen heren, die in hoer verwap[en]inghe steeken moesten eñ met costeleken cosseliers. PIOT, *Chron.* 60.

COST, zn. m. 1) Zooals thans. *Kost*, *spijs en drank*, fr. *nourriture.* Kil. Kost / spijse. *Cibus*,.. *Wij halen dit w. alleenlijk aan*, *om te bewijzen*, *dat*, *in de vroegste middeleeuwen*, *de verliezende partij in een rechtsgeding*, *den kost der winnende partij te betalen had.* || Die verliest de sake, hij verliest den cost t Uccle. *t Recht van Uccle* a. 50. Men en wyst tot Santhoven geenen cost. V. D. TAV. 204; *C. v. Santhoven* 248. In Holland, so wat mannen onse bailliu daertoe neempt over die waerheyt te besitten, die sal hij hoeren cost quyten, varende eñ kerende, eñ dien kost sal hij wedernemen van dengenen die in den onrecht bevallet naer der waerheit. NOORDEWIER, *Regtsoudheden* 412 (van Mieris 2, 713). Zie Graf u. Mathias Dietherr, *Deutsche Rechtssprichwörter* blz. 427 en aant.; Grimm, *Deutsche Rechtsalterthümer* 869, en *Weisthümer* III § 77, Gaupp etc. — *In dezen zelfden zin in het meervoud:* || Eñ hi sal betren den heere III stuivers, eñ sinen adversaris II stuivers, eñ sine costen. *K. v. ter Piete*, 1265 a. 7. Lat. tekst: *et custum suum.* — *Ook dienstdoende schepenen en mannen werden vrij gehouden.* || In elken van den drie jaergedingen sal de schoutet schuldich sijn den scepenen teten te geven, eñ haer gruyt [*nl.* bier] oic te geven. *Brab. Yeesten* I 782, *K. v. 's Bosch* 11 jan. 1330 a. 6.

2) In het meervoud, inz. *Gerechtskosten*, fr. (*en droit*) *dépens*, *frais de justice.* Kil. auct. Kost / onkost. *Despens.* || Costen zijn geheeten die oncosten van den procureur, van advocaet, van duerweerders, van getuygen, van commissa-

rysen, van vercrijge van letteren, brieven, munimenten eñ dyergelijcke. V. D. TAV. 406.

COSTALE, bn. Costale bale. *Spaansche baal*, fr. *balle espagnole* (?). Maigne d'Arnis *Costallum: Saccus; Sac* (1330). Spaansch *Costal. Grand sac, balle.* || Pelterie. 1 costale bale van Spaengnien is geëstimeert op v lib. *Schatting v.* 1551.

COSTBIEDING. Zie CUSTBIEDING.

COSTELET, zn. *Een zeker vat of voorwerp dienende tot het inpakken van koopwaren*, fr. *certain vase ou objet servant d'emballage.* || Een vat wiins, zeems, aschen,.. van elken vate iv d.., van enen costelette, ii d. *Tol te Brugge*, Mei 1252; de Lat. tekst heeft ook costelet.

COSTELIJCK (Costelyc), bn. 1) Van menschen. *Prachtlievend*, fr. (*de personnes*) *luxueuses.* Kil. Kostelick. *Luxuriosus, profusus.* || De grave Lodewyc int eerste jaer hy was zeere costelyc, eñ hilt al te groten staet, eñ hy verteerde meer dan zine domeynen of dan zine renten consten ghestrecken. JAN V. DIXMUDE 199; *it.* 244.

2) Van eenen eed. Costelijcke eet. *Gruwelijke godslastering*, fr. *horrible blasphème.* || Peeter de Pipero, heymelyk en openbaer dobbelspel in syn huys gehouden hebbende, synde aldaer oock costelyke eeden gesworen, by welk hy verdiend hadde gebannen te syn en groote pelgrimagie en boeten te doen. GÉNARD, *Antw. Archiv.* I 131 (1502).

COSTELIJCKHEDEN, zn. mv. *Nutteloozе, kwistige vermaken*, fr. *des plaisirs de gaspillage.* || Dat oic alle ledichgangers, eñ elc van dien, gheene renten hebbende, noch daeghelicke hanteringe eñ neeringe doende, dair sy hen mogelic op souden mogen ontdragen, die nochtans die cabaretten, tavernen eñ andere costelicheiden hanteren... *Rekenk. v. Brab.* reg. 133 fol. 99, *Ord.* 14 aug. 1459 a. 1.

COSTERIJ (Costerie), zn. v. Oppercosterij, ondercosterij. *Benaming der smalle Wetten van vinders te Gent, welker rechtsgebied afgebakend was naar het geestelijk gebied der parochies*, fr. *„costerie", dénomination des Lois ou bancs subalternes de vinders à Gand, dont la juridiction était délimitée par la circonscription ecclésiastique des paroisses.* Zie de Pr. en Br. *Gent* I 345, en Raepsaet, *Analyse* nr 329. || Dat de smalle wetten eñ vinderen van den vier naervolghende prochien, wesende zes distincte bancken eñ vierschaeren. te wetene: d'eerste de uppercosterie van Sente-Jans prochie, d'andere de ondercosterie derzelver prochie; de derde, enz., zullen elck int zyne, volghende huerlieder oude palen eñ limiten, hebben eñ nemen kennesse eñ judicature tusschen poorters eñ inwoonende, tot XX scellinghen grooten eens, incluz, daerondere eñ niet daerboven, in actie personele alleenlic. *C. v. Gent*, II 395, ord. 3 aug. 1575, a. 1.

COSTERIJ, CUSTERIJ, zn. v. *Patronaatrecht, recht om iemand te benoemen of voor te stellen tot een geestelijk ambt, tot pastoor of tot kapelaan*, fr. *patronage, droit de nommer ou présenter qn. à l'exercice d'une fonction ecclésiastique, de curé ou de chapelain.* || Want ons overbrocht hebben eenighe van onsen mannen van leene, eñ onderwijst, als van der custerijen der kercken van Doerne, gelegen in Peelant, dat die onsen getrouwen man van leene Gevaert van Doerne toebehoirende is,.. *Rijksarchief, proces ter zake van het patronaatrecht van een outaar in de kerk van Doerne, charter v. d. hertog v. Brabant*, v. 26 aug. 1419, vermeld in eenen Latijnschen akt van Guilhelmus a Pictavia, aartsdiaken van de Kempen in de Luiksche kerk, parochie-priester der kerk van Doern, d. d. 10 dec. 1558, waarin gezegd wordt: *cum domicella Margareta de Vladeracken, relicta quondam domicelli Everardi de Doern, pro tempore domini temporalis de Doern, asserens collationem seu jus presentandi rectorem idoneum ad altare s. crucis, Margaretae et omnium sanctarum virginum in dicta ecclesia de Doern situm, ad se, dum vacat, seu rectore carere dinoscitur, ratione juris sui patronatus, spectare et pertinere, ad ididem altare, vacans ad praesens per obitum quondam domini Rutgeri Cluytmans, ultimi dicti altaris rectoris, et canonici possessoris, extra Romanam curiam et in partibus defuncti, honorandum virum, filium Nicholai de Doern, clericum.* enz. — || Voirt, soe selen wy, Jan eñ onse wyf voirseide, behouden gheheleo onse manscape, erven eñ onterven, die visscherie in die Denre, de cammagen, de preterie, eñ die costerie. A. WAUTERS, *Environs* I 287, *overeenkomst v.* juli 1319; de schrijver vertaalt: *la nomination d'un messier, du sacristain de l'église;* wij zien in het w. costerie: *het recht der pastorij-bezetting, het patronaatrecht, le patronage*, en meenen dat zulks door het voorafgaande genoegzaam gestaafd wordt. Maigne d'Arnis heeft ook voor het w. *rector: curio, parochus.*

COSTGAVE (Costegeve), bn. *a*) Van graan. *Zuiver, schoon gekuischt* [met wanne eñ met vederen wel bereyt, zegghen akten der 15de E.; *puri frumenti* zegt eene oork. v. 1140 bij Piot, *Chron.* I 59], fr. (*du grain*) *pur, bien nettoyé, bien vanné.* || Ombe twelef pachte, elc jaer van tweleven ombe III mudde corens, half rogge, half tarwe, costegeve. *Oork.* 4 oct. 1304, *Erps.* — *b*) Ook van gebakken steen. *Onberispelijk, vrij van gebreken*, fr. (*des briques*) *irréprochables, sans défauts.* || Dat Joorijs Sersanders,.. kende schuldich zijnde der kercken van sente Jans in Ghend 62,000 correelen,.. goet costgave, kuerlic goet van den besten. DE PR. en BR. *Gent* V 310 (1464). Zie ook CUSTBAER.

COSTUME, zn. v. *Gewoonte-recht, kostuum*, fr. (*en jurispr.*) *coutume.* Kil. Kostuyme. *Consuetudo.* || Costume, nadat die rechten segghen, is een redelijcke gewoente eenen behoirlijcken tijt onderhouden, eñ is tweerhande, te wetene, kennelijc, notoire oft openbaire costume, eñ private, bijsundere oft particuliere costume. V. D. TAV. 3 v°. Costume die geheeten is kenlijc, notoire oft openbaire, is een gewoente, die soo kenlijc eñ gemeynlijc onderhouden is, dat men dairaf geen tweijfel en derf hebben, eñ van sulcker costumen mach hem een wel gedragen totter discretien van den rechte van den hove, alsoe verre als sijn tegenpartije geen contrarie costume in fayte en sette. *Ib.* 3. — Costume locael, soe men bescreven vijndt, is een ordinancie eñ establissement onderhouden in een landt oft plaetze, bij accoorde van der ouders eñ wijsers, aldaer geconfirmeert alsoe te zijne, eñ dair te blijvene nae die gelegentheyt van der plaetzen, eñ alsoe langen tijt dair onderhouden dat genoech is voir een geconfirmeerde eñ geprescribeerde costume. *Ib.* 3 r°.

COSTUME, zn. v. Costume van schrijven. *Wijze van tijdrekening, stijl*, fr. *style, manière de compter dans le calendrier.* || Den tweesten dach van meerte in 't jaer O. H. 1557, na costume van schrijven ons hofs van Brabant [1558 n. st.]. *C. v. Santhoven, Stijl* 1557.

COSTUMEEREN, bw. *Onderhouden als gewoonterecht of kostuum*, fr. *observer comme coutume.* || Verclaerende tot dijen: dat soolange hij schepenen tot

Hoochstraten in de buytenbancke aldaer heeft geseten, voer notoire eñ evidente costuijme aldaer heeft weten, sien eñ helpen costumeren,.. dat... enz. *C. v. Hoochstraten*, *Stijl*, 466. *It. C. v. Gent* I 6.

COSTUMIERS, zn. mv. ***Oude praktizijnen, die in de rechten getuigen van het bestendig onderhoudene recht***, fr. ***anciens praticiens qui rendent témoignage en justice du droit que l'on a accoutumé d'observer*** (*de Laurière*). Kil. Kostuymier. *Consuetudinum exacte peritus.* || Naer 't advijs dies men hieraf hadde an costumiers in de camere van den Rade... *C. v. Aalst* 486.

COSTVOEDER, zn. m. || Van leedere-tolle, ghelt men pontghelt; van den waghene [*nl.* de weegschaal], dar men scorsche mede met, sal men ghelden, van den kostvoedere te metene, die coopt eñ vercoopt, elc enen penninc. *Tol te Diest* 1307 a. 28.

COT. zn. o. 1) ***Buisje, de holte van eenen sleutel*** (?), fr. ***tuyau, le creux d'une clé*** (?). || Alsoo men bevindt hoedat de jongers eñ kinderen opte straten dagelicx, eñ besundere op sondaghen eñ heylighe dagen, hen vervoirderen met groote hoopen te vergaderen, eñ met vaenkens, stocken eñ oyck met buskens van sleutels ofte coten onder malcanderen lancxter straten oft uuyt heure vensters te schieten, smyten eñ vechten,.. GÉNARD, *Antw. arch.* III 95 (1576). —.. buskens van sleutels, coten oft andere. 96; *it.* 148. 443. 443.

2) **'s Ammans cot.** ***Schuthok***, fr. ***enclos public où l'on met en fourrière les bestiaux égarés.*** Ook BOCHT, BUCHT en SCHUTBOCHT. || Dat niemandt eenighe schapen wachte, ofte doe wachten op de straten, op de boete van XX schell. par., danof elcken [elckeen?] schutter is jeghens sijn landt, eñ vermach de schapen te jaghen in s'Ampmans cot. *C. v. Veurne* LXVI 12.

3) ***De romp van eenen windmolen***, fr. ***la cage d'un moulin à vent*** (De Bo). || Den stoel van den wintmuelen, metten standart, eertvast staende, volcht den leene, eñ 't cot, met al datter draeit, is have gerekent eñ deelsaem als meuble. *C. v. Denderm.* 1546, VIII 27.

4) **Te cote drijven** (?). || Als hy [*nl.* Jacob van Simpool] ontrent twee jaer alle die van Vlaenderen hadde te cote ghedreven,.. JAN V. DIXMUDE 159.

COTER (Cother), zn. m. ***Kleine landbouwer zonder ploeg***, fr. ***petit cultivateur sans charrue.*** || Een inwoonder, zynde een ploeger, meer hebbende als een boender, eñ een cother, meer als een half boender nieuw erve, moeten sy releveren aan den landheere, van negen tot negen jaaren, eñ betaalt [*l.* betalen] voor grondregt negen guldens van elk boender. *C. gr. Loon* II 452, *Reckheim* XLVI 1. Vgl. COSSAERT.

COTSACK, *Soort van vischnet*, fr. *sorte de filet à pêcher.* || Datter oock insgelycx niemant en sal visschen met kotsacken, overmits die dycken daardoor gebroocken worden eñ gras bederven. *C. gr. Loon* II 557, *Lummen* a. 29 (1613).

COTTUIN, COTTUYT. Zie CATOEN.

COUDENERS, zn. mv. in de *Acad. d'archéol.* 1857 blz. 57 *Analectes*, *lees* crudeners, en zie CRUIDENIERS.

COULEUVRINEN. Zie COLEUVER.

COUQUILLEN, zn. mv. ***Een soort van gebak***, fr. ***une sorte de pâtisserie.*** || Dat niement eenich broot, vollaerden oft couquillen vercoopen mach dan een vry backere. *K. d. Bakkers te Audenarde*, 1482 a. 8.

COURBE, zn. ***Eene verbodene stof in het lakenverven***, fr. ***une matière prohibée dans la teinture du drap.*** || Voert verbiet men dat negheen varwere ne varwe met brisillie, no met courbe, no met gheenrande valscher varwen. *K. d. Lakengilde te Audenarde*, 1329 a 31.

COURS (Courps, corps), zn. Eener stad. Het Lat. *corpus.* ***Het lichaam eener stad, de geheele stad, de gezamenlijke bevolking eener stad***, fr. ***le corps de la ville, la ville entière, l'ensemble des habitants d'une ville.*** || Alle dese voorseide dinghen eñ elcken zonderlinghe hebben wij beloft eñ beloven, over ons eñ over tcours van der stede van Ghend. *C. v. Auden.* 2de d. 74 (1327). *It. C. v. Belle* I 6; *C. v. Oostende* XVIII 6; *C. stad Iperen* X 11; XII 1; XIII 8; *C. stad Brugge* II 26. — Met versterking van het bn. gemeen, algemeen: || Wij, scepenen, raet eñ alghemeene cours der stede. *Auden. meng.* I 74 (1404). Wy, scepenen, raet eñ al tghemeene cours der stede. *Ib.* III 303 (1468), en, onmiddelijk voorafgaand: scepenen, raet eñ al tghemeen peuple van der stede.

Court van de Engelschen (*the Court*) te Antwerpen. ***Het Huis, het consulaat der Engelsche natie of kooplieden***, fr. ***la Maison, le consulat de la nation anglaise, des commerçants anglais à Anvers.*** || Des en mach men.., noch yemanden resorterende onder de Court van Inghelssche coopluyden, oft onder de Hense-steden, oft Portugiessche natie, om civile saecken, in persoone oft goeden, arresteren. *C. v. Antw.* 1582, XXVII 4.

COURTMEESTER, zn. ***Goeverneur of consul der Engelsche natie te Antwerpen***, fr. ***gouverneur ou consul de la nation anglaise à Anvers.*** || Courtmeester van de Ingelsche natien met hunne kooplieden ten tyde deser stadsjaermerkt hunne goederen opgeslaegen hebbende binnen Middelborg, verbod van met hun te handelen. GÉNARD, *Antw. arch.* I 151 (1513.)

COUS, zn. steeds in het mv. voorkomend. (Cousen, causen, causce, coussens). 1) ***Broek, onderbroek***, fr. ***chausses, haut de chausses, caleçon, braies.*** Kil. Kousse. *Caliga.* gal. *chausse.* Opperbroecke. Femoralia, superior bracharum pars,.. Opperkoussens. ***Femoralia.*** Plantijn cousse, coussen oft caussen. ***Des chausses.*** Oppercoussen. *Haultes chausses.* — *La chausse entière* bij La Curne. — Het onderscheid tusschen de kous en de broek of onderbroek is niet altijd klaar in de oude oorkonden, door de tweevoudige bet. die het w. *chausse*, onze caus of cous, in het fr. heeft. Het verwondert ons, van eenen anderen kant, dat dit kleedingstuk in zekere oude mansboedels onder geenen vorm voorkomt; een paar keeren troffen wij de bracae en de broek aan: || IJ broeke. ij burstcleedere. *Inv.* 13 dec. 1349, *Nederl. mus.* 1879 blz. 143. ***Unam manticam de coreo, quatuor camisias, quatuor bracas. Inv. de Riddere, te Brussel*** 1447. Eñ hi gaf heren Roleue eñ heren Gillise den lienhiere, XI s. omme cousen eñ omme scoen. *Oork.* 10 aug. 1298. Wij knijff, mes, doll off ander wapenen, daer men mede steken mach, woerde vonden heymelyck dragende in coussen, wambaijs, opten rugghe, oft in anderen verborgen steden, die zal gebannen zijn X jaer. *K. v. St-Truiden* 1366 a. 68. II Swarte cousen. *Inv. deken Daneels te Diest* 1483. tOnser Vrouwen tAken. Daer toecht men Onser Vrouwen himde. Item, Josephs cousen, daer Ons Heere in ghewonden was eñ in de crebbe daermede gheleit. *Belg. mus.* III 409 (15de E.). Voorts verbieden wy allen artisanen, ambachtslieden eñ dorplieden te draghen

paltrocken nocht wambaeisen van zyde, nocht oock coussen gheboirt ofte ghebouffeert zynde met zyde. *Pl. v. Vl.* 27 mei 1550, I 696. — Ondersnedene of gedeelde coussen, fr. *chausses mi-parties.* || Hy [*nl.* graaf Boudewijn] gaf eñ ordineerde een levereye die de edele draghen zouden, de rechter cousce zwart ghesaeijt al vul lybaerts clauwen van Cyperschen goude ghewrocht, eñ de luchter causce, van den knien neder toten voeten, wit, vul ghesayt met zwarten lybaerts clouwen, eñ van den knien upwaert was de luchter zyde al zwart. Jan v. Dixmude 125 (*sub* 1204). Daeromme wilde God Vlaenderen plaghen, eerst omme de hoeveerdicheyt, want tvolc, al zo wel te lande als in de steden, waren costeliker eñ bet ghecleet dan die edele in Vlaenderen eñ in Vrankeryc, want de mans die hadden ondersnedene causen,.. Jan v. Dixmude 254 (*sub* 1379). — Oppercoussen. || Oock en sullen de voorseyde lackaien, dienaren eñ pagen niet moghen draghen die oppercoussen van zyde. *Pl. v. Vl.* 27 mei 1550, I 696.

2) *Been en voet bedekkend kleedingstuk*, *kous*, fr. *bas*, *chausse*, *bas de chausse.* La Curne. Kil. Nedercoussen. *Tibialia.* Plantijn Nedercoussen. *Chausses basses.* || Eñ dese vive eñ twintech scellinghe parisis wil zoe eñ begherd dat heffe deghene die de vestiarie houdt, eñ dat zoe daeraf gheve elker nonnen een paer cousen tsjaers. de Vlaminck, *Zwyveke* 119 (1335). In eene oork v. 3 apr. 1684 te Meenen, leest men: „ghesneden eñ ghenaeyde coussen van laecken, stamet ofte dierghelicke stoffen", waardoor o. e. moeten verstaan worden de „opper- of nedercaussen" andere dan de „gewevene of gebreide" (Rembry I 414). Van den cleederen den man competerende. Dat beste paer coussens. De beste coussebanden. *C. v. Antw.* 1582 t. 41 a. 101. Der vrouwen cleederen. De beste paer coussens. *Ib.* a. 102.

COUSMAKERS, zn. mv. *Broek en kousmakers*, fr. *chaussetiers*, *qui font des culottes et des bas.* Kil. Kousmaecker. *Caligarius* (?). || Oude cledermakeren, cousemakeren. *Oork.* 19 mrt 1305. Cousmakers, die niet slechts kousen maer oock broeken (*chausses*) in breiwerk vervaerdigden; vandaer noemde men ze te Brussel eigenlyker *Brouckoisen*, in 't fransch *Chaussetiers.* Mertens en Torfs, II 109 (1324). Jan Coeremans, sayere oft broeckoys. *Rijksarch. Rekenk. v. Brab.* reg. nr. 44, 783 fol. 117 (1563). Kleermaekers, mogen ook broeken, en de kousmaekers, genaemd de Grootwerkers, mogen daerom ook casakken maken. Génard, *Antw. arch.* II 54 (1643). Verbod aan anderen dan aan de „Causmaeckers" van te maken: „eenigh accoustrement dienende tot mansbeenen, noch oock cortte vrouwe caussens, totte knien toe, van eenighe nieuwe stoffe, tsy van fluweel, sattijn, zyde laecken, carsijen, zeemen, leeren, van wat fatsoene tselve sy. *Rijksarch.* reg. nr. 516 bis fol. 28, *Corps des métiers à Brux.*, reglt. 1661. Kaussemackers. *Les faiseurs de bas de laine.* Bestaende hunne privilegien in ter vente te stellen eñ exclusivelyck te vercoopen: broecken, caussens, slapcaussens [slop—], guetten eñ socken, die te exponeren ter Vrydagmerct. *Ib. Déclar.* 1784, *corps de métiers à Gand.*

COUSTILLE (Cautille), zn. *Een driekanten degen*, fr. *coutille* (Kramers v⁰ *coutillade*). La Curne coustille, coutille. *Epée dont quelques soldats françois se servoient au* xve *siècle. Elle étoit plus longue et beaucoup plus menue que celle que l'on appeloit* couteau. Lat. *cultellus.* || Men ghebiet, dat niemenne draghe wedemesse met cnoppen of met hilten, of met halven hilten, of Chartersche messe of cautillen. *Kb. v. Auden.* 1338, *van wapinen*, *Auden. meng.* I 140.

COUTER, cauter, zn. m. *Benaming van de oudste plek gronds in een dorp*, *waar de akkerbouw de plaats der heide*, *of van den woesten grond ingenomen heeft*, *bebouwde grond*, fr. *culture*, *nom de la plus ancienne pièce de terre dans un village où l'agriculture a pris la place de la bruyère ou terre vague*, *terre cultivée.* Zie A. Wauters, *Environs* I, *Introd.* xv. Kil. Kouter / kauter. *fland. Ager*, *campus.* & *Seges*, *terra subacta*, *arata et sata*,., ofr. *coultre*, *coutre*; in eene oork. v. 1289 (*Gends charterb.* 66: *couture.* || Als men de coutere mest eñ alse men sait. *Oork.* 1230. Van der vetten hute onsen hove te voerne eñ up onse couteren te bredene, te elken saisoene, also alse de couteren gheleghen sin. *Vad. mus.* II 366 (1284). Item, es de prateryе schuldech te wachtene tooren eñ de evene, eñ die andere vruchten staende up dien cauter. Diericx, *Gends charterb.* 52, *oork. v.* 1332 a. 2. It. *C. v. Aalst* viii 3; x 28.

COUTERGAT. Zie aertgat, en gat 9).

COUTERLANT, zn. *Akkerland*, *bouwland*, fr. *terre arable.* || Item, vii dachmael couterlants. — viii bunre couterlants eñ zes buunremersche. de Pr. en Br. V. *Merelbeke* 18 (1375). It. I *Mariakerke* 20 (1711).

COUWE, zn. Zie keuwe. || I kouwe wiins van iii½ amen,.. elc ame xx s. gr. *valet* iii lib. x s. gr. *Stadsrek. Ninove* 1389.

COUWERSIENEN (Cauwersinen, caorcinen), zn. mv. *Middeleeuwsche bankiers of wisselaars*, *wier naam gelijk staat met dien van woekeraars*, fr. *Caorsins*, *banquiers ou changeurs du moyen-âge*, *dont le nom équivaut à celui d'usuriers.* Kil. Kauwersiene. *Mensa*, *sive taberna usurarii.* D'Arsy *Table d'usurier.* || Willems Cauwersins huis eñ erve. *Oork. v.* febr. 1297, te Geeraartsbergen (Gheroustberge).

CRABBEEL, zn. Eene letteromzetting voor karbeel, korbeel. Kil. Krabbeel. j. karbeel. *Tignum*... || Welcke moelen egheenen pegele en hadde, maer was hem regulerende, zoe die moldere aldaer seeghde, nae den pegele van den anderen moelen in de voirs. stadt liggende. Tot desen zyn daer bevonden, int selve wintgat, zesse crabbeelen eñ twee houten posten, belettende den valle eñ duerschieten van den watere. *Rekenk. v. Brab.* reg. 140 fol. 243, *Demer* 17 mei 1539.

CRABBEELEN, zn. mv. Dit woord heeft de bet. van *tegenstrijdigheden*, *zwarigheden*, fr. *contrariétés*, in het volgende: || Daer creghen wy tweederhande bataelge, D'een teghen den roovers, d'ander teghen de zee, En sy hadden wel twintich mannen teghen twee. Proefden wy niet veel quade crabeele? Houwaert, *Matthias*, 166, *Dialogue.*

CRABBELAER, zn. *Volksnaam van den vierstuiverspenning*, *gemunt onder keizer Karel*, fr. *nom vulgaire de la pièce de quatre sous frappée sous Charles V.* Van der Chijs, *Hertogdom* 249. (Men zinspeelde op den arend, die zich op de beeldzijde bevindt).

CRABBELAER, Crabbeleer, zn. *Zeker sterk of dobbel bier te Gent*, fr. *certaine bière forte ou double à Gand.* || In dit zelve jaer [*nl.* 1552] begonst men binnen Gendt aldereerst te brauwen crabbeleere, daer men te vooren maer cleen bier en brauwde. de Potter, *Chronijcke* 53. Zo wie begheeren zal t'hebbene wyn, crabbeleere ofte ander bier dan cleen bier, zal 't zelve appart moeten be-

talen (op den rand staat: zulcken wyn ofte dobbele bieren). *C. v. Gent* II 364, *Cypieraige* (1560). Crabbeleere eñ cleen bier. *Ib.* 385.

CRABBELEN, bw. *Krabben*, fr. *égratigner*. Kil. K r a b b e l e n. *Unguibus arare;* K. *auct. Lacerare unguibus. Egratigner.* || Zoo wie eenen anderen smijt, ofte een caecksmete geeft, ofte by den haere trect, ofte crabbelt, sonder bloetstortynghe, is schuldich... *C. v. Desseldonck* a. 23.

CRABBENISTEN, zn. mv. *Arme lieden te Gent, die dagelijks het platte land gingen berooven*, fr. *pauvres gens à Gand qui allaient journellement spolier le plat pays.* || Noch up desen selven dach versloeghen de Malecontenten buyten de Brugsche poorte zes of acht persoonen; eñ daer wasser ooc vele ghequetst. Dit waeren persoonen die men noempde Crabbenisten. Dese liepen daghelicx uuyt eñ brochten al naer stadt dat zy up tlant vonden, als haut, ijsers eñ anderssins [ja tot het koren op struik]. DE POTTER, *Chronijcke* 357 (1584).

CRACHT, zn. v. 1) *Geweld*, fr. *violence*. Kil. K r a c h t. *Vis.* Plantijn K r a c h t / oft kraft. *Vis.* D'Arsy *violence.* || So wie by crachte [Lat. tekst *per vim*] wijf heeft besmet eñ daeraf bij der waerheit vore scepenen wert verwonnen, men sal hem dat hoeft afsniden met eenre plancken. *K. v. Denderm.* 1233 a. 20. Want in de vorseide x buenre meerschs en hebbic mi niet te male gheens rechts behouden sonder den vorseiden tseys, eñ trecht van den bloede, of van brand, of ieghewelcs andere cracht of violentien [*nl.* het hoogere gerecht]. *Oork. v. juli* 1235. So wie die wedewe,.. ontvorde iof ontleedde met crachten eñ hars ondankens,.. me soudene bannen C jaer, van sinen hovede. *C. stad Brugge* I 228 (1278). Van poertere te wondene ofte cracht up hem te doene. Eñ so waer so poertre van Ghend ghewond wert, ofte dat men hem cracht ofte overdaet doet. *C. v. Gent, Gr. ch.* 1297 a. 53. Gesciede daer cracht, dootslach of ander mesdaet. *K. v. St.-Truiden* 1366 a. 69. Cracht, fortse of gewout. *C. v. Antw. Oude rechten* a. 8. Cracht, forche eñ gewoudt. *Rekenk. v. Brab.* reg. 132 fol. 143; *it.* 133 fol. 110 (15de E.). Men vyndt V manieren van crachten, violencien eñ verlastingen. V. D. TAV. 71 v°. Dierghelijke gheviel te Ghendt van eenen ruddere, die zinen onderzaten nam vette swinen eñ calveren by crachte, sonder betalen. JAN V. DIXMUDE 39.

2) *Het hoogere gerecht, ook* P u t *en* g a l g *genaamd*, fr. *la haute justice.* Kil. *Jus sive* p o t e s t a s *gladii.* Zie GALGE. || Voert zegghe wi eñ kennen: dat de gravescheep eñ crachte (*jus gladii*) behoren toe den heere van Gavere: behouden der kerken van zinte Baves hare usagen die zie heeft in de crachte. *Oork.* 8 febr. 1275 a. 12.

CRACHTICH (Crachtech), bn. Van personen. *Vermogend, mogend*, fr. *puissant*. Kil. K r a c h t i g h. *Potens.* C r a c h t e g e eñ w i s e l i e d e n (*Strenui et prudentes viri*), titel aan de Antwerpsche schepenen gegeven. MERTENS en TORFS, I 544, *testam.* 1330.

CRAECH (Craegh), zn. m. Van eenen watermolen. *De opening waarin het molenas draait*, fr. *l'ouverture dans laquelle tourne l'axe* (*d'un moulin à eau*). || Den ouden craegh ofte het gat in het molenhuys, waerinne den molenas is draeyende. — Den ouden craegh ofte het gat in den muer van het molenhuys, waerdoor den molenas is draeyende. MARTINEZ 266, *Watermolens*, a. 8 en 12.

CRAECHDIJCK. zn. *Polderdijk*, fr. *digue des poldres.* || Soo wij doen [*nl.* „bevelen" of verbieden] aen alle ghebruyckers, proprietarissen eñ ghelande van den voorsz. polder, voortaen niet meer te maken eenighe craechdycken, dammen oft andere obstakels ten fyne van te beletten het vloeyen van de zeewateren, soo op de landen van denselven polder als in de creken, grachten, diepten oft andere watergheleeden. *Pl. v. Vl.* 3 sept. 1664, III 485.

CRAEYBECKEN, bw. Lakenweverij. || Dat men alle lakenen moet craeybecken sanderdaghes naerdat sy ghewasschen eñ ghecaert syn, eñ daerup ghevullet es. *K. lakeng. Iperen*, 1363, VII, a. 18 *Vulres.*

CRAEYER. Zie KETSE.

CRAECKAERT, zn. *Kruisboog*, fr. *arbalète*. Kil Kraecke / k r a e c k a e r d. j. kraeneke. *Arcubalista. vetus. balista ligneo brachio instructa.* Vermeld bij A. Wauters, *Sermens* 17: houtenboghe oft craeckaert.

CRAECKEBEZIEN-ETERS, zn. mv. *Mirtebezie- of boschbezieëters*, fr. *mangeurs de myrtilles ou. d'airelles. Spotnaam te Loven gegeven aan hen die de door Merten van Rossum, in* 1542, *belegerde stad ontvlucht hadden, dewijl de vluchtelingen zich naar de Loobosschen begaven, waar die vrucht in overvloed was*, fr. *Sobriquet donné à Louvain aux personnes qui avaient fui la ville assiégée par Martin Van Rossem, en* 1542, *parce que les fuyards se dirigèrent vers les bois de Loo, où foisonnaient ces fruits.* L. GALESLOOT, *La commune de Louvain*, 11.

CRAMICK, en bij letteromzetting KARMICK, KERMICHE, zn. Zie onder BROOT 2). Men voege er nog de twee volgende meldingen bij: || Item, elcx daigs een kermiche, van terwen de twee deelen eñ tderde deel roggen, wegende de drie een pondt. A. BERGMANN, *Lier*, 85. *Provenen van St.-Jacobsgasthuis*, 15de E.). De andere werklieden zouden buiten het klooster slapen, maar dagelyks, ook op zon- en feestdagen, „sesse cleyn bruyn karmicken" en twee potten klein bier ontvangen. VAN SPILBEECK, *Tongerloo*, 8, *Rek. v.* 1549.

CRAMISSE, gelijk het voorgaande w. ook eene letteromzetting voor CARMIS, zn. *Kermis*, fr. *foire, kermesse.* || Drie daghe vore ons cramisse eñ drie daghe daernae, so mach een yeghelike tappen eñ allen dranc op siner keure..; beheltelic dan ter tijd ongecalengeert te zine van der maten; eñ die keuren selen dan bi daghe toehoren den heere alleene, om dies wille dat hi de cramisse vrijen sal. *Rekenk. v. Brab.* reg. 131 fol. 52 (15de E.). *Vonnis des hertogen aangaande de rechten des heeren van Dormale.*

CRANEKIER, CRANEKENIER, zn. *Boogschutter*, fr. *arbalétrier*. Kil. K r a e n e k i e r. *Arcabalistarius.* || Later werden bogen ingevoerd, die gespannen werden door middel eener raderveer, en nog later bezigde men daartoe *cranekins*, van twee haakjes voorzien, om welke redenen de schutters ook weleens *cranekeniers* werden genoemd. DE PR. en BR. *Gent*, II 110.

CRANCK (Cranc), bn. 1) Van iem^s levenswandel en bestuur. *Gebrekkig, ongeregeld*, fr. (*de la conduite et gestion de qn.*) *défectueuse, déréglée.* || Dat niemen borghen no leenen zal gheenerande goed Gillise van Loe, Henrics sone, mids den crancken regemente eñ beleede dat in hem es. *C. v. Gent* I 551 (1377).

2) Van eene hoeveelheid. *In te kleinen — in niet genoegzamen getalle*, fr. (*d'une quantité*), *en nombre insuffisant.* || Oft den dach sooverre gegaen is, dat hij vierschnere bannen eñ maecken mach,..? — Waeroppe de twee oft meer schepenen, aldaer in

cleijnen getalle wesende, seggen eñ verclaeren: „Mits dat sij soo cranck oft cleijn van getalle sijn, dat se geen volle vierschaere maecken, oft vonnissen tsijnder manisse geven oft wijsen en connen, dat sij alle saecken scorten eñ ophouden totten naesten oft eenen anderen dinghdaege." *C. v. Antw. comp.* V j 18. 19.

3) Van eenen onderpand. *Onvoldoend*, fr. (*d'une hypothèque*) *insuffisante*. || Oec willecort Giliis eñ Jan siin bruder.., ware d're [dierre of derre] pande enech te cranc, dat deen den andren helpen soude. *Charters v. Terkameren*, bundel 62, *Erps* 1303. De voers. Jan geloefde, als zaeckwoude, den voirs. erffchijs tot eeuwegen dagen goet te doene offte de voirss. erfpande namaels te cranck bevonden worden. *Schep. v. Diest*, 28 apr. 1474, *doorsteekbr. aan eenen brief van* 16 juni 1363. *It. C. v. Diest*, VZ. XIII 19.

4) Van een huis. *Bouwvallig*, fr. (*d'une maison*) *caduque*. || Daer husinghen achter de poort cranc siin... So sullen dese deelmans dïe husen achter poorten die so cranc zijn dat sij vallen willen,.. doen gheven een ghebod up I lb. te beterne of te verzekerne. *C. stad Brugge* I 346 (1305).

5) Van vleesch. *Onganssch*, *ongezond*, *bedorven*, fr. (*de la viande*) *non saine*, *gâtée*. || Die cranc vleesch onder goet vleesch minct te vercoepene, hi en vercoepe elc bi hem selven, saels ghelden XX s. *Kb. v. Diest* A 34/6.

CRANCKHEIT, zn. v. In het laken. *Gebrek*, *fout*, fr. *défaut*, *vice* (*dans du drap*), || Utedien dat ghebrec heift gheweest in deisen, eñ dat men corter eñ smalre lakene vonden heift, dies eenighe wilden zegghen dat het cam bi den scalken vulne, eñ andere seide dat het cam uter crancheit van den ghewande. *K. lakeng. Iperen* 1363 blz. 202.

CRANSELINCK (Cranslinck), zn., mv. —ingen. *Zeker fijn gebak*, fr. *sorte de pâtisserie*. Kil. Krantselinck. *Zeland. fland. Spira*,.. *panis dulciarius in modum corollae sive spirae in orbem circumductus*. Hij heeft ook kansterlinck. D'Arsy verzendt van kranselinck naar kanselink. Zie De Bo kranstelinck, kransterlinck, doch heeft het w. niet overal die zelfde bet. Zie ook AMELDONCK.

CRAPAUDEEL, CREPPAUDEEL, zn. *Zeker stuk grof geschut*, fr. *certaine pièce d'artillerie*. La Curne Crapadeau. || It. II creppaudelen, elc met II cameren. It. noch een creppaudeel met III cameren. *Auden. meng.* I 464, *Inv. d. stadsengienen* 1443. It. ghecocht jegen denzelven [*nl.* Olivier Cambier, van Dorneke, bosmeester] een crapaudeel, wouch CXXXVIII lib. te II schel. VI den. tpont, XVII lib. V schel. *Ib.* IV 12; *it.* 13. 39. 44 (1437).

CRAUWEIDE / CRAUWEITE } Zie CORWEIDE.

CRAUWEL, zn. *Vuurhaak of kromme gaffel voor den haard*, fr. *croc de fer pour l'âtre*. Kil. Krauwel / vleesch-haeck. *Fuscina*. Servilius 1546 *Fuscina*, *fuscinula*. Eenen crauwel, een driespitsige gaffel. || *Unum negotium dictum* crauwel. *Schep. v. Brussel*, 3 mei 1389. Eenen brandere eñ enen roestre eñ een tanghe. Een yseren panne eñ eenen crauwel. *Tol te Mechelen* 1391 a. 124. Die beste panne, roestre, treeft, crauwel, brandyser, hanghele. *Kb. v. Antw.* a. 186. *It. C. v. Santhoven* 1664 a. 122; *C. v. Herentals* XII 16. Een yseren hale, een treeftken, twee hoesschen, een yseren crauwel, een brantroede, twee tanghen, een vurscuppe. *Inv. Duneels* 1483.

CRAUWIE. / CRAUWYEN, CRAWEYEN. } Zie CORWEIDE.

CREDITEEREN, bw. Schulden. *Geldsommen leenen*, *te leen toevertrouwen*, fr. *confier de l'argent à titre de prêt*, *prêter*, *donner à crédit*. || Man en vrauwe syn verbonden *in solidum* in de schulden gecrediteert staende het huwelyck. VAN DE VELDE, *Annot.* 69 (1661). — Separatie van goede heeft alhier te Ghendt plaetse, selfs in hoirye necessaire, van man aen vrauwe, soodat degonne, aen de societeyt conjugale hebbende gecrediteert gheduerende het leven van vrauwe eñ man, naer de doodt van de vrauwe op haere goederen voor geheel hunne pretentien, eñ niet alleen voor d'helft, gepréfereert syn voor degonne aen [den] man, naer haere doodt, gecrediteert hebbende. Ib. 71 (1684).

CREDITEUR, zn. m. Zooals thans. *Schuldeischer*, fr. *créancier*. **Slapende crediteur.** *Afwezige* (of onbekende?) *schuldeischer*, fr. *créancier dormant; absent*. (*ou inconnu?*). || Insgelycx [wort dese prescriptie toegelaten] in ennige materien van naufragien, eñ oic in materien van.., eñ van dengeenen die gestorven is in den landen van over meer, eñ van den slapenden crediteur. V. D. TAV. 332.

CREEFT, CREFT, zn. *Borstgeweer*, *borstharnas*, *pantser* (aldus genaamd om zijne gelijkenis met de bedekking van den kreeft), fr. *cuirasse*. Kil. Kreft. *vetus. sax. fland.* j. borstghewer. *Pectorale*, *thorax*, *scutum*. || Gewapent, getuyght eñ vorsien van creesten [*l.* creeften], panchier oft brigandynen. *Rekenk. v. Brab.* reg. 136 fol. 210 (30 apr. 1570). Zie ook BRIGANDINE.

CREECKER, zn. *Dijk* of *dam*, fr. *digue*. || *En faisant faire ès parfondes geules dicques*, *qu'on appelle* creeckers. *Pl. v. Vl.* 30 sept. 1497 / 24 sept. 1611; III 451.

CREESDOM, CRISDOM, zn. o. *Bisschoppelijk gebied* of *diocees* (*kreits*), fr. *diocèse*. || Abt des cloesters van Sentruden, van der orden sinte Benedictus, des creesdoms van Ludic. *O. Liége* 17 mei 1393, 1ste serie 360. Abt des moensters van St-Truyden.., in Haspegouwe, in den crisdom van Ludich. *C. v. St-Truiden* § 25; *it.* § 31. In § 1 staat: des ghestichts (hedend. sticht, stift) van Ludyck (14de E.). Wy proest, deken eñ capittel der collegiaetkerken van Sinter Plissijs te Dyest, des creesdoms van Ludic,.. *Stadsarch. Diest*, *Formulier* 15de E. *Procuratoria capittuli*, 2de *formule*.

CREESERS, CRESERS, zn. mv. *Benaming der geweldigsten onder de opstandelingen tegen Keizer Karel te Gent in* 1539, *poorters*, *die buiten de stad Gent*, *tot eene mijl verre*, *mochten verblijven*, *buitenpoorters* (Fr. DE PR. en BR. *Gent* I 481), fr. *nom donné aux plus violents parmi les révoltés contre Charles V à Gand*, *en* 1539, *bourgeois forains*, *qui pouvaient demeurer jusqu' à une lieue de la ville*. Kil. Kreser / kreyser. *vetus fland.* j. muytmaecker. || Van elcke neringhe sesse persoonen, eñ van den wevers vijfftich, oick vijftich van denghenen die in de beruerte hem hieten cresers.., eñ den cresers voors. den bast aen den hals... in lijnwaert. (*loco citato*). Zie *Belg. mus.* VIII 386. 389; Cannaert, *Bijdragen* 109; *Messager* 1878 blz. 389, en 1829/1830 blz. 153, en Steur, *Sur les troubles de Gand en* 1540, *Mém. cour. Acad. de Belgique* XI 157. Zie ook Creesens in de *Chronijcke* v. Fr. de Potter, 110, 111.

CREETWERCK (Creijtwerck), zn. o. *Plagerij*, fr. *vexation*, *œuvre vexatoire*. || Een ijgelijck mach op sijne erve maecken, metsen eñ timmeren al dat hem belieft, oock tegens sijn gebueren licht eñ venster, soo hooch alst hem goetdunckt, behoude-

lijck dattet goet loffelijck werck sij eñ geen creijtwerck. *C. v. Antw. comp.* II *v* 1. Maer oft het anders dan loffelijck werck waere, om ijmanden daermede te creiten,.. a. 16.

CREKEL, zn. *Een zeker vogel*, fr. *sorte d'oiseau.* || Soe sal men vercopen... een krekel om v vlieg-[uiten] of myn, eñ niet meer. *Chartb. v. 's Bosch*, fol. 34 v°. *Ord. van den voghelen* (15de E).

CRENCKEN, CRANCKEN, bw. 1) *Kwetsen* (iem. aan zijn lichaam), fr. *blesser (qn. au corps).* || Die eenen anderen dreyghde aen lijf oft let te krencken [*var.* crancken], die verbeurt drie schellinghen Brabandts. *C. stad Mechelen* II 4; Nannius ziet er *dood of verminking* in: *Qui mortem aut membrorum detruncationem minatus fuerit.*

2) Eenen muur. *Hem verzwakken door hem te verdunnen*, fr. *affaiblir (un mur) en en diminuant l'épaisseur.* || En sullen geene wercklieden... vermogen... de mueren crencken oft rooven, om de huysen in peryckel oft caduciteyt te brengen. *C. v. Brussel, Servituten* a. 56; Christijn *muros debilitare aut scalpere; it.* a. 69.

CRENCKTE, zn. *Te klein getal, niet genoegzaam getal*, fr. *trop petit nombre, nombre insuffisant.* || Ten waere dat, mits de crencxkte [*l.* crenckte, of cranckte] van de schepenen, de saecke bij twee schepenen worden uuytgeset tot eenen anderen gelegen daege. *C. v. d. Kiel* I 8. Sonder nochtans daerinne te begrypen de vrijdaegen, dat men geene volle vierschaere en houdt, maer bij crenckte de saecke uuytgestelt is. *C. v. Antw. comp.* V *ix* 35. Zie CRANCK 1).

CREPPE, zn. De bet. van dit woord schijnt te moeten wezen *kennisgeving*, fr. *notification.* || Dat men die [*nl.* panden] manen sal eñ k e r v e n, dan [*l.* dat] sy haere volle genechten hebben, nae onser bancken recht; eñ alsdan roept men dat pant oft [die] panden, [welcke] worden alsoo tot vier genechten in recht gebracht, eñ als sy dry a vier genechten hebben gehadt eñ vier creppen, sonder dat die opgenomen wordt oft worden, alsoo recht is, — soo soeckt die partye aen de schepenen oft 't selve pant oft panden niet en hadden vier genechten eñ vier creppen,.. *C. v. Asten* 21. 22 (civiel). — Dit k e r v e n en deze k r e p p e n (krabben, schrabben) herinneren ons: || Dat men van allen auden eñ immemorialen tyden binnen de stede van Audenaerde, in materie van afwynnynghe van huusen eñ erfven, noynt anders en was gecostumeert te procedeerene tot afwynnynghe dan metten ampman eñ vier schepenen, gaende ten zelven huuse, van XIIII daghen te XIIII daeghen, tot drie diversche stonden, alwaer den vooreide ampman, ter presentie van vier scepenen voornoemt, *met eenen snyder oft messe was in de stylpost ofte duere van denzelven huuse kervende*, doende alleenlyck danof de advertentie aen den bewoender van dien,.. *C. v. Auden.* 2de d. 329 nota (1591). — Dezelfde costume werd, naar allen schijn te Asten onderhouden, en zoo dient de eene tot verklaring der andere.

CRESCENTIE, zn. *Rente, jaarlijksche opbrengst van een uitgezet kapitaal, interest*, fr. *intérêt d'un capital prêté, rente.* || N. heft tegen die gementen van Montenaken vercregen met beleninge, tot restitutie der penningen sonder crescentie, maer gelt ten tijde der redemptie gancbaer, 4 royen lants, voer, royesgelanck, 25 guldens 10 stuivers, eñ 4 gulden int gelacht, den 23 febr. 1639... redemptie mach altijts geschieden naer d'expiratie van negen jaren naer datum deses, goetstijts voer halff meert, sonder crescentie. KEMPENEERS, *Montenaken* II 172.

CREST, zn. v. Bouwkunde. *Kroonlijst*, fr. (*archit.*) *chapiteau, crête*, ofr. *creste.* || Doen maecken eñ besteed de autaertaefele in de capelle, den bac met alder legende dierer in staet (*sic*), dueren eñ cresten, met al den beloepe dat toebehoort den tabernakele daer Onse-Vrouwe in staet, eñ tbeelde van Marien met haren kinde, de iiij stapelen met den iiij engelen.. *Messager*, 1875, blz. 15 (1433). Eerst eñ alvooren moet deselve Jaquemaert verghulden de tabernacle met Onser-Liever-Vrouwen, tot up de creste, al van fynen gaude. *Auden. meng.* V 179 (1518).

CRETEN (Creyten), bw. *Plagen, verdrukken*, fr. *vexer, opprimer.* Kil. Kreyten / Kreten. *Provocare, irritare. exasperare.* Zie Schuermans. || Waert dat eenige twee partijen, die leecke lieden waeren, dingende werden van eenige goeden binnen onsen lande gelegen, eñ die partijen daeraf in vonnisse comen waeren, soodat die eene met den vonnisse verloore, oft ontwijst worde, eñ hijt dan voorts overgave eenen pape, clercke, oft eenen anderen geestelicken persoone, om dengenen buytens lants te cretene [*var.* te creyten] oft te moeyen diet gewonnen hadde, dat dan degene die dat dade sal verbeuren sijn lijff eñ sijn goet. *Pl. v. Brab.* 3 jan. 1355 a. 28; I 132, in verband met a. 22 v. 18 dec. 1406, fol. 143.

CRETSER, zn. *Schuimspaan*, fr. *écumoir.* || In 't zelfde jaer 1640 liet de stad te Thienen eenen nieuwen beijaerd van twee octaven gieten. Item, betaelt VI voeten plancken tot cretsers, om die spyse te schuymen, den voet v gr. VAN EVEN, *Brab. mus.* II 143 (Bets).

CREUCKELEN, zn. mv. (?). || Interdiceren eñ verbieden eenen yeghelick eenich ghevoghelte te vanghen met creuckelen, in wat plaetse het sy, op peine van te verbeuren veertich ceur-realen. *Pl. v. Vl.* 22 mrt. 1631, a. 81; II 194.

CRIECKER (Crieker), zn. *Kriekeboom* (*kriekelaar*), fr. *cerisier.* Kil. K r i e c k b o o m / kriеckeler. *Cerasus.* || Eenen peerboome, eenen appelboom eñ II kriеckers. DE PR. en BR. V. *Merelbeke* 32 (1428). Behoort ten leene... appelboome, peerboome, criekers, prumers, nokers, onghesnoeyde kersers. *C. leenrecht Burcht v. Brugge* a. 194, blz. 309.

CRIECKERIJ (Kriekerie, crieckerie, criekerye), zn. v. *Plek gronds beplant met kriekeboomen, boomgaard*, fr. *pièce de terre plantée de cerisiers, verger.* || Een huus eñ stede... met eender kriekerie eñ lochtinghe daer achter staende. DE PR. en BR. *Gent* IV 299 (1461). Eñ zij [*nl.* de Walen en de Spanjaards] ruyneerden al dat buyten der poorte was: crieckerien, lochtinghen, huusen, de vruchten up t velt,.. DE POTTER, *Chronijcke* 273 (1589). De motte, nederhof, opstal, criekerye ofte boomgaert. DE PR. en BR. I. *Mariakerke* 19 (1711).

CRIEM (Crieme, criesme), zn. *Misdaad*, fr. *crime.* || Actie criminele.., eñ es te seggen crieme alle misdaet die weerdich is gestraft eñ gecorrigeert te wordden, eñ daironder wort begrepen alle misdaet die uuyt opsette procedeert. V. D. TAV. 55. Criem oft misdaet. *C. v. Antw. comp.* VII IV 1. Criesme. *Collatie* 263. — In 't c r i e m. *Lijfstraffelijk*, fr. *au criminel.* || Alle den poorteren van der stadt, synde aengetast eñ gevanghen (soewel by den schoutet als by den amptman oft partie, int criem oft int civile), dien gevanghenen moet de heere oft partie tichte eñ aensprake doen binnen den derden daghe... *C. v. Antw.* 1545, I 2.

CRIJCH, zn. *Gedeelte van een windas, spaak om de as te doen draaien* (?), fr. *partie du cabestan, levier ou barre pour faire tourner l'axe.* || Twee inckel windasen, costen xlvijj s. — It. van eenen dobbelen windase betaelt xlij s. — It. ghecocht vier dozinen coorden totten voors. windasen eñ crighe omme mede te spannene, costen xxiiij s. It. van eenen dobbelen crighe XXXVI s. It. van eenen rieme totten zelven crighe, VI s. *Stadsrek. Ninove* 1476.

CRIJCH, zn. *Moedwilligheid*, fr. *mauvais vouloir.* || Omme dat eeneghe sculdenaren, ghenouch ghegoedt zynde, bliven zittende uut crighe in vanghenesse, was gheordineert... *C. v. Aalst* 280 (1451).

CRIJCHBAER, bn. *a*) Van personen. (*Verkrijgbaar*), *te bekomen, te vinden*, fr. (*des personnes*), *trouvables.* Kil. Krijghbaer / krijgelic. *Acquiri facilis, parabilis.* || In presentie van de momboiren,.. eñ bij hennen gebreke van den twee naeste vrienden van den eersten aflijvigen, eñ eenen van den lestlevende, die bij der handt crijchbaer zijn. *C. v. Loven, Weeskamer* a. 32. — *b*) Van zaken. || Desen navolgende woirdt bij den dienaer volle pandinge gehaelt, indien die crijchbaer is. *C. v. Thienen* II 6.

CRIJCHSCH (Krijghs), bn. Van vleesch. *Ongaaf*, fr. (*de la viande*) *qui n'est pas saine* (?). || Soo wie gardigh vleesch, gelten-, weeren- oft varrenvleesch vercoopt,.. — Eñ die krijghs vleesch vercoopt, sal daeraen verbeuren III lib., eñ sijn ambacht een jaer lanck quijt wesen. *C. v. Grave* I 2. 3.

CRIJGELIJCK (Crigelick, crigelic, crygelick). Zie CRIJCHBAER. *a*) Van personen. || By advyse van vrienden eñ maghen van beede zyden van de naestbestaende, daer die cryghelick zyn. *C. v. Auden.* XXV 1. — *b*) Van zaken. De poorterye van Audenaerde es cryghelick by vyf diversche middelen. *Ib.* IV 1. *It. Pl. v. Vl.* I 635; DE POTTER, *Chronijcke* 349.

CRIJIERDER, zn. Gesworen creyierder. *Gezworen afroeper*, fr. *crieur juré. C. v. Middelburg* XXI 3.

CRIJIEREN (Craieren, crijeeren, crijhieren), bw. *Uitroepen, afkondigen*, fr. *proclamer, publier.* Dit bastaardwoord komt reeds voor in Reinaart de Vos vs 45: || Nobel die coninc hadde gedaen sijn hof craieren over al. — Dat niemant een vat wijns en doe crijeeren meer dan eenen dach over vul. DE VLAMINCK *Vgb.* 33 (15de E.). Men zoude den pays cryhieren eñ uuteroepen in alle steden. JAN V. DIXMUDE 107.

CRIJNIS (Crynis), zn. o. *Hoofdschedel, schedel, hersenpan*, fr. *crâne.* || Dat E.., met eenen doornen stock oft bagette soude geslagen hebben op het crynis oft hooft van H. *C. gr. Loon* I 604 (18de E.).

CRIJT, zn. o. *Rechtsgebied, grondgebied*, fr. *juridiction, ressort.* Kil. Krijt / krijte / kreyt. *vet. fland. Circulus, gyrus, orbis.* || Soe selen deselve mesdadige... openbaerlic gebannen werden uut den pale oft crijte des lants van Brabant. *Rekenk. v. Brab.* reg. 135 fol. 53, *priv.* 25 mei 1414. *It Brab. Yeesten* II 655 (1383); *Belg. mus.* X 115 (1383)

CRICKEN (Kricken, criecken, cruecken), zn. mv. *Houtskolen van rijshout*, fr. *charbons de menu bois, charbonnettes.* Kil. Krick-kolen. *Carbones ex ramis, virgultis, fascibus aliisque lignis minutioribus.* || Zoe wi colen eñ cricken beyde op eenen cruwagen vuerde uuyten bossche, hy soude verbueren vivenviertich scellinge zwertte. *Kb. v. Soniënbosch* 1460 a. 73. Kricken oft colen. — de helft cricken eñ colen. MERTENS en TORFS, IV 604 — 605 (1612). Kolen genaempt cruecken, soo van brouwers, beckers als anderssints.., *Stadsarch. Diest*, vak 18, *Settinge van den houte*, 23 oct. 1625. Soe wie cricken in Zoniën bernt buyten coopmans houte, metten daige, die verbuert... a. 75. Cleyne colen (gheheeten kricken). *Pl. v. Brab.* II 156, *Additie* 6 nov. 1634 a. 8. Dat hy, nu geleden over de 30 jaeren, is gheweest coopman van haudt, boomen, colen, criecken eñ diergelycx. —.. en van de inkomende waegens gelaeden met kricken en kolen — moetsaert, wishoudt, colen, kricken, torff oft ander houdt. *Stadsarch. Diest, proces tegen Monnoyer* 1701. Kricken ofte brisetten. *O. P.-B. autr.* 23 aug. 1753 a. 8, *regl. Pachecogodshuis.*

CRICKHOUDER, zn. m. *Benaming in 't Brugsche Vrije, te Veurne en in sommige andere plaatsen van den hoogen ambtenaar elders* amman *en* schout *genaamd*; de crickhouder heette aanvankelijk crickwaerder, Lat. *cricwardra.* fr. *nom donné dans le Franc de Bruges, à Furnes et en certains autres lieux, au haut fonctionnaire appelé ailleurs* amman *et* écoutète; *le* crickhouder *s'appelait primitivement* cricwardre, *portecrosse.* Kil. Krickhouder. *fland. brug. francon. Rabdophorus.* K. *auct. Porte-crosse.* || *Ex quo virscarna bannitur et homo prolocutorem accipit et in causam trahitur, sive a* cricwardra, *sive ab alio aliquo,.. — Post judicium scabinorum, si* cricwardra *falsificare voluerit aliquem scabinorum,.. poterit. C. v. 't Vrije* II 3. 4. *Keurbrief van Philips van den Elzas*, c. 1190 § 1 en 3. Dat wedde die Hanne... te houdene,.. up minen here Röegere van Ghistele, ruddre,.. eñ up Weinine Stullaerde, crichoudre tien tiden van derzelver vierscharne [*nl.* van Brugambacht]. *Oork.* 11 nov. 1279. Eñ daer waren wie ghemaent eñ te wetten van onsen wettelicken maenre, bi namen van Weine Stullaerde, die tien tiden wettelicke crichoudere was. *Oork.* 24 oct. 1281. Jhan van Cadsant, crichoudere [van den Vrien] *Oork.* 14 nov. 1292. Blijvende den krickhouder wettelic maenheere, tot bannen van de vierschare, onder 't district van de Keure, soo in 't criem als civil, in 't schauwen van de straten, generale schauwinghe van de wateringhen eñ schauwinge van doode lichamen; de burghmeesters, lanthouders, schepenen eñ keurheers doen ooc, t'sijnder maninghe, den ghecostumeerden eedt, t'elcker commissarie eñ vernieuwinghe van Wetten; eñ voorts t'selve officie bedienende in 't faict van de Weeserie. *C. v. Veurne*, II 31. *It.* IX 1. Zie ook DE PR. en BR. *Gent* I 333, en *Cout. du Franc de Bruges, passim.*

CRICKHOUDERSCHAP, zn. o. *Het ambt van krikhouder*, fr. *la fonction de* crickhouder. || De vornomde Eerts-hertoghen, als graven van Vlaenderen, hebben oock in de voornomde stede eñ casselrye van Veurne, vier princelycke staeten eñ officien, partije van sijne domeijnen, die by haerlieder ghecommitteerde verpacht worden, te weten, het hooghbailliuschap, krickhouderschap, tafelhouderschap, eñ 't bailliuage van den Berechte. *C. v. Veurne* I 27.

CRICKWAERDER. Zie CRICKHOUDER.

CRIMPING (Cremping), zn.; mv. CRIMPPENNINGEN. *Te Brugge, toelage aan de schepenen op hun jaarlijksch kerellaken, uit hoofde van de krimping die het laken onderging door het natmaken*, fr. à

Bruges, supplément aux échevins à leurs robes annuelles, du chef du rétrécissement que le drap subissait en le mouillant. || Ghesloten, de toecommende jaerschaere te cleedene met grauwen Brugschen bellaertslaken, eñ dat men hierop, by maniere van crempinghen niet meer eenighe ghelaghen zal of yet verdrincken, soo men tot nog toe geplogen heeft van doene. BEAUCOURT, *Jaerboeken v. d. Lande v. d. Vrijen*, III 173, *zitting der kamer* 12 sept. 1505. Zie ook Raepsaet, *Analyse* nr. 80.

CRINSEN, CRIENSEN, zn. mv. *Het uitschot van het gewande graan, 't welk nog tot voedsel dient aan hoenders en duiven*, fr. *le rebut du grain vanné, qui sert encore de nourriture aux poules et aux pigeons, grenaille, criblure.* Zie De Bo en Schuermans Krensen, krinsen, Kil. Krinse. *Acus: purgamentum frumenti.* De hedend. wdb. hebben nog de werkw. Krinsen, krenselen: *zuiveren.* || *Et omnia stramina, paleam et purgamenta, que vulgo dicuntur* cnichen (*sic*) *vel* criensen, *que de dicta terra arabili... provenire contigerit, integre percipiet.* VAN LOKEREN, *St-Bavon* 208 (1234), *meiersambt te Papenghem.* — *Jus villici de Ghisensele. Purgamenta tocius annone, id est* criensen, *sua sunt. Ib.* 209 aant. 63 (1227). Dies zal de meyere hebben tcaf eñ crinsen. DE PR. en BR. I. *St-Denijs* 16 (1382—1387).

CRIOLE (Cryole), zn. v. *Omloop van het koor eener kerk*, fr. *pourtour du chœur d'une église* (?). Maigne d'Arnis: Carola. *Clathri quibus capellae clauduntur; grille, barreaux.* La Curne Carole: *balustrade.* || De groote kercke met den torre was al verbrant... De cryole der groote kercke was bleven onghebrant. PIOT, *Chron.* 327.

CROCHT, zn. o. *Grafsteen*, fr. *tombe* (?). || Van Ws. van Pudenbrouc, van dat hij Meeus Ghends wijf crocht, dat in de kerke stoet, ontwee slouch, ontfaen van der cracht XL s. *Reken. baljuws. Gent* 1364/65, rol 1720.

CRODEN (Croeden, k—), bedr. en wederk. wkw. I. BEDRIJVEND. — *Lastig vallen, ontrusten, kwellen*, fr. *importuner, inquiéter, tracasser.* || Weert dat iemont geboden hierop werpte [*nl.* interdict legde], soe en sal priester noch clerck die geboeden exequeren noch daeromme cesseren, eñ blijven daromme ongecroedt eñ ongevexeert van ons eñ onsen hove van Luydick, behoudelick... *C. v. Maastricht* 499 (1407).

II. WEDERKEERIG. — Hem — sich croden. *Z. inlaten, bemoeien met*, fr. *s'ingérer dans, se mêler de.* || Die selve twe deekens [der ambachten] soelen wettelic ten heyligen zweren hoyre ambacht wettelic eñ wail te doin, te houdene eñ te regerene, sonder hun yet te onderwinden off te croiden van den statuten, noch oec van den Raede van derselver onser stat van Senttruden. PIOT, *Cart.* II 204 (10 juni 1417). *It. O. Liége* 17 aug. 1417 a. 2, *Herck.* Eñ dat zy [*nl.* de burgemeesters, gezworen, raadsheeren enz.] sich onser eñ onser kircken vurs. hoicheit, herlicheit eñ jurisdictie, geistlick eñ werentlick, noch onser koeren, brueken eñ forfeyten ons toebehorende in egeenrewys, tot onse eñ onser kircken prejudicie kroeden noch onderwinden en sullen, hons weitens, mer sullen ons die laeten ongekroedt eñ ongehindert oever al gebruycken als 't behoert. *Ib.* 11 dec. 1500 a. 46, *Hasselt. It. C. v. Maastricht* 191. 498.

CROENGE, zn. v. *Dood lichaam van mensch of dier, kreng*, fr. *corps mort d'un homme ou d'un animal, cadavre, charogne.* Kil. Karonie. j. Karonie. j. kronie, kroongie. *Cadaver. gal. charogne.* || Dat niemen croengen en warpe in de riviere, up XX s. par. DE VLAMINCK, *Stad.* III XI (einde XIVde E.); *it. Vgb.* 39. Anno XIIIJc VIIJ... verhinc hem Jan van der Stichelen buuten de heuverpoortere, up eenen soldere, eñ was poortere van Ghendt. Dwelck ter kennesse comende van Hooste van den Heule, als bailliu van sente Pieters, trac met VII scepenen... ten voors. huusewaert; sy anscauden denzelven Jan, die daer verhanghen was. Naer welcke hanscaudinghe de bailliu dede de voornoemde croenge afsnyden eñ liet se vallen deur de soldere, daerboven dat hi hinc, toet up den vloer. Eñ onder de zulle van den huuse dede hy maken een ghadt, daerdeure de voors. croenge, met den hoofde eest [eerst], gesleept was, ghelyc men met sulcke cadavers pleegt te doene, naer de costume van den lande van Vlaenderen, toet op d'een zyde van de justicie (jurisdictie) van sente Pieters; eñ daernaer was de voors. croenge by den hangman van Ghendt in eenen afghehauden spriet, met den hoofde tusschen de micke ghehangen, sonder dat die van Ghendt eeneghe kennisse ofte hanscauwinghe van haerlieder poortere hadden. CANNAERT, *Bijdragen* 282, en zie aldaar nog het vervolg. Zie ook Wielant, *Pract. crim.* c. 87; de Damhouder, *Pract. crim.* c. 88; Grimm, *Deutsche Rechtsalterthümer* 726; Noordewier, *Nederd. regtsoudh.* 321. — **Crom eñ slom.** Met cromme eñ slomme wegen. *Door slinksche middelen.* fr. *par des voies tortueuses.* || Want het alleens is, weder hij tegen dat verbodt doet openbairlijc oft bedectelijc, met crommen eñ slommen wegen. V. D. TAV. 188 v°.

CROMPSEL, zn. o. *Kromming*, fr. *courbure.* || Up de Veerckens- ofte Beestenmarct eñ Sandtbeerch stonden dry masten gherecht, elc met een crom cruuse met tortsen, bedrouch tsamen XXVI tortsen, eñ up den Zantbeerch stonden metten crompsele up den steenput twee hondert tortsen. DE POTTER, *Chronijcke* 48, *komst v. keizer Maximiliaan en hertog Karel te Gent* 1508.

CROMSTEERT, zn. *Eene zilveren munt geslagen onder graaf Philips van Sint-Pol* [1427 + 1430], *ter waarde, naar het schijnt, van 2 grooten*, fr. *monnaie d'argent frappée sous le comte Philippe de St.-Pol; elle paraît avoir eu cours pour 2 gros.* VAN DER CHIJS, *Hertogdom* 142. — C. A. Serrure, sprekende van de munten des Utrechtschen bisschops Frederik van Blankenheim (1393—1424), zegt, van eenen anderen kant: Dergelyke Grooten, kromstaerten genoemd, omdat de staert van den leeuw er inwaerts krult, werden eerst in Vlaenderen, door Jan-zonder-vrees, hertog van Burgondië geslagen [1405 + 1419]. *Vad. mus.* III 75. — Heylen, *Antwoord* enz. 40, haalt de commissie aan van 26 aug. 1429, van Philips I, waarin men o. a. leest: Item, men zal oock noch maecken cleyn wit geld, dat sal heeten Prieskens, daeraf die 8 sullen doen 1 Cromsteert... Eene latere commissie, v. 14 dec. 1429, beval te maken halve cromsteerten, die men heeten sal Groote... — || Den ouden Joannis cromsteert XV gro. cleyn. Den cromsteert te Doernicke gemunt XII gro. cleyn. Den Lovenschen cromsteert XIII gro. cleyn. *Muntwaarde* v. 1434. Die cromsteerten te Loevene, te Dordrecht, eñ alle andere van ons genedigen heeren wegen gemunt XII½ plecken. *Ib.* 1436. Zie HEYLEN.

CRONEN (Croenen), ow. *Klagen*, fr. *se plaindre.* Kil. Kronen. j. Kreunen / groonen. *Conqueri.* || Dat si [*nl.* alle rechters en ambtenaars], ten versueke onser vors. poirtren eñ poirterssen, oft harer boden,

houden eñ in zekere hoeden eñ hachten doen alle degene daer si over croenen eñ clagen willen alse omme der vors. lijfpensien wille. *Brab. Yeesten* II 625 (23 apr. 1373). [Dat] sy ons desgelijcs gecroent hebben eñ doen verstaen, dat de stad van Diest belast es in jaerliker renten, die sij sculdich es, tot der sommen toe van... *Oork.* 20 dec. 1414, *Diest. It. K. Lakeng. Hasselt* 1 juni 1433 a. 11; *C. v. Brussel*, *Servit.* 1657 a. 59.

CRONCKE, zn. m. Eene kroncke hoppe. *Eene zekere maat of hoeveelheid bier*, fr. *certaine mesure ou quantité de bière.* || Item, soo hebben onse ouders aen ons overgebracht, eñ wij tot noch toe onderhouden: dat uijt elcken huijse binnen de voors. palen eenen mensche jarelijcx sal voor den heere wercken in sijnen vliet eenen halfven dagh, alst den heere genoeght; eñ des moet den heere die ondersaten geven eenen croncke hoppe van der weerde van een halster coren, eñ den molder moet de ondersaten dan oock geven wittebroot van een halster coren. *Leenhof v. Brab. Dénombrement* n° 6, 481, *Cout. Sluis* 1754.

CROON (Croene), zn. v. 1) *Eene gouden en ook eene zilveren munt, onder deze benaming waarschijnlijk voor het eerst in Frankrijk, onder Philips van Valois* (1328 + 1350), *en later in verscheidene landen onder dezen naam geslagen*, fr. *couronne, monnaie d'or et aussi d'argent, frappée sous ce nom originairement en France, sous Philippe de Valois* (1328 + 1350), *et depuis sous ce même nom en divers autres pays.* || Vrancrijcksche cronen. *Kb. Lakengilde te Diest* 1388, *Wolwerk* a. 111. Een Vrancrijx croene, een.., elc vore neghen eñ vijftich groete Vleems. *Ord. geldmunten* 15 juli 1393, *van hertogin Joanna.* — Zie hier de Kronen die ons voorkwamen: Albertus kronen.— Bretainsche.— Carolus. — Doorniksche. — Franciscus. — Giensche (Genueesche (?)). — Henegouwsche. — Dobbele Henegouwsche of Cronaten. — Ludovicus. — *Porcus picus.* — Savooische kronen. — *Couronnes d'Oye* (van Oyen). — Kronen met kronen. — Kronen metter zonnen. — Blauwe croon, fr. *couronne bleue* (?). || Hebben geloeft.. een blauwe croone, vallende eñ verschijnende altyt op Sinte Stevensdach in de Kersdaigen. *Schep. v. Saventhem ende v. Sterbeke*, 20 dec. 1540 (*Abdij Cortenberg*).

2) *Bloemenkrans*, fr. *couronne, guirlande de fleurs. Het hangen van kronen, als vreugdeteeken, op zekere feestdagen, vermeld in de dagteekening der oorkonden*, fr. *la suspension de couronnes, comme signe de joie, en certains jours de fête, mentionnée dans la date des actes.* || Vierthiene daghe vore sente Jansdach-Baptist, dat men croenen hanghet. *Oork. v.* 7 juni 1277. In sente-Jans avonde, dat men cronen hanct. *Oork. v.* 28 juni 1297. Op S. Jansdagh-Baptisten, als men croonen hanght. *Broeders. v. S. Eloy te Brussel Oork. v.* 5 febr. 1362. Nae sinte-Peetersdach, als men croonen vernyeuwt. *Rekenk. v. Brab.* reg. 139 fol. 126 v°. (31 oct. 1548).

3) *Bruidskroon, bruidskrans*, fr. *couronne nuptiale. Dit bruidsieraad was van goud of zilver, somtijds bezet met parels en kostelijk gesteente*, fr. *couronne de fiancée; cet ornement était d'or ou d'argent, et quelquefois garni de perles et de pierres précieuses.* „*C'étoit quelque fois*, zegt La Curne, *une sorte d'ornement d'or ou d'argent qui se mettoit sur la tête, et qui étoit fort commun, non-seulement parmi les gens de qualité, mais encore parmi le peuple... La* couronne *étoit spécialement l'ornement des femmes qui, le jour de leur mariage, la portoient sur leur tête, les cheveux épars,..*" Grimm *Wörterb.* II 2356, *verbo* Krône *als kranz*, I 1 *a—e*) en 2 *a*) handelt breedvoerig over de brautcrone, de *corona nuptialis.* || Die deylen wilt, dat hy inbrengen moet, naer des stadts rechts, dat is te verstaen, allen het goedt dat hem gegeven is, oft dat hy gehadt heeft, oft de weerde daeraf,.. — Item, alsoo van jouffrouwen schoonheden, soo sullen sy inbrengen roodt schaerlaken eñ peerschaerlaken, eñ de voederen die daertoe hooren, eñ de kroone eñ hoedt eñ doreersnoer *C. v. Brussel*, *stat. v.* 1355 a. 1. 2; Christijn *coronam et cassidem et vittas aureas.* — Eene grootmoeder schenkt aan hare kleindochter en doopkind: || de beste eñ de meeste goudine bruutcroene metten peerlen eñ ghesteenten daeran wesende. Dierickx, *Mém.* 2, 23 (Verdam Bruutcrone). Drie silverine vergulde bruuthoeden. *Ibid.*

4) *Kroonkandelaar, hangende luchter*, fr. *candelabre suspendu, lustre.* Kil. Kroone / blaker. *Lychnuchus pensilis, candelabrum pensile.* || In die voercamere bij die porte. It. noch een metalen croone hanghende. Op die camere van boven dat huys. It. noch een matalen croone hanghende. *Inv. V. d. Hulst* 1489. — Een merkwaardige, antieke kroonkandelaar, van zeer wijden omvang, gevormd van twee hertshorens en kunstig gewrocht ijzer, versiert de archievenzaal te Diest; hij is omgeven met eenige haakjes, welker bestemming ons door de volgende aanteekening verklaard wordt: || Op Sint-Remijsdach, voer noen, *als die oude Weth haer sleutelen ophangt aen de croon*, dan wordt elcken borgemeester, schepenen eñ secretaris gegeven vant register [*nl.* van stadswege] xxv stuivers, voer hun afscheijt (1613). Hoogstwaarschijnlijk legden schepenen en raadsleden ook hunnen eed af onder deze kroon. *Schepenenmaaltijd te Diest*, 1606.

CROONSPELEN, zn. mv. *Zekere volksvermaken te Brussel, die omtrent Sint-Jan in den zomer plaats grepen en drie—vier weken lang duurden; in weerwil der hitte, dansten de jongelieden van beide geslachten op straat rondom groote vuren, ontstoken onder kronen van natuurlijke of kunstmatige bloemen. Dit gebruik werd omtrent* 1435 *ingevoerd, blijkens het verbod er den* 7 *aug. van dat jaar door de overheid van gedaan; desniettegenstaande vermeerderden zich de kroonspelen in al de straten, gelegenheid biedende tot gedurige twisten, en duurden voort tot in de vorige eeuw.* Henne et Wauters, II 650.

CROONTE, zn. v. *Beklag*, fr. *plainte.* || Uut groeter croente eñ clachte commen ter kennesse van scepenen, als van den inbruwen biere, eñ dat men soe qualic omme den penninc ghebruwen heeft, soe ghebiet men dat elc bruwere wel bruwe omme den penninc, eñ elc backere wel backe. de Vlaminck, *Vgb* 52 (15de E.).

CROOS (Crois), zn. *Opbrengst van een geleend kapitaal, interest*, fr. *intérêt, profit d'un capital prêté.* Kil. Kroos. *fland.* j. wasdom. *Incrementum, lucrum, foenus.* De Bo Kroois, kroos; Schuermans kroos, kroost. || Is geresolveert, alsoo Pieter Aertssen der stadt eene merckelycke somme van penningen hadde ondergedaen op crois, tegens thien ten hondert, d' welck swaren interest eñ usure es, dat men de capitale som sal restitueren. *Stadsarch. Bergen-op-Zoom, Resol.* 1605—1611 nr. 32, mei 1606. Alle vercoopynghe van renten daer eenich toecommende crois int capitael begrepen es, van een ofte meer toecommende jaeren, zullen zyn van onweerden, eñ den vercoopere niet verbonden, dan

alleenelick totter restitutie van de capitaele. *C. v. Assenede* IX 4. *It. C. v. Kortrijk* VI 3. 5. 6, en *passim.*

CROOT, CROT, zn. m. *Schade, nadeel, verlies, hindernis,* fr. *dommage, préjudice, perte, contrariété.* || Ghevielt, dat hunne voirscr. suster in deser vriheit, dorpen, heerlicheiden eñ renten enech crot, hindernisse of letsel ghedaen wirde, die gheloeven si haer, in goiden trouwen, af te doene eñ te verrichten. *Brab. Yeesten* II 485 (25 juli 1356). Enigerhande krot of hindernisse. *Ib.* 639. Omme te werene... alle crot, crijch, viantscap eñ aenvechtinge. 707. Dat die der stat Aken... in enigen krot, scade, hindernisse of orloge quemen. 735. So wat porter de yemanne te dienste rijdt uytter stat van Tricht, eñ die stat hebbe namails da om crot eñ schade, des croets eñ schaden sal sich die stat halden an den porter... *C. v. Maastricht* 109, *Stat. v.* 1380 a. CIX. In groten crode. 148. *It.* 153. 470. 480. 490, en a. m. Mocht gebueren van beyden zyden, dat eenige den anderen doet becommeren ofte arrésteren zijn lijff oft zijn have, partijlick, ofte om hem croot eñ moyenisse aen te doen. *Charterb. v. 's Bosch,* fol. 100 v°. 15de E. *Van der eeningen.* In eynigen kroide, hindernisse,.. *Rekenk. v. Brab.* reg. 132 fol. 27 v°. (15de E.).

CROPPE, zn. *Het opperste gebladerte, de kruin van eenen boom,* fr. *le feuillage supérieur, le sommet d'un arbre.* La Curne Crope: *Sommet.* || Elck proprietaris is ghehouden,.. te weeren de croppen eñ tacken van sijn opgaende boomen, troncken, bosschen oft andere houten hanghende over anders grondt. *C. v. Winocxbergen* XV 32.

CRUICHTE, zn. v. *Gracht,* fr. *fossé.* || De kinder op de straet kommende, groot gecryss gevende, is een weysjong [weeskind] in een kruichte gevallen. PIOT. *Episodes Venloo,* 1634.

CRUIDEN, CRUDEN, bw. Lakenververij. || Men sal gheven van cruden van enen ghecrompen lakene xxiiij nu grote, eñ van enen lakene metten hare XXIJ nu grote. *Rb. Lakeng. Diest, Ord.* 1414 a. 17.

CRUIN (CRUYNE), CRUNE, zn. v. 1) *Het bovenste, de rug (van de straat),* fr. *la partie supérieure, le dos de la rue.* || Soo wye aen de straete huysen maken, tymmeren oft metsen wille, die en mach den ondersten dorpel van synder voerdoren, poerten oft uuytgange nyet hoogher leggen oft maken dan de cruyne opte strate van der caussien (daervoere liggende). *C. v. Antw.* 1545, VIII 60. — *Het bovenste van eenen bakoven,* fr. *la partie supérieure d'un four.* || Item, sal men alle backovens eñ diergelijcke ovens meten van den grondt van het paveyssel tot eenen voet hooger als den opperkant van de cruyne. *Regl. edif.-meters* 16 jan. 1705, I 40. — *Van alle gewelven,* fr. *de toutes les voussures. Ib.* a. 9.

2) *Priesterkruin,* fr. *tonsure cléricale.* Kil. Kruyne / platte. *Corona rasa.., vulgo tonsura, corona.* K. *auct. couronne, tonsure.* — Crune geven. *De priesterlijke wijding toedienen,* fr. *conférer les ordres.* || Sint dedic hem crune geven. *Reinaert de Vos* vs. 1503. Daerom ghinc hy [*nl.* de bisschop v. Doornik] svriendaeghs... ter Sluus, om daer up de Tryniteyts avont de ordene te makene, crune te ghevene eñ de lieden te vormene. JAN V. DIXMUDE 284 [1393]. — Crune hebben. *De priesterlijke wijding ontvangen hebben (de lagere of hoogere),* fr. *avoir reçu les ordres (mineurs ou majeurs).* || Eñ de deken versochten an Mijn here dat men Pieter eñ Leuz delivreire zoude, bedi zi horden zegghen dat si clerken waren; eñ Mijn here die vraghede hem of sise over clerke kennede? zie andworden dat si niet ne wisten dat si crune hadden, dat set hadden gehort zegghen eñ dat si se hadden ghezien zinghen eñ leizen in kerken. NAP. DE PAUW, *tBesouch* 24 (1306). — Crune koopen. Deze uitdr. heeft waarschijnlijk geen andere bet. dan die van *ontvangen.* || Eñ daer en sal no weder scepen, no raed an moghen ziin over deelman, no woukerare, no clerken die hare crune hebben ghecocht. *C. stad Brugge* I 345 (c. 1305). — De crune aflesen. *Een geestelijken persoon ontwijden, van zijne wijding berooven (door zekere gebruikelijke of sacramenteele bewoordingen,* fr. *dégrader une personne ecclésiastique.* || De Petyt Moine ghequartileert, niet jeghenstaende dat hy priester was, maer alvoren zoo las men of zine crune eñ anders. OLIV. V. DIXMUDE 136 (1431).

CRUIPGELT (Cruupgelt), zn. *Offerpenning ter gelegenheid van het kruiskussen op Goeden Vrijdag,* fr. *denier d'offrande à l'occasion du baisement de la croix le Vendredi-saint.* || In de 16de eeuw bestond hier nog op Goeden Vrijdag de gewoonte, de geloovigen naar het H. Graf te laten kruipen, waar zij het kruisbeeld kusten, en daarvoor eenen kleinen offerpenning gaven: „Item, ontfaen van cruupghelde up den goeden Vrindach, XX s. ij d." DE PR. en BR. VI. *Nevele* 82, *kerkrek. v.* 1547.

CRUIS, CRUCE (Cruys), zn. 1) *Kruis,* fr. *croix.* Tot de *uitvluchten* vermeld onder het w. BESCHUDDENIS I 198, behoort nog die van *ter kruisvaart te trekken:* || Eñ doen ons buten, over ons selven eñ over ons oier, alre hulpe van der cruce,.. *Oork.* Mei 1287; en, onder het w. EXCEPTIEN I 412 die gene, na regel 13 uitgevallen: || [hulpe van] crusen van oncruzen, ghegheven ofte te ghegheven [*nl.* opgelegd of op te leggene?], van gratien, letteren, indulgencien,.. (1319). Alnog de volgende: || Soe sijn wi afghegaen eñ vertijen.. alle quaetheiden, alle scalcheiden eñ allen bedriechnessen van rechte, van faite van privilegien, van crucen ghegheven ochte te ghevene. *Rentbrief v. Tiel,* 18 oct. 1329.

2) *Als eene bepaalde hoeveelheid, doorgaans een tiental,* fr. *comme une quantité déterminée, génér. une dizaine.* Kil. Kruys. *Decem q. d. crux.., nota est numeri denarii.* — Een cruis wijn. || Betaelt Adriaen Laureyssen, als gesworen van de camere van Vreugdendal, van een cruys wijns hen nae ouden hercomen geschoncken op heylich Cruysdach IJ Rgl. X st. *Stadsarch. Breda, Reken.* 1563/64 fol. 99. — Een cruis calck. Volgens De Bo: 15 zakken of *tien hektoliters;* volgens van Aelbroeck, maken de twee kruisen kalk 36 zakken of 38²/₃ *hectol.* (*Werkdadige landbouw* blz. lv.). || Van elk kruysse kalk, asschen, smekolen eñ rappelingen, als oock van d'houille eñ boschkolen indifferentelyk, elk kruysse wezende ontrent de thien zakken,.. zes groote. *Pl. v. Vl.* 7 mei 1772, a. 21, X 447; *it.* 7 juni 1753, XI 740. Een cruyse kalck. Twee cruysen kalck. *C. v. Auden.* 2de d., regl. 12 aug. 1767 a. 12. 24. — Een kruis melk. *Twee stoopen* (De Bo).

3) Vrije-jaarmarkts kruisen. *Gedurende de vrije jaarmarkten en den marktvrede plach men, te Gent, en wellicht ook elders, groote roode kruisen te stellen aan de stadspoorten en op de bruggen binnen muren, ten teeken der opschorsing van alle vervolging.* DE PR. en BR. *Gent* II 73; fr. *croix de foire franche; durant les foires franches et la trève de foire, on avait coutume, à Gand, et peut-être aussi ailleurs, de placer de grandes croix rouges aux portes de la ville et sur les ponts intra muros, en signe de la suspension de toutes poursuites.*

CRUISBLADEREN, zn. mv. *Zekere min goede bladers van de hoppe*, fr. *feuilles croisées* (?), *certaines feuilles moins bonnes du houblon.* || Dat niemant hem en vervoordere te plucken, ofte te drooghen eenighe cruysblaederen van onder noch boven de rancken, oft eenich poeder, noch deselve te menghelen mette hoppe. *Pl. v. Br.* 30 aug. 1625, I 494. *It.* DE PR. en BR. *Aalst* III 328.

CRUISBROEDERS, zn. mv. Eigenl. *de Geeselbroeders* fr. *les Flagellants.* Maigne d'Arnis Crucifratres, etiam *Fratres flageratores.* || *Anno Domini* M.CCC en XLIX, int beghinsel van Wedemaent, rees up een secte de Cruisbroeders, eñ sy hadden een cruus voeren eñ achtere. Dese secte quam uut Almaengen eñ uut Brabant. Dese broederkins ontcledden hemlieden up de strate al naect, eñ sy gheesselden hemlieden up haer scouderen met groten gheeselen, so dat sy bloedden; eñ hemlieden volghden lodders, putiers, dieven, mordenaers eñ rovers; eñ sy hielden vele onghelovicheden, . . naer hendelyc de paus dede dese secte te nieten. JAN V. DIXMUDE 240. Int selfste jaer [*nl.* 1349] gingen de geesseleren eñ de cruijsbroeders. *Piot, Chron.* 32. Doen men screef MCCCXLIX doen gingen die geeseleren te Bruesel. *Ib.* 51.

CRUISEICKE (Crueseycke), zn. *Een dier alleenstaande boomen, en ditmaal van hard hout, die tot scheidingsteeken of grenspaal van eigendommen dienden* fr. *un de ces arbres isolés, et cette fois, d'essence dure, qui servaient de limite aux propriétés.* || *De* Hogevonder *usque ad arborem dictum* Houdeycke [oud— ?], *et de* Houdeycke *usque primum limitem* Crueseycke. *Brab. Yeesten* II 706, oork. 7 sept. 1342 / 11 aug. 1403. *Vrijheid van Rode.* Zie ALBOOM.

CRUISEN (Cruysen, cruycen), bw. 1) In rechtszaken. *Een vonnis van eene nederbank doen teekenen met een kruis, ten bewijze dat men er zich van beroept op de hoogere bank*, fr. *faire marquer d'une croix un jugement rendu par un banc inférieur, en signe qu'on en appelle au banc supérieur.* || Aengaende allen anderen vonnissen, . . die de weesmeesteren in hunne consistorie gewoonelijck zijn te gheven, sonder rapport daervan aen den raide van der stadt te doene, eñ partije haer daermede bevonde geledeert oft geïnteresseert, dat alsulcke geïnteresseerde eñ geledeerde partije 't selve appoinctement, sal moghen doen cruycen, om ter naester vergaederinghe van den raide van der stadt, . . gevisiteert eñ gewideert te worden. *C. v. Loven, Weeskamer* 80.

2) Gecruist zijn. *Het kruis opgenomen hebben tegen de ongeloovigen*, fr. *être croisé, être engagé dans une croisade contre les infidèles.* || Item, MCCXXXIIIJ, op die vj kalende van junij, doen geviel den strijt tusschen die van Stadingen, ketters, aen deen zijde, eñ de kerstenen, die op hen gecruijst waeren uuijt menighen lande. PIOT, *Chron.* 11.

3) *In het volgende citaat kunnen wij niets anders zien dan eene door den paus opgelegde straf*, fr. *nous ne pouvons voir autre chose dans la citation suivante qu'un châtiment infligé par le pape.* || Een ongelovich mensche. die mits ongeloven openbairlijc van des heilichs Stoels wegen, hadde gecruijst geweest, is oic niet ontfanckelijc [*nl.* om in rechten als eischer op te treden], totter tijt dat hij bij sijnen prelaet zij gestelt in zijnder goeden namen eñ famen. V. D. TAV. 24.

CRUISHAEL (Cruyshael), zn. m. *Kruisheugel*, fr. *crémaillère croisée* (?). || In des testatoers cokene. Item, noch eenen cruyshael, II cleyn brantroekens, twee tanghen eñ een viersceppe. *Inv. V. d. Hulst* 1489.

CRUISING, zn. **Cruising tot deken van een ambacht.** *Een woord, zonderlingerwijze genoeg, ontleend aan de begeving der ridderorde: aanstelling als deken*, fr. *terme emprunté, assez singulièrement, à l'ordre de chevalerie: nomination comme doyen d'un métier.* || Vonnis, waermede gedecreteert wort het verclaren by de wethouderen deser stadt, van dat zij geene swarigheyt en vinden van den erflaet De Vos t'ontcleeden van de cruisinge tot deken van het briedersambacht, midts hij met hetselve ampt niet gedient en is [van hem in syne liberteyt te laeten, *voegt er het vonnis bij*]. MARTINEZ, 46 (1639).

CRUISMUNTEN, ow. *Kruis of munt spelen*, fr. *jouer à pile ou face.* Kil. Kruys oft munte worpen. *Sortiri nummis.* || Voor het overige zochten stadsburger en buitenman genot in den baarloop, in het „cruus eñ munte" werpen, en in het „effen eñ oneffen", welke beide laatste spelen door menige keure verboden waren. DE POTTER, *Zeden en gebruiken* 92.

CRUIT, zn. 1). *Kruiden, specerij*, fr. *épices.* Kil. kruyd *Herba. & Aroma.* || Van elcken hondert sofferaens, gimbaer, canneel, peper, galigaen, seduwaer, folie, cubeben eñ alderhande specie, confijt ofte nyet confijt. *Hansa-tol* 1409; *Rekenk. v. Brab.* reg. 142 fol. 135; Lat. tekst fol. 130 (1315): *pro quolibet quintallo croci, gingiberis, cynamomi, piperis, galangae, zeduaris, folii, cubebae et cujuslibet alterius speciei, confectae vel non confectae.*

2) *Allerlei suikergoed en lekkernijen, die te elke gelegenheid aan schepenen, commissarissen, ambtenaren, groote heeren, vreemde kooplieden, enz. geschonken werden, en die, benevens den wijn en vaste spijzen eenen merkelijken rol, ja, ten koste der gemeente, in het maatschappelijk leven onzer voorouders speelden. De stad Brussel zag zich verplicht, reeds in de veertiende eeuw, de geschenken o. a. van cruut voor hare schepenen en rentmeesters, te vervangen door kleederen, als veel minder kostende*, fr. *toute sorte de dragées, et délicatesses, dont on faisait présent, à toute occasion, aux échevins, commissaires, fonctionnaires, grands seigneurs, visiteurs et commerçants étrangers etc. et qui, à côté du vin et des mets solides, jouaient un rôle considérable dans la vie sociale de nos ancêtres, aux dépens de la commune. La ville de Bruxelles se vit obligée, dès le quatorzième siècle, de remplacer les présents, entre autres, en épices, à ses échevins et receveurs, par des vêtements, comme coûtant beaucoup moins.* || Dat elc van den scepenen eñ rentmeesters van der stat sal hebben van der statweghen twee paer clederen tsjaers, eñ overmids dien en selen si niet hebben cruut, noch was, noch hoede, noch hantscoen, noch glase, dat si vormaels plagen te hebben, dat vele goeds meer coste dan die cleder. *Belg. mus.* V 83, *stadsbrieven v. Brussel* 14de E.; *it.* 87. Van wine eñ van crude op sente Mertensdach, doe mijn her Rogier op der scepenen huis was, XVJ sc. eñ vj. d. — Item, van wine eñ van crude op der scepen huis, svridachs na sente Mertens-dach, XIIIJ sc. IIJ. d. — Item, van wine eñ van crude svridachs vore sente Katlinendach op der scepen huis, doen de coemanne van Mayorke daer waren, XII sc. MERTENS, *Oudste rek.* 1324 blz. 55. In elken van [dien] drie jaerghedinghe sal die schouthet sculdich sijn die scepene teten te gheven eñ haer kruyt oec te gheven. *Oork. hertog v. Brab. voor den Bosch*, 12 jan. 1329 a. 6. Van ghebackenen cruyde [peperkoek ?] dat verent, doen de heeren commissarissen hier waren, eñ binnen desen jare oec, opter scepenen

huys ghehaelt es, van Claus Lijnmakers, specier, quam XVIIJ sch. gr. MERTENS en TORFS II 608, *stadsrek.* 1398/99.

3) *Moeskruid, groensel*, fr. *des légumes.* || Tenzij dat die proprietarissen van alzulker erven deselve binnen jaers souden willen selve betymmeren, in welcken gevalle zij huere erve sullen moegen behouden, om wooningen eñ huere toebehoirte te betymmeren, eñ dairtoe nootelycke plaitsen om moes eñ diergelycke nootelijcke cruijt te mogen sayen, zonder meer, eñ zonder dat zij souden mogen plaitse behouden om kempen, vlas, hoppecruijt oft diergelijcke te sayen. *Rekenk. v. Brab.* reg. 138. fol. 228 v°, 16 febr. 1536.

CRUITBUSSE, zn. *Specerijbus*, fr. *boîte à épices.* Kil. kruydbusse. *Narthecium K. auct. Boîte d'espices.* || Een cruydtbusse. *C. v. Antw.* 1582, t. 41 a. 100.

CRUITHOF (Cruythof), zn. m. *Moeshof, kruidtuin, warmoestuin*, fr. *potager, jardin légumier.* Kil. Kruydhof. *Hortus (h)olitorius.* Opperhof eñ nederhof, metten singhel, den cruythof, den bogaert. DE PR. en BR. XXIII. *Beveren* 63. Eèn huys,.. hebbende oyck een cleyn cruythofken, waerenboven die eluyden hennen ordinaris moeshoff hadden, separaet van het hoffken voors. gelegen in het velt *C. gr. Loon* 501 (1698).

CRUITCOECK (Cruycouck), zn. *Peperkoek*, fr. *pain d'épice.* Kil. kruidkoeck j. liefkoeck. *Placenta mellita, etc.* K. *auct. Panis aromatites*, etc. *Pain espicé, pain d'espice.* || De kerkrekening der stad Meenen, over 't jaar 1467/1468. rept van *Gentsche crucouken*, ook een van overouds gekend gebak, hetwelk, uit hoofde van de daarin gemengde kruiden, de reputatie had van bloedzuiverend te zijn. DE PR. en BR. Gent III 325. Van gelijcken zo es betaelt gheweest voor de cruycoucken, van gelijcken ten voornoemden tijde (*te Paschen*) ghedistribueert gheweest, 1 lib. VII penningen par. *Id.* X. *Bachte* 57. *Kerkrek. v.* 1578. — *De abdijen van Terkameren en van Vorst, moesten, op Nieuwjaardag, aan de Jagerij van Brabant, de eerste twaalf kleine kruidkoeken, de andere zes groote kruidkoeken geven* [niet *des gâteaux aux herbes*, maar *des pains d'épice* geven]. A. WAUTERS, *Environs.* III 364. Zie LIEFKOECK.

CRUITSIFTE, CRUITSEEFDE, zn. *Specerijzift*, fr. *tamis à épices.* || Item, een cruytseefde. GÉNARD, *Antw. arch.* XVII 246, *Inv. Van Schoonbeke* (1556). Een cruydtsifte. *C. v. Antw.* 1582, t. 41 a. 100.

CRUITSTEEN, zn. m. *Mortier, vijzel*, fr. *mortier.* Kil. kruydsteen *vet* j. mortier. *Mortarium.* || Item, noch eenen coperen moertier oft cruytsteen. — It. eenen cleynen coperen cruytsteen. *Inv. V. d. Hulst* 1489, *in die cokene.*

CRUCKEN, zn. mv. *Wikken, duive—, paardeboonen*, fr. *des vesces* (?) — Of moet er *cruden, moeskruiden, des légumes* gelezen worden? — Het concrete kruk bet. in mijne omgeving nog de *wilde wikken*, fr. *vescerons*, die in graan en klaveren wassen (geen vitzen), en anders zeer dienstig zijn voor de koe, vooral het klaverkruk. || Daer stael oft yser [toe gegaen is] moet men thiende aff gheven, zonder alleen van heure vruchten, als ervetten, boonen, crucken eñ kemp eñ dijergelijcken, alsoo verre die landen daerop [zij] gewassen zijn, metter schoepen eñ niet metten ploech offt eeghden bereijt en sijn, eñ anders niet. *C. v. Diest, hs. Van Zurpele, Actes vérific.* fol. 207, *Extract uuyt der stadt rechten* 7 nov. 1533. *Id. hs. d. kon. bibl.* VIII 6.

CRUSADE, CROISADE (Crusaet, crosade, crusaerde), zn. v. 1) *Eene Portugeesche gouden munt* (*cruzado*), fr. *monnaie d'or du Portugal, cruzade.* || Den crosade van Portugale van lxx^{m} xxxix sts. *Muntwaarde in Brabant* 1499. Een crusaerde gherekent voer VIII Rguld. *Inv. v. d. Hulst* 1489.

2) *Rente, jaarlijksch inkomen*, fr. *rente, revenu annuel.* || Zoodat hij [*nl.* Noircarmes] een heere van der Spaenscher oorden es gheworden van Alcantara; hebbende van onsen coninc een crusade daerup bezet eñ hem voor een gratueteijt gheschonken, inbringhende ofte weert wesende (zoo men zecht) acht duijsent guldenen tsjaers. FERD. VANDER HAEGHEN, *Ber. tijden* II 72.

3) **Crusaet (Croisade) van Sint Jacob.** *Ridderorde van Sint-Jacob in Spanje*, fr. *ordre de chevalerie de St-Jacques en Espagne.* || Also Gaspar de Anastro.., hem heeft vervordert.., te tracteren met den coninck van Spaengnien, eñ.., den last taenvaerden van den persoon synder Excellencie den prince van Oraingien moordadelyck omme te brengen, op hope van recompense van 80,000 ducaten, eñ een Crusaet [*var.* oft de weerde van dien in rente, eñ een Croisade] van S. Jacob, eñ andere heerlycke officien. GÉNARD, *Antw. arch.* IV 2. 31.

CUDDE, zn. v. *Kudde, schaar*, fr. *troupe, troupeau.* 1) Van personen. || Johannes, b. d. gr. G., busscop van Ludick, eñ Zacheus van Vranckenhove,.. abt des cloesters van St.-Truyden,.. Totten loffelijcken regimente ons gheheelen cudde oft scare aengenomen, soe werden wij nerstelijck bedwongen stadelijck te overpeysen, hoedat wij dat volck, ons bevolen eñ onderdaen, mogen guberneren... *C. v. St.-Truiden* § 31. Het volc quam met groten cudden eñ menichte te Brugghewaert. JAN V. DIXMUDE 53.

2) Van dieren. Kil. Kudde. *Grex.* || Van eenen cudde scaep iiij, eñ drye scape maken 1 cudde; eñ van eenen cudde verkenen IJ d. eñ de drye maken 1 cudde. *Rekenk. v. Brab.* reg. 131, *in fine, Cautcheijden — en werffrecht te Brussel*, 15de E. Gij sult weten dat x scapen maken een cudde, eñ vier oft vijf verckens t'samen maken oic een cudde. V. D. TAV. 90 v°. *It. K. v. Paricke* 1472 a. 18.

CUDDE, zn. v. *Bandhond*, fr. *chien d'attache* (?). || Die ghene die eenighe cudde oft huyshondt doodt sloeghe, sonder redelijcke oorsaecke, sal ghehouden wesen den meester te vreden te stellene,.. *Pl. v. Brab. ult. febr.* 1545 a. 27, II 171. (Dit volgt op a. 26, spr. van eenen edelen hond).

CUDEL, CUIL (Cuyl), zn. m. *Kuil, bodem van een vischnet of vischkorf*, fr. *fond d'un filet ou d'une manne à pêcher* (*glène, gline?*). || Dat niemen en vissche metten rieke naer Bamesse, men mach dore elcke maersche van den kudele eenen dume steken, eñ dat hij niet langhere en sij dan x vademen, up de boete van iij lb. eñ tscip eñ nette verbuert. DE PAUW, *Vgb.* 125 (1373). Dat sy alle huere oude netten, corven, gereeschapen eñ harnasch gehouden sullen wesen te nieten te doene eñ daermede niet meer mogen visschen, eñ andere maken oft doen maken, daeraff de maesschen eñ cuylen derselver netten eñ corven twee duymen wyt sullen moeten wesen,.. opdat t'cleyn vissch eñ gru wasschen mach. *Pl. v. Brab.* 8 febr. 1513, III 532.

CUDSE (Kudse), zn. v. *Knode, zware knoeststok, knuppel*, fr. *massue, gourdin.* Kil. Kudse / kodse *ofte* colve. *Massue.* || Cudsen voere beslagen met yseren pynnen. *Rekenk. v. Brab.* reg. 133 fol. 99, ord. 14 aug. 1459 a. 17. Genagelde kudse. *C. v. Lier* II. Die yemande slaet met eenen clippel, stocke oft cudsen (sonder yser oft loot, eñ sonder

mencke) verbeurt IIJ ponden. — Die eenen anderen slaet met eender geloodder kolven, verbeurt II ponden. *C. v. Antw.* 1545, II 10. 11. Die eenen anderen... steeckt oft slaet met een pijcke, dagghe, colf, cudse,.. *C. v. Santhoven K. en br.* 1665 a. 19. Ghenaghelde kudsen. *K. v. Rupelmonde* 1510 a. 1. — In de keure van *Assenede*, rubr. *Van manslachten*, moet waars. gelezen worden colve oft cudsen in pl. v. cudden. — Kil. heeft nochtans ook kodde, met dezelfde bet., en dit w. komt voor in de kost. der kast. v. Iperen a. 34: geslepen peeden, codden, vorcken, enz.

CUDSE-LEEN. Zie LEEN.

CUEILLETTE, zn. v., een vreemd woord, te onzent onder niet minder verschillige vormen voorkomend dan in zijn geboorte-land: Caeliote, caillote, calliote, calliotte, keylote, coeullote, cueillote, queilloot, queylloote, queliote, quelliote, guoillote. *Lichting van belastingen; de belasting zelve*, fr. *cueillette*, *levée d'impôts* (Dupin et Laboulaye); *collecte*, *levée de deniers* (La Curne); *l'impôt même. Deze Fransche afpersing bracht niet weinig opschudding in Vlaanderen te weeg, en was oorzaak van veel bloedstortens*, fr. *cette exaction française causa beaucoup de sang répandu en Flandre.* || Van elc hoet coerens moest men gheven tween grooten, eñ dat hiet men caelyoete. JAN V. DIXMUDE 294 (*sub anno* 1411). Eene andere volkswoeling had plaats den 29 juni 1467, ter oorzaak van de cueillote of belasting op het zout en het graan, door Philip den „Goede" in 1448 en 1449 ingevoerd. DE PR. en BR. *Gent* III 84. Een zwaere caillote ghestelt te Brugghe, eñ uute gheroupen den laetsten van decembre XIIII^c XC up al dat men oorboren moeste, zo groot dat het ghinc boven maete. PIOT, *Chron.* 273 (1490). Ons gebeden hebben hemluyden te willen consenteren te mogen heffen sekere cueillote oft nyeuwe impost up de persoonen, goeden eñ coopmanscepen aldaer passerende. *Rekenk. v. Brab.* reg. 136 fol. 178 (1504). *It.* Cannaert *Bijdragen* 417; de Potter, *Chron.* 95. 96; *C. v. Gent* II 88. 91; *C. stad Brugge* II 89; Ol. v. Dixmude 67, enz. Zie ook CALFSVEL. — In verscheidene oork. v. Vlaanderen treft men de benaming aan van *la creue* [*crue*] *de la malstote*, of de *creue* alleen, welk w. La Curne verklaart: *tout accroissement en général, ou augmentation d'impôts, etc.*, dus *alle vermeerdering of verhooging van belastingen.* || D'oude halle met de creue. — De corenmaete met de creue. — De beestassyse met het reepgeld eñ de creue. *O. P.-B. autr.* 28 mei 1704, *Specif.* 2. 3. 13, I 522. 523; *it. Pl. v. Vl.* 7 aug. 1754, VIII 444. 446. *regl. Kortrijk. It. Auden. meng.* I 43. 52.

CUEILLETTE-HUIS, zn. *Kantoor der belastingen van dien naam*, fr. *comptoir de la cueillette.* || *Se efforcèrent pluisieurs dudict commun de rompre et démolier furieusement certaine maisonnette de brycques, apartenant à la ville, appelée* het Cuilloethuus, *où la Loy recepvoit les assiz et maeltotes de la cervoise de ladicte ville, etc. Auden. meng.* I 52 (1539); *it.* 43.

CUEILLETTE-MEESTER (Calliot-meester), zn. mv. *Ontvanger van stadsinkomsten*, fr. *receveur des revenus de la ville.* || Zoo sy [*nl.* burgemeester en schepenen] vangelijcken hebben macht eñ authoriteyt te stellen jaerlicx eenen tresorier eñ ontfangher, die men noemt callioot-meester, tot het innen eñ, op haerlieder ordonnantien, te distribueren stadtsincommen. *C. v. Roesselaar* I 5.

CUIL. Zie CUDEL.

CUIL, CUULE, zn. *Een vischnet om „molenaars" te vangen*, fr. *filet à pêcher des merlans* (?). || Tenware dat de vierlijneman cuulen omme muelenaers te vanghene, hem toebehoorende, mede tschepe brochte, eñ in dat cas soude behooren meer te winnene. *C. v. tProossche, K. d. Visschers* 1514 a. XVII, I 378. Vgl. met CUDEL, en CUWEL.

CUIL (Cuyle), zn. Zooals thans. *Kuil*, *diepte in de aarde*, fr. *fosse*. Kil. Kuijl. *Fouea*,.. — Coolcuil (Coelcuyl). *Houtskolen kuil*, fr. *fosse à charbons de bois.* || Alst geboeren zal den wouwmeestere oft zynen stedehoudere eñ coopluden, ten versuecke van partyen te trecken. *Kb. v. Soniënbosch* 1460 a. 22. *It. Rekenk. v. Brab.* reg. 132 fol. 70 v^{0}. — Cuil van metale. *Ertsmijn*, *ertsgroeve*, fr. *mine*, *minière.* || Eest dat die serf oft slave, die violencie doet bij orlove van zijnen heere, soe sal hij ghelevert wordden te wercken in den cuylen eñ myneren van metale. V. D. TAV. 71 v^{0}. — Iemende te condempneren in een minere oft cuyl van metale te arbeiden eñ te wercken. *Ib.* 55; *it.* 78 v^{0}.

CUILNET, zn. || Dat niement en vissche met sleypnetten,.. met anderen cuylnetten of balnetten. V. D. TAV. 147. Zie CUDEL, CUIL en CUWEL.

CUIP, CUPE (Cuype, cuppe), zn. v. Eener stad. *Grond en grondgebied rond eene stad*, fr. *cuve. territoire et ressort autour d'une ville*, *banlieue*, *circonscription*. Vgl. BIJVANCK 2). — De kuip van Brussel bestond uit St-Joos-ten-Oode, Elsele, Schaarbeek, [Op-Brussel, *Bruxella superior* of] St.-Gielis, Vorst, Anderlecht, Molenbeek en Laken. Henne et Wauters III 20. || *Territorium Bruxellense proprie dictum vulgo* de Cuype. CHRISTIJN, *C. v. Brussel*, fol. 8; deze uitgever meldt ook acht dorpen, doch niet Vorst [Forestum], maar integendeel Etterbeka. — || Soo wanneer men spreekt van Antwerpen is men begrijpende niet alleen tgene dat binnen de poorten oft mueren van de stadt is besloten, maer oock daerbuijten gelegen is, binnen de cuype, oft vrijheit derselver. — De cuype oft vrijheit streckt haer tot Dornebrugghe eñ Berchem, eñ alsoo voorts omme de stadt Antwerpen. *C. v. Antw. comp.* I j 1. 2. Die schepenen der stadt van Diest [sijn] ordinarisse richteren... over alle poorteren eñ inwoonderen der stadt, binnen eñ buyten, sooverre die limiten sijn streckende, dwelck men heet binnen cuypen. *C. v. Diest*, *kon. bibl.* I 1. — De stadskuip was ook synon. van *stadsvrijheid*: || Binnen de cuppen oft vryheyt van Diest. *C. v. Diest*, *Leenhof v. Brab.* reg. III nr. 159 fol. 12 v^{0}. a. 5.

CUIP, als bestraffingstuig. Zie HUICKE 2). || Soo wie in onse stadt oft vryheyt hilt quade herberghe, doet blasphemie oft dierghelijcken, oft openbaer in overspel sit, sal men op die kaecke mogen setten, ofte die kuype doen draghen, oft andere openbaere penitentie aendoen. *O. Liége*, 27 juni 1577, a. 44, *Hasselt*. Zie ook MANTEL.

CUIPSETEL, CUUPZETELE, zn. m. || Zij pillierden oock vier Philipsdaelders, die verborghen laghen in eenen cuupzetele. DE COUSSEMAKER, *Troubles relig.* III. 93 (1566).

CUISSCHE, CUUSSCHE, zn. *Handvatje*, fr. *ansette*. Kil. Kuysche *fland.* j. potheyse. *Ansula culinaria*. Isere potten oft vertint, hangels, cuusschen,.. *Proces Meerseniers* § *Smeden* 1546.

CUISSCHELIJCK (Cuy —) bijw. Van de kleeding. *Zuiver*, *netjes*, fr. *de l'habillement*, *nettement proprement*. Kil. Kuyschelick. *Castè, purè, integrè.* || Soo wie dat niet ter processien op Helichs-Sacramentsdach cuysschelijck eñ talweerdich en comt,

eñ ten uitgaen eñ incommen dat weerde Helich-Sacrament en eert, eenen boghe en eenen pijl in sijn handen en heeft, die zal verbeuren VI gr. DE PR. en BR. XXIV. *St.-Gillis* 50, *K. v.* 1527.

CUIST (Kuyst), zn. m. Moet er niet gelezen worden Kuyse? *Knoeststok, knots*, fr. *massue*. Kil. Kuyse. *sax. fris. sic. hol. fla.* j. Kudse. *Clava.* || Wie kuyst, ruytinck ofte desghelijcke wapen draeght,.. 1 lib. — Soo men aen iemant vint dat hy heymelicken eenen kuyst ofte desghelijcke wapenen draeght,.. *K. en br. v. Grave* 13.16.

CUIT (Kuyt), zn. || *Item, des bois loyés ensemble appelés* kuyt(?). *Rekenk. v. Brab.* reg. 134 fol. 142 v°.

CUITE (Cuyte, kuyte, kuitbier, keuyte, keute, keyte, coyte, koyte), zn. v. *Een aldus genaamd bier, zoo buitenlandsch* (*nl.* Gouda'sch of Delftsch) *als inlandsch; deze laatste bieren voorkomend als klein of dun bier, en ook als dubbel of sterk bier*, fr. *bière ainsi nommée, tant exotique* (*nommém. de* Gouda *ou de* Delft) *qu'indigène; ces dernières bières se présentent comme de la bière légère ou petite bière, et aussi comme de la bière double ou forte.* || Kil. Kuyte. *Cerevisiae genus.* Plantijn Kuyt / dun bier. *De la petite bierre ainsi nommée. Cerevisia tenuis.* Zie Gailliard KEYTE. — *a*) Als vreemd bier. || *Item, que au regard de lestatut, édit et ordonnance faite par ceulx de la Loy de nostredite ville d'Yppre touchant le reboutement et deffense de la cervoise de Hollande appelée* keyte, *et aussi le brassaige des cervoises d'un gros le lot, et de demy gros le lot, que l'on brasse au dit lieu d'Ypre.* ALPH. VANDENPEEREBOOM *Cours de justice* 2e partie p. lvij, *Annexes*, 4 juin 1451. Dat men de Goudtsche koyte sal geven: den pot om eenen halven leliairt, van den Ingelschen byere iiii st. br., van den Hamburgher byere oic iiij st. *Stadsarchief Bergen-op-Zoom, Breeden Raad, Resol.* nr. 11 (21 oct. 1488). Dat elck tapper in de poort van Ruplemonde sal moghen inlegghen allederande vremt bier, van wat coloer dat es, eñ oock Goudsche kuyte. DE PR. en BR. XXVI. *Rupelmonde* 94 (1510). Dat zij in eenen ghemeenen keldre zulmoghen legghen, tot huerlieder slete, eñ anders niet, Hamborgschen biere, Ingelsch bier, Hollandsche coyn [*l.* coyt] of diereghelijcke vreemde bieren commende van over zee. DE PR. en BR. *Aalst* V 443 (19 febr. 1505); *it.* Coyte. I 210. Coyte, Hamborgen bier. *C. v. Aalst* 404 (1578). Al tguent dat staet buyten pachte, als den wijn, den Ijnghelschen up den wijn, keyte eñ vremde bieren, den crabbeleere,.. DE POTTER, *Chron.* 108 (1539). — *a*)Buitenlandsche cuit en Brugsche cuit. || Dat niement... hem en vervoordere inne te legghene tweederhande sorte van biere, te wetene: keijte, waghebaert, dobbel bier,.. eñ cleen bier, Bruchs keyte of andere inbrauwen bieren van den minsten prijse eñ assijse; noch ooc..., eñ ditte omme te weerene de occasie eñ suspicie van cleene bier te mueghen minghelen, eñ vercoopen voor keijte eñ dobbele bieren. *C. v. 't Proossche* I 384, *keure v.* 1514, a. 26; *it.* 356. — *b*) Inlandsche cuit. || Item, van de beswaringe van de axyze, de [*nl.* die] de van Antwerpen opt Hamberger bier eñ vitalien, de van Oesten aldaer gebracht werden, gestelt hebt (*sic*), also dat de poorters van Antwerpen verboden is, dat se geen Hambergerbier duyrer tappen mogen dan keute [*nl.* kuyte of klein Antwerpsch bier]. MERTENS en TORFS IV 523, *Verdrag met de Hanze* 1468. *On brassait à Bruxelles de* coyte *ou* cuyte. HENNE et WAUTERS, I 164 (15de E). Kuitbier. EDM. POULLET, *Pynnock* 349, *Loven* 15de E. Dies sal hy [*nl.* de betalende gevangene] hebben telcker maeltyt goed broot, goede potaige, een vierendeel Brugsche keyte, eñ voort zulcke spyse als den dach ghetydich wesen zal eñ hem tamelyck bedursten, zonder wyn. *C. stad Brugge* II 151, *Regl. Steen* 15de E. Item, bet. Willem Lawsaem, van een tonne keuyte [*bière forte* noteert de uitg.]. ALPH. VANDENPEEREBOOM, *Des Ghildes*, *Maaltijd v.* 1472, blz. 79. Een tonne keyten. DE VLAMINCK, *Stad*, IV 331 (1539). Behalven van der kuyten of cleyn bier. MERTENS en TORFS, IV 506, verslag 1543. *La petite bière dite* kuyte. VAN DOREN, *Inv. Mechelen* II 232 (1599). *„La bière ou cervoise de Menin était anciennement désignée sous le nom générique de* „keute", *et comprenait la „double bière"*, *le* „cnollaert" *et la „petite bière; mais, à partir du* XVIIe *S^e^, ces dénominations sont généralement remplacées par celles de „bière brune" et de „bière blanche" et de „petite bierre brune ou blanche"*. REMBRY I 327; it. 324.

CUITELANEN (Cuy—), zn. mv. || Zyn voorts dezelve Jan eñ Joos ghehauden te maekene eñ stellene de candelaeren die tusschen de pylaeren hanghen moeten, in drye panden, over beede de zyden met kornissen, eñ twee hanghende cuytelanten [*culs de lampe?*] *Aud. meng.* V 120 (1567).

CUITSCH, bn. || Van Anthielkine Bliden, ghecalengiert omme dat hij eenen man ghenomen soude hebben xxij s. par. eñ ghewondt, denwelken men hiet Hannin Alaert, sodat men den bailliu claerlic ghaf te kennen, dat hij so kuitsch gheweest heeft dat hij lach ghebonden; omme twelke hem de bailliu liet verdinghen, eñ omme dat bij nachte gheviel eñ hijt niet en mochte gheproeven.. Ontfaen te mijns heren bouf XII lib. *Reken. baljuws Gent* 1364/65 rol 1720.

CUCKTE (Cukte), zn. v. *Merrie*, fr. *jument.* || De cukte, die vercocht werdt, es sculdich II penn. tPaert II penn. De coe I penn. DE PR. en BR. *Gent* II 569. Gentsche tol (tol v. Ayshove) v. 1199; de Lat. bij Warnkönig en Gheldolf, *Hist. ville de Gand* 236, zegt *culcitra*, en de gelijktijdige Vlaamsche vertaling, volgens hen (nota 4) „*merry*", *jument.*

CUCKULEN, ow. *Slingeren, bij middel van eenen slinger werpen* (*naar*), fr. *fronder, lancer par une fronde.* Kil. Kuchelen / kughelen. *holl.* j. slingheren. || Dat niemant, wie hy zy, hem en vervoordere te cuckulen naer eenich ghevoghelte. *Pl. v. Brab.* 26 febr. 1568 a. 22, II 176.

CUL (Cull), zn. m. Van een dier. *Teelbal, zaadbal, niet de roede of den „peserick"*, fr. (*d'un animal*) *scrotum, testicules.* Kil. Kul / klos / klosken. *Coleus, testis.* Zie Schuermans KUL. || Dat nyemandt weerenvleesch ter bancken brenghen en zal om te vercoopen, tenzij dat hij den peserik van den cull daerbij legghe opte banck, eñ daertoe daerbij sette een root vaenken breet twee duijmen, op eenen steck wesende lanck een vierendeel, opdat men tselve openbaerlyck sien mach. *Kb. v. Turnhout* 1550, fol. 74.

CULDER (Cuelder), zn. *Kolder, lederen wambuis zonder mouwen*, fr. *colletin, pourpoint sans manches.* Kil. Koller. *Colobium, vulgo collare, collarium.* Koller van leder. *Colobium scorteum, lorica, thorax coriaceus.* || Die cramen van boxenen, culderen, wanten eñ diergelicke,.. DE PR. en BR. XXIV. *St. Gillis* 15 (1554). I honscoten cuelder, met luypaerden gevoedert, met XXIIII gouden cnopen. GÉNARD, *Antw. arch.* II 269, *Inv. van Stralen* 1567. Boven het wambays een marokijnen leeren kulderken, doorsneden in de lynghde, hebbende boven,

ter rechter handt, seven oft acht silver ofte cristaelen cnoppen. DE PR. en BR. *Gent* I 149 (17de E.). Zie ook RINCKCOLDER.

CULCKT (Culct, culckt, kulct), zn. v. *Sprei, deken, gestikte beddedeken*, fr. *couette, lodier, courte-pointe*. Kil. Kulckt *Culcitra, culcita* K. *auct. coutil, coite de lit*. Maigne d'Arnis. *Culcita puncta*, gall. *courte-pointe*. || *Unam albam vestem pro supponendo lecto. Unam albam vestem dictam* culct, *pessimam. Inv. de Bliagies* 1386. II roye sargien eñ I wit culcte. *Inv. V. d. Hulst* 1487. Eenen witten gecottonneerden Spaenschen kulct. GÉNARD, *Antw. arch.* XVII 243, *Inv. van Schoonbeke* 1556. De beste sargie. De beste kulcte. *C. v. Antw.* 1582, t. 41 a. 104. Alle beddenen,.. Item, culckten, sargien, tapijten,.. *C. van Loven* XII 11.

CULCKT-STICKEN (Custiken), zn. *Gestikte beddedeken*, fr. *courte-pointe*. Zie CULCKT. || Dat men vortane niet en sal moghen vercoepen binnen Bruessele, noch binnen der vriheit van Bruesele, noch sargie noch custiken die van alsoe quader stoffen ghemaect sijn dat men die te Bruessele niet maken en mach. *K. Lakeng. Brussel* 1393 fol. 4.

CULCKT-STICKERS, zn. mv. *Spreimakers*, fr. *courte-pointiers*. Zie CULCKT-STICKEN. || De culctstickers zijn, die hier voortijdts maeckten eñ doorstaken (met goude of zilvere draen) alle soorten van wambaysen, slinger-mouwen, vrouwe-voorborsten: en zij voerden [voederden] zommige kleederen op de maniere als men nu met zijde-watte doet: zoo maeckten zij oock beddecksels oft chargen, dewelcke men noch hedendaeghs culcten noemt. DAMHOUDER, *Grootdadigheyt* 530.

CULMES, zn. o. || Voort, so zullen zij wijsen eenen Goessin Van den Berghe, omdat hij trac een culmes, in evele, up N.., in de boete van x lib. par. Item N.. . omdat hij trac een culmes, in evele, up N..., in de boete van vichtig ponden par. *Oork* v. 22 oct. 1458.

CULPEERT, CULPAERT, zn. *Ruin*, fr. *cheval hongre*. || Huten zacke voren toeghebonden, die de meerie ofte culpeert draeght up den rugghe, es sculdich 1 hallinc. *Gentsche tol* (*tol v. Ayshove* v. 1199, *getranslateert in Vlaemsche*. DE PR en BR. *Gent* II 569; de Lat. tekst, Warnkönig en Gheldolf, *Hist. Ville de Gand* 236, heeft *jumentum sive roncinus*, en de gelijktijdige Vlaamsche vertaling, volgens hen (nota 5), „*ruun*" *cheval hongre*; er bestaan dus twee verschillige vertalingen van dit oude tolrecht. — Dat niemandt doen en zal noch driven in den Oostbrouk onlovelicke eñ onnuttelicke beesten, dats te wetene: stieren, beeren, sueghen, culpaerden ofte ongherijnghe [o-gde] verkenen. DE PR. en BR. VI. *Nevele* 8.

CULTER (Kulter), zn. *Lang stuk bewerkt hout, dienende voor zolderbalken*. (De Bo Kulter, Kulder), fr. *longue pièce de bois ouvré servant de solive*. || Deylen, sparren, yffers [juffers], culters. *Pl. v. Vl.* 17 juli 1779, *pondgeld te Brugge*, XI 795. — 100 Kulters van 20 a 24 voeten, 5 schell. *Ib.* 19 jan. 1782. blz. 1084.

CUNNE, zn. v. Van koopwaren. (*Kunne*), *soort*, fr. (*de marchandises*) *sorte, espèce*. || Mit allen hoeren, goeden, van welker kunne. *Rekenk. v. Brab.* reg. 132 fol. 27 v°.; *it.* fol. 30 v°. (15de E.).

CUREIT (Cureyt), zn. m. *Pastoor, herder*, fr. *curé*. Kil. Kureyt. *vetus*.j. prochiaen. *Curio, vulgo curatus, gal. curé*. || Cureyt oft prochiaen van Sinte-Plissis te Diest. *Test. v. Wouter Wynants* 1481. De cureijt eñ tghemeente van der prochie van Dickelvenne. DE VLAMINCK, *Stad* I 96 (1519). Den cureyt van Westerloo. *Acad. d'archéol.* 1856, blz. 358 (1534). Niet wetende dat een goet pasteur, prochyaen of cureyt, om de zielen wel te regierne, behoord eñ schuldigh is te weten. *Plac. v. Brab.* 18 dec. 1544, I 40. De cureyten eñ kerckmeesters van de prochiekeercken. *C. stad Gent* II 380 (1568); *it.* 382.

CURENCE, zn. v. *Persloop, roodeloop*, fr. *dyssenterie*. || Binnen vier maenden ofte daerontrent was de man comen afflijvich te worden van de curence. A WAUTERS, *Les Coxie* 29 (c. 1600).

CURIEUS, bn. *Nauwkeurig, zorgvuldig*, fr *soigneux, attentif*. La Curne *Curieus, soigneux. Curieusement: soigneusement*. Maigne d'Arnis *curiositas: cura, diligentia; soin, zèle* (1416). Meijer Woordenschat. Curieux *Nauwkeurigh, zorgvuldigh*. || Van gelycken zal particuliere eñ curieuse notitie gehouden worden van de confessen, loocheningen, gesten, geschreemen eñ andere maniere van doene van den patient in de torture. *C. v. Auden. Stijl crim.* 1619 a 22.

CURTE, zn. v. *Kleine munt van de waarde van 2 mijten* (V. d. H.), fr. *petite monnaie de la valeur de 2 mites*. || In veel plaetsen de hurghelen vloghen ooc meest al in sticken, zoodat tsanderdaechs die kinderen met die pijpkins achter straten liepen al fleijtende, en vercochten se een curte oft vier mijten tstick. FERD. VANDER HAEGHEN, *Ber. tijden* I 138.

CURTEWAGENTIJT, zn. *In de leenmanschap de tijd tusschen Sint-Jansmis en Sint-Baafsmis*, fr. *dans le vasselage le temps entre la St.-Jean et la St.-Bavon*. || Te Balgerhoeke was een ander leen, gehouden van 't hof van Praat, aldaar dienstplichtig met „eenen meswaghen, eenen snijdere eñ eenen hoyere tsiaers, altoos tusschen St.-Jansmesse eñ Bamesse, gheseyt es curtewaghen tijt." DE PR. en BR. VIII. *Adegem* 13.

CUS, zn. m. *Vrede-, zoen-, verzoeningskus*, fr. *baiser de paix, de réconciliation*. || Eñ in teecken van volcommelicken pays, den montsoendere te bedancken met eenen cus. *C. stad Gent* II 375 (1564).

CUSBLADEREN, CUSSENBLADEREN, zn. mv. *Zitkussens*, fr. *coussins de sièges*. || *Dimidiam duodenam foliorum dictorum* cussenbladeren. *Schep. v. Brussel* 5 nov. 1447. Zie ook BLAUWERIE 2) Cusbladere. — Zie nog SITCUSSEN.

CUSEEL, zn. *Hoop van eenige schooven graan*, fr. *faisceau de certain nombre de gerbes de grain*. — Moet er niet gelezen worden fasceel (?), Kil. *Fascis, fasciculus*. || Als het cooren rype is, soo moet den bauman doen picken, binden eñ in cuseelen stellen, eñ alsdan senden om den lantheere, ofte eenen in syn plaetse, om te commen deelen. (De Fr. tekst zegt: *mettre en parchelles*. *C. v. Auden.* 2de d., juni 1671, *Costume der Helftwinning* a. 3.

CUSSEN, bn. Cussen den peis (paix). *Den vredekus of vredezoen geven*, fr. *donner le baiser de paix*. || Dit es de maniere hoe Wouter Joorys eñ syne twee kindere verzoenden eñ cusseden den paix van der doot van Willeme Scinkele. *C. v. Aalst* 468 (1437).

CUSSEN, bw. In geldzaken. *Voldoen, vergenoegen*, fr. *payer, satisfaire, contenter*. || Van derwelcker rekeninghen van den voirs dertien jaeren eñ een half wy ons wel gecust eñ gepayt houden. *Brab. yeesten* 15 mei 1340, I 821.

CUSSENWADEREN, zn. mv. (?) || Dat alle dieghene die int gros coopen eñ vercoopen nijeuwe sargien eñ cussenwaederen, sullen oyck schuldich en gehouden sijn van nu voertaen het leghwerckers-

ambacht te coopen eñ hetselve te voldoen. *K. Legwerkers te Diest*, 11 mei 1540, *Add.* 9 apr. 1549.

CUST, zn. *Eene landstreek*, fr. *une contrée* (?). Kil. Kuste Koste. *Regio*, *ora.* || In den eersten, so sal mer maken van enen sac cust...... twee bellaerts eñ dri smael brede; eñ die gheen bellaerts maken en wilt, sal moghen maken vj smael brede, eñ niet meer. *Kb. Lakeng. Diest*, *Wolwerk*, Ord. 1425 a. 2.

CUSTBAER (Cuysbaer, keusbaer, cusbaer, custbaer), bn. *Zuiver*, *deugdelijk*, *van goede*, *onberispelijke hoedanigheid*, fr. *pur*, *de bonne et irréprochable qualité.* Kil. Kuyschbaer/kustbaer/kostbaer. *Purus*, *integer*, *probus.* — *a*) Van allerlei waar: || Andries seegt dat Peter.., oft dat hy hem goet custbair goet van wolle, van alluyne, van sukere, van gesteente oft van anderen wairen eñ comanscapen boven gethoent heeft, oft bij monstre heeft laten zien, eñ vercocht alsoe goet te leveren, dwelc binnen valsch is eñ niet soe goet. V. D. TAV. 90. — *b*) Inz. van geldspeciën. || Enen ouden scilt, goet eñ custbeer van goude. *K. Lakeng. te Vilvoorden* 1393, blz. 4. Dat hi, omme eene somme ghelds die hem al eñ wel es vergouden, vercocht heeft wel eñ wettelec.., tsjaers erflec drie guldene penninghe, die men heet oude keysersche scilde, goed eñ custbaer van goude eñ van ghewichte. *Stadsarch. Diest*, vak 18) (6 juni 1393). Eñ [sal] oock binnen sonneschijn de gheloofde kooppenninghen... moeten betalen, oft ten minsten namptiseren onder recht, in goeden cuysbaren ghelde. *C. v. Bergen-op-Zoom* XV 16. — *c*) Van bier, brood en hout: || Brouwers mogen geene boekweyt verbrouwen, maer moeten custbaer goed gebruyken. GÉNARD, *Antw. arch.* I 410 (1597). De backers sullen oock moeten goet cusbaer broot backen, van terwe eñ rogghe, soo deselve graenen gewasschen eñ van den meulen ghekomen sullen zijn, sonder die te vervalschen oft met andere te menghelen. *K. en br. Santhoven* 1665 a. 56. Cusbaer hout. *Kb. v. Soniën* 1460 a. 41. 42. 53; *it.* Keusbaer hout. *Pl. v. Brab.* II 151, *Kb. v.* 1628 a. 46. Cusbaer ezellade. *Auden. meng.* IV 166. — *d*) Van laken. || Den oudermans van der gulden, omme dat sij alle lakene eñ stucwerc, dat men maect binnen der stat, oversien oft sij goed syn van ghewande eñ custbaer van zeghelene. MERTENS en TORFS II 638, *stadsrek.* 1401. — *e*) Van bouwstoffen en staat van onderhoud. || Dat die wercken selen werden gemaect van goeden custbaeren stoffen. *Rekenk. v. Brab.* reg. 133 fol. 10 (15de E.). Eene goede custbaere looden gote. *C. v. Antw.* 1545, VIII 31. 41. In goeden custbaeren gereke. *Ib.* XIII 61. Den tochtenaer oft de tochtersse, die eenighe huijsen oft onruerende goeden besit, is schuldich die goeden te onderhouden in goeden keusbaeren [*var.* kostbaren] ghereke. *C. v. Lier* XIV 1.

CUSTBAERLIJCK, CUIJSCHB—, (Kuijsb—), bijw. Kil. Kuyschbaerlick. *Purè*, *integrè*, *probè.* || Dat yeighelyc mach gestaen mids makende eñ onderhoudende, voer syn deel heyminghen, eenen thuyn oft schutsel, custbaerlick eñ tamelick. *C. v. Antw.* 1545, VIII 28. Daernae moet de gebuere die gote (eens custbaerlyck alzoo op syn dack geleegt synde)... voordane onderhouden. *Ib.* 41. Custbaerlyck repareren [de huysen]. XIII 61. Indien dat jemant op zijn erve een privaet, sterfput oft bornput cuyschbaerlyck gemaeckt hadde. *C. v. Bergen-op-Zoom*, XIX 51. *It. C. v. d. Kiel*: *K. v. de heijminghe; C. v. Deurne* 1612, IV 66; Kuijsbaerlijck, *C. v. Gheel* XII 1.

CUSTBAERLIJCKHEIT, zn. v. *Deugdelijkheid*, *goede hoedanigheid*, fr. *bonté*, *bonne qualité.* || Dat allen degene die, van buyten, hier ter merckt frequenterende, broot veyl brenghen, hetzij rogghenbroot oft witbroot, zullen dat moeten backen tot alsulcken gewichte eñ grootte eñ custbaerlijckheyt gelijck onsse ingesetene. *Kb. v. Turnhout* 1550 fol. 67 v°.

CUSTBIEDING, COSTBIEDING (Costbeding, costboding, cusboding), zn. (Custingbieding). *In rechten*, *opdracht van eed*, *bieding om zijn recht of eenige omstandigheid bij eede te staven*, fr. (*en justice*) *présentation d'affirmer son droit ou quelque circonstance par serment.* Bij Kil. is Kustinghe een Zeelandsch woord, *jusjurandum*, als beëediging door de weduwe van de echtheid der boedelbeschrijving na het overlijden van haren echtgenoot; en Boeij meldt nog Kusteed, als een anderen bijzonderen eed in de kost. v. den Briel gebruikelijk in zake van verwonding. Men zal uit het volgende zien, dat het woord in Zuid-Nederland niet vreemd was, al gewaagt er Kil. niet verder van. || Van welken saken scepenen van der Kuere in de stede van Ghend, her Gillis Rijnvisch eñ sine ghesellen, na eisch, na andworde, na tale, na wedertale, eñ na al dats voer hem quam, eñ na costbedinghe die de Jacopine der vrouwen daden, so wijsden scepenen... vors. de vrouwe vorghen. ledech eñ quite van den vors. eesche, mids dat si ghereet was haer eet te doene, eñ dat de Jacopine haer verlieten van den eede. *Schep. v. Gent* 13 dec. 1349, *Ned. Mus.* 1879 blz. 143. Dat es te verstane van pachte die ghevallen es te sent Jansmesse a°. LVI (1456), daeraf zal men ghelast zijn bewijs te doene, hetzij met souffissanten bekenden cedullen, quitancien, wettelike kennessen, bi goeden oorconden oft bi costbodinghen van denghonen die de betalinghen eñ den ontfanc ghedaen hebben, alsoot behoort, tot Sent-Jansmesse a°. LIX. *C. v. Aalst*, *Ord.* 10 juli 1456. Costbodinghen of deelinghen van eede. *Ib.* Nochtans en is dat [*sl. Juramentum veritatis*] geenen eedt die decisie eñ beslissinge van der saken maict, gelijc die eeden zijn, die deen partije den anderen biedt te geven oft te nemen in cusbodingen eñ deijlingen van eede oft dijergelijcke. V. D. TAV. 12.

CUSTODE, zn. *Oppertoeziener van eene kloosterorde in een gewest*, fr. *provincial*, *inspecteur en chef d'un ordre religieux dans une région*, *custode.* || Dit was ghedaen in de jeghenwordichede broeder Volkers, des custoden van Vlaendren, broeder Jans Coopmans, des gardijns van Ypre, enz. *Test. v. zuster Avezoete van der Amede*, *begijn te Gent* 21 mrt. 1285.

CUSTODE, zn. *Doos*, fr. *boîte.* Kil. *App.* Custodie. *Custodia*, *theca.* || Een custode om coppe in te [verwarene], fr. *une custode de cuier d'une coupe.* — Een custode om 1 silveren flesch in te [verwarene], fr. *une custode de cuier d'une botaille dargent. Inv. v. Nevers* 1467 a. 19. 20. Dat gemaict sullen worden twee custoden van ledere in manieren van bussen, daerinne die voirs. haecken gesloten zullen worden. *Rekenk. v. Brab.* reg. 135 fol. 226, *Ord.* 1491 a. 17.

CUSTWAGEN, zn. m. || Van den jaertolle eñ den custwaghen. Item, sal hi [*sl.* her Thomaes] hebben den jaertol die velt te Palmen, eñ den custwaghen, die velt te meye, te sinen profite, ghelijc dat se die here van Diest plach te hebbene. *Deeling der heerlijkheid Diest*, 21 Dec. 1337, *kavel v. heer Thomas.*

CUTSER (Kutser), zn. *Hij die paarden en vee*

en ook andere dingen koopt en verkoopt, fr. *celui qui fait le commerce d'acheter et de revendre des chevaux et du bétail, et aussi d'autres choses.* Kil. heeft het enkele kutser niet, maar wel Peerdkutser / peerdkuts. *fland.* j. peerdtuyscher, rostuyscher, en verckenkudser. || Dat Jhan Corpout heeft gecocht eñ bejaght, wel eñ wettelike, jeghen Boidine den Brits, een huis eñ een erve, dat gheleghen es.., tuschen Jans van den Mersche cutters [merschecutters?] huis eñ erve, eñ Willems cauwersins huis eñ erve. *Oork.* febr. 1296, *Geeraardsbergen.* Koeymeesters, kutsers, kooplieden in hoornvee,.. *Pl. v. Vl.* 51 jan. 1772, *Vraegen*, a. 6; XI 1412. — Peerdecutser. || Cavelotters en paardenkutsers. DE PR. en BR. *Gent* III 215. — Swijncutser, Verkencutser. || Zo wat zwijncutsere, die veerckenen vercoopt dat ghemaerscalct es in kenlicheden van goeden lieden, dat hij ware in de mesdaet van thien pont eñ tveercken verbuert. *Ib.* II 554 (15de E.). Verkencutsers eñ andere persoonen verkenen ventende en verkoopende, .. GÉNARD, *Antw. arch.* I 183 (1525). Dat men... up de voors. heleghe daghen expresselijck verbiedt alle coopmanscepe, manghelynghe eñ cutsynghe van aude duven eñ aude levende conynen. *Auden. meng.* IV 381 (1563). Zie CUTSEN.

CUTSING (Cutsynghe), zn. v. *Verkooping in 't algemeen*, fr. *vente en général.* || Zo wat wever die kutsinghe dade van huer werke [*l.* huerwerke], dat ware op de boete van twintigh scellijnghen parisise, te verbuerene beede den cutsere eñ diet wonne. *K. d. Lakeng. Brugge*, *Wevers*, blz. 5.

CUVEL, zn. *Kovel*, *keurel*, *kaproen*, fr. *chaperon.* Kil. Kovel. *Cucullus*, *capitium*, *capitium caudatum.* || De magistraten... met fluweelen hoeden,.. De secretarissen met satijne kuvels eñ hoeden. *Belg. mus.* VIII 429, *Blijde inkomst v. Albertus en Isabella te Gent*, 1600.

CUWEL (Cuywel), zn. *Een soort van vischnet*, fr. *sorte de filet de pêche.* || Dat niemant hem en vervoordere te visschene, oft doen visschene, in de voorn. rivieren, anders dan met riecken, cuwelen [*var.* cuywelen], vluwen, balnetten oft cruysnetten, eñ dat de maesschen van dien hebben huerlieder groote, alsoo die van ouds gheüseert syn gheweest, eñ soo men die bevinden sal hanghende in de sale van 's Graven steen. *Pl. v. Vl.* 24 apr. 1542; II 791. Vergelijk CUDEL, en CUIL.

QUADIE, zn. *Slecht*, *ondeugend*, *boosaardig*, *kwaadwillig mensch*, *booswicht*, fr. *homme mauvais*, *vicieux*, *dépravé*, *méchant*, *malveillant.* Franck, *Gramm. Bösewicht.* || Dat in den paenhuijsen eñ taveernen, die staen ter Nedermolen bi Diest,.. alrehande gaderinghen plecht te sine van alrhande quadijen, mannen eñ wiven, also dat dair omtrent dickent vele quaets is ghesciet. *Oork. voor Diest* 27 aug. 1357. Eñ hoe si antwoirden: En had Hi gheen quadie geweest, wij en hadden Hem di niet gelevert. *Hondert merk*, 24 v^{0}. Eñ wart de bailliu van Ghent dootgesleighen van eenighen quadien. OL. v. DIXMUDE, 1; *it.* 7. 9. 12. 87. *Acad. d'Archéol.* 1856 blz. 162.

QUADRANT, zn. m. *Uurwerk*, fr. *horloge.* Bij Kil. *App.* is Quadran nog een *zonnewijzer* (*cadran solaire*). *Horlogium sciatericum*, *solarium.* || An welcke nieuwe husinghen de voorn. mijn heere zal moeten doen maecken eenen torre eñ quadrant te zijnen coste. Dies sal deze stede, dien vulmaect zijnde, voort onderhouden, eñ torloy daghelicx doen gaen tharen coste. DE PR. en BR. *Gent* II 360 (1481).

QUADRUPLE, zn. v. *Eene gouden Spaansche munt* (*cuadruplo*), fr. *monnaie d'or d'Espagne.* || De oude quadrupelen van Spagnien,.. zullen hunnen voorigen cours hebben van 36 guldens wisselgelt eñ van 42 guldens courantgelt. *Pl. v. Vl.* 19 sept. 1749 a. 18; VIII 237.

QUAELBEDDE, zn. *Bedlegerigheid*, fr. *état d'une personne qui est alitée.* Schiller ū. Lubben, *Nachtrag* Qualebedde. || Int jaer XIIIJ^{c} en viere, den X^{en} nov., soo siende [*l.* sinde] een sinnebode de voornoemde vier persoonen van quaelbedden, eñ de sinne was ghewyst van weerden, staende jaer eñ dach. *C. v. Auden.* 2de d., blz. 113. Zie SINNEN, en SINNEBODE.

QUAELSIECKHEDE. Zie het voorgaande woord.

QUAERTEN, bw. *Bijeenroepen*, *ter vergadering beschrijven*, fr. *convoquer.* || Dat, alswanneer diergelycke geëxcepteerde questien sullen voorcomen te vallen, den prefect ofte den vicarius van 't Collegie de andere assessores, ofte wel extraordinairelijk sullen doen quaerten, ofte wel... *Acad. d'Archéol.* 1862, blz. 247 (1724).

QUAERTSPEL. Zie CAERT 8).

QUAET. 1) Als zelfst. naamwoord: Een quaet. *Een slecht*, *ondeugend mensch*, fr. *un mauvais sujet.* || Wie andren loghenstreept, ogte seget: Gotsat hebbe di! gonneert werdi! och Ghi sijt een quaet, mit felheiden,.. *K. markgr.* 1292 a. 1; het Waalsch charter zegt: *vous estes malvais.*

2) Als bijv. naamw en bijw. *Kwaad*, *het tegenovergestelde van goed*, fr. *mauvais*, *l'opposé de bon.* Kil. Quaed. *Malus*, *pravus*, *perversus*, *malignus*, *nocens.* Het gebruik van dit bn. was eertijds veel meer uitgebreid, en het wijkt dikwijls merkelijk af van zijne eenvoudige grondbet., zoodat wij het nuttig geacht hebben er de treffendste beteekenissen en koppelingen van mede te deelen. — *Ondeugend*, *balddadig*, fr. *méchant*, *porté à mal faire.* || Soe sal men ontwijvelijc mogen presumeren tegen dengeenen die van hen beyden... meest pleecht te vechten eñ quaet te doen, want wije eens quaet is wort gepresumeert altyt quaet te zijn. V. D. TAV. 60 v^{0}. — *Moeilijk*, fr. *difficile.* || Eñ es tcasteel ghestaen up eene steenroche, zeer hoogh eñ staerc, eñ also eenighe zegghen, het ware harde quaet van winnen. OL. v. DIXMUDE 178. — Op quaet. *Met een kwaad inzicht*, *uit boosheid*, fr. *avec une mauvaise intention*, *méchamment.* || Soe wie oec an scepenen op quat sijne hant heeft ghedaen. *K. v. Denderm.* 1233; Lat. tekst *per malum.* — Te quade. Iets te quade brengen. *Het beschadigen*, *bederven*, fr. *endommager*, *abîmer qc.* || Niemant en sal der goeder luyden oogstblommen, hoffcruyt oft diergelijcke halen, nog nemen, nog te quade brengen. *C. gr. Loon*, II 551 a. 10. — Quaden beck. *Lastertaal*, fr. *calomnie.* || Waren ghebannen... Woube Van der Straten eñ Griele Scietaes, van quaden becke, elken een jaer, ofte den steen te draghene; eñ sy droughen beede den steen. *Auden. meng.* I 246 (1443). Zie STEEN DRAGEN. — Quaet beleet. *Slecht bestuur*, *slecht bevel* (?), fr. *mauvaise direction*, *mauvais commandement* (?). || Was tYpre een hof beroupen van steikene in hoghe zadelen, eñ waren acht ghesellen van binnen, eñ was haerlieder tytel [*nl.* zinspreuk, *devise*] *Quaet beleet.* OLIV. v. DIXMUDE 101 (1423). — Quade betaling. *Wanbetaling*, fr. *non-payement.* *C. v. Antw.* 1545, VI 17. — Quade daet. Bijw. Metter quader daet. *Op heeter daad*, fr. *en flagrant délit.* || So en sal onse amptman.., borger of borgerssen van Tricht vangen,.. het en were dat men

enegen... bevonde metter quader daet hevende, dragende, vuerende of drivende. *C. v. Maastricht* 142 (1413 a. 10). — Quade daden — feiten. *Erge, grove, strafbare, lijfstraffelijke misdaden*, fr. *des faits, des méfaits graves, criminels.* || Voirt, so moeten si suver sijn van drien quaden daden, dat es te wetene: van moerde, van veeroevene eñ van vrouwencrachte. *Kb. v. Waalhem* 1365 a. 7. *It. C. v. Gent* I 553; *C. v. Lier* XVIII 19. Quade eñ boose feyten. *Ord. crim.* 1570 a. 75. — Quade eeden. Zie EET 1). — Van eetwaren. Quade eijeren. *Bedorven eiers*, fr. *des œufs gâtés. Rekenk. v. Brab.* reg. 136 fol. 193 (4 nov. 1487 a. 68. — Quade visch. *Bedorven visch*, fr. *du poisson gâté. Kb. v. Antw.* a. 89. — Quade visch, quaet vleesch. *Bedorven visch, bedorven vleesch*, fr. *du poisson gâté, de la viande gâtée. Kb. v. Diest* A 35/5; — Quade oft bedorven mosselen eñ bedorven krabben. *C. v. Loven, Servit.* 73. — Quade fame. *Slechte naam*, fr. *mauvaise réputation.* || Alsoe sal zijn goede fame hem te baten comen, eñ den anderen sal zijn quade fame hinderlijc zijn. V. D. TAV. 61. — Quaet Frans(ch). *Slecht Fransch*, fr. *mauvais Français.* DE PR. en BR. XXV. *Kalloo* 14 (1277). — Quaet geboefte. (pleon.) *Schuim van volk, gemeen, kwaadaardig volk, booswichten*, fr. *lie du peuple, canaille, scélérats.* || Dat onse voorschreven ondersaten hemlieden ter zee niet en begheven weereloos nochte zonder toerustijnghe, om zulcke zeeroovers, pyraten eñ quaet gheboufte te moghen wederstane eñ haer zelven te deffenderen. *Pl. v. Vl.* 19 juli 1551 *Inl.*, I 376. — Quade geesten. *Kwalijkgezinde lieden, des gens malintentionnés.* || Dat zommeghe quaede gheesten, duer onduechdelicke opinien eñ quaet ingheven zouden te verstaen ghegheven hebben vele eñ diverschen slechten eñ simpelen lieden van onsen lande van Vlaendren eñ elders, dat zij die thienden voortijds eñ tot noch toe betaelt der gheestelicheyt, van rechtsweghen niet gehouden nochte schuldich en zijn. *Pl. v. Vl.* 7 juni 1554; I 603. — Quade goot. *In slechten staat*, fr. *gouttière en mauvais état. C. v. Loven, Servit.* 31. — Quaet huis. *Slecht, door gemeen volk bezocht huis, gemeene kroeg*, fr. *cabaret borgne, maison mal famée, mal hantée.* || Quaet huys oft taverne. *C. v. Broekburg* I 10. — Quade clachte. *Ongerechte, ongegronde klacht of eisch*, fr. *plainte, action injuste, mal fondée.* || Yeghelyc die vervalt van quader clachten. *C. v. Aalst* 671 a. 7. Fr. tekst *chascun jugiet à faux claings.* — Quade consten. *Tooverij*, fr. *sorcellerie.* || Dat alle wichelingen die gescieden bij incantatien eñ bezweringen des viants [*nl.* des duivels] eñ bi negromancien, oft bij adoracien, idolatrien eñ sacrificien zyn verboden... Item, die dese maleficien eñ quade consten iement leert; item, die se van den anderen leert, dese zijn sculdich, nae recht, ten minsten alle capitalijc gepunieert te wordden, eñ huer boecken... verbernt te wordden. V. D. TAV. 77 v°. — Quade corruptele. *Onredelijk misbruik*, fr. *abus déraisonnable.* La Curne Corruptele B) *Abus.* || Dat ons ghelieve de voorseyde quaede eñ ondueghdelike corruptele te abolierene. *Pl. v. Vl.* 5 jan. 1531; I 792. — Quade maet. *Slechte, onrechte maat*, fr. *mesure mauvaise, injuste.* || Zoe wie jemandt quade mate gave, verbuert iij gulden. *K. en br. van Thienen* 1463 a. 26. — Quade moet. *Boosaardig gemoed*, fr. *méchant esprit.* || Met eenen quaden eñ fellen moede. *Pl. v. Vl.* 7 oct. 1531; I 761. Niet alleen de voors. persoonen en zijn gehouden van deser misdaet [*nl.* vadermoord], mair alle die daer heijmelijc oft openbair, willens eñ weetens, met quaden moede eñ liste, raidt, hulpe eñ daet daertoe gegeven hebben. V. D. TAV. 64 v°. — Quade muer. *In slechten staat, bouwvallig*, fr. *mur en mauvais état, ruineux, délabré. C. v. Loven, Servit.* 13. — Quade opdracht. *Ongeldige, nietige opdracht of overdracht* (van goederen), fr. *transport* (*de biens*) *nul et sans valeur*, || Verklaerende, dat alle de opdrachten naer het publiceren deser gedain... sullen wesen quaedt eñ van gheender weerde. *Middelen v. Vlaenderen* 18 febr. 1702 a. 246. — Quade ophalt. (Limb.). *Het ophouden, verbergen of schuil houden van bannelingen of kwaaddoeners*, fr. *le fait de tenir cachés des bannis ou des malfaiteurs. C. gr. Loon* II 355, *Reckheim* VIII 7. — Quaet regiment. *Slecht gedrag*, fr. *mauvaise conduite. C. v. Gent* IV 15. — Quade reuck. *Slechte, onaangename reuk, stank*, fr. *odeur mauvaise, désagréable, puanteur.* || Quaeden reuck ofte stanck. *C. v. Loven, Servit.* 67. — Quade saken. *Slechte bedoelingen*, fr. *mauvais desseins.* || Om moyterie oft quade saken. PIOT, *Cart.* 17 mei 1393 a. 12. — Bijw. Met quader sake. *Ten onrechte, met ongegronden eisch*, fr. *à tort, par action mal fondée.* || Sal in gelijcke boete vallen degene die bevonden wordt hem met quaeder saecken beclaecht te hebben. *C. v. Santhoven, Stijl* 1557 a. 235. — Met quader causen. || Ten fyne dheesschers verclaert souden worden hemlieden met quader causen becroont eñ beclaecht thebben. *C. v. Gent* II 443 (1596). — Quaet spel, zn.; mv. quaet spelen, of in één woord quaetspelen; — lees quaertspel, *kaartspel*, fr. *jeu de cartes*, en vergelijk de *C. v. Antw.* 1582, t. 43 a. 78 quaertspelen, de *Compilatae* II v 25 caertspelen, de *C. v. Lier* XVIII 30 caertspelen. || De gevangenen mochten noch dansen noch muziek spelen, noch eenich spel met teerlinghen, quaet spelen [gewis niet *jeu de palets* of met de werpschijf] of andere odieuse spelen, uteghedaen tverkeerde ['t verkeerdbord, *le trictrac ?*] omme dranck. *C. stad Brugge* II 160, *regl. v. h. Steen*, 15de E. a. 18. Jonghers onder heur jaeren wesende,.. sullen onghehouden zijn eenighe penninghen te moeten betaelen, die sy op dobbelscholen, rolbaenen oft elders met quaetspelen eñ dierghelijcke spelen ontleent oft verloren hebben. *C. v. Santhoven, Weeskamer* 41. — Quade steen. *Ruwe steen, inz. gebruikt voor de dijken, ook „scheissteen" en „vuile steen" genaamd*, fr. *pierres grossières employées pour les digues.* A. WAUTERS, *Environs* II 454. 456. Zie Schuermans Scheizen. — Quade straten, waterloopen, wegen, grachten, enz. *Onbegaanbare straten of wegen. verstopte waterloopen of grachten*, fr. *des rues ou chemins impraticables, des cours d'eau ou fossés obstrués. Rekenk. v. Brab.* reg. 136 fol. 152 (Ord.) 1503; *Godsh. Brussel* H 12 fol. 145 v°. (1427); *C. v. Ronse* VIII 1. — Quade toesicht. *Berispelijke voogdijschap*, fr. *curatelle répréhensible. C. v. Loven, Weeskamer* 26. — Quaet testament. *Van geene waarde*, fr. *testament nul.* || Alsoft hij screve, dat die testateur gegeven hadde eenen croes wegende een marck, eñ die clerck vergeten hadde dat hij silveren soude zijn, ghij sult weten dat, mits faute van dijen woirde, dat testament niet en sal gehouden wordden voir quaet oft nul. V. D. TAV. 112. — Quaet vermoeden. *Verdenking, argwaan*, fr. *soupçon, suspicion.* || Quaet vermoeden of suspicie. *Rekenk. v. Brab.* reg. 137 fol. 144 (1516). Quaede suspicie oft vermoeden. *Pl. v. Vl.* 15 juni 1556 a.

16; I 35. — Quaet vonnis. *Ongegrond vonnis*, fr. *sentence mal fondée*. || Daer deen zoude segghen dat [vonnesse] quaet eñ valsch ware, eñ dander zoude segghen dat goet eñ gherechtich ware. *Leenrecht d. oude burch v. Brugge* a. 55. Quaet arch eñ abusief. *C. v. Gent* II 442 (1596); *it. C. v. Auden.* 2de d. 340 (1503). — Quaet water. *Vuil water*, fr. *de l'eau sale*. || tWater was quaet eñ zeer troubel, qualick drynckelic. PIOT, *Chron.* 324. — Quaet weder (op zee). *Onstuimig*, *stormig weer*, *tempeest*, fr. *temps orageux*, *gros temps*. *tempête*. — Quade woorden. *a*) *Beleedigende woorden*, *smaadwoorden*, fr. *injures*, *paroles outrageantes*. || Die den anderen quade, smedelijke woirde toespriet, die hem ter eeren moghen gaen,.. — Zoe wij enich wijff, die ersame es eñ van goeder famen, diffameert eñ oneert [*l.* onneert] eñ neempt haer hueren goeden naem met quaden woirden,.. *K. v. St.-Truiden* 1366 a. 13. Van quaede woorden die quade lieden den anderen geven. Item, van quaede woorden die eenich persoon den anderen gevende waer,.. *C. gr. Loon* I 66 a. 52. *K. en br. v. Santhoven* 1665 a. 14. — *b*) *Bedreigingen*, fr. *des menaces*. *Ib.* 83 a. 85. || Met quaden woerden dregene. *K. v. St.-Truiden* 1366 a. 38.

QUAETBELEIDER, zn. *Verleider*, fr. *séducteur*. Kil. heeft Quaed-beleyd, *fland* j. deughniet, *Nequam*, *prodigus*. || Van den quaetbeleijders oft onderhouwers der jonghers. Wie jonghers betrocke tot spele, oft aenhielde in bordeelen, oft andere oneerlijcken tuijsscherijen,.. *C. v. Turnhout*, *Weeskamer* 52.

QUAETDAET, zn. *Misdaad*, fr. *méfait*. Kil. Quaeddaed, *Malefactum*. || Maleficie is te seggen een quaetdaet. V. d. Tav. 55. Waert dat iement gelt naeme om eenen anderen doot te slaen oft ennige andere quaetdaet te doen. *Ib.* 157 v⁰. Te apprehenderen, aen te tasten eñ te vangen alle quaetdoenderen eñ mesdadige, die te pugnieren en te corrigeren nae recht eñ gelegentheyt van hueren delicten eñ quaetdaden. *Rekenk. v. Brab.* reg. 139 fol. 40 v⁰. *Commission de châtelain*, *drossart et amman de Fauquemont*, 26 sept. 1543.

QUAETHOOFDICHEIT, zn. v. *Stijfhoofdigheid*, *koppigheid*, fr. *entêtement*. || Dat dickmael veele schoone wercken bedorven worden door de quaethoofdicheyt van dengonen in denselven tusschenweegh gherecht synde,.. *C. v. Gent* II 573 (1671). Dat alsoo, door de quaedthoofdigheyt van de gebueren. menige schoone wercken eñ edificien bedorven worden. *O. P. B. autr.* 28 sept. 1715, *Inl.*; II 615.

QUAETTROUWELIJCK, bijw. *Met kwade trouw*, fr. *de mauvaise foi*. || Uyt het voors. is evidentelyck af te weten hoe quaedtrouwelyck de supplianten met hunne requeste hebben voorgedraegen... *Stadsarch. Diest*, *proces* § *Caggevinne*, *stuk* 26 sept. 1766 a. 26.

QUAYERE, Zie QUOHIER.

QUACKSALF, zn. *Zalf of geneesmiddel door eenen kwakzalver aangeprezen*, fr. *baume ou remède préconisés par un charlatan*. De hoogd. wdb. hebben dit naamwoord niet. || Dat nyemant hem en vervoordere eenige liedekens op de hoecken van de straten oft andere publicque plaetsen te singen,.. noch oock eenige salven, olyen, quacksalven oft dyergelycke zaecken te vercoopen. GÉNARD, *Antw. arch.* III 251 (1578).

QUALM (Quallem), zn. *Kwelling*, *verdrukking*, fr. *vexation, oppression*. Lexer Qualm. *Beklemmung*. || Alsoe ... van den groten scade die sy tlant van Hollant gedaen hebben, alsoe wel te water als te lande, van scheeprovinge, brande, brandtscattinge ende andere veel quallems, alst kenlick eñ openbaer is. VAN DEN BRANDELER, *Geschiedk. bijdrage* 1490 blz. 14.

QUANTSELBIER, zn. o.; QUANSELBIEREN, KANSELBIEREN, mv. *Eene der verschillige benamingen gegeven aan de malle samenkomsten van beide geslachten, ter gelegenheid van bruiloften*, *uitvaarden*, *enz.*, *om zich aan drank en spijs te goed te doen; deze vergaderingen gaven aanleiding tot uitspattingen*, *welke door de wereldlijke en de geestelijke macht moesten te keer gegaan worden*. Fr. *une des diverses dénominations données aux folles réunions des deux sexes*, *à l'occasion de noces*, *de funérailles*, *etc.*; *pour se régaler de boissons et de mets; elles donnèrent lieu à des excès qui durent être réprimés par les autorités laïques et ecclésiastiques*. — De stam van dit w. schijnt te wezen quant, kwant, in den zin van *lustig gezel*. Kil. Quant. *Socius*, *socius ludi*, *collusor*; waarvan ook quantseler. *Sodalis*. — Als zinverwanten, ten minste voor bijeenkomsten, vinden wij Buxembier, Labbayen, Rijbieren, Spinningen, Splijtingen, Swingelingen, Trooibieren. || Een ieder kan bekent zijn, hoe dikwils eñ op hoeveelderleye wijse Wij, eñ onse voorsaeten, 'tsedert eenighe jaeren getracht hebben, elck in sijn bisdom, uyt te roeyen het verfoeyelijck misbruyck van die dertele eñ onbeschaemde samenkomsten van jongmans eñ dochters in de herbergen, eñ alle andere voorvallen, die men op sommige plaetsen noemt labbayen, quanselbier, spinninghen, oft met andere namen... *Decretum der Belgische bisschoppen*, 21 apr. 1697, *Belg. mus.* I 316. *Conventicula praefata* [*prohibemus*], *sive vocitentur* labayen *sive* quanselbier, *sive* spinningen, *sive* splytingen, *sive* swingelingen, *sive alio quocumque nomine*, *et procationes vulgo dictas* Achter 't lijst (?). *Epist. pastoralis van den aartsbisschop van Mechelen*, 21 juli 1700, *Belg. mus.* I 317. Is nog expresselyck verboden, dat van nu voortaen die jongmans, soo tot Coursel, Lummen, Linckhout, Schuelen, hen niet meer en sullen vervorderen te heyschen eenige personen ten hauwelyck comenden, eenig kanselbier [*l.* kwanselbier] oft ruynck, op peene, dat die contraventeurs daarover sullen gestraft worden arbitralyck eñ als knevelaers. *C. gr. Loon* II 572 a. 63, *Lummen* 1605. Wy verbieden andermael aen alle nieuwe getrouwde oft degene staende te trouwen, oft hunne vrienden, te beloven, geven oft te betaelen eenigh drinckgelagh ofte Quanselbier oft schotelspyse... Interdiceren aen alle tappers van binnen hunne huysen oft daer buyten t'admitteren eenige jonckheyt oft andere tot het drincken van het voorsz. drinckgelagh oft quanselbier, oft om de voorz. schotel-spijse te eten... *Plac. v. Brab.* 10 juli 1711; V 9. *It.* 29 jan. 1714; V. 12; en *Groot Placaatb.* d. 5 blz. 1379 (10 aug. 1716). Zie BOXEMBIEREN, LABBAYEN, SPINNINGEN.

QUARANTAINE, zn. v. *Ligtijd*, *toegepast op den oorvrede*, *schorsing van vijandelijkheden tusschen de bloedverwanten van den aanvaller en die van den gekwetste of gedoode*, fr. *la quarantaine appliquée à la trève de famille ou paix d'hoirs*, *suspension d'hostilités entre les parents de l'agresseur et ceux du blessé ou tué*. (La Curne Quarantaine 4⁰). || Terichts als die voors. beteringhe gheordineert, ghevonnist eñ gheboden suelen sijn te doene, dat dan pays si tusschen den partien, sonder yet langher, om dier saken wille, dan in vreden oft quarantynen te stane. PIOT, *Cart.* 17 mei 1393. a. 8. blz. 124.

QUARTE (Quaerte), zn. v. (Kaart) *a*). *Decreet*

van uitwinning, fr. *déoret en éviction*. || Dat alle decreten om achterstellen van renten sullen geschieden ongemindert 't capitael van de renten, weder 't selve verclaert is in de quaerte ofte niet. *C. v. Broekburg* IX 17. — *b*) *Ontwerp, plan van een bouwwerk*, fr. *plan d'un ouvrage de maçonnerie*. || 't Beweerp eñ quaerte van zekeren weercke. DE PR. en BR. *Gent* V 318 (1542).

QUARTE (Quaerte), zn. v. *Biermaat te Brussel, waarvan* 100 = 50 *stoopen* = 1 *aam*, fr. *mesure de bière à Bruxelles, dont* 100 = 50 *lots* = 1 *aime*. || 1 ame = 50 stoopen of 100 quarten... 1 stoop of 2 gelten = 2 quarten; 1 quarte = 2 waelpotten of 2 pinten. Er is verschil tusschen quaerten en potten biers: 80 potten = 100 quaerten, welk schilt 20 ten 100. Zoodat de naem van pot abusievelyck wordt genomen voor 1 quaerte. *C. v. Brussel, Maten en gewichten*.

QUARTEEL, zn. o. *Antwerpsche vochtmaat*. = 1½ aam, fr. *mesure de liquides à Anvers* = 1½ *aime*. Kil. Quarteel wijns. j. anderhalf aeme.

QUARTIER, zn. o. *a*) *Landmaat*, fr. *mesure de terre*. || *Terre arabiles in Avelghem*.., III *bon*.., ½ quartier. It. I *bon*.., ½ quartier.. It. V quartiers... VAN LOKEREN, *St. Pierre* 408, nr. 896 (1281). — *b*) *Zeker wettelijk gewicht*, fr. *certain poids légal*. || Van eenen quartier boeteren, houdende acht eñ veertig pondt, twee oude Loeven(sche). *Rekenk. v. Brab.* reg. 136 fol 124, *Wage ten Bossche* 1298—1498. — *c*) *Vochtmaat van* 4 *potten en* ½ *pint te Turnhout*, fr. *mesure de liquides de* 4 *pots et* ½ *pinte à Turnhout Kb. v. Turnhout* 1550. Zie MAET.

QUARTIER, zn. o. *Woonstede*, fr. *domicile*. || Dat sheesschers commissie niet inne en hilt dat hij vermochte te commene in een poortelick sterfhuus.., daer haudere oft hauderigge was, en aldaer te anveerdene tgoet van eenen uutlandsschen hoir oft vaghen quartiere. *C. v. Gent* II 238 (1546).

QUARTINGE, zn. *Kaartspel*, fr. *jeu de cartes*. || Dat niemamt dobbelinghe, quartinghe, pottereyninghe, pysinghe, keysermarcten noch keghel en houde, noch en doe, op de boete van XX s. p. DE PR. en BR. XXIII. *Beveren* 76, *Voorgeboden* 1526. Zie SPELEN.

QUATERNE, KATERNE, zn. *Bundel van zes bladen perkament of papier ineen gestoken, makende* 24 *zijden, het recto en het verso gerekend voor twee zijden* (Leo de Burbure, *Toestand* etc. 25); fr. *cahier de six feuillets de parchemin ou de papier enchassés, formant* 24 *pages, le recto et le verso comptés pour deux pages*.

QUEDDEN, bw. *Groeten*, fr. *saluer*. Hoffmann v. F. *Floris en Blanchefloor* vs. 2064. Franck *Mitteln. gramm. ansprechen, grüssen*. || Neen, lieve neve, sprac Reinaert, Sulc mochte ons bi dage gemoeten, Hi soude ons quedden eñ groeten, Die ons nemmermeer en dade goet. *Reinaert de Vos* vs. 1106. De scepenen van Bochouts quedden alle degene die dese lettren siyn selen in onsen Here... *Schep. v Bochauta* 1 *mei* 1249. IK [Wi ?], lantscepenen van Velseke, quedden alle deghene die dese lettren selen zijen in onsen Here... *Oork. v.* 11 juli 1267.

QUEDE-APPELEN, zn. mv. *Kwe-appelen*, fr. *pommes de coing* (*coin*). Kil. Que, que appel, quede-appel. *Malum cydonium, canum, lanatum*. || Aen quede appelen. *Vad. mus.* II 329, *Maaltijd v.* 1509.

QUEECKBEESTEN. Zie QUICKBEESTEN.

QUEECKBERT, QUICKBERT (Quecbert. queekbart, quecbort (queecspel), quekebart, quicbert), zn. o. Wij aanzien dit spel, met Rembry-Barth, voor het *verkeerbord, verkeerspel, tiktak- of triktrakspel, tiktakbord; het voorrecht om dit spel te houden*, fr. *nous voyons dans ce jeu le trictrac; et le privilége de tenir ce jeu*. Zoo leerde het mij ook prof. de Vries over ettelijke jaren. Het bevreemdt ons echter zeer dit woord, 't welk in de oude „keuren en breucken" zoo menigmaal voorkomt, in onze wdbb. der 16de eeuw niet aan te treffen, en bij Adr. Junius en Kiliaan, onder het woord *Alveus lusorius* het „Verkeerbert" en het „tiktakbert" onopgehelderd gepaard te zien met het „schaeckbert", waarbij Kil. nog voegt het dambord, etc. — Schiller u. Lübben queke — quickbrett. — Een „verkeerberdt" komt voor in het stadsvoordeel te Antw. 1582, kost. t. 41 a. 100. || Soe wie een quecbert.., deylde, oft geselle ware,.. souts syn op een pond ouder grote. *Belg. mus.* VII 295, *Stadsord. Brussel* 1360. *Le* 27 *octobre* 1366, *le comte Louis de Male fit don à Hans van Neghere, son fauconnier, en considération de ses bons et loyaux services, du produit des* dobbelscolen *et* quekebarden *de Wervicq et de Menin, jusqu'à rappel*. REMBRY II 45. Item, verbiet men elken te houdene openbare oft heymelike dobble schole, binnen Ghend, noch queecberders, up elker reyse ghewyst te zijne in 's hammans, eñ daer te ligghene een maent te watere eñ brode. *C. v. Gent* I 676 (1491 a. 7). Van quekebarderen te legghene eñ te houdene VI l. par. *C. v. 't Proossche* I 356 (1511). Betaelt denzelven [onderbaljuw] eñ acht dieneers van der colfve deser stede, voor tafbreken van den dobbelscolen eñ quicberden, die men voortijts plachte thaudene de drie halfvasten daghen eñ avonden thaerlieder proffite, naer costume eñ uut hoofscheden II lib. IX s. gr. DE PR. en BR. *Gent* II 71 (1566). — Te Brussel was het Queecbert eens gehouden door den beul. HENNE et WAUTERS II 593. Zie DE PR. en BR. *Gent* II 71; Henne, *Charles-Quint en Belgique*, V 178. Zie DOBBELSCHOOL.

QUEECKEN (Queeken, queicken, quecken), onz. wkw. *Dobbelen*, fr. *jouer aux dés*. Het queecbert is 't zelfde wat thans *verkeerdbord* heet, queeken het daarbij behoorende dobbelspel. Zie SCHOTEL, *Maatschappelijk leven onzer vaderen*, 88 en 95. (Prof. de Vries). Het zij ons echter geoorloofd eenigen twijfel over de juistheid dezer verklaring voor te stellen, met te verwijzen naar de keure der Aalstersche wolwevers, en naar de kost. v. Iperen, waar queecken en kegelen, waar clossen, keghelen, queeken of met bollekens schieten, zoo zonderbaar samentreffen, waar gesproken wordt van queeke- oft keghelbane-houdere (queekebaan?), en op de kaart der Gentsche Fonteinisten, waarin dobbelen en queecken, *nota bene* gescheiden en dus niet als synoniemen, maar als verschillende spelen uitdrukkende voorkomen. || Ofte yemene ghedobbelt of ghequeect heeft binnen heerscepe. VAN LOKEREN, *St.-Bavon* 224, *Voerghebode t'Everghem* a. 7. (13de E.); DE PR. en BR. II. *Everghem* 47. Al ternincspel verboden daer men ghelt mede verliesen mach, eist met weddene, eist met toe te sine eñ queeken, op de mesdaet van XX schel., huutghedaen dat men mach stappen eñ potereinen, eñ te XL hoeghen werpen, eñ dobbelen omme noten, eñ sonder boete. *Kb. v. Auden.* 1338, *Dobbelspele. Auden. meng.* I 141. Als tvornoemde gheselscip vergadert wert, es dan daer yement voortstellende of doende eenich wedspel, daer men ghelt mot verthieren mach, als dobbelen, ringhelen, queecken, verkeeren, kney-

ten, poutrainen, quarten, rrufflen of andre onghe-orlooft spel,.. zal verbueren eenen stoep wijns. de en Br. *Gent* III 508, *Rederijkersk. de Fonteine* 1448. Dat de vors. ne sullen spelen negheenrande spel met teerlijnghen, queeken no rijnghelen. *Ib.* V 554, *Houtbrekers* 15de E. Dat niemand van den voors. ambachte, meester of cnape, en spele eenich onbehoorelic spel, als clossen, coten, keghelen, queeken oft met bollekens schieten. de Pr. en Br. *Aalst* III 437. *Nieuwe keure d. Wollewevers* 1480 a. 17. Dat niemen en queeke noch en late queeken, by daghe up x s. par., eñ by nachte xx s. par. de Vlaminck, *Vgb.* 38 (15de E.). Van te queickene x s. p. *C. v. 't Proossche* I 356 (1511). Dat niemendt gheen qeeecken noch keghelen houden, stellen, noch doen houden noch stellen sullen in gheender plaetsen bin der Castelrie, up de boete van thien ponden par. elcken queecke- oft keghelbanehoudere, eñ elcken speeldere up drie ponden par. Eñ hierof en sullen gheen officiers moghen consent gheven binnen derselver Castelrie. *C. kast. Iperen* a. 113 (1535).

QUEECKENOOT (Quekenoet), quekenhooft, zn. *Vee*, fr. *bétail* (*tête de bétail*). Franck, *Mitteln. Grammatik* quekenoot, queckenoot *Vieh.* || So wie yemenes quekenoet of beesten, van wat manieren dat sij sijn, quetset of doot slaet.., verbuert niet tjegen den heere; maer logent hijs,... eñ van diere quetsinghen of van dien dootslane van dien quekenode of van diere beesten wort verwonnen... *K. v. ter Piete*, 1265, a. 61; de Lat. tekst zegt *pecudes vel animalia*, en de tweede maal *pecudis vel animalis*. — So wie hiemens beesten, of quekenoot vindet up syn lant, so dat sy hem scade hebben ghedaen, mach die beesten houden onder hem eñ hem scutten. *Ib.* a. 14, Lat. tekst *bestias, pecudes et animalia*. Waer dat zake, dat iemen hadde gheschut quekenoet in ziin coren ofte in ziin ghers... *Oork.* 8 febr. 1275. Welcke vors. hofstede es thiendevry, alsowel van allen beesten dat men heet quekenhooft [*l.* quekenhooft] als andersins. de Pr en Br. I. *St-Denys-Westrem* 18 (1492). — Wij vragen ons af of dit queckenhooft het queckgenoot of de *medebeesten* van Huydecoper (*Melis Stoke* II 556) niet omver stoot?

QUEECKSPEL (Queecspel), zn. *Verkeerspel*, fr. *jeu de trictrac*. || Ofte yemene dobbelspel of queecspel gehouden heeft in siin huus binnen den heerscepe. Van Lokeren, *St-Bavon* 224, *Voerghebode tEverghem a.* 8 (13de E.). de Pr. en Br. II. *Everghem* 47. Jongers, onder heure jaren wesende,.. sijn ongehouden eenighe penningen te moeten betalen die sij op dobbelscholen oft elders met caertspelen, in closbanen, queckspelen oft diergelijcke spelen ontleent oft verloren mochten hebben. *C. v. Lier*, xviii 30. Zie Queeckbert.

QUEEN, zn. Zie Frock. Kil. Quene. *vetus, fland.* j. frock. *Lana, vestis lanea superior.* || In den somere, up feestelike daghen, die vrouwen droeghen frox, dat men heet quenen, voren met amause ofte met peerlyne cnoppen ghecnopt toter eerden toe. Jan v. Dixmude 264.

QUEENENSONDACH (Queinenzondach), zn. m. volgens den uitg. *Veertien dagen na Paschen, den ouden wijven zondag*, fr. *quinze jours après Pâques, le dimanche des vieilles femmes* (?) (Men bedenke dat het w. queen nog andere bet. heeft). || In dit zelve jaer [1423], den 23en dach van april, op den ouden Queinenzondach,.. Oliv. v. Dixmude 101.

QUECK. Zie Quick.

QUELEN, ow. *Praten, babbelen, klappen*, fr. *jaser, babiller, bavarder*. Kil Quelen. *fland.* j. Quedelen. *Garrire.* || En heeft hij, deposant, gheene groote simpelheyt an hem ghezien, andere dan in andere ghemeene lanslieden.., zo hij oock niet ghehoort ofte verstaen en heeft dat dezelve met frenesie, uutsinnicheyt ofte vallende zieckte zoude ghequelt gheweest hebben, anders [dan?] dat men daerof nu onlancx, vóór zyn overlyden, heeft willen quelen eñ vele segghen; maer en weet hy, deposant, daerof metter waerheid niet. de Coussemaker, *Troubles relig.* I 135 (1567).

QUELLIJCK, bn. Van het karakter. *Lastig, wonderlijk*, fr. (*du caractère*) *difficile, intraitable.* Kil. Quellick. *Difficilis, irritabilis*, etc. || Indien den heeren [*nl.* den burgemeesters en schepenen] dunct datter eenighe syn [*nl.* gezworenen van een ambacht] die nyet nut oft bequaem en syn.., maer quellycke eñ twistighe syn, die moeghen de heeren weygheren eñ wederseggen te eeden. *C. v. Antw.* 1545, ii 42.

QUELM (Quellem), zn. m. *Beweegbare grond, die water opwelt*, fr. *terre mouvante*. Zie Schuermans. || Dit werc wel eñ suffisantelic buten te bewerpene eñ buten te stofferne alsoot behoort, eñ den tune boven te stofferne, binnen eñ buten, met goeden calcmoertle, alomme daert behouft, toten nedersten solre, eñ up den quelm ghefundeert met blauwen scorren. de Pr. en Br. VII. *Dikkelvenne* 36, *bewerp van eene zijkapel aan den toren* 1402.

QUERDEL, zn. *Riem van eenen schoen*, fr. *courroie de soulier*. Kil. Querdel. *Ligamentum calcei, rude. lorum duriusculum.* Zie Droochwerk, I 378.

QUERNE, quernsteen, quernmolen (Querensteen, querensten, queerensteen), zn. *Kweern, handmolen* (Van Dale en Kramers), fr. *moulin à bras.* Kil. Querne, j. handmolen. *Magnum molare, si venditur, debet duos denarios; parvum molare, quod appellatur* querensteen, *nihil debet.* Warnkönig, *Brab. tol* v. 1199, a. 24. *Urk.* 22. Bij vertaling: || Den grooten muelensteen, die vercocht werdt, ii pen. Den cleenen muelensteen, die men heedt querensteen, en es niet sculdich. de Pr. en Br. II 570. Een paer molensteene ij d. Ene querne obol. Een sliipsteen 1 d. *Tol te Brugge* 25 mei 1252; Lat. tekst: querensten. — Een paer querenstene siin sculdich iij d. Lovensche. *Tol te Mechelen* 1391 a. 25. Van stale, van queerensteenen, van slijpsteenen. de Vlaminck, *Acc.* a 145 (1417). Maelaccijs te betaelen, quernen en rosmeulens in huys gebruykende, moeten deselve overbrengen. Génard, *Antw. arch.* I 124 (1493); *it.* 278. Diegene welke quernen in huys hebben, moeten hunne gebueren daerinne gerieven en laeten maelen. *Ib.* 281 (1565). Quernen niet te gebruyken om geld. 391 (1588). En sal oick nyemant,.. ennich graen malen oft doen malen op ennige quernen oft andere molenen, die hy binnen zynen huyse soude mogen hebben, tsy tot zynen eygenen behoeve oft yemanden anders, sonder den pachters te voiren te adverteren, of daeraf te hebben een maelteecken. *Ib.* IV 154 (1584); *it.* 325. Een querne, op dat men om gelt daerop niet ghemalen en heeft. *C. v. Antw.* 1582, *Stadsvoordeel* t. 41 a. 100. — Quernmolen. || Niemand en zal eenige pompen, quernmolens, smoutmolens,.. met hout of yzer in den gemeynen muer vermogen te leggen oft vast te maken. *C. v. Brussel*, *Servit.* a. 35.

QUERT, cweert (?), *Zekere cijns*, fr. *certain cens ou redevance.* || *Censum duorum denariorum Lovaniensium, qui census appellatur* cwert *vulgariter*

loquendo. Rijksarch. Abdij Vrouwenperk, doos 1 nr. 6, 12??, *heer v. Neerlinter.*

QUERULEEREN (Quereleren), ow. *Eischen; tegenspreken*, fr. *réclamer; contredire.* || Als de debiteur, op denwelcken trecht aen den amptman versocht is, borghe stelt, in presentie van der partie adverse, die daerteghens nyet seggende oft querulerende en is, alsdan en mach damptman dien persoon nyet voordere oft langher commeren oft in hechten houden. *C. v. Antw.* 1545, IV 36. *It. C. v. Gent.* IV 9; II 376. 405; DE PR. en BR. I. Mariakerke 31; *C. v. Broekburg* V 22.

QUESTEEREN, bw. *Opzoeken*, fr. *chercher.* || Dewelcke, bij de Persianen, hemlieden questerende, afgheworpen eñ ghevanghen wierden. PIOT, *Chron.* 610.

QUESTIEUS, bn. *Betwist, in kwestie; bedoeld*, fr. *litigieux, en litige; visé.* || Ter plaetsen questieus. *C. v. Brussel, Servit.* 1 (1657). Questieuse achterstellen eñ croisen. VAN DE VELDE, *Annot.* 12 (1704). Questieuse veynsters. *Ib.* 104. Questieusen bosch. *C. gr. Loon.* I 646.

QUETSE, zn. v. Kil. *fland.* j. wonde. *Vulnus, laesio, offensio, malum, dolor.* — *a*) Quetse, quetsure. *Wonde, kwetsing, kwetsuur*, fr. *blessure, plaie.* || Na sine quetsure sal men den meester sinen loen scoyden. *Kb. v. Antw.* a. 167 (14de E.). Zo wie van eenen anderen quetsuere ontfaet, daer men kuere of surgie af doet, dat men den ghequetsten zine quetse eñ smerte betert bi den surgien die den ghequetsten in cueren ghehad heeft. *C. v. Aalst* 474 a. 1 (15de E.). — Blinde quetsure. *Kneuzing, bluts*, fr. *contusion.* || Alst also ghevalt dat eenighe partien of parsonen, in hueren twist, blinde slaghen, bletsueren eñ frotseuren ontfaen... zonder oopene oft apparante wonden,.. bi denwelcken de visiterers niet gheweten noch indiceren en connen de verdiente van der cuere of beternesse van blende quetsueren eñ bletsuere,.. *C. v. Aalst* 482 a. 15 (15de E.). — *b*) Quetse. *Verongelijking, ontvangen nadeel, grief*, fr. *grief, détriment, préjudice.* || Ten groten quetse van der daghender partie. *C. v. Gent* I 606 (1481). Of dat komen moghte ter quetse van den stapel eñ in achterdeel van de koopmanschepe van dien. *Ib.* II 81 (1485). Daerbi de stede ghemeenlic in groote quetse eñ in quaede fame commen was. DE VLAMINCK, *Vgb.* 50 (15de E.). Denwelcken niettegenstaende,.. die selve ordonnancie niet volcomelijc en is onderhouden, ten grooten quetse eñ achterdeele van ons, onser hoogheyt eñ heerlicheyt,.. V. D. TAV. 205. In quetsen, verminderingen eñ vercortingen ons rechts eñ onser heerlicheit. *Rekenk. v. Brab.* reg. 133 fol. 83 v°. (15de E.). Om welke onse voors. geconsenteerde bede ons betaelt te worden ter minster quetsen van onsen ondersaeten... *Ib.* reg. 132 fol. 108 v°. *It.* de Potter, *Chronycke* 27; *Kb. Lakeng. Brugge* 87; Oliv. v. Dixmude 27 en *passim*; *C. v. Loven, Woesk.* 65, enz.

QUETSEN, bw. Zooals thans *kwetsen*, fr. *blesser.* Vervolgens: *a*) Van een schip. *Beschadigen*, fr. *endommager.* || In ghevalle dat een schip,.. zeylende oft foekende, een ander schip ligghende aen allinen anckere inne zeylde, schaede doende, so sal deghene die also es commen zeylende, den ghequetsten ofte beschaedighden schepe die gheheele schade betalen. *Pl. v. Vl.* 19 juli 1550 a. 48; I 394. Oft eenigh schip ghequetst werdt duer het anckeren van eenen anderen schepe. *Ib.* a. 49. — *b*) Van oorkonden, akten, titels. *De kracht ervan verminderen*, fr. (*de documents, actes, titres*) *en atténuer, affaiblir, restreindre la force.* || Tallen desen dinghen nochtan alsoe ghesproken: dat bi dese brieve engheene quetsenisse en ghescie in allen ocht in eneghen onsen privilegien, onsen carthen, die wi hebben..., eñ ghelikerwijs oec, dat si niet en quetsen die brieve die hon sonderlinghe ghegheven sijn ocht met ons ghemeine, ochte die brieve die si van ons hebben. *Oork. heer v. Diest*, 20 febr. 1328.

QUETSENIS (Q—se), zn. v. *Vermindering, krenking*, fr. *diminution, restriction.* Zie het voorgaande.

QUIJT, bn. In quiten paise. Deze uitdrukking schijnt de bet. te hebben van *gerustelijk, ongestoord*, fr. *paisiblement*, in de volgende aanhalingen. (Kil. Quijt. *Solutus, vulgo quitus, quietus.*) || Dat de voerseide Joes eñ zijn oer zullen doen hare hant van der tienden te Zielbeke, te eweliken daghe, eñ laten de kerke van Bodelo besitten de tiende in quiten paise. *Oork. v.* 1 Juni 1308. Dat si dus souden behouden eñ heffen gheel de voerseide tiene scelege parisise eñ vier capoene tajaers, eeuwelike in quiten paise. DE VLAMINCK, *Zwyveke*, 132 (1340).

QUIJT, bn. In de hedend. bet. van *ongehouden, vrij, los, ontheven, ontslagen*, fr. *non tenu, libre, exempt*, etc., met de volgende versterkingen: || Quijt eñ bevrijt. || Dat alle de voerseyde poorters, houdende huere continuelle residencie bynnen onsen voirseyde stede den meesten tijt van den jare, zullen wesen quytte eñ bevryt van tbeste cateel eñ servituden. *C. v. Gent* II 164, *Caroline v.* 30 apr. 1540 a. 62; de Fr. tekst zegt: *quittes et affranchiz.* — Quijt eñ los. || Gheloven wie.., dese voerseide zestiene buienre meers [*l.* moers], over ons eñ over onse oier, eeuwelike te houdene vri, los eñ quite van herevaerden, van resen, van zettinghen,.. van allen manieren van beden eñ van alle manieren van suareiden. *Oork. v.* mei 1287. — Quijt eñ ongehouden. || Sie droeghen alle viere overeen eñ wiseden den voerseiden abbet..; los eñ ledich, eñ quite eñ onghehouden jeghen den voerseiden Jhanne.., en jheghen alle die ghoene die den voerseiden Jhanne hadden idraghen in handen al trecht dat si hadden... *Oork.* (24 oct.) 1281. — Quyt eñ vrij. || Wert tzake dat die gesucht in sinen properen huyse tsegen den zuckenden hem beschudde, eñ dair den zuekenden wonde oft doet sloege, van deser daet sal hij quite sijn eñ vrij jegen den rechtere eñ tsegen die mage des die also gewont waere, ocht doet geslagen. *K. v. Diest* 1228 a. 9; de Lat. tekst zegt alleenlijk *liber.* — Quijte lant. — Quijte lant voor lant. *Vrij en onbezwaard*, fr. *terre quitte et libre*(?) || Eñ si wedden Avesoeten vorseit dit land te wette te warne, wech eñ lant, quite lant voor lant, eñ sonder scult, te haren rechten vrien eyghindoeme jeghen elken mensche. *Oork. v.* (14 nov.) 1292 (*Schep. v. d. Vrien*). Eñ Gillis eñ joncvrouwe Heilsuint, sijn wijf vorseid, wedden broeder Diederike vorseid al dit vorseide lant te wetten te waerne, wech eñ lant, eñ quite land, sonder scout, te dier vorseider abbedesse eñ tscovents vrien eghindome. *Oork. v.* (15 nov.) 1292. (*Voor dezelfde schepenen*). Quite lant vri lant. *Oork.* (9 dec.) 1295. — Quijt man. *Vrij, onschuldig, vrij gesproken*, fr. *libre, innocenté, acquitté.* || Soe wie in doetslage worde gheleegt, eñ hem simpleken ter waerheit ontrecht dairaf, die sal een quijt man wesen, eñ en sal daervoer niet sweren. *K. v. 's Bosch* 11 jan. 1330 a. 35. (Dit art. is onverstaanbaar in het *Codex* op de *Brab. Yeesten* I 785). — In verbinding met werkwoorden: — Quijt doen. *Vrijmaken*, fr. *libérer.*

|| Wildenne [*nl.* eenen poorter van Audenaerde] eenech heere maken bailliu of schepenne, of ontfangghere jeghen siuen wille, quame te schepenen, si souden hem quite doen. *Kb. v. Auden.* 1338, *Van der vriheden.* — Quijt gaen. *Vrij zijn*, *ontslagen zijn*, fr. *être exempt*, *affranchi.* || Niemene ne mach poertere van Ghend beroupen te campe in Vlaendren. Diet doet, hy es in de mesdaet van LX ponden, eñ de poertre es sculdech quite te gane van den campe. *C. v. Gent*, *Gr. ch.* 1297 a. 69. Sonder d'assise daeraf te trackene ofte daeraf quite te ghaene. DE VLAMINCK, *Acc.* 34. *It.* A. WAUTERS, *Sermens* 23. 24. — Quijt geven. *Afzien van*, fr. *renoncer à.* || Item, sele dese ghesellen huere huedekene houden in hueren hof, het en waere dat enich van hen syn huedeken quyt geven woude, die maecht houden daer hy wilt. A. WAUTERS, *Sermens* 18, *ord. v.* 1389 a. 8. — Quijt maken. *Zich ontmaken van*, fr. *se défaire de.* Kil. Quyt maecken. *Dimittere*, *missum facere.* || Dat degene, die alsnu daervan [*nl.* van verkens] versien zijn in hunne huysen oft bijvangh van dien, deselve sullen hebben quyt te maken binnen 2 mael 24 uren. *Ord. magistr. Loven*, juli 1707, blz. 95. — Quyt sijn van den heere. *Niet strafbaar zijn*, fr. *ne pas être punissable.* || Eñ wordde enich van dien alsoe ghequetst ocht gheslaghen, dien quetste ocht slueghe sonde quite zijn van den here eñ van der stad. *Kb. v. Diest* B 96.

QUIJTBAER, bn. Van renten. *Afkoopbaar*, *losbaar*, fr. (*de rentes*) *rédimibles*, *rachetables.* Kil. *Quytbaer. Solubilis*, *quod solvi aut redimi potest.* || Alle erfrenten,.. syn quytbaer den penninck XVJ. *C. v. Antw.* 1545 VI 49. It. *C. v. Brussel* 1606 a. 103. 128.

QUIJTELIJCK, bn. Zooals het voorgaande. || Acht vaeten roggen quytelyc. *C. gr. Loon* I 247.

QUIJTEN, bw. 1) Eenen uitgewonnen grond. *Dien zuiveren*, *bevrijden van de schuld*, fr. (*d'un bien évincé*) *le purger de la dette.* || Hoe een gerffman eenen pandt, die uuytgedimineert is, quyten sal. Dat die gerve oft gerven van eenen man, die uuyt synen erve gewonnen is, een jaer lanck quytens hebbende [hebben], met op te leggen den pacht daert voer gedimineert is, eñ die costen die daerop gegaen syn. *C. gr. Loon* I 47.

2) *Betalen*, fr. *payer.* || Kinder die vader of moeder levende hebben eñ negheen goet en hebben, so wie dat hem boergde, hi verloort; eñ words hiemen borghe, men soude den borghe niet quiten. *Kb. v. Auden.* 1338, *Van den kindren.*

QUIJTER, zn. m. Van eene rente. — *a*) *Hij, die eene rente aflost*, *aflegt*, fr. *celui qui rembourse une rente.* || En moghen de penninghen bij den heffer niet gelicht worden vóór hij en verleent den quytere schepene-quittantie. *C. v. Herentals* XVI 19. — *b*) *Hij die een uitgewonnen goed zuiveren wil*, fr. *le purgeant d'un bien évincé.* || Waere tusschen dit gedinge beginnende eñ der quyter comende, eynich tweede pacht gevallen, denen, eñ oock alle pachten die binnen dien gedingen comende [comen] te vallen, die soude een quyter gansch schuldich syn te betaelen eñ op te leggen. *C. gr. Loon*, I 47 (Zie ook het voorgaande).

QUIJTPACHT, zn. v. *Losbare pacht*, *losrente*, fr. *arrentement rachetable*, *rédimible.* || Alsoe dat Ffrans met synder huysffr(ouwe) voerg. heeft opgedraghen in ons scouth(ets) handt alsullike vier rynsgulden jaerlyker gulden quytpachs, alsullyker payen eñ met sulliker vorwarden als den principael brieff.. mencie maeckt. *Schep. Land v. Hamme*, 21 jan. 1538. Huys eñ hoff.., eñ noch een huys en hoff... tot pandt eñ onderpandt voer twee Karolusgulden eñ thien stuyvers erffelyck quytpachts, met condicien dat Claes van Thienen voirs. dese voers. twee Karolusgulden eñ thien stuyvers erff. quytpachts moet jaerlycx betalen los eñ vry... Eñ dies soe mach Claes van Thienen.. dese voers. twee Karolusgulden thien stuyvers quytpachts affquyten alst hem belieft. *Schep. v. Myskem*, 6 mrt 1548.

QUIJTRENTE (Quytrinte), zn. v. *Losbare rente*, fr. *rente rachetable*, *rédimible.* || Dat men die leenen voortaen nyet meer belasten en sal dan met quytrenten der penninck twintich, oft daeronder. *C. gr. Loon* I 8. *It. Schepenbrief v. Halen* 27 oct. 1543: quytrinte.

QUICK, QUECK (Quic, quec, queeck), zn. o. Kil. Quick. *vetus. Animal*,.. & *Armentum*, *grex.* *a*) *Vee*, *groot vee*, fr. *bétail*, *bestiaux.* || Dat sijt die van Hockensele altoes hebben sien scutten dire verkene van Erpse, eñ hare quic, alst daerop quam. *Oork.* 25 juli 1275, *Van Heelu* 571. Die mans quic sloege ochte asselgeerde, hi gelde den man sijn scade, den here X sc. *K. v. St-Pieters-Leeuw* 1284. Die mans quec sloege eñ affoleerde, hi gelde den man sine scade. *K. ammanie v. Brussel* 1292 a. 34. Die mans quic sloghe,.. *K. markgr. Antw.* 1292 a. 25 (*Waalsch charter v.* 1312 a. 27: *Qui autrui biestes bateroit*). IIII lib. van sinen aelleme eñ van quicke. *Gasthuisrek. Assche* 10 aug. 1298. Die mans quec sleet, hi ghelde den man sine scade,.. *K. meierij Loven* 1312 a. 34. Van levenden quicke siin si sculdich ghelijc vremde lieden. *Mechelsche tol* 1391 a. 5. Vleeschouwers ten meesten en selen der maer twee ghesellen sijn, eñ dat quic in twee partijen deelen. *Kb. v. Antw.* a. 68; *it.* 69. 70. *It.* DE PR. en BR. XIV. *Boekhout* 20: queeck (1640); IV. *Desteldonk* 12: quic (1268). — *b*) *Klein vee*, fr. *menu bétail.* || Wat zieke die houdt ganssen of haenden, hoenderen of duven, cuenenen of quicke dat etelic es, achter huse of hove gaende, verbuert... *C. stad Brugge* I 375, *Lazarie* a. 33 14de E.).

QUICKBEESTEN, QUEECKBEESTEN, zn. mv. *Vee*, *slachtvee*, *horenvee*, fr. *bétail*, *bêtes à cornes.* || Quickbeesten, cleyne oft grote, eñ andere penneweerde, hoe dat sy genuempt syn. — Quickbeesten eñ andere penneweerden. *Rekenk. v. Brab.* reg. 133 fol. 154 v° (15de E.). Soe wie horen- oft quickbeesten slaen wille om te vercoopen in den driftijt,.. *Kb. v. Turnhout* 1550, fol. 73. Dat niemant en sal vermogen eenige hoorne- ofte kweekbeesten [queeckbeesten ?] te slagen, tenzij... *O. P.-B. autr.* 16 aug. 1730, a. 3, *Turnhout;* IV 334.

QUICKBORN, QUEECKBORNE (Quecborn), zn. m. *Bron van levend of frisch water*, fr. *source d'eau vive.* Kil. Quick. *Vivus*, *vividus.* Naam eener openbare bron te Diest. || *In vico versus dumum*, *quo itur ad communem fontem... Schepenbr. v. Diest* 1295; in den doorsteek van 1311: || in de straete daer men gheet ten Queecborne wert. — Die eneghe dinc scout of wescht op den Quecborne sals ghelden XX s. *Kb. v. Diest* A 69. — Quickborn, levende bron, is ook de titel van het hoofdwerk onzes Nederduitschen dichtervorsten en stambroeders KLAUS GROTH, wiens levensbijzonderheden en hooge verdiensten zoo meesterlijk als liefderijk geboekt werden door onzen Dr. C. J. Hansen.

QUICKHAGEN (Quichagen), bw. *Met eene levende haag beheinen*, fr. *enclore d'une haie vive.* Kil. Quickhaeghe. *Sepes viva*, etc. || Die voirs. woudvorster zal schuldich zijn ernstelijck toe te siene dat die... bossche wel eñ loeffelijck beheijmpt

worden, gequichaecht eñ vermaict. *Rekenk. v. Brab.* reg. 137 fol. 213 v⁰ (1514—1529).

QUICKSILVER (Quicsilver), zn. *Kwikzilver*, fr. *vif-argent*. Kil. Quicksilver, *Argentum vivum*, etc. || Van eenre maetsen quicselvers eenen d. zw[erte]. *Tol te Loven* 1377. Een langhe tonne quicsilvers IV gr. Een matte oft twee langhe vaetkens quicsilvers II gr. *Watertol* 1550. Quicsilvers, I lange tonne van Spaingien geёvt III lib. Een tonneken quicsilvers uuyt Duytslandt op VI lib. *Schatting* 1551.

QUINQUENNELLE (Quincquerneele), zn. *Uitstel van vijf jaren*, fr. *délai de cinq ans*. Meyer, *Woordenschat* Quinquanelle, *vijfjarig uitstel*. Kil. Quinckennelle. *Quinquennalis dilatio*, *prorogatio in quinquennium*. *gal. quinquennelle*. || Quinquernellen noch respijten en beletten de executie van den vonnissen niet, maer zo doen wel Brieven van state, den staet duerende. WIELANT, *Pract. civ.* X IX 9. — Als bijv. naamw. Quincquerneele letteren. *Brieven van uitstel*, fr. *lettres de répit*. || Dat men niet en mach useren van quincquerneele lettren van debitis of andere gracien. *C. v. Brugge* II 307 (1527).

QUINTER, zn. n. *Soort van vaartuig*, fr. *sorte de bateau*. || Soe wat manne eenen quintere voert met eenen doorgaenden balcke, is schuldich ij$^1/_2$ cabbeliauwe. *Rekenk. v. Brab.* reg. 134, fol. 161 v⁰. (1467—1477).

QUISTGOET, zn. m. *Doorbrenger*, *verkwister*, fr. *dissipateur*. Kil. Quistgoed. *Prodigus*, *dilapidator*, *dissipator bonorum*. || Maar togtenaar, dien de togte costumier, mits de dood van den eersten aflyvigen van twee echeluyden, aanvalt, en is tot dusdanige inventaris nog versekeringe niet gehouden, tenware dat hij ware een quistgoed ofte beschadiger derselve goederen, bij misbruyk, onagsaamheid of andersints. *C. gr. Loon*, III 511, *Reckheim* c. 62 a. 6.

QUOHIER, QUAYERE (Cuoyer), zn. m. *Kohier* (*van belastingen*, enz.), fr. *cahier* (*des impositions*, etc.). || Quayere. *Rekenk. v. Brab.* reg. 134 fol. 146 v⁰ (15de E.). Cuoyer. VAN EVEN, *Brab. mus.* I 98 (1597). Quohier. *O. P.-B. autr.* 3 aug. 1703 a. 31; 27 juli 1724 a. 35, en *passim*. — Quayarken, verklnw. || Eñ heeft ghecost, zoot blyct int langhe by een particulier quayarken daeraf ghemaect, de somme van... DE PR. en BR. VIII. *Maldeghem* 161 (1535).

QUORELE, zn. v. *Aanspraak*, *gerechtelijke eisch*, fr. *plainte*, *procès*, *demande*, *action en justice*, ol. *querelle*, Maigne d'Arnis v⁰ *Querela*. || Dat lant heft hij geloft te quitene met I halster evenen eñ IX d'bunrel [d. dbunre] van alre quorelen, sonder de godes tinde, chegen alle die ghene die te dage eñ te rechte willen comen. *Oork. v.* mei 1249.

QUOTEBOECK, zn. m. *Landboek*, *kadastraalboek*, *erfregister*, fr. *terrier*, *registre terrier ou cadastral*. D'HOOP, *La Flandre or.* 28. 54. 60, enz, Deze landboeken worden aldaar genoemd: Bunderboek, Folioboek, Gaerboek, Garinckboek, Geweestboek, Landboek, Landkohier, Looper, Metingboek. Ommelooper, en Quoteboek.

L.

LABAY, zn. *Benaming eener meelsoort*, *waars. van de beste*, *de fijnste*, *bloem van meel*, fr. *sorte de farine*, *prob. la meilleure*, *la plus fine*, *fleur de farine*. — Labbaeye. *vetus. fland.* bet. bij Kiliaan *Epulum*; bij D'Arsy *festin*, *banquet*. || Imposten... Graen... Op elcke mudde mesteluyn oft labay,.. oft gheminghelt goet, halff terwe eñ halff rogghe, III s. *Pl. v. Brab.* 18 dec. 1576; II 55. Vercleerende uytdruckelijcken dat trecht van impost betaelt sal worden naer het ghestalt oft specie van den grane daeraff den meestendeel van dien sal wesen, sooverre nochtans tselve graen niet gheheel misteluyn oft labay en zy. *Ib.* 56.

LABAIJBROOT, zn. *Wittebrood*, *fijn tarwe brood*, dial. *kramik*, *koekebrood*, fr. *du pain blanc*, *de fine farine de froment* (*du pain de gâteau*). Kil. Labbaeybrood. *bruxel. Panis epularis*. Zie hooger op FABAY en FABAYBROOT, en de opmerking aldaar door ons gemaakt over de zonderlinge overeenkomst dezer woorden met labay, als munt en als broodsoort. Wij mochten dezer dagen in het archief der Brusselsche Godshuizen, doos H 1454 Terkisten (Ruisbroek), test. v. juffr. Lysbetten van den Gersmoirteren, *alias* Schotte, d. d. 12 juli 1555, deze oork. nogmaals inzien, eñ ons verzekeren dat wij over een veertigtal jaren, toen de labay ons nog onbekend was, goed gelezen hebben. Het vervolg van ons citaat op FABAYBROOT luidt aldus: || elcke van den vier grooten meestерssen ten tijde dienende, eñ elcke baghijne binnen hueren huyse van Moelenbeke ten tyde woonende, oick elck jaerlycx een gelijck fabaybroot.

LABAYE, zn. *Een zilveren munt geslagen onder Wenceslas en Joanna*, 1356 en 1383, fr. *monnaie d'argent frappée sous Wenceslas et Jeanne* 1356—1383. Van der Chijs, *Hertogdom* 94. || Labbay te Loven geslagen metten langen cruce = 20 sc. *Muntwaarde* 1393. Zie ook Heylen, *Antwoord*, 23. 25 en 116, volgens welken de 4 = 1 groot Brab.; en Willems, *Belg. mus.* I 312. 320. 342. 343. — Dobbelen labaye, geslagen onder Philips van Sint-Pol, 1427—1430, fr. *double labay frappé sous Philippe de St-Pol*, 1427—1430. Van der Chijs, *Hertogdom* 144. Kil. Labbaye. *vetus.* j. XV mijten/

& blancke. *Dipondius, nummus epularis.* D'Arsy Labbaye. *Un denier de gros et demi.*

LABAYE, zn. Zie QUANSELBIER. Kil. Labbaeye. *vetus. fland. Epulum.* D'Arsy Labbaye. *Festin. banquet.* || Dat.., soo het houden van labayen als feesten op de uytvaerden, eñ andere inconvenienten, wel expresselijck waeren verboden eñ geïnterdiceert geweest. *Pl. v. Brab.* 2 apr. 1735; V 15. *Labaïsmus..., lascivum et impudens rurale conventiculum, juvenum et puellarum, in popinis aut aliis locis, ad saltandum, bibendum, ridendum, garriendum, similes ineptias et levitates, quocumque vernaculo nomine appelletur.* JOS. PAUW. 6. *Terminus vernaculus* labaeyen, *quem barbaro stylo imitatur Labaïsmus, apud omnes Belgas, doctos et indoctos, cives et rusticos, significat rusticorum conventionem. Ib.* 9. Zie QUANSELBIER. Zie ook *Belg. mus.* I 318 en vlg., en Vanderkindere *Artevelde* 413.

LABEUR. Zie DRICHT.

LABEUREN, ow. *Ploegen*, fr. *labourer.* || Dat gheene nieuwe pachters en vermoghen te labeuren voor het ingaen van haerlieder pacht, eñ d'aude afgaende pachters vermogen te labueren eñ te saeyen totten lesten dach van haerlieder pachte. *C. v. Auden.* IX 16.

LABEURING, LABORING, zn. *Landbouw*, fr. *culture.* || Dat de voorschreve ingesetenen deser baenderye hen meestendeel zyn geneerende met laboringhe. VAN EVEN, *Brab. mus.* I 99 (1597).

LABEURPEERT, LABOREPEERT, zn. o. *Ploegpaard*, fr. *cheval de labour.* || Soe wat manne die sterft, so sal sin oudste sone behouden sijn ridepert,.. uutghenomen labore perde eñ huere perde. *Kb. v. Antw.* 186.

LABOREEREN, ow. 1) Van de faam, het gerucht over iem. *Uitgaan, loopen, werken*, fr. (*de la renommée*) *courir, agir* (*au sujet de qn.*) La Curne. *Labeurer, laborer, labourer.* 8°. *venir en preuve, travailler à, influer:* [*Pour la présomption et renommée qui contre lui labouroient estre coupable.*] || Hoedat sulcken misdaet binnen zynen bedrijve geschiet is, dairaf dat fame eñ gerucht laboreert over alsulcken facteur die dat gedaen soude hebben. V. D. TAV. fol. 145 v°.

2) Laboreeren ter contrarien. *Strijdig zijn, spreken tegen, het tegenovergestelde van iets zeggen, of inhouden of beweren*, fr. *contredire, dire, contenir ou prétendre le contraire d'une chose, être en opposition avec.* || De meeste eñ de beste opinie van den doctoren is de leste van den tween, hoewel dat die costume in veele plaetzen van desen lande ter contrarien laboreert. V. D. TAV. 157 v°. Mits den costumen die in veele plaetzen ter contrarien laboreren, soe is den sekersten wech dat men den emphiteoet niet uuyt en sette dan metten gerichte. *Ib.* 121 v°.

LABORIERDER (—ou—), zn. *Landbouwer*, fr. *cultivateur.* || Van wærcklieden. Zo wat meester temmerman, deckere, metsere oft andere wærcklieden, te wetene labourierders, peckers, mayers eñ delvers eenigh tasweirch neimt, dat die wærckman dat wærck vuldoen zal, eer hy elders eenigh wærck annémen of doen zal, op de boete van thien ponden parisis. *C. v. Iperen, kast.* a. 120.

LABSTER, zn. v. *Klappei, kwaadspreekster*, fr. *commère, femme médisante.* Kil. Labberer. *holl. Vaniloquus, blatero.* || Labsters, calsters, hoeren eñ jonckwijfs te houden boven haeren man, zoe dat ick met sulcken volck an tafel sittende met voorraet [*nl.* met omzichtigheid] moste spreecken off het was behaelt eñ thuys stont over eynde. *Rijksarchief, Holl. processen, Gerritszone* § *van Berckenrode*, 1570.

LACHAEM. Zie LICHAEM.

LACHEN, ow. Zooals thans, fr. *rire.* SPREEKWOORD: || Soe wel lacht hij die naelacht als die voere lacht. *Leenhof v. Deurne, in beroep te Brussel, proces De Cremere* § *Elskens; Gedrach Van der Heyden* 1584.

LACHMAET, zn. v. *Gentsche steenkoolmaat*, fr. *mesure de charbons de terre à Gand*, 1 = decal. 2, 632. CITOYEN AUBERT 43.

LACHTER, zn. m. *Misprijzing, versmading*, fr. *mépris, dédain.* Kil. Lachter j. laster. *Vituperium.* || Die geoerdende cleederen draigt in vituperien eñ lachtere van der religien (criesmen capitael). V. D. TAV. 56 v°. Zij [*nl.* die Jooden] en mogen niet doen ten lachter eñ smaetheit van den heiligen kersten gelove. *Ib.* 75 v°. Uwe heilige oren waren vervolt mit spotte eñ mit lachter. *Hondert merk.* 8.

LACHTEREN, bw. 1) *Versmaden*, fr. *dédaigner.* Kil. Lachteren j. lasteren. *Vituperare.* || (Van den Joden). Item, die kerstenen en mogen met hen niet eeten; mair die kerstenen mogen wel metten Sarrasinen eeten; eñ die redene van dijen is, omdat die Jooden meer versmaden dat kersten geloove eñ meer lachteren dat heilige evangelium. V. D. TAV. 75 v°.

2) *Laken, misprijzen*, fr. *blâmer, critiquer.* || Dat niemen anders ware ne lachtre. *Kb. v. Auden.* 1338, *Meng.* I 326. Waert dat yemen eens anders weerc lachterde, of het en ware blamerensweerd, of hij en ware daertoe ghestelt van der Wetweghe, sal verbeuren V S. DE PR. en BR. *Aalst* III 454, *K. d. Volders* 1420—1464 a. 10. Al eest zoe dat elcken mensche qualijc vuegt in zijnen huwelijcken state hem te misdragen, nochtans zoe is dit gebreck in den richter bovenal te misprijzen eñ te lachteren, om dieswille dat, mits smeekingen, aenlachingen, gunsten eñ mijnnen van wijven eñ concubijnen, dat recht verkeert mach wordden in onrechte,.. „gelijc men dat menichwerven heeft weten gebueren eñ gescieden, God betert al!" V. D. TAV. 375 v°.

3) Getuigen. *Die wraken, verwerpen*, fr. *récuser, reprocher* (*des témoins*). || Als men de materie bevinden sal te liggen in feijte, sullen de partijen hebben hen dagen van thoone, eenen dag om.., den dag om de getuijgen te lachteren, eenen dag om deselve t'ontschuldigen,.. *C. v. Santhoven, Stijl* 1557. a. 114. Indijen ijemant de persoonen van den getuijgen sal willen beschuldigen, lachteren oft belasten. *Ib.* 154.

LACHTERING, zn. Van getuigen. *Wraking*, fr. *reproche, récusation* (*de témoins*). Kil. *Vituperatio.* || Al eest soo dat de tegenpartije aldaer commende doet eenige beschuldinge, reproche oft lachteringe tegen de getuijgen,.. *C. v. Santhoven, Stijl* 1557 a. 151.

LACHTERLIJCK, bn. *Lasterlijk, lasterachtig*, fr. *diffamatoire.* || In pericule van te vallene in afgriselicken scismen, tweedraghten, eñ lachterlick ghevoelen van onsen heylighen gheloove. *Pl. v. Vl.* 8 mei 1521; I 89.

LADE, zn. v. 1) Zooals thans *schuifbak in eene tafel of kast, schuif, lade*, fr. *tiroir.* Kil. Laede / laeye. *Capsa*, etc. — *Op de markt, de geldlade als bepaling van het staangeld*, fr. *au marché, le tiroir à monnaie comme fixation du droit de place.* || Item, elc minsche die visch of harinc vercoept, de weke eenen tornoyse. Eñ die gene die portere noch portersse en syn, die visch oft harinc vercopen, die syn sculdich elcx daigs eenen tornoysen.

Eñ elck lade dair sy huer gelt inne worpen es gerekent vore eenen man oft vore een wijf. *Ord. weerfgelt te Brussel*, 15de E.

2) *Doos*, fr. *boîte*. || Item, den IIIJ momboiren, na doude costume, elcken een lade suyckers van eenen ponde, tsamen V st. gr. *Reken. v. St. Pietersgasth. te Brussel* 1520.

3) *Kantoor* fr. *bureau*. || Dat alle deghuene, die besettinghen van losrenten, lijfrenten of verbanden van sommen van penninghen hebben up eeneghe parcheelen binnen der stede eñ schependomme van Brugghe, ghestaen eñ gheleghen, ghehouden worden de brieven van hueren besettinghen eñ verbanden... te bringhene ofte sendene in den handen van den clercken eñ ten plaetsen hiernaer ghenoomt, te wetene: degheune... in Sinte-Janszestendeel ten contoire van..; deghuene in Sint-Donaes zestendeel ter lade van meester N. eñ N. in scepenhuus; deghuene... ten contoire van.., enz. *C. stad Brugge* II 134 (1497).

4) Van eenen oliemolen. *D'un moulin à huile*. || Dat dezelve Dieric houden moet eñ bewaren wel eñ lovelic, up zinen cost, al tcleene gaende eñ roerende werc, dat is te verstane: de wegghen eñ anders dat in de lade behoort, speeken, hoofden, hodrachten, de sleutels van den stampps [stampers], weghers, reepe, yserin naghele, eñ voert tghuent dat men becostighen mach met de V gr. of daeronder. DE PR. en BR. IX *St.-Martens-Laathem* 10 (1429).

LADEGELT, zn. *Met dit w. bedoelde men, naar het schijnt, een zeker recht op het slijten van koopwaren, in verband met het voorgaande w. lade* 1) fr. *probabl. un droit sur le débit de marchandises; voir plus haut, le mot lade* 1). || Van halven ladegelde in ouden tijden der gulden verleent... Dat de ghesellen die ghehouden sijn eñ sculdich metten boghe te dienene, dat sy van al ghestaen moghen in hueren ambachte met halven ladegelde. A. WAUTERS, *Sermens* 7, *Ord.* z. j. (1412 (?) § 22, *Groote handboog te Brussel*. Item, selen dese LX ghesellen altoos quyt syn in hueren ambachte met halven ladegelde. *Ib.* 12, § 12. Item, selen de voirseide XL ghesworen scutteren gestaen, elc in zijn ambacht, met halven ladegelde in oirlogen eñ in ghemeyne hervaerde, eñ anders niet. 23. *Ord. v.* 1422 § 6.

LADEN, bw. 1) *Gelijk men zegt een geweer laden met kruit en kogel, zegde men vroeger eenen boog laden met eenen pijl*, fr. *comme on dit charger un fusil de poudre et de plomb, on disait autrefois charger un arc d'une flèche*. Grimm VI 44 heeft ook (naar Schmeller I 1436) *geladene armbrust*, Fromm. (mit einem bolzen versehen) en (uit de *mon. boica* 2,433) *ein geladen armbrost*. || Soo wie den pijle op eenen gespannen boge legget eñ ladet, sal bruecken twee wegen in Cijpres. O. *Liége* 18 mrt 1502 a. 16, *Tongeren*; I 806.

2) **Laden metten rechte.** Van eene hoogere bank jegens eene nederbank. *Leering geven*, fr. *(d'un chef-banc envers un banc subalterne) donner enseignement*. || Syn sys [*nl.* schepenen] niet vroet, si synt sculdich te nemene te haren hoefde, eñ dats ten Hoepe, eñ daer besouken 't rechte, eñ daer es men se sculdich te ladene metten rechte. Eñ als si syn gheladen van den rechte, so syn syt sculdich te bringhene up haren banc ten eersten ghedinghe; eñ daer syn sy sculdich te segghene hare besouc voer alle d'ander vonnessen eñ hemlieden t'ontladene. HOSDEY, *Stat. du Hoop d'Hazebrouck*, blz. 107 a. 8.

LADERICK (Laed —), zn. *Lader*, fr. *chargeur*. || Deghone [*nl.* de laten] die gheene peerden en houden, sijn schuldigh te comen met laedericken eñ 't mest van daer te voeren op de landen. DE PR. en BR. V. *Merelbeke* 26 (1625).

LAECHLEGGER (Laeglegger), zn. Fig. *Laaglegger, die hinderlagen, strikken legt, die misleidende middels in 't werk stelt*, fr. *celui qui tend des piéges (au fig.)* Kil. Laeghe. *Insidiæ*. || Wesende... der Wethouderen meyninghe,.. tegens alsulcke hinderlycke eñ schadelycke laegleggers eñ quade warckmiddelen te voorsiene. GÉNARD. *Antw. arch.* V 243 (1584). Zie ook LAGE.

LAEFWATER, zn. *Afwatering*, fr. *écoulement* (?). || Van Kerstiaen Kerckmans, van sess vinnekens [*nl.* kleine venen] met synen laefwateren, den convente van Everbode toebehoirende, gelegen in die heyde beneven den Rekelberch, deen boven dandere, eenen chijnsgulden, valet xij oude groten. *Stadsarch. Diest, Rek. v. 's heeren ontvanger* 1574 fol. 2.

LAEI (Lay, laey), zn. Boschwezen. *Dit w. schijnt synoniem te zijn van houw, huw, namelijk de geregelde periodieke houtkapping en verkoop, of de grond waarop deze zich bevindt, met dit verschil misschien dat de laei het reeds afgehouwen, op* $3^1/_2$ *voet lengte, als wiehout, gezaagd en in regelmatige hoopen en rijen gelegd hout was*, fr. *(foresterie) le, mot laei semble être synonyme de houw, huw, nommément la coupe et vente régulière et périodique du bois, ou le terrain qu'elle occupe, avec cette différence que la laei était peut-être le bois déjà coupé, scié à* $3^1/_2$ *pieds de longueur, comme bois à brûler, et disposé en tas et en rangées régulières*. || Die buyten den laeijen in tsheeren hout eenich hout afhieuwe oft dade af huwen, arger oft van minder weerden dan eijcken oft buecken,.. hij waers om twelve royalen,.. *Kb. v. Soniënbosch* 1460, a. 32. Soe wie buyten den layen eene eijcke oft buecke afhieuwe,.. a. 33. Sonder eñ boven die voirgenoempde peenen opte ghene die buijten den layen eenich hout hadde afgehouwen oft gemaict, oft doen afhouwen oft maeken, sal die weerkman, die dat alzoo afgehouwen of gewracht hadde,.. weerden gebannen uuijt den wouwde eñ bosschen,.. a. 34. Oft geboerde dat ijemande, wije hij waere, enich hout dat... buijten den laijen afgehouwen oft gemaict weere, loede op eenige wagene, kerren oft peerden, om ewech te vueren,.. selen dezelve... zijn verboert. Eñ die wouwmeester sal sculdich zijn die te aenveerden, ten hoochsten te vercoopen,.. a. 35. Soe wie den haeck afhouwt aen tshertogen laye, oft eenigen boom die gehaect waere, die soude men den geloeijenden haeck in zijne kinnebacken setten,.. a. 37, Zie HOUW.

LAEI (Lay), zn. *Vlam*, fr. *flamme*. Kil. Laeye. *Flamma, flammae lumen*. || Soo wiens schauwe in brande ontsteeckt, dat de vlammen ofte lay boven uytslaet, verbeurt, bij daeghe, de boete van thien pond par., eñ bij nachte dobbel. DE PR. en BR. XVI. *Assenede* 70, *K. v.* 1635 a. 59.

LAEICK, bn. *Leek, wereldlijk*, fr. *laïque*. || D'overmomboirs en vermoghen gheene momboirs oft toesienders t'ordonneren dan weerlijcke oft laeijcke persoonen. *C. v. Loven*, *Weeskamer*. 31.

LAECK (Laak), zn. m. Aan een dier. *Gebrek*, fr. *(à un animal) vice*. Kil. Laecke / lacke. *Defectus*, etc. || Vercogde beesten, subject aan eenigen sienelyken laak, en mag daarom niet gerestitueert worden; maar wel binnen den tyd van ses weeken, indien den laak onsienelyk is. *C. gr. Loon* II 446, *Reckheim* XLIII 17.

LAEM, bn. *Lam, verlamd, verminkt*, fr. *perclus, paralysé, estropié*. Kil. Lam / laem. *Mancus*, etc.

|| Wij den anderen een let brickt sonder laem daeraen te blijven, die sal der partijen beteren met eenen wech Sint-Jocops in Gallissien. *K. v. St.-Truiden* 1366 a. 7. So we den anderen laem sleit of stieckt, of anders in eynger wijs leemt, dat der scepen wijst voer leemde,.. *C. v. Maastricht*, *Stat v.* 1380 a. IX.

LAEN, LANE, zn. v. *Rei van boomen langs een stuk land*, fr. *rangée d'arbres le long d'une pièce de terre.* || Alle sticken landts, die met doorgaende lane ofte haghe totten vooreynde gescheedt zijn, die worden gehouden voor elck stuck op hem selven. *C. v. Veurne* XLII 10.

LAER, LARE, zn. 1) *Woest en onbebouwd land*, fr. *terre vague*, *vaine*, *inculte.* Kil. Laer. *Locus incultus et vacuus: solum incultum. & Pascuum publicum. gallicè laris dicitur.* Ofr. La Curne Laris, larris: *Landes:* Dupin et Laboulaye, *Glossaire*, *Lairis*, *larris: terres en friche:... syn. de* sart. — Meijer, Laar: ledige / onbebouwde plaats / vrye weide. — Het w. lara, lar, lare, komt voor in de oudste schriften handelende over ons land, als *locus dictus* of als dorpsnaam, sedert den jare 811: Van Lokeren I 12; Van de Putte 78—79; de Vlaminck *Ménapie* 170: Buonlara, Bunlare, thans Boenlaer. Zie het werk van laatstgenoemden schrijver, en Ch. Piot *Les pagi*, *passim;* zie ook dat van Grandgagnage over de plaatsnamen in Oost-België, vermeld door Gachet.

2) Bepaaldelijk als *weiland en als turfopleverend broek*, fr. *déterminément comme pâturage et marais tourbeux.* || *Indulsimus* [*nl.* dux Brab. Henricus] *et concessimus eisdem parochianis* [*nl.* de Berghe et Hockensele], *ad usum pascualem et ad eorum communem combustionem*, *paludem illam*, *que vulgariter* lare *nuncupatur*, *in nostro allodio inter dictas villas jacentem. Rekenk. v. Brab.* reg. 142 fol. 76 (1248), en A. Wauters, *Environs* II 714. — Laerbroeck. || Op Laerbroecker coutere, boven de strate geh. ten Damme. *Bruss. godsh.* B 219 fol. 98 v°., *Sint-Mertens-Lennick* 1469. — Laervelt. || Opt Laervelt, daer den Duyfkensputte inne staet. — Opt Laervelt, tusschen den bosch geh. de Laect. *Ib.* fol. 69 en v°., *Beersel* 1469.

LAESSE, zn. v. Jachtwezen. *Koppelriem*, fr. *laisse* (*t. de chasse*). || Soe wanneer yemant sterft uuyt den leenen, soe sal die erfman daeraf verheergeweden syn leen met eenen nuwen hoerne gewest eñ gefast [*sic.* — var. met zijne riemen en coppelen]. Eenen camerlinck, een laesse eñ twee nuwe coppelen voer syn recht. Eñ soe wie noch honde noch vogele en hielde sal zyn leen versueken eñ verhergeweeden nae der Cameren recht van Brabant. BOXHOREN fol. 9. Zie LEEN (Horenleen).

LAET, LATE, zn. m., vr. LATESSE; meestal in het mv. voorkomend. In 't algemeen *Cijnsplichtige landbouwer*, fr. (*en général*) *cultivateur censitaire*, *tenancier.* Kil. Laet. *Colonus*, *villicus*, *conductor villæ vel fundi*, etc. — Laet. *fland. Incola & Subditus jurisdictionis.* In eene oork. v. 28 aug. 1292, in beide talen vervat, noemt de Fr. tekst de laten *censisseurs.* || Dat wi overheen ebben ghedreghen met onsen scepenen van Sente-Pietersdorpe eñ metten laten die dlant audende sin, eñ omdat ons dinckede nutscep van onser kerken, eñ dien vorseiden scepenen eñ laten de nutscep van hemlieden, ebben si een verdinc ghemaect jeghen ons van diere vorseider renten ewelic staende, elc bunre om zees scelinghe eñ om zees penighe Vlaemsche elkes jars te gheldene,.. onse dienst buten ghelaten dien si ons sculdech sin elkes jaers, alse van der vetten hute onsen hove te voerne eñ up onse couteren te bredene te elken saisoene,.. *Oork. v.* (21 jan.) 1284, *Vad. Mus.* II 365. In dit guet, hus eñ hof,.. soe es comen die voreghenuemde Conraet, met maninghon des heren van den gronde eñ met wijsdoeme der late,.. Die late die hirover waren, dat was Willem de Riemesleghere, Woutere metten Eye, Woutere, voren Asselen sone, eñ Willem de Smet. Dese voreghenuemde laten orkenscapen dat dit war si eñ gherecht, eñ bidden den scepenen van der Vpren dat si dese letteren beseghelen,.. *Oork.* 18 jan. 1293, *Charters v. S.-Gudulakerk*, doos 1 nr. 59. Als den heere selve cooper es jeghens zynen vassal ofte laet, van leen ofte cheinsgoet, van hem ghehauden,.. *C. v. Auden.* XII 11. Goyaert eñ Willem, pachters oft laten van den voirs. hoeven. *Leenhof v. Brab.*, *proces Thijs* § *de Zwaeff* 1513. Zo wie, laet ofte latesse wezende, wonende binnen der castelrie van Ipre, vertrect van eender prochie in een ander binnen derzelfder castelrie,.. *C. v. Iperen*, *Kast.* c. 21. *It. C. v. Antw. Oude rechten* 16. — Geleende, — Ontleende laet. *Geleende*, — *ontleende laat*, fr. *tenancier emprunté.* || Eñ ghesciede hiertoe al dat recht eñ vonnesse wysde, bi maninghen sheren eñ bi wijsdome der late. Hier was over, alse here, Jan Machiels van Levedale, Jan Boyken, Jan van den Driessche, alse late Sinte-Gheertruden, Henrec van den Steenweghe, Jan Baten, alse geleende late van tshertoghen weghen. *Oork.* 15 mei 1241. Eñ bi wijsdome der late dier op sculdich waren te wisene, alse N.... eñ Woutere Monnaerds, alse geleent laet mijns heren Floreins Berthouts, *Chartb. Begijnhof Brussel* fol. 169 (1309) *Humelghem.* — Jan Ghinderboven, alse gheleent late. *Ib.* fol. 170 (1329) *Erpse.* Dat voir ons comen syn N. N.., gesworen late onder den hof des abds van Vlierbeke, eñ met hen Jannes Boems, als ontleent laet, by fauten van den anderen laten. *Schepbr. Land v. Diest*, 12 nov. 1446. — Gesworen laten. *In ambt en eed zijnde laten*, fr. *tenanciers en fonction et assermentés.* || Dat van doen voortaen altyt van onsenwegen gestelt souden wesen twelfve goede mannen, onsen eygenoten, erfgenoten eñ gesworen laten [van de Tolcamere], die wy uytten goeden mannen onser stadt van Brussele daertoe souden ordineren; desgelycx dry gesworen coopluyden [van Soniënbosch]. MARTINEZ 2). — Canonincks laten. Zie PROOSTLATEN. — Leecken laten. *Leeke of wereldlijke laten*, fr. *tenanciers laïques.* || Kercken eñ kerckelijcke lieden mooghen wel weerlicke leenen ontfaen bi octroye van den prince; soo moghen oock leecke kerckelijcke leenen. Maer de kercken moeten stellen eenen stercken leecken laet, die tleen bedient, eñ staen te rechte van allen saeken den leene aengaende int hof van den mannen. WIELANT, *Leenrecht* 25. — Opsetene, — Afsetene laten. *Ter plaatse woonachtige*, — *niet woonachtige laten*, fr. *tenanciers résidants*, — *ne résidant pas dans la localité.* || Ter welcker heerl ic ooc vermach te stellen eenen bailliu, eenen pratere, schepenen, up- eñ afsetene laeten, daermede men recht doen mach, eñ nemen alle kennesse van civile eñ fonsiere saecken, sooverre alser eenighe op tvoors. heerscip vallen oft van doene syn. DE PR. en BR. I. *Mariakerke* 31 (1571). — Proostlaten of canonincks laten. *De laten of cijnsmannen* (*hospites*) *van Sint-Donaaskapittel te Brugge en te Winocxbergen.* Zij hadden geene andere rechters dan den proost van Sint-Donaas, kanselier van Vlaanderen, de door hem aangestelde en onder de leenmannen des graafs gekozene schepenen, en

de „redenaars" of rechters (*rationarii*) van dezen. *C. v. 't Proossche* I, *Introduction;* A. Wauters, *Libertés* I 224. Zie ook de *Cost. v. 't Proossche*, en, achter de *Cost. v. Winocxbergen*, *de Particuliere costumen van de heerlichede van de Prostdye van S. Donaes te Brugghe, haer bestreckende in Berghen en Berghambacht.* — Sterfelijck, versterfelijck laet. *Een man die, ten opzichte der eischbare rechten van den Staat of van eenen heer, in elk sterfgeval, een doode hand of eenen of meer cijnsplichtigen vervangt*, fr. *homme mourant, qui, en cas de décès, représente une morte main ou un ou plus grand nombre de censitaires, au point de vue du droit exigible par l'Etat ou par un seigneur.* || Op enen Lovenschen penninc te ghewere, te ghevene alle jaer, ons ochte onsen nacomelinghen te Kersavonde, van enen laet diere toe gheset es met denghenen van den dorpe; die laet es, te wetene, Willem Scampard de Jonghe; eñ ward dat die laet storve, dat ment met tvinenden [*l.* tweevouden] chinse verwandelen mochte, eñ selen moghen. *Oork. v.* 19 febr. 1293 (bij welke de heeren Berthout aan die van het dorp van Onser-Vrouwen-Waver alle de straten en „utvanghe" des dorps verkoopen). Voerts es voer ons gheset de voors. Janne de Pauw, hieraf te sijne sterfelic laet; eñ na sijn lijf sullen schepenen van Ghendt andere sterfelicke laeten stellen,.. omme van dese vischerye te doene dat men schuldich is te doene. DE PR. en BR. II. *Evergem*, 13 (1329) — Alse dit ghesciet was, so ontfinc dese voreghenumde tue bonre lans bruder Arnout van Lare, dondermeester, tgoetshues boef van der Cameren, in gherechten erve, op vir penninghe cens, jarlix te ghevene te Kerssavonde mijn her Gherarde van Aa, den here van Grimberghen, alse versterfellike laet, eñ ten Uckelschen rechte. *Oork. v.* 26 mrt 1293. Dlant, dat geen leen en is, wordt gehouden van zijnen grontheere, in diversen manieren: in sommigen plaetzen is costume, dat men ['t] houdt op dobbelen chijns; oft op den besten kuer van der haven opt goet zijnde, sonder gout eñ silvere; oft op eenen erflijcken chijnspenninck; oft in gherechten eygendomme, sonder dienst, chijs oft kuer dairaf te geven; oft in gerechter aelmoesen, als vrij goet van Gode ghehouden; maer in dyen gevalle is die kercke sculdich te gecrijgen dat consent eñ de confirmacie van derselver ghiften van den weerlijcken heere dair dat af gehouden wort, oft anders soude de kercke dairaf blijven staen ten weerlijcken diensten, eñ soude dairaf moeten setten eenen sterfman, indijen het leen waire; op eenen sterfelijcken laet, indijen dat chijnsgoet, kuergoet oft eygen goet waire. V. D. TAV. 201 v⁰.

Laet eñ geleide. *Vrijgeleide*, fr. *passe-port, sauf-conduit.* || Ten jare 1271 gaf Jan I, hertog van Braband, aan Willem, heer van Hoorne en Altena, bij de leenen die hij van hem had, 84 lb. Leuvensche penningen, jaarlijks te 's Bosch te heffen uit de regten, die laat en geleyde heetten. V. D. CHIJS, *Leenen* 118. Zie ook GELEIDE en GELEIDEBRIEF.

LAETBRIEVEN (Laetenbrieven), zn. mv., fr. *lettres de tenanciers.* Zie LAETHOF. || Moeten scepenenbrieven van Antwerpen,.. worden gepreferееrt allen anderen scepenen-, laeten- oft mannenbrieven jongher van date synde,.. *C. v. Antw.* 1545, VI 13.

LAETGOET, zn., fr. *bien de tenants ou tenanciers.* || Dat oick alle leengoeder, soewel als alle chijns- eñ laetgoederen, syn tusschen brueders eñ susteren gelyckdeylbaer. *C. leenhof v. Valkenburg* 1570 a. 2.

LAETHOF (Laethove), zn. o. *Laathof, laatbank* (*eigendomsrechtbank, —rechtsgebied*), fr. *cour censale* (*tribunal foncier, juridiction foncière.* Kil. Laetbancke. *Tribunal sive senaculum colonorum, forum rurale, jurisdictio fundiaria. Wanneer eene schepenbank geene hoogere bevoegdheid had dan om over zaken de goederen aangaande te oordeelen, nam zij den naam van laathof, en hare leden dien van erfelijcke of gezworen laten; de laten of cijnsplichtigen eener heerlijkheid, waren, in geval deze geene hoogere rechtbank van schepenen had, alleen bevoegd om, onder het voorzitterschap van eenen meier* (*villicus*) *over de geschillen rakende cijnsgoederen uitspraak te doen. Als zij geenen zegel bezaten verzochten zij eene naburige schepenbank hunne brieven te bezegelen.* Zie A. Wauters *Jean* I 311, en *Environs* I XLVIJ. || Bij faute van dijen [*nl.* van het leen te verheffen], soo mach allen t'selve op de leenen verhaelt worden, bij procedure ten gronde, alst gronden sijn, en tegens de laethoven, oock bij clachte. *C. v. Diest* VZ. XVIII 6. Noch is geordineert, dat men die konde in de banck oft laethoef nyet meer en sal wysen, dan, sullen, nae versueck van parthyen, by den geswoeren boede gedaen werden. *C. gr. Loon*, I 10. Alle appellatien van cleyne leenhoven, bencken, eygenschen hoven eñ laethoven sullen respective mit den stadthelder, scoltet oft meyer, met twee leenmans, twee schepen, twee laten met honnen secretaris aenbracht werden. *Ib.* 18. *O.-P.-B. autr.* 30 juli 1717, *Inl.;* III 67: laethove.

LAETSCHAP (Laetschip), zn. *Hoedanigheid van laat, inz. van landbouwenden laat*, fr. *condition de tenancier, partic. de tenancier-cultivateur.* || Uutgenomen denghenen die op vreemde goede in pachtingen of laetschappen sitten. *Rekenk. v. Brab.* reg. 132, f⁰. 109. Deghene die de goeden, bynnen der ammanien gelegen, den ingesetenen der stad oft vridicheyt toebehoirende, in laetschapen, wynningen oft hueringhen gehouden hebben oft houden. *Ib.* reg. 135 fol. 44 v⁰. (Zie BLADEN). Niemandt in huwelick sijnde, en magh verlaten ofte aenveerden eenighe poorterye, laetschap oft keurbroederschap, om voordeel te hebben jegens sijnen mede-conjoinct ofte sijne hoirs, tenware by contract antenuptial anders besproken. *C. v. Belle* V 11. Soo wie elders buyten de hanse poorter bedeghe, laetschip oft ander vrijdom anname,.. *C. v. Veurne* XXXI 11.

LAETSCHEPEN, zn. *Laatschepen of rechter eener laatbank*, fr. *échevin ou juge d'un banc de tenanciers.* || Alle conden in den laethove moeten by den meyer geschieden; daeraff hem coempt twee stuyvers;.. eñ twee laetschepenen, die hij mede moet leyden, twee stuyvers. *O. Liége* 26 juli 1624 a. 16 (*Loon*); 2de serie, III 42.

LAETWETEN (Laete weten, laten weten), zn. o. *Gerechtelijke kennisgeving*, fr. *notification judiciaire.* || *Zo* men ooc useert laten weten of inthimatie. *C. v. Gent* I 14. Uutghedaen de smalle wetten, die useren van laten weten te doene. *Ib.* VII 15. Laete weten eñ insinuatie an den proprietaris. *C. v. Aalst, Stijl* a. 8. Daer tlaete weten gedaen eñ de relatie behoyrlick ter vierschaere gheschiet is. *Ib.* 9. Protesten, laetweten,.. *O.-P.-B. autr.* 18 oct. 1702 a. 17.

LAGAEN, LAGAENGOET, zn. *Strandgoed, strandvond*, fr. *épaves, épaves maritimes.* La Curne *Lagan: Epaves.* || Van espave oft lagaengoet. Goet espave, lagaen ofte ghevonden, dat men niet en weet wie

dat 't toebehoort, moet gheleyt zyn in handen van justitie. *C. stad Iperen* XXII 1. Item hebben [burchmeester, schepenen eñ keurheers] kennisse van alle lagaengoet arriverendo, misvarende eñ bedervende by tempeest van ongheweerte eñ andersins commende te lande op 't stranghe van de zee. *C. v. Broekburg* I 7.

LAGAENRECHT, zn. *Recht op het strandgoed*, fr. *droit d'épaves; droiz de lagan* leest men in eene fr. *oork. v.* 1560, bij DE PR. en BR. IV. *Desteldônk* 17. || Eñ insghelijcx trecht van den lagane. *Ib.* XV. *Middelburg* 62 (1464).

LAGE, zn. v. *Wijnberg*, *stuk lands met wijnstokken beplant*, fr. *vignoble*. Vgl. GELEGE. || Op eñ aen een laghe wijngaerts, nu landt wesende, alsoo de plecke gelegen is op den Dolenberch. *Schep. Land v. Diest*, 15 febr. 1612.

LAGE, zn. v. *Laag*, *valstrik*, fr. *piége*. Kil. Laeghe. *Insidiae*. || Die selve wet sal syn van laghen, die es van huusoukinghen. *K. v. ter Piete* 1265 a. 27; Lat. tekst *de insidiis*. *It. Kb. v. Diest* A r. 70, B 92; *C. v. Gent*, *Gr. ch. v.* 1297 a. 8; en *passim*. — **Met gelaeghder laghen.** *Met geleider lage*, fr. *avec guet-apens*. || Dat N..., met quaden eñ dampnabilen opsette, eñ met gelaeghder lagen, eñ met coelen bloede, verraderlijc eñ moordadichlijc, hem vorderde te wachten eñ te verspieden sulcken man, geheeten N.., bij nachte eñ ontijde. V. D. TAV. 180.

LAGE (Laege), zn. v. **Lage, — wederlage.** *Ruiling van goed tegen goed*, *datgene wat men geeft of ontvangt*. || Van wederlaghe van erfve jeghens erfve ghepasseert te Wette, zonder ghelt, toebate ofte voordeel, en wert gheene wedertreckynghe van naerheide. Want de erfve, alzoo verlaecht, zal zyde houden ghelijck de contre-erfve, dat men heet wederlaghe; eñ gave men voordeel ofte toeghelt, daer zoude naerheide wesen ten advenante van den toeghelde, ten minsten griefve van der laeghe, presie eñ estimatie. *C. v. Cassel*, a. 257. Omme te schuwene de fraulden, die men daeghelicx useert in t'faict van laghe, zoo en zal men nu voortaaen gheen laeghen moghen passeren tenzy dat de laeghe eñ wederlaeghe gheaffirmeert zijn, elck by twee lieden van eeren, ter discretie van der Weth, dat men dezelve niet en doet omme yemandts naerheide, ofte den heere te frauderen. *Ib.* 258. Nu voortaen niemandt en zal moghen coopen ofte doen coopen, ofte nemen by naerheide, zijn laeghe ofte wederlaeghe binnen drie jaeren. 259. *It. C. v. Veurne* XXIX 1. 2. 9. 23; van laghe eñ wissel, XXX 9; *C. v. Cassel* a. 257; *C. stad Iperen* XIV 6; *C. St-Winocxbergen* IX 28; *C. v. Poperingen* VIII *passim*.

LAGELE, zn. *Glazen flesch*, *bier-*, *wijnflesch*, waars. ook *lederen zak* (of flesch, voegt er Kramers bij), fr. *bouteille ou flacon en verre*, *à bière*, *à vin*, *prob. aussi outre*. Franck *Gramm*. Laghel *Schlauch*, *Flasche*. Servilius 1546 Lagena. Een flessche. Kil. Laeghel. *ger. sax. sicamb. Lagena*. D'Arsy Laghel. *Flacon*, *bouteille*. || Van elcken lagele oft tonnen smeers, olyen, botere oft seems. *Tarief v.* 1409. *Pro qualibet lagena sive tonna axiungie, pinguedinis, olei, butyri sive mellis*. *Tarief v.* 1315. Dat nu XXIIIJ daghe in septembris, tAntwerpen quam mijn heere de hertoghe van Lymborch [?], die men presenteerde in sijn herberghe twee laghele Rijns wijns; hielden IIIJ amen eñ XIIIJ vierendeel; coste elke ame... XIX sch. gr. Vlms, dat quam IIIJ pond VII sch. j den. gr. Vlms. MERTENS en TORFS, II 609 (1401).

LAGEN, bw. *Lagen leggen*, fr. *mettre une embuscade*, *des pièges*. || Dat alsulcken persoen mijn wederpartye, bij zijnen ongeoirloofden eñ verduempden wille, onlancx, op sulcken dach, zonder redenen oft sake dairtoe te hebben, versien van stocken eñ wapenen, die verboden wairen, tot alsulcker plaetzen, dair hij wiste dat ic comen eñ lijden soude, mij met opsette gewacht eñ gelaeght, oploop gedaen zeere onmenschelijc geïnjurieert eñ gequetst heeft totten bloetreysen toe. V. D. TAV. 32. Proc^{e} dergene die hebben gelaegd achter 't kerkhof... Bernaerde Meytinck, koopman... GÉNARD, *Antw. archiv.* I 223 (1543). Proc^{e} dergene die 's avonds Jacobe Anraet, koopman.., hebben gelaegd en verraederlyken met eender busse meynen te doorschieten eñ evelen van den lyve. *Ib.* 226 (1545). *K. en br. Santhoven* 1558 a. 19.

LAGEN, bw. *Ruilen*, *wisselen*, fr. *échanger*. || Niemene mach laghen lant omme lant, het ne si vore omme vore. HOSDEY, *Stat. du Hoop d'Hazebrouck* blz. 94 a. 4.

LAGING, zn. v. *Ruiling*, *wisseling*, fr. *échange*. || Zoo wie vermanghelt ofte verlaghet zyne patrimoniale landen jeghens andere, zullen dezelve landen, by manghelynghe ofte laghynghe vercreghen. sorteren de natuere van deselve patrimonie. *C. v. Broekburg*, VII, 10. Zie LAGE.

LACK, zn. o. *Snoer*, fr. *lacs*. || Achter haer [Abigaïl] sullen comen V jonghe dienstjouffrouwen, d'een met een brootsuycker, d'ander met eenen pot groenen gingbeer, die derde cruyt, geleye eñ 1 pot met sucaden, die vierde een lac met tregien [*nl.* klein suikergoed, *des dragées*], die v^{e} eenen corff met appelen van granaden oft oraengien, enz. VAN EVEN, *L'omgang*, blz. 58 (1594.)

LACK (Lac, lacq), zn. o. *a*) Aan eene oorkonde. *Gebrek*, fr. *défaut*. Kil. Lake, laecke. lacke. *Defectus*. || Wij N. N.., tughen eñ doen cont, dat wij ghesien hebben, eñ horen lesen twee scepenen brieve van Dyest, gheheel, ongheraseert, onghecancelgeert eñ sonder enich lac, wale bezeghelt metten zeghelen der scepenen van Dyest. (Deze getuigenis wordt onderaan nog herhaald). *Schep. v. Diest*, 15 sept. 1397. — *b*). Aan een paard. *Gebrek*, fr. *vice*. || Onder gelofte eñ verclaren dat hetselve peert was geheel gesont, sonder lacq oft de minste foute... — Dat hij, aenleggere, hetselve gecocht hebbende door synen knecht, heeft doen voeren in de weyden, denwelcken heeft gesien dat hetselve peert was uuyt de neusgaten stortende eene groote quantiteyt snot,.. *Stadsarchief Diest*, *proces Schout* § *Weuttiens*, 18de E.

LAKE, LACKE (Laecke), zn. v. *Waterloop*, *beek*, *enz. gevormd door de waters van de weiden en lage landen*, *dus uit staande waters*, *plassen of poelen*, fr. *cours d'eau*, *ruisseau*, *formé par les eaux des prairies et des terres basses*, *conséq. par des eaux stagnantes*, *flaques ou lacs*. Kil. Lake. j. laeck. *Lacus*. || Hebben ons voirts geleydt die voers. Schaluynstrate inne, ter poirtenweerts, op een ander steenen brughsken, oock geweest, zegghende dat daer oock een lake plach deur te loopene, en datter oock eenen meulen plach mede te malene. Seggende dat daerinne [*nl.* in de stads vesten] commen geloopen twee laecken.., commende uuyter Demeren.., die welcke laecken loopen onder deur een steenen werck daer twee spuyen inne hangen.., eñ loopen soo voirts naer Betecom eñ vandaer voirts naer Werchtere. *Charterb. v. Aarschot*, 1551, fol. 159 v^{0}. en 160. Dat alle de oude lacken, grachten eñ generaelyck alle de waeterloopen liggende van

weder syden aen de voors. twee rivieren [*nl.* de kleine en de groote Nethe], daeruyt eñ invloeyende, waerdoor de waeteren van de voors. weyden eñ leege landen hunnen aftreck naer de voors. resp. rivieren moeten hebben, eñ die alsnu teenemael vervuylt zijn liggende, sullen geruympt, gediept eñ gebreed worden op hunne oude diepte eñ breedde, tot 6, 7, 8, 9 a 10 voeten... *O.-P.-B. autr.* 8 mrt. 1731 1°, a. 14; it. 15. 27. 34. Alle de lacken, beken, riolen eñ generaelyck alle de waeterloopen gelegen neffens onse voors. rivieren. *Ib.* 8 mrt. 1731 2° a. 5; *it.* 6. 15; IV 352. 356. Ordonneren by desen aen eenieder,.. welkers erven eñ goederen aen de voors. rivieren zyn paelende [*nl.* aan de Dijle, Demer en Gheete],.. deselve met hunne laeckbeken eñ hulpen te suyveren, enz. *Ib.* 11 aug. 1752; VII 149.

LAKEN, zn. o. 1) *De bekende gewevene wollen, katoenen of linnen stof*, fr. *l'étoffe connue, tissée de laine, de coton ou de lin.* Kil. Laeoken / doeck. *Pannus, pannus laneus.* — *Linteum, pannus linteus.* — Wollen laken. — De soorten van wollen lakens zijn zoo uitermate verschillend van stof, van hoedanigheid, van kleur en maat en van herkomst, dat wij ons bij eene, nog ruim lange, opgave der meest bekende moeten bepalen, den meerbegerigen lezer naar de keuren, kaarten en verordeningen verzendend. — || Bellaert. Zie d. w. — Boensaerde. || Ghelue boensaerde strypte moeten alle staen an de ramen breet II ellen eñ niet smaelre, maer breeder, wilt men. *K. Lakeng. Auden.* 1329 a. 65, *Menq.* I 355. — Derdelinck. Zie d. w. — Dickedinne, DICKEDUNNE. Zie d. w. — Edel wit laken. *Fijn wit laken*, fr. *drap blanc de fine qualité.* || Ghecocht edel wit laken, omme te makene de crucen op de journeyen van den soudeniers eñ an haerlieder cousen, coste xxiiij s. *Stadsrek. Ninove* 1476. — Esellaken. Zie d. w. — Geliest, gelijst laken. *Zelfkanten laken*, fr. *drap à lisières.* || So wie die werket blauwe lakene, oft witte, ofte ghelyste, van so wat vaerwen so sy syn,.. *C. v. Gent, Gr. ch. v.* 1297 a. 142. Dat niemen gelieste laken versien en mach na dat si uter volderien comen sijn, no yser darane doen. Soe wie dat dade, hi waers, van elken lakene eñ telken male, op ene boete van x scellinge groten ghelts. Eñ dit mach die gulden licteeken eñ haren eedt daeraf hebben, also dicke als men wilt. *Regl. Lakeng. Brussel* 1376 a. 7. Zie aangaande de lijsten, de K. d. wolwevers te Aalst, onder DICKEDINNE I 349. — Getafelt laken. *Geruit laken*, fr. *drap à carreaux ou losanges.* || Dat die knapen van den volres ambachte hebben zelen van eenen witten schaerlakene eñ van eenen voernemenden *saden* [niet soden, gelijk bij Verdam v° Getafelt] *blauwen gegreinden*, getafelden van voernemender wollen, ghilyc scaerlakene. MERTENS EN TORFS II, 562, *publ. v.* 1311. — Gersem wit (Gerseine?). || Een ghersem wit [laken], dat men heet pecker wit, zal men erden een dachwerc, eñ voort derup werken iij daghe. *K. Lakeng. Iperen*, VII, 6. *Vulres* blz. 197. De peckere eñ gherseine [?] peckers witte moeten... syn ghescoren lviij ganghe eñ de lysten *Ib.* VIII. 203. — Gouden en silveren laken. Fr. *drap d'or et d'argent.* Kil. Gouden laecken. *Vestis Attalica, vestis auro intexta.* || Een kiste van gouden oft silveren lakens van Florencien, geëv. III^c lib. *Schatting v.* 1551. Verbieden bij desen allen onsen vassaelen, weder zij zijn hertoghen, princen, mercgraven, graven, baenreheeren, edelen, oft ander onsen ondersaeten.., sowel vrauwen als manspersonen.., het draegen eñ slijten van gouden eñ zelveren lakenen, van gouden ofte zelveren douck, van gout ofte zelver brocaet, soo in tabbaerden, mantels, cappen, wambaeysen, paltrocken, kuerssen oft ondercuerskens, in mauwen ofte maukins, groote ofte cleene boorden, oft andersins in wat manieren dat het zij, eñ insghelijcks alle borduren van gaudt oft van zelveren, waerop nocht in wat manieren dat het zy. *Pl. v. Vl.* 7 oct. 1531; I 763. *It.* 784. Zie ook *Pl. v. Brab.*, *Generale middelen* 18 dec. 1576; II 58. Van elcken ellen gouden, silveren eñ andere zijden lakenen onderschoten met gouden drade oft silveren drade, sal de vercoopere betalen den XXX^en penn. *Rekenk. v. Brab.* reg. 139 fol. 10 v°, *Impôts* 6 nov. 1542. — Groen laken. Zooals thans, fr. *drap vert.* || Twee groene lakene.., daer der stat knapen van der scepenen cameren eñ meester van alderhande werken, wintercleedere af hadden. MERTENS en TORFS II 636, *Stadsrek.* 1401. Wert ten scutters behouf noch ghecocht een blaeu laken, dat men groen verwen dede, te vaesschen. *Ib.* II 611, *stadsreken.* 1398/1399. — Hallelaken. Zie DERDELINCK. — Hechtgroen laken (Bleeck h. l.). *Bleek groen laken, kleur van den snoek*, fr. *drap vert pâle, couleur du brochet.* || Bleeke hechtgroene sandereye sijn van enen weede, maer die wilt mach sat [donker] blauwe maken. Eñ dese lakene selen hebben iij lijtsen oft iiij eñ selen alle wit sijn; uutghenomen die lijsten van den royen. *Kb. Lakeng. v. Diest*, ord. 1414 a. 2. — Corenbloem-laken. *Laken van de kleur der korenbloem, blauw*, fr. *drap couleur fleur de blé, bleu.* || In den eersten, tvierde laken swert, terde corenbloem, eñ twee roeye uut den sacke. *Kb. Lakeng. Diest, Ord. v. d. laken mitten hare*, 1414, a. 1. — Couslaken. *Broekstof*, fr. *étoffe pour chausses.* || Voer de Heeren [*nl.* burgemeesters en schepenen] eñ Raetslieden die tselve begheert hebben, tenneyt laken, teghen XII sch. VII½ d. Brabants delle, tcouslaken teghen XI sc. VI d. Brabants delle. GÉNARD, *Antw. arch.* I 71, *Stadsrek.* 1549/1550 (uitgaven voor lakenen en cleedinghe die men jaerlicx den officieren deser stadt schuldich is). Zie ook MOREIT, SWERT, en TANNEITLAKEN. — Lelie- (lielie-)laken. *Leliewit laken*, fr. *drap blanc comme un lis.* || Alle lielielakenen zal men nyet min opruwen dan met achthiene drachten. *Regl. droogscheerders te Diest*, 1545 a. 38/5. — Moreit (Moreyt, mareyt) laken. *Paars (peers), violetkleurig*, fr. *drap violet.* Naar het schijnt van het Spaansch *morado*; bij Da Fonseca: *de couleur de mûre, violet foncé (violaceus)*; Trognesius, *El grande dict.* Antw. 1539, *morado color: violet, pers, et selon aucuns c'est le gris brun ou tanné obscur, — violet coleur, perts oft doncker tanneyt.* || Een yeghelijc wedere [*nl.* weedeverver] sal een moreyt laken binnen XIIII nachten al opmaken, op eene pene van x s., eñ doent stalen; eñ en eest niet sad ghenoech, soe sal hijt wederdraghen eñ binnen XIIII nachten brenghen. Eñ en eest dan niet sad ghenoech, soe sal hijs ghelden x s. alsoe dicwile als hijt weder brenct. *Kb. v. Diest, wolwerk* 1333 a. 37. So wie die moreit oft piers bet vaerwede op den hegghe dan in de middenwaert, verbuerde c schel. *K. Lakeng. Auden.* 1329 a. 29; *Menq.* I 348. Moreitin garen. *Ib.* a. 30. Stadtboden, speelieden eñ vroevrouwen mareyt laken teghen VIII sc. VIII d. VI m. Brabants delle. GÉNARD, *Antw. archiv.* I 71, *Stadsrek.* 1549/1550. Zie ook COUSLAKEN. It. iiij lakene ter scutters eñ caproene behouf, moreyt te verwene. MERTENS en TORFS

II 611, *Stadsrek.* 1398/1401. — **Museelde lakenen.** || Dat men alle Brugsche museelde ghelike lakenen, die men blaeuwen sal, blaeuwen moet te weede van xxiv grooten of daerboven... — Eñ waert zo dat een drapier hadde een onghelijc blaeu laken, dat hi ghemuseelt groen hebben wilde,.. *Kb. Lakeng. Brugge, Vaerwers*, 89. — **Oraengien**, Araengnien laken. *Oranjekleurig laken*, fr. *drap orangé.* || Betaelt van II araengien lakenen gecocht ten scutteren behoef te hore palueren. Van II roeden aerangien lakene, daeraf dat de voors. scutters deene hadden en onse heeren dander. VAN MELCKEBEKE, *Kruisboog* 8, *schietspel v.* 24 sept. 1380. — **Pecker wit.** Zie GERSEM WIT. — **Pijlaken.** *Grof laken*, fr. *bure.* Kil. Pijc / pijelaecken. *Pannus rudis, hirsutus, crassior. K. auct. Drap velu et gros.* || Laken van Oostlandt geheeten pijlaken, het stuck VIII st. *Tol. v.* 1597. — **Plein** (playn, pleyn) laken. *Effen laken*, fr. *drap uni* (*plane*). Kil. Pleyn / *effen, aequus.* || Van allen pleynen lakene van wollen.., hoegedaen dat zy syn, der knapen loon viere groten torn. MERTENS en TORFS II 562 (1311). Men sal gheven van samencope van pleynen ghewande in de herberghe, van enen lakene dat ghelt XIJ Vrancrijcsche cronen, IIJ nuwe grote Vlemsche. Wijeme dat garen ghebrect in playn lakene te slane, die mach alsoe goet wollen garen oft beter na inslaen op tleste inde, tot iiij ellen toe. *Kb. Lakeng. Diest* 1333, *Wolwerk a.* 31. — **Roose laken.** *Rozekleurig laken*, fr. *drap rose.* || Alle roose lakenen sal men nyet min opruwen dan met vierthien drachten. *Regl. droogscheerders te Diest* 1545 a. 38 / 4. — **Root laken.** *Rood laken*, fr. *drap rouge.* || Een roet laken, daer der stat twee loepers, de wachtere, sliicmeyere, eñ Jan de Ledeghe, die de gravernie verwaert, winterrocke af hadden. MERTENS en TORFS II 636, *Stadsrek.* 1401. — **Sat** (zadde, saden) **laken.** *Hooggekleurd, donker*, fr. *de couleur foncée.* In 't Eng. bet. *Sad, sad of colour: brun, obscur, qui tire sur le noir. A sad coloured cloth: un drap obscur.* || Zadde blauwe, lichte blauwe. *Kb. Lakeng. Brugge, Wevers* 20 (1457). Zie ook **Getafelt** en HECHTGROEN. — **Saisoenlaken.** || Dewelcke twee clercken [*nl.* van deelmannen] zullen hebben elck vierentwintich pont par. over huerlieder saisoenlakene. *C. stad Brugge*, II 276, *Deelmannen* 1525 a. 4. — **Sanguin** (Sancwiin) **laken.** *Bloedkleurig laken*, fr. *du drap sanguin, couleur de sang.* || Een sancwiin laken daer der stat clerke eñ wisselere wintercleederen af hadden. MERTENS en TORFS II 636, *Stadsrek.* 1401. — **Sanctoenen**, sanctonnen. Onder de Engelsche lakens te Bergen-op-Zoom ingevoerd, en het inkomrecht erop gesteld, ziet men deze soort, met de melding: || Van den sanctonnen, van zesse stucken, 1 gl. *Rekenk. v. Brab.* reg. 136 fol. 14 (1494). Dat men alle manieren van Inghelsche lakenen, kerseyden, savetoenen (?) eñ Vriessche lakenen, comende uuyt Ingelant, Vrieslant, Yrlant [*var.* Yerlandt] eñ Schotlant soude moigen bringen in de stadt van Bergen-opten-Zoom. *Ib.* fol. 15 v° (1495). — **Scharlaken**, SCHAERLAKEN (Scarlaken). *In 't algemeen, laken, en vooral laken van eene hoogroode kleur, doch ook van allerlei kleur*, fr. *en général, du drap, et notamment du drap d'un rouge éclatant, fort vif, mais aussi de diverses couleurs.* Kil. Schaerlaet / schaerlaeck. *Coccus, coccinum. & Vestis coccina, coccinea,.. vulgò scarlatum,..* Scharlaeckengreyn. *Coccum infectorium, granum tinctorium.* In de *Synonyma* ook kermesijn, karmesijn. La Curne *Escarlate: Drap. Au xiie siècle, il signifie étoffe de pourpre* (Thomas de Cantorbery 139). *A partir du xve siècle, c'est une étoffe de couleurs diverses*, en hij noemt *Escarlate noire, blanche, vermeille, rouge, violette, brunette morée* (*violet*), *brune morée.* || Brun scarlaken. *Reken. stad Gent* 1336, blz. 38. 151. 155. Langhe witten scaerlakene. *Regl. lakeng. Brussel* 1375 a. 1. Brun scaerlaken strypten. Rooden scaerlaken strypten. HUYTTENS, *Corporations* 64, *lijst der bijzonderste in Vlaanderen vervaardigde lakens van* 1314 *tot* 1400. *Unam togam simplicem factam de panno dicto* paerscaerlaken, *et cum capucio duplicato de eodem panno. Inv. pastor Jan* 1377. *Tres pecie vestium dictarum* perscaerlaken clederen. *Inv. Elys. Scilders* 1389. *Duo paria longarum vestium, unum coloris rubei scarlacie, et aliud nigri.* — *Una clamis* [*l. chlamys, nl.* mantel] *duplex de* scarlaco *dicto par*scarlaken. *Inv. Arnts 's Greven* 1391. Item, desgelijx soelen sijn laken die men roet scarlaken maken sal. *Kb. Lakeng. Diest, Wolwerk* 1419 a. 8. Alsoo van jouffrouwen schoonheden, soo sullen sy inbrengen roodt schaerlaken eñ peer (*l.* peers) schaerlaken eñ de voederen die daertoe hooren, eñ de kroone, eñ hoedt eñ doreersnoer. *C. v. Brussel, Deelingen* 1355 a. 2; Christijn *pannos coccineos.* Van eenen witten schaerlakene. MERTENS en TORFS II 562, *publ. v.* 1311. — **Schaepvaer**, SCAPVAER, scaepbaer. Lakensoort voorkomend in de oudste ons bekende verordening op de lakenweverij, het charter van Zout-Leeuw v. 1248, in het Latijn: || *Panni qui dicuntur scapuaer.* Ook in eene verord. v. 1401 te Antw. MERTENS en TORFS II 611: || „Van allen strypten lakene, hoegedaen dat sy syn, eñ oick van scaepbaren eñ van geslegenen grauwen, der knapen loon drie groten torn. enz." Wij vragen ons af of beide woorden niet hetzelfde laken bedoelen? en welke soort van laken? — **Sijden laken.** *Zijden laken*, fr. *drap de soie.* || Sijden laken van Florencien, een kiste, innecomende, geëv. op clx lib. — Eñ uuytvaerende, tstuck geëv. x lib. *Schatting v.* 1551. Van elcker ellen van alderhande sorten van sijde laeckenen vercocht wesende, als van cramosijn, fluweel geschoren eñ ongeschoren, sattijn, damast, armesijn, taffetaf, sijden grofgreyn, eñ diergelijcke onder tgetal eñ den naem van sijde laeckenen begrepen. *Pl. v. Brab.* 14 dec. 1570 a. 112; II 48. — **Sloeflaken.** *Laken van grove wol, voor pijen*, fr. *du drap de laine grossière pour bures.* Kil. Sloef. *Toga sive tunica rudis, impolita et sordidula: penula.* D'Arsy. Sloef. *Robe de gros drap, non polie et orde.* || Een pack sloeflaken XII gro. Een sloeflaken II ingelsche. *Watertol* 1550. — **Strijpt, gestrijpt laken.** *Gestreept laken*, fr. *drap rayé.* Kil. Strijpt kleed. Vestis discolor (?), *lineis variegata.* D'Arsy: *vêtement rayé de lignes.* || *Tempore Edwardi* II *striped cloth or „cloth of ray" was brought from Brabant and Flanders. Mon. Gildhallae London.* I, *Liber albus*, uitg. Riley, Inl. LXXXVIJ. So wie die werket blauwe lakene ofte witte.., hy ne mach no strypte no ghemingde lakene maken,.. *C. v. Gent, Gr. ch.* 1297 a. 142. Een yeghelijc mach scieten in strypte lakene twee coerstrijpten op deerste inde, eñ die derde houden. *Kb. Lakeng. Diest, Wolwevers* 1333 a. 4, en *passim.* Van elken strijpten lakenen zal men gheven van assisen..; van elken halven..; van eenen gegreinden strijpten lakenen... DE VLAMINCK, *Acc.* 14 (1405). Alle gestrypde bedden (*lits d'étoffe rayée*). *C. hertogd. Limburg, Valkenburg* 1570 a. 9. *It. Acad. d'archéol.* 1857 blz. 46; *Kb. Lakeng. Brugge, Wevers* 7; Mertens en Torfs,

II 562 (1311). — Swert laken. *Zwart laken*, fr. *du drap noir*. || Voere de secretarisen, greffiers, medecynen, cirurgynen eñ andere, zwert laken, tegen X sc. IIII½ d. Brabants delle. GÉNARD, *Antw. arch.* I 71. Zie ook COUSLAKEN. — Tanneit, TENNEIT. *Runkleurig bruin, donker geel, ros laken*, fr. *drap de couleur cuir tanné*. Kil. Taneyt, taneyt, teyneyt. *Color ravus*. || It. noch een elle tenneyts wollens lakens. It. noch een half dosijn sittecussene met eenen teneyten velde, onder met rooden loessche. *Inv. v. d. Hulst* 1489. XXV mannen te peerde met taneyte casacken. *Vad. Mus.* III 107, *Kleedij der Lelie v. Diest*, 1562. Noch heeft desen rendant, op XXIIIJ^en meert a° LXI, tot Bergen gecocht vyer eñ een half stucken engelsche witten, eñ heeft deselve oyck tot Antwerpen doen bereyden eñ verwen bruyn tanneyt, eñ sijn uuytgesneden als volcht: XXIIIJ mannen van der schuttery der cleuveniers, elcken vyff ellen. — De kerckmeesters. — De almoeseniers. Der stadt knecht. Der stadt tymmerman. Der stadt metser. Der stadt leydecker. Der stadt chyrurgyn. Den moosmeyer. Der stadt straetmaker. Den clocksteldere. Den trompetter op den thoren. Den twee brootwegers. Den spelregeerder. *Stadsarch. Breda, reken.* 1561—1562, *Uuytgeven van gecochte lakenen.* Zie ook COUSLAKEN. — Wit laken. Zooals thans, fr. *du drap blanc*. || Van den lakenen, daer de scutters van der stat parueren af hadden, waren gecocht ij witte lakene. MERTENS en TORFS II 611, *Stadrek.* 1398/1399. — In weerwil van de ontzachlijke bedrijvigheid in het vervaardigen der lakens in schier alle steden en dorpen van Brabant, Vlaanderen en Limburg, werden er nog zeer veel hier ingebracht uit het buitenland; namelijk uit Amsterdam, Delft, Engeland, Florentië, Haarlem, Henegouw, Holland, Leiden, uit Borkel (Oostland), Rijssel, Rotterdam, Rouaan, Schotland, Vriesland, Westfalen. Zeeland.

2) Linnen (Linnens) laken. *Linnen, lijnwaad*, fr. *de la toile*. || Van CXVIII elle linenslakens ghebeseght ane de crebbe van de tente. Van C en LXXIIII elle linenslakens ghebeseght om XIX waghencleederen. Van LV [ellen] lines lakens ghehuert... ten scutters behoef. Item, Gielijs Staes van XLV elle lines lakens ghebeseght te III huven, boven de waghene te stellen. VAN MELCKEBEKE, *kruisbooq* 8, *schietspel v.* 24 sept. 1380. Lijnen laeckenen, tijcken eñ alle andere hantwercken van lijnen garen gemaeckt. *C. v. Brussel* 1570 a. 19. Rouwe of witte lynen lakenen. *C. v. Auden.* 2de d. 296 (1615).

3) Gelijk men zegde een bier voor een brouwsel, zegde men ook een laken voor *een stuk laken*, fr. *comme on disait „une bière" pour un brassin, on disait, de même, „un drap" pour une pièce de drap.* || Alle lakens moesten 41 ellen lang zijn, waren zy langer, dat was 's meesters gemoede. MERTENS en TORFS II 109 (1), en Bylage 611. Van eenen wagen die lakenen geladen heeft, als tot 12 laken, hy sal geven van elck laken eenen ouden ingelschen. Van eenen lakenen dat men op den hals draeght, eenen ouden ingelschen. MARTINEZ 289, *Geleyden* 16de E.

LAKENGELT. Zie HALLEGELT. || Cont si allen, dat ic, Reynere CLUTINC, soene Reyneers Clutincs, segheleren, ontfaen hebbe van den hertoghe eñ hertoginne van Luxemborg eñ van Brabant, bi hant des rentmeesters van der beden, enendertich pont gr. lakensghelt, enen Antwerpschen scilt metten viere Leeuwen voor tweentwintich gr. des voers. ghelts gherekent, die men mi sculdich was..; van denwelken enendertich pont gr. lakenghelts voers. eñ van allen zaken dat ic quite scelde onse here en vrouwe voers. *Rijksarch*: *Trésorerie, chartes de Brab. venues de Vienne, liasse prov.* 123, *anc. fonds*, 2 *brieven d. d.* 18 *nov.* 1357. Dat nieman gheen stuc maken en sal metten egghe, dat langher si dan XV ellen lanc; soe wie dat maecte, die soude dat stuc verbeuren eñ X sc. gr. lakensgelt. *K. Lakeng. Brussel* 14de E. Item, dat die guldekene eñ die Achte van der gulden selen hebben elc van hen, twee paer clederen tsjaers van twee lakenen telken saysoene, eñ dairaf sal elc laken costen twee pond ouder grote tornoys lakensgelds, eñ niet meer. *Belg. mus.* I 260, *Stadsord. v. Brussel* 14de E. *It.* J. F. Willems, *Mengelingen* 346; hij zag in het lakengeld *gelaekt geld*, dat in waerde en gehalte afgenomen is, en stelt het in verband met Kiliaan's *laeckende waere, mera decrescens.*

LAKENGEREIDEMAKER. Zie BEREIDEN en BEREIDER. || Walterus de Lakenghereidemaker. *Bruss. godsh.* reg. B 210 nr. xxiij, 13de E.

LAKENHUIS, zn. o. *Lakenhal*, fr. *halle aux draps*. || Dlakenhuus van Lovene, dat wi eñ onse vorderen plagen te houdene op onsen cost,.. metten gronde daerop [*l.* daert op] steet, eñ metter plaetsen tusscen dlakenhuus eñ dcorenhuus,.. hebben gegeven eñ geven,.. erfelec eñ emmermeer te houdene eñ te hebbene. *Brab. Yeesten*, I 747 (26 sept. 1311).

LAKENMAKERE, zn. *Lakenfabrikant* (Kramers en Van Dale), fr. *fabricant de drap, drapier*. Kil. Laeckenmaecker. *Pannorum opifex, lanifex. Kb. Lakeng. Diest, Wolwerk* 1333 a. 115.

LAKENREEDER (Lakenreder). Zie BEREIDEN en BEREIDER. Kil. Laeckenbereyder. *Fullo.* Kil. *auct. Foullon. Kb. lakeng. Iperen* 1363, VI.

LACCASSIE (Laccagie), zn. v. 1) Van vloeistoffen. *Lekkaadje*, fr. (*des liquides*) *coulage*. Kil. Lackaedsie, Laeckinghe. *Diminutio*,.. Zie ook LAKINGE. || Soo sal men bevinden dat de tonnen, met dewelcke het bier wort affgevoert, niet grootter en syn als dat behoort, geconsidereert de laccasie, het overgaen eñ t'storten van het bier, de steerte oft het dick dat op de stucken of vaten is blijvende... *Stadsarch. Diest, Imposten*, 18de E. Zie ook HEIJER.

2) In het meten van timmerwerk. *Overmaat*, fr. (*dans le mesurage des ouvrages de charpente*) *surmesure*. || Alle deuren eñ vensters, gestaeckt eñ gerichelt, worden dobbel gemeten, sonder laccagie ofte toemaete te rekenen. *Regl. Edificie-meters* 16 jan. 1705, III 12.

LAKINGE, zn. v. *Vermindering, afneming* (*van gewicht*), fr. *déchet, diminution de poids*. Kil. Laecken. Minuere,.. Laeckende waere. *Merx decrescens.* Laeckinghe (Lackaedsie). *Diminutio*. Vgl. LACCASIE 1). || Ghecocht eñ ghehaelt te Clais Weytings, IIIJ groote toortsen, IIII handkeerssen eñ leeskeerssen, die verorbuert waren als men OnzerVrouwen fierter omme drouch, wouch de lakinghe VII steenen II pont, te III sc. gr. den steen, van lynwade daert vors. was in ghebonden was, VI sc. gr., compt XXVIII sc. VI d. gr. [zoodat men het niet verbrande, het overgeblevene was, aan den leveraar teruggaf.] CANNAERT, *Bijdragen* 400 (1353). Zie ook BERNECAMER, en Gailliard, *Glossaire* 165.

LACKMOES, LECKMOES, zn. *Lakmoes*, fr. *tournesol*. || Lecmoes. Een sack oft pouper (?) IV gr. Een tonne III gr. *Watertol* 1550. — Leckmoes

ofte *oseille(?)*, de smal tonne VIII gro. *Tol te Antw.* 1623.

LAKRE, zn. *Brievenlak*, *pijplak*, fr. *cire d'Espagne*, *cire à cacheter*. Spaansch *Lacre*. || Schrijvende d'een den anderen [*nl.* Jan d'Ysunsa en Gaspar de Añastro] zeer secretelijck, eñ antwoorde hem den voors. Gaspar de Añastro altijts in zijn camere, met zijne eyghene handt sluytende zijn brieven met lakre oft hert was, eñ zoo bedecktelick als hij cost. GÉNARD, *Antw. arch.* IV 31 (1582).

LAM, zn. 1) Groot lam. *Gouden munt geslagen onder hertog Jan III*, 1312—1355, fr. *le grand agnel*, *monnaie d'or frappée sous Jean III*, 1312—1355. VAN DER CHIJS, *Hertogdom* 69. De schrijver doet opmerken dat deze munt uitsluitelijk tot de Nederlanden behoort, en dat men ze, buiten Brabant, nog aantreft in Gelderland, Holland en in Henegouw.

2) *Gouden munt, ook moetoen en „agnel" genaamd*, *geslagen onder Wenceslas en Joanna*, *tusschen* 1356 *en* 1383, fr. *agnel*, *monnaie d'or*, *aussi appelée mouton*, *frappée sous Wenceslas et Jeanne*, *entre* 1356 *et* 1383. *Ib.*, 91. — Heylen, *Antwoord* 11, gewaagt in 1414 van „*Wezemaelsche Lammekens*". De Muntwaarde in Brabant van 1419, telt onder de gouden munten „de drye Vranckeryckache lammeren van twee croonen, dat is elck lam oft mottoen ij s. viij d. gro. ij ingelsche". (Zie hierover o. a. La Curne); en een charter van 23 febr. 1320, behelst eene gift van „thien gulden lamkine voer eenen vuntpenninck" ten voordeele van het kind, dat over de door de schenkers gegevene doopvunt zou geheven worden. DE PR. en BR. VI. *Vosselaar* 44.

LAMEERSEN, ow. *Een ons onbekend spel*, fr. *un jeu qui nous est inconnu*. || Men verbiedt van weghen Heere eñ Wet, te caetsen, rollen, lameersen, oft ander spel te spelen up de zale van den stedehuuse. *Auden. meng.* I 88 (1588).

LAMINGE (Laeminge), zn. o. *Vermindering*, *afslag*, *inz. van belasting op het bier brouwen*, fr. *diminution*, *partic. de l'impôt sur la brasserie*. Kil. Lamen. *Diminuere*,.. & *Imminuere sive remittere aliquid quod debetur: gratiam facere*. || Laminghe van de Bede voor ses jaeren, in te gaen Kersmisse 1737. *Opschrift van het rekwest des magistraats te Diest aan de Staten v. Brab.*, *ter verkrijging eener vermindering in stads aandeel*, *met toestemmende apostille*. Dat een brouwsel van drij bieren ofte dertig tonnen sal mogen hebben ses tonnen voor laeminge; dat het brouwsel van twintig tonnen sal mogen hebben de laeminge van vier tonnen, eñ hetgene van een bier ofte tien tonnen... de laeminge van twee tonnen. *O.-P.-B. autr.* 24 nov. 1749; VI 510.

LAMMERTIENDE. Zie TIENDE.

LAMMERWERCKER. Zie GRAUWERCKER.

LAMOEGE, LAMOENGIE, LAMOIGNE. Zie LIMOGE.

LAMPE, LAMPTE, zn. v. *Lampe*, fr. *lampe*. Kil. *Lampas*. Ofschoon het w. in Frankrijk sedert de 12de E. voorkomt (*Machabées* I iv 50), troffen wij het in de oude inv. van huisraad niet aan vóór de 16de, alleen kandelaars en lantaarnen; wel in kerken. || Een lamp van ten, metael oft steenen. *C. v. Antw.* 1582, tit. 41 a. 100, *Stadsvoordeel*. Heinric Bruneel eñ thoyr Jans van den Linden sijn sculdich, ter lampten bouf [*nl.* in de kerk]... DE PR. en BR. IX. *St. Martens-Laathem* 41 (1394). Eñ voorts houden berrende in den choor, voor 't heilich Sacrament,.. een lampte met olie, berrende alle daegen, dach eñ nacht. *Ib.* XXIII. *Beveren* 140 (1472).

LAMPERS, zn. mv. *Soort van zijden laken uit het Oosten*, fr. *sorte de drap de soie des Indes orientales*. Kil. Lampers. *Byssus*, *carbasus lampra sive splendens: nebula*, *velamen tenue et pellucidum*. K. *auct. Crespe*. D'Arsy *Crèpe*, *sorte de toile clere*. Ital. *Lampare* blinken, glanzen; *lampasso* zijden laken, komende uit Oost-Indië, fr. *lampas*. Zie bij Kramers *Lampasses*. || Lampers. j. kiste uuyt Spaengien eñ Italien, geëstimeert op C lib. *Schatting v.* 1551 (fol. 189, onder le S (Sijden). Item, een bougette van houte, drye lampersche bonetten. GÉNARD, *Antw. arch.* XVII 241. *Inv. v. Schoonbeke* (1556). Lampers van Boloignien eñ andere gelijcke, de casse van ontrent 60 pacxkens van IV stucken, elc XVIIJ lib. *Tol v.* 31 aug. 1597 (onder de zijdestoffen).

LAMPET, zn. 1) *Waterkan*, *lampet*, fr. *aiguière*. Kil. Lampet / handvat. *Guttus*,.. || In eerenwerck... twee coperen sijen, twee lampetten. *Inv. deken Daneels* 1483. Een coperen sijde eñ II lampetten, eenen coperen scotelrinck. *Inv. V. d. Hulst*, 1487. *It. C. v. Antw.* 1582 tit. 41 a. 100, *Stadsvoordeel*.

2) Bouwterm. *Afhangend sieraad eener zoldering*, *in den vorm van het onderstuk eener kerklamp*, fr. (*construction*) *cul de lampe (?)*. || Item, vier anckers om de vier draken rustende up de lampetten, waerup rusten moet de middelcolomme van de voyen. *Auden. meng.* IV 135 (1616).

LAMPRAES (Lanpraes), zn. *Konijn*, fr. *lapin*. Kil. Lampraes / lampraesken. *Cuniculus junior: catulus leporinus*. Lampreel. j. lampraes. *Cuniculus*. || Lanpraesen. *Acad. d'archéol.* 1855, blz. 109, *Gastmaal te Brussel* in 1562, *tweeste schotele*. Een pastey van ij lamperaes eñ een hoen. *Keukenb.* 16de E. in mijn bezit. Lamprasen oft conijnen, de coppel, 1 s. *Tol v.* 1597, *Pl. v. Brab.* I 414.

LAMPROIJE (Lemproije), zn. v. *Lamprei*, *prik*, fr. *lamproie*. Kil. Lampreye / pricke. *Mustela*, *lampreta*, *murena fluviatilis; gal. lamproye*. || Hoe men lampreyen bereyden zal oft pricken. *Keukenb. d.* 16de E., in mijn bezit. — *Aan dezen*, *door de Romeinen zoo hooggeschatten visch*, *hecht zich de bijzondere omstandigheid*, *dat hij*, *of een bepaalde som er voor*, *in gerechtszaken tot boete voor onnauwkeurige*, *of tot weddingprijs tusschen strijdige procureurs gesteld werd*. || Eñ als sy [nl. partijen] daeraf discorderen, d'een seggende dat sy [*nl.* al de scrifturen] zijn in faicte, eñ d'ander in rechte, t'hof visiteert de scrifturen, op de lamproije, eñ die ghesien, condempneert den procureur die ongelijck heeft in de lamproije. WIELANT, *Pract. civ.* V, xxiiij, 11. Eñ indien den procureur van d'een partye sustineert de sake gereguleert te moeten worden te faite, eñ den anderen ter contrarie, zullen sy wedden op de lamproye van vii schell. par.; eñ het different gewideert wesende, zal dengenen ongelyck hebbende daerin gecondemneert worden. *C. v. Auden. Stijl* 1619, *kamer* I 31; *it. Kast.* 29. Indien sy [*nl.* de procureurs] dies contrarie soustenue deden, wordt op de lemproije van III pond par. *C. v. Veurne* LVI 11. *It. C v. Belle* XXII 43. — La Curne en Littré vermelden ons, v° Lamproie, uit Raoul de Cambrai, 12de E., dat de lamprei, of liever hare geldswaarde, toen reeds aan den h. Lodewijk tot voorwerp van prijs of belooning diende: *Rois Loeys... L'en fist le don del pris d'une lamproie*.

LANDEGELIJCK, bijn. *Naar evenredigheid*, fr. *en proportion*. Zie ook GELANDE, en GELANDELIJCK. || Met selker vorwaerden, waert dat de vors. pand so ergherde, dat mens niet ghecrighen en conde,

dat dan tvors. gasthuus de scade sonde hulpen draghen landeghelijc, na de grote van haren ghelde. *Bruss. godsh.* H 1405 fol. 1 v° (1355).

LANDEN, ow. *Palen*, *aanpalen*, *grenzen*, fr. *confiner*. || Vieftien ghemete lands,.. landende aen Willems land Uten hove. DE PR. en BR. I. *Destelbergen* 38 (1309). An denzelven uppersten vivere zijn ghelant: Noort de hoyrs van Daniel Mallainx, Zuyt... *Ib.* V. *Melsen* 7 (1564).

LANGENIS (Langenesse), zn. *Verlangen*, fr. *désir*. Kil. Langhen. *vetus.* j. Verlanghen. || Mijn gheduchte vrauwe hadde langhenesse dabdesse selve te sprekene. *Maegdendale* 33 (*Auden. meng.* I 401).

LANCHAEL (?), zn. || Item, zesse lanchalen eñ de visscherie,.. liggende in de prochie van Melsele. L. GALESLOOT, *Sur Marguerite de Flandre* (*sa dotation par Louis de Male* 25 *déc.* 1373) (*Socté d'Emulation* 4e série t. v).

LANCKGEWEER, zn. Waars. *degen of sabel*, *een wapen 't welk*, *na de nachtklok*, *aan overheidspersonen alleen voorbehouden was*, fr. *épée ou sabre*, *arme uniquement réservée à l'autorité*, *après la cloche de nuit.* Zie GÉNARD IV 201.) || Dat in elck van den rotten.., den thienden persoon opgerust sij in tijde van noode of alarm,.. ten minsten de dry daeraf, met lange roeren, versien van morlioenen; dander dry met rustinghe [*nl.* harnas] eñ spicien, eñ de resterende vier met ander lanckgeweer, so sy best sullen cunnen. GÉNARD, *Antw. arch.* III 171 (1577). Dat egeene vrembde oft reysende lieden en zullen moghen achter straten eenich lanckgeweer oft pistoletten draeghen. *Ib.* 421 (1581) lanckgeweir oft roer. IV 201 (1584).

LANCKSALICH, bn. Van zaken. *Gelukzalig*, *hoogstvoorspoedig en langdurend*, fr. *bienheureux*, *très prospère et de longue durée.* Zie *Nederl. Wdb.* GELUKZALIG. || Onsen souverainen heere eñ naturelijcken prince, die Godt wilt gespaeren in een langh eñ langsalich leven. DE PR. en BR. *Aalst* I 27 (16de E.).

LANCKSCHEUTICH, bn. *Opgeschoten*, *rijzig*, *lang van gestalte*, fr. *de haute taille*, *de taille élancée.* || Eenen Meester Jan van Couweghem, drossaert van Geele, lanckscheutich van persoone. GÉNARD, *Antw. arch.* IV 128 (1583).

LANSKNECHT, zn. *Een kansspel met de kaart*, *bij plakk. v.* 6 *mrt* 1699 *verboden*, fr. *lansquenet*, *jeu de cartes prohibé par plac. du* 6 *mars* 1699. *Pl. v. Brab.* V 95.

LANSPESAET, zn. *Vice-korporaal*, *een onderofficier van het voetvolk*, *die onder den korporaal stond*, fr. *lanspessade*, *anspessade*, *bas officier d'infanterie qui était au-dessous du caporal.* Zie Van Dale. || Dat de corporaels eñ lanspesaten tegens malcanderen niet en sullen vermogen te loten wij [wie] van hen beyden, de voor- of naerwacht hebben sal; dan, sullen commanderen door malcanderen. Maer sullen de corporaels oft lanspesaten van de respective rotten in de halle waeckende, mogen loten wie de ronden in de voor- en naernacht uyt sal seynden; wordende de caporaels eñ lanspesaten oock geordonneert beyde eñ gelyckelijck hen op de wacht te presenteren. *Stadsarch. Bergen-op-Zoom*, Resol. 1620—1626 nr 34, publ. 21 may 1623. Sullen sich niet mogen sonder consent absenteren van de wachte de corporaels ofte lanspesaten. *Ib.* 1671—1674 nr 41, publ. 9 apr. 1671 (Cuypers v. V.).

LANT (Landt), zn. 1) In 't algemeen, en allittereerend met sant. Lant en (of) sant. *Bebouwd en onbebouwd land*, „*in natten en in drogen*", „*in harden en in weeken*"; fr. *terre en général*, *cultivée ou non.* Sanders, Ergänzungs-Wtb. *Ein Rittergut mit Land und Sand.* || Als een rente geconstitueert is op sekere erve, landt, sant eñ huysingen. *C. v. Antw.* 1545, VI 61. Eenich huys, hoff, lant oft sant. *Ib.* VII 1. Huysen oft hoven, lant oft sant. 2. Huys, hoff, lant, sant oft grondt. 3. Mangelinge huys om huys, lant om sant [lant?]. 4. *It.* XII 18. Alle henne erffgoederen, te weten, huys, hoff, landt, sandt, bempden, met alle aenclevende landen. *C. gr. Loon* I 375. Hoff met landt eñ sandt, soo ten naeten als ten droghen, sonder distinctie. 530. Eñ allen anderen heerlicheyden eñ toebehoirten, hetsy in harden oft in weeken, in diepen, in droghen. MERTENS en TORFS V 610 (1491).

2) *De grond ten opzichte van den akkerbouw*, fr. *la terre par rapport à la culture.* Kil. Land / acker / veld. *Rus*, *ager*, *arvum.* || Bloot land. *Braakland*, fr. *terre en jachère*, *en friche.* || Dat... d'afgaende pachters t'hunnen afscheede zullen moeten laeten blootlandt oft braecke het derde deel van hunne saeylanden. *Pl. v. Vl.* Regl. 17 oct. 1671, Inl., III 416. *It. C. v. Auden.* 2de d. Regl. 12 aug. 1767 a. 10. 20. — Loopende lant. *Akkerland*, *bouwland*, fr. *terre arable.* || Negheen persoonen, hebbende in pachte eenighe huysinghen, hofsteden ofte loopende landen, en vermoghen deselve voorts te verhuren aen andere persoonen. *C. v. Veurne* XXX 1. — Saeyende lant. *Zaailand*, fr. *terre à ensemencer.* || Den afgaenden pachter zal oock gehouden zijn.., te zaeyen eñ laeten staen groeyen stoppelloof.., tot concurrentie van gelyck twaelfste deel van hun zaeyende land. *C. v. Auden.* 2de d. regl. v. 12 aug. 1767 a. 15.

3) *Grondgebied*, fr. *territoire.* *a*) Iem. het lant vrij geven. *Hem zijne vrijheid en straffeloosheid waarborgen*, fr. *garantir à q*n. *sa liberté et son impunité.* || Eñ ware dat sake, dat hi [*nl.* de gebannene] hem niet houden noch vaen en liete, eñ hine [*nl.* de aanhouder hem] daerover quetste ochte ter doet brachte,.. soe gheven wi denghenen, die dat daden, ons lant vri eñ quite. *Brab. Yeesten* II 607 (1364). *b*) *De verbanning uit stad of land*, *was oudtijds eene niet ongemeene straf*, *somtijds voor een zeker getal jaren*, *somtijds voor eeuwig*; *doch 't gebeurde wel eens dat zij opgeheven werd*, *inz. ter gelegenheid van de Blijde inkomst van den vorst of van eenen bisschop in eene stad*, *dit heette men*: het land geven of wedergeven, het land krijgen, of wederhebben. (Zie hierover o. a. Cannaert, *Bijdragen* 115 en volgg., en namelijk 135); fr. *le bannissement d'une ville ou du pays était*, *anciennement*, *un châtiment assez ordinaire*, *quelquefois temporairement*, *quelquefois à perpétuité*; *il arrivait cependant*, *de temps en temps*, *qu'il fut levé*, *partic. à l'occasion de la Joyeuse entrée du prince ou d'un évêque dans une ville*, *c'est ce qu'on appelait*: donner ou rendre le pays, obtenir ou réobtenir le pays. || Waert dat enich man enege joncfrouw ontscaecte oft ontleidde, die onder haer jaren ware, dat die man, eñ alle sijn hulperen oic, verbuert sellen hebben haer lijf eñ haer goet, eñ dat wi,.. hen noch enegen van hen,.. haer lijf noch haer goet, noch oec onse land van Brabant nemmermeer weder en selen mogen gheven. *Brab. Yeesten* II 627 (19 juni 1375). — Die vrouwe ochte joncvrouwe mit crachte name, eñ ment ter waerheit vonde, hi en mochte nemmer dlant gecrigen. *K. d. Ammanie* 1292 a. 31; het Waalsche charter zegt a. 25: *il ne puet jamais ravoir le terre. It. K. v. 't markgr.* a. 23. Nummermeer dlant verkrighen. *K. d. meierij v. Loven* a. 24. — Dat niement,..

eeneghe muelne of huusen omme en werpe noch bestorme met menichsten..; diet dade,.. dat ware up den ban van L jaeren. Eñ souden daertoe gehouden sijn vulle restitutie te doene.., aleer sij haer lant weder hebben souden. DE VLAMINCK, *Vgb.* 45 (c. 1417).

LANT VAN DIVISIE. Zie DIVISIE.

LANTBLOCK, zn. *Stuk land*, fr. *pièce de terre.* || Insgelyckx sullen oock geschat eñ getaxeert worden alle boomgaerden, bourkoishoven, lantblocken, bosschen, bempden, weyden, enz. *C. v. Loven*, *Servit.* 96.

LANTBOECK, zn. m. *Kadastraalboek*, *erfregister*, fr. *terrier*, *registre cadastral.* || Welck geldt op de voors. hipotecque noch ten landtboecke, noch voor Weth belast staende,.. *C. v. Gent* II 559 1668. Belovende, naer precedente erffenisse, hiervan [*nl.* eener rente] de kennisse eñ affectatie ten lantboucke te doene. *Akte voor not^s De Sadeleere te Gent*, 22 juli 1686. d'Hoop, *Inv. Fl. or.* nrs. 33. 73. 75. enz. en *passim.*

LANTBOUW, zn. Wijze van bebouwing der akkers in de middeleeuwen (*culture des champs au moyen-âge*): || Dat Gillis van Bracht heeft ghenomen in eenen loyalen pachte... *tgoed* ligghende te Lemberghen, die men *heedt Cootere*, groet IIII bunre, l. m. of m., metten husinghen, boomen, watren eñ ghelaghen dertoe behorende, eenen termijn van VI jaeren lanc durende.., omme XIII p[ont]. VI s. groten tsjaers.. Eñ dese voors. pachtre sal dat goet moeten laten, ten afganc van sinen vors. pachte, ghelijc dat hijt vant int jaer vijf eñ tseventich, doe hire an quam, dats te wetene: tusschen den neghen bunren eñ den tienen besaedt met coorne van braken in messe. Item, tusschen den IX bunren eñ den X besaedt met evenen, eñ tusschen de IX bunren eñ den tienen in braken met eenre vore. DE PR. en BR. V. *Gontrode* 6 (15 mei (1375). VIII bunre... besaeyt met suver wintercoerne, wel ghemest eñ ghedreven van brake. *Ib.* IX. *Nazareth* 12 (1450). Zie ook BRAECK.

LANTCHARTER. Zie CHARTER.

LANTCIJNS (Landchens, lantcheijns, landtcheins), zn. m. *Grondcijns*, *hoofdcijns*, *eerste cijns; te onderscheiden van den later gestelden cijns; ook sou-rente genaamd*, fr. *cens foncier*, *chef-cens*, *premier cens; à distinguer du cens postérieurement mis ou surcens.* La Curne *Cens, droit seigneurial.* Van den Hane *Census capitalis*, *chef-cens.* || Landtcheinsen, sourenten eñ andere aude erfvelicke onlosselicke renten,.. *C. v. Auden.* XIII 24. *It. C. v. Gent* VI 11; *C. v. Brussel* 1606 a. 228. Dat men ghenen landchens verzwaren mach boven den eersten cheinze. *Cens sur cens ne vaut. C. stad Brugge*, I 366 (28 mrt 1306).

LANTDACH, zn. *Landsvergadering*, *vergadering van de Staten eens lands of eener provincie*, fr. *diète*, *assemblée des Etats d'un pays ou d'une province.* || Als van dien, dat her Herman van Eynenborch, sijn vader, sijn huijs tEijnenborch van ons in lehen ontfanghen heyft eñ onse open opghevich huijs gemaect, seshondert auder schilde, eñ voirt van koste, die de voirs. her Herman dede, diewijle hie leefde, van onsen weghen opten lantdaghen riedende in den lantvrede, daer hie onse ghesworen in was, twee hondert alde cleyne gulden, soe hebben wij hem dairvoir bewist eñ bewisen... *Rekenk. v. Brab.* reg. 140 fol. 319, *oork.* 16 sept. 1368, *van Wenceslas en Johanna.* — Lantsdaging. *Met dezelfde bet.* fr. (*même signification*). || Dat nu voortan den bailliu van Cassel, in den name van ons ofte van den heere, wort ghehouden te consenteren landtsdaghinghe,.. ten welcken sullen moghen commen de vassallen, ofte, in haerlieder absentie, van elcke heerlichede eenen schepenen, van elcke stede twee schepenen, van elcke vierschare twee schepenen met twee notable mannen, eñ van elcke prochie een man oft twee, sonder meer. *C. v. Cassel* CCIX. Omme te schuwen alle superflue eñ noodeloose oncosten, men zal voortsaen gheen landtsdaghynghen houden omme eenighe propositien t'anhooren. Maer in plaetse van dien zenden aen elcke stede, prochie, heerlicheide eñ juresdictie, daer men ghewoone is publicatien te doene, copie van de propositie behoorlick ghecauseert, omme aldaer ghepubliceert eñ by kerckegheboode gheïnsinueert te worden, ten fijne dat elck collegie, in conformiteyt van de costume, mach dezelve daer communiceren aen deghonne diet behoort oft' aengaet, eñ consequentelick, dat eenen yeghelicken ten daeghe daertoe competentelick ghedesigneert eñ ghespecifieert, mede mach bringhen zijne resolutie, al volghende d'ordonnantie van den Raede in Vlaendren van den 1en april 1594. *Ib.* CCXII.

LANTDEKEN. Zie SEINTE.

LANTDROSSAET, zn. Zie DROSSAET. — In het graafschap Loon (*dans le comté de Looz*). Zie zijnen eed in de *C. gr. Loon* II 171.

LANTDWINGER, zn. *Straatroover*, fr. *détrousseur.* Kil. Landdwingher. *vetus.* j. straetschender. *Latro*, *grassator*, *pirata terrestris.* K. *auct. destrousseur.* || Ooc worden sulcke persoonen [*nl.* de concusseurs of geldafpersers, knevelaars,] gehouden voor openbaer lantdwinghers. PERNEDER III 75. Zie ook BEVEDEN.

LANTEERN (Lanterne, lanteerne), zn. *Lantaarn*, fr. *lanterne.* Kil. Lanterne / laterne. *Laterna*, *cornu. gal. lanterne.* || Eñ wedden te wette te warne jeghen elken mensche Jacoppe van Lanterne, een imet lant. *Schep. v. d. Vrije* 29 juni 1269. *Jehan*, *fils de Marie* de Lanterna. GILLIODTS, *Inv. d. chartes* I 316 (1316). Van der ghelasen lanternen die op der scepen huis staet, XXXVIIJ sc. iij d. MERTENS, *Oudste rek.* 1324 blz. 49. Daer sal ic voert brenghen den hoerne Davids: ic hebbe bereit ene lanteerne minen Xpo. *Getijdb.* 15de E. 49 v°. ps. 131 / 132, *paravi lucernam Christo meo; Statenb. een lampe;* Bibel Plantijn 1566 *een lichtvat.* (De reken. d. Domeinen te Loven 1405 / 1406, maken melding van nieuwe lantaarnen aan de Borch). *Prout dicta bona sita sunt foris antiquam portam beate Gudile Bruxellensem*, *in vico dicto* de Lanternestrate. *Schep. Brussel* 1389. — Nachtlanteerne. || Overzulcx waren den ix^en septembris (1567) doen maken, in stede van flameijen oft toortsen, nachtlanteernen, om daermede de wachte te houden; welck licht van den wint, reghen, snee of haghel niet gheblucht en wert, eñ cost veel min dan dwas, dat zeer overloopt eñ smelt metten wint. FERD. VANDER HAEGHEN, *Ber. tijden* III 21.

LANTEERNBLADEREN, zn. mv. *Blaadjes van runderhorens*, *in plaats van glas*, *voor lantaarnen*, fr. *feuilles faites de la corne de bétail*, *au lieu de verre*, *pour lanternes.* || Hoornen, koeyenoft ossenhoornen, daer men lanternbladeren af maect, het 100e IV groot. *Tol te Antw.* 1623.

LANTGEBOT, zn. o. *a*) Groot lantgebot. Zie GEBOT 4). — *b*) *De gewoonlijke kleine gerechtelijke aanmaning*, zie ook aldaar. || Item es de scoutheete sculdich scepenen te manene, gheboden te doene, eede te stavene; eñ van elken lantghe-

bode heeft hij VI d., eñ int scoutheetdom XII d. DE PR. en BR. II. *Evergem* 60, z. j.

LANTGENECHT, zn. o. *De gewone rechtszitting, tegenovergesteld aan het „voechtgeding"*, fr. *l'audience ordinaire, opposée au plaid général.* || D'lantghenechte neemt sijn beghinsel eñ loop alle jaeren op 't voechtgedinghe, vóór noene, als het eerste, hebbende alsoo 't gheheel jaer lanck cours, van vierthien daeghen te vierthien daeghen. *C. v. Herentals* II 1, en volgg. Alsoo tot Gheel het ordinaris lantghenechte ghehouden eñ beseten wort bij den drossaert eñ seven schepenen, oft den meesten deel derselver,.. *C. v. Gheel* I 1.

LANTGENOOT, zn. *Gebuur, nabuur, hij die dicht bij een ander woont, die zijn land dicht bij dat van een ander heeft en bebouwt*, fr. *voisin, qui demeure près d'un autre, qui a sa terre près de celle d'autrui et la cultive* (*vicinus et accola*). || *Non enim sufficiebat, ut quis duobus testibus, alioquin fide dignis, intentionem suam probaret, sed circum jacentium agrorum possessores jurejurando suo affirmare debebant, quae agri esset qualitas. Jus feud. Fl. vet.* c. 11. (Matthaei). Item, geclaert tusschen de Schatmeysters van Hasselt, eñ Aelbert van Steenwyc, van dat goet ter Wede, dat dat *bewijse*, dat Aelbert bewijst heeft *myt twee mannen*, nyet genoech en is; he salt bewijsen myt *viertyen* LANTGENOTEN, die boven eñ beneden gelegen syn, die daarynne winnen noch verliesen en soelen, eñ die sullent geven voer een eygen, off voer een schotbaer goet. *Ibid. Decretum in Supr. Trib. Transisalaniae, anno* 1434 (*Cod. mss. in Arch. Ord. Traj.*: *Judicialis terrarum Sallandiae*, etc. fol. 60).

LANTGESCHEIT, LANTSCHEIT (Lantgescheet, lantgeschede, landtgescheedt, lantscheet), zn. o. *Grensscheiding, — bepaling* (*paling*) *tusschen eigendommen*, fr. *délimitation de propriétés*. Zie GESCHEIT. || De vorseide paisieres hebben macht te stane over lantsceet eñ deelbanne (*proces tot boedelscheiding*, Verdam), also als men vor eñ achter ghedaen heeft. *C. stad Brugge* I 283 (1303). Van landghescheede. Voort, hebben dese deelmannen macht alle landgheschede te verschedene eñ te vereffene... Eñ te desen landgheschede sullen sij ombieden die temmermans eñ maetsenaers van der stede. *Ib.* 345 (1305); *It.* II 282. *It. C. v. Veurne* LI 1; *C. v. Belle* XXIX 1 (art. 2 landscheede); *C. v. Cassel* a. 437. 438. 439.

LANTHEER, zn. m. 1) *Landheer, grondheer, heer van den gronde, fonsierheer*, fr. *seigneur foncier, seigneur du fonds; dominus fundi.* || Hierover waren [*nl.* over dezen verkoop], alse lantheren, der [*nl.* de heer] Jacop de Grutre, van Onser Vrouwen gulde van Sente Niclaus, eñ der Ghiselbrecht Puls, van sHelechs Gheestes alven van Sente-Niclaus,.. DE POTTER, *Second. cart.* 53 (1315). Hierover [*nl.* over eene rentebekentenis] waren gheroupen in orconscepen, alse lantheeren van den vors. huus... *Ib.* 70 (1336). Hierover waren gheroupen in oerconscepen, alse lantheeren van der erven daer tvors. huus op staet, der Symoen de Pape, persoen van Doense eñ prochiepape te Sente-Michiels. *Ib.* 71 (1337); *it.* 85. D'executie van hypotheke (daer wettelichede af is) op eenighe huysen ofte erven, soowel sorterende onder landtheere, als Vryhuys eñ erfve zynde,.. gebeurt by pandinghe,.. *C. v. Gent* VI 9; *it.* II 6. 45. 49. Zie ook GRONTHEER.

2) *Landboekhouder, de ambtenaar diens bevoegdheid het was het landboek te houden, den overgang en de belastingen der eigendommen aan te teekenen*, fr. *le fonctionnaire qui avait dans ses attributions la tenue du livre terrier, d'y annoter les mutations et les impignorations des propriétés* [?] — Wij meenen dat het woord in de volgende aanhaling aldus, en niet als grondheer, *seigneur foncier*, moet verstaan worden. || Annotacien van lasten by landtheere up wettelicheden ghedaen onder zyn handteecken, causeert realisatie, al en ware 't zynen boucke niet ghestelt, eñ ooc preferentie vóór andere naer die date ten boucke staende. Eñ es de lantheere toesprekelic om de bescaethede van den rentiers of crediteurs toecommende by zulcke verzuymtheden. *C. v. Gent* VI 18. — Van den Hane had het w. richtig verstaan (behalve dat hij *dominus* behoudt voor *heer*); hij zegt, in zijne interpretatien op dit art. 18: *dominus praediarius tenetur ob negligentiam in annotando commissam. In simile de secretario, notario, scriba, graffiario*. etc. — || Danof [*nl.* van de natuur, de ligging en het belastingsvrije der eigendommen] den officier executeur.., hem informeren zal van den greffier van dien, eñ van den lantheere haudende den lantbouck, die men binnen derzelver stede maecken zal. *C. v. Auden.* VII 56; *it.* XIII 22 en blz. 455. *It.* DE PR. en BR. *Gent* II 81 (2).

3) *Eigenaar*, fr. *propriétaire.* || Den lantheere moet leveren het saykooren; dies-moet den bauman dooghen alle oncosten totten ougste, eñ de lasten up tselve lant commende van den gheheelen jaere. — Soo wanneer den lantheer begheert te desschen, soo seynt hy eenen desscher, denwelcken den m e e s t e r moet gheven den cost eñ dachuere; maer den pachter-bauman moet hem gheven potagie eñ grusen bierke te drincken, waervooren hy heeft crinsen eñ caf. *C. v. Auden.* 2de d. *Cost. hilftwinning te Peteghem* 1676, blz. 470 / 471, a. 2. 5.

LANTHOUDER, zn. Burchmeester eñ lanthouder. *Bestuurders der gemeente. Onder deze dubbele benaming waren er in de kasselrij van Veurne, voor stad en land, twee ambtenaars, de een voor de Commune of de bestuurzaken, de ander voor de gerechtszaken*, fr. *sous cette double dénomination, il y avait dans la châtellenie de Furnes deux fonctionnaires, pour la ville et le plat-pays, l'un pour la commune ou les affaires administratives, l'autre pour les affaires de la justice.* Kil. L a n d t h o u d e r. *vetus. fland. Consul territorii.* || En werdt de Wet van de voornomde stede eñ casselrye jaerlijcx vermaeckt eñ vernieut by de commissarissen van de voornomde Eertz-hertoghen, daerinne gestelt worden twee burchmeesters eñ landthouders, den eenen van de commune, eñ den anderen van de Wet, met noch twintich schepenen eñ cuerheers. *C. v. Veurne* I 8.

LANTHUIS, zn. o. *Gemeentehuis*, fr. *maison communale.* || Alsoo wij overlang den voors. Inghelanden ghegunt eñ gheaccordeert hebben seker paert in de groote eñ cleyne H.., om bij hen daerop een kercke oft capelle te bouwen.., midtsgaders om daerop een ghemeyn landthuys te doen maken, om daerinne recht te doene eñ hun vergaderingen te houden,.. *Pl. v. Brab.* 12 juni 1571. blz. 237. Sal de verpachtinge.., ghedaen worden ter vierschare op 't landthuys. *C. v. Veurne* XLVII 7. Ordonnerende dese.., gepubliceert te worden in 't consistorie van desen hove,.. eñ gesonden aen de gecommitteerde van de twee steden eñ landen van Aelst, om aldaer insgelijckx gepubliceert te worden, niet alleenelijck [in] hemlieden lanthuysen, maer oock ter kerckstichele van yder prochie van hun district. *Pl. v. Vl.* 4 nov. 1712; VII 1410.

LANTJUWEEL, zn. o. *Kampstrijd tusschen de*

[*Rederijk-*] *kamers en tusschen de schuttersgilden, der steden, of liever de luisterlijke intrede dier gezelschappen*, fr. *concours entre les chambres de rhétorique et les gildes d'archers des villes, ou plutôt, l'entrée triomphale de ces sociétés* (Snellaert, *Schets* enz. 74; ook bij Van Dale). Zie bijzonderheden over eenige dezer onovertroffene volksfeesten onzer voorouders, o. a. bij Snellaert *l. c.*, en vooral de beschrijving van het Landjuweel der Rederijkers te Antwerpen in 1561, bij J. B. Van der Straelen, *Gesch. der Antw. Rederijkkamers* 24 en volgg., en dat van 1439, voor de Schuttersgilden, bij DE PR. en BR. *Gent* II 151.

LANTCAERTE. Zie onder CHARTER. || Dat die buytenlandighe niet hoogher dan die inlandighe aengheslaghen noch belast en worde, eñ dit alles sonder prejuditie der lantkaerte. *C. land v. Ravenstein, Bescheyt* 1548 a. 2. Vermoghens de landtkaerte. *Ib.* a. 3.

LANTCOHIER, zn. o. *Landboek*, fr. *terrier*. d'Hoop *Inv. Fl.-or.* 42. Zie BUNDERBOECK, GAERBOECK, enz.

LANTCONDICH, bn. *Bekend in heel de landstreek*, fr. *notoire dans toute la contrée.* || Het heerschap van Bygaerden beghint opte brugge te Boesvoor op die beecke, eñ gheet doir tdorp tot Vrielegem met veken,.. eñ voirt soe eest lantcondich waert ommegaens scheedt, A. WAUTERS. *Environs* I 354, *Anc. greffe de Capelle-Saint-Ulric* xve E.

LANTCOOP (Lantcoep, lantcope) zn. 1) *Loopende prijs of waarde van het land*, fr. *prix courant, valeur courante des terres.* || *Hoc autem, unde querela ad abbatem pervenit, quod soleam* [*nempe villicus*] *villanos nimium gravare de* landcoep, *eo quod ab eis plus etiam quantum prepositus exigerem, penitus falsum est.* VAN LOKEREN, *St.- Pierre*, blz. 172 (1166). Dat die borgemeesteren, met rade der scepenen eñ gesworen van Os, selen mogen doen maken nuwe straten eñ graven binnen onser stat eñ vesten van Os, of dairbuten, dair hen des noot duncken sal, om onse stat van Os dairmede te sterken; eñ, oft te doen were, dat si die straten eñ graven selen mogen doen leiden doir der goeder lude erve aldair, ter minster scaden, om den derden penninck van hoiren erve hen meer te geven dan die lantcope dair is van erve, het si porters erve van den Bosch, van Os, of yemant anders, mundich of onmundich; eñ of hem yemant, die dair erve hedde, des weren woude, dat onsen schouteth van Maselant macht hebbe, mitten borgemeesteren, schepenen, eñ gesworen, derre erve te copen eñ aen hen te slaen, om den derden penning meer als voirs. is, eñ tgelt daeraf den goeden luden, diens derve is, te betalen; eñ alsulc gelt setten op die goede lude van Os, naer hoir bescheidentheit, altoos daerbij wesende vier porteren van den Bosch, aldair geërft, die onse scepenen van den Bosch daerbij schicken selen, of si willen. *Rekenk. v. Brab.* reg. 143 fol. 166, *Vrijheid van Os* 1399. Na lantcoop of gemeyne taxatien eñ estimacien. *Ib.* reg. 132 fol. 73 (15de E.); *it.* reg. 135 fol. 41 v^{0}. *It. O. Liége* 11 dec. 1500 a. 46, *Hasselt.* Zie ook LIJCOOP.

2) *Het w.* lantcoop *werd ook toegepast op den aflossingsprijs eener rente*, fr. *ce mot s'appliquait aussi au taux de remboursement d'une rente.* || Alle quijtbare renten, daeraff die capitael penningen onseker zijn, wordden gelost metten capitael naer lantscoope, en metten verloope naer gelangde van den tijde. — Lantscoope van gheltrente is voor elcken penninck achtien penningen, van de corenrente twintich karolus guldens; voor elcke mudde terven XXIIIJ karolus guldens. *C. v. Thienen* IX 3. 4. Eñ oft hij [*nl.* een zoon] wille, soo mach hij sijnder suster laten heffen aen wedde of rente, in rogge of in gelde, op alle de goeden die vader eñ moeder achtergelaten hebben; eñ die magh een broeder afquijten.., met vollen verschenen pachte, eñ naer den hooghsten lantcoop. *C. v. Lier* XV 2.

LANTCOSTEN, zn. mv. *Gemeente- of dorpslasten*, fr. *charges communales* [Sullen... gheprefereert eñ eerst berecht worden]. Ten vierden, 's princen penninghen, kercke-, disch- eñ godtshuyspenninghen, der stede eñ casselrye penninghen, als accysen, pointinghen, settinghen eñ landtcosten, eñ alle andere inschulden derselver stede eñ casselrye. *C. v. Broekburg* XVIII 7.

LANTMAET, LANTMATE (Landtmaete), zn. *Maat, gebruikelijk op het vaste land, tegenovergesteld aan watermaat*, fr. *mesure en usage sur terre, opposée à la mesure maritime.* || tZaut van Vranckerycke, als Bruage ofte Uldrons [*nl.* Oleron], twelcke zekeren tydt daer te vooren hadde ghegolden bin der voornomde stede om tweendertich, XXXIII en XXXIIII l. grooten de hondert razieren watermate, wiert vercocht, in septembre, octobre XV^{c} vierentseventich, hondert ponden, CXV l. eñ CXX l. grooten thondert, landtmaete. PIOT, *Chron.* 508 (1574.)

LANTMARTER. Zie HERMIJN.

LANTMETERS-PAS zn. m. *Lantmetersstap = 5 voet van* 11 *duim*, fr. *pas de géomètre = 5 pieds de* 11 *pouces.* || De stadt Brugge is van groote 10,472 gemeene passen in haer bevangh; welcker passen yder in 't byzonder in zich begrypt $2^{1}/_{2}$ voeten: twee gemeene passen dan behouden 5 voeten, dewelcke t'samen maken een landsmeeters pas; maer elcken voet maeckt 11 dweersche duymen. DE DAMHOUDER, *Grootdadigheydt* 5.

LANTNERING (Landtneeringe, landtsneeringe, landneeringe), zn. v. *Akkerbouw, landbouw*, fr. *agriculture.* Kil. L a n d n e e r i n g h e. *Agricultura.* || Duerende de groote vacantien van den oost.., en mach men geen buytenluyden landtneeringhe doende, om eenige civile saken arresteren noch vangen. *C. v. Antw.* 1582, XXVII 21; *it.* 22. *It. C. v. Deurne* 1612, II 43; *C. v. Kortrijk* I 4. Peerden, wagenen, ploeghen eñ andere saeken dienende ter landtsneeringhe. *C. v. Auden.* VII 8.

LANTPOORT, zn. v. *Stadspoort te landewaarts, tegenovergesteld aan* w a t e r p o o r t *Scheldewaarts* (Antwerpen), fr. *porte de ville vers l'intérieur du pays, opposée à la porte vers l'Escaut à Anvers.* || Dat voortaen aen elcke lantpoorte eñ waterpoorte sal worden gestelt eenen clerck, die teeckenen sal in eenen boek oft cohiere, bij naeme en toenaeme, alle deghene die vremdelingen schijnen te sijne, ter deser stadt innecomende,.. GÉNARD, *Antw. arch.* III 172 (1577); *it.* IV 64.

LANTRECHT (Landtrecht), zn. o. 1) *Plaatselijke kostuum, in de ruimste bet., somtijds tegenovergesteld aan het* s t a d r e c h t, fr. *coutume locale, dans la plus large acception, qqf. opposée au droit d'une ville.* || De amptman mach, van weghen synder officien, alderhande onruerende uuytgewonnen goeden, eñ die by justicien eñ met rechte.., vercocht syn ter vridaechsmerct, voer scepenen van Antwerpen eñ met scepenenbrieven *valide* goeden, vestighen eñ erven, sonder dat van noode sy eenighe goedinghe ten lantrechte meer te derven doene, nyettegenstaende waer eñ te wat plaetsen die goeden in den mercgreefscape oft quartiere van Antwerpen

geleghen moeghen wesen. *C. v. Antw.* 1545 v 11; *it.* vi 12. 45. 46. Soo wanneer dat eenich buytenpoorter aflijvich wordt, sijne have moet ghedeylt worden nae stadrecht van Antwerpen, eñ syne erve eñ andere goeden nae den landtrechte. *Ib.* 1582 xxxviii 6; *it.* xli 106. *It. Compilatae* V xvij 98; *C. v. Loven* xii 10. 14; *C. v. Diest* VZ. xvii 4; *C. v. Thienen* xi 2; *C. gr. Loon* I 216. 398. 403.

2) *Recht van den landbouw, gebruikelijke plicht en vergoeding*, fr. *droit de culture, devoir et indemnité coutumiers.* || Als eenich pachtgoet ofte land voortan ghegheven is in loyalen pachte, zoo es den pachter ghehauden, naer costume van lantrecht binnen de casselrye van Audenaerde onderhauden, te voeren op elck bunder landts braecke ligghende tweendertich voeren mes ofte zesthien prysvoeren; eñ tmaerle moet den pachter op t'lant laeten dat hij vindt. *C. v. Auden.* ix 8. Dat, als den tochtenaer zelve bedryver gheweest heeft, zyn hoyr gheheel staet om te hebben verghelt van de vette, dreft eñ saet, naer landtrecht. *C. v. Denderm.* 1630, xv 20. Zie ook PLOECHRECHT.

Lantroering (L-ue-e) **doen.** *Land aandoen, aan land komen* fr. *prendre terre, atterrir.* || Philips, enz.... Want tonser kennissen is comen, dat alrehande vrachteneren eñ voirliden, die der coepluden in Vranckeryck, in Henegouwen eñ in alrehande andere landen buten den palen ons lants van Brabant woenende, comanscapen eñ goederen bevracht hebben gehadt eñ bevrachten, om in onse stadt van Antwerpen te leveren, bynnen eenige jairen herwerts aengenomen hebben,.. die comanscapen eñ goederen, nadat se binnen den palen ons lants van Brabant lantrueringe gedaen hebben gehadt,.. *Rekenk. v. Brab.* reg. 133 fol. 52 (6 aug. 1457). Dat die comerscapen eñ goeden toebehoerende waren luden van buten den lande van Brabant eñ in Brabant lantrueringe hadden gedaen. *Ib.*

LANTRUIMING (Landtruminge), zn. *Het laten varen van een onroerend goed*, fr. *déguerpissement, abandonnement de la possession d'un immeuble.* || Van landtruminghen. Naer dat ten Prosschen ofte Canonicschen ijemant te wette es ghestelt omme landt, muelnen oft huusen te rumene, eñ daertoe es verwonnen eñ bereden, eñ ghewesen de handt te doene van den lande, muelne of huuze, so es die persoon ghehouden tvonnesse te vulcommene. *C. v. 't Proossche* a. lxxi. *It. C. stad Brugge, K. v. 't Maendaechsche* a. 31. 37.

LANTSAIGERIEN, zn. Lantsusagen(?), || [Dat hij zou mogen gebruijcken bij lantsaigerien die voirs. cheynsgoeden, soe langhe dat hij betaelt soude zijn van sijnen pontpenningen eñ heerlicke rechten, metten costen dairom gedaen, *Leenhof v. Brab., proces Leonardt Cotereau* § *M*r *Paulus Ooghe* 1522, a. viij.

LANTSAKEN (Landtsaecken), zn. mv. 1) *Rechtsgedingen loopende over landelijke zaken, voor zooveel er de* Spijker *in te zien had*, fr. *procès relatifs à des affaires civiles, en tant qu'elles ressortissent à* l'Epier. Raepsaet, *Analyse* nr. 250 blz. 441 zegt, ter zake der *brieven: „Toutes les affaires qui arriveront sur les terres, chemins et aqueducs, appelées causes des terres, en flamand* lantzaeke, *seront jugées par les vassaux de ces briefs.*" (*Ord. de la comtesse Jeanne de Flandre de* 1232).

2) Over 't algemeen *de landelijke zaken, als: wegen, waterloopen, bruggen, heiningen*, enz., fr. *en général les affaires rurales, telles que: chemins, cours d'eau, ponts, clôtures*, etc. || Item, volghen aen tvoorn. schoutheetdom de kennisse van alle landtsaecken, onterfvenissen eñ erfvenissen, metg. van belastynghen, decreten eñ afwynninghen van renten. DE PR. en BR. XVI. *Assenede* 77, z. j.; *it.* XV. *Middelburg* 61. Als dezen keur [*nl.* de jaarkeur] bezeten is, dan pleecht men ghemeenlick sdonredaechs daernaer te bezittene den keur van Lede, daer men vraecht naer alle sticken, ghelyc in den anderen keur, eñ voortmeer van allen landzaken. *C. v. Aalst* 384 (15de E.). Onder 't voornoemde landt van Dendremonde zyn acht vierschaeren, daeronder resorteren diversche prochien toebehoorende den heere van Dendremonde, hem immediaet subject wesende, hebbende alleene justicie fonsiere, erfven eñ onterfven, eñ de kennisse van allen lantsaecken, sonder meer *C. v. Denderm.* 1546, I 22. Zie ook KEURE 5, GROEN KEUREN.

3) *Kleine boeten voor overtredingen in landelijke politiezaken*, fr. *amendes légères pour contraventions en matière de police rurale.* || *Par le enqueste est trouvei que ledis religieus ont audit lieu que on apiele* Laetscepe *et ès appartenanches dessusdites, et doient avoir et lever toutes les amendes jusques à* lx *sols de paris et dessous* lx *sols de paris, lesquelles amendes on apiele* Lantzakes. DIERICX, *Gends charterb.* 18 (1297). — Derhalve verklaart(?) hij het w., in zijne Lyste of Role: boeten onder de 3 pond par. of 60 schelen [*versta* van 3 pond of daaronder]. Zie ook het vorige.

LANTSCHAP, zn. *Burgerschap, poorterschap*, fr. *bourgeoisie, droit de cité.* || Sy [*nl.* de gezworenen en klerken] sullen oock schuldigh syn in deselve passeringhen te exprimeren de poorterye ofte landtschap van de comparanten. *C. stad Brugge* II 723 (1751). Zie ook CIVILITEIT.

LANTSCHEIDER (Landtscheeder), zn. *Grensscheider, landmeter*, fr. *délimitateur, arpenteur, géomètre.* Kil. Landtscheyder. j. landtmeter. || Als een huys ofte muer staet om te vallen ofte te ruine te gaen,.. sal sulc huys of muer by de Wet ghevisiteert worden, met landtscheeders daertoe te denomeren. *C. v. Nieupoort* xv 6.

LANTSCHEPENEN, zn. mv. *Landelijke schepenen*, fr. *échevins ruraux.* Waarschijnlijk zijn die hier tegenovergesteld aan stedelijke schepenen; wij troffen het w. niet elders aan dan in Velsicque. || T. allen denghenen die deze letteren selen sien, de lantscepenen van Velseke god houden in unsen Here. *Oork.* 12 juni 1257. (Ook bij DE PR. en BR. VII. *Dikkelvenne* 9). Zie ook QUEDDEN.

LANTSCHOOF, zn. *Korentiende- of schoofrecht*, fr. *„c'est le terrage et champart que le seigneur lève sur les gerbes de bled au tems des moissons"*, zegt de Laurière *in verbo Agrier ou agrière;* het oude *Agrarium*, bij Maigne d'Arnis *Tributum seu vectigal, quod ex agris penditur; droit d'agrier, droit de terrage, redevance foncière, champart;* ol. *agrier.* Raepsaet, *Analyse* 255, handelt er over onder den titel *De l'agrier, en flamand* schoofrecht, landschoof, *et de la dîme laïcale*, en zegt er van: *le droit d'agrier se confond avec les emphytéoses, les champarts et toutes les concessions de fonds à redevance*, en ontkent er ook allen schijn van leenheerlijken oorsprong aan. || Item, behoort ten selven leene: thol, vont, confiscatie, goet van bastaerden, straegiersgoet, eene volle banck van seven schepenen, boeten van tsestigh pond. par. eñ daeronder, beste hoofden, landtschoop [*l.* landtschoof], eene heerelycke rente van 34 gansen, enz. *Auden. meng.* IV 483, *denombrement der Baronie van Eyne* (1765).

LANTSCHRIJVER, ook LANTSCHRIJVER-NOTARIS en LANTNOTARIS, zn. *De gekende openbare ambte-*

te Ravenstein, maar die daar ook met het len der processale acten schijnt gelast geweest », fr. *notaire, paraissant avoir été aussi chargé esser les actes de procédure à Ravenstein.* || Dat nsen landtschrijver ghebeurt allerley judiciele , in de gherichten voorvallende eñ daervan derende, mitsgaders alle acten daer het schegel op wort ghebrocht, alle coopcedullen eñ handelinghen van alienatien ofte belastinghen ɔnmondighen kinderen, de kercke eñ armen, se domeynen conserneerende, eñ sulckx in den van onsen gherichtsbode, alleen te beschrij- . *Land v. Ravenstein*, 1651, a. 19; *it.* 41. 5; in art. 17 landtschrijver-notaris, en op den landtsnotaris.

NTSCHULT (LANTSCOUT), zn. v. *Grondcijns, s foncier.* || Alle achterslaïnghe van lantscouden, ı dat tlant daeromme ghestellet es in de kerke like, de boete es iii s. HOSDEY, *Stat. du Hoop sbronck*, blz. 190 a. 72.

NTSMAN (Lansman), zn. m. *Landman, dor-* , *boer*, fr. *campagnard.* Kil. L a n d m a n. *ola*, etc. || Binnen corte daeghen daernaer n uut diverssche van dese soldaten tsamen ten waert in, alzo zy daeghelicx userende waren, e den lansman groten overlast. PIOT, *Chron.* 1568). De lanslieden. *Ib.*

NTSOENE, zn. *Eigenl. de verzoening vanwege and opgelegd om eenen doodslag; vandaar de gde straf zelve, nl. eene bedevaart, een „weg" eene min of meer verafgelegene bidplaats, en , gelijk zeer vele middeleeuwsche straffen, met afgekocht worden*, fr. *proprement, la réconci- s imposée par le Pays pour un homicide; de ıâtiment infligé, savoir un pèlerinage à un lieu ire plus ou moins éloigné, lequel pouvait être té, comme un très grand nombre de peines du -âge.* || Wat is lantsoene? Een lantsoene is de eenen wech in Sint-Joest, te Vindoeme, lutsemedouwe, Sint-Jacobs, in Cypers. Wat wech is in gelde: enz. *C. gr. Loon* I 69. oene is eenen wech tot Vindome, Rutseıwe, tot Sint-Jacob eñ tot Cipres; *facit* 75 .. *O. Liége* 26 juli 1624 a. 38; 2de S. III 43.

NTSTRAET, LANTS-TRATE, zn. v. Zie HEERen HEERSTRAET. *De landstraat is ook de , openbare weg, de „hoogste strate" van Rei- , de via regia, militaris, publica*, van Kil.; *emin du pais, chemin royal* van Plantijn; bij n zijn *landstrasze, heerstrasze*, en *heerbahn* iem: *öffentliche strasze durch ein land, breite e überhaupt;* oock bij Benecke: h e r w ё c, *g, heerstrasse.* Het w. kwam ons in de oorkonden niet voor, tenzij in het volcitaat waar een onderscheid gemaakt wordt ıen „heerenstrate" en „lantstrate"; maar elooven dat deze laatste benaming er staat *veldstrate* landwech, bij Grimm l a n d w e g, *ns oder durchs flache land.* || Dat niemant ıe sheeren straten, ofte oock lantstraten, en ernauwen, tsy met weeren, thuynen ofte ɔn te stellen. DE PR. en BR. XIII. *Kaprijk* [de E).

NTSWAGEN (Lanswagen), zn. m. *Land-* , *boerenwagen*, fr. *chariot.* || Nemende alleenuerlieder doode soldaten, .. werpende die up lanswaghen. PIOT, *Chron.* 357 (1568).

NTS WERT (Lansch wert)? Bijw. uitdr. *lands waarde*, fr. *selon la valeur des terres?* ontlent (?) dat leghet binnen dire vorseider hen, dat sal men maken bi prisen van minen her Wautren den groten, enz. Eñ dit vorseide lant ne sal men niet vorder meten tenden dike wart danc [danne] IIII vote in den dicdilf. *Oork.* (24 sept. 1259), *Vad. Mus.* III 62.

Lanttol en Watertol in Brabant. (*Tonlieu de terre et d'eau en Brabant*). || Hoedat wij, alse hertoge van Brabant, bynnen onsen voirs. lande van Brabant hadden, onder andere partyen van onsen demeynen, twee tollen, den eenen te lande, dairaf tprincipael tolhuys gelegen ware [*l.* was] bynnen onser stadt van Loevene, eñ den anderen te watere, dairaf [t]tolhuys gelegen was in onser stadt van Antwerpen... Dat alle generale eñ universele tollen hadden wachten in diverschen plaetsen, ten eijnde dat denselven nyet en soude worden gefraudeert oft ontvuert, gelijc den tol te lande in Brabant, tot Loeven liggende, zijne wachten hadde *ter Capellen, ter Locht, te Ruthvinne*, eñ in vele diversche andere plaetsen... *Rekenk. v. Brab.* reg. 136 fol. 228 v°. en volgg., 15 apr. 1504.

LANTVETTING, zn. *Meststoffen*, fr. *engrais.* || [Er zal ook niets betaald worden] voor de wagens ofte karren passerende over de casseyde gelaeden met hunnen oost, hooy, mest en andere landvettinge. *O.-P.-B. autr.* 7 mrt 1708 a. 7; II 149.

LANTVREDE (Landtvrede), zn. m. *Openbare algemeene vrede door de keizers van Duitschland voorgeschreven ter bestrijding der bijzondere veeten en uitdagingen; ook een verbond onder vorsten en steden om de verwoestingen van rooverbenden te keer te gaan, zooals o. a. hertog Jan III van Brabant er in* 1351 *een aanging met den aartsbisschop van Keulen, en de steden Keulen en Aken; nog beloofden Joanna en Wenceslas, bij art.* 8 *hunner Blijde inkomst* (3 *jan.* 1355), *dien „te houden eñ te sweeren ghelijc dat hi ghemaect eñ gheordineert es".* (Pfeffel, *Hist. et droit public d'Allemagne* I 212, 385, 470 en volgg.; Edm. Poullet, *Constit. brab.* 74). *Paix publique générale prescrite par les empereurs d'Allemagne pour combattre les inimitiés et les provocations particulières; aussi une confédération entre des princes et des villes pour résister aux déprédations de bandes de brigands, telle que, entre autres, le duc Jean III de Brabant en conclut une, en* 1351, *avec l'archevêque de Cologne et les villes de Cologne et d'Aix-la-Chapelle; et Jeanne et Wenceslas promirent encore, dans leur Joyeuse Entrée* (3 *janv.* 1355, *art.* 8) *de maintenir et jurer la* Landtvrede *telle qu'elle avait été conclue et ordonnée.* || *Cette* landvrede *était un des titres de gloire du duc Jean III. Les pays à l'orient du Brabant étaient infestés par des bandes de brigands qui rendaient tout négoce impossible. Le repos public était fréquemment troublé par leurs expéditions, d'autant plus que des seigneurs du pays ne craignaient point de leur donner parfois asile et de les aider dans leurs entreprises.* EDM. POULLET *Constit. brab.* 74 (naar Ernst, *Hist. du Limbourg* V 86 en volgg.).

LANTWEER, LANTWERE, zn. *Landweer, algemeene volkswapening*, fr. (*landwehr*) *armement général; que les capitulaires expliquent par: regni invasio ou patriae defensio*, zegt Raepsaet. In Lacomblet, *Urkundenb. des Niederrheins*, IV nr. 671 (24 mrt 1269), leest men l a n t w e r i n g h e: *ad defensionem terre que dicitur* lantweringhe. — Het w. landweer komt in de Blijde inkomsten van Brabant niet voor, maar wel, in dezes plaats, o o r l o g e. — *Dans un seul cas, le duc ou le comte avait droit d'appeler, de son chef, son peuple aux armes: c'était en cas d'attaque des frontières. Alors le prince proclamait la* landweir, *le tocsin volait de beffroi en beffroi*,

de clocher en clocher, et tout homme valide courait à son glaive et à sa lance pour défendre le sol de la patrie. EDM. POULLET, *Constit. brab.* 65 (naar Raepsaet, *Analyse.* 83). *Chacun s'équipait, s'armait presque complétement à ses frais et devait, à la proclamation de la* landweir, *accourir sous les armes. Ib.* 67. *D'ordinaire les bourgeois ne prenaient les armes qu'en cas d'ost*, heervaert, landwere *ou prise d'armes du seigneur, distincte de la simple „chevauchée"* (*cavalcatura*). A. WAUTERS, *Libertés* I 297. || Dat de abt niet zetten en mach deghene die behoren ter gravescheep, van reimeringhen [reisinghen ?], ofte van lantweren, ofte die herevaert schuldech ziin, te vaerne elre dan den heere van Gavere. *Oork.* 8 febr. 1275, 3°. Voirt soe hebben wy hen ghegheven eñ gheven, dat zy quyt zyn van alderhanden heervaerden, tenwaere van lantweerden [*l.* lantweeren]. *Plac. v. Brab. priv. Munters*, juni 1291; I 247.

LANTWERE, zn. v. *Benaming van zekere staken* (?) *tusschen Limburg en de stad Aken gelegen, en als grens der beide grondgebieden dienend*, fr. *nom de certains poteaux* (?) *situés entre le Limbourg et la ville d'Aix-la-Chapelle, et servant de frontière aux deux territoires.* || Eñ daertoe hadden deselve van Aken een groote quantiteijt van opgaende houten op eñ uuyt der Lantweren binnen denselven palen des voirs. lants van Lymborch gelegen, feijtelic afgehouwen. *Rekenk. v. Brab.* reg. 136 fol. 143 v° (1500). Zie ook LICKTEECKEN.

LANTWIJN, zn. m. *Inlandsche wijn*, fr. *du vin indigène, du pays.* Kil. Landwijn. *Vinum patrium, vinum indigena.* — Het is algemeen bekend, dat de wijnbouw eertijds zeer aanzienlijk was in ons land; ja, schier in elke onzer Vlaamsche gemeenten, getuigen zulks nog de menigvuldige *loci dicti* of gelegen met name *den Wijngaert.* Miræus, *Opera dipl.* IV 610, gewaagt van wijngaarden onder de goederen der abdij 's Hertogendal te Auderghem in den jare 1280 (A. Wauters, *Environs.* I XVJ (3)). || Dat alle ingesete liede onser stat van Dyest, eñ alle pape eñ clercke die wijnwas hebben bynnen der stat ocht bynnen onsen lande van Dyest eñ selve dryncken bynnen Dyest, van der amen selen geven tassysen VI gr. *Oork. v. heer Thomas v. Diest, Doude Rootb.* 8 juli 1401. (Zie deze bij analysis in mijn *Invent. d. Chartes de Diest*). Een sentencie is nul die gegeven wort in tijden van ferien, als alle saken uuytgeset zijn, nae de gewoente van den lande, oft nae de disposicie van rechte, als is den tijt van den oixste, den tijt van den wijngaert te snijden,.. V. D. TAV. 343 (15de E.). In den iersten, twee goeden manne tAlsenberge vercocht XVJ$^1/_2$ amen lantwijns, binnen desen jegewoirdigen jaere op sgoidshuys wijngaerde gewassen, elc ame XXVJ stuijvers, *valet* V lb. VIJ s. IIJ. d. gr. *Godsh. Brussel* H 59, *reken. St-Pieters gasthuis* 1449—1450. Van alle lantwijnen, gelijck Hoegaertsche, Lovensche eñ dijergelijcke, van der amen VJ sts. *Rekenk. v. Brab.* reg. 139 fol. 10 (6 nov. 1542); *it.* fol. 16 (11 nov.). Voor d'ame van den Loevenschen eñ andere wijnen in dese Nederlanden ghewassen, sal alomme betaelt worden X s. — Voor d'ame van den Hougaertschen, Luydickschen, eñ dierghelijcke wijnen, alomme XII s. *Plac. v. Brab.* 18 dec. 1576; II 56. *It.* III 322 (1591). Landtwijn ofte Hoegarden, de ame VI gr. *Tol te Antw.* 1623. Item, Anthon van Meerbeeck, op huys eñ hoff, gestaen binnen Everberghe, regenoeten sheeren straete, ter jre, comende achter aen den cleynen Cauter, in twee sijden, eñ Pauwel van Meerbeeck ter 4re, gelt jaerlijx een gelte lantwijn. *Staat der kerkegoederen te Everberg*, 18de E. (Er bestaat hier ook eene streek heuvelachtige zandgrond met name *den Wijngaerd*). *Item, C. v. Thienen* X 2; *Kb. v. Diest* A r. 63. Zie Schayes, *Sur la culture de la vigne en Belgique*, in *Messager d. sciences hist.* 1833, I 285. 390.

LANTWINNING, zn. *Landbouw*, fr. *agriculture.* Kil. Landwinninghe. *Agricultura*, enz. || Voer welke hoeftmeyerie Justaes voerseyt was schuldich ons eñ onser kerken van Sente-Pieters helfwinninghe eñ de scoeve diere toe behoerden, eñ landtwinninghe eñ thiende te leedene. *Oork*, 18 juni 1296. Jacob-Jan Wellens,.. tot Minderhout onder Hoochstraeten, brouwer eñ landwinninghe aldaer doende. *C. v. Hoogstraten* 474 (1571). *It. C. gr. Loon* II 468.

LANTWISSEL, zn. m. *Ruiling van land*, fr. *échange de terres.* || In rechter lantwisseele van dardalf ymete lants... Eñ broeder Diederic vorseit die hadde macht dezen lantwissel te doene... *Oork.* (9 dec.) 1295.

LAPHUIS, zn. o. || Op de Merkt of andere straeten, buyten de twee vrye jaermerkten, niet voor te staen met eenige goederen, waeren of koopmanschappen, noch oock eenige laphuysen of andere winkels daerop te setten. GÉNARD, *Antw. arch*, I 196 (1532). — Als verklnw. Een huus eñ stede, zo datte met een laphuusekin staende is onder an den mond van den keldere... DE PR. en BR. *Gent* III 103 (1552).

LAPPEN, zn. mv. Zie onder CAES.

LASANDEN (Gelesanden), bn. Deze woorden hebben waars. tot stam het romaansch *lacis*, eene soort van borduurwerk overeenkomstig met de *guipure* of doorvlochten kantwerk; Furetière beschrijft de *lacis* als volgt: „ouvrage de fil ou de soye, fait en forme de filet ou de réseuil, dont les brins sont entrelacez les uns dans les autres." Op dit breiwerk borduurde men dieren, bloemen, woorden, allerlei versiersels. Als dusdanig werk waren vermoedelijk de zitkussens „met roode rozen", met „Januarius en Februarius" er op geborduurd, van Mr. Vander Hulst, de „*cussini novi cum canibus*, en de *cussini antiqui diversis operibus* van Kan. de Bliagies, de *cussini meliores, de opere Sarrasenorum*, van pastor Jan, de *cussini glauci coloris cum signo dicto* papegayen van Scilders, enz.

LASARUS, LASERS, bn. *Lazerig, met lazerij besmet, melaatsch, leproos*, fr. *lépreux.* Kil. Laserisch / malaedsch, *Leprosus.* || Item, / zo ne gheorlooft gheenen meester, die eenen garsoen neimt, andren te nemene binnen zinen leerstalle, hi ne storve of worde lasers. *Kb. Lakengilde Brugge* 37. Uutghenomen... den religieusen mendicanten, de ghevanghen eñ lazarussen eñ melaetschen, dewelcke om aelmessen zullen moghen bidden zo zij ghewoonlick zijn, hebbende de voors. lazarussen hare hoen [*sl.* hoeden], handtschoenen, mantels, eñ andere teeckenen, so dat behoort. *Pl. v. Brab.* 7 oct. 1531; I 757. Gheen lazarus of besieckt persoon vermach vooght te sijn van eenighe weese, ofte borge voor eenich goet. *C. v. Veurne* IX 22. Zie ook ACKERSIECK, en VELDSIECK, DE PR. en BR. *Gent* I 345; en eene belangrijke verhandeling van Fr. de Potter *De leproos in de middeleeuwen* in *Het Belfort* v. 1890 en 1891.

LASERIJHUIS (Lazeryehuys), zn. *Lazarijhuis, gasthuis voor melaatschen, leprozenhuis*, fr. *léproserie.* || De voorn. Wet, naer haer vernieuwen,.. vermaect jaerlicx of continueert kerckmeesters, dischmeesters, midtgaeders gouverneurs van de lazarijehuysen. *C. v. Belle* I 30.

LASERSCHAP (Laserscip), zn. o. *Lazarij*, *melaatschheid*, fr. *lèpre*. Kil. Laserije. *Lepra*. || So wie besiect was van den laserscepe, est man ofte wijf, men sal hem gheven VII sc. grote, sine wille mede te doene; daermede sal hi de ghilde quite scelden. *K. Rijkepijnders te Brugge* 1291 a. 14.

LASSE, zn. *Touw*, *riem of koord*, *leiband*, *koppelriem*, fr. *laisse*. || Dat niemandt en sal moghen jaghen, oft eenighe honden leyden buyten lasse oft coppele,.. van den eersten dach van maerte tot sinte Marie-Maghdalenendach. *Pl. v. Vl. Ord. op de jacht* 31 aug. 1613 a. 46; II 400; *it.* a. 7.

LAST, zn. *Leering van eene hoogere rechtbank aan eene lage bij haar in beroep gegaan*, fr. *enseignement*, *renseing*, *recharge d'une justice supérieure à un banc subalterne étant allé en appel auprès d'elle*. || Int jaer XIII^c LXXIII,.. trocken scepenen te hoofde an mine heeren van den Rade, met diversche bedrachten voor hemlieden gedaen in den jaerkeur... Mine heeren gaven scepenen in laste eñ over hooftvonnesse alle de bedrachten uut te ghevene... *C. v. Aalst* 454 (21).

LAST, zn. m. *Scheepslast of gewicht*, fr. *last*, *poids maritime*. Kil. Last korens. *antwerp.* j. 38 veertelen. || Lastum *cupri*... Lastum *stanni*... Lastum *navis warantie*. *Tol te Damme* 1252. Zodat de beste caecqharinc golt een en dertich ponden grooten tlast, twelck zyn twaelf tonnen ghepact. PIOT, *Chron.* 522 (1575). Een deken huijde zijn x huijde. Een last huijde zijn xx dekin. — Een last harinx zijn XII tonnen. — Een last biers zijn XII vaten. — Een last steens weecht XXXII^m III^c XXVI pond. *C. v. Aalst* 410 (1578). Een last steen maeckt 16 waghen. 1 waghe steen = 6 amen eñ 12 gelten, soodat 8 vaten van 12 amen maken 1 last steen. *C. v. Brussel*, *Maten en gewichten*.

LASTBOECK. Zie DORPSBOECK.

LASTEREN, bw. *Beleedigen*, fr. *injurier*, *insulter*. Kil. Lasteren. *Criminari* etc. || Die eenen anderen vervloeckt, logenstroopt, oft andersints schelt, lastert ofte injurieert, ofte hem eenige vérsmadelijckheijt aendoet, mondelinge oft bij geschrifte,.. *C. v. Antw. comp.* VI 1 36. *It. K. en br. Santhoren* 1665 a. 9.

LASTERING, zn. v. *Beleediging*, *laking*, *blaam*, fr. *injure*, *blâme*. Kil. Lasteringhe. j. laster. *Vituperatio*. || Al is 't soo dat die teghenpartije... doet eenighe beschuldinghe, reproche oft lasteringhe teghens eenighe ghetuijghen,.. *C. v. Casterlee* II 14. By dagemente eñ rechtsvorderinge word gedengt tegens alle ingesetenen des lands, in de eerste instantie, in alle reële, personeele eñ mixte actien, van wegen schade, schult, lasteringe eñ diergelijke. *C. gr. Loon* II 357, *Reckheim* IX 2.

LASTICH, bn. Van rechterlijke acten. *Zeer uitgebreid*, *van grooten omvang*, fr. (*d'actes judiciaires très étendus*, *d'une grande extension*). || Indien zulcke zaken zo lastich waren dat zy innehielden een geheel blat parchemyns van der minster vormen, van 40 oft 42 reglen eñ 22 oft 25 woorden in elcken reghele, 32 grooten. — Eñ ware de zake zo lastich dat die innehielde een blat van der meester vormen van 55 oft 56 reghelen eñ 26 oft 30 woorden in elckon reghele ten minsten, zal men gheven 5 scel. gr. *C. v. Gent* II 106. — Lastich vallen. Van behoeftige lieden. *Te last vallen* (door kosten van onderhoud), fr. (*de personnes nécessiteuses*) *tomber à charge* (*par les frais d'entretien*). || Dat negheene poorters van Rupelmonde, noch eenighe andere insetenen van diere, heurlieden en vervoirderen eenige schamele oft arme lieden van buyten te verhueren eenighe huysen of cameren, noch oick bij hemlieden inne te nemene die de voors. poorters oft heylighgeest zouden moghen lastich vallen. DE PR. en BR. XXVI. *Rupelmonde* 101, *Voorgeboden* 1555.

LASTING, zn. v. 1) *Telastlegging*, fr. *imputation*. || De ontlastinghe ofte lastinghe van de doodt, ghedaen bij den ghequetsten in sijn doodtbedde, eñ oock bij de vrienden eñ maghen,.. noch oock het bedraghen van hemlieden, en sal der waerheyt eenichsins prejudicieren. *C. Kast. Iperen* 54—3.

2) *Last of bevel der overheid*, fr. *ordre de l'autorité*. || Betaelt Jan eñ Pieter Dilcroos [timmerlieden] van de *Groote Griete* te leveren in tscip van Ghendt, bij twee lastingen [*nl.* bij twee verschillige bevelen van betalinge, zeggen de uitgevers], LX lib. par. *Auden. meng.* I 12 (1578). *It.* III 474.

3) *Belasting*, fr. *imposition*. || Ghereden te Ghent,.. omme te sprekene met den smallen steden eñ advis te hebbene omme te wederlegghene de lastinghe van den dertich dusent lib. par. van den costen van Biervliet,.. *Auden. meng.* IV 31 (1437).

4) *Belasting of bezwaring van gevangenen*, fr. *recommandation*, *recharge des prisonniers*, Zie ook BELASTEN 3), en BELASTING 4). || Zonder dat zy [*nl.* de schuldeischers] vermoghen zullen hemlieden [*nl.* de schuldenaars] te bevelen ter voorseyde vanghenesse voor deselve schult, zonder alvooren betaelt thebben de voorseide costen, ter voorseyde pryse, van den daghe van huerlieder incompste eñ lastynghen. *C. stad Brugge* II 492 (1616).

LASTINGA, zn. LASTINGE (?). || Lastinga *navium Justiciarii est, et qui eam habuerit, fures suspendet, manus abscidet, oculos eruet. Tol te Nieupoort* 1163.

LATBIJL, zn. *Proces Meerseniers* § *Smeden* 1546.

LATBOOM, zn. *Boom om latten uit te klieven* (?), fr. *arbre dont on fait des lattes* (?). Zie onder HOUT.

LATE, zn. *Achteloosheid*, *onachtzaamheid*, fr. *négligence*. || Tenwaere dat bleke van eenighe late oft evidente culpe oft simulatie, die de momboiren daerinne gedragen souden moeghen hebben. *C. v. Antw.* 1545, x 12.

LATE (Laete), zn. || Soo iemandt anderer lieden looveren, laete ofte ripte, ofte tacken braecke, in elsten haghen, boomen ofte elders, hy sal.. *C. v. Belle*, XXXI, 8.

LATEN, bedr. en wederkw. — I. BEDRIJVEND. 1) *Verlaten*, fr. *abandonner*. Kil. Laeten *Linquere*, *cæt*. || Mijn herte is sere bedrueft, overmits dat my die doecht heeft ghelaten. *Gebedb.* 15^e E. 14; ps. 37: *Dereliquit me virtus mea*. — Die my te voeren plaghen bi te staen, hebben my ghelaten. *Ib.* 15. *steterunt*.

2) *Nalaten*, fr. *omettre*. Kil. Laeten *Omittere*. **Des niet en laet, also lief als ghi ons hebt.** *Indien gij ons lief hebt*, fr. *ce que n'omettez de faire*, *si tant est que vous nous aimiez*. Deze aanbeveling, waarmede eenige vorstelijke ordonnancies sluiten, is vrij wat heuscher dan het trotsche **Want ons also belieft**, *car ainsi nous platt-il* der andere. || *Oork.* v. 19 sept. 1365, *van Wenceslas en Johanna*, *Charterb. v. 's Bosch* fol. 36; *it. oork. v.* 10 aug. 1452, *Rekenk. v. Brab.* reg. 136 fol. 236; Piot, *Cart.* II 73. — Eene dergelijke uitdrukking, met de bet. van *indien men deze of gene zaak verlangt en bekomen wil* fr. *si l'on désire telle chose et veut l'obtenir*, komt voor in de *Cost. v. Antw. compilatae*,

[illegible]

... Latten. [illegible] Van [illegible]

[illegible]

LATTE, zn. *Lat*, fr. *latte*. Kil. Latte. *Asserculus, cast.* || Van elcken hondert latten 1 hellinck Lovens. *Tol op de Zenne* 1436/1531. Latten. Tegellatten, 1 duyst, ij gro. — Stroodeckerslatte betaelt pontgelt. *Watertol* 1550. Latten. Lang 5 voeten, gekloven uit hard hout, zonder eenig spek in te hebben. *C. v. Brussel*, *Maten en gewichten*.

LAUWE, zn. *Thans ook louwmaand, en lauwmaand, januari; sedert* 1583, *de eerste maand van het jaar in Brabant, Vlaanderen, Artezië, Henegouw en Holland, naar den Gregoriaanschen Kalender*, fr. *janvier; depuis* 1583, *le premier mois de l'année en Brabant, Flandre, Artois, Hainaut et Hollande, conformément au Calendrier Grégorien.* De wintar-manot van KAREL DEN GROOTE (Loist). Kil. Lauwe / lauwmaend / louwe / louwmaend / lomaend. Januarius. Adr. Junius laumaent. Teuthonista hardmaynt. Kil. heeft ook Klughmaend, *cymb.* — Verschillige benamingen of spellingen: || Laumaend. *Breda'sche alm.* 16. — Lauwe. *C. stad Brugge* I 201 (1275); *C. v. Auden. Cah. prim. add.* 384, XVIII 7 (1550); *C. v. 't Proossche* I blz. 18 (1632); de maent lauwe. *C. v. Veurne* VII 6. — Lauwemaendt. JAN v. DIXMUDE 63. — Lochmaent. || Int jaer Ons Heren als men screef MCCCXLIX, te halven lochmaende. *Charterb. begijnhof te Brussel* fol. 191 v°. *Merchten*; *id.* fol. 192 (1330). Den VIIIsten dach in lochmaent. *Stadsreek.* [illegible] 1389 fol. 10. In utegaen van lochmaende. [illegible] *Brussel* n 203 fol. 75 (1340). In lochmaende. [illegible]

[illegible]

januar, im kölnischen u. an der Eifel, etc.). || Den echt und tzwentzichsten dage in dem loemaent. *Rekenk. v. Brab.* reg. 157 fol. 3 v⁰ en 4 (1460). — Loumaent. Dit was ghedaen int jaer van den Incarnatione Ons Heren M⁰CC⁰LXXX⁰III in loumaende. *Oork. v. jan.* 1283. Dit was ghedaen int jaer Ons Heren, doe men screef MCCC eñ tneghentich, op den achtersten dach van loumaent. *Tol te Mechelen* 1391. *It. Getijdenb.* XVde E.

LAUWEIT (Laweijt Laweyt), zn. *Muziek, muziekstuk*, fr. *musique, morceau de musique.* Kil. Lauweyt. *Ludus, ludicrum: ludus matutinus*, etc. Van Dale oudtijds *l'aubade.* || De pijpers der stadt zullen bynnen der jaermercten gehouden zijn te pijpen dlaweyt voore der stadhuys den yersten toochdach. *Archief Bergen-op-Zoom*, ord. 1451—1520 n⁰ 8, 1 nov. 1491. Den sanckmeesters metten sangers eñ coraelen, die opten ommeganck avont, te IX huyren, het lof ofte dlauweyt songhen op d'ocsael, betaelt XXIIIJ s. *Ib. Stadsrek.* 1553—1554, nr. 676, rubr. *Cruyscosten.* Tspel van lauweyten was ingelijcx gestelt. Alsoo men sach luttel Gilden daermet gequelt; Niettemin, die van Melsbroeck deden 't beste;.. Die van Melsbroeck en creghen geen moleste, Maer den prijs van Lauweijten was hun gebracht. *Chron. v. Merchten*, 1565, *Haegspel*, strophe 15. 't Schoonste laweyt. Zie ESBATEMENT. 't Schaeps-, lams-, rams-, sweesersommeganck verbeeldende, met extraordinair lawyt,.. ANTON BERGMANN. *Lier* 354 (1).

LAUWER, zn. *Fornuis, warmketel, moor (?)*, fr. *fourneau, bouilloire (?).* Kil. Lauwer, *fland. Foculus, cucuma, caldarium*, Spanoghe *Synonyma* forneis; warmketel; heetketel; ketel; stove; sweetbad; lauwer, *fland.* || Ketels van alle sorte, groot eñ cleen, lauwers, vispanen [vischpanen], candelaers, cauffooren,.. *Raad v. Brab., proces Meerseniers § Smeden v. Antw.* 1546.

LAVAYEN, ow. *Jachtstroopen*, fr. *braconner.* Schuermans Laveien. || Dat niemandt en sal moghen cloperen [cloppen?] noch oock op 't sneeuw speuren, lavayen naer eenig hazen oft ander wilt, op de verbeurte van thien realen. *Pl. v. Brab.* 26 febr. 1568 a. 14; II 174.

LAVATORIE, zn. *Een steenengereedschap voor de vingerwassching des priesters onder de mis*, fr. *ustensile en pierre dans lequel le prêtre lavait ses doigts pendant la messe.* || Daar vinden wij nabij het altaar „een *lavatorium*, hooch verheven, oick van Avennessteen, met veel personagiën." Naar oud gebruik, is het bestemd voor de vingerwassching des priesters tijdens het H. Sacrificie. E. Reusens, *Archéologie Chrétienne*, I, 392, zegt dat dergelijke waschtoestellen in de kerken al raar werden in de 15e, ja reeds bij het uitgaan der 14e eeuw, en teenemaal verdwenen op het einde van het ojivaalsch tijdvak (*Ib.* II, 276). VAN SPILBEECK, *Tongerloo*, 25 (1541).

LAVEIEN (Laveyen), ow. Van werklieden. *Schoften, rusten en zijn maal nemen*, fr. *(des ouvriers) se reposer et prendre son repas.* || Mits de groote ongeregeltheyt onder de Wycken, als die te werck comen, zoo int laveyen, op- eñ aff te gaen van den wercke, als anderssins,.. GÉNARD, *Antw. arch.* III 179 (1577).

LAVEN, bw. Van het leer. *Het te weeken zetten*, fr. *(du cuir) le tremper, faire boire.* || Dat men engheen leder dat ghescorst ocht ghelaeft es vueren noch draghen en zal uut der stad, opten voers. coere. *Kb. v. Diest* A 169.

LAVENDERIE, zn. v. In eene abdij. *Waschmeesterij, wasscherij*, fr. *lavanderie.* Lat. *lavanderia.* || Dit es thuusghenoetsceep dat Jan Haec haut van der keerken Sente-Pieters, dat behoert tot [der] lavenderien; int eerste Es hi sculdech te coemene in de lavenderie saterdaechs up de derde weke, eñ es sculdech te heetene heene tine waters, eñ die te zettene in den ommeloop. VAN LOKEREN, *St-Pierre* nr 622 (c. 1250). Zie HUISGENOOTSCHAP.

LAVENDIER, zn. *Waschmeester*, fr. *lavandier.* || Als een heere... [*vacat*], dan syn de lavendiers sculdech te bringhene 1 tine heets waters voor den dorden [*l.* dormter]. In witten donderdaghe, alse men der armere mandaet doet [der armere man duaet de voete — zie MANDAET], syn de lavendiers sculdech te zettene II tinen waters in den ommeloop, eñ daer te dienene. VAN LOKEREN, *St-Pierre* nr 622 (c. 1250). Zie ook het voorgaande.

LAVOOR (Lavoer), zn. o. *Lavoor, watervat, veelal in koper, en inz. dienende om de handen te wasschen*, fr. *vase à eau, souvent en cuivre, et servant partic. à laver les mains, lavoir, lave-mains.* Zie ook HANTVAT. || Int heerste, soe es hi [*nl.* de aalmoezenier] sculdech te leverne tvierendeel van den burne [borne] daer de heeren hare hande in duaen ten lavoere voor den reeftere. VAN LOKEREN, *St-Pierre, Lavenderie* a. 16 (c. 1250). *Vas ereum ad lavandum manus. Test. v. Henr. Nose* 1272. Van den coperen lavore metter ketenen eñ metter handualen dat hangt in der scepencamere, XIII grote. MERTENS, *Oudste reken.* 1324 blz. 49. *Unum lavatorium vulgariter dictum* lavoer, *valoris viginti septem gross. Inv. pastor Jan.* 1377. In de cokene. In eerewerck is vonden:.. 1 coperen oespot, 1 lavoer,.. ii lampetten. *Inv. Daneels* 1483. In des testatoers cokene:.. Op den watersteen een cleyn coperen lavoer met II totelen. Eenen langhen coperen pot en III coperen lavoeren. Een coperen lavoer sonder heyse. *Inv. V d. Hulst* 1487. Zie ook LAVATORIE.

LAVUIT (Lavuijt, lavut), zn. Schoon lavuit. *Schoone woorden* (V. d. H.), fr. *de belles paroles.* || tJaghen eñ tvlien was al dat zij meenden eñ hoopten te boven te commen, duer de adresse eñ schoon lavuijt, die zij van sommighe groote heeren eñ machtighe personaigen meenden te hebben. FERD. VAN DER HAEGHEN. *Ber. tijden* II 159. Op eene andere plaats: Zij zien tbedroch al eñ schoon lavut (: fruut, uut) I 279, verstaat de uitg. door „schoon lavut" *beuzelingen.*

LAVUTTEN (Lavuetten), ow. *Met luidruchtig geschal van stemmen en gezang spotten* (De Jonghe), fr. *se moquer en criant et chantant.* || Die grave Lodewijck dede... tvier in de kercke steken, daert van stonden an al by verghinc dat er binnen was, uytghesteken... die ghuene die hemlieden int alderhoochste van de thorre... omthielden, met haerlieder capiteyn Jan van Launoy, die welcke zeer deerlick... badt met luder stemme, omme ten rentsoene ghestelt te wordene, presenterende zijnen wapenrock vol goude ghuldenen te ghevene, indien men hem tleven saulveren wilde; maer wat hij badt ofte presenteerde, hy en profiteerder anders niet mede dan dat zijn vijanden veel te meer met hem ghecten eñ lavutteden. DESPARS, *Chron.* III 19 (1381).

LAWEIT. Zie LAUWEIT.

LAWET, zn. *Nachtwacht*, *„wake,"* fr. *guet de nuit:* || Dat wij ghesboleert hebben eñ aboleren ten eeuwighen daghen de wake van halfvastene, die men noemt lawet. *C. v. Gent* II 172, *Caroline v.* 1540 a. 74. Zie AWEIT.

LECHAMBACHT, zn. *Tapijtweversambacht*, fr. *métier des fabricants de tapisseries.* || *Ambachten te Brussel* 1451.

LECHGELT (Leechgelt, LEGHPENNINGEN, Leegp., legghep.), REKENGELT, REKENPENNINGEN, WERPGELT, zn. *Koperen, ook zilveren penningen, dienende inz. in de stadsrekeningen, aan welke men, volgens de rij waarop men ze legde, eene overeengekomene waarde toekende („om, zoo men wel eens voorgaf, de onervarenheid der schepenen en schatmeesters in de cijferkomst ter hulp te komen"* (?)), fr. *jetons en cuivre, aussi en argent, servant partic. dans les comptes des villes, et auxquels on attribuait une valeur fictive, selon la rangée où on les plaçait (pour, ainsi qu'on l'a prétendu, venir en aide à l'ignorance des échevins et des trésoriers en matière d'arithmétique"* (?)). Kil. Leghpenninck, ook Rekenpenninghen. *Calculus, abaculus;* Plantijn Legpenningen. *Jectons, mereaulx pour compter.* La Curne *Gectoir.* — De *Calculi*, de *lapilli*, de *Oceani spolia*,.., *quibus antiqui numerabant*,.. later van ivoor, en kristallen, gouden en zilveren. Pitiscus, *Lexicon antiq.* — Van der Chijs, *Hertogdom* 163, gewaagt van den Rekenpennink der muntmeesters van Brabant, geslagen onder Philips, bijgenaamd den Goede, met het omschrift: *jetoirs pour les monnoyeurs de Brabant*, en *Qui bien jettra, le compte trovera.* || Item, van rekenghelde IX lib. eñ XXVII d. MEERTENS, *Oudste rek.* 1324 blz. 55. Een loeden bacsken, daer men int in doet, eñ int ander ende rekengelt. *Tol te Mechelen* 1391, a. 128. II pont leegpenningen, costen tpont X gr., quam XX gr. MERTENS en TORFS II 640, rek. 1400—1401. Legghe- ofte rekenpenningen. *Hof v. Brab., proces Meerseniers § Smeden* 1546. Soowanneer in der munten gevrocht wordt thoer, dat dan de ierste van den thoere is de eerste van den ontfange opt comptoir [*nl.* die de eerste het metaal ontvangt om te munten] eñ altijdt heeft; indijen datter tweederley werck is, oft dryderley, dat beste, te wetene, in den eersten flin goudt, daernaer hert goudt, oft copere leechgelt, eñ soo voorts bij ordre. *Regl. Munters Brussel*, 1556 a. 29. Den thoer van den silveren eñ coperen leechgelde, seven marck. *Ib.* 38. — Zie over deze penningen eene uitvoerige verhandeling in Vandenpeereboom *Numismatique Yproise* 34 en volgg.; zie ook Gailliard *Glossaire* Leeghelt 171, en Werpgheld 554; Mertens *Oudste reken.* 65, en *Een rekenboecxken, om te leeren legghen met penninghen.* tHantwerpen, Jan Cnobbaert 1643, oft vroegere uitgaven.

LECHPENNINGEN. Zie LECHGELT.

LECHWERCK (Legewerck), zn. *Tapijtwerk*, fr. *tapisseries.* Kil. Leghwerck. *Aulaea*, etc. || *Ambachten te Brussel* 1451. Zie ook COOPMANSCHAP 2)

LECHWERCKER (Leggewercker, legewercker), zn. *Tapijtwerker*, *—wever*, fr. *tapissier*, *tisserand en tapisserie.* Kil. Leghwercker. *Tapetopaeus*, *etc.* Plantijn Legwercker. *Tapissier, faiseur des tapis.* || Dat legewerker-amboicht. *Charter v. Willem v. Gulik* 4 oct. 1496 *te Diest.* Leghwerckers-ambacht kaart v. 11 mei 1450; in eene *Additie v.* 7 april 1564 wordt het tapissiers-ambacht genoemd. Noch zyn binnen der vorseide stede van Audenaerde twee andere smalle gepreviligierde Wetten eñ justicien, deene van den deeken eñ officiers van Sinte Barbere, wesende de neeringhe van de tapytseurs eñ legghewerckers. *O. v. Auden. Cah. prim. Chât.* I 37; en I 472.

LECHWERCKERSAMBACHT, zn. *Tapijtweversambacht*, fr. *métier des fabricants de tapis.* || *Ambachten te Brussel* 1451.

LEDE, zn. *Hengsel*, fr. *penture, charnière.* Kil. *auct.* Lede / harre. *Cardo. Penture d'huis.* Dialect. leen, vr. zie Schuermans Led, lede. || Item, moghen de veinstriers vercoepen lede, daeraf tpaer twee pondt weghen. DE VLAMINCK, *Acc.* 30 (1481).

LEDEEREN, bw. *Kwetsen, beschadigen*, fr. *léser, faire tort à.* || Wanneer yemant eenich delict perpetreert,.. soeverre hy nyet machtich en is den heere van den bruecke, eñ partie van der schaden, mencken eñ interesse oft smerte genoech te doene, soo wordt de geledeerde eñ geoffendeerde partie in den goeden des delinquants geprefereert. *C. v. Antw.* 1545, II 40. *It.: C. v. Loven*, *Weeskamer* 80.

LEDEGANSCH (Ledegans), bn. *In het volle genot van al zijne lid- of ledematen*, fr. *en la pleine jouissance de tous ses membres.* || Die eenen anderen met opsette ongenadelijc quetst eñ overhoudt [*nl.* overhouwt] zijn aensicht, handen eñ voeten, eñ begeert dien te teekenen eñ te begaden, dat hij nummermeer geëerdt oft ledegans man en zije, die misdoet al te veel meer. V. D. TAV. 148.

LEDER (Leeder), zn. Zooals thans *leder* en *leer*, fr. *du cuir.* Kil. Leder / leer. *Corium*, etc. || Boxvelle eñ crappen velle, eñ leder mitten oeren, dats te wetene, alse die brouch daerane es, daer men overghescorte af maect, dat es sculdich van elker dosine III d. Lovensche. *Tol te Mechelen* 1391 a. 32. Leeder. Hondert stukken te hantschoenen 1 gro. Leeders, Een kiste zeems V gro. Eñ van ridderthol 1 gro. Leders, hondert vellen vuyl van Delft $^1/_2$ gro.; witten vellen 1 gro.; root loosch IJ gro. *Watertol* 1550.

LEDICH, bn. Zooals thans *ledig*, fr. *vide.* Kil. Ledigh. *Liber*, *solutus: & inanis*, *vacuus: & otiosus*, *feriatus.* In andere bet. dan de gebruikelijke: 1) Van eenen eisch, enz. in rechten. *Vrij*, *ontslagen*, fr. (*d'une demande, etc. en justice*) *libre*, *exempt.* || Hierof wysen scepenen miere vrouwen eesch van gheere werden, eñ thoyr derof ledich eñ quite. *C. v. Gent* I 534 (1353 a. 5). It. *C. v. Iperen*, *Kast.* c. 48—2; DE PR. en BR. XXVI. *Meerdonk* 5; *C. v. Aalst* 446 a. 9; zie ook hier bls. 390 VERLATEN DEN EET.

2) Van werklieden. *Zonder werk*, fr. (*des ouvriers*) *sans ouvrage.* || Wat cnapen die ledigh syn eñ bin der place-tyt niet ter maerct syn, om [of] der omtrent, de gheswoorne, iof de clerc van den vulambochte moghen vraghen iof zy ledigh syn,.. *Kb. Lakeng. Iperen* 1363, VII *Vollers* blz. 200.

3) Ledige lieden (of luiden, luden), LEECHLUIDEN; ook ledichgangers genaamd, waren, wat wij thans *renteniers* zouden noemen, of ten minste *poorters*, die geen ambacht uitoefenden; Lat. *vacui*, *vacantes*, *otiosi*; fr. *rentiers*, *ou bourgeois n'exerçant pas de métier.* || Ter vorseide dachvaert van Berghen sijn commen die van Andwerpen, eñ hebben overbrocht III brieve van der ledichganghers, onder hare seighele, eñ VIII brieve onder der stat seighel, als van allen den neringhen die ghene seighele hadden. *Brab. Yeesten* II 430 (1358). Van welcken raetsluyden sullen aenghenomen werden sesse van den borgeren, die ghemeynlijck werden ghenoempt ledige luyde, eñ dander sesse uutten ambachtsluyden derselver stadt... Alsoe dat deerste jaer deser afsettingen, Wy, bussecop, twee van den leechluyden eñ eenen van den ambachtsluyden sullen aensetten; maer ten anderen naevolgende jare wy, abt, twee van den leechluyden eñ eenen van den ambachtsluyden sullen aen-

stellen, eñ wy busscop, dander dry; eñ alsoe hiernae verscelden onderlingen, naer der manyeren voerseit. *C. v. St. Truiden* § 16; *it.* § 33. Wij, scepenen, gesworen raidsluden, die men noempt ledige luden, dekenen van den ambachten, een deel der goeder cnapen eñ allen die gemeyne stadt van tsHertoigenbossche. *Besluit genomen op het Charter v. hertog Philips, v.* 22 mei 1458. *Charterb. 's Bosch*, fol. 144 v⁰. Lediggangers. HUYTTENS, *Corpor.* 175; zie mijn schrift *Vervalsching der Geschiedenis* (Kon. Vl. Acad. *Verslagen* 18 sept. 1889).

4) Door de lediggangers in eene gulde schijnt men te bedoelen de *niet werkende leden*, fr. *il parait que, dans les gildes, on doive entendre par cette dénomination les membres non actifs.* || Den ouden gezworen voetbogescutteren, tot XXXIJ personen toe, elken voer eenen tabbaert, betaelt XIJ s. vj. d. Eñ den ledichgangers oft guldebruers, oec tot XXXIJ personen, elcken voir eenen capruyn, IJ s. *Archief Bergen-op-Zoom, stadsrek.* 1481—1482, nr. 651.

5) **Ledige wijven.** *Oneerlijke vrouwlië, hoeren*, fr. *prostituées.* Kil. Ledighe vrouwe. *vetus. Meretrix.* || Zoe wijen men betuijgen can van quader famen, als dat hij op ledighe wyve leeft, .. *K. v. St.-Truiden* 1366 a. 49. Men verbiet putiers, die goet van ledeghen wiven nemen, te wandelne binnen Vriheden van Audennarde eñ van Pamele, op de hoere [*nl.* een oor] te splettene eñ doverste cleet verbuert... — Alle ledeghe wive, die te velde sitten, moeten rumen de fortrachen van Audennarde eñ van Pamele, met der slaepclocken. *Auden. meng.* I 329 (1338). So weme men vertughen kan van quader famen, als dat he op ledighe wijf leeft, .. de sal der stadt doen eynen weegh te Rochimadon. *C. v. Maastricht* 110 (1380). Ledeghe wive, noch hare putiere, en suelen binnen der vriheit van Dyst niet comen, op ene pene van hare ore, of v s. Die ledeghe wive, ocht hare putiere, huuist ocht hooft, spise of dranck vercoept in sinen huise, sal men elken ghelden v s. *Kb. v. Diest* A rubr. XLIX 1. 2.

6) Van koeien. *Niet drachtig, niet vol*, dialect. *munter*, fr. (*des vaches*) *non pleines.* || Eñ x coye eñ v hovet ledechs vies. — Hi vant er oec in x coy eñ tuie ledeghe render. *Reken. gasthuis te Assche* 10 aug. 1298.

7) Van een stuk land. *Onbebouwd; in het volgend citaat schijnt ons echter het w. eer de bet. te hebben van zonder eigenaar*, fr. (*d'une pièce de terre*) *non cultivée, vague; toutefois, le mot nous semble avoir plutôt la sign. de „sans propriétaire", dans la citation suivante* (*res nullius*). || Soe soude de vore gesegede Godevert de hant slaen ane den vore genomeden pant, eñ sinen wille mede doen alse ane siin ledeghe goet. *Charters der abdij Terkameren*, bundel 62, *Erps* 1301.

8) Van den tijd. Ledige dach. *Geheel, gansch*, fr. (*du temps*) *jour franc.* || Alle welcke daghinghen eñ insinuatien moeten gedaen worden... twee daghen ofte meer tijdts vóór den dinghdach, te weten, datter sy eenen gheheelen dach tusschen beede ledich, op pene van nulliteyt. *C. v. Veurne* XLV 4.

9) Met den 2den naamv. *a*) *Bevrijd van*, fr. *exempté de.* || Die minsche sprac: Alderliefste lief, sijn dese minschen des vegheviers niet ledich? *Allerkerstenb.* 48. Wie op desen achsten velde wilt comen, die moet alle sijns lijflijcs goets ledich worden. 52. — *b*) *Afgelegd, afgetrokken hebbend, die zich onttrokken heeft*, fr. *qui s'est dépouillé.* || Want God mint also wonderlike sere die minschen die haers eyghens willen ledich worden sijn. *Ib.* 45. Die minschen die... haers eyghens willen coenlijc ledich worden. 70. Zie ook GODLEDICH.

LEDICHGANGER, LEECHGANGER, zn. (*Lediganger, — looper*) *landlooper*, fr. *vagabond.* Kil. Ledichgangher. *Homo otiosus*, etc. || Ledichgangeren, truwanten [*var.* trauwanten], rabauden eñ lieden die om Gode gaen eñ niet en arbeiden oft heur broot winnen en willen, beyden mans eñ vrouwen. *Rekenk. v. Brab.* reg. 136 fol. 169 (1503); *it.* 250 v⁰. Dat vele eñ diversche vagabonden eñ leeghganghers daghelicks verkeeren in diversche plaetsen eñ quartieren, aldaer zylieden hem vergaderen eñ sterc maken, om den armen huysman uyt te teeren eñ andere overlasten, beswarenissen eñ excessen te doene, .. *Pl. v. Vl.* 27 nov. 1541; I 20 *Inl. Ib.* 15 juni 1556 a. 16; I 35. De schouteth van Santhoven vermach alle vagabunden eñ ledichgangers onder de jurisdictie van Santhoven aen te tasten eñ in gevangenisse te stellene. *C. v. Santhoven* 1570 II 1. *It.* Cannaert, *Bijdragen* 439.

LEDICHGANCK (Ledechganc, ledicgang), zn. m. *Werkstaking*, fr. *grève.* || So wat manne dat ambacht antiert, dat den wollenwerke toebehoort eñ ledechganc maect, omme dinghen die jeghen die stad ochte jeghen die gulde ginghe, verboort thien pond, eñ die stad eweleke. MERTENS en TORFS II 560 (1308). Om bi allen redeliken weughen eñ manieren te bevellene den ledicganc, die tote nu van den vollene te Curtrike ghesijn heeft, ter causen van den ghescille dat es tusschen den drapiers eñ den vollers, hebben wy [*nl.* proesst eñ scepenen van der stede van Curtrike].... de drapiers eñ vollers verappointiert in onse presencie, om te werke te gane, in deser manieren: dat de drapiers gheven zullen, van elken lakene te vollene... Soe eist dat wij, uterlike zeere ghehelt zynde om te bevellene den vors. ledichganc, hebben, bij goeden advyse eñ ripen rade, eñ om beter ghedaen dan ghelaten, ons ghevoucht eñ gheconsenteert int verzouc van den vors. drapiers eñ vollers, enz. *Rijksarch. Rekenk.* doos 26, *charters v. Vlaanderen, teruggaaf v. Oostenrijk, schepenbr. v. Kortrijk* 16 juni 1422. *It.* OL. V. DIXMUDE 120.

LEDIGEN, bw. *Ontslaan, bevrijden, verlossen*, fr. *délivrer..* Kil. Ledighen. *Solvere, liberare.* || Dat al die ghene die..; eñ die in den veghevier sijn, verlost eñ geledicht moeten werden van alre pinen eñ sculde. *Hondert merk.* 40.

LEECHDACH, zn. *Vierdag, feestdag*, fr. *jour férié, jour de fête.* Kil. Ledighe daghen. *holl. sicamb. Dies feriati.* j. Vierdaghen. || Sondaegs of op ander leechdaegen geene konynen, duyven of vogelen te verkoopen, mangelen of tuysschen. GÉNARD, *Antw. arch.* I 371 (1584). Sondagen eñ leeghdaghen. 147. — In de Zeerechten, volgende op het plakk. v. 19 juli 1551, gebruikt men a. 39. het w. leeghdaghen (*Pl. v. Vl.* I 393), waardoor men in de *C. v. Antw. comp.* IV, van schipvracht § 2 overal lighdaegen bezigt.

LEECHLUIDEN. Zie LEDICH 2).

LEEDE (Lede, zn. v. *Waterleiding*, fr. *conduit d'eau.* Kil. Lede. *vetus.* j. leyde... *Aquaeductus.* || Voort so sal de pachter vinden [*l.* houden] tvoorn. goed... tamelic bestopt, de husinghen van den voorn. goede te ghereke tamelic eñ de grachten insghelijcx, sonder de grote lede, die de aelmoesenier houden moet te sinen coste.. DE PR. en BR. 5 sept. 1430 *Nazareth.* 20. Dat grooten orbuer eñ van noode ware ghedolven te werdene eene leede, ghe-

heeten de Lisdonc-leede. *Vad. mus.* IV 109 (18 mrt. 1488). Nopende het delven van de Leede, gheheeten de Lijsdonck-lede (*Ib.* 113).

LEEDER, zn. v. *Kaak*, *schandpaal*, fr. *pilori.* || Een persoon, bevonden zijnde van eeneghen charters, instrumenten ofte wettelicke brieven ghevalscht eñ verandert te hebbene in tinhouden, somme, teeckene oft zeghel, eñ den persoon in handen es, men sal denselven stellen in de leedere eñ behanghen met brieven eñ zeghelen, eñ teekenen in de kake met eenen gloeijenden slotele, eñ daernaer bannen zes jaeren up zijn voorste let van de rechter handt. *C. v. 't Proossche* I 286 a. 46; *it.* a. 48.

LEEFTOCHTER, zn. *Lijftochtenaar*, *vruchtgebruiker* fr. *usufruitier*. Kil. heeft Leeftoghte. j. lijftoghte. *Usus fructus.* || Indien leen, ofte grondt van erfven, belast met bylevinghe, vercocht wort sonder 't last van deselve bylevinghe.., gelost worde, heeft daeraf den leeftochter den vierden penninck... *C. v. Assenede* XVIII 2. Zie ook BIJLEVEN 2).

LEEGE, zn. v. *Lager bod*, het tegenovergestelde van hooch *hooger bod.* (Zie HOOCH), fr. *offre moindre*, *plus basse*, *l'opposé d'enchère.* || Aenbestedinge van den fonteynback in de Warande... heeft den palmslagh daervan gewonnen N. N., ter somme van 1649 guldens. Eñ heeft daerop gestelt 8 leegen, doende elcke leege 8 guldens; eñ midts datter geene andere leegen en zyn gestelt, is hem alsoo gebleven. MARTINEZ 348 (1686).

LEEMEN (Leymen), bw. *Verminken*, *verlammen*, fr. *estropier*, *mutiler*. Kil. Lamen. *Mutilare.* || Wat he verboert weder die stat, de den anderen leemt. So we den anderen laem sleit of stieckt, of anders in eynger wijs leemt, dat der scepen wijst voer leemde,.. *C. v. Maastricht* 51 a. 9 (1380). Ind off hy,.. yemant, so wie hy were, quetzste, leymde, off onredelike worde geve,.. *O. Liége* 27 juli 1469 a. 4, *Tongeren;* I 636.

LEEMPTENIS (Lemptenis, —se, lemte), zn. *Verminking*, *verlamming*, fr. *mutilation*, *estropiement.* || Dat yemandt aen sijn lichaem ofte leden van dien wonde gequetst [ware], eñ men niet en kan gheweten sekerlijcken oft die ghequetste daermede is verlempt ofte ghemenckt, oft dat maer een simpele quetsure sonder leemptenisse worde ghehouden,.. *C. v. 's Bosch* III 14. Lemptenisse. 15.

LEEMTE (Leemde, leempde, lemte), zn. Zooals het voorgaande. || Wert tsake dat yemant eymanne wonde sonder leemde enich lets, eñ verwonnen worde... *K. v. Diest* 1228 a. 7; Lat. tekst *Si quis aliquem vulneraverit sine mutilatione membri.* Zoe wanneer eñ alzoe balde als van dootslaghe, van leemden, oft van enigen anderen strijde eñ onminne die claechte gedaen es,.. *K. v. St.-Truiden* 1366 a. 32. Principael leempde is te weten: hant oft voet aff, oft in handen, voeten oft in beenen sooseer gequetst, dat men daeraff manck oft creupel blyft. *C. gr. Loon* I 68 a. 60. Meenck leempde a. 58. 59. Ter voors. vierschare behooren alle personele actien van schulden, van ceuren, breucken, quetsinghen eñ lemten. *C. v. Herentals* II 8.

LEEN, zn. o. *Een recht*, *of een erfgoed*, *door den heer aan den vassaal*, *op last van dezen of genen dienst vergund*, *met voorbehoud van hulde en manschap en de hooge heerlijkheid*, fr. *droit*, *ou héritage*, *concédé par le seigneur au vassal*, *à charge d'un service quelconque*, *avec rétention de foi et d'hommage et de seigneurie directe;* ol. *fief*. Maigne d'Arnis v°. FEUDUM. — *Menigvuldig zijn de verschillige vergunningen onder den naam van leen voorkomende*, *van de verhevenste waardigheid tot de nederigste bediening; menigvuldig ook waren de diensten den leenman opgelegd*, *van den krijgsdienst tot de karwei*, *tot het jaarlijks leveren van eene zekere hoeveelheid graan*, *of zeker getal kapuinen*, *eieren*, enz. fr. *nombreuses étaient les diverses concessions désigneés sous le nom de fiefs*, *depuis la plus haute dignité jusqu'au moindre office; nombreux étaient aussi les services imposés au vassal*, *depuis le service de guerre jusqu'à la corvée*, *jusqu'à la redevance annuelle d'une certaine quantité de grain ou certain nombre de chapons*, *d'œufs*, etc. Zie hierover o. a. de belangrijke Inleiding van L. Galesloot op *Inventaire des archives de la cour féodale de Brabant*, I xxxiv en volgg. — Onder de benaming van leen kwamen ons voor: — Achterleen. Zooals thans, *leen dat van een hooger leen afhangt*, fr. *arrière-fief* Kil. *Praedium subclientelare*, *vulgo feudum.* || Een jeghelijck is gheorloft, sonder octroy, noot ofte consent van den naesten hoir, ofte van yemant anders, sijn leengoeden, 't sy hooftleenen ofte achterleenen, te vercoopen,.. *C. leenh. Denderm.* III 1. Zie ook HOOFTLEEN, en GESPLETEN LEEN. — Bedrijfhebbend leen. *Rechtsmacht hebbend over andere leenen en mannen*, *of jaarlijks vijf pond Brabantsch waard zijnde*, fr. *fief ayant pouvoir judiciaire sur d'autres fiefs et vassaux ou valant cinq livres de Brabant l'an.* || Alle leenen bedrijf hebbende, oft jaerlijcks weerdigh wesende vijf ponden Brabandts oft daerboven, worden ghehouden voor een volle leen; eñ alle leenen geen bedrijf hebbende, min weerdigh wesende dan vijf ponden. Brabandts, worden ghehouden voor ghespleten leenen. *C. stad Mechelen*, *Van leenrechten*, x 2. — Behouwelijckt, behouwt, behuwt, overhuwt, verhouwt of verhuwt leen. *Bij een vorig huwelijk verkregen leen*, fr. *fief acquis par un mariage antérieur.* || Hoe men om behouwelicke [o—lickte?] leenen gheen bijlevinghe houdt. — Eenighe segghen dat om verhoude leenen de weduwe gheen bijlevinghe en houdt, dats te wetene, als een leenman houwet eñ hi dan sterf, zijn weduwe en sal gheene bijlevinghe houden aen tleen, want dat heet een verhouwet leen. Maer waerop de costume faelgiert en can ic niet verstaen: nietmin, daer men se useert, men moet se onderhouden. WIELANT, *Leenrecht*, 80. De man langstlevende sal nu voortanne bylevinghe hauden op de leenen daeruute zyne huysvrauwe erfachtich ghestorven is, ghelyck de vrauwe heeft op deghone van haren man, om egaliteyt tusschen man eñ wijf thandene, ghereserveert nochtans, zoowel voor d'een als voor d'ander, de leenen die men naempt verhuwede eñ behuwede leenen, te wetene, die hy ofte zy ghehadt heeft by voorgaende huwelick, danof t'huerlieder overlydene leenhoir achtergelaten es. *C. v. Auden.* rubr. xxij. a. 28. Een man van leene sal moghen verbinden te wette sijn overhuwede leenen,.. *C. v. Cassel* 27. De weduwe en sal gheen douarie houden op de leenen van den eersten huwelicke, die men heet verhuwede leenen (hetwelcke sijn deghone die den erfachtighen hadde ten tijde van sijn eerste huwelick, van welck huwelick hij hoir tsijnen overlijden heeft succederende ten leene); maer de leenen die een weduwaer vercrijght in sijn weduwaerschap ofte daernaer, hebbende ghetrauwde kinderen in anderen huwelicke, sijn vry leenen, eñ niet verhuwet. 81. — Bloedich leen. *De hooge heerlijkheid bezittend*, *en recht van put en galg.* fr. *fief de sang*, *possédant la haute seigneurie et la haute*

e. Lat. *jus gladii*, *summum jus*. || Onder Santho-
ijn, naer den ouden hercomen, drijderhande na-
van leene: ierst, bloedige leenen, dat sijn degene
ooge heerlijckheijt hebben, lijff nemen eñ geven;
;weeden, glavie-leenen, dat sijn degene die
. eñ onterven hebben; eñ tderde sijn: colff-
n, cudsleenen, clippelleenen oft achterleenen,
;ijn slechte leenen geen bedrijff hebbende. *C. v.*
hoven 1570, XV 1. De voors. bloedige eñ gla-
nen worden onder Santhoven geacht eñ ge-
en voor volle leenen, als heerlijck bedrijff
ende. 2) — Bondich (Bundich) leen.
ienlijk leen, fr. *fief important* (Crahay). || Een
l besitt een bundich leen, welck, by ontledinge,
t verhergewaert met een vleymes met eenen
n oft erpenbeenen hieght, met eenen palm
p staende,.. *C. gr. Loon* I 587 (1701). —
och leen (Dreuchleen). *Leengrond waarop*
uis staat niet omgeven zijnde met eenen vijver,
ef sec, *bien féodal sur lequel se trouve une*
n non entourée d'un étang. || Die tweede
e van prerogative is een dreuchleen; te weten,
een huijs gebouwt is dat gheene wyeren omme
eeft; t'selve huijs moet voer prerogative vol-
aen den oudtsten, gelijck boeven staet ge-
ven, met eene roede plaets buyten t'acx [*nl.*
rondtomme t'voirs. huijs eñ behuijsingen
nalcanderen gebouwen; insgelijcks eenen groi-
norghen gardens voer eenen coelhof. *C. leenh.*
imb. Interpr. a. 34 (kantteekening drooch
). — Edel leen. Zooals thans. *Een leen*
min of meer edel gezegd volgens den stand
len begiftiger en de er aan verbonden waardig-
of dienst, fr. *un fief se dit plus ou moins noble*
la condition du donateur et la dignité ou l'office
'y rattachent. Zie hierover De Laurière, *Gloss.*
roit français blz. 236 FIEF NOBLE, en Wielant,
rien wij ons citaat ontleenen. || Van den weer-
n leenen eenige zijn edele eñ princelijc, andere
eñ niet princelijck, andere min edele, andere
elbaer edele oft eenichsins edele, eñ andere
e eñ onedele. WIELANT, *Leenrecht* 16. Edele
n, als zijn die edele leenen, die men houdt
len hertogen, graven, marcgraven, lantgraven
rergelijcke, hebbende hooge, middele eñ leege
ie, oft ten minsten de middele eñ leege jus-
als zijn die baenroetstammen in den landen
nen van den prince houdende is, eñ dat heeten
e vassalen. V. D. TAV. 194. — Feminine
. *Vrouwelijk leen*, *spilleleen*, *leen mogende ook*
den worden door eene vrouw, fr. *fief féminin*,
llement tenu par une femme. || Het zijn noch
namen van leene, die ic achterlate.., midts
nen daeraf niet en useert in Vlaenderen, ghe-
als van leenen masculin eñ faeminin, lee-
gardie eñ castaldie, eñ vele andere dier-
cke. WIELANT, *Leenrecht* 22. — Renauldon,
des fiefs I 292 nr. 57, meldt ook, onder de
n bij de feudisten bekend, en als niet meer
bruik zijnde in Frankrijk, o. a. het *feudum*
iae en *fief féminin*. Voor castaldie zie
ne d'Arnis GARDIA, GUARDIA, en GASTALDUS.
ardie-leen. Zie het voorgaande. — Gecon-
onneert leen. *Leen uitgegeven met besprek*
ekere diensten buiten de natuur van leen, fr.
onditionné, *avec stipulation de services étant*
de la nature des fiefs. || Eenige leenen zijn
eñ simple, andere zijn ghecondicioneert;
e leenen zijn die ghene die de heer uutgheeft
rechte nature van leene; leenen ghecondici-
rt zijn die ghene daertoe de heer ghevoecht

heeft eenighen ghestaecten dienst, teghens of boven nature van leene. WIELANT, *Leenrecht* 21. — Gespleten leen. *Gesplitst leen*, *een in twee of meer deelen gescheiden leen*, fr. *fief éclissé*, *esclické* (La Curne) *ou démembré*, *divisé en deux ou plusieurs parties*. || Hij [*nl.* de vassal] vermach wel, omme zijn hof te stofferene van den mannen die hem ghebreken, uut te ghevene eñ te splijtene eenige cleene partie van denselven leene, gelijc als een ganspoel, eenen cappoen tsjaers, oft dierghelijcke. WIELANT, *Leenrecht* 27. Alle leenen egheen bedrijff hebbende, noch weerdich wesende twintich guldenen tsjaers, worden gehouden voor gespleten leen. *C. leenhof Land v. Mechelen* II 4. Zie ook BEDRIJFHEBBEND LEEN. Voor theergewade van een gespleten leen, colffleen, cudsleen oft achterleen, is men den leenheere schuldich een jaer vromen. *C. v. Santhoven* 1570, XV 6. — Gestruickt leen. *Een leen neemt struik na den dood van dengene die het verkregen heeft*, fr. *un fief fait souche après la mort de celui qui l'a acquis*. || Alle conquesten by yemant ghedaen, t'zy van leen- ofte cheinsgoet, werden ghestruyct metter doot van den acquirant, zoodat die daernaer in alle andere successien zyde volghen. *C. v. Audenarde* XXIII 13. — Gheconquesteert leen neempt struijck metter eerste aenveerdinghe die bij title van successie wordt ghedaen naer de doot van denghene die 't zelve hadde gheconquesteert. *C. Land v. Waas*, II, 24. — Leen van Ghele (?), zie AFVAERT 2). — Glavie-leen, zie Bloedich leen. — Heergewade-leen (Heergewerleen). *Edel leen* (zie d. w.), fr. *fief noble*. || Dat men vortaen allen gespleten eñ belasde heergewerleenen, die by helder derselver lenen werden vercocht, sal der helder oft proprietaris van den ansiel oft principael leenen bennen jaers mogen lossen voor sullige penninge daer sy voor vercocht syn. *C. gr. Loon* I 8 a. 7. — Hooftleen. *Hoofdleen*, *opperleen*, fr. *fief dominant*. || Soowanneer datter caelengieringe oft naerhede geboden wort, 't selve moet gheschieden voor bailliu eñ mannen van den voors. hove, in 't regard van de hooftleenen, eñ voor bailliu oft meyer eñ mannen in 't regard van de achterleenen. *C. leenhof Denderm.* VIII 14. Zie ook Achterleen. — Horenleen. *Leen onderhoorig aan het Consistorie van den Horen te Boitsvoort*, fr. *fief dépendant du Consistoire de la Trompe ou du Cornet à Boitsfort*. || Dit es trecht van den horenleenen onser genadigen vrouwen van Brabant. Soe wanneer yemant sterft uuyt den leenen, soe sal die erfman daeraf verheergeweden sijn leen met eenen nuwen hoerne, gewest ende gefast (?) (*var.* met zijne riemen eñ coppelen). Eenen camerlinck een laesse eñ twee nuwe coppelen voer sijn recht. Eñ soe wie noch honde noch vogele en hielde gedaets (?), die sal sijn leen versueken eñ verhergeweeden nae der Cameren recht van Brabant. BOXHOREN 9. Zie L. Galesloot, *Maison de chasse* 14, en zijn *Inv. des arch. de la cour féodale de Brabant* I XXXVJ, en A. Wauters *Environs* I xlvj. Zie ook hoogerop CONSISTORIE 3), en JAGERIJ VAN BRABANT. — Castaldie-leen, zie Feminineleen. — Clippelleen, zie Bloedich leen. — Colf, — colveleen, zie Bloedich leen, en Gespleten leen. — Cornetleen, zie Horenleen. — Corporelle leen § Incorporelle leen. *Lichamelijk*, *stoffelijk leen*, *bestaande*, *zooals de meesten*, *in gronden van erf*, *huizen*, *landerijen*, enz., fr. *fief corporel*, *matériel*, *consistant en fonds d'héritage*, *maisons*, *terres*, *etc.*, *comme la plupart*. || Eenige leenen zijn corporelle, ander incorporelle. Corporelle leenen zijn die ghene

die ghemaect zijn van lande, van huysen, oft van andere onroerlijcke saecken, die men tasten oft ghevoelen mach. WIELANT, *Leenr.* 21. — Incorporelle leen. *Onlichamelijk, niet stoffelijk leen, zooals erfelijke renten, cijnzen, tollen, heerlijke rechten, officiën en waardigheden*, fr. *fief incorporel, non matériel, tels que rentes et cens perpétuels, tonlieux, droits féodaux, offices et dignités.* || Incorporelle leenen zijn deghene die men maect van erfvelicken renten, vogelrijen, visscherijen, tollen, officien, ofte andere eeuwighe prouffijten, die namen hebben in de lucht eñ niet tastelick en zijn. WIELANT, *Leenrecht* 21. Zie ook Renauldon, FIEFS 68. 69, en La Curne FIEF 28, *fief en l'air ou au vent.* — Cossate-leen. *Cossaten of klein landbouwersleen*, fr. *fief de petits cultivateurs.* Zie COSSAET. || In cossaete-leenen moeten de dochteren versien zijn, hetzij in gereeden gelde, in erfgront, of in renten ter quitingen. *C. v. Santhoven, Leenrechten* a. 13. — Cudsleen. Zie Bloedich leen. — Lige-leen (Leijge-leen). *Leen, waarbij de vassaal zijnen leenheer niet alleenlijk hulde en trouw, maar ook persoonlijke hulp tegen allen schuldig is*, fr. *fief lige, par lequel le vassal ne doit pas seulement foi et hommage à son seigneur, mais encore assistance personnelle envers et contre tous.* || Als dat leen leijge sculdich is, dat is x pont; dat leen te halve leijge, v pont. *Jus feud. Fl. vetus*, c. IIII *Van relieve* (Jan. Bottelgier in *Summa rurali* c. 207). Zie De Laurière v°. LIGE, blz. 306, en Renauldon FIEFS LIGES nr. 66. — Mansleen. *Zwaardleen*, fr. *fief masculin.* Zie AFVAERT 2) — Middelbaer leen, of eenichsins edel. *Leen van middelbaren rang*, fr. *fief de condition moyenne.* || Leen middelbaer ofte eenichsins edele, twelcken si heeten *feudum mediocriter seu aliquantum nobile*, is tgene dat men ontfaet van de voors. cleene vassalen, of tis tghene dat men ontfaet van den grave, met noch minderen officien, gelijck als te zijne erfachtich meyre, erfachtich amman, chepier, tourier, duerwaerder, messagier eñ dierghelijcke. WIELANT, *Leenrecht* 17. — Nieuw leen. *Leen door een in leven zijnde persoon verkregen*, fr. *fief nouveau, acquis par une personne qui est encore en vie.* || Nieuwe leenen zijn die ghene die vercreghen zijn by yemande die noch leeft, eñ noch gheen struuck genomen en hebben. WIELANT, *Leenrecht* 19. — Onbesterfelijck leen. *Eeuwigdurend leen*, fr. *fief perpétuel* (?). || In den eersten, wort dezelve heerlicheijt gehouden van de K. M., als grave van Vlaenderen, tot eenen goeden onbesterfvelicken erfleene, dairtoe behoirt hooghe, middele eñ leeghe justicie, niet uytgesteken dan alleene tressort eñ souveraineteyt. DE PR. en BR. XXIII. *Beveren* 65. — Onderleen. *Ondergeschikt, onderhoorig leen*, fr. *fief subalterne.* || Dat alle bancken, onderleenen, laethoven in den voers. lande van Valckenborch gelegen, aen den manhuyse voers. appellabel syn. *C. v. Valkenburg, Declar. v.* 28 mei 1570 a. 5. — Onedel leen. *Niet edel leen, leen daar geen adel of edeldom door verkregen wordt*, fr. *fief non noble, par lequel on n'acquiert pas la noblesse.* || Leen onedele eñ vilain, is tghene dat compt van desen minsten vassalen, oft van den grave, oft eenich van den anderen vassallen eñ cleender weerden eñ sonder eenich officie, administratie ofte digniteyt; eñ dit en mach sinen besitters gheen edelheyt gheven. WIELANT, *Leenrecht* 18. — Patrimonie-, matrimonieleen. Oud — Nieuw; ook Paterneel en Stockleen geheeten. fr. *fief patrimonial —, matrimonial, ancien-nouveau; appelé aussi paternel ou stipal.* || Eenighe leenen zijn in leenrechte geheeten *feuda antiqua paterna*, dats te segghene oude patrimonie-leenen; eñ andere *feuda nova paterna*, dat is nieuwe patrimonie-leenen; eñ andere *feuda nova.* — Oude patrimonie-leenen zijn dye ghene die vercreghen zyn by den voorsaten, van soo ouden tijde dat gheene memorie en is van den eersten vercrigene, of dat si den vierden graet overleden zijn. — Nieuwe patrimonie-leenen zijn die gene die vercreghen zijn binnen mans gedincke, ofte niet leden en zijn den vierden graet, maer zijn onder den vierden graet. WIELANT, *Leenrecht* 18. Dat niemand en zal moghen zijn patrimoniëoft matrimonië-leenen vercoopen noch belasten tenzy by cousente van zijnen oudsten hoir,.. tenware by noode,.. of om betere eñ meerdere remploy van leene te doene. *C. v. Iperen, Kast.* 224. — Princelijck leen. *Leen van hooge heerlijkheid, prinselijk, vorstelijk leen*, fr. *fief de souveraineté, fief princier*, Renauldon *fief de dignité.* || Men vint principalijc vierderhande manieren van leenen. D'ierste zijn „princelijcke leenen", als zijn coninckrijcke, hertoochdomme eñ graefscappen, die men van den keysere houdende is eñ die bij den keysere gegeven zijn; eñ dese leenmannen heet men „capitaine des Rijcx." V. D. TAV. 194. — Puer of simpel leen. *Eenvoudig leen, zonder bedrijf, voor welk men den heer hulde en manschap doet, en zekere leenheerlijke baten, doch geen persoonlijken krijgsdienst schuldig is*, fr. *fief simple, sans juridiction, pour lequel on doit au seigneur foi et hommage, et certains profits féodaux, mais pas de service personnel militaire.* Zie ook onder BLOEDICH LEEN. || Eenige leenen sijn puer eñ simple; .. simple leenen zijn die ghene die de heer uutgheeft naer rechte nature van leene. WIELANT, *Leenrecht* 21. — Quaet leen. *Vrij eigen goed, door den eigenaar aan eenen heer opgedragen, en van dezen dadelijk weer overgenomen als leen*, fr. *bien allodial transporté par le propriétaire en mains d'un seigneur et aussitôt repris de celui-ci à titre de fief; fief de reprise, ou fief improprement dit.* Lat. *feudum resumtibile.* — Volgens Van Loon, *Aloud. Reg.* D. 5. blz. 234, aangehaald door Raepsaet, *Analyse* nr. 231, zouden graaf Floris V van Holland en de meeste heeren van dat graafschap de eigenaars van vrij goed tot die hervorming gedwongen hebben. Zie ook Renauldon REPRISE II 199 nr. 151 en volgg.; Maigne d'Arnis FEUDUM. — Ridderlijck leen. *Ridderleen*, fr. *fief de chevalier, fief de haubert* (?) (La Curne). || Die derde [leenen] zijn ridderlijcke leenen eñ zijn geheeten middelbair edel, eñ zijn de leenen heerlicheit hebbende, die van den baenreheeren gehouden wordden, eñ deze leenmannen heeten „cleyn vassalen." V. D. TAV. 194. (Dit stemt niet overeen met de definitie van Middelbaer leen 28) door Wielant gegeven.) — Slecht leen. Zie Puer of simpel leen. — Smal of smael leen. *Klein leen*, fr. *petit fief, menu fief.* Zie Puer of simpel leen. || Die vierde [leenen] zijn geheeten „onedel" en „cudsleenen", eñ zijn die cleyn smael leenkens, die men van den edelen eñ van den ridderscappen houdende is, dair geen edelheyt mede vercregen en wort, eñ dat heeten „cleyn achterleenen." V. D. TAV. 194. Maer soo wanneer sulcke gespleten oft ghedeylde leenen, oft leenrenten, komen jaerlijcx uyt te brenghen min dan de weerde van XV Rijnsguldens, soo worden die gehouden voor smalle leenen, en gestaet men dien aengaende mits betalende voor 't hergeweyde een jaer vromen innekomen. *C. leenhof*

v. Brabant, 1570, a. 47; Christijn *pro non integris*. Smal leen oft jaer vroem. *Godsh. Brussel* B doos 1009, *Goedenis te Meisse* 1762. — Stockleen Zie Patrimonie-leen. || Oude paternele stockleenen zijn geheeten: die leenen die van den voirvaderen eñ ouders van den leenman gecregen zijn, hetzij van der vaderlijcker oft van der moederlijcker linien oft zijden; eñ nieuwe paternele leenen zijn geheeten die gecregen zijn van dengeenen die noch leeft. V. D. TAV. 195. Dat, naevolgende die gemeyne costuyme 's landts van Valckenborch, alle goederen, het syn leengoeden oft andere, koemende van vader, moeder, grootvader oft grootmoeder, eñ soe vortane, wordden gehouden voer stockgoederen (*biens stipaux*). *C. v. Valkenburg, Declar.* 28 mei 1570 a. 1. Alle die leenen dat stockleenen zijn volgen hueren struyke, dair geen hoir en blijft nae de aflivicheit des leenmans. V. D. TAV. 202 v°. *It. C. leenhof Land v. Mechelen* III 10. — Vaenleen. *Vaanleen, bediend door eenen baanderheer, en van keizer of koning verleend met een vaan als zinnebeeld*, fr. *fief de bannière, desservi par un seigneur banneret, qui en est investi par un empereur ou un roi, avec une bannière comme symbole.* || Markgraefschap en Vaenleen zyn benamingen, die oudtyds een en hetzelfde denkbeeld voor den geest bragten. „Een vaenleen", zegt Ducange, „is datgene wat met een vaen wordt gegeven, of waerdoor iemand met een vaen wordt aengesteld, gelyk zyn die leenen van groote waerdigheid, welke de Franschen *fiefs de bannière* noemen, omdat diegenen, welke ze bezitten, met hunne leenmannen vanen in 't leger brengen". Met deze verklaring van Ducange komt overeen hetgeen men in den *Sachsenspiegel* aentreft: „Alle vaenleenen, dat is, die men met vaenen plagt te geven, mogen van niemand anders dan van den keizer of den koning ontvangen worden". MERTENS en TORFS, I 170; volgens hen was Antwerpen een vaenleen des keizerrijks. Zie Ducange FEUDUM VEXILLI. — Verkregen leen, fr. *fief acquis.* || Maer soe wanneer de lanxtlevende van man oft vrouwe egheen kinderen geprocreert en hebben, soe heeft hij, naer tscheyden van den bedde, sijn tocht in de helft van alle de stockleenen, eñ in de vercreghen leenen de proprieteyt van deene helft eñ de geheele tocht in dander helft. *C. leenhof Land v. Mechelen*, III 10. Zie Nieuw leen. — Vliegend leen. || tLeen eñ heerlijchede ghenaempt Meulewalle, wesende een vliegende leen. DE PR. en BR. XII. *Gottem* 15 (3 dec. 1690). — Vol leen of volle leen. *Het vereischt getal leenmannen, en de vereischte waarde hebbend, en gevolgelijk ook vol heergewade betalend*, fr. *plein fief, qui a le nombre de vassaux et la valeur requis, et payant conséquemment plein droit de relief.* || Men seeght dat vij manne sijn een volle leen. BOXHOREN, *Keys. stat.* a. 116. Alle leenen bedrijf (*juridiction*) hebbende, oft jaerlijcx weerdich sijnde twintich guldenen oft daerboven, worden gehouden voor een volle leen. *C. leenhof Land v. Mechelen* II 3. Soo wanneer als 't jaerlijcks innekomen van ghespleten oft ghedeelde leenen oft leenrenten uytbrenght de weerde van XV rijnsguldens, oft daerover, soo zijn sulcke leenen gehouden voor volle leenen, in der voeghen dat men daervoor moet betalen volle hergheweyde. *C. leenhof v. Brabant*, 1570, a. 45; Christijn *tunc ea feoda pro solidis et integris habentur.* Twalff boender goets, oft meer, is een vol leen; eñ een hoff van vier laten oft van meer, is een vol leen, wat leenen dat zyn, tsy Diestersche oft andere; daeraff dat men oock betaelt ter verheffinge de rechten als vore. Item, wordt oock bevonden, dat in sommighe quartieren negen boenderen goets een vol leen is; waeraff die hoffrechten worden betaelt in der manieren als van een vol leen. Item, bevijndt men dat een vol leen nyet en mach gespleten worden zonder octroy van den heere; eñ alle andere smalle leenen, egheen vol hergeweyde uuytbringende, worden gespleten. *C. leenhof v. Diest, Declar. v.* 1613, a. 11. 12. 13. — Volchleen. *Volgleen*, fr. *fief de suite.* || Alle leenen ghehouden mediatelick van den hove van Waes, die men heedt volchleenen, moghen vercocht eñ veralieneert worden zonder te betalen thienden penninck,.. *C. leenhof v. Waas*, VIII, 2. — Voldienend leen. Zie het voorgaande. || Voer het relief oft verheffinge van een voldienende leen, nae de doot van eenigen persoon, ontfanckt den heere van Diest tien ryders, maeckende XV £ Arthois. *C. leenhof v. Diest, Declar. v.* 1613, a. 1. Van het relieff oft verheffinge van de leenen van Zichen..., van een voldienende leen, nae doode hant, zoevele als van een Diestersch vol leen, tot XV £ Arthois. *Ib.* a. 6. — Waterleen. || *Hugo dictus Kimpe, de Berghen supra Zoem, unum feodum dictum* Waterleen, *situm juxta Borchvliet, in conductu filiorum Ser Thoniis* (in den gheleide Heren Thonys Kyndre), *quod acquisivit erga Claeus Kimpe* Kympensoens sone. L. GALESLOOT, *Feudataires* 5. — Te leene comen. *In bezit gesteld worden van een leen*, fr. *être investi d'un fief.* || Alle leenen binnen huwelijcke gheconquesteert sullen volghen denghenen die deselve ontfanghen heeft eñ daeraf te leene ghecommen is, 't sy man oft vrouwe. *C. leenh. Denderm.* III 5.

LEENBODE, zn. *Bode van een leenhof*, fr. *messager d'une cour féodale.* Zie AENSLAEN [1]).

LEENBOECK, zn. *Benaming van een klein leenhof*, fr. *petite cour féodale.* L. Galesloot, *Inv. cour féodale de Brabant*, en hij voegt er bij „ridderlycken leenboeck", I Inl. XXII.

LEENBOOM, zn. m. *Beste boom die op een leengoed staat*, fr. *arbre féodal, le meilleur arbre qui se trouve sur un fief.* Zie ook SCHADUWBOOM. || Sullen oock gerekent worden voor catheyl alderhande boomen,... die volghen sullen den gront metten leenboom, als naer leenrechte. *C. v. Veurne* XVI 7. Uteghesteken eenen leenboom ofte scaeuboom, die sculdich was den leene te volghene. *C. stad Brugge* II 238. Hoe men de daghinghe doen zal om achterstellen van renten. De daghinghe moet ghedaen wezen bi den bailliu eñ twee mannen van leene, ten minsten zeven daghen voir den dinghedach opt leen... Eñ bailliu eñ mannen, van der voirzeyde daghinghe ten leenbome te trecken, zullen daervoren hebben vier ponden parisis binnen der castelrie. *C. Kast. Iperen*, c. 242[1].

LEENDRAGER, zn. *Leenman*, fr. *vassal, feudataire.* Kil. Leendraegher j. leenman. Zie ook LEENHOUDER, AENSAEL, en HAENASCH 1).

LEENEN, bw. *Verleenen*, fr. *accorder.* || Dat wij hon [*nl.* de poorters]..., tot enighen dinghen ons oft anderen te ghevene ocht te lenene, tieghen hoere goeduncken eñ vriden wille, voerdane niet bedwinghen en zoelen. *Bevestiging der vrijheid v. Diest*, 17 juni 1290; de Lat. tekst heeft *conferenda seu concedenda.*

LEENGOET, zn. Eigenl. *leen, een grond in leen bezeten; doch ook het leenwezen zelf, het leenroerig stelsel, de leenroerigheid*, fr. *propr. fief, bien féodal; mais aussi la féodalité le système féodal.* Kil. Leengoed. *Praedium clientelare, fundus clientelaris, beneficium, vulgo feudum.* — De meeste

feudisten roemen het leenstelsel als „thoochste eñ tsollempnelste dinc van der weerelt; ne ware leengoed, de werelt ne mochte niet zyn gheregiert; Eidelheide ne mochte niet ghedueren, no regement in handen bliven; Eerlichede zoude vergaen; de eidele eñ hooghe gheslachte zouden dalen, eñ elc zoude in corten jaren willen zijn even goed. Dat mach men beseffen bi den poorterscepe van den steden, die van hofrechte niet ne houden." *Jus feudale Flandr. vet.* (*prooemium*); *Leenrecht v.* 1528; *C. leenhof Burcht v. Brugge; Boxhoren Keyserl. stat.* Philips Wielant zwijgt er over.

LEENHEER, zn. Zooals thans, fr. *seigneur féodal.* Kil. *Dominus feudi.*

LEENHOF, zn. Zooals thans, fr. *cour féodale.* Kil. *Curia rei clientaris.*

LEENHOIR, zn. *Leenoor*, *—oir*, *erfgenaam van een leen*, fr. *hoir féodal. C. v. Audenarde* XXII 28; *C. v. Belle* VII 2, en *passim.*

LEENHOUDER, zn ; vr. LEENHOUDIGE. Zooals thans, fr. *feudataire*, *vassal*, *—e.* Kil. Leenhouder j. leenman. Ook LEENDRAGER. || Negheen wedeware noch wedewe en zullen hebben bilevinghe op eenighe leenen tenzij jeghens huer selfs kinderen, oft daer de leenhoudere oft leenhoudeghe gheen kinderen en heeft. *C. Kast. Iperen*, a. 236[5]).

LEENINGEN en Latingen. In den landbouw. *Het geld*, *dat aan den aankomenden pachter door den eigenaar geleend*, *en de paarden*, *het vee*, *de hoenders*, *het akkergereedschap*, enz. *die hem op schatting of „prisij" overgelaten worden*, fr. (*en agriculture*) *l'argent qui est prêté par le propriétaire au fermier entrant*, *et les chevaux*, *le bétail*, *la volaille*, *les instruments aratoires*, *etc. qui lui sont cédés sur prisée.* (Het w. latingen werd niet altijd goed verstaan, omdat men er het *voorwaardelijk overlaten*, *de leening in vee en tuig* (*la cession conditionnelle*, *le prêt en bétail et en instruments*) niet in zag; vergelijk hiermede het gezegde op de ijseren beesten, I 142; en de juiste aanmerkingen over den geest der middeleeuwen door de Potter en Broeckaert geuit ter gelegenheid der stoven, *Gent* III 350 en volgg. || Voert heeft de pachtere van Janne vors. [*nl.* van den eigenaar] ontfaen in prise: eerst twee paerde, gheprijst twee lib. vier s. grot., vier coyen, achtendertich s. grot., vier calveren, twee scell. grot. Item, in waghene, ploughen eñ harnassche, dertien scell. grot., eñ XVIII hoendre ongheprijst. Item, in gheleenden ghelde twee lib. sestien scell. zes d^rs gr.; comt de somme zeven lib. viertien s. grot.; welke prise de vors. pachtere betalen sal, ten afscheedene van sinen pachte, ter weerden dat hijt ontfaen heeft. DE PR. en BR. IX. *Nazareth* 8 (6 febr. 1410). De cattheylen by den huerere oft pachtere ghebroght int ghehuerdt oft ghepacht huus of goed, oft daerop eñ inne bevonden den pachtere toebehoorende, zijn eñ staen verbonden voor de schuld van den pacht oft huere: metgaders voor leenijnghe eñ latijnghe, daerinne de meester oft verpachtere preferentie heeft. *C. v. Kortrijk*, VII, 8. De leenijnghe eñ laethinge van besaedthede van lande, prijs van houte eñ van ander ghelijcke zaecken zijn gherekendt voor cattheyl. *Ib.* XVIII, 4. Sesse eñ vijftich bundre, .. met alsulken huusinghen, boemen, catheylen, leeninghen, latinghen, besaedden eñ prijsien alster up sijn, toebehooren eñ aencleven *It.* 20. Alsulken prys, leeninghe, latinghe eñ besaedde, als den pachtere... gheleent is. *C. v. Gent*, I 566 (1399). *It. C. v. Assenede* XIII 13, XVIII 4; *C. v. Auden.* XVI 8, XXII 2, en *Regl.* 12 aug. 1767 a. 27; *C. v. Belle* V 3, XVIII 4; *C. v. Denderm.* XV 3; *C. v. Gent* XX 3. 23, XXV 4. 5., I blz. 566. 636; *C. Kast. Iperen* c. 230 a. 8; *C. v. Veurne* XXXIII 6; *C. v. Waas* II 28; Wielant *Leenrecht* 103.

LEENJAGER. Zie LEENVINDER.

LEENCAMER, zn. Zie LEENHOF.

LEENMAN, zn. Zooals thans, fr. *feudataire*, *vassal.* Kil. *Vassallus.*

LEENMAET, LEENMATE, zn. Te Aalst *dagwand*, fr. *à Alost*, *journal.* || Reductie van het dagwand gezeyd leenmaete, van 80 stokken (fr. *perches*), in-hectaren: 1 = 0246 hect. CIT. AUBERT, *Tables de conversion*, blz. 79.

LEENSAEL, LEENSADEL, zn. m. *Leenzaal*, *leenhof*, *leenkamer*, fr. *salle —*, *cour féodale.* || Schepen des hoochgericht Vliermael eñ des graefscap van Loen, medelitmaeten van die litmaeten van den leensael ons genadichste heeren van Curingen,.. Naer dat S. D. H. onsen genadichsten heer, heer Ernestus, biscop eñ prince van Luyck, als grave tot Loen, Hornen, etc., lofferlycke memorie, was sittende in volle ridderschappe op genachten deffinitive in de voors. leensaedelle, gehalden den 13 marty 1607,.. *C. gr. Loon* I 260; *ib.* 239 leensael, en 309: geëxtraheert uyt den leenregister des leensadels van Brusthem.

LEENSCH, bn. *Het leenwezen betreffend*, fr. *féodal.* De leensche rechten. *Het leenrecht*, fr. *le droit féodal.* || Dit zijn die leensche rechten van Santhoven. BOXHOREN fol. 8 v°. Wat leensche costuijmen, usantien eñ stijl judiciael wij van outs gehouden hebben. *C. leenhof Land v. Mechelen*, *Inl.* Onse leensche costuijmen, usantien eñ stijl judicieel. *C. leenhof v. Valkenburg*, *Stijl* 1612, *Inl.* Eenige.., eñ in eygendomme, eñ andere in leenschen rechte, MARTINEZ 219.

LEENSCHAP, zn. o. *Leen*, *leengoed*, fr. *fief*, *bien féodal.* || Behoordt ter zelfder heerlijkheden .., dachwaerheden te doene omme de zaken te berechten die vallen opt voors. leenschap. DE PR. en BR. X. *Loo-ten-Hulle* 8.

LEENSCHEPEN, zn. *Schepen of rechter van een leenhof*, fr. *échevin ou juge d'une cour féodale.* || Van leengoederen gelegen onder het leenhof van Diest mach men disponeren bij testament voor stadthauder, twee leenschepenen eñ den greffier van 't selve leenhof. *C. v. Diest* VZ. XVII 5. Binnen Diest wordt nogh gehouden het leenhoff van Diest eñ van Sichen, bestaende in den stadthouder eñ seven leenschepenen, dewelke altemael behooren te wesen leenmannen van Diest eñ leenmannen van Sichen. *Ib.* II Bijv. Christ. a. 1.

LEENSCHRIJVER, zn. *Griffier van een leenhof*, fr. *greffier d'une cour féodale.* Kil. *Scripturarius. C. leenhof v. 's Hertogenrode* a. 5.

LEENVINDER, ook LEENJAGER, zn. *Ambtenaar gelast met het opzoeken der verdonkerde en verzwegen leenen*, *en tevens met de dagvaardingen enz. van het leenhof*, *deurwaarder*, fr. *officier chargé de rechercher les fiefs obscurcis et celés*, *et de faire les exploits de la cour féodale*, *chercheur ou chasseur des fiefs*, *huissier.* L. Galesloot, *Inv. cour. féodale.* XLVIII. Kil. Leenvinder. *Apparitor feudarius.* || Eñ roept dan den Stadthouder den officier genaempt leenvinder, denwelcken competeert den leenmannen te vergaderen, publicatien, dagementen eñ andere acten die gedaen worden bij eenen deurweerder in den raede van Brabant... *C. leenhof borchgraefschap v. Antw.* 1567 a. 2. *It. Leenh. v. Diest*, *Declar.* 1613, *Stijl.* a. 2; *Rekenk. v. Brab.* reg. 135 fol. 63; *Leenhof v. Brab.* 1570 a. 49.

LEENVOLGER, zn. *Opvolger in een leen*, fr. *successeur dans un fief.* || Doen aldaer.., het ierste beseth, openbaerlijck voortsroepende eñ dagende de erffgenamen oft leenvolgers [van denghenen] die uuyten voors. leenen gestorven is, eñ alle actie oft recht vermetende totte selve leenen. *C. leenhof Land v. Mechelen* 1611, I 5.

LEENWEER, zn. *Leenroerigheid, afhankelijkheid van een leen ten opzichte van een ander leen of van eenen opperleenheer*, fr. *mouvance, dépendance d'un fief à l'égard d'un autre.* || Ten pointe van den leenen die min vrouwe upbrinct die soe brochte an min here, etc., hierof wysen scepenen: die leene, daer min vrouwe in den grond eñ in de leenwere of staet, alse verre alse de heere eñ manne der inne kennen daeronder dat sy geleghen syn,.. *C. v. Gent* I 532 (22 juni 1353 a. 3). Een leen, XI ghemeten groet,.. ligghende in de prochie van Wondelghem groet,.. houdende van Janne Van der Wostine, waeraf Joeskin voors. in de leenweere steect. DE PR. en BR. II. *Wondelghem* 27 (1383). Also dat die stad Grave eñ tland dairtoe gehorende in rechter leenweere, sal bliven van Brabant roerende. *Rekenk. v. Brab.* reg. 131 fol. 15 v°. (9 juni 1399).

LEEPEN, bn. Leepen muer. *Scheidsmuur, binnenmuur*, fr. *mur de séparation, de refend.* || Leepen mueren; voor de handt: Alle leepen mueren [de tekst heeft „leepen, mueren] die moeten geschalmt zyn van careel, sal men den werckman daervoor toeleggen alsoo vele enckele voeten als den muer hoogh sal zyn. — Insgelijcx sal men meten voor leveringe als boven, tenwaere dat de voorgenoempde leepen van witten steen gemaeckt waeren. *Regl. Edificie-meters* 16 jan. 1705, I 20. 21.

LEER, zn. vr. In rechtszaken. *Uitspraak, vonnis*, fr. (*jurispr.*) *prononcé, sentence, enseignement, renseing.* || [Indien de zaak twijfelachtig of duister bevonden werd] sal alsdan sulck geschil wel eñ trouwelyck by eenen van de voornoemde schepenen, eñ eenen van de voornoemde borgemeesters,.. gesloten eñ besegelt, aen eñ toegedragen worden onse schepenen onser hoogen gerichte van Luyck,.. oft,.. den schepenen onser hoogen gerichte des graefschap Loon in Vliermael, derwelcker leere respectivelyck in dien naergevolght sal worden. *O. Liége* 27 juni 1577 a. 4^2, *Hasselt.*

LEEREN, bw. In rechtszaken. *Van wege een beroepshof een, door eene lagere, of eene „onvroede" bank gevraagd vonnis geven*, fr. (*jurispr.*) *enseigner par recharge.* || Alle subalterne bancken onder schepenen van Thienen sorterende, naerdijen zij denzelven schepenen hebben eenich proces oft altricatie overgebracht, om geleert te zijn, sijn schuldich de leeringe van den voors. schepenen, in vuegen eñ manieren zoe hem die overgezonden wordt, uuyt te lesene eñ pronuncieren, zonder deselve te veranderen. *C. v. Thienen* I 16. Het is geleert dat men interrogatorien op allen vermeeten hooren sal. *C. gr. Loon* I 80; *it.* 83; *C. v. Lier, Stijl*, XII 1. Wes de scepenen van Uccle daeraf leeren, dat selen zy [*nl.* de leering vragende schepenen] uuytspreken voer recht, eñ dat sal gehouden moeten syn. A. WAUTERS, *Environs*, III, 615, *Reformatie v. Uccle* 1431. *It. C. v. Antw. comp.* V XV 19. — **Leeren dingen.** *Pleiten voor iem.*, fr. *plaider* (*pour qn.*)? || Die anderen leert dinghen sonder orlof tsrichters, saels ghelden V s. *Kb. v. Diest* A r. 53.

LEERING, zn. vr. Zie LEER. || Van leeringhe. Aengaende de processen, die bij de schepenen oft rechteren van de subalterne bancken oft nedergherechten der jurisdictie van de hooftbancke van den bijvanghe van Liere sullen overghebrocht worden in cas van leeringhe oft om gheïnstrueert oft gheleert te worden, wes sy in die souden hebben te wijsen, sullen partijen litiganten schuldigh eñ ghehouden sijn uyt den overghebrochten processe recht te versoecken, tenwaere daerinne behoefde bij de rechteren, leeringhe begheerende eñ versoeckende, ghesuppleert, oft daeruijt gherejicieert oft in ghecorrigeert te werden,.. *C. v. Lier, Stijl* XII 1. Leeringhe oft hooftadvis. *C. stad Mechelen, Bijlage* I blz. 186. Leeringhe oft appellatie. *Ib.* 185. *Item, C. v. Santhoven* 1570 III 4; *C. v. Thienen*, I 16; *C. v. Brussel* 1570 a. 27 en 1606 a. 47; *C. gr. Loon* 1548 I 110 a. 34; *C. v. Uccle* 1606 a. 1; *C. v. Antw. comp.* V XV 21. Zie ook HOOFTADVIES, HOOFTLASTING, HOOFTLEERING, en BELEIT 10, en J. Lameere, *Le recours au chef de sens* (*Brux. Alliance typogr.* 1881).

LEERSGELT, zn. *Benaming van een der verscheidene buitengewone ongelden door een eigenaar of tochtenaar op den huurder of pachter geheven boven den huurprijs*, fr. *nom d'un des divers profits extraordinaires levés par un propriétaire ou usufruitier sur le locataire ou fermier au-dessus du loyer ou fermage.* || Want verscheyden eyghenaren eñ tochtenaren hen goeden verhueren eñ verpachten op diversche voordeelen die sy, teenenmale oft tot meerder stonden, trecken, als van: leersghelde, spelleghelde, wijnghelde, sadelghelde, verlorenghelde, met meer andere vervallen, voordeelen oft proffijten, soo sal men die schatten eñ smaeldeelen in soovele jaren als die hueringhe oft pachtinghe duert, eñ van sulcken deele den thiensten eñ twintichsten penninck respective betalen. *Pl. v. Brab.* 18 jan. 1554 a. 17; II 18.

LEERSTAL, zn. m. *Leerlingschap, leertijd, leerjaren*, fr. *apprentissage.* || Zo wat leerlinghe van den voors. ambochte die zine meester ontghinghe eer hi zijn leerstal vulstaen hadde, eñ daernaer wederquame, gehouden wort zyn leerstal te vuldoene. *Kb. Lakeng. Brugge, Wevers*, blz. 4; *it. Scherers* 75; *Vullers* 31. 32; *Vaerwers* 85.

LEERTOUWER, zn. Zooals thans, en *leerlooier, looier*, fr. *tanneur.* Kil. Leder—, leertouwer, j. ledergaerwer, gaerwer. *Coriarius, alutarius.* K. *auct. Couroyeur de cuirs.* || De swarte leertouwers zyn die met kout water wercken, op welcke maniere zy het droogh leder maken. — De witte leertouwers zyn die zeemleder maken. DAMHOUDER, *Grootdad.* 530.

LEESKEERS, (L—sse), zn. *Leeskaars* (?). || Ghecocht eñ ghehaelt te Clais Weytings iiij grote toortsen, iiij handkeerssen eñ leeskeerssen, die verorbuert waren als men Onser-Vrouwenfierter omme drouch. CANNAERT, *Bijdragen* 400, *Stadsrek. Gent* 1466/67.

LEESLIJCK (Leselick), bn. *Leesbaar*, fr. *lisible.* || Dat alle procureurs.., dienende eenighe schrifturen.., sijn ghehouden deselve... over te gheven.., in goede leselicke letteren. *C. v. Oostende* II 19.

LEEST, zn. m. *Voorbeeld*, fr. *modèle.* Kil. *Forma, formula, typus.* K. *auct. Forme, modèle.* || Hierop suldy den leest eñ forme van verantwoirden eñ defensien gearticuleert vijnden hiernae in't XXIIIJ^e capit. van den tweeden deele. V. D. TAV. 294. Na denzelven leest mach een verweerder in allen anderen gelycken saken zyn antwoirde formeren. *Ib.* 354. Soe sullen hierna volgen eñ gescreven staen diverse formen eñ leesten van vonnissen,

alsoe wel van interlocutorien als diffinitiven. 381.

LEESTEN, ow. *Stilhouden, stilstaan*, fr. *s'arrêter*. Kil. *Praestare*,.. & *Durare, permanere*. ger. *leisten*. || Als myn voors. heere quam ant yseren cruce buten de Pontstraetpoorten, daer stond de capellaen, hebbende in de hand theylich cruce, eñ aldaer leeste myn voors. heere, eñ viel op zine knyen up twee kussenen eñ custe tcruce. DE PR. en BR. *Aalst* I 24, *Blijde inkomst v. Karel den Stoute* 10 aug. 1468.

LEET (Leed), zn. *Een zekere vervoerdienst in het leenwezen*, fr. *certain service de transport dans la féodalité*. || *In Zomerghem et in Landeghem et in Altre, sunt redditus et servitia que dicuntur* leed. VAN LOKEREN, *St-Pierre* nr. 896 (1281). *Bonaria que debent* leed, *et debent adducere caseum et butirum de Brugis usque ad Gandavum, quodlibet* leed IV wagen (elke „wage" van 180 pond). *In Barle debentur servitia que dicuntur* leed, *et debent ducere caseum cellerarie et butirum. Et nota quod quodlibet* leed *valet* III *pisas casei et unum cupin butiri; et tunc debet subcellerius dare vehentibus, de quolibet* leed *unum panem et* IV *ova, et unum mosum casei, et unum caseum parvum de caseis adductis. Charterb. v. St-Pieters* nr. 10 blz. 15.

LEET, LEEDE (Leet), zn. m. en v. *Waterleiding*, fr. *conduit d'eau*. Kil. Lede. *vetus*. j. leyde... & *Aquaeductus*. Maigne d'Arnis Leda. *Aquaeductus seu canalis quo aqua derivatur; aqueduc, conduit, canal de dérivation* (A. 1136). || Dat, overmidts dat wy hebben liggende te Moerbeke zekere quantiteit van torven, eñ wy die niet moghen bringhen ter venten het en zij door eene leede, die strect van onser moerleeden tote in de ghemeene mourlede te Ghendewaert gaende,.. DE PR. en BR. XI. *Moerbeke* 6 (14de E.); *it.* 9. 14. Van het bisdom gegaen synde over den leedt. REMBRY, III 28.

LEET, bn. 1) Zooals thans *hatelijk*, fr. *odieux*. || Hy [*nl.* Willem van Normandië] vercocht de officien, eñ daeromme was hy al den volke leet eñ ghehaet. JAN V. DIXMUDE 63. **Leet hebben.** *Haten, verfoeien*, fr. *haïr, détester*. Hd. widrig gesinnt sein gegen. || Zo [*nl.* zij, Rikilde] en wilde gheene Vlaminghen tharen rade hebben, maer Walen, die den Vlaminghen haetten eñ zonderlinghe leet hadden. *Id.* 16; *it.* 156. 202. Die van Brugghe ziende dat overlast van den jonghen prince [*nl.* Lodewijk v. Creci], die altoos liever was huut Vlaenderen dan in Vlaenderen, eñ hy al Waelsche raedtsheeren hadde, die Vlaenderen leet hadden eñ aketten zochten om Vlaenderen scalc eñ servyl te makene. 202.

2) **Iem. leet sijn.** *Tegen iems wil en dank zijn*, fr. *être contre le gré de qn.* || Verkrege een man met sijn wijve eenich erfgoedt, eñ hy storve sonder kinderen, eñ die vrouwe herhouwde, die naerman soude die verkregen erfven moghen verkoopen, al waer 't sijn wijve leet. *C. v. St-Geertruiden-Nijvel* II 9.

LEETSCHAP, zn. v. *Leedwezen, berouw*, fr. *repentir*. Kil. Leedschap / leedwesen. *Poenitentia, metania*. || De leetschap, reconciliatie eñ bekeerynghe van den ghevanghen. DE COUSSEMAKERE, *Troubles relig.* III 155 (1567). Hy es biddende den mondsoendere, vrienden eñ maghen, door die bitter doot eñ verdiensten van dlyden Jesu-Christi, in teecken van ghewilleghe leetschap,.. dat hem tselve faict soude moghen vergheven worden. *C. v. Auden.* 2de d. 401 (1593). (Op blz. 403 leest men: leetwesen eñ berau).

LEEUKEN, zn. o: *Een stuk land*, fr. *une pièce de terre* (?). || Van den besten hoofde in d*Oudeborch*, niet ontfaen. — Van dat Wouterkin de backere vercochte een leeukin Janne den amman, licghende in de prochie van Loo, weerdich sijnde XXIIIJ s. par. tsjaers, ghalt de penninc XXIIIJ, ontfaen van coepe XXX s. *Rekenk. baljuwschap Gent*, rol 1724 (1372).

LEEUKEN, zn. *Mede, mee, of soortgelijke drank*, fr. *hydromel, ou boisson semblable*. || Dat elc man maken mach mede van xij miten, van xvj miten eñ van 1 grote den stoep, eñ niet hoegher; maer dat in eene taverne nemeer dan één van desen eñ zij; behaudelijc dien dat, in deselve taverne van mede, men hebben mach altoes eenrande mede, eñ daertoe leeuken van 1 grote, ofte van xxxij miten den stoep; bij also dat emmer in eene taverne niet wesen ne moghen te coepe tweerande leeuken van ij coepen. DE VLAMINCK, *Acc.* 11 (1423). Dat d'assise van den mede of leeukenen, die te jaersdaghe tsmarghens de nieuwe assisers vinden sullen gheheel gheblandt eñ niet begonst en es te vercoepene, de voerseide nieuwe assisers toebehooren sal, als van den seeme datter toe verbesicht es. *Ib.* 12.

LEEUW (Leeu), zn. m. *Muntteeken van Loven, of liever van het Lovensche Huis*, fr. *déférent de Louvain, ou plutôt de la Maison de Louvain*. VAN DER CHIJS, *Hertogdom*, 28. 29

LEEUW, zn. m. Gehelmde leeuw. *Eene zilveren munt, ook bot- of boddrager genaamd*, fr. *monnaie d'argent aussi appelée* botdrager. Van der Chijs, *Hertogdom* 125. Zie ook Heylen *Antwoord*, en BOTDRAGER. Als zilveren munt vind ik in de *Evaluatie* van 6 nov. 1419: den Vlemschen Leeuw XIIIJ cleyn groten.

LEEUW, zn. m. *a*) *Gouden munt, geslagen onder Antonis van Brabant*, fr. *monnaie d'or frappée sous Antoine de Brabant* (1406—1415). Van der Chijs, *Hertogdom* 122. — *b*) *Onder Philips den Goede*, fr. *sous Philippe-le-Bon* (1419—1467). *Ib.* 147. || Valuatie van der munten van den jaere XIIIIc LIIJ, tijt van hertoige Philippus v. Bourgoignen *après la pays de Gavere* (1453). Den leeuw. Is te wetene dat alsdoen gemunt wordt den gulden leeu, houdende LVIJ$^{1}/_{2}$m, en in alloye XXIII karaten, gevalueert op XXX sts. *Muntwaarde in Brab.* — Hij gold: in 1474 XXXVJ st.; in 1478 XL st.; in 1481 XLIIJ st., in 1485 XLIX st., en in 1489 XXX st. — [Dat men zal] voirts ordineren een die de bede heft, eñ zal hebben, van hondert karolusg., eenen leeu. VAN SPILBEECK, *Kb. v. Tongerloo* 1554, blz. 13 aant. 1. — Een habyt,.. elc van vyf ellen, teenen leeuwen delle. *C. v. Gent* II 229 (1545).

LEEWECH. Zie WECH.

LEFTER, LUFTER, bn. *Link, linker*, fr. *gauche*; eng. *left*. Kil. Lucht. j. luft. *Sinister*. Lufte hand / luchte hand. *Sinistra*. || Ju lefter hant was doirgeslegen. Ju lefter arm seer stijf geworden. *Mystiek hs.* 14de E. *Meditat. op het lijden Christi*, blz. 4 en 4 v°. Spreect totten lefteren voet oetmoedelic. *Ib.* 34 v°. Spreect totten rechter voet. 35. Spreect totter lefter hant. 36. Totter rechter hant. 37. Tot die wonde der lufter hant. 40 v°. Zie ook LUCHT.

LEGBONNINCK, zn. m. —*bundel*, fr. *botte*... (?). || Hoey, den legbonninck, 7 grooten. *Pl. v. Vl.* 2 jan. 1741. *Gentsche Sastol;* IX 675.

LEGER (Legere), zn. m. 1) Van landen of huizen. *Ligging*, fr. *situation*. || De verclaringhe te doene.., aengaende der grootte eñ leghere van elc goedinghen. *Vad. Mus*, IV 112 (1438). Ute dien... daerby dat de situacien eñ leghers van den huu-

synghen, eñ ooc de renten daer ute gaende zeere verdonckert zyn. *C. stad Brugge* II 361 (1538). De leghers van elcken sticke [*nl.* lands] by zyden eñ abouten te stellen. *C. v. Broekburg* XIII 27. *It. K. v. tProossche* 1511 a. 104.

2) *Beschrijving van vaste goederen*, fr. *description de biens-fonds*. || Midts daerof nemende, over huerlieder salaris van scrivene, van elcker besettinghe bedraghende..; tenware dat den leghere van den parcheelen daerinne begrepen zeere groot eñ lanc ware,.. *C. stad Brugge* II 135 (1497). Bij dat de ghezworen clercken van deser stede, als zy eeneghe ghiften of bezettynghen passeren, nemen huerlieder leghere uten oudden brieven, zonder veue ofte inspectie van der plaetse te nemene,.. *Ib.* 302 (1526).

3) *Plaats waar de visch zich ophoudt, winterleger*, fr. *endroit où le poisson séjourne; battue* (?). Kil. Legher, j. ligher der dieren. || Roovende eñ destruerende daermede [*nl.* met sleepnetten] die bedden eñ leghers van den cleenen visschen, eñ latende tselve saet eñ gru ten platten lande opt sandt. *Pl. v. Vl.* 19 mrt. 1539; I 351. Dat ghy binnen veertich daghen ten lancxsten overbringt, onder uwen zeghele, by vorme van rapporte, de nieuwe leghere van desen uwen leene. *C. Burcht v. Brugge* III 158.

LEGERBIJNAEM, LEGERNAEM, zn. *Krijgsnaam, toenaam, schimpnaam*, fr. *nom de guerre, surnom, sobriquet*. || Twee sackedraegers, te weten Joannes Knuffel, met legerbynaeme Coelbaert, eñ Michel Camerlinck, met legernaeme Schaeper. REMBRY III 12 (1770).

LEGERBOECK, zn. Ook „ligger" genaamd, en „clapper". Zie CLAPBOECK, en LIGGER. || Deselve rentmeesters sullen ghehouden wesen te formeren pertinente legerboecken, met aenteeckeninge van alle huysen, landen, los- eñ erfpachten, geltrenthen, capuynen, chynsen, mercken eñ alle revenues, met byvoeginge van de reygenooten der panden, eñ van de respective debiteuren. *C. v. Maastricht, Recessen* 1665, c. 36 a. 3. Hoffrechten.., getrocken uut die legerboecken ofte leenregisters van denselven leenheere. *C. gr. Loon* I 587 (1701).

LEGGE. Van vogelen. Vergelijk met leger 3). In het plakkaat van 31 aug. 1613 staat wel degelijk legghen; *La maison de chasse* blz. 43 drukt, verkeerdelijk, meenen wij, legghers). *Broeisel*, fr. *couvée* (?) || Alsoo wij verstaen dat in onse Landen, principalijck in ons hertochdom van Brabant, in de Kempen eñ omligghende quartieren, syn zommighe dorpen daer passagien zijn van voghelen, die men noempt *legghen*,.. wy ordonneren alle officieren van de Vryheden eñ dorpen, daer zulcken passagien souden moghen wesen, dat yeghelic van hun die sal aenbrynghen eñ verclaeren aen onsen commis oft zynen stadtholder in syn provintie. *Pl. v. Vl.* 31 aug. 1613 a. 71; II 403.

LEGGEN, bedr. en onz. wkw. I. — BEDRIJVEND. 1) Leggen een kerckgebot. *Het doen of laten doen*, fr. *faire une proclamation d'église*. || Scepenen, daerup gemaendt, wysden dat de heere noch een kercgebot legghen zoude ten naesten zondaghe, eñ dat hy ghebieden zoude ten keure te commene deghone diere niet gheweest hadden. *C. v. Aalst* 500 (1436). Zie ook UITLEGGEN.

2) Leggen in dootslach. *Aanklagen van eenen doodslag*, fr. *accuser d'un homicide*. || Zo wie tAelst in eeneghen dootslach gheleyt wart, bi clachten van partien, eñ yemend daeromme ghevanghen of anghesproken wart te wette, eñ hij souffissante onscult doen can, of zinen *alibi* ghetooghen, dat hij te betere plaetse was, de claghere zoude moeten dien parsoon, also int fait gheleyt, ontslaen van allen wetteliken costen eñ vangheneseosten. *C. v. Aalst* 502 (1436). *It. C. v. 's Bosch, priv.* 1355 a. 38. Zie ook DOOTSLACH 2).

3) Leggen gelt in orber van. *Het besteden, gebruiken ten voordeele, ten behoeve van*, fr. *appliquer (de l'argent au profit de*. || Souden sy dat ghelt moghen legghen in haere stad orber van Dyest, dat oppenbaer ware, waert ane straten, steenweghe, brugghen, graven, hameyden, husinghe te maken, eñ andere toenleke orbere binnen Dyeste. *Oork. heer v. Diest*, 20 febr. 1328.

4) Leggen in sekerheit onder den amman. *In gevangenschap liggen onder bewaarnis van den amman*, fr. *être détenu sous la garde de l'amman*. || Blyft hy van der weddinghen in sekerheden onder den amman, so ne leghet hy maer over de bekende sculd onder den amman. *C. v. Gent, Gr. ch. v.* 1297 a. 92.

5) Leggen uit. *Wegleggen, terughouden tot op een anderen tijd*, fr. *réserver*. || Alse eeneghe faiten, mesuzien of andere mesgrypen ghevallen of gheperpetreert zijn, eñ den jaerkeure ghedaen es, eñ die niet daerinne bevonden zijn, dat die faiten eñ pugnitien van dien mesgrijpe quite zijn eñ eeuwelic sculdich zijn quite te blivene; of het en ware emmere dat si bi den bailliu, ter kennessen van scepenen uuten jaerkeure bi expresse gheleyt eñ ghereserveert waren. *C. v. Aalst* 380 (15de E.)

6) Leggen te wette (iem. of eene zaak). *Hem betrekken in rechten; eene zaak instellen*, fr. *attraire qn. en justice, lui intenter une action; introduire une cause*. || Als de Souvrain heere een man, eñ zyn hoff, calengiert van mesusancen, so sayseirt hi zyn hof eñ heerlichede. So mach de man commen int souvraine hof eñ begheeren zijn goed ontsaysieren, eñ lecghen hem eñ zine mannen te wetten, dats te wetene, hi moet heesch maken eñ begheerne gedaecht te hebbene. *Jus feud. fland. vet.*, c. 24. Als de bailliu zulcke faite, of andre faiten.., die over moordadighe faiten gherekent zijn, berechten wille, de bailliu, omme partien diet verlies hebben in rechte te houdene, es sculdich alvoren met tween scepenen ten minste, te trecken aen partien, hemlieden vraghende of zij claghen willen, eñ hemlieden presenterende recht en wet te doene. Willen zij claghen, zo bescheedt hemlieden de bailliu dach omme tfait te wette te legghene. *C. v. Aalst* 492 (1436).

7) Leggen ter kennisse. *Kond doen, kennis geven, verklaren*, fr. *informer, faire savoir, déclarer*. || Ick legge ter kennisse van borgemeester eñ schepenen, dat de vierschaere gebannen is. Die recht van doene heeft, dat hij spreke. *C. v. Antw. comp.* V 1 16.

8) Leggen eene wonde. Die iem. *aantijgen, te last leggen*, fr. *imputer une blessure à qn.* || Deghene die ghewont es mach sine wonde dan lecghen, es hys vroet. Eñ wille hy, hy mach nemen sine verste, eñ legghen se binnen IX daghen, mach hy spreken; mach hy oec niet spreken, so mach legghen die wonde een syn maech van sinen halven. *C. van Gent, Gr. ch. v.* 1297 a. 30. — Leggen eene wonde op iem. || Van Gillis van Lembeke, van j wonde, die up hem leide Michiel van Scaloen, met j baseleere. *Reken. baljuwschap Gent*, rol 1720 a°. 1364 en *passim*.

II. — ONZIJDIG. *Rekenen, tellen met leg- of rekenpenningen*, fr. *calculer, compter avec des jetons*. Kil.

Legghen eñ rekenen met penninghen. *Calculum ponere*, *calculis numerare*, *calculis rationem facere*. || En sal niemant gheoorlofft syn ... schole te houden, dat is: de joncheyt te leeren lesen, schrijven, legghen eñ boeckhouden. *K. Libr. Brugge* 1628 a. 2. Zie LECHPENNINGEN.

LEGGER, zn, m. *Ontvanger*, *rentmeester*, *rekenaar*, fr. *receveur*, *compteur*. Zie het voorgaande LEGGEN. || Op sente Geertruiden avont, nae middach, eñ op hueren dach voer middach eñ nae middach, als Jeronimus de Rouch eñ Peter Cornelisse, rentmeesters, deden huer rekeninghe van der stadt tot drye reysen toe, present drosset, schoutet, borgermeesters, scepenen, de oude Weth, metten zeven raedtslieden, betaelt elcken vj gr., den drosset, scoutet, borgermeesters, den lezere en leggere elcken xij gr. *Archief Bergen-op-Zoom*, *stadsreken.* 1528/29.

LEGGER. Zie LIGGER.

LEI (Ley) zn. m. *Leek*, *wereldlijk persoon*, in tegenstelling van *geestelijk*, fr. *lai*, *laïc*, *laïque*. Kil. Leeck. || Oft dat deen van hen clerck waire eñ dandere weerlijc eñ ley: want de clerc waire sculdich den ley te vervolgen voir dat weerlijc gerichte. V. D. TAV. 310 v°. Wie eyn clerc, den [*cui*] leyen mesdaen hebben, leyen te burghe zetten sal, de [*qui*] beteringe hebben wilt na desen statuten. *C. v. Maastricht*, *Stat. v.* 1380 a. 70.

LEI-ASSIJSE (Ley—), zn. v. *Benaming van eene verbruikingsbelasting te Kortrijk*, fr. *désignation d'un droit d'accise à Courtrai*. || De leye-assyse, wesende twee schelen van den ponden grooten van diversche specien, commende soo te water als te lande, te weten: van branthout, gesaeght hout ofte timmerhout, alle soorten van steen, gebacken ofte ongebacken, eñ dat de verpeingers van de poorters eñ busschen, het recht van dien ten incommen betaelt hebbende, geen voorder recht en sullen schuldigh zyn. *Pl. v. Vl.* 28 mei 1704; V 455.

LEIBEECK (Leybeke), zn. v. *Ontlastings-*, *afleidingsbeek*, fr. *ruisseau de décharge*, *de dérivation*. || Opten lesten dach der voirs. maent, sijn wij, commissarissen eñ molenslagers, gecommen tot Zelcke aen de Spuye, die bevonden es geweest wijt te zijne zesthien voeten, die hueren lossen afloop hebbende, als voere, in hueren watere eñ boven hueren gront behiel de diepte van $7^1/_2$ voeten; onder welcke sluijse, nae Diest comende, stont een leybeke, duer dewelcke dopwatere, dat van den Demeren oft van der riviere van der Ghete opte broecken oft beempden van Halen en Zelcke quam, zijn lossen eñ afloop hadde, wijt wesende die selve leijbeke, drije voeten eñ acht duijmen. *Rekenk. v. Brab.* reg. 140 fol. 248 v° 17 mei 1539. Placcaert van syne Majesteyt over het ruymen van de Zenne, spayen [*nl.* spuien], leybeken, eñ het beleyden derselver. MARTINEZ 109 (1596). *It.* A. Wauters. *Environs* II 432.

LEIDE, zn. v. *Waterleiding*, fr. *conduit d'eau*. Kil. Leyde / leye / waterleyde, *Aquaeductus*. || Dat het water van deselve beke [*nl.* de Beleybeke] bebeginnende aen dese stadtsvesten by de Vlaemsche poorte, loopende naer de vaert,.. soo was steygende, dat 't selve meer sijnen cours nam naer die Leyde van deselve vesten, daer, ter contrarie, die selve beke het water moeste leyden uytte voorsz. Leyde door de voornoemde beke nederwaerts,.. MARTINEZ 115 (1689). De Leye van de vaert. *Ib.* 118.

LEIDEN, bw. Zooals thans, fr. *conduire*. Kil. Leyden. *Ducere*. 1) Leiden op het goet *Ium.*, *ten teeken van inbezitstelling*, *wettelijk op een goed leiden*, fr. *conduire qn. légalement*, *sur un bien en signe de mise en possession*. || Daer men eenen man tenen erfelijcken pande doet, die hij metter wet heeft verreict, als van erffelijcken gebreke, daer sal men [*var.* menne] leiden opt goet, met scepenen oft met laten, eñ leveren hem derve met ressce eñ met rijse; soo es hij vast eñ gestade. *tRecht v. Uccle a.* 97.

2) Getuigen leiden. Zie AFLEIDEN. || Dair elc van den partijen thoende possessie, soo sal hij gepreferereert wordden eñ voirgaen dijens getuijgen eñ getuijgenissen der waerheijt meest gelijcken; eñ oft die getuijgen eñ getuijgenissen aen beijde zijden scheenen even gelijc der waerheijt [te] gelijcken, soo sal hij obtineren die die eerbairste getuijgen heeft geleijt; eñ wairen die getuijgen aen beijden zijden even eerbair, soe soude hij obtineren die dmeeste getal geleijt hadde van dengeenen die getuijght hadden van der possessien. V. D. TAV. 99.

3) Geleit oft ongeleit. *Voorzien*, *of niet voorzien van vrijgeleide*, fr. *pourvu*, *ou non pourvu d'un sauf-conduit*. || Eñ tot alle genechten heeft de meijer, uuijt wijsdomme van den laten, voertgeroepen die erfgenamen N. N.., eñ alle die ghene die hen rechts vermaten aent voirs. goet, zijn sij binnen lants oft buijten lants, te watere oft te lande, sijn zij oeck geleijdt oft ongeleijdt. *Laten des kloosters v. Cortenberg*, 1 apr. 1497 (vervolg op HANTEEREN).

LEIDER (Leyder), tw. Thans verouderd. *Eilaas*, fr. *hélas*. Kil. Leyd. j. leed. *Dolor*. || Maer dit es leyder metten meneghen herde swaer eñ pijnlec te doene. *Allerkerstb.* 94. *Sermoon v. Tauler*. Eñ al dat ic ymmermeer doen mach, dat, leider! al te seer clein is, dat sel altoes tot dinen dienst willich eñ bereit syn. *Hondert merk.* 91.

LEIE (Leije, lije), zn. v. Zie DREVE.

LEIE (Leye), zn. *Wilde zeug of zog*, fr. *laie*. Zie CODDAERT.

LEIGRACHT, Leidegracht (Ley—), zn. v. *Ontlastings- afleidingsgracht*, fr. *fossé de décharge*, *de dérivation*. Kil. Leydgracht, *Aquaeductus*. || Dat die beemde alle ghemeine veeweyde sijn souden,.. Van Jans goede Vandercalstren, daer thuus op steet op die vlake aen doude Dile, van.. tote der leydegracht..; van... tot der molenbeken, eñ alsoe voirt op tot der molen van Vliderbeke; eñ alsoe voert... tote der leydegracht,.. *Brab. yeesten* I 765 (1323). Dat die stroemen eñ rivieren, waterloepen, beken, leygrachten eñ insgelijx die wegen, straten eñ grachten... niet geruympt, gewijdt, verdijept, hermaect oft anderssins gestelt en zijn alsoe zij behoeren. *Rekenk. v. Brab.*, reg. 136 fol. 152 (1503). Aengaende de rivieren, leijgrechten eñ dierghelijcke waterloopen,.. dat wij doen publiceren die selve rivieren en leijgrechten te trecken eñ te ruijmen, eñ ist van noode te graven eñ te veghen. *C. v. Sichem* 16. Doende oock uytleggen eñ diepen de leygrachten comende naer de Sinne. MARTINEZ 112. Stroomen, rivieren, waterloopen, beken eñ leygrachten 188.

LEIHEIT, LEIHEDE. Zie GURSEMHEIT.

LEIHONT, zn. *Speurhond*, fr. *limier*. D'Arsy, 1643, *Vénerie*: Limier. *Een leyhondt*.

LEICAES (Ley—), zn. *Eene soort van Vlaandersche kaas* (te voegen bij de onder CAES vermelde), fr. *sorte de fromage de Flandre*. || Es vorwaerde eñ besprec boven desen, dat de vors. pachter eñ sijn wijf... moeten gheven jaerlicx twalef leycasen,

sulke als men up tgoet maken sal DE PR. en BR. X. *St.-Martens-Leerne* 5 (1404).

LEIMDE (Leymde), zn. *Verlamming*, *verminking*, fr. *mutilation*, *estropiement*, *paralysie*. Zie LEIMEN. || Item, van leymden oft mincken, [welke] staen ter compositie van den heere. *C. v. Asten*, *Crim.* a. 22.

LEIMEN, LEMEN (Leymen), bw. *Verlammen*, *verminken*, *lam of gebrekkelijk slaan*, fr. *paralyser*, *estropier*. Schiller u. Lübben Lemen, *lähmen*, *die Kraft schwächen*, *verletzen*. mutilare. || Indien hy.., yemant, so wie hy were, quetzste, leymde off onredelike worde geve,.. *O. Liége* 27 juli 1469 a. 4, *Tongeren*. Soo wie eenen anderen lempt, sonder ooghe, handt, voet, oir ofte neuse te nemen, verbeurt... *C. v. 's Bosch*, III 13. Die yemandt aen syn lichaem ofte leden van dien wonde ghequetst, eñ men niet en kan gheweten sekerlijcken oft die ghequetste daermede is verlempt ofte ghemenckt, oft dat maer een simpele quetsure sonder leemptenisse worde ghehouden, dat alsdan... 14.

LEIN (Leyn), zn. *Leuning* (aan eene brug), fr. *garde-fou* (*d'un pont*). || Deghone die de brugghen moeten onderhouden,.. sijn gehouden die te regulen met doorgaende eecken regulen aen de canten van beede sijden, eñ oock van doorgaende behoorlicke leinen. *C. v. Veurne* XXXVIII 3. Die [*nl.* de bruggen] elcken ghehouden wordt te legghen daer die behooren eñ.. deselve behoorlick te onderhouden van goede souffisante plancken, platte houten eñ leynen. *Ib.* XLIII 2.

LEISSEN (Leyssen), zn. *Geestelijk lied*, *kerkgezang*, fr. *chant religieux*, *chant d'église*. Kil. Leyssen. *Cantio natalitia: sic dicta quod* eleison & Kyrie-eleison *sæpius in ea repetitur*. K. *auct. Un lay ou chant de Noël;* dus *kerstlied*, fr. *chant de Noël*. Schiller u. Lübben Leise, loise, lose, loische, *Kirchengesang*, *geistliches lied;* Grimm leis, leise, *geistliches lied*. || Dit es een zuverlick bouxken, int welcke staen veel schoonder leyssenen, in Latijn eñ Duutsche: eñ veel schoonder gheestelicke liedekens. *Pl. v. Vl.* 9 mei 1546, (Verboden boucken, Duutsche [*nl.* Nederlandsche] boucken), I 150.

LEISTEN (Leysten), ow. 1) *Voldoen*, *zijne belofte nakomen*, *volbrengen*, fr. *satisfaire*, *accomplir*, *exécuter sa promesse*. Kil. Leysten/leesten. *Præstare*, *satisfacere*, *perficere. & Durare*, *permanere*. Schiller u. Lübben Leisten, lêsten: *leisten*, *einer Verpflichtung*, *einem Versprechen nachkommen*, *erfüllen*, *vollziehen*. — *sich als Geisel stellen zum Einlager;* Grimm Leisten, *praestare*. || Dat men allen die gene die in onsen lande sijn geseten, buijten den seven vrijsteden, eñ geloften doende voor onse vrij scepenen van Leeuwe, te Leeuwe binnen seynden sal eñ leysten doen, als voor de schepenen wijsen in die stadt [?], daer die gelofte was gedaen. *K. v. Leeuw*, 7 mei 1307, *Brab. Yeesten* I 743.

2) *Verblijven*, *z. ophouden*, fr. *demeurer*, *séjourner*. *Van den „warantmeester van Brabant", die jaarlijks, vanwege den hertog, in alle buitengodshuizen of abdijen en kloosters verbleef*, *ter nasporing der „keuren en breucken"*, fr. *du gruyer de Brabant*, *qui séjournait annuellement*, *au nom du duc*, *dans toutes les maisons-Dieu ou abbayes et couvents du plat-pays à la recherche des peines et amendes échues*. || Soo sal die voors. warantmeestere, om onse hoocheyt eñ heerlicheijt te bewaerene eñ onderhouden, in alle cloosteren eñ goidshuijsen buijten den steden wezende, alwaer hij gewoonelijck is te logerene, alle jaer eens ontfangen werden, met drije peerden eñ vijff voetknechten, met eenen bode uuyt onser Cancelrijen van Brabant, als hij dien behoeft.., eñ dat om te visiterene oft daer eenighe keuren eñ breucken gevallen waeren; eñ selen aldaer moegen leijsten twee nachten ten lancxten.., tevreden sijnde mitten proeven voer heure peerden, gelijck men die in der herberghe gheeft. *Rekenk. v. Brab.* reg. 137 fol. 301 (1515).

LEISTING (Leystinge), zn. In leisting gaen. *Ter nakoming eener belofte*, *of voldoening eener schuld*, *in gijzeling gaan*, *d. i.*, *of wel*, *vanwege den schuldeischer*, *hij zelf*, *of zijn lasthebber*, *in eene herberg gaan verblijven*, *op kosten van den schuldenaar; of wel*, *vanwege den schuldenaar*, *ook persoonlijk of bij vervanging*, *en op eigen kosten*, *totdat aan die belofte of schuld voldaan zij;* fr. *aller en ôtage*, *pour satisfaire à une promesse ou à une dette*, *c. à d.*, *ou bien*, *de la part du créancier*, *aller lui-même*, *ou son mandataire*, *dans une auberge aux frais du débiteur; ou bien*, *de la part du débiteur*, *aussi personnellement ou par remplaçant et à ses propres frais*, *jusqu'à ce qu'il ait été satisfait à la promesse ou à la dette*. Nijhoff, *Gedenkw.* v°. Liggen I 44. 128. 173, *intrare ad jacendum*. Schiller u. Lübben lestinge, leistinge, *Geiselschaft*, *Einlager*, *obstagium*. Grimm Leistung 4), *haltung des einlagers*, *obstagium*. Zie Noordewier, *Nederd. regtsoudh.* blz. 270, en ons GIJSEL. || Eñ soe waer die bruecachteghe, binnen acht daghen nae dat zijs van des ammans weghen gemaent eñ versocht waren, die brueken niet en betaelden, soe sal die amman moeten, sonder vertrack, op hem teeren eñ leysten, gelijc men op de assijseneren pleegt te doene, als si in gebreken syn van der stad assijsen. sonder verdrach of verlaet. *Statut v. Brussel v.* 1383, *Belg, mus.*, X 102/103. Tot borgen voor de betaling... worden aangewezen 12 „eirbare lude" N N.., die zich verbinden.., op eerste manenisse „van deken en kapittel," in leystingen te gaen bynnen der vurg. stat van Herck, in eyne eirsame herberginge, eñ alda te bliven liggen leysten in rechter leystingen, op hunnen cost eñ schede, sonder danne te scheiden off van der leysting op te hauden, den heren vurg. en zullen teerst syn genslich genoech geschiet. FRANQUINET, *Kapittel*, 196 (1424). Voertmeer, was noch verredent eñ gheloeft: waert dat sake, dat Woutere van den Broeke voers. die voers. thien guldenen erfrinten voers. ten voerscr. scoudaghen, van jaere te jaere, niet en betaelde, soe mach Jan van Rummene oft een seker bode, te Lintere comen metten briefve voers., eñ in een herberghe met eenen perde rijden, eñ daer verteren eñ verleysten allen daghe vier oude groeten, tot aen der tijt dat Woutere van den Broeke voerscr. sal betaelt hebben die voers. thien guldenen erfrinten, eñ den cost van der leystinghen voers. *Schep. v. Nederlintere*, 8 april 1455. *Item Brab. Yeesten* II 608 (15 sept. 1364); *O Liége* 11 dec. 1500 a. 43 en 27 juni 1577 a. 67, *Hasselt*.

LEITIER (Leytier), zn. o. *Lijkwagen*, fr. *char funèbre*. || Eñ die voirs. baenroitsen selen gaen beneven dleitier, in wedersiden, eñ hoere hande aen teleet houden. *Rekenk. v. Brab.* reg. 131 fol. 158 (177). Dit sijn die ghene die bi den leytier [*var.* leitier] gaen souden; item, die twee rossen in dleitier selen gecleedt sijn mit swarten. *Ib.* (Waarschijnlijk ter gelegenheid van het overlijden van hertog Antonis, 25 oct. 1415).

LEITIERBOOM, LECTIERBOOM, (Leytier—, laytierboem), zn. Thans *latierboom*, *stalboom*, fr. *barre d'écurie*. || Omme ij stile in den groten stal, int

voirhof van der Borch, daer die leytierboeme in hangen. — Heinricke van Oeteren, den zeelmakere, van nuwen kempenen zeelen in de voirs. iij stalle, daer die voirs. laytierboeme met ghehanghen sijn. *Rijksarchief. Reken. d. domeinen te Loven* 1404. Geordonneert dat de compagnie van den capiteyn de la Salle sal worden gheleegt op de Casteelplaetse, in de stallinghe van.., deselve daertoe accommoderende, soo van kribben, lectier, boomen [*l.* lectierboomen] eñ andersints. GÉNARD, *Antw. arch.* V 362 (1584).

LEITSMAN (Leeds—, leetsman), zn. m. 1) *Aanvoerder, bevelhebber van een leger*, fr. *commandant, chef d'une armée.* Kil. Leydsman. *Dux ductor.* || Dabt mach maken leedsman van sinen heere wien so hi wille, eñ de scoutete moet mede varen alse scoutete eñ hebben gelyck andren mannen. *Oork.* 25 febr. 1252 a. 5.

2) *Aanhitser, opstoker en aanvoerder van eenen misdadigen aanslag*, fr. *instigateur et meneur d'un attentat criminel.* || Zoo wye assaut doet by daeghe, met wapenen ofte met gemeenen raede, eñ dat ter kennesse van schepenen compt, den leetsman is schuldich..; die dat doet by nachte, den leetsman is schuldich... *C. v. Desseldonck* a. 27. 28.

LEIWECH. Zie WECH.

LECK, bn. **Leck van schepe**, van *zeevaarders wier schip lek is*, fr. *navigateurs dont le vaisseau a une voie d'eau.* || Tenware dat deselve bootsghesellen, schipknechten, ofte anders, by tempeeste van onweder, leck van schepe zijnde,.. den schipper assisteerden, by daghe ofte by nachte. *Pl. v. Vl.* 19 juli 1551 a. 19; I 389.

LECKHEIT (L—eijt), zn. *Lek*, fr. *voie d'eau.* Kil. Leke. *Rima.* || Als men door vreese eñ vervolgen van den vijant oft seeroovers, oft oock door tempeest, leckheijt van den schepe,.. metter schip eenige reede oft havene moet inloopen. *C. v. Antw. compil.* IV viij 94.

LECKERKEN, zn. o. *Melkbaard*, fr. *blanc-bec* (?). || Op dezen tijt vercrachte een jonck leckerken van omtrent 15 jaeren een meysken van ontrent ses jaeren, eñ wiert terstont ghevanghen. *Belg. mus.* VIII 424 (1586). Vgl. LECKSPET.

LECKSEL (Lecsel), zn. Legsel (?). || Wie yemans lakene opter hallen, ocht van der hallen, stripen ocht lecsel uutsnede, souds ghelden xxx s. *Kb. Lakeng. Diest*, 1333, *Wolwerk* a. 78.

LECKSPET, zn. *Lichthoofd*, fr. *étourdi.* (Dit w. wordt nog in denzelfden zin in de gemeene volkstael gebruikt, zegt Cannaert). || Segghende eene vrouwe van eere te wesen, eñ dat de gebueren haer accuserende alle jonghe lekspetten syn, en d'oude gebueren van haer sulcx niet en segghen; eñ dat sy liever int vier ghaen soude, dan met tooverie ommegaen. CANNAERT, *Bijdragen* 218 (1601). Vgl. LECKERKEN.

LELIAERTS. Zie CLAUWAERTS.

LELIAERTS (Lely—) of LELIEN. *Eene zilveren munt te Doornik geslagen in de 14de en 15de eeuw*, fr. *monnaie d'argent frappée à Tournai aux 14e et 15e siècles.* Heylen, *Antwoord* 4. Galliard LELYE PLACKE.

LELING, zn. (?). || *Ibidem census in feno. Summa de feno* IV leling, *valent communiter omnibus annis* XXIV *sol. circiter. Notandum quod...* 1 leling *feni* [*valet*] VJ sol. VAN LOKEREN, *St-Pierre*, blz. 400, nr. 896 (1281).

LEMEN, zn. mv. (?). Zoo heet men hier *de naalden der sparreboomen, de vliemen van den visch, de splinters van het vlas*, enz. (Zie ook De Bo en Schuermans), fr. *les épines du sapin, les arêtes du poisson, les chènevottes du lin*, etc. Kil. Leme. *lovan.* j. vlieme. *Spina, arista piscis.* Leme. *fland. Acus, palea, purgamentum lini: festuca.* || Dat niemen die binnen schependomme woent, doe bruwen of selve bruwe, of loeghe, of bat heete, of ander water, met lemen, bi nachte. *Auden. meng.* I 320, *K. v. d. brande.*

LEMENT, verkeerdelijk voor LEMMET, *lampepit, wiek*, fr. *mèche.* Kil. Lemmet / lembindt. *Ellychnium.* || Een gheheele pype brandtolie metten lemente eñ lonten daertoe dienende. *Auden. meng.* IV 254 (1580).

LEMMEL, zn. v. *Lemmer, kling*, fr. *lame.* Kil. Lemmer / klinghe. *Lamina.* || Van Coppin, den pape, van 1 wonde die up hem leide Pieter van der Haghe met eere lemmelen van eenen messe, ontfaen xvij s. *Reken. baljuws. Gent*, rol 1720 (1364/5).

LEMMER, zn. m. *Zwarigheid*, fr. *difficulté, embarras.* Kil. Lemmer / lammer. *vetus. Impedimentum.* || Zo [*nl.* Richildis van Vlaanderen] dede met harer gierichede eñ met haeren fellen regemente, dat se dat soete paradys van Vlaenderlant brochte in zwaren lemmere van groter orloghen.. JAN V. DIXMUDE 16.

LENE, zn. v. Thans verouderd. *Leuning*, fr. *appui, dossier, rampe, garde-fou.* Kil..Lene / leyne. *Fulcrum.* || Alle plancken over grachten ofte beken moeten ten minsten breet zyn eenen voet, eñ dicke dry duymen, eñ daeran eene lene. *C. v. Aalst* X 24. It. *C. v. Bergen-op-Zoom* XIX 60; *C. v. Deurne* 1612 a. 436; Martinez 143; *Regl. edif.-meters* 16 jan. 1750, III 14; *Kb. Lakeng. Brugge, Vaerwers* 109.

LENSEN, bw. *Betalen, geld storten*, fr. *payer, verser de l'argent.* Kil. Lenssen / lentsen. *vetus. Solvere.* || Dat van nu vort de cleercken van de voochden niet lensen en zullen eeneghe penninghen van den hoyrie in sterfhuusen daer ghediede in deelen,.. het en zy... *C. v. Auden.* 2de d. 166, ord. v. 1501 a. 18. Eñ zullen de pennynghen lensen in handen van den ontfanghere van der stede. *Ib.* 167 *nota.* Zie by De Bo LENZEN en UITLENZEN.

LENSOENEN, bw. || De beste drooge harynck, al ghelensoent eñ ghepackt in fustagen eñ tonnen. PIOT, *Chron.* 476 (1573).

LEPEL, zn. 1) Keukengereedschap. Zooals thans, fr. *cuiller.* Kil. Lepel. *Cochlear.* || Oec behort ter cleenre tolne die tolne van houtine scotelen, van houtinen nappen, van houtinen lepelen, van cazevaten. *Kleine tol te Brugge* 1269. It. noch vj silveren lepele van eenen slaghe, eñ twee andere lepele van eenen faetsoen. *Inv. deken Daneels te Diest* 1483. It. vj silveren lepelen met guldenen ertberen cnoppen aent dinde, waghen I merct ii once. It. noch VI lepelen, die inden overgolt, waegen VI onccn. *Inv. Mr. Van der Hulst te Diest* 1489. (Het schijnt dat de zilveren lepels bij de hoogere standen niet zeldzaam waren; men vindt er 9 bij pastor Jan 1377; 12 wegende over de 4 mark bij kan. de Bliagies 1386; 9 bij zekere juffr. Scilders te Brussel 1389). It. VI tennen lepelen. *Inv. Van der Hulst* (welke in den inv. niet vermeld zijn, maar wel in de verkooplijst). Een silveren lepel, tot een oncie. *C. v. Antw.* 1582, t. 41 a. 103, *Stadsvoordeel.* — Drooplepel. *Druip- of besproeilepel*, fr. *cuiller à arroser. Ib.* a. 100.

2) *Graanmaat*, fr. *mesure de grains.* || *Item habet Elemosina communiter cum* mich *in coquina...* III lepele *pisarum.* VAN LOKEREN, *St Pierre* nr. 896 (1281). 50 lepelen van het korenhuys maken 1

sister Brussels. *C. v. Brussel, Maten en gewichten.*

LEPEL, zn. m.; ook LEPELRECHT, zn. o. *Lepelrecht, te Brussel het recht om van elk zister graan éénen lepel te heffen*, fr. *droit de louche, le droit de lever la quantité d'une louche sur les grains, à Bruxelles.* (Henne et Wauters II 613). — Zie hierover ook, voor Gent, de Pr. en Br. *Gent* III 160; voor Aalst, de Gesch. dezer stad door dezelfden, IV 70; *O.-P.-B. autr.* 28 mei 1704; I 513, en *Rekenk. v. Brab.* reg. 133 fol. 158 v°. — **Lepel** (?) *aan den wijzer van een uurwerk, het uiteinde* (?) fr. *cuiller* (?) *à l'aiguille d'une horloge, son extrémité* (?) || Willem de Mantele, van eenen lepele an de wysere [*nl.* ter orlogen] te leveren, xx sch. par. *Auden. meng.* III 447 (1530).

LEPELSTICK, zn. *Zeker grof geschut*, fr. *sorte de canon* (?). || XII busschieterssoldaten met musketten eñ callibers, XII lepelsticken, met noch andre steensticken. PIOT, *Chron.* 701 (1589).

LEPROOS. Zie LASARUS.

LESEN, bw. 1) *Afsnijden, afkappen*, fr. *couper.* Kil. Lesen / plucken. *Legere, colligere, carpere, demetere.* K. *auct. Cueillir, faire cueillete.* || Dat nyemandt wissen, theen noch banderoeden ofte peertsen en lese, die ghewassen zyn elders dan up tzyne. *C. v. Brugge* I 221 (1552).

2) *Plukken* (fruit), fr. *cueillir* (*des fruits*). || Als min vors. joncvr. haer appelen sal doen lesen, so moet de vorn. pachter haer leenen I of II lesers, die hemlieden sullen helpen. DE PR. en BR. IX *Deurle* 9 (1450). Prescriptie van iij daigen loopt tegen...; insgelijcx oic tegen dengeenen, die in eens anders hof oft erve zijn appelen, oft vruchten dairinne gevallen, lesen oft rapen wille. V. D. TAV. 328 v°.

Lesen den brief (namelijk den schuldbrief). *Wijze van rechtspleging, te 's Hertogenbosch, in zake van verachterde renten, cijnzen en pachten*, fr. *donner lecture de la lettre, c. à d. de l'obligation, forme de procédure en matière de rentes, cens et fermages arriérés, à Bois-le-duc.* || Als jemant, hebbende renten, chynsen eñ pachten.., daeraf de vervallen termijn niet betaelt en is, compareert voor schouteth, in teghenwoordigheydt van dry oft meer schepenen, eñ doet sijne brieven aldaer lesen,.. soo verre den debiteur gedaecht oft geïnthimeert te hebbene, eñ deselve brieven gelesen wesende, verkrijght alsoo daeraf vonnisse,.. *C. v. 's Hertogenbosch* XXI 1. 2. — Briefleſing. *Ib.* XXII 1; XXIII 1.

LESER (Leeser), LESERSE, zn. *a*) *Wijnlezer, wijnleesster*, fr. *vendangeur, —euse.* Kil. Leser / plucker. *Legulus.* Wijnleser / wijnplucker. *Vindemiator.* Zie LESEN. || Opten selven dach XCVIIJ onder leesers eñ leesersen, die den voirs. wijn laesen eñ afsneden, elken opten selven dach XVJ s. sdaechs, valet te gader LXXVIIJ lb. VIIJ s. *Rekenk. d. domeinen te Loven* 1408. — *b*) Leserse. *Wolplukster*, fr. *éplucheuse de laine.* || Item, dat ghene nopperse noch leserse wol wempelen noch ballen en sal, noch oec vercoopen en mach... *K. Lakeng. Brussel* 1364 a. 2. Zie LESEN. — *c*) Leser van korenaren. *Nalezer*, dial. *oogster, zanter*, fr. *glaneur.* || Alse men de canteren zait, dan es des selven [*nl.* des meiers] dienst van zade te ghevene, eñ de lesers te wachtene in den houst. VAN LOKEREN, *St-Pierre* nr. 26 (13de E.).

LESSCHE. Zie WAPEN.

LESSCHEN (Lessen), bw. Eene kaars. *Die uitdoen, uitblazen*, fr. (*une chandelle*) *l'éteindre, la souffler.* || Zoe wij [wie] een kerss uutblaest oft lest metter nacht in een geselscap, daer twist begonde, om quaet te doen, hij zal gelden thien marck,.. Eñ gesciede daer cracht, dootslach of ander mesdaet, daer nijmant en woerde aff bedragen eñ verwonnen metten rechte, zoe sal men denghenen, die de kersse leede, houden verwonnen. *K. v. St.-Truiden* 1366 a. 69.

LESSEN, zn. mv. *Gekozene stukken uit de h. Vaders en de h. Schriftuur, deel makende van den goddelijken dienst*, fr. *morceaux choisis des saints Pères et de saintes Ecritures qui font partie de l'Office divin.* (Maigne d'Arnis v°. LECTIONES). || Item, sal doen celebreren een uutvaert met ix lessen over de siele van... *C. v. Auden.* 2de d. 402. *Verzoening over doodslag* 1593.

LETBRIEVEN, zn. mv. *Brieven van eenen pastoor, die de jonge lieden noodig hebben om in een ander parochie te trouwen* (J. F. Willems), fr. *lettres d'un curé dont des fiancés ont besoin pour se marier dans une autre paroisse.* || Van alderhande vervallen rechten, offer eñ ghewoenten derselver kerken van Nispen, als van.., van bruden te trouwen, van letbrieven,.. *Belg. mus.* II 162. Item, sal die persoen hebben van letbrieven, als brudegom of bruyt willen trouwen buten der prochien van Nispen, drye oude grote, eñ gheen hantscoen. *Ib.* 164 (1421).

LETST, LEST, bn. *Laatst*, fr. *dernier.* Kil. Letste / laetste / leste. *Ultimus.* || De achterstellen van renten,.. eñ cheynspachten boven de seven leste jaren worden ghehouden voor ghepresscribeert eñ ghequeten. *C. v. Cassel*, a. 241. Costen die hem [*nl.* den overledene] behoeft hebben in syñ leste sieckte. *C. v. Belle* IX 27. (Aldus in de uitg. der kost. v. Vlaanderen in folio. Gent 1664; doch de oorspr. uitg. in 4°, van Cassel, Gent 1613, en van Belle, Iperen 1633, hebben letste en niet leste).

LETTE, zn. v. *Lichamelijk gebrek, krankheid*, fr. *infirmité; indisposition habituelle.* Kil. Lette. *vetus. Impedimentum;* letsel, *impedimentum,.. vitium.* || Als zy campvast zyn, so wyst men hem vuerst XL daghen om te leerne campspel. Eñ ware enich ghewont, of hadde ziechede, of andre lette, dat hi bin dien ghenese eñ hem helpe. *Jus. feud. flandr. vetus.* c. 72. — Om onze verklaring van het w. beter te staven, meenen wy hier de aant. des uitgevers, getrokken ex Jano Bottelgier, *Summa rural.* c. 75. a. 3 te moeten overnemen: „so en mach noch en behoert te vechten in campe van batalie — geen man onmachtich synre leden, specialic van leden principale, ghelyc van horen, van ghesichte, van arm, van hande of van voet, of van siecte caduque." *It. C. leenhof Burcht v. Brugge* a. 70.

LETTELIJCK (Lettelick), bn. *Die aangehouden mag worden*, fr. *qui peut être arrêté.* || Tot anderstont sy hetselve pandthuys gestelt sullen hebben, worden haerlieder persoonen vanghelick eñ lettelick. *C. v. Veurne* III 1.

LETTEN, bedr. en onz. wkw. I. BEDRIJVEND. — *Aanhouden*, fr. *arrêter.* || Waert dan men eenigen portere of porterse binnen den merograefscape rasteerde of lette, van broken of van scatsculde,.. *Kb. v. Antw., Oude rechten* a. 6. Daer men se [*nl.* ribauden, enz.] vonde, so sullen se dofficiers, elc onder hem, ghehouden werden te lettene eñ vangene, eñ die te doen pugnierne by geesselne, bannene oft andere pugnitie. *C. kast. Iperen* a. 122. De prochianen selve sullen vermoghen de schepen eñ 't goedt daerin te letten eñ arresteren. *C. v. Veurne* XXXVIII 4.

II. ONZIJDIG. — *Toeven*, fr. *tarder*. Kil. Letten. *Morari*, *manere*. || So wat vremde munte die wisselere coept, dat hij die stappans ontwee snijde, zonder letten. DE PAUW *Vgb.* 78 (1360); *it.* 12 (1338). Dontfanghere sant sinen knecht terstont omme mer vrouwe van Maegdendale, haer scrivende dat sou commen soude sonder letten. *Maegdendale* 33. Desgelycx is hy ongehouden, die tot zynder bescuddingen, hemselven verweerende, iet doet, zoe verre hy dat terstont sonder letten doet. V. D. TAV. 86.

LETTENIS (L—esse), zn. 1) *Ongenoegen*, *hindernis*, *kwelling*, fr. *ennui*, *empêchement*, *embarras*. || Soe ne sal noch en mach mijn here Woutre, noch sijn hoir, doen binnen den hove noch regiment vorseit, noch in weghen voer de huse, bi denwelken si doen despijt ochte lettenesse ane thuus ochte ane de kerke. *Oork.* 28 aug. 1292; de fr. tekst heeft *despit ne grevance* (La Curne Grevance: 1°. *Ennui*, *chagrin*).

2) *Beletsel*, *reden van beletsel*, *reden om zijne gelofte niet te houden*, fr. *empêchement*, *motif d'empêchement*. || Eñ waert dat den laude, oft ons, oft eeneghen van ons, oft.., eneghen commer oft last toequame oft gesciede,... om deser vors. saken wille, soe geloven wi elc den anderen dien commer eñ last te helpen wederstaen met onsen live eñ goede, eñ met al onser macht, sonder eneghe lettenesse oft arghelist daerinne te sueken oft te doene, in eenigher manieren. *Brab. Yeesten* II 474 (8 mrt 1354).

LETTEREN, zn. mv. Lombaertsche letteren. *Romeinsche schrijfletters*, fr. *lettres lombardes*, *écriture romaine*. || Andries seegt tegens Dierick: dat hij onderheeft eenen boeck van rechte, gedeckt met sulcken leere, in Lombaertsen letteren gescreven. V. D. TAV. 41 v°.

Lettervorm op de munten, fr. *caractères d'écriture sur les monnaies*. || Deze vorm, namelijk de oud-Duitsche, of zoogenaamde Gothische, ook wel die der monniken genaamd, gaat, onder de regering van keizer Karel V, in de verschillende gewesten, tot den tegenwoordig gebruikelijken lettervorm over. V. D. CHIJS *Hertogdom* 12.

LETTERWIJS, bn. *Ervaren in de letteren*, zegt van Dale, doch oudtijds ook gebruikt voor dengene *die „lezen" kon*, fr. *anc.*, *sachant écrire*. || Dat, nae recht, nijemant en behoirt advocaet te zijn hij en zije letterwijs, dats te seggen: hij en can lesen; al wairt dat hij anderssins goede wetentheijt van exercicien, van experiencien dairaf hadde. V. D. TAV. 321 v°.

LETTRAIGEN, zn. mv. *Geschriften in 't algemeen*, inz. *wettige bescheiden*, *titels*, fr. *des écritures en général*, *partic. des documents légaux*, *des titres*. La Curne Lettriage, *écriture*, *titres*. || Den greffier voor 't schrijven, collationneren eñ authenticquieren van eenighe lettraigen, van de zijde iij. s. parisis. *C. v. Auden.* 2de d. 418 (1619). Sentencien of condempnatien van leverynghe van juweelen, lettraigen eñ andere zaken... *C. v. Gent* VII 9.

LETTRE, zn. v. *Brief*, *handvest*, fr. *lettres*, *charte*. || Eerst eene lettre beseghelt metten groten zeghel van den coninc Philipse van Vrankerike. *C. stad Brugge* I 270 (1297).

LETTRINE, Latrine (Latrein, letryne, lettryn, letrine, lethorine, littrine), zn. o. 1) *Lessenaar*, fr. *pupitre*. Maigne d'Arnis. *Litrinum*, *id. q. lectrinum*... *lutrin*, *grand pupitre d'église*; *ol. lectrin*, *lectrum*, *lettrin*, *lectre*. La Curne *Letrin*, *letrun*, *lettrin*. || Viij ellen groens lakens.. omme mede te deckene de siege van scepenen ende tlettryn.. VJ £ VIII s. It daertoe besteedt XXXVJ ellen zarkens linte.. XIIIJ s. It. daertoe ghedaen IJc verteende tachen eñ IJc zwerte naghele.. V s. *Stadsrek. Ninove* 1475. Eerst, zo hebben ghecocht geweest tAndwoorpen, bij Janne Suys, acht sticken scrijnhouts, om tlatrijn eñ den zetele [*verder* siegen] up tscepenhuys, tstic XII s., es IIIJ lib. XVJ s. *Ib.* 1502. fol. 24. tLatrein. *Ib* fol. 25 r°; anegaende den nieuwen contoire eñ den zetele, fol. 25 v°.

2) *Schrijfkamer*, *griffie*, *kantoor*, fr. *greffe*, *bureau*, *comptoir*. || Sal voort elc van den viii provriserers voorseit ghehouden wesen, up zinen eed, over te bringhene elex sondaeghs ten littrine of andre behoerlike plaetsen, daer de deken oft sine proviserers eñ de clere vergadert zijn sullen, alsulke personen, bi naemen eñ toenamen, als binnen elker weke in zijn prochie sterven ofte huwen zullen, guldebroeders ofte guldesusters wesende. DE PR. en BR. *Gent* III 586, Stat. St.-Sebastiaansgilde 14de E., a. 4; *it.* a. 5. *It. C. v. Auden.* XVIII 7; XXI 20; 2d *cah. prim.* VII 14; 2de d. *Ord.* 1501 a. 17 blz. 166; 1590 a. 1. 2. blz. 268. Ten lethorine. *C. v. Gent.* II 287.

LEUGENSTROOPEN, LOGENSTROOPEN (Logenstreepen, leugenstreupen), bw. Kil. Loghenstroopen / loghenstraffen. *Arguere sive insimulare mendacii*. *K. auct. Reprendre de menterie*. || Van logenstrepene. Dats te verstane, wie anderen logestreept. *K. v. St.-Pieters-Leeuw* 1284 a. 1. Wie anderen loghenstreept. *K. mark gr.* 1292 a. 1. Wie den anderen logenstroepste. *K. ammanie* 1292 a. 1. Wie en anderen loghenstreept. *K. meierij Loven* 1312 a. 1 (K. v. Nijvel 1312 *Quiconque lautre dément*). Die gene die iemandt met woirden injurieert, oft logenstropt. *C. leenh. v. Befferen* 1615 a. 2. Die iemant leughenstroopt. *K. en br. v. Santhoven* 1665 a. 9. Logenstroopt. *C. v. Antw. comp.* VI j 36. Leugenstreupt. *C. gr. Loon* II 469, *Reckheim*. LII 17.

LEUGENTALICH, bn. *Leugenachtig*, fr. *mensonger*. || Dat insgelycx valsch en leugentaligh is. *Stadsarchief Diest*, *proces Schout* § *Speelmans* 1697.

LEUGENVIER, LUEGENVIER, zn. Bedoelt men hier vuren in de koude dagen aangeleid door houtkappers of zagers? || Eñ in stadt eñ plaitse van den voirs. vier bercken, af te huwen buecken eñ bercken, zomwijle XV, XVI oft XVIII, eñ onderwijlen meer, maer zelden min; eñ wordden oic vele luegenvieren gemaect als men nyet en jaigt, te weten op vier of vive diversche plaetsen, dwelke is eene eeuwelycke verderffenisse van den voirs. onsen bussche. *Rekenk. v. Brab.* reg. 137 fol. 36 (28 juli 1516).

LEUGENWERCK, zn. o. *Een licht gebouwd werk*, *een bouw van weinig waarde*, *en*, *als het ware*, *een voorloopige*, *provisoire bouw*, fr. *bâtisse légère*, *construction de peu de valeur et*, *pour ainsi dire*, *provisoire*. Kil. Loghenwerck. *Opus ficititium*, etc. || Corts daernaer [*nl.* na 't afbranden van het vleeschhuis] sprack een, als de wel gesinde, Dat hy wist een huysken van cleynder weerden, En alsoe elck van hem [*nl.* de beenhouwers] 't gemack beminde, soe wilden sy dat coopen.. Eñ cochten 't huysken, al waer 't van sober prijse.. — Al was dit huysken maer gestelt tot luegenwerck, sober van timmeringe, weeck en niet sterck, 't Bleef nochtans twintich jaren staende. *Chron. v. Merchten*, 1565, str. 170.

LEUCKE. Zie LOKE.

LEUSINGE, zn. *Lossing, een zeker recht*, fr. *certain droit.* || Henrick Wellens heeft pontpenningen eñ hofrechten betaelt; pontgelt ses gulden thien stuyvers Brabantsgelt, leusinge ses stuyvers eenen halven [Brab]. gelt; hofrechten seven eñ dertich stuyvers eenen halven. *Stadsarch. Diest, Schep. dorp en heerlijkh. Meldert*, 1 april 1664.

LEUSVERSOECK, zn. o. || Dat men, om te laeten maecken eene voldoeninghe van drye bladeren op een leusversoeck, geene reysen maecken en moet ten laste van syne partye. *Stadsarch. Diest, proces stad* § *Wwe Van Beneden* 1673, *Diminutien* a. 7.

LEVEN, zn. o. Zooals thans. **Gemeene leven.** *De leprozen*, fr. *les lépreux* (Gilliodts — Van Severen). || Ooc so en moet negheen zieke gaen bin der stede van Brugghe om rente noch om testamente, noch om gheene almoesene den levene ghemeene ghegheven. — Dat alle dese voornoemde boeten,.. zullen ghebruucken daerof: haerleder beleeders teen darden deel, eñ [de] dekin eñ ziine heet [eet, bestuurders] tander derden deel, eñ tghemeene leven tdarde dardenden deel [*sic*]. *C. stad Brugge*, I 374. 377. *Regl. Lazerie* 14de E. a. 32. 46. — In leven eñ lijf sijn. Pleonasm. *In leven zijn*, fr. *être en vie.* || Eñ hebben de kinderen oft kintskinderen daerinne tselve recht ... dat henne ouders oft voorouders hebben souden oft gehadt souden hebben indijen sij noch in leven eñ lijff waren. *C. v. Santhoven* 1570 XI 20. — In menschelijcken leven geweest sijn. *Overleden zijn*, fr. *être décédé.* || Heeft in menschelyken leven geweest Leonard Van den Savel, denwelken is komen te sterven sonder agter te laeten wettig oir oft kindt. *C. gr. Loon* II 244, *Heerlijkh. St.-Truiden.* — Vrouwen van lichten leven. *Lichte kooien*, fr. *filles de joie.* || Ord. 14 aug. 1459, opte vrouwen van lichte levene, rabaude, putiers, dwelspeelders [dobbelspeelders ?] eñ ander gebreck. *Rekenk. v. Brab.* reg. 133 fol. 99.

LEVEN, ow. 1) *In leven zijn*, fr. *vivre, être en vie.* SPREUK: || Want nae recht een iegelijc wordt gepresumeert te leven totdat hij hondert jair oudt is. V. D. TAV. 44 v°.

2) *Handelen, te werk gaan*, fr. *agir, procéder, en user.* || Hoedat hij [*nl.* de rechter] metten gevangenen leven sal, indijen deselve gevangene dat feijt niet kennen noch confesseren en wouden. V. D. TAV. 162. MET HET TEGENW. DEELW. — Spreuk: || Van so langhen eñ ouden tiden, dat hi niet levende es, die ghedinckenesse heift van der contrarie. *Rekenk. v. Brab.* reg. 131 fol. 33, XVde E. — **Levend begraven of delven.** *Dit was nog, tot laat in de middeleeuwen, behalve verbranden en verdrinken, de gewone doodstraf voor vrouwen, wegens misdrijven, om welke mannen gehangen werden of geradbraakt.* Grimm, *Deutsche Rechtsalt.* 694 (*Noordewier* 309), fr. *enfouir vivantes; tel était, indépendamment du bûcher et de la noyade, jusqu'assez tard dans le moyen-âge, le supplice ordinaire des femmes pour des crimes pour lesquels les hommes étaient pendus ou roués.* || Alle die guene diere handadich an sullen siin [*nl.* aan vrouwenroof], iof in helpen omme dese sticken te vorderne, worden siies bedraghen bi der goeder warede, elc sal sin in mesdaden van 1 lb., eñ me salne bannen uten lande van Vlaendren vj jaer, oppe galghe es hie man; esse wiif, vj jaer, oppe dien pit levende te delven. *C. stad Brugge* I 229 (1278). Op den Poel, *ubi fures sive male mulieres vivi fodiuntur. Godsh. Brussel* B 210 fol. 26 (1320). Oploop eñ commotien onder tvolck begaen op de Brabantsche corenmerkt, de buytenlieden hun graen afnemende, of op prys naer hun geliefte stellende; verbod van eenige vergaederingen of diergelyke conspiratien te maeken,.. op de verbeurte van lyf en goed, eñ synt vrouwen, die sulk enorm criem geperpetreerd hebben, die sal men levende delven. GÉNARD, *Antw. arch.* I 174 (1522). — Levende eñ doot. *Overleden*, fr. *décédé.* || Doen men screef MCCCCVIJ, opten XIJen dach in oechstmaent, soe was joncfrouw Johanna van Sympoel, hertoginne van Brabant, levende eñ doot; eñ leit ter Vueren begraven. PIOT, *Chron.* 54. — Levende hant § Doode hant. Zie LEVENDE HANT *b*), I 555. *Item C. v. Bladel* a. 32; *C. stad Iperen* XIII 8. — Van levenden lijve ter doot. *Van leven ter dood*, fr. *de vie à trépas.* || Zonder regard te nemen waer dat dezelve poorters eñ poorterssen gevaren zyn van levenen [*l.* levenden] lyfve ter doot. *C. v. Auden.* I 474. Als jemant van levenden lyffve ter doot ghebrocht, ofte by ongeval ... is overleden. *C. v. Broekburg* II 1. — **Levende redene.** *Getuigen*, fr. *témoins.* || Eist, dat die ghene die de possessie helt [*nl.* houdt] incomt omme dien gront te bescuddene dien hi bezit, eñ hi tooghen can levende redene, hoe hi gherechtelike an den grond commen es, daer staet hi verweere [*l.* verweerre] eñ de naeste omme dat te tooghene. *Jus feud. fland. vet.* c. 12. — Alle catheilen, baillen eñ noten wint men hof [af] bin drien XIIII nachten.., maer mannen ne zullen gheene daghinge wisen, de heesschere ne can levende redene tooghen, dat hiere recht an heift; want metter daghinghe heift hi den voet up tleen. *Ib.* c. 15. Zie ook GETUIGE, en VERMET. — In sijn levender tijt. *In zijn leven*, fr. *de son vivant.* || Is bij wijlen den voers. hertogen Kaerle, in zijnder levender tijt.., tot onsen voers. lande van Brabant geannexeert eñ gevueght geweest [*nl.* dat lant eñ stad van den Grave, mit den landen van Cuyck eñ van Oyen]. *Rekenk. v. Brab.* reg. 135 fol. 116 (26 nov. 1481). Wijlen heeren Jans Van der Bruggen, in zijnre levender tyt ridders eñ scouthet van Antwerpen. *Ib.* fol. 33 v°.

LEVENDERLIJCK, bijw. *Levendig, krachtig*, fr. *vivement, énergiquement.* Kil. heeft Levendigh / levendlick. || Sal oic [*nl.* de advocaat] in zijnen gedinge luder, levenderlijcker eñ scerpelijcker spreken dan hij buyten gerichte pleech. V. D. TAV. 321 v°.

LEVENSLIJF (Levendeslijfs), bijw. *In iems leven*, fr. *du vivant de qn.* || Hetgeene dat de ouders den kinderen levenslyf geven, is bestendig en hoort den kinderen toe, onaangesien dat de kinderen uyt hunder ouders magt zyn. *C. gr. Loon* II 494, *Reckheim* LVII 6. (De uitdr. werd vertaald *aux enfants pour leur entretien corporel*, wij meenen er in te zien *du vivant des parents.*)

LEVENTHEIT, zn. v. *Levendigheid*, fr. *animation.* || En nu, eijlacen! zijn vele der rijcke eñ machtighe cooplieden vertrocken [*nl.* uit de stad Antwerpen], die daer een groote floracie, leventheijt eñ winnijnghe in de stadt plochten te maken, als in een ander Tyrus. FERD. VANDER HAEGHEN, *Ber. tijden.* IV, 318.

LEVER, zn. Zooals thans, fr. *du foie.* || Lever van vissche, een pijpe iv½ gro. Een ame lever van vissche 1½ gro. *Watertol* 1540. — **Lever sonder sout eten.** *Uitdrukking toegepast op oneerlijke ambtenaars, die zich aan onderslaan van gelden plichtig maken, en ontleend aan de gelijkenis der kleur van het goud met die der lever* (?), fr.

manger du foie sans sel, expression appliquée à des fonctionnaires malhonnêtes, qui se rendent coupables de malversations, et empruntée à la ressemblance entre la couleur de l'or et celle du foie (?). || *Anno* mcccclxxvij wordt Humbercourt, te Ghendt, eñ die cancelier Hugonet onthooft, omdat zy lever zonder zout geten hadden, met noch heer Jan van Melle, riddere, op eenen witten donderdach. PIOT, *Chron.* 45. Zie ook DE PR. en BR. *Gent* I 287. — **Levereters**, fr. *mangeurs de foie.* || Anno Domini xiiii^c eñ xxxii, doe was in Vlaenderen een groet beroerte om de nieuwe munte, eñ sonderlinghe in Ghend, dat men in dat goud soude verliesen den derden penninc; eñ hierom was in Ghent grote murmeracie want de wevers lieten haer weerc, eñ het ghemeente liep ter wapenen, eñ zy seyden eñ zwoeren „by den wonden eñ daermen", zy souden de leverheters vermoerden. JAN V. DIXMUDE 310. — Als superl. Levendst, bn. *Klaarst, blijkbaarst*, fr. *le plus évident.* || Wie schoonst eñ de levendste maechsibbe prouft met meest menichte van persoonen, oudders, winners noch verlieesers in de zake, noch suspect den partien, die staet up de schoonste mate. *C. v. Aalst* 340 a. 22 (15de E.).

LEVERIJ. Zie ESELLADE.

LEVEREN, LEVERING. **Procedure bij levering.** *Vorm van rechtspleging in zake van uitwinning voor verachterde schuld*, fr. *procédure par livraison, forme de procédure en matière d'éviction pour dette arriérée.* Zie *C. v. Antw.* 1545, VI 16 en volg.; *C. v. Deurne* 1612, titel VI; *C. v. Hoogstraten, Turben;* etc., en UITWINNING.

LEVERSMOUT, zn. *Traan*, fr. *huile de baleine.* Kil. Leversmout. *Arvina* etc. K. *auct. Graisse, sein doux: ou graisse de poissons, et notament du foy des baleines.* || Traen ofte leversmout. De ametonne viij gr. *Tol te Antw.* 1623.

LIBEL, zn. o. 1) *Libel, schrift bevattende den eisch van een aanlegger*, fr. *libelle, écrit contenant la demande, la prétention, les conclusions du demandeur.* — *Exploit d'adjournement, qui contient le thême et libel; c'est à dire qui contient par écrit la demande, le fait, les fins, conclusions et moyens du demandeur.* De Laurière v^0. ADJOURNEMENT, La Ourne *Libeille, libele.* || Al eest soe, dat in den gescreven rechten een libelle veele bediedenissen heeft, want het bijwijlen genomen wort voere een gescrifte van diffamacien, bijwijlen van wittebroot (?). bijwijlen voir een cleyn boecxken, soe wort een libel alhier, in dit boeck, genomen voir eenen heijsch eñ aensprake des aenleggers gedaen in den gerichte bij den solempniteyten van rechte. V. D. TAV. 41 v^0. (Naar Bouteiller, *Somme rurale* blz. 206, werd het kenmerk des libels zamen gevat in dit paar verzen: *Quis, quid, coram quo, quo jure petatur et a quo, Recte, compositus quisque libellus habet*). Prescriptie van xx daigen loopt tegen dengeenen die, ontfangen hebbende dat libel oft aensprake van zijnen adversarijs, eñ dairop dach eñ raidt genomen heeft, eñ binnen den voirs. tijde niet en coempt zeggen weder hij dingen wille oft nijet. *Ib.* 328 v^0. Conclusie oft libel. *C. v. Deurne* 1612 a. 290.

2) Fameus libel. Zooals thans het enkele *libel, smaadschrift*, fr. *libelle, écrit diffamatoire.* || Dat nyemandt,.. hem en sal vervoorderen eenige proposten, woorden, schriften, refereynen oft fameuse libellen uuyt te geven oft te stroyen, die tot calumpnie eñ lasteringe van de actien eñ ordinancien van de voors. Magistraten, Colonnellen,.. souden mogen strecken. GÉNARD, *Antw. arch.* IV 245 (1585). Libel oft billet fameus. *Ib.* I 252.

LICHAEM, LACHAME, zn. m. *a*) Zooals thans *lichaam*, fr. *corps.* Kil. Lichaem. *Corpus.* || 't Goed commende van harer siden,.. eñ daertoe al dat tharer cameren, tharen bedde eñ tharen lachame toebehoerde,.. *C. stad Gent* I 580 (1281). *It. C. stad Brugge. K. v.* 1281 a. 18. — *b*) *Persoon*, fr. *personne.* || Naer de costume van Aelst.., zo ne mach een man niet belasten den lichame van zine wive. *C. v. Aalst* 272.

LICHAEM, zn. m. *Buikloop*, fr. *diarrhée.* Kil. Lichaem. *vetus. Alvus.* Licht lichaem: *cita alvus.* Rood lichaem. *Dysenteria.* || De grave van Namen, up dien avontstont, nachts na Sente-Denisdach, als hy zeventien weken wel nalincx in den Steen gheleghen hadde, hy veinsde hem hebbende den lichame, eñ hy ghinc dickent eñ ghetydelyc ter stille, om te wetene of mer Jan van den Doerne bereet was om hem te secoursene eñ hem te helpen uuter vanghenesse;.. De grave Jan van Namen, hy [veinsde?] al te zeere den lichame haestelyc, hy bat den steenwaerdere dat men dien nacht de stille niet sluten en zoude voer de thien hueren voor der middernacht. JAN V. DIXMUDE 198.

Lichamelijck geselschap. *Vleeschelijke omgang of gemeenschap*, fr. *commerce charnel.* || Drie souvereine verbuerten zijn daer elc man jeghen sinen heere bi faiten sinen grond mede verbueren mach... Dandre es dat hi lichamelic geselschip hadde met zijns heeren oudsten hoire [*nl.* dochter], oft met sinen wetteliken eñ kerstelicken gheeselscepe (*nl.* echtgenoote). *Leenr. v.* 1528 (*Burcht v. Brugge* XVIII). *It. C. stad Brugge* I 378, *Regl. Leprozen* 13de E. a. 25 licgamelike mesdadich, en a. 26 lighamelike mesdoende. Zie Verdam GESELSCAP 9 en 10, en hier hoogerop GESELSCHAP 5 en 6.

LICHES, zn. mv. *Ramen, waarop de lakens uitgespannen werden*, fr. *châssis sur lesquels on étendait les draps.* || *Gherelmus* [*—linus?*] *de Nova domo* [*nl.* van Nuwenhuise] *tenet de duce, apud* Overmoelen, XXXI *liches, dictas* ramen, *cum stadiis seu mansuris.* L. GALESLOOT, *Feudataires* 60 (14de E.).

LICHTAVONT — **Lichtdach.** Vóór lichtavont of lichtdach. *Eenen dag of eenen nacht*, fr. *un jour ou une nuit* (?). || Het sijn borgeren van Diest oft ondersaeten van Caggevinne, soo wiet belieft schapen te mesten, sal elck, hooft voor hooft, XV schapen op de gemeyn broecken drijven henselven toebehoorende, eñ nijemant anders, soeverre deselve schapen voer lichtavont oft lichtdach onder Diest oft onder de bancke van Caggevinne geweest eñ gehouden sijn. *K. v. Caggevinne*, ord. 18 apr. 1542.

LICHTBAER, bn. Van eene inbeslagneming. *Kunnende gelicht worden*, fr. (*d'un arrêt*) *qui peut être levé.* || Alle civiele arresten sijn lichtbaer onder bequaeme en suffisante borchtouchte. *C. v. Diest*, VZ. x. 6.

LICHTEN, bw. *Panden*, fr. *saisir.* || Dat de gheëxecuteerde zegghen zoude moghen, als dat hy zyn partie ofte crediteur zelve betalen eñ acquyt van hem lichten wille, zal niet min den amman ghehouden worden.. goet te lichten tot s'daechs daernaer, omme up dat partie binnen middeler tyt zynen crediteur contenteerde, t'zelve ghelichte goet weeder te keerene, eñ indien niet, dat te vercoopene ter pandenmarkt. *C. v. Broekburg*, VI 7. De ammans zyn ghehouden alle tgoet by hemlieden ghelicht te vercoopen ten eersten marcktdaeghe ommecommende. *Ib.* a. 13.

LICHTEN, bw. De munt. Zie ERGEREN 2).

LICHTEN, bw. Den prijs eener waar. *Dien verminderen*, fr. (*le prix d'une marchandise*) *le diminuer*. || Alle wyntaverniers, die claren wyn hebben, moeten ontslaen als hem schepenen vermanen... Eñ als die wine ontsleghen zyn, so ne moghen si se lichten no dieren. *Kb. v. Auden.* 1338, *Auden. meng.* I 137.

LICHTEN, bw. Dood wild. *Het oprapen, wegnemen*, fr. (*du gibier mort*) *le ramasser*, *l'enlever*. || Soo dickwils eenighe wilde beeste gheschoten, verbeten, oft andersins ghestorven sal syn, niemant en sal die moghen lichten dan onse ghecommitteerde int stuck van de jacht, oft hunne stadthouders, die se in de voorleden tyde ghelicht hebben. *Pl. v. Vl.* 31 aug. 1613 a. 40; II, 400.

LICHTICH, bn. *Lichtend*, fr. *lucide*. || Dat ghebot des Heren is lichtich eñ verlichtet die oghen (*praeceptum Domini lucidum*, *illuminans oculos*. ps. 18). *Getijdb.* 15de E. fol. 17 v°.

LICHTING, zn. v. *Panding*, fr. *saisie*. || De veerthien daeghen gheëxpireert wesende, indien partye niet vuldaen en es, zal hy vermoghen executoir te lichten ten laste van den borghe, eñ die heerlyck executeren eñ procederen tot lichtynghe eñ vercoopynghe van zyne goedynghen. *C. v. Broekburg*, IV, 6. Zie LICHTEN.

LICHTSCHEPPEN, onbep. wijs als zn. o., —ING, zn. v. In zake van dienstbaarheid. *Het ontvangen van het daglicht*, fr. *prise de jour*. || Uuyt possessie van lichtscheppene (door eenen gemeynen oft synen eyghenen muer) en can hem nyemant *valide* doen mainteneren int selve lichtsceppen, hoe langhe dat de lichtscheppinge oick geduert heeft, sonder ander wettich bescheet daeraf te hebbene. *C. v. Antw.* 1545, VIII 21. *It.* XIV 1.

LICHTSCHIP, zn. o. *Lichter*, *lichterschip*, fr. *allége*. Kil. L i c h t s c h i p / lichte schuyte. *Navis actuaria*, *levis et agilis*. || *Eis prestantes*, .. *scilicet ut naves*, *que vulgo* lichtskip *dicuntur*, *conducere non cogantur illuc venientes*, *nisi velint*. HÖHLBAUM 17 nr. 27 (1177). || Eñ oft alsulcke goeden, gelost eñ overgeseth sijnde in de lichtschepen, .. quamen te verderven, .. — Maer als de lichters aencommen eñ tschip verloren gaet, .. *C. v. Antw. comp.* IV viij 127. 128.

LICHTWAERDER, zn. *Klepperman*, *torenwachter*, *—blazer*, fr. *guet de nuit*. || Aen Jan Mortier, lichtwaerdere en clocluwere, ter causen dat hy de wachte ghehouden heeft up de voye van de kercke met eene trompilge, en alle huere van nacht ghetrompt den termijn van eenen jare. REMBRY I 287 (1564).

LIEFELIJCK. Zie LIJFELIJCK.

LIEFENIS (Lieffenisse), zn. *Liefelijkheid*, fr. *gracieuseté*. || Dat ymant .., om tot eynigen der voirs. ampten eñ officien voertgesat eñ gekoren te werden, geworven off gebeden, gelt, guetdoen, myede off ander vruntscap eñ lieffenisse gegeven off geloeft hedde, .. *C. v. Maastricht* 190 (1428).

LIEFKENSDRANCK, zn. *Liefde- of minnedrank*, *tooverdrank*, fr. *philtre*. Kil. Liefkenskruyd / l i e f k e n s d r a n c k. *Philtrum*, etc. K. *auct. bruvage d'amour*. || By dezer actien [*nl. actio legis Cornelie de sicariis et veneficiis*] wordden verwonnen eñ gepunieert alle diegeene die iemende met venyne, met liefkensdrancke oft anderen toveryen van vergiffenissen ter doot brengen. V. D. TAV. 60.

LIEFKINTMAKEN, bw. *In de erfenis een kind bevoordeelen op het ander*, fr. *favoriser un enfant aux dépens d'un autre dans une succession*. || Niemant en mach zyn kinderen by pure ghifte verschoonen d'een meer dan d'ander, twelck men noempt liefkint maeken. *C. v. Aalst* XI 4; *it.* XX 38. Niemant en mach liefkindt maecken. *C. v. Auden.* XXIV 1. *It. C. v. Veurne* XVIII 2; *C. Kast. Iperen* c. 180; *C. v. Broekburg* XII 1; *C. v. Edingen* IX 6; Wielant, *Leenrecht* 54. — L i e f k i n t m a k i n g. || Het [kint] saude, door het fait en de gifte van vaeder en moeder, meerder deel hebben als d'andere kinderen, 't gonne saude bestaen in eene liefkindmaekinge, by costume verboden. VAN DE VELDE, *Annot.* 65 (1736).

LIEFCOECK, LIJFCOEK (Lijfcoek, —couck), zn. In het algemeen onze *peper-* of *honigkoek*, fr. *pain d'épice*. Kil. L i e f k o e c k / l i j f k o e c k, *flând. holl. zeland. Libum*, *placenta mellita*, *dulciarium*, *panis dulciarius*, *nastus panis*, *mustaceum*. *K. auct. Pain espicé*, *pain sucré*. P e p e r k o e c k. *Libum piperatum*, *nastus panis*. *Pain d'espice*. De *Synonyma* brengen er, op ver na, geen klaarheid in; v°. *Dulciarium à melle*, *farinâ* &c., leveren ons: fijnen koek; liefkoek, lijfkoek, leefkoek; kruidkoek; peperkoek; soete koek; seemkoek. Servilius (1546) vertaalt *dulciarius*: Een backere van soete en gehoenichde coecken. Plantijn heeft l e e f k o e c k. *Un torteau*, *ou flan*. *Placenta*; en p e p e r k o e c k. *Un gasteau poivré*. *Libum piperatum*, *melipecta*. Bij Grimm is l e b k u c h e n een soort van *honigkoek*, en p f e f f e r k u c h e n een *sterk gekruide honigkoek*. Deze taalvorst vermaant ons, dat het eerste lid van liefkoek niet afstamt van ons l i e f, maar wel van het lat. *libum*, bij de Romeinen een honigkoek, *placenta mellita*, uit melk, sesam-olie en honig [ons waars. door de Benedictijners overgebracht]. Was de lekkerkoek in de 13de E. reeds het voorwerp van een jaarlijkschen dienstplichtigen cijns (Ducange 1224), hij werd weldra een onvermijdbaar nieuwjaarsgeschenk voor kleinen en grooten, voor ambtenaars en dienaars. Vreemd genoeg, in sommige streken van Vlaanderen en tot laat in de 17de E., werd er den geloovigen die, met Paasch- of Kersmistijd tot de H. Tafel naderden, een glas wijn met een stuk liefkoek gegeven (Zie DE PR. en BR. *Gent* III 324). Volgens mijn keukenboek, begin der 16de E., bestond de „slechte (of eenvoudige) p e e p e r c o e c k uit: grof gezift meel, warmen siroop en water; en de fijn coecken alleleens," doch zonder water, en met „cruyt gember". Dus de k r u i d k o e k. Wij vonden nergens een bepaald onderscheid tusschen l i e f- of l i j f c o e c k en p e p e r c o e c k tenzij in den *Zeeuwschen tol te Antwerpen* v. 1 juli 1623, *Pl. v. Brab.* I 246, waar men achtereenvolgens leest: Cruycken oft cannen, coecken, l i j f f c o e c k e n, —Coecken, raepcoecken eñ p e p e r c o e c k e n. || Eñ dat zij [*nl.* noch belleman noch lijkbidster] noch vastelavont-, noch paeschvladen, noch lijfcoeken eyschen en selen. *Belg. mus.* VII 302, *Stadsord. v. Brussel* 1360. Dit sijn de coste van den lijfcoeken te Kersavonde eñ van den messagiers. Eerst ghegheven Schoenteers Zeghere, messagier van hove, die quam te paerde om sinen liifkoeke xij. gr. — It. ten zelven tide ghegheven Jan Hermans eñ Gillis den clerc, schepenen-garsoene van Ghent, die quamen te voet omme haren lijfcoeke, viij gr. *Stadsrek. Ninove* 1389. Lijffcoecken. 1 pijpe van iiij amen iij gro. vls. — C lijfcoecken 1 gro. *Watertol* 1550. Betaelt van XXVI lijfcoucken eñ III stopen wijns, die ghedeelt waeren den goeden lieden die ten heleghen Sacramente waeren up den Pasdach xv° lxxvi eñ lxxvii, altsamen de somme van vii p. i s. iii d. p. — Betaelt van coucke eñ wijne

van beede de Kerssavonden, die den lieden ghegheven was [die ten] Sacramente ghinghen, naer doude costume, de somme van vii s. vi d. gr. DE PR. en BR. X *Bachte-Maria-Leerne* 57 (1576); *it.* 63 (1651—1656). *Item*, IX, St.-Martens-Laathem 41 (1394); XIV, *Basseveldе* 25, *Boekhout* iii (16e en 17de E.); de Vlaminck, *Acc.* 29 (15de E.); A. Wauters, *Environs* III 577, en inz. Gailliard, Glossaire v° Lyfcoeckbackere. || Dat niemen meer broods, noch meer lijfcoucs dan vi gr. wart, uter port en voere noch en draghe,.. up de boete van x lib., eñ dbroot eñ de lijfkoucke verbuert. DE PAUW, *Vgb.* 71 (1358); *it.* 77 (1360).

LIEFCOECKBACKER, LIJFCOECKB.— (Lijfcouckb.—), zn. *Peperkoekbakker*, fr. *pain-d'épicier*. Kil. Liefkoeckbacker. *Nastocopus*, etc. K. *auct. ouvrier de pain d'éspice.* || Lyfcoecbackere. Gosyn lyfcoecbackere (1302). GAILLIARD, *Glossaire* 185. *Domistadium … contigue bonis Petri* de lifcoecbackere. *Schepenb. Brussel* 1348. Lijfcoucbackere. DE PAUW, *Vgb.* 77 (1360); *it.* 95 (1366). Zie Gailliard *l. c.*

LIEFCRUIT (Liefkruydt), zn. o. *Kleine meibloem*, fr. *caille-lait.* Grimm Liebkraut, labkraut, *gallium.* || En sullen oock [de apothekers] geenssints, buyten oorloff van geapprobeerden doctoir, eenighe vergiften, liefkruydt, sorghelijcke *opiata*, oft misvallen eñ stonden verweckende medicamenten aen iemandt uytgheven. *Acad. d'archéol*, 1861 blz. 13, *ord. v.* 1641, *stad Brussel; it. O.-P.-B. autr.* 23 sept. 1754 a. 37; VII 382.

LIEFLAST, zn. m. *Last van een schip, dat bekwaam is de Lieve te bevaren*, fr. *laste d'un bateau pouvant naviguer sur la Lieve.* DE PR. en BR. *Gent* II 485.

LIEFSCHAP (Liefscap), zn. *Liefde, genegenheid*, fr. *amour, affection.* Kil. Liefschap, *vet. fland. amor.* || Eñ had se yement anders dan hem int herte lief, dat hi haer alsoe vele vrielikere eñ ongheveynsdelikere tot dien keren soude eñ hem liefscap toeghen. *Allerkerstb.* 97 (Tauler).

LIEFVROUWKENS, zn. mv. *Eene Geldersche munt*, fr. *une monnaie Gueldroise.* || Zekere Rombout Van Kessel, van 's Hertogenbosch, geapprehendeert door den schout van 's Hertogenbosch, Jacop Van Brecht, riddere, als van meening zynde met 22 a 23 hondert guldens in goude croonen eñ penningen van den besten slaghe te reysene in de Munte van des graven berghe ('s heerenberg), om deselve penningen aldaer te doen smelten eñ daeraff laeten slaen Marionetkens of Lieffvroukens. VAN DER CHIJS, *Gelderland, steden en heeren*, plaat x nrs. 8. 9. 10. 12. 13. (1562)

LIEGEN, ow. *Verschillen*, fr. *différer.* Kil. Lieghen. *Differre.* || Uyt de voorghemelde tafel kan men speuren hoeveel de mate van 't een dorp teghen d'ander verschilt,.. aenghesien dat tot Steenhuffele,.. de roede ghenomen wordt op 20 voeten, eñ tot Wolverthem,.. eñ elders, op 16 voeten, hetwelck op het bunder lieght 800 voeten oft 20 roeden,.. *C. v. Brussel, Landmaten* (op 't einde).

LIEMEN (Lyeme), zn. mv. Lakenweverij. *Een zeker gebrek* (strepen?). fr. (*draperie*) *certain défaut* (*des stries?*), || Dat men alle de gheminghede lakenen, die voordan bevonden sullen wesen meshainge [*nl.* een gebrek] hebbende, zonder duerghaende lyeme binnen den half vierendeele, loyen zal met eenen overloode; daervoren de coopman hebben zal te baten twalf grooten; wel verstaende, dat men de lakenen duerghaende lyemen hebbende snijden zal, zonder dissimulacie of verdrach. *Kb. Lakeng. Brugge, Vullers* 59.

LIEMEN (Lyemen), ow. Lakenweverij. Zie 't voorgaande || Eñ daer eenighe van zulken cuerlakenen lyemden of onghelyc vielen, andersins goed van wullen eñ van maecsele zynde, daeraen de drapier van vaerwen cost hanghen wille, dat hy die zal moghen doen gheven den vaeruslach eñ voord doen vaerwen van zulker vaerwen als hem goeddyncken zal. *Kb. Lakeng. Brugge Wevers*, 22.

LIEMEN, ow. Van den dag. *Afnemen, korter worden*, fr. (*du jour*) *diminuer, raccourcir.* Mhd. lüemen. || Dat niemen en smede voer dat de wachtere den dach ghegroet heeft, en dat sij twerc laten bi der dach liemen. DE PAUW, *Vgb.* 21 (1338).

LIER, zn. *Zitbank vóór een huis*, fr. *banc devant une maison.* Kil. Liere. *Scamnum prae foribus: sedile vestibuli.* Zie BARDESCH.

LIER, zn. Thans verouderd. *Wang*, Znl. *kaak*, fr. *joue.* Kil. Liere. *vet. fland.* j. wanghe. *Gena, mala, maxilla.* || Nochtan liet hi daer van den sinen Ene oore eñ beide sine lier. *Reinaert* 744. Zo wie die valsche wareit iof oorcondscepe zeecht voor scepenen,.. men zalne zetten in den stoc drie daghe, eñ daernaer teekenen an siin lier met eenen slotele. *K. v. Brugge* 4 nov. 1304 § 31. It. *C. stad Brugge* II 138.

Lieutenant civil van den baljuw van Gent. *Een rechter onder deze benaming door keizer Karel, bij ord. van* 14 *febr.* 1540 *ingesteld, voor welken de Gentsche poorters en inwoners bij indaging zouden mogen in rechte betrekken hunne schuldenaars van een groot getal genoemde dorpen*, fr. *lieutenant civil du bailli de Gand. Juge institué sous ce titre par Charles-Quint, par ord. du* 14 *févr.* 1540, *devant lequel les bourgeois et habitants de Gand pourraient procéder par assignation contre leurs débiteurs d'un grand nombre de villages dénommés. Pl. v. Vl.* 4 febr. 1540; II 284.

LIEVE, zn. v. *Liefde, genegenheid*, fr. *affection.* || Omme de lieve eñ omme den goeden jonst die onse lieve oudervader voerseit hevet tons. *Oork.* 27 mrt 1298 (Gedr. bij Kluit *Hist. crit.* II 994).

LIGATUERWERCK, zn. Dit w. schijnt synoniem te zijn van bourgetterie. *Een weefsel van zijde, garen en wol*, fr. *ligature, sorte de tissu de soie, de lin et de laine.* || De neerynghe van mainfacture eñ ligaturewercken ofte caffas gheseyt *de bois;* den styl van deselve bourgetterie, van ligature ofte caffas; de neerynghe van de ligature wercken ofte bourguetterie; de neerynghe eñ styl van de bourgetterie ofte manufacture van ligature wercken. REMBRY I 370 (17de E.). (Zie aldaar eene korte verhandeling over deze en soortgelijke stoffen).

LIGGEN, ow. Zooals thans *liggen*, fr. *être couché.* 1) Liggen met of onder. *Beslapen, vleeschelijk gemeenschap hebben met*, fr. *coucher avec, avoir commerce charnel avec.* || Als die vassael gelegen heeft, oft geattempteert heeft te liggen metter huysfrouwen zijns leenheeren. V. D. TAV. 198. Tegen dwijf, die onder hueren serf gelegen heeft, suldij u libel aldus formeren: Simoen seegt: dat Beerte heur heijmelijc oft openbair heeft gemengt eñ lichamelijc geselscap gehadt met N. hueren slave; versueckt huer onthoofd te zijne, eñ hem gedoot oft verbernt. *Ib.* 59.

2) Van penningen. In executie liggen. *Eischbaar zijn bij alle rechtsmiddelen*, fr. (*de deniers*) *être exigibles par toutes voies de droit.* || Niemant en mach in sterffhuysen vercoopinghen doen bij den roupe ofte clopslach dan denghonen die tzelve officie in pachte heeft, ofte die daertoe van s' heeren

weghen ghestelt is, eñ ligghen de penninghen van dier in executie. *C. v. Aalst* XII 11.

LIGGER, LEGGER, zn. Zie CLAPBOECK (*Sommier*). Kil. Liggher. *Liber qui in usum servatur.* Zie Van Dale Ligger. || Deselve clercquen sullen formeren ofte vernieuwen den legger van de renten, eñ van tijdt tot tijdt daerinne aenteeckenen de successie, derivatie eñ splijtinge derselver renten op volgende persoonen, insererende voor in denselven legger de constitutie- ofte creatiebrieven,.. *C. v. Maastricht*, *Recessen* 1665, c. 32 a. 2. Dat ter greffie oock sullen gebragt worden de liggers van de gemeyne dorpelasteboecken. *O. P.-B. autr.* 31 oct. 1715, III 2; II 620. *It.* 30 juni 1729.

LIGHOND, zn. *Leghond*, *staande hond*, fr. *chien couchant.* || Verbieden eenen yeghelick lighhonden te houden. Alle lighhonden andere toebehoorende, sullen... ghenomen eñ gheconfisquiert worden. *Pl. v. Vl.* 31 aug. 1618 a. 55. 56; it. 57; II 401.

LIJE. Zie LEIE.

LIJDEN, LIDEN (Lien, lijen), bedr., onz. en wederk. werkw. — I. BEDRIJVEND. 1) *Bekennen*, fr. *reconnaître.* Kil. Lijden / *belijden. Fateri*, *confiteri.* Dit w. gaat dikwijls verbonden met kennen of bekennen, als synoniemen. || Vort so bekenneden eñ lieden vor ons, vroue Lisebette eñ Reinare, hare man vorseit, van den drien ponden sjaers arveliker renten,.. dat si die souldich sijn. *Oork.* (20 jan.) 1285. So wie dat in gheboden leghet onder den amman van haven, eñ der soult lyen wille... *C. v. Gent*, *Gr. ch. v.* 1297 a. 127. Eñ heet ghekint eñ gheliet dat sij vercocht heet... *Schepenbr. Neerlinter* 29 sept. 1381. Dat vor ons,.. ghestaen [*constitutus*] N.., kennende eñ liende dat hi... *Schepenbr. St.-Truiden* 11 oct. 1382. Ick A.., kenne eñ lijde dat.. *Stadsarch. Diest*, *Formulier* 15de E. *Kennisse van soudenieren*, en *passim.* So wie in den camp doodt blijft, men hanghtene an de ghalghe, eñ den scilt besiden hem. Eñ die hem upgheift of verwonnen lyet, of uten coorden gheworpen of ghejaeght werdt, dien slaet men thooft of in toryt, eñ men hanghtene an de ghalghe, eñ den scilt besiden hem, eñ hi heift verbuerd zyn goed jeghen den Heere. *Jus feud. fland. vet.* c. 76. *It. Leenrecht v.* 1528. c. iiij r°; *Burcht v. Brugge* c. 74. Soo wie beclaeght wordt, sal bedaecht worden om te lyden of te loochenen. *O. Liége* 27 juni 1577 a. 80, *Hasselt.*

2) Lijden in rekening. *Laten gelden*, *als geldig en deugdelijk aannemen*, fr. *passer*, *admettre en compte comme valable.* || Daeraff hij [*nl.* de klerk] sal hebben zijnen loen eñ salaris, bij handen van den wouwmeestere, ter taxatien van den heeren van der cameren van den rekeningen, die den wouwmeestere geleden sal wordden in zijne rekeninge. *Kb. v. Soniënbosch* 1460 a. 7. Alle die puncten eñ articulen van der rekeninge daerop die voerscreven eijsscher niet openlijck tegen en scrijft, sal men houden als geleden eñ gepasseert. *C. v. Santhoven* 1557, Stijl 109; *it.* 181.

3) Een vonnis lijden. *Het ondergaan*, *er door getroffen worden*, fr. *souffrir une sentence ou condamnation*, *en être frappé.* || Waert dat een man vercrechtichden een wijff, of ghewaut dede, als met hare te doene te hebbene teghen haren wille, met behoerliker eñ met ghenoechliker proeffenisse, die die scepenen van den Bosch goet ghenoech daertoe achten, in den gherichte verwonnen worde, die overdadighe... Eñ weert dat dat wijf aen die proefenisse ghebreke, so soude si liden dat selve vonnisse dat die man soude hebben gheleden hadde hij verwonnen gheworden met behoerliker proefenisse. *Charterb. v. 's Bosch* fol. iij r° 12 jan. 1329 o. s. a. 23. (Ook in de *Brab. yeesten* I 784, doch teenemaal verkeerd en onverstaanbaar).

II. ONZIJDIG. 1) — *a*) Van personen. *Gaan*, *op weg zijn*, *trekken*, *varen*, fr. *aller*, *cheminer*, *passer.* || Negheen man, no bekent no vremde, no [*l.* ne] ga ghewapent,.. dor die port, hiene si lidende omme te gane uter port, iof coemende uter port. *K. v. Brugge* 1281 a. 18. Hij hielt ooc den casteel van Sempol, daer en mochte niement voorby lyden, zy en waren gheroeft van den zoudeniers, die de casteelen bewaerden, eñ vermoerden ooc de lieden die daervoer de twee casteelen leeden. JAN v. DIXMUDE 41. — *b*) Van zaken. || Dat men gheenrehande bier, dat [door] onse stede van den Damme lijt, te Brugghewaert commende, upslaen of updoen zal moghen dan binnen der stede van Brugghe. *C. stad Brugge* II 91 (1477). — *c*) Figuurlijk. *Doorgaan*, fr. (*fig.*) *passer.* || Onbetaelde teergelden en drinkgelagen strafte men op dezelfde wyze:.. Sententie van zekeren N..; en deghene van Pieter Thys, voor drie jaren gebannen, „ome dat hi costumelic de lieden ghelaghen ontdraecht, dat nyet en behoort te lidene onghecorrigiert". CANNAERT, *Bydragen* 117 (1475). — *d*) Van den tijd. || Ware oec dat sake, dat Dertiendach lede eñ Giliis niet en hadde vergouden den voreghenomeden tsens..; ware dat Onser Vrouwendach lede.., soe kint Giliis... dat hi, noch sine gheborte, niet en hebben, noch hebben en mogen aen dit voreghenomede goet. *Charters v. Terkameren*, bundel 62, *Erps* 1303. Omdat de tijd lidende es en de menschen sterflec sijn. MERTENS en TORFS III 519 (1345). Deghone die pretendeert recht aen eenich leen, sal hetselve moeten verliefven binnen veertich dagen..; ist dat hy den dagh laet lijden, den bailliu sal hetselve leen moghen betrecken om te hebben man eñ relief. *C. v. Cassel* II.

2) *Deelen*, *mededeelen*, *deelachtig zijn*, fr. *participer* (*à*). || So en sal sich eghein man uyter eynen ambachten in eyn ander doen..; deit he sich anders in eyn ander ambacht, so sal he mitten eirsten ambachte liden in allen saken. *C. v. Maastricht* 115 a. 119 (1380) Soe wie binnen Trijcht wonende is, of die naemaels daer binnen quaeme wonende, die ambachts pleghen woude, die sal mit dien ambacht, des hi pleghet, lyden eñ ghelden in allen zaken. Ib. 433 (1372).

3) *Vertraag ondergaan*, *vertraagd*, *uitgesteld*, *verschoven worden*, fr. *être retardé*, *différé.* || Wanneer halfmaerte leden es, zo ghebiedt men ter prochikerken... alle manieren van uutloken..; eñ lydt wel zomwijle tot half april tvorseide ghebod, by dats de bailliu niet en vermaend; ooc mede blivet wel tjaer deure also. *C. v. Aalst* 388 (15de E.).

4) Van eene som gelds. *Bedragen*, fr. (*d'une somme d'argent*) *comporter.* || In saken van rekeningen, geen dinck en sal gepasseert wordden zonder verificatie van brieven, nadijen dat lijdt XX s. parisis, oft dairboven. V. D. TAV. 28.

5) *Als voldoende doorgaan*, fr. *passer comme suffisant.* || Als vremde scutters in thof sullen commen schieten metten ghesellen van den gulde, esser een alleene, me sal hem scinken eene canne wiins; essere twee, die sullen hebben twee cannen wiins; eñ al warere meer, noch soudt met tween cannen wiins liden. DE PR. en BR. *Gent* II 531, *St.-Jorisgilde* 1416.

6) Laten lijden. Van een werkstuk of vervaardigd voorwerp. *Het als aan de vereischten voldoe-*

nend en als goedgekeurd laten doorgaan, fr. *laisser passer (quelque objet confectionné), comme satisfaisant aux conditions requises.* || Dat de waerderers (ghestelt in elck van den voorseyden vijf steden, omme de voors. wercken te ziene eñ te waerderene) hemlieden daerinne wel eñ ghetrouwlicken quyten zullen,.. eñ gheen weerck en laten lyden, het en sy zulcks alst boven verclaerst es. *Pl. v. Vl.* 8 mei 1515 a. 7, *Goudsmeden;* I 597.

7) *Volstaan*, fr. *suffire, satisfaire.* || De eetzweerers [*nl.* de aanbrengers] syn sculdich te liden met haren eede. HOSDEY, *Stat. du Hoop d'Hazebrouck*, blz. 67. a. 2.

8) Lijden in crachte van gewijsde dingen. *Gaan in kracht van gewijsde zaak*, fr. *passer en force de chose jugée.* || Waert zo dat partye in ghebreke waere binnen den voornomden tijde van jare eñ daghe huerlieder appeel, reformatie oft betreck te verheffen, zo haudt men alsdan dat zulcke voorgaende sentencien lyden, *ipso facto*, in crachte van ghewijsder dijnghen. *Pl. v. Vl.* 9. nov. 1522; I 80. *It. C. v. Cassel* a. 146.

III. WEDERKEERIG. — Hem lijden (met). *Zich tevreden, z. vergenoegd houden* (met), fr. *se contenter (de).* || Indien yemant buten de voorseyde dry malen zaude willen eten ofte drijncken, dat hy hem sal lyden met den broode twelck hy in den korf vinden sal, eñ zal an den craen eens al staende voor den dorst moghen drijncken. *Pl. v. Vl.* 19 juli 1551 a. 19, *Zeerechten;* I 389. (De *Compilatae v. Antw.* IV viij 196 bevatten nagenoeg hetzelfde, doch in het meervoud: Oft eenige bootsgezellen.., moeten hun lijden met).

LIJDER, zn. *Schuldenaar (bekenner)*, fr. *débiteur (constituant).* || De lyder van eenige losrenten, nog syne erfgenamen, en volstaan niet mits afstand doende eñ het hypothecq daarvoor verlatende tot behoef van den rentheffer. *C. gr. Loon*, II 509, *Reckheim* c. 61 a. 25.

LIJF, zn. o. 1) Zooals thans *menschelijk lichaam*, fr. *corps de l'homme.* — Saken den lijve aengaende, die aen mans lijf gaen. *Lijfstraffelijke zaken of misdaden, daarom niet* capitale; *immers „de* capitale [crismen] *zijn diegheene, die men puniëert metter doot, oft met eeuwegen banne eñ confiscatie van goede;* niet capitale *zijn, die men puniëert met ghelde oft met eenige cleeynder punitie corporelle*" (Philips Wielant cap. I.) *Joost de Damhouder verstaat door* Crime capitale, *„daer* lijf of lidt *aen kleeft, oft andere groote lijfvelijcke punitie*", *dus niet necessarie de doodstraf.* (*Pract. crim.* c. II). — *Méfaits punissables au corps, encourant la peine de mort ou une peine corporelle, mais pas nécessairement la peine de mort.* || Daer men die waerheit van groten saken doen sal, die ane mans liif gheet, die ter irster waerheit niet en quame, hi hadde verbort XX sc. *K. markgr.* 1292 a. 44. Indien schepenen dan bevinden de saecke den lijve niet aengaende, soo moghen sy ordonneren dat den ghevanghen van de ghevanghenisse ontslaghen sal zijn. *C. stad Mechelen* I 5; Nannius vertaalt *si constabit causam corpori mulctam non irrogare.* Als yemandt ghevanghen wordt van saecken 't lijf aengaende. a. 10; Nannius *ob capitale crimen* (?). Niemant en es sculdich t'oorconscepe te gane up zinen maech, omme hem te moghen belastene in criminelen zaken van zinen live jeghen den heere (graaf van Limborch Stirum vertaalt *pour le charger en matière criminelle pouvant donner lieu à correction corporelle*). *C. v. Aalst* 504. *It. C. v. Antw.* 1545, I 15; *Compil.* VI ij 14. — Straffen aen den lijve. *Lichamelijk straffen*, (Van Dale), fr. *punir corporellement.* || Ofter eenich groot eñ merckelijck bedroch, oft quade eñ loose handelinge waere geschiet, soude degene die sulcx hadden gedaen, naer gelegentheijt van der saecken, oock aen den lijve openbaerlijck worden gestraft, ten vreese eñ exempel van andere, jae oock metter doot. *C. v. Antw. comp.* IV xj 57. *It. Compil.* IV viij 165. — Op lijf, op sijn lijf (op verbeurte van het lijf). *Op doodstraf*, fr. *sous peine de mort.* || Die zijn dochteren prostitueert eñ daermede, willens en wetens, bordeel eñ oneerlick leven houdt, verbeurt alle syn goet eñ ten eeuwighen daghen gebannen te syne eñ te blivene uuyter stadt eñ quartiere van Antwerpen, sonder verdrach, op zyn lyff. *C. v. Antw.* 1545, II 38; *it.* 27; *Compil.* VI ij 1. 24.

2) *Leven* fr. *vie.* Kil. Lijf. *vita.* || Dat niement, naer ghemeenen rechte, eñ naer de stile van den parlemente, zyn goet verbuerde hem zelven uut verdriete van levene tlyf nemende. *C. stad Brugge* II 15 (1450). Die bij despieracien hem zelven tlijt genomen heeft. *C. v. 't Proossche* I 274 (1511). En *passim.* — Lijf jegen lijf. *Leven om leven*, fr. *vie pour vie.* || So wie so manslacht doet eñ dies verwonnen wert bi wette, dat es lyf jeghen lyf, eñ die rechtinge sal men doen up die hoeftbrucghe. *C. v. Gent, Gr. ch. v.* 1297 a. 40. — Lijf eñ leven. Pleonastice. || Als een vader bij testamente zijn kint onterft, eñ men niet en bevyndt dat kijnt dat verdient heeft, oft dat het zijnen vader grotelijc vertornt oft geïnjurieert heeft, noch.., noch naer zijn lijf eñ leven gestaen,.. V. D. TAV. 239. Niemand mag, sonder expresse ordonnantie van syne Hoogdheyd, binnen deser stad komen, op verbeurte van den lyve en leve. GÉNARD, *Antw. arch.* I 378 (1585). — Te lijve. *Levenslang, op lijfrent of in lijftocht of vruchtgebruik*, fr. *à vie, en rente viagère ou en usufruit.* || Dat Mergriete, ser Arnouds dochter, ser Pieters soens, heeft ghegheven onser abdien.,, eñ wi sullen gheven deser vorseider Mergrieten XVI sols tejaers the haren live. *Oork.* 8 apr. 1298. Eñ hi bracht er in [*nl.* in 't gasthuis] xvj lib., die men hem sculdech was van tinen mudden rogs te sinen live. *Oork.* 10 aug. 1298. Ware dat sake, dat Augustijn vorseid eñ Aechte, sijn wijf, langer leefden dan suster Mergriete vorseid, dat sij souden behouden eñ *h*effen de vorseide rente alsoe langhe alse sij leven souden, thare beder live, eñ sghens live ghel die lancst leven soude van hem beeden, eñ naer hare drie lijf, so sal de vorseide rente ons toeboeren ghel. DE VLAMINCK, Zwijveke 130 (1337).... Doe min here voer van lyve ter doot, eñ voert dat men hare bewyse tghebrec van c ponden eñ x par. tejaers tharen lyve. *C. v. Gent* I 530 (1358). Hij [*nl.* Lodewijk van Male] leet Brabant te live van zinder behuuweder moeye, vrou Jannen, des hertoghen Wenseleyns wedewe, also langhe als so leven zoude. JAN VAN DIXMUDE 228. Dat in desen goeden lande van Brabant veele lieden besmet zijn van deser misdaet [*nl. stellionatus*], mits dat zij bijwijlen met diversen scepenbrieven van der plaetsen dair huer goede gelegen zijn, huer goede verbijnden eñ becommereu met renten erflijc oft te lijve. V. D. TAV. 90. Wij verbieden insgelijcx eenige erven oft eenige onruerende goeden ten lyfve oft anderssints uyt te geven. *Regl. stad Loven* 1 apr. 1662 a. 55.

LIJFCOOP, LIEFCOOP (Lijfcoop, lijcoop, lijcoep, licop, lycop), zn. m. Kil. Lijfkoop. j. liefkoop. *Epulum emptionis causa*, etc. K. *auct.* *Banquet*

fait à l'occasion de quelque marché. Beneke Kouflîtkouf *stm.* leikauf. Grimm leikauf, leitkauf, leikkauf; leitkauf is in bet. verwant met weinkauf, *obstwein*, *gewürzwein*, dus met *wijnkoop*, *pot-de-vin.* — *a*) *In openbare verkoopingen en aanbestedingen*, *ter bevestiging van den koop*, *eene bepaalde som gelds* (*een zooveelste op het geheele bedrag*), *of eene hoeveelheid wijn of bier*, *voor gelag of drinkgeld*, *ten laste van den kooper*, fr. *dans des ventes et et adjudications publiques*, *en confirmation du marché*, *une somme déterminée d'argent* (*un tantième sur le montant*), *ou une quantité de vin ou de bière*, *comme écot et pourboire à charge de l'acquéreur ou de l'adjudicataire.* || Midtsgaders den liefcoop, te weten vj gr. van den ponde groote, eñ niet meer, ten laste van den kalengierder, eñ den Godtspenningh. *C. kast. Iperen*, c. 230 a. 7 (1535). Ten vierden, sal men van elck sille geven tot lyffcoop dry potten biers.... ten zesten, watter meer gedroncken wordt dan den lyffcoop bedraecht sal men hooffsgewyse betalen. *Kerkarch. Diest*, *Kapittel*, *Voorw. v. verhuring*, 17de E. Heeft opgedraghen, met wettighe verthydenisse,.. seker parceel landt, groot een bunder salvo justo,.. genoempt.., gelegen.., regenoten.. om eñ voor de somme van g. 636 C[t] gelt, boven den lijffcoop van acht potten goet bier, deghene was voldaen. *Rijksarch.*, *Greffes scab. arr. Louvain*, reg. 16 fol. 6 (1779). Insgelyken moet den beschudder aan den koper den gebeurlycken lycop, te weten drie van het hondert, in sooverre hy alsoo verdroncken is. *C. gr. Loon* II 480, *Reckheim* c. 54 a. 21; *it.* I 148 licop; lijckcoop, *C. 's Bosch* XI 3. Den lykoop van de verkoohte erven is in dese stadt den twintighsten penningh, door den kooper te betalen; wel verstaende soo denselven is gestipuleert, hetwelck ordinaris geënuntieert wert: *Lykoop naer landtkoop. C. v. Maastricht* 389; *it.* 394. — *It.* Mertens, *Oudste rek.* 47 (1324); Boxhoren, *Keys. stat.* a. 65; *Leenhof Burcht v. Brugge* XLI; *C. v. Deurne* 1612 a. 168; Rembry II 188. 189; Wielant, *Leenrecht* 102; *C. v. Antw.* 1545 VII 10. 33; XIII 52; XVI 1; *C. Ravestein* 26. — *b*) *In de behandeling van zekere bestuurlijke zaken*, fr. *dans certains actes administratifs.* || Men sal gheven van lyfcope ghelyc van den deelghelde; eñ van grote hoghenesse ij s. p., eñ van cleenen ter discrecyen van voochden. *C. v. Auden.* 2de d. 164, *ord. voogdyschap* (1501 / 1461). — *c*) *Als geschenk of hoofschheid aan ambtenaars*, fr. *comme gratification ou courtoisie à des fonctionnaires.* || [In 1289 stond hertog Jan aan de visschers en vleeschhouwers te Brussel de Vischmarkt af] gemeenelyck om 30 pont Lovens erffelycx chyns,.. jaerlycx te Vastelavonde te geldene,.. eñ daermede soo moeten sy geven den rentmeester van Brabant jaerlycx te Vastelavonde 20 schellingen Lovens te lyfcoope. MARTINEZ 838. Zie ook Gailliard, Tables *Inv. arch. Bruges* 410.

LIJFELIJCK (Lijflic), bn. *Lichamelijk*, fr. *corporel.* Met betrekking tot het maagschap. Lijflike magen eñ vrienden. *Bloedverwanten en naastbestaanden*, fr. *parents et proches.* Grimm leiblich 6). || Siet ocht si ommer in deser tijt sorghen hebben dan dat si in eren bliven, eñ dat omme hen selven, eñ dat si vele goets ghewinnen eñ haren lijfliken maghen eñ vrienden te hulpe comen. *Allerkerstb.* 15.

LIJFCNAEP, LIJFCNAPE, zn. m. *Lijfknecht*, fr. *garde de corps.* Kil. Lijfknaep / lijftrauwant. *Satelles.* K. *auct. Garde de corps.* || Het gheviel also dat de drie hondert eñ zestich poerters van Vlaenderen, al en warent niet die ghecoren waren te gane tot Rykilde, het waren doch de starrste eñ de vroemste, eñ elc hadde drie ofte vier goede lyfcnapen, starke mannen. J. v. DIXMUDE 21. Dat daghelycx een scaelwetter [scaebeletter?] wesen zal eñ vercnapen elken buerchmeester boven zynen lyfcnape. *C. stad Brugge* II 26 (1454).

LIJFNERE, zn. 1) *Onderhoud*, *voedsel*, fr. *entretien*, *subsistance*, *sustentation.* Kil. Lyfneeringe. *Victus*, *alimentum*, *annona.* K. *auct. vivres.* || Dese vorseide aelmosne es ghegheven bi sulker vorwarden, dat de vorseide ver Glorie sal hebben haer lyfnere in tforseide cloester, eñ daerbinnen wonen te haren live. *Oork.* 17 aug. 1290.

2) *Aan den heer of graaf verschuldigde rente*, fr. *rente due au comte.* || *Quiconques sera mis en le pierre* [*nl.* het Steen] *pour rentes deues au seigneur, que on appelle* lyfnere, *ne doit paier que une maalle pour lentrée et pour lissue. C. stad Brugge* I 277 (1299). Van sgraven lijfnere ygheven van Weitin Dekens lande. *Ib.* (2).

LIJFPACHT, zn. *Levenslange pacht*, fr. *fermage à vie.* Kil. Lijfpacht. *Pensio.* || Dat sij hebben ghegheven in loyalen lijfpachte, omme nutscap.., haerlieder goed, gheleghen in de prochie van Nazareth, groot sijnde ontrent 18 bunder,.. onder lant, meersch, bosch, ettinge eñ eet,.. DE PR. en BR. IX. *Nazareth.* 9 (1414).

LIJFPACHTER, LIJFPECHTENERE, zn. *Lijfrentheffer*, fr. *pensionnaire viager.* || Eñ dat wij die nuwe lijfpechtenere, die de voirgh. twee pondt groete coepen soilen, met namen eñ toenamen weten soilen wije zij zijn die se heffen soilen, eñ te wat terminen. Eñ als de nu lijfpachteren sterven, ocht enich van hon, dan sal dat gelt dat van hen versterven sal, comen in die gewerde handt. *Oork.* 5 apr. 1353, *Diest.* Zie ook het volgende.

LIJFPENSIE, zn. *Lijfrente*, fr. *pension*, *rente viagère.* || Want wi onser stat dese poente eñ assisen,.. gheconsenteert hebben eñ gegeven om hore scoude eñ pensien met te vergheldene, so solen wi weten wien dat men die pensien vercocht heeft, ochte vercoepen sal, met namen eñ met toenaemen, wie vele datter vervelt ochte vervallen sal, eñ oec ane wien dat men se betaelt ocht sal betaelen. — Soo wanneer dat degene sterven die lijfpensie hebben op onse stat, eñ de pensie daeraf vervelt, eest tien scellinghen groete, eest een pond groote, ochte meer,.. dat wi die somme, gelijc dat si vallen sal, selen ophouden eñ heffen,.. *Oork.* 2 juni 1335, *Diest. It. C. v. Valkenburg* 1570 a. 15.

LIJFRENTE, zn. Zooals thans. Zie ook LIJFTOCHTRENTE.

LIJFSBERCH, zn. *Levensbehoud*, fr. *conservation de la vie.* || Wy verstonden ten desen tyde als dat tschip, ghementionneert alhier vooren, uutter voornomde armade, zyne refugie hadde ghenomen, doir storm eñ tempeest van winde, in lyfsberch, naer de Wielinghen; was ghenaemt tGroote gallioen van Lisbonne. PIOT, *Chron.* 682 (1588).

LIJFSTEELEN (Lijfstijlen?), zn. mv. Timmerwerk. || Welcke docxsael, zoo van achter als van beede de zyden, moet breet wesen acht voeten, met verbandt van daertoe te leveren al thoudt, zoo balcke, vyf lyfsteelen, rebben eñ lambourseersel, eñ de solderynghe gheleyt met dobbel deylen bert. DE PR. en BR. XII, *Zulte* 35 (1644).

LIJFTOCHT, zn. 1) Zooals thans *vruchtgebruik*, fr. *usufruit.* Kil. Lijftoght. *Victus*,.. & *ususfructus.* || Welke somme heme wel eñ wettelike

vergouden es..; eñ [die] Jan, [die] voregheseyt es, ontfaen heft eñ ghekiert in sinen orbore, behoudeleke diere voreghenumder ver Lyzebetten lijftocht daerna viftech jaer paysleke metter vromen te houdene. *Oork.* 24 dec. 1298, *Wilsele.* [Een half bunder lands], dat Willem Wittebolle houdende was eñ opghedreghen heft, behoudeleke sire lijftocht, eñ ver Margrieten sijns wijfs. *Oork.* 7 jan. 1299, *Honebeke* (Humbeek).

2) *Lijfrente*, fr. *rente viagère.* || Men en can oft en mach gheenderhande huysen, onruerende goeden oft renten, erffelycke ofte lyftocht, vercoopen, constitueren, alieneren, transporteren oft overgheven dan alleen met scepenenbrieven van Antwerpen. *C. v. Antw.* 1545, VI 8; *it.* 5. 9. Lyftochten die de ouders coopen op de liven van heuren kinderen syn deylbaer..; dies mach deghene (tot wyens live de lyftochtrente staet) deselve lyftochtrente alleen behouden. *Ib.* XIII 31.

LIJFTOCHTER, zn., Thans *lijftochtenaar*, fr. *usufruitier.* || Lijftochter mijsnieman sal houden husinge, eñ hof een half buender groot. — Elc lijftochter es sculdich te lossene [*var.* lozen] zijn lijftocht voer den heer daer hij de lijftocht onder heeft, eñ metter wet. *tRecht v. Uccle* a. 2. 9; *it.* 21. 26. 29.

LIJFTOCHTGELT, zn.; LIJFTOCHTGULDEN, zn. m. *Het geld en de gulden ter loopende waarde van den veranderlijken prijs der lijfrenten*, fr. *la monnaie et le florin à la valeur variable du taux courant des rentes viagères.* || Op eene boete van x s. groten lyftochtsgels. *Regl. Lakengilde Brussel* 14de E. *Van den aendoenres* a. 6. — Als de voirseide scutteren uuttrecken, soe selen de II van hen, met enen knecht, hebben, onder dach eñ nacht, enen lyftochtgulden, alsulken als de stad van huere lyftocht betalen sal. A. WAUTERS, *Sermens*, regl. 1412 § 16 blz. 12.

LIJFTOCHTIGEN, bw. *In bezit stellen van de lijftocht of het vruchtgebruik*, fr. *mettre en possession de l'usufruit.* || Indien daar geene kinderen en syn, blyft den langslevende absoluyt heer en meester van syne eygene patrimoniele aangestorvene, eñ van de helfte van de veroverde eñ verworven goederen, eñ alleenlyk gelyftogtigt in des overledens patrimoniele eñ in de helft van de verworve goederen. *C. gr. Loon* II 489, *Reckheim* c. 55. a. 26; *it.* 510.

LIJFTOCHTRENTE, zn. *Lijfrente*, fr. *rente viagère.* || Als yemant gecocht heeft (tot anderen live tot dan synen live) eenighe lyftochtrenten, die en mach van dien lyftochtrenten nyet disponeren, maer moeten volghen, nae des coopers doot, den liven daer se op gecocht is [zyn]. *C. v. Antw.* 1545 XII 16; *it.* VI 1; XI 50; XIII 31. Zie ook LIJFTOCHT 2).

LIJCKAERDE (Lijckaerde), zn. (?). || Soe wie in den bosch vaert, die mach twee lyckaerde op zijnen wagen leggen, eñ die moet hij op zijnen wagen binden, en dairop behouden tottor tijt toe dat zij breken; eñ die sal hij schellen op een eynde twee voeten lanck; eñ wie ander hout loede onder bernhout die soude verbueren xlv scell. zweertte. *Kb. v. Soniën* 1460 a. 66.

LIJCKDEELERS, LIKEDELERS (Lijcdeelers, lijcdeelders, likedeelres), zn. mv. *Zeeroovers, zeeschuimers, die Noord- en Oostzee door hunne strooptochten onveilig maakten; aldus genaamd, omdat zij den buit gelijkelijk onder hen deelden; zij werden ook* victualiebroeders *geheeten, en ontstonden in den oorlog tusschen Margaretha, koningin van Denemarken en Noorwegen, en Albrecht van Mecklenburg, koning van Zweden* (Eelco Verwijs, *De oorlogen met de Friezen, Hist. Genoots.* 581); fr. *pirates, écumeurs de mer, qui infestaient les mers du Nord et de la Baltique; ainsi nommés parce qu'ils partageaient le butin également entre eux; on les appelait aussi* Victualiebroeders (*frères aux victuailles*)*; ils surgirent dans la guerre entre Marguerite, reine du Danemarck et de la Norwège, et Albert de Mecklenbourg, roi de Suède.* Likendeler *nannten sich die Seeräuber in der ersten Hälfte des* 15. *J., weil sie ihre Beute gleichmässig unter sich vertheilten.* Schiller u. Lübben. Zie hierover de aant. v. Gilliodts van Severen in de kost. d. stad Brugge I 467, waar ze Likedeelres (1400), en ook „coorvers" en „uutlegghers" genoemd worden, en Gailliard *Glossaire.* || De lycdeelers van Normandien. — Doe beval de grave Philips, dat men de bastaerden van Evreux, van Alentson eñ van Hieu, alle onthoefden zoude, eñ stellen se zeer hooghe up raden, zodat men de vorseide zeeroovers of lykdeelers van varre in de zee mochte zien. JAN V. DIXMUDE 91. 98 (1188). *It.* Despars III 380 (1436).

LIJCKLIEDEN, LIJCKVOLCK, (Lijclieden), zn. *De personen die eenen lijkdienst bijwonen*, fr. *les personnes qui assistent à un service funèbre.* || Dat niemene te like ga zitten, no lijclieden ne leede ten like, eer men vesperen begond luden (*sic*) te sinte Donaes. *C. stad Brugge* I 357 (1305). (De uitgever vertolkt het eerste woord, te recht of ten onrecht door „lijkbewakers"). Zie ook GERWECAMER.

LIJM, zn. m., zooals thans, fr. *colle.* Kil. *Viscum* etc. || Lijms. Eenen corf of hondert lb., 1 gro. *Watertol* 1550. Lijms. 1 groote mande, corf oft vat, geëvt ij lib.

LIJMVISCH, zn. *Huisblad*, Zned. *Vischlijm*, fr. *colle de poisson.* || Lymvisch, lym ofte huysbladt, de 100 ponden f 0. 3. 6. 0. *Pl. v. Vl. Gentsche tol aan het Sas* 2 jan 1741; IX 676; *it.* XI 813.

LIJN, LINE, LINIE, zn. *Vlaandersche landmaat*, = 100 *roeden; 3 linien* = 1 *gemet*, fr. *ligne, mesure agraire de Flandre*, = 100 verges; 3 *lignes* = 1 *gemet.* || Ene line lants,.. die leghet int ambocht van Dudzeele, eñ xv roeden. *Schep. v. 't Vrije* 29 nov. 1264. XI line lants eñ x roeden,.. dat leghet int ambocht eñ in de prochie van Zuenkerca. *Id.* 22 aug. 1265. *It. Oork.* 25 jan. 1277; 19 juni 1289; 23 mrt. 1297, en *passim.* Zie ook GEMET.

LIJNMAKER, zn. m. *Lijndraaier, touwslager*, fr. *cordier.* || Mertene den lijnmakere, van zelen eñ van repen, die men besechde in der stat orbore, xiiij grote. MERTENS, *Oudste rek.* 54 (1324).

LIJNPAT (Lynpaad), zn. *Trekweg*, fr. *chemin de halage.* || Daar het scheepe is liggende in 't midden van de Maase, hetselve mag bekommert of gearresteert worden aan de zyde waar de lynpaad is. *C. gr. Loon* II 343, *Reckheim* v 10.

LIJNSEE. Zie LINDESEE.

LIJNTRECKERS, zn. mv. *Lijnloopers*, fr. *haleurs.* || *Corps des tireurs des batteaux, dit en thiois* lijntreckers *ou* Nieuwe natie. *Rijksarch. Declar. v.* 1784, *Mechelen.*

LIJNWAET, zn. 1) *Linnen, lijnwaad*, fr. *de la toile.* Kil. Lijnwaed. *Linteum*, etc. K. *auct. Linge, toute sorte de toille.* Fijn lijnwaet. || Lijnwaets. 1 fardeel geëvt x lb. vls. — Rouwaensch 1 fardeel x lb. — Een Bossche kiste uuyt Hollant lx lb. — 1 groote coffere van Hollant xxx lb., eñ de cleyne coffers van xi oft xij banden xv lb. — Hollants, 1 fardeel xv lb.; tdobbel fardeel xxx lb. *Schatting v.* 1551. — Lijnwaets. 1 Oisters rolle xij gro. Een bale vj gro. Een kiste van zesse voe-

ten lanck uuyt Hollandt, xviij gro. *Watertol* 1550. Fijn Caemericx lijnwaet. DE PR. en BR. *Gent* I 153 (1667).

2) **In sijn lijnwaet.** *In zijn hemd*, fr. *en chemise.* a) *Bij de plechtige verzoening eener moord moest de plichtige verschijnen met een hemd of linnen kleed boven zijne gewoonlijke kleederen*, fr. *dans les réconciliations solennelles d'un meurtre le coupable devait comparaître en chemise, c. à. d., un vêtement de linge au-dessus de ses vêtements ordinaires.* || Eerst eñ alvoren sal den perpetrant doen eenen voetval met eenen ongelechterden persoon [de plichtige een aanzienlijk persoon zijnde, *nl.* de heer van der Vichte, zoo werd overeengekomen dat hij zich zou laten vervangen], denwelcken persoon sal commen te alsulcken daghe, stede eñ plecke, emmers up tghewydde, daert den mondsoendere, sine vrienden eñ maghen ghelieven sal, in syn lynwaet, blootshoofts, baervoets, met eender wassin kerse van drie pondt onghebrandt in de handt, voor den mondsoendere,., *C. v. Auden.* 2de d. 344 (1532). Ten bestemden tijde, soo compt uuyt eene camer daernaest, bequaem wesende, de misdadige in lijne laeckenen, bervoets, eñ blootshooffs, metten halm, dat is een stroijken in sijne handen,.. *C. v. Antw. comp.* VII viij 14; *it.* 1582, XXII 7; *C. v. Gent* II 374. — b) *Het openbaar verschijnen „in zijn lijnwaad", maakte wel eens deel van de bestraffing eens overspelers*, fr. *l'apparition en public en chemise fit parfois partie du châtiment d'un adultère.* || tHof.., condemneert denzelven verweerder," in zyn lynwaet vergheffenesse te biddene, knielende op eenen knien, met een tortse van vier ponden wasch in syn hant, eñ deselve tortse te draghene al d'Hoogpoort oppe, tusschen twee deurwaerders oft messagiers van desen hove, binnen de collegiale kerck van Sente-Baefs,.. *Cannaert, Bijdragen* 24 (1554), en blz. 20—27. — c. *Het openbaar verschijnen in zijn lijnwaad was eene zeer algemeene straf, als openbare schuldbekentenis of eerbare boete, voor politieke of bestuurlijke misdaden; de geschiedenis is er vol van*, fr. *l'apparition en public en chemise était une punition très ordinaire, comme confession publique ou amende honorable, pour des délits politiques ou administratifs; l'histoire en abonde.*

LIJS, zn. v. *Zitbank*, fr. *banc.* Kil. Lijse / lijs *fland. scamnum.* De Bo Lijs, lijst, lijste. Zekere vaststaande zitbank. || Van dat Gillis Bou ghebannen was by der wet van Hulst van der doot van Willem Danne, dewelke achter hem liet, daer de bailliu hand an slouch te mijns heeren bouf, ij beddekine, deen heelt van eere kisten eñ van eere lijs, eñ cleene plonderinghe in de herberghe, eñ deen heelt van eenen husekine vercocht der wedewen, boven sculden, omme v lb. *Reken. baljuws. Gent*, rol 1723 (1372). Een lys met twee slom [sloten?]. DE PR. en BR. *Gent* III 370. — Een siege-lijs. *Auden. meng.* V 184 (1499), en siege-lyz 189 (1537). — Een slaeplys met een coffere daeranne. DE PR. en BR. *l. c.*

LIJT, LIJDE, zn. v. *Doorgang, vrije doorgang, weg*, fr. *passage, passage libre, chemin.* Kil. Lijd / lijde. *Transitus, meatus, & via, actus.* || Eñ want de voerscr. erve [*nl.* de Diestersche lakenhal te Antwerpen, geh. de Colve] aen deen zide vorwaert strect omtrent thiene voete, eñ aen dander zide luttel oft niet, alsо dat tgebruyck van den kramen in de jaermercten voerscr. de lijde eñ wech van der merct zeere beletten eñ becommeren soude,.. *Stadsarch. Diest, schepenbr. v. Antwerpen* 21 aug. 1444. 't Selve mijn leen weghende eñ lijt hebbende met waghen eñ peerden over de Zwijnsmerct toter straten,.. DE PR. en BR. VI. *Nevele* 12. (1462).

LIJT (Lijdt) zn. m. *Het slapen, het vernachten*, fr. *le coucher, action de passer la nuit.* Franck: lijt *Bett.* || Dat alle deghuene die duer deze stede liden zullen, aerme wezende, bevant (?) om huerlieder noodt aelmoesene thebbene, dat een yeghelic van zulcke vremde aermen ghehouden wert te treckene ten hospitaele naerst der poorte daer zij henen willen eñ vertrecken; in welc hospitael de voors. vremde aermen voor eenen lijdt eñ repas zullen voorsien worden om huerl. noodtdurft, zonder die langher te laten doen vernachten, indien zij bij avonde leden, eñ niet langher. DE PR. en BR. *Gent*, II 515.

LIJWECH. Zie WECH.

LICKCLAEWE (Licclaewe), zn. *Litteeken, likteeken*, fr. *cicatrice.* Kil. Lidteecken. j. lijckteecken. *Vestigium, cicatrix.* Schiller u. Lübben liklawe, *Kennzeichen im Fleische, Narbe.* || Mine licclaewen sijn vervult [*nl.* vervuild] eñ verdorven van teghenwoerdicheit mijnre onwijsheit. *Getijdb.* XV E. 122 v⁰, *Soven psalmen*, ps. 37/38: *putruerunt et corruptae sunt cicatrices meae.* Bijbel v. Plantijn 1566: mijn *wonden*; Statenbijbel: mijn *etterbuilen.*

LICKTEEKEN (Licteecken, licteeken, licteiken, lijckteecken, lijckteeken, lycteeken, liteken, liteiken), zn. o. Thans *litteeken*, fr. *cicatrice.* — 1) *Wond.* fr. *blessure.* || Van manne te ontlivene jof lijcktekin te makene, dat es sculdech de scoutete te doene jof sine bode. Eñ ware iemen gewiset te ontlivene jof lijcktekin te makene, dat mach dabt quite laten sonder den scoutete, het ne ware jof dabt ghelt deraf name. *Oork.* 25 febr. 1252, *Concordaat St.-Baafs en zijn schout.*

2) *Ken- of merkteeken.* — a) (Van een gild), fr. *insigne (d'une gilde).* || Voirt en willen wi in engeenre manieren dat ummermeer.., enige gulde of geselschap van den voetboege bynnen der vriheit van onser stat van Bruessele opgeset of gemaict sal werden of gehouden, alse cleedinge, cappruyne of ander liteken te hebben, van hoedekenen, vergaderinge van schietspelen, om enige juweele te schieten, of coninge te maken, buten der Groter gulden. *Brab. Yeesten* II 642 (4 mei 1381). — b) *Van de arme lieden*, fr. *des pauvres.* || Dat alle aermen, levende van der voorseyder aelmoessen van der Charitaten, zullen ghehouden wesen te draeghen een mœrck ofte lijckteecken op haere tabbaerden. *Pl. v. Vl.* 7 oct. 1531; I 760.

3) *Spoor, overblijfsel*, fr. *vestige.* || Dat in den voers. steen eenen ijseren rinck plach te zijne, daeraf men alnoch dlicteekene af merckelic bevindt. — Dat die voirs. van Aken die voers. opgaende houten, die zij opte voers. lantwere afgehuwen eñ ewech gevuert hadden, binnen der voirs. stat van Aken achter straten hebben laten liggen, ten lickteeckene eñ memorien dat die van Aken die selve houten opte voirs. lantwere gehaelt hebben, eñ dat die fame is dat sij geseght hebben dat zy toetasten eñ huere recht nemen souden al die wyle dat onse voirs. gened. heere jonck was. *Rekenk. v. Brab.* reg. 136 fol. 143 v⁰. en 144 v⁰. *Onderzoek* 1500.

4) *Getuigschrift*, fr. *attestation.* || Dat der mesdedighe der stat beteren sal mit eynen weghe in Cyper, bynnen ix daghen te porren selve mitten lyve, terichts daerna dat he ghesoint heet mitter partien eñ mitten here, eñ twe gantse jore do te wonen, eñ guede brieve en liteiken van danne te brengen dat he twe jore do gewoent hebbe. *C. v. Maastricht* 45 (1380). *It. Belg. mus.* VII 313

licteiken (Brussel 1360); X 113 lyteiken (Brussel 1368—1386).

5) *Blijk*, *grond van vermoeden*, fr. *indice*, *signe apparent qui indique avec probabilité*. || Indien daernaer dien beruchten werde beswaert bijt verclaeren van getuijgen, al waert oock van eenen alleen, niet suspect oft van quaeden vermoeden sijnde, oft datter andere wettige licteeckenen toevielen, soude men daerop oock mogen commen tot aentastinge eñ gevanckenisse van den persoon. *C. v. Antw. comp.* VII 1 9. Vermoeijen, indicien oft licteeckenen. *Ib.* iij 14.

6) *Schrift*, *briefje*, fr. *écrit*, *billet*. || Als zylieden [*nl.* de vinders] de zelve partyen nyet verappointieren en connen, zullen hemlieden gheven een lycteeken om up trolle te moghen commen. *C. v. Gent* II 260 (1547), en lyckteecken 397 (1575).

LIMISTER, zn. *Benaming van eenen der menigvuldige stempels of „prenten" om de lakens te teekenen te Meenen*, fr. *désignation d'un des nombreux poinçons à marquer le drap à Menin*. || An Zegher van Steenkiste, omme dat hy gesteken heeft... de groote prente van de limisters. — Een groote nieu prente ghelic de limisters. Rembry, I 310 (1561).

LIMOGE, Lamoege (Lymoege, lamoigne, lamoengie, lamoen), zn. *Fazant*, fr. *faisan*. Kil. Limogie *fland. Phasianus, phasiaca avis.* La Curne *Limoges* (*coq*, *poule*) *Faisan*.... *cocq limoges, autrement nommez faisant* (1451). In het edict op de jacht v. 31 aug. 1613, *Pl. v. Vl.* II 394 a. 74. 76. 78, is het w. *lijmoege* vervangen door *faisant*. || Haesen of lamoengien op den sneeuw niet te vangen, met honden of met bogen of stokken [*nl.* vuurwapens] niet te dooden. Génard, *Antw. arch.* I 141 (1507). Lamoenen. *Ib.* 200. Soo wat man die scote eenen wilden swane, reyer, velthoen oft lymoege, die verbeurt tsestich royalen *Rekenk. v. Brab.* reg. 137 fol. 302 v°., *Ord. Warantmeester* 1515 a. 7. Die eenighe wilde swane, reygher oft lamoegen schiet, sal vallen in de boete van thien realen. *Pl. v. Brab.* ult. febr. 1545, a. 25; II 171. *It.* 173. 174 (1568). Soo wie hem voordert eenighe patrijsen, lamoignen, swanen, rygers oft eenighe wilde beesten met eenighe garen, stricken oft dierghelijcke te vangen oft te schieten, verbeurt het gaeren, boghe oft ander instrument eñ daerenboven, tot proffijte van den heere, iij Karolus guldens.. *Landch. v. Grimbergen* a. 57. (1275/1556). *It. C. v. Santhoven*, *K. en br.* 1665 a 44 lamoingen.

LINDE, zn. v. lindeboom, m. Zooals thans, fr. *tilleul*. *Onder den lindeboom hadden de vergaderingen der gemeente en de terechtzittingen plaats; hij was „de lievelingsboom der geliefden"; onder zijn gebladerte danste de jeugd; hij was het zinnebeeld der vrijheid, en wij zien hem ook tot kaak of schandpaal dienen*, fr. *les assemblées de la commune et les séances de justice avaient lieu sous le tilleul; celui-ci était l'arbre favori des amants; la jeunesse dansait sous son feuillage, il était l'emblème de la liberté, et nous le voyons aussi servir de pilori*. || Dat hem elck verdraghe van quade eeden te zweerene,.. op de boete van x lib. par. eñ arbitraire correctie, te wetene, van ghestelt te wordene aen de linde, telcx aensiene. de Pr. en Br. XXVI. *Rupelmonde* 97 (1555). Zie Grimm *Wörterbuch* Linde 2) en Gerichtslinde, *Rechtsalterthümer* 793 en volgg., en Noordewier 365: de Pr. en Br. *Gent* IV 286; Lexer Linde en Gerichtslinde (a. 1412); Kempeneers *Montenaken passim;* Hoffmann von Fallersleben *Niederländische volkslieder* xlii; zie ook vierschaer bannen.

LINDESEE, lijnsee, zn. *Soort van wol*, fr. *sorte de laine*. || Van enen sac lindezee sal mer maken twee bellaerts eñ dri smael brede; eñ die gheen bellaerts maken en wilt, sal moghen maken vj smael brede eñ niet meer. *Kb. Lakeng. Diest*, ord. 1425, *Wolwerk* a. 3, Tweelf scipelieren wollen, half middelkindtswoudt eñ half fyn lynzee. *Arch. Bergen-op-Zoom*, *Breedenraads besluiten van* 1476—1518 nr. 11. 4 mrt 1489.

LINFARS, zn. mv. *Benaming eener bende baanstroopers die, omtrent het midden der* xiv *eeuw, de Rhijnstreken onveilig maakten*, fr. *nom donné à une bande de brigands qui infestaient les contrées rhénanes, vers le milieu du* xiv *siècle*. Zie David *Vaderlandsche historie* V 577 en de aldaar gemelde geschiedschrijvers.

LINGENE, zn. Kil. Linghene. *vet. fland. Limus. slijk*, *modder*, fr. *de la boue*, eene bet. die wel past op het volgende: || Dat niemene moet mul noch linghene werpen in de beike, up xx s. *Kb. Lakeng. Iperen*, vii, *Vulres*, doch niet op deze aanhalingen uit Jan v. Dixmude 56. 59: || Hy [*nl.* Willem van Loo] dede se drie daghen lanc sitten al naect int pelleryn te Rycele, zonder eten eñ drinken; men wierp na hemlieden met vorte appelen, met moren [modder, slijk] eñ met lingne. — Eñ de quade knechten wierpen linghenen van quaden eyeren eñ vorte appelen na Bosscaerde. (Lambin verklaart het w. door *eierschalen*, fr. *coques d'œuf*, wat aannemelijk zou kunnen wezen voor 56, doch in 59 zagen wy liever *het slijm van bedorven eiers*, fr. *la glaire d'œufs gâtés*).

LINGEREN, zn. mv. Van goud en zilver. *Staven*, *baren*, *stangen*, fr. *des lingots* (*d'or et d'argent*. || Proces van N.., dewelke hem vervoorderd heeft te schroyene alderley soo gouden als silveren munten. en het schroysel daeraf komende gesmolten eñ de lingeren verkocht. Génard, *Antw. arch.* I 296 (1569).

LINCKEN (Lyncken), ow. *Verlangen*, *haken* (*naar*), fr. *désirer*, *aspirer à*. || Dat zou.., haer ooc voughende an de tafele, heeft t'voornoemde schaepshooft, dat zou wederbracht, zonder eenichsins up den zaturdach te peynsen, up den cant van de tafele ghestelt eñ danof dersenen, daer haer, mits haere veurghaende langhedurighe zieckte, naer ghelynct (verlangt) hadde, gheheten. Cannaert, *Bijdragen* 426 (1592).

LINCKSEL (Lincxsele, linghsele), zn. o. *Lenging*, *verlenging*, fr. *allongement*. || It. daertoe ghecocht groote sterke lange nagle omme tlincxsele vaste mede te maekene. *Stadsrek. Ninove* 1477. It. *C. v. Loven*, *Servit.* 10.

LINTWORM, zn. m. *Draak*, fr. *dragon*. Kil. Lindworm q. d. Nilworm, *jaculus*, *crocodilus Niliacus*, etc. *K. auct. Ver fréquent sur la rivière du Nil: crocodile du Nil.* Grimm lindwurm, *drache*. Lexer lintwurm. || Item, sinen [*nl.* van sint Servaas] pelgrimstaf, met eener potenchen [*nl.* kruk] daer hi den lintworm met doodde. *Belg. mus.* III 408, 15de E.

LISSEN, lijsen, zn. mv. Leertouwerij. *De uiteinden eener huid*, fr. *les lisières*, *les extrémités d'une peau*. || Item, sullen alle huyvetters eñ schoenmakers gehouden wesen hun leer te stellene omtrent der cupe daer tselve in gelegen heeft, al nat, alzoe dat tselve uyt der cupe commen eñ opgehaven is, op eenen hoepe oft twee; behalven dat men die halsen eñ lysen gecommen van denselven rugge, sal stellen neven dienselven rugge in eenen anderen hoepe. — Die schoenmakers sullen schuldich eñ

gehouden sijn hun werk goet eñ getrouwe te maken, te wetene: van coyen-, versen-, ossenleer eñ diergelycke leer, wel getout eñ wel gevet, eñ sullen overleer maken van den voerscreven leer; eñ die binnensoelen moeghen sy daeronder setten van halsen eñ lissen wel geroet, eñ lappen van rugleer, eñ egheen andere lappen, eñ daertoe wel geroet. *K. leertouwersambacht te Diest*, 27 febr. 1546 a. 2 en 21.

LIT, zn. o. 1) *Graad van verwantschap*, fr. *degré de parenté*. || In 't schependom van Antwerpen en moghen niet wesen die naerder zijn van maesschap dan ten derden halven lede, als zijn broeders, eñ broeders- oft susterskinderen, die naerder zijn dan ten derden halven lede. *C. v. Antw.* 1582, IV 6.

2) **Sijne volle leden hebben.** Van eene gerechtelijke handeling. *Volledig zijn, aan alle wettelijke vereischten voldoen*, fr. (*d'un acte judiciaire*) *être complet, satisfaire à toutes les exigences légales*. || Zal eene purge hebben hare volle leden, zo behoort er toe dat hem de heere oft de meyere gheven eenen heerliken dach. *C. v. Aalst*.

LITTEECKEN. Zie LICKTEECKEN.

LITSOEN, zn. Vgl. met het wkw. LENSOENEN. || Dat nyemandt egeen litsoen, drooghen harinck, oeck wracken, onkuerbaer harinck en zal mogen vercoopen binnen deser vryheyt van Turnhout oft Outurnhout. *Kb. v. Turnhout* 1550 fol. 76.

LIVREI (Livereye, livrye), zn. v: *Krijgskleeding en dienstkleedingen*, fr. *livrée, tenue de guerre et de service des gildes*. || Betaelt voor iiic liiij ellen laeken betaelt voor xiii ellen groen laeken, daer livrye [krijgskleeding] van den voetboghe eñ handboog afgemaeckt was. VAN MELCKEBEKE, *Kruisgilde* 26, *reken. van den tocht naar Calais* 1436. Dat sy [*nl.* de gilde van sint Sebastiaan] tabbaerts, rocken oft heucken sullen moghen draghen van eenen parure eñ livereye als bij den supplianten geordonneert sal worden. DE PR. en BR. XXV. *Kemzeke* 40 (1533).

LOBEEL, zn. o. Lakenweverij. *De onderste rand, de lob*, fr. (*draperie*) *le bord inférieur*. || Alvooren, dat men nu voordt useren zal an tlobeel van den ghesneden lakenen, die ghewyst zullen worden naer dezelve snede waerdich het teeken metter Roose thebbene, daerbij te stane [*l.* slane] een cleen loodt. *Kb. Lakengilde Brugge, Vullers*, 58.

LOBIJN, zn. o. || Een selveren beckin eñ een lobijn, met der wapenen van Dendermonde. DE PR. en BR. *Gent* II 540, *Juweelen v. sent Joorisgulde* 1528.

LOCHT, zn. *Tuin, hof*, fr. *jardin*. || Een half buender lands.., gheleghen op felt achter Callenberge, achter Willems lochten van Callenberghe. *Charterb. begijnhof Brussel*, fol. 206 v°. *Schep. St.-Pieters-Leeuw* 1364. Zie ook LOCHTINCK.

LOCHTEN (Lochtin)? ow. *Hovenieren, tuinieren*, fr. *jardiner*. || In den boegaert moghen de pachters lochtinen metter spade, sonder plouch eñ sonder beesten eenegherande derin te doene. DE PR. en BR. IX. *Eeke* 5 (1405).

LOCHTENAERSCHAP (Loeghtennarscap), zn. *Hoveniersambt*, fr. *office du jardinage*. || *In officio quod vulgo dicitur* loeghtennarscap. VAN LOKEREN, *St.-Pierre* nr. 535 (1238).

LOCHTINGIER, zn. *Tuinier, hovenier*, fr. *jardinier*. || Omme dieswille dat gylieden, Jan Cooman, lochtingier, en Denys Ryckaert, ticheldecker van uwen ambachte,.. ulieden vervoordert hebt.... CANNAERT, *Bijdr.* 437 (1566).

LOCHTINCK (Lochtijn, lochtin, lochtijnc), zn. m. *Tuin, hof, moestuin*, fr. *jardin, potager*. Kil. Lochtinck. *fland.* j. hof. *Hortus*. || *In redditibus, supra* lochtin, *et alibi in villa*, IX *sol*. VAN LOKEREN, *St-Pierre* nr. 896 (1281). Eñ es wel te wetene, dat die in Grusenberghe porten, torren of husinghen daeraen clevende, wonen zullen, en zullen gheene usanchen, lochtin, preyel of andere ysementen moghen hebben upt kerchof, bij niemens orlove no anders. DE POTTER, *Kortrijk* 322 (1358). De poerte, sinen perdstal, den lochtinc bachten schuere eñ de heelt van al den fruite. DE PR. en BR. IX. *Zeevergem* 4 (1422—1424). Erve eñ lochting. *Aud. Meng.* IV 155 (1448). Op onderalf dachwant lants,.. eñ heet de Lochtijn. DE VLAMINCK, *Zw.* 153 (1351). Hoofkin eñ lochting, metten duufhuuse daerup staende. *Id. Stad* IV 189 (1524). Dat nyemant in ander lieden bogaert of lochtyne en gaen noch en comen [*sic*]. *C. v. Brugge*, I 219 (1552). Den lochtync. *C. v. Gent* II 252 (1546). Den lochtinc. *Ib.* 367 (1560); en *passim* in Vl.

LOCHTVRIJ, bn. Van een erf. *Luchtvrij*, nl. *vrij in de hoogte*, fr. (*d'une propriété*) *libre en hauteur*. || Een ijeders erve is vrij en lochtvrij van den gronde af tot den hemel toe, tensij dat blijcke van servitute. *C. v. Diest*, VZ. XIX, 19.

LODDER (—e), zn. m. *Een zeker kleedingstuk*, fr. *certaine pièce d'habillement*. || Vort, wat manne die een porpoint vercochte ofte eenen loddere, eñ men up hem prouven mochte dat hijre valsche stoffe in gheleit hadde, als es scaerhaer eñ vlochaer eñ coutoen. DE PAUW, *Vgb.* 73 (1358).

LODDER, zn. m; vr. LODDEGE. *Een geil man, eene geile vrouw*, fr. *un homme voluptueux, une femme voluptueuse*. Kil. *auct.* Lodder. *Scurra, scortator, homo venereus. Belistre, putier*. || Doe sprac vrou Margriete: Willem is beter eñ eelder van gheboerten dan ghy zyt; na alle wetten civil eñ ooc na de wet Gods, hy es eelder van gheboerten eñ ghetrouwt [*nl.* wettig], eñ ghy, van uwes vadersweghe zyt ghy onedel eñ een bastaert. Doe sprac Jan [van Avennes] voer den coninc, by der tafele van marmere, voer al tvolc: God moets jammeren, dat ic eene loddeghe hebbe tot eender moedere, eñ zo verantwoerde Gode my; eñ u maeght wel jammeren, dat ghy hadt eenen lodder, een pape te eenen vadere; eñ nu weet elkerlyc u edelheyt. Hebt gy ons hier ghedaen daghen om u zelven te scofflerene? JAN V. DIXMUDE 141; it. 240. Men sal bannen uytter stede eñ casselrye rabauwen, loddegen, truwanten, cocquinen eñ botters. *C. v. Cassel* a. 156. It. *C. v. Grave* I 41; Cannaert, *Bydragen* 28 en 35.

LOEFFENE LUDE. Zoo staat er in het *Codex* op de *Brab. Yeesten* I 783, *priv. 's Bosch* 11 jan. 1330 a. 14; doch er moet gelezen worden GHELOEFSAM LUDE, *geloofwaardige lieden*, fr. *des personnes dignes de foi*, naar eenen suiverderen tekst, en heel het art. als volgt: || Weer oec dat die levende met groter armoede of noede bevaen worde, eñ hij dese armoede of noede met sinen gheburen, die gheloefsam lude weren,.. betonen mochte,..

LOENTE, zn. v. *Windstilte. onwind*, fr. *calme, absence de vent*. || Van arbeyde van mele te haelen eñ ter backers huysen te voeren in de loente, eñ tbroot weder in der stat faute te brenghen, betaelt... *Stadsarch. Bergen-op-Zoom, Reken.* nr. 648, Mrt. 1479—1480. Ord. aeng. de backers ten tyde van loente eñ stilheden van wynde. — Om dies wille dat den tyt van loente eñ van stilheden van wynde was, eñ dat men qualic gemalen meel crigen [kon.]. *Ibid.* (Cuypers v. V.). Zie ook AWINT.

LOESCH (Loos, losch, loechs), zn. *Eene soort van kostbaar leder* (*marokijn?*), *eertijds in gebruik voor het benedenste, afhangende deel der zitkussens, meestal roodkleurig, en soms versierd met borduurwerk* (*?*), fr. *sorte de cuir de prix* (*maroquin?*), *autrefois en usage pour la partie inférieure pendante des coussins de siège, généralement de couleur rouge, et orné quelquefois de broderies.* Kil. Loose van het sittekussen. *Pulvini pars adversa sive ima, rudis et textile pictura operéque Phrygio* [*nl.* borduurwerk] *vacua: ex rubro corio plerumque constans, unde et* roode loose *etiam dicitur.* Schiller u. Lübben: Losche, Leder, auf der einen Seite roth, auf der andern weiss. Lexer: Lösche. lösch, stn. eine art kostbaren leders, bes. rotes leder, saffian, *aluta.* — art leder oder wachstuch, worin die vardel gepackt worden. || *Duodena pellium, que dicuntur* rodlosch ij den. *Tol te Damme* 1252. Dat men van eenre ygeliker dosinen loeschs gelden sal enen assijs-ingelschen tassysen, eñ dairmet sal dloechs quiten sijn van allen. (Kantteekening: Item, van eender dossinen loeschs sal men gelden een inghelschen). *Diest, Doude Rootb.* f. 56 (12 dec. 1390). || || In die camere boven die poerte: It. noch een half dosyne sittecussene met eenen teneyten velde, onder met roeden loessche. It. noch een half dosyne sittecussene met eenen groenen velde eñ met roeden loessche onder. It. noch een halve dosijne sittecussene met eenen blauwen velde eñ met loessche onder. It. noch vj blauwe sittecussene slecht blau laken met royen loessche onder. It. noch dri sittecussene, daer Januarius eñ februarius op steet, met roeden loessche opt doverrecht. *Inv. v. d. Hulst* 1489.

LOET (Loed), zn. *Lood, munt of gewicht?* fr. *monnaie ou poids?* Kil. Loot. j. half oncie. *semuncia, dipondius.* A. Wauters, *Tables chron.* II 589 (1179): *cens de 5 lods d'argent.* Maigne d'Arnis heeft lodis, *semuncia;* demi-once (A 1167). || Zo wie uyt zyn lande delft zout [*var. sel*], daer men zout af ziet, die es den grave eens schuldich, voor elc ghemete, drie loeds. (Lat. tekst *lodos*) DE PR. en BR. XVI. *Assenede* 39 (1242).

LOFFELIJCK (Lovelic, —lec), bn. en bijw. Van personen en zaken. *In 't algemeen, van zaken, de vereischte hoedanigheden en deugdelijkheid bezittend, lofwaard,* fr. *se dit des personnes et des choses, en général, des choses, possédant les qualités et la bonté requises, louable.* Kil. Lofsaem — lofweerdigh — loflick — loflicken. *Laudabilis, laude dignus, laudabiliter.* Maigne d'Arnis *Laudabilis.* — *approbatus: de bon aloi, en bon état. Laudabile bladum* (1202). Van personen. — **Loffelijcke getuigen.** *Geloofwaarde getuigen,* fr. *témoins dignes de foi.* || Offt... die parthyen sulx consten geproeven met twe loffelicke getuigen. *C. gr. Loon* I 131 (1527). — **Een loffelijke dorscher.** *Een lofwaardige, aanbevelingswaardige dorscher,* fr. *un batteur en grange louable, recommandable.* || Alse die thiende in de scure bracht es, soe sal the gasthus daer senden enen loveleken derchere. *Oork.* 11 juni 1277. — Van zaken. || *In triginta quinque solidis novorum et duobus et dimidio caponibus, bonis et laudabilibus. Schep. Brussel* 1454. Ouden renterollen eñ boucken van landtheeren wert gheloove ghegeven eñ men doet daerop recht alzoverre als die lovelic eñ behoorlic onderhouden zijn. *C. v. Gent* VI 2. Eñ die waghen, dien the gasthus daer senden sal, sal alsoe loveleo siin, dat cher ['s heeren] Wouters thiende niet verledt [*var.* verletd] en blive. — Eñ alse dat coren ghewannet es loveleke... *Oork.* 11 juni 1277. *It. C. v. Loven, Serv.* 56. *C. v. d. Kiel* x 7; *C. v. Antw.* 1545, VIII 40; *C. v. Brussel, Stat. Serv.* 21. 36; Martinez 135.

LOGENLIJCKHEIT (Loegelyckhede), zn. *Onwaarheid, leugens,* fr. *des mensonges.* || Wye scepenen loeghelychede anesecht omme profijt eñ oorbuer van der poort, men zalne bannen vijftich jaer uyten lande van Vlaenderen. DE PR. en BR. XXVI. *Rupelmonde* 69 13de E.).

LOGENSTROOPEN, LOGENSTREEPEN, bw. *Leugenstraffen, leugenachtig maken,* fr. *traiter de menteur.* Kil. Loghenstroopen / logenstraffen. *Arguere sive insimulare mendacii.* || Wie den anderen logenstroepste [*var.* loegenstreept], .. hi es om ... *K. d. Ammanie* 1292 a. 1; *Waalsche keure v. Mei* 1312: *quiconque lautre dément.*

LOGENSTROOPEN. Zie LEUGENSTROOPEN.

LOGER, zn. *Kogel,* fr. *balle de fusil.* || Seeght oick een andere carabyne gemaeckt te hebben [met] een gelycke steertvyse, schietende de voors. carabyne, over syn best onthout, 20 logers int pont. — Een carabyne lanck wesende drye voeten, schietende 15 logers int pont. L. GALESLOOT, *Messager* 1885, blz. 10.

LOY (Loye, Loeye, Loie), zn. v. en o. In verschillige bet. 1) *Wet, de Romeinsche wetten, tegenovergesteld aan het costumier recht; het recht; ook een statuut,* fr. *loi, les lois romaines, opposées au droit coutumier; droit et justice; aussi un statut.* Kil. Loy. *vet. fland. Lex.* Ook Louwe / lauwe. || Noch en sal noch en mach mijn here Woutre vorseit, .. noch nemen noch arresteren haer cnapen, noch haer maisnide, noch hare late, .. het en si overmids mesdaet, ochte over leleec fait, ochte bi loye. *Oork.* 28 aug. 1292; Fr. tekst *par loy.* Een loye eñ een moejelijck recht *K. v. St.-Truiden,* 1366 a. 44, PIOT, *Cart.* II 10. Eyn loye eyn mogelick recht. *C. v. Maastr. Stat.* 1380 a. 96. So solen die scepenen, van schoulde, van erfliken guede eñ van anderen saken datselve recht eñ loye wisen dat sij van alds gewyst hebben. a. 120. Want die stadt te recht eñ te loye steit als eyne guede vrie stat. a. 123. Nae die dispositie van eender loyen, die seegt: *mortuo mandatore, expirat mandatum.* V. D. TAV. 30. Een loy oft statuyt. 413 v°. Die actie, die gefundeert wort in een loye oft rechte, dat een tribuyn .. van Roomen, geheeten Aquilius, maicte opte.scaden die deen persoon den anderen aendoet. 86. Wet eñ loye. *Plac. v. Vl.* I 102 (1521). Loeyen eñ wetten. JAN V. DIXMUDE 125. Hoewel... den procureur gheïnterdiceert eñ verboden is eenige Latijnsche woorden te ghebruijcken, oft eenige loeijen oft passagien van de gheschreve rechten in heure schrifturen te allegeren, .. *C. v. Lier, Stijl,* XVII 19. — **Docteur in loy.** *Doctor in 't Romeinsch recht,* fr. *docteur en droit romain.* || In den handen Peters van Camdonck, docteurs in loy, cancellier ons genadichs heeren. A. WAUTERS, *Env.* II 67, *Lakeng. v. Merchten.* 1411.

2) *Eed,* fr. *serment.* || De verweerdere in verbaele saecken de schult ontkennende eñ den gedefereerden eedt (soeverre de aenspraecke het loy offereert) accepterende, moet denselven eedt doen terstont ten selven genachtdaeghe. *C. v. Caggevinne, Stijl.* a. 13. — **Syn loije doen.** *Zijnen eed doen,* fr. *prêter serment.* || Dan, oft hij op die selve deerdenmael niet vort en queme, sal den aensetter dan moeghen syn loye doen, eñ vorts op hem volgen, nae der stadt recht, voer brueken eñ costen daerop gegaen. *K. v. Tongeren* 1502 a. 3. — **dLoy deilen.** Zie Den eet deelen, *Glossarium* I. 389. || Die cooper, den eedt des voersor. nae-

derlincx niet begherende, maer selve willende proberen dat den naederlinck, met andere, van de vernaederde goeden pactie oft conventie gemaeckt heeft, mach dat doen, ofte den naederlinck daeraf d'loy deylen, ofte hem t'selve stellen in deylinghe van eedt. *C. v. Loven* x 14.

3) *Rechtsgebied*, fr. *juridiction*. || Dat de vors. Jacob... Kateline, sier nichte vors., vooral doen sal costeloos eñ scadeloos huut den zeerde [seente?] en des biscops loye. Cannaert, *Bijdr.* 381 (1374).

4) *Allooi*, *gehalte*, fr. *aloi*, *titre*. || Tuee scellinghe ouder groeten Coningstornoyze, goet eñ gherecht eñ van goeder loien. *Charters van Terkameren* nr. 106, *Dworp* 1333.

5) Loykens(?) hantschoenen. *Handschoenen van gelooid leer?* fr. *des gants de cuir tanné*. Kil. Loye / louwe. *sic. holl.* j. tanne. || Uytgescheyden eñ gereserveert, tot behoef van den heere van Beveren, t'recht van erkentenisse, t'welck t'elken Sinxendaege, op sijn kasteel van Beveren, gedaen moet worden van witte loykens handtschoenen, borsekens eñ tournoiskens. de Pr. en Br. XXV. *Kalloo* 21 (1575). Zie ook Hantschoen.

LOYAEL, bn. *Wettelijk*, fr. *légal*. || De loyale costen. *C. gr. Loon* II 415, *Reckheim*. — Nyhoff, *Gedenkw.* I 282. 325. *Loyal essoinne*, en *loial essoigne*: wettige verhindering.

LOYEN, bw. *Recht erkennen of geven op*, fr. *reconnaître ou donner un droit sur*. || Dat wi, momboren, eñ de outste van den scepenen eñ van der vriheid ghemeinlic van Dormale, versocht zijn.. wat rechte..? tughen eñ dragen: dat ons wel condich is, dat Jan Van Dormale een pannus [*nl.* paenhuys, brouwerij] hadde te Poelnaetsen, dwelck hi vercochte; eñ dat hi daerna quam aen alle de ghemeyn lude van Dormale eñ zeide: dat hi sijn pannus te Poelnaetsen vercocht hadde, eñ dat hi gherne een ander pannus in de vriheid zetten soude, eñ bat ons allen dat wy hem dat recht laten wouden dat syn ander pannus hadde te Poelnaetsen; van denwelken tghemeyn dorp eñ vriheid hem andwoirde eñ zeide: zy gheven hem gherne alsulke coere quite haer aenghedeelte als si daerane hebben souden, maer sheren ceure so en loyen si hem niet. *Rekenk. v. Brab.* reg. 131 fol. 52; 15de E. *Dormale*.

LOYRECHT, zn. *Romeinsch recht*, fr. *droit romain*. || Na den ouden loyrechten,.. soe sullen die agnaten hebben dat leen. V. d. Tav. 199 v°.

LOKE (Leucke, Luke, Lucke), zn. 1) *Omheining*, fr. *clôture*. Kil. Loke. j. Leucke. *Sepimentum*. || *Clausuras, quae fient circa dictam terram, quae vulgariter dicuntur* Loke, *debent inspici, emendari et fieri per scabinos*. *K. v. Eecloo* 1240. Negheen ghebot es de scoutete schuldech te gebiedene sonder den abt jof sinen bode eñ sonder sin geheet; hetne ware loke te scouwene eñ waterlaet. Diercx, *Gends charterb.* 5 a. 8 (1252). Van allen mesdaden van iij schel. die scepenen wisen, jof hoe so si vallen, es de scoutete sculdech te hebbene den derden penninc eñ niet meer, sonder voor loken te schouwene eñ waterlate. a. 10. Loke te scouwene eñ waeterlaet, dat es scouteten recht up doude eñ niet vorder... eñ gevielt dat men vorder scouwen soude loke jof waeterlaet, so waer het scouteten recht. a. 11. — Alst schepenen goet dunct, men visiteert de leucken eñ thuynen; eñ die qualick zyn leucken oft thuynen ghemaect heeft, boet jeghens den heere drye schellyngen parisis. *C. v. Desseldonck* 1612 a. 54. Wat men tuijght, dat men heeft gesien doen, van wegen te varen eñ te gaen, eñ van loke te luken, eñ over recht niet en tuijght, dat en doet nyemen onstade. *tRecht v. Uccle* a. 48. Van loke doen vredes gelijck dat ghijne hebben wilt. a. 15.

2) *Een opening, een gat; — een put (een ommuurde waterbak)*, fr. *une ouverture, un trou; — un puits (un réservoir entouré d'un mur)*. Kil. Loke, lok, lock. *ger. sax. sicamb. Foramen*. || Welke fonteine men draghen sal in devizen ghewrocht van bordure, staende beheymt in eene loke oft murage, met eenen torrekine uprijsende eñ daeruut sprutende drye goten overal spraeyende, in teekine der heligher Triniteyt. Fr. de Potter, *Gent* iii 507. *Regl. Rederijkerskamer de Fonteine* 1448; zie aldaar het Blazoen blz. 276.

3) *Hakhout dienende tot de omheiningen*, fr. *bois taillis servant à clôturer*. || Loke van iii jaeren hout, eñ hagen van iii jaeren zyn kateylen. *C. v. Aalst* 424. Dat de scoutete van Everghem, bi wiisdoeme van schepenen, gheven mach den lieden wech te vaerne upt hare, eñ loeke eñ tuun breken, up dat men den lieden verzette hare scade. *Oork.* 8 febr. 1275. Dat Diederic, de vors. pachtere, vint up tgoedt zulke bezaethede eñ loken als hiernaer volghen... Item, an Sturtkin die loke ligghende ter herden. Item, an den bosch die loke bereet eñ die tune bereet. de Pr. en Br. VII. *Semmerzake* 8 (1400). N. N., van loeke eñ staeken te houwene opte Loebochs bij Loevene, dies was viijc thuynstaeken, viijm loecs, c groter langstaeken eñ 50 langer voerken. — N. N., van grichtene eñ van den voirs. loeke metten voers. staeken te verlukene al omme mi vrouwen van Brabant wingart, eñ van den haeghen te maekene eñ te stoppene eñ van den ouden thuynen te richtene *Reken. d. domeinen te Loven* 1404/5.

4) *Vlok*, fr. *flocon*. Kil. Loke. *fland.* j. locke. *Floccus*. || Het en ware zine loken of zwarte wulle, die hem bliven zoude van zine lakenen. *Kb. v. Iperen* 1363, x 18.

LOKEN, bw. *Sluiten*, fr. *fermer*, *clôturer*. Kil. Loken. j. luycken. *Claudere*. || Alvooren, zo zijn in de eerste twee jaren naer de troublen,.. den choor eñ keercke, gheheel bloot eñ opene ligghende ten voors. choore, ghestopt eñ ghedaen loken gheweest. de Pr. en Br. IX. *Nazareth* 60 (1587). Zie ook luicken.

LOKERE ROOT (L— —dt), zn. (?). || Raesse van der Brugghen, van twee pondt lokere roodt, iiii schel. par. *Auden. meng.* III 894, *Nieuw schepenenhuis*, c. 1528.

LOKERKEN (L—in), zn. o. *Kistje*, fr. *coffret*. Kil. Loker. *fland. Theca*. || Men vant voor elcken autaer, onder den zaercsteen, een vierkant lokerkin ghemetst eñ dan toeghestopt met een tichel oft steen, waerin men bevonden hadde looden of tenen vaetkins... Ferd. vander Haeghen, *Ber. tijden* I 177.

LOCQUET, zn. o. *Strook lood ter afleiding van 't regenwater aan de hoeken van een leijen dak, van dakvensters, enz.*, fr. *noquet*. Kramers. || Voor 't sluyten van de dacken, daer die wercken met loot sluyten met locquetten tegen de mueren,.. *Regl. Edificie-meesters* 16 jan. 1705, iv 2. Voor elck Vlaems locquet dry voeten a. 19. (*Schaelie dacken*). *It. O.-P.-B. autr.* 30 jan. 1737 a. 3.; V 155.

LOLLAERTS, eigenn. *Lollaarts*, fr. *Lollards*. Wereldlijk broederschap, zich gelastende met de verpleging der zieken, inz. der pestzieken; zij namen in den kost de zinneloozen en de losbandige

jongelingen, en vergezelden de lijkstoeten. Deze vergadering van vrome lieden begon te Antwerpen in 1842, en te Brussel, naar 't schijnt, in 1368. Men noemde ze ook *Alexianen*, *Cellebroers* (*fratres de Cella*), en *Beggarden*. Kil. Lollaerd / Cellebroeder / broeder Lollaerd. *Lollardus*, *Alexianus monachus*. Zie *Hist. de Brux.* III 470. || Twee huusen eñ erven... daer de Cellebroederkins woonen, die men heet Lollaerts (Audenarde). *Acad. d'archéol.* XIII 235 (1441).

LOMBARDEN, eigenn. Zooals thans; fr. *Lombards*. *De gekende Italiaansche koophandelaars, die men hier te lande sedert de* 13de *E. aantreft, en er wisselbanken en pandhuizen oprichtten; hun overdrevene winzucht bracht hen aldra in kwade faam, zoodat zij voor woekeraars en bedriegers doorgingen.* Kil. Lombaerd. *Foenerator*, *usurarius*, *danista. vulgo lombardus*, *a Lombardis Cisalpinis Gallis*, „*acerbissimis foeneratoribus*". || Oec mach die greve van Vyanen lombarde houden binnen sinen sonderlingen lande. *Oork.* 24 juni 1297. Voert so zijn wij sculdech deken eñ capitle voers. te quitene van den ghelde dat staet ten Lombarden. DE POTTER *Kortrijk* I 323 (1368). So wat lombarde die hier over jaer in de herberghe leegt, hine sal met dien vremden coeplieden niet gaen op de halle, noch raden noch ontraden te diere comenscape; so waert die lombaert dade, hi waers op 1 boete van.... *Lakeng. Brussel* 1365 a. 15. Van den usuriers, die men heet Lombaerden. V. D. TAV. 126. *K. v. h. markgraafschap* 1292 a. 48. *K. d. ammanie* 1292 a. 58. *Brab. Yeesten* I 717 (1304) (Lombaerde beede?). DE PAUW, *Vgb.* 25 en 26 (1338).

LOMBARDIE, eigenn. *Lombardije*, fr. *Lombardie*. Bij Van der Taverijen wordt het gebruikt voor *Rome*, fr. *Rome*. || In den rechten van Lombaerdyen, een valschere van der munten verbuert zijn hant. — Een notarijs, die een valsch instrument maict, is sculdich, nae de opinie van ennigen, gepunieert te wordden dat men hem zijn handt afhouden sal, eñ dat useert men in Lombaerdijen. — Nae gewoenten van Lombaerdyen: die ierstwerf steelt, die neemt men een oeghe; eñ anderwerf steelt, die neempt men zyn nase, die derde werf steelt, die wort gehangen. V. D. TAV. 66 v°., 67 v°., 81. — **Lombaertse letteren** (?). || Een boeck in Lombaertse letteren geschreven. V. D. TAV. 41 v°.

LOMPROER, zn. *Lontroer. Geweer dat met eene lont werd afgestoken*, fr. *mousquet*. Kil. Lompe / lonte. *Fomes igniarius*. PIOT, *Chr.* 592 heeft: handtroers, poeder eñ lompten. || Dat niemant.., en sal moghen hebben oft houden eenigherhande vierroers oft snaphaenen, eñ dierghelijcke, cleyne ofte groote, langhe oft korte, dan alleenelijck lomproers oft musquetten. *Pl. v. Brab.* 17 juli 1625, II 188, a. 1; *it.* 2. 3. 4, en Alselmo, *Jacht* § 29.

LOO (Loe, lo), zn. *Bosch*, *woud*, fr. *bois*, *forêt*. Zie Kiliaen. || *Pasturam adjacentem villae sancti Audomari in nemori quod dicitur* Lo, *et in paludibus et pratis*, *et in* Bruera *et in* Hongecoltra. *usibus eorum*, *exceptâ terrâ Lazarorum*, *concedo*, *sicut fuit tempore Roberti comitis Barbati*. WARNKÖNIG, *Fl. St. u. Rg.* I. *K. v. St. Omaar v.* 1127. a. 18. *Urk.* IX. *Item*, *eodem sacramento recognoscimus*, *quod fundus nemoris illius prope Lovanium*, *qui vulgo dicitur* Loe, *sicut in praesenti conterminatur*, *libere et absolute est eorundem* [*nl. burgensium Lovaniensium*], *specialiter deputatus ad eorum communia pascua*, *ut tantum eorum pecora in eodem depascantur*. *Brab. Yeesten* I 641, Maart 1230. Item, is gheordeneert dat men utegheven sal „die bloete Loe", die de stat toebehoert eñ hare ghemeenen vroente is. *Acad. d'archéol.* 1856 blz. 493/494. SCHAYES *Analectes* (zie aant. 1). Dat te Loeven, in die Loe, Dit lammekijn ga weiden. *Vad. Mus.* I 317. Zie ook A. Wauters, *Environs* III 109.

LOOCHENEN (Lochenen), bw. *Leugenachtig maken*, *voor leugenaar uitschelden*, fr. *traiter de menteur*. || Soo wie met vuysten slaet, oft den anderen lochent, oft... *C. v. Megen*, *oork. v.* 1357 a. 2. Soo wie den anderen slaet metter vuyst, oft loochent in erren moede,.. *Ib. oork. v.* 1432 a. 2.

LOOFFENIS (Loeffenisse), zn. *Belofte*, fr. *promesse* (?). Kil. Loftenisse. *vetus.* j. belofte. || Dat men van desen daghe voertaen nummermeer gheven en sal enighen drossate in Brabant enigherhande gelt tot sinen willecoem of in andere wegen, als hem gelt in loeffenisse te scencken of te gheven. *Charterb. v. 's Bosch* fol. 38. *Raminghe v.* 10 jan. 1306.

LOOFSWIJN (Loefzuin), zn. || Pro i loefzuin iv½ sol. VAN LOKEREN, *St.-Bavon* 410. || *Et nota*, *quod*, *ad terminum predictum*, *debemus domicelle de Avelghem* II½ loefzuine. *Id. St-Pierre* nr. 896 (1281).

LOOP (Loep, loip), zn. m. 1) Tijdrekening. *Stijl*, fr. (*chronologie*) *style*. || In den jaere O. H. 1418—1419, na den loop onss hoofs van Hollant. *Rekenk. v. Brab.* reg. 135 fol. 95 v°. Na den lope van onsen hove. PIOT, *Cart.* II 117 (1393), 134. 178. 219. 309.

2) Van de munt. *Koers*, *geldprijs*, fr. *cours* (*de la monnaie*). || Copie van den mandemente gemaict opten loop eñ cours van der munten. *Rekenk. v. Brab.* reg. 136 fol. 52 (1495).

3) *Aanval*, *bespringing*, fr. *attaques*. Kil. Loop. *Hostica incursio.* || De groote excessive cost der C. M^t van âlle de fortressen te onderhouden met menichte van volcke van oorloghe tegens den loop des viants. PIOT *Chr.* 827 (1596).

LOOPE (Loopen, luepen, lope, lop) zn. 1) *Graanmaat*, *een meuken* (zie d. w.), fr. *mesure à grain*. Kil. Loopekorens. *Campin.* j. moken. *Modius*, *Fris. autem* viertele. || *Fresones*, *sal afferentes*, *unum* lop *salis et unum denarium solvant*, HÖHLBAUM nr. 8 blz. 6 (2 juni 1122) *Orig. Tol te Utrecht. Vas quod* lope *dicitur. Id.* nr. 716 (1273) *Dortrecht. Quelibet mansio a Merchlas usque Thurenhoudervoert mensuram quandam dictam* lopen (M. en T. een loopen koren). MERTENS en TORFS III 566, *ord. scab.* 1280 *thelonei de Aiendike. Nycolaus de* Sprewel, XII luepen *siliginis et totidem ordee* L. GALESLOOT, *Feudat.* 214. — In een Lat. Cijnsboek van 1565 komt het w. lopin in verband met bodem (boedem, bodom, boden, boyem), en geeft ons ook de gelegenheid om dit laatste, bij Verdam in 't duister gebleven woord, eenigszins te verklaren: „1 bodom *est tertia pars cui adjungitur*". — „Eenen boden *facit circiter* 1 *quart lopini*. Den eersten tekst verklaart A. Heylen, *Analectica Belgica ms.*, als volgt: Een bodom *est tertia pars cui adjungitur*, *ut*, *si mod.* iii boyen *faciunt* een mud; *si* lop., ij boyemen *faciunt* 1 lopin; *si halster*, ij boyemen *faciunt* een halster". De tweede tekst: een bodem = ¼ lopini, berekent den bodem in verhouding tot het *molenvat*, „een molenvat = ij quart lopini". (Zie ook *Glossarium* I 263 BODEM 2). Een cijnsboek van 1512 maakt ons nog nader bekend met ons loope, en geeft tevens eene bepaalde bet. aan het w. hoop. „*Ista avena sub Noorderwijck*, *prout dixerunt omnes seniores*, *men-*

suratur aut per vasa, aut per lopinos. *Si enim per* lopinos, *tunc unus* lopinus *cumulatur, et alter defalcatur, theutonice* wordt gestreken, *sicut communiter recipitur ibidem. „Item, si mensuratur per vasa, tunc quodlibet vas cumulatur, quia vas est modicum minus quam* lopinus, *sic quod duo vasa cumulata faciunt* ij lopinos, *quorum unus* is ophoopt [*l.* opgehoopt] ende dander ghestreken. — *„Item,* I hoop *valet tertiam partem vasis cumulati, ita quod* ij hoopen *faciunt recte et vix unum vas cumulatum.*" (Medegedeeld door Br. W. van Spilbeeck uit Tongerloo). — || Soo wat hoevenaer, oft andere, wint oft bedryft drye eñ een half bunderen lants, is schuldich geheel recht, dat is, eenen hoop corens metten stroo, ten minsten van acht schooven; oft mach sulcken bedryver gestaen met een meuken oft loopen eens tsiaers. *C. v. Santhoven* 1567, I 32. Sesse loopen roggen. *Turnhout, Verslag* 1881 blz. 98 (1581). Een loopen erfcorens. *Acad. d'archéol.* 1856 blz. 185 (1506), *Gheel.*

· 2) LOOPE, LOOPSAET, LUPE, LUPSAET. *Landmaat* = 50 *roeden*, fr. *mesure agraire* = 50 *verges.* [?]. Kil. Loope lands. *Campin. quadrans jugeri: agri spatium quod modio uno conseri potest* (dus het vierde van een dagwand, 't welk in Brabant 25 en niet 50 roeden zou wezen, en niet strookt met 's mans Loopsaed / lupsaet. *Campin.* j. 50 roeden lands) (?). || *Heylwigis..., tantum terre supra quam seminatur* 1 loopen *siliginis seu seminis, situm apud* Beke. — *Johannes... petiam unam terre.., supra quam possunt seminari* V lopini *siliginis, valentes annuatim modium siliginis, et* III lopinos *mensure de Busco.* L. GALESLOOT, *Feudat.* 111. 177. Ontrent 's Hertoghenbosch [wordt gherekent] met Merghens eñ Lupzaden. *C. v. Brussel, Landmaten.*

LOOPELIJCK, bn. *Loopend, kunnende loopen,* fr. *qui peut courir.* Vgl. met looper, een jong varken. || So wie van nu voortan wulven vanghen sal binnen der Castelrie van Ypre, sal hebben van elcker wulvinne jonghen draghende thien ponden par., eñ van elcker wulf vijf ponden par., eñ van elcker wulfvejonghe loopelick veertich scelling. par. *C. v. Iperen, kast,* c. 119.

LOOPEN, ow. 1) Van een vonnis. Geloopen zijn: *Uitgesproken zijn,* fr. (*d'une sentence*) *avoir été prononcée.* || Eñ alse hy te rechte commen es, so moet hy bliven in sekerheden onder den amman, tote der stond dat vonnesse by scepenen deraf ghelopen es, naer dorconscepen die sy ghehoort sullen hebben, dit es te verstane van sticken daer vonnesse af ghelopen es. *C. v. Gent, Gr. ch. v.* 1297, a. 26 en 51. Om rauwe onbewettige schult en is niemant vanghelic, maer moet vonnisse oft wettelic verbant eerst daeraf gheloopen zijn. WIELANT, *Prat.* 1613, t. II c. 12 a. 13.

2) Van eene verrichting. *Afloopen,* fr. *se terminer.* || Hoe dat besuec gelopen es. *Brab. Yeesten* I 679 (16 jan. 1292), *'s Gravenwezel.*

3) Van eene boete. *In gebruik zijn, van kracht zijn,* fr. *être en usage, en vigueur.* || Zo zoude men de bedreghene parsonen condempneren in zulcke boete als tAelst loopt. *C. v. Aalst* 655 (1450).

LOOPER, zn. m. *Kadastraalboek, erfregister,* fr. *terrier, registre cadastral, chassereau.* D'HOOP, *Inv. Fl. or.* nr. 98. || *Chassereau, en flam.* looper. *Requête à la cour féodale de Brabant* 1619.

LOOPERIJ (—e), zn. *Roodeloop, bloedloop,* fr. *dyssenterie.* || *Casus...* Hetwelck versoeck [*nl.* van onder cautie gerelaxeert te worden] afgeslaegen synde, soo is den gevangene (die saecke geïnstrueert sijnde tot replicq inclusive) in die gevanckenisse gestorven, overvallen wesende ten tyde van sijn gevanckenisse met die sieckte van looperye. *C. v. Diest,* VZ. *Acten verific.* blz. 214.

LOOPGAT, zn. Van eenen watermolen. || Dat hen [*nl.* de molenslagers] geraden dochte, dat men van Aerschot zoude beginnen den stroom eñ loop van den watere van der Demeren te visiteren, de moelenspuyen, arcken eñ loopgaeten daerop staende, met tgene des daeraen cleefde tondersuecken eñ meten, zoe in de hoochde, diepte, breydde als wydde, om daeruuyt te wetene oft den voors. stroom eñ de riviere syn ruymen eñ afvallen behoirlyck hadde... *Rekenk. v. Brab.* reg. 140 fol. 237 (1539).

LOORVOGEL (Loirvogel), zn. *Lokvogel, loervogel, handvogel,* fr. *leurre, oiseau de leurre.* Zie HANTVOGEL. || Dat zij over alle onse lant van Brabant vrij eñ exempt souden wesen van allen exactien, tollen eñ anderen ongelde, gemeynlick geheeten dlootgelt. *Rekenk. v. Brab.* reg. 138 fol. 226 v°. (16 febr. 1537). *Halen.*

LOOTGELT, zn. (*Loodgeld*), *recht van het bekleeden of verzegelen met lood,* fr. *droit de plombage.*

LOOTMEESTER, zn. *Ambtenaar van een kapittel, die de aanwezigheidslooden of penningen uitdeelde,* fr. *fonctionnaire d'un chapitre qui distribuait les jetons de présence, notatorius chori.* || Kerckmeesters, dischmeesters, lootmeesters eñ notable prochianen van Sint-Maertins binnen Berghen. *Regl. Choorsuppoosten te St.-Winocxbergen,* 16e *E.*

LOOTRECHTERS (Loorechters?), zn. mv. *Rechters, keurders en zegelaars van den lakenhandel,* fr. *juges, examinateurs et scelleurs de la draperie.* || De dekens van den wollewerck, loorechters voortijts geheeten, hebben, met hunne seven gesworen, kennisse eñ judicature als hier boven, soo wel in civile saecken tusschen partyen, alsoock van alle mesdaet dat in wollewerck oft in eenighe andere saecken de loollewerck (?) oft dekenye toebehoerende, in wat manieren dat het valt, uuytgenomen dat aen lyff oft aen let gaet. *C. v. Mechelen* I a. 38, *hs. der Commissie, nota.*

LOOTSOMPE, zn. *Looden kolf,* fr. *crosse plombée.* Kil. Sompe, *fland.* j. kolve. *clava.* || Zo wie anderen slaet, te wetene, met ghemaeckten stocken, cannen, tzy steenen ofte tinnen, candelaers, steenen, loodsompen oft ander ghelike instrumenten, zonder minke ofte bloed laten, dat ware op de boete van thien ponden parisis. *C. v. Iperen, kast.* c. 39.

LOOVE, LOEVE (Loefve), zn. 1) *Luif, luifel, afdak, regendak, uitstek of balkon; ook wel een winkel of kraam tegen eenen muur vastgemaakt,* fr. *auvent, appentis; aussi boutique ou étalage attaché à un mur.* Kil. Luyffe. *Zeland.* j. lueve / loove. *Projecta.* || Nyemant en mach maeken eenighe loove boven voer syn huys, noch beneden een bancke oft leene stellen langher dan syn erve en streckt, oft voorder uuyte dan viere voeten van den huyse. *C. v. Antw.* 1545, VIII 56. Dat een ieghelijck, maekende voor zijn huysen loeyfven oft voortdoen, schuldigh is hem te reguleren naer der ouder ghewoonte, eñ d'een niet voorder dan d'ander die uyt te stekene, sonder die een den anderen daermede te moghen verkorten sijn licht, ofte uytsien te benemen. *C. v. 's Bosch* IX 35.

2) *Een houten gebouw* (*men gewaagt ook van steenen looven*) *van eene of meer woningen of kamers staande aan de straat; ook eene houten kamer of loods* (*paviljoen of barak*), *gevestigd aan een huis en, in riviersteden, somtijds uitstekend over het water,* fr. *construction en bois* (*quelquefois en briques*) *ayant une ou plusieurs habitations donnant sur la*

rue; ou une chambre en bois fixée à une maison et, parfois, en saillie sur l'eau dans les villes à rivière. || Huis van Gillis Boenaert, zijnde de helft van eene loeve [niet afhangsel], waarvan de wederhelft toebehoort aan Gilles Zwavenaert, „*sita in principio vici* Moutmolen, *in cujus alia parte moratur Margareta* Brunincx. DE VLAMINCK, *Stad* IV 237, *De Moutmolenstraat in* 1375. Huus, dat men heet tWielkin, up den houc van den Hoyaerde, eñ... de loeve up dwater. DE PR. en BR. *Gent* II 466 (1411). Zie aldaar ook vooral I 119, en II 81. 243. III 360. V 14. Drie huusen eñ steden, de II steenen loeven zijnde. *Ib.* 119 (1461). Een loeve syn twee cameren met hove. J. F. WILLEMS *Excerpta* fol. 76. Een loove, dat twee wooningen syn, geheeten deene Sint-Jan eñ dander den Rooden Haeck, gestaen in de Wijngaertstrate. *Ib.* 79 (1491). Ander uuytgeven van erfrenten, uuyt eender looven, die een wooninge op haer selven te wesen plach. GÉNARD, *Antw. arch.* I 46 (1549). Item en vooral aldaar 214 en 230. II 61. Een huus eñ erven metter loven daeraen gestaen. — Een huus dwelck een loove is. *Arch. Bergen-op-Zoom, reg. v. opdragten* nr. 151 (1493—1505). — **Dwersloove, dwaerslove,** zn. v. ook dwaersche, dwarsche love. Gelijk DWERSHUUS (niet DWERSLOVE) bij Verdam, *dwars of zijdelings gelegen huis of loove, dat niet met zijn voorgevel naar den weg staat*, fr. *maison dite* loove *sise latéralement et dont la façade ne donne pas sur la rue.* || Van der huere van enen dwersen loevekine met ij clenen woninghen, staende jeghen de vorseide huse up der stede van Ghent speye, van der huere van enen jare, lij lb. *Reken. Gent* 1336 blz. 8. Een huys eñ erve, aen de zuytzyde daeraff es een dwaerslove. *Archief Bergen-op-Zoom, reg. van Opdrachten* 26 jan. 1469. Jan Gielissone draecht op Mathys Van Wesele een dwarsche loove, gelegen opte zuytzyde van der Hallen, met eenen slaper comende boven over Mathys van Weselen huys. *Ib.* 13 apr. 1469. Een dwaersche love. 20 juli 1470.

LOOVEN, bw. *Versieren met loofwerk*, fr. *orner de festons, d'acanthes.* || De capiteelen opte voers. pylernen selen zyn van den besten steene van Avenes, wel gedaen van loeve.. Ende de lyste sal zyn wel geloeft.. Eñ die overste lyste sal oick syn van denselven steene van Avenes, wel gheloeft. *Messager*, 1875. blz. 34, *Mechelen*, 16 febr. 1473, *Okzaal.*

LORMENIER, zn. *Kleinsmid*, fr. *lormier.* Zie La Curne. || Viere smeden.., twee goutsmeden.., twee schilderen.., twee sadeleren.., een lormenier.., een mesmaecker. *Bestierders der broederschap van S. Eloy te Brussel*, 5 febr. 1362.

LOS, zn. Van renten. *Aflossing, aflegging*, fr. *remboursement (de rentes).* || De voochden van weesen,.. en vermoghen gheenen los van renten de weesen toebehoorende t'ontfanghene, zonder daerover te roupen d'oppervoochden van weesen. *C. v. Auden.* XVIII 15. *It. C. v. 's Bosch* X 3. 21. — Ter los. *Aflosbaar*, fr. *remboursable, rédimible.* Pachten eñ renthen niet ter los zijnde. *C. v. Breda* II 23.

LOSBOIAT, zn. *Losboot, lichter* (?), fr. *allège.* || *De nave que dicitur* losboiat, *octo denarios. Tol te Nieuwpoort* 1163.

LOSEBOYGHE, zn. (?) || *Navis que habet* loseboyghe. *Tol te Damme* 1252.

LOSGEDINGEN, bw. *Vrij pleiten*, fr. *disculper en plaidant.* || Soo wanneer iemandt gheapprehendeert wordt oft ghevanghen van criminele saecken,.. kan hy hem losghedinghen, wordt die selve gheabsolveert. *C. v. Asten, Stijl crim.* a. 1.

LOSSELIJCK, bn. Van eene rente. *Aflosbaar*, fr. *(d'une rente) rédimible.* || Dat alle renten ghecocht onder den penninck twintigh, daer lossinghe van eenighe jaeren toe staen, sullen altijdt losselijck wesen. *C. v. Ravenstein* 1522 a. 45; *it.* 1533 a. 1. — Onlosselijck. *Niet aflosbaar*, fr. *non rédimible.* || Geen brieven en passeren ofte maecken van onlosselijcke renten eñ pachten. a. 5.

LOSSEN, bw. 1) Een ambacht. *Er het inkomrecht van betalen*, fr. *payer le droit d'entrée dans un métier.* || Daerin [*nl.* in een jaar lang te werken in „cnaepscepe"] dat hy ghehouden zal zijn, eer hy zine vryhede int voorseyde ambocht lossen zal moghen. *Kb. lakeng. Brugge* 28; *it.* 29. Dat elc vrijs meesters kindt zine vryhede lossen mach om xij grooten. 86.

2) Proces-stukken. *Die weghalen*, fr. *retirer (des pièces de procédure).* || Es voorts gheordonneert den procureurs te lossene, binnen veerthien daghen, de acten van huerlieder partyen. *C. v. Gent* II 325 (1552).

LOST, zn. *Lust*, fr. *envie.* Kil. Lost / Lust. *Voluptas, delectatio.* || Item doen men schreef mccccxlv (1445 *lees* 1455), doen was sinte Michiels torre volmaect eñ den ingel daerop gesedt; eñ eene vrouwe, die kindt droech, van loste, clam boven bij sinte Michiel op den torre. PIOT, *Chron.* 41.

LOTERS, zn. mv. Gesworen loters. *Gezworen deelmannen te Brussel, gelast met de scheidingen en deilingen van de sterfhuizen der onmondige weezen en krankzinnigen*, fr. *partageurs jurés à Bruxelles, chargés des partages et divisions des mortuaires: des orphelins mineurs et innocents.* || Dat alle lotingen, scheydinghen eñ deylingen van goeden, gronden van erfven eñ renten, daerin eenige onmondige weesen eñ innocenten recht eñ actie competeert, moeten gedaen worden met interventie eñ toedoeninge der ghesworen loters. *C. v. Brussel, Stat.* 19 apr. 1657. Zie ook DEELMANNEN.

LOVEN, bw. 1) *Goedkeuren*, fr. *approuver.* || In dier maniren, so wanere die hertoge van Brabant... deser vorwarden niet langer loven en woude, so mogen wi dese vorwarde uutseggen vier dagen te voren. VAN HEELU, *Codex* 445 (1286). Al dat daerin bescreven is, dat loven wy eñ approberen. *C. v. St.-Truiden* § 29. — Spreuk: Soe wie swygt, die loefft. *C. gr. Loon* I 63.

2) *Beloven*, fr. *promettre.* Kil. Loven. *vetus.* j. beloven. || Behoudelec allen haren charteren,.. dewelke wij hem... vrijlec gheven te ghebruken; confirmeren, approberen eñ loven die te houdene eñ te hebbene. *Brab. Yeesten* II 492 (18 aug. 1356, *Brussel*).

LOVENAER, zn. m. Dobbele Lovenaer. *Zilveren munt geslagen onder Maximiliaan en Philippus*, fr. *écu double de Louvain, monnaie d'argent frappée sous Maximilien et Philippe.* VAN DER CHIJS, *Hertogdom* 199.

LUBSCH, LUPS, bn. *Van Lubeck*, fr. *de Lubeck.* || Om te lichten van de bierstekers vier hondert ydele Lubsche tonnen. GÉNARD, *Antw. arch.* V 366 (1584). Lups, Hamborchs, Enghelsche eñ Oostersche bieren. *Pl. v. Brab.* I 411 (1597).

LUCHT, zn. 1) *Licht, namel. in dienstbaarheden of servituten*, fr. *lumière, jour (servit.)*, Kil. Lucht. j. Licht. *Lux.* Bij Van Dale als gewestelijk. || Alzo hooghe als men wille, zonder andre lieder lucht te benemene. *C. v. Aalst* 396. *It. C. v. Auden.* XIV a. 1.

2) *Gezicht, gezichtsvermogen*, fr. *vue, faculté de voir.* || Over sine quetsure eñ smerte van iii won-

den,.. eñ andere tween an de luchtere hoeghe, daeraf dat hy in vreesen es ome syn lucht te verliesene. CANNAERT *Bijdr.* 95 (1405).

LUCHT, LUCHTER, LUFTER, bn. *Linker*, fr. *gauche*. Kil. Lucht. j. Luft. *Sinister*. || Totten luchteren voet Ons Heren. Totter luchter hant Ons Heren. *Getijdb.* xv E. 144. Lof eñ glorie sij Di, alre goddienstige Here, Ihesu Criste, voir die alreheilichste wonde Dijns lufteren voets. *Hondert merk.* 41 v°. De paruere-frox die waren zwart eñ de luchte mouwe wyt, de rechter mouwe die was roet. JAN V. DIXMUDE 92. Luchter oog, zie LUCHT zn. 2). In 't *Belg. mus.* X 267 leest men: „Dander linie die es groet eñ es middelst, eñ es die suchter van den driehoecke." De uitgever dezer *chiromantie* dacht niet aan 't rechte woord luchter, en zag er 't woord *lijder* in. Zie ook LUCHT 2) en LEFTER.

LUDEN, zn. mv. *Zekere stof* (?), fr. *certaine étoffe* (?). || Een gesloten stoel met geluwe luden eñ yseren beslage, dienende tot private, metten becken daertoe behoirende. GÉNARD, *Antw. arch.* XVII 240, *Inv. Van Schoonbeke* 1556.

LUDER, zn. vklw., Luderken (Luderkin), zn. *Luur*, *luier*, fr. *lange*. Kil. Luere. *holl.* loeyer. *Fascia*. || Vele lieden, by devocien, namen luderkine eñ linen cleerkine, eñ tinten se int bloet van den prince [*nl.* van graaf Karel den Goede] eñ zy ghenasen cortsen eñ diversche siecken eñ siecten. JAN V. DIXMUDE 52.

LUDSLACHTE, zn. *Eene ons onbekende munt of muntwaarde*, *even als het voorgaande* COPIE, fr. *monnaie ou valeur inconnue*, *tout comme la précédente* COPIE. || Eñ op vive ludslachte sjaers erfstsijs in den voregh. hof jaerleex te gheldene, eñ ligghende tusschen lande Odyken van Hese eñ Lambrechts Bisscopsgoet van Vulbeke. Ende daertoe noch ane derdalf bunre winnechtechs lants, luttel min ocht luttel meer, rurende van den hove sint Amoers voregh. (van Bielgen in Wstkercke), eñ gheldende in den vores. hof zesse ludslachte, ligghende tuschen lant Arnouds van Rode eñ Willem sijns bruder; in welck voreghen. lant de momboren sheylechs ghees voregh. woerden ghegoedt en gheërft alse in horen onderpant. *Schepenb. v. Wstkercke*, buten in sgreven hof van Loe, 15 mei 1357.

LUICKE, LUKE (Lueke, Lucke), zn. *Hek*, *slagboom*, fr. *barrière*, *palissade*. || Dat so wie die goet heeft, onder so wat heeren dat es, dat lucke es sculdech ofte hec te hangghenne, dat hyt beluke eñ hec hangghe. *C. v. Auden.* 2de *d.*, *keurboek v.* 1338. Item, sal eenjegelyck syn stichelen, luken, syn hoerden eñ vekenen hanghen, die hij schuldich es te hanghen. *K. v. Caggevinne* a. 9. Zo wanneer dat twee partyen van lyeden wonen ofte ghelant zyn by elcanderen, daer thunen, lueken, haghen of andere stoppinghe behooren zal, die zullen zy maecken half eñ half. *C. v. Brugge*, I 221 (1552). Zie ook LOKE.

LUICKEN, LUKEN (Luycken), bw. Een erf. *Afsluiten*, fr. *clôturer* (*une propriété*). || Item, soe en sal hi negheen opghaende hout vellen op alle dit goet, maer slechten [*nl.* laag, kreupelhout], mede te lukene. *Godsh. Brussel*, *St-Peetersgasthuis*, reg. *Navolghende dbezueke* enz. Die de beeken eñ sypen niet en veegen, nog hun erve niet en luyken als het geboden is, syn in de keurboete. *C. gr. Loon* II 478, *Reckheim*. Dat zy [*nl.* de gevangenen] elcanderen niet en sullen vermoghen te luycken ofte ontluycken. FR. DE POTTER, *Gent* III 502 (1656). C. Loon 2, 473. Zie ook LOKEN.

LUICKE-RIJS, zn. *Rijs om af te sluiten*, fr. *des rames pour clôturer*. || Dat hem niemant en vervoordere te halen op ander liên gront eenighe heyninghe, tsy thuynen ofte groen haudt, ghemaeckte ofte onghemaeckte peertsen, wissen, theen ofte widau, bessemstocken, luyckerys, banreesen... DE PR. en BR. XVI. *Assenede* 64 (1635).

LUICKING (Luykinge), zn. v. *Afsluiting*, fr. *clôture*. Kil. Luyckinghe. *Sepimentum*. || Maar gebeurde den schade door wanluyckinghe van syn reygenoot, dien die luykinge toestaat te doen, is dien reygenoot den schade gehalden te verrigten. *C. gr. Loon*, II 392, *Reckheim. It. C. v. Maastricht* 297.

LUICKMUER (Luyckmuyr), zn. *Scheidsmuur tusschen twee erven*, fr. *mur de séparation entre deux héritages*. De scheidsmuren tusschen twee huizen heette men „syd- of brantgevels". || De scheyds-muyren, die men noemt luyck-muyren, tusschen hoven, steenwegen ofte opene plaetsen. *C. v. Maastricht* 281; *it.* 282.

LUICKSEL (Luycksel), zn. *Afsluiting*, fr. *clôture*. || Tuynsel ofte haagen, of andere potinge eñ luycksel. *C. gr. Loon*, II 512, *Reckheim*.

LUISCHEN, LUSSCHEN (Luusschen), ow. *Zich verbergen*, *schuilen*, fr. *se cacher*. Kil. Luysschen. *vet. fland. Latere*, *latitare*. || Omdat eeneghe fraude ghelunscht [*l.* gheluuscht] oft ghezyn mach hebben int maken van den poorters oft poortressen van onser poort van Gheeroudsberghe, eñ in de erve te ghecryghene bin der poort. *C. v. Aalst* 549 (1524). Die starke huusen eñ de casteelkine, daer de rovers plaghen te lusschene, die dede hy [*nl.* graaf Karel de Goede] ommewerpen ter eerden eñ slichten. — Hij [*nl.* graaf Ferrant] roefde dat lant, verberrende steden eñ dorpen; hy destrueerde de sloten eñ scelgierde al dat hy in zynen wech vant, omdat men niewers lusschen zoude. JAN V. DIXMUDE 42 en 133. *It.* Schayes, *Collatie*, 84 en 316.

LUISPOKE (Luyspoocke), zn. m. *Een ellendige*, *slechte kerel*, fr. *pouilleux*, *misérable*. Kil. Luyspoke luys-sack. *Pediculosus*. || Dat deselve heer Driessens alsdoen furieuslijck is uuytgevallen, seggende: dat hy, deponent, een fiele was, dat hij een luyspoocke was, eñ dat hij allen het leven een fiel was geweest. *Arch. Diest*, *proces Schout*, § *Driessens* 1713.

LUISTOL (Luystholl), zn. m. *Tol op den verkoop der oude kleeren*, fr. *tonlieu sur le débit des vieux habits*. Kil. Luysmerckt / pluysmerckt. *Forum promercale*, etc. || Aen onsen genadigen heere den grave van Nassou, enz. Gheven te kennen in alder oetmoedt uwer Ge zeer oetmoedige eñ onderdanige ondersaten eñ dienaeren, Borgemeesters, Scepenen eñ raidt uwer Ge stadt Diest, hoedat uwer Ge oude cleercooperstholl, anders geheeten den Luystholl, wesende van cleyner estimatien eñ vervallen, den merckten uwer Ge stadt Diest zeer prejudicieert. *Arch. Diest* reg. 47 fol. vj, kopij (1538). (Vgl. de luizemarkt te Antwerpen, waar de oude kleeren verkocht worden).

LUNSCHEN, zie LUISCHEN.

LUPE. Zie LOOPE.

LUPENS, bn. Lupens bier, zou in het volgende citaat, niet *van Lubeck*, maar wel *van Leipzig* beteekenen, immers het w. is gevolgd van „Lubeecksch", en te meer, de Fransche gelijktijdige vertaling dezer ordonnantie zegt ook *de Leipsick*, *de Lubecq* etc. Zie *Ordonnances des Pays-Bas autr.* tome I 150. || Op elcke tonne commende van buyten den lande van herrewaerts over, als Lupens, Lubeecksche eñ andere vremde bieren. *Pl. v. Vl.* 18 febr. 1702, IV 984.

LUPSAET. Zie LOOPE.

LUSEN, bw. *Betalen*, *afgeven*, *overhandigen*, fr. *payer*, *remettre en mains*. Kil. Losen. *holl.* j. lossen. *Solvere*, *luere*. || Welcke pennijnghen hij gheluest hadde in de handen van Jan Commelijn. FERD. VAN DER HAEGHEN, *Ber. tijden* III 183.

LUSINGE, LOESINGE (Luesinge), zn. *Zeker leenroerig recht van relief of leenverheffing*, fr. *certain droit de relief féodal*. || Soo veel relieven, soo veel boeten, soo veel ban en luesingen. *C. gr. Loon* II 142. Ban en loesinge. 232.

LUST, zn. LUST PEINSEN. *Den lust*, *de begeerte voeden*, fr. *nourrir le désir*, *l'envie*. || Dat sie die lijftocht nemmermeer calengiren en sal, noch doen calengiren; noch lust peynsen en sal, omme die vors. lijftocht weder te ghecrighene. *Schep. van Lennick* 1351.

LUTSEN, bw. *Schudden*, *heen en weer bewegen*, fr. *secouer deçà et delà*. Kil. Lotsen. *fland.* j. Loteren. *Labefacere*, *labefactare*, *vacillare*. || Dat... eenighe bughen eñ schueren de tacken van den struuke, zulcs dat den struuc vergaet oft verdwijnt; dandere doen verdroghen de plantsoenen,.. mids daerin cappende eñ hauwende, ofte deselve bugende eñ lutsende, ofte die ooc gheheel afcappen ofte breken. *Pl. v. Vl.* 11 jan. 1548; I 683.

LUTTER, LUTER, bn. *Louter*, *zuiver*, *onvervalscht*, *rein*, fr. *pur*, *fin*, *non falsifié*.. Kil. Louter. *Merus*, enz. Louter goud. j. Fijn goud. Louteren wijn. *Vinum meracum*, *merum*. || Onder die eerste ghewaere rivieren, waerre fonteynen, is Johannes voerghecomen, om te schencken al der werelt den saligen lutter dranc die van den throne is voertghecomen. *Hondert merk.* 142 v⁰. Luter waerheit. *Allerkerstenb.* 5. Claer luter licht. 22. Zie ook GOUT.

LUTTEREN, bw. *Louteren*, *zuiveren*, fr. *purifier*. || En ghif mi ene aelmisse van den riken dissche alle Dijnre uutvercoerenre in hemelrike eñ in eertrike, dier ghemoede Du gheluttert, verclaert eñ verheven heveste, dat si di hemele gheworden sijn. *Ghetijdb.* 15de E. 142.

LUWEN, bw. Waarsch. eene verkeerde lezing voor *Lubben*, fr. *châtrer*. || Soe wije hemselven doet luwen eñ veuren zijn capitalijc te punierene; zoe is ooc de meestere, die hem geluwet oft gevuert heeft, eñ ooc van gene die d'instrumenten daertoe gemaect heeft. WIELANT, *Pract. crim.* 121.

LUWEN, zn. o. *Het luiden*, *het gelui*, fr. *la sonnerie*. || Dezelve zeghelaers zijn ooc ghehouden ter halle te commen ter huere voorscreven, vermaent zijnde metten luwene van den scellekene. REMBRY, I 301 (1614).

M.

MACHT, zn. v. 1) *Grondgebied*, *rechtsgebied*, fr. *territoire*, *juridiction*. || In den beghinne, soe vri wij onse.. poirteren van den Bosch, eñ willen dat sy vry eñ quyt altemael sijn ewelike van allen tolle, overal in onser macht, beyde te water eñ te lande. *Chartb. v. 's Bosch. Oork. hertog v. Brab.*, 12 *jan.* 1329. a. 1.

2) **Macht van den sweerde.** *Oppermacht*, *macht over leven en dood*, fr. *droit du glaive*, *droit de vie et de mort*, *souveraine puissance; jus gladii*, *merum imperium*. Kil. Macht. *jus*, *imperium*. || Andere zijn penen corporeel, eñ die hebben alleen te setten diegeene die de macht hebben van den zweerde. V. D. TAV. 175.

3) **Macht van een sterfhuis.** *Toereikendheid om de schulden te betalen*, fr. *suffisance (d'une mortuaire)*. || Soo wanneer ijmant twijffelt van de macht van eenich sterffhuijs, daervan hij, bij testamente ofte wettighe erffenisse erffgenaem soude sijn, vermach, tot sijnder versekerheijt, eñ om boven de macht van dijen niet gehouden te sijn, t'selve sterffhuijs te aenveerden onder beneficie van inventaris. *C. v. Antw. compil* III 574.

MACHTBODE, zn. *Machthebber*, fr. *mandataire*. Kil. Machtbode. *Legatus*, *qui cum mandatis aliquò mittitur*. || Hoewail wy.., gewillicht hebben dat de voirscr. van Gendt seynden mochten... ennige van hoire machtboden eñ gedeputeerden in dese onse stede van Ryssel,.. VAN DOREN, *Inv. Malines* III 113/4 (1453).

MACHTICH, bn. *Meester*, *volle recht hebbend over*, *eigenaar*, fr. *maître*, *propiétaire*, tegenover gesteld aan „onmachtich" *geen recht meer hebbend over*, fr. *n'ayant plus aucun droit sur*. || Compareerde.. N.., dewelcke.. aen deselve kinderen.. absolutelyck opgedraeghen, ghejont eñ ghegheven heeft, soo sy doet by desen, een somme van 800 £ grooten Vlaemsch, in gereede permissie-gelde, maeckende sy haer van dies geheel eñ teenemael onmachtigh, eñ de beghifte volcommentlijc machtigh. VAN DE VELDE, *Annot.*, 17 (1660).

MACHTICHSCHAP, MECHTICHSCHAP (Magtigschap, machtichscap), zn. v. *Volmacht*, *machtiging*, fr. *plein pouvoir*, *procuration*. || In oerconde der waerheyt eñ tot corroboracie onser mechtichschappen voers., hebben wij, abdt, prior eñ convent voers., onser abdyen eñ convents ziegelen desen aengehangen. *Brief des abts en convents v. St-Truiden*, 6 dec. 1601. Al ist dat de advocaten oft procureurs, hen mechtichschappen oft procuratien in rechte ghethoont hebbende, [die] naer hen nemen. *C. v. Santhoven*, *Stijl* 1557 a. 323; *it.* 55. 66: machtichschappe. — *C. gr. Loon* I 228: machtichscap; II 474: magtigschappen.

MADE, zn. *Weide, beemd*, fr. *prairie*. || Hooilanden, maaden of maaijen genoemd. BACHIENE, *Vaderl. geogr*. III 1359 (Cuypers v. V.). Godevaert Steenworpers bekende, dat hy jegens Janne Van der Mere gehuert heeft een stuck maden gelegen tot Woude, houdende omtrent vij gemeten. *Arch. Bergen-op-Zoom, Rentbr. en recogn*. 1465—1467, n⁰ 198. (Cuypers v. V.). Beemden eñ maden. V. D. TAV. 95 v⁰.

MADEDACH, MAEDDACH, zn. *Heerlijke maaidag*, fr. *journée de fauchage seigneurial*. Zie HOYDACH.

MADELAER, zn. m. *Boedelredder*, fr. *curateur d'une succession*. || Zoo wanneer yemandt deser weereldt overlijdt binnen der stede eñ casselrye van Veurne, den blyfver ofte blyveghe, metgaders de ghemeene hoyrs eñ aeldinghers van den sterfhuuse, zyn ghehouden te stellen eenen madelaere binnen de zes weken ofte veertich daeghen naer het overlyden, op de boete van thien ponden parisis; die sal stellen goeden eñ souffissanten zekere, daertoe verzocht zijnde, omme t'sterfhuys te reeden, enz. *C. v. Veurne* X 1. *It. C. v. Iperen, Stad*, IV 48.

MADELRYE, zn. *Boedelredding*, fr. *liquidation d'une succession*. || Eñ worden alle madelaers ghehouden te verantwoorden de lasten van de sterfhuusen by hemlieden ghehandelt eñ ghereedt een jaer eñ dach naer t'doene van heurlieder madelryerekeninghe, maer langher niet. *C. v. Veurne*, X, 6. Zie MADELAER.

MADELSTEDE, zn. *Voornaamste woonhuis van den overledene, met een deel lands, als voordeel van den jongsten zoon*, fr. *principale habitation du défunt, avec une partie de terre, constituant le préciput du plus jeune des fils*. || De joncxte zone zal behouden de stede van den overleden, dat men zeght madelstede, es te weten, vijf vierendeel landts eñ daerbeneden, daer thuus ofte woonste staet, metgaders 't principael woonhuis, by alzoo dat hy dandere mach recompenseren met ghelijcke erfve. *C. v. Cassel* a. 277.

MADER (M—e), zn m. 1) *Maaier*, fr. *faucheur*. Kil. heeft Maeden. j. maeyen. *Metere*. || De meyere es sculdech te hebbene, alse men den meersch mayt, alsoe vele alse de madere. *St-Pieters-abdij, Lavenderie*, XIII E. Elke drie bunre enen madere in den Oest. *Vad. Mus*. II 365 (1284).

2) *Een gewicht van* 200 *pond*, fr. *poids de* 200 *livres*. || Meede. Mader oft twee hondert ponden, gepackt in vaeten, baelen, oft loos zijnde. *Hansa-tol* 1567.

MADERINEN, bn. *Van hout*, fr. *de bois*. Lat. Materia. — *Lignum* ... fr. *bois* ... *ol. marrain, merrien, merrain*, etc. Maigne d'Arnis. || Item, *unum scyphum matherinum*. *Inv. pastor Jan* 1377. De coninc dede te Parys alomme bevelen, dat men den grave Lodewyc eñ zinnen volke gheen houdt vercoepen en zoude. Dit verhorende de grave Lodewyc, hy beval dat men de deuren eñ veinsteren van zinen huse doen [afdoen?] soude, eñ dat men de spyse daermede bereeden zoude, eñ hy dede coepen vele pladene eñ amaderinen [*sic*] nappen ... Doe beval de grave Lodewyc dat men de pladene eñ de maderine nappen niet sparen en soude, eñ dat men den coninc een scoen vier maken soude. JAN V. DIXMUDE 242. Zie ook PLADE.

MAECHSCHAP (Maesscap), zn. v. Zooals thans *maagschap*, fr. *parenté*. Kil. Maeghschap. || Dat maesscap anders niet en is dan eenen bant van persoonen uuyt eenen troncke dalende, malcanderen bestaende, bydyen dat d'een van den anderen gecomen is, oft dat zy beide van eenen comen eñ gedailt zyn uuyt eenen bloede. V. D. TAV. 230.

MAECHSIBBE (Maechzibbe), zn. 't Zelfde als *maechschap*, fr. *parenté*. Kil. Maechsibbe. *vet*. j. maeghschap. || Waert [*nl*. het leen] ghecocht sonder naerhede, jof van enen heere ghegheven zonder maechzibbe of horie, so soude den naesten oudsten hore toecomen, van welker zyde dat ware in de gheheele maechzibbe, weder dat zy van den vader of van moeder zyde. *C. leenhof Oude burcht v. Brugge*. XXXI. Elcke partye sal moghen reprocheren .., eñ oock by maechzibben totten vierden grade, broeders eñ susters daerin gerekent over 't eerste let. *C. v. Cassel* CXXX; *it*. 71. *It. C. v. Aalst* 334. 338. 340; de Pr. en BR. II. Evergem 63. Zie ook SIBBE.

MAECHSOEN (Maeghzoen, maeghsoen, maghezoen), zn. v. *Vergoeding verschuldigd aan de bloedverwanten van vaderszijde van den vermoorde, en van die verschuldigd aan den oudsten onder hen van het mannelijk geslacht*, fr. *réparation due aux agnats de l'homicidé, et celle due à l'aîné mâle parmi eux* (Gheldolf), *Proc. verb. Comm*^on^ *d. lois* V 256. — *La paix du sang, nommée, suivant les lieux, dans la région flamande*, soen, soening, mondsoen, maegsoen, erfsoen, *qui fut au nombre de nos institutions jusqu'à la fin du siècle dernier*. Defacqz *et* Honincks, *Anc. droit belgique* II 283. || Eist dat tkint tsoendinc angaen wille, dat het sculdich es te hebben de montsoene gheheel eñ sonder cost, eñ daermede siin recht uter maghezoene. *C. v. Auden*. 2de d. 34 (1324). Synre broeders, so heeft elc broeder in elc vierendeel XX van maeghesoene. *C. v. Gent* I 515 (1343). De bastaerden en nemen noch en gheven gheen montsoen noch maeghsoen van 's vaders sijde, maer wel van 's moeders sijde. *C. v. Veurne* XV 4. Zie ook MONTSOEN.

MAECHTAEL, MAECHTALE (Maichtale), zn. *Maagschap*, fr. *parenté*. Kil. Maeghtale. *vet*. j. maeghschap. || De goeden van naturelijcke persoonen en succederen aen hunne vrienden of maeghtael niet, noch aen 's moeders noch aen vaders zijde. *C. v. Breda, Succ.-recht* a. 9. Een die erfghenaem van iemanden wesen wil, die sal dat beboessemen metter maeghtalen, sooverre die leven. *C. v. Grave* XI 1. Aldus mach ellick maeche [*hoogerop* maege] tegen den anderen synen maeche coopmanschappen [*nl*. vernaderen] sonder syn maichtale te verliesen. *C. gr. Loon* I 81. Zie ook Verdam BEBOESEMEN.

MAECHTALIJCK (Maagtalijk), bn. *Vermaagschapt*, fr. *parent* (*apparenté*). || Wanneer eenige gerichtspersonen den parthien maagtalyk zyn tot den tweeden graad. *C. gr. Loon* II 329; *it*. 431. 432, *Beckheim*.

MAEIBEMPT (Maeybempd), zn. *Maailand, maaimeersch*, fr. *pré à faucher*. || 't Welck oock verstaen wordt van hoey van maeybempden. *C. v. Loven*, XIII 9.

MAEIDACH, (Maeydach, maydagh), zn. m. *Maaidag*, fr. *jour de fauchage*. Zie HOYDACH. || Maydagh, eenen dagh te mayen. *Schat der cheynsen* 35. Maeydagh 39.

MAEIMEERSCH (Maimeersch, maeymeersch), zn. Zooals MAEIBEMPT. || *Terre in Avelghem, que dicitur* maimersch VAN LOKEREN, *St-Bavon* 409. Maeymeersch [volcht den gronde] tot Sent-Jansmesse. *C. v. Aalst* 300 (1478).

MAECKSEL (Maexel), zn. o. *Erfmaking, legaat*, fr. *legs*. Kil. Maeckaegie van testament. *Legatum*. || Van denselven Thomaesen syne goeden te rege-

ren, eñ principalicken van synenwegen tontfangen eñ op te bueren alsulcken maexele eñ legaet als hem competeert uuyt crachte van den testamente wylen heeren Jannen Janssone Coenen. *Schep. Diest* 12 april 1565.

MAECKHUER (Maechuere) zn. v. *Maakloon*, fr. *façon*. || Als van den roete, dat de goede lieden van der poort hebben uuten renderen,.. daer sij ter veinstriershuuse keerssen over haelen, anders gheene coemanschep daeraf doende, dan, daerover nemende also swaer keerssen als 't sroets, eñ daeraf betaelt 't centon [katoen] gharen eñ de maechuere ghelijc men van houts heeft gheploghen. DE VLAMINCK, *Acc.* 31 (15de E.).

MAEL, zn. v. 1) *Keer*, fr. *fois*. — **'s Maels**, bijw. *Te gelijkertijd*, fr. *à la fois*. || Dat hij, deponent, wel weet eñ gesien heeft N. eñ N., gebroeders eñ peertscooperen, henne peerden in de broecken boven... gaen weijden, eñ daerinne hebben gedreven met thien oft twelff smaels, gelijck die voors. peertscooperen die innebrachten oft gecocht hadden. *Arch. Diest, proces* § *Caggevinne, Verkl.* 17 apr. 1640. *Item*, Piot, Chr. 663. 703.

2) Zie DUIMEMAEL.

3) zn. m. *Maaltijd*, fr. *repas* (?): || Dat egeen vleeschhouwers en zullen ennighe gesoulten vleesch binnen den maele noch buyten den male, binnen der hallen oft buyten der hallen, moghen vercoopen zonder consent van den keurmeesteren. *Kb. Turnhout* 1550 fol. 73 v°.

4) *Maalstede, plaats in de vrije lucht, waar recht gesproken werd.* (Grimm, *Rechtsalterthümer* 746: *mâl; malstatt* (mahlstatt), *gerichtsmalh für locus judicii*), Kil. M a e l. *vet. sax. Jus, lex, judicium, & conventus juri dicundo deputatus, vulgò* m a l l u m, m a l l u s; fr. *lieu où se rendait la justice.* || Parfois [c'est] *la destination d'une localité: la tenue des plaids ou „mâls", .. qui explique l'origine d'une désignation.* A. WAUTERS, *Env.* I xxxj.

MAELDERIJ (M—e), zn. v. *Maalrecht*, fr. *droit de mouture*. || Behoort hem oock toe, ter causen van den voors. leene, eenen wintmeulen, staende op tselve heerschip, metsgaders de vrije maelderye binnen derselver prochie eñ heerlickheyt van Drongene, alzoo wel ter wintmeulen als ter watermeulen. DE PR. en BR. I. *Drongen* 30 (1654).

MAEL-HUISEL (M—huysele), zn. *Maalunster*, fr. *peson de mouture*. || Een maelhuysele. *C. v. Antw.* 1582, t. 41 a. 106.

MAELPEGEL, zn. *Merk, peil ter aanwijzing van de voorgeschrevene hoogte des waters van eenen molen*, fr. *jauge de mouture*. || Wij verbieden aen alle de molders der voorscr. molens, naerdat die maelpegels zullen gestelt wesen, hunne waters hooger te steygen als deselve maelpegels. *O.-P.-B. autr.* 8 apr. 1715 a. 3; II 594.

MAELSCHAT (Maelscat), zn. o. Maelstat? *Vergaderplaats*, fr. *lieu de réunion?* || Dat zij, suppliaanten, daerenboven solden aengenomen hebben eñ gehalden zijn, by daghe eñ nachte, als eenich rumoer compt oft noot gebeurde, die poerten, torren, haken eñ bussen te verwaeren, eñ dat een jeder zoude schuldich zyn sich te moeten laeten vinden, tot viertich toe by een, op hun maelscat (*à son poste* zegt de vertaling?) eñ aldaer te waken eñ blyven. *Ord. Liége* april 1550; 2e série I 187.

MAELTIJT, zn. *Maaltijd*, fr. *repas*. — Als voorbeelden van eenige middeleeuwsche spijskaarten verdienen, ook voor de taalkunde, gemeld te worden: de maaltijd, in 1412, door de gulde van den kruisboog te Antwerpen aan hertog Jan. L. Torfs, *Acad. d'archéol.* XXII 161. — Die van 1472 gehouden op den „Gaydach" door de gulde van Sint-Sebastiaan te Iperen. Vandenpeereboom, *Des ghildes* 78. — Het noenmaal Margaretha van Oostenrijk, ten jare 1305, door de stad Loven aangeboden. Van Even, *Vad. mus.* II 328. — Het Banket door de stad Brussel, in 1561, aan de Staten-generaal aangeboden. *Annales Acad. d'archéol.* 1855 *blz.* 109, en, vooral, de *Jaarlijksche schepenen-maaltijden* te Diest in 1605 en 1717, door ons uitgegeven bij Havermans te Diest. — **Lijckmaeltijt**, fr. *repas des funérailles*. || Van den cost van der maeltyt van de uuytvaert zal d'haudere ofte hauderigghe ghehauden zijn te betaelen d'een helft, eñ d'hoirs onderlynghe,.. 't sy.., wort de maeltydt ghedooght eñ betaelt naer staecken van hoirye. *C. v. Assenede*, XVIII. 41 Funeralen ofte lijckmaeltijden. *C. v. Veurne* VI 4; *it* VI 1. *C. v. Poperingen* X 41; *C. v. Iperen* IX 8. Item, begeert de testateur, dat op den dach van sijne begraeffenisse sal gedaen worden eenen eerlijcken maeltijt, voor sijne vrinden overcoemende van Brussel, eñ die vrinden tot Loven sijnde. *Test. Vierpont, voor not*s *Van Dormael te Loven* 1664.

MAELWATER, zn. o. 't Zelfde als MAELPEGEL. || So wie van den molleneren d'water helt boven d'maelwater, ind over die doeren sleyt, so dicke dat geburt solen sy verboeren eynen Rynschen gulden. *O. Liége* 27 juli 1469 a. 11, 1re *série* 637.

MAEN, zn. v. **Metter maen.** *Bij maneschijn*, fr. *par un clair de lune*. || dWelck [hout] zij somwilen bij nachte eñ mitter manen stelen, nemen eñ laden. *Rekenk. v. Brab.* reg. 137 fol. 135 v° (1521).

MAENDACH, zn. o. „*Gemaande*" *dag, dag bepaald door de dagvaarding*, fr. *jour fixé par la sommation*. || De bailliu, als hij zulcdaneghe moordadeghe faiten te wette legghen wille, zoo ghebiedt hij den keure [*nl.* het gerechtelijk onderzoek] tsondaechs ter kercken, daer tfait gheviel, eñ maeckt dach den claghers eñ den oirconden, die hij ten keure hebben wille;.. noemt den dach wanneer hij den keure doen zal, daecht daer de voirseide personen ten ghenomden daghe ten keure te comene, elcken up de de boete van XX s., eñ voort moet den dach liden; eñ daeromme zeecht men, naer den maendag: tsheeren moete. *C. v. Aalst* 492 (1436).

MAENDACH, zn. m. *Maandag*, fr. *lundi*. Kil. M a e n d a g h. *Dies lunae, dies secunda.* || M a n e n d a c h. In den jaren Ons Heren mcclxxxvj smanen daech vor sente Pauwels dach in den wentre. *Godsh. Brussel* B 1453. Des manen daghes (1314). *Ib.* H 1553 fol. 30 v°. — **Versworen maendach.** De ware bet. van het w. v e r s w o r e n onbekend zijnde, houden wij ons aan het, wel is waar, niet veel klaardere v e r l o r e n, fr. *lundi perdu*. Kil. V e r s w o r e n maendagh. j. V e r l o r e n maendagh. *Hilaria: dies primus lunae post Regalia luxui sacratus.* Ook v e r k o r e n en g h e s w o r e n, *sicamb.* r a e s m a n d a g h. — Adr. Junius: den v e r l o r e n maendach, *vel* k o p p e r k e n s d a c h, *vel* kopperkens maendach. G. *Le jour de pain perdu.* Zie ook Schiller u. Lübben Mân, manendach. — De s w a r e[n] (*nl.* gezworen) mândach. *De eerste maandag na Driekoningendag*, fr. *le premier lundi après le jour des Rois.* Zie Bon Reinsberg Düringsfeld, *Légendes* I 36 en volg., en Dr Coremans, *L'année de l'ancienne Belgique.* 46. *De Bredaesche Almanac:* de 1 maendagh na 13en dagh is het k o p p e r k e n s d a g h. *al.* v e r l o r e n maendagh, Kil. *Hilaria.* || So wat giuldebroeder, die niet en came ter

messe op de VI feesten van Onser Liever-Vrauwen, eñ de verzwore maendaghen,.. *K. d. Rijkepijnders te Brugge* 1291 a. 33. Op den versworen maendach. *Rederijkers de Lelie te Diest* 1562 a. 6, *Vad. mus.* III 124. Eene ghelezene messe alle versworen maendaghen. FR. DE POTTER, *Gent* III 222, *Broederschap van Sint-Anna* 1445. 't Was voor alle leden plicht, iederen zondag met het aangeduide kleed naer de confreriemisse te komen; ook op.., op de drie verzworen maandagen. *Ib.* 223. (Zouden deze drie maandagen niet dezelfde zijn, waarvan het *Landcharter van Megen*, van 1527 a. 15 gewaagt: || „Voorts op alle andere ghedinghen eñ ghenechten en sal niemandt dinghen nae twelf uren eñ ten opstaen van schepenen, d'welcke den [welcke?] jaerghedingen van der stadt sullen ghehalden worden op Maenendagh nae Beloken Paesschen, op Maenendagh nae Beloken Pincxten, eñ op Maenendagh nae Derthiendagh"? Zoodat deze drie maandagen wel de drie jaargedingen — inderdaad voor het volk verlorene dagen — zouden kunnen wezen. Wij kunnen ons overigens hier niet inlaten met de geschiedkundige beduidenis van gezworen, verzworen of verloren maandag). Opten gheswooren maendagh soo pleghen die borghemeesteren in der tijdt, metten rechter, twee schepenen te kiesen, die denselven borghemeesteren dat jaer die wijnen, die tot Grave ten tappe loopen, sullen helpen keuren, *C. v. Grave*, XVI 1.

MAENDACHSCHOUT. || Hoveliee van Bulle. *Een heerlijke cijns onder Sint-Mertens-Lennick*, fr. *cens seigneurial sous Lennick-St-Martin.* || Hoveliee [Hoflieden, dienstbare lieden] van Bulleberghe. Is gelegen onder S.-Mertens-Lenneke, eñ is geheel hovelie, eñ heet gemeynlyck maendachschout, waeraf die twelf boenders jaerlycks erflelyck geven 8 schellingen Lovens, een sister terwe, twee cappuynen. *Schat der cheynsen* 43.

MAENDER. Zie MANER.

MAENHEER. Zie MANER.

MAENT, zn. v. *Maand*, fr. *mois.* — **Middeleeuwsche namen der maanden:** Aerselm. *Oct.* Bouwm. *Aug.* Braeckm. *Juni.* Dorrem. *Maart.* Evenm. *Sept.* Herfstm. *Sept.* Herselm. *Oct.* Horem. *Dec.* (*Nov.?*) Hoym. *Juli.* Alse men Keersen draecht. *Febr.* Kluchm. *Jan.* Lauwe, Loeym. *Jan.* Oochstm. *Aug.* Pietm. *Sept.* Russelm. *Juni.* Saetm. *Oct.* Schrickelm. *Febr.* Sint-Andriesm. *Dec.* Sint-Baefsm. *Oct.* Slachm. *Nov.* Smeerm. *Nov.* Sporkille, Sprokille *Febr.* Sulle, Selle. *Febr.* Wedem., Wiedem. *Juni.* Wijnm. *Oct.* Windm., Windelm. *Nov.* Wintermaent. *Dec.* Wonnem. *Mei.* — **Namen door Karel den Groote ingevoerd:** J. Wintarmanot. F. Hornung. M. Lenzin-manot. A. Ostarmanot. M. Wuni-manot. J. Brach-manot. J. Hovimanot. A. Aran-manot. S. Bittu-manot. O. Widumemanot. N. Herbist-manot. D. Heiloc-manot. (Leist, *Urkundenlehre* 217.) — Namen der maanden volgens het *Getijdenboek der* XV *E.* J. Loumaent. F. Sulle. M. Meerte. A. Aprille. M. Meymaent. J. Wedemaent. J. Hoymaent. A. Oestmaent. S. Pietmaent. O. Herselmaent. N. Hoermaent. D. Wintermaent.

MAENTSCHEUT (Maenscheut), zn. *Maandelyksche boogschieting*, fr. *tir à l'arc mensuel.* || Aengaende de statuten ofte politie van de Camer van der Gulde, als van ten lycke te ghaene, te maeltyt te comen, maenscheuten te houden eñ diergelijcke,.. VAN MELCKEBEKE, *Kruisboog* 69 (1574). A. Wauters, *Environs* II 467.

MAERGEN. Zie MORGEN.

MAERLE, MAESLE (Marle, Marele,) bn. *Mannelijk, van 't manlijk geslacht*, fr. *mâle, du sexe masculin.* || Welcken mondtzoendere wesen zal..? De vroedom zecht: Christiaen van Huffele, midts de privilegie verclaerst dat hy [?] mondtzoendere zyn zal doudste maerle baerblyckenste hoyr van 's vadershalven. *C. v. Gent* I 519 (1340—1350). Dit leen heift hi omme dat hi hor maerle es, werdich te draghene zwert, vonnesse te wysene, boven de fumelle [*var.* femmele]. *C. leenhof Burcht v. Brugge* XXVI. Een sterft sonder hor, altos zal den oudsten hore maerle, even naer zynde, zyn leen toecomen. XXXI. De ghestruucte eñ gheconquesteerde leenen, alzoo wel in linie collaterale als directe, succederen op den audsten hoir maesle voor alle andere maesle eñ vrauwe-persoonen bestaende den overledene in ghelycken grade. *C. v. Auden.* XXIII 21; *it.* 22. Men gaf hemlieden wyfs, die coninghinnen waren, eñ harelieder oer marele, naer hemlieden, wart coninc van Vrankeryke, al waest so datter vrauwen waren die naerder waren. JAN V. DIXMUDE 218. Marle. *Jus feud. Fl. vet.* c. 53. Zie ook HOIR.

MAERLE, zn. o. *Mergel*, fr. *marne.* || t'Maerle moet den pachter op t'lant laeten, dat hy vindt. *C. v. Auden.* IX 8.

MAERLEPUT (Maerlepit), zn. *Mergelput, mergelgroeve*, fr. *marnière.* || Dat niemandt en zal delven maerlepitten an de straten. *C. v. Iperen*, *kâst.* c. 13.

MAERSCHALCK (Marscalc, maerschalc), zn. — 1) **Erfmaerschalck.** *Een der vier erfelijke hooge ambtenaren of „palatijnsche officiers" van Brabant; bij Van Dale: opperstalmeester, opperveldheer, bevelhebber des legers; deze benamingen zeggen genoeg welke zijne ambtsverrichtingen waren. Het maarschalkschap was erfelijk in het Huis van Wezemaal*, fr. *maréchal héréditaire. Un des quatre hauts fonctionnaires ou „officiers palatins" du Brabant;* Van Dale *l'appelle „grand-écuyer, généralissime, commandant de l'armée"; ces qualifications disent assez en quoi consistaient ses fonctions. Le maréchalat était héréditaire dans la Maison de Wezemaal.* Zie De Vaddere, *Origine des ducs* II 489; en David, *Vaderl. historie* III 73. — *Vlaanderen had ook zijnen erfelijken Maarschalk (erfachtich Maerschalc);* zie Wielant, *Leenrecht* 17, fr. *La Flandre avait aussi son maréchal héréditaire.* || Cam... Willem Ser Symoens,.. verkennende eñ verliende, dat hij van onsen voers. heere [*nl.* den abt v. St-Pieters] eñ zijnre kerken een zeker leen haudende ware,.. bij causen van welken.., hij sculdich es ons voers. heeren marscalc, die sine lieden eñ subgite leedt in orloghen, telken dat onse voers. heere derinvoerd [vaerd?], te sinen coste een paer nieuwer sporen te spannene, te sinen opsittene op zijn pard, te scheedene van Sente Pieters. *enz.* DE PR. en BR. V. *Merelbeke* 30 (1405).

2) *Hoefsmid, paardensmid, paardenarts*, fr. *maréchal-ferrant, vétérinaire.* Kil. Maerschalck. *Veterinarius, medicus equarius;* en volgens Becanus, o. a., *qui ferreos calces adfigit.* || Eñ wart doe ooc ghevierendeelt den maerscalc ofte smet, die de hamers ghelevert hadde omme de poorten mede up te slaene. PIOT, *Chron.* 199 (1436). Kerstiaen den maerschalck, van denselven peerde te meesteren eñ van salven, tsamen ii sc. *Archief Bergen-op-Zoom, Stadsrek.* 1471—72 n° 649, *Rubr. van diverse en alrehande saken.* Maerscalc., *Brugge* II 194. Het zijn drije manieren van venijne... 't Eerste mogen hebben medecijnen, apoticarisen eñ maerschalen [*l.* maerschalcken]. WIELANT, *Pract. crim.* 97.

MAERSCHALCKEN, bw. || Zo wat zwijncutsere, die veerckenen vercoopt dat ghemaerschalct es, in

kenlicheden van goeden lieden, dat hij ware in de mesdaet van thien pond, eñ tveercken verbuert. — Dat men gheene ghemaerschalcte veerkenen vercoopen en mach ter marct FR. DE POTTER, *Gent* II 554. 557, *Statuten v. h. vleeschambacht* XV E. — (Ware het al te veel gewaagd, in deze verrichting het ontnemen van de baarmoeder der zeugen te zien? Dat heet men hier eenvoudig *snijden*, fr. *sener*, en de gesnedene zeug een *gild*.)

MAERSCHE, MAESSCHE, zn *Maas van een net*, fr. *maille d'un filet*. Kil. Masche, oft maesche van het net. *Macula retis*. || Dat niement oec eñ vijssche anders dan metter stede maerschen [*nl.* waarvan de wijdte voorgeschreven was], ghelijc van ouds ghecostumeert, eñ up de boete van... eñ de netten verbuert te wesene. DE VLAMINCK *Vgb.* 55, XV E. Andere [netten] maken, oft doen maken, daeraff de maesschen... twee duymen wijt sullen moeten wesen. *Pl. v. Brab* 8 febr 1513; III 532. *It. Pl. v. Vl.* 19 mrt. 1539; I 353.

MAERT en samenst. Zie MARCKT.

MAERTE (Marte), zn. *Dienstmeid*, fr. *servante*. Kil. Maerte. *Ancilla*. || *Henricus, molendinarius de sancto Trudone.., assignavit ad domum suam... octo solidos parvorum lovaniensium denariorum hereditarii census Katharine ancille sive* marte *domini Goswini de sancto Johanne presbyteri... Schepenbr. Diest, St Urbaansdag* 1297.

MAERTEN, ow. *Eenig huiselijk werk, het werk eener dienstmeid gaan verrichten* (*buiten het gesticht*), *„uit werken gaan"*, fr. *aller faire quelque ouvrage domestique*(*hors de l'établissement*). || Datter negheene vrouwenname ten kerchove en sal gaen om werc, noch in die poort gaen werken, op haer stede verbuert int huus, noch in geen huus maerten no dienen in der poort. MERTENS en TORFS, II 589, *O.-L.-Vrouwenklooster*, reglt. 1345 a. 9.

MAERTSE, zn. *Mark, grens, palen*, fr. *marche*. Kil. Marck. *vetus*. *Limes in agris sive territoriis, fines regionum*. || Die van Dendermonde senden weder toten grave Lodewyc, dat hy selve wilde commen zin lant secoureren. Als de grave quam up de maertse van Vlaenderen, doe vloen die van Ghend. JAN v. DIXMUDE 238.

MAESCHAP. Zie MAECHSCHAP.

MAESSCHE. Zie MAERSCHE.

MAET, MATE, zn. v. **Maten en gewichten**, *poids et mesures*. Zoo verscheiden als de munten, waren ook de maten en gewichten in de middeleeuwen, en de beschrijving ervan zou eveneens ruime stof bieden tot eene bijzondere verhandeling. Wij ontleenden aan dit slag van benamingen dezulke die de taalkennis bevorderen kunnen, en verzenden, voor nader inlichtingen, tot de Maten en gewichten inz. in Brabant, achter de cost. v. Brussel; de Stadsmaten van Brussel in het Belg. mus. IV 260; de cost. v. Aalst blz. 402—412, *enz.*, en bepalen ons hieromtrent bij luttel ongedrukte aanhalingen. — **Houtskoolmaat van Soniënbosch.** *Mesure du charbon de bois de la forêt de Soignes*. || Dat die zacken dair die coopluden die colen mede selen leveren, selen moeten houden een half mudde colen, gelijc dat houdt die gëycte mande van outs dairop geordineert, eñ niet meer noch min, alsoe dat die 48 zacken selen houden eene cule colen oft 24 mudde colen, gelijc dat van auts gewoenlic is. *Rekenk. v. Brab.* reg. 135 fol. 186 (29 jan. 1486). (Hier hebben wij den inhoud van eenen „coelcuyl"; zie onder CUIL, en vul het aldaar onvolledig gebleven citaat uit a. 22 van het Keurboek van Soniënbosch aan, zooals onder COOLCUIL; zie ook COLEN). — **Maten van den Watertol te Antwerpen**, 1550. || Dat een vat wordt gerekent voor vj amen groot; een pijpe iij amen; een queuwe iij amen; een poinchoen 1½ ame; een tonne een ame; een ocxhoot 1½ ame. — **Maten en gewichten van den Antwerpschen tol** van 1623, a. 4. || Dat een vat sal gerekent worden voor ses aemen; een pijpe drie aemen; een ocxhoot oft quarteel onder halff ame; een waeghe 165 ponden, alle Antwerpsche maete eñ ghewichte. *Tol te Antw.* 1623, a. 4. — **Turnhoutsche maten.** || Groote van den drogen maten fol. 59 r°. Die corenmaet, van den lopen 14 potten 1½ pint Turnhoutsche gebrande potten Groote van den cleyn maten ½, ¼, half ¼; de dobbel havermaet, 32½ potten; d'enckelen 16 potten 1 pint; de halve 8 pot ½ pint: een quartier 4 pot ½ pint; een achtedeel van een pint, een halff quartier naer advenant. *Kb. v. Turnhout* 1550. Zie ook LOPE. — **'s Gravenmate**, fr. *mesure du comte*. || *Ces* spyckers, *briefs et cens avaient de tout temps servi à l'entretien de l'hôtel des comtes de Flandre*; *la mesure* de hoeden *et* vaten, *dont on se servait pour la perception de ces redevances s'appelait* 's Gravenmate. RAEPSAET, *Analyse* nr 250.

MAET, zn. m. *Het afmaaien van het hooigras*, fr. *la coupe du foin*. || So geloven wij hon.. die beemde... te bevredene eñ doen te bevredene nae den yersten maet, alsoe ernstelic ten toemaete als wij dairtoe ocht onze scouteth versocht werden van hon nae den jaerghanc. Welke beempde dan voert alsoe dueren soelen eñ staen bevreedt eer men se meyen ocht etten sal, alsoe lange als hon orberlic eñ profitelic duncken sal nae den jairghanc. *Oork.* 25 juli 1363, *Diest*.

MAETGELT (Maetegelt), zn. o. *Meetrecht*, fr. *droit de mesurage*. || De coopliede, die hier zout bringhen tscepe, die zullen selve hare zout moghen meten, updat se connen daermede ghepaeyen heuren coopman, eñ dat up haere maetgelt. DE VLAMINCK, *Acc.* 37. Dat sij den heere sijn waeghghelt eñ sijn maetghelt betalen moeten. 40 (XV E.). Stallaige-gelt, reepgelt eñ maetegelt, ghelijck gheghe-ven wordt op de jaermerct van Caperijcke. DE PR. en BR. XIV. *Boekhoute* 16 (1660).

MAGASIJN. Zie BACK.

MAGELER Zie ROSIJNEN.

MAGELINCK (Maechelinck, maegelinck, maghelinck), zn. m. *Maag, bloedverwant, nabestaande*, fr. *parent*. Kil. Maeghelinc. *vetus*. j. maeghe. *cognatus, affinis*. || Overmits den twiste eñ geschille dicwyle vallende onder die maechelinge, wye die naiste is van eenen dooden. V. D. TAV. 230. Als questie is in den huwelyc oft die brudegom eñ bruyt malcanderen bestaen in eenen verbodenen graet, zoe mogen vader eñ moeder, eñ andere affijnen dairinne tuygen, want dairaf niement en can die waerheyt nairder geweeten dan die magelinge. 335. Alle erfgoeden, vercocht oft uuytgewonnen, mogen vernaedert wordden binnen tsjaers bij den naesten erffgenamen van denzelven goeden, consideratie nemende oft die magelinck is van der zijden daeraff de goeden gecomen zijn. *C. v. Thienen* XIII 1. *It.* de Vlaminck *Vgb.* 53; *C. v. Loven* X 23; *C. v. Santhoven* 1664 a. 167; *C. v. Leeuwe* 1570 VI 1.

MAGESCHEIT. Zie MAECHSCHEIT.

MAGESOENE. Zie MAECHSOEN.

MAILLERIE (M—ije), zn. *Smaltwerk*, fr. *émaillure, ouvrages émaillés*. || Een pijpe maillerien,

geëvt xv lb. *Schatting v.* 1551. Eene ame-tonne maillerien, IV gro. Een pijpe maillerien, VIII gro. *Watertol* 1550. Zie ook MEERSSENIERS.

MAINMISE (Maynmise, meynmisse), zn. *Verbeurdverklaring, beslag vanwege den vorst*, fr. *confiscation, saisie de la part du prince.* || Item, van fayten die bij ennige prelaten oft geestelijcken persoonen gedaen wordden tegen die sauvegardie, oft tegen die meijnmisse, dwelck men heet tegen dleggen ter tafelen van den ·prince, gedaen met zijnen oepenen mandementen,... — Eest dat een geestelijck persoen yet doet tegen dat arrest, beslach oft maynmise van den prince eñ tegen zijn sauvegardie,.. V. D. TAV. 377 v°.

MAINPLEVIE, zn. *Recht, krachtens hetwelk, de man, door het huwelijk, volstrekt heer en meester wordt van al de roerende en onroerende goederen, inschulden en acties gekomen van zijne vrouw*, fr. *droit en vertu duquel le mari devient, par le mariage, maître et seigneur absolu de tous les biens, meubles et immeubles, crédits et actions procédant de sa femme. Cout. de Liége* I 1. Lat. *jus manusplicatae.* || Twee hauwelyxe lieden, woonende int graeffschap Loen, by affsterve een derselver, den lancxlevenden kan pretenderen die Luyxe goederen van den eersten afflyvigen by recht van mainplevie. *C. gr. Loon* I 428. Oft die vrinden van Titius, die Caja overleeft heeft, alle de acquesten van 't graefschap Loon, *vigore juris manusplicatae* moeten hebben. *Ib.* 553.

MAISEEL, zn. o. *Vleeschhal*, fr. *boucherie.* Lat. *macellum.* || Niemen mach hauden versch vleesch langher dan twe venten ten Maiseele, tusschen inghane van meye eñ Onser-Vrauwendach in spelmaende. *Auden. meng.* I 132 en *passim*, *Kb. v.* 1338.

MAJORENNEN, zn. mv. *Minderjarigen meerderjarig geworden zijnde* fr. *mineurs devenus majeurs.* || Alsoo het recht van purgement in het graeffschap Loon is duerende tòt 21 jaeren, en konnen die majorennen daervan met den termijn van een jaer niet geëxcludeert worden, dan, behooren die 21 jaeren complet te wesen, *prout de jure anni praescriptiones combinantur in casum supervenientis minorennitatis et accedentis majorennitatis. C. gr. Loon*, I 544.

MAKAGIE (Mackagie), zn. *Making, beschikking bij uitersten wil, legaat*, fr. *legs.* Kil. Maeckaegie van testament. *Legatum.* || Al soude possessie anders stade doen, soe moet men thoenen eenen titel wanen men daeraen comen is, soe bij versterfte, coope, huwelijcxe voirwairden, testamente, giften oft makagien. V. D. TAV. 204 v°. Wederroepende mede alle voorgaende testamenten eñ mackagien, die sij voor datum van desen noch hebben gemaeckt. A. WAUTERS, *Les Coxie* 21 (1637).

MAKEN (Maecken, maicken), bw., zooals thans, fr. *faire.* In verschillige beteekenissen. 1) *Bewerken, behouwen (hout)*, fr *charpenter, travailler (du bois).* || Van houthauwers. Zo wat werckman, hout makende om loon ofte hure, ne zal moghen weghdraghen noch zenden eenigh hout tzinen profite. *C. v. Iperen, kast.* c. 104. Dat niement eens anders hout af en houwe.., wairt verslagen oft gemaict hout om te vertijmmeren oft te vercoopen, oft dyergelijke, het soude wordden gehouden voir diefte. V. D. TAV. 147. Als de douagier sterft, soo slaet de grondenaer hant aen zijn leen, metsgaders aen alle vruchten, ghesneden of niet gesneden, bosschen, boomen, ghevelt ofte niet ghevelt, houdt ghemaeckt ofte niet ghemaect. WIELANT, *Leenrecht* 85. Boven die voirgenoempde peenen opte ghene die buyten den layen eenich hout hadde afgehouwen oft gemaict (*ouvré*), oft doen afhouwen oft maecken, sal die weerckman, die dat alzoe afgehouwen oft gewracht hadde,.. weerden gebannen uuyt den wouwde eñ bosschen. *Kb. v. Soniën* 1460 a. 34. — **Gemaeckte stocken (of staven).** *Gescherpte, beslagene stokken*, fr. *des bâtons affilés*, „affaictiés", *garnis, ferrés.* || [Onder de verbodene wapens treft men aan]: *C. v. Iperen, kast.* c. 34: „stocken ofte gemaecte stocken, daer loodt, ysere, stael ofte metael aen es"; VAN LOKEREN, *St.-Bavon* xiii E. Voerghebode tEvergem, en DE PR. en BR. II 47: „ghepekelde [ghepickelde, ghebickelde (*sculpere, scalpere*) tailler?] stave"; *C. v. 't Vrije v. Brugge* I 238, *ord. polit.* 6 mei 1628 a. 35: „Van ghecante peden, peden met scherpe naghelen of gheslaghen [beslagen?] peden"; *C. v. Antw.* 1545 II 4: „Moertwapenen worden gehouden: poingiaerts, eñ alderhande stocken, priemen eñ messen (die gemaect syn om mede te vechten), eñ die soe scerp eñ smal syn dat sy doer dyser [*nl.* den maliënkolder] gaen voorder dan de maete gedraecht, die daertoe geordineert is"; *Keurb. v. Antw.* 8: „met eenen gepinden stave"; *Rekenk. v Brab.* reg. 132 fol. 87: „*bastons ou boises affaictiées*". Zie ook Verdam GEHACKELT, en GEPINNET.

2) *Stichten (een gasthuis)*, fr. *fonder (un hôpital.* || Van denwelken [*nl.* acht pond payements] wij gheloven [jaarlijks te geven] den maten lieden die woenen int gasthuus dat joncfrou Heile Bloemards maecte. *Godsh. Brussel*, reg. H 1201, fol. 34 v°. (1358).

3) *Vermaken*, fr. *réparer.* || Int maken oft repareren van eenen gemeijnen borneputte sijn alle de gebueren, die denselven moghen gebruijcken, schuldich eñ gehouden te contribueren. *C. v. d. Kiel* X 14. Indien daer iet gebroken wort aen zijns geburen erve, dat moet hij, tot sijnen coste, weder doen maecken eñ repareren. *C. v. Lier* XIII 29. Sal den heere, in 't ommegaen, daerin [*nl.* in de waterloopen] faute oft ghebreck vindende, deselve tot dobbelen cost oft tweeschatte van de ghebreckelijcke doen maken eñ repareren. *C. v. Santhoven, K. en br.* 1665 a. 83. Sooverre dat den heere, naer den lesten meert ommegaende, bevonde dat de fauten niet ghemaeckt en waren,.. 87.

4) *Makelen, helpen aan eene ontschaking*, fr. *maquignonner, aider à un enlèvement.* || So wat wedewe ofte wive, portesse, die haers ondanckens ontscaect worde, eñ haer beclaegde daeraf, so wie die se ontscaecte ofte holpe ontscaken, ware in deselve mesdaet. Man ofte wyf, die bedreghen worden dat zyt maecten ofte cawet (?) daeraf waren, men soude hem nesen eñ mont afsniden. *Kb. v. Auden.* 1328, *Van den ontscakene.*

5) *Voortbrengen*, fr. *produire.* || Dat niement binnen Denremonde theven en houde anders dan van edelen honden, die ouder sijn dan een half jaer, hij en deed se maken. DE VLAMINCK, *Vgb.* 24 (1410).

6) *Vervalschen (den wijn)*, fr. *frelater (le vin).* Reeds in de xiv eeuw vervalschte men den wijn, daar men er koperrood, kwikzilver en kalamijn (?) in mengde. Maar eene verschrikkelijke straf bedreigde de plichtigen: || Die soude men berren opt vat metten gemaecten wine. *Hist. de Brux.* I 164, volgens eene ord. van 17 juni 1384 bij A. Thymo, titel 5 kap. 2.

7) *Doen*, fr. *faire.* || Hebben gheloeft... enen edelen prince, haren lieven here Janne,... alle dat hi maken, ordineren eñ viseren sal,.. vast eñ ghestade te houdene immermeer. *Oork.* 19 mrt 1305, *Geslachten en Ambachten te Brussel.*

MALAGE. Zie MALERIJ.

MALDER, zn. m. *Mud*, fr. *muids.* Kil. Malder/

malter. *sax. sicamb. Mensurae aridae genus.* j. mudde *vulgò maldrum, maltrum.* || Soo hebben wij ghegeven allen degene die weyte backen sullen binnen onser stadt Meghem, die sullen gelden, elcken becker, van eenen malder weyts XII penningen; van een malder roggen VIII penningen; eñ van een malder garsten VI penningen, half den heer eñ half der stadt Megem. *Landch. v. Megen* 1357 a. 29 *It. C. v. Grave, Brab. recht* II 977, *Formulare.*

MALEN (Maelen), ow. *Het vergoeden door eenen jongsten broeder aan zijne broeders en zusters, of door eene jongste zuster aan hare zusters, voor het inbezit blijven van de hofstede der overledene ouders,* fr. *compensation faite par le plus jeune des frères à ses frères et sœurs, ou par la plus jeune sœur à ses sœurs, pour la possession de l'habitation du père défunt* || De joncxste dochter zal moghen malen jeghens huere zustere, indien daer gheenen zone en is; maer indien daer zone es, de dochter en mach niet maelen. *C. v. Cassel,* 278. Niemant en wort ghehouden te maelen, hy en wille. *Ib.* a. 279. Zie *Madelstede.*

MALENGIEN, zn. *Bedrog,* fr. *tromperie, fraude, malengin.* || So obligieren wi ons, onse ghebort eñ onse nacomelinghen dit emmermeer vast eñ ghestade te houdene sonder malengien. *Oork.* 19 febr. 1293. Omme dat alle dese voorseide dinghen eñ saken sullen bliven vast, seker, ghestade eñ wel ghehouden teeuweliken daghen, sonder fraude eñ malengien, so hebben wij... FR. DE POTTER, *Kortrijk* 333 (1358). Sonder fraude, scamp ofte eenich malengien. DE PR. en BR. IX. *Zeevergem* 16 (1440). Zonder fraude of malengien *Ib.* XIII. *Kaprijk* 65 (1457). *It. C. v. Brugge* I 340.

MALERIJ, MALAGE, MOLAGE, MOLENAGE, zn. v. (Maelrie, maelrije, moelnage, maelderije, maelage), zn. v. *Heerlijk maalrecht,* fr. *droit de mouture seigneurial.* || Te desen leene eñ heerschepe behoort eene vrije molaige, daer alle opsetenen laeten, mannen, maelen moeten, op de boete van dry ponden paris. eñ tgraen verbeurt; ofte sij moeten staen te alsulcke servituten alst toebehoort de vrije molenaige te Ertvelde.., eñ hier moeten maelen ten sesthienden vate. DE PR. en BR. VI. *Hansbeke* 14, XVI E. Vrije maelrien, te winde eñ te watere. *Ib.* VI. *Nevele* 32. Vrije maelrije. II. *Heusden* 15. Moelnage. III. *Aalter* 18. Vrije maelderije. *Vinderhoute* 24. Vrie maelrije. IV. *Ertvelde* 13. Banmuelens eñ vrye maleryen. *Pl v. Vl.* I 608. Esser ene muelne, hine heift niet in de maelage. *C. Leenhof Oude burcht v. Brugge* XCI. Zie ook BANMOLEN.

MALIGNATIE, zn. *Kwaadwilligheid,* fr. *mauvais vouloir.* Zie MALIGNEEREN.

MALIGNEEREN, ow. *Listiglijk, kwaadwillig, met kwade trouw handelen,* fr. *maligner, user de malice, agir méchamment, de mauvaise foi.* (La Curne). || Indien eenighe vooghden, ghewesen zijnde in de voornomde vooghdye, malignerende, sustineren willden gheene seker te vermoghen, sal den bailliu sulcke vermoghen bij vanghenisse te bedwijnghen, eñ ter causen van haerlieder malignatie de costen te doen betalen,.. *C. Land v. Waas,* VII 7. *It. C. v. Cassel* a. 129.

MALCK (MALC, MALKE, MALLIJC, MALLICK), onbep. telw. *Elk,* fr. *chacun.* Kil. Malck. *sax. fris. holl. Quisque, unusquisque.* Allermalck. *Omnis, cunctus.* || Utghenomen dat mallijc van ons sal hebben eñ heffen sine hareghewade eñ sine coepe, die hem moeghen ghevallen van sinen mannen, die hem zonderlinghe toebehoeren. *Oork.* 19 juni 1295. Eñ hebben gheworpen eñ verteghen, met witteghen vertiene, malc op anders goedingen eñ gedeelte. *Charterb. begijnhof Brussel,* fol. 218, *schep. v. Brussel* 1353. Op alse selkes eet also wi hiervore gheloeft hebben malleec anderen. Op alse selkes eet alse wi, vorghenoemde zugerers [*juges*] eñ besoekers malleec anderen ghedaen hebben, eñ alle de poente wouden gheloven die wi malleec anderen geloeft hebben. Alle de poente te houdene malleec anderen, die wi malleec anderen, vorghenoemt, gheloeft hebben. PIOT, *Enquête Brab.* 1335 blz. 21. Hebben... vertegen... malc op des anders loth (1445). Zie GECUST. Eñ yegelic goeverneure sal, mit sijnen ambachte, kiesen, alle jare, koremeysteren,.. malke uyt sijnen ambachte. *C. v. Maastricht* 459 (1409). Mallick die dan aen den rechter gheworven... heeft. *C. v. Grave, Formulare, Brab. recht* II 977. Mallick van ons. *Rekenk. v. Brab.* reg. 132 fol. 107. Mallick. *C. gr. Loon,* I 15. — **Manlic, manlijc, manlec, manleec, mallic, mallinc, malc-anderen.** *Elk den anderen, elkander, malkander,* fr. *l'un l'autre, mutuellement.* Kil. Malckander / *quasi dicas* man elck ander. *Mutuò, alter alterum.* || Van allen dien saken, die si tegadere te doene hadden, eñ manleec anderen eyscende was. *Oork. hertog Jan* 31 jan. 1333 (*lees* 1330), *Diest.* Samentlic of manlic alleyne. — Tieghen manlic anderen. *C. v. Maastricht* 94. 99. *Stat. v.* 1380. Mallic den anderen, (1421). Zie HOFSVULLING. Manlec anderen. *Kb. v. Antw.* a. 189... Elc over al; eñ sy gheloefden mallinc anderen ghiselscep. *C. v. Gent* I 525, *Vonnis v.* 16 apr. 1353. Mallinc andren. *Reken. baljuws. Gent,* 1364, rol 1720. Mallicanderen beclaghen. *C. v. Aalst* 316 (1305). Malcanderen noch deen den anderen. *C. v. Antw.* 1545, III 13.

MALCONTENTEN, zn. mv. *Benaming der afvallige Walen in den vaderlandschen strijd tegen Spanje;* fr. *malcontents, nom des Wallons ayant fait défection dans la lutte patriotique contre l'Espagne* (1579). Zie TORFS en HANSEN, *Nederl. krijgs- en partijnamen.* || Zoo noemde men een vijftal regimenten Walen, die de partij der Geuzen en der Staten waren afgevallen; zij werden van niemand bezoldigd, maar hielden het veld, levende bij den roof. FR. DE POTTER, *Kortrijk* IV 119.

MALT, zn. *Mout,* fr. *malt.* Kil. Malt. *sicamb.* j. mout. *Byne.* || *Quatuor molendina inferiora molunt* malt. — *Quod si ista molendina aquis superfluant, molatur ubicumque* malt. *De alio* malt *quod extra urbem evehitur, et de frumento et de quocumque, tres denarii. Brab. Yeesten* I 607, omtr. 1125.

MALTOTE (Maeltote), zn. *Buitengewone belasting onder koning Philips den Schoone geheven, om oorlog te voeren tegen de Engelschen* (1285—1314), *en ook, ongelukkiger wijze, in onze landstreken door onze vorsten ingevoerd,* fr. *maltôte, impôt levé sous Philippe-le-Bel pour la guerre contre les Anglais et introduit aussi, malheureusement, par nos princes dans nos contrées.* || *Nos opidanos nostros Antverpienses universos de novo theloneo, quod vulgariter nominatur* maeltote, *de novo Antverpie facto, quitamus.* MERTENS en TORFS II 553, oork. v. 1303. Maeltotten. *Pl. v. Brab.* 9 sept. 1569; II 25. Hebben dezelve supplyanten recht eñ zijn in goeder possessie eñ saysine.., te hebben, heffen eñ te doen geven assijse eñ maltote.., op alle de wijnen, bieren eñ andere drancken, die men daer vercoopt, braut eñ verteert, *enz.* DE PR. en BR. X. *Petegem* 3 (1445); maeltote 4. Hoe, by der ordonnancie Caroline,.. int jaer XV^{c} veertich by den keyser verboden... stont, allen wethouderen, scepenen eñ

andere staende ten eede van der voirseide stede, te nemene in pachte eenige maletoten ofte achysen. *C. v. Gent*, II. 359 (31 mei 1559). Assisen eñ maltoten. *Rekenk. v. Brab.* reg. 132 fol. 97 v⁰. *C. v. Nijvel. v.* 1531 a. 31.

MAMBOOR. Zie MOMBOOR.

MAN, zn. m. Zooals thans, fr. *homme.* 1) *Iemand*, fr. *quelqu'un.* || Die mans [eens mans?] boeme houwet, ochte brect sinen tuun. — Die mans quic sloege ochte assaelgeerde, hi gelde den man sijn scade, den here x sc.; eñ ware dat sake, dat ieman gequetst worde. *K. v. St.-Peeters-Leeuw* 1284. *De K. d. Ammanie v. Brussel* 1292, heeft, a. 33: „Die eens mans boem houwet — Die mans quic sloege eñ affoleerde." — De *K. v. h. Markgraafschap*: || Die mans bome howet. — Die mans queo sloghe.

2) *Man van leen*, *leenman*, fr. *homme de fief*, *vassal.* In deze bet. wordt het w. man somtijds onveranderd in het mv. gebruikt. Kil. Man van leen j. leenman. *Cliens.* — || Soe hebbic minen zeghel ghehanghen ane dese lettren, met der man seghele, die dar over saten. *Oork.* 25 juli 1275. Op den dach van immissie verclaeren die man van leen hen te competeeren die cost, wijn eñ wittebroett. *C. leenhof v. 's Hertogenrode* a. 5. *It. oork.* 7 juni 1277, en *passim.* — **Mansman.** *Achterleenman;* fr. *vavasseur.* Kil. Mansman. *Cliens clientis, vasallus vasalli.* || Dat van nu voirtaene negeen van onsen mannen van leene, mansmannen, oft ondersaten ons lants, houdende ennige leengoeden van ons, onse mannen van leene, oft mansmannen resoorterende tot ons,.. V. D. TAV. 205 (Stat. v. 1447). Dat alle edele, onse mannen van leene eñ mansmannen des voirs. ons lants van Brabant, hem tot eenen corten genoempden dage souden opgeset eñ toegemaict hebben, om ons te dienste te comen. *Rekenk. v. Brab.* reg. 135 fol. 98 (1488); *it.* reg. 132 fol. 135. 138; *Pl. v. Brab.* 18 nov. 1446; I 259. — **Mannen, mannen. Mansmannen.** — *Mannen van achterleen*, fr. *vavasseurs*, *vassaux d'arrière fief.* || Te daghene mannen, eñ mannen mannen, laten eñ mannen laten. *Leenhof Oude burcht v. Brugge*, CLXXXIX.

3) **Bijstaende man.** *Ook „besetman" en „vreemde momboor" genaamd, zonder welken de getrouwde vrouw zich niet rechtsgeldig verbinden kon, zelfs niet borg blijven voor haren man, en welke haar, met haars mans toestemming, bij schepenenvonnis gegeven werd, en die met haar alle verbintenissen erkennen moest.* (*C. v. Antw.* 1545, VI 4). *De ongehuwde vrouw, meerderjarig zijnde, en de weduwen, moesten eveneens voorzien zijn van eenen momboor, om eenig contract voor schepenen aan te gaan* (*C. v. Antw.* VI 2); fr. *homme assistant*, *servant ou „tenant"*, *aussi nommé „tuteur étranger"*, *sans lequel la femme mariée ne pouvait validement s'obliger*, *pas même rester caution pour son mari*, *lequel lui fut donné par sentence d'échevins*, *avec le consentement du mari*, *et qui devait reconnaître avec elle toutes les obligations. La femme non mariée et majeure*, *ainsi que les veuves*, *devaient également être pourvues d'un tuteur pour passer un contrat devant échevins.* || Vrauwepersoonen heurlieder selfs zijnde, nemende bystaenden man, vermoghen hemlieden te verbinden als borghen, eñ werdt dezelve borchtocht van weerden. *C. v. Veurne* XXVI 5. Man ofte wijf, recht hebbende van bylevinghe op eenighe leenen, vermoghen danof te renuntieren, midts 't selve doende in ghemaecten hove, de vrauwe by haeren man daertoe gheauctoriseert, eñ gheassisteert by eenen bystaenden man. *Ib.*, *Leenhof* v 9. De vrouwepersoonen, die leen ontfanghen hebben eñ te leenhove bekent zijn, en derven gheenen momboir setten om hun recht te vervolghen; maer zijn sij onghehouwt eñ haers selfs vrije, soo moghen sij hun recht self vervolghen, oft iemandt machtich maecken om hun recht te vervolghen; oft hunnen besetman, daertoe gheautoriseert, mach taelve oock van hunnentweghen vervolghen. *C. leenhof v. Mechelen* VI 16. Zie ook BEDIENLIJCK (man), en BESETMAN.

4) **Sterfelijck man. Sterfman.** *Die opgelegd wordt aan kloosters, collegien, steden oft doode handen, en bij wiens afljivigheid heergewade en relief moest betaald worden;* fr. *homme mourant*, *imposé aux couvents*, *colléges*, *villes ou mainmortes*, *au décès duquel les droits de relief devaient être payés.* || Eñ wille dat siit houden [*nl.* dit land] ewelike sonder sterveliken man derin te settene, halse hare vri herve. *Oork.* 3 dec. 1287. Sonder eneghen sterfeleken man in te settene. *Oork.* 19 aug. 1288. Zoo hebben de voorn. supplianten ons zeer oitmoedelyck ghebeden, dat ons ghelieven wilde 't voors. octroy te verlinghen voor noch eenen nieuwen termyn van dertich jaren, midts by de supplianten stellende eenen sterffelycken leenman, eñ anderwerff betaelende de reliefven van deselve leenen, midtsgaeders 't caemerlinckgelt naer behoiren. — Behoudelijck nochtans dat de voors. suppl[n] zullen schuldich zijn de voors. twee leenen te verheffen eñ eenen sterffman te stellen, ter wiens doot wy behoiren zullen moghen ghedient worden van 't relief van dezelve leenen, midtsgaeders te betaelen de rechten van deselve verheffinghe, het camerlinckgelt eñ andere ghewoonelijcke rechten daertoe staende. *Wenemaer's godshuis te Gent*, 27 juli 1616. *Messager*, 1872, blz. 120. Zie ook BESETMAN.

5) **Wettelijck man.** *Boedelredder;* fr. *curateur.* || Als een sterfhuys, ofte het goedt van een fugitif ofte vluchtich man, soo belast eñ becommert is met schulden datter niet goedts genoech en is om de schulden te betalen, nemaer apparentie van smaldeele tusschen de schuldtheeschers, soo wordt van 's Wetsweghen, by advyse van den crediteurs, ghestelt... eenen wettelicken man, om, als curateur van den goede, het sterfhuys oft gheabandonneert goedt te reeden. *C. v. Veurne* XXV 1.

6) **Steenen man.** Benaming van *het leenhof van Audenaarde;* fr. *nom de la cour féodale d'Audenarde.* || In Vlaenderen flamingant onder de Croone zijn elleve principale princelijke leenhoven van mannen, te wetene: de Ouderburch te Ghendt,.. de Steenen man t'Oudenaerde. WIELANT, *Leenrecht* 10.

7) Spreekwijze: Mans genoech. *In staat om te betalen*, fr. *solvable.* || Ingevalle het gebeurt, dat eenen derden seijt: „den man is mans genoech." hij is suffiisant genoech", daerdoor en wordt sulken persoon niet verbonden als borge. *C. v. Diest*, VZ. XIII, *suppl. Christiaens*, a. 4.

MANBODE, zn m. *Gerechtsbode van een feudaal leenhof*, *leenbode;* fr. *messager*, *huissier d'une cour féodale.* || Soe wanneer eenighe partien voer ons, stadthouder eñ mannen van leen, eenige actie oft proces willen intenteren.., soe moet den aenleger voer de mancamere compareren in presentie van stadthouder eñ twee leenmannen, oft ingeval den stadthouder absent is, midts dat den voirs. aenleger gaet aen den rinck van den Casteel eñ vraegen nae den voirs. stadthouder, soe moegen de twee leenmannen den manbode verleenen om een gebodt te doen aen de parthie adverse, ten eynde hy compt voldoen alsulcke achterstellen, oft tghene hy schuldich is. *C. leenhof v. Limburg* a. 1.

MANBRIEVEN, zn. mv. *Brieven van leenmannen*, fr. *lettres d'hommes de fief*. || Eñ moeten scepenenbrieven van Antwerpen ... worden gepreferecrt allen anderen scepenen-, laeten- oft mannenbrieven jongher van date synde. *C. v. Antw.* 1545 VI 13. Dat alle saecken rèële, als van schepenbrieven, manbrieven,.. sullen worden vervolght ... bij besetsele. *C. v. Santhoven*, *Stijl* 1557 a. 1.

MANDACH, zn. m. *Feudale gerechtsdag*, fr. *jour d'audience d'une cour féodale*. || Op de daeghen van recht, die men alhier noempt „mandach". *C. leenhof v. Limburg*, Interpr. a. 36. Alsdan moet den heer stadthouder eenen mandach anstellen eñ limiteren, als hum het beste gheleghen is; op welcken mandach hy de leenmannen moet beschrijven in sulcke getael als hem goetdunckt, eñ nae dat die gelegenheit van de saecke meriteert. *C. leenhof v. Limburg* a. 8. Die leenmannen, geschreven zynde by den stadthelder, om justicie int leenrecht te administreeren,.. syn ten selven mandage commervrij. *C. stad Valkenburg* 1612 a. 13.

MANDAET, zn. o. **Der armen mandaet.** *De voetwassching der armen op Witten donderdag, naar 't voorbeeld van Christus, die alsdan tot zijne apostelen zegde: Mandatum novum do vobis*, etc., fr. *le lavement des pieds des pauvres, le Jeudi-saint, à l'exemple de N.-S.-J.-Christ, qui dit alors à ses disciples: Mandatum novum do vobis*, etc. (*Mandatum pauperum;* Maigne d'Arnis v°. MANDATUM). || In Witten donderdaghe, alse men der armere mandaet doet, syn de lavendiers sculdech te zettene II tinen waters in den ommeloep, eñ daer te dienene ... Hieraf heeft hi [*nl.* de lavendier] dit recht:.. Item, telker derder weken VIIII kinsbroede, eñ tbroet van den mandate in Witten donderdach. VAN LOKEREN, *St-Pierre* nr. 622 blz. 293. *Offices. Op den rug*: dInhouden van de Meyereye, eñ de twee leenen, die gehouden zyn alle Witte donderdaeghe het mandaet te doene.

MANDEL, zn. *Een zeker getal schooven, 't zij van stroo of van graan*, volgens Kiliaan 12; *van* 16 *bundelen stroo te Brussel*, fr. *certain nombre de gerbes de paille ou de grain*, de 12 *d'après* Kiliaan; *de* 16 *bottes de paille à Bruxelles*. Kil. Mandele. *Manipulus. & duo fasces straminei. & mergetes duodecim. vulgò mandula.* || *Dabuntur etiam de dicta terra annuatim, in festo S. Bavonis, perpetuo, quatuor* „mandelle" *straminis, in ecclesia de Vinea predicta spargenda. Bruss. godsh.*, Lade H 267, *Schep. v. Brussel*, 1274. *Unam hovam terre et* XVIII mandalos *avene*. L. GALESLOOT, *Feudat.* 135. VII mandalos *siliginis* 136. XII mandren (*sic*) *bladi*. 7. *Unam decimam valentem* VI mandren. 31. — Stroymate. Een mande [*l.* mandel] stroy is 16 bundelen. *Maten te Brussel.* || Uytgaef aen coestal: jt. aen jouffrau Vrancx voor v½ mandelen haveren strooyt, tot XV st. de mandel iiij rg. ii½ st. De thiendenaren [*nl.* de pachters der tiende], nair ouder costuymen, geven eñ betalen van twee mudden roggen een mandel strooes, alsoe die uuyten tasse compt, schoefsche wyse. *Acad. d'archéol.* 1857 blz. 78 (*Gheel* 1573). Een yeghelyck is schuldich ten ougst, zyn graen, gepickt ligghende, te stellen in thiendelinghen, mandelen oft ander hoopen. *C. v. Aalst* X 29. *It. Pl. v. Vl.* 7 juni 1554; I 604.

MANEN (Maenen) 1), bw. 1) *Schepenen, leenmannen of laten, en dekens van ambachten, in terechtzitting vergaderd, een vonnis afvragen, manen om recht, of om eenige gerechtelijke verrichting*, fr. *demander une sentence aux échevins, hommes de fief ou tenanciers, et doyens des métiers, siégeant en justice, les semoncer ou semondre, requérir droit, ou pour faire quelque acte judiciaire*. || Her schoutet, wildi voert hoeren N. eñ my [*nl.* den voorspreker] tot sijnre behoef, soe seghet hij eñ begheert „dat ghy die scepen maent in eenen vonnisse"... Die scepen wysen voer recht, dat ... *Chartb. v. 's Bosch* fol. 52. Dat doende, thoont de rentier den constituciebrieff den amptman eñ scepenen, begheerende recht; eñ damptman metten scepenen gaen alsdan aent huys oft pandt, eñ aldaer maent damptman den scepenen om recht. *C. v. Antw.* 1545 VI 16; *it.* 2; IV 8. 9; IX 32; *C. v. Assche* a. 3. Borgemeesters, schepenen eñ raedt vermogen, in presentie van den bailliu, by gemaenden eede, te maecken alderhande verboden eñ ordonnantien,.. zoo in saecken van pollicie eñ anderssints. *C. v. Middelburg* IV 12 a. 13. Soo wanneer de gevangene voor schepenen heeft gedaen eenich verclaeren ofte bekentenisse, soo seght den borgemeester alsdan: Dat den schouteth de schepenen, die daerover hebben gestaen, sal maenen, op den eedt dien sij, int aenkomen van henne scependom, gesworen hebben, dat sij overleggen alsulcken verleijt als sy onderhebben. — Waernaer maent den schouteth de scepenen, die overt verleijt gestaen hebben, dat sij .., overleggen enz. *C. v. Antw. compil.* VII iv 20 en 21. Zoo behooren scepenen, updat zij ghemaendt worden van den rechte, te wysene dat ... *enz. C. v. Aalst* 506. Aen den scauteth van Diest staet toe, in den naem van den heere, het maenen van borgemeesters en scepenen, .. om vonnissen te geven, oft oock om gichten, goedenissen oft andere scabinale acten te doen, daer het maenisse van doen oft gerequireert saude wesen; eñ *in sijne absentie, soo maent den oudsten van de Weth*, daerbij zijnde. *C. v. Diest*, VZ. II 17. Dat scepenen oft laeten door den officier gemaent eñ *vermaent* worden. a. 19.

2) *Ontbieden*, fr. *faire venir, mander*. Kil. Maenen. *Vocare.* || Daeromme mer Robbrecht mande [*l.* maende] een heelft van zynen volke by hem. JAN V. DIXMUDE. 208.

MANER (Maenheer, maenreheer, maenre, maender, maenmeijer, meender, meenre), zn. m. *Officier of ambtenaar, die, van 's heerenwege, de schepenen, enz. maande, maar geen kennis van zaken nemen mocht*, fr. *semonceur, officier, ou fonctionnaire qui requérait une sentence des échevins, au nom du seigneur, mais qui ne pouvait pas prendre connaissance des causes; officialis domini.* Kil. Maener / maenheer. *Praetor, rogator sententiae, qui magistratum monet ut jus dicat.* || Ware in eregher stede dabt jof sin bode eñ scepenen, daer de scoutete niet en ware, so mochte dabt jof sin bode maken enen maenre up die wile met scepenen. *Oork.* 25 febr. 1252. — Daerombe en soude men den scoutete niet soeken, nemaer maken enen maenre. *Ib.* Dat wi setten solen enen maenre, die de voerghenoemde ghuldekene manen sal ... — Ware dat sake dat de voergh. maenre binnen drien daghen naedien dat hi versocht ware daeraf van enen der dekene, of meer, niet en maende noch manen en woude ... — Ghevielt oec dat die meenre hem absenteerde ... — Ware hi, die principael meenre, versocht van eenen ocht van meer dekenen .. *Oork. heer. v. Diest*, 4 febr. 1342. Desgelijcx [*nl.* gelijk de schout de schepenen maent] maent den maender die piertsmeesters [*var.* die dekens van de piertse], den meijer van Tongerlo sijn laeten, eñ den meijer van Caygevinne sijn scepenen. *C. v. Diest*, VZ. II 18. — Beerse, des hertogen chijshoff, waeronder vele laethoven resorteren, daeraff de schepenen van Turnhout wijsers sijn, eñ de

rentmeester van Turnhout maenreheere, voor dewelcke sulcken goeden bedingt worden. *C. v. Santhoven*, *Resort. It. C. v. Antw.* 1545, iv 37; *C. v. Aalst* II 2. 18; *C. v. Broecburch* I 2. Dat de meender van den wollewercke mair één jaer meender en sal syn. *Charter v. Engelb. v. Nassau te Diest*, 12 oct. 1499 a. 5. *De policia.*

MANGEDING, zn. m. *Terechtzitting van een leenhof*, fr. *jour d'audience d'une cour féodale.* || Ghy, mannen, die materie dairaf hebdt uutgestelt totten naesten mangedinge, dwelck men houden soude tusschen dat eñ den iersten dach van septembri naistcommende. *Rekenk. v. Brab.* reg. 136 fol. 303 v⁰. (18 juli 1513).

MANGELING (—e), zn. v. 1) *Handel, onderlinge koop en verkoop van goederen*, fr. *commerce, transaction, achat et vente de biens.* Kil. Mangheringhe. *Commercium.* || Eñ nochtan sal menne, op de Sterre [*nl.* het toenmalige schepenhuis; de eerste steen van het stadhuis werd gelegd in 1402], metten amman eñ metten scepenen eñ metter bellen achter straten condeghen van alsulken saken eñ archeit besculdicht [*nl.* stellionarissen of bedrieglijke verkoopers], opdat een ygewelc sijñre mangelinge te voirdere huede, eñ andere hen vreesen tghelijc te doene. *Statut. v. Brussel v.* 12 juni 1383; *Belg. mus.*, X 108.

2) *Handelsverkeer*, fr. *relations commerciales.* || Die niet geerne en betailt, sal selden goede comanscape doen, want alle goede coopluden scuwen zijn mangelingen. V. D. TAV. 375.

MANGELT, zn. *Beurzenleen, lijftocht in geld door den oudsten zoon op het leengoed bezet ten voordeele der jongere broeders;* ook: *een leen zonder leengoed, rente op de vorstelijke schatkist, of op al ander ding aangewezen, op last van huldebewijs*, fr. *fief de bourse, fief boursier ou boursal;* ou: *fief sans terre, rente assignée sur le trésor royal, ou sur toute autre chose, à la charge d'hommage:* ol. *fief de revenu, fief en l'air, fief volant. Feudum bursale, seu nummorum, feudum de camera aut cavenae* (Maigne d'Arnis). Grimm Manngeld: *rente: die von einer herschaftlichen kasse bewilligt und gezahlt wird*: kammerleen, *feudum de camera et cavena, beneficium, quod alicui ex aerario domini pro sustentatione quamdiu vivit, assignatur, alias manngelt.* || Een incorporelle leen, een leen in de lucht; zie hoogerop, II blz. 151. (Wij vragen ons hier af, of voor het zonderlinge leen van Ghele, blz. 150, niet zou moeten gelezen worden Leen van ghelde?). || ... *morte-mains*, manghelt, *confiscations*, etc. *Pl. v. Vl.* 18 mei 1515; I 54. *It. Rekenk. v. Brab.* reg. 157 fol. 3 v⁰.

MANGER, zn. *Verkooper*, fr. *vendeur.* Kil. Mangher / mengher. *vetus. Permutator, commercia exercens*, etc. *Hinc.* appelmangher / vatmangher / kolemangher / soutmangher / hofmangher / vischmangher / moesmangher / vleeschmangher etc., *vetustissimae dictiones.* Manghelen / *euphoniae causa pro* mangheren. *Mutare*, etc. Zie *Glossarium* APPELMANGER, GANSEMENGER en HOUTMENGER. || Dat die gruenenvischmangeren [*nl.* riviervischverkoopers] staen daer sy tot her gestaen hebben op die vischmerckt. MARTINEZ 338 (1289).

MANHOOFT, MANSHOOFT (Manhoot, manhoet, manhoeft), zn. o. *Manspersoon*, fr. *homme, personne mâle.* || Van der montsoenen, so sal heffen de naeste manhoet van svaderhalven van wettelicken bedde. *C. v. Gent.* 515, *oork.* 33 a. 1. (1343). Dat .., wij ghegheven hebben eñ gheven dat stal of deel van stalle den zone van den ghestorvenen vleeschouwere, up dat hij eenen heeft, of zijns zoons kint, manhoeft. FR. DE POTTER, *Gent* II 481 (1457). Aldaer [*nl.* op de generale Waerhede] ghehouden worden te comen alle manshoofden. *C. kast Iperen* c. 63. Dat elc manhoot, knapen eñ knechten, achter de processie ga, bachten den heere eñ der Wet. DE VLAMINCK, *Vgb.* 40 (XV E.). Manshooft. WIELANT, *Leenrecht* 147. Indien der meer persoonen zyn even naest bestaende, die naerhede calengieren, zoo sal den oudtsten gheprefereert zyn voor den joncxsten, eñ 't manhooft voor de vrauwe. *C. Land v. Waas*, X 3. *It. Reken. Gent.* 1355; *C. v. Aalst.* 380.

MANHUIS (Manhuys), zn. o. *Leenhof*, fr. *cour féodale.* || Dat alle bancken, onderleenen, laethoven, in den lande van Valckenborch gelegen, aen den manhuyse voerschreven appellabel syn; eñ is tselve manhuys reformabel. *C. leenhof Valkenburg, Declaratie* 1570 a. 5. Manhuys eñ leenkamer. *C. leenhof v. 's Hertogenrade.*

MANIER, zn. v. *Soort, slag, zoo van personen als van dieren en zaken*, fr. *sorte, espèce, tant des personnes que des animaux et des choses.* || Het zijn twee manieren van jugen, te weten, ordinaire eñ gedelegeerde. WIELANT, *Pract. civ.* I ij 1. Alle manieren van lieden. DE VLAMINCK, *Aco.* 7. Alle manieren van backers *Id. Vgb.* 53. Manieren van boecken. *Nederl. mus.* 1879 blz. 142. Nae die maniere der mesdaet. *K. v. Diest* 1228 a. 4; lat. tekst: *secundum qualitatem forefacti.* Andre manieren van winen. *Kb. v. Antw.* 44.

MANING (-e), MANISSE, MANENISSE, MENISSE. zn. v. 1) *Het vorderen van een vonnis van 'sheerenwege*, fr. *l'action de requérir une sentence, au nom du seigneur.* Kil. Maeninghe / maenisse. *Monitio*, etc. || Met meninghen dies erfsheeren eñ met wijsdomme dier vorgenoemde scepenen. *Schep. v. Sinte-Peters v. Cortby.* [*nl. Corbie*] *te Nederijssche* 1377; *Vad. mus.* III 59. Na den verdraghe van den scepenen, .. soelen die scepenen, bi manennisse onses amptmans, dat vonnenisse wijsen eñ uytlanghen. *C. v. Maastricht, Charter v.* 1409, blz. 463. Soe clerden wy, scepenen vors., nae menisse van onsen scoutet, .. — Soe waert her Gheert vors. hyeryn gegicht, nae inhout sinre proeven, met manisse eñ vonnisse. *Schep. v. Tessenderloo.* 22 jan. 1485. In zaken reële, useert men by officiers eñ wethouders van buuten, erfvenisse eñ onterfvenisse te doene, met maninghen eñ vonnessen, in plaetsen vryhuus eñ erfve wesende. *C. v. Gent.* I 14; *it.* VI 9. Ter manissen des amptmans. *C v. Brussel.* 1570 a. 10. Zie VRIJ HUIS, VRIJ ERVE I 627.

2) *Dagvaarding*, fr. *ajournement.* || Diegoene die hie [*nl.* de gewonde] noemen sal, sal syn ghedaghet bi roepe ghedaen ter marect, .. Eñ ne coemt hie niet, men salne bannen ..; eñ coemt hier ter maninghe, hie sal syn ghehouden. (De Fr. tekst zegt: *sil vient al ajournement.* Voor het w. ghedaghet staat er ook *ajourné.*) *C. v. Brugge* I 241 (25 mei 1281).

MANCKAERT, zn. *Manke, kreupele*, fr. *boiteux.* Kil. Manckaerd. *Claudus, claudicans.* || Het is injurie als men met woorden iemandt verwijt sijn gebreken van natuere, seggende: „ghij bastaerdt, ghij bultenaer, ghij manckaert," eñ diergelijcke. WIELANT, *Pract. crim.* 178.

MANCAMER (-e), MANSCAMERE, zn. v. *Leenhof* (in Limburg), fr. *cour féodale* (*dans le Limbourg*). || De vier leenhoven van Limburg, van Valkenburg, van Daalhem en van 's Hertogenrade waren onderhoorig aan het leenhof van Brabant, als hun hoofd, en werden geheeten „Manscamere". L. GALESLOOT,

Inv. cour féodale, I. xxij nota 6. Hiernaer volghen dye usantien, costumen eñ forme van procederen als men helt, useert eñ observeert voer het leenhoff eñ mancamere der stadt eñ hartochdombs Limborch... *C. leenhof v. Limburg*, *Titel*. Zie ook MANHUIS.

MANCOSTEN, zn. mv. *Loon of salaris der leenmannen in een rechtsgeding* fr. *salaire des hommes de fief dans un procès*. || Midts betalende alle tghene waervoer alsulcke goederen zyn uuytgenacht geweest; insgelyck alle de mancosten daerop gedaen eñ geleden. *C. leenhof v. Limburg* a. 14. Zie UITGENACHTEN.

MANLIJCK. Zie MALCK.

MANNELOOS, bn. Van eene vrouw. *Zonder man*, *beroofd van haren man*, fr. (*d'une femme*) *sans mari*, *privée de son mari*. || Zoodat nauwelic de lieden eñ burghers van alle steden eñ durpen in dese Nederlanden ijet zekers an haerlier ghoet hebben zouden, noch an haerlier leven, maecten, aldus doende, menighe vrauwe manneloos, veel kinderen vaderloos, eñ ooc somtijts moederloos. FERD. VAN DER HAEGHEN, *Ber. tijden* I 70.

MANNENRECHT, zn. *Loon of salaris der leenmannen*, fr. *salaire des hommes de fief*. *C. leenhof v. Brab.* 1570 a. 46. Zie onder HEERGEWADE I 570. Zie ook MANCOSTEN.

MANNE-STAGE (M-staege), zn. *Manshoogte*, fr. *hauteur d'homme*. Zie La Curne Estage. Kil. Staedsie. j. Stagie. *Contignatio*, *tabulatum*, etc. gal. *estage*. || Wie van nieuws sal willen locht nemen op ander lieden erfve, sal die vensteren moeten maken seven voeten hooghe van de aerde, ofte hoogher eñ buyten manne-staeghe. *C. v. Iperen* XVI 18.

MANNEWAERHEIT, MANNEWAERHEDE (Mannewaerheyt, mannewairheyt, manwaerheide). — VROUWEWAERHEIT, zn. v. *Woord van eer*, fr. *parole d'honneur*. || Die aldus souken laken te ververwene, die moeten sekeren, bi trouwen eñ bi hare manwaerheiden, dat siit niet souken omme eneghe fallacie. *K. lakeng. Mechelen* 1333 a. 38. Ick, Pieter de Voocht fs Andries, sweere bij mijnder trauwe eñ mannewaerhede, dat... FR. DE POTTER, *Chron.* 73 (1539). Als mijn heere van Reulx dat hoorde, dat het volck niet en gheloofde, soo seyde hij: „Ick zweere ulieden bij mijne mannewaerheyt, dat ic... *Ib.* 104. Zecht eñ deposeert, up zijne mannewaerhede, waerachtich eñ ghebuert zynde... DE COUSSEMAKER; *Troubles relig.* III 222 (1567). Up zyne mannewaerheyt en up zyn deel hemelrijcx. CANNAERT, *Bydragen* 160. Verclarende de voirs. verclaernisse op zijne mannewairheyt, in plaetse van eede, gedaen te hebben, dairtoe bereet zijnde aff te leggen, des noet eñ versocht zijnde. VAN SPILBEECK, *Mierlo* II 11 (1607). — Vrouwewaerheit. || Janeken, *filia* Jacob de Badts, huusvrouwe van den voorgaenden deposant,.. zecht, up hare vrauwewaerhede, waerachtich zijnde dat... DE COUSSEMAKER, l. c. 223.

MANSCHAP, Manschip (Manscap, manscip), zn. 1) *Eed*, *waarbij de leenman zich verklaart de man des leenheers te wezen*, fr. *hommage*, *serment par lequel le vassal se déclare l'homme du seigneur*; *homagium*. || Alse omme manscepe, die hi [*nl.* graaf Jan van Holland] eñ zine vorders zeiden, dat wi eñ onse vorders hem [*nl.* graaf Gwijde van Vlaanderen] eñ sinen vorders sculdech waren te doene van den landen van Zieland bewester Sceld. *Oork.* 27 mrt 1298. Dat manscap te doen niet anders en is dan te geloven zijnen gerechten leenheere hulde eñ trouwe, in alle rechtveerdigen eñ behoefflijcken saken, eñ hem te geven raidt, eñ bijstandt te doene, hem goet eñ getrouw te zijne tegen eenen iegelijcken. V. D. TAV. 201. Die een leen besit sonder verheff eñ manschap te doen, en wordt nijet gehouden voor besitter oft possesseur van dijen. *C. leenhof v. Mechelen* VI 7. Manschip. WIELANT, *Leenrecht* 36. Zie HULDE eñ MANSCHAP I 632. Zie ook FEAUTHEIT, en FEAUTHEITSCHAP, I 418.

2) *Leengrond*, *leengoed met den leenman*, fr. *fief*, *bien féodal*, *avec le vassal*. Grimm heeft in 't mv. mannschaften, *die einzelnen*, *auf einem lehengute sitzenden lehenholde samt ihren familien*: *ein kleines aus* 17 *mannschaften bestehendes dorf*. || Item, behoort ten voors. leene... Item, 58 manschepen, daeraf de 10 manschepen staen, telker veranderinge bij versterfte, teenen vollen reliefve van 10 ponden par. en 20 schelen camerlinckgelt; eñ de 48 manschepen staen telker veranderinge ten reliefve van de beste vrome van dry jaeren eñ 20 sch. par. van camerlinckgeldt; eñ als eenige van den leene veranderen by coope, soo syn sy schuldig den 10en penninck, relief eñ camerlinckgeldt, als boven. DE PR. en BR. I. *Destelbergen* 15. Ten welcken leene behoort een bailliu, een manscip groot 8 bundren lants, oft daeromtrent, dat Jasparkin de Bytere van desen leene houdende es, staende ten vullen relieve eñ coope. *Ib.* II. *Heusden* 24.

3) *Leenmannen*, fr. *feudataires*. || Offt eenen leenhoff geappelleert zynde, nyet en compareerden, sal myn genaedige heer schryven aen die manschap, offt op die leenen der manschap procederen. Wanneer men die manschap beschryefft eñ nyet en compareren,.. *C. gr. Loon* I 134; *it.* 135. Hoedat die uutspraecken by manschappen gedaen eñ by parthyen gelaudeert voer gout geholden woerden. *Ib.* 150.

MANSHOIR (Manshoor), zn. *Mansoir*, fr. *héritier mâle*, *descendance mâle*. || De dochteren oft vrouwen en hebben in de leenen niet, daer zonen oft manshoiren zyn. *C. leenh. v. Brab.* 1570 a. 31. Manshooren. *C. leenhof Land v. Mechelen* III 16. De manshoor aen de vrouwe preffererende, eñ bij gebrek van manshoor, aen de outste vrouwenhoor. *Godsh. Brussel* H 126 blz. 185 r° (1755).

MANSIONARIS, zn. *Laat*, fr. *tenancier*. Maigne d'Arnis mansionarius: *tenancier*; La Curne *Mansionier*. Dupin et Laboulaye: *Mansionnier*, *maisonnier est un tenancier*. || Eñ behoorde den prelaet sijn lathen off mansionarissen te maeken van persoonen buijckvast woonende onder sijnen chinshove. *C. v. Diest* VZ II 8 nota 6.

MANSLACH, MANSLACHT. Zie DOOTSLACH. Kil. Manslacht. *sax. fris. sicamb. holl.* j. doodslagh. *Homicidium*. || *C. v. Brugge* I 243. 293. 302. 303. 390. 391. *C. v. Gent* I 443, *Gr. charter v.* 1297 a. 40. *C. v. Kortrijk* II 3. *C. v. Cassel* 187. 188. *C. v. 't Proossche* I 394. DE PR. en BR. XXVI. *Rupelmonde* 62. *C. v. Aalst* 494.

MANSLACHTICH, bn. *Moorddadig*, fr. *homicide*. Kil. Manslachtigh. *Homicida*. || Soe wye eenen anderen met eenen zweerde heeft willen dooden eñ niet gedoot en heeft, die en is geen dootslager; mair die dat heeft willen doen met venijne.., al en volbrenct hij dat werck niet, hij is manslachtich eñ dootslagere, nae recht. V. D. TAV. 157 v°. Manslachtighe persoonen. DE PR. en BR. XVI. *Assehede* 65 a. 34. Al die manslachtich waren. JAN V. DIXMUDE 227. *It. C. v. Desseldonk* a. 17.

MANSLACHTICHHEYT (—ticheyt), zn. *Man-*

slag, fr. *homicide*, *meurtre*. || Ist datter jemant ghearresteert wort, die en mach men niet houden buyten het schependom, dan om de sticken hiernaer verclaert. — Te weten, van manslachticheyt, brandtstichten, enz. *C. v. Desseldonk* a. 13 en 14.

MANSNAEM zn. m. — VROUWENNAEM (—NAME), zn. v. en o. — WIJFSNAEM, zn. o. *Manspersoon*, fr. *homme*, *personne mâle*. — *Vrouwmensch*, *vrouwspersoon*, fr. *femme*. (Dreimal im Jahr sollen alle Mannsnamen erscheinen vor dem Herrn. *Exodus* c. 34 a. 23. Goethe *Zwo biblische Fragen*. Al wat manlick is. *Bijbel v. Dordrecht*. || Soe wat wive oft wijfsname, die openbaer bordeel helt, die en sal in enghene ghemeyne heerstrate wonen, maer in de Savelstrate ocht elders, buten ghemeyne weghen, aen de vesten, op die pene van XL s. Eñ vint men daer enighen man ocht mansname na die leste clocke, saels ghelden XX s. *Kb. v. Diest* B a. 139; *it.* A r. 48. Dit [*nl.* Maria Magdalena] is dat vrouwennaem, dien al hoer sonden ofgewasschen [waren] bij den voeten Cristi, vermits sijnre gracien. *Hondert merk.* 139 v⁰. Zie ook onder MAERTEN.

MANSPAT, MANPAT, MANSPAS, zn. m. *Pad*, *voetweg*, fr. *sentier*. || *Quod semitam illam, que dicitur* manpat... DESMET, *Chron. Ninov.* 912 (1254). Eenen manspat, wair hij gaet, iiij voeten. V. D. TAV. 107. Eenen manspat, drye voeten. *C. v. Aalst*, X 7. Eenen manpat III voete. *Ib.* 396. Eenen manspadt, daer hij gaet, 4 voeten. *C. v. Brussel Breedde v. de weghen* 1368. Eenen voetpat 8 voeten. *C. gr. Loon* I 118 (1497). Eenen voetpadt, iiii voeten. *Evaluatie* (Tongerloo). Eenen ghemeenen wech ofte manspas, wesende den minsten wech, ten minste drye voeten. *C. v. Auden.* XIV 21.

MANSWEERT (—rd), MANSWEERDICH, bn. *Kloek*, *struisch*, fr. *fort*, *robuste*. || Alle degene, die mansweerd synde, die soudie [*nl.* sold] winnen willen, komen gewapend by den Commissaris daertoe gesteld. GÉNARD, *Antw. arch.* I 137 (1506). De schepen gelaeden zynde met koopmansgoederen, zal den schipper gehouden zyn schepe te slaepen, ofte schepe te doen slaepen syn mansweerdich. *Ord.* 1 mei 1782, *regl. op de kaai te Brugge*, a. 8; de Fr. vertaling zegt: *quelqu'un convenable à sa place*.

MANTEL, zn. m. Zooals thans, fr. *manteau*.

1) **Houten mantel, en geel kleed.** *Bestraffingstuigen, te dragen door ouders, die hunne dochter, of voogden, die hun weeskind ten val hadden gebracht*, fr. *manteau de bois, et robe jaune, instruments de correction, à porter par les parents qui avaient induit à chute leur fille, ou les tuteurs leur pupille*. Zie HUICKE, I 625, en GELUWE KEREL. || Eist dat vadere of moedere heure dochtere te valle brochten, insghelycx de vooghden of regierers van hemlieden, daer gheen huwelic terstond naer en volght, of goet, ghelt of eenich andere proffyt daeraf neempt, die zal ghestelt zyn int pelloryn eñ dragen den houtenen mantele, metten gheschoorenen hoofde, eñ daernaer eeuwelic draghen eenen gheluwen keerle; welken keerle zi zullen moghen lossen met XX^m coreelen [*nl.* voor de stadsmuren]. *C. v. Gent*, I 674 (1491).

2) **Kind onder den mantel, mantelkind.** *Bij wettiging en aanneming van een onecht kind door het huwelijk, nam de moeder het kind, vóór het altaar, onder de linker slip van haren mantel of hare falie, en aldus werd de vlek der onechtheid weggenomen; zulk een kind heette men „mantelkind"*, fr. *enfant sous le manteau: dans la légitimation et l'adoption d'un enfant illégitime par le mariage la mère prenait l'enfant, devant l'autel, sous le pan de gauche de son manteau ou de sa faille, et ainsi fut effacée la tache de l'illégitimité; cet enfant s'appelait „enfant du manteau"*. (De keure van Terhulpen v. 3 juni 1230, *Brab. Yeesten* I 632, voorziet het geval van het huwelijk eener jonge dochter met een man van hoogeren stand, waarvan de wettigheid, na den dood haars mans, door de maagschap zou betwist worden; indien zij een zuigend kind had, moest de vrouw het op haren linker arm vóór den linker kant des altaars brengen, met twee geloofwaardige buren, en bevestigen dat haar man haar wettelijk gehuwd en aan het kerkelijk recht voldaan had; kon het kind alleen loopen, dan moest zij het onder den linker boord van haren mantel medebrengen — *sub ora pallii sui sinistra*.) — || So wanneer vader eñ moeder mit malcander vergaderen in wittachtigen hijlic, eñ sij die (bastaerden) mit hair neemt, als sij trout, onder haer falij eñ onder dat hoek (*sous le paële-pallium*, zegt Beaumanoir) — *amittunt maculum geniture*, — dats si verliesen dan die smette harer gewonnenthede [*nl.* geboorte-Verdam], eñ werden geëdelt. *C. v. de stad Briel*, 240 (Raepsaet, *Analyse* 316; Noordewier, *Regtsoudheden* blz. 40). Bei der adoption und legitimation wurden die kinder unter den mantel genommen, sie hiessen *mantelkinder*, fr. *enfans mis sous le drap*, *filii mantellati*. — *Der mantel ist ein zeichen des schutzes.* Grimm, *Rechtsalterthümer* 160; hij leert ons, o. a., dat dit gebruik reeds bij de Grieken bestond.

MANTELBART. Zie MANTELEN.

MANTELEN, bw. || Dat gheenen scepscheerer en gheoorlooft eenighe lakene te mantelne noch omme te keerne, noch mantelbart [soort van rasp J. F. W.?] te bézeghene, noch stofferinghe van stekebarden noch van vellen, noch te scauwene metter scare, noch vier noch panne te bézeghene, noch te vervoudene, noch te vereedene (op nieuw bereiden J. F. W.).... maer es hemlieden wel gheoorlooft den tooch te besproyene met water. *K. lakeng. Brugge*, *Scherers* 74.

MANTELHOUT, zn. o. *Schoorsteenmantel; bovendorpel van deur of venster*, fr. *manteau de cheminée; linteau*. Kil. Mantel van de schoude, *Tegmen camini*. || Van eenen eecken bole, daer drie mantelhouten (mantele houte) van ghezaecht zijn. — Van mantelhouten te zaghene van den voors. eecken bole. — *Stadsrek. Ninove* 1497/8. Zie ook Gailliard, *Glossaire*.

MANTELPANEN. Zie PAEN.

MANTEN, zn. Ter zake van eenen bij verdrinking ter dood gebrachten Lutheraanschen predikant. *Borstlap*, fr. *poitrail*. || Item, voere dlaken van der cappen van eenen monick iiij 2. [rg.] X s. Item, voere dmaeckgelt van den voirscreven cappen, eñ van den mantens oft *pectoralia* xxiiij s. Item, voere dlywaet dair men de voirscreve mantens oft *pectoralia* af gemaict heeft, ij rg. X s. Item, den schildere die de voirseyde mantens oft *pectoralia* by nachte geschildert heeft v rg. PIOT, *Chron.* 93 nota (1525).

MANUAEL, zn. Rechtshandel. *Rol of lijst der te behandelen zaken*, fr. *rôle de procédure*. || Dat de appellanten oft hunne procureurs sullen schuldigh zijn, doende teeckenen d'appellatien ter rolle oft manuale van de subalterne gerichten binnen dese stadt, promptelijck te namptiseren.., de pene daertoe staende. *C. v. Brussel*, *Stijl* a. 113. Dat de manualen eñ rollen van de proceduren sullen gemeyn zyn voor partyen procureurs, om daeruyt t'accorderen hunne notulen. 168.

MARGARIET, zn. *Parel*, *perel*, fr. *marguerite*,

perle, lat. *margareta*. Spreekwoord. Paarlen voor de zwijnen werpen, fr. *jeter des perles aux pourceaux*. || Die minsche sprac: lief mijn, ic vreese, die dit boec selen lesen, dat si hem daerane in die werelt ergheren, want men die margariten niet voro die swine werpen sal. *Aller kerstb.* 59.

MARGEN. Zie MORGEN.

MARIENRECHT, zn. o. *Soort van lepelrecht op het koren te Audenaarde*, fr. *sorte de droit de louche à Audenarde*. Zie ook LEPEL en LEPELRECHT. || Heeft deselve eerve van den coorenhuuse,.. uute ghegheven der vors. stede van Audenaerde theenen eerfelicken cheinse, metgaders al den rechte dat tselve hospitael hadde up de coorenmaerct, gheheeten Marienrecht, dwelcke is drie hoepsemen van elcken mudde. *Auden. meng.* IV 183 (1485).

MARIJGIFTE, MARIGIFTE, zn. *Morgengave, -gaaf, de gift, die op den eersten morgen, na den eersten nacht van het huwelijk aan bruid of bruidegom gegeven werd*, fr. *don du matin, qui fut donné à l'épousée ou à l'époux, le premier matin après la première nuit de mariage*. || Ook was het te Brugge verboden aan bruid of bruidegom geschenken, of, zooals men toen zeide: eene „marij"- of morghenghifte" te doen, hetzij vóór, hetzij na het huwelijk, en beiden moesten, zoo 't hun gevraagd werd, op eed bevestigen dat zulks niet geschied was. — Te Gent nochtans deden de wethouders zelven „marijghiften". FRANS DE POTTER, *Gent*, V 173. — In plaats van „marijgifte" geeft ons Cannaert, *Bijdragen* 403, uit de stadsrekening van Gent, v. 1435 „marcghifte": Item, ghegheven by bevele van schepenen Barthelmeuse de Pape, scepenenbode, doe hy zyne dochter huwede, ten harer „marcghiften", 4 sc. gr. De uitgever der *Bijdragen* zal eene c voor eene i gelezen hebben, immers de hr de Potter heeft steeds „marighifte", *Gent* I 301, II 524. 525; „maryghifte" I 296; en de Potter en Broeckaert VII. *Garer* 88 ook „marighifte", en nog in twee volgende aanhalingen.

MARIONETKENS. Zie LIEFVROUWKENS.

MARCK (Mark, marke, march), zn. v. — 1) *Mark, grens, palen*, fr. *marche, limite, frontière*. Kil. Marck. *vetus. Limes in agris sive territoriis, fines regionum*. || Om hunne geschillen eñ twist tusschen hun over de marchen of limiten van Brabant, Henegouw, Hollant eñ Zeelant te saten eñ te berichten. *Brab. Yeesten* II 629 (1376). Ten ghemeenen orbuere,.. van allen den inzetenen eñ ghegoedden van den voors. prochiën, marchen eñ jeghenoeden van daeromtrent. *Vad. mus.* IV 109 (1438). Zie ook MAERTSE, welk woord de Vlaamsche uitspraak van het Fr. *marche* schijnt te wezen.

2) *Gemeenschappelijke grond en eigendom eener gemeente, gemeente-goed, bosschen, heiden, weiden*, fr. *terrain commun et propriété d'une communauté ou commune, bien commun, communal, bois, bruyères, prairies. Das gesamteigenthum einer gemeinde an grund und boden*. GRIMM, *Wörterbuch* VI 1634 Mark; en *Rechtsalterthümer* 494 B. *Gesammteigenthum*. Mark. Zie ook *over de mark* Haltaus, *Glossarium Germanicum* 1315. 1316; VanderKindere, *Notice sur l'origine des magistrats communaux, Bull. Acad. r. de Belg.* 2e *série* t. 38 pp. 236; en Alphons Wauters, *Les libertés communales* I 232.

3) *Zeker goud- en zilvergewicht van acht oude oncen*, fr. *poids qui sert à peser les matières d'or et d'argent, de huit onces anciennes*. Kil. Marck / merck. *Bes, libra octonaria, uncias octo*. — **Marck fijn gouts**, *marc d'or fin*. || Dat men gemeynlijc estimeert eñ schat een marck fijns gouts tegen x marck fijns silvers, eñ die zijn equipolent in der weerden d'een tegen d'andere. V. D. TAV. 213. — Als een marck fijns gouts gelt xv pont grote, soe is elc caraet fijns gouts weert xij s. vj. d. gr. *Ibid.* — **Marck fijn silvers**, fr. *marc d'argent fin*. || Dat een marck fijns silvers, in der finicheit eñ weerden geheeten silver van xij penningen, eñ elcken d. [of penninck] maict xxiiij greyne. Eñ als een marck fijns silvers van xij d. gelt xxvj s. gr., soe coemt elcken penninck fijns silvers op xxvj gr., eñ elc greyn op 1 gr. ij.ten [*l.* mijten]. Eñ een marck conincksilvers xxiiij gr. xxijten, dats min dan fijn silver xiiij gr. opt. dmarck; want conincxsilver en is mair van xj penningen eñ xij greyn op dmarck. Id. 213. Zie ook CONINCKSSILVER. Eene Troysche marc gouds of zelvers houdt VIII onchen; de Vlaemsche marc houdt VI onchen. *C. v. Aalst* 407 (1578).

MARCKGELIJCK, bijw. *Pondspondsgewijs, in evenredigheid*, fr. *au marc la livre ou le franc, proportionellement*. || Welke dertech pond grote metten assysen van onser stad van Dyest.. nederen, minderen solen marcghelijc eñ te maele te niute gaen, ghelikerwijs die brieve al bat cond doen. *Oork. heer v. Diest* 21 oct. 1337; *it.* 2 juni 1335.

MARCKGELT (Marcgelt, maercgelt, marcqgelt, martgelt), zn. o. *Zekere hoeveelheid van den prijs van verkocht goed, 't zij aan eenen heer, 't zij aan het domijn verschuldigd, ook* pontpenningen en wandelcoop *genaamd*, fr. Pontpenninghen *ou* marckghelt: *droits de congé, aussi lods et ventes. Rijksarch. Comptes des reliefs de fiefs, Brabant et Limbourg*, no 17301 (1784). Note. *Les droits de congé consistent dans une certaine quotité du prix d'achat qui est due* [*à un seigneur ou*] *au domaine, au cas de vente ou d'affectation réelle*. — Dupin et Laboulaye: *Ventes, venterolles, droits de ventes, ventes et gants, ventes et honneurs, ventes et issues, lods et ventes* (*laudimia*). Zie ook La Curne *Lods et ventes*. || Eñ dit zyn smeyers laete:... een stic lants.., eenen aerd..; eñ al dit laetgoet geeft te levenden coepe maercghelt, eñ te steerfcoepe dobbelen tseyns. DIERICX, *Gends chartb.* 38, *oork.* v. 1366 a. 17°. Eñ zullen de costen van de vercoopinghe commen ten laste van den goede, zoowel van wandelcoop, marcqghelt, als alle andere. *C. v. Auden.* VII 63. Wanneer eenighe gront, gheleghen binnen den vors. heerscepen, verandert ofte vercocht wert,.. de wetticheit gheheelic van ervene eñ ontervene van dien behoorde ghedaen tzine bi den vors. bailliu eñ schepenen; eñ van den vors. ervene eñ onthervene, weder het zij bi versterften ofte anders, te heffene zeker recht der vors. heerlicheit toebehorende, te wetene es: ter doot dobbel cheyns, eñ ten cope van hondert ponden zesse, gheheeten *Maercghelt*. DE PR. en BR. I. *Drongen* 21 (1409). Soo wanneer deselve gronden veranderen by coope ofte andersins, soo is men danof schuldich marckghelt, te weten van hondert ponden ses ponden parisis. *Ib.* 29 (1654); *it.* 40. Item, III. *Aalter* 22; XII. *Woutergem* 7. Diversche gronden van erfven in de voorseyde prochie van Zulte gheleghen, dewelcke ter vertieringhe by coope ofte andersints, aan den erfachtighen van dit leen eñ heerschepe schuldich sijn van maerckgelt ofte wandelcoop, tot vijfthien grooten van den ponde grooten. *Ib. Zulte* 15 (1790). De vercoopers van erfven eñ catheylen, uythalm, marckghelt ofte ponttol subject,.. worden ghehouden... *C. v. Belle* XVI 2;

it. 4. Zie ook PONTPENNINGEN en WANDELCOOP.

MARCKGRAVINNE (Mercgravinne), MARCKGRAEFNEDE, MARCKGRAEFNEDINNE, zn. *Markgravin*, fr. *marquise*. || Johanna,.. hertoghinne.. van Brabant,.. mercgravinne des Heilichs Rijcx. *Brab. Yeesten* II 660 (9 febr. 1384). *Marchise du Saint-Empire*, *ib.* 661. Wij, Marie, hertoghinne... van Brabant,.. marcgraefnede des heylix Rijcx. DE VLAMINCK, *Stad* VI 153 (20 apr. 1477). Up desen tijt hadde de weduwe marcgraefnedinne van Beerghen,.. doen publiceren... FERD. VANDER HAEGHEN, *Ber. tijden* II 222.

MARCKTGANCK (Marctganck, Maertganck, MERKTGANCK), zn. m. *Marktprijs*, fr. *cours ou prix du marché, mercuriale*. || Dat men, nae recht, niemende dwyngen en mach zijn cooren beter coop te geven dan soe den marctganck is. V. D. TAV. 73. Alle renten ghecocht met ware ofte coopmansgoede, sijn negheene eñ van onweerden,.. ten waer dat deselve coopmanschappen gepresen waren op den iusten prijs van den ghemeenen mercktganck. *C. v. Veurne* XXVI 12. Naer ghemeenen marcktganck. *C. v. Assenede*, IX 3. Naer ghemeenen maertganck. *C. v. Auden.* XI 5. Naer den marcktganck. DE PR. en BR. XXVI. *Rupelmonde* 92. Naer mercktganck. *C. v. Loven*, *Weeskamer* 60.

MARCKTRECHT, MERCKTRECHT (Merckrecht), zn. o. || Die van buyten der stadt eñ lande van Meghem en sullen van haer vechtelijcke breucken egheen aenspraeck hebben van verhaelen op den inghesetenen der stadt eñ lande van Meghem voorschreven, maer blijven staen op haer mercktrecht. *C. v. Megen*, *Landch. Dickbier* 1432, a. 19. Soo wie hem kondt vermet in 't merckrecht, die sal hy leyden over dwersnacht. *C. v. Grave* VI 4.

MARCKTRIDDER, MERCKTRIDDER (Merctridder). Zie GASTHUISBOEVE.

MARCKTTALE, MERCTTALE (Mercktaele), zn. v. *Marktprijs*, fr. *mercuriale*. || Omme te weten hoevele bedraecht daeruuijt de vergeldinge gedaen moet worden, soo is men gewoon alle de goeden, soo geworpen, eñ die voor geworpen gehouden worden, als die gebercht eñ gehouden sijn, elck te priseren naer de mercktaele [*var.* mercttale] van de plaetse daer de ontlaedinge moet geschieden. *C. v. Antw. Compilatae* IV viij 143.

MARCKTVEERDICH, MERCKTVEERDICH, bn. *Op weg zijnde naar de markt*, *zich naar de markt begevend*, fr. *se rendant au marché*. || Een ijegelijck zijnde mercktveerdich om te comen ter merct oft weeckmerct, totter voorschreven stadt, is vrij van arrestement voor alle schulden,.. *C. v. Thienen* IV 10.

MARCKTWECH (Marctwech), zn. m. *Weg, die naar de markt leidt*, fr. *chemin qui conduit au marché*. || Int meten van de vercochte landen, bosschen, meerschen eñ gheweet, es men ghewoone af te trecken in de breede:.; voor eenen ghemeenen kerckwech, mennewech eñ marctwech, vyf voeten. *C. v. Auden.* XIV 21.

MARCKVOOCHT, zn. *Provoost*, fr. *prévot*. || *Comme les contes de Nassau et de Vijanden, ayent cydt., sur lettres de commission de feurent noz prédécesseurs, que Dieu absoille, tenu et fait desservir et exercer l'estat et office de provost ou* marckvoocht *de notre ville Dyckirche*,.. *Rijksarch. Ch. d. Comptes. Lux.* Reg. 158 f⁰ xiiij, *Lettres* 12 7bre 1550.

MARLE § FEMELLE, FEMININ, zn. *Van 't mannelijk — van 't vrouwelijk geslacht*, fr. *mâle § femelle*. || Alle ghestruyckte leenen,.. versterven eñ succederen op den oudsten naesten hoyr, altyts den hoyr marle gheprefereert voor femelle in gelycken grade van successie; eñ daer gheenen hoir marle en is, op d'audtste vrauwelick hoyr,.. — dat regardt ghenomen wordt weder den oudsten naesten hoyr ghedescendeert es van marle ofte femelle. *C. v. Aalst* XXII 1. Hoir marle eñ feminin. *C. v. Brugge* XVII 1. Zie MAERLE.

MARMELADE, zn. *Zeker soort van konfituur*, fr. *marmelade*. Kil. *App.* Marmelaete. *Cydonite placenta*. || Een arobbe van marmelade, vj st. viii den. *Schatting v.* 1551. Marmeladen eñ alderhande confituren. *Zeeuwsche tol te Antw.* 1623. Zie AROBBE.

MARTELAERSCHE, zn. v. *Martelares*, *martelaarster*, fr. *martyre*. Kil. Martelersse. *Martyr foem.* || O Katherina, heylighe martelaersche Cristi, bidde voer dat ghemene volc eñ voer die clercscap. *Hondert merk.* 166 v⁰.

MARTEN VOS, MERTEN FOSSE, eigenn. *Martin fosse* (?). (*Leigroeve van M.*, fr. *ardoisière de M.*) || Daecken van eyckenhoute, eñ die decken met schalien van Merten Fosse. GÉNARD, *Antw. arch.* I 49 (1549). Achtervolgende die ordonnantie myns genedigen heere grave Henrick van Nassauw, hoger memorien, als heere van Breda, geeft [men] van een roede leydacx, blaeu oft groen Marten Vos, ij Rijnsgl. *Arch. Breda*, *Stadsrek.* 1461—62, blz. 82 v⁰., rubr. *Van harten dack.* Tot Dordrecht gecocht drye duysent schaellyen groen Marten Vos, het duysent voor xvij$^1/_2$ schelling. *Ib.* blz. 86 (Cuypers v. V.).

MASIER, zn. *Slechte, armoedige woning*, fr. *masure, mauvaise, misérable maison*. || Waeromme de vleeschhauwers die burgers van der stadt te kennen ghaven, in secrete, dat zij ghoet vleesch bedect in masieren eñ elder hadden. FERD. VANDER HAEGHEN, *Ber. tijden* IV 58.

MASIERGAT (Masuergat), zn. o. ook wel, doch verkeerdelijk, MOSIERGAT en MUSIERGAT. 1) *Nis, uitholling in de diepte van eenen muur, als bewijs, of van eigendom, of van gemeenschap*, fr. *niche, enfoncement pratiqué dans un mur, en signe, ou de propriété, ou de mitoyenneté*. Kil. Masier / masiergat. *Riscus: fenestella impervia in muro, pariete aut foco, etc.* || Oude masiergaten,.. uuytstaende steenen eñ vensteren staende op beede syden van eenen muer, bethooghen ghemeensaemheyt van denselven muer. *C. v. Aalst* IX 14. Masuergaten. GÉNARD, *Antw. arch.* I 170 (1521). Als in alle plaetsen, boven eñ beneden, masiergaeten staen van beyde zyden, oft dat aen beyde zyden geen masiergaeten en zyn,.. soo is dyen muer beyde den partyen eñ haere goeden gemeyn. *C. v. Loven*, *Servit.* a. 14. *It. C. v. Brussel*, *Servit.* a. 18; *C. v. Sint-Winocx-Bergen* XV 9. 10; *C. v. Mechelen* XIV 13; *C. v. Herentals* XI 23; *C. v. Edingen* VIII 10; *C. v. Auden.* 2de d. 338. Als in eenen muer alleen staen mosiergaeten oft freyten gemetst aen deen syde,.. dyen muer behoort geheel den proprietaris toe van der erfven oft huyse daer de mosiergaeten oft freytenwaerts staende zyn. *C. v. Antw.* 1570 blz. 630 (*infra*). Item, sal men meten voor ieder blinde venster ofte mosiergat vier voeten. *Regl. edificie-meters* 16 jan. 1705, I 69. Als in eenen muer staen freyten oft musiergaters [*sic*]... — Als in eenen muer staen alleene musiergaten oft freyten. *C. v. Antw.* 1545, VIII 15. 16.

2) Het woord heeft thans ook nog de beteekenis van „*een kapelleken of nis naast den haard in den muur gemetst, en waarin men pijpen, tondeldoosjes, solferstekken, speelkaarten en andere kleinigheden legt*", zie Schuermans Maziergat, mazuurgat,

muzuurgat, maiziergat; doch in deze bet. kwam het ons, daarbuiten, niet voor, fr. *niche pratiquée dans le mur du foyer, où l'on dépose des pipes, des boites à mèches, des allumettes, des jeux de cartes et autres menus objets.*

MASLE. Zie MAERLE.

MASSART, zn. m. *Stedelijke ontvanger*, fr. *receveur municipal.* (La Curne). || Den massart oft rentmeester van de incomsten derselver stadt eñ schependom wort-ghecreëert by den heer bailleu, meyer eñ schepenen,.. doende alle jaeren sijne rekeninghe voor deselve. *C. v. Edingen* I 18.

MASSE, zn. 1) *Mat, dekkleed dienende tot inpakken, zak, korf*, fr. *natte, toile d'emballage, sac, panier (?)*, Lat. *massa.* Adr. Junius heeft *massa caricana*, korf met vyghen. || *Pro sacco seu massa argenti vivi. Tol te Antw.* 1305. Van elcken sacke ofte massen quicksilveren. *Hansatol* 1409. (Dit citaat paste eenigszins beter onder QUICKSILVER II 128; doch er staat daar „maetse" eñ „matte" in pl. van „masse".).

2) **By masse wercken.** *Op stuk werken*, fr. *travailler à la pièce* (Rembry). || Dat voortaen gheen metsere en sal moghen gaen uuyt iemants wercke, weder hy werckt by masse ofte by daeghheure, voor syn werck voldaen is. REMBRY I 441 (1679).

MASSECOTE, MASSICOT, zn. *Zekere aarde om glas en zeep te maken, soda* (masticot?), fr. *massicot, soude.* || Massecotte oft soude, om ghelasen eñ Spaensche zeep te maken, de hondert ponden XV s. *Tol v.* 1597. Massecote oft soude, om gelasen te maecken, II gro. *Zeeuwsche tol te Antw.* 1623. *Terre à faire verres, vitres et savon, dites souda ou massicot, le cent pesant, entrée* 8 *s., sortie* 12 *s.; dites saffle, le cent pesant* 12—18. *Plac. v. Brab.* VIII 39, *tol* 21 dec. 1680. *Massecotte ou soude à faire verres. Plac. v. Vl.* II 514, *tol v.* 20 oct. 1622.

MASSEL, zn. **In massele gaen.** *Gemaskerd, vermomd gaan*, fr. *se déguiser, se masquer (?).* || Dat nyemandt, wie hy sy, hem voortaen en voordere des avonts in mommeryen gedeguiseert oft in massele te gaen. GÉNARD, *Antw. arch.* III 410 (1581).

MASTELUIN, MESTELUYN (Mestelun), MISTELUYN, zn. *Half tarwe en half rogge*, fr. *méteil.* Kil. Masteluyn / misteluyn. *Farrago.* || *Pro* IV *modiis* mesteliuns (*sic*). VAN LOKEREN, *St-Pierre* 1281, blz. 395. 396. Mestelun. DE VLAMINCK, *Acc.* 20. Op elck mudde mesteluyn oft labay,.. oft gheminghelt goet, halff terwe eñ halff rogghe III s. *Pl. v. Brab.* II 55; misteluyn oft labay. 56 (1576). Zie LABAY II 128, en lees aldaar, in pl. van „de beste, fijnste meelsoort, bloem van meel": *masteluin*, en voor LABAYBROOT: „masteluinbroot".

MASTIJN, zn. *Wachthond, waakhond*, fr. *mâtin, gros chien de garde.* Kil. *App.* Mastin. *Canis major & mordax.* vulgò *mastinus.* || Dat alle pachters en andere landslieden, haudende honden, als haeswinden, loopende honden ofte groote mastynen (tot bewaernesse van hueren husen eñ hoven oft andersins), ghehauden zullen zijn an elcken van denzelven honden te doen hanghen an den hals eenen stock dry voeten langh. *Pl. v. Vl.* 14 aug. 1517; I 409.

MASTSCHAEP, zn. *Mestschaap, schaap om vet te maken*, fr. *mouton mis à l'engrais.* Kil. Masten. j. mesten. || Egheene scape en soelen meer moegen gaen ter weyden op Zoniën, al waert soe dat die ghene. dien dat toebehoorde, previlegie oft gratie daeraff hadden; anders dan alleene de goidshuysen, eñ desgelycx alle singuliere persoonen, dien verleent is by den princhе eenigen scapen op Zoniën te moegen houden gaende, die sullen moegen houden gaende mastscapen, om te slaene tot huerer nootdorst eñ montcoste. *Kb. v. Zoniën* 1460, a. 89.

MATE, MATENGOET, zn. 't Zelfde als MADE, *weide, beemd*, fr. *prairie.* Grimm Matte, *pratum*, mhd. mate. Kil. Matte / madte, *ger. sax. sic. fris. Pratum.* || XXII bundre wostine, die ligghen in Alisen mate. DE PR en BR. II. *Evergem* 31 (*Groot charterboek v. St.-Baafs* blz. 170). — **Matengoet.** || *Idem vj d. de bonis vulgariter dictis* matengoet. — a. 63. *Idem, de pascuis dictis* matengoet. — a. 69. *Cijnsrol der Duitsche Orde te Beckevoort* 1321.

MATE, bn. *Gering, minvermogend, arm*, fr. *de condition médiocre, peu favorisé de la fortune, pauvre.* Kil. Mat / mate. *vetus. Pauper, miser.* Mate lieden. *vetus. Homines pauperes.* || Dat mate, eersame, scamele liede van der voirs. stad zeere gelast hebben geweest, als van den wasse, dat men boven mate gehadt heeft van den lijken. *Belg. mus.* I 256, *Stadsord. v. Brussel* 1341—1354. Dat die vorgenoemde Jan Goedertoy, ocht sine nacomelinghen, soelen gheven eñ betalen, erfeleec eñ emmermeer jaerghelijcs, alle jaere, den maten clericken eñ scolieren, die te Loven ter scolen gaen in die hoghe scole, tweeleef molenvate rogs,.. *Vad. mus.* III 59 (1377).

MATELIJCK (Matelick, matelec), bn. *Weinig gegoed; van geringe waarde*, fr. *peu riche; de médiocre valeur.* || Ontfangh van den mortemeyne in Waes. Van Jan Sculaerts goede, die bastaert was,.. Item, van VI bedden, van XV mateleken cussinen,.. ontfaen XVIII lib. *Reken. baljuws. Gent*, rol. 1723 (1372). Omme dat onse vriheit vorseit nu seere cleyne es eñ matelick. *Brab. Yeesten* II 704, *Sint-Oden-Rode* 11 aug. 1403.

MATEN, zn. (?). Dit w. gaat gepaard met „voecht", doch wordt verder vervangen door „momboor". || Alle jonghers boven sesthien jaren eñ beneden die vyf-en-twintich jaren oudt zynde,.. en sullen haere onruerende goederen,.. niet mogen vercoopen,.. sonder consent eñ bywesene van hare twee matens oft voechden,.. — dat alsdan die voechden eñ mombors dat.. *O. Liége* 8 jan. 1580 a. 15, *St-Truiden.*

MATERLOGIE, zn. *Armenboek of provenierstboek van de nering der tijkwevers te Gent*, fr. *registre des pauvres ou bénéficiers du métier des coutiers à Gand.* || Pietere Baudins,.. tijcwevere, kende eñ verclaerde, uutedien dat hem.., ghegheven... es de goetdoene, baten, profijten, woninghen, habytuacien eñ andere vervallen... van der eender porcie van vieren van den aermen, die de voors. neeringhe continuelic elcx leven lanc onderhoudt, eñ ditte up verbant eñ belofte van te onderhoudene de poincten, artickelen, obligatien eñ verbanden in den bouc of materlogie van der neeringhe begrepen,.. so eyst dat hij, comparant, hem bij desen wettelic obligiert eñ verbint in alle de servituten, obedientien, poincten eñ artickelen in den voorn. bouc oft materlogie, den aermen anclevende, begrepen. FRANS DE POTTER, *Gent* V 160 (1530).

MATSEN, bw. *Metsen, metselen*, fr. *maçonner, bâtir.* || Dat deelmannen insghelycx de proprietarissen [*nl.* van omgevallen of afgebrande huizen].., ontbieden zullen, eñ hem wettelijc ghebot gheven deselve parcheelen weder up te doen timmeren eñ matsen. *C. stad Brugge* II 286 (1525).

MATSENAER (Matsenare), zn. *Metser, metselaar*, fr. *maçon.* || Jean de Wale, poorter der steide van Berghen, eñ matsenare van zynen style. DE

Coussemaker, *Troubles relig.* III 156 (1567). Blz. 170: matssere.

MATTE, zn. *Beddezak, matras, mat*, fr. *paillasse, matelas, natte*. La Curne Mattas. *Matelas*. Grimm Matte, *gevlochtene decke* (zie Van Dale „Mat"), doch ook „beddezak of slaapmat": *sein alter mentor schlief getrost auf seiner matte*. Wieland. || Een schip komt geladen eñ behouden tot synder regter ontlaedstede; die schipluiden willen hare hure hebben, eñ daer synder haerder sommigen die nog kiste noch matte in 't schip hebben. Pardessus, *Lois maritimes: Jugemens de Damme*, I 282, *jugement* xix. In het hs. uitgegeven door Macquet, *Hist. de la ville de Damme*, onder den titel: *Dit es de copie van den rollen van Oleron, van den vonnesse van de zee*, heeft het *vonnis* xix „noch bedde noch scrine". De *Lois de Westcapelle* I 391, a. xxi, zeggen: bedde, noppesacke, noch schryn noch kiste. In *Le droit maritime de* Wisby, op het Zweedsch eiland Gothland, vroeger eene bloeiende hanzestad, leest men: „noch bedden noch kisten". Al deze zeewetten schijnen ontleend te wezen aan het zeerecht of de *Rôles* van het Fransche eiland Oléron (Charente-infér Pardessus. I 337 a. 19), waarin staat, in ofr., *ne litz ne arches* (*trad. n'ont point dans le navire de lit ou de coffre*). Dit artikel werd in het Antwerpsch zeerecht schroomelijk misvormd; de *Compilatae* IV vijj 171, hebben in een der hss. „lust oft maele", in een ander „kist noch maete".

MATTEEREN (Matteren), bw. *Kwellen*, fr. *vexer*. || Alsdan sal hy [*nl.* de procureur] oock gehouden zyn te doen den behoorlycken eedt, van syne meesters wel eñ getrouwelycken te dienen, sonder hun te matteeren met lange proceduren. *C. v. Nijvel, Stijl* 21; fr. tekst *matter*.

MATTEN, zn. mv. *Metten*, fr. *matines*. || Item up solempne eñ dobbel mesdaghen, elc van den supposten van den chore wert ghehouden ten matten een lesse te zynghen. *Regl. choorsupposten te Winoczbergen*, 16de E. a. 8. It. Ol. v. Dixmude 180; *C. stad Brugge* II 262. — Mattentijt, zn. *Mettentijd*, fr. *heure des matines*. || De costere zal hebben d'ander twee kersen, mits welcken hy zal leveren tlicht ter mattentyde. Diericx, *Gende chartb.* 133 (1420).

MATUER, bn. Van eene rechtszaak. Matuer om wysen. *In staat van wijzen*, fr. *en état*. || De saecke alsoo sijnde matuer om wijsen, soo wordt bij schepenen gewesen t'ghene des sij uuytten beleijde van dijen bevinden te behooren naer rechte. *C. v. Deurne* 1570, iii 7.

MAUDE, zn. v. *Mouw*, fr. *manche*. || Den predicant, die buten der stadt preecte, zoude duer zijn maude van in de stadt gheschoten gheweest hebben. Ferd. vander Haeghen, *Ber. tijden*, II 50.

ME, bijw. *Meer*, fr. *plus*. || Dat niet me dan j meestervulre mach gaen lenen keitele. *Kb. v. Iperen* 1363 vii blz. 199. — Min of me. *Min of meer, ongeveer*, fr. *plus ou moins, environ*. || Up zesse imete lants, lettel min of me. *Oork.* 20 jan. 1285.

MECHELAER, zn. Dubbele Mechelaer. *Oorspronkelijk „pennino van drie grooten" genaamd; zilveren munt geslagen onder Maximiliaan en Philippus*, fr. *denier double de Malines, originairement appelé „denier de trois gros": monnaie d'argent frappée sous Maximilien et Philippe*. Van der Chijs, *Hertogdom* 195.

MECHTICH en samenst. Zie machtich.

MEDAILLE (Medaillie), zn. *Zitpenning*, fr. *jeton de présence*. || Het verrycken van burgemeester eñ schepenen, met uyt stadtsmiddelen hunne rouwkleederen gemaeckt te hebben, medaillien te trecken, met 't oprechten van groote maeltyden. *Pl. v. Vl.* 8 apr. 1720, *Inleiding*; V 528, *Geeraartsbergen*. Sonder dat er over medaillen ofte op eenige ander pretext tot laste van de stadt iet voorders sal worden gebrocht. *Ib.* a. 3.

MEDE (Meede, Mee, Me), zn. *Honigwater*, fr. *hydromel*. Kil. Mede. Honighwater. *Hydromeli aqua mulsa: melicratum, aqua melle mista, vulgò medus, medo*. Adr. Junius Honichwater / meed van honich eñ water. Servilius (1546) Meede. || *Quicumque extraneam cervisiam, vel extraneum medonem vendiderit. — Qui extraneus medonem vel cervisiam. adduxerit. Leges Noviportûs* (Nieuwpoort) 1163. *Tonna medonis* ii den. *Tol te Damme* 1252 blz. 219. So wie wijn, of mede, of myn [*l.* bier] diere [dierre] gevet dant geboden es, sal betren den heere v stuivers. *K. v. ter Piete* 1265 a. 57; Lat. tekst: *Si quis vinum, vel medonem, vel cerevisiam carius vendiderit quam preceptum fuerit*. Alle meede eñ bier zal men meten metter biermaten. *Kb. v. Diest* B 67. Dat niemen en houde in huus wit bier eñ mede, noch hoppe eñ mede te ghadere. de Vlaminck, *Vgb.* 38. Meede. *C. v. Gent* II 192 (xvi E.). Meede. Génard, *Antw. arch.* I 389. Voor meede eñ wegghen in de Goede weke, 2 guld. Mertens en Torfs IV 605 (1612), *Infirmerie*. Mee, oft claret, de seme. *Tol op de Maas*, opkomende 14 jan. 1683. — Meedranck, Me-dranck, zn. *Mede*, fr. *hydromel*. || Meedranck, een Hamburgher tonne 3 grooten. *Tol v. Biervliet* 1563. Een amatonne me-dranck, viii gr. *Zeeuwsche tol te Antw.* 1 juli 1623. (De stad Aken schonk jaarlijks „een stuck mee" aan de Rekenk. v. Brab.; reg. 134 fol. 177 v°. xv E. — De ontvanger of rentmeester van 's Hertogenbosch ook eene ton. *Ib.*) — Mede maken, blanden, wasschen (brouwen). *Mede bereiden, vervaardigen, brouwen*. fr. *préparer, faire, brasser de l'hydromel*. Schiller u. Lübben *bruwen*. Grimm *Meth brauen, meth mischen*. || Dat elc man maken mach mede van xii miten, van xvi miten, eñ van i grote de stoep, eñ niet hoegher. — Van elker hame meets, die men [van] buten bringht eñ binnen niet gheblandt ne es, en hier ghetapt eñ gheteert wert, ii sch. gr. (1413). — Van elker hamen zeems der voerseide hamen van lx stoepen, die verblant wert, sal men gheven van assisen xxxii gr. (en nog tweemaal „blanden"). de Vlaminck, *Acc.* 11. Van eenre tinne honichs zal men wasschen xiii halster meeds, eñ niet meer. *Kb. v. Diest* B 87. Men verbiet, op de mesdaet [*nl.* de boete] van c schell., dat niemen blande no doe blanden mede van hoeden (?). *Kb. v. Auden.* 1328, *van den blanders*.

MEDEBLANDER, zn. *Honigwaterbrouwer*, fr. *brasseur d'hydromel*. Kaltschmidt *Metsieder, methbereiter*. Grimm *Metsieder, promulsidarius*. || Dambachte hiernae bescreven: die smeede, die vleeschhouwers, die binders, die meedeblau[-n]ders, die de vette waeren hanteren, met den coudeners[?], de vetters, de wevers eñ de beckers. *Acad. d'archéol.* 1857 blz. 57, Schayes, *Analectes*. De medeblanderen. *Oork.* 19 mrt 1305. Daniël *dictus* Medeblandere. *Godsh. Bruss.* B 210 nr. v—x, xiii E. Pieter de Vrient, medeblandere. Nap. de Pauw, *tBesouck* 18 (1306).

MEDEDEEL, zn. o. *Een der twee deelen van een geheel*, fr. *une des deux parts d'un tout*. || Als twee oft meer persoonen ghemeen zyn in een huys eñ erfve daeran clevende,.. eñ dat eenen van hem-

lieden syn deel vercochte aen eenen derden, zoo vermach deghonen d'ander mededeel hebbende, t'vercochte deel te behoudene, midts betaelende den coopschat. *C. v. Aalst* XII 33.

MEDEFORMICH, bn. *Gelijkvormig*, *gelijk*, fr. *conforme*, *semblable*. || Verleen mi verdrachlicheit tegen al mine wederzaken, niet van vresen, mar uut minnen, te liden dat ic van horen oeffeninge nu alsoe verbeteren moet, dat ic Di, lieve Heer, gelijc eñ medeformich worden mach. *Hondert merk.* 25 v°.

MEDEGARS, zn. mv. (*Medegaenders*). *Medeplichtigen*, fr. *complices*. || Die huussoughinghe doet, dats te wetene, bin eens mans belokene, die beledre boet LX lb. of de vust; alle de medegars boeten elc LX lb. HOSDEY, *Stat. du Hoop d'Hazebrouck* a. 36.

MEDEGAVE, zn. v. *Huwelijksgift*, *huwelijksgoed*, *bruidschat*, fr. *bien dotal*, *dot*. || In den goeden dotael van eender vrouwen, dat is te verstaene in huer goede eñ medegave van huwelijcken goeden die zij haren man brachte. V. D. TAV. 48 v°. Hoewel regulairlyc die confessie terstont hinderlijc is den confitent, nochtans faillieert dat in leeningen eñ in hijlicxe medegaven.. — Desgelijcx in der kennissen eñ confessien van der medegaven gedaen bij den man oft brudegom. *Ib.* 173. Die restitucien van der medegaven geheeten *dos*. 242 v°.

MEDEGEBUER, zn. m. *Buurman*, fr. *voisin*. || Sooverre iemandt, in plaetse van eenen thuijn, gelint oft want, maecken wilt eenen muer tusschen sijne eñ sijns gebueren erve, mach denselven maecken op sijnen cost aleene, sonder sijns medegebuers consent. *C. v. d. Kiele* X 5.

MEDEGEDERINGE, zn. mv. *Medebelanghebbenden*, fr. *coïntéressés*. || Dat voer ons.. comen es, op dach van ghenachten, broeder Nijs Coever,... eñ heeft geclaecht, nae inhouts sijnre brieve, over seker pande; welc pande houdende sijn: Henric Ghielis, Goeswijn van Vinnen, Stessen van Vinnen, Henric Siermans, Aert van Clutsberghe, de jonghe, met honnen medeghederinghen; waerop die meyer die scepenen maende... *Schep. v. Zeelhem*, 1457.

MEDEGELDER, zn. m. *Medeschuldenaar in eene rente*, fr. *codébiteur d'une rente*. || Sooverre eenighe medegelderen in eene rente ofte chyns, uyt diverse gronden gaende, hem begeeren van schade te verhoeden, midts betaelende hun aenghedeelte,.. mach dieghene, willende sijn deel afsegghen, sijne quote daeraf onder de Weth stellen, doende de wete daeraf sijnen medegelder eñ den heffer der renten. *C. v. Loven* V 3. 25 (en nog tweemaal).

MEDEGERECHT, bn. *Medegerechtigd*, fr. *ayant droit avec un autre*. || De gherechte in een huys, 't sy van meerder deelen oft andersins, en vermach niet te maken noch te breken in 't ghemeene huys, sonder consent van de mede-gherechten. *C. v. Assenede* X 6.

MEDEGESEL, zn. *Metgezel*, *ambgenoot*, fr. *collègue*. Kil. Medgheselle. *Socius*. — Medegheselle in wette. || Uwe Ed. gheaffectionneerden medegheselle in wette eñ oodtmoedich dienaer. (*Ondt*). J. Dulaury. FRANS DE POTTER, Gent IV 455 (1644). *Brief van een lid van den Raad v. Vlaanderen aan een collega*. — In de cost. v. Aalst, o. a gebruikt men altoos het enkele „geselle" voor „medeschepen". || Gheordineert bi mer Ghilaine uut den Zwane, ridder, hoochbailliu, Janne Boccaert, Janne Stommelen eñ hueren ghesellen, scepenen.

MEDE-GEVOECHT (M—oucht), verl. deelw. In een rechtsgeding. *Hij, die zich, als medebelanghebbende in eene rechtszaak, bij den aanlegger of bij den verweerder voegt*, fr. *celui qui, dans un procès, se joint, comme coïntéressé, au demandeur ou au défendeur, partie jointe*. || Ghesien tproces hier int hof in rechte, tusschen Nicolaes van Dale, heesschere reformant, scepenen van der Keure van Ghendt, tot conservatie van heurlieder jurisdictie, met hem ghevoucht, ter eender sijde,.. — ten wel weten van de medeghevouchde... — en consten de medeghevouchde niet ignoreren,.. *C. v. Gent* II 445.

MEDEHOIR (Methoer), zn. *Mede-erfgenaam*, fr. *cohéritier*. || Ordonnantie, dat gheene en vermach in steerfhuyse recht nemen, hyne waere methoer ten zelven steerfhuyse. *C. v. Auden*. 2de d. 122 (1438). Sonder dat den beghiften gehouden is deselve ghifte inne te brenghen jeghens zyne medehoirs. *C. v. Aalst* XI 5.

MEDEHUISGENOOT, zn. *Medestandgenoot*, *mede-standgelijke*, fr. *pair*. || Alsoe dat wij [*nl.* hertog Karel], ter beeden desselfs heeren Jans [de Croy], denselven vercoop eñ guedinge believende, [toestemmende], dairop een van onse voirs. mannen van leene eens vonnisse maenden: hoe die voirschreven guedinge eñ vesticheit dairaf, nae ons hoifs recht behoirde eñ schuldich ware te geschiene? welke onse man van leene, dies vonnisse alsoe bij ons gemaent sijnde, naedat hij hem dairop metten anderen onsen mannen van leene, sijnen medehuisgenooten, dairmede bij eñ overstaende, beraden hadde, ons weder overbracht, wijsende voir een vonnisse, met vollen gevolge der voirs. onser mannen van leene, dat die voirs. h. Jan van Croy, heere tot Reux: mit eenen halme in onse handen opdragen eñ overgeven soude sijne voirs. huisen. enz. *Rekenk. v. Brab.* reg. 134 fol. 153 v° *Overdracht van de heerlijkheid Wezemaal*, 13 jan. 1472/3. Zie HUISGENOOT I 628.

MEDECAMPIOEN, zn. m. *Medestrijder als tegenstander*, fr. *champion en adversaire*. || Die zijnen medecampioen in den strijde met opsette quetst eñ wont. V. D. TAV. 56. *Criesmen capitael*.

MEDECOOP, zn. *Macht om gezamenlijk te benaderen of te koopen*, fr. *faculté de retraire conjointement ou de se rendre acquéreurs*. || Broeders eñ zusters, ofte kynderen van broeders eñ zusters, zullen moghen, ten eersten gauweghedynghedaeghe, naer den halm eñ erfvenesse, verzoucken t'hebben huer deel eñ portie, dat men heet medecoop deen van den anderen van erfachticheiden alzoo wedertrocken by naerheide, up t'goet van den vaedere, moedere, zusters, broeders, grootheere, grootvrauwe eñ andersins niet. *C. v. Cassel*, a. 252. Broeders eñ susters hebben mede-naerheyt ofte medecoop van alsulcken gront ofte rente, als een derden broeder ofte suster by naerheyt beclaeght, ofte jeghens sijnen broeder ofte suster coopt. *C. v. Winocxbergen* IX 7.

MEDECREDITEUR, zn. *Medeschuldeischer*, fr. *cocréancier*. || Oft ijmant, crediteur sijnde, sonder wete van de andere sijne medecrediteurs,.. *C. v. Antw. comp.* IV xvj 40.

MEDELAET, zn. n. *Laat met anderen*, *lid van een laathof*, fr. *cotenancier*, *membre d'une cour censale*. || Gheerde Tesmekeren, onsen „medelaet". *Laten des hofs v. Tongerloo te Diest*, 1471.

MEDELITMAET, *Medelid van een lichaam* (*van een leenhof*), fr. *membre d'un corps* (*d'une cour féodale*). || Schepen des hoochgerichts Vliermael eñ des graefscap van Loen, medelitmaeten van die litmaeten van den leensael ons genadichste heeren van Curingen. *C. gr. Loon* I 259 (1628).

MEDEMAN, zn. *Medeleenman*, fr. *covassal, cofeudataire*. *Rijksarch. Processen leenhof v. Brab., Borchgr. v. Antw.* 1567, *Vercoopinge van huysen*, etc. fol. 19.

MEDE-NAERHEIT, zn. *Macht om gezamenlijk te benaderen*, fr. *faculté de retraire conjointement*. Zie MEDECOOP.

MEDEPANT. Zie ONDERPANT.

MEDEPANTSCHAP. Zie ONDERPANTSCHAP.

MEDEPLEGER, zn. 1) *Mede-plichtige; medestander*, fr. *complice; partisan*. Zie ook MEDEPLICHTER. || Als twee oft meer persoonen t'samen iemant misdaen oft ghequetst hebben, oft strijtbarigh zijn gheweest, soo is ieder van hen in 't gheheel eñ *in solidum* aen partije ghehouden beteringhe te doen, behoudelijck zijn verhael op zijn medeplegheren. *C. v. Santhoven, k. en br.* 1665 a. 42. De inhibitie eñ verbodt van zijnen boucken eñ leeryngħen, eñ desghelijcks van zinen [*nl.* Luthers] medepleghers oft fauteurs. *Pl. v. Vl.* 8 mei 1521; I 88. *It. C. v. Antw. comp.* VI 1 30; *C. v. Kortrijk* II 1.

2) *Medebelanghebbende*, fr. *coïntéressé*. Kil. Medplegher. *Socius, consors*. Medplichtigh, *consors, socius*. || Also dat wij, tot sijnen nernstigen versueke, alle de voirscr. leengoeden voere verclaert, hebben doen met rechte, also dat behoirt, besetten eñ in rastemente beslaen, eñ dach van rechte kundigen den voirg. Willemme van Elsbroeck met sijnen medeplichteren, eñ alle andere, die hem dairtoe recht vermeten mochten enigerwijs. *Oork. h. v. Rotselaar*, 7 dec. 1447, *terugvordering van leengoed*.

MEDEPLICHTER, zn. 1) *Medeplichtige*, fr. *complice*. Kil. Medplichtighe int feyt. *Complices, participes sceleris*. || (Wat persoonen niet en mogen accuseren). Item, die medeplichter eñ complice is van derselver misdaet. V. D. TAV. 150.

2) *Medebelanghebbende, samenwerker*, fr. *coïntéressé, consort*. Zie ook MEDEPLICHTER 2). || Eñ dese voergenuemde Aert van den Scriecke eñ sijn medepleghers, die hebben gheloeft waerscap eñ altoos genoech te doene waer sij erghens te nauwe ghedaen hadden. *Schep. v. Haacht* 23 sept. 1468. Francies Rombout, mitsgaeders syne medepleghers van der visscherie in deselve rivire..; dat de voors. Jan eñ syne medepleghers,.. voortgaen sullen metter voors. ruminghe. DE PR. en BR. I. *Drongen* 9 (1446). *It. C. v. Santhoven, Stijl* 1557 a. 66; *C. v. Diest* VIII. *Casus*.

MEDEPORTIONARIS, zn. *Mededeelhebbend*, fr. *coportionnaire*. || Dies moet deghene, wyens part oft gedeelte voer de rente alleene verbonden staet, den anderen zynen medeportionarisen die penningen terstont restitueeren. *C. v. Antw.* 1545, VI 17.

MEDESTAEN, ow. *Bijwonen, tegenwoordig zijn*, fr. *assister*. || Tenwaere dat deselve proprietaris medeghestaen hadde ofte geconsenteert in 't verpachten van de bylevinghe ofte tocht. *C. leenhof Denderm.* VII 7.

MEDETWISTER, zn. *Hij, die deel neemt aan een gevecht*, fr. *celui qui participe à une rixe*. || De voirseide Scrivers, die voor de gheheele beternesse betrocken waeren, moesten de quetse gheheel beteren, mids onverlet staende omme huer garand te volghene up huere medetwisters. *C. v. Aalst* 486 (1467). Zoe wie den eersten twist maect, sal gehouden syn te betalen de boete van [de] medetwistere. DE PR. en BR. XXIII. *Beveren* 79 (1526).

MEDEVAREN, ow. *Medegaan, vergezellen*, fr. *aller avec, accompagner*. || Dabt mach maken leedsman van sinen heere wien so hi wille, eñ de scoutete moet medevaren alse scoutete, eñ hebben gelijck anderen mannen. [Men denke aan heervaart]. *Oork.* 25 febr. 1252.

MEDEWINTER. Zie MIDWINTER.

MEDICIJN (Medecijn), zn. m. *Geneesheer*, fr. *médecin*. Kil. Medicijn. *Medicus*. || Sallarissen van diensten ofte cueren ghedaen by medicynen ofte chyrurgienen. *C. v. Gent*, II 4. Die eenen anderen slaet, quetst oft wont, moet den cirurgyn betaelen, eñ oick den medecyn eñ appothecaris. *C. v. Antw.* 1545, II 32. — Medecynersse. *Geneesvrouw*, fr, *femme médecin*. || Dat, van nu voortaen, niemandt, wie hy sy, hem en sal mogen vervoorderen te intituleren oft uyt te geven als medecyn oft medecynersse *Pl. v. Brab.* 8 oct. 1540; III 262.

MEDICIJNE, zn. Docteur (dotteur) in medicijnen. *Dokter in de medicijnen*, fr. *docteur en médecine*. Kil. Medicijne. *Medicamen*. etc. || Dyonisius Zillekens, eerwerdighe dotteur in medicinen. *Oork. heer v. Rotselaar* 7 dec. 1447.

MEEDE (Meed, Mee, Mede), zn. *Meekrap*, fr. *garance*. Kil. Mee / meed. *Rubia*. || *Scuta de warantia, duos denarios. Tol te Damme* 1252. *Exceptis quatuor mensuris, videlicet mellis, salis, et herbarum tinctoriarum, quae* Weed *et* Meede *vocantur*. DAVID, *Mechelen* 476 (18 mrt 1305). Mede eñ sepe eñ weet. *K. lakeng. Mechelen*, 1391 a. 12. Meede, weedt, aluyn. DE VLAMINCK, *Vgb.* 50 (1423). Soe wie dat laken maken wilt metten hare (en over zee voeren wilt) die mach se maken wit, eñ sceren se LIJ hoghe eñ niet min, eñ verwen se van weeden eñ meeden, dat hij wilt. *Kb. lakeng. Diest*, reg. 786[2] *Wolwerk* fol. 9 (XIV E.). Meedts: een tonne, die onvrij zijn, 1 gro. Meede: een bale van VI[c] lib., III gro. *Watertol* 1550. Meede: I bale van IX of X[c] lib., geëvt IIII lib. vls. Andere cleyn balen, daeraf de twee eenen muyl mach dragen, op XV s. *Schatting v.* 1551.

MEEDECAMER (—e), zn. v. *Huurkamer*, fr. *chambre louée*. Kil. Meeden. *sax*. j. meden. *Locare* (ook Mieten / mieden. *Conducere*). || Dat dàir ane hem quam Hennen Peeperman, syn swager, een van de vorscr. ballingen, eñ leydde den vorscr. Jan van der Cammen vandair achter tcoorenhuys te Bruessele, in ene meedecamere SCHAYES, *Analectes, Acad. d'archéol.* 1856 blz. 162 (XIV E.).

MEEDEN, bw. Het laken. *Het rood verven*, fr. *teindre (le drap) en rouge*. Kil. Meeën oft meeden het laecken. *Tingere rubia pannum*. || Dat men gheene breede Brugsche lakenen meeden en zal danne met crapmeeden eñ met ongheroofder meeden, noch dat men de voors. lakenen niet ne worpe in vloten daer een ander laken in ghemeet es... *K. lakeng. Brugge, Vaerwers* 91.

MEEDEVAT, zn. o. *De maat* of *het meetrecht van de meede*, fr. *la mesure ou le droit de mesurage de la garance*. || Dat alle samencoep, vergieringhe, aminghe, eñ alle maten der stat sijn, eñ dat die de scepene, de dekene eñ de ghesuoerne bestaden moghen na orbore der stat, uteghenomen de honechmate, de zoutmate, dweedevat eñ meedevat, die onse sijn. DAVID, *Mechelen* 457 (13 dec. 1301).

MEEREEDER (Meederedre), zn. *Meekraphereider*, fr. *apprêteur de garance*. || In den eersten, dat, alsoe de voirs. appellant een meereeder was, tot scherpenisse hy met zyn volck in zyne stove voir den voors. Adriaen Adriaenss. successivelyk in den jare XV[c] LXX eñ LXXJ ghereedt heeft gehadt den nombre van vierthien stoven. *Rijksarch. Procès de Hollande*, Gooris § *hérit*. Hollander, *vers*. 1575.

MEEL, zn. Zoals thans, fr. *farine*. *Gebruikt voor het bepleisteren van eenen muur*, fr. *employée*

pour le plâtrage d'un mur. || Haurickx Emonts, becker, ter cause van seekere rogge-semelen gesift uuyten meel gebruyct totte plaesteringe van den stadhuyse, voor 14 st. *Arch. 's Bosch, Rek. St. Remeijs* 1606—1607. Van Zuylen pag. 1168). (Cuypers v. V). Zie ook ROGGE.

MEEN, bn. *Gemeen, laag*, fr. *commun.* || Dat meen wijf ghift den raet uut, die coninc ghebietet, eñ die heylighe man [*nl.* sint Johannes] wert onthoefdet. *Hondert merk.* 160.

MEENDER, zn. m. *Menner*, fr. *conducteur.* Kil. Mennen. *Ducere* (zooals thans). || II ghesellen, die den waghen meenden,.. — dewelke IIII perde waeren der stede gheleent, daertoe II meenders ghehuert,.. — mits de costen van den meenders. *Auden. meng.* IV 25 (1436).

MEENEN, bw. *Mennen*, fr. *conduire.* Zie MEENDER.

MEENINGE. (Meninge, Meyninge), zn. v. In rechten. *Eisch, bewering, besluit*, fr. *prétention, assertion, conclusion.* || Met goeder causen hadden zy hemlieden becroont eñ vercreghen hueren vorseiden impetrante [impetracie], eñ de bevelen, daerin begrepen ghedaen doen, zouden behouden in huere meninghe. *C. v. Auden.* 2de d. 312. Eñ op dat alle de voorseyde ghedaechde, ofte eenighe van hemlieden proeven deuchdelick hare meyninghe, sy worden quyt ghewijst van den heesch. — Proefde hij zijne meeninghe... — proefden sij haerlieder meeninge. *C. v. Cassel* 194 195. *C. v. Vl. Pet. villes* IV 334, *Oudenburg.*

MEENCK, zn. Zie MINCKE.

MEENTE, zn. v. *Gemeente*, fr. *commune.* || Vort, betoghet die meente, dat men heift gheouden in usaetse eñ in costume, dat men negheen ghifte mochte gheven sonder die meintucht, omdat siet selve ghelden. — Vort, betoghet die meente, dat noit ne was so suaer assisse als nu es. *C. v. Brugge* I 233, *Plaintes* 1280 a. 4. 5; *it.* 7. 10. 11. 13.

MEENTER, zn. 1) *Gemeentenaar*, fr. *communier.* || So sijn beede de vorseide Wetten [*nl.* van Brugge en van den Vrijen], over hemlieden eñ over hare meenters, die nu siin eñ die namaels commen sullen,.. gheaccordeirt. *C. v. Brugge* I 381 (18 febr. 1318).

2) *Mede-aangelande, mede-belende eigenaar*, fr. *copropriétaire voisin, adjacent, riverain.* || Eñ over die van Hoefkerke, die ten ambachte van den Vrien behoren eñ sheren van Boenhem meenters siin. — Eñ der [de heer] Willem van den Speie, eñ der Amelis de Wulf, portres van den Damme, over hem eñ over scepenen eñ de ghemeente van den Damme, die hare meenters sijn. *Oork.* 13 juli 1286 *a*, en *passim* aldaar. Dat die abbet Diedric van den Soetendale eñ sine meenters hadden lighende eenen watergane, vallende eñ hoefdende in die Gentsce Leye, besude der brugghe te Soetendale — eñ [meester Wouter Bruisch, alse procureur over die stede van Ghent] begherde an den here dat hie den abt Diedricke eñ sine meenters vorseit suilc hadde, dat si versloegen haren waterloep eñ ofsidelden van der Gentscher Leye, sodat sie onghescaet bleven van haren watre. *Oork.* 22 febr. 1287 (en *passim* aldaar).

MEENTOCHT, MEENTUCHT (Meintucht), zn. v. 1) *Gemeente*, fr. *commune*: zie MEENTE. || Also dicwile als eenege gemeene nutscepe, iof eenege bederve, die der meentocht toehort, gevalt, dat sal men doen bi gemeenen rade van den heere eñ van den scepenen, eñ van den lieden van den dorpe. *K. v. ter Piete* 1265 a. 17. (Lat. tekst *communitas.* Here, die meentucht van Brugghe betoghen ou, dat die schepenen eñ raet maecten eene cure so swaer up die meentucht, warbi dat... *C. v. Brugge* I 232, *Plaintes* 1280 a. 1. Vort betoghet die meintucht... a. 2; *it.* 3. 4. 6. 8. 10. 12. —.., eñ dit ne was niet ghedaen, eñ die [*nl.* rekeninghe] beghert die meente, dat met doet *Ib.* a. 3. 4. 5. 7. 11. 13. Onsen lieven eñ ghetrauwen buerchmeesters, scepenen, raed eñ der meentucht van der stede van Brucghe,.. *C. v. Brugge* I 306 (4 nov. 1304).

2) *Gemeenschappelijk recht of aandeel in een goed*, fr. *droit commun ou par indivis, ou part dans un bien.* (Niet *vruchtgebruik*, fr. *usufruit.*) || Behoudens dat den vrijlaet, al waert oock dat hy het minste deel hadde, zal vóór vremde (meerder deel hebbende) ghepreferéert worden, eñ dat dezelve vremde de voorseyde naerhede van meentuchte [*retrait de communion, d'indivision*] oock niet zullen hebben, daer de vrijlaeten, in gelycke naerheden, oft ander die in hun quartier plaetse hebben, niet geadmitteert en worden. *C. v. 't Vrije* I a. 93.

3) *Huwelijks-gemeenschap*, fr. *communauté conjugale.* || Naer tontmaken eñ alieneren van zulcken gheconquesteerde leenen, beeden de conjoincten, man eñ wyf, zyn weder ghelyc gheestelt in zulc recht van communien eñ meentuchte als zy waeren voor 't conquest ghedaen. *C. v. Brugge* II 424 (1522); *it.* 520.

4) *Gemeenschap van gebuurte*, fr. *communauté de voisinage.* || Elck is bedwinghelic te helpen repareren eñ ghelden in de oncosten van de ghemeene mueren, goten, heymelicheden, waterputten eñ ander saecken tusschen elckanders huysen eñ erven ghemeene, tenwaere dat denghenen refuserende dierghelicke reparatien, deselve meentucht wilde abbandonneeren ten profite van synen medeportionaris. *C. v. Brugge* XXII 4; *it.* 5.

5) *Gemeenschap van belangen of intresten*, fr. *communauté d'intérêts.* || Gheen gheëedde procureurs van den stede eñ lande en moghen wesen madelaers, oft ontfanghers van de sterfhuysen ofte coopdaghen,.. niet meer alleen dan by compagnie ofte meentucht met andere. *C. v. Veurne* X 4. Sullen oock [*nl.* de deellieden] by haerlieder deelloten alsoo luttel ghemeene stellen eñ laten tusschen denghonen in den sterfhuyse gherecht sijnde, alst mogelick wordt, om te verhoeden de questien ghemeenlick uyt de meentucht rijsende. *Ib.* XXI 17; *it.* XXX 2. In manieren dat elc imet van haren lande eñ dat tot hare meentucht toebehort, sal ghelden elx jaers, te sente Maertensmesse, drie haleghe Vlaems. *Oork.* 22 febr. 1287. Zie MEENTER; zie ook DE PR. en PR. VIII. *Maldegem* 14.

MEENTOCHTER, zn. m. *Bezitter in gemeenschap*, fr. *possesseur en commun.* || Dat deselve stede, parcheelen of huysen staen eñ ligghen ghemeene met ander poorters eñ keurbroeders, den meentochter, poorter eñ keurbroeder vermach te commen ter naerhede. *C. v. Veurne* XXX 1. Indien den coeper oock meentochter ware in gelijcke meentocht met den naerheytclagher, ofte in gelijcken graet van zibbe,.. 2.

MEER, zn. o. 1) *Zee*, fr. *mer.* Kil. Meer. j. maer, mer. *Mare.* || Want Sine is dat meer (*ipsius est mare*, Ps. 94). *Ghetidenb.* XV E. 14 v°. Die visschen des meers, die daer wanderen die weghe des meers (*pisces maris,.. semitas maris.* Ps. 8), 16 v°. Ghegruet sijstu, Sterre des meers (*Ave maris stella*). 46.

2) *Maar, mare, gerucht, tijding* (ook MARE), zn. v. *Nouvelle, bruit.* Kil. Maere. *Fama.* || Eñ soe

waer deghene, mids desen, dan voirtmeer sine onzeden voirscr. eñ quaet regiment niet en liete [*nl.* patricierszonen], maer des weder becroen oft meeren voor de scepenen quame,.. *Belg. mus.* X 105, *Oude stadsrechten Brussel* 1368—1386. Want wij, bi alrehande maren eñ groten beclage.., vernomen hebben... (*par pluseurs fames*). PIOT, *Enquête* 1 apr. 1389 n. s. Naderhand, genedige here, is die meer gesprongen, dat ghi ghescreven hebt aen uwe ridderen, knapen eñ goede lude in uwen Walschen lande van Brabant.., hen biddende dat si gheenerhande groot wilt jagen en wouden. *Rijksarch. Rekenk. v. Brab.* reg. I 46 v⁰, 4de punt, *rekwest der Staten v. Brabant.* Eenen boode mijns genedigen heeren, die alhier de meere eñ tijdinghe brachte, dat... *Vad. mus.* II 332 (1481). WIELANT, *Leenrecht* 62: de maren quamen...

3) *Paal*, fr. *borne.* Kil. Meer/meere. j. pael. *Terminus*, *meta*, *limes.* || Die pale ogte meere ute dade, hi waers om III lib.; die pale ogte meere sette sonder sinen termptghenoet,.. *K. v. Antw.* 1292 a. 19. — (Het onderscheid in de nota 3 gemaakt tusschen „palen" en „meeren" houdt geen stand). Die pale ochte mere uutdade. *K. v. Brussel* 1292 a. 26. Die pale ochte meer sette sonder sinen termptgenoot. 27. Die pale oft meere utedade. — Die pale sette ofte mere. *K. meierij Loven* 1312 a. 20. Als de ghesworen meerers deser stadt eenige meeren oft palen vinden staende tusschen d'erfven van twee oft meer partyen, sal men die meeren oft palen van weerden houden (verder staat „palen" alleen). *C. v. Brussel*, *Servit.* a. 2. Van paelen eñ meeren. *C. v. Loven*, *Servit.* cap. I.

4) Bijv. nw. comp. van VEEL. *a*) *Meerder*, *grooter*, fr. *plus grand.* || Dat een ygelic drope Dyns precioosen bluets in mi ontfange een nuwe cracht eens merre inwerckens te volbrengen Dijn liefste wil in mi. *Hondert merk.* 35. Behouden dien, dat sy [*nl.* de poorters van Mechelen] vri bliven in allen steden,.. met mindren tolle, eñ alsulken als sy tote nu ghegheven eñ heerbracht hebben, up dat (*by aldien*) onze voorscr. drie steden van Vlaenderen in meerren tolle ghehouden waren. DAVID, *Mechelen* 536 (20 aug. 1356). Oft deselve persoonen voorder geseten waren [*nl.* dan vier mijlen van de stad], dat, in dien ghevalle den interval, naer advenant, sal meer moeten wesen [*nl.* om de plakkaatbrieven te dragen]. *C. v. Brussel*, *Stijl* a. 12 (28 mrt 1657). — MEERDERE (Meere). *a*) *Oudere*, *oudste*, *eerstgeboren*, fr. *aîné*, *premier-né*, Lat. *major natu.* || Henric, b. d. gr. G., hertoghe van Lothr., Henrec de meerdere, syn sone, eñ Godevt., de mindere, alle denghenen... (*Henricus major et Godefridus minor*). *Oude vertaling der oork. v.* maart 1234 n. 3, in de *Brab. Yeesten* I 639. — *b*) *Groot*, fr. *grand.* Besegelt met onsen meerdren segele. *Ib.* 766 (15 juni 1324). — *c*) *Het meestendeel*, fr. *la majeure partie.* || Dat engheen poirtre, noch nyemandt, die woenachtich es binnen Bruesele, met sijnre meere meiseniden, gewapent gaen en mach binnen der stad, hi en hebbe jaer eñ dach gewoent binnen der stad met sijnre meere meiseniden. *Belg. mus.* I 251. 252. *Stadsord. Brussel* 1341—1354. — MEEST, bijv. nw. superl. van VEEL. *a*) *Meerderjarig*, fr. *majeur.* || Eñ opdat de voergh. poente vaste soelen bliven.., dese tsegewordege lettere met onsen eñ ons liefs gemyns meestes soens Heinrix.., zegele hebben doen vesten (Lat. tekst *filii nostri majoris*). *K. v. Diest* 1228. — *b*) *Groot*, fr. *grand.* || Soe is den tegenwoerdigen litteren aenghehanghen die meeste zieghel der stadt van St-Truyden. *C. v. St.-Truiden* § 24 XIV E. — *c. Grootste*, fr. *le plus grand.* Den meesten metalen pot. *C. v. Antw.* 1582, tit. 41 a. 100: Kil. *Maximus. Bijzonderste*, *aanzienlijkste*, fr. *principal*, *le plus notable.* || By gebrecke van dien [*nl.* van den gedaagde] den meesten oft notabelsten van den huyse. *C. v. Loven*, *Weesk.* a. 15. Kil. *praecipuus.* — SPREEKWOORD: Dat meeste treckt na hem dat minste. V. D. TAV. 62. *It. C. v. Aalst* 506. (Graf u. Dietherr, *Deutsche Rechtsprichwörter* VIII 127: *Was die mehrere Hand macht muss die mindere halten.*)

MEEREN, bw. *Meerderen*, *verhoogen*, fr. *hausser*, *augmenter.* || Voert, en sal men enghene assise meeren moghen, sonder willecoer van der ghemeinre stat. DAVID, *Mechelen* 464 (20 juni 1302).

MEERER, MEERDER, zn. *Grensbepaler*, ook *erfscheider* I 402, *paelder* en *paelmeester* genaamd, fr. *délimitateur* (*aborneur*). || tStatuyt van de meerders. *C. v. Brussel* 1570 a. 36. Dat deselve partyen, aleer tegen malcanderen te comen in rechte, sullen schuldigh zyn te versoecken commissarissen uyt de Wet, dewelcke sy met de gesworen meerers deser stadt sullen leyden ter plaetsen questieus. *Id.* 1606, *Servit.* a. 1; *it.* a. 2. 193.

MEERING (—e), zn. *Grensscheiding*, *grensbepaling*, *ook palinge en afscheidinge genaamd*, fr. *délimitation*, *bornage*, *abornement.* || Materie van meeringhe oft erfscheydingen. *C. v. Brussel* 1570, tit. VI en a. 41. *It.* 1606 a. 43. 193. Soo wanneer tusschen eenige partijen.., questie is om meeringe, erfscheydinge,.. *Ib. Servit.* a. 1 (Christijn *de finibus regundis*). Proceduren van erffscheijdinge eñ palinge. In alle saecken van erffscheydinge, paelinge,.. — In saecken van palingen, erffsceijdingen, meeringen. *C. v. Santhoven*, *Stijl* 1557 a. 67. 72.

MEERKRAEI (Meerkreye), zn. || Soe sal men vercopen... een meerkreye om VI vlieg. [vliegoten of vlieguyten], of myn eñ niet meer. *Charterb. v. 's Bosch* fol. 34 v⁰. *Ord. van den voghelen* XV E.

MEERSENIER (Mercenier), zn. In 't algemeen. *Die allerlei kleine voorwerpen verkoopt*, fr. *en général, celui qui vend de menues marchandises.* Maigne d'Arnis Mercenarius. *Mercator*, *minutae mercis propola; mercier* (1267). Kil. Mersenier. j. meersenier en Meersman. *fland. j.* kraemer, *circitor*, *tabernarius.* „Hun privilegie bestond: in het vercoopen van alle „imaginerelyke" mercherye: quinquallerye, goud eñ silverwerken". *Rijksarch. Corps de métiers à Gand*, XVIII E. || *Unus fardellus* mercennarii *habens in se piper*, *ceram*, *pelves*, *vittas*, *pepla*, *vel manicas*, *que dicuntur Reyn* (?). *Tol te Damme* 1252. Daer is oock een cremer oft mercenier, die in dese stadt verkoopt pen en papier... Die oock voor hem een meersche draeght. *Roepen v. Brussel.* Zie MEERSSERIJE.

MEERSMAN (Mersman, merselide, meerschlieden) zn. mv. *Marskramer*, fr. *colporteur* (?). Kil. Meersman. *Circitor*, etc. || Dat elc man, die ghuldebrueder es binnen Machelne, sonder mersmanne, eñ silversmede, moghen wisselen omme tien ll. sjaers. DAVID, *Mechelen* 456 (13 dec. 1301). — Merselide. *Oork.* 19 mrt 1305. — **Coninck van den meersluden**, fr. *Roi des marchands ambulants ou merciers.* Wij ontmoeteden deze benaming slechts éénmaal, en zonder verklaring (*Rekenk. v. Brab.* reg. 132 fol. 169 v⁰. XV E.). „In Frankrijk, leest men bij La Curne: *Il y avoit un visiteur des marchandises*, *poids et aulnages*, *lequel prenoit titre de „roy des merciers"*, *duquel les autres „merciers" estoient tenus de prendre lettres.* (Fauchet, *Orig. des dign.* p. 35). || Maer siet, daer zijn oock

meerschlieden, Oft die Cramers zijn, en laeten geen gelt bieden Voor hunne koecken, dat zijn bijna mans, En houden hun neiriugh op Cremers kans; Sij laten dobbelen onder en boven de seven; Als sij verliesen, sij coecken geven. *Roepen v. Brussel* 12.

MEERSSE (Meersch), zn. v. 1) *Mars*, *meersenierskorf*, fr. *panier de mercier*. Kil. Meersse / meerskorf. *Canistrum institorium*. || Dat negheen meersman, noch ander en sta, noch ommegha met sijnre meersse up de marct, upt strate, en waere tsmaendaeghs. DE VLAMINCK, *Vgb.* 38. XV E. Garen: een baele oft meersch Coels. *Hansatol* 1567. Coper oft latoen, oft ongegoten, ront oft vierkant, schroyssel ghepact in vaten, packen, manden, meerssen, oft los, naer advenant, van elck pont Vlaems ij groot. *Zeeuwsche tol te Antw.* 1 juli 1623.

2) *Te Antwerpen het hoofdambacht der meerseniers*, *een der drie groote*, *zware ambachten; deze meerseniers of winkeliers*, *handelaars in allerlei kleine koopwaren, de zoogenaamde meersserijen, moeten klaarblijkelijk onderscheiden worden van de mars- of leurkramers; immers*, *dit ambacht maakte het vierde lid uit van den Breeden Raad. Dit vierde lid begreep* 28 *gepriviligieerde ambachten*, *vertegenwoordigd door hunne dekens en oudermans*, *verdeeld in drie natiën en ressorteerende onder deze*, *namel.* 9 *onder de Schippers*, 9 *onder de Meersse en* 10 *onder de Bereiders*, fr. *la Mercerie; elle était*, *à Anvers*, *un des trois grands ou chefs-métiers; elle constituait*, *avec les bateliers et les préparateurs du drap*, *le quatrième membre du Large Conseil. Ces merciers doivent évidemment être distingués des colporteurs. C. v. Antw.* 1582, *Bijvoegsel*, *Breede raad*, blz. 750 en vlgg. *It. Ord. Albertine* 1618 enz., uitgaven XXIV 3; den Meersch (*Brab. recht* I 556). || Want sommige, eñ besunder eenige van der Meersse van Antwerpen, sommels (*sic*) gepresumeert hebben eñ henluyden gevordert hebben, vleesch binnen Antwerpen te willen vercoopen buyten eñ contrarie de voors. privilegie. *Rekenk. v. Brab.* reg. 137 fol. 177 v°. (1522).

MEERSSERIE (Mersserije, mercherye, mercerije, mercerie), zn. *De „hooge" Meerserie was een veel omvattend vak van den koophandel. Eenige aanhalingen bewijzen dat zij verfstoffen*, *specerijen*, *kleedingstukken*, *passementwerk enz.*, *bevatte*, fr. *la „haute" mercerie était une branche de commerce qui comprenait des articles très-variés*, *tels que de la teinture*, *des épiceries*, *des objets de vêtement*, *de la passementerie*, *etc.* || It. van elcker balen mersserijen, als syndael, hooftcleeden, kerspen oft lynen tapitte, goutboerde, garlande, snoeren, cleeren, gulden oft zijden, oft lijnen geverwet, cousen, hoede, flasscharden eñ van allen anderen dinghen toebehoirende der mersseryen. || Van goede van gewichte eest greyne, peper oft comijn, oft alrehande merserie diergelike. — Van eenre balen siden ocht sindaels eñ alrehande subtile merserie. — Van IJc pont swaer gewichten groffelsnagel, notemoscaten eñ sulke merserie. *Tol te Loven* 1377. *Tarief v.* 1409, *Rekenk. v. Brab.* reg. 142 fol. 136 v°., *It.* Van goede van gewichte, als greyne, peper, commyn eñ alrehande mercerye. *Ibid.* Mercerie: I tonne van VI amen, geëvt XXX lib. Een bale oft mande, daeraf eenen muyl de twee mach dragen. *Schatting v.* 1551.

MEERSKORF, zn. *Kramerswarenkorf*, fr. *panier à merceries*. Kil. Meersse / meerskorf. *Corbis institoris*, *canistrum institorium*. || Mercerie oft cremerie, een sacxken oft pacxken, oock meerscorven, die men op den hals draeght. *Tol te Antw.* 1623.

MEERSTOL (Merschtol), zn. m. *Een der* 17 *kleine tollen te Brussel*, fr. *un des 7 petits tonlieux ou impôts à Bruxelles*. || Item den merstol, dats te verstane dat elck vrempt man sculdich es eenen tornoysen de weke. *Ord. grooten tol en cleyne tollen* (*Van den Werfgelde* XV E.). *It.* Martinez 96.

MEERTSBIER (Mertsbier), zn. *Niet het huidige licht*, *tafel- of huishoudenbier*, *te Brussel*, *maar zwaar bier of dobbelbier*, *Maartsch bier*, fr. *non pas la bière légère*, *de table ou de ménage actuelle à Bruxelles*, *mais de la bière forte ou double*. || Aen lx potten merts bier XXX st. *Noenmaal Margaretha van Oostenrijk*, *ten jare* 1509, *te Loven aangeboden*. *Vad. mus.* II 328. Een yegelyck poorter eñ ingeseten deser stadt, huyshouwende eñ gheen tapper of tafelhouder wesende, sal mogen inneleggen dobbel bier, dwelck men heet Meertsbier, van VIII, XII oft XVI schellingen, midts betalende half accyse, enz. GÉNARD, *Antw. arch.* IV 100; *it.* 220 (1583. 1585).

MEESE (Mese), zn. v. *a*) *Weede-ton*, fr. *tonneau à guède*. || *Cupa de weda*, 2 *den.*; *mesa sive tonna de weda*, 4 *den. Tol te Damme* 1252. (De uitgever schat ze op 800 a 1000 lb.?). — *b*) *Haringtonnetje*, fr. *tonnelet où l'on met des harengs; caque*. ol. *Meisse* Maigne d'Arnis v°. MEISA. La Curne Maise. || Van elker meesen boxhoerens, die hierbinnen ghetouwt es. DE VLAMINCK, *Acc.* 24, XV E. Van eenre meesen boxhorens. *Groote tol v. Brab. te Brussel*.

MEESEN, bw. *Inpakken* (in 't algemeen), fr. *emballer*. || Dat van nu voordan niemende en gheoorlooft te packene, te meesene, te bindene, te nayene, nochte mennene eenich goed den vreimden coopman toebehoorende voor de weichuusen, dan... *K. d. Rijkepijnders te Brugge* 1291 a. 1.

MEESTER, zn. *Zooals thans*, fr. *maître*. — In eenige bijzondere beteekenissen: 1) In rechten. *Pleiter*, fr. *plaideur*. || Soo wie in het voors. hoff sal willen dijnghen om ghelt, hy sal moeten eerst synen eedt doen solemnelick, eñ zweeren te dienen wel eñ ghetrouwelick syn meesters in hunne goede eñ rechtveerdighe saken. *C. v. Cassel* a. 92. Eenen procureur en mach, sonder besonderen last van sijnen meester te hebben, d'instantie niet verlaeten noch daervan vertijden. *C. v. Antw. compil.* V iij 27. En *passim*.

2) In het gemeente-bestuur: *burgemeester*, fr. (*dans l'administration de la commune*) *bourgmestre*. || Zoe wij hem verbint voer borgemeesteren eñ geswoeren, eñ hem in hon pampier doet oft boecken doet scrijven, eñ hy sterve eer hij voldaen heeft, nae inbauwen der meesteren boeck, die meesteren sullen sculdich zijn... *K. v. St.-Truiden* 1366 a. 46. In die moghentheit der meestere. 52. Die meester van der stadt. 62. 63. Dat die meesters aldaer tegenwoerdich zijnde, oft voertaen in derselver stadt meesters zullen werden,.. 81. Wir, meystere, gesworen, governere, raet, alle die gemeinte eñ die stat van Tricht gemeinlic. *C. v. Maastricht*, *Stat. v.* 1380, *prooëmium*. Meistere eñ gesworen, a. 100; *it.* 133. 116. 129.

3) In het middeleeuwsch gemeente-leger. *Bevelhebber*, fr. *commandant* (*dans l'armée de la commune au moyen-âge*). || Bevelhebbers, door de schepenen aangesteld, en hoofdmannen der neringen, voerden de krijgsmacht aan. De oudste stadsrekeningen spreken van konstabels (coninestavelen), te Brugge dizeniers; van eenen maerscalc; van meesters van den bogen, meesters van den bussen, en meesters van den engienen. FR. DE POTTER, *Gent* V 65.

It. Auden. meng. Zie ook CONINCKSTAVEL en BUSMEESTER.

4) MEESTER VAN FISIKEN (Visiken). *Geneesheer*, fr. *médecin.* — MEESTER SURGIEN (Surgijn), *heelmeester*, fr. *chirurgien.* || Wi hebben gewillecoert, dat die stat houden sal noch hebben meestre van visiken, noch surgien, dien si gelt ochte cleder geven sal, mer dat elc die haers te doen heeft, sal se selve loonen. *Stadsbrieven v. Brussel* XIV E. (*Belg. mus.* V 82.) *Kb. v. Antw.* a. 167; *C. v. Aalst* 474.

5) Meesters en Meesterssen. *In de verpleging der pestziekte*, fr. *maîtres et maîtresses dans le traitement de la peste.* || Dat oock niemant en sal moghen in huijsen gaen daer deselve sieckte is, om die te besoecken, enz., tenware meesters oft meesterssen hun deser sieckten verstaende, eñ daervan professie makende. *C. v. Moll*, *k. en br.* 139.

MEESTERIGE (Meestrigge, meesterege), zn. v. *Meesteres*, fr. *maîtresse.* || De meestrigghe eñ die broedere eñ de sustere van dien selven hues [*nl.* van Sint-Jansgasthuis te Gent]. *Oork. v.* 4 juni 1273. Meesterigghe. DE PR. en BR. VI. *Nevele* 33 (1387). Meestereghe. *C. v. Brugge* II 202. 203 (1461). Weduwe, meestrigghe van den voors. ambochte, — negheen scheerer no meestrighe. *K. lakeng. Brugge*, *Scherers* blz. 67.

MEESTERIJ (—e) (Meesterie), zn. v. 1) *Genezing, heeling*, fr. *cure.* Kil. Meesterije. *curatio.* || Heeft mij een medecijn oft cirurgijn onwijsselijc eñ qualijc gemeestert oft genesen, oft zijn meesterije niet voldaen en heeft, eñ ic dairbij hijnder oft scade lijde, hij is mij gehouden van der scaden. V. D. TAV. 86 v°.

2) Meesterie houden, setten, stellen in een ambacht. *Zich aanstellen als meester*, *meesterschap houden*, fr. *s'établir en qualité de maître*, *tenir maîtrise.* || Enghen volre noch volres wijf die meesterie houdt, en mach houden nopperie. *Regl. lakeng. Brussel* XIV E. *Van den volders* fol. 17 a. 2. *Van den vlockers* fol. 17 v°. a. 1. En yeghelijc volre, die meesterie helt, sal altijt in sijn huys hebben IIJ stoffen volcomentlijc tot enen comme. *K. lakeng. Diest*, *ord. v.* 1414 a. 16. reg. 786^2. Omme dieswille dat men dickent bevonden heeft, dat eeneghe dambacht cochten eñ terstondt meesterije stelden, die tselve ambacht maer gheleert hadden II, III, IV, V oft VI maenden tijts, eñ hemlieden laten dinckende dat zij meesters zijn,.. *K. lisnenwevers Aalst* 1499—1509—1534 a. 14. Zo wie... meesterie setten wille tAelst. *K. Voldersambacht* 1420—1464 a. 2. Wie meesterie van volre houden wille. a. 3. Eñ bevonde men in dijer proeven, dat hij nut ware eñ ontfanckelijck omme meesterije van den voirs. ambachte te houdene, zoe sal men hem voir meester moeten ontfangen, op dat hijt begheert. *Regl. droogscheerders te Diest* 28 juli 1545 a. 3. (Vervolg van 't citaat onder CNAEPSCHAP). *It. K. lakeng. Brugge*, *Scherers* 65; *Auden. meng.* IV 395. 396; de Vlaminck *Vgb.* 51.

MEHAENGE, MESHAINGE, zn. *Gebrek*, *fout in een weefsel*, fr. *défaut dans un tissu.* (La Curne, Roquefort *Méhaigne*). || Voord, zo welken tiden dat een laken by zinen utersten vonnesse ghewijst zal zijn ter snede, omme de ghebreken eñ meshaengen diere in bevonden zullen zijn, hetzy bi den wevre, vulre, raemscheerdere oft vaerwere, eñ den slach niet hebben en zal... *K. lakengilde Brugge*, *Vullers.* blz. 54. — Dat men alle de gheminghede lakenen, die voordan bevonden zullen worden meshainge hebbende, zonder duergaende lyeme binnen den half vierendeele, loyen zal met eenen overloode. 59.

MEIDE. Zie MIEDE.

MEIENAKE, MEMAKE, zn. *Medehulp*, fr. *aide*, *assistance.* || Die den anderen doetslaet, als vorseit es, hi sal verliesen syn hoeft; eñ elc die den doetslager helpe doet te dien doetslaghe, dat men heet meijenake,.. sal geven... *K. v. ter Piete* 1265 a. 72. Lat. tekst: *Qui alium occiderit.., caput amittet, et omnis qui occisori auxilium ad occisionem factam, id est* memake *fecerit... emendabit.*

MEIER, zn. *Zooals thans*, fr. *maïeur.* Kil. Meyer. *Praetor major*, etc. Meyer van het dorp. *Praetor. Te Loven en te Thienen, zooals de amman te Brussel, de schout te Antwerpen en te 's Hertogenbosch en de hoofddrossaart in Limburg, de hoogste ambtenaar van den vorst. Voorts had elke heerlijkheid en schepenbank in Brabant haren meier, die tevens ook de schepenen maande om een vonnis*, fr. *à Louvain et à Tirlemont, comme l'amman à Bruxelles, et l'écoutète à Anvers et à Bois-le-duc et le chef-drossart dans le Limbourg, le plus haut fonctionnaire du prince. Ensuite, chaque seigneurie et banc échevinal avait son maïeur, qui, en même temps, requérait les sentences des échevins.* || In den eersten, is binnen der stadt van Loven d'officier van den prince, genoemt meyer. *C. v. Loven* I 1. De meijer, borgemeesteren, schepenen eñ raedt der stadt van Thienen,.. *C. v. Thienen.* Eñ oec hebbe Wi gheloeft, dat Wi nimbermeer nog drossate, nog meyer, nog scoutheit, nog bailliu, nog amman maken en selen omdat si ons eneg ghelt ogte guet gheven ogte leenen selen. *K. markgraafschap* 1292 a. 65. De meier wordt wel eens rechter of richter genaamd; zie RECHTER; zie ook AMMAN, en DROSSAET. — 's Meijers clocke, *die men heet die diefclocke. De poortklok*, fr. *la cloche de retraite.* A. Wauters, *Tirlemont* 140.

MEIERIJ. zn. v. Zooals thans. *Uitgestrektheid gronds onder het gebied van eenen meier of schout*, fr. *territoire sous la juridiction d'un maire, ou d'un écoutète.* Kil. Meyerije. *Territorium.* || De meierij van den Bosch of van 's Hertogenbosch maakte het vierde kwartier van het oude Brabant uit, en was verdeeld in vier landen: het Maasland, Oosterwijk, het Peelland, en het Kempenland. DAVID, *Vaderl. hist.* V 113. — *Hooftmeierij*, fr. *chef-mairie.* Het kwartier van Brussel begreep zes hoofdmeierijen, namelijk Vilvoorden, Campenhout, Rhode, Assche, Merchten en Capelle-op-den-Bosch. *Hist. de Bruxelles* I 146. Zie *C. v. Brussel* 1606 a. 6.

MEIHAMEL (Meijhamel), zn. *Een in Mei geworpen hamel*, fr. *un mouton mis bas en mai.* || *Cum censu domini fundi, ascendente ad dimidium mutonem dictum* Meijhamel. KUYL, *Gheel*, *Bijlagen* blz. 29. (1389). Zie het volgende.

MEILINCK (Meilinc), zn. *Een in Mei geworpen lam*, fr. *agneau mis bas en mai.* || *Liberi Lutens* ix d. *unum caponem cum dimidio, de bonis eorum* op te Roete, *et tres partes falce* (?), *et tres partes* zate, *et tres partes agni dicti* meylinc, *et sex* halster *avene, mensure Dystensis. Reliquam quartam partem habet domus de Beckevort.* Kore eñ Orlof. *Unum caponem et agnum in mayo. Cijnsrol v. de Duitsche Orde te Beckevoort* 1321 a. 125. *it.* 36. Zie het vorige.

MEINING (—e), zn. v. *Klacht*, *eisch*, fr. *plainte*, *demande*, *action.* || Een verweerdere derdemael achterblijvende in saecken van erffven, sal men den aenleggher sijn meijninghe laten ghewarighen met bescheede, met ghetuyghen eñ anderssins. —

Denwelcken [*nl.* de verweerder].., sal van alles versteken blijven, eñ d'aenlegghere tot verificatien sijnder meijninge toegelaten worden: *C. v. Santhoven, Stijl* 1557, a. 132. 134. *It. C. v. Lier, Stijl* III 8.

MEISPEL (Meyspel), zn. o. *Tooneelvertooning der Rederijkers, klucht of esbattement*, fr. *représentation scénique des Rhetoriciens, sottie ou esbatement.* || Gheschonken de notable van der camere van Rhetorica van de stede van Ardenburch, die alhier quamen aen bailliu, burchmeester eñ schepenen dezer stede te kennen gheven, dat hemlieden believen soude taccorderen om by hemlieden te moghen vertooghen zeker meyspel eñ esbattement, v lib. p. DE PR. en BR. XIII. *Kaprijk* 151 (1542). Zie ABATEMENT, en ESBATEMENT.

MEISSENIEDE (Meiseniede, meisnide, meyseniede, maisnide, mesniede, mesnie, meysnie, messenie, messeniede, meissemede, mesmede, maysie, meslieden, meinsinede, mislieden), zn. v. 1) *Huisgezin, huislieden, familie, dienstboden.* Kil. Meyssenije / maysinede / maisnide. *vetus. fland. Familia. gal. mesnage.* Dupin et Laboulaye: *mesgnie, mesnie, mehnée,* (*maisnada*), *famille, maison, compagnie, suite.* Maigne d'Arnis: Maisnada. *Familia; famille, enfants, serviteurs, tous ceux qui font partie d'une famille, d'une maison*, ol. *meisnée, mesnie, magnie*, etc. 1) *Maatschappelijke bevoorrechte stand in Brabant*, fr. *condition sociale privilégiée en Brabant.* Zie MEISSENIEDEMAN, en COSSAET, II 104. || Vortane en mach niemen maisniede tonen, hen si van der moederhalven. *Oork.* 24 juni 1297, *Brabant en Grimbergen.* Bastaert en mach nijet horen ter meysnieden. *tRecht v. Uccle* 11. Die meijsnie thoonen sal, daer men calengiert, hij moet hebben VI manne, die ter meijsnie horen, sal hij volcomen. 31.

2) *Familie, huisgezin, huishouden, al de personen van een huis, de dienstboden er in begrepen, gezelschap, gevolg, geleide*, fr. *famille, ménage, toutes les personnes d'une maison, y compris les domestiques, compagnie, suite, escorte.* Zie FAMILIE I 416. || So wie ghelt leende up tiken, die borde [*nl.* behoorde] ten ambachte ofte ter meisenieden, dat hij verbeurde v sol. *K. d. tijkwevers te Sint-Pieters dorp bij Gent*, 1280. Dat die riddere vorseit te onrechte eñ sonder redene.., hanteerde eñ wrachte.., in haren hove van Taissenieres,.. eñ te doen arresteren eñ nemen hore propre maisnide (fr. tekst *maisnie*). *Oork.* 28 aug. 1292. Dat eeneghe persoenen.., in groeten achterdeele eñ grieve miere vrauwen der abdessen, haren convente, haren meisnieden, haren cloestre eñ goedinghen. DE PR. en BR. II. *Evergem* 139 (1356). In dit bovengenoemde gasthuys staen husinge, die tgoidshuys boven sijn noetdorft van sijnre messenien pleeg te verhuerene. *Godsh. Brussel, Sint-Jan* (1406). Meysenieden moghen draghen orconscepe van mesdoene up haren heere eñ up harer vrouwen binnen harer herbergen. *C. v. Gent* 511 (1322). Indien dat gedaen ware bi mesnieden of kinderen, sullen die boeten betalen de meesters, vadere ofte moedere. *C. kast. Iperen, uitgave v.* 1535, c. 106. Indien taelfste gedaen ware bi ombejaerde kinderen oft mesnieden, so sal den heere de boeten halen up degone dair sy woonen oft in den cost sijn. 108. Van mesnieden die ontloopen. Waert so, dat eenege mesnieden, in haren dienst sijnde, ontghinghe ofte vertrocke jegen den danck van huerlieder meester oft meesterighe binnen huerlieder termijne, het ne ware bi siecten ofte by huwelicke, souden verbueren huerlieder huere jeghen den meestere oft meesterighe 109. (De uitgave van Van den Hane heeft overal meslieden en mislieden). Gheven vrij gheleede allen goeden cooplieden, haerleder mesmeden eñ familie. FR. DE POTTER, *Kortrijk* II 412 (1365). Gheven vry gheleede allen goeden coeplieden, haerlieder meinsinede, dienneers eñ al hare goede. *Auden. meng.* II 407 (1369). Meyseniede. *C. v. Gent* I 511 (1322). Meisenide. *Auden. meng.* I 348. Messeniede. Jan v. Dixmude 45. Mesniede. *C. v. Brugge* I 356. Meyssemede. DE VLAMINCK, *Acc.* 17. Mesnie. *Kb. lakeng. Iperen* (Huyttens 212).

MEISSENIEDEMAN, MEISSENIERMAN (Meysnieman, mysnieman, muysemedeman, meyssemedeman, mesmedeliede, meyseliede, meysseniede, meisseniede, meisniede, meissemede, mesmede, meyssionier, meysnier). *Meissenier*, fr. *mansionaire, messenier.* — *De meisseniede-lieden of meisseniers waren de afstammelingen van oudtijds vrijgemaakte lijfeigenen, welke de vorst of de heer, daar hij ze vrijmaakte, aan zijnen dienst of aan zijn huis verbonden had, en die hij met verscheidene vrijstellingen en voorrechten begiftigd had; hun voornaamste voorrecht bestond, zoo het schijnt, in de vrijstelling van de Doode hand en van alle karweien*, fr. *les messeniers étaient les descendants de serfs anciennement affranchis, que le prince ou le seigneur avait, en les émancipant, attachés à son service ou à sa maison, et qu'il avait gratifiés d'exemptions et de priviléges divers; leur principal privilége consistait, paraît-il, dans l'exemption de la mainmorte et de toute corvée. Eug. Defacqz, Ancien droit belgique*, I 249: Alph. Wauters, *Hist. des environs de Bruxelles* I xxxviij en xxxix, en 81. II 214. III 616. || Lijftochter mijsnieman sal houden husingen eñ hof een half buender groot. *tRecht v. Uccle* 2. Lijftochter meijsnieman maect x voeder torve tsjaers. 21. Eest dat die man myesnieman es, so volght die have die lanxst leeft algeheel. — Es hi meysemedeman, dwoenhuus daer die roc utegheet, ½ buender groot. — Eest dat si meisemede-lieden sijn, soe sal die lanxst leeft die woeninge behouden tot siere tocht. *Onderscheet v. Uckele en v. Bruesele*, XIV E. Wie dat behort te Sente-Petre te Lovene eñ tonser vrier maissnieden. *K. markgraafs.* 39. Dat niement geen soengelt en gelde, noch en eissche, alse van onsen bede-lieden eñ meiseniedenlieden, die ons bedeliken dienst doen. *K. ammanie* 1292 a. 75 (*de nous gens de no maisnie*, zegt de *K. v. Nijvel*).

MEISSIONIERMANSRECHT, fr. *droit de mansionnaire.* Zie MEISSENIEDEMAN. || Dat voorts binnen denselven lande [*nl.* van Grimbergen] is een recht, dat men noemt het meysioniermansrecht, medebrengende dat degene die meyssionierman oft meyssioniervrouwe is, eñ die sulcks wettelijck bethoont heeft,.. vry is van den rechte van den hooghstoel [*l.* hooftstoel], mortemain oft besten pandt, hoydaghen, mestdaghen, corweyden eñ andere, competerende den heere van der plaetsen, daer sulcken meyssionierde-lieden gheseten zijn, van onvrye persoonen gheen meyssionierde man oft meyssionierde vrouwe wesende. *C. land v. Grimbergen*, a. 2.

MEITEN (Meijten), ow. *Muiten, oproerig worden*, fr. *se mutiner.* || Zij murmureerden eñ meijten jeghen haer capiteijnen om ghelt te hebben. FERD. VANDER HAEGHEN, *Beroerl. tijden* IV 189.

MEIVERSCHINE, zn. mv. *Rente-verschijningen der maand Mei*, fr. *échéances de rentes du mois de mai.* || It. *triginta coppos avene.* It. 42 *sol. nostri redditus, qui dicitur* meiverschine. VAN LOKEREN,

St-Bavon, 101 nota 76 (1252), *Alleu de Bursbeke à Houthem-St-Liévin.*

MECANICKE VOLCK, M— WERCKLIEDEN (Mecanique, mecannycke), zn. mv. *Ambachtslieden*, *handwerkers*, fr. *artisans*, *ouvriers*, *gens de métier*. La Curne *Mécanique*: *Artisan*, *ouvrier*. || Alle sorte van mecannycque volcke, als hoedemaeckers, mesmaeckers, wevers, brauers, schoemaeckers, etc. PIOT, *Chron.*, 607. Gereserveert, in het regard van deselve prysien van koopmanschappen in het gros, specerien, merseniers, juweelen, schilderyen eñ diergelycke rariteyten ofte saecken, wanof de stockhouders eñ mecanique werklieden de beste kennisse niet en hebben. *C. v. Brugge* II 790 (1786).

MECANICKEN (Mecanycken), bw. *Beramen*, *smeden*, fr. *machiner*. || Deselve drie benden quamen in der stadt in der nacht, waer dat veele diversche goede poorters van andren advise waren als dat men die niet zoude inlaten commen. Maer andre mecanycken wederomme ter contrarien. PIOT, *Chron.* 579.

MELAETSHEIT (M—heydt), zn. v. *Melaatschheid*, fr. *lèpre*. Kil. Melaedsch. j. malaedsch. *Leprosus*. || Permitterende aen degene met de melaetsheydt overvallen zijn, aelmoessen te vraegen binnen dese stadt, behoudelijck in de kercken oft capellen, sonder te moeten hebben het teecken van de stadt; dan, sullen deselve gehouden zijn groote hoeden te draegen met linten ofte witte koorden, platte mantels eñ andere teeckens van oudts geordonneert. *Ord. magistr. Loven* 13 febr. 1734 blz. 50.

MELDEN, bw. *Aan den dag brengen*, *openbaren*, *verklappen*, fr. *divulguer*: Kil. *Prodere*, *revelare*, *aperire*. || Dat ghy deser stadt in hueren saken goet eñ getrouwe sult wesen, eñ deser stadt noch der scepenen raet nyet melden en sult. *Charterb. v. 's Bosch* fol. 116 v⁰, *Juramentum secretariorum*, XV E. Ordonneren die [*nl.* de kwaaddoeners] terstondt te releveren [reveléren?] eñ melden den voorseyden officiers van der plaetsen. *Pl. v. Vl.* 24 apr. 1532; I 12.

MELISOEN, MENISOEN, MILLESOEN, zn. o. *Bloedloop*, *roode loop*, fr. *dyssenterie*. Kil. Melisoen. j. menisoen. *Dysenteria ..; dicitur etiam* rood menisoen / rood buyck-evel, *et simpliciter* het Rood ... || Soo wanneer de peste oft root melisoen in eenighe huysen ... gheraecte te komen, .. Dat, soo haest de voors. sieckte in eenigh huys ghekomen sal wesen, sullen die van den huijse ghehouden sijn van stonden aen te steken oft te hanghen eenen stroywisch van de lenghde van een elle, eñ van de dickte van een mans dije, met drij banden ghebonden aen oft ontrent der straetdeure, .. oft in plaetse van stroywisch een latte naghelen. *K. en br. Moll* 1596—1631, a. 106. 108; *it.* 132. tRoode menisoen. OLIV. V. DIXMUDE 18. Millesoen. PIOT, *Chron.* 573. 577. 581. Zie ook ACKERSIECK I 67, en LASERSCHAP II 145.

MELLEIJE, zn. v. *Vechterij*, fr. *mêlée*. || Van allen vechtinghen eñ van allen melleyen nieulike begonnen, syn sculdich d'onsculdeghe te hebbene xl daghe verde naer den daghe van den beghinne. HOSDEY, *Stat. du Hoop d'Hazebrouck* a. 35.

MELLEN. *Trouwen*, *een huwelijk inzegenen*, fr. *marier*. Kil. Mellen. j. maelen. *Ducere uxorem*, *conjugari*. || Eñ 'sondaechs, Onser-Vrauwe-dach, vijjen deser maendt, alzo de prochiepape in meeninghe was te trauwen ofte mellen eenen bruidegom eñ bruit tsynen huuse, uut causen dat hy niet en durste eenighe diensten doen in de kercke, zo quamen daer ... DE COUSSEMAKER, *Troubles relig.* III 95 (1566).

MELTEN, ow. *Het mout bereiden*, *mouten*, fr. *malter*. || Van costen op een heel tappersbier. Voor het melten 1/2 schell. per halster. *Stadsarch. Diest*, vak 19, *specificatie* 29 apr. 1721.

MELTRINCK (Meltrijnck), zn. m. *Trouwring*, fr. *anneau nuptial*. Benecke II 708*a* *mahelrinc*, *vermählungsring*. || Bovendien sal de madeleghe behouden haeren meltrinck. *C. stad Iperen* x 13. Eñ sal toe dien de blijvege behouden haeren meltrijnck. *C. v. Poperingen* x 26.

MEMORIE-HEEREN, zn. mv. || *Procès entre: Les vicaires et* memorie-heeren *de l'église de St-Jehan à la Goude, appellans de ceulx du conseil de Hollande, appellez, contre les margliseurs de ladicte esglise, inthimez. Anno* 1571, *Rijksarch.*, *Procès de Hollande.*

MENESTREEL, MINISTREEL (Menistreel, menestrueel), zn. *Speeltuigspeler*, *ménestrel*, fr. *musicien instrumentiste*. || Dat men gaf den ministrelen, trompers, bonghers, pijpers, snaerspeelders eñ alderhande ministrelen, die metter processie omghinghen, haer spel eñ conste daden, ter eere Gods eñ van sijnen heijleghen Besnidenisse. MERTENS en TORFS, *Besnijdenis-omgang*, omtr. 1401, III 546. Menistrelen eñ speellieden. *Ib.* II 603. Menestreele. A. WAUTERS, *Sermens* 5 (*Regl. voetboogschutters* 1412 § 17). VIII menestrueelen. CANNAERT 403 (1369). Zie Léo de Burbure, *Aperçu de l'anc. corpor.* etc.

MENGELING, MINGELINGE, zn. *Tweedracht*, fr. *discorde*. Mengelinge maecken. *Tweedracht*, *zaaien*, fr. *semer la discorde*. Schiller u. Lübben: *Mengen ..*, *unter einander mischen*, *verwirren*, *unruhe stiften*, *verhetzen* (*durch reden* etc.). *De under broderen mengen*, *twedracht mit worden brenghen*, *dese hatet God.* — || Wie minghelinghe maect tusschen man eñ wijf. *C. v. Aalst* 227 (1415).

MENGELS LOON. Muntwezen. **Om mengels loon wercken.** || Eñ omme dat de wercklieden eñ munters van Bruessele eñ van Lovene onsen goeden moet behouden willen, eñ omme dat wij hem vrijheijden ghegheven hebben, soo gheloven se ons, dat sij ons sullen om alsulcken loon wercken alsoo die coninck van Vranckrijcke, oft alsoo die coninck van Enghelant, oft alsoo deghene [*l.* de greve] van Vlaenderen wercken doen haeren gherechten wercklujjden, die in heuren landen woonen eñ gheboren sijn uuijt haren lande, tenware dat die een partije van den lande d'andere verdrijven woude, ochte om mengels loon [bij Génard „om mengels"] wercken, dat hen onse knapen van Brabandt, die voorgheseijt sijn, moghen houden aen den besten loon altijdts van den drijen heeren, die voren sijn genaempt. *Pl. v. Brab.* Priv. hoymaent 1291; GÉNARD, *L'hôtel des monnaies* 118.

MENGEN, bw. Hem mengen met misdaden. *Zich inlaten met —*, *zich overleveren aan misdaden*, fr. *se livrer à des méfaits*. || Een clerc, afleggende zijn clerckelijc habyt, eñ mengende hem met overdaden, en verliest dairomme niet de previlegie van zijnen geestelijcken gerichte. V. D. TAV. 176 v⁰.

MENICHTE, zn. v. *Hoeveelheid*, fr. *quantité*. || Omdat men zekerlijck weeten moege wie, over den voirscr. Bamisse, eeneghe alsulcke hout heeft doen maken, noch in weesen zijnde, soe selen die gene, die dat hebben gedaen, gehouden zijn die claernisse daeraff, mitgaders der menichten van dien houtte, bij eede ter kennisse te brengen

van den rentmeester. *Kb. v. Soniën* 1460 a. 41.

MENICHVULDICHEIT (Menechv—), zn. v. *Algemeenheid*, *alle of de meeste personen*, fr. *universalité*, Lat. *Universitas.* || Wi, broder Jacob, abt int covent van den cloestre dat men heet Zente Bernarts.., eñ ic, Philips van Vianen, hiere van Rumste,.. Want... Eñ hieromme zo maecwi cont ver [*l.* der] menechwldecheit... dat... *Oork.* 19 juni 1295.

MENICHVULDIGEN, bw. *Vermenigvuldigen*, fr. *augmenter* (*en nombre*). Kil. Menighvuldighen. *Multiplicare.* || Want onse stad van Bruessel.., seere gemeeret es eñ ghemenichvuldicht van volke. *Brab. Yeesten* II 647 (1381).

MENISOEN. Zie MELISOEN.

MENCKE. Zie MINCKE.

MENNEGAT, zn. *Weg over andermans land*, fr. *chemin par dessus le champ d'autrui.* Zie ook AERTGAT I 41, en GAT 9) I 449. || Omdat de bezitters, achter anderen gront ligghende, groote moeyte moeten doen eñ dicwyls moeten cost dooghen om huerlieder hoy ofte andere vruchten uytten broucke te cryghene, door faulte datter gheen mennegaten noch pieten [*nl.* bruggen] an de voorste ghelanden eñ ligghen, es gheordonneert, dat de voors. ghelanden weghende eenich achterlant, zullen ghehouden zijn aen den voorsten sloot te steken eñ maecken een mennegat, oft legghen twee boomen met eenen piet. DE PR. en BR. XXIII. *Basel* 10 (1587). *It. O.-P.-B. autr.* 31 oct. 1715 a. 5; II 628.

MENNEKENS. Zie NEGENMANNEKEN.

MENNER. Zie MANER.

MENNEWECH, zn. *Karweg*, *rijweg*, fr. *chemin de charriage*, *de charroi.* || Int meten van de vercochte landen,.. es men ghewoone af te trecken in de breede: voor eenen ghemeenen kerckwech, mennewech eñ marctwech, vyf voeten. *C. v. Auden.* XIV 21.

MENSCHELKEN, MINSCHELKIN, zn. o. *Menschje*, *klein* —, *nietig mensch*, fr. *homme chétif*, *faible mortel;* Lat. *homunculus.* || Ic, zieke menschelken, begher te gaen totter fonteynen eñ der medecinen des levens. *Gebedenb.* XV E., 53. Als dese lieve minschelkine des gheploghen hebben. *Allerkerstb.* 105.

MENSING (—e), zn. *Melding*, fr. *mention.* || Van enen mudde roggen daer den ouden brief mensinghe af maect. *Schep. binnen Tielt*, 17 mei 1462.

MERGEN. Zie MORGEN.

MERING (—e), zn. *Meting*, *grensbepaling*, fr. *mesurage*, *délimitation.* || Eñ dat de vorseide abdisse ent convent houden voor goet die meringhe die ghedaen heeft gheweest echterste in den vorseiden hof van Taissenieres, in die weghe eñ in dopstalle. *Oork.* 28 aug. 1292; Fr. tekst: *Et ke les devantdites abdesse et convens tiennent a boin le cerkeminage.., es kemins et on wareskais.* Zie CERKEMANAGIE.

MERCKEL, zn. m. Bouwkunde. 1) *Driehoekig, of half-cirkelvormig sieraad*, *boven aan gebouwen*, *vensters*, *deuren*, *enz.*, fr. *fronton.* || Joese Beyaert, beeldsnydere, van den voirste doiren te snydene eñ te makene, vergouwen iij guld. xviij plecken. — Hubrechte, de schildere, van den voirs. merkele te schilderen eñ te stofferene, vergouwen hem te samen ij cronen, stuc te xxiiij st. gherekent, *valet* ij guld. xxxvj plecken. VAN EVEN, *Louvain monum.* 138 (4), *Stadsreken.* 1459 / 60. Betaelt Jooris Lotin van een beelde van IHS in den merckele van der nieuwer poorte vooren, eñ denzelven merckele, II lib. par. EDM. VAN DER STRAETEN, *Acad. d'archéol.* 1854 blz. 235 (1508/9).

2) Merckel eener spui. || Die spuyen, die gebroken zyn, oft onvoorsien van merckels, dat die metter eerster gelegentheyt... sullen opgemaeckt, gerepareert eñ in staet gestelt worden by die gene die deselve spuyen toebehooren. — Dewelcke die selve spuyen oock sullen versien van persoonen, die alle weken,.. op die gewoonelycke uren sullen die merckels daeraff trecken, eñ daernaer wederom instellen oft laten innevallen,.. eñ dat alsser geenen vloet oft doey van sneeuwe is. MARTINEZ 110.

MERMENCAES. || Altyts als myn voorn. heere te Zwynaerde comen sal, moet de voorn. pachtere leveren denselven mynen heere melc, mermencaes eñ tailloorbroot. DE PR. EN BR. I. *Zwijnaarde* 9, *pacht v.* 1502.

MERREN, ow. *Marren*, *toeven*, fr. *tarder.* Kil. Merren. j. marren. *Morari.* || XXII lib. grot. coninx tornose sjaers lijfpachs, daer si hoere scout mede ghelden, sonder merren. *Oork. heer v. Diest*, 20 *febr.* 1328. *It.* JAN VAN DIXMUDE 38.

MERRING (—e), zn. 1) In merringe zijn van te betalen. *Met betalen ten achteren zijn*, fr. *être en retard de payer.* || Datter behoeven te zijn VI dingen eer men ageren mach met deser actien van ipotheecke eñ verbijntenisse: ierst...; ten tweeden male, dat de sculdenere, die schuldich is, zije in merringe eñ vertrecke van betalingen, V. D. TAV. 48. Een sculdeneer, die in merringe is te voldoene. 288.

2) *Tusschentijd*, fr. *intervalle.* || Alsoe verre dat die quetsuere gebuert waire terstont na den oploop, sonder merringe oft intervalle van tijde. V. D. TAV. 60. — Wairt dat dat gebuerde bij intervalle eñ merringe van tijde. 61 v°.

MES, zn. o. *Zooals thans*, fr. *couteau.* — Een vonnis van het Hof van Brabant, 12 febr. 1546, in zake der Meerseniers § Smeden te Antwerpen, meldt: Brootmessen, bruneermessen, goudmessen, coyen-clooffmessen, corckmessen, ossen-clooffmessen, plectmessen (?), roetmessen, schapen-clooffmessen, schipmessen, schoemaekersmessen, screepmessen, snijmessen. — De keurboeken vermelden nog, meest als verbodene wapens: Weidmessen (Wedemesse) met cnoppen of met hilten, of met alven hilten. — Chartersche messe of cautillen [coutillen]. La Curne, — Oostersche (Hoestersche) messen met hautinen hichten, die hilten hebben van selven houte an deene side of an beede siden. — Messe die men heet dolle (met pointe sceirpe). — Messe met pointe... anders dan weselyc eñ tamelyc. — Ontamelike messen met pointen (en ware, dat de pointe soe ghebroken ware, dat schepenen dochte dat mer niemene griet met doen mach. — Messen met crommen yserinen hilten eñ met lemmeren van baselerkine. *Kb. v. Auden.* 1328, *K. v. wapenen.* — Praechsch mes. *C.v. Aalst* 452. — Verboden te draghene alle manieren van langhen messen, baseleers, langhe pasmesse of Praechsche messen... sonder alleenlic cortte coocmeskens of pasmeskens met eenen naghele. DE VLAMINCK, *Vgb.* 48 (1422). — Scerpe messen, die gemaect sijn om mede te vechten, eñ die soo scherp eñ smal sijn dat sij door ijser eñ pancier gaen. *C. v. Antw. compil.* VI j 10. — Bremessen (?), houzweerden, lange messen eñ lange daggen (die selve lange messen eñ lange daggen sijnde in den snede langer dan van twee voeten ten hoechsten. *Rekenk. v. Brab.* reg. 133 fol. 99 O. 14 aug. 1459 a. 16. — Dat nymant...

dragen noch over hem hebben en sal.., lange metsere,.. dan alleyne eyn cleyne dagge, off eyn ander cleyn metse, gemaect up eyn seker mote van lengden. *C. v. Maastricht* 175 (1428). — Scheemes oft opsteker... lanck mes,.. pasmes. *K. v. Santhoven* 1558 blz. 274. — Brootmessen, opsteeckers. *Landch. v. Grimbergen* 1566 a. 22. — Langhe opstekers eñ snyders boven de vyff duymen. *C. v. Cassel* a. 173. — Broetsnyders, langhere, gelemmert met eenen punte, dan vijf dumen. *C. kast. Iperen* c. 34. — Haeghemesse. VAN LOKEREN *St-Bavon*, *Evergem* 234 a. 10; de Pr. en Br. II 47. — (De schout van 's Bosch was jaarlijks messen en daggen schuldig aan de leden der Rekenkamer. *Rekenk. v. Brab.* reg. 134, foll. 177 v°. XV E.).

MESCHIEF. Zie MISCHIEF.

MESDACH. Zie MISDACH.

MESLIEDEN. Zie MEISSENIEDE-MAN.

MESSADE, MESSIE, zn. v. *Mest*, fr. *fumier*. Kil. Messie. j. mestput. *Fimentum*. Mes. *fland.* j. mest. *Fimus*. || Dat men alle messien die ter straten ligghen, afrumen sal, eñ niement vortane messie houden dan op sijns selfs..; niement en sal... sine messade, ocht dwater datter af comt, moghen leiden over eeneghe strate. *Kb. v. Antw.* a. 168.

MESSAGIER, zn. m. 1) *Veldwachter*, fr. *garde-champêtre*, *messier*. || Item, hebben t'recht van te stellen in yder prochie eenen messagier, gheseyt pretere, die.., dewelcke vermoghen te vanghen eñ arresteren alle quaetdoenders, eñ alle degone schaede doende. DE PR. en BR. VII. *Scheldewindeke* 14 (1730). Zie ook PRETER.

2) *Bode*, *boodschapper*, fr. *messager*. || Een cruepel of manck mach wel leen ontfaen om te zijne messagier te voete; soo mach een blint man om te schietene,.. si moghen by substituit doen bedienen. WIELANT, *Leenrecht* 24.

MESSE. Zie MISSE.

MESSELANEN, MESSELANDEN, zn. mv. *Zekere kleedingstof*, fr. *certaine étoffe pour vêtements*. || *Les bourgeteurs* [ligatuurwerkers] *fabriquaient les étoffes qui étaient connues dans les règlements sous les noms de bouras*, messelande ofte messelane *et saye*. REMBRY I 371. 376. (De schrijver gist dat het dezelfde stof was als de MEGELANEN). *Pl. v. Vl.* IX 676.

MESSELGIER, zn. *Stadsbode*, fr. *messager de la ville*. Kil. *App.* Messagier / messelgier. *Nuncius*. || Item, en sal nyemant, van onser stat weghen, clederen meer gheven dan onser stat drien knapen, twee messelgieren, eñ den tween wechters, die opten thoren waken. *Oork. v. hertogin Joanna* 13 febr. 1328 a. 10.

MESSELIJCK. Zie MISSELIJCK.

MESSIE, zn. v. *Jaarmarkt*, fr. *foire*. Kil. Misse. *Nundinae*, *mercatus solennis*. || Dair veele lieden loopen op eñ ondereen, hetzij op een messie oft elder, eñ arbeyden om malcanderen wee te doen oft scade aen te doen, deen is den anderen sculdich zijn scade te richten. V. D. TAV. 87. Zie ook MISSE.

MESTDACH (Mesdagh), zn. m. 1) *Heerlijke dienst of karwei*, fr. *service seigneurial*, *corvée*. || Mestdagh, eenen dagh mest te breyden. *Schat der cheynsen* 35. Mestdagh metten wagen. 37. Zie CIJNSGOET I 308.

2) Vervalscht van *Misdag*, *heiligdag*, *feestdag*, fr. *jour de fête*, *jour férié*. || Dat nyement van den guldebroeders hem vervoordere eenich poer ofte cruut te stampene up zondagh, mestdagh oft andere heleghe daghen. *Auden. meng.* I 116 (1514). Indien ten voorseiden dicendaghe ofte zaterdaghe, ofte alle beede de daghen mestdach ware,.. *C. v. Gent* II 262 (1547); it. 399.

MESTELEN, ow. (?): || Zo wie mestelde in eeneghe weercken, daer de coopman grootelic anne ghefraudeert mochte zijn. FRANS DE POTTER, *Gent* II 490, *Ord. Pijnders* (1541).

MESTGAT, zn. o. *Weg over andermans land, om o. a. mest te voeren*, fr. *chemin par dessus le champ d'autrui*, *pour*, *entre autres*, *conduire le fumier*. || Na den rechten van Uccle moet een mestgat oft een leydgat te zomere oepen staen, eñ te winter, alst gesayt es, soe maecht sijn gesloten eñ getuynt. *Belg. mus.* X 100, *Brussel*.

MESTRAPERS, zn. mv. *Straatkeerders*, fr. *balayeurs des rues*. || *Le métier des rammoneurs des immundices des rues*, *en thiois* mestrapers. *Rijksarch. Conseil privé*, cart. 1011 (1784, *Malines*).

MESUSAGE (Meshusance, meshusanche], zn. *Overtreding*, fr. *contravention*. || Mesusage [*var.* meshusance, meshusanche] van wette, dat men gaet buten rechte of costumen, daerin mueghen hem de mannen ofte heeren mesuseren. *Leenrecht v.* 1528, fol. 4 v°. *It. Oude burcht v. Brugge* XXIV.

MESUSEEREN (Meshuzeren), onz. en wederk. wkw. I. ONZIJDIG. — *Misdoen*, *overtreden*, fr. *contrevenir*. Kil. *App.* Mesuséren. *Abuti*, *delinquere*. || Offer yemant es, die de voornoemde poincten eñ artijckelen, of eenich van die, niet en onderhaudt of eenichsins daerjeghens mesuseert. FRANS DE POTTER, *Gent*, V 198 (1541).

II. WEDERK. — Hem mesuseeren. *Eene misdaad bedrijven*, fr. *mésuser*, *commettre un méfait*. || Als een vassal ofte sijnen bailliu hem gheabuseert of ghemesuseert sal hebben, sijnen heere sal hem moghen ontsaisieren. *C. v. Cassel* a. 22. — Van eene vrouw. *Zich te buiten gaan*, fr. (*d'une femme*) *s'oublier*. || Behouden dien, storve Philips vóór Liisbetten, siin wiif, eñ soe dan te huweliike trocke, of haer meshuzeerde met eenighen man,.. FRANS DE POTTER, *Gent* V 501 (1430).

METAEL (Matael, meetael, motael), zn. en bijv. nw. METALEN, enz. en METAELSCH. *Koper* — *koperen*, fr. *du cuivre* — *de cuivre*. Kil Metael. *Metallum*, gal. *métal*. Maigne d'Arnis. *Metallum: aes; bronze. Campana aerea*, *cloche de bronze*. Metalle: *Lebes vel cacabus aereus*, *bassin de cuivre*. || Men en heeft maer eenen metalen pot te voordeele, eñ eenen pispot, is hij daer, eñ niet meer coperen oft metalen potten. *C. v. Lier* XV 21. Een brantijser van metael oft van ijser. *C. v. Antw.* 1582, tit. XLI a. 100, *passim*, *stadsvoordeel*. (In die lange reeks van allerlei huisraad, ijseren, tennen, metalen, komt niet éénmaal het w. „koper" voor, zoodat wij alleszins hier gerechtigd zijn in metael een synoniem van „koper" te zien. — Motalen. Fr. Van der Haeghen, *Ber. tijden* I 115. Mottalen. Fr. de Potter, *Sec. cart.* 376. Motael. *Id. Chron.* 271. Mottalen [*var.* Metalen]. *C. v. Lier* XV 21. Motael. Mataelen. Meetalen. Motaelen. DE COUSSEMAKER, *Troubles relig.* I 334. Verlosse sie, Here, van der pinen der hellen, die tebrakeste die mataelsche poerte. *Getijdb.* XV E. 181. v°. *Offic. defunct. Resp.*

METE. Zie MIEDE.

METGEDEEL, zn. *Medebelanghebbende*, fr. *coïntéressé*. || Betaelt Joos Ghyselins, boven den XVIII lib. par. hiervooren toegheleit, noch, voor hem

eñ syne metghedeelen,.. LXXII lib. par. *Auden. meng.* III 327 (1527).

METINGBOECK, zn. *Grondkaartregister*, fr. *atlas cadastral*, *terrier*. || D'HOOP, *Inv. Fl.—or.* 48. 60. 61. 110.

METSE, zn. m.; mv. metser (Maastricht). *Mes*, fr. *couteau*. || De den anderen jaight mit eynen ghetoghen metse. *C. v. Maastricht*, *Stat. v.* 1380 a. 15. *Ib.* blz. 176. Zie ook onder MES.

METSEMENT, zn. *Metselwerk*, fr. *maçonnerie*. || Jan Suremont, omme dat hy het hantghedaet van metsemente meest inneghestelt heeft, III lib. par. — Aen den voornoemden Jan Suremont betaelt... ter cause van thantghedaet van metsemente van tnieu vleeschhuuse. REMBRY I 348 (1561).

METWINTER. Zie MIDWINTER.

MEUDELING (—e), zn. *Gewoel*, fr. *foule*. || Daer was so groete meudelinghe, so groet ghedrom eñ gheroup, dat hi niemen kennen mochte die tfait daden. JHR. NAP. DE PAUW, *tBesouch* 18 (1306); *it.* 22. 28.

MEUCKEN, MODEKEN, MOKEN (Modekin, meudeken), zn. o. 1) *Graan-*, *ook zoutmaat*, fr. *mesure de grain et de sel*, *boisselet*. Kil. Meucken / moken. *Modiolus*. || *In parochia de Boucle..*, *de* $^{1}/_{2}$ *bon.*, *de quo debetur annuatim* II $^{1}/_{2}$ halsters *siliginis preter* $^{1}/_{2}$ modekin, $^{1}/_{2}$ firtal *avene*. VAN LOKEREN, *St-Pierre* 1281, blz. 402 nr. 896. — I viertel = 4 modekens Antwerps, oft $6^{1}/_{2}$ viertelen Brussels. — $^{1}/_{2}$ zak, 2 modekens Antwerps maken $3^{1}/_{4}$ viertelen Brussels. — $^{1}/_{2}$ sack oft 6 modekens Mechels, zijn 2 zister $2^{1}/_{2}$ viertel Brussels. — I viertel oft 4 modekins Mechels zijn te Brussel 1 sister 3 viertel. — I modeken of 4 quaerten Mechels maken 1 viertel 3 spinten Brussels. — I meuken = 2 achterlingen Gendts. — 1 viertale = 2 meukens aldaer. *C. v. Brussel*, *Maten van de granen*. Een corenmeucken. *C. v. Antw.* 1582, tit. XLI a. 104, *Stadsvoordeel*. Een moken terwen. GÉNARD, *Antw. arch.* I 24 (1549). Vier mokens rogghe. Twee mokens coeren. *Auden. meng.* I 81. 85. (1682). Een halster, een moken, 8 pinten evene. DE PR. en BR. I. *Drongen*. 8 (1750). tMeudeken van den zoute, te wetene eene viertale, houdt ghelijc coorenmate. *C. v. Aalst* 408.

2) *Akkermaat*, fr. *mesure agraire*. || De Oudenaardsche kastelnijmaat is volgenderwijze verdeeld: het bunder in 400 vierkante roeden; 100 vierkante roeden, of 't vierde van een bunder, wordt een vierendeel genoemd, en 25 vierkante roeden een meuken of een honderd lands. DE PR. en BR. *Nazareth* 16.

MEUTEN, ow. *Muiten*, fr. *s'émeuter*. || Jan van Artevelde, ghebannen bi der Wet van Ghend I jaer, van meuten eñ van ballinghen te sustinerene. FRANS DE POTTER, *Petit cart.* 48 (1360). *It. Second cart.* 88 (1365); *C. v. Gent* I 542 (1358).

MEUTERIE, zn. *Muiterij*, fr. *mutinerie*. || Van meuterien, commotien eñ sedicien. *Pl. v. Vl.* 20 dec. 1527; I 44.

MIDDEL, zn. *Tusschenkomst*, fr. *intermédiaire*. — Heer sonder middel. *Die rechtstreeks leenroerig is van den keizer of van den koning*, *onmiddellijke heer*, fr. *seigneur immédiat*, *qui relève directement de l'empereur ou du roi*. || Zo bidden wy hem, heere van Amboeyse eñ van Dendermonde, onsen lieven eñ gheminden heere, zonder middel,.. *Oork.* 10 aug. 1345 (WIJTSMAN 168; it. 174). De stadt eñ 't landt van Dendermonde is eene heerlijckheyt eñ eygendom op sijn selven, sonder middel eñ van niemant ghehouden. *C. leenhof v. Dendermonde*, I 1. tPrincelijck edele leen, twelcke si heeten *feudum regale*, is tgheen dat men sonder middele ontfaet van den keysere of van den coninc in zijn rijcke, met eenigher grooter digniteyt daermede ghevoecht, ghelijck als zijn de graefsschepen van Vlaenderen eñ van Aelst. WIELANT. *Leenrecht* 17. *It.* Schayes, *Collatie* 350. — Bij oft sonder middel. *Middellijker- of onmiddellijkerwijze*, fr. *médiatement ou immédiatement*. || Oock in alle bancken, onderbancken eñ heerlijckheden onder onse voors. mancamere oft leenhof. by oft sonder middel resorterende. *C. leenhof Valkenburg*, *Stijl* 1631 a. 102. De voornomde smalle wetten... staen ten betrecke, zonder middel, ter camere van denselven scepenen. *C. v. Gent* II 6. — SONDER MIDDEL. *a*) *Zonder tusschenkomst*, fr. *sans intervention*. || Dat wi [*nl.* de steden en gemeenten van Brabant en Limburg], aensiende eñ merkende.., eñ om ewelic onghescheiden, onghesundert, te gader te blivene, sonder middel [niet „zonder wijziging of verandering"], met trouwen, vrienscapen eñ eendrachticheiden, hebben geaccordeert eñ overeengedraghen... *Brab. Yeesten* 8 mrt 1354; II 473. — *b*) *Rechtstreeks*, fr. *directement*. || So waer wolle ghecocht wert, eest dat men se te Denremonde in de waghe leverdt eñ ontfaet, daeraf sal men assise gheven ghelijc of sij sonder middel binnen Denremonde vercocht waere. DE VLAMINCK, *Acc.* 13 (XV E.).

MIDDELAER (M—air, —eer), zn. *Makelaar*, fr. *courtier*. Kil. Middeler. *Mediator*. || Aengaende een makelaire oft middelaire, geheeten in latine *proxeneta*, eest dat beijde de partijen hen aen hem gedragen, zoė sal hij tuijgen. V. D. TAV. 338 v°. Desgelijcx zouden [*nl.* de rechtsgeleerden] mogen seggen eñ distingueren van den middeleers oft makeleers van eender comanscappen tusschen partijen, als men die zoude willen leyden als getuijge om die comanscape te thoenen. 335. v°.

MIDDELVONNIS (—se), zn. v. *Voorloopige* [tusschenloopende?] *uitspraak*, fr. *sentence interlocutoire*. || Sentencie interlocutorie is een middelvonnisse uuijtgesproken bij den richter tusschen dbeghin eñ eynde van der saken, eñ niet opt principael, maer opte aenvallende eñ uuytdalende questien, die rijsende zijn hangende den principalen gedinge. V. D. TAV. 220 v°.

MIDSOMER (Midzomer, middesomer, middelsomer, middenzomer, middelszomer, midszoemers, middenszomer, middensomer, middezomer, mytszomer). Zooals thans. *Midzomer*, fr. *milieu de l'été*. Kil. Midsomer. *Media aestas*. *Deze tijdsbepaling komt in de oorkonden voor om den dag van sint Jan den Dooper of Baptista*, 24 *juni*, *te onderscheiden van den dag van sint Jan*, *apostel en evangelist*, (*midwinter*), 27 *december*, fr. *cette fixation du temps se rencontre dans les documents pour distinguer le jour de saint Jean-Baptiste*, 24 *juin*, *du jour de saint Jean apôtre et évangeliste*, 27 *décembre* (*milieu de l'hiver*). — *Beide sint Jansdagen waren bijzondere vervaldagen van pachten*, *cijnzen en renten*, fr. *les deux jours de saint Jean étaient des jours d'échéance particuliers de fermages*, *cens et rentes*. || Binder acht dagen voer sinte Jansdach te midde somere. *K. v. ter Piete* 1265 a. 52. Saterdaghes vor sint Johansdaghe in middelsomer. *Oork.* 29 juni 1269. Sondachs nar sente Jhansdach in midden zomere. *Oork.* 27 juni 1283. Dat andere es des anderen sondagh nae sente Jansdach in midsomer. 17 april 1290. Zeventiene weeken na sinte Jans-

daghe middels zomers. *Oork.* 26 apr. 1291. Binnen den achte dagen na sente Jhansdach in midden zomere. *Oork.* mei 1294. Tusschen Cinxendach eñ sente Jhansdach in middenzomere. *Oork.* 29 apr. 1297. Te elker sinte Jansmesse mids zoemers. *Oork.* juni 1305. Te sente Jansmesse-Baptiste te midde somer. *Godsh. Brussel* H 1553 fol. 30 (1344). En *passim.*

MIDWINTER (Medwinter, medewinter, medewynter, metwinter, middelwinter, mydwynter). *Zooals thans*, fr. *milieu de l'hiver.* Kil. Midwinter. *Media hyems.* Zie MIDSOMER; edoch, 't is te bemerken, dat door „midwinter" bepaaldelijk de 27e dec. gemeend werd, ofschoon de naam van sint Jan er niet bij uitgedrukt staat. || Dese tarwe es hi sculdech Alrehelegermesse eñ onthir eñ merwintre [*l.* medwintre] vergouden te sine. *Oork.* mei 1249. Te gheldene telken medewintre. *Oork.* 23 mrt 1297. Vichtich sols Vlaems te elken medewintre.., die handre... te elcker sint Jansmesse midszoemers. *Oork.* juni 1305. Dat niemen moet sceren bi nachte,.. het en zy VIII daghe voor medewynter ghedurende tote Dertiendaghe. *Kb. lakeng. Iperen* 1366 III 3. Alle Sente-Mertijnsdaghe vor metwinter. DE VLAMINCK, *Zwijveke* 100 (1317).

MIEDE (Myede, mide, meyde, mete), zn. v. 1) *Gift, geschenk*, fr. *don, présent, cadeau.* Kil. Miede / miente, miete. *Donum, munus.* || Dairomme sal een richter, bij eedts dwange, altijd hem pijnen goet, cort, onvertogen recht te doene, alsoe wel den armen als den rijcken, zonder om mijeden wille, eñ om giericheyt wille, oft om liefde, gunste, haet of nijt oft om gramscappen dat te laten, oft om vreesen wille van der doot. V. D. TAV. 373 v⁰. Dat de keurmeesters van den vogelen, gansen enz., int keuren van denselven nyet en zullen heysschen oft nemen eenighe ghifte oft mete... XXVI juli XV^C XLIIJ. *Archief Bergen-op-Zoom, Ord.* 1524—58. litt. H 3 nr. 14 (Cuypers v. V.). Gelt oft enighe andere ghiften oft miede. *K. v. St-Truiden* 1366 a. 34. Om vrientscap, om myede, om vrese, om nijt noch om haet. *Rekenk. v. Brab.* reg. 132 fol. 102. Gifte oft meyde. *Eed der* XXI *gesworene te Loven* XVIII E.

2) *Voordeel*, fr. *profit* (?). || Waert dat deghene, die alsoe uuttrocken, in dien vermete ofte twiste yet te handen trocken daer der stat mide oft scade af comen mochte, dat men dat houden soude ane haer lijf eñ ane haer goet. *Kb. v. Antw.* 195. (Zou er niet moeten gelezen worden „last oft scade", zooals in de *K. v. St-Truiden* 1366 a. 48?).

MIENTE. Zie MIEDE.

MIERSEL (Mierssel), zn. m. *Mortier*, fr. *mortier* (?) || Men consenteert eñ leght toe denzelven ghesellen eñ der gulden, de alleye van de Eynpoorten, metten huseken daerondere, eñ eenen mierssele daerinne staende, omme heurlieder poer ofte buscruut daerinne te stampen. *Auden. meng.* I 113, *Coleuvreniers* 1513.

MIETE. Zie MIEDE.

MIJDEN, ow. *Een scheefbeen hebben*, fr. *être cagneux.* || Hij was mijdende oft manck ghaende, zijnen knien slaende jeghen zijn ander been. FERD. VAN DER HAEGHEN, *Ber. tijden*, IV 94.

MIJFELEN, ow. *Een zeker verboden spel*, fr. *certain jeu prohibé.* || Van te spelene met teerlinghen, eñ dobbelspel te houdene.. en den weerdt ofte weerdinne, die se [*nl.* de spelers] in sijn hnys sal laten dobbelen ofte myfelen, oic iij ponden par. (*C. kast. Iperen*, c. 114.

MIJL (—e), zn. v. **Brabantsche mijle**, fr. *lieue de Brabant.* Kil. Mijle. *Milliarium, milliare, mille passus.* || Dat men alle dlant van Brabant doere, van allen ouden tijden heeft geüseert, eñ alnoch dagelijcx is userende, dat men voer eene mijle rekent duysent roeden, eñ voer elcke roede twintich voeten, den voet genomen ter plaetsen daer deselve metinge soude gebueren; eñ dat men alomme in Brabant useert, dat soe wanneer men aldaer is metende een mijle, van den eenen molen totten anderen, dat men behoort te metene van den eenen dragenden molesteen totten anderen, eñ dat men tot dyen behoert te volgene de gemeyne herbane oft vaerwech. *Rekenk. v. Brab.* reg 139 fol. 96 v⁰. (Declaratie van twee gezworen landmeters van Brabant 13 jan. 1547. Volgt eene gelijkluidende verklaring van de stedelijke overheid van Loven, en van de schepenen van het dorp Herent, bij Loven, 18 jan. 1547). — Een **Nederlandsche mijle** bevat 1000 roeden, of wel (de roede tot 20 voeten) 20,000 voeten, of 8,000 schreden. *C. v. Brussel, Maten van de landen eñ mijlen.*

MIJN, bez. vnw. 1) *Zooals thans*, fr. *mon, mien.* — SPREUK. Dat mijn is en can men mij niet gegeven. V. D. TAV. 239 v⁰. — MIJN! *In den openbaren verkoop van visch, de gebruikelijke toeëigeningsroep*, fr. *à moi! mien! le cri usuel de l'appropriation dans les ventes publiques de poisson* (*meum est!*). || Item, harinc eñ bocxhoeren die ter merct compt met corven oft manden, die sal men ierstwerf afsetten van den waghen, eñ die vinders selenen waerderen eer menne loeft oft vercoopt, eñ selen setten die beste manden bij hen selven, daernae die snooder sijn, eñ alsoe voert nederweert, elc nae zijnre persuwen (?). Eñ dan sal men elc van den besten manden loven van boven nederweerts afgaende, gelijc anderen visch; eñ die ierstwerf „mijn" seeght, die sal den harinck oft bocxhoren hebben eñ behouden; eñ alsoe sal men voert doen van den anderen manden, die arger sijn. *Rekenk. v. Brab.* reg. 136 fol. 189, *Keure v.* 1486 a. 40 *Brussel. It.* DE VLAMINCK, *Acc.* 25; *C. v. Vl. Pet. villes*, III 317. Zie ook INGELT II 6; en DOMEIN I 359.

2) Vóór mijn of na mijn. *Zeker verboden spel*, fr. *certain jeu prohibé.* || So wat manne mit dobbelsteyne valsch spill speelt, off op worftafelspel „voir myn off na myn", by dage off by nachte.. *O. Liége*, 1re série, 27 juli 1469 a. 36.

MIJNE, zn. *Palmslag*, fr. *paumée. Behalve in den verkoop van visch, zien wij den roep „mijn", en het werkw. „mijnen" gebruikt in openbare verpachtingen der belastingen*, fr. *nous voyons aussi employer le cri de* „mijn"! *et le verbe* „mijnen" *dans l'affermage des impositions.* || Dat die ghene denwelcken de mijne oft palmslach sal blijven, sal schuldich zijn ten minsten vier hooghen op te stellen. *Pl. v. Brab.* 20 sept. 1577 a. 7; II 63. Zie hierover de aanteekening van Van den Hane, *O. v. Gent* op II 5.

MIJNE, zn. v. 1) *Natuur, houtsoort*, fr. *nature, essence de bois.* Kil. Mijne. *Natura.* || tGhestoelte in den hooghen choor (ofte omdat.., ofte omdat te herte een mijne van haute was), was ongheschent ghelaten. FERD. VAN DER HAEGHEN, *Ber. tijden* I 157.

2) Vrauwen van lichter mijne. *Vrouwen van lichte natuur of leven*, fr. *femmes d'une nature légère.* || Dat alle vrauwen van lichter mijne eñ oneerbare leven, volghende den voorgheboden tanderen tijden daeraf uutgheleijt, kunnen ruumen eñ vertrecken uut heerlicke eñ goede ghebuerten van

der stede, daer ze hemlieden houden, eñ gaen logieren eñ woenen in de plaetsen eñ quartiren daertoe gheordonneert, te wetene Overscelde eñ ten Groenen Briele. HUYTTENS, *Corpor.*, *ord. magistr. v. Gent* 19 febr. 1511.

MIJNEN, ow. In openbare verpachtingen. *Verpachten bij het roepen van* „mijn", fr. *affermer au cri de* „mijn". Kil. Mijnen, *past het w. toe op alle veilingen bij opbod en het roepen van mijn!* fr. *In venditione et auctione publica*, *meum est*, *dicere*, *sibique rem auctam adsumere certo pretio.* || Dat men de voorschreven pachtinghe doen sal,.. t'sij met mijnen, keersberringhe oft hooghinghe. *Pl. v. Brab.* 14 dec. 1570 a. 6; II 40. Zie het voorgaande.

MIJNMEESTER, zn. *Meester van de vischveiling*, fr. *maître de minque.* || Zooverre alst aenghaet d'officien van sergeanten, boden, mynmeestere, comisen,.. *C. v. Gent* II 430 (1594).

MIJTE, zn. v. *Koperen munt geslagen onder Philips-den-Goede* (1439—1467) [en ook vroeger], *waarvan de* 12 = 1 *groote*, fr. *monnaie de cuivre frappée sous Philippe-le-Bon* [et aussi antérieurement] *dont* 12 = 1 *gros.* VAN DER CHIJS, *Hertogdom* I 138. 147. — Dobbel Brabants mijte, *koperen munt van* 2 *mijten*, *geslagen onder hertog Jan* IV (1417—1427), fr. *double mite du Brabant*, *monnaie de cuivre de* 2 *mites*, *frappée sous le duc Jean* IV. *Ibidem.* Kil. Mijte. *Oboli vilissimi genus*, *vulgo mita.* || Sal nog maeken myten, daeraf die 6 gaen selen voor een priesken. HEYLEN, *Antwoórd* 41 (*Commissie v.* 26 aug. 1429). XII oude mijten maken j^en^ ouden gr. *Muntwaarde in Brab.* fol 63, XV E.

MIJTEREN, bw. *Eene onteerende straf, bij middel van het op het hoofd zetten van eenen mijter*, fr. *peine infamante, par la mise d'une mitre sur la tête.* || Misdaet van simpel sortilegie, daeraf men den misdadigen pleecht te myteren eñ op de kake te setten. V. D. TAV. 55 v°. Zie CANNAERT, *Bijdragen* 433.

MIJTNAGELS, zn. *Nagels van den prijs eener mijt*, fr. *clous du prix d'une mite.* || Ghecocht... II^c^ mijtnaghele an tselve werc aen tstakyts aen de baeldye van den houtwercke op 't schepenhuis, cost.. VIIJ s. *It.* XXV naghele van twee miten tstuck, cost II s. *Stadsrek. Ninove* 1470.

MILLESOEN. Zie MELISOEN.

MINEERE, znw. vr. *Mijn*, *ertsmijn*, fr. *mine*, *minière.* Kil. *App.* Minére. *Fodina*, *vena.* || Oft iemende te condempneren.. euwylijc in een minere oft cuijl van metale te arbeyden eñ te wercken. V. D. TAV. 55. Zie ook CUIL II 117.

MINISTER, zn. *Voogd of geestelijke bestuurder van een klooster*, fr. *directeur spirituel d'un couvent.* || Dat voor ons [scepenen] eñ heer Arnoude van Loo, ridder, schout van Dyest, de momboiren van den Heiligen Geest in Onser-Vrouwe capelle, de kerckmeesters van deselve capelle eñ de minister van de Begarden, bekenden eñ geloefden voer haer selven eñ voer alle degenen die namaels in de voerscrevene momboirscap, meesterscap eñ ministerscap comen souden, den Selsusteren, die men seyt gemeynlic Swesteren van der derden ordenen te Dyest... thuys metten gronde. RAYMAEKERS, *Kerkelijk Diest* 389 (1376).

MINISTERSCHAP. Zie het voorgaande.

MINCKE (Myncke, mincte, menke), zn. *Verminking*, fr. *mutilation.* Kil. Mincke / mencke. *Mutilatio*, *laesio.* || Dat hy... heffe alle dat recht eñ alle die mesdade [*nl.* boeten] die dairaf vallen, uteghenomen huussuekinge, van mincten, van mansdoede, van moerde, van dieften eñ van vrouwen te vercrachten. *Oork.* 16 jan. 1292, *Brab. yeesten* I 679. De voorseyde schepenen hebben ooc kennesse van myncken, letten of ghebreck,.. *C. v. Gent* III 7, Meenck-leempde is vinger oft teen aff. *C. gr. Loon*, I 68. Mincke. *C. v. Santhoven*, *k. en br.* 1665 a. 4. 7. Mencke. *C. v. Antw.* 1545 II 6; III 22. Mincke. *C. v. Antw. compil.* VI j 13. Mincke. *C. v. Aalst.* 474. Myncke. *C. v. Assenede* I 10.

MINCKEN, bw. 1) Het lichaam. *Verminken*, fr. *mutiler.* Kil. Mincken / mencken. *Mutilare*, || Alle die porters, eñ alle die woenende sijn bin den scependoeme te Brugghen, eñ man doden iof mincken,.. *C. v. Brugge* I. *K. v.* 1281 a. 9; fr. tekst *afoleir.* Soo wie.,. eenen anderen mincte oft leempde, oft sijn let afnaeme,.. *C. v. Diest*, *Keuren v. vechten*, a. 9.

2) Brieven. *Verminken*, fr. *tronquer* (*des lettres*). || Dat die [brieve] in haerre macht bliven soelen eñ ongheminct eñ onghecrenct bi dese brieve. *Oork. heer v. Diest*, 3 april 1367.

3) In geldzaken. *a*) *Afhouden*, fr. *retenir*, *déduire.* Kil. *Minuere*, *diminuere.* || De huerasre moeste tselve al debourseren [*nl.* den tienden penninck— 1575], eñ danof myncken zynen huusmeestre deen helft. PIOT, *Chron.* 514. — *b*) Het beloop eener belasting. *Verminderen*, fr. *diminuer* (*le montant d'une imposition*). || Dat men trecken soude bij den keyser eñ hem bidden om gratie, dat zijne Maj^t^ ghelieven zoude de voorn. somme te mincken, want die van Ghent gheenen middel en saghen om zulck eene somme te verleesten binnen zoo corten tijt. FRANS DE POTTER, *Chron.* 183 (1540). *It.* DE PR. en BR. XXVI. *Rupelmonde* 101 (XVI E.).

MINCKENIS (Minkenesse), zn. *Verminking*, fr. *mutilation.* || Eñ ioffer es doot no minkenesse, no let tebroken, hie es... *K. v. Brugge* 1281 a. 2; cfr. *afolure.*

MINCKIJSERS (Mijnckijsers, minckysers), zn. mv. *Voetangels*, *voetijsers*, fr. *chausse-trapes.* Kil. Minckijser. *Machinulae ferreae tetragonae aculeis exstantibus*, *quae ut inimici pedes laedant*, *sparguntur.* || Te Mechelen smeedde men al dat men mochte mijnckijsers, om te weerpen in de marasschen eñ passaigen daer de vijanden commen mochten, om haer peerden te vermijncken eñ de voetknechten vanghelijcken; want hoe men se weerpt, zij staen met een pinne upwaert. FERD. VAN DER HAEGHEN, *Ber. tijden* IV 253. Een tonne minckysers. GÉNARD, *Antw. arch.* V 202 (1584).

MINCKING (Mynckinge), zn. v. *Vermindering*, fr. *diminution.* || Van den mynckinghe van den sallaris. *C. v. Brugge* II 221 (1514).

MINCKSEL (Mincsel), zn. *Verminking*, fr. *mutilation.* || Wie een sueert trecte..; ware dat sake dat hire jemanne mede sloghe, dat hi blodde, sonder mincsele, hi waers om C sc. *K. v. Antw.* 1292 a. 5. *It. K. v. Brussel* a. 6. De *K. v. Nijvel* zegt a. 7 *sans afoller membre.*

MINNE, zn. v. 1) *Liefde* (*tot God*), fr. *amour* (*de Dieu*). Kil. Minne. *Amor.* || Omme die minne van Gode, eñ omme... *Oork.* 30 sept. 1278.

2) *Genegenheid*, fr. *affection.* || Wi, Jan, hertoghe van... Brabant,.. omme die minne eñ omme die onste, die wi draghen eñ hebben tonsen lieven portren van onse stat van Lovene,.. *Brab. Yeesten* I 773 (25 nov. 1327).

3) *Vriendschap*, *eendracht*, fr. *amitié*, *concorde.* || Ooc zo was tYpre de minne zeere cleene. OL. V. DIXMUDE 129. Die van Ypre ne waeren daer niet,

by der groote aermoede eñ cleene minne die doe in de stede was. 170.

MINUTERIEN, zn. mv. *Fijn goud- en zilverwerk*, fr. *ouvrages délicats d'or et d'argent.* || Dat ick maken sal alle mijne weercken van silver [die van goud gaan vooraf], soo deghone die men noemt grosserijen, als deghone die men noemt minuterijen, up den voet van II penninghen eñ VIII greynen fijn zilver,.. FRANS DE POTTER, *Gent* 299. *Eed der goud- en zilversmeden* XV E. *It. Pl. v. Brab.* V 336; *Pl. v. Vl.* VI 1274 a. 2, en VIII 271. 281. Zie ook GROSSERIEN I 540.

MIRACULEN. Zie BLAUW.

MIS (Mijsse, messe), zn. 1) Zooals thans, fr. *messe.* Te messe gaen. *Den eersten kerkgang doen na eene bevalling*, fr. *faire ses relevailles.* Kil. Misse. *Sacrum. vulgo missa.* || Omtrint Parijs geschiede oijck desselfs gelijcke [namelijk dat er veel menschen getroffen werden van den bliksem], doen de coninginne te messe soude gaen van eenen soene. PIOT, *Chron.* 30 (1336).

2) ERFMISSE. *Eene mis ingesteld ten eeuwigen dage*, fr. *une messe fondée à perpétuité.* || Dat... Reijner Van Cleeft,.. begert heeft erftlijck te assigneren eñ te beweysen 22 vaeten corens erftpacht.., om erffelijck eñ tot eeuwigen daege gedaen te hebben, alle weekens eens, een erftmisse in Onser-Lieve-Vrauwe cappelle van Montenacken,.. KEMPENEERS, *Montenaken* I 269 (1515).

3) *Het woord „misse" schijnt hier te lande ook, gelijk in Duitschland, de bet. gehad te hebben van eene jaarmarkt op eenen heiligen dag in de nabijheid der kerk gehouden; wij troffen het slechts aan als een bijzonderen vervaldag:* sint Andriesmisse, sint Baafsmisse, sint Jansmisse, sint Martinsmisse, sint Remeismisse, fr. *le mot* misse *semble avoir signifié ici aussi, foire, marché annuel, comme en Allemagne, tenu un jour de fête à proximité de l'église; mais nous ne le rencontrâmes que comme jour particulier d'échéance.* Kil. Misse. *Solennitas, sollennia.* & *Nundinae. mercatus solennis.*

MISAVONT (Messavont), zn. *De dag vóór eenen zon- of heiligdag*, fr. *la veille d'un dimanche ou jour de fête.* || Eñ voort alle de messavonde, daer men den dach af viert in de kerke, Paesschedagen, te noenen twerc te laten. [Wij hebben dit artikel verstaanbaar gemaakt, en men bedenke, dat er in de XIV E. vier Paaschdagen, en gevolgelijk misdagen waren]. *Regl. tijkwevers te Sint-Peetersdorp bij Gent*, Mei 1280 a. 6. Zie ook DE POTTER, *Gent*, V 149.

MISBACKEN (Mesbacken), ow. *Het brood anders maken dan de verordeningen het voorschrijven*, fr. *faire le pain autrement que les statuts le prescrivent.* || Van voerboden, alse van quader herberghen, van van mesbackene, van wanghemete [*nl.* van slechte maat], eñ van verloefden wapinen, es de here van Gavere schuldech te berechtene. *Oork.* 8 febr. 1275.

MISBEUREN, bw. *Verbeuren*, fr. *verliezen.* || Dat si mesboert hadden alle die erfleke helecht-winninghe die si hilden van den goetshuse van der Cameren... ombe dat si dat lant niet en hadden ghewonnen [*nl.* bewerkt, bebouwd] gheliic dat si sculdech waren te doene eñ siit gheloeft hadden. *Charters v. Terkameren*, bundel 62, *Erps* 1307.

MISBIEDEN (Mesbieden), bw. *Beleedigen*, fr. *injurier, insulter.* || Voert, dat hi [Arnoud Ghisen sone] nemmermeer noch niement van sine vrienden, bi hem noch bi sinen toedoene, alse van der misdaet eñ broke daer hi omme ghevanghen was, die hi mesdede, den abt eñ den covente van der Doest niet noch haren goede... Ende ware dat Arnout vorseit eñ sine vrienden... den abt eñ den covente... jet mesbôden jof mesdaden... dat zoude wi hauden an zijn lijf eñ an sijn goed. *Oork. graaf v. Holland* 1309. Die eneghen waerdeerre in ocht omme siere waerdeerscap van desen vorgh. coeren of in waerdeersambachte messprect och mesbiet, saels ghelden XI s. *Kb. v. Diest* A rubr. 72.

MISBRUICK, zn. o. *Misdaad*, fr. *méfait, mésus. délit.* Kil. Misbruyc. *Abusus.* || Soowanneer opt schip oft goet eenich arrest is gedaen, om eenich misdaet, misbruijck oft schult van den versekerde,.. *C. v. Antw. compil.* IV xj 132. En hebben alsulcke brieven oock geene plaetse tegens schulden comende uuijt eenich misbruijck oft misdaet. *Ib.* XVIJ 15.

MISBRUICKEN (M—uy—, mesbruucken), ow. *Misdoen*, fr. *faire mal, forfaire.* Kil. Misbruycken. *Abuti.* || Als de warantmeester sal willen pretenderen, dat iemant ghedelinqueert ofte misbruyckt soude hebben teghen de persoonen, oft op de plaetsen boven vermelt. *Pl. v. Brab.* ult. febr. 1545, a. 12; II 169. Zal zulcks nae zynre beste macht moghen van hem keeren, zonder daeromme tegens ons te mesbruucken. *Pl. v. Vl.* 19 juli 1554 a. 24; 1 384. *It.* Mertens en Torfs, III 551, octrooi 27 jan. 1518.

MISBRUICKER, zn. m. 1). *Misdadiger*, fr. *délinquant.* || Den misbruijcker, die aen den heere sijnen breuck niet en can voldoen, wort gestelt te water eñ te broode, oft... *C. v. Antw. compil.* VI. j. 4. *It. C. v. Santhoven, k. en br.* 1665 a. 5.

2) *Nalatige, die in gebrek is aan zijnen plicht te voldoen* (zie GEBRECKELIJCK), fr. *celui qui est en défaut de satisfaire à son devoir.* || Voirts zullen alle avonden de officieren.., behoirlijck de Ronde visiteren,.. om den misbruyckeren de breucken, dier souden moghen gevallen wesen, te doen betaelen. GÉNARD, *Antw. arch.* III 397, *Ord. v. de Wachte* 4 oct. 1580 a. 49.

MISCH, zn. m. *Mest, mist*, fr. *fumier.* Kil. Mest, mist, mesch. *Fimus.* || Welc is een verwoetheit der zielen, dat se dat versumet eñ wil liever anhangen den mische of drek deser aerden. *Hondert merk.* 15 v°.

MISDACH (Mesdach), zn. m. *Vierdag, zon- of feestdag*, fr. *dimanche ou jour férié.* || Dat niemandt, wie hy zy, drijnken en zal in, wat tavernen ofte herberghen datt zy, binnen der hooftmesse tiden, ofte vespertiden, tzondaechs noch op helighe gheboden mesdaghen, ten ware lidende eñ duergaende lieden. *C. kast. Iperen*, c. 2. *It.* c. 162². Indien den dach bij den bode bescheyden,., valt eñ compt up eenen mesdach ofte andere feestelicke daeghen, zoodat men te dien daeghe niet en houdt dinghedach,.. *C. v. Auden.* 2de d. *Orig. Ord.* 27 sept. 1532, a. 9. Ghepubliceert den twintighsten dagh van april int jaer twee-envijftich naer Paesschen, wesende swoensdaeghs den derden mesdagh van Paesschen. *Pl. v. Vl.* 15 apr. 1552; I 397. *It.* de de Coussemaker, *Troubles relig.* II 108, III 199, en *passim.* So wat manne die wrocht tsondaeghs ofte smesdaeghs, ofte tsaerterdaeghs achter noene, ofte up vighelie-avonde eñ alle onser Onser-Vrauwen avonde na der noenen, dat ware up de mesdaet van v. sch. parisis. *K. v. Smeders ambt. te Gent* XV. E.

MISDADELIJCK (Misdadelic), bn. *Misdadiglijk, misdadig, strafwaardig*, fr. *délictueux.* || In hoedanige saken,.. misdadeliken, haveliken of lijfliken. *Brab. yeesten* I 470 (1349).

MISDADER (M—e), zn. *Misdadiger*, fr. *délin-*

quant. || Soe wanneer eenich kint perpetreert eenighe misdaet,.. moet de vader dat alsdan beteren (alleene civilick) gelyck de misdadere; dies moeten des soens oft delinquants goeden yerst geëxecuteert worden. *C. v. Antw.* 1545, I 26.

MISDADIGE (Mesdadech, mesdadege), zn. m. 1) *Misdadiger*, fr. *délinquant*, *malfaiteur.* || Eñ esser een mesdadech ghevaen, die omme sine mesdaet sal verliesen tleven ochte let,.. *Oork.* 28 aug. 1292; Fr. tekst *malfaitiers.* Waert dat eenigen coepman binnen den palen van Brabant tsine genomen worde,.. dan is myn heere de hertoge van rechtswegen gehouden eñ verbonden dat te doen verrichten, of dle scade selve te betalen, eñ voert ane de mesdadege dat te verhalen. Waert oec dat men eenighe lude, of goet bevonde binnen Antwerpen, die ondersaten waren des heeren daer die misdadige onder geseten waren,.. *C. v. Antw.*, *Oude rechten* a. 9. *It. Kb. v. Antw.* a. 194.

2) *Hij, die in gebreke is, die eenen misslag begaan heeft*, fr. *celui qui a commis une faute*, *une erreur*, *qui est en défaut.* || Ghevielt ooc dat een laken ghesneden worde op twee, drie ofte vieren van hemlieden [wevers, vullers, scherers, vaerwers], dat deghuene op wien tzelve laken ghesneden zal worden, danof ghehouden zal zijn te doene als boven, den anderen mesdadeghen daerin contribuerende in avenante van elcx ghebreke..., den meest mesdadeghen draghende den meesten last. *K. lakeng. Brugge*, *vullers*, 55.

MISDAET (Mesdaet), zn. v. 1). *Misdaad*, fr. *méfait*, *délit*, *crime.* Kil. M i s d a e d. *Delictum*, *facinus*,.. — Bij tegenwoordiger misdaet. *Op heeter daad*, fr. *en flagrant délit.* || Die derde maniere van doene, dairmede men den criminelen misdadigen persoen mach brengen ter justicien, is bij tegenwoirdiger misdaet; want zoe wije dat metter daet bevonden wort drijvende, dragende, slaende, roovende, bernende eñ die misdaet doende, ghij sult weten, dat hem die richter.. aenspreken mach, sonder ander accusatie, enz. V. D. TAV. 162 v°.

2) *Boete*, fr. *amende.* || Worde mesdaet gewiset an dien man, dat dabt den scoutete antworde dies mans, jof sins deels van der mesdaet. — Name dabt ghelt deraf [*nl.* van eene genade-schenking], so ware de scoutete sculdech te hebbene sin derdendeel van der mesdaet. — Van allen mesdaden van III schel.,.. es do scoutete sculdech te hebbene den derden penninc, eñ njet meer. *Oork.* 25 febr. 1252. Eñ dan zal die gast ghelden die mesdaet die daerop steet. — Die den richtere, ocht den vorsteren, eneghen ghevanghenen pijnt te nemene, sal sijn in gheliker mesdaet daer die ghevanghenen in es. *Kb. v. Diest.* B 6, en A rubr. 56. En *passim.* Zie ook BREUCKE.

MISDEELEN (Mes—), bw. M i s d e e l d z i j n. *Benadeeld zijn in eene deeling*, fr. *être lésé dans un partage.* || Wy hem mesrekent eñ mesdeelt vindt, werdt inneghelaeten eñ es ontfanghelick om zijne mesdeelthede en de mesrekenthede te betooghene; eñ up dat zulck bleke, compt van quade mesdeelthede eñ quade rekenynghe ter goeder. *C. v. Auden. Cah. prim.* X 8, blz. 422.

MISDEELTHEDE (Mes—), zn. v. *Slechte deeling*, fr. *mauvais partage.* Zie het voorgaande.

MISDIENST, zn. m. *Misdaad*, fr. *méfait*, *délit.* Kil. M i s d i e n s t. *Delictum.* || Nyemant en wordt gebannen dan nae dexigencie van der misdaet die hy geperpetreert heeft,.. elck nae syn misdienste. *C. v. Antw.* 1545, I 42. *It. compil.* VI ij 1.

MISDINGEN, ow. *Verkeerdelijk*, *onbehoorlijk pleiten*, fr. *plaider erronément*, *d'une manière indue.* Zie WANTALEN.

MISDOEN (Mesdoen), ow. Zooals thans, fr. *mal faire*, doch, bepaaldelijk, *mishandelen*, fr. *maltraiter.* || Ghevielts dat iemene denghenen mesdade, sonder wonde, die claghe hadde ghedaen, ofte inninghe van den sinen ghehadt,.. *C. v. Gent*, *Gr. ch. v.* 1297 a. 137. Of der vader mesdeit synen kinde, dee en mesdeit tiegen dese statuten niet, id en sij dan doet of laem. — Ist dat tkint den vader mesdeit of der moeder, stekende, slaende, stotende of werpende. *C. v. Maastricht*, *statuut v.* 1380 a. 22. 23. *It. C. v. Diest*, *K. v. Vechten* a. 9. — M i s d o e n i n h e t l i j f. *Overspel doen*, fr. *faire un adultère.* || Dair is oic prescriptie van XXV jairen, te weten.., Item, insgelijcx in materien van der vrouwen die misdaen heeft in hueren live. V. D. TAV. 333. — RECHTSSPREUKEN. || Wie dickwijle misdoet die behoirt zwairlijck gepunieert te wordden, opdat andere hem dairaen spiegelen souden. V. D. TAV. 56 v°. Dair vele lieden misdoen, die punicie van den eenen en lost noch en bevrijdt den anderen niet na rechte. 63.

MISDOENER (Mesdoere, mesdoendere, mesdoender, misdoender), zn. *Misdadiger*, fr. *malfaiteur.* || Die een wyf vercracht, of yemene dootslaet, of mordaet doet, es sculdigh syn hoeft te verliesene; eñ ontgaet die mesdoere, al syn goet onder die macht van den heere; twelke goet de heere eñ des mesdoeres wyf sullen heltscheden. *K. v. ter Piete.* 1265 a. 37. Dat de voornomden Guilliame, mesdoendere, belooft heeft... *C. v. Gent* II 374; mesdoender. 376 (1564). Misdoender. *C. v. Antw. compil.* VI j. 29.

MISEEDICHEIT (Meseedicheyt), zn. *Meineedigheid*, fr. *parjure.* || Indien eene van de partien, denselven eedt ghedaen hebbende [*nl.* van vrede] yet attenteerde op ofte in prejudicie van den persoon ofte goedinghen van den gheassecureerden, wordt sulck attentaet ghepunieert als moordt eñ meseedicheyt. *C. stad Iperen*, III, 47.

MISEN, zn. mv. In eene rekening. 1) *Niet ontvangen gelden*, fr. *sommes non reçues* (*dans un compte*). || Den ontfanger zal gehouden wezen te maeken vollen ontfang van stadspachten, zonder ieds te mogen brengen in misen, 't en waere hy quam te doceren van behoorlijk gedaen devoir. *Pl. v. Vl.* 7 mei 1772 a. 38; X 450.

2) *Kosten*, inz. *gerechtelijke kosten*, fr. *frais*, *dépenses*, *deboursés*, *partic. frais de justice*, *dépens.* || Wel verstaende dat deselve douagier... dooghen eñ betalen sal d'helft van de costen eñ misen daerom rijsende. *C. v. Kortrijk* XVI 28. Vermach hij, rentier, denselven pacht, boven de nootsakelicke refectien, insghelicx te heffen, totdat hy van deselve achterstellinghen eñ de misen van justitie voldaen wort. *C. v. Broekburg* IX 10. FR. DE POTTER, *Gent*, V 328. 446.

MISGAEN, ow. M i s g a e n v a n g o e d e. *Tot verval komen*, fr. *tomber en décadence.* || Zoo wanneer een persoon, misgaende van goeden, eñ hem absenterende uuyt dese stadt Middelburch, oft stervende achterlaetende veele diversche schultheysschers,.. *C. v. Middelburg* XXI 1. Zie ook AFGAEN 2) I 48.

MISGRIJP, zn. 1) *Berisping*, *opspraak*, fr. *reproche blâme.* || Mach oock elck daer spreken sijn taele sonder misgrijp, midts dat men aldaer gheene taelmans en admitteert. *C. v. Aalst*, *Stijl* a. 23.

2) *Misdaad*, fr. *délit*, *méfait.* || Scepenen van Aelst hebben, eñ sijn sculdich te hebbene kennise van alle faiten, puguitien eñ mesgrijpen, die gedaen

eñ gheperpetreert worden bin der stede en scependomme van Aalst *C. v. Aalst* 490 *It.* 380.

MISGRIJPEN (Mes—), bw. *Misdoen*, fr. *méfaire*, *forfaire.* || Wij, Lodewijck, graeve van Vlaenderen,.. hebben... hemlieden... quyteghescholden eñ vergheven,.. al dat zij, ofte eenich van hemlieden, jeghens ons, oft jeghens eenighe van onse vorders mesdaen ofte mesgrepen mochten hebben. *C. v. Auden.* 2de d. 79. (1348).

MISHANDELEN (Mes—), bw. Een stuk laken. *Bederven*, fr. *détériorer*, *gâter* (*une pièce de drap*). || Worde een laken meshandelt bi den raemscheerer, zodat laken op hem ghesneden worde, dat zal hi moeten beteren jeghens den drapier. *Kb. lakeng. Brugge Scherers*, 65.

MISHANDELING (—e), zn. Zeevaart. 1) *Kwade trouw*, *bedrog*, *elk feit tot benadeeling der reeders oft verzekeraars*, fr. (*navigation*) *baraterie.* || Soo wanneer eenighe schade compt [*var.* toecompt] door toedoen, schult oft mishandelinge van den schipper oft van sijn schipvolck, d'welk men onder cooplieden heet *baraterie du patron*,.. *C. v. Antw. compil.* IV xj 109.

2) *Verkeerde, berispelijke handeling*, fr. *acte mauvais, blâmable.* || Die [*nl.* de nieuwelings aangestelde greffier] alsdan daarvan [*nl.* van de papieren] sal schuldig zijn te verantwoorden, soowel als van 't gene in sijnen tijdt sal worden gepasseert, sonder eenige mishandelinge. *C. v. Valkenburg*, *Stijl* 1631 a. 13.

MISHOOP (Mishoipe), zn. *Wanhoop*, fr. *désespoir. Rekenk. v. Brab.* reg. 133 fol. 88.

MISCAVEEREN (Mescaveren), ow. 1) Van een paard. *Bederven*, fr. (*d'un cheval*) *abîmer.* || Janne Scandeleine, van scade die hi adde an een paert dat mescaverde in der stede bederve, IV lib. *Stadsrek. Gent* 1336, I 86.

2) Van een huis. Gemescaveert zijn. *Vervallen zijn*, *in puinen zijn*, fr. (*d'une maison*) *être en ruines.* || Zo waer dat ter stratewaerts eeneghe plaetsen zijn... daerup dat huusen plachten te staene eñ die ommeghevallen, oft by brande, of anderssints ghemescaveert zijn. *C. v. Brugge* II 286 (1525).

MISKEUR (Mes—, meskuer), zn. v. *Misdaad*, *misdrijf*, fr. *méfait, forfait.* || Aengaende den inquesten te hoeren, sal men doen als men dat voortijts geüseert heeft aengaende den meskueren, oft dijrgelijcker. *K. v. Tongeren* 1502 a. 6. Deghene die in eenige meskeur of forfait vervallen eñ gecondemneert worden, sullen,.. buyten hare mulcte, twee eñ eenen gulden respective betalen. *C. v. Maastricht* 375.

MISKEUR-MEESTER (Mes—), zn. *Onderzoeker van zekere bepaalde misdrijven*, fr. *informateur ou enquêteur de certains délits déterminés.* || Het officie van meskeur-meesters bestaet in 't ondersoecken eñ beleggen van informatien, ten bywesen van eenen der secretarisen, tot last van degeene die tegens malkanderen wapenen ofte geweer gebruyckt of daermede gequetst hebben, soo nochtans dat daerinne geene hoogheyt is gelegen. *C. v. Maastricht*, *Recessen v.* 1665, XI 15, blz. 309. Zie ook FORFEITMEESTERS, I 437.

MISKIEF (Mes—, meschief, meschieff, messchief), zn. o. 1) *Ongeval*, *geval*, *onvoorziene gebeurtenis*, fr. *accident.* Kil. Miskief. *fland. Infortunium. Vitium, gal. meschef.* || Hij [*nl.* de beschuldigde] mach loochenen *t*'stuck eñ zeggen dat hij er niet weet aff te sprekene, en datter niet aff en es, eñ esser wat aff, dat hij 't dede op zijn verweren, oft bij meschieve ofte ongevalle. WIELANT, *Crim.* 48. Dat 't huijs verberrent es bij nootbrande, eñ niet bij meschieve. 53. De rechten maken differentie tusschen quaet bedroch, d'welck zij heeten *dolum malum*,.. eñ meschieff oft geval, 't welck zij heeten *casum fortuitum.* 117. *C. v. Veurne* XXXIII 21; *C. v. Poperingen* XXVI 8. Hebben bevonden dezelve veinstere staende upt upperste van dezelve vanghenesse, van de zoldere upwaert hooghe totter gortrieme, zulckerwijs dat quaelick moghelic wesen zoude dat yemant daerduere by messchieve eñ onghelucke vallen zoude. DE COUSSEMAKER, *Troubles relig.* I 136 (1569). Waert zo, dat yemend ghequetst worde in 't ghescheet [*nl.* vechtpartij] gaende, zo zal deghene die de quetse doet den ghequetsten zine quetse beteren, ter ordonnantie van scepenen, ooghemeerc hebbende up 't ghuend dat de quetse gheschiet es bi meskieve. *C. v. Aalst* 484 (1479).

2) *Ongeluk*, fr. *malheur.* || Ome dat hy, zonder consent van der Wet, ghestelt heeft, bij nachte, in de halle, eene vierpanne bernende, met cacoucken (kruidkoeken, *pains d'épice*) ome zijne cramen in de halle te doen, by welken groot meschief hadde moghen comen der stede in de vorseide halle. CANNAERT, *Bydragen* 185 (XV E.). Messchief van brande. DE PR. en BR. XI. *Zaffelare* 12 (1437). *C. v. 't Proossche* I 382. Item, in jaer 1421, den 27en dach van April, viel t'Ypre een groot meskief,.. also houde dat zy alle te bedde waren, zo viel dat huus in tmeeste deel van den huus... OL. V. DIXMUDE 95.

3) *Misdaad* fr. *méfait.* Te Yperen was een persoon, wegens zeker meschief, ghewyst te ghevene de somme van twalef ponden parisis, ome... CANNAERT, *Bydragen* 184.

4) *Schade*, fr. *dégât.* || Het en ware, dat der vorseide gote, bij toedoene van Janne, of van siner nacommers, meskief ghesciede, dat hi eñ sine nacommeren dan souden moeten betren. VICTOR VAN DER HAEGHEN, *ten Wulle* 142 (1372).

MISKWAEM (Misquam), zn. *Ongemak*, (*stank?*). fr. *inconvénient* (*puanteur?*) Kil. Misquaem. *vetus fland. Casus adversus*, *malum.* || Dat niemant geenderley beesten oft preyen,.. in die rivieren, graghten oft poelen, oft opter straten werpen en sal, maar die selve in die aarde wel diep graven, datter geenen misquam oft stanck af en komen. *C. gr. Loon* II 556, *Lummen.*

MISLACHTERT (Mes—), verl. deelw. *Mishandeld*, fr. *maltraité.* || Heeft hijne ghetrocken ter eerden, C sch. sal hij ghelden; eñ achter dat hijne ghetrocken heeft ter eerden, heeft hijne met handen (met vuisten), of met voeten, of met anderen dinghen ghesleghen, van X lib. sal hij sijn mesdadech, eñ de meslachterde sal hebben selke beteringhe van den mesdadre alse hem scepenen selen wijsen. *K. v. Dendermonde v.* 1233 a. 13; Lat. tekst *conviciatus*, ofr. *l'injurié.* — De *Nouveau coust. général* II 129 heeft: *l'injure réelle*, *que l'on dit blessure et navrure.*]

MISLEEDEN (Mes—), bedr. en wederk. wkw. I. BEDR. — *Benadeelen*, *bedriegen*, fr. *préjudicier*, *tromper.* || Dat zweerdy,.. huerlieder rekeninghe te helpen hoorne, eñ die te ondersoucken, ofte tgodshuus daerinne zoude moghen mesleedt zyn. *C. v. Gent* II 202.

II. WEDERK. — Hem mesleeden. *Zich slecht gedragen*, *slecht handelen*, fr. *se comporter*, *se conduire mal*, *agir mal.* || Dat utedien dat onse stad van Antwerpen langhen tijt met rueringhen, met

wapeninghen eñ met misseliken horribelheden eñ hoverhoricheden haer swaerlike eñ grotelike mesleet hadde tieghen ons eñ onse heerlicheit,.. *Brab. yeesten* II 581 (1361). Dat uten meslede daerinne hem Hannekin van der Meere, Jans sone, langhen tiden mesleet heeft,.. *C. v. Gent* I 551 (1377).

MISLEETHEIT (Mesleethede), zn. v. 1) *Nadeel, schade*, fr. *préjudice, dommage.* || Al jeghens redene, recht eñ der ghemeene welvaert; ooc ter grooter mesleethede, inestimablen intereste, schade eñ verdriete van den insetenen deser stede. *C. v. Gent*, II 358.

2) *Misdaad*, fr. *méfait.* || Biddende dat justicie believe regart te nemen up zyne misleetheit eñ misdaet. De Coussemaker, *Troubles relig.* III 168 (1567).

3) In 't meervoud. *Ongeregeldheden, wanordelijkheden*, fr. *désordres.* || Omme te remedierne eñ voorsiene in de groote abuusen, bedroghen eñ mesleedtheden, daghelicx ghebuerende bij der menichten van den tavernen eñ bieren, daer men vuyl ravoot eñ oneerbare herberghe ghehouden heeft eñ noch houdende es in eerbare ghebuerten. Frans de Potter, *Gent* III 386 (1525).

MISMINCKEN (Mes—), bw. Van garen. (*Verminken*), *bederven*, fr. *détériorer.* || Waert mesminct of messponnen, dat ware de boete van xii d., eñ tspingelt verbuert. de Pr. en Br. *Aalst* III 426. *K. wolleweversamb.* xv E.

MISMOGEN, zn. o. *Kwade wil*, fr. *mauvaise volonté.* Kil. Mismoghen. *Aegrè pati, non ferre.* || Van nide, van hate, van bitterheit eñ van allen mismoghen op onsen evenmenschen. Verloes ons Here. *Getijdenb.* xi E. *Die lettanien* 135 v⁰. Lat. *Ab ... omni mala voluntate.*

MISNAMEN, bw. *Een bij- of toenaam geven*, fr. *surnommer.* Kil. Misnaemen. *Agnominare.* || Nyemandt van den wercklieden, munters oft cnape, en mogen d'een den anderen misnamen oft bijname geven, op de pene van eenen st. *K. d. munters te Brussel*, 1565 a. 68. *It. Messager* 1885, blz. 231.

MISPAEIEN (Mes—), bw. *Misnoegen*, fr. *mécontenter.* Kil. Mispaeyen. *Malè contentum reddere, offendere.* || Zy ... baden mynen heere, dat hy se houden wilde over zine goede lieden, want zy gheene dinghen souden willen doen daerin dat hy mespayt zoude moghen weisen; eñ mijn heere was hiermede ghepayt. Ol. v. Dixmude 38; *it.* 168. 170.

MISPELTERE, zn. *Mispelboom, mispelaar*, fr. *néflier.* Kil. Mispeler / mispeltore. *Mespilus.* || Te Gaesbeke, achter 't Slot, in de prochie van Lennicke, op 't mispelteerken, achter 't hof, achter den calchoven wijlen was. *Godsh. Brussel*, B 219 fol. 91, *Lennick*, 1469. Jean van Mespeltern Génard, *L'hôtel des monnaies* 21 (1483).

MISPOINTING(e), zn. *Misslag in den hoofdelijken aanslag der lasten of schatting*, fr. *erreur dans la cotisation des impositions.* || *Sa Majesté déclare que personne ne pourra prétendre redressement d'erreur de quotisation de tailles, en thiois* mispointinge *ou* missettinghe *deux ans après la publication de l'assiette. Pl. v. Vl.* 21 jan. 1699; VIII 365. Erreur in de quotisatie van de lasten, geseyt mispointingen oft missetheden, twee jaeren naer de publicatie van d'ommestellinge. *Ib.* 2 aug. 1725.

MISPRIJS (Mes—), zn. Misprijs doen. *Beleedigen*, fr. *insulter.* || Wie hen [*nl.* de stadsdienaars] met woerden, handen, oft met andren werken mesprijs daeromme dade, dat soude men beteren ... *Kb. v. Antw.* 138. Als van ghedinghen die men noempt *actiones injuriarum*, als een man oft wijff den anderen mesprijs doet, oft quaede woerden naseet,.. Eñ die mesdaen eñ mesproecken woert. die sal comen voer scouthet eñ scepenen,.. eñ thoenen, binnen xiii nachten, wat hem mesproecken es. *K. v. St-Truiden* 1366 a. 76.

MISRAECKT, verl. deelw. Misraeckt broot. *Miswogen*, fr. (*du pain*) *mal pesé* (?). || Soo wie broot misraeckt, eñ men bevindt dat te cleyne is, die sal verbeuren i gouden peeter. — Insgelijckx is overdragen van alle goet oft ware, tsij broot, keerssen,.. dat men wegen moechte. *C. v. Santhoven* blz. 282, *K. v.* 1558, *keuren* a. 11. 13.

MISRECHTEN, ow. *Kwalijk berekenen*, fr. *mal évaluer.* || Ten vjen male soe faillieert oic dese voirs. regule in den procureur fiscael, die in saken van weezen eñ onverjairden kijnderen voir al gaet. Ten vijen male in den mesrechten oft estimacien van dijen. V. d. Tav. 48 v⁰.

MISREKENT (Mes—), verl. deelw. *Benadeeld in de afrekening eener deeling*, fr. *lésé dans le décompte d'un partage.* Zie Misdeelen.

MISREKENTHEIT (Mesrekenthede), zn. v. *Misrekening*, fr. *mécompte, mauvais compte.* Zie Misdeeltheit.

MISSAKEN (Miszaken), bw. 1) *Verloochenen* (*eenen persoon*), fr. *renier* (*une personne*). || Doe miszaecten sij sijnre, eñ seiden wij hebben ghenen coninc dan den keyser. *Hondert merk.* 32 v⁰.

2) *Loochenen, afstrijden* (een feit), fr. *nier un fait.* Kil. Missaecken. j. loochenen. *Negare.* || Gelijc oic alsoft iement soe bedectelijk hadde misdaen, dat hy dat loochenen eñ missaken woude. V. d. Tav. 148.

MISSAKING (—e), zn. *Loochening*, fr. *dénégation.* || Om te comen totten eede geheeten *in litem*, dair vijf dingen concurreren moeten: Ierst,.. Dander, datter inne gebeurt zij loosheijt eñ argelist bij den adversarijs, als contumacie, oft missakinge en ongelove. V. d. Tav. 288.

MISSCHIEDEN, Messchien, ow. — Door messchiene. *Bij ongeval*, fr. *par accident.* Kil. Misschieden. *Malè evenire, sinistrè accidere.* || Hebben [*nl.* de leenmannen] aldaer de schauwinghe van allen versleghen eñ andere doode lichamen ... ghestorven duer messchiene of anderssins. *C. burcht v. Brugge* III 120.

MISSCHIENS (Mes—), bijw. *Bij ongeval*, fr. *accidentellement.* Kil. Misschien / machschien. *Casu fortuito.* || Ne weet hy, deposant, zekerlyck of hy hemzelven uuter zelver veinstere gheprecipiteert hadde, ofte bij onghelucke eñ messchiens ghevallen was. De Coussemaker I 127.

MISSEGGEN, ow. *Beleedigen* (*met woorden of met werken*), fr. *offenser, injurier.* (*de fait ou de parole*). Kil Misségghen. *Maledicere.* || Dat hy, by hemselven, zijnen vrienden eñ maeghen, nyet en sal misseggen oft misdoen, in woorden noch in wercken, heymelick noch openbaer. *C. v. Antw.* 1545, iii 27; *it.* 13. Soe wie ijemende boven vrede injurieerde, oft anderssins hem in eeniger manieren misseijde. *C. v. Befferen* i 22.

MISSELIJCK (Misselic), bn. 1) *Genegen om mis te hooren* (*mis-gezind*), fr. *désireux d'entendre la me.se.* || Vele van Eecloo en waren niet messelic eñ hadden wel tevreden gheweest, dat men daer nemmermeer messe ghedaen en hadde. Ferd. Van der Haeghen, *Ber. tijden*, I 55. 't Sermoen ghehent zijnde, mits dat zij niet messelic en waren, en lieten hem gheen misse doen. II 330.

MISSELIJCK (Messelic, mis—) bn. 1) *Verscheiden, verschillig*, fr. *divers*. Maerlant zegde ook: || Men moet om de rime soeken Misselike tonghe in boeken, Duutsc, Dietsc, Brabantsc, Vlaemsc, Seeusc, Walsc, Latijn, Griex eñ Hebreeusc. — Dit es dat dontfangers ebben uteghegheven binnen desen jare van vele messelicken onversienen costen, die dagelijx gevallen sijn binnen desen jare... Item, Janne Tolvine, over vele messeliker costen eñ pinen, die hi heeft gheadt dit jaer (nota 2. die hi heeft alse scep. daer sitten — *Kladboek*), XVI lib. — (Deze rubriek bevat de bureelkosten: parkement, zegelwas, strooisel in schepenhuis, turf, enz. enz.) *Stadsreken. Gent* 1336, I 81. 84. *It. Brab. Yeesten* II 581. 585.

2) Als bijw. *Gebrekkig*, fr. *défectueusement*. || Want een tijt lanc tregement onser stat van Tricht misselic gestanden heeft. *C. v. Maastricht* 127 (1413).

MISSET-HEDE, MISSETTING. Zie MISPOINTING.

MISSPREKEN (Mes—), bw. *Beleedigen*, fr. *offenser, insulter*. Kil. Misspreken. *Maledicere*. || Die eneghen waerdeerre in ocht omme siere waerdeerscap van den vorgh. coeren of in waerdeersambachte mesprect ocht mesbiet, saels ghelden XI. s. *Kb. v. Diest*, A 72. Die yemanne sleet in den ghedinghe, ochte mesprect, saels ghelden XI s. *Ib.* 53.

MISTELUIN. Zie MASTELUIN.

MISTRODE (Mystroyde), zn. *Hofhond, wachthond*, fr. *chien de basse-cour*. Kil. Rode / reude. *Canis mas*. || Die oneedel mystroyde bassen veel eñ vanghen weynich. O du, edel siele, dryest die mystroden uut eñ hout die edel iachhonden. *Gebedb.* XIV E.

MISTROOST (M—oest), zn. *Wanhoop*, fr. *désespoir*. || Opdat mijn gelove niet becoert en werde mit dwalinge, of mit mistroest, of mit enigher onbekentheit. *Hondert merk.* 102.

MISVAL, zn. 1) *Misslag*, fr. *bévue*. || Dade hij dat van hem [*nl.* wierp hij dat ding weg, ontmaakte hij zich daarvan] sonder opset, eñ bij misvalle oft ongelucke, hij soude wordden geabsolveert. V. D. TAV. 42 v°.

2) *Ongeluk*, fr. *malheur, accident*. || Waer dat brandt oft andere misvallen souden mogen geschieden. *C. v. Brussel, Servit.* a. 100.

MISVAREN (—ae—), ow. *Voor den tijd baren, miskramen*, fr. *avorter*. Kil. Misvaeren van kinde. *fland. Abortum facere*. || Item, sal gheen apotheker mogen vercoopen eenige nocive medicamenten aen persoonen niet publicq eñ bekent wesende, om vrouwen te doen misvaeren,.. *Auden. meng.* V 269 (1696).

MISVOEREN (Mes—), bw. *Mishandelen*, fr. *maltraiter*. || So wie andren mesvoert ligghende up derde, es in de mesdaet van twalefsten halven ponde. *C. v. Gent.* I. *Gr. ch*, v. 1297 a. 46.

MISWINDE (Mes—), zn. *Onspoed, tegenspoed*, fr. *fortune adverse* Kil. Meswende. *vetus. Adversitas, casus adversus*. || Die te verre wilt betrouwen Dobbelsten eñ losen vrouwen, Hi sal dicke hebben meswinde. *Belg. mus.* I 111.

MITSAMT (Mitsambt, mitsampt), bijw. *Mitsgaders, alsmede*, fr. *ainsi que*; hd. *mitsammt*. || Drossat, wij hebben uwen brief, mitsambt dien van den heer van Horne, eñ de copie van dien van Werdt ontvangen. *Brief v. d. heer v. Diest* aan den Magistraat, 26 juli 1519. Zie ook GAERDEN, bw., I 439.

MODDERSLIJCK, MOEIERSLIJCK (moey—, moyer—), zn. Pleon (?). *Modder, slijk*, fr. *boue*. || Niemant en magh vast aen sijne ghebuerens erve, tegens den ghemeynen muer,.. noch oock aschhoopen, messien, moddersliјck, oft diergelijcke vuyligheden daertegen legghen. *C. v. 's Bosch* XIX 49. Nyemandt en mach.., noch oock ashoopen, messien, moeyerslijck,.. daertegen leggen. *C. v. Antw.* 1570 blz. 638. *It. C. v. Deurne.* 1612. a. 262: moyerslijck.

MODEKEN. Zie MEUCKEN.

MODER, zn. Limb. 1) *Moeder*, fr. *mère*. || Van des vaders eñ moders erven. — Van haer vaders eñ moders goet. *C. gr. Loon*. I 176, *passim*.

MODERATIE, zn. v. *Goeddunken, goedvinden*, fr. *discrétion, jugement*. || Eñ hen voerts reguleren naervolghende den voerschreven articule, eñ d'inhoud desselfs voldoen, ter moderatien eñ discretie van de overmomboiren. *C. v. Loven, Weeskamer* a. 33; *it* 15. 50. *C. v. Loven* X 10; XIII 12.

MODEREEREN (—eren), bn. *Bestieren, behandelen*, fr. *diriger, manier*. || Waghe eñ scalen, daer men mede weght garen eñ wolle eñ andre, sal men also modereren dat de waghe zi in midden de tonghe daer men de waghe mede houd. *Kb. v. Antw.* 117.

MODERN, bn. *Tegenwoordig, thans bestaande*, fr. *actuel*. || Omdat Willem de derde, koninck van Engelandt, rechts voor zijn doodt, overcomen den 19en maert 1702, heeft, als heere van Diest,.. verstaen en gewilt gehadt, dat den modernen drossard, jonker Henrick-Jacques Proost, soude volstaen met... *C. v. Diest.* VZ. XIV, *suppl. Christiaens* a. 3.

MOEDEN, bn. 1) *Vermoeden*, fr. *soupçonner*. Kil. Moeden. *Cogitare, animo volvere*. || Vielt dat yemen hem weeren woude, dat hi niet vol betuucht en ware na vorme eñ rechte, dat si [*nl.* de rechters] alletoes die artikelen verhoren moghen eñ verclaren daer sij af weten ofte moeden verclaernesse ochte betughenesse te hebbene. PIOT, *Enquête* 1335 blz. 7. Die gezwoeren sullen moeghen, tallen tijden als sij suspicie hebben, inquesitie doen, nae der ouder costumen, eñ suecken daer sij moeden oft nijet en moeden. *Kaart d. leertouwers te Diest*, 25 febr. 1546 a. 13.

2) *Aanmoedigen*, fr. *encourager*. Kil. Moeden / moed gheven. *Animare, addere animum*. || Dat alle mansparsoonen, dye hun uuyt dese stadt hebben vertrocken,.. terstont wederom herwaerts keeren, ten eynde de ghoetwillighe borgheren eñ inghesetenen, in dese stadt wesende, des te meer ghemoet eñ ghecourageert moigen worden, om in hun debvoir eñ ghoetwilligheit te volherden. GÉNARD, *Antw. arch.* V 343 (1584).

MOEDER, zn. 1) fig. *Oorsprong*, fr. *source*, || Want dan geen persoen in rechte gespreken oft heijsch gemaken en can op iemenden bij personelder actien, die andere en zije in hem geobligeert, gehouden eñ verbonden: soe eest clair, dat obligacie moeder is van der actien, eñ dat die actie heuren oirspronc neempt van obligacien van verbintenissen van rechte. V. d. TAV. 17 v°.

2) *Moeras, moer, broek*, fr. *marais, marécage*. Lexer. Moder, *sumpf, sumpfland*. || Waterlaeyen moeten gheleydt worden ten nedersten velde eñ ter naester moeder. *C. v. Lier*, XIII 51 *It. C. v. Santhoven.* 1570, XII 14; 1664, XIII 51; *C. v. Gheel* VII 19.

MOEIJAERTS (Moeyaerts) zn. mv. Mooiaards (?), een spotnaam? || Daeromme deden dese twee capiteins,.. die casteelen eñ die starke huusen vellen van den edelen eñ van den moeyaerts van den Vrien. JAN V. DIXMUDE 201 (1324).

MOEIJEN (Moyen), bw. *Aanspreken in rechten*, fr. *attraire en justice.* || De exceptie competerende den besitter van den panden tegen den crediteur, op dat hij ierst moeye eñ aenspreke zijnen principalen debiteur eñ sculdener eer hem. V. d. TAV. 302. Dat men schuldich waire den principalen ierst te vervolgen eer men den borge moeyen zoude 344 v°. Wat portere van Dyst,.. die en sal ghenen portere van Dyeste ... moyen [*var.* mueyen] buten Dyste. *Kb. v. Diest* A. r. 47 (*in margine* staat eene aanteek. der XVI E. „dat egheen poertere den anderen buten Diest te recht betrecken en sal"). Mach de ghequetste eenen of meer van de facteurs te wette betrecken, welcken dat hem belieft, omme zine gheheele beternesse, zonder dat hij alle de facteurs daeromme zal moeten moeyen. *C. v. Aalst* 484 (1467). *It. C. v. Gent* II 61. 367; *Auden. meng.* II 22.

MOEIJENIS, MUDENESSE (Moyenisse, moinisse, moytenesse), zn. *Moeilijkheden*, fr. *difficultés.* Kil. Moedenisse. *Molestia.* || Daeromme, zo hebwi, omme ave te legghene dien tuist, eñ omme pais eñ vrede onderlinghe te hebbene, eñ oec omme te sparne cost eñ moinisse van beeden partien, die van vele ghedings plegen te comenne,.. *Oork.* 19 juni 1295. Want sij ons hebben gethoont dat zij mit hoiren goeden overal doire eñ in den goeden lande van Brabant lijdende, tolvrij sijn eñ onvertolt varen eñ keren moegen, eñ dat hun dairover tanderen tijden stoot eñ moytennesse es gedaen. *Oork.* 9 oct. 1442. Zie ook onder AENSAKEN I 26.

MOEIJER, zn. *Modder, slijk*, fr. *boue.* Kil. Moeyer / modder. *Limus.* || Nyemant en mach, vast aen syns gebueren erve, teghen den gemeynen muer,.. noch oick aschhoopen, messien, moeyer, slyck oft diergelycke vuylicheden daertegen legghen. *C. v. Antw.* 1545, VIII 39. Maesken den sot, ligghende in den slyck, hief syn hooft oppe, sprekende totten ghenen die op de borstweringhe laghen, eñ vraegde: Ben ick oyck doot?.. In de vesten... en was gheen water, dan moeyer. PIOT, *Chron.* 132.

MOEIJSEL, zn. o. *Kwelling, plaging, moeilijkheid*, fr. *molestation, difficultés.* || Dat hij [N., castellein tot Medemblieck] .. gheen redene en hebbe eenich moysel oft arrest te doene up onse ingesetene van Diest, als zij in Vrieslant kommen [hoogerop staat: hechtinge eñ arrest]. *Brief heer v. Diest aan deze stad*, 25 jan. 15 .. *It. Brab. Yeesten* II 567.

MOENSTER, zn. o. (*Munster, monster*) *klooster*, fr. *monastère*, Lat. *monasterium*. Wisselt af met *cloester.* || By den religiosen heer Amielis, abt des moensters van St-Truyden. *C. v. St-Truiden* § 25, XIV E.

MOENTE. Zie MUNT.

MOER (Mour), bn. Zie MORW.

MOER, zn. m. 1) *Muur*, fr. *mur, muraille.* || Vortmeer, lijde eñ bekinde die voerghenoemde Jordaen, dat Peter Jordaens, siins soens, erve niet langher en ware noch vordere en ghinghe dan die moer ghemaect staet die achter Peters voerghenoemt erve staet, eñ dat die erven, die hi sire dochter Kerstinen opghedraghen heeft, alse voerghescreven es, gaen tot aen dien moer die staet tenden Peters voerghenoemdes erve. *Schepenbr. Diest*, 5 dec. 1310. In den Abalye, bi der capellen kerchofmoer. *Id.* 15 dec. 1346.

2) *Moeraarde, moerland*, fr. *tourbière.* Kil. Moer / moor / moerland / moeraerde. *Palus / terra bituminosa et nigra, ex qua cespites foco apti conficiuntur.* || *Quatuor bonaria de* mour *apud Bacerode.* DESMET, *Chron. Ninov.* II 844 (1223). *Sex bonaria terre combustibilis que vulgo dicitur* mvoer, *jacentia juxta locum qui dicitur* Espenlo. *Charters. v. Terkameren*, doos 9, a° 1243 *mense junio.* (Op den rug staat: 6 bunderen moerenlant).

3) *Modder, slijk*, fr. *boue.* Kil. Moer. *Limus, lutum.* || Nyemandt en magh teghen sijns ghebueren muer doen legghen een messie oft eenighe vuylnisse, moer oft verckenskot. *C. stad Mechelen*, XIV 29. *It. C. v. Lier* XIII 27.

MOERLEMAEY, zn. *Opstand, oproer*, fr. *révolte, insurrection.* || A° Dni M.CCCC eñ XXIX, doe was grote mortemaey [*l.* moerlemaey] eñ beroerte in Cassele eñ in Caselambocht, want tcomun eñ tghemeene rees jeghen den baliu, jeghen scepenen eñ jeghen de heere, omdat de baliu van Cassele meer boeten wilde hebben... JAN V. DIXMUDE 307. *It.* 310.

MOESELAER (M—ler), zn. *Moezelspeler*, fr. *joueur de cornemuse.* Kil. Moeseler / sackpijper. *Utricularius.* || Costen.. van der processiën van Ste Cornelis.. Den trompetters..., den pipers..., twee moeselers. *Stadsrek. Ninove* 1462.

MOET, zn. m. 1) *Toestemming*, fr. *consentement*, || Soe wie eneghe wine, ocht vreemde bier vercoept in grossen, soe wieme dat hijt vercoept, en zaelt niet ewegh laten vueren noch doen, hij en hebbe der assisere eñ panchijsere moet. *Kb. v. Diest* B 71. Alle meublen oft haeffelijcke goederen bevonden op den gehuerden gront, aen den huerlinck toebehoirende, staen verbonden voor de huere van denselven gront, eñ moghen daervan nijet gedraegen oft gevoert worden. tenzij de huere betaelt is, oft dat den moet des verhuerders daerover verworven is. *C. v. Diest*, VZ. XIII 15. Oft die oomen,.. niet gehalden sijn te vergoeden, eñ daerover synen [*nl.* des klagers] moedt te captiveren. *C. gr. Loon* I 560. *It. C. v. Looz* XI 7. Als vremde lieden willen poertre worden te Walem, soe moeten si hebben ons drossaten moet, bi rade van den scepenen. *K. v. Waalhem.* 1365 a. 7. — Het woord „moet" wordt dikwijls versterkt door bijvoeging van „goeden", o. a. *C. v. Brussel* 1606 a. 123. 145; *C. v. Santhoven, k. en br.* 1665 a. 35; A. Wauters, *Canal* 95 (1639).

2) *Believen, goedvinden, welgevallen*, fr. *gré, bon plaisir* || Welken gulden voerscreven mijn here mijn vader,.. gaf den gasthuse voerscreve, in pueren aelmissen als voer sijn ziele; welken gulden voerscreven steet altoes te mijns selfs quitinghen te mijnre moeten, eñ den penninc altoes om XV penninghen. EDW. VAN EVEN, *Brab. mus.* I 121 (1389). Eest dat die brieve van der lossingen inhouden dat men die rente sal altijt mogen quijten ter goeder moeten eñ geliefften, elcken penninck met XVI penningen, meer oft min, soe is te verstane dat men die afquitinge mach doen met alsulcken gelde als ten daige van der afquitingen gemeijnlijc in borsen gaen sal. V. d. TAV. 215. Naer den maendach, sheeren moete. *C. v. Aalst* 318. Daeromme zeecht men naer den maendag: tsheeren moete. 492. Van dien daghe in viertien nachten, tsheeren moete eñ aysemente. *Leenrecht v.* 1528 fol. v; *it. Burcht v. Brugge* IX. Dat men daer besceedelicke noemen saude den dach eñ stede daer men de wettelike gaderinghe eñ serkemanage doen en besitten zaude,.. binnen diere welke [binnen denwelken?] *ts*heeren moete,.. eñ de dach van der moeten tvoerseyts heeren wart wettelike besceeden. *Acad. d'archéol.* 1860 blz. 105 (1371). *It.* Diericx, *Gends charterb*, 85; *K. v. St-Truiden* 1366. a. 68.

MOETE, zn. vu. 1) *Moeite*, *werkzaamheden*, fr. *vacations*, *peines*, *travaux*. Kil. Moete / moedte. *Opera*, *labor*. || De momboirs worden betaelt van hunne vacatien, die sij buijten de vrijheijdt doen, eñ van hunne moeten, bij ordonnantie van schepenen. *Kb. v. Turnhout* 1550 *passim*.

2) *Last*, *moeilijkheid*, *kwelling*, fr. *difficultés*, *embarras*, *vexation*. || Soe wie uuijt malicien palen verstelt, om sijn gebuer moete te doen, eñ hemselven gheen voordeel,.. *Wielant*, *Pract. crim.* 169.

3) *Tijd*, *ledige tijd*, fr. *temps*, *loisir*. Kil Moete / moette / wijle. *Ocium*, *tempus vacuum*. || Eñ zomwijlen, versocht zijnde schepenen te willen verleenen omme de voorseyde transgresseurs te examineren, andwoorden: dat zij gheen moete en hebben. *Pl. v. Vl.* 19 mrt. 1539; I 352; *it.* blz. 355 (1545). Maer in den kelder, mits dat daer doncker was, eñ dat daer gheen moete en was om den tap in de vaten te steken,.. zoo was daer aldermeest ghesturt eñ ghequist, zoodat men bijna weecschoen int bier ofte wijn ghijnck. Ferd. Van der Haeghen, *Ber. tijden* I 115; it. III 32.

4) **Bij moeten gaen.** *Traaglijk*, *langzaam gaan*, fr. *marcher lentement*. || De perpetrant nam de vlucht [*nl.* de moordenaar van den Zwijger] met alder spoet,.. zeker stroo, waer hy over viel, midts zoo haestich loopende; men wilde segghen had hy wat by moeten gheghaen, men zoude niet up [hem ?] gheschaft hebben. Piot, *Chron.* 645 (1584).

5) **Met goeder moete.** *Goedsmoeds*, fr. *gaîment*. || Bovendien hemlieden berommende als dat zy onlancxs te vooren hadden ghenomen zekere visschers, dewelcke zy bonden up plancken eñ lieten die levende driven up de baeren der zee; met zulcke andre dierghelycke exploicten, dewelcke zy met goeder moete vertellende waeren eñ daerinne glorieerden. Piot *Chron.* 508.

MOETHEIT (Moethede), zn. v. *Vermoeidheid*, *afgematheid*, fr. *fatigue*, *épuisement*. || Die grote moethede eñ dat zware ghewichte van uwen lichame hadde U alle die leden vermoyt eñ tebroken. *Hondert merk.* 5.

MOETKEURS, bijw. *Vrijwillig*, fr. *volontairement*. || Dat al dat goet, dat sire inbringhen, ofte dat sire in ghecrighen moghen, dat dat goet den voerseide sente Janshuse blive eñ bliven moet na den tijd, dat si varen van live ter doet, ofte na den tijt dat sire utetrecken moetkeurs. Frans de Potter, *Second cart.* 51 (1315).

MOETSATSE (Moetssaetse, moutsaisen, moetsetse, moetchaisten, moetseste, motsjaetse, motsatse, moytehasse), zn. Trosjongen, -drager, -knecht, fr. *goujat*, *valet d'armée*. Kil. Motsetse. *Puer*, *famulus vilior*. Spaansch *muchacho*, jongen, fr. *petit garçon*. || Noch andere jonghers ofte moetssaetsen waren onder de galghe ghegheeselt van huerlieder volck, rontomme de maerct, tot den bloede. Frans de Potter, *Chronijcke*, 247 (2 maal), *sub anno* 1567. Geordonneert dat nyemant van de borgeren hen sullen vervoorderen van de soldaeten oft moutsaisen, eñ anderen hunnen vrouwen eenich goet te coopen. *Archief Bergen-op-Zoom*, *Resol.* 1573—78 nº. 23, xij may 1574. Heylken Peeters, woonende opte Noortgeest, vercleert: dat gecomen zyn vyffve soldaten, met eenen moetsetse ofte jongen, ten huyze van... *Ibid. Rentbrieven eñ certif.* 1582—83 nr. 296 (12 juli 1582). Een motsjaetse, dats eene van de Spaensche ghuijten oft dienaers. Ferd. Van der Haeghen, *Ber. tijden* III 112. Die duvelsche motsjaetsen oft jonghe ghuijten oft schudden die, de soldaten dienden. 148; *it.* 108, 127. Van Even, *Brab. mus.* 15, 17 (1594). — Zeer verwijderd van al de bovenstaande vormen komt voor Mogaytsche: || Datter niemant eenen soldaet mochte herberghen, datter niet een hoere, noch mogaytsche of pagien in de stadt mocht vernachten. *Belgisch mus.* VIII 421, *Gent* 1585.

MOETSEL, zn. o. *Moeite* fr. *peine*. || Dat die ghene die willich daerin bevonden wordt, zal den heere schuldich zijn te geldene zijne wedtboete van twee stuijveren voor het manen, eñ den scepenen eenen stuijver van orkonden oft het moetsel des vonnis. *C. v. Turnhout*, *Stijl* a. 59. Cost, moetsel eñ arbeyt. *Rekenk. v. Brab.* 137 fol. 267 vº.

MOETSOEN en samenst., zn. Zie Maechsoen, en Montsoen.

MOETWIL (—le), zn. m. Mit synen goeden moetwillen. *Vrijwillig* fr. *volontairement*. Grimm Mutwille. 1) *Eigener freier antrieb*... || Willich [*nl.* lant] Gherart voirs. opgedraigen hait, mit sijnen goeden moetwillen, mit halme eñ mit monde,... in hant jouffrouwen Jutten van Houtheim. Franquinet, *St. Gerlach* 85 (1389). Zie het volgende.

MOETWILLENS, Moetswillens, bijw. *Uit vrijen wil*, *vrijwillig*, *ongedwongen*, fr. *volontairement*, *de sa libre volonté*, *de plein gré*, *sans y être contraint*. Kil. Moedwillens. *Ultrò*, *sciens volensque*. || *Judicium* wort van nootswegen eñ rechtsdwange aengegaen, maer *arbitrium* wort moetswillens aengegaen. V. d. Tav. 2. Andries seegt dat hij bevolen heeft Diericken, dat hij hem coopen soude eenen bibel voire xvj gulden; welc bevel Dierick moetswillens aengenomen heeft, eñ dijen niettegenstaende en heeft hij dat boec niet gecoft. 210. — Hierbij behooren de uitdrukkingen syns vrijds moets willen, en sijns goets moets willen: || In den eersten, soe heeft der voirs. meester Dyonijs, sijns vrijds moets willen, ghewilcoert eñ gheconsenteert.. dat.. Item, soe eest gheordineert tusschen die partyen voirs. eñ vervoirwert, eñ soe heeft der voirs. meester Dyonijs, sijns goets moets willen, ghewilcoert eñ gheconsenteert eñ gheloeft... *Schepenen v. St.-Truiden*, 19 juni 1443.

MOFMAFF, zn. *Een spotnaam*, fr. *sobriquet*, || Dat egeen borger oft ingesetene,.. eenige questien oft geschillen met eenige soldaten oft knechten en zal moegen nemen, noch oock eenige injurieuse woorden, tzy *mofmaff* oft andere spreken. Génard *Antw. arch.* III 50 (1574).

MOGAYTSCHE. Zie Moetsatse.

MOGELIJCK (Mogelick), bn. *Billijk*, *redelijk*, fr. *équitable*, *raisonnable*. Schiller u. Lübben Mogelik, *was geschehen kann oder geschehen darf*, *erlaubt*, *billig*, *passend*, *gehorig;* en Grimm Möglich. — De moghelicke spijse. *Cibus lautus*, *stomacho gratus*, en het moghelick eten. *Edere cum appetitu*, van Kiliaan, hooren tot eene andere orde van gedachten. || Zoe eest een loye eñ een moejelijck [*l.* moegelijck] recht, dat scouteten eñ scepenen noch egheen vonnis gheven, van erven noch van scout, daeraff gedinghe eñ proces voer hen aengesat eñ geïntenteert es,.. zoe langhe als dit gedinghe uuijterlijck nijt geslicht en es. *K. v. St-Truiden* 1366 a. 44. (Dit zelfde art. staat in de kost v. Maastricht, a. 96 v. h. statuut v. 1380, maar men leest er „mogelic" in pl. v. „moejelijck"). Waerbij ich, Raes van Riviren,.. tot der mogeliker beden der voirgenoemde gueder stede beruert, eñ uut vermanisse mijnre ridderliker hulden, bereet sijnde tot saligen wercken, eñ bijsonder den gemeijnen huesman voir onrecht te helpen bescudden,.. Piot, *Cart.* II 339 (1461). So we den governeren van

synen ambachte niet gehoirsam en is in mogeliken saken. *C. v. Maastricht* 88 (1380). Dat die meistere eñ gesworen wisen voer mogeliken cost eñ schade. 112. Die broeclic weren darin of in eynghen anderen mogeliken eñ behoerliken saken. 116. So hebben wir,.. eyn statuit gemact, eñ dunckt ons moegelic eñ urberlic sijn,.. 121. Dat hi hun orvede doen sal, die mugelic eñ bescheidelic is. *Brab. Yeesten*, II 621 (1371). Zie ook Bescheidenlijck 2), en, Ysergelt.

MOGEN, ow. 1) *Kunnen, in staat zijn, bij machte zijn*, fr. *pouvoir, être en état, être dans la possibilité.* || Eñ ther scuren, daer die thiende in ligghen sal, sal elke partie hebben enen sluetel, soe dat deen sonder den andren niet daertowe en sal moghen gaen. *Oork.* 11 juni 1277. Ansiende alrehande twiste, discorde eñ debat, die in onser vorseide stad daeraf mochten comen zijn eñ opgestaen, die niet oirbaerlyc nochte profitelijc en hadden mogen zijn ons noch onser stad voirseid. A. Wauters, *Sermens*, 4 (4 mei 1381). Eest saecke, dat man eñ wyff malcanderen willen maecken heur huys, daer sy inne woonen,.. tot elcx lyve, dat moeghen zy doen als zy gaen, staen eñ ter kercken mogen gaen. *C. v. Antw., Gulde-boeck* a. 10. *It. K. v. Brugge* 1281 a. 1; *Charter v. Waalhem.* 1365 a. 8. 11. *C. v. Cassel* a. 19.

2) Met den gen. *Er kunnen aan doen, geen schuld aan hebben*, fr. *ne pas être coupable de.* || Vangen oft arresteren den eenen voor den anderen, oft beschadigen dengheenen dies niet en mogen, en schint niet redelijck. Wielant, *Pract. crim.* 135.

3) Van personen. Qualic mogen. *Niet kunnen lijden*, fr. *ne pas souffrir qn.* || Hoe qualic capiteijn Wijchuus ghemoghen was. Ferd. Van der Haeghen, *Ber. tijden* I 234. Vele van den ghemeente mochten zeer qualic een van de vier capiteijnen, Franchoijs Van Wijchuse. 238.

4) Mogen de pijne. *Zicht de moeite geven*, fr. *se donner la peine.* || Hoe zij [*nl.* die van der nieuwere religie] de pijne mochten te ghaen predicken tot voor die stadt van Brugghe. Ferd. Van der Haeghen *Ber. tijden* I 54.

5) Mogende sijn. *Het recht hebben*, fr. *avoir le droit.* || Voort, zo zullen de voorseide steenwaerdere of sluters.. moghende zyn ter duere te besouckene alle deghuene die ten voorseiden Steene commen zullen. *C. v. Brugge* II 158 (xv E). Hierof es de man moghende die te vanghen oft houden, eñ deselve wagenaers te delivrerene mits der [die] boete ontfangende. *C. kast. Iperen* c. 27.

MOGENTHEIT, Mogenthede, zn. v. *Macht*, fr. *pouvoir.* Kil. Mogendheid. *Potentia, potestas.* || Werden si bedragen mit wittigen orconden, so selen si sijn in onser mogentheit. *Brab. yeesten* I 782, *K. v. 's Bosch* 1330 a. 8. Here, verlichte mine oghen, dat ic ghiene tijt en roste in der doet, op dat mijn viant niet en segghe ic hadde mogentheit yeghen hem. *Getijdenb.* xv E. Behouden oock dien, dat wij tonswaert reserveren de auctoriteyt eñ mogenthede, waert dat,.. dat wij... in dat cas machtich wezen zouden de vorseide plaetse weder te aenveerdene. Frans de Potter, *Gent* IV 519 (1449); *it.* de Pr. en Br. V. *Gontrode* 24; *C. v. Maastricht* 118.

MOGENTLIJCK (Mogentlic), bn. *Machtig*, fr. *puissant.* || Ontfange mi dan in den scoet Dijnre mogentliker bescerminge eñ troestliker geleidinge doer dat duuster lant; uut deser woestijne deser verwoester werelt in dat hemelsche lant. *Hondert merk.* 104 v°.

MOGICH (Moegich), bn. *Machtig*, fr. *ayant pouvoir.* Schiller u. Lübben Mogich *machtig.* || Weert dat die vremde lude [*nl.* van hunnentwege of vanwege hunne bloedverwanten] bieden eñ antwerden goede cautie te doin, dat van hen noch denghenen derre sij moegich sijn,.. denselven onsen burgeren niet messchien en sal. *C. v. Maastricht* 474. (Het w. „mogich" komt in deze costumen nog voor blz. 46: || „eñ des weechs in Oyper en sal niemant mogich sijn."; doch de bet. ervan blijft ons hier duister).

MOINGEN, ow. *De communie bereiken*, fr. *communier.* || Wij zien ook [*nl.* in de kerkrekeningen] dat er in 1540 elf pond 11 schellingen parisis besteed werd „van zeven kannen bastaerts [zie dat w. 2) I 126] te Paesschen, omme mede te moinghen", waarschijnlijk in den wijn, die alsdan, zooals op de andere hoogdagen, den communicanten toebediend werd. de Pr. en Br. XIV *Bassevelde* 25. Zie ook Liefcoeck II 165.

MOYEN, zn. (het Fr. w.). Bij moyen of zonder moyen. *Bij middel of zonder middel, middellijkerwijze of onmiddellijkerwijze*, fr. *médiatement ou immédiatement;* Lat. *mediatè sive immediatè.* || Dat scepenen in Brugghe vorseid, die nu zijn eñ hiernaer wesen zullen, moghen maken eñ macht hebben te makene, van nu ewelike voerwaerd, schepenen in allen steden daer zij hooft of zijn, eest bij *moyen* of zonder *moyen*, of in andren manieren. Warnkönig en Gheldolff, *Flandr. Rechts-u. Staatsg.* IV 314, *priv.* 30 oct. 1302 *voor Brugge.* Zie ook Middel. II.

MOKEN. Zie Meucken.

MOLAYEN (Moleyen), zn. mv. *Kleine partijen graan, die de huisman op bepaalde tijden, bijv. wekelijks liet malen, en door den molenaar weggehaald en te huis gebracht werden*, fr. *petites parties de grain que le cultivateur fait moudre périodiquement, p. ex. hebdomadairement, et qui sont prises et remises à domicile par le meunier.* || Welcken nijettegenstaende, soo heeft Philips Princen, molder tot Betz voors., soo temerair geweest van des verthoonders molder... te turberen in de voors. oude immemoriale possessie eñ van hem die molayen aff te nemen. — [Schepenen der heerlijkheid Budingen] verclaeren,.. gehoort eñ gesien te hebben, dat die molders des voors. heere van Budingen, van over 40, 50 jaeren,.. gehaelt hebben de molayen, soo tot Betz, Linter en omliggende plaetsen. *Raad v. Brab., Proces de Longin § Princen* 1674. Zie over dit halen en brengen. *C. gr. Loon* I 74/75.

MOLCHTER. Zie Molster.

MOLDE, zn. *Melkvat, melkmouw*, fr. *auge au lait* (?). Kil. Moude / melckteyle / mold. *fris. Sinum lactis.* || *Centenum vasorum, que teutonice dicuntur* molden *vel* melevaten [melcvaten?]. *Tol te Damme* 1252.

MOLEN, zn. Zooals thans, fr. *moulin.* — Wintmolen, fr. *moulin à vent.* In zijne *Annales ordinis sancti Benedictie* vermeldt Mabillon eene akte van 't jaar 1105, waarin de windmolen voorkomt. A. Wauters, *Libertés* 590.

MOLENPANDER(e) (Moelenpandere, molenpendere), zn. m. *Ambtenaar gelast met de bewaking van 's vorsten of 's heeren recht op het gemaal*, fr. *fonctionnaire chargé de surveiller le droit du prince ou du seigneur sur la mouture.* Zie Banmolen I 120. || Philips, enz., hebben geordineert dat, van nu voertaen, bij u in elc van onsen banmoelenen bijnnen uwen ambachte eñ bedrive gelegen, gestelt

sal werden een goet notabel man, die u nut daertoe sal duncken wesende tot eenen moelenpandere, die welcke macht sal hebben alle die ghene die hij bevinden sal eenich coeren oft graen van bijnnen den ban derselven onser banmoelen vuerende oft dragende op andere moelenen, om aldaer te doen malen, of eenich meel van buyten den ban van denselven onsen banmoelenen daeronder gemalen bringen, van onsen wegen te calengieren eñ u bij te bringen, om van hen eñ elcken van hen bij u genomen te worden tselve coeren oft meel, eñ daertoe die pene van drie royalen, die vanouds daerop heeft gestaen. *Rekenk. v. Brab.* reg. 106 fol. 137 v°. (1446).

MOLENSLAGER, MOELESLEGER (Molesleger), zn. *Molenmeester*, — *opzichter*, — *peiler*, fr. *inspecteur*, *jaugeur des moulins*. || Dairtoe oic geroepen die meesters-moelesleghers van Brabant,.. Voort es gheordineert eñ hebben die meesters-moeleslegers op haren eed ghewijst dat die comme van der moelnen op der Dijlen,.. wijt selen sijn ten minsten VI voeten, drie dumen min. Eñ dat alle wyntgate wijt selen sijn ten minsten drie voete eñ enen halven der maten van Loevene, eñ van der moelen sal dat wyntgat wijt sijn vierdalven voete, eñ niet wider. — Item, van den arme van der Dijlen, die achter den Predikeren gaet,.. es gheordineert eñ hebben die molesleghers ghewijst, dat die arme wijt sal sijn IX voete eñ 1 halven, der maten van Loeven, ghelic als die peghel eñ mate met staken eñ met latten van den molesleghers aldaer geset, in den inval van den arm bewijst es. Eñ dat vorsc. gat sal aldaer diep sijn van enen naghele, dien si aldaer gheslaghen hebben aen den stil VI voete nederwaerts diepe, eñ daer sal men een plate of eenen balke legghen tot in den gront,.. *Brab. yeesten* II 614, 615, *ord. op den loop van de Dijle* 1 oct. 1369. Dat deze pegels alsoo sullen gestelt worden door onse gesworene molenslaegers,.. *Ord. P.-B. autr.* 8 april 1715 a. 1; II 594. *Item*, Martinez 2. 239; *C. v. Thienen* I 1; A. WAUTERS, *Environs* II 546, en III 359, en *Tirlemont* 93.

MOLENSTEEN, zn. Zooals thans, fr. *meule de moulin*. Kil. Molensteen *Lapis molaris*. || Molensteen. *Tol te Brugge* 1252. *Molaris*. *Tol te Damme*. 1252.

MOLENVAT, zn. *Kleine korenmaat*, *te Loven en omstr., doende* ½ *halster; 4 halsters tarwe maken eenen zak van* 100 *kilos uit*, fr. *petite mesure de grains à Louvain et ses environs, faisant* ½ halster; 4 halsters *de froment font un sac de* 100 *kilog.* (Schuermans). Kil. Molenvat. *Lovan. Genus minoris mensurae frumentariae*. || Sesse molevate rogs erfspachs op Heinrics huys eñ hof van Buyten, eñ viere molevate rox erfspachs op Heinrics goede van Adorp. *Schep. v. Haacht*, 23 jan. 1443.

MOLENWAL (Muelenwal), zn. m. *Heuveltje waar een windmolen op staat*, fr. *butte sur laquelle se trouve un moulin-à-vent*. || Ten voorseiden leene behooren twee muelenwallen om muelene op te stellen. DE PR. en BR. IX. *Nazareth*. 31. Zo heeft mijn voors. heere de muelen eñ muelenwal te Roosbeke. *Ib.* VI *Nevele*. 32. Den muelenwal, daer de wintmuelene up staet. V. *Merelbeke* 20. *It.* II. *Evergem* 21.

MOLENWECH, Meulenwech, zn. m. *Molenweg*, fr. *chemin du moulin*. || Eenen molenwech om een peert met eenen sacke te lijden, viij voeten. V. D. TAV. 107. Eenen molenwech met hoetsacken zesse voeten. It. met kerren te varen sonder andere getuwe XII voeten. It. te peerde, sonder ander getuwe, acht voeten. *Rekenk. v. Brab.* reg. 136 fol. 260 (24 apr. 1510).

MOLESTEEREN, onbep. wijze, als zn. *Kwelling*, fr. *molestation*. || Is oick waer, dat hier voertijts de voers. stadt, om de voers. exactien te verhueden eñ onse ondersaten, zoe van buyten als van binnen derselver, te soulaigeren eñ verlichten, de voersaten van den voers. supplianten, in den naem van 't lichaem eñ gemeynten van diere, hebben de voers. rechten in pachte gehadt voer de somme van 500 car. guld. tsjaers oft daer omtrent, dat alsdan de voers. molesteeren eñ quellingen nyet eñ gebuerden. *Rekenk. v. Brab.*, reg. 138 fol. 340 (juli 1541).

MOLLICIES, zn. *Zelfbevlekking*, fr. *onanisme*. Maigne d'Arnis *Mollities*. *Peccatum mollium*. || Maer als 't gedaen is met hemselven [*nl.* de sonde jeghen natuere], d'welck geheeten is *mollicies*, eñ dattet ter kennisse compt, d'welck selden gebuert dan in biechten, zoe is datte te punierene metten banne, oft andere extraordinaire punitie. WIELANT, *Pract. crim.* 129.

MOLSTER (Mulster, mulctre, multer, multre, molochter, molechter, molchter, moultre), zn. m. en v. *Loon van het graanmalen, bestaande gemeenlijk in eene bepaalde hoeveelheid meel*, *maalloon*, *of*, *bij uitzondering*, *in geld*, — *multura sicca* — *maalgeld*, fr. *salaire pour moudre le grain, consistant d'ordinaire en une quantité déterminée de farine*, *ou*, *exceptionnellement*, *en argent*. Kil. Molster / molter. *Pretium molarium*, *certa farinae portio*, *quam molitor mercedis loco sibi sumit*, *et emolumentum*. || Dat men ons eñ onsen nacomelinghen woenende in den voers. dorpe van Oplintere, alle alsulcke coren als wy tot onsen hove bruken eñ beseghen, te malene sonder molchtere, erfliken eñ emmermeer malen sal. BETS, *Oplinter* 262 (1371). Van dat Pieter Roetaert ghecalengiert was dat hij ghenomen soude hebben den here van Watervliet coren eñ multer [*nl.* meel en tevens geld] up sine muelen, doe hij met hem woende: pays, eñ ontfaen te mijns heren bouf VI. lib. *Reken. baljuwschap te Gent*, rol. 1723 (1372). De pachte oft mulster van den watermolen. *Archief Bergen-op-Zoom*, *stadsrek.* 1486—87 nr. 652 (Cuypers v. V.). Eñ de muelnaere sal hebben voor zijn moultre tsestienste pont of deel. *C. v. 't Proossche* I 318 (1511). Eñ daertoe noch te betaelene den pachtenere van onzen voirs. moutmoelen eñ den bewaerder van denselven hueren rechte van den molochtere. *Rekenk. v. Brab.* reg. 138 fol. 150 (10 mei 1539). Ander luyden die hon coren ter moelen bringen, die sullen geven een molster, daeraf die XXIV molsteren dat vaet maecken. *C. gr. Loon* I. 75. Om de borgers eñ ingesetenen te soulagieren van de molster, die de mulders voor het malen van het graen syn nemende, soo eest dat men gebiedt, dat gheen mulder voortaen... gheen molster en zullen moghen affnemen, maer dat een yegelyck zal gestaen midts betaelende, in plaets van de molster, voor elck veertele corens acht stuyvers eens. GÉNARD, *Antw. arch.* IV 341. *It.* 326; I 389, 391; *Pl. v. Vl.* I 608, 609; *C. v. Santhoven*, *K. en br.* 1665 a. 59; de Vlaminck, *Acc.* 21; de PR. en BR. II *Evergem* 21; VI *Hansbeke* 17; *Nevele* 32; XVI *Assenede* 8; *C. v. Gent* II 191; *O. Liége*, 1e Série 637, *K. v. Tongeren* a. 13; *Middelen v. Vl.* 18 febr. 1702 a. 254. Zie ook SCHEEHOUDER, MOLSTEREN en AFTIEN.

MOLSTEREN, bn. *Den molster afnemen*, fr. *prélever la mouture*. || Verclaert sij, deponente, metten voorn. eersten molder eñ moldenersse ver-

accordeert te sijn gheweest aen deselve, in plaetse van den molster, te betaelen drye guldens eens, haelen eñ thuys brenghen al medegeconditioneert; dat vervolgens, die voorn. deponente, ghewaerschauwt wordende van geestelijcke persoonen, dat sij, deponente, moest letten op het maelen van haere mauten, dat daerinne aen haer was onghelijck geschiedende, dat sulckx aen haer oock gewaerschauwt is geweest door andere persoonen die daervan kennisse waeren hebbende, dewelcke verclaerden egeene absolutie te konnen bekoemen van henne bichtvaeders vóór eñ aleer dat sy souden hebben geopenbaert aen de deponente dat haer mout gemolstert wierde in de voors. molen, niettegenstaende deselve molster betaelt wierde in gelt. *Archief stad Diest*, *Proces Schout* § *Beverenmolen*, 1693. Zie ook Molayen.

MOLSTERLOON, zn. Pleonasme. *Molster*, fr. *mouture*. || Den maelder tot Etten.., vermagh niet meer voor molsterloon te scheppen uyt de granen aldaer ter molen komende eñ ghemalen werdende, als het 24ste deel van een coopen [loopen?]. *C. v. Etten* a. 20 (1530).

MOLSTERVAT, zn. o. fr. *mesure de la mouture*. || Een molstervat binnen dese stadt Brussel houdt $3^1/_2$ waelpotten (oft pinten) en $^1/_2$ deel van $^1/_5$ waelpot. *C. v. Brussel*, *Maten* 366.

MOMBOOR (Momboir, mombair, mombaer, momber, montboir, — montbore in de schepenbr. v. Diest xiv E.). 1) Zooals thans nog *momber*, *momboor*, en, bij Kramers, *mondbaar*; in 't algemeen *voogd*, *hij die voor de bescherming en de belangen van anderen waakt*, *inz. voor die der weezen en onbekwamen; maar ook in gebruik voor ambtsbedieningen van soortgelijken aard*, *als voor armmeesters*, *kerkmeesters*, *gemeente-bestierders*, *kloostervoogden enz.* fr. *„mambour," en général tuteur*, *veillant à la protection et aux intérêts d'autrui*, *en partic. des orphelins et des incapables; ce nom était en usage pour des fonctions d'une nature analogue*, *telles que pour des maîtres des pauvres*, *des marguilliers*, *des administrateurs de commune*, *des avoués de monastères*, etc. Kil. Mondboor / mondbaer. j. momboor. *Tutor*. Maigne d'Arnis: Mundiburdus. *Patronus*, *defensor*, *tutor; defenseur*, *gardien*, *protecteur;* ol. *manbour*, *manbournissière*. || Omme dat wi begheeren eñ meynen, dat die goede eñ renten van den gasthusen, van der taflen des Heilichs Geests, der fermerien van den Beghine.., wettelec bekeert worden ten meesten orboer eñ profite van der vorscreven stede, soe willen wi eñ bevelen dat die rait van onser vorscr. stat mondboeren vortane altoes setten eñ maken [sal], enz. — Van den huse van der Banc bi Lovene [*sl.* Terbanken], daer die besiecte wonen,.. dat die rait... twee mondboeren aldaer setten eñ maken sal. *Brab. yeesten* II 612 (1368). De momboiren van den Heiligen Geest in Onser-Vrouwe capelle. Raymaekers, *Kerkelijk Diest* 389 (1376)... home Bauderike eñ anderen montboren. *Schepenbr. Diest* 8 Sept. 1309. Die geswoeren momberen eñ gemechtigde der geheel gemeijnte Vrijheijt Montenaken. Kempeneers, *Montenaken* I 52 (1534). De mombors der Vrijheijt van Montenaken. 58. Die momboren eñ scepenen der Vrijheit van Dormale. *Rekenk. v. Brab.* reg. 132 fol. 47. De geestelijcke personen, soowel als de buijtenschutters, die van de meijerije van Montenaken niet en waren, moesten op die Kamer eenen wettigen momboir hebben. II 247.

2) Rechteljcke momboor. *Door de Wet aangestelde voogd*, fr. *tuteur nommé par la Loi*. || Rechtelycke momboiren moeghen bij decrete van den heeren oft van den weesmeesteren, der weeskinderen goeden wel *valide* vercoopen. *C. v. Antw.* 1545, x 16.

3) Testamentelijcke momboor. fr. *tuteur testamentaire*. || Weeskinderen eñ simpele persoonen, die testamentlycke momboiren hebben by hen vrienden, als by vader, moeder, grootvader oft grootmoeder, eñ andere gestelt, en staen onder de weesmeesters nyet, maer staen *immediate* onder burgemeesteren eñ schepenen van der stadt, als oppervoechden *C. v. Antw.* 1545, x 3.

4) *Vreemde momboor*, fr. *tuteur étranger*. Zie Bijstaende man II 185.

5) *Zaakgelastigde*, fr. *mandataire*. || Aangaande den momboir des landheeren, denzelven beleyd eñ verantwoord alle zaken, van wat nature dat sy zyn, des landheeren privilegien, rechten, gerechtigheyd en jurisdictie aangaande. *C. gr. Loon* II 334, *Reckheim* II 17.

6) *Gemachtigde*, fr. *fondé de pouvoirs*. || Eyn yegelyck mach syns selffs wort doen by hem oft synen mombaer. — Dat die eerste claecht sal mogen gescieden by einen gemechtigden momber. *C. gr. Loon* I 12 a. 16. 17.

MOMBOORIE, Montborie, Mamburnie (Mondborie, momboirie), zn. v. Kil. Momboordije, mondboordije. *Tutela*. *Mamburgium*, *mandiburdium & mundiburdium*, *olim defensio & tuitio*. *Voogdij*, fr. *tutelle*. || Mundeburdem *vel defensionem*. Van Lokeren, *St. Pierre* 23 (941—955); *it.* 27 (948). *In mundeburdum vero vel defensionem ex ipso monasterio habeant*. Piot, *Cart.* I 8 (938). Mundeburdem *autem et defensionem ab eadem ecclesia haberent*. *Ib.* 19 (1059); *it.* 27 (1088). Dese voerscreve mondboeren.., aldus van onse stat rade gheset, willen wi dat si altoes, van jare te jare half afgedaen worden eñ verset, also dat elc twee jaer lanc in ene mondborie bliven sal. *Brab. Yeesten* II 613 (1368). Zie onder Momboor. Ghelijck oock niet en zijn arrestabel, apprehensibel, noch convenibel in recht deghene die staen in curatele oft momboirdije. *C. v. Brussel* 1606 a. 87. Compareerde voor ons.., schepenen der justitie eñ Vrijheijd Montenaken, jouff. Catharina Heeren, weduwe van haer eerste houwelijck wijlen P. Wouters, en Lambert Mottaers van haren lesten, welcke ons heeft verclaert uijt hare moederlijke magt eñ mamburnie te stellen,.. haren sone Sr. J. Fr. Wauters, onsen medeschepen, denselven begiftende met eenen tennen lepel eñ commeken, eñ met veijff stuyvers jaers, welcke sy is affecterende op de generaliteijt en specialiteijt haerder goederen, Kempeneers, *Montenaken*, I 246 (1767). (Te Antw. gaf men 2 oude grooten. *C. v.* 1570 blz. 482; *v.* 1582 blz. 336.).

MOMBOORINNE (Monborijnne), zn. *Voogdes*, fr. *tutrice*. || Als de vrouwe vooghdinne oft monborynne van hueren kinderen gemaict wordt. V. d. Tav. 319 v°.

MOMBOORSCHAP (Momboirscap) zn. *Voogdij*, fr. *tutelle*. Kil. Momboorschap. *Tutela*. || Lijsbet Palecke.. bekende, gheloefde eñ bewiesde aen haer huis... twe scellinghe.. siaers erftsijs den momboren „van den hymden eñ van den scoen" in sunte Sulpiciuskercke van Dyst, te harre momboirscap erfleec te hebbene, eñ hon eñ die in de momboirscap comen solen na hon, te drien tijden siaers... daeraf te vergheldene. *Schepenbr. Diest* 25 jan. 1330. Zie Momboorie.

MOMCANTSE (Mommencantse, mominccanse) zn. Een mommencantse werpen. *De teerlingen werpen*, fr. *jeter les dés*. Kil. Momkantse. *Alea larvatorum*. Adr. Junius Al op al wagen eñ in een kantse setten. *Se mettre en hazard, ou de vaincre ou destre vaincu. Aleam omnem jacere.* || Die hebben tegenseen een mommencantse geworpen: wie vader van den kinde soude sijn dat zij draeght. — Dat Beernaert van der Heijden eñ Bertelmeeus int voetweeghsken hebben omme mijn kint mommecanse geworpen: wie van hen beyde daeraff de vader soude sijn. *Raad v. Brab. Beroep leenhof v. Deurne, proces De Cremere § Elskens* 1534. Wie ... eenigh verboden spel sal hantieren, .. met teireling en mominccansen, dobbelen, quaertspelen, pickelen, .. DE PR. en BR. XXIII. *Belsele* 76 (1661).

MOMME, zn. *Eene biersoort*, fr. *sorte de bière*. Kil. Momme. *Cerevisiae genus*. || Een pijpe mommen, 1 penninck. *Hansatol* 1567.

MOMMEN, ow. *Een zeker verboden spel*, fr. *certain jeu prohibé*. || Waert dat enech geselle op der camere of onder, daer dat geselscap van der Leliën generalyck vergadert is, speelde met teerlingen, 't sy dobbelen passen oft mommen, oft enich ander tuyscherije bedreve, sal verbueren x stuvers. *Kaart d. Leliekamer te Diest*, 1562, a. 25.

MONITIEN, zn. mv. *Gerechtelijke vermaning of vermaanbrief van een geestelijk hof*, fr. *avertissement juridique ou ecclésiastique, monitoire* (Maigne d'Arnis Monitio). || Indien jemant hem behielpe, 't zy heesscher oft verweerder, met monitien ofte ander executien van den gheesteliken hove, in weerelicke saken, hy sal boeten x pond, etc. *C. v. Cassel* 387.

MONJOUW, zn. *Zeker teeken dienende tot wegwijzer, paal*, fr. *certain signe indiquant le chemin, poteau indicateur*. || Hem, sullen oic alle die gene, die op die heerstraeten oft andere groote wegen woenechtich zijn, eeniegelijc onder zijnen bedrijve, souldich zijn te stellen monjouwen oft andere gerichte bekende teeckenen, daermede eeniegelijck, te wagen, te peerde eñ te voete passerende, sal beweeght eñ gewesen worden tot anderen steden oft plaitzen daer zij wesen willen, om de gerechte heerstraten oft wegen te volgen. *Rekenk. v. Brab.* reg. 136. fol. 260, *ord.* 24 apr. 1510 a. 8.

MONOPOLIUM, zn. *Oproerige vergadering, werkstaking*, fr. *rassemblement séditieux, grève.* || Die xxiij[e] maniere van criesme capitael is geheeten *monopolium* ['t voorgaande *conspiracio* is doorgeschrabd], eñ is, als iement hem pijnt in een lant oft in een stadt vergaderingen te maken, hetzij onder ambachten oft onder neeringen, oft onder de gemeynten, om den heere, oft zijn wetten; oft raide dairtoe te brengen, dat zij hem geven eñ verleenen souden ennige vrijheiden, oft ennige punten die sij souden mogen begeeren, gelijc oft zij zeyden: wij, van sulcken ambachte, en willen voirdaene niet anders wercken dan aldus, noch min wijnnen dan aldus, oft dijergelijcke opsetten; eñ dese misdaet is oic capitael. V. D. TAV. 79 V°.

MONT. Zie MUNT.

MONT, zn. *Momberdij, voogdij*, fr. *tutelle.* || *Bien que quelques-uns des enfants d'une veuve, qu'elle a en sa garde, meurent après leur père, sa mambournie* (haer mont) *ne meurt pas en même temps: vers* 1260—1271. *Procès-verb. Comm. d. anc. lois*, V 164, *Rapport Gheldolf.*

MONTBOOR. Zie MOMBOOR.

MONTE, zn. v. Van eene rente. *Kroos, interest*, fr. *intérêt* (*d'une rente*). La Curne: Monte. 2° *intérêt.* || Omme dbeschyncken van Mer Jacob, myns Heere van Pamele eenighe zone, met zynder weerdighe bruyt, ter congratulatie van zynen nieuwen huwelicken state, zoo zyn de naervolghende ghezwoorne eñ mannen van den Rade, dier (?) omme tselve beschyncken te doene, hebben (?) gheaccordeert inne dlichten van vyf ponden 'grooten tsjaers, ten lyve van .., eñ de monte of jaerlicksche verloopen betaelt te werdene by ghezwoornen. *Auden. meng.* V 358 (1550).

MONTSOEN, zn. m. v. en o. 1). *De verzoeningskus op den mond, dien de misdadige aan den mondzoener geeft*, fr. *le baiser de réconciliation que le délinquant donne au réconciliateur sur la bouche.* Kil. Mondsoen. *Osculum & Transactio sive conciliatio confirmata osculo.* Lacomblet, *Urk.* IV 807 (1269): ... *pacis que vulgo dicitur mutsona.* || Soowanneer ijmant eenige neerlaege [*l.* neerslach] heeft gedaen, die moet met de naeste vrinden van den afflijvighen, dies tselve, volgende deser stadts rechten toestaet, hem vereenigen eñ doen den montsoen, in der maniere hiernaer verhaelt. *C. v. Antw. compil.* VII viij 1. (Men leze heel dezen belangvollen titel, alsmede titel XXII der *Impressae*). Zie ook MAECHSOEN.

2) *Het aandeel van de zoenpenningen toekomende aan den wettelijken mondzoener; het overige deel aan het gerechtigde maagschap behoorend*, fr. *la part des deniers de la réconciliation revenant au réconciliateur légal; le restant appartenant à la parenté y ayant droit.* || Doudste broeder sal hebben de montzoene, dats terdendeel van der zoenen. *C. v. Auden.* 2de d. blz. 32 (1324). Alsoo verre het toucheert het montsoen eñ maechsoen, heeft de voornomde N .., over den mesdoender, belooft te betaelene .., ten daghe van den voetvalle, de somme van seven en twintich ponden grooten Vlaemsch. *C. v. Gent* II 376 (1564). *It. C. kast. Iperen.* c. 216; *C. v. Assenede* I 11—14; *C. v. Kortrijk* II 4.

MONTSOENER, MOETSOENER (Montsoender, moetsoendere), zn. *Verzoener, hij die bevoegd is om te onderhandelen over de voorwaarden en de penningen der verzoening*, fr. *réconciliateur, celui qui a qualité pour traiter des conditions et des deniers de la réconciliation.* Kil. Mondsoener. *Osculator & Transactor osculo, reconciliator.* || D'outste sone is montsoender van den vader alleene, eñ de soenpenningen behooren den outsten sone alleene toe; eñ alsser geenen sone van den dooden en is, alsdan is den outsten broeder van den afflijvigen alleen den montsoender; eñ als den dooden geenen broeder en heeft, alsdan is den vader van den dooden den montsoender. *C. v. Antw. compil.* VII viij 2, en vlg. Dan compt den misdadigen, eñ bij oorlove eñ teecken van de vrinden, cust den montsoender aen sijnen mont. *Ib.* VII viij 16, *Van den Soene. It. C. v.* 1545 I 27. 29; III 14; *C. v. Herentals* XIX 16 en vlg.; *C. stad Mechelen* II 34 en vlg; *C. v. Kortrijk* II 8; *C. v. Aalst* VII 17; *Auden. meng.* I 248; *C. kast. Iperen* c. 216.

MONTSPREKENS, (MONTSPREKENDE), bijw. *Mondelings, bij monde, sprekende*, fr. *oralement.* || Zoo wat scepenen dat die heere vermaend iof doet vermanen, iof met zinen ghezwoornen knape montsprekende, .. *C. stad Brugge* I 293 (1304). Te commene bi garsoenen mondsprekens, 441 (1396). *It. C. v. Gent* II 264; *C. v. Cassel* 107; *C. v. Aalst* 306; *C. leenhof burcht v. Brugge* LVIII; *Leenrecht v.* 1528 fol c ij r° — Sprekensmonts. || Dat quamen in propren personen N. N .., vor hen selven .., eñ voer haren anderen medeporters, .. eñ in haren naem, sprekensmonds kinden en leden ...

Brab. Yeesten II 529. 538 (1357); de Lat. tekst zegt blz. 526 *per vivae vocis organum*, en 533 *vivae vocis oraculo*.

MOORDELINGE, bijw. *Listiglijk*, *verraderlijk*, fr. *insidieusement*, *traîtreusement*. Kil. Moordelincks. *Insidiosè*, *more sicarii*. *vulgo mordricè*. || Soo wie iemanden heymelijcke, moordelinge oft anderssints sloege, quetste oft mishandelde. *C. v. Diest*, *K. v. vechten* XVI E. a. 1. Mids dat sij moerdelinge met bespiedinge doet gesteken hadden wilen ... PROOST, *Droit d'asile* 93, XV E.

MOORDER, zn. *Moordenaar*, fr. *assassin*, *meurtrier*. Kil. Moordenaar / moorder. *Homicida* etc. || Alle morders, ontsekers,.. *C. v. Antw.* 1545 I 43. Moorders [*var.* moordenaers]. *Id. compil.* VI iij 28.

MOOR- of MOERKINDEREN (Mort-, moortmuerkinderen), zn. mv., ook RIBAUDEN genaamd. *Zekere lagere stadsbedienden*, *met velerlei diensten gelast*. *Men ontmoet ze reeds te Brugge in* 1291. *Te Gent zijn de moerkinderen geweest*: *nachtwakers*; *opleiders van krankzinnigen*, *die rampzaligen wien zij de ijzers moesten aandoen*; *executeurs der pestzieken*; *arbeiders*; *mestrapers en vergaarders*; *toezichters der straten*, *onder 't opzicht der reinheid*; *marktmeesters*; *processie-bewakers*. Zie FRANS DE POTTER, *Gent* I 375, die er wijdloopig over handelt; in de „opsomming" hunner verrichtingen had hij ook hunne deelneming in de heertochten der gemeente kunnen vermelden. Zie ook hieromtrent Gilliodts van Severen, *Inventaire* V 104-109. fr. *moerkinderen* (*balayeurs des rues*), *aussi appelés* RIBAUDS. *Certains serviteurs de la ville d'un ordre inférieur chargés de divers services*. *On les rencontre déjà à Bruges en* 1291. *A Gand*, *les* moerkinderen *furent*: *veilleurs de nuit*; *chargés d'amener les fous et de mettre les fers à ces malheureux*; „*exécuteurs*" *des pestiférés*, *ou chargés de veiller à l'observation des prescriptions édictées à leur égard*; *balayeurs des rues*, *ouvriers*; *surveillants des rues quant à la propreté*; *surveillants des marchés*; *surveillants des processions*. — Coninck van de moor- of moerkinderen of ribauden, *te Brugge* graaf *geheeten*. *Hij was te Gent ook meester van de vagabonden*, *en al de ingezetenen*, *die geen poorterrecht bezaten*, *stonden onder zijne toezicht*, *alsmede het volkje der ontucht*. *Hij was geen onbeduidend man*, *immers*, *voorzien van eenen zilververgulden en versierden wapenstok*, *leidde hij den magistraat op in alle plechtige omstandigheden*, fr. *roi des moerkinderen ou des ribauds*. *Il était*, *à Gand*, „*maître*" *des vagabonds*, *et tous les habitants qui ne jouissaient pas des droits de bourgeoisie*, *ainsi que les prostituées*, *étaient placés sous sa surveillance*. *Il n'était pas un personnage insignifiant*, *vu que*, *muni de son bâton d'argent doré*, *il précédait le magistrat dans toutes les circonstances solennelles*. Zie alnog Fr. de Potter *l. c.* 378. 379; *it. Petit cart.* 209; Diericx, *Mém. s. la ville de Gand* II 535; *P.-B. autr.* 1 aug. 1714; II 531.

MOORKNECHT of CONINCKSKINT. Zie het voorgaande. || 'tSanderdaechs naer dese justicie brochten die moorknechten die sgragen van den schavotte. FERD. VAN DER HAEGHEN, *Ber. tijden*, III 313. Supplieert eñ vertoocht in alder reverentie Joos de Mets, conijncxkindt ofte moorknecht deser stede,.. hoedat... FRANS DE POTTER, *Gent* IV 472 (1554). Up den XIII^{en} dach van meije,.. was den coninc van de moorknechten,.. smorghens ten VIII hueren doen ghereet maken eenen ketele eñ boschcolen, een vremde nyptanghe eñ ander instrumenten. FERD. VAN DER HAEGHEN, *Ber. tijden*, IV 70. Keeren de supplianten tot uwe E^{le}, biddende beliefve ghedient te sijne te ordonneeren aen den coninck van de mortknechten alles te doen ruymen. FRANS DE POTTER, *Gent* V 274 (1670).

MOORMEIJER, MOERMEIJER, zn. m. *Meesterstraatveger*, fr. *maire des boues*. || Den moormeyere geg. over zijn wedde, van den vulenesse van der strate wech te doene, van desen jare.. vj lib. *Stadsrek. Ninove*, 1532. De voors. pene te bekeeren in dry derde deelen, 't een tot profyt van.., eñ het derde van den officier oft moermeyer. *C. v. Brussel. Servit.* a. 81. *Hist. de Bruxelles* II 624. — Vergelijk dit w. met het later volgende MOOSMIJDER, *moesmeyer*; zou de *moormeyer* ook geen *moormijder* of *moorruimer* zijn?

MOORT, Zie DOOTSLACH 2) I 367.

MOORTBRANT, zn. *Brandstichting met het bijgaande doel om te vermoorden*, fr. *action d'incendier*, *dans le but d'assassiner en même temps*. Kil. Moordbrand. *Incendium violentum*. || Sowie moertbrant, ochte roef, ochte transeneringhe dade binnen der Vrijheit, hi verboerd sijn lijf. *Charter van Waalhem*, 1365, a. 19. *It. Brab. Yeesten* I 717 (1304); DE PR. en BR. XIII. *Kaprijk* 52; XXVI *Rupelmonde* 62. Zie ook AFBERNEN.

MOORTDADELIJCK (Moordadelic, mordadelike), bijw. *Moorddadiglijk*, *verraderlijk*, fr. *en assassin*, *traîtreusement*. || Gheviel, dat een portre van Brucghe came by nachte ten Vryen,.. eñ sinen viant dootsloughe iof stake binnen sinen huus eñ in siin bedde mordadelike,.. *C. v. Brugge* I 390 (1317). Zo wie beracht es, dat hy eenen anderen brocht heeft van live ter doot, moordadelic eñ bi nachte. *C. v. Aalst* 450, XV E.

MOORTDADICH (Mordadech, moordadich), bn. *Moorddadig*, fr. *homicide*, *meurtrier*. Kil. Moorddaedigh. *Homicida & mortifer*, *jus*. || *Qui casipulo aliquem occiderit*, *dominus vindicabit de eo tamquam de* mordadeghe *homicida* (*sic*). Als de bailliu zulcke faite [*nl.* moorddaet] of andre faiten van ontsecake, vredebraken of andre, die over moordadighe faiten gherekent zijn, berechten wille. *C. v. Aalst* 490, XV E.

MOORTDAET (Mordaet), zn. *Moord*, *doodslag met voorbedachten rade*, fr. *meurtre*, *homicide commis avec préméditation*. Kil. Moorddaed. *Homicidium*, *latrocinium*. || *Dominus comes retinet sibi*, *ad justificandum per curiam suam*, *murdificationem*, *id est* mordaet. *K. v. Veurne* 1240. Die een wijf vercracht, of yemene dootslaet, of mordaet doet, es sculdigh sijn hoeft te verliesen. *K. v. ter Piete* 1265 a. 37. Volghende den wetten van der stede, alse een dootslach by nachte gedaen es,.. dat fait es ghereputeert over moorddaet. *C. v. Aalst* 490, XV E.

MOORTHOECK (Moe—), zn. m. *Een oord*, *waar een moord lichtelijk en onbekend kan begaan worden*, fr. *un endroit où un meurtre peut être aisément commis et rester ignoré*. || Dat neffens derselver zijnre lastvercregen erven een ander strate leeght, soe men ten vesten van deser stadtwerts opgaet, die mitten eenen eynde niet recht doere en gaet. maer es tegewoirdelijck eenen moerthoeck eñ sorgelijcke plaetse, ghelijck eenen sack, aldair men binnen cortten jaeren herwerts bevonden heeft luden dootgeslagen oft gesteken te zijne, soedat nijemant, in perijckel eñ benauwt wesende, hem tegewoirdelijck dairdoere en soude connen gesalveren oft gevlieden, alst van noode waere. *Reken. v. Brab.* reg. 138 fol. 207, *Consent* 27 juni 1521.

MOOSMIJDER (Moes—, mosemeyer), zn. *Slijkwegvoerder, straatveger*, fr. *enleveur des boues, balayeur des rues*. || Alle veertien dagen moest ieder zijne deur keren eñ het slijk wegvoeren. Op de markten en bruggen werd dit door een daertoe aengesteld persoon verrigt, welken men, in de stadsrekening van 1399, onder de benaming van *slykmyder* vindt aengeteekend. Buiten dezen waren er nog geene hoegenaemde moosmyders. MERTENS en TORFS II 397. Straeten schoon te houden; moesmeyer moet voor elke wijke houden twee peerden met bellen, en daertoe dienareu en knechten. GÉNARD, *Antw. arch.* I 240 (1550). Mosemeyers het slyk niet doende opnemen, soo mag iedereen hetselve haelen en wegvoeren, niettegenstaende de pacht van 't selve. 363 (1583). *It.* II 3, 4, 5.

MOOSMIJDERSCHAP, zn. o. *Dienst van het straatvegen of weghalen van het slijk der straten*, fr. *service de l'enlèvement des boues des rues*. || Verpachtinge van het moesmeyerschap. *Ib.* 280 (1564); *it.* 395.

MORDERICH, bn. Van een paard. *Snottig, droezig*, fr. (*d'un cheval*) *morveux*. Kil. Morderigh) oft murderigh peerd. *fland. Equus asthmaticus, pituitosus. gal. morveux*. || Dat men, van nu voirdane, de morderige perden,.. in de drencken bynnen der stad gelegen niet drencken en zal. MERTENS en TORFS, III 622 (1427). Zie DRENCKE.

MORGEN, MERGEN (Merge), zn. m. *Zekere landmaat*, fr. (*mesure de terre*) *arpent* (?). || III gemet maecken I bunder; II gemet = I merge; III merge = II bunder. VAN SPILBEECK, uit eene lijst van evaluatie van de| XVI E. — In Hollant (wordt gherekent) met merghens; ontrent s'Hertoghenbosch met merghens eñ lupzaden. *C. v. Brussel, Landmaten* 361.

MORGENGAVE, MORGENGIFTE, zn. *Geschenk door den man, naar oud Germaansch gebruik, des morgens na den eersten huwelijksnacht, aan de vrouw gegeven, hetwelk echter ook vóór het huwelijk, als lijftocht of weduwgift besproken en haar verzekerd werd*, fr. *présent que fait le fiancé à la fiancée. selon l'antique usage germanique, le matin après la première nuit des noces, et qui fut, toutefois, convenu et lui assuré comme douaire avant le mariage*. Kil. Morghengave/morghenghifte. *germ. sax. sicamb. Antipherna, donatio propter nuptias, dos a marito profecta, vulgo morganatica, morgengeba, quasi dicas donum matutinum*. Zie Grimm's *Wörterbuch* v°. Morgengabe, en *Rechtsalterthümer* 441 en vlg.; Maigne d'Arnis Morganegiba; La Curne Morgengave, en Defacqz en Honincks I 25. || Dat niemene, die poortere of poortighe es, eenighe bruut iof brudegome en ghifte, dat men heet morghenghifte. *C. v. Brugge* I 354 (1305).

MORGENGELT, zn o. *Zekere geldelijke onderstand vrijwillig gegeven aan eenen vorst*, fr. *certaine subvention librement donnée à un prince*. || Dat wij, om oedtmoedichs vervollechs wille onser goeder luijden eñ ondersaeten van der Haege, om menegen truwen dijensts wille die zij onsen voervaederen, zaliger gedachten, eñ ons voer dese tijt gedaen hebben, ons dagelijcx doen, eñ, oft God wilt, noch doen sullen, eñ oick omdat zij ons gunstelijck eñ willentlijck dat morgengelt gegeven hebben, gelijck anderen onse landen eñ steden. *Rijksarchief, Mélanges du Grand Conseil, Charter v. Willem, hertog van Beijeren*, 6 nov. 1407.

MORGENSPRAECK (M—ake), zn. 1) *Terechtzitting der lakengilde te Antwerpen*, fr. *séance du tribunal de la draperie à Anvers*. Kil. Morghenspraecke. *Dies juridicus matutinus Antwerpiensibus usitatus*. || Wordt aldaer [*nl.* op de Lakenhalle] in ordinarisse saken [*nl.* betreffende de wollen werken en drapperij, benevens het verven en bereiden der wollen stoffen], alle acht daghen recht ghedaen, des maendachs voor de noene, d'welck men de morghensprake heetende is; oft des woonsdaechs, sooverre des maensdaechs heylichdach is. *C. v. Antw.* 1582, V 3; *it.* 5. Zie Mertens en Torfs, I 313.

2) *Zekere vergaderingen der gilde van den handboog te Brussel voerden ook dezen naam*, fr. *certaines réunions de la gilde des archers à Bruxelles portaient aussi le nom de* morgenspraken *ou délibérations du matin*. Kil. *collegium matutinum*. || Soe wat ghesellen van der gulden ontboden selen zijn te like of ter morghenspraken met der gulden knapen,.. A. WOUTERS, *Sermens* 24, *Ord.* 1454 a. 10.

MORTALISEEREN, bw. Van goederen of bezittingen. *In doode hand brengen, het bezittingsrecht schenken, met vrijstelling van alle lasten jegens den Staat*, fr. *amortir* (*des biens ou possessions*), *donner le droit de posséder, avec exemption de toutes charges envers l'Etat*. Zie ook DOODE HANT c.) I 555. || Doe ontboet Boudin Apkin den abt van Sente-Bertins, eñ gaf hem eñ zinen cloestere eewelic de heerscepie van Poperinghe, dewelke heerscepie hy hemlieden mortaliseerde. JAN V. DIXMUDE 40.

MORTIER, zn. *Vijzel, mortier*, fr. *mortier*. Kil. Mortier. *Mortarium, pila*. || *Centenum mortariorum* 2 den. *Tol te Damme* 1252. — MORTIERSTOCK, zn. *Vijzelstamper*, fr. *pilon de mortier*. Kil. Mortierstock, *fland. Pistillum*. || Mortierstocken. *Brugsche tol v.* 1269.

MORW (Mour), bn. *Murw, zacht, week, teeder* fr. *tendre*. Kil. Murwe. j. morwe *Mitis, mollis*. || Dat men alle graen, hart eñ mour, stellen zoude up den ouden feur. Zie FORE. — Noch Du en hadste wieghe, die Dyn morwe leden onthouden hadde. *Hondert merkinge* 75 v°.

MOSSELEN, zn. mv. Zooals thans, fr. *des moules*. Kil. Mosschel. *Musculus| marinus*. || *Qui ferunt moslin in collo suo nihil debent*. WARNKÖNIG, *Brab. tol v.* 1199. a. 18. II. *Urk.* 22. I scip met mosselen, dat es sculdich enen ouden groete. *Tol te Mechelen* 1391 a. 21.

MOSTUER, zn. Fr. *mouture*. Zie GEMANCK.

MOTAEL. Zie METAEL.

MOTE, MOTTE, zn. Van een leen. *Heuveltje, waar het kasteel op stond*, fr. *motte, butte, éminence sur laquelle se trouvait le château*. — Het kasteel verhief zich op eenen heuvel, afzonderlijk, te midden van eenen vijver of een moeras, omgeven van eenen muur en beveiligd door torens en ander verdedingswerk. Raepsaet, *Analyse* nr. 388. || Huusinghen eñ alderande boomen staende op de mote van eenen leene,.. besloten met eenen walgracht, portale eñ walbrugghe, volghen ter eerster doot den leene. *C. v. Auden.* XXII 12; *it. Cah. prim.* VI 8. *It. C. v. Kortrijk* XV 21; DE PR. en BR. I. *Mariakerke* 19, 30; III *Ronse* 11; XII *Zulte* 11, 13.

MOTHUIS, zn. *Huis van ontucht*, fr. *maison de prostitution*. Kil. heeft Mot, en Motkasse. *Lupanar immundum, prostibulum*. || Wy belasten ook alle officiers en magistraateu in de steeden en dorpen,.. alle bordeelen, hoerhuisen, mot- en ravothuisen te weeren, te verstooren en uit te roeien. *C. hertogdom Limburg, Egtreglement* 1656 a. 73 blz. 382.

MOTTEN, zn. mv. *Zoenpenningen van manslag, wonden en verminkingen* (?) fr. *deniers de réconcili-*

ation du chef d'homicide, plaies et mutilations. || Hoe men beteringe betalen sal. — Item, motten syn te halff meert eñ Sint-Remeysmisse, etc. *C. gr. Loon.* I 71.

MOTTOEN (Motoen, moutoen), zn. *Gouden munt geslagen onder Jan* III, *hertog van Brabant* (1312—1355), fr. *monnaie d'or frappée sous Jean III, duc de Brabant.* || De keizer van Duitschland, Lodewijk van Beieren liet aan dezen vorst toe gouden munt te slaan: *ipse dux Johannes, ejusdem indulti vigore, fecit ibi* (*nl.* te Antwerpen) *cudi, per Falconem de Pistorio, scuta aurea, quae in vulgari theutonico* Faucons schilde *sive* Antwerpsche schilden *nuncupantur.* VAN DER CHIJS, *Hertogd.* I 68, 69. Zie ook LAM II 137, en Heylen *passim.*

MOUCHEN, zn. mv. *Spieën, spioenen,* fr. *espions.* La Curne Mouche 4°. *Espion.* || Alwaer zy ghecommen zynde, vraechden in de herberghe... daer woont 't wyf van Cornelis Tyts, kerckebreker latitant, of daer gheen monchen [*l.* mouchen] gheweest en hadden, daerby verstaende die van de justicie. DE COUSSEMAKER, *Troubles relig.* I 214 (1567).

MOUCHOIR, zn. *Soort van zakpistool,* fr. *sorte de pistolet de poche.* La Curne heeft er het synoniem *bidet* van. || Verbiedende sijne voorschreven Majesteyt wederomme wel expresselyck... het ghebruyck eñ draghen van de cleyne pistoletten, ghesegt *Bidetz* eñ *mouchoirs. Pl. v. Brab.* 16 febr. 1627; II 185.

MOUT, zn. Zooals thans, fr. *malt, drèche.* Kil. Mout. *Byne, buna: hordeum madefactum,* etc. || *Quod Prepositus debet dare dicte Majorisse et ejus maryto, ad pascendos hospites, fimum deducentes, duo* halsters *siliginis et tria* halsters mouds, *et* I virtalem *pisarum,* et I *caseum duorum solidorum.* VAN LOKEREN, *St-Pierre* 288 (1249).

MOUTWAGE, zn. v. *De accijnsen van het wegen van het mout,* fr. *les accises de la pesée de la drèche.* || Den ontfanger van de nieuwe middelen, bestaende in een vijfde part van de moutwage. *C. v. Maastricht* 372 (1665); de Fr. tekst zegt: *des assyses du braaz* [*nl. brai* of *bray*].

MOUWE (Mauwe), zn. IJseren mouwen. *IJzeren armplaten, armschenen* fr. *brassards.* La Curne Brassal. *Armure de fer.* || Faesschen van yserinen mauwen, ofte met schenen, ofte met platte mauwen. *Kb. v. Auden.* 1228. *Van wapenen.* Zie ook PORPOINT.

Ter mouwe, bijw. *Verraderlijk,* fr. *traîtreusement.* || Waarop den schout antwoord: zoo klaag ik dan hier over N. (en noemde de handdadige), en zegge hem aan: dat hij N. (hier noemde hij den doode) gedoot, gemoort en ter mouwe (dat is verraderlijk) gewont heeft. BOEY, *Woordentolk* 593.

MOUWER (Mauwer), zn. *Korenmaat te 's Hertogenbosch* = $^1/_2$ *mud,* fr. *mesure de grains à Bois-le-duc* = $^1/_2$ *muid.* || I mouwer = een half mud, = VIII loopen, = III sisters rocx Bosch. — Het capittel van Boxtel heft uuyt de goeden van Ghysbert den Dapper een mauwer oft half mudde rogghen. *Rijksarch. Rekenk. nr.* 18341, *Confiscations Bois-le-duc* 1573—1574.

MUDDE, zn. v. *Mud, mudde,* fr. *muids.* Kil. Mudde. *Modius. varia apud varios mensura.* || Brusselsche mate: 1 mudde rogghe oft terwe = 6 sisteren oft 108 gelten. *C. v. Brussel* fol. 370. Vort maken VI sester een mudde. Eñ es te verstane, dat dat es die mate van al den corne dat men vint, van tarwen, van rogge, van gersten, van erwiten, van bonen, van witsen [*nl.* vitsen] eñ van sade, sonder alleen van evenen; want devensester dat houdt meer dan troggensester wel IIII waelpoyt eñ een half corens. — Mudde colen: al soo groot es dmudde evenen, soe groot sal mit rechte dmudde colen. *Belg. mus.* IV 261. 262. 1 mudde tarwen. *Oork.* mei 1249. Vier mudden wijns. *Auden. meng.* II 470 (1456).

MUDENIS. Zie MOYENIS.

MUECKEN (Meucken), zn. o. Zie MEUCKEN 2) || In de Casselrye van Audenaerde [wordt gherekent] met vierendeelen eñ mueckens. *C. v. Brussel, Landmaten* 361.

MUERCKEN-MAET, MUERTKEN-MATE. || Een meurken mate. GÉNARD, *Antw. arch.* XVII 234, *Inv. Van Schoonbeke, In 't backhuis.* (1556). Zie MUERTE.

MUERCORSTER, zn. *Pleisteraar,* fr. *plâtrier.* || Deze vervulden eñ leyden als eene korste, met leem oft moortel, langhs de balcken (tot een meerder verciersel) daerin perssende eñ uytbeeldende verscheyde figueren van engels, menschen, dieren, vogels, visschen, vruchten en andersins. DAMHOUDER *Grootdadigh.* 529.

MUERPLAET, zn. *Drempelstuk,* fr. *sablière.* || Alle gesaegt eykenhout, als balcken, felieren, muerplaeten, rubben, stijlen, etc. worden gemeten rubsgewijs. *Regl. edificiemeters* 16 jan. 1705, III 1.

MUERTE, zn. m. *Zekere lengte-maat,* fr. *mesure de longueur.* || Elcken kareel sal moeten gebacken blijven eenen voet, als hij gebacken is, eñ twee kareelen eenen voet breet, min eenen muerte. *Rekenk. v. Brab.* reg. 135 fol. 298. Zie ook MUERCKEN-MAET.

MUYE, zn. v. *Moei,* fr. *tante.* || Die zytvellige guederen, comende van broeder, suster, oem. muye, neve, nichte. *C. gr. Loon* I 7 (1548). Zietvallige goederen coemende van oom oft muye. *O. Liège, Ord. graafschap Loon* 26 juli 1624 a. 23, 2 *Série* t. III 42.

MUILBAELCKEN (Muylbaelken), zn. o. Zie FARDEEL. || Vivenneghentich fardeelen, genompt muylbaelkens. GÉNARD, *Antw. arch.* VII 223 (1532).

MUILSTOOTER, zn. *Kwakzalver,* fr. *charlatan.* Kil. Muylstooter j. Kasboeve. *Agyrta, circulator; falsas reliquias deosculandas obtrudens.* || Van rybauden te wandelne. Dat van nu voortan alle rybauden, ledeganghers, sijnde sonder mijncke oft behevelthede, eñ oic wijfs van gelijcken state, muylstooters eñ andere tusschers verboden staen te wandelne in de Castelrie van Ypre, eñ te gane up aelmoesene. *C. kast. Iperen,* c. 122. *It.* Fr. de Potter, *Petit cart.* 139.

MULCTE, zn. v. *Boete, geldboete,* fr. *amende, peine pécuniaire.* || Een arbiter mach imponeren een mulcte, mair geen pene; eñ dat onderscheyt tusschen een pene eñ een mulcte is dese: een pene es in den persoon eñ int gelt, als zij is in den rechten geordineert eñ zekerlijc geïntroduceert; mair mulcte is een geltpene bij den richter geset eñ geïrrogeert; eñ dairomme, van der penen personel en appelleert men niet, mair van der mulcten mach men appelleren. V. D. TAV. 176.

MULCTEEREN, bw. *Straffen met eene geldboete,* fr. *punir d'une amende.* || Welcken tijdt overstreken zijnde, deselve billetten nul eñ van onweerden sullen ghehouden zijn, eñ de persoonen daermede [*nl.* met hunne querne] malende ghemulcteert, als niet veraccijst oft verimpost hebbende. GÉNARD, *Antw. arch.* IV 325 (1586).

MULSTER } Zie MOLSTER.
MULTER }

MUNICHEN (Mue—), ow. *De communie uit-*

reiken, fr. *communier*. Kil. Muynighen / monighen, *Sacra administrare & Communionem sacram tradere*. || Est dat zake, dat yement verwect es in dese giulde eñ spapen begheert, men salt laten weten den deken eñ sine zorghers;.. si sullen gheven van muenichen den priester XII d., den coster VI den., den priester van olien VI den., den coster IIII d.; eñ dit op der giulden cost. *K. Rijkepijnders Brugge*, 1291 a. 18. De kerk van Corthys had ook eene „erfrente van een kan wijn, om te Paesschen te communiceren". — [De kerk van Groot-Vorssen had onder hare cijnzen] eenen auwen groeten.., om wijn eñ *h*ostene te coopen, omme des Paeschdaechs te moenighen. KEMPENEERS, *Montenaken* I 182. 183. Zie ooc MOIGNEN.

MUNIMENT, zn. *Bewijsstuk*, fr. *document*, *pièce probante*. || Insghelijcx mach die aenleggere hebben die selve termijnen eñ daghen van rechte, om te dienen van replicque, interrogatoriën, conclusie, oft andere munimenten hem in de sake dienlijck wesende. *C. v. Sichem* a. 8. *It. C. v. Loven*, *Bijvoegsel* IV a. 6; *Weeskamer*, *Proëmium; Costumen* XIV 26; *C. v. Brussel* 1570 a. 65, en 1606 a. 71.

MUNITEITEN. zn. mv. Er zal moeten gelezen worden minuteiten. Met minuteiten. *In het klein, bij kleine hoeveelheden*, fr. *en détail*, *par petites quantités*. || Nochte oock daerbij voorsien en was jegens de schendeventerijen eñ d'overgroote schaede, die daegelijcks wiert veroorsaeckt uijt dat er verscheide waeren,.. die in plaetse van de kooplieden t'hemlieden huyse ofte winckel te verwachten, met hunne gaerens waeren gaende van huijs tot huijs, deselve alhier met muniteiten ten vilen prijse verkoopende. *Ord. P.-B. autr.* 1 aug. 1714, *proëmium*, II 530 (art 20 zegt: met kleine gewichten).

MUNT (e), MONTE, MOENTE, zn. *Munt*, fr. *monnaie*. Kil. Munte. *Moneta*. || Op enen iaerleken tsens van X s., alse sulker monten alse in borse geet. *Charters van Terkameren* nr. 113, *Weerde*, (Jan. 1293, in de weke vore Onser-Vrowendach, dat men kersen drecht); *it. Oork.* 24 mrt. 1293. Item, in anderen diversen payemente van alrehande moenten, V rg. VI st. *Inv. van der Horst* 1489. — **Jaartal op de munt.** In het jaar 1474 verschijnt het eerste jaartal op de zilveren munt; nog niet op de gouden munt. VAN DER CHYS, *Hertogdom* 166, fr. **Millésime**: *en 1474 apparaît le premier millésime sur la monnaie d'argent, pas encore sur la monnaie d'or*.

MUNTEN, onz. en bedr. wkw. I. ONZIJDIG. Van een Schip. Munten op. *Varen naar*, fr. *naviguer vers*. || Dat van allen goeden, waeren eñ comenscapen toebehoirende persoenen niet vrij zijnde, die op Bergen [*nl.* in Henegouw] munten eñ aldair te watere aencomen sullen oft opgeslagen wordden, men sal sculdich zijn ons, oft onsen gecommitteerden, trecht van den watertolle. *Rekenk. v. Brab.* reg. 136 fol. 236 v°. (15 apr. 1504).

II. BEDRIJVEND. — Een schip munten. *Het toerusten*, fr. *équiper* (*un navire*). || Dat capitein François Draeck, met diversche ander edelmannen eñ capiteinen van oorloghe, gheseylt waren uut Inghelandt, met eenen grooten nombre van schepen van oorloghe van de coninghinne, toegerust eñ ghemunt in diversche quartieren van tselve rijcke, metgaders ontrent de veertich schepen van oorloghe van die van Hollandt eñ Zeelandt, maeckende in als meer dan twee hondert seylen, al wel ghemunt met zeevarende volck. PIOT, *Chron.* 820. (1596).

MUNTER (e), zn. Zooals thans, fr. *monnayeur*. Kil. Munter. *Monetarius*. || *Henricus* Muntere. — *Johannes* Muntere. — Ida, *relicta Henrici dicti monetarii*. *Godsh. Brussel* (1259 en 1296). — **Fluweelen munters**, fr. *monnayeurs de velours*, *aux habits de velours*. || Op het einde der XVII[e] eeuw, was het munterschap door eene menigte rijke lieden zeer gezocht, dewijl zij in het inpachtnemen van de waardigheden van het gild het middel zagen om zich aan de burgerlijke lasten en vooral aan de belastingen te onttrekken. Vandaar de gegronde klachten van den magistraat tegen lieden aan wie het volk den naam gaf van „fluweelen munters"; inderdaad, dese groote personages gewaardigden zich niet te werken en lieten zich vervangen door werklieden, die, tengevolge hunner opneming in het gild, insgelijks deszelfs vrijdommen genoten. GÉNARD, *L'hôtel des monnaies à Anvers*, 23. — **Valsche munters**, fr. *faux monnayeurs*. Zie onder KETEL II 61, en ook Damhouder, *Practijcke in criminele saecken* LXV 88, en Wielant, *Practijcke criminele* LXIV 90.

MUNTIJSER, zn. *Muntstempel*, fr. *coin*, *matrice* (*de la monnaie*). Vandenpeereboom, *Numismatique* 46: *coins et fers* (muntijsers). Grimm: Münzeisen, *münzstempel*. || Voort, wat muntere oft werckman smeesters selvere oft platen thuys droeghe, oft muntysere, eñ over nacht hielde, hij waers om ses schellinghe. GÉNARD *l. c.* 117, *Ord. v.* 1291; *it. Pl. v. Brab.* I 247; en, in hs. in de Kon. Bibl. nr. 16950.

MURAERS (Mueraers), zn. mv. *Straatvegers*, fr. *balayeurs des rues*. || Den deken van de mueraers, met de karre-luiden, meschrapers eñ de secreetruymers. DAMHOUDER, *Grootdad*. 532.

MURKELING (e), zn. v. *Groot rumoer*, fr. *grande rumeur*. || In dit zelve jaer [*nl.* 1584], den XXII maerte, wesende donderdach vóór Palmsondach, zoo wasser in de stede van Ghendt, in den vóóravond, een groote roere eñ murckelinghe onder tghemeente, vreesende van een verraderie, zoodat alle borghers luttel sliepen. FRANS DE POTTER, *Chron.* 350. *It.* Ferd. Van der Haeghen; *Beroerl. tijden* IV 67.

MUS, bn. Mus van hoofde. *De hersens ontsteld hebbend*, fr. *ayant le cerveau ébranlé*. || Men zeide, dat hij licht eñ mus van hoofde was, sindert den val die hij ghevallen hudde duer een gat van eenen zoldere, als hij [*nl.* don Carlos] naer een jonghe hoofsche dochter liep. FERD. VAN DER HAEGHEN, *Ber. tijden* III 256. (Zie over deze kwaal van don Carlos, een merkwaardig opstel van Eduard Schulte, in nr. 24 *der Gartenlaube* 1892 blz. 397: *Der geschichliche don Carlos*.

MUSEKEN (M—in), zn. MUSELKIN (?). *Doedelzakje*, fr. *petite cornemuse* (?). || Een pilaer, daerup dat stonden drie personen, te weten een musekinne, die gaf root wijn ten musekinne. OLIV. V. DIXMUDE 173. Zie De Bo MUIZEL (MUZEL).

MUSTE. zn. v. *Zekere vochtmaat*; doch moet er niet gelezen worden mutse (?), *een halve pint*, *een upertje*, fr. *mesure de capacité pour les liquides*, *une demi-pinte ou chopine* (?). Kil. heeft Mudseken. j. uperken. *Cheopina*. || Al tcovent dranc dagelicx van den wine wel een maent lanc, eñ men gaf elc broedere daghelicx een mutse wins, eñ te soupere een pinte. JAN V. DIXMUDE 268.

MUTSAET (Mud—), zn. *Landmaat*, waars. de *„sille"*, fr. *mesure agraire*, *prob. la* „sille". || *Johannes Johannis* Spikermans, III mudssaedts *terre*. L. GALESLOOT, *Feudataires* 185. *Walterus*

Beke IX *modios terre apud* Cortenake; aant. (4): *Ou* mudsaet, *selon le même registre* fol. 110 r°, *et* sillen *selon le registre* 145 fol. 454 r° *de la cour féodale de Brabant* (*Inv. provisoire*), *ib.* 276. Zie EEUSEL I 391.

MUTSE, zn. 1) Yserinen mutche. *Yzeren hoofdbedekking*, fr. *coiffure de fer.* || Van tween Zeelanders, die waren mer Robber Brijsteets knechte, dewelcke gevaen waren met yserinen mutchen, ontfaen XL s. *Reken. baljuwschap Gent*, rol. 1724 (1372). Zie HUIVE 2) I 631.

2) *Eene soort van vischnet*, fr. *sorte de filet à pêcher.* || Dat alle andere netten eñ ghewanden,.. midtsgaders de schutkurven, eñ insghelijcx de netten, mutsen ghenaempt, verclaert sijn ballijncx waters. *Pl. v. Vl.* 3 juli 1627 a. 7; II 381.

MUTSEGELT, zn. *Zeker kerkrecht*, fr. *certain droit d'église.* Zie DWAELGELT, en JAN V. DIXMUDE 255.

MUTSEREEDERS: zn. mv. *Mutsemakers*, fr. *fabricants de bonnets.* Kil. Mutse. *Pileus*, *pileum.* || Dat de mutsereeders van nu voordt an, te haren huus leveren zullen den vulres de mutsen eñ bonetten, hoeghedanich zij zijn, elke vulte [*nl.* volte, de maet van wat de volders in eens bewerkten J. F. Willems] weghende XXII ponden int somersche saeysoen,.. en int wyntersche saeysoen, elke vulte weghende tzestendeel min. *Kb. lakeng. Brugge*, *Vullers* 43. *It. C. v. Gent* II 197. Zie Gailliard, *Glossaire.*

N.

NABEDDE, zn. o. *Tweede huwelijk*, fr. *second mariage.* Zie JONGEERSCHAP II 20.

NABOUW (Naer—), zn. m. *Latere bouw*, fr. *construction postérieure.* || Wat aengaet den naerbouw, getimmert sedert de doodt van den tochtenaer,.. *C. gr. Loon* I 561.

NABRUILOFT (Naer—), zn. *Gastmaal daags na de bruiloft gehouden*, fr. *festin tenu le lendemain des noces.* Kil. Naebruydloft. *Repotia: convivium quod postridie nuptiarum apud novum maritum fit.* || Dat men ooc gheduerende den voorseyden tijd niet en sal moghen bidden nochte toelaten in de bruloften, voorbruloften ofte zekerijnghen, naerbruloften, uutvaerden, banquetten ofte maeltijden, meer dan twintigh personen. *Pl. v. Vl.* 22 mei 1546; I 649.

NACHT, zn. v. Zoowals thans, fr. *nuit.* — **Veertien nachten** voor **veertien dagen**, fr. *quatorze nuits* pour *quatorze jours.* Overbekend is het, dat de Germanen, onze voorouders, bij nachten rekenden, zooals Tacitus, *de moribus Germanorum* § 11 het reeds getuigde: *Nec dierum numerum, ut nos, sed noctium computant;* zie ook hierover de aanteekening van Nyhoff, *Gedenkw.* I 154 (217. 311. 377) op het w. „virteinaghten, verthiennacht". Deze bijzonderheid wordt bevestigd door schier al onze oorkonden sedert de XIII eeuw, tot in de XVI, en zelfs tot in de XVII eeuw: || Soowanneer de hoors van de voors. laeten in ghebreke zijn van ghenoech te doene an den voors. heerschepe binnen veerthien nachten,.. DE PR. en BR. I. *Drongen* 29 (1654). De blijde inkomst van Philips van Saint-Pol, van 1427, heeft echter, art. 42, „viertien dagen"; die van Philips den Goede, van 1430, a. 55 „veerthien dagen", en a. 66 „veerthien nachten", en die van Philips IV, van 1623, a. 42, ook „veerthien dagen", en a. 44 „veerthien nachten". — De nacht verwint den dach — de dach verwint den nacht. *De avond valt*, fr. *le jour est bas; — het is dag*, fr. *il fait jour.* || Dan beiden de mannen zoelanghe dat de nacht den dach verwonnen heeft; eñ dan segghen de mannen: dat si niet connen ghesien te wisene vóór den dach de nacht verwonnen heeft; dus blijft dat hof open tote smorghens. *Leenrechten*, 1528, fol. 24.

NACHTBRANT, zn. *Nachtelijke moordbrand*, fr. *incendie nocturne avec intention de meurtre.* Grimm Nachtbrand *nächtliger brand*, *nächtlige brandlegung*, *mordbrennen.* || *Qui vero de* nachtbrand *acclamatus fuerit*,.. *per quinque curatores se purgare poterit. K. v. Veurne* 1240.

NACHTGAEN, ow. als zn. *Het nachtelijk straatloopen*, fr. *le fait de courir les rues pendant la nuit.* || Soo zijn bij hun [*nl.* schepenen] voortijden veele eñ diversche statuijten eñ ordonnantiën ghemaeckt eñ ghepubliceert, als: aengaende den wijn,.. oock aengaende d'nachtgaen. *C. v. Herentals*, XIX 29 (1559). Contrarie den voorgaenden voorgheboden van nachtgaene. FRANS DE POTTER, *Second cart.* 167 (1562); *it. Gent* V 434. Soo hy [*nl.* de amman] oyck vermagh omme te gaene naar de clocke, eñ te calengieren die 't behoort, van nachtgaen; daeraf hem de boeten competeren. *C. v. Dendermonde* I 7.

NACHTGANGER, zn. *Nachtlooper*, *nachtraaf*, fr. *coureur de nuit.* Kil. Nachtrave. *Lucifuga*, etc. Grimm Nachtgänger *Noctivagus.* || Van lichter misdaden, dair hij [*nl.* de officier] specialen last af heeft te denuncieren.., als te suecken die nachtgangers, die geene die verboden wapenen dragen, die geene die dobbelen eñ dobbelscholen houden; dairaf sal hij wel gelove hebben. V. D. TAV. 162 v°.

NACHTMAYEN (N—meijen), ow. als zn. *Het nachtelijk stelen van veldvruchten*, fr. *le fait de voler les fruits dans les champs pendant la nuit.* || Xx st. van nachtmayene in andere goed, dies hevet soe [zij] eenen praetere, bi der Wet gheset. DE PR. en BR. II. *Evergem*, 31.

NACHTROOVER, zn. *Die 's nachts op stelen uitgaat, nachtdief*, fr. *voleur nocturne.* || Die eenen nachtroovere oft nachtdief ter doot brengt. V. D. TAV. 59 v°.

NACHTSCHOT. Zie SCHOT.

NACHTSOUDIE. Zie SOUDIE.

NADEREN, NAERDEREN, bw. *Benaderen, naasten*, fr. *retraire.* || Binnen welcken tijdt des verkoopers naeste vrienden,.. het verkochte goedt moghen naderen eñ aen hen nemen..; na het derde ghebodt magh niemandt meer naderen. *C. v. Etten* a. 15. Die ghene, die eenigh onberuerlijck goet mede vercoopt oft vest, en mach niet naerderen. *C. v. Reusel* a. 74 (a. 75 den coop vernaerderen). Zie ook VERNADEREN; AENBOORDEN en BESCHUDDEN.

NADERLINCK, NAERDERLINCK, NALINCK (Naelinck, naerlinck), zn. *Naastingbieder*, — *heesscher*, — *legger*, fr. *retrayant.* Kil. Naelinck. *fland. Proximus haeres: consanguineus, affinis.* || Een naelinck, naelinckschap gheboden hebbende,.. vermach.. *C. v. Aalst* XII 21. Soowanneer diversche naelinghen hemlieden presenteren,.. 27; *it.* 28. Den calengierder es ghehauden terstont, emmers binnen XIIII daghen ten uutersten naer dat hy naerderlinck bekent is,.. *C. v. Auden.* XII 17. Alsser gheen naerlinck en comt. *C. v. Kortrijk* IX 4. Den nalinck van bloede is ghehouden... *C. v. Eecloo* VII 6. Sooverre de cooper, bij den naederlinck gerichtelijck versocht zijnde om naederschap te hebben,.. *C. v. Loven* X 8. Naderlinck. *C. v. Maastricht* 394.

NADERSCHAP (Nae—, naderscap, naerderschap, nairder—, naerschap, naarscap, narschap), zn. v. *Naasting*, fr. *retrait.* — *a.*) Naderschap van bloede eñ ten goede, naderschap van bloetswege, naderschap van bloets- of maechschapswege, naderschap van bloede ofte geslachte, of alleenlijk: naerhede, naederschap, naerderheyd, vernaedering, calengiering; in Gelderland *schutrecht*, fr. *retrait lignager, droit de retraite, droit de rédimité, droit d'approximité ou d'approximation, de proximité de sang ou lignée. Het recht verleend aan de bloedverwanten van den verkooper van een onroerend goed, om het terug te nemen uit de handen van den vreemden kooper, mits terugbetaling van den koopprijs en der redelijke kosten, en zulks om het vervreemd goed in de familie te behouden* (*jus conservatorium in familia*). Britz, *Mém. anc. droit belgique* II 700. (Men zie aldaar den Fr. tekst). || Onder de jurisdictie eñ resort van Santhoven valt dryderhande calengieringhe oft naerderschap van onruerlijcke goeden, te wetene, eerst van bloetsweghen, ten tweeden van grontsweghen oft servitutsweghen, eñ ten derden van paert- of deelsweghen. *C. v. Santhoven* 1664 a. 158. — *a*) Naderschap van bloetswege of van maechschap. *Het recht der bloedverwanten van den verkooper om het aan eenen vreemde verkochte goed te naasten*, fr. *retrait lignager.* || Binnen Ghendt en valt gheen calaenge van naerhede van bloede of gheslachte. *C. v. Gent* XVI 1. Alle deghene, die den vercooper van bloetsweghen bestaen, eñ daeruyt hunne calengieringhe willen fonderen, worden ghepreferreert aen alle deghene die servituyt van grontsweghen lijden, eñ die paert eñ deel hebben. a. 172. Bastaertkinderen en competeert gheen naederschap van bloets- ofte maechschapsweghen. *C. van Loven* X 19. Die tusschen halm eñ here niet en comet, hine mach enghene naarscap hebben ane dat guet. *K. v. Antw.* 1292 a. 49. Hine mach negeen narschap hebben an dat goet. *K. v. Brussel* 1292 a. 60 (De *K. v. Nijvel* v. 1312 a. 45 heeft *premiété.* — *b*) Naderschap van deelswege, van paert- of deelswege, — van gemeensaemheit, — van meentucht, fr. *retrait de communion, — d'indivision, — partionnaire, — des comparçonniers, droit de reprise de biens indivis. Het recht van iederen mede-eigenaar van een onverdeeld onroerend goed, om het aan eenen vreemde verkocht deel te naasten.* BRITZ, *l. c.* 704. || Naerhede van bloede heeft plaetse.., ghereserveert gronden van erfven eñ huysen binnen der voorseyde stede eñ vrydom van Assenede, alwaer alleenelick plaetse hebben sal naerhede van ghemeensaemheyt. *C. v. Assenede* X 1. Naerhede van bloede eñ oock van meentucht heeft plaetse binnen den voers. ambachte,.. de naerheyt van meentucht nochtans voorengaende. *C. v. Bouchaute* XII 1. Die van servituyts- oft grontsweghen calengiert, wort ghepreferreert aen andere calengierende van deelsweghen. *C. v. Santhoven* 1664 a. 173. In der stadt oft vriheyt van Antwerpen en mach nyemant eenighe huysen oft hoven, lant oft sant, calengieren dan alleene van beschaetheyt, die men ter saken van gemeynen grontchynsen soude moegen lyden. *C. v. Antw.* 1545, VII 2. — *c*) Naderschap van grontswege, of van beschaetheit van gronts- eñ servituetswege. *Het recht van elken eigenaar van een onroerend goed belast met renten, cijnzen of inkomsten, servituten, pandrecht of kusting, om deze lasten te naasten alswanneer de eigenaar die aan een ander verkocht had.* BRITZ, 706. — *d*) In de Naerheit van commeren, *beoogt men belegde renten, schulden, lijftochten, persoonlijke acties*, fr. *retrait débital.* Britz 706. || Deghone recht van naerhede hebbende, 't sy van bloede, ghemeensaemheyt, ofte van commere, vermach den vercoopere eñ coopere te doen verclaersen by eede of de vercoopynghe in der waerheyt geschiet is in zulcker manieren eñ voor zulcken prijs alst contract behelst. *C. v. Dendermonde* XI 15.

NAECKT (Naect, naict), bn. *Naakt, bloot, ongekleed*, fr. *nu, non vêtu. Het w. naeckt, „ongecleet," heeft, in de taal der praktijk, in 't algemeen, de bet. van onvolledigheid:* 1°. *toegepast op een persoon, als eigenaar of tochtenaar, eene onvolkomenheid in de uitgedrukte eigenschap;* 2°, *op schriften of schuldvorderingen, die gene van niet toereikend, niet geldig om in rechten te vervolgen*, fr. *le mot* naeckt (*nu, non vêtu*) *a, dans le langage de la pratique, en général, la signification de défectuosité, de non complet;* 1°. *appliqué à une personne, comme propriétaire ou usufruitier, d'incomplet dans la qualité exprimée;* 2°. *à des écrits ou des prétentions, celle d'insuffisant, de non valide pour agir en justice.* — A. *a*) Naeckt possesseur. *Hij die, wetens en willens, onrechtvaardig en zonder titel bezit*, fr. *celui qui, sciemment, possède injustement et sans titre.* || Hij is geheeten een naict possesseur, die een dinck alsoe besit, dat hij wel weet dat hij geen rechtveerdige possesie en heeft; eñ dese sijn die de rechten seggen dat zij een dinck heeten te possideren als naicte possesseurs; eñ als zij ondervraeght wordden van der saken oft rechtveerdigen titel van huerder possessien, geen andere redenen en cunnen geseggen dan *possideo quia possideo*, dats te seggen: ick besidt eñ gebruijct. V. D. TAV. 35. — *b*) Naeckt erfman. Zooals thans *Naakt, bloot eigenaar, zonder bezitting of vruchtgebruik*, fr. *nu propriétaire, sans possession ou usufruit.* || Naeckte en bloote erfman. *C. v. Diest* (*Brab. recht*) I 9. — Naeckt eigendom. Zooals thans *Bloot eigendom, waarvan 't vrucht-*

gebruik is afgezonderd, fr. *nue propriété*, *propriété d'un fonds dont un autre a l'usufruit.* || Dat alsdan den lancxtlevenden... wordt tochtenaer oft tochtersse van allen die erfgoeden,.. eñ die naeckte proprieteyt eñ erffelijckheit alsdan succedeert op 't wettich kindt ofte kinderen. *C. v. Diest* (*Brab. recht*), II 1. — *c*) **Naeckt tochtenaer.** *Enkel vruchtgebruiker, geen eigenaar*, fr. *simple usufruitier, non propriétaire.* || Soowanneer man ofte wijf aflijvich wordt sonder wettighe geboirte achter te laeten, soo devolveert eñ versterft terstont,.. op deghene den eersten aflijvigen... naest bestaende,.. alle vaste proprieteyt ofte erfdom op hem gedevolveert, blijvende de lestlevende daeraf alleenelijck een naeckt tochtenaer oft tochtersse. *C. v. Loven*, XIV 9. — **Naeckte tocht.** *Enkel, levenslang, niet erfelijk vruchtgebruik*, fr. *usufruit simple, viager, non héréditaire.* || In verhueringen van huysen oft gronden van erve, gedaen bij vaeder oft moeder, hetzij die daerinne hadden erftoechte oft naeckte toechte, moeten die kinderen.., deselve verhueringen voor goet houden. *C. v. Diest* VZ. XIII 9. — B. *a*) **Naeckt contract**, pact of conventie. *Naakt of simpel verdrag, verbintenis krachtens welk men in rechten niet kan vervolgen*, fr. *pacte nu, en vertu duquel on ne peut agir en justice.* || Ghij sult weten, dat sommige pacten en verdrachten naict zijn eñ ongecleedt, eñ dairuuijt en groeyt noch en genereert geen actie; eñ dat pact is geheeten naict als 't geen sake en heeft van ennigen efficacien oft weerden tot actien oft verbijntenissen. V. D. TAV. 23. Dat, na den rechten civijl, uuijt naicten pacten geen actie en spruijt. 284. Alle naecte conventien, oock sonder stipulatien eñ contracten, die men in Rechte heet *nominatos* oft *innominatos*, bekentenissen, geloften eñ giften tusschen de levende,.. ghetoont sijnde met instrumenten,.. sijn van weerden, eñ mach daeruut gheageert worden, niet min dan uut solemnele stipulatien. *C. v. Antw.* 1582, tit. 53 a. 4. Zie hierover Britz, *l. c.* 795; zie ook GECLEET VERDRACH II 73. — *b*. **Naeckte schatschulden.** *Eischbare schulden, die niet bepand zijn*, fr. *simples dettes exigibles, qui ne sont pas hypothéquées.* || Al waerent oock maer naeckte schatschulden, niet bepant oft ghehypoticeert wesende. *C. v. Antw. compil.* V vij 6. — C. *Alleenlijk, slechts, niets dan, anders niet dan, enkel, eenvoudig*, fr. *seulement, uniquement, rien que, simple.* — *a*) Naeckt maner (maender). *Alleenlijk maner, geen rechter*, fr. *seulement semonceur, pas juge.* || Damptman is een naect maendere eñ executeur, eñ en mach egheen kennisse van saken nemen. *C. v. Antw.* 1545, IV 37. — *b*) **Naeckt dagement.** *Enkele dagvaarding*, fr. *simple assignation ou ajournement.* || Die een ander alhier te rechte wilt trecken, moet denselven doen roepen, tsij bij naeckt dagement, oft... *C. v. Antw. compil.* V iv 1. — *c*) **Naeckte einden eñ conclusien.** *De enkele eisch, enkellijk het besluit*, fr. *la simple conclusion.* || Dat in alle verbale saecken niet met allen te boecke en sal ghestelt worden dan de naeckte eynden en conclusien bij den advocaeten eñ procureurs te voren beworpen. *C. v. Santhoven*, *Stijl* 1557 a. 63. — *d*) **Naeckte corruptele** (of misbruick). *Anders niet dan een misbruik*, fr. *rien qu'un abus.* || Want de voorseyde costume es een naeckte corruptele eñ onnatuerlicke eñ onredelicke usantie. *Pl. v. Vl.* 19 mei 1556; I 794.

Naeckt sweert. *Bloot zwaard, een teeken van opperheerschappij*, fr. *glaive nu, signe de souveraineté.* || Eñ seggen eenige, dat, als men dese Camere [*nl.* de Kamer van den Raad] voortijts plach te houden in de presentie van den grave, so was in den middele van den parckette gemaect een bedde van parckemente, eñ daerop een naect sweert, in teecken van souveraniteit. WIELANT, *Leenrecht* 12.

NAERHEIT, NAERHEDE, zn. *Naasting*, fr. *retrait.* Zie NADERSCHAP. Kil. Naerhede *fland.* j. naederschap. *Retractus emptionis jure proximitatis.* — **Beclachte, Clachte van naerheit.** *Eisch van naasting*, fr. *demande de retrait.* || Tenwaere hy metter beclachte furnierde ofte namptierde de somme clevende aen den coop. *C. v. Broekburg*, VIII, 8; *it.* 2. 9. Indien daer meer poorters eñ keurbroeders sijn, die de naerheyt beclagen, sal onder hemlieden gheprefereert sijn die eerst sijn clachte van naerhede gedaen, eñ ghenamptiert sal hebben, sonder deselve clachte elders te moghen doen dan ter Notarie. *C. v. Veurne* XXX 3. — **Naerheitclager**, zn. *Benaderaar, naastingeischer*, fr. *retrayant.* || Alle vercoopers eñ coopers van huusinghen, gronden van erfven eñ renten, comparerende voor de Wet, omme gheërft te wesen, zullen ghehouden zijn, ter bewaernesse van den naerheitclaegher, in den halm te specifieren eñ verclaersen by solempnelen eede, hoevele heurlieder coop bedraecht. *C. v. Broekburg*, VII, 3. *Ib.* VIII, 7, 8; *It. C. v. Belle* XVII 3. 6. 7. Indien den cooper oock meentochter ware in ghelijcke meentocht met den naerheytclagher,.. *C. v. Veurne* XXX 2. En *passim*. — **Naerheit-nemer** (Naerhede-), zn. m. Zooals **naerheit-clager.** || Daerin te doen erfven den kooper, naerhede-nemer, of denghonen die 't schuldich is te hebben met recht. *C. leenhof v. Veurne*, VII 6; *it.* 7. 8. — Men zegde, voor het instellen van naerheit of naderschap (*pour intenter le retrait*): Naerheit beclagen, beroepen, bieden, heesschen, calengieren, leggen, nemen, te werk stellen, versoecken. En voor het erkennen van het „naerheitsrecht" kennen, en bekennen.

NAEST, bn. Zooals thans, fr. *le plus proche.* **De naeste** [naestbestaende] **ten goede eñ ten bloede**, fr. *le plus proche parent et héritier. C. v. Cassel* LVII. — Rechtsspreuk: Naesten aen het bloet, naesten aen het goet. *C. gr. Loon* I 630.

NAESTLESTE, bn. *Vóórlaatste*, fr. *avant-dernier.* || Den naestlesten van martio XV^c acht en veertich van Paesschen. *Pl. v. Brab.*, *Ord. crim.* 1570 a. 69; II 389.

NAGAEN, bw. In verschillige beteekenissen.

1) *Nakomen, naleven, onderhouden*, fr. *observer.* || Beloeven oijck, in goeder trouwen, den voorgenoempden brieven van onprejudicie, midts allen tgene verhaelt steyt, nae te gaen eñ te achtervolgen nae onssen besten vermoegen. *Rekenk. v. Brab.* reg. 138 fol. 278 v° *Maastricht* 29 mrt 1537. Op de pene van drij carolus guldens bij elcken momboor, die 't ghene des voorschreven is, niet nagaende en is. *C. v. Lier* XVIII 12.

2) *Vervolgen in rechten*, fr. *poursuivre en justice.* || Van moorde, van moortbrande, van vrouwecrachte,.. daer mach de heere naegaen, al waer 't leden seven jaer eñ meer. PIOT, *Cart.* II 586 (1547). *It. C. v. Antw. compil.* V ix 1; V x 22.

3) *Vervolgen, najagen*, fr. *poursuivre.* || So we, mit voerrade eñ mit voersatte, mit smeliken eñ leliken woirden den anderen nagheit of jaight of anxteirt. *C. v. Maastricht* 51 (1380).

4) Een voorbeeld. *Navolgen*, fr. *imiter.* || Die minsche sprac: Hertelijc lief mijn, Dijn wille ghewerde. Ic beghere dinen beelden na te gane, alsoe

verre als ic, arme creatuere, vermach tote ane mijn doet. *Aller Kerstb.* 79.

NAGEBOREN (Nageboeren), zn. mv. *Naastbestaanden*, fr. *proches parents.* || Die hen bij middel van hueren nageboeren, oft anderen vrienden, van hoeren twisten eñ gevechten hebben laeten verlijken. *Rekenk. v. Brab.* reg. 133 fol. 142.

NAGELEN, zn. mv. *Kruidnagels*, fr. *clous de girofle.* || Specerie, te weten nagelen van over zee, 1 pijpe geëv. XXX lib. Eñ de bale X lib. — Nagelen, 1 bale te lande, XII lib. *Schatting v.* 1551.

NAHOUWELIJCK, NAHUWELIJCK (Naerhou—, nahuwelijc), zn. o. || Of 1 man ofte 1 wijf kinder te gader hadden, eñ deen quame van live ter doot, eñ den lanxstlevende verstorve enich goet, of vercrege in sinen wedustoel, oft in enen nahuwelijc, souder sinen willen met mogen doen. *C. v. Nijvel-Sinte-Geertr. Sceedingen* I a. 8. Tenzij dat de leestlevende zij eene vrouwe-persoon, eñ dat deselve van een naerhouwelijck crijghe wettich kindt oft kinderen. *C. v. Loven* XIV 12; *it.* 13. 14.

NAHUERDER, NAHURAER (Naer—), zn. m. *Onderhuurder* (van een huis), fr. *sous-locataire (d'une maison).* || Sal den erfachtighen [*nl.* de eigenaar], in allen ghevalle, keure eñ optie hebben sijne huere ofte besproken pacht... te verhaelen op den principalen huerder, den naerhuerder, ofte goet dat hij daerop vindt. *C. stad Iperen*, XV 3. Niet alleene is de voornomde huushuere executoire int regardt van den hueraere, maer oock van den naerhueraere. *C. v. Auden.* VII 26. Naerhuerare. *C. v. Brugge*, XXI a. 5.

NAHUWELIJCK. Zie NAHOUWELIJCK.

NACKAER (Nacair), zn. *Keteltrom*, fr. *nacaire, sorte de timbale.* Michelant; La Curne. Zie ACKAER.

NAKEN (Naecken), bw. *Behartigen*, fr. *prendre à cœur.* || Derselver stadt van Mechelen, eñ oock den hootmans, gesworen eñ den ghemeynen ghesellen van den Grooten voetboge... sal ick oock goet, getrau eñ onderdanich syn; haer schade sal ick weiren, haer vrome [*nl.* voordeel, nut] sal ick naecken. VAN MELCKEBEKE, *Kruisboog* 21. Haer schande [*l.* schade] sal ick weren en haer vrome naecken. 66.

NAKEUS. Zie VóóRKEUS.

NACLAGER. Zie VóóRCLAGER.

NACOMER (Nacommer, naer— nae—), zn. Van vorsten, overheden en bijzonderen. *Opvolger*, fr. *successeur.* || In manieren, zo wat wij ordonneren of doen zullen, van boven nederwaert, wy eñ de partie bovenghenoomt zullen dat houden zeker eñ ghestadich omme over ons eñ onse naercommers, heeren van Vlanderen. *C. v. Brugge* I 202 (1 mei 1275 *'t Maendaechsche*). Ons eñ onse naercommers — over ons eñ onze naercommers, graeven van Vlaendren. *C. v. Auden.* 2de d. 79. 82 (1348). Tot des voirs hertogen prouffyte eñ van zijnen nacommers. *Rekenk. v. Brab.* reg. 138 fol. 227 (1537/1459), *Halen.* Reserverende tonswaert eñ onse naecommers, graven eñ gravinnen van Vlaenderen,.. *C. v. Aalst* 138; ook naecommelinghen 140. Eñ te diverschen stonden es gheüseert ghelic wysdom te doene bi den naercommeren [*nl.* schepenen]. 655 aant. *It. Pl. v. Vl.* I 92: nacommere van S. Pieter; *C. v. Oostende* VII 7: naercommers [van „proprietarissen"].

NACOOP (Nakoop), zn. *Naasting*, fr. *retrait.* Wij lezen in de *Honderd rechtsgeleerde observatien*, *'s Gravenhage* 1776, II 175, LXXVI Obs. over H. de Groot III B 16. Deel § 1. „Koops overgang geschied (zegt de Groot) door *Naasting*, die andersints *Sinninge*, *Nakoop*, *Aenboord*, ofte *Wederdrijving* werd genoemd." Zie ook NADEREN.

NACOOPER (Naerc—), zn. *Latere kooper (in zake van naasting)*, fr. *acheteur postérieur (en matière de retrait).* || Hieromme doet men kercgebode eñ maect dach copere eñ vercopere, eñ dan moet de naercopere in hove commen eer zijn maech onterft es. *Leenrecht*, 1528, blz. 13. — Wilder yement naerhede ane heesschen, hi come te zijnre naerhede. Alser niemend en spreict, so sal hi segghen: Ick make dach coopere eñ vercoopere, eñ naercopere, ofter eenich es. *Ib.*, 56. *It. C. v. Antw.* 1545, VI 28.

NACOSTEN (Naer—, nae—), zn. m. *Latere kosten*, fr. *frais postérieurs.* || Die naecosten mach de yerste coopere naederhandt eyschen eñ begheeren. *C. v. Antw.* 1545, XVI 1. Blijft vrij van alle naercosten. *C. v. Loven* V 4.

NALESTE (Naer—), bn. *Vóórlaatste*, fr. *avant-dernier.* || Bij aldien den lesten verhooger niet aengenaem en waere,.. sullen de pacht mogen toeslaen op den naerlesten verhooger. *Middelen v. Vlaenderen*, 18 febr. 1702 a. 21.

NALIEF, zn. o. Vóórlief of nalief. *Gift vóór of na eenen koop gegeven*, fr. *cadeau fait avant ou après un marché.* || De ghulde sal bezuecken aen den clerc van der hallen, also dicke alsi wille, so wat werde ochte zamencopere laken coept op de halle; daeraf sal de ghulde sinen eedt nemen, ochte hi enech voerlief ocht nalief ghenomen heeft; dats te verstaen, dat men voert bezueken sal aen den clerc jeghen wat trapriere dat hij se ghecocht heeft, eñ op wat daghe, waert dat sake dat hem enech drapriere enech goet [*nl.* goetdoen] gheboden hadde ofte doen bieden jemene van sinen weghen, ocht dat hi enech goet gheëyscht hadde. *Kb. lakengilde Brussel* 1365 a. 20.

NALINCK (Nae—), zn. *Benaderaar*, fr. *retrayant.* Kil. Naerlinck. *fland.* j. naelinck. *Proximus haeres: consanguineus, affinis;* en

NALINCKSCHAP (Nae—), zn. *Naasting*, fr. *retrait.* Kil. Naelinckschap. *fland.* j. naederschap. *Proximitas.* || Een naelinck, naelinckschap gheboden hebbende. *C. v. Aalst* XII 21.

NAMAN (Naer—), zn. m. Vóórman — naman. *Eerste man — tweede man*, fr. *premier mari — second mari.* Kil. Naeman. *Posterior maritus.* — || Het was een man eñ syn wittich wijf, en cochten een erve; mer sy en consten daer niet in comen, want die heere was buten lants eñ die gene daer sijt jegen cochten bleeft houdende; doen starf die man saen, diet hadde gecocht, eñ hij hadt vergouden een deel eñ niet al; doe nam die vrouwe saen daerna eenen anderen man, eñ hadder af kindere, eñ volgout sij eñ haer naman. Hierna saen starf die vrouwe; doen quam die gene die dat erve noch hielt eñ ginc aen den heere eñ wouts hem onterven. Doen maende die heer den scepene van Steenheffele dairop wats metten rechte syn soude, want bedie dat die vrouwe noch kindere hadde van hoeren voirmanne eñ sijt te gader hadden vercregen, al en waest al niet vergouden; die scepene bevingens hoer hoet tUccle, eñ men gaf hen dair: dat soude sijn der ierster gcboirten. *Vonnissen v. Uccle*, 26. Dat daerom die naeste vrinden Titii gefundeert syn tot seclusie van haeren naerman. *C. gr. Loon* I 235. *It. C. v. Nijvel v. Sinter-Geertruiden* II 9.

NAMELIJCK (Namelic, n—like, naementlijck), bn. 1) *Bepaald*, fr. *fixé, déterminé.* || Eñ waert ombe sake die geboden ware ter kerken up nameliken dach met scepenen, daerombe en soude men

den scoutete niet soeken. Nemaer maken enen maenre. *Oork.* 25 febr. 1252.

2) *Gezegd*, *genoemd*, fr. *dit*, *nommé*. || In welc nameleke lant... die voreghes. Margriete waert ghegoedt eñ gheërft. *Schepenbr. Land v. Diest*, 4 febr. / 28 sept. 1343. Versoeckende aldaer sijnen naementlijcken sone te emanciperen ende uijt zijne vaderlijcke macht ende plicht te doen. *C. v. Herentals* IX 39. Zie ook AENGENAEMT.

3) Als bijw. NAMELEEC. — Namelijck eñ in 't gemeene. *Bij name*, *bij den naam*, *namelijk en in 't algemeen*, fr. *nominativement et généralement*. || Want die erfghenamen eñ alle die hon rechts daertoe vermeten mochten daertoe ghedaecht waren, nameleec eñ int ghemeyne. *Schepenbr. Land v. Diest* 22 febr. 1430.

NAMEN, bw. *Noemen*, fr. *nommer*. Kil. Naemen. j. noemen. *Nominare*. || Dat men dat deide, zonder yemant te namen nochte ander woorden te zeggen. DE COUSSEMAKER, *Troubles relig.* III 145 (1566). *C. stad Iperen* X 20.

NAMENDELIKE (Namon—), bijw. (*Namelijk*), *inzonderheid*, fr. *nommément*. || So es de vercopere sculdech quite te wesene van den waerscepe, eñ dat herve es scoepers wettelike, namondelike als de coepere beveilt den vercoepere waerscep, alse recht. *C. v. Gent* I, *Gr. ch. v.* 1297 a. 116; *it.* a. 152. Dat dat meshuus sculdich es te stane ter correxcie van scepenen van Ypre, namendelike van denghonen die an de voorseide stede van Ypre ressortierene eñ hoofd halen. VANDENPEEREBOOM, *Varia Ipriana* 65 (1413).

NAMPT, zn. m. 1) *Handvulling*, fr. *nantissement*. Zie HANTVULLING. || Uwen registre van dengonen die onder u nampt legghen zullen, wel eñ ghetrauwelijck te houdene, nemende vier grooten van elcken ponde groote, zonder meer. *C. v. Gent* II 180.

2) *Bijzondere dienst in het bestuur der gemeentezaken*, fr. *service particulier dans l'administration des affaires de la commune*. || Claeis Damman, secretaris van den nampte, eñ naer hem altijts deghone bedienende de vijfste secretarie van der Kuere. *Ib.* 267. Naer tnamptissement onder den secretaris van der [den?] nampte by schepenen van der Kuere ghedaen. 271.

NAMPTISSEMENT, zn. o. NAMPTISATIE, zn. v. fr. *nantissement*. Zie HANTVULLING, en het voorgaande NAMPT.

NAMPTMEESTER, zn. *Ontvanger der namptissementen*, fr. *receveur des nantissements*. || De greffiers en vermogen ordinairlick geen namptmeesters te wesen, maer wel een van schepenen by 't collegie daertoe te committeren, mits alle namptissementen nu voortaen moeten geschieden in 't volle collegie. *C. v. Auden. Stijl in de vierschaeren*, VII 1. Zie ook NAMPTISSEMENTMEESTER *in de plakkaten van Vlaanderen*.

NAP, zn. m. *Drinknap*, *drinkbeker*, *drinkschaal*, *beker*, *kroes*, *schaal*, fr. *coupe*, *gobelet*. Kil. Nap. *Cyathus*, *scyphus*, *patera*, *carchesium*, *poculum*. *ger.* napff. *gal.* hanap. La Curne Hanap. *Grand vase à boire*. Grimm Napf. *Eine art gefäsz*. 1) *zunächst ein hochfüsziges trinkgeschirr ohne deckel*, *eine trinkschale*, *einen becher*. De cost. v. Bergen-op-Zoom heeft napf (?) c. 18 a. 18. || Dat niemen en gha in tavernen drinken, noch sitten in niemens huus om drinken, maer neme eewaerf den nap eñ gha. FRANS DE POTTER, *Second cart*, 14, *Regl. St.-Jansgasthuis* Mei 1245; Lat. tekst *set semel cifum potest recipem* [*recipere*] *sibi oblatum*. Dbeste paer slapelaken, den besten nap. *'t Recht v. Uccle* 43' Item, K. Van Rode, van IJ selverine nappen met voeten, wough IIJ g. marc; coste elke marc LVIJ d. gr. Van IJ selverinne nappe, woughen IIJ g. m. — Van ij selverien nappen met voeten. — *Stadsreken. Gent* 1334. 1336. 1338 (Huyttens *Corp.* 85). De beste tafel met het beste ammelaken, eñ den besten nap daerop, dat is den besten silveren kroes oft schael daerop. *C. stad Mechelen* XVI 15; Nannius vertaalt *mensa optima cum optima mappa*, *optimoque poculo*, *hoc est*, *scypho aut patera*. — Hoevele silverwercx datter waere, het waere van schalen, van potten, van croesen, van nappen,.. *C. v. Lier* XV 20. — Het w. komt ook voor in den Brugschen tol van 1269, doch, o. e., met de hedendaagsche bet. van „ronde, uitgeholde houten bak", bij Kil. Nap. *vetus*. j. diepe schotel. *Catinus*, *alveus*, *alveolus*: || Oec behort ter cleenre tolne die tolne van houtine scotelen, van houtinen nappen, van houtinen lepelen, van caze-vaten. Zie ook PLADEN.

NAPACHTER (Naer—), zn. m. Van land of landgoed. *Onderhuurder*, fr. *sous-locataire* (*d'une terre ou d'un bien rural*). || Sonder den voorpachter (*nl.* den aanvankelijken, fr. *locataire primitif*) ofte naerpachter eenighe baete te moeten gheven. *C. v. Aalst* XIV 9. *It. C. v. Gent* XVI 2; *C. v. Denderm.* XI 6; *C. v. Veurne* XXXIII 4; *C. v. Brugge* XXI 5.

NAPANDER (Naer—), zn. *Latere beslaglegger*, fr. *saisissant postérieur*. || De schultheesschere eerst pandende voor schult personnele... 'tgoed van den schuldeneere, wert gheprefereert voor andere naerpanders. *C. v. Gent* XVI 9.

NAPRINTEN (Naer—), bw. *Nadrukken*, fr. *réimprimer*. || Wy hebben... verboden... an alle ander printers,.. dat zy de voorseyde costumen niet naer en printen. *C. v. Oostende*, *Decretement*.

NARING (e), zn. v. *Nering*, fr. *commerce*. || Daeby sy dickwyle in dolingen eñ tot quaeden regiment gekommen eñ gevallen weren, daemede zy hon gueden name eñ naringe, daer sy inne plegen te staen, hetten moigen verliesen. *O Liége* 11 dec. 1500, *proëmium*, *Hasselt* (*var.* neringhe). Dairmede die selve onsse stat hoeren goeden name eñ naringe,.. verloren heeft. *C. v. Maastricht* 169 (1428). — NAERECHTICH (Narechtich), bn. (*Neringachtig*) *Handeldrijvend*, fr. *commerçant*. || Also onse stat Hasselt, van alden tyt voerleden, geweist is eyn vredelick eñ zere narechtige stat. *O Liége l. c.* (De ord. v. 27 juni 1577 heeft neerachtighe). Want onsse guede stat van Triecht, van alden tijden voirleden eyne lieffleke, werde eñ narechtige stat geweest, eñ binnen eñ buyten lants geheyten heeft. *C. v. Maastricht l. c.* Zie ook NERING.

NASE (Naase, Naese), zn. *Neus*, fr. *nez*. Kil. Nase. j. neuse. *Nasus*. || Die een ander... quetst aan een hand, arm, been, voet, ooge, oire, mond, naase eñ andere litmaten. *C. gr. Loon* II 470, *Reckheim*. Soo wie eenen anderen beneemt ooghe, hant, voet, oir ofte naese. *C. v. 's Bosch* III 16.

NASEGGEN (Naer—, nae—, naezeggen), bw. *Iets achter iemands rug zeggen*, *dat zijne eer aanraakt*, fr. *dire qc. derrière le dos de qn. qui touche à son honneur*. Kil. Naesegghen... *a tergo pinsere*, *mordere clanculum*. Grimm Nachsagen 4) *hinter eines rücken etwas von ihm sagen*, *das sich auf seinen ruf bezieht*. || Zoe wat man dije eenen anderen. daermede hy in vrede stonde, confuselijcke woerden naezeede, dije zal verboeren... *K. v. St.-Truiden* 1366 a. 75. Als van gedinghen die men noempt *actiones injuriarum*, als een man oft wijff den

anderen mesprijs doet, oft quade woerden naseet,.. 76. Alzoo Jan Zelle, tot drye diverse reysen, is voortegeroepen geweest om te compareren voor mijnen Heeren Borgermeesteren eñ schepenen deser stadt, om hem te verantwoorden van dat hem nageseet wordde dat hy Don Jan oft syne adherenten was aenhangende,.. GÉNARD, *Antw. arch.* III 275 (1578). Zoo wie schepenen injurieert eñ hemlieden naerseght dat zy quaet vonnesse zouden ghewesen hebben, ofte dierghelycke andere injurien eñ lasteryngen, zal boeten. *C. v. Desseldonck* a. 59. Eenen man sal vermoghen te vervolghen de minckinge, injurie oft vilainie ghedaen oft naergheseijt aen sijne vrouwe eñ kinderen. *C. v. Edingen* VII 18. *It.* Rembry I 431.

NAST, zn. *Eest, droogplaats, plaats tot het drogen van mout;* Zuidnederl. *ast* (Schuermans en De Bo) *mouteest, moutoven*, fr. *séchoir, touraille.* Kil. Nast, *rectiùs* Ast. *Ustrina* (?). Schiller u. Lübbe Nast (ast, eist) *Darre.* Hoffmann v. Fallersleben *Horae belg.* VII 20... *locus ubi brasium desiccatur.* || Die enegherande stroe ocht vuerte leeght bi naste och bi snaede [smede?], daer en si en want tuschen eñ een half mudde waters bi, hi saels ghelden v s. *Kb. v. Diest* A r. 62. Die over sijnen ghebuere wilt klaghen, dat sijne schouwen, oven, smilthuysen, asten, stoven, oft ander plaetsen daer men vyer besight, sorghelijck zijn,.. *C. stad Mechelen* XIV 5; Nannius *focos frumento torrendo idoneos. It. C. v. Lier* XIII 3. *C. v. Winoczbergen* XV 24.

NASTELINCK, zn. *Nestelnoer*, fr. *aiguillette, lacet.* Kil. Nastel / nastelinck. *sicamb. fland.* j. nestel. *Ligula.* || Wel verstaende, dat eenyghelic sal moghen draghen gaude oft selvere cnoppen oft nastelijnghen, alleenlicken op de sneden van mauwen van de tabbaerden, eñ op de paltrocken vóór op de borst eñ van de fente. *Pl. v. Vl.* 27 mei 1515; I 695.

NASTHOUT, zn. m. *Bundel hout, mutsaard*, fr. *fagot.* Zie FASCEELHOUT I 417. || Een hondert eycken nasthout, vrij sonder falen, Sach men tot Antwerpen in stadt betalen Ontrent tsestich stuyvers, twas een hert gelach, Deycken nasthout, dwelck vele helpt uuyter qualen,.. — Eycken fasseel hout, dwelck gheeren hebben dele [*nl.* de edelen], Sach men thondert betalen vijftich stuyvers juyst,.. VAN OESBROECK, *Chron. v. Merchten* 1565. str. 248. En duysent mutsaerdt ofte nasthoudt, blockhoudt, kerffelingen, etc., ter merckt gestelt wordende, eenen mutsaert ofte nasthoudt. *Pl. v. Vl.* 28 juni 1758 a. 11. 153; XI 819. 840.

NASTUCKEN (Naer—) zn. mv. Van eene rechtspleging. *De later gediende schriften van nieuwe feiten*, fr. *les écrits de faits nouveaux fournis postérieurement dans une procédure.* || Als men de materie bevinden sal te ligghene in feyte, sullen de partijen hebben hun daghen van thoone, eenen dagh om.., eenen dagh om andermaele te sluytene eñ recht te begheerene, eñ eenen om de nastucken te versamene eñ by inventaris over te brenghene. *C. v. Santhoven, Stijl* 1557 a. 114. *It. C. v. Antw. compil.* V x 71.

NASWERING (e), zn. v. *Gevolg, nasleep, uitvloeisel*, fr. *suite, conséquence, émanation.* || Want hoerdom een nazweringe is van den overspeele. V. D. TAV. 115 v°.

NAT, NAET, bn. Zooals thans *Nat*, fr. *mouillé.* Kil. Nat. *Madidus.* 1) In natten (naeten) (eñ) in, droogen (drogen); met (het) natte, met (het) drooge. *Eene uitdrukking dikwerf voorkomend in het melden van landgoederen, met de bet. van: zooals zij zich bevinden, zonder omstandige beschrijving, in land en water* (ook in harden en in weeken, Mertens en Torfs V 610), fr. *expression qui se présente souvent quand il est fait mention de biens-fonds, c. à d., tels qu'ils se comportent, en terre et eau.* || Neghen dachmale lants, lettel min ochte meer, alst beleghen es al in naten eñ in droghen. *Godsh. Brussel*, H nr. 9, *varia, schepenbr. Brussel* 1314, Allen die goede, groete eñ clene, in naten eñ in drogen gelegen. VICTOR VAN DER HAEGHEN, *ten Walle* 136 (1371). Hoff met landt eñ sandt, soo ten naeten als ten droghen. *C. gr. Loon* 530 (1699). Dat men hem deselve goeden sal leveren, met rusch met rijse, met hooge met leege, met natte met drooge,.. met gronde, bodeme eñ allen den toebehoorten. *C. v. d. Kiel*, II 6; *it. C. v. Deurne* 1612 a. 89. Alle den art, eñ alle die wildert., die men vroente heet,.. met allen dien datter tue behoort, soe in hoghen, soe in nederen, soe in natten soe in droeghen. *Belg. mus.* II 417, *brief van Berthout, heer v. Mechelen* 1311. *Item Brab. Yeesten* II 483; *Rekenk. v. Brab.* reg. 132 fol. 90. Zie ook LANT 1) II 138.

2) Als zelfst. naamw. *Vocht, drank*, fr. *liquide, liqueur.* || Alle die ghene eñ een ighelijc van hoen, die binnen der stad van Dyest hoppe brouwen zoelen, die en zoelen hoer hoppe, es se groet es se cleine, niet langhere brouwen noch meer naets maken dan mer te swarten biere, eest groet eest cleine, duet. — Eñ van den byere van VIII s. zal men maken XXVII halster naets. Eñ van den byere van VI s. XXXVII halster naets. *Kb. v. Diest* B 75. Dat men van allen naten van appelen, van peeren, dair men gheene assyse en plach af te gevene, van der amen, voirtmeer geven sal tassysen iij grooten. *Oork. heer v. Diest*, 8 juli 1401. Zie ook HOPPE I 616.

NATAEL (Natale), zn. m. 1) *Heiligdag, feestof vierdag*, mv. NATALEN, NATAELDAGEN, fr. *jour de fête*, plur. *Fêtes annuelles, jours nataux.* Maigne d'Arnis Natales, *quatuor praecipuae anni festivitates; les quatre principales fêtes de l'année;* ol. *jours nataux.* La Curne Natal. 3° *Les quatre grandes fêtes de l'année: Noël, Pâques, Pentecôte, Toussaint.* (Zie hierover Gailliard, *Glossaire* 214, die doet opmerken, dat één van de Nataaldagen, nl. Allerheiligen, te Brugge niet gemeld wordt, 't welk ook het geval is voor Iperen, Meenen, de parochie van Heilig-Kerst te Gent, en voor Belle. || Dat gheen vulre werke bi nachte ghene tyt bin den jare, of het en ware up de vigilien van den III natalen. *Kb. lakeng v. Iperen* 1363, VII *Vulres* 200. Item, [zij die hun poorterschap willen behouden] zullen zijn ghehouden de vier natale, te wetene Kerssavont, Paesschen, Zijncxenen eñ Alderheleghenmesse, te haudene huere woonste in persoone, met wiven eñ kinderen, openbaerlic in huerlieder huuse oft camere binnen der stede van Ghendt, eñ elcken van dien natalen wonen eñ blijven XV daghen achtereen; uutgesteken deghuene die hantieren de vrie maercten, als van Andworpen eñ Berghene [*nl.* in Henegouw], dewelcke sullen ontstaen met te wonene de vier Kerstdaghen. SCHAYES, *Collatie* 31 (1450); *it.* 341 (1603). Huere natale te Paesschen, eñ te Sincxenen eñ te Kersavonde. DIERICX, *Gends charterb.* 137 (1420). De drie nataeldaghen. DE COUSSEMAKER, *Troubles relig.* I 252 (1568).

2) *Honorarium van pastor en koster op elken nataaldag*, fr. *honoraires du curé et du clerc à chaque*

natal. || De voorsyde prochianen, huushoudende, zyn schuldech, van rechter costumen, huere natale te Paesschen eñ te Sincxenen eñ te Kersavonde: dats te wetene, van elcken natale twee penninghen. Item, de costere... zal omme de prochie gaen draghen twynwatere [*sic*] de voorsyde drie feesten, eñ van elcken eñ yegelicken zyne costen by hem selven doende, zal hy hebben vier myten. DIERICX, *Gends charterb.* 137 (1510). *Est accoustumé à payer, par tous les manans d'icelle ville au curé d'icelle chacun an, aux quatre* nataux, *tels que Noël, Pasques, Pentecoste et le Toussaint, un pain et un denier parisis.* La Curne, Natal 3°. (*Nouv. cout. gén.* t. I p. 441).

NA-TALE, zn. || Natale en doet ghene [*var*]. geen stade [*l.* scade]. *tRecht van Uccle* a. 65.

NATIE, zn. 1) *Gild, ambacht*, fr. *gilde, corps de métier*. La Curne Nation 3°. *Commune, ghilde, corps de métier*. Na hunne overwinning op de Geslachten, ten jare 1421, behaald, schaarden zich de ambachten te Brussel in negen lichamen, genaamd de negen naties, geplaatst onder het patroonschap der meest gevierde heiligen in de stad, fr. *après leur victoire remportée sur les lignages, en* 1421, *les métiers de Bruxelles se groupèrent en neuf corps, appelés les neuf nations, placés sous le patronage des saints les plus vénérés de la ville. Hist. de Bruxelles* I 209. || Ten selven Sints-Jans-avont, vergaderen de neghen natien... tsamen beneden in der stadt huys, eñ kiesen aldaer uuyten selven natien twee rentmeesteren. *C. v. Brussel* 1570 a. 5. In de presentie van de dekens of gezworene van d'ambachten, representeerende de negen natien der voors. stadt. *Id.* 1606 a. 13.

2) Natie van Egipten. *Heidens*, fr. *Bohémiens*. Zie EGYPTENAERS. || Dat alle deghene die hem vermeten of zeyden te wesen van der natie van Aegipten, en andere volghende heur gheselschap, hemlieden souden vertrecken eñ absenteren uyt onsen landen eñ heerlicheden van herwaertsover,.. zonder in deselve onse landen te mogen verkeeren, converseren eñ wandelen, alleene ofte met gheselschepe, op de verbeurte van heuren lyfve. *Pl. v. Vl.* 15 febr. 1537; I 17.

NATUREELE (N—ele), Lat. NATURALES, zn. mv. *Bastaarden*, fr. *des bâtards*. Zie BASTAERT.

NATUERLIJCK (N—lic), zn. m. *Bastaard*, fr. *bâtard*. Kil. *App. Natuerlick kindt. Filius naturalis.* || Eñ als van den voirs. Heinricken van Merende, aengesien dat hij natuerlic es, eñ bij de brieven van der Blijder incompst... negheen officien in Brabant houden noch veuren en mach. *Rekenk. v. Brab.* reg. 135 fol. 27. Natuerlic eñ bastaert. *Ib.* 137 fol. 201 (1524). Een man die syn natuerlyck kindt eenich erfftale geven wilt, daer moet hy terstont die handt aff doen eñ overgichten, laetende dat synen natuerlycken besitten, alsoo dat der natuerlyck jaer eñ dach volcome. *C. gr. Loon* I 64.

NATUERLIJCK (N—lic, n—lycx, naturelic), bn. *Onecht*, fr. *illégitime*. Kil. *App.* Natuerlick, *Naturalis, genuinus, nativus, physicus.* 1) Natuerlijck persoon. *Bastaard* fr. *bâtard*. || De goeden van de natuerlijcke persoonen en succedeeren aen hunne vrienden ofte maechschap niet, noch aen s'moeders noch aen s'vaders zijde. *C. v. Breda* I 9.

2) Natuerlijck vader. *Vader van een buiten echt geteeld kind*, fr. *père d'un enfant illégitime.* || Een naturelick vader es ghehauden zyne bastaerden te alimenteren, eñ te cleeden eñ ghereeden..; eñ tot de voornomde alimentatie eñ haudenesse van de voornomde bastaerden vermach den naturelicken vader hemlieden te beghiften by testamente. *C. v. Auden.* XXIII 38.

3) Natuerlijcke Schotten. *Geboren, opregt Schotlanders*, fr. *Ecossais natifs, véritables.* || Indien eenighe van zulcke coopvaerders,.. onder tdexele van Schotten ofte pyraten hemlieden onderstonden ofte vervoorderden onzen ondersaten te beschadighen oft overvallene,.. so zullen sy gheacht en ghehauden worden voor zeeroovers: ten ware dat sy natuerlicke Schotten waeren, oft ordinaris traictement in Schotlandt hadden,.. in welcker voughen sy zullen ghehauden wesen van goeder prinse [*sl. prise*]. *Pl. v. Vl.* 29 jan. 1549 a. 28; I 372.

4) Natuerlijcke goederen. *Goederen van onechte kinderen*, fr. *biens des enfants naturels.* || Hoe natuerlycxe goederen gaen sullen naer doot van man eñ wyff. *C. gr. Loon* I 65.

NAUW, bn. 1) Nauwe listen. *Behendige, looze listen*, fr. *des ruses habiles.* || Bij avyse eñ raide van hemlieden, hebben doen vertoegen eñ opendoen die groote eñ zware lasten dairin onse voirn. landen langen tijt geweest hebben, eñ die hemlieden noch dagelycx overcomen, mits der overdaet eñ nauwe listen die eenige van anderen nacien jegen ons eñ onse voirs. lande te werke leggen... *Rekenk. v. Brab.* reg. 135 fol. 67.

2) Te nauwe. *Tekort*, fr. *insuffisant, trop peu.* Iets in eene zaak te nauwe doen. *Er iets te kort in doen, niet voldoen aan alle vereischten, bijz. in het beleggen van cijnzen, in opdrachten van goederen*, fr. *ne pas satisfaire à tout ce qui est exigé dans une affaire, partic. dans la constitution de cens, le transport de biens.* || Voert gheloefde die voirs. Woutere, hadde hi yet te nauwe ghedaen, dien voirs. Heynr. altoes ghenoech te doene. *Charterb. begijnhof te Brussel*, fol. 156, *Schepenen v. Ophem* (1368). (In veel andere akten leest men: indien er yet aen ghebrake). Voertmeer heeft hi gheloeft altoes ghenoech te doene den voers. Willeme uten Helichte, ware dat sake dat hem yet te nauwe ghedaen ware in den voers. saken. *Schepenbr. v. Rotselaar*, 8 sept. 1410. Die hebben gheloeft waerscap eñ altoes genoech te doene waer sy erghens te nauwe ghedaen hadden. *Schepenbr. v. Haeght*, 23 sept. 1468. *It. Vad. mus.* III 59 (1377). Gelovende den voors. opdraegere... altyt genoech te doen [indien] hy hierinne iedt te nauwe hadde gedaen. *Schepenbr. v. Thienen*, 29 mei 1673.

3) Nauwe dingen. *Kwade, snoode bedrijven*, fr. *des actes méchants.* || Up denzelven dach was weder een ghebodt te Ghendt van der stede weghe uutgheleijt, dat men die Spaengiaerden oft gharnisoenen van Napels oft van Malta,.. niet dierder en zoude vercoopen etelicke ware, noch eenich groen eerdeghewas, als comcommeren, radijsen, cruut, etc., dan dander inzetenen,.. Maer naermaels leerden zij [*sl.* de garnisoenen] al te nauwe dijnghen, eñ veronghelycten zelve tvolck van der stadt, te weten, eenighe van hemlieden namen den visch uut de burdemanden [*sl.* vischmanden, zie Verdam] eñ ghaven dat zy wilden; en wilden ooc int vleeschuus niet meer dan eenen stuver van een pont rentvleesch gheven, hoe ghoet dat vleesch was, sneden ooc die beenen uut eñ wilden se niet mede gheweghen hebben, enz. FERD. VANDER HAEGHEN, *Ber. tijden* III 8.

NAUWERS, NAUWER, bijw. *Nergens*, fr. *nulle part*. Kil. Nauwers. *fland.* j. nerghens. *Nusquam.* || Eñ beloofde hemlieden nauwers te leede hynen zoude zelve meide eñ by hemlieden zyn. OL. V. DIXMUDE, 60. Nouwers. 78 Nauwer. 93.

NAVE, zn. Navel (?), fr. *nombril.* Kil. heeft Navel. *Umbilicus.* en Navel van t'rad. j. nave. *Rotae medium*, fr. *Moyeu.* || Olme nave hooch es catheile. *Leenr. v.* 1528 fol. 67; *it. Leenhof Burcht v. Brugge* CXCII, blz. 309.

NAVEGER, zn. m. *Navegaar, avegaar*, fr. *tarière.* || Dat niement eens anders hout af en houwe, opte verbuerte van X st., en de scade op te richten ij voudt; eñ alsoe verre als hout is niet hooger dan mans langte, eñ soe smal dat men dat met eenen naveger niet en soude connen doerbooren, op zijn minste oft smaelste eijnde, sonder tacken, soe sal hij verbueren XX st. V. D. TAV. 147.

NAVET, zn. *Loodblok*, fr. *saumon*, *masse de plomb.* || Verloren.., en Gearresteerde 88 navetten Engelsch loods; degene die actie oft pretentie tot deselve hebben, worden ingeroepen. GÉNARD, *Antw. arch.* I 305 (1571).

NAVRIENDEN (Naer—, naervrinden, navrunden), zn. mv. *Naastbestaanden*, fr. *proches parents.* || Naervrienden, gelick vader, broeder, rechtsweer eñ diergelijcke mogen hen presenteren eñ occuperen voer heur kint, broeder oft maech, aenlegger oft verweerder, sonder procuratie. WIELANT, *Pract. civ.* t. III c. 22 a. 1. Soowanneer ijmant hier niet tegenwoordich en is,.. alsdan worden de naervrinden, die bij de rechtsgeleerde worden geheeten *conjunctae personae*, tottet vervolch oft verantwoorden van de saecke ontfangen. *C. v. Antw. compil.* V ij 4. Navrunden. *C. v. Maastricht* 411.

NAVROME (Naer—). Zie VROME.

NAWEERTSCHAP. Zie WEERTSCHAP.

NAWEIDE (Naer—), zn. Voorweide — Naweide. *Eerste grazing of afweiding* (van half maart tot Kersmis) —*tweede* (van Kersmis tot half maart), fr. *premier pacage* (*de la mi-mars à la Noël*), *second* (*de la Noël à la mi-mars*). (*Ord. Raad v. Brab.* 25 sept. 1737). || Dat voirtaen uijte gemeijne brouken, soo Diesters, Muelstede, Peels, Stryrode, als alle andere, sullen blyven eñ gehouden worden allen schaepen eñ verckenen, soo uijte vóórweijde als naerweijde. *Stadsarch. Diest*, *Proces Caggevinne*, Resol. 1 sept. 1620.

NAWEIDEN (Naer—), bw., onbep. wijze als zn. *Het beweiden in het najaar*, fr. *le pâturage dans l'arrière-saison.* || Dat de landen bij haer bedijckt sullen ten eeuwigen daghen vrij gebruijct worden, sonder subiect te wesen tot eenighe naerweyden oft ghemeyn ettinghen, die eenighe souden moghen pretenderen. *Pl. v. Brab.* 18 juli 1590; II 257.

NAWIJF (Naer—), zn. o. *Tweede*, of *latere vrouw*, fr. *seconde femme, ou femme postérieure.* Kil. Naewijf. *Uxor posterior.* || Vercrege een man erfgoet met eenen nawive, eñ daerave oec kinder hadde,.. *Sceidingen v. Lovene* a. 5. Int Uckelsche recht, 1 man die 1 wijf heeft, eñ kindere daerbi, eñ dat wijf sterft, eñ hi neme een ander wijf, eñ hi hebbe oec kindere daerbi, alle dat goet datti vercrijcht met sinen nawive selve metter hant, dat selen hebben sine eerste kindere eñ die andere niet. Eñ eest dat sijn nawijf dat goet ontfeet, so selen die nakindere dat goet hebben, eñ die ierste kindere en selen niet hebben. *Onderscheet v. Uckele* eñ *v. Brussele.* Dat een man kinderen hadde van een naerwijve, soo souden die naerkinderen hebben alleen, sonder die voorkinderen, alle die erfgoeden die de voors. man verkreghen hadde in sijnen weduwenstoel, eñ ook in sijn naerhouwelijck *C. v. Nijvel*, *Scheydingen* II 20.

NEDER, bn. en bijw. *Laag*, fr. *bas.* Kil. Neder. *Humilis*, *inferus*, *depressus.* || Sullen oick die voirs. heerstraten eñ andere wegen.., die soe neder liggen, dat dwater daerop blijfft staende, mits denwelcken dat die so diepe eñ onpassable worden van slijcke eñ anderssins, dat men daerdore niet gelijden en can. *Rekenk. v. Brab.* reg. 136 fol. 260 (24 apr. 1510 a. 4). — Nedere school, *Lagere school*, fr. *école primaire.* || Dat alle manieren van lieden, die hare kinderen, dat meyskens syn, doen ter nedere scolen gaen, dat die scoelmeester of meesterssе den recteur van der hoogher scolen sal verantwordden eñ hem overlegghen van elken meysken tsiaers VI deniers grote. DE VLAMINCK, *Stad* III 80 (1417). Die leenen coopen, pleghen dickwijle te makene twee coopen: eenen van den gronde eñ heerlichede, eñ eenen anderen van den catteylen, eñ stellen den grond zeere hooghe in den coop, eñ de catteylen zeere nedere. *Leenrechten*, 1528, B iij. — Neerder, neder, vergel. trap. *Lager*, fr. *plus bas.* || Wel verstaende dat die voirs. grechten sculdich sullen zijn neder te liggen vier voeten dan dmiddelste van der voirs. straten.. *Rekenk. v. Brab. ut supra*, als vervolg op dat citaat. tWas [*nl.* 't Sacramentshuus] boven neerdere eñ smaldere dant plach te zijne. FERD. VANDER HAEGHEN, *Ber. tijden* III 92. — Nedergeschreven. *Lager*, *hieronder geschreven*, *volgend*, fr. *suivant*, *ce qui suit*, *ci-bas.* || Jhan, b. d. gr. G., bisschop van Utrecht, heere van Diest,.. groete eñ conschap der waerheit der dinghen die neder geschreven sijn. *Oork.* 2 juni 1335. Wi Thomas, here van Dyest,.. hebben met onser voerghenoemder stad overeenghedreghen eñ hoen ghewillecoert eñ gheconsenteert de poente neder geschreven. *Oork.* 27 mei 1346. — Nederste, Neerst, overtreffende trap. (Nederst), *Laagst*, *het laagst*, fr *le plus bas.* || Denzelven, VI lb. p. die hy heeft ghewonnen nederst [*nl.* aan den laagsten prijs] inghesteld hebbende hetzelve werck. — Denzelven, nederst inghestelt hebbende de leveringhe eñ instellinghe van tvoors. werck. — Van 't leggen van den upperzolder,.. by bestedinghe, begrepen VIII lb. p. van nederst instel. VANDENPEEREBOOM, *Ypriana* I 368. 369 (1623). Jan Van den Velde,.. XXIIII lb. parisis, bij hem ghewonnen sneerst inneghestelt hebbende t leveren eñ het maecken vermelt int volghende article. 357 (1621). Ingaen moten si in dat nederste der aerden. *Getijdenb.* XV E. Ps. 62: *Ipsi verò... introibunt in inferiora terrae. Bijbel v. Dortrecht* ps. 63: in de onderste plaetsen der aerde, *Plantijn* 1566: int nederste der aerden.

NEDERBANCK, NEERBANCK, zn. v. *Lagere rechtbank*, *ondergeschikt aan de schepenbank*, *die haar beroepsbank was*, *wier nauwe bevoegdheid beperkt was tot de éénige aangelegenheden die tot hare instelling en bestemming behoorden*, *als de Lakenhal*, *de Weeskamer*, *de Peismakers*, *de Erfscheiders*, fr. *banc inférieur ou subalterne*, *cour de justice subordonnée au banc échevinal*, *son banc d'appel; et dont l'étroite compétence se bornait aux seules affaires du ressort de son institution et destination*, *telles que la Draperie*, *la Chambre tutélaire*, *les Pacificateurs*, *les Délimitateurs.* De verklaring van Kiliaan Nedergericht. *Judicium causarum civilium*, *judicium municipale* is dus alleszins, ten minste onvolledig, zoo ook die van *Grimm's wörterbuch* VII 761. || Op de ordinarisse rolle worden bedinght alle saecken tusschen poorteren eñ ingesetenen,.. mitsgaders saecken behoorende voor de neerbanken [*var.* nederbanken], als Lakenhalle, Weescamer, Watermeulenbrugge eñ diergelijcke. *C. v. Antw.*

compil. V; 32. Behalven den nederbencken.., hon recht. *C. gr. Loon.* I 9. — N e d e r e j u s t i t i e. [De stede van Ypre] heeft uuyt onsen naem alderande justitie, hooghe, middele eñ nedere. *C. stad Iperen.* I 2. Zie I 117; zie ook NEDERGEERECHT.

NEDERDALEN, ow. *Afstammen*, fr. *être issu de.* Kil. N e d e r d a e l e n. *Descendere.* || Diegeene, die van den heretijcken personen nedergedaelt eñ geboren zijn, tot in der ij^ster^ generacien, en zijn niet sculdich geadmitteert te wordden tot enniger kerckelijcker digniteijt oft beneficie. V. D. TAV. 75. 't Selve dat geseijt wordt van den vader, mach oick geseijt zijn van der moeder, eñ van allen dengeenen die van vader eñ moeder nedergedailt eñ gedescendeert zijn. *Ib.* 335.

NEDERDUITSCH, NEERDUITSCH. Zooals thans, fr. *bas-allemand*, *Néerlandais.* || Waert saken, dat de voors. certificatien waeren in Hoochduytsche taele, deselve doen oversetten in 't François oft wel Neerduytsch. *Pl. v. Brab.* 22 dec. 1626; I 391. Zie DUITSCH.

NEDEREN, NEERDEREN, onz. en bw. 1) *Minderen*, *verminderen*, fr. *diminuer.* || Welke dertech pond grote, metten assijsen van onser stad van Dyest voergh., nederen, minderen solen marcghelijc eñ te maele te niute gaen ... — Want die dertech pond grote voergh. nederen, minderen eñ te niute gaen soelen ... — Dat men die voergh. tiene pond grote nederen eñ minderen soude nae die voergh. brieve eñ condiciën. *Oork. heer v. Diest.* 21 oct. 1337. Eñ es dat sake dat dese guede liede [*nl.* scheidsrechters] derre thienden meer vinden ochte min dan hondert mudde, half rogghe eñ half gherste, .. soe sal men de summe darna hoeghen eñ nederen.,. *Oork.* 11 juni 1277. (*Vad. mus.* II 246). *It.* DE VLAMINCK, *Vgb.* 33. 34.

2) Als zelfst. naamw. *Bod*, *bieding in eene aanbesteding bij prijsvermindering*, fr. *offre dans une adjudication au rabais.* || Item, II litzen in de voors. baelgi, van CLXXXV voeten lanc eñ VI voeten hoghe, .. op nederen, voir XXIII Peters, daer afghaen XXIIII nederen, eñ elcs nederen van X stuvers, .. EDW. VAN EVEN, *Brab. mus.* 125 (1450).

3) Eenen grond. eenen muur. Dien *verlagen*, *lager maken*, fr. *abaisser un terrain*, *un mur.* || Soe wye synen grondt hoocht (die eens anders water daerdoore oft overleyden moet), die moet t'selve terstond wederom nederen eñ op sijnen yersten eñ ouden grondt brenghen, alsoe dat dwater gevuechelyck uuytloopen eñ sijnen scheut behouden mach gelijck te voeren. *C. v. Antw.* 1545. VIII 61. Niemant en mach zijn erve boven den ouden gront soo hoogen oft soo neerderen, dat sijn ghebure daerbij eenich letsel, hinder oft schade af hebbe. *C. v. Lier* XIII 52. *It. C. v. Brussel Servit.* a. 25.

NEDERGANCK, zn. Van water. *Val*, *nederval.* fr. *chutè* (*d'eau*). Kil. N e d e r g a n c k. *Descensus.* || Dat men vijndt een andere maniere van servituten van watere, die geheeten is afdalinge, oft nederval eñ nederganc van watere. V. D. TAV. 52 v°.

NEDERGERECHT (N—egt, n—icht), NEERGERICHT, zn. o. Zie NEDERBANCK. || Aengaende de processen, die bij de schepenen oft rechteren van de subalterne bancken oft nedergerechten der jurisdictie van de hooftbancke van den bijvanghe van Liere sullen overghebrocht worden in cas van leeringhe oft om gheïnstrueert oft gheleert te worden, .. *C. v. Lier*, *Stijl*, tit XII. De wethouderen van de sulbalterne bancken en nedergerichten. *C. v. Santhoven* 1664 a. 48. Nedergericht. *C. gr. Loon* I 386. Neergericht. I 12. Nedergeregt, ook Ondergeregt. *Ib.* II 415.

NEDERHOF, Neerhof, zn. m. *Hoeve*, *pachthof*, *tuin of moeshof en boomgaard van een middeleeuwsch kasteel*, fr. *basse-cour*, *ferme*, *jardin potager et verger d'un château du moyen-âge.* Zie HOF 1) I 599; zie ook Raepsaet, *Analyse* n°. 388, die echter, o. e., verkeerdelijk „voorhof" vertaalt door *basse-cour.* || Een huis van plaisance, staende op eene schoone bewalde mote, eñ daerneffens een nederhof, wel behuyst eñ beplant. DE PR. en BR. XII. *Zulte* 11. (1551). Eerst de motte, nederhof, opstal, criekerye oft boomgaert. *Id.* I *Mariakerke* 19 (1711). *It. C. kast. Iperen* c. 221.

NEDERING (e), zn. v. *Laagte*, *diepliggende grond*, fr. *bas-fond*, *terrain bas.* || Dat men niet en zal vermoghen straten met straten te vermakene, nemaer die aerde nemen buten cante van der straten, ten minsten grieve van den grondenaere: tenzij daer de berghstraten eñ opdraghen zijn, die zal men moghen effenen. *C. v. kast. Iperen.* c. 14. Zij zouden den Ingelschen haren roof ghearresteert hebben in een nederinghe van watere, daer sy moesten duere lijden. JAN V. DIXMUDE. 322.

NEDERCLEET, zn. o. *Broek*, *beenkleed*, fr. *pantalon*, *chausses.* Kil. N e d e r k l e e d. *vetus.* j. broecke, *Femorale.* || Upt kerchof was eenen pit ghemaect daer hondert eñ zesthiene inne waren gheworpen in haer hemden eñ in haer nedercleet. JAN V. DIXMUDE. 269.

NEDERCOSTERIJ. Zie COSTERIJ II 105, en OVERCOSTERIJ.

NEDERLAGE, NEERLAEGE, zn. v. 1) I n e e n r e c h t s g e d i n g d e n e d e r l a g e h e b b e n. *Zijne zaak*, *zijn proces verliezen*, fr. *perdre son procès*, *succomber.* Kil N e d e r l a e g h e h e b b e n. *Succumbere.* || Soo wie in eenighe saecke, 't zij ten principale oft in cas van provisien, de nederlaghe heeft, wordt oock *tacite* verstaen in de costen gheduemt te zijne. *C. v. Deurne* 1612 a. 340. Bij eijndelijcken vonnisse de nederlage crijgen. *C. v. Antw. compil.* IV xj 282; *it.* V x 37.

2) E e n e n e e r l a g e d o e n. *Eenen manslag begaan*, fr. *commettre un meurtre.* || Soo wanneer ijmant eenige neerlaege heeft gedaen, die moet mette naeste vrinden van den afflijvighen, .. hem vereenigen eñ doen den montsoen. *C. v. Antw. compil.* VII viij 1.

NEERLEGGEN, bw. Eenen twist, een geschil. *Bijleggen*, *vereffenen*, *beslechten*, fr. *aplanir*, *accommoder*, *accorder*, *terminer*, *vider* (*un litige*). Kil. N e d e r l e g g h e n d e n t w i s t. *Dirimere*, *componere altercationes*, *lites.* || Behoiren daerom tot dijen eijnde alle clachten ierst gebracht te worden aen borgermeesters, om te sien oft sy d'excessen sauden connen in 't minnelijck nederleggen oft corrigeren, als oppervoochden. *C. v. Diest*, VZ. I 10. Om deselve questien, differenten eñ geschillen te verhuedene eñ neder te leggene. *C. v. Loven*, *Bijv.* IV, *Caroline v.* 17 dec. 1547. *proëmium.* Dat wel dient, dat alle gheresen twisten terstond eñ ten minsten coste wierden geslicht eñ te neder geleyt. *C. v. Lier*, *Stijl* VII 1.

NEDERLIGGEN, ow. In een rechtsgeding. *Zijne zaak verliezen*, fr. *succomber* (*dans un procès*). || Dat dese exceptie van nulliteijten niet en belet die execucie als die verweerdere die hem dairmede behelpen wille tegen die execucie, metter ij^de^ sentencien nedergelegen eñ gesuccombeert is geweest in der saken die gegaen is in gewijsder dinc. V. D. TAV. 399 v°. Zie ook NEDERLAGE 1).

NEDERNIS, zn. Bestaden met nedernisse. *Aanbesteden of verkoopen bij afslag* (tegenovergesteld aan verhooging), fr. *affermer ou vendre au rabais* (*opposé à la hausse*). *Rekenk. v. Brab.* reg. 133 fol. 10. Zie Bestaden 3).

NEDERSLACH, Neerslach, zn. *Manslag*, fr. *homicide*. Kil Nederslach. *Caedes, homicidium.* || Alsoo Franchoys Schosen hadde,.. van levenden lyve ter doot gebracht Peeteren Goivaerts, soo heeft deselve Franchoys den vrienden [eñ] de weduwe van denzelven Goivaerts oytmoedelyc doen versoecken tot appaisement eñ versoeninge van denselven misusie [eñ] nederslach. — Eñ.. hebben de vs. momboirs, metter weduwe eñ den broeder van wylen Peeter Govaerts vs., afflyvige, de vs. Franchoys Schosen tvoirs. misdaed eñ neerslach.., uuyt gansher herten eñ ter liefde Goids vergeven. *Verslag o. h. bestuur v. Turnhout*, 94. 95. (1581). Tenwaer dat men conde [doen] blijcken dat den vader in den nederslach culpabel waer geweest. *C. gr. Loon* I 266. *It. C. v. Santhoven* 1570, XVII 1.

NEDERTUCHTEN, ow. (?). *Afstijgen* (van paard of wagen), fr. *descendre* (*de cheval ou de voiture*). || Zo wat manne die compt varene met eenen waghene binnen der vrihede, tucht hij niet nedere, oft doet hij niemant voor zijn paerden staen, dat es up de boete van X sch. p. — Item, so wat manne dat compt ghevaren binnen der vrihede van Nevele met eenen waghene, eñ up sinen waghene sittende zijn paerden vóór hem drijft, dat es up de boete van V sch. p. De Pr. en Br. VI *Nevele* 39 (1569).

NEDERVAL, zn. 1) Van water. Zie Nederganck. Kil. Nederval. *Occasus.*

NEERACHTICH. Zie Naerechtich.

NEERBASEN, zn. mv. *Onderkousen*, fr. *bas de chausses.* || Die moerdenaer was een klein spichtich person, op sijn burgers gecleet, mit een aut wit wamboijs eñ een swarte kulder, daerover swarte lakenen boxen mit gebreijde swarte neerbasen eñ een swarte mantell. Mertens en Torfs V 550 (1582, *Jauregui*).

NEERENST, Neerst, zn. v. 1) *Ernst*, fr. *sérieux*. — 't Is hem in neerste. *Hij meent het ernstig*, fr. *il le pense sérieusement.* Kil. Neernst/neerst. *Sedulitas, studium.* || De Prelaten dit hoerende, dat hare [*sl.* de abdis] was in neerste, sonder dissimulacie, sloten se ghelyc den anderen, eñ waren blyde dat hare meeninghe alsoe was. *Auden. meng* I 405, *Maegdendale* 1468.

2) Met neerenst. *Dringend*, fr. *instamment.* || Suppliërende met alder neerenst eñ ootmoedicheden de goede lieden alle ghemeenlic,.. hulieden, edele eñ weerde heere,.. Schayes, *Collatie* 21.

3) *IJver*, fr. *zèle.* || Eñ wij, zuster Kateline, abdesse vorghenoemdt, merkende eñ ansiende den nerenst eñ de goede onst, die de vorseide zuster Lijsbeth ghehadt heeft eñ heeft te onsen godshuse,.. willende dat hare nerenstheit eñ hare goede onst hare niet ongheloendt en blive, consenteren.. De Vlaminck, *Zwyveke* 118 (1335). Zie Verdam Ernst 2) II 711, 712.

NEERENST (Neerendst, neerst), bn. *Dringend*, fr. *instant.* || Van zovele te doene met neerendster eñ oodmoediger bede van eeneghen heeren,.. Schayes, *Collatie*, 270. Anghesien zonderlinghe dat hy de vorseide saevogaerde vervolcht, vercreghen eñ betaelt hadde, ten neersten versoucke van de wethouders van Capricke. *C. v. Caprijcke* 63 (1495).

NEERENSTICHEIT (Neeren—, Nerenstheit), zn. v. 1) Met neerensticheit. Gelijk het voorgaande. Met neerenst. Kil. Neernstigheyd/ neersticheyt. *Diligentia, studium*, etc. || Dewelke [*sl.* tghemene van den vulambochte] an ons versochten met groter neerrenstiicheit, dat wy alle de zaken... begreipen eñ ghehouden in de lettren... up hemleiden zouden willen oorconden eñ kennen. Alph. Vandenpeereboom, *Ypriana* VII 477 (1381). Zie Verdam II 711, 712 en vlg.

2) Neerenstheit, zn. v. *Vlijt*, fr. *zèle.* Zie Neerenst 3).

NEERSTELIJCK, bijw. *Dringend*, fr. *instamment.* || Totten loffelijcken regimente ons gheheelen oudde ofte scare aengenomen, soe werden wij neerstelijck bedwongen stadelijck te overpeysen hoe dat wij dat volck, ons bevolen eñ onderdaen, mogen guberneren eñ regeren. *C. v. St.-Truiden.* § 31. Eñ omme te meer versekertheyd van alle de vorseide dinghen, soo hebben wy neerstelyck ghebeden eñ versocht,.. onsen lieven... heere den hertoghe van Brabant,.. dat zy... *C. v. Auden.* 2de d. 83 (1348). Alsoo de burgmeestere eñ schepenen,.. hebben neerstelyck versocht het decretement der voorscrevene costumen. *C. v. Denderm.* 1630, *Decretement.*

NEESTER, zn. m. (Heester), *Boomgaard*, fr. *verger*. Kil. Heester, hester, j. eester. *fland. Brug. Hortus, pomarium.* || Daeromme zeide Bosscaert tot zinen oem den proest: min vader heeft in Oorscamp een uutgoet eñ eenen groten boomgaert streckende aen Tammaerdts neestre... — Wat gheviel in de kersetyt, omtrent Sente-Jans daghe in midtsomere? mer Lambrecht Van der Straten messenieden, sy vonden de poorte van Tammaerdts neestre open, eñ bi den bevele van Bosscaerde, sy plockeden of alle de rype kersen... — Het gheviel, in de pruumtyt, dat Bosscaerds Van der Straten lieden quamen in Tammaerds neestre, eñ zy scudden alle de prumen of... — Als dit vernamen Bosscaert eñ zin vadere, mer Lambrecht van der Straten, sy ghinghen ter neester waert met machte eñ deden alle de boemen vellen. Jan v. Dixmude 46, 47.

NEGEEN, bn. 1) *Geen*, fr. *aucun, pas un, point de, pas de.* Kil. Negheen j. gheen. *Nullus.* || Eñ ne heift hy negheen huus binnen Ghend,.. dien sal men bannen vyftich jaer ute Vlaendren. *C. v. Gent* I 429, *Gr. ch. v.* 1297 a. 8. In presencie van den schoutet en heeft die stadhoudere negheen macht. *C. stad Mechelen* I 3; *it.* a. 4, en XV 7.

2) *Krachteloos, van geene waarde*, fr. *nul et sans valeur.* || Daer moet zijn diffamatie precedente,.. oft andersins de inquisitie ware negheene op dat sej de partie debatteerde. Wielant, *Pract. crim.* 9. Op ghelijcke boete van X pond par.., eñ de wéttelichede negheen eñ van onweerden. *C. kast. Iperen* c. 218—1. *It. C. v. Cassel* a. 250. Declarerende deselve compositien te wesene negheen eñ van gheender weerden ofte effecte. *Pl. v. Vl.* 20 dec. 1527; I 44.

NEGEEREN (Negeren), bw. *Ontkennen, loochenen*, fr. *nier.* || Deshalven, negerende dat alsulcke obligatie, naecktelyck voor een Luykse banck gepasseert, sich sterckelyck op die Loensche goederen affecteert. *C. gr. Loon* I 230.

NEGENMANNEKEN (N—men—), ook Menneken, zn. o. *Zilveren munt, onderverdeeling van den Brabantschen gulden, ter waarde van* 9 *mijten, geslagen onder Maximiliaan en Philippus, alsmede onder Maria van Burgondië*, fr. *monnaie d'argent, subdivision du florin de Brabant, de la valeur de* 9 *mites, frappée sous Maximilien et Philippe, ainsi*

que sous Marie de Bourgogne. VAN DER CHYS, *Hertogdom* 190, 173. || (Mennekens). Die halve stuyvers xvijj mennekens; ix mennekens blijven op hueren prijs. *Muntwaarde in Brab.* 19 nov. 1493. Munte. Uytrechtsche, Cameryksche eñ andere vremde penninkxkens voor negenmannekens niet uyt te geven ofte t'ontfangen, GÉNARD, *Antw. arch.* I 136 (1505). In neghemennekens XVII sts. *Inv. V. d. Hulst* 1489.

NEGGE, zn. *Hoek*, *graat*, *scherpe kant* van een gebouw), fr. *angle, arête* (*d'un édifice*). Kil. Egh / egghe. j. eck. *Angulus*, etc. || De negghen [van den toren], alsoo verre als die ghesien worden, sullen ghemaect worden van Bethuunsche steenen. — mits an elck een tote utten voornoemden steene [*nl.* watersteen], die commen sal up de scherpe negge van den viercanten torre. REMBRY II 333, 334 (1610).

NEIGEN, ow. Zoocals thans, fr. *incliner*. Hem neigen tot iem[s] bede. *Geneigd zijn om aan zijn verzoek te voldoen*, fr. *incliner*, *être disposé à satisfaire à la prière de qn.* Kil. Neyghen. *Inclinare.* || So hebbe wi versien alle de pointe die voergh. sijn, eñ neighen ons te haeren gherechten beedinghen. *Oork. heer v. Diest*, 20 febr. 1328.

NEISEN, bw. *Beschadigen*, fr. *endommager.* Kil. Noosen. *fland. Nocere.* || Eñ noch knape, noch peert en sal moghen neisen die thiende. *Oork.* 11 juni 1277, *Nederl. mus.* II 245.

NEISPLATE, zn. v. *Soort van schip*, fr. *sorte de bateau.* FRANS DE POTTER, *Gent*, III 39.

NEKEN, ow. *Naken*, *genaken*, fr. *approcher.* || Voel verveeringhe der conciencie eñ wederstoet is nekende den sunderen. *Getijdenb.* XV E. 11, ps. 31 / 32.

NELINGE, bijw. *Onlangs*, fr. *récemment.* Kil. Nieuwelick. *Recenter.* || Want wij onser welgeminder stadt eñ den porteren eñ inwoeneren van Sintruden nelinghe een previlegie eñ regiment verleent hebben. PIOT, *Cart.* II 194 (1411).

NEMAER, voegw. *Maar* fr. *mais.* Kil. Nemaer. *vet. fland.* j. maer. *Sed.* || Zecht in gheene [*nl.* predicacie] gheweest hebbende, nemaer kent ghegaen te hebben met... in diversche huusen. DE COUSSEMAKER, *Troubles relig.* I 123. En *passim.*

NEMBERMEER (N—mer, nimbermeer, nommermeer, nemmermeer, nemmerme, nemmer), bijw. *Nooit*, *nooit meer*, fr. *jamais*, *plus jamais.* Kil. Nemmermeer / niemermeer / niemer. *Nunquam.* || Alse warbi dat de voorseide Boidin, hi no siin oer, nembermer weder herhebben en mochte, no negherehande recht deran clameren en mochte. *Oork.* Febr. 1296, *Geeraardsbergen; it.* 29 apr. 1297, *ibidem.*

NEMELIJCK, bijw. (Limb). *Namelijk*, fr. *nommément.* || Die selve peyne, confiscatie eñ boete sullen gedeylt... werden: nemelyck: eyn derdeel tot ons profyt,.. *O. Liége* 18 juli 1522. 2me *série.* I 47.

NEMEN, bw. In verschillige beteekenissen. 1) Nemen, nemen te maken. *Ondernemen*, *aannemen*, *op zich nemen iets te maken*, fr. *entreprendre*, *s'engager à faire certains travaux.* || Betaelt.., om te nemene tfondement van den torre te legghene, eñ den hooghen choor te langhene. REMBRY IV 549 (1455—56). Betaelt Hendric Nutin en... van dat zy namen te makene den buedinc (?) daer den torre upstond. *Ib.* Betaelt Braem Joorys, scrynewerkere,.. van dat hy nam te makene een processie-huus van renage houte. I 623 (1465—66). (Zie ook 's schrijvers aanteekeningen). Zo wie dit weerc nemen zal wordt ghehouden zekere te doene, tzelve weerc te vulcommene eñ dat te leverene vulmaect. FRANS DE POTTER, *Gent* II 212; *it.* 211 (1474); I 200; IV 437. A. Vandenpeereboom, *Ypriana* II 132. 277.

2) Nemen op sijne borst, op sijnen eet. *Bij eede verklaren*, fr. *déclarer sous serment.* || Eñ dede een waerheyt eñ een bestech [besoeck?] tOssele, omme eenen wech teenen eeusele..; soedat quam een man, eñ nam op sinen eedt, dat hij heeft sien varen met peerden, eñ leyden met coyen, by daghe eñ bij nachte, sonder calengiren van yemene, over des prochiaens [pastoors] van Osseie gelege, eñ dat hij daer es sculdech [*nl.* berechtigd] te gane. *Godsh. Brussel* reg. H 12 fol. 147 v°. (1380). Jan van der Cammen, porter van Lovene, heeft gheseeght eñ ghenomen op sinen eet, dat hi... SCHAYES, *Analectes* (*Acad. d'archéol.* 1856, blz. 162). Zie ook EET, I 388. 389.

3) In de rechtsvordering. Arguatie of woorden nemen. *Critische opmerkingen maken*, fr. *faire des observations critiques* (*dans la procédure*). || Dat ooc nyemandt, wie hy zy, hem en vervoordere eenighe arguatie ofte woorden te nemene ieghens den wethouders ofte huerlieder cleercken, vóór sententie ofte daernaer. *C. v. Gent* II 400 (1575).

4) Beternis voor verwonding. *Eisch van schadevergoeding aanvaarden*, fr. *accepter une demande de réparation.* || Dezelve Loy presenteerde den voorseide Michiel beternesse te ghevene eñ te nemene naer de wet van der poort. *C. v. Aalst* 478 (1478).

5) Boeten. Die *eischen*, fr. *exiger* (*des amendes*). || Welcke mannen oft meesters van de statuten,.. macht hebben de breucken eñ rechten te nemen van allen denghenen die de statuten, oft eenighe van die, niet en houden. *C. v. Lier* I 19.

6) Van den verzekeringsprijs. Dien *bepalen*, fr. (*de la prime d'assurance*) *la fixer.* || Den prijs oft loon van de versekeringe is niet eenvoudich [*nl.* gelijk], maer wort genomen eñ verandert naer verscheijdentheijt van den tijt eñ van de reijse, mitsgaders van de perijckelen die daerop loopen. *C. v. Antw. compil.* IV xj 60.

7) *In beslag nemen*, fr. *confisquer.* || Dat men al tghesmude [tghesmeede?] weerc van binnen vercoepe ten stallen up de twee maercdaghen, eñ niet achter straten ne draghe, up de mesdaet van XX sch. eñ dyser verbuert. Eñ dat moghen nemen sballius cnapen waer ziit vinden, metten deken eñ metten vinders van den ambachte. *K. smedersamb. te Gent*, XV E. (*Messager*, 1875, blz. 418.)— Eñ dat [*nl.* de gezegde overtreding — zie Fortsiere] mach nemen sballius cnape, metten deken eñ metten vinders. *Ib.* 419.

8) Nemen te sinen wille. *In beslag nemen*, fr. *confisquer.* || Eñ die richtere, overmids [*nl.* met] den scepenen, mach die voghele ocht dat wilt vleesch [niet ter markt gebracht zijnde] nemen te zinen wille. *Kb. v. Diest* A rubr. 36.

9) Nemen aen. *Innen op*, *eischen van*, fr. *faire payer par.* || Dat niemen en breke de glasveinstren ane de kerke, up III lib. par. Eñ up dat weder doen te makene; eñ elc castie sijne kindere, want men saelt ane vader ofte moeder nemen. DE VLAMINCK, *Vgb.* 41 (c. 1410). Deghene die se [*nl.* de turven] hier binnen bringt sal dassise betaelen, maer daert ane ghebrake, so soude men ze nemen an deghene die ze updade. *Id. Acc.* 27.

10) *Kiezen*, fr. *élire.* || Eñ bin den VIII daghen dat sie sullen syn in hare scependoem, sie sijn

souldich te nemene haren raet, fr. *et dedent les wiit jours kil seront en le eschievinage mis il doivent eslire leur conseil. C. stad Brugge K. v.* 1281 a. 33.

11) *Koopen*, fr. *acheter*. || Visschers, die visch nemen te payene int wedercomen van Mechlen, ne zelen se nyemene deelen, zi en willent doen; eñ int wedercomen sal se ghelden die ghene die se neemt, eñ anders niemen. *Kb. v. Antw.* a. 93. Elc portere mach visch nemen op den ganc, die zeker daeraf ghezetten can. 97; *it.* 98. 102.

12) *Stelen*, fr. *voler*. || Die den gemeynen roof, opte vianden gehaelt, steelt of neempt. V. D. TAV. 65. Hij behoirt meer gepunieert te wordden die de meeste eñ beste beesten neempt eñ ontdrijft, dan die de minste wechdrijft. — Die mair eens en neempt uijten cudde oft uijt den stalle een cleijn beeste,.. 90 v°.

NEMER, zn. m. 1) *Dief*, fr. *voleur*. || Dat men bij deser actien soude mogen weederheijsschen eñ gecrijgen een dinc dat iement gestoolen waire, al waire dat goed bij den dief oft nemere vercocht, verset oft in handen van anderen lieden verpandt oft gestelt. V. D. TAV. 44.

2) *Roover*, fr. *ravisseur*. || Soowanneer eenich schip oft goet wort geroofft door voorgaende vijantschappen tusschen den nemer eñ den versekerde,.. *C. v. Antw. compil.* IV xj 105.

NEMING (e), zn. 1) *Ontneming*, fr. *prise*. || Ghij sult weten, dat die diefte is neminge die heijmelijc geschiet. V. D. TAV. 80 v°. Om 'tgemeyn goet te behueden oft te besorgen tegen verderffelijcheit oft tegen neminge. 210.

2) *Schaking*, fr. *enlèvement*. || Eñ al hadde de neminghe eñ andverdinghe up haer ghedaen ghesciet gheweest bij haren danck eñ wille, dat neen, nochtans... FRANS DE POTTER, *Second cart.* 140 (1483).

NEMMEER, NIMMEER (Nemmee), bijw. *Niet meer*, fr. *pas d'avantage*. || Vort, onse ondermeyere, die te ons siin, die selen hebben van denghenen die ploegwenninghe houden, enen scoef, eñ nimmeer vor haren diincst. *K. v. Antw.* 1292 a. 33. (*K. v. Brussel* 1292 a. 43 niet meer). Datter sal zijn negentich in Brabant onser munteren eñ wercklieden, eñ nemmeer. *Charter van Jan I op de munt* 1291. Dat die van Herentals ons dienen selen gelijc andere staden,.. eñ nemmeer. *Brab. yeesten* I 676 (1291). Dat in onse gasthuis van Denremonde selen zijn teuweliken daghen durende zesse provenden, vief sustre eñ ein broeder, eñ nemmee. DE VLAMINCK, *Stad* III 49 (1316).

NEMMERMEER (Ni—), bijw. *Ooit*, fr. *jamais*. In de volgende aanhalingen zal moeten gelezen worden e m m e r m e e r en i m m e r m e e r. Zie Verdam II 630. || Ghebieden te commene eñ dach maken alle deghuene die hem rechts vermeten oft nimmermeer vermeten moghen van hoyrien oft anders aent starfhuis te commene. *C. v. Aalst* 330, *Van ghedeele* a. 2. Allen denghuenen die hem rechts vermeten oft nemmermeer vermeten moghen. a. 7. Die hem rechts vermeten oft nemmermeer vermeten souden moghen. a. 8. — *Oork.* Maart 1297. Nemmerme. *Oork.* 10 mrt 1296. Nimbermeer. *K. v. Antw.* 1292 a 23. 64. (De *K. v. Brussel* 1292 heeft a. 81 nemmermeer). Nummermeer. *K. v. Loven* 1312 a. 24. Nemmer. *K. v. Brussel* 1292 a. 31. Nommermeer *Acad. d'archéol.* 1857 blz. 149 (1352). *Maegdendale* 32.

NEPE, zn. *Naam van eenen boom*, fr. *nom d'un arbre*. || *In prochia de Molenbeke, juxta arborem dictam* nepe. *Godsh. Brussel* reg. B 203 fol. 37 v°. (1316). *Le champ entre* Oarevelt *et* Koekelberg *s'appelle de temps immémorial* de Nepe (*inter ambas arbores dictas* Nepe *desuper* Ossenem) A. WAUTERS, *Environs* I 330 (1315).

NEPEN (NEMEN?) bw. *Schatten*, *waardeeren*, fr. *estimer*, *priser* (?). || Eñ by also dat de vors. Joris [*nl.* een Gentsche muntmeester] daeraf [*nl.* van den goeden onderhoud der munt] fauten of in ghebreke ware,.. eñ sun goet, dat hy alnu heift oft hebben mach niet bereken noch vulcommen en conste de vors. twee duust ryders voren verclaert, dwelke goet men alvoren nepen moet, so sun commen vor scepenen... *Auden meng.* I 268 (1445).

NESTEL, zn. m. Zooals thans, fr. *lacet*, *aiguillette*. I e m. d e n n e s t e l k n o o p e n. *Eene soort van bezwering, die 't volbrengen van den huwelijksplicht moest onmogelijk maken*, fr. n o u e r l'a i g u i l l e t t e à qn., *faire un prétendu maléfice, qui pouvait, selon une croyance populaire, empêcher la consommation du mariage* (Kramers). *Durch zauberisches, heimliches knotenknüpfen zeugungsunfähig machen* (Grimm Nestel knüpfen). Zie ook Schiller u. Lübben n e s t e l k n ü p p e n; Defacqz *Anc. droit belgique* I 351 en vlg., alwaar over de verbrekende beletsels (*les empêchements dirimants*) van het huwelijk gehandeld wordt, en in 't bijzonder 9° over het gemelde beletstel, *le lien*, *ligamen*; en de *Analectes archéologiques* van Alex. Schaepkens (*Acad. d'archéol.* 1860, blz. 145), *De l'inquisition à Maestricht*, waar men leest: *Une ou deux fois dans l'année, ils* [*nl. les délégués de la régence*] *faisaient le tour des rues de la ville, en s'informant à domicile des mœurs des habitans: si on n'avait pas entendu ses voisins blasphémer Dieu ou ses saints? si on n'était pas adonné à la magie? s'il ne s'en trouvaient pas qui pouvaient rompre le nœud du mariage ou qui savaient mettre obstacle à l'union de personnes fiancées, par une fraude infernale, ce qu'anciennement on désignait par* of man niemand kant die den Nestel knoopte? *et on trouve plusieurs peines établies pour ces crimes, qui consistaient, entre autres, en pèlerinages*, enz. Noch Damhouder, noch Wielant, noch Cannaert gewagen van deze misdaad.

NET. Zie VISCHNET.

NETTEL, bn. *Luttel*, fr. *peu*. || Dat hi, Jan vorghenomt, enghene houdenesse no engheen recht meer en heeft an dat vorseide bunre lants, nettel men ocht netthel meer. *Schepenbr. v. Aspelaar*, 11 juni 1299.

NEUS, NESE, zn. m. Zooals thans, fr. *nez*. N e u s a f s n ij d e n. *Eene der barbaarsche lijfstraffen der middeleeuwen*, fr. *couper le nez, un des supplices barbares du moyen-âge*. Zie Grimm *Rechtsalterthümer* 708, *Strafe an leib* 6. *Nase abschneiden*; en Noordewier 313, die verzendt naar Van Loon 3, 294. || Man ofte wyf, die bedreghen worden dat zyt maecten [*nl.* eene ontschaking makelden],.. men soude hem nesen eñ mont afsniden. *C. v. Auden.* 2de d. 70, K. v. 1328. — N e u s s c h i n d e r e (N—sc—). || *Johannes scissor, dictus* Neuscindere. *Cijnsrol v. Beckevoort* 1321 a. 32.

NEWAER, n e w a r, [nemaer?] vw. *Maar*, fr. *mais*. Kil. N e m a e r. *vet. fland.* j. maer. *Sed.* || Op duelke fait, ghi heren, dat de vorseide cnape niet ne haele [*nl.* heelde], ne war ghinc hacter dorpe, eñ hiiltre siin sceren mede. *C. v. Auden.* 2de d. 27 (c. 1300). Newaer de scoutete en mach deede niet staven also alse hi wille, newaer also alse scepenen recht dinct. Also gelike van zekerheden tontfane.

Newaer alse sulke sekerhede alse den abt genoeget moet den scoutete genoegen. (*Eenmaal leest men* nemaer: daerombe en soude men den scoutete niet soeken. Nemaer maken enen maenre. — 1° van Diericx, *Gends charterb.* blz. 4; bij dezen staat er overal verkeerdelijk nemaer i. pl. v. newaer, gelijk in het oorspronkelijke charter (*Staatsarch. te Gent*, case 20 n°. 3 n°. 119 2me partie 1252).

NICHELEN, bw. *Nagelen*, fr. *clouer*. Kil. Nichelen. *vetus. fland. lovan.* j. naghelen. || Dat men dat uutgescrefte van desen jeghenwoirdeghen brieve,.. op berdere genichelt, hangen sal te vijf steden. *Belg. mus.* X 117 (1383). Te Sexten was onse Here ane den cruce ghenichelt eñ ghehanghen. *Vad. mus.* II 436. *It. Fragm. Merlijn* v. 269, *Ned. mus.* 1880.

NIEGEREN, Nijegerins, Niegerinx, bijw. *Nergens*, fr. *nulle part.* Franck *Gramm.* Niegheren, niegherinc, *nirgends.* || Int coerenhuys, ocht daer voere, eñ niegheren elres loven noch vercopen. *Kb. v. Diest* A 60. Alle worstvleesch sal men int vleeschuys cappen.., eñ nyegerins els. *Ib.* B 191. Dat gheen portere.., sine wine, die hem wassen omtrent Lovene, niegherinx perssen en sal dan binnen der Vriheit. SCHAYES, *Analectes* (*Acad. d'archéol.* 1856, blz. 499.

NIEMERMAELS, bijw. *Nooit*, fr. *jamais* (*nunquam*). || Dat wi willen dat niemermaels macht en hebbe dese vorgenoemde gratie, die wi onsen lieven portren hebben ghegeven. *Brab. Yeesten* I 714 (1303, *Loven*).

te **Nienten**, bijw. *Te niet*, fr. *à néant.* Te nienten doen. *Vernietigen*, fr. *anéantir.* — || Den orlof van der Sluus te nienten, eñ andere nieuwe exactien te nienten te doene. *Ol. v. Dixmude* 79. 119. — Te nienten gaen. *Vergaen*, *te gronde gaen*, fr. *périr*, *être détruit.* || By denwelken de steide van al te nienten gaen zouden. 89.

NIENVOGELS. Zie HANNEKENS I 553.

NIETAENSTAENDE, vz. *Niettegenstaande*, fr. *nonobstant.* || Die daer tegenwoerdich sijn (nyet aenstaende der absentien van den anderen, die daer nyet tegenwoerdich en sijn) moghen onder hen maken eñ ordineeren statuten. *C. v. St.-Truiden* § 18.

NIETHOGEN. Zie NOTARIS.

NIETWEDERSTAENDE, vz. *Niettegenstaande*, fr. *nonobstant.* || Eñ nochtans, dijen niet wederstaende, zoe sal die geïntimeerde partije gehoirt zijn. V. D. TAV. 14 v°.

te **Nieute** (teNijeuwte, te niute), bijw. Te niet. Zooals thans, fr *à néant*, *nul.* || Eñ alle dat recht dat hij an hadde, eñ alle vorwarden, die voer waren, sijn doet eñ afghedaen eñ te niute worden. *Schepenbr. v. Aspelaar*, 11 juni 1299. Dat de maeckinge te nyeuwte eñ van onweerden gewesen eñ gedeclareert soude worden. *C. v. Antw.* 1545, *Guldeboeck* 11. — te nieute doen. *te niet doen*, fr. *annuler.* Zie het volgende.

NIEUTINGE, zn. *Vernietiging*, *tenietdoening*, fr. *annulation.* || Zonder dat die [*nl.* privilegien] van nu voort an meer zullen staen tot eeneghe verminderinghe, veranderinghe ofte nieutinghe; tenwaere dat zij bevonden waeren te zijne jeghens tghemeen proffyt eñ welvaert deser stede, in welcken ghevalle, zoe zal men die corrigieren eñ al te nieuten doen. *Auden. meng.* I 187 (1539).

NIEUWAVONT (Nieu—, nieuwe avent, nieuwe avont zn.) *Nieuwjaarsavond*, fr. *veille du nouvel an.* || Hets ghekeurt int jaer Ons Heren M° CC° LXXVIII, op nieuwe avende, bi den bailliu eñ bi scepene van Brughe. *O. v. Brugge* I 228. Dat dat was van den coorne dat de stede van Waestene schuldich was elke niewe avonde der stede van Ypre eeuwelike eñ ervelike. OL. v. DIXMUDE 91. Up den nieuavont, den laetsten der maent decemher, wesende den XXXIen,.. FERD. VANDER HAEGHEN, *Ber. tijden* III 192.

NIEUWDACH (Nieu—, nyen—, niewe—, nieuwedach), zn. m. *Nieuwjaar*, *nieuwjaarsdag*, fr. *premier jour de l'an.* || Item, zo ne mach gheen backere backen op den Nieudach. *Auden. meng.* II 51 (1482). Dat gheene speelluyden deser steden eñ allen andren, metgaders trommelaers eñ fyfers, hemlieden en vervoorderen desen toecommenden Nieudach of snachts te vooren, te spelen binnen deser stede voor de luyden deuren, met eenighe instrumenten,.. noch aldaer te planten ofte stellen eeneghe santkens van nieuwejaeren of andersins. *Ib.* 483 (1599). Dat niemant en sal vermoghen te wercken noch winkels open te doene op... Nieudach. *Ib.* IV 78 (1578). Item, alsnu, den XXII van decembre, zoo wayst den eersten dach van den jaere, Nieudach XVc LXXXIII, dat was thien daghen inneghecort, eñ ditte duer bevel van den paus van Roome, eñ alsoo gheheel het landt duere. FRANS DE POTTER, *Chronijcke* 346. *It.*, *Id. Gent* III 425 Nyendach; *Second cart.* 178 Nieudach; F. Van der Haeghen, *Ber. tijden* II 73 Nieudagh; III 192 Nieudach; *Kb. lakeng. Iperen*, *Scheriers* III a. 7 Nieuwedach; Jan v. Dixmude 72 Nieudach en 313 Nieuwedach; *C. v. Veurne* XVI 19; enz.

NIEUWERINCS (N—cx), bijw. *Nergens*, fr. *nulle part.* Kil. Niewerinck / niewerincks. *Nusquam.* || Vort en mach nieman dat sconden [scouden] dat roet ghevarwet es, in loeghen noch nieuwerincs inne dan in sconen borne. *K. lakeng. Mechelen* 1331 a. 20. Dat men binnen myns heeren palen van den lande van Gaesbecq nieuwerincx warven [*l.* varwen], vollen noch noppen en sal gheen laeckenen noch stucken, anders dan binnen der vryheyt van Gaesbeke. *K. d. Vrijheid v. Gaasbeek* 1401 (A. Wauters, *Environs* I 148).

NIEUWJAER, zn. m. *Nieuwjaarsgeschenk*, *n—gifte*, fr. *présent de nouvel an*, *étrennes.* Kil. Nieuwjaer-ghifte. *Strena*, *munusculum quod in anni auspicium datur.* || Dat binnen deser stadt van Brussele wordt, vanweghen der gheestelijcke overheydt, toeghelaten te moghen voortstellen eñ vercoopen, naer ouder costuyme, die etelijcke presenten eñ nieuwe-jaren van coecken, suijcker eñ dierghelijcke, eñ dat van den jaersdagh aff tot Drije-coninghen dagh *inclusive.* *Pl. v. Brab.* I 59, *Ord. op 't onderhouden der Sondaghen* eñ *Heylighe daghen*, z. j. — **Nieujaren planten.** || Up den nieuavont, den laetsten der maent december, wesende den XXXIen, was met trompetslaghe verboden in den nieudach gheen nieujaren te planten, noch te spelen, zijnghen eñ dansen voor der lieden dueren; oock niet verkeert [*nl.* vermomd] te ghane up den nieudach, derthiendach, vercoren maendach, eñ ander ghelijcke daghen, dat men pleecht in masschers te ghane. FERD. VANDERHAEGHEN, *Ber. tijden* III 192; *it.* II 73.

NIEWER, NIEUWER, bijw. *Nergens*, fr. *nulle part.* Kil. Niewers / niewaers. *Nusquam*, *nullibi.* || Den steenreep is niewer toe goed. REMBRY II 40 (1361). Dat men bin een halve jaer daerna nieuwer in de dorpen drapieren moeste. *Ol. v. Dixmude* 119.

NIEUWICHELIJT, (N—igh—) zn. v. 1) *Nieuw-*

heid, fr. *innovation*. Kil. Nieuwigheyd. *Novitas*. || Dat eenichsins vertrocken moghte worden t'eeniger nieuwigheden, schalkernyen eñ exactien. *C. v. Gent* II 30.

2) In 't meerv. Nieuwicheden. In een rechtsgeding. *a*) *Nieuwe feiten*, fr. *des faits nouveaux*. || Protesterende [*nl.* de drossaard] te blijven op sijn gheheel, van alle andere mesusen, delicten eñ nieuwicheden, die tot sijnder kennisse alnoch niet en sijn ghecommen. *C. v. Deurne* 1612 a. 16.— *b*) *Nieuwe verweringsmiddelen*, fr. *nouveaux moyens de défense*. || In saken geschreven tot duplicque incluijs magh den aenleggere designeren de nieuwigheden derselver duplicque, eñ daertegens versoecken te tripliceren; vangelijcken oock teghens de quadruplique designeren *novitates* derselver. *Ib.* a. 305. *It. C. v. Oosterlee* II 6.

3) In zake van dienstbaarheden. *Nieuw werk*, *storing in het bezit van eenig goed*, fr. *nouvel œuvre*, *nouvelleté* (*en matière de servitudes*). || Wanneer yemandt bevindt hem vercort te syne deur eenighe nieuwicheden van wercken, die een ander doen wilt in prejuditie van synder erfve oft goede. *C v. Aalst* IX 5. Indien jemandt.., oft oock in ander luyden goet eenighe nieuwigheyt dede contrarie de oude possessie van den anderen, men soude hem sulcke nieuwichede oft werck verbieden moghen. *C. v. Broekburg* V 27.

NIEUWLOOPICH (Nieu—), bn. *Nieuwsgierig*, fr. *curieux*. Franck *Gramm.* Nieuweloop, *nieuwgierig*. || Datter veel toegheloops van volcke was, ghelijc tvolk zeer nieuloopich es, tot veranderijnghe eñ nieuwe tijdinghen altijts gheneghen. FERD. VANDER HAEGHEN, *Ber. tijden* I; *it.* II 330.

NIEUWLOOPICHEIJT (Nieu—), zn. v. *Nieuwsgierigheid*, fr. *curiosité*. || Dat dese nieuwe predicatie haer zoo nieuwelic inneviel, eñ en was niet dan een nieuloopicheijt eñ gheen waerachtighe bekeeringhe van vele. FERD. VANDER HAEGHEN, *Ber. tijden* I 289; *it.* 288.

NIEUWMAER (Nieumaer, Niemare), zn. Zooals thans, *Nieuwmaar*, *nieuwstijding*, *nieuws*, fr. *nouvelle*. Kil. Nieuwmaere. *Nuntius*, *nuntium*. || Bin den naesten drien dinghedaghen naerdien dat hiet verstaen sal hebben van drien scepenen iof van meer, dats niemare es. *C. v. Brugge* I 320 (1304). *It.* Nieumaeren. FR. DE POTTER, *Petit cart.* 155 (1598); *Pl. v. Vl.* I 387. — Sijnen persoon geven in niemaren. *Zich onteeren*, *z. te schande maken*, fr. *se diffamer*, *se déshonorer*. || Die anderwarf ghestolen goet coept eñ hieraf verwonnen wert, zal zynen persoon gheven in niemaren. *Lat... personam suam reddet infamem. K. v. Saffelaar* 1265.

NIEUWMAREN, NIEMAREN, bn. Genieuwmaert sijn. *Den naam hebben*, *gehouden zijn* (*voor*, *om*), fr. *avoir le nom*, *être réputé*. || Hi heeft ghehort zegghen datter was N. N.; eñ des sijn si gheniemaert in de port. N. DE PAUW, *tBesouch* 12. Eñ oec zeicht hi dat hi niet ne zach, int fait vorseit, Jacop Commer, eñ oec ne weet hi niet dat hire in es gheniemaert. 33 (1306).

NIEUWS, bijw., lees NUESCH, *Schuins*, fr. *obliquement*. Kil. Nuesch / noesch. *Obliquus*. || Soo wie een schouw tegen eenen gemeynen muer maeckt, moet tegen denselven gemeynen muer eenen vuyster stellen,.. welcken vuyster hy soo nieuws magh laten opschieten eñ te niet gaen tot de hooghde van den schouwmantel. *C. v. Brussel*, *Servituten* a. 49.

NIEWELEN, zn. mv. || Die den ribauden, och die niewelen draghen iet geeft, op een pene van V s. *Kb. v. Diest* A 49.

NIJ bn. *Nieuw*, fr. *nouveau*. || Eñ dat ic mit enen yegheliken droepes Dijns bloeds in mi ontfae een nye leven, eens naerren inwerkens tot enen volbrenghen Dijns liefsten willen in mi. *Getijdenb.* XV E. 143.

NIJE, bijw. *Nooit*, fr. *jamais*. Kil. Nie. *sax. fris. holl. fland.* j. noyt. *Nunquam*. || Dit is, lieve Vader, dat onsculdige bluet, daer nye bedriechnis in gevonden is. *Hondert merk.* 57.

NICK (Nic), zn. *Oneenigheid*, fr. *mésintelligence* (?). || Weit dat een quaet nic was eñ ghescil tusschen den hertoghe van Brabant eñ den grave van Holand, twelke myn heere van Borgoingen daer al goet maecte. OL. V. DIXMUDE 49.

NICKEL, bn. (?). || Item, zowas Michiel vander Quaetpoort ghesonden tAntwerpen, omme te coopene artillerye; by denzelven Michiele ghecocht twee nickel windassen, costen XLVIIJ s. *Stadsrek. Ninove* 1476.

NITSELEEREN (N—eren), bw. *Verstoren*, *vernielen*, fr. *détruire*, *anéantir*. || Zij hebben se opengheloopen [*nl.* de oratorie, daer al de brieven van den clooster lagen], eñ al de brieven eñ litteraigen gheschuert eñ ghenitseleert, oec de boucken eñ registers,.. Ferd. VANDER HAEGHEN, *Ber. tijden* I 139; *it.* 115. Wij en zoucken niemants bloet te sturtene, maer alleene te sturmen up haut eñ steen eñ dierghelijcke; tquaetste dat wij doen willen, dat es, dat wij de nesten verstoren eñ nitseleren willen daer die havicken en grijpvalcken in nestelen, dat zijn de cloosters, daer de cappaerts in schulen. II 67.

NO, vw. *Noch*, fr. *ni*. Kil. No. *vet. fland. Non, neque*. || Eñ waerre no zuster no broeder, so soude de versterveneсse comen up de naeste. WARNKÖNIG en GHELDOLF, *Gand*, 289 (16 mei 1258). Eñ dese miestere enne cochte enneghien goet no lant. *Oork.* 10 aug. 1298, *Assche*. Daer men gheen prysie no inventorie en doet. *C. v. Auden.* 2de d. 160 (1501).

NOBEL, NOBILE, zn. m. *Gouden munt*, *in* 1388 *geslagen door graaf Philip van Vlaanderen*, fr. *monnaie d'or frappée en* 1388, *par le comte Philippe de Flandre*. VAN DER CHIJS, *Hertogdom*, 101. Kil. Nobel. *Semiaureus: nummus quinquaginta stuferorum pretio aestimatus*, *vulgonobilus*. Er waren, in de XIV E., verscheidene penningen in omloop onder dezen naam: de Eduwardusnobel, de Gentsche nobel, de Henricusnobel, de Ingelsche, ook oude Ingelsche nobel, de Johannes en Filippus nobel, de Rozenobel, nobel metter roze, ook Rooskens nobel, en de Vlaamsche nobel of nobel van Vlaanderen. || Dat onse scouteten eñ schepenen alleene sullen dinghen eñ dagelix alle man van schoude recht doen tot enen nobile. PIOT, *Cart.* II 172 (1404).

NOBELGELT. Zie BORCHRECHT I 269. || Is oick boven desen gereserveert geweest alsulcke hoocheyt, recht eñ heerlijckheyt als onse voirs. Heere de Keysere... behouden heeft in der voirs. Borchgrecht, eñ besundere van tot alsulcken tijde alst behoirt eñ gewoonlijcken is te doene, ontfangen tot zijnre Majesteijt prouffyte alzulcken recht van nobelen als diverse steden, vrijheijden eñ dorpen in den lande van Brabant eñ Vlaenderen schuldich zijn, zoewel ter causen van den onderhouden der voirs. Borchtpoirten eñ mueren, ruymen eñ schoonmaken der voirs. Borchtgracht, als oick dat zij ter causen van dien vrij eñ exempt zijn

van tolle in der voirs. stadt van Antwerpen. GÉNARD, *Antw. arch.* I 50 (1549-1550).

NOBILIST, zn. *Edelman*, fr. *noble.* || Men zeijde ooc datter vijf nobilisten oft edelmannen in eenen hoop van de ghues quamen ghereden, hebbende ghauden ketenen an haer halsen, twee of drij dobbel. FERD. VAN DER HAEGHEN. *Ber. tijden.* II 71.

NOCH, vw. *Ofschoon.* fr. *quand bien même, bien que.* || Wel verstaen, dat een manspersoone, noch dat hij jonger waer, moet gepreferert wordden aene vrouwepersoone. *C. leenhof v. Limburg*, *Interpret.* a. 32.

NOEMEN, bw. Zooals thans, fr. *nommer.* Genoemde persoonen. *Personen van rang*, *lieden van aanzien*, fr. *personnes de condition*, *notables.* || Doen geschiede daer groote miraculen, dat van allen den cristen lieden, dijer menich dusent waeren, nijet een doot en bleef van genoempte, meer dan twee ridders; eñ der andere was herdde luttel die daer bleven van getitelden persoonen. PIOT, *Chron.* 11 (*sub anno* 1234, *Stadingers*).

NOEN, zn. *Kanoniaal officie der nonen*, *omtrent twee ure des namiddags*, fr. *l'office canonial des nones*, *vers deux heures de l'après-midi.* || Is costumelijc dat men vergadert op der stad, also men noen luyt. LEO DE BURBURE, *Ommegangen* 19, aant. (1).

NOENMALEN, (N—al—), ow. *Het middagmaal nemen*, fr. *prendre le repas du midi*, *dîner.* Kil. Noenmaal eten. *Prandere*, *meridiari.* || Alle metsers eñ deckers sullen te wercke gaen, van half maerte tot mey, van ten ses uren smorgens, eñ moghen ontbyten een half ure; noenmalen een ure, eñ voorts wercken tot den ses uren s'avonts. Van mey tot september, ten vijf uren, ontbyten een ure, eñ noenmalen een ure eñ half, eñ voortswercken tot s'avonts ten zeven uren. REMBRY I 451 (1679).

NOES, NOERSCH, bijw. *Schuins*, fr. *oblique.* Noes over. *Schuins over*, fr. *presque vis-à-vis.* Kil. Noesch. j. nuesch. *Obliquus.* || Noes jeghenover mijn duere lach eenen ghuijt thuijs, die slouch eenen man.., met zijnen rappier. FERD. VAN DER HAEGHEN, *Ber. tijden.* III 157. Noersch daerovere up de rechter zijde. FR. DE POTTER. *Petit cart.* 119 (1589).

NOYAEL, bn. Van personen en zaken. *Eerlijk*, *trouw*, fr. *loyal.* || Tusschen N.., eñ N.., es ghestelt, gheordineert, gheset eñ ghemaect een wettelic zoendinc eñ eenen noyale vulcomen pays. CANNAERT, *Bijdragen* 386 (1351). Dat wi, alle ghemeene eñ elc zonderlinghe, bliven zullen wonende in de stat van Andwerpen, eñ die verhoeden eñ verwaren.., wel eñ ghetrouwelike, als goede noyale lieden. *Brab. Yeesten.* II 563 (1358). Zie ook Verdam op *Seghelijn van Jherusalem* 171: Noyael. *Edel*, *trouw*, *voortreffelijk.*

NOYALIJCK (Noyaellike), bijw. *Eerlijk*, *getrouwelijk*, fr. *loyalement*, *fidèlement.* || Die meester [*sl.* van een verongelukt schip] en mach tghetauwe niet vercoopen, hi en hebbe beveilnesse of procuracie van den heeren, maer hi es se sculdich te lecghene in behoudener hand.., eñ dit te doene also noyaellike als hi mach. *Zeerecht v. Damme.* a. 3.

NOYT (Noit, noeyt), bijw. *Ooit*, fr. *jamais* (*unquam*). || Dat ic quite hebbe ghescolden eñ quite scelde den abt eñ tconvent van der abdien van Bodelo van alre calangen eñ van allen rechte die ic eghen [*sl.* jeghen of seghen] hem noit hadde of hebben mochte. *Vad. mus.* III 435 (1297). Dit was dat eerste recht dat noyt in de weerelt was; want men vint wel dat hofrecht was bi den heeren eer noeyt sconincx rijcke begonste. *Leenrecht* 1528. c ij. Zie *Leken spieghel* II 520.

NOKER, NOKERBOOM, zn. *Noteboom*, *okkernoteboom*, fr. *noyer.* Kil. Okeler *vet. fland.* j. notboom. *Nux*, *arbor juglandes ferens.* Okernot / walnot. *Juglans*, *nux basilica*, *regia.* || Katlinen Jan Nokerboems dochter was. MERTENS, *Oudste rek.* 15 (1324). Eñ men mach oec wel varwen met scurssen eñ met nokerboeme, eñ met noekerscallen. sonder slep eñ sonder boete. *Auden. meng.* I 349, XIV E. Appelboome, peerboome, criekers, prumers, nokers, onghesnoeyde kersers.., behooren tot den leene. *Leenrechten*, 1528, J. ij; *it. C. leenh. Burcht v. Brugge* 309.

NOMEN (Nommen), bw. 1) *Noemen*, *aanduiden*, fr. *désigner.* || Eñ waert van onversinliken dingen, so soude men soeken den scoutete, jof sinen bode, then hus dat hi core int dorp, eñ dat hus moet hi nomen van jare te jare. *Oork.* 25 febr. 1252. Ligghende in sekeren steden die men hier nomen sal, namelike... *Oork.* 19 juni 1289. Staet daer gheen huys up, latent of doent weten ten naesten huyse eñ nomme daer seker hof eñ stede. *Leenrechten.* 1528 A. iij. *It. C. Burcht v. Brugge.* III 180.

2) *Zeggen*, *vóórzeggen*, fr. *dire*, *dicter.* || Mijn heere van Bourgoingen ontboot by hem eenen secretaris, eñ beval hem te scrivene eenen brief an den hertoghe van Glosestre, eñ nomden zelve also hys geschreven wilde hebben. OL. v. DIXMUDE 114. Dat men nachts de poorten ontdoen zoude, eñ doenre de lieden van buuten incommen, omme tghemeene doot te slane die den roup [*sl.* het wachtwoord] van buuten niet nomen zoude connen 120.

NOMMER, bijw. *Nooit*, fr. *jamais.* || Eñ nommer eñ sal der mesdedighe bynnen der vriheit van der stat moghen comen, hen hebbe overal voldaen, *C. v. Maastricht* 45 (1380).

NOODICH (Noodig), bn. *Noodlottig*, fr. *désastreux.* || In dese noodighe oorloche [o—chs?] tijden, hebben die gemeyntenaeren van die buytinghen van Beringen.., goet gevonden... *C. gr. Loon* I 411 (1678).

NOOT, bn. *Noodig*, fr. *nécessaire.* || Want des en was der kerstenheit nie soe noot. *Aller Kerstenh.* 5. Weeskijnderen, oft simple, oft sotte menschen, eñ andere dien het bij oude, verleeftheid, oft cranckheijd van zinnen noot oft orbaer is bij mombaeren geregeert te worddene. *C. v. Turnhout*, *Weeskamer* 20. Zie Grimm. Noth. VII 918 C.

NOOT (Noet, noodt), zn. m. Zooals thans, *Nood*, fr. *besoin*, *nécessité*, etc. — *Een volstrekt noodzakelijk*, *onontbeerlijk voorwerp*, fr. *un objet absolument nécessaire*, *indispensable.* || Tenwaere dat iemandt quaem vaeren eñ iet braeck aen sijnen waghen oft kerre; [eñ hij] van doen hadde eenen wisch oft spannaghel, leunen, eerstock, etc., oft dierghelijcke noodt. *C. v. Moll*, *Keuren v* 1596-1631 a. 11. — 's Heeren noot. [Heren node]. *De dienst van den vorst*, *of van den schout*, fr. *le service du prince ou de l'écoutète.* || Soe wat knape werke aenneme te werkene eñ te makene eñ liet liggen, dat hys niet eñ maecte gelijc als behoirde, soude verboren XX d. Ten bename hem siecheit of heren noede. *Kb. lakeng. Diest*, reg. 786[2] fol. 41 a. 6 (*Kb. v.* 1419). — De Noot Gods. *De zeven weeën van Maria*, *misschien ook wel de doodstrijd Christi*, fr. *les sept douleurs de la Vierge;*

peut-être bien aussi l'agonie du Christ. || *Capellaniam perpetuam in honore sancte Dei genitricis Marie lamentabilis, vulgariter, de* Noot Godts *nuncupate.* KUYL. *Gheel*, *Bijlagen* 32. — De altaer van den Nood-Gods, of der VII weeën van Maria. *Ib.* blz. 124. — De Noot Christi, eene schilderij in de kerk van Belsele; zie DE PR. en BR. XXIII *Belsele* 48. Grimm VII 911 vermeldt onder de benaming Nothgottes (*agonia Domini* — de doodstrijd Christi) *ein ehemaliges klosterbei Geisenheim.* — In bijwoordelijke uitdrukkingen: — *a*) Bij noode. *Uit noodzaak*, *uit nooddrang*, fr. *par nécessité.* || De coninc wart ghewont zo zeere, dat hy by noode vlien moeste te Paryswaert. JAN V. DIXMUDE 6. Zo [*nl.* eene arme weduwe] wart in de vanghenesse gheleet, eñ moeste by noede al vercoopen wat dat zo hadde. 38. — Bij noode of bij hoir. *Uit nood*, of *om hoir of erfgenaam*, fr. *par nécessité, ou en vue d'un hoir ou héritier.* || Niement en mach zijn leen vercoopen, noch daerof te buten gaen binnen meer dan bi twee wegen: een es bi noode, eñ dien noot moet men kenlic maken bi mannen van den hove. Eñ dickent pleghen de mannen svercoopers eedt daerof te nemene. Somwilen hooren si informatie van sinen state dair hi in es; ende twee mannen es vulle kennesse van der noot. Dander es bi sinen [*var.* oudsten] hoire; eñ dat moet voor ooghen wesen, sine jare hebbende, eñ hand eñ mondt eñ consent daertoe te doene, eñ hem plecken [*l.* plocken] eñ halmen ghelijc den grondenare. — Daer men een leen spliten zal, dat moet zijn bi hoire of bi noode. Dan moet dleen bi noode of bi hoire commen in sheeren hande. — So moet hi by noode of by hoire zijn leen verdraghen in sheeren handen. *Leenrecht v.* 1528 fol. B ij; *item*, *C. leenhof Burcht v. Brugge* a. 34. 35. 36. Dat men vraghen zoude Gillise van Hertsberge wedder hie te buten wilde gaen van desen hondert ponden renten siaers, leengoets vorscreven, bi node zo bi oyre? *Oork.* 18 oct. 1318. — *b*) Met groten noode. *Met groote moeite*, fr. *à grand' peine.* || Doe si dat [*nl.* een hooger veld] al overgeclommen met groten node, doe quamen si eerst aen enen groten wonderliken hoghen velde eñ berghe. *Aller Kerstb.* 9 (1352). — *c.* Op sijnen noot. Eenen verweerder op sijnen noot wijsen. *Hem, bij niet-verschijning, veroordeelen om te doen blijken van een wettig beletsel*, fr. *condamner un défendeur, à prouver un empêchement légitime, en cas de non-comparution.* || Dat men in allen saecken personael sal antworden ter tweder genachten, oft men sal den verwerder wysen verreckt op syn noet; eñ en probeert hy syn noet nyet ter naester genachten daernae, .. soe sal hy alsdan 't gewysde voldoen, eyr hy tot eynige verantworden coemen sal van den vonnis. *C. gr. Loon* I 13 a. 20. Dat, naer costume des Loenschen landtrecht, in actien personeel, den verweerder, ter naester genachten, den heysch eñ schrifften begeren mach, eñ ter tweeder genachten moet hy antworden, kennen oft ontkennen, offt men wyst hem op syn noot. 144 a. 63. — *d.* Tot noode. Eene stof tot noode brengen. *Die brengen tot den vereischten staat*, fr. *préparer* [*une matière*] *de manière qu'elle soit dans l'état voulu.* || Eñ moeten daerenboven die selve onse pachteneren, met swaeren costen, die materie doen bereyden eñ tot noode brengen. *Rekenk. v. Brab.* reg. 136 fol. 209 v° (1497, *Culminbergen in Limburg*). — *e.* Van noode (van noede). *In* of *uit noodweer*, fr. *par défense forcée ou légitime.* || Soe wie eenen poertre besochte binnen sine sloten, eñ hi met crachte eñ van noede hem eñ sijn lijf eñ sine leede bescudden moeste. — Soe wie enen anderen versochte binnen vreden, eñ hem die ghene die versocht werde verweren moeste van noede. *Charter v. Waalhem* 1365 a. 52. 58. — Van nootswege. *Noodzakelijk*, fr. *nécessairement.* || Waer den privaetkelder oft pijpe soo quaet, verargert oft rot, dat die van nootswegen moeste gerepareert worden. *C. v. Brussel*, *Servit.* a. 73. — Spreuken. Noot doet aude quenen draven. *Beroerl. tijden* II 251. — Want den noot gheen wet en heeft. *Pl. v. Brab.* I 62.

NOOT, zn. Note muscaten. *Notemuskaten*, fr. *noix muscade.* Kil. Not musckaet. j. musckaetnot. Muscaetnot. *Nux myristica, unguentaria, odorata, vulgo muscata.* || Een bale noten muscaten VI gro. *Vl. Watertol* 1550. Nooten muscaten. j. pijpe, geëvt. XXX lib. 1 bale wegende omtrent C lib. geëvt. X lib. *Schatting* 1551.

NOOTBEHOEF, zn. v. *Dringende behoefte*, fr. *pressant besoin.* || Want onse... goede liede... onser stadt van Dyeste ons, uuyt honer goeder gonste geconsenteert hebben eñ bewijt te hebbene.., een gunstelicken dienst van gelde, te weten es de somme van XIII^c Rijnsche gulden tot onser nootbehoeff, eñ om ons daermede te behulpene dat wij uut onser schout, daerinne wij in onser Incomst tot onsen voirs. landen gevallen waeren, souden moegen gelost wordden. *Oork. heer v. Diest*, 9 oct. 1442.

NOOTBOUW (Noit—), zn. 1) *Noodzakelijke bouwen*, fr. *constructions nécessaires* (?). || Dat wij, gruntlick anmirckende.., eñ oick dacby die groote nersticheyt, kuste eñ arbeit zij,.. bynnen kurten jaeren herwaerts gedain eñ angekiert hebben totter vestinchen onser voersc. stat, mit poerten, mueren eñ anderen noitbouwe. *Ord. Liége* 11 dec. 1500, *Proëmium*, *Hasselt*, 1re série blz. 787.

2) *Noodzakelijke herstellingen*, fr. *réparations nécessaires.* || Omdat die huijsen staende in de sluijtinge niet en souden vergaen eñ ruineren,.. is insgelijcx geordonneert, dat die clagere schuldich sal sijn.., die te onderhouden van den behoorlijcken nootbouwe eñ reparatie. *C. v. Diest*, *oork.* 28 juni 1562 a. 3. *It. C. gr. Loon* I 601.

NOOTBOUWERIJ (e), zn. v. Zooals NOOTBOUW 2). || Dat.., hun [*nl.* de vruchtgebruikers] niet toegelaeten en is die voors. huysen te bewoonen eñ van nootbouwe te laten vervallen, soo is insgelijcx geordonneert, dat die tochters... de voors. huysen.., sullen in behoorlijcke reparatie van nootbouwerye onderhouden, naer verclaeringe van deselve bouwerye van den stadtwerkman. *l. c. supra.*

NOOTBRANT, zn. *Misdadig aangestoken brand*, fr. *incendie criminellement allumé.* || Men sal oock niemant leggen ter bank, tenzij... Soe sal oock, als 't niet gebleken en es dat stuck daeromme hij gevangen es, te weetenne, dat 'thuijs verberrent es bij nootbrande eñ niet bij meschieve, eñ dat de man vermoort es eñ niet gestorven van zelffs. WIELANT, *Pract. crim.* 53.

NOOTDACH, zn. m. In de rechtspleging. *Dag van gratie*, *eindelijke dag*, fr. (*en procédure*) *jour de grâce*, *péremptoire.* Benecke Nôttac, *stm. dies judicii extraordinarius, vel potius dies peremtorius.* Grimm. VII 954. Nothtag *der peremtorische gerichtstag.* || Eñ jaer eñ dagh gheleden sijnde, moet de heijsscher wederkommen ter vierscharen, eñ volghen ghelijck hij in 't voorjaer ghedaen heeft, tot op sijnen vierden dagh van rechte eñ nootdagh, betoonende sijnder erfdom eñ ghewarighen zijn-

der achterstel met eedt. *C. v. Herentals* VII 5.

NOOTDORFT, Nootdorst (Noeddorst, nodorst, noetdorch, noetdorft, nootdruft). 1) *Nooddruft, onderhoud, levensonderhoud, het noodige* (*over 't algemeen*), fr. *entretien*, *nécessaire*, *sustentation* (*en général*). || Dat wij, ombe dat orbore eñ ombe dat profit, eñ ombe die noetdorch van den armen zijken van onsen spethale van Alst. de Pr. en Br. *Aalst* III 375, *oork. v.* 1288. Dien orloft God wale dat si haer lijflike noetdorfte daerane nemen sonder eygenscap [*nl.* eigendom]. *Aller Kerstb.* 52. Si willen eten eñ drincken eñ slapen boven nootdorfte, eñ si setten in hen gheveysde nootdorfte. *Sermoon v. Tauler* XIV E. Dat si out eñ cranc eñ onmechtech ware, eñ dat si hare niet gheneren en conste, eñ dat si ghebrec hadde van hare nodorst... — Eñ de meyer eñ de scepenen... vragheden hare kinderen ochte si hare moeder wouden nemen te houdene te hare noeddorst omme hare goet. *Rijksarch. Charters d. abdij v. Vorst*, bundel 47 bis, *oork.* 18 mei 1368, *Vorst.* Husinge, die tgoidshuis boven sien noetdorft van siinre messenien, pleeght te verhueren. *Godsh. Brussel, reken. St-Jansgasthuis* 1406—1409. Noetdorst. de Vlaminck. *Zw.* 115 (1334).

2) *Levensbenoodigdheden*, *leeftocht*, fr. *besoins de la vie*, *vivres*. Kil. Nooddurft. *Requisita naturae, victus;* ook Nooddurst / nooddorst. *fland.* || Dat oock den schamelen ondersaten henne maten van wijne, bieren, tgewicht van den broode, vette waren eñ van anderen nootdruft onlangs seer gevallen is geweest *C. v. Santhoven, K. en br.* 1558, *proëmium.* Broodt, wijn, bier, vleesch, kaes, boter eñ diergelijcke, tot nootdruft van de nature dienende. *C. v. Brussel* 1606 a. 114; Christijn *ad subsistentiam naturae servientia.*

NOOTDORSTICH (Noetorstich, nootteoftich, noetdruftich). *Nooddruftig*, fr. *nécessiteux*. || Van allen saken eñ van allen dinghen die der vorseide feesten [*nl.* van het H. Sacrament] eñ maeltiden toe behoeren eñ noetorstich selen siin. *Godsh. Brussel*, Lade 177, *Armen v. St.-Goedelen* 10 mrt 1362. Want die gesonde is den aersater niet nootroftich. *Hondert merk.* 60 v°. Want ic noetdruftich eñ arm bin. God helpe mi. *Getijdenb.* xv E. 110 v° ps. 69/70, Lat. *Egenus et pauper.*

NOOTELIJCK, bn. In 't algemeen voor noodelijck, thans *noodig*, fr. *nécessaire*. || *C. v. Antw.* 1545 VII 38; XIII 61; *id.* v. 1582 LXVI 36; *Compil.* IX xj 263; *C. v. Loven* VIII 4; *Weeskamer* a. 9.

NOOTGIFT (e), zn. v. *Verplichte gift*, fr. *don obligatoire.* || Alle borgers eñ ingesetenen.., sullen gehouden wesen in hare testamenten, codicillen eñ andere maeckingen, tot onderhout van de brugge, te laten eenen ryexdaelder,.. — behalven dat d'erfgenamen of goederen van den testateur promptelijck sullen executabel wesen voor de voorsz. nootgifte. *C. v. Maastricht* 375.

NOOTHONGER, zn. *Dringende honger*, fr. *faim pressante, urgente.* || Desgelycx is genade sculdich gedaen te wordden als dat [*nl.* sacrilegie] gebuert by noothongere, V. d. Tav. 77 v°.

NOOTOORBOIR, Nootorber, zn. m. *Dringende nood*, fr. *besoin urgent.* || In meyningen sijnde, om sekeren hueren nootoirbore, op alle huere goede, lande, sloten, etc., sekeren erfcommer te vercoepene. *Stadsarch. Diest: Octrooi v.* 17 apr. 1466, *voor Jan, graaf te Nassau en Zarbruggen* (om eene rent van 86 gulden 's jaars te mogen verkoopen). Want onse goede stad van Dyest, tot onsen nootorbere eñ behoefte, dair wij sekere fynantie tot gelde te gecrigene omme hebben moeten doen.., ons trouwelijc te hulpen comen es... — omme dien penningen daeraf comende in onsen nootorbere alsoo bekeert te werddene. *Ib. oork.* 7 mrt 1537 (*Doude Rootboeck* fol. 63 v°.

NOOTSAECK, Nootsake, zn. *Wettig beletsel*, fr. *empêchement légitime*, ofr. *essoine*, La Curne *essoigne.* *Wettig beletsel om voor het gerecht te verschijnen, of in het „jaargeding", of in den oorlog. Dezer beletselen waren er namelijk zes: drijfsneeuw, vloed van waters, gevangenis, heerkracht, onvrije straten, uitlandigheid* (*C. leenhof Burcht v. Brugge*, a. 80); *voeg daarbij: ziekte, doodveete zonder vrede, en daging voor „den oversten"* (V. d. Tav. 13), fr. *empêchement légitime de comparaître en justice, ou à l'enquête générale, ou à l'armée. Ces empêchements étaient nommément au nombre de six: ondée de neige, inondation, emprisonnement, guerre, non-sécurité des chemins, absence du pays; auxquels on peut ajouter les cas de maladie, d'inimitié mortelle non mise en trève, et ajournement devant une autorité supérieure.* Kil. Nootsaecke, *Necessitas.* || En ware dat sake dat hi buten lans ware, ogte siic ware, ogte ghevaen, ogte in dootveeden eñ buten vreede, ogthe hadde wetteghe noetsaken. *K. v. Antw.* 1292 a. 44; *it.* 49. [Alle meisseniede-lieden moesten deelnemen aan eenen oorlog of „chevachie"] uteghenomen denghenen die boven sestech jaer sijn, ochte die noetsaken hebben. *Oork.* 24 juni 1297. Nootsin te bieden on is anders niet dan een vertreck oft uuytstellingen van den daige van rechte te gecrijgene, bij nootsaken van siecten oft van gevangenissen, oft van daiginge in persoenen te compareren voir den oversten, eñ dijergelijcken nootsaken. V. d. Tav. 13. Zie ook Nootsinne. — Verreickt worden op sijn nootsake. *Gewezen worden om te doen blijken van een wettig beletsel*, fr. *être sentencié à prouver un empêchement légitime.* || Bij alsoo de aenghesprokene eñ beklaeghde ten eersten ghenechtdaeghe daer naestvolghende in rechte ter vierscharen niet en komt,.. wordt hij verreyckt eñ ghecontumaceert op sijn nootsaecke. *C. v. Herentals*, II 12. *It. C. v. Casterlee* I 2. 3; *C. v. Sichem* a. 6; *C. v. Aalst*, *Stijl* a. 30; *it.* blz. 304.

NOOTSAKE, zn. Genachte van nootsaken. Zie I 486.

NOOTSAKELIJCK, bn. Nootsakelijcke redenen. *Redenen van „nootsake", of wettig beletsel*, fr. *motifs d'empêchement légitime.* || Soowanneer de stadt haere buijtenpoorters beschrijft op haer poortersrecht, eñ dat die metten eersten brieff niet en commen, noch eenige nootsakelijcke redenen voortbrengen eñ bethoonen,.. soo worden die metten anderen oft tweeden brieff wederom beschreven. *C. v. Antw. compil.* V v 2.

NOOTSAME, zn. (?). Gelijk Nootsake. || Wat noodtzame dat zylieden hadden dat zy huerlieden daeghe niet commen en mochten. *Oude costume der Burcht v. Brugge*, blz. 174.

NOOTSCHADE, zn. m. *Noodzakelijke* of *blijkbare schade*, fr. *dommage nécessaire ou évident.* || Als men by noode ofte omme beters wille eeneghe goedinghen, weesen toebehoorende,.. vercoopen sal, zo zullen de voochden.., commen voor canonicken of redenaers,.. in ghebanre vierschaeren.., eñ gheven aldaer te kennene den nood, schade ofte prouffijt, hemlieden pornende ter vindicie, permutacie ofte transpoorte van den weesen goede. *C. v. 't Proossche* I 294, a. 54.

NOOTSCHAP, zn., Komt voor *Brab. Yeesten* II 737, doch lees en zie Nutschap.

NOOTSIN (Nootsinne, noetzijn, noodsin, nootzin, noodtzuyn). 1) Zooals NOOTSAECK. || Van noetsinne. Eñ dieghene die in ghebode staet [*nl.* die gedagvaard is], presenteert hy hem te tide vor scepenen, eñ de daghere niet en comt, so es menne sculdech quite te wisene van der sculd daer hy over gheboden was, eñ [de] noetsinne blivet in kennessen van scepenen. *O. v. Gent* I *Gr. ch. v.* 1297. a. 96; *it.* blz. 612. Een vassal die noodtzuynen heeft of excusatie legitimme sonder fraude, mach stellen ofte senden eenen stedehouder om zijn leen te bedienen. WIELANT, *Leenrecht* 115. Al eest zoe dat iement geset waire in deffault,.. eñ woude nootsin oft nootsaken thoenen. V. D. TAV. 11. Nootsin van siecten.. Nootsin van gevangenissen. Nootsin van dootveden. — 13. Wairt dat iement eenen anderen verborgt hadde te rechte te brengen tot eenen zekeren genoemden daige, eñ dat de verborgde ten selven daige wettelijk noetzijn hadde, dat hij niet gecomen en conste. 260. Een man sonder noodsinne [*var.* sonder zinnen of noot], diet jaer eñ dach liet lijden sonder manscip te doene, eñ tijts meer, eñ hi storve,.. *Leenrecht* van 1528 fol. 5; *C. leenhof Burcht v. Brugge* a. VII. *It.* Schayes, *Gentsche collatie* 192. 318. 319; Fr. de Potter, *Gent* III 509; *C. v. Aalst* blz. 308: nootzinnen.

2) *Behoeften*, *noodzakelijkheden*, *nooddruft*, fr. *besoins*, *nécessités*. || Midts dat hij [*nl.* onse harde geduchte heere], om der reyze wille van Utrecht, eñ anderen zynen grooten nootsinnen, in persone alnoch daerwaert [*nl.* om de „heydene Turcken" te gaan bevechten] niet en heeft moghen trecken. *Stadsrek. Gent* 1454-1456 (Huyttens, *Corpor.* 109). Huutghedaen alleenlic 't paeyement van Kerssavonde nu eerstcommende, d'welcke ic, overlanc, omme sonderlynghe nootzinne my aengaende, bewijst eñ verzekert hebbe. SCHAYES, *Collatie* 9. Eñ en sullen zulke personen nemmermeer eenich goet moghen vercoopen oft belasten van dies zij daerinne bracht hebben of vercrighen zullen, tenware bij consente.., daertoe betooghende dat noodtzinne ware van huerlieder lichame. FRANS DE POTTER, *Second cart.* 143 (1487, *gasthuis der tijkwevers*).

NOOTTROOST (Noetroest), zn. m. Van dieren. *Voedsel*, fr. *nourriture*. || Dat dije Vrouwe voers. eñ dat convent sculdich is op dat voers. goet te houden alsoe veel verren eñ beeren, op dat hoij eñ evene, als daer die beesten der Vrijheijt van Montenaken hunnen noetroest aen nemen eñ hebben moegen, alsoe dat behoert. KEMPENEERS, *Montenaken* I 57 (1534).

NOOTWEER (Noetwere, nootweere), zn. *Noodweer*, *zelfverdediging*, fr. *défense forcée ou légitime*, *défense de soi-même*. Kil. Noodwere. *Necessaria defensio.* || *Quicumque aliquis*, *se defendente*, i. e. noetwere *fecerit*, *nisi cum canipulo se defenderit*, *liber erit a forefacto. K. v. Veurne* 1240. *Licitum*, *erit cuilibet pro* noot-weere *corpus suum defendere sine omni forefacto. Keure Land v. Waas* 1 juni 1241. *Et licitum est unicuique*, *pro* noetwere, *corpus suum defendere infra domum suam. K. v. ter Piete* 1265. Van noetwere omme lyf. Eñ so wie so noetwere doet om syn lyf te bescermene,.. die noetwere es hem sculdich te stane in staden. *C. v. Gent*, *Gr. ch. v.* 1297 a. 45. En *passim*.

NOPEN, bw. In verschillige beteekenissen. 1) *In rechten vervolgen*, *aanspreken*, fr. *actionner*, *attraire en justice*. || Als dusdaneghe zaken gheheuren, eñ een van dusdaneghen facteurs aldus ghenoopt eñ aenghesproken wort te wette voor de gheheele beternesse. *C. v. Aalst*. 486.

2) Panden nopen. *Die aanslaan*, *in beslag nemen*, fr. *saisir des gages*. || Soo wie pandinghe doet doen up iemende, daer men panden noopt, dat hi voort zal ghaen naer de coustume... *C. kleine steden v. Vl.* II 608, *Eecloo.*

3) *Aangaan*, *raken*, fr. *toucher*, *concerner*. Kil. Nopen. *Tangere.* || Soeverre alst de huysen oft partye van dien angaet, eñ binnen acht daghen sooverre alst gront ofte erve noopt. *C. v. Broeckburg* V 25. Noopt de daghinghe lichamen van Wetten, den bailliu eñ mannen sullen hebben... *C. v. Cassel* a. 201. Nopende de particuliere persoonen a. 204. Sonder eenichseins tstic te nopene. *Belg. mus.* II 300.

4) *Aanhalen*, *bij- of inbrengen*, *aanvoeren*, fr. *alléguer*. || Dat de rewaert eñ bailliu van Dixmude tanderen tijden voor ons in camere kendden dat zij hand ghesleghen hadden an de vorseide versterveneșse, als stragiers goed, eñ zeiden dat de voorseide Kateline bastaerde was, zonder der ten tijden eenighe andre redene of waeromme te nopene. *C. kleine steden v. Vl.* II 387 *Dixmude.*

5) *Melden*, *vermelden*, *gewagen van*, fr. *mentionner*. || In deerste ordinanche vooren ghenoopt. *C. v. Gent* II 47 (1451). Van al dat vooren verclaert eñ ghenoopt es. SCHAYES, *Collatie* 21. Zo boven ghenoopt staet. 93 94. Bij den ghebreke vooren ghenoopt. 95. De privilegien bij den claghers ghenoopt. FR. DE POTTER, *Second cart.* 140. De redenen begrepen in de voorn. ghenoopte andwoordde. 141. Het [*nl.* het kamprecht] comt in Vlaenderen lettel te doene, daeromme willict cort eñ over laten liden; doch moet er wat af ghenoopt zijn. *Leenr. v.* 1528 fol. 20. — Wat niet hierin genoopt en es, plocken d'aeldinge eñ de wedewe van den leene. 32.

6) *Opmerken*, fr. *observer*. || Ten ghuenen daer myn gheduchte heere heeft doen nopen dat de kuere niet ghegheven en es in presentie van den commissarissen,.. SCHAYES, *Collatie*. 19.

7) *Verzoeken*, fr. *inviter*. || Alse coemans in cameren comen daer de lakenne staen, dat niemen op ne sta no ne toeghe, no ne noede [boede?] sine lakenne, de coeman en nope se ofte beghere se te siene. *Aud. meng.* I 359.

NOPMANS, zn. mv. || Bevolen egeene waeren, als ijser, stael, coolen, etc. voerbij Ruermonde te laten afvaren, tenzij bij de nopmans oft schipluyden eerst suffisante borge gestelt zij. *Rijksarch. Pap. d'état et audience*, *liasse* n° 198 (1580) (Cuypers van Velthoven).

NOTARIS of Tabellioen, zn. Zie over de notarissen en het notariaat de Inleiding van den heer L. Galesloot op *Inventaire du notariat général de Brabant*, *Bruxelles*. || Ghij sult weten dat alleen die pauws eñ de keijser, eñ elck bijsunder, mogen maken notarijse oft tabellioene, eñ niemant anders... Het wort bij den pauws eñ den keijser wel geoirloft ennigen bij privilegien notarijse te mogen creeren oft maken, als zijn dese: *comites palatini*, heeren van der nijethogen (?). V. D. TAV. 68.

NOTE, Noote, zn. v. *Vruchten*, *veldvruchten*, fr. *fruits*, *fruits de la terre*. || Deselve pachters vermoghen ten expireren van haeren pacht van ghelijcke hofsteden, daerin te blijven woonen tot half maerte daernaer, eñ de gerserijen bij haerlieder beesten te doen afdrijven, sonder nochtans eenighe noote te mogen trecken van de saylanden eñ hommelhoven naer de ghevallen Baefmisse, in

prejudicie van den aencommenden pachter. *C. v. Poperingen* VI 8. *It. C. v. Veurne* XXXIII 5; DE PR. en BR. IX, *De Pinte* 11; *C. leenhof Burcht v. Brugge* XV. Alsoo dat er niet soo redelyck is als dat den landtsman, ontrent de by hem gesupporteerde onkosten t'synen afscheede geïndemniseert worde, ten minsten naer proportie van hetgene hy in de landen komt te laeten, eñ hetwelcke den aenkomenden pachter aenveerdende, eene effective baete voor hem te considereren doet, als daeruyt de noten ofte vruchten sullende genieten: Soo is 't dat.. *Pl. v. Vl.* X 611 (28 juni 1768, *Inleiding*). Zie ook BESAEDDE.

NOTEN, NOOTEN, bw. Een veld. Het *„benoten"*, *„bedrijven"*, *bebouwen*, *beploegen*, fr. *cultiver*, *exploiter* (*un champ*). **Noten eñ ploten** (een land). *Het bebouwen en er de vruchten van inzamelen*, fr. *cultiver un champ et en récolter les fruits.* || Ware oec dat zake enich man ware portre jof clerct, jof buten Ambochte wonende, soe zal niet moeghen innen up sine tzensers jof op denghoenen die dat land noot jof ploot, jof op hare goet, soe waer dat ment vind binnen Bruch-Ambocht. CARTON, *Blankenb.* 66, *Oork.* 2 mei 1282. Houdende, notende eñ plotende, ghebrukende gheliic haren properen erve, sonder eenech rastoer ocht eeneghe rekenninghe nemmermeer yemenne namaels daeraf te doene. *Godsh. Brussel* H 275, *Schepenbr. v. Meerbeke* 1362. Eñ in dien (*sic*) gevalle die voirs. infarmerie jairlijcxs van deser renten nijet betaelt en wordde, dat alsdan die ghene die last sal hebben van der infirmerien weghen, sullen moghen huer handen slaen aen de voirs. panden, eñ die met rechte houwen [*nl.* houden], nooten, plooten, vromen eñ ontvroomen, na costume eñ usancie van den voirs. hove, tot aen der tijd toe dat men affgedragen sal hebben alle het achterstel, metten costen dairomme gedaen eñ geleden. *Ibid.* H 282 fol. 27, *Latenbrief v. Wambeke* 1533. Die van eenighe landen scheeden die sij ghenoot hebben, sijn gehouden metten ghonen die se daernaer bedrijven eñ nooten willen, te commen bij den coninckstavel, elck in sijnen hoeck, om aldaer effen te stellen hoevele eñ hoedanighe landen elck van hemlieden possesseert, eñ bij gebreke van dien, worden sulcke persoonen ghepoint op alle de landen die sij, ter laetster voorgaende settinghe nooteden. *C. v. Hondschote.* VIII 3. So wijsden tscepenen, dat de voornoemde Pater,.. denselven gront van der erven,.. terstont sal hebben in handen eñ de ghebruycsamicheyt daeraf, noten, ploten, berghen, dalen, vromen, ontvromen, eñ hauden ghelijc des vorseits cloesters anderen properen goede. VICTOR VAN DER HAEGHEN, *ten Walle* 214 (1491); *it.* 29. 33. tVoorstel van den heesschere bleken sijnde alsoot behoort, sal tleen of den grondt ghewijst sijn in den handen van denselven heesschere, omme die te notene eñ plotene tsijnder rechter note, sonder woesteren ofte sillieren. *C. kast. Iperen*, c. 243. Laet hy [*nl.* de leenman] hem contumaceren ten derden veerthiennachtdaghen, sal tselve leen ghewijst sijn in den handen van den heere, omme dat te notene eñ plotene tsinen proffijte, sonder silleren oft woesteren. *It.* c. 219. Eñ tleen ghewesen in handen van den heere, omme 't selve te noten eñ ploten, die de vruchten naer rate van tijde sal heffen eñ trecken tsijnen proffijcte. *C. leenhof v. Denderm.* x 3. 5. *Item*, *C. kast. Iperen* c. 218. 86; de Vlaminck, *Zw.* 173; Van de Velde, *Annotations* 100; Schayes, *Collatie* 252; de Potter, *Second cart.* 28; *C. v. Belle* IV 4; *C. v. Poperingen* XVIII 20; *C. v. Oostende* V 3; *C. v. Veurne* XLVII 4; enz. Zie ook VROMEN en ONTVROMEN.

NOTINGEN (Noe—), zn. mv. Zooals NOTE. || Item, alle cathelén, bladinghen, noetinghen wint men aff binnen drie vierthien nachten. BOXHOREN, *Keys. stat.* a. 41.

NOU, NOUW, bn. *Nieuw*, fr. *nouveau.* Kil. Nouw. *hol.* j. nieuw. *Novus.* Nu, nouw. *hol. septent.* j. nieuw. Novus. || Totter nouwer cappen op den nouwen toren dy wy hebben doen maken. (Ook *nieuw*: Aen den nieuwen toren int Dalem). Van den nouwen muere dy staet aen 't nouwerc. GOOVAERTS, *Hôtel de ville Léau* 8. 9 (1484—1416).

NOU, bijw. *Nu*, fr. *à présent.* Kil. Nouw. j. nu. *Nunc.* || Philips van Vianen, heere van Rumste, allen denghenen die nou zijn.. — nou eñ immermeer. KUYL, *Hoboken* 233 (1313).

Nuchterens monts, bijw. uitdr. *Nuchter* (*zijnde*), fr. *étant à jeun.* || Dat van nu voirdan zulke contracten eñ coopmanschapen, ghebuerende in tavernen ofte in dronkenschap, ghehouden werden voir nul eñ negheen, tenzij dat de contractanten binnen derden dage, nuchterens monds, ratifiëren eñ confirméren dezelve contracten ofte coopmanschapen. *C. kast. Iperen* c. 3.

NUTSCHAP, zn. *Nut*, fr. *utilité.* Kil Nutschap. *vet. holl. sicamb. Utilitas.* || Omme elc nutscepe van onsen hues. *Oork.* apr. 1280. Dat si moghen setten eene slachmolen te hare nutschepen. *Oork.* 4 juni 1293. Vort, zo ne ghehorlovet het niet enich ambochtslieden te vergadren boven hem VII, eñ dit omme die nutscepe van haren ambochte. *C. v. Brugge* I 236 (1280). Dat wij,.. omme goede gunste, die wij tot hen dragen. eñ sunderlingen nootscap, oirbaer eñ profyt ons eñ onser stadt voirsc., alzulcke gracie gedaen hebben eñ doen alse hierna bescreven staet. *Brab. yeesten* II 737, *Thienen* 1358. Servitute reael oft prediael en is anders niet dan eenderleye [*nl.* zeker] recht aenhangende den erven die die servitute heeft, eñ is die nutscap derselver aensiende. V. D. TAV. 50 v°. En *passim.*

NUTTELIJCK, bn. *Nuttig*, fr. *utile.* Kil. Nuttelic. *Utilis.* || Al so vele alse hem nuttelijc dertoe dunken. DAVID, *Mechelen* 463 (1302).

NUTTELIJCKHEIT (Nuttelecheit), zn. *Nut*, *voordeel*, fr. *utilité*, *avantage.* || Wi, die den orbor, nuttelecheit eñ proffit onser vors. stede van Tyelle begheren. *Rentbrief der stad Tiel* 18 oct. 1329.

NUWELEN, zn. mv. 't Zelfde als NIEWELEN. *Zeer dun*, *doorgaans opgerold wafeltje*, fr. *pâtisserie mince, ordinairement roulée en cilindre creux* (?). || Betaelt,.. van ij^m niewelen, dewelcke men Sincxendaghe wierp, te XX sc. par. tduust. Betaelt... van xij^c eñ 1 half nuwelen, omme te werpene eñ de lieden te deelene. REMBRY I 569; zie 's schrijvers aant. (2); *it.* IV 635. 636. Men moet gheene nuwelen draghen daer brude zijn. *C. kleine steden v. Vl.* I 224 (*Ardenburg*).

O.

OBOOL, zn. *Halve denier*, fr. *obole*, *demi-denier*, La Curne *Obole*, *moitié du denier tournois*. *Munt van Herstal*, fr. *monnaie d'Herstal*. Van der Chijs, *Leenen* 7.

OCH, OECH, vw. *Ook*, fr. *aussi*; hd. *auch*. || Oech, in eenen *schepenbr. v. Lummen* 30 juni 1369. || Een bonre lants eñ och acht roeden lants. — ... alsoe dat die voers. Magriete, als van hoerre helicht och ghichte versoechte... *Hof v. Nonne-Mielen* 1421.

OCHTE, ocht, vw. *Of*, fr. *ou*. || Dat men daermede sal copen wijn, ochte mede, ochte ander dingen. *Godsh. Brussel* H 10, XIV E. Ochte *en tevens* ofte in eenen *schepenbr. v. Capellen-op-den-Bosch v.* 1295. *Ib.* B 203 fol. 22. Ombe ghemein orloghe, ochte ombe chevachie. *Oork.* 24 juni 1297. X lib. ochte mier. *Oork.* 10 aug. 1298. Ocht, ochte, och, *passim* in *'t Keurboek v. Diest* XV E.., zeer zelden „of."

OEFENEN (Oufenen), bw. 1) Zieke lieden. *Die verzorgen*, fr. *soigner*. Kil. Oeffenen. *Colere*. || Eñ zonderlinghe, dat de zieke int voorseide godshuus commende wel eñ goedertierlike ontfanghen, ghetraittiert eñ gheoufent worden, eñ hebben haerlieder noeddorst en tgoend dat hemlieden behouft. *C. v. Brugge* II 484.

2) *Vereeren*, *aanbidden*, fr. *vénérer*, *adorer*. || Wij oefenen Di, gecruyste, eñ bidden Di van alle onser herten, dattu ons wilste toevoeghen die scaren der heilighen in den ewighen leven. *Getijdenb.* XV E. fol. 55.

OECKEN, bw. *Verhoogen*, fr. *rehausser*. Kil. Oecken. *vet.* j. vermeerderen. || Ghebenedyt is die vrucht dijns bukes, scepper eñ heer alre dingen, die alle dinc gebenedyt eñ heilicht, alle dinc levendich maect eñ oecket, Ihesus Cristus. *Hondert merkinge* 105.

OELSMOUT, zn. || Oelsmout, een tonne $1^1/_2$ gr. — Een last XII gr. *Watertol.* 1550.

OEN, pers. vnw. 3de pers. enkelv. *Hem*, fr. *le*. || Die ridders namen Ihesum eñ leiden oen uutwert, eñ hi droech hemselven sijn cruce eñ ghinc uut totter stat die men Calvarien hiet. Eñ daer cruysten si oen. Eñ twee ander scalke aen die ene side eñ an die ander, mer in die middel Ihesum. *Getijdenb.* XV E. fol. 58 v°.

OENSDACH. Zie WOENSDACH.

OERYOEL, zn. || Item, me zal oeryoel eñ gherste meten eñ leveren ghestreken. *Kb. v. Diest* B 104.

OERSLOP. Zie OVERSLOP.

OERTE (Hoerte), zn. *Eene soort van mest*, fr. *sorte de fumier*. || Voort, so sal de pachter up 't voors. goed te Sceldevelt vinden in messe eñ in hoerten, also hiernaer volcht: Eerst in hoerten eñ in stroe, den prijs van XIX lib. IIII s. par. DE PR. en BR. XI *De Pinte* 11. (1430). Voert es voerwaerde, dat de pachter van sinen meester ontfaen sal, ten ancommene van sinen pachte, prijs van messe, hoerten eñ thune. *Ib. St.-Martens-Laathem* 4 (1422). Voert, moet de vors. pachter laten te Meye, ten afscheedene van sinen pachte, int hof onder, in messe eñ in oerten, so verre dat men niet messen mach, $4^1/_2$ bunder lants, op elc bundre XXXVI voeder mes. *Ib. Nazareth* 4 (1420). Eñ dit mes eñ de oerten, die de pachtre up thof vant, sal hy also goet laten tsinen afsceedene. als hij se vont tsinen ancommene. *Ib.* X *Astene* 5 (1391).

OESEDRUP. Zie OOSEDRUP.

OESELLEN (Oesiedrup). Zie VLOGEL.

OESMOES, zn. || Een last VIII gr. *Watertol* 1550. Oesmoes, een tonne. *Hansa-tol* 1567.

OESMONTIJSER, zn. || Een tonne oesmontijser 1 gr. *Watertol* 1550.

OESPOT, zn. Zie OOSPOT.

OESTAL, zn. m. *Hoefstal*, *noodstal*, fr. *travail*. Kil. Oestal. *vet. sic.* j. hoefstal, noodstal. *Statumen*. || Janne van Optielt, omme iiij stile toten oestalle, eñ omme platen dair die smisse met verplaet was, die staen int voirhof opte Borch, eñ van anderen houte dat toten voirs. oestalle georbert was. *Reken. d. domeinen te Loven* 1405/1406.

OEVER (Houvere), zn. m. *Dam*, *dijk*, fr. *digue*. || Item mids dat de nederste veste altoos leecte, zo es ghenomen van den houte dairaf dat eenen spey ghemaect was in de Dendere, eñ dairmede ghepylt den cant van der vesten eñ eenen sterken houvere de peylen te heydene [heien] den houvere te vullene, met eerden sterc te stampene. *Stadsrek. Ninove* 1477.

OFFICIE, zn. v. *Dienst*, *bediening*, *ambt*, fr. *office*, *fonction*. || Die officie van clercscappe ofte secretarijsscappe, eñ van cnapen onser voirs. stadt, van den stekene van den bijere, van den herinck te packene, te bernen eñ te weerderen, van den laken, beijde wullen eñ lijnen te metene, van den ijser te scrijven, van den zegelmeesterscap van den wullen laken, van den vogele te weerderen eñ andere gelijcken. *Charter v. hertog Philips voor den Bosch*, 22 mei 1458. *Cart. Buscod.* fol. 143 v° — Op die puncten die men voire officien ofte diensten gehouden heeft.. (*Besluit genomen op dat Charter*). — Staende officie. *Levenslange bediening*, fr. *office à vie*, *perpétuel*. || Een man, coepende binnen zynen huwelike eeneghe staende officien, die blyven denzelven persoen volghende tzynen prouffijte. *C. v. Auden.* I 374 a. 11. — Officie dragen. *Bekleed zijn met een ambt*, fr. *être revêtu d'un office*. || Alle d'andere, ghedraghen hebbende de voorgenoemde officien [*nl.* van borgemeester, schepen, stadsrentmeester, deken der lakengilde en afgaende raadslieden] blijven in denselven wijden raedt. *C. v. Brussel* 1606 a. 33.

Hooge officiers van Brabant, fr. *officiers supérieurs du Brabant:* De drossaart van Brabant, de meier van Loven, de amman van Brussel, de markgraaf of schout van 's Hertogenbosch, de baljuw van Waalsch Brabant, de meier van Thienen, de schout van Antwerpen en markgraaf van het Land van Rijen. — **Onder-officiers**,

fr. *officiers inférieurs*: De onderdrossaart, de schouten van Peland, Campeland, Maasland, Oosterwijk. (Deze officiers moesten jaarlijks eenen rooden sperwer geven aan den hertog of aan zijnen oppervalkenier, op den dag van sinte Magdalena, zooniet eenen reaal voor elken sperwer). *Rekenk. v. Brab.* reg. 134 fol. 192. 193. (1460).

OFFIE, zn. *Een deegkoek*, fr. *masse de pâte.* (?), Lat. *offa.* || *Redditus ... in Avelghem .. Item*, II offien, *et quilibet* offie *est* 1 *panis de* 1 francard *siliginis* ghebudelt. VAN LOKEREN, *St-Pierre.* nr 896 (1281).

OKERIJ, zn. *Boomkweekerij*, fr. *pépinière.* Kil. O e c k e n. *vet.* j. vermeerderen. || Dat alle onse ondersaten ... ghehouden sullen wesen over te bringhen ... alle winnende oft saeylande, boomgaerden, fruythoven eñ andere lande oft erfven, ghebruyckt zijnde tot okereyen oft interijen, hovinghen, wijngaerden, hoppelant, enz. *Pl. v. Brab.* 9 sept. 1569 a. 5; II 25.

OCKET, zn. o. *Loosheid*, *sluwheid*, *looze streek*, fr. *ruse*, *finesse*. Frank *Gramm.* O c k é t, *Schlimmer Streich.* || Vort binden wi ons ... gherechte waerscap te doene jeghen alle liede, zonder henech ocket ofte eneghe fallatie dertoe te doene. *Oork.* 26 aug. 1274.

OCQUOYSENEEREN, bw. *Berokkenen*, fr. *causer*, *susciter.* || Eñ ware dat sake, dat yemen de vorghenoemde persone ..., omme ocquoysoun van desen besoeke, hen ofte haren oyre, ofte haren nacomelingen ocquoyseneren, veeden ofte eenich onghelijc doen wouden. PIOT, *Enquête Brab.* 1334, blz. 9. Zie ook AENGRIJPEN.

OCQUOYSOEN (Occoisoen, ockesoen, ocusoen, ocson, ocsuin, occoyson, ocsuun, ochisoen), zn. Frank. *Grammatik* O k e s o e n *Gelegenheit*, *Veranlassung.* 1) *Gelegenheid*, *oorzaak*, fr. *occasion*, *cause.* || Eñ doet hiet [*nl.* beleedigt hy hem] omme ocusoen van sinen herscepdoeme .. *K. v. Brugge* 1281 a. 18; ofr. tekst *pour l'oquoison.* Bi occoisoene van den voerseiden waterganghe. *Oork.* 13 juli 1286. Dat wy se nemmeer breken en selen, noch oczuyn suecken, noch doen sueckene te breken. *Ord. op de munt*, juli 1291.

2) *Voornemen*, *doelwit*, fr. *intention, but.* La Curne O c c h o i s o n. *Intention*: *A mauvaise occhoison.* || Wert tsake, dat ymant den anderen in sinen properen huyse met argen ocsune suchte, eñ dyen. gesucht nyet en quetste, .. *K. v. Diest* 1228 a. 9; Lat. tekst *mala occasione.* Die den anderen worpt in arghe ocsune, saels ghelden iiij st. *K. lakengilde Diest*, *Wolwerk* 1333 a. 131.

3) *Beletsel*, fr. *empêchement.* || Ocht ieman van buten, bi kuenheit enegen portere van der vors. stat hem aenkeerde te veronrechtene, soe sal men hem laten weten dat hi, sonder enege ocsuyn, te Lovene come tot den rechten. *Privil. Loven* 1233 a. 3; Lat. tekst *sine occasionis obstaculo.* Of het en ware dat hij redelic occoyson toochde den voors. ghezwoornen. DE POTTER en BROECKAERT, *Aalst* III 448, *K. linnenwevers* 1409. 1509. 1534, a. 11; a. 10: of hij en toochde nootsaken.

OLIE, zn. Zooals thans, fr. *huile.* Kil. O l i e. *Oleum.* || Een vat oft twee pijpen olyen, IX gr. Vls. Olijen, een pijpe IV 1/2 gr. Een tonne II gr. *Watertol* 1550. Olijen, 1 vat, geëv. XII lib. De pijpe nae advenant. *Schatting* v. 1551.

OLIFANT, zn. m. Zooals thans, fr. *éléphant.* Kil. O l e f a n t / elefant. *Elephas.* || *Anno* 1480, was t'Antwerpen eenen levenden olyfant. PIOT, *Chron.* 81.

OLIVETTEN, zn. mv. || Olivetten oft cappers, een pijpe, VI gr. *Watertol* 1550. Olivetten, groote, 1 pijpe op II lib. De cleyne 1 lib. *Schatting* van 1551.

OLLOYE, zn. *Oneenigheid*, fr. *brouillerie*, *discorde.* || Voert eest geordineert, om vreden wille eñ om olloye te scauwene, dat van nu vort egeen man die in knapenstaet werckt eñ zijnen meester dient, ten kuer noch te raede noch dade komen noch zijn en zal. PIOT, *Cart.* II 196 (1411); *it.* 227. 228. 194.

OLM, zn. *Molm*, *vermolmdheid*, fr. *vermoulure.* Kil. O l m. j. molm. *Caries.* || Het eyckenhout sal men meten vol, te weten, allen het hout dat vierkant gesaeght is, sonder rooden of witten olm. *C. v. Brussel*, *Meten van het hout* 1644.

OLMACHTIG, bn. *Molmachtig*, fr. *vermoulu.* Kil. O l m a c h t i c h. j. molmachtigh. || Hetgene dat olmachtigh is, sal men niet voorder meten dan daer het hout goedt is, eñ de reste, daer 't olmachtigh is, sal men afmeten voor quaet eñ onleverbaer goedt. *Ibidem.*

OLMERIJ, zn. o. *Olmbosch*, fr. *ormaie.* || Item, de dreve loopende van de pleyne voor het neerhof staende ter sijde nae de olmerij ... Item, de olmerije, aen beyde syden van de voors. dreve. DE PR. en BR. X *Bachte-Maria-Leerne* 24 (1599).

OMBAREN. Zie ONTBEEREN.

OMBE, vz. *Om*, fr. *pour.* De oude vorm o m b e ging al vroeg over in o m m e, deze in het hedend. o m. Wij zullen echter de samenstellingen met o m m e in de hoofdwoorden vervangen door het eenvoudige o m. Nog zullen wij doen opmerken, dat o m in de oorkonden hier en daar verkeerdelijk in de plaats komt van o n, als in *ombejaert*, *ombegrepen*, en van o n t, als in *ombieden*, *ombijten.* || Dat selve lant .. heft hy Boidine Molenisere wedergegeven terfleken pachte, ombe I mudde tarwen eñ ombe II capone siars. *Schepenen v. Bochouta* 1 mei 1249. Ombe VII halsters roges erfleke. *Oork.* 11 juli 1267. Ombe dat dit waer was .., darombe hebben wi ... dese letteren ghezeghelt. *Godsh. Brussel* B 1453, *Schep. v. St.-Peeters-Leeuw* 1296. Eñ ombe dat wy willen dat men dit vast houde emmermeer .. *Brab. Yeesten* I 689 (6 jan. 1298). Eñ *passim* XIII E., en ook veel later.

OMBEGRIJP (des aardrijks), zn. o. *Omtrek*, *omvang* (der aarde), fr. *circonférence* (*de la terre*). || Hi hevet ghevest dat ombegrijp des eertrikes, dat niet en sal beweghet werden. *Getijdenb.* XV E. ps. 92, *firmavit orbem terrae.*

OMBRENGEN, bw. *Doorbrengen*, *doordoen*, *verkwisten*, fr. *dissiper*, *gaspiller.* Kil. O m b r e n g h e n / verquisten. *Dilapidare*, *prodigere.* || Jonghers, oock boven de vijf en twintich jaeren komende, eñ haer goedt eñ geldt onnuttelijck ombrenghende, .. *C. v. Moll*, *Weezen* a. 25; a. 27 d o o r b r e n g e n.

OMDOECK, zn. m. *Nonnenborstsluier* of *boezemdoek*, fr. *guimpe* (Kramers) (?). || Datter geen vrouwenname sal gaen opt tstrate met 1 caproene op thooft sonder ommedouc. MERTENS en TORFS, II 589, O.-L.-Vrouwenklooster a. 13 (1345). *Duo pepla dicta* ommedoecke. *Inv. Scilders*, *Schep. v. Brussel* 3 mei 1389. Alle hoechtide eñ dobble feeste sullen sy ghaen ter kercken met haren ommedoucke spallende. *Aud. meng.* II 38, Begijnen 1409.

OMDRAGEN, bw. *Ronddragen in zekere bepaalde richtingen*, fr. *promener dans certaines directions déterminées.* Kil. O m d r a e g h e n. *Circumferre.* || Dies moet een gesworen sergeant oft colffdragere altyt (als men vierschare houden sal) yerst eñ

alvoeren (eer men de vierschare bannen mach) ommeghedraghen hebben den horen, eñ alomme aen de poerten eñ cruysstraten van der Borcht geblasen eñ gecundicht hebben openbaerlick eenenyeghelycken dat men vierschare houden sal. *C. v. Antw.* 1545, I 1.

OMGAEN, ow. In verschillige toepassingen. 1) Omgaen met een ambacht, eene nering. *Handeldrijven in*. fr. *faire le commerce de.* || Wordt gheboden wel expresselijck, dat alle cooplieden eñ andere persoonen ommegaende met peerden,.. sullen gehouden zijn, van nu voortaen, die vrije peerdemerckt van Diest te komen hanteren eñ frequenteren. *Stapel te Diest*, *O.* 1 mrt. 1608. Soo wat fruijtenier, die van buyten koomt om met fruijte hem te generen eñ met fruijte te coopen binnen der stadt van Diest, eñ metten ambachte ommegaet, sal geven meetgelt, gelijck den innegesetenen, weder hij telt of meet. *Stadsarch. Diest*, vak 18, *Fruiteniersambacht* (1681). Sooverre sy, geduerende dleven van haeren man, bij sijne wete met eenighe hanteringhe ofte coopmanschap ommegegaen hadde. *C. v. Loven* XII 18. Zie ook GENEEREN.

2) Omgaen de heerenleucke, ook gaen de banluicke. *a*) *Straetschouwing* enz. *doen*, fr. *faire l'inspection des chemins*, *etc.* || Alse men de banloke ghaet, dan es de meyere sculdech derover te zittene eñ mede te ghane met scepenen. VAN LOKEREN, *St.-Pierre* 293 nr. 622, *Lavenderie* XIII E. Dat den schouteth sijnen heerleuck sal houden eñ daerop ommegaen. *C. v. Santhoven*, *K. en Br.* 1665 a. 81; *it.* 83, 87. Zie ook BANLUICKE en LOKE. Soowanneer de heer voor de tweede reyse omgaet, sullen verbeuren het dobbel. *C. v. Deurne* 1612 a. 408. — *b*) Omgaen voor de maten en gewichten, fr. *faire l'inspection des poids et mesures.* || Dat.., gestelt sijn twee keurmeesters, die welcke t'allen tijde eñ stonden mogen omgaen, eñ int omgaen van dien bevindende eenighe herbergiers gebreckelijck, dat deselve verbeuren van elcke pinte eenen ouden schilt. *C. v. d. Kiel* III 17.

3) Omgaen ter bede. *Van huis tot huis gaan bedelen*, fr. *aller mendier de porte en porte.* || Dat niemen omme en ga ter bede binnen der poort, uutgescheeden der kerken eñ den terminarijssen. DE VLAMINCK, *Vgb.* 40.

4) Omgaen naer de clocke. *De nachtronde doen*, fr. *faire la ronde de nuit.* Zie NACHTGAEN II 222.

5) Omgaen in een ambacht. Zie GANCK I 442.

OMGAENDER, zn. In een ambacht. *Bezichtiger*, fr. *inspecteur.* Zie GANCK I 442.

OMGANGER (Ommeganchghere), zn. m. In het baardscheerdersambacht te Gent. *Daar het verboden was uit te gaen scheren*, *meenen wij door dit woord den overtreder van het verbod te moeten verstaan*, fr. *comme il était défendu d'aller raser en ville*, *nous croyons voir dans ce mot le transgresseur de cette défense.* || Dat de beleeders van den ambachte van den baerdemakers eenen ommeganchghere up doen leeden, over [*nl.* voor] de boete van III lib. p. — In verband te brengen met het 2de art. || Dat niement clincken en ga achter straten, no vraghen om soeeren, no dat niement gheene... [*hier is eene leemte*] houde, no ommegane [?], no en herberghe, by gheenen engiene, up de mesdaet van III lib. par. eñ .... es al siin allam; eñ dat mach nemen de beleedre van den ambachte eñ siin ghezwoorne, waer dat hijt bevindt. FRANS DE POTTER, *Gent* IV 579. 577, *Regl. Barbiers* XIV E.

OMGANCK (Ommeganck), zn. m. In verschillige beteekenissen. 1) *Omtrek*, *omvang*, fr. *circonférence*, *circuit.* Kil. Omganck. *Circuitus*, *ambitus.* || Soe bid ic Di, o alre goddienstige here Jhesu Criste, alsoe Du mi, overmits den doopsel, gereinicht heves van den erfsonden, also overmits Dinen duerbaren bluede, dat huden over al den ommeganc der aerden wort geoffert eñ ontfangen. — Ic aenbede Dijn voirhoeft eñ al den ommeganc Dijns hoefts, dat mit ontelliken wonden van doorne gewont was. *Hondert merkinge*, 42, 43.

2) In rechten. *Verloop van eenen termijn*, fr. (*en droit*) *expiration d'un terme.* || Prescriptie van IX daigen loopt tegen dengheenen die yemant te rechte betreckt uuyte persoone van eenen dooden voir den ommeganck van IX daigen nae de doot. V. D. TAV. 328 v°.

3) In bestierzaken. *a*) *Straatschouwing*, fr. *inspection ou visite des chemins.* || Voert, heeft se [*nl. de abdis v. Vorst*] haren ommeganc int Vonnesse van Uckele, IIII d. parisise tgat; voert int Vonnesse van Aelst, II st. parisise tgat. A. WAUTERS, *Anal.* 313, c. 1450. Op den 8 junij 1773,.. versueckt den heer Petrus Louwet, substituet scholtet.., achtervolgens het gepubliceert *meijsgebot*,.. hetselve gewesen te visiteren eñ den omganck te doen, eñ te visiteren straeten, beeken, aertgaten, eñ of al t'geen het meijsgebod behelst gerepareerd eñ in goeden staet gesteld is. KEMPENEERS, *Montenaken* II 260. Zie ook BANLUICKE. — *b*) In andere zaken. *Onderzoek*, fr. *inspection.* || Ordonnerende den officiers,.. elck in tsyne, ommeganck eñ visitatie te doene,.. tallen tyden dat van noode wesen eñ hemlieden goeddijncken zal. *Pl. v. Vl.* 17 dec. 1515; I 668. Twee keurmeesters, die de voors. pinten sullen keuren eñ met den meijer sullen omgaen,.. eñ dat sij den voors. omganck sullen doen bij d'herbergiers,.. *C. v. d. Kiel*, 2de *Keure, Van maeten eñ gewichten.*

4) *Ter inzameling van eene stedelijke belasting op de wevers*, fr. *tournée pour collecter un impôt municipal sur les tisserands.* || Some van al dat dontfanghers hebben van XXI ommegangen dat men ommeghing elx dicensdages in de weke, als men waf, of 1 andren dagh, van elken ghetouwe II inghelschen de weke, daer men uppe waf, dat comt LXII lib. VIII sc. IIII d. gr. Maken in payemente II^{m} IIII^{c} XCVI lib. X sc. *Stadsrek.* 1325 (Huyttens, *Corpor.* 21). — *In andere steden*, *zooals*, *o.a.*, *te Brussel en te Herentals*, *om slechts deze te noemen*, *vinden wij*, *in de lakengilden*, *eenen jaarlijkschen „omganc" ten voordeele van den knaap*, fr. *dans d'autres villes*, *telles que*, *entre autres*, *Bruxelles et Herentals*, *pour ne nommer que celles-ci*, *il y avait annuellement*, *dans la draperie*, *une collecte au profit du valet.* || Item, soe sal des ambachts cnape voirseyt jaerlijcx hebben enen omganc int voirseyde ambacht, eñ dan sal hi hebben, van elken ghetouwe vier schellinghen payement; eñ daertoe soe mach hi kiesen eñ bidden twee goede cnapen uut den ambachte voirseyt, die met hem omgaen, indien dat hi wille. *Belg. mus.* IV 76, *Wolwevers en lakenverkoopers te Herentals*, 1380. Item, dat engheen cnape, die der voldere gheswo-ren cnape is, ocht namaels sijn sal, dat hi meer dan enen omganc hebben sal, eñ die omganc sal sijn tusscen Paeschen eñ Sinxen, eñ dat hem elc man sal gheven alsoe vele als hi wilt. *Regl. lakeng.*. *Brussel* XIV E., *Van den volders*, fol. 17 v°. a 9. Item, soe wat manne die uter stat ginghe als men omganc gave eñ wederquame na den omganc, hi

moest gheven xx s., half der gulden, half den ambachte. *Ib. Van den stoplerers* (?), fol. 20 a. 19. — *Omgangen van dezen laatsten aard treft men ook aan ten voordeele van zekere personen, zooals van eenen kapelaan*, fr. *on trouve des collectes du même genre au profit de certaines personnes, telles que d'un chapelain.* || Eerst zullen [*nl.* de parochianen] den capellaen voorsien van een wooninghe aen de kercke van Wiendeke. Item, zullen hem geven, uit de prochie, voor het draeyen van de horologie, dry ponden grooten 's jaers; item, alle jaeren eenen ommeganck van boter eñ graen. DE PR. en BR. VII *Scheldewindeke* 31 (1640).

5) *Plechtige processie in de katholieke kerk*, fr. *procession sollennelle dans l'église catholique.* Kil. Omganck. *Supplicatio, supplicium. vulgò processio.* Omganck / kermisomganck. *Pompa, pompa sacra.* || Item, IX daghe in meye, reet Jan van Putte, der stat cnape, de prelate te Ghent eñ daer omtrent in Vlaenderen bidden, van der statweghen, dat zy hier op te octave van Chinxenen comen wouden ter processien eñ omganghe, die men hier dan doet metten heylighen Besnidenisse ons Heeren Gods. MERTENS en TORFS, III 547, *Reken. v.* 1409—1410.

6) Als synoniem van *kermis*, fr. *comme synonyme de kermesse.* || Behalven eñ uijtgenomen oock dat, sekere daghen, soo in de jaermerct als ten omgange oft kermisse, worden gehouden dat eenljegelijck alhier vrij mach comen en gaen. *C. v. Lier* III 2.

7) *Plechtige wereldlijke, meestal historische optocht* (*Ned. wdb.* Omgang II 3)); *onze oudste en nieuwere, jaarboeken vloeien over van de beschrijving dezer burgerlijke omgangen; geen steedje of het mag op de oudheid en de luisterlijkheid zijner omgangen roemen, zoo bijv. de stad Lier*, fr. *sortie solennelle et laïque, généralement historique.* || De ommegang van Lier is een der oudste van het land. Reeds in het jaar 1420 vindt men aangeteekend dat het *Ros Beiaard* en de *Vierheemskinderen* in den ommegang gingen; in 1469 werd omtrent de Liersche kermis een *Reus* gemaakt „waar zij nacht en dag aan wrachten". ANTON BERGMANN, *Gesch. d. stad Lier* 147; de schrijver gewaagt verder van de merkwaardige bijzonderheden der Liersche omgangen van 1466, 1473, 1478, 1506, 1528, en inz. van dien van 1722, blz. 353.

OMGRACHTEN, bw. *Omgeven met eenen gracht*, fr. *entourer d'un fossé.* || Eñ nogh vier stuckskens landt, ligghende d'een an d'ander, ommecant [*nl.* omzet met kanten] eñ ommegracht. DE PR. en BR. I *Mariakerke* 22 (1598); *it.* 42.

OMGRAVEN, bw. Gelijk OMGRACHTEN. Zie ook GRAVE I 534. || Van ghelijcken is oock van huysen ofte gronden van erfven, soo omgegraven ofte omwatert zijnde, dat men niet bequaemelijck daerin ofte aen en can gheraken, den inganck daeraf oock ghesloten zijnde. *C. v. Loven* IV 31.

OMGRIJPEN (Omgrepen), bw. *Bespringen, bestormen*, fr. *assaillir.* || Sy ghinghen ter neesterwaert met machte, eñ deden alle de boemen vellen, het casteelkin van den uutgoede ommegrepen eñ afwerpen. JAN V. DIXMUDE 47.

OMHALEN (Ommehalen), bw. In de rechtspleging. Eene zaak omhalen. *Die nogmaals oproepen, nadat zij tweemaal, zonder voortgang, gediend heeft*, fr. (*dans la procédure*) *rapporter ou rappeler une cause, après qu'elle a servi deux fois sans avancement.* || Item, eñ zo wanneer eeneghe zake binnen twee ghenachten of dynghedaghen achtereen nyet voort en gaet eñ in state ghestelt werdt, zo en zal men dezelve ten naervolghenden ghenachte nyet schuldich zyn omme te halene noch voort te roupene, nemaer zal ghestelt worden ten aysements van partyen; eñ als men danof weder voortganc begheert, zal men die ommehalen eñ partye eens daertoe doen insinueren. *C. v. Gent* II 309 a. 26 (1552). Nemaer, indien den heesscher hem presenteert, in persoone ofte by procureur over hem, soo wort tsijnen laste ghegheven deffaut, hetwelck omghehaelt sal syn ten naesten wetdaghe. *C. v. Poperingen* XIV 15. De greffiers en sullen geene saecken mogen omhaelen ofte voorroepen ter rolle,.. tensy partyen, ofte eene van hemlieden, in persoone ofte procureur, sulckx expresselijck waere versoeckende. *Pl. v. Vl.* 5 juli 1703 a. 205, *Regl. Kortrijk*, V 430.

OMKANTEN, bw. Een veld. Het *omgeven met kanten of „barmen"*, fr. *entourer* (*un champ*) *de berges.* Zie OMGRACHTEN.

OMKEEREN (Ommekeeren), ow. Sonder omkeeren. *Op staanden voet, onmiddellijk*, fr. *sur le champ, immédiatement.* || Dat partijen elc des anders bedingde scriftueren selen hoeren lesen, om te weten oft dair meer inne gescreven staet dan dair bedingt is, eñ dat selen partyen sonder ommekeeren eñ onberaden mogen wederleggen. V. D. TAV. 207 v°.

OMCLEET (Ommecleet), zn. o. *Deksel, dekkleed*, fr. *couverture, vêtement.* Kil. Omkleed. *Amictus.* || Eñ als een ommecleet saltu sie verwandelen, eñ si sullen werden verwandelt. *Getijdenb.* XV E. *Soven ps.*, blz. 127 v°., ps. 101 / 102; Lat. *sicut opertorium mutabis eos; Statenb.* als een cleet... als een gewaet; Plantijn 1566 gelijc een cleedt... gelijc een decselcleedt.

OMCLEPPEN, bw., onbep. wijze als zn. *Omhelzing, omarming*, fr. *embrassade, accolade.* || Sich, voer Di soe is Dijn alreliefste brudegom gewond; nu is Hi al vol eren, Hi begeert di om te helsen; hij wil di geven dat alrezuetste omcleppen, want van groter minnen hevet Hi sijn zijde open gedaen. *Hondert merkinge* 20 v°.

OMCOMEN (Ommecomen, ommecommen), ow. In verschillige beteekenissen. 1) In de rechtspleging *a*) Van eenen bepaalden gerechtelijken dag, van eenen rechterlijken termijn. *Komen, verschijnen*, fr. *dans la procédure, d'un jour juridique, d'un terme, venir, échoir.* || De saecke vul beleet zijnde, dienende omme reprocheren, den heesschere wert schuldich ten eersten ommecommenden ghenachte te dienen. *C. v. Broekburg*, IV 9. De vercoopinghe ten daghe ommecommende voortgaende, wert dezelve bode, up den voorgaenden sallaris, noch gehouden... *C. v. Gent*, VII 5. De versteking omkomende [*nl.* de drie weken, vergund om zijn bewijs en enkwest te doen, op straf van versteken, vervallen zijnde, en, bij gevolg, de versteking uitgesproken zijnde] eñ d'enqueste niet voldaen zijnde, zal hem noch worden geconsenteert andere dry weken... *C. v. Auden. Stijl d. Kamer* I 37. De ammans zyn ghehouden alle tgoet by hemlieden ghelicht te vercoopen ten eersten marcktdaeghe ommecommende. *C. v. Broekburg* VI 13. *It.* Rembry I 488; *C. v. Aalst* blz. 500; *C. v. Belle* XXIII 15; XXVI 5; *C. v. Dendermonde* V 6; *C. stad Iperen* III 5. 41. 49; IV 27. 47. En *passim.* — *b*) *Het oproepen eener zaak ter rolle zijnde*, fr. *de l'appel d'une cause étant au rôle.* || Dat den procureur, niet comparerende eer dat syn saken omkomen, niet profiteren en zal van syn plaidoye. *C. v. Auden. Stijl d. Kamer*, VI 11.

2) Van de vierschaar. *Gehouden worden*, fr. (*de la* vierschare) *se tenir, être tenue.* || Voor burg-

meesters eñ schepenen van deselve twee steden [*nl.* Aalst en Geeraardsbergen] is men ghecostumeert vierschaer eñ rolle thaudene, voor de reele eñ personele zaecken raeckende d'insetenen van de steden eñ schependomme, die ommecompt van achte daeghen t'acht daeghen. *C. v. Aalst*, *Stijl d. Vierscharen* a. 7.

OMLANTSCH (Ommelantsch, ommelands), bn. *Uit eene naburige landstreek*, fr. *d'une contrée voisine* (?). || Dat nieman gheenrehande bier vercoepen mach... dan den pot om zes scellinge payements, opt bier verloren, uutgesceden Ingelschen hael, Oestersbier, eñ ommelandsbier, dat men dat dierder vercoepen mach. *Belg. mus.* VII 306, *Stadsord. Brussel* 1360. So wie die Hoomburgher bier leide bi ommelantschen, verbuert III lib. *Kleine steden v. Vl.* I 229, *C. v. Ardenburg.*

OMLEGGEN (Ommeleggen), bw. *Omringen*, *omgeven*, fr. *entourer*. Kil. Omlegghen. *Circumponere. cingere.* || Men zocht hem nochtans zeere; want de commissarissen en vraechden nauwelic naer niemant zó zeere als naer desen breker; eñ zoude ooc bespiet eñ ghevanghen gheweest hebben van de officiers van der stadt, bij laste ommelegghende zijn huus, hadde hij de wete niet ghecreghen. FERD. VAN DER HAEGHEN, *Ber. tijden* III 235.

OMLEIDE (Oemleyde), zn. o. *Inbeslagneming*, fr. *saisie*. Zie BELEIDEN, BELEIDINGE, BETERDEN, VOETGETERDE, VOETSTELLING. || Eest dat die besittere dairaf [*nl.* van het verpande goed], ten dage van genechte, hem niet en compt verantwerden, eñ die clegere, mits gebreke van betalingen, voirt recht versueet, so procederen die meyer eñ scepenen op die goede die den commer sculdich sijn, mit sekeren genechten, totten oemleyde eñ leveringen, toewijsende den clegere tot sijnen pande. PIOT, *Cart.* II 295 (1450).

OMLOOP (Ommeloep), zn. m. *Galerij in een klooster*, fr. *galerie dans un monastère*. Kil. Omloop. *Circuitus*,.. || Int eerste es hi [*nl.* de waschmeester] sculdech te coemene in de lavenderie saterdaechs up de derde weke, eñ es sculdech te heetene heene tine waters, eñ die te zettene in den ommeloep. VAN LOKEREN, *St.-Pierre*, *Offices* a. 1 (XIII E.); *it.* 5. 18.

OMLOOPEN (Ommeloopen), ow. 1) Van het tot opstand gebrachte volk. *De stad doorloopen* fr. (*du peuple insurgé*) *parcourir la ville en tout sens.* || Item, van Jans dood van Exarde, die bleef Sente-Niclaus up tkerkof, up ten nacht doe de wevers ommeliepen. HUYTTENS, *Corpor.* 23, *Stadsrek.* 1325. — Men leest er ook voor „den loop maken." || In den tyt van den donresdage nachte dat de wevers den loep maecten. *Ib. Reken. v.* 1332.

2) Van bier. *Omslaan*, *zuur worden*, fr. (*de la bière*) *tourner*, *devenir aigre.* || Verklaring des overdekens en der dekens van 't brouwersambacht te Loven, 21 meert 1681: Dat allen die bieren binnen der voors. stadt gebrauwen onder die brauwers, dewelcke comen suer te worden eñ om te loopen, dat die selve suer geworden bieren, bequam sijnde om asijn te worden, ter asijn worden geleyt; welcke worden affgescreven..; gelijck oock die ommegeloopen bieren, die welcke oyck... *Stadsarch. Diest*, vak 19.

OMLOOPER (Ommelooper), zn. *Kadastraalboek*, *erfregister*, fr. *terrier*, *registre cadastral.* F.-H. d'Hoop, *La Flandre orientale* N°. 37 en 107. Zie ook LANTBOECK II 139.

OMMAKEN (Ommemaken), bw. Eene verordening. *Openbaren*, *afkondigen*, fr. *publier* (*un statut*). || Dit sijn dije statuten, dije welcke der stadt van Sintruden geordineert, verleent eñ omme te maken gegeven sijn, bij heeren Johan van Arkel, busscop tot Luijck etc. PIOT, *Cart.* II 1, *Keure v. Sint-Truiden* 1366, titel.

OMMERMEER, bijw. *a*) *Altijd*, fr. *toujours.* || Te drie tyden siars als men ons heren sys van Dyst ghelt, ommermeer eñ ewelike te gheldene.. *Oudste schepenbr. v. Diest*, 12 mei 1306. — *b*) *Voor altijd*, fr. *à jamais.* || Item, wat samencoper die anders tuuchde dan die waerheyt, soude ommermeer sijn ambacht derven, eñ ghelden XXX s. *Kb. lakeng. Diest*, *Wolwerk* 1333 a. 92. — *c*) *Ooit meer*, *in 't vervolg*, fr. *plus jamais*, *dans la suite*, *à l'avenir.* || In den iersten, segghen wi eñ pronoñcieren, dat goet accort eñ vrienscap si tusscen den vors. partien, eñ blive tot ewelеken dagen, sonder deen den anderen ommermeer te vermanen ofte verwiten enegerhande saken die voren gesciet sijn. SERMON, *Coutherеel*, 8 febr. 1362.

OMOEDELIJCK (Omoedelicke), bijw. *Ootmoediglijk*, fr. *humblement.* Kil. Oot/ootmoedigh j. ood / oodmoedigh. || Onse goede liede van den ambochte van der weverije,.. eñ hebben ons gesupliert omoedelicke, dat wij hemlieden gracie doen zouden willen... FRANS DE POTTER, *Gent* VI 433/4 (1372).

OMRODEN (Omroeden), bw. *Ontginnen*, *omspitten*, *omdelven*, *omploegen*, *inz. boschland en heide*, fr. *retourner en bêchant ou labourant*, *partic. une terre ayant été boisée ou une bruyère*, „*déroder*, *essarter*," *défricher.* Theutonista rayden, uytraden, uyttrecken. *Evellere*, *eruere*, *eradicare*, *extirpare.* Zie Schuermans RODE. || So wat man binnen onse waerande eenighe heyde, bossche, wildernisse oft grachten omroede, oft spette met spaden, oft andere ghewere, voorder dan den ploech gaen mach,.. *Pl. v. Brab.* 28 aug. 1515 a. 25; III 499. Zie ook GEWEEL I 512.

OMSATEN (Ommesaten, ommezaeten, omsetere), zn. mv. *Omgezetenen*, *omliggende bewoners*, *omgelanden*, fr. *habitants d'alentour*, *circonvoisins.* Kil. Omsaeten. j. omwoonders. *Circumhabitantes.* Zie *Nederl. wdb.* OMZATEN. || Eñ dede aldaer eene warheide, al vore hen, van dien brouke, howe et darmede staen soude, eñ wies et wesen soude, eñ nammere towe doude eñ domsaten, die daraf weten souden. *Oork.* 25 juli 1275 (Van Heelu 571). Eñ alle de voorboden die men te Ghend leghet, bi den bailliu eñ bi scepenen, die syn sculdech te legghene de ommesaten van der poert van Ghend, binnen den viertien nachten nadien dat sy binnen Ghend gheleit syn, te houdene in alsulker manieren eñ up alsulke boete alse sy binnen Ghend gheleit syn; enz. *C. v. Gent*, *Gr. ch.* 1297 a. 130; van vorboden van den ommesaten, *des bans des juridictions circonvoisines* vertalen de uitgevers. Soe wie van den omseteren ennighe poirtere onrecht oft ghewaut dede.. *Oork. hertog v. Brab.*, *v. den Bosch* 12 jan. 1329 a. 3. Sodat wy, manne vornoemt, kenden aldaer, ter steden dach hebbende, Hosten met sinen voeght, ghebure, houders, ommesaten, eñ alle deghone diere af mochten weten te sprekene eñ conscepe deraf sculdich waren te segghene. DIERICX, *Gends charterb.* 21, *oork.* 29 juli 1361. Dat argher es, dezelve pachters eñ landslieden gaen alle haere ghebuerten eñ ommezaeten duere, van huse te huse, eñ gaederen aldaer... alle de victuaille die ter maerct commen zoude. *Pl. v. Vl.* 8 mei 1515; I 692. De ouderinghen eñ

ommesaten van den leenen. *Leenrecht v.* 1528 fol. 3 v°.

OMSETTEN, bw. *Omkoopen*, fr. *corrompre.* || Die eenen rechter met ghelde omsedt eñ corrumpeert. PERNEDER III c. 19.

OMSIEN (Ommesien), wederk. werkw. Hem omsien. *Omzien, omkijken*, fr. *regarder autour de soi.* Vgl. Schiller u. Lübben ummesên: *umsehn, circumspicere.* || He begunde sik wide umme to sên. — || Doen de minsche daer anequam [*nl.* ane dat eynde des velts] eñ hem ommesach, doen dochte hem hi were aen deen eynde der werelt. *Aller Kerstb.* 29.

OMSITTERS, zn. m. Van eenen grond. *Paalgenooten*, „*reengenooten*", *aangrenzenden*, *naastgelegenen*, fr. (*d'une terre*) *voisins limitrophes.* || Soo wie palen wille teghen zijnen nabuere oft zijnen reghenoot,.. dat hij sal laeten ghebieden ter kercken, met een sondaeghs ghebode, ouwers [*nl.* ouderlingen] eñ omsitters te komen op de palinghe. *C. v. Herentals* XI 1.

OMSLACH (Ommeslach), zn. m. In verschillige beteekenissen. 1) Omslach van den payse. *Omweg, uitvlucht, zijdelingsch middel om geenen vrede te maken*, fr. *prétexte, biais, moyen détourné pour ne pas faire la paix.* Kil. Omslagh. j. omwegh. *Viae flexus.* || Als de Nieuwedach commen was, eñ de Inghelsche verandwoerden zouden van den payse te hebbene tusschen de twee coninghen, sy vonden een ommeslach van den payse, segghende dat de hertoghe Philips van Borgoengen en mochte gheenen paeys maken tusschen hem eñ de dalfyn sonder tconsent van den coninc van Inghelant. JAN v. DIXMUDE 313.

2) Van eene belasting. *Het vaststellen van ieders aandeel in eene belasting*, fr. *répartition d'un impôt, cotisation.* || Om in deze bekostinge de quotisatie oft omslag te konnen doen eñ daerinne te observeren de justitie distributief, mede oock te konnen gissen wat somme ten bunder sal moeten worden omgeslaegen, om te vervangen de somme die daer... sal noodig wesen,.. *O.-P.-B. autr.* 8 mrt. 1731 a. 18; IV 352.

3) Van in beslag genomen panden. *Toewijzing bij schepenvonnis om openbaar verkocht te worden*, fr. (*de gages saisis*) *adjudication, par sentence d'échevins, pour être vendus publiquement.* || De pandingen geschieden in der manieren: dat den gerechtsboode, ten versueke van den crediteur, haalt by den schuldenaar sooveel haastelyke [haaffelijke?] goederen als hem dunkt dat genoeg is tot verhaal van schult en costen. — Deselve brengen [—de] voor 't gerechte, den crediteur versoekt omslag van deselve panden. — Welke panden omgeslagen zynde, den gerechtsboode neemt deselve in syn bewaar,.. *C. gr. Loon* II 349. *Reckheim* VI 4. 5. 6; *it.* blz. 529.

OMSLAEN (Omslaan), bw. Van in beslag genomene goederen. *Die toewijzen, om verkocht te worden*, fr. (*de biens saisis*) *les adjuger pour être vendus.* || Dat men binnen drye daegen daerna sal mogen panden voer die oncosten eñ die met recht omslaen; eñ als de scholtet naer drye daegen gepandt heeft, dat die penningen eñ vercoepinge te recht is eñ syn sal. *C. gr. Loon* I 120; *it.* 388. Den bode eenige gereyde goederen geëxecuteert hebbende, moet deselve voor het geregt brengen; eñ parthie gecondemneerde bedaagen, ten eynde de goederen geregtelyk te komen sien omslaan. — Welken volgende, den triumplant versoekt alsulke gereyde goederen omgeslagen te worden. — Daerop de geregten [*nl.* de rechters] verklaren den omslag der goederen, eñ deselve te veylen om datelyck te verkoopen,.. *C. gr. Loon.* II 422, *Reckheim* XXXVIII 9. 10. 11; *item*, blz. 424, 450.

OMSTANDEN (Omstaenden), zn. mv. *Omstandigheden*, fr. *circonstances.* Kil. Omstand. *circumstantia.* || Om dondervraginge wel te doen, is den schouteth... gehouden de schepenen over te leveren behoorlijcke *intendit*, inhoudende cort verhael van de feijten, daermede hij den gevangene wil. belasten, mette circumstantien oft omstaenden [*var.* omstanden] eñ aencleven van dijen. *C. v. Antw. compil.* VII iij 3. Zie *Nederl. wdb.* OMSTAND II 3).

OMSTELLEN (Omme—), onz. en bedr. werkw. In tweevoudige beteekenis. 1) Van een geschil. *Het ter beslissing stellen van scheidsmannen*, (fr. (*d'un litige*) *le soumettre à la décision d'arbitres.* || Eñ wy eñ die Wouter en mochten niet wel accorderen met hemlieden van die zelve vercoopinghe, eñ ten hende, wy, eñ Wouter, eñ de voorseyde scepenen, eñ tghemeente, stellende omme in goede mannen, dats te wetene: Wy,.. in..., eñ ooc tghemeente, stellende algheheel in Philips voorschreven, in manieren, zo wat wy ordonneren of doen sullen,.. *C. v. Brugge* I 201, *oork.* 1 mei 1275.

2) *Veranderen van gevoelen of meening*, fr. *changer d'opinion ou de sentiment.* || Veel lieden ghaf ooc groot wondere hoe de lieden, die XXX of XL jaren lanck oft meer, de sermoenen in onse keercken ghehoort hadden, zoe aest van dese ander sermoenen ommeghestelt worden; want vele die vier of vijf reysen hemlien ghehoort hadden, 't was met hemlien ghedaen, zij worden gheheel van dien zinne eñ manniere. FERD. VAN DER HAEGHEN, *Ber. tijden* I 82.

OMSTELLING (Omme—), zn. Zie OMSLACH. || Men sal moeten gebruycken desen segel... Tot het eerste bladt van alle quohieren van oncosten, van repartitien, van boecken van pointingen, quotisatien eñ andere ommestellingen eñ publicque lasten,.. *O.-P.-B. autr.* 3 aug. 1703 a. 30, 31; I 413. En *passim.*

OMTUICH (Ommegetuge), ook RUGGENTUYCH, zn. o. *Een voorwerp van de toerusting eens busschieters of kolveniers*, fr. *un objet de l'équipement d'un arquebusier.* || Item, zullen elc van hemlieden XVIen ghehauden zyn thebbene binnen zynen huuse een ommeghetughe, een coleuvre oft busse, een vierendeel cruuts eñ een half pont loots gheghoten zynde,.. *Auden. meng.* I 111. *Gulde* der coleuvreniers 1513 a. 2; *it.* a. 6. Een rugghentuych, een busse een vierendeel cruyts, eñ een half pont loots ghegoten zijnde. DE PR. en. BR. *Aalst* III 402, *Busschutters* 1510 a. 1.

ONABEL, bn. In rechten. *Onbevoegd*, fr. *incapable.* Kil. Onabel. *Inhabilis, ineptus, non aptus.* || Niemandt, wie hi zij, gheestelijck ofte weerlijck, dye ontfaen wille leen, en mach hem niet excuseren van feaulteytschip te doene, het en ware dat hi daertoe onabel waere, ghelijck als zijn onbejaerde kinderen, dulle, stomme eñ dierghelijcke; oft het ware oock de beletten hier naervolghende... WIELANT, *Leenrecht v. Vl.* 36. *It. Rekenk. v. Brab.* reg. 132 fol. 73 v°.

ONACHTBAAR, bn. *Niet achtbaar, gemeen, laag*, fr. *non estimable, commun, vil.* Kil. Onachtbaer, *vilis, levis.* || Alsoo wy verstaen, datter eenighe, van fameloose eñ te seer onachtbaer conditie, ghelyck vilders van peerden eñ dierghelicke, hun daghelicx vervoorderen te jaghen,.. *Pl. v. Vl.* 31 aug. 1613 a. 32; II 399.

ONACHTSAEM (Onachtsom), bn. 1) *Geener achting waard, verachtelijk*, fr. *non estimable, méprisable*. Zie ook het voorgaande. || O, alre heren heer, eñ coninc alre coningen, hoe si Di dus onachtsom geworden eñ verworpen! *Hondert merkinge* 12 v°.

2) Onachtsaem sijn. Van de wereldsche goederen. Die *niet achten*, fr. (*des biens terrestres*) *ne pas les estimer, ne pas en faire du cas*. || Wie op desen achsten velde wilt comen, die moet alle sijns lijflijcs goet ledich werden, ocht hi moet hebben alsocht hijs niet en hadde, eñ onachtsaem sijn sonder ane nemen. Dat hem meer waer een vordernisse te Gode dan een hindernisse. Diet alsoe hebben, die moetent wale behouden alsoe ocht sijt niet en sijn minnende noch meynende dan Gode allene eñ niet hem. *Aller kerstb.* 51.

ONAERDICH (Onh—), bijw. In de lakenweverij. Volgens J. F. Willems," *tegen den aard of regel*" (?), fr. (*dans la draperie*) *non conforme à la règle, aux prescriptions*. || Dat men voordan gheene lakene corrigieren noch snijden en zal moghen zonder slaghen, tenzij dat zij zo quaed eñ onhaerdich vallen, dat zij niet waerdich en zijn den name te draghene van Brugschen lakenen, die men den slach niet gheven en zal, maer die snijden in drien.. *K. lakeng. Brugge, Vullers*, 55.

ONBEDEGEN, verl. deelw. van *bediën* met de ontkenning *on*. 1) *Zonder nakomelingschap*, fr. *sans postérité*. || tGoed van den bastaerd starvende onbedeghen, te wetene die gheen kind of kindere achter hem en laet van zinen lichame ghedescendeert, noch broeder of zustere,.. volcht in successien der moederliker zyde. *C. v. Aalst* blz. 362 a. 15, xv E. — Den lesten van de familie, onbedeghen gestorven. *Auden. meng.* I 436 (1677) *It.* Van de Velde, *Annotations* 114. 228.

2) Van de tijdsomstandigheden. *Beroerd*, fr. (*des circonstances du temps*) *troublées*. || Item, betaelt Andries Van der Muelne, van dat hy, by laste van scepenen, xi maenden tyts tauweet uutgheleesen heeft in der stadt huus, met minen heere den capitain ofte sinen stedehauder, alle avonde; eñ gheoccupeert gheeyn heeft al desen onbedeghen tyt, in vele diversche manieren, vii daeghe eñ vii nachte, over zyne pyne eñ moyte, xii lib par. *Auden. meng.* V 197 (1478).

ONBEDWANCKELIJK (O—lyc), bn. *Onbedwingbaar, onbedwingelijk*, fr. *non contraignable*. || Noch cesseert de voorscr. excussie als de sculdenere absent is, eñ den rechte onbedwanckelijc. V. D. Tav. 257 v°.

ONBEËRFELIJK, bn. *Onroerend*, fr. *immobilier*. || Dat ... alle testamenten eñ codicillen, hoedaenich die sijn, sonder provisie van octroije, in erffelijcken eñ onbeërffelijcken goeden, hetsy leen oft ander goeden, van onweerden gehouden wordden. *C. v. Valkenburg*, V, *Déclaration* 1612 a. 16, blz. 280. — Het ontwerp v. 28 mei 1570 a. 21, blz. 238 zegt, in een genoegzaam gelijkluidend art:" in erfflicken oft onberuerlicke goeden."

ONBEGREPEN (Om—), bn. 1) *Onberispelijk, onbesproken, zonder tegenspraak, ook schadeloos en straffeloos*, fr. *irréprochablement, sans reproche, sans contradiction, aussi: sans préjudice et impunément*. || Elcx jaers van den voirgenoemden twintich jaren ses duysentich pond, te tween payementen,.. de eene helcht te Paesschen naestcomende, eñ de andere helcht te sinte Bamesse dairnaest volgende,.. eñ altoes veertiennacht na elck payement ombegrepen te sijne [eñ?] ongescaedt. *Brab. Yeesten* I 770, *Oork.* 16 oct. 1326. Eene Lat. oork. in 't *Rijksarch., abdij O.-L.-Vrouwenperk*, doos 1 nr. 20, van 1291, zegt er voor: *sine reprehentione*. — Wel es te verstane, dat de late, die dese vorseide rente sculdech sijn, onbegrepen sijn van scaden tote dat elkes jaers Kersavont leden es. DE VLAMINCK, *Zwijveke*, 149 (1350). Een weduwe mach int sterfhuys van heuren man blyven sittende, ombegrepen, den tyt van sesse weken lanck. *C. v. Antw.* 1545, xiii 22. Dat alle onse geswoeren, nu sijnde eñ namaels wesende,.. tallen tijden als sij ontboeden soelen woerden van onsen bourgemeesteren eñ scepenen... in de geswoeren oft scepenencamere soelen moegen vrij spreken, ombegrepen van ijemanden, eñ hoere opinie geven nae hoeren besten sinne eñ verstentenise. *Privil. v. Diest* 23 mei 1477. *It. C. v. Lier* xv 50; *C. v. Santhoven* 1664 a. 90; 1570 xi 6.

2) Van eenen doorgang. *Vrij, onverhinderd, onbelemmerd*, fr. (*d'un passage*) *libre, sans empêchement, sans obstacle*. || Die van geenen ridderstamme oft schilde geboren en sijn, volcht den outsten sone, voor sijn voordeel, een huijs, daer hijt kiest, met eenen dake,.. eñ eenen deurganck ombegrepen. *C. v. Santhoven* 1570, xi 14.

3) Van eene lengtemaat, of geldsom. — *a*) *Omtrent, zonder bepaling van de juiste maat of som, salvo justo*, fr. (*d'une mesure de longueur*) *environ, sans désignation de la juste mesure ou somme*. || Het verlenghen van de groote casseye van Soniën, ter lenghde van acht honderd roeden, de maete ombegrepen,.. MARTINEZ 303 (1686). Al t'saemen jaerelijks renderende tot seven a acht honderd guldens onbegrepen. *O. P.- B. autr.* 12 nov. 1727; IV 122. — *b*). *Op zoo of zooveel na*, fr. *à autant près*. || Den afgaenden pachter zal mogen leggen, tot een volle daeck, te weten, ontrent acht duymen van boven, in 't midden thien duymen, eñ twaelf duymen van onder, alles eenen duym onbegrepen. *C. v. Auden.* 2de d. 498 a. 28 (1767).

ONBEGRIJPELIJCK (Ombegripelic), bijw. Gelijk ONBEGREPEN 1). Kil. Onbegrijpelijck. *Irreprehensibilis*. || Voert, moghen si, Daniel eñ Katheline voergh., ghelden ombegripelic die xl s. voers. tote den naesten Dertiendaghe nae den Kersdach ierstcomende. — Ware dat zake, dat si, Daniel eñ Katheline voers., niet en gouden die xl s. emmer telken Kerssavonde, ochte ombegripelec ten naesten Dertiendaghe daernae ierstcomende, eñ alsoe dat deen cheyns den anderen herhaelde, soe mach... *Charterb. Begijnhof te Brussel* fol. 184 v° (1331).

ONBEHANST, bn. *Geen deel makend van eene hanse of verbond wegens het issuerecht en de poorterij*, fr. *ne faisant pas partie d'une hanse ou alliance par rapport au droit d'issue et au droit de bourgeoisie*. Zie HANSE 2) I 553. || Vremde persoonen onbehanst, eñ nochtans elders vryheyt van poorterye hebbende in Vlaendren, overlydende binnen deser stede eñ casselrye, haerlieder hoyrs eñ aeldinghen, oock vremde eñ gheen keurbroeders sijnde, en zijn niet schuldich eenich recht van yssuwe te betaelen van den goede dat sy deelen binnen dezelve stede eñ casselrye. *C. v. Veurne* xxxi 6.

ONBEHEERT, bn. Van roerende goederen. *Die geen heer of meester hebben, of waarvan de heer of meester onbekend is, als uit de zee aandrijvende goederen* (*Nederl. Wdb.* ONBEHEERD), fr. (*de biens mobiliers*) *qui n'ont pas de propriétaire ou dont le maître est inconnu, tels que des épaves maritimes*. Zie ook BEHEERT. || Oock es haer medecompeterende,

alle tgeheel landt eñ heerlicheyt van Beveren deure d'exemptie van de contributie van thondebroot, trecht van de vrye maelerye, van beste hoofden, confiscatien, tol, vond, bastaerde —, onbeheerde eñ onbehoorde goederen,.. DE PR. en BR. XXIII *Beveren* 64; *it.* XXV *Kalloo* 20.

ONBEHENDELIJCK (O—lijc), bijw. *Onbehendig, —lijk*, fr. *maladroitement.* Kil. Onbehandigh. *Inhabilis.* || Dat zij den inventarys onbehendelijc eñ onvèrstandelijc gemaict hebben. V. D. TAV. 323.

ONBEHOEDELIJCK (O–lijc), bijw. *Op eene onbehoedzame, onvoorzichtige wijze*, fr. *d'une manière inconsidérée, imprudente.* || Dander waren al ghevaen als si onbehoedelijc vloten onder weghen, *Aller kerstb.* 8.

ONBEHOEDSAEMLIJCK (Onbehuedtsamlec), bijw. Zooals het voorgaande. || Si en willen ommer niet leeren merken eñ kennen den behindeghen ingrijp dien die natuere heymelec doet in der natuerlekere boesheit diens du onbehuedtsamlec hebs waere ghenomen. *Aller Kerstb.* 85 (Tauler).

ONBEHOIRT (Ombeoert), bn. *Zonder hoir* (Zie HOIR), fr. *sans hoir. Stadsarch. Brussel, Swertboeck* fol. 370, *Deylinge v. Loven* a. 1.

ONBEHOORLIJCKHEIT (O—hoore—), zn. v. *Onregelmatigheid, nalatigheid*, fr. *irrégularité, négligence.* || Maer indijen den schipper onderwegen gebreckelijck waere gevallen om de tollen te betaelen,.. soo souden de versekeraers ter saecken van dijen gehouden sijn als van versuijmenisse, onbehoorelijckheijt oft *baraterie* van den schipper. — Oft men bevonde dat eenich onbehoorelijckheijt int cognossement, cargasoen oft priseringe waere gebeurt. *C. v. Antw. comp.* IV xj 133. 268.

ONBEHUIST (O—huust), bn. [Eene erve] *niet voorzien zijn van een huis*, fr. *un terrain non pourvu d'une maison, non bâti.* || Naer de wet van der poort mach elc parsoon zine erve bin der stede behuusen te hemelewaert up,.. niet jegenstaende dat tselve huerlieder erve gheleghen hadde onbehuust XXX jaer tyts oft meer. *C. v. Aalst* 254 (1464). Zie BEHUISEN.

ONBEJAERT (mv. Ombejarde, Ombejaerde), bn. *Minderjarig*, fr. *mineur.* Kil. O n b e j a e r d. *Immaturus annis, minor annis.* || Dat quamen vor ons: Adelise Henrics, wedewe Utenhove,.. Ghiselin die Preidre, die oude, eñ Pieter Utenhove, als vogheden van den ombejarde kindren diere Adelisen vorseit,.. *Oork.* 3 dec. 1293. Ombejaerde kinderen, dulle, innocenten, stomme, blende... en mogen gheen leen uutgheven. WIELANT, *Leenrecht* 23. Onbejaert kindt mach wel leen ontfaen. 24. Ombejaerde kinderen. *C. v. Gent* v 3.

ONBEJAERTHEIT, ONBEJAERTHEDE (O—heyt), zn. v. *Minderjarigheid*, fr. *minorité.* || Tenwaere datter erfve vercocht waere meer van eender zyde dan van d'andere gheduerende de minoriteyt eñ onbejaerthede van de overledene. *C. v. Veurne* v 12. Soo wanneer yemandt, mits sijne joncheyt ofte onbejaertheyt wordt geëxcuseert van den last van momboirye oft curatele. *C. v. Loven, Weeskamer* 42.

ONBEJARICH, bn. Zie ONBEJAERT. || Alzoo langhe alst kyndt in minoriteyt wert eñ onbejaerich. *C. v. Cassel*, c. 240. Dat niemandt eenighe weesen oft oock onbejaerighe kinderen, vader eñ moeder hebbende, yet borghen [mach]. *C. v. Veurne* IX 24.

ONBEJARICHEIT, zn. *Minderjarigheid*, fr. *minorité.* Zie ONBEJAERTHEIT. || Al waert dat eenich van de kynderen vrienden dezelve kynderen gheduerende huerlieder onbejaerichede voor niet willen houden, daerby en zullen de vadere ofte moedere heurlieder houdenesse niet verliesen, emmers t'ghebruuck eñ upheve van den goede. *C. v. Cassel*, a. 336.

ONBEKENNEN, bw. *Niet erkennen*, fr. *ne pas reconnaître.* || Oft dat hij hem dat verzweege, onderhebbende [*nl.* geleend goed]. oft dat hij hem dat looghende eñ onbekende. V. D. TAV. 81.

ONBEKENNEN, als zn. o. *Het niet kennen, de onkunde*, fr. *ignorance.* || Dat die gheest hem verswindet eñ versincket in een onbekennen des dinen eñ des sijns. *Aller kerstb.* 106 (*Tauler*).

ONBEKENNICH, bn. *Onerkentelijk, ondankbaar*, fr. *non reconnaissant, ingrat.* || Ons duchten es, indien dat wij onbekennich eñ ingraet blijfven, dat ons hiernamale zoude mogen deeren, als wij noch met hem [*nl.* Granvelle] in de affairen deser stede te doene zullen hebben. *Auden. meng.* II 135.

ONBECOMMERT (Om—), bn. *Onbelemmerd, vrij*, fr. *non obstrué, libre.* || Dat men... sal insgelycx affbreken alle de huysingen eñ logien comende eñ gemaect soo in als op de gereyten eñ der nieuwe stadts fortificatie-muer,.. denselven te ruymen, latende deselve gareyten vrye eñ onbecommert. GÉNARD, *Antw. arch.* XVIII 355 (1581). Dat men oock over de herbanen eñ gemeyne wegen te wagen eñ te peerde eñ te voete gevuegelijck varen, vlieten eñ gaen moge ombecommert, ombeschadigt eñ sonder eenigh belet. MARTINEZ 188. Zie ook BECOMMEREN I 161.

ONBECONSTICH, bn. *Onbekwaam, onervaren, onhandig*, fr. *incapable, inexpérimenté, maladroit.* || Zodat hy [*nl.* zeker kapitein] gheanghen eñ ter doot ghebrocht wiert van eenen onbeconsteghen rabaut, dewelcke het officie van buel ofte scherprechtre was doende eñ hem des niet verstaende; zodat hy den man groote pyne dede eer de doot was volghende. PIOT, *Chron.* 392. Om ordre te stellen ondre huerlieder volck eñ inwoonders, dewelcke waren zonder experientie eñ onbeconstich van den andel der oorloghe. 416.

ONBEKWAEM (Onbequaem), bn. Van voorwerpen. Zie het affirmative BEKWAEM C, I 164. — *a*) *Niet geschikt zijn om*, fr. *n'être pas disposé de manière à.* || Als tusschen partyen erve eene gote ter aerde is liggende, eñ soo enge is dat deselve onbequaem is om te ruimen. *C. v. Loven, Servit.* 32. — *b*) *In de onmogelijkheid zijn om*, fr. *se trouver dans l'impossibilité de.* || Al isser tijdinge gecommen dattet versekert schip onbequaem is geworden om de aengenomen reijse te volvueren. *C. v. Antw. comp.* IV xj 232. — *c*) *Verhinderend, belemmerend*, fr. *obstruant.* || Dat... tegenwoordich maer twee duysent oft twee duysent vier hondert ghemeten ghevuechelijck dijckbaer en sullen wesen, midts de groote blicken, diepten, gheulen, gaten eñ andere onbequame plaetsen. *Pl. v. Brab.* 4 juli 1613; II 247. — *d*) *Ongeschikt, onbruikbaar*, fr. *impropre, ne pouvant servir.* || Off 't gebeurde, dat iemandt sich beclaeghde van entich stuck werckx dat onbequaem waer om te wercken. *O. Liége* 20 sept. 1766 a. 17, *Wevers te Tongeren.*

ONBEKWAEMHEIT (Onbequaemheydt), zn. v. Van eenen weg. *Slechte, onbruikbare staat*, fr. (*d'un chemin*) *état mauvais et impraticable.* || Dat nochtans denselven drijf over den voorsz. dam eñ opstal der beclagers was seer difficil eñ onmogelijck, dat de beesten in perijckel waren van, in quaden saisoene van nat weder, van boven neder te vallen door de onbequaemheydt eñ smalheydt van denselven wege. MARTINEZ 225 (1603); *it.* 229.

ONBELEMMERT, bn. Van schulden. *Niet*

bezwaard met schulden, fr. *non endetté.* || Dat deselve vrouwepersoonen [*nl.* om als begijn aanvaard te worden] van der oude van twintich jaeren zijn, eñ daeronder nyet, eñ daertoe onbelemmert van schulden. Frans de Potter, *Kortrijk* IV 418 (1526).

ONBELOKEN (Om—), bn. *Niet omheind*, fr. *non cloturé.* || Onderhalf dachmael bemts... gheliic dat hi ombeloken legt op die Sleedonc in Erpser bemde. *Charters van Terkameren* nr. 62, *Erps* 1310.

ONBENOOT, verl. deelw. van Benoten met het voorv. *on. Onbebouwd*, fr. *non cultivé.* || Dat de lansman,.. tlandt ligghende vogelwee eñ onbenoot vermochte te besayen. Piot, *Chron.* 654, *sub anno* 1586.

ONBERECHT, (Om—, ombericht), bn. 1) Van personen. — *a*) *Verstoken van recht*, fr. *frustré de justice.* || Ten groten quetse van der daghender partie, eñ in achterdeele van den goede lieden van deser stede', die onberecht bliven by zulcken beletten. *C. v. Gent* I 606 (1431). — *b*) Ombericht van rechte. *Niet voorzien van eenen taalman*, fr. *non pourvu d'un avocat.* || Den eedt dien die voerspreke doen. Ick A. gelove eñ zweere dat ic van nu voirtaen, als gezwoeren voirspreke, allen partyen die my, ombericht van rechte, versueken in heuren saken, totten besten raet geven sall... *Charterb. van 's Bosch* fol. 116 v°.

2) Van zaken. *Niet in rechten beslist*, fr. (*des choses*) *non jugées.* || Ter welcker waerhede men kennisse nemen sal van alle faiten, criminele eñ civile, eñ onbewetticht gheschiedt, gevallen eñ onberecht t'sedert de laetste waerhede. *C. kast. Iperen* c. lxiii. Oft eenich twist es die omberecht bleven es. de Pr. en Br. II *Evergem* 47.

ONBEREETSCHAP (Om—), zn. Van betaling. *Gebrek of vertraging*, fr. *défaut ou retard* (*de paiement*). || Want sommige pachteneren heure pachtingen hier voortijden hebben plegen over te geven andere persoonen,.. daerbij dickwils mijnen genadigen Heere groote onbereetschap van betalingen gebeurt is,.. Martinez 294 (1543).

ONBEROEFFELEEC(Om—) eñ onvercrechteleec, bijw. Het eerste woord staat niet in den Lat. tekst, en heeft een vreemd voorkomen; heeft men *onberoofbaar* d. i. die niet kan „ingetrokken, niet herroepen" worden, *onherroepelijk* gemeend? || Dat wij onse gheminde borghere van Dyest in allen horen vriheiden eñ in allen horen bescrevenen eñ ghewoenleken rechten, tot noch ghehadt eñ behouden, omberoeffeleec eñ onvercrechteleec bliven willende, hon gheloeft hebben enz. *Oork.* 17 juni 1290; de Lat. tekst zegt *conscriptis ac consuetudinariis hactenus observatis inviolabiliter permanere volentes*, en in de *corroboratio*: *nos ad ea firmiter et inviolabiliter observanda obligamus nos.*

ONBEROERLIJCK, bn. Van goederen. *Onroerend*, fr. (*des biens*) *immobiliers.* Zie Goet I 526 en vlg.

ONBESCHEIDICH, bn. *Overmoedig*, *onbeschoft*, fr. *insolent*, *grossier.* || Dat Jacob de ketelboetere eñ Willem sijn broeder hebben ghekend, voren in, dat sy quamen in Heinrix huus vorseit eten eñ drinken, eñ waren daer onbescheedich te Heinrickewaert. *Belg. mus.* VII 182, *Zoendinc* xiv E.

ONBESCHEIT (O—d), zn. *Onrechtvaardigheid*, fr. *injustice.* || Om te weten wat onrechts, onbescheids en onghelics onse.. richters.. aen onse.. onderseten.. ghekeert moghen hebben. Piot, *Enquête* 1389. Fr. tekst *quel tort et injure nozdis justiciers.. pevent avoir fait et tournet à nosdictes gens et subgés.* So wair men ter waerheit bevindt, dat dese die van den maesscap voirs. es, daertoe bescheidt heeft, eñ menre drouge eñ veronrechte, soe selen die voirs. berichters en hoetslude dese maesscap gemeinlic bi een ontbieden,.. eñ hen thoonen hoe men haren maech tonrecht drou ghe eñ onbescheit eñ ongelijc gedaen hadde. *Brab. Yeesten* II 709 (1403).

ONBESCHICKTHEIT, zn. v. *Ongeschiktheid*, *lompheid*, fr. *maladresse.* || Totten libelle dat openbair contrarieteyt oft onbeschictheyt inheeft, en derf men nyet verantwoirden... Dat ghij niet en sult begheeren, dat daenlegger bedwongen worde te declareren oft te corrigeeren zijn voirscr. libel van der voirscr. contrarieteyt oft generaliteyt, oft confusien, oft onbeschictheyt. V. d. Tav. 324. Die sentencie gepronunciëert opte ineptitude oft onbeschictheyt eñ confusie des proces eñ libels, is een sentencie interlocutorie. 385.

ONBESCHULDICH (Onbesc—), ook wel eens onbeschuldicht en onschuldich, bn. *Onschuldig*, *onplichtig*, fr. *innocent*, *non coupable.* || Diet onbeschuldich zal syn bevonden, zal quite gaen van steenghelde eñ vanghene. *C. v. Brugge* II 159 xv E. Aengaende deghuene die, by laste van scepenen ofte by den officier, up suspitie van quaetdoendere in vanghenesse gherecommandeert zal zyn, eñ naderhandt onbesculdich bevonden, over zulcx by scepenen ontsleghen wierde,.. *C. v. Gent* II 369 (1560). Ic bent onbeschuldicht; ic en hebbe noinct in de previlegien gheweest. Frans de Potter, *Chronijcke* 73. Eñ liepen up de schepen, vindende daer zeker cooldraghers, diet onbeschuldich waren, sloughense oft beesten gheweest hadden, niet jeghenstaende dat zij zeijden dat zij van der zake onschuldich waren. Ferd. Vander Haeghen, *Ber. tijden* IV 204 (I 60. 97; II 215 onbeschuldich).

ONBESLICHT. (Om—, Onbeslecht). bn. — *a*) Van een rechtsgeding. *Niet beslist*, fr. (*d'un procès*) *non jugé.* || Gesien ... die stucken van het proces provisioneel voor hun geport eñ hangende ombeslicht tusschen .., tegens... Martinez 116; 117 (1655. 1658). — *b*) Van een sterfhuis. *Niet vereffend*, fr. (*d'une mortuaire*) *non liquidée.* || Notabel schult spruytende uyt den sterfhuyse van M'her Charles, als noch openstaende eñ onbeslicht. *C. v. Gent* II 503 (1641).

ONBESMETTELIJCK (Onbesmettelec), bn. Van een charter. *Ongeschonden*, *onschendelijk*, *onverbrekelijk*, fr. (*d'une charte*) *inviolablement.* Aldus werd het Lat. *inviolabiliter* van het charter d. d. Maart 1234 (*Brab. Yeesten* I 639 *in fine*, vertaald in het *Cleyn charterboek van Loven*, geschreven in 1367, volgens de dienstwillige mededeeling van den Archivaris Edw. Van Even. || Eñ sijn over alle dese dingen geroepen ombesmettelec voertaen te houdene in getuge; Lat. *Omnibus itaque praenominatis inviolabiliter observandis vocati sumus in testimonium.* — Dit voorbeeld staat evenwel niet alleen, zooals blijkt uit de twee volgende aanhalingen: || Die welcke ordinantie eñ statuyt wy gelooft hebben eñ geloven gemeinleke,.. vaste, gestade eñ ombesmettelec te houdene. *Belg. mus.* II 170, *Ord. te Brussel* 1326. Dat alle dese voorsz. dinghen, gelyck sy vóór beschreven syn, vaste eñ gestaende [*l.* gestade] onbesmettelyck selen werden gehouden. *Broederschap v. St. Eloy*, 5 febr. 1362.

ONBESOCHT, bn. *Onervaren*, *onbedreven*, *onbekwaam*, fr. *inexpert*, *incapable.* || Men is schuldich meer geloeven te geven den expeerten [*nl.* getuige] dan den onbesochten. V. d. Tav. 367.

ONBESONDERT (Ombesundert), bn. *Elkheellijk, hoofdelijk*, fr. *solidairement* || Voirt geloefden Henric Outjans eñ Jan Outjans, syn brueder, ombesundert eñ elc vore al, den momboren van den voirsc. Heyligengeeste, altoes ten tijde wesende, genoech altijd te doene, waere hierin ergerins te neuwe [*nl.* te nauwe] gedaen. *Schep. v. Thienen*, 15 januari 1405.

ONBESORCHT (Onbesoirght), bn. 1) *Zorgeloos*, fr. *négligemment*. || Sooverre de verweerdere... niet en voldoet, soo sal men denselven duemen in de costen van den dage, eñ hem geven noch eenen dach om van antwoorden te voldoene; denwelcken sooverre hij onbesorcht laet overstrijcken, sal van alles versteken blijven. *C. v. Santhoven*, *Stijl* 1557 a. 134.

2) *Onbevreesd*, fr. *sans crainte*. || Dat eyn porter den anderen darneder slaen of steken mach, ter doet toe wondt, eñ bi den gequetstden mach bliven staen, of op der straten ghaen onghevangen eñ onbesoirght van den here, of van yemanne als van des gerichtsweghen, die wile eñ al so lange als der gequetstde dat leven inheet, eñ alsovele adoms dat men op synen mont eyne plume mach sien waghen. *C. v. Maastricht* 42 (1380). Item, heeft de vorseide Jan Van der Heyden noch geloeft, van der voirseide guldenwegen,.. denselven hof also te beheymen, dat de gebueren, alomme den voirseiden hof liggende, onbesorcht eñ ombevreest in hueren goeden aldair gaen eñ verkeeren moigen. A. WAUTERS, *Sermens* 22, *Handboog* 18 *nov.* 1422.

ONBESTAET, bn. *Ongetrouwd*, fr. *non marié*. || Een poorter.., bevrijt alle sijne kinderen die onbestaet eñ in sijnen aet eñ dranck sijn eñ dagelijcx met hem woonen. *C. v. Antw. compil.* V vj 9.

ONBESTANDICH, ONBESTENDICH, bn. In rechten. *Niet stand houdend*, *niet geldig*, *van geen kracht*, fr. *non valide*, *sans valeur* (*en droit*). || Ghifte *inter vivos* eñ legaeten *in fraudem creditorum* syn onbestandigh. VAN DE VELDE, *Annot.* 76 (1731). Den rentheffer en mag niet bedingen dat de rente niet en sal worden gelost tenzy betaalt worde een heel jaar pensioen ofte verloop in hetwelk de rente sal worden gelost, want soodanige stipulatie is onbestendig. *C. gr. Loon* II 502, *Reckheim* LXI 2.

ONBESTICHT, bn. *Onbebouwd*, fr. *non bâti*. || In den beginne, soe geven wy hun eñ hebben gegeven, dat allen die plainen eñ die straeten die binnen die stadt voorgenoempt onbesticht sijn gelegen, al tot haeren blijven, eñ wij se hen nyet en mogen nemen, noch ons oir. *Brab. Yeesten* I 741, *K. v. Leeuw* 1307.

ONBESTIERICH, bn. Van personen. 1) *Teugelloos*, *onbandig*, *uitzinnig*, *wild*, fr. *effréné*, *sauvage*, *insensé*. Kil. Onbestierigh. *Indomabilis*, *indomitus*. || Den nacht eñ den wijn zijn twee speciael zaken die den meinsche zeer doen verstauten, dus zijn zij [*nl.* de beeldstormers] som gheheel onbestierich gheweest. FERD. VAN DER HAEGHEN, *Ber. tijden* I 133.

2) Van voorwerpen. *Verwardelijk*, *overhoop liggend*, fr. *pêle-mêle en désordre*. || In de keercken en was niet te doene, eensdeels omdat daer zoo vul eñ onbestierich lach van alle tghene datter ghebroken was. *Ib.* 205.

ONBESTIERICHEIT, zn. v. *Uitzinnigheid*, *dolheid*, fr. *frénésie*. || Som vielen zij [*nl.* de nonnekens] over haer knien,.. eñ stelden die brekers in sommighe plaetsen voren teten eñ te drijncken, omdat zij se wat zachter maken mochten eñ verzoenen van haer onbestiericheijt. *Ib.* 134.

ONBESTOORT, bn. In eene bezitting. *Ongestoord*, fr. *sans être troublé* (*dans une possession*). || Soo wie jaer en dach onbestoort in besetene quame van sijnre naebueren erf,.. dien sal men dairinne halden. *C. v. Grave* XII 3.

ONBESTOPT, bn. *Onbeheind*, *niet afgesloten*, fr. *non cloturé*. || Daer tusschen ghebueren de erfve eñ hovinghe onbestopt eñ onbevrijt is, sy worden ghehouden die ten ghemeenen coste te bestoppen eñ bevrijden met mueren, glenden, oft ten minsten met levende haegen ofte doornen. *C. stad Iperen*, XVI, 5.

ONBESUSTICH, bn. *Stout*, *vermetel*, fr. *audacieusement*, *téméreairement*. Kil. Onbesuysd. *Temerarius*. || Maer die pompuesiteijt der Spaensche zotten eñ soldaten was nu uutghemonstert, die in de processie daer te voren aldernaest den priesterlicken staet ghijnghen, zeer onbesustich zonder oorden [*nl.* orde], zoodat die beste eñ deghelicste van der stadt, als raetsheeren, schepenen eñ andere moesten achter hemlieden ghaen eñ haer cnapen wesen, dwelc een groote schande voor de soldaten was dat haer hooveerdije zulcx voorstelde. FERD. VAN DER HAEGHEN, *Ber. tijden* III 196.

ONBESWIJMLIJCK (Onbezwynlicke), bn. || Dat zij, supplianten, uut causen van dien hadden moghen lyden groote eñ onbezwynlike schade eñ overlast. REMBRY II 100 (1506). Zie Verdam BESWIMEN. De zin zou vereischen *onoverkomelijk*, fr. *insurmontable*.

ONBETAELBAER, bn. *Onvermogend om te betalen*, fr. *insolvable*. || Oft alsulcke ghebroken oft onbetaelbaere persoonen eenige vertieringe oft ijet anders hadden gedaen, daermede henne gemeyne crediteuren achterdeel souden commen te lijden, tselve soude wesen van onweerden. *C. v. Antw. compil.* IV xvj 91.

ONBETAELBAERHEIT, zn. v. *Onvermogen om te betalen*, fr. *insolvabilité*. || Dwelck oock plaetse heeft ten respecte van vonnissen van den Raede van Brabant eñ van andere rechters, die door d'insolventie oft onbetaelbaerheijt des schuldenaers, uuyt crachte van executoriale oft requisitoriale brieven, ter executie sijn begonst te stellen. *C. v. Antw. compil.* IV xviij 61.

ONBETROUWEN (O—au-), zn. *Mistrouwen*, fr. *méfiance*. || Alsoo onse ondersaeten van onsen stede van Brussele, Nijvele eñ andere van den quartiere van Brussele, bij quaeden overbrenghen eñ ingheven eenighen onsen quaetwillighen, teghen ons in onbetrauwen gevallen zijn, eñ bij dien hun affghekeert hebben van onse ghehoorsaemhijt. *Plac. v. Brab.* Augustus 1489; III 395.

ONBEVANGEN (Umbevanghen), bn., zie ONBEGREPEN 1) || Nueghen [*nl.* negen] mulder rogghen,.. goets pachtlics rogghen, alle jaer erflic te betalen op Sinte Andries dach of, umbevanghen op Sinte Petrus dach daerna niest [naast] comende. FRANQUINET, *St. Gerlach* 61 (1372).

ONBEVOELLIJCK (Onbevoelic), bn. *Ongevoelig*, fr. *insensible*. || Denc, hoe die onbevoelike creaturen medeliden mit hem hadden. *Hondert merkinge* 29.

ONBEWETTICH, bn. 1) Van schulden. *In rechten niet erkend*, fr. (*de dettes*) *non reconnues en justice*, *non liquides*. || De voornoemde laeten van den eenen lande eñ van den anderen reciproque en zullen elckanderen niet mogen doen vangen, letten ofte arresteren, in lyve noch in goede, om rauwe onbewettige civile saecken ofte schulden *Pl. v. Vl.* 18 juli 1545, IX 635. D'een poortere...

niet te procederene bij arreste.., noch insghelycx hem doen vangen om rauwe, ongheprevilegierde eñ onbewettighe schulden. *C. v. Gent*, IV 12; *it.* 13. Zie oock RAUW.

2) *Onwettelijk*, *wederrechtelijk*, fr. *illégalement.* || De poorteren deser stede van der Mude en zullen niet vermueghen deen den anderen te wette te porren elders dan voor den college van schepenen deser stede, nochte ooc elcanderen ombewettich doen vanghen voor rauwe schult. *K. v. der Mude* 1570 a. 18.

3) *Wetteloos*, fr. *mis hors la loi.* || En zullen ook in dezelve gulde moghen ghecoren worden infame, manslachtighe ofte onbewettighe persoonen. FRANS DE POTTER, *Gent*, V 612, *Schermersgilde* 1613.

ONBEWRACHT (Ombevracht), bn. *Onbewrocht*, *onbewerkt*, *onbenuttigd*, fr. *non exploité.* Zie BLIJBERCH I 256.

ONBEWUEST, zn. (?). || Want tplatte lant woest eñ onbewuest was. PIOT, *Chron.* 642.

ONBINDICH (O—ig), bn. *Niet verbindend*, *niet geldig*, fr. *qui n'oblige pas*, *non valide.* || Een togtenaar en mag de betogte goederen niet veronderpanden aan eenen anderen; eñ doet hij, des is cragteloos eñ onbindig. *C. gr. Loon* II 510, *Reckheim* LXII 4.

ONBREKELIJCK (O—leec), bijw. *Onverbrekelijk*, *onverbreekbaar*, *onbrekelijk* (verouderd), fr. *inviolablement.* || Eñ als dat [*sic*] de voergh. poenten vaste hoen [soelen] bliven eñ onbrekeleec ghehouden worden... *K. v. Diest* 1228, Lat. tekst *et ut hec firmius maneant et illibata conserventur.*

ONCE, zn. *Onderverdeeling van de wijnmaat:* 1 uperken of $^1/_2$ pint = 16 oncen; $^1/_2$ uperken = 8 oncen, fr. *once*, *subdivision de la mesure de vin. Maat van de wijnen te Brussel.*

ONCHIEREN (Ontchieren?), bw. *Voorzien in*, fr. *subvenir à* || Ten eynde dat die van de ghereformeerde religie eenich redelick contentement ghegheven worde tonchierene de costen die zij moeten ghedoghen tot onderhoudt haerder christelicke religie. PIOT, *Chron.* 596 (1579).

ONDADELIJCK (O—lijk), bn. *Gruwelijk*, *wreed*, fr. *abominable*, *horrible.* || Mids desen ghevallen daghelijcx vele orrible eñ ondadelijke faite, die niet ghevallen en zouden wordden de beteringhen ghedaen ghelijc eñ bi denghenen dien de kennesse van der beteringhen toebehoort. DE VLAMINCK, *Vgb.* 47 1418).

ONDADICH, ONDEDICH (Ondadech), bn. *Misdadig;* ONDADIGE, zn. *Misdadiger*, fr. *malfaiteur*, Kil. Ondaedigh. *Maleficus*, *nefarius*, *flagitiosus*, *scelestus.* || Eest dat sake, dat dese doetslagher, overmids hem selven of enen anderen, yemant bynnen sijnre woninghe wondt, niet nochtan ter doet, die ondadighe sal ghelden.. X pont. — Een yegelijc ondadighe, wordt hij dan van sijnen moerde met wittighen orconden bedraghen, hoeft voer hoeft, oghe voer oghe, eñ ghelijc lit voer ghelijc lit van sijnen eijghen lichaem sal hij sculdich sijn te verliesene. *Charterb. 's Bosch* 12 jan. 1330 a. 8. 9, fol. 1 v⁰. (*Brab. Yeesten* I 782. 783). *It. Brab. Yeesten* II 607; *Pl. v. Brab.* I 131 a. 18; *Belg. mus.* III 231. Zie ook BEVRIJDEN 8) I 234.

ONDAET, zn. v. Zooals thans *ondaad.* Kil. Ondaed. *Maleficium*, etc. Onze Brabantsche rechtsgeleerde Van der Taverijen kende het woord de volgende bet. toe: 1) *Verlagende*, *vernederende*, *onteerende of „infameerende" daad*, *ambachts- of dienstverrichting*, fr. *action ou profession avilissante ou infamante.* || Een persoen wordt geheeten infaem, als hij besmet eñ bevleckt is met enniger ondaet, bij derwelcker hij, na recht, behoirt onteert eñ verscaempt te zijn, alsoe dat hij bij dijen niet en behoirt in eens goets eerbaers mans stat te mogen staen, gelijc dair zijn gokelaers, trieringe (?), botters, taveernboeven, eñ gelijcke lichte persoonen, luden die heijmelicheijden vaghen, die der luden onscamelheijden schoeren, eñ sulcke snoede persoenen. V. D. TAV. 334. Die infamie is geheeten... *infamia facti* wanneer onder de weerdige eñ notable personnagien opinie is van iements ondaet of overdaet. 334 v⁰.

2) *Berispelijke*, *laakbare daad*, fr. *action répréhensible*, *blâmable.* || Op tgeene dat de heere van Breda mainteneert, dat de voirs. Van Nispen heeft gedaen abuys van justicien, etc., antwoirt de voirs. Van Nispen: dat, behouden die reverencie des heeren van Breda, hij en heeft in desen saken geen abuys, ondaet oft sake van ongehoirsaemheijd gedaen in enniger manieren, want hij alleenlijc kennisse eñ bericht genomen heeft van den rechte zijnder heerlijcheit... V. D. TAV. 356.

3) *Misdaad*, *euveldaad*, *in 't algemeen*, *als van gekwetste majesteit*, *van simonie*, *ketterij*, *volksopstand*, *verleiden van minderjarigen*, *vrouwenroof*, *enz.*, fr. *crime*, *forfait en général*, *tel que de lèse-majesté*, *de simonie*, *d'hérésie*, *d'insurrection*, *de séduction de mineurs*, *rapt*, *etc.* || Dat wi die ondaet richten wouden, na den vorseiden pais, an die vors. ondadege liede. *Brab. Yeesten* II 607. (*It.* SERMON, *Coutherool* 114. 116) Want in voirledenen tiden menege ondaet geschiet is in onser stad van Bruessel, alse aen der goeder liede kindere, soe die onder haer jaren waren, soe oic aen weduen eñ andren vrouwen persoenen, in der vors. stad woenachtich, die omme haers goeds wille met crachte ontscaect eñ ontleidt geweest hebben. *Ib.* 627, *Oork.* 19 juni 1375. Die geene die openbair besmet zijn van der misdaet van gequetster hooghejit, oft van symonien, oft van ongeloven eñ heresien, eñ alle andere, die om ennige merckelijcke misdaet oft ondaet genoteert wort eñ infamien [infameert?] V. D. TAV. 334.

ONDANCKELIJCK (On—lic), bn. 1) *Onaangenaam*, fr. *désagréable.* || Zonder te allegierne ofte te kennen te ghevene dat die ghepromoveerde persoonen, oft eenich van hemlieden, ondanckelic waer, oft was, oft wesen mochte mynen gheduchten heere eñ prince. SCHAYES, *Collatie* 19. Ansiende eñ beseffende dat dit was onredelic in hemzelven eñ den volcke ondanckelic. 183.

2) *Niet in dank aangenomen*, fr. *ne pas pris à gré.* || Eñ God heeft se seer vriendelike eñ minnentlike ghewaernt, in corten tiden, met sterften eñ oec anders; en het helpt luttel, eñ het es der kerstenheit ondanckelike gheweest. *Aller kerstb.* 19.

ONDER, voorz. voorkomend in eenige verouderde of min gebruikelijke uitdrukkingen. 1) *In bezit van*, fr. *en possession de.* || Nyemant en can oft en mach eenighe penningen oft schult, die eenich persoon eenen anderen schuldich soude moeghen sijn, oft onder hem hebben, onder yemande doen arresteren oft commeren,.. *C. v. Antw.* 1545, IV 12. Sooverre men onder iemant,.. bevonde onrechtveerdighe maten oft ghewichten,.. *C. v. Santhoven*. *K. en br.* 1665 a. 60. *It landch. v. Grimbergen* a. 52.

2) *Zoo... als*, fr. *tant... que.* || Datter sal zijn neghentich in Brabant, onder munteren eñ werckluyden, eñ niet meer. *Charter v. hertog Jan voor de munters*, 1291. Drie ghemete eñ ondert roeden eñ twalef roeden, onder mersch eñ land. *Oork.* 8

apr. 1298. Vijf dachwant, onder eeusel eñ elsbroech. *Charters d. abdij v. Vorst*, nr. 47, *Droogenbosch* 1391. Dertich edele personen, onder rudders eñ sciltcnapen. Jan v. Dixmude 147. Xiiii ofte xv scepen van oorloghe, onder groote eñ cleene. Piot, *Chron.* 380.

3) *Onder het rechtsgebied van*, fr. *sous la juridiction de.* || Soo wye naerhede legghen wilt,.. is schuldich te betaelen den rechten prys,.. up dat den naelinck sulcx versouckt, binnen vier en twintich uren, indien hy woont onder de kerckgheboden. *C. v. Aalst* xii 19. Dat onder Bruessele, daeraff die schepenen alleenlijck kennisse hebben van goeden onder hun guedende, egeen naderschap en wordt geüseert te vallen. *C. v. Brussel* 1570, viii 58.

4) Onder justicie. *In handen van het gerecht*, fr. *sous la main de la justice.* || De heere, met twee scepenen, zal [*nl.* de juweelen, lettraigen, etc]... die moghen uuthalen eñ brynghen onder justicie, *C. v. Gent* vii 10. — Onder de Wet. *In handen van de Wet*, fr. *en mains de la Loi.* || Soo moet den naerdelinck.., binnen vier en twintich uren in handen des coopers tellen, oft onder de Weth namptizeren, sooveel gereede penningen gelijck... *C. v. Diest*, VZ. xii 6.

5) Met weglating van het w. *dagteekening*, fr. *sous* (*la date du*). || Den ix derzelve maent wierden ghevanghen eñ verworcht up de Westdunen de voornomde eerste vii zeeroovers, eñ onder den xiij^en^ de ander iiii. Piot, *Chron.* 375. Onder den xvij^en^ van decembre.., zo vertrack van hier,.. naer Bassée, capiteyn Isedore Passeco. 378.

6) Onder eñ boven. *In de omliggende plaatsen*, fr. *dans les lieux circonvoisins.* || Die erfhellichtwinninghen, schoofcoren,.. schuldich zijn.., moeten..; eñ het paert eñ deel, t'welck sij daervan moeten gheven, voeren eñ leveren in bequaeme schuere ofte anderen huyse, sulcks als de hebber [heffer]? daeraf hem intijds bewijst,.. ghelijck men onder eñ boven naer advenant doet. *C. v. Loven.* vi 5.

7) Ten onderen hebben. Oorkonden. *Die onder handen hebben*, *in bezit zijn van*, fr. *avoir entre les mains*, *être en possession de* (*documents*). || Wij bevelen wel ernstelijck aen alle schepenen, borgemeesters eñ andere, die eenige pampieren, titelen ofte documenten de secretarie rakende ten onderen hebben, alle deselve ter greffie te brengen. *O. P.-B. autr.* 31 oct. 1715, III 1; *it.* 2; II 620.

8) Onder dach eñ nacht. *Voor eenen dach en eenen nacht*, fr. *pour un jour et une nuit.* || Als de scutteren voer poerten waken selen, soe selen sij elc huerre hebben, onder dach eñ nacht, voer zoudije, voer vier eñ licht, x plecken. A. Wauters, *Sermens* 12, *d'advijs* 1412 815; *it.* 26. Elc paert [in gevangenis] gheeft vi groten, onder dach eñ nacht, zij rijpeerden of andere. *C. v. Aalst* 276.

ONDERBANCK. Zie Banck 5) I 117.

ONDERBASEN, zn. mv. *Onderkousen*, fr. *bas de chausses.* Ook Neerbasen. || Dat niemant sal moghen draghen bayrocken, mutse ofte onderbasen ghebrayt van wolle gaerne. Rembry I 306 (1614).

ONDERBLIJVEN, ow. In een rechtsgeding. *Het proces verliezen*, *ontzegd zijn in zijnen eisch*, fr. *perdre le procès*, *succomber*, *être débouté de sa demande.* Kil. Onderblijven / t'onderblijven. *Succumbere.* || Ghehoort hierup diversche ouders eñ costumiers, wethouders eñ andere, was de voorseide Pieter.., ghewyst daeraf onderbleven. *C. v. Aalst* 252 (1483). Wysen in hooftvonnesse denselven Gillis Ghevaert.., onderbleven van sinen vermeete. *C. v. Auden.* 2de d. 127 (1441). Zo wie voir Wetten een schuld kendt schuldigh zijnde, eñ naer dien prezenteirdt preuve van dat hem van dier schult by den heesschere dagh ghegheven es, eñ daertoe gh'admitteirdt werdt, eñ daernaer vervalt eñ onderblijft van zijnder prueve, boett dry ponden parisis. *C. kast. Iperen*, c. 162^3^. Zie ook Bovenblijven 3) I 276.

ONDERBLIJVEN. In pl. v. d. w. zal bij Martinez 293, moeten gelezen worden *onderwinden.* || Die pachteneren van den voorsz. thollen, eer sij hun derselver thollen sullen moghen onderblijven, sullen, gehouden wesen te doen eenen behoorelijcken eedt, enz.

ONDERBODE. Zie Overbode.

ONDERDAEN, bn. *Onderdanig*, *onderworpen*, fr. *soumis.* Zie *Nederl. Wdb.* kol. 1257. || Dat de gemeynte sal onderdaen sijn ons, onsen dieners, bourgemeesteren, scepenen eñ allen anderen hueren dieneren. *Charter v. Engelbrecht v. Nassau te Diest*, 12 oct. 1499, *de policia* a. 7.

ONDERDOEN, bn. *In 't bezit of gebruik laten*, fr. *laisser en la possession ou à l'usage.* || Aengaende die ghereede goeden, beesten, daeronder oock begrepen zijn die ghene die men noemt ysere beesten, te weten, die eenighe laeten ofte pachters op hoeven oft winninghen onderghedaen worden eñ op ghelt zijn ghepriseert. *C. v. 's Bosch* viii 11.

ONDEREN, zn. m. *Noen*, *middaguur*, fr. *midi*, *heure de midi.* Kil. Onder / ongher. *sicamb. iul. colon. Meridies.* || Enghene vorcoepere en suelen dese vorgh. eendvoghele, ocht enegherande andere voghele, conine ocht andere wilt vleesch coepen na den onderen, namaels hen te leverene, en si daer teghenwordech openbaer eñ op de marct. *Kb. v. Diest* A r. 36. Men zal engheenrehanden veesch vueren, noch doen vueren buten der stad vore den onderen. *Id.* B 56. *It.* A r. 39. Bin onderen ludens te St.-Martins. *Kb. lakeng. Iperen* 1363, xii *Van den gaerne* a. 16. Zie ook Halfondertijt I 549.

ONDERGAEN, bw. 1) *Onderkruipen*, fr. *supplanter.* Kil. Ondergaen. *Intercipere*, *praeripere*, etc. || Voert willen wij,.. dat die poente eñ die gewoente, die geweest heeft in selken dorpen van onsen lande te Leuwe eñ elre, van lantwinninghen deen den anderen tondergane, dat dat blive staende ter selver misdaet [*nl.* boete]. *K. v. St-Peeters-Leeuw*, 1285 a. 57. Eñ wat meester-scheerre, diet weerc onderghinghe, dat hi ware in de mesdaet van... Frans de Potter, *Gent* V 635, *K. droogscheerders* 1350. *It.* Martinez 291.

2) Eene verzoening. Die *bemiddelen door tusschenspraak*, fr. *servir de médiateur* (*dans une réconciliation*). || Dat dicwijle eñ menichwerven de goede paysivle liede daghelicx grootelijc verlast zijn, die ghesleghen, ghequetst of meshandelt werdden, mids dat de mesdoenres hem tracken [*l.* trecken] of draghen an eeneghe, die de paise eñ soendingghe ondergaen eñ daertusschen spreken,.. de Vlaminck *Vgb.* 46 (1418).

ONDERGANGER, zn. In eene verzoening. *Bemiddelaar*, „*tusschenspreker*", fr. *médiateur* (*dans une réconciliation*). || [*Vervolg van het voorgaande citaat*] den scamelen lieden zulken overlast doende, dat zij, sonder van dien onderganghers ondanc te hebben ofte gheveedt te wesen, niet en connen ontstaen of zij en motens hem daerin bekeeren. *Ibidem.*

ONDERGERECHT, zn. *Lagere rechtbank*, fr. *banc inférieur ou subalterne.* || Daar wettige pre-

criptie is, en hebben de ondergeregten ook geen gratie van relivement; dan, parthien, willende gereleveert worden uyt den hoofde van ignorantie of andersints, moeten hetselve schriftelyk in de hofcamere versoeken. *C. gr. Loon* II 415, *Reckheim* XXXV 3 (art. 1 nedergeregten). Zie ook NEDERBANCK, en NEDERGERECHT,, II 229. 230.

ONDERGEVEN, bn. Van den tol. *Ontweken*, *gesmokkeld*, fr. *fraudé* (*du tonlieu*). || Dat u vorseyde heere mach kiesen eñ eeden, present scepenen, eenen tollenere, omme ghelooft te zyne van den ghebreke eñ ondergheven tolle. *C. v. Aalst* 679, *Oude keuren v. Paricke* 1742 a. 46; de Fr. oorspr. tekst zegt: *des deffaultes des tonnieux emportez.*

ONDERGREEPS ter borst. Van boomen. *Ter hoogte van de borst*, fr. (*d'arbres*) *à hauteur de poitrine.* || Nemaer, in dien op den gront van erfve ofte leen, ten overlyden van den eersten afflyvighen, stonden eenighe plantsoenen ondergreeps ter borst. *C. v. Aalst* XXII 24.

ONDERHALDEN, bw. (Limb). *Onderhouden*, *staande houden*, *in stand houden*, fr. *maintenir.* || Om den stam eñ die waepenen hennes vaderlicken huyses eñ geslechte beter te onderhalden. *C. v. Valkenburg.* 28 mei 1570 a. 15; *it.* a. 14.

ONDERHALEN, bw. Jachtterm. *Achterhalen*, *inhalen*, *vangen*, fr. (*terme de chasse*) *atteindre*, *attraper.* || Daer sellen sy [*nl.* de edele jachthonden] nae [naar het edele wild] naejaghen eñ strecken alle haer cracht, solanghe thent sijt onderhalen. *Gebedb.* XIV E.

ONDERHEBBER, zn. Van penningen. *Hij*, *die deze in handen of „onder hem heeft"*, fr. (*de deniers*) *détenteur.* || Nyemant en can oft en mach eenighe penninghen oft schult, die eenich persoon eenen anderen schuldich soude moeghen sijn, oft onder hem hebben, onder yemande doen arresteren oft commeren, tensij dat die debiteur oft onderhebbere van dien penninghen comparere voer scepenen,.. *C. v. Antw.* 1545 IV 12.

ONDERHOOREN, bw. *Vernemen*, fr. *apprendre.* || Alsoo men onderhoort dat'er menigvuldige pachters, naer het expireren van hunnen pacht,.. in hetselve hun gebruyck eñ woonste blyven continueren,.. *C. v. Auden.* 2de d. 499, regl. 12 aug. 1767 a. 29.

ONDERHOORICH (O—ho—), bn. *Gehoorzaam*, *onderdanig*, fr. *obéissant*, *soumis.* Kil. Onderhoorigh. *fland. Obediens.* || Waert dat daerjegen yemant,.. rebel waert [*l.* waere], eñ den deken eñ gesworenen van der gheselscap in dien pointe niet onderhorich noch onderdanich en waer beternisse te geven of te nemen,.. A. WAUTERS, *Sermens*, 4, oork. 4 mei 1381. Ook OVERHOORICH.

ONDERHOORICHEIT (O—hoe—, o—hohede), bn. *Ongehoorzaamheid*, fr. *désobéissance.* || Waert also,.. dat yement van der Sluus hierjeghen overhorich ware eñ hem daerjeghen stellede, dien zoudt men corrigieren in zulcker manieren datter andre exemple van onderhoricheden an nemen zouden. *C. v. Sluis* 18 mrt 1354, *Kl. steden* IV 527. *It. C. v. St-Truiden* § 25 subjectie eñ onderhoericheyt.

ONDERHOUDEN. bw. 1) Iemand in een ambt. *Hem handhaven*, *behouden*, *voortdurend laten aanblijven in zijne bediening*, fr. *maintenir*, *continuer qn. dans ses fonctions.* || Eñ want die voirs. meester Peeter van Walem, meester Cornelis Haveloos, auditeur, eñ Jan van Criekengijs, clerc eñ auditeur, ons over eene lange wijle van jaeren wel eñ getrouwelic in der voirs. onser cameren gedient hebben gehadt, gemerct oic d'experientie, die wij weten dat zij hebben in stucken van rekeningen eñ in anderen saken onser demainen eñ die voirs. onser cameren aengaende, soe hebben wij die selve eñ elcken van hen gecontinueerd eñ onderhouden, continueren eñ onderhouden, eñ ofts noots zij, van nieuwe gecommitteerd eñ onderhouden, mit desen onsen brieve, in de voirs. huere staten eñ officien, etc. *Rekenk v. Brab.* reg. nr. 136 fol. 35, *ord.* 19 apr. 1495.

2) Eene misdaad. Die *bedrijven*, *begaan*, fr. *commettre* (*un méfait*). Zoo vereischt ten minste den zin. || Ten zelven daeghe was oock ghesluetelt [*nl.* gebrandmerkt] eñ ghebannen Joos van Wijckhuus, omme dat hy, deken van der weverye zynde, tzelve onderhauden hadde. SCHAYES, *Collatie* 492.

3) De vierschaar. Die *houden*, fr. *tenir* (*la vierschare*). || Men es ghecostumeert eñ ghehouden de vierschare te onderhouden met eene vulle banck van wette, dat's ten minsten met VII scepenen in opene cameren, by maninghe eñ ter presentien van den heere [*nl.* van den baljuw] eñ den amman. *C. v. Gent* I 6.

ONDERJARICH, bn. *Minderjarig*, *onbejaard*, fr. *mineur.* Kil. Onderjaerich. *Minor annis.* Onbejaerd. *Immaturus annis*, *minor annis*, *impubes.* || Tusschen de vadere eñ zijn kinderen, tusschen de moedere eñ huere kinderen, noch tusschen de voight eñ zijn weezen en es gheene preschripcie van tiden, alzo langhe als tkind onderjarigh es. *C. kast. Iperen* (uitg. 1546) c. 227; *hoogerop zegt men* || ten ware jeghens eenighe ombejaerde kinderen. — Niet jeghenstaende de heeren [*nl.* van het leen] mochten onderjarich... wesen. *C. v. Cassel* a. 7; alzo langhe als t'kindt onderjaerich is. a. 44. *It. C. v. Poperingen* XIII 1; *C. v. Gent* XXI 4.

ONDERKEEREN (O—keren), wederk. wkw. Hem onderkeeren. 1) *Zich „onderwinden"*, *z. bemoeien*, *z. inlaten met*, fr. *se mêler de.* || Of die vede toecomen were van honre maghe weghen, dat sij hen derre reden [*l.* veden, gelijk blz. 150] niet onderkeren noch onderwinden en soelen. *C. v. Maastricht* 474 (1409).

2) *Zich veroorloven*, *zich verstouten*, fr. *se permettre de*, *s'enhardir à.* || So en sal onse stat eñ gemeynten sich derre [*nl.* der banklok] nommer onderwynden noch onderkeren die te slaen. *Ib.* 480.

ONDERKENNEN, komt voor in de *C. v. Maastricht* 150, doch er moet gelezen worden *onderkeren*, zooals blz. 474 en 480.

ONDERCOOPS, bijw. *Onder den prijs*, fr. *au-dessous du prix.* || Ten waire dat die ingesetene van desen lande in 't vercoepen van hueren goeden, dat selve goet ondercoops geven wouden, tot hueren groten verliese, dwelc een grote scattinge waire. V. D. TAV. 213 v°.

ONDERCUSSEN, bw. Deen den anderen o—. *Elkander kussen of zoenen*, fr. *s'embrasser.* Kil. Onderkussen. *Mutua oscula dare.* || Mijn gheduchtich heere [*nl.* de hertog van Burgondië] convoyeerde [*nl.* den Duitschen Keizer] tot in zyn palays, eñ daer ondercusten deen den anderen met blijden gelaete. OL. V. DIXMUDE 176.

ONDERLADEN, o. w. *Minder laden dan het behoorlijk gewicht*, fr. *charger au-dessous du juste poids.* || In zynen rechte te houdene den moerman [den turfleveraar?] eñ huerlieder dienaers, eñ [te?] calengierne eñ boete te doen gheldene indien

ghy bevindt eenichsins by hemlieden de insetene ghefraudeert zynde in tellen ofte onderladene. *C. v. Gent* II 195, *Eed van den turfdragers*, XVI E.

ONDERLAET, zn. Sonder onderlaet. *Zonder tusschenpoozen of tusschenruimte*, *onophoudelijk*, fr. *sans intervalles*, *sans cesse*. Zie *Nederl. Wdb.* kol. 1390. Kil. Onderlaet. *Pausa*, *intermissio*. etc. || Wet, dat die hemelsche vadere wert sonder onderlaet vertornt. *Aller kerstb.* 21. Daeromme haest hem de viant [*nl.* de booze Geest] sonder onderlaet dat hi se daerin trecke [in zijne netten], eñ heeft een hinghenne in hen gheworpen. 30. Sonder onderlaet oft ophooren [*nl.* ophouden]. Zie AENSLAEN 2) I 30.

ONDERLANGE, bijw. *Onderling*, *onder elkander*, fr. *entre eux*. || So waer, eñ te so wat Wetten dat porters onderlange twisten. *C. v. Brugge*, I 390 (1317).

ONDERLATEN, bw. *In iem. handen of bezit*, *tijdelijk tot iem. gebruik laten*, *leenen*, fr. *laisser temporairement en mains ou en possession*, *à l'usage de qn.*, *prêter*. || Eenich gelt, dwelck hem is geleent oft ondergelaeten, binnen sekeren bestemden tijt te betaelen. *C v. Antw. compil.* IV XV 5.

ONDERLOOPEN, bw. *Onderkruipen*, fr. *supplanter qn.*, *enlever à qn. ses pratiques*. || By soo verre eenighe meesters deen den anderen werck onderlyepen, eñ dat van dier souffisantelyck bleeke. REMBRY I 446 (1679). — Hier past wel het citaat uit Hooft in het *Nederl. Wdb.* kol. 1406: || 't wort met ien ambachtsman hiel pover... Het den ietwat te doen, d'ander onderloopt het werck.

ONDERMOETEN, bw. *Ontmoeten*, fr. *rencontrer*. || Van N. N.., ghecalengiert van twiste eñ van wonden bin verden [*nl.* vrede] up N. N., eñ daer ne was negheene proeve toe, omme dat bij nachte gheviel dat zij mallinc andren ondermoetten; eñ de bailliu ontfincker of, te mijns heren bouf. XXXIIIJ lib. *Reken. baljuwschap Gent*, rol. 1720 (1364).

ONDERPANT, zn. m. Kil. Onderpand *Pignus*, *hypotheca*, *pignus rei publicae*: & *Fiducia*, *possessio fiduciaria*. De bet. van dit w. verschilde in Brabant merkelijk van de hedendaagsche; terwijl *pand* er de bet. had van *hypotheek* of *pand*, waar spraak is van een onroerend tot zekerheid gegeven goed, was onderpand een *bijpand*, *medepand* of *toepand tot den principalen pand*, fr. *hypothèque coaffectée*. — In Limburg had, integendeel, het w. onderpand de bet. van „principalen pand", en was de medeverbondene pand de „bijpand," zoo als hoogerop vermeld staat (Zie *C. gr. Loon* II 504. 505, *Reckheim* LXI a. 6—11). — In Vlaanderen gebruikte men doorgaans het vreemde w. *hypotheek*, zonder van eenen medepand" te gewagen. || Men mach geen onderpanden uijtwinnen tensij den principaelen pandt iets uijtgewonnen is. *C. v. Diest* VZ. XI 13. Met de gelofte als zaeckwaude gedaen *articulo quarto* staet den ierst genoemden pant voor principalen pant, eñ voerts alle ongenoemde gronden gelegen onder Diest voor onderpanden. VIII 8. Een ijgelijck is gehouden sijnen principaelen pant eerst te proeven eñ ondersoecken, eer hij op de onderpanden ofte borgen mach comen. *C. v. Antw. comp.* IV xij 36. Die voor sijne rente, chijns ofte pacht onderpandt heeft, en mach op denselven onderpandt niet vervolghen dan hebbende den principalen pant eerst uijtgedaecht eñ dien publikelijck eñ ten hoochsten vercocht, eñ dat hij mette penninghen daervan ghecomen niet toe en quaeme; in welcken ghevalle hij den onderpandt oock mach uijtwinnen. *C. v. Loven* IV 27. — BIJPANT. || Niemant,.. eenige renten heffende op gronden van erven, en mag deselve rente niet langer laten verloopen dan drie jaaren, eñ dat hy daarvoor op syn onderpant nog bypand, maar wel op den persoon van den debiteur mag eyschen. *C. gr. Loon* II 504, *Reckheim* LXI 8. — MEDEPANT. Kil. Medpand. *Hypotheca*, *connexum*. || Indien den pandt nyet goet genoch en is om alle rentieren te voldoene, dan moeten de joncxte rentieren... sneven eñ verliesen aen den pandt; behoudelick hen heur verhael van den verliese op huere medepanden, indien sy eenighe hebben. *C. v. Antw.* 1545 a. 22; *it.* 25. Al eest dat een coopere... aen den vercoopere... verbonden... heeft, totten gecochten huyse eñ pande, sekere medepanden... VII 22 Hoe luttel huys oft erven dat een calengierdere heeft, dat met eenighen vercochten huysinghen medepant is,.. 30. *It. C. v. Brussel* 1606 a. 172. 192. — MEDE- of ONDERPANT. || Als den snevenden rentier oft bepanden crediteur den coop niet en vernaedert, eñ sijn verhael vermach te nemen op sijnen mede- oft onderpant,.. soo mach den eijgenaar van den mede- oft onderpant,.. denselven coop vernaderen. *C. v. Antw. compil.* II IV 33. — TOEPANT of ONDERPANT. || Dat elckerlijck rentier of chijnsheer sijnen principaelen pandt moet proeven aleer hij de toepanden oft onderpanden mach aenspreken. *C. v. Santhoven* 1570 IV 12. De *cost. v. Nijvel* 1611 zegt c. I 5: || *Au défaut des meubles*, *pourra faire faute sur son pand*, *hypothèque*, *fin et arrièrefin* (*excussant ladite arrièrefin en cas de suffisance* [*l. d'insuffisance*] *du pand principal*, en de Vlaamsche tekst: || Bij gebreke van meubelen, sal hij mogen procederen bij evictie op sijnen pandt eñ onderpant (excusseerende denselven onderpant in cas van insufficientie van den principalen pandt).

ONDERREKENEN ow. 1) *Ondereen bespreken*, *bekouten*, *beraadslagen*, fr. *causer ensemble*, *discuter*, *délibérer*. || Dat de voorseyde gheswórenen sullen vermoghen bij hemlieden te ontbieden de supposten van den voorseyden gheselschepe, alst van noode wesen sal, 't sij omme t'onderrekenen omme huerlieder wercken te doene, ofte omme andere saecken huerlieder hantieringhe angaende. FR. de POTTER, *Gent*, III 490, *Pijnders* 1541 a 6.

2) *Onderling afrekenen*, fr. *règler mutuellement un compte*. ||... ter welcker steden sij trocken. Eñ daer hem [?] sijnde, onderrekenden hem naer de voerme van den voerwijsden vonnesse, in der manieren dat hiernaer volcht... Int eerste, so rekende Jan van den Calchove, de wisseleire, dat hij hadde ontfaen bij perchelen... Dies rekende hij ute ghegheven... VICTOR VAN DER HAEGHEN, *Ten Walle* 100 (1350).

ONDERSCHEIDEN (O—ee—), bn. 1) *Aanwijzen*, fr. *désigner*. Kil. Onderscheeden. j. onderscheyden. *Distinguere*, etc. || Ghelijcse [*nl.* drie dachwant lants] den voirs. mombore,... aldaer wale bewijst sijn eñ onderscheiden. *Charterb. Begijnhof Brussel* fol. 225. v°. (1387 *Molenbeke*).

2) *Onderscheidenlijk vaststellen*, fr. *établir distinctement*. || Ombe tuist die was tusschen... eñ.., eñ ombe dat elc wilde weten sin recht, so ghingen si bede up.., eñ si hebben elkerlijcs recht onderseeden also alse hier es gescreven. *Oork* 25 febr. 1252. Hoewail in onsen wideren openen brieve, die wij gegeven hebben.., van den regiment ons lants van Brabant, dwelc wij hoir.. in denselven onsen brieven wail verclaert overgegeven hebben,

onder van der pointen begrepen is eñ onderscheiden, dat die grote ambachteren... *Brab. Yeesten* II 713 (1404).

ONDERSCHEIDICH (Onderscedich), bn. Van personen. *Onderscheiden*, in den zin van het Fr. *distingué: aanzienlijk, voornaam, achtbaar*, fr. *honorable*. || En omme dat wi, late, neghene seghele en hebben, soe bidde wi, late, eenen onderscedeghen man heren Petere, den prochghiaen [*nl.* pastor] van Meltbrueo, eñ Heinrecke ser Staes, oec van Meltbrueo, dat si hare seghele hanghen an dese lettre. *Godsh. Brussel*, *Laten v. Sint Geertruide te Nijvel* (*Melsbroek* 1309). Eñ omdat wi, voers. late, enghene seghel en hebben, soe bidden wij enen ondersceghedeghen [*sic*] man eñ enen vroeden, her Jan Taverniere, prochiaen van Humelghen... *Charterb. Begijnhof Brussel* fol. 169, *Humelghem* 1309. Omme dat wij, N. N., scepenen vorseit, neghene zegle en hebben, zo hebben wij ghebeden onderscedeghen lieden eñ vroeden, N., N., manne mire vrouwen van Denremonde, dat zij an dese zelve letteren hare zegle hanghen willen in onsen name. DE VLAMINCK, *Zwijveke*, 113 (1334). Ter supplicatien van den ondersceedeghende man [*sic*] Jan Figul, procureur over eñ in den name van den voorsyden kerckmeesters. DIERICX, *Gends charterb*. 131 (1510).

ONDERSCHEIDICHEIT (O—sceedecheit), zn. v. *Bescheidenheid*, *wijsheid*, fr. *discrétion*, *sagesse*. || Ghewijst: tallen tijden dats noet sal sijn, ter ondersceedecheit van denghenen die de stede van ons sullen houden in onse poert van Gheeroudsberghe, dat... *C. v. Aalst* 546 (1353).

ONDERSCHOTEN, bn. 1) Van stoffen. *Doorweven*, fr. (*d'une étoffe*) *tissue*. || Van elcken ellen gouden, silveren eñ andere zijden lakenen onderschoten met gouden drade oft silveren drade. *Rekenk. v. Brab.* reg. 139 fol. 10 vº (1542).

2) Van granen. *Gemengd*, *half van eene soort*, *half van eene andere*, fr. (*de grains*) *mélangés*, *moitié d'une sorte*, *moitié d'une autre* (?). || Item, behoert te desen voerseyden leene, in jaerlyckschen renten: eerst, acht en veertich halster.., eñ een alf havot ruwer evene. Item, XXVI haelster drye francart onderschotene evene. Item, XXIV haelster... witte evene. DIERICX: *Gends charterb*. 119 (1402).

3) Van eenen troep soldaten. *Verdeeld*, *geschaard*, (*d'une troupe de soldats*) *divisée*, *rangée* (?) || Up denzelven dach, ontrent den V hueren, quamen te Ghendt inne noch twee veendelen knechten, al duer de Peterceliepoorte,.. Dese quamen drij dicke onderschoten, als de voornoemde,.. FERD. VAN DER HAEGHEN, *Ber. tijden* II 162.

ONDERSCHUTTEN, bw. Van eene ruimte. *Afschutten*, „*ze van de belendende ruimte afscheiden of afzonderen door het aanbrengen van een schut of beschot*" (De Vries *Nederl. Wdb.* vº Afschutten), *toemetsen*, fr. (*d'un espace mitoyen*), *séparer par une cloison*, *murer*. Kil. Schutten. *Intercludere*, *intersepire*. || Als een gemeyn privaet oft voute onder deerde geruympt eñ schoon gemaect is, dan mach deghene diet belieft tselve privaet (onder vouten) halff te doen toemetsen, eñ onderschutten met eenen dichten muere, eñ separeren eñ splyten die voute van malcanderen, alzoe dat elckerlick syn privaet behouden mach op hemselven alleene. *C. v. Antw.* 1545, VIII 45; *it.* 1582 LXII 60; *compil.* III V 80: doen schutten met eenen dichten muer; de *C. v. Deurne* 1612 a. 266 heeft: „half toe doen metsen eñ afschutten met eenen dicken muer".

ONDERSLACH, zn. 1) *Scheidsmuur*, fr. *mur de refend ou de séparation*. || Onderslaegen eñ zijdemueren. Alle onderslaegen sluytende onder de balcken ofte plaeten sullen altydt hooger gemeten worden eenen voet voor het sluyten. *Regl. edificiemeters* 16 jan. 1705, I 48. Alle bandtsteenen in onderslaegen ofte separaetmueren, sullen mèten voet voor voet. II 17. Zie ook ONDERSLAEN.

2) *Van een houten beschot*, fr. *d'une cloison en bois*. || Dat den timmerlieden alleene toebehoort eñ toebehooren zal alhier te maeken: wendeltrappen, stegers, onderslagen, galeryen, enz. *Uitspraak v. scheidsmannen in een geschil tusschen timmerlieden en schrijnwerkers te Antw.* 29 nov. 1617.

3) In de lakenweverij. || Zo wanneer in een laken bevonden zal worden drie overschoten, deen in dandre, dat de wevere daerof boeten zal... II lib. parisise. Item, van elken onderslaghe II lib. par... *Kb. lakeng. Brugge* 25.

4) Van houtgewas. *De onderste scheuten in een bosch*, fr. *les rejetons inférieurs du bois dans une forêt*. Zie HOUW I 623.

ONDERSLAEN, bw. Een huis. *Er door scheidsmuren twee of meer woonsten van maken*, fr. *subdiviser* (*une maison*), *en faire deux ou plusieurs habitations*. De Vries, *Nederl. Wdb.* vº. Onderslag, van *onderslaan:* eene *ruimte afdeelen*. || Waert dat sake, dat man eñ wijf wouden maken manlec anderen hoer huys daer sij in woenden, met dien dat daertoe behoorde, tot elcs live, dat moghen sij doen... Eñ wien dat huys blijft, die en saelt niet moghen vercoepen noch onderslaen. *Kb. v. Antw.* a. 189; *it. C. v. Antw. Guldeboeck* a. 10.

ONDERSLAGER (O—ae—), zn. m. *Bodverhooger*, *overbieder*, fr. *surenchérisseur*. || Soowel lijckcoop [*nl.* lijfcoop], schrijfgelt van der voorwaerden, briefgelt eñ anderen onraedt, godspenninck, als die hooftpenninghen, te saemen met allen die slaeghen eñ wederslaeghen, die daerop gheslaeghen [zijn], weder den cooper ofte onderslaegher, ofte onthoogher, tselve goet ontslaeghen ofte onthooght is ofte niet. *C. v. 's Bosch* XI, 3.

ONDERSNEDEN, bn. Ondersneden cousen. Zie COUS II 107; en alnog *Belg. mus.* V 96, en de Pauw *tBesouch* 38.

ONDERSOECK, zn. In rechten. *Gerechtelijk onderzoek en waardeering van 't goed eens schuldenaars*, fr. (Prat.) *discussion*. || Excussie is een neersticheyt eñ nauwe ondersueck eñ ontdeckinge der goeden van den principaelen sculdenere gedaen bij den richter totter malen eñ brootsacke toe. V. D. TAV. 257 vº.

ONDERSOECKEN, bw. In rechten. *De goederen eens schuldenaars onderzoeken en waardeeren*, fr. (*en droit*) *examiner* (*discuter*) *et évaluer les biens d'un débiteur*. || Een ijgelijck is gehouden sijnen principaelen pant eerst te proeven eñ ondersoecken, eer hij op de onderpanden ofte borgen mach comen. *C. v. Antw. compil.* IV xij 36. Zie ook PROEVEN.

ONDERSOECKER (O—ou—), zn. *Opzichter*, *keurder*, fr. *inspecteur*, *censeur*. || Hieraf sullen deken eñ gheswoorne van der hallen inners wesen eñ ondersouckers, als van der boeten. DE VLAMINCK, *Vgb.* 51 (1423).

ONDERSONDEREN, bw. Bespreken eñ ondersonderen. *Bevoorwaarden en bepalen*, fr. *convenir*, *conditionner et stipuler*. || Item, es harde wel besproken eñ ondersondert, dat deselve Willem de Ronde schuldich is eñ heeft belooft te leverene de drie bassementen... *Auden meng.* II 29 (1510).

ONDERSONDERT, bn. *Uitgezonderd*, fr. *excepté*.

|| Generaelick van alle baeten, gheene ondersondert, gheweert [*nl.* behoudens] den commere. *C. v. Auden.*, 2de d. 458 (1639).

ONDERSPERREN, bw. || Men verbiet, op de mesdaet van XX schel., dat negheen gansvercoepre ganse ne wringhe den hals ontwee, newaer dat hi se kerve in den hals eñ alsoe doede; no dat hi negheene gans ne duwe, no terde, no ondersperre, eñ dat is roupre eñ weesdarem ute trecken, op XX schel. *Auden. meng.* I 135 (1338).

ONDERSPRAECK (O—aeke), zn. 1) *Onderhandeling, gesprek*, fr. *entretien, conversation.* || Omme dieswille dat ghy, Jan Pollet,.. u hebt vervoordert, ten diverschen stonden, te transporteren tot binnen der stede van Calais, commende aldaer in communicatie eñ onderspraecke met eenighe gherefugierde eñ gheëxpatrieerde personen,.. DE COUSSEMAKER, *Troubles relig.* IV 210 (1571).

2) *Tusschenspraak, bemiddeling*, fr. *intervention, médiation.* || Eñ indien (gheduerende t'zelve proces eñ ghedinghe) deur d'intercessie eñ onderspraecke van goede lieden, tusschen partye paeys, vreede eñ accoordt ghemaeckt wierde,.. *C. v. Veurne* LXV 3.

ONDERSPREECK, zn. v. *Overeenkomst*, fr. *convention.* || Gelyck deselve cooper moet altijt alleene betaelen sijne brieven; eñ dit alsoo verre daer egeene onderspreeck ter contrarien en sij. *C. v. Caggevinne* VI 2.

ONDERSPREKEN, bw. 1) *Bevoorwaarden*, fr. *conditionner, stipuler.* Kil. *Condicere*,.. *stipulari.* || Soe wanneer dat daer enech ghebreec af es van betalene, ghelyc dat voere onderspraken es [*sic*], ten vorseyden daghe te betalene,.. *Oork*, 1377 (*Vad. mus.* III 60). So wat comanne die dach ondersprake langher dan III marctdaghe,.. *K. lakeng. Mechelen* 1331—1333 a. 180. In deser hueringe es ondersproken eñ bevoorwaerd... *Stadsarch. Diest*, *Diesterhal te Bergen in Henegouw*, vak v. Mits die brieven, die men alsnu daeraff maect eñ langen tyt gemaect heeft, dat onderspreken. *C. v. Brussel* 1570 a. 60. Zooverre daeraf by partyen contrarie niet en is ondersproken of geconditionneert. *It.* 1606 a. 135.

2) Van eene boete of straf. *Bepalen, vaststellen, bedreigen*, fr. *désigner, comminer.* || Eest dat yement,.. tegen 'tgheen dat in den brieven daervan begreven [*l.* begrepen] is, tegendoet,.. dy sal, boven die pene in de voerseide Peyse ondersproken, noch vallen in die pene van dusent merck gouts. *C. v. St-Truiden* § 29.

ONDERSTAEN, bw. *Naasten, benaderen*, fr. *retraire.* || Soe quam Arnout Van Balen,.. dien den erfdom hieraf ghelaten eñ ghemaect was met testamente, eñ boet sine naerderscap, dese goede alle tonderstaene eñ te bescutdenne, met laste eñ met commere eñ met allen dien dat daer metten rechte op ghegaen was. *Schep. Land v. Diest* 22 febr. 1430. Voere welcker guedinghe, als tusschen halm eñ here, quam Wouter tShasen, hem rechts eñ toesegghens hieraen vermetende, eñ presenteerde eñ boet sine naerderscap desen selven pant tonderstane eñ te bescuddenne, met coste eñ met laste eñ met al dat daer metten rechte op ghegaen mochte sijn. *Idem* 13 mei 1439. Insghelijckx sullen de momboirs eñ vooghden van weesen... met rechte van naerderschap, het vercocht onberuerlijck goedt moghen ontlossen, vernaerderen eñ onderstaen. *C. v. Reusel* a. 73. En mach oock geenen naerderlinck de voors. goeden onderstaen ofte vernaerderen, 'tsy vóór ofte naer het uytdagement, uyt saecken van naerderschap; *C. v Loven* IV 17. Naer der stadtsrechten van Landen en is niemant naerder eenighe naerderschap te vervolghen oft te onderstaen, dan alleenlijck die van den bloede is. *C. v. Landen* VI 1. En mach oyck gheene naederlinck die [*nl.* goederen] onderstaen oft vernaerderen, tsij voer oft nae duytdaegementen uuyt saecken van naderschap. *C. v. Caggevinne* IX 13. Wert zake dat Rutten vorg.., ter tijt dat hijt schuldich ware te doen, eñ Vrancken vorg. sinen tsijs, oft enich recht ane die vors. goede gebreeke, soedat Vrancke vorg. sijn gebreec ane die vorg. goede metten rechte vervolghen mueste, eñ die selve goede uutdaegde eñ wonne vore sijn gebreclijcheyt ter tijt dat dat geschiet ware, soe muchte Henr. Lodens vors., ofte sine naecomelingghen. die selve goede onderstaen eñ behouden. *Laten v. Vrancke Van den Hove*, 21 juli 1374. *It. Kb. v. Diest* A r. 67; *Oork. heer v. Diest* 7 mrt 1324/1325.

2) *Vrij maken van lasten, de schuld kwijten, lossen*, (*naasten?*), fr. *exonérer, libérer*, (*retraire?*). || Item, in 'tnemen van alsulcken coop van recht (*nl.* bij uitwinning), naerdien den schouteth ghevraeght heeft oft iemant d'erffenisse onderstaen oft quijten wil, eenwerf, anderwerf, derdewerf, wijsen die schepenen,.. want niemandt de erffenisse onderstaen ofte quijten en wilt, dat men vercoopen sal ten schoonsten. *C. v. 's Bosch* XXIII 9 (*Coop der erffenisse bij den evincent*).

3) *Staan onder iem' gezag, onderhoorig zijn*, fr. *être sous l'autorité de qn., être soumis à.* || Verwatene eñ heretijcke oft ongeloovige zijn ooc te reprocerene, eñ insgelijcx muncken, canonicken, regulieren oft andere religieusen, die subject zijn oft onderstaen eenige oordene oft regule, al waer 't ooc dat sij 't consent hadden van hueren prelaet. WIELANT, *Pract. crim.* 72.

4) Recht onderstaen. *In het recht verschijnen*, fr. *comparaître en justice.* || De keurbroeders eñ susters der voornomde stede... en syn nergens dachvaerdelyck nochte betreckelyk... buyten heurlieden keure, niet meer om justitie te doen, dan om recht te onderstane, uytghedaen in den Raede van Vlaenderen. *C. v. Caprijcke* II 1.

ONDERSTANT, zn. of bn. *Ondersteuner, onderstand verleener*, of *Bijstandig*, fr. *prêtant son appui ou assistance.* || Gheviel.., dat enich van den gheswornen scutteren... rebel oft wederspenich waere, [dat] dan die coninc, dekene eñ gheswornen dien corrigeren selen..; eñ daeraf zelen de heeren van der stad huer onderstant zijn. A. WAUTERS, *Sermens*, 23, regl. 1426 a. 13.

ONDERSTEKEN, ow. Brouwerij. *Stoken, aansteken*, fr. (*brasserie*) *mettre le feu, allumer.* || Item, sullen de brouwers moghen beghinnen brouwen eñ ondersteken alst hem ghelieft, tsondags avonts eñ tsheilichsdages avont. DE VLAMINCK, *Acc.* 10.

ONDERSTELLEN, bw. *Ondersteunen*, — *schoren*, — *schragen*, — *stutten*, fr. *soutenir, supporter, empêcher de tomber.* || Daer werden ooc spottelicke figueren met zeker ghescrifte gheprent, als een keercke die wilde ommevallen eñ stont zeer [*sic*] en helde, want daer trocken drije persoonen anne, die se schenen te willen ommetrecken, eñ daerneffens stonden veel gheestelicke persoonen, die se onderstelden eñ metten handen begheerden te weerhauden jeghen tvallen. FERD. VAN DER HAEGHEN, *Ber. tijden* I 68. Gillis Samin, voor leveringhe van VIIIm tweentzeventigh voeten abbelen berdt, te IIII lib. X sh. parisis thondert, om tonderstellen

de vaussure. A. VANDENPEEREBOOM, *Ypriana* I 356 (1621).

ONDERTAEN, bw. Zonderlinge verbastering. *Ondertusschen*, fr. *entretemps*. || Ondertaen de coopman hadde zijn goet, eñ de scippre zijn scip wederomme. PIOT, *Chron*. 374.

ONDERTASTEN, ow. *Beproeven, pogingen doen*, fr. *tenter, faire des tentatives*. Kil. Ondertasten. *Pertentare, percontari, examinare*. || Een vriendelijck middelare is, die, sonder verbondt van enniger peijnen, tempteert eñ ondertast oft hij de partijen van hueren gescille soude, bij zijnen raide eñ hueren consente, connen verlijcken. V. D. TAV. 266; *it*. 240 v⁰.

ONDERTEECKENEN, bw. *Laten herkennen, doen onderscheiden*, fr. *faire reconnaître, distinguer*. || Men onderteeckent ghemeenschap van mueren by datter uppe eñ innegevrocht es van haute, met anckers, by hoornen, uuytstaende steenen, veynsteren ofte mosieren over beede zijden. *C. v. Auden. Cah. prim*. XVIII 5.

ONDERTIJDEN, bijw. *Ondertijds, somtijds, nu en dan*, fr. *de temps en temps, quelquefois*. Kil. Ondertijdts / ondertijde. *Subinde, interdum*. || Zoe wye dat ongerechtich is,.. hij wort geplaeght in dese werelt eñ in dandere, eñ ondertijden gevallet beydo. V. D. TAV. 373 v⁰. Ten xj^en^ male, zoe behoiren alle richters eñ raidsheeren hen te wachten van gramscapen, want zoe wije trecht regeert, hij moet ondertijden hooren eñ sien zijnen onwille. 374 v⁰.

ONDERTUSSCHEN, bijw. *Somwijlen*, fr. *quelquefois*. Kil. Ondertusschen. *Aliquando*. || Hoewel men, eenighen tijt gheleden,.. gheadmitteert heeft partijen te procederen bij processen communicatoir, daeraf ondertusschen de stucken in partijen handen sijn ghebleven eñ ghedemanueert,.. *C. v. Lier, Stijl* VIII 6. Want metter daet bevonden is, dat ondertusschen partijen hun bescheet, daerop sij hun sijn fonderende, alleenlijck sijn dienende bij copije oft extract,.. 13. Alsoo de ghedinghde stucken, schrifturen eñ munimenten ondertusschen worden ghedemanueert,.. 17. Want ondertusschen den voortganck van de rolle eñ ghenachte wort beleth, deurdien... XIX 1.

ONDERVAL, zn. *Onderwerping*, fr. *soumission*. || Die wech tot die wonde der luchteren hant, die es ghelegen in alre oeffeninghen der doecht, in oetmoedegher ghehorsamheit, in onderval dijns selfs al te male onder Gode. *Aller kerstb*. 108 (*Tauler*).

ONDERVALLEN, ow. In rechten. *Zijn proces verliezen, in een rechtsgeding de neerlaag hebben*, fr. (*en droit*) *perdre son procès, succomber*. || Soo wie in processen by gheschrifte beleet ondervallen zal,.. zal boeten jeghens den heere IIJ pont, eñ by memorien XX st. *C. v. Broekburg*, IV, 6.

ONDERVALLICH, ONDERVELLICH, bn. *Hij die de nederlaag heeft in een rechtsgeding*, fr. *celui qui succombe dans un procès*. || Die partie die velt eñ ondervellich geweesen woert sal tbetalen. PIOT, *Cart*. II 196 (c. 1411). Soe wijsden wij, na manesse des meyers vors., derselver Marien quijte eñ verweert, eñ Geertruyden vors. ondervellich. *Schep. Land v. Diest* 30 aug. 1435. Alsoe dat wij,.. na manesse des meyers vors., wijsden Janne van Wanghe,.. hieraf ondervellich. *Id*. 13 aug. 1437. Die klaagt over misdaat, en die klagten laat rysen, of ondervallig is, boet alsulcke amende als de klagte medebrengt. *C. gr. Loon* II 471, *Reckheim* LII 33.

ONDERVINDEN (O—ven—), bw. 1). Eene rekening. Die *onderzoeken, nazien, overzien*, fr. *examiner* (*un compte*). || Eñ als die rekeninge gedaen sall sijn, soe soelen onse scoutet eñ scepenen,.. bynnen eenre maent daernae, die rekeninge examineren eñ ondervenden off die goet eñ loeffelic sy off niet. PIOT, *Cart*. II 201, *priv*. 10 juni 1417 a. 14. Eñ dan zelen de peysiers ernstelick ondervinden eñ vernemen hoe dat die vechtinghe gevallen eñ toecomen sijn. MEBTENS en TORFS II 632 (1357). Die ondervindeste die herten eñ die nieren. *Getijdenb*. XV E. *Vig. in Duytsche* ps. VII 10 *scrutans corda et renes; Statenb*. die herten eñ nieren beproeft; *Plantijn* 1566 ondersoeckende de herten eñ nieren.

2) *Onderscheiden, onderscheid maken*, fr. *distinguer, faire une distinction*. || God ordel mi eñ ondervint mine sake van den quaden menschen, van den bosen menschen eñ bedrieghenden vrie mi. *Getijdenb*. XV E. *Passie ghet*. 64; Lat. *Judica me, Deus, et discerne causam meam de gente non sancta*.

ONDERWERPEN, als wederk. wkw. met eene zaak als voorwerp. Hem o. aan iets. *Zich aan iets blootstellen*, fr. *s'exposer à qc*. || Degene daeronder arrest gedaen is en is nijet gehouden vant gearresteert goet te scheijden ofte tselve ijmandt te laten volgen onder cautie van indempniteijt, noch hem de broesheijt van eenige cautie tonderwerpen, hij en wille. *C. v. Antw. compil*. V IX 21.

ONDERWET, zn. v. *Lager gerechtshof*, fr. *justice inférieure, subalterne*. Zie ook Banck 4) I 117. || Binnen de stede van Cortrijcke is oock een onderwet van seven persoonen, gheheeten Paysierders, dewelcke kennisse, berecht eñ judicature hebben van schuldelicke saken van thien ponden parisis eñ daeronder: eñ staen ten betrecke voor schepenen der voorseyde stede van Cortrijcke. *C. v. Kortrijk* I 2.

ONDERWIJSEN, bw. 1) *Aanwijzen, bewijzen, aantoonen, doen kennen*, fr. *indiquer, démontrer*. || Want den nedersten gracht tusschen der Lazaryen erve vors. eñ erve Lauwerijs aldaer derselver Lazaryen allene toebehoert, alsoeverre alst water gaet eñ die paelstene dat onderwijsen. *Schep. Land v. Diest*, 25 nov. 1438.

2) *Bij vonnis verplicht verklaren, verwijzen*, fr. *condamner*. || Zoe mach hij.. alsdan versuecken, die selve Andries, dat hem die dominie van den boecke toegewijst worde, eñ Dierick voirs. onderweesen eñ gecondempneert hem dien te restituerene. V. D. TAV. 41 v⁰.

ONDERWINDEN (o—we—), wederk. wkw. Hem onderwinden. 1) In den zin van *z.* (*iets*) *aantrekken, z.* (*met iets*) *bemoeien*, (*met iets*) *inlaten*, gelijk in *'t Nederl. wdb*. 1), dus in eene afwijkende bet. van die bij Kramers en Van Dale geboekt; fr. *s'attirer qc., se mêler de qc., s'ingérer dans qc*. Kil. Onderwinden... *se ingerere, se immiscere alicui rei, negotio*. || Dat sy [*nl*. de vrouw] heur der coopmanscap van heuren man geenssins en heeft onderwonden, oft van synen state eñ debiten geweten en heeft. *C. v. Antw*. 1545 VI 4; *it*. XI 32. Makelaers, notarissen eñ alle andere hun de versekeringe onderwindende, moeten de police oft ander bescheet maecken volgende d'ordonnantien eñ voet hiervoore geruert. *C. v. Antw. compil*. IV XJ 58. Alsoe dat, sou balde die van der stadt eenigen vreemden man angetast eñ gegrepen oft gevangen hebben, sullen sij terstont denselven,.. overleveren mijns voorscr. genedigens heere amptman,.. sonder der stadt voorder sich daermet te onderwinden. *O. Liège* 18 mrt 1502 a. 7. *It. Kb. v. Antw*. 195.

2) In rechten. *Voor iem. optreden in eene rechtszaak*, fr. *occuper pour qn. dans un procès*. || Eenen procureur en mach geene saecke hem in rechte onderwinden, twaere voor den aenleggere oft verweerdere, tensij dat hij daertoe hebbe behoorelijcke procuratie van partije selver die de saecke aengaet. *C. v. Antw. compil.* V iij 21.

3) *Handel drijven*, *„z. generen met"*, fr. *faire le commerce de.* || Dat niemand, van wat qualiteyt oft conditie hy zy, hem onderwindende van zelvere oft gaude, ghewracht oft ongewracht, te vercoopene oft te coope te stellen, niet en sal mogen ghebruucken... eenigh ander dan Troys ghewighte. *Pl. v. Vl.* 13 apr. 1551 a. 14; I 805.

4) *Tusschenkomen*, fr. *intervenir*. || Soe waer gevecht ocht parlement is, dies hem de ghesworne onderwenden moesten. *Regl. lakeng. Brussel* XIV E. fol. 17. a. 6, en fol. 14. v⁰. a. 23.

ONDERWINDEN (O—we—), als zn. *Deelhebbing*, *deelneming*, *deelachtigheid*, fr. *participation*. || Doer redenen eñ oorsaeke, syn die goederen van die dry outste achtergelaeten kinderen,.. int gemeyn eñ onverdeylt gepossideert geweest, sonder onderwenden van die twee jonckste kinderen. *C. gr. Loon* I 177 (1609).

ONDERWINDER, zn. 1) *Zaakvoerder*, fr. *mandataire*. || Kerckmeesters, dischmeesters eñ heurlieder onderwinders. *C. v. Veurne* XXV 26. Eñ er is geen ander defferentie tusschen procureur eñ onderwinders van saken, dan dat de procureur administreert by laste, eñ onderwinders sonder last. WIELANT, *Pract. civ.* t. III c. XII a. 1.

2) *Makelaar*, *zaakgelastigde*, *factor*, fr. *courtier*, *facteur*. || Bevelen wy dat daerteghens [*nl.* tegen de bedriegerijen in den wijnhandel] de makelaers eñ onderwinders van wijnen, oft andere officiers, hun des verstaende, daerop sorchfuldich toesicht nemen. *Pl. v. Brab.* 24 juli 1599; I 484.

ONDERWINT (O—dt), zn. 1) *Handel*, *bedrijf*, fr. *commerce*, *métier*, *profession*. Kil. Onderwind. *Occupatio*. || Dat de meijers oft vorsters sullen onder de voorscr. billetten gehouden zijn te schrijven.., eñ voorts de qualiteit, den naem eñ d'onderwindt oft handel des persoons daeraen t'selve daechsel sal zijn geschiet. *C. v. Santhoven*, *Stijl* 1557 a. 34.

2) *Bewind*, *bestier*, fr. *administration*, *gestion*. Kil. *Administratio*. || Eñ hebben alsulcke brieven [*nl.* van respijt] geene plaetse tegens.., noch ter saecken van de tachterheijt van de administratie oft onderwint van eens anders goet. *C. v. Antw. compil.* IV xvij 14. Momboirs, curateurs eñ andere, die bij den rechte sijn gestelt om te hebben onderwint over eenige persoonen oft goeden. *Ib.* xvij 53. — SPREUK: Dat lettel onderwints veel ruste inbrijnghende es (aude proverbie). FERD. VANDER HAEGHEN, *Ber. tijden* I 107. Lettel onderwynts brijnct vele pays. OL. v. DIXMUDE 51.

ONDERWOLVEN (O—lfven), verl. deelw. v. *onderwelven*, fr. *voûter*. || Item, beede dese camers sullen wesen onderwolfven, spannende een derde ondertrocken,.. REMBRY II 334. (Schrijver voegt er, nota 1, eene beschrijving bij van een welfsel: „Donderste stage *overwolven* met eender cruusvaute spannende half ront, *ghewolven* op duerhanghende ogyven").

ONDERWORPEN, verl. deelwoord v. *Onderwerpen*. 1) Van personen. *Verplicht*, *verbonden*, fr. *obligé*, *astreint*. || Al waert dat de verweerdere, op sijn versueck, sonder oppositie uuijtten processe waere gedaen, soo soude hij evenwel sijn eñ blijven onderworpen de voldoeninge van den processe. *C. v. Antw. compil.* V x 37.

2) Van goederen. *Verbonden*, fr. (*des biens*) *obligés*, *affectés*. || Soo blijven alle de onruerende goeden van den afflijvigen onderworpen de voldoeninge van denselven testamente. *Ib.* IV xij 13.

ONDEUCHDELIJCK (Ondeugh—, onduechdelyc), bn. en bijw. In rechten. 1) *Den rechte niet voldoende*, *niet genoegend*, *niet geldig*, *ongeldig*, fr. *non à suffisance de droit*, *vicieux*, *invalide; vicieusement*. || Ten fijne dat gheseit werde bij hemlieden wel gheappelleert eñ bij ghedaechden qualijc eñ onduechdelijck ghewijst. *C. v. Auden.* 2de d. 152 (1495). In welcken gevalle de coopere soude schuldich wesen den heere te betalene noch een herghewee voor zijn ondeuchdelijcke oppositie. *C. v. Mechelen* XI 30; Nannius *in poenam injustae contradictionis*. Compareert partye nemende eenighe dilayen, eñ nochtans vervalt, zoo wort den opposant over zyne ondeuchdelike oppositie ghecondempneert in sheesschers heesch. *C. v. Aalst*, *Stijl* a. 10.

2) Ondeuchdelijcke possessie. *Onrechtvaardige*, *onrechtmatige*, *onwettelijke bezitting*, fr. *possession injuste*, *illégale*. || Indien ghebeurde dat den opposant succumbeerde, zal.., eñ ghecondemneert wesen in sulcke schaede eñ grief als d'heesschere, ter causen van de becommerthede oft onduechdelycke possessie gheleden eñ ghedoocht zal hebben. *C. v. Broekburg* V 26.

3) *Niet billijk*, *niet redelijk*, fr. *non équitable*, *non raisonnable*. || Welcke costume eñ usantie (onder correctie) ons dunckt ondeughdelijck te wesen, in groote fraude eñ prejudicie van partijen. *C. v. Sichem* a. 3.

4) Van eenen muur. *Onsterk*, fr. *peu solide*. || Waer 't dat men bevondt, dat den gemeenen muer niet goedt eñ bequaem en ware om het nieuw metswerck daerop te stellen, soo zal... denselven muer worden afgebroken soo leege als hy ondeuchdelyck eñ onbequaem zal bevonden worden. *O. P.-B. autr.* 28 sept 1715 a. 2; II 615.

ONDEUCHT, zn. *Van eene gerechtelijke akte. Ongeldigheid*, fr. *non-validité* (*d'un acte judiciaire*). || Allegerende die bedriechenissen eñ ondeughden van allen voorschreven goedingen. *Pl. v. Brab.* 18 nov. 1446 a. 5; I 261.

ONDINEN, bn. || So wie die maket eenen scapinen scoe of eenen ondinen scoe boven VIII dumen, hi verliest,.. jof hine sal hebben rode zuelen. *C. v. Ardenburg* 228.

ONDINGELEEREN, bw. || Dat, alsoo doende, den blauwen draet zoude vergaen eñ onghedingheleert worden. DE PR. en BR., *Aalst* III 446, *Wollewevers* 1528.

ONDOM, zn. Te ondomme. *Nutteloos*, fr. *inutilement*, *sans utilité*. || Want met haerlieder rydene haer de zake meer verzwaert heeft dan verlicht, daer dat menich ondert ponden grooten, als 't blyckt by rekenynghen, t'ondomme eñ te vergeefs in verdaen es. SCHAYES, *Collatie* 175.

ONDRACHTICH, bn. *Niet zwanger*, *niet dragtich*, fr. *non enceinte*. Zie DRACHTICH I 371.

ONDUCHTICH, bijw. *Roekeloos*, *vermetel*, fr. *témérairement*. || Nochtans, zo wanneer de persoon, maer zulcken wegh hebbende op tzelve land daer hy toe eñ afghevaren heift... zoude willen gaen huzen, omme daghelicx daer te varen eñ liden met pærden, waghen eñ andersins, eñ alzo den wegh gheheelick ghebruken, onduchtigh zine maken eñ houden, en zal dat niet moghen doen, tensy... *C. kast. Iperen* c. 17 (uitg. v. 1546).

ONEDEL, bn. *Niet edel, niet adellijk*, fr. *non noble*. || Edele [*var.* eydel] lieden vechten in vullen wapene eñ te paerde, eñ onedele [*var.* oneydel] lieden vechten met clippelen eñ met scilden, eñ sin overtrect met ledere. *Leenrecht v.* 1528 blz. 22; *C. leenhof burcht v. Brugge* LXXI. *It. Belg. mus.* X 271.

ONEENDRACHTICH (Oneyndrechtich), bn. *Oneendrachtig, niet eendrachtig, tweedrachtig, oneenig, twistend*, fr. *désuni, en discorde*. || Aengesien... sulke mislike eñ oneyndrechtighe regimente derselver onser stat vorscr., da sij in geweest sijn. *C. v. Maastricht* 453 (1409).

ONEENDRACHTICHEIT, zn. *Tweedracht*, fr. *discorde*. || Want enen tijt lanc tregement onser stat van Tricht misselic gestanden heeft, eñ dairomme vele oneendrachticheden... binnen derselver onser stat onder onse burgeren eñ onderseten aldair opstant. *Ib.* 127 (1413). Omme werringhe eñ oneendrachticheit te vorder onder derselver maesscap te verhuedene. *Brab. Yeesten* II 707 (1403).

ONERVE, zn. *Onroerend goed*, fr. *bien immobilier*(?). || Hebben zy [*nl.* de echtgenooten] eeneghe goeden, die hemlieden of den eenen toebehooren, die zal men executeren oft vercoopen als onerve alst have es. *C. v. Aalst* 272 (1459).

ONGAEF, ONGAVE, ONGEVE, bn. Zooals thans *niet gaaf, niet ongeschonden*, enz. fr. *non entier, non gâté*, etc. Het tegendeel van GAEF I 435. — *a*) Van eene weide. Ongeven aert. *Ongezonde weide*, fr. *prairie malsaine*. || Want de voorsz. schaepen bevonden zyn besmet, eñ oock dat sy comen zyn uyt eenen ongeven aerde. MARTINEZ 320 (1452). — *b*) Van smederswerk. *Onvoldoende*, fr. *non satisfaisant* (*d'un ouvrage de forgeron*. || Dat niemen en make ongave werc. *K. Smedersambacht te Gent* XV. E. (*Messager* 1875, blz. 419). — *c*) Van brood. DE VLAMINCK *Vgb.* 53. — *d*) Ongave coeren. *Kb. v. Auden.* 1338. — *e*) Ongave gelt. *Niet gangbare munt*, fr. *monnaie n'ayant pas cours*. || Van elker balchfart es scouteten recht II sol., eñ daerombe moet hi sitten bi den ontfangere met scepenen, eñ kiesen tgelt; eñ name hit ongave, hi eist sculdich goet te doene. *Oork.* 25 febr. 1252.

ONGANSCH (Ongans), bn. Dit w. is nagenoeg in alles het tegendeel van „gans" *nl. gebrekkig, onvolledig, niet alle zijne behoorlijke en vereischte eigenschappen aanbiedend, niet gelijkvormig zijnde met datgene waarvoor het verkocht werd; ook ongezond*, fr. *ce mot signifie à peu près en tout le contraire de* GANS, *dans le sens que lui attribue* Kiliaan; *ici: défectueux, incomplet, ne présentant pas toutes ses propriétés requises, non conforme à ce qu'on a vendu, aussi: malsain*. Kil. *auct.* Ongants *Non integer: corruptus, insincerus, malesanus, contagiosus, morbidus. Non antier, corrompu, malsain.* 1) Van personen en dieren. || Noch vijnt men een andere maniere van actien personele, die geheeten is *actio quanti minoris*, eñ is een actie die gegeven wort den cooper van eenen dinge dat ongans eñ niet oprecht en is als hem de vercooper dat anders toegeseijt heeft dan hijt vijndt... Met deser actien mach de cooper wederheijsschen tgeene dat dat ongans oft gebreckelijc dinc min weert is dan hijt gecocht hadde..; gelijc oft iement gecocht hadde een beeste, oft eenen serf, die ongans eñ vicieux waire, eñ die, mits den gebreke van ongansheijden, min weert waire dan hij gecocht waire. V. D. TAV. 276. Dese actie [*redibitoria*] wort gegeven den cooper als hem een besiect oft ongans dier, slave oft ander dinc vercocht is. 281. tPeert wil ic u vercoopen voire ongans eñ voir een quaet peert. 281 v°.

2) Van zaken en voorwerpen. || Dat dese *actie redibitoria*, eñ oic die actie geheeten *quanti minoris*, stadt grijpen in onruerende dingen, alsoft men iemende vercocht hadde eenen beempt die ongans [*nl.* ongezond] eñ hinderlijc cruijt droege, dat de doot oft siecte toebrachte; desgelijcx, als den gront, die men vercoopt, gelegen is bij quade, onvreedsame gebueren;.. desgelijcx, als men vercoopt ruerende dinc dat ongans is, al en levet niet, als vleesch dat ontfenct oft verrot is, oft laken dat verbernt is in de verwe, oft boecken die niet oprecht en zijn oft qualijc geïntituleert. *Ibidem.* tCoren op dit jaer (1336) was al ongans. *Ann. d'archéol.* 1850 blz. 161. Onbehoorlick, ongans, ghecorrompeert eñ bedorfven vleesch. REMBRY I 350 (1648); *it.* 353. Onganische spyse, eñ namendlyck van baeckvleesch, harinc, ajuyn. *Auden. meng.* III 295 (1636). Van onganzen vleessche (Vleesch, visch). *C. kast. Iperen* c. 101. Alderhande visch, die ter merct compt,.. Moet openbaerlijck gewardeert sijn;.. Vynden zy yet ongans, het wort gedoempt, In deerde gegraven te sijne. *Chron. v. Merchten* Str. 110 (1565).

ONGANSCHEIT (Ongansheyt), zn. Van rundvee. *Ziekelijkheid, ziekte*, fr. *maladie* (*du bétail*). || Soe voirscreven is, ageert men voir siecte eñ ongansheyt van peerden eñ beesten by der actien redibitorie. V. D. TAV. 281 v°.

ONGANSICHEIT, zn. *Gelijk het voorgaande, doch van varkens*, fr. *comme le mot qui précède, parlant de porcs*. || Item, verckens die ongans zijn eñ geslaghen wordden van den vleeschhouwers oft van den anderen luijden ter merct, oft met penneweerde vercocht wordden, die zullen staen tot eenen teeken van ongansicheyt, voer die halle over die zoede. *Kb. v. Turnhout* 1550, fol. 72 v°.

ONGEARGERT, bn. Van eenen zegel aan eene oorkonde. *Ongeschonden, geheel, gaaf*, fr. (*d'un sceau à une charte*) *non détérioré, entier*. || Al weer 't sake, dat een of mere van ons alre segellen aen dese litteren ontbreken te hangen, gebroken worden of geargert in enneger manieren, nochtans willen wy... dat dese litteren bliven sullen in volcomene macht, alsof sij weren alinglic volsegelt eñ ongeargert in allen manieren. PIOT, *Cart.* II 76 (1373).

ONGEBAKERT, bn. In 't spreken. *Praatachtig*, fr. *verbeux*. || Sprack oneerlic eñ zeer schandalueselic daeraf [*nl.* van 't heilig Sacrament], ghelijck hij een onghebakert boufkin was van zijnen woorden. FERD. VANDER HAEGHEN, *Ber. tijden*, III 260. Mij ruumde [*l.* ruunde] een catholijck man in mijn hoore, zegghende: „Slaet ghade, desen man zal veel zijns maken, tes een onghebakert man van spreken. 309.

ONGEBACKEN, bn. Van woorden. *Onbezonnen*, fr. (*des paroles*) *irréfléchies*. || Alzoo ooc die ghuesghezinde, haer ongebacken woorden stroijende, ghaven ooc wel te kennen hoe fenijnich dat sij in 't herte waren. FERD. VANDER HAEGHEN, *Ber. tijden* I 10.

ONGEBEEDT, bn. Van de belastingen in Brabant. *Niet bede-schuldig, vrij van beden*, fr. (*des subsides en Brabant*) *exempt des subsides*. Zie BEDE 2). || Alst gebuerde die voirs. goede alsoe te settene eñ te beedene, dat alsdan dlichaem van derselver stad van Diest ongebeedt eñ onbelast van alle scattinge bliven sal eñ ongehouden sijn, loss, vrij eñ quyte. *Oork. v. hertog Philippus* 23 mrt 1578.

ONGEBETS, bijw. (?). J, F. Willems geeft aan dit vreemd voorkomend woord de bet. van *ongebeid*, *onmiddelijk* (?). || Dat dese ordinance macht, vestinghe eñ ghestadecheit sal hebben op deghene die de vorseide saken, ochte eneghe van den vorseide saken ghedaen hebben onghebets vore de date van dese letteren. *Brab. Yeesten* I 815 (1338).

ONGEBLAEIT, bn. **Ongesayet, ongeblayet.** *Ongezaaid*, *ongemaaid*, fr. *non ensemencé*, *non défructué*. Zie BLADEN I 252.

Ongeboden goet. Wij weten aan deze uitdrukking geen aannemelijke bet. te geven; tenware men bedoelde, dat het goed niet in de kerk afgeroepen geweest was, ter oorzake der naasting. || Eñ voert, soe geloefde Gheeraert van Goetsenhoven denselven Wouteren, als momboer der Lazaryen vors., eñ toter Lazarijen behoef, commerloes eñ scadeloes te houdene in dese hellicht van desen selven beemde, als in een ongheboden goet. *Schep. des Lants van Diest*, 13 juli 1418. In wellic husinghe, metter toebehoerten in eeusele vors., dat, na opdragen eñ verthyen Pauwels vors., die selve Jan Hoekendale waert gegoet eñ gheerft als in een ongheboden goet eñ als in sinen onderpant; denwelken hij nochtan wederomme denselven Pauwelse bekende eñ wilcoerde te laten vromen eñ ontvromen op sine waelgulde des erfchijs vors. *Id.* 25 juni 1437. Zie ook CIJNSELIJCK, en Kempeneers, *Montenaken* II 256.

ONGEBOERDICH (O— dech), bn. *Niet behoorend tot* (een ambacht), fr. *n'appartenant pas* (*à une corporation*). || En es die ghene daer dusgedaen goed [*nl.* slecht goed] onder wert gevonden, onghebuerdech van der gulde, als syn liede van ambachte, soe ne zelen zy bynnen dien jare eñ eenen daghe dat ambacht nyet doen dat hy plach te doene. MERTENS en TORFS, II 559 (1308). Zie ook GADEM I 433.

ONGEBONDEN, bn. Van woorden. *Beleedigend*, fr. (*de paroles*) *injurieuses*, *offensantes*. || Soe wie aldaer [*nl.* in de rechtbank] ongebonden oft injurieuse woorden tegen ijemande spreekt. *C. v. Befferen* I 5.

ONGEBREIDELT, bn. Van eene schatting. *Overdreven*, fr. (*d'une estimation*) *exagérée, excessive.* || Die rechter sal die estimacie van den aenlegger, indijen zij ongemodereert, ongebreijdelt oft excessijf is, modereren eñ taxeren. V. D. TAV. 85.

ONGEBREKELIJCK, ONGEBRECKELIJCK, bijw. *Onverbrekelijk*, fr. *ne pouvant être cassé*, *inviolablement*. || Omme dat dese dinghe vaste eñ gestadech gehouden selen werden eñ ongebrekeleke,.. *Oork.* Mrt 1233, *Loven*; de Lat. tekst zegt *inconvulse* (*Brab. Yeesten*) I 639. Eñ omdat wij willen dat dese saken eñ dinghen vast eñ onghebreckelijc ghehauden werden tewighen daghen,.. *Oork.* 25 sept. 1403, *'s Bosch* (*Charterb.* fol. 19).

ONGEBRUICK (Ongebruuc, o—bruc), zn. In eene bezitting. *Stoornis*, *beletsel*, fr. (*dans une possession*), *trouble*, *empêchement*. Kil. T'ongebruyck maecken. *Adimere usum*, *prohibere usum*. || Ware dat sake, dat ieman quam van onsen weghen, die den voreghenoemden ghoedshuse onghebruuc dade van der voreghseider wisselinghen, dat wij, onse oir eñ onse nacomelinghen dan ghehouden souden sijn ieghen tfoerghenoemde ghoedshuus van x s. ouder grouten, eñ haren bosch weder te leverne. *Charters d. abdij v. Vorst* nr. 33 (*Anderlecht* 1323). Biddende eñ nernstelijc versuekende, van rechtswegen, aen ons, dat wij denselven Willem van Elsbroeck, met allen zijnen hulperen dien dat aencleven mochte, mit rechte bedwingen wouden dat zij denselven meesteren Dyonisen alsulke ongebruyck afdaden eñ lieten hem peyselijc eñ vredelijc possesseren alle de voirscr. leengoeden voere verclaert. *Oork. heer v. Rotselair.* 7 dec. 1447. *Item Brab. Yeesten* II 416 (niet *iets wat ongebruikelijk was*); *Vaderl. mus.* III 56 (1481); *Ten Walle* 66 (1346); *Gends charterb.* 12 (1347), 98 (1396); *C. v. Gent* II 90 (1513); *Auden. meng.* I 17 (1444); *C. v. Thienen* v 2.

ONGEBRUICKING, zn. Gelijk het voorgaande. || In der saken van nijeuwicheyden eñ in dat interdict *unde vi*; want in sulcken dessaisinen, ongebruijckinge, spoliacien eñ deposseseringen zoe procedeert die richter sommierlijc eñ lichtelijc, sonder vertreck. V. D. TAV. 300.

ONGEBROOCSAEM, bn. *Onbuigzaam*, *stug*, fr. *inflexible*, *intraitable*. || Si willen die dinghen hebben na lust der sinnen alsoe verre als si moghen. Eñ si sijn eenwillich eñ onghebroocsaem, onminsaem eñ onverdrachlec,.. *Aller kerstb.* 84 (Tauler). Zie Verdam GEBROOCSAEM II 1014.

ONGEBUERSAEMHEIT (O—hede), zn. *Slechte buurschap*, fr. *mauvais voisinage*. || Maeye, de wedewe Arent Waelraet, van ongebuersaemhede, 1 jaer [*nl.* gebannen]. *Auden. meng.* I 246 (1443 *Deurgaende waerhede*).

ONGEBUERTE, zn. *Boeten*, fr. *des amendes* (?). || Dat alle deghene, die onghebuerte sculdich zijn te ghevene, dat zij die betalen eer zij up of nedere varen. DE PR. en BR. XI. *Moerbeke* 9 (*Moervaart* 1478). (Verder leest men verbuerte, klaarblijkelijk met dezelfde bet.). || Dat van al den voors. verbuerten de mourcnape gheloeve hebben sal up sijnen eedt;.. eñ allen denghoonen, die in de boete bevonden sullen werden, daeraf sal deselve meyer doen eerlicke executie. *Ib.* blz. 10.

ONGEDEELT (O—deijlt), bn. 1) Van personen. *Niet gescheiden*, fr. (*des personnes*) *non séparées*. || Dat der stat werken niet vergeten en werden, so willen wij eñ oec ordinieren, dat alle maendage die burgermeisteren eñ raet mitten scepenen, te gader eñ ongedeijlt, op ene sekere stat, met der raetclocken te gader suelen comen. PIOT, *Cart.* II 169 (18 nov. 1404 a. 5).

2) Van terechtzittingen. *Ongeregeld*, *niet op bepaalde dagen plaats hebbend*, fr. (*des séances de justice*) *irrégulières*. || Midts dat de dynghedaeghen zo onghedeelt zyn eñ verre van elcanderen, tot grooten intereste van partye, zal van nu voordan alle maende ghehouden werden eenen dynghedach,.. *C. stad Brugge* II 441 (1580).

ONGEDEGEN, bn. Ongedegene have. *Niet tot wasdom gekomene vruchten?* fr. *des fruits qui n'ont pas atteint leur entière croissance* (?). — *Meubel*, *dat niet gebaet heeft*, fr. *qui n'a pas prospéré* (?) zegt Diericx. || Es oec dat zake, dat een van beeden doot es, so zal an den langstlevenden deen helt van den goede wederkeeren, eñ dander helt den naesten van dander side; van desen artikele wert huteghenomen onghedeghene ave, die sheeren zyn sal. *K. v. Saffelare* 1264 a. 26. (*Gends charterb.* 154). (Het is op te merken dat de Lat. tekst de uitdrukking onvertaald laat).

ONGEDOGELIJCK (Ongedoghtelijck), bn. *Niet te gedoogen*, *niet te dulden*, *onlijdelijk*, fr. *intolérable*. Kil. Onghedooghlic. *Intolerabilis*. || Omme dieswille dat de zonden van den overspele, blasphemie eñ andere grote onghedoghtelycke zonden, contrarie eñ in versmaetheden van de gheboden Gods, binnen deser stede zeer regneren, eñ so

ghemeen zyn, dat vele lieden danof varinc gheen zonde noch misdaet maken en zullen. HUYTTENS, *Corpor.* 89, *Ord. v. de stad Gent* 19 febr. 1511.

ONGEDRONGEN, bn. *Ongedwongen, vrij*, fr. *libre.* || Soe dat mallec onghedronghen eñ ongheperst blive van den andren. *Oork.* 19 mrt 1305, *Ambachten; item Geslachten.*

ONGEGAET, bn. Van koperen keukengerief. *Zonder gaten*, fr. (*d'une batterie de cuisine en cuivre*) *non trouée.* || Alle eerenwerck, geheel, ongelapt eñ ongagaet zijnde. *C. v. Loven* XII 11.

ONGEGOET, bn. *Geene vaste bezittingen hebbend*, fr. *n'ayant pas des biens fonds.* || Soe wair dat kijnderen, van vader eñ van moeder, bliven ongheg oet in die vrijheit van Walem, daer selen twee susteren deijlen jegben eenen broeder. *Charter v. Waalhem* 1365 a. 69.

ONGEGOUWEN, verl. deelw. v. GELDEN met *on. Ongegolden, onbetaald*, fr. *non payé.* || Ongegouwen eñ onbetaelt. *C. v. Reusel* a. 38.

Ongegraven eñ ongegracht. Van weiden en zaailand. *Niet bevrijd door grachten*, fr. (*des prairies et terres labourables*) *non garanties par des fossés.* || Die sijne weijlanden eñ besaeijde landen wilt vrij hebben eñ ghebruijcken, dat hem gheene schade van de ghebueren-beesten en worde ghedaen, is schuldigh sijne erve, van sijnder sijden, cuijsbaerlijck te heijmen eñ graven, soodat, door sijne negligentie, sijne ghebueren-beesten op sijn landt niet en connen komen. — Item, hebbende alsoo zijn weijde oft landt van sijnder sijden ghegraven,.. eñ dat sijnen ghebuere niet en quame daerteghen graven, maer sijn landt liet ongheg raven eñ onghegracht ligghen,.. *C. v. Deurne* 1612 a. 66. 67. Zie ook GRAVE I 534.

Ongehacht (O—acht, o—haecht), **eñ ongehouden.** *Niet aangehouden*, fr. *sans être appréhendé.* Kil. Onghehacht. j. onghehouden. Zie HACHTEN I 545. || Dat zij hebben eñ behouden souden een gemeyne weecke-merct, te wetene alle dijsendaige. Eñ dat een ijegelijck [dair]... soude moegen comen, eñ ongehacht, peysselijck eñ rastelijck weder vandair scheijden ongehacht. *Rekenk. v. Brab.* reg. 138 fol. 227 (1537/1383 *Halen*). Tenwaere dat deselve gevangene, onder den blouwen hemele, buijten de gevanckenisse, ongehaecht eñ ongehouden, den heer onverleth stelde. *C. v. d. Kiel* I 8. Den ghevanghene onghеacht, onghehouden eñ buijten alle banden van ijsere. *C. v. Deurne* 1612, I 10. *It. C. v. Santhoven* 1557 a. 253.

ONGEHEIMT (O—heijmt), bn. Van eenen hengst. *Niet gesneden, niet gelubd*, fr. (*d'un étalon*) *non châtré.* Vgl. Verdam GEHEIEN II 1127. || Dat alle gewoonlijcke [*l.* ongewoonlijcke] beesten, te weten: vaesel schaepen, ongeheijmde hincxpeerden, ongeringde verckenen eñ ongewoonlijcke beesten.., sullen van den broecken moeten blijven. *K. v. Caggevinne, Verckens* a. 4 (1542).

ONGEHERT, bn. Van eene kudde varkens. *Niet gehoed door eenen herder*, fr. (*d'un troupeau de porcs*) *non gardé par un pâtre.* || Maer oft yemant van den ingesetenen der voirs. stadt offt dorpe enighe verckene ongehert lieten gaen achter strate, eñ die in der goeder lieden erve geschut eñ gevonden worden, dat men dairaff betalen sal alsulcken schut eñ zooveele als van outs. *Stadsarch. Diest, Verdrag tusschen Diest en Webbecum*, 5 mei 1512.

Ongehindert eñ ongemindert. Van een grondgebied. *Onbeschadigd, ongeschonden en geheel*, fr. (*d'un territoire*) *intact et entier.* (Blijf één, blijf één, mijn Vaderland! Blijf één en ongeschonden. BEETS.) || Voorts geloven wij hen die voorschreven lande te houden geheel eñ ongescheyden,.. eñ dat wij, hertoghe Wenceslaus, die voorschreven lande laeten selen, naer de doot onser goede gesellinne Johanne..., ongehindert eñ ongemindert den gerechten erven eñ ooren van Brabant,.. eñ alsoo dat voorschreven landt ongescheyden en ongesondert blijven sal. *Pl. v. Brab.* I 129; *Luyster v. Brabant* I 128, *Blijde inkomst v. Johanna eñ Wenceslas* 1355 a. 7; die v. hertog Philips 1427 zegt a. 3: [niet] gekrenckt ofte gemindert.

ONGEHOEFSLAECHT (O—hoifslaeght), verl. deelw. van HOEFSLAEN, met *on. Verdeelen in hoefslagen, in deelen of vakken voor elke hoeve*, fr. *diviser en parcelles pour chaque ferme.* Zie Verdam III 467 en 466. || Willem van Heurne, heere van Perweys, enz., verclaert belooft te hebben aen syne luden van Nyeherlaer, zijne gemeynte aldaer gelegen nijet te sullen vercoopen, maer die te laten liggen ongehoifslaeght, gelijck zij nu light. *Rijksarh.* doos *Bois-le-duc et son quartier* nr. 92 (1381) (Cuypers v. V.).

ONGEHOOFDICH, bn. Van eenen bouw. *Waarvan het „voorhoofd", de voorgevel: in slechten staat is*, fr. (*d'un bâtiment*) *dont la façade est en mauvais état.* || Meester Joris Wagheman, wien besteit gheweest heeft, in taswerke, of te brekene den ouden Besant, die met allen onghehoefdich was eñ quaet. A. VANDENPEEREBOOM, *Ypriana* I 217 XV E.

ONGEHOOFT (Ongeheuft), verl. deelw. van HOVEN 4) I 624 (?). || Eenen heer int landt van Loen, hebbende sekere vry waerande, heeft publicatie gedaen in syne herlicheyt eñ verboeden van niet te laeten ongeheuft, op pene van eenen goldt gulden. *C. gr. Loon* I 235 (1615).

ONGEHOORICH, bn. *Ongehoorzaam*, fr. *désobéissant.* || Op de pene van als ongehoorsaem [*var.* ongehoorich] gecorrigeert te worden. *C. v. Antw. compil.* V XVIJ 82. Des immers niet en laet, opdat ons van geenen noode en sij voorder daeromme tegens u te versien, gelijck wij tegens ongehoorige [*var.* overhoorige] eñ inobediente van ons schrijven sullen vinden te behooren *Ib.* titel VI, *formulier* 2).

ONGEHOUT, bn. *Ongehuwd*, fr. *non marié.* Kil. Ongehout *Innuptus*, etc. || Als een gehouwt man hem vergeet met eene ongehoude dochter oft meijsken. *C. v. Antw. compil.* VI ij 19.

ONGE-IJSERT (O—yz—), bn. Van de schacht eener piek of lans. *Niet voorzien van ijzer of staal*, fr. (*de la hampe d'une lance*) *non pourvue de fer ou d'acier.* || [Leen] staende te trauwen, te waerheden eñ ter bester vrome, eñ te dienste teenen ongheyzerden scachte te myns heeren oorloghe. *Ç. v. Maldeghem, Kl. st.* III 162.

ONGEJAERT, bn. (*Onbejaard*) *minderjarig*, fr. *mineur.* || Wie dat ongejaert kint enwech leet,.. hi hadde sijn lijf verboert eñ sijn goet. *K. d. ammanie* 1292 a. 30. *It. K. markgraafschap* a. 22; *K. meierij Loven* 1312 a. 23; *K. v. Waalhem* 1365 a. 24.

ONGECAVELT, bn. *De koopman, dien in eene jaarmarkt of op de Hal, geene standplaats aangekaveld of aangelot is*, fr. *le marchand à qui, dans une foire ou dans la Halle, il na pas été assigné une place par le tirage au sort.* || Voert, so zyn dHeinsgraven machtech, in jaermaercten eñ op dHalle, elken man die onghecavelt es stede te wisene, daer hi sine lakenne setten sal, daer de pile nederst zyn;.. eñ dit moet syn alsi alle ghecavelt zyn. *K. lakeng. Auden.* a. 83, XIV E.

ONGEKEURT, bn. *Hij, die de keurboete niet schuldig is*, fr. *celui qui n'est pas passible de l'amende statutaire.* || Het en waere saecke, dat iemant buijten lants waere, ofte dat hem nootsake dede dat hij te sijnen vrede niet te tijde ghecomen en conste, soo mach comen een oft twee van sijne naeste maghen,.. eñ dien vrede doen nemen, eñ dat verwaeren; eñ soo waer dat in tijts gedaen wort, soo sal die man daeraf ongeschaet eñ ongekeurt blijven. *C. v. Lier* IV 8.

ONGECLERCKT (o—ct), bn. *Niet behoorend tot den geestelijken staat*, fr. *n'appartenant pas à l'état ecclésiastique.* || Eñ al dit so heeft de vorseide Pieter,.. gheloeft, versekert eñ verwillecoort, buten banden van vanghenessen of van ysere, eñ dat onghepoortert eñ ongheclerct VICTOR VAN DER HAEGHEN, *Ten Walle* 168 (1391).

ONGECOMMERT (Ongekumert), bn. Van eenen koopman. *Niet aangehouden in zijnen persoon, noch zijne goederen in beslag genomen*, fr. (*d'un commerçant*) *non arrêté en sa personne, ni saisi en son bien.* || Dat een yder man, van binnen eñ van buyten, op alle jaermerckt eñ weckenmerckt, gevrijt eñ ongekumert sij. *O. Liége*, 1re série, 1 febr. 1447 a 21, *Bree.*

ONGECORT, bn. Jachtwezen. *Voeten of pooten der huishonden gekort — ongekort*, fr. (*chasse*) *jarrets des chiens coupés — non coupés.* Volgens L. Galesloot, *Maison de chasse* 216, luid verordeningen van den opperjachtmeester van Brabant, mocht niemand, die in de vrije waranden des landheers woonde, of op eene halve mijl afstands, eenen wachthond houden, of het beest moest den achtersten rechterpoot tot aan het eerste lid gekort hebben; en het edict v. 31 aug. 1613 op de jacht zegt a. 6: || Soo laeten wij toe eñ consenteren eenen yghelick woonende in onse vrye wouden, bosschen eñ waranden, eñ hunne duwieren, te moghen houden rekels tot bewaernisse van hunne huysen, beesten eñ graenen, *behoudens* dat zij hun de achterste zenuwen zullen doen corten, eñ altyts doen draghen een kenneff van onderhalven voet lanck. *Pl. v. Vl.* II 395. — *Edoch, deze verminking is in tegenspraak met de bepalingen van de Blijde inkomsten der hertogen, en van andere oorkonden;* zoo verklaart hertog Jan, 18 sept. 1422, dat die van Lommel: || zullen mogen houden heure honden die voeten ongecort, sonder yemants opspreken oft calengieren. *Rijksarch.* doos *Bois-le-duc et son quartier* nr. 92 (Cuypers v. V.); en de Blijde inkomst van hertog Philips, 1427, zegt a. 33: || Voort gheloven wy hen, dat elckermalc sijns selffs goedt sal mogen hueden eñ doen hueden, eñ daertoe honden houden die voeten ongheoort, sonder calengieren. *Pl. v. Brab.* I 149; *it.* 1430 a. 43 blz. 160. (Voor het Fr., leze men het bovengemeld werk van Galesloot, blz. 22 en 216.)

ONGECRIJGELIJCK (O—crigelic), bn. Van schulden. *Oninbaar*, fr. (*de créances*) *irrecouvrables.* || Het en ware van sculden, die onghecrighelic waren. DE PR. en BR. *Aalst* III 449, *K. linnenwevers* 1499—1534.

ONGECRUIST (O—uest), bn. *Die het kruis niet opgenomen heeft tegen de ongeloovigen*, fr. *qui n'a pas pris la croix contre les infidèles.* || Eñ vort, so es die vorseide Jacob ghehouden dat te doene al dat sterfleech of erfleech laet ghehouden es te doene metten rechte, eñ altoes te pleghene ghelijc alse andre erfghenoete pleghen moeten met rechte; ware oec dat sake, dat Jacob vorgheseit van live ter doet ghinghe, so ware de cloester van Zuiveke, mijnvrouwe eñ hare convent, dit lant vorgheseit sculdech te doene verzoeken enen leeken man, onghepoortert eñ onghecruest die 't t'erve ontfinghe [tot des] cloesters boef, sterfcoep gave, al dijs plaghe eñ al dat dade ghelijc alse Jacob sculdech es te doene. DE VLAMINCK, *Zwijveke* 101 (1317).

ONGELACHBAER, ONGELACHTERTBAERT, ONLACHBAER, bn. *Onlaakbaar, ongelaakt, onbesproken*, fr. *irréprochable.* Kil. heeft hiervoor O n g h e l a e c k t. *Invituperatus.* || Bedinghet die heere wonden of manslacht.., die moet hij prouven met twee goede cnapen die onghelachtertbaert zijn. DE PR. en BR. XXVI. *Rupelmonde* 66. Dat sal men proeven met eenen ongelachbaerden persoen. 93. Te proevene met eenen persoen onlachbaer. 94.

ONGELACHTERT (O—lech—), bn. Gelijk het voorgaande (*comme les mots précédents*). || Elc poertere mach winnen deen up den anderen tot C schelen Vlaemscher munte penningen, met goeden kerstinen lieden onghelachtert. *C. v. Gent* I 411 (1284). Hoyrie eñ maechscep mach men prouven met mannen oft met vrouwen, evenverre dat goede onghelachterde tuuchbaer lieden zyn. *C. v. Aalst* 338, XV E. Met eenen onghelechterden persoon. *C. v. Auden.* 2de d. 344 (1532). *It.* Fr. de Potter, *Kortrijk* I[1] 373, 376.

ONGELAGELIJCKHEIT (Ongelagelichede), zn. *Ongelegenheid, ongemak, ongerief, bezwaar, zwarigheid*, fr. *incommodité, difficulté.* Zie GELAGELIJCKHEIT I 473, en het citaat aldaar uit Rembry; ook te lezen in de *Gesch. v. Kortrijk* door Fr. de Potter II 386, en 383.

ONGELAST, bn. 1) Van schulden of lasten. *Onbelast, niet belast, niet verantwoordelijk, vrij van*, fr. (*de dettes ou charges*) *non chargé, non responsable.* || Een vrouwe repudierende het sterfhuys van heuren man, blijft ongelast van heurs mans schulden. *C. v. Antw.* 1545, XIII 23. Eñ alsdan wettelick het sterfhuys repudierende, bliven ongelast van den schulden. 43. Vry eñ ongelast. *Ib.* VI 26.

2) Van eene noodweer. *Niet verantwoordelijk, niet aansprekelijk*, fr. (*d'une défense légitime*) *non responsable.* || Zoe wanneer yemant by nachte.., eenighen dieff... bevindt binnen synen huyse.., al waert zoe dat hy.., dien dief... doot sloeghe.., die persoon is daeraff ongelast aen heere eñ partie. *Ib.* I 21.

ONGELIJCK, bn. O n g e l i j c k e p e r s o o n e n. *Personen van verschillend geslacht*, fr, *des personnes d'un sexe différent.* || Die geene die quade herberghe opholden, eenige ongelijcke persoonen te huijsen oft te herberghen. *O. Liége*, 18 mrt 1502 a. 40, *Tongeren.* Dat zoe wanneer men bevynt yemanden onder Tongerloe, die ennige ongelycke, oneerbaire eñ onwittige persoenen huyst oft hoeft. VAN SPILBEECK, *Kb. v. Tongerloo* 1554 a. 40.

ONGELIJCKEN, bw. *Verongelijken, benadeelen*, fr. *faire tort, porter préjudice à, léser.* || Dat dander brueder, ongelijct zijnde, dan begerende waire dat zijn broeder confereerde eñ ter deijlinge inbracht alle de voirscr. costen van der brulocht. V. D. TAV. 226 v°.

ONGELIJCKENIS (O—se), zn. *Ongelijkheid*, fr. *inégalité.* || Kil. O n g h e l i j c k e n i s s e. *Dissimilitudo.* || Eñ overmidts dat, naer d'eerste doot, de lanckstlevende hem dickmael anderwaerf betreckt ten huwelicke. daeraf oock kynderen commen, eñ d'eerste kynderen wech hebbende de helft van de erfve eerst ten huwelicke ghebrocht, dickmael in minderen ghetale zijn dan deghene van de naervolghende huwelicke, die eertijdts maer en plachten

te deelen de helft van de erfve by vader eñ moeder ghebrocht ten huwelicke, daeraf sy waeren gheboren, by groote onghelijckenisse, eñ oock tot des lanckstlevenden ... al te groote prejuditie ... *C. v. Veurne* XII 5.

ONGELOOFT, bn. *Niet veroorloofd, verboden*, fr. *non permis, prohibé.* || Item, wat manne van der neeringhen voorseit, die sentencie heeft van eenegher ongheloofder leeninghen, sal verbueren sijn neeringhe. DE POTTER, *Gent*, VI 520 (1506). Zie ook GELOVEN 3) I 480.

ONGELOTTE (het), zn. o. *Plaats in de lakenhal buiten de verlotene stallen*, fr. *place dans la halle aux draps hors des étaux lotis.* || Wilde yemen, die drapierde, niet loten,.. hi moeste staen int onghelotte. *Kb. lakengilde Iperen* 1363, x 2.

ONGELT, zn. o. 1) Zooals thans, *belastingen in 't algemeen, in den ruimsten zin, doch meestal buitengewone*, fr. *impositions, charges, en général, dans l'acception la plus large, mais, la plupart, extraordinaires.* Kil. Ongheld. *Vectigal, tributum, exactiones.* || *Omnes exactiones, quas* ungeld *dicunt.* HÖHLBAUM 1238 nr. 287, *Holstein.* Al de wulle die binnen Ghend compt es quyte met eenen ongheelde [vertaald door *maltôte*]. *C. v. Gent, Gr. ch. v.* 1297 a. 138. Die in den Steen ligghen te ghisele,.. dat si onghehouden bliven van allen manieren van onghelde dat den Steene toebehord, sonder van iiij d. van ingane. — Van allen onghelde dat men heescht ten porten van der stede halven, dat men dat oflegghen, sonder van rechter calsiede. *C. stad Brugge* I 383, 386 (1318). Want ons onse ... vrint eñ cappellaen, die abdt van Sintruden, getoent heeft eñ geclaecht, dat hem eñ sinen luden van Alem dagelix van onsen amptluden, sunderlinge van onsen schouthet van den Bosch eñ van der Mazen, mit scattingen, heerscouwingen eñ heervaert eñ alrehande anderen ongelde eñ onrade grote moynisse eñ onrecht gedaen wert, dat men hem billic niet doen en soude,.. eñ omdat die lude eñ onderseten des voirscreven abts eñ sijns goidshuus billic vrier sijn souden eñ sijn van alsulken zaken dan ander smallheren lude dair omtrent geseten, dien men des voirscreven onraids eñ ongelds niet en doet betalen,.. PIOT, *Cart.* II 95 (1380). Om van hen te willen hebben seker pontghelt eñ ander onghelt. *Rekenk. v. Brab.* reg. 134 fol. 115 v° (1465). Dat die stadt dairop [*nl.* op het trekken van de arken, sluizen en spuien] soude mogen setten een redelijc ongelt. *Ib.* reg. 135 fol. 41 v°. (15de E.). Dat zij [*nl.* die van Tervuren en Duisburg] ... selen ... ongelast wesen eñ vrij van allen ongelde dat wij op hen stellen souden moegen ... Behoudelijcken oick eñ hierinne voersien dat ... [sij] gehouden selen wezen in onze bede te contribueren, gelijc sij tot hiertoe geplogen hebben te doene. *Ib.* fol. 161—162, oork. v. 11 jan. 1484. Zeker groot onghelt dat se heeten dassyse. *C. v. Gent* II 88 (1513). De inninghe van de ongelden op het bier. *Auden. meng.* I 203 (1539); *it.* 180. Voor tetellen van zekere van elcken onghelde [*impôt*] deser stede iiij s. p. *C. v. Auden.* 2de d. 262, *salarissen* 1581. Onghelden van wateringhen, ouyne, brigghegheldt, reparatien eñ ghelycke ander lasten. *C. v. Veurne* VII 2. Dat de poerteren van Antwerpen vry sijn van tolle eñ van onghelde [*tailles*] al Brabant dore. *Kb. v. Antw. Oude rechten*; *it. C. v. Antw. compil.* IV viij 144; *O.-P.-B. autr.* 29 mrt 1729, IV 241. *Le droit dit* ongelden *sur le poisson.* — *Le droit dit* ongelden *sur toutes sortes des draps de laines étrangères. Pl. v. Vl.* 11 mei 1754; VIII 447, 448. Item, Martinez 124; *Pl. v. Brab.* II 49; *Collatie* 290; *C. v. Auden* 2de bd. 267; Fr. de Potter, *Gent*, VI 560.

2) *Bijkomende kosten*, fr. *faux frais.* || Item, alle onghelden, als ghelaghen eñ andere rechtscosten, ter causen van den coop ghedaen. *C. v. Bergen-op-Zoom* XII 8. Dat... gheene ambachten, neiringhen oft natien hunne incomelingen en sullen moghen belasten met eenighe onghelden, maeltijden oft vergansinghen,.. maer sal elckeen,.. de wettelijcke rechten aen de stadt betaelt hebbende,.. moeten ontfangen worden. *Ord. Albertine Antw.* 1618, *Ontfangh* IV 3.

3) *Teerkosten*, fr. *dépenses de bouche.* || Item, van ongelde van wine, die men drank in Ons-Vrauwe gulde Sente Jans,.. Sente Niclaus,.. Sente Jacops,.. Van ongelde van biere in Sente Lievens gulde. HUYTTENS, *Corpor.* 85, *Stadsrek.* 1336.

ONGELUK, zn. o. *Schade aan schip of aan koopwaren*, fr. *dommage au navire ou aux marchandises.* || Dat tselve [*nl.* het schip] ... eenig ongeluck door storm oft diergelijcke uuytwendige oorsaecke toecompt, daervan sijn de versekeraers gehouden. — Maer quaeme het ongeluck uuijtte natuerlijcke bederffenisse van de goeden, daervan en souden de versekeraers niet te dragen hebben. *C. v. Antw. compil.* IV xj 107, 108.

ONGEMAECKT, bn. Van eenen akker. *Ongelijk in zijne uitgestrektheid*, fr. *(d'un champ) inégal dans ses dimensions.* || Twee bunderen lants, gel. in twee stucken aen malcanderen, eñ is een ongemaeckt stuck, gel. met hoecken eñ haecken uuyt eñ inne. *Godh. Brussel*, B 220 fol. 303, *Osselt* 1550.

ONGEMETELIJCK (O—leec), bn. *Onmetelijk. onmeetbaar*, fr. *incommensurable, immense.* || Hi sal onsprekeleec eñ ongrondeleec eñ soe grooten noot eñ anxt eñ onghemeteleec groet vaghevier liden eñ iamer. *Aller kerstb.* 25.

ONGENUCHTERTHEIT, zn. v. *Dronkenschap*, fr. *ivresse.* Kil. heeft Onghenuchtert. *Gulosus, non sobrius*, en Onghenuchtertheyd. *Gula.* || Dat hem nyemandt en vervoorderc,.. int voorseide hof oft camere langhere te drijnckene ofte bier te halene dan totten zes hueren tsavondts, ten fijne dat hem nyemandt en ontgae in dronckenscepe ofte onghenuchtertheit. DE POTTER, *Gent* IV 591, *St.-Sebastiaansgilde* 1561.

ONGEPERST, bn. Fig. *Ongedwongen*, fr. *non contraint.* || Soe dat mallec onghedrongen eñ ongheperst blive van den andren. *Oork.* 19 mrt 1305, *Ambachten.*

ONGEPINT, bn. Van eene inhoudsmaat. *Niet geijkt, niet voorzien van den stedelijken stempel*, fr. *(d'une mesure de contenance) non jaugée, non pourvue du poinçon de la ville.* || *Toute personne employant, ou même conservant seulement chez elle, des mesures non poinçonnées*, „ongepinte ofte onghejcte maten," *était punie comme voleur public.* REMBRY I 439 (1637—1674).

ONGEPOORTERT, bn. *Geen poorter zijnde, en bijgevolg de voorrechten der poorterij niet genietend*, fr. *n'étant pas* poorter, *et par conséquent, ne jouissant pas des priviléges de la* poorterie. Zie ONGECRUIST II. 264.

ONGEPRIJST, bn. Van den wijn en andere dranken en waren. *Niet wettelijk op prijs gesteld*, fr. *(du vin et d'autres boissons et marchandises) qui n'est pas légalement mis à prix.* Zie ook o. a. FORE I 426; *Kb. v. Diest* B 77, en Edw. Gailliard in de *V. en M. d. K. Vl. Acad.* 1892 blz. 207 en vlg. || Van dat Olivier de Temmerman ghewijst was

in xx s., omme dat hij tapte ongheprijst jeghen tvoerbot, ontfaen van mijns heeren deel xij s. — Van Heinric f[s] Jans, die ghewijst was in xx s., van dat hij tapte onghepríjst jeghen tvoerbot, ontfaen van mijns heren deele xij s. *Reken. baljuwschap Gent* 1372, rol nr. 1723.

ONGERAECKT (O—aect), bn. 1) Van personen. *Onaanzienlijk*, fr. (*de personnes*) *chétives*. || O vader eñ coninc der eewigher glorien, ic, arme, onwairdige eñ ongeraecte creatuer, ic dancke Di... *Hondert merkinge* 36 v⁰. Ic arme, ongeraecte, sondighe mensche. *Getijdb.* xv E. *Nutte gebeden* 141.

2) Van woorden. *Onbeschoft*, *ruw*, fr. (*de paroles*) *grossières*, *brutales*. || Sommich quaet gheboufte hadde ghezeijt: „men zoude de papen noch bij haer manlicheden uphangen." eñ dierghelijcke leelicke, ongheraecte woorden. FERD. VANDER HAEGHEN, *Ber. tijden* I 46.

ONGERECHTICH, bn. Van eenen weg. *Niet openbare*, *niet publieke doorgang*, fr. (*passage*) *non public*. || Dat niemant en sal rijden, drijven oft vaeren noch gaen eenighe ongherechtige wegen, door iemants erven daer geenen erffwegh en gaet, op pene van x st., tenwaere den gemeijnen wegh niet veijligh en waere om gevuegelijck daerdoor te passeren. *K. v. Quaetmechelen* 1675 a. 17.

ONGEREECKT (O—eect), bn. || De peerden eñ waghenen, die van onser zijde wederomme keerden, quamen zoo magher afghereden eñ onghereect, dattet compasselic om zien was. FERD. VANDER HAEGHEN, *Ber. tijden* IV 290.

ONGEREETSCHAP (O—dtsc—), zn., mv. —pen. *Vertraging*, fr. *retard*. || Oft die gecondempneerde oft zijn procureur, om te beletten eñ te verhueden die vercopinge van zijnen onberuerlijcken goeden, eñ om zijnen crediteur te meer hijnders eñ ongereedtscappen van zijnder betalingen te mogen aendoen,.. V. D. TAV. 401 v⁰. *Vgl.* **Bereitschap van rechte**, I 183.

Ongereetschap doen (O—scepe). *Zich niet gereed maken* (*om*), fr. *ne pas se mettre en devoir* (*de*); hd. *keine bereitschaft* (*anstalt*) *machen*. || Dat wi claerlike anesien eñ ghevoelen dat ghi ons onghereetscepe doet in onse ervachtichede eñ recht. *Brab. Yeesten* 15 juni 1356, II 476; overgedr. bij David, *Mechelen* 530.

ONGERECKT, bn. Van het laken. *Ongeschoren*, fr. (*du drap*) *non tondu* (?). Kil. O n g h e r e c k t. *Non tonsus*. || Deselve Gendtsche wolle laeckenen, gedrapiert wesende, eñ gepasseert zynde de rauwe, natte eñ drooge waerdere, mitsgaders gemerckt met den zegel van ongereckt goedt, zullen voor deugdelyck moeten worden gehouden. *Pl. v. Vl.* 17 febr. 1763 a. 7; XII 1782.

t'Ongereke. Van eenen bouw. *Niet in goeden staat van onderhoud*, fr. (*d'un bâtiment*) *n'étant pas en bon état d'entretien*. Zie GERECK 3), I 493. || Item, mids dat thuus van den Rossendeye t'onghereke was van dake, zoo dede ment voorzien eñ stoppen. DE VLAMINCK, *Stad* II 46 (1382).

ONGERICHTICH, bn. Thans *ongerecht*, *ongerechtig*: *Onrechtvaardig*, *onwettig*, fr. *injuste*, *illégal*. || Indyen die sentencie gerichtich is, want waire die ongerichtich, soe soude hij worden geabsolveert. V. D. TAV. 403 v⁰.

ONGERIEFSAEMHEIT (O—sam—), zn. v. *Ongerief*, fr. *inconvénient*. || Tot drien kerren toe selen si voeren moeten denghenen dies ane hem begheren [*nl.* slijk of vuilnis], ten naesten daer sijs quite wordden moghen, in steden daer gheen ongheriefsamheit af en comt. *Kb. v. Antw.* a. 111.

ONGERINGELT, ONGERINCKT, bn. Van varkens, *Ongeringd*, *niet voorzien van eenen ring door den neus om hun het omwroeten van den grond te beletten*, fr. (*des porcs*) *non annelés*, *non pourvus d'un anneau au nez pour les empêcher de fouiller la terre*. || Dat niemand ... enige zwijnen swinters of somers houde gaande ongeschakelt eñ ongeringelt. *C. v. Nieuvliet*, *Kl. st.* III 410 a. 36. Die verkene ongerinct in de beemde laet gaen, sal ghelden v. s. *Kb. v. Diest* A r. 46. Ongherinct vore in den muyl. *Ib.* B 142. Zie ook ONGEHEIMT, en ONGESCHIEDELT, ONGESCHAKELT, ONGEVINGERT.

ONGEROERT, bn. Van eene maagd. *Onaangeroerd en zuiver*, fr. (*d'une vierge*) *intacte et pure*. || Eñ opdat die ioncfrou [*nl.* s. Agnes] ongheroert soude bliven, soe wart die onschamele iongheline daer ghewirghet. *Hondert merkinge* 133.

ONGESCHADICHEIT (O—scadichede), zn. *De toestand van niet beschadigd te wezen*, fr. *l'état de n'être pas endommagé*. Kil. O n g h e s c h a e d i g h t. *Indemnis*, *illaesus*, *salvus*. || Tot huerlieder irreparable scade eñ prejudicie, tenzij dat hem hierup voirsien worde met onser behoirlicke provisie.., ofte anderssins behoirlick en tot huerlieder onghescadichede. DE POTTER, *Kortrijk* I 329 (1549).

ONGESCHAET (O—sc—), bn. *Schadeloos*, fr. *indemne*. Kil. heeft O n g h e s c h a e d i g h t. || Waert dat sake, dat yemant ghequetst worde van waghenen,.. eñ [men] ter waerheit vonde dat onversienlijck ghesciede eñ onmoeghens, des sal men onghescaet sijn ieghen den heere. *K. meierij Loven* 1312 a. 27; de keuren der ammanie en v. h. markgraafschap v. 1292 zeggen „sonder scade;" de Waalsche keure *sans damage*; het charter v. Waalhem v. 1365 a. 54 „onghescaedt;" de cost. v. Lier „ongeschaet."

ONGESCHAKELT. Zie ONGERINGELT.

ONGESCHIEDELT, bn. Van varkens. *Niet voorzien van eenen knevel of een dwarshout*, fr. (*des porcs*) *non pourvus d'un tribart* (?). || Dat niemandt zijn zwinen late gaen ongheschiedelt noch ongheringhelt. *C. kast. Iperen* a. 23. Vgl. ONGERINGELT, ONGESCHAKELT, en ONGEVINGERT.

ONGESONDE, zn. v. *Ongezondheid*, *ziekelijkheid*, *ziekte*, fr. *infirmité*, *maladie*. Kil. O n g h e s o n d e. *vet. morbus*. Zie ook GESONDE I 500. || Luden.. soe arm eñ qualic gestelt zijnde van ongesonden eñ van outheiden, dat zij huere broot mits dien niet meer en souden connen gewinnen. *Rekenk. v. Brab.* reg. 136 fol. 169 (1503).

ONGESONDERT (O—sun—), deelw. v. sonderen, met o n. *Uitgezonderd*, fr. *excepté*. Als bijw. In de volgende citaten, alleen of met e l k e n: *elk heellijk*, *elk voor allen*, fr. *solidairement*. || So gheloven wi malleec anderen, elken onghesondert, selke vestinghe eñ verbonde dasse euweleec gehouden moeten worden. PIOT. *Enquête* 1335 blz. 22. Hieraf sijn borgen des voers. Goerts, ongesundert, Woutere eñ Vranke sijn bruederen, eñ Woutere Petercelle, haere swagere. *Oork.* 1 juni 1360, *schepenreg. te Loven*, reg. 1—1362 et 1363 in 2ª camera, fol. 98. Peter Carbeel, zoon wijlen Jans, Claus Zeghers, custer te Winxele, Jan Crabbe,.. alle van Winxele, eñ.., hebben gelooft, ongesundert, Lodewycken Pynnock, alse meyer te Loeven, dat sy.,. EDM. POULLET, *Sire Louis Pynnock*, 88 (1462).

ONGESPACEMT, bn. Van een boek. *Zonder omslag*, fr. (*d'un livre*) *sans couverture*. De uitdr. „zonder spassem" is hier nog in het dagelijksch gebruik. Kil. S p a c e m e n een boeckaken. *Libellum*

consuere, leviter compingere. Zie Schuermans Spaarsel. || Item, eenen gheprinden Cathoen, onghebonden eñ onghespacemt. *Inv. Van der Hulst* 1489 (*Bibliophile belge* 1876, *Bibl. d'un médecin belge*).

ONGESPARICH, bn. *Niet karig, vrijgevig*, fr. *généreusement.* || Als een uutvloyende fonteine mildelic, ghewillichlic, onghesparich eñ onghebreckelic hare virtuten eñ voetselen incompareerlic eñ elcken haers begherende verzadelic. de Potter, *Gent* III 507, *Rederijkkamer de Fonteine* (1448).

ONGESTADICHEIT (O—hede), zn. *Onbestendigheid, veranderlijkheid*, fr. *mutabilité.* || Omme dat den dienst Godts... binnen dyveersche cloesters,.. grootelics verachtert wert by den ongheregheldenheeden [*sic*], beroerte eñ onghestadichede daghelicx ghebuerende by den heerbeerghen, bordeelen eñ lichten levene van den personen aldaer wonende,.. Victor Vander Haeghen, *Ten Walle* 233 (1530).

ONGESTAETHEIT (O—hede), zn. v. *Onvermogen, onbemiddelde toestand*, fr. *insolvabilité, état peu fortuné.* || Regard nemende up sijne insolventie eñ onghestaethede van den sterfhuuse. *C. v. Broek-Burg*, xviii, 4. Zie Gestaetheit I 503.

ONGESTANTICH, bn. *Onbestendig*, fr. *inconstant.* || Nu seggen die rechten als [dat] de vrouwen gemeijnlijc hebben eenen ongestantichgen eñ lichten zijn [zin], eñ hebben gemeynlijc drije gebreeken, die groot zijn. Ierst, want hueren wille eñ sijn [zin] zeer mutabel eñ ongestichtich is [ongestantich?], zoedat zij dicwijle onberaden eñ ombedacht.. van oogenblicke tot oogenblicke, oft in zeer cortten tijde, alsnu d'een willen, alsnu d'andere. V. d. Tav. 336. Wair die slave van ongestantiger manieren, als een looper, oft een fugitijf. *Ib.* 281. Want men dagelijcx siet dat fortune eñ avontuere ongestantich is. 375. Zie Gestandich 2) I 503.

ONGESTICHTICH (O—igh), bn. *Ontstichtend, aanstootelijk*, fr. *choquant.* Kil. Ongh e s t i c h t i g h. *Improbus*,.. || Dat de comptoiren deser stadts secretaryen daeghelyckx worden gefrequenteert door alderhande ongequalificeerde persoonen, die door hunne presentie eñ ongestichtigh geklap groot schandael eñ desordre komen te veroorsaecken in de voorschreve comptoiren,.. *C. v. Loven, Stijl* 1735 a. 44.

ONGESTIERT, bn. *Dwaas, wild, woest, bijster van zinnen*, fr. *sauvage, insensé.* || Dezen raed en geliefde die van Brugghe niet, maer, sonder avys eñ sonder hoefman, ghelyc onghestierde dronckaerts, sy ghinghen ter Ghentpoerten huut, sonder ordinancie. Jan v. Dixmude 267.

ONGESTOORT, bn. en bijw. In eene bezitting. *Niet verontrust, onbetwist*, fr. *non troublé ou inquiété* (*dans une possession*), *sans contestation.* || Soo wanneer ijmandt met rechtveerdigen titule,.. in vredelijcke possessie eenige erffgoeden oft andere besittende is, eñ die ongestoort beseten heeft thien, twintich, dertich, veertich jaer, al waert maer thien jaeren .. *C. v. Santhoven* 1570 vii 1; *it.* 2.

ONGESUNDERT. Zie Ongesondert.

ONGETALLIJCK, bn. *Ontelbaar*, fr. *innombrable.* || Die van Vlaenderen, dat verhoorende, dat de coninc nederquam met eenen onghetalliken volke, Jan van Namen, Gwy, Willem van Gulke, met al dat zy verleesten costen, zy quamen by Vytry, om den coninc te wederstane. Jan v. Dixmude 170.

ONGETELT, bn. *Ontelbaar*, fr. *innombrable.* || Doen rechte hem een ongetelt volck tegen de Heijlige Kercke; dat waren de ketteren. Piot, *Chron.* 12, *sub anno* 1241.

Ongetempert weer. *Slecht weder*, fr. *mauvais temps.* Kil. O n g h e t e m p e r t w e d e r. *Tempestas, cœli intemperies.* || Eñ oft zo ghebuerde, dat de vors. Katherinisten, bij eeneghen onghetemperden weder huerlieder voorghenomen spel laten moesten. de Pr. en Br. *Aalst* III 412 (1540).

ONGETROUWT. Zie Getrouwt I 507.

ONGETUICHLIJCK. Zie Getuigelijck I 508.

ONGETUICHLIJCKHEIT, zn. *Lakenhandel. Ondeugdelijke bewerking*, fr. (*draperie*) *mauvaise manipulation;* hd. *untauglichkeit* (?). || Soe wat wedere oft verver, die eynegen persoen met ongetuychlickheid goede meesweet oft meesverwet, off messchouwet, daerom dat yemant syn goet verliesen muchte. *K. lakeng. Hasselt* 1 juni 1433 a. 27.

ONGEVAERDERT, bn. *Niet verontrust*, fr. *non inquiété.* || Wanneer men die manschap beschryeft, eñ nyet en compareren eñ gheen onschuldt en hebben, sal ons genaedige heer die handt op hunne leenen slaen, om die ongehoersaemheydt wille, totdat sy gehoersaem sullen syen; dan, die nijet beschreven en syn, sullen ongevaerdert syn. *C. gr. Loon*, I 135 (1486).

ONGEVALLICHLIJCK, bw. *Ongelukkiglijk*, fr. *malheureusement.* || Dat was dese groote Philips, die ongevallichlijck zijn lijff verloos, dair hij stortte van zijnen peerde, daer hij jaechde een swijn. Piot, *Chron.* 27.

ONGEVARENTHEIT (O—eijt), zn. *Onervarenheid*, fr. *inexpérience.* || Dattet verlies anderssints gebeurt door sijn oft sijnder sciplieden ongevarentheit. *C. v. Antw. compil.* IV vij 17.

ONGEVEERLIJCK (O—ver—), bijw. *Ongeveer*, fr. *environ, à peu près;* hd. *ungefähr.* Kil. O n g h e v a e r, o n g h e v a e r l i c k. *vetus. sax. ferè, propè: circa, circiter.* || Oft sake waere, dat eenigh buytenman aen rechten te doen hadde, die en sal voor den middaghe, oft een half ure vóór oft nae, ongheverlijck, niet versuymen. *C. v. Kuik* a. 26.

ONGEVEERT, bn *Onbevaren*, fr. *non navigable.* || Ooc [behooren tot dat leen] alle de visscherien van dlandt van Nevele, eñ dat daertoe behoort in ghemeene ongheveert watere, eñ de zwanen hem toebehoorende. de Pr. en Br. VI. *Nevele* 30 (1387).

ONGEVEET (O—veedt, o—veeth), bn. *Niet vijandig, niet in staat van veete of vijandschap*, fr. *non hostile, non en état d'inimitié, d'hostilité.* || Waere dat sake, dat hem yeman verweerde binnen sinen hove,.. eñ hi hem verweerde over noet van sinen live, hi waere quite jegen den here eñ ongeveedt jegen die mage. *K v. St.-Peeters-Leeuw* 1284 a. 50. Ongheveeth jeghen den man eñ van den maghen. *K. markgr.* 1292 a. 26. Ongeveedt jegen den man eñ van der magen. *K. ammanie* 1292 a. 35. Ongheveet sijn teghen den man [eñ] van den maghen. *K. meierij Loven* a. 27. Het *Waalsche charter* zegt a. 28 *saus wiere* [*guerre*] *encontre le persone et ses parens.* Zie Verdam Gevee II 1790.

ONGEVINGERT, bn. Van varkens. *Niet voorzien van eenen knevel of een dwarshout*, fr. (*des porcs*) *non pourvus d'un tribard* (?). || Voor elck vercken dat men ongerinckt oft ongevingert op den aart oft gemeyne groese sal vinden gaen,.. *C. gr. Loon* II 560, *Lummen* a. 41. Zie ook Groese 3) I 537; en Ongeringelt.

ONGEVREEST, bn. *Onbevreesd, zonder vrees*, fr. *sans crainte.* Kil. O n g h e v r e e s t. j. onbevreest. || Dat de voors. bosschen eñ plantagien nu onghelijck meer worden beschadicht eñ bedorven als oyt

te voren, eensdeels door de groote moetwillicheyt van sommighe onghevreesde persoonen. *Pl. v. Brab.* 21 nov. 1623; II 141.

ONGEVRIJT, bn. *Hij, die geenen vrijdom of voorrechten geniet van vorst, kerk of stad*, fr. *non affranchi, qui ne jouit d'aucune franchise ou d'aucun privilége du prince, de l'église ni d'une ville.* || Alle officiers dienende in der stadt eñ vryheyt van Antwerpen, moeten allegader syn weerlycke persoonen, ongevryt van eenighe clergien oft dyergelycke. *C. v. Antw.* 1545 I 65. Zie CLERGIE, CLERCK, CLERCKSCHAP, II 75. 76, en EXCEPTIEN I 412.

ONGEVROEDSAEMHEIT (O—samhede), zn. *Onvroedheid, onwijsheid, verstandeloosheid*, fr. *manque d'intelligence.* || In dezen voirseide jaerkeur zijn scepenen, diere over zitten, wel sculdich discretelic eñ onderscheedelic te veerghene elken parson die voor hemlieden comt, eñ zijn ooc wel schuldich te discerneerne wat parsonen het zijn die de bedrachten gheven, weder zijt doen bi nijde, hatyen, bi joncheden of onghevroedsamheden. *C. v. Aalst* 382, XV E.

ONGEVROETSCHAPT (O—vroeschapt), bn. *Onvroed, onwijs, verstandeloos*, fr. *inintelligent.* || 't Was al meest jonck onghevroesschapt volck, die een schotelvat een hemelrijck dijnct zijnde, eñ tot alle nieuwe dijnghen begheerich zijn. FERD. VANDER HAEGHEN, *Ber. tijden* I 66. Dit hoorende sommich onghevroeschapt volck, spraken... *Ib.* II 328.

ONGEWARANDEERT, ONWARICH, bn. Van personen. *Onrechtvaardig, bedrieglijk*, fr. (*des personnes*) *injustes, trompeuses, frauduleuses.* || Want dicwile gevallen es, eñ noch wel ghevallen mochte, dat eenege onghewareghe personen goed vercocht hebben ofte becommert, daer zi wel wisten dat zi niet aen en hadden; ofte oic gegheven te verstane den coopere min cheys oft commers daer uutgaende dan zi wel weten datter ute gaet. *Belg. mus.* X 107, *Oude stadsregten Brussel* 1383. *It. C. v. Brussel stat.* 7 mei 1574: onwarighe, ongewarigh.

ONGEWARICHEIT, zn. v. *Onrechtvaardigheid, bedrog*, fr. *injustice, tromperie.* || Dat soe wie voirtane aldusdaneghe oft deser ghelike onghewaricheit wetens dade,.. dat de amman, denghenen, die die ongewaricheit wetens gedaen hadde, sal moeten... houden eñ vaen. *Belg. mus. l. c.*, zie het voorgaande. *It. C. v. Brussel* 1606 a. 145, en *Stat.* 1 jan. 1399 inl. en a. 6.

ONGEWEDDE, zn. v. S c h u l d e n i n 't o n g e g e w e d d e. *Niet verpande*, fr. (*de créances*) *non hypothequées* (?) || Van vrede te tekenen, van verbanden, van schulden in 't ongewedde, eñ van gijseling uuytten papiere te doen. *C. v. Nieuvliet* a. 132. *Kl. st.* III 474, *salaris van den clerq.* Zie Verdam GEWEDDE II 1871.

ONGEWEERTE, zn. 1) *Tempeest, onweder*, fr. *tempête, orage.* Kil. O n g h e w e e r d t e / onghewederte. j. onweder. *Tempestas.* || Deghene die 't coren vergaderen in hare scepe in de riviere,.. blivende over den derden dach in 't schip, eñ daerna uutghevoert wart onvercoocht, sal betalen alf assise. DE VLAMINCK. *Acc.* 22. Dat de mueleneere ghehouden werdt te curtene eñ cesserene van malene in sturme, ongheweerte eñ groote winden. DE PR. en BR. X. *Bachte-Maria-Leerne* 11 (1460). Alle lagaen goede arriverende, misvarende en bederfvende by tempeeste van onghewecrte. *C. v. Brouck-Burch*, I 7.

2) Figuurlijk. || 't Was doe zulck een ongheweerte der dolijnghe eñ curtsighe raserie, dat veel ghoede lieden, al ghemoetten zij haer vrienden, die niet en groetten noch an en spraken. FERD. VANDERHAEGHEN, *Ber. tijden* I 112.

ONGEWELDICH, bn. Van brieven. *Die niet in zijn bezit hebbend*, fr. (*de lettres*) *ne les ayant pas en sa possession* (?) || Diederic, greve van Loen.., verclaert, want hem... prince Jhan, hertoghe van Lothrike,.. te vollen eñ wale vergouden heeft vijf dusent pont.., die hem de coninc van Vranckerike toeseide den greve Lodewijc, sinen oom wilen was, te gevene, dewelcke hi leggen dade onder den greve van Henegouwe, soe dat hi diere hem nu ter tijt ongeweldech es, soe gelooft hy den hertoghe, vielt dat hi in eneghen tiden diere brieve mechtech wert, dat hi hem die overgeven soude. *Brab. Yeesten* I 832 (13 dec. 1343). Zie Verdam GEWELDICH II 1879.

Ongewisselt eñ ongekeert. Van een hoofdvonnis. *Onveranderd, letterlijk*, (fr. *d'une sentence de chef de sens*) *sans changement, littéralement.* || Dat die scepenen van der banc daer dat ghedinghe ingeset eñ gehandelt ware, souden moeten comen, binnen den genechte, tot haren beroepe voer de scepenen van Antwerpen, als voer haer hootbancke, eñ daer nemen eñ ontfaen alsulke vonnissen als men den scepenen daer leeren soude, die daer geroepen waren, eñ die vonnissen weder uten, ongewisselt eñ ongekeert, binnen den genechte daerna. *C. v. Antw., Oude rechten* a. 11. *It. Compilatae* V XV 20. Zie J. Lameere, proc. gen., *Cour d'appel de Gand, Le recours au chef de sens, discours* 15 oct. 1881.

ONGEWONNEN, bn. Van eenen akker. *Onbebouwd*, fr. *inculte, en friche.* || Al wairt zoe, dat ijement bij foertsen, oft bij oerlogen, oft uuijt vresen van zijnen vianden, zijn goeden liet ongewonnen, ongesayet, ongeblayet. V. D. TAV. 327 v°.

ONGIFT, zn. Van bouwsteenen. *De pierres à bâtir.* || De steenen al behoorlyck ghesteert, wel gevrocht, scherp van canten, sonder quaet ofte ongift, etc. DE POTTER, *Gent* II 10 (1741).

ONGODDELIJCK (Ontgotlich), bn. 1) *Goddeloos, godvergeten*, fr. *impie.* Kil. O n g o d l i c. *Impius.* || Te wederwerven eñ wederstaen die ongenedige, ontgotlige eñ onkristlige voirnemen der procureerders, fiscalen, foreijns eñ andere, etc., die zij op eñ tegen den ermen gemeijnen man, bijnnen eñ buten steden, tegen God, ere eñ recht voirnamen. PIOT, *Cart.* II 338 (1461). Datter daghelics veel nieuwe aucteurs, schrivers en dichters van deser ghereprobeerde secte opstaen, eñ veel nieuwe boucken, alzo schadelick, onkerstenlick en ongoddelick wesende als die eerste, heymelic onder die ghemeente stroyen, tot groote verminderijnghe eñ achterdeele van den helighen kersten gheloove. *Pl. v. Vl.* I 170 (1550). Een desoluut, onghehoorsaem eñ ongoddelic leven. DE POTTER, *Gent* IV 448 (1575).

2) *Onbillijk, onrechtvaardig*, fr. *non équitable, injuste.* || Dat men de voorghenoemde betaelinge eñ oock lossinge sal mogen doen in penningen alsoo die cours hadden ten tyde van der constitutien van alsulcken renten, niet teghenstaende den voorghenoemden voorwaren [*l.* voorwaerden], eñ der ordonnantien ter contrarien van dien ghemaeckt, ghemerckt dat die,.. sijn ongoddelijck eñ onghefondeert. *Pl. v. Brab.* II 203 (1491).

ONHAVICH, bn. *Haveloos, zonder have, zonder goederen, arm*, fr. *sans biens, pauvre.* || Dabij der gemeijne huesman uut sijnre haven, uut sijnre neringen gesatt, eñ alsoe zere verermt wairt, dat die somige uutlendich voeren woenen,.. eñ gemeijnlick bijnnen lants also zere erme eñ onhavich woirden, dat zij

van honnen wapenen eñ harnasch zere ghebloetet waren. PIOT, *Cart.* II 338 (1461).

ONHEBBELIJCK (Onebbelick), bn. Van zaken. *Ongeschikt, slordig, fr. en désordre, malpropre.* Kil. Onhebbelijck. *Incompositus.* || Zodat de mannen in 't werck ghestelt wierden om de prochiekercke, die zeer onebbelick lach, te doen zuveren eñ prepareren, aultaren te doen maecken eñ andere reparatie meest van noode. PIOT, *Chron.* 630.

ONHEBBELIJCKHEIT (O—licheijt), zn. *Verontreiniging, fr. souillure.* || Waerom en zuveren wij onse autaren niet van zulcke onhebbelicheijt, ofte waerom en laten wijt veel liever niet gheschien? [Schrijver bedoelt: dat de altaren zouden verontreinigd geweest zijn door het volk dat er op gezeten en gestaan had, om de preek te hooren van eenen gereformeerden predikant.] FERD. VANDERHAEGHEN, *Ber. tijden* II 121.

ONHERSTELLIJCKHEIT (O—eyt), zn. *Onherstelbaarheid, fr. irréparabilité.* || Alsoo daerdoor saude connen veroorsaeckt worden, niet alleene het aldergrootste nadeel, maer selfs eene onherstellijckheyt voor alle eeuwigheyt,.. *Pl. v. Vl.* VII 2034 (23 jan. 1727).

ONHEUSCHEIT (Onheusheijdt), zn. *Oneerlijkheid, fr. malhonnêteté.* || Hetzelfde citaat als op het bn. *onheuschelijck* 2), hier eindigende aldus: „eñ daerenboven van soodanighe onheusheijdt ghecorrigeert te worden." *C. v. Deurne* 1612 a. 261.

ONHEUSCHELIJCK (Onheusselicke, o—lijck), bijw. 1) *Ruwelijk, onbeleefd, fr. grossièrement.* Kil. Onhofsch / onheusch. *Incivilis.* || Wyfs, die onheusselicke kiven. *C. v. Antw.* 1545, II 17.

2) *Oneerlijk, fr. malhonnêtement.* || Nyemant en mach eenen gemeynen muer (onder noch boven) verargeren,.. sonder expres consent van synen gebuere, opte pene van tselve tot synder cost in synen yeersten state te moeten doen reparerene, eñ daerenboven (als onheusselyck gewandelt hebbende) gecorrigeert te wordene. *Ib.* VIII 38.

ONHOFFELIJCK, bijw. *Onzedelijk, fr. immoralement.* || Saecken, waermede een man syn leenguet verbueren mach nae des keysers recht... Die vierde saecke is, als een man by syns heeren wyff slaept, ofte daermede onhaeffelyck [*l.* onhoffelyck] wandert of speelt mit quaden wil. *Jus feud. fland. vet.* c. 20. WIELANT, *Leenrecht* 132 zegt hiervoor: || De vassal, die gheslapen heeft, ofte ghepijnt te slapene metten getrouden geselscepe van sinen leenheer, ofte oneerlijck ghetast of gehandelt, verbuert zijn leen, al waert ooc by hueren wille eñ consente, eñ buyten sheeren huyse. — De cost. van 1528, en die van de Burcht van Brugge a. 19: || dat hi lechamelike gheselsceip hadde met sins heeren... wetteliker gheselsceip.

ONHOOFSCH (O—oe—, onhovesch), bn. 1) *Onbetamelijk, onwelvoeglijk, onzedelijk, fr. inconvenant, indécent, immoral.* || Dat ghebuerde, dat de voornoemde persoonen, int huus ontfanghen zijnde,.. binnen den huuse ofte in de cappelle van der neeringhen onhoefsche wandelinghe daden,.. DE POTTER, *Gent* V 159, *Tijkwevers* 1486. Zie ook ONHOFFELIJCK.

2) In het volgende citaat biedt het woord de tweevoudige bet. aan van *kwaadwillig, fr. malveillant*, en *onbeleefd, ruw, fr. impoli, grossier.* || Ware dat sake, dat enech portere van der stat van Thinen opliepe, sloeghe ochte lelecleke (*sic*) toesprake met warden jmene van buten, sonder verdiente,.. — ware oec dat sake, dat enech van haren porteren dit hoerde eñ saghe, dat die portere aldus pienleec ware sonder redene, eñ den commonimeester... nine dade verstaen sonder enech merren, waerbi dat hi worde ghecastiedt die honhovesch [*var.* onhovesch] ware ochte hadde gheweest,.. *K. v. Thienen* 1303 a. 4.

ONHOOFSCHELIJCK (Onhofschelike), bijw. || Wive die scelden onhofschelike. Zie ONHEUSCHELIJCK 1).

ONHOEDE, zn. *Onoplettendheid, fr. inattention.* || Gevielt dat, mids eneger onhoeden oft andersins, yemene, die aldus gebannen worde, enege gracie oft remedie van onser oft van onser nacomelinghen wegen,.. ghegheven oft verleent worde,.. *Brab. Yeesten* II 656 (1383).

ONHOUWBAER (Onhoubaer), bn. Van boomen. *Die, mits het gebruik of de voorwaarden, niet mogen gehouwen worden, fr. (des arbres) qui ne peuvent être coupés, vu l'usage ou les conditions.* Kil. heeft Onhouwbaer bosch. *Nemus incaeduum.* || Die eenighe gronden van erven coopt, en mach, binnen jaers, die niet blooten van eenige opgaende eyckenhoudt, ofte eenige andere onhoubaer boomen. *C. v. 's Bosch* XI 17.

ONHULDE zn. *Ontrouwigheid, trouweloosheid, fr. infidélité, déloyauté.* || Dat thuus,.. twelke miin here van Vlaendren,.. naer dat hijt an hem ghetrocken hadde, alse tseghen hem verbuert omme onhulde, dat tseghen hem dede her Jan van Hosbein, ridder, wien het toebehoorde. DE POTTER, *Gent*, II 237 (1360).

ONJOEN, zn. *Ajuin, fr. oignon.* Kil. Aiuin / oiuin. *Caepe*, etc. || De onjoen, dat men heet chibolen, eñ loec coopt, van den 15 scoven 2 d. *Brugsche tol*, Mei 1252.

ONCALENGIERBAER (O—ee—), bn. *Niet strafbaar met eene boete, fr. non punissable d'une amende.* || Van den overloop in ongevrede guederen, in het drijven neven die selve, sal een ider daervan [*nl.* van de boete] vrij sijn eñ oncalengeerbaer. *K. v. Quaetmechelen* 1675 a. 4. Zie Verdam CALANGE en afgeleide woorden, III 1115 vlg., en *Glossarium* CALENGIEREN II 29.

ONKERSTENLIC, bn. *Onchristelijk, fr. contraire à la doctrine chrétienne.* || Van den horribelen eñ onkerstenliken faite, dat... Dit jammerlike eñ onkerstenlic werk, contrarie Gode en al goeden luuden. CANNAERT, *Bydragen* 154 (1378); *it.* 381.

ONKEURBAER (Onkuerbaer), bn. Van den haring. *Niet gaaf, niet goedgekeurd of niet goed te keuren, fr. (du hareng) non sain, qui n'est pas en bon état de conservation.* || Dat nyemandt egeen litsoen, drooghen harinck, oeck wracken, onkuerbaer harinck en zal mogen vercoopen. *Kb. van Turnhout* 1550 fol. 76.

ONKEUSEL, bn. || Wie onkeusel gaet, als mommerijen, verbeurt ij gr. *K. en br. Thienen* 1463 a. 30.

ONCOOP, bn. Bij tenietdoening van eenen koop. *Niet gekocht, fr. (en cas d'annullation d'un marché) non acheté.* || Als iemandt een dinck gecocht heeft, op condicie, wairt dat hem nyet en behaigde, dat dan oncoop zoude zijn, eñ geenen tijt dairtoe in der voirwairden genoempt en is geweest, zoe statueren die richten dairtoe den tijt IX daigen, binnen denwelcken hij den cooper dat dinck restitueren zal eñ den prijs wederhebben, eñ dairenteijnden nyet. V. D TAV. 329 v°.

ONCOST (Ontcost), bijw. *Zonder kosten, kosteloos, fr. sans frais.* || tVorseide broederscap es ghehouden voor elcken guldebroedere deser weerelt

overleden sijnde, te doen celebreeren een singhende misse, met diaken eñ subdiaken, in vormen van den uutvaert, oncost den overleden guldebroedere oft zijnen hoirs; ter welcker misse elck guldebroedere es sculdich te commene eñ ghehouden te offerne over de ziele, tenwaere dat hij sonderlinghe belet hadde. DE POTTER, *Kortrijk*, II 42, *Rederijkkamer der kruisbroeders* 1514. T'vermaecken eñ onderhout van de straeten gheleghen ontrent den ghepachten goeden eñ landen compt ten laste van den pachtere, ontcost den proprietaris eñ sonder afslach van pachte. *C. v. Broekburg* XVI 7. *It. C. v. Aalst* XIV 22. 27; *C. v. Auden.* VI 23. IX 30. XVII 8; *Auden. meng.* IV 147. V 218, en *passim.*

ONCOSTELIJCKST (O—licxt), bijw. *Op de minst kostbare wijze*, fr. *de la manière la moins coûteuse.* || Te gaen besien hoe men dese stede best eñ oncostelicxt mochte fortifyeren. *Stadsrek. Ninove* 1476.

ONCROOS (Oncroes), bn. *Niet voordeelig, niet winstgevend*, fr. *non avantageux, non lucratif.* || Oft een van den crediteurs, geheeten *rei credendi*, een simpel pact oft transactie maicte metten sculdeneeren, oft dat den anderen zijnen medecrediteurs soude mogen hinderen? Antwoirde: Eest dat zij tsamen crediteurs zijn uuijt saken oncroes, soe en soude hen dat niet mogen hinderen, ten waire dat tgelt alleene van hem gecomen waire; mair wairen zy tsamen crediteurs uuyt saken lucratyf van waesdomme eñ wyñninge, eñ zij gesellen zijn in der comanscapen, soe sal hen dat hinderen eñ baten. V. D. TAV. 256. Regularyslyc, uuijt wat saken dat de veranderinge eñ verthieringe van den dingen geschiet is, alsoe verre als die oirsake is oncroes, eñ mits gelde oft goede dat dairvoire gegeven is, toegegaen, dair mach geageert wordden van evictien; mair van der veranderingen eñ alienacien spruijtende uuijt saken lucratyf, dair alleen waesdom eñ voirdeel inne gelegen was, dair en ageert men niet van evictien. *Ib.* 283 v⁰.

ONCUISCH, bn. *Onzuiver, onrein*, fr. *impur.* Kil. Onkuysch. *Impurus.* || En souden si niet cranc sijn? ghi sult weten, eer dese minschen dese gruwelike hoghe velde al over clommen hebben, dat hem een droppel bloets noch marchs bleven en es, het en es altemale verdort eñ verdorven. Si moeten met rechte cranc sijn. Die minsche sprac: wie es dan haer lijflijc leven bleven? Die antworde sprac: doer dies wille dat si haer march eñ bloet verteren. Die gheeft hem vor dat natuerleec oncuysche bloet eñ march reyne bloet eñ reyne march, eñ verdort eñ verstorven. *Aller kerstb.* 56.

ONCUISCHBAER (O—cuijs—), bn. Oncuijsbaer vleesch. *Vleesch van eene niet geslachte, maar haar eigen dood gestorvene koe*, fr. *de la viande d'une vache non abattue, mais morte de sa propre mort.* || Item, soo en sal nijemant van de supposten vermoghen te handelen oncuijsbaer vleesch, te weten dat sijn selfs doodt gestorven is. *Kaart d, vleeschhouwers te Diest*, XVI E. a. 22.

ONCUISCHEIT (Oncuuscheit), zn. v. *Vuilnis*, fr. *des immondices.* Kil. Onkuyschheid. *Immunditia, sordes.* || Dat Arnoud voregh. sine cleine camera sal elre setten, also dat van sire cameren toten waterscape gheen oncuuscheit en come. *Schep. Diest* 8 mei 1331. Soe wie snachs... voere yemans doere ocht huys enegherande onkuyscheit brachte, souds X s. ghelden. *Kb. v. Diest* B 116. Soe wie in der stad huys zijn water maecte, ocht enegherhande ander onkuyscheit dade, souds ghelden V s. *Ib.* 120.

ONCUNDICH (Onk—), bn. 1) Van eene vrouw. Mannes onkundich. *Die geen man bekend heeft*, fr. *que nul homme n'a connue.* || Heilighe moeder eñ mannes onkundich, gloriose coninghinne der werelt. *Getijdenb.* XV E. 45 v⁰ *Ant.* (*Et non cognoscebat eam*, Ev. Matth. I 25.

2) Van zaken. *Onbekend*, fr. (*des choses*) *ignorées.* || Sie, wantte die waerheit gheminnet heveste, Du heveste mi die onkundighe eñ verholene dinghe. dijnre wijsheit gheopenbaert. *Getijdb.* XV E. ps. 50.

ONLEDE, zn. vr. 1) *Bezigheid; drukte*, fr. *occupation, besogne; charge.* Kil. Onlede. *vetus. Occupatio.* || Want dese 13 persoonen d'onlede eñ den last van derre Bruederschap, eñ almoessen draeghen eñ in handen hebben, eñ daeghelycx den dienst doen die daertoe behoeft. *Broeders. St. Eloy*, 5 febr. 1362. Anthonis van Bourgogne,.. Want wi, om grooter onleden wille, die hem voorcomen is,.. niet en heeft connen gecomen in den voors. lande eñ sloten. *Brab. yeesten* II 733 (1405). Omme dat de meinsche gheenen meerderen viant heeft dan melancolie,.. niet goedlicx te verdrivene dan met ghenouchelicker onlede, die insghelijcx verdrijft, verdwijnt eñ te nieute doet ledicheit, moeder van alre quaetheden. DE POTTER, *Gent* III 506, *Rederijk. de Fonteine* 1448. *It. Rekenk. v. Brab.* reg. 131 fol. 107.

2) *Onlusten*, fr. *des troubles.* || Gheviele eenich brant oft onlede binnen der stad, soe selen de LX ghesellen 'moeten comen ter merct met hueren boghen, wel te hernassche eñ ghereet. A. WAUTERS, *Sermens* 12, ord. 1412 § 13. Dat egheen... en sal mogen trecken buten der stad van Bruessel in tiden van vreden maer acht dage lang... sonder oirlof eñ consent..; maer in tiden van onleden of onvreden en selen zy gheenssins buten der stad mogen trecken sonder consent eñ oirlof. *Ib.* 14, ord. 1453 a. 3. Int selve jaer [*nl.* 1467] was groot onlede te Mechele, eñ slogen Bolhuis in stucken [*lees* sloegen tolhuijs in stucken" gelijk bij PIOT, *Chron.* 61, die echter „elende" heeft i. pl. v. „onlede"]. SCHAYES. *Analectes*, *Acad. d'archéol.* 1850 blz. 131. *It.* Schayes, *Collatie* 27. 66. 144. 177. 185. 465.

ONLEDICH, bn. 1) Van personen. *Bezig*, fr. *occupé.* Kil. Onledigh. *Occupatus*, etc. || Eñ het soe zy, dat myn genedige heere tegenwoordelyck nyet by der hant, ende in anderen zynen groeten eñ meerderen saken onledich is, alsoe dat voermids dien niet gelegen en is mit zynre genaden dairaff te spreken. *Rekenk. v. Brab.* reg. 134 fol. 118 v⁰ (1471). It denzelven Ryke, van den Besante te... stoffeerne,.. metgaders ooc an een lanterne onledich gheweest. VANDENPEEREBOOM, *Ypriana* I 220 (1450).

2) Van den tijd, als superl. De onledichste tijt. *De drukste, de minst vrije of beschikbare tijd*, fr. *le temps le plus occupé, le moins libre ou disponible.* || Ende alzoe nu, des neghenste daighs junii, op sondach, deselve ondersaten, van den drossate eñ stat bescreven waren om des anderen daighs te comen wercken, soe zyn opten selven dach alhier comen zeker gedeputeerde van Nederlinthere,.. die openbaerlic kenden eñ wel gestonden, dat uuyt elcken huyse een manspersoen soude uuytgraven hier iij daghe;.. mer seyden dat van gheenen rechte en was... Eñ dat mids dat den onledichsten tijt ware van hoeyene eñ anderssins,.. mids dat [*nl.* het dorp] zere verermpt es,.. *Diest*, *dOude Rootboeck* fol. 33 (1488).

ONLEVERBAER, bn Van koopwaar. *Ondeugdelijk, ongeschikt voor levering*, fr. (*d'une marchan-*

dise) défectueuse, impropre à être livrée. || tOnleverbaer goet te refuserene eñ wederlegghene. *C. v. Gent* II 228 (1545). Zie ook OLMACHTICH.

ONLIJCKSEN. Zie ONTLIJCKSEN.

ONLIJVICH, bn. *Niet lang levend*, fr. *ne vivant pas longtemps.* Kil. heeft onlijvich/onlijfflick. *Mortuus, vita functus. & corporis expers*; zijne vertaling kan hier echter niet passen. Zie het citaat onder BEDERVEN I 131, en men leze aldaar, op het einde, volgens *Acad. d'archéol.* 1850 blz. 158: wat God voort wercken sal met bedorven lantsheeren.

ONLOSBARICH, bn. Van renten. *Niet losbaar*, fr. *non rachetable.* || Eene erffelijcke eñ onlosbarige rente [*meermaals*] *Rekenk. v. Brab.* reg. X fol. 56 v°. 2 juni 1554.

ONLOVELIJCK (O—lic), bn. 1) *Niet loffelijk, niet gelijkvormig aan de verordeningen*, fr. *non louable, non conforme aux ordonnances.* || Van eenen mesmakere, die messe hilt te coepe die onlovelic waren jeghen tvoerbot, twelke verboden was, ontfaen XL s. *Reken. baljuwschap Gent* 1372, rol. 1724.

2) *Van slechte hoedanigheid*, fr. *de mauvaise qualité.* || Dat gheen beeldesnijders en zullen weercken of doen weercken eenich onlovelic haut, gelijck daer speck of eenighe vorte weeren inne zijn. DE POTTER, *Gent* V 197, *schildersnering* 1541 a. 7.

3) Van dieren. *Schadelijk, hinderlijk*, fr. (*d'animaux*) *nuisibles.* || Dat niemandt doen en zal noch driven in den Oostbrouck onlovelicke eñ onnuttelicke beesten, dats te wetene stieren, beeren, sueghen, culpaerden ofte ongherijnghde verkenen. DE PR. en BR. VI Nevele 8. Zie ook LOFFELIJCK II 172.

ONLUSTEN, zn. mv. *Openbare lasten*, fr. *charges publiques.* || Soe gheven wy eñ orloven, dat int voirs. beghijnhof wonen moghen, los, vrij eñ quite, toet eeweghen daghen, van allen settinghen eñ onlusten, die onse ander goede lieden binnen Hocstraten, ons of onse nacomelinghen gheven oft doen mochten,.. dertiene vrouwenpersoen. *Belg. mus.* VI 67 (1388).

ONMACHT, zn. v. Absoluut. Van eenen geldelijken toestand. Macht § onmacht. *Betaalvermogen — onvermogen om te betalen*, fr. *solvabilité — insolvabilité.* Kil. Onmacht. *Impotentia.* || Dat partije, om het geschil op de macht oft onmacht van sijnen borge te schouwen, eenen anderen borge gestelt heeft. *C. v. Antw. compil.* IV viij 34. Zie ook MACHT, 3) II 178.

ONMACHTICH, bn. Absoluut. Zie het voorgaande. *Onvermogend om te betalen*, fr. *insolvable.* Kil. Onmachtig. *Impotens.* || Die hem heeft gesteld borge,.. en wort niet verstaen van sijne borchtochte bij de wederpartije ontslagen te zijne, al ist dat deselve wordt wederlecht als onmachtig. *C. v. Antw. compil. l. c.* — Titel xij a. 27 leest men voluit: onmachtich ... om sijne schulden te betalen.

ONMAERCIERLICHEIDEN, zn. mv. Waarschijnlijk moet er gelezen worden „onmanierlicheiden". || Hem voorts interdicerende meer dierghelyck ofte andere onmaercierlicheiden te doene,.. DE COUSSEMAKER, *Troubles relig.* III 157 (1567).

ONMEINEEDELIJCK, ONMEINEEDICH (O—ey—), bn. Van eenen eed. *Oprecht, niet valsch*, fr. (*d'un serment*) *sincère, non faux.* || Dat sij den persoon, die gesworen heeft, wel kennen, eñ den eet aldaer bij hem gedaen voor goet, rechtveerdich eñ onmeijneedelijck [*var.* onmeijneedich] houden. *C. v. Antw. compil.* V ix 52. Goet, rechtveerdich eñ onmeijneedich. *Ib.* 1545, IV 6.

ONMENSCHELIJCK, (Onminslick). bn. Van eenen eed. *Akelig*, fr. (*d'un serment*) *affreux.* || So wie onminslick ede swert, te weten Ons-liefs-Heren wonden, syn macht, syn cracht, eñ deeregelycken, sal verbueren... *O Liége*, 1re série 791, *K. v. Hasselt*, 11 dec. 1500 a. 27. Zie ook EET I 388, en TREFFELIJCK; alnog *Nederl. Wdb.*

ONMEUBEL (Onmoebel), zn. Meubel § onmeubel. *Roerend — onroerend goed*, fr. *meuble — immeuble.* || So obligeren wi al dat goed dat na onse doet bliven sal, waer dat leeght eñ waer dat ment vinden mach, huus eñ herve eñ land, moebel eñ onmoebel, ter vorseider dekenin leef. *Oork.* 6 sept. 1291, *Kapellenij in Sint-Jacobs gasthuis te Gent.*

ONMIN (Onminne), zn. *Vijandelijkheid*, fr. *hostilité.* Kil. Onminne. *Inimicitia, odium, dissidium.* || Zoe wanneer eñ al zoe balde als van dootslaghe, van leemden oft van enigen anderen strijde eñ onminne die claechte gedaen es. *K. v. Sint-Truiden* 1366 a. 32. Nae zeker onminne eñ combat opgeresen tusschen Sebastiaen Knechts, misdadige, eñ wylen Wouter Faes Huypssone, aflyvige, de voirs. Wouter is, by den voirs. Sebastiaen... van levenden lyve ter doot gebracht. *Verslag Turnhout* 1881, *Soenstuck* 1581. In elken twiste ofte onminnen mach elk goed man verde nemen. DE PR. en BR. IV *Desteldonk* 11 (1268).

ONMOET, zn. *Hartzeer, verdriet.* fr. *chagrin.* Kil. Onmoed. *Aegritudo.* || Want in voirledenen tiden menige ondaet geschiet es in onser stad van Bruessel,.. daer den goeden lieden... menege verswaernesse, scade eñ onmoet af comen sijn. *Brab. Yeesten* II 627 (1375).

ONMOGELIJCK (O—lic), zn. *Walglijk, afkeer verwekkend, afschuwelijk, aanstootelijk*, fr. *abominable, détestable, répugnant, scandaleux.* Kil. Onmoghelick. j. walghelick. *Nauseosus.* || Ome dat onkerstenlic eñ onmoghelic werck eñ daed, dat de vors. Jacob dede syn schiel-kersten kind, dat hy adde by Kateline siere nichte. Eñ alse tforscreven kind, dat syne was, doot was, dat hy syn kind de moeder Kateline sier nichte vors. nam, eñ drought wech omme te gravene in 't gewyde, dat hy niet ne dede, maer drought eñ dalft in 't ongewyde. CANNAERT, *Bydragen* 381 (1374).

ONMOGENS, bijw. *Onwilliglijk, zonder het te willen*, fr. *involontairement.* || Dat yeman gequetst worde van wagenen, van kerren,.. eñ men ter waerheit vonde dat dese stucken geschieden onversienlec eñ onmogens,.. *K. v. Sint-Peeters-Leeuw* 1284 a. 30; *it. K. markgraafschap* 1292 a. 26; *K. ammanie* 1292 a. 34; *Waalsche Keure* 1312: *sans avis et sans volenté*; *K. meierij Loven* 1312 a. 27.

ONMONDICH, bn. Zooals thans *minderjarig*, fr. *mineur.* Syn. v. *onbejaert.* || Als de mombooren van eenen onmondigen oft onbejaerden montsoender peijs eñ soen maecken. *C. v. Antw. compil.* VII viij 8.

ONNE, vz. *Zonder*, fr. *sans*; hd. *ohne.* || Of sij oock meer uytgegeven hebben als ontfangen, sal men hun wederom geven oock daernaer binnen ses wecken, onne [*var.* v. 1478 sonder] argelist. *O. Liége* 1 febr. 1447 a. 24, *Bree*, 1re série 572.

ONNEEREN, bw. *Hoonen*, fr. *honnir.* Kil. Hoonen. *Vituperare*, etc., *gal. honnir.* || Wie den anderen logenstroepste, ochte seget: Godsat hebdi! geonneert werdi! *K. ammanie* 1292 a. 1. Gonneert werdi! *K. markgr.* 1292 a. 1. Gheonneert werdi! *K. meierij Loven* 1312 a. 1. *Honnés*

soyes. Waalsch charter 1312 a. 1. Zoe wij enich wijff, die ersame es eñ van goeder famen, diffameert eñ oneert, eñ neempt haer hueren goeden naem. *K. v. Sint-Truiden* 1366 a. 13.

ONNEN, bw., impf. *an. „Jonnen", gunnen, het gebruik van iets toelaten*, fr. *accorder, permettre l'usage d'une chose.* Kil. Onnen. j. jonnen. *Taverne.* || Maect een man eenen borre binnen sijnen hove op sijn erve, eñ op sijnen cost allene, hij mochten wel wernen [*lees* weeren of weiren] dengenen dies hij niet en an. *Vonnissen v. Uccle*, 29. *It. 't Recht v. Uccle.* a. 125.

ONNOOSELHEIT, zn. In onnooselheden. *Onwetend en onwillens, onnoozellijk*, fr. *sans le savoir ou le vouloir, innocemment.* || Van alle kennelijcke ongevallen, eñ van dootslaegen geschiet in onnooselheden oft uuijt nootweire is eenijgelijck ontlast [*var.* ongelast] van den heere eñ partije. *C. v. Antw. compil.* VI iij 26. — Over onnoozelheid erkend bij openbare plechtigheid, zie Mertens en Torfs, I 546.

ONNUT, bn. De vroegere bet. van dit w., *ins. op personen toegepast*, is niet altijd met zekerheid te bepalen. Een onzer beste geschiedschrijvers in de Fr. taal, wellicht ook misleid door het Lat. *inutilis* van het charter der gravin Margriet v. 1191/92 a. 30: *Si quis forte in Gandavo inventus fuerit toto oppido et universitati* inutilis, *ab oppido... expelletur*, vertaalde *onnutte* (personen) door *personnes inutiles*, en kwam, zoo doende, te kort aan de historische karakteristiek. In vroegere tijden, zoo min als thans, bande men de *nutteloozе* lieden niet. Goede God, wat een ontzaglijk leger van *ondienstigen* zou men verdreven zien! Men dacht er niet aan, dat *inutilis* ook de bet. heeft, zooals bij Freund, van *schädlich, verderblich* (*Cic. Inv.* 1, 49; Cicero zegt: *Seditiosus est is, qui* malus *atque* inutilis *est civis*, etc.), en als *schadelijke*, dus *gevaarlijke* lieden mag men voorzeker die aanzien welke in buurt, stad of land, oproer stichten (en dezulken bedoelde wel het charter van Margriet), de woekeraars en de verleiders van vrouwen en kinderen; stippen wij nog aan, dat het *Schilleri lexicon* het behandelde w. *inutilis* sluit met deze opmerking: „wij zeggen ook *onnut* voor *kwaad, schadelijk*, enz bijv. mensch, daad. 't Is een *litotes*".

I. 1) Van personen. *Schadelijk, gevaarlijk als oproerig zijnde*, fr. (*des personnes*) *nuisibles, dangereuses, séditieuses.* || Dat si bannen moghen alle deghene die onnutte sijn onder hen. *Brab. yeesten* I 825 (1341 *Loven*); *it.* 826. Item, soe heeft die heerlicheijt inne eñ es in sheren macht... alle onnutte liede... te bannen,.. alsoe verre alsi in der vrijheit van Walem onnutte sijn. *K. v. Waalhem* 1365 a. 75. Item, omme die onnutte siin int heerscep eñ bet daerute dan daerin. DE PR. en BR. II *Evergem* 47, *jaarkeure.*

2) *Schadelijk, als woekeraars, en als verleiders van vrouwen en kinderen*, fr. *nuisibles, comme usuriers, et comme séducteurs de femmes et d'enfants.* || Want in der stad van Bruessele menegherande onnutte personen sijn eñ wandelen, die met menegherande onnutten, oneersamen eñ onprofiteliken dinghen eñ saken ommegaen, someghe met loesheiden den lieden thare af brenghende,.. someghe manne oft wive hen onderwindende vrouwen oft kindere, van goeden name sijnde, verleidende eñ te valle bringhende eñ te scanden, om gheniet dat si dairaf hebben moeghen oft anders,.. *Belg. mus.* X 110, *Oude stadsregten* 1368—1386.

3) *Schadelijk, als losbandigen, overspelers, lediggangers en allerlei boeven*, fr. *nuisibles, comme libertins, adultères, vagabonds et toute sorte de malfaiteurs.* || Beele, Arents Walraets dochtere, van onnutscepe, 1 jaer [*nl.* gebannen]. *Auden. meng.* I 246, *Deurgaende waerhede* 1441. Schepenen eñ mannen sullen moghen bannen uut heurlieder prochie eñ jurisdictie alle deghene die sy vinden sullen onnutte, schadelicke eñ schandaleuse personen. *C. v. Belle* XXXIIII 11. Van nieuws al zulcke onnutte eñ onbequaem volck uut den... landen te doen lichtene eñ die daervan te zuyveren. — om alle rabauwen, straetschenders, ledighloopers eñ andere onnutte bouven te vanghen, *Pl. v. Vl.* 28 febr. 1558, I 808.

4) Minder klaar zijn de volgende aanhalingen, fr. *les citations suivantes sont moins claires.* || Van Janne Wicken, die bedreghen was, in de waerhede te Sleydinghen, dat hij Meeren Sampenoys bedrouch, met valscheden, dat soe onnutte was, daer soe vele scaden eñ achterdeels af hadde.. — Van dat Gillis Veldekin bedreghen was dat hy onnutte was den goeden lieden; pays ghemaect omme XVIII lib. *Reken. baljuwschap Gent* 1367. rol 1721. — Te onnutte. || 16 hooymaent 1455, Vincent Libaert,.. was ghebannen zeven jaeren uuten lande van Vlaenderen, up den pit, van te onnutte in de stede te zine. CANNAERT, *Bydragen* 449.

II 1) Van dieren en zaken. *Schadelijk, gevaarlijk*, fr. (*d'animaux*) *nuisibles, dangereux.* Zie ONLOVELIJCK.

2) Van zekere handelingen. *Oneerlijk*, fr. (*de certains actes*) *malhonnêtes.* || Aenziende dat, van langhen tijden hiervoire, alrehande onnutte saken bi eeneghen persoenen in der voirscreven stad ghehanteert geweest hebben, als: van leenen geld om geld [*nl.* woekeren], oft andere bate; alrehande ongheoirloofde comanscapen te doene dair teere opgheset werd, mids denwelken der goeder liede kindere van Bruessele dicwijle van groten goeden eñ rijcheden te nieute eñ te armoeden comen sijn eñ huers goeds quite. *Belg. mus.* X 100, *Oude stadsregten* 1368—1386.

3) Van woorden en gesprekken. *Oneerbaar, onkuisch, strijdend met de goede zeden*, fr. (*de paroles et discours*) *déshonnêtes, contraires aux bonnes mœurs.* || So wie lelic reden eñ onnutte reden in ghewoenten had. *Regl. begijnhof 's Bosch* 1277 a. 22. Indien een den anderen alleen met woirden injurieerde, oft fluycket [*nl.* vloekt], oft eenige goidtslasteringe, als sweren, huereren [hoereren], tusschen [tuisschen], oft onnutte woerden op den voors. berch committeerde, sal derselver etc. *Rekenk. v. Brab.* reg. 140 fol. 2, *regl. voor den Blijberg in 't Limburgsch*, 10 apr. 1556. Om deswille dat de gebueren van der Halfstraten eñ van der Vetteriën, by den Rade van der stat, groote eñ menichfuldige clachte gedaen hebben van der quader hanteringen eñ onnutten eñ oneersamen bedrive dat houdt eñ een wile gehouden heeft eene geheten Ydeken van Thienen met eenen hueren boel, geheten Willeken de Cuypere, met onnutte eñ oneersame vrouwen te houden. *Vad. mus.* III 54 (1458). Zie BLIJBERCH, I 256.

4) Onnutte herberch. *Gemeene kroeg*, fr. *cabaret borgne.* Zie QUAET HUIS II 122. || Dat niement onnutte herberghe en houde. *C. v. Aalst* 677, *K. v. Paricke*, 1472 a. 36; fr. tekst *mauvais hostage.*

ONNUTSCHAP (O—schep, o—scip), zn. *Onzedelijkheid, ontucht*, fr. *immoralité, impudicité.*

|| Wouter den Pape, gebannen een jaer, van onnutscepe. *C. v. Auden.* 2de bd. 91 (1359). Wat manne die onnutschep dade in tavernen of der buuten, eer hy te zynen herbeerghen quame, verbeurde v schel. *Auden. meng.* IV 395, *Volders* 1338. In de vierscare van Mourbeke. Van dat Jan de Moer Michiel Baets, bastaerde sone, dewelke bedreghen was in de jaerwaerhede van onnutscepen; vermaect, vor vonnesse, bij scepenen, omme XXIIIJ lib. *Reken. baljuwschap Gent* 1372, rol. 1722. Zie ook Cannaert *Bydragen* 114 vlg.

ONNUTTEL, bijw. *Onnuttelijk, op onvruchtbare, nutteloose wijze*, fr. *sans utilité, improductivement.* || Soedat [zy] deselve overschietende penningen nyet en begeren onnuttel oft ledich sittende te verdoen en te verteren, maer souden deselve wel willen aenleggen aen gronden van erfven. FR. W. VAN SPILBEECK, *Besloten hof* 123 (1599).

ONNUTTELIJCK (O—lijc), bijw. *Oneerbaar, ontuchtig*, fr. *déshonnêtement, impudiquement.* || Als die vassael gelegen heeft, oft geattempteert heeft te liggen metter huysfrouwen zijns leenheeren, oft dat hij die anderssins onnuttelijc aengetast heeft, hetzij oneerbairlyc cussende, oft heur memmen eñ borsten tastende; dwelc alleen te verstaen is van der wittiger huijsfrouwen eñ niet van der concubijnen. V. D. TAV. 198.

ONONTSECHT (O—seeght), verl. deelw. van *Ontseggen*, met *on. Niet afgezegd, niet geweigerd*, fr. *non refusé, non renoncé.* Zie HOEDE. I 595.

ONPABLE, bn. Waars. eene drukfout of verkeerde lezing. || Waert zo, dat de zeghelaers vonden eenich garen, dat onpable waere, naer de draperie van deser stede, onder eeneghen drapier, es de boete XX s. DE PR. en BR. *Aalst* III 426, *Wolwevers.*

ONPAYS (Onpaeis, onpeys), zn. *Onvrede, twist, tweedracht, vijandschap*, fr. *discorde, hostilité.* Kil. Onpeys. j. onvrede. *Discordia.* || Omme dat wi anesien dat onse lant in onpasse [l. onpayse] eñ in orloghe ghestaen heeft... PIOT, *Enquête* 1334, blz. 7. Te schouwen voortaen tusschen ons eñ onse nacomers alle saecken eñ materien van gheschille, van onpeyse eñ van bloetstortinghe. *Pl. v. Brab.* I 546, *Verbant* tusschen Brabandt eñ Vlaenderen, 1339. Alse debat, gheschil, discoort, twist eñ onpaeys gheweest hebben tusschen den goeden lieden van den goeden drie steden, Ghendt, Brugghe, Ypre,.. SCHAYES, *Collatie* 352 (1345). Mids dat sy in veten eñ in onpaeise zyn. *C. v. Auden*, 2de bd. 125 (1441). Hy verhoorde deisen onpays, die tusschen deisen tween heeren was. OL. V. DIXMUDE 30.

ONPAYSIVELICHEIT (O—lyckheyt), zn. *Twist, krakeel*, fr. *querelle, rixe.* || Men mach niemant gheduerende de huere van den huuse ofte erfve, dezelve benemen, ofte doen verhuusen, tenware bespreck ter contrarien, ofte by authoriteyt van justicie, uut causen van oneerbaerheit, onpaysivelicheit in de ghebuerte [wij verstaan door den huurder veroorzaakt], ofte ghelijcke redenen. *C. v. Watervliet* a. 140, *Kl. st.* V 504. *It. C. v. Dendermonde* VI 2.

ONPREJUDITIENBRIEVEN (Oepene o—), zn. mv. *Opene brieven van schadeloosheid*, fr. *lettres patentes de non préjudice. Rekenk. v. Brab.* reg. 138 fol. 278, *Maastricht*, 29 mrt 1537.

ONRAET (Onraedt), zn. m. 1) *Belastingen*, fr. *impositions, impôts.* || Van welcker ghemeynte [*nl.* gemeentegronden] oeck ghy, Dierck eñ Jan, ten tyden van [*l.* dat] derselver ghemeynten onraet eñ commer gheboert is te ghelden, niet ghegouden noch betaelt en hebt, noch tot scot oft lot gestaen en hebt, hoe wael nochtans, in de voerscreven tyden dat in der voerscreven ghemeynten last, commer eñ onraet geboerde te betalen, openbaerlyck in de kercken geboden is geweest, op eenen coer van X ouder scilden, dat alle deghene, die totter voerg. gemeynte gerecht waren oft hen rechts vermeten, gecomen hadden tot eenre genoemden plaetse, te weten, opten kerkhof van Mierle, om te samen te ordineren, dien onraet gemeenlijk ten minsten last te betalen eñ te ghelden; tot welcken tyde eñ plaetse ghy, Dierck eñ Jan, niet ghecomen en sijt, noch oeck den onraet mede en hebt helpen draghen eñ betalen. VAN SPILBEECK, *Mierlo* II 5 (1478). Eñ mits dien de voirs. van Haren onse beede eñ anderen onraet te dragen hebben mitten selven van Oistrewyck — dat zij huere voirs. beede eñ anderen onraet, die zij te dragen soelen hebben, onder hen eñ by henselven, nae huere heerttellingen eñ rijcdomme moegen setten, opheffen eñ bueren... — dat oick die voirs. van Haren sullen, in den voirs. dorpe eenen vorster hebben, eñ alle lasten van beeden eñ anderen onrade, die in onsen voirs. lande van Brabant gebueren sullen... op hemselven dragen eñ setten sullen. *Rekenk. v. Brab.* reg. 135 fol. 236, *oork.* v. Nov. 1491 *voor het dorp Haren* nabij Oosterwijk in de meierij v. 's Bosch. — Alle de goeden ten platten lande gelegen, toebehoorende de poirteren der stadt van den Bossche, eñ verkreghen voor den jaere, bij deselve, XIIIIc lxxx, zijn eñ blijven vrij, sonder met denselven platten lande te gelden in der beden, ofte oock in eenighen anderen onraedt. *C. v. 's Bosch* VII 5. — *Landsbelastingen van Ravenstein*, fr. *impositions du pays de Ravenstein, impôt territorial.* || Dat den lands onraet.., jaerlijckx op den ghewoonelijcken tijt sal worden gheset;.. doch, opdat alles richtigh gheschiede, sal gheen aenvanck van het setten van den nieuwen landts onraet moghen worden ghemaeckt hetsy dat dan albevoorens by ghenoechsame quytinghen ghebleken worde, dat den onraet van het voorighe jaer in 't gheheel sy voldaen, etc. *C. v. Ravenstein*, oork. 14 febr. 1651 a. 12; *it.* a. 60; a. 13 heeft „dorps onraet." Zie ook *Ongelt* 1).

2) *Gerechtelijke kosten*, fr. *dépens, frais de justice.* || Heeft hem doen rechten eñ peynden [*nl.* panden] aen alles goets dat N. heeft ligghende eñ ruerende,.. voor twintich carolus guldens,.. eñ voor also veel onraedts als daer met recht op gaen mach,.. — voor alsoo veel onraets als daer met recht op gaen mach. *C. v. Grave* fol. 978, *Formulare.*

3) *Bekostiging, kosten*, fr. *frais.* || Want die goede lude van Diest aen deen side, eñ die van Sichgen aen dander, in ons eñ in onsen raet sijn bleven, van den cost eñ onraet, die si, aen beiden siden, van rastement eñ andersins nu gedaen eñ leden hebben ruerende van der beden... *Uitspraak der hertogin Joanna tusschen Diest en Sichem*, 25 oct. 1392.

4) *Bijkomende kosten*, fr. *faux frais.* Zie ONRAET 2), en ONDERSLAGER. *It. C. v. Reusel* a. 69.

5) *Ongeval, ongeluk*, fr. *accident, malheur.* Kil. Onraed. *Damnum, calamitas*, etc. || Eñ weert oec, dat in der bescuddinge voirs. enich onraet geviele [*nl.* in het afweren van eenen oploop van vreemden], sonder voirraet, aen [*nl.* zonder] argelist,.. Eñ geviele oec onraet daerin van quetsueren

eñ leemden of dootslach met argelist, dat sal staen ter richtingen nae wisinge onser scepenen. *C. v. Maastricht* 152 (1413); *it.* 476. 477.

6) *Onlusten*, fr. *troubles.* || Omme allen onraet eñ discoert, die in der stat gevallen mochte, te verhueden eñ den goeden lieden deen metten anderen te bat in rasten eñ in vreden te sijne eñ voertaen te bliven, soe es overdragen,.. dat voertaen nijeman,.. gheen wijf, noch gheen vrouwe, noch jouffrouwe, gedaeght noch ongedaecht, ontscaken en sal. VAN EVEN, *Mengelingen, Vad. mus.* III 25, *Het vrouwenscaken* 1396.

7) *Ongelegenheden, verderfelijke omstandigheden*, fr. *inconvénients, circonstances pernicieuses.* Kil. Onraed. *Detrimentum, perditio*, etc. || Want wij,.. gheordineert hebben, om te verhuedene den onraet, die comen mochte, alsoe hij dicwijle comen es, van den menichfuldighen cleedinghen eñ palluren, die men ghegheven heeft eñ vercocht in Brabant, beyde in steden eñ in dorpen, dat... *Brab. yeesten* II 721 (1404). Dat den ballinghen van Lovene,.. ghedoeght eñ ghestaedt heeft gheweest, dat sy comen syn binnen den lande van Brabant, alsulken onraet eñ scade doende op de stat van Lovene, also vorscreven es, dairmede dat sy de stat van Lovene bracht hebben in verderfeliken scaden van rasten eñ van neeringen. SCHAYES, *Analectes, Acad. d'archéol.* 1856 blz. 164.

ONRASTE, zn. *Oorlog*, fr. *guerre.* || Dat ghi onsen lieven neve eñ getrouwen, den heere van Gaesbeke, set van onsen weghen in sinen lande van Gaesbeke, eñ in allen anderen sinen goiden,.. in alle der vueghen dat hi was eer die onraste eñ dedinge opstont tusschen hem eñ onser stad van Brussel om wilen heeren Everarts Tserclais wille. A. WAUTERS, *Environs* I 144, oork. 1388 (Oorlog tusschen Brussel en Gaasbeek). — Van allen dingen die toebehoeren tsheeren heerlijckheijt sal men bedingen met sijn mannen; eñ daeromme der orloge ofte onraste is en sal men niet laten recht te doene metten mannen op hoege tijt van eenigen daghe. *C. leenhof v. Aarschot* a. 89.

ONRECHT, ONRECHTICH, bn. en bijw. 1) Van eenen weg. *Niet openbaar*, fr. (*d'un chemin*) *non public, privé.* || Niemandt en sal onrechte paden gaen, rijden oft varen, alwaer hij egheenen wech en heeft, uijtghenomen den oughst, als den thiendenwaghen rijdt. *C. v. Moll, Keuren* 1596/1631 a. 21. Onrechtege wegen. *C. v. Aalst* 388.

2) Van maten en gewichten. *Ongerecht, onrechtvaardig*, fr. (*des poids et mesures*) *injustes.* Kil. Onrecht. *Non rectus, iniquus.* || Daer men onder yemant bevindt onrechte mate oft ghewichte, die verbeurt voor elc een pondt Brabants..; en die met onrechte mate oft gewichte goet verkochte, verbeurt sijnen duym. *C. v. Mechelen* II 15; *Nannius: iniquae.*

Onrecht treden. In zake van oorvrede. *Valschelijk te werk gaan? Vrede breken* (?), fr (*en matière de paix d'hoirs*) *user de fausseté; rompre trève* (?). || Soe wie dat weyghert eenen vrede te gheven als hem dien gheheyscht wordt, of is derdwerf onrecht ghetreden, die sal den eersten weygheren daerna ghebreuckt hebben ses pont, eñ den anderen weygheren twelf pondt, etc. *Landcharter v. Megen, Dickbier*, 1432 a. 9.

ONRECHT, zn. o. In de rechtspleging. *Ongelijk*, fr. (*dans la procédure*) *tort.* || Al dien cost soude gelden deghene die in d'onrecht vonden worde, daer 't gheviele tusschen twee partien. SCHAYES, *Analectes, Acad. d'archéol.* 1856 blz. 496.

ONRECHTELIJCK, bn. en bijw. In de rechtspleging. *Niet gerechtigd; zonder (er toe) gerechtigd te zijn*, fr. (*dans la procédure*) *non autorisé, sans (y) être autorisé.* || Van den onrechtelijcke woerden van alle omstanders ten rechtwert. Oft oeck imandt van den omstanders, vrouwe oft man, voor der vierschaeren oft den recht, daer schoutent, rentmeester eñ scepenen te recht zaeten, oft elck int zijne, onrechtelijck spreken, hetzij ontamelijcke woerden, oft anders oeck den recht egheen gehoeren en geven,.. *C. v. Turnhout, Stijl* 64.

Onrechtveerdich goet. Zie **Blint goet** I 258. Gelijk men in de testamenten in het bisdom Luik eenige stuivers ten voordeele van de Sint-Lambertuskerk vermaakte, bestond ook, zooals wij het aanstipten, het gebruik, in het bisdom Kamerijk, eenen penning aan Ons-Lieve-Vrouwekerk van Kamerijk toe te bedeelen. || Totter fabricken van onsse Lieve Vrouwe van Cameryck, een yegelyck eens twee stuyvers, oft sy eenich onrechtveerdich goet hadden, daer sy niet aff en weten. *Acad. d'archéol.* 1856, blz. 184, *testament* v. Jan van Orshagen en zijne echtgenoote Margareta Lemmens 11 jan. 1505. — Item, beset eñ maect noch deselve testatrice onser moederkercke van Cameryck eenen stuyver eens, oft sy enich onrechtveerdich goet hadde, dat sy niet en wiste. *Ib.* 187, *test.* Elisabeth Witvens (1514) *It.* blz. 190.

ONREDE, zn. *Onredelijkheid, onbillijkheid*, fr. *déraison, injustice.* || Om de redene dat die van Curtrike in dese saken gheabuseert hebben onwettelike eñ onredenlike, contrarie onser heerlicheit eñ jeghen ghemeene lantrecht,.. daerin sij grootelike mesdaen hebben jeghen ons, eñ bi denwelken wij hemlieden wel naerre torden mochten, updat ons gheliefde, van denwelken abuse, onwette eñ onredene de kennesse eñ correctie ons toebehoort,.. DE POTTER, *Kortrijk* I 335 (1372). *It.* OL. v. DIXMUDE 66.

ONREDELIJCK, bn. 1) *Onrechtvaardig*, fr. *injuste.* Onredelijck goet. *Vervalschte, dus onrechtvaardige waar*, fr. *denrée falsifiée, donc injuste.* Kil. Onredenlick. *Iniquus, injustus.* || Want men verneempt eñ bevonden heeft, dat sommige persoonen, hetzij van buijten oft van binnen, met onredelijcken goede omme gaen, dwelck eensdeels gevalst eñ geargert is, tsij van sofferaene, peperpoeder eñ andere specien eñ dingen der cremerijen aengaende, als oock van vigen eñ rozijnen, die dicwils gemegckt [gemengt] eñ onderschoten zijn, binnen quader dan buijten. *Oork.* 3 juli 1548, *kaart v. het Cremers-ambacht te Diest* a. 7.

2) Van stank. *Merkelijk, groot*, fr. (*d'une puanteur*) *grande, considérable, notable.* || Soe wie op sijne erfve eenige koeystallen, peertstallen, oft koten van verckens, konynen, duyven, gansen, hoenderen eñ van andere diergelijcke beesten oft gevoghelte heeft oft wilt maken, sal de vuyligheydt, mest eñ pisseyne derselver soo moeten afleyden eñ af doen dalen, dat sijn gebueren geenen onredelycken stanck daervan en comen te lyden. *C. v. Brussel, Stat.* 1657, *Servit.* a. 79. Christijn: *ut vicini inde non patiantur fœtorem notabilem. It. C. v. Loven, Servit.* a. 70.

3) **Onredelijcke wandelinge.** *Ongeoorloofde minnenhandel*, fr. *conversation charnelle, illicite.* Bij Schiller u. Lübbe heeft *onredelik* ook de bet. van *ungehörig, ungeziemend, enormis.* Sommigen onzer Fransche geschiedschrijvers hebben in „onredelijck" eene druk- of schrijffout gezien voor „onzedelijck", en, het w. „wandelinge" niet beter verstaande, de

uitdrukking vertaald door *promenades déraisonnables* (!) J. F. Willems drukte ook „onzedelijck" in zijn *Historisch onderzoek* 193. || (*Litem*) *subortam de eo, quod iidem scultetus, burgimagistri, scabini, consules et legislatores certas mulieres, que cum sacerdotibus carnis commercium habuerunt, seu cum eis cohabitarunt ratione carnalis commercii seu cohabitationis hujusmodi, quod seu quam vulgato vocabulo* onredelijcke wandelinghe *appelarunt. C. v. Brugge*, II 63 (1520). Dat, als Jacop van Bernhem in tiden verleden ghebannen was ute onsen lande van Vlaendren, bi onse Wet van Brugghe, III jaer, van onredeliker wandelinghe,.. DE POTTER, *Petit cart.* 47 (1360). Gille van Curteghem, van onredelicker wandelinghe, 1 jaer [*nl.* gebannen]. Martien de Lathaudere, van onredelicker wandelinghe, 1 jaer. *Auden. meng.* I 246, *Deurgaende waerhede* 1443. Versochten en begheerden an scepenen.., dat de vrouwen van levene, sittende eñ woenende ontrent de voorn. keerke [*nl.* van senter Niclaus],.. rumen eñ vertrecken souden, eñ dat omme de groete onredelijke wandelinghe, ruutheden, enz. die daer ghescieden bij daghe eñ bij nachte. DE POTTER, *Gent* III 384 (1465). Van onredelicke wandelinghe, bij nachte, VI l. par. Van denzelven, bij daghe iij l. par. *C. Proostdij. v. Brugge* I 354. Zoe brocht er in [*nl.* de gravin in de stad Iperen] zes personen, maer waren alle daerna ghebannen van onreideliker wandelinghe. OL. V. DIXMUDE 138. *It. C. v. Nieuvliet*, kl. st. III 406. *C. v. Ardenburg*, kl. st. I 208.

4) *Onzedig*, fr. *déshonnête, immoral.* || Besprec wesende, dat de vors. Gillis noch zijn wijf, gheen butendienlinghen houden zullen, noch gheen onredelic gheselscip, daeromme dat zij zouden moeten laten ten heleghen sacramente te gane. FR. DE POTTER, *Gent*, *Badstoven* III 349 (1460).

5) *Onbehoorlijk, ten onrechte*, fr. *indûment, injustement, à tort.* || Insghelycx waren gheordineert zekere notable persoonen, die ter audientie saten, up den onderlicken [*nl.* onredelicken] ontfanc [*nl.* toelating, aanneming] die ghedaen hadde gheryn in de weverie eñ volderie, van persoonen daerin onbehoorlic ghevrydt. SCHAYES, *Collatie* 43; *it.* 44.

ONREINLIJCK (Onreynlic), bn. 1) *Verlagend, verachtelijk, onteerend*, fr. *avilissant, déshonorant.* || Men sal het leen niet uutgheven met onredelicken condicien. Eest dat de heer int uutgheven stelt eenighe onreynlijcke ofte sonderlinge condicien, ghelijck zijn maeckelaer, stoven oft bordeelen te houden, ofte dierghelijcke WIELANT, *Leenrecht* 31.

2) *Vuil*, fr. *sale.* || Dat niement.., in iemens borneputte vuylnesse en doe, noch daerin en wassche onreynlic dinc, cleederen noch anders. DE PR. en BR. XXVI. *Rupelmonde* 91.

ONRIBEL (Onrybel), bn. 1) Onribele saken. *Zware misdaad*, fr. *énorme méfait.* || Waert oec dat enich gheselle van onrybelen saken uter gulden wert, dat die persoen nemmermeer in de gulde comen en mach. A. WAUTERS, *Sermens* (1412) 7 § 14.

2) **Onribele wandelinge.** Wij vermoeden, dat door deze uitdrukking, in de volgende aanhaling bedoeld wordt *de misdaad of zonde tegen natuur*, „*de vuijle faicten*", het *crimen pessimum* van Damhoudere, fr. „*le vilain et énorme crime et péché contre nature.*" || Up den woensdach, dinghedach, waren ghebannen veerthien persoonen, elc zes jaer, van onorborlic in de steide te zine [vgl. ONNUT], eñ zes van onrybele wandelinghe OL. V. DIXMUDE 121. Vgl. ONREDELIJCKE WANDELINGHE.

ONRIBELIKE, bijw. *Schrikkelijk, uitermate*, fr. *terriblement.* || Do conine Philips, dit vernemende, dat de grave Gwy in Paris was, wierdt onribelike ontsteken met gramscepen, hij en wildese [*nl.* den graaf met zijn gevolg] noch zien noch hoeren. JAN V. DIXMUDE 156.

ONRIESTE (Onruste?), zn. v. *Beroerten*, fr. *troubles.* || Niemant ne sal hem vervoorderen volcke te leedene omme vergaderinghe te makene daer eeneghe onrieste ofte ghescil of comt. *C. v. 't Proossche* I 286 a. 45.

ONRUSTELIJCK (O—lic), bn. *Onrustig, woelig, oproerig, twistmakend*, fr. *turbulent, qui sème la discorde.* || Daer zijn noch andre bannen uut den lande van Aelst, van III jaeren, oft van eenen jare uut den scependomme, ghelyc onrustelic te wesene in de ghebuerte, warringhe te makene tusschen man eñ wijf. *C. v. Aalst* 450 (XV E.).

ONSCHOTBAER, bn. *Vrij van belastingen, van schot en lot*, fr. *exempt d'impositions.* || Sullen die selve clergie,.. voordaen als nu, emmermeer eñ altijt los, vrye eñ ontschutbaer [*l.* onschotbaer] eñ onghemoeyt blyven, eñ sy eñ heure goederen overal binnen onsen lande van Brabant, van allen ondersaten, schattinghen, settinghen, beden eñ penninghen, corweyen, enz. *Pl. v. Brab.* II 7 (1479).

ONSCHOUT, Limb. ONSCHOLT (Onschoudt, onschouwt, ontschout, ontschouwt, onscout, onscult, ontschult, ontschuld, onscholt, onschult, zn. v. 1) *Rechtvaardiging, verschooning*, fr. *justification, excuse.* Kil. Onschoud. j. onschuldt. || Item, aldus wyst men die onscout. Jan sal opleggen eñ sweren: soe wes hem Jan tijt, dat hij des onsculdich is. Soe hem God help eñ die heyligen. *Charterb. v. 's Bosch* fol. 50 v°. Zie ook OPLEGGEN. — De feyten van belastingen overgegheven zijnde, sal de teghenpartije, ten eersten rechtsdaghe daernae, in geschrifte moghen overbrenghen de redenen eñ middelen dienende ter ontschult oft salvatien van den belasten ghetuyghen. *C. v. Santhoven*, *Stijl* 1557 a. 155. — Onscout doen. *Zich rechtvaardigen*, fr. *se disculper.* || Soude een man zyn onscout doen sevende meer, nae der stadt recht, die moeste hebben tot hem VI manspersoenen, aen elcke haut III, nijt bannich, noch bastart, van goeder famen, etc. PIOT, *Cart.* II 571, *Keuren v Sint-Truiden* XVI E. *It. C. v. Turnhout*, *Stijl* a. 16 onschouwt doen; *C. v. Herentals* II 9 onschoudt doen. — Quame yemend omme onscult te doene, zo zouden de claghers moeten noemen stede, plaetse eñ tyt, hoe, waer eñ wanneer 't fait gheviel; eñ niemend en mach voor andren oft bi procuratien onscult doen; eñ hieranne doet men kercgheboden, ten fine dat elc te zijnre onscult commen mochte. *C. v. Aalst* 500 (1487). — Onschouwt geven. *Onbeslist verzenden*, fr. *renvoyer dos à dos* (?). || Van alle ophouwen aen den heijligen gheeft men onschouwt eedt tegen eedt, behalven tegens schepenen-brieven, obligatien van wijn, bier eñ broot. *C. v. Herentals* II 33. — Totter onscout comen. *Ter verontschuldiging, ter verrechtvaardiging komen*, fr. *venir se justifier.* || Wert dat sake, dat yemant vreemdere bynnen Dyest yet mesdade eñ totter onscout comen mocht, in den yersten sal hij sweren dat hy ellendich is. *K. v. Diest* 1228 a. 4; Lat. tekst *ad excusationem venire.* Waert zo, dat yemend in zulcken faiten beleyt ware, dies onsculdich ware, die zoude moghen t'synre onscult commen up de daghen van den besitte. *C. v. Aalst* 500 (1487). — Onscout

nemen. *Zich verschoonen*, fr. *s'excuser*. || Soe en hadde nochtan die schoutet dat negheenssins willen doen, ontschout nemende metten wethouderen van der stadt van Dyest, eñ seggende dat zij dat alsoe niet en wouden gedoegen. Piot, *Cart.* II 296 (1450). — Op sijn onscholt staen. *Zijne onschuld moeten bewijzen*, fr. *devoir prouver sa non-culpabilité*. || Die werde oft werdynnen sullen honnen gesten kundigen [*nl.* dat zij geen wapens dragen mogen], op die pene van enen rinsgulden, oft op hon onscholt stain. *K. v. Hasselt* 11 dec. 1500 a. 24. — Onschult toogen. *Zijne onschuld bewijzen*, fr. *prouver sa non-culpabilité*, *qu'on n'est pas fautif*. || Waert, dat eenighe guldebroeders niet en quamen met eñ onder zijne banniere,.. dat waere... up de boete..; het ne waere, dat hy redelicke onschult tooghen conste. *Acad. d'archéol.* 1856 blz. 282, *Legwerkers te Audenaarde* (1500).

2) *Het niet verschuldigde*, fr. *ce qui n'est pas dû*. || Wanneer eenen rentgever dertig jaaren agtervolgende eenige renten heeft betaalt, alsdan en word hy niet ontfangen tot bewys van erreur of ontschuld. *C. gr. Loon* III 504, *Reckheim*.

ONSCHOUWELIJCK, bn. *Onschuwelijk*, *onvermijdbaar*, fr. *inévitable*. || Opdat dese ordinantie te volcomelijcker mach onderhouden worden, sonder dat iemant die sal moghen breken ondert decxele van onschouwelijcken noot. *Pl. v. Brab.* I 60, z. d.; *it.* III 156 (1633).

ONSCHULDELIJCK, bijw. *Zonder iet schuldig te wezen*, *ten onrechte*, fr. *sans rien devoir*, *indûment*. || Dat alsulke betalinge by erreur of onschuldelyck syn gedaan. *C. gr. Loon* II 504, *Reckheim*.

ONSCHULDENIS (Onsculdenesse), zn. v. *Onschuld*, fr. *innocence*, *non-culpabilité*. || Hi bit den here dat hi doe horen sine orconden, waer dat hi was up de tijt dat tfait gheviel, omme te toghene sine onsculdenesse. Nap. de Pauw, *tBesouch* 22 (1306).

ONSEDICHEIT, zn. v. *Oneerbiedigheid*, fr. *irrévérence*. Kil. Onsedigh. j. onghesedich. *Immodestia*. || Oft geviele, dat enege borger of ander in onser stat van Tricht hen mesgrepen of mesdeden met eneger onsedicheit, tegen ons, onse heerlickheit eñ tegen ons stat eñ burgeren van Tricht. *C. v. Maastricht*, 141 (1413); *it.* 477.

ONSICHLIJCK (O—lick), bn. *Onzichtelijk*, *onzichtbaar*, *verborgen*, fr. *invisible*, *caché*. || So wat manne die panser, gesticde wamusen, off anderen onsichlick waepenen dreigt. *K. v. Hasselt*, 11 dec. 1500 a. 25.

ONSIEGELWARICH (Onz—), bn. Lakenweverij. (*Niet zegelwaardig*). *Van een laken 't welk de vereischte hoedanigheden niet aanbiedt*, *om van den zegel der goedkeuring voorzien te worden*, fr. (*draperie*) *se dit d'un drap qui ne présente pas les qualités requises pour être pourvu du sceau approbatif*. || Oft yemant in der stat vuersch. oft eygen laken maecte, die onziegelwarich waren, dats te wetene van tweederhande oft dryderhande garen, oft droeme onder wevel gescoten, eñ dat ten ziegel brechte, om dat te vercoopen, die sulde verbueren dat laken. *K. lagengilde Hasselt* 1 juni 1433 a. 38.

ONSIENICH, bn. *Onzichtbaar*, *verborgen*, fr. *invisible*, *caché*. || Men verstaet, dat hij [*nl.* een dootslager] 't toocht bij acten van buijten zijnen willen, als hij wandelt met wapenen, oft lagen lecht, oft ijemant bespringt met onsienige stocken, slaende oft quetsende. Wielant, *Pract. crim.* 93.

ONSPOEDEN. Zie Ontspoenen.

ONSPREKELIJCK, bn. *Onuitsprekelijk groot*, fr. *indiciblement grand*. || Om te versien op de menighvuldige klachten aen onsen Rade van Brabant gedaen, midtsgaeders op de gebreken, inconvenienten eñ abuysen gevallen in de voorss. riviere [*nl.* de Zenne],.. al ter onsprekelycker schaden van de meulens daerop staende, eñ van de bempden eñ leege landen daerop eñ aen gelegen. Martinez 109 (1596).

ONSTADE (Ontstade) zn. v. *Nadeel*, fr. *préjudice*. Kil. Onstaede. *Incommodum*, *damnum*,.. Onstaede doen. *Obesse*. || Soe wie poertere es te Walem, dien en mach nieman bedraghen dan poerters, dat hem ons rade [*l.* onstade] doen sal. *K. v. Waalhem* 1365 a. 15. Eñ en weere die partie in der stadt nijt, zoe zal men dit in vreden setten, eñ deese vrede en sal hun geen onscade [*l.* onstade] doen aen dat verzeeckernisse te setten oft te doen. *K. v. Sint-Truiden* 1366 a. 66. Kennen voort eñ lijden, dat sij ons den voorgenoemden getrouwen dienst gedaen eñ bewijst hebben van gratien eñ van engheenen rechte, eñ geloven hen, in goide trouwe, dat hen dat nimmermeer, ten gheenen tide, onstade off mindernisse doen sal van hoeren rechten, enz. *Oork. hertogin Joanna voor Diest* 13 nov. 1308. Sullen de rechteren, van heurs ampts eñ officienwegen, vuegen t'gene des [ter ?] eenre oft ter andere zijden, nuyten gescreven rechten eñ d'beleijt van der saecken ter staden oft ter ontstaden comen mach. *C. v. Santhoven*, *Stijl* 1557 a. 153, blz. 436. *It. Pl. v. Brab.* I 132 (1355); Piot, *Cart.* II 10 juni 1417 blz. 510.

ONSTANTICH, bn *Onstandvastig*, *wankel*, fr. *inconstant*, *changeant*. Kil. heeft onstantaftigh. j. onghestaedigh. *Inconstans*. || Soe wije dit crieme oft misdaet [*nl.* v. stellionaat] committeert, die is variabel eñ onvast in zijnder spraken, eñ onstantich in zijnder meijningen eñ hertten. V. d. Tav. 90.

ONSTE (Unste), zn. v. *Gunst*, *jonst*, fr. *faveur*. || Om die grote onste eñ vryenscap die wy dragen tot onsen lieven lieden. *Brab. yeesten* I 702 (1302). — In eene oork. v. 1348 staat: „omme die mine [*l.* minne] eñ die goede gunste", en verder: „met goeder gunsten"; *ib.* fol. 105 v°. Om der groeter onsten, die wij tot hoer draghen. *Ib.* reg. 135 fol. 154 v° (1358, *Lier*). Jan,.. hertoge van Lothringen,.. dat wij, omme die mine [*l.* minne] eñ omme die unste die wij dragen eñ hebben tonsen lieven lieden van onse stad van Loevenen, eñ omme den menichfuldigen dienst die sij eñ heure vorderen ons eñ onse vorderen... dijcke gedaen hebben mit groeten unsten... *Rekenk. v. Brab.* reg. 131 fol. 105 (1327).

ONSTELIJCK (O—lik), bn. *Minzaam*, *welwillend*, fr. *gracieux*, *bienveillant*. || Want si ons dicke gheholpen hebben eñ goeden onsteleken dienst ghedaen hebben. *Oork. heer v. Diest*, 20 febr. 1328. Want onse goede vriende, onse scepenen, raidt, etc... enen onsteliken getrouwen dienst van gelde bewijst eñ gedaen hebben. *It.* 23 dec. 1381. *It. Brab. yeesten* I 144; II 575.

ONSTICH, bn. *Gunstig*, fr. *favorable*. || Off anders ijemant woerde vonden mesdedich, off sculdich, of van dirre misdaet wetende, partijelic off den mesdader onstich dan te rychs, als hi sine goetduncken getoent heeft mitten monde, sal hi van den rade gaen, sonder swaerheit, tot diere tijt dat van dien fait, daer hi mesdadich aff were, of partie maeode, of den mesdader onste droege. Piot, *Cart.* II 170 (18 nov. 1404 a. 5).

ONSTICHEIT (Onstechheid), zn. v. *Genegen-*

heid, fr. *affection*. || Omme de onstecheit en ghetrouwe dienste die onse liede van onsen lande alletoes hebben ghedaen, onsen vorderen eñ ons. PIOT, *Enquête* 1334 blz. 6.

ONSTICHTICHEIT (O—heyt), zn. v. *Ergernis*, fr. *scandale*. || Item, en zullen die zusters nyet mueghen dansen, ofte werlicke ghenuuchte hanteren in de presentie van de luyden van buuten, midts dat daeruut veel quaet spruut eñ groote onstichticheyt. FR. DE POTTER, *Kortrijk* II 426, *regl. Onser-Vrouwen hospitaal* 5 oct. 1553.

ONSTRAFFING, zn. v. *Straffeloosheid*, fr. *impunité*. || Selfs uytdien d'eere van justitie daerdoor wordt vercort tot achterdeel eñ verdruckinghe van de arme ghemeynte, daerop daeghelijckx is vallende den last van de onstraffinge oft ooghluyckinghe van de schattinghen. *Pl. v. Brab.* 1 522, *oork. op 't verkoopen van de officien* 2 mei 1626.

ONSUIVER (Onzuver), bn. Van beesten. *Ziek*, fr. *malade*. || Dat nyemant in den vleyschuyse vercoupen en sall vleysch van geyten, van soeghen, van gardechtigen verkenne, off andere ontydiger, onzuver beesten, in wat manieren dat dat were, off die gecocht weren in plaetzen dair pestilencie van beesten were. *K. v. Tongeren* 27 juli 1469 a. 18.

ONTACKEREN, bn. *Al ploegend een deel van iem' land afnemen*, fr. *diminuer la terre de qn. en labourant*. || Ofte hy niemant en weet die der goede lieden lant ontpaelt ofte ontackert. *C. v. Auden.* 2de d. 447 (1626).

ONTAMELIJCK (Onthemelick), bn. 1) Van wapens. *Verboden*, fr. (*d'armes*) *prohibées*. Schiller u. Lübben Untemich *illicitus*. || Die ontamelike eñ verlovene wapene, dat es te wetene, een yseren priem of tortois collien [*l.* colve] binnen den dorpe draghet. *K. v. ter Piete* 1265 a. 34; Lat. tekst *arma irrationabilia*.

2) Van eeden en misdaden. *Afschuwelijk*, fr. (*de serments et crimes*) *abominables*. || Dat niet belet noch benomen, meer onthemelijcker dootslage, mencselen, moortbrande, fortsen, transeneringen eñ andere quader, overdadiger wercken gevallen eñ geschiet zijn. — Ordinancien .. dairmede, alsoe zij hopen, dese voirs. quade, overdadige, onsedige eñ onthemelicke wercken waergelijckelic selen eñ mogen verhuedt eñ belet worden. *Rekenk. v. Brab.* reg. 135 fol. 52, oork. 25 mei 1414, *Brussel*. So wat man blaspheime ind ontemelike eyde doet. *K. v. Tongeren* 1469 a. 37.

ONTBEIDEN (Ombeyden), bw. *Afwachten*, fr. *attendre*. || Eenen gevangenen dief sal men leden ter virscaren, eñ daer sal hi ontbeiden tvonnesse van scepenen. *K. v. ter Piete* 1265 a. 31. De coninc van Vrankerike verhorende de toecomste van den keysere Otto, hy hadde gheerne ghedeyst, maer de grave van Ansara zeyde dat zy bliven zouden ter Brugghe van Bovines, eñ ombeyden den keysere. JAN V. DIXMUDE 134; *it.* 195; en 267 ontbeyden.

ONTBEIDERE (Ontbeydere), zn. m. (*Verbeider*) *vermoedelijke troonopvolger*, fr. *prétendant*, *aspirant à un trône*. || Philips, hertoghe van Borgoengen, teconincx *filius* Jans van Vrankeryke, omdat hy hadde Lodewycx Van Malen eeneghe dochter, die zin wyf was, hy wart grave van Vlaenderen, .. ontbeydere hertoghe van Brabant eñ Lothryke. JAN V. DIXMUDE 276; *it.* 283.

ONTBELEENINGE, zn. v. *Lossing of kwijting eener beleening*, fr. *dégagement ou remboursement d'une engagère*. || Dat ingevalle van ontbeleeninge oft quytinge, deselve sal moeten geschieden mette volle somme van de beleeninge. MARTINEZ 269 (1650).

ONTBEREN (Ontbeeren, omberen, ombaeren), bw. met den gen. 1) *Zich onthouden*, *z. wachten van*, fr. *s'abstenir*, *se garder de*. || Om dieswille dat alsulc abuus, onwet eñ onredene zyn ieghen ghemeene lantrecht van onsen lande van Vlaenderen, .. so ordineren wij eñ verbieden dien van Curtrike ... dat zijs vordan ombaeren eñ nemmermeer ne doen. FR. DE POTTER, *Kortrijk* 335 (1372).

2) *Niet doen*, *laten; weigeren te doen*, fr. *ne pas faire*, *refuser de faire*. || Eñ dit zal die burghmeyster doen dinghen al wils die baeliu omberen. *C. v. Ardenburg*, *Vérités gén.* a. 72, *kl. st.* I 230. Als dit volc dit sach, so dachte hemlieden dat ghinc jeghen hemlieden, eñ hadden gherne ghesien dat zys ontboren hadden [*nl.* versterkingen op te richten]. OL. V. DIXMUDE 53.

ONTBIDDEN (Onbidden), bw. 1) *Afbidden*, *door bidden zich vrij maken van eene verplichting*, fr. *s'affranchir d'une obligation en priant*. Grimm *abbitten*, *precibus avertere*. || Dincket den coninc, deken eñ proviserers, dat hij weerdich es te commene int gulde van den groeten heere sent Sebastiane, zo sal hi gheven XVIII s. p. als guldeghelt; eñ dit en mach niemant ontbidden. FR. DE POTTER, *Gent* IV 587, XIV E.

2) *Door bidden verkrijgen wat een ander toekomt*, *iem. onderkruipen*, fr. *obtenir en priant ce qui revient à autrui*, *supplanter qn.* (?) || Boven alle dese boeten becraghede [*l.* beclaghede] hem enich giuldebroeder van onghelike, dat men hem dade, van sine werken tonbiddene of te onsmekene, of van andren zaken, dat siis staen ter corexcie van den ghemene gheselscepe. *K. der Rijke pijnders te Brugge* 1291 a. 49.

ONTBIEDEN (Ombieden), bw. 1) *Groetenis bieden*, fr. (*salutations*) *présenter*. || Wi, broeder Heinric, comendere van den Diexschen huse van Macheline, ombieden alle dengheenen die dese letteren zien eñ hoeren saluw in Onsen Heere. *Oork.* 17 oct. 1282. Allen denghenen die dese letteren sien ochte horen selen, ontbieden die scepenen van Perke hare salut, eñ die wareit te bekinnene. *Charters v. Terkameren*, bundel 60, *Elewijt*, 28 juni 1293. Ontbieden groete eñ minne in Onsen Hiere, metter kennissen van der wareit. *Oork.* 11 juni 1295, *Puers*. Alle deghene die dese letteren selen sien ofte horen lesen grueten wi, scepenen van Niele eñ van Scelle, eñ ombieden hen saluut met kennissen van der wareit. *Charters abdij Rozendaal*, doos 1 (1316).

2) Scemp ontbieden. *Beschimpen*, fr. *insulter*. || Aldus so laghen zy eene langhe tyd deen jeghen den andren, eñ ontboden deen den andren dickent scemp. OL. V. DIXMUDE 30.

ONTBINDEN, bw. Van eene schuld. *Ontlasten*, fr. *dégrever*, *décharger*. || Dan soude dit selve goed ontbonden sijn van den vors. 9 scell. ouden gr. torn. tsjaers. MERTENS en TORFS III 519 (1345).

ONTBLADEN, bw. Landbouw. *Bebouwen*, fr. *cultiver*, *défructuer*. || Ontblaat iemand enig parcheel of quantiteit van lande dat uijt den pagt is, zonder voorwaarde. *C. v. Nieuvliet* a. 78, *kl. st.* III 432.

ONTBLADER, zn. m. *Bebouwer*, *pachter*, fr. *fermier* (*défructuateur*). || Wolcke proceduren van pandynghe, ter inninghe van de gheheeschte achterstellen van renten, gheschieden moghen, tzy op den pachter ofte ontblader, ofte op den grondenare. *C. v. 't Vrije* a. 97. *It. Pl. v. Vl.* IX 633. *It. C. v. Nieuvliet* a. 77. 78. *kl. st.* III 432.

ONTBLADINGE, zn. v. *Bebouwing*, fr. *exploitation*, *défructuation*. || Daarom zal men in eijsche

van ontbladinge van lande of pagte van lande, by den gemete verhuirt of verpagt,.. specificeren de grootte eñ plaatse. *C. v. Nieuvliet* a. 77, *kl. st.* III 432.

ONTBLOOT, zn. m. Landbouw. *Oogsting*, fr. *récolte*. || Naer den eersten ontbloot sal men prysen de twee derden van de weerde van het kalckasschen, marle eñ diergelijcke vetten; naer den tweeden ontbloot totter helft. Naer den derden ontbloot een derde. Eñ naer den vierden ontbloot en sal geene naervette gepresen worden. *Pl. v. Vl.* X 406, *regl. Kortrijk* 5 juli 1703 a. 32. Den pacht van den ontbloot der meirsschen. *Ib.* 448. *It. C. v. Auden.* 2de d., regl. 12 aug. 1767 a. 4. 5.

ONTBLOOTEN, bw. *Bebouwen*, *gebruiken*, fr. *cultiver*, *occuper*, *défructuer*. || Eñ zyn... gehauden te dooghen eñ betaelen alle oncosten van denzelven laetsten jaere, voor zoovele landts als zy ontblooten. *C. v. Aalst* XIV 12.

ONTBLOOTER, zn. m. *Bebouwer*, *gebruiker*, *pachter*, fr. *occupant*, *fermier*, *défructuateur*. || Niemandt, 't zy ontblootere ofte thiendenare en magh verthienden voor sonnen opganck, noch naer den sonnen onderganck. *C. v. Belle* XXXII 3; *it.* 5. Men vermach de poinctinghen, zettinghen eñ stellinghen te verhaelen eñ innen op den proprietaris ofte ontblootere, ter optie van den zetter. *C. v. Veurne*, XXXIII 20; *it.* XXXV 4. *It. C. v. Santhoven* a. 52.

ONTBORGEN, bn. Een eenigszins duister woord. Wij kunnen er niets anders door verstaan dan *geld ontleenen*, het enkele *borgen*, *op crediet nemen*, namelijk zonder reële borgstelling. || Eñ die ghene, die in den voirscreven claghen besculdicht vonden werden, eñ hen voir den amman eñ scepenen met openbare waerheit eñ bescede des niet verantwoirden en connen, soe dat den scepenen genouch dinct, eest van scoude die zi ontborcht hebben, soe sal die amman denghenen, die die scout sculdich es, sonder vertrec dairtoe dwinghen metten gerechte, dat hi met ghereden ghelde oft met panden, die goet genoech sijn, denghenen genoech doe dien hijt ontborcht heeft,.. Eñ waert dat deghene des goeds niet en hadde, die die scout sculdich ware, eñ bevonden ware dat hi gecostumeert ware den lieden thare tonborghene sonder betalen,.. [Men bedenke nog hierbij, dat in 't begin van het voorhandige item gemeld wordt van „meneghерande onnutte personen.., die met menegherande onnutten, oneersamen eñ onprofiteliken dinghen eñ saken ommegaen, someghe met loesheiden den lieden thare afbrenghende, des zi nae niet betalen en willen oft oic betalen en connen".] *Belg. mus.* X 110—112, *Oude stadsregten van Brussel* 1368—1386.

ONTBORSEN, bw. *Betalen*, *uitgeven*, fr. *débourser*, *payer*. || Oft eymant, by vercoop oft deylinge syns goets over die hellicht bedroegen werdt, hy eñ syn erffgenamen sullen altyd dat mogen lossen met sullige penningen daervoor ontborst. *C. gr. Loon* I 8. Mids die copers restituerende hon onborsde penningen. 206. Voor den coop des voors. huys eñ erff is ontborst twee hondert gul. bb [Brabants] eens. 237. Voor 't ghene sy aen denselven clagher ontborst ofte verleght hebben. *C. v. Loven* IV 6.

ONTBREKEN, ow. *Ontloopen*, *ontvluchten*, fr. *s'évader*, *échapper*. || Van Jan Karrebeke, meyere te Baerzele, omme dat hij niet en quam te hulpen den meyere van Bortbuur, diene hadde onboden, want hij eenen man hadde ghevaen, die hem ontbrac; waerof dattene de bailliu calengierde.. *Reken. baljuwschap Gent* 1372, rol 1724. Eest dat een hont geleijdt wordt van iemende, eñ hij dijen hont nijet gehouden en can, mair ontbrect hem eñ gaet loopen, eñ doet eenen anderen scade aen zijn beesten.., diegeene dijen niet wel gehouden en heeft sal in der scaden gehouden zijn eñ nijet de heere. V. d. Tav. 88. *It. C. v. Aalst* 282.

ONTBUIDELEN (O—uy—), bw. Penningen. *Betalen*, *uitgeven*, fr. *payer*, *débourser*. || Goederen daer penningen voer ontbuydelt woerden syn beschudbaer. *C. gr. Loon* I 148. Ontbuydelt eñ ontfangen. *Ib.* II 476.

ONTDAEN, bn. *Van geene waarde*, fr. *nul*, *sans valeur*. || Ambacht, dat bi hem selven eeneghe kore maect,.. sonder weten eñ orlof des schoutheten eñ der scepenen, verboert xl s. Eñ datter ghemaect es sal ontdaen sijn. *Kb. v. Antw.* 20. Zie Ontdoen.

ONTDECKINGE. Zie Onderscoeck.

ONTDEELEN, bw. In de deeling van een sterfhuis. *Ontnemen* (*afdeelen*), fr. (*dans le partage d'une mortuaire*) *ôter*, *déposséder*. || Man eñ wyf tsaemen in huwelic zynde, coepende lyfrenten, die stellende by de briefven thuerlieder beede lyfve eñ lancxtlevende van hemlieden gheheel behaudende, zulcke renten blyven ooc eñ volghen den lancxtlevende van dezelven man ofte wyf, zonder by den hoirs ofte kinderen hemlieden die te ontdeelene. *C. v. Auden. cah. prim.* IV 10; VI 37; *it. châtellenie* XX 19.

ONTDEGEN (O—ee—), bn. *Berooid*, *arm*, fr. *pauvre*. || Daar den helder soo ontdeegen is, dat hy geene peerden, koeyen of ander bestialen ofte gereyde goederen en heeft, den heere soekt zynen keure aen dengeenen die het pand gebruyken zal. *C. gr. Loon* II 455, *Reckheim* XLVIII 6.

ONTDIENEN, bw. 1) De tafel. *Afdienen*, fr. (*la table*) *desservir*. || Te deilene alle die spise eñ allen den dranc die... aldaer vallen sal van den tafelen eñ weder comen sal als men ontdient. *Godsh. Brussel*, B lade 177 (10 mrt 1362).

2) *Ondienst doen*, *schaden*, fr. *desservir*, *nuire*. || Vertyende... allen. uutnemynghen, etc. die oñs, tegen dat voerseit is, dienen, eñ onsen heren voerseit ontdienen mochten in eenygher manieren. *C. v. Sint-Truiden* § 55.

ONTDOEN, bw. 1) Van eenen bouw. *Wegruimen*, fr. *enlever*. || Dat diegeene die metten zijnen hadde gebouwt, gemetst oft getymmert op iement anders erve, eñ het dairnae gebuerde dat die tijmmeringe afgebroken eñ ontdaen wordde. V. d. Tav. 42 v°.

2) Van een leger. *Verslaan*, fr. (*d'un armée*) *mettre en déroute*. || Zij hadden te voren een scheermutsinghe ghedaen bij tstedeken Rolla ghenaemt, maer daer waren ons de vijanden te machtich, al wast datter de Duuck wel XV ofte XVIIIC arckebusiers ghezonden hadde, zoodat zij de onse ontdeden eñ haer oorden schuerden. Ferd. Vanderhaeghen, *Ber. tijden* IV 190.

3) Van eene banier. *Ontrollen*, *ontplooien*, „ontpluiken", fr. (*d'une bannière*) *déployer*. Kil. Ontdoen. *Solvere*. || Den 12n dach van ougst 1431, waert grote roere in Ghent, en, zo men zeide, al omme de Munte, eñ vergaderden eene groote menichte van den commune up eene plaetse ghenaemt den Cornaert, eñ brochten met hemlieden hare banieren al ontdaen. Ol. v. Dixmude 137.

4) *Open doen*, *openen*, fr. *ouvrir*. Kil. *Aperire*. || Nochtan, so en willen de cnapen... also vele niet doen dat zij hemlieden... de porte ontdaden.. —

doe bad hij hemlieden dat zij de porte ontdaden, dat haerlieder cnecht den borne halen mochte. *Belg. mus.* VII 89 (1349). Here, du salste opdoen mijn lippen: en mijn mont sal voertkundighen dijn lof. DE GHELDERE, *Ghetiden boec* 174; ps. 50 *Domine, labia mea aperies*; doch blz. 132 Here, luke op mine lippen. — O Heer, hoer die roepinge van dinen volc eñ ontdoe hem den trysoer dijnre ontfermhertioheit. *Hondert merkinge* 72. Niet vercoepen vor d'Maiseel [*nl.* het vleeschhuis] ontdaen es. *Auden. meng.* I 135 (1338).

5) *Afdoen, vereffenen*, fr. *vider, terminer, aplanir.* || Waert oec dat men eenighe lude of goet bevonde binnen Antwerpen, die ondersaten waren des heeren daer die misdadige onder geseten waren [*nl.* die het goed of den persoon van Antwerpsche kooplieden aangehouden hadden], dat men die lude eñ goede wederhouden eñ rasteren soude totter tijt dat dat ontdaen ware. *Kb. v. Antw.*, *Oude rechten* 9. *It. K. v. Sint-Truiden* 1366 a. 58.

ONTDRAGEN, bedr. en wederk. wkw. Eigenlijk: *wegdragen.* Kil. Ontdraeghen *Subtrahere, surripere, furtim asportare.* I. BEDR. 1) Van eenen bankbreukige. Iem[s] goed *wegdragen*, fr. (*d'un failli*) *emporter le bien de qn.* || So wie, die uter poert vloe van scoude, eñ den lieden haer goet ontdroughe ofte ontvoerde, eñ deghene, die men tgoet ontfoert hadde ofte ontdreghen, hem beclaeghde. *Kb. v. Auden. v.* 1338.

2) Zijn gelag ontdragen. *Heengaan zonder het te betalen*, fr. *partir sans payer son écot.* || Die sijn ghelaegh niet en betaelt sanderdaeghs voer der nonen. Daerna mach de weert claghen van ontdraghenen gelaghe. *Kb. v. Diest* A r. 52. Van ghelaghe t'ontdraghen. Item, zo wie eenen wærdt oft wærdinne zijn ghelagh ontdraeght, ieghen zinen danck eñ wille, eñ dry daghen onthilde zonder betalen, verbuerdt dry ponden parisz. *C. kast. Iperen* a. 100 (uitg. 1546).

II. WEDERK. Hem ontdragen. *Zijn onderhoud of bestaan hebben*, fr. *avoir de quoi subsister.* || Waert bij also dat zij niet alsulc werc maken en mochten als men maecte in anderen steden, te Doernicke eñ eldere, dat sij hem niet en souden connen ontdraghen binnen deser stede. FR. DE POTTER, *Gent* VI 298, *Lijnmakers & gareelmakers* 1408. Hij hadde wel zes jaer up vrijbuit hem ontdreghen, maer was nu ten hende ghecommen. *Id. Chronijcke* 399 (1592). Alle eenclipte lieden, t'zy mans ofte vrauwen, niet ghegoedt noch souffissantelic ghestaet zijnde omme hemlieden te ontdraghene op huerlieder incommen, zullen hemlieden terstont eñ zonder dilaey begheven ten dienste van de goede lieden. *C. v. Veurne.* XXXIII 5.

ONTDREIGEN, bw. Eigenlijk: *afdreigen. Afdwingen, afpersen*, fr. *extorquer par des menaces.* Grimm *abdrohen, abdräuen, durch drohen abzwingen, minis auferre.* || Die yemanden tsijn ondreicht, ontforcheert of tonrecht afgenomen hebben. PIOT, *Enquête* 1389, Fr. tekst *qui à aucune personne ont tollu le sien, par menaches, par forche ou à tort.*

ONTDRINGEN, bw. *Ontweldigen*, fr. *enlever de force.* || Soo wie den heere sijnen ghevanghene ontdringht oft ontweldight, helpt ontdringhen oft ontweldighen, verbeurt 80 guldens. *K. en br. Santhoven* 1665 a. 29.

ONTERFENIS. Zie ERFENIS I 399.

ONTERVEN (Ontharven), bw. 1) (Zie ERVEN I 406). || Eñ die vorseide Jan eñ Avezoete, siin wijf, sijnre wettelike af ontharvet, eñ die dar [*nl.* den heer] Jacop bi der Wet an gheharvet. *Oork.* 29 aug. 1289, *schep. v. Kaprijk.* Zie ook ONTVREMDEN.

2) Eenen wagen. *Er met list iets van wegnemen of rooven*, fr. *enlever qc. par fraude* (*d'une voiture*). || Van niemant het sijne van waghens oft anders te nemen. Item, soo wie eenighen waghen, die eenigh goet geladen hadde, onterffde oft ontvremden, soo wat goede hij geladen hebbe, sal staen ten vervolghe van het lantrecht. *K. v. Tongeren* 1502 a. 44.

ONTFANGEN, ONTFAEN, bw. Een leengoed. *Het van den leenheer, met de gebruikelijke plechtigheden, in bezit bekomen, het verheffen*, fr. *relever* (*un fief*) *du suzerain avec les solennités d'usage.* || Voert, waer dat een man steerft, die kinder heeft van witteghen bedde, dat sijt ontfaen moeten die sone sijn, eñ gheven elc XXVIII d. parisise. Selent oec de dochters ontfaen, soe moet elc gheven XXVIII d. parisise van der moeder erve; eñ de dochters moetent alse wel ontfaen als de sone. A. WAUTERS, *Analectes* 313 (1450). Van allen denghenen die hoven in shertogen hof, daer steet tkint in svaders stat in de leengoede die van den stocke comen. Eñ daer en deylt die dochtere niet. Eñ die oudste zone heeft die twee deel. Eñ hoevele der andren sonen waren, die souden hebben terden deel. Item, die leene die van der ziden comen gaen weder ter zidenwart danen si comen. Eñ alle die manne die daer die naeste sijn, die deylen daerin hoedelijc, eñ vrouwen niet. Het en warc dattie vrouwen naerrer waren, soe draghent die naeste enwech. Eñ die outste eest sculdich tontfane. Eñ dat moghen si ontfaen van den naesten van horen magen, sonder heergeweede, ofte van den overheere. Eñ dan geven si heergewede, ofte sheeren goeden moet. *Onderscheet v. Uckele eñ v. Bruesele; Burgond. bibl.* n[r] 11 932, XIV E. Item *tRecht v. Uccle* a. 6. 106; *C. leenh. v. Mechelen* VI 11; *C. gr. Loon* 1 52; *C. leenh. v. Brab.* a. 41. 48. 52; *C. leenh. v. Lothryck* a. 3. 12, en *passim.* Zie ook VERHEFFEN; CLEEDEN II 73, en LEEN 150.

ONTFANCK, zn. m. *Leenverheffing*, fr. *relief.* || Alle die geene die in besit zijn van ennigen leengoeden eñ den heere dairaf voldaen hebben van zijnen heerlijcken rechten, dijen moet men houden in zijn besit totdat hij dairuuyt sal zijn gewonnen, al quame oic een die ouderes ontfanc hadde, soeverre hij die possessie niet en hadde. V. D. TAV. 207 v°.

ONTFANCKBAER, bn. Als rechtsterm. *Ontvankelijk*, fr. *recevable.* Kil. Ontfanckbaer. *Acceptus, gratus.* Niet ontfanckbaer maecken den aenlegghер. *Petitorem exceptione excludere, submovere.* || Indien de proprietaris hem tegen de voorschreven clachte wilde opponeren,.. sal daertoe ontfanckbaer wesen. *C. v. Diest, ord.* 28 juni 1562 a. 4. Dat hy daertoe naer de oude costuymen... van Antwerpen ontfangbaer es. *C. v. Antw. Guldeboeck* a. 1.

ONTFANCKENIS (—se), zn. v. Thans *ontvangenis, onthaal*, fr. *réception.* 1) Inhuldiging der hertogen van Brabant in de voornaamste steden van hun land, in de geschiedenis gekend onder den naam van **Blijde inkomst.** Te dezer gelegenheid bezwoeren de hertogen de privilegies en rechten der landzaten, en deze zwoeren hun onderdanigheid en trouw; fr. *inauguration des ducs de Brabant dans les principales villes de leur pays, connue dans l'histoire sous le nom de Joyeuse-Entrée. A cette occasion les ducs jurèrent d'observer*

les privilèges et droits des habitants, et ceux-ci leur jurèrent obéissance et fidélité. || Alsoe als wij in den brieven van onser ierster blyder incompst eñ ontfanckenissen in onsen lande van Brabant... denselven onsen lande gelooft hebben... A. Wauters, *Environs*, III 612 (1431). Zie *Luyster v. Brab.*, en Edm. Poullet, *Anc. Constitution brabançonne.*

2) *Leenverheffing*, fr. *relief de fief.* || Anno 1527, den 19 martii, is *per Aulam* geleert, dat men alle ontfanckenisse eñ gichten getrouwelick registreren sal. *C. gr. Loon*, I 131.

ONTFERMENIS (—se), zn. *Ontferming*, fr. *miséricorde.* || Ten ix male, zoe zullen die richters heur vonnisse geven met ontfermenisse van dengeenen die dat tegengaet; maer men en sal niet zoe ontfermhertich zyn dat trecht dairby achterblyve, want recht te doene sonder ontfermenisse eñ genade, dat is meer een felheyt dan recht. V. d. Tav. 374.

ONTFERMHERTICH, bn. *Ontfermend, genadig*, fr. *miséricordieux.* Zie *Ontfermenis.*

ONTFERMHERTICHEIT, zn. v. *Barmhartigheid*, fr. *miséricorde.* Kil. Ontfermhertigheyd. *Misericordia.* || Men presumeert voir den ouderdom die meeste rechtelycheit,.., die weerdichste aelmoesen eñ ontfermherticheit. V. d. Tav. 168 v⁰. Prefererende genade eñ ontfermherticheyt voor strangheyt van justicien. *Rekenk. v. Brab.* reg. 133 fol. 129 (20 jan. 1532).

ONTFORTSEN, bw. *Met geweld ontnemen*, fr. *enlever de force.* || Dat nyemandt... hem en vervoordere... den bailliu... doende eenich exploict... te ontjaghene ofte ontfortsene zyn gheexploteirde. *C. v. Brugge* I 223 (1552).

ONTGAEN, ow. — Ontgaen by wette. *Van inschulden, die een ontvanger, na gerechtelijke vervolging, niet heeft kunnen innen, die hem ontvallen*, fr. *des créances qu'un receveur n'a pu faire rentrer, après les poursuites judiciaires, qui lui échappent.* || Eñ ne zullen [*nl.* de kerk- of dischmeesters] van nu voirdan gheen paeyment doen met achterstellen, maer zullen die oplegghen ter rekeninghe,.. het ne ware van dat hemlieden by wetten ontghinghe, eñ dat daden bliken alzoot behoorde. *C. kast. Iperen* a. 7.

ONTGERWEN (Ontgeeruwen), bw. Hem ontgeeruwen. *Zich ontdoen van zijn priesterlijk gewaad*, fr. *déposer ses vêtements sacerdotaux.* || Daer wasser ooc een soorte, die hadden ghehoort messe int clooster ten Augustijnen, eñ de misse ghedaen zijnde, es den priester van den autaer gheghaen om hem tontgheeruwen. Ferd. Vander Haeghen, *Ber. tijden*, III 98. Verdam Gerwe.

ONTGICHTEN, wederk. wkw. Hem ontgichten. *Zich wettelijk uit het bezit stellen van een goed*, fr. *se dessaisir légalement d'un bien.* || Dat den nantizant, Sempronius, gehouden is het capitael, mede die verloepen, tsamen te consigneren, eer dat Titius gehalden is hem te ontgichten oft den pandt te quyteren. *C. gr. Loon* I 239; *it.* 238. Zie Gichten I 517, Erven 406, en Goeden 524; zie ook verder Ontgoeden.

ONTGINNEN, verl. deelw. *Ontgonnen, ontgonst* en *ontgont*, bw. 1) Rechtsterm. *Eene zaak instellen, aanvangen, beginnen*, fr. (*terme de droit*) *introduire, entamer* (*une cause*). [Dat] de claghere van der doot Pieters vorseit ooc portere es tOudenarde, eñ daer wettelike ziin claghen ontghont heeft, eñ twee wettelike daghe ghehouden heeft. *C. v. Auden.* 2de bd. 86 (1354). Dat, ute dien dat, eene goede wyle es leden, zekere ghedinghe ontghonnen was eñ noch hanghende es voor ons. *C. van Oudenburg, kl. st.* IV 331 (1416). Zoo wie yemande zal willen betrecken voor justitie binnen der casselrye, zal t'zelve ontginnen met pandinghe by den schoudt, daer schoutedom es; daer neen, by den amman van de prochie eñ districte daeronder den debiteur woonachtich es *C. v. Broekburg*, iii, 14. Saecken ontgonst by intendit. *Ib.* iv. 7. Daer weesen zijn en sal men gheen deel moghen ontghinnen, tenzy dat eerst de voornomde weesen wettelick bevoocht zijn. *C. v. Cassel* a. 324. Waer 't soo dat den pachter binnen den eersten jaere ontgonst hadde executie, die hy niet en heeft vervolgt totte effective betaelinge. *Pl. v. Vl.* VI 994 (18 febr. 1702 a. 58). *It. C. v. Auden.* vii 12; *C. v. Gent* vi 17; *C. v. Poper.* iii 11; xi 5.

2) Van bouwwerken. *Die beginnen*, fr. (*de constructions*) *commencer.* || Den annemer wert ghehouden up de noortzyde van denselven ontgonnen torre, daer het orduyn van vooren uutgevallen es, tzelve wederomme up te maeckene. Rembry II 331 (1610).

ONTGOEDEN, bedr. en wederk. werkw. I. Bedr. *Wettiglijk uit het bezit stellen*, fr. *déposséder légalement.* Kil. Ontgoeden / onterven. *Exhaeredare*, etc. *Devestire* (*in lib. Feud.*). || Eñ als Kaerl met sinen susteren vuijten voers. erve met allen ontgoeidt eñ onterft waeren,.. Doen waert daerinne gegoeidt eñ geerft Lodewyck van Schaerbroeck. *Hof d. Duitsche Orde te Beckevoert*, 22 mei 1513. Eñ als Jan Verstrelen vuten voers. hellicht van den voers. bosch ontgoydt eñ onterft was, terstont waert Mathys Goris in de hellicht van den bossche voers. gegoydt eñ geerft. *Ib.* 26 jan. 1548.

II. Wederk. Hem ontgoeden. *Zich wettelijk uit het bezit stellen*, fr. *se déposséder légalement.* Zie Goeden I 525, en Van Dale Ontgoeden. || Eñ van allen desen vornoemden lande ontgoede eñ ontervede heme die vorgenoemde Jan Goedertoy. *Vad. mus.* III 59 (1377). Eñ ontgoedde hem dairane tot Gielijs Goedeheers behoef, zijns soens. *Godsh. Brussel*, H 1555 fol. 158, *St-Peeters-Leeuw* 1412.

ONTGONNING, zn. v. Van deeling in een sterfhuis. *Begin van deeling*, fr. *commencement de partage dans une mortaire.* || In alle sterfhuusen daer twintich ghemeten landts zijn, eñ daerenboven, zyn den blyfvere ofte blyveghe, metgaeders de aeldinghen eñ voochden, ghehouden, vóór eenighe ontgonninghe van deele, te kiesen drye deellieden. *C. v. Veurne* xxi, 10.

ONTGROOTEN, bw. Iems gezag of macht. *Die verminderen, verkleinen*, fr. *amoindrir* (*l'autorité ou le pouvoir de qn.*) || Dat mannen van leene eenich abuus van scepenen berechten moghen, maer alleenlic van zaken die princelic niet en zyn eñ hemlieden niet en ontgrooten. *C. v. Auden.* 2de d. 323 (1421). *It. C. v. Aalst* 380.

ONTHALMEN, bedr. en wdk. wkw. Hem onthalmen van een goed. *Er wettiglijk afstand van doen met het van zich afwerpen van den symbolischen of zinnebeeldigen stroohalm*, fr. *faire légalement cession d'un bien par le jet du symbolique fétu de paille, effestuquer „werpir".* || Dit leen draghe ic up in huwen handen als in sheeren handen, eñ plucke eñ onthalme my, omme daerof te laten splytene de rente van.., eñ dat ten profyte van.., enz. *C. v. Oudenburg, kl. st.* IV 434. Zie Halm en Halmen I 550. 551; en Resch.

ONTHAELDER, zn. m. *Onthaler, hij die iets*

gaat halen, fr. *celui qui va chercher un objet.* || Ic hebbe iement mijn boeck oft anders iet geleent; ic seynde iement om dat te halen, eñ die onthaelder onthoudt mij dat hij is gehouden van dieften. V. D. TAV. 82.

ONTHALDEN, Limb. voor ONTHOUDEN, bw. *Besluiten*, *beslissen*, fr. *conclure*, *arrêter.* || So wat porter den anderen voer gericht kemplic woirdt toespreke, die alsollich weren dat kamp darom onthalden eñ verbonden muchte werden. *C. v. Maastricht* 100.

ONTHEF (O—ff), zn. *Ontheffing*, *ontlasting*, fr. *décharge.* || Eenige parthien, hebbende actie van ontheff, waarschappe of guarand. *C. gr. Loon*, II 398, *Reckheim.*

ONTHEFFEN, verl. deelw. *onthaven* en *onthefft*, bw. 1) *Ontslaan*, *ontlasten*, fr. *décharger.* || Een sentencie is nul als zij doncker, twijvelachtich eñ onzekere oft incertain is; eñ dit is te verstaene, als men voir den richter heysch eñ aensprake gedaen heeft van eenen zekeren eñ certainen dinge oft specien; mair waire den heysch gedaen van eenen onzekeren dinge oft quantiteyt die onzekere waire, als van scadeloos onthaven te wordden,.. V. D. TAV. 344. Den heer Van den Steen, niet wordende van syne interessen betaelt, noch ook onthefft, involgens voorgeroerde obligatien,.. heeft actie reel geinstitueert voor justitie Brée, ten eynde om syne betalinge eñ ontlastinge te becomen. *C. gr. Loon* I 634. Eñ daertoe sal hij die wederpartye van den anderen gerichte ontheffen eñ altemael scadeloes houden. *K. v. Sint-Truiden* 1366 a. 31.

2) Van vruchten. Die *heffen*, *inzamelen*, fr. *percevoir*, *recueillir* (*des fruits*). || Dat Dierick voirs. bedwongen wordde hem tvoirs. goet te leveren eñ te laten volgen metten onthavenen vruchten. V. D. TAV. 188.

ONTHELTENIS (—se), zn. *Onthoud*, *onthouding*, *geheugen*, fr. *record*, *souvenir.* || Boven die beteringe eñ correctie die der stat recht eñ der scepenen ontheltenisse dairaf inheeft. *C. v. Maastricht* 179 (1428). Certificatie van ontheltenissen, 3e formule... Uwen brief ons gesonden, mensie makende, dat wij u overscrijven wilden onse conde, vonnis eñ ontheltenisse van der saken onlanx vore ons gehandelt tusschen A eñ B,... hebben wij. *Formulier* XV E. *te Diest.* Zie ONTHOUDEN.

ONTHESTEN, bw. || Waert dat eenen leenheere ontheste eñ besliepe de dochter van zijnen vassal, maecht sijnde, de vassal soude exempt zijn van den leenheere in allen saken. WIELANT, *Pract. crim.* 127. Vgl. ONTISSEN.

ONTHETTEN, *lees* ONTETTEN, bw. *Afweiden*, *afgrazen*, fr. *brouter.* || Dat niemant eens anders canten ofte gars en ontsnyde ofte onthette. *C. v. Watervliet*, *Kl. st.* V 474.

ONTHEVEN, bw. *Ontheffen*, *verlossen*, *vrijmaken*, fr. *décharger*, *délivrer*, *rendre libre.* || Wie der here sal moten beleggen [*sl.* schadeloos stellen] eñ ontheven eynen porter de buten der stat ghevangen, of den sijn guet genomen woirdt om des heren wille, of in sijnen dienst, mit sijnen renten. *C. v. Maastricht* 102 (1380).

ONTHIER (Onthir), bijw. Onthier eñ... *Tusschen dit tijdstip en* (*zulk ander*), fr. *entre ce moment et* (*tel autre*). Niet *tot hier toe*, gelijk bij Meijer en elders. || Dese tarwe es hi sculdech Alreheelegermesse, eñ onthir eñ merwintre [*l.* medwintre] vergouden te sine. *Oork* 1 mei 1249, *Bochouta.* Eñ die [*sl.* tiende] muet hi quiten onthier [*var.* ont hier] eñ sente Bamisse. *Oork.* 7 juni 1277. *It. C. v. Gent*, *Gr. ch.* 1297 a. 77; VANDER HAEGHEN, *Ber. tijden* II 131; *C. v. Ardenburg*, *Kl. st.* I 282.

ONTHOOGEN, bw. In eene veiling. *Opbieden*, *door een hooger bod een ander „afhoogen"*, fr. *surenchérir.* Zie ONDERSLAGER II 257.

ONTHOUDEN, bw. 1) *Verzwijgen*, fr. *taire*, *cacher.* Zie ONTHAELDER.

2) *Tot zijnen dienst houden of nemen*, *als ambtenaar of als loontrekker; benoemen*, *aanstellen*, fr. *tenir ou prendre à son service*, *comme fonctionnaire ou comme gagiste; nommer*, *créer*, ofr. *retenir*, zie La Curne. Kil. Onthouden. *Retinere*, etc. || Alsoo als wij onthouden hebben gehadt tot onsen meester werckman,.. *Rekenk. v. Brab.* reg. 132 fol. 113. ... genomen eñ onthouden... tot onsen raide. fol. 114. In plaetse van den hertoghe van Alva, denwelcken onthouden was in Spaengnen gouverneur eñ capitein generael voor den coninck van dese Nederlanden. PIOT, *Chron.* 477. Eñ van der trompeneren eñ coke, die van Ghent medevoeren, solarise, eñ van der trompeneren eñ blasers solarise, die men onthilt vandaer, eñ mede omme trompten eñ bliesen. *Reken. Gent* 1336, blz. 34.

3) Eenen balling. Hem *in zijn huis*, *in zijn bezit vasthouden*, *ophouden*, *zonder hem over te leveren* of *te laten weghalen*, fr. *retenir* (*un banni*) *dans sa maison*, *en sa possession*, *sans le livrer ou laisser enlever*, *le détenir.* || Wie enen ballinc ontfinge,.. binnen sinen huse, syns wetens, sider meer dat hi uutgebannen ware, eñ met krachte onthouden woude, hy waers om vyff pont; eñ alsoe menigh werf als hine onthielde, om alsoe menege vyff pont soe waere hys, worde hys verwonnen. *K. v. Brussel* 1229 a. 12. So we,.. eynen abain... in sijnen huise of anderswoe onthelt,.. *C. v. Maastricht* 1380 a. 68. *It. K. v. ter Piete* 1265 a. 42; *K. v. St-Truiden* 1366 a. 36; *C. v. Gent*, *Gr. ch.* 1297 a. 8.

4) Iem. *aanvaarden* (in een liefdadigheids gesticht) en hem aldaar *onderhouden*, fr. *accepter*, *admettre qn.* (*dans un établissement de charité*) *et l'y entretenir.* || So en sall nyemant, van nu voirt, broet noch provede [provende] te Malaeten van onser stat van Senttruden hebben, noch dairyn mogen komen, als onthouden te sijn, hij en sij geboeren portere off porteresse in derselver onser stat van Senttruden, eñ hij en were metter sieckden besmet eñ bevaen. PIOT, *Cart.* II 209 (1417).

5) *Niet geven*, *ontzeggen*, fr. *ne pas donner*, *refuser.* || Ware dat zake, dat daerin ghebrec ware, dat zoe [*sl.* zij] elkere nonnen daeraf cousen niet gheleveren en mochte alle jare, zo wil zoe die ghene die in ghebreke waren deen jaer, dat men se int naeste jaer daeraf verzien zal, eñ onthouden, waert dats noed ware, van denghenen dies best ontberen mochten. DE VLAMINCK, *Zwyveke.* 119 (1335).

6) *Voorafnemen*, *afhouden*, fr. *prélever.* || Een procureur, of een onderwinder van saken, mach van selfs onthouden t' gene dat men hem schuldich is van sallaris; zoe mach oock een ontfanger. WIELANT, *Pract. civ.* c. xiiij a. 5.

7) *Verleiden*, fr. *séduire*, *suborner.* || 1 wemaent 1457, eene genaemt Lossche Griete.., was ghebannen een jaer uuten lande van Vlaenderen, up den pit, omme dat zoe Maergriete, twyf Roeland Tands, haeren man onthouden heift. CANNAERT, *Bydragen*, 450.

8) Zooals thans, *in het geheugen bewaren*, fr. *conserver dans la mémoire* (zie HOEDE I 595), doch in den ruimeren zin van dit laatste woord. —

Als zn. synoniem van het Fr. RECORD (zie d. w.), is het een gewichtig woord in het oude recht, te welker verklaring diene het volgende: „De kanonieke regtspleging der kerkelyke regtbanken, zelfs vonnissende over tydelyke zaken, was... geheel verschillig van die der leeken: *Toute la procédure*, zegt de geleerde Raikem (*Discours sur la Loi-Charlemagne* 1858, p. 15), *était écrite, tandis que, dans les juridictions laïques, les actes, même les plus essentiels, n'existaient que dans la mémoire des juges. Dans ces juridictions on procédait par records, c'est-à-dire, en invoquant les souvenirs des membres du siége.*" KEMPENEERS, *Montenaken* II 86. || Soo wordt die delinquant oft ghevanghen uijt de ghevanckenisse gehaelt, eñ wordt alsdan gebracht voor borghermeesteren eñ schepenen, voor op den voorhoff van den slote; eñ aldaer soo worden denselven ghelesen alle sijne confessatie bij hem bekendt; daeraf protesteren [?] die officiers [*nl.* de drossaat van Diest en de meier van Sichem], eñ legghen hetselve bekennen in 't onthouden van schepenen. *C. v. Sichem* a. 14. — ONTHOUDENISSE, met dezelfde beteekenis: || Dan moet die leenheer [*nl.* die ontleende] mannen ontbieden; eñ als die mannen comen sijn, soe maent se de meijer dat sij den leenmannen goede onthoudenisse doen. *C. leenhof v. Aarschot* a. 117. — **In 't onthout van schepenen leggen**, *nl. in hunne bewaring*, fr. *mettre en garde des échevins.* || Van diere boete calengiert de meyere den wederzeggher [van vrede] in de jeghenwoordicheyt van scepenen, eñ legghet int onthout van scepenen. *C. v. Aalst*, 462.

ONTHOUDINGE, zn. v. *Bezitting*, fr. *possession.* || Dat in der reivendicatien behoiren te zijne twee extremen oft eynden; d'een is dominie van des aenleggerswegen, eñ d'andere is possessie oft onthoudinge eñ detentacie van des verweerders oft gedaigdenwegen, macht hebbende dat dinc te restitueren; want possessie baert den adversarijs actie. V. D. TAV. 43.

ONTHOUT (Onthoudt, onthaut), zn. 1) *Benoeming tot een ambt*, fr. *nomination à un office, à une fonction*, ofr. *retenue.* || Brieven van onthoude, in 't Fr. *lettres de retenue. Rekenk. v. Brab.* reg. 132 fol. 132. Betaelt meester Berthelmeeus van Masmine, voir zijn gaigen hem toegheleit van zinen onthoude als advocaet voor mine heeren van den raede in Vlaendren, van desen jaere, VI lib. *Stadsrek. Ninove* 1477.

2) *Loon*, fr. *gages, salaire.* || De advocaten hebben, in saken die meer dragen dan hondert Leeuwen eens, oft daerboven, voer onthoudt eñ consultatie, XVIII schellingen;... in saken die min dragen dan hondert Leeuwen eens, hebben de advocaten, voer onthout eñ consultatie, XII schellingen. WIELANT, *Pract. civ.* 9e tijt c. XL a. 7. — (La Curne RETENUE 9° „*Les advocats pourront recevoir pour leurs salaires, vacations et journées, les sommes cy après déclarées, et point d'aventage, à scavoir pour retenue et consultation... quatorze patars*"). — Item, betaelt Joos de Bus, orghelmaekere, voor zyn onthaut van eens tjaers de groete orghele te visenterene III lib. *Aud. meng.* II 22 (1499).

ONTHUISEN (Onthusen, o—uy—), bedr. en wdk. wkw. — I BEDR. 1) Eenen grond. Dien *ontdoen van een daarop staande huis*, fr. *enlever une maison qui se trouve sur un bien-fonds, démaisonner.* || Dat men gheen hofsteden onthuzen en zal. Item, dat men gheen hofsteden staende binnen dezer castelrie onthuzen zal, noch oock wæren noch afdoen schuren noch stallen, noch oock laten vervallen noch te nieten gaen in gheender manieren, op de boete van tsestigh ponden parisis, eñ niet min de huzen te doen repareren... Item, eñ ne zullen gheen officiers ofte vassaelheeren moghen consent gheven om eenighe hofstede t'onthuzen, noch eenighe edificien daerop staende te wærene... *C. v. Iperen, kast.* a. 127. *C. leenrecht Cassel* a. 18. Ook bij De Bo, en in het *Nederl. Wdb.*

2) Iem. *wettelijk uit het bezit stellen van zijn huis*, fr. *déposséder qn. légalement de sa maison.* || Van denwelcken huuse eñ erve deselve Jan uten Hove,.. was wettelic ontuut, onthuust eñ onteerft. FR. DE POTTER, *Gent*, VI 428 (1449).

II. WEDERK. Hem onthuisen eñ ontgoeden. *Zijn huis en goed afstaan*, fr. *se dessaisir de sa maison et de son bien.* || Eñ hy [*nl.* de verkooper] dede voor henlieden [*nl.* schepenen] met hande, met halme eñ met monde al dat hy schuldich was te doene,.. omme hem van den voorseiden huse t'onthuysene eñ ontgoedene, eñ den voorseiden coopere daerinne te husene eñ te goedene. *C. v. Gent* I 514, XV E. *Ib.* II 2 in 't ofr. (*desheriteir et desmaisonneir*) (1323).

ONTHUREN, bw. *Onderhands huren*, fr. *engager sous main.* || Soe wat meestere die eens anders meesters cnape onthuerde ofte ontsmeecte. FR. DE POTTER, *Gent*, VI 559, *Riemmakers* XV E.

ONTIJT, zn. m. **Bij (in) ontijde.** Adverbiale uitdrukking voor *in een ongelegen oogenblik*, fr. *en un moment inopportun.* Als zulke bepalen de volgende citaten: || Nooh oock eenighe executien te doen by ontyde, smorghens ofte savents, vóór otte naer de werckclocke respectivelic, nochte oock up sondaeghen ofte heylichdaeghen. *C. v. Brugge* I 4. Item, gevielt, dat yemant gewegen woude hebben in ontijde, dats te wetene: des morgens vore de Jouffrouwe clocke, in den etentijt tusschen beijde de clocken, oft des avonts na de clocke, ofte op eenigen heijligen dach, hoe cleyne dat hij es, die men gemeijnlijck viert. *Ord. van de waag te Brussel* XV E.

ONTISSEN, bw. 1) Van werklieden. Die *onttrekken*, fr. *enlever* (*des ouvriers*). || Mochte elc meestere gheven zulken loon als hem gheliefde. hy ware ghescepen te hebbene een groot ghedeel van der neeringhe eñ brootwinninghe, mids dat men by dien middele de ghesellen, die wel weerken, antrecken eñ huerlieder meesters ontissen zoude. FR. DE POTTER, *Gent* VI 532, *Schoenmakers* 1467.

2) Een vrouwspersoon. Die *schaken*, fr. *enlever* (*une femme ou fille*). || Van weesen of andere vrauwen tontleedene of maechden tontissene. Vervorderde hem yemend eenich kyndt, vadere of moedere hebbende, weeze in voochdien ofte in tghezach van vrienden of maghen wesende, te ontissene, ontleedene of ontvoerene. *C. v. 't Proossche* I 406. De ontiste, ontleede ofte ontvoerde. *Ib.* Als eenighe weesen ontist eñ ontleedt worden, ofte heurlieder ten huwelicke betrecken in eenigher manieren, zonder de wete oft consent van... *C. v. Veurne* IX 24. Vgl. ONTHESTEN.

ONTCALENGIEREN, bw. *Bij recht van vernadering afkoopen*, fr. *racheter par droit de retrait.* || Als een coopere, voer tvoldoen syns coops eñ vorwaerden totten gecochten huyse oft pande, verbonden heeft hemselven eñ alle syn goeden, eñ dien coop hem synde ontcalengiert, soe wordt eñ blyft de calengierdere, int overnemen van naderscapen desselfs coops, in persoone eñ alle syne

andere goeden aen den vercoopere verbonden. *C. v. Antw.* 1545, VII 23. Zie ook CALENGIEREN 7) I 29.

ONTKEEREN, bw. 1) *Afhandig maken, onttrekken, ontnemen*, fr. *dérober*. Kil. Ontkeeren. *Avertere, subtrahere*. || Vort, sone mach men gheen laken corten [dat] van den ramen comt;.. eñ corte ieman of dade corten dlaken dat sine niet en ware, om tontkeerne tcortsel denghenen diest laken ware, dat soude men rechten alse ment diefte schuldich es te rechtene. *K. lakengilde Mechelen* 1331 a. 129. Wat kinde dat propre kerssen heeft, daeraf sal de kerke, daert proghijt, hebben eene, eñ tgasthuis eene;.. die hen die kerssen ontkeerde, souds ghelden X s. *Kb. v. Diest* A 44—2. Dat zij ooc niemant een curte ontkeert en hadden. FERD. VANDER HAEGHEN. *Ber. tijden* II 201.

2) *Veranderen*, fr. *changer*. Kil. Immutare. || O overschone beelt der vaderliker gueden, hoe si di dus ontkeert! *Hondert merkinge* 12 v°.

ONTCLEEDEN (Ontkleden), bedr. en wederk. wkw. I. BEDR. 1) Iem. *ontkleeden, onterven, ontgichten, ontgoeden* (van een goed), fr. *dévêtir, dessaisir qn. (d'un bien)*. Kil. Ontkleeden. *Devestire*. || Onterfvenisse es een contrarie actie van erfvenisse, by denwelcken de vassael ontcleet werdt eñ ontstruyct in ghemaeckten hove, metten wechwerpene van een stroo ofte anderen halme eñ metten woorden daertoe dienende, stellende tleen puer eñ absolutelijc in handen van den heer, omdat voort by hem ghegheven tzijne den coopere, calengierdere, oft andere diet behoort. WIELANT, *Leenrecht* 106. Zie ook CLEEDEN II 73.

2) Iem. ontkleeden van een ambt, fr. *exempter qn. de remplir certaine fonction*. Zie CRUISING II 115.

II. WEDERK. *Zich ontkleeden*, enz. als boven, fr. *se dévêtir, se dessaisir*. || Titius treckende op sekeren pandt jaerlycse rente, die welcke Sempronius pretendeert te redimeren. Titius, accorderende die selve redemptie, seydt, eer hy die vanteerde redemptie behoeft te admitteren oft te accepteren, mitsgaders hem te ontkleden, dat den nantizant, tot redemptie derselver rente, gehauden is, by den capitale penningen, die verloepen retrodaeten te consigneren aleer Titius hem behoeft te ontgichten eñ den pandt te quyteren. *C. gr. Loon* I 238 (1616). — SPREEKWOORD ontleend aan het, zoo men zegt, middeleeuwsch gebruik van naakt te slapen. (Dat, in onze koude luchtstreek, het een algemeen gebruik zou geweest zijn, naakt te bed te gaan, daarvan hebben wij geene voldoende bewijzen). || Dat men soude behauden dat eenen ghever uyt syn goet niet saude vallen eñ hem ontcleeden eer hy slaepen gaet. VAN DE VELDE, *Annot.*,·22 (1672). — (In mijne omgeving heb ik altijd gehoord: „men moet zijn hemd niet uitdoen eer men slapen gaat").

ONTCLEEDING, zn. 1) Van een vast goed. *Ontgoeding*, fr. *dévêtissement (d'un bien fonds)*. || Welcken tijt [*nl.* ter naasting] is in ennigen plaetzen binnen jairs, eñ in sommigen plaetzen binnen den III sondaigs kercgeboden, eñ eer den halm geworpen eñ ontcleedingen eñ opdracht van den vercochten goeden gedaen is. V. D. TAV. 277 v°.

2) *Struikrooverij, plundering*, fr. *brigandage*. || Behouden eñ uuteghedaen in zaken wezende contrarie den persone van den prince, van meute, conspiracie, van moorde, van valsche muntenaers, van violencie ofte ontcleedinghen by crachte, van brandtstichte. DE PR. en BR. XV. *Middelburg* 61 (1464).

ONTCNOCHTEN, bw. *Ontknoopen, verklaren*, fr. *expliquer*. Kil. Ontknochten. *fland.* j. ontknoopen. || Heurs susters sone, clerck van Rumpst, oock vermeert, Die heeft dit laethof Moyensone vercocht. Hier es elcken den geheelen oorspronck ontcnocht. *Chron. v. Merchten* str. 128.

ONTCOMMEREN (O—k—, ontkummeren), bedr. en wederk. wkw. — I. BEDR. 1) In rechts- en bestuurzaken. Partijen *bedienen, spoedig bedienen, hunne zaak afdoen*, fr. *expédier promptement (les parties)*. Kil. Ontkommeren. *Expedire*. || Dat men in der raidtcameren van Brabant partijen ontcommert bij tourte van der rollen, nae ordene van der presentacien bij hem gedaen des sondaigs in der griffien. V. D. TAV. 14. || Dat een iegelijck, hebbende oft besittende eenige goeden oft gronden van erven ons eenigen chijns onder tvoirs. bewindt van Bruessel gevende, gehouden sal zijn bynnen zes weeken na de publicatie van dese onser ordinantien, onder zijnen eedt over te bringen in handen van onsen rentmeestere,.. in presentien van twee van onse laten van der tolcamer te Bruessel eñ den clercq aldaer, (die daeromme sal alle dage der voirs. zes weken geduerende sitten ten huyse van denselven rentmeestere, om eenen iegelijcken te gerieven eñ te ontcommeren), die grootte van den goeden oft gronden die zij eñ eenyegelijck houdende zijn. *Rekenk. v. Brab.*, reg. 138 fol. 345 (10 aug. 1581). Alle welcke saken worden geplaidoyeert eñ ontcommert in de voorsz. wethouderen eñ raedtkamer, 't en waer dat de sake op de rolle gerenvoyeert wirt. *C. v. Brussel* 1606 a. 43; Christyn *quae causae omnes disceptantur*. — Dat de civile saken... souden worden ontkommert eñ bedinght voor borghemeesteren, schepenen eñ raedt. a. 56; Christyn *ut causae civiles... tractentur ac decidantur*. Tottet houden van welcken ghenachte eñ rolle den voors. schouteth eñ schepenen eñ secretaris hun voortaen tijdelijck sullen laeten vinden eñ gereet houden, om partijen te ontkommeren eñ justitie te administreren. *C. v. Lier, Stijl* VIII 2. *It. Acad. d'archéol.* 1856 blz. 496; PIOT, *Cart.* II 168 (18 nov. 1440 a. 4 ontkummeren).

2) Aanhoudingen en inbeslagnemingen. Die *lichten, ontslaan, afdoen*, fr. *lever (des saisies ou arrêts)*. || D'officieren ten platten lande zijn schuldich..; met oock t'ontkommeren eñ ontslaen d'arresten geleyt op de ingesetenen der stadt, oft oock heure meuble goeden. *C. v. Thienen* I 15.

3) Eenen gevangene. Hem *loslaten, op vrije voeten stellen*, fr. *relaxer (un prisonnier)*. || Informeerden naer desen 't zelve volc, omme dat de ghevanghenen, nyet wesende van criesme, zouden moghen ontcommert werden, eñ deden daeruppe een voorghebot uutlegghen,.. by denwelcken dezelve ghevanghenen ontaleghen worden. SCHAYES, *Collatie* 273.

4) Eene taxatie van kosten. Die *verrichten, doen*, fr. *faire, effectuer (une taxation de dépens)*. || Welcke taxatie eñ examinatie van den ghetuyghen sal men moghen ontkommeren ten minsten met twee van den wethouderen. *C. v. Santhoven, Stijl* 1557 a. 186.

II. WEDERK. Hem ontcommeren (van). *Zich ontdoen, z. ontmaken* (van), fr. *se défaire (de)*. || Begheert enich der voreghenoemder [*nl.* der kemmerssen] wollewerc te makene, soe moeten si hen ontcommeren van wollen eñ van gaerne eñ [*l.* die] si van den lieden hebben eñ yegheliken tsine gheven,.. — eñ dan sal men yegheliken setten... int pappier, eñ dien selven dach eñ daernaer mach die ghene die ontcommert es... wollewerc maken. *K. lakengilde Mechelen* 1331 a. 80.

ONTCOMMERINGE, zn. 1) *Afdoening, spoedige afdoening* (van zaken), *verrichting*, fr. *expédition*. || Om naerder te weten aengaende der expedicien eñ ontcommeringen van justicien, die de voirscr. heeren van den raide behoiren den partijen te doen, hoe zij hen schuldich zijn eñ behoiren dairinne te dragen eñ te quijten, soe suldij weten dat die ordonnancie... V. D. TAV. 375. *It. C. v. Turnhout, Stijl* a. 66; *C. v. Brussel* 1606 a. 49; *C. v. Santhoven, Stijl* a. 157; *C. v. Antw. compil.* V 1 68. Zie ONTCOMMEREN 1).

2) Van eenen gevangene. *Loslating, vrijlating, slaking*, fr. *relaxation, mise en liberté* (*d'un prisonnier*). || Welcke hooftmannen... intert deden van executien van den lyve eñ anderen openbaren pugnytien, ontcommerynghen eñ [?] van vele ghevanghenen die ghevanghen waren eñ langhe gheweest hadden voor hueren tyt,.. SCHAYES, *Collatie* 186.

ONTCOPPELEN, wederk. wkw. Hem ontcoppelen. Van een land waarmede men vereenigd of waaraan men onderhoorig was; uitdrukking ontleend aan het jachtwezen. Ervan *scheiden, z. er los van maken*, fr. *se séparer, se détacher* (*d'un pays auquel on était uni ou soumis*). Kil. Ontcoppelen. *Abjugare*, etc. || Uyt welcke dry distincte plaetsen eñ citatien genoegsaem gemerckt eñ gespeurt kan worden, dat het land van Diest voor desen heeft affgehangen van de vorsten van Colen; maer den precijsen tijdt, wanneer de heeren van Diest hun van dat jock off subjectie hebben ontcoppelt gehadt, en kan ick niet achterhaelen. VAN ZURPELE, *hs. Chronijck* fol. 281 § 9.

ONTCORPELGIEREN, bw. *Ontnemen, berooven* (van), fr. *enlever, priver de*. || Dat men den steiden wilde ontcorpelgieren hare wetten, hare vryheden. OL. V. DIXMUDE 27. Hopende dat ons gheducht heere eñ prince [ons?] niet zoude willen ontcorpelgieren van onsen vryheden. 164.

ONTCORTEN (Ontcurten), bw. *Verminderen*, fr. *amoindrir*. || Dat niemandt der stede erfve en onthauwe noch en ontcurte. DE PR. en BR. VI. *Nevele* 8.

ONTCRACHTEN, ow. *Met geweld ontsnappen, ontvluchten*, fr. *s'échapper par force*. || Bleven sy beede bi hem, eñ deghene die ghehouden es hemlieden ontcracht, deghene die hemlieden ontcrachte verbuerde LX ponden jeghen ons. *C. v. Gent, Gr. ch. v.* 1297 a. 77.

ONTKWIJTEN, Zie AFKWIJTEN.

ONTLAEDSTEDE (ONTLA-STEDE), zn. *Ontladingsplaats*, fr. *lieu de déchargement*. || In ghevalle teelve ghebuert int keeren, so zal hem ter ontlaedtsteden zijn volle huyre verschenen zijn. *Pl. v. Vl.* I 388 (19 juli 1551 a. 14). Ontla-stede. *Seerecht v. Damme* a. 10.

ONTLACKEREN, bw. De wol van een schapenvlies. Die *ontwinden, ontdoen*, fr. *dévider, défaire* (*la laine d'une toison*). || Item, bringt men wol opt huus, ocht voert huus, in ghehelen vliesen, dat men de wolle niet ontwenden noch ontlackeren en sal, op de hoechste boete van der gulden. *Regl. lakeng. Brussel, stat. v.* 1364 a. 12.

ONTLEDIGEN, bw. met den gen. Eenen gevangene ontledigen van de gevangenis. Hem *loslaten, op vrije voeten stellen*, fr. *relaxer un prisonnier*). || Dan, waert sake dat sulcken vremt man opt feyt van eenige criminele excesse [*sic*], eñ daervoor gevangen wirde, denselven en sal men, ter ordonnantie van die stadt, niet mogen sijns gevanckenis ontledigen. *O. Liége* 2me série I 180 (4 febr. 1549 a. 2, *Tongeren*).

ONTLEDING, zn. Van een leen. *Het ledig of openvallen*, fr. *la vacation* (*d'un fief*). — (Onze tekst laat niet toe te denken aan eene *splitsing*. fr. *éclissement*). || Een vasall besitt een bundich leen, welck, by ontledinge, wordt verhergewaert met een vleymes, met eenen witten ofte elpenbeenen hieght, met eenen palm daerop staende. *C. gr. Loon* I 587 (1701).

ONTLEEDEN. Zie ONTLEIDEN.

ONTLEENEN, bw. (Eigenlijk ONTBELEENEN). Een in beleening gegeven goed *lossen, vrijkoopen, vrijmaken*, fr. *dégager, libérer, racheter* (*un bien donné en engagère*). || Alhoewel de bantmolens [*l.* banmolens] van syne Majesteyt, in dese stadt eñ hare vryheyt gelegen, sijn beleent,.. En dat daermede, ten tyde van deselve beleeninge, schynt te cesseren het gesagh... Nochtans, alsoo die selve molens mogen worden ontleent eñ wederom aen het domeyn gereunieert... MARTINEZ 267. Dat wy... deselve met volcomen sekerheyt... niet en souden connen ontleenen. *Pl. v. Brab.* I 278b (1631). Zie BELEENEN, BELEENING, en ONTBELEENING.

ONTLEENER (Ontleendere), zn. *Hij, die iets ontleend heeft*, fr. *emprunteur*. || Een commodatarijs eñ ontleendere, die dat ontleent goet houdt. V. D. TAV. 91 v°.

ONTLEENING (—e). Zie ONTBELEENING. || Dat in cas van ontleeninge de voorsz. meulens sullen wesen van sulcke nature eñ conditie gelyck sy tegenwoordelyck zyn. MARTINEZ 270.

ONTLEGGEN, bw. *Verleggen, verplaatsen*, fr. *déplacer*. || Niemandt en mach eenige getrouwe [*l.* getouwe] sijnre medegesellen ontleggen, borgen, besigen, ontsetten noch ontdragen buyten sijnen consente, op de pene... *C. Munters te Brussel* 1565 a. 63.

ONTLEIDEN, ONTLEEDEN (Ontleyden, ontleijden, ontleden, ontlijden), bw. 1) Een vrouwpersoon. *Ontleiden, ontvoeren, schaken*, fr. *enlever, ravir* (*une femme*). || So wie die wedewe, die portige van Brughe ware, ontvorde iof ontleedde met crachten eñ hars ondankens, omme houwelic te doene, te sins selves boef. *C. v. Brugge* I 228 (1278). Wie soe ongheiaert kint ontleyde. *K. meierij Loven* 1312 a. 23. (De *K. der ammanie* v. 1292 zegt a. 30: Wie dat ongeiaert kint enwech leet). — Van ghehuwede vrouwen t'ontleeden, eñ in overspel te leven. *C. kast. Iperen* a. 58. Van iemands kinderen t'ontleeden. Item, zo wie een mans kind ontleedde, ontiste,.. a. 59. Als eenighe weesen ontist eñ ontleedt worden. *C. v. Veurne* IX 25. Alle vrouwencrachters oft ontschakers, die vrouwen, t'sij jonge dochters oft andere, tegens hennen danck ontleyden oft vervueren, verbueren aen den heere lijff eñ goet, eñ worden metten sweirde uuijtgerecht, sonder eenige kercke-vrijheijt te mogen genieten. *C. v. Antw. compil.* VI iij 18; art. 19 zegt: ontlijde. *It.* VI ij 22; *C. v. Deurne v.* 1612 a. 462. Ware dat sake, dat ieman enege joffrouwe ontscaecde ochte ontleide. *Brab. Yeesten* II 605 (1364).

2) Iem. van zijnen gedsdienst. *Afleiden, aftrekken, afbrengen*, fr. *détourner* (*qn. de sa religion*). || Die iemenden pijnt te ontleyden uuijter religien (Criesmen capitael). V. D. TAV. 56 v°.

3) Eene gerechtszaak aan „de kennisse, berecht en judicature" van den bevoegden rechter *ontleiden, onttrekken*, fr. *soustraire* (*une cause judiciaire à „la connaissance et judicature" du juge compétent*). || Dat de beroupen ghemaect eñ ghewyst waren by malicien eñ by frauden, omme tvorseyde fait tontledene,

datter gheene correctie noch wettelichede af gheschien en zoude. *C. v. Sluis, Kl. st.* IV 529 (1366). Item, dat wy tfait van Willem Bellekine, met datter ancleift, dwelk ons ontleet was up tiden verleden, bi den nieuwen costumen eñ eneghen cautelen, die derup vonden waren, zo dat ons noch partien noyt betringe derof gheschien mochte, tonswaert nemen, om derof te ordeneerne, in tiden eñ in wilen, als ons goed zal dinken. ALP. VANDENPEEREBOOM, *Ypriana* VII 472 (1380).

ONTLEIDER (Ontleydere), zn. m. *Schaker*, fr. *ravisseur*. Kil. Ontleyden. *Abducere, seducere.* Ontleyden een maeght. j. ontvoeren / ontschaecken. *Rapere, abripere virginem.* || Die eenen anderen syn wyf ontleydt, verbeurt XX ponden zwertte eñ een ooghe; eñ indien des mans wyff metten ontleydere heuren man eenich goet ontdroeghe,.. soude de ontleydere daeraff worden gepunieert als een dieff. *C. v. Antw.* 1545, II 21. *It. Compil.* VI ij 22. De *C. v. Deurne v.* 1612 a. 462 heeft hiervoor: verleijder.

ONTLIXENT. Zie ONTLIJCKSEN.

ONTLIJCKSEN, ONTLIXEN (Onlijchsen), bw. 1) *Verkleeden, vermommen*, fr. *déguiser, masquer*. Kil. Ontlijcksemen. *Dissimilem facere, deformare.* Ontlijcksemt. *Dissimilis sui, deformis.* || Soe wat manne gee [*l.* gaet] ontlixent, sy met slapelakenen, sy met averechten cleederen, ofte in wat andere maniren dat sy, hi es om vijf pond. *Belg. mus.* I 249, *stadsordonnantien v. Brussel* 1341—1354; *it.* VII 294.

2) Als zn. o. *Voorwendsel*, fr. *prétexte*. || So wat yement eenen andren leende of borghde om de redene van dobbelspele, te wat steden dat ware, eñ in wat onlijchsene het si, des en sal men niet ghelden. *Kb. v. Antw.* a. 133.

ONTLIJVEN, ONTLIVEN, bw. *Ter dood brengen*, fr. *mettre à mort*. Kil. Ontlijven. *Privare vita & corpore, interficere, occidere.* || Van manne te ontlivene jof lijcktekin te makene, dat es sculdech de scoutete te doene, jof sin bode. Eñ ware iemen gewiset te ontlivene... *Oork.* 25 febr. 1252. Al so vele alser es, sal men ontliven. *C. v. Gent, Gr. ch. v.* 1297 a. 18.

ONTLOGIEREN, ow. *Opbreken, aftrekken*, fr. *déloger, décamper, se retirer*. || Als myn heere dit zach, so zeide hy: Kinderen, uadat ghy hier niet langher bliven wilt, so biddic u, dat ghy al sconekinne ontlogiert, eñ ic zal met u trecken. Doe ontlogierde algond here. OL. v. DIXMUDE 65.

ONTLOCKEN, bw. Iem. van voor zekere plaats *weglokken, wegroepen*, fr. *attirer, éloigner qn. d'un certain endroit en l'attirant, l'appelant*. || Soe wat manne van onsen ambachte sinen coepman, waert man ofte wijf, van vor sijn stat ontlocte, ofte ontwincte, ofte ontsmeecte, diet dade, dat ware up de boete... FR. DE POTTER, *Gent* VI 560, *Riemmakers* 1477.

ONTLOOCHENEN, bw. *Iets weigeren terug te geven*, fr. *refuser de restituer qq. chose*. || Van panden tontloochenen. Zo wie den scepenen ofte den dienaer weyghert yemandt zyn pandt te restitueeren, die verbuert... DE PR. en BR. XVI. *Assenede* 53 (1242).

ONTLUICKEN (Ontluken), bw. 1) Getuigenissen. Die *openbaren, bekend maken, mededeelen, „uitgeven"*, fr. *déclarer, publier (des dépositions de témoins)*. || Ic baliu vorseit, maende de manne vornoemt, dat si de wettelikē gaderinghe eñ serkemenagie, die se wetteliken beseten eñ ghehoert adden, souden wetteliken ontluken eñ huutgheven gelyc dat syt in de oercontscepen wetteleken bevonden adden. DIERICX, *Gends charterb.* 21 (1361) *it.* 86. Costume es, dat men ontluuct ten naesten saterdaghe t'gone dat de mannen bevonden hebben. *C. v. Aalst* 170. Wij, mannen vornoemt (baljuw eñ mannen van St-Baafs), kenden, ontloken eñ gaven wettelike huut, dat... DE PR. en BR. II. *Evergem* 57 (1361).

2) Eenen eed. Dien *afleggen*, fr. *prêter serment*. || Niemant en sal vermogen sig tot visschen te begeven.., sonder alvooren van den deken eñ Eed daertoe geadmitteert te syn, eñ in hunne handen ontloken t'hebben den gerequireerden eed. *Pl. v. Vl.* XI 1325, regl. 10 dec. 1767 a. 19. Soo wanneer yet in deelinghe van eede gheleydt wert, zal dien gheaccepteert ofte gherefereert moeten wesen,.. eñ dienvolghende van d'een ofte dander zyde ontloken; wel verstaende, indien deghuene, die den eedt ghedefereert heeft, danof voor dontluyckinghe poeniteerde eñ presenteerde preuve,.. *C. v. Broekburg* III 13.

ONTLUICKING (—e), zn. v. Van eed. *Eedaflegging*, fr. *prestation de serment*. Zie ONTLUICKEN.

ONTMAKEN (Ontmaecken), bedr. en wederk. wkw. I. BEDR. 1) *Ontnemen, benemen* (het gebruik van een voorwerp), fr. *ôter, enlever (l'usage d'un objet)*. Kil. Ontmaecken, *irritum facere*. || Dat de redibicie niet gedaen en sal wordden overmits alle letselen oft gebreken, mair het moet zijn alsulcken siecte oft andere gebrec dat int geheel beneempt oft ontmaict dat gebruyc van den gecochten dingen; want waire tgebrec sulc dat dat dinc dairmede niet geheel ontscict oft ongebruyckelijc, ontsierlijc oft ongeriefelijc en ware, soe en soude dairaf niet competeren dese actie van redibicien. V. D. TAV 281.

2) *Onteeren*, fr. *flétrir*. || Elckermalc is sculdich te vlieden quade fame, want zij ontedelt den eedelen, sij ontmaict den middelmatigen man. V. D. TAV. 162 v°.

3) Maken eñ ontmaken keuren. *Die verordenen, uitvaardigen, en intrekken, afschaffen*, fr. *ordonner des statuts et les abolir*. || Item, soe moghen scepenen... coeren maken, ordineren eñ ontmaken. *K. v. Waalhem* 1365 a. 65.

II. WEDERK. 1) Hem ontmaken uit de gevangenis. Die *ontvluchten*, fr. *s'évader de la prison*. || Soo wie committeert arrestbraecke, ofte hem ontmaeckt uut civile vanghenisse, sal boeten tsestigh ponden parisis. *C. v. Belle*, rubr. 33 a. 16.

2) Van een ambt. *Er afstand van doen, er van afzien, zich ervan ontlasten*, fr. *se décharger d'un office, y renoncer*. || Item, ne zullen moghen hemlieden ontmaecken van dezelve staeten, tzy by ghifte, vercoepinghe, mangelinghe ofte alienatie. *C. v. Auden.* 2de bd. 242 (1565).

3) Van een goed. *Er afstand van doen*, fr. *se dessaisir (d'un bien)*. || Eñ sorteren deselve ghiften, behaudens dat den ghever hem ontmaecke eñ leveringhe doe van der proprieteyt van den ghegeven goede. *C. v. Aalst* XI 1.

ONTMOETEN, bw. Een vonnis. *Er tegen opkomen* of *opspreken, kwalijk bejegenen*, fr. *protester (contre une sentence d'échevins)*. || Wie scepenen vonnesse ontmoette of wederseide, eñ hys ghecalengiert worde, verbuert... *C. v. Aalst* 223 (1415).

ONTNADEREN (Ontnaederen, ontnaerderen), bw. *Iem. een benaast goed „afnaasten", den koop door eene volgende benadering betwisten*, fr. *disputer à qn., par un retrait subséquent, un bien (par lui)*

retiré. || Soo wanneer, naer de vernaederinghe van eenighe goeden by yemandt van 't maeghschap gedaen, een ofte meer andere, naeder zijnde, ofte preferentie hebbende, deselve goeden den eersten naederlinck comen ontnaederen,.. *C. v. Loven* x 41. Ontnaerderen. *C. v. Diest* VZ. xii 27. Zie ook Nadeeren II 223, en Vernadeeren.

ONTNEMINGEN, zn. mv. *Uitnemingen*, *uitzonderingen*, fr. *exceptions*. || Uutghenomen alleen onse lijftocht,.. die welcke lijftochte... wij voor ons behouden, eñ behoudelic ons oic daertoe den leenen eñ manscapen van onsen vorsc. lande van Brabant, onse leve daghe lanc, eñ den anderen ontneminghen, conditien, vorwarden eñ gheloiften begrepen in den brieven,.. *Brab. Yeesten* II 711 (1404).

ONTNOTEN, bw. Een land. *Er de vruchten van inzamelen*, fr. *récolter les fruits* (*d'une terre*), *défructuer*. || Men zal ter derder dachvaert wysen t' abont [*nl.* den onderpand] in de handen van den heere, over de achterstellen, zonder t'zelve te moghen ontnoten, onthuusen, ofte vercrancken. *C. v. Cassel* a. 394; *it. leenhof* a. 18. Zie ook Noten II 242, en Benoten; en vgl. Ontbladen en Ontblooten.

ONTNUCHTEREN (Onnuchteren), ow. *Ontbijten* fr. *déjeuner* Kil. Ontnuchteren. *Solvere jejunium*. || Naer dat xv of xvi van hemlieden gheweist eñ ontnuchtert hadden ten huuse van den prochie-pape. de Coussemaker, *Troubles marit.* III 93 (1566).

ONTNUCHTERING, zn. v. *Ontbijt*, fr. *déjeuner*, namelijk al wat geen weerstand bieden zal. || Als de Fransshe leghere dus ghecampeert lach voor Grevelinghe, meenden dat wel te overvallen met cleender moyte, met eender ontnuchteringhe, *à la furie et collère des Franchoys*. Piot, *Chron.* 322.

ONTPACHTEN, bw. *Onderhuren*, fr. *louer sous main ce qu'un autre tient à bail*. || Wie ander zyn landt ontpacht heeft? *C. v. Aalst* 226. *Oostkeur* 1415.

ONTPAEIEN (Ontpaien), bw. *Misnoegen*, fr. *mécontenter*. Kil Ontpaeyen. *fland. Offendere, malè contentum reddere*. || Dat hemlieden vergheven werde al tghond dat ghevallen es tote den daghe van heiden, van dies wy of yemene diere ancleift ontpait wesen moghen of zyn. Alp. Vandenpeereboom, *Ypriana* VII 460 (1379). tZelve volc wart hierinne suspicieux, murmurerende eñ ontpaeyt. Schayes, Collatie 16; 121. 205. 455.

ONTPAEITHEDE (Ontpaeythede), zn. v. *Misnoegdheid*, fr. *mécontentement*. || Van der ontpaeytheden van mynen ghedachten heere waren ghegheven zekere artyclen. Schayes *Collatie* 457.

ONTPALEN, bw. Een land. *De palen van een land of veld uitdoen of verzetten*. fr. *ôter ou déplacer les bornes d'une terre ou d'un champ*. Zie Ontackeren.

ONTPLICHTEN, bw. Een goed. *Het benuttigen*, fr. *exploiter* (*un bien*). || Maer wilt men dat sulcke gichte van werde blyve, soo sal dengenen, die dat opgedragen wort dat goet terstont aenverden eñ ontplichten, eñ besitten jaer eñ dach. Piot, *Cart.* II 603. Zie Plichten.

ONTPLOCKEN, wederk. wkw. Hem ontplocken. Van een goed. *Zich ervan onterven*, *het afstaan*, fr. *se dessaisir* (*d'un bien*). || Eñ als danne zoo doet den bailliu den vercoopere zyn hand slaen an de roede, ofte an zyn cleet, eñ zegt aldus: Volghende tvonnesse van den mannen, zoo bringt ghy dit leen in myne handen, als in sheeren handen; ghy ontplockes u, ghy onthalmes u, eñ schelt quicte al trecht dat ghy daranne hebt. *C. d. burcht v. Brugge* III 156. Zie ook Plocken.

ONTPLUICK, ontpluuc, zn. o. 1) Ins. van de periodieke verhooringen of „waerheden." *Bekendmaking*, *openbaring*, fr. *publication* (*des enquêtes ou „vérités" périodiques*). || Na t'ontpluuc [*niet* resumptie] van de vors. wetteliker waerhede. Cannaert, *Bydragen* 367 (1383). Als van desen beroupe, daerof de manne van Oudenarde commen ziin te haren hoofde in mins heren camere van Vlaendren, up dontpluuc van der wetteliker wareden, eñ den ghedinghe,.. so wijst... *C. v. Auden.* 2de d. 306 (1353). Item, es gheordineert bij den heere eñ der Wet van Denremonde, eñ was uutgheghevén eñ ghewijst int ontpluyc van der wetteghe jaerwaerhede gheuuyt int jaer xiiiic eñ tiene.. de Vlaminck, *Vgb.* 41 (1410). Int jaer xiiiic eñ zeventiene, den iijen dach der maendt van October, was ghewijst in dontpluyc van der wettegher jaerwaerhede... *Ib.* 45 (1417).

ONTPLUICKEN, Ontpluucken, bw. 1) *Verklaren*, *mededeelen*, *ontvouwen*, fr. *exposer*, *communiquer*, *déclarer*. Kil. Ontpluycken. *Explicare, aperire, expandere*. || Dat wy alle die poente, sonderlike die hierboven staen in den charter ontploken syn eñ gheseghelt.., approveren eñ confirmeren. — Van den vors. poynten, die hierboven in den charter ontploken syn. *K. v. Meerbeek* 1247. Werden de voors. hooftmannen eñ veertich ghezellen, eñ elc guldebroeder bijzondere ghehouden te commen ten hove, tallen tijden eñ stonden als zij, bij laste van coninck, deken en bereckers, bij den cnape van der gulde daertoe ghedachvaert werden, omme raedt eñ advijs te ghevene up tgheene dat men hemlieden ontpluucken eñ vraeghen zal. de Potter, *Kortrijk* II 367, *K. Handboogschutters* 1547.

2) *Opendoen* (de oogen), *nl. oplettend zijn*, fr. *ouvrir* (*les yeux*), *c. à. d. faire attention*. || Dair men criminelyc procederen wille, dair sal een richter zijn oogen ontpluycken. V. d. Tav. 69.

ONTPOORTEREN (Ontporteren), bedr. en wederk. wkw. I. Bedr. 1) *Iemand van zijn poorterschap ontzetten*, *berooven*, fr. *destituer qn. de sa bourgeoisie*. Kil Ontpoorteren. *Civitate privare, privare jure civium*. || Wie poortere of poorterse es, die moet bliven zine leefdaghe lanc, want hem daeraf niemend ontpoorteren en mach. *C. v. Aalst* 420. Item, egeen poorter en mach ter banck gecondempneert worden; maer indien den poorter, gevangen wesende om crime, bevonden wert sulckx beschuldight dat men hem zoude moeten pijnen, wert eerst verclaert by die van der weth ontpoortert te worden eñ daernaer gecondempneert ter banck. *C. v. Middelburg* iv 7. *It. C. v. Antw.* 1545 i 11; xxvii 31; *C. v. Bergen-op-Zoom* vii 1; Cannaert, *Bydragen* 280.

II. Wederk. Hem ontpoorteren. *Afstand doen van zijne poorterij*, fr. *renoncer à sa bourgeoisie*. || Wie oec dat wille mach hem ontporteren, behoudeleke der port rechte, eñ behoudeleke den commere daer hi, op dien dach, af becommert es. *Oork.* 24 juni 1297. Een ghedyde man oft vrauwe wert poortere trauwende poortere ofte poorterse derzelver stede, ten ware dat zulck poortere of poorterse vóór 't huwelic veryssuwet hadden van huerlieder goeden by scepenen van der Kuere eñ aldaer ontpoortert. *C. v. Gent* v 1; *it.* I 592 (1417).

ONTRASSCHEN, bw. || Deñ capiteyn Boesse dat hoorende, dat een IJperlinc hem vermat de guesseeercke af te breken, stelder peyne up, en seyde

niet vele, maer hy dachte: Ic sal u datte ontrasschen. FR. DE POTTER, *Chron.* 239.

ONTRASTEEREN (O—eren), bw. *Eene inbeslagneming afdoen*, fr. *lever une saisie.* || Eñ dat sij [*nl.* Wenceslas en Joanna] hen [die van Diest] hoir ghevanghen eñ borghen eñ borchtochten quit scelden allegader, eñ hen hoir goede, die overmids deser zaken gherasteert siin, ontcommeren eñ ontrasteren eñ hen die weder gheven, los eñ vri. *Oork.* 18 sept. 1357.

ONTREECKT (Ontreecht), verl. deelw. van ONTREEKEN. *Beschadigd*, *ontredderd*, fr. *délabré*, *détérioré*. Kil. Ontreken. *Destruere.* || Van der stat porten weder te makene eñ te gherekene dat si ontreecht waren; van timmerne, van yseren banden, van neuwen sloten, eñ van anderen dinghen die men daertoe besechde, VII lib. eñ XV sc. MERTENS, *Oudste rek.* 1324 blz. 47.

ONTREGELEN, wederk. wkw. Hem ontregelen. *Zich te buiten gaan*, fr. *commettre des excès.* || Dat de voorn. Lievin van Loo, alnu hieromme comparerende voor scepenen van der Kuere in Ghendt, hem aldaer verobligiert eñ verbonden heeft,.. indien hij... hem hiernaer meer eenichseins themliederwaerts... ontreghelde oft ontgijnghe. in worden oft anderseins, dat hij... FR. DE POTTER, *Gent* II 417 (1532). Zie ook ONTWEGEN.

ONTREINEN (Ontreynen, onreinen), bw. *Ontreinigen*, fr. *souiller*. Kil. Ontreynighen. || Van den quecborne tonreinen. *Kb. v. Diest* A r. 69; *it.* B 116. Soo wie uyt sijnen borre oft savoir eenen anderen in sijnen borre oft savoir schoon water schuldigh is te leveren, en magh sijnen borre oft savoir niet ontreynen, eñ alsoo onsuyver water den anderen daeruyt te leveren. *C. v. Brussel*, *Servit.* 61.

ONTRIJSEN, ow. *Zonder voorbedachtheid ontvallen*, fr. *échapper sans préméditation*. Kil. Ontrijsen. *Elabi.* || Want alsoodanighe schriften [*nl.* die der heresien zeer by eñ naer aenclevende zijn] ontrysen nu zomtijds eenige catholijcken schrivers, oft duer inconsideratie, oft onachtsaemheyt, ofte duer onwetenheyt. *Pl. v. Vl.* I 142 (1546).

ONTRUIMEN (Ontruymen), onz. en bedr. wkw. I. ONZ. 1) *Vluchten*, *opkramen*, fr. *s'enfuir*, *décamper.* || Waert oec dat enighe handadighe ontruymt ware uut der stat. *C. v. Maastricht* 441 (1372). Gheen fauten [*nl.* onbetaalde posten] over te ghevene die binnen de hueren [*nl.* hun ontvangerschap] gevallen zyn, zy [de schuldenaars] en waeren ontruympt. A. WAUTERS, *Sermens* 24 § 7, XV E.

2) Van eene nalatenschap. *Openvallen*, fr. (*d'une succession*) *devenir vacante.* || En opdat, by gebreck van navrunden. de naergelaetene weesen niet onversorght mogen blyven, soo sullen de pastoors, in welckers parochien de boedels sullen komen ontruymt te worden, kennisse hebben te geven van het afsterven der overledenen, die weesen komen na te laeten. *C. v. Maastricht* 411 *Nouv. recès* 28 aug. 1682 a. 8; Fransche tekst: *les pasteurs des paroisses ou l'hérédité sera eschuë.*

II. BEDR. *Ontvoeren*, *dieflijk wegvoeren*, fr. *enlever*, *emporter en voleur.* || Wie andren zijn goed ontruymt, eñ zijns zelfs goed medevourt, behoort ghebannen tsine X jaer uut Vlaenderen, van diefte. *C. v. Aalst* 450, XV E.

ONTSACH, ONTSICH, ONTSICHT. zn. o. *Vrees*, fr. *crainte.* Kil. Ontsagh/Ontsigh. *Reverentia*, *metus*, *timor.* || Welcke punicie mach bywylen gemeerdert wordden, omdat de castidinge van eenen ontsich soude geven den anderen quaet te doen. V. D. TAV. 73. v°. Anxt eñ vreese en is anders niet dan een bevinge der hertten, comende uuyt saken van tegenwoirdigen oft van toecomend perikel eñ sorgen. 93. Bevinden de supplianten, dat vele oirboirlicker contracten tot meer stonden onderstaen eñ toegeslagen zouden worden, daer de goede lieden nu nijet naer talen en willen, deur ontsich der voirseijde calengieringhe. *Rijksarch. Raad v. Brab.* reg. *Coutumes* III fol. 1—2 (31 juli 1548). In vueghen dat, soowel die armen als rycken jongers qualyck besorcht zyn geweest, opwassende sonder ontsicht in alle boesheyt. *O. Liége, 2me série* III 429 (8 jan. 1580 *St.-Truiden*). Opdat, als ijmant bij vonnisse, delatie oft aenbiedinge van partije de decisie van de saecke op sijnen eedt wort gestelt, denselven eet met meerder ontsach eñ [*var.* ofte] reverentie gedaen worde. *C. v. Antw. compil.* V xj 48.

ONTSAET (Ontzaet), bn. *Ontroerd*, *ontsteld*, *gestoord*, fr. *troublé*, *dérangé.* || Want alle die goede liede van Lovene omme dies fayts wille zeer ontzaet eñ ontstelt waren van rasten eñ van vreden eñ van hoerre neeringen buten te doene. SCHAYES, *Analectes*, *Acad. d'archéol.* 1856 blz. 156. Dair de stat eñ goede lieden van Lovene oec seer ontstelt eñ ontzaet waren van hoere rasten, vreden eñ neeringen. 158.

ONTSCHAECK (Ontscaec), zn. o. *Ontschaking*, fr. *enlèvement*, *rapt.* Kil. Ontschaeck. *Raptus*, *stuprum violentum.* || Ic hebbe de sentencie die de paeus Gregorius ordineerde ieghen die ontscaec daden, eñ Baudin heeft Judith ontscaect, eñ daerom sallic Vlaenderen int verwaet stellen. JAN v. DIXMUDE 5. Item, in 't zelve jaer van LVI waert een ontschaeck ghedaen in 't beghynhof ter Hoyen binnen Ghendt. SCHAYES, *Collatie* 435. *It. C. v. Cassel* a. 197. 198; *C. v. Aalst* 490, Wielant, *Pract. crim.* 131. — In het *Cartulaire* van St.-Truiden, Piot II 594 leest men het enkele schaek en scaeck: || Worde een beclaecht van scaecke. — Zal een partye moeten claegen binnen 40 daegen dat die schaeke geschiet is. — Doch een regel verder het wkw. onschaeckt.

ONTSCHAET, bn. *Schadeloos*, *straffeloos*, fr. *indemne*, *impuni.* || Waert dat eenich wilt den hals brake oft gequetst worde van den honden, dat men dat wilt alsoo soude laeten liggen; eñ atent der lieden honden, dat sij daeraff ontschaet souden sijn. *Pl. v. Brab.* I 132, *Blijde inkomst* 1355 a. 29.

ONTSCHAKEN (Ontscaken, onschaken, onscaken, Limb. ontscoken), bw. Zooals thans *Ontschaken*, fr. *enlever*, *ravir de force.* || *Si verò ancilla*, *vel puella*, *vel famulus*, *vel leno mulierem*, *vel puellam*, *vel domicellam ad hoc allexerit. ut cum aliquo viro abiret: scilicet ontsaket* [*l.* ontscaket], *nasus ei abscindetur*.. WARNKÖNIG, *Fl. St. u. Rg.* II. *Urk. v.* 1228, *a.* 30. *C. v. Gent*, I blz. 401 *sub* a° 1218; Warnkönig en Gheldolf, *Gand* 260. Soe wat man maeght oft wijf ontschaeckt heeft,.. — op dije huere dat sij ontscaect woert. *K. v. St.-Truiden* 1366 a. 6. In Vlaenderen maken zij differentie tusschen vrouwencracht eñ ontschaken, maer in rechte is 't eens, geheeten *raptus*. Soe wije maecht, weduwe, religieuse, oft eenige andere eerbare vrouwe ontscaect met crachte,.. WIELANT, *Pract. crim.* 130. Die maight of wijf ontscoken... heet. So wat manne maight of wijf ontscoeckt. *C. v. Maastricht* 49 (1380). Van meechden eñ vrouwen personen tontschaken *Ib.* 470 (1409). Soe wie enege vrouwe ocht joffrouwe onscaecte. *Brab. yeesten* II 605 (1364). Ontscaect. *Ib.* 627 (1375). *It. C. v. Aalst* 490;

Piot, *Cart.* II 594; Cannaert, *Bydragen* 28; *K. v. Waalhem* 1365 a. 22.

ONTSCHAPPEEREN, ow. *Ontsnappen*, *ontkomen*, fr. *échapper.* || Waerinne die van Rijssele tvier ghesteken hebben, eñ hebben se alsoo metter keercke verbrant, uutghenomen eenen of twee, die in een gote ontschappeerden. FERD. VANDER HAEGHEN, *Ber. tijden* II 69; *it.* III 226.

ONTSECHBRIEVEN, ook Letteren van ontsegge. 1) *Oorlogs-verklaring of aanzeggingsbrieven*, *uitdagingsbrieven*, *„vijantsbrieven"*, fr, *lettres de déclaration de guerre, de défi.* Lexer *Entsagebrief, fehdebrief, vgl. absagebrief.* Grimm. *Entsagbrief* was *absagebrief.* Kil. Ontseghbrief. *Literae indictionis bellicae.* || Sijnen ontsegge- ofte vijantsbrief senden. *Rekenk. v. Brab.* reg. 132 fol. 35 v°. Daer so zende myn heere letren, an de kinderen van Orlyens eñ aen den hertoghe van Borboen, eñ an alle hare alyeten, van ontsegghe. OL. v. DIXMUDE 61.

2) In het burgerlijk leven. *Bedreigingsbrieven*, fr. (*dans la vie civile*) *lettres comminatoires.* Hiertoe is betrekkelijk de uitdrukking van Kiliaan: Ontsegghen te vier eñ te sweerde. *Igne ferroque minari: extremam denuntiare inimicitiam.* || Tot gelijcke straffe staen ontseggeren, brantstichters oft die ijmant dreijcht sijn huijs oft goet aff te branden oft tvier daerinne te steken, oft die eenige brantoft ontseghbrieven schrijft oft seijnt. *C. v. Antw. compil.* VI iij 17; 1545 I 43.

ONTSEGELEN, bw. Een goed. *Het vervreemden* fr. *aliéner* (*un bien*)? || Geen heer en mach ontsegelen laten zyn erve. *'t Recht v. Uccle* 18.

ONTSEGGEN, bw. 1) Eene overeenkomst. Die *opzeggen*, fr. *dénoncer* (*une convention*). || So wannere die hertoge van Brabant,.. der vorwarden niet langer loven en woude, so moge wi dese vorwarde untseggen vier dage te voren tot Kessele. *Oork.* 31 oct. 1286.

2) Een rente. Die *weigeren te betalen*, fr. *refuser de payer* (*une rente*). || Es oec dat sake, dat dese vorseide dekenen dese vorseide capelrie niet nen doen besinghen den capelaen die se hebben sal, eñ hem letten willen in sine neringhe te comene, eñ si hem ontsegghen sine rente te ghevene. *Oork.* 6 sept. 1291.

ONTSEGGER, zn. *Uitdager*, fr. *provocateur.* || Alle morders, ontscakers van vrouwen, ontseggers, brantstichters,.. die verbeuren... *C. v. Antw.* 1545 I 43; *it.* 1570 IV 35; *compil.* VI iij 17; *C. v. Deurne* 1612 I 32.

ONTSET, Limb. ONTSAT, zn. *Ontzet*, *handlichting*, fr. *main-levée*, *opposition.* || Een ijegelijck wordt ontfangen in ontset eñ oppositie, sooverre hij compt eñ rechtelijck ontseth doet voor de leveringhe van de besette goeden, mits funderen [*var.* refunderende]. *C. leenhof v. Mechelen. Stijl* II 7. Ten vierden ghenechtdaghe sal de besettere (sooverre nyemant ontset en doet) den dach van dan voortaen hueden totter noenen. *C. v. Santhoven*, *Stijl* a. 5. Den dag dienende, den aanleggere repeteert syne redenen, eñ by gebrecke van ontsat oft oppositie, versuekt d'eerste default gegeven te worden. *C. gr. Loon* II 351, *Reckheim* VII 3.

ONTSETSEL, zn. o. *Ontzetting*, *beslagopheffing*, fr. *main-levée.* || Naer den ontsetsele des besetters heysch eñ conclusie ghehoort hebbende. *C. v. Santhoven* V 53.

ONTSETTEN, bw. 1). Een aangeslagen of „bezet" goed. Het *ontslaan*, *er het beslag van opheffen*, fr. *lever la saisie.* || Dat soe wiens goeden met recht beset wordden, eñ hom daeraff binnen den achtsten dach wittege weete gedaen wordt, soe zal die zijn goeden met recht moeten comen ontsetten binnen den genecht, te wetene binnen den veerthien daegen van zijn besetsele. *C. v. Turnhout*, *Stijl* a. 17. *It. C. v. Breda* III 36; *C. v. Casterlee* I 12, 13. *C. v. Turnhout* a. 17; *C. v. Gheel* I 5, 9, 10; *C. v. Deurne*, *Stijl* IV 78. 82. 371; *C. v. Santhoven*, *Stijl* a. 11; *C. v. Lier*, *Stijl* II 7. 9; *C. v. d. Kiel* II 5; *C. gr. Loon* II 472.

2) *Afschaffen*, fr. *supprimer.* || Item, alsdoen wordden ontsedt die Templiere by den pauws Clements. PIOT, *Chron.* (1313).

3) Eene maagd. Die *Ontmaagden*, *eene maagd van* (*hare eer berooven*,) fr. *déflorer* (*une vierge*) || Als een man een maigt ontset van hueren maighdom buijten wittigen huwelijc, dat is geheeten in Latijne *stuprum;* eñ is hij gehouwet, het is adulterie; zijn hij eñ zij beijde ongebonden, soo heet dat simpel fornicatie. V D. TAV. 58. — Hij wort geaccuseert met deser actien, die een maight met crachte ontset eñ stupreert. Item, die zijn huijs dairtoe leent, om overspel te doen eñ een maight met machten te defloreren eñ t'ontsetten. Item, een momboer, die zijn weeze ontset zonder huwelijc. 58 v°. Van maegden t'ontsetten of schoffieren. DAMHOUDERE tit. 92; fr. *de stupre ou paillardise commise avec fille ou femme.*

ONTSETTER, zn *Hij*, *die een aangeslagen goed ontslaat*, *of zich tegen de inbeslagneming verzet*, fr. *celui qui lève la saisie d'un bien, ou y met opposition*, *opposant.* || Maer sooverre den besetter teghens den ontsetter volkomen mach sijne actie, soo soude hij d'executie daeraf doen op alle de goeden van den ontsetter. *C. v. Breda* III 37. Egheen verweerdere oft ontsettere en mach in rechte ghehoort worden, hij en heeft eerst eñ alvoren de besette goeden rechtelijcken doen ontsetten met vonnisse, eñ cautie oft borchtochte ghestelt. *C. v. Santhoven* V 54; *it.* 53.

ONTSICH, ONTSICHT. Zie ONTSACH.

ONTSIEN, als zn. *Vrees*, fr. *crainte.* || Die ix[e] maniere van actien spruijtende uuyt maleficien eñ delicten privaet, is geheeten *quod metus causa*, dat is actie van weder te heyesschen dat men gegeven heeft uuyt ontsiene; eñ dese actie spruyt uuyt foortsen eñ violencien impulsive, dats uuyt gedrange, dwange, eñ vreesen oft ontsien. V. D. TAV. 93.

ONTSIENIS (Ontsienesse), zn. 1) *Vrees*, fr. *crainte.* Zie ONTSIEN. || Kenden eñ verlieden, niet bi crachte ofte ontsienessen hiertoe brocht, ne ware bi haren goeden danke eñ vrien wille, dat sij... hadden vercocht... VICTOR VANDER HAEGHEN, *ten Walle* 28 (1335).

2) *Het inboezemen van ontzag*, *schrik of vrees*, fr. *intimidation.* || Dese hertoghe wart hebbende al tregement van Vrankeryke, by ontsiennesse eñ by miede, want hy hadde veile scats. OL. v. DIXMUDE 29.

ONTSIENLIJCK (Ontsienlic), bn. *Ongemeen*, *buitengewoon*, fr. *extraordinaire.* || Die doncker vermalendide nacht wart so ontsienlic deemster, dat sy deen den anderen niet kenden, eñ sloughen deen den anderen doot voor haer vianden. *Belg. mus.* IV 203. Tes wel waer, dat ten Predicheeren een deel roeden vonden waren, moghelic om die jonghers eñ ander te castijden int capittel, zij zegghen wel van ij[c] langhe ontsienlicke roeden. FERD. VANDER HAEGHEN I 181.

ONTSINGELEN, bw. *Omsingelen*, fr. *entourer.* || Dat sy het voorschreven kleyn getal van ghemeten nu van de drije sijden van de vier sullen

ontsingelen met seer sware eñ costelijcke dijcken. *Pl. v. Brab.* II 247 (1618).

ONTSLACHBAER, bn. Van eene inbeslagneming. *Die kan ingetrokken worden*, fr, *une saisie qui peut être levée.* || Alle arresten van persoonen oft goeden om borgerlijcke oft civile saecken sijn ontslachbaer onder genoechsaeme cautie. *C. v. Antw. compil.* V viij 33.

ONTSLACHBRIEVEN, zn. mv., ook BRIEVEN VAN ONTSLAENE, BRIEVEN VAN HOFSLUITING genaamd. Zie HOFSLUITING I 602. || Soo wie van nu voortan zal willen aenveerden de poorterye van eenighe van de voorseyde twee steden [*sl.* Aalst en Geeraardsbergen] zal schuldich zyn danof te lichten acte; eñ de poorters nu zynde zullen lichten extraict van haerlieder admissie ter poorterie, omme daerup te worden verleent ontslachbrieven ofte brieven van hofsluytinghe, als zy des van doene hebben zullen. *C. v. Aalst* IV 5. De have van eenen poorter, binnen den lande van Aelst gearresteert zynde, is slaeckelyck by middele van ontslachbrieven. a. 9; *it.* a. 17. 21. 22. 23. 24. 25; *C. v. Auden.* 2de d. 413. 421.

ONTSLAEN, bw. In verschillige beteekenissen. 1) Kalk. Dien *beslaan*, *blusschen*, fr. *détremper* (*de la chaux*). || Van calke dat ontsleghen es te ghevene up een fuer. So wie dat calc upleit omme te vercopene, dat hijt huutgheve up tselve fuer dat hijt ontslaet, sonder te verdierzene of te nederne. *C. v. Brugge* I 358 (1305).

2) Een vat. Het *ontsteken*, fr. *percer un tonneau.* || So wie die een vat wyns ontslaet dat ghepryst es, of dat men hem doet ontslaen bi scepenen, diere hiet in vullede achter dien dat inghesteken es, verbuert... *C. v. Ardenburg*, *Kl. st.* I 229. Alle wyntaverniers, die claren wyn hebben, moeten ontslaen als hem schepenen vermanen; eñ ne daden sys niet, si verbuerden X lib..; eñ alsi ontslaen, so moghen si ontslaen II vate ofte meer... Eñ alse die wine ontsleghen zyn, so ne moghen sise lichten no dieren, enz. *Auden. meng.* 1 136, *Kb. v.* 1338, *Van den wine.* Zie dessaangaande Gailliard, *Kon. Vl. Acad.*, *Verslagen* 1892 blz. 207.

3) Iem. van eene bepanding of borgtocht. *Hem ervan ontlasten*, *ontheffen*, fr. *libérer qn. d'un engagement ou d'une caution.* || Eñ is den naderlinck oock schuldich den cooper met sijn panden en borgen t'ontslaegen [*var.* t'ontslaen]. *C. v. Diest* VZ. XII 10.

4) Een verzoek of bevel. Het *afslaan*, *weigeren eraan te voldoen*, fr. *refuser* (*d'obtempérer à une invitation ou un ordre*). || Hadde in meeninghen uut te treckene up die van Ghent, maer die van Brugghe ontsloughent omme hare feeste van den Heleghen Bloede, die so naer was. OL. V. DIXMUDE 10.

5) Van een gemeentegoed. *Er het vrije gebruik van toelaten*, fr. (*des biens communaux*) *en permettre le libre usage.* || Niet zeer uitgestrekt was de gemeente [*sl.* het gemeentegoed]; daarom was het te allen tijde niet veroorloofd „met zeyssen eñ torven, mits daerop heye maeyende eñ torf slaende" er gebruik van te maken, maar placht men ieder jaar, bij bevel van schepenen en gezworenen, door den vorster in de kerk afgekondigd, ze te „ontslaen, om die met zeyssen eñ torven te moegen ghebruycken", en wederom „te beslaen oft te doen beslaen." Gewoonlijk twee-, somwijlen, doch zelden driemaal in het jaar, werd alzoo de heide ontslagen. W. VAN SPILBEECK, *Mierlo* II 6.

6) Lakenhandel. (Nagenoeg het tegenovergestelde van beslaen, *opslaan in een pakhuis*, fr. (*draperie*) *emmagasiner*). *Uitpakken*, fr. *déballer.* || Alle manieren van lakene, die men aldus uten lande voeren wille, die zal men alle moeten beslaen in j huus; eñ daer zullen zy moeten wesen besien van den warderer eñ perchenars, dewelke derbi zullen moeten bliven tote dien dat zy alle zullen zyn besleghen;.. eñ als die laken zullen comen syn ter steden daer men se ontslaen zal omme te venten te stelne, zo zullen zy moeten wesen besien... *Kb. lakengilde Iperen* X 19.

7) Zie ONTHOOGEN.

ONTSLANING (O—ae—), zn. Van eenen belasten grond. *Ontslaging*, *ontheffing*, *ontlasting*, fr. *libération*, *décharge* (*d'un fonds grevé*). || Den debirentier soude ghepreferееrt worden van renten, uijtgaende op sijn huijs oft erve, vóór den naerlinck, omme die te calengieren in ontslaeninghe eñ ontlastinghe van zijnen gront. *C. v. Edingen* XIV 3.

ONTSMEEKEN (Onsmeken), bw. 1) Eenen werkman. Hem *door vleierij*, *goede woorden of beloften aan zijnen meester ontlrekken*, fr. *débaucher un ouvrier par des flatteries*, *de belles paroles ou des promesses.* Kil. Ontsmeecken. *Eblandiri*, *blanditiis extorquere.* Grimm. Entsmeichelen *blanditiis illicere.* || Zie ONTBIDDEN 2). Dat gheen meester anderen meesters hueren cnapen ontsmeecken en zal. DE PR. en BR. *Aalst* III 449, *Linnenwevers* XV E. a. 17. Zie ook ONTHUREN.

2) Bij toepassing op het vóór- of vroeger koopen van eetwaren. (*par application à la préemption des denrées*). || Dat egheen vercooperen... van nu voirtaene gheenderhande victalie,.. die zij voerts vercoopen selen willen, en selen moegen coepen, oft bij ijemande anders van hueren wegen doen coopen, dingen, handelen, beweerderen, scutten oft ontsmeeken noch met gheender subtijlheyt ver. werven noch vercrijgen in gheender manieren, dan van XI uren voere der noenen tot twee uren toe nae der noenen, eñ anders niet. *Rekenk. v. Brab.* reg. 136 fol. 189, *K. v. Brussel* 1486.

ONTSNIJDEN, bw. Gars. Het *door te snijden ontnemen* (Nederl. Wdb.), fr. (*de l'herbe*) *dérober en coupant.* || Dat niemant eens anders canten ofte gars ontsnyde ofte en onthette. *C. v. Watervliet*, *Kl. st.* V 474.

ONTSOELT, verl. deelw. *Ontzolderd?* || Item, eene poorte binnen met eenen zolre, eñ die es qualike te ghereke van dake, van steeghers eñ ontsoelt, eñ es verzwonghen dat men sal moeten betren. REMBRY II 41 (1361).

ONTSPANEN, ONTSPANNEN. Zie ONTSPOENEN.

ONTSPOENEN (Onspoeden), bw. *Verlokken*, *verleiden*, *vervoeren* (Eelco Verwijs Jacob van Maerlants *strophische gedichten*: Spannen (spoen), ook ontspanen en verspanen) fr. *séduire*, *suborner.* || Van joncvrouwen te ontspaenne. Eñ so wie so bedreghen wert vor scepenen dat hy ontspaent heift eeneghe joncvrouwe, daertoe dat soe ontscaket, mach menne ghecrighen, men sal hem de nuese afsniden. *C. v. Gent*, *Gr. ch. v.* 1297 a. 61. Naer de oude kuere van Ghendt, soe wije eenige jouffrouwe ontspant,.. men sal hem den neuse afsnijden. WIELANT, *Pract. crim.* 127. Van dat Hughe van den Leene eñ Kateline sijn zuster ghecaleng. waren, als dat Kateline vors. Lijsbetten Vossaerts ontspoent soude hebben, eñ van dat se Hughe ontfinc te sinen huus, eñ omme de redene dat men seide dat zoere haers dancs eñ haers willen ghinc, eñ zoe den man troude, so liet se de bailli jeghen hem pays maken omme XIJ lib. *Reken. baljuwschap*

Gent 1372 rol. 1722. Ontfanghen van Arnoude Delins goede, dat hi verbuerde, mids dat hie Wouters dochtere van Kempen ontspaende ute haers vaeders huus, eñ met hare in keyfsdomme zat... *C. v. Brugge* I 320 (1). Zo wie berucht eñ bedreghen es van der lieder kindere of wyfs tonspoedene,.. *C. v. Aalst* 450. Item, omme abreyen, die wyfs mannen oft mans wyf ontspoenen 388. Item, ofte yemene der lieder kenden [kinder], ofte mane [manne], ofte wiise [wive] pleegt tontspoenene. DE PR. en BR. II. *Evergem* 47. Zie ook ONTSCHAKEN.

ONTSTAEN, ow. *Volstaan*, *„gestaan"*, *voldoen*, *effen en kwijt zijn*, fr. *satisfaire*, *se libérer*, *être quitte*; gevolgd van *met* of *mits*. Kil. Ontstaen. *satisfacere et liberare se.* — *Exemptum sive immunem esse.* || Bi alzo dat zy [*nl.* de Engelsche lakens] poorters toebehooren, die zullen alleene ontstaen met vyftich ponden parisise van elken sticke. *Kb. lakeng. Brugge* 4 *Wevers* a. 6. Behouden dat de voochden, die tvoorseyde zeker niet en vermoghen, ontstaen zullen mids tzelve ghereed ghoed te bringhene in handen van uppervoochden. *C. v. Brugge* II 178 (1507). De crediteur van eenen overleden, oft van den sterfhuys daer meer erfghenamen zijn, magh sijne gheheele schuldt eysschen van een van de erfghenamen die hem belieft, dewelcke schuldigh is de schuldt te betalen sonder te moghen ontstaen midts presenterende sijn deel van der schuldt. *C. stad Mechelen* XVI 37. *Item* Ferd. Vander Haeghen, *Ber. tijden* III 117; *C. v. Brugge* II 435; *C. v. Auden.* IX 32; *Cah. prim.* VI 14; Wielant, *Leenrecht* 102; en *passim.* — Ontstaen kwam ons eenmaal voor als bedr. wkw.: || Ander seggen dat hij 't [*nl.* de straf eener kwetsing] ontstaen zal met dobbel boete; eñ ander seggen, dat hij 't ontstaen sal metter minste boete. WIELANT, *Pract crim.* 107. Zie ook De Bo-Samyn.

ONTSTEKEN, bedr. en onz. wkw. I BEDR. — 1) Rechten, belastingen, tollen. Die *ontduiken*, *iem. versteken*, *ervan berooven*, fr. (*de droits*, *d'impôts*, *de tonlieux*, etc.) *les frauder*, *en frustrer*, *priver qn.* || Dat die makinge geschiet es duegdelic, sonder enige fraude ofte arghelist, eñ niet omme den heere tontstekene zijn recht eñ heerlicheyt. *Rekenk. v. Brab.* reg. 136 fol. 181 v°. (1459 a. 4. Eñ coopluyde, om ons dyen tol te ontsteekene, zijdewegen suecken eñ gehouden hebben, sonder aen die heerstraten eñ oude wachten te comen. *Ib.* fol. 165/166 (1485). Wie sijne assise ontstake. DE VLAMINCK *Vgb.* 37; *it.* 38; *Acc.* 19. *Item C. burcht v. Brugge* III 152; *C. v. 't Proossche* I 382; *C. v. Mechelen* XVI 43; *Acad. d'Archéol.* 1857 blz. 44; *C. v. Auden.* 2de d. 381.

2) *Versteken*, *verstoppen*, *verbergen*, fr. *cacher*, *celer*. Kil. Ontsteken / Versteken. *Abscondere*, *furtim asportare*, etc. || Item, dat men ghene wulle waerderer ontsteken moet, de ghewichte up V s. parisis. *Kb. lakeng. Iperen.* 1363. blz. 195. Wat backer sijn broot ontstake alse de heere eñ Wet ommeghinghe om weghen, eñ men dat vonde, tbroot verbuert eñ III lib. par. DE VLAMINCK, *Vgb.* 35.

3) Eenig goed van een sterfhuis. *Ontvreemden*, fr. *détourner*. || Indien dezelve weduwen bevonden waeren eenich goed van den sterfhuyse ontsteken, verborghen ofte wechghedraegen te hebben. *C. v. Veurne* V 8. Waart dat iemant ter contrarie dede eñ enige bate al uijt liete, zoo sal dezelve bate algeheel toebehoren dengeenen dien die alzoo verswegen ofte ontsteken waare. *C. v. Nieuvliet*, *Kl. st.* III 460. Al wordde eender vrouwen aengetegen dat zij hueren man iet ontsteeken oft ontvreemt hadde van zijnen goede. V. D. TAV. 242 v°.

4) Naasting. *Ontnemen*, fr. *priver de.* || Een grondenaer, omme den aeldinck te ontstekene zijn naerhede, vercoopt eerst alle de huysen staende op tleen, daernaer alle de boomen,.. WIELANT, *Leenrecht* 103.

5) De tiende. *Verhelen*, fr. *receler* (*la dîme*). || Wie zyn thiende ontsteken, qualic ghegheven ofte verthient heeft? *C. v. Aalst* 226, *Jaerkeure* 1415.

II. ONZ. — 1) Van het avondlicht. *Licht maken*, fr. *faire de la lumière.* || Item, in weecken tyde sal elck zyn honden thuys gebonden hauden,.. Item, es te verstane, dat alzoe geringhe alst in drye huusen ontsteken es binnen der prochie, eñ indien eenighen hont ontbrake, de meestere ofte vrauwe van denzelven hont sal ontstaen met haeren eede, zweerende dat hy hem binnen dien daghe ontloopen es. DE PR. en BR XXIII. *Beveren* 82.

2) Van eenen brand. *Uitbarsten*, fr. *éclater*. (*d'un incendie*). || Eñ met die groote foule tvier ontstac in deselve stadt, zonder dat men conste verstaen doir wiens toedoen. PIOT, *Chron.* 790.

ONTSTELLEN, bw. 1) *Schoffeeren*, *verkrachten*, fr. *violer*. || Een monboer, die sijn weese ontstelt eñ dairmede contraheert, en wort niet onthooft, maer in de stede van dijen wort hij gedeporteert. V. D. TAV. 58 v°. — Simoen seegt dat Mathijs zijn weese ontstelt heeft van heurder reynicheit, oft die te wijve genomen. 59. *It. Belg. mus.* X 112.

2) Iem. van zijne eer. *Ontzetten*, *berooven*, fr. *destituer qn. de son honneur*, *le déclarer infame.* Kil. Ontstellen. *Destituere.* || Die punicie van deser misdaet [*nl.* van geld of goed te geven om een ambt te verkrijgen] is die verbuerte van C marck gouts, eñ *infamis* te zijn eñ ontstelt van alder eeren. V. D. TAV. 72 v°.

3) Iem. van een ambt of bediening. *Ontzetten*, *afstellen*, fr. *destituer* (*qn. d'une fonction*, *d'un service*). || Gevende den voirs. heere Janne volkomen macht eñ sunderlinge bevel die gesellen tot onser jacht behoerende te committeren, ordineren eñ te stellen, eñ die wederom te ontstellen. *Rekenk. v. Brab.* reg. 135 fol. 149 (1477).

4) Ontsteld. Van eenen weg. *Beschadigd*, *onbruikbaar gemaakt*, fr. (*d'un chemin*) *endommagé*, *rendu impraticable.* || Dat die herbanen seer qualycken onderhouden worden, daervan eenige seer verstopt, versant eñ ontstelt zyn, eñ oock eenige toegemaeckt, beloecken eñ innegesloten. MARTINEZ 188. 191. Dat die herbane van Brussel naer Henegouw was geheelyck ontstelt, gebroken eñ met verscheyde quade gaten, onbequaem eñ seer dangereux... 204 (1569—1609).

ONTSTERVEN, ow. *Door te sterven ontvallen*, (van persoonen en dieren), fr. *se perdre par décès.* || Eñ ne zal gheen man van den voors. ambochte meer dan een leerlijnc te gader moghen hebben; maer waert dat hem zijn leerlijnc ontstorve binnen zinen leerstalle, zo zoude hi stappans moghen eenen anderen nemen in zine stede. *Kb. lakeng. Brugge*, *Scheerers*, 63. Dat een yeghelick alle beesten, die hem ontsterven, delfve binnen derden daghe. *C. v. Watervliet*, *Kl. st.* V 472 a. 39. *Item* DE PR. en BR. *Aalst* III 435. 436; *Ib.* IX *Nazareth* 10.

ONTSTRUIKEN, bw. Van een leen. Het *uit den geslachts- of familiestam of struik overdragen*, fr. (*d'un fief*) *le transporter hors de la souche de*

famille. || Leen, dat eens struyck ghenomen heeft, moet blyven in den struyck, eñ altijts gaen op den oudsten van der zijde daeraf dat commen is, sonder ontstruyken. WIELANT, *Leenrecht* 52. Gifte van leene is, so wanneer de here tleen nieuwe uutgheeft, oft dat hijt gedoocht te veranderene oft te ontstruyckene. 27. *It.* 106, en *C. leenhof land v. Mechelen* II 15.

ONTSTRUIVEN, bw. Men leest in de *C. v. Gent* I 576: || „Waer erve omme erve ghegheven wert, die erve blyft over elcx zyde; eñ daermede en mach, naer de wet van der poort, die erve niet ontstruvet syn nochte vervremt, het en moet erve syn eñ bliven van Wauters syde vorseit commende." — Wij meenen dat hier ontstruuct moet gelezen worden, en verwijzen nog naar blz. 577, schrijvende: „eñ die verhoyrsaette erve ghestruuct blivende" Zie ONTSTRUICKEN.

ONTSTUCKEN, bijw. *In —, aan stukken*, fr. *en pièces, en morceaux.* Kil. Ontstucken/onstucken/in stucken. *Lacer, laceratus.* || Zoe wie oploop doet op de lieden dueren,.. oft weert oft weerdinne in huerlieder huus verlast, werpende potten oft huerlieder juweelen ontstucken, ofte smyten,.. DE PR. en BR. XXIII. *Beveren* 79 (1526). Zie *Nederl. Wdb.* ONSTUCKEN.

ONTSWEREN, bw. 1) *Bij eede loochenen*, fr. *nier par serment.* Kil. Ontsweren, *abjurare, negare sacramento.* || Indien dat de schuldheesschere zijn schuld stelde in deelinghe van eede, eñ de verwærere dat ontzwoere, en zullen gheen van beeden boeten. *C. kast. Iperen* a. 1642.

2) Iem. het zijne. *Er hem bij eede het eigendom van loochenen*, fr. *dénier à qn. par serment (la propriété de son bien).* || Die een ander tsijne ontsweirt, eñ des met claere bescheeden oft wettige getuijgen, daerop niet met allen en valt te seggen, overtuijcht coste worden, die moet dengenen, die hij sijn gelt oft goet ontsworen heeft, sijn ontsworen gelt oft goet wederomme geven, mette schaede... *C. v. Antw. compil.* V xj 47. *C. v. Eecloo, Kl. st.* II 486.

ONTSWIJGEN, bw. Vrede. *Weigeren*, fr. *refuser (trève).* (?). || Ware dat zake, dat de here verde nemen wilde,.. die den verde wederseide ware in de mesdaet van x lib... al so menich waerven alse mense [*sic*] niet en gave, of ontsweghe, of wedersede. *C v. Biervliet, Kl. st.* I 540 (1358).

ONTTEECKENEN (Onteekenen), bw. Een gildekleed. Het *ontdoen van de kenteekens der gilde*, fr. *détacher les insignes d'un habit de la gilde.* || Van dat men der gulden cleet maer II jaeren draghen en mach. Item, dat nieman die binnen onse gulden es der gulden cleet meer [dan] twee jaer draghen en sal, oft hyne daet onteekenen... Eñ wiet oec voer den vorseiden tyt brake oft onteekende, dat hy staen sal ter correctien. A. WAUTERS, *Sermens* 7, ord. 1412 § 26.

ONTTRONCKEN, ow. Van een leen. *Uit den stam of struik van eene familie gaan*, fr. *sortir de la souche d'une famille.* || Also es tleen in dat [*var.* een] gheslachte ghetronct, eñ ne mach niet anders ontronken dant vorseit es. *C. leenhof burcht v. Brugge* XXXII, Zie ook ONTSTRUICKEN.

ONTUCHT, zn. *Onwettige samenwoning van man en vrouw*, fr. *cohabitation illégale.* || Dat gheen meester van den voirs. ambachte, die openbaerlic in ontuchte sidt, die [*sic*] en sal niet genietene mogen der vriheit van den ambachte, soe lange hij alsoe blijft sittene. *Ord. Ambachten te Brussel* 1451 a. 19.

ONTUISSEN (Ontuyssen), bw. || Prevelegie van Ypre eñ 't Vrye, te huwen jeghen vrienden danc (*Du rapt de séduction*) [*nl.* schaking, ontvoering door verleiding], *en flamand* ontuyssen *ou* ontissen; *privilége d'Ypres et du Franc de se marier contre le gré de la famille.* GHELDOLF, *Proc. verb. Common des anc. lois* V 256.

ONTUITEN (Onthuuten, onduuten, ontuuten), bedr. en wederk. wkw. I. BEDR. — Van een goed. *Iem. er van wettiglijk uit het bezit stellen*, fr. *déposséder qn. légalement (d'un bien), l'en dévestir.* || Dat ghi, in den name van ons eñ tonsen bouf ontfaet den halm, onthervenesse eñ tupdraghen van der vrauwe van Nevele eñ van den heere van der Woestinen, als haren watteliken man eñ voghet van den scouteetdomme van Curterike, als verre alst verpacht staet... Eñ voort daerof hem wettelike onthuut eñ doet ofgaen, quite scelden eñ renonchieren in uwen handen tonsen bouf... DE POTTER, *Kronijk* 330 (1358). Eñ daden daertoe met haelme, met monde eñ met werpinghen, al dat zij sculdich waren te doene, omme van deser heerlicheden eñ eerliker renten wettelic te dervene. Eñ waren mids dien wettelic ontuut, ontherft eñ ontgoed. Eñ mijn vorseide heere,.. wasser wettelic in verghift, gheherft eñ gheghoet, als in zijn proper ghecochte coopgoed. DE PR. en BR. IX. *Zeevergem* 16 (1440). *It.* Frans de Potter, *Gent* VI 428.

II. WEDERK. — *Er afstand van doen*, fr. *s'en déposséder.* || So heeft hem Heinric Woutellets vors. onduut eñ ontheerft.. met halme eñ monde. *Charters abdij te Vorst* nr. 43, *Denderhoutem* 1388. *It.* Victor Vander Haeghen, *Ten Walle* 50.

ONTVAREN, (Ontfaren) onz. en bedr. wkw. I ONZ. — *Ontvluchten, ontkomen* (op hoedanige wijze ook), fr. *échapper, s'évader (d'une manière quelconque).* || Ware oec dat sake, dat de hertoghe dese voreghenoemde liede, die aldaer te hemwaert comen selen op ghisele borchde, ofte op wat andere sekerheiden dat het ware, ofte oec dat si hem ontfoeren,.. *Oork.* 22 juni 1291. Ontvoere hi uten lande van Grimbergen [*nl.* een poorter die eene boete verbeurd had], eñ niene ne worde ghehacht metter verscher daet,.. *Oork.* 24 juni 1297.

II. BEDR. — Den tol. Dien *varende ontgaan*, fr. *esquiver (le péage).* || Waert zoo, dat eenen scipman den burchtgraeve, ofte sijnen tollenere,.. sijnen tol ontvaerde, soo meughen zij 't scip arresteren. DE PR. en BR. IV. *Kluize* 5.

ONTVERREN (Ontveren), bw. *Wegnemen, ontnemen, rooven*, fr. *dérober, ravir.* || Hem te laste legghende, dat hy berucht es [dat] hy ontverent saude hebben eñ gestolen eene coede [*nl.* koe], toebehoorende... *Auden. meng.* I 62 (1545).

ONTVINDEN, bw. *Ontnemen, onttrekken, ontstelen, berooven*, fr. *enlever, voler, soustraire, frustrer de.* || Dat... eenighe heml. vervoorderen, zo by daeghe als by nachte, te gaene ofte commen in te breken in der lieden hoven, lochtynghen, bogaerden en huysen, omme te trecken, snyden ofte nemen de vruchten ofte andere goedynghen aldaer wesende, eñ de goede lieden thuerlieder tontvyndene. *Messager* 1885, *Sint-Pieters abdij* 1614, blz. 339. Dat hem niemant en vervoordere de lieden schade te doen met het plucken of afwerpen van eenighe soorten van fruyt,.. nochte oock t'ontvinden haerlieder hofcruyden. *C. v. Eecloo, Kl. st.* II 628. Dat niemant den musselaers eenighe musselen en ontvinde. *C. v. Watervliet Kl. st.* V 474. Zo wie den schutter zyn schut ontjaecht, of by subtylheit ofte cracht hem dat ontvint. 476. In preju-

dicie van den heer, omme hem sine heerlijcke rente tontvindene. Wielant, *Leenrecht* 72. *It.* Rembry I 497.

ONTVOETEN, bw. Iem. *de voeten afkappen*, fr. *couper les pieds à qn.* || So dreechden sy daer Oylaerts knechte tontvoetene eñ te meedoene. *Belg. mus.* VII 183 (1376).

ONTVONCKEN (Ontfuncken), bw. Van eene aanstekende ziekte. *Besmetten*, fr. (*d'une maladie contagieuse*) *en infecter*. || In Gallen was een plage van hemelschen viere, daer veel lieden mede ontfunct wordden; welck vier in vele lieden geblust wordt in Onser-Vrouwen bedehuijse, eñ meest binnen Sissoen. Piot, *Chron.* 1 (1027?).

ONTVOOCHDING, zn. Zooals thans. *Ontvoogding*, fr. *émancipation*. Merkwaardige bijzonderheden bevat hierover het te weinig gekende werk *De oude vrijheid Montenaken* door A. Kempeneers I 154. 164. 174. 224. 247.

ONTVREEMDEN (Ontvremden, Omvreemden), onz., bedr. en wederk. wkw. In verschillige beteekenissen. I. Onz. — Eenen meester (3de naamval). *Hem verlaten*, fr. *quitter* (*un maître*). || Ghevielt, dat eeneghe leercnapen binnen den termijne van hueren leerstalle wechliepen, ghebannen worden, oft by eeneghe weghen hueren meester ontghinghen oft ontvreimden. *Kb. lakeng. Brugge* 81.

II. Bedr. — 1) *Versteken*, *berooven* (van iets), fr. *frustrer*, *priver de.* || [Die] tzelve [*sl.* hun eigen goed], in frauden zyn andraghende an andere particuliere heeren, omme den prince t'ontvremden van zyn recht. *C. v. Auden.* 2de d. 446, *Souv. waerhede* a. 7.

2) Eenen gevangene. Hem aan het gerecht *onttrekken*, fr. *soustraire un prisonnier* (*à la justice*). || Updat eenich van synen ghevanghenen van criminele ofte civile saken hem, by vanghenesbrake ofte anderseins... ontliepe oft ontvrempt worde. *C. v. Auden.* I 344 a. 3.

3) De vruchten van een land of veld. Die *weghalen* (van), fr. *enlever*, *récolter* (*les fruits d'un champ*). || Dat yeghelyc, van den ingaene van maerte tote der tyd toe dat alle die vruchten ghevelt sullen zyn eñ omvreemt, ghehouden sullen zyn te verstoppenne huerlieder erve jeghen de upstallen. *C. v. Aalst* 673, *K. v. Paricke* 1472 a. 22; de Fr. tekst zegt *jusques a tant que les biens seront despouilliez.*

4) *Scheiden*, fr. *séparer*. || Dat die van Zanthoven... hebben ghelegen eñ plaeghen te ligghene in dorlogghe met dien van Lire,.. eñ noit en zaghen si contrarie daeraf, dan sider dat se mijn her Wouter Volkart ontvremde van dien van Lire, eñ trac se aen die van Herentals. *Brab. Yeesten* I 791 (1333).

III. Wederk. — Hem ontvremden van zijn burgerschap of poorterschap. *Er van afzien*, *er afstand van doen*, fr. *renoncer à son droit de bourgeoisie.* || Als eenighe poorters eñ cuerbroeders, poortressen eñ cuerzusters, heurlieder kynderen huwen met vremde persoonen, ofte anderssins die ontvryen eñ ontvremden van heure civiliteyt. *C. v. Veurne* xxxi 9. — Ook Vervremden.

ONTVRIJBRIEF, zn. m. *Brief van „ontpoortering"*, *van berooving van de vrijheden der stad*, fr. *lettre de „défranchissement"*, *ou de privation des franchises d'une cité.* || Den eenen poorter en mach den anderen poorter, in persoone ofte in goede niet arresteren, tenwaere dat hy vluchtich waere, eñ dat by consente van schepenen, met eenen brief ghesegelt met stadts zeghele, 't welcke men heet eenen ontvrybrief. *C. v. Denderm.* iii 1. Van alle ontvrybriefven, van alzo vele alsser hem ontvryen, van elcken 6 grooten. *C. v. Gent* II 102 (vóór 1519).

ONTVRIJEN, ontvrijden, onz., bedr. en wederk. wkw. I Onz. — *Zijn burgerschap verliezen*, fr. *perdre son droit de bourgeoisie.* || Die poorter ontfaughen is mach drij ses weken uijtzijn elck jaer sonder ontvrijen; eñ oft hij binnen drij jaren naer dat hij ontfangen ware hem ontpoorterde, moet gheven... *C. v. Herentals* ix 1.

II. Bedr. — 1) *Van de vrijheden eener stad*, *of van zekeren bevoorrechten maatschappelijken stand berooven*, fr. *priver des franchises d'une ville*, *ou de certaine condition sociale privilégiée*, *„defranchir"*. Kil. Ontvrijen. *Libertatem adimere.* || Meijnieman en mach geen armoede ontvrijen. *t Recht v. Uccle* xiv E. a. 66.

2) *a*) *Van eene erfdienstbaarheid of servituut berooven*, fr. *priver d'un droit de servitude.* || Wye weet eñ ghedoocht, den tydt van volle prescriptie, dat een ander op hem oft tzyne ghebruyckt van servituyte, wert daerdeur ontvrydt, want weeten eñ ghedooghen es, in materie van servituyte, te rekenen voor traditie. *C. v. Aalst* ix 3. Het en zy dat syne voorderen ofte hy hunlieden erfve daeraf ontvrydt eñ verbonden hebben. 4. *It. C. v. Edingen* viii 3. 4; *C. v. Brussel*, *Servit.* a. 41. — *b.* Van een ander voorwerp. || Alzo wij hier voortijds diversche placcaten,. ghemaeckt... hebben teghens de cooplieden van peerden, die deselve continuelicken uut onsen landen van herwaertsovere voerden, eñ onsen voorseyden landen van peerden eñ meerien, tonsen eñ van denselven onsen lande vassalen eñ ondersaeten groote eñ merckelicke schade eñ prejudicie, gheheelicken ontvrijdden eñ beroofden. *Pl. v. Vl.* I 702 (1546).

III. Wederk. — Hem ontvrijen. *Stadsvrijheden*, *zijn burgerschap aftreden*, *er afstand van doen*, fr. *se démettre de sa bourgeoisie*, *y renoncer.* || Aengaende de poorters gheregistreert in beede de voornoemde boucken, te wetene van Audenaerde eñ van Paemele, die zyn ooc alsoo vry als die ander poorters deser stede, dooghende ooc, wanneer zy hemlieden ontvryen van haerlieder poorterie, yssuwe. *C. v. Auden. cah. prim.* i 7. — Grimm v° Entfreien doet opmerken, dat het mnl. ontvrien beteekende *privare*, *berauben*, en haalt de verzen aan van Melis Stoke 2, 1395: Aldus souden sien ontvrien Al slants eñ der voghedien.

ONTVROMEN. / ONTVROMER. } Zie Vromen, Vromer.

ONTVRUCHTEN (Ontfruchten), bw. God. Hem *vreezen*, fr. *craindre Dieu.* || Salich sijn sie alle die den Here ontfruchten. — Sie, aldus sal werden ghebenedijt die mensche die den Here ontfruchtet. *Getijdenb.* xv E. fol. 38, ps. 127, Lat. *timere*. Het *Ghetiden Boec* v. Dr. de Gheldere heeft hier *ontsien.*

ONTWAERDICH (Ontwaert?), bn. Beroofd (van), fr. *privé*, *dépouillé* (*de*). Zie Ontwaren. || Eñ al ware dat zake, dat hi te Brucghe poorter ware, dat hi daermede van sinen poortscepe hier niet ontwaerdich en ware binnen onser poort. *C. v. Ardenburg*, *Kl. st.* I 292.

ONTWAERTSCHAP (O—scip), zn. || Die de giulde veronwaert eñ daer hute gaet bi ontwaertscepe, comt hi niet binnen xi daghen weder eñ doet der giulde ghenouch, hi mach nemmermeer giuldebroeder wesen. *K. Rijke pijnders te Brugge* 1291 a. 38.

ONTWAREN, Ontweren, bw. 1) Iem. van zijn poorterschap. *Hem er van berooven, afstellen*, fr. *priver, destituer qn. (de sa bourgeoisie)*. Kil. Ontwaeren. *vetus*. j. opsegghen. *renunciare*. || So wie, die hem sette jeghen de vrihede van der Poert, de vrihede en soude hem niet bescudden, hine betret binnen derden daghe naer dats hem scepenen vermaenden; eñ ne wilde hys niet doen, men soude hem ontwaren zyns portersceeps. *Kb. v. Auden*. 1338, *Mengel*. I 317.

2) Van waerschap. *Berooven*, fr. *priver*. Ontwaert sijn van waerschap. *Er van beroofd zijn*, fr. *être privé de caution*. || Die ontwaert is met recht eñ waerscap suect, dien sal men wysen: Men sal Jan richten aen sinen gelover, also verre als hy in gebreke is, tot sinen recht, behoudelijc enyegeliken sijns rechts, overmids gebreke van waerscap. *Charterb. v. 's Bosch*. fol. 50.

3) Van zijnen bijzondersten grondpand, fr. *de son hypothèque principale*. || Als iemant van sijne principale onderpanden wordt ontweert, mach, nae teneur van sijne brieven, procederen, uyt krachte van waerschap, op die andere goeden den ghelover ten tijde van der ghelofte [toebehoorende], oft naermaels toebohoort hebbende. *C. v. 's Bosch* XXIII 24; *it*. 23.

ONTWEGEN, onz. en wederk. wkw. I Onz. — *Van den rechten weg afwijken*, fr. *dévier du droit chemin*. Kil. Ontweghen. *Deviare, recedere a via recta*. || Dat si.., versmeedt der kerken eñ onsen regimente eñ geboden, in messeliken, onvromeghen weghen eñ verdoemden werken, eñ onwiser ghewoenten, by weghe der dolinghen, also swaerliken ontweecht [sijn] gheweest, dat al te sware schanden eñ vrese daerna ghevolcht sijn. Piot, *Cart*. II 121 (17 mei 1393).

II. Wederk. — || Dat zy hem grotelicx ontreghelt eñ ontweeght hebben, eñ anders ghedaen dan behoorlicken eñ sculdich zyn eñ hadden gheweest van doene. Schayes, *Collatie* 106.

ONTWENT, ook Ontset, zn. Brouwerij. || Voorts en zullen de brauwers, nochte in de steden nochte ten platten lande, gheen ontwent nochte ontset moghen voeren, ofte aftappen in eenighe tonnen, maer wel deselve stellen in standen ofte op koelbacken. Ord. 19 oct. 1671 a 11 (in *plaquette*); *it*. *Pl. v. Vl*. XI 676; *Middelen v. Vl*. 18 febr. 1702 a. 211, en *O. P.-B. autr*. I 149, waar het in eene oude vertaling (of Fr. tekst?) heet: *de la bière crue* (?).

ONTWEREN, wederk. wkw. Hem ontweren. (van). *Zich verweren, verdedigen door eenige weer of tegenwerping (in een rechtsgeding)*, fr. *se défendre par quelque exception (dans un procès)*. || Exceptie declinatorie is een weere dairmede dat hem een ontweerct van den richtere oft van den gerichte eñ juridictien dair hij voere gedachvaert eñ betrocken is. V. d. Tav. 296 v°

ONTWERCKEN, wederk. wkw. Hem ontwercken. *Zich onttrekken*, fr. *se soustraire*. || Oft iement, staende ter goeder naemen eñ famen, bij ennigen officier criminelijc gevangen wordde,.. soe sal die gevangen persoon op zijnen dach van rechte hem mogen ontwercken in der manieren hiernae volgende, aleer hij int principael antwoirden sal bij kennen oft ontkennen: Heer scoutet, enz. V. d. Tav. 146. Wie hem zekerlijc ontwercken wille geen complijs oft medepleger geacht te zijn van der misdaet, die sal hem wachten metten misdadigen wech te gaen oft vluchtich met hem te wordden. 48 v°. Al hadde iement den last aengenomen om te zijn arbiter in eender saken, zoe zoude hij hem dairaf mogen ontwercken in veele manieren. 314 v°. Dat oec den lancxstlevenden van twee gehuysschen... blijft belast met allen den schulden van den sterffhuijse van den ierstafflyvigen, zonder hem oft haer daervan te moegen ontwercken, bij repudiatie van den sterffhuijzen, beneftien van inventaris, oft eenige andere middelen ten respecte van de crediteuren. *Archief stad Brussel*, reg. 110, turbe 16 oct. 1572. *Item*, *Pl. v. Brab*. III 525; *it*. II 50; Martinez 28. Zie ook Verdragen.

ONTWIELEN, bw. Eene kloosterlinge, eene non. *Haar den hoofdsluier of doek afnemen*, fr. *ôter le voile (à une religieuse)*. Kil. Wielen, *Velare, velo caput tegere*. || Hoe dat hy [*nl*. de procureur generael].. heeft over eenigen tyt uuytten clooster van tsHertogendale gehaelt sekere vier leecken susters, die hem aldaer by de geestelycke overicheyt,.. naerdyen sy ontwielt waeren, syn overgelevert. L. Galesloot, *Procès d'une sorcière*, *Messager* 1869 blz. 51 (1565—1571).

ONTWIJFELIJCK, bijw. *Ongetwijfeld*, fr. *indubitablement*. || Ontwyffelijck opghemaeckte persoonen. *Pl. v. Brab*. IV 148 (1664).

ONTWIJSEN (Ontwisen), bw. *Bij vonnis ontnemen; ook verbieden*, fr. *enlever, ou défendre par sentence*. Kil. Ontwijsen. *Abjudicare*. || Beset laet en mach nieman erve ontwisen, hij en wille lossen metter weth. *'t Recht v. Uccle* a. 40. Ware dat sake, dat hi daerna varwede binnen Mechelen, alst hem ontwiist ware met enen vonnesse, eñ hiis beproeft ware, soe verborde hi die stad II jaer, op sine oghe. *K. lakeng. Mechelen* 1331 a. 38. Dat tselve werc ghemaect was van nieuwen ghetauden ledere, twelke den ouden schoenmakers verboden eñ ontwijst was te werkene bij zekeren vonnessen. Frans de Potter, *Gent* VI 535 (1450). *It*. *C. v. Aalst* 644; *C. v. Oostburg*, *Kl. st*. III 538, *Pl. v. Brab*. I 132.

ONTWILDEREN, ow. *Zich slecht gedragen, z. door een wild gedrag onbekwaam maken (tot)*, fr. *se conduire mal, par une conduite déréglée se rendre inapte (à)*. || Eñ voert so es voerwaerde, waert dat Jane syne twee kinderen ontstorven oft ontwilderden, dat hy twee andere kinderen stellen mach in die stede. de Pr. en Br. IX. *Nazareth* 10, *pachtbrief v*. 23 mei 1413.

ONTWINCKEN, bw. (*Ontwenken*), *Iem. door wenken naar zich toe trekken, of van eenig voorwerp aftrekken*, fr. *attirer qn. à soi, ou le détourner, l'éloigner de quelque objet par des signaux*. Zie Ontlocken, en Ontsmeecken.

ONTWINNEN, bw. *Afwinnen, iem. iets onttrekken, gerechtelijk, of bij eenig ander eerlijk middel*, fr. *gagner qc. de qn. judiciairement, ou par quelque autre moyen honnête*. || Met besetten man en mach men niemen leen ontwinnen, hij en wils volgen. *'t Recht v. Uccle* a. 88. By tydelicke winnynghen, giften ofte versteerften niemandt t'syne te ontwinnene, heymelick ofte openbaer, uut noode ofte anders by geene middele. Diericx, *Gends charterb*. 172, *Regl. begijnh. Gent* 1645 a. 8.

ONVALLICH, bn. (*Ongevallig*), *ellendig, rampspoedig*, fr. *misérable, funeste*. Kil. Onghevalligh. *Infortunatus, miser, aerumnosus*. || t'Volck van den lande eñ omliggende steden waren boven mate zeer bedrouft van de subite veranderinghe der voorgaende resolutie, wel ghemeent hebbende verlost te wesen van dat onvallich roofnest [*nl*. Oostende], speloncke der dieven en moordenaren,.. Piot, *Chron*. 663 (1587).

ONVENTELIJCK, bn. *Onventbaar*, fr. *invendable.* Kil. Onventbaer. || Dat gheen beenhouwer hem en vervoordere eenich ongans, duysich ofte onventelic vleesch te vercopene. *C. v. Ardenburg*, *Kl. st.* I 386.

ONVERANDERT, verl. deelw. *Niet hertrouwd*, *in weduwlijken staat gebleven*, fr. *non remarié*, *resté en état de veuvage.* || Einsgelycken heeft derselve leestlevende het gebruycke van den geconquesteerden goederen, soe lange hy onverandert blijft; anders syn die kinderen, in den eersten eebedde geboeren, na den hertrouwen van denselven.., totten vierden deyle van sodanigen conqueste berechtigt. *C. leenh. Valkenburg*, *Declaratie* 1570 a. 8.

ONVERDAECHT, bn. *Minderjarig*, fr. *mineur.* || Eñ Godevaert Scheyven dochter, die noch onverdaecht is, daer Gylis Gylaerts hem af vermat een gherecht momboere wesende, also te vervane eñ in dien te hebbene dat sij, wanneer sij verdaecht sal sijn, des [*nl.* de helft van eenen beemd] ooc derven sal eñ afgaen toter Lazaryen behoef. *Schep. Land v. Diest*, 13 juli 1418.

ONVERDENCKELIJCK, bn. *Onheugelijk*, fr. *immémorial.* || Dat het privilegie van den stapel van peerden, wesende coopmansgoedt, eñ raeckende d'aerde van Brabant, aen de voorsz. stadt [Diest] in voorleden onverdenckelycke tijden vergunt, is geconfirmeert geworden.., den 23 dec. 1585.. *Stapel te Diest*, *Rekwest v.* 16 nov. 1697; *it. Pl. v. Brab.* IV 84.

ONVERDRACH, zn. *Oneenigheid*, fr. *désaccord.* || Want... in der voirs. stadt.., groeten twist, onminne eñ onverdrach opgestanden is. *C. v. Maastricht* 489 (1379). Om alsullich onverdrach, oorlochs- eñ crychswille, die geweest hebben... *O. Liége* 1re *série* 521 (*Herck* 1417). Gheyn ambacht nae hem pynighen te trecken daer onreyn secten van onverdrage van comen mochten eñ opstaen. 790 (*Hasselt* 1500).

ONVERDRAECHLIJCK, bn. *Ongeduldig*, *onverduldig* fr. *impatient.* Kil. Onverdraeghlick. *Intolerans*, *impatiens.* || Men en heeft niet veele gesien dat een onverdrachelijc mensche te boven quam van groten saken dair eere eñ macht aen gelegen was. V. D. TAV. 374 v°.

ONVERDRAECHLIJCK (O—lich), bijw. *Zonder verdrag*, *zonder uitstel*, fr. *sans déport*, *sans délai.* || Ende die gene die contrarie daden off attempteerden, dat die ondraechlich eñ sonder dissimulatie, nae der voerseyder stadt recht, zullen gestraft eñ gecorrigeert woerden. *Rekenk v. Brab.* reg. 138 fol. 278 (*Maastricht* 29 mrt 1537).

ONVERGOUDEN, verl. deelw. v. VERGELDEN, met *on.* (*Onvergolden*), *niet betaald*, fr. *non payé.* Kil. Onvergolden, onvergouden. *Non compensatus.* || Dies is de aenlegghere ghehouden te affirmeren bij eedt daeraf onvergoeden [*l.* onvergouden] eñ niet betaelt te zijne. *C. v. Casterlee* II 36.

ONVERHEERT, bn. (?). *Onverbreekbaar*, fr. *inviolable.* Of moet er gelezen worden onverseert. Kil. *integer*, *illaesus*, *incorruptus?* || Eñ omme dat alle dese dinghen eñ elc sonderlinghe zullen bliven eeuwelike vast eñ onverheert... *Lat.*... *in perpetuum firma permaneant et inconvulsa. K. v. Saffelaar* 1265.

ONVERHOORICH. Zie OVERHOORICH.

ONVERJAERT, bn. *Minderjarig*, fr. *mineur.* || tUccle en wijst men op geenen man... no op onverjaert kint. *'t Recht v. Uccle* 63. Het en waren die kindere,.. oft die onverjaert waren. — So wie onverjaerde kindere vermontboren wille,.. *Kb. v. Antw.* a. 179. 187.

ONVERCRACHTELIJCK (O—crechtelec), bijw. *Onverbrekelijk*, fr. *inviolablement.* || Dat wi onse gheminde burgeren van Dyest in allen hoeren vriheiden eñ in allen hoeren bescrevenen eñ gewoenliken rechten, tot noch toe gehadt eñ behouden, ombrekelec eñ onvercrechtelec blijven willende, hen geloeft hebben, dat wi... *Oork. heer v. Diest* 17 juni 1290; de Lat. tekst heeft *inviolabiliter* voor de beide woorden.

ONVERLATELIJCK, bijw. *Zonder genade*, fr. *sans rémission.* || Dat hi... gevallen is onverlatelic in der penen van C marken fijns gouts. *Brab. Yeesten* II 471 (1349).

ONVERLET (O—th), bn. *Zonder nadeel*, *schadeloos*, fr. *sans préjudice*, *en son entier.* Een dikwerf in de rechtzaken voorkomend woord, *terme qui se présente fréquemment dans les causes judiciaires.* Kil. Onverlet stellen eñ dagh gheven. *Sine praejudicio spatium et dilationem dare*, *diem liberum dare.* || De amptman, oft zynen lieutenant, es schuldich zynen gevangenen ticht eñ aenspraeke te doene binnen drie daghen nae syne apprehensie, tenwaere dat die wethouderen,.. den amptman oft zijnen lieutenant, tot huerlieder versuecke, onverleth stelde. *C. v. Brussel* 1570 a. 12; *it.* 1606 a. 74; *Stijl* 1657 a. 4. *Item: C. v. Denderm.* V 11; *C. v. Santhoven hs.* II 6; *C. v. Lier*, *Stijl* III 13; *C. v. Antw.* 1545 I 9; *Compil.* V 1 19; *C. v. Gent* I 537; *C. v. Aalst* 332, 486, 684; Raepsaet, *Analyse* nr. 371; *C. leenrecht Burcht v. Brugge* a. CXI.

ONVERLETHEIT (O—hede), zn. *Zonder nadeel of schade*, fr. *sans préjudice ou dommage.* || Consenteert men danof den heesschere de lichtinghe up zekere, met onverlethede eñ sonder prejuditie van elcx recht. *C. v. Aalst*, *Stijl* a. 25. *It. C. v. Auden. Cah. prim.* II 10.

ONVERLOOFT. Zie WAPEN.

ONVERLOOFT, verl. deelw. v. VERLOVEN, met *on. Niet beloofd of verbonden*, fr. *non promis ni engagé.* Zie VERLOVEN. || Dat hy derre zweeren lyflick aen den heylighen dat tselve gestolen goet hem tegen synen danck afhendich is gemaect, eñ dat het syn eyghen gelt eñ goet is. dat het hemselven onvercocht eñ onverloeft toebehoirt. *C. v. Antw.* 1545 I 22; *it.* II 46. *It. C. v. Deurne hs.* III 9.

ONVERMETEN, bn. *Ongemeten*, fr. *n'étant pas mesuré.* || Voirt, soe geve wy desen voirgenoemden lieden van Steenberghen, ware dat sake, dat iemene voirbij Antwerpen voere met zoute onvermeten, dat in Vlaenderen niet gesoden en ware, soe moigen zij met haren soute voerbij Antwerpen vaeren onvermeten. *Brab. Yeesten* I 688 (1297).

ONVERMOGEN, bn. *Onvermogend*, *niet bij machte*, fr. *impuissant*, *n'étant pas en état de.* Kil. Onvermoghen. *Impotens*, etc. Zie *Nederl. Wdb.* || Dat, van nu voort an, de helegheestmeesters of huere cnapen negheene aelmoessenen en gheven nogh en distribueren van den goede van den Heleghengheest, dan alleenlic onvermoghene aerme, cruepele lieden of blende, die zullen ghebrec hebben eñ hare leden of zinnen, als dat ze huer broot niet winnen en moghen, of die verlast zyn van kinderen. HUYTTENS, *Corpor.* 90, *ord.* 19 febr. 1511.

ONVERSCHEIDEN (Onverscheedich) bn. en bijw. 1) Van personen. *Ongescheiden*, fr. *indivis*, *non séparé.* Kil. Onverscheyden. *Indivisus: non divisus aut separatus. a*) || In den name der heleger onverscheedeger Drievoudighede. *K. v. Saffelare*; Lat. tekst *in nomine sanctae et individuae Trinitatis.* — *b. Gezamenlijk*, fr. *conjointement.*

|| Nu voortan zullen den bylevere eñ den erfachteghen ghehauden werden de behuusde hofsteden eñ de behuusde pachtgoeden te landewaert ghelegen, daeraf zy in ghemeensaemheyt ligghen, t' samen onghescheeden eñ onverdeelt te verpachtene, by ghemeenen accorde. *C. v. Auden.* XXII 7. — c) *Elkheellijk, elk voor het geheel, elkeen voor al*, fr. *solidairement.* || Sooverre sy geloeft hebben onverscheyden ofte elckeen voer al, mach den crediteur alsdan voer al aenspreken eñ executeren dient hem best belieft. *C. v. Loven* IX 12.

II) Van landen en goederen. || Welcke dry landen [*nl.* Loobroeck, Schynbroeck eñ Steenborgherweerdt] zijn onverscheyden binnen der vryheyt van der stadt gelegen. *C. v. Antw.* 1582, VIII 2. Alsdan moet deselve lanckstlevende den staet eñ inventaris van de goeden van den gheheelen sterfhuyse maecken, hem eñ de weeskinderen onverscheijden eñ onverdeijlt toekomende. *C. v. Deurne* 1612 a. 499; *it. C. v. Gheel* IX 5. Om die spleeten [*nl.* splitsingen] eñ deylen der leenen eñ anderen guederen onverscheyden eñ by den stamme te onderhouden. *C. leenhof Valkenburg* 1570, *Declaratie*, a. 20.

ONVERSCHENDELIJCK (O—lick). bijw. *Onschendelijk, onverbreekbaar*, fr. *inviolablement. Rekenk. v. Brab.* reg. 133 fol. 110.

ONVERSEGT (Onverzeghet, overzeghet, onverseit, o—seyt), verl. deelw. v. VERSEGGEN, met *on. Zonder tegenzeggen* of *tegenspreken*, fr. *sans contradiction.* Kil. Verseggheen. *vetus. Negare, recusare. & prohibere, interdicere.* || Ende dat Gielis voerg. waer in ghebreke van sinen tsijse voerg., soe mach Gielis voers ... slaen sijn hant aen alle dat voerg. goet, alse aen sinen besetten pant, houden dat eñ ghebruken dies overzeghet van yemene, berghen eñ dalen, vromen eñ ontvromen. *Charterb. Begijnhof te Brussel*, fol. 186 (*Merchten* 1331). Soe mach Heynr. voergheseit slaen sijn hant aen dat voerg. goet, als aen sinen besetten pant, houden dat goet, berghen eñ dalen, vromen eñ ontvromen payslec eñ vredelic eñ onverzeghet van yemene. *Ib.* fol. 186. v⁰. (*Merchten* 1336); *it.* fol. 187 (1337), en fol. 192 v⁰. (1350). Eñ Goodscalc sal siin stalen mogen (steken) aen die noortzide van der Mazen, binnen der lyn, wair hi wil, eñ die vrylike gebruyken, onverseit van onsen lieven heer van Gaesbeke. DR. BAKHUIZEN VAN DEN BRINK, *Piscatio* 84 (1383). Onverseyt van ons ofte onse nacommelinghen. *C. v. Watervliet, Kl. st.* V 347 (1505).

ONVERSIENICH, ONVERSIENT, bn. *Onvoorzien*, fr. *non prévu.* Kil. Onversienich. *Improvisus, inopinus.* || Mer weert in onversienden poenten,.. so willen wij... PIOT, *Cart.* II 169 (18 nov. 1404 a. 4). Deur arreste van zynen schepe ofte persoone, oft eenighe andere onversienighe inconvenienten deselve reyse niet en wilde beghinnen. *Pl. v. Vl.* I 389 (1551 a. 18).

ONVERSIENLIJCK (O—sinlic, o—sienleec, o—lec, o—like), bn. en bijw. *Onvoorzienlijk*, fr. *qu'on ne peut prévoir.* || Waert van onversinliken dingen, so soude men soeken den scoutete. *Oork.* 25 febr. 1252. Dat dese stucken geschieden onversienlec eñ onmogens. *K. St-Pieters-Leeuw* 1284 a. 30. Onversienlec. *K. ammanie* 1292 a. 35. Onversienleec *K. markgr.* 1292 a. 26. Onversienlijck. *K. meierij Loven* 1312 a. 27. Onversienlike. *K. Waalhem* 1365 a. 54.

ONVERSTANDEL, bn. *Onverstandig*, fr. *peu intelligent.* || Van gelijcken mach men doen tegen den heijsch van den aenlegger als hij dijen maict te zeer confuys, onverstandel, generael eñ doncker. V. D. TAV. 297. Alzo wel bij den kueren van den schamelen eñ onverstandelen persoonen, nyet souffisant wezende omme den gulde heere eñ bistand met dienste te doene, als van den ghegoedden lieden, van heeren eñ notablen. FR. DE POTTER, *Gent* III 267. (1542).

ONVERSTANDELIJCK, bijw. *Onverstandiglijk*, fr. *inintelligemment.* || Dat zij den inventarijs onbehendelijc eñ onverstandelijc gemaict hebben. V. D. TAV. 323.

ONVERTIERLIJCK, bn. *Onverkoopbaar*, fr. *invendable.* || Dat bij dijen dat goet gewordden was inalienabel, onvercoopelijc eñ onvertierlijc, want het litigioes was. V. D. TAV. 402.

ONVERTOGELIJCK, bijw. *Zonder uitstel*, fr. *sans retard.* Kil. Onvertoghelick. *Quod non differtur aut procrastinatur.* || *Rekenk. v. Brab.* reg. 133 fol. 140 v⁰.

Onvertogen recht. *Spoedig recht*, namelijk *buiten de gebruikelijke termijnen*, fr. *prompte justice, justice sommaire.* Kil. Onvertoghen eñ cort recht. *Jus summarium.* || Item, soo hebben wy ghegheven, waert saecke dat eenighe schipluyden quamen aen den Lande van Megem, die beseth oft ghearresteert worden, die sal men een onvertoghen recht doen op haer schips boert, eñ voort van allen gasten die tot Megem beseth worden, die sal men richten des anderen daeghs de [te ?] mistijde. *Landch. v. Megen* 1357 a. 21. Dat zij, op al partijen gehoirt, denselven doen eñ administreren sommierlijc eñ plain, van tijde te tijde, eñ sonder lange figure oft sleijpinge van processe, goet, cort eñ overtogen recht eñ justicie. V. D. TAV. 395. Dat sij, partijen ghehoort, cort, goet, onvertoghen recht doen eñ expeditie van justicie. *Pl. v. Brab.* I 100 (1596). Hun doen administreren kort eñ onvertoghen recht. *C. v. Valkenburg. Stijl* 1631 a. 1. Wij sullen hem eñ eenen ijgelijck over den voorschreven onsen poorter goet, cort eñ onvertegen [*ook* onvertogen] recht doen geschieden. *C. v. Antw. comp.* V vj 30, *Formulier van uitschrijfbrief* (De kost. v. 1582 zegt XXXI 20. „goet, cort eñ overtoghen recht", zoodat de vorm *onvertegen* wel eene schrijf- of drukfout zal wezen).

ONVERTOLT, bn. *Tolvrij*, fr. *exempt de tonlieu.* Kil. heeft onvertolde waere. *Merces improfessae, niet verklaarde waar*, „aan tolrechten onttrokken" zegt het *Nederl. Wdb.* 't welk in onze citaten niet het geval is. || Dat allet goet, dat ten merctdaeghe in der voirs. stadt te coope comen soude, indien tselve nyet vercocht en ware, dat alsulcken onvercocht goet thuijsweert keerende onvertolt bliven soude. *Rekenk. v. Brab.* reg. 138 fol. 227 (*Halen* 1537/1385). Dat die goede luden der stad van Diest, eñ huer goeden, altoes... alle ons lant van Brabant doer gevaren eñ gekeert hebben los, vry eñ quyte van allen tolle, soe kennen wy eñ willen, dat zy altoes voirtaene mit haeren goeden tolvry vaeren selen,.. eñ ontbieden eñ bevelen allen onsen tolneren.., dat zij die goede lude, poirters der stad van Diest eñ huer goede.., alle ons lant van Brabant doer, onvertolt, los, vry eñ quijte van alle tolle varen eñ keeren laten. *Brab. yeesten* II 703 (21 juli 1402; oorspr. in 't Diestersch archief nr. 61).

ONVERTRECKT, bijw. *Onmiddellijk, spoedig, (onvertogen)*, fr. *immédiatement, promptement.* || So woe anders der gequetsde bynnen den XL daghen stierft, so en sal der mesdedighe ghevanghen niet

moghen soenen, mar men sal onvertrect richten over home als van doetslage. *C. v. Maastricht* 43 (1380). *It.* Nijhoff, *Gedenkw.* I 183.

ONVERTULLICH (Unvertullich), bn. *Overtollig*, fr. *superflu*, *excessif*. || Vort, onvertullich sant, dat es te verstane boven VI ponden in elken zac, moet ghebetert siin. *K. lakeng. Mechelen* 1331 a. 3. Om onvertullige eñ noodeloose costen in de productie te schouwene. *C. v. Caqgevinne, Stijl* XXI 17. Om paertijen dicwille van grooten eñ unvertullighe costen te verhuedene van dmaken van diversche scriftueren van productien van thoon, daer egheen thoon van noode en is. *C. v. Turnhout, Stijl* a. 31.

ONVERWANDELT, bn. *Onveranderd*, *nog in wezen*, fr. *qui n'est pas changé*. || Noch es dat onse seeghen: dat dat havelec guet dat dir (*van die*) van Mehgelne was, waert ghelegen was, dat onverwandelt was op dien tiit dat die zoene ghesproeken was, dat dat die herttoghe sal doen gelden als verre alst onder hem lach; eñ Bertoudt alsoe ghelike; eñ al dat zelve selen die van Mehgelne doen sherttogen liden, eñ Berthoudts liden, van dien dat onverwandelt was, daer ment met der waerheit vindt. DAVID, *Mechelen* 469 (14 sept. 1303).

ONVERWONNEN, bn. Zie Overwonnen bastaert, onder BASTAERT I 126. || Soo verre sy simpele bastaerden sijn eñ niet onverwonnen. *C. Leenhof. v. Denderm*, IV 12.

ONVERWONNEN, bn. In rechten. *Niet verwonnen*, *niet veroordeeld*, fr. *non condamné*. || D'officiers der voorscrevene stede en zullen, om civile saecken, niemant vermoghen in vanghenisse te houden onverwonnen eñ onverbonden, indien... *C. v. Denderm.* III 8.

ONVINDELIJCK (O—lic), bn. *Onvindbaar*, fr. *introuvable*. Kil. Onvindelick. || Dat men zal moghen wercken eñ maken buten den wincle onvindelic werc, bij consente van dekene eñ ghezwoorne. FRANS DE POTTER, *Gent* VI 529, *Schoenmakers* 1481.

ONVLUCHTICH, bn. *Niet vluchteling*, fr. *non en fuite*. || So wat poortre iof poortighe, die in den Steen wordt ghedaen eñ men verborghen wille, onvluchtich Steens, van scouden iof van pennincboeten. *C. v. Brugge* I 313 (1304).

ONVRIJHEDEN, zn. mv. Vrijheden ofte onvrijheden. *Voordeelige of nadeelige erfdienstbaarheden*, fr. *servitudes actives ou passives*, *avantageuses ou désavantageuses*. || In ghevalle tusschen poorters oft inwoonders eenighe questie of geschil rees ter cause van gescheed van huysen eñ erfven, van ontgonnen wercken, van vrijheden ofte onvrijheden, van osiedroppen,.. *C. stad Iperen* III 48.

ONVROMICH, bn. Fig. Onvromige wegen. *Onvrome*, *ongodsdienstige*, *boosaardige handelwijze*, fr. *conduite impie*, *perverse*. || Dat si, bi langhen tiden, versmeedt der kerken eñ onsen regimente eñ geboden in messeliken onvromeghen weghen eñ verdoemden werken eñ onwiser ghewoenten, by weghen der dolinghen also swaerlike ontweecht [sijn] gheweest. PIOT, *Cart.* II 121 (17 mei 1398).

ONWARICH, ONGEWARIGH, bn. (*Onwaar*), *bedrieglijk*, fr. *trompeur*, *frauduleux*. || Statuyt op de onwarighe verkoopers. — Vernieuwinghe... Sal des niet-te-min, die bevonden wordt ongewarigh te zijn in 't vercoopen van sijn gronden van erfven, oft in 't belasten van dien,.. daer-en-boven worden gheschavotteert op dese Nedermerct een ure langh, hebbende op sijnen boesem de superscriptie van sijn bedrogh. *C. v. Brussel*, uitg. 1689, blz. 483. 487 (1399/1575); *it. C. v.* 1606 a. 145. Zie ook ONGEWARICHEIT, II.

ONWEERACHTICH, bn. *Onweerbaar*, *weerloos*, fr. *sans défense*. || Een cudde schapen es ghoet om vermoorden eñ gheraken; eenen onweeraehtigen hoop es ghoet om vernielen. FERD. VANDER HAEGHEN, *Ber. tijden* II 238.

ONWEERDE, zn. Van onweerden. *Van geener waarde*, fr. *de nulle valeur*. Kil. Van onweerde. *Nullius pretii aut valoris*. || Dewelcke clausule, eñ alle andere doende ter prejudicie van dese onze ordonnancie, wy verclaren by desen nul, van onweerden eñ machteloos. *Pl. v. Vl.* I 384 (1551). Indien deselve affirmatie niet en is gedaen, soo wordt sulcke verbintenisse gehouden van onweerden eñ sonder effect. *C. v. Brussel* 1606 a. 151; Christijn *nihili reputatur*. Zie ook *Nederl. Wdb.* ONWAARDE.

ONWEERDEN (Onwerden), bw. Eenen ambtenaar. Hem *afstellen*, fr. *démettre un officier* (?). Schiller u. Lübbe hebben Unwerden, *für unwert erachten*. || Der heeren heerlicheijt eñ der stat vrijheijt hilt inne dat beede, oft een van den heeren hon recht nederleden, oft dat sij hon scouteten onwerden, soe soude der voecht van der stadt sculdich sijn scepenen te manen. Eñ daer weeren sij schuldich, tot manisse van den voecht te vonnissen eñ recht te doen. PIOT, *Cart.* II 570. *K. v. St-Truiden* 1536.

ONWEERDICH (Onwerdich), bn. Van personen, met *jegens*. *Onaangenaam*, fr. *désagréable* (*envers*) (?). Kil. Onweerd / onwaard. *Ingratus*. || In den dienst zynde, wart zo hoverdich, ghierich, onrechtvoerdich eñ onweerdich jeghen de goede lieden. SCHAYES, *Collatie* 222.

ONWEERDICHEIT (O—heyt), zn. v. 1) Van landgoederen. *Geringe waarde*, fr. (*de biens ruraux*) *médiocre valeur*. Kil Onweerdigheyd. *Utilitas*. || Alles overmits de onweerdicheyt der landeryen en weyden aldaer. *C. gr. Loon* I 728.

2) Van een testament. *Krachteloos*, *van geener waarde*, fr. (*d'un testament*) *sans valeur*. || Sustineert dat hetselven testament onwerdich is. *C. gr. Loon* I 198.

ONWEERTSCHAP (Onweertscip, onwartscip), zn. v. *Verontwaardiging*, fr. *indignation*. Kil Onweerdschap. *Indignatio*. || Dat wy langhe gheweest hebben eñ noch zyn in de gramscepe eñ onweertscepe van onsen harden geduchten heere. SCHAYES, *Collatie* 245. In de gramscepe eñ onwartscepe. 248.

ONWEIDELIJCK (Onweyelijck, Onwijelic), bn. *Tegen „weidmans", jagers- of jachtgebruik*, fr. *contrairement à la coutume de la chasse*. || Soe wie eenige reygers, velthoenderen, lijmoegien, vogelen van rivieren, hasen oft conijnen spuerde opten sneeuw, oft anderssins onwijelic vinge. *Rekenk. v. Brab.* reg. 136 fol. 305, ord. 10 nov. 1512; *it. Pl. v. Brab.* III 501. Dat nijemant... hem voirdere... binnen den voirs. onsen lande van Brabant te partriserene met ligghende honden, sacken noch anderssins onweijelijck, op die verbuerte van 60 royalen. *Plac.* 1 juni 1538.

ONWESENLIJCK (Onweselec, o—lic), bn. *Onredelijk*, *onbehoorlijk*, fr. *non raisonnable*, *inconvenant*. || Soe waer hem ieman beclagt dat die stoppere onweselec hem te (?) heischt van dat hi hem ghemaect heeft sonder vore besproken vorwarde. *K. lakeng Mechelen* 1331—1333 a. 145. Om aldusdaneghe onweselike saken... voirtane in der stad van Bruessel te verhueden. *Belg. mus.* X 111 (1868—1886. Zie WESENLIJCK.

ONWET, zn. *Onwettelijkheid*, fr. *illégalité.* Kil. Onwette / onwet. *vetus. Res illegitima, illegitimum.* || Van denwelken abuse, onwette eñ onredene de kennesse eñ correctie ons toebehoort. Zie ONREDE. — In onwet sitten. *Wetteloos zijn*, fr. *être hors la loi.* || Wij van zijn zelffs schout te banne weere, oft die in onwet sitten, die en zullen egheen hulde moghen dragen, hij en hebbe hem tierste gepurgeert van desen saecken (*sic*). PIOT, *Cart.* II 15, *K. v. St.-Truiden* 1366 a. 72. *It.* 227. Zie WETTELOOS.

ONWETEN, zn. o. *Het niet weten, de onbekendheid met iets*, fr. *le non-savoir, l'ignorance de qq. chose.* || Si leven in dien onwetenne, eñ si en begherent oec niet te wetene. *Aller Kerstenb.* 58. Zie *Nederl. Wdb.*

ONWETENSCHAP, zn. *Onwetendheid*, fr. *ignorance.* Kil. *Inscitia, inscientia.* Dit w. komt voor in schier alle ordonnanties, als slotformule. || Ten eynde niemandt en pretendere oorsake van onwetenschap. *Pl. v. Brab.* I 321 (1628); *it.* 377 (1588). Opdat van 't gene des voorsz. is niemant ignorantie oft onwetenschap en soude mogen pretenderen. MARTINEZ 111 (1596). Ten eynde dat van dese onse ordonnantie niemant onwetenschap en pretendere. *C. leenh. Valkenburg*, *Stijl* 1631 a. 109.

ONWIJS, bn. ONWIJSE APPELLATIE. Zie I 95, APPEEL 3), en beschouw aldaar het w. APPÉL als hoofdwoord.

ONWIL (—le), zn. m. *Wat men niet gaarne hoort of ziet*, fr. *ce qu'on n'aime pas d'entendre ou de voir.* || Hij moet ondertijden hooren eñ sien zijnen onwille. V. D. TAV. 374 v⁰. Zie ONDERTIJDEN, en *Nederl. Wdb.*

ONWILLICH, OVERWILLICH, bn. *Kwaadaardig, kwaadwillig, overmoedig, roekeloos, baldadig*, fr. *méchant, audacieux.* Kil. Onwilligh. *Contumax.* Overwilligh *Violentus, pertinax, arrogans*; doch het zn. Onwilligheyd, *malevolentia*, paste hier beter. || Heesschende [*nl.* krijgslieden of vagabonden] van den goeden lieden eenen ruyter ofte theerpennyngh, logement, teten eñ drincken tot heuren appetyte: doende midts dien (eñ dickwils met andere ruyde eñ onwillighe woorden, wercken eñ dreeghementen)... denzelven goeden lieden, ten platten lande gheseten,.. groote vreese, ghewelt, verdriet, schaede eñ achterdeel. *Pl. v. Vl.* I 28 (15 juni 1556, *Inl.* Dat zy van eenighe ruyde eñ overwillighe woorden oft dreeghementen ghebruyckten. 32, a. 9.

ONWINACHTICH van kinderen. *Niet voortteelend*, fr. *improlifique.* || Eñ tzeedert hebben die coninghen [van Frankrijk] gedaelt eñ onwinnachtich geweest van kinderen. PIOT, *Chron.* 27.

OOCHST, OEGHST, zn. o. *Ooft*, fr. *du fruit?* — *Appelen*, fr. *des pommes.?* Kil. Ooft, oeft. *Poma.* || Dat negheen vercoopere ofte vercooperse egheen fruyt ofte oeghst coopen en sal tsondaegs, tsheylighdaegs ofte swercdaegs voere dat XI uren geslagen waere tot Sinter-Claes. *Rekenk. v. Brab.* reg. 136 fol. 193, *Ord. v.* 1487 a. 69.

OOCHSTBLOEMEN (Oogstblommen), zn. mv. || Niemant en sal der goeder luyden oogstblommen, hoffcruyt oft diergelycke halen, nog nemen, nog te quade brengen. *C. gr. Loon* II 551, *Lummen.*

OOCHSTDACH (Ougstdach), zn. m. *Oogstingdag, —tijd*, fr. *moment de faire la moisson.* || Ten ougstdaeghe, als het cooren rype is, soo moet den bauman doen picken, binden eñ in cuseelen stellen. *C. v. Auden.* 2de d. 470, *Helftwinning* a 3; Fr. tekst *à l'aoust, quand le blé est meur.*

OOCHSTEN (Ougsten), ow. *Naoogsten, narapen*, De Bo-Samyn *oegsten, opoogsten, rapen, zanten*; Schuermans *nalezen, oplezen*; Kempeneers *oegsten, oesten*, aousten, ofr. *aoûter, faire l'aoât. Montenaken* II 264, fr. *glaner.* Kil. Ooghsten... & *colligere spicas, legere aristas.* || Niemant en vermach te ougsten voor de sonnen opganck nochte naer den sonnen onderganck. *C. v. Aalst* x 30. Die ooghsten voor of naer den sonneschijn, oft eer de schooven te hoope ghedragen zijn, verbeuren... *C. v. Santhoven*, *K. en br.* 1665 a. 104.

OOCHSTERSCHAP, OESTERSCHAP, zn. o. *Oogst*, fr. *moisson, récolte.* || Dat niemandt sijns (?) oesterschap sal uuytgeven aen vreemdelingen, omme die winninge die deselve vremdelingen mochten doen, op een ander buijten dorp te vueren; eñ sullen gehalden sijn hetselve t'inhorreren in de schuur [*in horreum*] brengen. KEMPENEERS, *Montenaken* II 277 (1626).

OOCHSTHOEDER (Oogsthoeder), zn. *Oogstbewaarder*, fr. *messier.* || Bevelende wel uytdruckelyck aen de hooftofficieren eñ schepenen van ieder plaetse, van by eedt te stellen een genoegsaem getal sergeanten, oogsthoeders eñ andere om op hetselve te letten. *Pl. v. Vl.* IX 830 (30 juli 1740, *Oogst.* Zie ook PRETER.

OOCHSTKEUR, OEXSTKEUR, zn. Zie JAERKEURE II 63. || Dat men sculdich is de oexstkeuren te gebieden bij machte van vonnisse der wethouders..; eñ navolgende den vonnisse sal men die oexstkueren den gemeijnen volcke kundigen eñ publiceren bij den officier, oircondelijc, in allen den prochiekercken van zijnen bedrijve; welcke oexstkeuren gemeynlijc plegen eñ sculdich zijn geordineert te wordden opte maniere van schooven, eñ opten onvreede die de beesten doen, opte wateren eñ beeken te ruijmen, opte straten eñ wegen te maken, opte onbehoirlijcke visschingen, op dafhouden oft halen van iements houte oft thuijnen, op quade herberge te houden eñ dijergelijcke excessen. V. D. TAV. 146 v⁰.

OODELIJCK (Oedelec), bn. Van voorwerpen. *Slecht, zonder waarde*, fr. (*de choses*) *mauvaises, sans valeur.* Kil. Oodelick, oyelic, oolick. *vet. fland. holl. zeland. Vilis, malus, pravus.* Meyer, *Woordens.* Oodelyk, oyelyk. *Slecht, geringh.* || N. was ghebannen van dieften, eñ de bailliu slouch hand an sijn goed, dat hij achter hem liet; dat waren twee oedeleke beddekine eñ andre cleene catheylkine achter huse. *Reken. baljuwschap Gent* 1372, rol 1722.

OOFTBOOMGAERT (Oestboemgaerd), zn. m. *Fruit- (appel?) boomgaard*, fr. *verger à fruits, à pommiers* (?). Kil. Oeftgaerd. *Pomarium.* Plantijn Oeftgaerden / boomgaerdt. *Jardin à fruicts. Pomarium.* Vgl. dit oest met het voorgaande OOCHST. || Den oestboemgaerd eñ den muelenwal. DE PR. en BR. V. *Merelbeke* 20 (1461).

OOFTENIER (Hooftenneer), zn. *Fruitenier*, fr. *fruitier.* || Keuren van den caseneers eñ fruteniers. Men verbiet allen hooftenneeren eñ caseneers, die te stalle staen, dat niemen.. *Auden. meng.* I 325.

OOGE, zn. Zooals thans *oog*, fr. *œil.* Dit w. komt voor in de volgende uitdrukkingen. 1) Voor oogen comen. *In persoon verschijnen*, fr. *comparaître en personne.* || Als die gone die ghedaecht zyn comen vor den oghen tharen daghe, so es men eerst schuldich de vierscarre te banne. *K. v. ter Piete* 1265 a. 2.

2) Voor oogen syn. *Aanwezig, tegenwoordig zijn*, fr. *être présent.* || Alzo wel in der presencie van ons eñ van partien boven ghenoomt, eñ die

voor ooghen waren. *C. v. Brugge* I 202 (1275). Daer was die abbet Diedric eñ sine meenters vor oghen. *Oork.* 22 febr. 1287. *It. C. v. Aalst* 498; *Kb. v. Iperen*, *Scheriers* III 6.

3) Ooge hebben of nemen (op). *In aanmerking nemen*, *acht slaan* (*op*), fr. *prendre en considération*, *avoir égard* (*à*). || Om ter visitatie, decisie eñ terminatie desselfs proces up als zulcken ooghe eñ aenschauw thebbene als behoeren zoude. *C. v. Gent* II 247. Dat alle de voorschreven imposten eñ rechten van onghelde respective betaelt eñ ontfanghen sullen worden, sonder ooghe oft consideratie te nemene op eenighe voergaende imposten. *Pl. v. Brab.* II 50 (1570). tSelve moeten de commissarissen eñ clercken oock aenteeckenen, opdat in 't wijsen van de sake daerop sulcke ooge genomen mach worden als behoort. *C. v. Antw. compil.* V xj 31.

OOGEBRAUWEN (Oghenbraeuwen, oghebraewen), zn. mv. *Wenkbrauwen*, fr. *sourcils*. Kil. Ooghbrauwe. *Supercilium*. || Of gheve ic slaep minen oghen, eñ mijn oghenbraeuwen vakinghe. Dr. K. de Gheldere *Ghetiden boec* 56; ps. 31 *palpebrae*. (Het *Getijdenb. v. Charleroi* heeft oghebraewen). Ic aenbede Dine gloriose oghebraeuwen, daer die ryvieren des bluets over liepen. *Hondert merk*. 43.

OOGKENNELIJCK, bn. *Zichtbaar*, fr. *visible*. (?). || Dat wy op desen penninck nemmermeer anderen penninck slaen en mogen, noch doen slaen en sullen sonder andre byteecken daerby te settene dat ooghkennelijck sy. *Pl. v. Brab.* I 130, *Blijde inkomst* 1355 a. 13.

OOGELIJCK (Oogelick), bijw. || Eene dreve, lanck omtrent VII^c roeden, daerup staen ontrent XXIII tich hondert upgaende eycken,.. al tzamen wel groot XLVII of XLVIII gemeten lants, ghelijck men sal moghen oogelick sien. de Pr. en Br. XXIII. *Beveren* 66.

OOGEMERCK, zn. *Rechtsgezag*, fr. *juridiction*. || De bailliu van Aelst eñ de claghere weerden trenvoy, eñ versochten 'tfait te berechtene bi preventien, mids dat zyt vonden rau eñ onbewetticht, eñ dat ons gheduchte heere was souverain heere eñ princhе, eñ dat hy hadde ooghemerc alle 'tland van Aelst deure. *C. v. Aalst* 504.

OOGEN, bw. *Voor oogen leggen*, *vertoonen*, *kenbaar maken*, fr. *exposer*, *faire savoir*. || Tenware in saecken enorme, d'welck die schouteth dien van der Weth is ghehouden te ooghen, eñ daerop eerst eñ alvoren hen consent te hebben. *C. v. Herentals* IX 25. Als de wijckmeesters... bij hemselven iet weten oft vernemen van ghebreck van schouwen, hovenen, asten oft anderssins, daer de stadt in perijckel soude mede moghen komen, sijn ghehouden t'selve terstont den heere eñ Weth te ooghen. XI 4.

OOGENWEIDE. Zie Hertenweide.

OOGSIENLIJCK (Ooghsienelyck), bijw. *Zichtbaar*, *blijkbaar*, fr. *visiblement*. || Dat die aude struycken staende in de heymen, dier alnoch wirden bevonden ter straetenwaerts binnen deser stadt Brussele, ooghsienelyck waren corresponderende op de scheymueren eñ edificien. Martinez 146.

OOGESIENS (Ogensiens), bijw. Gelijk het voorgaande. || Letteren... besegelt, geheel eñ gesont, den gehelen gewarigen segel der stad van Bruescele aenhangende, alsoet ogensiens openbaer was. *Brab. yeesten* II 530 (1357); de Lat. tekst zegt *ut prima facie apparebat*. Deelluyden sullen houden voor catheyl alle steen ooghesiens uuter erde. *C. v. Broekburg* XI 16.

OOR. Zie Hoir.

OORBAER. Zie Oorboor.

OORBOOR (Orbaer, orboor, oirboor, orboer, orber, heurbeur, huerbeur), zn. 1) *Oorbaarheid*, *nut*, *voordeel*, fr. *utilité*, *profit*. Kil. Oorbaer, oorbor. *Utilitas*, enz. || Tot orbare, profite eñ behoef derselver tafelen. [*nl.* des heiligen Geest]. *Schep. van Mijskem* (Miscom), 16 juni 1438. Viere ghulde dekene eñ achte ghesuoerne,.. die selen comen over alrehaude orbore van der stat. David, *Mechelen* 455. De betalinghen eñ uutgheven... te doene ten meesten huerbuere eñ prouffyte van derzelver stede. *C. v. Gent* II 206, XVI E. Omme den heurbeure van den heere, van der Wet ofte den ambachte. *Auden. meng.* II 52 (1482). Tot oirboir eñ profyt van de neringhen eñ d'ambachten. *C. v. Brussel* 1606 a. 40; *it.* 140; 1570 a. 43. In heuren oirbore eñ proffyte. *C. v. Antw.* 1545 XIII 42. Niettegenstaende dat de penninghen... nyet gecomen en syn in den orboer van der vrouwen. VI 4.

2) Het zn. oorbaar, oorboor, oorber, oirber, of hoe men het ook spelle, had vroeger en heeft nog de bet. van *nut*, *voordeel*; in een charter van heer Hendrik van Diest komt het nog voor als syn. van *erf*, *erve*, *grond*, fr. *terrain*, zooals wij het afschreven uit het *Oude Rootboeck* fol. 49, terwijl in het *Reg. cop. cart.* fol. 15 v°, van lateren tijd, het w. oirb'e [oirbere] vervangen staat door erve (de oorspr. oork. wordt vermist); in het volgende citaat komt ook het zn. orber voor, 't welk de uitgever Schayes verklaarde door het zn. *goed* [*bezitting*]. || Dat wij onsen goeden vrienden, scepenen eñ raet eñ onss stad van Dyest gemeenlic, verleent eñ gegeven hebben, verleenen eñ gheven, erflic eñ ummermeer, alsulc oirb'e [oirbere, oirbare?] als wij liggende hebben bij Sinte Jansvelt. Dats te weten, onsen grooten wouwere eñ onsse twee zavoere, metten huijse dairvoir staende, eñ met allen dien datter toebehoirt, om onse stad aldair, op dat eynde, ter Nedermoelen mede te bevesten... Want zijt dairzonder niet wale doen en mochten ter stat orbere. *Oork. v.* 23 juni (juli?) 1365; door Raymaekers getrokken uit het *Reg. cop. cart.* en gedrukt in zijn *Chronicon Diestense* blz. 120 nr. 49. — Eñ dwongenen dairtoe dat hi wederomme keeren moeste eñ sine orber (*goed*) laten. Schayes, *Analectes*, *Acad. d'archéol.* 1856 blz. 162.

OORBOOR, orber (Oorboir), bn. *Nuttig*, fr. *utile*. Kil. heeft Oorbaerlick / oorborlick. *Perutilis*, *fructuosus*,.. || Dat sij trouwelijc eñ wael inyagen sullen alle onser... stat renten, die waele eñ rechtverdichliken bewaren, bekeeren eñ uytgeven yn orber onser stat,.. daer des noet eñ orber wesen sal. Piot, *Cart.* II 193 (7 dec. 1411 a. 9). De fruytdraghende boomen... wesende oorboir ten goede. *C. v. Poperingen* VI 9.

OORBOOREN (Hoirbueren, horbueren, horboren, huerbueren, oorboiren, oirbooren, oirboren, oorbueren, orbueren, orboren, orberen), bw. Weiland, onder oorbaar: oorbaren, oorboren, *nut en voordeel van iets trekken*, fr. *tirer profit ou avantage de qc..*, en thans nog órberen, *eenige spijs nemen*, *nutten*, fr. *prendre qq. nourriture*. In menigvuldige en de meest uiteenloopende bet., gelijk het w. Hanteeren. 1) Rechtsgebruiken, solemniteiten of wettelijkheden. Die *in het werk stellen*, fr. (*des œuvres de loi*) *y recourir*, *les mettre en œuvre*. || Sonder ander solemniteyten te moeten oirbooren. *C. v. Belle* VIII 36. *It. C. v. Winocsb.* IX 5. Wanneer een man wettelicke schult verkent,

men sal sijn weduwe moghen panden mette selve kennisse, op dat die niet verjaert en sy, sonder ander kennisse te verkrijghen ofte wettelichede te oirbooren. *C. stad Iperen*, XVIII 20.

2) Recht, gerechtigheid. Die *oefenen*, fr. *pratiquer* (*la justice*). || Want men, van Gods eñ van rechsweghen altyds schuldich es te onderhoudene eñ te oorbuerne recht. SCHAYES, *Collatie* 100.

3) Misbruiken. Die *bedrijven*, *begaan*, fr. *commettre* (*des abus*). || Omme te remedierene de groote excessen eñ abusen van den taellieden, procureurs eñ andere, in 't beleeden van den processen,.. ghehoirbuert eñ gheuseert. *C. v. Gent* II 300 (1552). *It. Pl. v. Vl.* I 594.

4) Haastigheid. *In overijling handelen*, fr. *agir avec précipitation*. || Bin deisen tyd zo trocken de vier leiden van Vlaendre by mynen heere,.. eñ daden zo vele eñ baden dat hy gheene haestichede wilde orboren up zyne lieden, eñ hopten dat zy te ghenaden commen souden. OL. v. DIXMUDE 130.

5) Vergif Het *toedienen*, fr. *administrer* (*un poison*). || Al eest oec dat hij 't [*nl.* 't venijn] niet en oorboirt oft te wercke en stelt. WIELANT, *Pract. crim.* 96.

6) Penningen. Die *benuttigen*, *z. bedienen* (van), fr. *utiliser* (*des deniers*), *s'en servir*. || Dat zy die zelve penninghen zullen moghen innen, heffen eñ huerbueren van deghenen die daerinne ghehouden zullen wesen ... HUYTTENS, *Corpor. Stadsord.* 159 (15 sept. 1533).

7) Eene handelwijze. Die *volgen*, fr. *suivre* (*une certaine manière d'agir*. || Omme dieswille dat de hooftmannen dese manieren eñ weghen... aldus ghedaen eñ gheoorbuert hebben. 264.

8) Van dranken. Die *drinken*, fr. *boire* (*des boissons*). || Betaelt van drie tonnen biers ghehuerbuert int gulde. DE PR. en BR. XII. *Ursel* 27.

9) Eene kamer. *Er over beschikken*, fr. *disposer* (*d'une chambre*). || Dat men hemlieden gheve deene van den tween cameren, die ghemaect waren ter sustre eñ ter broedere bouf, omme hemlieden die te horbuerne als sy van siecheden te doene sullen hebben. — Dandere camere begheren sij dat de sustre eñ de broedere horboren diere ghelike. FR. DE POTTER, *Second cart.* 92 (1366).

10) Eenen grond. Dien *bewerken*, *beploegen*, *bebouwen*, fr. *cultiver* (*une terre*). || So wie bijlevinghe hout in leene, die en mach den grond niet diepere oorboren dan saet vallet eñ plough gaet. *Leenrechten*, v. 1528 fol. 29.

11) In de algemeene bet. van *gebruiken*, *bezigen*, fr. (*en général*) *employer*, *user de*, *se servir de*. *a*) Geweld, fr. *violence*. || Zonder yement yet te mesdoene, oft eeneghe foortsche, overdaet of ruuthede up eeneghe persoonen oft up hare goedynghe te orbuerne. SCHAYES. *Collatie*. 104; *it.* 184. 253. — *b*) Omzichtigheid of discretie, fr. *de circonspection*. || Zoe confronteert se [*nl.* de elkander tegensprekende gevangenen] de juge ter banck, daer hij wel heeft groote discretie te oorberene. WIELANT, *Pract. crim.* 69. — *c*) List, fr. *de ruse*. || Huut grooter scalcheden, listen eñ bedechteden by eeneghe gheoorbuert, om haerlieder ghesyngulierde profyt. SCHAYES, *Collatie* 98. — *d*) Geneesmiddelen, fr. *des médicaments*. || De droguen, drancken eñ recepten, salarissen van medicynen, chyrurgiens eñ apothecarisen, by den overleden in zijn laetste zieckte gheoorboirt. *C. v. Veurne* XXV 20. *e*) Eenen verver, fr. *un teinturier*. || Wat varwere die beeseliic (?) op porters cost, alsoe saen alse die portre dien meester nemmeer orberen en wille, dan moet hine uutslaen. *K. lakeng. Mechelen* 1331 a. 25. — *f*) Perkament, zegelwas, fr. *du parchemin*, *de la cire à sceller*. || Teersten ghaven dontfangers scepenen clerken van der Kuere, van haren fronchine eñ zegelwasse dat sy ebben gheorbort binnen desen jare, XXXIX lib *Stadsreken. Gent* 1336, I 82. — *g*) Een bed. *Gebruiken*, fr. *faire usage* (*d'un lit*). || Een bedde, gherecht met alle dien datter toe behoert, dat men gheorbord heeft. *Kb. v. Antw.* 186. — *h*) Eenen lollepot, fr. (*d'un couvet*). || Onder den XXIII^en^ february tselve jaer LXXXIII [1583] zo verbrande de comble van de Borse van Antwerpen,.. Men seyde tselve gheprocedeert te wesene van eenighe vierpotten, dewelcke de vrauwen oorboren. PIOT, *Chron* 638.

OORBOORHOUT (Oirboirhout, orberhout), zn. o. *Oorbaar hout*, *bouw- of timmerhout*, *bewerkbaar hout*, fr. *bois de construction*, *bois à bâtir*, *propre à être travaillé*, *façonné*. || Om te onderhoudene dat lovelic heerbringen van der comanscap van allen manieren van orberhoute, als van velgen, speken eñ andere, die men gewoenlic is te maken op onsen woude van Zonien. *Rekenk. v. Brab.* reg. 132 fol. 133, *ord.* 6 aug. 1460. Alle ploechsteerten, assen, schemelen eñ ander oirborhout selen die cooplude moeten doen maeken van goeden ventelijcken houte, alzoe dat het cusbaer zij. *Kb. v. Sonienbosch* 29 oct. 1460 a. 48 Dat die rentmeestere van Brabant van desen wintvellingen... bernhout oft oirboirhout sal moegen doen maken. a. 39; *it.* 67. 69. Van eenen wagen met timmerhoute, of assen, of velgen, of corbeelen, of speken, of wat oirboirhout dat es. *Rekenk. v. Brab.* reg. 136 fol. 280 v° — 281 v° Brant- en bouwhout. — Bouwhout oft orberhout. *Ib.* reg. 138 fol. 249 v°, *ord.* 1533 a. 3.

OORDEEL (Ordeil, ordeel, oerdeel), zn. 1) *Godsoordeel*, *Gods gericht*, fr. *ordalies*, *jugement de Dieu*. Van Dale ORDALIËN, Kil. Oordeel / ordael. *ang. sax. Ordalium*, *etc.* Zie hierover Grimm *Rechtsalterthümer* 908 cap. VIII *Gottesurtheil*, en Noordewier *Regtsoudheden* 435 *Godsoordeel*. || *Nullus de terra eorum* [*nl.* der Keulenaars en Vlamingen] *apud nos ad duellum provocari potest*, *vel ad judicium*, *quod vulgo ordeel* [Höhlbaum ordeil] *dicitur*. WARNKÖNIG, *Kl. St. u. Rg.* I. Urk. XVII, *Verdrag tusschen Keulen en Vlaanderen*, 25 mrt 1197 (Oorspr.)

2) *Gerechtelijke kennisneming; vonnis*, fr. *judicature*, *jugement*; *sentence*. || Dat die banck [*nl.* dingbanck] van Aubel een banck van ordel is, eñ dat men daer alle man ordel doen sal. *C. v. Aubel* 209.

3) *Vonnis*, fr. *sentence*. || Als van der valscheijt blijct, zoe wort die sentencie eñ dat oerdeel dairop geweesen nul gepronuncieert. V. D. TAV. 345. De vrage is, oft dan dat oerdeel eñ gewijsde stat grijpen sal. *Ib.* 311.

4) *Deeling* (*tusschen erfgenamen*), fr. *partage* (*entre héritiers*). || Eñ van alle bijlevynghen eñ lijfrenten van manne oft van wijfve te gaedere in huwelijcke geweest, eenwaerf verdeelt eñ veroordeelt in wettelijcke deele, naer de usaige van de vrienden, zoo es te wetene, al waert dat zy naemaels herhuweden, dat de voorseyde bylevynghe eñ lyfrenten, den oordeel leden eñ eenwaerf verdeelt, zoo voorseyt es, niet meer oordeels lyden en zal, noch dat men meer verdeelen zal; nemaer de voors. bylevynghe eñ lyfrente eenwaerf, als vooren, verdeelt, zal rechtevoort blyven denghonen die deen oordeel leden heeft, eeuwelyck tot zynder doot. *C. v. Auden*. Hoe lyfrenten enz. 1362.

OORDEELEN, bw. *Kennis nemen als rechter*,

fr. *juger*. || Item, zoe en zullen die scepenen nijt ordelen noch wijsen over die burgemeesters, *etc.* *K. v. St. Truiden* 1366 a. 41. Want alsdan hon geschille eñ tweedracht by stadthelder eñ leenmannen, oft voor den competenten richter, soude behoeren geslicht en geordeelt te worden. *C. leenhof v. Valkenburg* 235, *Declaratie* 1570 a. 16. Dat oick, nae dyen, hyr, voertyts, in den voers. lande, tuschen twistige partyen geordeelt eñ gevonnist is geweest. 239 a. 24.

OORDEN, bw. Een mes. Het *scherpen*, fr. *affiler* (*un couteau*). Zie BROOTMES.

OORGAT (Oirgat). Zie AERTGAT.

OORCKEN. Zie ORCKEN.

OORCONDE (Orconde, orkonde, orcunde, oeirconde), zn. 1) *Getuige*, fr. *témoin*. Kil. Oorkonde. *Testis locuples*, *t. amplissimus*. || Zo wie yemene treckt in zaken van schulde eñ gheene oeirconden ne heeft,.. — eñ seght de betreckere dat hy oircontscepe daeraf heeft,.. Eñ moeten die oeirconden besceedelike eñ openbaerlike... werden ghehoert. *K. v. Saffelare* 1264 a. 36; Lat. tekst *testes*. Alle misdaden, die syn geproevet bi alle manieren van goeden lieden, syt porters iof andre: eñ mach elkerlyc bringhen alsulke orconde alsi wille eñ hem goet sal dinken, ware dat goede lieden syn. *C. v. Brugge*, *K. v.* 1281 a. 12 (De Fr. tekst zegt *teiles prueves*, — *nl.* alzulke bewijzen — doch dat er *personen* door gemeend zijn, blijkt uit het einde der beide teksten *Ke loial gent soient*). Eisschet hine derde werf, eñ ommer met orconden. *K. ammanie* 1292 a. 25. De *K. d. meierij Loven* 1312 heeft hier: „emmer met orkonscape." — Hiraf siin orkunden: her Reniere Egloy, etc. *Oork.* 19 mrt 1305. Waert tzake, dat de bailliu van Audenaerde eeneghe oorconden hebben wilde, ofte oorconscap ghehoort wilde hebben in den name van onsen heere den grave van Vlaendren. *C. v. Auden.* 2de d. 88 (16 mei 1355). Die orconden eñ getuygen wordden aldair betailt ter taxacien van den commissarijs. V. D. TAV. 405. — Levende oorconden. *Levende getuigenissen*, *getuigen*, fr. *témoignages vivants*, *témoins*. || Dat bi dien de heesschers, up dat zy eeneghe scult recouvreren wilden up tgoed van den weesen, zij ghehouden zouden wesen huere scult te verifierne met levenden orconden. *C. v. Aalst* 298 (1460). — Oorconden beleggen (beleeden). Die *bijroepen*, *bijbrengen*, *voor het gerecht brengen*, fr. *produire*, *appeler* (*des témoins*). || Dat nyemandt van reprochen en diene, hy en hebbe onder de handt van eenen secretaris ghelight de namen eñ toenamen van den orconden by partye adverse beleedt. *C. v. Gent* II 321 (1552). Zie ook BELEGGEN 168 8), BELEIDEN 170 9), en Verdam 834 7 *a*).

2) *Getuigenis*, fr. *témoignage*. Kil. *Testimonium amplissimum et magni ponderis*. || *Pro testimonio quod vulgo dicitur* urkunde. LACOMBLET, *Urkundenb. des Niederrheins* IV nr 671 (24 mrt 1269). — *In oorconde van getuigen*. *Op verklaring van getuigen*, fr. *sur déclaration de témoins*. || Het is geoirlooft den gehouweden man eenen anderen, dair hij vermoeden oft suspicie tegen heeft van overspeele van zijnen wijve, te mogen drije werf verbieden dat hij tegen huer nijet en spreke, eñ dat hij bij huer niet en verkeere; eñ eest dat hij dairnae dijen vijndt, in oirconden van getuijgen bij zijn wijf, hij machen doot slaen. V. D. TAV. 57.

3) Als slot- of bekrachtigingsformule eener oorkonde, fr. *comme formule finale ou de confirmation d'une charte*. || Orconde [*onder verstaan* waren] ervachtighen lieden in Ghent: Everarde van Zuinarde, ser Beudins broder van Zuinarde, enz. *Vad. mus.* V 289 (1296). — Des toirconden. *In oorkonde der waarheid*, fr. *en foi de quoi* (Lat. *in cujus rei testimonium*). Des te orcunde. PIOT, *Cart.* II 71 (1374). Des toirconden hebben wij onsen zegel hieraen doen hangen. *C. v. Santhoven*, *Stijl* 1557, *slot*. — Oirckondt der waerheyt, soe hebben wij,.. dit doen bekrefftigen by d'onderteickeninge van onssen medelaet Gilles Gielessone. *C. v. Limburg* 196, *Weerst* (*Warsage*) 1606. *It.* 207. *sGreven Voeren* (*Fouron-le Comte*) 1606. — Orkondt der waerheit. *Meer* (*Mheer*) 201, 1606. — Ter oirconden. 249, *Valkenburg* 1612.

4) *Recht of loon der schepenen voor kennisneming*, fr. *droit ou salaire d'une prise de connaissance par les échevins*. || Als scepenen eenen van den lijve wijsen, in wat manyren dat weere, oft enich let te benemen, hant oft voet, tonge oft oren, oft oghen, etc., oft dat sy ten sheeren wille wijsen, daervan hoert hon een groet orkonde. Item. als scepenen wijsen op een kuer, die begreep of xl oft xx riael, oft sijnen voet oft desgelyck, daervan hoert scepenen een groete orkonde van den heere. Item. Een groete orkonde es XLV aude grooten; daervan hoert elcken scepene IIJ aude groote, den clerck IIJ aude grooten. PIOT, *Cart.* II 511, *K. v. St-Truiden* XVI E.

5) *Artikel van de stukken eener rechtszaak*, fr. *article d'une pièce de procédure*. || Eñ tot verificatie, dat nit *in eodem statu* observirt ist, wordt gesagt vor erst: dat ein orcondt offte articul ertyts plachte gereckent te werden op 12 st., dar nu eder gereckent werdt 18 st. etc. — Finalick, staet oick te considereren, dat elcken articulen offte paragraphi van den schriftueren vor orcken gereckent werden, sonder reguardt te nemene off het feiten eñ allegatien synd ofte orcen, eñ off nit alleinlick *proprié* orken genoempt worden die articulen die welcke gestelt werden tot erken eñ arbitrage van den leenleuden eñ nach den alden stijl mit orconden verbonden worden. Solchs kompt tot excessive beschwerunge van partijen, dieweil nae den stijl, soe bey diesser tijt geusirt werdt, prolixe schriftueren gemaeckt werden. *C. leenhof Valkenburg*, Verslag 2 juli 1570, ala 10, 18 en 26.

OORKONDELIJCK (Oorkondeleke, orkondelicken), bijw. 1) *Openbaarlijk*, fr. *publiquement*. Schiller u. Lübbe *sub* orkunde hebben ook, regel 35: *orkundlich*, *offenbar*. || Navolgende den vonnisse sal men die voirscr. oexstkueren den gemeijnen volcke kundigen eñ publiceren bij den officier, oircondelijc in allen den prochiekercken van zijnen bedrijve. V. D. TAV. 146 v°.

2) *Met getuigen*, *in tegenwoordigheid van getuigen*, fr. *par-devant*, *en présence de témoins*. De *K. d. ammanie* 1292 a. 25 zegt „met orconden" ter zake van het vrede eischen, zooals hierna. || Wie vrede wederseyde te gevene alsen die scouthete ochte die amman, ochte enich van den scepenen, ocht enich van tsheren gheswornen knapen hem heyschede orkondeleke. *Kb. v. Antw.* a. 21. Orkondelicken. *C. v. Antw.* 1545 III 2.

OORCONDEN (Oirconden, Orconden), bw. *Betuigen*, fr. *certifier*. Kil. Oorkonden. *Testari*. || Omme dat recht wille eñ redene begeert dat men orconde warachtighe zaken. *C. v. Brugge* II 3 (1450). Dat zy huerlieder recoird overbringhen zullen... besloten eñ bezegheld zijnde met vijf schepenen seghels van dengonen die thuus bliven,

certificerende eñ oircondende tzelve recoird in prezencien van... *C. kast. Iperen* c. 153.

OORCONDENGELT, OORCONDENRECHT, zn. Zie OORCONDE 3). || Die zine zaken verliest moet ghelden de wettelike costen over hem eñ over sinen wederman,.. Eñ daer men se [*nl.* de mannen] uten hove leet omme kennessen, omme daghinghen, of omme ander saken, den heere eñ den mannen dobbel ghelt, eñ den oorcondengelt [*var.* ercondenrecht], dats waerhedegelt, elken v sc. sdaghes. *Leenrecht v.* 1528 fol. 27; *C. leenh. burcht v. Brugge* XC.

OORCONDER, zn. *Getuige*, fr. *témoin*. || Eñ alzoe moechdi seggen van oorconder, commissarissen, van executeurs, eñ van allen officiers, die bij corruptien ende [?] anders doen dan sij behooren. WIELANT, *Pract. crim.* 172. Dit haegspel, soo men openbaerlyck sach, Gebeurde in augusto, den vyfsten dach, Int jaer vyffentseestich, ic bens oorconder. VAN OESBROECK, *Chron. v. Merchten*, *Haechspel.* str. 2. Zie OORCONDE 1).

OORCONTSCHAP (Oorconschap, oorcondscip, oordcondscip, oorconscip, oirconschap, oircontscip, orcontschap, orcontscip, orcondscip, orconscap, orkenschap, orkenscap, oerconschip, horcontscip), zn. *Getuigenis*, fr. *témoignage*. Kil. Oorkondschap. *Testimonium* || Wie gequetst es, hy klage den richter, op dat hine mach verkrygen; eñ mach hys niet verkrigen, soe brengt sin orconschap voor schepenen,.. eñ dat orconschap moet men gestade houden. *K. v. Brussel* 1229 a. 14; *it.* 24 en 26 (Naar den *Luyster v. Brab.* I 39. 40). Eñ daerof bi orconscepe van II gebuers wort verwonnen. *K. v. ter Piete* 1265 a. 15; Lat. tekst *testimonio*. So wie dieftelic goet coept bi lichte van den daghe, bi orconscepe van II sinen gebuers. 46. Soo wie ghedachvaert wort in oirconschap. *C. v. Broekburg* II 10. — Oorcontschap dragen. *Getuigen*, *getuigenis geven*, fr. *témoigner*, *déposer en justice*. || Wie enen anderen versprake, die klagede over hem, oft orconschap droge jegen hem. Wie enen man, die clagede ofte orkenschap droge jegen hem, omme trecht van den core. *K. v. Brussel* 1229 a. 24 (Naar den *Luyster v. Brab.* I 40). So wat scepene valsch vonnesse wyst,.. hine sal nemmermeer scepene syn, noch nemmermee orconscepe draghen. *K. v. ter Piete* 1265 a. 74; Lat. tekst *testimonium perhibere*. Poorters eñ inwonende zyn ghehouden, t'elcanders verzoucke, oordcondscip te draghene. *C. v. Gent* I 21. Schepenen moghen oorcontschap draeghen van zaecken voor hemlieden ghebuert, eñ int selfste nombre wesende, ofte weerdicheyt, zullen zijn gheprefereert alle andere oorcondtschepen. *C. v. Cassel* a. 357. — t'Oorconscepe gaen (up). *Gaan getuigen tegen*, fr. *aller témoigner contre*. || Niemant en es sculdich t'oorconscepe te gane up zinen maech, omme hem te belasten. *C. v. Aalst* 504 (1436). Van den live ne sal ghene vrauwe ter orconscepe gaen. *C. leenhof burcht v. Brugge* CL; het *Leenrecht v.* 1528 zegt hier „ter orconden gaen", fol. G v°. — Oorcontschap seggen. *Getuigen*, *getuigenis geven*, fr. *témoigner*, *dire témoignage*. || Van oircontscepe. Eñ soe wat poertere die ghedaeght ware vore vinders omme oircontscepe te segghene. *C. v. Gent*, *Gr. ch. v.* 1297 a. 6. *It.* I 411 (1284). Zoo wie die valsche waerheit iof oorcondscepe zeecht vor scepenen. *C. v. Brugge* I 297 *K. v.* 1304 § 31.

2) *Getuigenverhoor*, fr. *audition de témoins*. || Oorconscip eñ informacie. (*Audition de témoins et enquêtes: style du conseil de Flandre*). *Rapport de M. Gheldolf*, *Proc. verb. Commov des lois* V 255. Daer orcondscip beleedt es. *C. v. Gent* II 327.

3) *Gerechtelijk onderzoek* (*getuigenverhoor?*), fr. *enquête* (*audition de témoins?*). || Dat den secretaris van den oorconscepe, by scepenen van de Kuere.., alle weken visiteren zal de registers van den cleercken. *C. v. Gent* 418 (1575).

4) Oorcontschap valetudinaire. *Voorloopig getuigenverhoor*, *genomen vóór de aanhangigheid eener zaak*, *uit vrees van het afsterven*, *de ziekte of de afwezigheid der getuigen*, fr. *audition de témoins*, *qu'on faisait entendre avant aucune litispendance*, *de crainte de voir se perdre ce moyen de preuve par la mort*, *la maladie ou l'absence des témoins*, — *enquête à futur*. (*Du Bois en De Hondt*). || Van allen lettren van certificatien onder seghele, van orcondscepe valetudinaire up struken van hoyrien eñ andersins. *C. v. Gent* II 116. (Zie aldaar de aant. (1).

5) *Als slot- of bekrachtigingsformule*, fr. *comme formule finale ou de corroboration*. Zie OORCONDE. || In oorcontschap. *In oorkonde*, *ter bevestiging*, fr. *en témoignage*, *en foi*, *pour confirmation*. || So heb ic, Diederic, abt van Sente-Pieters van Ghent, in orconschepen dese jeghenwordeghe cyrografie met minen zegle scaere [*l.* staerc] ghemaect. *Verdrag Sint-Pieterskerk* § *meier v. Sint Pietersdorp* 1230, *Rijksarch.* nr 505, en *Gends Charterb.* 33. In orcontscippe van twee zynder ghebueren. *K. v. Saffelare* 1264 a. 23; Lat. tekst *testimonio*. In horcontscepen. *Oork.* 1274, *Vad. mus.* III 433. The ghewareghen orconscape. *Vad. mus.* II 248 (1277). In oerconschepen. *Oork.* 5 jan. 1285. In orconscapen van dien hebben wi ghehanghen onse seghele... ane dit ghescrift. *Oork.* 28 aug. 1292; Fr. tekst *en tesmoignage de chou*. In orconschape eñ in kennissen der wairheden. *Oork.* 17 mrt 1297. *Brab. yeesten* I 689. In orkenscape der warit. *Oork.* 19 mrt 1305. In orkenscape. *Oork.* 2 juni 1335, *Diest*.

OORCUSSEN (Orcussen), zn. *Hoofdkussen*, fr. *coussin*. || *Item*, *duos cussinos*, *dictos vulg.* orcussene, *sindone coopertos*, *insimul valoris* XVI gr. fl.

OORLOCHSTUICH, zn. fr. *engins de guerre*. Fr. de Potter, *Gent* V 63 vermeldt de oorlogsengienen der stad Gent in 't jaar 1466. Zie ook onder ARTILLERIE 2), in 't *Glossarium* I 102, de aldaar aangehaalde vuurwapens, en zie mede WAPENS.

OORLOF eñ COOP. 1) *Overgangs- of verheffingsrecht van een leen*; „men verstond door *eenen vullen coep*, en door *orlof eñ coep* het *maximum* van dat regt" zegt Diericx, *Charterb* lxvij; fr. *droit de relief*, *lods et ventes*. || *It. de terre lenementi* [?] *habebit dicta ecclesia integre relevium*, orloef eñ coep, *et medietatem forefactorum*. VAN LOKEREN, *St-Pierre* 281 nr 688 (1247). — Diercx, *Gends charterb.* 62, *Concordia anni* 1247, *mense aprilis* (*Excerptum ex antiquo cartulario*), a. 13°, zegt *De terrae relevemento*, en A. WAUTERS, *De l'origine ... des libertés*, 166: *De terra lenementi*. Van deze drie lezingen zal die van Diercx wel de rechte wezen. || Kore eñ orlof. *Cijnsrol d. Duitsche orde te Beckevoort* 1321 *a.* 36 *Mansus fabri solvit in Nat. Dni* XVIII *d. et* II *capones de perpetua cultura*, *quam tenent de domo. et tria halst. avene*, *mensure dystensis*, *et* IIII *capones de bonis trecensus* [*nl.* pacht, *trécens*]. *Et pro omni jure*, *scilicet* kure. orlof. *effestucatione seu requisitione*, *duos solidos*, 117; *it.* 119. — Behoorende nogh ten selven leene: tol, vont, doodtcoop, oorlof, van den pondt groote vyfthien groote. *C. v. Sijsseele*, *kl. st.* V 39 (1487). Zie ook COOP 3) II 96.

2) Moeilijk te verklaren is het w. „oorlof" in het volgende citaat rakende Goethals; te bemerken valt alleenlijk dat dit w blz. 165 voorkomt in de bet. van *oorlof van schepenen* van de Keure, rakende W. Roegiers. || It. meester Pietren Goethalse [*nl.* Bonicollius] te hulpe den coste van sinen orlove, daer hij wart te Parijs bacheler in thyologien, LX lib. FR. DE POTTER, *Gent* IV 163 (1340).

3) **Oorlof van hove**, van recht, van siege, van vierschare. *Ontslag van het rechtsvervolg*, fr. *absolution*, *renvoi de l'instance;* „zoo den Impetrant of Eischer ten daage dienende niet compareert, verzoekt den Gedaagde in Rau-actie teegen hem *Comparuit*, dat is de pœnaliteit oft straffe, dat hy is niet gecompareert, en voor het profyt van dien absolutie van de instantie, met de kosten." BOEY v° COMPARUIT. Ten welcken daeghe comparerende denghonen jeghens wien d'hofsluytinghe bedient wordt, eñ niet den impetrant van dier, zal denselven comparant, up dat hyt verzouckt, worden gheconsenteert oirlof van vierschare eñ costen. *C. v. Aalst* IV 23; *it. C. v. Dendermonde* I 21. Alsdan moet d'arrestant zyn actie daeraff intenteren eñ syn aensprake doen, oft, by gebreke van dyen, wordt den gearresteerde geaccordeert *comparuit*, oorloff van den hove eñ costen. *C. v. Brussel* 1570 a 66; *it.* 1606 a. 74. Andersins sal den ghedaeghde ghegheven worden oorlof van recht, eñ datelijck ghecondemneert worden in de costen. *C. v. Moll* a. 25. Oirlof van hove eñ costen. *C. v. Broekburg* V 7. *It. C. v. Gent* II 331. 332. Die een ander sal ontbieden ter siege [*nl.* voor 't ge recht in schepenenkamer], eñ selve niet en compareert, d'ontboden partije comparerende, sal, op sijn versoeck, aenghewesen worden oorlof van siege, met costen. *C. stad Iperen* II 11. *Vgl.* HOFSLUITING I 602.

OORLOFGELT, zn. *Pas voor 't vervoer van vertolde waren*, fr. *droit de congé pour le transport de marchandises qui ont payé les droits.* || Thienden, tollen, wechgelt, oorloffghelt, keuren, breucken, hergheweyden, eñ alle andere jaerlijcksche incommen. *Pl.* v. *Brab.* II 112 (1625).

OORLOGEN (Orlogen), bw. *Den oorlog voeren (tegen een land)*, fr. *guerroyer (contre un pays).* || Als zy aldus beseiten hadden gheweist eene tyd, so quam de hooftmeester van Nichlant in Polen, eñ orloghede dat lant. OL. v. DIXMUDE 56.

OORSAKEN, bw. Geoorsaeckt sijn. *Oorzaak, reden hebben*, fr. *avoir cause, sujet, motif.* || Eñ hoewel mij wel dunckt, dat uwe presentacien genoch redelick zijn, eñ dat ghij totter voirs. provisie van justicie genoch geoirsaeckt mocth wesen, naedien den wech van der vruntlicheyt u geweijgert soude zijn. *Brief v. d. heer v. Diest aan d. magistraat* 10 nov. 1538, *proces stad* § *Sichem.* || Daernaer is den stadthouder geoorsaeckt eenen mandagh aen te stellen, eñ den leenboede, partijen daerop, in een cort onvertoghen recht, te doen bescheyden. *C. leenhof v. sHertogenrade* a. 11. *It. C. v. Moll* a. 30.

OORSATINGEN. Zie VERSOORSATEN, VERSOORSATINGEN, en HOIRSATING I 605.

OORSCHALCKERNIE, zn. *Oorblazerij*, fr. *suggestion malicieuse.* || Item, so wye oorschalkernie dade deen jeghen dander, in dambacht zynde, eñ dat bevonden worde by dekin eñ officiers voors., verbeurde telckerwaerf XX schel. par. *Auden. meng.* II 53, *Bakkers* 1482.

OORSNIJDING, zn. v. Zooals thans. Fr. *action de couper les oreilles.* || Van denwelcke ghy... oock wel wistet dat hy grootelycx bewust was van ghecommitteert thebbene de oorsnydinghe van den prochiepape van Oostcappelle. DE COUSSEMAKER, *Troubles relig.* IV 238 (1568).

OORSTOSSEN (Oerstossen), zn. mv. || Noch dat niemandt en sal kreucken oft eentige voeragie op hunnen arm oft op hon hooft inbrengen, hetsij oerstossen, koye herders, als andere. KEMPENEERS, *Montenaken* II 265.

OORT, zn. m. *Hoek, kant, uiteinde*, fr. *coin, côté, extrémité.* Kil. Oort. *Ora, extremitas, extremum.* || Woonhuis gelegen „opten oerde (hoek) van Onsser-Vrouwen cloester" FRANQUINET, *Kapittel* 204 (1433). Soe wyt plaetzen daerane [*nl.* aan dat huis] dat men ein daecketledder, boven eñ onder beyde ort oft kanten van den daeck ruerende, rontsomme oprichten mach. *C. leenhof Valkenburg* 230, *Declaratie* 1570 a. 4.

OORTEN (Oerten), zn. mv. *Stroo, waarvan het vee het eetbaarste heeft uitgeëten* (Tuerlinckx), fr. *paille dont le bétail a mangé la meilleure partie.* Zie ook de Bo-Samyn OORTE, HOORTE, v. || Eñ voert moet de vors. pachter laten te meye, ten afscheedene von sinen vors. pachte, int hof, onder in messe eñ in oerten, so verre dat men niet [met?] messen mach vier bundre eñ een half lants. DE PR. en BR. IX. *Nazareth* 4. Een pachtbrief aldaar van 1410, blz. 8, zegt „stroe eñ mes." Zie HOERTEN I 597.

OORTIJSER (Oirtijser), zn. Zie OORT. Kil. Oortijser van de scheede. *Ora ferrea vaginae, ferrum extremae vaginae.* || Van eenen tafelken daer een scheybeslagher opgestaen heeft met oirtijseren voir der stadthuys aen de merct, ontfanghen voir de Coudemerct alleen IJ sc. VI. den. *Archief Bergen-op-Zoom, stadsrek.* 1493—94 nr. 454 *ter* (Cuypers v. V.). Die stegelreepen, sporen, breydels van de peerden, midtsgaders de hechten, cruycen, appelen, oortijseren van de rapieren eñ poingnaerden waren meestal schoon vergolt eñ versilvert. HOUWAERT, *Matthias*, 11.

OORTKEN (Ortken), zn. o. *Zilveren munt van* 12 *mijten Vlaamsch, of* 18 *mijten Brabantsch, geslagen onder Keizer Karel*, fr. *liard, monnaie d'argent, de* 12 *mites de Flandre, ou* 18 *mites de Brabant.* VAN DER CHIJS, *Hertogdom* 233. Piot, *Cart.* II 552.

OORVEDE (Oervede). Zie VREDE.

OORTSTUIVER, zn. *Halve groot, zilveren munt geslagen onder Maximiliaan en Philips*, fr. *demi-gros, monnaie d'argent frappée sous Maximilien et Philippe.* VAN DER CHIJS, *Hertogdom* 207.

OORWENGER (Oerwengere), zn. *Oorkussen*, fr. *oreiller*; doch eerder het *linnen overtreksel van het oorkussen, kussensloop*, fr. *ou plutôt. taie d'oreiller.* Kil. Wenghel. *Sic. Cervical.* || Op die camere voere boven dat huys: It. noch XVIIJ oerwengheren, soe cleyn soe groet. *Inv. Van der Hulst* 1489.

OOSIE (Osie, ozie, ozije, hosie, eusie, heusie), zn. v. *Afdak, druiplijst*, fr. *larmier*; „het onderste deel van een strooien of pannen dak, 't welk over den muur hangt, en het regenwater voorwaarts, van den muur weg, afwerpt, fr. *égoût*" (De Bo-Samyn v°. EUZIE). Kil. Oose / oosie. j. oosdrup. *Suggrundae.* || De eusien eenen regelvoet eñ eenen duym dicke van stroye, eñ alzoo achtervolghende totter vorst toe. *C. v. Aalst* XIV 21; *it. C. v. Kortrijk* VII 24 heusie; *it.* Rembry I 449. 454. 455; II 328 hosie; *C. v. Belle* XXI 13 mueren met osie; Piot, *Chron.* 26 (1327) ozie; *Kb. laken. Brugge* 11 ozije.

OOSIEDRUP, zn. m. Weinige woorden bieden ons zoovele schrijfwijzen aan: Oesiedrop, oosydrup, oosendrup, oosendrop, oosdrup, oysedrup, oysendrup, oisendrup, oisendrop, oesydrup, oesidrup, oesedrup, oesendrup, osiedrop, osydrup, oziedrup, ozydrup, osyfdrup, osingdrop, ozendrup, eusidrup, useldrup, neusendrup. — *De waterdroppels die van de „euzie" vallen als 't reint* [regent] (De Bo-Samyn), fr. *stillicide*. Kil. Oosdrup (hoosdrup) huysdrup; hij beschouwt het w. als gelijkbeteekenend met het voorgaande oosie: *suggrundae*,.. *pars tecti prominens, per quam stillicidia a parietibus arcentur*, 't welk de *Kilianus auctus* v. Potter vertaalt *Severonde, pante du couvert, avançant hors le mur et portant au loin les gouttieres.* Al de oorkonden bewijzen dat er de *val des waters*, de *waterval* moet door verstaan worden; zoo zeggen o. a. de kost. van Diest, om er slechts twee aan te halen, „oesedrup eñ waterval"; zoo ook die van Gheel „druppen van daecken"; en Van der Taverijen in de volgende citaten. || Oesydruppen vallende van schaelgien oft tichelen daken, gheven eñ bewysen dat de proprietaris van dien huysen oft erven heeft eenen halven voet erven buyten synen muere; eñ van strooden daken eenen voet. *C. v. Antw.* 1545, VIII 17; *it.* 31. 36 eusidrup; 32 oesidrup; 34 oesedrup. *C. v. Diest* VZ. XIX 16 oesedrup; *C. v. Gheel* VII 9 useldrup; *C. stad Iperen* III osiedrop; *it.* XVI 3. 11. 12; *C. v. 's Bosch* IX 9 oosdrup; *C. v. Winocxbergen* XV 12 oysedrup. — Dese actie [*nl. confessoria*] competeert dengeenen die hem seegt te hebben recht oft servitute op eens anders erve oft gront yet te mogen doen oft maken,... zijnen ozendrup dairop te vallen. V. D. TAV. 50. Den val van den oisendrop te hebben. 51. Van waterlaten, van waterloopen, van oesendruppen, 354 v°. — *C. v. Lier* XIII 24 oesendrup; *it. hs. der Commissie* a. 37 neusendrup; *Onderscheet Uccle-Brussel* osydrup; *C. v. Maastricht* 284 osingdrop; *C. v. Roesselaar* XVIII 4 osiedrop; *it. C. v. Herentals* XI 9; *C. v. Santhoven, impr.* a. 143 oziedrup; *C. v. Loven, Servit.* 32, en *Brussel Servit.* 36 ozydrup; *Regl. edificie-meters* 1705 IV 1. 4 osyfdrup; *C. v. Mechelen* XIV 11 oosydrup; *C. v. Deurne* 239. 243. 255 oosendrup, oysendrup.

OOSELLEN, OESELLEN, zn. mv. Zie OOSIE. || Dat elck huys... zal voer zyns selfs huys een langhe leere [hebben] streckende tot zynen wormen toe van zynen huyse... Eñ die langhe leere ten minsten vyfthien voeten lanck, all waert dat zynen oesellen oft wormen legher waeren. *Kb. v. Turnhout* fol. 77 v°.

OOSIELOOP, EUSIELOOP (Heusloop, heusloep, oesyloop, ozyloop), zn. Zie OOSIEDRUP. || Hy sal van sinen vensteren, luchtgaten oft anders mogen uutgieten eenige onreynicheyt, noch die doer den gemeynen oisloop leyden. *Archief v. Bergen-op-Zoom, Rentbr. en recogn.* 1465—1467 nr. 198 (8 aug. 1465). (Cuypers v. V.). Peter Tips sal zynen ozyloep moghen bemetsen, het en waer dat Cornelis zoude connen bethoenen dat hij alleen hadde den val van den ozidruppe. *Ib.* 18 aug. 1467. Eenen stroyen eusieloop moet zyn van den rechten styl veerthien duymen, dats te segghen, dat denghonen maeckende eenen stroyen eusieloop, moet laeten veerthien duymen van zynen gronde, opdat deselve daerop moghe vallen, eñ niet op den gront van den jeghenghelande; eñ van een tichelen dack zeven duymen. *C. v. Aalst* X 20; *it.* IX 19. *Auden. meng.* I 321 heusloop; 328 heusloep; DE PR. en BR. XXVI *Rupelmonde* oesyloop.

OOSIEVAL, EUSIEVAL (Heysireval!), zn. Zie OOSIEDRUP. || Eenen heysireval [*l.* heu- of eusival] van tichelen ofte schaillendack moet hebben, van den gronde van [den] huyse oft edificie daeraf dien valt oft comt, seven duijmen, opdat hij daerop valle,.. *C. v. Edingen* VIII 17. *It.* Fr. de Pottter, *Gent* VIII huesyval.

OOSPOT (Oespot), zn. m. *Waterketel*, fr. *chaudron, coquemar.* || *Unum pottum pro aquae calefactione, vulg. dictum* oespot, *valoris* II *sol. gr. fl. Inv. pastor Jan* 1377. In die cokene. It. IIIJ coperen waelpot potten eñ eenen coperen oespot, eñ eenen coperen kendelere met IJ busen staende als een man. — Voere in huys. It. eenen coperen oespot. *Inv. Van der Hulst* 1489.

OOSTERSCH (Oestersch), bn. *Van den Oostkant, van den kant der Oost- of Baltische zee*, fr. *du côté de la mer Baltique, de l'Est.* Oostersch bier *werd te onzent in de middeleeuwen veel gedronken*, fr. *on buvait chez nous, au moyen âge, beaucoup de bière des contrées de la mer Baltique.* || Van elcken vate biers van over de zee, ghelyc Hamborghen oft Oosters bier, VII s. p. DE PR. en BR. *Aalst* I 210 (1492). Oosters bier. *C. v. Aalst* 404 (1578). Bier van over see. — Van den vate van den biere van over zee VI gr. — Van Hamburghen eñ Oesterschen biere. — Amborghen eñ Oosters bier. — Oester bier, Amborghen bier. DE VLAMINCK, *Acc.* 6. 7. 8. Van VI vaten Omborchs bier, elc V s. gr., eñ II vaten Oesters bier VI s. gr. DE PR. en BR. VI. *Nevele* 125 (1380). Oesterscher bier, Amborchs, pipenbier of Inghels hale. — Oesters bier, Amborchs bier,.. DE PAUW, *Voorgeb.* 153. 154 (1378). Lups, Hamborchs, Enghelsche eñ Oostersche bieren, de tonne XXX ss. *Pl. v. Brab.* I 411 (1597). Volgens de reken. der domeinen in 't kwartier van Brussel, werd in deze stad ingevoerd, van 3 jan. 1411/1412 tot 23 juni: 104 maten en 398 maten Homborgen biers, en 307 „tregelvaten" (3 = 1 aam) of 921 amen Oestbiers. Henne et Wauters, *Hist. de Brux.* I 164 (4), en Wauters, *Environs* II 459, *Vilvorde.* Zie ook BIER I 243, en OMLANTSCH II 247.

OOSTKEUR. Zie OOCHSTKEUR.

OOTMOEDICH, bn. Van kleederen. *Nederig, eenvoudig*, fr. (*des vêtements*) *humbles, simples.* || Dat de beghijnen.., sullen moeten draghen ootmoedige cleederen, eñ niet uutwendich nemaer simpelijck ghemaect. FR. DE POTTER, *Kortrijk* IV 418 (1526).

OOTMOET, zn. *Genade*, fr. *merci.* || Her Ever [*nl.* hertog Jan III], ghi zelt Op dit velt Verliesen tepel; Want die tande Uwer viande Zijn te fel. Her Everswijn, Want dese hier sijn, Zo soect oetmoet Van allen dinghen, Eer wi u dwinghen Dat ghijt doet. VICTOR BOUTON, *Wapenboeck* 1 (1334); *it. Belg. mus.* I 291, str. 1. 2. Hadde ooc die aenlegghere onrecht, dat hi binnen dien sochte oetmoed an den here eñ den verwerere. *Leenrechten*, 1528, 22; *Burcht v. Brugge* LXX, *Van den campen. It.* Piot. *Chron.* 818; *C. leenhof v. Aarschot* a. 96.

OP, UP, vz. In verschillige beteekenissen. — *a*) *In name van*, fr. *au nom de.* || Eñ want die late voers. ghenen ghemeynen sighel en hebben, soe baden sij ons dat wij dit op hen besighelen wouden. *Schepbr. Land v. Diest*, 10 april 1390. Eñ want wij late voirgh. [*nl.* des hofs van Liebroeck] ghenen ghemeinen segel en hebben, soe bidden wij eersamen, wijsen luden, den scepenen van buten in sheren lande van Dyeste, dat sij dit op ons houden willen eñ besegelen. *Schepbr. hof v. Liebroeck*, 16 juli 1412. — *b*) *Op straf van, op verbeurte, 't zij*

van eene geldsom, *of van lijf of lid*, *van zijn ambacht*, *van eene pelgrimsreize*, enz., fr. *sous peine de confiscation*, *soit d'une somme d'argent*, *de mort ou de perte d'un membre*, *de son métier*, *d'un pèlerinage*, etc. || Dat nieman voortmeer in eenigen tiden jegen den voirseiden pointen eñ ordinancien en doe noch en gae, op al dat zij van ons houdende zijn. A. WAUTERS, *Sermens* 4 (4 mei 1381). Op syn ambacht een jaer lanck, eñ op dat goet verboeren te syne, eñ op die boete van x Vranckrycks croenen. *K. v. Hasselt* 1 juni 1433 a. 21. Nyemant en wordt gebannen dan nae dexigencie van der misdaet die hy geperpeteert heeft, somtyts eenen tyt, somtyts eeuwelick, somtyts opt lyff, opte galghe, opten put, opte handt, opte ooren, opte gheesselinghe, eñ anderssins, elck nae syn misdienste. *C. v. Antw.* 1545 I 42. Op die panden verloren te syn. *C. gr. Loon* I 41. Op gepant te worden. *K. v. Quaetmechelen* a. 19 (1675). Soo wanneer de stadt haere buijtenpoorters beschrijft op haer poortersrecht, eñ dat die metten eersten brieff niet en commen,.. — Eñ indien sij alsdan noch niet en commen,.. sijn terstont ontpoortert. *C. v. Antw. comp.* V v 2. En *passim*. — *c*) *Uit*, *door*, fr. *par* (*par esprit de*). || Daer vrede genomen es tusschen partien, eest dat yeman, die niet maech en es, noch ten vrede en behoert, op wrake ocht op ocsuyn van der eenre partyen yemanne van der ander partien sleet ocht quetst, overmids hem selven ochte anderen, zaels ghelden XXX lib. *Kb. v. Diest* B 17. — *d*) *Op het grondgebied*, fr. *dans la juridiction*. || Begherde eñ verzochte an den bailliu dat [hi] hem dade wet eñ vonnesse, want tforseide fait ghevallen ware up mins heeren van Vlaendren. *C. v. Auden.* 2de d. 300 (1353). — *e*) *Open*, fr. *ouvert*. || U hulpe zal, Her Ever, ziin small. Ghi moocht wel zien, Want gheen slop En is u op, Dair ghi moocht vlien. BOUTON, *Wapenboeck* 3, str. 12; *it. Belg. mus.* I 293. — *f*) Op alsoo (op alsoe, op also). *Op voorwaarde*, fr. *à condition*. || Op alsoe, waert saecke dat helders van de voirs. onderpanden de voirs. vierdalff mudde rogghen nyet en betaelden, alle jaere ten voirs. daghe,... denselven heer Gherden eñ Janne Janne, oft hunne nacomelinge oft erffgenaemen, haer hant souden mogen slaen aen den voirs. onderpant. *Schep. v. Molle*, 28 mrt 1449. Op alsoe, waert dat saecke, dat Wouter Heyns, oft zyn nacommelinghen oft erffgenaemen... nyet en betaelde, alle jaere ten voirs. daghe,... soe soude Lysbet Taxs voirs... *Idem* 8 dec. 1441. Zie ook DAERTEGEN 1), I 319. Dat si eenen yegeliken sullen moegen maken poorter eñ poortersse, op also dat die ghene, dijt also werden sal, ons tot der eerster incompst sal gheven... twee rijnsche gulden eenwerf. *Rekenk. v. Brab.* reg. 131 fol. 99 (19 nov. 1421). *It. C. gr. Loon* I blz. 42. 52. 71. — *g*) Op dat. *Indien*, fr. *si*. || Eñ derde werven III lib., op datten die richtere heyscht eñ steedt. *Kb. v. Diest* B 13. Soo moet den tochtenaer,.. op dat hy de tocht behouden wilt, de timmeringe oft metselrye afleggen op sijnen... cost. *C. v. Brussel*, *Servit.* 95. Doe seyde de coninc: Et es een de vroomste ridder, die ic in myn gheselscip hebbe, die meer fayten doen sal, up dat hy hem niet en verloepe. JAN V. DIXMUDE 5. — *h*) Op indien. *Indien*, fr. *si*. || Bastaerden, naturelicke eñ ongheträude kinderen,.. maer moghen wel beghift zyn van haerlieder vader, op indien dat hy, ongheбonden wesende, die gheprocreert heeft by eenighe onghebonde... *C. v. Auden.* XXIII 86. — *i*) Op sulcks. *Op straf*, fr. *sous peine*. || Dat niemandt en spreke dan met eenen ghesworen taelman, oock minnelijcker talen eñ woorden van rechte, op sulcks, soo wie contrarie doet, dat men hem afneemt alsulcken keuren eñ breucken als... *C. v. Casterlee* I 2. — *j*) Op eñ tale. 1) *Doorgaans*, *gewoonlijk*, *gemeenlijk*, fr. *communément*. || Overmids hondert scellinghen tsiaers erfeleec tseys, altoes alle jare te Kersavonde te betaelne Heinrecke vorseit, alse selken ghelt alse ghemeinleec te Brusele in borsen sal gaen op eñ tale... Eñ.. de vorseide Godevert gheloefde op die voerseide hofstat metter woninghen een ander loveleec hws op te settene, ter cammen behoef, met loveleken vaten. ghelijc dat mens pleeght op eñ tale. *Laten v. Lonijs v. Walencourt* 1343. In alselken munten eñ in alselkere manieren alse men binnen der poert van Gheroustberghe rente ghelt eñ pleght te gheldene op eñ tale. *Oork.* 1 oct. 1309, *Geeraardsbergen.* —

2) *Op en neer*, *in alle richtingen*, fr. *dans toutes les directions*. || Voert gheven wi hen, dat si veschen moghen op eñ tale in de rivieren,.. sonder calengieren ofte berespen van imene. *K. v. Thienen*, 27 juni 1303.

OPBEUREN, bw. Gelden. Die *heffen*, *ontvangen*, fr. (*de l'argent*) *lever*, *percevoir*. || Eñ voirtaen sal de vurs. Frederic, als here van Witham, eñ sijne nacomelingen... ontfaen eñ opboeren uut onsen vurs. tol van Tricht,.. alle jare de twelf pond oude Lov. gro. vurs. *Oork. hertog v. Brab.* 4 mrt 1443 (in eene van 6 mrt), *'s Rijksarch.*, *Trésorerie du Brab.*, *chartes*, *anc. fonds.* — Sekere ordonnantie, naer dewelcke die rentmeester hem soude behooren te reguleren in 't opbeuren eñ opheffen van de penningen synder officie competerende. MARTINEZ 61 (1531). *It. C. v. Antw. comp.* IV viij 187.

OPBRAECK, zn. v. *Ontruiming*, fr. *déguerpissement*. || Item, van een upbrake VI gr. — Van elcker upbraeke IJ gr. *C. v. Gent* II 213. 219, *Salarissen* 1541.

OPBREKEN, OPBREECKEN, OPBRECKEN, bw. Van een gerechtelijk onderzoek. Het *kenbaar maken*, *openbaren*, fr. (*d'une enquête*) *en donner connaissance*, *la publier*. || Eñ als men die woirheyt eñ getugennisse opbreecken sal, dat sal geschien in den gedinghe, in tiegenwerdicheit onser amptmans, onser scepenen, burgermeisteren eñ raetsluden. *C. v. Maastricht* 463 (1409). *It.* 485. Staet te noteren, dat alsoe haest als eenighe getuyghen oft productie gedaen zyn, op den iersten condach de parthyen doen deselve opbrecken eñ publiceren, eñ moegen daervan copie verseucken, dwelck men hun nyet en kan affslaen. *C. leenhof Limburg* a. 5. *It.* Piot, *Cart.* II 99 opbreken.

OPBRENGEN, bw. 1) Goederen in een sterfhuis. Die *aanwijzen*, *verklaren*, fr. (*des biens dans une mortuaire*) *les renseigner*, *déclarer*. || In 't eerste, ten pointe daer min vrouwe upbrinct 't goed commende van harer siden,.. eñ dat eescht t'haren voerdeele te draghen,.. *C. v. Gent* I 530 (*Vonnis* 22 juni 1353. a. 1). Up den staet van den goede. die de voorseide hauderigghe upbrochte. *Ib.* 562 (1396). *It. C. v. Poperingen* XIII 14.

2) *a*) Belastbare dingen. Die *verklaren*, *aangeven*, fr *déclarer* (*des choses imposables*). || Soo wanneer gheboden wort op te brenghen de beesten, silgelt [sillegelt?] oft ander goet, sal eeniegelijck hem daerin rechtveerdelijck moeten quijten, sonder iet te verswijghen. *C. v. Moll*, *K.en br.* 1596/1631 a. 7. — *b*) De grootte van een leen (*la grandeur d'un fief*).

|| Die manscip ghedaen heeft es sculdich de grootte van sinen leene up te bringhene in des heeren boec van sijnen mannen binnen den xl daghe. *Leenrecht v.* 1528 fol. 2 v⁰.

3) De opbrengst eener veiling. Die *innen*, *ophalen*, fr. *percevoir* (*le produit d'une vente publique*. || Soo verre deghene te diens versoeck de goeden vercocht worden begheeren dat d'oproeper de penninghen opbrenght,.. — binnen veerthien daghen daernaer moeten de oproepers die penninghen opbrenghen. *C. v. Herentals* VIII 16.

4) Kosten. Die *betalen*, fr. *payer* (*des frais*). || Oft de mededeelhebbers, oft ijmant van hun, twee maenden naer alsulcken aensoeck oft sommatie hun deel in de costen niet op en brachten eñ betaelden. *C. v. Antw. comp.* IV ix 30.

5) Eene rente. Die *aflossen*, fr. *rembourser* (*une rente*). || Een rentgever en kan niet gedwongen worden om het capitaal op te brengen, alwaar 't schoon in den rentbrief besprooken dat den rentgever, ten believe van den rentheffer, of binnen sekeren tyd, den capitaal soude gehouden syn op te brengen, alsoo sulken clausule, naar landregt, is cragteloos en van onweerde. *C. gr. Loon* II 502, *Reckheim* c. 61 a. 1.

6) Een gebouw. Het *opbouwen*, *oprichten*, fr. *construire*. || Daer was ook last ghegheven, van alle canten weerclieden te halen, om tvoornomde casteel te moghen aest upbrijnghen [*nl.* 't kasteel te Antwerpen]. Ferd. Vander Haeghen, *Ber. tijden* III 130.

OPBRENGER, zn. *Stichter*, fr. *fondateur*. || Uutedien dat een Willem van den Walle, fondateur eñ upbringher was van eender capelle in de kercke van Ste Maertins in Curtrike, ghenaempt de capelle van den heleghen bloede, dewelcke capelle hij, midts Lodewijc van den Briele eñ Jan de Persine, als elc een van Willems dochters ghetraut hebbende, voorsien hebben van diversche juweelen ten outare eñ cappelle dienende,.. de Potter, *Kortrijk* II 197 (1524).

OPDAGEN, bw. *Dagen*, *dagvaarden*, fr. *assigner*, *citer*. || Elck mach hem purgieren van crime,.. mids opdagende den heere eñ alle partien by drie sondaeghsche kerckgheboden,.. ten ordinairen berechtdaghe. *C. v. Belle* XXVII 1. Opdaghende (soo by 't voornomde kerckghebodt als de voorseyde plackbrieven) den debiteur, proprietaris van denselven goede. *C. v. Veurne* LXI 5.

OPDINGEN, ow. De rechtezitting. Die *opbreken*, *opheffen*, *sluiten*, fr. *lever* (*l'audience*). || De genagtingen en mogen niet naar den middag, maar voor den middag gehouden worden, eñ beginnen ten negen ure precise, eñ soo lange gecontinueert alser saken van partyen lopen of voorhanden zyn; soodat de gerichten niet en mogen opdingen, ten minsten voor twaalf uren. *C. v. Reckheim* I 9. Oft jemandt aen den gherichte ghedaeght eñ hem vóór den middagh aldaer verscheyden ware, eñ het ghebeurde dat het ghedinghe vóór der tijt opgedinght ware eer hy sich verantwoorde, soo magh denselven den richter eñ schepenen om vier quarten wijns doen ghesinnen dat sy weder te rechte gaen sitten. *C. v. d. Grave* II 7.

OPDOEN, bw. 1) Zooals thans. *Opendoen*, *opensetten*, *ontsluiten*, fr. *ouvrir*. || Hebben gheloeft eñ gheloven in goeden trouwen op te doene, te opennenne eñ te leenne, alle jare ewelec eñ emmermeer durende, op des heylechs Sacraments dach, onser huusarme van sente Goedelen grote gheesthuus, met sinen toebehoerten, gheleghen neven sente Goedelen kerchof, recht jeghen over der vorseider huusarme ouden gheesthuse. *Godsh. Brussel*, B, Lade 177, *Armen v. St Goedelen*, 10 merte 1362. De antworde sprac te desen minsche: Nu, doet op u inwindeghe oghen, eñ siet waer ghi nu sijt. *Aller Kerstenb.* 6. In de passieweke soe en mogen zij [*nl.* de Joden] geen doeren eñ vensteren opdoen, opdat zij die Kerstenen niet en souden bespotten. V. d. Tav. 75 v⁰.

2) *Mededeelen*, *kennis geven van*, *uitleggen*, *verklaren*, „*uiteendoen*", fr. *communiquer*, *donner connaissance de*, *exposer*, *déclarer*. || Dat sy [*nl.* die goede lude] dan bij onsen scepenen eñ ghezworen comen sullen, om te horen eñ te verstaen wes onse voirs. scepenen eñ ghezworen hem opdoen eñ toenen sullen. *Oork. v. hertog Antonis* v. 22 dec. 1408, *voor den Bosch. Charterb. v. 's Bosch* fol. 12. Een advocaet, procureur, momboer, curateur eñ dijergelijcke dieners eñ officiers, die dat secreet van huerder saken hueren adversarijs opdoen eñ seggen. V. d. Tav. 65 v⁰. Dezelve was ghesonden te Ghend met scepenen, doen zy dair ontboden waeren van scepenen van den Kuere, gheliic den anderen smalen steden, omme te aenhoorene tghene dat men hemlieden dair updoen zoude. *Reken. stad Ninove* 1480. Ende hadden die voirs. partien, comparerende als voere, geseght, opgedaen eñ verclaert, hoedat zij... *Rekenk. v. Brab.* reg. 136 fol. 146 (1520). Brieven van maintenue... te compareren... voor onsen... stadthoudere eñ mannen van leen... om aldaer de redenen hunder oppositie, weijgeringe oft vertreck op te doen. *Leenhof v. Brab.*, *proces Longin § Princen* 1674. *Item.* Van Melckebeke, *Kruisgilde* 35; Piot, *Cart.* 293. 547; Martinez 66; de Potter, *Chron.* 50. 58; *Collatie* 53; *Acad. d'archéol.* 67 (1857); de Potter, *Gent* I 411; *Pl. v. Brab.* I 95: oppedoen eñ verclaeren; *C. v. Lier*, *Stijl* XIV 4; *C. v. Diest* XIV 10; *C. v. St-Truiden* § 37.

3) *Uitstallen*, fr. *étaler* (?). || Zoo wie ter maerct met zinen goede staen wille, svrindaechs eñ tsaterdaechs, zal ghehouden zijn te commene svrindachs vrough ter clocke, eñ staen daer tooten XII hueren, eñ niet langher; eñ tsaterdaechs van den XII hueren tooten avonde, eñ updoen als dekin eñ ghezwoornen updoen zullen... Eñ en zullen niet voortdoen up apposteldaghe, vigeliedaghe, noch Onser Vrauwendaghe. Fr. de Potter, *Gent* VI 528, *Schoenmakers* 1481.

4) Kramen. Die *wegdoen*, *wegnemen*, fr. *enlever* (*des échoppes*). || Dat deselve peynsereye, eñ oock ghesoden vleesch, op de ghewoonelijcke plaetsen sal moghen vercocht worden, van Paesschen tot Bamisse, des morghens tot neghen uren, eñ alsdan te moeten die cramen opghedaen hebben; eñ voorts van Bamisse tot Vastenavont, des morghens tot thien uren, eñ alsdan oick te moeten opghedaen hebben. *Pl. v. Brab.* I 61 (z. j.).

5) *Bouwen*, fr. *bâtir*, *construire*. || Ware dat teake, dat yement gequetst worde.., ocht daer men huse braec ochte opdade. *K. ammanie* 1292 a. 35. Fr. tekst a. 28 *là u on briese maisons ou lieve. It. K. markgraafschap* 26 (*niet* „openbreken" J. F. W.); *K. meierij Loven* a. 27.

6) *Opzolderen*, *in een pakhuis doen*, *opslaan*, fr. *emmagasiner*. Kil. Opdoen. *Recondere.* || Dat soe wanneer eenighen coeplieden eenich goed comt ane den werf, ofte eldere te watere, dat sij opghedaen willen hebben, dat sij dat selen moghen doen werken wien dat sij willen. *Kb. v. Antw.* 10 april 1388. [Graen] opgedaen, gehuyst eñ gesoldert.

Rekenk. v. Brab. reg. 133 fol. 158 v°. *It.* DE VLAMINCK, *Acc.* 27; *C. v. Auden.* V 37.

7) Opdoen den eisch. Dien *uitspreken*, fr. *énoncer* (*la demande*). || Dat parthyen den heysch mondelick opdoen sullen, eñ dat die wederparthie schuldich sal syn daerop te antwoerden, sonder derselver copie te geven. *C. gr. Loon* I 140.

OPDOEN, zn. o. *Mededeeling*, fr. *communication.* || In dit zelve jaer, den XXV ougste, zo was een opdoen, in vorme van collatie, ter causen van Lieven Pien voornoemt, eñ luydt aldus, van woorde te woorde, zo hiernaer volcht. — Openinghe ghedaen ten soldere, den XXV ougste XV^c XXXIX. FR. DE POTTER, *Chron.* 76.

OPDRACH, zn. *Hoogte*, „*hef, heffe, verhef*", fr. *élévation.* Zie NEDERING II 230, en voeg achter het w. effenen: eñ voeren in de nederinghe.

OPDRACHT, zn. Gelijk het voorgaande. || D'aerde daer uytcomende werpen in 't midden van de straete, die vereffenende eñ verspreyende, eñ voorts slechten d'hoogten eñ opdrachten, werpende eñ voerende d'aerde in de naeste leegten ofte putten. DE PR. en BR. X. *Bachte-Maria-Leerne* 14.

OPDRACHT, zn. Van een goed. *Gerechtelijke opdracht*, fr. *transport judiciaire* (*d'un bien*). || Dat men voer schepenen van Bruessele passeert a'rehande deughdelijcke contracten, als opdrachten van erffgoeden onder hen ressorterende. *C. v. Brussel* 1570 a. 42; *it.* 1606, X 128. *It. C. v. Antw.* 1545, XII 6; *Compilatae* IV XV 8; *C. v. Loven* XIV 18.

OPDRAGEN, bw. Een goed. Het aan iem. *gerechtelijk overdragen*, fr. *transporter judiciairement* (*un bien*) *à qn.* — Deze overdracht werd steeds bekrachtigd door een zinnebeeldig of symbolisch gebruik, ten teeken van afstand, gewoonlijk bestaande in het wegwerpen van eenen halm of opgeschoten stengel met geledingen, *culmus, calamus geniculatus, nodatus*, of in de levering van resch (rusch) en rijs, *cum cespite et ramo, avec gazon et rameau*, of met eenig ander min algemeen symbool. Men raadplege hierover Grimm *Deutsche Rechtsalterthümer* cap. IV *symbole* A. B. 110. 121; en Noordewier *Nederduitsche regtsoudheden* 28. 30. || Dat quam vor ons [*nl.* schepenen] eñ vor den rechtere [*nl.* den meier] Adam Jahn, Vlamings sone van Werde, eñ droch op den rechtere in de hant tue bonre lans, eñ warps eñ vertechs, eñ deder toe al dat vonnesse wijsde, bi manessen tcrechters eñ bi onsen wijsdome. *Charter der abdij Terkameren* nr. 113. *Weerde* 26 mrt 1293. Vort heft sie [*nl.* joncfrouwe Mie Willems] met monbore, alse recht was, opghedreghen den meier in de hant, V virdendeel lans. *Vaderl. mus.* III 64 (1296). Dit voreg. goet hebben wi den voreg. Willeme van Nivele opgedraeghen, met ressche eñ mit rise, gheliic dat wiit heme sculdech waren op te draghene, in gherechten eyghenen goede, eñ met allen dien rechte dat wiere ane hadden. *Godsh. Brussel* B 1009 9°., *Brief v. Lijsbet v. Leefdale*, vrouwe v. Grimberghen eñ v. Pyterchem eñ v. hare eyghenghenoete 1351. — Den procureur.., eñ versoeckt dat men sijnder partije die panden te handen soude leveren met res eñ met rijse, jaer eñ dach te gebruyckene, sonder verbaelmonden des goets... — Daernaer neempt de stadthouder res eñ rijs, „oft iet anders in de hant," eñ levert daermede den partyen de panden in handen. *Stijl v. h. leenhof v. 't Borchgraafschap v. Antw.* 1567 a. 13. 15. Eñ droegen op te samen met eenen halme, den voirs. meyer in de hant, in den name eñ tot behoef des goidshuys van den Cartuysen van Onsser Liever Vrouwen te Schuete bij Bruessele, Dat is te weten: Een hofstad, die gelegen es in die prochie van Anderlecht, aen dbroeck, met eenen opstalle op taelve broeck gelegen, daertoe behoirende, met rysse met ressche, met gronde eñ met allen haren anderen toebehoorten en huysse daerop staende. *Godsh. Brussel* H 12 fol. 188 v°. (1508). Als die immissie gedaen, oft den aenleggere „rissche eñ waes" verleent is. *C. leenhof v. 's Hertogenrade* 1575 a. 7. Ons [*nl.* mannen] dinct recht, dat desen persoon zal updraghen dit leen, de middele eñ vier houcken in huwen handen [*nl.* des baljuws], als in sheeren handen, hem daerof plucken eñ onthalmen. *C. v. Oudenburg, Kl. st.* IV 434; *it.* 427. *En passim.*

Opdrijven eñ afdrijven, zn. *Weiderecht, recht om te weiden*, fr. *droit de pacage ou pâturage.* || Item, heeft de voornomde burchgrave binnen der heerlichede van Huesdene, onder landt eñ heye, hondert bundere oft daerontrent, up dewelcke woestynen eñ heye zyn upsetenen eñ laten; eñ alle inwonende binnen deser zelver heerlichede hebben met hueren beesten updryven eñ afdryven. DE PR. en BR. II. *Heusden* 16.

OPEEL, zn., verklw. opeelken. Zie APPEELEN 2). || In dit zelve jaer, den XXV augustij (1587), was te Ghendt bij trompette verboden up de straeten niet te moghen dansen om hoeden ofte opeelkens. DE POTTER, *Chron.* 383.

OPEN, bn. 1) Open dach. *Vol, geheel termijn*, fr. *terme franc, plein, entier.* || Here Hubrecht leyde ons op dese goede, eñ want wij aldaer gheen pantberich goet en vonden, eñ here Hubrecht vors. voert recht versochte, soe wijsden wij, na manesse des meyers, een open beleit eñ [?] op dese goede eñ den erfghenamen eñ partyen daerteghen openen dach van vijfthien daghen. *Schep. Land v. Diest*, 22 febr. 1430. Soe wijsden wij een beleyt op die goede, eñ den partyen daerteghen openen dach. *Iidem* 15 mei 1321 / 16 mei 1426. Dat die conde hier voorhaelt hadde behoeren te geschieden eñ te dienen met open dach van XIIII daegen. *C. gr. Loon* I 223.

2) *Openbaar*, fr. *public.* || Ome dat hi gheseit hadde dat Mer van den Gruuthuse eñ Joncheer Jhan sin sone, verraders waren, in groet verminderthede van haerlieder opene fame eñ name. CANNAERT, *Bydragen* 120 (1477).

3) **Open huis.** *Burg, slot, kasteel, in hetwelk een ander openingsrecht heeft, het recht om er garnizoen of bezetting in te hebben*, fr. *château-fort dans lequel un autre a le „droit d'ouverture", jus aperturae, le droit d'y mettre garnison.* Lexer II 143, *ein offen hûs, sloz.* Zie LANTDACH II 139.

OPENDOEN, bw. *Vertoonen, vertoogen*, fr. *remontrer, représenter, exposer.* Zie NAUW, nauwe listen. II 228.

OPENEN, bw. 1) *Kennis geven, mededeelen*, fr. *donner connaissance, communiquer.* || Dat naer de respective gedaene renuntiatien van thoon, aen den gevangene nijet en mach geopent, noch copije verleent worden van den thoon van t'officie. *C. v. Diest* VZ. XIV 18.

2) *Openbaren*, fr. *publier.* || Welcken thoon daernaer mach worden gepubliceert oft geopent. *C. v. Antw. comp.* V xj 20; *it.* 22; V j 10.

OPENGIEREN, ow. (Obediëeren), *gehoorzamen*, fr. *obéir.* || In ghevalle datter yemant van huerlieder ghemeente waeren, die de hueverheyt niet en wilden opengieren noch onderdanich zijn. DE POTTER, *Chron.* 217. Doen se de placcaeten van

den coninck, noch heere noch Wet opengieren en wilden. 245; *it.* 214. 225. 231. 254.

OPENING, zn. v. 1) In rechtszaken. Opening van hove. *Het tegendeel van hofsluiting, inleiding der zaak*, fr. *ouverture de cour; l'opposé de l'évocation ou clôture de cour, introduction de la cause.* || Zyn de voornoemde wethouders eñ officiers, metgaders partye, schuldich de voorseyde lettren van hofsluytynghe, van ontslaene eñ van verbode t'obedieren, tenzy hebbende legitime cause ter contrarien. — In welcken gevalle dezelve officiers eñ wethauders, metgaders partye geinteresserde, zyn schuldich te commen eñ compareren voor schepenen voornoemt, eñ aldaer te verzoucken revocatie van de voorseyde beschryvynghe, eñ openynghe van hove gedecretert te wordene. *C. v. Auden.* I 458. *It. Gends Charterb.* 126. — Openinge eñ addres van justitie. *C. leenhof v. Valkenburg* 285. Openinge doen van der saecken eñ feyten. *C. v. Antw.* 1582, I 12. Als op de duplijcq off quadruplijck wordt openinge gegeven om nieuwe feijten bij partijen geallegueert, off om andere redenen. *C. v. Diest* VZ. IX 11 (6).

2) *Mededeeling*, fr. *communication.* || In saken ons, als hertoge van Brabant aengaende, eñ aldair de voirs. onse rentmeester oft zijn stadthoudere van onsen wegen partije inne wesen sal, en zal hij noch zijn stadthoudere egheen voix oft opinie metten voirs. erflaten hebben oft geven, anders dan bij maniere van openingen oft adverteringe. *Rekenk. v. Brab.* reg. 138 fol. 121 v°., *Instructie* voor de tolkamer v. Antw. 1532 a. 4. — Aen t'officie moet openinghe eñ copije gegeven worden van den geheelen thoon des gevangene. *C. v. Diest* VZ. XIV 19. Rapport gehadt hebbende van dit advies aen mijne heeren Staeten van Brabant, wordt daervan openinge gegeven aen die dekens eñ ouders van het brouwersambacht. *Stadsarch. Diest, Gedep. d. Staten*, apost. 13 mei 1721.

3) *Verklaring*, fr. *déclaration.* || Dat dickmael gheschiet, dat deselve ghefailleerde, met openinghe van hunne middelen eñ effecten. presentatie doen van eenich accord aen hunne ghemeyne crediteuren,.. *Pl. v. Brab.* IV 7 (1617).

4) *Lijkopening*, fr. *autopsie, ouverture d'un corps.* || 't Reght van doode lighaemen te schouwen, sonder openinghe te doen. *C. v. Damme, Kl. st.* II 271.

OPGEREIDEN, bw. Lakenweverij. *Afmaken, afwerken*, fr. *achever.* || Alle dwollewerc dat si nu in handen hebben, dat selen si moghen opghereiden tusschen dit eñ Kersavont; eñ wat varwer hierieghen dade verborde tgoet. *K. lakengilde Mechelen* 1331 a. 36.

OPGETOGEN, bn. *Opgevoed, opgebracht*, fr. *éduqué, élevé*; hd. *aufgezogen.* || Titius eñ Caja, houwelyxe persoonen, int Luyck geboren, opgetogen eñ gestorven, hebben... *C. gr. Loon* I 552.

OPGEVEN, bedr. en wederk. wkw. — I. Bedr. 1) Een goed of rente. Die aan iem. *gerechtelijk overdragen*, fr. *transporter (un bien ou une rente) judiciairement à qn.* || Dat cam vor onsleden Willem f. Trisen, eñ Anese sin wijf f. Wouters, widen [*l.* wedden] eñ gaven up te wetteliker ghifte Daniele van der Anghele II imete lants en XXI roeden. *Schep. v. d. Vrien* 14 oct. 1263. Arnoud Tarijs zette in de hant eñ gaf op in erfdomme bruder Janne Davjits... achtine goede oude grote coninx torn. siaers erftsijs. *Schep. v. Diest* 15 dec. 1331; *it. oork.* van 22 mei 1338, II 15, onder Ja.

2) *Overhandigen, ter hand stellen, overgeven, afgeven*, fr. *remettre en mains, délivrer, livrer.* || Eñ doe Ingbrecht de slotele opgaf, doe liet hi int gasthus lxx scaep, tidegher scaep, eñ XXX lammer,.. eñ IIIJ perde eñ en voelen, enz. *Reken. gasthuis Assche*, 10 aug. 1298. *It. Stadsrek. Gent* 1336, blz. 22.

3) Twist. Dien *afleggen, nederleggen*, fr. (*d'une querelle*) *la déposer.* || Item, moeten ooc alle de guldebroeders hueren twist upgheven. *Auden. meng.* I 114, *Coleuvreniers* 1513. So wie in ghebrecke ware van tselve [*nl.* den twist] te willen upghevenne eñ dies bleve weigherende, dat hy verbueren sal... Fr. de Potter, *Gent* VI 546, *Houtdraaiers* 1521; *it.* V 430. Voort doen deselve guldebroeders belofte, aleer sij in de gulde ontfanghen sijn, waert soo dat sij wisten eenighen twist oft ghescil tusschen eenighe guldebroeders, dat te middelen eñ afwerpen, met dat up te nemene naer huerlieder vermoghen; eñ wie daertoe versocht es van den guldebroeders, wordt ghehouden dat up te ghevene eñ laeten maekene. de Potter, *Kortrijk* II 42, *Rederijkkamer der Kruisbroeders* 1514. *It.* Sermon, *Coutherseel* 76.

4) De huer van een huis. Die *opzeggen*, fr. *renoncer à la location d'une maison.* || Woonde een in eens mans huys, dat hy gehuert hadde, eñ hadde 't synen meester opgeseet binnen tyts, eñ den meester hadde 't eenen anderen verhuert, soe soude dengenen die in 't huys woont naerder syn in dat huys te blyven om den penninck dat eenen anderen gehuert hadde dan yemant daer binnen coemen soude, alsoo verre als hy 't selver niet opgegeven en hadde. Piot, *Cart.* II 602 (1547).

5) *Beschuldigen, betichten*, fr. *inculper, accuser.* || Ware dat zake, dat scepenen van Brueghe, ghemaent van haren wetteliken maenre, vonnesse wysden van enighen dinghen, eñ upghegheven worden, ghecalengiert iof beroepen van valschen vonnesse,.. *C. v. Brugge* I 308, 3de *Keure* 1304; a. (49) § 1; *it.* 309. *Vgl.* Ophouden 4).

II. Wederk. — Hem opgeven (in een gevecht). *Zich overgeven*, fr. *se rendre (dans un combat).* || Die [*nl.* in den campe] hem upgheift of verwonnen lyt [*var.* lydt]. of uten coorden gheworpen of ghejaghet wort, dien slaet men thooft of int cryt. *C. leenhof Burg v. Brugge* LXXIV; *Leenr.* v. 1528 fol. 23.

OPGEVICH, bn. Opgevich huis. *Opengevich?, burg waarin een ander recht van opening of openhouding en bezetting bezit.* Zie Open huis.

OPGEVING (e), zn. *Uitstrooiing, valsch gerucht*, fr. *faux bruit répandu.* || Maer daernaer es dit bevonden upghevinghe en lueghenen te zijne. Ferd. Vander Haeghen, *Ber. tijden* II 251. Daeromme en gheloove icx niet, maer hout voor een ghuesche upghevijnghe. 326.

OPGEWRACHT, verl. deelw. van wrachten. *Voltrokken*, fr. *achevé.* || Want deselve schipvaert oft watervaert geheel opgewracht eñ volbracht is, eñ dat men daervan over sekeren tijt gebruijckt heeft eñ dagelijcx gebruyckende is. A. Wauters, *Canal* 56 (1564).

OPGRAVEN, bw. Eenen weg. Dien *omgraven, omspitten*, fr. *bêcher.* || Die eenen rechtveerdighen wech upstopt, upgraeft ofte verlecht, ofte die een cautergat verslaet, verstopt ofte upgraefft. *C. v. Aalst* X 13. *It.* Mertens, *Oudste reken.* 49. Zie ook Vergraven.

OPGRAVING, zn. Van wegen. *Omgraving*, fr. *action de bêcher un chemin.* || Dat sy... aanbrengen

dat hun kundig is van misbruycken, infractien van policien, als syn opgravingen eñ sluytingen van weegen, straaten, steegen, voetpaden. *C. v. Reckheim* VIII 7.

OPHALDEN. Zie OPHOUDEN.

OPHANGEN, bw. *a*)Rederijkers en schutters. Een landjuweel ophangen. Het *uitschrijven*, *bij in verzen opgestelde*, *en door boden aan de uitgenoodigde kamers en gilden van het Vlaamsche land en van Holland*, *met het blazoen rondgedragene brieven;* — *b*) Een referein- of dichtfeest (kampstrijd). *Deze waren van meer beperkten*, *eer plaatselijken*, *en trouwens nederigeren aard*, fr. *rhétoriciens et archers*; *annoncer un Landjuweel*, *par lettres rédigées en vers*, *et portées par des messagers aux chambres et gildes invitées du pays Flamand et de la Hollande.* — Une fête ou concours de poésie. *Ces concours étaient d'un caractère plus restreint*, *plutôt local*, *et plus modeste.* || Dit jaer [*nl.* 1496] ordonneerden de Heeren van de stad: „dat sy wilden ophanghen een Land-Juweel, dat te winnen was met de Const van rethorycken eñ daeraen cleeft; welck Juweel was seer groot, dat er noot diergelyck en was gesien, want daer was te winnen 36 Vlams marc silver; eñ men sont Boede nae alle Landen hierontrent, om hun reede te maecken tot hun Feest;.. eñ daer quaemen 28 Caemers, alle om te spreecken. VAN DER STRAELEN, *Gesch. d. Antw. rederykkamers* 14. Voirt en willen wi... dat binnen onser voirs. stat vriheit [*nl.* van Brussel] yeman juweelen ophange, om dairna te schieten, jegen stede of dorpe, dairom ontboden, dan alleen onse eñ onser stat grote gulde. *Brab. Yeesten* II 643 (1381). Dat dieghene sulcx [*nl.* prince] gecosen wesende,.. gehouden sal zijn...; eñ tot dijen binnens jaers op te hangene een refereynfeeste, eñ daertoe gevende acht pont Inghels tyn, oft meer, maer nyet min. *Kaart der Rederijkkamer de Roos te Loven*, 1554, a. 3. De Kaart der Violieren te Antw., 1480, a. 7 zegt: dat de Prince sal gehouden sijn sijn Prinsdom te verheffen [net als een leengoed] met een eerlijck blasoen — oft referijnfeeste, tot welcken hij sal gehouden sijn prijsen op te stellen, ten minsten weerdich wesende vijftich guldens, oft meer, naer sijne geliefte." — Een verordening der stad Antw. van 25 febr. 1561, *ib.* blz. 25 spreekt van „blasoenen *uuyt* te hangene." Zie de Potter, *Gent* III 246 en vlg. (eene hoogst belangrijke verhandeling); *Belg. mus.* I 147 vlg.; Van der Straelen *l. c.*, en *Lantjuweel* II 140.

OPHEBBEN, bw. Een geschil. Het *bijleggen*, *bevredigen*, fr. *accommoder*, *apaiser un différend.* || Dat hy verhoort hadde, dat gheseit was tusschen der stede van Ghent, of eene zyde, eñ der stede van Ypre, of andre, twelke hem zeere leet was, eñ in teekinne van dien begherde uuterlike tghescil up te hebbene, behouden elcx rechte. OL. V. DIXMUDE 104.

OPHEFFEN, bw. Geld. Het *heffen*, *ontvangen*, fr. *recevoir*, *percevoir* (*de l'argent*). || Desen voerghenoemden erfzijs ummermeer eñ ewelike te hebbene eñ op te heffene aen die voerghenoemde erve, in allen dien selven rechte eñ vorworden dat sine, die voerghenoemt, daerane hadden eñ hieffen oppe. *Schep. v. Diest*, 5 aug. 1311.

OPHEFFEN(e), zn. mv. *Belastingen*, fr. *impositions.* Ook OPSTELLEN. || Als van vele eñ diversche tollen, lasten eñ upstellen, die men langhe ontfaen heeft,.. welcke ontfanghen eñ upheffene langhe gheweest hebben eñ noch zyn jeghen recht eñ der ghemeender welvaert van den lande van Vlaendren. SCHAYES, *Collatie* 186.

OPHEFFER, zn. *Stedelijke ontvanger*, fr. *receveur municipal.* || Vortane, omdat die burgermeisteren eñ raet, eñ van der stat goede opheffere eñ rentmeistere te bat hoeren sculderen te betalen suelen mogen dwingen,.. PIOT, *Cart.* II 170 (18 nov. 1404 a. 6), *Sint-Truiden.*

OPHEFFING(e), zn. Van tollen. *Heffing*, fr. *levée* (*de tonlieux*). || Alsoeveele lande eñ provincien als men vijndt, alsoeveele verscheijden manieren van opheffingen van tolle vijndt men bijna. V. D. TAV. 273.

Ophelder van keurgoed. Zie GICHTDRAGER I 517, HOOFTMAN 3) 613, en KEURDRAGER II 65. || Alle keuren hebben speciale helders, welke den eydt doen des heeren onderpand te bewaren, geene spleeten daervan te verliesen,.. Komende den ophelder van eenig keurgoed te sterven, soo vervald aan den landheer het beste catheyl van den huyse des opheldrs. *C. v. Reckheim* XLVIII 4. 5; *it.* 7. 12.

OPHELDINGEN, zn. mv. Limb. *Leenverheffingen*, fr. *reliefs.* || Van opheldinghen, gichten, goedingen, warantschappen, vernaderinghen, als daer ennighe gronden van erffven, oft reële erffrenten belast oft vertiert wordden, heeft de Majesteyt de pontpenninghen. *C. v. Caggevinne*, *Salaris* XXV 20.

OPHEVE, UPHEVE, zn. v. 1) Schattingen, zn. mv. *Het heffen*, *lichten er van*, fr. *la levée des impôts.* || Dat wy ons seer bevinden beschaedight in de opheve van onse rechten gestelt op het sout. *Pl. v. Brab.* IV 349 (1669).

2) *Ontvangst van inkomen*, fr. *perception de revenus.* || Men consentert de overjaereghe weesen,.. dadministratie eñ upheve van [*l'administration et la perception de leurs revenus.* — Uitgever], heurlieder goedynghen, zonder aen principael te moghen commen, nochte eeneghe alienatien te doene. *C. v. Auden. cah. prim. ville et chât.* XXIII 11. Wordt oock by der Wet somtyden gheconsenteert, dat al zulcke ghebelde persoonen d'opheve moghen hebben van de bladinghe van heurlieder goedt, zonder aen t'principael te moghen commen. *C. v. Veurne* IX 49.

3) *Opbrengst*, fr. *produit.* || De beste vrome, dat is de opheve van een van de drie eerste jaren. *C. v. Belle* IV 7. Staet [*nl.* het leen] ter bester vrome, soo betaelt men de beste opheve van den drij comenden jaren. WIELANT. *Leenrecht* 73. Den cooper sal oock winnen eñ sijne maken de opheve van de vruchten ofte pachten van den ghecochten gronde. *C. v. Belle* XVII 12. De coopere zal winnen eñ zijn maken de upheve van zijnen ghecochten gronde. *C. v. Cassel* 244. Daerby en zullen de vaedere ofte moedere heurlieder haudenesse niet verlieesen eñ tghebruuck eñ upheve van den goede [*l'emploi des revenus de leurs biens* — Uitgever]. *C. v. Auden. Cah. prim. ville* IX 13. *It. C. v. Broekburg* XIV 4. — Opheve eñ blat of bladinge. *Deze ww. komen meermaals gezamenlijk voor*, *met de bet. van de inning*, *het bestuur en gebruik van goederen*, *zonder die te mogen bezwaren of vervreemden.* || Een kindt bediet ooc zyn zelfs man, als vadere ofte moedere, noch levende, hem leeden voor de voochden van weesen van Audenaerde, eñ aldaer hem stellen ter upheve eñ [*le mettent en jouissance de ses biens* — Uitgever], bladynghe van zyn goedynghen. *C. v. Auden. Cah. prim. ville et chât.* XXI 7. Tenzy dat zulcke kinderen, voor doverlyden van huerlieder vaeder ofte moeder, tbedde gheheel zynde, gheëmancipeert eñ haertzelfs ghemaect waeren, ofte

emmers ten blade eñ upheve van huerlieder goede [*admis à recueillir les fruits et revenus de leurs biens.* — Uitgever] ghestelt zyn, ter wiunynghe eñ verliese. *C. v. Auden. cah. prim. ville* x 20. Ravestissement ofte vercleedinghe, wesende het blat eñ opheve van haerlieder goedinghen. *C. v. Belle* v 4. Ghiften ghedaen onderjarighe kinderen gheemancipeert sijnde, sijn schuldigh beleyt eñ gheemployeert te sijn, soowel in proprieteyt als opheve eñ bladinghe, ten oorboire eñ profijte van den beghiften. *C. v. Assenede* xiv 3. *It. C. v. Broekburg* xiv 15. *It. C. v. Brugge* II 288. Zie ook Bladinge I 253.

OPHOF, Zie Afhof.

OPHOOPICH (Ophopich), bn. Van eene graanmaat. *Opgehoopt*, fr. (*d'une mesure de grain*) *comble.* || Eñ dat [*nl.* dmoutsester] gemeten ophopich; eñ dat alsoe die maken sal een moutsester, hi moet maken een vat dat hout xviii gelten corens eñ een halve,.. eñ dat sal men altoes ophopich moeten meten. *Belg. mus.* IV 262 (1375 *Brussel*).

OPHOOREN, ow. *Ophouden*, *staken*, fr. *discontinuer;* hd. *aufhören.* Kil. Ophooren / ophouden. *Desistere*, *absistere*, *desinere.* || Sonder onderlaet oft ophooren. Zie Aenslaen 2) I 30, en Onderlaet II 256.

OPHOUDEN, ophalden (Ophouwen), onz. en bedr. wkw. I. Onz. — 1) In eene nalatenschap. *Z. onthouden er deel aan te nemen*, fr. *s'abstenir de participer au partage d'une succession.* || Die begeeren te komen, en met andere hunne erfgenamen deelen hunne ouders eñ voorouders aangestorvene goederen, syn schuldig in te brengen hetgeene sy vooruyt,.. hebben gehad, of moeten soo langhe ophouden totdat die andere erfgenamen daartegens eñ naar advenant syn vergeleeken. *C. v. Reckheim* c. 42 a. 7. Zie ook Inbrengen II 4, en Stilstaen.

2) Ophouden aen den heiligen. *Eed doen*, *zweren*, fr. *prêter serment*, *affirmer sous serment.* || Van alle ophouwen aen den heijligen gheeft men onschouwt eedt tegen eedt, behalven teghens schepenenbrieven, obligatien van wijn, bier eñ broot. *C. v. Herentals* ii 33.

II. Bedr. — 1) *Ontvangen*, *innen*, *inzamelen*, fr. *percevoir*, *recevoir.* || Zetten in handen, in erfdomme, eñ gaven op Janne van Papenboec, den cleerc, dien sijs daer die brief afspreket daer dese brief doer es ghehanghen, heme Janne eñ sinen nacomelinghen te hebbene eñ op te haudene vordane in alle dien selven rechte dat sine hadden eñ ophilden eñ te hen was comen *Schep. v. Diest*, 4 mrt 1315. „Wouter dimen heet Wellen van Ghenpe, sedte in die hant dien sijs daer die brive af spreken daer dese brief door es ghehanghen, Baudericke onsen medescepene, mombore sheillegs gheests in sinte Sulpiciiskerke te Dyst, home eñ andren momboren, die na hem comen solen, tes selefs sheilligs gheests behoef te hebbene eñ op te houdene, in al dien vorworden dat hine hadde eñ ophiilt. *Iid.* 20 aug. 1316. *Item* 17 juli 1330, en 15 dec. 1331. Dat wie [*nl.* wij] die somme, ghelijc dat si vallen sal, solen ophouden eñ heffen jaerlijx te dien tiden eñ paymenten dat se de lyfpechteren hiefen doen si leefden. *Oork. heer v. Diest*, 2 juni 1335. Dat ellic van den ambachten voirscreven noch hebben sall twe deekens, van den betsten eñ eirbairsten van denselven ambacht, die ophouden eñ ontfangen soellen alle profiten, baten eñ vervallen. Piot, *Cart.* II 203 (10 juni 1417 a. 2); *it.* 210 a. 14. Dat sij ... allen jaere,.. goede bescheyden rekeninge doen soelen eñ bewiisen van allen hoyren ophouden eñ uytgheven. *Ib.* 211; *it.* 168 (18 nov. 1404 a. 4); 613. 614 (28 mrt. 1550).

2) Een leen- of cijnsgoed. Het *verheffen*, fr. *relever un fief.* || Wat goederen behoeren gereleveert te worden... Dat alle goederen moeten opgehalden woerden, eñ den heer moet eenen gichtdraeger hebben. *C. gr. Loon* I 124.

3) De „barmen" of kanten van land of beemd. Die *opzetten*, fr. *dresser*, *élever les „berges"*, *bords ou côtés d'une terre ou d'un pré.* || Item, sal een jegelyck syn velde voerhooden van synen erffve voer ophouden eñ verslaen te halff meerte; eñ desgelycx syn beempden voerhooden te halff meye; op eenen keur van eenen cromsteert (*sic*). *K. v. Caggevinne* a. 9.

4) In rechtszaken. Dit w. voorkomend in dezelfde oork. en in 't zelfde art. (49) § 1, als opgeven 4) met de schijnbare bet. van *beschuldigen*, *betichten*, fr. *inculper*, *accuser*, schijnt hier ook dezelfde bet. te hebben, en o. e. niet die van *interrompre.* || Worden scepenen upghehouden iof beroepen van valschen vonnesse van den here,.. *C. v. Brugge* I 309.

5) Valsche gewichten. Die *in beslag nemen*, fr. *saisir de faux poids.* || Die de Cale [*nl.* de stadsweegschaal] van der poert haut, mach ophauden de ghewichten die meer wegen dan ix pont. *Kb. v. Auden.* 1328, *Van valscher mate.*

OPCLOPPEN, bw. *Slaan*, *kloppen*, fr. *frapper*, *battre.* Kil. Kloppen. *Ferire.* || Die misdaet van violencien eñ gewoude dat iement gedaen wort met oploope eñ vergairderingen van volcke, sonder wapene, bij denwelcken iement gequetst oft geblutst wort, verjaight oft opgeclopt eñ verlast wort sonder gedoot te zijne. V. d. Tav. 71.

OPCOMELINGEN, opcomingen (Opcoe—), zn. mv. *Toevallige inkomsten*, fr. *revenus casuels;* Lat. *obventus*, *obventiones.* || Dat de rentmeesters van onse voirs. stadt... soelen schuldich sijn van allen renten, assizen, vervallen eñ opcoeminghen, hoedanich die zijn, hetzij coeren [*nl.* keuren] oft andere onse voirs. stadt toebehoirende, volcomen eñ affirmatijff ontfanck van den geheelen jare te maken. *Charter heer v. Diest* 23 mei 1477 a. 5. Van allen erffrenten, lijftochten, renten, andere opcomingen eñ vervallen. a. 7. — Pachten, renthen, chensen eñ opcomelingen. *C. v. Meerssen* a. 16. 19. Van... onsen renten eñ opcomelingen. *C. v. Maastricht* 140. *It. C. gr. Loon* I 7. 8. 497.

OPCOMMEN, upcommen, opcomen (Upc—), onz. en bedr. wkw. I. Onz. — Van goederen. *Aankomen*, fr. *échoir.* || Elcken leenhouder is schuldich van sijnen leene hem opghecommen, t'zy by successie, coope ofte ghifte, t'elcker veranderinghe te betaelen synen heere voor een vol relief thien ponden parisis. *C. leenhof v. Veurne* iii 7. Dat alle de schulden van boeten eñ commere huerlieden upghecommen,.. werden ghemeene tusschen denzelve man en wyf. *C. v. Auden. Cah. prim. ville* iv 3. *It. C. v. Poperingen* xiii 15.

II. Bedr. — Eenen persoon. Hem *aanvallen*, fr. *attaquer.* Van Dale gewest. opkomen tegen iem. — *iem. aanvallen.* || Dat hem elck verweeren mach binnen zynen huuse, hofsteden, muelenen oft elders, daer men hem upcompt om te griefvene. *C. v. Watervliet*, *kl. st.* V 484.

OPCOMMER(e), zn. m. Nieuwe o— (in eene rederijkerskamer). *Nieuw lid*, fr. *nouveau membre* (*d'une chambre de rhétorique*). || Die nieuwe upcommere wert gehauden te beloven, dekin eñ officiers, te onderhaudene alle de artijclen hiernaer volghende.

Belg. mus. VII 254, *Rederijkers te Pamele* 1609.

OPCOMST(e), zn. v. Van goederen. *Aankomst*, fr. *échéance*. || Binnen veertigh daghen naer de voorseyde successie, ofte andere opcomste van goede. *C. v. Belle* XII 2.

OPLECH (Oplegh), zn. 1) *Betaling*, fr. *payement*. || Tot verzekeringhe ofte oplegh van de ghereede penninghen van weesen, den crickhouder sal moghen procederen,.. *C. v. Veurne* IX 12.

2) Van graan. *„Verstapeld" graan, 't welk zekeren tijd moet gestapeld blijven, eer men het mag verkoopen*, fr. *grain mis à l'étape, où il doit rester quelque temps avant de pouvoir être vendu*. || Van oplegh te laeten liggen onvry zynde. Dat elck, wie hy zy, 't voorseyde vierendeel van het coorn dat opgeleyt wort,.. eñ hier schuldig is te blyven, ten oirboir eñ slyten van de ingesetene van deser stede, laet liggen acht dagen, ofte XIV nachten lanck,.. aleer men 't verkoopt ofte aendraeght. *C. v. Gent* II 17, ord. 3 febr. 1485 a. 4; *it.* 18. Zie OPLEGGEN.

OPLEGGEN, onz. en bedr. wkw. — I. ONZ. — 1) *Zweren*, fr. *prêter serment* (?). Bedoelt men hier: *de hand leggen op het „heilige"*. gelijk bij ophouden *de hand opheffen* (?). || Die scepenen wysen Arnden tot sijner onschout. Dan maent die here hoe die onschout van recht gaen sall? Dan sal men wijsen: Aernt sall opleggen eñ zweren: soe wes hem Peter tijdt, des is hy onschuldich. Soe hem Got help eñ die heyligen. *Charterb. v. 's Bosch* fol. 127 v⁰.

II. BEDR. — 1) Graan. *Stapelen, in den stapel, entrepôt, pakhuis of voorgeschrevene bewaarplaats, of in eigen magazijn leggen*, fr. *déposer le grain dans l'Etape, entrepôt ou lieu de dépôt prescrit; l'emmagasiner*. || Van dat d'onvry coorn opgeleyt moet zyn. Dat gheen meters eenigh onvry coorn, dat schuldigh is opgeleyt te zyn, afmete van eenigen hoop uyt schepen,.. *C. v. Gent* II 16; *it.* 17. Van dat men opleggen magh binnen Ghendt. Dat elck, wie hy zy, die eenigh coorn bevrydt heeft met den vierden op te legghen, naer stapelrecht,.. 't selve vry coorn zal mogen opleggen binnen deser stede, waer 't hem gelieft. 19; *it.* 29. Van Dale heeft ook opleggen *opslaan, in een pakhuis bergen*.

2) *Aantijgen, ten laste leggen, berichten* (Van Dale), fr. *accuser de, imputer*. Kil. Opleggheh. *Incusare*, etc. || Van wonde die gheleit wert up poertre. Voort, poertre daer wonde up es gheleit,.. — vremden man daer wonde up gheleit es,.. — dat de amman ghebiet denghenen daer de wonde up es gheleit,.. *C. v. Gent, Gr. ch. v.* 1297 a. 33. Van wonden te lecghene. — Voert, so wie so wonde lecghet, hy moet se lecghen in sine siele 36. Dien te hauden totter tijt dat zy weten wes hem der heeren eñ partije [*sic*] opleggende es, eñ dat zij weten wat hij gebruijckt [*nl.* gebreukt] heeft. *K. v. St-Truiden* 1366 a. 52. *It.* DE PR. en BR. XXVI. *Rupelmonde* 64. Eñ daernaer seght den schouteth: Ick legghe hem op eñ aen.., verhaelende aldaer mondelinghe syne feyten. *C. v. Antw. compil.* VII iv 13.

3) Eenen muur. Dien *oprechten*, fr. *ériger*. || Aengaende de privaetpypen, moeten deselve opgeleght oft opgemetst worden teghen eenen gemeynen muer met loote oft aerde buysen, sonder deselve buysen in den gemeynen muer te mogen breken of rooven. *C. v. Brussel, Servit.* 72; Christijn *erigi debent et aedificari*.

4) *Leveren, overleveren, teruggeven, laten volgen*, fr. *délivrer, restituer*. || De kinderen haerlieder zelfs gheworden zynde,.. es den langstlevende ghehauden hemlieden op te legghen heurlieder goet, zuver van alle personele vliegende lasten eñ van alle achterstellen van renten. *C. v. Auden.* XVIII 11.

OPLEIDEN, OPLEEDEN (Upleeden, opleijden), bw. *Vangen, in gevangenis leiden*, fr. *appréhender, conduire en prison*. || Der stadt vrijheijt hilt inne, dat een stadtporter mach eenen doen opleeden oft vangen die gheen porter en is, eñ mach hem doen verzeeckeren van wat zaken dat weren. PIOT, *Cart.* II 566, XVI E. Elc arrestant es ghehouden, ten eersten daghe dat schepenen vergaderen, te commene judicialic verclaren de cause van zynen arreste,.. 't zelfs ooc voor het upleeden van den ghearresteerden in vanghenesse, indien hy 't versouct. *C. v. Gent* IV 6. Dies moeten d'officiers, soowanneer sij bij ijmanden worden aensocht om eenen anderen te vangen eñ op te leyden,.. *C. v. Antw. comp.* V viij 16. *It. C. v. Lier* IV 2; Fr. de Potter, *Gent* IV 579 XIV E.

OPLICHTEN (te freete), bw. *Lichten, opnemen* (op intrest), fr. *lever à intérêt*. || Mijn Heeren van Ghedeele... docht beter, dat men dese pennijnghen liever zoude bij vercoopijnghe van renten uplichten dan te freete, om den grooten oncost van den croose te schuwene. FERD. VANDER HAEGHEN, *Ber. tijden* IV 85. Zie FRET I 430.

OPLIGGEN, ow. Een opliggend ambt. *Een opgelegd ambt, eene opgelegde plicht*, fr *une fonction, un devoir imposés;* hd. *obliegend*. || Hebben daeromme (soo ons, volgens onsen opliggenden ampt, ter beschermenis der goeder eñ straffinge der quade toestaet),. PIOT, *Cart.* II 618 (1569).

OPLOOP, zn. m. 1) *Aanval, aanranding, aantasting*, fr. *attaque*. || Oploop is eenen overdadigen aenganc, met grammen moede gedaen op eenen anderen. V. D. TAV. 60. Eñ soeverre enighe der partyen, in vrede gestelt, deen oft den anderen oploop oft overloop daerover deden, zal gecorrigeert wordden op zoenbraeck eñ vredebraeck. *Kb. v. Turnhout* 1550 fol. 88.

2) Met woorden. *Opstaan* (tegen), *beleedigen, honen, smadelijk toespreken*, fr. *se révolter* (*contre*), *injurier, insulter*. || Eest dat sy [*nl.* de gemeene wijven] eenighen man oft vrouwe van eeren qualicken toespreken, oft met quaden worden oploop daden, verbeuren.., *C. v. Antw.* 1545 II 17. *It. Kb. v. Antw.* 28. 29. 99. *C. v. Antw. comp.* VI, 38. Geen vrouwe, van wat state die is, zij zije gehijlicht oft ongehijlicht, en is ontfanckelijc als procureur van ennigen persoen, want den vrouwen is verboden alle tfayt van wapenen, van procuracien, uuyt redenen van eenen wijve geheeten Calphurnia, die welcke voir tgerichte geen mate en conste gehouden. hoewel sij wijser was dan ander vrauwen, mair dede den richter, dair zij voire te dinghen hadde, eenen oploop, mits dat hij niet en wijsde nae hueren sin; eñ dairom is hen datte in rechte verboden. V. D. TAV. 29. Zie ook VERSPREKEN.

OPLOOPEN (Uploepen), bw. 1) Van personen. *Aanranden, aantasten*, fr. *attaquer, assaillir*. || Ten is niemende geoirlooft eenen anderen op te loopen. V. D. TAV. 60 v⁰. — Oft eenich mensche van eenen anderen worde opgeloopen eñ gequetst. 61. Jof men iemene uploept met wapenen. — iof men iemene uploept sonder wapene. *C. v. Brugge, K. v.* 1281 a. 5. 6. Zie ook OPLOOPER, en *passim*.

2) Van eene deur, een huis. *Openbreken*, fr. *forcer, ouvrir avec effraction* (*porte ou maison*). || Den oirvrede wordt gedecerneert,.. item, tot

laste van die dewelcke een anders huijs hebben geforceert oft opgeloopen, om ijemanden, daerinne sijnde te quetsen, te dooden, oft quaelijck te tractierne. *C. v. Diest*, VZ. XVIII 2.

OPLOOPER (Opleuper), zn. m. *Aanrander*, *aantaster*, *aanvaller*, fr. *agresseur*, *assaillant*. || Ghij sult weten dat ghij, in desen gevalle, den oplooper van u setten sult met eenen slage, zonder meer; tenwaire dat hij dairna niet op en hielt. V. D. TAV. 60 v°. — Mits dat wel betaemt, dat men eenen oploopere eñ eenen moordenere in verweerene van den live wel dooden mach. *Ib.* We [wie] van buiten eyns huis compt eñ mit voerrade of mit opsatte yemanne in dat huis opleupt, slaende, werpende, stekende oft stotende, alsollich opleuper sal verboren... *C. v. Maastricht* 61 (1380). Al sloegen si die oploeper binnen den huyse eñ op den hoeren doot. 156 (1413).

OPLUCHTEN, bw. Het w. opgelucht in de volgende aanhaling uit de kost. v. Sint Truiden, XIV E. a. 3, zal wel moeten veranderd worden in opgericht, en het geheele artikel gewijzigd volgens de Lat. oork v. 29 dec. 1329, zonder welke verhelping het onverstaanbaar is. || Van der gemeynten nyet te versamen. Item, dat [wy] van nu vorts, nummermeer dy ghemeynte in derselver stadt oft vriheiden oprichten [sullen,] noch opgelucht [opgericht-*erectam*], ons gegeven oft verleent van yetmanne [yemanne], tot desen dage toe, in eenygher manyeren te bescudden [*l.* sullen handhaven of bescudden — *quovismodo manutenebimus*, *aut manuteneri vel defendi procurabimus*]. *C. v. Sint-Truiden*, *Peys v. Nuwenhoven* § 3; PIOT, *Cart.* I 672 a. 2.

OPLUICKEN, OPLUKEN (Opluycken, upluijcken), bw. *Openen*, *opendoen*, fr. *ouvrir*. Kil. Opluycken. *vetus. Aperire.* || Heer, luyc op myn lippen. *Gebedb.* XV E. 23; *Domine*, *labia mea aperies.* Item, wort aen de voorseyde ghevanghenen verboden, soo naer het opluijcken als voor het ontluycken, de anderen te troubleren ofte onruste an te doen in haerlieder slaepen. FR. DE POTTER, *Gent* III 503 (1656). Daernaer hebben zij thuus upgheloken, eñ zijn metter proije... uuter stadt ghetrocken. FERD. VANDER HAEGHEN, *Ber. tijden* IV 77.

OPMANEN, bw. Penningen. Die *inmanen*, *invorderen*, fr. *faire recevoir des deniers*. || Welcke penninghen de momboirs terstont sullen opmanen. *C. v. Moll*, *Weesen* 1633 a. 18.

OPNEMEN, UPNEMEN, bw. 1) Eenen twist, een geschil. Die *bemiddelen*, *er tusschen komen als bemiddelaar*, fr. *accommoder* (*une querelle*, *un différend*), *y intervenir en médiateur*. || Waert by also, dat eenighen twist oft woorden in de neeringhe ghesciede, so sijn dekin eñ gheswornen ghehauden dien twist oft woorden up te nemene, eñ den pays te makene. *Belg. mus.* IV 61, *Tapijtambacht* 1350. Waer dat sake dat enich twest ocht discoert tusschen eneghe partien opghenomen wordde, eñ enich partie daerboven van der ander partien, ocht van hoeren maghen, gheslaghen ocht ghequetst wordde, elc souds ghelden x lib. *Kb. v. Diest* B 113. Voort, doen deselve guldebroeders belofte,.. waert soo dat sy wisten eenigen twist oft geschil tusschen eenige guldebroeders, dat te middelen eñ afwerpen met dat up te nemene naer heurlieder vermoghen. *Belg. mus.* III 12, *Kruisbroeders* 1514. *It.* Sermon, *Coutherel* 75; *Auden. meng.* I 115, *Coleuvreniers* 1513; Fr. de Potter, *Gent* VI 546, *Houtdraaiers* 1521. *A. Wauters*, *Sermens* 6, *Ord.* 1412 § 6. Zie ook OPGEVEN.

2) *In wettelijken vrede leggen*, fr. *mettre en trève légale*. || Die yemande slaet, wondt oft quetst, oft oick dootslaet, die moet dat binnen xxiiij uren daerna doen vreden oft opnemen bij den heere eñ officier aen partie geledeerde, oft anders wordt dat delict gecorrigeert eñ gestraft als straetschendinghe, gewout en moort. *C. v. Antw.* 1545, III 12.

OPNEMEN (Upnemen), zn. o. *Scheidsrechterlijke bemiddeling*, fr. *arbitrage*, *compromis*. || Copie van den upnemene tusschen den drie steden van Vlaendren eñ der stede van Dendermonde. — Dat wy... machtich ghemaect hebben... hertoghe... Jan... van Brabant... die zaken, twisten eñ discoorden te slutene, te zatene, te accordeerne, eñ een zegghen daeruut te zegghene... *Oork.* 10 aug. 1345 (Wijtsman 167).

OPPERDEELLIEDEN (U—), zn. mv. *Te Broekburg waren de schepenen opperdeellieden*, fr. *à Bourbourg les échevins étaient les juges suprêmes en matière de partages.* || Soo verre den blyvere, blyveghe, oft eenighe hoirs hemlieden in deele vindende gegreveert, willen danof beclaeghen, zullen dat moghen doen voor de Wet, als upperdeellieden. *C. v. Broekburg*, XI, 30. Zie DEELMANNEN I 329.

OPPEREN (U—), ow. Zeevaart. *De schuit naar het strand sturen of ophalen*; ook *aan strand komen*, fr. (*marine*) *diriger la barque vers ou sur la plage*; *atteindre la plage*. || Andre smeten, metten grooten storm, overmidts te luttel seyls, upbringhende achter de Oostcattheye,.. meestal cleyne scepen, dewelcke al stelden an stranghe, upperende, zo verde als zy condeu. — Duer groote weere upperde tzelve scip neffens de Cattheye. PIOT, *Chron.* 471. 472. Zie ook De Bo-Samyn OPPEREN.

OPPER-FABRIJCQUEN, zn. mv. Te Maastricht. *Opperbouwmeesters*, fr. *maîtres suprêmes des bâtiments ou constructions*. Maigne d'Arnis Fabrica. *Quodvis aedificium. bâtiment*, *édifice*. Heinrich Otte. *Archäol. Wörterb.* Fabrik, *fabrica*, *Gebäulichkeit*. || De afgegane borgemeesters, dewelcke in de magistrature blyven, of andersints de eerste schepenen van de Luycksche eñ Brabantsche zyde, sullen syn opper-fabrijcquen der voorsz. stadt, eñ en sal den bouwmeester geenderhande wercken mogen ondernemen sonder goetvinden derselver, eñ kennisse van de paymeesters. *C. v. Maastricht* 275 (1665).

OPPERGROOTVADER, zn. *Overgrootvader*, fr. *bisaïeul*. || Het sij dat die [*sl.* goederen] versterven van der rechter linien, als van vaeder, moeder, grootvaeder eñ grootmoeder, oft noch oppervaeder. *C. v. Santhoven* 1664 a. 95.

OPPERHEIT (O—heijt), zn. v. *Opperheerlijkheid*, *opperheerschappij*, fr. *souveraineté*. || In groter verachtingen eñ diminutien van der voers. onser hoogheijt eñ opperheit. *Rekenk. v. Brab.* reg. 134 fol. 190 v°. [Keizer Karel geeft de stad Antwerpen in beleening: „de waag, den riddertol, den joctol en den uytslach"]; te houden, besitten eeuwelic eñ erffelic, in alle rechten, hoocheijt, heerlicheijt auctoriteyt, preeminencie eñ exploiten, eñ in alder voegen eñ manieren als wij die tot noch toe gehadt, gehouden eñ beseten hebben, sonder daeraen ijet uuijt te sceijden, reserveren ofte behouden... anders dan tressort eñ opperheijt. Eñ voirts tressort, opperheijt, hulde eñ manschap in allen den deelen eñ poorcien van denghenen die in deselve partien eenichssins gerecht zijn, eñ die van ons gehouden worden in diversche verscheyden leenen. *Ib.* reg. 137 fol. 179 (1521).

OPPERHOF, zn. o. Zie Hof I 599.

OPPERHUIS, upperhuis, zn. o. Zie Hof I 599. Kil. Opperhof / opperhuys. *Praetorium; villa urbana in quam se dominus recipit.* || D'oudste neemt eñ behout t'hemwaerts, van de voorseyde hooftleenen, 't opperhuys mette walbrugghe, poorte eñ duyvekeete. *C. Land v. Waas* II 19. Den oudtsten volcht het opperhuys ofte huysen staende op de mote ofte walgracht. *C. leenhof Denderm.* IV 14. 't Upperhuus. *C. v. Watervliet, kl. st.* V 172.

Opperjager van Brabant, fr. *grand veneur, gruyer de Brabant.* Kil. Opperjaegher. *Venatoriae turbae decurio, venator maximus.* || Onse opperjagher van Brabant, als warantmeestere. — Onsen opperjagher oft warantmeestere van Brabant. *Pl. v. Brab.* II 183, ord. 17 juli 1625 a. 5. 7. *Pl. v. Vl.* II 398, ord. 31 aug. 1613 a. 24. *Rekenk. v. Brab.* reg. 135 fol. 149. — Opperjagher van onsen lande van Vlaenderen. *Pl. v. Brab.* II 186, 22 mrt 1631. *Inl.* Zie Warantmeester.

OPPERCLAGER(e), zn. Van eenen manslag. *Bijzonderste klager*, fr. *plaignant principal (d'un homicide).* || Vord so togic eñ segghe: dat negheen opperclagere en mach zyn van mans dode, en si ghemaect van IIII hulpeclaghers. *C. v. Ardenburg, kl. st.* I 238; *it.* 242. Hoord ghi, heeren, ghi scepenen, wies hem beclaecht Symoen Eghel, als wettelyc claghere, eñ upperclaghere ghemaecht bi der IIII ulpeclaghers van der doot Jans van Ontscoot. 272. *It. C. v. Sluis, Ib.* IV 528.

OPPERCOUSSEN. Zie Cous II 106. 107.

OPPERMOMBOOREN, zn. mv. *Oppervoogden*, fr. *chefs-mambours, chefs-tuteurs.* || By consente van borgemeesteren eñ schepenen, die altyt oppermomboiren eñ oppervoochden syn in der stadt van Antwerpen. *C. v. Antw. Guldeboeck* 121.

OPPERPRIJS § Onderprijs. *Hooge schatting of prijzij* (van land) — *lage schatting*, fr. *haute prisée — basse prisée (de terres).* || Eñ alsoo tusschen de prysers in twyffelachtigheyt getrocken wort, wat voor opperprys te reputeren doet, wort geordonneert, dat daeronder gecomprehendeert zal zyn:.. Eñ dat voor onderprys te considereren doet:... *C. v. Aud.* 2de d. regl. 12 aug. / 26 sept. 1767 a. 19. 20.

OPPERRUWAERT. Zie Ruwaert.

OPPERVALCKENIER (O—aer, —er), zn. m. *Grootvalkenier, die 't gezag heeft over al de valkeniers*, fr. *grand fauconnier. Pl. v. Vl.* II 402, ord. 31 aug. 1613 a. 62; *Pl. v. Brab.* II 186, plakk. 22 mrt 1631, *inl.*

OPPERVOOCHDEN, zn. mv. Zooals thans, fr. *chefs-tuteurs. C. v. Antw.* 1545 x 3; *C. v. Loven, Weeskamer* a. 1; *C. stad Iperen* I 9, en *passim.*

OPRECHTEN, oprichten (Oprechten), bw. 1) Een verdrag of contract. Het *aangaan; een testament maken*, fr. *passer (un contrat); faire, dresser (un testament).* || Cajus eñ Seia,.. Cajus... heeft, by mutueel testament,.. opgericht voor notaris apostolique... eñ getuygen, gelegateert aen syne huysvrouw Seia,.. *C. gr. Loon* I 591. Dat.. allen huwelix vurwarden, scheydingen, deylingen, oft concordaten eñ contracten... die tusschen broeder eñ susteren opgericht eñ gesloeten worden, van macht eñ van werden syn. *C. leenhof Valkenburg* 1570 a. 14.

2) *Vergoeden, goed maken*, fr. *bonifier.* || Hadde der winne synen saet opt lant geworpen, soe soude men den winne synen ackerloen oprichten. *C. gr. Loon*, I 58. Op peyne... van de schade op te rechten eñ betalen, ten zegghen van mannen. *C. v. Auden.* XIV 18. Daer neen,.. moet den vercoopere den cooper uprechten al t'ghone dat hy verzweeghen heeft. *C. v. Aalst* XII 7. Waere den officier in ghebreke, hy soude ghehouden zijn op te rechten 't interest van partie. *C. v. Belle* XXIII 35. Dat sij... wedergeven eñ oprichten alsuelke gelt eñ scattinge als [sy] daeraf gegouden hebben eñ betaelt. Sermon, *Couthereel* 106 (1363). *It. C. v. Antw. comp.* IV viij 197; IV xj 58; *C. v. d. Kiel* x 12. En *passim.*

OPRECHTICHEIT (O—tigheyt), zn. *Oprechtheid*, fr. *sincérité.* Kil. Oprechtigheyd. || Tot maecken van welcken staet eñ inventaris de weduwe werdt ghehouden... haer t'expurgieren by eede over d'oprechtigheyt eñ rechtveerdigheyt van deselve instructie. *C. v. Belle* IX 18. Oprechticheyt. *Pl. v. Brab.* I 329 (1566).

OPRECHTING(e), oprichting(e), zn. zn. *Vergoeding*, fr. *bonification.* || Want onse meninge is, alle denghenen die men vijnden sal in den voirscreven besuec, dat hen yet afgenomen is van onsen richteren, rentmeesteren, ambachteren of dieneren,.. dat wij hen dairaf also moghelic eñ redelic rastoir eñ oprichtinge selen doin geschien. Piot, *Enquête* 1389 blz. 8.

OPREUWEN (Up—), bw. *Opsporen, opzoeken*, fr. *trouver, découvrir.* || Men dede alle debvoir om op te reuwen experte chirurgienen om den voornomden prince te cureren. Piot, *Chron.* 624.

OPRIJSEN, bw. Eenen muur. Dien *optrekken, ophalen, hoogen*, fr. *hausser, élever (un mur).* || Soe wye eenen gemeynen muer oprysen wille, daer een gemeyn gote op leegt, die mach tselve wel doen,.. *C. v. Antw.* 1545, VIII 41; *it.* 18. Oprijsen oft hoogen. *C. v. d. Kiel* x 8; *C. v. Deurne, impr.* a. 242; *C. v. Lier* XIII 16.

OPROEPEN (Oproupen. uproupen), bw. In rechten. *Dagvaarden, betrekken*, fr. *citer, ajourner, attraire en justice.* || Zoo wanneer een poorter van Audenaerde, woonachtich op de casselrye... opgheroupen werdt in actie personele voor de Weth van zyne domicilie. *C. v. Auden.* I 9. Houders, houderigghen ofte hoyrs van poortelicke sterfhuusen,.. vermoghen up te roupene huerlieder schuldenaers. *C. v. Gent* I 12.

OPROEPER, zn. O— tot weerschap. *Hij die iemand roept tot waarborg*, fr. *appelant en garantie.* || Soo wie yemanden tot sijnen weereschap oft garande sal willen daghen oft beschrijven, sal denselven soo moeten onderwijsen, dat hij ten beteeckenden daghe bereedt sij de saecke t'aenveerden, eñ te voldoene 't ghene des hij, oproeper, dyen behalven, ghehouden soude gheweest zijn te voldoene. *C. v. Santhoven, Stijl* a. 92.

OPRUCKEN, bw. Eenen werkman. Hem *uit zijnen dienst verleiden*, fr. *embaucher (un ouvrier).* || Soo wie jemandt anders knecht sal oprucken om by hem te wercken, met belofte van die amende daervan te betaelen,.. sal... *O. Liège* 3me *série* 540 (29 sept. 1766 a. 27 *Wevers*).

OPRUCKER, zn. m. Huidvettersambacht. || Rescriptie:.. dat N., suppost der [huidvetters], hebbende gepresenteert aen N., principaelen oprucker der supplianten, den slagh van syne huyden eñ vellen, dese N. aen N. voort maer en heeft gedaen eenen offer onder de merckt. *Stadsarch. Diest, proces huidvetters § Poels* 1724.

OPRUSTEN, bw. 1) Van krijgsvolk. Het *toerusten, uitrusten*, fr. *équiper (des hommes d'armes).* || Ontrent dry duysent uutgheleesen borghers, die wel ghewapent eñ chierlijck opgherust waren. Houwaert, *Matthias*, 11.

2) Van juweelen. Die *versieren*, *opsieren*, *opsmukken*, *opzetten*, fr. *orner*, *relever*, *rehausser*, *monter* (*des joyaux*). Kil. Oprusten / toerusten. *Ornare*, *adornare*. || Dat niemand... en sal moghen maken,.. ofte alreede ghemaect zijnde, verwisselen... eenige wærcken... ghetrocken,.. van copere oft anderen metalle, becleedt eñ overtrocken met gaude ofte zelvere, ghebraseert ofte in eenigher ander manieren ghecoleurt otte opgherust, als den zelver ofte gaude ghelijck zijnde. *Pl. v. Vl.* I 803 (1551).

OPRUWEN, bw. Lakenweverij. || Alle smalen [draeijen], zijnde van der soirten van den blauwe lijsten [*nl.* eene lakensoort], sal men nijet min opruwen dan met vijff drachten. *Droogscheerders Diest*, regl. 1545 a. 38/2. Alle gemeijne breeden sal men nijet min opruwen dan met acht drachten. 38/3. Alle roose lakenen sal men nijet min opruwen dan met vierthien drachten. 38/4. Alle lilie lakenen zal men nijet min opruwen dan met achthiene drachten. 38/5.

OPSAT, zn. Limb. *Opzet*, fr. *dessein prémédité*. || Wie van buijten 's huijs compt eñ met voerraet eñ met opsat den anderen in sijns selffs huijs oploept. *K. v. St-Truiden* 1366 a. 18.

OPSATE (Opsaete), zn. m. *Erfpachter*, fr. *emphytéote*. || Wel verstaende, dat de eygenaere, tochtenaere, opsaete oft emphiteote, die sijn landen beembden oft eusselen tot sijnen behoeve windt oft bedrijft bij hem selven,.. sal daeraf als eyghenaere, tochtenaere, opsaete oft chijsenaere betaelen. *Pl. v. Brab.* II 17 (18 jan. 1554 a. 12); *it.* III 293. Zie EMPHYTIOSIS.

OPSCHOBBIJNEN (U—), bw. Een drollig w. voor *Opslokken*, fr. *avaler*. || Maer dese loose ghues (*alias* ghuten), die som van verde ghecommen waren eñ scheerpe queernen [*nl.* maaltanden] hadden, schobbijndent al up; zoodat den pastuer, als hij waende met de zijnen te ghaen eten, daer niet en vant dan beenen eñ ijdel eijerschalen. FERD. VANDER HAEGHEN, *Ber. tijden* II 289.

OPSCHROPPEN, methatesis van OPSCHORPEN (Upscroppen), bw. *Opensnijden*, fr. *ouvrir en coupant*. Kil. Opschorpen. *Prosecare*, *resecare*; & *Exenterare*. || Dewelcke wierden vastgheleyt eñ by tortuere de conspierateurs verkent, eñ corts daernaer ghejusticieert, als den buuck levende upghescropt,.. PIOT, *Chron.* 463.

OPSCHURPEN (U—), OPENSCHURPEN, bw. Zie OPSCHROPPEN. || Eenighe bedden werden upgheschurpt. FERD. VANDER HAEGHEN, *Ber. tijden*, I 114. Zijnen rock eñ hemde upschurpende. III 156. Schurpte hem met eenen messe den buuck open... 168. Daernaer hebben zij zijnen buuck eñ lichaem opengheschurpt eñ zijn herte uutghetrocken. 202. (Met afgrijzen leest dit een gevoelig mensch, en het herinnert hem de gruwelijke slachtoffers van den Aztekischen godsdienst door Prescott beschreven).

OPSEGGEN, bw. 1) *Opleggen*, *aantijgen*, *betichten*, *te laste leggen*, fr. *accuser*, *imputer*. || Ware oic dat sake, dat yemant andren opseide eñ aenleide dat hi desgeens goed onderhadde oft bescudde die geruumt ware, eñ hi dat wettelec bethoenen mach, soe willen wij dat hijs plege. *Brab. yeesten* I 778 (1328). Dat, nae den lantchartere van Brabant, ick nairder ben mij te verontsculdigen, mijn derder, aen den heyligen, van den fayte, dat ghij mij opseggen wilt, dan ghij sijt mij te beletten oft gevangen te houden. V. D. TAV. 146 v°. Dairomme wort een mensche geheeten een calumpniateur oft calsengiesuecker als hij wetens iement onrechts aentijdt eñ opseegt. 359 v°. *It. C. v. Mechelen* I 7; *C. v. Lier* II 46. 52; *Collatie* 93. Zie ook AENLEGGEN 8).

2) Getuigen. Die *wraken*, *verwerpen*, fr. *récuser* (*des témoins*). || Reprochen in fayten zijn wederleggingen dair men de getuijgen [*l.* den getuijge] faytelyc bij opseet, eñ presenteert te thoenen dat hij een falsarijs is eñ een meijneedich man, oft openbair infaem, eñ van lelijcken eñ criminelen misdaden uijten lande eñ uuijter stadt gebannen. 817. V. D. TAV. 370 v°.

3) Iem. blaem of leelijckheit opseggen. Hem *beleedigen*, *honen*, *smadelijk toespreken*, fr. *insulter qn.* || De derde ondancbaerhede is / De vassal die sinen heere groote blame opsecht, of grootelijck iniuriert. WIELANT, *Leenrecht* 129. Voor de voors. schepenen, gheesworen eñ raedt, hooren te rechte eñ werden betrocken eñ beslicht saecken van differentien eñ diffentien [*l.* dissentien] tusschen partijen, als van kijvagien, leelijckheijt op te segghen,.. *C. v. Herentals* IV 4.

OPSENNEREN, bw. Zoo leest men in het privilege der Muntenaars v. hertog Jan, d.d. „in der Hoymaent" 1291, uitg. d. Génard in *l'Hôtel des monnaies d'Anvers* 115—119, blz. 118; doch men leze observeren, gelijk in de *Pl. v. Brab.* I 248. || Voort willen wy, waer eenich knape, die tot ons quame om ons te toonen eenighe stucken die ons oirboirlijck waeren eñ onse muncten, eñ oock den knapen, dattene daerom den meestere niet en sal *observeren*. (Namelijk, dat hij hem deswege geen onaangename „observaties" maken, hem niet berispen zal, gelijk het veelal gebeurt als een onderhoorige zich veroorlooft iets beter te weten dan zijn overste. Mgr. de Nélis, die deze oork. ook afschreef (*Bibl. royale*, *manuscrits* nr. 16,950), wist met het w. ook geen weg, en schreef ervoor zoo iets als „exteminere", maar zegt *in margine*: *De non reprehendendo illum qui principi aliquid utile proponit*.)

OPSETTEN, bw. 1) Een geding. Het *schorsen*, *uitstellen*, fr. *suspendre*, *différer un procès*). || Item, sooverre eenigh porter waer, die om sijn comenschap vaeren wolde, eñ jemant waer die hem daegen woude, alsoo dat hy sijn comenschap daer verletten oft verliesen soude, die soude gaen totten schouteth oft totten bode eñ laten hem dat weten, dat hy om sijn comenschap gaen woude; soo sal die scholteth den anderen soo goedt hebben [dat] hy t'rechte opsette eñ eenen gulden van hem nemen, tot den anderen genechte, oft dat hy verbeyt soo lange dat hy weder t'huys komt. *Landch. v. Megen* 1357 a. 16. Dat onse scouthet... die [*nl.* genechten] sal moghen schorssen eñ opsetten totdat die jairmerct... leden sall wesen. Zie DINGSTICH. Een richter tot Grave en sal gheen ghedinghe, naer der stadts rechten eñ ghewoonte, langher voersten noch opsetten dan dry gherechten. *C. v. d. Grave* IX 1.

2) Een onderzoek. Het *instellen*, fr. *instituer* (*une enquête*). || Dat wy... opgeset eñ geordineert hebben een goit, clair besoec, te doen overal binnen onsen lande van Brabant, up alle saken voirscreven, eñ dairtoe in elken ambacht geset eñ gecoren sekere persone, goide, getruwe lude,.. PIOT, *Enquête* 1389 blz. 7.

3) Nieuwigheid. Die *invoeren*, fr. *introduire* (*une innovation*). || Want, alsoe uwe wysheit wel gevoelt, zoude de vorschreven heer Jan van Lutzemborch aldusdanige nieuwicheit tiegens de stad, boven recht, opsetten, zoe behoefde de stad anderen raid dairop

te hebben. Van Doren, *Inv. arch. Malines*, *Brief v.* 15 juni 1436, III 56.

4) Belastingen, lasten. Die *instellen*, *invoeren*, fr. *établir*, *introduire* (*des charges*). || Dat... hen van gheenen noode, noch gheorloft en sy op te setten eñ te exigherene andere nieuwe taillen eñ exactien. *Pl. v. Brab.* I 92 (1620).

5) Eenen leerknaap. Hem *aannemen*, fr. *admettre* (*un apprenti*). || Dit es dat dontfangers hebben ontfaen binnen desen jare van der wevers leercnapenghelde van veriare, van elken leercnape die men uppesette xx. s. par. *Reken. stad Gent* 1336 blz. 5.

6) Legwerkersambacht. Een werk opsetten. Het *op 't getouw setten*, het *beginnen*, fr. (*tapissiers*) *mettre un ouvrage sur le métier*, *le commencer*. || Item, zullen oeck alle meesters van den voers. lijnenweversambachte gehouden sijn alle wercken te leveren gemaect eñ voldaen tot zulcken tijde eñ geprefigeerden dage als sij dat den goeden lieden hebben toegeseyt eñ gelooft, aleer de voers. meesters ennich ander werk zullen mogen opsetten oft wercken, op de pene van... Eñ des nyet te min zullen de thyntmeesters... tvoers. opgesedt werck moeten doen afwercken, aleer noch zulcke meesters enich ander werck zullen mogen opsetten oft aenverden. *Kaart legwerksamb. Diest*, 11 mei 1542 a. 24.

7) Eene warande. Die *ontwerpen*, fr. *projeter* (*un parc*). Kil. Opsetten / Veurnemen. *Statuere in animo.* || Also als wij opgeset hadden een warande. *Rekenk. v. Brab.* reg. 132 fol. 34.

8) *a*) Oorlogsvolk. Het *toerusten*, fr. *équiper* (*des hommes de guerre*). || Dat de vassael, vermaent zijnde, hem opstellen moet. De vassael die opgheroepen is te commen dienen in wapenen, moet hemselven oft sijnen stedehoudere opsetten tzijnen coste, het si met eenen, met tween, met drijen ofte met meer peerden, naer zijnen staet eñ de grootte van zijnen leene, oft alsoe hij ghewoenlijck is te dienene in wapenen. Wielant, *Leenrecht* 122/123. — *b*) Een schip. || Oft dat eenighe coopman bevonden werdt, zijn verzekerde coopmanschepe... sal hebben gheladen op vremde schepen,.. niet toegherust eñ opgheset nae tinhouden van dese ordonnancie. *Pl. v. Vl.* I 369 (29 jan. 1549 a. 23).

OPSETTER (U—), zn. Van eene misdaad. *Opstoker*, *aanstoker*, *aanhitser*, fr. *fauteur*, *instigateur* (*d'un méfait*). Kil. Opsetter / opsteller. *Auctor*, *primus motor.* || So trac de hertoghe Wencelin... met een ghedeel liede van wapenen voor eñ omtrent de stad van Lovene, dewelke haer ghehouden hadde eñ hilt in overhoricheiden jeghen hem, daerof Pieter Coterel beleedere eñ upsettere ghesijn hadde eñ aldoe was. *Brab. yeesten* II 584 (1361). Gebuerde dair dootslach, soe soude die opsettere van der fortsen, als beghindere van den wercke, zyn hoot verliesen. V. d. Tav. 72 v⁰. Nemaer, in sulck stuck [*sl.* van muiterij] de prince neempt consideratie, eñ useert meer van gratien dan van rigeur, eñ punieert alleen de opsetters. Wielant, *Pract. crim.* 89. Die principael opsetter van de voirs. beruerte eñ muyterie. Ed. Poullet, *Pynnock* 179 (1479); *it.* Opzetters van quade fayten. 191. *It. Auden. meng.* I 55: Upsetters ofte beghinders. *Pl. v. Brab.* I 60: auteur ofte opsetter.

OPSICHT, zn. *Inzicht*, *bedoeling*, fr. *intention*, *but*, *dessein.* || Met geen opsicht vant' maeschap te frauderen int' recht van vernaederinghe. *C. v. Diest*, VZ. xii 17.

OPSIEN, zn. Opsien nemen. *Acht slaan op*, *in aanmerking nemen*, fr. *considérer.* || Sonder opsien te nemen in wat plaetse de saecke eerst aengeheven ofte begonnen mochte sijn. *C. v. Biervliet*, *kl. st.* I 563 (1600).

OPSITTEN (U—), ow. Opsetene, opsittende. *Inwoners*, fr. *habitants*, *résidants.* Kil. Opsitten. *Insidere.* || Alle de opzetene eñ inwoonders derzelver casselrye, poorters eñ andere. *C. v. Auden.* iii 8; *it.* I 440. 442; 2de d. 264. D'officiers en vermoghen gheene insetene van de stadt, ofte opsetene van den lande te vanghen. *C. leenhof Denderm.*, *stijl* ii 2. Vermoghen te procederen by pandinghen eñ stellinghen alle vremde opzittende deser stede eñ casselrye, ten laste van de goedinghen van vremde afzittende. *C. v. Veurne* xlix 2; *it.* ii 1. — Opsetene laten. *Inwonende cijnsmannen*, fr. *tenanciers résidants.* || Item, zo es Jan vorseit ghecostumeert eñ schuldech te heffene alleene alle die exploiten, vervallen eñ rechten die vallen ofte commen van den opzetenen eñ afzetenen laten van der meyerien. Dierckx, *Gends charterb.* 123.

OPSLACH, zn. m. *Stapel*, fr. *étape*, ofr. *estaple.* *Sommige steden van Brabant en Vlaanderen hadden het voorrecht om, op deze of gene wijze, te drukken op den doorvoer van zekere waren. Zoo bezat Mechelen den stapel van den drogen visch, zout en haver; Diest den paardenstapel; Lier den veestapel; Antwerpen ook eenigen tijd den visch-, zout-, haver- en koornstapel; Gent den graanstapel; Brugge den stapel van al de vreemde goederen in de haven van 't Zwin aangebracht; Middelburg, in Zeeland, den stapel der wijnen, welke over water ingevoerd werden; Atrecht over de te lande ingebrachte;* fr. *certaines villes du Brabant et de la Flandre avaient le privilége de peser, d'une manière ou d'autre, sur le transit de certaines marchandises. Ainsi Malines possédait l'étape sur le poisson sec, le sel et l'avoine; Diest l'étape des chevaux; Lierre l'étape du bétail; Anvers aussi, pendant quelque temps, l'étape du poisson, du sel, de l'avoine et du grain; Gand l'étape du grain; Bruges l'étape de toutes les marchandises étrangères amenées par le Zwin; Middelbourg, en Zélande, celui des vins importés par eau; Arras celui de ceux importés par terre.* Zie David, *Mechelen* 79, 83; *Vaderl. historie* IV 429 (Warnkönig II 246); Fr. de Potter *Gent* II 481 vlg.; Anton Bergmann, *Lier* 57; *Plakkaten v. Brabant* IV 482; *Rekenk. v. Brab.* reg. 131. 137 resp. fol. 100. 24 v⁰; Mertens en Torfs, *Gesch. v. Antw.*

OPSLUITEN (U—, opsluyten), bw. 1) (Onder verstaan: een gerechtelijk onderzoek). Het *sluiten*, fr. *clôturer* (*une enquête*). || Alst omtrent der noene was, zo sloot de heer up, dede scepenen manen eñ lasten dat zy thenwaerts houden zouden tghuend dat zy bevonden hadden, eñ versocht anderen dach. *C. v. Aalst* 500 (1436).

2) *Sluiten* (een huis voor de schuld), fr. *fermer* (*une maison*, *pour dette*). || Wanneer jemant ghepant is, eñ sijn huys wettelick opghesloten, den opsluyter sal moghen versoecken aen den heere 't goet by den greffier gheinventarieert te zijn. *C. stad Iperen* xviii 21. Ook sluiten.

OPSLUITER, zn. m. Hij *die een huis doet sluiten voor de schuld*, fr. *celui qui fait fermer une maison pour dette.* Zie het bovenstaande.

OPSPRINGEN (U—), ow. Van den prijs der koopwaren. *Plotseling rijzen*, *stijgen*, fr. (*du prix des marchandises*) *hausser*, *enchérir subitement* || Ter welcke occasie tzaut eñ andre coopmanschap, commende uut die landen, waren alhier in onse landen zeer upghespronghen, dewelcke anderwaerf zeer waren dalende. Piot, *Chron.* 789.

OPSTAEN, ow. Geschil, oorlog. *Ontstaan, rijzen*, fr. (*d'un différend, d'une guerre*) *surgir*. Kil. Opstaen *Surgere*. || Nyettegenstaende eenige orloghe die teghen den hertoghe eñ syn landen oft ondersaten opstaen soude moegen. *C. v. Antw.* 1545, IX 54. Alsoe als questie onlancx opgestaen is tusschen my.., ter eenre, eñ... ter andere zyden. *Rekenk. v. Brab.* reg. 135 fol. 174. Doe der crijch eñ orloge opgestanden was tusschen... *C. v. Maastricht* 450. Dat, want... twist, onminne eñ onverdrach opgestanden is. 489; *it.* 495. En *passim*. — Opstaende eñ te bedde gaende. *Gehuisvest, woonachtig*, fr. *domicilié*. || Elck magh hem purgieren van crime ter plaetse daer 't faict gheschiedt is, ofte daer deghene die hem purgieren wilt opstaende eñ te bedde gaende is. *C. v. Belle* XXVII 1.

OPSTAL, OBSTAL, UPSTAL, zn. m. *Woeste, onbebouwde landen, gemeente-weiden*, fr. *terrains vagues, incultes, prés communs*, ofr. *wareskais, wareschais*. Kil. maakt van het w. opstal *receptaculum, latibulum: conciliabulum*, doch verkeerdelijk, zoo het Mertens en Torfs, *Gesch v. Antw.* I 272 ook oordeelden. || *Omnem terram, quae vulgo dicitur* Upstal. WARNKÖNIG, II *Urk.* 31 Mei 1213 (Upstal *ist offene stelle*) [?]. *Pro communibus pascuis, scilicet* opstal. DE SMET, *Chron. Niniv.* 831 (1214). *Circiter bonarium* brokes [*nl.* broeks], *quod vulgo dicebatur* opstal, *ante curiam* Wolput. 840 (1220). *De pascuis communibus* upstal *et wastinis* (*apud* Avelghem). VAN LOKEREN, *St.-Pierre* 281 nr. 588 (1247). *Id. St.-Bavon* 223, *Voorbode* a. 3, XIII E. *It.* Gheldolf, *Gand* 253, Mei 1213; A. Wauters, *De l'origine* etc. 165. *Obtuli quamdam partem terre inculte scilicet* obstal *apud Bolenbeke. Charters abdij v. Vorst* 1233. *Pratum quoddam cum quibusdam appendiciis que dicuntur* obstal. *Charters v. Terkameren* nr. 50 (1298) *Boortmeerbeek*. Alse van den goede dat gheleghen es aen den opstal daer de riviere doer loept tOssenem. *Charterb. begijnhof Brussel* fol. 99 (1309). Idem. iij *d. et* vj gallinas.. van den opstalle *ante hostm* [*nl. hosticium*, woonst] *suum. Cynsrol d. Duitsche orde te Beckevort* 1321 a. 29. *Commune pasture, con dit* opstal. A. WAUTERS, *Environs* III 294 (1256, *Elsene bij Brussel*). In meerren, in weghen eñ in voien, in opstalle. *Oork.* 28 aug. 1292; Fr. tekst *en cierkemenant, ès kemins et ès voies, ès wareskais*. Dat yeghelijc... ghehouden sullen syn te verstoppene huerlieder erve jeghens de opstallen. *C. v. Aalst, K. v. Paricke* 1472 a. 22; Fr. tekst *contre les wareschais; it.* 10. 24; Weddewateren of upstal. 43. En *passim*.

OPSTEKEN, bw. Den prijs van het graan. Dien *opjagen, doen rijzen*, fr. *faire monter, faire enchérir* (*le prix du grain*). Kil. Opsteken het koren. *In pretium majus extollere*. || Oic wort bij deser actien — *crimen legis Julie de ambitu* — [*de annona*?] vervolgt die tcooren opsteect oft coopt om op te steeken, oft die dat dierder doet gelden dant soude, oft andere cooplieden toemaict om dat te doen rysen, oft boven zijn weerde tegen hem te coopen, om dijeren tyt dairinne te maken. V. D. TAV. 73. *It.* Ferd. Vander Haeghen, *Ber. tijden* IV 44.

OPSTEKER. Zie WAPENS.

OPSTEL, UPSTEL, zn. o. 1) *Voornemen, doel*, fr. *dessein, but*. Kil. Opstel. *Propositum*. || Hare lieder upstel was Radulphus van Diephouc doet te slane. JAN V. DIXMUDE 314; *it.* 30.

2) *Ingeving*, fr. *instigation*. || Hij [*nl.* Robrecht de Vriese] dede Rikilde uuter vanghenesse, eñ hy gaf haer teekene, dat se occusoen was bet dan van tachentich duusent lieden, die alle om haren wille doet ghesleghen waren, eñ by den upstelle van haren quaden rade ghestorven. JAN V. DIXMUDE, 30.

OPSTELLEN, UPSTELLEN, bedr. en wederk. wkw. I. BEDR. — 1) Eene raadkamer. Die *instellen*, fr. *instituer une chambre du conseil*. || Maer metter Camere van den Rade, die sichtent gheinstitueert eñ opghestelt is, soo is de Wettachtighe camere seer vergaen. WIELANT, *Leenrecht* 12.

2) Eene gevangenis. Die *oprechten*, fr. *établir une prison*. || Niemant en mach geene kerkers oft gevanckenissen opstellen. *C. v. Antw. comp.* VI iij 10. *It. Bergen-op-Zoom* VIII 7.

3) Eenen oorlog. Dien *ondernemen*, fr. *entreprendre* (*une guerre*). || Naer rechte, niemant en mach behoorlijck oorloge opstellen,.. dan de princen die genen oversten en kennen, gelijck als de Paus eñ den Keijser. WIELANT, *Pract. crim.* 118.

4) Oorlogsvolk. Het *toerusten*, fr. *équiper des hommes de guerre*. || Dat hy, voir dbedienen van allen alsulken leenen als Reynieren Wytvliet houdende es,.. opstellen sal te peerde, wel eñ loflyck geabilieert eñ gemonteert,.. eenen reysigen gezelle. EDM. POULLET, *Pynnock*, 197 (1477). Placcaet.. van scepenen myn heeren van Ghend, dat men kiesen zoude XXV saudoyers, [die] opstellen eñ zenden ten bescudde van den lande. *Stadsrek. Ninove* 1478.

5) Belastingen. Die *instellen*, fr. *établir des impôts*. || Soe wije iemant is, die nieuwen tol, cuijlletten oft exactie opstelt sonder auctoriteijt van den prince,.. die committeert *force publijcque*. WIELANT, *Pract. crim.* 136. *It.* de Potter, *Chron.* 104; *C. gr. Loon* I 395.

6) Ketterij. Die *plegen*, fr. *commettre* (*de l'hérésie*). || Derwelcker principael voornemen niet en es gheweest heresie op te stellen. *Pl. v. Vl.* I 172 (1550).

7) Een landjuweel. Het *instellen, inrichten*, fr. *instituer un* lantjuweel (II 140). || Hoe dat,.. binnen desen onsen lande van herwaertsovere geobserveert is int opstellen van eenige Rhethorijcke spelen, dwelck men noempt het Landtjuweel, die stadt of vryheyt, willende t'selve opstellen of verheffen, nyet is gewoonelijcken of behoorlijcken te doene sonder onsen expressen consente eñ octroy. *Belg. mus.* I 161; *it.* nog 161. 162.

8) Prijzen voor volksvermaken. Die *uitschrijven*, fr. *annoncer des prix pour des jeux populaires*. || Ontrent Sinte Jansmesse int jaer 1440, zo waren rykelyke pryzen upghestelt in de stede van Ghent, te weten zes zelverin cannen,.. als over de upperprysen die te winnene waren met scieten metten eidelen voetboghe. OL. V. DIXMUDE 170. *It.* Fr. de POTTER, *Chron.* 60 (1539).

9) De „wusberderen" van eenen watermolen. Die *optrekken*, fr. *lever les écluses d'un moulin à eau*. || Dat de mulder de doren eñ berderen van der moelen te hooghe opstelde. *O. v. Caggevinne* c. XX (1492).

10) Eenen leerknaap. Dien *in zijnen dienst nemen*, fr. *prendre à son service un apprenti*. || Dat niement gheenen leercnape upstellen zal, het en ware dat hij vrij meesters kint ware, zonder consent van den dekin. FR. DE POTTER, *Gent* VI 529, *Schoenmakers* 1481.

11) Eene rente. Die *gerechtelijk bekennen*, fr. *constituer une rente*. || Alle renten met gelde opgestelt, moghen oock met gelde gequeten worden. *C. v. Diest*, VZ. XIII 27.

nyeuwen dycke ennighe schade gesciede, oft dat de mulder de doren eñ berderen van der moelen te hooghe opstelde,.. dat... *C. v. Caggevinne, priv.* v. 1492, c. xx.

OPWINBRIEF, zn. m. *Uitwinningbrief.* fr. *lettres d'éviction.* || Dat hij hem gedraecht totter extensien eñ narratiffve van den opwinbrieve eñ der coopcedullen. *C. v. Hoogstraten, Steelkens* 466; *it. Pauwels* 484.

OPWINNEN (Opwijnnen), bw. *Uitwinnen, gerechtelijk onteigenen*, fr. *évincer*. Deze vorm is doorgaans in gebruik in Noord-Brabant. || In gebreeke van dijen soude de weerlijcke heere dat [goed] mogen opwijnnen met rechte, totdat men hem dairaf tevreeden hadde gestelt. V. D. TAV. 202. Voer ghebreck van lijfrenten, gherealiseert eñ bepandt zijnde, en mach men gheene erffelijcke goeden uytwinnen; maer die opghewonnen hebbende met vier daghementen eñ wachten, moet men die houden op reeckeninghe. *C. v. Loven* v 11. *It. C. v. 's Bosch* XIV 4; *C. v. Oorschot* a. 15; *C. v. Asten* a. 26; *C. v. Bergen-op-Zoom* XIII 2; *C. v. Kuik* a. 6. Zie ook AFWINNEN, en UITWINNEN.

OPWINNER, zn. m. *Uitwinner*, fr. *évinçant.* || Tenwaere oft daer iemandt quaeme, die den coop verdierde; in welcken ghevalle den verdierder soude moeten voldoen den opwinner van allen sijnen ghebreecke. *C. v. Breda, stijl*, a. 45. *It. C. v. d. Grave, stijl* a. 18; *C. v. Eindhoven* a. 6.

OPWINNING(e), zn. *Uitwinning*, fr. *éviction.* || Indien... d'optinent voorts wil procederen tot evictie ofte opwinninghe. *C. v. 's Bosch* XXIII 1. Zie ook VERREICKINGE.

OPWOONING(e), UPWONING(E), zn. *Woonst, huis*, fr. *habitation, maison.* || Eñ ooc behooren hiertoe vele eñ diversche pennijnghen, die men heedt wachtpennijnghen, daertoe dat behooren upwonijnghen, dats te wetene, ten minsten een huus met eender dueren eñ met eender veinsteren. DE PR. en BR. VI. *Nevele* 32 (1387); *it.* XII. *Gottem* 15. Item, soo behoort nogh te desen goede eñ heerschepe,.. eerst,.. Item, vyfve opwoonynghen, van elckers twaelfve pennynghen parisis tsjaers. *C. v. Sijsseele, kl. st.* V 42.

ORDEN, OORDEN, zn. v. *De orde van het Gulden vlies*, fr. *l'ordre de la Toison d'or.* || Van te dachvaerdene eenich prince, heere van der Ordene, baenderheere,.. *C. v. Gent* II 213, *Salarissen.* Veel heeren van der Oorden. FERD. VANDER HAEGHEN, *Ber. tijden* II 94.

ORDIJS, ORDIJTS, zn. *Ruw metselwerk*, fr. *hourdage, hourdis.* || Wat beesten vonden wordde ane de butenste veste, buiten muere ochte ordijse,.. *Kb. v. Antw.* 113. Somme van der vesten eñ ordyts ter Waelbrucghen, IV lib. V s. Somme van den werke an de IJ porten eñ vesten eñ ordijts buter hoyen,.. *Stadsreken. Gent* 1336 blz. 104; 1337 blz. 249.

ORDINCKENIS(se), zn. v. *Gedachtenis*, fr. *mémoire.* || Thomaes van Diest, heere van Zeelhem, eñ Ysabele, dochter her Arnouts van Dieste was, heere van Rume, goeder ordinkenisse. — ...van onsen lieven heere eñ brueder ons Jans eñ Thomaes... goeder ordinkenissen. *Stadsarch. Diest*, reg. 2 fol. 50 (1337).

ORDINEERDER, ORDENERRE, zn. *Scheidsman, bemiddelaar*, fr. *arbitre, médiateur.* || Eñ der [*nl.* de heer] Willem van den Speie, eñ der Amelis de Wulf,.. alse deghoene dies wel macht hadden, eñ bi den scepenen eñ bi den Wetten daer sy toe behoren, hiertoe wettelike ghenomen waren, of ander syde, ghinghen eñ bleven up mi, alse up vindere iof vriendeliken effenare iof ordenerre, van allen contente eñ van allen descorde,.. *Oork.* 13 juli 1286 a.

ORDOM. Zie HOERDOM I 597.

ORDUIN (Orduyn), zn. o. *Arduin*, fr. *pierre de taille.* Kil. heeft Orduyn / arduyn. *Tophus*, doch dit is een zachte steen. || Orduyn, alle orduynsteen. *Zeeuwsche tol te Antw.* 1623, *Pl. v. Brab.* I 449. *It.* Rembry II 331.

OREEST, zn. *Oproer, beroerten*, fr. *du trouble.* Kil. *App.* Oreeste / oragie. *Horrida tempestas.* || Zo wie oreest maect int voors. ambocht, daer tambocht te gader zal zyn, daer roeringhe jof ongheval of commen mochte, die zoude cesseren XVIJ wouken zyns ambochts. *Kb. lakeng. Brugge, Vullers*, 35.

ORGELAER (Orgeleere, horgelaere), zn. *Orgelspeler, orgelist*, fr. *organiste.* || Op S. Loeys dach.. de costen van den sermoene VI gr., subdiaken, diaken eñ canters hebben IIII gr., eñ de ghezellen die de misse singhen hebben VIII gr., de coster II gr., de kinders I gr., de orgeleere VI gr., de bailiu IIII, de beyardere VI gr. *Smedersambacht te Gent*, XVI E. *Messager*, 1875 blz. 414. Dat de religieusen... sullen moeten overeencommene metten horghelaere. A. VAN DEN PEEREBOOM, *Ypriana* V 293 (1549).

ORIGINELE, zn. *De insteller, de aanvanger van een rechtsgeding*, fr. *celui qui a entamé un procès, le demandeur primitif.* || Als d'originele ofte heurlieder procureur comt t'overlijden, partie begheerende voorts te gaene, sal sijne partie, weduwe, hoirs, ofte die de saecke aengaet, doen oproepen tot aennemen van de arrementen. *C. v. Belle* XXII 38.

ORGUILLIOEN, zn. O. van vossen. *Vossenbont*, fr. *fourrure de peau de renard.* || Een graeu laken keerle gevoert met orguillioenen van vossen. *C. stad Brugge* II 559; *it.* 561 (1541—45). Vgl. dit w. met het volgende.

ORILLIOEN, zn. mv. Slach van dieren vermeld onder het pelswerk, met de „sabels, armijnen, marters", en andere, onder het w. HOERLIOENEN I 597 uit de *Pl. v. Brab.* (niet Vl.) II 49, zoo 't schijnt, de Fr. *oreillard, vledermuis met bijzonder lange ooren.* Migne *Zoologie chrétienne.*

ORLAMENT, ORLEMENT, ORNAMENT, zn. o. 1) *Priestergewaad, misgewaad, kazuifel*, fr. *vêtements sacerdotaux, partic. pour la célébration de la messe, chasuble.* || Alle vry meesters... zullen alle jare gheven ten proffitte van den outare, omme messe eñ orlamente... VIII sc. par. REMBRY I 336, *Brouwers.* Orlementen. A. Vandenpeereboom, *Ypriana* I 167; *it.* DE PR. en BR. VIII. *Maldeghem* 160. Tornement. dat nu es omme de vors. messe mede te doene. FR. DE POTTER, *Gent* V 552 (1416).

2) *Baarkleed, „pelle"*, fr. *drap mortuaire.* || So wie die sterft in dese giulde eñ gheen oer en heeft van kindren, die allinghers moeten gheven der giulde V sc. grote, eñ den cleerc ij grote van draghene torlement. *K. d. Rijkepijnders te Brugge* 1291 a. 23.

ORLOYE (Orloege, oorloeye), zn. o. *Uurwerk*, fr. *horloge.* || 1398 maecte Jan de Cammere int orloy van der huerclocke een nieuwe onruste. DE VLAMINCK, *Stad* I 154. *It.* Fr. de Potter, *Gent* II 360 (1481); VI 476 (1411). Orloege, oorloeye. DE PR. en BR. VI *Nevele* 85 (1435).

ORLOYMAKER(e), zn. *Uurwerkmaker*, fr. *horloger.* Zie ORLOY. || Betaelt N., orloymakere, van

arch. Diest, vak 19, rekwest 29 apr. 1721. Jan van Aerschot, als lasthebbende van den auderdomme van het Lantwinnersambacht. *Ib.* vak 6, *Rentvermindering* 1751.

OUDERLINGER, zn. *Ouderling*, fr. *ancien*. || De ouderlinghers van der vierschaere. *C. stad Brugge*, 564 (1447—53).

OUDERMAN, zn.; mv. Oudermans. *Ouderling*, fr. *ancien*. || Dat de oudermans [*nl.* der gulde] vordane ghene vonnessen van sculde geven noch wisen en sullen... *Kb. v. Antw. Oude rechten* 18. Wanneer de dekens van den ambachtën eñ gulden jaerlycx gecoren eñ geeedt zyn, alsdan moeghen deselve kiesen heure oudermans eñ gezworenen. *C. v. Antw.* 1545 II 42. Jaques Bracko aengenomen tot ouderman ofte capelmeester van het gulde van de Meersche. *Stadsarchief Bergen-op-Zoom*, *Resol.* 1698—1701 nr. 46 (12 oct. 1700). (Cuypers v. V.).

OUDERMOEDER, OUDE MOEDER (Houdmoedere, houdermoedere), zn. *Grootmoeder*, *grand'mère*. || Vader, moeder, oude vader, oudermoeder, broeder, zuster, enz. V. D. TAV. 64 v°. Eest dat een kijnt zijnen vader oft moeder, oft oude vader, oft oude moeder injurieert. *Ib.* Na Iden doot voerseit, hare oudermoeder. *Schep. v. Haacht* 23 jan. 1443 (abdij Cortby). Al waert so dat tkind verstorven ware van der houdmoedere... — hoedat tverstorven was van der houdermoedere. *C. v. Gent* I 544 (1369).

OUDERS, zn. mv. 1) In 't algemeen. *De meest bejaarden*, fr. *les anciens en général*, *les plus âgés*. || Dese servituten wordden gepresscribeert metten tyde, die soe lanc geleden is dat dbegin van dijen niement en gedenct, eñ dat die ouders eñ getuijgen, dairop gehoirt, seggen dat zij niemende gesien en hebben levende, die de servitute heeft weten innesetten oft constitueren. V. D. TAV. 52 v°. Dat tot dien eynde de voorsz. heeren van de tholcamere, ten coste van ongelyck, ter plaetse voorsz., de ouders eñ ingesetene van de voorsz. prochie van Scharebeke eñ Linthout souden examineren, om te weten wat sy daeraf gesien hadden. MARTINEZ 230. (1603). *It.* Diericx, *Gends charterb.* 21 (1361); *C. v. Aalst* 252.

2) Van een ambacht. *De afgegane of uit dienst getredene gezworenen*, fr. *les anciens d'un métier*, *les jurés sortis de fonction*. || Welcke propositie eñ opinien de voorsz. gesworene communiceren den afgegaen gheswworenen, genommeert ouders, van hun ambacht. *C. v. Brussel* 1606 a. 37; Christijn *seniores*.

3) *Voorzaten*, *voorgangers in eenig recht*, fr. *prédécesseurs*, *devanciers*, *auteurs*, *de qui nous tenons quelque droit*. || Alle persoonen... sijn onderworpen d'executien die by den amptman, synen lieutenant, oft gesworen dienaren ghedaen worden, uyt cracht van ghevonniste waerschapbrieven eñ andere contracten, 't zy by henselven oft by hunne ouders oft voirders, daeraf sy hen dragen als erfgenamen. *C. v. Brussel* 1606 a. 91 (De kost. v. 1570 a 69 zegt alleenlijk voirders). Dat derfgenamen eñ descendenten, soowel in collaterale successien als in den rechten tronck, altyt staen moeten in de plaetse van heuren ouders oft predecesseurs, hoeverre dat se oick syn gedescendeert. *C. v. Antw.* XIII 12.

OUDERVADER, OUDE VADER (Houdervader), zn. *Grootvader*, fr. *grand-père*. || Edelen man eñ hoeghen, onsen lieven oudervader mijn here Guye, grave van Vlaendren. *Oork.* 27 mrt 1298. Willem Vieriaer, houdervader van den voorscreven kinde, met sinen wetteliken wive, houdermoeder van denselven kinde. *C. v. Gent* I 546 (1373). Alse van vive ponden groeten... die wilen sijn vader gaf,.. eñ van XL s. groeten die wilen Jan van Beienghen, sijn oudervader, oec gaf,.. — dat sijns voers. vaders eñ oudervaders uterste wille hierin volvult werden. MERTENS en TORFS, III 518—519 (1344). Vader oft moeder, oude vader, ouder moeder, broeder, zuster, oom, moeye, nichte, neve enz. V. D. TAV. 64 v°.

OUDEVAERE, zn. *Ooievaar*, fr. *cigogne*. Kil. Oudevaer. *holl.* j oyevaer. *Ciconia*. || *L'auberge la Cigogne* (d'Oudevaire). A. WAUTERS, *Tirlemont* 53.

OUTVOORDERS (Oudtvoirderen, oudvorders, houtvorder), zn. mv. *Voorzaten*, fr. *prédécesseurs*. || Om te houden in eeuwelycke gedenckenissen de poincten, rechten eñ ordonnantien, die de voors. stadt van onse oudtvoirderen gheuseert eñ gheploven heeft te houden. *C. v. Brussel*, *Stat. v. scheydinghe* 29 sept. 1355, *Inl.* Houtvorder, ook oudvorders. *Rekenk. v. Brab.* reg. 132 fol. 71 v° (24 juli 1430), en de daarop volgende oorkonde. Zie ook VOORDERS.

OUWENVLEESCH, zn. *Ooienvleesch*, fr. *viande de brebis*. Kil. Ouwe j. Oye. *Ovis*. || It. nieman en zal ouwenvleesch achter sinte Kathelinen dach slaen om te vercopene, op eene pene van XX s. *Kb. v. Diest* B 185.

OUWERS, zn. m. *Ouderlingen*, fr. *anciens*. Zie OMSITTERS II 248.

OUXAEMHEIT, OECKSAEMHEIT, zn. Bij o—. *Op kroos*, *op rente*, fr. *à intérêt*. Zie OECKEN II 243. || Van penningen, gecomen eñ verovert van schatschulden, den ommundigen toebehoerende, oft erffgelt bij ouxaemheijt latene uutstaene, behoorlijk interest etc. *C. v. Turnhout*, *Momborije* a. 17.

OVELEN. Zie EVELEN I 410.

OVENBUER (Ovenbeur, hovenbeur, h—buer), zn. m. en o. *Ovenhuis*, *bakhuis*, fr. *fournil*. Kil. Ovenbuer. *Locus ubi panis coquitur*. Zie Schuermans, en De Bo-Samyn. || Item, op een alf dachwant lants, eñ leit achter den ovenbuer, neven des ghasthuus lant. DE VLAMINCK, *Zwijveke*, 153 (1351). Item, in den hornec van den hove achter dovenbuer. *Godsh. Brussel* H 123 fol. 103, *thof ter Vleest* (1406). Item, daer es een ovenbuer redelic. REMBRY II 41 (1361). Ovenbeur. *C. v. Assenede* XVIII 34. Hovenbuer. *C. v. Denderm.* XV 26; leenhof IV 16: 't Hovenbeur. — Ovenbuer. DE PR. en BR. VIII. *Oostwinkel* 7. Hovenbeur. *Id.* XIV. *Boekhoute* 33. Van Lokeren *St.-Pierre* I 243 nr. 456, *in domo furni*.

OVENCOT (Hovencot), zn. o. Zie OVENBUER. || Den brant procederende uut een hovencot. PIOT, *Chron.* 851.

OVERBAET, OVERBATE, zn. v. *Overschot*, *het overschietende*, *het overige*, fr. *le restant*, *le surplus*. Kil. Overbaete. *Reliquum commodi aut fructus*. || Deen helcht der behoeften onser conincliker borsen, eñ doverbate aen denghenen die vercort sijn, te bekeren. *Brab. yeesten* II 471 (1349). Eñ voirtane heeft Aert voirs. die overbate [*nl.* van 3 rijnsguldens] affgeleet tot twee rijnsguldenen tajaers. *Schep. te Lummen* 1481. *It. Pl. v. Brab.* II 215; *C. v. Antw. compil.* IV xviij 12.

OVERBESIT, zn. o. *Bezitting over eenen bepaalden termijn*, fr. *possession au delà d'un terme déterminé*. || Zo blyft alsdan de laetste posesseur in zyn optie 't zelve huus noch te blyven behoudene eñ ghebruyckene ghelycken termyn, eñ es schuldich danof eñ van denselven zynen overbezitte zynen deelghenoot... ghelyck ghebruuck te laten volghene. *C. v. Gent* XVI 5.

OVERBLIJF, zn. o. *Het overblijvende*, fr. *le restant*. || Terdondeel van forfaite dat daeraf sal commen, sal werden ghegheven ten behoeve der poort, maer doverblijf sal werden ghegheven den here. *K. v. Denderm.* 1233 a. 24; Lat. tekst *residuum*.

OVERBLIJVEN (Overbliven), als zn. o. Zooals het voorgaande. || Ware dat zake... dat van den vorseiden dertech groten tornoysen overbleve, dat de kelnersse dat overbliven houden soude tote den anderen jare. DE VLAMINCK, *Zwyveke* 125 (1337).

OVERBRENGEN (O—bri—), zn. o. 1) *Beroep, beroepsproces van een lager hof tot zijn wettelijk hoofd, om leering*, fr. *appel, procès appelant d'une cour inférieure à son chef de sens, pour enseignement*. || Doen te wetene, dat bi ons commen es Johannes Van der Aa, proofst van den goedshuyse van Vorst, eñ heeft ons vrindelic ghebeden eñ versocht, dat ons ghelieven wilde te gane tot onsen secrete, eñ daer te soekene een wettelic overbringhen dat scepenen van Meerhem svorseijde goedshuijs van Vorst overbracht hadden an scepenen van Aelst, onze leste voorsaten, als tharen wettighen hoofde, eñ van den hooftvonnisse henlieden daerop ghegheven thebbene copie onder den zeghel van zaken der vorseijde stede, ten hende dat tvorseijde goedshuys die besceden eñ [?] bewaren moghe, eñ te bat haren rechten te useren eñ te vinnen zijn in toecommenden tijden. Eñ ten versoucke van den vorseijden proofst hebben tvorseijt overbringhen ghesocht eñ vonden, enz. A. WAUTERS, *Analectes* 310, *Schep. v. Aalst* 1438.

OVERBRENGEN (O—bri—), bw. Zijn goed. Het *doorbrengen*, fr. *dissiper son bien, son avoir*. Kil. Overbrenghen. *Prodigere, dissipare*. || Dat Lievin Coolins, inwoonende poortre daer, was bedeghen prodigue, ortdommelicke [*sic*] zyn goet overbringhende eñ dissiperende. *C. stad Brugge* II 501 (1543).

OVERBRINCK, zn. *Overbrenging*, fr. *remise*. || Welcken voocht alsoo ghecreeert wesende, sal binnen veertich daeghen daernaer overbrynck doen te weeseboucke van de goeden de weesen verstorfven, al by goede verclaerse eñ specificatie. *C. v. Broekburg*, XIV, 3.

OVERDADICH (Overdaich), bn. 1) *Misdadig*, fr. *criminel*. || Dat wij hem selen leveren, eñ willen dat men hem levere, overall in onsen landen, overdaighe lieden, die overdaet hebben gedaen. *Oork. v. hertog Jan* 4 dec. 1403, *Doude Rootb.* fol. 35.

2) *Wreedaardig*, fr. *cruel*. Kil. Overdaedigh. *vetus. Violentus, atrox*. || Men vijndt veele officiers, die zoe straf, wreet, hertneckich, stijf eñ onbekent [*nl.* ongeleerd] zijn, dat zij die regule der justicien veronweerden te ondervragen oft te leeren, versmadende God eñ justicie, eñ doen den mennigen, onder de auctoriteijt van huerder officien, groote injurie, ongelijc eñ onrecht, dairaf zij sculdich zijn grootelijc gestraft te zijn.., eñ dese officiers en zijn niet weerdich richters te heeten, mair verdienen geheeten te wordden overdadige verslijndende honden eñ draken. V. D. TAV. 162.

OVERDADIGE, zn. *Verkrachter*, fr. *violateur*. || Wairt dat een man vercrechtighde een wyff of ghewaut dede, als mit haire tè doene te hebbene teghen haren wille, mit behoerliker eñ met ghenoechliker proeffenisse, die de scepenen van den Bosch goet ghenoech daertoe achten, in den gherichte verwonnen worde, die overdadighe sal syn te pineghen, metten vonnisse of metter sentencien, des lyfs. *Charterb. 's Bosch*, *K. v.* 12 jan. 1329 a. 23.

OVERDAET, zn. v. 1) *Moedwillige, overmoedige daad, misdaad*, fr. *action téméraire, méchante, méfait, crime*. Kil. Overdaed. *vetus. fland. holl. sicamb. pro* oveldaed. *Malefactum, scelus, injuria, vis*. || Dat onse muntmeesteren eñ die tweė vercoorne knapen, eñ onsen wardaeyn selen sijn haer rechteren van allerhande saecken, en waere van overdade oft van mincsele eñ van openden wonden. *Pl. v. Brab.* I 247, *priv. munters*, Juli 1291. Actie criminele is, te hebbene sake eñ recht eenen anderen te vervolgen van ennigen fayte, wercke oft overdaet, dairaf dat hij sculdich waire te lijden eñ te hebben punicie van den live, oft van ennigen lede te verliesen, oft gebannen te wordden uijt enniger stadt oft lande. V. D. TAV. 55. Apostasie is te seggen een onbillicke, gecke overdaet. 76. Oick spruijtse [*nl.* de *infamia juris*] somwijlen uuijter sentencien van eender criesme oft overdaet privaet, als van dieften, oft van injurien. 334 v°. *It.* Jan v. Dixmude 17; *Brab. Yeesten* II 608; Wielant, *Pract. crim.* 108. 130; Schayes, *Collatie* 135; *Plac. v. Brab.* II 217. 218; *C. v. Gent* I 555; *C. v. Antw. comp.* IV viij 201. Zie ook OVERDADIGE.

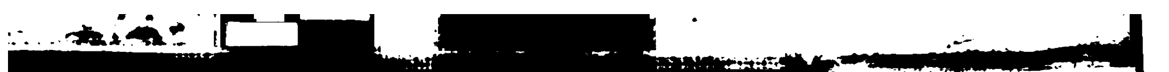
2) *Onmatigheid, ongeregeldheid, buitensporigheid*, fr. *excès, immodération*. Kil. *Intemperantia, immoderatio*. — Sonder overdaet. *Matiglijk*, fr. *modérément, sans excès*. || Dat sie [*nl.* 's hertogen jagers] jaerlics met haren honden maer ééne giste van eenen daghe eñ van eenre nacht en nemen in die abdie van Grimbergen,.. eñ die gysten nemt soe hovesleke, sonder overdaet, dats ons niemen van u te beclaghene en heeft. *Brab. Yeesten* I 689 (6 jan. 1297/98). *It. C. v. Antw. comp.* VI; 5.

OVERDEEL (O—deyl), zn. o. *Het overige*, fr. *le surplus*. || Is die schult meer dan van dertich ponden, soe en sal men den schulder binnen sijnen huijse niet mogen panden, binnen denselven tijt, voorder dan tot dertich ponden; eñ van den overdeijle sal hij bevrijt sijn... viertich dagen nae den vonnisse. *K. v. Tongeren* 1502 a. 5.

OVERDIENEN, bw. Stukken eener rechtszaak, processtukken. Die *indienen, leveren*, fr. *fournir, servir des pièces de procédure*. || Om elcke schriftuere over te dienen, heeft partije veerthien daeghen, sonder langher. *C. v. Herentals* II 14. Van d'overdienen van reprochen, salvatien eñ finale conclusie, eñ voor teeckenen derselver compt den secretaris eenen stuyver. *C. v. Reusel* a. 97.

OVERDONCKERING(e), zn. v. *Verdonkering*, fr. *obscurcissement*. || Sijn dorre tonghe, sijn dranc edicx eñ galle, sijn overdonckeringhe der oghen, sijn hoeft mit doernen ghesteken. *Hondert merkinge* 178.

OVERDRACH, zn. o. 1) *Verdrag, overeenkomst*, fr. *contrat, convention*. Kiliaen Overdragh. *vetus. Foedus, pactum, pactio, conventus*. || Die obligatie neempt voirt hueren oirspronc: oft uuijt overdrage, voirwairden eñ contracten eñ uuijt eenigen wercken oft saken die cracht hebben. — Contract is een voirwairde, overdrach oft consent, dairmede dat partijen, die dair contraheren, d'een aen den anderen verbonden eñ gehouden zijn, als coopinge, vercoopinge, hueringe, verhueringe eñ diergelijcken verbijntenissen. V. D. TAV. 17 v°. Welke vorwerde eñ overdrach van der stad van den Grave,.. wy geloift hebben... vaste eñ stede te houden. *Brab. yeesten* II 693 (1399). Overmids sekeren dedinghen eñ overdrage. 713. Overmids zekeren overdraghe, vorwairden eñ dedinghen. 719. In der dedinge eñ overdrage van der heymelicheit eñ vrienscappen die si nu gemaect eñ aengegaen hebben. 736. En *passim*.

UNIVERSITY OF MICHIGAN
3 9015 01922 6664

